

NIETZSCHE:

Yaşam, Dil, Felsefe

Dr. Necdet Yıldız

Nietzsche: Yaşam, Dil, Felsefe

Dr. Necdet Yıldız

Yayın No.: 4875

Felsefe: 197

ISBN: 978-625-397-338-4

E-ISBN: 978-625-397-337-7

Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldız, Necdet.

Nietzsche: Yaşam, Dil, Felsefe / Necdet Yıldız

1. Basım, VIII + 100 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-338-4

E-ISBN: 978-625-397-337-7

1. Felsefe 2. Değer Felsefesi 3. Epistemoloji 4. Dil Felsefesi 5. Nietzsche

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh, 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
GİRİŞ	1
1. Bölüm	
TEMEL KAVRAMLAR	13
1.1. Perspektivizm	14
1.2. Güç İstenci Olarak Yaşam.....	25
1.3. Ebedi Dönüş, <i>Amor Fati</i> ve Üstinsan	33
2. Bölüm	
NIETZSCHE'NİN ERKEN DÖNEM YAZILARI: DİLİN MÜZİĞİN RUHUNDAN DOĞUŞU, DİLİN DOĞASINDAKİ İKİLİK VE BİLGİNİN METAFORİK KARAKTERİ	51
3. Bölüm	
NIETZSCHE'NİN ORTA VE GEÇ DÖNEMLERİ: DİL, DÜNYA, BİLİNCİN DOĞASI VE YAŞAM	69
4. Bölüm	
SONUÇ	87
REFERANSLAR	97

REFERANSLAR

Kısaltmalı Referanslar:

- AS: Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın Soykütüğü: Bir Polemik* (Z. Alangoya, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- DY: Nietzsche, F. (2017). Ahlak Ötesi Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine. Aktaş, O. (Der.) (2017). Nietzsche ve Dil. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi içinde (ss. 21-38).
- EH: Nietzsche, F. (2020). *Ecce Homo: Kişi Nasıl Olduğu Kimse Olur* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GG: Nietzsche, F. (2014). *Gezgin ve Gölgesi (İnsanca, Pek İnsanca-2)* (Mustafa Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GI: Nietzsche, F. (2010). *Güç İstenci* (N. Epeçli, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- II: Nietzsche, F. (2012). *İnsanca, Pek İnsanca-1* (Mustafa Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İKÖ: Nietzsche, F. (2016). *İyinin ve Kötünün Ötesinde: Gelecekteki Bir Felsefeye Giriş* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- PA: Nietzsche, F. (2010). *Putların Alacakaranlığı: Ya da, Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- ŞB: Nietzsche, F. (2003). *Şen Bilim* (L. Özyaşar, Çev.). Bursa: Asa Yayınevi.
- TD: Nietzsche, F. (2018). *Tragedyanın Doğuşu* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Z: Nietzsche, F. (2015). *Böyle Söyledi Zerdüşt: Herkes için ve Hiçkimse için Bir Kitap* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Diğer Referanslar

- Aktaş, O. (Der.) (2017). *Nietzsche ve Dil*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Anderson, R. L. (Yaz 2017). Friedrich Nietzsche. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*: plato.stanford.edu/entries/nietzsche/ adresinden alınmıştır.
- Aysever, R. L. (2002) Kratylos: Adların Doğruluğu ve Bilgi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 19, Sayı: 2 (ss. 153-166).
- Berry, J. N. (2006). "Skepticism in Nietzsche's Earliest Work: Another Look at Nietzsche's 'On Truth and Lies in an Extra-Moral Sense'." *International Studies in Philosophy* 38, no. 3. (ss. 33-48).
- Birault, H. (1985). Beatitude in Nietzsche (düz. D. B. Allison), *The New Nietzsche: Contemporary Styles of Interpretation* (pp. 219-231) içinde. New York: The MIT Press.
- Breazeale, D. (1999). "Introduction." *Philosophy and Truth: Selections from Nietzsche's Notebooks of the Early 1870's* (Daniel Breazeale, Çev. ve Düz.). Amherst, N.Y.: Humanity Books.
- Clark, M. (1990). *Nietzsche on Truth and Philosophy*. New York: Cambridge University Press.
- Deleuze, G. (1983). *Nietzsche and Philosophy* (H. Tomlinson, Çev.). New York: Columbia University Press.
- Granier, J. (1977). "Perspectivism and Interpretation." *The New Nietzsche: Contemporary Styles of Interpretation* içinde. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Haar, M. (1996). *Nietzsche and Metaphysics* (Michael Gendre, Çev. ve Düz.). Albany, New York: State University of New York Press.
- Hazelton, R. (1943). "Nietzsche's Contribution to the Theory of Language." *The Philosophical Review* 52, no. 1. (ss. 47-60).

- Kaufmann, W. A. (1974). *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Löwith, K. (1996). *Nietzsche's Philosophy of the Eternal Recurrence of the Same* (J. H. Lomax, Çev.). Berkeley: California: University of California Press.
- Nietzsche, F. W. (1911). "On Music and Words." *Complete Works of Friedrich Nietzsche* içinde (ss. 27-48) (Oscar Levy, Düz., Maximilian A. Mügge, Çev.). Vol. 2. London: The Macmillan Company.
- Nietzsche, F. W. (1968). *The Will to Power, with Facsimiles of the Original Manuscript*. (Walter Kaufmann, Düz., Walter Kaufmann ve R. J. Hollingdale, Çev.). New York: Random House.
- Nietzsche, F. W. (1974). *The Gay Science, with a Prelude of Rhymes and an Appendix of Songs* (Walter Kaufmann, Çev.). New York: Random House.
- Nietzsche, F.W. (1989). *On the Genealogy of Morals and Ecce Homo* (Walter Arnold Kaufmann ve R. J. Hollingdale, Düz., Walter Arnold Kaufmann, Çev.). New York: Vintage Books.
- Nietzsche, F. W. (1996). *Human, All Too Human* (R. J. Hollingdale, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Nietzsche, F. W. (1999). "On Truth and Lies in a Nonmoral Sense." *Philosophy and Truth: Selections from Nietzsche's Notebooks of the Early 1870's* içinde (Daniel Breazeale, Çev. ve Düz.). Amherst, N.Y.: Humanity Books.
- Nietzsche, F. W. (2002). *Beyond Good and Evil: Prelude to a Philosophy of the Future*. (Rolf-Peter Horstmann ve Judith Norman, Düz., Judith Norman, Çev.). New York: Cambridge University Press.
- Nietzsche, F. W. (2005). *The Anti-Christ, Ecce homo, Twilight of the Idols, and Other Writings* (Aaron Ridley ve Judith Norman, Düz., Judith Norman, Çev.). New York: Cambridge University Press.
- Nietzsche, F. W. (2007). *The Birth of Tragedy and Other Writings* (Ronald Speirs ve Raymond Geuss, Düz., Ronald Speirs, Çev.). New York: Cambridge University Press.
- Nietzsche, F. W. (2006). *Thus Spoke Zarathustra* (Adrian Del Caro ve Robert B. Pippin, Düz.; Adrian Del Caro, Çev.). New York: Cambridge University Press.

- Rehberg, A (1999). Nietzsche's Transvaluation of Causality. *Nietzsche, Epistemology, and Philosophy of Science* (düz. Babette E. Babich) içinde. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers (ss. 279-286).
- Schacht, R. (1983). *Nietzsche*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Schopenhauer, A. (2010). *The World as Will and Representation* (Judith Norma, Alistair Welchman ve Christopher Janaway, Çev. ve Düz.). Vol.1. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schopenhauer, A. (2020). *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya* (A. Onur Aktaş, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Schiff, A. D. (1985). Language, Metaphor, Rhetoric: Nietzsche's Deconstruction of Epistemology. *Journal of the History of Philosophy* 23, no. 3 (ss. 371-395).
- Strong, T. B. (1976). Language and Nihilism: Nietzsche's Critique of Epistemology. *Theory and Society* 3, No. 2 (ss. 239-263).
- Wicks, Robert. (Bahar 2013). Friedrich Nietzsche. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Edward N. Zalta, Düz.). URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/nietzsche/>>.
- Yıldız, N. (2019). *Nietzsche and Foucault on the Relation between Knowledge and Power* (Doktora Tezi, YÖK Tez Merkezi Tez no: 594240). URL = <<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=1njwkQFUCnfi0-o8gWilow&no=RFBPYmEqdIfToJzaP-WrFQ>>
- Yıldız, N. (2021). Nietzsche'de "Yaşamı Evetleme" veya "Gülmeye ve Dansa Davet Olarak Felsefe". *Tanıdık ve Yeni: Nietzsche'de Aşırılık, Yaşam, Kendilik* (ss.115-129), İstanbul: Pinhan Yayınevi.

NONPARAMETRİK REGRESYON ANALİZİ

Farklı Yaklaşımlar ve R Hesaplamaları

Dursun Aydın
Ersin Yılmaz

NONPARAMETRİK REGRESYON ANALİZİ: Farklı Yaklaşımlar ve R Hesaplamaları

Dursun Aydın, Ersin Yılmaz

Yayın No.: 1716
ISBN: 978-625-398-737-4
E-ISBN: 978-625-398-738-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aydın, Dursun., Yılmaz, Ersin.

Nonparametrik Regresyon Analizi: Farklı Yaklaşımlar ve R Hesaplamaları / Dursun Aydın, Ersin Yılmaz

1. Basım, VIII + 204 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-398-737-4

E-ISBN: 978-625-398-738-1

1. Nonparametrik Regresyon 2. Yoğunluk Tahmini 3. Düzleştirme Teknikleri 4. Kernel Tahmini 5. Splayn Düzleştirme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
GİRİŞ.....	1
Bölüm I	
DÜZLEŞTİRME VE BAZI KAVRAMLAR.....	5
1.1. Düzleştirme Kavramı	5
1.2. Verilerin Stokastik Doğası	11
1.3. Düzleştirme Sürecinde Karşılaşılan Zorluklar	13
1.4. Yan-Varyans Dengesi	15
Bölüm II	
YOĞUNLUK TAHMİNİ.....	19
2.1. Giriş	19
2.2. Ampirik Kümülatif Dağılım Fonksiyonu.....	20
2.3. Histogram	23
2.3.1. Histogram Özellikleri	27
2.3.2. Frekans Poligonu.....	29
2.3.3. R'de Hesaplama	31
2.4. Kernel Yoğunluk Tahmini	32
2.4.1. Kernel Yoğunluk Kestiricilerinin Özellikleri	36
2.4.2. R'de Hesaplama	42
Bölüm III	
DÜZLEŞTİRME TEKNİKLERİ.....	45
3.1. Giriş	45
3.2. k- En Yakın Komşu Düzleştirme	46
3.3. Kernel Düzeltme (Regresyonu)	53

3.4. Lokal Polinomial Ağırlıklı Regresyon	58
3.4.1. Lokal Sabit (Local Constant) Kestirici	64
3.4.2. Lokal Doğrusal (Local Linear) Kestirici	65
3.5. B-Splayn Düzeltme	73
3.6. Cezalı Splayn Regresyonu	80
3.6.1. Budanmış üstel tabanlı basit doğrusal splayn	80
3.6.2. Budanmış üstel tabanlı p. dereceden splayn	84
3.7. Splayn Düzeltme (smoothing Spline).....	87
3.7.1. Cezalı En Küçük Kareler Yaklaşımı	89
3.7.2. Splayn Düzeltmeye Dayalı Tahmin	90
3.7.3. Tahmin süreci için özel bir durum	94

Bölüm IV

ÇIKARSAMA.....	105
4.1. Çıkarsama	105
4.2. Yan-Varyans ve Serbestlik Derecesi.....	106
4.3. Uyum Değerleri için Güven Aralıkları.....	108
4.4. Hipotez testi.....	112

Bölüm V

PERFORMANS ÖLÇÜLERİ VE DÜZLEŞTİRME PARAMETRESİNİN SEÇİMİ ..	117
5.1. Performans Kriterleri	117
5.1.1. Hata Kareler Ortalaması (HKO)	120
5.1.2. Diğer performans kriterleri	124
5.2. Varyans Tahmini.....	127
5.2.1. Artıklara dayalı varyans tahmin edicisi	128
5.2.2. Farklara dayalı varyans tahmin edicisi	131
5.3. Düzeltme Parametresi Seçim Kriterleri.....	132
5.3.1. Klasik seçim kriterleri.....	133
5.3.2. Riske dayalı seçim kriterleri	137

5.3.3. Simülasyon Uygulamaları.....	138
5.3.4. Gerçek Veri Uygulamaları	146
5.4. Splayn kestiricileri için düğüm seçim yöntemleri	153
KAYNAKÇA	159
DİZİN	163
EKLER	165
EK-A: R Kodları	165
ÖZGEÇMİŞ	203

KAYNAKÇA

1. Akaike, H. (1974). A new look at the statistical model identification. *IEEE transactions on automatic control*, 19(6), 716-723.
2. Aydın, D. (2007). A comparison of the nonparametric regression models using smoothing spline and kernel regression. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 36, 253-257.
3. Aydın, D. (2015). Semiparametrik regresyon modellemede splayn düzeltme yaklaşımı ile tahmin ve çıkarımlar, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Türkiye.
4. Bozdoğan, H. (1987). Model selection and Akaike's information criterion (AIC): The general theory and its analytical extensions. *Psychometrika*, 52(3), 345-370.
5. Bowman, A. W., & Azzalini, A. (2014). R package sm: nonparametric smoothing methods (version 2.2-5.4). University of Glasgow, UK and Università di Padova, Italia.
6. Carter, C. K., Eagleson, G. K., & Silverman, B. W. (1992). A comparison of the Reinsch and Speckman splines. *Biometrika*, 79(1), 81-91.
7. Craven, P., & Wahba, G. (1978). Smoothing noisy data with spline functions: estimating the correct degree of smoothing by the method of generalized cross-validation. *Numerische mathematik*, 31(4), 377-403.
8. Crowley, J., & Hu, M. (1977). Covariance analysis of heart transplant survival data. *Journal of the American Statistical Association*, 72(357), 27-36.
9. Copas, J. B., & Fryer, M. J. (1980). Density estimation and suicide risks in psychiatric treatment. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (General)*, 143(2), 167-176.
10. Gasser, T., Sroka, L., & Jennen-Steinmetz, C. (1986). Residual variance and residual pattern in nonlinear regression. *Biometrika*, 73(3), 625-633.
11. De Boor, C., & De Boor, C. (1978). A practical guide to splines (Vol. 27, p. 325). New York: Springer-verlag.
12. Duong, T., Wand, M., Duong, M. T., & Suggests, M. A. S. S. (2015). Package 'feature'.
13. Duong, T., Duong, M. T., & Suggests, M. A. S. S. (2022). Package 'ks'. R package version, 1(5).
14. Efromovich, S. (1999). Quasi-linear wavelet estimation. *Journal of the American Statistical Association*, 94(445), 189-204.
15. Eubank, R. L. (1999). Nonparametric regression and spline smoothing. CRC press.
16. Fan, J., Gijbels, I., Hu, T. C., & Huang, L. S. (1996). A study of variable bandwidth selection for local polynomial regression. *Statistica Sinica*, 113-127.

17. Guidoum, A. C. (2015). Kernel estimator and bandwidth selection for density and its derivatives. Department of Probabilities and Statistics, University of Science and Technology, Houari Boumediene, Algeria.
18. Green, P. J., & Silverman, B. W. (1994). Nonparametric regression and generalized linear models: a roughness penalty approach. Crc Press.
19. Hayfield, T., & Racine, J. S. (2008). Nonparametric econometrics: The np package. *Journal of statistical software*, 27, 1-32.
20. Härdle, W. K. (1991). Smoothing techniques: with implementation in S. Springer Science & Business Media.
21. Härdle, W., Müller, M., Sperlich, S., & Werwatz, A. (2004). Nonparametric and semiparametric models (Vol. 1). Berlin: Springer.
22. Härdle, W. (1990). Applied nonparametric regression (No. 19). Cambridge university press.
23. Härdle, W., & Linton, O. (1994). Applied nonparametric methods. *Handbook of econometrics*, 4, 2295-2339.
24. Hurvich, C. M., Simonoff, J. S., & Tsai, C. L. (1998). Smoothing parameter selection in nonparametric regression using an improved Akaike information criterion. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Statistical Methodology)*, 60(2), 271-293.
25. Mallows, C. L. (1973). Bounds on distribution functions in terms of expectations of order-statistics. *The Annals of Probability*, 297-303.
26. Moses, T., & Holland, P. W. (2009). Selection strategies for univariate loglinear smoothing models and their effect on equating function accuracy. *Journal of Educational Measurement*, 46(2), 159-176.
27. Nadaraya, E. A. (1964). On estimating regression. *Theory of Probability & Its Applications*, 9(1), 141-142.
28. Parzen, E. (1962). On estimation of a probability density function and mode. *The annals of mathematical statistics*, 33(3), 1065-1076.
29. Reiss, P. T., & Todd Ogden, R. (2009). Smoothing parameter selection for a class of semiparametric linear models. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Statistical Methodology)*, 71(2), 505-523.
30. Robinson, T., & Moyeed, R. (1989). Making robust the cross-validators choice of smoothing parameter in spline smoothing regression. *Communications in Statistics-Theory and Methods*, 18(2), 523-539.
31. Rosenblatt, M. (1956). Remarks on some nonparametric estimates of a density function. *The annals of mathematical statistics*, 832-837.
32. Ruppert, D., Wand, M. P., & Carroll, R. J. (2003). Semiparametric regression (No. 12). Cambridge university press.
33. Schwarz, G. (1978). Estimating the dimension of a model. *The annals of statistics*, 461-464.
34. Schmidt, G., Kallieris, D., Barz, J., Mattern, R., Schulz, F., & Schüler, F. (1981). Belastbarkeitsgrenzen des angegurteten Fahrzeuginsassen bei der Frontalkollision. *FAT, Schriftenreihe*, (15).

35. Sheather, S. J., & Jones, M. C. (1991). A reliable data-based bandwidth selection method for kernel density estimation. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Methodological)*, 53(3), 683-690.
36. Simonoff, J. S. (1986). Jackknifing and bootstrapping goodness-of-fit statistics in sparse multinomials. *Journal of the American Statistical Association*, 81(396), 1005-1011.
37. Tarter, M. E., & Lock, M. D. (1993). *Model-free curve estimation* (Vol. 56). CRC Press.
38. Terrell, G. R., & Scott, D. W. (1992). Variable kernel density estimation. *The Annals of Statistics*, 1236-1265.
39. Wand, M., Ripley, B., & Ripley, M. B. (2015). Package 'KernSmooth'.
40. Wahba, G. (1990). *Spline models for observational data*. Society for industrial and applied mathematics.
41. Wand, M. P., & Jones, M. C. (1995). *Kernel smoothing*. CRC press.
42. Wasserman, L. (2004). *All of statistics: a concise course in statistical inference* (Vol. 26). New York: Springer.
43. Watson, G. S. (1964). Smooth regression analysis. *Sankhyā: The Indian Journal of Statistics, Series A*, 359-372.

ORDU GASTRONOMİ KÜLTÜRÜ

“Yemek-Kültür-Tarih”

Rıfat Pir

ORDU GASTRONOMİ KÜLTÜRÜ "Yemek-Kültür-Tarih"

Rıfat Pir

Yayın No.: 1537
ISBN: 978-625-398-392-5
E-ISBN: 978-625-398-393-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Pir, Rıfat.

Ordu Gastronomi Kültürü "Yemek-Kültür-Tarih" / Rıfat Pir

1. Basım, XVIII + 106 s., 13,5x21,5 cm. Kağıtkağıt var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-392-5

E-ISBN: 978-625-398-393-2

1. Gastronomi 2. Yemek 3. Kültür 4. Tarih 5. Turizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
TERMİNOLOJİ DİZİNİ	xvii
GİRİŞ.....	1
1. ORDU İLİ GENEL BİLGİLERİ	3
1.1. TARİH.....	4
1.2. İKLİM	5
1.3. BİTKİ ÖRTÜSÜ	6
1.4. NÜFUS	6
1.5. EĞİTİM.....	7
1.6. EKONOMİ	8
1.7. TARIM VE HAYVANCILIK	8
2 GASTRONOMİ VE KÜLTÜR	11
2.1. KÜLTÜR KAVRAMI	11
2.2. GASTRONOMİ KAVRAMI	11
2.3. GASTRONOMİ YEMEK KÜLTÜRÜ İLİŞKİSİ	13
2.4. ULUSLARARASI BOYUTTA GASTRONOMİ.....	13
2.5. TÜRKİYE'DE GASTRONOMİ	16
3. TÜRK MUTFAĞI	19
3.1. TÜRK MUTFAĞI KAVRAMI	19
3.2. TÜRK MUTFAĞININ ÖZELLİKLERİ	20

4. YÖRESEL MUTFAK	23
4.1. YÖRESEL MUTFAK KAVRAMI	23
4.2. ULUSLARARASI BOYUTTA YÖRESEL MUTFAK	24
4.3. TÜRKİYE’DE YÖRESEL MUTFAK	25
4.4. KARADENİZ BÖLGESİ’NDE YÖRESEL MUTFAK	27
5. TARİHTE ORDU MUTFAĞI	29
5.1. ORDU GASTRONOMİSİNİN TARİHSEL SÜRECİ	29
5.1.1. MÖ 431-354 Dönem “Anabasis-On Binler’in Dönüşü”	29
5.1.2. MÖ 2-1 yy. VI. Mithridades Dönemi (Helenistik Dönem).....	31
5.1.3. Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	32
5.1.4. Cumhuriyet Sonrası Dönem.....	32
5.1.5. 2010 Yılı Sonrası Dönem	35
6. ORDU YÖRESEL MUTFAĞI	37
6.1. YÖRESEL MUTFAĞIN GENEL YAPISI	37
6.1.1. Coğrafi İşaretli Ürünler	38
6.1.2. Coğrafi İşaret Başvuru Süreci Devam Eden Ürünler.....	39
6.1.3. Köy ve Yemek Kültürü.....	39
6.1.4. Yayla ve Yemek Kültürü	41
6.1.5. Şehir ve Yemek Kültürü	41
6.1.6. Sokak Lezzetleri	43
6.1.7. Yemek İnanış ve Ritüelleri.....	44
6.2. İlçeler Bazında Yöresel Mutfak	45
6.2.1. Altınordu.....	46
6.2.2. Akkuş	46
6.2.3. Aybastı.....	46
6.2.4. Çamaş	47
6.2.5. Çatalpınar	47
6.2.6. Çaybaşı	47
6.2.7. Fatsa	48
6.2.8. Gölköy	48
6.2.9. Gülyalı.....	48
6.2.10. Gürgentepe.....	48
6.2.11. İkizce	49

6.2.12. Kabadüz	49
6.2.13. Kabataş	50
6.2.14. Korgan.....	50
6.2.15. Kumru	50
6.2.16. Mesudiye	51
6.2.17. Perşembe.....	51
6.2.18. Ulubey.....	52
6.2.19. Ünye.....	52
6.3. ORDU YÖRESEL MUTFAĞI YEMEKLERİ	53
6.3.1. Ordu Yöresel Mutfağı Çorbaları	55
6.3.2. Ordu Yöresel Mutfağı Ot ve Mantar Yemekleri	56
6.3.3. Ordu Yöresel Mutfağı Turşu Yemekleri.....	57
6.3.4. Ordu Yöresel Mutfağı Et Yemekleri	58
6.3.5. Ordu Yöresel Mutfağı Bakliyat Yemekleri	59
6.3.6. Ordu Yöresel Mutfağı Sebze Yemekleri	60
6.3.7. Ordu Yöresel Mutfağı Balık Yemekleri	61
6.3.8. Ordu Yöresel Mutfağı Hamur İşi Yemekleri	63
6.3.9. Ordu Yöresel Mutfağı Tatlıları.....	67
6.3.10. Ordu Yöresel Mutfağı Helvaları.....	69
6.3.11. Ordu Yöresel Mutfağı Reçelleri	70
7. ORDU GASTRONOMİSİ GÜNCEL GELİŞMELERİ.....	71
7.1. GELİŞTİRİLEN GASTRONOMİK ÜRÜNLER	71
7.1.1. Burhanettin Kebabı.....	71
7.1.2. Fındık Dalı	72
7.1.3. Fındık “Kosık” Kebabı.....	72
7.1.4. Fındık Çorbası	72
7.1.5. Ordu Kabaklavası “Baklava Hamuruna Sarılı Kabak Tatlısı”	73
7.1.6. Ordu Çıtırı	73
7.1.7. Ordu İlik Çorbası	74
7.1.8. Ordu Bandırması.....	74
7.2. GASTRONOMİ GİRİŞİMLER	74
7.2.1. Chefs Concept Mutfak Akademisi.....	74
7.2.2. Cotyora Fine Dining Restoran	75
7.2.3. Down Menekşe Kafe 52+1.....	75
7.2.4. Gastronomi Eğitim ve Ar-Ge Merkezi	75

7.2.5. Kadın Kooperatifleri "19 İlçe"	76
7.2.6. Kahraman Sağra Fındık Müzesi	76
7.2.7. Kybele Çikolata	76
7.2.8. Ordu Profesyonel Aşçılar Derneği.....	77
7.2.9. ORTAR.....	77
7.2.10. Ordu Gastronomi Vakfı	77
7.2.11. Yöresel Lezzetler Akademisi.....	78
7.2.12. Yöresel Ürün Pazarı.....	78
7.3. GASTRONOMİ VE AŞÇILIK EĞİTİMİ VEREN KURUMLAR	78
7.4. GASTRONOMİ ALANINDA YAPILMIŞ OLAN BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR VE YAYINLAR.....	79
7.4.1. Coğrafi İşaretli Gastronomi Ürenleri: Ordu İli Örneği	79
7.4.2. Gastro'da Moda Gastronomi ve Turizm Dergisi.....	80
7.4.3. Ordu Mutfağı Gastronomi Turizmi Potansiyeli	80
7.4.4. Ordu Yemekleri Yemek Kitabı	81
7.4.5. OBB Ordu Mutfağı Yöresel Ev Yemekleri	81
7.4.6. Ordu Mutfak Kültürü Yemek Kitabı.....	81
7.4.7. Pir-i Lezzetler Ordu Mutfağı.....	81
7.4.8. Turistik Destinasyonların Tanıtılmasında Yerel Mutfaklar: Ordu Vejetaryen Mutfağı.....	82
7.4.9. Yiyecek İçecek İşletmelerinde Mutfak Çalışanlarının Yöresel Mutfağa Hâkimiyetlerinin Araştırılması: Ordu İli Örneği.....	82
7.5. GASTRONOMİ ORGANİZASYONLAR.....	83
7.5.1. Fatsa Hamsi Festivali	83
7.5.2. Fındık Hasadı Şenliği	83
7.5.3. Gülyalı Hamsi Festivali	83
7.5.4. Perşembe Hamsi Festivali	83
7.5.5. Türk Mutfağı Haftası Etkinlikleri	84
7.5.6. Zümrüt Fındık Festivali	84
7.5.7. Tohum Takas Şenliği	85
7.6. GASTRONOMİ DESTİNASYONLAR	85
7.6.1. Bolaman	85
7.6.2. Çambaşı Yaylası	86
7.6.3. Çikolata Park	86
7.6.4. Dokuz Dolambaç.....	86
7.6.5. Kabakdağı Köyü	86
7.6.6. Gülyalı Liman Mevkii.....	87

7.6.7. Kayabaşı Köyü.....	87
7.6.8. Plaj Mevkii	87
7.6.9. Perşembe Balıkçı Pazarı	88
7.6.10. Yöresel Ürünler Pazarı.....	88
7.6.11. Yalıköy.....	88
7.7. ULUSAL VE ULUSLARARASI BOYUTTA KAZANILAN GASTRONOMİ ÖDÜLLER ..	89
7.7.1. Fatsa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi “Liseler Arası Yemek Yarışması”	89
7.7.2. Perşembe Sakin Şehir Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi “Liseler Arası Yemek Yarışması”.....	89
7.7.3. Ulusal Yemek Kitabı Yarışması “Yılın Gastronomi Kitabı”	89
7.7.4. Uluslararası Yemek Kitabı Yarışması “Özel Ödül”	90
7.7.5. Uluslararası Yemek Yarışması “Modern Türk Mutfağı” ORPAD	90
7.7.6. Ünye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi “Liseler Arası Yemek Yarışması”	90
8. SONUÇ VE ÖNERİ.....	91
KAYNAKÇA.....	97
ÖZ GEÇMİŞ.....	105

KAYNAKÇA

- [1.] Akdu, U. & Akdu, S. (2018). Turizm Tanıtımında Gastronomik Değer Vurgusu: Unesco Gastronomi Şehirleri Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 933-952
- [2.] Akın, A. G. N., & Bostancı, A. G. B. (2017). Unesco yaratıcı şehirler ağı kapsamında gaziantep: mevcut raporlar bağlamında bir değerlendirme. *Sustainable Development*, 8(19), 110-124.
- [3.] Arman, A. (2011). "Türk Mutfak Kültürü Tanıtım Sorunu: Mengen Mutfağı Örneği". Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce, 116.
- [4.] Aslan, Z. Güneren, E. ve Çoban, G. (2014). Destinasyon Markalaşma Sürecinde Yöresel Mutfağın Rolü: Nevşehir Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(4), 3-13.
- [5.] Bahar, O. ve Kozak, M. (2006). *Turizm Ekonomisi*, Ankara: Detay Yayıncılık
- [6.] Baki, B. ve Dalgıç, G.(2009) Ordu İli Perşembe İlçesinde Levrek (*Dicentrarchus Labrax* L., 1758) Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerin Üretim Ve Teknik Özellikleri *Anadolu Tarım Bilim. Derg.*, 2009,24(1):8-12 *Anadolu J. Agric. Sci.*, 2009,24(1):8-12
- [7.] Balık, İ. 2017. Ordu İli Denizcilik Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme 361 *Journal of Urban Academy* 353.
- [8.] Balık, İ.(2017) Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi | Cilt: 10 Sayı: 29/1, İlkbahar 2017
- [9.] Baran, Z & Batman, O. (2013). Destinasyon pazarlamasında mutfak kültürünün rolü: Sakarya örneği. 14. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, 05-08 Aralık. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Turizm Fakültesi, 1355-1367.
- [10.] Bayhan, A.A., 2010. Ordu'da yeni tespit edilen ahşap camiler. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0 (16): 33-48
- [11.] Baysal, A., Küçükaslan, N. (2003). *Beslenme İlkeleri ve Planlaması*. Ekin Kitabevi, Ankara.
- [12.] Baysal, A. (1993b). Türk Yemek Kültüründe Değişmeler, *Beslenme ve Sağlık Yönünden Değişmeler. Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar*, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları Yayın No:3, 12-20.
- [13.] Baysal, A. ve Küçükaslan, N., (2007). *Beslenme ilkeleri ve menü planlaması*. Bursa
- [14.] Bekar, A. & Belpınar, A. (2015). Gastronomi Turizmine İlişkin Turist Görüşlerinin Kültürler Arası Karşılaştırılması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 10 (38) , 6519-6530. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/jyasar/issue/19152/203341>
- [15.] Bekar, A. ve Belpınar, A. (2015). Turistlerin Gastronomi Turizmine İlişkin Görüşlerinin Milliyetlerine Göre Değerlendirilmesi, *Journal of Yasar University*, 10(38) 6478-6554.

- [16.] Bulut, S. 2015. Ordu ili ve yöresi bibliyografya denemesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 41: 465-504.
- [17.] Canizares, S., M., S. ve Guzman, T., L. (2012). “Gastronomy as a Tourism Resource: Profile of the Culinary Tourist”, *Current Issues in Tourism*, 15 (3), 229-245.
- [18.] Ceviz S.(2014) *Anabasis Onbinlerin dönüşü* ss 4-5-208-209
- [19.] Çiğirim, N. (2001). Batı ve Türk Mutfağının gelişimi, etkileşimi ve yiyecek içecek hizmetlerinde Türk mutfağının yerine bir bakış 2000. Türk mutfak kültürü üzerine araştırmalar. Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 28, Ankara
- [20.] Cohen, E. ve Avieli, N. (2004). “Food in Tourism: Attraction and Impediment”, *Annals of Tourism Research*, 31 (4), 755-778.
- [21.] Cömert, Menekşe ve Özata, Esra, (2016), “Tüketicilerin Yöresel Restoranları Tercih Etme Nedenleri ve Karadeniz Mutfağı Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42, 1963- 1973.
- [22.] Çulha, O. ve Kalkan, A. (2015). “Tanıtım Broşürleri Gözüyle Anadolu Yöresel Mutfakları”, I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (EITOC-2015), 28-30 Mayıs 2015, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- [23.] Eren, S. (2007). Türk Mutfağı ve HACCP Sistemi; Mutfak Profesyonellerinin Haccp Bilgilerinin Ölçülmesi, I. Ulusal Gastronomi Sempozyumu, 4-5 Mayıs 2007, Antalya, 79-83.
- [24.] Filiposki, O., Metodijeski, D., Taskov, N. ve Mitreva, E. (2017). Gastronomic tourism is much more than gastronomy: the case of the republic of Macedonia. *Proceedings of the 3rd International scientific and professional conference the challenges of today: Sustainable coastal and maritime tourism*. pp. 296-303. ISSN 1846-6656
- [25.] Gillespie, C. ve Cousins, J. A. (2001). *European Gastronomy into the 21st Century*, Burlington (USA): Butterworth- Heinemann
- [26.] Gürbüz S., Özaltay S. G. ve Toprak L. (2017). Mardin’in Unesco yaratıcı şehirler ağında “gastronomi kenti” olabirliğine ilişkin paydaş görüşleri. *Journal of tourism and gastronomy studies*, 5/1 124-136
- [27.] Gürsoy, D. (2013). *Yiyelim, İçelim, Tarihini Bilelim-Dünden Bugüne Gastronomi*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- [28.] Hatipoğlu, A. (2010). İnançların Gastronomi Üzerindeki Etkileri: Bodrum’daki Beş Yıldızlı Otellerin Mutfak Yöneticilerinin Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- [29.] Horng J. S. ve Tsai, C. T. (2010). Government websites for promoting East Asian culinary tourism: a cross-national analysis. *Tourism management*, 31, s. 74-85.
- [30.] İgnatov, E. ve Smith, S. (2006). Segmenting Canadian culinary tourists. *current issues in tourism*, 9(3), s. 235-255.
- [31.] İnceöz, S. (2009). Turistlerin Seyahat Motivasyonunun Belirlenmesinde Türk Mutfağına Yönelik Durum Değerlendirmesi, 3. Ulusal Gastronomi Sempozyumu Bildirileri, 17-18 Nisan. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Alanya

- [32.] Kesici, M. (2012). Kırsal Turizmde Olan Talepte Yöresel Yiyecek ve İçecek Kültürünün Rolü, Karamanoğlu Mehmetbey
- [33.] Kim, Y., & Eves, A. (2012). Construction and Validation of a Scale to Measure Tourist Motivation to Consume Local Food. *Tourism Management*, 33, 1458-1467.
- [34.] Kivela, J. ve Crotts, J. (2006). "Tourism and Gastronomy: Gastronomy's Influence on How Tourists Experience a Destination", *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30 (3), 354-377.
- [35.] Long, M. L. (2004). *Culinary tourism* (2. Baskı).USA: The University Press of Kentucky
- [36.] Öztürk, Ö. Pontus, Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi, Genesis Yayınları. Ankara 2011, S.492
- [37.] Pekyaman, A.(2008). Turistik Satın Alma Davranışında Destinasyon İmajının Rolü Afyonkarahisar Bölgesinde Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- [38.] Pir, R. , Çalık. İ (2019)Yayınlanmış Bildiri Gümüşhane Üniversitesi 2 Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Gümüşhane/Türkiye
- [39.] Pir, R. (2019). Pir-i Lezzetler Ordu Mutfağı. Göksu Matbaacılık. İstanbul. ss 1-274
- [40.] Pir, R. (2020) Yiyecek İçecek İşletmelerinde Mutfak Çalışanlarının Yöresel Mutfağa Hâkimiyetlerinin Araştırılması: Ordu İli Örneği, yüksek lisans tezi
- [41.] Pir, R., Gök, İ. (2021) Ordu Mutfağının Gastronomi Turizmi Potansiyeli, 3. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bingöl/Ordu
- [42.] Rand G.E., Heath E. and Alberts N. (2003) .The Role of Local And Regional Food in Destination Marketing: A South
- [43.] Richards, G. (2002). *Tourism Gastronomy*. İçinde A-M. Hjalager ve G. Richards (Editörler), *Gastronomy: and Essential Ingredient in Tourism Production and Consumption?* (3- 20) Londra: Routledge.
- [44.] Rimmington, M. ve Yüksel, A. (1998). "Tourist Satisfaction and Food Service Experience: Results and Implications of an Empirical Investigation", *Anatolia*, 9 (1), 37-57.
- [45.] Santich, B. (2004). The Study of Gastronomy and Its Relevance to Hospitality Education and Training, *Hospitality Management*, 23: 15-24.
- [46.] Sarıuşık,M., Özbay, G.(2015) Gastronomi Turizmi Üzerine Bir Literatür İncelemesi: Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, Güz: 264 - 278, 2015
- [47.] Selwood, J.(2003). The Lure of Food: Food as an Attractionin Destination Marketing in Manitoba, Canada, Michael
- [48.] Serçoğlu, N. (2014). Yöre Halkının Mutfak Kültürünü Tanıma Durumunun Tespit Edilmesi: Erzurum İli Örneği, Atatürk University, Faculty of Tourism, Department of Gastronomy and Culinary Arts, 25240, Erzurum/Turkey 05.11.2014 *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 2/4 (2014) 36-46
- [49.] Shenoy, S. S. (2005). *Food Tourism And The Culinary Tourist*. Doktora Tezi, Clemson University, Amerika Birleşik Devletleri, ss. 1-209.

- [50.] Smith, S. L. ve Xiao, H. (2008). Culinarytourism supply chains: A preliminary examination. *Journal of Travel Research*, 46(3), 289-299.
- [51.] Sormaz, Ü. , Özata, E. & Güneş, E. (2015). Turizmde Gastronomi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 67-75.
- [52.] Soysal, S. (2019). Ordu Mutfak Kültürü, T.C Ordu Valiliği Yayınları: Ordu.
- [53.] Sürücüoğlu, M. S., Özçelik, A., Ö, (2008). “Türk Mutfak Ve Beslenme Kültürünün Tarihsel Gelişimi”. 38. İcanas Kongresi., 10-15 Eylül, 1289-1310. Ankara.
- [54.] Şengül S. ve Türkay O.(2018) Yöresel Mutfak Marka Değeri Algısının Destinasyon Farkındalığı ve Destinasyon Sadakati Üzerindeki Etkisi/Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Mart 2018 22(1): 223-235
- [55.] Şengül, S. (2018) Destinasyon Gastronomi Marka Değeri Bileşenlerinin Seyahat Niyeti Üzerine Etkisi (Bolu Örneği) Aibü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018, Cilt:18, Yıl:18, Sayı: 1, 18: 1-22
- [56.] Şengül, S. ve Türkay, O. (2015). Doğu Karadeniz Mutfak Kültürünün Sürdürülebilirliği Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiri Kitabı, 599-606.
- [57.] Şengül, S. ve Türkay, O. (2016). Akdeniz mutfak kültürünün gastronomi turizmi bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of tourism and gastronomy studies*, 4/özel Sayı, s. 86-99.
- [58.] Görkem Teyin-(2021).Coğrafi İşaretli Gastronomi Ürünleri: Ordu İli Örneği.*Social Sciences Studies Journal*
- [59.] Toksöz, D. & Aras, S. (2016). Turistlerin seyahat motivasyonlarında yöresel mutfağın rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4/1, 174-189.
- [60.] Toygar, K. (2001). Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar. *Türk Mutfağı Hakkında Genel Bilgiler*, Ankara, Yayın No:29, Eylül, 13
- [61.] Uluçay, D. M. (2017). Gastronomi turizmi işletmelerinin web siteleri üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Erciyes iletişim dergisi*, 5(2), s. 196-208.
- [62.] Wilkins, J. ve Hill, S. (1994). *The Life of Luxury*. Blackawton, Totnes: Prospect Books.
- [63.] Xiaomin, C. (2017). “City of Gastronomy” of UNESCO Creative Cities Network: From International Criteria to Local Practice p. 55-67.
- [64.] Yavuz, C. (2018). Turistik Destinasyonların Tanıtılmasında Yerel Mutfaklar: Ordu Vejetaryen Mutfağı. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek.1), 123-141.
- [65.] Yergaliyeva, A. (2011). Destinasyon Markalaşma Sürecinde Yerel Mutfağın Yeri: Uralsk Bölgesi’ndeki Restoranlar Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- [66.] Yıldırım, O., Karaca, O. B., & Çakıcı, A. C. (2018). “Yöresel Yemeklere Konaklama Ve Yiyecek İçecek İşletmelerinin Menülerinde Yer Verilme Durumu: Adana Ve Mersin Bölgesinde Bir Araştırma”. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 6(4): 376-398.

- [67.] Yüncü, H. R. (2010). Yerel değerler ve yayla turizmi sürdürülebilir turizm açısından gastronomi turizmi ve Perşembe Yaylası, 10. Aybastı-Kabataş Kurultayı, Ankara. (s. 28-34). Detay Anatolia Akademik Yayıncılık.
- [68.] Zeren, A. T. (2015) Ordu Yemekleri Ordu Ünye Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları: Ordu.
- [69.] Web_1 T.C. Türk Dil Kurumu. 02.20.2023 tarihinde <https://www.tdk.gov.tr/> adresinden alındı.
- [70.] Web_2 Ordu İl Kültür Turizm Müdürlüğü. 05.04.2022 tarihinde <https://ordu.ktb.gov.tr> adresinden alındı.
- [71.] Web_3 Ordu İl Kültür Turizm Müdürlüğü. 05.04.2022 tarihinde <https://ordu.ktb.gov.tr> adresinden alındı.
- [72.] Web_4 Ordu İl Kültür Turizm Müdürlüğü. 05.04.2022 tarihinde <https://ordu.ktb.gov.tr> adresinden alındı.
- [73.] Web_5 Ordu Nüfus İl Müdürlüğü. 10.03.2023 tarihinde <https://www.nufusu.com/il/ordu-nufusu> adresinden alındı.
- [74.] Web_6 Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. 08.02.2023 tarihinde <https://www.doka.org.tr/> adresinden alındı
- [75.] Web_7 Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. 08.02.2022 tarihinde <https://www.doka.org.tr/> adresinden alındı
- [76.] Web_8 Ordu Ticaret Borsası. 08.02.2022 tarihinde <https://www.ordutb.org.tr/> adresinden alındı.
- [77.] Web_9 Ordu Büyükşehir Belediyesi. 08.02.2022 tarihinde <https://www.ordu.bel.tr/haberler-> adresinden alındı.
- [78.] Web_10 Ordu Büyükşehir Belediyesi. 08.02.2022 tarihinde <https://www.ordu.bel.tr/haberler-> adresinden alındı.
- [79.] Web_11 Dünya Turizm Örgütü. 22.02.2022 tarihinde <https://www.unwto.org/> adresinden alındı.
- [80.] Web_12 UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. 20.03.2022 tarihinde <http://www.unesco.org.tr> adresinden alındı.
- [81.] Web_13 UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. 20.03.2022 tarihinde <http://www.unesco.org.tr> adresinden alındı.
- [82.] Web_14 UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. 20.03.2022 tarihinde <http://www.unesco.org.tr> adresinden alındı.
- [83.] Web_15 UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. 20.03.2022 tarihinde <http://www.unesco.org.tr> adresinden alındı.
- [84.] Web_16 T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Fındık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. 12.01.2022 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/> adresinden alındı.
- [85.] Web_17 Ordu İl Kültür Turizm Müdürlüğü. 05.04.2022 tarihinde <https://ordu.ktb.gov.tr> adresinden alındı.

- [86.] Web_18 T.C Tarım ve Orman Bakanlığı Fındık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. 2.02.2023 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr> adresinden alındı.
- [87.] Web_18 UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. 20.03.2022 tarihinde <http://www.unesco.org.tr> adresinden alındı.
- [88.] Web_19 CNN Türk Haber. 10.02.2020 tarihinde <https://www.cnnturk.com/yerel-haberler/> adresinden alındı.
- [89.] Web_20 Türk Patent ve Marka Kurumu. 10.02.2022 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/> adresinden alındı.
- [90.] Web_21 Türk Patent ve Marka Kurumu. 10.02.2022 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/> adresinden alındı.
- [91.] Web_22 Altınordu Belediyesi. 12.12.2022 tarihinde <https://www.altinordu.bel.tr/> adresinden alındı.
- [92.] Web_23 Akkuş Belediyesi. 12.12.2022 tarihinde <https://www.akkus.bel.tr/> adresinden alındı.
- [93.] Web_24 Aybastı Belediyesi. 12.12.2022 tarihinde <https://www.aybasti.bel.tr/> adresinden alındı.
- [94.] Web_25 Çamaş Belediyesi. 12.12.2022 tarihinde <https://www.camas.bel.tr/> adresinden alındı.
- [95.] Web_26 T.C. Çatalpınar Kaymakamlığı. 16.12.2022 tarihinde <http://www.catalpınar.gov.tr/> adresinden alındı.
- [96.] Web_27 Çaybaşı Belediyesi. 16.12.2022 tarihinde <https://www.caybasi.bel.tr/> adresinden alındı.
- [97.] Web_28 Fatsa Belediyesi. 16.12.2022 tarihinde <https://www.fatsa.bel.tr/> adresinden alındı.
- [98.] Web_29 Gökkyöy Belediyesi. 16.12.2022 tarihinde <https://www.golkoy.bel.tr/> adresinden alındı.
- [99.] Web_30 Gülyalı Belediyesi. 10.12.2022 tarihinde <https://www.gulyali.bel.tr/> adresinden alındı.
- [100.] Web_31 Gürgentepe Belediyesi. 10.12.2022 tarihinde <https://www.gurgentepe.bel.tr/> adresinden alındı.
- [101.] Web_32 İkizce Belediyesi. 10.12.2022 tarihinde <http://www.ikizce.gov.tr/> adresinden alındı.
- [102.] Web_33 Kabadüz Belediyesi. 10.12.2022 tarihinde <https://www.kabaduz.bel.tr/> adresinden alındı.
- [103.] Web_34 T.C. Kabataş Kaymakamlığı. 01.12.2022 tarihinde <http://www.kabatas.gov.tr/> adresinden alındı.
- [104.] Web_35 Korgan Belediyesi. 01.12.2022 tarihinde <https://www.korgan.bel.tr/> adresinden alındı.
- [105.] Web_36 Kumru Belediyesi. 01.12.2022 tarihinde <https://www.kumru.bel.tr/> adresinden alındı.

- [106.] Web_37 Mesudiye Belediyesi. 01.12.2022 tarihinde <https://www.mesudiye.bel.tr/> adresinden alındı.
- [107.] Web_38 Perşembe Belediyesi. 01.12.2022 tarihinde <http://www.persembe.bel.tr/> adresinden alındı.
- [108.] Web_39 T.C. Ulubey Kaymakamlığı. 05.11.2022 tarihinde <http://www.ordulubey.gov.tr/> adresinden alındı.
- [109.] Web_40 Ünye Belediyesi. 05.11.2022 tarihinde <https://www.unye.bel.tr/> adresinden alındı.
- [110.] Web_41 Türk Patent ve Marka Kurumu. 10.02.2022 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/> adresinden alındı.
- [111.] Web_42 Türk Patent ve Marka Kurumu. 10.02.2022 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/> adresinden alındı.
- [112.] Web_43 Türk Patent ve Marka Kurumu. 30.12.2022 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/> adresinden alındı.
- [113.] Web_44 Türk Patent ve Marka Kurumu. 10.02.2022 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/> adresinden alındı.
- [114.] Web_45 Türk Patent ve Marka Kurumu. 10.02.2022 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/> adresinden alındı.
- [115.] Web_46 Türk Patent ve Marka Kurumu. 10.02.2022 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/> adresinden alındı.
- [116.] Web_47 AA Haber Ajansı. 01.10.2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/> adresinden alındı.
- [117.] Web_48 Ordu Büyükşehir Belediyesi. 08.02.2022 tarihinde <https://www.ordu.bel.tr/> adresinden alındı.
- [118.] Web_49 Fatsa Belediyesi. 30.12.2022 tarihinde <https://fatsa.bel.tr/> adresinden alındı.
- [119.] Web_50 T.C. Ordu Valiliği. 30.12.2022 tarihinde <http://www.ordu.gov.tr> adresinden alındı.
- [120.] Web_51 Ordu net tr. 30.12.2022 tarihinde <https://ordu.net.tr/> adresinden alındı.
- [121.] Web_52 Perşembe Belediyesi. 30.12.2022 tarihinde <http://www.persembe.bel.tr/> adresinden alındı.
- [122.] Web_53 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. 10.12.2022 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/> adresinden alındı.
- [123.] Web_54 Ordu Büyükşehir Belediyesi. 10.12.2022 tarihinde <https://www.ordu.bel.tr/> adresinden alındı.
- [124.] Web_55 Fatsa Belediyesi. 27.12.2022 tarihinde <https://fatsa.bel.tr/> adresinden alındı.
- [125.] Web_56 Fatsa İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü. 27.01.2023 tarihinde <https://fatsa.meb.gov.tr/> adresinden alındı.

- [126.] Web_57 Perşembe Sakin Şehir Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi. 27.01.2023 tarihinde <https://persembeotelcilik.meb.k12.tr/> adresinden alındı.
- [127.] Web_58 Favori Lezzetler. 27.01.2023 tarihinde <https://www.favorilezzetler.com/> adresinden alındı.
- [128.] Web_59 Ünye TV. 27.01.2023 tarihinde <https://unyetv.net/> adresinden alındı.
- [129.] Web_60 Youtube. 27.01.2023 tarihinde <https://www.youtube.com/> adresinden alındı.
- [130.] Web_61 T.C. Ordu Valiliği. 27.01.2023 tarihinde <http://www.ordu.gov.tr/> adresinden alındı.
- [131.] K_1 Mustafa Çiçek, görüşme: 01.02.2022 tarihinde gerçekleşti.
- [132.] K_2 Hakan Atabeyoğlu, görüşme: 02.03.2022 tarihinde gerçekleşti.
- [133.] K_3 Ali Taş, görüşme: 02.03.2022 tarihinde gerçekleşti.
- [134.] K_4 Tamer Aktaş, görüşme: 05.03.2022 tarihinde gerçekleşti.
- [135.] K_5 Caner Dolu, görüşme: 20.03.2022 tarihinde gerçekleşti.
- [136.] K_6 Sevim Yavuz, görüşme: 25.04.2022 tarihinde gerçekleşti.
- [137.] K_7 Yıldırım Beyazıt Serim, görüşme: 08.08.2022 tarihinde gerçekleşti.
- [138.] K_8 Sancar Eser, görüşme: 01.09.2022 tarihinde gerçekleşti.
- [139.] K_9 Güray Gözükan, görüşme: 03.09.2022 tarihinde gerçekleşti.

ÖĞRETİM MATERYALLERİ VE DİN ÖĞRETİMİNDE SOMUT MATERYAL ÖRNEKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Mustafa Bayraktar

ÖĞRETİM MATERYALLERİ VE DİN ÖĞRETİMİNDE SOMUT MATERYAL ÖRNEKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Mustafa Bayraktar

Yayın No.: 4816

Eğitim: 997

ISBN: 978-625-397-219-6

E-ISBN: 978-625-397-220-2

Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bayraktar, Muhammet Mustafa.

Öğretim Materyalleri ve Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri / Muhammet Mustafa Bayraktar

1. Basım, XIV + 196 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-219-6

E-ISBN: 978-625-397-220-2

1. Din Eğitimi 2. Öğretim Teknolojileri 3. Materyal Tasarımı 4. Din Öğretimi 5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. Çalışmanın Konusu ve Problemi	1
2. Çalışmanın Amacı ve Önemi	2
3. Çalışmanın Yöntemi	2
Birinci Bölüm	
ÖĞRETİM MATERYALİ VE DİN ÖĞRETİMİNDE MATERYAL KULLANIMI	5
1.1. Öğretim Materyali ve Öğretimde Materyal Kullanımı	5
1.2. Din Öğretiminde Materyal Kullanımı	6
İkinci Bölüm	
BULGULAR ve YORUM	17
2.1. Öğretmen Adaylarının Görüşleri	17
2.2. Din Öğretiminde Somut Materyal Örnekleri	43
2.2.1. Bir İfaden Olsun	44
2.2.2. İfadeni Anlat	45
2.2.3. Elimde Duasın	46
2.2.4. Söyle Çevir Söyle	47
2.2.5. Bir Şartım Var	48
2.2.6. Bul ve İlerle	49
2.2.7. Ahlak Ağacı	50
2.2.8. Ahlakın Resmini Bul	51
2.2.9. Fatihâ'yı Okuyorum	52
2.2.10. Çevir Bul	53
2.2.11. Yap Bil Kap	54
2.2.12. Asma Çiçek Oyunu	55
2.2.13. Risalet Yolu	56
2.2.14. Ramazan Evi	57
2.2.15. Her Güne Ramazan	58
2.2.16. Ramazan Köşesi	59

2.2.17. Sofra Kitabı.....	60
2.2.18. Ahi Evran Zaviyesi	61
2.2.19. Âşık Paşa Türbesi.....	62
2.2.20. Hacivat ve Karagöz'le Öğren	63
2.2.21. Harfi Seç Örfü Yaz.....	64
2.2.22. Hadi Kazanalım.....	65
2.2.23. Peygamber Bulmacası	66
2.2.24. Peygamberi Bil Çıkışı Bul	67
2.2.25. Kitabın Adını Bul.....	68
2.2.26. Namaz Kovanı	69
2.2.27. Çeşidini Bul Yapıştır	70
2.2.28. Fil Ordusu	71
2.2.29. Bağımlı Olma Özgür Ol	72
2.2.30. Yararlı Alışkanlıklar Çarkı.....	73
2.2.31. Çarkı Çevir Olayı Değerlendir	74
2.2.32. Savaş Durakları.....	75
2.2.33. Ahiret Yolculuğu	76
2.2.34. Aşama Aşama Ahiret	77
2.2.35. Ayeti Bul Yapıştır	78
2.2.36. Çarkı Çevir Haccı Anlat	79
2.2.37. Kâbe'mi Çiziyorum	80
2.2.38. Hac Yolu	81
2.2.39. Haccı Eşleştir	82
2.2.40. Haccı Aydınlat	83
2.2.41. Çarkı Çevir Haccı Anlat	84
2.2.42. Hac Merdiveni	85
2.2.43. Davranış Ağacı.....	86
2.2.44. Güzel Ahlak Değirmeni	87
2.2.45. Güzel Ahlakı Bul	88
2.2.46. Kader Oyunu	89
2.2.47. Kader ve Kazaya Yolculuk.....	90
2.2.48. Yap-Bil (Ayetü'l-Kürsi)	91
2.2.49. Zekât Treni	92
2.2.50. Zekâtını Veren Kazanır	93
2.2.51. İnfak Gülü.....	94
2.2.52. Mâûn Tepesi.....	95

2.2.53. Hz. Yusuf'u Anlat	96
2.2.54. Bana Özelliğimi Söyle	97
2.2.55. Ögeleri Bul.....	98
2.2.56. İbadetim Kutuda	99
2.2.57. İbadet Merdiveni.....	100
2.2.58. İbadet Kutuları	101
2.2.59. Sıfatlar Saati	102
2.2.60. Bil Geç Oyunu.....	103
2.2.61. Sıfat ve İsimleri Eşleştir	104
2.2.62. İsimlerle Tamamla.....	105
2.2.63. İsim ve Sıfatları Eşleştirelim	106
2.2.64. Sahabu	107
2.2.65. Mezhep Treni	108
2.2.66. Mezhep Bilgi Kutusu.....	109
2.2.67. Karşılığını Bul Yapıştır-Kutuya At	110
2.2.68. Dinleri Bul ve İlerle	111
2.2.69. Kurumları Bul Bil.....	112
2.2.70. İslam Kurumları Çarkı	113
2.2.71. Bilim Kutusu	114
2.2.72. Usturlap.....	115
2.2.73. Şakul ve Tesfiye Aleti.....	116
2.2.74. Halkalı Gök Küresi	117
2.2.75. Dakika Terazisi.....	118
2.2.76. Krank Mili ve Dişliler.....	119
2.2.77. Çubuklu Güneş Saati	120
2.2.78. Filli Su Saati	121
2.2.79. Güncel Tabu	122
2.2.80. Anlat Bul Hangi Din	123
2.2.81. Arapça Dondurma	124
2.2.82. As Kazan	125
2.2.83. Bilen Kazanır.....	126
2.2.84. Renkli Harfler	127
2.2.85. Çarkı Çevir Giysiye Bil	128
2.2.86. Sayılarla Arapça.....	129
2.2.87. Kelimeyi Bul ve Yaz.....	130
2.2.88. Bil Bul Yaz Oku.....	131

2.2.89. Kelimeyi Bul Zile Bas.....	132
2.2.90. K�p� �evir Peygamberi Anlat.....	133
2.2.91. Harf Bulmaca Harf �izmece.....	134
2.2.92. Dokunarak �ğreniyorum.....	135
2.2.93. Bana Bir Harf S�yle.....	136
2.2.94. Hadi Harfleri Bulalım	137
2.2.95. Tecvit Kulesi	138
2.2.96. Ellerimle İşitiyorum	139
2.2.97. Bil Bul S�yle	140
2.2.98. �arkı �evir Harfi S�yle	141
2.2.99. �arkı Tecvit.....	142
2.2.100. Tecvit Sahası.....	143
2.2.101. Çarkı �evir Tecvidi Anlat.....	144
2.2.102. Çarkı �evir Sureyi Bul	145
2.2.103. Topu At Ayeti Tut	146
2.2.104. �ek Bil Kazan	147
2.2.105. Kartı At Tacı Tak	148
2.2.106. Yapbozu Bitir Abdesti Tamamla	149
2.2.107. Haydi Abdest Alalım	150
2.2.108. Sıraya Koy Abdesti Tamamla	151
2.2.109. Akıllı şadırvan.....	152
2.2.110. Abdestle Aydınlan	153
2.2.111. Adım Adım Zek�t.....	154
2.2.112. Kurban Labirenti.....	155
2.2.113. Vazifemiz İnsan	156
2.2.114. Bilgi Saati.....	157
2.2.115. Alışveriş Helal.....	158
2.2.116. Doğru Kutuyu Bul	159
2.2.117. Hadis Sepeti	160
2.2.118. <i>Kütüb-i Sitte</i> Kutuları	161
2.2.119. Hadislerden Hadis Bulalım	162
2.2.120. Hadis Kutuları.....	163
2.2.121. Zek�t Köprüsü	164
2.2.122. İçinde mi Dışında mı?	165
2.2.123. Soruyu Bil Kurbanı Tamamla	166
2.2.124. Sahabe Bil Bul.....	167

2.2.125. Topu At Çubuğu Tut	168
2.2.126. Bil Çöz Labirentten Çık	169
2.2.127. Miraç Maketi	170
2.2.128. Cahiliye Hayatı.....	171
2.2.129. Neşeli Bardaklar	172
2.2.130. İsmi Bil Oyunu	173
2.2.131. Çarkı Çevir İsmi Bil.....	174
2.2.132. Kanadımdaki Sıfat	175
2.2.133. Peygamberlere Yolculuk.....	176
2.2.134. Bil Bakalım Ben Kimim	177
2.2.135. Ayeti Bul Peygamberi Tanı	178
2.2.136. İnsanlık Ağacı.....	179
2.2.137. Hangi Yerdeyim?	180
2.2.138. İbadetin Sonucunu Anlat.....	181
2.2.139. Uygulamalı Cami	182
2.2.140. Ayeti Bil Bardağı Kap	183
2.3. Kazanım ve Materyal Eşleştirmesi	184

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 191

Sonuç..... 191

Öneriler

KAYNAKÇA..... 195

KAYNAKÇA

- Acuner, H. Yusuf. "Öğrencilere Göre Seçmeli Kur'an-ı Kerim Dersi: Artvin İli Örneği". *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5/4 (2016), 850-871.
- Akyürek, Süleyman. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Kavram Haritalarının Kullanımı". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3 (Temmuz 2003), 65-85.
- Akyürek, Süleyman. "İmam Hatip Lisesi Meslek Dersi İle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Eğitim-Öğretim Yeterliliklerine İlişkin Algıları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 10/23 (Haziran 2012), 7-47.
- Akyürek, Süleyman. *Din Öğretimi Model Strateji Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Nobel Akademi, 6. Baskı, 2017.
- Aladağ, Elif - Karaman, Burcu. "Değer Eğitiminde Kısa Filmlerden Yararlanma: Örnek Bir Uygulama". *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/1 (2018), 360-377.
- Altaş, Nurullah. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Kavramlar Yaklaşımlar Yöntemler ve Teknikler Örnek Ders İşlenişleri*. Ankara: Nobel Yayınları, 2001.
- Arıkan, Arda. "Edebiyat Öğretiminde Görsel Araç Kullanımı: Kısa Öykü Örneği". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 27 (2009), 1-16.
- Asan, Aşkın. "Bilgisayar Destekli Din Eğitimi". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2000), 193-206.
- Aşıkoğlu, N. Yaşar. "Din Öğretiminde Öğretmenin Rolü ve Din Dersi Öğretmeni Yeterlilikleri (Türkiye Örneği)". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 15/1 (2011), 5-13.
- Aydın, Mehmet Zeki. *Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2003.
- Bahçekapılı, Mehmet. *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü*. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012.
- Baltacı, Ali. "İslam Eğitim Tarihinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Kullanımı: Tarihsel Bir Analiz". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2018), 75-98.
- Bayraktar, Muhammet Mustafa. *Research Areas of Religious Education Science in Turkey*. İstanbul: Lisans Publishing, 2022.
- Çakmak, Zafer - Taşkiran, Cengiz. "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Perspektifinden Eğitim Bilişim Ağı (EBA) Platformu". *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 9 (2017), 284-295.
- Çınar, Fatih. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Öğretim Amaçlı Teknolojiyi Kullanma ve Materyal Geliştirme Tutum ve Özgüvenleri Üzerine Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2014), 115-139.
- Demir, Ömer. "Özel Öğretim Yöntemleri ve Öğretmenlik Uygulamaları Derslerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğretim Tasarımı". *EKEV Akademi Dergisi* 62 (2015), 121-145.
- Demirkan, İbrahim - Büyüksütçü, İsmail. "Görsel-İşitsel Malzemelerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Kullanılması Meb İnternet-Tv Ahlak Bilgisi Dersleri Örneği". *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi*, ed. Recep Kaymakcan vd. 589-605. İstanbul: DEM Yayınları, 2011.
- Erken, Veysi. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Geliştirme Haritaları 4-5. Sınıflar*. Ankara: İlk Adım Yayınları, 2006.
- Erken, Veysi. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Kavram Geliştirme Haritaları 6, 7 ve 8. Sınıflar*. Ankara: İlk Adım Yayınları, 2006.
- Güneş, Adem. "DKAB Dersinde Teknolojik Materyal Kullanımı ve DKAB Öğretmenlerinin Teknolojik Materyal Kullanma Eğilimleri (Gaziantep İli Örneği)". *Cumhuriyet İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVI/1 (2012), 479-506.
- Güneş, Adem. *Din Öğretimi Materyalleri*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 3. Baskı, 2017.

- Kabakçı Yurdakul, Işıl. *Nitel Veri Analizinde Adım Adım NVivo Kullanımı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2016.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademi, 11. Baskı, 2002.
- Karasu, Tecelli. "İmam Hatip Meslek ve DİKAP Dersi Öğretmenlerinin Eğitim Bilişim Ağı (EBA) İle İlgili Görüşleri". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/2 (2018), 925-943.
- Katipoğlu, İshak. *Liselerde (9 ve 10. Sınıf) Seçmeli Olarak Okutulan Hz. Muhammed'in Hayatı Dersinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi (Samsun Örneği)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans, 2015.
- Kavak, Rahime. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Zihin Haritası Oluşturmanın Öğrenci Başarısına, Kalıcılığa ve Öğrenmedeki Duyuşsal Özelliklere Etkisi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2016.
- Kaya, Zeki. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2. Baskı, 2006.
- Kılıç Türel, Yalın. "Temel Kavramlar". *Öğretim Teknolojileri*, ed. Yalın Kılıç Türel. 23-42. Ankara: Asos Yayınları, 2019.
- Kol, Suat. "Okul Öncesi Eğitimde Teknolojik Araç-Gereç Kullanımına Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 20/2 (Mayıs 2012), 543-554.
- Korkmaz, Mehmet. *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 4. Baskı, 2018.
- Korkmaz, Mehmet. "İmam Hatip Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Materyal Geliştirme Durumları". *Bilimname XXXV* (2018), 175-216.
- Korukcu, Adem. *Kavram Haritalarının Din Öğretiminde Kullanımı (İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi 7. Sınıf 1. Ünite 'Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım Ünitesi Örneğinde Bir Uygulama Örneği)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2007.
- Kotan, İlhan. *Ortaöğretimde Bazı Seçmeli Dini Derslere İlişkin Öğrenci Öğretmen ve Yönetici Görüşlerinin İncelenmesi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans, 2015.
- Meydan, Hasan. "Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerin Öğrenci Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (2013), 219-250.
- Özdemir, Şuayip. "Ortaöğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmenlerin Yardımcı Ders Araç ve Gereçleri Kullanma Durumu". *Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitimi Öğretiminin Problemleri Sempozyumu*. 177-178. Kayseri: İBAV Yayınları, 1998.
- Özer, Çetin. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Öz-Yeterlik Algı Düzeylerinin İncelenmesi". *Journal of Human Sciences* 14/4 (2017), 4753-4767.
- Pektaş, Pelin. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Çoklu Zeka Uygulamaları*. Ankara: Özel Ceceli Yayınları, 2003.
- Saban, Ahmet - Ersoy, Ali. *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Baskı, 2017.
- Yalın, Halil İbrahim. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınları, 2005.
- Yılmaz, Rabia Meryem. "Öğretim Materyallerinin Seçimi Tasarımı ve Hazırlanması", *Öğretim Teknolojileri*, ed. Yalın Kılıç Türel. 167-186. Ankara: Asos Yayınları, 2019.
- Yorulmaz, Bilal. "Teknoloji Destekli Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Öğrenci Başarısı Ve Kalıcılığına Etkisi," *Değerler Eğitimi Dergisi* 3/10 (2005), 111-136.
- Yorulmaz, Bilal. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Pedagojik Formasyon Programı Kapsamında Aldıkları ÖTMG Dersinin Öğretim Teknolojileri ve Materyallere Karşı Olumlu Tutum Geliştirmeye Etkisi". *JASSS International Journal of Social Science* 17 (2016), 157-177.
- Yorulmaz, Bilal. "Türkiye'de Din Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Çalışmalar Hakkında Genel Bir Değerlendirme". *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* 12/46 (2016), 41-62.

ÖLÜM, YAS VE SOSYAL HİZMET

Geride Kalanların Yas Yolculukları

Dr. Nurullah Yelboğa

ÖLÜM, YAS VE SOSYAL HİZMET
Geride Kalanların Yas Yolculukları
Dr. Nurullah Yelboğa

Yayın No.: 1635
ISBN: 978-625-398-583-7
E-ISBN: 978-625-398-584-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yelboğa, Nurullah.

Ölüm, Yas ve Sosyal Hizmet Geride Kalanların Yas Yolculukları / Nurullah Yelboğa

1. Basım, VIII + 298 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-583-7

E-ISBN: 978-625-398-584-4

1. Ölüm 2. Yas 3. Yas Danışmanlığı 4. Sosyal Hizmet 5. Güçlendirme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	3
2. Araştırmanın Amacı	5
3. Araştırmanın Önemi	6
4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	8
5. Araştırma ile İlgili Literatür.....	9
5.1. Dünyada Yapılan Çalışmalar	9
5.2. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	13
Bölüm 1	19
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	19
1.1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi.....	19
1.1.1. Kayıp.....	19
1.1.2. Yakınlık.....	20
1.1.3. Ölüm Fenomeni.....	21
1.1.4. Yas	24
1.1.4.1. Yas Türleri.....	27
1.1.4.2. Yas Belirtileri ve Tepkileri	35
1.1.4.3. Yas Tutma Evreleri	42
1.1.4.4. Yas Sürecini ve Şiddetini Etkileyen Faktörler	46
1.1.4.5. Yas Ne Kadar Sürer, Ne Zaman Destek Alınmalıdır?	52
1.2. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	55
1.2.1. Güçlendirme Yaklaşımı.....	55
1.2.1.1. Yakınıni Kaybeden Bireylerin Güçlenme-Güçsüzlenmesinde Etkili Olan Faktörler .	59
1.2.2. Yas Kuramları/Yaklaşımları.....	70
1.2.2.1. Kübler-Ross’un Beş Aşamalı Yas Süreci Modeli	73
1.2.2.2. Bowlby’in Bağlanma Teorisi.....	74
1.2.2.3. Worden’in Görevler Modeli.....	76
1.2.2.4. Rando’nun Süreçler Yaklaşımı.....	78
1.2.2.5. İkili Süreç Modeli	79

1.2.2.6. İki Boyutlu Yas Kuramı.....	80
1.2.2.7. Anlamın Yeniden Yapılandırılması Modeli	81
1.2.3. Kayıptan Sonra Geride Kalan Bireylerin Yaşadıkları Güçlükler	82
1.2.3.1. Yalnızlık ve Dulluk	83
1.2.3.2. İş ve Ekonomik Durum	85
1.2.3.3. Depresyon ve Anksiyete	87
1.2.3.4. Yas Sonrası İntihar Riski.....	88

Bölüm 2

SOSYAL HİZMET: TÜRKİYE'DE YAS VE YAS DANIŞMANLIĞI UYGULAMASI 91

2.1. Sosyal Hizmet Mesleğinde Yas Danışmanlığı ve Terapisi	91
2.3. Türkiye’de Yas ve Yas Danışmanlığı Hizmetleri	95
2.3.1. Türkiye’de Yas Danışmanlığının Sosyal Hizmet Açısından Değerlendirilmesi	96
2.3.2. Eski Geleneklerden Günümüz Türkiye’sine Ölüm ve Yas.....	101
2.3.3. Taziye Kültürünün Yası Kolaylaştırıcı Rolü ve Psikososyal Boyutu	106

Bölüm 3

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 109

3.1. Araştırmanın Modeli	109
3.2. Araştırmanın Özneleri	112
3.2.1. Katılımcıları Tanımlayıcı Kodlar.....	114
3.3. Araştırma Süreci	115
3.4. Veri Toplama Teknikleri	116
3.4.1. Derinlemesine Görüşme	117
3.4.2. Katılımcı Gözlem ve Derinlemesine Görüşme Süreci.....	118
3.5. Verilerin Analizi	121
3.6. Araştırmanın Etik Yönü.....	122
3.7. Düşünümsellik (Reflexivity): Araştırma Sürecinin Araştırmacıya Yansımaları	123

Bölüm 4

YAKININI KAYBEDEN BİREYLERİN YAS DENEYİMLERİNE İLİŞKİN ANALİZ 125

4.1. Yakınını Kaybeden Bireylere İlişkin Verilerin Yorumlanması	125
4.1.1. Ölüm Olgusu ve Metaforu.....	132
4.1.1.1. Yakınını Kaybeden Bireylerin Ölüm Tanımı ve Metaforuna İlişkin Görüşleri	133
4.1.1.2. Yakınını Kaybeden Bireylerin Yakınlarının Ölüm Hikâyelerine İlişkin Görüşleri	134
4.1.1.3. Geride Kalanların Yakınlarının Ölüm Anı ve Ölenin Nasıl Bir Acı Çektiği Düşüncesine İlişkin Görüşleri.....	137
4.1.2. Yakınını Kaybeden Bireylerin Yas Deneyimleri Teması	138

4.1.2.1. İlk Günden Bugüne Yas Deneyimi: “İçindeki acıyla beraber yaşıyorsun, çöküyorsun, gidiyorsun.”	139
4.1.2.2. Ölenlere İlişkin Rüyaalar: “Hiç, mesafeli sanki bana kızmış, küsmüş.”	150
4.1.2.3. Kayıptan Sonra Yaşanan Değişimler: “Onun varlığı bizim hayatımızın bambaşka bir rengiydi ve biz o rengi kaybettik.”	152
4.1.2.4. Yaşanan Duygular/Hisler: “Şöyle, ‘Herkesin annesi var, benim yok.’ düşüncesi var kafamda.”	156
4.1.2.5. Yasın Şiddeti: “acının hakkını vermek”	161
4.1.2.6. Bireysel Faktörler: “Öyle, onları unutsam herhâlde ‘Öldüm.’ derim.”	165
4.1.2.7. Kaybedilene İlişkin Tutumlar: “Mesela ben şu an fotoğrafına bakmasam annem uzakta hâlâ İstanbul'da yaşıyor olarak biliyorum.”	167
4.1.3. Katılımcıları Yas Sürecinde Güçlendirici Faktörler	169
4.1.3.1. Yas Görevleri: “Anne, ‘Bir hafta mezara gitmeyeyim, o gece bana bir şey oluyor.’ diyor.”	170
4.1.3.2. Maneviyat/Tinsellik: “İnsan, inanmazsa gerçekten nasıl kaldırır bu yükü? Bilmiyorum.”	176
4.1.3.3. Sosyal Destek Mekanizması: “Eşim en büyük dayanağım, jeneratörüm.”	179
4.1.3.4. Yaşamla Yeniden Bağ Kurma: “Ben niye bu kadar erken hayata döndüm?”	185
4.1.3.5. Dışsal Faktörler: “2014’te şehidimizin cenazesinde yaklaşık 20 bin kişi vardı. Yani hem teselli oluyorsun onunla hem insanlar seninle beraber duygularını paylaşıyor, bir ferahlık hissediyorsun.”	192
4.1.3.6. Bireysel Faktörler: “Yas neyle geçer, atlatılır? Travma neyle atlatılır? Elindeki malzemeyi işlersen.”	194
4.1.4. Katılımcıları Yas Sürecinde Güçsüzleştirici Faktörler	200
4.1.4.1. Kayıptan Sonra Karşılaşılan Sorunlar: “Sovyetler Birliği dağıldı. Bütün Cumhuriyetler bağımsız devlet oldu ama onların koordinasyonunu nasıl sağlayacağız?”	200
4.1.4.2. Dışsal Faktörler: “Millet konuşmasın diye iki sene aynı kazağı giydim, düşün... Yoksa bir sürü kazağım vardı, giyerdim.”	211
4.1.4.3. Ölüm Öncesindeki Sorunlar: “Öldüm mü, kaldım mı? Yani o kadar kötü oluyorsun ki kötü olduğunu bile fark etmiyorsun.”	219
4.1.4.4. Güçsüzleştirilen Değişimler: “Ben evlat olmak isterken hem anne hem baba hem abla oluyorum.”	222
4.1.4.5. Yas Sürecini Zorlaştıran Diğer Faktörler: “Toprağın altında tek başına ne yapıyor?”	228
4.1.4.6. Pandemi Etkisi: “Pandemide çok kötüleştim, yalnız kaldım.”	229
4.1.4.7. Bireysel Faktörler: “Kendimi de çok suçladım bazen. ‘Neden bu kadar çabuk dışarı, kendi hayatıma dönebildim?’ diye.”	230
4.2. Yas Danışmanlığına İlişkin Alandan Toplanan Verilerin Yorumlanması	236
4.2.1. Katılımcıların Yas Desteği Alma Durumu ve Yas Danışmanlığı Düşüncesi	236

4.2.1.1. Yas Danışmanlığı Düşüncesi: “Beni bıkmadan usanmadan dinleyecek birilerini isterdim.”.....	238
4.2.1.2. Psikiyatrik İlaç Kullanma Durumu: “Bizi uyuşturdular; geçti, gitti.”	239
4.2.1.3. Psikolojik Destek Talebi: “Bazen beynimiz bizi çok yanıltır. Duyularımız bizi çok yanlış yönlendirir.”.....	241
4.2.1.4. Psikolojik Destek Alma Durumu: “Mesela uyuyamadığım için psikiyatriste gittim.”	244

Bölüm 5

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 247

5.1. Ölüm Tanımı ve Metaforu Teması ile İlgili Sonuçlar	247
5.2. Yakınını Kaybeden Bireylerin Yas Deneyimleri ile İlgili Sonuçlar	248
5.3. Yakınını Kaybeden Bireyleri Yas Sürecinde Güçlendirici Faktörler ile İlgili Sonuçlar	252
5.4. Yakınını Kaybeden Bireyleri Güçsüzleştirici Faktörlere İlişkin Sonuçlar	258

BİTİRİRKEN 263

KAYNAKLAR..... 265

EKLER..... 285

Ek.1: Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Yönergesi	285
Ek.2: Bir Katılımcının Kaybettiği Annesine Yazdığı Mektup.....	287
Ek.3: Bir Katılımcının Cezaevinde Olması Sebebiyle Mezarını Ziyaret Edemediği Kızına Yazdığı Mektup	288
Ek.4: Babasını Kaybeden Bir Kadın Katılımcının Yas Sürecinde Tuttuğu Günlük	289

KAYNAKLAR

- Abbott, D. A. (2009). Violent Death: A qualitative study of israeli and palestinian families. *Journal of Loss and Trauma*, 14(2), 117–128. doi:10.1080/15325020802540462
- Afyonoğlu, M. F., Kesen, N. F., Özcan, M. ve Yavuz, M. (2021). Bireylerin Çocuk Kaybı ve Yas Sürecinin Aile Sistem Teorisi Temelinde Sosyal Hizmet Perspektifiyle Değerlendirilmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 0(14), 59-81.
- Aguirre, R. T. P. ve Slater, H. (2010). Suicide Postvention as Suicide Prevention: Improvement and Expansion in the United States. *Death Studies*, 34(6), 529–540. doi:10.1080/07481181003761336
- Aho, A. L., Tarkka, M.-T., Åstedt-Kurki, P., Sorvari, L. ve Kaunonen, M. (2011). Death Studies Evaluating a Bereavement Follow-Up Intervention for Grieving Fathers and Their Experiences of Support After the Death of a Child-A Pilot Study. *Death Studies*, 35(10), 879–904. doi:10.1080/07481187.2011.553318
- TDV İslâm Ansiklopedisi. (2 Şubat 2022). Akraba. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akraba>.
- Aksöz-Efe, İ. (2015). *Social, cognitive and emotional strategies in the grief process* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ortadoğu Teknik Üniversitesi.
- Aksoz-Efe, I., Erdur-Baker, O. ve Servaty-Seib, H. (2018). Death rituals, religious beliefs, and grief of Turkish women. *Death Studies*, 42(9), 579–592. doi:10.1080/07481187.2017.1407379
- Aktepe, E., Kandil, S., Göker, Z., Sarp, K., Topbaş, M. ve Özkorumak, E. (2006). İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerde sosyodemografik ve psikiyatrik özelliklerin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 5(5), 444–454.
- Akyol, A. (2010). Yetişkinlerde Ölüm Süreci ve Hemşirelik Bakımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 26(3), 59–72.
- Apaydın, S. (2017). Kayıp ve Yas. Ö. Erdur-Baker, İ. Aksöz-Efe (Ed.) *Yas Danışmanlığı* (1. bs.) içinde (1-51). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Arıcı-Özcan, N. ve Kaya, M. (2020). *Travmatik Yas ve Aile Dayanıklılığı* (3. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Arıcı, N. (2014). *Travmatik yas sorununda aile dayanıklılığı programının kadınlardaki travma sonrası stres, yas ve aile dayanıklılığı düzeylerine etkisi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Arslan, B. Ş. ve Buldukoğlu, K. (2019). Yasın aile üzerine etkilerini azaltmak için uygulanan yas destek programları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(3), 402–417.
- Arun, Ö. ve Karademir-Arun, B. (2011). Türkiye’de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515–1527.
- Aslan, M. ve Hocoaoğlu, Ç. (2014). Yaşlılarda İntihar Davranışı- Suicidal Behavior in Elderly. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(3), 294–309. doi:10.5455/cap.20131229101314

- Assare, M., Firouz, M., Kohi, M., Karimi, M. ve Hosseini, M. (2014). Complicated grief: A descriptive cross-sectional prevalence study from Iran. *Shenakht Journal of Psychology and Psychiatry*, 1(2), 40–46.
- Atak, M. ve Atak, Z. (2022). Yakın ölümünün birey üzerindeki psikolojik etkileri the psychological effects of the death of the relative on the individual. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(4), 1913–1927.
- Attepe, S. (2010). Anne baba kaybının çocuklar üzerindeki etkileri. *Aile ve Toplum*, 23(23), 23–28. doi:10.21560/spcd.22816
- Aurelius, M. (2015). *Kendime Düşüncelere* (Çev.: Ceyda Eskin). İstanbul: Oda Yayınları.
- Aurelius, M. (2016). *Hayat Kısa Mutlu Olmayı İhmal Etme* (Çev.: Cengiz Çevik) (2. bs.). İstanbul: Aylak Adam Yayıncılık.
- Avcı, M. (2019). Yas Sürecindeki Ergenlerin Dissosiyatif Yaşantıları Ve Psikolojik Belirtilerinin İncelenmesi, 3(6), 565–582. doi:10.30520/tjsosci.605792
- Aydın, N. (2021). COVID-19 ve palyatif bakım. *Journal of Medicine and Palliative Care*, 2(2), 54–57. doi:10.47582/jompac.880170
- Ayhan, F. (2020). Türk Kültüründe Yas Adeti ve Sığıtçı (Ağlayıcı). L. Kuzu (Ed.), *Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı* içinde (65–75). Tunceli: Ubak Yayınevi.
- Bağcaz, A. (2017). *Ankara'da yakın kaybı sonrası yas belirtilerinin yaygınlığı ve yordayıcı etmenler (sosyodemografik özellikler, yakın kaybının özellikleri, anksiyete duyarlılığı ve yetişkin ayrılık anksiyetesi ile ilişkisi)* [Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Bal, N. B., İlhan, R. S., Kaplan, B., Cankorur, V. Ş. ve Çevik, A. (2014). Psikoz sanılan patolojik yas: Olgu sunumu. *Kriz Dergisi*, 22(1), 13–19. doi:10.1501/KRIZ_0000000338
- Balcı-Çelik, S. (2011). Ergenlerin Yasa Karşı Tutumlarının Cinsiyet ve Depresyon Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması. *Elementary Education Online*, 10(2), 735–742.
- Balcı, B. ve Korkmaz, L. (2020). Yas Sürecine İlişkin Sosyal Temsiller Üzerine Niteliksel Bir Çalışma. *Nesne*. 8(16), 95–111. doi:10.7816/nesne-08-16-07
- Ball, J. F. (1977). Widow's Grief: The Impact of Age and Mode of Death. *OMEGA - Journal of Death and Dying*, 7(4), 307–333. doi:10.2190/WEEF-N0HD-0CQ5-18TY
- Barış, İ. ve Ataman, E. (2019). Sosyal Sermaye Ürünü Olarak Taziye Kültürü ve Kurumsal Bir Hizmet Olarak Yas Danışmanlığı: Türkiye-Almanya Örneği. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 93–112. doi:10.22466/acusb
- Barthes, R. (2016). *Yas Günlüğü* (2. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli* (3. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Başer-Baykal, N. (2018). Spiritual counseling for bereaved parents. *Spiritual Psychology and Counseling*, 3(1), 85–106. doi:10.12738/spc.2018.1.0039
- Bauman, Z. (2018). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri* (3.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baygeldi, M. R. (2018). *Türkiye'de modern sorunlara dini bir çözüm olarak manevi danışmanlık uygulaması: Mevcut durum ve öneriler*. İstanbul: SETA.

- Bayır-Aslan, Ş. ve Güngör, F. (2019). Bir Sosyal Bilim Disiplini Olarak Sosyal Çalışmanın Türkiye’de Bilgi Sorunu. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(2), 222–236.
- Berksun, O. E. (1995). Psikososyal ve medikal yönleriyle kayıp, yas, ölüm. *Kriz Dergisi*, 3(1), 68–69.
- Bernasconi, R. (2004). Felsefe ve Ölüm Kültürleri. *Cogito*, 40, 177–190.
- Bildik, T. (2013). Ölüm, kayıp, yas ve patolojik yas. *Ege Tıp Dergisi*, 52(4), 223–229.
- Bilmen, Ö. N. (1996). *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Blanchot, M. (2000). *Öteye Adım Yok Ötesi* (Çev.: Naimi Başer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boelen, P. A., Spuij, M. ve Lenferink, L. I. M. (2019). Comparison of DSM-5 criteria for persistent complex bereavement disorder and ICD-11 criteria for prolonged grief disorder in help-seeking bereaved children. *Journal of Affective Disorders*, 250, 71–78. doi:10.1016/j.jad.2019.02.046
- Bonanno, G.A., Keltner, D., Are, H. ve Horowitz, M. J. (1995). When avoiding unpleasant emotions might not be such a bad thing: verbal-autonomic response dissociation and midlife conjugal bereavement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 975–989.
- Bonanno, George A. (2004). Loss, Trauma, and Human Resilience: Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive after Extremely Aversive Events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28. doi:10.1037/0003-066X.59.1.20
- Bonanno, George A. (2005). Resilience in the Face of Potential Trauma: *Current directions in psychological science*, 14(3), 135–138. doi:10.1111/J.0963-7214.2005.00347.X
- Bonanno, George A. ve Kaltman, S. (2001). The varieties of grief experience. *Clinical Psychology Review*, 21(5), 705–734. doi:10.1016/S0272-7358(00)00062-3
- Bonanno, George A., Wortman, C. B. ve Nesse, R. M. (2004). Prospective patterns of resilience and maladjustment during widowhood. *Psychology and Aging*, 19(2), 260–271. doi:10.1037/0882-7974.19.2.260
- Bonanno, George A, Neria, Y., Mancini, A., Coifman, K. G., Litz, B. ve Insel, B. (2007). Is There More to Complicated Grief Than Depression and Posttraumatic Stress Disorder ? A Test of Incremental Validity. *Journal of Abnormal Psychology*, 116(2), 342–351. doi:10.1037/0021-843X.116.2.342
- Bonsu, S. K. ve Deberry-Spence, B. (2008). Consuming the Dead Identity and Community Building Practices in Death Rituals. *Journal of Contemporary Ethnography*, 37(6), 694–719. doi:10.1177/0891241607310631
- Borins, M. (1995). Grief counseling. *Canadian Family Physician*, 41(July), 1207–1211. doi:10.1007/978-3-030-39903-0_862
- Bowlby, J. (1970). Disruption of Affectional Bonds and Its Effects on Behavior. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 2(2), 75–86.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Loss, sadness and depression* (Vol. 3). New York: Basic Books.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Breen, L. J. ve O’Connor, M. (2007). The Fundamental Paradox in the Grief Literature: A Critical Reflection: *OMEGA*, 55(3), 199–218. doi:10.2190/OM.55.3.C

- Bucuka, Y. (2021). Covid-19 Kaynaklı Ölümelerde Yerine Getirilemeyen Ritüeller ve Ölümün Toplumsal Bağlamından Uzaklaşması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 1, 103–123. doi:10.33417/tsh.1004546
- Butler, J. (2018). *Kırılğan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü* (Çev.: Başak Ertür) (3. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakar, F. S. (2020). The Role of Social Support in the Relationship Between Adolescents' Level of Loss and Grief and Well-Being. *International Education Studies*, 13(12), 27. doi:10.5539/ies.v13n12p27
- Çelik, F. ve Gündüz, N. (2020). Covid 19 pandemisinde yas. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(Ek 1), 99–102. doi:10.5505/kpd.2020.15807
- Çelik, H. ve Demir, E. (2021). *COVID-19 SALGINI: Ülke deneyimleri, Bölgesel Etkiler ve Küresel Yansımalar* (1. bs.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Çelik, S. ve Sayıl, I. (2003). Patolojik yas kavramına yeni bir yaklaşım: Travmatik yas. *Kriz Dergisi*, 11(2), 29–34.
- Cesur-Soysal, G. (2020). The unfinished business in bereavement scale-brief form: The turkish adaptation, validity and reliability study. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(x), 23–30. doi:10.5455/apd.58897
- Cesur-Soysal, G. (2021). Mahrum Edilmiş Yas. Emrah Keser (Ed.), *Kayıp ve Yas Psikolojisi* içinde (1. bs., ss. 173–195). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Chan, C. L. W., Chow, A. Y. M., Ho, S. M. Y., Tsui, Y. K. Y., Tin, A. F., Koo, B. W. K. ve Koo, E. W. K. (2007). The Experience of Chinese Bereaved Persons: A Preliminary Study of Meaning Making and Continuing Bonds. *Death Studies*, 29(10), 923–947. doi:10.1080/07481180500299287
- Chapman, K. J. ve Pepler, C. (1998). Coping, hope, and anticipatory grief in family members in palliative home care. *Cancer Nursing*, 21(4), 226–234.
- Charles-Edwards, D. (2005). *Handling Death and Bereavement at Work. Handling Death and Bereavement at Work*. London: Routledge. doi:10.4324/9780203309346
- Cholbi, M. (2019). Regret, Resilience, and the Nature of Grief. *Journal of Moral Philosophy*, 16, 486–508. doi:10.1163/17455243-20180015
- Christ, G. H. ve Sormanti, M. (2000). Advancing social work practice in health care. *Social Work in Health Care*, 30(2), 81–99. doi:10.4324/9780203056981-13
- Çiftçiler-Aydın, Z. (2020). *Kayıp ve yas sürecinde sanatla zenginleştirilmiş grup müdahale programının etkililiğinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi.
- Çıldam, S. Y. (2020). Yas Coğrafyası Kapsamında Köklü Bir Kültür Örneği : Siirt Taziye Evleri, 15(3), 2093–2114.
- Cimete, G. ve Kuguoglu, S. (2006). Grief responses of Turkish families after the death of their children from cancer. *Journal of Loss and Trauma*. doi:10.1080/15325020500194455
- Clark, E. J. (6 Kasım 2021). Loss and suffering: The role of social work - SocialWorker.com. <https://www.socialworker.com/feature-articles/practice/loss-and-suffering-the-role-of-social-work/>.

- Çolak, V. Ga. ve Hocaoglu, Ç. (2021). Kayıp ve Yas: Bir Gözden Geçirme. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 3(1), 56–62. doi:10.35365/ctjpp.21.1.07
- Coleman, R. A. ve Neimeyer, R. A. (2010). Measuring Meaning: Searching for and Making Sense of Spousal Loss in Late-Life. *Death Studies*, 34(9), 804–834. doi:10.1080/07481181003761625
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Çev.: Selçuk Beşir Demir & Mesut Bütün) (6. bs.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2018). *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi* (Çev.: Yüksel Dede, Selçuk Beşir Demir) (3. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Currer, C. (2007). *Loss and social work*. (J. Parker ve G. Bradley, Ed.) *Loss and Social Work*. Glasgow: Learning Matters Ltd. doi:10.4135/9781446278635
- Dastur, F. (2019). *Ölümlle Yüzleşmek-Felsefi Bir Soruşturma* (Çev.: Sinan Oruç) (2. bs.). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Davies, D. J. (2015). *Mors Britannica: Lifestyle & Death-Style in Britain Today*. Oxford: Oxford University Press.
- Davis, C. G. ve Nolen-Hoeksema, S. (2001). Loss and Meaning: How Do People Make Sense of Loss? *American Behavioral Scientist*, 44(5), 726–741. doi:10.1177/0002764201044005003
- Davis, C. G., Nolen-Hoeksema, S. ve Larson, J. (1998). Making Sense of Loss and Benefiting from the Experience: Two Construals of Meaning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(2), 561–574. doi:10.1037/0022-3514.75.2.561
- de Groot, M., Neeleman, J., van der Meer, K. ve Burger, H. (2010). The Effectiveness of Family-Based Cognitive-Behavior Grief Therapy to Prevent Complicated Grief in Relatives of Suicide Victims: The Mediating Role of Suicide Ideation. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 40(5), 425–437. doi:10.1521/SULL.2010.40.5.425
- Dilmaç, J. A. (2018). The New Forms of Mourning: Loss and Exhibition of the Death on the Internet. *Omega -journal of Death and Dying*, 77(3), 280–295. doi:10.1177/0030222816633240
- Diminich, E. D. ve Bonanno, G. A. (2014). Faces, feelings, words: Divergence across channels of emotional responding in complicated grief. *Journal of Abnormal Psychology*, 123(2), 350–361. doi:10.1037/A0036398
- Doğan, M. (2020). *Acıdan Erdeme Yolculuk Travma Sonrası Gelişim Psikolojisi ve Din*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Doğan, S. (1998). Counseling in Turkey: Current Status and Future Challenges. *education policy analysis archives*, 6(12). doi:10.14507/epaa.v6n12.1998
- Doğan, S. (2000). The historical development of counseling in Turkey. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 22(1), 57–67. doi:10.1023/A:1005474126819
- Dowdney, L. (2000). Annotation: Childhood bereavement following parental death. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41(7), 819–830. doi:10.1111/1469-7610.00670
- Drenth, C. M., Herbst, A. G. ve Strydom, H. (2013, 1 Mart). Complicated grief in the South African context: A social work perspective. *British Journal of Social Work*. Oxford Academic. doi:10.1093/bjsw/bct025

- Dunne, E. J., McIntosh, J. L. ve Dunne-Maxim, K. (Ed.). (1987). *Suicide and its aftermath: Understanding and counselling the survivors*. New York: Norton.
- Dursun, P. ve Söylemez, İ. (2020). Travma Sonrası Büyüme: Gözden Geçirilmiş Son Model ile Kapsamlı Bir Değerlendirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 31(X). doi:10.5080/u23694
- Duyan, V. (2014). *Sosyal hizmet: Temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Duyan, V., Ö. Özgür Sayar ve M. Özbulut. (2008). *Sosyal hizmet tanımak ve anlamak: sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet alanında çalışanlar için bir rehber* (1. bs.). Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Düzgün, G., Uzun, M., Topaloğlu, Ö., Taşkıran, E., Köse, T. ve Akar, H. (2016). Dahiliye yoğun bakım ve palyatif bakım hizmeti almış hastaların yakınlarının yas süreçlerinin karşılaştırılması. *FNG & Bilim Tıp Dergisi*, 2(4), 250–255. doi:10.5606/fng.btd.2016.045
- Dyregrov, A. ve Dyregrov, K. (2008). *Effective grief and bereavement support: The role of family, friends, colleagues, schools and support professionals* (1. bs.). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Dyregrov, K. (2004). Strategies of professional assistance after traumatic deaths: Empowerment or disempowerment? *Scandinavian Journal of Psychology*, 45(2), 181–189. doi:10.1111/J.1467-9450.2004.00393.X
- Dyregrov, K., Nordanger, D. ve Dyregrov, A. (2003). Predictors of psychosocial distress after suicide, sids and accidents. *Death Studies*, 27(2), 143–165. doi:10.1080/07481180302892
- Edgar-Bailey, M. ve Kress, V. E. (2010). Resolving Child and Adolescent Traumatic Grief: Creative Techniques and Interventions. *Journal of Creativity in Mental Health*, 5(2), 158–176. doi:10.1080/15401383.2010.485090
- Eisma, M. C. ve Stroebe, M. S. (2017). Rumination following bereavement: an overview. *Bereavement Care*, 36(2), 58–64. doi:10.1080/02682621.2017.1349291
- Ekanayake, S., Prince, M., Sumathipala, A., Siribaddana, S. ve Morgan, C. (2013). “We lost all we had in a second”: coping with grief and loss after a natural disaster. *World Psychiatry*, 12(1), 69–75. doi:10.1002/WPS.20018
- Eliade, M. (2020). *Dinler Tarihine Giriş (Çev.: Lale Arslan Özcan)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Emiroğlu, S. (2012). Türkçe sözlükteki akrabalık adlarının tasnifi. *Turkish Studies*, 7(4), 1691–1710.
- Er, F., Yıldırım, Ş., Çınar, A. ve Kısa, İ. (2018). Şehit ailelerine yönelik yas danışmanlığı modeline dayalı grup çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1183–1196.
- Esen-Ateş, N. (2019). Travmayı Anlamlandırması Açısından İmtihan İnancı ve Başa Çıkma: Şehit Aileleri, Gaziler ve Gazi Aileleri Örneği. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 1, 125–151. doi:10.33718/tid.546770
- Evgin, H. ve Şahin, N. H. (2022). Perinatal Kayıp Sürecinde Babaların Deneyimleri : SistematiK Derleme. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi Journal*, 11(1), 123–141. doi:10.46971/ausbid.1027039
- Field, N. P. ve Filanosky, C. (2010). Continuing bonds, risk factors for complicated grief, and adjustment to bereavement. *Death Studies*, 34(1), 1–29. doi:10.1080/07481180903372269

- Finnäs, F., Rostila, M. ve Saarela, J. (2018). Divorce and parity progression following the death of a child: A register-based study from Finland. *Population Studies*, 72(1), 41–51. doi:10.1080/00324728.2017.1337918
- Fischer, J. ve Riechers, M. (2021). From grief to hope in conservation. *Conservation Biology*, 35(5), 1698–1700. doi:10.1111/cobi.13737
- Frankl, V. E. (2016). *İnsanın anlam arayışı* (Çev.: Selçuk Budak). İstanbul: Okuyanuş Yayınları.
- Freud, S. (2020). *Yas ve Melankoli* (Çev. Leyla Uşlu) (3. bs.). İzmir: Cem Yayınevi.
- Genç, A. ve Aydın, C. (2015). Uzun Süren Yas Döneminde Bütünlüycü Psikolojik Danışma Uygulaması: Bir Olgu Sunumu. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 33, 491–501. doi:10.9761/JASSS2795
- Ghaffarinejad, A., Anari, A. M. Z. ve Noroozi, F. (2016). Study of complicated grief, in methadone consumers, in cessation drug centers in Iran, in 2015. *European Psychiatry*, 33, 372.
- Gillies, J. ve Neimeyer, R. A. (2006). Loss, grief, and the search for significance: Toward a model of meaning reconstruction in bereavement. *Journal of Constructivist Psychology*, 19(1), 31–65. doi:10.1080/10720530500311182
- Gizir, C. A. (2006). Bir Kayıp Sonrasında Zorluklar Yaşayan Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Yas Danışmanlığı Modeli. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 195–213.
- Göde, H. A. ve Türkan, H. K. (2015). A study on death beliefs and rituals in Arab (Nusayri) Alevis of Karaagac. *Türk Kültürü ve Hacı Bektas Veli - Arastırma Dergisi*, 73, 67–88. doi:10.12973/hbvd.73.144
- Gökşen, C. (2011). Toplumsal Uygulamalar Ritüeller. *Kars İlinin Somut Olmayan Kültürel Mirasının Haritalandırılması Projesi (Doğu Anadolu'da Kültür Türizmi İçin İttifaklar BM Ortak Programı)* içinde (ss. 151–202). Kars.
- Goldbach, K. R. C., Dunn, D. S., Toedter, L. J. ve Lasker, J. N. (1991). The effects of gestational age and gender on grief after pregnancy loss. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61(3), 461–467. doi:10.1037/h0079261
- Goldstein, R. D., Lederman, R. I., Lichtentha, W. G., Morris, S. E., Human, M., Elliott, A. J., ... Prigerson, H. G. (2018). The Grief of Mothers After the Sudden Unexpected Death of Their Infants. *Pediatrics*, 141(5). doi:10.1542/PEDS.2017-3651
- Goldsworthy, K. K. (2005). Grief and loss theory in social work practice: All changes involve loss, just as all losses require change. *Australian Social Work*, 58(2), 167–178. doi:10.1111/j.1447-0748.2005.00201.x
- Gordon, T. A. (2013). Good Grief: Exploring the dimensionality of grief experiences and social work support. *Journal of Social Work in End-Of-Life & Palliative Care*, 9(1), 27–42. doi:10.1080/15524256.2012.758607
- Granek, L. (2010). Grief as pathology: The evolution of grief theory in psychology from Freud to the present. *History of Psychology*, 13(1).
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (1. bs.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Güngör, F. ve Aslan, Ş. (2022). Sosyal Çalışmacı İçin Bir İmkân Olarak Sanat. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 33–50. doi:10.55109/tushad.989591

- Güni, Ö. (2021). *Eşini kaybetmiş yaşlı bireylerin yas sürecinin sosyal hizmet açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Gupta, S. ve Bonanno, G. A. (2011). Complicated Grief and Deficits in Emotional Expressive Flexibility. *Journal of Abnormal Psychology*, 120(3), 635–643. doi:10.1037/A0023541
- Gutiérrez, L. M. (1990). Working with women of color: An empowerment perspective. *National Association of Social Workers*, 35(2), 149–153. doi:10.1093/sw/35.2.149
- Hablemitoğlu, Ş. (2021). *Yas Uzun Bir Veda*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Hacıgökmen, M. A. (2013). Türklere Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları. *Selçuk Üniversitesi Matbaası*, 393–422.
- Harris, D. L. ve Winokuer, H. R. (2021). *Principles and Practice of Grief Counseling* (3. bs.). Springer Publishing Company.
- Hawks, S. R., Hull, M. L., Thalman, R. L. ve Richins, P. M. (1995). Review of spiritual health: Definition, role, and intervention strategies in health promotion. *American Journal of Health Promotion*, 9(5), 371–378. doi:10.4278/0890-1171-9.5.371
- Helvacı-Çelik, F. G. ve Hocaoğlu, Ç. (2015). Rize’de Heyelan Sonrası “Travmatik Yas”: Üç Olgunun Sunumu. *Klinik Psikiyatri*, 8, 130–136.
- Hill, P. E. (2012, 1 Şubat). Support and Counseling After Maternal Death. *Seminars in Perinatology*. W.B. Saunders. doi:10.1053/j.semperi.2011.09.016
- Hilliard, R. E. (2007). The Effects of Orff-Based Music Therapy and Social Work Groups on Childhood Grief Symptoms and Behaviors. *Journal of Music Therapy*, 44(2), 123–138. doi:10.1093/JMT/44.2.123
- Hocaoğlu, Ç. (2009). Yıldönümü intiharları: bir olgu sunumu. *Kriz Dergisi*, 17(3), 33–37. doi:10.1501/KRIZ_0000000304
- Hock, M. ve Krohne, H. W. (2004). Coping with threat and memory for ambiguous information: testing the repressive discontinuity hypothesis. *Emotion*, 4(1), 65.
- Holland, J M, Thompson, K. L., Rozalski, V. ve Lichtenthal, W. G. (2013). Bereavement-related regret trajectories among widowed older adults. *Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(1), 40–47. doi:10.1093/geronb/gbt050
- Holland, Jason M., Currier, J. M. ve Neimeyer, R. A. (2006). Meaning reconstruction in the first two years of bereavement: The role of sense-making and benefit-finding. *Omega: Journal of Death and Dying*, 53(3), 175–191. doi:10.2190/FKM2-YJTY-F9VV-9XWY
- Humphrey, K. M. (2017). *Kayıp ve Yas İçin Danışmanlık Becerileri*. (F. Tanhan, Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- İlhan, T., Korkut-Owen, F., Furr, S. ve Parikh, S. (2012). International Counseling Students in Turkey and Their Training Experiences. *International Journal for the Advancement of Counseling* 2012 34:1, 34(1), 55–71. doi:10.1007/S10447-012-9145-9
- Jacobs, S. (1999). *Traumatic Grief: Diagnosis, Treatment, and Prevention*. New York: Brunner/Mazel.
- Johns, L., Blackburn, P. ve McAuliffe, D. (2020). COVID-19, Prolonged Grief Disorder and the role of social work. *International Social Work*, 63(5), 660–664. doi:10.1177/0020872820941032

- Jordan, J. R. (2011). Principles of grief counseling with adult survivors. - PsycNET. J. R. Jordan ve J. L. McIntosh (Ed.), *Grief after suicide: Understanding the consequences and caring for the survivors* içinde (ss. 179–223). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Jordan, Johnn R. ve Neimeyer, R. A. (2003). Does 'grief work' work? *Death Studies*, 27, 765–786. doi:10.1080/02682620308657561
- Kara, E. (2016). Yas Süreci ve Dini Danışmanlık. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Din psikol*, 251–270. doi:10.21054/deuifd.284624
- Karabayır, A. (2019). *Subjective meanings of death and bereavement among young people grieving for the death of grandparent* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. TED Üniversitesi.
- Karaca, S. (2012). Gecikmiş Veda: Bir Olgu Sunumu The. *Journal of Psychiatric Nursing*, 3(3), 136–140. doi:10.5505/phd.2012.39358
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (32. bs.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2013). İntihar sonucu ebeveyn kaybı yaşayan çocuğa yönelik sosyal hizmet müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 253–268.
- Kellehear, A. (2012). *Ölümün Toplumsal Tarihi* (Çev.: Tuğçe Kılınç). (G. Salman, Ed.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Keser, E. (2019). *Kayıp yaşamış yetişkinlerde uzamış yas belirtilerinin süregiden bağlar, süregiden bağlara ilişkin bilişler ve anlamı yeniden yapılandırma çerçevesinde* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Keser, E. (2021). *Kayıp, Yas ve Belirtileri*. Emrah Keser (Ed.). *Kayıp ve Yas Psikolojisi*. (1. bs.) içinde (1-47). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Khashab, A. S., Kivi, H. G. ve Fathi, D. (2017). Effectiveness of cognitive behavioral therapy on spiritual well-being and emotional intelligence of the elderly mourners. *Iranian Journal of Psychiatry*, 12(2), 93–99.
- Khosravan, S., Salehi, S., Ahmadi, F., Sharif, F. ve Zamani, A. (2010). Experiences of widows with children: A qualitative study about spousal death in Iran. *Nursing and Health Sciences*, 12(2), 205–211.
- Kissane, D. W., McKenzie, M., Bloch, S., Moskowitz, C., McKenzie, D. P. ve O'Neill, I. (2006). Family focused grief therapy: A randomized, controlled trial in palliative care and bereavement. *American Journal of Psychiatry*, 163(7), 1208–1218. doi:10.1176/AJP.2006.163.7.1208
- Kızılkaya, M. ve Koştu, N. (2006). Yaşlılıkta Ölüm Kavramı ve Hemşirelik Yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(4), 69-74.
- Klyce, D. W., Bombardier, C. H., Davis, T. J., Hartoonian, N., Hoffman, J. M., Fann, J. R. ve Kalpakjian, C. Z. (2015). Distinguishing Grief From Depression During Acute Recovery From Spinal Cord Injury. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 96(8), 1419–1425. doi:10.1016/J.APMR.2015.02.018
- Knight, C. ve Gitterman, A. (2014). Group work with bereaved individuals: The power of Mutual Aid. *Social Work (United States)*, 59(1), 5–12. doi:10.1093/sw/swt050
- Koçin, A. (2003). Ölüm Gerçeğinin Türk Kültürüne ve Anadolu Türk Şiirine Yansıması. *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 135–160.

- Kokou-Kpolou, C. K., Park, S., Lenferink, L. I. M., Iorfa, S. K., Fernández-Alcántara, M., Derivois, D. ve Cénat, J. M. (2021). Prolonged grief and depression: A latent class analysis. *Psychiatry Research*, 299, 113864. doi:10.1016/J.PSYCHRES.2021.113864
- Konrad, S. C. (2010). Relational Learning in Social Work Education: Transformative Education for Teaching a Course on Loss, Grief and Death. *Journal of Teaching In Social Work*, 30(1), 15–28. doi:10.1080/08841230903479458
- Korkmazlar, Ü. (2015). *Çökelek Trafik Kazası Mağdurlarına Psikolojik Destek*. İstanbul: EMDR Derneği yayını.
- Korkut-Owen, F., Demirbaş-Çelik, N. ve Doğan, T. (2017). Üniversite Öğrencilerinin İyilik Halinin Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlık. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(64-Ek), 1461–1479.
- Korkut-Owen, F. ve Güneri, O. Y. (2015). Counseling in Turkey. T. H. Hohensil, N. E. Amundson ve S. G. Niles (Ed.), *Counseling Around the World* içinde (ss. 293–302). Alexandria: American Counseling Association.
- Krysik, J. L. ve Finn, J. (2015). *Etkili uygulama için sosyal hizmet araştırması* (Çev. Ed. E. Erbay). (1. bs.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Kübler-Ross, E. (2014). *On Death and Dying. What the Dying Have to Teach Doctors, Nurses, Clergy and Their Own Families*. (Reprint.). Scribner. doi:10.1086/406574
- Kübler-Ross, E. ve Kessler, D. (2000). *Life Lessons: Two Experts on Death and Dying Teach Us About the Mysteries of Life and Living*. New York: Scribner.
- Kübler-Ross, E. ve Kessler, D. (2004). *On Grief and Grieving: Finding the Meaning of Grief Through the Five Stages of Loss*. New York: Scribner - Simon and Schuster.
- Külahçoğlu, E. (2017). Yas Danışmanlığı. Ö. Erdur-Baker ve İ. Aksöz-Efe (Ed.), *Yas Danışmanlığı* (1. bs.) içinde (113-149) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kurnaz, Ş. (2013). *Camilerin toplumsal kimlik ve değerlerin oluşmasındaki rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kurt, G. (2018). *Cross-Cultural Study of Loss Coping and Somatic Symptoms: Comparison of Turkish, Dutch Bereaved and Turkish immigrants in The Netherlands*. Utrecht.
- Langer, C. L. ve Lietz, C. A. (2021). Güçlendirme Kuramı (Çev. Şeyma Karakaya). A. Karatay (Ed.), *Genelci Sosyal Çalışma: Kuram ve Uygulama* içinde (1. bs., ss. 241–263). Ankara: Nika Yayınevi.
- Leader, D. (2018). *Depresyon yas ve melankoli* (Çev.: Ayça Göçmen) (1. bs.). İstanbul: Encore yayınları.
- Lee, J. A. B. (2001). *The Empowerment Approach to Social Work Practice*. Columbia University Press, New York (2. bs.). New York: Columbia University Press.
- Lehman, D. R., Ellard, J. H. ve Wortman, C. B. (1986). Social Support for the Bereaved. Recipients' and Providers' Perspectives on What is Helpful. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54(4), 438–446. doi:10.1037/0022-006X.54.4.438
- Lichtenberg, P. A. (2017). Grief and Healing in Young and Middle Age: A Widower's Journey. *The Gerontologist*, 57(1), 96–102.

- Lindemann, E. (1963). Symptomatology and management of acute poisoning. *Pastoral Psikology, Semtember*, 8–18.
- Lister, L. (1991). Men and grief: A review of research. *Smith College Studies in Social Work*, 61(3), 220–235. doi:10.1080/00377319109517365
- Lloyd, M. (1992). Tools for Many Trades: Reaffirming the Use of Grief Counselling by Health, Welfare and Pastoral Workers. *British Journal of Guidance & Counselling*, 20(2), 150–163. doi:10.1080/03069889208253617
- Lloyd, M. (1997). Dying and bereavement, spirituality and social work in a market economy of welfare. *Br. J. Social Wk*, 27(2), 175-190.
- Lobar, S. L., Youngblut, J. M. A. M. ve Brooten, D. (2006). Cross-cultural beliefs, ceremonies, and rituals surrounding death of a loved one. *Pediatric nursing*, 32(1), 44–50.
- Lundberg, T., Forinder, U., Olsson, M., Fürst, C. J., Årestedt, K. ve Alvariza, A. (2020). Poor Psycho-social Well-Being in the First Year-and-a-Half After Losing a Parent to Cancer–A Longitudinal Study Among Young Adults Participating in Support Groups. *Journal of Social Work in End-of-Life and Palliative Care*, 16(1–4), 330–345. doi:10.1080/15524256.2020.1826386
- Maass, U., Hofmann, L., Perlinger, J. ve Wagner, B. (2020). Effects of bereavement groups—a systematic review and meta-analysis. *Death Studies*.
- Malkinson, R., Rubin, S. S. ve Witzum, E. (2006). Death Studies Therapeutic Issues and the Relationship to the Deceased: Working Clinically with the Two-Track Model of Bereavement. *Death Studies*, 30(9), 797–815.
- Maraş, A. ve Gençöz, F. (2020). Genç Yetişkinlerde Baba Kaybı ve Yas: Nitel bir Çalışma. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 7(3), 389–421.
- Maraş, A. (2014). Komplike Yas: Derleme ve Vaka Çalışması. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 1(1), 41–59.
- Martikainen, P. ve Valkonen, T. (2011). Mortality after the death of a spouse: Rates and causes of death in a large Finnish cohort. *American Journal of Public Health*, 86(8 1), 1087–1093. doi:10.2105/AJPH.86.8_PT_1.1087
- Martinson, I. M., Davies, E. B. ve McCowry, S. G. (1987). The long-term effects of sibling death on self-concept. *Journal of pediatric nursing*, 2(4), 227–235.
- Marwit, S. J. ve Carusa, S. S. (1998). Communicated support following loss: Examining the experiences of parental death and parental divorce in adolescence. *Death Studies*, 22(3), 237–255. doi:10.1080/074811898201579
- Mash, H. B. H., Fullerton, C. S., Shear, M. K. ve Ursano, R. J. (2014). Complicated Grief & Depression in Young Adults: Personality & Relationship Quality. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 202(7), 539–543.
- Mason, T. M., Tofthagen, C. S. ve Buck, H. G. (2020). Complicated Grief: Risk Factors, Protective Factors, and Interventions. *Journal of Social Work in End-of-Life & Palliative Care*, 16(2), 151–174.
- Mayo Clinic-Complicated Grief, Symptoms and Causes. (23 Mart 2021). <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/complicated-grief/symptoms-causes/syc-20360374>.

- McClain-Jacobson, C., Rosenfeld, B., Kosinski, A., Pessin, H., Cimino, J. E. ve Breitbart, W. (2004). Belief in an afterlife, spiritual well-being and end-of-life despair in patients with advanced cancer. *General Hospital Psychiatry*, 26(6), 484–486. doi:10.1016/j.genhosppsych.2004.08.002
- McCoyd, J. L., Koller, J. ve Walter, C. A. (2021). *Grief and Loss Across the Lifespan: A Biopsychosocial Perspective* (3. bs.). New York: Springer Publishing Company.
- Mehdipour, F., Arefnia, R. ve Zarei, E. (2020). Effects of Spiritual-Religion Interventions on Complicated Grief Syndrome and Psychological Hardiness of Mothers with Complicated Grief Disorder. *Health, Spirituality and Medical Ethics*, 7(2). doi:10.29252/jhsme.7.2.20
- Morris, S., Fletcher, K. ve Goldstein, R. (2019). The Grief of Parents After the Death of a Young Child. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 26(3), 321–338. doi:10.1007/s10880-018-9590-7
- Mortazavi, S. S., Assari, S., Alimohamadi, A., Rafiee, M. ve Shati, M. (2020). Opinion Paper: Fear, Loss, Social Isolation, and Incomplete Grief Due to COVID-19: A Recipe for a Psychiatric Pandemic. *Basic and Clinical Neuroscience*, 11(2), 225–232. doi:10.32598/bcn.11.covid19.2549.1
- Murphy, S. A., Chung, I. J. ve Johnson, L. C. (2002). Patterns of mental distress following the violent death of a child and predictors of change over time. *Research in Nursing and Health*, 25(6), 425–437. doi:10.1002/nur.10060
- Murray, J. A., Terry, D. J., Vance, J. C., Battistutta, D. ve Connolly, Y. (2000). Effects of a program of intervention on parental distress following infant death. *Death Studies*, 24(4), 275–305. doi:10.1080/074811800200469
- Murty, S. A., Sanders, S. ve Stensland, M. (2015). End-of-Life Care as a Field of Practice in the Social Work Curriculum. *Journal of Social Work in End-Of-Life & Palliative Care*, 11(1), 11–26. doi:10.1080/15524256.2015.1021071
- Navidian, A. ve Saravani, Z. (2018). Impact of cognitive behavioral-based counseling on grief symptoms severity in mothers after stillbirth. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 12(1). doi:10.5812/ijpbs.9275
- Neimeyer, R. A. (2000). Searching for the meaning of meaning: Grief therapy and the process of reconstruction. *Death Studies*, 24(6), 541–558.
- Neimeyer, R. A. (2006). Complicated Grief and the Reconstruction of Meaning: Conceptual and Empirical Contributions to a Cognitive-Constructivist Model. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 13(2), 141–145.
- Neimeyer, R. A. (2011). *Grief and bereavement in contemporary society. grief and bereavement in contemporary society*. New York: Routledge. doi:10.4324/9780203840863
- Neimeyer, R. A., Prigerson, H. G. ve Davies, B. (2002). Mourning and Meaning. *American Behavioral Scientist*, 46(2), 235–251. doi:10.1177/000276402236676
- Neuman, W. L. (2002). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. Teaching Sociology* (C. 30). London: Pearson Education Limited.
- Olsson, M. (2008). Social Support in Bereavement Crisis—A Study of Interaction in Crisis Situations. *Social Work in Health Care*, 25(1–2), 117–130.

- Onay, A. (2006). Cami Eksenli Din Hizmetleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 149–175.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ott, C. H. (2003). The impact of complicated grief on mental and physical health at various points in the bereavement process. *Death Studies*, 27(3), 249–272.
- Özer, Ü. ve Yıldırım, E. A. (2015). Komplike yas ve komplike yas tedavisi. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 28(3), 281–282.
- Özkan, M. (1998). Orta Yaş Erkeklerde Ebeveyn Ölümü Sonrası Rezidüel Yası Etkileyen Faktörler. *Düşünen Adam*, 11(3), 27–32.
- Özsoy, İ. ve Okyayuz, Ü. (2016). Amputasyon geçirmiş kişilerin baş etme becerileri: Olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri*, 19, 45–51. doi:10.5505/kpd.2016.30074
- Öztürk, E. (2016). *Taziye Gelenekleri ve Ziyaret Fenomeni (Kars Örneği)* (1. bs.). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Özuygun, A. R. ve Şimşek, S. (2018). Öskemen Şehri'nde (Kazakistan) Ölüm ile İlgili İnanış ve Adetler. *The Journal of Social Science*, 5(31), 502–519.
- Pargament, K. I., Koenig, H. G. ve Perez, L. M. (2000). The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE. *Journal Of Clinical Psychology*, 56(4), 1097–1099.
- Parkes, Colin Murray, H. G. P. (2013). *Bereavement: Studies of Grief in Adult Life* (4. bs.). New York: Routledge.
- Parkes, C. M. (1988). Research: Bereavement. *OMEGA - Journal of Death and Dying*, 18(4), 365–377. doi:10.2190/1h2q-lvyd-uwxl-fmde
- Parkes, Colin Murray. (1999). Coping with loss: consequences and implications for care. *International Journal of Palliative Nursing*, 5(5), 250–254.
- Parkes, Colin Murray. (2009). *Love and Loss: The Roots of Grief and its Complications*. New York: Routledge.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri (Çev. Ed: Bütün M. ve Demir S. B.)* (3. baskınd.). Ankara: Pegem Akademi.
- Payne, M. (2020). Güçlendirme ve Savunuculuk (Çev. Ed.: K. Karataş), *Modern Sosyal Hizmet Kuramı* (1. bs.) içinde (379-409). Ankara: Nika Yayınevi.
- Pearlman, L. A., Wortman, C. B., Feuer, C. A., Farber, C. H. ve Rando, T. A. (2014). *Treating traumatic bereavement: A practitioner's guide*. New York: The Guilford Press.
- Perissinotto, C. M., Stijacic Cenzer, I. ve Covinsky, K. E. (2012). Loneliness in older persons: A predictor of functional decline and death. *Archives of Internal Medicine*, 172(14), 1078–1083. doi:10.1001/archinternmed.2012.1993
- Peryakoil, V. S. ve Hallenbeck, J. (2002). Identifying and Managing Preparatory Grief and Depression at the End of Life. *American Family Physician*, 65(5), 883-891.

- Peters-Golden, H. (1982). Breast cancer: Varied perceptions of social support in the illness experience. *Social Science and Medicine*, 16(4), 483–491.
- Pirnia, B., Dezhakam, H., Pirnia, K., Malekanmehr, P. ve Rezaeian, M. (2020, 1 Aralık). Grief of COVID-19 is a mental contagion, first family suicide in Iran. *Asian Journal of Psychiatry*. Elsevier B.V. doi:10.1016/j.ajp.2020.102340
- Pollock, G. H. (1961). Mourning and Adaptation. *International Journal of Psycho-Analysis*, 42(?), 341-361.
- Pomeroy, E. C. (2011). Editorial: On Grief and Loss. *Social Work*, 56(2), 101–105.
- Rando, T. . (1995). Grief and mourning. H. Wass ve R. A. Neimeyer (Ed.), *Dying: Facing the Facts* içinde (3. bs., ss. 211–241). Washington: Taylor & Francis.
- Reed, M. D. (1998). Predicting grief symptomatology among the suddenly bereaved. *Suicide & life-threatening behavior*, 28(3), 285–301.
- Reed, M. D. ve Greenwald, J. Y. (1991). Survivor-Victim Status, Attachment, and Sudden Death Bereavement. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 21(4), 385–401. doi:10.1111/j.1943-278X.1991.tb00576.x
- Rogers, C. R. (1965). *Client-Centered Therapy*. (L. Carmichael, Ed.). New York.
- Rosenblatt, P. C. (2008). Grief across cultures: A review and research agenda. M. Stroebe, R. O. Hansson, H. Schut, W. Stroebe (Ed.). *Handbook of Bereavement Research and Practice: Advances in Theory and Intervention* içinde (207–222). American Psychological Association. doi:10.1037/14498-010
- Rosenblatt, P. C. (2013). Family grief in cross-cultural perspective. *Family Science*, 4(1), 12–19. doi:10.1080/19424620.2013.819226
- Rostila, M., Saarela, J. ve Kawachi, I. (2013). Suicide following the death of a sibling: a nationwide follow-up study from Sweden. *BMJ Open*, 3(4), e002618.
- Rothaupt, J. W. ve Becker, K. (2007). A Literature Review of Western Bereavement Theory: From Decathecting to Continuing Bonds: *The Family Journal*, 15(1), 6–15. doi:10.1177/1066480706294031
- Roubenzadeh, S., Abedin, A. ve heidari, M. (2012). Effectiveness of Sand Tray Short Term Group Therapy with Grieving Youth. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 69, 2131–2136. doi:10.1016/j.sbspro.2012.12.177
- Rubin, S. (1981). A two-track model of bereavement: Theory and application in research. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51(1), 101–109.
- Rubin, S. S. (1999). The two-track model of bereavement: Overview, retrospect, and prospect. *Death Studies*, 23(8), 681–714. doi:10.1080/074811899200731
- Rubin, S. S., Malkinson, R. ve Witztum, E. (2003). Trauma and bereavement: Conceptual and clinical issues revolving around relationships. *Death Studies*, 27(8), 667–690. doi:10.1080/713842342
- Rubin, S. S. ve Yasien-Esmael, H. (2004). Loss and Bereavement among Israel's Muslims: Acceptance of God's Will, Grief, and the Relationship to the Deceased. *OMEGA*, 49(2), 149–162.

- Şahan, F. U. ve Terzioğlu, F. (2015). Dünyada ve Türkiye’de palyatif bakım eğitimi ve örgütlenmesi. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi* 2015, 4(2), 81–90.
- Sanders, C. M. (1988). Risk Factors in Bereavement Outcome. *Journal of Social Issues*, 44(3), 97–111. doi:10.1111/j.1540-4560.1988.tb02079.x
- Sartre, J.-P. (2009). *Varlık ve hiçlik-Fenomenolojik Ontoloji Denemesi* (Çev.:Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Savaş, E. (2020). COVID-19 Sürecinde Yas. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 82–89.
- Schaefer, J. A., Moos, R. H. (2001). Bereavement experiences and personal growth. In M. S. Stroebe, R. O. Hansson, W. Stroebe, H. Schut (Ed). *Handbook of Bereavement Research: Consequences, Coping and Care* içinde (145–167). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10436-006>
- Schaefer, M. (2019, 13 Haziran). *Healing the hearts of bereaved parents: Impact of legacy artwork on grief in parents whose children died of cancer*. <https://etd.auburn.edu/handle/10415/6754> adresinden erişildi.
- Schladitz, K., Löbner, M., Stein, J., Weyerer, S., Werle, J., Wagner, M., ... Riedel-Heller, S. G. (2021). Grief and loss in old age: Exploration of the association between grief and depression. *Journal of Affective Disorders*, 283, 285–292.
- Sealey, M., O’Connor, M., Aoun, S. M. ve Breen, L. J. (2015). Exploring barriers to assessment of bereavement risk in palliative care: Perspectives of key stakeholders Psychosocial. *BMC Palliative Care*, 14(1).
- Seçen, H. K. U. (2017). *Türkiye’de boşanma ve eş kaybı bağlamında dul kadın algısı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Sedney, M. A., Baker, J. E. ve Gross, E. (1994). “The Story” of death: therapeutic considerations with bereaved families. *Journal of Marital and Family Therapy*, 20(3), 287–296. doi:10.1111/J.1752-0606.1994.TB00116.X
- Seggie, F. N. ve Y. Bayyurt. (Ed.). (2021). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (3. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Selman, L. E., Chao, D., Sowden, R., Marshall, S., Chamberlain, C. ve Koffman, J. (2020). Bereavement Support on the Frontline of COVID-19: Recommendations for Hospital Clinicians. *Journal of Pain and Symptom Management*, 60(2), e81–e86. doi:10.1016/j.jpainsymman.2020.04.024
- Şen, D. T. (2015). *Kayıp sonrası büyümeyi belirleyen faktörler* [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Şenelmiş, H. (2006). Ankara Üniversitesi Kriz Merkezine Başvuran Yaş Olguları Üzerine Bir Çalışma. *Kriz Dergisi*, 14(1), 1–20.
- Shear, K. M. (2012). Getting straight about grief. Depression and anxiety. *DEPRESSION AND ANXIETY*, 29(6), 461–464. doi:10.1002/da.21963
- Shear, K. ve Shair, H. (2005). Attachment, loss, and complicated grief. *The Journal of the International Society for Developmental Psychobiology*, 47(3), 253-267. doi:10.1002/dev.20091

- Shear, M. K. (2012). Grief and mourning gone awry: Pathway and course of complicated grief. *Dialogues Clin Neurosci*, 14(2), 119–128.
- Shear, M. K., Simon, N., Wall, M., Zisook, S., Neimeyer, R., Duan, N., ... Keshaviah, A. (2011). Complicated grief and related bereavement issues for DSM-5. *Depression and Anxiety*, 28(2), 103–117. doi:10.1002/DA.20780
- Sherkat, D. E. ve Reed, M. D. (1992). The effects of religion and social support on self-esteem and depression among the suddenly bereaved. *Social Indicators Research*, 26(3), 259–275. doi:10.1007/BF00286562
- Simpson, J. E. (2013). Grief and Loss: A Social Work Perspective. *Journal of Loss and Trauma*, 18(1), 81–90. doi:10.1080/15325024.2012.684569
- Smeding, R. ve Aulbert, E. (2005). Sterbe- und Trauerbegleitung in der Palliativmedizin. *Onkologe*, 11(4), 427–433. doi:10.1007/S00761-005-0858-9
- Solmuş, T. (2011). *Çift, evlilik ve aile terapisi*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Spahni, S., Morselli, D., Perrig-Chiello, P. ve Bennett, K. M. (2015). Patterns of Psychological Adaptation to Spousal Bereavement in Old Age. *Gerontology*, 61(5), 456–468. doi:10.1159/000371444
- Spellman, W. M. (2017). *Ölümün Kısa Bir Tarihi*. (Çev.: Ahmet Bora Pekiner). (1. bs.). İstanbul: Can yayınları.
- Spilka, B. (2005). Religious practice, ritual, and prayer. R. F. Paloutzian, C. L. Park (Ed.). *Handbook of the psychology of religion and spirituality içinde* (365-377) New York: The Guilford Press.
- Stelzer, E.-M., Zhou, N., Maercker, A., O'Connor, M.-F. ve Killikelly, C. (2020). Prolonged grief disorder and the cultural crisis. *Frontiers in Psychology*, 10, 2982. doi:10.3389/FPSYG.2019.02982
- Stevens, M. J., Pfost, K. S. ve Wessels, A. B. (1987). The Relationship of Purpose in Life to Coping Strategies and Time Since the Death of a Significant Other. *Journal of Counseling & Development*, 65(8), 424–426.
- Stillion, J. ve Attig, T. (2015). *Death, Dying, and Bereavement*. (J. M. Stillion, Ed.). New York: Springer Publishing.
- Stinson, K. M., Lasker, J. N., Lohmann, J. ve Toedter, L. J. (1992). Parents' Grief following Pregnancy Loss: A Comparison of Mothers and Fathers. *Family Relations*, 41(2), 218. doi:10.2307/584836
- Strange, J.-M. (2005). *Death, Grief and Poverty in Britain, 1870–1914*. New York: Cambridge University Press.
- Stroebe, M. S. (2001). Bereavement Research and Theory: Retrospective and Prospective. *American Behavioral Scientist*, 44(5), 854–865.
- Stroebe, M., Schut, H. ve Boerner, K. (2017). Models of coping with bereavement: an updated overview. *Studies in Psychology*, 38(3), 582–607.
- Stroebe, Margaret ve Schut, H. (1999a). The dual process model of coping with bereavement: Rationale and description. *Death Studies*. Taylor and Francis Inc.

- Stroebe, Margaret ve Schut, H. (1999b). The dual process model of coping with bereavement: rationale and description. *Death Studies*, 23(3), 197–224.
- Stroebe, W ve Schut, H. (2001). Risk factors in bereavement outcome: A methodological and empirical review. M. S. Stroebe, R. O. Hansson, W. Stroebe ve H. Schut (Ed.), *Handbook of bereavement research: Consequences, coping and care* içinde (349–371).
- Stroebe, Wolfgang, Schut, H. ve Stroebe, M. S. (2005). Grief work, disclosure and counseling: Do they help the bereaved? *Clinical Psychology Review*, 25(4), 395–414. doi:10.1016/j.cpr.2005.01.004
- Sullivan, T. J. (1978). Grief and Mourning in Cross-Cultural Perspective (Book Reviews). *Journal for the Scientific Study of Religion*, 17(1), 77–79.
- Sulmasy, D. P. (2002). A biopsychosocial-spiritual model for the care of patients at the end of life. *Gerontologist*, 42(SPEC. ISS. 3), 24–33.
- Tanacioğlu-Aydın, B., Akmehermet-Şekerler, S., Albayrak-Kaymak, D. ve Zara, A. (2021). The Role of Extended Family Relations and Rituals in Family Resilience Following Loss of Mother to Cancer: A Case Study in Turkey: *Illness Crisis and Loss*. doi:10.1177/10541373211034632
- Taylor, N. C. ve Robinson, W. D. (2016). The Lived Experience of Young Widows and Widowers. *The American Journal of Family Therapy*, 44(2), 67–79. doi:10.1080/01926187.2016.1145081
- TDK Sözlük Anlamı. (2 Şubat 2022). Kayıp. <https://sozluk.gov.tr/>.
- TDK Sözlük Anlamı. (23 Mart 2021). Matem. <https://sozluk.gov.tr/>.
- TDK Sözlük Anlamı. (2 Şubat 2022). Yakın. <https://sozluk.gov.tr/>.
- TDV İslam Ansiklopedisi 40. Cilt. (2012). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Teater, B. (2015). Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş. (2. bs.). (Çev. Ed.: Abdullah Karatay). Ankara: Nika Yayınları.
- Tekin, H. H. ve Kırloğlu, M. (2019). Utrecht Yasa Bağlı Ruminasyon Ölçeği'nin (UYRÖ) Türkçe Versiyonunun Geçerlilik ve Güvenirliği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18). doi:10.26466/opus.550290
- Thieleman, K. ve Cacciatore, J. (2013). When a Child Dies: A Critical Analysis of Grief-Related Controversies in DSM-5. *Research on Social Work Practice*, 24(1), 114–122. doi:10.1177/1049731512474695
- Thompson, N. (2002). *Loss and grief: A Guide for Human Services Practitioners*. (N. Thompson, Ed.) (2. bs.). New York: Palgrave. doi:10.4324/9780429475528-7
- Thompson, N. (2014). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. (Çev.: Özlem Cankurtaran Öntaş, Burcu Hatiboğlu Eren). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. (Çev. Ed.: Ö. Cankurtaran) (1. bs.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Thursby, J. S. (2006). *Funeral Festivals in America: Rituals for the Living*. *Journal of Chemical Information and Modeling*. Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Tümer, G. Küçük, A. (1993). *Dinler Tarihi* (2. bs.). Ankara: Ocak Yayınları.
- Tunaç, Ç. A. ve Küçükkaraca, N. (2020). The complexity of military bereavement in gender regime: Experiences of Turkish martyr spouses. *OMEGA—Journal of Death and Dying*, 85(4), 812-836. <https://doi.org/10.1177/0030222820957762>

- Tuncay, T. ve Tekin, H. H. (2021). *Sosyal Hizmet Mesleğinin ABC'si: Temel Kavramlar, Sosyal Sorunlar, Çalışma Alanları, Müdahale Ölçekleri* (1. bs.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Türk Medeni Kanunu, 4721 Sayılı.* (2001). (C. 2018).
- Uslu, R. (1993). Akut Yas'ın Semptomatolojisi ve Yaklaşım. *Kriz Dergisi*, 1(2).
- Uslu, R. ve Berksun, O. E. (1993). Yas ve Melankoli. *Kriz Dergisi*, 98–1036.
- Utz, A. (2011). *Psychology From the Islamic Perspective. Development.* Riyadh: international İslamic Publishing House.
- Van-Baarsen, B. (2002). Theories on Coping With Loss: The Impact of Social Support and Self-Esteem on Adjustment to Emotional and Social Loneliness Following a Partner's Death in Later Life. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 57(1), 33–42.
- Volkan, V. D. ve E. Zintl. (2020). *Kayıptan Sonra Yaşam: Komplike Yas ve Tedavisi.* (5. bs.). Ankara: Pusula Yayınevi.
- Volkan, V. ve Zintl, E. (2010). *Gidenin Ardından (Çev.: Işıl Vahip - Müge Kocadere)* (2. bs., C. 53). İstanbul: Oa Yayınları.
- Waldrop, D. P. (2007). Caregiver grief in terminal illness and bereavement: A mixed-methods study. *Health & Social Work*, 32(3), 197-206.
- Walsh-Burke, K. ve Csikai, M. E. L. (2005). Professional social work education in end-of-life care. *Journal of Social Work in End-of-Life and Palliative Care*, 1(2), 11–26. doi:10.1300/J457v01n02_03
- Walter, T. (1999). *On bereavement: The culture of grief.* Philadelphia: Open Univesity Press.
- Walter, T. (2007). Modern Grief, Postmodern Grief. *International Review of Sociology-Revue Internationale de Sociologie*, 17(1), 123–134.
- Weick, A., Rapp, C., Sullivan, W. P. ve Kisthardt, W. (1989). A strengths perspective for social work practice. *Social Work (United States)*, 34(4), 350–354. doi:10.1093/sw/34.4.350
- WHO. (2020a). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. (29 Aralık 2022). <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.
- Widera, E. ve Block, S. D. (2012). Managing Grief and Depression at the End of Life. *American Family Physician*, 86(3), 259–264.
- Wijngaards-De Meij, L., Stroebe, M., Schut, H., Stroebe, W., Van Bout, J. Den, Van Der Heijden, P. ve Dijkstra, I. (2005). Couples at risk following the death of their child: Predictors of grief versus depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(4), 617–623. doi:10.1037/0022-006X.73.4.617
- Wijngaards-De Meij, L., Stroebe, M., Schut, H., Stroebe, W., Van Den Bout, J., Van Der Heijden, P. G. M. ve Dijkstra, I. (2007). Patterns of attachment and parents' adjustment to the death of their child. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(4), 537–548. doi:10.1177/0146167206297400

- Worden, J. W. (2008). *Grief counseling and grief therapy: A handbook for the mental health practitioner* (3. bs.). New York: Springer Publishing.
- Worden, J. William. (2015). Theoretical perspectives on loss and grief. J. M. Stillion (Ed.), *Death, Dying, and Bereavement* içinde (ss. 91–103). Springer Publishing.
- Wortman, C. B. ve Lehman, D. R. (1985). Reactions to Victims of Life Crises: Support Attempts That Fail. *Social Support: Theory, Research and Applications*, 463–489. doi:10.1007/978-94-009-5115-0_24
- Wortman, C. ve Silver, R. C. (1989). The Myths of Coping with Loss. *Article in Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(3), 349–357. doi:10.1037/0022-006X.57.3.349
- Yalom, İ. (2017b). *Din ve Psikiyatri* (1. bs.). (Çev. Zeliha Babayiğit). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Yalom, İ. D. (2017a). *Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek* (Çev. Zeliha Babayiğit). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Yalom, İ. D. (2014). *Bağışlanan Terapi* (Çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit) (1. bs.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yaşar, M. A. (2017). İslam Fıkhı Açısından Taziye Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Artuklu Akademi*, 4(2), 109–134.
- Yavuz, Y. ve Dölek, N. (2019). “Ordinary People” filminin yas teması açısından analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 884–902.
- Yavuzer, H. (2022). Toplumda din görevlisi algisi: neşehir ili örneği. *Neşehir Hacı Bektaş Veli SBE Dergisi*, 12(3), 1653–1673.
- Yelboğa, N. ve Açıkgöz, N. (2020). Sosyal Hizmet Perspektifinden Covid-19: Psikososyal Etkiler ve Sosyal Dönüşümler. *Turkish Studies*, 15(6).
- Yelboğa, N. ve Bayır Aslan, Ş. (2020). Sosyal Sorun Olarak Salgın Hastalıklar ve Sosyal Çalışmanın Halk Sağlığını Koruma/Geliştirme Görevi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız-Önal, Y. ve Köseoğlu, S. A. (2021). Psikolojik danışmanların yas danışmanlığına ilişkin değerlendirmeleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 592.
- Yıldız, M. (2006). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yörük, S., Türkmen, H., Yalnız, H. ve Nebipğlu, M. (2016). Gebelikte Yas, Kayıp ve Ebelik. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 207–212.
- Yöyen, E. G. ve Şan, R. (2021). Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri ve Belirsizliğe Tahammülsüzlüğün Yas Süreci ile İlişkisi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(special issue), 1–14.
- Zara, A. (2011). Kayıplar, Yas Tepkileri ve Yas Süreci. A. Zara (Ed.). *Yaşadıkça Psikolojik Sorunlar ve Başa Çıkma Yolları* içinde (73-90). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Zisook, S., Devaul, R. A. ve Click, M. A. (1982). Measuring symptoms of grief and bereavement. *American Journal of Psychiatry*, 139(12), 1590–1593.

- Zisook, S. ve Shear, K. (2009). Grief and bereavement: What psychiatrists need to know. *World psychiatry*, 8(2), 67-74.
- Zisook, S. ve DeVaul, R. A. (1983). Grief, unresolved grief, and depression. *Psychosomatics*, 24(3), 247–249. doi:10.1016/S0033-3182(83)73227-5
- Zisook, S. ve Shuchter, S. R. (1991). Early psychological reaction to the stress of widowhood. *Psychiatry*, 54(4), 320–333. doi:10.1080/00332747.1991.11024562
- Zırh, B. C. (2012). *Becoming visible through migration: understanding the relationship between the Alevi revival, migration and funerary practices through Europe and Turkey*. University College London.
- Zorlu, M. (2018). *Sosyal hizmet perspektifinde taziye kültürünün yas sürecine etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Örgüt Kültürünün Yaratıcılık ve Yenilikçiliğe Etkisinde Kişi-Örgüt Uyumu ve Örgütsel Desteğin Aracı Rolü

Dr. Yunus Bıyık

Örgüt Kültürünün Yaratıcılık ve Yenilikçiliğe Etkisinde Kişi-Örgüt Uyumu ve Örgütsel Desteğin Aracı Rolü

Dr. Yunus Biyık

Yayın No.: 1625
ISBN: 978-625-398-562-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Biyık, Yunus.

Örgüt Kültürünün Yaratıcılık ve Yenilikçiliğe Etkisinde Kişi-Örgüt Uyumu ve Örgütsel Desteğin Aracı Rolü /
Yunus Biyık

1. Basım, XII + 172 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-562-2

1. Örgüt Kültürü 2. Bireysel Yaratıcılık 3. Bireysel Yenilikçilik 4. Kişi- Örgüt Uyumu 5. Örgütsel Destek

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÇİZELGELER LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Örgüt Kültürü.....	5
1.1.1. Kültür Tanımı	5
1.1.2. Örgüt Kültürü Tanımı	7
1.1.3. Örgüt Kültürünün Ögeleri	11
1.1.4. Örgüt Kültürü Modelleri.....	14
1.1.4.1. Hofstede modeli	14
1.1.4.2. Cameron ve Quinn modeli	19
1.1.4.3. Harrison ve Handy modeli.....	22
1.1.4.4. Denison modeli	23
1.1.4.5. Deal ve Kennedy modeli.....	25
1.1.4.6. Parsons modeli	29
1.1.4.7. Wallach modeli	30
1.1.4.8. Ouchi modeli	31
1.1.5. Örgüt Kültürü ile İlgili Araştırmalar	32
1.2. Yaratıcılık	37
1.2.1. Yaratıcılık Tanımı	37
1.2.2. Yaratıcılık Modelleri	40
1.2.2.1. Bileşensel yaratıcılık modeli	40
1.2.2.2. Etkileşimci yaratıcılık modeli	42
1.2.3. Yaratıcılık Süreci.....	43
1.2.4. Yaratıcılık ile İlgili Araştırmalar	45
1.3. Yenilikçilik.....	51
1.3.1. Yenilik Tanımı	51

1.3.2. Bireysel Yenilikçilik.....	53
1.3.3. Bireysel Yenilikçilik Kaynakları.....	54
1.3.4. Yenilikçiliği Etkileyen Örgütsel Faktörler	56
1.3.5. Yenilikçilik ve Yaratıcılık Arasındaki Farklar.....	58
1.3.6. Bireysel Yenilikçilik ile İlgili Araştırmalar	59
1.4. Kişi-Örgüt Uyumu	64
1.4.1. Kişi-Örgüt Uyumu Tanımı	64
1.4.2. Kişi-Örgüt Uyumu Modelleri	66
1.4.2.1. Çekicilik-seçim-yıpranma modeli	66
1.4.2.2. Çoklu kavramsallaştırma modeli	68
1.4.2.3. Etkileşimsel model	70
1.4.3. Diğer Uyum Türleri	71
1.4.3.1. Kişi-meslek uyumu.....	71
1.4.3.2. Kişi-grup uyumu.....	72
1.4.3.3. Kişi-yönetici uyumu	72
1.4.3.4. Kişi-iş uyumu	73
1.4.4. Kişi-Örgüt Uyumu ile İlgili Araştırmalar.....	73
1.5. Örgütsel Destek	78
1.5.1. Örgütsel Destek Tanımı.....	78
1.5.2. Örgütsel Desteğin Teorik Temelleri	79
1.5.2.1. Sosyal değişim teorisi	79
1.5.2.2. Karşılıklılık normu teorisi	81
1.5.2.3. Psikolojik sözleşme teorisi	82
1.5.2.4. Örgütsel destek teorisi.....	83
1.5.3. Örgütsel Desteğin Öncülleri	85
1.5.3.1. Adalet.....	85
1.5.3.2. Yönetici desteği.....	86
1.5.3.3. Örgütsel ödüller ve iş koşulları	86
1.5.4. Örgütsel Desteğin Ardılları	87
1.5.4.1. Örgütsel bağlılık.....	87
1.5.4.2. İşle ilgili duygular (iş tatmini, olumlu ruh hâli).....	88
1.5.4.3. İşe bağlılık.....	88
1.5.4.4. Performans	89
1.5.4.5. Stres.....	89
1.5.4.6. İşte kalma isteği.....	90

1.5.4.7. İşten geri çekilme davranışı	90
1.5.5. Destekleyici Örgütün Özellikleri	91
1.5.6. Örgütsel Destek ile İlgili Araştırmalar	92
2. DEĞİŞKENLER ARASI İLİŞKİLER VE HİPOTEZLERİN GELİŞTİRİLMESİ	97
2.1. Örgüt Kültürü ve Bireysel Yaratıcılık İlişkisi	97
2.2. Örgüt Kültürü ve Bireysel Yenilikçilik İlişkisi	99
2.3. Örgüt Kültürü ve Kişi-Örgüt Uyumu İlişkisi	100
2.4. Örgüt Kültürü ve Örgütsel Destek İlişkisi	101
2.5. Kişi-Örgüt Uyumu ve Bireysel Yaratıcılık İlişkisi	102
2.6. Kişi-Örgüt Uyumu ve Bireysel Yenilikçilik İlişkisi	103
2.7. Örgütsel Destek ve Bireysel Yaratıcılık İlişkisi	104
2.8. Örgütsel Destek ve Bireysel Yenilikçilik İlişkisi	105
2.9. Kişi-Örgüt Uyumunun Aracı Rolü	106
2.10. Örgütsel Desteğin Aracı Rolü	107
3. TÜRKİYE'DEKİ TEKNOKENT/TEKNOPARK ÇALIŞANLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	109
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	109
3.2. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları	110
3.3. Araştırmanın Yöntemi.....	111
3.3.1. Evren ve Örneklem	111
3.3.2. Verilerin Toplanması	111
3.3.3. Ölçekler.....	112
3.3.3.1. Örgüt kültürü ölçeği.....	112
3.3.3.2. Bireysel yaratıcılık ölçeği	113
3.3.3.3. Bireysel yenilikçilik ölçeği.....	113
3.3.3.4. Kişi-örgüt uyumu ölçeği	114
3.3.3.5. Örgütsel destek ölçeği.....	114
3.3.4. Model ve Hipotezler	115
3.4. Araştırmada Kullanılan Veri Analiz Teknikleri	118
3.5. Ölçeklerin Güvenilirlik Analizi.....	119
3.6. Ölçeklerin Doğrulamalı Faktör Analizleri	120
3.6.1. Örgüt Kültürü Ölçeğinin Doğrulamalı Faktör Analizi	123
3.6.2. Bireysel Yaratıcılık Ölçeğinin Doğrulamalı Faktör Analizi	125
3.6.3. Bireysel Yenilikçilik Ölçeğinin Doğrulamalı Faktör Analizi	126

3.6.4. Kişi-Örgüt Uyumu Ölçeğinin Doğrulatory Faktör Analizi	126
3.6.5. Örgütsel Destek Ölçeğinin Doğrulatory Faktör Analizi.....	127
3.7. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirme	129
3.7.1. Örneklemin Demografik Özellikleri.....	129
3.7.2. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	130
3.7.3. Değişkenlerin Korelasyon Değerleri.....	130
3.7.4. Hipotez Testleri.....	132
3.7.4.1. Değişkenler arası ilişkilerin anlamlılık testleri	132
3.7.4.2. Aracılık testleri	135
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	147
KAYNAKÇA	155

KAYNAKÇA

- Abstein, A., & Spieth, P. (2014). Exploring HRM meta-features that foster employees' innovative work behaviour in times of increasing work–life conflict. *Creativity and Innovation Management*, 23(2), 211-225.
- Afsar, B., Badir, Y., & Khan, M. M. (2015). Person–job fit, person–organization fit and innovative work behavior: The mediating role of innovation trust. *The Journal of High Technology Management Research*, 26(2), 105-116.
- Aiken, M., & Hage, J. (1971). The organic organization and innovation. *Sociology*, 5(1), 63-82.
- Akan, D. (2015). An analysis of the relation between the organizational creativity perceptions and life satisfaction levels of the teachers. *Journal of Education and Training Studies*, 3(6), 232-237.
- Akbaş, T., & Çetin, A. (2015). İş tatmini ve kişi-örgüt uyumunun örgütsel özdeşleşmeye etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 81-101.
- Akgündüz, Y., Alkan, C., & Gök, Ö. A. (2018). Perceived organizational support, employee creativity and proactive personality: The mediating effect of meaning of work. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 34, 105-114.
- Akkoç, İ., Çalışkan, A., & Turunç, Ö. (2012). Örgütlerde gelişim kültürü ve algılanan örgütsel desteğin iş tatmini ve iş performansına etkisi: Güvenin aracılık rolü. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 105-135.
- Aksay, K., & Yasım, Y. K. (2016). Kişi-örgüt uyumunun örgütsel sinizm üzerindeki etkisi: Kamu çalışanları örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 1602-1611.
- Aksungur, M., & Bekmezci, M. (2019). Yenilikçi davranışın inovasyona etkisi: Lojistik firmaları üzerinde bir araştırma. 8. *Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi Bildiriler Kitabı*, 343-348.
- Akyürek, Ç. E., Toygar, Ş. A., & Şener, T. (2013). Örgütsel kültür ve alt kültürün örgütsel bağlılığa etkisi: Sağlık çalışanları üzerine bir araştırma. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 12(2), 55-62.
- Akyüz, B. (2015). Örgütsel sessizlik ve bireysel yaratıcılık performansı ilişkisi: Örgütsel özdeşleşmenin aracılık rolü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 207-216.
- Allen, D. G., Shore, L. M., & Griffeth, R. W. (2003). The role of perceived organizational support and supportive human resource practices in the turnover process. *Journal of Management*, 29(1), 99-118.
- Allen, N. J., & Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63(1), 1-18.
- Altınöz, M., Çöp, S., Çakıroğlu, D., Kervancı, F., & Keskin, N. (2013). Algılanan Örgütsel Desteğin Büro Çalışanlarının Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Bir Alan Araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Büro Yönetimi Özel Sayısı 2, 149-163.
- Altunoğlu, A. E., & Gürel, E. B. B. (2015). Effects of leader–member exchange and perceived organizational support on organizational innovation: The case of Denizli Technopark. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 207, 175-181.

- Alvesson, M., & Sveningsson, S. (2015). *Changing organizational culture: Cultural change work in progress*. New York, Routledge.
- Amabile, T. M. (1983). The social psychology of creativity: A componential conceptualization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(2), 357-376.
- Amabile, T. M. (1988). A model of creativity and innovation in organizations. *Research in Organizational Behavior*, 10(1), 123-167.
- Amabile, T. M. (1997). Motivating creativity in organizations: On doing what you love and loving what you do. *California Management Review*, 40(1), 39-58.
- Amabile, T. M. (2012). Componential theory of creativity. *Harvard Business School*, 12(96), 1-10.
- Amabile, T. M., & Pratt, M. G. (2016). The dynamic componential model of creativity and innovation in organizations: Making progress, making meaning. *Research in Organizational Behavior*, 36, 157-183.
- Amabile, T. M., Conti, R., Coon, H., Lazenby, J., & Herron, M. (1996). Assessing the work environment for creativity. *Academy of Management Journal*, 39(5), 1154-1184.
- Anderson, N., De Dreu, C. K., & Nijstad, B. A. (2004). The routinization of innovation research: A constructively critical review of the state-of-the-science. *Journal of Organizational Behavior*, 25(2), 147-173.
- Andrews, M. C., & Kacmar, K. M. (2001). Discriminating among organizational politics, justice, and support. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 22(4), 347-366.
- Armeli, S., Eisenberger, R., Fasolo, P., & Lynch, P. (1998). Perceived organizational support and police performance: The moderating influence of socioemotional needs. *Journal of Applied Psychology*, 83(2), 288-297.
- Aselage, J., & Eisenberger, R. (2003). Perceived organizational support and psychological contracts: A theoretical integration. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 24(5), 491-509.
- Astakhova, M. N. (2016). Explaining the effects of perceived person-supervisor fit and person-organization fit on organizational commitment in the US and Japan. *Journal of Business Research*, 69(2), 956-963.
- Attar, M., & Erat, L. (2020). İş şekillendirme ve yenilikçi iş davranışı ilişkisinde kişi-iş uyumunun aracılık rolü: Konya Teknokent örneği. *28 Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 121-147.
- Aydoğan Güleriyüz, E., & Aydın, B. (2020). Kişi-örgüt uyumu ve örgüt kültürü arasındaki ilişki, bankacılık sektöründe bir uygulama. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6(1), 51-78.
- Aydoğan, E., & Deniz, G. (2018). İşgörenlerin Dışsal Prestij ve Örgütsel Destek Algısının Pozitif Örgütsel Çıktılar Üzerindeki Etkisi: Butik Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36(1), 17-37.
- Balay, R. (2010). Öğretim Elemanlarının Örgütsel Yaratıcılık Algıları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 43 (1), 41-78.

- Baldrige, J. V., & Burnham, R. A. (1975). Organizational innovation: Individual, organizational, and environmental impacts. *Administrative Science Quarterly*, 165-176.
- Ballaro, J. M., & Washington, E. R. (2016). The Impact of Organizational Culture and Perceived Organizational Support on Successful Use of Electronic Healthcare Record (EHR). *Organization Development Journal*, 34(2), 11-29.
- Barker, C. (2004). *The Sage dictionary of cultural studies*. London, Sage.
- Baron, R. A. (1999). *Psychology* (Interactive Edition), Pearson Education.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Basım, H. N., Korkmazıyürek, H., & Tokat, A. O. (2008). Çalışanların öz yeterlilik algılamasının yenilikçilik ve risk alma üzerine etkisi: Kamu sektöründe bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 121-130.
- Başoğlu, U. D., Pekel, A., Sayın Temur, C., & Ekenci, G. (2018). Relationship between the identification level and the organizational creativity perception level-sport İstanbul sample. *European Journal of Education Studies*, 4(3), 343-351.
- Batra, S., & Vohra, N. (2016). Exploring the linkages of cognitive style and individual innovativeness. *Management Research Review*, 39(7), 768-785.
- Bayramlık, H., Bayık, M. E., & Güney, G. (2015). Kişi-örgüt uyumunun iş tatmini üzerine etkisi: Ankara ilinde iş makineleri sektörü işgörenleri üzerinde bir uygulama. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 25(2), 1-28.
- Behram, N. K., & Dinç, E. (2014). Algılanan kişi-örgüt uyumunun kişilerarası çatışma ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 115-124.
- Besen, E., & Aktaş, H. (2016). Birey-örgüt uyumu ve yöneticiye duyulan güven ile lider-üye etkileşimi bağlamında Bursa'da otomotiv sektörü çalışanları üzerinde bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 27(81), 23-42.
- Blau, P. (1964). *Exchange and power in social life*. New York: Wiley.
- Bolman, L. G., & Deal, T. E. (1984). *Modern approaches to understanding and managing organizations*. San Francisco, Jossey-Bass.
- Boon, C., Den Hartog, D. N., Boselie, P., & Paauwe, J. (2011). The relationship between perceptions of HR practices and employee outcomes: examining the role of person–organisation and person–job fit. *The International Journal of Human Resource Management*, 22(01), 138-162.
- Bower, M. (1966). *The will to manage: Corporate success through programmed management*. New York, McGraw-Hill.
- Bretz, R.D., Rynes, S. L., & Gerhart, B. (1993). Recruiter perceptions of applicant fit: Implications for individual career preparation and job search behavior. *Journal of Vocational behavior*, 43(3), 310-327.
- Brown, S. P. (1996). A meta-analysis and review of organizational research on job involvement. *Psychological Bulletin*, 120(2), 235-255.

- Byrd, M. W. (2012). *The anatomy of the innovative organization: A case study of organizational innovation within a military structure*. (Doctoral dissertation, University of Southern California).
- Byrne, Z. S., & Hochwarter, W. A. (2008). Perceived organizational support and performance. *Journal of Managerial Psychology*, 23(2), 54-72.
- Cameron, K. S., & Freeman, S. L. (1991). Cultural congruence, strength, and type: Relationships to organizational climate and culture. *Research in Organizational Change and Development*, 5, 23-58.
- Cameron, K. S., & Quinn, R. E. (2006). *Diagnosing and changing organizational culture: Based on the competing values framework*. San Francisco, Jossey-Bass.
- Cartwright, S., & Cooper, C. L. (1993). The role of culture compatibility in successful organizational marriage. *Academy of Management Perspectives*, 7(2), 57-70.
- Chatman, J. A. (1989a). Improving interactional organizational research: A model of person-organization fit. *Academy of Management Review*, 14(3), 333-349.
- Chatman, J. A. (1989b). Matching people and organizations: Selection and socialization in public accounting firms. In *Academy of Management Proceedings*, 1989(1), 199-203. Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management.
- Cho, S., Johanson, M. M., & Guchait, P. (2009). Employees intent to leave: A comparison of determinants of intent to leave versus intent to stay. *International Journal of Hospitality Management*, 28(3), 374-381.
- Chung, Y. W. (2017). The role of person-organization fit and perceived organizational support in the relationship between workplace ostracism and behavioral outcomes. *Australian Journal of Management*, 42(2), 328-349.
- Conti, R., Coon, H., & Amabile, T. M. (1996). Evidence to support the componential model of creativity: Secondary analyses of three studies. *Creativity Research Journal*, 9(4), 385-389.
- Cowherd, D. M., & Levine, D. I. (1992). Product quality and pay equity between lower-level employees and top management: An investigation of distributive justice theory. *Administrative Science Quarterly*, 302-320.
- Çalışkan, A. (2013). İç Odaklı Örgüt Kültürünün Yenilikçi Davranışa Etkisinde Personel Güçlendiriminin Aracılık Rolü. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15(1), 88-112.
- Çalışkan, A., & Özel, E. G. (2018). İş performansının artırılmasında motivasyonel faktörlerin rolü; yenilikçi davranışın aracılık rolü: Mersin bölgesi özel bankalarında bir uygulama. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-25.
- Çatır, O. (2019). Yenilikçi, destekleyici ve bürokratik örgüt kültürünün pazar odaklılık üzerine etkisi: Otel işletmeleri üzerine bir çalışma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 45-51.
- Çekmecelioğlu, H. G. (2006). Örgüt iklimi, duygusal bağlılık ve yaratıcılık arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi: Bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 295-310.
- Damanpour, F. (1991). Organizational innovation: A meta-analysis of effects of determinants and moderators. *Academy of Management Journal*, 34(3), 555-590.

- Dawis, R. V., & Lofquist, L. H. (1984). *A psychological theory of work adjustment: An individual-differences model and its applications*. University of Minnesota press.
- De Jong, J. P., & Den Hartog, D. N. (2007). How leaders influence employees' innovative behaviour. *European Journal of Innovation Management*, 10(1), 41-64.
- Deal, T., & Kennedy, A. (2000). *Corporate Cultures*. New York, Perseus Book Publishing.
- Demirci, A. E. (2013). Strategic representation of an abstract reality: Spiraling relations between organizational culture and innovativeness. *Journal of Management and Strategy*, 4(3), 39-55.
- Demirer, M. C. (2019). Kişi örgüt uyumunun iş performansı üzerine etkisi: Mutluluğun aracılık rolü. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1), 283-302.
- Denison, D. R., & Mishra, A. K. (1995). Toward a theory of organizational culture and effectiveness. *Organization Science*, 6(2), 204-223.
- Derin, N. (2018). Kuruma duyulan psikolojik sahiplenme ile yenilikçi iş davranışı arasındaki ilişki-de sanal kaytarmanın düzenleyici rolü. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36(1), 63-81.
- Deshpande, R., & Webster Jr, F. E. (1989). Organizational culture and marketing: defining the research agenda. *Journal of Marketing*, 53(1), 3-15.
- Dewar, R. D., & Dutton, J. E. (1986). The adoption of radical and incremental innovations: An empirical analysis. *Management Science*, 32(11), 1422-1433.
- Diener, E., Larsen, R. J., & Emmons, R. A. (1984). Person x Situation interactions: Choice of situations and congruence response models. *Journal Of Personality and Social Psychology*, 47(3), 580-592.
- Doğan, İ. (2015). *Farklı veri yapısı ve örneklem büyüklüklerinde yapısal eşitlik modellerinin geçerliği ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Doğru, Ç. (2016). *Algılanan Örgütsel Destek ve Lider-Üye Etkileşiminin Bağlamsal Performansa Etkileri: Ankara'da Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Donate, M. J., & Guadamillas, F. (2010). The effect of organizational culture on knowledge management practices and innovation. *Knowledge and Process Management*, 17(2), 82-94.
- Dönmez, F. G. (2019). *Algılanan Örgütsel Destek ve İş Tatmini İlişkisinde İş Yeri Yalnızlığının Aracı Rolü: 4 ve 5 Yıldızlı Otel Çalışanları Örneği*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla.
- Drazin, R., Glynn, M. A., & Kazanjian, R. K. (1999). Multilevel theorizing about creativity in organizations: A sensemaking perspective. *Academy of Management Review*, 24(2), 286-307.
- Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*, London: Heinemann.
- Duan, W., Tang, X., Li, Y., Cheng, X., & Zhang, H. (2020). Perceived organizational support and employee creativity: The mediation role of calling. *Creativity Research Journal*, 32(4), 403-411.
- Eder, P., & Eisenberger, R. (2008). Perceived organizational support: Reducing the negative influence of coworker withdrawal behavior. *Journal of Management*, 34(1), 55-68.

- Edwards, M. R. (2009). HR, perceived organisational support and organisational identification: an analysis after organisational formation. *Human Resource Management Journal*, 19(1), 91-115.
- Ehrhart, K. H. (2006). Job characteristic beliefs and personality as antecedents of subjective person–job fit. *Journal of Business and Psychology*, 21(2), 193-226.
- Eisenberger, R., Armeli, S., Rexwinkel, B., Lynch, P. D., & Rhoades, L. (2001). Reciprocation of perceived organizational support. *Journal of Applied Psychology*, 86(1), 42-51.
- Eisenberger, R., Cummings, J., Armeli, S., & Lynch, P. (1997). Perceived organizational support, discretionary treatment, and job satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 82(5), 812-820.
- Eisenberger, R., Fasolo, P., & Davis-LaMastro, V. (1990). Perceived organizational support and employee diligence, commitment, and innovation. *Journal of Applied Psychology*, 75(1), 51-59.
- Eisenberger, R., Huntington, R., Hutchison, S., & Sowa, D. (1986). Perceived organizational support. *Journal of Applied Psychology*, 71(3), 500-507.
- Eisenberger, R., Stinglhamber, F., Vandenberghe, C., Sucharski, I. L., & Rhoades, L. (2002). Perceived supervisor support: contributions to perceived organizational support and employee retention. *Journal of Applied Psychology*, 87(3), 565-573.
- Eisend, M., Evanschitzky, H., & Gilliland, D. I. (2016). The influence of organizational and national culture on new product performance. *Journal of Product Innovation Management*, 33(3), 260-276.
- Enz, C. A. (1988). The role of value congruity in intraorganizational power. *Administrative Science Quarterly*, 33, 284-304.
- Eroğlu, A., Topçu, M. K., & Basım, H. N. (2018). Bireysel yenilikçi davranışların çalışma arkadaşları ile çatışma ve işten ayrılma niyeti üzerine etkileri: kamu sektöründe bir araştırma. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 123-136.
- Eskiyörük, D., & Turan, M. (2012). Halkla ilişkiler uygulayıcıları rol modellerinde örgüt kültürünün etkisi ve hastane işletmelerinde bir uygulama. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 19-50.
- Eysenck, H.J. (1994). The measurement of creativity. In: M. Boden (Ed.), 'Dimensions of Creativity.' Cambridge, MA: MIT Press
- Fey, C. F., & Denison, D. R. (2003). Organizational culture and effectiveness: can American theory be applied in Russia?. *Organization Science*, 14(6), 686-706.
- Fiske, A. P. (2002). Using individualism and collectivism to compare cultures—A critique of the validity and measurement of the constructs: Comment on Oyserman et al. *Psychological Bulletin*, 128, 78-88.
- George, J. M., & Jones, G. R. (2005). *Understanding and managing organizational behavior*. 6th Edition, Prentice Hall.
- Ghinea, V. M., & Bratian, C. (2012). Organizational culture modeling. *Management and Marketing*, 7(2), 257-276.
- Gill, J., Johnson, P., & Clark, M. (2010). *Research Methods for Managers*, SAGE Publications.
- Gillespie, M. A., Denison, D. R., Haaland, S., Smerek, R., & Neale, W. S. (2008). Linking organizational culture and customer satisfaction: Results from two companies in different industries. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 17(1), 112-132.

- Gillin, J. L., & Gillin, J. P. (1948). *Cultural sociology*. New York, McMillan.
- Gouldner, A. W. (1960). The norm of reciprocity: A preliminary statement. *American Sociological Review*, 25(2), 161-178.
- Gökkaya, H. (2019). *Bireysel değerler ve örgüt kültürünün bireysel yaratıcılık üzerindeki etkileri*. Koçaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Koçaeli.
- Gray, R. (1998). *Organisational culture and the psychological contract a review of the literature*. Kumpania Consulting, Available from <https://www.kumpania.co.uk>
- Greenberg, J. (1987). A taxonomy of organizational justice theories. *Academy of Management Review*, 12(1), 9-22.
- Grundey, D. (2008). Cross-cultural dimensions: organisational culture in Philip Morris, Lietuva. *Transformations in Business & Economics*, 7, 47-65.
- Gupta, V., Agarwal, U. A., & Khatri, N. (2016). The relationships between perceived organizational support, affective commitment, psychological contract breach, organizational citizenship behaviour and work engagement. *Journal of Advanced Nursing*, 72(11), 2806-2817.
- Gün, G. (2019). Örgüt Kültür Tiplerinin Yenilikçiliğe Etkisi Örgüte Güvenin ve Örtülü Bilgi Paylaşımının Düzenleyici Rolü. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 1864-1892.
- Gün, G., & Derin, N. (2017). Örgüt kültürü tiplerinin kariyer yönetim uygulamalarına etkisi: Otel işletmelerinde araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 349-389.
- Gürkan, G. Ç., & Demiralay, T. (2017). Bireysel yenilikçiliğin çalışanın yenilikçi davranışı üzerindeki etkisinde içsel motivasyonun aracılık rolü: Türkiye'de cerrahlar örneği. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 6(1), 65-90.
- Handy, C. B. (1985). *Understanding Organisations*. 3rd edition, England, Penguin Books.
- Handy, C. B. (1996). *Gods of management: The changing work of organizations*. Oxford University Press, USA.
- Harris, T. E. (1984). *Organizational cultures and the role of professional communication*. In: Professional communication in the modern world: Proceedings of the American Business Communication Association 31st Southeast Convention. Hammond, LA: Southeastern Louisiana University, College of Business, 125-138.
- Harrison, R. (1972). How to describe your organization. *Harvard Business Review*, 50(3), 119-28.
- Hawkins, A. S. (2005). *The relationship of perceived learning culture to perceived organizational support and affective commitment*. Alliant International University, San Diego, ProQuest Dissertations Publishing.
- Hermida, Y., Clem, W., & Güss, C. D. (2019). The Inseparable Three: How Organization and Culture Can Foster Individual Creativity. *Frontiers in Psychology*, 10, 2133.
- Hirst, G., Van Knippenberg, D., & Zhou, J. (2009). A cross-level perspective on employee creativity: Goal orientation, team learning behavior, and individual creativity. *Academy of Management Journal*, 52(2), 280-293.
- Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Newbury Park, Sage Publications.

- Hofstede, G. (1991). *Cultures and organizations: Software of the mind*. London, McGraw-Hill.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Thousand Oaks, Sage Publications.
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, Unit 2. Retrieved from <http://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol2/iss1/8>
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: Software of the mind: Intercultural cooperation and its importance for survival*. New York, McGraw-Hill.
- Holland, J. L. (1973). *Making vocational choices: A theory of careers*. (Vol. 37). Englewood Cliffs, NJ, US: Prentice-Hall.
- Holman, D., Totterdell, P., Axtell, C., Stride, C., Port, R., Svensson, R., & Zibarras, L. (2012). Job design and the employee innovation process: The mediating role of learning strategies. *Journal of Business and Psychology*, 27(2), 177-191.
- Homans, G. C. (1958). Social behavior as exchange. *American Journal of Sociology*, 63(6), 597-606.
- Hulin, C. L. (1991). Adaptation, persistence, and commitment in organizations. In M. D. Dunnette & L. M. Hough (Eds.), *Handbook of industrial and organizational psychology* (2nd ed. Vol. 2, pp. 445-505). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Hutchison, S. (1997). A path model of perceived organizational support. *Journal of Social Behavior and Personality*, 12(1), 159-174.
- Ibrahim, H. I., Isa, A., & Shahbudin, A. S. M. (2016). Organizational support and creativity: The role of developmental experiences as a moderator. *Procedia Economics and Finance*, 35, 509-514.
- Işık, C., & Hajiyeva, T. (2018). Bireysel Yenilikçilik ve Algılanan Örgütsel Destek Düzeyi İlişkisi: İstanbul Otelleri Örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 206-227.
- İnce, A. R. (2016). Algılanan örgütsel desteğin işe adanmışlık üzerindeki etkisinde yönetici desteğinin aracılık rolü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(57), 649-660.
- İnce, A. R., & Topçu, M. K. (2017). Girişimcilik yöneliminin işe bağlanma üzerindeki etkisinde algılanan örgütsel desteğin rolü. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 27(2), 1-27.
- İspir, İ. (2018). Çalışanların iş tatmini ile yenilikçi davranışının bireysel performansa etkisi. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 120-135.
- Janssen, O. (2005). The joint impact of perceived influence and supervisor supportiveness on employee innovative behaviour. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 78(4), 573-579.
- Jelinek, M., Smircich, L., & Hirsch, P. (1983). Introduction: A code of many colors. *Administrative Science Quarterly*, 28(3), 331-338.
- Kahn, K. B. (2018). Understanding innovation. *Business Horizons*, 61(3), 453-460.
- Kale, E. (2010). *Konaklama işletmelerinde örgüt içi faktörlerin yenilik ve yaratıcılık performansına etkileri*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Kanbur, E. (2015). *Çalışanların bireysel yaratıcılık düzeylerinin iç girişimcilik performansları üzerindeki etkisinde algılanan örgütsel desteğin aracılık rolü*. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tokat.

- Kanbur, E., & Özyer, K. (2016). Çalışanların bireysel yaratıcılık düzeylerinin iç girişimcilik performanslarına etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 264-275.
- Kaplan, M., & Canal, B. (2018). Örgütsel özdeşleşmenin bireysel yaratıcılık üzerindeki etkisi: Bankacılık sektöründe bir araştırma. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(1), 45-57.
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1978). *The social psychology of organizations*. New York: Wiley.
- Kaupp, D. (2018). *Corporate culture an underestimated intangible asset for the information society, Schriftenreihe zum Wissens- und Wertemanagement*, No. 27, European Institute for Knowledge & Value Management (EIKV), Rameldange.
- Kendir, H., & Özkoç, A. G., (2019). Konaklama işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel yaratıcılık algıları: Afyonkarahisar ili örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 149-167.
- Kim, J. Y. (2011). *The Relationship Among Leadership Style, Organizational Culture and the Learning Organization: The Moderating Effects of Organizational Culture at the Middle Management Level*. (Doctoral dissertation, The Pennsylvania State University).
- Kimberly, J. R., & Evanisko, M. J. (1981). Organizational innovation: The influence of individual, organizational, and contextual factors on hospital adoption of technological and administrative innovations. *Academy of Management Journal*, 24(4), 689-713.
- Knight, K. E. (1967). A descriptive model of the intra-firm innovation process. *The Journal of Business*, 40(4), 478-496.
- Koçak, D. (2018). Kişi-örgüt uyumu, zorunlu örgütsel vatandaşlık davranışı ve lider-üye etkileşimi ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3) 1487-1508.
- Koçak, D., & Yücel, İ. (2018). Algılanan örgütsel destek ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide duygusal bağlılığın aracı etkisinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(3), 683-704.
- Konovsky, M. A. (2000). Understanding procedural justice and its impact on business organizations. *Journal of Management*, 26(3), 489-511.
- Köksal, K. (2017). Kişi örgüt uyumunun örgütsel adalet algısı ve örgütsel bağlılık ilişkisinde aracılık rolü. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 16(2), 37-58.
- Köksal, K. (2018). Örgüt Kültürünün Örgütsel Adalet Algısına Etkisinde Etik İlkelere İlişkin Algıların Aracılık Rolü. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(2), 479-504.
- Kristensen, T. (2004). The physical context of creativity. *Creativity and Innovation Management*, 13(2), 89-96.
- Kristof, A. L. (1996). Person-organization fit: An integrative review of its conceptualizations, measurement, and implications. *Personnel Psychology*, 49(1), 1-49.
- Kristof-Brown, A. L., Zimmerman, R. D., & Johnson, E. C. (2005). Consequences of individuals' fit at work: A meta-analysis of person-job, person-organization, person-group, and person-supervisor fit. *Personnel Psychology*, 58(2), 281-342.
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Papers. Peabody Museum of Archaeology & Ethnology, Harvard University.

- Kurtessis, J. N., Eisenberger, R., Ford, M. T., Buffardi, L. C., Stewart, K. A., & Adis, C. S. (2017). Perceived organizational support: A meta-analytic evaluation of organizational support theory. *Journal of Management*, 43(6), 1854-1884.
- Küçükaslan Ekmekçi, A., & Tekin, B. (2011). The examination of the relationship between creativity and work environment factors with a research in white-goods sector in Turkey. *Öneri Dergisi*, 9(35), 51-74.
- Lam, W., Huo, Y., & Chen, Z. (2018). Who is fit to serve? Person–job/organization fit, emotional labor, and customer service performance. *Human Resource Management*, 57(2), 483-497.
- Levinson, H. (1965). Reciprocation: The relationship between man and organization. *Administrative Science Quarterly*, 9(4), 370-390.
- Lewin, K. (1951). *Field theory in social science*. New York: Harper.
- Lincoln, S. (2010). From the individual to the world: How the competing values framework can help organizations improve global strategic performance. *Emerging Leadership Journeys*, 3(1), 3-9.
- Lingmont, D. N., & Alexiou, A. (2020). The contingent effect of job automating technology awareness on perceived job insecurity: Exploring the moderating role of organizational culture. *Technological Forecasting and Social Change*, 161, 120302.
- Liu, Y., Wang, W., & Chen, D. (2019). Linking ambidextrous organizational culture to innovative behavior: A moderated mediation model of psychological empowerment and transformational leadership. *Frontiers in Psychology*, 10, 2192.
- Locke, E. A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. In M.D. Dunnette (Ed), *Handbook of industrial and organizational psychology* (1297-1343). Chicago. Rand McNally.
- Lunenburg, F. C. (2011). Organizational culture-performance relationships: Views of excellence and theory Z. *National Forum of Educational Administration and Supervision Journal*, 29(4), 1-10.
- MacKinnon, D. W. (1964). *Identification and Development of Creative Abilities*. University of California at Berkeley, Institute of Personality Assessment and Research.
- Malik, O. F., Shahzad, A., Raziq, M. M., Khan, M. M., Yusuf, S., & Khan, A. (2019). Perceptions of organizational politics, knowledge hiding, and employee creativity: The moderating role of professional commitment. *Personality and Individual Differences*, 142, 232-237.
- Mankin, B., Gürkan, G. Ç., & Çetin, O. (2019). Duygusal Emek ve İçsel Motivasyonun Çalışanın Yaratıcılığı Üzerindeki Etkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, (8)2, 126-156.
- Marceau, J. (2011). *Innovation and creativity in industry and the service sectors*. Creativity and Innovation in Business and Beyond, 32-49. Routledge.
- Martins, E. C., & Terblanche, F. (2003). Building organisational culture that stimulates creativity and innovation. *European journal of innovation management*, 6 (1), 64-74.
- Matsumoto, D. (2009). Teaching about culture. In R. A. R. Gurung, & L. R. Prieto (Eds.), *Getting culture: Incorporating diversity across the curriculum*. New York, Stylus.
- Maximini, D. (2018). Organizational Culture Models. In: *The Scrum Culture. Management for Professionals*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-73842-0_18

- McFarlin, D. B., & Sweeney, P. D. (1992). Distributive and procedural justice as predictors of satisfaction with personal and organizational outcomes. *Academy of Management Journal*, 35(3), 626-637.
- McGregor, D. (1960). *The human side of enterprise*. New York, McGraw-Hill
- McLean, L. D. (2005). Organizational culture's influence on creativity and innovation: A review of the literature and implications for human resource development. *Advances in Developing Human Resources*, 7(2), 226-246.
- McShane, S.L., & Von Glinow, M.A. (2008). *Organizational behaviour: Emerging realities for the workplace revolution*, 4th Edition, New York, McGrawHill.
- McShane, S.L., & Von Glinow, M.A. (2010). *Organizational behavior: Emerging knowledge and practice for the real world*, 5th Edition, New York, McGrawHill.
- Mert, E., & Bayrak Kök, S. (2017). An examination of the relationship between individual creativity and perceived organizational support levels of employees. *European Scientific Journal*, 81-94.
- Mete, E. S. (2018). *Örgüt kültürü, örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel özdeşleşme, iş tatmini ile inovatif çalışma davranışı ilişkisi ve inovatif örgüt kültürüne yönelik meta-kuramsal bir model geliştirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Meydan, C. H, & Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi: AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Miller, D., & Friesen, P. H. (1982). Innovation in conservative and entrepreneurial firms: Two models of strategic momentum. *Strategic Management Journal*, 3(1), 1-25.
- Molm, L. D. (2003). Theoretical comparisons of forms of exchange. *Sociological Theory*, 21(1), 1-17.
- Motowidlo, S. J., & Kell, H. J. (2012). Job performance. *Handbook of Psychology*, Second Edition, 12.
- Mumford, M. D. (2000). Managing creative people: Strategies and tactics for innovation. *Human Resource Management Review*, 10(3), 313-351.
- Mumford, M. D. (2003). Where have we been, where are we going? Taking stock in creativity research. *Creativity Research Journal*, 15(2-3), 107-120.
- Mumford, M. D., & Gustafson, S. B. (1988). Creativity syndrome: Integration, application, and innovation. *Psychological Bulletin*, 103(1), 27-43.
- Naranjo-Valencia, J. C., Jiménez-Jiménez, D., & Sanz-Valle, R. (2016). Studying the links between organizational culture, innovation, and performance in Spanish companies. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 48(1), 30-41.
- Navarrese, D. O., Yauch, C. A., Goff, K., & Fonseca, D. J. (2014). Assessing the effects of organizational culture, rewards, and individual creativity on technical workgroup performance. *Creativity Research Journal*, 26(4), 439-455.
- Nawaz, K., & Usman, M. (2018). Impact of Person-Organization Fit on Employee Creativity: A Research on 200 Employees Working in Private Banks in Sargodha Punjab, Pakistan. *Arabian J Bus Manag Review*, 8(4), 1-9.

- Nazir, S., Shafi, A., Atif, M. M., Qun, W., & Abdullah, S. M. (2019). How organization justice and perceived organizational support facilitate employees' innovative behavior at work. *Employee Relations: The International Journal*, 41(6), 1288-1311.
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S., McKee, D. O., & McMurrian, R. (1997). An investigation into the antecedents of organizational citizenship behaviors in a personal selling context. *The Journal of Marketing*, 85-98.
- O'Driscoll, M. P., & Randall, D. M. (1999). Perceived organisational support, satisfaction with rewards, and employee job involvement and organisational commitment. *Applied Psychology*, 48(2), 197-209.
- O'Reilly, C. A., Caldwell, D. F., Chatman, J. A., & Doerr, B. (2014). The promise and problems of organizational culture: CEO personality, culture, and firm performance. *Group & Organization Management*, 39(6), 595-625.
- Ogbeibu, S., Senadjki, A., & Gaskin, J. (2018). The moderating effect of benevolence on the impact of organisational culture on employee creativity. *Journal of Business Research*, 90, 334-346.
- Organ, D. W. (1988). *Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome*. Lexington Mass. USA, Lexington Books.
- Ottenbacher, M., Shaw, V., & Lockwood, A. (2006). An investigation of the factors affecting innovation performance in chain and independent hotels. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 6(3-4), 113-128.
- Ouchi, W. G. (1981a). *Theory Z*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Ouchi, W. G. (1981b). Organizational paradigms: A commentary on Japanese management and Theory Z organizations. *Organizational Dynamics*, 9(4), 36-43.
- Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan örgütsel destek ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 113-130.
- Özgeldi, M., & Örkü, M. (2018). Şirket satın alma sonrasında örgütsel kültürün iş tatminine etkisi: Birey-örgüt uyumunun ara değişken rolü. *Research Journal of Business and Management*, 5(2), 170-183.
- Özgen, F. Ö., & Turunç, Ö. (2017). Örgütsel adalet-sinizm ilişkisinde kişi örgüt uyumunun rolü: Eğitim sektöründe bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 80-96.
- Özyurt, E. D. (2010). *The Effect of Working Place on the Relation Between Perception of Organizational Justice, Organizational Support and Organizational Citizenship Behavior*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Parker, D. F., & DeCotiis, T. A. (1983). Organizational determinants of job stress. *Organizational Behavior and Human Performance*, 32(2), 160-177.
- Patnaik, J. B. (2011). Organizational culture: The key to effective leadership and work motivation. *Social Science International*, 27(1), 79-94.
- Patterson, F., Kerrin, M., & Gatto-Roissard, G. (2009). *Characteristics and behaviours of innovative people in organisations*. Literature review prepared for the NESTA Policy & Research Unit, 1-63.

- Pekkan, N. Ü., & Çalışkan, A. (2018). İşletmelerin sahip oldukları bilgi ve iletişim teknolojileri kabiliyetinin çalışanların yenilikçi davranışlarına etkisi: Lider desteğinin aracılık rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 358-381.
- Pelenk, S. E. (2019). Sıkı-Gevşek Örgüt Kültürünün ve Kişi-Örgüt Uyumunun Çalışanların Çift Yönlülük Algılarına Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 1614-1628.
- Perugini, M., Gallucci, M., Presaghi, F., & Ercolani, A. P. (2003). The personal norm of reciprocity. *European Journal of Personality*, 17(4), 251-283.
- Pettigrew, A. M. (1979). On studying organizational cultures. *Administrative Science Quarterly*, 24(4), 570-581.
- Pierce, J. L., & Delbecq, A. L. (1977). Organization structure, individual attitudes and innovation. *Academy of Management Review*, 2(1), 27-37.
- Pieterse, A. N., Van Knippenberg, D., Schippers, M., & Stam, D. (2010). Transformational and transactional leadership and innovative behavior: The moderating role of psychological empowerment. *Journal of Organizational Behavior*, 31(4), 609-623.
- Ployhart, R. E., Weekley, J. A., & Baughman, K. (2006). The structure and function of human capital emergence: A multilevel examination of the attraction-selection-attrition model. *Academy of Management Journal*, 49(4), 661-677.
- Polatçı, S., & Cindiloğlu, M. (2013). Kişi-örgüt uyumunun örgütsel vatandaşlık davranışına etkisi: Duygusal bağlılığın aracılık rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 299-318.
- Polatçı, S., Özçalık, F., & Cindiloğlu, M. (2014). Üretkenlik karşıtı iş davranışı ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde kişi-örgüt uyumunun etkileri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 1-12.
- Price, M. (2017). *Leadership and innovation: A study on leadership behaviors that drive team-level innovation*. (Doctoral dissertation, Pepperdine University).
- Qi, L., Liu, B., Wei, X., & Hu, Y. (2019). Impact of inclusive leadership on employee innovative behavior: Perceived organizational support as a mediator. *PLoS ONE*, 14(2), 1-14.
- Rank, J., Pace, V. L., & Frese, M. (2004). Three avenues for future research on creativity, innovation, and initiative. *Applied Psychology*, 53(4), 518-528.
- Rhoades, L., & Eisenberger, R. (2002). Perceived organizational support: a review of the literature. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 698-714.
- Rhoades, L., Eisenberger, R., & Armeli, S. (2001). Affective commitment to the organization: The contribution of perceived organizational support. *Journal of Applied Psychology*, 86(5), 825-836.
- Robbins, S. P., & Coulter, M. (2012). *Management*. 11th Edition. New Jersey, Pearson Education.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2013). *Organizational behavior*. 5th edition. Pearson.
- Robert, F. K., & Christopher, T. S. (2001). Toward a multi-dimensional measure of individual innovative behavior. *Journal of Intellectual Capital*, 2(3), 284-296.
- Rousseau, D. M. (1989). Psychological and implied contracts in organizations. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 2(2), 121-139.

- Rowley, J., Baregheh, A., & Sambrook, S. (2011). Towards an innovation-type mapping tool. *Management Decision*, 49(1), 73-86.
- Ruiz-Palomino, P., Martínez-Cañas, R., & Fontrodona, J. (2013). Ethical culture and employee outcomes: The mediating role of person-organization fit. *Journal of Business Ethics*, 116(1), 173-188.
- Saether, E. A. (2019). Motivational antecedents to high-tech R&D employees' innovative work behavior: Self-determined motivation, person-organization fit, organization support of creativity, and pay justice. *The Journal of High Technology Management Research*, 30(2), 1-12.
- Salancik, G. R., & Pfeffer, J. (1977). An examination of need-satisfaction models of job attitudes. *Administrative Science Quarterly*, 22(3), 427-456.
- Santos, J., & Gonçalves, G. M. R. (2018). Organizational culture, internal marketing, and perceived organizational support in Portuguese higher education institutions. *Journal of Work and Organizational Psychology*, 34(1), 38-45.
- Saraç, M., Efil, I., & Eryilmaz, M. (2014). A study of the relationship between person-organization fit and employee creativity. *Management Research Review*, 37(5), 479-501.
- Sawyer, R. K., John-Steiner, V., Csikszentmihalyi, M., Moran, S., Feldman, D. H., Gardner, H., ... & Nakamura, J. (2003). *Creativity and development*. Oxford University Press, USA.
- Schein, E. (2004). *Organizational culture and leadership*. 3rd Edition, Jossey-Bass business & management series). San Francisco, Jossey-Bass.
- Schneider, B. (1987). The people make the place. *Personnel Psychology*, 40(3), 437-453.
- Schneider, B., Smith, D. B., & Paul, M. C., (2001). P-E fit and the attraction-selection-attrition model of organizational functioning: introduction and overview. In: Erez, M., Kleinbeck, U., & Thierry, H. (Eds.), *Work Motivation in the Context of a Globalizing Economy*, (231-246).
- Schumpeter, A. (1947). *Capitalism, Socialism and Democracy*, 2nd Edition., New York: Harper & Row Publishers.
- Schumpeter, J. (1934), *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Schwartz, H., & Davis, S. M. (1981). Matching corporate culture and business strategy. *Organizational Dynamics*, 10(1), 30-48.
- Scott, S. G., & Bruce, R. A. (1994). Determinants of innovative behavior: A path model of individual innovation in the workplace. *Academy of Management Journal*, 37(3), 580-607.
- Seong, J. Y., & Choi, J. N. (2019). Is person-organization fit beneficial for employee creativity? Moderating roles of leader-member and team-member exchange quality. *Human Performance*, 32(3-4), 129-144.
- Settoon, R. P., Bennett, N., & Liden, R. C. (1996). Social exchange in organizations: Perceived organizational support, leader-member exchange, and employee reciprocity. *Journal of Applied Psychology*, 81(3), 219-227.
- Shalley, C. E., & Gilson, L. L. (2004). What leaders need to know: A review of social and contextual factors that can foster or hinder creativity. *The Leadership Quarterly*, 15(1), 33-53.

- Shalley, C. E., Zhou, J., & Oldham, G. R. (2004). The effects of personal and contextual characteristics on creativity: Where should we go from here?. *Journal of Management*, 30(6), 933-958.
- Shanock, L. R., & Eisenberger, R. (2006). When supervisors feel supported: Relationships with subordinates' perceived supervisor support, perceived organizational support, and performance. *Journal of Applied psychology*, 91(3), 689-695.
- Shore, L. M., Coyle-Shapiro, J. A., Chen, X. P., & Tetrick, L. E. (2009). Social exchange in work settings: Content, process, and mixed models. *Management and Organization Review*, 5(3), 289-302.
- Shore, L. M., Tetrick, L. E., Lynch, P., & Barksdale, K. (2006). Social and economic exchange: Construct development and validation. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(4), 837-867.
- Silverthorne, C. (2004). The impact of organizational culture and person-organization fit on organizational commitment and job satisfaction in Taiwan. *Leadership & Organization Development Journal*. 25(7), 592-599.
- Slaughter, J. E., Stanton, J. M., Mohr, D. C., & Schoel III, W. A. (2005). The interaction of attraction and selection: Implications for college recruitment and Schneider's ASA model. *Applied Psychology*, 54(4), 419-441.
- Sliter, M., Sliter, K., & Jex, S. (2012). The employee as a punching bag: The effect of multiple sources of incivility on employee withdrawal behavior and sales performance. *Journal of Organizational Behavior*, 33(1), 121-139.
- Soares, A. M., Farhangmehr, M., & Shoham, A. (2007). Hofstede's dimensions of culture in international marketing studies. *Journal of Business Research*, 60(3), 277-284.
- Sökmen, A., & Bıyık, Y. (2016). Örgütsel bağlılık, örgütsel özdeşleşme, kişi-örgüt uyumu ve iş tatmini ilişkisi: Bilişim uzmanlarına yönelik bir araştırma. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 9(2), 221-227.
- Sökmen, A., Ekmekçiöğlü, E. B., & Çelik, K. (2015). Algılanan örgütsel destek, örgütsel özdeşleşme ve yönetici etik davranışı ilişkisi: Araştırma görevlilerine yönelik araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 125-144.
- Staw, B. M., & Ross, J. (1985). Stability in the midst of change: A dispositional approach to job attitudes. *Journal of Applied psychology*, 70(3), 469-480.
- Sternberg, R. J. (1982). Nonentrenchment in the assessment of intellectual giftedness. *Gifted Child Quarterly*, 26(2), 63-67.
- Sternberg, R. J., & Lubart, T. I. (1999). The concept of creativity: Prospects and paradigms. *Handbook of creativity*, 1, 3-15.
- Stinglhamber, F., Ohana, M., Caesens, G., & Meyer, M. (2020). Perceived organizational support: the interactive role of coworkers' perceptions and employees' voice. *Employee Relations: The International Journal*, 42(1), 107-124.
- Sulkowski, L. (2012). Elements of Organizational Culture—theoretical and methodological problems. *Management*, 16(2), 63-71.
- Super, D.E. (1953). A Theory of Vocational Development. *American Psychologist*, 8,185-19.

- Suwanti, S., Udin, U., & Widodo, W. (2018). Person-Organization Fit, Person-Job Fit, and Innovative Work Behavior: The Role of Organizational Citizenship Behavior. *International Journal of Economics & Business Administration*, 6(3), 146-159.
- Tabak, A., Erkuş, A., & Meydan, C. H. (2010). Denetim odağı ve yenilikçi birey davranışları arasındaki ilişkiler: Belirsizliğe tolerans ve risk almanın aracılık etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 159-176.
- Taherdoost, H. (2016). Sampling methods in research methodology: How to choose a sampling technique for research. *International Journal of Academic Research in Management*, 5(2), 18-27.
- Taormina, R. J. (2008). Interrelating leadership behaviors, organizational socialization, and organizational culture. *Leadership & Organization Development Journal*, 29 (1), 85-102.
- Taormina, R. J. (2009). Organizational socialization: The missing link between employee needs and organizational culture. *Journal of Managerial Psychology*, 24 (7), 650-676.
- Tavakoli, A. A., Keenan, J. P., & Cranjak-Karanovic, B. (2003). Culture and whistleblowing an empirical study of Croatian and United States managers utilizing Hofstede's cultural dimensions. *Journal of Business Ethics*, 43(1-2), 49-64.
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük, Erişim: 25.01.2020. <https://www.sozluk.gov.tr/>
- Tekin, Ö. A., & Çidem, G. (2017). The Relationship between Creativity Processes and Organizational Culture in Five-Star Hotel Cuisines. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(3), 324-342.
- Terborg, J. R. (1981). Interactional psychology and research on human behavior in organizations. *Academy of Management Review*, 6(4), 569-576.
- Tesluk, P. E., Farr, J. L., & Klein, S. R. (1997). Influences of organizational culture and climate on individual creativity. *The Journal of Creative Behavior*, 31(1), 27-41.
- Tharp, B. M. (2009). Defining "culture" and "organizational culture": From anthropology to the office. *Interpretation a Journal of Bible and Theology*, Harworth, 1-5.
- Thompson, V. A. (1965). Bureaucracy and innovation. *Administrative science quarterly*, 1-20.
- Trevino, A. J. (2005). Parsons's action-system requisite model and Weber's elective affinity: A convergence of convenience. *Journal of Classical Sociology*, 5(3), 319-348.
- Triandis, H. C. (2007). Culture and psychology: A history of the study of their relationship. In S. Kitayama & D. Cohen (Eds.), *Handbook of cultural psychology* (59-76). New York, Guilford Press.
- Trus, M., Galdikiene, N., Balciunas, S., Green, P., Helminen, M., & Suominen, T. (2019). Connection between organizational culture and climate and empowerment: The perspective of nurse managers. *Nursing & Health Sciences*, 21(1), 54-62.
- Turgut, E., & Beğenirbaş, M. (2013). Çalışanların yenilikçi davranışları üzerinde sosyal sermaye ve yenilikçi iklimin rolü: Sağlık sektöründe bir araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 23(2), 101-124.
- Turunç, Ö., & Çelik, M. (2010). Çalışanların algıladıkları örgütsel destek ve iş stresinin örgütsel özdeşleşme ve iş performansına etkisi. *Yönetim ve Ekonomi*, 17(2), 183-206.

- Turunç, Ö., & Çelik, M. (2012). İş tatmini-kişi-örgüt uyumu ve amire güven-kişi-örgüt uyumu ilişkisinde dağıtım adaletinin düzenleyici rolü. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14(2), 57-78.
- Tutar, H. (2013). *İşletme ve Yönetim Terimleri Ansiklopedik Sözlük*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom* (Vol. 2). J. Murray.
- Uğurlu, C. T., & Ceylan, N. (2014). Öğretmenlerin örgütsel yaratıcılık ve etik liderlik algılarının incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 96-112.
- Ullman, J. B., & Bentler, P. M. (2013). Structural equation modeling. In Irving B. Weiner (Ed.), *Handbook of psychology* (2nd edn, 661-690). John Wiley & Sons.
- Urban, K. K. (2014). From creativity to Responsible Createlligence®. *Gifted Education International*, 30(3), 237-247.
- Ünlü, Z., & Aydoğan, E. (2015). Yenilik yönetiminin iş yaşam kalitesi üzerine etkisi: Ankara'daki devlet üniversiteleri bünyesinde bulunan teknokentlerde bir araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 25(2), 29-66.
- Van de Ven, A. H., & Angle, H. L. (1989). An introduction to the Minnesota innovation research program. *Research on the Management of Innovation*, 3-30.
- Van Knippenberg, D., & Hirst, G. (2020). A motivational lens model of person× situation interactions in employee creativity. *Journal of Applied Psychology*, 105(10), 1129-1144.
- Wallace, J. C., Butts, M. M., Johnson, P. D., Stevens, F. G., & Smith, M. B. (2016). A multilevel model of employee innovation: Understanding the effects of regulatory focus, thriving, and employee involvement climate. *Journal of Management*, 42(4), 982-1004.
- Wallach, E. J. (1983). Individuals and organizations: The cultural match. *Training & Development Journal*, 12, 29-36.
- Wallas, George (1926). *The Art of Thought*. Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Wayne, S. J., Shore, L. M., Bommer, W. H., & Tetrick, L. E. (2002). The role of fair treatment and rewards in perceptions of organizational support and leader-member exchange. *Journal of Applied Psychology*, 87(3), 590-598.
- Werbel, J. D., & Johnson D. J. (2001). The use of person-group fit for employment selection: A missing link in person-environment fit. *Human Resource Management*, 40(3), 227-240.
- West, M. A. (2002). Sparkling fountains or stagnant ponds: An integrative model of creativity and innovation implementation in work groups. *Applied Psychology*, 51(3), 355-387.
- Weston, R., & Gore Jr, P. A. (2006). A brief guide to structural equation modeling. *The Counseling Psychologist*, 34(5), 719-751.
- Woodman, R. W., Sawyer, J. E., & Griffin, R. W. (1993). Toward a theory of organizational creativity. *Academy of Management Review*, 18(2), 293-321.
- Xerri, M. J., & Brunetto, Y. (2013). Fostering innovative behaviour: The importance of employee commitment and organisational citizenship behaviour. *The International Journal of Human Resource Management*, 24(16), 3163-3177.

- Yahyagil, M. Y. (2004). Denison örgüt kültürü ölçme aracının geçerlik ve güvenilirlik çalışması: Ampirik bir uygulama. *İÜ İşletme İktisadi Enstitüsü, Yönetim Dergisi*, 47, 53-76.
- Yazıcı, N., & Yürür, S. (2019). Birey-örgüt uyumu ve örgütsel adalet: Uyum her zaman iyi midir?. *İzmir İktisat Dergisi*, 34(2), 213-224.
- Yıldız, D., & Uzunsakal, E. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 14-28.
- Yılmaz, F. (2019). Hangi kişilik özelliği örgütsel yaratıcılık üzerinde daha etkilidir?. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 12, 167-192.
- Young, L. D. (2012). How to promote innovative behavior at work? The role of justice and support within organizations. *The Journal of creative behavior*, 46(3), 220-243.
- Yuan, F., & Woodman, R. W. (2010). Innovative behavior in the workplace: The role of performance and image outcome expectations. *Academy of Management Journal*, 53(2), 323-342.
- Zhang, J. C., Ling, W. Q., Zhang, Z. Y., & Xie, J. (2015). Organizational commitment, work engagement, person-supervisor fit, and turnover intention: A total effect moderation model. *Social Behavior and Personality*, 43(10), 1657-1666.
- Zheng, W., Yang, B., & McLean, G. N. (2013). Linking organizational culture, structure, strategy, and organizational effectiveness: Mediating role of knowledge management. *Journal of Business Research*, 63(7), 763-771.
- Zin, M. L. B. M. (2017). The mediating role of perceived organizational support on the relationship between pay and intention to stay. *Management Review: An International Journal*, 12(1), 57-76

ÖRGÜTLERDE DİJİTALLEŞME

Editörler
Gönül Gül Ekşi
Nurdan Apaydın

Örgütlerde Dijitalleşme

Editörler: Gönül Gül Ekşi, Nurdan Apaydın

Yayın No.: 1866
ISBN: 978-625-393-030-1
E-ISBN: 978-625-393-031-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gül Ekşi, Gönül, Apaydın, Nurdan.

Örgütlerde Dijitalleşme / Gönül Gül Ekşi, Nurdan Apaydın

1. Basım, X + 328 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-030-1

E-ISBN: 978-625-393-031-8

1. Dijital Yönetim 2. Dijital Örgütler 3. Dijitalleşme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

İŞLETMELERDE DİJİTAL TEKNOLOJİLER

Öğr. Gör. Hasan Basri İpek

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü,
hbipek@aku.edu.tr, ORCID:0000-0002-3107-0074

2. Bölüm

DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Öğr. Gör. H. Ebru Oydağ

ebru.oydag@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8801-8800

3. Bölüm

İŞLETMELERDE DİJİTALLEŞME SİSTEMATİĞİ

Öğr. Gör. Dr. Fatma Duman Öztürk

Mersin Üniversitesi, Anamur Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü,
fatmaozturk@mersin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6213-734X

4. Bölüm

İŞLETMELERİN HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARINDA DİJİTAL YAKLAŞIMLAR

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Özcan

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Yalvaç Meslek Yüksekokulu, haticeaydogmus@isparta.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1625-8906

5. Bölüm

DİJİTAL KÜLTÜR

Esra Emül

Doktora Öğrencisi, Munzur Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İşletmecilik ve
Finansal Yönetim ABD, Tunceli/Türkiye, esraemul2323@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3762-7195

6. Bölüm

DİJİTAL BOZULMA

Öğr. Gör. Bayram İlter

Amasya Üniversitesi, Taşova Yüksel Akın Meslek Yüksekokulu, bayram.ilter@amasya.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-9266-0038

7. Bölüm

DİJİTALLEŞME VE REKABET STRATEJİSİ İLİŞKİSİ

Alperen Şahin

alperensahin@marun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3599-0951

8. Bölüm

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Doç. Dr. Gökhan Uludağ

Emniyet Genel Müdürlüğü, guludagg@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4763-7511

9. Bölüm

DİJİTALLEŞMENİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

Öğr. Gör. Hasan Basri İpek

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, hbipek@aku.edu.tr, ORCID:0000-0002-3107-0074

10. Bölüm

DİJİTALLEŞME VE DİJİTAL YENİLİK

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Güncan

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği Bölümü, guncanozlem@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8974-9100,

11. Bölüm

ÖRGÜTSEL SÜREÇLERDE DİJİTAL İLETİŞİM

Dr. Öğr. Üyesi Aylin Atasoy

İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu, aylinatasoy@gmail.com, ORCID:0000-0003-3996-2752

12. Bölüm

DİJİTAL KARAR VERME/VEREMEME

Dr. Öğr. Gör. Aslı Kaya

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi ABD, ORCID: 0000-0001-6818-3868

13. Bölüm

ÖRGÜTLERDE DİJİTAL İLETİŞİM VE SOSYAL MEDYA

Esra Akay

Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, esra.akay@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8343-3490

14. Bölüm

DİJİTAL KÖRLÜK

Öğr. Gör. Dr. Burcu Batga Yurtsever

Bingöl Üniversitesi, bbatga@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7170-5054

15. Bölüm

DİJİTAL LİDERLİK

Doç. Dr. Özgür Çark

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu MYO, Yönetim ve Organizasyon Bl., ozgurcark@ibu.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-4881-0542

16. Bölüm

İŞLETMELERİN ULUSLARASILAŞMASINDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Öğr. Gör. Bayram İlter

Amasya Üniversitesi, Taşova Yüksel Akın Meslek Yüksekokulu, bayram.ilter@amasya.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-9266-0038

17. Bölüm

ENDÜSTRİ 4.0 ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN ANALİZİ

Öğr. Gör. Dr. Havva Değirmenci Tarakcı

Hitit Üniversitesi/ Osmancık Ömer Derindere MYO, havvatarakci@hitit.edu.tr,

ORCID: 0000-0003-4149-0651

Dr. İbrahim Yıkılmaz

Kocaeli Üniversitesi İşletme Bölümü, ibrahimyklmz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1051-0886

18. Bölüm

DİJİTAL İŞ STRATEJİLERİ

Öğr. Gör. Dr. Coşkun Akça

Kastamonu Üniversitesi, Tosya MYO, coskunakca@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3020-6694

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	vii
1. Bölüm	
İŞLETMELERDE DİJİTAL TEKNOLOJİLER	1
Hasan Basri İpek	
2. Bölüm	
DİJİTAL DÖNÜŞÜM	17
H. Ebru Oydağ	
3. Bölüm	
İŞLETMELERDE DİJİTALLEŞME SİSTEMATIĞI.....	31
Fatma Duman Öztürk	
4. Bölüm	
İŞLETMELERİN HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARINDA DİJİTAL YAKLAŞIMLAR.....	57
Hatice Özcan	
5. Bölüm	
DİJİTAL KÜLTÜR.....	77
Esra Emül	
6. Bölüm	
DİJİTAL BOZULMA	95
Bayram İlter	
7. Bölüm	
DİJİTALLEŞME VE REKABET STRATEJİSİ İLİŞKİSİ.....	115
Alperen Şahin	
8. Bölüm	
DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ	135
Gökhan Uludağ	

9. Bölüm DİJİTALLEŞMENİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI.....	151
Hasan Basri İpek	
10. Bölüm DİJİTALLEŞME VE DİJİTAL YENİLİK	161
Özlem Güncan	
11. Bölüm ÖRGÜTSEL SÜREÇLERDE DİJİTAL İLETİŞİM	179
Aylin Atasoy	
12. Bölüm DİJİTAL KARAR VERME/VEREMEME.....	203
Aslı Kaya	
13. Bölüm ÖRGÜTLERDE DİJİTAL İLETİŞİM VE SOSYAL MEDYA	223
Esra Akay	
14. Bölüm DİJİTAL KÖRLÜK	241
Burcu Batga Yurtsever	
15. Bölüm DİJİTAL LİDERLİK.....	257
Özgür Çark	
16. Bölüm İŞLETMELERİN ULUSLARARASI LAŞMASINDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM	275
Bayram İlter	
17. Bölüm ENDÜSTRİ 4.0 ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN ANALİZİ	299
Havva Değirmenci Tarakçı - İbrahim Yıkılmaz	
18. Bölüm DİJİTAL İŞ STRATEJİLERİ	315
Coşkun Akça	

İŞLETMELERDE DİJİTAL TEKNOLOJİLER

Hasan Basri İpek

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkileri çerçevesinde gelişen günümüz dünyasında insan yaşantısının kalitesinin ve standartlarının daha ileri bir seviyeye taşınmasında teknoloji oldukça etkilidir. Ortaya çıkarılan her yeni teknoloji bir ihtiyacı, ihtiyaçlar ise yeni teknolojileri ve inovasyonları hareketlendirmektedir. Dijital dönüşüm çağı olarak adlandırılan Endüstri 4.0 sanayi devrimi süreci beraberinde birçok atılımı getirmiştir. Bu çağda dijital ürün ve hizmetlerin teknolojinin hızla ilerlemesine de bağlı olarak gündelik hayatımıza ve iş dünyasına iyi uyum sağlaması iş modellerini önemli ölçüde farklılaştırmıştır. Teknolojinin hızlı dönüşümü rekabetçi yeni pazarları doğurmuştur. Bu nedenle işletmelerin dijitalleşme olgusunu ve etkenlerini anlamaları, dijital kabiliyetlerini sürekli geliştirmeleri ve ölçmeleri rekabet avantajı sağlamak ve hayatta kalmaları için büyük önem arz etmektedir. Teknolojinin insan ve işletme hayatıyla sağladığı etkili bütünleşmeye bağlı olarak teknoloji yaşamın vazgeçilmez bir parçasına dönüşmektedir.

Bu bölümde insanlar ve işletmeler için vazgeçilmez bir unsur ve hatta mecburiyet haline gelen dijital dönüşüm yolculuğuna dikkat çekilerek işletmelerde kullanılan yeni dijital teknolojiler ve bunların sağladığı fırsatlar aktarılmıştır.

1. İşletmelerde Dijital Teknolojiler ve Uygulama Alanları

Sanayide dijital dönüşüm çağının etkisiyle birlikte yeni nesil teknolojiler işletmelerin temel bileşenleri olmuşlardır. Özellikle gittikçe akıllanan nesnelere birbirleriyle etkileşimleri sayesinde mikro düzeyden makro düzeye kadar çok geniş bir kitlede yeni bir dünya oluşturulmaktadır. Akıllı telefonlarla başlayan süreç akıllı evler, akıllı yapılar, şehirler ve hatta akıllı ülkelere doğru yol olarak bu yeni dünyanın çerçevesini oluşturmaktadır. Teknolojik değişim, bu

KAYNAKÇA

- Altınpulluk, H. (2015). Artırılmış Gerçekliği Anlamak: Kavramlar Ve Uygulamalar. *Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi*, 1(4).
- Banger, G. (2018). *Endüstri 4.0—Uygulama Ve Dönüşüm Rehberi*. Dorlion Yayınları.
- Bayraktar, C., & Gökçen. (2019). Makineler Arası İletişim Sistemlerinde Güvenli Veri Aktarımı İçin Bir Hibrit Güvenlik Şema Önerisi. *Nternational Journal Of Multidisciplinary Studies And Innovative Technologies*, 3(1), 56-65.
- Ceyhun Şekerci. (2017). Sanal Gerçeklik Kavramının Tarihçesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 1126-1134.
- Çelen, S. (2017). Sanayi 4.0 Ve Simülasyon. *International Journal Of 3d Printing Technologies And Digital Industry*, 1(1), 9-26.
- Çelik, K., & Özkan, A. (2017). Eklemeli İmalat Yöntemleri İle Üretim Ve Onarım Uygulamaları. *Düzce Üniversitesi Bilim Ve Teknoloji Dergisi*, 5, 107-121.
- Dedeakayoğulları, H., ve Kaçal, A. (2022). Eklemeli İmalat Teknolojileri Ve Kullanılan Talaşlı İmalat Yöntemleri Üzerine Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi. *İmalat Teknolojileri Ve Uygulamaları*, 1(1), 1-12.
- Deloitte. (2017). *Using Autonomous Robots To Drive Supply Chain Innovation*.
- Kaygın, E., Zengin, Y., ve Topçuoğlu, E. (2019). Endüstri 4.0'a Akademik Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(4), 1065-1081.
- Lamon, E., De Franco, A., Peternel, L., ve Ajoudani, A. (2019). A Capability-Aware Role Allocation Approach To Industrial Assembly Tasks. *Ieee Robotics And Automation Letter*, 1-8.
- Metin, S. (2019). *İşletmelerin Dijital Dönüşüm (Endüstri 4.0) Farkındalık Ve Algı Düzeyinin Değerlendirilmesi: Elazığ Osb Örneği* [Doktora Tezi].
- Mysoft. (2023). Mysoft. <https://www.mysoft.com.tr/blokszincir-teknojisi-nedir-blockchain-kullanim-alanlari-nelerdir>, Erişim Tarihi; 08.08.2023
- Özsoy, K., ve Duman, B. (2017). Eklemeli İmalat (3 Boyutlu Baskı) Teknolojilerinin Eğitimde Kullanılabilirliği. *International Journal Of 3d Printing Technologies And Digital Industry*, 1(1), 36-48.
- Sevli, O., ve Küçükşille, E. U. (2012). Bulut Bilişimin Eğitim Alanında Uygulanması. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 248-254.
- Şahinaslan, Ö. (2020). Yeni Nesil Teknolojiler. İçinde G. Telli & S. Aydın (Ed.), *Dijital Dönüşüm* (Ss. 29-50).
- Tomas Ruzgas, Kristina Jakubélienė, ve Aistė Buivyte. (2016). Big Data Mining And Knowledge Discovery. *Journal Of Communications Technology, Electronics And Computer Science*.
- Tübitak.(2023).<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/blokszincir-nedir-nasil-calisir>, Erişim Tarihi;07.08.2023
- Xia Feng, Laurence T. Yang, Lizhe Wang, & Alexey Vinel. (2012). Internet Of Things. *International Journal Of Communication Systems*, 25(9), 1101-1102.
- Yüce, G. (2020). *Dijital Dönüşüm Ve Endüstri 4.0 Olgunluk Modeli:Türkiye Çimento Sektörü Üzerine Bir Uygulama* [Doktora Tezi]. Mersin Üniversitesi.

2. Bölüm

DİJİTAL DÖNÜŞÜM

H. Ebru Oydağ

1989’da internetin (www) bulunması ve 90’ların başlarında kullanımın yaygınlaşması ile dünya dijitalleşmeye adım attı. Akademik camiada da dijitalleşme ile ilgili ilk çalışmalar 1990’larda ortaya çıktı (Fernández-Portillo, Almodóvar-González, Sánchez-Escobedo ve Coca-Pérez, 2022). Son yıllarda yaşanan dijitalleşme veya dijital dönüşüm trendi, yalnızca şirketlerin iş yapış şekillerini, süreçlerini ve iş sonuçlarını etkilemekle kalmayıp yıllardır konuştuğumuz globalleşmeyi hızlandırarak iş gücüne, ürün ve hizmetlere erişim açısından da sınırları ortadan kaldırdı. Bunun yanı sıra hem tüketicilerin, hem şirketlerin iletişim ve bilgiye erişiminin kolaylaşması ve yaygınlaşması ile arz ve talep tercihleri ve rekabetin boyutu değişti ve değişmeye devam ediyor. Uzun vadede, insan hayatı, toplum, devletler, finansal sistemler üzerinde de etkileri artarak devam edecek olan dijital dönüşüm, insanlığı dünya üzerinde farklı bir boyuta götüren ve değişime mecbur eden, hem kolaylık ve fırsatlar, hem de zorluklar sunan bir itici güç olacak gibi görünüyor. Dijital çağ, rekabet, talep, yasalar, kurallar ve teknolojideki hızlı değişimlerle, şirketler için İngilizce’de VUCA olarak dilimizde KOMB olarak kısaltılan karmaşıklık, oynaklık, muğlaklık ve belirsizliği beraberinde getiriyor. Bu yeni dünyada başarının ödülü de, başarısızlığın cezası da daha güçlü, çünkü teknolojik devrim Schumpeter (1942)’nin tariflediği yaratıcı yıkımı dijital araçlar ve mecralarla yaparak işi, işlerin yapılış şeklini ve yaşamı değiştiriyor.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı 2021 Dijital Ekonomi raporuna göre, veri tarafından yönetilen global dijital ekonomide, iki ülke öne çıkmaktadır: Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Çin. Bu iki ülke birlikte, dünyadaki büyük veri merkezlerinin yarıdan fazlasını, dünyadaki en yüksek 5G kullanımını, son 5 yılda yapay zekâ start-uplarına giden fonların %94’ünü, dünyadaki en önemli yapay zekâ araştırmacılarının %70’ini ve dünyanın en büyük dijital platformlarının şirket piyasa değeri itibarıyla hemen hemen

becerilerdir. Bunların yanısıra, sürekli öğrenme ve gelişim, etik ve veri yönetimi, ve çevreyi ve teknolojik gelişmeleri analiz edip hızlı hareket eden ve kaynak sağlayan, net bir vizyona sahip yeni dijital liderlik anlayışı da dijital dönüşüm için gerekmektedir.

SONUÇ

Dijitleşme – Dijitalleşme – Dijital Dönüşüm olarak evrilen teknolojik süreç tüm dünyada hızla kendine yer bulmakta, devletlerin gündeminde, şirketlerin ve sosyal toplum kuruluşlarının vizyon ve stratejilerinde, bireylerin ve hane halkının önceliklerinde, kısacası toplum yaşamında kendine yer bulmaktadır. Hızlı değişim, ezberlerin yıkılması, yüksek adaptasyon ve esneklik gerektiren bu süreçte, şirketler açısından dijital dönüşüm önemli bir öncelik oluşturmaktadır. Yukarıdaki bilgiler ışığında, devletlerin, şirketlerin, sosyal toplum örgütlerinin ve bireylerin, dijital çağda geri kalmamak için dijital hazırlıklarını yapmaları, veriye erişim ve kullanım becerilerini geliştirmeleri ve teknolojik gelişmelerine önem ve hız vermeleri gerekmektedir. Şirketler özetinde, dünyadaki ve ülkemizdeki gelişmelerin takibi ve analizi, doğru vizyonun konulması, yol ve hareket planlarının belirlenmesi, dijital becerilerin geliştirilmesi, dönüşümcü ve dijital liderlik yaklaşımlarının gösterilmesi, teknolojik altyapının hazırlanması ve yatırımların yapılması, şirket organizasyon yapıları ve kültürün uyumlanması, hayatta kalmak, gelişmek ve rekabet avantajı açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abou-foul, M., Ruiz-Alba, J. L. ve Soares, A. (2021). The impact of digitalization and servitization on the financial performance of a firm: an empirical analysis, *Production Planning & Control*, 32 (12), 975-989, DOI: 10.1080/09537287.2020.1780508
- Alsufyani, N., ve Gill, A. Q. (2022). Digitalisation performance assessment: A systematic review. *Technology in Society*, 68, 101894.
- Altuntaş, E. Y. (2018). Dijital Dönüşüm Uygulamalarının Kurumların Marka Değeri Üzerindeki Etkisi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, (2), 1-18.
- Asiltürk, A. (2021). İşletmelerde Dijital Dönüşüm Yönetiminde Nihai Hedef: Dijital Olgunluk, *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), 647-669.
- Bai, C., Dallasega, P., Orzes, G., ve Sarkis, J. (2020). Industry 4.0 technologies assessment: A sustainability perspective. *International journal of production economics*, 229, 107776.
- Bhatti, A., Malik, H., Kamal, A. Z., Aamir, A., Alaali, L. A., ve Ullah, Z. (2021). Much-needed business digital transformation through big data, internet of things and blockchain capabilities: implications for strategic performance in telecommunication sector. *Business Process Management Journal*, 27(6), 1854-1873.

- CapGemini (2017). The Digital Culture Challenge: Closing the Employee-Leadership Gap https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2017/12/dti_digitalculture_report.pdf (Erişim tarihi: 9/9/2023)
- Cavalcanti, D. R., Oliveira, T., ve de Oliveira Santini, F. (2022). Drivers of digital transformation adoption: A weight and meta-analysis, *Heliyon*, 8(2), <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e08911>.
- DESI (2022). <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> (Erişim tarihi: 4/9/2023)
- Eryılmaz, M. (2020). Örgütlerde Dijitalizasyon ve Ardılları Üzerine Bir Tartışma. 109-133. Rüzgar, N. (Ed.). İşletme Yönetimi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Fernández-Portillo, A., Almodóvar-González, M., Sánchez-Escobedo, M. C., ve Coca-Pérez, J. L. (2022). The role of innovation in the relationship between digitalisation and economic and financial performance. A company-level research. *European Research on Management and Business Economics*, 28(3), 100190.
- Freitas Junior, J. C., Maçada, A. C., Brinkhues, R., ve Montesdioca, G. (2016). Digital capabilities as driver to digital business performance. *AMCIS 2016: Surfing the IT Innovation Wave – 22nd Americas Conference on Information Systems*, San Diego, CA, USA.
- Gadre, M., ve Deoskar, A. (2020). Industry 4.0–digital transformation, challenges and benefits. *International Journal of Future Generation Communication and Networking*, 13(2), 139-149.
- Goswami, A., ve Schuurmans, G. (2022). Meta-Analysis of Digital Transformation in Organisations. **Yüksek Lisans Tezi**, Lund University, School of Economics and Management <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9092800> (Erişim tarihi: 8/9/2023)
- Guo, L. ve Xu, L. (2021). The Effects of Digital Transformation on Firm Performance: Evidence from China's Manufacturing Sector. *Sustainability*, 13(12844). <https://doi.org/10.3390/su132212844>
- Gartner (t.y.) <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization> (Erişim Tarihi: 9/9/2023)
- Gupta, S. (2018). *Driving Digital Strategy: A Guide to Reimagining Your Business*. Harvard Business Review Press, Boston, MA.
- Hess, T., Matt, C., Benlian, A., ve Wiesböck, F. (2016). Options for formulating a digital transformation strategy. *MIS Quarterly Executive*, 15(2), 123-139
- Imran, F., Shahzad, K., Butt, A., ve Kantola, J. (2021). Digital transformation of industrial organizations: Toward an integrated framework. *Journal of change management*, 21(4), 451-479.
- ITU (2018). Assessing the Economic Impact of Artificial Intelligence https://www.itu.int/dms_pub/itu-s/opb/gen/S-GEN-ISSUEPAPER-2018-1-PDF-E.pdf (Erişim tarihi: 5/9/2023)
- Kane, G. C. (2017). Digital Maturity, Not DigitalTransformation. *MIT Sloan Management Review*, <https://sloanreview.mit.edu/article/digital-maturity-not-digital-transformation/>
- Kim, J., Jeong, H., ve Park, H. (2023). Key Drivers and Performances of Smart Manufacturing Adoption: A Meta-Analysis. *Sustainability*, 15, 6496. <https://doi.org/10.3390/su15086496>
- Koh, C. (2022). The Difference between Digital Transformation(DX) and Industry 4.0 <https://www.linkedin.com/pulse/difference-between-digital-transformationdx-industry-40-koh-%E8%A8%B1%E5%9B%BD%E4%BB%81-> (Erişim tarihi: 9/9/2023)
- KPMG (2019). The Top 10 Technologies for Business Transformation https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/uk/pdf/2019/05/top_10_technologies_for_business_transformation.pdf (Erişim tarihi: 9/9/2023)
- KPMG (2021). Dijitalleşme Yolunda Türkiye 2021: Trendler ve rehber hedefler <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/tr/pdf/2021/04/dijitallesme-yolunda-turkiye-raporu-2021.pdf> (Erişim tarihi: 9/9/2023).

- Kuusisto, M. (2017). Organizational Effects of Digitalization: A Literature Review. *International Journal of Organization Theory and Behavior*, 20(3), 341-362.
- Lee, M. X., Lee, Y. C., ve Chou, C. J. (2017). Essential implications of the digital transformation in industry 4.0.
- McKinsey (2017). Culture for a digital age. <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/culture-for-a-digital-age> (Erişim tarihi: 9/9/2023)
- McKinsey (2022). McKinsey Technology Trends Outlook 2022 <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-top-trends-in-tech-2022> (Erişim tarihi: 9/9/2023)
- Nambisan, S., Lyytinen, K., Majchrzak, A., & Song, M. (2017). Digital innovation management. *MIS quarterly*, 41(1), 223-238.
- NRI (2022). Network Readiness Index 2022 Türkiye. <https://networkreadinessindex.org/wp-content/uploads/reports/countries/turkiye.pdf> erişim tarihi 9/9/2023
- Pousttchi, K., Gleiss, A., Buzzi, B., ve Kohlhagen, M. (2019, July). Technology impact types for digital transformation. 2019 IEEE 21st Conference on Business Informatics (CBI), 1, 487-494. IEEE.
- Reis, J., ve Melão, N. (2023). Digital transformation: A meta-review and guidelines for future research. *Heliyon*, 9(1), E12834, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e12834>
- Salviotti, G., Gaur, A., ve Pennarola, F. (2019). Strategic factors enabling digital maturity: An extended survey. The 13th Mediterranean Conference on Information Systems (MCIS 2019 Proceedings)
- Schumpeter, Joseph A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*, London: Routledge
- UNCTAD (2021). Digital Economy Report. <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2021> (Erişim tarihi: 9/9/2023)
- TUIK (2020). Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2020 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimlerde-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2020-33677> (Erişim tarihi: 9/9/2023)
- Vial, G. (2021). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *Managing Digital Transformation*, 13-66.
- Vrana, J., & Singh, R. (2021). Digitization, digitalization, and digital transformation. *Handbook of Nondestructive Evaluation 4.0*, 1-17.
- Warner, K. S., ve Wäger, M. (2019). Building dynamic capabilities for digital transformation: An ongoing process of strategic renewal. *Long range planning*, 52(3), 326-349.
- Weritz, P., Braojos, J., ve Matute, J. (2020). Exploring the antecedents of digital transformation: Dynamic capabilities and digital culture aspects to achieve digital maturity.
- Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., ve Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, conception and perception. *Journal of Manufacturing Systems*, 61, 530-535.
- Yıldırım, B. (2020). İşletmelerde Dijital Dönüşüm Süreci: Nitel Bir Araştırma. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(2), 204-223.

İŞLETMELERDE DİJİTALLEŞME SİSTEMATIĞI

Fatma Duman Öztürk

GİRİŞ

Milyonlarca yıl öncesinden itibaren tarih öncesi çağlarla birlikte düşünüldüğünde insanlığın gelişim ve dönüşüm aşamalarının büyük ve önemli bir kısmının yerleşik hayata geçiş ile birlikte olduğunu söylemek mümkündür. Ancak tarih öncesi çağlar insanlığın gelişimine ışık tutarak gelişimi başlatmıştır.

Yerleşik düzen tarım toplumu olarak başlayıp tarım toplumunda “Toprak” ve toprağa sahip olmak, toprağı işlemek önemli güç kaynağı olarak görülürken, 18. yüzyıldan 19.yüzyıla kadar makineleşme ile Birinci Sanayi devrimi olarak “Su ve Buhar” toplumda gücün kaynağı olarak görülmüştür. 1870’ten 1914’e kadar İkinci Sanayi devrimi ile seri üretim ve montajda “ Elektrik” gücü ifade etmiştir. 1980’lerde başlayarak etkisinin günümüzde hâlen devam ettiği üçüncü sanayi devrimi olarak nitelendirilen teknolojinin günlük hayatta yaygınlaşmasının gereğı otomasyon, kişisel bilgisayar ve internet kullanımı ile “Dijital Devrim” süreçleri dijital yapılar gücün kaynağını oluşturmuştur. Dördüncü sanayi devrimi olarak nitelendirilen (4.0) yani bilginin teknoloji ile birleşip bütünleşmesi sonucu ise yapay zekâ, robot teknolojileri, nanoteknoloji, 3D Baskı ve otonom taşıtların varlığı olarak “Toplumlarla bütünleşik teknolojiler” en önemli güç kaynağını oluşturmaktadır. (Rouhiainen,2020) Tüm bu güç faktörleri toplumsal gelişim süreçlerinin temeline ışık tutarken gölge yönü ile de toplumsal gelişimi etkilemiştir. Gölge yönü olarak teknolojik gelişimle birlikte bilginin teknoloji araçları içerisinde sıkıştırılması sonucu “Hız ve Gerçeklik algısı” kavramları olarak ifade edilebilir. Hız açısından bakıldığında teknoloji sayesinde her an bol miktarda bilgiye saniyeler içinde ulaşmanın hızı ve

lülüğü ile gereksiz bilgi fazlalığına da sahip olmak istemeyeceğinden çekirdek yapısına (değer zincirine) ve müşterilerine değer katabilecek, maliyetlerini minimize edecek, dijitalleşme süreç ve araçlarını seçerek dijital yapılarını güncellemekte ve sistemleştirmektedir. Bu süreçlerin uzantısı olarak işletmeler, müşteri istek ve ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamak, içinde buldukları sektörde rakiplerine teknolojik olarak fark atmak, çekirdek yapısındaki değer zincirine değer katmak suretiyle maliyetleri düşürmek için dijitalleşme süreçleri ile birlikte daha çok günümüz dünyasında Yapay zekâ, Nesnelerin İnterneti (IoT), Büyük Veri (Big Data) , Dijital İkiz (Dijital Twin) , Blok zinciri (blockchain) teknoloji sistemlerini tercih edip uygulamakta ve başarılı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abbasi, H.(2017). Porter's Industry Analysis and Value Chain Model, International Journal Of Advanced Research (IJAR), 5(5), 990-1003.
- Akalın, B. , ve Veranyurt,Ü.(2020) Sağlıkta Dijitalleşme ve Yapay Zekâ, Sağlık Yönetimi Dergisi, Cilt: 2,sayı:2,131-141.
- Aktepe C. , Tolon ve M. , Baş ,M.(2018). "Müşteri İlişkileri Yönetimi", Detay Yayıncılık: Ankara,4..baskı.
- Ambrose S.H.(2001).*"Paleolithic technology and human evolution"*, Science, 291//5509, s.1748. Aktaran; İrfan Deniz Yaman, "Çağlar Boyunca Üretim ve Ticaret Prehistorya'dan Bizans Dönemine", Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Editör: Oktay Dumankaya.
- Atacan ,C. ve Düzbastılar, F.O.(2020).Deniz Turizminde Dijitalleşmenin Önemi ve Etkileri: Türkiye'nin Deniz Turizminde Dijitalleşmesine Yönelik Yaklaşımlar, 5.Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu "Dijital Dönüşüm",28-29 Şubat 2020: İzmir, doi: 10.18872/0.2020.29.6-7.
- Demirkaya, İ.ve Koyuncu,E.(2021).Dijital Kapitalizm ,Tüketim Kültürü ve Y kuşağının Değişen Tüketim Davranışları, Intermedia International e-Journal, December, 8(15), 174-196.
- Desai, V. (2019) . Digital Marketing: A Review,International Journal of Trend in Scientific Research and Development , e-ISSN: 2456 – 6470, Mart,2019, 196-200.
- Galina V. Ivankova ,G.V., Mochalina E.P. ,Goncharova, N.L.(2020) Internet of Things (IoT) İn Logistics, IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering 940, 012033 IOP Publishing doi:10.1088/1757-899X/940/1/012033,1-7.
- Gökrem, L ve Bozuklu, M.(2016).Nesnelerin İnterneti: Yapılan Çalışmalar Ve Ülkemizdeki Mevcut Durumu, Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, Sayı: 13,2016,47-68.
- Gündüz, M.Z. ve Daş, R. (2018).Nesnelerin İnterneti: Gelişimi, Bileşenleri ve Uygulamaları, Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi,24(2), 327-335.
- Karthik, V. (2023).Impact of Metaverse and Advanced Tecnology on the Enterprises, International Journal of Business and Management Research ,vol 11,issue: 2, 60-65.
- Klein, M.(2020).İşletmelerin Dijital Dönüşüm Senaryoları –Kavramsal Bir Model Önerisi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı:74,997-1019.
- Koç, R.(2022). Dijitalleşen Kültür ya da Kültürün Dijitalleşmesi: Dijital Kültür Kavramı, Motif Akademi Halk bilimi Dergisi, Cilt:15,sayı: 38, 500-513.

- Kusiak, A. (2023). Manufacturing Metaverse, Journal Of Intelligent Manufacturing, <https://doi.org/10.1007/s10845-023-02145-w>,2023.
- Kuyucak, F. ve Şengür, Y.(2009).Değer Zinciri Analizi: Hava Yolu İşletmeleri İçin Genel Bir Çerçeve, KMU İİBF Dergisi, Yıl: 11, sayı: 16, 132-147.
- Leonhard, G. *"Technology vs.Humanity: The coming clash between man and machine"*, Amazon,2016: <https://www.amazon.com/Tecnology-vs-Humanity-between-Future-Scapes-ebook/DPB011UIZBHA>, aktaran; Rouhiainen,L.(2020). *"Yapay Zekâ: Geleceğimizle İlgili Bugün Bilmemiz Gereken 101 Şey"*, Pegasus Yayınları, çev: Toprak Deniz Odabaşı, 1.baskı.
- Memon,M.A., Soomro ,S. ,Jumani A.K , Kartio, M.A (2017). Big Data Analythics and Its Applications, Annals of Emerging Technologies in Computing, vol 1,No1, 45-54.
- Özdemir, M.A.(2004). İklim Değişmeleri ve Uygarlık Üzerindeki Yansımalarına İlişkin Bazı Örnekler, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (2), 173-192.
- Özden, A.T.(2022). 1.0'dan 5.0' a Dünya: Web,Pazarlama,Endüstri ve Toplum, Journal Of Business In the Digital Age , vol.5,issue 1, 29-44.
- Özenir ,İ.(2022). Metaverse ve Üretim: Metaverse'ün Üretime Etkileri, Erciyes Akademi 36(2), 559-573.
- Panda, M . ve Mishra, A.(2021).Digital Marketing, Department of Electronics and Telecommunication, Research Gate, 1-8.
- Porter M.E. ve Miller, V.E. (1985) *"How information gives you competitive advantage"*, Harvard Business Review, No: 85415.
- Porter, M. (1998). *"Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors"*. New York: The Free Press.
- Porter, M. E., (1985), *"Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance."* The Free Press, New York.
- Radivojević G. ve Milosavljević, L.(2019) The Concept of Logistic 4.0, 4th Logistics International Conference Belgrad, 283-292.
- Rouhiainen,L.(2020). *"Yapay Zekâ: Geleceğimizle İlgili Bugün Bilmemiz Gereken 101 Şey"*, Pegasus Yayınları, çev: Toprak Deniz Odabaşı, 1.baskı.
- Savić,D.(2019). From Digitization, Through Digitalization , to Digital Transformation ,Online Searcher, Jan/ Feb ,37-39.
- Sezen H.K, ve Şenaras, A.E.(2022).Dijitizasyon,Dijitalizasyon ,Dijital Dönüşüm Kavramlarına İlişkin Bir değerlendirme , Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , Sayı 51, 49-59.
- Williams, S. A. (2016). Australopithecus Group , Springer International Publishing AG 2016 T.K. Shackelford, V.A. Weekes-Shackelford (eds.), Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science, DOI 10.1007/978-3-319-16999-6_3423-1.
- Yaman İ.D.(2019). *"Çağlar Boyunca Üretim ve Ticaret Prehistorya'dan Bizans Dönemine"*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Editör: Oktay Dumankaya.
- Yılmaz Ü. ve Duman, B.(2019). Lojistik Kavramına Genel Bir bakış: Geçmişten Bugüne Gelişim ve Değişimi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, DOI: 10.33905/bseusbed.465962, ,186-200.
- Yılmaz, Ş.K.(2021).Türkiye'de Büyük Veri ile Değer Yaratan İşletmeler: Özel Sektör Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme, Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi, 5(1),44-62.
- Yükçü, S. ve Aydın, Ö.(2020).Maliyet Düşürme Yöntemi olarak Dijital İkiz, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi,22(3) ,563-579.

İnternet Kaynakları

- (<https://slideplayer.biz.tr/slide/13820904>, (Erişim tarihi: 20.06.2023.)
- (<http://tarihbilgi.org/neolitik-donem-nedir-neolitik-donemin-tanimi-ve-ozellikleri>, (Erişim tarihi: 31.08.2023)
- (<https://docplayer.biz.tr/208069300-tarih-onesi-caglar-tas-cagim-o-maden.cagi-mo.html>, (Erişim tarihi: 31.08.2023.)
- (<http://blogkod.com/5-siniflar-1-donem-3-hafta-dosya-yonetimi/bilginin-zamanda-yolculugu/>, (Erişim tarihi: 25.07.2023)
- (<https://www.webtekno.com/analog-ne-demek-h124359.html>, Erişim tarihi: 26.07.2023.)
- (<https://tr.wikipedia.org/wiki/lojistik> (Erişim tarihi: 22.08.2023.)
- (<https://tasimapostasi.com/2019/07/31-yilin-en-iyi-10-3-boyutlu-baski-uygulamasi>, (Erişim tarihi: 01.09.2023)
- (<http://medium.com/life-is-too-short-bad-logistics/the-future-of-transportation-and-logistics-how-3d-printing-and-drones-can-reduce-emissions-and-263524957e97>, (Erişim tarihi: 01.09.2023)
- (<https://corpussigorta.com.tr/blog/is-dunyasi/lojistikte-artirilmis-gerceklik-nasil-isliyor-92>, Erişim tarihi:(06.09.2023)
- (<https://tr.wikipedia.org/wiki/%4b0nternet-sitesi> , (Erişim tarihi: 25.08.2023.)
- (<https://proente.com/big-data-buyuk-veri-nedir>, Erişim tarihi: (12.07.2023.)
- (<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/blok-zincir-nedir-nasil-calisir> ,Dr. Mahir E.Ocak, (Erişim tarihi:29.08.2023.)
- (<https://www.dunya.com/sirketler/urettigi-en-ince-seramigin-yuzde-70ini-ihrac-edecek-haberi-701220>, Erişim tarihi: (26.08.2023.)

İŞLETMELERİN HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARINDA DİJİTAL YAKLAŞIMLAR

Hatice Özcan

GİRİŞ

Halkla ilişkiler uygulayıcıları, sürdürülebilir iletişim kurma işlevini yerine getirebilmek için hedef kitleleriyle iletişim kurarak onları tanıma çabası içerisindedir. Hedef kitleyi tanımanın en önemli yollarından biri de onların hangi iletişim araçlarını kullandıklarını belirlemektir (Yeniçıktı, 2016: 98). Dijitalleşme sonucu yeni iletişim kanallarının ortaya çıkması ve internet kullanımının hızla yaygınlaşması hedef kitleye daha kolay ulaşmak isteyen halkla ilişkiler uygulayıcıları açısından bir alternatif oluşturmuş (Peltekoğlu ve Askeroğlu, 2019: 1043), geleneksel halkla ilişkiler uygulamalarının yanı sıra dijital halkla ilişkiler kavramı literatüre girmiştir. Yeni sanal uygulamaların ve geleneksel halkla ilişkiler araçlarının dijital ortamda kullanılması olarak tanımlanabilen dijital halkla ilişkiler, hızlı, esnek, etkileşimli ve daha az maliyetli bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmış, online basın bültenleri, sosyal medya ağları, bloglar ve arama motoru optimizasyonu gibi uygulamalar halkla ilişkiler uygulayıcılarının önemli araçları haline gelmiştir (Mert, 2018: 724).

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kamusal kullanımı yaygınlaşan internet halkla ilişkiler ve diğer iletişim disiplinleri için potansiyel bir güce sahiptir. Çalışanlar, müşteriler, gazeteciler, yatırımcılar gibi birçok önemli paydaşla dijital araçlar yoluyla hızlıca iletişim kurulabilmektedir (Tanyıldızı, 2021: 120). Dijital halkla ilişkiler uygulamaları ayrıca imaj ve itibarı güçlendirme, ürün, hizmet ve markayı tanıtmaya, kurumsal kimliği destekleme, pazar payını genişletme, sorun yönetimi, kriz yönetimi, kurumsal sosyal sorumluluk gibi alanlarda da önemli faydalar sağlamaktadır (Özel ve Sert, 2014: 304).

Günümüzde hem internet kullanıcılarının sayısı hem de bu kişilerin internette geçirdikleri süre sürekli olarak artış göstermektedir. Bu anlamda, dijital halkla ilişkiler uygulamalarında üzerinde durulması gereken önemli konulardan biri de içerik yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dijital ortamda hedef kitlelere hızlı ve etkili bir şekilde ulaşabilmek için paylaşılan içeriklerin belli kriterleri sağlaması gerekmektedir. Bu içerikleri hazırlayan ve yöneten halkla ilişkiler uygulayıcılarının da belli özelliklere sahip olmaları, spesifik konularda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Örneğin Google arama motorları (SEO) bilgisi, bilgisayar okur yazarlığı, sosyal medya okur yazarlığı, temel düzeyde tasarım ve photoshop bilgisi, web sistemi ve sosyal platformları iyi kullanıyor olması bu alanda çalışacak kişilerde aranan başlıca özelliklerdendir. O nedenle dijital halkla ilişkiler alanının kendine özgü bir çalışan profili ortaya çıkardığı söylenebilir.

Dijital halkla ilişkiler uygulamalarında dijital kültür kurum kültürünün içine yerleştirilmeli, yeni iletişim teknolojileri sürekli takip edilmeli ve yalnızca belli bir bölgesel sınır dahilinde değil kurumun tüm hedef gruplarını kapsayacak şekilde hareket edilmelidir. Hedef kitlelerin yeni medya teknolojilerine erişim erişemediklerinin de araştırılması, daima ulaşılabilir konumda olmalarının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca sosyal medyada ve diğer dijital ortamlarda kurumla ilgili çıkan haberlerin takibi sürekli yapılmalı, yanlış/yanıltıcı bilgiler varsa ivedilikle bunların düzeltilmesi için gerekli müdahaleler yapılmalı ve geleneksel halkla ilişkiler uygulamalarında olduğu gibi dijital halkla ilişkiler uygulamalarının sonuçları da düzenli olarak ölçülmeli ve değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- AZİZ, Aysel (2007), Siyasal İletişim, Nobel Yayınları, Ankara, 2. Baskı.
- BECERİKLİ, Sema Yıldırım (2002), Yeni İletişim Teknolojilerinin Halkla İlişkiler Alanına Yansıması, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 4 (1).
- BOZAT, A. Uğur ve DEDELİOĞLU, Candan (2018), Artırılmış Gerçeklik (AR) – Geleneksel ve Dijitalin Kâğıt Üzerinde Buluşması, 6. Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, 929-942.
- ÇETİNKAYA, Ersan (2018). Gelenekselden Dijitale İletişim ve Halkla İlişkiler: Turizm Pazarlamasına Bir Bakış, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DEMİREL, Yavuz (2007), Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Bilgi Paylaşımı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2. Baskı.
- ELMAS, Çetin, ORMAN, Abdullah ve DENER, Murat (2009), Arama Motoru Optimizasyonu Kullanılarak Tez Arama Motoru Geliştirilmesi, E-Journal of New World Sciences Academy, 4 (2), 136-147.

- ERDOĞAN, İrfan (2008), Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler, Pozitif Matbaacılık, Ankara, 1. Baskı.
- FİDAN, Mehmet ve ERGEN, Yunus (2018), Dijital Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Platformları: Konya'daki Özel Şirketler Üzerine Bir İnceleme, II. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi, 1971-1979.
- GÜRSES, Burak (2021). Dijital Halkla İlişkilerde Vaka İncelemesi Olarak "Corendon Havayolları – Sunexpress Havayolları", Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- GÜVEN, Şükrü (2020), Gelişen İletişim Teknolojilerinde Halkla İlişkiler Penceresinden Bakmak, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 7 (62), 3615-3619.
- İRAK, Hakan (2021), Dijitalizasyon ve Halkla İlişkiler: Literatür Üzerine Teorik Bir İnceleme, Ahi Evran Akademi Dergisi, 2 (1), 122-132.
- KALYON, Yeşim (2007), Halkla İlişkiler, Nobel Yayınları, İstanbul, 2. Baskı.
- KARSAK, Banu, ALTUNTAŞ, Elgiz Yılmaz ve DEMREN, Gaye Aslı Sancar (2018), Stratejik İletişim Yönetiminde Dijital Kanalların Önemi: Halkla İlişkiler Uygulayıcılarının Dijital Kanal Kullanımlarına Yönelik Niteliksel Bir Araştırma, Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi, 1 (1), 6-17.
- KILIÇ, Nilüfer Pınar (2016), Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Halkla İlişkiler Açısından Olanak ve Sınırlılıkları, İletişim Araştırmaları Dergisi, 14 (2), 87-118.
- MERT, Yener Lütfü (2018), Dijital Halkla İlişkiler Araçlarının Yayıncılık Sektöründe Kullanımına Yönelik Bir Araştırma, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11 (58), 724-737.
- NERGİZ, Elif Sinem (2019). Marka Sadakatinin Oluşumunda Dijital Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ODABAŞI, Yavuz (2019), Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 7. Baskı.
- OKAY, Aydemir (2005), Sponsorluğun Temelleri, Der Yayınları, İstanbul, 1. Baskı.
- OKAY, Aydemir ve OKAY, Ayla (2007), Halkla İlişkiler Kavram, Strateji ve Uygulamaları, Der Yayınları, İstanbul, 3. Baskı.
- ÖZEL, Aybike Pelenk ve SERT, Nuray Yılmaz (2014), Dijital Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kurumsal Bloglar: Türkiye'nin En Büyük 500 Şirketi Üzerine Bir Araştırma, Global Media Journal, 5 (9), 303-321.
- PELTEKOĞLU, Filiz Balta (2007), Halkla İlişkiler Nedir?, Beta Yayınları, İstanbul, 5. Baskı.
- PELTEKOĞLU, Filiz Balta ve TOZLU, Emel (2018), Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının Dijital Paydaşları; Sosyal Medya Fenomenleri, Erciyes İletişim Dergisi, 5 (4), 285-299.
- PELTEKOĞLU, Filiz Balta ve ASKEROĞLU, Emel Demir (2019), Dijital Halkla İlişkiler: Fenomenler Dijital Marka Elçisi Olabilir mi?, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 12 (2), 1044-1067.
- SOLMAZ, Başak, TEKİN, Gökhan, HERZEM, Züleyha ve DEMİR, Muhammed (2013), İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Uygulama, Selçuk İletişim Dergisi, 7 (4), 23-32.
- SÖNMEZ, Hasan Şafak (2020), Dijital Ortamda Yapılan Halkla İlişkilerin Bir Aracı Olarak Kurumsal Bloglar: 2019 Yılı Türkiye'nin En Değerli 25 Markası Üzerine Bir İnceleme, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi, (16), 185-207.
- ŞİRZAD, Nefise ve TURANCI, Eda (2019), Dijital Halkla İlişkiler ve Müşteri İlişkileri Yönetimi: Şikayet Yönetimi Bağlamında Memnuniyet Unsurlarının İncelenmesi, Akdeniz İletişim Dergisi, (31), 421-443.
- TANYILDIZI, Nural İmik (2021), Dijital Dünyada Halkla İlişkiler, İksad Yayınevi, Ankara, 1. Baskı.

- THEAKER, Alison (2008), Halkla İlişkileri El Kitabı, (Çeviren: Murat YAZ), MediaCat Kitapları, İstanbul, 2. Baskı
- TUTAR, Hasan (2000), Kriz ve Stres Ortamında Yönetim, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 1. Baskı.
- UZUNOĞLU, Ebru, ONAT, Ferah ve ALİKILIÇ, Özlem Aşman ve ÇAKIR, Sinem Yeygel (2009), İnternet Çağında Kurumsal İletişim, Say Yayınları, Ankara; 1. Baskı.
- YENİÇIKTI, Nagihan Tufan (2016), Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanılan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma, Selçuk İletişim Dergisi, 9 (2), 92-115.

5. Bölüm

DİJİTAL KÜLTÜR

Esra Emül

GİRİŞ

Klasik dönemden modern döneme geçiş ve daha sonrasında post modern çağın inşasıyla birlikte kültür kavramına yönelik yapılan tanımlamaların sınırları ortadan kalkmıştır. Bilişim çağında toplumların birer ağ toplumuna dönüşmesiyle birlikte dijitalleşme bir kültür haline gelerek “dijital kültür” kavramının doğmasına sebep olmuştur. Dijital kültür, modern kapitalist yaşamın ihtiyaçlarına cevap veren ve sürekli olarak kendini yenileyen bir kavram olarak nitelendirilmektedir (Gere, 2008).

Teknolojiyi kullanım sıklığı ve becerisi nesilden nesile farklılık göstermektedir. Bu sebeple bireyler; dijital yerli, dijital göçmen ve dijital melez olmak üzere üç farklı profilde incelenmiştir. Dijital yerliler, teknolojiyle büyüyen kuşağı temsil etmektedir. Dijital göçmenler, teknolojiyle sonradan tanışan ve dijital araçları etkin bir şekilde kullanamayan nesildir. Dijital melezler ise; hem internetten hem de basılı kaynaklardan vazgeçemeyen ve dijital yerli ile dijital göçmen arasında geçişi temsil eden nesildir.

Dijitalleşmenin getirmiş olduğu yenilikler sadece toplumsal hayatta değil aynı zamanda çalışma hayatında da birçok değişikliğin yaşanmasına sebep olmuştur. Dijital dönüşümle birlikte geleneksel örgüt yapıları yıkılmış ve yeni bir örgüt kültürü inşa edilmiştir.

Bu çalışmada öncelikli olarak kültür ve dijital kültür kavramları detaylı olarak irdelenmiştir. Daha sonra nesiller arasındaki teknoloji kullanım farklılıklarına yer verilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise; dijitalleşmenin örgütler üzerindeki etkilerine değinilerek dijital dönüşüm kültürünün unsurları açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abbasov, A., ve Tolay, E. (2021). Dijital liderliğin bireysel performans üzerindeki etkisi: Azerbaycan'da Endüstri 4.0 teknolojilerini uygulayan bir firmada araştırma. *İzmir Yönetim Dergisi*, 2(1), 59-74.
- Altuntaş, E. Y. (2018). Dijital dönüşüm uygulamalarının kurumların marka değeri üzerindeki etkisi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, 2, 1-18.
- Araujo, L. M., Priadana, S., Paramarta, V., Sunarsi, D. (2021). Digital leadership in business organizations: an overview. *International Journal of Educational Administration, Management, and Leadership*, 2(1), 45-56.
- Arnault, C. (2015). "What is digital culture?". <https://digitalculturist.com/what-is-digital-culture-5cbe91bfad1b>, Erişim Tarihi: 05.09.2023.
- Ayanoğlu, F. (2021). Covid-19 sonrası işletmelerde yükselen trendler: Entelektüel sermaye ve dijital iletişim. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*. 4(2), 269-278.
- Berelson, B. ve G. A. Steiner (1964). *Human behavior: An inventory of scientific findings*. New York: Harcourt, Brace and World Inc.
- Bilgiç, H. G., Duman, D., Seferoğlu, S. S. (2011). Dijital yerlilerin özellikleri ve çevrimiçi ortamların tasarlanmasındaki etkileri. *Akademik Bilişim'11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 2 - 4 Şubat 2011 İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Ciceralli, E. E. (2019). Çevikliği destekleyen örgütsel kültür özellikleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2422- 2432.
- Coşkun, B., ve Yıldırım, Ç. P. (2018). Kamu yönetimi açısından dijital zekânın iyi yönetime etkisi, *Ombudsman Akademik*, (Kamu Yönetiminde İyi Yönetim ilkeleri Özel Sayı 1), 141-162.
- Çalıcı, C. ve Öztürk, E. (2020). Siber kültürün temel bileşenleri ve kuşaklararası dinamikleri. Öztürk E, editör. *Siber Psikoloji*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.56-62.
- Çetin, R. B., ve Dös, İ. (2014). Örgüt DNA'sı ölçeğinin geliştirilmesi ve MEB üzerine bir tarama çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 560-575.
- Demirel, D. (2010). Yönetişimde yeni bir boyut: E- Yönetişim. *Türk İdare Dergisi*, 466, 65-94.
- Deuze, M. (2006). Participation, remediation, bricolage: Considering principal components of a digital culture. In: *The Information Society*, 22(2), 63-75.
- Gere, C. (2008). *Digital culture, second edition*, London: Reaktion. <http://mediaartscultures.eu/jspui/bitstream/10002/597/1/digital-culture.pdf>, Erişim Tarihi: 05.09.2023.
- Gere, C. (2019). *Dijital kültür*. (çev.: Aydoğdu Akın), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Görmüş, A. Ş. (2009). Entelektüel sermaye ve insan kaynakları yönetiminin artan önemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (C.X I, S I, 2009).
- Günüş, S. (2016). *Üniversitelerde öğrenci bağlılığı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- İmamoğlu, S. Z., İnce H., Türkcan, H. (2021). Endüstri 4.0 uygulamalarının örgütsel çeviklik üzerindeki etkisi: Kavramsal bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(1), 103-124.
- Kakırman Yıldız, A. (2012). Dijital yerliler gerçekten yerli mi yoksa dijital melez mi? *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(7), 819-833.
- Karabulut, B. (2015). Bilgi toplumu çağında dijital yerliler, göçmenler ve melezler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 11-23.

- Koca, D. (2020). Sanayi devrimlerinin tarihsel arka planı ve işgücü becerileri üzerindeki yansımaları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(31), 4533-4558.
- Koç, R. (2022). Dijitalleşen kültür ya da kültürün dijitalleşmesi: Dijital kültür kavramı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15(38), 500-513.
- Korkut, Y. (2022). Dijital nesiller: Göçmenler, yerliler ve melezler. Z. Biricik (ed.) *Dijital çağ değişen paradigmlar yeni fırsatlar ve riskler*. İstanbul: Efe Akademi.
- Kroeber, A. L., ve Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A critica/ review of concepts and definitions*. New York: Random House, Vintage.
- Macek J. (2004). *Média A Realita*. In: Binková P & Volek J, eds. Masaryk University Press. http://macek.czechian.net/defining_cyberculture.htm, Erişim Tarihi: 05.01.2023.
- Nalbantoğlu, C. B. (2021). Dijital dönüşümün örgüt kültürü üzerine yansımaları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(40), 193-207
- Oğan, E. (2022). İşletmelerde dijital dönüşüm stratejileri ile performans ilişkisinde dijital kültürün aracılık rolü. Fortune 500 Türkiye’de bir uygulama. **Doktora Tezi**, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Oğan, E., ve Cinel, M. O. (2021). Stratejik yönetim perspektifinden örgüt DNA’sının yönetişime etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 1322-1340.
- Öksüz, M. K., Öner, M., Öner, S. C. (2017). Yalın üretim tekniklerinin endüstri 4.0 perspektifinden değerlendirilmesi. *Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı 21-23 Eylül 2017, Tunceli*.
- Özdemir, A. (2023). Dijital dönüşümün örgütsel çevikliğe etkisi. **Doktora Tezi**, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Palfrey J, ve Gasser, U. (2008). Opening universities in a digital era. *New England Board of Higher Education*, 23(1), 22-24.
- Park, Y. (2016). “Dijital zekâ “DQ” kavramı ile tanışın: Çocukların kazanması gereken 8 dijital yetenek”, <http://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2016/11/14/dijital-zekâ-dq-kavrami-ile-tanisin-cocuklarin-kazanmasi-gereken-8-dijital-yetenek/>, Erişim Tarihi: 03.09.2023.
- Prensky, M. (2001a). Digital natives, digital immigrants. *On The Horizon*. 9(5), 1-6.
- Prensky, M. (2001b). Digital natives, digital immigrants, Part II: Do they really think differently? *On the Horizon* 9(6), 1-6.
- Prensky, M. (2009). *H. sapiens digital: from digital immigrants and digital navites to digital wisdom*. Wisdom Page.
- Promsri C. (2019). Developing model of digital leadership for a successful digital transformation. *International Journal of Business Management*, 2(8), 1-8.
- Rab, Á. (2007). *Digital culture - Digitalised culture and culture created on a digital platform*. Budapest: Gondolat.
- Sharifi, H., ve Zhang, Z. (2001). Agile manufacturing in practice. *International Journal of Operations & Production Management*, 21(5/6),772-794.
- Şad, S. N. ve Donmuş, V. (2017). Öğretmenlik mesleği bağlamında dijital yerlilik, dijital göçmenlik ve dijital melezlik. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(11), 11-22.
- Şengül, R., ve Balıkcı, Ö. (2021). Yerel yönetimlerde e- yönetişim üzerine bir araştırma. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 417-436.
- Tombul, I. (2020). Argümantatif yaklaşımla dijital yerliler ve dijital göçmenleri tartışmak. *Yeni Düşünceler*, 14: 134-155.
- Tonta, Y. (2009). Dijital yerliler, sosyal ağlar ve kütüphanelerin geleceği. *Türk Kütüphaneciliği*. 23(4), 742-768.,

- Türkan, Ö. U. (2010). Üretimde yalın dönüşümün temel performans kriterleri. BAÜ Fen Bil. Enst. Dergisi, 12(2), 28-41.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). Kültür. <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 09.09.2023.
- Türkoğlu, T. (2018). Dijitalim öyleyse varım. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Tylor, E. B. (1871). Primitive Culture: Researches into the development of mithology, philosophy, religion, language, art and custom, Londra: T. Murray.
- Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2020). İşletmelerde stratejik yönetim. İstanbul: Beta Yayıncılık.

6. Bölüm

DİJİTAL BOZULMA

Bayram İlter

Buluşlar bir şeyi bozmadıkları sürece tek başına büyük bir değer yaratmaz

James McQuivey

GİRİŞ

Temelde modernleşme ve küreselleşme çağı olarak bilinen 21. yüzyılda teknoloji ve ona dayalı kaydedilen gelişmeler insanlık tarihinin gelişimi açısından bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Dünya hızla benzeri görülmemiş şekilde hız, zaman, kalite, esneklik ve rekabet gibi kavramlar etrafında temelden dönüşmekte, yaşanan gelişmeler insanların yaşam ve çalışma usullerini değiştirmektedir. Bu çağın diğer çağlara nazaran en önemli karakteristiği, her alanda bilgiyi öne alan yeni atılımların, ilerlemelerin ve kaçınılmaz değişimlerin yaşandığı bir yüzyıl olmasıdır.

Bu çağla birlikte hayatımıza giren yeni düşünme pratikleri tarihte benzeri görülmemiş bir ölçekte sosyo-ekonomik ve kültürel dünyamızı değiştirmekte, değişim insanlar için bir tercih olmaktan çok takip edilmesi gereken birer gerçekliğe dönüşmüştür. Çevremizde yer alan her şey hızla kökten değişime uğramaktadır. Yaşam ve alışkanlıklarımız, öğrenme, çalışma ve hayata ve dünyaya ait düşünce pratiklerimiz her gün hızla değişmekte ve yeni bir forma dönüşmektedir.

Çağın ilerleyen safhalarında daha da derinleşen dijitalleşme ve küreselleşme, orijinal sanayi devrimi kadar önemli bir toplumsal dönüşümü tetiklemiş, bu dönüşüm bilgi işlem ve iletişim altyapısındaki değişim ile birleştiğinde, her zamankinden daha karmaşık ve sofistike küresel değer zincirlerinin eş zamanlı yayılmasına kaynaklık etmiştir. Bilgi ve iletişim devrimi sonrası daha da hızlanan dijital dönüşüm, girdiği her sektörde devrimsel yeniliklerin ya-

malar hızla piyasada oyuncu konumuna yükselerek yerleşik büyük rakipleri ile rekabet etme fırsatları yakalamakta ve hatta onları dijital yıkımın külleri altında bırakmaktadırlar. Yenidünya artık dijital bir hal almış, ulusal devletlerden yerel veya küresel firmalara kadar herkes bu yeni düzende kendine bir konum almak için savaşıyor hale gelmişlerdir. Zira kazanan dünya ticaretinin de önemli bir oyuncuları olacak ve elde edilen kar devletleri ve firmaları ihya edecektir.

Bu nedenle son dönem işletme dünyası gündeminde hızla üst sıralara yükselen ve bu haliyle de kısa sürede düşmeyecek gibi duran dijital bozulma olgusuna kısa bir giriş yaparak olgunun ne anlamı ifade ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. Olgunun bugün tüm sektörleri tedirgin etmesi ve bir şekilde her sektörde devrimsel gelişmelere aracılık etmesinden dolayı kavramın panoramasının genişliği olgunun tüm detaylarının açıklanmasını engellemektedir.

Bu nedenle bu eser olguya dair kısa bir giriş niteliğinde olup konuya ilgi duyan araştırmacıların ilk başvuru esnasında yardımına koşacak şekilde bir plan içeriğine sahiptir.

KAYNAKÇA

- Aditya, A., Wulandari, C., ve Loso, L. (2022). Cyber Notary: Between Notary Opportunities And Challenges In Facing The Era Of Digital Disruption 4.0 Towards 5.0. *International Journal of Law Society Services*, 2(1), 8-15.
- Aditya, B. R., Ismiatun, A. N., Atika, A. R., ve Permadi, A. (2022). Digital disruption in early childhood education: a qualitative research from teachers' perspective. *Procedia Computer Science*, 197, 521-528.
- Ahmad, N. A. A. (2023). Digital disruption in early childhood education from teachers' point of view: A qualitative research. *Advances in Mobile Learning Educational Research*, 3(1), 671-681.
- Anderson, J. ve Rainie, L., 2020. Many Tech Experts Say Digital Disruption Will Hurt Democracy, Pew Research Center: Internet, Science & Tech. United States of America.
- Arnold, D., ve Jeffery, P. (2016). The digital disruption of banking and payment services. In *Research Handbook on Digital Transformations*. Edward Elgar Publishing.
- Australian Productivity Commission. (2016). Digital Disruption: What do governments need to do. Productivity Commission Research Paper, Canberra.
- Bedir Erişti, S. D. ve Göç, S. (2019). Yeni Medya Sanatı Olarak 'Glitch' İleti Sürecinin Sorgulanması. *Yedi*, (22), 113-118.
- Begley, S., Marohn, E., Mikha, S., ve Rettaliata, A. (2020). Digital disruption at the grocery store. McKinsey & Company: London, UK, 1-8.
- Bentley, D. (2018). Timeless principles of taxpayer protection: How they adapt to digital disruption. *eJTR*, 16, 679.

- Bloomfield, T. (2016). Digital disruption in the registry services industry. *Governance Directions*, 68(4), 222-224.
- Bolden, R., ve O'Regan, N. (2016). Digital disruption and the future of leadership: An interview with Rick Haythornthwaite, Chairman of Centrica and MasterCard. *Journal of Management Inquiry*, 25(4), 438-446.
- Bolton, R. N., Chapman, R. G., ve Mills, A. J. (2019). Harnessing digital disruption with marketing simulations. *Journal of Marketing Education*, 41(1), 15-31.
- Bonnet, D., Buvat, J., ve Subrahmanyam, K. (2015). When digital disruption strikes: how can incumbents respond. *Digital Transformation Review*, 7, 78-90.
- Bower, J. ve Christensen, C.M. (1995). *Disruptive Technologies: Catching the Wave*. Harvard Business Review 73(1):43-53.
- Bray, J. (2002). *Innovation and the communications revolution: from the Victorian pioneers to broadband Internet (Vol. 2)*. The Institution of Engineering and Technology, London, United Kingdom.
- Brenner, M. (2002). How to Survive and Thrive in Digital Disruption. <https://www.nutanix.com/theforecastbynutanix/business/how-to-survive-and-thrive-through-digital-disruption> Erişim Tarihi: 08/08/2023.
- Card, D., ve Nelson, C. (2019). How automation and digital disruption are shaping the workforce of the future. *Strategic HR Review*, 18(6), 242-245.
- Castillo de Mesa, J. (2021). Digital social work: Towards digital disruption in social work. *J. Soc. & Soc. Welfare*, 48, 117.
- Christensen, C. M., Anthony, S. D., ve Roth, E. A. (2004). *Seeing what's next: Using the theories of innovation to predict industry change*. Harvard Business Press.
- Christensen, C., Raynor, M. E., ve McDonald, R. (2013). *Disruptive innovation*. Brighton, MA, USA: Harvard Business Review.
- Christensen, C.M. (1997). *The Innovator's Dilemma*. Boston: Harvard Business School Press.
- Christensen, C.M. ve Raynor, M. (2003). *The Innovator's Solution*. Boston: Harvard Business School Press.
- Clayton, M. C., Raynor, M. E., ve McDonald, R. (2015). What is disruptive innovation. *Harvard Business Review*, 93(12), 44-53.
- Cozzolino, D. (2019). Food for thought: The digital disruption and the future of food production. *Current Research in Nutrition and Food Science Journal*, 7(3), 607-609.
- Crittenden, V. L., ve Peterson, R. A. (2019). Keeping the marketing curriculum current in an era of digital disruption. *Journal of Marketing Education*, 41(2), 75-76.
- Crittenden, V., ve Peterson, R. A. (2019). Digital disruption: The transdisciplinary future of marketing education. *Journal of Marketing Education*, 41(1), 3-4.
- Crosby, P. (2022). Don't judge a book by its cover: examining digital disruption in the book industry using a stated preference approach. In *The Economics of Books and Reading* (pp. 91-121). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Curley, M., ve Salmelin, B. (2017). *Open innovation 2.0: the new mode of digital innovation for prosperity and sustainability*. Springer.
- Daniel, R. (2019). Digital disruption in the music industry: The case of the compact disc. *Creative Industries Journal*, 12(2), 159-166.
- Dermine, J. (2017). Digital disruption and bank lending. *European Economy*, (2), 63-76.

- Duggan, S. B. (2019). Education policy, digital disruption and the future of work: Framing young people's futures in the present. Springer Nature.
- Evanschitzky, H., Bartikowski, B., Baines, T., Blut, M., Brock, C., Kleinlercher, K., ... & Wunderlich, N. V. (2020). Digital disruption in retailing and beyond. *SMR-Journal of Service Management Research*, 4(4), 187-204.
- Farrall F, Harding C, Hillard R et al (2012). Digital disruption: short fuse, big bang? In: Building the lucky country–business imperatives for a prosperous Australia. Deloitte.
- Ford, G., Compton, M., Millett, G., ve Tzortzis, A. (2017). The role of digital disruption in health-care service innovation. *Service Business Model Innovation in Healthcare and Hospital Management: Models, Strategies, Tools*, 57-70.
- Forsyth, S. (2017). Platform Capitalism. By Scott Forsyth, 31.
- Garrety, K., McLoughlin, I., Wilson, R., Zelle, G., ve Martin, M. (2014). National electronic health records and the digital disruption of moral orders. *Social Science & Medicine*, 101, 70-77.
- Gartner, 2017, Leading Through Digital Disruption (Ed. Janelle B. Hill), Gartner Inc. <https://emtemp.gcom.cloud/ngw/globalassets/en/publications/documents/digital-disruption-ebook.pdf> Erişim tarihi: 08/08/2023.
- Gertsen, F., ve Tollestrup, C. (2017, December). Towards a conceptual model of digital disruption. In *ISPIM Innovation Symposium* (pp. 1-8). The International Society for Professional Innovation Management (ISPIM).
- Gilbert, R. J. (2015). E-books: A tale of digital disruption. *Journal of Economic Perspectives*, 29(3), 165-184.
- Grinberg, I. (2019). International taxation in an era of digital disruption: analyzing the current debate. *Int'l Tax J.*, 45, 39.
- Grossman, R. (2016). The industries that are being disrupted the most by digital. *Harvard Business Review*, 94(3), 2-5.
- Hearn, G. (2020). The future of creative work: Creativity and digital disruption. In *The future of creative work* (pp. 1-12). Edward Elgar Publishing.
- Ho, J. C., ve Chen, H. (2018). Managing the disruptive and sustaining the disrupted: The case of Kodak and Fujifilm in the face of digital disruption. *Review of Policy Research*, 35(3), 352-371.
- Hocking, B., Melissen, J., ve Hofmeister, W. (2016). Diplomacy and digital disruption. *Rethinking International Institutions: Diplomacy and Impact on Emerging World Order*, 13-24.
- Iordanova, D., ve Cunningham, S. (Eds.). (2012). *Digital disruption: Cinema moves on-line*.
- Jiang, E. X., Yu, G. Y., ve Zhang, J. (2022). Bank Competition amid Digital Disruption: Implications for Financial Inclusion. Available at SSRN 4178420.
- Jonathan, H. U. K. E., ve Siegfried, P. (2021). Finance methods in the automotive sector-business agility in the age of digital disruption. *International Journal of Automotive Science and Technology*, 5(3), 281-288.
- Jones, E. (2023). Digital disruption: artificial intelligence and international trade policy. *Oxford Review of Economic Policy*, 39(1), 70-84.
- Kane, G. C. (2018). Why companies don't respond to digital disruption. MIT Sloan Management Review.
- Karimi, J., ve Walter, Z. (2021). The role of entrepreneurial agility in digital entrepreneurship and creating value in response to digital disruption in the newspaper industry. *Sustainability*, 13(5), 2741.

- Kenney, M., Rouvinen, P., ve Zysman, J. (2015). The digital disruption and its societal impacts. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 15, 1-4.
- Kerr, G., ve Kelly, L. (2017). IMC education and digital disruption. *European Journal of Marketing*, 51(3), 406-420.
- King, A. A., ve Baatartogtokh, B. (2015). How useful is the theory of disruptive innovation?. *MIT Sloan management review*, 57(1), 77.
- Knickrehm, M., Berthon, B., ve Daugherty, P. (2016). Digital disruption: The growth multiplier. *Accenture Strategy*, 2016(1), 1-11.
- Kobez, M. (2018). 'Restaurant reviews aren't what they used to be': digital disruption and the transformation of the role of the food critic. *Communication Research and Practice*, 4(3), 261-276.
- Kosasi, S. (2020). Education Transformation in the Era of Digital Disruption 4.0. *JUDIMAS*, 1(1), 1-13.
- Krstić, N., ve Tešić, D. (2016). Digital disruption of the banking industry: Threat or opportunity?. *Bankarstvo*, 45(2), 12-33.
- Kyeyune, Dorothy Delilah, My Disruptive Innovation: Introduction (10 5, 2020). Available at SSRN: 3736983 or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3736983>.
- Langan, R., Cowley, S., ve Nguyen, C. (2019). The state of digital marketing in academia: An examination of marketing curriculum's response to digital disruption. *Journal of Marketing Education*, 41(1), 32-46.
- Larkin, J. (2017). HR digital disruption: the biggest wave of transformation in decades. *Strategic HR review*, 16(2), 55-59.
- Leifer, R. (2000). *Radical innovation: How mature companies can outsmart upstarts*. Harvard Business Press.
- Lichtenthaler, U. (2018). The World's Most Innovative Companies: A Meta-Ranking. *Journal of Strategy and Management*, 11(4), 497-51.
- Link 1: <https://www.embee.co.in/blog/6-industries-most-vulnerable-to-digital-disruption/>
Erişim Tarihi: 06/09/2023.
- Liu, H. Y. (2019). The digital disruption of human rights foundations. In *Human Rights, Digital Society and the Law* (pp. 75-86). Routledge.
- Lopez, J. (2015). Digital business is here now (March 18). Stamford, CT: Gartner Inc
- Luers, A., Garard, J., Clair, A. L. S., Gaffney, O., Hassenboehler, T., Langlois, L., ... ve Luccioni, S. (2020). Leveraging Digital Disruptions for a Climate-Safe and Equitable World: The D²S Agenda:[Commentary]. *IEEE Technology and Society Magazine*, 39(2), 18-31.
- Matzler, K., Friedrich von den Eichen, S., Anschober, M., ve Kohler, T. (2018). The crusade of digital disruption. *Journal of Business Strategy*, 39(6), 13-20.
- McQuivey, J. (2013). *Digital disruption: Unleashing the next wave of innovation*. Amazon Publishing.
- Møller, L., Gertsen, F., Johansen, S. S., ve Rosenstand, C. (2017, June). Characterizing digital disruption in the general theory of disruptive innovation. In *ISPIM Innovation Symposium* (p. 1). The International Society for Professional Innovation Management (ISPIM).
- Mujiono, M. N. (2021). The shifting role of accountants in the era of digital disruption. *International Journal of Multidisciplinary: Applied Business and Education Research*, 2(11), 1259-1274.

- Nyagadza, B. (2023). Digital disruption and global businesses' viability under COVID-19 (SARS-CoV-2) pandemic. *Journal of Digital Media & Policy*, 14(1), 83-101.
- Patra, N. (2017). *Digital disruption and electronic resource management in libraries*. Chandos Publishing.
- Platanou, K., ve Mäkelä, K. (2016). HR function at the crossroads of digital disruption. *Työn*, 1, 19-26.
- Prasad, R. (2021). Digital disruption? Journalism startups in India. *Journalism*, 22(8), 2122-2138.
- Quarantelli, E. L. (1997). Problematical aspects of the information/communication revolution for disaster planning and research: ten non-technical issues and questions. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 6(2), 94-106.
- Reimer K., Gal U., Hamann, J., Gilchrist B. ve Teixeira M. (2015). *Digital Disruptive Intermediaries: finding new digital opportunities by disrupting established business models*. Publication by: The Australian Digital Transformation Lab.
- Rigby, D., Kris, M., Josh, C., ve Suzanne, T. (2012). Omnichannel retailing: digital disruption and retailer opportunities. *Bain Retail Holiday Newsletter*. Available online at: <http://goo.gl/47MwZX>.
- Ritch, E. L., ve McColl, J. (2021). Disruptive innovation. In *New perspectives on critical marketing and consumer society* (pp. 9-21). Emerald Publishing Limited.
- Rosenstand, C. A. F., Gertsen, F., ve Vesti, H. (2018, June). A definition and a conceptual framework of digital disruption. In *The ISPIM Innovation Summit: Building the Innovation Century*.
- Rosenstand, C. A. F., Johansen, S. S., Tollestrup, C. H., Haase, L. M., Nielsen, K., ve Gertsen, F. (2017). *Interdisciplinary Digital Disruption Research Framework*. In *The XXVIII ISPIM Innovation Conference 2017: Composing the Innovation Symphony*. ISPIM Conference.
- Schmidt, G. M., ve Druehl, C. T. (2008). When is a disruptive innovation disruptive?. *Journal of product innovation management*, 25(4), 347-369.
- Selwyn, N. (2013). Discourses of digital "disruption" in education: a critical analysis. In *Fifth International Roundtable on Discourse Analysis, City University Hong Kong, May 23-25, 2013* (1-28).
- Si, S., ve Chen, H. (2020). A literature review of disruptive innovation: What it is, how it works and where it goes. *Journal of Engineering and Technology Management*, 56, 101568
- Skog, D. A., Wimelius, H., ve Sandberg, J. (2018). Digital disruption. *Business & Information Systems Engineering*, 60, 431-437.
- Srnicek, N. (2017). *Platform capitalism*. John Wiley & Sons. Polity Press: Cambridge.
- Stewart, B., Schatz, R., ve Khare, A. (2017). Making sense of digital disruption using a conceptual two-order model. *Phantom Ex Machina: Digital Disruption's Role in Business Model Transformation*, 3-21.
- Sullivan, C., Staib, A., Ayre, S., Daly, M., Collins, R., Draheim, M., ve Ashby, R. (2016). Pioneering digital disruption: Australia's first integrated digital tertiary hospital. *Medical Journal of Australia*, 205(9), 386-389.
- Sullivan, C., ve Staib, A. (2017). Digital disruption 'syndromes' in a hospital: important considerations for the quality and safety of patient care during rapid digital transformation. *Australian health review*, 42(3), 294-298.

- Sun, H. (2017). Digital disruption in the recording industry. Doctor of Philosophy Thesis: The University Of Edinburgh.
- Templeton, G. F., Petter, S., French, A. M., Larsen, K. R., ve Pace, B. (2019). Information technology firms: Creating value through digital disruption. *Communications of the Association for Information Systems*, 44(1), 35.
- Tornjanski, V., Marinković, S., Săvoiu, G., ve Čudanov, M. (2015). A need for research focus shift: Banking industry in the age of digital disruption. *Econophysics, Sociophysics & Other Multidisciplinary Sciences Journal (ESMSJ)*, 5(3), 11-15.
- Trettien, W. (2017). Creative destruction and the digital humanities. In *The Routledge Research Companion to Digital Medieval Literature* (pp. 47-59). Routledge.
- Vagadia, B. (2020). *Digital Disruption*. Germany: Springer Nature.
- Vernig, P. M. (2016). Telemental Health: Digital disruption and the opportunity to expand care. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 22(1), 73-75.
- Vives, X. (2019). Digital disruption in banking. *Annual Review of Financial Economics*, 11, 243-272.
- Watermeyer, R., Crick, T., ve Knight, C. (2022). Digital disruption in the time of COVID-19: Learning technologists' accounts of institutional barriers to online learning, teaching and assessment in UK universities. *International Journal for Academic Development*, 27(2), 148-162.

DİJİTALLEŞME VE REKABET STRATEJİSİ İLİŞKİSİ

Alperen Şahin

GİRİŞ

Teknolojik değişim, rekabetin ana itici güçlerinden biridir. Bu değişim, endüstri yapısının değiştirilmesinde ve yeni endüstrilerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda, köklü firmaların bile rekabet avantajını erozyona uğratan ve diğer oyuncuları öne çıkaran büyük bir dengeleyici faktördür. Modern büyük şirketlerin çoğu, mevcut teknolojik değişikliklerden faydalanarak büyümüşlerdir (Porter, 1985, 60).

Küreselleşme ile birlikte değişen dünya koşulları, işletmelerin sürdürülebilir bir rekabetçi konum elde etmek ve varlıklarını devam ettirmek için pazarlama, inovasyon ve dijitalleşme alanlarına daha fazla önem verme ihtiyacını doğurmuştur. Bununla birlikte, teknolojinin ilerlemesi ve taklit yeteneklerinin artması gibi faktörlerle birlikte, mevcut rekabet ortamı daha zorlu hale gelmiştir. İşletmeler, faaliyetlerini sürdürme ve rekabetin hızına ayak uydurma amacıyla pazarlama, inovasyon ve dijitalleşme çalışmalarıyla yenilikçilik ve geliştirmeler yapma yolunda adımlar atmışlardır (Sağlam ve İnan, 2021, 119).

Teknolojik gelişmeler, işletmelerde ve çalışanlar arasında bilgiye erişim, bilgi üretimi ve paylaşımı konularında yeni teknolojilere uyum sağlama yeteneği sunarak işletme verimliliğini artırmak ve rekabet üstünlüğü elde etmek için önemli avantajlar sağlamaktadır. Teknolojideki sürekli yenilikler ve ilerlemeler, işletmelerin ve çalışanların iş yapış biçimlerinde önemli değişikliklere imkân tanımaktadır. Bu da organizasyonların değişime uyum sağlama ihtiyacını doğurmaktadır (Üzmez ve Büyükbeşe, 2021, 118).

ve bu değişimi bir fırsat olarak görmeleri önemlidir. Dijitalleşme, işletmelere büyüme fırsatları sunarken, aynı zamanda rekabetçi bir avantaj elde etme potansiyeli sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Altındal, M. (2013). Dijital pazarlamada marka yönetimi ve sosyal medyanın etkileri. Akademik Bilişim Konferansı Antalya: Akdeniz Üniversitesi. 1087-1091.
- Baloğlu, Ö. Ö. (2023). Teknolojik bir dönüşüm olarak dijitalleşme kavramı ve etkileri. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13(2), 1189-1210.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Boikova, T., Zeverte-Rivza, S., Rivza, P., Rivza, B. (2021). The determinants and effects of competitiveness: the role of digitalization in the European economies. *Sustainability*, 13(21), 1-22
- Bravi, L., ve Murmura, F. (2021). Industry 4.0 enabling technologies as a tool for the development of a competitive strategy in Italian manufacturing companies. *Journal of Engineering and Technology Management*, 60(101629), 1-14.
- Chong, D., ve Ali, H. (2022). Literature review: competitive strategy, competitive advantages, and marketing performance on e-commerce shopee indonesia. *Dinasti International Journal of Digital Business Management*, 3(2), 299-309.
- Ciriello, R. F., Richter, A., Schwabe, G. (2018). Digital innovation. *Business and Information Systems Engineering*, 60(4), 563-569.
- Doğan, E. (2017). Rekabet stratejileri perspektifinden sürdürülebilir rekabet üstünlüğü. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 163-178.
- Haucap, J. (2019). Competition and competition policy in a data-driven economy. *Intereconomics*, 4, 201-208.
- Hurduzeu, G., Lupu, I., Lupu, R., Filip, R. I. (2022). The interplay between digitalization and competitiveness: evidence from european countries. *Societies*, 12(6), 1-12
- Hutzschenreuter, T., ve Israel, S. (2009). A review of empirical research on dynamic competitive strategy. *International Journal of Management Reviews*, 11(4), 421-461.
- Hylving, L. (2015). Competing values in the era of digitalization. 48th Hawaii International Conference on System Sciences, 4161-4170.
- Isoraité, M. (2020). Digital marketing features. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 5(1), 5-8.
- Knudsen, E. S., Lien, L. B., Timmermans, B., Belik, I., Pandey, S. (2021). Stability in turbulent times? The effect of digitalization on the sustainability of competitive advantage. *Journal of Business Research*, 128, 360-369.
- Korachi, Z., ve Bounabat, B. (2020). General Approach for Formulating a Digital Transformation Strategy. *Journal of Computer Science*, 16(4), 493-507.
- Kovalevska, N., Nesterenko, I., Lutsenko, O., Nesterenko, O., Hlushach, Y. (2022). Problems of accounting digitalization in conditions of business processes digitalization. *Amazonia Investiga*, 11(56), 132-141.
- Kurdoğlu, B., ve Ata, Ç. D. (2021). Veri ekonomisi ve rekabet hukuku. *Bilişim Hukuku Dergisi*, 3(2), 266-337.

- Mykhailichenko, M., Lozhachevska, O., Smagin, V., Krasnoshtan, O., Zos-Kior, M., Hnatenko, I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(3), 403-414.
- Nambisan, S., Lyytinen, K., Majchrzak, A., Song, M. (2017). Digital innovation management: Reinventing innovation management research in a digital world. *Mis Quarterly*, 1(41), 222-238.
- OECD. (2018). Maintaining competitive conditions in the era of digitalisation. OECD report to G-12 Finance Ministers and Central Bank Governors, 1-17.
- Porter, M. (2001). Strategy and the internet. *Harvard Business Review*, 79(3), 1-20.
- Porter, M. E. (1985). Technology and competitive advantage. *Journal of Business Strategy*, 5(3), 60-78.
- Porter, M. E. (2004) *Competitive strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. The Free Press, New York, 1-36.
- Sağlam, M., ve İnan, M. B. (2021). Sürdürülebilir rekabet avantajı kazanılmasında inovasyon, pazarlama stratejileri ve dijitalleşme arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Business Economics and Management Research Journal*, 4(2), 118-137.
- Salavou, H. E. (2015). Competitive strategies and their shift to the future. *European Business Review*, 27(1), 80-99.
- Seviçin, A. (2009). Sürdürülebilir rekabet üstünlüğü kavramı üzerine bir inceleme. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 171-185.
- Sousa Filho, J. M. D., Wanderley, L. S. O., Gómez, C. P., Farache, F. (2010). Strategic corporate social responsibility management for competitive advantage. *BAR-Brazilian Administration Review*, 7, 294-309.
- Sousa, M. J., ve Rocha, Á. (2019). Digital learning: Developing skills for digital transformation of organizations. *Future Generation Computer Systems*, 91, 327-334.
- Üzmez, S. S., ve Büyükebeşe, T. (2021). Dijitalleşme sürecinde bilgi yönetiminin işletmelerin teknoloji uyumuna etkileri. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 16(2), 117-127.
- Wasastjerna, M. C. (2018). The role of big data and digital privacy in merger review. *European Competition Journal*, 18, 422-423.
- Wen, H., Zhong, Q., Lee, C. C. (2022). Digitalization, competition strategy and corporate innovation: Evidence from Chinese manufacturing listed companies. *International Review of Financial Analysis*, 82, 1-13.
- Wibowo, S. S. A., Handayani, Y., Lestari, A. R. (2017). Strategi bersaing perusahaan dan kinerja perusahaan. *Riset Akuntansi Dan Keuangan Indonesia*, 2(2), 143-151.
- Yankı, F.B. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma yaşamı, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi, 7, 1-38
- Yıldız, D., ve Genç, K. Y. (2020). Entelektüel sermaye, inovasyon ve rekabet üstünlüğü. *Astana Yayınları*, 1-68.
- Yılmaz, Y. (2021). Dijital ekonomiye geçiş süreci, ölçümü ve dijitalleşme verimlilik ilişkisi. *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(1), 283-316.
- Yuan, F., Woodman, R. W., (2010). Innovative behavior in the workplace: The role of performance and image outcome expectations, *Academy of Management Journal*, 53(2), 323-42.

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Gökhan Uludağ

GİRİŞ

Teknolojinin günden güne geliştiği günümüzde her geçen gün yeni ürünler yeni uygulamalar yeni iş alanları ve yeni yönetim anlayışları karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle dünyanın farklı bölgelerinde bulunan insanlar aynı iş kolunda ortaklık yapmakta ya da aynı yönetim içerisinde farklı pozisyonlarda çalışabilmektedir.

Dünyada meydana gelen değişiklikler, sanayileşmenin etkileri, teknolojinin etkisi ve diğer yenilikler işletmeleri ve insanlar arası ilişkileri değiştirmiştir (İnce ve Özbozkurt,2020:127). Bu değişim sonucunda işletmeler kendilerini değiştirmeye zorlamış ve bazı konularda adaptasyon sürecine girmişlerdir (Yankın,2019:30). Adaptasyon sürecini iyi yönetemeyen işletmelerin aynı sektörde faaliyet yürüten işletmelere karşı ayakta kalabilmesi oldukça zordur. Müşterilerin temel beklentileri; kaliteli hizmet, dayanıklı ve kullanışlı ürün, ekonomik maliyet uygunluğu ve aldıkları ürünle ilgili bir sorunla karşılaştıklarında yardımcı olabilecek geri dönüşler şeklinde ifade edilebilir.

Yoğun rekabetin yaşandığı günümüz iş dünyasında, insan kaynağının doğru kullanılması değişim yönetiminin en önemli unsurlarından birisidir (El-Dirani vd.,2019:1). Bir işletmenin fiziki imkanları oldukça iyi olabilir. Ancak hizmet sektöründe müşterileri memnun edecek kaliteli hizmet sunan işgörenleri yok ise zamanla müşterilerini kaybedebilir ve olumsuz durumlarla karşılaşabilir. Bu doğrultuda insan kaynağının doğru kullanıldığı ve maksimum fayda elde edildiği yönetim anlayışlarını ve iş hayatını kolaylaştıran uygulamalara geçilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Armstrong, M. (2006), *Strategic Human Resource Management: A Guide to Action*, Kogan Page Publisher, London (UK).
- Armstrong, M. (2008). *Strategic human resources management* (4. bs.). Londra: Kogan Page Limited.
- Aswathappa, K. (2005). *Human resource and personnel management*. McGraw-Hill Education
- Asiltürk, A. (2018). İnsan Kaynakları Yönetiminin Geleceği: İK 4.0, *Journal of Awareness*, 3(özel): 527-544.
- Bayarçelik, E. B. (2020). "Dijital Dönüşümün İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerine Etkileri", *Dijital Dönüşüm ve İnovasyon: 4. Uluslararası Yeni Medya Konferansı (25-26 Nisan 2019)*, İstanbul, İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, 55-79
- Bhatt, R. (2015) "E-HRM Rewiew and Implications", s.387-389. DOI:10.14260/jadbm/2015/49
- Benligiray, S. (2007). İnsan Kaynakları Yönetimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Bloomberg, J. (2018), "Digitization, Digitalization, And Digital Transformation: Confuse Them At Your Peril", *Forbes*, 1-6.
- Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, 1(11), 1- 11. <https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect111>
- Bratton, J. & Gold, J 2012, *HRM: Theory and Practice*, Palgrave, London.
- Burke, R. J., & Cooper, C. L. (2006). The New World Of Work And Organizations: Implications For Human Resource Management. *Human Resource Management Review*, (16).
- Celep, M. ve Fındıklı, A. M. (2018). Elektronik İnsan Kaynakları Uygulamalarının Örgütsel Çıktılar Üzerindeki Etkileri: Türkiye'de Yabancı İştirakli Sigorta Şirketlerinde Bir Araştırma, *Beyder*, 13(1): 63-77
- Chulanova, Z. K. (2019). Professional Standards as a Factor of Adaptation of Human Resources to the İndustry 4.0: *Approaches to Development and Implementation*, *Journal of Human Resource Management*, 22(1): 12-20.
- Çiftçioğlu A. B., Mutlu, M. ve Katircioğlu, S. (2019). Endüstri 4.0 ve İnsan Kaynakları Yönetiminin İlişkisi, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 31-53.
- Çukurçayır, M. A. ve Çelebi, E. (2009). Bilgi Toplumu ve E-Devletleşme Sürecinde Türkiye, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, 59-82.
- Demir, S. (2016). İnsan Kaynakları Yönetiminin Bir Fonksiyonu Olarak İş Sağlığı ve Güvenliği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Bilim Dalı, Bursa
- Doğan, A. (2011). Elektronik insan kaynakları yönetimi ve fonksiyonları. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 2(2), 51-80.
- El-Dirani, A., Hussein, M. M., & Hejase, H. J. (2019). The role of human resources in change management: An exploratory study in Lebanon. *The Journal of Middle East and North Africa*, 5(6), 1-13.
- Erdem, H. A. (2011). Yeni Medya Hizmetleri ve Düzenlemeleri. Uzmanlık Tezi, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara.
- Erkoç, S. (2018). Tarihsel Gelişim süreci İçerisinde Küreselleşmenin İnsan Kaynakları Yönetimi Değişimine Etkileri. Doktora Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Evans, J. R., & Lindsay, W. M. (1996). *The Management and Control of Quality*, Baskı3, West Publishing Company

- Genç, Ç. (2016). E-İnsan Kaynakları Yönetiminde E-İşe Alım Süreci, Anadolu Üniversitesi E-Kurgu İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24(1): 64- 85.
- Gürbüz, U., Fındıklı M. A., ve Özdemir Ş. (2022). "Digital HR: A Study on Hw Game-Based Assessments Can Attract Talents". *Global Journal of Information Technology Emerging Technologies*, 12(1): 22-33.
- Jones, J. W. (1997). *Virtual HR: Human Resources Management in the Information Age*, Crisp Publications, USA.
- Habraken, M., ve Bondarouk T. (2017). "Smart Industry Research in the Field of HRM: Resetting Job Design as an Example of Upcoming Challenges". in Ed. Bondarouk, Tanya, Ruël, Huub and Parry, Emma. *Electronic HRM in the Smart Era*. Bingley: Emerald Publishing, 221-259
- İnce, M.& Özbozkurt, O. B. (2020). Siyah kuşu yönetmek. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(23), 125-144. <http://dx.doi.org/10.26466/opus.686105>
- Karavaı, A., (2014). İnsan Kaynakları Uygulamalarının Yenilik Üzerine Etkisinin Araştırılması, KOÜ, SBE, YYLT, Kocaeli,
- Kpmg (2021). Türkiye, Dijitalleşme Yolunda Türkiye 2021 Trendler ve rehber hedefler. Dijital Türkiye Platformu. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2021/04/dijitallesmeyolundaturkiye-raporu-2021.pdf>
- Kebe, M. (2020). *Mali'de İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları ve İş Sözleşmesinin Kurulması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Lengnick-H., Mark L. ve Moritz S., (2003). "The Impact of E-HR on the Human Resource Management Function", *Journal of Labor Research*. 24(3): 365-379. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12122-003-1001-6>.
- Lepak, D. P. ve Snell, S. A. (1998). Virtual HR: Strategic Human Resource Management In The 21st Century. *Human Resource Management Review*. 8(3): 215- 234.
- Mathis L. Ve Jackson J. H.(2010). *Human Resource Management*, Publisher Joseph Sabatino, Mason, USA,13th Edition, Chapter 1, p. 4.
- Serrano-P. J. (2015). Emotions And Digital Technologies: Mapping The Field Of Research. *Media Studies*. 1-21.
- Stone, D. L., ve Dulebohn, J. H. (2013). "Emerging issues in theory and research on electronic human resource management (eHRM)". *Human Resource Management Review*, 23(1): 1- 5. DOI:10.1016/j.hrmr.2012.06.001
- Schallmo, A. ve Daniel, R. (2018). *Digital Transformation Now! Guiding The Successful Digitalization Of Yourbusiness Model*. Switzerland : Springer Science + Business Media, Llc.
- Şahin, Z. (2021). İnsan Kaynakları Yönetimi: Covid-19 Pandemi Döneminde Çalışanların Eğitimi ve Geliştirilmesi Uygulamaları: Sabancı Topluluğu Örneği, Hiperyayın, İstanbul
- Ölçekçi, H. (2020). Dijital İletişim ve Küresel Kültürel Etkileşimin Homojenleşme, Kutuplaşma ve Melezleşme Süreçleri. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. (50): 146- 163.
- Özler E., D. (2018). "E-İnsan Kaynakları Yönetimi", E-İş Süreçleri içinde, Anadolu Üniversitesi Yayını, 3-26, Eskişehir
- Pağda, Z. (2018). "Dijital Transformasyon ve İnsan Kaynaklarına Etkisi: Geleceğin Organizasyonunu Yaratmada İşgücünün Kilit Rolü", *Harvard Business Review Türkiye*, Özel Dosya, 96-99, Şubat
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently?. *On The Horizon*. 9(6): 2-6.

- Rajalakshmi, M. ve Gomathi, S.,(2016). "A Review on E-HRM: Electronic Human Resource Management" *Indian Journal of Research*, C.5, S.8, 175-177.
- Ruël, H., Bondarouk, T., & Looise, J. K. (2004). E-HRM: Innovation or Irritation. An Explorative Empirical Study in Five Large Companies on Web-based HRM. *Management Revue*. C:XV, No:3, 364-380
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (2018), T. C. Resmi Gazete, 30474, (10.07.2018).
- Turulja, L. ve Bajgoric, N. (2016). Human Resources or Information Technology: What is More Important for Companies in the Digital Era? *Business Systems Research*, 7(1): 35-45
- Uğur, A. ve Güner, A., (2017). "Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları ve Karşılaşılan Problemler", *Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar* (Ed. M. Çağlar Özdemir) içinde, Sakarya Yayıncılık, Sakarya,
- Yağmur, A., ve Gürsoy, S., ve Durmaz, Ş. (2022). "Dijitalleşme Sürecinde İstihdam Olgusunun Çok Boyutlu Analizi: Bibliyometrik ve İçerik Analizi", *Maliye Dergisi*, S.183, 172-195, Temmuz-Aralık
- Yankın, F. B. (2019). "Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı", *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2),1-38
- Yücel,G. ve Adiloğlu, B. (2019). Dijitalleşme – Yapay zekâ ve Muhasebe Beklentiler. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (17),47-60.
- Vardarlier, P. (2020). "Digital transformation of human resource management: Digital applications and strategic tools in HRM." in *Digital Business Strategies in Blockchain Ecosystems: Transformational Design and Future of Global Business*, Contributions to Management Science, Ed. Ümit Hacıoğlu,239-264. https://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-29739-8_11.

DİJİTALLEŞMENİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

Hasan Basri İpek

GİRİŞ

Günümüzde dijital dönüşümün ve ona bağlı olarak gelişen teknolojilerin etkisiyle ekonomimin hemen hemen tüm sektörlerinde hızlı ve derin bir şekilde dijitalleşmenin etkileri görülmektedir. Endüstri 4.0 sanayi devrimi süreci beraberinde birçok atılımı getirmiştir. İmalat, iktisadi hizmetler, sağlık, turizm, tarım, perakende, lojistik ve müşteri hizmetleri gibi sektörlerin tümünde çok yoğun ve öldürücü rekabet yaşanmaktadır. Rekabet öldürücüdür çünkü bu ortamda pazarda ayakta kalabilmek ve işlerini geliştirmek isteyen işletmelerin yenilikçiliğe direnç göstermemesi, büyük veriyi, dijital teknolojileri ve çözümleri kullanması o işletmenin devam edip etmeyeceğini belirleme noktasına kadar gelmiştir. Operasyonel verimlilik, üretimde hız kazanma, etkin ve doğru analizler ve bunlardan beslenen karar verme mekanizmaları, müşteri odaklı çözümler ve daha nice etkin çalışmalar dijital dönüşümün etkin yönetilmesiyle işletmelerin hayat döngüsünü ve başarısını etkilemektedir.

Bu bölümde işletmelerin vazgeçilmez bir unsuru ve hatta mecburiyeti olan dijital dönüşüm kavramının etkileri, avantajları ve dezavantajları aktarılmıştır.

1. Dijitalleşme ve Dijitalleşmenin Etkileri

Teknolojide yaşanan değişim ve gelişmeleri bir piramit olarak ele alırsak o piramitin şuanda en tepe noktasında dijital dönüşüm konumlanmış durumdadır. Çünkü dijitalleşmenin gelmesiyle eski teknolojilerin tamamı yok olma yoluna giderken yeni teknolojilerin önü açılmıştır. İşletmeler açısından sektörde rekabetin yaygınlaşmasının getirdiği yeni arayışlar, tüketicilerin yeni

SONUÇ

Dijital dönüşümün hayatımıza kattığı etkilerle beraberinde gelen avantajlar ve dezavantajlar işletmelerin kalıcılığını sağlamaları adına en önemli unsurlardandır. Teknolojinin her alanında yaşanan gelişmeler artık hızına yetişilemez bir noktaya gelmiştir. En nihayetinde, işletmelerin dijital dönüşümün avantajlarını ve dezavantajlarını değerlendirmeleri ve bu dönüşümü en iyi şekilde kullanmaları önemlidir.

Bu çalışmada hayatımızın tam ortasına her alanda kurulan, ekonomik gelişmişliği dahi belirleyici potansiyeli olan, işletmelerin rekabet gücünde ve hayatta kalmalarında etkili olan dijital dönüşümün avantajları ve dezavantajları hakkında bilgi verilmiştir. Bu teknolojilerin sadece kullanıcısı değil üreticisi ve dünya genelinde söz sahibi olabilmemiz için her işletmemiz bu dijital dönüşüm yolculuğuna etkin bir şekilde katılmalı ve inovasyonun kilit rolünü anlayarak bu alanda çalışmalara imza atmalıdır. Şüphesiz ki her konunun avantajları olabileceği gibi dezavantajları da olabilir. Bu bağlamda önemli olan dezavantajlı noktalara takılıp gelişimden uzak kalmak değil avantajlara odaklanıp olumsuz etkileri de egale edebilecek plan ve programların etkin bir şekilde yapılmasıdır.

KAYNAKÇA

- Drucker, P. F. (1993). *Post-Capitalist Society*. HarperBusiness.
- Hofmann, E., & Rüşch, M. (2017). Industry 4.0 and the current status as well as future prospects on logistics. *Computers in industry*, 89, 23-24.
- İşler, İ. (2021, Ekim 24). *Dijital Dönüşümün Ekonomiye Etkileri: Dijital Ekonomi*. International CEO (Communication, Economics, Organization) Social Sciences Congress.
- Kuveyttürk*. (t.y.). Geliş tarihi 15 Eylül 2023, gönderen <https://www.kuveytturk.com.tr/blog/teknoloji/dijital-yeni-dunyada-bankaciligin-yonu>
- Moktadir, Md. A., Ali, S. M., Kusi-Sarpong, S., & Shaikh, Md. A. A. (2018). Assessing challenges for implementing Industry 4.0: Implications for process safety and environmental protection. *Process Safety and Environmental Protection*, 117, 730-741. <https://doi.org/10.1016/j.psep.2018.04.020>
- Muhuri, P. K., Shukla, A. K., & Abraham, A. (2019). Industry 4.0: A bibliometric analysis and detailed overview. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 78, 218-235. <https://doi.org/10.1016/j.engappai.2018.11.007>
- Pejic-Bach, M., Bertonecel, T., Meško, M., & Krstić, Ž. (2020). Text mining of industry 4.0 job advertisements. *International Journal of Information Management*, 50, 416-431. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.07.014>
- Şahinaslan, Ö. (2020). Yeni Nesil Teknolojiler. İçinde G. Telli & S. Aydın (Ed.), *Dijital Dönüşüm* (ss. 29-50).

- TBB. (2023). https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/4057/Dijital-Internet-Mobil-Bankacilik-Istatistikleri-Mart_2023.pdf
- Topcu, B. A. (2021). Dijital Ekonomi ve Göstergelerinin Sürdürülebilir Kalkınma Üzerindeki Etkisi: AB Ülkeleri Örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(2).
- Www.analyticahouse.com*. (2023). <https://analyticahouse.com/tr/blog/dijitallesme-nedir>
- Yağci, M. (2023). *İŞLETMELERDE DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN FİNANSAL PERFORMANSA ETKİSİ: KOBİLERDE BİR ARAŞTIRMA* [Yüksek Lisans Tezi]. Aydın Üniversitesi.

DİJİTALLEŞME VE DİJİTAL YENİLİK

Özlem Güncan

GİRİŞ

Endüstri Devrimleri ile yaşanmaya başlayan dijital dönüşüm sürecinin zaman içerisinde dijitalleşmeye neden olduğu görülmektedir. Dijitalleşme, elektronik bilgi ve göstergelerin elektronik cihazlarda 0 ve 1 rakamları ile kodlanarak depolanması ve dijital göstergelere dönüştürülmesi sürecini ifade etmektedir (Güncan, 2021a). Dijitalleşme ile işletmelerin, yenilikçi ürün ve hizmet üretmeleri mümkün olmuş ve dijital dönüşüm sürecine uyum sağlama-ları ile birlikte işletmeler, işletme faaliyetlerinde dijital yenilikleri kullanmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler ile birlikte işletmeler, yenilikçi iş modelleri geliştirebilmiş ve dijitalleşme seviyelerini artırarak rekabetçi konumlarını korumada avantaj elde etmişlerdir (Atalar, 2023). Bu durumda işletmelerin, teknoloji odaklı yenilik sürecine girdikleri ve tesislerinde mevcut teknolojiler ışığında dijital yenilik yapma yoluna gittikleri görülmektedir. Bu bağlamda dijital yeniliğin, işletmelerin ürün, süreç veya iş birliği modellerinde yaptıkları değişimler ve bu değişimlerin bilişim teknolojilerine entegre edilmesi olduğu belirtilmektedir (Yoo vd., 2010). Bakıldığında, günümüzde yeni nesil teknolojilerin müşteri taleplerini, işletme faaliyetlerini ve pazar yapısını yakından etkilediği ve işletmeleri teknolojik açıdan yenilik yapmaya zorunlu kıldıkları görülmektedir. Buradan, işletmelerin bu durumu işletme amaçları doğrultusunda fırsata çevirebilmeleri, teknolojiye ayak uydurabilmeleri, müşteri ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, pazarda uzun yıllar rekabet edebilmeleri ve benzeri sebepler ile işletme faaliyetlerinde dijital yenilik yoluna gittikleri anlaşılmaktadır. Teknolojik değişime ayak uyduramayan ve dijital yenilik faaliyetlerine tesislerinde yer vermeyen işletmelerin ise pazarda rekabet avantajı elde edemeyecekleri ve bu sebeple uzun yıllar varlıklarını sürdüremeyecekleri varsayılmak-

koruyabilecekleri, rekabet avantajı elde edebilecekleri, uzun yıllar varlıklarını sürdürebilecekleri ve verimliliklerini ve kar oranlarını artırbilecekleri varsayılmaktadır. Özellikle son teknolojik gelişmelerin (robot teknolojisi, yapay zekâ uygulamaları, bulut bilişim, büyük veri vb.) işletmelere adapte edilmesi ve işletmelerdeki kullanımının yaygınlaşması ile birlikte ürün ve hizmet üretimi ve sunumunun farklı bir evreye geçeceği düşünülmektedir. Kaldı ki, günümüzde pek çok işletmenin artık iş süreçlerinde yapay zekâ uygulamalarından ve robotlardan faydalandıkları bilinmektedir. Bu teknolojiler, insanların yapamayacakları ağır, zor ve tehlikeli işlerin kolayca yapılmasını sağlamakta, karmaşık iş süreçlerini basite indirmekte ve kolaylaştırmakta, hem kısa sürede hem de az insanla maksimum düzeyde iş yapılmasını sağlamakta ve bu yönüyle işletmelerin personel maliyetlerini azaltmaktadır. Teknolojide yaşanacak yeni gelişmeler ile işletmelerde teknoloji kullanımının daha da artacağı ve yeni görevlerde teknolojinin sunduğu yeni imkanlardan faydalanılabileceği, böylece işletmelerin dijitalleşmeye daha kolay adapte olarak tesislerinde dijital yeniliğe daha çok yer verecekleri düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acungil, M. (2018). *24 Soruda Dijital Dönüşüm*. Ankara: Tuti Kitap.
- Atalar, E. (2023). Türkiye'deki Teknoloji Şirketlerinin Örgütsel Çeviklikleri ve Sosyal İnovasyon Eğilimleri Arasındaki İlişkide Dijital Dönüşüm Seviyelerinin Moderatör Rolü. A. Edirnegil ve A. Ay (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Güncel Gelişmeler İşletme ve Finans* içinde (s. 41-57). Konuya: Çizgi Kitabevi.
- Akyürek, M.İ. (2020). İnovasyon ve Liderlik. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3(1), 15-24.
- Aydın, E. ve Demiral, G. (2019). İşgücü Farklılığını Dikkate Alarak Endüstri 4.0'ın Zorlukları ve Yararları: Kavramsal Bir Çerçeve. *Journal of Business Research-Turk*, 11(3), 1976-1990.
- Baltacı, F. ve Güçül, C. (2022). Covid-19: Turistlerin Uluslararası Seyahat Eğilimlerini Etkileyen Faktörlerin Planlı Eylem Teorisi Çerçevesinde İncelenmesi. *Journal of Gadronomy, Hospitality and Travel*, 5(4), 1747-1759.
- Bilgiyi Ticarileştirme Merkezi (2023). *İnovasyon Nedir? Türleri Nelerdir?*, https://btm.istanbul/blog/inovasyon-nedir-turleri-nelerdir?gclid=CjwKCAjw6p-oBhAYEiwAgg2PgjvUdS1TEQE m2VglXVApZemP61V1b2q-tlwKRcQanVA4iBjvRQkU1BoC41EQAvD_BwE, (Erişim Tarihi: 02.09.2023).
- Bilişim (2023). *Dijital Dönüşüm Nedir?*, <https://bilisim.com.tr/blog/dijital-donusum-asamalari-nelerdir/>, (Erişim Tarihi: 02.08.2023).
- Beybur, M. (2021). *Bankacılık Sektöründeki Dijital Yeniliklerin Banka Müşterilerinin Dijitalleşmeyi Benimseme Durumları Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Cheng, S. and Lam, T. (2008). The Role of the Customer-Seller Relationship of the Intention of the Customer to Complain: A Study of Chinese Restaurateurs. *International Journal of Hospitality and Tourism Research*, 27(4), 552-562.
- Çelik, P. ve Topsakal, Y. (2019). *Endüstri 4.0 ve Akıllı Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çetin Gürkan, G. (2019). Dijital Dönüşüm ve Gelişimi. I. Menteş Pekdemir (Ed.). *İşletmelerin Kaçınılmaz Yolculuğu Dijital Dönüşüm* içinde (s. 3-28). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Davis, F.D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319-340.
- Davis, F.D., Bagozzi, R. and Warshaw, P.R. (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models. *Management Science*, 35(8), 982-1003.
- Demirağ, F. (2020). Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde Elektronik Ağızdan Ağıza İletişimin Satın Almaya Etkisi. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(2), 241-253.
- DinamikCrm (2023). *Dijitalleşme Nedir?*, <https://www.dinamikcrm.com/blog/dijitallesme-nedir>, (Erişim Tarihi: 08.08.2023).
- Dinler Sakaryalı, A.M. (2014). İnovasyon ve Risk Sermayesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9(1), 183-210.
- Doğantan, E. (2020). Turizmde Dijital Dönüşüm. E. Doğantan (Ed.). *Dijital Turizm* içinde (s. 2-31). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Dündar, A. (2020). Dijital Dönüşümde Başarı. G. Telli ve S. Aydın (Ed.). *Dijital Dönüşüm* içinde (s. 103-122). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Kitapları.
- Göker, A. (2000). *Prodüktivite, İnovasyon Yeteneği ve Teknoloji*, <https://www.inovasyon.org/images/makaleler/ayk/AYK.MPM.Ekim00.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.09.2023).
- Güncan, Ö. (2021a). Elektronik Boş Zaman Uygulamaları “Sanal Rekreasyon” mudur yoksa “Dijital Rekreasyon” mu?. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 163-181.
- Güncan, Ö. (2021b). Dijital Dönüşümün Turist Tipolojisine Yansıması: Sanal Turist. *Social Science Development Journal*, 6(27), 368-383.
- Hu, P.J., Patrick, Y.K.C., Sheng, O.R.L. and Tam, K.Y. (1999). Examining the Technology Acceptance Model Using Physician Acceptance of Telemedicine Technology. *Journal of Management Information Systems*, 16(2), 91-112.
- Karaçuha, E. ve Pado, G. (2018). Dijital İnovasyon Stratejisi Yönetimi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 118-130.
- Kırıkçı, S. ve Göktaş Kulualp, H. (2021). Planlı Davranış Çerçevesinde Akademisyenlerin Kongre Turizmine Katılma Niyetlerinin Belirlenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 79-95.
- King, W.R. and He, J. (2006). A Meta-Analysis of the Technology Acceptance Model. *Information & Management*, 43, 740-755.
- Küçük, E. (2011). Planlanmış Davranış Teorisi Çerçevesinde Mali Müşavir (SMMM) Olma Niyetinin Altında Yatan Faktörlerin Analizi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 145-162.
- Leighton, D.S.R. (1970). The Internationalization of American Business: The Third Industrial Revolution. *Journal of Marketing*, 34(3), 3-6.
- Mathieson, K. (1991). Predicting User Intentions: Comparing the Technology Acceptance Model with the Theory of Planned Behavior. *Information Systems Research*, 2(3), 173-191.
- Mohajan, H. (2019). The First Industrial Revolution: Creation of a New Global Human Era. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 5(4), 377-387.

- Moreira, M.F. (2016). Change and Innovation: An Observable Relationship in Services? *RAI Revistade Administração e Inovação*, 13(2), 135-144.
- Oxford Learner's Dictionaries (2023). *Innovation*, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/innovation?q=innovation>, (Erişim Tarihi: 02.09.2023).
- Örücü, E., Kılıç, R. ve Savaş, A. (2011). KOBİ'lerde İnovasyon Stratejileri ve İnovasyon Yapmayı Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 58-73.
- Özdemir, M. (1990). *Endüstri İhtilali ile Sosyoloji ve Turizm*, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1001387>, (Erişim Tarihi: 02.08.2023).
- Özer, G., Özcan, M. ve Aktaş, S. (2010). Muhasebecilerin Bilgi Teknolojisi Kullanımının Teknoloji Kabul Modeli (TKM) ile İncelenmesi. *Journal of Yaşar University*, 5(19), 3278-3293.
- Özpençe, Ö. (2014). Dijital Kamusal Mallar. *Sosyo Ekonomi*, 2, 57-80.
- Renaud, K. and Biljon, J.V. (2008). Predicting Technology Acceptance and Adoption by the Elderly: A Qualitative Study. In *Proceedings of the 2008 Annual Research Conference of the South African Institute of Computer Scientists and Information Technologists on IT Research in Developing Countries: Riding the Wave of Technology*, pp. 210-219, Wilderness.
- Ryu, K. and Han, H. (2010). Predicting Tourists' Intention to Try Local Cuisine Using a Modified Theory of Reasoned Action: The Case of New Orleans. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 27(5), 491-506.
- Sayın, K. ve Karaman, A. (2019). Endüstri 4.0 ve Turizm 4.0 Arasındaki İlişki. A. Karaman ve K. Sayın (Ed.). *Dijital Turizm Sektörün Yeni Geleceği* içinde (s. 9-25). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Serçemeli, M. ve Kurnaz, E. (2016). Denetimde Bilgi Teknoloji Ürünleri Kullanımının Teknoloji Kabul Modeli (TKM) ile Araştırılması. *Istanbul University Journal of the School of Business*, 45(1), 43-52.
- Seyitoğlu, Z. (2019). *Türkiye'de Dijital Halkla İlişkilerde Değişen Müşteri Deneyimi: Chatbot Uygulamaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Subaşı, K. (2020). *Dijital Çağda İnovasyon Yönetim Yeteneği Üzerine Nitel Bir Araştırma: Tekstil Boya Apre Fabrikası Akıllı Süreç Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Süsler, M. (2022). *Katılım Bankalarında Dijital Yeniliklerin Banka Müşterilerinin Dijitalleşmeyi Benimseme Durumları Üzerine Etkisinin İncelenmesi ve Finansal Sonuçları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, Z. (2023). Dijital Dönüşümün, Örgütsel İnovasyona Etkilerinin Analizi: İstanbul Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 486-499.
- Taştan, H.Ş. (2022). Sporda Dijital İnovasyon. H. Kula (Ed.). *Spor İnovasyonu ve Dijital Teknoloji* içinde (s. 7-18). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Tung, V.W.S. and Law, R. (2017). The Potential for Tourism and Hospitality Experience Research in Human-Robot Interactions. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29(10), 2498-2513.
- Tübitak-Dijital Akademi (2023). *Dijital Dönüşüm Nedir?*, <https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/dijital-donusum-nedir/>, (Erişim Tarihi: 02.08.2023).
- Türk Dil Kurumu (2023). *Genel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Türker, A. ve Özaltın Türker, G. (2013). Turistik Ürün Satın Alma Davranışının Teknoloji Kabul Modeli ile İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 281-312.

- Ünlü Kurt, S. ve Kurt, M.C. (2017). Halkla İlişkilere Yenilikçi Bir Yaklaşım: Dijital İnovasyonlar. *Online Academic Journal of Information Technology*, 8(29), 75-86.
- Wang, Y.S. (2002). The Adoption of Electronic Tax Filing Systems: An Empirical Study. *Government Information Quarterly*, 20, 332-352.
- Wang, D., Park, S. and Fesenmaier, D.R. (2012). The Role of Smartphones in Mediating The Touristic Experience. *Journal of Travel Research*, 51(4), 371-387.
- Wmaracı (2023). *Dijital Nedir?*, <https://wmaraci.com/nedir/dijital>, (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Yavuz, Ç. (2010). İşletmelerde İnovasyon-Performans İlişkisinin İncelenmesine Dönük Bir Çalışma. *Gışirimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(2), 143-173.
- Yiğit, S. (2014). Kültür, Örgüt Kültürü ve İnovasyon İlişkisi Bağlamında "İnovasyon Kültürü". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(27), 1-7.
- Yoo, Y., Henfridsson, O., and Lyytinen, K. (2010). Research Commentary: The New Organizing Logic of Digital Innovation. *An Agenda for Information Systems Research*, 21(4), 724-735.

ÖRGÜTSEL SÜREÇLERDE DİJİTAL İLETİŞİM

Aylin Atasoy

GİRİŞ

Örgütler, belli bir amaca ulaşmak için bir araya gelen bireylerden oluşmaktadır ve bu amaca ulaşmada iletişim belirleyici bir olgudur. Örgüt içindeki iletişim yöntemlerinin ve kullanılan iletişim ağlarının etkinliği ve etkililiği, örgüt yapısına, kullanılan iletişim ve haberleşme teknolojilerine ve örgütü oluşturan üyelerin iletişime verdiği öneme bağlı olarak değişebilmektedir. Günümüzde gerek yönetim gerekse işletme fonksiyonlarının başarısı iletişime iş süreçlerinde ne oranda ve nasıl yer açtıkları ile doğru orantılıdır.

Örgütsel iletişim, örgütte bireyler arasındaki ilişkilerde önemli ve temel görevi üstlenmektedir. Öncelikle örgüt içindeki iletişim, paylaşılan bilgilerin örgütte ortak bir anlayış oluşturabilmesinde önemli bir yere sahiptir. Öte yandan günümüzün yüksek tempolu ve rekabetçi iş dünyasında sadece çalışanlarla değil tüm paydaşlarla doğru kurulan iletişim başarıya giden yolda göz ardı edilmemesi gereken bir etkidir.

İşletmeler, internetin ve dijital teknolojilerin gelişmesine bağlı olarak yeni iletişim olanakları elde etmişlerdir. Özellikle sosyal medya platformlarının yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanması işletmeler için hem çalışanlarla hem de müşterileri ve dış paydaşları ile kurulan iletişimde öne çıkmaktadır. Ayrıca dijital alanlar, bilgi ve belgelerin paylaşılmasında, örgüt içi eğitim çalışmalarında, insan kaynakları ile ilgili uygulamalarda örgütlere pek çok açıdan fayda ve kolaylık sağlamaktadır.

Çalışmada örgütsel süreçlerde dijitalleşmenin ve dijital iletişim teknolojilerinin nasıl kullanıldığı, bu teknolojilerin örgütlerin gelişimine, değişimine ve

KAYNAKÇA

- Balta Peltekoğlu, F. (2018). *Halkla ilişkiler nedir?*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Banerjea, P. (2023). The importance of corporate communication. <https://hailo.com/blog/corporate-communication-5-reasons-why-its-vital-to-your-business-success/#:~:text=Corporate%20communication%20encourages%20the%20practice,Communication%20leads%20to%20better%20collaboration>. Erişim: 15.09.2023.
- Burke, W.W. & Litwin, G. H. (1992). A Causal Model of Organizational Performance and Change, *Journal of Management*, 18 (3), 523-545. DOI: 10.1177/014920639201800306
- Cantürk, G. (2021). Örgütsel İletişimde Dijital Mesaj Kullanımı Üzerine Yönetici ve Öğretmen Görüşlerinin Metaforlar Yoluyla Belirlenmesi, *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi [Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction]*, 9(2), 159-176.
- Church, A. H. & Burke, W. W. (2017). Four Trends Shaping the Future of Organizations and Organization Development. *OD Practitioner*, 49 (3).
- De Pelsmacker, D., Geuens M. & Van den Bergh, J. (2007). *Marketing communications. A European perspective*. 3rd ed., Prentice Hall, Harlow.
- Edosomwan, S., Kalangot-Prakasan, S., Kouame, D., Watson, J., ve Seymour, T. (2011). The history of social media and its impact on business, *The Journal of Applied Management and Entrepreneurship*, 16(3), 79-91.
- Entschew, M.E. (2019). Digital communication in and beyond organizations: unintended consequences of new freedom. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*. 17 (3). 304-320.
- Entschew, E.M. and Suchanek, A. (2017), "Digital communication: a new challenge for moral discernment", *Journal for Business, Economics and Ethics*, 18 (3).
- Flynn, J. (2023). 28+ Incredible meeting statistics (2023): Virtual, zoom, in-person meetings and productivity. <https://www.zippia.com/advice/meeting-statistics/> Erişim: 14.09.2023.
- Kaplan, A.M. & Haenlein, M. (2010), Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media, *Business Horizons*, 53(1), 59-68.
- Karaçor, S. & Şahin, A. (2004) Örgütsel İletişim Kurma Yöntemleri ve Karşılaşılan İletişim Engellerine Yönelik Bir Araştırma. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 4(8), 96-117.
- Koçel, T. (2010). *İşletme Yöneticiliği*, Genişletilmiş 12. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Keyton, J. (2017). Communication in Organizations. *The Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 4, 501-526.
- Keyton J. (2011). *Communication and Organizational Culture: A Key to Understanding Work Experiences*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage. 2nd ed.
- Kretschmer, T. & Khashabi, P. (2020), Digital Transformation and Organization Design: An Integrated Approach. *California Management Review*, 1-19.
- Larson, G.S & Pepper, G.L. (2011). Organizational identification and the symbolic shaping of information communication technology. *Qualitative Research Reports in Communication*. 12 (1), 1-9.
- Laudon, K.C. & Laudon, J.P. (2012). *Management information systems managing the digital firm*. Twelfth Edition. New Jersey: Prentice Hall.
- Lipiäinen, H., Karjalainen, K., & Nevalainen, M. (2014). Digital channels in the internal communication of a multinational Corporation. *Corporate Communications: An International Journal*. 19 (3), 275 - 286.

- McPhee, R. D., & Zaig, P. (2001). Organizational theory, organizational communication, organizational knowledge, and problematic integration. *Journal of Communication*, 51(3), 574-591. <https://doi.org/10.1093/joc/51.3.574>
- Mumby, D.K. & Kuhn, T.R. (2019). *Organizational Communication: A Critical Introduction*, USA: Sage Publications
- Nalçinkaya, Ö. (2022). Dijital İnsan Kaynaklarında Kurumsal İletişim Yöntemleri. ss.455- 469. *Dijital İnsan Kaynakları Pazarlaması*. Ed. GÖKTAŞ, Bora – DEMİR, Çağla. 1. Basım. İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık.
- Öztürk, S. (2003). Günümüz Dünyasında Üretim Faktörlerinden Teknoloji (Teknik Bilgi)nin Gelişimi ve Önemi. *Yönetim ve Ekonomi*, 10(2). 209-219.
- Quixy Editorial Team, 2023. 25 Incredible Meeting Statistics: Virtual, Zoom & Productivity. <https://quixy.com/blog/meeting-statistics-virtual-zoom/> Erişim: 14.09.2023.
- Peltekoğlu, F.B.& Askeroğlu, E.D. (2020). Dijital Ortamda Kurum İçi İletişim: İşletmelere Yönelik Bir Araştırma. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Online First, 1-18, DOI: 10.17829/turcom.693378
- Porter, M.E.. & Hempelmann, J.E. (2014). How smart, connected products are transforming competition. *Harvard Business Review*, 92(11): 1-23.
- Schmidt, E.&Cohen, J. (2014): *The New Digital Age: Reshaping the Future of People, Nations and Business*, London: Murray.
- Smudde, P. (2005). "Blogging, ethics and public relations: A proactive and dialogic approach". *Public Relations Quarterly*. 50(3), 34-38.
- Snow, C.C., Fjeldstad, Ø. D. & Langer, A. M. (2017). Designing the digital organization. *Journal of Organization Design* 6(7). DOI 10.1186/s41469-017-0017-y
- Tanrıverdi, H., Adıgüzel, O. & Çiftçi, M. (2010). Sağlık yöneticilerine ait iletişim becerilerinin çalışan performansına etkileri: Kamu hastanesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (11), 101-122.
- Temel, N.N. Ç. (2022). Dijital Çalışma Hayatında Koşuşturma Kültürü.ss.543-561. *Dijital İnsan Kaynakları Pazarlaması*. Ed. Göktaş, Bora. – Demir, Çağla. 1. Basım. İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık.
- Visser, W. (2010). The Age Of Responsibility: Csr 2.0 and The New Dna Of Business. *Journal Of Business Systems, Governance and Ethics*, 5 (3), 7-22.
- Yatkin, A. (2009). Örgütsel Yöneti(ileti)şim. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 47-55. Web 2.0: https://tr.wikipedia.org/wiki/Web_2.0 erişim: 15.09.2023.

DİJİTAL KARAR VERME/VEREMEME

Aslı Kaya

1. Karar ve Karar Verme Kavramı

Ustaya ‘nasıl bu kadar başarılı olabiliyorsun?’ diye sormuşlar. İki kelime laf etmiş: ‘Doğru kararlar.’ Peki demişler ve ‘hepimizden farklı olarak sürekli doğru kararları nasıl alıyorsun?’ diye sormuşlar. Tek kelime etmiş: ‘Tecrübe.’ ‘İyi de usta bu tecrübe denen şeyin sırrı nedir?’ diye sormuşlar. Usta derin bir iç geçirmiş ve şöyle demiş: ‘Yanlış kararlar.’ (Tekin, 2020: 74).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde karar kelime anlamı itibarıyla ‘bir iş ya da sorun konusunda düşünülerek verilen kesin yargı’ yı ifade etmektedir. Hayatın her alanında karar vermek söz konusu olduğu gibi işletme yönetiminde de karar vermek önemli bir konu olmaktadır. İşletme yönetiminde bir kavram olarak karar ‘seçim(tercih)’ yapmayı ifade etmektedir.

Karar, şirketlerin amaçlarına ulaşabilmesi için birçok seçenek arasından bilinçli bir seçim yapılması olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2004: 99). Karar verme ise birçok seçenek arasından Dessler’in (2004) de tanımladığı gibi amaçlara ulaşmak için alternatiflerin belirlenmesi, geliştirilmesi, analiz edilmesi ve bunlar arasından en iyi olanın seçilmesidir olarak tanımlamıştır. Özetle, en ideal olan faaliyetlerin, süreçlerin ve seçeneklerin seçimidir. Karar vermek için doğru alternatifin seçimi kolay bir olay değildir. Karar verme, faaliyetlerle ilgili seçeneklerin araştırılması, incelenmesi, doğru zamanda ve makul kararın seçilmesi ile ilgili önemli bir süreçtir. Eylemler, karar vermenin sonucudur” (Kıral, 2015, s. 75).

Yönetim her zaman bir karar verme işlemidir (Drucker, 1992, s. 377). Yönetim sürecinin özellikleri incelenirken yönetimin iki evreli bir işlev olduğu ortaya çıkmaktadır. Yönetim, önce bir karara varmak sonra bu kararı uygulamaya koymak için girişimlerde bulunmaktır. Karar verme, çeşitli seçenekler ve amaçlar arasında bir tercih yapmaktır. Yönetimde karar verme, günümüz iş-

4. İşletmeler rakiplerine göre önemli üstünlükler elde edebilmek için bilgiyi en iyi şekilde işlemesi ve üretime dönüştürmesi gerekir.
5. Karar verme sürecinde bilgi yönetim sistemlerini kullanan işletmeler pazardaki yeni fırsatları yakalama şansına sahip olur.
6. Bilgi sistemi örgüt içindeki bilgi ve iletişim olanağını arttırdığı için yönetimde hiyerarşi azalacak ve çalışanın eşgüdümlü çalışma sistemi artacaktır.
7. Bilişim sistemleri kullanımı bir organizasyonda zaman kullanımını verimli, kırtasiye bürokrasisini azaltıcı sağlarken emek tasarrufu sağlayarak kurumsallaşma konusunda destek sağlar.

Yöneticiler hızlı ve doğru karar alabilmek için teknoloji ile birlikte çalışma imkanına sahip olmak büyük bir imkândır. Geçmiş tarihlere yolculuk yaptığımızda karşımıza büyük ciltli kara defterler çıkmakta ve istenilen bilgileri bulmak için saatler, günler hatta aylarca inceleme yapıp bulmak gerekmiştir. Oysa teknolojinin sunmuş olduğu hız ve doğru bilgilere ulaşma yeteneği sayesinde kısa sürede istenilen belge ve bilgilere ulaşma imkânı doğmuştur. İşletmelerde teknolojinin getirmiş olduğu dijitalleşme ile bilgi ve belge yönetim sistemleri ile çalışanlar ve yöneticiler tarafından alınan kararların hızlı olmasını ve yerine getirilen faaliyet ve hizmetlerin kalitesini artırmak planlanmıştır. Böylece bilgi ve belge yönetimindeki dijitalleşme ile gerek özel gerek kamu kurum ve kuruluşların hizmet kalitesi yükselir, hangi sektör ve faaliyet alanı olsun operasyonel verimliliğin artmasına sebep olur. Ayrıca, bilgiyi ve belgeyi yönetmek bir sistemdir. Bu sistemin kurulması kadar uygulama konulması ve sürdürülebilir hale getirmesi kadar sürekli geliştirmesinin sağlanması ve güvenliğini kontrol altında tutulması da önemli bir konudur. Bu çerçevede karar verme ve alma sürecinde belge ve bilgi sistemine sahip olmayanlar ve bu süreci yönetemeyenler doğru ve uygun kararları alamazlar. Belge ve bilgi yönetim desteği olmadan sadece tahminler ve sezgilerle karar vermek mümkün olabilir ancak bu da sürecin hatalı ve eksik işlenmesini sağlar (Torunlar, 2018:40-41).

KAYNAKÇA

- AKÇAY, C. ve ÇORUK, A., (2012). "Çalışma Yaşamında Duygular ve Yönetimi: Kavramsal Bir İnceleme", Eğitimde Politika Analizi Dergisi Temmuz, 2012, Cilt 1, Sayı 1, s. 3-25.
- BAĞIRKAN, Şemsettin (1983). "Karar Verme", Der Yayınları.
- BATEMAN, T. S.ve SNELL, S. A.; (2002). Management Competing in the New Era. New York: McGraw-Hill Book Company
- BAŞARAN, İ. E. (2000). Örgütsel davranış (3. Baskı). Ankara: Feryal Matbaası.
- BOLAK, M. Risk ve Yönetimi, İstnabul: Birsen Yayınevi, 2004, s 3.
- CERTO, S. C. & CERTO, S. T. (2006). Modern Management, 10e. New Jersey: Pearson Education Limited, Inc.

- ÇETİNOĞLU, T.; KURNAZ, N.; ŞEN, Y., (2011). "Kurumsal Kaynak Planlaması: Yönetimsel Karar Verme Açısından Group Uygulaması", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:30, s.141-154.
- DAFT, R., (2010), Organization Theory and Design, Cengage Learning 10th Edition, USA.
- DEMİR, D. (2018), Sosyal ve Beşeri Sermayenin Karar Verme Davranışı İle İlişkisi: Bilişim Sektöründe Görgül Bir Araştırma, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Savunma Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- DEMİR M.H. ve GÜMÜŞOĞLU Ş.(1988), Yönetimsel Karar Verme, İzmir.
- DEMİR, M. H. , TÜTER, H. BIRCAN, B. (1985). Yönetimsel Karar Verme. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, Bilgehan Basım Evi, İzmir,1985
- DESSLER, G. (2004). Management. New Jersey: Pearson Education Ltd.
- DRUCKER, P. F. (2001). "The Effect of Decision", Harvard Business Review On Decision Making, Harvard Business Review Paperpack.
- DRUCKER, Peter F. (1992). Etkin Yöneticilik, Çev.: Ahmet Özden-Nuray Tunali, İstanbul..
- EBERT, R.J. ve MITCHEL, (1975). T.R.Organizational Decision Process: Concepts and Analysis, New York: Crane, Russak.
- EMHAN,A. (2007). KARAR VERME SÜRECİ VE BU SÜREÇTE BİLİŞİM SİSTEMLERİNİN KULLANILMASI, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com ISSN: 1304-0278 Yaz-2007 C.6 S.21 (212-224).
- EREN, E. (2019). Yönetim ve Organizasyon, Beta Yayınları, 13.baskı, s.198.
- GLUECK, W.F. (1976). Business Policy: Strategy Formation and management action, New York:McGraw-Hill.
- İMREK,K., (2004), Yöneticiler İçin Karar Verme Teknikleri, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- KANTARCI, N. (1992). İşletmelerde Bilgi Sisteminin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Üretim Yönetimi Anabilim Dalı Danışmanı: Prof.Dr.Güneş Gençylmaz, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KAYA, İ., (1994), Pazarlama Bilgi Sistemleri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KERVANCI, F. (2008). Büro çalışanlarının duyu yönetimi yeterlilik düzeylerinin geliştirilmesinde duyu yönetimi eğitimi programının etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Büro Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.
- KIRAL, E. (2015). "Yönetimde Karar ve Etik Karar Verme Sorunsalı", Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Aralık 2015, 6(2), 73-89.
- KOÇEL, (2015). İşletme Yöneticiliği, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- KOÇEL, T., (2014). İşletme Yöneticiliği, Beta Yayınları, İstanbul.
- KOÇEL, T. (1984). İşletme Yöneticiliği-Yönetici Geliştirme, Organizasyon Ve Davranış, Beta Yayınları, İstanbul.
- KOÇOĞLU, E., (2010). İşletmelerde Yöneticilerin Karar Verme Süreci ve Bu Süreçte Bilişim Sistemlerinin Kullanımı: Ankara İli Örneği. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KURT, Ü. (2003). Karar Verme Sürecinde Yöneticilerin Kişilik Yapılarının Etkileri. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- LAMBA, M. (2010). 'Karar Vermeyi Etkileyen Yapısal Faktörler Bakımından Yönetim ve Organizasyon Teorilerinin İncelenmesi', KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (27): 8-18, 2014 ISSN: 2147 - 7833, www.kmu.edu.tr
- LYNCH, R.(2003). Corporate Strategy, Third Edition, Prentice Hills, Financial Times,Italy

- ONARAN, O. (1971), *Örgütlerde Karar Verme*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No:321, Ankara.
- ONARAN, O. (1977), "Yetki Göçerimi: Yetki Devri" *Amme İdaresi. Dergisi*, 7(2), 3-21.
- OTLU, F., DEMİR, Ö., "Stratejik Karar Verme Açısından Maliyet Sistemleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:15, Sayı:1, (2005), 155 – 170
- ÖZKALP, E. ve CENGİZ, A. A. (2003). *İşyerinde duygular ve yönetimi*. 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi (s. 943-955). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- ÖZŞAHİN, M. (2005). *Stratejik Karar Verme Hızını Etkileyen Faktörler ve Stratejik Karar Verme Hızı-Firma Performans İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Gebze, Türkiye, Danışman:Yrd.Doç.Dr.Cemal Zehir.
- PAPATYA, G. ve UYGUR, M. N. (2019). "Stratejik Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler: Uluslararası Taşımacılık Sektörü İşletmelerinde Bir Araştırma", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜİİBFD*, Cilt, 10, Sayı 19, 2019 ISSN: 1309 – 4289 E – ISSN: 2149-9136.
- SAĞIR, C. (2006). *Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler Ve Karar Verme Sürecinde Etiğin Önemi: Uygulamalı Bir Araştırma*, Danışmanı: Prof. Dr. Yaşar Sucu Lisansüstü Eğitim, Öğretim Ve Sınav Yönetmeliğinin İşletme Anabilim Dalı İçin Öngördüğü Yüksek Lisans Tezi Olarak Hazırlanmıştır. Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eylül.
- SARIHAN, H.İ. (1998), *Teknoloji Yönetimi*, Desnet Yayınları, İstanbul.
- SIMON, A.H. (1976), *Administrative Behavior. A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organization*, Third Edition, The Free Press, Collier Macmillan Publishers, London, UK.
- SUCU, Y. (2002). "Yönetim Kavramları, Kuramlar ve Süreçler", AİBÜ.
- ŞENER, S. ve ELEVLİ, B (2017). "Endüstri 4.0'da Yeni İş Kolları ve Yüksek Öğrenim", *Mühendis Beyinler Dergisi*, 1 (2), 25-37.ss. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/310191>. Erişim tarihi: 03.03.2018.
- TEKİN, Z., (2020), *Başarı Perspektifinden Masallarla Kariye ve Girişimcilik Yolculuğu*, Dora Yayınları, Bursa, 1.baskı.
- TOKAT, M.B ve ŞERBETÇİ, D. (2001). *İşletmecilik Bilgisi*,
- TORUNLAR, M.(2018). "Yönetim Eyleminin Bir Parçası Olarak Karar Verme Süreçlerinde Belge/ Bilgi Yönetiminin Önemi ve Katkıları, *Bilgi Yönetimi Dergisi* Cilt: 1 Sayı: 1, s:32-43.
- URL 1 sosyal-sorumluluk-2018-1.2.hafta.pdf (bartin.edu.tr) (Erişim Tarihi: 02.05.2021).
- URL 2 2.Karar Tipleri.pdf (ankara.edu.tr) (Erişim Tarihi: 02.05.2021).
- URL 3 4. KARAR VERME.pdf (Erişim Tarihi: 19.12.2022).
- ÜLGEN, H. ve MIRZE, S. K. (2010). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, İstanbul: Beta Yayınları.
- VAROĞLU, A. K. (2000). "Problem Çözme ve Karar Verme", *Askeri Yönetim Kursu Ders Notları*, KHO Basımevi, Ankara.
- YANKIN, F.B. (2018). "Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı", *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi* Cilt:7 Sayı:2 (1-38) Araştırma Makalesi.
- Yılmaz, M. (2004). *Bir Örgüt Olarak Bilgi Merkezinde Yönetim ve Yönetici*. Türk Kütüphaneciliği, 18 (2), s. 163-184.

ÖRGÜTLERDE DİJİTAL İLETİŞİM VE SOSYAL MEDYA

Esra Akay

GİRİŞ

1970'lerden sonra önemi artan serileşme ve makineleşmeye ek olarak kişisel bilgisayarların insanoğlunun yaşamına girmesi, beraberinde onu takip eden internet, sosyal medya ve nesnelerin interneti vasıtasıyla büyük bir dönüşümsel süreç halini almış ve insan aktivitesinin bulunduğu tüm alanlara nüfuz etmiştir. Toplumsal yaşamın hemen hemen her alanını derinlemesine etkileyerek dönüştürdüğü, dijital teknolojilerinin üretim ve kullanım yoğunluğunun arttığı bu dönem, dijital çağ adlandırılmaktadır (Palabıyık ve Akay, 2021,s.167). Klein (2020, s. 999-1000) tarafından dijitalleşme sürecinin evreleri olarak isimlendirilen kişisel bilgisayar, internet, sosyal medya ve nesnelerin interneti gibi çığır açan yenilikler incelendiğinde dijital çağın, değişim birikimlerinin evrensel olarak birbirini beslediği ve en çok yoğunlaştığı noktada ortaya çıktığı görülmektedir. Schwab (2016, s. 11-12) bu yüzyılın, dijitalleşme üzerine inşa edildiğinin altını çizerek temel karakteristik özelliğinin ise dijital teknolojilerin daha sofistike ve entegre hâle gelerek toplumları ve küresel ekonomiyi dönüştürmesi olduğunun altını çizmiştir.

Bireysel ve toplumsal iletişim şekillerimizde ortaya çıkan yeni formlarla birlikte dijitalleşme, örgütlerin işleyiş biçimini, iş yapış şekillerini ve örgütsel iletişim biçimlerini dönüştürmüştür. Dijital çağın modern işyeri yapıları ve ilişki biçimlerindeki değişim, dijital iletişim yapılarını ortaya çıkarmıştır. Teknolojik gelişmeler, hayatımızın çeşitli yönlerini dönüştürmeye devam ederken örgütler; sorunsuz bilgi alışverişi, iş birliği ve karar alma süreçlerini kolaylaştırmak için dijital iletişim araçlarına giderek daha fazla güvenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akar, E. (2010). *Sosyal medya pazarlaması*. Ankara: Elif Yayınevi
- Ali-Hassan, H., Nevo, D. ve Wade, M. (2015). Linking dimensions of social media use to job performance: The role of social capital. *The Journal of Strategic Information Systems*, 24(2), 65-89.
- Barry J. R., Lee E. A. ve Messerschmitt D. G. (2004). *Digital communication*. New York: Kluwer Academic Publishers.
- Beißwenger, M. (2015). *Sprache und Medien: Digitale Kommunikation*. Erişim adresi: http://www.michael-beisswenger.de/pub/beisswenger_digikomm_preview.pdf
- Brennen J.S. ve Kreiss D. (2016). Digitalization. K. B. Jensen ve R. T. Craig (Ed.) *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy* (s. 1-5) içinde. John Wiley & Sons.
- Cann, A., Dimitriou, K. ve Hooley, T. (2011). *Social media: a guide for researchers*. Research Information Network. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/261990960_Social_Media_A_Guide_for_Researchers
- Castells, M. (2008). *Afterword, in handbook of mobile communications studies*. London: The MIT Press.
- Davison, R. M., Ou, C. X. J., Martinsons, M. G., Zhao, A. Y. ve Du, R. (2014). The communicative ecology of Web 2.0 at work: Social networking in the workspace. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65, 2035-2047.
- Demirkan H., Spohrer J. C. ve Welser J. J. (2016). Digital innovation and strategic transformation. *IT Professional*, 11(18), 14-18.
- Dijck, J. V. Ve Poell, T. (2013). Understanding social media logic. *Media and Communication*, 1(1), 2-14
- Drury, G. (2008). Opinion piece: Social media: Should marketers engage and how can it be done effectively? *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, 9, 274 - 277.
- Goble, M. M. (2018). Digital strategy and digital transformation. *Research-Technology Management*, 61(5), 66-71.
- Huang, J., Baptista, J. ve Newell, S. (2015). Communicational ambidexterity as a new capability to manage social media communication within organizations. *The Journal of Strategic Information Systems*, 24(2), 49-64.
- Jarrahi, M. H. ve Sawyer, S. (2013). Social technologies, informal knowledge practices, and the enterprise. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 23(1-2), 110-137.
- Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! the challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68.
- Klein M. (2020). İşletmelerin dijital dönüşüm senaryoları: Kavramsal bir model önerisi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (74), 997-1019.
- Koch, H., Leidner, D. E. Ve Gonzalez, E. S. (2013). Digitally enabling social networks: Resolving IT-culture conflict. *Information Systems Journal*, 23(6), 501-523.
- Leonardi, P. M., Huysman, M., ve Steinfield, C. (2013). Enterprise social media: Definition, history and prospects for the study of social technologies in organizations. *Journal of Computer Mediated Communication*, 19(1), 1-19.
- Lietsala, K. Ve Sirkkunen, E. (2008). *Social media introduction to tools and processed of participatory economy*. Tampere University Press.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S. ve Kelly, K. (2009). *New Media: a critical introduction*. Routledge.

- Lomborg, S. (2015). "Meaning" in social media. *Social Media + Society*, 1(1), 1-2
- Madhow, U. (2008). *Fundamentals of digital communication*. California: Cambridge University Press.
- Mavnacioğlu, K., (2009). İnternette kullanıcıların oluşturduğu ve dağıttığı içeriklerin etik açıdan incelenmesi: sosyal medya örnekleri. *Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve Etik Sempozyumu*, 63-72.
- Mergel, I. ve Bretschneider, S. I. (2013). A three-stage adoption process for social media use in government. *Public Administration Review*, 73, 390-400.
- Mayfield, A. (2008). *What is social media*. iCrossing.
- Oostervink, N., Agterberg, M. ve Huysman, M. (2016). Knowledge sharing on enterprise social media: Practices to cope with institutional complexity. *Journal of Computer Mediated Communication*.
- Palabıyık, N. ve Akay, E. (2021). Dijitalleşme sürecinde yalın yönetim ve yalın liderlik. D. Hıdıroğlu (Ed.), *Yalın Yönetim, Yalın Liderlik, Yalın Üretim ve Yalın Girişimcilik* (s. 165-186) içinde, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Parviainen, P., Kääriäinen, J., Tihinen, M. ve Teppola, S. (2017). Tackling the digitalization challenge: How to benefit from digitalization in practice. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 5(1), 63-77.
- Proakis, J. G. ve Salehi M. (2007). *Digital communications*. New York: Published By Mcgraw-Hill.
- Rogers, E. M. (1986). *Communication technology: The new media in society*. New York, London: Free Press.
- Romm, C.T. ve Pliskin, N. (1997). Toward a virtual politicking model. *Communications of The ACM*, 40(11), 95-102.
- Safko, L. ve Brake, D. K. (2009). *The social media bible: tactics, tools, and strategies for business success*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Schrum, L. ve Benson, L. (2002). The evolution of workplace tools for group communications and collaboration. *Advances in Developing Human Resources*, 4(4), 479-492.
- Schultze U. ve Vandenbosch B. (1998). Information overload in a groupware environment: now you see it, now you don't. *Journal of Organizational Computing And Electronic Commerce*, 8(2), 127-148.
- Schwab K. (2016). *The fourth industrial revolution*. Cologny, Geneva: World Economic Forum,
- Soucek R. ve Moser K. (2010). Coping with information overload in email communication: Evaluation of a training intervention. *Computers in Human Behavior*, 26, 1458-1466.
- Stephens, K., Cho, J. ve Ballard, D. (2012) Simultaneity, sequentiality, and speed: Organizational messages about multiple-task completion. *Human Communication Research*, 38(1), 23-47.
- Turner, T., Qvarfordt, P., Biehl, J. T., Golovchinsky, G. ve Back, M. (2010, April). Exploring the workplace communication ecology. In *Proceedings of the SIGCHI conference on human factors in computing systems* (s. 841-850). ACM.
- Wang, K., Shu, Q. ve Tu, Q. (2008). Technostress under different organizational environments: an empirical investigation. *Computers in Human Behavior*, 24(6), 3002-3013
- Whiting, A. ve Williams, D. (2013). Why people use social media: A uses and gratifications approach. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 16(4), 362-369.
- Yuan, Y. C., Zhao, X., Liao, Q. ve Chi, C. (2013). The use of different information and communication technologies to support knowledge sharing in organizations: From E-mail to microblogging. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 64(8), 1659-1670

DİJİTAL KÖRLÜK

Burcu Batga Yurtsever

GİRİŞ

Dijital, dijital teknolojiler, dijital dönüşüm, data (veri), inovasyon, bilgi teknolojileri (IT), robotlar, yapay zekâ vb. kavramlar son yıllarda hemen hemen her bireyin karşısına çıkan ve hem özel yaşamı hem de çalışma hayatını etkisi altına alan kavramlardır. Müşteri beklenti ve taleplerinin hızlı bir şekilde değişmesi ve işletmelerin bu değişen talep ve beklentileri doğru bir şekilde karşılayabilmesi için dijital teknolojileri kullanması kaçınılmazdır. Özellikle 2019 yılının sonlarına doğru Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkan ve daha sonra tüm dünyayı etkisi altına alan Covid 19 virüsüyle birlikte insan oğlunun izole olma zorunluluğu, bireylerin yaşamlarını devam ettirmeleri için dijital platformlara yönelmesi, işletmelerin dijitalleşmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Dijitalleşme örgütlerin değer yaratmak için iş yapma süreçlerinde, ürün ve hizmetlerinde dijital teknolojiler aracılığıyla yenilikler yapması, görev, yetki ve sorumlulukların tek bir sistem üzerinde toplanması ya da farklı sistemler üzerinde toplanan verilerin birbiriyle entegre edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Yankın, 2019; Hyseni, 2022). Dijitalleşme örgütlerin kullandığı bilgilerin dijital ortama aktarılması ve böylece tüm iş yapma süreçlerinin dijital olarak dönüştürülmesidir. Eğer bir işletme dijital dönüşümü herhangi bir nedenden ötürü gerçekleştirememişse dijital körlük ile ilişkilendirilmektedir. Dijital körlük örgütlerin iş modellerinde, ürün ve hizmetlerinde dijitalleşmeyi gerçekleştirememesi ve bilgi teknolojilerini kullanmaması sorunudur (Kanlıca, 2020). Şiddetli rekabetin yarattığı belirsiz iş ortamında işletmelerin dijital olarak kör kalması o işletmenin piyasadaki silineceği anlamına gelmektedir. Nitekim tarih dijitalleşmemiş Kodak, JCPenney gibi markaların yok oluşunu gözler önüne sermektedir. İşletmeler açıkça tanımlanmayan belirsiz hedefler, vizyon eksikliği, geleceği öngörememe, yetersiz bütçe, lider desteğinin eksikliği, müşteri beklentilerinin dikkate alınmaması, çalışanların teknolojik becerilerden yok-

KAYNAKÇA

- Arvidsson, V., Holmström, J. ve Lyytinen, K. (2014). Information systems use as strategy practice: A multi-dimensional view of strategic information system implementation and use. *Journal of Strategic Information Systems*, 23, 45-61.
- Atatanır, H. (2022). Dijitalleşme: İş Yaşamında ve Sosyal Güvenlikte. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Dijitalleşme Özel Sayısı. 77-92.
- Bharadwaj, A., El Sawy, O. A., Pavlou, P. A. ve Venkatraman, N. (2013). Digital Business Strategy: Toward A Next Generation Of Insights. *MIS Quarterly*, 37 (2), 471-487.
- Eğilmez, M. (2022). Gig Ekonomisi. <https://www.mahfiyegilmez.com/2022/06/gig-ekonomisi.html> Erişim Tarihi: 07.09.2023.
- Evans, S. D. (2003). The Antitrust Economics of Multi-Sided Platform Markets. *Yale Journal on Regulation*, 20, 325-431.
- Fayyad, U. (2022). Digital Without Data Leads To Blindness, <https://www.forbes.com/> Erişim Tarihi: 25.07.2023.
- Geissinger, A., Laurell, C., Öberg, C. ve Sandström, C. (2019). How sustainable is the sharing economy? On the sustainability connotations of sharing economy platforms. *Journal of Cleaner Production*, 206, 419-429.
- Hyseni, V. (2022). Digital Transformation Challenges and How to Overcome Them?. <https://pecb.com/article/digital-transformation-challenges-and-how-to-overcome-them> Erişim Tarihi: 04.09.2023.
- Kanlıca, B. (2020). Dijital Körlük. <https://blog.bariskanlica.com/>. Erişim Tarihi: 25.07.2023.
- Lou, Y., Cui, H., Zhong, H. ve Wei, C. (2023). Business environment and enterprise digital transformation. *Finance Research Letters*, 57, 104250.
- Matt, C., Hess, T. ve Benlian, A. (2015). Digital Transformation Strategies. *Business and Information Systems Engineering*, 57(5), 339-343.
- Matich, I. (2019). 6 Reasons Digital Transformation is Essential for Your Business. <https://www.dynamo6.com/thoughts/digital-transformation-essential/> Erişim Tarihi: 03.09.2023.
- Niu, Y., Wen, W., Wang, S. Ve Li, S. (2023). Breaking barriers to innovation: The power of digital transformation. *Finance Research Letters*, 51, 103457.
- Sağlam, M. (2021). İşletmelerde geleceğin vizyonu olarak dijital dönüşümün gerçekleştirilmesi ve dijital dönüşüm ölçeğinin Türkçe uyarlaması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (40), 395-420.
- Sebastian, I.M., Ross, J. W., Beath, C., Mocker, M., Moloney, K. G. ve Fostad, N.O. (2017). How Big Old Companies Navigate Digital Transformation. *MIS Quarterly Executive*, 16(3), 197- 213.
- Tian, G., Li, B. Ve Cheng, Y. (2022). Does digital transformation matter for corporate risk-taking?. *Finance Research Letters*, 49, 103107.
- Wu, K., Fu, Y. Ve Kong, D. (2022). Does the digital transformation of enterprises affect stock price crash risk?. *Finance Research Letters*, 48, 102888.
- Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi, 7(2), 1-38.

Ziyadin, S., Suiubayeva, S., ve Utegenova, A. (2020). Digital Transformation in Business. S. Ashmarina, M. Vochozka, ve V. Mantulenko içinde, Digital Age: Chances, Challenges and Future (s. 408-415). Springer.

www.veritis.com. Digital Transformation: Avoid 8 Most Common Pitfalls, Erişim Tarihi: 23.08.2023

DİJİTAL LİDERLİK

Özgür Çark

GİRİŞ

Liderlik kavramının geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Neredeyse insanlıkla yaşıt bir kavram olarak günümüze kadar araştırmacıların ilgisini çekmektedir. İnsanlıkla yaşıt bu kavram doğal olarak insanlığın tarihsel dönüşümü ve değişiminden de etkilenmiş farklı tarihsel dönemlerde farklı yaklaşımlar ve özellikler açısından ele alınmıştır. Bu doğrultuda avcı-toplayıcı ve tarım toplumundaki liderlik anlayışı ve yaklaşımları ile sanayi ve bilgi toplumundaki liderlik yaklaşımlarının aynı olmayacağı şüphesizdir (Hunt ve Fedynich, 2018).

Eski dönemlerde daha çok askeri alanda ve devlet yönetimi gibi alanlarda ele alınan liderlik konusunun özellikle sanayi devrimi ile birlikte iş ve işletme sahasında da ele alınmaya başladığı görülmektedir. Bu tarihten itibaren profesyonel anlamda liderlik ile ilgili yapılan çalışmaların sayısında da gözle görülen bir artış görülmektedir.

İşletme ve iş dünyası açısından liderlik yaklaşım ve anlayışının farklı tarihsel sınıflamaları bulunmakla birlikte en temel ve genel hatlarıyla üç ayrı sınıfta ele alınabilir. Bunlardan ilki; *özellik yaklaşımı, davranışsal yaklaşım ve durumsallık yaklaşımını* içeren “geleneksel yaklaşım”, ikincisi; *karizmatik liderlik, dönüşümcü liderlik, etkileşimci liderlik, stratejik liderlik ve vizyoner liderlik yaklaşımını* içeren “modern yaklaşım” ve son olarak; *otantik liderlik, etik liderlik, hizmetkar liderlik, dağıtımci liderlik, paylaşılan liderlik ve dijital liderlik gibi yaklaşımlar* “post-modern yaklaşım” olarak sınıflandırılmaktadır (Çark, 2022, ss. 255-257; Fidan, 2020; Işık İnan ve Serinkan, 2020).

Yirminci yüzyıla damgasını vuran bilgi teknolojileri, yirmi birinci yüzyılda iletişim teknolojilerinin de etkisiyle çok daha dönüştürücü ve etkileyici bir hale gelmiştir. Bugün hemen hemen hayatın her noktasında dijital teknolojiler olarak adlandırılan teknolojiler ve bu teknolojilerin derin etkileri görülmekte-

miz unsurları idare edebilecek ve yönetebilecek yetkinlik ve beceriye sahip olması beklenen kişilerdir.

Dijital dönüşüm teknolojilerini işletmelerindeki ihtiyaçlar doğrultusunda ön görebilen, kurulumunu ve diğer unsurlar ile entegrasyonunu ve uyumunu sağlayabilen, sürdürebilen ve değişen koşul ve durumlara göre yeniden uyarlayabilen bu sürecin tüm unsurlarını ahenkli bir biçimde sürece destek verme konusunda teşvik edebilen liderler günümüzün dijital liderlerini oluşturmaktadır. Dijital liderler geleneksel liderlik özelliklerinin yanı sıra yeni liderlik yetkinliklerine de sahip kapsayıcı bir lider tipi olarak anlaşılmaktadır. Dijital liderlerin sahip olması gereken yetkinlikleri araştıran çalışmalar incelendiğinde bu durum net olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbatiello, A., Knight, M., Philpot, S. ve Roy, I. (2017). Rewriting the rules for the digital age: Leadership disrupted Pushing the boundaries. *2017 Deloitte Global Human Capital Trends*, 77-84.
- Abbu, H., Mugge, P. ve Gudergan, G. (2022). Successful Digital Leadership Requires Building Trust. *Research-Technology Management*, 65(5), 29-33. doi:10.1080/08956308.2022.2095168
- Abbu, H., Mugge, P., Gudergan, G., Hoeborn, G. ve Kwiatkowski, A. (2022). Measuring the Human Dimensions of Digital Leadership for Successful Digital Transformation Digital leaders can use the authors' Digital Leadership Scale to assess their own readiness and ability to accelerate digital transformation. *Research-Technology Management*, 65(3), 39-49. doi:10.1080/08956308.2022.2048588
- Aranega, A., Montesinos, C. ve Nunez, M. (2023). Towards an entrepreneurial leadership based on kindness in a digital age. *Journal of Business Research*, 159. doi:10.1016/j.jbusres.2023.113747
- Banks, G., Dionne, S., Mast, M. ve Sayama, H. (2022). Leadership in the digital era: A review of who, what, when, where, and why. *Leadership Quarterly*, 33(5). doi:10.1016/j.leaqua.2022.101634
- Bartsch, S., Weber, E., Buttgen, M. ve Huber, A. (2021). Leadership matters in crisis-induced digital transformation: How to lead service employees effectively during the COVID-19 pandemic. *Journal of Service Management*, 32(1), 71-85. doi:10.1108/JOSM-05-2020-0160
- Benitez, J., Arenas, A., Castillo, A. ve Esteves, J. (2022). Impact of digital leadership capability on innovation performance: The role of platform digitization capability. *Information & Management*, 59(2). doi:10.1016/j.im.2022.103590
- Bozoğlu, O. (2022). Dijital Liderlik. S. Girgin (Ed.), *Eğitimde Liderlik Yaklaşımları* içinde (ss. 41-56). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Carvalho, A., Alves, H. ve Leitao, J. (2022). What research tells us about leadership styles, digital transformation and performance in state higher education? *International Journal of Educational Management*, 36(2), 218-232. doi:10.1108/IJEM-11-2020-0514
- Chatterjee, S., Chaudhuri, R., Vrontis, D. ve Giovando, G. (2023). Digital workplace and organization performance: Moderating role of digital leadership capability. *Journal Of Innovation & Knowledge*, 8(1). doi:10.1016/j.jik.2023.1003342444-569X

- Cortellazzo, L., Bruni, E. ve Zampieri, R. (2019). The Role of Leadership in a Digitalized World: A Review. *Frontiers in Psychology*, 10. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01938> adresinden erişildi.
- Çakan, S. (2021). Dijital Dönüşüm ve Aile İşletmelerinde Liderlik. O. Yılmaz, Ö. Çark ve C. Tınaztepe (Ed.), *Aile İşletmelerinde Dijital Dönüşümün Yönetimi* içinde (1. bs., ss. 133-149). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çark, Ö. (2020). Dijital Dönüşümün İşgücü Ve Meslekler Üzerindeki Etkileri. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 4(Özel Sayı 1), 19-34.
- Çark, Ö. (2021). Endüstri 4.0 ve Aile İşletmeleri Üzerindeki Etkileri. O. Yılmaz ve Ö. Çark (Ed.), *Aile İşletmelerinde Dijital Teknolojiler* içinde (1. bs., ss. 1-31). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çark, Ö. (2022). İş Yaşamında Güncel Liderlik Yaklaşımlarına Dair Alan Yazın İncelemesi. N. T. İrge (Ed.), *Yönetel Kavramlara Güncel Bakışlar* içinde (ss. 251-273). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çelebi, F. (2021). *Dijital Çağda Liderlik ve Girişimcilik*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Daradkeh, L., Villar, R. ve Nashwan, A. (2022). The perception of nursing leaders towards communication and relationship management competencies in using digital platforms during COVID-19 in Qatar: A cross-sectional study. *Journal of Nursing Management*, 30(7). doi:10.1111/jonm.13722
- Dewi, R. ve Sjabadhyni, B. (2021). Digital Leadership as a Resource to Enhance Managers' Psychological Well-Being in the COVID-19 Pandemic Situation in Indonesia. *South East Asian Journal of Management*, 15(2), 154-168. doi:10.21002/seam.v15i2.12915
- Fatima, T. ve Masood, A. (2023). Impact of digital leadership on open innovation: A moderating serial mediation model. *Journal of Knowledge Management*. doi:10.1108/JKM-11-2022-0872
- Fidan, M. (2020). Lider Takipçi İlişkisi Bağlamında Liderliğin Tarihsel Evrimi ve Kadın Liderliği. *Istanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2019(19), 53-70. doi:10.26650/iukad.2019.19.004
- Gümüş, N. ve Çark, Ö. (2021). The Effect of Customers' Attitudes Towards Chatbots on their Experience and Behavioural Intention in Turkey. *Interdisciplinary Description of Complex Systems: INDECS*, 19(3), 420-436. doi:10.7906/indecs.19.3.6
- Ha, K. (2020). Digital Business Leadership: Digital Transformation, Business Model Innovation, Agile Organization, Change Management. *R & D Management*, 50(2), 171-172. doi:10.1111/radm.12368
- Haddud, A. ve McAllen, D. (2018). Digital Workplace Management: Exploring Aspects Related to Culture, Innovation, and Leadership. D. Kocaoglu, T. Anderson, D. Kozanoglu, K. Niwa, H. Steenhuis ve G. Perman (Ed.), *Eastern Michigan University* içinde . 2018 Portland International Conference On Management Of Engineering And Technology (Picmet '18): Managing Technological Entrepreneurship: The Engine For Economic Growth, sunulmuş bildiri.
- Hung, B. Q., Hoa, T. A., Hoai, T. T. ve Nguyen, N. P. (2023). Advancement of cloud-based accounting effectiveness, decision-making quality, and firm performance through digital transformation and digital leadership: Empirical evidence from Vietnam. *Heliyon*, 9(6). doi:10.1016/j.heliyon.2023.e16929
- Hunt, T. ve Fedynich, L. C. (2018). Leadership: Past, Present, and Future: An Evolution of an Idea. *Journal of Arts and Humanities*, 08(02), 20-26.
- Imran, F., Shahzad, K., Butt, A. ve Kantola, J. (2020). Leadership Competencies for Digital Transformation: Evidence from Multiple Cases. J. I. Kantola, S. Nazir ve V. Salminen (Ed.), *Advances in Human Factors, Business Management and Leadership* içinde , *Advances in Intelligent Systems and Computing* (C. 1209, ss. 81-87). Cham: Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-030-50791-6_11

- Işık İnan, Ö. ve Serinkan, C. (2020). Liderlik Yaklaşımları ve SporYönetiminde Liderlik. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 308-332.
- İrge, N. T. (2021). Dijital Dönüşüm Sürecinde Aile Şirketlerinde Yeni Nesile Yetki Devri. O. Yılmaz, Ö. Çark ve C. Tınaztepe (Ed.), *Aile İşletmelerinde Dijital Dönüşümün Yönetimi* içinde (1. bs., ss. 89-132). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Jackson, N. ve Dunn-Jensen, L. (2021). Leadership succession planning for today's digital transformation economy: Key factors to build for competency and innovation. *Business Horizons*, 64(2), 273-284. doi:10.1016/j.bushor.2020.11.008
- Khaw, T., Teoh, A., Khalid, S. ve Letchmunan, S. (2022). The impact of digital leadership on sustainable performance: A systematic literature review. *Journal of Management Development*, 41(9/10), 514-534. doi:10.1108/JMD-03-2022-0070
- Kokot, K., Đunđek Kokotec, I. ve Klačmer Čalopa, M. (2023). Digital Leadership and Maturity as a Key to Successful Digital Transformation: Country Case Study of Croatia. *TEM Journal*, 192-199. doi:10.18421/TEM121-25
- Krehl, E. ve Buttgen, M. (2022). Uncovering the complexities of remote leadership and the usage of digital tools during the COVID-19 pandemic: A qualitative diary study. *German Journal of Human Resource Management-Zeitschrift Für Personalforschung*, 36(3), 325-352. doi:10.1177/23970022221083697
- Magesa, M. M. ve Jonathan, J. (2022). Conceptualizing digital leadership characteristics for successful digital transformation: The case of Tanzania. *Information Technology for Development*, 28(4), 777-796. doi:10.1080/02681102.2021.1991872
- Maniscalco, C. ve Maniscalco, C. (2020). Digital Innovation Leadership Firsthand Accounts. *Distributed Leadership and Digital Innovation: The Argument for Couple Leadership* içinde (ss. 15-34).
- Martins, H. (2019). Digital Transformation and Digital Leadership. *Healthcare Informatics Research*, 25(4), 350-351. doi:10.4258/hir.2019.25.4.350
- Oberer, B. ve Erkollar, A. (2018). Leadership 4.0: Digital Leaders in the Age of Industry 4.0. *International Journal of Organizational Leadership*, 7(4), 404-412. doi:10.33844/ijol.2018.60332
- Ordu, A. ve Nayir, F. (2021). Dijital Liderlik Nedir? Bir Tanım Önerisi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 68-81. doi:10.19160/e-ijer.946094
- Rotzinger, J. (2017). Unternehmen erfolgreich in (die) Zukunft führen. *Gruppe. Interaktion. Organisation. Zeitschrift für Angewandte Organisationspsychologie (GIO)*, 48(4), 273-278. doi:10.1007/s11612-017-0387-1
- Schiama, G., Schettini, E., Santarsiero, F. ve Carlucci, D. (2022). The transformative leadership compass: Six competencies for digital transformation entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 28(5), 1273-1291. doi:10.1108/IJEER-01-2021-0087
- Topcuoglu, E., Kobanoglu, M., Kaygin, E., Karafakioglu, E., Erdogan, S., Torun, B. ve Oktaysoy, O. (2023). The Improving Role of Digital Leadership in the Impact of Social Loafing on Job Performance. *International Journal of Organizational Leadership*, 12(1), 22-40. doi:10.33844/ijol.2023.60347
- Topcuoglu, E., Oktaysoy, O., Erdogan, S., Kaygin, E. ve Karafakioglu, E. (2023). The Mediating Role of Job Security in the Impact of Digital Leadership on Job Satisfaction and Life Satisfaction. *Marketing and Management Of Innovations*, 14(1), 122-132. doi:10.21272/mmi.2023.1-11
- Türk, A. (2023). Digital leadership role in developing business strategy suitable for digital transformation. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2022.1066180> adresinden erişildi.

- Wang, Y., Jiang, B. ve Wakuta, Y. (2022). How digital platform leaders can foster dynamic capabilities through innovation processes: The case of taobao. *Technology Analysis & Strategic Management*. doi:10.1080/09537325.2022.2050690
- Wirtz, B. W. (2019). *Digital Business Models: Concepts, Models, and the Alphabet Case Study*. Progress in IS. Cham: Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-030-13005-3
- Yao, Q., Tang, H., Liu, Y. ve Boadu, F. (2023). The penetration effect of digital leadership on digital transformation: The role of digital strategy consensus and diversity types. *Journal of Enterprise Information Management, ahead-of-print*(ahead-of-print). doi:10.1108/JEIM-09-2022-0350
- Yopan, M., Kasali, R., Balqiah, T. ve Pasaribu, M. (2022). The Role of Digital Leadership, Customer Orientation and Business Model Innovation for IoT Companies. *International Journal of Business*, 27(2).

İŞLETMELERİN ULUSLARARASI LAŞMASINDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Bayram İlter

“Eğer yapmaya çalıştığınız tek şey aslında rakiplerinizle aynı şeyse, o zaman çok başarılı olmanız pek olası değildir”

Michael Porter

GİRİŞ

21. yüzyıl insanlık tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisi olarak kabul edilmektedir (Grenville, 2005). Çeşitli devrimlerin ortaya çıktığı (Rotterdam ve Willingham, 2009: 16) ve pek çok bilim dalında büyük başarıların elde edildiği bu yüzyılda (Ginzburg, 2001: 149) bilimin gelişme hızının diğer yüzyıllara nazaran dikkat çekici boyutlara ulaşmış olması (Ginzburg, 2001: 149) bu yüzyılı diğer yüzyıllardan ayrıcalıklı kılmaktadır. Bilgiye dayalı oluşan yeni düzen (Mo-Im, 2000: 7) ve ekonomiden politikaya, kültürden sanata kadar insanlığın bildiği her şeyi teknoloji ve ona dayalı gelişen inovasyon ve dijitalleşme etrafında yeniden şekillendirmektedir.

Bu çağın belki de en önemli gelişmelerinden birisi, bilgi ve iletişim teknolojilerinde bir devrimin gerçekleşmiş olmasıdır (Drake ve Reid, 2018: 32). Bu devrim dünyanın giderek daha da küresel ağ bağlantılı hale gelmesine neden olduğu gibi (Drake ve Reid, 2018: 32), aynı zamanda işe yaklaşım ve düşünce şeklimizi de tamamen değiştiren temel bir yıkıcı güç haline dönüşmüştür (Parida, 2018: 23). Bunda eski doğu bloğu olarak adlandırılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ülkelerinin 1991'de tamamen çökmesi sonrası, dünya genelindeki iki kutuplu düzenin sonlanması ile (Lupitu, 2014), başlayan küreselleşme ve ekonomik liberalizasyon giderek belirgin bir ivme yakalama-

KAYNAKÇA

- Aktepe, C., ve Kayış, İ. G. (2020). Teknokentlerdeki Uluslararası Teknoloji Firmalarının Uluslararasılaşma Yöntemleri ve Uluslararasılaşma Sürecini Etkileyen Faktörler. *Third Sector Social Economic Review*, 55(4), 2931-2950.
- Andersen, O. (1993). On the internationalization process of firms: A critical analysis. *Journal of International Business Studies*, (24), 209-231.
- Andersson, S. (2004). Internationalization in different industrial contexts. *Journal of Business Venturing*, 19(6), 851-875.
- Arenius, P., Sasi, V., ve Gabriellson, M. (2005). Rapid internationalisation enabled by the Internet: The case of a knowledge intensive company. *Journal of International Entrepreneurship*, (3), 279-290.
- Autio, E., Sapienza, H.J. ve Almeida, J.G. (2000). Effects of age at entry, knowledge intensity, and imitability on international growth. *Academy of Management Journal*, (43), 909-924.
- Barcellos, E. P., Cyrino, Á.B., Oliveira, M.M., ve Fleury, M.T.L. (2010). Does Internationalization Pay off? A Study of the Perceived Benefits and Financial Performance of the International Operations of Brazilian Companies, *Journal Globalization, Competitiveness and Governability*, 4(3), 38-61.
- Barrett, N. J. (1986). A study of the internationalisation of Australian manufacturing firms. PhD thesis, University of New South Wales, Sydney.
- Bilkey, W. J., ve Tesar, G. (1977). The export behavior of smaller-sized Wisconsin manufacturing firms. *Journal of international business studies*, (8), 93-98.
- Bouwman, H., Nikou, S., ve de Reuver, M. (2019). Digitalization, business models, and SMEs: How do business model innovation practices improve performance of digitalizing SMEs?. *Telecommunications Policy*, 43(9), 101828.
- Branca, T. A., Fornai, B., Colla, V., Murri, M. M., Streppa, E., ve Schröder, A. J. (2020). The challenge of digitalization in the steel sector. *Metals*, 10(2), 288.
- Brandenburg, U., ve De Wit, H. (2011). The end of internationalization. *International higher education*, (62).
- Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. *The international encyclopedia of communication theory and philosophy*, 1-11.
- Brunnermeier, M. K., James, H., ve Landau, J. P. (2019). The digitalization of money (No. w26300). National Bureau of Economic Research.
- Buckley, P. J. 2002. Is the international business research agenda running out of steam? *Journal of International Business Studies*, 33 (2): 365-373.
- Buckley, P. J. ve Ghauri, P. N. (2004). Globalisation, economic geography and the strategy of multinational enterprises", *Journal of International Business Studies*, 35(2), 81-98.
- Burki, T. (2018). Developing countries in the digital revolution. *The Lancet*, 391(10119), 417.
- Calof, J. L. (1993). The impact of size on internationalization. *Journal of Small Business Management*, 31(4), 60.
- Candemir, A. (2009). Dogrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler. *Ege Academic Review*, 9(2), 659-675.
- Casillas, J. C., ve Acedo, F. J. (2013). Speed in the internationalization process of the firm. *International Journal of Management Reviews*, 15(1), 15-29.
- Castaldi, L., Iscaro, V., Maresca, P., ve Mazzoni, C. (2019). Digital transformation and internationalization: A complexity approach. In *Digital Transformation and Internationalization of Firms: Prospects, Challenges and Future Agenda Conference, Palermo Italy*.

- Cavusgil, S. T. (1980). On the internationalization process of the firm. *European research*, (6), 273-281.
- Cavusgil, S. T., Bilkey, W. J., & Tesar, G. (1979). A note on the export behavior of firms: exporter profiles. *Journal of International Business Studies*, (10), 91-97.
- Caylar, P. L., Noterdaeme, O., ve Naik, K. (2016). Digital in industry: From buzzword to value creation. *Mckinsey Company. Digit. Mckinsey*, 2(1).
- Cornia, G. A. (Ed.). (2004). *Inequality, growth, and poverty in an era of liberalization and globalization*. OUP Oxford.
- Czinkota, M. R., Ronkainen, I. A., ve Gupta, S. (2021). *International Business*. Cambridge University Press.
- Dagnino, G. B., ve Resciniti, R. (2021). Introduction to the Special Issue: "The age of digital internationalization—Strategic capabilities, cultural distance and customer value". *Journal of Management and Governance*, 25, 967-981.
- DalGLISH, C. (2006). From globalization to the 'global village'. *Global Change, Peace & Security*, 18(2), 115-121.
- Denicolai, S., Zucchella, A., ve Magnani, G. (2021). Internationalization, digitalization, and sustainability: Are SMEs ready? A survey on synergies and substituting effects among growth paths. *Technological Forecasting and Social Change*, 166, 120650.
- Di Cintio, M., Ghosh, S., ve Grassi, E. (2020). Direct or indirect exports: what matters for firms' innovation activities?. *Applied Economics Letters*, 27(2), 93-103.
- Dichtl, Erwin, M. Leibold, Hans-Georg Koglinayr ve Stefan Mueller. (1984). The export-decision of small and medium-sized firms: A review. *Maniagemienlint iterniationiaRI ewiev*, 24(2): 49-60.
- Divrik, B. (2022). Türk Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçısı Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Uluslararasılaşma Sürecinde Dijitalleşmenin Etkileri ve Örgütsel Öğrenme Odaklı Bir Model Önerisi. İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.
- Doz, Y. (2011). Qualitative research for international business. *Journal of International Business Studies*, 42, 582-590.
- Drake, S. M., ve Reid, J. L. (2018). Integrated curriculum as an effective way to teach 21st century capabilities. *Asia Pacific journal of educational research*, 1(1), 31-50.
- Engin, A. (2019). Küçük ve orta boy işletmelerin uluslararasılaşmasını engelleyen faktörler: Eskişehir ilinde bir araştırma (Master's Thesis, Anadolu Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Erkutlu, H. ve Eryiğit, S. (2001). Uluslararasılaşma Süreci . *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 149-164.
- Feis, H. (2015). *The atomic bomb and the end of World War II*. Princeton University Press.
- Forsgren, M. (2002). The concept of learning in the Uppsala internationalization process model: a critical review. *International Business Review*, 11(3), 257-277.
- Frey, B. S., ve Waldenström, D. (2004). Markets work in war: World War II reflected in the Zurich and Stockholm bond markets. *Financial History Review*, 11(1), 51-67.
- Gallo, M. A., ve Sveen, J. (1991). Internationalizing the family business: Facilitating and restraining factors. *Family business review*, 4(2), 181-190.
- Gao, F., Lin, C., ve Zhai, H. (2022). Digital transformation, corporate innovation, and international strategy: Empirical evidence from listed companies in China. *Sustainability*, 14(13), 8137.
- Gerth, A. B., ve Rothman, S. (2007). The future IS organization in a flat world. *Information Systems Management*, 24(2), 103-111.

- Ghauri, P. N., ve Usunier, J. C. (Eds.). (2003). *International business negotiations*. Emerald Group Publishing.
- Ginzburg, V. L. (2001). What Problems of Physics and Astrophysics Seem Now to Be Especially Important and Interesting (Thirty Years Later, Already on the Verge of the 21st Century)?. *The Physics of a Lifetime: Reflections on the Problems and Personalities of 20th Century Physics*, 149-197.
- Gobble, M. M. (2018). Digitalization, digitization, and innovation. *Research-Technology Management*, 61(4), 56-59.
- Green, M. F. (2012). Measuring and assessing internationalization. *NAFSA: Association of International Educators*, 1(1), 1-26.
- Grenville, J. A. S. (2005). *A History of the World from the 20th to the 21st Century*. Psychology Press.
- Hanelt, A., Bohnsack, R., Marz, D. ve Antunes Marante, C. (2021), A Systematic Review of the Literature on Digital Transformation: Insights and Implications for Strategy and Organizational Change. *J. Manage. Stud.*, (58),1159-1197.
- Hansson, A., ve Hedin, K. (2007). *Motives for internationalization : Small companies in Swedish incubators and science parks (Dissertation, Universitetsbiblioteket)*.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., ve Perraton, J. (1999). *Global transformations: Politics, economics and culture*. In *Politics at the Edge: The PSA Yearbook 1999* (pp. 14-28). London: Palgrave Macmillan UK.
- Holtbrügge, D. (2005). *Die Lerntheorie der Internationalisierung von Johanson/Vahlne: Grundzüge, empirische Relevanz und Kritik. Arbeitspapier des Department for International Management*, (3).
- Hosseini, M. (2016). *The Internationalization of SMEs: An Interactive Perspective of Firm-Level Entrepreneurship and Network Structure (Doctoral dissertation, Linköping University Electronic Press)*.
- Iyamu, I., Xu, A. X., Gómez-Ramírez, O., Ablona, A., Chang, H. J., Mckee, G., ve Gilbert, M. (2021). Defining digital public health and the role of digitization, digitalization, and digital transformation: scoping review. *JMIR public health and surveillance*, 7(11), e30399.
- Jensen, Michael C. (1986). Agency Costs of Free Cash Flow, Corporate Finance, And Takeovers. *American Economic Review*, (76), 323-29.
- Johanson, J. ve Mattson L.G. (2015). *Internationalisation in industrial systems—a network approach. Knowledge, Networks and Power*. UK, Springer 111-132.
- Johanson, J. ve Vahlne J. E. (1990), *The Mechanism of Internationalization, International Marketing Review*, 7 (4). 1-24.
- Johanson, J., ve Vahlne, J. E. (1993). *Management of Internationalization (43-78)*. Springer Netherlands.
- Johanson, J., ve Vahlne, J. E. (2017). *The internationalization process of the firm—a model of knowledge development and increasing foreign market commitments*. In *International business (145-154)*. Routledge.
- Johanson, Jan ve Finn Wiedersheim-Paul. (1975). *The internationalization of the firm-Four Swedish cases*. *Journal of Maniagemtien Sittudies*, 12(3): 305-22.
- Johanson, Jan ve Jan-Erik Vahlne. (1977). *The internationalization process of the firm-A model of knowledge development and increasing foreign market commitments*. *Journal of International Business Studies*, 8 (Spring/Summer): 23-32.
- Johnston, W. J., ve Czinkota, M. R. (1981). *Managerial motivations as determinants of industrial export behavior*. College of Administrative Science, Ohio State University.

- Jones, M. ve Coviello, N.E. (2005). Internationalisation: conceptualising an entrepreneurial process of behaviour in time. *Journal of International Business Studies*, (36), 284–303.
- Jones, M.V. (1999). The internationalization of small high technology firms. *Journal of International Marketing*, (7), 15–41.
- Jones, R. W., ve Krueger, A. O. (2004). liberalization and globalization. *The Encyclopedia of Public Choice*, 1, 137.
- Karaaslan, M. H. (2021). Yeni Kurulan Girişimlerin Uluslararasılaşması: Nasıl? Ve Neden?. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 16(1), 61-75.
- Knight, G. ve Liesch, P. (2016). Internationalization: From incremental to born global. *Journal of World Business*, 51: (1): 93-102.
- Knight, J. (2003). Updated definition of internationalization. *International Higher Education*, (33).
- Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of studies in international education*, 8(1), 5-31.
- Knight, J. (2011). Five myths about internationalization. *International higher education*, (62).
- Koçak, M. (2019). İşletmelerin Uluslararasılaşmasına Yönelik Kavramsal Bir Çerçeve. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 169-190.
- Krzywdzinski, M., Jurgens, U., ve Pfeiffer, S. (2016). The Fourth Revolution: The Transformation of Manufacturing Work in the Age of Digitalization. *WZB Report*, 22-25.
- Laffan, B. (1998). The European Union: a distinctive model of internationalization. *Journal of European Public Policy*, 5(2), 235-253.
- Latzer, M. (2021). Digital Trinity–Controllable Evolution–Everyday Religion. Characteristics of the Socio-Technical Transformation of Digitalization. *Characteristics of the Socio-Technical Transformation of Digitalization* (May 27, 2021).
- Latzer, M. (2022). The Digital Trinity—Controllable Human Evolution—Implicit Everyday Religion: Characteristics of the Socio-Technical Transformation of Digitalization. *KZfSS Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 74(Suppl 1), 331-354.
- Lee, Y. Y., ve Falahat, M. (2019). The impact of digitalization and resources on gaining competitive advantage in international markets: Mediating role of marketing, innovation and learning capabilities. *Technology Innovation Management Review*, 9(11).
- Leviäkangas, P. (2016). Digitalisation of Finland's transport sector. *Technology in Society*, 47, 1-15.
- Lindert, P. H., ve Williamson, J. G. (2003). Does globalization make the world more unequal?. In *Globalization in historical perspective* (227-276). University of Chicago Press.
- Link 1 <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization> Erişim Tarihi 19/09/2023.
- Loebbecke, C., ve Picot, A. (2015). Reflections on societal and business model transformation arising from digitization and big data analytics: A research agenda. *The Journal of Strategic Information Systems*, 24(3), 149-157.
- Lu, J. W., ve Beamish, P. W. (2001). The internationalization and performance of SMEs. *Strategic Management Journal*, 22(6-7), 565-586.
- Ludwig, S., ve Stegmann, C. (2021). Digitalization Strategy. *The Digital Journey of Banking and Insurance, Volume I: Disruption and DNA*, 19-33.
- Lupitu, R. (2014). the collapse of the bipolar world. White house-kremlin relations between 1985-1991 from realism perspective. *Revista de Administratie Publica si Politici Sociale*, 12(1), 61.
- M. Madaleno, C. A. Varum, and I. Horta, "SMEs performance and internationalization: A traditional industry approach," *Ann. Econ. Financ.*, vol. 19, no. 2, 2018.

- Masson, M. P. R. (2001). Globalization facts and figures. International Monetary Fund.
- McAuley, A. (1999). Entrepreneurial Instant Exporters in the Scottish Arts and Crafts Sector. *Journal of International Marketing*, 7(4), 67-82.
- Meissner, H., ve Gerber, S. (1980). Die Auslandsinvestition als Entscheidungsproblem.- *Forschung und Praxis*, 32. Jg., Nr. 3.
- Melin, L. (1992). Internationalization as a strategy process. *Strategic management journal*, 13(S2), 99-118.
- Melin, L. (2017). Internationalization as a strategy process. In *International Business* (401-420). Routledge.
- Meneses, R., ve Pinho, H. (2019). Causes of de-internationalization: Evidence of six cases. In *Handbook of Research on Corporate Restructuring and Globalization* (pp. 170-192). IGI Global.
- Merkert, J., Mueller, M., ve Hubl, M. (2015). A survey of the application of machine learning in decision support systems. Twenty-Third European Conference on Information Systems (ECIS), Münster, Germany.
- Mert, K. (2020). Türk yazınında uluslararası işletmecilik: 1990-2019 yıllarına dair bir içerik analizi. *İstanbul Management Journal*, (89), 97-132.
- Micoli, S. (2020). Digital Transformation And Internationalization: How Digital Transformation Affects Internationalization Strategies Of Smes. University Of Padua, School of Economics and Political Sciences, Master Degree. <https://hdl.handle.net/20.500.12608/23410>.
- Mo-Im, K. (2000). Meeting the challenges of the 21st century. *Journal of Nursing Scholarship*, 32(1), 7.
- Molin, W., Yuanyang, S., Haifeng, Y., ve Xiaoyu, Z. (2022). Impact of digital transformation on the scope of firm internationalization: The mediating role of dynamic capability. *Foreign Economics & Management*, 44(05), 33-47.
- Morrar, R., Arman, H., ve Mousa, S. (2017). The fourth industrial revolution (Industry 4.0): A social innovation perspective. *Technology innovation management review*, 7(11), 12-20.
- Nadeem, A., Abedin, B., Cerpa, N., ve Chew, E. (2018). Digital transformation & digital business strategy in electronic commerce-the role of organizational capabilities. *Journal of theoretical and applied electronic commerce research*, 13(2), 1-8.
- Negroponte, N. (1995). Being Digital (Vintage Bo). *Toronto, Canada: Vintage books*.
- Neubert, M. (2018). The impact of digitalization on the speed of internationalization of lean global startups. *Technology Innovation Management Review*, 8(5).
- OED. (2014). Digitization. In *OED Online*. <http://www.oed.com/view/Entry/240886?rskey=EbrxYN&result=6> Erişim Tarihi 04/08/2023.
- Orellana, S. (2017). Digitalizing collaboration. *Research-Technology Management*, 60(5), 12-14.
- Osterwalder, A., ve Pigneur, Y. (2010). *Business model generation: a handbook for visionaries, game changers, and challengers* (Vol. 1). John Wiley & Sons.
- Özba, D., ve Taşel, F. (2020). İşletmeler için uluslararasılaşmanın önemi ve finansal performans olan etkisine yönelik bir araştırma. *Alanya Akademik Bakış*, 4(3), 789-805.
- Özgen, H., ve Doğan, S. (1997). KOBİ'lerin Uluslar arası Pazara Açılmada Karşılaştıkları Yönetim Sorunları ve Çözüm Önerileri. TÜBİTAK Matbaası, Ankara.
- Pagani, M., ve Pardo, C. (2017). The impact of digital technology on relationships in a business network. *Industrial Marketing Management*, 67, 185-192.
- Parida, V. (2018). Digitalization. J. Frishammar, ve Å. Ericson içinde, *Adressing Societal Challenges*. Luleå: Luleå University of Technology.

- Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J., ve Teppola, S. (2017). Tackling the digitalization challenge: how to benefit from digitalization in practice. *International journal of information systems and project management*, 5(1), 63-77.
- Philbeck, T., ve Davis, N. (2018). The fourth industrial revolution. *Journal of International Affairs*, 72(1), 17-22.
- Pieray, N. (1981). Company internationalisation: active and reactive exporting. *European Journal of Marketing*, 15(3), 26-40.
- Pramanik, H. S., Kirtania, M., ve Pani, A. K. (2019). Essence of digital transformation—Manifestations at large financial institutions from North America. *Future Generation Computer Systems*, (95), 323-343.
- Prashantham, S., ve Young, S. (2011). Post-entry speed of international new ventures. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35(2), 275-292.
- Ramaswamy, K., Kroeck, K. G., ve Renforth, W. (1996). Measuring the degree of internationalization of a firm: A comment. *Journal of International Business Studies*, (27), 167-177.
- Reis, J., Amorim, M., Melão, N., Cohen, Y., ve Rodrigues, M. (2020). Digitalization: A literature review and research agenda. In *Proceedings on 25th International Joint Conference on Industrial Engineering and Operations Management-IJCIEOM: The Next Generation of Production and Service Systems 25* (443-456). Springer International Publishing.
- Rialp, A., ve Rialp, J. (2001). Conceptual Frameworks on SMEs' Internationalization: Past, Present, and Future Trends of Research. *Advances in International Marketing*, (11), 49-78.
- Rotherham, A. J., ve Willingham, D. (2009). 21st century. *Educational leadership*, 67(1), 16-21.
- Rowden, R. W. (2001). Research note: how a small business enters the international market. *Thunderbird International Business Review*, 43(2), 257-268.
- Rudyk, N. V., Niyazbekova, S. U., Yessymkhanova, Z. K., ve Toigambayev, S. K. (2022). Development and Regulation of the Digital Economy in the Context of Competitiveness. In *Cooperation and Sustainable Development* (pp. 167-174). Springer International Publishing.
- Ruzzier, M., Hisrich, R. D. ve Antoncic, B. (2006). SME internationalization research: past, present, and future. *Journal of Small Business & Enterprise Development*, 13(4), 476-497.
- Rüßmann, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P., ve Harnisch, M. (2015). *Industry 4.0. The future of productivity and growth in manufacturing industries*. The Boston Consulting Group.
- Sapienza, H., Autio, E., George, G. ve Zahra, S.A. (2006). A capabilities perspective on the effects of early internationalization on firm survival and growth. *Academy of Management Review*, (31), 914-933.
- Savić, D. (2020). From Digitization and Digitalization to Digital Transformation: A Case for Grey Literature Management. *Grey Journal (TGJ)*, 16(1).
- Schallmo, D. R., ve Tidd, J. (2021). *Digitalization*. Cham: Springer International Publishing.
- Schallmo, D. R., Williams, C. A., Schallmo, D. R., ve Williams, C. A. (2018). History of digital transformation. *Digital Transformation Now! Guiding the Successful Digitalization of Your Business Model*, 3-8.
- Schmitt, C., ve Baldegger, R. (2020). Digitalization and Internationalization. *Management Review*, 10(4), 3-4.
- Schwertner, K. (2017). Digital transformation of business. *Trakia Journal of Sciences*, 15(1), 388-393.
- Shaw, V., ve Darroch, J. (2004). Barriers to internationalisation: a study of entrepreneurial new ventures in New Zealand. *Journal of International Entrepreneurship*, (2), 327-343.

- Sideri, S. (1997) 'Globalisation and regional integration', *European Journal of Development Research*, 9 (1): 38-81.
- Strange, R., Chen, L., ve Fleury, M. T. L. (2022). Digital transformation and international strategies. *Journal of International Management*, 28(4), 100968.
- Sullivan, D. (1994). Measuring the degree of internationalization of a firm. *Journal of international Business Studies*, (25), 325-342.
- Sundaram, J. K., ve Baudot, J. (Eds.). (2007). *Flat world, big gaps: economic liberalization, globalization, poverty and inequality*. Zed Books.
- Svahn, F., Mathiassen, L., ve Lindgren, R. (2017). Embracing digital innovation in incumbent firms. *MIS quarterly*, 41(1), 239-254.
- Şentürk, B. (2014). Effective digitization in archives. *Journal of Balkan Libraries Union*, 2(1), 11-15.
- Tamer Cavusgil, S., ve Godiwalla, Y. M. (1982). Decision-making for international marketing: A comparative review. *Management Decision*, 20(4), 47-54.
- Taş, A., Cevrioğlu, E., ve Bolel, B. (2017). Uluslararasılaşma Modellerinin Türk Firmalarının Uluslararasılaşma Eğilimlerini Açıklama Gücü Üzerine Bir İnceleme1. *Journal of Business*, 5(2), 135-154.
- Topak, A., ve Nayır Zamantılı, D. (2007). Uluslararasılaşma Sürecinde Formel Ve Informel Bilgi Kaynaklarının Kullanımı: Türk Nakliye Kuruluşlarının Görüşleri. 4. Kobi'ler Ve Verimlilik Kongresi, 7-8.
- Turnbull, P. W. (1985). Internationalization of the firm: a stages process or not?, paper presented at a conference on Export Expansion and Market Entry Modes, Dalhousie University, Halifax.
- Turnbull, P. W. (1987). A challenge to the stages theory of the internationalization process. In Philip J. Rosson & Stanley D. Reid, editors, *Managing export entry and expansion*. New York.
- Tuselmann, H., Buzdugan S. ve Caq, Q. (2016). Introduction: Impact of International Business: Challenges and Solutions for Policy and Practice. *Impact of International Business*. Uk, Springer 1-8.
- Ulrich, D., ve Lake, D. (1991). Organizational capability: Creating competitive advantage. *Academy of Management Perspectives*, 5(1), 77-92.
- Ungureanu, A. V. (2020, August). The transition from industry 4.0 to industry 5.0. The 4Cs of the global economic change. In *16th Economic International Conference NCOE 4.0 2020* (pp. 70-81). Editura Lumen, Asociatia Lumen.
- Veglio, V., Nippa, M., ve Gunkel, M. (2020). Digital transformation and internationalization of SMEs: emerging challenges, opportunities and threats. *Piccola Impresa/Small Business*, (2).
- Velinov, E., Maly, M., Petrenko, Y., Denisov, I., ve Vassilev, V. (2020). The role of top management team digitalization and firm internationalization for sustainable business. *Sustainability*, 12(22), 9502.
- Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N., ve Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of business research*, 122, 889-901.
- Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The journal of strategic information systems* 28, (2)118-144.
- Vial, G. (2021). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *Managing Digital Transformation*, 13-66.

- Wachal, R. (1971). Humanities and computers: A personal view. *The North American Review*, 256(1), 30-33.
- Waters, M. (2013). *Globalization*. London, Routledge.
- Watson, G. F., IV., Weaven, S., Perkins, H., Sardana, D. ve Palmatier, R. W. (2018). International market entry strategies: Relational, digital, and hybrid approaches. *Journal of International Marketing*, 26(1), 30-60.
- Welch, L. S., ve Luostarinen, R. (1988). Internationalization: evolution of a concept. *Journal of general management*, 14(2), 34-55.
- Welch, L. S., ve Wiedersheim-Paul, F. (1979). Export promotion policy-a new approach. *Australian Journal of Management*, 4(2), 165-177.
- Westerman, G., Bonnet, D., ve McAfee, A. (2014). *Leading digital: Turning technology into business transformation*. Harvard Business Press.
- Wiedersheim-Paul, F., Olson, H. C., ve Welch, L. S. (1978). Pre-export activity: The first step in internationalization. *Journal of international business studies*, (9), 47-58.
- Wilkins, M. 1997. The conceptual domain of international business inquiry. In B. Tyne ve D. Nigh (Eds), *International business: An emerging vision*. Columbia, SC: University of South Carolina Press.
- Xu, M., David, J. M. ve Kim, S. H. (2018). The fourth industrial revolution: Opportunities and challenges. *International journal of financial research*, 9(2), 90-95.
- Yaprak, A. (1985). A empirical study of the differences between small exporting and non-exporting us firms. *International Marketing Review*, 2(2), 72-83.
- Zahra, S. A., ve George, G. (2017). International entrepreneurship: The current status of the field and future research agenda. *Strategic entrepreneurship: Creating a new mindset*, 253-288.
- Zen, F., ve Faizin, M. A. (2021, November). An Overview of Digitalization and Internationalization Msmes: A Conceptual Paper. In *BISTIC Business Innovation Sustainability and Technology International Conference (BISTIC 2021)* (pp. 195-200). Atlantis Press.
- Zscheischler, J., Brunsch, R., Rogga, S., ve Scholz, R. W. (2022). Perceived risks and vulnerabilities of employing digitalization and digital data in agriculture–Socially robust orientations from a transdisciplinary process. *Journal of cleaner production*, 358, 132034.

ENDÜSTRİ 4.0 ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN ANALİZİ

Havva Değirmenci Tarakcı - İbrahim Yıkılmaz

GİRİŞ

İnsanoğlu, ilk zamanlardan itibaren hep bir arayış ve yaşam mücadelesi içerisinde olmuştur. Avcı toplayıcı topluluklardan günümüze kadar sürekli tüketen bir canlı olan insanlık; artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilmek, daha konforlu yaşayabilmek için “nasıl daha çok üretim?” sorusuna cevap aramıştır. Bu amaçla icatlar yapılarak, coğrafi keşiflerle yeni ülkelerin ve ticaret yollarının ortaya çıkması, ardından yaşanan savaşlar dünyadaki ekonomik dengeleri değiştirmiştir. Paranın en temel güç olduğu günümüzde ekonomisi gelişmiş ülkeler dünya pazarına yön veren kilit konuma gelmişlerdir.

18. yüzyılda buharlı makinelerin icadıyla endüstri devrimleri üretimde daha önce örneği görülmemiş düzeyde bir sıçramaya sebep olmuştur. Ardından elektrik ve internet teknolojilerinde yaşanan gelişmeler diğer endüstri devrimlerini de beraberinde getirerek üretim ve sanayi alanında büyük değişikliklere yol açmıştır.

Günümüze gelindiğinde bir dönüşüm hareketi olarak ortaya çıkan sonuncu endüstri devrimi endüstri 4.0, dünya genelinde hızla yayılarak öne çıkan konuların başında yer almaktadır. Gelişen teknolojilerin sanayi ve üretim sektöründe büyük değişikliklere sebep olmasıyla birlikte ülkelerin rekabet gücünü artırmalarında ve ekonomilerini büyütmelerinde önemli ve sürdürülebilir fırsatlar sunmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan Türkiye, küresel pazardan pay alabilmek, rakipleriyle yarışabilmek ve sanayisini genişletebilmek adına endüstri 4.0'ın önemini ve potansiyelini kavramış bir şekilde bu yaşanan büyük değişime uyum sağlamak için birtakım adımlar atmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alçın, S. (2016). Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0. *Journal of Life Economics*, sayı. 8, ss. 19-30, <http://dx.doi.org/10.15637/jlecon.129>
- Albers, A. & B. Gladysz & T. Pinner & V. Butenko & T. Stürmlinger (2016), "Procedure for defining the system of objectives in the initial phase of an industry 4.0 project focusing on intelligent quality control systems", *Procedia CIRP*, (52), 262-267.
- Abersfelder, S. & E. Bogner & A. Heyder & J. Frankel (2016), "Application and validation of an existing Industry 4.0 guideline for the development of specific recommendations for implementation", *Advanced Materials Research*, 1140, 465-472.
- Ayboğa, H., & Görmüş, L. (2022). Endüstri 4.0-Türkiye'nin Durumu Ve Yapılması Gerekenler. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (17), 82-98.
- Aydınbaş, G., & Erdiñç, Z. (2023). Endüstri 4.0 Yolunda Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sakarya İktisat Dergisi*, 12(2), 187-211.
- Barutcu, H. C. (2019). *Endüstri 4.0 Uygulamalarının Üretim Süreçlerine Etkisi: Bosch San. ve Tic. A. Ş. Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bortolini, M., Ferrari, E., Gamberi, M., Pilati, F. and Faccio M. (2017). Assembly system design in the Industry 4.0 era: a general framework. *IFAC PapersOnLine*, 50-1, 5700-5705.
- Bulut, E., & Akçacı, T. (2017). Endüstri 4.0 ve inovasyon göstergeleri kapsamında türkiye analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(7), 55-77.
- Craig, A. B. (2013). *Understanding augmented reality: Concepts and applications*. Amsterdam: Morgan Kaufmann
- Davenport, T. (2018). *Big Data @work, efsaneye son vermek, fırsatları keşfetmek*, (Çev: Müge Çavdar), Türk Hava Yolları Yayınları
- Doğru, B., & Meçik, O. (2018). Türkiye'de Endüstri 4.0'in İşgücü Piyasasına Etkileri: Firma Beklentileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (Endüstri 4.0 ve Örgütsel Değişim Özel Sayısı), 1581-1606.
- Gabaçlı, N., & Uzunöz, M. (2017). IV. Sanayi devrimi: Endüstri 4.0 ve otomotiv sektörü. In ICPESS (International Congress on Politic, Economic and Social Studies) (No. 3).
- Ghobakhloo, M. (2018). The future of manufacturing industry: a strategic roadmap toward Industry 4.0. *Journal of manufacturing technology management*, 29(6), 910-936.
- Gilchrist, A. (2016). *Industry 4.0: the industrial internet of things*. Apress.
- Görçün, Ö. Faruk. *Dördüncü Endüstri Devrimi: Endüstri 4.0*. İstanbul: Beta Basım Yayıncılık, 2016.
- Göv, S. A., ve Erdoğan, D. (2020). Dördüncü Endüstri Devriminin (Endüstri 4.0) Neresindeyiz?. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 299-318.
- Heng, S. (2014). Industry 4.0 Upgrading of Germany's Industrial Capabilities on the Horizon, *Deutsche Bank Research, Current Issues Sector Research*, 2.
- Kartal, C., ve Şentürk, E.E. (2020). Endüstri 4.0 ve pazarlamada yeni gelişmeler, Endüstri 4.0 paradigması içinde. Ferhat Çetinkaya ve Emine Şener (Ed.) Efe Akademi.
- Koca, K. C. (2018). Sanayi 4.0: Türkiye açısından fırsatlar ve tehditler. *Sosyoekonomi*, 26(36), 245-252.
- Lasi, H., Fettke, P., Kemper, H. G., Feld, T., & Hoffmann, M. (2014). Industry 4.0. *Business & information systems engineering*, 6, 239-242.

- Lu, Y. (2017). Industry 4.0: A Survey On Technologies, Applications And Open Research Issues. *Journal of industrial information integration*.
- Marc Wolter vd., "Industry 4.0 and the Consequences for Labour Market and Economy Scenario Calculations in Line with the BIBB-IAB Qualifications and Occupational Field Projections", *Institute for Employment Research of the Federal Employment Agency, Research Reports*, (2015): 13.
- Neugebauer, R., Hippmann, S., Leis, M., & Landherr, M. (2016). Industrie 4.0-From the perspective of applied research. *Procedia CIRP*, 57, 2-7.
- Nuroğlu, E., ve Nuroğlu, H. H. (2018). Endüstri 4.0'ı Türkiye'nin Dış Ticareti İçin Bir Fırsat Penceresine Dönüştürmek. *Journal of Management and Economics Research*, 16(1), 329-346.
- Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 41-64.
- Sayılgan, E. ve İşler, Y. (2017). Medikal Endüstri 4.0 ile Tıbbi Cihaz Sektörü. Medical Technologies National Congress (TIPTEKNO).
- Schwab, K. (2017), Dördüncü Sanayi Devrimi, Optimist Yayınevi.
- Sung, T.K. (2017). Technological Forecasting & Social Change. <http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2017.11.005>
- T.C. Bilim Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı (2018). *Türkiye'nin Sanayi Devrimi, "Dijital Türkiye" Yol Haritası*. Erişim tarihi: 02.01.2023. https://www.gmka.gov.tr/2023_Dijital-Turkiye-Yol-Haritasi.pdf.
- Tortorella, G. L., Ve Fettermann, D. (2017). Implementation of Industry 4.0 and lean production in Brazilian manufacturing companies. *International Journal of Production Research*, 7543, 1–13. <https://doi.org/10.1080/00207543.2017.1391420>
- Tupa, J., Simota, J. and Steiner, F. (2017). Aspects of risk management implementation for Industry 4.0. *Procedia Manufacturing*, 11, pp. 1223 – 1230.
- TÜBİSAD, (2022). *Türkiye'nin Dijitalleşme Endeksi Raporu*. TÜBİSAD.
- TÜBİTAK, (2016), *Yeni Sanayi Devrimi Akıllı üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası*, Ankara.
- TÜİK. (2023). *Araştırma Geliştirme Faaliyet Araştırması, 2021*. Ankara: TÜİK.
- TÜSİAD ve BCG (2017), *Türkiye'nin Sanayide Dijital Dönüşüm Yetkinliği*, İstanbul, tüsiad
- Ünlü, F., ve Atık, H. (2019). Türkiye'deki İşletmelerin Endüstri 4.0'a Geçiş Performansı: Avrupa Birliği Ülkeleri İle Karşılaştırmalı Ampirik Analiz. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 17(2), 431–463.
- Usta, S. K. (2021). Türkiye'de yürütülen Endüstri 4.0 araştırmaları. *Journal of Turkish Operations Management*, 5(2), 839-861.
- Vaidya, S., Ambad, P., & Bhosle, S. (2018). Industry 4.0–a glimpse. *Procedia manufacturing*, 20, 233-238.
- Wang, S., Wan, J., Li, D., & Zhang, C. (2016). Implementing smart factory of industrie 4.0: an outlook. *International journal of distributed sensor networks*, 12(1), 3159805.
- Yüksekbilgili, Z., & Çevik, G. Z. (2018). Endüstri 4.0 bağlamında Türkiye'nin yerine ilişkin güncel ve gelecek eksenli bir analiz. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 422-436.
- Xu, L. D., Xu, E. L., & Li, L. (2018). Industry 4.0: state of the art and future trends. *International journal of production research*, 56(8), 2941-2962.

<https://www.turkpatent.gov.tr/haberler/2022-yili-sinai-mulkiyet-sayilari-aciklandi> (Erişim Tarihi: 06.08.2023)

<https://www.turkchem.net/siemens-dijital-fabrika-proses-endustrileri-suruculer-divizyonlari.html> (Erişim Tarihi: 25.07.2023)

<https://www.pwc.com/gx/en/industries/industrialmanufacturing/publications/digital-factories-2020.html> (Erişim Tarihi: 05.08.2023)

<https://www.dunya.com/sirketler/039endustri-40-asamasi-turkiyede-yeni-isler-yaratmak-icin-buyuk-haberi-319455> (Erişim Tarihi: 06.08.2023)

DİJİTAL İŞ STRATEJİLERİ

Coşkun Akça

GİRİŞ

Dijital teknolojilerin ve dijitalleşmenin yaygınlaşması, son otuz yılın en dikkat çekici uluslararası ticari ilerlemesini oluşturmaktadır (Watson vd., 2018). Teknolojik ilerlemelerin hız kazandığı, dijital platformların hayatımızın merkezine yerleştiği günümüz dijital ekonomisinde, örgütlerin rekabetçi kalabilmek ve sürdürülebilir büyümeyi sağlayabilmek için dijital stratejileri etkili bir şekilde kullanmaları gerekmektedir. Dijital stratejiler, örgütlerin hedeflerine ulaşmak için dijital teknolojileri, veri analitiğini, yapay zekâyı ve diğer yenilikçi araçları nasıl entegre edeceklerini belirleyen kapsamlı planlardır. Dijital stratejilerin uygulanması, çok çeşitli yenilikleri ve iş modernizasyonunu destekler. Günümüzde, endüstriyel ekonomiden dijital ekonomiye geçiş, iş dünyasında yeni hızlar, mobilite ve şeffaflık ve yaklaşmakta olan dijital devrim, doğal olarak iş yapma paradigmasının gözden geçirilmesini, geleneksel bir organizasyondan teknolojik bir organizasyona dönüşmesini gerektirmektedir (Hrynko, 2019). Geleneksel iş süreçlerinin dijitalleştirilmesi değer yaratmanın önemli bir parçasıdır ve rekabet avantajının kritik bir kaynağıdır (Goerzig ve Bauernhansl, 2018).

Autio (2017) dijitalleşmeyi sosyo-teknik bir süreç olarak nitelendirirken, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) KOBİ'lerde dijitalleşmenin yeterli düzeyde uygulanmasının örgütsel ve insan sermayesi gibi tamamlayıcı bilgi temelli kaynaklara dayandığını belirtmektedir (Eller vd., 2020). Artan rekabete dayanabilmek için örgütler, teknoloji ve iş dünyasının birleşimini içeren bir dijital iş stratejisine ihtiyaç duymaktadır (Bharadwaj vd., 2013). Bharadwaj ve diğerlerine (2013) göre dijital iş stratejisi, "rekabet avan-

litiği, stratejinin başarısını ölçmek ve gelecekteki adımları belirlemek için kritik bir rol oynar.

Dijital iş stratejileri örgütlere birçok fayda sağlamaktadır. Yeni müşteriler, yeni pazarlar, pazarlama iletişimlerinin basım ve dağıtım maliyetlerinin azalması, pazar ihtiyaçlarına daha hızlı yanıt verilmesini sağlayan daha hızlı ürün geliştirme yaşam döngüsü, ürünlerin gönderilme hızının artırılması, kurumsal imaj yönetimi, markanın geliştirilmesi, azalan envanter seviyeleri, rekabet avantajı elde etme ve sürdürülebilir büyümeye örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak, hızla değişen dijital dünyada rekabetçi kalmak için sürekli öğrenmeye ve uyum sağlamaya devam etmek önem arz etmektedir. Dijital iş stratejilerinin günümüz iş dünyasında bir örgütün başarısı için vazgeçilmez hale geldiği görülmektedir. Dijital iş stratejileri örgütlerin hedeflerine ulaşmaları, rekabet avantajı elde etmeleri ve müşteri beklentilerini karşılamaları için gereklidir. Aynı zamanda dijital iş stratejileri, örgütlerin daha verimli çalışmalarını, müşteri deneyimini iyileştirmelerini ve operasyonel mükemmeliyeti yakalamalarını sağlar. Dijital iş stratejileri örgütleri başarıya doğru yönlendiren pusuladır.

KAYNAKÇA

- Akça, C. (2023). Yetenek Yönetiminde Yapay Zekâ Uygulamaları. *Ahi Evran Akademi*, 4(1), 49-63. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aea/issue/77879/1303261>
- Autio, E. (2017). *Digitalisation, Ecosystems, Entrepreneurship and Policy. Perspectives into Topical Issues Is Society and Ways to Support Political Decision Making. Government's Analysis, Research and Assessment Activities Policy Brief 20/2017.*
- Bharadwaj, A., El Sawy, O.A., Pavlou, P.A. & Venkatraman, N. (2013). "Digital business strategy: toward a next generation of insights", *MISQuarterly*, 37(2), 471-482.
- Chaffey, D., & Smith, P. R. (2013). *Emarketing excellence: Planning and optimizing your digital marketing* (4th ed.). London, UK: Taylor & Francis.
- Chaffey, D., & Smith, P. R. (2017). *Digital Marketing Excellence: Planning, Optimizing and Integrating Online Marketing*. London: Routledge.
- Chaffey, D. (2015). *Digital Business and E-commerce Management: Strategy, Implementation and Practice*. United Kingdom: Pearson Education Limited.
- Chan, Y. E., & Reich, B. H. (2007). IT Alignment: What Have We Learned? *Journal of Information Technology*, 22(4), 297-315. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jit.2000109>
- Davenport, T. H., & Harris, J. G. (2007). *Competing on analytics: The new science of winning*. Harvard Business School Press.
- David, F.R. (2011). *Strategic Management: Concepts and Cases*, 13th Edition, Upper Saddle River: Pearson Education, Inc.

- Department of Trade and Industry (DTI) (2000). *Business in the Information Age: International Benchmarking Study*. London: Department of Trade and Industry.
- Eller, R., Alford, P., Kallmünzer, A., & Peters, M. (2020). Antecedents, consequences, and challenges of SMEs digitalization. *Journal of Business Research*, 112, 119-127.
- Geurin, A. N. (2016). Developing a social media strategy guide for elite athletes. *Sport & Entertainment Review*, 2(3), 70-76.
- Goerzig, D., & Bauernhansl, T. (2018). Enterprise architectures for the digital transformation in small and medium-sized enterprises. *Procedia CIRP*, 67, 540-545. doi:10.1016/j.procir.2017.12.257
- Hill, T., & Westbrook, R. (1997). SWOT analysis: It's time for a product recall. *Long-range planning*, 30(1), 46-52.
- Hrynko, P. (2019). Improvement of The Digital Transformation Strategy of Business On the Basis of Digital Technologies. *Eureka: Social and Humanities*, (6), 10-18. <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2019.001083>
- Johnson, G., & Scholes, K. (2006). *Exploring Corporate Strategy: Text and Cases*, 7th edition. Harlow: Financial Times Prentice Hall.
- Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (2008). *The Execution premium linking strategy to operations for competitive advantage*. Boston: Harvard Business Press.
- Kotler, P., & Keller, K. L. (2015). *Marketing Management 15th Ed*. New Jersey: Pearson Prentice Hall Inc.
- Kovalenko, B., Kovalenko, E., & Yakovleva, T. (2021). Digital business models and company growth opportunities in the energy market. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 250, p. 06006). EDP Sciences.
- Laudon, K.C., & Laudon, J.P. (2015). *Management Information Systems: Managing the Digital Firm*. Upper Saddle River: Prentice Hall Press.
- Matt, C., Hess, T., & Benlian, A. (2015). Digital Transformation Strategies, *Business and Information Systems Engineering*, 57(5), 339-343.
- Mithas, S., Tafti, A., & Mitchell, W. (2013). How a firm's competitive environment and digital strategic posture influence digital business strategy. *MIS Quarterly*, 37(2), 511-536.
- Morehouse, J., & Saffer, A. J. (2018). Digital strategy. In R. L. Heath (Ed.), *The International Encyclopedia of Strategic Communication*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Porter, M.E. (2008). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Simon and Schuster.
- Ries, E. (2011). *The lean startup: how today's entrepreneurs use continuous innovation to create radically successful businesses*. New York: Crown Business.
- Rowley, J. (2002). Synergy and strategy in e-commerce. *Marketing Intelligence and Planning*, 20(4), 215-220.
- Schwertner, K. (2017). Digital transformation of business. *Trakia Journal of Sciences*, 15, 388-393. doi:10.15547/tjs.2017.s.01.065
- Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2007). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, 4. Basım, İstanbul: Arıkan Yayınları.
- Van Horne, C., Dutot, V., & Zhang, Y. (2016). Young entrepreneurs and the digital space: Case studies from the UAE. *International Journal of Business and Management Studies*, 5(2), 293-300.

- Watson IV, G. F., Weaven, S., Perkins, H., Sardana, D., & Palmatier, R. W. (2018). International market entry strategies: Relational, digital, and hybrid approaches. *Journal of International Marketing*, 26(1), 30-60.
- Weill, P., & Woerner, S. (2019). Tsifrovaya transformatsiya biznesa: Izmenenie biznes-modeli dlya organizatsii novogo pokoleniya [Digital transformation of business: Business-model change for next generation organization]. Trans. from Eng. Moscow, Alpina Publisher.
- Westerman, G. (2018). Your company doesn't need a digital strategy. *MIT Sloan Management Review*, 59(3), 1-5. Retrieved from: <https://sloanreview.mit.edu/>
- Yaghoubi, N.M., Salehi, M., Eftekharian, A., & Samipourgiri, E. (2012). Identification of the effective structural factors on creating and developing digital entrepreneurship in the agricultural sector. *African Journal of Agricultural Research*, 7(6), 1047-1053.

ÖRGÜTSEL MEŞRUIYET KRİZİ

Kavram, Kapsam ve Meşruiyetin Yeniden Yapılandırılması

Dr. Abdullah Yılmaz

ÖRGÜTSEL MEŞRUIYET KRİZİ
Kavram, Kapsam ve Meşruiyetin Yeniden Yapılandırılması
Dr. Abdullah Yılmaz

Yayın No.: 1772
ISBN: 978-625-398-848-7
E-ISBN: 978-625-398-847-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz, Abdullah.

Örgütsel Meşruiyet Krizi Kavram, Kapsam ve Meşruiyetin Yeniden Yapılandırılması / Abdullah Yılmaz

1. Basım, XII + 184 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-848-7

E-ISBN: 978-625-398-847-0

1. Meşruiyet 2. Örgütsel Meşruiyet 3. Meşruiyet Krizi 4. Örgütsel Meşruiyet Krizi 5. Meşruiyet Kaybı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	v
ÖN SÖZ	vii
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
Birinci Bölüm	
ÖRGÜT KURAMLARI KAPSAMINDA MEŞRUIYET KAVRAMI	1
1.1. Kavramsal Olarak Meşruiyet	1
1.1.1. Meşruiyet Kavramı ve Kapsamı	1
1.1.2. Farklı Disiplinlerin Meşruiyet Yaklaşımları	6
1.1.3. Meşruiyet İle İlişkili Kavramlar	9
1.1.3.1. İtibar, Statü ve Prestij	9
1.1.3.2. Yasallık	11
1.1.4. Meşruiyet Kavramının Yapısal Analizi	12
1.1.4.1. Meşruiyetin Niteliği	12
1.1.4.2. Meşruiyetin Dinamikleri ve Özneleri	14
1.1.4.3. Meşruiyet Kaynakları	14
1.1.5. Meşruiyet Türleri	19
1.1.5.1. Pragmatik (Faydacı) Meşruiyet	22
1.1.5.2. Ahlaki (Normatif) Meşruiyet	23
1.1.5.2.1. Sonuçsal Meşruiyet	24
1.1.5.2.2. Prosedürel Meşruiyet	24
1.1.5.2.3. Yapısal Meşruiyet	25
1.1.5.2.4. Bireysel Meşruiyet	25
1.1.5.3. Bilişsel Meşruiyet	26
1.2. Farklı Kuramsal Yaklaşımlar İtibarıyla Meşruiyet Kavramı	30
1.2.1. Kurumsal Kuram	31
1.2.2. Kaynak Bağımlılığı Kuramı	42
1.2.3. Örgütsel Ekoloji Kuramı	44
1.2.4. Meşruiyet İle İlişkili Diğer Kuramlar	48
1.2.4.1. Paydaş Kuramı	48
1.2.4.2. Yapılaşma/Yapılanma Kuramı	53

İkinci Bölüm

ÖRGÜTSEL MEŞRUIYET KAVRAMI: KAZANILMASI, SÜRDÜRÜLMESİ VE KORUNMASI.....55

2.1. Örgütsel Meşruiyet Kavramı ve Kapsamı	55
2.2. Örgütsel Meşruiyetin Örgütler Açısından Önemi ve İşlevleri.....	62
2.3. Örgütsel Meşruiyetin Altyapısı.....	66
2.3.1. Değerlendiriciler	66
2.3.2. Aktör ve Eyleyenler	69
2.3.3. Strateji, Taktik ve Araçlar	73
2.3.4. Kurumsal İşler	74
2.3.5. Kurumsal Mantıklar	79
2.4. Örgütsel Meşruiyet Stratejileri: Kazanım, Sürdürme ve Koruma	81
2.4.1. Örgütsel Meşruiyet Kazanımı.....	81
2.4.2. Örgütsel Meşruiyetin Sürdürülmesi ve Korunması.....	102

Üçüncü Bölüm

ÖRGÜTSEL MEŞRUIYET KRİZİ VE MEŞRUIYETİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI 111

3.1. Örgütsel Meşruiyet Krizi	111
3.1.1. Kriz ve Örgütsel Kriz Kavramları.....	111
3.1.2. Örgütsel Meşruiyet Krizi ve Nedenleri.....	113
3.1.3. Örgütsel Meşruiyet Krizinin Aşamaları	118
3.1.4. Örgütsel Meşruiyet Krizinin Etki ve Sonuçları	121
3.2. Örgütsel Meşruiyet Kaybı.....	123
3.3. Örgütsel Meşruiyetin Yeniden Yapılandırılması	128
3.3.1. Örgütsel Meşruiyetin Onarılması	134
3.3.1.1. Kurumsal Stratejiler ve İzlenim Yönetimi Taktikleri	135
3.3.1.2. Retorik Stratejiler	149
3.3.2. Örgütsel Meşruiyetin Yeniden Kazanılması	157

KAYNAKÇA..... 163

KAYNAKÇA

- Abolafia, Mitchel Y. (2010). Narrative construction as sensemaking: How a central bank thinks. *Organization Studies*, 31 (3), 349-367.
- Abrahamson, Eric ve Fairchild, Gregory (1999). Management fashion: Lifecycles, triggers, and collective learning processes. *Administrative Science Quarterly*, 44, 708-740.
- Adams, Richard N. (1975). *Energy and Structure: A Theory of Social Power*. Austin, Texas: The University of Texas Press.
- Ağlargoç, Ozan (2015). Kurumsal işlerin analiziyle işadamı kavramının betimlenmesi. *Ege Akademik Bakış*, 15 (1), 99-110.
- Ahlstrom, David ve Bruton, Garry D. (2001). Learning from successful local private firms in China: Establishing legitimacy. *Academy of Management Perspectives*, 15, 72-83.
- Aksarı, Fatmanur (2009). *Organizasyonel Meşruiyet Yönetimi ve Organizasyonların Takım Çalışmalarını Benimseme Nedenleri Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Akyüzoğlu, İlyas (2012). *Hız Muhammed ve Dört Halife Döneminde İktidarın Meşruiyet Kaynakları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aldrich, Howard E., ve Fiol, C. Marlene (1994). Fools rush in? The institutional context of industry creation. *Academy of Management Review*, 19 (4), 645-670.
- Aldrich, Howard E. ve Ruef, Martin (2006). *Organizations Evolving*. London: Sage.
- Allen, Myria Watkins ve Caillouet, Rachel H. (1994). Legitimation endeavors: Impression management strategies used by an organization in crisis. *Communication Monographs*, 61 (1), 44-62.
- Almaz, Fulya (2015). Stratejik yönetim alanında yeni bir yaklaşım: Pratik olarak strateji (strategy as practice). 23. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 182-189.
- Andrews, Kenneth R. (1980). *The Concept of Corporate Strategy*. Homewood: Dow-Jones Irwin.
- Archibald, Matthew E. (2004). Between isomorphism and market partitioning: How organizational competencies and resources foster cultural and sociopolitical legitimacy, and promote organizational survival. (Ed. C. Johnson). *Research in the Sociology of Organizations*, Amsterdam: Elsevier JAI, 171-211.
- Aristotle (2007). *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*. (Translator: George A., Kennedy). New York: Oxford University Press.
- Arslan, Salih ve Coşkun, Recai (2017). Kurumsal kuram açısından örgütsel dil ile örgütsel meşruiyet ilişkisi: Örgütler dil aracılığıyla meşruiyeti nasıl elde eder? *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (3), 137-164.
- Ashforth, Blake E. ve Gibbs, Barrie W. (1990). The double-edge of organizational legitimacy. *Organization Science*, 1 (2), 177-194.
- Atakan Duman, Şirin (2012). Kurumsal kuram yaklaşımı ile örgütsel değişimi anlamaya yönelik bir inceleme. *Journal of Business Economics and Political Science*, 1 (1), 9-23.
- Atay, Ender E. (1997). Hukukta meşruiyet kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 121-166.

- Aybakan, Bilal ve Dönmez, İbrahim K. (2004). "Meşrû", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 29, 378-383, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=290380>, Erişim Tarihi: 10.05.2017.
- Aydın, Şule ve Coşkun, Recai (2007). Örgütsel güç'e ilişkin eleştirel bir çözümleme. *Akademik İncelemeler*, 2 (2), 97-128.
- Babb, Sarah (2009). *Behind the Development Banks: Washington Politics, World Poverty, and the Wealth of Nations*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Ballesteros, Athena, Nakhoda, Smita, Werksman, Jacob ve Hurlburt, Kaija (2010). Power, Responsibility, and Accountability: Re-Thinking the Legitimacy of Institutions for Climate Finance. Final Report. Washington, DC: World Resources Institute. http://pdf.wri.org/power_responsibility_accountability.pdf Erişim Tarihi: 15.02.2017
- Bansal, Pratima ve Clelland, Iain (2004). Talking trash: Legitimacy, impression management, and unsystematic risk in the context of the natural environment. *Academy of Management Journal*, 47 (1), 93-103.
- Bansal, Pratima ve Kistrucuk, Geoffrey (2006). Seeing is (not) believing: Managing the impressions of the firm's commitment to the natural environment. *Journal of Business Ethics*, 67 (2), 165-180.
- Bansal, Pratima ve Roth, Kendall (2000). Why companies go green: A model of ecological responsiveness. *Academy of Management Journal*, 43 (4), 717-736.
- Bartley, Tim ve Child, Curtis (2011). Movements, markets and fields: The effects of anti-sweatshop campaigns on U.S. firms, 1993-2000. *Social Forces*, 90 (2), 425-451.
- Battilana, Julie (2006). Agency and institutions: The enabling role of individuals' social position. *Organization*, 13 (5), 653-676.
- Battilana, Julie ve D'Aunno, Thomas (2009). Institutional work and the paradox of embedded agency. (Ed. Thomas B. Lawrence, Roy Suddaby ve Bernard Leca). *Institutional Work*. Cambridge: Cambridge University Press, 31-58.
- Battilana, Julie, Leca, Bernard ve Boxenbaum, Eva (2009). How actors change institutions: Towards a theory of institutional entrepreneurship. *The Academy of Management Annals*, 3 (1), 65-107.
- Baum, Jeol A. C. (1996). Organizational ecology. (Ed. Stewart R. Clegg, Cynthia Hardy ve Walter R. Nord). *Handbook of Organization Studies*. London: Sage Publications, 77-114.
- Baum, Joel A. C. ve Oliver, Christine (1992). Institutional embeddedness and the dynamics of organizational populations. *American Sociological Review*, 57 (4), 540-559.
- Bayraktar, Nurdan (2013). *Meşrulaştırma Stratejilerine Kurumsal İletişim Açısından Bir Bakış*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beaulieu, Suzanne, Roy, Mario ve Pasquero, Jean (2002). Linking the management of legitimacy and the learning process: Evidence from a case study. *Proceedings of the Third European Conference on Organizational Knowledge, Learning, and Capabilities*, 5-6 April, Athens, Greece.
- Beckert, Jens (1999). Agency, entrepreneurs, and institutional change: The role of strategic choice and institutionalized practices in organizations. *Organization Studies*, 20 (5), 777-799.
- Beddewela, Eshani ve Fairbrass, Jenny (2016). Seeking legitimacy through CSR: Institutional pressures and corporate responses of multinationals in Sri Lanka. *Journal of Business Ethics*, 136, 503-522.
- Bedük, Aykut (2012). *Karşılaştırmalı İşletme-Yönetim Terimleri Sözlüğü*. Konya: Atlas Yayın-Kitabevi.
- Beetham, David (1991). *The Legitimation of Power*. London: Macmillan.

- Beetham, David ve Christopher, Lord (1998). *Legitimacy and the EU*. New York: Longman.
- Benabou, Ronald ve Laroque, Guy (1992). Using privileged information to manipulate markets: Insiders, gurus, and credibility. *The Quarterly Journal of Economics*, 107 (3), 921-958.
- Benford, Robert D. ve Snow, David A. (2000). Framing processes and social movements: An overview and assessment. (Ed. K. S. Cook ve J. Hagan). *Annual Reviews of Sociology*. ABD: Palo Alto, CA, 611-639.
- Benoit, William L. (1995). Sears' repair of its auto service image: Image restoration discourse in the corporate sector. *Communication Studies*, 46 (1-2), 89-105.
- Benson, J. Kenneth (1977). Organizations: A dialectical view. *Administrative Science Quarterly*, 22 (1), 1-21.
- Berger, Peter L. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği*. (Çeviren: Ali Coşkun), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Berger, Peter L. ve Luckmann, Thomas (1966). *The Social Construction of Reality*. USA: Penguin Books.
- Berger, Peter L., Berger, Brigitte ve Kellner, Hansfried (1974). *The Homeless Mind*. England: Pelican Books.
- Bitektine, Alex (2011). Toward a theory of social judgments of organizations: The case of legitimacy, reputation and status. *Academy of Management Review*, 36 (1), 151-179.
- Bitektine, Alex ve Haack, Patrick (2015). The "macro" and the "micro" of legitimacy: Toward a multilevel theory of the legitimacy process. *Academy of Management Review*, 40 (1), 49-75.
- Black, Julia (2008). Constructing and contesting legitimacy and accountability in polycentric regulatory regimes. *Regulation and Governance*, 2, 137-164.
- Bolat, Tamer ve Seymen, A. Oya (2006). Yönetim ve örgüt düşüncesinde kurumsalcılık, yeni kurumsalcılık ve kurumsal eş biçimlilik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 223-254.
- Bottom, William P., Gibson, Kevin, Daniels, Steven E. ve Murnighan, J. Keith (2002). When talk is not cheap: Substantive penance and expressions of intent in rebuilding cooperation. *Organization Science*, 13, 497-513.
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a Theory of Practice*. New York: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1990). *The Logic of Practice*. Stanford CA: Stanford University Press.
- Boxenbaum, Eva ve Jonsson, Stefan (2008). Isomorphism, diffusion and decoupling. (Ed. Royston Greenwood, Christine Oliver, Kerstin Sahlin ve Roy Suddaby). *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*. CA: Sage Publications, 78-98.
- Boyd, Josh (2000). Actional legitimation: No crisis necessary. *Journal of Public Relations Research*, 12, 341-353.
- Bozeman, Barry (1993). A theory of government 'Red Tape'. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 3 (3), 273-303.
- Brinkerhoff, Derick W. (2005). Organisational legitimacy, capacity and capacity development. *European Centre for Development Policy Management, Discussion Paper No 58A*, 1-16.
- Brinson, Susan ve Benoit, William L. (1996). Dow corning's image repair strategies in the breast implant crisis. *Communication Quarterly*, 44 (1), 29-41.
- Brown, Andrew D. (1997). Narcissism, identity, and legitimacy. *Academy of Management Review*, 22, 643-686.
- Brown, Andrew D. (1998). Narrative, politics and legitimacy in an IT implementation. *Journal of Management Studies*, 35, 35-58.
- Brown, Andrew D. (2003). Authoritative sensemaking in a public inquiry report. *Organization Studies*, 25 (1), 95-112.

- Brown, Andrew D. (2005). Making sense of the collapse of Barings Bank. *Human Relations*, 58 (12), 1579-1604.
- Brown, Andrew D. ve Toyoki, Sammy (2013). Identity work and legitimacy. *Organization Studies*, 34 (7), 875-896.
- Brown, Noel ve Deegan, Craig (1998). The public disclosure of environmental performance information – a dual test of media agenda setting theory and legitimacy theory. *Accounting and Business Research*, 29 (1), 21-41.
- Brummer, James J. (1991). *Corporate Responsibility and Legitimacy: An Interdisciplinary Analysis*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Burke, Kenneth (1970). *The Rhetoric of Religion: Studies in Logology*. Berkeley: University of California Press.
- Caillouet, Rachel H. (1991). *A Quest for Legitimacy: Impression Management Strategies Used by an Organization in Crisis*. Doktora Tezi. Louisiana State University.
- Can, Özge (2016). Çevre konusunda örgütlerce oluşturulan anlam yapıları ve izlenim yönetimi: Türkiye örneği. 24. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 673-678.
- Carberry, Edward J. ve King, Brayden G. (2012). Defensive practices adoption in the face of organizational stigma. *Journal of Management Studies*, 49 (7), 1137-1167.
- Carroll, Archie B. (1979). A Three-dimensional conceptual model of corporate performance. *Academy of Management Review*, 4 (4), 497-505.
- Carroll, Glenn R. ve Hannan, Michael T. (1989). Density dependence in the evolution of populations of newspaper organizations. *American Sociological Review*, 54, 524-541.
- Castello, Itziar ve Lozano, Josep M. (2011). Searching for new forms of legitimacy through corporate responsibility rhetoric. *Journal of Business Ethics*, 100, 11-29.
- Certo, S. Trevis (2003). Influencing initial public offering investors with prestige: Signaling with board structures. *The Academy of Management Review*, 28 (3), 432-446.
- Chen, Haiyang, Griffith, David A. ve Hu, Michael Y. (2006). The influence of liability of foreignness on market entry strategies. *International Marketing Review*, 23, 636-649.
- Clark, Delwyn N. (1997). Strategic management tool usage: A comparative study. *Strategic Change*, 6 (7), 417-427.
- Clarkson, Max B. E. (1995). A stakeholder framework for analyzing and evaluating corporate social performance. *Academy of Management Review*, 20 (1), 92-117.
- Cohen, Boyd D. ve Dean, Thomas J. (2005). Information asymmetry and investor valuation of IPOs: Top management team legitimacy as a capital market signal. *Strategic Management Journal*, 26, 683-690.
- Coombs, W. Timothy (2007). *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Coombs, W. Timothy (2010). Parameters for crisis communication. (Ed. W. Timothy Coombs ve Sherry J. Holladay). *The Handbook of Crisis Communication*. UK: Blackwell Publishing, 17-53.
- Coombs, W. Timothy (2015). *Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing, and Responding*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Coombs, W. Timothy ve Holladay, J. Sherry (1996). Communication and attributions in a crisis: An experimental study in crisis communication. *Journal of Public Relations Research*, 8 (4), 279-295.
- Coombs, W. Timothy ve Schmidt, Lainan (2000). An empirical analysis of image restoration: Texaco's racism crisis. *Journal of Public Relations Research*, 12 (2), 163-178.
- Creed, W. E. Douglas, Scully, Maureen A. ve Austin, John R. (2002). Clothes make the person? The tailoring of legitimating accounts and the social construction of identity. *Organizational Science*, 13 (5), 475-496.

- Çakar, Mehmet (2010a). Kurumsal etkiler mi yoksa popülasyon dinamikleri mi? Türkiye’de bir örgütsel form olan özel ortaöğretim okullarının kurumsallaşması. *18. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 352-357.
- Çakar, Mehmet (2010b). *Örgüt Toplulukları Arasında Meşruiyet Yayılımları: Türkiye’de Özel Ortaöğretim Okulları, 1993-2004*. Doktora Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, Adnan (2010). *Kriz ve Stres Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çelik, Metin (2007). *Uluslararası İlişkilerde Meşruiyet Krizi: Avrupa Birliği Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çetin, Önder ve Aysan, Hasibe (2016). Dışlanmış uygulamaların yeniden meşrulaşması: Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının Türk sağlık sistemine girişi, 2014-2016. *24. Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 931-937.
- D’Aunno, Thomas, Sutton, Robert I. ve Price, Richard H. (1991). Isomorphism and external support in conflicting institutional environments: A study of drug abuse treatment units. *Academy of Management Journal*, 34, 636-661.
- Dacin, M. Tina, Oliver, Christine ve Roy, Jean Paul (2007). The legitimacy of strategic alliances: An institutional perspective. *Strategic Management Journal*, 28 (2), 169-187.
- Daft, Richard L. (2015). *Örgüt Kuramları ve Tasarımını Anlamak* (Ed. Ömür N. Timurcanday Özmen). Ankara: Nobel Akademik.
- Deeds, David L., Mang, Paul Y. ve Frandsen, Michael L. (2004). The influence of firms’ and industries’ legitimacy on the flow of capital into high-technology ventures. *Strategic Organization*, 2, 9-34.
- Deegan, Craig (2002). Introduction: The legitimising effect of social and environmental disclosures-a theoretical foundation. *Accounting, Auditing ve Accountability Journal*, 15 (3), 282-311.
- Deegan, Craig ve Gordon, Ben (1996). A study of environmental disclosure practices of Australian Corporations. *Accounting and Business Research*, 26 (3), 187-199.
- Deephouse David L. ve Carter, Suzanne (2005). An examination of differences between organizational legitimacy and organizational reputation. *Journal of Management Studies*, 42 (2), 329-360.
- Deephouse, David L. (1996). Does isomorphism legitimate? *Academy of Management Journal*, 39, 1024-1039.
- Deephouse, David L. ve Suchman, Mark (2008). Legitimacy in organizational institutionalism. (Ed. Greenwood, R., Oliver, C., Sahlin, K. ve Suddaby, R.). *The SAGE Handbook of Organizational Institutionalism*. Thousand Oaks CA: Sage.
- Deephouse, David L., Bundy, Jonathan, Tost, Leigh P. ve Suchman, Mark C. (2016). Organizational legitimacy: Six key questions. (Ed. Greenwood, R., Oliver, C., Lawrence, T., ve Meyer, R.). *The SAGE Handbook of Organizational Institutionalism*. Thousand Oaks CA: Sage.
- Desai, Vinit M. (2008). Constrained growth: How experience, legitimacy, and age influence risk taking in organizations. *Organization Science*, 19 (4), 594-608.
- Desai, Vinit M. (2011). Mass media and massive failures: Determining organizational efforts to defend field legitimacy following crises. *Academy of Management Journal*, 54 (2), 263-278.
- DiMaggio, Paul J. (1985). Interest and agency in institutional theory. (Ed. Zucker, L. G.) *Institutional Patterns and Organizations*. USA: Ballinger Publications.
- DiMaggio, Paul J. (1988). Interest and agency in institutional theory. (Ed. Lynne G. Zucker). *Institutional Patterns and Organizations: Culture and Environment*. Cambridge: Ballinger Publishing, 3-22.

- DiMaggio, Paul J. (1991). Constructing an organizational field as a professional project: U.S. art museums, 1920-1940. (Eds. Walter W. Powell ve Paul J. Di Maggio). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press, 267-292.
- DiMaggio, Paul J. ve Powell, Walter W. (1991b). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. (Ed. Walter W. Powell ve Paul J. Di Maggio). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press, 63-82.
- DiMaggio, Paul J. ve Powell, Walter W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48 (2), 147-160.
- DiMaggio, Paul J. ve Powell, Walter W. (1991a). Introduction. (Eds. Walter W. Powell ve Paul J. Di Maggio). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press, 1-38.
- Dobrev, Stanislav D. (2001). Revisiting organizational legitimation: Cognitive diffusion and sociopolitical factors in the evolution of Bulgarian newspaper enterprises, 1846-1992. *Organization Studies*, 22 (3), 419-444.
- Dobrev, Stanislav D., Ozdemir, Salih Z. ve Teo, Albert C. (2006). The ecological interdependence of emergent and established organizational populations: Legitimacy transfer, violation by comparison, and unstable identities. *Organization Science*, 17 (5), 577-597.
- Donaldson, Thomas ve Preston, Lee E. (1995). The stakeholder theory of the corporation: Concepts, evidence, and implications. *Academy of Management Review*, 20 (1), 65-91.
- Dornbusch, Sanford M. ve Scott, W. Richard (1977). *Evaluation and the exercise of authority*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Dowling, John ve Pfeffer, Jeffrey (1975). Organizational legitimacy: Social values and organizational behavior. *Pacific Sociological Review*, 18 (1), 122-136.
- Downing, Stephen (2005). The social construction of entrepreneurship: Narrative and dramatic processes in the coproduction of organizations and identities. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29 (2), 185-204.
- Driscoll, Cathy ve Starik, Mark (2004). The primordial stakeholder: Advancing the conceptual consideration of stakeholder status for the natural environment. *Journal of Business Ethics*, 49 (1), 55-73.
- Drumheller, Kristina (2004). *Vehicles for Entertainment or for Legitimacy Crisis? Revisiting Legitimacy and Image Restoration Efforts After Film Depictions of Organizational Crises*. Doktora Tezi, University of Missouri-Columbia.
- Edelman, Lauren B. ve Suchman, Mark C. (1997). The legal environments of organizations. *Annual Review of Sociology*, 23, 479-515.
- Elsbach, Kimberly D. (1994). Managing organizational legitimacy in the California cattle industry: The construction and effectiveness of verbal accounts. *Administrative Science Quarterly*, 39 (1), 57-88.
- Elsbach, Kimberly D. ve Kramer, Roderick M. (1996). Members' responses to organizational identity threats: Encountering and countering the business week rankings. *Administrative Science Quarterly*, 41 (3), 442-476.
- Elsbach, Kimberly D. ve Sutton, Robert I. (1992). Acquiring organizational legitimacy through illegitimate actions: A marriage of institutional and impression management theories. *Academy of Management Journal*, 35 (4), 699-738.
- Emerson, Richard M. (1962). Power-dependence relations. *American Sociological Review*, 27 (1), 31-41.

- Emirbayer, Mustafa (1997). Manifesto for a relational sociology. *American Journal of Sociology*, 103 (2), 281-317.
- Emirbayer, Mustafa ve Mische, Ann (1998). What is agency? *American Journal of Sociology*, 103 (4), 962-1023.
- Erdemir, Erkan (2010). Kurumların ortaya çıkışında meşrulaştırma stratejilerinin kullanımı: Saatleri Ayarlama Enstitüsü örneği. *18. Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 299-306.
- Eryılmaz, Mehmet E. ve Eryılmaz, Filiz (2011). Ekonomik krizlerin retoriksel stratejilere etkisi: TKY örneği. *Başkent Üniversitesi Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 11 (1-2), 35-78.
- Etzioni, Amitai (1987). Entrepreneurship, adaptation and legitimation: A macro-behavioral perspective. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 8, 175-189.
- Evan, William M. ve Schwartz, Mildred A. (1964). Law and the emergence of formal organization. *Sociology and Social Research*, 48 (3), 270-280.
- Fink, Steven (1986). *Crisis Management: Planning for the inevitable*. New York: American Management Association.
- Finnemore, Martha (2005). Fights about rules: The Role of efficacy and power in changing multilateralism. *Review of International Studies*, 31, 187-206.
- Fisher, Greg, Kotha, Suresh ve Lahiri, Amrita (2016). Changing with the times: An integrated view of identity, legitimacy and new venture life cycles. *Academy of Management Review*, 41 (3), 383-409.
- Fligstein, Neil ve McAdam, Doug (2011). *Toward a general theory of strategic action fields*. *Sociological Theory*, 29 (1), 1-26.
- Francesconi, Robert (1986). The implications of Habermas's theory of legitimation for rhetorical criticism. *Communication Monographs*, 53 (1), 16-35.
- Freeman, John, Carroll, Glenn R. ve Hannan, Michael T. (1983). The liability of newness: Age dependence in organizational death rates. *American Sociological Review*, 48, 692-710.
- Freeman, R. Edward (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston, MA: Pitman.
- Friedland, Roger ve Alford, Robert R. (1991). Bringing society back in: Symbols, practices, and institutional contradictions. (Ed. W.W. Powell ve P.J. DiMaggio). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. 232-263, Chicago: University of Chicago Press.
- Galaskiewicz, Joseph (1985). Interorganizational relations. *Annual Review of Sociology* 11, 281-304.
- Gardberg, Naomi A., ve Fombrun, Charles J. (2006). Corporate citizenship: Creating intangible assets across institutional environments. *Academy of Management Review*, 31, 329-346.
- Garud, Raghu, Hardy, Cynthia ve Maguire, Steve (2007). Institutional entrepreneurship as embedded agency: An introduction to the special issue. *Organization Studies*, 28 (7), 957-969.
- Garud, Raghu, Schildt, Henri A. ve Lant, Theresa K. (2014). Entrepreneurial storytelling, future expectations, and the paradox of legitimacy. *Organization Science*, 1-14.
- George, Elizabeth, Chattopadhyay, Prithviraj, Sitkin, Sim B. ve Barden, Jeff (2006). Cognitive underpinnings of institutional persistence and change: A framing perspective. *Academy of Management Review*, 31, 347-365.
- Giddens, Anthony (1984). *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Gilpin, Dawn R. ve Murphy, Priscilla (2010). Complexity and crises: A new paradigm. (Ed. W. Timothy Coombs ve Sherry J. Holladay). *The Handbook of Crisis Communication*. UK: Blackwell Publishing, 683-690.

- Ginzel, Linda E., Kramer, Roderick M. ve Sutton, Robert I. (1992). Organizational impression management as a reciprocal influence process: The neglected role of the organizational audience. (Ed. L. L. Cummings ve B. M. Staw). *Research in Organizational Behavior*, 14, Greenwich, CT: JAI Press, 227-266.
- Goffman, Erving (1971). *Relations in Public: Microstudies of the Public Order*. New York: Harper & Row Publishers.
- Goffman, Erving. (1974). *Frame Analysis*. New York, New York: Harper & Row Publishers.
- Golant, Benjamin J. ve Sillince, John A.A. (2007). The constitution of organizational legitimacy: A narrative perspective. *Organization Studies*, 28 (8), 1149-1167.
- Gök, Gonca O. (2012). *Türk Dış Politikası'nda Uluslararası Meşruiyet Sorunsalı: Birleşmiş Milletler ve Bölgesel Krizler*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gölbaşı, Şükran (2014). Gereksinimden pratiğe: Bir proto-kurum olarak YOYSEM. 5. *Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 97-129.
- Gönenç, Levent (2001). Meşruiyet kavramı ve anayasaların meşruiyeti problemi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50 (1), 131-152.
- Grandy, Gina ve Wicks, David (2008). Competitive advantage as a legitimacy-creating process. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, 3 (1), 21-41.
- Grant, Robert M. ve Jordan, Judith (2014). *Stratejinin Temelleri/Foundations of Strategy* (Çeviren: Gamze Sart). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gray, Rob, Kouhy, Reza ve Lavers, Simon (1995). Corporate social and environmental reporting: A review of the literature and a longitudinal study of UK disclosure. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 8 (2), 47-77.
- Green, Sandy Edward (2004). A rhetorical theory of diffusion. *Academy of Management Review*, 29 (4), 653-669.
- Green, Sandy Edward ve Li, Yuan (2011). Rhetorical institutionalism: Language, agency and structure in institutional theory since Alvesson 1993. *Journal of Management Studies*, 48 (7), 1662-1697.
- Greening, Daniel W. ve Johnson, Richard A. (1996). Do managers and strategies matter? *Journal of Management Studies*, 33 (1), 25-51.
- Greenwood, Royston, Suddaby, Roy ve Hinings, C. R. (2002). Theorizing change: The role of professional associations in the transformation of institutionalized fields. *Academy of Management Journal*, 45 (1), 58-80.
- Guler, Isin, Guillén, Mauro F. ve Macpherson, John M. (2002). Global competition, institutions, and the diffusion of organizational practices: The international spread of the ISO 9000 quality certificates. *Administrative Science Quarterly*, 47 (2), 207-232.
- Güçlü, Nezahat (2003). Stratejik yönetim. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 61-85.
- Haack, Patrick, Pfarrer, Michael D. ve Scherer, Andreas G. (2014). Legitimacy-as-feeling: How affect leads to vertical legitimacy spillovers in transnational governance. *Journal of Management Studies*, 51 (4), 634-666.
- Habermas, Jürgen (1988). *Legitimation Crisis*. (Translator: Thomas McCarthy). Cambridge, UK: Polity Press.
- Hamilton, Elizabeth A. (2006). An exploration of the relationship between loss of legitimacy and the sudden death of organizations. *Group and Organization Management*, 31 (3), 327- 358.
- Hannan, Michael T. (1991). Theoretical and methodological issues in analysis of density-dependent legitimation inorganizational evolution. *Sociological Methodology*, 21, 1-42.

- Hannan, Michael T. ve Carroll, Glenn R. (1992). *Dynamics of Organizational Populations*. New York: Oxford University Press.
- Hannan, Michael T. ve Freeman, John (1977). The population ecology of organizations. *American Journal of Sociology*, 82 (5), 929-964.
- Hannan, Michael T. ve Freeman, John (1984). Structural inertia and organizational change. *American Sociological Review*, 49 (2), 149-164.
- Hannan, Michael T. ve Freeman, John (1989). *Organizational Ecology*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hardy, Cynthia ve Maguire, Steve (2008). Institutional entrepreneurship. (Ed. Royston Greenwood, Christine Oliver, Kerstin Sahlin ve Roy Suddaby). *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*. CA: Sage Publications, 198-217.
- Harlow, Carol (2006). Global administrative law: The quest for principles and values. *The European Journal of International Law*, 17 (1), 187-214.
- Hasbani, Marc ve Breton, Gaetan (2013). Restoring social legitimacy: Discursive strategies used by a pharmaceutical industry leader. *Society and Business Review*, 8 (1), 71-89.
- Hasselbladh, Hans ve Kallinikos, Jannis (2000). The project of rationalization: A critique and reappraisal of neo-institutionalism in organization studies. *Organization Studies*, 21 (4), 697-720.
- Hawn, Olga V. (2013). *Organizational Legitimacy: Different Sources – Different Outcomes?* Doktora Tezi, Duke University.
- Hearit, Keith M. (1995). “Mistakes were made”: Organizations, apologia, and crises of social legitimacy. *Communication Studies*, 46, 1-11.
- Heath, Robert L. (2010). Introduction crisis communication: Defining the beast and demarginalizing key publics. (Ed. W. Timothy Coombs ve Sherry J. Holladay). *The Handbook of Crisis Communication*. UK: Blackwell Publishing, 1-14.
- Hegtvedt, Karen A. (2004). Legitimizing legitimacy: Shaping a new frontier of research. *Social Justice Research*, 17 (1), 93-109.
- Henisz, Witold J. ve Zelner, Bennet A. (2005). Legitimacy, interest group pressures, and change in emergent institutions: The case of foreign investors and host country governments. *Academy of Management Review*, 30, 361-382.
- Heracleous, Loizos ve Barrett, Michael (2001). Organizational change as discourse: Communicative actions and deep structures in the context of information technology implementation. *Academy of Management Journal*. 44 (4), 755-778.
- Higgins, Monica C. ve Gulati, Ranjay (2003). Getting off to a good start: The effects of upper echelon affiliations on underwriter prestige. *Organization Science*, 14, 244-263.
- Higgins, Monica C. ve Gulati, Ranjay (2006). Stacking the deck: The effects of top management back-grounds on investor decisions. *Strategic Management Journal*, 27, 1-25.
- Hill, Charles W. L. ve Jones, Thomas M. (1992). Stakeholder agency theory. *Journal of Management Studies* 29 (2), 131-154.
- Hirsch, Paul M. (1975). Organizational effectiveness and the institutional environment. *Administrative Science Quarterly*, 20 (3), 327-344.
- Hirsch, Paul M. ve Andrews, John A. Y. (1984). Administrators’ response to performance and value challenges: Stance, symbols, and behavior. (Ed. T. J. Sergiovanni ve J. E. Corbally). *Leadership and Organizational Culture: New Perspectives on Administrative Theory and Practice*, Champaign. IL: University of Illinois Press, 170-185.

- Hirsch, Paul M. ve Lounsbury, Michael (1997). Ending the family quarrel: Toward a reconciliation of "old" and "new" institutionalisms. *American Behavioral Scientist*, 40 (4), 406-418.
- Hoefer, Rolf L. ve Green, Sandy E. (2016). A rhetorical model of institutional decision making: The role of rhetoric in the formation and change of legitimacy judgments. *Academy of Management Review*, 41 (1), 130-150.
- Holm, Petter (1995). The dynamics of institutionalization: Transformation processes in norwegian fisheries. *Administrative Science Quarterly*, 40 (3), 398-422.
- Homans, George C. (1974). *Social Behavior*. New York: Harcourt, Brace and Jovanovich.
- Hoque, Zahirul (2005). Securing institutional legitimacy or organizational effectiveness? A case examining the impact of public sector reform initiatives in an australian local authority. *International Journal of Public Sector Management*, 18 (4), 367-382.
- Hudson, Bryant A. ve Okhuysen, Gerardo A. (2009). Not with a ten-foot pole: Core stigma, stigma transfer, and improbable persistence of men's bathhouses. *Organization Science*, 20 (1), 134-153.
- Humphreys, Ashlee (2010). Megamarketing: The creation of markets as a social process. *Journal of Marketing*, 74, 1-19.
- Huy, Quy N., Corley, Kevin G. ve Kraatz, Matthew S. (2014). From support to mutiny: Shifting legitimacy judgments and emotional reactions impacting the implementation of radical change. *Academy of Management Journal*, 57 (6), 1650-1680.
- Hybels, Ralph C. (1995). On legitimacy, legitimation, and organizations: A critical review and integrative theoretical model. *Academy of Management Proceedings*, 1, 241-245.
- Jackman, Robert W. (1993). *Power Without Force: The Political Capacity of Nation-States*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Jacobs, Ronald N. ve Sobieraj, Sarah (2007). Narrative and legitimacy: U.S. congressional debates about the nonprofit sector. *Sociological Theory*, 25 (1), 1-25.
- Jepperson, Ronald L. (1991). Institutions, institutional effects, and institutionalism. (Ed. Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press, 143-163.
- Johnson, Cathryn (2004). Introduction: Legitimacy processes in organizations. (Ed. C. Johnson). *Research in the Sociology of Organizations*. 22, Amsterdam: Elsevier JAI, 1-24.
- Johnson, Cathryn, Dowd, Timothy J. ve Ridgeway, Cecilia L. (2006). Legitimacy as a social process. *Annual Review of Sociology*, 32, 53-78.
- Johnston, Michael (2002). Good Governance: Rule of Law, Transparency, and Accountability, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan010193.pdf>, Erişim Tarihi: 13.06.2017.
- Jones, Edward E. ve Pittman, Thane S. (1982). Toward a general theory of strategic self-presentation. (Ed. Jerry Suls). *Psychological perspective on the self (Volume 1)*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 231-262.
- Jones, Edward E., Gergen, Kenneth J. ve Jones, Robert G. (1963). Tactics of ingratiation among leaders and subordinates in a status hierarchy. *Psychological Monographs: General and Applied*, 77 (3), 1-20.
- Jones, Gareth R. (2003). *Organizational Theory, Design, and Change*. New Jersey: Pearson Education-Prentice Hall.
- Jonsson, Stefan, Greve, Henrich R. ve Fujiwara-Greve, Takoko (2009). Undeserved loss: The spread of legitimacy loss to innocent organizations in response to reported corporate deviance. *Administrative Science Quarterly*, 54 (2), 195-228.

- Joutsenvirta, Maria (2013). Executive pay and legitimacy: Changing discursive battles over the morality of excessive manager compensation. *Journal of Business Ethics*, 116 (3), 459-477.
- Kalemci, R. Arzu ve Atakan Duman, Şirin (2007). Uluslararası örgüt yazınında meşruiyet kavramının tanımı. 15. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, Sakarya, 84-92.
- Kalemci, R. Arzu ve Kalemci Tüzün, İpek (2008). Örgütsel alanda meşruiyet kavramının açılımı: Kurumsal ve stratejik meşruiyet. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 403-413.
- Kalemci, R. Arzu, Gökoğlu, Mustafa M. ve Kalemci Tüzün, İpek (2015). Örgütsel alanda kurumsal mantıklar arası oluşan çelişki: Türk askerlik hizmet alanı örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10 (2), 153-175.
- Kaufman, Jeffrey B., Kesner, Idalene F. ve Hazen, Thomas Lee (1994). The myth of full disclosure: A look at organizational communications during crises. *Business Horizons*, 37 (4), 29-39.
- Kızrak, Meral (2016). Kurumsal mantık değişiminde bireysel aktör eylemliliği: Liderlik davranışlarının düzenleyici etkisi. 24. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 211-221.
- King, Brayden G. ve Whetten, David A. (2008). Rethinking the relationship between reputation and legitimacy: A social actor conceptualization. *Corporate Reputation Review*, 11 (3), 192-207.
- Knoke, David (1985). The political economies of associations. (Ed. Braungart, R. G. ve Braungart, M. M.). *Research in Political Sociology*, Vol. 1. Greenwich, CT: JAI Press, 211-242.
- Koç, Oktay (2012a). Kurumsal mantıklar arasındaki rekabetin yönetimi: Türk sağlık alanı kapsamında karşılaştırmalı bir analiz. 3. *Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 71-103.
- Koç, Oktay (2012b). Kurumsal değişim ve direniş kurumsal mantıkların değişimi sürecinde Türk Emniyet Teşkilatı örneği. 20. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, 536-542.
- Koç, Oktay ve Vurgun, Levent (2012). Aktörden eyleyene 'kurumsal iş' tasarımı: Yeni kurumsal kuram kapsamında bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 405-421.
- Koç, Umud ve Türker, Yücel (2012). Örgütsel öğrenme ve kurumsal kuram: Kavramsal bir tartışma. 3. *Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 179-207.
- Koparan, Emrah ve İlhan Nas, Tülay (2012). Gelişmekte olan ülkelerde ulusal kültürün kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları üzerindeki etkisi. 3. *Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 104-132.
- Korpivaara, Ida (2015). *Legitimacy Building in Public Disclosures on Strategic Energy Investments*. Yüksek Lisans Tezi, Lappeenranta University of Technology.
- Kostova, Tatiana ve Zaheer, Srilata (1999). Organizational legitimacy under conditions of complexity: The case of the multinational enterprise. *Academy of Management Review*, 24 (1), 64-81.
- Kraatz, Matthew S. ve Zajac, Edward J. (1996). Exploring the limits of the new institutionalism: The causes and consequences of illegitimate organizational change. *American Sociological Review*, 61 (5), 812-836.
- Ku, Charlotte (2015). The Elements of Legitimacy: The State and the United Nations System, Creating a Workable World Conference Humphrey School of Public Affairs, University of Minnesota.
https://www.workableworld.org/uploads/4/7/5/0/47500125/charlotte_ku_impacting_greater_legitimacy_to_the_united_nations_system-2.pdf, Erişim Tarihi: 05.02.2017
- Kueneman, Rodney M. (1975). *Organization-Environment Interaction: Organizational Legitimacy and The Non-Autonomous Organization*. Doktora Tezi, Ohio State University.
- Lamertz, Kai ve Baum, Joel A. C. (1998). The legitimacy of organizational downsizing in Canada: An analysis of explanatory media accounts. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 15, 93-107.

- Lamin, Anna ve Zaheer, Srileta (2012). Wall Street vs. main street: Firm strategies for defending legitimacy and their impact on different stakeholders. *Organization Science*, 23, 47-66.
- Langley, Ann (2007). Process thinking in strategic organization. *Strategic Organization*, 5 (3), 271-282.
- Latin Lexicon (2017). latinlexicon.org/search_latin.php, Erişim Tarihi: 21.06.2017.
- Lawrence, Anne T. (2002). The drivers of stakeholder engagement: Reflections on the case of Royal Dutch Shell. *Journal of Corporate Citizenship*, 6, 71-85.
- Lawrence, Thomas B. (2008). Power, institutions and organizations. (Ed. Royston Greenwood, Christine Oliver, Kerstin Sahlin ve Roy Suddaby). *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*. CA: Sage Publications, 170-197.
- Lawrence, Thomas B. ve Suddaby, Roy (2006), Institutions and institutional work. (Ed. Steward R. Clegg, Cynthia Hardy, Thomas B. Lawrence ve Walter R. Nord). *The Sage Handbook of Organization Studies*. London: Sage Publications, 215-254.
- Lawrence, Thomas B., Leca, Bernard ve Zilber, Tammar B. (2013). Institutional work: Current research, new directions and overlooked issues. *Organization Studies*, 34 (8), 1023-1033.
- Lawrence, Thomas B., Suddaby, Roy ve Leca, Bernard (2011). Institutional work: Refocusing institutional studies of organization. *Journal of Management Inquiry*, 20 (1), 52-58
- Lawrence, Thomas B., ve Robinson, Sandra L. (2007). Ain't misbehavin': Workplace deviance as organizational resistance. *Journal of Management*, 33 (3), 378-394.
- Lawrence, Thomas B., Winn, Monika I., ve Jennings, P. Devereaux (2001). The temporal dynamics of institutionalization. *Academy of Management Review*, 26 (4), 624-644.
- Lee, Betty Kaman (2005). Hong Kong consumers' evaluation in an airline crash: A path model analysis. *Journal of Public Relations Research*, 17 (4), 363-391.
- Leeuwen, Theo V. ve Wodak, Ruth (1999). Legitimizing immigration control: A discourse historical analysis. *Discourse Studies*, 1 (1), 83-118.
- Lenz, Tobias ve Viola, Lora A. (2017). Legitimacy and institutional change in international organisations: A cognitive approach. *Review of International Studies*, 43 (5), 939-961.
- Lewis, David (2001). *The Management of Non-Governmental Development Organizations: An Introduction*. London, UK: Routledge.
- Lindblom, Cristi K. (1994). The Implications of Organizational Legitimacy for Corporate Social Performance and Disclosure. *Critical Perspectives on Accounting Conference*, New York.
- Lipset, S. Martin (1959). Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy. *American Political Science Review*, 53 (1), 69-105.
- Lounsbury, Michael ve Glynn, Mary A. (2001). Cultural entrepreneurship: Stories, legitimacy, and the acquisition of resources. *Strategic Management Journal*, 22, 545-564.
- Love, E. Geoffrey ve Kraatz, Matthew (2009). Character, conformity, or the bottom line? How and why downsizing affected corporate reputation. *The Academy of Management Journal*, 52 (2), 314-335.
- Low, Brian ve Johnston, Wesley (2008). Securing and managing an organization's network legitimacy: The case of Motorola China. *Industrial Marketing Management*, 37 (7), 873-879.
- Maguire, Steve, Hardy, Cynthia ve Lawrence, Thomas B. (2004). Institutional entrepreneurship in emerging fields: HIV/AIDS treatment advocacy in Canada. *Academy of Management Journal*. 47 (5), 657-679.
- Mano, Rita ve Rosenberg, Dennis (2014). Organizational restructuring, government control and loss of legitimacy following an organizational crisis: The case of Israel's nonprofit human services. *Journal of Health and Human Services Administration*, 36 (4), 460-497.

- Marcus, Alfred A. ve Goodman, Robert S. (1991). Victims and shareholders: The dilemmas presenting corporate policy during a crisis. *Academy of Management Journal*, 34 (2), 281-305.
- Marion, Gilles (2006). Marketing ideology and criticism: Legitimacy and legitimization. *Marketing Theory*, 6 (2), 245-262.
- Markard, Jochen, Wirth, Steffen ve Truffer, Bernhard (2015). Institutional dynamics and technology legitimacy - A framework and a case study on biogas technology. *Research Policy*, 45, 330-344.
- Martens, Martin L., Jennings, Jennifer E. ve Jennings, P. Devereaux (2007). Do the stories they tell get them the money they need? The role of entrepreneurial narratives in resource acquisition. *Academy of Management Journal*, 50 (5), 1107-1132.
- Martin, Joanne, Feldman, Martha S., Hatch, Mary Jo ve Sitkin, Sim B. (1983). The uniqueness paradox in organizational stories. *Administrative Science Quarterly*, 28 (3), 438-453.
- Mascarenhas, Michael ve Scarce, Rik (2004). The intention was good: Legitimacy, consensus based decision making, and the case of forest planning in British Columbia, Canada. *Society and Natural Resources*, 17, 17-38.
- Massey, Joseph Eric (2001). Managing organizational legitimacy: Communication strategies for organizations in crisis. *Journal of Business Communication*, 38 (2), 153-183.
- Massey, Joseph Eric (2013). Managing organizational images: Crisis response and legitimacy restoration. (Ed. Dan P. Millar ve Robert L. Heath). *Responding to Crisis: A Rhetorical Approach to Crisis Communication*. New York: Routledge, 233-246.
- Mathews, M. Reg (1993). *Socially Responsible Accounting*. London: Chapman & Hall.
- Maurer, John G. (1971). *Readings in Organizational Theory: Open System Approaches*. New York: Random House.
- Mazza, Carmelo (1999). *Claim, Intent, and Persuasion: Organizational Legitimacy and The Rhetoric of Corporate Mission Statements*. Springer Science & Business Media, LLC.
- McCombs, Maxwell E. ve Shaw, Donald L. (1972). The agenda-setting function of the mass media. *Public Opinion Quarterly*, 36 (2), 176-187.
- McDonnell, Mary-Hunter ve King, Brayden (2013). Keeping up appearances: Reputational threat and impression management after social movement boycotts. *Administrative Science Quarterly*, 58 (3), 387-419.
- McPherson, C. Michael ve Sauder, Michael (2013). Logics in action: Managing institutional complexity in a drug court. *Administrative Science Quarterly*, 58 (2), 165-196.
- Merkel-Davies, Doris M. ve Brennan, Niamh M. (2007). Discretionary disclosure strategies in corporate narratives: Incremental information or impression management? *Journal of Accounting Literature*, 26, 116-194.
- Merkel-Davies, Doris M. ve Brennan, Niamh M. (2011). A conceptual framework of impression management: New insights from psychology, sociology and critical perspectives. *Accounting and Business Research*, 41 (5), 425-437.
- Merriam-Webster (2017). <https://www.merriam-webster.com/dictionary/legitimate>, Erişim Tarihi: 14.05.2017.
- Metin, Abdullah (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), 74-92.
- Metkin, Kısmet (2014). *Uluslararası İlişkiler Sosyolojisi: Yapı-Amil Tartışması*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Meyer, John W. ve Rowan, Brian (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83, 340-363.

- Meyer, John W. ve Rowan, Brian (1991). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. (Ed. Walter W. Powell ve Paul J. DiMaggio). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press, 41-62.
- Meyer, John W. ve Scott, W. Richard (1983). *Organizational Environments: Ritual and Rationality*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Miles, Jeffrey A. (2016). *Yönetim ve Organizasyon Kuramları*. (Ed. Mustafa Polat ve Korhan Arun). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Milne, Markus J. ve Patten, Dennis M. (2002). Securing organizational legitimacy. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 15 (3), 372-405.
- Mintzberg, Henry (1994). *The Rise and Fall of Strategic Planning*. New York: The Free Press.
- Mitchell, Ronald. K., Bradley, R. Agle ve Wood, Donna J. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*, 22 (4), 853-886.
- Mitroff, Ian I. (1994). Crisis management and environmentalism: A natural fit. *California Management Review*, 36 (2), 101-113.
- Moir, Lance (2001). What do we mean by corporate social responsibility? *Corporate Governance*, 1 (2), 16-22.
- Navis, Chad ve Glynn, Mary A. (2010). How new market categories emerge: Temporal dynamics of legitimacy, identity, and entrepreneurship in satellite radio, 1990-2005. *Administrative Science Quarterly*, 55 (3), 439-471.
- Neu, Dean, Warsame, Hussein ve Pedwell, Kathryn (1998). Managing public impressions: Environmental disclosures in annual reports. *Accounting, Organizations and Society*, 23 (3), 265-282.
- Nickel, Manuel N. ve Fuentes, José M. (2004). Relationship between legitimation, competition and organizational death: Current state of the art. *International Journal of Management Reviews*, 5 (6), 43-62.
- Nickols, Fred (2016). *Strategy: Definitions and Meanings*. https://www.nickols.us/strategy_definitions.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2018
- Nielsen, Eric ve Rao, M. V. Hayagreeva (1987). The strategy-legitimacy nexus: A thick description. *Academy of Management Review*, 12 (3), 523-533.
- Nystrom, Paul C. ve Starbuck, William H. (1984). To avoid organizational crisis, unlearn. *Organizational Dynamics*, Spring, 53-64.
- O'Brien, Thomas (2010). Stuck in the middle: Maintaining the organizational legitimacy of the regional environmental center. *Voluntas*, 21, 339-357.
- Ogden, Stuart ve Clarke, Julia (2005). Customer disclosures, impression management and the construction of legitimacy: Corporate reports in the UK privatised water industry. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 18 (3), 313-345.
- Okumuş, Ejder (2010). *Meşruluğun Toplumsal Gerçekliği*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Oliver, Amalya L. (2001). *Strategic alliances and the learning life-cycle of biotechnology firms*. *Organization Studies*, 22, 467-489.
- Oliver, Christine (1991). Strategic responses to institutional processes. *Academy of Management Review*, 16 (1), 145-179.
- Oliver, Christine (1992). The antecedents of deinstitutionalization. *Organization Studies*, 13, 563-588.
- Öncer, Ayla Zehra (2010). *Krizle Yaşamak: Çok Boyutlu Yaklaşım*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.

- Önder, Çetin ve Üsdiken, Behlül (2010). Örgütsel ekoloji: Örgüt toplulukları ve çevresel ayıklama. (Derleyenler: A. Selami Sargut ve Şükrü Özen). *Örgüt Kuramları*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 133-191.
- Özen Aytemur, Janset, Erdemir, Erkan ve Koç, Umut (2015). Kurumsallaşamayan kurumsal girişimler: Yeni bir örgütsel form denemesi olarak köy enstitüleri. 23. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 33-37.
- Özen, Şükrü (2002). Bağlam, aktör, söylem ve kurumsal değişim: Türkiye’de toplam kalite yönetiminin yayılım süreci. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 47-90.
- Özen, Şükrü (2007). Yeni kurumsal kuram: Örgütleri çözümlenmede yeni ufuklar ve yeni sorunlar. (Derleyenler: A. Selami Sargut ve Şükrü Özen). *Örgüt Kuramları*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 237-331.
- Özen, Şükrü (2009). Yönetim uygulamalarının uluslararası transferinde retorik dizilerinin değişmesi. *The Journal of Knowledge Economy and Knowledge Management*, IV (Fall), 65-74.
- Özen, Şükrü (2010). Yeni kurumsal kuramın dayandığı siyasal sistem varsayımları ve Türkiye açısından bir değerlendirme. 1. *Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 17-32.
- Özen, Şükrü ve Berkman, Ümit (2007). The cross-national reconstruction of managerial practices: TQM in Turkey. *Organization Studies*, 28 (6), 825-851.
- Özen, Şükrü ve Yeloğlu, Hakkı (2006). Bir örgüt kimliği olarak ‘holding’ adının inşası ve aşınması: Eşanlı kurumsallaşma ve çözümlenme üzerine bir model önerisi. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6 (1-2), 45-84.
- Özev, M. Hilmi (2005). Meşruiyet kavramının dönüşümü. *Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni*, 57 (Ocak-Nisan), 87-96. https://www.bisav.org.tr/userfiles/yayinlar/bsv_bulten57.pdf, Erişim Tarihi: 11.10.2017.
- Özkan Canbolat, Ela (2015). Stratejik yönetim düşüncesine yeni bir bakış açısı: Evrimsel oyun kuramı. 23. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 190-195.
- Özkan Canbolat, Ela ve Çelikkoy, Emine (2013). Kurumsal kuramın varsayımlarına uyum bağlamında bir eleştiri: Sağlık kurumları örneği. 4. *Örgüt Kuramı Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 179-191.
- Özkara, Belkis ve Özcan, Kerim (2009). “Kurumsal” diskurun rasyonel temelleri: Yeni kurumsal kuram bağlamında rasyonel tartışması. 17. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 785-791.
- Özkara, Belkis, Kızıldağ, Duygu ve Özcan, Kerim (2017). Bir kurumsal alanın doğuşu ve yapılması: 16. yüzyılda Osmanlı para vakıflarına ilişkin tartışmalar. 25. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1212-1219.
- Özlük, Erdem (2008). Uluslararası ilişkilerde meşruiyet ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin meşruiyet krizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4 (14), 1-26.
- Öztürk, Oğuzhan ve Coşkun, Recai (2017). Örgüt kuramlarında “bağımlılığa” ilişkin tartışmalar. 25. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 94-105.
- Parsons, Talcott (1956). Suggestions for a sociological approach to the theory of organizations-I. *Administrative Science Quarterly*, 1 (1), 63-85.
- Parsons, Talcott (1960). *Structure and process in modern societies*. Glencoe, IL: Free Press.
- Patriotta, Gerardo, Gond, Jean-Pascal ve Schultz, Friederike (2011). Maintaining legitimacy: Controversies, orders of worth, and public justifications. *Journal of Management Studies*, 48 (8), 1804-1836.
- Pearce, John A. ve Robinson, Richard B. (2015). *Stratejik Yönetim: Geliştirme, Uygulama ve Kontrol*. (Çeviri Editörü: Mehmet Barca). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

- Pearson, Christine M. ve Clair, Judith A. (1998). Reframing crisis management. *The Academy of Management Review*, 23 (1), 59-76.
- Pearson, Christine M. ve Mitroff, Ian I. (1993). From crisis prone to crisis prepared: A framework for crisis management. *The Executive*, 7 (1), 48-59.
- Pedersen, Jesper S. ve Dobbin, Frank (2006). In search of identity and legitimation: Bridging organizational culture and neoinstitutionalism. *American Behavioral Scientist*. 49 (7), 897-907.
- Perrow, Charles (1970). *Organizational Analysis: A Sociological View*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing.
- Pfarrer, Michael D., Decelles, Katherine A., Smith, Ken G. ve Taylor, M. Susan (2008). After the fall: Reintegrating the corrupt organization. *Academy of Management Review*, 33 (3), 730-749.
- Pfeffer, Jeffrey (1972). Size and composition of corporate boards of directors: The organization and its environment. *Administrative Science Quarterly*, 17 (2), 218-228.
- Pfeffer, Jeffrey (1973). Size, composition and function of hospital boards of directors: A study of organization environment linkage. *Administrative Science Quarterly*, 18 (3), 349-364.
- Pfeffer, Jeffrey (1981). *Power in Organizations*. Cambridge: Harper & Row Publishers.
- Pfeffer, Jeffrey ve Salancik, Gerald (1978). *The External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective*. New York: Harper & Row.
- Phillips, Nelson ve Namrata Malhotra. (2008). Taking social construction seriously: Extending the discursive approach in institutional theory. (Ed. R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby, ve K. Sahlin-Andersson). *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 602-720.
- Podolny, Joel M. ve Phillips, Damon J. (1996). The dynamics of organizational status. *Industrial and Corporate Change*, 5 (2), 453-471.
- Pollock, Timothy G. ve Rindova, Violina P. (2003). Media legitimation effects in the market for initial public offerings. *Academy of Management Journal*, 46, 631-642.
- Porter, Michael E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: The Free Press.
- Powell, Walter W. (1991). Expanding the scope of institutional analysis. (Ed. Powell, W.W. ve DiMaggio, P.J.). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press, 183-203.
- Powell, Walter W. ve DiMaggio, Paul J. (1991). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Preston, Alistair M., Cooper, David J., Scarbrough, D. Paul ve Chilton, Robert C. (1995). Changes in the code of ethics of the US accounting profession 1917 and 1988: The continual quest for legitimation. *Accounting, Organizations and Society*, 20 (6), 507-546.
- Quirke, Linda (2006). *Recreating Legitimacy: 'Niche' Private Schools as Organizational Responses to a Shifting Ethos of Childrearing*. Doktora Tezi. McMaster University.
- Rao, Hayagreeva (1994). The social construction of reputation: Certification contests, legitimation, and the survival of organizations in the American automobile industry: 1895-1912. *Strategic Management Journal*, 15, 29-44.
- Rao, Hayagreeva, Greve, Henrich R. ve Davis, Gerald F. (2001). Fool's gold: Social proof in the initiation and abandonment of coverage by wall street analysts. *Administrative Science Quarterly*, 46 (3), 502-526.
- Rao, R. Singh, Chandy, Rajesh K. ve Prabhu, Jaideep C. (2008). The fruits of legitimacy: Why some new ventures gain more from innovation than others. *American Marketing Association*, 72 (4), 58-75.

- Riaz, Suhaib (2009). The global financial crisis: An institutional theory analysis. *Critical Perspectives on International Business*, 5 (1/2), 26-35.
- Richardson, Alan John (1985). Symbolic and substantive legitimation in professional practice. *The Canadian Journal of Sociology*, 10 (2), 139-152.
- Ro, Sangbum (2014). *Liability of Foreignness in Legitimacy Evaluation: The Legitimacy Challenge Facing Foreign Firms*. Doktora Tezi, Florida State University.
- Rothschild-Whitt, Joyce (1979). The collectivist organization: An alternative to rational bureaucratic models. *American Sociological Review*, 44, 509-527.
- Ruef, Martin ve Scott, W. Richard (1998). A multidimensional model of organizational legitimacy: Hospital survival in changing institutional environments. *Administrative Science Quarterly*, 43, 877-904.
- Salancik, Gerald R. ve Meindl, James R. (1984). Corporate attributions as strategic illusions of management control. *Administrative Science Quarterly*, 29 (2), 238-254.
- Sandstrom, Kent A., Lively, Kathryn J., Martin, Daniel D. ve Fine, Gary A. (2014). *Symbols, Selves, and Social Reality*. New York: Oxford University Press.
- Sargut, A. Selami ve Özen, Şükrü (2007). Örgüt kuramlarına genel bir bakış: Karşılaştırmalı bir çözümlenme. (Derleyenler: A. Selami Sargut ve Şükrü Özen). *Örgüt Kuramları*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 11-34.
- Saylam, Ayşegül ve Leblebici, Doğan N. (2017). Kurumsal kuram ve kurumsal girişimci. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53, 94-106.
- Schenkler, Barry R. (1980). *Impression Management*. California: Brooks-Cole.
- Schlusberg, Malcolm D. (1969). Corporate legitimacy and social responsibility: The role of law. *California Management Review*, 22 (1), 65-76.
- Schönbach, Peter (1980). A category system for account phases. *European Journal of Social Psychology*, 10, 195-200.
- Schütz, Astrid (1998). Assertive, offensive, protective, and defensive styles of self-presentation: A taxonomy. *The Journal of Psychology*, 132 (6), 611-628.
- Scott, Marvin B. ve Lyman, Stanford M. (1968). Accounts. *American Sociological Review*, 33 (1), 46-62.
- Scott, W. Richard (1977). Effectiveness of organizational effectiveness studies. (Ed. P. S. Goodman ve J. M. Pennings). *New Perspectives on Organizational Effectiveness*. San Francisco: Jossey-Bass, 63-95.
- Scott, W. Richard (1991). Unpacking institutional arguments. (Ed. W. W. Powell ve P. J. DiMaggio). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press, 164-182.
- Scott, W. Richard (1992). The organization of environments: Network, cultural and historical elements. (Ed. J. W. Meyer ve W.R. Scott). *Organizational Environments: Ritual And Rationality*. Newbury Park, CA: Sage Publications, 155-175.
- Scott, W. Richard (1995). *Institutions and Organizations: Ideas and Interests*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Scott, W. Richard (2001). *Institutions and Organizations. Second Edition*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Scott, W. Richard (2003). *Organizations: Rational, Natural, and Open Systems*. New Jersey: Prentice Hall.
- Scott, W. Richard (2008a). *Institutions and Organizations: Ideas and Interests*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Scott, W. Richard (2008b). Approaching adulthood: The maturing of institutional theory. *Theory and Society*, 37 (5), 427-442.
- Scott, W. Richard ve Meyer, John W. (1983). The organization of societal sectors. (Ed. John W. Meyer ve W. Richard Scott). *Organizational Environments: Ritual and Rationality*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, 129-153.
- Scott, W. Richard ve Meyer, John W. (1991). The organization of societal sectors: Propositions and early evidence. (Ed. W.W. Powell ve P.J. DiMaggio). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 108-140.
- Scott, W. Richard, Ruef, Martin, Mendel, Peter J., ve Caronna, Carol A. (2000). *Institutional change and health care organizations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Seeger, Matthew W. (1986). The challenger tragedy and search for legitimacy. *Central States Speech Journal*, 37 (3), 147-157.
- Seeger, Matthew W. (1997). *Ethics and Organizational Communication*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Seeger, Matthew W., Sellnow, Timothy L. ve Ulmer, Robert R. (1998). Communication, organization, and crisis. *Communication Yearbook*, 21, 231-275.
- Selznick, Philip (1949). *TVA and the Grass Roots*. Berkeley: University of California Press.
- Selznick, Philip (1957). *Leadership in Administration*. New York: Harper & Row.
- Selznick, Philip (1996). Institutionalism old and new. *Administrative Science Quarterly*, 41, 270-277.
- Seo, Myeong-Gu ve Creed, W. E. Douglas (2002). Institutional contradictions, praxis and institutional change: A dialectical perspective. *Academy of Management Review*, 27 (2), 222-247.
- Sethi, S. Prakash (1978). Advocacy advertising - the American experience. *California Management Review*, 21 (1), 55-67.
- Sethi, S. Prakash (1979). A conceptual framework for environmental analysis of social issues and evaluation of business response patterns. *The Academy of Management Review*, 4 (1), 63-74.
- Sezgin, Fatih (2013). *Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Dini Gruplar ve Meşruiyet Kazanma Yolları*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.
- Shapiro, Carl (1982). Consumer information, product quality, and seller reputation. *The Bell Journal of Economics*, 13 (1), 20-35.
- Shapiro, Debra L. (1991). The effects of explanations on negative reactions to deceit. *Administrative Science Quarterly*, 36, 614-630.
- Shepherd, Dean A. ve Zacharakis, Andrew (2003). A new venture's cognitive legitimacy: An assessment by customers. *Journal of Small Business Management*, 41 (2), 148-167.
- Shocker, Allan D. ve Sethi, S. Prakash (1973). An approach to incorporating social preferences in developing corporate action strategies. *California Management Review*, 15 (4), 97-105.
- Sinclair, John (1995). Legitimate. *Collins Cobuild English Dictionary*. London: Harper Collins Publication.
- Singer, Andrew W. (2004). Your good name after you've lost it. *Across the Board*, 41 (6), 33-38.
- Singh, Jitendra V., Tucker, David J. ve House, Robert J. (1986). Organizational legitimacy and the liability of newness. *Administrative Science Quarterly*, 31, 171-193.
- Sirgy, M. Joseph (2002). Measuring corporate performance by building on the stakeholders model of business ethics. *Journal of Business Ethics*, 35 (3), 143-162.
- Sitkin, Sim B. ve Bies, Robert J. (1993). The legalistic organization: Definitions, dimensions and dilemmas. *Organization Science*, 4 (3), 345-351.
- Smith, Denis (1990). Beyond contingency planning: Towards a model of crisis management. *Industrial Crisis Quarterly*, 4 (4), 263-275.

- Snow, David A., Rochford, E. Burke, Worden, Steven K. ve Benford, Robert D. (1986). Frame alignment processes, micromobilization, and movement participation. *American Sociological Review*, 51 (4), 464-481.
- Staw, Barry M., McKechnie, Pamela I. ve Puffer, Sheila M. (1983). The justification of organizational performance. *Administrative Science Quarterly*, 28 (4), 582-600.
- Steffek, Jens (2000). The power of rational discourse and the legitimacy of international governance. *EUI Working Paper 2000/46*. RSC, European University Institute.
- Steffek, Jens (2003). The legitimation of international governance: A discourse approach. *European Journal of International Relations*, 9 (2), 287-313.
- Steffek, Jens (2007). Legitimacy in International Relations: From State Compliance to Citizen Consensus. (Ed. Hurrelmann, Achim, Schneider, Steffen ve Steffek, Jens). *Legitimacy in an Age of Global Politics*. London: Palgrave MacMillan, 175-192.
- Steiner, George A. (1979). *Strategic Planning*. New York: The Free Press.
- Stinchcombe, Arthur L. (1965). Social structure and organizations. (Ed. J. G. March). *Handbook of Organizations*. Chicago. Rand McNally, 142-193.
- Stinchcombe, Arthur L. (1968). *Constructing Social Realities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Strang, David ve Meyer, John W. (1993). Institutional conditions for diffusion. *Theory and Society*, 22, 487-511.
- Stryker, Robin (1994). Rules, resources, and legitimacy processes: Some implications for social conflict, order and change. *American Journal of Sociology*, 99, 847-910.
- Stuart, Toby E., Hoang, Ha ve Hybels, Ralph C. (1999). Interorganizational endorsements and the performance of entrepreneurial ventures. *Administrative Science Quarterly*, 44 (2), 315-349.
- Suchman, Mark C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *The Academy of Management Review*, 20 (3), 571-610.
- Suddaby, Roy ve Greenwood, Royston (2005). Rhetorical strategies of legitimacy. *Administrative Science Quarterly*, 50 (1), 35-67.
- Suddaby, Roy, Bitektine, Alex ve Haack, Patrick (2017). Legitimacy. *Academy of Management Annals*, 11 (1), 451-478.
- Sullivan, Bilian N., Haunschild, Pamela ve Page, Karen (2007). Organizations non gratae? The impact of unethical corporate acts on interorganizational networks. *Organization Science*, 18 (1), 55-70.
- Sutton, Robert I. ve Callahan, Anita L. (1987). The stigma of bankruptcy: Spoiled organizational image and its management. *Academy of Management Journal*, 30 (3), 405-436.
- Şenyuva, Zuhale ve Özen, Şükrü (2010). Türkiye’de dershanelerin yayılma ve meşrulaşma süreci: Başarı öyküsü mü – efsane mi? 18. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 332-337.
- Şimşek, M. Şerif ve Çelik, Adnan (2017). *Yönetim ve Organizasyon*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tak Meydan, Bilçin ve Yasit, Meltem (2015). Tababet ve Şuabatı San’atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun’dan kamu özel iş birliği modeli ile tesis yaptırılması, yenilenmesi ve hizmet alınmasına dair kanuna: Türk sağlık alanında kurumsal çevrenin değişimi (1928-2014). 23. *Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, 13-23.
- Taş, Ali (2013). Türk girişimcilerinin algılanan meşruiyet düzeyine ilişkin bir odak grup çalışması. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 61-83.
- Taşçı, Deniz ve Erdemir, Erkan (2010). Kurumlar nasıl ortaya çıkar? Yeni kurumsal kuram perspektifinden bir sosyal inşa süreci olarak “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”. 1. *Örgütsel Kuram Çalışmayı Bildiriler Kitabı*, 129-152.

- Tedeschi, James T. ve Riess, March (1981). Identities, the phenomenal self, and laboratory research. (Ed. James T. Tedeschi). *Impression Management Theory and Social Psychological Research*. Academic Press, 3-22.
- Thomas, Tom E. ve Lamm, Eric (2012). Legitimacy and organizational sustainability. *Journal of Business Ethics*, 110, 191-203.
- Thornton, Patricia (2004). *Markets from Culture: Institutional Logics and Organizational Decisions in Higher Education Publishing*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Thornton, Patricia H. (2001). Personal versus market logics of control: A historically contingent theory of the risk of acquisition. *Organization Science*, 12 (3), 294-311.
- Thornton, Patricia H. ve Ocasio, William (1999). Institutional logics and the historical contingency of power in organizations: Executive succession in the higher education publishing industry, 1958-1990. *American Journal of Sociology*, 105 (3): 801-843.
- Thornton, Patricia H. ve Ocasio, William (2008). Institutional logics. (Ed. Royston Greenwood, Christine Oliver, Kerstin Sahlin ve Roy Suddaby). *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*. CA: Sage Publications, 99-129.
- Thornton, Patricia H., Ocasio, William ve Lounsbury, Michael (2012). *The Institutional Logics Perspective: A New Approach to Culture, Structure, and Process*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Tolbert, Pamela S. ve Zucker, Lynne G. (1983). Institutional sources of change in the formal structure of organizations: The diffusion of civil service reform, 1880-1935. *Administrative Science Quarterly*, 28, 22-39.
- Tolbert, Pamela S., ve Zucker, Lynne G. (1994). Institutional analyses of organizations: Legitimate but not institutionalized. *ISSR Working Paper*, 6 (5), 1-43.
- Tolbert, Pamela S., ve Zucker, Lynne G. (1996). The institutionalization of institutional theory. (Ed. S. R. Clegg, C. Hardy ve W. Nord). *Handbook of Organization Studies*. Londra: Sage Publications, 175-190.
- Tornikoski, Erno T. ve Newbert, Scott L. (2007). Exploring the determinants of organizational emergence: A legitimacy perspective. *Journal of Business Venturing*, 22, 311-335.
- Tost, Leigh P. (2011). An integrative model of legitimacy judgments. *Academy of Management Review*, 36 (4), 686-710.
- Turhan, Miraç S. ve Danişman, Ali (2016). *Yapı-Eyleyen İkiliği ve Kurumsal Kuram*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Turner, Barry A. (1976). The organizational and interorganizational development of disasters. *Administrative Science Quarterly*, 21, 378-397.
- Tümer, Alper B. (2008). *Kurumsallaşma ve Türkiye’de TS-EN-ISO 9000 Belgeli Özel Hastanelerde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tyler, Tom R. (2006). Psychological perspectives on legitimacy and legitimation. *Annual Review of Psychology*, 57, 375-400.
- Ullmann, Arieh A. (1985). Data in search of a theory: A critical examination of the relationships among social performance, social disclosure, and economic performance of U.S. firms. *Academy of Management Review*, 10 (3), 540-557.
- Ulukapı Yılmaz, Hande ve Yılmaz, Abdullah (2017). Küresel krizin bir felsefesi var mıdır? Kimler, niçin çıkarırlar? Makro bir inceleme. *Research Journal of Politics, Economics and Management*, 5 (5), 125-138.
- Ülgen, Hayri ve Mirze, S. Kadri (2010). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Vaara, Eero (2014). Struggles over legitimacy in the Eurozone crisis: Discursive legitimation strategies and their ideological underpinnings. *Discourse and Society*, 25 (4), 500-518.

- Vaara, Eero ve Tienari, Janne (2008). A discursive perspective on legitimation strategies in multinational corporations. *Academy of Management Review*, 33 (4), 985-993.
- Vaara, Eero ve Tienari, Janne (2011). On the narrative construction of multinational corporations: An antenarrative analysis of legitimation and resistance in a cross-border merger. *Organization Science*, 22 (2), 370-390.
- Vaara, Eero, Tienari, Janne ve Laurila, Juha (2006). Pulp and paper fiction: On the discursive legitimation of global industrial restructuring. *Organization Studies*, 27 (6), 789-810.
- Vanhonacker, Wilfried R. (2000). A better way to crack China. *Harvard Business Review*, 78, 20-21.
- Walker, Henry A. (2004). Beyond power and domination: legitimacy and formal organizations. (Ed. C. Johnson). *Research in sociology*, 22, *Legitimacy processes in organizations*. Oxford: JAI, 239-271.
- Weber, Max (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. (Çevirenler: A. M. Henderson ve Talcott Parsons; Ed. Talcott Parsons). New York: Oxford University Press.
- Weber, Max (1968). *Economy and society: An interpretive sociology*. (Ed. Guenther Roth ve Claus Wittich). New York: Bedminster Press.
- Weber, Max (1978). *Economy and society: An interpretive sociology*. (Ed. Guenther Roth ve Claus Wittich). New York: Bedminster Press.
- Weick, Karl E. (1979). *The Social Psychology of Organizing*. New York: McGraw-Hill.
- Weick, Karl E. (1993). The collapse of sensemaking in organizations: The Mann Gulch disaster. *Administrative Science Quarterly*, 38, 628-652.
- Weick, Karl E. (1995). *Sensemaking in organizations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Westphal, James D., Gulati, Ranjay ve Shortell, Stephan M. (1997). Customization or conformity? An institutional and network perspective on the content and consequences of TQM adoption. *Administrative Science Quarterly*, 42, 366-394.
- Whitley, Richard (2005). How national are business systems? The role of states and complementary institutions in standardizing systems of economic coordination and control at the national level. (Ed. Glenn Morgan, Richard Whitley ve Eli Moen) *Changing capitalisms? Internationalization, Institutional Change, and Systems of Economic Organization*. Oxford: Oxford University Press, 190-231.
- Wick, S. Michael (2013). *Missionaries of Modernization and Managers of Myth: Organizational Legitimacy in the Field of International Development*. Doktora Tezi, University of Minnesota.
- Wood, Stephen J. ve Menezes, Lilian M. (2010). Family-friendly management, organizational performance and social legitimacy. *The International Journal of Human Resource Management*, 21 (10), 1575-1597.
- Woodward, David G., Edwards, Pam ve Birkin, Frank (1996). Organizational legitimacy and stakeholder information provision. *British Journal of Management*, 7, 329-347.
- Yalçınkaya, Akansel ve Taşçı, Deniz (2017). Bir kurumsal girişimci olarak devlet: Yeni kurumsal kuram bağlamında bir değerlendirme. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 71-90.
- Yaşbay, Hava ve Ataman, Göksel (2015). Kaynak bağımlılığı kuramı bağlamında yönetim kurulları ve yönetim kurulu bileşiminin örgüt performansına etkisi. 6. *Örgüt Kuramı Çalıştay Bildiriler Kitabı*, 89-120.
- Yılmaz, Abdullah, Negiz, Muhammet, Kıray Abdullah ve Koç, Oktay (2015). Örgütsel meşruiyet krizinden nasıl korunulur? Bir örnek olay incelemesi. 15. *Ulusal İşletmecilik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1143-1156.

- Yoğun Erçen, Ayşe E. (2010). Kurumsal taklitçilik-izomorfizm: Türkiye’de sağlıkta dönüşüm program hedeflerinin ulaşılabilirliği. *Akademik Bakış Dergisi*, 19 (Ocak-Şubat-Mart), 1-11.
- Yu, Tieying, Sengul, Metin ve Lester, Richard H. (2008). Misery loves company: The spread of negative impacts resulting from an organizational crisis. *Academy of Management Review*, 33 (2), 452-472.
- Zajac, Edward J. ve Westphal, James D. (1995). Accounting for the explanations of CEO compensation: Substance and symbolism. *Administrative Science Quarterly*, 40 (2), 283-308.
- Zavyalova, Anastasiya, Pfarrer, Michael D., Reger, Rhonda K. ve Shapiro, Debra L. (2012). Managing the message: The effects of firm actions and industry spillovers on media reports following wrongdoing. *Academy of Management Journal*, 55 (5), 1079-1101.
- Zelditch, Morris (2001). Theories of legitimacy. (Ed. J. T. Jost ve B. Major). *The Psychology of Legitimacy: Emerging Perspectives on Ideology, Justice, and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 33-53.
- Zelditch, Morris (2006). Legitimacy theory. (Ed. P. J. Burke). *Contemporary social psychological theories*. Stanford, CA: Stanford University Press, 324-352.
- Zelner, Bennet A., Henisz, Witold J. ve Holburn, Guy L. F. (2009). Contentious implementation and retrenchment in neo-liberal policy reform: The global electric power industry, 1989-2001. *Administrative Science Quarterly*, 54, 379-412.
- Zimmerman, Monica A. ve Zeitz, Gerald J. (2002). Beyond survival: Achieving new venture growth by building legitimacy. *The Academy of Management Review*, 27 (3), 414-431.
- Zucker, Lynne G. (1977). The role of institutionalization in cultural persistence. *American Sociological Review*, 42 (5), 726-743.
- Zucker, Lynne G. (1983). Organizations as institutions. (Ed. Samuel B., Bacharach). *Research in the Sociology of Organizations*, 2, Greenwich, CT: JAI Press, 1-47.
- Zucker, Lynne G. (1986). Production of trust: Institutional sources of economic structure, 1840-1920. *Research in Organizational Behavior*, 8, 53-111.
- Zucker, Lynne G. (1987). Institutional theories of organizations. *Annual Review of Sociology*, 13, 443-464.
- Zucker, Lynne G. (1988). Where do institutional patterns come from? Organizations as actors in social systems. (Ed. L. G. Zucker) *Institutional Patterns and Organisations*. Cambridge, MA: Ballinger. 23-52.
- Zucker, Lynne G. (1989). Combining institutional theory and population ecology: No legitimacy, no history. *American Sociological Review*, 54 (4), 542-545.
- Zucker, Lynne G. (1991). The role of institutionalization in cultural persistence. (Ed. Powell, W. W. ve DiMaggio, P. J.). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. University of Chicago Press. Chicago, 83-107.
- Zyglidopoulos, Stelios C. (2003). The issue life-cycle: Implications for reputation for social performance and organizational legitimacy. *Corporate Reputation Review*, 6, 70-81.

ÖTEKİNİN BİLGİSİ: WEBER'DE AVRUPA MERKEZCİLİĞİN YAPISÖKÜMÜ

Umut Erdoğan

ÖTEKİNİN BİLGİSİ: WEBER'DE AVRUPA MERKEZCİLİĞİN YAPISÖKÜMÜ

Umut Erdoğan

Yayın No.: 1598
ISBN: 978-625-398-510-3
E-ISBN: 978-625-398-511-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erdoğan, Umur.

Ötekinin Bilgisi: Weber'de Avrupa Merkezçiliğin Yapısökümü / Umur Erdoğan

1. Basım, VIII + 396 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-510-3

E-ISBN: 978-625-398-511-0

1. Weber 2. Avrupa Merkezçilik 3. Yapısöküm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR v

GİRİŞ 1

1. Bölüm

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI 9

1.1. Batı-Doğu Ayrımıyla Ötekinin İnşası 9

1.2. Araştırmanın Problem Cümleleri 15

1.3. Araştırmada Kullanılan Analiz Stratejisi 16

1.3.1. Seçilen Metinlerin Yapisökümü 28

1.4. Literatürde Modernite, Avrupa Merkezilik ve Batı-Doğu Ayrımı 36

2. Bölüm

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ 51

2.1. Postyapısalcılık 51

2.2. Derrida ve Logos Merkeziliğin Yapisökümü 66

3. Bölüm

AYDINLANMA VE MODERNİTE 89

3.1. Batı Düşünce Geleneğinin Kökenleri ve Logos Merkezilik 89

3.2. Batı Düşünce Geleneğinde Modernitenin İnşası: Rönesans,
Aydınlanma, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi 103

3.3. Avrupa Merkezci Düşüncede “Ben” ve “Öteki” Ayrımı 113

4. Bölüm

**PROTESTAN AHLÂKI VE KAPİTALİZMİN RUHU İLE
EKONOMİ VE TOPLUM’UN YAPISÖKÜMCÜ ANALİZİ** 131

4.1. Araştırma Problemleri Çerçevesinde Metinlerin
Yapisökümcü Okuması 131

4.2. Sosyal Eylem 133

4.3. Yönetim	141
4.4. Kapitalizm	203
4.5. Din	274
4.6. Şehirleşme	328
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	359
KAYNAKÇA.....	385

KAYNAKÇA

- Aaltonen, L. (2016). Crate-Digging Columbases and Vinyl Vespuccis-Exoticism in World Music Vinyl Collections. *Intercultural Masquerade: New Orientalism, New Occidentalism, Old Exoticism* içinde (ss. 67-80). Springer.
- Adair-Totoff, C. (2015). *Fundamental Concepts in Max Weber's Sociology of Religion*. Palgrave Macmillan.
- Adjukiewicz, K. (1994). *Felsefeye Giriş Temel Kavramlar ve Kuramlar* (A. Cevizci, Çev.). Gündoğan Yayınları.
- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (N. Ülner & E. Öztarhan Karadoğan, Çev.). Kabalıcı Yayıncılık.
- Amin, S. (2007). *Avrupa-merkezcilik Bir İdeolojinin Eleştirisi* (M. Sert, Çev.). Chivi Yazıları.
- Anderson, N. (2013). Derrida's Language: Play, Différance and (Con)text. *The Edinburgh Companion to Poststructuralism* içinde (ss. 249-269). Edinburgh University Press.
- Ansell-Pearson, K. (1998). *Kusursuz Nihilist: Politik Bir Düşünür Olarak Nietzsche'ye Giriş* (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Aron, R. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (K. Alemdar, Çev.). Kırmızı Yayınları.
- Atkinson, P. (1992). *Understanding Ethnographic Texts*. Sage Publications.
- Audi, R. (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. Cambridge University Press.
- Balkin, J. M. (1987). Deconstructive Practice and Legal Theory. *The Yale Law Journal*, 96(4), 743-786.
- Baudart, A., Calfs, C., Chenet, F., Cheng, A., Farago, F., Kambouchner, D., de Libera, A., Ribes, F., & Russ, J. (2013). *Felsefe Tarihi Modern Dünyanın Yaratılması* (İ. Yergüz, Çev.; Vol. 2). İletişim Yayınları.
- Baudart, A., Chenet, F., Dumond, J.-P., Farago, T., Hadot, P., Jambet, C., Jullien, F., & Russ, J. (2012). *Felsefe Tarihi Kurucu Düşünceler* (İ. Yerguz, Çev.; Vol. 1). İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (1999). *Sosyolojik Düşünmek* (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri* (İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modemlik ve Müphemlik* (İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bellou, T. (2013). *Derrida's Deconstruction of the Subject: Writing, Self and Other*. Peter Lang.
- Belsey, C. (2002). *Post-Structuralism: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Bendix, R. (1998). *Max Weber: An Intellectual Portrait*. Routledge.
- Berkowitz, P. (1996). *Nietzsche: The Ethics of an Immoralist*. Harvard University Press.
- Bernal, M. (2016). *Kara Atena: Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? 1785-1985* (Ö. Buze, Çev.). Kaynak Yayınları.
- Bernstein, R. J. (1983). *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics, and Praxis*. University of Pennsylvania Press.
- Bernstein, R. J. (2009). *Objektivizmin ve Rölativizmin Ötesi: Bilim, Hermenoytik ve Praxis* (F. Yılmaz, Çev.). Paradigma Yayıncılık.
- Bhambra, G. K. (2015). *Moderniteyi Yeniden Düşünmek - Post Kolonyalizm ve Sosyolojik Tahayyül* (Ö. İlyas, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bottomore, T., & Nisbet, R. (2014). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (M. Tunçay & A. Uğur, Çev.). Kırmızı Yayınları.
- Bradley, A. (2008). *Derrida's Of Grammatology: An Edinburgh Philosophical Guide*. Edinburgh University Press.
- Britton, C. (2004). Structuralist and Poststructuralist Psychoanalytic and Marxist Theories. *From Formalism to Poststructuralism* içinde (ss. 197-254). Cambridge University Press.
- Brotton, J. (1997). *Trading Territories: Mapping the Early Modern World*. Reaktion Books.
- Brubaker, R. (2017). *Rasyonalitenin Sınırları: Max Weber'in Sosyal ve Ahlakî Düşüncesi Üzerine Bir Deneme* (B. Tanyan & G. Çeğın, Çev.). Phoenix Yayınevi.
- Bruhs, H. (2020). *Max Weber's Analysis of Capitalism*. Oxford University Press.
- Bunnin, N., & Yu, J. (2004). *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*. Blackwell Publishing.
- Burik, S. (2009). *The End of Comparative Philosophy and the Task of Comparative Thinking: Heidegger, Derrida, and Daoism*. State University of New York Press.

- Bury, J. B. (1920). *The Idea of Progress: An Inquiry Into Its Origin and Growth*. Macmillan & Co.
- Çakaş, C. Ö. (2018). Batı'nın Bir Hegemonya Kurma Aracı Olarak Oryantalist Bilgi ve Söylem Üretim Sürecinin Analizi. *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 1(2), 95-112.
- Çakır, H., & Şahin, B. (2015). Max Weber'de Doğu Algısı ve Türkiye Özelinde Tartışmalar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 18- 45.
- Cassirer, E. (1951). *The Philosophy of the Enlightenment* (C. A. Koelln & J. P. Pettegrove, Çev.). Princeton University Press.
- Chakrabarty, D. (2012). *Avrupa'yı Taşralaştırmak* (İ. Cörüt, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Chapman, S. D. (1987). *The Cotton Industry in the Industrial Revolution*. Macmillan Education.
- Chibber, V. (2016). *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti* (A. Y. Yılmaz, Çev.). İletişim Yayınları.
- Choat, S. (2010). *Marx Through Post-Structuralism*. Continuum.
- Çiğdem, A. (1993). *Aydınlanma Felsefesi*. Ağaç Yayıncılık.
- Çiğdem, A. (2008). *Akıl ve Toplumun Özgürleşimi: Jürgen Habermas ve Eleştirel Epistemoloji Üzerine Bir Çalışma*. İletişim Yayınları.
- Collingwood, R. G. (2020). *Speculum Mentis ya da Bilginin Haritası* (K. Aysevener & Z. Eren, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Coşkun, İ. (2003). Modernliğin Kaynakları: Rönesans Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(6), 45-70.
- Culler, J. (1985). *On Deconstruction: Theory and Criticism after Structuralism*. Cornell University Press.
- Culler, J. (1985). *Saussure* (N. Akbulut, Çev.). Afa Yayıncılık.
- Dabashi, H. (2009). *Post-Orientalism: Knowledge and Power in Time of Terror*. Transaction Publishers.
- de Benoist, A. (2017). *View from the Right: A Critical Anthology of Contemporary Ideas Volume I: Heritage and Foundations* (Vol. 1). Arktos Media.
- Deleuze, G. (2021). *Fark ve Tekrar* (B. Yalın & E. Koyuncu, Çev.). Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2021). *Nietzsche ve Felsefe* (F. Taylan, Çev.). Norgunk Yayıncılık.

- Deleuze, G., & Guattari, F. (1993). *Kapitalizm ve Şizofreni 2: Kapma Aygıtı* (A. Akay, Çev.). Bağlam Yayınları.
- Derrida, J. (1981). *Dissemination* (B. Johnson, Çev.). The Athlone Press.
- Derrida, J. (1982). *Margins of Philosophy* (A. Bass, Çev.). Harvester Press.
- Derrida, J. (1982). *Positions* (A. Bass, Çev.). The University of Chicago Press.
- Derrida, J. (2014a). *Gramatoloji* (İ. Birkan, Çev.). BilgeSu Yayıncılık.
- Derrida, J. (2014b). *Platon'un Eczanesi* (Z. Direk, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Derrida, J. (2020). *Yazı ve Fark* (P. B. Yalın, Çev.). Metis Yayınları.
- Descartes, R. (2014). *Felsefenin İlkeleri* (M. Akın, Çev.). Say Yayınları.
- Dooley, M., & Kavanagh, L. (2007). *The Philosophy of Derrida*. Acumen.
- Dugin, A. (2012). *The Fourth Political Theory* (N. Kurpianova, M. Tokmakova, O. Schief, V. Maas, V. Cherednikov, Z. Ananyan, F. Smirnov, C. Lazareff, & I. Fedorov, Çev.). Eurasian Movement.
- Dugin, A. (2019). *Ethnosociology: The Foundations*. Arktos Media Limited.
- Eagleton, T. (2011). *Edebiyat Kuramı* (T. Birkan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Eliade, M. (2001). *Mitler Özellikleri* (S. Rifat, Çev.). Om Yayınevi.
- Eliade, M. (2018). *Ebedi Dönüş Miti* (A. Meral, Çev.). Dergah Yayınları.
- Eliade, M. (2020). *Mitler, Rüyalar ve Gizemler* (C. Soydemir, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Ellis, C. (2020). *The Blackening of Europe - Ideologies & International Developments* (Vol. 1). Arktos.
- Epistemoloji* (S. Hetherington, Compiler; B. Çakır, C. Çakmak, E. Delice, F. D. Çoban, H. R. Açar, H. D. Özcan, İ. Serin, K. Elbeyoğlu, M. N. İnönü, N. Mehdiyev, Ö. O. Sarı, Ş. Yalçın, & U. Morkoç, Çev.). (2020). Fol Kitap.
- Evans, J. C. (1991). *Strategies of Deconstruction Derrida and the Myth of the Voice*. University of Minnesota Press.
- Evola, J. (2018). *Recognitions: Studies on Men and Problems from the Perspective of the Right* (J. B. Leonard, Çev.). Arktos Media.
- Fink, E. (2003). *Nietzsche's Philosophy* (G. Richter, Çev.). Continuum.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *Seçme Yazılar 4* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

- Foucault, M. (2019). *Özne ve İktidar* (I. Ergüden & O. Akinhay, Çev.). Ayrintı Yayınları.
- Foucault, M. (2020). *Bilme İstenci Üzerine Dersler: Collage de France Dersleri 1970-1971* (K. Eksen, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2021). *Özgürlük ve Bilgi: Fon Elders'le Söyleşi* (U. Özmakas, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Friedman, J. B. (2000). *The Monstrous Races in Medieval Art and Thought*. Syracuse University Press.
- Gersh, S. (2007). Derrida Reads (Neo-) Platonism. *Platonisms: Ancient, Modern, and Postmodern* içinde. Brill.
- Giddens, A. (2014). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori* (Ü. Tatlıcan, Çev.). İletişim Yayınları.
- Goody, J. (2002). *The East in the West*. Cambridge University Press.
- Goody, J. (2015). İslam ve Avrupa (F. Bulut, Çev.). In *Doğu ve Batı'nın Ötesinde Asya ve Avrupa* (ss. 193-205). Matbu Kitap.
- Guattari, F. (1990). *Üç Ekoloji* (A. Akay, Çev.). Hil Yayınları.
- Guénon, R. (2019b). *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar* (F. L. Topaçoğlu, Çev.). İnsan Yayınları.
- Guénon, R. (2019a). *Modern Dünyanın Bunalımı* (M. Kanık, Çev.). İnsan Yayınları.
- Güner, S. (2008). Oryantalizmin Ortaçağ Avrupasındaki Düşünsel Kökenleri: Batının "Ötekileştirdiği" Müslüman Doğu. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25(1), 57-73.
- Haddad, S. (2013). Jacques Derrida. *Poststructuralism and Critical Theory's Second Generation* içinde. Routledge.
- Hamilton, P. (1992). The Enlightenment and The Birth of Social Science. *Formations of Modernity* içinde (ss. 17-70). The Open University.
- Hawkes, D. (2020). *The Reign of Anti-logos*. Palgrave MacMillan.
- Hegel, G. W. F. (2016). *Tarih Felsefesi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi.
- Heidegger, M. (2001). *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı* (L. Özşar, Çev.). Asa Kitabevi.
- Heidegger, M. (2008). *Düşüncenin Çağırdığı* (A. Aydoğan, Çev.). Say Yayınları.
- Heidegger, M. (2015). *Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım* (N. Aça, Çev.). Pharmakon Yayınevi.
- Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman* (K. Ökten, Çev.). Alfa Yayınları.

- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik* (H. Arslan & B. Balkız, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Hirsch, E. E. (2001). *Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri* (S. B. Veziroğlu, Çev.). Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2013). *Devrim Çağı 1789-1848* (B. S. Şener, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2009). *Fransız Devrimi'ne Bakış* (O. Akınhay, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Hobsbawm, E. J. (2013). *Sanayi ve İmparatorluk* (A. Ersoy, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Hobson, J. M. (2020). *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri* (E. Ermert, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Hodgson, M. G. S. (1999). *Rethinking World History*. Cambridge University Press.
- Holton, R. J. (2011). *Globalization and the Nation State*. Palgrave Macmillan.
- Howells, C. (1999). *Derrida: Destruction from Phenomenology to Ethics*. Polity Press.
- Hoy, D. C. (2004). *Critical Resistance: From Poststructuralism to Post-Critique*. The MIT Press.
- Huberman, L. (2009). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla* (M. Belge, Çev.). İletişim Yayınları.
- Jackson, J. (2009). Encountering 'the West' Through Academic Mobility: Shifting Representations and Reinforced Stereotypes. *Intercultural Masquerade: New Orientalism, New Occidentalism, Old Exoticism* içinde (ss. 17-32). Springer.
- Jameson, F. (2019). *Dil Hapishanesi: Yapısalcılığın ve Rus Biçimciliğinin Eleştirel Öyküsü* (M. H. Doğan, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Johnson, C. (1993). *System and Writing in the Philosophy of Jacques Derrida*. Cambridge University Press.
- Joseph, G. G., Reddy, V., & Searle-Chatterjee, M. (1990). Eurocentrism in the social sciences. *Race & Class*, 31(4), 1-26. doi:10.1177/030639689003100401
- Kabbani, R. (1993). *Avrupa'nın Doğı İmajı* (S. Tuncer, Çev.). Bağlam Yayıncılık.
- Kaçar, E. (2016). Aristoteles Metafiziğinin Temel İlkeleri ile Aydınlanmada Hakiki Metafizik İddiası Olarak Kant Metafiziği. *Dört Öge*, (10), 101 - 112.
- Kahraman, Y. (2018, Güz). Hakikati Keşfetmenin Yolu Olarak Yöntemli Düşünme. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 79-94.

- Kaiwar, V. & Mazumdar, S. (2009). The Coordinates of Orientalism: Reflections on the Universal and the Particular. *From Orientalism to Postcolonialism* içinde (ss. 19-42). Routledge.
- Kanar, Y. (2017). Sosyal Bilimlerin Avrupamerkezci Yapısı. *Felsefe Arkivi*, (47), 69-80.
- Kant, I. (2011). *Observations on the Feeling of the Beauty and Sublime and Other Writings*. Cambridge University Press.
- Karim, K. H., & Eid, M. (2014). Imagining the Other. *Re-Imagining the Other: Culture, Media, and Western-Muslim Intersections* içinde (ss. 1-22). Palgrave Macmillan.
- Karl, J. (2009). *Leonardo, Descartes, Max Weber: Three Essays*. Routledge.
- Kearney, R. (2012). *Yabancıları, Tanrılar ve Canavarlar: Ötekiliği Yorumlamak* (B. Özkul, Çev.). Metis Yayınları.
- Kılıç, S. (2019). *Martin Heidegger'de Metafizik Fark: Çoklukta Birlik*. Çizgi Kitabevi.
- King, R. (1999). *Orientalism and Religion: Postcolonial Theory, India and the Mystic East*. Routledge.
- Koçyiğit, D. (2017). Batı'yı Kurgulamak - Doğu'yu Sunmak, Doğu'yu Kurgulamak - Batı'yı Sunmak: Oksidentalizm'de Ben ve Öteki. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 57(57), 133-160. DOI: 10.26561/iutded.369131
- Kojeve, A. (2015). *Hegel Felsefesine Giriş* (S. Hilav, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Köse, M., & Küçük, M. (2015). Oryantalizm ve "Öteki" Algısı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 107-127.
- Küçükcalp, D. (2010). Efendi-Köle Ahlakı vs. Efendi Köle Diyalektiği. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 53-63. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423935867.pdf>
- Küçükcalp, K. (2008). *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*. Sentez Yayıncılık.
- Küçükcalp, K. (2020). *Jacques Derrida Felsefenin Dekonstrüksiyonu*. Ketebe Yayınları.
- Küçükcalp, K., & Cevizci, A. (2019). *Batı Düşüncesine Felsefi Temeller*. İsam Yayınları.
- Lacey, A. R. (1996). *A Dictionary of Philosophy*. Routledge.
- Levi-Strauss, C. (2012). *Yapısal Antropoloji* (A. Kahıoğulları, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Lockman, Z. (2004). *Contending Visions of the Middle East: The History and Politics of Orientalism*. Cambridge University Press.
- Löwith, K. (1993). *Max Weber and Karl Marx*. Routledge.

- Lucy, N. (2003). *Postmodern Edebiyat Kuramı: Giriş* (A. Aksoy, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Lumsden, S. (2013). Poststructuralism and Modern European Philosophy. *The Edinburgh Companion to Poststructuralism* içinde (ss.23-46). Edinburgh University Press.
- Lundy, C. (2013). From Structuralism to Poststructuralism. *The Edinburgh Companion to Poststructuralism* içinde (ss. 69-92). Edinburgh University Press.
- Lyotard, J.-F. (2014). *Postmodern Durum* (İ. Birkan, Çev.). BilgeSu Yayıncılık.
- Malabou, C., & Derrida, J. (2004). *Counterpath: Traveling with Jacques Derrida* (D. Wills, Çev.). Stanford University Press.
- Manent, P. (2013). *Metamorphoses of the City: On the Western Dynamic* (M. Lepain, Çev.). Harvard University Press.
- Manzo, K. (1991). Modernist Discourse and the Crisis of Development Theory. *Studies in Comparative International Development*, 26(3), 3-36.
- Megill, A. (2021). *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (S. Turan, Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Merton, R. K. (2016). Bilimin Normatif Yapısı (K. İnan, Çev.). *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri* içinde (ss.142-156). Doğu Batı Yayınları.
- Mitra, S. K. (2016). Self and the Other in the Making of Foreign Policy: The Terms of Discourse in Indo-European Relations. *Politics of the 'Other' in India and China: Western Concepts in non-Western Contexts* içinde (ss. 99-112). Routledge.
- Moati, R. (2014). *Derrida/Searle: Deconstruction and Ordinary Language* (T. Attanucci & M. Chun, Çev.). Columbia university Press.
- Molina, J. A. (2019). Catholicism and Mathematics in the Early Modernity. *International Studies in the History of Mathematics and its Teaching* içinde (ss. 47-68). Springer.
- Morgan, D. (2002). *Introduction to Phenomenology*. Routledge.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (S. Özge, Çev.; Vol. 1). Yayın Odası.
- Nietzsche, F. (2009). *Putların Alacakaranlığı* (S. Kutoğlu, Çev.). Alter Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2013). *Ahlâkım Soykütüğü Üstüne - Bir Kavga Yazısı* (A. İnam, Çev.). Say Yayınları.

- Nietzsche, F. (2015). *İnsanca, Pek İnsanca* (M. Tüzel, Çev.; Vol. 1). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2015). *İyinin ve Kötünün Ötesinde - Bir Gelecek Felsefesini Açış* (A. İnam, Çev.). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2021). *Tragedyanın Doğuşu* (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. W. (2020). *Güç İstenci* (N. Epçeli, Çev.). Say Yayınları.
- Nisbet, R. (1980). *History of the Idea of Progress*. Basic Books, Inc.
- Norris, C. (2004). *Destruction: Theory and Practice*. Routledge.
- Öktem, N. (1990). Fransız Devrimi'nin Felsefesi ve Türkiye. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 53(1-4), 267 - 272.
- Okumuş, E. (2002). Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkamı. *Marife*, 2(3), 253-260.
- O'Meara, M. (2013). *New Culture, New Right: Anti-Liberalism in Postmodern Europe*. Arktos Media.
- Omerika, A. (2015). Competing National Orientalism: The Cases of Belgrade and Sarajevo. *Reassessing Orientalism: Interlocking Orientologies During the Cold War*. (ss. 153-169). Routledge.
- Özdemir, M. (2019). Avrupa-Merkezcilik ve Tarihyazımı Sorununun Bilimsel ve Kültürel Bilgiye Etkisi. *Universal Journal of History and Culture*, 1(1), 12 - 22.
- Özlem, D. (2013). *Felsefe ve Doğa Bilimleri*. Notos Kitap Yayınevi.
- Özlem, D. (2015). *Evrensellik Mitosu*. Notos Kitap Yayınevi.
- Panofsky, E. (2012). *İkonoloji Araştırmaları - Rönesans Sanatında İnsancıl Temalar* (O. Düz, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Parkinson, G. H. R. (Ed.). (2005). *The Renaissance and Seventeenth-century Rationalism*. Routledge.
- Perl, E. D. (2014). *Thinking Being Introduction to Metaphysics in the Classical Tradition*. Brill.
- Pezutto, S. (2019). Confucianism and Capitalist Development: From Max Weber and Orientalism to Lee Kuan Yew and New Confucianism. *Asian Studies Review*, 1-15. DOI: 10.1080/10357823.2019.1590685
- Piaget, J. (2007). *Yapısalcılık* (A. Ş. Okyayuz Yener, Çev.). Doruk Yayıncılık.
- Pirenne, H. (2014). *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması* (Ş. Karadeniz, Çev.). İletişim Yayınları.

- Plumwood, V. (2003). *Feminism and the Mastery of Nature*. Routledge.
- Poggi, G. (1983). *Calvinism and the Capitalist Spirit: Max Weber's Protestant Ethic*. The MacMillan Press LTD.
- Rabinow, P. (1984). *The Foucault Reader*. Pantheon Books.
- Ramond, C. (2011). *Derrida Sözlüğü* (Ü. Edeş, Çev.). Say Yayınları.
- Raymond, A. (2008). The Economy of the Traditional City. *The City in the Islamic World* içinde. (ss. 731-752). Brill.
- Ridley, A. (2007). *Routledge Philosophy Guide Book to Nietzsche on Art*. Taylor & Francis.
- Rodinson, M. (1973). *Islam and Capitalism*. Pantheon Books.
- Royle, N. (2003). *Jacques Derrida*. Taylor & Francis.
- Runes, D. D. (Ed.). (1960). *Dictionary of Philosophy*. Philosophical Library.
- Rutli, E. E. (2016). Derrida'nın Yapısökümü. *Temaşa*, (5), 49-68.
- Said, E. W. (2017). *Şarkiyatçılık - Batı'nın Şark Anlayışları* (B. Yıldırım, Çev.). Metis Yayınları.
- Salama, M. R. (2011). *Islam, Orientalism and Intellectual History: Modernity and the Politics of Exclusion Since Ibn Khaldun*. I.B. Tauris.
- Salmon, W. C. (1988). *Causality and Explanation*. Oxford Scholarship Online.
- Saussure, F. d. (2011). *Course in General Linguistics* (W. Baskin, Çev.). Columbia University Press.
- Say, Ö. (2020). Eylem ve Anlamın Postyapısalcı Görünümü. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(13), 75-93.
- Sayer, A. (2017). *Sosyal Bilimde Yöntem: Realist Bir Yaklaşım* (S. Gürses, Çev.). Küre Yayınları.
- Schloen, J. D. (2001). *The House of the Father as Fact and Symbol: Patrimonialism in Ugarit and the Ancient Near East*. Eisenbrauns.
- Schluchter, W. (1985). *The Rise of Western Rationalism: Max Weber's Developmental History* (G. Roth, Çev.). University of California Press.
- Schmitt, C. (2021). *Roma Katolikliği ve Politik Form* (G. Yıldız, Çev.). Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki* (A. Sönmezay, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Selden, R. (2004). Introduction. *From Formalism to Poststructuralism* içinde (ss. 1-11). Cambridge University Press.

- Şennur, Ö. (2004). Bilgi Sosyolojisi Açısından "Doğu" ve "Batı". *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 61-92.
- Stocker, B. (2006). *Derrida on Deconstruction*. Routledge.
- Sturrock, J. (2003). *Structuralism*. Blackwell Publishing.
- Sunar, L. (2012). Aydınlanma Döneminde Doğuya Bakış: Değişen İlgi ve Söylemler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(24), 59 - 82.
- Sweet, D. L. (2017). *Avant-garde Orientalism: The Eastern 'Other' in Twentieth-Century Travel Narrative and Poetry*. Palgrave Macmillan.
- Swingewood, A. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin kısa Tarihi* (O. Akınhay, Çev.). Mesele Kitapçısı.
- Szlezak, T. A. (2007). Platonic Dialectic: The Path and the Goal. *Platonisms: Ancient, Modern, and Postmodern* içinde (ss. 17-40). Brill.
- Thom, P. (1996). *The Logic of Essentialism: An Interpretation of Aristotle's Modal Syllogistic*. Kluwer Academic Publishers.
- Torun, İ. (2008). Weber'e Göre İktisadi Zihniyetin Rasyonalizasyonu. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 14 - 34.
- Troeltsch, E. (2017). *Protestantism and Progress: A Historical Study of the Relation of Protestantism to the Modern World*. Routledge.
- Trubetskoy, N. (2012). *Avrupa ve Beşeriyet* (V. İmanov, Çev.). Küre Yayınları.
- Trüper, H. (2020). *Orientalism, Philology, and the Illegibility of the Modern World*. Bloomsbury Academic.
- Türkmen, S. (2018). Oryantalizmin Doğu Algısı. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 151-170.
- Turner, B. S. (1984). *Marks ve Oryantalizmin Sonu* (H. Ç. Keskinok, Çev.). Kaynak Yayınları.
- Turner, B. S. (2003). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm* (İ. Kapaklıkaya, Çev.). Anka Yayınları.
- Turner, B. S. (2019). *Max Weber ve İslam* (Y. Aktay & M. M. Şahin, Çev.). Vadi Yayınları.
- Turner, C. (2005). *Modernity and Politics in the Work of Max Weber*. Routledge.
- Turner, J. H., Beeghley, L., & Powers, C. H. (2013). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu* (Ü. Tathıcan, Çev.). Sentez Yayıncılık.
- Ulutaş, E. (2016). Kartezyen Düalizmin "Demir Kafes"i ve Weber'in Anladığı İslam Toplumu. *SEFAD*, (35), 397-410. <http://dx.doi.org/10.21497/sefad.45387>

- Warburton, N. (2004). *Philosophy: The Basics*. Routledge.
- Weber, M. (2013). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (G. Rızaoğlu, Çev.). Oda Yayınları.
- Weber, M. (2018a). *Ekonomi ve Toplum* (L. Boyacı, Çev.; Vol. 1). Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2018b). *Ekonomi ve Toplum* (L. Boyacı, Çev.; Vol. 2). Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2019). *Sosyoloji Yazıları* (T. Parla, Çev.). Metis Yayınları.
- West, D. (1997). *An Introduction to Continental Philosophy*. Polity Press.
- Williams, J. (2005). *Understanding Poststructuralism*. Acumen Publishing Limited.
- Wilshire, W., & Popkin, R. H. (2001). *Metafiziğe Giriş* (A. Cevizci, Compiler; A. Cevizci, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Wood, E. M. (2012). *Özgürlük ve Mülkiyet* (O. Köymen, Çev.). Yordam Kitap.
- Wortham, S. M. (2010). *The Derrida Dictionary*. Continuum Books.

ÖZEL YETENEKLİ BİREYLER VE AİLELERİ

Roller, İhtiyaçlar, Öneriler

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Şule Demirel Dineç

Özel Yetenekli Bireyler ve Aileleri: Roller, İhtiyaçlar, Öneriler

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Şule Demirel DİNGEÇ

Yayın No.: 4939
PDR/Psikoloji: 457
ISBN: 978-625-397-463-3
E-ISBN: 978-625-397-464-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülâyim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

DİNGEÇ, ŞULE DEMİREL

Özel Yetenekli Bireyler ve Aileleri: Roller, İhtiyaçlar, Öneriler / Şule Demirel DİNGEÇ

1. Basım, XII + 192 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-463-3

E-ISBN: 978-625-397-464-0

1. Özel Yetenekli Bireylerin Aileleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezhiz, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

Aile Katılımı ve Aile Eğitimi

Bilim Uzm. Büşra Sertel

Ordu Üniversitesi

Orcid no: 0000-0002-8564-8804

Bölüm 2

Özel Yetenekli Bireylerin Özellikleri

Bilim Uzm. Hülya Görünü

Düzce Üniversitesi

Orcid no: 0000-0001-7222-7261

Bölüm 3

Eğitsel Müdahaleler

Bilim Uzm. Ömer Faruk Tamul

Ordu Üniversitesi

Orcid no: 0000-0001-8884-6171

Bölüm 4

Haklar ve Sorumluluklar

Bilim Uzm. Saadet Kılıçarslan

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Orcid no: 0000-0003-0307-6740

Bölüm 5

Sosyal Uyum

Bilim Uzm. Saadet Bayar

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Orcid no: 0000-0002-5634-9151

Bölüm 6

İletişim

Doç. Dr. Bircan Ergün Başak

Anadolu Üniversitesi

Orcid no: 0000-0002-3569-3770

Dr. Şule Demirel Dingeç

Anadolu Üniversitesi

Orcid no: 0000-0002-6709-7690

Bölüm 7

Disiplin

Bilim Uzm. Ömer Faruk Tamul

Ordu Üniversitesi

Orcid no: 0000-0001-8884-6171

Bilim Uzm. Saadet Bayar

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Orcid no: 0000-0002-5634-9151

Bölüm 8

Dijital Dünya

Bilim Uzm. Saadet Kılıçarslan

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Orcid no: 0000-0003-0307-6740

Dr. Barış Ayaz

Siirt Üniversitesi

Orcid no: 0000-0002-0368-4693

Bölüm 9

Kariyer Planlama

Dr. Ercan Öpengin

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Orcid no: 0000-0001-9526-4313

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI..... iii

ÖN SÖZ..... v

Bölüm 1

Aile Katılımı ve Aile Eğitimi 1

Büşra Sertel

1. Aile kavramı 2
2. Aile katılımı 2
3. Aile eğitimi 4
4. Özel yetenekli bireylerin ailesi olmak 5
 - 4.1. Özel yetenekli bireylerin ailelerinin yaşadıkları sorunlar ve aile ihtiyaçları 7
 - 4.2. Özel yetenekli bireylerin ailelerine yönelik aile eğitim program örnekleri 9
5. Öneriler 11

Bölüm 2

Özel Yetenekli Bireylerin Özellikleri 15

Hülya Görünü

1. Özel yetenekli bireylerin özelliklerini fark etmek 16
2. Özel yeteneklilerin özelliklerini sınıflandırma yaklaşımları 17
 - 2.1. Özel yetenekli bireylerin karakteristik özellikleri 19
 - 2.2. Ruf modeli 20
 - 2.2.1. Birinci düzey işaretler 21
 - 2.2.2. İkinci düzey işaretler 22
 - 2.2.3. Üçüncü düzey işaretler 23
 - 2.2.4. Dördüncü düzey işaretler 25
 - 2.2.5. Beşinci düzey işaretler 26
 - 2.3. Yüksek ve çok yüksek düzeyde özel yetenekli çocuklar 27
 - 2.4. İki kere farklı olan çocuklar 28

3. Gelişim dönemleri ve özel yetenek.....	29
3.1. Doğum öncesi ve erken çocukluk	29
3.2. İlkokul dönemi	31
3.3. Ergenlik dönemi.....	32
3.4. Yetişkinlik dönemi.....	33
4. Öneriler.....	33

Bölüm 3

Eğitsel Müdahaleler..... 37

Ömer Faruk Tamul

1. Gruplama.....	38
1.1. Homojen gruplamalar.....	39
1.1.1. Homojen gruplamanın avantajları	40
1.1.2. Homojen gruplamanın dezavantajları	40
1.2. Heterojen gruplamalar	41
1.2.1. Heterojen gruplamanın avantajları.....	42
1.2.2. Heterojen gruplamanın dezavantajları	42
2. Hızlandırma.....	43
3. Zenginleştirme	47
4. Eğitsel müdahalelerle ilgili kaynak önerileri	54

Bölüm 4

Haklar ve Sorumluluklar 57

Saadet Kılıçarslan

1. Özel yetenekli çocukların haklarının korunmasının gerekçeleri	58
2. Ailelerin özel yetenek hakkında neyi bilmeye ihtiyaçları var?	59
2.1. Özel yeteneklilerle ilgili yürürlükte olan yasal haklar.....	59
2.1.1. Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği.....	60
2.1.2. Bilim ve sanat merkezleri yönergesi	60
2.1.3. Destek eğitim odası yönergesi	61
2.1.4. Okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliği	62

3. Aileler nasıl hak savunuculuğu yapabilirler?.....	63
4. Özel yetenekliler için hak savunuculuğu stratejileri	64
4.1. Aileler nereden başlamalı?	64
4.2. Aileler öğretmenle konuşmaya nereden başlamalı?	65
4.3. Öğretmenler ya da okul yöneticileri neler yapabilir?	67
4.4. Ev içinde dikkat edilmesi gerekenler nelerdir?	69
4.5. Okulda ya da sınıfta hak savunuculuğu.....	70
4.6. Okul dışında hak savunuculuğu	70
5. Özel yeteneklilerle ilgili vakıflar ve üniversite merkezleri.....	72
5.1. Çocuk Vakfı	72
5.2. Türkiye Zekâ Vakfı (TZV)	72
5.3. Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÜYEP)	73
5.4. Hacettepe Üniversitesi Özel (Üstün) Yetenekliler Uygulama ve Araştırma Merkezi	74
6. Öneriler.....	74

Bölüm 5

Sosyal Uyum

Saadet Bayar

1. Sosyal uyum nedir?.....	78
2. Sosyal uyum ve özel yetenek	82
2.1. Aile etkisi	83
2.2. Okul etkisi	83
2.3. Birey etkisi	84
3. Özel yeteneğin sosyal uyum üzerindeki etkisi	84
3.1. Asenkronize gelişim	86
3.2. Mükemmeliyetçilik	87
3.3. Arkadaşlık ilişkileri	87
3.4. Yalnızlık-Tek başlılık	88
3.5. Depresyon.....	89
3.6. Zorbalık	90

4. Sonuç	91
5. Sosyal uyumla ilgili kaynak önerileri	92

Bölüm 6

İletişim 97

Bircan Ergün Başak - Şule Demirel Dingeeç

1. İletişim nedir?	98
1.1. İletişimin öğeleri	99
1.2. İletişimde algının rolü	101
1.3. İletişim engelleri	102
1.4. İletişim becerileri	108
1.4.1. Empatik dinleme	108
1.4.2. Geri bildirim verme	109
1.4.3. Kendini açma	111
1.4.4. Ben dili	112
2. Aile içi iletişim	114
2.1. Anne-baba arasındaki iletişim	114
2.2. Ebeveyn-çocuk iletişimi	115
2.3. Kardeş ilişkileri	116
3. Özel yetenekli bireyler ve iletişim	119
4. Öneriler	121

Bölüm 7

Disiplin 123

Ömer Faruk Tamul - Saadet Bayar

1. Disiplin	124
2. Özel yetenek ve disiplin	130
3. Stratejiler	133
4. Disiplin konusunda kaynak önerileri	140

Bölüm 8

Dijital Dünya..... 143

Saadet Kılıçarslan - Barış Ayaz

1. Dijital dünya.....	144
1.1. Dijital dünyanın temas ettiği alanlar.....	144
2. Dijital dünyada ebeveynlik	146
2.1. Bilinçli teknoloji kullanımında aile	147
3. Özel yetenekliler ve dijital erişim.....	150
3.1. Özel yeteneklilerin eğitiminde teknoloji kullanımı	151
3.1.1. Yetenek gelişiminde teknolojinin önemi ve ailenin rolü.....	153
4. Ailelere yönelik dijital rehber	155
4.1. Kontrollü kullanım	156
4.2. Akademik başarı	157
4.3. Sosyal ilişkiler.....	157
4.4. Bilinçli ve etkin süreçler	158
5. Öneriler.....	158
5.1. Video oyunları.....	159
5.2. Üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik internet kaynakları	160
5.3. Çevrim içi mentorluk.....	161
5.4. Uzaktan eğitim.....	162
5.5. Sanal yayıncılık (İçerik üretme).....	162

Bölüm 9

Kariyer Planlama 165

Ercan Öpengin

1. Kariyer planlama.....	166
1.1. Kariyer gelişimi kavramları.....	167
1.2. Kariyer gelişim kuramları	168
2. Özel yetenekli bireylerin kariyer gelişimini etkileyen faktörler	175
2.1. Kişisel ve karakteristik özellikler	176
2.2. Beklentiler.....	180

2.3. Özel yeteneklilere yönelik kariyer danışmanlığı	182
3. Ailelere öneriler	186
ÖZ GEÇMİŞLER	189

Bölüm 1

Aile Katılımı ve Aile Eğitimi

Büşra Sertel

Vaka Örneği

Ana sınıfına giden 5 yaşındaki kızım ile ilgili sorunlar yaşıyoruz. Okula gitmek istemiyor. Oradaki etkinliklerin çok basit olduğunu, etkinlikleri sevmediğini hatta arkadaşlarının bebekçe davrandıklarını söyleyerek ağlıyor ve evde kalmak istiyor. Evde kalıp benimle kitap okumanın, hayvanlar ve uzay hakkında konuşmanın daha eğlenceli olduğunu söylüyor. Okumayı biliyor. Biz önceleri ablasının söylediklerini ezberleyip bize söylüyor ya da okuduğumuz kitapları ezberledi zannetmiştik ancak televizyonda gördüğü yazıları okuyunca gerçeği anladık. Kızımız okuyor! Sürekli ablası ve arkadaşlarıyla vakit geçirmek istiyor ancak ablası buna izin vermediği için sık sık ağlama krizleri ile karşı karşıya kalıyoruz. Ana sınıfındaki öğretmenine evde yaşanan durumları ve okula gelmek istemediğini söyleyip, ne yapabileceğimizi sorduğumda, kızımın diğer çocuklardan farklı gelişim özellikleri gösterdiğinin farkında olduğunu ancak kendisinin de ne yapması gerektiğini tam olarak bilmediğini belirtti. Bir psikoloğa gitmemizin daha iyi olacağını söyledi. Gittiğimiz psikoloğun değerlendirmesi sonucunda kızımızın özel yetenekli olduğunu öğrendik. Heyecanlı olmakla birlikte oldukça tedirginiz. Peki şimdi kızımız için ne yapmalıyız?

Kaynakça

- Afat, N. (2013). *Üstün yetenekli çocukların ebeveynlerine yönelik geliştirilen aile eğitim programının etkililiğinin sınanması*. [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi].Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi. (Tez No.350097)
- Bildiren, A. & Kirişçi, N. (2022). Özel yetenekliler eğitimine aile katılımı. V. Y. Demirtaş & F. Karadağ (Eds.), *Özel gereksinimli bireylerde aile eğitimi ve katılımı* içinde (s. 223-249). Vize Yayıncılık.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press.
- Cavkaytar, A. (2013). Toplum ve aile bölümü. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği* içinde (s. 3-18). Vize Yayıncılık.
- Clark, B. (1997). *Growing up gifted. developing the potential of children at home and at school* (5th ed.). Merrill, an imprint of Prentice Hall.
- Clark, B.(2015). *Üstün zekâlı olarak büyüme evde ve okulda çocukların potansiyellerini geliştirmek* (F., Kaya, & Ü., Ogurlu, Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Danielson, C. (2002). *Enhancing student achievement: A framework for school improvement*. Association for Supervision and Curriculum Development.
- Demirel Dingec, Ş., Tamul Ö.F., Bayar, S. & Kılıçarslan, S. (2023, 8-11 Haziran). *Özel yetenekli öğrencilerin ailelerine yönelik uzaktan eğitim programı geliştirilmesi* [Sözel bildiri]. Xth International Eurasian Educational Research Congress, Ankara.
- Demirel, Ş., & Türkan, Y. (2009). *Üstün yetenekli öğrencilerin ailelerinin üstün yetenekliler eğitim programlarından beklentileri*. [Poster]. 19. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. Muğla.
- Ensari, H., & Zembat, R. (1999). Yönetim stillerinin ailenin okul öncesi eğitim programlarına katılımı üzerindeki etkileri. *Marmara Üniversitesi anaokulu/anasınıfı öğretmen el kitabı: Rehber kitaplar dizisi* içinde (s.180-205). YA-PA Yayıncılık.
- Epstein, J. L. (1995). School/family/community partnerships. *Phi Delta Kappan*, 76(9), 701-712.
- Eryorulmaz, A. (1993). Kurumsal okul öncesi eğitiminde ailenin rolü. 9. YA-PA okulöncesi eğitimi yaygınlaştırılması semineri içinde (s.135-143). YA-PA Yayıncılık.
- F. J. Mönks, & A. H. Passow (Eds.), *International handbook of research and development of giftedness and talent* (pp. 525-538). Pergamon.
- Feldman, D. H., & Piirto, J. (2002). Parenting talented children. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting volume 5 practical issues in parenting* (pp. 195-216). Lawrence Erlbaum Associates Press.
- Francis, R., Hawes, D. J., & Abbott, M. (2016). Intellectual giftedness and psychopathology in children and adolescents: A systematic literature review. *Exceptional Children*, 82(3), 279-302.
- Freeman, J. (1991). *Gifted children growing up*. David Fulton Publishers.

- Gürşimşek, İ., Kefi, S., & Girgin, G. (2007). Okulöncesi eğitime babaların katılım düzeyi ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 181-191.
- Güvenç, B. (1972). *İnsan ve kültür: Antropolojiye giriş*. Ayyıldız Matbaası.
- Hallaç, S., & Öz, F. (2014). Aile kavramına kuramsal bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 142-153.
- Hertzog, N.B., & Bennett, T. (2004). In whose eyes? Parents' perspectives on the learning needs of their gifted children. *Roepfer Review*, 26(2), 96-104.
- Karakuş, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 127-144.
- Leana-Tasclar, M. ., Ozyaprak, M., & Yilmaz, O. (2016). An online training program for gifted children's parents in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 16(65), 147-164.
- MEB. (2019). *Özel yetenekli çocuğun var "Ebeveyn eğitim programı"*. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Ogurlu, Ü. (2016). Üstün yetenekli çocuğa sahip ailelere yönelik eğitim programının ailelerin ebeveyn öz-yeterliliklerine ve farkındalıklarına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(209), 144-159.
- Reichenber, A., & Landau, E. (2009). Families of gifted children. In L. V. Shavinina (Ed.), *International handbook on giftedness* (pp. 873-883). Springer.
- Rinn, A. N., Plucker, J. A., & Stocking, V. B. (2010). Fostering gifted students' affective development: A look at the impact of academic self-concept. *Teach Exceptional Children Plus*, 6, 2-13.
- Saranlı, A. G. (2011). *Üstün yetenekli çocukların ailelerine yönelik geliştirilen aile rehberliği programlarının etkililiğinin incelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi].Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi. (Tez No.297205)
- Schader, R. M. (2008). Parenting. In J. A. Plucker, & C. M. Callahan (Eds.), *Critical issues and practices in gifted education* (pp. 479-492). Prufrock Press.
- Schulz, J. B. (1987). *Parents and professionals in special education*. Allyn and Bacon Inc.
- Şahin, F. T., & Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir?. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 3(12), 7-12.
- Webb, J. T. (1994). Nurturing social-emotional development of gifted children. In K. A. Heller,
- Webb, J. T., Gore, J. L., Amend, E. R., & DeVries, A. R. (2016). *Üstün yetenekli çocuklar uzmanlar ve aileler için el kitabı* (B. Uyaroğlu ve B. Bülbün Aktı, Çev.), Anı Yayıncılık.

Bölüm 2

Özel Yetenekli Bireylerin Özellikleri

Hülya Görünü

Vaka Örneği

İlayda sekiz aylıkken yürümeye ve bir buçuk yaşında tam cümlelerle konuşmaya başlamıştır. İlayda'nın bakım verenleri anne ve anneannedir. Üç yaşına geldiğinde bir okul öncesi kurumuna gitmeye başlamıştır. İlayda'nın en sevdiği oyuncaklar yapboz ve resimli etkinlik kitaplarıdır. Bu kitaplarla renkleri ve sayıları yaşlarına kıyasla daha kısa zamanda ve erken öğrenmiştir. Böylece konuşma becerisi geliştiğinde, nesnelere ilgili detaylı betimlemeler yaparak konuşmuştur. Bir buçuk yaşında iken logoları tanıma becerisi gelişmiş ve alışveriş için gidilen yerleri ayırt etmeye başlamıştır. İki buçuk yaşına geldiğinde okuduğu kitaplardaki harfleri incelemeye başlamış, bu konuda sorular sormuştur. Zaman zaman İlayda'nın bu meraklı hali aile bireylerini yorsa da onun küçük bir "çokbilmiş" edasından mutlu olmaktadır. Kendini rahatlıkla ifade etmeye başladıktan sonra istediğini kabul ettirmek için yaptığı konuşmalar dikkat çekmeye başlamıştır. Çünkü İlayda tıpkı bir yetişkin gibi düşüncelerini savunmakta ve hatta biraz ısrarcı bir tutum sergilemektedir. Bu tavrı zaman zaman anne ile anneanneye "Bu çocuğu çok şımartmışsınız." eleştirisinin gelmesine neden olmaktadır. Okul öncesi kuruma gittiği ilk gün İlayda, kendi adının yazılı olduğu sandalyeye gidip oturmuş annesinin adı olan "Ayşe"nin yazdığı sandalyeyi göstererek "Annem de buraya oturacak." demiştir. Öğretmen, bu duruma şaşırılmış ve onu yakından gözlemlemeye karar vermiştir. Nitekim dönem sonunda öğretmen, İlayda'nın ailesine hızlıca bitirdiği için etkinliklerde sıkıldığını ve bazı kelimeleri okuyabildiğini söylemiştir. İlayda'nın gelişim ve zekâ testleri ile değerlendirilmesinin önemli olduğunu eklemiştir. Anne öğretmenin söyledikleri doğrultusunda araştırmalara başlamıştır. Baba ise kızının "şımarık" ya da "yaramaz" olması sebebiyle böyle davrandığını düşünmekten kendini alamamaktadır.

- Benzer yetenek düzeylerindeki kişilerle sosyalleşme fırsatı sunulmalıdır.
- Herhangi bir alanda farklı olmayı pek çok kişinin yaşayabileceği konusunda bilgilendirmeler yapılmalı ve gerekirse destekler planlanmalıdır. Bu uygulama özel yeteneklilik nedeniyle oluşabilecek olumsuz duygu durumlarının önüne geçmeyi sağlayacaktır.
- Özel yetenek ile karakterize etmeden birey olma ihtiyacı desteklenmelidir. Böylece yalnızca özel yetenek ile kimlik oluşturma durumundan kaçınılabilir.

Kaynakça

- Bretherton, I. (2009). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. İçinde S. Goldberg, R. Muir & J. Kerr (Eds.), *Attachment theory: Social, developmental, and clinical perspectives* (ss. 45-84). Routledge.
- Callahan, C. M. (2017). The characteristics of gifted and talented students. İçinde C.M. Callahan & H.L. Hertberg-Davis (Eds.), *Fundamentals of gifted education* (ss. 153-166). Routledge.
- Clark, B. (1979). *Growing up gifted: Developing the potential of children at home and at school*. Merrill.
- Coleman, M. R., Harradine, C., & King, E. W. (2005). Meeting the needs of students who are twice exceptional. *Teaching Exceptional Children*, 38(1), 5-7.
- Diamond, M., & Hopson, J. (1999). *Magic trees of the mind: How to nurture your child's intelligence, creativity, and healthy emotions from birth through adolescence*. Penguin.
- Dickens, W. T., & Flynn, J. R. (2001). Great leap forward. *New Scientist*, 169(2287), 44-47.
- Feldman, D. H., & Goldsmith, L. T. (1990). *Nature's Gambit: Child Prodigies and the Development of Talent*. Teachers College Press.
- Gross, M. U. (2000). Exceptionally and profoundly gifted students: An underserved population. *Understanding Our Gifted*, 12(2), 3-9.
- Guthrie, K. H. (2020). The weight of expectations: A thematic narrative of gifted adolescent girls' reflections of being gifted. *Roeper Review*, 42(1), 25-37. DOI: 10.1080/02783193.2019.1690080
- Hansen, J. B., & Toso, S. J. (2007). Gifted dropouts: Personality, family, social, and school factors. *Gifted Child Today*, 30(4), 30-41.
- Heller, K. A., & Schofield, N. J. (2008). Identification and nurturing the gifted from an international perspective. İçinde Pfeiffer, S. I. (Ed.). *Handbook of giftedness in children: Psychoeducational theory, research, and best practices* (ss. 93-114), Springer.

- MEB, (2018). Milli Eğitim Bakanlığı Liselere Geçiş sistemi https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_12/17094056_2018_lgs_rapor.pdf
- Moreau, C., Auclain, M., Rucart, A., & Barrault, S. (2022). Impulsivity and emotion regulation in gifted adults with addictive behaviors. *Psychological Applications and Trends*, 152-154. DOI: 10.36315/2022inpact034
- Nash, J. M. (1997). Fertile minds. *Time*, 149(5), 48-56.
- Piaget, J. (1952). *The origin of intelligence in children*. International Universities Press.
- Robinson, N. M. (1993). Identifying and nurturing gifted, very young children. K. A. Heller, F. J. Monks, & A. H. Passow (Eds), *International handbook of research and development of giftedness and talent* içinde (s. 507-524). Pergamon.
- Rogers, K. B. (1986). Do the gifted think and learn differently? A review of recent research and its implications for instruction. *Journal for the Education of the Gifted*, 10(1), 17-39. DOI: 10.1177/016235328601000103
- Ruf, D. L. (2005). *Losing our minds: Gifted children left behind*. Great Potential Press.
- Sak, U. (2010). *Üstün zekâlılar özellikleri tanılanmaları eğitimleri*. Maya Akademi.
- Siegel, D. J. (1999). *The developing mind: Toward a neurobiology of interpersonal experience*. Guilford Press.
- Silverman, L. K. (1992). How Parents Can Support Gifted Children. ERIC Digest# E515. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED352776.pdf>
- Silverman, L. K. (1997). The construct of asynchronous development. *Peabody Journal and Education*, 72(3 & 4), 36-58. DOI: 10.1080/0161956X.1997.9681865
- Stoeger, H. (2009). Identification of giftedness in early childhood. İçinde D. Eyre (Ed.), *Gifted and Talented Education* (s.354-383). Routledge.
- Talas, S. (2015). Üstün zekânın gelişimi. İçinde F. Kaya & Ü. Oğurlu (Eds), *Growing up gifted: Developing the potential of children at home and at school* (8th ed., ss. 63). Nobel.
- Tuttle Jr, F. B., Becker, L. A., & Sousa, J. A. (1988). *Characteristics and identification of gifted and talented students* (3rd ed.). National Education Association of the United States.

Bölüm 3

Eğitsel Müdahaleler

Ömer Faruk Tamul

Vaka Örneği

Erdem, anaokuluna giderken özel yetenek tanısı almıştır. Şimdi 9 yaşındadır ve özel yetenekliler için eğitim veren tam zamanlı bir ilkokula devam etmektedir. Görsel sanatlarda özellikle resim ve heykel alanlarında çok yetenekli olan Erdem, akademik açıdan bazı derslerde sorun yaşamaktadır. Özellikle matematik dersinde zorluklar yaşayan Erdem için ailesi ve öğretmenleri iş birliği içinde akademik başarıyı artırmaya yönelik müdahalelerde bulunmaktadır. Bu süreçte akademik alanlarda ve yetenek alanında farklı hızlandırma ve zenginleştirme stratejileri de uygulanmıştır. Geçen süreçte Erdem'in akademik başarısında ilerleme olmamış hatta ailesi Erdem'in okul içinde ve dışında zorlanmaya devam ettiğini görmüştür. Ayrıca Erdem'de matematik dersine karşı olumsuz bir tutum oluşmaya başlamıştır. Çalışma hayatlarının yoğunluğu nedeniyle ev içinde akademik destek sağlayamayan aile, çocuklarının daha fazla zorlanmaması için Erdem'i normal bir okula, normal gelişim gösteren öğrencilerin eğitim gördüğü bir sınıfa kayıt ettirmeyi düşünmektedir. Uzmanlara da danışan aile her iki seçeneğin de avantajları ve dezavantajları olduğunu öğrenmiştir. Peki benzer durumda siz olsanız çocuğunuzu hangi okula kayıt ettirirsiniz?

Kaynakça

- Ataman, A. (2003). Özel eğitim/sorunlar, yaklaşımlar, öneriler: Üstün yetenekli/zekâlı çocuk ile yaşamak. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 4(39), 17-20.
- Ballantine, J., & Larres, P. M. (2007). Cooperative learning: A pedagogy to improve students' generic skills?. *Education + Training*, 49(2), 126-137. <https://doi.org/10.1108/00400910710739487>.
- Colangelo, N., Assouline, S. G., & Gross, M. U. (2004). A Nation Deceived: How Schools Hold Back America's Brightest Students. The Templeton National Report on Acceleration. Volume 2. *Connie Belin & Jacqueline N. Blank International Center for Gifted Education and Talent Development (NJ1)*.
- Davis, G.A., Rimm, S.B., & Siegle, D. (2014). *Education of the gifted and talented (6. Ed)*. Pearson Education Limited.
- Gross, M. U. (1992). The use of radical acceleration in cases of extreme intellectual precocity. *Gifted Child Quarterly*, 36(2), 91-99. DOI: 10.1177/001698629203600207
- Hallam, S., & Ireson, J. (2007). Secondary school pupils' satisfaction with their ability grouping placements. *British Educational Research Journal*, 33(1), 27-45. <https://doi.org/10.1080/01411920601104342>.
- Kanlı, E. (2011). Üstün zekâlı ve yeteneklilerin alan eğitiminde hızlandırma. *HAYEF Journal of Education*, 8(2), 95-104.
- Kulik, J. A., & Kulik, C. L. C. (1992). Meta-analytic findings on grouping programs. *Gifted child quarterly*, 36(2), 73-77. <https://doi.org/10.1177/001698629203600204>.
- Lubinski, D., Webb, R. M., Morelock, M. J., & Benbow, C. P. (2001). Top 1 in 10,000: A 10-year follow-up of the profoundly gifted. *Journal of Applied Psychology*, 86(4), 718-729. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.86.4.718>.
- Metin, N. (1999). *Üstün yetenekli çocuklar*. Öz Aşama Matbaacılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2016). *Çocuk gelişimi ve eğitimi: üstün zekâ ve özel yetenekli çocuklar*. Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Zekâ Oyunları Dersi*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Obaya, A. (1999). Getting cooperative learning. *Science Education International*, 10(2), 25- 27.
- Poole, D. (2008). Interactional differentiation in the mixed-ability group: A situated view of two struggling readers. *Reading Research Quarterly*, 43(3), 228-250. <https://doi.org/10.1598/RRQ.43.3.2>
- Robinson, J. P. (2008). Evidence of a differential effect of ability grouping on the reading achievement growth of language-minority Hispanics. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 30(2), 141-180. <https://doi.org/10.3102/0162373708317742>.
- Rogers, K. B. (1998). Using current research to make "good" decisions about grouping. *National Association of School Principals*, 82(595), 38-46. <https://doi.org/10.1177/019263659808259506>.

- Rogers, K. B. (2002). *Re-forming gifted education: Matching the program to the child*. Great Potential Press. Sak, U. (2014). *Üstün zekâlılar: Özellikleri, tanınmaları, eğitimi* (4. Baskı.). Vize Yayıncılık.
- Saleh, M., Lazonder, A. W., & De Jong, T. (2005). Effects of within-class ability grouping on social interaction, achievement, and motivation. *Instructional Science*, 33(2), 105-119. <https://doi.org/10.1007/s11251-004-6405-z>.
- Schiver, S. W., & Maker, C. J. (2003). *New direction in enrichment and acceleration*. In N. Colangelo & G. A. Davis (Eds.), *Handbook of Gifted Education* (3rd ed) (pp. 163-173). Pearson Education.
- Southern, W. T., Jones, E. D., & Fiscus, E. D. (1989). Practitioner objections to the academic acceleration of gifted children. *Gifted Child Quarterly*, 33(1), 29-35. <https://doi.org/10.1177/001698628903300105>
- Towns, M. H., Kreke, K., & Fields, A. (2000). An action research project: Student perspectives on small-group learning in chemistry. *Journal of Chemical Education*, 77(1), 111-115. <https://doi.org/10.1021/ed077p111>
- Tunç, A. İ. (2017). Çocuklarla felsefe. *Çocuk ve Medeniyet*, 2(4), 71-90.
- VanTassel-Baska, J. (2005). *Acceleration strategies for teaching gifted learners*. Prufrock Press, Inc.

Bölüm 4

Haklar ve Sorumluluklar

Saadet Kılıçarslan

“Çocuklarımız öğrenebilecekleri her şeyi öğrenme fırsatına sahip olamıyorlarsa, bunun nedeni yeterli sayıda insanın onlar için uygun eğitim konusunda ısrarcı olmamasıdır. Ebeveynler olarak, fark yaratabilecek saygın ve büyük bir güç olmak için iş birliği içinde olmalıyız.”

Gina Ginsberg Riggs, 'Ebeveyn Savunuculuğu Çağrısı'

Vaka Örneği

Göksel, sınıf içinde oldukça sessiz, içe dönük bir öğrenciydi. Göksel'in arkadaşlarıyla sınırlı iletişim kurması öğretmeninin dikkatini çekmişti. Bunun üzerine akademik başarısının ne durumda olduğuna bakmış ve akademik olarak başarılı olduğunu görmüştür. Bir süre Göksel'i gözlemledikten sonra okula ailesini çağırarak ve onunla ilgili bazı şüphelerinin olduğunu ailesiyle paylaşmıştır. Ailesi Göksel hakkında endişelenmiş ancak öğretmenin tavsiyesi üzerine Göksel'e zekâ testi yapılmasına karar vermişlerdir. Zekâ testi sonucuna göre Göksel özel yetenek tanısı almıştır. Başlangıçta aile sonuç karşısında heyecan ve mutluluk duysa da sonradan bu tanıyla ne yapacakları hakkında umutsuzluğa kapılmış ve kaygılanmaya başlamışlardır. Testi uygulayan uzmanla yapılan görüşme sonucunda Türkiye'de özel yetenekliler alanında yapılan çalışmaların sınırlı olduğunu ve ailelere çocuklarına yardımcı olma konusunda büyük sorumluluk düştüğünü anlamışlardır. Aile kafası karışmış bir halde test raporuyla test merkezinden ayrılmıştır. Sonrasında Göksel'in test sonucunu öğretmenle ve rehber öğretmeniyle paylaşarak sürecin nasıl ilerleyeceği konusunda planlama yapmışlardır. Buna göre öğretmen sınıf içinde Göksel'in düzeyine uygun ders etkinlikleri paylaşacaktır. Aile de Göksel'in destek eğitim odasında eğitim alması için gerekli süreci başlatacaktır. Ancak bu konuda bir sorun yaşamaktadırlar. Okulun destek eğitim odası açılması için hem fiziki hem de öğretmen konularında eksiklikleri bulunmaktadır. Bunun üzerine aile, Göksel ve özel yetenekli diğer öğrenciler için destek eğitim odası açılmasına yönelik girişimlerde bulunarak sınıfın açılmasını sağlamışlardır.

Kaynakça

- Douglas, D. (2011). Four Simple Steps to Self-Advocacy. In J. L. Jolly, D. J. Treffinger, T. F. Inman, & J. Franklin Smutny (Eds.), *Parenting gifted children* (pp. 360-369). Prufrock Press Inc.
- Gallagher, J. J. (1983). A model of advocacy for gifted education. In J. Gallagher, S. Kaplan, & I. Sato (Eds.), *Promoting the education of the gifted/talented: Strategies for advocacy*. National/State Leadership Training Institute.
- Smutney, J., Georgiades, S., & Nilles, K. (2016). *Classroom advocacy*. National Association for Gifted Children (NAGC). https://cdn.ymaws.com/nagc.org/resource/resmgr/nagc-classroom_advocacy-tip_.pdf
- Walker, S. Y. (2002). *The survival guide for parents of gifted kids: How to understand, live with and stick up for your gifted child*. Free Spirit.
- Weinfeld, R., Davis, M., Paynter, J. L., & Jeweler, S. (2011). A break in communication: When an advocate is needed. In J. L. Jolly, D. J. Treffinger, T. F. Inman, & J. Franklin Smutny (Eds.), *Parenting gifted children* (pp. 332-340). Prufrock Press Inc.

Bölüm 5

Sosyal Uyum

Saadet Bayar

“Çocuklar boyama kitabı değildir. Onları sevdiğin renklere boyayamazsın.”

Khaled Hosseini

Vaka Örneği

Oğlum sosyal uyum konusunda oldukça sıkıntı yaşıyor. Kurallar konusunda mükemmeliyetçi. İnanılmaz kuralcı. Örneğin öğretmen 'sessizce sınıfta oturun' diyorsa diğer öğrencilerin bunu dinlememesi onu aşırı rahatsız ediyor. Oyun oynarken dahi ufak tefek hilelere katlanamıyor. 'Bu beni rahatsız ediyor, yapma' dediğinde karşısındaki çocuğun yetişkin bir birey gibi anlamasını ve yapmamasını istiyor. Maske takılması gerekiyorsa örneğin insanlar neden takmıyor diye düşünüyor. Neden kırmızı ışıkta geçiyor? Neden yalan söylüyor?... Arkadaşı ödevini neden kendisi yapmıyor da ondan hazır istiyor gibi birçok örneği her gün yaşıyoruz. Hâl böyle olunca Türk toplumu gibi esnek bir toplumda yaşaması oldukça güçleşiyor. Sanki Almanya'da yaşasa hayat onun için daha kolay olabilir diye düşünüyoruz bazen. Sınıf ortamında öğretmenlerden hem davranış hem de akademik olarak övgü alınca sürekli akran zorbalığına uğruyor. Örneklerdeki gibi durumlarda anlaşılmadığını hissediyor. Akranları üzerine gelince de hemen ağlıyor. O ağladıkça daha çok üzerine gidiyorlar. Biz ebeveynler olarak oldukça güçlük yaşıyoruz. Geçmişte uzman desteği aldık ancak yaş ilerledikçe konular çeşitleniyor ve derinleşiyor... Peki şimdi biz herkes tarafından idealize edilen bir kişi mi yetiştirmeliyiz yoksa topluma uyum sağlayan bir birey mi? Yoksa cevap üçüncü bir seçenekte mi gizli? Doğrusu zaman zaman oldukça kafamız karışıyor.

dürüst olmaktır. Duygusal davranarak yaşanan olumsuz durumu başka nedenlere bağlayabilir, geçeceğini düşünebilir, başkaları tarafından bireyin ya da kendimizin olumsuz olarak tanınacağını düşünerek hareket edebiliriz. Bu da çözüme ulaşmamızda bir yol değil bir engel olarak karşımıza çıkabilir. Kendimize ve yaşadıklarımıza karşı dürüst olduğumuzda ise gerçekçi sonuçlara ve çözümlere daha hızlı ulaşabiliriz.

5. Sosyal uyumla ilgili kaynak önerileri

Özel yetenekli bireylerin sosyal gelişimlerine yönelik kapsamlı bilgilere aşağıdaki kaynaklardan ulaşabilirsiniz:

- Sak, U. (2021). *Özel yetenekli öğrencilerin sosyal duygusal ve akademik gelişimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sak, U. (2014). *Üstün zekâlılar: Özellikleri, tanılanmaları, eğitimleri* (4. basım). Vize Yayıncılık.

Kaynakça

- Asch, S. E. (1956). Studies of independence and conformity: I. A minority of one against a unanimous majority. *Psychological Monographs: General And Applied*, 70(9), 1-70. <https://doi.org/10.1037/h0093718>
- Baker, J. A. (1996). Everyday stressors of academically gifted adolescents. *Journal of Secondary Gifted Education*, 7(2), 356-368. doi.org/10.1177/1932202X9600700203
- Benner, A.D. (2011). Latino adolescents' loneliness, academic performance, and the buffering nature of friendships. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(5), 556-567. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9561-2>
- Bireley, M., & Genshaft, J. (1991). *Understanding the gifted adolescent: Educational, developmental, and multicultural issues*. Teachers College Press.
- Cialdini, R.B., & Goldstein, N.J. (2004). Social influence: Compliance and conformity. *Annual Review Psychology*, 55, 591-621. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.142015>
- Columbus Group (1991) *Unpublished Transcript of the meeting of the columbus group*. Columbus Group.
- Davis, G. A., Rimm, S. B. & Siegle, D. (2011). *Education of the gifted and talented* (6th Ed.). Pearson Education, Inc.

- Dishion, T. J., & Tipsord, J. M. (2011). Peer contagion in child and adolescent social and emotional development. *Annual Review of Psychology*, 62, 189-214. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.093008.100412>
- Estell, D.B., Farmer, T.W., Irvin, M.J., Crowther, A., Akos, P., & Boudah, D.J. (2009). Students with exceptionalities and peer group context of bullying and victimization in late elementary school. *Journal of Child and Family Studies*, 18(2), 136-150. <https://doi.org/10.1007/s10826-008-9214-1>
- Freeman, J. (2005). Counselling the gifted and talented. *Gifted Education International*, 19(3), 245-252. <https://doi.org/10.1177/02614294050190030>
- García, A. S. & Margallo, E. M. (2014). Bullying: what's going on? A bibliographic review of last twelve months. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 132, 269-276. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.309>
- Gerrig, R. J. & Zimbardo, P. G. (2012). *Psikolojiye giriş psikoloji ve yaşam*. (Çev. G. Sart). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gill, S. (2014). Emotional, Social and Educational Adjustment of Visually Handicapped Students of Special Schools students. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 4(3), 14- 42.
- Greenspoon, T.S. (2000). The self-experience of gifted person: Theory and definitions. *Roeper Gross, M. U. M. (2004). Exceptionally gifted children (2 th ed.)*. Routledge Falmer.
- Grossberg, I. N., & Cornell, D. G. (1988). Relationship between personality adjustment and high intelligence: Terman versus Hollingworth. *Exceptional Children*, 55(3), 266-272. <https://doi.org/10.1177/001440298805500310>
- Gür, Ç., Koçak, N., Saltık, N., Akkoç, D., Duma, D., Kayabağdaş, Ç., Demir, E. & Kara, Z. (2016). Üstün yetenekli ve tipik gelişim gösteren ilköğretim birinci kademe çocuklarının sosyal davranışlarının incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 5(2),33-49. <https://doi.org/10.30703/cije.321393>
- Hallahan, D.P. & Kauffman, J. M. (2003). *Exceptional learners: Introduction to special education*. Allyn and Bacon.
- Hartup, W. W., & Rubin, Z. (Eds.). (2013). *Relationships and development*. Psychology Press.
- Hebert, T. P. (2011). *Understanding the social and emotional lives of gifted students*. Pruffrock.
- Howley, C. B. (1995). *Out of our minds: anti-intellectualism and talent development in american schooling*. *Education and psychology of the gifted series*. Teachers College Press.
- Jumper, R.L. (2009). *Gifted children's communication about bullying: Understanding the experience*. [Unpublished Doctoral Dissertation]. Texas A&M University.
- Kaiser, C. F., & Berndt, D. J. (1985). Predictors of loneliness in the gifted adolescent. *Gifted Child Quarterly*, 29(2), 74-77. <https://doi.org/10.1177/001698628502900206>

- Kanlı, E. (2011). Üstün zekâlı ve normal ergenlerin mükemmeliyetçilik, depresyon ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 33(33), 103-121.
- Kaufman- Goodstein, P. (2013). *How to stop bullying in classrooms and schools: using social architecture to prevent, lessen and bullying*. Routledge.
- Kaya, F. (2021). Özel yeteneklilerde psikolojik iyi oluş hali. İçinde U. Sak (Ed.) *Özel yetenekli öğrencilerin sosyal duygusal ve akademik gelişimi* (s.1-22). Pegem Akademi.
- Klein, M. (1980). On the sense of loneliness. In J. Hartog, J. R. Audy, and Y. A. Cohen (Eds.), *The anatomy of loneliness* (pp. 362-376). International Universities Press.
- Knafo, D. (2012). Alone together: Solitude and the creative encounter in art and psychoanalysis. *Psychoanalytic Dialogues*, 22(1), 54-71. <https://doi.org/10.1080/10481885.2012.646605>
- Masden, C. A., Leung, O. N., Shore, B. M., Schneider, B. H., & Udvari, S. J. (2015). Social-perspective coordination and gifted adolescents' friendship quality. *High Ability Studies*, 26(1), 3-38. <https://doi.org/10.1080/13598139.2015.1028613>
- Matthews, D. J., & Foster, J. F. (2005). Mystery to mastery: Shifting paradigms in gifted education. *Roeper Review*, 28(2), 64-69. <https://doi.org/10.1080/02783190609554340>
- McGrath, M. J. (2007). *School bullying tools for avoiding harm and liability*. Corwin Press.
- Michela, J. L., Peplau, L. A., & Weeks, D. G. (1982). Perceived dimensions of attributions for loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(5), 929. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.43.5.929>
- Moon, S. M. (2009). Myth 15: High-ability students don't face problems and challenges. *Gifted Child Quarterly*, 53(4), 274-276. <https://doi.org/10.1177/0016986209346943>
- Mousa R. & El-Desoki, M. (2000). *Problems and mental health*. Al- Farouk Modern Publishing.
- Moustakas, C. E. (2016). *Loneliness*. Pickle Partners Publishing.
- Nansel, T.R, Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simons-Morton, B. & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *JAMA: Journal of the American Medical Association*. 285 (16), 2094-2100. <https://doi.org/10.1001/jama.285.16.2094>
- Neihart, M. (2002). Risk and resilience in gifted children: A conceptual framework. In M. Neihart, S. M. Reis, N. M. Robinson, & S. M. Moon (Eds.), *The social and emotional development of gifted children: What do we know?* (pp. 113-122). Prufrock Press.
- Neihart, M. (2007). The socioaffective impact of acceleration and ability grouping: Recommendations for the best practice. *Gifted Child Quarterly*, 51(4), 330-341. <https://doi.org/10.1177/0016986207306319>
- Olweus, D. (2004). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing.
- Peplau, L.A., & Perlman, D. (1982), Perspectives on loneliness. In L. A. Peplau and D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy* (pp. 1-18). Wiley-Inter Science.

- Peterson, J. S. & Ray, K. E. (2006). Bullying and the gifted: Victims, perpetrators, prevalence, and effects. *Gifted Child Quarterly*, 50(2), 148-168. <https://doi.org/10.1177/001698620605000206>
- Peterson, J., Duncan, N., & Canady, K. (2009). A longitudinal study of negative life events, stress, and school experiences of gifted youth. *Gifted Child Quarterly*, 53(1), 34-49. <https://doi.org/10.1177/0016986208326553>
- Phillips, N. & Lindsay, G. (2006). Motivation in gifted students. *High Ability Studies*, 17(1), 57-73. <https://doi.org/10.1080/13598130600947119>
- Reddy, T.O., Reddy, M.T.P., & Singh, M.S. (2011). A study of social adjustment as a socio-psychological differential among sports achievers, non achievers and non participants female tribal. *Indian Journal of Movement Education and Exercises Sciences*, 1(1), 1-5.
- Reis, S. M., & Renzulli, J. S. (2004). Current research on the social and emotional development of gifted and talented students: Good news and future possibilities. *Psychology in the Schools*, 41(1), 119-130. <https://doi.org/10.1002/pits.10144>
- Review*, 22(3), 176-181. <https://doi.org/10.1080/02783190009554029>
- Rigby, K. (2011). *The method of shared concern a positive approach to bullying in schools*. Australia.
- Robinson, N.M. (2008). The social World of gifted children and youth. In S.I. Pfeiffer (Ed.) *Handbook of giftednes in children: psychoeducation theory, research, and the best practices* (p.33-51). Springer.
- Ryoo, H.J., Wang, C., Swearer, S.M., & Park, S. (2017). Investigation of transition in bullying/victimization statuses of gifted and general education students. *Exeptional Children*, 83(4), 396-411. <https://doi.org/10.1177/0014402917698500>
- Santrock, J. W. (2014). *Yaşam boyu gelişim*. (Çev. Ed: G. Yüksel). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Scholwinski, E., & Reynolds, C. R. (1985). Dimensions of anxiety among high IQ children. *Gifted Child Quarterly*, 29(3), 125-130. <https://doi.org/10.1177/00169862850290305>
- Silverman, L.K. (2007). Perfectionism: the cruible of giftedness. *Gifted Education International*, 23(3), 233-245. <https://doi.org/10.1177/026142940702300304>
- Terrasier, J.C. (1985). Dysnchrony-uneven development. In J. Freeman (Ed.), *The psychology of gifted children* (pp. 265-274). Wiley.
- Wang, J., Nansel, T.R., & Iannotti, R.J. (2011). Cyber and traditional bullying: differential association with depression. *Journal of Adolescent Health*, 48(4), 415-417. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2010.07.012>
- Webb, J. T., Meckstroth, E. A., & Tolan, S. S. (1994). *Guiding the gifted child*. Ohio Psychology Publishing Company.
- Wilburn, V.R., & Smith, D.E. (2005). Stress, self-esteem, and suicidal ideation in late adolescents. *Adolescence*, 40(157), 33-46.

- Willard, N. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Research Press.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk psikolojisi* (16. Basım). Remzi Kitapevi.
- Yılmaz, D. (2015). *Üstün yetenekliler için psikolojik danışma ve rehberlik uygulamaları gereksinimler, sorunlar ve müdahaleler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Young, J. E. (1982). Loneliness, depression and cognitive therapy: Theory and application. In L. A. Peplau and D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy* (pp.379-406). Wiley.

Bölüm 6

İletişim

Bircan Ergün Başak - Şule Demirel Dingaç

Vaka Örneği

Ayşe Hanım aklında onlarca soruyla oğlu Efe'nin veli toplantısına gidiyordu. Efe özel yetenek tanısı almış ve akademik başarısı yüksek bir öğrenciydi. Toplantıda sınıf öğretmeni Ahmet Bey genel görüşlerini belirttikten sonra tek tek velilere zaman ayırdı. Sıra Ayşe hanıma gelmişti. Ayşe Hanım öğretmene “Çocuğumun notları yüksek, başarısı iyi ama okulda ne olup ne bitiyor asla anlatmıyor, arkadaşlarıyla neler paylaşıyor, sizle arası nasıl? Şu son projeyi şimdi sizden öğrendim. Efe bize bunları söylemiyor. Bizle nerdeyse hiç konuşmuyor. Evde odasından çıkmıyor diyebilirim. Çocuğumdaki iletişim sorununu nasıl çözebiliriz hocam?” Ahmet Bey oldukça şaşırıldı. Çünkü sınıfta en çok söz alan ve özellikle konu yeni proje ise nerdeyse hiç susmayan öğrenci Efe'nin ta kendisiydi.

Aynı çocuk bir ortamda konuşmaması, diğerinde ise susmuyor olmasıyla tanınabilir mi? Burada Ayşe Hanımın bahsettiği gibi bir iletişim sorunu olabilir mi? Eğer varsa sorun Efe'de mi? Yoksa durum insanların farklı ortamlarda farklı iletişim becerileri sergilemesiyle mi ilgili?

Efe gibi çocukların iletişim becerilerini neler etkiliyor, siz ne dersiniz?

Kaynakça

- Baltacı, R. (2017). *Üstün zekâ tanımının öğrencilerin çeşitli algıları üzerindeki etkisinin incelenmesi*. [Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi].Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi. (Tez No.458644)Bigner, J. J., & Gerhardt, C. (2014). *Parent-child relations*. Pearson.
- Del Prete, T. (1996). Asset or albatros? The education and socialization of gifted students. *Gifted Child Today*, 19(2), 24-50. <https://doi.org/10.1177/107621759601900211>
- Devito, J. A (2007). *The interpersonal communication book*. Pearson.
- Dunlap, L. L. (2002). *What all children need*. University Press of America.
- Gordon, T. (2001). *Etkili ana baba eğitimi: Aile iletişim dili*. (Çeviren: E. Aksay). Sistem Yayıncılık.
- Jones, T. S., Remland, M. S., & Sanford, R. (2007). *Interpersonal communication through the life span*. Houghton Mifflin Company.
- Kohn, A. (2015). *Koşulsuz ebeveynlik: Ödül ve cezaları terk edip sevgi ve akılcılığa yönelmek*. (Çev: Y. Ataman). Görünmez Adam Yayınları.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S., & Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 361-388 <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00389.x>Mortensen, D. (1972). *The human interaction*. McGraw-Hill Companies, Boston.
- Özdemir, S., & Erdem, R. (2020). Akademinin yeşil gözlü canavarı: kıskançlığın nedenleri ve sonuçları üzerine fenomenolojik bir çalışma. *Nitel Sosyal Bilimler*, 2(1), 19-39.
- Sak, U. (2011). *Üstün zekâlılar: özellikleri tanılanmaları eğitimleri*. Vize Yayıncılık.
- Trenholm, S. (2008). *Thinking through communication: An introduction to the study of human communication*. Pearson.
- Tubbs, S., & Moss, S. (1999). *Human communication*. McGraw-Hill Companies.
- Yavuzer, H. (2012). *Ana-baba ve çocuk*. Remzi Kitabevi.

Bölüm 7

Disiplin

Ömer Faruk Tamul - Saadet Bayar

Vaka Örneği

10 yaşında bir çocuğum var. Onunla iletişim kurmakta zorlanıyorum. Beni anlamadığını düşünüyorum. Aslında gerekli uzman desteğini de almaya çalıştım. Çocuğumu bir iki kere psikoloğa götürdüm. Sonrasında gitmek istemedi. Devam etseydik birlikte gidecektik ama şimdilik beklemede. İşim gereği çok zamanım yok. Çocuğumla akşamları yemek sonrasında ilgileniyorum. En zorlandığım konu ise ödev meselesi. Ödevlerini yatmadan önce bitirmesini istediğimde hep bir bahane ile erteliyor. Bu kez de karşımıza geç saatlere sarkan uyku sorunu çıkıyor. Son zamanlarda ben uyardıkça içinden başka biri çıktığını bile söyleyebilirim. Geçen akşam avazı çıktığı kadar bağırdı ve ödev olarak verilen çalışma kâğıtlarını duvara fırlattı.

Kaynakça

- Alvino, J. (1995). *Considerations and strategies for parenting the gifted child*. Retrieved from ERIC database. (ED402708)
- Betts, G. T., & Kercher, J. K. (1999). *Autonomous learner model: Optimizing ability*. CO: Autonomous Learning Publications & Specialists.
- Brosi, M., Barth, K., Masri, K., & Curtis, C. (2019). *Parenting with natural and logical consequences*. Oklahoma Cooperative Extension Service.
- Collins, W. A., & Madsen, S. D. (2019). Parenting during middle childhood. In M. Bornstein (Ed.), In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (pp. 81-110). Routledge.
- Devi, I. G. A. F., Jampel, I. N., & Antara, P. A. (2022). The Positive Effect of Behavioral Contract Techniques on Children's Discipline. *Indonesian Values and Character Education Journal*, 5(1), 42-51. <https://doi.org/10.23887/ivcej.v5i1.44228>
- Dryler, H. (1998). Parental role models, gender and educational choice. *British Journal of Sociology*, 49(5), 375-398. <https://doi.org/10.2307/591389>
- Ferguson, E. D. (2010). Adler's innovative contributions regarding the need to belong. *Journal of Individual Psychology*, 66(1), 1-7.
- Gfroerer, K., Nelsen, J., & Kern, R. M. (2013). Positive discipline: Helping children develop belonging and coping resources using individual psychology. *The Journal of Individual Psychology*, 69(4), 294-304.
- Glenn, H. S., & Nelsen, J. (1988). *Raising self-reliant children in a self-indulgent world*. Prima Pub. & Communications.
- Grusec, J. E., & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30(1), 4-19. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.30.1.4>
- Howard, B. J. (1991). Discipline in early childhood. *Pediatric Clinics of North America*, 38(6), 1351-1369. [https://doi.org/10.1016/S0031-3955\(16\)38224-4](https://doi.org/10.1016/S0031-3955(16)38224-4)
- Irvine, A. B., Biglan, A., Smolkowski, K., & Ary, D. V. (1999). The value of the Parenting Scale for measuring the discipline practices of parents of middle school children. *Behaviour research and therapy*, 37(2), 127-142. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(98\)00114-4](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(98)00114-4)
- Kohn, A. (1994). *The risk of rewards*. ERIC/EECE Publications. <https://eric.ed.gov/?id=ED376990>
- Lansford, J. E. (2019). Parenting and child discipline. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: The practice of parenting* (pp. 65-90). Routledge/Taylor & Francis Group
- Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. *Crime And Justice*, 7, 129-149. <https://doi.org/10.1086/449112>

- Mackenzie, R. J. (2013). *Setting Limits with Your Strong-Willed Child, Revised and Expanded 2nd Edition: Eliminating Conflict by Establishing CLEAR, Firm, and Respectful Boundaries*. Harmony.
- Miller, S. A. (1995). Parents' attributions for their children's behavior. *Child Development*, 66(6), 1557-1584. <https://doi.org/10.1111/j.14678624.1995.tb00952.x>
- Nelsen, J. (2011). *Positive discipline: The classic guide to helping children develop self-discipline, responsibility, cooperation, and problem-solving skills*. Ballantine Books.
- Siegel, D. J., & Bryson, T. P. (2016). *No-drama discipline: The whole-brain way to calm the chaos and nurture your child's developing mind*. Bantam.
- Rimm, S.B. (1996). *Dr. Sylvia Rimm's Smart Parenting: How to Raise a Happy Achieving Child*. Crown Publishers, Inc.
- Severe, S. (2000). *How to behave so your children will too!*. Penguin Group.
- Shapiro, L. E. (2008). *A parent's guide to getting kids out of the family bed: A 21-day program*. New Harbinger Publications.
- Straus, M.A. (2006). *Manual for the Dimensions -Discipline Inventory*. Family Research Laboratory, University of New Hampshire.
- Webb, J. T., Gore, J. L., & Amend, E. R. (2007). *A parent's guide to gifted children*. Great Potential Press, Inc..
- Whitmore, J. R. (1979). Discipline and the gifted child. *Roeper Review*, 2(2), 42-46. <https://doi.org/10.1080/02783197909552446>
- Bartholomaeus, C., & Riggs, D. W. (2017, May). Daughters and their mothers: The reproduction of pronatalist discourses across generations. *In Women's Studies International Forum* (Vol. 62, pp. 1-7). Pergamon. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2017.02.004>

Bölüm 8

Dijital Dünya

Saadet Kılıçarslan - Barış Ayaz

Vaka Örneği

Deniz 6. sınıfa devam eden, zeki ve çalışkan bir öğrenciydi. Arkadaş çevresi ise sınırlı bir çocuktü. Bir süredir okuldaki diğer öğrencilerin bir uygulamadan sıklıkla söz etmesi Deniz'in bu uygulamaya merakını artırmıştı. Okuldaki yalnızlığını bu uygulama aracılığıyla azaltabileceğini düşündü. Sınıf içinde konuşma fırsatı bulmadığı kişilerin burada içerikler paylaştığını gördü. Herkes emojilerle veya kendine has üslupla kendini ifade ediyordu. Sınıfın ve okulun en başarılı çocuğu Deniz'in bu ortama girmesi okulda diğer öğrencileri şaşırttı. Kısa süre sonra Deniz'in pratik zekâsı ile yazdıkları ve paylaşımları arkadaşları tarafından büyük beğeniyle karşılandı. Deniz, herkesin iletişim amaçlı kullandığı bu teknolojinin yazılımsal boyutunu analiz edebilecek, uygulamanın güçlü ve zayıf yanlarını kritik değerlendirmelerle inceleyebilecek üst bilişsel becerilere sahipti. Yeteneklerinin tamamını sergilemese de bu ortamda kendini mutlu ve sosyal hissediyordu. Arkadaşlarıyla yüz yüze görüştüklerinde bile sanal ortamlardaki olaylar ve paylaşımlar hakkında sohbet ediyorlardı. Bir süre sonra Deniz, bu ortamda daha çok vakit geçirdiğini, içeriklerde yenilikçi fikirler ürettiğini ve gerçek yaşamdaki sosyal izolasyonun verdiği yalnızlığın azaldığını görüyordu. Ancak bu kez de akademik başarısı düşmeye başladı. Bu konuda endişelenen ailesi çocuklarının yeniden derslerine odaklanması konusunda ona telkinlerde bulundular ve dijital araçların kullanımını yasakladılar. Dijital yasaklar istedik davranışları ortaya çıkarmadığı gibi Deniz okulda arkadaşlarının telefonundan uygulamaya girmeye de çabalamıştı. Dahası aile içi sosyal ilişkiler de zarar görmeye başlamıştı. Ailesi yasakların işe yaramadığını fark etti. Çocuklarının mutlu ve akademik olarak etkilenmeyeceği bir dengeyi bulmak için çabalamaya başladı. Belki de bu durumun kesin bir çözümü yoktu ancak güçlü bir dijital rehber onlara bazı farkındalıklar için yardımcı olabilecekti...

Kaynakça

- Anderson, T. (2004). Towards a theory of online learning. In T. Anderson, & F. Elloumi (Eds.), *Theory and practice of online learning* (pp. 33-60). Athabasca University Press.
- Baker, R. (2020). *Gifted children and video gaming*. <https://dandelionfamilycounseling.com/2020/04/01/gifted-children-and-video-gaming/>
- Betts, G. (2004). Fostering autonomous learners through levels of differentiation. *Roeper Review*, 26, 190-191.
- Bowen, S., Shore, B. M., & Cartwright, G. F. (1992). Do gifted children use computers differently? A view from the factory. *Gifted Education International*, 8(3), 151-154.
- Clark, B. (1997). *Growing up gifted* (5th ed.). Merrill.
- Duygulu, S. (2018). Yeni medya teknolojilerinin k-kuşağının ebeveynleri ile olan iletişimine etkisi. *TRT Akademi*, 3(6), 632-652.
- Ericsson, K. A. (1996). The acquisition of expert performance: An introduction to some of the issues. In K. A. Ericsson (Ed.), *The road to excellence: The acquisition of expert performance in the arts and sciences, sports, and games* (pp. 1-50). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Erkoç, M. F., Gecü, Z., & Erkoç, C. (2013). The effects of using Google SketchUp on the mental rotation skills of eighth grade students. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 13(2), 1285-1294.
- Gagne, F. (1985). Giftedness and talent: Reexamining a reexamination of the definitions. *Gifted Child Quarterly*, 29(3), 103-112.
- Granic, I., Lobel, A., & Engels, C. M. E. (2014). The benefits of playing video games. *American Psychologist*, 69(1), 66-78.
- Hasselbring, T. S., & Glaser, C. H. W. (2000). Use of computer technology to help students with special needs. *The Future of Children*, 10(2), 102-122.
- Hazar, Z., & Ekici, F. (2021). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ile zorbalık bilişleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 26(1), 1-15.
- Kontostavrou, E. Z., & Drigas, A. S. (2019). The use of information and communications technology (ict) in gifted students. *International Journal of Recent Contributions from Engineering, Science & IT*, 7(2), 60-67.
- Lenhart A., Kahne J., Middaugh E., MacGill A., Evans C.&, Vitak J. (2008). *Teens, video games and civics*. <http://www.pewinternet.org/2008/09/16/part-1-1-who-is-playing-games/>
- Lewis, J. D. (1998). How the Internet expands educational options. *Teaching Exceptional Children*, 30(5), 34-41.
- Livingstone, S., & Pothong, K. (2022). Beyond screen time: Rethinking children's play in a digital world. *Journal of Health Visiting*, 10(1), 32-38.

- Maker, J., & Neilson, A. (1982). *Curriculum development and teaching strategies for gifted learners*. PRO-ED.
- McDaniel, B. T. (2019). Parent distraction with phones, reasons for use, and impacts on parenting and child outcomes: A review of the emerging research. *Human Behavior and Emerging Technologies, 1*(2), 72-80.
- Mercimek, B., Akbulut, Y., Dönmez, O., & Sak, U. (2020). Multitasking impairs learning from multimedia across gifted and non-gifted students. *Educational Technology Research and Development, 3*(68), 995-1016.
- Morgan, T. D. (1993). Technology: An essential tool for gifted and talented education. *Journal for the Education of the Gifted, 16*(4), 358-371.
- North, C., Shortt, M., Bowman, M. A., & Akinkuolie, B. (2021). How instructional design is operationalized in various industries for job-seeking learning designers: engaging the talent development capability model. *TechTrends, 65*(5), 713-730.
- Orçan Kaçan, M., Kimzan, İ., Güler Yıldız, T. & Çağdaş, A. (2019). Öğretmen ve ebeveynlerin aile katılımını etkileyen etmenlere yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 5*(3), 370-381.
- Ozcan, D., & Bicen, H. (2016). Giftedness and technology. *Procedia Computer Science, 102* (2016), 630-634.
- Renzulli, J. S., & Reis, S. M. (1997). *The schoolwide enrichment model: A how-to guide for educational excellence*. (2nd ed.). Creative Learning Press.
- Renzulli, J. S., & Reis, S. M. (2007). A technology based program that matches enrichment resources with student strengths. *International Journal of Emerging Technologies in Learning, 2*(3), 1-8.
- Salvucci, D. D., & Taatgen, N. A. (2010). *The multitasking mind*. Oxford University Press.
- Sheffield, C. C. (2007). Technology and the gifted adolescent: Higher-order thinking, 21st century literacy, and the digital native. *Meridian, 10*(2), 1-5.
- Sheingold, K. (1991). Restructuring for learning with technology: the potential for synergy. *Phi Delta Kappan, 73*(1), 17-27.
- Siegle, D. (2005). *Developing mentorship programs for gifted students*. Prufrock Press.
- Tannenbaum, A. J. (2003). Nature and nurture of giftedness. In N. Colangelo & G. A. Davis (Eds.), *Handbook of gifted education* (3rd ed., pp. 45-59). Pearson Education.
- Wynn, M. (2013). Student perceptions of technology in the classroom: A faculty and student collaboration. *Researcher: An Interdisciplinary Journal, 26*(3), 21-33.

Bölüm 9

Kariyer Planlama

Ercan Öpengin

Vaka Örneği

Maddi imkânları kısıtlı bir ailenin kızı olan Zeynep, küçük bir ilçede yaşıyordu. Zeynep, sayısal alanda özel yetenekli bir lise öğrencisiydi, matematik ve fizik derslerinde her zaman sınıfının en iyisiydi. Ancak gelecekte nasıl bir kariyer seçeceği konusunda büyük bir kararsızlık yaşıyordu. Zeynep'in ailesi, onun yeteneklerini fark etmiş olsa da kendi geçmiş deneyimleri ve kültürel değerleri nedeniyle, onun için en uygun kariyer seçeneğini belirlemede zorlanıyorlardı. Ailesi Zeynep'in öğretmen olmasını istiyordu. Çünkü yaşadıkları çevrede öğretmenlik, kadınlar için saygın ve güvenli bir meslek olarak görülüyordu. Ancak Zeynep'in içinde daha büyük hedeflere ulaşma ve yeteneklerini daha geniş bir alanda kullanma arzusu vardı.

Bir gün, okulun rehber öğretmeni Zeynep'in içinde bulunduğu durumu fark etti ve onunla konuşmaya karar verdi. Rehber öğretmen, Zeynep'in ilgi alanlarını, yeteneklerini ve hedeflerini anlamaya çalıştı ve birlikte sayısal alandaki kariyer seçeneklerini araştırmaya başladılar. Zeynep, mühendislik, bilim ve teknoloji alanlarında birçok kariyer fırsatı olduğunu öğrendi ve bu alanlarda başarılı olabileceğine dair inancı güçlendi. Öğretmeni, Zeynep'in ailesiyle de iletişime geçti. Onların endişelerini ve beklentilerini dinledi. Aileye Zeynep'in yeteneklerini ve potansiyelini anlatarak, onları kızlarının hedeflerine destek olmaları konusunda teşvik etti. Aile, zamanla Zeynep'in başarılarına ve hedeflerine inanmaya başladı ve ona destek vermeye karar verdi.

Zeynep, mühendislik alanında bir üniversite programına başvurdu ve burs kazandı. Başarılı bir kariyer inşa etti. Ailesi ve yakın çevresi, Zeynep'in başarılarını gururla izledi ve onun, kendi kültürel değerlerine ve toplumsal normlara rağmen, büyük hedeflere ulaşabileceğini gördüler.

3. Ailelere öneriler

Özel yetenekli öğrencilerin kariyer gelişimi sürecinde ailelerin dikkat etmesi gereken önemli hususlar bulunmaktadır. Öncelikle çocuğun ilgi alanlarını ve doğal yeteneklerini keşfetmeye ve desteklemeye özen göstermek gerekmektedir. Bu bağlamda çocukla ilgileri konusunda konuşulmalı ve onun ilgilerini tanımaya yönelik farklı alanlarda deneyimler kazanmaları için teşvik edilmelidir. Kariyer planlaması ve hedef belirleme konularında uzmanlarla iş birliği ile rehberlik ve danışmanlık yapılmalıdır. Süreçte karşılaşılabileceği zorluklarla mücadele edebilmesi için başarısızlıkla başa çıkma becerileri öğretilmesi uygun olacaktır. İş birliği yapabilme gibi sosyal ve duygusal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olunmalı. Özellikle onların eğitim ve kariyer hedeflerine saygı gösterilmeli, hedeflerine ulaşmaları için uygun kaynaklar ve destek sağlanmalıdır. Son olarak çocuklarla kariyer gelişimleri konusunda düzenli iletişim kurulması ve iyi bir rol modeli olunması süreci olumlu etkileyecektir. Bu öneriler, çocukların kariyer gelişiminde doğru yönde ilerlemelerine, daha bilinçli adımlar atmalarına, daha sağlıklı ilişkiler kurmalarına ve kariyer hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Achter, J. A., Benbow, C. P., & Lubinski, D. (1997). Rethinking multipotentiality among the intellectually gifted: A critical review and recommendations. *Gifted Child Quarterly*, 41(1), 5-15. <https://doi.org/10.1177/001698629704100102>
- Baykoç-Dönmez, N. (2018). *Üstün yetenekli çocuklar*. İçinde N. Metin (Ed.), Özel gereksinimli çocuklar (2. Baskı.). Anı Yayıncılık.
- Brown, D. (Ed.). (2002). *Career choice and development*. John Wiley&Sons.
- Bulut, B. ve Bacanlı, F. (2022). Üstün yetenekli öğrencilerin kariyer gelişimi alanında 2000-2021 yılları arasında yapılmış olan makalelerin incelenmesi. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 5(2), 51-69. <http://doi.org/10.58501/kpdd.1172785>
- Chen, C. P., & Wong, J. (2013). Career counseling for gifted students. *Australian Journal of Career Development*, 22, 121-129. <https://doi.org/10.1177/1038416213507909>
- Çine, A. (2022). Özel yetenekli ergenlerin kariyer gelişimi: Nitel bir değerlendirme. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi.Fiebig, J. N. (2008). Gifted American and German adolescent women: A longitudinal examination of attachment, separation, gender roles, and career aspirations. *High Ability Studies*, 19, 67-81. <https://doi.org/10.1080/13598130801980349>

- Gottfredson, L. S. (2002). Gottfredson's Theory Of Circumscription, Compromise, and Self Creation. D. Brown (Ed.) *Career choice and development* (4. Edition)(pp. 85-148) içinde. Jossey-Bass
- Gottfredson, L. S. (2005). Using Gottfredson's Theory Of Circumscription And Compromise in career guidance and counseling. *Career Development And Counseling: Putting Theory And Research To Work*, 2, 71-100.
- Greene, M. J. (2006). Helping build lives: Career and life development of gifted and talented *Professional School Counseling*, 10 (1), 34-42. <https://doi.org/10.1.b55j504360m48424>
- Hall, A. S., & Kelly, K. K. (2014). *Identity and career development in gifted students*. İçinde F. A. Dixon & S. M. Moon (Eds.), *The handbook of secondary gifted education* (pp. 352-364). Prufrock Press.
- Herr, E. L. (1992). Emerging trends in carrer counselling. *International Journal for The Advancement of Counselling*, 15(4), 255-288.
- Hodkinson, P., & Sparkes, A. C. (1997). Careership: A sociological theory of career decisionmaking. *British Journal of Sociology of Education*, 18(1), 29-44. <https://doi.org/10.1080/0142569970180102>
- Holland, J. L. (1996). Exploring careers with a typology: What we have learned and some new directions. *American Psychologist*, 51(4), 397-406.
- Jung, J. Y. & Young, M. (2019). The occupational/career decision-making processes of intellectually gifted adolescents from economically disadvantaged backgrounds: A mixed methods perspective. *Gifted Child Quarterly*, 63(1), 36-57.
- Jung, J. Y. (2018). Occupational/career a motivation and indecision for gifted and talented adolescents: A cognitive decision-making process perspective. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 28(2), 143-165.
- Jung, J. Y. (2019). *The career development of gifted students*. J. Athanasou & H. Perera (Ed.) *International handbook of career guidance*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-25153-6_15
- Jung, J. Y. (2021). The career development of gifted students. İçinde J. A. Athanasou & H. N. Perera (Eds.), *International handbook of career guidance*. Springer.
- Kielhofner, G. (2002). *A model of human occupation: Theory and application*. Williams &Wilkins.
- Korkut-Owen, F., & Niles, S.P. (2011). Yeni yaklaşım ve modeller. İçinde B. Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi.
- Krumboltz, J. D. (1979). *A social learning thory of career decision making*. İçinde. A. M. Mitchell, G. G. Jane & J. D., Krumboltz (Eds), *Social learning and career decision making* (pp. 19 - 49). Carole Press.
- Lubinski, D., & Benbow, C. P. (2000). States of excellence. *American Psychologist*, 55(1), 137-150. <https://doi.org/10.1037//0003-066X.55.1.137>
- Matthews, D. J., & Foster, J. F. (2005). Mystery to mastery: Shifting paradigms in gifted education. *Roeper Review*, 28(2), 64-69. <https://doi.org/10.1080/02783190609554340>

- Milgram, R. A. (1991). *Career education for gifted learners*. İçinde R. A. Milgram (Ed.), *Counseling gifted and talented children: A guide for teachers, counselors, and parents* (pp.121-138). Ablex Publishing Corporation.
- Niles, S. G. & Harris-Bowlsbey, J. (2013). *Career development interventions in the 21st century* (4. Edition). Merrill Prentice Hall.
- Ogurlu, U., Kaya, F. & Hizli, E. (2015). Career decisions of gifted students in Turkey. *Journal of European Education*, 5(1), 35-51.
- Öpengin, E. (2018). Özel yetenekli öğrencilere yönelik rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri. İçinde Şahin F. (Ed.), *Özel Yetenekli Öğrenciler ve Eğitimleri*, (s. 211-235). Anı Yayıncılık.
- Patton, W. ve McMahan, M. (2014). *Career development and systems theory: Connecting theory and practice* (3. Baskı). Sense Pub.
- Perrone, P. (1997). *Gifted individuals' career development*. İçinde N. Colangelo & G. A. Davis (Ed.), *Handbook of gifted education* (2. Baskı, s. 398-407). Allyn& Bacon.
- Rysiew, K. J., Shore, B. M., & Leeb, R. T. (1999). Multipotentiality, giftedness, and career choice: A review. *Journal of Counseling & Development*, 77(4), 423-430. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1999.tb02469.x>
- Savickas, M. L. (2002). Career construction. İçinde Brown, D. (Ed.), *Career choice and development* (pp.149-205). John Wiley&Sons.
- Savickas, M. L. (2005). *The theory and practice of career construction*. İçinde S. D. Brown ve R. W. Lent (Ed.), *Career development and counseling: putting theory and research to work*, (2. Baskı. S. 42-70). Wiley.
- Schuler, P. A. (2000). Perfectionism and gifted adolescents. *Journal of Secondary Gifted Education*, 11(4), 183-196.
- Siyez, D. M. (2011). *Gelişimsel yaklaşımlar*. İçinde B. Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: kuramdan uygulamaya* (171-217). Pegem Yayıncılık.
- Stewart, J. B. (1999). Career counselling for the academically gifted student. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 33(1), 3-12. <https://cjc-rcc.ucalgary.ca/article/view/58611>
- Super, D. E. (1990). *A life-span, life-space approach to career development*. İçinde D. Brown & L. Brooks, *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice* (p. 197- 261). Jossey-Bass.
- Ünal, N. E. ve Bayar, S. (2021). Özel yetenekli öğrencilerde çoklu potansiyel ve kariyer planlama. İçinde U. Sak (Ed.), *Özel Yetenekli Öğrencilerin Sosyal Duygusal ve Akademik Gelişimi*. Pegem Akademi

Genişletilmiş 2. Basım

PANDEMİ SONRASI TÜRKİYE'DE MALİ DÖNÜŞÜM

Muhammed Samancı

PANDEMİ SONRASI TÜRKİYE'DE MALİ DÖNÜŞÜM

Muhammed Samancı

Yayın No.: 480

ISBN: 978-625-7258-57-9

E-ISBN: 978-625-7258-58-6

Basım Sayısı: Genişletilmiş 2. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti'ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet

yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com

Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Samancı, Muhammed.

Pandemi Sonrası Türkiye'de Mali Dönüşüm / Muhammed Samancı

Genişletilmiş 2. Basım, XVIII + 144 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-7258-57-9

E-ISBN: 978-625-7258-58-6

1. Mali Dönüşüm 2. Maliye Politikası 3. Covid-19 4. Sağlık Harcamaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BASIMIN ÖN SÖZÜ	v
BİRİNCİ BASIMIN ÖN SÖZÜ	ix
TABLolar	xiii
GRAFİKLER	xv
ŞEKİLLER	xvi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
DEVLET VE EKONOMİ	9
1.1. DEVLETİN ROLÜNE TEORİK BAKIŞ.....	10
1.2. DEVLETİN EKONOMİYE MÜDAHALE ARAÇLARI	25
1.2.1. Vergiler	28
1.2.2. Kamu Harcamaları.....	31
1.2.3. Borçlanma	36
1.2.4. Diğer Müdahale Araçları	40
İKİNCİ BÖLÜM	
COVID-19 PANDEMİSİNİN ETKİLERİ VE DEVLET MÜDAHALESİ	43
2.1. COVID-19 PANDEMİSİ VE ETKİLERİ.....	44
2.2. PANDEMİ VE DEVLET MÜDAHALESİ.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIMLAR VE İŞSİZLİK ÖDENEKLERİ 55

3.1. SOSYAL YARDIMLAR 56

3.2. İŞSİZLİK RAKAMLARI VE İŞSİZLİK ÖDENEKLERİ 71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PANDEMİ SÜRECİNDE VERGİ VE HARCAMA POLİTİKALARI 85

4.1. VERGİ POLİTİKALARI 88

4.2. HARCAMA POLİTİKALARI 96

4.2.1. Covid-19 ve Sağlık Harcamaları 101

4.3. BÜTÇE DENGESİ 121

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 127

KAYNAKÇA 135

ÖZGEÇMİŞ 143

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (2002), "Anayasal İktisat", Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aktan, C. C. (2008), "Yeni İktisat Okulları", Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Aktan, C. C. (2018), "Yeni İktisat Okulları ve İktisadi Düşünce", Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Aktan, C.C. (2003), "Değişim Çağında Devlet", Çizgi Kitabevi, Konya.
- Ataman, K.; Bozkurt V.; Göka E.; İlhan MN.; Yıldırım N.; Çiftçi E.; Liman U.; Vuran B. (2021), "Covid-19 Küresel Salgınlarının Toplumsal Etkileri", Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi, Cilt:78, Sayı:3, s. 235-248.
- Ay, H. (2013), "Kamu Maliyesi", Kanyılmaz Matbaası, İzmir.
- Aydın, M. K. ve Çakmak E. E. (2017), "Sosyal Devletin Dönüşümü", Sakarya İktisat Dergisi, Cilt:6, Sayı:4, s. 1-11.
- Baldwin, R. & Mauro B. W. Weder. (2020), "Economics in the Time of Covid-19", CEPR Press, London. <https://voxeu.org/content/economics-time-covid-19> Erişim: 25.08.2020.
- Barr, N. (2012), "Economics of the Welfare State", Oxford University Press.
- Birinci, M. ve Bulut, T. (2020), "Covid-19'un Sosyo-Ekonomik Yönden Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri: Sosyal Hizmet Bakış Açısından Bir Değerlendirme", Sosyal Çalışma Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, s. 62-68.
- Castells, M. & Himanen, P. (2002), "The Information Society and the Welfare State, The Finnish Model", Oxford University Press.
- Devrim, F. (2002), "Kamu Maliyesine Giriş", İlkem Ofset, İzmir.
- Dirican, H. ve Zivalı B. S. (2023), "Türkiye'de Kamu Harcamalarının Covid-19 Salgını Sürecinde Seyri: Sıçrama Hipotezinin Geçerliliğinin Değerlendirilmesi", ODÜSOBİAD Cilt: 12, Sayı: 3, Doi: 10.48146/odusobiad.1133635, s. 2201-2226.
- Doğangün, Y. B. (2017), "İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi", Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, s.281-298.

- Düriye Toprak, D. (2019), “Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Karşılaştırmalı Analizi”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, No:1, s.24-38.
- Ergünay, E.B.; Manisa, R.; Demir, A.B. ve Manisa, R. (2021), “Covid-19 Pandemisine Yönelik Devlet Müdahalelerinin Bist Sektör Endeksleriyle İlişkisi”, *Gümüş Ticaret Dergisi*, Cilt:8, Sayı:26, s. 39-51.
- Fırat, M. (2009), “Küreselleşme ve Devletin Değişen Rolü”, *ABMYO Dergisi*, Sayı:14, s. 49-60.
- Gür, N.; Tatlıyer, M. ve Dilet Ş. (2020), “Ekonominin Koronavirüs Mücadelesi”, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*.
- Güran, M. C. ve Cingi S. (2020), “Devletin Ekonomik Müdahalelerinin Etkinliği”, *Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:3, s. 56-89.
- Güran, M. C. ve Oğuz, S. (2010), “Kamu Ekonomisi Alanında Geçmişten Günümüze Yaşanan Gelişmeler ve Geleceğe İlişkin Beklentiler”, *Maliye Dergisi*, Sayı:158, Ocak-Haziran, s. 75-102.
- Güven, S. (2020), “Yeni Koronavirüs Hastalığının Toplumsal Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *TRT Akademi: Kovid-19 Salgın Yayıncılığı*, Cilt:6, s: 90-97.
- ILO Monitor: Covid-19 and The World of Work, Fifth Edition Updated Estimates Andanalysis, 30 June 2020, s.1-2. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_749399.pdf. Erişim: 13.08.2020.
- ILO Monitor: Covid-19 and The World of Work, Second Edition Updated Estimates Andanalysis, 30 June 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_749399.pdf. Erişim: 13.08.2020.
- ILO Monitor: Covid-19 and The World of Work, Third Edition Updated Estimates Andanalysis, 30 June 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_749399.pdf Erişim: 13.08.2020.
- ILO, World Employment and Social Outlook: Trends 2023, ILO Flagship Report.
- IMF, 2021 Database of Country Fiscal Measures in Response to the Covid-19 Pandemic, IMF Staff Estimates. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/-/media/Files/Topics/COVID/FM-Database/October-2021/oct-2021-country-fiscal-measures-database-publication.ashx>. Erişim: 01.02.2023.
- IMF, 2022 World Economic Outlook.

- IMF, Fiscal Monitor Database of Country Fiscal Measures in Responsetothe COVID-19 Pandemic, IMF Fiscal Department. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Fiscal-Policies-Database-in-Response-to-COVID-19>. Erişim: 19.08.2020.
- IMF, Fiscal Monitor Database of Country.
- International Monetary Fund, (2020), G-20 Surveillance Note, "Covid-19-Impact and Policy Consideration. G-20", Finance Ministers and Central Bank Governors' Meetings April 15, 2020, Virtual Meeting. <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/2020/041520.pdf>, Erişim Tarihi: 05.01.2022.
- İsrafil Boyacı, İ. (2020), "Türkiye Sağlık Sisteminin Dönüşümü (2003-13): Covid-19 Pandemisi İle Mücadele Sürecinde Sağlık Reformlarına Yeniden Bakış", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37, s.59-80.
- Karaca, C. ve Çam, Y. (2019), "Türkiye'de Sosyal Devlet Anlayışının İncelenmesi", Maliye Dergisi, Ocak-Haziran, Sayı:176, Ankara, s.72-97.
- Karagöz, B. (2020), "Kamu Ekonomisinde Geleneksele Dönüş", Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- Karataş, Z. (2020), "Covid-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme", Türkiye Sosyal Hizmet Araştırması Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, s.3-17.
- Kesebir, M. ve Karagöz, B. (2021), "Türkiye'de Koronavirüs Pandemisi Nedeniyle Ekonomik Sorunların Çözümüne Getirilen Para ve Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi", İçinde: Münyas, T., "Verilerle Pandemi Sürecinde Türkiye", Nobel Yayınevi, s.103-124.
- Kısa, O. ve Kartalçı, K. (2022), "Covid-19 Salgınının Türkiye'de Merkezi Yönetim Bütçesine Etkisi", Bilecik Şey Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, s.164-178.
- Kirmanoglu, H. (2007), "Kamu Ekonomisi Analizi", Beta Yayınları, İstanbul.
- Kurtulmuş, S. (1996), "Sağlık Ekonomisi: İstanbul", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Küçükayacan, D. (2021), "Küresel Kamusal Mal Perspektifinden Covid-19 Pandemiyle Mücadelede Evrensel Sağlık Kapsayıcılığı ve OECD Ülkelerinin Performansının Araştırılması", Maliye Dergisi, Temmuz-Aralık, Sayı:181, s: 234-263.

- Küçüköğlü, S. (2021), “Covid-19 Pandemi Sürecinin Küresel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye’de Bankacılık ve Finans Sektörüne Etkileri”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:20, Sayı:42, s.1269-1291.
- McKibbin, W. & Fernando, R. (2020), “The Global Macroeconomic Impacts of Covid-19: Seven Scenarios”, CAMA Working Paper. No. 19/2, March.
- Mead, L. M. (1997), “The New Paternalism: Supervisory Approaches to Poverty”, Brookings Institution Press, Washington D.C.
- Mishra, M. K., (2020), “The World after Covid-19 and its Impact on Global Economy”, ZBW – Leibniz Information Centre for Economics, Kiel, Hamburg, Working Paper, s. 1-12, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/215931/1/MKM%20PAPER%20FOR%20COVID.pdf>, Erişim: 12.01.2023.
- Musgrave, R.A. (1958), “Kamu Maliyesi Teorisi”, O. Şener, Y. Methibay (çev.), Asil Yayın Dağıttım.
- Noyan, E. ve İdikut Özpençe, A. (2021), “Türkiye’de Wagner Kanunu ve Keynesyen Hipotez İkilemi: 1960-2019 Dönemi”, Maliye Dergisi, Temmuz-Aralık, Sayı:181, s. 97-111.
- Noyan, E. ve Samancı, M. (2022), “Türkiye’de Enflasyon ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Wavelet Uyum Analizi”, Vergi Raporu, Sayı:279, s. 84-94.
- OECD Employment Outlook 2020: Worker Security and The Covid-19 Crisis, OECD Publishing, Paris. https://www.oecd-ilibrary.org/employment/oecd-employment-outlook-2020_1686c758-en, Erişim: 25.07.2022.
- OECD Health Statistics (2020), <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SHA> Erişim: 14.08.2020.
- OECD, (2020[6]), “OECD Economic Outlook – All Editions”, OECD Economic Outlook: Statistics and Projections (database), <https://doi.org/10.1787/826234be-en>. Erişim: 21.07.2020.
- OECD, Business Tendency and Consumer Confidence Database, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MEI_BTS_COS. Erişim: 24.07.2020.
- OECD, Health at a Glance 2018
- OECD, Health at a Glance 2019, OECD Indicators. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/4dd50c09en.pdf?expires=1597408973&id=id&accname=guest&checksum=396CAA2B7DE6ACBF24B60A1880D1B459>, Erişim: 17.08.2020.

- OECD. (2020), Uluslararası Vergi Bülteni, Sayı:15. <https://vergiport.com/blog/uploads/files/2020-15.pdf>, Erişim: 09.01.2023.
- Orer, G. (2015), “Ekonomik Kamu Düzeni ve Devletin Ekonomiye Müdahalesi”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı:6, s. 363-393.
- Orhan, O. Z., (1995), “Başlıca Enflasyon Teorileri ve İstikrar Politikaları”, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Ömür, Ö. M. (2022), “Vergi Takozu ve İşsizlik İlişkisi: OECD Ülkelerinde Covid-19 Sonrası Dönemde Yaşanan Değişimin Analizi”, Sayıştay Dergisi, Cilt:33, Sayı:127, s: 665-691.
- Öztürk, N. (2016), “Kamu Ekonomisi”, Ekin Yayınları, Bursa.
- Pehlivan, O. (2017), “Kamu Maliyesi”, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- Pierson C. (2008), “Beyond the Welfare State?:The New Political Economy of Welfare”, (Third Ed.), Vol: 23, Issue:3, Cambridge: Polity Press, s.324-325.
- Resmi Gazete, Sayı:31169, 28 Haziran 2020.
- Sağlık Bakanlığı, “Koronavirüs ile Mücadele Kapsamında Sağlık Çalışanlarına Yönelik Düzenlemeler”. <https://www.saglik.gov.tr/TR,64694/koronavirus-ile-mucadele-kapsaminda-saglik-calisanlarina-yonelik-duzenlemeler-yapildi.html> Erişim: 18.07.2020.
- Sağlık İstatistikleri Yıllığı (2018), Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara, 2019.
- Sağlık İstatistikleri Yıllığı (2020), Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, T.C. Sağlık Bakanlığı, Ankara, 2022.
- Saraçoğlu, F. ve Özcan, B. (2021). “Koronavirüsün Bütçe Gider ve Gelirleri Üzerindeki Etkinliklerinin Değerlendirilmesi”, Vergi Raporu, Sayı:257, s. 32-45.
- Sarıyıldız, A. Y.; Paşaoğlu, M. T. ve Yılmaz, M. E., (2021), “Türkiye, Çin, ABD, Fransa Sağlık Sistemleri ve COVID-19 Politikaları”, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimler Dergisi, Sayı:10, Cilt:2, s. 314-327.
- Savaş, E.S. (1994), “Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı Özelleştirme”, Milli Prodüktive Merkezi Yayını, Ankara.
- Stiglitz, J.E. (1994), “Kamu Kesimi Ekonomisi”, Ö. F. Batrel (çev.), İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını, No: 549.
- Szasz, G. (2020), “The Origin of Pandemic-Related Words”. BC Medical Journal BCMJ. <https://bcmj.org/blog/origin-pandemic-related-words>. Erişim: 15.08.2020.

- Şeffaf Bütçe, “2020 Merkezi Bütçe İkinci Çeyrek Verileri Değerlendirme Raporu”, Uluslararası Şeffaflık Derneği UŞD.
- Şeffaf Bütçe, “2020 Merkezi Bütçe İlk Çeyrek Verileri Değerlendirme Raporu”, Uluslararası Şeffaflık Derneği UŞD.
- Şener, O. (2016), “Kamu Ekonomisi”, Beta Yayınları, İstanbul.
- Şenses, F. (2004), “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”, ERC Working Paper in Economic, 04/09 August 2004.
- Taylor, S. (2019), “The Psychology of Pandemics: Preparing For the Next Global Outbreak of Infectious Disease”, Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Tokatlıoğlu, M. ve Selen, U. (2017), “Maliye Politikası”, Ekin Yayınevi.
- Tokatlıoğlu, M. ve Selen, U. (2019), “Maliye Politikası”, Ekin Yayınevi.
- TTB, (2020), "Covid-19 Pandemisi İkinci Ay Değerlendirme Raporu", Türk Tabipleri Birliği, <https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor.pdf> Erişim: 23.07.2020.
- TÜBA (2021), “Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu 1. Güncelleme 17.04.2020”, <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/T%C3%9CBA%20Covid19%20Raporu%201.%20G%C3%BCncelleme.pdf>. Erişim Tarihi: 19.01.2023.
- Tükel, R. (2020), “Covid-19 Pandemi Sürecinde Ruh Sağlığı”, Covid-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu, Türk Tabipler Birliği.
- Türk Tabipler Birliği, (2020), "Covid-19 Pandemisi İkinci Ay Değerlendirme Raporu", TTB, <https://www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor.pdf>. Erişim: 23.07.2020.
- Türk Tabipler Birliği, (2020), "Covid-19 Pandemisi: İki Aylık Değerlendirme Raporu", TTB Covid-19 Danışma ve İzleme Kurulu, 14 Mayıs, Ankara.
- Türk, İ. (1992), “Kamu Maliyesi”, Turhan Kitabevi, Birinci Baskı, Trabzon.
- Türkiye Bilimler Akademisi TÜBA, (2020), Covid-19 Küresel Salgın Değerlendirme Raporu, 20 Nisan, Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2020), Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin/2020/DUY2020-34>, Erişim: 12.01.2023.

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2020a), Koronavirüsün Olası Ekonomik ve Finansal Etkilerine Karşı Alınan Tedbirlere İlişkin Basın Duyurusu. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Basin/2020/DUY2020-16>, Erişim:12.01.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Stratejik ve Bütçe Başkanlığı, "Ekonomik Gelişmeler, Dördüncü Çeyrek 2019", Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Stratejik ve Bütçe Başkanlığı, "Ekonomik Gelişmeler, 2019, 2020, 2021".
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2022), Sosyal Koruma İstatistikleri, Aralık Haber Bülteni.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2019), İstatistiklerle Türkiye, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022), Sosyal Koruma İstatistiklerine İlişkin Açıklamalar.
- Ustaoglu, M. (2020), "Covid-19 Küresel Salgını ve Maliye Politikalarının Etkinliği", İçinde: Demirbaş, D.; Bozkurt, V.; Yorğun, S., Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri, IU Press, Bloomington, İstanbul, s: 35-51.
- Ünvar, İ. ve Aktaş, H. (2022), "Dünya'da ve Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:25, Sayı:1, s.124-140.
- Üstündağ, C. ve Sağır, D. (2020), "Covid-19 Sonrası Değişen Dünya Düzeni", Social Science Development Journal, Cilt:5, Sayı:22, s.1-11.
- WHO (2019). Primary Health Care on the Road to Universal Health Coverage 2019 Monitoring Report, Conference Edition, World Health Organization.
- World Bank. (1997), "World Development Report 1997: The State in a Changing World", New York.
- Yay, S. ve Taşdelen, S. (2020), "Çağdaş İktisadi Düşünceler Perspektifinden Sosyal Refah Devleti", İçinde: Serdar, Y. Çağdaş İktisadi Düşünceler Perspektifinden Sosyal Refah Devleti, Astana Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, M. H., (2020), "Covid-10 Pandemisinin Ruh Sağlığına Etkileri", İçinde: Ak, G. ve Yılmaz, Ü. Covid-19 Pandemisinin Öğrendiklerimiz, Gelecek Öngörüler ve Yarının Planlanması, TÜSİAD Eğitim Kitaplar Serisi.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2021), Covid-19 Tedbirleri.
Hazine ve Maliye Bakanlığı, Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu, Haziran 2020.
Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi, 2020.
Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü.
Hazine ve Maliye Bakanlığı, Yeni Ekonomi Programı.

PANDEMİ SÜRECİNDE ÖZEL OKULLARDA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Kemal Utku Turna

Editör: Dr. Ali Demir

PANDEMİ SÜRECİNDE ÖZEL OKULLARDA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Kemal Utku Turna
Editör: Dr. Ali Demir

Yayın No.: 1530
ISBN: 978-625-398-384-0
E-ISBN: 978-625-398-386-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Turna, Kemal Utku.

Pandemi Sürecinde Özel Okullarda İnsan Kaynakları Yönetimi / Kemal Utku Turna

1. Basım, XVI + 222 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-384-0

E-ISBN: 978-625-398-386-4

1. Aracılık Etkisi 2. COVID-19 3. İletişim 4. İnovasyon 5. İnsan Kaynakları Yönetimi 6. İtibar 7. Kriz Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1
Birinci Bölüm	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	7
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	8
1.3. Araştırmanın Temel Kavramları.....	9
1.3.1. İnsan Kaynakları Yönetimi	9
1.3.1.1. Personel Seçimi	20
1.3.1.2. Ücret Yönetimi	21
1.3.1.3. Beşerî Sermaye Gelişimi.....	23
1.3.1.4. Performans Yönetimi	24
1.3.1.5. İş Sağlığı ve Güvenliği	25
1.3.2. Pandemi Süreci ve Kriz Yönetimi	26
1.3.3. Pandemi Sürecinde İnovasyon	30
1.3.4. Liderlik, İnovasyon ve Eğitim	36
1.3.5. Pandemi Sürecinde İletişim	38
1.3.6. İletişim ve Kurum İtibarı	42
1.3.7. Örgütsel Performans	44
1.3.7.1. Finansal Örgütsel Performans.....	45
1.3.7.2. Finansal Olmayan Örgütsel Performans.....	47
1.4. Hipotezlerin Oluşturulması.....	49

İkinci Bölüm

PANDEMİ SÜRECİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ VE EĞİTİM.....	59
2.1. Araştırmanın Metodolojisi.....	64
2.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri	68
2.3. Araştırma Anketi.....	76
2.3.1. İnsan Kaynakları Yönetimi Ölçeği	76

Üçüncü Bölüm

ARAŞTIRMANIN BULGULARI	81
3.1. İnsan Kaynakları Yönetimi Ölçeği: Yapısal Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizi Bulguları	82
3.2. Pandemi Sürecinde Kriz Yönetimi Ölçeği: Yapısal Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizi Bulguları.....	85
3.3. Örgütsel Performans Ölçeği: Yapısal Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizi Bulguları	87
3.4. Demografik ve Tanımlayıcı Bulgular	89
3.5. Betimsel İstatistikler ve Normal Dağılım Testleri.....	90
3.6. Korelasyon ve Saçılım Matrisleri.....	93
3.7. Hipotez Testleri	96
3.8. Yapısal Eşitlik Modelleri.....	96
3.9. Fark Analizleri	157
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	183
KAYNAKLAR	187
EKLER	203
ÖZ GEÇMİŞ.....	221

KAYNAKLAR

- Aanderson, James C. ve Gerbing, David W., (1988), "Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach", **Psychological Bulletin**, 103, 411-423.
- Abbas, Ansar vd., (2020), "Positive leadership psychology: Authentic and servant leadership in higher education in Pakistan", **Current Psychology**, 41, 5859-5871.
- Adeniji, Anthonia vd., (2013), "Organizational change and human resource management interventions: An investigation of the nigerian banking industry", **Serbian Journal of Management**, 8 (1), 139-154.
- Aguinis, Herman ve Burgi-Tian, Jing, (2020), "Talent management challenges during COVID-19 and beyond: Performance management to the rescue", **Business Research Quarterly**, 24 (3), 233-240.
- Aguinis, Herman, (2019), **Performance Management For Dummies**, John Wiley and Sons, New Jersey.
- Ahammad, Taslim, (2017), "Personnel management to human resource management (HRM): How HRM functions?", **Journal of Modern Accounting and Auditing**, 13 (9), 412-420.
- Ahmadi, Seyed vd., (2012), "Relationship between organizational culture and strategy implementation: Typologies and dimensions", **Global Business and Management Research**, 4 (3/4), 286-299.
- Akgül, Aziz ve Çevik, Osman, (2003), **İstatistiksel Analiz Teknikleri**, Emek Ofset, Ankara.
- Akkermans, Jos vd., (2020), "The Covid-19 crisis as a career shock: Implications for careers and vocational behavior", **Journal of Vocational Behavior**, 119, 103-434.
- Albuhişi, Ahmad ve Abdallah, Ayman, (2018), "The impact of soft TQM on financial performance: The mediating roles of Non-Financial balanced scorecard perspectives", **International Journal of Quality and Reliability Management**, 35 (7), 1360-1379.
- Alkharabsheh, Abdullah vd., (2014), Characteristics of crisis and decision making styles: The mediating role of leadership styles", **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 129, 282-288.
- Altuntuğ, Nevriye, (2007), **Küresel Rekabet Ortamında Ayırt Edici ve Sürdürülebilir Üstünlükler Bağlamında Temel Yetenek Tabanlı Stratejiler ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Am, Nurzaman vd., (2020), "Implementation of human resource management in the adaptation period for new habits", **International Journal of Educational Administration, Management and Leadership**, 1 (1), 19-26.
- Amit, Raphael ve Schoemaker, Paul (1993), "Strategic assets and organizational rent," **Strategic Management Journal**, 14 (1), 33-46.
- Argon, Türkan ve Demirel, Sibel, (2015), "Okul yöneticilerinin bilgi yönetimi ve insan kaynakları yönetimi yeterlikleri", **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15 (3), 221-264.
- Argote, Linda ve Miron-Spektor, Ella, (2011), "Organizational learning: From experience to knowledge", **Organization Science**, 22 (5), 1123-1137.
- Armbruster, Heidi vd., (2008), "Organizational innovation: The challenge of measuring Non-Technical innovation in Large-Scale surveys", **Technovation**, 28 (4), 644-657.
- Armstrong, Michael ve Taylor, Stephen, (2020), **Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice**, Kogan Page Publishers.

- Armstrong, Michael, (2005), **A Handbook of Human Resource Management Practice**, 10.Baskı, Kogan Page Limited.
- Atalay, Mustafa Özgün vd., (2022), **The Influence of Emotional Exhaustion on Organizational Cynicism: The Sequential Mediating Effect of Organizational Identification and Trust in Organization**, Sage Open.
- Ayyıldız, Hasan vd., (2006), “Üretim ve pazarlama bölüm çalışanları arası davranışsal değişkenlerin firma performansı üzerine etkisine ilişkin yapısal bir model önerisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17, 21-38.
- Baert, Stijn vd., (2020), “How do we think the Covid-19 crisis will affect our careers (If any remain)?”, **Iza Institute of Labor Economics, Discussion Paper Series**, 13164, 1-31.
- Bagozzi, Richard P. ve Fornell, Claes, (1982), “Theoretical concepts, measurement, and meaning”, 2. Cilt, C. Fornell (Ed.) **A Second Generation of Multivariate Analysis**, Praeger, 5-23.
- Baines, Annette ve Langfield-Smith, Kim, (2003), “Antecedents to management accounting change: A structural equation approach”, **Accounting, Organizations and Society**, 28 (7/8), 675-698.
- Balakrishnan, C. ve Masthan, D., (2013), “Impact of internal communication on employee engagement: A study at delhi international airport”, **International Journal of Scientific and Research Publications**, 3 (8), 1-13.
- Barnett, Carole K. ve Pratt, Michael G., (2000), “From threat-rigidity to flexibility-toward a learning model of autogenic crisis in organizations”, **Journal of Organizational Change Management**, 13 (1), 74-88.
- Barney, Jay, (2016), “Firm resources and sustained competitive advantage”, **Journal of Management**, 17 (1), 99-120.
- Baron, Reuben M. ve Kenny, David A., (1986), “The Moderator–Mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations”, **Journal of Personality and Social Psychology**, 51 (6), 1173-1182.
- Baron, Robert, A. ve Tang, Jintong, (2011), “The role of entrepreneurs in firm-level innovation: Joint effects of positive affect, creativity, and environmental dynamism”, **Journal of Business Venturing**, 26 (1), 49-60.
- Bartik, Alexander vd., (2020), “The impact of COVID-19 on small business outcomes and expectations”, **Proceedings of the National Academy of Sciences**, 117 (30), 17656-17666.
- Başkarada, Saşa vd., (2016), “Leadership and organizational ambidexterity”, **Journal of Management Development**, 35 (6), 778-788.
- Bayus, Barry L. vd., (2003), “Financial rewards of new product introductions”, **Management Science**, 49 (2), 197-210.
- Beatson, Amanda vd., (2008), “Service staff attitudes, organisational practices and performance drivers”, **Journal of Management and Organization**, 14 (2), 168-179.
- Beer, Michael vd., (1985), **Human Resource Management: A General Manager’s Perspective**, Free Press, New York
- Bekiş, Tuba vd., (2013), “Kurumsal itibarın işgören performansı üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik bir araştırma”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 5 (2), 19-27.
- Bentler, P. M. ve Bonett, Douglas, (1980), “Significance Tests and goodness-of-fit in analysis of covariance structures”, **Psychological Bulletin**, 88 (3), 588-606.
- Binsted, Don, (1980), “Design for learning in management training and development: A view”, **Journal of European Industrial Training**, 4 (8), 2-32.
- Bitektine, Alex ve Haack, Patrick, (2015), “The macro and the micro of legitimacy: Toward a multi-level theory of the legitimacy process”, **The Academy of Management Review**, 40 (1), 49–75.

- Blake, Paul ve Wadhwa, Divyanshi, (2020), “2020 Year in Review: The Impact of COVID-19 in 12 Charts”, World Bank Blogs, <https://blogs.worldbank.org/voices/2020-year-review-impact-covid-19-12-charts>, (12.10. 2022).
- Blonska, Agnieszka vd., (2013), “Decomposing the effect of supplier development on relationship benefits: The role of relational capital”, **Industrial Marketing Management**, 42 (8), 1295-1306.
- Blustein, David vd., (2020), “Unemployment in the time of COVID-19: A Research Agenda”, **Journal of Vocational Behavior**, 119, 103-436.
- Boer, Harry ve During, Willem E. (2001), “Innovation, what innovation? A comparison between product, process, and organizational innovation”, **International Journal of Technology Management**, 22 (1), 83-107.
- Bontis, Nick ve Fitz-enz, Jac, (2002), “Intellectual capital ROI: A current map to human capital antecedents and consequences”, **Journal of Intellectual Capital**, 3 (3), 223-247.
- Borins, Sandford, (1998), **Innovating with Integrity: How Local Heroes are Transforming American Government**, Georgetown University Press, Washington DC.
- Bowen, David ve Ostroff, Cheri, (2004), “Understanding HRM-Firm performance linkages: The role of the strength of the HRM system”, **The Academy of Management Review**, 29 (2), 203–221.
- Bozyiğit, Sezen, (2017), **Özel Okulların Eğitim Hizmetlerine İlişkin Veli Beklentisi ve Algısı: Nitel Bir Araştırma**, International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS).
- Briscoe, Jon ve Finkelstein, Lisa, (2009), “The “New career” and organizational commitment do boundaryless and protean attitudes make a difference?”, **Career Development International**, 14 (3), 242-260.
- Brooks, Samantha, (2017), “A Systematic, Thematic Review of Social and Occupational Factors Associated With Psychological Outcomes in Healthcare Employees During an Infectious Disease Outbreak”, **Journal of Occupational and Environmental Medicine / American College of Occupational and Environmental Medicine**, 60 (3), 248-257.
- Brown, Mark P. vd., (2017), “Compensation policy and organizational performance: The efficiency, operational, and financial implications of pay levels and pay structure”, **Academy of Management Journal**, 46 (6), 752-762.
- Bundy, Jonathan vd., (2017), “Crises and crisis management: Integration, interpretation and research development”, **Journal of Management**, 43 (6), 1661–1692.
- Burgoyne, J. G. ve Hodgson, V. E., (1983), “Natural learning and managerial action: A phenomenological study in the field setting”, **Journal of Management Studies**, 20 (3), 387-399.
- Bursalıoğlu, Z., (2012). **Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama**, 10. Baskı, Pegem, Ankara.
- Byars, Lloyd ve Rue, Leslie, (2011), **Human Resource Management**, McGraw-Hill/Irwin, New York.
- Byukusenge, Eugenie vd., (2016), “Knowledge management and business performance: Mediating effect of innovation”, **Journal of Business and Management Sciences**, 4 (4), 82-92.
- Camison, Cesar ve Lopez, Ana Villar, (2010), “An examination of the relationship between manufacturing flexibility and firm performance: The mediating role of innovation”, **International Journal of Operations and Production Management**, 30 (8), 853-878.
- Campbell, Charlotte H. vd., (1990), “Development of multiple job performance measures in a representative sample of jobs”, **Personnel Psychology**, 43, 277-300.
- Campello, Murillo vd., (2020), “Corporate hiring under COVID-19: Labor market concentration, downskilling and income inequality”, **National Bureau of Economic Research, Working Paper**, 27208.

- Capello, Roberta ve Lenzi, Camilla, (2013), "Territorial patterns of innovation: A taxonomy of innovative regions in Europe", **The Annals of Regional Science, Springer; Western Regional Science Association**, 51 (1), 119-154.
- Carmeli, Abraham ve Tishler, Asher, (2005), "Perceived organizational reputation and organizational performance: An empirical investigation of industrial enterprises", **Corporate Reputation Review**, 8 (1), 13-30.
- Carnevale, Joel ve Hatak, Isabella, (2020), "Employee adjustment and well-being in the era of COVID-19: Implications for human resource management", **Journal of Business Research**, 116, 183-187.
- Cengiz, Ekrem vd., (2007), "Örgütsel yaratıcılığı belirleyen faktörler arası yapısal ilişkiler", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9 (1), 98-121.
- Chandan, J. S., (2005), **Management Theory and Practice**, 3.Baskı, Vikas Publishing House, New Delhi.
- Chen, Nanshan vd., (2020), "Epidemiological and clinical characteristics of 99 cases of 2019 novel coronavirus pneumonia in Wuhan, China: A descriptive study", **The Lancet**, 395 (10223), 507-513.
- Chen, Yongmin, (2006), "Marketing innovation", **Journal of Economics and Management Strategy**, 15 (1), 101-123.
- Cheng, Colin C. ve Krumwiede, Dennis, (2012), "The role of service innovation in the market orientation-new service performance linkage", **Technovation**, 32 (7-8), 487-497.
- Chow, Chee W. ve Van Der Stede, Wim A., (2006), "The Use and usefulness of nonfinancial performance measures", **Management Accounting Quarterly**, 7 (3), 1-8.
- Collins, Christopher ve Clark, Kevin, (2003), "Strategic human resource practices, top management team social networks, and firm performance: The role of human resource practices in creating organizational competitive advantage", **Academy of Management Journal**, 46 (6), 740-751.
- Cooke, Fang Lee vd., (2019), "How far has international HRM travelled? A systematic review of literature on multinational corporations (2000-2014)", **Human Resource Management Review**, 29 (1), 59-75.
- Coombs, W. Timothy ve Laufer, Daniel, (2018), "Global crisis management-current research and future directions", **Journal of International Management**, 24 (3), 199-203.
- Coombs, W. Timothy, (2015), "The value of communication during a crisis: Insights from strategic communication research", **Business Horizons**, 58 (2), 141-148.
- Coram, Paul J. vd., (2011), "Financial analysts' evaluation of enhanced disclosure of non-financial performance indicators", **The British Accounting Review**, 43 (2), 87-101.
- Crawford, C. Merie ve Dibenedetto, C. Anthony, (2007), **New Products Management**, 9. Baskı, Tata McGraw-Hill Education.
- Cumhuriyet Dergi Eğitim Özel Sayısı, 2 Haziran 2003.
- Cyert, Richard ve March, James, (1963), **A Behavioral Theory of the Firm**, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
- Çingı, Hülya, (1994), **Örnekleme Kuramı**, Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları.
- Daft, Richard L., (1994), **Management**, 3. Baskı, Dryden Press, Amerika.
- Damanpour, Fariborz vd., (2009), "Combinative effects of innovation types and organizational performance: A longitudinal study of service organizations", **Journal of Management Studies**, 46 (4), 650-675.
- Damanpour, Fariborz ve Gopalakrishnan, Shanti, (2001), "The dynamics of the adoption of product and process innovations in organizations", **Journal of Management Studies**, 38 (1), 45-65.

- Damanpour, Fariborz, (1991), "Organizational innovation: A meta-analysis of effects of determinants and moderators", **Academy of Management Journal**, 34 (3), 555-590.
- Datta, Deepak K. vd., (2005), "Human resource management and labor productivity: Does industry matter?", **Academy of Management Journal**, 48 (1), 135-145.
- Davis, Kelly M. ve Gardner, William L., (2012), "Charisma under crisis revisited: Presidential leadership, perceived leader effectiveness, and contextual influences", **The Leadership Quarterly**, 23 (5), 918-933.
- Delaney, John T. ve Huselid, Mark A., (1996), "The impact of human resource management practices on perceptions of organizational performance", **Academy of Management Journal**, 39 (4), 949-969.
- Demir, Ali, (2017a), **Entzauberung durch diskurs: Eine rechtssoziologische Analyse zu systemischen Risiken und handlungstheoretischen Verantwortlichkeiten. Zur Option einer zeitgleichen System- und Sozialintegration**, Verlag Dr. Kovac, Hamburg.
- Demir, Ali, (2017b), Formwandel am Beispiel der islamischen Wirtschaftssolidarität, vom Sadaqa zum Zakât [Sadaka'dan zekâta islami ekonomik dayanışma örneğinde form dönüşümü], **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi/Turkish Culture and Hacı Bektaş Veli Research Quarterly**, 84, 93-115
- Demir, Ali, (2017c), Eine rechtssoziologische Analyse des islamischen waqf-Systems [İslami vakıf sisteminin hukuk sosyolojisiince analizi], **The Electronic Journal of Islamic and Middle Eastern Law (EJIMEL)**, 55-79.
- Demir, Ali, (2022a), "Managing the complexity", Şahin Karabulut (Ed.), **Bilimsel Gelişmeler Işığında Yönetim ve Strateji Araştırmaları** (s. 397-410), Ekin Yayınları, Bursa.
- Demir, Ali, (2022b), "Talcott parsons' theory of profession", Yusuf Aslan (Ed.), **Bilim, Eğitim, Tarih, Toplum** (s. 270-291), Kalan Yayınları, Ankara.
- Demir, Ali, (2022c), Coding of an Improbability, ARCADISA 16. BEYKON, 16th International Conference on Knowledge, **Economy&Management Proceedings**. İstanbul. 11-13.11.2022.
- Demir, Ali, (2022d), "Siyasal katılımın antropolojik görüngüleri", Şahin Karabulut (Ed.), **Ulusal ve Küresel Ölçekte Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Konuları** (s. 273-294), Ekin Yayınları, Bursa.
- Demir, Ali, (2022e), "Profession as a category of society", Ozan Batıgün, (Ed.), **Academic Analysis and Discussions in Social, Human and Administrative Sciences** (s. 45-69), Özgür Yayınları, Ankara.
- Demir, Ali (2022f): "Theory-practice relationship in wernet's model of permission", Özlem Çakır ve Hüriye Emen (Ed.), **Sosyal ve Eğitim Bilimlerinde Yeni Yaklaşımlar** (s. 33-56), Berikan, Ankara.
- Demiral, S. ve Doğan, Ö., (2007), "İşletmelerde personel güçlendirme kültürünün yaratılmasıyla müşteri memnuniyetinin sağlanması", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 1, 282-303.
- Demirci, M. Kemal vd., (2006), "Öğrenen örgüt/pazarlama yönelimli öğrenen okul boyutlarının analizi: Kütahya ili özel eğitim kurumları uygulaması", **Akademik Bakış**, 9, 1-12.
- Devyanıa vd., (2020), "Strategic impact of artificial intelligence on the human resource management of the chinese healthcare industry induced due to COVID-19", **IETI Transactions on Economics and Management**, 1 (1), 19-33.
- Dickman, Samuel L. vd., (2017), "Inequality and the health-care system in the USA", **The Lancet**, 389 (10077), 1431-1441.
- Dickmann, Michael vd., (2019), "Localization of staff in a hostile context: An exploratory investigation in Afghanistan", **The International Journal of Human Resource Management**, 30 (11), 1839-1867.

- Dimson, Jonathan vd., (2020). **COVID-19 and European Small and Medium-Size Enterprises: How They are Weathering the Storm**. McKinsey and Company.
- Doerfel, Marya L. ve Prezelj, Iztok, (2017), "Resilience in a complex and unpredictable world", **Journal of Contingencies and Crisis Management**, 25 (3), 118-122.
- Doucouliaqos, Chris, (1997), "The aggregate demand for labour in Australia: A meta-analysis", **Australian Economic Papers**, 36 (69), 224-242.
- DSÖ, (2020), "Director-General's Opening Remarks at the Media Briefing on COVID-19", <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march2020> (15.10.2022).
- Dube, Arindrajit vd., (2010), "Minimum wage effects across state borders: Estimates using contiguous counties", **The Review of Economics and Statistics**, 92 (4), 945-964.
- Durden, Chris H. vd., (1999), "Cost accounting and performance measurement in a Just-In-Time production environment", **Asia Pacific Journal of Management**, 16 (1), 111-125.
- Dwiedienawati, Diena vd., (2021), "Determinants of perceived effectiveness in crisis management and company reputation during the COVID-19 pandemic", **Cogent Business and Management**, 8 (1), 1912523.
- Edquist, Charles vd., (2001), **Product versus Process Innovation: Implications for Employment, in Systems and Innovation**, Edward Elgar, Cheltenham.
- Edvinsson, Leif ve Malone, Michael S., (1997), **Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Roots**, Harper Business, New York.
- Ehie, Ike C. ve Olibe, Kingsley, (2010), "The effect of R&D investment on firm value: An examination of us manufacturing and service industries", **International Journal of Production Economics**, 128 (1), 127-135.
- Elsafty, Ashraf ve Ragheb, Mohammad, (2020), "The role of human resource management towards employees retention during Covid-19 pandemic in medical supplies sector-Egypt", **Business and Management Studies**, 6 (2), 5059-5059.
- Exposito, Alfonso ve Sanchis-Llopis, Juan A., (2018), "Innovation and business performance for Spanish SMEs: New evidence from a multi-dimensional approach", **International Small Business Journal Researching Entrepreneurship**, 36 (8), 911-931.
- Fener, T. ve Çevik, T., (2015), "Leadership in crisis management: Separation of leadership and executive concepts", **Procedia Economics and Finance**, 26, 695-701.
- Fombrun, Charles ve Shanley, Mark, (1990), "What's in a name? Reputation building and corporate strategy", **Academy of Management Journal**, 33 (2), 233-258.
- Freeman, Edward Freeman, (1984), **Strategic Management-A Stakeholder Approach**, Pitman, London.
- Fritz, Matthew S. ve MacKinnon, David, P., (2007), "Required sample size to detect the mediated effect", **Psychological Science**, 18 (3), 233-239.
- Gardner, Howard, (1985), **Fames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences**. Paladin, London.
- Gërguri Rashiti, Shqipe vd., (2017), "ICT, Innovation and firm performance: The transition economies context", **Thunderbird International Business Review**, 59 (1), 93-102.
- Gerhart, Barry, (2005), "Human resources and business performance: Findings, unanswered questions and an alternative approach", **Management Revue**, 16 (2), 174-185.
- Godard, John., (2001), "High Performance and the transformation of work? The implications of alternative work practices for the experience and outcomes of work", **Industrial and Labor Relations Review**, 54 (4), 776-805.
- Gouldner, Helen P., (1960), "Dimensions of organizational commitment", **Administrative Science Quarterly**, 4 (4), 468-490.

- Gourinchas, Pierre-Olivier, (2020), "Flattening the pandemic and recession curves", Richard Baldwin ve Beatrice Weder di Mauro (Ed.), **Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes**, s. 31-39,
- Guest, David E., (1987), "Human resource management and industrial relations", **Journal of Management Studies**, 24 (5), 503-521.
- Guest, David E., (2002), "Perspectives on the study of work-life balance", **Social Science Information**, 41 (2), 255-279.
- Guest, David E., (2011), "Human resource management and performance: Still searching for some answers", **Human Resource Management Journal**, 21 (1), 3-13.
- Gujarati, Damodar N. ve Porter, Dawn C., (2009), **Basic Econometrics**, 5. Baskı, McGraw-Hill Education, West Point.
- Gunday, Gurhan vd., (2011), "Effects of innovation types on firm performance", **International Journal of Production Economics**, 133 (2), 662-676.
- Gürbüz, Sait, (2019), **Sosyal Bilimlerde Aracı, Düzenleyici ve Durumsal Etki Analizleri**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Gürbüz, Sait, (2021), **Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Gürler, M., (2020), "Devlet okuluyla özel okullar arasındaki farklar", **Kapadokya Eğitim Dergisi**, 1 (1), 1-6.
- Hair, Joseph, (2013), **Multivariate Data Analysis**, Pearson New International Edition, Pearson Education Limited.
- Hale, Joanne vd., (2005), "Crisis response communication challenges: Building theory from qualitative data", **The Journal of Business Communication**, 42 (2), 112-134.
- Hamouche, S., (2020), "COVID-19 and employees' mental health: Stressors, moderators and agenda for organizational actions", **Emerald Open Research**, 2, 1-15.
- Hayes, Andrew F. ve Rockwood, Nickholas, J., (2017), "Regression-based statistical mediation and moderation analysis in clinical research: Observations, recommendations, and implementation", **Behaviour Research and Therapy**, 98, 39-57.
- Hayes, Andrew F., (2018), **Introduction to Mediation, Moderation and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach**, The Guildford Press, New York.
- Hayton, James C., (2003), "Strategic human capital management in SMEs: An empirical study of entrepreneurial performance", **Human Resource Management**, 42 (4), 375-391.
- Hendrickson, Anthony R., (2003), "Human resource information systems: Backbone technology of contemporary human resources", **Journal of Labor Research**, 24 (3), 381-394.
- Hervas-Oliver, Jose Luis vd., (2015), "Technological innovation without R and D: Unfolding the extra gains of management innovations on technological performance", **Technology Analysis and Strategic Management**, 27 (1), 19-38.
- Hillman, Amy J. ve Keim, Gerald D., (2001), "Shareholder value, stakeholder management, and social issues: What's the bottom line?", **Strategic Management Journal**, 22 (2), 125-139.
- Hite, Linda M. ve McDonald, Kimberly S., (2020), "Careers after COVID-19: Challenges and changes", **Human Resource Development International**, 23 (4), 427-437.
- Holden, Heather ve Rada, Roy, (2011), "Understanding the influence of perceived usability and technology self-efficacy on teachers' technology acceptance", **Journal of Research on Technology in Education**, 43 (4), 343-367.
- Hoque, Zahirul ve James, Wendy, (2000), "Linking balanced scorecard measures to size and market factors: Impact on organizational performance", **Journal of Management Accounting Research**, 12 (1), 1-17.

- Hull, Clyde Eirikur ve Rothenberg, Sandra, (2008), "Firm performance: The interactions of corporate social performance with innovation and industry differentiation", **Strategic Management Journal**, 29 (7), 781-789.
- Hult, G. Thomas M. vd., (2004), "Innovativeness: Its antecedents and impact on business performance", **Industrial Marketing Management**, 33 (5), 429-438.
- Ince, A. ve Tosun, N., (2015), "İç müşteri odaklı kurumsal itibar bileşenlerinin belirlenmesi ve işgören performansına etkisinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 6 (11), 37-51.
- Inkson, Kerr vd., (2012), "Boundaryless careers: Bringing back boundaries", **Organization Studies**, 33 (3), 323-340.
- Ismail, Hussein Nabil ve Gali, Nazha, (2017), "Relationships among performance appraisal satisfaction, work-family conflict and job stress", **Journal of Management and Organization**, 23 (3), 356-372.
- Ismail, Maimunah ve Arokiasamy, Lawrence, (2008), "Workforce diversity: A human resource development perspective towards organizational performance", **European Journal of Social Sciences**, 6 (2), 244-25.
- Ittner, Christopher D. ve Larcker, David F., (1995), "Total quality management and the choice of information and reward systems", **Journal of Accounting Research**, 33 (3), 1-34.
- Ittner, Christopher D. ve Larcker, David F., (1998), "Innovations in performance measurements: Trends and research implications", **Journal of Management Accounting Research**, 10, 205-38.
- Jackson, Dennis L., (2009), "Revisiting sample size and number of parameter estimates: Some support for the n:q hypothesis", **Structural equation modeling: A Multidisciplinary Journal** , 10 (1), 128-141.
- Jackson, Susan E. vd., (1989), "Organizational characteristics as predictors of personnel practices", **Personnel Psychology**, 42 (4), 727-786.
- James, Erika Hayes ve Wooten, Lynn Perry, (2005), "Leadership as (Un)usual: How to display competence in times of crisis", **Organizational Dynamics**, 34 (2), 141-152.
- Kalaycı, Ş., (2006), **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kandemir, Y., (2015), **Devlet Okulu Öğretmenlerinin Özel Okullara İlişkin Tutumlarının İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi.
- Kaplan, Robert S. ve Norton, David P., (2001), "Transforming the balanced scorecard from performance measurement to strategic management: Part 1", **Accounting Horizons**, 15 (1), 87-104.
- Kaplan, Robert S. ve Norton, David P., (2005), "The balanced scorecard: Measures that drive performance", **Harvard Business Review**, 83 (7), 71-79.
- Kapoor, Bhushan ve Sherif, Joseph, (2012), "Human resources in an enriched environment of business intelligence", **Kybernetes**, 41 (10), 1625-1637.
- Karabulut, T., (2015), "Effects of innovation strategy on firm performance: A study conducted on manufacturing firms in Turkey", **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 195 (1), 1338-1347.
- Karagöz, Yalçın, (2016), **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analizler**. Nobel, Ankara.
- Kaynak, İnan, (2020), **Yönetim Danışmanlığı ve Danışmanlığın Değer Zincirine Katkısı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Keegan, Daniel P. vd., (1989), "Are your performance measures obsolete?", **Management Accounting**, 70 (12), 45.

- Keskin, H. D. ve Yıldız, Salih, (2010), “Tüketicilerin marka tercihinde etkili olan faktörler ile marka imajının marka değeri üzerindeki etkileri: Trabzon örneği”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 27, 239–254.
- Kırmızı, Reşat, (2014), **Özel Liselerin Türk Eğitim Sistemindeki Yerinin İktisadi ve Mali Açından Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Kihn, Lili-Anne, (2010), “Performance outcomes in empirical management accounting research: Recent developments and implications for future research”, **International Journal of Productivity and Performance Management**, 59 (5), 468-492.
- Klimentova, S., (2014), “Innovation in the public sector: Is it measurable?”, **Performance Measurement and Management Control: Behavioral Implications and Human Actions**, 28, 289-315.
- Kline, Rex B., (2010), “Promise and pitfalls of structural equation modeling in gifted research. B. Thompson ve R. F. Subotnik (Ed.), **Methodologies for Conducting Research on Giftedness**, American Psychological Association.
- Kline, Rex B., (2015), **Principles and Practice of Structural Equation Modeling**, 3.Baskı, The Guilford Press, New York.
- Koca, Hüseyin, (2010), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- Koç, Arzu Feryal, (2019), **Okul Kültürünün Özel Okullarda ve Devlet Okullarında Çalışan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Uygulamalarına Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi.
- Koç, M. H. ve Fidan, T., (2022), “The comparison of the adaptation of public and private school teachers to distance education during the COVID19 pandemic”, **International and Multidisciplinary Journal of Social Sciences**, 11 (1), 27-53.
- Koçoğlu, C. M., (2018), “Yerli turistlerin kurumsal itibar algılarının marka denkliğine etkisi: Türk Hava Yolları örneği”, **Turizm Akademik Dergisi**, 5 (2) , 109-127.
- Koirala, Jyoti ve Acharya, Suman, (2020), “Dimensions of Human Resource Management Evolved with the Outbreak of COVID-19”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3584092 (25.12.2023).
- Kooij, Dorien T.A.M. vd., (2013), “How the impact of HR practices on employee Well-Being and performance changes with age”, **Human Resource Management Journal**, 23 (1), 18-35.
- Koopmans, Linda vd., (2011), “Conceptual frameworks of individual work performance: A systematic review”, **Journal of Occupational and Environmental Medicine**, 53 (8), 856-866.
- Koopmans, Linda vd., (2014), “Improving the individual work performance questionnaires using rasch analysis”, **Journal of Applied Measurement**, 15 (2), 160-175.
- Kucharčíková, Alžbeta vd., (2015), “Human capital management—aspect of the human capital efficiency in university education”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 177, 48-60.
- Kurnaz, S. ve Şimşek, H., (2021), “Mesleki doyum ve iş motivasyonunun öğretim elemanı performansı üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, 24 (2), 368-380.
- Kuvaas, B., (2008), “An exploration of how the employee–organizationrelationship affects the linkage between perceptionof developmental human resource practices andemployee outcomes”, **Journal of Management Studies**, 45 (1), 1-25.
- Küçükçayır, Gülnur Ak ve Cemaloğlu, Necati, (2017), **Türkiye’de Geçmişten Günümüze Özel Okullar ve Uygulanan Politikalar Üzerine Bir Araştırma**, 12.Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi.
- Lan, Jing ve Munro, Alistair, (2013), “Environmental compliance and human capital: Evidence from chinese industrial firms”, **Resource and Energy Economics**, 35 (4), 534-557.

- Landais, Camille ve Giupponi, Giulia, (2020), "Building effective short-time work schemes for the COVID-19 crisis", **VoxEU**, <https://cepr.org/voxeu/columns/building-effective-short-time-work-schemes-covid-19-crisis>, (02.09.2022).
- Lee, Ryeowon vd., (2018), "Synergy effects of innovation on firm performance", **Journal of Business Research**, 99, 507-515.
- Leighton, Patricia ve McKeown, Tui, (2020), **Work in Challenging and Uncertain Times: The Changing Employment Relationship**, Routledge, Londra.
- Lengnick-Hall, Cynthia A. vd., (2011), "Developing a capacity for organizational resilience through strategic human resource management", **Human Resource Management Review**, 21 (3), 243-255.
- Leonardi, Paul M., (2020), "COVID-19 and the new technologies of organizing: Digital exhaust, digital footprints and artificial intelligence in the wake of remote work", **Journal of Management Studies**, 58 (1), 249-253.
- Light, Paul C., (1999), **Sustaining Innovation. Creating Nonprofit and Government Organizations that Innovate Naturally**, Jossey-Bass, San Francisco.
- Lin, Hsiu-Fen, (2007), "Knowledge sharing and firm innovation capability: An empirical study", **International Journal of Manpower**, 28 (3-4), 315-332.
- Lucas, Robert E., (1990), "Why doesn't capital flow from rich to poor countries?", **The American Economic Review: Papers and Proceedings**, 80 (2), 92-96.
- Lund, Susan vd., (2021), "The future of work after COVID-19", **McKinsey Global Institute**, 18.
- Madera, Juan M. ve Smith, D. Brent, (2009), "The effects of leader negative emotions on evaluations of leadership in a crisis situation: The role of anger and sadness", **The Leadership Quarterly**, 20 (2), 103-114.
- Malina, Mary A. ve Selto, Frank H., (2004), "Choice and change of measures in performance measurement models", **Management Accounting Research**, 15 (4), 441-469.
- Marsh, Herbert, W. vd., (2006), "OECD's brief self-report measure of educational psychology's most useful affective constructs: Cross-cultural, psychometric comparisons across 25 countries", **International Journal of Testing**, 6 (4), 311-360.
- Martin-Alcazar, Fernando vd., (2005), "Strategic human resource management: Integrating the universalistic, contingent, configurational and contextual perspectives", **The International Journal of Human Resource Management**, 16 (5), 633-659.
- McDermott, Christopher M. ve Prajogo, Daniel I., (2012), "Service innovation and performance in SMEs", **International Journal of Operations and Production Management**, 32 (2), 216-237.
- McLennan, Brad vd., (2017), "Pre-Service teachers' Self-Efficacy mediates the relationship between career adaptability and career optimism", **Teaching and Teacher Education**, 63, 176-185.
- MEB, (2012), **Özel Öğretim Kurumları Kanunu**, MEB.
- Meyer, John W. ve Rowan, Brian, (1977), "Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony", **American Journal of Sociology**, 83 (2), 340-363.
- Michie, J. vd., (2008), "Human resource management practices, organisational outcomes and performance: An analysis of WERS 2004 data", **Employment Relations Occasional Paper**, Department for Business Enterprise and Regulatory Reform.
- Mincer, Jacob, (1962), "On-the-job training: Costs, returns and some implications", **Journal of Political Economy**, 70 (5), 50-79.
- Mitroff, Ian I. ve Alpaslan, Murat C., (2003), **Preparing for Evil**, Harvard Business Review, Boston.
- Mitroff, Ian ve Pearson, Christine M., (1993), **Crisis Management: Diagnostic Guide for Improving Your Organisation Crisis Preparedness**, Jossey-Bass, Inc, New York.

- Mohr, Jakki J. ve Sohi, Ravipreet, (1995), "Communication flows in distribution channels: Impact on assessments of communication quality and satisfaction", **Journal of Retailing**, 71 (4), 393-415.
- Molino, Monica vd., (2020), "Wellbeing costs of technology use during Covid-19 remote working: An investigation using the Italian translation of the technostress creators scale", **Sustainability**, 12 (15), 5911, 1-20.
- Momin, Weena Yancey M. ve Mishra, Kushendra, (2015), "HR analytics as a strategic workforce planning", **International Journal of Applied Research**, 1 (4), 258-260.
- Morgan, Neil A. vd., (2004), "Antecedents of export venture performance: A theoretical model and empirical assessment", **Journal of Marketing**, 68 (1), 90-108.
- Muli, Jedidah Vika, (2014), "Human resource work-family support services and employees' Performance within the Banking Industry in Nairobi County, Kenya", **International Journal of Humanities and Social Science**, 4 (7), 158-170.
- Muller, Dominique vd., (2005), "When moderation is mediated and mediation is moderated", **Journal of Personality and Social Psychology**, 89 (6), 852-863.
- Mutch, Carol, (2015), "Leadership in times of crisis: Dispositional, relational and contextual factors influencing school principals' actions", **International Journal of Disaster Risk Reduction**, 14 (2), 186-194.
- Nafukho, Fredrick Muyia, (2004), "Human capital theory: Implications for human resource development", **Perspectives on Research**, 7 (4), 545-551.
- Nartgün, Şenay, (2016), "Özel okul velilerinin beklentileri doğrultusunda okul imajı oluşturma", **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, 5 (2), 153-167.
- Naser, Kamal vd., (2004), "Impact of ISO 9000 registration on company performance: Evidence from Malaysia", **Managerial Auditing Journal**, 19 (4), 509-516.
- Neely, Andy vd., (2002), **The Performance Prism: The Scorecard for Measuring and Managing Business**, Financial Times-Prentice Hall, London.
- Ngoc Su, Diep vd., (2021), "Enhancing resilience in the Covid-19 crisis: Lessons from human resource management practices in Vietnam", **Current Issues in Tourism**, 24 (22), 3189-3205.
- Nishii, Lisa. H. vd., (2008), "Employee attributions of the "Why" of HR practices: Their effects on employee attitudes and behaviors, and customer satisfaction", **Personnel Psychology**, 61 (3), 503-545.
- O'Mahony, Mary vd., (2010), "Productivity growth in europe and the US: A sectoral study", **Review of Economics and Institutions**, 1 (1), 1-27.
- OECD, (2005), "OECD Annual Report, 45th Anniversary", <https://www.oecd.org/about/34711139.pdf>, (04.01.2021).
- Ogunyomi, Paul ve Bruning, Nealia S., (2015), "Human resource management and organizational performance of small and medium enterprises (SMEs) in Nigeria", **The International Journal of Human Resource Management**, 27 (6), 612-634.
- Oh, Chang Hoon ve Oetzel, Jennifer, (2011), "Multinationals' response to major disasters: How does subsidiary investment vary in response to the type of disaster and the quality of country governance?", **Strategic Management Journal**, 32 (6), 658-681.
- Ohly, Sandra ve Bledow, Ronald, (2015), "Well-being and performance in creative work", **Research Collection Lee Kong Chian School of Business**, 4221.
- Olmedo-Cifuentes, Isabel ve Martínez-León, Inocencia M., (2014), "Influence of management style on employee views of corporate reputation. Application to audit firms", **Business Research Quarterly**, 17 (4), 223-241.
- Osibanjo, Omotayo Adewale ve Adeniji, Anthonia, (2012), **Human Resource Management: Theory and Practice**, Pumark Nigeria Limited.

- Örnek, Ali Şahin ve Ayas, Siyret, (2015), “The relationship between intellectual capital, innovative work behavior and business performance reflection”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 195, 1387-1395.
- Özdamar, Kazım, (2016), **Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi, IBM SPSS, IBM AMOS ve MINITAB Uygulamalı**, Nisan Yayın Evi, Eskişehir.
- Özdemir, Ali ve Tüysüz, Fatih, (2017), “Özel okul yatırımları için Türkiye’deki 81 ilin çok kriterli karar verme yöntemleri ile stratejik analizi”, **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 45, 93-114.
- Özen, İrfan, (2015), “Yalın düşünce uygulaması: Hastanelerde değer katmayan faaliyetlerin ortadan kaldırılması”, **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, 11 (44), 205-219.
- Özer, Mahmut, (2020), “Türkiye’de güçlenen mesleki eğitim kapasitesinin Covid-19 ile mücadeleye katkısı”, **Yükseköğretim Dergisi**, 10 (2), 134-140.
- Özsahin, Mehtap vd., (2011), “Linking leadership style to firm performance: The mediating effect of the learning orientation”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 24, 1546-1559.
- Öztuna, Barış, (2018), “ISO 9001: 2008 kalite yönetim sisteminin iş yaşamı kalitesine etkisi: Etkileşim modeli”, **Verimlilik Dergisi**, 1, 67-85.
- Parker, Hamieda ve Ameen, Khadja, (2018), “The role of resilience capabilities in shaping how firms respond to disruptions”, **Journal of Business Research**, 88, 535-541.
- Patrickson, M. ve Hartmann, Linley C., (2001), “Human resource management in Australia – Prospects for the Twenty-first century”, **International Journal of Manpower**, 22 (3), 198-204.
- Pauchant, Thierry C. ve Douville, Roseline, (1993), “Recent research in crisis management: A study of 24 authors’ publications from 1986 to 1991”, **Industrial and Environmental Crisis Quarterly**, 7 (1), 43-66.
- Pauwels, Koen vd., (2004), “New products, sales promotions, and firm value: The case of the automobile industry”, **Journal of Marketing**, 68 (4), 142-156.
- Pearson, Christine M. ve Clair, Judith A., (1998), “Reframing crisis management”, **Academy of Management Review**, 23 (1), 59-76.
- Pemmaraju, Sudhakar, (2007), “Converting HR data to business intelligence”, **Employment Relations Today**, 34 (3), 13-16.
- Perrow, Charles, (1983), “The organizational context of human factors engineering”, **Administrative Science Quarterly**, 28 (4), 521-541.
- Pfeffer, Jeffrey ve Cohen, Yinon, (1984), “Determinants of internal labor markets in organizations”, **Administrative Science Quarterly**, 29 (4), 550-572.
- Pfeffer, Jeffrey, (1994), **Competitive Advantage Through People**. Boston/Mass.
- Pfeffer, Jeffrey, (1998), “Six dangerous myths about pay”, **Harvard Business Review**, 76 (3), 109-120.
- Phillips, Daphne, (1996), “Medical professional dominance and client dissatisfaction: a study of doctor-patient interaction and reported dissatisfaction with medical care among female patients at four hospitals in Trinidad and Tobago”, **Social Science and Medicine**, 42 (10), 1419-1425.
- Pickard, J., (1999), “Emote possibilities: Sense and sensitivity”, **People Management**, 5 (21), 48-56.
- Pires, Vanessa ve Trez, Guilherme, (2018), “Corporate reputation: A discussion on construct definition and measurement and its relation to performance”, **Revista de Gestão**, 25 (1), 47-64.
- Ployhart, Robert E. ve Moliterno, Thomas P., (2011), “Emergence of the human capital resource: A multilevel model”, **Academy of Management Review**, 36 (1), 127-150.
- Ployhart, Robert E., (2006), “Staffing in the 21st Century: New challenges and strategic opportunities”, **Journal of Management**, 32 (6), 868-897.

- Prasad, KDV ve Vaidya, Rajesh W., (2020), "Association among Covid-19 parameters, occupational stress and employee performance: An empirical study with reference to agricultural research sector in hyderabad metro", **Sustainable Humanosphere**, 16 (2), 235-253.
- Preacher, Kristopher J. vd., (2007), "Addressing moderated mediation hypotheses: Theory, methods, and prescriptions", **Multivariate Behavioral Research**, 42 (1), 185-227.
- Preacher, Kristopher, J. ve Selig, James, P., (2012), "Advantages of monte carlo confidence intervals for indirect effects", **Communication Methods and Measures**, 6 (2), 77-98.
- Przytuła, Sylwia vd., (2020), "Re-Vision of future trends in human resource management (HRM) after COVID-19", **Journal of Intercultural Management**, 12 (4), 70-90.
- Psychogios, Alexandros vd., (2016), "Western european HRM: Reactions and adjustment to crises", Micheal Dickmann vd. (Ed.), **International Human Resource Management: Contemporary HR Issues in Europe**, s. 115-135.
- Qiu, Jianyin vd., (2020), "A nationwide survey of psychological distress among chinese people in the COVID-19 Epidemic: Implications and policy recommendations", **General Psychiatry**, 33 (2), 1-3.
- Quaedackers, Josine S. L. T., (2020), "Clinical and surgical consequences of the COVID-19 pandemic for patients with pediatric urological problems: Statement of the EAU guidelines panel for paediatric urology", **Journal of Pediatric Urology**, 16 (3), 284-287.
- Ramadani, Veland vd., (2013), "Innovation and economic development: The case of FYR of Macedonia", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 15 (3), 324-345.
- Ratten, Vanessa vd., (2017), "Balkans entrepreneurship: The role of internal and external knowledge for business creation", **World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development**, 13 (2-3), 126-140.
- Riahi-Belkaoui, A. (2003), "Intellectual capital and firm performance of us multinational firms-a study of the resource-based and stakeholder views", **Journal of Intellectual Capital**, 4 (2), 215-226.
- Ribeaux, Peter ve Poppleton, Stephen E., (1978), **Psychology and Work: An introduction**, Macmillan, London.
- Roberts, Peter W. ve Dowling, Grahame R., (2002), "Corporate reputation and sustained superior financial performance", **Strategic Management Journal**, 23 (12), 1077-1093.
- Rose, Caspar ve Thomsen, Steen, (2004), "The impact of corporate reputation on performance: Some danish evidence", **European Management Journal**, 22 (2), 201-210.
- Rosing, Kathrin vd., (2011), "Explaining the heterogeneity of the leadership-innovation relationship: Ambidextrous leadership", **The Leadership Quarterly**, 22 (5), 956-974.
- Rothstein, Mark A. vd., (2021), "Employer-mandated vaccination for COVID-19", **American Journal of Public Health**, 111 (6), 1061-1064.
- Rotich, Kipkemboi Jacob, (2015), "History, evolution and development of human resource management: A contemporary perspective", **Global Journal of Human Resource Management**, 3 (3), 58-73.
- Ruck, Kevin vd., (2017), "Employee voice: An antecedent to organisational engagement?", **Public Relations Review**, 43 (5), 904-914.
- Sabuncuoğlu, Zeyyat, (2018), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Aktüel 16 Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Bursa.
- Safuan, Safuan ve Kurnia, Tedi, (2021), "Literature review of pandemic Covid 19 effects on employee compensation", **Journal of Business and Management Review**, 2 (1), 57-64.
- Sagan, Adam ve Schüller, Christian, (2020), "Covid-19 and labour law in Germany", **European Labour Law Journal**, 11 (3), 292-297.

- Said, Amal A. vd., (2003), “An empirical investigation of the performance consequences of nonfinancial measures”, **Journal of Management Accounting Research**, 15, 193-223.
- Salehi, Farhang ve Abdollahbeigi, Bentolhoda, (2017), “A study on the effect of innovation in product technology on competitive advantage”, **International Journal of Advanced Engineering and Management**, 2 (11), 279-283.
- Sariol, Ana M. ve Abebe, Michael A., (2017), “The influence of CEO power on explorative and exploitative organizational innovation”, **Journal of Business Research**, 73, 38-45.
- Schermelleh-Engel, Karin vd., (2003), “Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measure”, **Methods of Psychological Research Online**, 8 (2), 23-74.
- Schilling, Melissa A., (2005), **Strategic Management of Technological Innovation**, McGraw Hill, New York.
- Schleicher, Andreas, (2020), “The impact of COVID-19 on education, insights from education at a Glance 2020”, <https://www.oecd.org/education/the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf> (02.04.2021).
- Searcy, Cory, (2012), “Corporate sustainability performance measurement systems: A review and research agenda”, **Journal of Business Ethics**, 107 (3), 239-253.
- Sembiring, Murpin Josua vd., (2020), “Banking employee performance during pandemic Covid-19: Remuneration and motivation”, **Journal of Xi’an University of Architecture and Technology**, 12(7), 64-71.
- Shaw, Rajib vd., (2020), “Governance, technology and citizen behavior in pandemic: Lessons from COVID-19 in east Asia”, **Progress in Disaster Science**, 6, 100090.
- Sievertsen, Hans ve Burgess, Simon, (2020), “Schools, Skills, and Learning: The Impact of COVID-19 on Education”, <https://cepr.org/voxeu/columns/schools-skills-and-learning-impact-covid-19-education>, (10.09.2022).
- Sohn, S.Y. vd., (2007), “Structural equation model for the evaluation of national funding on R&D project of SMEs in consideration with MBNQA Criteria”, **Evaluation and Program Planning**, 30 (1), 10-20.
- Son, Hyojoo vd., (2012), “Toward an understanding of construction professionals’ acceptance of mobile computing devices in south Korea: An extension of the technology acceptance model”, **Automation in Construction**, 28, 82-90.
- Stone, Dianna L. vd., (2015). “The influence of technology on the future of human resource management”, **Human Resource Management Review**, 25 (2), 216-231.
- Stone, Dianna L. ve Deadrick, Diana L., (2015), “Challenges and opportunities affecting the future of human resource management”, **Human Resource Management Review**, 25 (2), 139-145.
- Storey, John, (1995), “Is HRM catching on?”, **International Journal of Manpower**, 16 (4), 3-10.
- Streeck, Wolfgang, (1978), “Organizational consequences of corporatist cooperation in West German Labor Unions: A case study”, **9. World Congress of Sociology**, Panel on Interest Intermediation, Uppsala, Sweden. International Institute of Management, Wissenschaftszentrum Berlin.
- Subaşı, Birgül ve Dinler, Aysun, (2003), **Dünyada ve Türkiye’de Özel Okullar**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Subramony, Mahesh, (2009), “A meta-analytic investigation of the relationship between HRM bundles and firm performance”, **Human Resource Management**, 48 (5), 745-768.
- Suh, Jiwon vd., (2018), “Understanding the link between organizational communication and innovation: An examination of public, nonprofit, and for-profit organizations in south Korea”, **Public Personnel Management**, 47 (2), 217-244.

- Şahin, Sefa, (2021), MEB eğitim-öğretim istatistiklerini açıkladı, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/meb-egitim-ogretim-istatistiklerini-acikladi/2361308>, (10.10.2022).
- Ştefănescu, Florica ve Dărăbăneanu, Dragoş, (2011), “The human resources management in the context of the economic crisis”, **Romanian Economic and Business Review**, 6 (1), 104-117.
- Tabachnick, Barbara. G. ve Fidell, Linda, (2019), **Using Multivariate Statistics**, 7. Baskı, Pearson, Boston.
- Tagraf, Hasan ve Arslan, N. Talat, (2003), “Kriz oluşum süreci ve kriz yönetiminde proaktif yaklaşım”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 4 (1), 149-160.
- Taylor, Stephen, (2011), **Contemporary Issues in Human Resource Management**, CIPD, UK.
- Teo, Timothy vd., (2008), “Beliefs about teaching and uses of technology among pre-service teachers”, **Asia-Pacific Journal of Teacher Education**, 36 (2), 163-174.
- Tiwari, Rajnish ve Buse, Stephan, (2007), “Barriers to innovation in SMEs: Can the internationalization of R&D mitigate their effects?”, **Proceedings of the First European Conference on Knowledge for Growth: Role and Dynamics of Corporate R&D (CONCORD 2007)**, Working Paper No. 50, s. 1-31.
- Tkalac Verčić, Ana vd., (2019), “Convergence of crisis response strategy and source credibility: Who can you trust?”, **Journal of Contingencies and Crisis Management**, 27 (1), 28-37.
- Tokakis, Vassileios vd., (2019), “Crisis management in public administration: The three phases model for safety incidents”, **Safety Science**, 113, 37-43.
- Tutar, Salih, (2019), “Endüstri 4.0’ın muhasebe mesleğine olası etkileri”, **Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi**, 3 (2), 323-344.
- Ulrich, Dave ve Dulebohn, James H., (2015), “Are we there yet? What’s next for HR?”, **Human Resource Management Review**, 25 (2), 188-204.
- Umrani, Waheed Ali vd., (2015), “Examining the absorptive capacity construct: A validation study in the pakistani banking context”, **Management Science Letters**, 5 (12), 1053-1058.
- Uyar, Arzu Şafak ve Deniz, Nevin, (2012), “The perceptions of entrepreneurs on the strategic role of human resource management”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 58, 914-923.
- Uygun, Selçuk, (2003), “Türkiye’de dünden bugüne özel okullara bir bakış (Gelişim ve etkileri)”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 36 (1-2), 107-120.
- Ünsal, Serkan ve Çetin, Abdullah, (2019), “Özel okul ve devlet okulunda görev yapmış sınıf öğretmenlerinin programlarını uygulamada karşılaştıkları farklılıklar”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 27 (4), 1541-1551.
- Van der Stede, Wim A. vd., (2006), “Strategy, choice of performance measures, and performance”, **Behavioral Research in Accounting**, 18, 185-205.
- Vardarlier, Pelin, (2016), “Strategic approach to human resources management during crisis”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 235, 463-472.
- Venkatesh, Viswanath vd., (2003), “User acceptance of information technology: Toward a unified view”, **MIS Quarterly**, 27 (3), 425-478.
- Viswanath, Biju vd., (2012), “Psychological impact of the tsunami on elderly survivors”, **The American Journal of Geriatric Psychiatry, Official Journal of the American Association for Geriatric Psychiatry**, 20 (5), 402-407.
- Waggoner, Daniel B. vd., (1999), “The forces that shape organizational performance measurement systems: An interdisciplinary review”, **International Journal of Production and Economics**, 60/61, pp. 53-60.
- Walker, Richard M. (2003), “Evidence on the management of public services innovation”, **Public Money and Management**, 23 (2), 93-102.

- Wall, Toby D. ve Wood, Stephen J., (2005), “The romance of human resource management and business performance, and the case for big science. **Human Relations**, 58 (4), 429-462.
- Walls, Judith L. vd., (2012), “Corporate governance and environmental performance: Is there really a link?”, **Strategic Management Journal**, 33 (8), 885-913.
- Wang, Jia vd., (2009), “Exploring the strategic role of human resource development in organizational crisis management”, **Human Resource Development Review**, 8 (1), 22-53.
- Web_1, <https://www.cipd.co.uk/about/who-we-are/history> (10.10.2022).
- Williams, Jason ve MacKinnon, David P., (2008), “Resampling and distribution of the product methods for testing indirect effects in complex models”, **Structural Equation Modeling**, 15, 23-51.
- Wolff, James A. ve Pett, Timothy L., (2006), “Small firm performance: Modeling the role of product and process improvements”, **Journal of Small Business Management**, 44 (2), 268-284.
- Yaşlıoğlu, M. Murat, (2017), “Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 46,74-85.
- Yener, Hüseyin, (2007), **Personel Performansına Etki Eden Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeli (Yem) ile İncelenmesi ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Youndt, Mark A. vd., (2017), “Human resource management, manufacturing strategy, and firm performance”, **Academy of Management Journal**, 39 (4), 836-866.
- Young, Juliette vd., (2005), “Towards sustainable land Use: Identifying and managing the conflicts between human activities and biodiversity conservation in Europe”, **Biodiversity and Conservation**, 14 (7), 1641-1661.
- Yürek, Ali, (2020), **Müşteri Siparişlerine Yönelik Üretim Planlama: Arslan Makina Uygulamalı Örnek**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Zacher, Hannes ve Rosing, Kathrin, (2015), “Ambidextrous leadership and team innovation”, **Leadership and Organization Development Journal**, 36 (1), 54-68.
- Zehir, Cemal ve Narcıkara, Elif, (2016), “Effects of resilience on productivity under authentic leadership”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 235, 250-258.
- Zeybekoğlu, Zuhul, (2015), **Özel Okullarda Pazarlama Karması Unsurlarına İlişkin Stratejilerin İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Parlamente Hükümet Sisteminden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Türkiye’de Kamu Yönetiminin Dönüşümü

Editör
Aslı Yılmaz Uçar

Parlamentar Hükümet Sisteminden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Türkiye’de Kamu Yönetiminin Dönüşümü

Editör: Aslı Yılmaz Uçar

Yayın No.: 1840
ISBN: 978-625-398-974-3
E-ISBN: 978-625-398-975-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımını yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezaî Özden -seza@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz Uçar, Aslı.

Parlamentar Hükümet Sisteminden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Türkiye’de Kamu Yönetiminin Dönüşümü /

Aslı Yılmaz Uçar

1. Basım, VIII + 202 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-974-3

E-ISBN: 978-625-398-975-0

1. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi 2. Türkiye’de Kamu Yönetimi 3. Türkiye’de İdari Yapı 4. Kamu Yönetiminin Dönüşümü

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

TÜRKİYE’DE HÜKÜMET SİSTEMİ DEĞİŞİKLİĞİNİN SİYASAL ALAN İLE BÜROKRATİK ALAN ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNDEN ÇÖZÜMLENMESİ

Doç. Dr. Aslı Yılmaz Uçar

Altınbaş Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

2. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANLIĞI MERKEZ TEŞKİLATININ ÖZELLİKLERİ VE BİLEŞENLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Recep Aydın

Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

3. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE BAKANLIKLAR

Doç. Dr. Esra Dik

Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü

4. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNE GEÇİŞ SONRASI TÜRKİYE’DE KAMU PERSONEL YÖNETİMİNİN DEĞİŞİMİ: HUKUKİ VE İDARİ BİR ÇÖZÜMLEME

Dr. Öğr. Üyesi Levent Demirelli

İstanbul Beykent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

5. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİ VE MÛLKİ İDARE SİSTEMİNDE DEĞİŞİM: DALGALANMA MI YOKSA SAPMA MI?

Dr. Ahmet Oğuz Aslan

6. Bölüm

TÛRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN 2002 SONRASI DÖNÜŞÜMÜ: YASAL VE YÖNETSEL BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Kemal Olçar

İstanbul Beykent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

GİRİŞ 1

1. Bölüm

**TÜRKİYE’DE HÜKÜMET SİSTEMİ DEĞİŞİKLİĞİNİN
SİYASAL ALAN İLE BÜROKRATİK ALAN ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNDEN
ÇÖZÜMLENMESİ** 9

Giriş 10

AKP ve “Bürokratik Vesayet” Söylemi 14

Hükümet Sistemi Değişikliği ve Kamu Yönetiminin Dönüşümü 20

Yatay Denge ve Denetleme Mekanizması: Yasama, Yürütme ve
Yargı Arasındaki İlişkiler 20

Dikey Denge ve Denetleme Mekanizması: Siyasal Alan ve
Bürokratik Alan İlişkisi 31

Sonuç ve Değerlendirme 37

Kaynakça 38

2. Bölüm

**CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANLIĞI
MERKEZ TEŞKİLATININ ÖZELLİKLERİ VE BİLEŞENLERİ** 43

Giriş 44

Yeni Sistemde Cumhurbaşkanının Yönetmel Konumu Nedir? 45

Cumhurbaşkanı ile Teşkilat Arasındaki İlişkiler Nasıl Düzenlenir? 47

“Cumhurbaşkanlığı Merkez Teşkilatı” Nasıl Düzenlenmiştir? 50

Makam, Yardımcılık ve Yüksek İstişare Kurulu Nasıl Örgütlenir? 52

Politika Kurullarının İşlevi Nedir? 57

Cumhurbaşkanlığı Ofislerinin İşlevleri Nelerdir? 63

Cumhurbaşkanına Bağlı ve İlgili Kurum ve Kuruluşlar Hangileridir? 66

Sonuç 71

Kaynakça 73

3. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE BAKANLIKLAR 75

Giriş.....	75
2017 Anayasa Değişikliği ve Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.....	77
Bakanlıkların Siyasi Üstünlüklerinin Ortadan Kalkması: Kabine Özelliğinin Kaybı.....	81
Bakanlıkların İdari Yapılarının Dönüşümü: Parlamentar Gelenekten Kopuş.....	84
Yeni Kurulan Yapıların Bakanlıklarla İlişkisi.....	89
Sonuç.....	90
Kaynakça.....	91

4. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNE GEÇİŞ SONRASI

TÜRKİYE’DE KAMU PERSONEL YÖNETİMİNİN DEĞİŞİMİ:

HUKUKİ VE İDARİ BİR ÇÖZÜMLEME..... 93

Giriş.....	94
Kamu Personeli İstihdamında Yaşanan Değişiklikler.....	95
Kadro İhdası Sürecinde Yasama Organının Etkisizleştirilerek Cumhurbaşkanının Tek Yetkili Kılınması ve Kadro Güvencesinin Ortadan Kaldırılması.....	95
Esnek, Kuralsız ve Güvencesiz İstihdamın Yaygınlaştırılması.....	100
Yeni Terfi Sistemi ve “Üst Kademe Kamu Yöneticileri”.....	111
Üst Kademe Kamu Yöneticiliğinin Kapsamı ve Yöneticilik Görevlerine Atanma Koşulları.....	111
Personelin Yeni Sisteme Adaptasyonu: Üst Kademelerde Yeni Bir Tür Siyasallaşma (mı?).....	117
“Bakan Müşaviri”: Eskinin Devamı mı Sonu mu?.....	121
Seçilmiş-Atanmış Görev(li)ler Arasındaki Ayrımın Ortadan Kalkması ve Yeni Bir Üst Kademe Yöneticilik Tipolojisi ile Hiyerarşisinin Doğuşu.....	123
Kamu Personelinin Eğitimi.....	126
Kamu Personel Sisteminin Yönetimi.....	128
Sonuç.....	129
Kaynakça.....	132

5. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE MÜLKİ İDARE

SİSTEMİNDE DEĞİŞİM: DALGALANMA MI YOKSA SAPMA MI?..... 133

Giriş.....	133
Mülk ve Mülki İdare.....	135
Mülki İdare Teşkilatı: Gelişimi ve Mevcut Durumu.....	137
Osmanlı Devleti'nin "Klasik Çağında" Mülki İşlevler.....	137
Üç Sorun ve Modern Mülki İdare Teşkilatının Doğuşu.....	139
Mevcut Durum ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Etkileri.....	142
Mülki İdare Sisteminde Değişim: Dalgalanmalar ve Sapmalar.....	145
Dalgalanmalar.....	145
Sapmalar.....	149
Sonuç.....	152
Kaynakça.....	153

6. Bölüm

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN 2002 SONRASI DÖNÜŞÜMÜ:

YASAL VE YÖNETSEL BİR İNCELEME..... 155

Giriş.....	155
Türkiye'de Askerî Yapının Dönüşümüne Etki Eden Unsurlar.....	158
Avrupa Birliği'ne Üyelik ve Uyum Süreci.....	159
NATO Üyeliği.....	160
15 Temmuz 2016 Askerî Kalkışması.....	162
Teknolojik Gelişmeler.....	164
Askerî Yapının Dönüşüm Alanları.....	164
Komuta Yapısı.....	169
Harekât.....	170
İstihbarat.....	171
Personel.....	172
Eğitim.....	176
Yüksek Askerî Şûra Yapısı.....	178
Millî Güvenlik Kurulu Yapısı.....	179
Sivil-Asker İlişkileri.....	180

Sağlık	181
Askerî Yargı.....	183
Sonuç ve Değerlendirme.....	185
Kaynakça	188
ÖZETLER.....	191
Türkçe Özetler	191
İngilizce Özetler (Abstracts)	195
ÖZ GEÇMİŞLER	199

GİRİŞ

Bu kitap çalışması, 2021 yılında başlayan kolektif bir çalışmanın iki yıla yayılan ve çokça dönüşmüş hâliyle ‘nihai olmayan’ ürünüdür. 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Anayasa Değişikliğine dair halkoylamasında kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS),¹ 2018’de yapılan ilk Genel Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi sonrasında yürürlüğe girmiş; seçim öncesinde çıkarılan Olağanüstü Hal (OHAL) kanun hükmünde kararname (KHK) ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CBK) ile kamu yönetimi köklü bir dönüşüme uğramıştır. Kamu yönetimi alanında üretmeye çalışan bir grup akademisyen olarak, bu dönüşümün bir bilançosunu çıkarmak, bu dönüşümü anlamak, açıklamak ve öğrencilerimize aktarabilmek için çalışmaya başladık. Ne var ki akademik alanın konuya görece ilgisizliği, COVID sürecinin kolektif çalışmayı zorlaştırması ve en önemlisi CHS sonrasında kamu yönetimi çalışmalarına ‘bildiğimiz yoldan/bildiğimiz yöntemle’ devam edememek, üretim sürecini uzatmış ve ‘nasıl bir ürün’ ortaya çıkarılacağına dair soru işaretleri doğurmuştur. Dahası katkıların çok önemli olduğunu düşündüğümüz bazı yazarlarımızın katkıları hem ülke hem kişisel gündemleri hem de akademideki dalgalanmalar nedeniyle alınmamıştır. Dr. Öğr. Üyesi Burcu Bayrak ve Dr. Öğr. Üyesi Ali Somel’in bu süreçteki akademik katkılarını anmadan geçemeyiz.

Kitabımızın temel amacı, Türkiye’de devlet teşkilatının farklı yapılarının yasal (hukuki) ve yönetsel (idari) dönüşümünün bilançosunu çıkarmak. Söz konusu yasal – yönetsel dönüşüm, devletin somut

¹ Hükümet sistemine Anayasa’da ya da yasada verilen resmî bir adlandırma yoktur. Kurulan sistem, ‘başkanlık’ sisteminin temel özelliklerini taşısa da bu sistemden farklılıklar ya da sapmalar taşımaktadır. Bu farklılıklar ve sapmalar nedeniyle sistem ‘Türk tipi Başkanlık Sistemi’ olarak da adlandırılmaktadır. Ancak AKP iktidarı, Cumhurbaşkanlığının, Türkiye için taşıdığı anlamın sürekliliğinin korunması için “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” adlandırılmasını tercih etmektedir. Bu tartışma 1. Bölüm’de yapılmaktadır.

Kitapta bu soruya yanıt verme çabasını göreceksiniz. Alandaki çalışmalar arttıkça, kamu yönetiminin kavramsal ve kuramsal araçlarını kullanan tartışmaların derinleşeceğine inanıyor, bu çalışmanın da bu yönde bir katkı sağlamasını umuyoruz. Ancak bu çalışmada ele alınamayan adli örgütlenmedeki dönüşüm, yerel yönetimlerdeki dönüşüm, mali yönetimdeki dönüşüm, denetim vd. alanlardan gelecek katkılarla bu soruya bir yanıt verilebileceğine inanıyoruz.

Cumhuriyetin yüzüncü yaşına armağan olarak hazırlanan çalışmamızın okuyucusuna ulaşmasını ve yeni soruların ortaya çıkmasına katkı sağlamasını diliyoruz.

Kaynakça

- Agamben, G. *State of Exception*. (K. Attel, Çev.), USA: The University of Chicago Press, 2005.
- Bermeo, N. "On Democratic Backsliding" *Journal of Democracy*, (2016):5-19.
- Bauer, Michael W. ve S.Becker, "Democratic Backsliding, Populism and Public Administration", *Perspectives on Public Management and Governance*, (2020): 2-3.
- Poguntke, T., & Webb, P. The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis. içinde *Presidentialization of Democratic Societies: A Framework for Analysis*, T. Poguntke, & P. Webb (Ed.), 1-25. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Wilson, W. "The Study of Administration", *Political Science Quarterly*, 2(2), (Jun., 1887):197-222.
- Adam, s. & M. Maier "Personalization of Politics A Critical Review and Agenda for Research", *Annals of the International Communication Association*, 34(1), (2010): 213-257.

TÜRKİYE'DE HÜKÛMET SİSTEMİ DEĞİŞİKLİĞİNİN SİYASAL ALAN İLE BÜROKRATİK ALAN ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNDEN ÇÖZÜMLENMESİ

Aslı Yılmaz Uçar

Özet: Türkiye'de 2017 yılında gerçekleştirilen Hükûmet sistemi değişikliğini inceleyen çalışmalarda yasama, yürütme ve yargı arasındaki denge denetleme mekanizmaları öne çıkmaktadır. Anayasa hukukçuları yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki denge/denetleme mekanizmaların analizi/eleştirisi üzerinden yürümekte; siyaset bilimi alanındaki çalışmalar, Türkiye'nin rejim/sistem sorunu bağlamında seçim sistemleri, demokrasinin aşınması, popülizm tartışmalarına odaklanmakta ve CHS bu dönüşümün bir parçası olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Hükûmet sistemi ile kamu yönetimi arasındaki ilişkiye dikkat çekmektir. Bu amaçla, Hükûmet sistemi ile kamu yönetimi arasındaki ilişki, AKP iktidarları döneminde kullanılan ve Hükûmet sistemi değişikliğinin resmî gerekçesini oluşturan 'bürokratik vesayet' söylemi üzerinden incelenmiş; bu söylemin altını çizdiği 'siyasal alan' ile 'bürokratik alan' çatışmasının AKP dönemindeki dönüşümü çalışılmıştır. Bu çalışmada, Hükûmet sistemindeki değişikliğin yasama ile yürütme arasındaki yatay denge/denetleme mekanizmalarının yürütme lehine yeniden kurulması kadar yürütme ile kamu yönetimi arasında dikey denge/denetleme mekanizmasının 'siyasal alan' lehine ve 'bürokratik alan' aleyhine yeniden kurulması üzerinden çözümlenmesi gerektiği iddia edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi, Başkanlık Sistemi, Kamu Yönetimi, Bürokratik Vesayet, Siyaset Bürokrasi İlişkisi, Siyasal Alan ve Bürokratik Alan

dengeinde çalışılmaktadır.⁷⁶ Türkiye örneğindeki bürokratik vesayet söyleminin -gerçekliği parantez içine alınarak- parlamenter sisteme içkin olup olmadığı ve sistem içindeki rolü ile CHS'ye geçiş sonrasında siyasal iktidar ile bürokrasi arasındaki ilişkilerin çözümlenmesi gelecek araştırma konuları olarak not düşülebilir.

Kaynakça

- Agamben, G. *State of Exception*. (K. Attel, Çev.), USA: The University of Chicago Press, 2005.
- Akman, E. (Ed), *Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, Ankara: Nobel, Şubat 2021.
- Akçay, Ü. *Neoliberal Populism in Turkey and its Crisis*, Berlin: Institute for International Political Economy, 2018.
- Akçay, Ü. "Authoritarian Consolidation Dynamics in Turkey", *Contemporary Politics*, 27(1), 2021:79-104.
- Akıncı, B. *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Sisteme Yönelik Tartışmalar ve Çözüm Önerileri*, Ankara: Nobel, Ağustos 2020.
- AK Parti. *2002 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi*. Ankara: Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2015.
- AK Parti. *Halk Oylamasına Doğru Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Erişim tarihi 5 Mayıs 2023, <http://www.akparti.org.tr: http://www.akparti.org.tr/media/272092/cumhurbaskanligi-hukümet-sistemi.pdf>.
- Akyol, T. 'Cumhurbaşkanlığı kabinesi' diye bir kurum yok. *Karar*. (11.08.2020), Erişim tarihi 14 Eylül 2023, <https://www.karar.com/yazarlar/taha-akyol/cumhurbaskanligi-kabinesi-diye-bir-kurum-yok-1579376>.
- Anayasa Komisyonu Raporu Sıra Sayı: 447, <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss447.pdf>.
- Bauer, Michael W. ve S.Becker, "Democratic Backsliding, Populism and Public Administration", *Perspectives on Public Management and Governance*, (2020): 2-3.
- BBC (*BBC News Türkçe*). Anayasa uzlaşma komisyonu dağıldı, (17.02.2016). Erişim tarihi 14 Eylül 2023, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160216_anayasa_komisyonu.

⁷⁶ 2000'li yıllarda Guy Peters'in başını çektiği "bürokrasi siyaseti" olarak adlandırılacak yaklaşıma göre, bürokrasi siyaset alanından azade değildir, hatta karar sürecinin önemli bir aktörüdür. Bu nedenle bürokrasinin siyasal iktidarla uyum içinde çalışması ve teknik uzmanlığına dayanan liyakatini siyasal iktidarın taleplerine uyumlu şekilde kullanması gerekir (Bk. Guy B. Peters, *The Politics of Bureaucracy* (5. baskı). (London: Routledge, 2001).

- Bedirhanoglu, P. “Social Constitution of AKP’s Strong State Through Financialization: State in Crisis or Crisis State” içinde *Turkey’s New State in the Making Transformations in Legality, Economy and Coercion*, Ed. P. Bedirhanoglu, Ç. Dölek, F. Hülagü, & Ö. Kaygusuz (s. 23-41). London: Zed Books, 2020.
- Bedirhanoglu, P. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Türkiye’de Ekonomi Yönetiminin Dönüşümü”, içinde *Nuray Ergüneş İçin Yazılar: Finansallaşma, Kadın Emeği ve Devlet*, 1-11. Ankara: SAV, 2019.
- Bermeo, N. “On Democratic Backsliding” *Journal of Democracy*, (2016):5-19.
- Bianet, Danıştay da Bildiri Yayınladı, Yargıtay’ı Savundu, (23.05.2008), <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/107146-danistay-da-bildiri-yayinladi-yargitay-i-savundu>, erişim tarihi: 20 Eylül 2023.
- Boyunsuz, Ş. Ö. The AKP’S proposal for a “Turkish type of presidentialism” in comparative context. *Turkish Studies*, 17(1), (2016):68-90.
- ‘Bürokratik oligarşi bir ülkeye beladır’. (6 Nisan 2010). *Posta*.
- Hürriyet*. Erdoğan: Bürokratik oligarşi bizi parmağında oynatıyor. (8 Haziran 2003). <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/erdogan-burokratik-oligarsi-bizi-parmaginda-oynatiyor-151834> adresinden alındı.
- Erenel, F. ve F. Çınar (Ed.), *Türkiye’de Yeni Bir Yönetim Modeli: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, Ankara: Nobel, Mayıs 2020.
- Ergenç, C., & Yüksekaya, Ö. “Institutionalizing authoritarian urbanization and the centralization of urban decision-making”. *Territory, Politics, Governance*, (2022):1-20. doi:10.1080/21622671.2021.2020156
- Diñçşahin, Ş. “A Symptomatic Analysis of the Justice and Development Party’s Populism in Turkey, 2007-2010”, *Government and Opposition*, 47(4), (2012): 618-640.
- Esen, B., & Ş. Gümüşçü, “A Small Yes for Presidentialism: The Turkish Constitutional Referendum of April 2017”. *South European Society and Politics*, 22(3), (2017):303-326.
- Esen, B. & Ş. Gümüşçü, “Rising competitive authoritarianism in Turkey”, *Third World Quarterly*, 37(9), (2016): 1581-1606. doi:DOI: 10.1080/01436597.2015.1135732
- Gözler, K. *Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa Neverland Sistemi mi? 16 Nisan’da Neyi Oylayacağız?* (24.02.2022). [anayasa.gen.tr: http://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm](http://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm) adresinden alındı. erişim tarihi: 20 Eylül 2023.
- Gözler, K. 1982 Anayasası Hala Yürürlükte mi? Anayasasızlaştırma Üzerine Bir Deneme, (25.4.2016), [anayasa.gentr: http://www.anayasa.gen.tr/anayasasizlastirma-orta.pdf](http://www.anayasa.gen.tr/anayasasizlastirma-orta.pdf) adresinden alındı. erişim tarihi: 20 Eylül 2023.
- Kalaycıoğlu, E. “A hundred years of flux: Turkish political regimes from 1921 to 2023”, *Turkish Studies*, 24:3-4, (2023): 412-434, DOI: 10.1080/14683849.2022.2161374

- Hürriyet, Erdoğan: Bürokratik oligarşi bizi parmağında oynatıyor, (8.6.2003), <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/erdogan-burokratik-oligarsi-bizi-parmaginda-oynatiyor-38471519>, erişim tarihi: 20 Eylül 2023.
- Kongar, E. “Bürokrasi ve Politikacılar”, *Cumhuriyet* (14.11.2005).
- Miş, N. ve B. Duran, *Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. (Şubat 2017), setav.org: https://setav.org/assets/uploads/2017/02/CumhurbaskanligiSistemi_Ozet.pdf adresinden alındı, erişim tarihi: 14 Ağustos 2023
- Karatepe, Ş., H. Alkan, Y. Atar, Y. Bingöl, G. B.Durgun, *Sorularla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, Ankara: Memur-Sen, Mart 2017.
- Milliyet, “AKP’li Fırat: Siyasi Açıklamalar yapan yargı bağımsızlığını kaybetmiştir”, (23.05.2008), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/akpli-firat-siyasi-aciklamalar-yapan-yargi-bagimsizligini-kaybetmistir-758417>, erişim tarihi: 20 Eylül 2023.
- Milliyet, “Erdoğan’dan önemli açıklamalar” (25.10.2013), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/erdogandan-onemli-aciklamalar-1782228> erişim tarihi: 17 Eylül 2023
- Milliyet, “Hizmet Hareketi’nden ‘Gezi olayları’ açıklaması” (13.08.2013), <https://www.milliyet.com.tr/gundem/hizmet-hareketinden-gezi-olaylari-aciklamasi-1749348> erişim tarihi: 17 Eylül 2023
- Milliyet, “Sivil Anayasaya Engel Tanımayız”, (2.9.2014), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/sivil-anayasaya-engel-tanimayiz-1934164> erişim tarihi: 17 Eylül 2023
- Milliyet, ‘Gitmeyeceğim dedi ama kuzu kuzu geldi’, (26.3.2017), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/gitmeyecegim-dedi-ama-kuzu-kuzu-geldi-2420520> erişim tarihi: 17 Eylül 2023.
- Milliyet, “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan flaş açıklamalar”, (11.2.2017), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhurbaskani-erdogandan-flas-aciklamalar-2394410> erişim tarihi: 17 Eylül 2023
- Milliyet, “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü açıkladı: Ağustos’ta bir araya geliyorlar”, (04.07.2019), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhurbaskanligi-sozcusu-acikladi-agustosta-bir-araya-geliyorlar-2899610>, erişim tarihi: 14 Eylül 2023.
- Milliyet, TBMM Başkanı Şentop’tan yeni anayasa açıklaması: Bir ütopya erişilmez bir şey değildir, (8.2.2021), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/son-dakika-tbmm-baskani-sentoptan-yeni-anayasa-aciklamasi-bir-utopya-erisilmez-bir-sey-degidir-6425552>, erişim tarihi: 12 Ağustos 2023.
- Milliyet, “Cumhurbaşkanı Erdoğan ‘Türkiye Yüzyılı’ vizyon belgesini açıkladı!”, (28.10.2022), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/turkiyenin-yuzyili-toplantisinde-cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar-6848349>, erişim tarihi: 12 Mayıs 2023.
- Mudde, C. “Populism: An Ideational Approach”, *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford, 2017, 27 – 47.

- Mumcu, Ö. “Anayasa Uzlaşma Komisyonu: Kısa bir değerlendirme notu”, *TEPAV*. (09.01.2013), <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/3717> adresinden alındı, erişim tarihi 14 Eylül 2023.
- Oğuz, Ş., “AKP’li Yıllarda Siyasal Rejimin Dönüşümü: Çelişkili Bir Süreç Olarak Yeni Faşizm”, *Toplum ve Hekim*, 38(2), (Mart-Nisan 2023): 106-125.
- Peters, Guy B., *The Politics of Bureaucracy* (5. baskı). London: Routledge, 2001.
- Poguntke, T., & Webb, P. The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis. İçinde *Presidentialization of Democratic Societies: A Framework for Analysis*, T. Poguntke, & P. Webb (Ed.), 1-25. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Sağlam, E. “Bureaucracies under authoritarian pressure: legal destabilisation, politicisation and bureaucratic subjectivities in contemporary Turkey”. *International Journal of Law in Context*, (2002):1-15.
- Sevinç, M. “2010 Anayasa Değişiklikleri: Yöntem ve İçerik Eleştirisi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65-2, (2010): 271-294.
- Tansel, C. B. “Reproducing authoritarian neoliberalism in Turkey: urban governance and state restructuring in the shadow of executive centralization”. *Globalizations*, 16(3), (2019):320-335,. doi:10.1080/14747731.2018.1502494
- TBMM, *Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt 10, (Hazır. İrfan Neziroğlu ve Dr. Tuncer Yılmaz), Ankara, TBMM Başkanlığı Yayınları, Aralık 2013.
- TÜBA Bilim Terimleri Sözlüğü, <http://terim.tuba.gov.tr/> erişim: 01.09.2023
- Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Genelkurmay Başkanlığı, “Basın Açıklaması”, (27.04.2007), [tsk.org.tr: http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_08.html](http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_08.html) adresinden alındı, erişim tarihi: 14 Eylül 2023.
- Yılmaz-Uçar, A. “The Administration of Exception: The Case of Turkey through Emergency Decrees”, *Working Paper* (2020), <https://emergencyturkey.com/the-administration-of-exception-the-case-of-turkey-through-emergency-decrees-asli-yilmaz-ucar/>, erişim tarihi: 17 Eylül 2023
- Uçum, M. *16 Nisan, 15-16 Temmuzdan Cumhurbaşkanlığı Sistemine*. Alfa, 2018.
- Weber, M. “Chapter XI Bureaucracy”, in *Economy and Society*, Berkeley, 1978, 956-969.
- Watmough, S.P. “The Enduring Politics of State Capture in Turkey: Situating the AKP–Gülen Concordat in Historical Perspective”, içinde *Erdoğan’s ‘New’ Turkey: Attempted Coup d’État and the Acceleration of Political Crisis*. 94-112. Routledge, 2019.
- Yeni Şafak, “Bürokratik oligarşi bir ülkeye beladır”, (6.4.2010), <https://www.yenisafak.com/gundem/burokratik-oligarsi-bir-beladir-250507>, erişim tarihi: 10 Eylül 2023.

- Yılmaz, Z. “The genesis of the ‘Exceptional’ Republic: the permanency of the political crisis and the constitution of legal emergency power in Turkey”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, (2019): 1-21.
- YSK (Yüksek Seçim Kurulu). “12 Eylül 2010 Anayasa Değişikliği Halkoylaması”, (12.09.2010), https://ysk.gov.tr/tr/12-eylul-2010-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/5003#tab_5, erişim tarihi: 14 Eylül 2023.
- YSK, Yüksek Seçim Kurulu. “24. Dönem Milletvekili Genel Seçimi”, (12.06.2011), <https://ysk.gov.tr/tr/12-haziran-2011-xxiv-donem-milletvekili-genel-secimi/4929>, erişim tarihi: 14 Eylül 2023

2. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANLIĞI MERKEZ TEŞKİLATININ ÖZELLİKLERİ VE BİLEŞENLERİ

Recep Aydın

Özet: 2017 ve 2018 yılları Türkiye’de hükûmet sisteminde köklü dönüşümlerin meydana geldiği bir dönemdir. Cumhurbaşkanının yürütmenin başı olduğu, merkezileştirilmiş bir hükûmet sistemi olarak doğan cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi, idari yapıyı kökten dönüştürmüştür. Yeni hükûmet sisteminin yürütmedeki aslî unsuru Cumhurbaşkanlığı teşkilatı ve onunla irtibatlandırılan farklı idari birimlerdir. Dönüşümle birlikte, yürütmenin bizzat cumhurbaşkanı elinde toplandığı, politika belirleme, bütçe yapma, politikaların icrası ve denetimi gibi pek çok unsurun da yine cumhurbaşkanına bağlı bir teşkilat eliyle organize edildiği bir idari sistem inşa edilmiştir. Buradaki kritik nokta, idari yapının birbirinden farklı birimlerden oluşması, bu birimlerin arasında herhangi bir eşgüdümün mevzuata yansımaması, böylelikle temel aktör olarak cumhurbaşkanı elinde merkezleşmiş, idari açıdansa parçalı bir yapının inşa edilmesidir. Metin, bu çok parçalı ama merkezî yapıyı cumhurbaşkanlığını odağına alarak, temel bileşenleriyle, mevzuat ve literatürden yararlanarak analiz etmektedir. Yeni hükûmet sisteminde birbirinden “kopuk” idari birimlerin varlığı, sistemin temel özelliklerinden biri olarak tespit edilebilir. Böylelikle cumhurbaşkanının yürütmedeki en önemli aktör olarak öne çıkması da mümkün olabilmektedir. Diğer yandan, aşırı merkezleşme ve farklı birimler arasındaki işbölümü ve işbirliğinin net olarak belirlenmemesi, idarenin bir bütün olarak işleyişini engelleme ve uzmanlık gerektiren konularda farklı birimler arasında eşgüdümsüzlüğe neden olma potansiyeline sahiptir.

Anahtar Sözcükler: Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı, Türk Kamu Yönetimi, İdare, Merkezleşme

kanlıklarda hazırlanan tasarı taslağının Başbakanlık tarafından TBMM'ye gönderilmesi, ilgili komisyona sevkinden sonra komisyonun incelemesi ve raporlaması, bu inceleme sonucundaki değişikliklerin ve diğer hususların TBMM genel kurulunda görüşülmesi ve tüm aşamaların belgelenip, raporlanıp yayımlanması sonucunda gerçekleşmekteydi. Böylelikle konuyla ilgili temel aktörlerin görüşlerini incelemek mümkün olmaktadır. Ancak yeni durumda, mesela politika kurullarının ve bakanlıkların hazırlıkları, keza Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığına bağlı birimlerin çalışmalarını takip etmek zorlaşmaktadır.

Kaynakça

- Akman, Çiğdem. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Politika Kurulları: Sosyal Politikalar Kurulu Üzerinden Bir Değerlendirme”. *Route Educational and Social Science Journal* 6, no. 3 (2019): 659-76.
- Akman, Elvettin, ed. *Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Ankara: Nobel, 2021.
- Albayrak, Süha Oğuz. “Türkiye’de Üst Kademe Kamu Yöneticiliğine Atanma”. *Memleket Siyaset Yönetim* 15, no. 33 (2020): 101-40.
- Aydın, Recep. “Cumhurbaşkanlığı Teşkilat Şeması - 2021”, 2022. https://www.academia.edu/49501245/Cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1%C4%9F%C4%B1_Te%C5%9Fkilat_%C5%9Eemas%C4%B1_2021.
- Babaoğlu, Cenay, ve Onur Kulaç. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Politika Kurulları”. İçinde *Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*, ed. Elvettin Akman. Ankara: Nobel, 2021.
- Birgün. “Altun’un erken seçim çağrısı yapan Kılıçdaroğlu’na verdiği alakasız yanıt tepki çekti”. birgun.net. Erişim 08 Aralık 2022. <https://www.birgun.net/haber/altun-un-erken-secim-secim-cagrisi-yapan-kilicdaroglu-na-verdigi-alakasiz-yanit-tepki-cekti-344719>.
- Cumhuriyet Gazetesi. “CHP’li Mehmet Bekaroğlu’ndan Fahrettin Altun’un tweetine tepki”. Erişim 08 Aralık 2022. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/chpli-mehmet-bekaroglundan-fahrettin-altunun-tweetine-tepki-1905602>.
- . “Resmî Gazete’de yayımlandı: Erdoğan’dan yeni atamalar”. Erişim 01 Aralık 2022. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/resmi-gazetede-yayimlandi-erdogandan-yeni-atamalar-1893628>.
- Demirelli, Levent, ve Recep Aydın. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Türk Kamu Personel Yönetiminin Örgütlenmesi”. *Yasama Dergisi*, no. 42 (2021): 49-96.
- Engin, İsmail. “Ulusal Varlık Fonları”. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 22, no 1 (2022): 293-309.
- Geylani, Didem. “Siyasetin Bürokrasiyi Kontrol Mekanizması Olarak Alternatif Bürokrasi: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları”. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022.

- Gözler, Kemal. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Uygulamadaki Değeri: Bir Buçuk Yıllık Bir Bilanço”, 2019. <http://www.anayasa.gen.tr/cbhs-bilanco.htm>.
- . “Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa Neverland Sistemi mi?”, 2017, <https://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm>.
- Güler, Birgül Ayman. *Türkiye'nin Yönetimi: Yapı*. 6. bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2021.
- Hebecci, Ali. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kamu Politikası Yapımı ve Politika Kurulları”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Karatepe, Şükrü, ve Hatice Altunok. *Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları - Kamu Politikasının Yeni Aktör ve Süreçleri*. Ankara: A Kitap, 2019.
- Kayıran, Meltem. “Türkiye Varlık Fonu'nun Kuruluş Amaçları ve Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Eğitim Bilim Toplum* 14, no. 56 (2016): 55-90.
- Konukman, Aziz, ve Orhan Şimşek. “Ulusal Varlık Fonları ve Türkiye Uygulaması”. *Çalışma ve Toplum* 4, no. 55 (2017): 1913-44.
- Sayan, İpek Özkal, ve Feyza Urhan. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Merkezi Personel Hizmetleri Örgütlenmesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13, no. 70 (2020): 1007-22.
- T24.com. “Rutkey Aziz'den Kültür Sanat Politikaları Kurulu tepkisi: Ağrıma gidiyor”. T24. Erişim 08 Aralık 2022. <https://t24.com.tr/haber/rutkey-azizden-kultur-sanat-politikalari-kurulu-tepkisi-agrima-gidiyor,724508>.
- TRT Haber. “Cumhurbaşkanlığı politika kurulları üyeleri belli oldu”. Erişim 01 Aralık 2022. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskanligi-politika-kurullari-uyeleri-belli-oldu-388366.html>.
- . “İletişim Başkanı Altun: Yaptıkları tek şey yalan terörüne alet olmak”. Erişim 08 Aralık 2022. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/iletisimbaskani-altun-yaptiklari-tek-sey-yalan-terorune-alet-olmak-682688.html>.
- Turan, Menaf. “Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 7, no. 3 (2018): 42-91.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. “Projeler”. Erişim 11 Kasım 2022. <https://cbddo.gov.tr/projeler/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. “FinTek”. Erişim 11 Kasım 2022. <http://www.cbfo.gov.tr/fintek>.
- . “Katılım Finans Hakkında”. Erişim 11 Kasım 2022. <http://www.cbfo.gov.tr/katilim-finans-hakkinda>.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi. “Projeler”. Erişim 11 Kasım 2022. <https://www.cbiko.gov.tr/projeler>.
- Türkiye Varlık Fonu. “TVF Yönetim Kurulu”. Erişim 12 Aralık 2022. <https://www.tvf.com.tr/biz-kimiz/yonetim/yonetim-kurulu>.
- Zengin, Ozan. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve İdari Yapıya Etkisi”. *Emek Araştırmaları Dergisi* 10, sy 15 (2019): 1-24.
- CBegitimogretim isimli twitter sayfası. Erişim 16 Kasım 2022. <https://twitter.com/CBegitimogretim>.

3. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNDE BAKANLIKLAR

Esra Dik

Özet: Osmanlı'da bakanlık örgütlenmesi, Divan sistemini ortadan kaldırarak 19. yüzyıldan itibaren parlamenterizmle birlikte sisteme yerleşmiştir. Cumhuriyet, bakanlık sistemini Osmanlı mirasından devralmış ve devlet yönetiminde kökleşmesini sağlamıştır. Uzun tarihi serüveni içerisinde bakanlıklar hem kabinenin bir parçası olarak siyasi hem de devlet yönetiminin uzmanlaşmış kolları olarak idari sorumluluk üstlenmişlerdir. 16 Nisan 2017'de gerçekleşen Anayasa değişikliği, devlet yönetiminde bir sistem değişikliğinin kapısını açmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi olarak adlandırılan yeni sistem parlementer gelenekten kopuşu ifade etmektedir. Bu sistemde, kolektif sorumluluk prensibi temelinde çalışan kabine sistemi sona ermiş, Başbakanlık makamı kaldırılmış, yürütme yetkisi ve hükûmetin genel siyasetini belirleme görevi Cumhurbaşkanlığı makamına geçmiştir. Yeni sistem içerisindeki görevleri itibarıyla bakanlar artık siyasi temsil yetkisi zeyade idari rolleri temsil etmeye odaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi içerisinde bakanlıkların üstlendiği fonksiyonu, yeni sistemin kuruluşundaki yapısal özellikler temelinde incelemektir. Konunun analizinde, yeni sistemde yürütmenin hukuki temellerini belirleyen 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi esas alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: bakanlık, kabine, müsteşar, başbakanlık, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Giriş

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen halkoylamasıyla kabul edilen Anayasa değişikliği, Türkiye'de yürütme yetkisini Cumhurbaşkanlığı makamında birleştirdi. Bu değişiklikle, 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen seçimlerde yeni hükûmet sistemi, Cumhurbaşkanını belirledi ve 10 Temmuz tarihinden itibaren yeni sistemin yasal dayanağı Cumhurbaşkanı Kararnameleri ile sağlandı. Devletin en üst düzeydeki organizasyonunu düzenleyen 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararna-

görevinden uzaklaşarak bakanlıklar arasında işbirliği sağlamadan öte liderlere geniş bir otorite alanı sağladığını gözlemlemek mümkündür.

Yürütmenin son otuz yılda yaşadığı güç yoğunlaşmasının bir sistem değişikliğiyle sonuçlanması uzun yıllardır beklenen bir durumdur. Nitekim 2007 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin yolu açılmış ardından 2017 Anayasa değişikliği ile hükümet sistemi değiştirilmiştir. Başkanlık modelinden esinlenen yürütme kuvveti Cumhurbaşkanlığının uhdesinde toplanmıştır. Yeni sistemin unsurları aslında 2011 yılında 6272 sayılı Yetki Kanunu'na dayanılarak çıkarılan KHK'larla belirginleşmiş güçlü başbakanlık, sadeleşmiş bakanlık teşkilatları ve bakan yardımcılığı mekanizmasının sisteme dâhil edilmesi değişimi başlamıştır. 2017 Anayasa değişikliği sonrası önce uyum mevzuatı ardından da 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile aslında Özal döneminden bu yana istenen sistem değişiklikleri gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yürütmenin merkezi Cumhurbaşkanlığına geçmiş, başbakan ve bakanlar kurulu kaldırılarak kabine özelliği kaybedilmiştir. Bakanlıklar idari yapının bir parçası hâline getirilerek siyasi temsiliyeti kaybolmuştur.

Sonuç itibarıyla şekli anlamda hükümet sistemi değişmiştir. Ancak bu değişimler hâlâ bir sistemsel kopuş yaratmamıştır. Bakanlıklar hâlâ gücünü korumaktadır. Sisteme eklenen Politika Kurulları ve Cumhurbaşkanlığı Ofisleri yeterince örgütlenememiştir, henüz bakanlıklarla ilişkilerinde görece bir üstünlük kazandıkları söylenemez. Güç ve yetkinin Cumhurbaşkanlığı odağında toplanması yani yetkinin dağılımının yeterince olmaması yeni kurulan yapıların varlık kazanmasını da zorlaştıracaktır. Yeni Anayasa tartışmalarının güncel olduğu şu günlerde devlet teşkilatında daha köklü bir reform öngörülmektedir.

Kaynakça

- Dik, Esra. *Türkiye'de Bakanlık Sisteminin Geleceği*. Ankara: İmge Kitabevi, 2017.
- Dik, Esra. "643 Sayılı KHK ile Düzenlenen Bakan Yardımcılığı ve Hiyerarşik Örgütlenme İçerisindeki Konumu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68/4 (2013): 121-145.
- Erdoğan, Mustafa. "Başbakanlık Hükümeti mi?", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 44/3 (1989): 103-111.

- Gözübüyük, A. Şeref. "Bakanlar Kurulunun Çalışma Usülleri." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 22/3 (1967): 103-111.
- Gözler, Kemal. *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*, Bursa: Ekin Yayınevi, 2018.
- Güler, B. Ayman. *Türkiye'nin Yönetimi: Yapı*. Ankara: İmge Kitabevi, 2009.
- Osten, Necmi. *İdare Hukuku Dersleri*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, 1968.
- Özay, İ. Han. *Günışığında Yönetim*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.

4. Bölüm

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNE GEÇİŞ SONRASI TÜRKİYE'DE KAMU PERSONEL YÖNETİMİNİN DEĞİŞİMİ: HUKUKİ VE İDARİ BİR ÇÖZÜMLEME

Levent Demirelli

Özet: 2017 yılındaki halkoylamasını müteakiben gerçekleştirilen anayasa değişikliği sonrasında Türkiye'de parlamenter sistem yerini, Cumhurbaşkanının tek başına ön planda olduğu yeni bir hükûmet sistemine bırakmıştır. Türk tipi başkanlık rejimi veya Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi olarak adlandırılan yeni hükûmet sistemine geçiş, kamu yönetimi örgütlenmesinin diğer alanlarında olduğu gibi kamu personel yönetimi alanında da köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın amacı, 2017 anayasa değişikliğinden itibaren çıkarılan tüzel düzenlemeleri esas alarak, yeni hükûmet sistemine geçiş sonrasında Türkiye'de kamu personel yönetiminin farklı unsurları üzerinde yaşanan dönüşümleri ortaya koymaktır. Çalışma sonucunda, hükûmet sisteminde yaşanan değişim sonrasında yaratılan yeni istihdam türleriyle kamuda sözleşmeliliğin ve dolayısıyla güvencesizlik, esneklik ve keyfiliğin kapsamının genişletildiği, parlamentonun kadro ihdası konusundaki yetkisinin Cumhurbaşkanına transferiyle kadroyla kamu personeline sağlanan güvencenin ortadan kaldırıldığı, oluşturulan 'üst kademe kamu yöneticiliği' sistemiyle bürokratları Cumhurbaşkanıyla kendiliklerinden uyum sağlamaya teşvik eden bir yapılanmanın geliştirildiği, seçilmiş atanmış kamu görevlileri arasındaki ayrımın ortadan kaldırıldığı, kamu personelinin eğitiminden ve kamu personel sisteminin yönetiminden sorumlu kurumların kapatıldığı görülmüştür. Böylece Cumhurbaşkanı nezdinde yoğunlaşan aşırı merkezî, kişiselleşmiş, keyfiliğe, sözleşmeliliğe, güvencesizliğe ve bürokraside yeni bir tür siyasallaşmaya dayanan yeni bir kamu personel sistemi inşa edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: hükûmet rejimi, kamu personeli, siyasallaşma, sözleşmelilik, üst kademe kamu yöneticiliği.

Kaynakça

- Akyazan, Ahmet E. “Vergilendirme Yetkisinin Türkiye’deki Gelişimi”, *TBB Dergisi* 88 (2009): 1-2.
- Aslan, Ahmet Oğuz. *Türk Kamu Yönetiminde ve Politikasında Yönetim Danışmanlığı: Tarihsel Bir Analiz*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE Doktora Tezi, 2022.
- Aslan, Onur E. *Devlet, Bürokrasi ve Kamu Personel Rejimi*. Ankara: İmge Kitabevi, 2. baskı, 2012.
- Demirelli, Levent Demirelli ve Aydın, Recep. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Türk Kamu Personel Yönetiminin Örgütlenmesi”, *Yasama Dergisi* 42 (2021): 49-96.
- Demirelli, Levent. “Bürokrasinin Siyasallaşması Kavramının Farklı Anlamları: Dilbilim Temelinde Bir Çözümleme Önerisi”, *Amme İdaresi Dergisi* 54, no. 4 (Aralık 2021): 1-31.
- Dik, Esra. “643 Sayılı KHK ile Düzenlenen Bakan Yardımcılığı ve Hiyerarşik Örgütlenme İçerisindeki Konumu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 68, no. 4 (2013): 121-145.
- Güler, Birgül A. *Devlette Reform Yazıları*. Ankara: Paragraf Yayınevi, 2005.
- Güler, Birgül A. *Kamu Personeli: Sistem ve Yönetim*. Ankara: İmge Kitabevi, 2005.
- Günay, Ömer F. *Türkiye’de Kamu Yöneticisi Nasıl Yetiştirilmelidir?* Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.
- Hood, Christopher. “A Public Management for All Seasons?”, *Public Administration* 69, no. 1 (1991): 3-19.
- Karasu, Koray. “Vali Atamalarında Çok Bilinmeyenli Denklem,” içinde *Prof. Dr. Oğuz Onaran’a Armağan*, Ed. O. Zengin ve Ş.Ö. Erdoğan. Ankara: Ankara Üniversitesi KAYAUM Yayını, 2016, 397-416.
- Peters, Guy B. ve Bianchi, C. “Patronage and the Public Service: A Dynamic Performance Governance Perspective,” içinde *Enabling Collaborative Governance through Systems Modeling Methods*, ed. B. Carmine, L. F. Luna-Reyes, E. Rich. Switzerland: Springer Cham, 2021, 215–236.
- Sayan, İpek Ö. Özgür, Erdem. “Türkiye’de İdari ve Askeri Alanda Sözleşmeli Personel İstihdamı”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11, no 2 (2020): 139-153.
- Topaca, Mehmet. “Hukuki Temel ve Uygulama Bakımından Türkiye’de Bakan Yardımcılığı”, *Türk İdare Dergisi* 479 (Aralık 2014): 305-331.
- Uçman, H. *Türk Kamu Yönetiminde Bürokrasi Siyaset İlişkileri Çerçevesinde Bir İnceleme: Siyasî Müsteşarlıktan Bakan Yardımcılığına*, Ankara: Devlet Personel Başkanlığı Uzmanlık Tezi, 2012.
- Van Thiel, Sandra. “Managerialism and Politicisation in the Dutch Civil Service,” içinde *Civil Servants and Politics: A Delicate Balance*, ed. C. Neuhold, S. Vanhoonacker, L. Verhey. London: Palgrave Macmillan, 2013, 90-107.

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİ VE MÛLKİ İDARE SİSTEMİNDE DEĞİŞİM: DALGALANMA MI YOKSA SAPMA MI?

Ahmet Oğuz Aslan

Özet: Tarihi kayıtlar, mülki idare alanındaki dönüşümlerin, vergi alma, asker toplama ve kamu düzenini sağlama pratiklerindeki değişimlere paralel olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada mülki idare sistemi üzerinde değişim baskısı yaratan esas etkenin hükümet sistemi değişikliğinin olmadığı öne sürülmektedir. Zira hükümet sistemi değişikliği kapsamında yapılan düzenlemeler, mülki idare sisteminde sapma niteliğinde sonuçlar doğurmamakta, mülki idare teşkilatının temsil, yetki ve görev alanında dalgalanma olarak nitelendirdiğimiz ve sistemin esasını etkilemeyen değişimlere neden olmaktadır. Nitekim vergi toplama ve askere alma konularında görülen sapmaların ise cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin hayata geçtiği 2017 yılından daha önce ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Mülki idare, başkanlık sistemi, değişim, sapma, dalgalanma.

Giriş

Hükümet sistemi değişikliği tartışmaları, Türk siyasi hayatının yakın geçmişinin önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. Özellikle parti genel başkanı ve başbakan iken cumhurbaşkanı seçilen Turgut Özal ve Süleyman Demirel dönemlerinde, yürütmede çift başkanlık sorunu doğmuş, başbakan yetkilerini de kullanmak isteyen cumhurbaşkanları ile 1990'ların hükümet krizleri birleşince, hükümet sisteminin değişmesi gerektiği sık sık dile getirilmiştir. Hatta Süleyman Demirel, cumhurbaşkanlığı döneminde, hükümet krizlerinin süratle aşılmasını sağlayacak yetkilerle donatılmış bir cumhurbaşkanlığı

kün olabilir. Yani e-devletleşmenin ve doğrudan merkezîleşmenin sınırlarını kamu düzeni işlevi çizmektedir.

Elbette buraya kadar söylenenler devletin egemenliğini aşağı yönde paylaşmayacağı yani hâlâ merkezîyetçiliğin esas olacağı varsayımına dayanmaktadır. Eğer sistemin esasını oluşturan vergi ve asker toplama ile kamu düzeninin sağlanması işlevleri daha alt düzeylere yani yerel yönetimlere devredilirse sistem zaten dönüşmüş olacaktır. Dolayısıyla sapmayı şiddetlendirecek başkaca etkenlerin önemi kalmayacaktır. Ancak günümüzde bu yönde bir değişimin işaretleri görülmemektedir.

Kaynakça

- Agoston, Gabor. Barut Top ve Tüfek Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi. Çeviren Tanju Akad. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.
- Agoston, Gabor. Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları. Çeviren Kahraman Şakul. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Aslan, Ahmet Oğuz. "Çevreleşme Sürecinde Devletin Toprak Üzerinde Yeniden Örgütlenmesi", Memleket Siyaset Yönetim, no. 30 (Aralık 2018): 1-32.
- Barkan, Ömer Lütü. Türkiye'de Toprak Meselesi. İstanbul: Gözlem, 1980.
- Bora, Tanıl. Demirel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Genç, Mehmet. Devlet ve Ekonomi. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2016.
- Güler, Birgül Ayman. Türkiye'nin Yönetimi: Yapı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2021.
- House of Commons Library, "Policing in the UK". erişim tarihi Ağustos 5, 2023, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8582/CBP-8582.pdf>.
- İbn Haldun. Mukaddime. Çeviren Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022.
- İnalcık, Halil. Türk İdari Teşkilat Tarihi. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1958.
- İnalcık, Halil. "Tımar", İslam Ansiklopedisi, C.41, 2012, 168-173.
- İnalcık, Halil. Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ. Çeviren Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- İnalcık, Halil, Devlet-i Aliyye. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Kapani, Münci. Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.
- Karasu, Koray. "İngiltere", Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri içinde, editör Koray Karasu, 175-349. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2020.

- Kubbealtı Lugatı. “Mülk”. Erişim Tarihi Ağustos 4, 2023, <http://lugatim.com/s/m%C3%BClk>.
- Kubbealtı Lugatı. “Mülki”. Erişim Tarihi Ağustos 4, 2023, <http://lugatim.com/s/m%C3%BClki>.
- Millî Savunma Bakanlığı, 2021 Yılı Faaliyet Raporu, 2021.
- Okandan, Recai. Umumi Amme Hukuku: Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1966.
- Pamuk, Şevket. Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Reyhan, Cenk. “1864-1871 Vilayet Nizamnamelerinde İdare Meclisleri: Osmanlı Taşrasında Birörnek Yönetim Modelinin Kuruluş Sorunu” 1864 Vilayet Nizamnamesi içinde, editörler Erkan Tural ve Selim Çapar, Ankara: TODAİE Yayınları, 2015.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet. "Yerel Yönetim Metinleri III: Tuna Vilayeti Nizâmnamesi", Çağdaş Yerel Yönetimler 5, no. 2 (Mart, 1996): 67-89.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet. "Yerel Yönetim Metinleri VI: 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri", Çağdaş Yerel Yönetimler 5, no. 5 (Eylül 1996): 89-103.
- Seyitdanlıoğlu, Mehmet. "Yerel Yönetim Metinleri VII: 1871 Vilayet Nizamnamesi ve Getirdikleri", Çağdaş Yerel Yönetimler 5, no. 6 (Kasım 1996): 89-99.
- Stoianovich, Traian. “Land Tenure and Related Sectors of Balkan Economy”, The Journal of Economic History (1953): 398-411.
- Tabakoğlu, Ahmet, Osmanlı Mali Tarihi. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Tanör, Bülent. Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük, “Mülk”. Erişim Tarihi Ağustos 4, 2023, <https://sozluk.gov.tr/>.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük, “Mülki”. Erişim Tarihi Ağustos 4, 2023, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Tural, Erkan. “1861 Hersek İsyanı, 1863 Eyalet Teftişleri ve 1864 Nizamnamesi”. Çağdaş Yerel Yönetimler 13, no. 2 (2004): 93-123.
- UK Parliament, “Watchmen and constables”. Erişim Tarihi Ağustos 5, 2023, <https://www.parliament.uk/about/livingheritage/transformingsociety/laworder/policeprisons/overview/watchmenconstables/>.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN 2002 SONRASI DÖNÜŞÜMÜ: YASAL VE YÖNETSEL BİR İNCELEME

Kemal Olçar

Özet: Bu çalışmada temel güvenlik aktörlerinden olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) yeniden yapılanmasının yasal ve yönetsel boyutu incelenmektedir. Buna göre TSK'nın Komuta Yapısı, Harekât, İstihbarat, Lojistik, Personel, Eğitim, Yüksek Askerî Şûranın Yapısı (YAŞ), Millî Güvenlik Kurulunun (MGK) Yapısı, Sivil-Asker İlişkileri, Sağlık ve Hukuk alt sektörlerinde meydana gelen dönüşüm, yasal ve yönetsel karşılaştırmalar yapılarak incelenmiştir. Dönüşüme etki eden temel faktörler ise Avrupa Birliği (AB) üyelik ve uyum süreci, NATO üyeliği, savunma sanayi sektöründe meydana gelen gelişmeler ve envantere yeni giren harp silah, araç ve gereçler, 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan askerî kalkışma şeklinde özetlemek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: 15 Temmuz, Türk Silahlı Kuvvetleri, TSK'nın dönüşümü

Giriş

Orduların kuruluşundan itibaren en temel görevleri “harp sanatını öğrenmek ve öğretmek” olmuş ve tüm yetenekleri bu görevleri beslemek üzerine inşa edilmiştir. Ancak çeşitli faktörler orduların yeteneklerinde dönüşümünü gerektirmiş, bu dönüşümler farklı kavramlarla karşılanmıştır: ‘dönüşüm’ (*transformation*), ‘geçiş’ (*transition*), ‘devrim’ (*revolution*), ‘değişim’ (*change*), ‘yenileşim’ (*innovation*), ‘doğal evrim’ (*natural evolution*). Örneğin teknolojinin gelişmesi ve yeni silah, araç ve gereçlerin silahlı kuvvetler envanterine girmesiyle farklı yetenekler ortaya çıkmış ve buna uygun ilave savaş taktik ve teknikleri geliştirilmiştir. Özellikle ok, yay ve mızrak tarzı silahlardan ateşli silahlara geçiş, ağaç kalelerden taş duvarlardan mürekkep kale ve surların inşası, orduların nitelik ve nicelik artışları silahlı kuv-

anlamda kamuoyunda karşılık bulmuştur. Bununla birlikte ordudaki sağlık yeteneklerinin Sağlık Bakanlığına devredilmesi, ferdi eğitim yönetiminin sivilleşmesi, Genelkurmay Başkanlığının komuta bağlantısı ile ilgili durumu, yüksek karargâhlarda kilit kadrolara sivil personel atamaları, askerî liselerin kapatılması gibi bazı teknik hususlar hâlâ tartışılmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Açıl, Murat. “2017 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri”. *İstanbul Hukuk Mecmuası*. 76/2 (2018): 725–756. (Erişim tarihi: 15.08.2023) <https://doi.org/10.26650/mecmua.76.2.0024>.
- Akgün, Mert H. *15 Temmuz Sonrası TSK'nın Sivil Kontrolü*, İstanbul: SETA. Rapor 188 (2021). (Erişim tarihi: 24.08.2023). <https://www.setav.org/rapor-15-temmuz-sonrasi-tsknin-sivil-kontrolu/>.
- Başaran, Vural ve Remzi Demir. “Askeri Devrim ve Türk Modernleşmesine Etkisi”, *Erdem*, 77 (2019): 263-280.
- Bingöl, Oktay ve Ali Bilgin Varlık. “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yeniden Yapılanması: Riskler, Fırsatlar ve Öneriler”, *Merkez Strateji Enstitüsü*, Rapor-017 (2016).
- Bingöl, Oktay ve Ali Bilgin Varlık. *15 Temmuz Sonrası Türk Ordusu Kriz ve Çıkış*, Ankara: Barış Kitapevi, 2017.
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT). *Türkiye'nin Üyeliği'nin AB'ye Muhtemel Etkileri*, Ankara, Kasım 2004.
- Göger, Veysel. “Askerî Devrim Kuramı ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Kale Kuşatmaları”. *Bingöl Üniversitesi Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*. 22/42 (2017): 67-106.
- Gürsakar, Gürsu. “Erken Modern Dönem Avrupası'nda Askeri Devrim Tartışması Üzerine Bir Rehber”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 1/2 (2005): 113-127.
- Keyman, E. Fuat ve Metin Gürcan. “15 Temmuz'dan On Beş Ay Sonra: Ordunun Reformu, Devletin Dönüşümü”. *Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi* (2017): 1-34.
- Maral, Maşallah. “Genelkurmay Başkanlığı'nın İstihbarat Yapma Yetkisi”. *Hukuki Haber* (2020). <https://www.hukukihaber.net/genelkurmay-baskanliginin-istihbarat-yapma-yetkisi>. (Erişim tarihi: 27.08.2023).
- Mevlütöğlü, Arda. “Türkiye'nin Savunma Reformu Tespit ve Öneriler”. *Analiz*. 164 (2016): 1-25.
- Özdemir, Hakan ve Ahmet Çiftlikçi. “Avrupa Birliği (AB)'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Hukuk Devletinin Dönüşümü: Helsinki Zirvesi'nden Günümüze İç Hukukta Yapılan Düzenlemeler Üzerine”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 25/1 (2015): 123-144.

Siyasi Reformlar-1, TC AB Başkanlığı, 2010.

Tavukçu, Sinan. “NATO’nun Kuruluşu ve Konsept Değişiklikleri: NATO 2030 Konsepti”. *Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)* (2021). (Erişim tarihi: 25.08.2023). <https://www.sde.org.tr/sinan-tavukcu/genel/natonun-kurulusu-ve-konsept-degisiklikleri-nato-2030-konsepti-kose-yazisi-22857>

TC. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, “Türkiye’de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler”, Ankara, Haziran 2007.

Yalçınkaya, Haldun. “Askeri Alanda Devrim ve Türk Ordusunun Dönüşümü” (2020), *Perspektif* (2020). (Erişim tarihi: 01.09.2023). <https://www.perspektif.online/author/haldun-yalcinkaya/>.

Yararlanılan Mevzuat

211 Sayılı TSK İç Hizmet Kanunu.

Türk Ceza Kanunu Madde 301, 2. Fıkra, Kanun No. 5237, Kabul Tarihi: 26.9.2004.

2016 tarihli “Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması ve Milli Savunma Üniversitesi Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname”.

04 Ekim 2016 tarihli ve 2016/97 sayılı Karar.

01.11.1983 tarih ve 2945 sayılı Kanun; Değişik: 15/1/2003-4789/1 md.

3 No.lu Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.

4 No.lu Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.

09 Kasım 2016 tarihli ve 6756 sayılı “Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması ve Milli Savunma Üniversitesi Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesi Hakkında Kanun”.

703 sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

14 Kasım 2016 tarihli ve 2016/9522 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

03 Haziran 1949 tarihli Resmî Gazete, Sayı: 7223

19 Aralık 1962 tarihli Resmî Gazete, Sayı: 11286

11 Kasım 1983 tarihli Resmî Gazete, Sayı: 18218

25 Haziran 1987 tarihli Resmî Gazete, Sayı: 19498

13 Kasım 1985 tarihli Resmî Gazete, Sayı: 18927

18 Kasım 1983 tarihli Resmî Gazete, Sayı: 18225

31 Temmuz 2016 tarihli Resmî Gazete, Sayı: 29787

25 Ağustos 2017 tarihli Resmî Gazete, Sayı: 30165

Sanatta Kurucu ve Yıkıcı Bir Güç
PARODİ

Hakan Şarkdemir

Ebabil Yayınları: 247
Eleştiri: 28

1. Baskı Ağustos 2023

Sanatta Kurucu ve Yıkıcı Bir Güç PARODİ
Hakan Şarkdemir

© Ebabil Yayınları

Bu baskının bütün hakları Ebabil Yayınlarına aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik, fotokopi veya başka bir yolla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Ebabil Yayınları bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Dizgi Tasarım: Furkan Mülayim

Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi
Sertifika No.: 46519 Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Şarkdemir, Hakan

Sanatta Kurucu ve Yıkıcı Bir Güç PARODİ / Hakan Şarkdemir

1. baskı, 282 sayfa, 13.5 x 21.5

Kaynak var, indeks yok.

ISBN: 978-625-7470-58-2

E-ISBN: 978-625-7470-59-9

1. Türk 2. Şiir 3. Eleştiri

Ebabil

Sertifika No: 1005-06-001822

Dağıtım: Ana Basım, Alfa, Arasta, Final, Kida, Prefix, Atlas Dağıtım

Mithatpaşa Cad. No: 74 / 4, Kocatepe Kültür Merkezi, Kızılay, Ankara

Tel: +90 312 418 2010 Faks: +90 312 418 3020

www.ebabil yayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
GİRİŞ	11
BÖLÜM 1: PARODİNİN KÖKENİ	17
1.1. Sanatın Kökeni ve Kendilik Bilgisi	18
1.2. Bir Taklit Etme Tarzı Olarak Parodi	20
1.3. Parodi Tanımları	22
1.4. Parodistin Zihni	28
BÖLÜM 2: PARODİNİN EVRENİNDE PARODİK TÜRLER ..	31
2.1. Parodinin Genişletilmiş Evreni	31
2.2. Burlesk ve Travesti	35
2.3. Taklit ve Alıntı	40
2.4. Pastiş, Sahtecilik, İntihal	50
2.5. Asamblaj, Kolaj, Montaj	57
2.6. İroni ve Satir	65
BÖLÜM 3: PARODİNİN POETİKASI	77
3.1. Sözel ve Görsel Arasında Parodi	77
3.2. Metinsellik ve Ötesi	88
3.3. Kendine Dönüştürülme ve Sanatlar Arasılık	102

BÖLÜM 4: PARODİNİN POLİTİKASI	107
4.1. Sanat Eserinin Sahiciliği ve Kopya.....	108
4.2. Alegori ve Parodi.....	112
4.3. Alegorik Yöntemler.....	116
4.4. Temellük Edimi ve Çıkarırsızlık.....	121
4.5. Geçimsiz Estetik	129
4.6. Parodi ve Günümüz Sanatı.....	133
BÖLÜM 5: ARAYIŞ ve PARODİ: BENİM PARODİM	169
5.1. Klâsiklerden Kaçmak.....	171
5.1.1. Anatomi Dersi'nin Arkası.....	171
5.1.2. Şarkdemir hakan fuit hic ve Arnolfini'ye Bakmak. 176	
5.1.3. Genç Bir Öğrencinin Yarışçı Olarak Portresi ve Genç Öğrenci Yarış Pistinde.....	187
5.1.4. Bellini'den Sonra	194
5.1.5. Dürer'in Gergedanı.....	198
5.1.6. Minyatürler	201
5.2. Popüler Kültürün Eşiğinde.....	205
5.2.1. Kamp Çanı ve İnci Kolyeli Konserve Kutusu	205
5.2.2. Aurasız	215
5.2.3. İmge İstilas ve Görsel Şiir	223
5.2.4. Hayali Cemaat.....	234
5.2.5. Modernist Dönemeç	237
5.3. Boşluğun Temellüğü: Mükemmel Boşluk.....	250
SONUÇ	259
KAYNAKÇA	263

KAYNAKÇA

- 10 Chancery Lane. Nandan Ghiya. DSC02014. Erişim: 22.07.2019. http://www.10chancerylanegallery.com/artists/main/Nandan_Ghiya/artworks_en/
- Adorno, Theodor W. (1997). *Aesthetic Theory* (R. Hullot-Kentor, Çev.). London - New York: Continuum.
- Akron. Samuel Fosso. (Afrika'yı Sömürgecilere satan) Reis / The Chief (who sold Africa to the Colonists). Erişim: 22.07.2019. <https://akronartmuseum.org/collection/Obj4015?sid=1&x=31833>
- Aphelis. Alain Jacquet. Kırdı Öğle Yemeği (ikili) / Déjeuner sur l'herbe (diptych). Erişim: 01.04.2019. <https://aphelis.net/dejeuner-sur-herbe-diptych-alain-jacquet-1964/>
- Aragon, Louis. (2009). The Challenge to Painting // 1930. David Evans (Ed.). *Appropriation*, s. 27-28. London - Cambridge, MA: Whitechapel Gallery - The MIT Press.
- Aristofanes. (2011). *Kurbağalar* (A. Selen, Çev.). İstanbul: Mitos-Boyut.
- Aristoteles. (1995). *Poetika* (İ. Tunalı, Çev.). İstanbul: Remzi.
- Aristoteles. (2005). *Poetika Şiir Sanatı Üzerine* (N. Kalaycı, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Art Basel. Zineb Sedira. Aşıklar / The Lovers. Erişim: 20.07.2019. <https://www.artbasel.com/catalog/artwork/20841/Zineb-Sedira-The-Lovers>
- Art News. Mona Hatoum. Hafif Ceza / Light Sentence. Erişim: 19.07.2019. <http://www.artnews.com/2015/10/30/mona-hatoum-at-centre-pompidou/>
- Art News. Mona Hatoum. Rende / Grater Divide. Erişim: 19.07.2019. <http://www.artnews.com/2015/08/21/making-the-ordinary-anything-but-mona-hatoum-on-her-unnerving-sculptures-in-2005/>

- Art News. Mona Hatoum. Tehlikeli Saha / Hot Spot. Erişim: 19.07.2019. <http://www.artnews.com/2015/08/21/making-the-ordinary-anything-but-mona-hatoum-on-her-unnerving-sculptures-in-2005/>
- ArtBasel. Joseph Beuys. Kızak / The Sled Joseph Beuys. Erişim: 06.05.2019. <https://www.artbasel.com/catalog/artwork/21104/Joseph-Beuys-Sled>
- Artforum. Carrie Mae Weems. Buradan Ne Olduğunu Görüyordum / From Here I Saw What Happened. Erişim: 20.07.2019. <https://www.artforum.com/print/201905/duo-processes-79520>
- Artful Living. Nilbar Güreş. Berf, "Açık Telefon Kulübesi" serisinden / Berf, from the "Open Phone Booth" series. Erişim: 19.07.2019. <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/bozuk-zaman-makinasi-i-1619>
- Artnet. Anri Sala. Ağlamak Yok / No Barrigan, No Cry. Erişim: 20.07.2019. <http://www.artnet.com/artists/anri-sala/no-barrigan-no-cry-adc7EzdJe30xDoexush1Lg2>
- Artnet. Mona Hatoum. T42. Erişim: 19.07.2019. <http://www.artnet.com/artists/mona-hatoum/t42-zkueHZhqA-PHENU9FKehig2>
- Artribune. Adrian Paci. Geçici Kalış Merkezi / Centro di permanenza temporanea. Erişim: 20.07.2019. <https://www.artribune.com/attualita/2015/07/giuseppe-iannaccone-la-collezione-dellavvocato/attachment/adrian-paci-centro-di-permanenza-temporanea-2009-collezione-iannaccone-milano-jpg/>
- Artsy. Giorgione ya da Titian. Pastoral Konser / Fête champêtre. Erişim: 01.04.2019. <https://www.artsy.net/artwork/titian-concert-in-the-open-air>
- Artsy. Marcia Kure. Birinci Andrew / Andrew the First. Erişim: 18.07.2019. <https://www.artsy.net/artwork/marcia-kure-andrew-the-first>
- Artsy. René Magritte. İmgelerin İhaneti (Bu Bir Pipo Değildir) / La Trahison des Images (Ceci n'est pas une pipe). Erişim: 08.10.2018. <https://www.artsy.net/artwork/rene-magritte-la-trahison-des-images-cesi-nest-pas-une-pipe>
- Artun, Ali. (2015). Joseph Beuys: Şaman mı, Şarlatan mı?, *e-skop*. Erişim: 07.05.2019. https://www.e-skop.com/skopbulten/joseph-beuys-saman-mi-sarlatan-mi/2677#_ednref27
- Athenæus. (1854). *The Deipnosophists: Banquet of The Learned* (Cilt: 3) (C. D. Yonge, Çev.). London: Henry G. Bohn.
- Atil, Esin. (1973). Ottoman Miniature Painting under Sultan Mehmed II. *Ars Orientalis*, Cilt: 9, s. Plate.
- Atil, Esin. (1973). Ottoman Miniature Painting under Sultan Mehmed II. *Ars Orientalis*, Cilt: 9, s. 103-120.
- Ayseerkmen. Ayşe Erkmen. Ketty ve Assam / Ketty und Assam. Erişim: 21.07.2019. <http://ayseerkmen.com/works>
- Ayseerkmen. Ayşe Erkmen. Plan B. Erişim: 21.07.2019. <http://ayseerkmen.com/works>
- Ayseerkmen. Ayşe Erkmen. Sıcak Banklar / Warme Bänke. Erişim: 21.07.2019. <http://ayseerkmen.com/works>
- Ayseerkmen. Ayşe Erkmen. Taşınan Gemiler / Shipped Ships. Erişim: 21.07.2019. <http://ayseerkmen.com/works>

- Badiou, Alain. (2010). *Başka Bir Estetik Sanatlar İçin Küçük Bir Kılavuz* (A.U. Kılıç, Çev.). İstanbul: Metis.
- Bakhtin, Mikhail. (1981). *The Dialogic Imagination Four Essays* (C. Emerson, M. Holquist, Çev.). Austin: University of Texas Press.
- Barthes, Roland. (1977). *Image Music Text* (S. Heath, Çev.). London: Fontana Press.
- Barthes, Roland. (1982). *Camera Lucida: Reflections on Photography* (R. Howard, Çev.). New York: Hill and Wang.
- Barthes, Roland. (1991). *Mythologies* (A. Lavers, Çev.). New York: The Noonday Press.
- Barthes, Roland. (2002). *S/Z* (R. Miller, Çev.). New York: Blackwell Publishing.
- Barthes, Roland. (2016). *S/Z* (S. Ö. Kasar, Çev.). İstanbul: Sel.
- Baudrillard, Jean. (1998). *Simülakrlar ve Simülasyon* (O. Adanır, Çev.). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Baudrillard, Jean. (2009). *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri* (O. Adanır, A. Bilgin, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, Jean. (2014). *Sanat Komplosu* (E. Gen, I. Ergüden, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Beckmann, Lukas. (2001). The Causes Lie in the Future. Gene Ray (Ed.). *Joseph Beuys: Mapping the Legacy*, s. 91-111. New York: The John and Mable Ringling Museum of Art.
- Benjamin, Walter. (2001). *Pasajlar* (A. Cemal, Çev.). İstanbul: YKY.
- Benjamin, Walter. (2003). *The Origin of German Tragic Drama* (J. Osborne, Çev.). London - New York: Verso.
- Benjamin, Walter. (2016a). Teknik Olarak Kopyalanabildiği Çağda Sanat Yapıtı. Ali Artun (Ed.). *Sanat / Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, s. 91-129. İstanbul: İletişim.
- Benjamin, Walter. (2016b). Üretici Olarak Yazar. Ali Artun (Ed.). *Sanat / Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, s. 69-90. İstanbul: İletişim.
- Berger, John. (2015). *Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı* (Y. Salman, M. G. Sökmen, Çev.). İstanbul: Metis.
- Beuys, Joseph. (2007). "I Am Searching for Field Character". Charles Harrison & Paul Wood (Ed.). *Art in Theory 1900-2000: An Anthology of Changing Ideas*, s. 902-904. Oxford: Blackwell Publishing.
- Blount, Thomas. (1707). *Glossographia Anglicana Nova*. London: Printed for D. Brown.
- Broodthaers, Marcel. (1969). *Un Coup de dés Jamais n'Abolira le Hasard*. Antwerp: Wide White Space Gallery.
- Buchloh, Benjamin H. D. (1980). Beuys: The Twilight of the Idol. *Artforum*, Cilt: 18 (No. 5), s. 35-43.
- Buchloh, Benjamin H. D. (1982). Allegorical Procedures: Appropriation and Montage in Contemporary Art. *Artforum*, Cilt: 21 (No. 1), s. 43-56.
- Buchloh, Benjamin H. D. (1982a). Allegorical Procedures: Appropriation and Montage in Contemporary Art. *Artforum*, 21, September, s. 44.
- Buchloh, Benjamin H. D. (1982b). Parody and Appropriation in Francis Picabia, Pop, and Sigmar Polke. *Artforum*, Cilt: 20 (No. 7), s. 28-34.

- Buchloh, Benjamin H. D. (2001). Reconsidering Joseph Beuys Once Again. Gene Ray (Ed.). *Joseph Beuys: Mapping the Legacy*, s. 75-89. New York: The John and Mable Ringling Museum of Art.
- Bürger, Peter. (2007). *Avangard Kuramı* (E. Özbek, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Cachin, F., Moffett, C. S. (1983). *Manet, 1832-1883* (E. van Haagen, Çev.). New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Christies. Simon Patterson. Büyük Ayı / The Great Bear. Erişim: 19.07.2019. <https://www.christies.com/lotfinder/Lot/simon-patterson-b-1967-the-great-5587999-details.aspx>
- Coplands, John. (1968). Serial Imagery. *Artforum*, (No. 7), s. 34-43.
- Crimp, Douglas. (1979). Pictures. *October*, Cilt: 8 (Bahar), s. 75-88.
- Crimp, Douglas. (2009). Appropriating Appropriation // 1982. David Evans (Ed.). *Appropriation*, s. 189-193. London - Cambridge, MA: Whitechapel Gallery - The MIT Press.
- Cuddon, J. A. (1999). *Dictionary of Literary Terms & Literary Theory*. London: Penguin.
- Çağman, Filiz. (2003). Minyatür. Halil İnalcık (Ed.). *Osmanlı Uygarlığı* (Cilt: 2), s. 893-931. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Dali, Salvador. (1998). *The Collected Writings of Salvador Dali* (H. Finkelstein, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dare. Nilbar Güreş. Alışan Arıyor, "Açık Telefon Kulübesi" serisinden / Alışan is Calling, from the "Open Phone Booth" series. Erişim: 19.07.2019. <http://daremag.de/2014/09/nilbar-gueres/>
- Dare. Nilbar Güreş. Telefon Direği Başka Deyişle Heykel-1, "Açık Telefon Kulübesi" serisinden / Pole That is To Say Sculpture-1, from the "Open Phone Booth" series. Erişim: 19.07.2019. <http://daremag.de/2014/09/nilbar-gueres/>
- Debord, Guy. (2007). Writings from the Situationist International. Charles Harrison & Paul Wood (Ed.). *Art in Theory 1900-2000: An Anthology of Changing Ideas*, s. 693-700. Oxford: Blackwell Publishing.
- Dempsey, Amy. (2007). *Modern Çağda Sanat: Üslûplar, Ekoller, Hareketler* (O. Akınhay Çev.). İstanbul: Akbank Sanat.
- Dickerman, Leah. (2017). Introduction. *Robert Rauschenberg: Thirty-Four Illustrations for Dante's Inferno*, s. 7-23. İstanbul: The Museum of Modern Art.
- Dimier, L. (1934). Jan van Eyck's Arnolfini Portrait. *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Cilt: 65 (No. 378), s. 135.
- Disraeli, Isaac. (1858). *Curiosities of Literature* (Cilt: 2). London - New York: G. Routledge and Co.
- Dream Idea Machine. Mona Hatoum. Harita / Map. Erişim: 19.07.2019. <http://www.dreamideamachine.com/en/?p=19364>
- Duchamp, Marcel. (2009). The Richard Mutt Case. David Evans (Ed.). *Appropriation*, s. 26. London - Cambridge, MA: Whitechapel Gallery - The MIT Press.
- Durmuşoğlu, Övül. (2011). Nilbar Güreş. Mine Haydaroğlu (Ed.). Her Yerde, Evinde At Home, Wherever, s. 88-103. İstanbul: YKY.
- Eagleton, Terry. (1998). *Estetiğin İdeolojisi* (H. Hünler, Çev.). İstanbul: Özne.

- Eisenstein, Sergei. (1957). *The Film Sense* (J. Leyda, Çev.). New York: Meridian Books.
- Etymonline.com. (2019). *Online Etymology Dictionary, allegory*. Erişim: 17.01.2019. https://www.etymonline.com/word/allegory#etymonline_v_8169
- Faries, M., Ubl, M. (2017). A New Attribution to Jan van Scorel: The Portrait of Joost Aemsz van der Burch and the Artist's Portrayals of 'Great Lords of the Netherlands'. *The Rijksmuseum Bulletin*, Cilt: 65 (No. 4), s. 354-371.
- Faries, M., Wolff, M. (1996). Landscape in the Early Paintings of Jan van Scorel. *The Burlington Magazine*, Cilt: 138 (No. 1124), s. 724-733.
- Faulmann, Carl. (2005) *Yazı Kitabı: Tüm Yerkürenin, Tüm Zamanların Yazı Göstergeleri ve Alfabeleri* (I. Arda, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fine Arts Museums of San Francisco. Jean-Antoine Watteau. Köylü Kadın / La Villageoise. Erişim: 01.04.2019. <https://art.famsf.org/pierre-alexandre-aveline/la-villageoise-19633031083>
- Folia. Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni. Merhamet / Pietà. Erişim: 08.10.2018. <https://www.foliamagazine.it/michelangelo-pieta/>
- Foster, Hal. (1985). *Recodings: Art, Spectacle, Cultural Politics*. Seattle, WA: Bay Press.
- Foster, Hal. (1996). *The Return of the Real*. Cambridge, MA - London: The MIT Press.
- Foster, Hal. (2002). Archives of Modern Art. *October*, Cilt: 99 (Kış), s. 81-95.
- Foster, Hal. (2016). Kültürel Direniş. Ali Artun (Ed.). *Sanat / Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, s. 155-183. İstanbul: İletişim.
- Foucault, Michel. (1983). *This Is Not a Pipe* (J. Harkness, Çev.). Los Angeles: University of California Press.
- Fried, Michael. (1969). Manet's Sources Aspects of his Art 1859 - 1865. *Artforum*, Cilt: 7 (No. 7), s. 28-82.
- Fried, Michael. (1984). Painting Memories: On The Containment of The Past in Baudelaire and Manet. *Critical Inquiry*, Cilt: 10 (No. 3), s. 510-542.
- Frye, Northrop. (1973). *Anatomy of Criticism Four Essays*. New Jersey: Princeton University Press.
- Funcke, Bettina. (2008). Joseph Beuys: Charlatanism as Media Strategy. *Public*, (No. 37), s. 86-96.
- GavinTurk. Gavin Turk. Mağara / Cave. Erişim: 24.04.2019. <http://gavinturk.com/artworks/image/2577/#>
- Gelshorn, Julia. (2006). From Flatness to Space and Back Again: Concepts of Representation in the Work of Gerhard Richter and Sigmar Polke. *Canadian Art Review*, Cilt: 31 (No. 1/2), s. 28-41.
- Gelshorn, Julia. (2006). From Flatness to Space and Back Again: Concepts of Representation in the Work of Gerhard Richter and Sigmar Polke. *Canadian Art Review*, Cilt. 31, (No. 1/2), s. 32.

- Getty. David Hockney. Pearblossom Otoyoulu 11-18 Nisan 1986 / Pearblossom Highway, 11-18 April, 1986. Erişim: 02.05.2019. <http://www.getty.edu/art/collection/objects/105374/david-hockney-pearblossom-hwy-11-18th-april-1986-2-british-april-11-18-1986/>
- Global-language.com. (2018). *The Century Dictionary Online in DjVu*. Erişim: 22.03.2018. <http://www.global-language.com/century/>
- Gombrich, E. H. (2006). *The Story of Art*. London-NewYork: Phaidon Press.
- Grad, Bonnie L. (1998). Georgia O'Keeffe's Lawrencean Vision. *Archives of American Art Journal*, Cilt: 38 (No. 3/4), s. 2-19.
- Graf, Marcus. (2011). şakir Gökçebağ. Mine Haydaroglu (Ed.). Her Yerde, Evinde At Home, Wherever, s. 24-39. İstanbul: YKY, s. 27.
- Graf, Marcus. (2011). şakir Gökçebağ. Mine Haydaroglu (Ed.). Her Yerde, Evinde At Home, Wherever, s. 24-39. İstanbul: YKY, s. 32.
- Graf, Marcus. (2011). şakir Gökçebağ. Mine Haydaroglu (Ed.). Her Yerde, Evinde At Home, Wherever, s. 24-39. İstanbul: YKY, s. 35.
- Graw, Isabelle. (2004). Dedication Replacing Appropriation: Fascination, Subversion, and Dispossession in Appropriation Art. Philipp Kaiser (Ed.). *Louise Lawler and Others*, s. 45-67. Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz Verlag.
- Hamann, Byron Ellsworth. (2010). The Mirrors of Las Meninas: Cochineal, Silver, and Clay. *The Art Bulletin*, Cilt: 92 (No. 1/2), s. 6-35.
- Harbison, Craig. (1990). Sexuality and Social Standing in Jan van Eyck's Arnolfini Double Portrait. *Renaissance Quarterly*, Cilt: 43 (No. 2), s. 249-291.
- Harbison, Craig. (1990a). Sexuality and Social Standing in Jan van Eyck's Arnolfini Double Portrait. *Renaissance Quarterly*, Cilt: 43 (No. 22), s.256
- Harbison, Craig. (1990b). Sexuality and Social Standing in Jan van Eyck's Arnolfini Double Portrait. *Renaissance Quarterly*, Cilt: 43 (No. 2), s. 277
- Harris, William J. (1985). *The Poetry and Poetics of Amiri Baraka: The Jazz Aesthetic*. Columbia: University of Missouri Press.
- Hausmann, Raoul. (2009). Photomontage // 1931. David Evans (Ed.). *Appropriation*, s. 29-30. London - Cambridge, Massachusetts: Whitechapel Gallery - The MIT Press.
- Heckscher, William S. (1958). *Rembrandt's Anatomy of Dr. Nicolaas Tulp*. Zurich: Washington Square • New York University Press.
- Heckscher, William S. (1958a). *Rembrandt's Anatomy of Dr. Nicolaas Tulp*. Zurich: Washington Square • New York University Press, s. 47.
- Heckscher, William S. (1958b). *Rembrandt's Anatomy of Dr. Nicolaas Tulp*. Zurich: Washington Square • New York University Press, s. 128.
- Hegel, Georg Wilhelm F. (1994). *Estetik: Güzel Sanat Üzerine Dersler* (T. Altuğ, H. Hünler, Çev.). İstanbul: Payel.
- Hegel, Georg Wilhelm F. (2013). Alman İdealizminin En Eski Sistem Programı (M. Bal, Çev.). Güçlü Ateşoğlu (Ed.). *Alman İdealizmi: Hegel*, s. 51-53. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Heidegger, Martin. (2003). *Sanat Eserinin Kökeni* (F. Tepebaşılı, Çev.). Erzurum: Babil Yayınları.

- Heliotricity. Andy Warhol. Ambulans Felaketi / Ambulance Disaster. Erişim: 30.04.2019. <http://www.heliotricity.com/andywarholartwork.html>
- Heliotricity. Andy Warhol. Etiketli Sıyrılmış Campbell's Çorba Kutusu (Kara Fasulye) / Campbell's Soup Can with Peeling Label (Black Bean). Erişim: 30.04.2019. <http://www.heliotricity.com/andywarholartwork.html>
- Hicks, Alistair. (2015). Küresel Sanat Pusulası - 21. Yüzyıl Sanatında Yeni Yönelimler (D. Şendil, M. Haydaroğlu, S. Evren, Çev.). İstanbul: YKY.
- Hoesteray, Ingeborg. (1995). Postmodern Pastiche A Critical Aesthetic. *The Centennial Review*, Cilt: 39 (No. 3), s. 493-510.
- Hoppál, Mihály. (2016). *Şamanlar ve Semboller: Kaya Resmi ve Göstergebilim* (F. Sel, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hoppál, Mihály. (2016). *Şamanlar ve Semboller: Kaya Resmi ve Göstergebilim* (F. Sel, çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 31.
- Householder, Fred W. Jr. (1944). ΠΑΡΩΔΙΑ. *Classical Philology*, Cilt: 39 (No. 1), s. 1-9.
- Hutcheon, Linda. (2000). *A Theory of Parody: The Teachings of Twentieth-Century Art Forms*. Urbana: University of Illinois Press.
- Işın, Serkan. (2007). Semiyotik Gerilla Savaşı: Görsel Şiir. *Yasakmeyve*, (No. 28), s. 42-43.
- Jameson, Fredric. (1991). *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. London - New York: Verso, kapak.
- Jameson, Fredric. (1991). *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. London - New York: Verso.
- Jameson, Fredric. (1994). Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantiği. Necmi Zekâ (Ed.). *Postmodernizm: Jameson, Lyotard, Habermas*, s. 59-116. İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Jameson, Fredric. (1998). *The Cultural Turn: Selected Writings on the Postmodern 1983-1998*. London - New York: Verso.
- Jamot, Paul. (1927). Manet and the Olympia. *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Cilt: 50 (No. 286), s. 27-29+31-32+35.
- Kaderattia. Kader Attia. İsimli (Şehir Silueti) / Untitled (Skyline). Erişim: 20.07.2019. <http://kaderattia.de/untitled-skyline/>
- Kee, Joan. (2019). Due Processes. *Artforum*, Cilt: 57 (No. 9), s. 224-231.
- Kee, Joan. (2019). Due Processes. *Artforum*, Cilt: 57 (No. 9), s. 227.
- Kee, Joan. (2019). Due Processes. *Artforum*, Cilt: 57 (No. 9), s. 228.
- Khimasia, Anna. (2015). *At Play in the Archive: Reading Sophie Calle's Double Game as Autofictional Remains*. (Doktora Tezi). Carleton University. Cultural Mediations. Ottawa, Ontario.
- Kierkegaard, Søren. (2003). *İroni Kavramı* (S. Okur, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Klein, John. (1998). The Dispersal of the Modernist Series. *Oxford Art Journal*, Cilt: 21 (No. 1), s. 125.
- Klein, John. (1998). The Dispersal of the Modernist Series. *Oxford Art Journal*, Cilt: 21 (No. 1), s. 134.
- Klein, John. (1998). The Dispersal of the Modernist Series. *Oxford Art Journal*, Cilt: 21 (No. 1), s. 123-135.

- KoreaJoongAngDaily. Lee Yongbaek. Kırık Ayna / Broken Mirror. Erişim: 22.07.2019. <http://koreaJoongAngDaily.joins.com/news/article/article.aspx?aid=2973879>
- Krauss, Rosalind E. (1981). The Originality of the Avant-Garde: A Postmodernist Repetition. *October*, Cilt: 18, s. 47-66.
- Krauss, Rosalind E. (1999). *The Picasso Papers*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kreft, Lev. (2016a). Sanat ve Siyaset: Sanatın Siyaseti ve Siyasetin Sanatı. Ali Artun (Ed.). *Sanat / Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, s. 9-48. İstanbul: İletişim.
- Kreft, Lev. (2016b). 20. Yüzyılda Sanat ve Siyaset. Ali Artun (Ed.). *Sanat / Siyaset: Kültür Çağında Sanat ve Kültürel Politika*, s. 185-206. İstanbul: İletişim.
- Kruger, Barbara. (1982). 'Taking' Pictures. *Screen*, Cilt: 23 (No. 2), s. 90-96.
- Kunstmatrix. Maurizio Cattelan. 9. Saat / La Nona Ora (The Ninth Hour). Erişim: 20.07.2019. <https://art.kunstmatrix.com/en/artwork/maurizio-cattelan/la-nona-ora-the-ninth-hour>
- LACMA. Andy Warhol. Campbell's Çorba Kutusu / Campbell's Soup Can. Erişim: 30.04.2019. <https://collections.lacma.org/node/207423>
- Lelièvre, F. J. (1954). The Basis of Ancient Parody. *Greece & Rome*, Cilt: 1 (No. 2), s. 66-81.
- Limac. Sandra Gamarra. Doğal Seleksiyon / Natural Selection. Erişim: 22.07.2019. <https://li-mac.org/collection/limac-collection/sandra-gamarra/works/natural-selection/>
- Manet.org. Édouard Manet. Emile Zola'nın Portresi / Portrait de M. Emile Zola. Erişim: 02.04.2019. <https://www.manet.org/portrait-of-emile-zola.jsp#prettyPhoto>
- Manet.org. Édouard Manet. Kırdı Öğle Yemeği / Le Déjeuner sur l'herbe. Erişim: 01.04.2019. <https://www.manet.org/luncheon-on-the-grass.jsp>
- Mauritshuis. Rembrandt van Rijn. Dr. Nicolaas Tulp'un Anatomi Dersi / De anatomische les van Dr Nicolaes Tulp. Erişim: 20.04.2019. <https://www.mauritshuis.nl/nl-nl/verdiep/de-collectie/kunstwerken/de-anatomische-les-van-dr-nicolaes-tulp-146/>
- Miller, Valentine. (1927). The Borrowings of Watteau *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Cilt: 51 (No. 292), s. 36-44.
- MoMA. Mary Beth Edelson. Yaşayan Bazı Amerikalı Kadın Sanatçılar / Some Living American Women Artists. Erişim: 18.07.2019. <https://www.moma.org/collection/works/117141>
- MoMA. Pablo Picasso. Boğa Kafası / Bull's Head. Erişim: 08.10.2018. <https://www.moma.org/audio/playlist/19/412>
- MoMA. Salvador Dali. Maldoror'un Şarkıları / Les Chants de Maldoror. Erişim: 23.03.2019. <https://www.moma.org/collection/works/23590>
- MoMA. Shusaku Arakawa. Sonrakinden Sona / Next to the Last. Erişim: 18.07.2019. <https://www.moma.org/collection/works/72049>
- Monson, Jim. (2004). The Source for the Rhinoceros. *Print Quarterly*, Cilt: 21 (No. 1), s. 50-53.
- Monson, Jim. (2004a). The Source for the Rhinoceros. *Print Quarterly*, Cilt: 21 (No. 1), s. 50.

- Monson, Jim. (2004b). The Source for the Rhinoceros. *Print Quarterly*, Cilt: 21 (No. 1), s. 52.
- Monson, Jim. (2004c). The Source for the Rhinoceros. *Print Quarterly*, Cilt: 21 (No. 1), s. 53.
- Morgan, Susan. (2002). Photoworks: David Hockney. *Aperture*, (No. 166), s. 4, 6.
- Murray, Gilbert. (1900). *A History of Ancient Greek Literature*. New York: D. Appleton and Company.
- Museo del Prado. Diego Rodríguez de Silva y Velázquez. Baküs'ün Zaferi / Los borrachos, o El triunfo de Baco. Erişim: 02.04.2019. <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-feast-of-bacchus/4a23d5e2-9fd4-496b-806b-0f8ba913b3d8>
- Museo del Prado. Diego Rodríguez de Silva y Velázquez. Nedimeler / Las Meninas. Erişim: 24.04.2019. <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/las-meninas/9fdc7800-9ade-48b0-ab8b-ede94ea877f>
- Museo del Prado. Francisco José de Goya y Luciente. Ya tienen asiento / Şimdi tatlı tatlı oturuyorlar. Erişim: 26.02.2019. <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/ya-tienen-asiento/45c9cf42-8f79-4975-967c-9a27945b2276>
- Museo Reina. Pablo Picasso. Guernica / Guernica. Erişim: 08.10.2018. <http://www.museoreinasofia.es/en/collection/artwork/guernica>
- Museum of Fine Arts Boston. Utagawa Kuniaki II. Awa Vilayetinden Sumo Güreşçisi Onaruto / Sumô Wrestler Ônaruto Nadaemon of Awa Province. Erişim: 02.04.2019. <https://www.mfa.org/collections/object/sum%C3%B4-wrestler-%C3%B4naruto-nadaemon-of-awa-province-ash%C3%BB-%C3%B4naruto-nadaemon-93704>
- Nadour. Oraib Toukan. (Daha) Yeni Orta Doğu / The New(er) Middle East. Erişim: 19.07.2019. <http://nadour.org/collection/the-newer-middle-east/>
- Ortuño, Marian. (2012). Reading Las Meninas: An Ekphrastic Approach to Teaching Don Quijote. *Hispania*, Cilt: 95 (No. 4), s. 681-697.
- Owens, Craig. (1980). The Allegorical Impulse: Toward a Theory of Post-modernism (Part I). *October*, Cilt: 12 (Bahar), s. 67-86.
- Panofsky, E. (1934). Jan van Eyck's Arnolfini Portrait. *The Burlington Magazine*, Cilt: 64 (372), s.125
- Panofsky, E., Robertson, M. (1934). Jan van Eyck's Arnolfini Portrait. *The Burlington Magazine*, Cilt: 65 (No. 381), s. 296-297.
- Panofsky, Erwin. (1934). Jan van Eyck's Arnolfini Portrait. *The Burlington Magazine*, Cilt: 64 (No. 372), s. 117-127.
- Parajanov. Sergei Parajanov. Son Akşam Yemeği / The Last Supper. Erişim: 17.07.2019. <https://parajanov.com/museum/#jp-carousel-680>
- Paytner, November. (2011). Vahap Avşar. Mine Haydaroglu (Ed.). Her Yerde, Evinde At Home, Wherever, s. 104-119. İstanbul: YKY, s. 108.
- Paytner, November. (2011). Vahap Avşar. Mine Haydaroglu (Ed.). Her Yerde, Evinde At Home, Wherever, s. 104-119. İstanbul: YKY, s. 113.
- Paytner, November. (2011). Vahap Avşar. Mine Haydaroglu (Ed.). Her Yerde, Evinde At Home, Wherever, s. 104-119. İstanbul: YKY, s. 114.

- Paytner, November. (2011). Vahap Avşar. Mine Haydaroglu (Ed.). Her Yerde, Evinde At Home, Wherever, s. 104-119. İstanbul: YKY, s. 116.
- Paytner, November. (2011). Vahap Avşar. Mine Haydaroglu (Ed.). Her Yerde, Evinde At Home, Wherever, s. 104-119. İstanbul: YKY.
- Perrotin. Maurizio Cattelan. Kaputt. Erişim: 20.07.2019. http://www.perrotin.com/cn/exhibitions/maurizio_cattelan-kaputt/1475
- Perseus.tufts.edu. (2018a). *Henry George Liddell, Robert Scott, An Intermediate Greek-English Lexicon, παρῶδια*. Erişim: 21.03.2018. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0058:entry=parw|di/a>
- Perseus.tufts.edu. (2018b). *Henry George Liddell, Robert Scott, A Greek-English Lexicon, πάροδος*. Erişim: 23.03.2018. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=pa/ro dos2>
- Perseus.tufts.edu. (2018c). *Henry George Liddell, Robert Scott, A Greek-English Lexicon, φῶη*. Erişim: 02.04.2018. [http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=w\)|dh/](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=w)|dh/)
- Perseus.tufts.edu. (2018d). *Henry George Liddell, Robert Scott, A Greek-English Lexicon, ἀλληγορία*. Erişim: 17.01.2019. [http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=a\)llhgori/a](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=a)llhgori/a)
- Perseus.tufts.edu. (2018e). *Henry George Liddell, Robert Scott, A Greek-English Lexicon, ἀλληγορία*. Erişim: 17.01.2019. [http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0058:entry=a\)llhgori/a](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0058:entry=a)llhgori/a)
- Perseus.tufts.edu. (2018f). *Alexander Schmidt, Shakespeare Lexicon, Berlin, Georg Reimer, 1902, form*. Erişim: 05.02.2019. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0079%3Aentry%3Dform1>
- Perseus.tufts.edu. (2018g). *Henry George Liddell, Robert Scott, A Greek-English Lexicon, εἰρῶνεια*. Erişim: 21.03.2019. [http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=ei\)rwn ei/a](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=ei)rwn ei/a)
- Perseus.tufts.edu. (2019a). *Charlton T. Lewis, An Elementary Latin Dictionary, studium*. Erişim: 26.04.2019. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0060:entry=studium&highlight=studium>
- Pilot. Halil Altındere. Tabularla Dans II. 22.07.2019. <http://www.pilot-galeri.com/artists/detail/30>
- Platon (Eflatun). (2005). Devlet (S. Eyüboğlu, M.A. Cimcoz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Poetryfoundation.org (2019). *Christian Bök, The Xenotext Works*. Erişim: 10.05.2019. <https://www.poetryfoundation.org/harriet/2011/04/the-xenotext-works>
- Raby, Julian. (1982). A Sultan of Paradox: Mehmed the Conqueror as a Patron of the Arts. *Oxford Art Journal*, Cilt: 5 (No. 1), s. 3-8.
- Rancière, Jacques. (2012). *Estetiğin Huzursuzluğu: Sanat Rejimi ve Politika* (A.U. Kılıç, Çev.). İstanbul: İletişim.

- Rodini, Elizabeth. (2011). The Sultan's True Face? Gentile Bellini, Mehmet II, and the Values of Verisimilitude. James G. Harper (Ed.). *The Turk an Islam in the Western Eye, 1450-1750: Visual Imagery Before Orientalism*, s. 21-40. Surrey: Ashgate.
- Rose, Bernice. (1987). *The Drawings of Roy Lichtenstein*. New York: The Museum of Modern Art.
- Rose, Margaret A. (1995). *Parody: Ancient, Modern, And Post-Modern*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rubin, William. (1980). *Pablo Picasso A Retrospective*. New York: The Museum of Modern Art.
- Rubin, William. (1980a). *Pablo Picasso A Retrospective*. New York: The Museum of Modern Art, s. 390.
- Rubin, William. (1980b). *Pablo Picasso A Retrospective*. New York: The Museum of Modern Art, s. 391.
- Rubin, William. (1980c). *Pablo Picasso A Retrospective*. New York: The Museum of Modern Art, s. 99.
- Sakisian, A. (1945). Turkish Miniatures. *The Burlington Magazine*, Cilt: 87 (No. 510), s. 224+226-232.
- Sallysmart. Sally Smart. Aile Ağacı Evi (Gölgeler ve Belirtiler) / Family Tree House (Shadows and Symptoms). Erişim: 18.07.2019. <http://sallysmart.com/cms-work/family-tree-house-2000-2005/index.ppps>
- Sallysmart. Sally Smart. Kadınca Friz / Femmage Frieze. Erişim: 18.07.2019. <https://www.sallysmart.com/cms-work/femmage-frieze-1999-2005/index.ppps>
- Salt. Vahap Avşar. Özgürlük ve Macera. Erişim: 20.07.2019. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/10668>
- Schiller. (1943). *İnsanın Estetik Terbiyesi Üzerine Mektuplar* (M. Özgü, Çev.). Ankara: Maarif Matbaası.
- Scholten, F., Woodall, J. (2013). Netherlandish Artists on the Move. *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek (NKJ) / Netherlands Yearbook for History of Art*, Cilt: 63, s. 6-39.
- Seidel, Linda. (1989). "Jan van Eyck's Arnolfini Portrait": Business as Usual? *Critical Inquiry*, Cilt: 16 (No. 1), s. 54-86.
- Seitz, William C. (1961). *The Art of Assemblage*. New York: The Museum of Modern Art.
- SFMOMA. Robert Rauschenberg. de Kooning'in Çizimini Silmek / Erased de Kooning Drawing. Erişim: 26.02.2019. <https://www.sfmoma.org/artwork/98.298/>
- Sfmoma.org. (2019). *Digitally enhanced infrared scan of Robert Rauschenberg's Erased de Kooning Drawing, research detail, infrared scan*. Erişim: 10.05.2019. https://www.sfmoma.org/artwork/98.298/research-materials/document/EDeK_98.298_003/
- Somer, Pelin Melisa. (2015). *Metinden Görsele Mimaride Ekfrasis*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı. İstanbul.
- Sothebys. Wangechi Mutu. Farklı Sınıf Rahim Tümörlerinin Dokubilimi / The Histology of The Different Classes of Uterine Tumors. Erişim: 18.07.2019. <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2018/to-live-with-art-jerome-ellen-stern-collection-n09838/lot.78.html>

- Stella, Frank. (2007). Pratt Institute Lecture. Charles Harrison & Paul Wood (Ed.). *Art in Theory 1900-2000: An Anthology of Changing Ideas*, s. 820-821. Oxford: Blackwell Publishing.
- Stierli, Martino. (2010). Mies Montage. *AA Files*, (No. 61), s. 54-72.
- Stone, Christopher. (1914). *Parody*. London: Martin Secker.
- Şarkdemir, Hakan. (2008). *Kahramanın Dönüşü: Modern Epik Şiir Üzerine*. Ankara: Ebabel.
- Şarkdemir, Hakan. (2018). *Poetik Hikem*. Ankara: Ebabel.
- Tate. Conrad Bakker. İsimsiz Proje: Emtia Kapital / Untitled Project: Commodity Capital. Erişim: 22.07.2019. <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/level-2-gallery-irresistible-force/level-2-gallery-irresistible>
- Tate. Marcel Broodthaers. Resimli Bulmaca / Rébus. Erişim: 28.10.2018. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/broodthaers-rebus-p07210>
- Tate. Max Ernst. Merhamet ya da Geceyle devrim / Pietà ou La révolution la nuit. Erişim: 08.10.2018. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/ernst-pieta-or-revolution-by-night-t03252>
- The Met. Maha Maamoun. Yurtiçi Turizm / Domestic Tourism I. Erişim: 20.07.2019. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/749503>
- The Met. Raphael'den sonra Marcantonio Raimondi. Paris'in Yargısı / The Judgement of Paris. Erişim: 01.04.2019. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/337058>
- TheBroad. Andy Warhol. Senin Yırtığın Nerede? / Where is Your Rupture? Erişim: 30.04.2019. <https://www.thebroad.org/art/andy-warhol/where-your-rupture-1>
- TheHistorialist. Walker Evans. Floyd Burroughs'un İş Ayakkabıları / Floyd Burroughs' Work Shoes. Erişim: 30.04.2019. <http://www.thehistorialist.com/2014/01/1936-walker-evans-1903-1975-boots.html>
- Trivium Art History. Salvador Dali. Millet'nin Angelus'unun Arkeolojik Hatıraları / Réminiscence Archéologique de "l'Angélus" de Millet. Erişim: 23.03.2019. <https://arthistoryproject.com/artists/salvador-dali/archeological-remembrance-of-millet-angelus/>
- Van Gogh Museum. Vincent van Gogh. Ayakkabılar / Shoes. Erişim: 30.04.2019. <https://www.vangoghmuseum.nl/en/collection/s0011V1962?v=1>
- Vassilakis, Nico. (2019). "Ten Turkish Visual Poets", *Trickhouse*, Vol. 15. Erişim: 02.05.2019, http://www.trickhouse.org/vol15/door_08_nicovassilakis/tenturkishvispo.html
- Wallpaperfool. Jean-François Millet. Melek / L'Angélus. Erişim: 23.03.2019. <https://www.wallpaperfool.com/the-angelus-langelus-by-jean-francois-millet-1859/>
- Weisstein, Ulrich. (1978). Collage, Montage, and Related Terms: Their Literal and Figurative Use in and Application to Techniques and Forms in Various Arts. *Comparative Literature Studies*, Cilt: 15 (No. 1), s. 124-139.
- Weschler, Lawrence. (2008). David Hockney: A Return to Painting. *The Virginia Quarterly Review*, Cilt: 84 (No. 4), s. 128-145.

- Wikiart. Banksy. Acentelik İşi / Agency Job. Erişim: 24.03.2019. <https://www.wikiart.org/en/banksy/agency-job>
- Wikiart. Gerard David. Rüşvet Yiye Yargıç Sisamnes'in Derisini Yüzmek / The Flaying of the Corrupt Judge Sisamnes. Erişim: 20.04.2019. <https://www.wikiart.org/en/gerard-david/the-flaying-of-the-corrupt-judge-sisamnes-1498>
- Wikiart. Max Ernst. Kolajlı Sürrealist Roman: Bir İyilik Haftası / Surrealist Novel in Collage: Une Semaine de bonté. Erişim: 26.02.2019. <https://www.wikiart.org/en/max-ernst/illustration-to-a-week-of-kindness-1934-71>
- Wikiart. René Magritte. Kırmızı Model / Red Model René Magritte. Erişim: 30.04.2019. <https://www.wikiart.org/en/rene-magritte/the-red-model-1934>
- Wikimedia. Jan van Eyck. Arnolfini Portresi / The Arnolfini Portrait. Erişim: 24.04.2019. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg
- Wikimedia. Jan van Scorel. Genç Bir Öğrencinin Portresi / Portrait of a Young Scholar. Erişim: 02.05.2019. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_van_Scorel_-_Portrait_of_a_Young_Scholar_-_Google_Art_Project.jpg
- Wikimedia. Jean-Antoine Watteau. Pastoral Şenlik / Fêtes Champêtre. Erişim: 01.04.2019. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4c/Watteau%2C_Jean-Antoine_-_Fete_Champetre_-_Google_Art_Project.jpg
- Wikimedia. Jean-François Millet. Başak Toplayanlar / Les Glaneuses. Erişim: 24.03.2019. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean-Fran%27ois_Millet_\(II\)_002.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean-Fran%27ois_Millet_(II)_002.jpg)
- Wikipedia. Frank Stella. Kırdı Öğle Yemeği / Déjeuner sur l'herbe. Erişim: 1.04.2019. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Frank_stella_kirda_ogle_yemeği.jpg
- Wikipedia. Gentile Bellini. Sultan II. Mehmed'in Portresi / Portrait of Sultan Mehmed II. Erişim: 14.09.2017. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Gentile_Bellini_003.jpg
- Wikipedia. Gustave Courbet. Seine Nehri Kıyısındaki Kızlar / Les Demoiselles des bords de la Seine. Erişim: 01.04.2019. [https://fr.wikipedia.org/wiki/Les_Demoiselles_des_bords_de_la_Seine_\(%27C3%A9t%27C3%A9\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Les_Demoiselles_des_bords_de_la_Seine_(%27C3%A9t%27C3%A9))
- Wikipedia. Pablo Picasso. Kırdı Öğle Yemeği / Déjeuner sur l'herbe. Erişim: 01.04.2019. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Picasso_kirda_ogle_yemeği.jpg
- Wikipedia.org. (2019). *Wikipedia, the free encyclopedia, Sally Smart*. Erişim: 18.07.2019. https://en.wikipedia.org/wiki/Sally_Smart
- Wilde, Oscar. (1906). *The Picture of Dorian Gray*. New York: Brentano's.
- Yılmaz, Mehmet. (2005). *Modernizmden Postmodernizme Sanat*. Ankara: Ütopya.
- Yonarsoy, Y. Kenan. (1991). *GreK Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Zucker, Wolfgang M. (1962). Reflections on Reflections. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Cilt: 20 (No. 3), s. 239-250.

GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 1. Robert Rauschenberg. de Kooning'in Çizimini Silmek / Erased de Kooning Drawing. 1953, (kâğıt üzerine karakalem, etiket, yaldızlı çerçeve, 64.14 cm x 55.25 cm x 1.27 cm). <https://bit.ly/2TiPR25>
- Görsel 2. Erased de Kooning Drawing'in iyileştirilmiş kuzılôtesi taraması, 2010. <https://bit.ly/2Hg6618>
- Görsel 3. Sigmar Polke. (Goya'dan sonra) Nasıl düzgün oturduğunuzdur / This is how you sit correctly (after Goya). 1982, (kumaş üzerine akrilik, sentetik reçine, 200 x 180 cm). (Gelshorn, 2006)
- Görsel 4. Francisco José de Goya y Luciente. Şimdi tatlı tatlı oturuyorlar / Ya tienen asiento. 1797-99, (kâğıt üzerine gravür, akuatint, 30,6 x 21 cm). <https://bit.ly/2X7xIFB>
- Görsel 5. Max Ernst. Kolajlı Sürrealist Roman: Bir İyilik Haftası / Surrealist Novel in Collage: Une Semaine de bonté. 1934, (kolaj, 18 x 13 cm). <https://bit.ly/2VSetmJ>
- Görsel 6. Claude Monet. Rouen Katedrali, Batı Yüzü / Rouen Cathedral, West Façade. 1892, (tuval üzerine yağlıboya, 100 x 66 cm). (Klein, 1998)
- Görsel 7. Roy Lichtenstein. Rouen Katedrali, Set II / Rouen Cathedral, Set II. 1969, (tuval üzerine yağlıboya ve magna, 160 x 106,7 cm'lik üç panel). (Klein, 1998)
- Görsel 8. Jean-François Millet. Melek / L'Angéelus. 1857-59. (tuval üzerine yağlıboya, 55,5 x 66 cm). <https://bit.ly/2lik5QK>
- Görsel 9. Salvador Dali. Maldoror'un Şarkıları / Les Chants de Maldoror. 1934, (kitap sayfası, fotogravür ve kuru kazıma, 32 x 25,5 cm). <https://mo.ma/2VEoOiB>
- Görsel 10. Salvador Dali. Millet'nin Angelus'unun Arkeolojik Hatıraları / Réminiscence Archéologique de "l'Angéelus" de Millet. 1934, (panel üzerine yağlıboya, 39,4 x 31,7 cm). <https://bit.ly/2KwbYSG>
- Görsel 11. Jean-François Millet. Başak Toplayanlar / Les Glaneuses. 1857, (tuval üzerine yağlıboya, 83,5 x 111 cm). <https://bit.ly/2IsJJ4D>
- Görsel 12. Banksy. Acentelik İşi / Agency Job. 2009, (kanvas üzerine baskı, akrilik, ağaç çerçeve, 45,7 x 38,1 cm). <https://bit.ly/2IsYbcH>
- Görsel 13. René Magritte. İmgelerin İhaneti (Bu Bir Pipo Değildir) / La Trahison des Images (Ceci n'est pas une pipe). 1926, (tuval üzerine yağlıboya, 60.33 x 81.12 cm). <https://bit.ly/2v2Pv4R>
- Görsel 14. Marcel Broodthaers. Resimli Bulmaca / Rébus. 1973, (kâğıt üzerine taşbaskı, 70 x 50 cm). <https://bit.ly/2UdVjCM>
- Görsel 15. Pablo Picasso. Boğa Kafası / Bull's Head. 1942, (sele, gidon, bronz, 33.5 x 43.5 x 19 cm). <https://mo.ma/2KxrM7z>
- Görsel 16. Pablo Picasso. Guernica / Guernica. 1937, (tuval üzerine yağlıboya, 349,3 x 776,6 cm). <https://bit.ly/1umDCTO>
- Görsel 17. Pablo Picasso. Boğa / Bull. 1945-45, (kâğıt üzerine taşbaskı). (Rubin, 1980a)
- Görsel 18. Pablo Picasso. Boğa / Bull. 1945-46, (kâğıt üzerine taşbaskı). (Rubin, 1980b)

- Görsel 19. Pablo Picasso. Avignon'lu Kızlar / La Demoiselle d'Avignon. 1907, (tuval üzerine yağlıboya, 243.9 cm × 233.7 cm). (Rubin, 1980c)
- Görsel 20. Kuzey ve Kuzeybatı Moğolistan'da Petrogliflerin (Kaya Resmi) Evrimi. (Hoppál, 2016)..67
- Görsel 21. Édouard Manet. Kırdá Öğle Yemeği / Le Déjeuner sur l'herbe. 1862-63, (tuval üzerine yağlıboya, 208 x 264,5 cm). <https://bit.ly/2WBMiWy>
- Görsel 22. Giorgione ya da Titian. Pastoral Konser / Fête champêtre. 1509, (tuval üzerine yağlıboya, 105 × 136.5 cm). <https://bit.ly/2HbBLuj>
- Görsel 23. Raphael'den sonra Marcantonio Raimondi. Paris'in Yargısı / The Judgement of Paris. 1510-20, (gravür, 29.1 x 43.7 cm). <https://bit.ly/2UQJyq9>
- Görsel 24. Jean-Antoine Watteau. Pastoral Şenlik / Fête Champêtre. 1722, (tuval üzerine yağlıboya, 65,7 x 54 cm). <https://bit.ly/2v2PrSO>
- Görsel 25. Jean-Antoine Watteau. Köylü Kadın / La Villageoise. (?), (gravür, 28.1 x 20.7 cm). <https://bit.ly/2VEy1Yd>
- Görsel 26. Gustave Courbet. Seine Nehri Kıyısındaki Kızlar / Les Demoiselles des bords de la Seine. 1857, (tuval üzerine yağlıboya, 174 × 206 cm). <https://bit.ly/2UeHYKm>
- Görsel 27. Édouard Manet. Emile Zola'nın Portresi / Portrait de M. Emile Zola. 1868, (tuval üzerine yağlıboya, 146,5 x 114 cm). <https://bit.ly/2GjaVka>
- Görsel 28. Utagawa Kuniaki II. Awa Vilayetinden Sumo Güreşçisi Onaruto / Sumô Wrestler Ônaruto Nadaemon of Awa Province. 1860, (ağaç baskı, 37.5 x 25.6 cm). <https://bit.ly/2G6p03I>
- Görsel 29. Diego Rodríguez de Silva y Velázquez. Baküs'ün Zaferi / Los borrachos, o El triunfo de Baco. 1628-29, (tuval üzerine yağlıboya, 165 x 225 cm). <https://bit.ly/2zuKuon>
- Görsel 30. Frank Stella. Kırdá Öğle Yemeği / Déjeuner sur l'herbe. 1958, (tuval üzerine yağlıboya, 186 x 215,8 x 7,2 cm). <https://bit.ly/2DXvoKy>
- Görsel 31. Pablo Picasso. Kırdá Öğle Yemeği / Déjeuner sur l'herbe. 1960, (tuval üzerine yağlıboya). <https://bit.ly/2YjdNUL>
- Görsel 32. Alain Jacquet. Kırdá Öğle Yemeği (ikili) / Déjeuner sur l'herbe (diptych). 1964, (tuval üzerine serigrafı, 173 x 96,5 cm'lik iki panel). <https://bit.ly/2vNcjGk>
- Görsel 33. Max Ernst. Merhamet ya da Geceyle devrim / Pietà ou La révolution la nuit. 1923, (tuval üzerine yağlıboya, 116,2 x 88,9 cm). <https://bit.ly/2uZulob>
- Görsel 34. Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni. Merhamet / Pietà. 1496-1501, (mermer, heykel). <https://bit.ly/2UaRlek>
- Görsel 35. Marcel Duchamp. L.H.O.O.Q. 1919, (kurukalem, buluntu nesne, 19.7 x 12.4 cm). (Buchloh, 1982a)
- Görsel 36. Shusaku Arakawa. Sonrakinden Sona / Next to the Last. 1967-71, (serigrafı, 79 x 117,1 cm). <https://mo.ma/2SnymOs>
- Görsel 37. Mary Beth Edelson. Yaşayan Bazı Amerikalı Kadın Sanatçılar / Some Living American Women Artists. 1972, (gümüş jelatin baskı, mum boya, daktilo yazısı, kâğıt üzerine transfer, 71,8 x 109,2 cm). <https://mo.ma/30zeJWc>

- Görsel 38. Sergei Parajanov. Son Akşam Yemeği / The Last Supper. 1988, (kolaj, kâğıt, tüy, cam, kumaş, deniz kabuğu, plastik, 43 x 58 cm). <https://bit.ly/2YWdr7f>
- Görsel 39. Wangechi Mutu. Farklı Sınıf Rahim Tümörlerinin Dokubilimi / The Histology of The Different Classes of Uterine Tumors. 2006, (dijital baskı üzerine karışık teknikte kolaj, her biri 58 x 43,2 cm'lik 12 parça). <https://bit.ly/2SjLT9y>
- Görsel 40. Marcia Kure. Birinci Andrew / Andrew the First. 2013, (Arches HP suluboya kâğıdı üzerine kolaj, 45,7 x 61 cm). <https://bit.ly/2xUwkgf>
- Görsel 41. Sally Smart. Kadınca Duvar Süsü / Femmage Frieze. 1999-2002, (tuval üzerine sentetik polimer boya, kolaj unsurlarıyla, düzensiz, 200 x 1300 cm). <https://bit.ly/2Z1ml3I>
- Görsel 42. Sally Smart. Aile Ağacı Evi (Gölgeler ve Belirtiler) / Family Tree House (Shadows and Symptoms). 1999-2003, (keçe ve kumaş üzerine sentetik polimer boya kolaj unsurlarıyla, 1000 x 1200 cm). <https://bit.ly/2xVeCZ2>
- Görsel 43. Nilbar Güreş. Alişan Arıyor, "Açık Telefon Kulübesi" serisinden / Alişan is Calling, from the "Open Phone Booth" series. 2011, (kromojenik baskı, 52 x 72 cm). <https://bit.ly/2GjSBre>
- Görsel 44. Nilbar Güreş. Telefon Direği Başka Deyişle Heykel-1, "Açık Telefon Kulübesi" serisinden / Pole That is To Say Sculpture-1, from the "Open Phone Booth" series. 2011, (kromojenik baskı, 52 x 72 cm). <https://bit.ly/2GjSBre>
- Görsel 45. Nilbar Güreş. Berf, "Açık Telefon Kulübesi" serisinden / Berf, from the "Open Phone Booth" series. 2011, (kromojenik baskı, 108 x 150 cm). <https://bit.ly/30GPRfw...115>
- Görsel 46. Vahap Avşar. Özgürlük ve Macera.1992. <https://bit.ly/2JVZ1he>
- Görsel 47. Vahap Avşar. Benim Naçiz Bedenim Elbet Bir Gün Toprak Olacaktır / My Weak Body Will One Day Become Earth. 1995-2010, (tuval üzerine yağlıboya, 76 x 60 cm'lik 5 parça). (Paynter, 2011)
- Görsel 48. Vahap Avşar. Şiddetin Kanatları / Wings of Terror. 2010, (polis arabası ışıkları, değişik boyutlar, yerleştirme). (Paynter, 2011)
- Görsel 49. Vahap Avşar. Hiçkimsegüvendeğil / Noneisafe. 2008, (polis arabası, döküntüler, değişik boyutlar, yerleştirme). (Paynter, 2011)
- Görsel 50. Vahap Avşar. Felluce'de Büyük Cami'de Uyuyan Askerler / Marines Rest in The Great Mosque in Falluja. 2009, (tuval üzerine yağlıboya 126 x 87 cm). (Paynter, 2011)
- Görsel 51. Şakir Gökçebağ. Timeless. 1996, (yerleştirme, 700 x 320 cm). (Graf, 2011)
- Görsel 52. Şakir Gökçebağ. Misafirler 2 / Guests 2. 2004, (yerleştirme, 22 x 40 x 800 cm). (Graf, 2011)
- Görsel 53. Şakir Gökçebağ. Üç Temel Dua / Three Basic Prayers. 2010, (yerleştirme, 102 x 42 x 1 cm). (Graf, 2011)
- Görsel 54. Mona Hatoum. Rende / Grater Divide. 2002, (yumuşak çelik). <https://bit.ly/30HwmDA>
- Görsel 55. Mona Hatoum. Harita / Map. 2015, (cam bilyeler). <https://bit.ly/2JNq5PP>

- Görsel 56. Mona Hatoum. Hafif Ceza / Light Sentence. 1992, (36 adet tel kafes, motor, lamba). <https://bit.ly/32Bj7Gc>
- Görsel 57. Mona Hatoum. Tehlikeli Saha / Hot Spot. 2013, (paslanmaz çelik, neon tüp). <https://bit.ly/30HwmDA>
- Görsel 58. Oraib Toukan. (Daha) Yeni Orta Doğu / The New(er) Middle East. 2007, (interaktif yapboz, mknatis, plastik, demir levha, 500 x 400 cm). <https://bit.ly/2GjGLgW>
- Görsel 59. Simon Patterson. Büyük Ayı / The Great Bear. 1992, (kâğıt üzerine taşbaskı, 102,7 x 128 cm). <https://bit.ly/2XYcDxy>
- Görsel 60. Maurizio Cattelan. 9. Saat / La Nona Ora (The Ninth Hour). 1999, (balmumu, elbise, polyester reçine, metallik toz, volkanik kaya, halı, cam kırıkları). <https://bit.ly/2Z4Csxo>
- Görsel 61. Maurizio Cattelan. Kaputt. 2007, (içi doldurulmuş atlar). <https://bit.ly/2Y5ti2n>
- Görsel 62. Anri Sala. Yok Barrigan, Ağlamak Yok. No Barrigan, No Cry. 2002, (fotoğraf, 63 x 78 cm). <https://bit.ly/3vr4HG7>
- Görsel 63. Adrian Paci. Geçici Kalış Merkezi / Centro di permanenza temporanea. 2007, (5'30"lık video ile bağlantılı, kromojenik baskı, 120 x 140 cm). <https://bit.ly/2Z14Tfu>
- Görsel 64. Zineb Sedira. Aşıklar / The Lovers. 2008, (fotoğraf, kromojenik baskı, 100 x 120 cm). <https://bit.ly/2Z14Tfu>
- Görsel 65. Maha Maamoun. Yurtiçi Turizm / Domestic Tourism I. 2005, (fotoğraf, kromojenik baskı, 50 x 74.9 cm). <https://bit.ly/2Z14Tfu>
- Görsel 66. Mona Hatoum. T42. 1993–1998, (ince seramik, fincan, fincan tabağı, 14,2 x 24,4 x 6 cm). <https://bit.ly/2Sp8OQI>
- Görsel 67. Kader Attia. İsimsiz (Şehir Silueti) / Untitled (Skyline). 2008, (yerleştirme, karışık teknik, 32 adet buzdolabı, değişken boyutlar). <https://bit.ly/2Sp8OQI>
- Görsel 68. Carrie Mae Weems. Buradan Ne Olduğunu Görüyordum / From Here I Saw What Happened. 1995-96, (kromojenik baskı, aşınmış cam, her biri 67,3 x 57,8 cm). <https://bit.ly/2WiB48W>
- Görsel 69. Gala Porras-Kim. LACMA Koleksiyonundan 109 Batı Meksika Seramiği / 109 West Mexico Ceramics from the LACMA Collection: Colima Index. 2017, (kâğıt üzerine grafit, renkli kalem, markör, mürekkep, 185 x 335 cm). <https://bit.ly/2WiB48W>
- Görsel 70. Gala Porras-Kim. İsim Hakları / Naming Rights. 2017, (Microsoft Word belgesi). <https://bit.ly/2WiB48W>
- Görsel 71. Ayşe Erkmen. Sıcak Banklar / Warme Bänke. 1997, (heykel, yeraltı boru hattı, paslanmaz çelik, 8 bank, her biri 77 x 34 x 154 cm). <https://bit.ly/2O8PMj4>
- Görsel 72. Ayşe Erkmen. Plan B. 2011, (yerleştirme, su arıtma sistemi, işlevine göre boyanmış, pompalar, borular, temizlik üniteleri). <https://bit.ly/2O8PMj4>
- Görsel 73. Ayşe Erkmen. Ketty ve Assam / Ketty und Assam. 2002, (iki kaplan, çelik parmaklıklar, platform, talaş, 700 m² alan). <https://bit.ly/2O8PMj4>
- Görsel 74. Ayşe Erkmen. Taşınan Gemiler / Shipped Ships. 2001, (İtalya, Japonya ve Türkiye'den üç feribot, mürettebat ve yolcularla birlikte). <https://bit.ly/2O8PMj4>

- Görsel 75. Halil Altındere. Tabularla Dans II. 1997, (yerleştirme).
<https://bit.ly/2JIOveq>
- Görsel 76. Samuel Fosso. (Afrika'yı Sömürgecilere satan) Reis / The Chief (who sold Africa to the Colonists). 1997, (kromojenik baskı, 46,67 cm x 46,67 cm). <https://bit.ly/2JIOveq>
- Görsel 77. Lee Yongbaek. Kırık Ayna / Broken Mirror. 2011, (video yerleştirme, ekranlar, ayna ve hoparlörler, 250 x 183,5 x 8,5 cm). <https://bit.ly/2Oa8g2H>
- Görsel 78. Nandan Ghiya. DSC02014. 2012, (eski fotoğraf üzerine akrilik, çerçeve, 50.8 x 45.7 cm). <https://bit.ly/30SQDWW>
- Görsel 79. Conrad Bakker. İsimli Proje: Emtia Kapital / Untitled Project: Commodity Capital. 2007. <https://bit.ly/2OcXpoI>
- Görsel 80. Sandra Gamarra. Doğal Seleksiyon / Natural Selection. 2009-2010, (tuval üzerine yağlıboya, değişken boyutlar). <https://bit.ly/2JHZuow>
- Görsel 81. Rembrandt van Rijn. Dr. Nicolaas Tulp'un Anatomi Dersi / De anatomische les van Dr Nicolaes Tulp. 1632, (kanvas üzerine yağlıboya, 169,5 x 216,5 cm). <https://bit.ly/2GqVNk7>
- Görsel 82. Hakan Şarkdemir. Anatomi Dersinin Arkası. 2018, (tuval üzerine arşivsel pigment baskı, akrilik, 141,5 x 180 cm)
- Görsel 83. Gerard David. Rüşvet Yiyen Yargıç Sisamnes'in Derisini Yüzmek / The Flaying of the Corrupt Judge Sisamnes. 1498, (ağaç panel üzerine yağlıboya, 202 x 172.8 cm). <https://bit.ly/2lyk7Uz>
- Görsel 84. Joannes Ketham. Anatomi Münazarası / Quodlibetum anatomicum. 1493, (ağaç baskı). (Heckscher, 1958a)
- Görsel 85. Nicolaes Elias. Pickenoy. Dr. Joan Fonteyn'in Anatomisi / Anatomy of Dr. Joan Fonteyn. 1625, (Heckscher, 1958b)
- Görsel 86. Hakan Şarkdemir. Şarkdemir Hakan Fuit Hic. 2016, (kontrplak üzerine akrilik, sprey boya, 60 x 60 cm)
- Görsel 87. Jan van Eyck. Arnolfini Portresi / The Arnolfini Portrait. 1434, (ağaç panel üzerine yağlıboya, 82 x 59,5 cm). <https://bit.ly/2L2TcOa>
- Görsel 88. Gavin Turk. Mağara / Cave. 1995, (plastik üzerine serigrafı, 48,25 x 48,25 cm). <https://bit.ly/2W7pAFm>
- Görsel 89. Davud ile Mikal'in İzdivacı / The Marriage of David and Michal. 1323, (Fransızca Zebur). (E. Panofsky, 1934)
- Görsel 90. Fransız (Burgonyalı). Evlilik Broşu / French (Burgundian). Marriage Pendant. 15. yy. (Boston, Museum of Fine Arts). (Harbison, 1990a)
- Görsel 91. Loyset Liedet'e atfedilir. David Aubert'ı Şaşırtan Cesur Charles / Charles The Bold Surprising David Aubert. 1468, (Histoire de Charles Martel). (Harbison, 1990b)
- Görsel 92. Diego Rodriguez de Silva y Velázquez. Nedimeler / Las Meninas. 1656, (tuval üzerine yağlıboya, 320,5 x 281,5 cm). <https://bit.ly/1ILvBPp>
- Görsel 93. Hakan Şarkdemir. Arnolfini'ye Bakmak. 2017-18, (MDF üzerine akrilik, Conté pastel, kuru kalem, ayna, 50 x 70 cm)
- Görsel 94. Jan van Scorel. Genç Bir Öğrencinin Portresi / Portrait of a Young Scholar. 1531, (ağaç panel üzerine yağlıboya, 46,5 x 35 cm). <https://bit.ly/2VaJUZH>

- Görsel 95. Hakan Şarkdemir. Genç Bir Öğrencinin Yarışçı Olarak Portresi. 2018, (Okawara kâğıt üzerine grafit, akrilik, 50 x 70 cm)
- Görsel 96. Hakan Şarkdemir. Genç Öğrenci Yarış Pistinde. 2016-17, (kontrplak üzerine akrilik, karakalem, arşivsel mürekkep, 51 x 71 cm)
- Görsel 97. David Hockney. Pearblossom Otoyolu 11-18 Nisan 1986 / Pearblossom Highway, 11-18 April, 1986. 1986, (fotokolaj, chromogenic baskı, 181.6 x 271.8 cm). <https://bit.ly/1MrFh2l>
- Görsel 98. Hakan Şarkdemir. Bellini'den Sonra. 2018, (tuval üzerine akrilik, deri boyası, kâğıt, 52 x 70 cm)
- Görsel 99. Gentile Bellini. Sultan II. Mehmed'in Portresi / Portrait of Sultan Mehmed II. 1481, (tuval üzerine yağlıboya, 69.9 x 52.1 cm). <https://bit.ly/2VPDKy1>
- Görsel 100. Gentile Bellini. Sultan II. Mehmed'in Nişanı / Medal of Sultan Mehmed II. (Atıl, 1973)
- Görsel 101. Hakan Şarkdemir. Dürer'in Gergedanı. 2017, (Hosho kâğıt üzerine karakalem, akrilik, sprey, 20 x 40 cm)
- Görsel 102. Albrecht Dürer. Gergedan / Rhinoceros. 1515, (ağaç baskı, 21,3 x 30 cm). (Monson, 2004a)
- Görsel 103. Hans Burgkmair. Gergedan / Rhinoceros. 1515, (ağaç baskı, 21,3 x 31,7 cm). (Monson, 2004b)
- Görsel 104. İsimli. Gergedan / Rhinoceros. (Biblioteca Apostolica Vaticana), 1515, (mürekkep, 16 x 28 cm). (Monson, 2004c)
- Görsel 105. Hakan Şarkdemir. Bahçe. 2014, (kâğıt üzerine akrilik, 22,5 x 30 cm)
- Görsel 106. Hakan Şarkdemir. Kız. 2015, (Hosho kâğıt üzerine yumuşak pastel, markör, 20 x 36 cm)
- Görsel 107. Hakan Şarkdemir. Talebe. 2014, (kâğıt üzerine akrilik, 25,5 x 28 cm)
- Görsel 108. Hakan Şarkdemir. Kamp Çanı. 2015, (kâğıt üzerine akrilik, sprey boya, metal boyası, 30 x 42 cm)
- Görsel 109. Andy Warhol. Etiketli Sıyrılmış Campbell's Çorba Kutusu (Kara Fasulye) / Campbell's Soup Can with Peeling Label (Black Bean). 1962, (tuval üzerine akrilik, 137,2 x 182,9 cm). <https://bit.ly/2vrzXbb>
- Görsel 110. Hakan Şarkdemir. İnci Kolyeli Konserve Kutusu. 2013-19, (karton kutu üzerine marifle kâğıt üzerine akrilik, inci kolye, ahşap çerçeve, 45 x 45 cm)
- Görsel 111. Andy Warhol. Campbell's Çorba Kutusu / Campbell's Soup Can. 1964, (tuval üzerine yağlıboya, 91.44 x 60.96 cm). <https://bit.ly/2PCW5sz>
- Görsel 112. Vincent van Gogh. Ayakkabılar / Shoes. 1886, (tuval üzerine yağlıboya, 38.1 cm x 45.3 cm). <https://bit.ly/2FksFwZ>
- Görsel 113. Andy Warhol. Elmas Tozu Pabuçlar / Diamond Dust Shoes. 1980, (serigrafî, 101,6 x 151,13 cm). (Jameson, 1991)
- Görsel 114. Hakan Şarkdemir. Aurasız. 2019, (ayakkabı, kasa kapağı, akrilik)
- Görsel 115. Walker Evans. Floyd Burroughs'un İş Ayakkabıları / Floyd Burroughs' Work Shoes. 1936, (fotoğraf). <https://bit.ly/2GSH3fc>
- Görsel 116. René Magritte. Kırmızı Model / Red Model. 1934, (tuval üzerine yağlıboya, 183 x 136 cm). <https://bit.ly/2GR60GG>

- Görsel 117. Hakan Şarkdemir. Bir Sokak Sanatçısının Kızağı. 2019, (buz kızağı, 3M maske, spreyci boya kutusu, battaniye, yağmurluk, plastik eldiven, paraşütçü kemeri, bez çanta, 30 x 103 x 32 cm)
- Görsel 118. Joseph Beuys. Kızak / The Sled. 1969, (ağaç kızak, keçe, yağ, kemer, el lambası, ip, 35 x 90 x 35 cm). <https://bit.ly/2vGmrAu>
- Görsel 119. Hakan Şarkdemir. Nöbetçi Şair. 2019, (LED tabela, 21 x 101 x 8 cm)
- Görsel 120. Andy Warhol. Senin Yırtığın Nerede? / Where is Your Rupture? 1960, (kâğıt üzerine su bazlı boya, 176.53 x 137.16 cm). <https://bit.ly/2WeNAGx>
- Görsel 121. Andy Warhol. Ambulans Felaketi / Ambulance Disaster. 1963, (tuval üzerine serigrafici boyası, akrilik, 315 x 203,2 cm). <https://bit.ly/2vrzXbb>
- Görsel 122. Hakan Şarkdemir. Türkiye Kadar Bir Çiçek. 2008, (görsel şiir)
- Görsel 123. Hakan Şarkdemir. Kedi Beşiğı. 2008, (görsel şiir)
- Görsel 124. Hakan Şarkdemir. Burnu Akan Adam. 2008, (görsel şiir)
- Görsel 125. Hakan Şarkdemir. Suare ve Matine. 2008, (görsel şiir)
- Görsel 126. Hakan Şarkdemir. Ferahlık. 2007, (görsel şiir)
- Görsel 127. Hakan Şarkdemir. Hayali Cemaat I. 2018, (Hahnemühle kanvas üzerine arşivsel pigment baskı, akrilik, baskı boyası, dergi kesigi, görüntü transferi, 66 x 108 cm)
- Görsel 128. Hakan Şarkdemir. Hayali Cemaat II. 2018, (Hahnemühle kâğıt, fotomontaj, 70 x 114 cm)
- Görsel 129. Hakan Şarkdemir. Ev. 2012, (kontrplak üzerine akrilik, mürekkep, dergi kesigi, bilet, 34 x 50 cm)
- Görsel 130. Hakan Şarkdemir. Save. 2012, (kontrplak üzerine akrilik, mürekkep, dergi kesigi, bilet, etiket, 34 x 50 cm)
- Görsel 131. Hakan Şarkdemir. Otoportre. 2017, (röntgen filmi üzerine spreyci boya ve kuru kalem, 24 x 30 cm)
- Görsel 132. Hakan Şarkdemir. Haydarpaşa. 2017, (matbaa kalıbı üzerine spreyci boya ve akrilik, 40 x 49 cm)
- Görsel 133. Hakan Şarkdemir. Öfke. 2018, (dergi kesigi üzerine akrilik, 21 x 27 cm)
- Görsel 134. Hakan Şarkdemir. Ruhların Kaçışı. 2018, (dergi kesigi üzerine akrilik, 21 x 27 cm)
- Görsel 135. Hakan Şarkdemir. Sahne Korkusu. 2014, (kâğıt üzerine akrilik, 16,5 x 19,5 cm)
- Görsel 136. Hakan Şarkdemir. Parade Élégie. 2016, (kâğıt üzerine akrilik, markör ve arşivsel mürekkep, 27,5 x 40 cm)
- Görsel 137. Hakan Şarkdemir. Kedili Kız. 2017, (MDF üzerine akrilik, 24,5 x 33 cm)
- Görsel 138. Hakan Şarkdemir. Mükemmel Boşluk. 2011, (somut şiir)
- Görsel 139. Hakan Şarkdemir. Mükemmel Boşluk. 2016, (yerleştirme projesi)
- Görsel 140. Hakan Şarkdemir. Mükemmel Boşluk. 2016, (rölyef baskı kalıbı, 20 x 20 cm ve 40 x 40 cm)

PAYLAŞIM EKONOMİSİ VE START-UP EKOSİSTEMİ

Tuğba Ulaştıran

PAYLAŞIM EKONOMİSİ VE START-UP EKOSİSTEMİ

Tuğba Ulaştıran

Yayın No.: 1811
ISBN: 978-625-398-927-9
E-ISBN: 978-625-398-928-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Ulaştıran, Tuğba.

Paylaşım Ekonomisi ve Start-Up Ekosistemi / Tuğba Ulaştıran

1. Basım, X + 354 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-927-9

E-ISBN: 978-625-398-928-6

1. Girişimcilik 2. Start-Up 3. Paylaşım Ekonomisi 4. Yeni Girişimcilik 5. Ortak Paylaşım

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
Birinci Bölüm	
PAYLAŞIM EKONOMİSİ KAVRAMI VE GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ	
ÇERÇEVESİNDE START-UP'LAR	5
1.1. 21. YÜZYIL EKONOMİSİNİN TARİHSEL OLUŞUM SÜRECİ.....	5
1.1.1. Tarım Ekonomisinden Sanayi Ekonomisine Geçiş	7
1.1.2. Sanayi Devrimi'nden Yeni Ekonomik Düzene Geçiş	12
1.1.3. Yeni Ekonomik Düzenin Temel Dinamikleri	16
1.1.3.1. Bilgi İletişim Teknolojileri ve Dijital Pazarların Yükselişi	16
1.1.3.2. Geleneksel Pazarların Yıkımı.....	17
1.1.3.3. Faydaların Çeşitlenmesi.....	19
1.1.3.4. Artan Esneklik	20
1.1.3.5. İşlem Maliyetlerinin Azalması.....	21
1.2. YENİ EKONOMİK DÜZENDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ	21
1.2.1. Paylaşım Ekonomisinin Tanımı.....	24
1.2.2. Paylaşım Ekonomisinin Gelişimi.....	32
1.2.3. Paylaşım Ekonomisine İlişkin Temel Kavramlar	34
1.2.3.1. Mülkiyet	34
1.2.3.2. Paylaşım.....	37
1.2.3.3. Toplum Teorisi.....	39
1.2.4. Paylaşım Ekonomisini Oluşturan Yıkıcı Güçler	41
1.2.4.1. Teknolojik Değişimler	44
1.2.4.1.1. Dijital Platformlar.....	46

1.2.4.1.2. Mobil Cihazların Gelişimi	48
1.2.4.1.3. Büyük Veri ve Gelişen Algoritmalar.....	50
1.2.4.1.4. Güvenin Sayısallaştırılması.....	51
1.2.4.2. Sosyoekonomik Değişimler.....	52
1.2.4.2.1. Değerlerdeki Yükselen Dönüşüm	52
1.2.4.2.2. Artan Çevresel Duyarlılık.....	55
1.2.4.2.3. Artan Şehirleşme	57
1.2.4.2.4. Mülkiyetin Maliyeti.....	58
1.2.4.2.5. İşsizlik ve Bireysel Kazanç.....	59
1.2.4.2.6. Y Kuşağı ve Üzeri Tüketicilerin Artması	61
1.2.5. Paylaşım Ekonomisinin Temel Dinamikleri	63
1.2.5.1. Çevrim İçi İş Birliği.....	63
1.2.5.2. Sosyal Ticaret.....	64
1.2.5.3. Çevrim İçi Paylaşım	65
1.2.5.4. Boş Kapasite	66
1.2.6. Paylaşım Ekonomisinin Ardındaki Motivasyonlar	67
1.2.6.1. Keyif.....	67
1.6.2. Sürdürülebilirlik	68
1.2.6.3. İtibar	69
1.2.6.4. Ekonomik Fayda	69
1.2.7. Paylaşım Ekonomisi Modelleri.....	70
1.2.7.1. Gansky'nin Ağsı Izgara Modeli.....	70
1.2.7.2. Botsman'ın Dört Kadran Modeli.....	72
1.2.7.3. Owyang'ın Petek Modeli	76
1.2.7.4. Hawskworth ve Vaughan'ın Yaşam Döngüsü Modeli	78
1.2.7.5. Andersson'un Eşler Arası (P2P) Platform Modelleri	79
1.2.8. Paylaşım Ekonomisinde Eşler Arası Paylaşım Platformları.....	81
1.2.9. Temel Sektörlere Göre Paylaşım Ekonomisi Sınıflandırması.....	89

1.2.9.1. Ulaşım.....	91
1.2.9.2. Konaklama/Boş Alan.....	96
1.2.9.3. Ürünler	102
1.2.9.4. Hizmet	106
1.2.9.5. Finans	112
1.2.10. Paylaşım Ekonomisinin Önündeki Engeller	115
1.2.10.1. Tüketicilerin Korunması ve Kamu Güvenliği	116
1.2.10.2. İtibar Sistemleri ve Diğer Güvenlik Mekanizmaları	117
1.2.10.3. Sigorta.....	119
1.2.10.4. Vergilendirme	120
1.2.10.5. Yasal Düzenlemeler	122
1.2.10.6. Geleneksel Olmayan İş Gücü	123
1.2.11. Paylaşım Ekonomisi İçin Öneri ve Öngörüler	124
1.3. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI VE GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ	129
1.3.1. Girişimcilğe İlişkin Temel Kavramlar	129
1.3.1.1. Girişim ve Girişimcilik Nedir?.....	129
1.3.1.2. Girişimciliğin Tarihsel Gelişimi	134
1.3.1.3. Girişimciliğin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkisi	140
1.3.2. Girişimcilik Ekosistemi ve Kapsamı	147
1.3.2.1. Ekosistem Kavramı	149
1.3.2.2. Ekosistem Metaforunun Girişimcilik Üzerine Kullanımı.....	151
1.3.3. Girişimcilik Ekosisteminin Temel Bileşenleri	154
1.4. GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ ÇERÇEVESİNDE START-UP'LAR	162
1.4.1. Start-up Nedir?	164
1.4.1.1. Start-up'ların Genel Özellikleri	168
1.4.1.2. Start-up ve Diğer İşletmeler Arasındaki Farklar	175
1.4.2. Start-up Teorileri	179
1.4.2.1. Örgütsel Yaklaşım Açısından Start-up Teorileri	180

1.4.2.2. Girişimcilik Yaklaşımı Açısından Start-up Teorileri.....	182
1.4.2.3. Yönetim Yaklaşımı Açısından Start-up Teorileri.....	184
1.4.3. Start-up Genel Yaşam Döngüsü	185
1.4.3.1. Start-up Öncesi Aşama-Doğum	187
1.4.3.2. Start-up Aşaması-Yaşam.....	193
1.4.3.3. Büyüme-ıkış Aşaması.....	202
1.4.4. Start-up Başarısını Etkileyen Faktörler.....	204
1.4.4.1. Girişimcilik Faktörleri.....	205
1.4.4.2. Çevresel Faktörler.....	207
1.4.4.3. Stratejik Faktörler.....	209
1.4.5. Start-up Ekosistemi.....	210
1.4.5.1. Kültür.....	211
1.4.5.2. Üniversiteler-Eğitim-Araştırma.....	213
1.4.5.3. İnsan Sermayesi/Kaynağı.....	215
1.4.5.4. Destek Kurumlar.....	218
1.4.5.4.1. Kuluçka (İnkübasyon) Merkezleri.....	219
1.4.5.4.2. Hızlandırıcılar/Hızlandırma Programları.....	221
1.4.5.4.3. Ortak alışma Alanları ve Mentorlar.....	223
1.4.5.5. Politika.....	223
1.4.5.6. Büyük İşletmeler.....	226
1.4.5.7. Pazar.....	228
1.4.5.8. Finans.....	229
1.4.5.9. Medya.....	238
1.4.6. Küresel Start-up Ekosistemi.....	242
1.4.6.1. Performans.....	245
1.4.6.2. Fonlama.....	246
1.4.6.3. Pazar Erişimi.....	247
1.4.6.4. Bağlantılılık.....	247

1.4.6.5. Yetenek ve Tecrübe	248
1.4.7. Avrupa Start-up Ekosistemine Genel Bakış	249

İkinci Bölüm

TÜRKİYE START-UP EKOSİSTEMİ VE PAYLAŞIM EKONOMİSİ

PAZARINA DAİR İNCELEME.....	253
2.1. TÜRKİYE START-UP EKOSİSTEMİ	253
2.2. TÜRKİYE START-UP EKOSİSTEMİNİN GELİŞİMİ	257
2.2.1. Ön Yükleme (Boostrapping Era) Dönemi	257
2.2.2. Öğrenme (Learning Era) Dönemi	258
2.2.3. Deneyim (Experienced Era) Dönemi	259
2.2.4. Pandemi Sonrası (Post-pandemic Era) Dönem	262
2.3. TÜRKİYE START-UP EKOSİSTEMİNDE DEVLETİN ROLÜ	263
2.4. TÜRKİYE START-UP EKOSİSTEMİNİN BİLEŞENLERİ.....	269
2.4.1. Türkiye Start-up Ekosisteminde Finansman.....	271
2.4.2. Türkiye Start-up Ekosisteminde Destekler	280
2.4.3. Türkiye Start-up Ekosisteminde Teknoparklar	285
2.4.4. Türkiye Start-up Ekosisteminde Etkinlikler ve Kültür	288
2.5. TÜRKİYE START-UP EKOSİSTEMİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİNE İLİŞKİN İNCELEMELER	289
2.5.1. Yatırımlar Açısından Paylaşım Ekonomisi Start-up'ları	290
2.5.2. İkincil İşlemler ve Satışlar Açısından Paylaşım Ekonomisi Start-up'ları.....	294
2.5.3. Toplam Anlaşmalar Açısından Paylaşım Ekonomisi Start-up'ları.....	297
2.6. TÜRKİYE'DE SEKTÖRLERE GÖRE PAYLAŞIM EKONOMİSİNE KATILIM.....	303
2.6.1. Ulaşım Açısından Paylaşım Ekonomisine Katılımı	303
2.6.2. Boş Alan/Konalama Açısından Paylaşım Ekonomisine Katılımı	308
2.6.3. Finansal Açısından Paylaşım Ekonomisine Katılımı.....	312

2.6.4. Eğitim Açısından Paylaşım Ekonomisine Katılımı	314
2.7. TÜRKİYE START-UP EKOSİSTEMİ VE PAYLAŞIM EKONOMİSİNE DAYALI İNCELEMeye İLİŞKİN SONUÇLAR.....	317
SONUÇ.....	319
KAYNAKÇA.....	321

KAYNAKÇA

- Acs, Z.J., Audretsch, D.B. ve Lehmann, E.E. (2013). The Knowledge Spillover Theory of Entrepreneurship. *Small Business Economics*. 41 (4): 757-774.
- Acs, Z.J., Autio, E. ve Szerb, L. (2014). National Systems of Entrepreneurship: Measurement Issues and Policy Implications. *Research Policy*. 43 (3): 476-449.
- Acs, Z., Carlsson J.B. ve Karlsson, C. (1999). *The Linkages Among Entrepreneurship, SMEs and the Macroeconomy*. Entrepreneurship, Small & Medium-sized Enterprises and the Macroeconomy, Cambridge: Cambridge University Press: 3-4.
- Acs, Z.J. ve Szerb, L. (2007). Entrepreneurship, Economic Growth and Public Policy. *Small Business Economics*. 28, 2-3: 109-122.
- Ağca, V. ve Yoruk, D. (2006). Bağımsız Girişimcilik ve İç Girişimcilik Arasındaki Farklar: Kavramsal Bir Çerçeve. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, IIBF Dergisi*. 8 (2): 155-173.
- Ahi, G. (2016). Gig Ekonomisi. *Digital Age*. <https://digitalage.com.tr/makale/gig-ekonomisi-i/>. Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Airbnb. (2016). Airbnb and the Rise of Millennial Travel. 1-. <https://www.airbnbcitizen.com/wp-content/uploads/2016/08/MillennialReport.pdf>. Erişim Tarihi: 13.10.2022.
- Albinsson, P.A. ve Perrera, B.Y. (2012). Alternative Marketplaces in the 21st Century: Building Community through Sharing Events. *Journal of Consumer Behaviour*. 11 (4): 303-315.
- Aldrich, H.E. ve Martinez, M.A. (2001). Many Are Called, But Few Are Chosen: An Evolutionary Perspective for the Study of Entrepreneurship. *Entrepreneurship: Theory and Practice*. 25: 41-58.
- Aoyama, Y. (2009). Entrepreneurship and Regional Culture: The Case of Hamamatsu and Kyoto, Japan. *Regional Studies*. 43 (3): 495-512.

- Andersson, M., Hjalmarsson, A. ve Avital, M. (2013). Peer-to-peer Service Sharing Platforms: Driving Share and Share Alike on a Mass-scale. *Thirty Fourth International Conference on Information Systems*. Milan: 1-16.
- Anthony, D., Smith, S.W. ve Williamson, T. (2019). Reputation and Reliability in Collective Goods: The Case of the Online Encyclopedia Wikipedia. *Rationality and Sociality*. 21 (3): <https://doi.org/10.1177/1043463109336804>.
- Armstrong, M. (2006). Competition in Two-sided Markets. *RAND Journal of Economics*. 37 (3): 668-691.
- Aronsson, M. (2004). Education Matters – But Does Entrepreneurship Education? An Interview with David Birch. *Academy of Management Learning and Education*. 3 (3): 289-292.
- Atkins. (2018). Gen Z Emerging Talent Report. file:///Users/tubaulastiran/Downloads/SNC-L%20GenZ%20Full%20Report%202018%20Low Res-1.pdf. Erişim Tarihi: 11.10.2022.
- Audretsch, D. ve R. Thurik .(2004). A model of the Entrepreneurial Economy, *International Journal of Entrepreneurship Education*. 2(2), 143-166.
- Autio, E. (2007). *GEM 2007 Report on High-Growth Entrepreneurship*. GERA, Londra: GEM Global Reports.
- Autio, E., Kronlund, M. ve Kovalainen, A. (2007). *High-Growth SME Support Initiatives in Nine Countries: Analysis, Categorization, and Recommendations*. Finnish Ministry of Trade and Industry.
- Autio, E., Sapienza, H.J., ve Almeida, J.G. (2000). Effects of Age at Entry, Knowledge Intensity, and Imitability on International Growth. *The Academy of Management Journal*. 43(5): 909–924. <https://doi.org/10.2307/1556419>.
- Avital, M., Andersson, M., Nickerson, J., Sundararajan, A., Alystyne, M.V. ve Verhoeven, D. (2014). The Collaborative Economy: A Disruptive Innovation or Much Ado about Nothing? *Thirty Fifth International Conference on Information Systems*, Auckland.
- Ashford, N. (2009). *Özgür Toplumun İlkeleri*, Liberte Yayınları.

- Axa. (2018). BlaBlaCar and AXA Launch First-of-Its-Kind Ridesharing Insurance Product. <https://www.axa.com/en/press/press-releases/blablacar-insurance-ridesharing>. Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Balboni, B., Bortoluzzi, G., Tivan, M., Tracogna, A. ve Venier, F. (2014). The Growth Drivers of Start-up Firms and Business Modelling: A First Step toward a Desirable Convergence. *Management, University of Primorska, Faculty of Management Koper*. 9(2):131-154.
- Bardhi, F. ve Eckhardt, G. (2012). Access-Based Consumption: The Case of Car Sharing, *Journal of Consumer Research*. 39(4): 881–898.
- Barry, J.M. ve Caron, P.L. (2015). Tax Regulation, Transportation Innovation, and the Sharing Economy. *University of Chicago Law Review*. 82 (1): 69.
- Barton C. ve Lischeron J. (1991). Defining Entrepreneurship. *Journal of Small Business Management*. 29: 45-61.
- Başaran, F. (2004). Enformasyon Toplumu Politikaları ve Gelişmekte Olan Ülkeler. *İletişim Araştırmaları*. 2 (2): 7-31.
- Batool, M., Ghulam, H., Hayat, M.A., Naeem, M.Z., Ejaz, A., İmran, Z.A., Spulbar, C., Birau, R. ve Gorun, T.H. (2021). How COVID-19 Has Shaken the Sharing Economy? An Analysis Using Google Trends Data. *Economic Research*. 34 (1): 2374-2386.
- Baum, J., Locke, E. ve Smith, K.G. (2001). A Multidimensional Model of Venture Growth. *Academy of Management Journal*. 44 (2): 292-303.
- Baumol, W.J. (1990). Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive. *Journal of Political Economy*. 98 (5): 893-921.
- Bayrasli, E. (2016). Startup Turkey, in Its 8th Year, Reveals a Vibrant Turkish Startup Ecosystem. *Tech Crunch*. <https://techcrunch.com/2016/03/07/startup-turkey-in-its-8th-year-reveals-a-vibrant-turkish-startup-ecosystem/>. Erişim Tarihi: 30.10.2022.
- Beccattini, G. (1990). *The Marshallian Industrial District as a SocioEconomic Notion*. In *Industrial Districts and InterFirm Cooperation*.
- Bell, D. (1973). *The Coming of Post Industrial Society*. New York: Basic Books.
- Bell, D. (1999/1976). *The Coming of Post Industrial Society. Modernity, Critical Concepts*, Malcolm Waters. London & New York: Routledge. 4: 213-224.

- Belk, R. (2007). Why not Share Rather Than Own? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 611 (1): 126-140.
- Belk, R. (2010). Sharing. *Journal of Consumer Research*. 36(5), 715–734.
- Belk, R. (2014). Sharing Versus Pseudo-Sharing in Web 2.0. *Anthropologist*, 18 (1): 7-23.
- Benkler, Y. (2004). Sharing Nicely: On Shareable Goods and the Emergence of Sharing as a Modality of Economic Production. *Yale Law Journal*. 114: 273-358.
- Bernays, E. (1928/2005). *Propaganda*. Brooklyn, NY: Ig Publishing.
- Bethell, T. (1988). *The Noblest Triumph: Property and Prosperity Throughout the Ages*, New York, St. Martin's Press.
- Beyer, M. ve Laney, D. (2012). The Importance of 'Big Data': A Definition. Gartner. <https://www.gartner.com/en/documents/2057415>. Erişim Tarihi: 18.05.2022.
- Bhidè, A. (2000). *The Origin and Evolution of New Businesses*. Oxford: Oxford University Press.
- Blank, G.S. (2006). The Four Steps to the Epiphany. Second Edition. Chapter 2: The Path to Epiphany. Printed by Lulu.com. https://web.stanford.edu/group/e145/cgi-bin/winter/drupal/upload/handouts/Four_Steps.pdf. Erişim Tarihi: 21.12.2021.
- Blank, G.S. (2010). What's A Startup? First Principles. <https://steveblank.com/2010/01/25/whats-a-startup-first-principles/> Erişim Tarihi: 13.10.2020.
- Blank, G.S. ve Dorf, B. (2012). *The Startup Owner's Manual: The Step-by-Step Guide for Building a Great Company*. Pennsauken: BookBaby.
- Blank, G.S. (2013a). *The Four Steps to the Epiphany*. K & S Ranch Publisher.
- Blank, S. (2013b). Why the Lean Start-up Changes Everything. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2013/05/why-the-lean-start-up-changes-everything>. Erişim Tarihi: 18.10.2020.
- Botsman, R. ve Rogers, R. (2010). *What's Mine is Yours: How Collaborative Consumption is Changing the Way We Live*. HarperCollins Business.
- Botsman, R. (2013a). *The Sharing Economy Lacks a Shared Definition*. Fast Company.

- Botsman, R. (2013b). Evolotuion of My Theories. *SlideShare*.
https://www.slideshare.net/RBotsman/evolution-of-theories-2010-present?qid=818e0e20-b5d2-4050-90df-afb5e37dcc9a&v=&b=&from_search=1. Erişim Tarihi: 18.10.2022.
- Braudel, F. (1992). *Capitalism & Civilization*. California: University of California Press.
- Bridge, S., O'Neil, K. ve Cromie, S. (1998). *Understanding Enterprise, Entrepreneurship and Small Business*. Macmillan Business Press.
- Broughton, A., Green, M., Rickard, C., Swift, S., Eichhorst, W., Tobsch, V., Magda, I., Lewandowski, P., Keister, R., Jonaviciene, D., Ramos Martín, N. E., Valsamis, D. ve Tros, F. (2016). Precarious Employment in Europe: Patterns, Trends and Policy Strategies: European Parliament. *Directorate-General for Internal Policies*. Policy Department A: Economic and Scientific Policy.
- Bruegel. (2016). The Sharing/Collaborative Economy. <https://www.bruegel.org/event/sharingcollaborative-economy>. Erişim Tarihi: 07.05.2022.
- Burns, P. (2016). *Entrepreneurship and Small Business: Start-up, Growth and Maturity*. Palgrave New York.
- Business Insider. (2014). What is a Startup Definition. <https://www.businessinsider.com/what-is-a-startup-definition-2014-12>. Erişim Tarihi: 17.12.2021.
- Busenitz, W.L., Carolina G. ve Jennifer W.S. (2000). Country Institutional Profiles: Unlocking Entrepreneurial Phenomena. *Academy of Management Journal*. 43 (5): 994-1004.
- Bygrave, W.D. ve Hofer, C.W. (1992). Theorizing about Entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practise*. 16 (2): 13-22.
- Cambridge. (2022). Business Model Definition. *Cambridge Dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/business-model>. Erişim Tarihi: 30.09.2022.
- Cantillon, R. (1755). *Essai Sur La Nature du Commerce en Général, History of Economic Thought Books*, McMaster University Archive for the History of Economic Thought.
- Carayannis, E.G. ve Von Zedtwitz, M. (2005). Architecting GloCal (global-local), Real-Virtual Incubator Networks (G-RVIn) as Catalysts and Accelerators of Entrepreneurship in Transitioning and Developing Economies: Lessons Learned and Best Practices from Current Development and Business Incubation Practices. *Technovation*. 25: 95-110.

- Carree, M. ve Thurik, R. (2005). Understanding The Role of Entrepreneurship For Economic Growth. *Discussion Papers on Entrepreneurship, Growth and Public Policy*. Max Planck Institute, 1-11.
- Carree, M.A. ve Thurik, A.R. (2010). The Impact of Entrepreneurship on Economic Growth. *Handbook of Entrepreneurship Research*. 557-594.
- Carter, N.M., Gartner, W.B., ve Reynolds, P. (1996). *Exploring Start-up Event Sequences*. *Journal of Business Venturing*. 11 (3): 151-166.
- Carter, N.M., Gartner, W.B., Shaver, K.G. ve Gatewood E.J. (2003). The Career Seasons of Nascent Entrepreneurs. *Journal of Business Venturing*. 18 (1): 13-39.
- Casson, M. (1982). *The Entrepreneur: An Economic Theory*. Totowa: Barnes & Noble Books.
- Castells, M. (1997). *The Rise of the Network Society: The Information Age. Economy, Society and Culture*, Blackwell Publishers.
- Castells, M. (2005/2013). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. Birinci Cilt: Ağ Toplumunun Yükselişi, Çev. Ebru Kılıç, 3.bsk, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CBC. (2015). Airbnbers and Uber Drivers Be Warned: Your Income is Taxable. <https://www.cbc.ca/news/business/taxes/airbnbers-and-uber-drivers-be-warned-your-income-is-taxable-1.2969158>. Erişim Tarihi: 09.09.2020.
- Ceylan A. ve Demircan N. (2001). Girişimciliği Etkileyen Faktörler ile Girişimci Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkilere Yönelik Bir Araştırma, *9.Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, İstanbul.
- Chauan, D.S. (1952). *Agricultural Economics*. Hindistan: Modern Press.
- Chen, T. ve Chen, S.H. (2001). Global Production Networks and Local Capabilities. *East-West Center Working Papers*, Economic Series.15.
- Cheng, D. (2014). *Is Sharing Really Caring?* MIT Center for Civic Media. Boston: MIT Press.
- Cherrier, H. ve Murray, J.B.B. (2007). Reflexive Dispossession and the Self: Constructing a Processual Theory of Identity. *Consumption Markets and Culture*. 10 (1): 1-29.
- Chesbrough. H. (2010). Business Model Innovation: Opportunities and Barriers. *Long Range Planning*. 43 (2-3): 354-363.
- Christofidis, C. ve Debande, O. (2001). *Financing Innovative Firms through Venture Capital*. European Investment Bank.

- Cho, Y. ve McLean, G. N. (2009). Successful IT Start-ups' HRD practices: Four cases in South Korea. *Journal of European Industrial Training*. 33 (2): 125-141.
- Choi, S.Y., Stahl, D.O. ve Whinston, A.B. (1997). *The Economics of Electronic Commerce*. London: Macmillan.
- Choi, H. R., Min J.C., Kangbae L., Soon G. H. ve Chae, R. W. (2014). The Business Model for the Sharing Economy between SMEs. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 11: 625- 634.
- Clarysse, B., Wright, M., Bruneel, J., ve Mahajan, A. (2014). Creating Value in Ecosystems: Crossing the Chasm Between Knowledge and Business Ecosystems, *Research Policy*. 43 (7): 1164-1176.
- Cohen, B. ve Kietzman, J.H. (2014). Ride On! Mobility Business Models for the Sharing Economy. *Organization and Environment*. 27: 279-296.
- Cohen, S. ve Hochberg, Y.V. (2014). Accelerating Startups: The Seed Accelerator Phenomenon.
- Cohen, M. ve Sundararajan, A. (2015). Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy. *University of Chicago Law Review Online*: 82 (1): 116-133.
- Coleman J.C. (1990). *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts.
- Companies Market Cap. (2022). *Largest Companies by Market Cap*. <https://companiesmarketcap.com/>. Erişim Tarihi: 12.11.2022.
- Crisuolo, C., Gal, P. ve Menon, C. (2014). *The Dynamics of Employment Growth: New Evidence from 18 Countries*. No 14. OECD Science, Technology and Industry Policy Papers from OECD Publishing.
- Cronin, C. ve MacLaren, I. (2018). Conceptualising OEP: A Review of Theoretical and Empirical Literature in Open Educational Practices. *Open Education Global Conference Selected Papers*. 10 (2): 127-143.
- Crunchbase. (2019). The Ultimate Guide to Raise Capital for a Startup. Crunchbase. <http://about.crunchbase.com/wp-content/uploads/2019/10/Ultime-guie-raising-startup-capital.pdf>. Erişim Tarihi: 21.03.2021.
- Crunchbase. (2022). Turkey Startups. *Crunchbase*. <https://www.crunchbase.com/hub/turkey-startups>. Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- Cusumano, M.A. (2015). How Traditional Firms Must Compete in the Sharing Economy. *Communication of The ACM*. 58 (1): 32-34.

- Colak, T. ve Yıldırım, R. (2016). Are Turkish Start-ups the Next Big Thing? *Holland Innovation Network & Netherlands Foreign Investment Agency*. https://www.rvo.nl/sites/default/files/2017/01/Startup_Turkey.pdf. Erişim Tarihi: 21.10.2022.
- Damgacıoğlu, M. H. ve Uygun, R. (2011). Girişimcilik Paradigmasında Dönüşüm: Deneyime Dayalı Girişimci Türleri Üzerine Teorik bir Değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 6(2).
- Datareportal. (2022a). Digital in Turkey 2022 Report. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-turkey>. Erişim Tarihi: 23.10.2022.
- Datareportal. (2022b). Digital in World 2022 Report. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-october-global-statshot>. Erişim Tarihi: 23.10.2022.
- De Graaf, J., Wann, D. ve Naylor T.H. (2014). *Affluenza: The All-Consuming Epidemic*, San Francisco: Berrett-Koehler Publishers Inc.
- De Grave, A. (2014). *The Sharing Economy: Capitalism's Last Stand? Our World*. <https://ourworld.unu.edu/en/the-sharing-economy-capitalisms-last-stand>. Erişim Tarihi: 03.06.2019.
- De Groen, W. ve Maselli, I. (2016). The Impact of the Collaborative Economy on the Labour Market (June 3, 2016). *CEPS Special Report No. 138*. <https://ssrn.com/abstract=2790788>. Erişim Tarihi: 14.03.2020.
- De Roover. (1963). *The Rise and Decline of the Medici Bank (1397-1494)*. Boston: 1963.
- Dellarocas, C. (2010). Designing Reputation Systems for the Social Web. *Boston U. School of Management Research Paper*. No. 2010-18.
- Deloitte. (2015). Review of the Collaborative Economy in NSW. *Deloitte*. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/au/Documents/Economics/deloitte-au-economics-review-collaborative-economy-nsw-190116.pdf>. Erişim Tarihi: 22.05.2022.
- Deloitte. (2019). The Deloitte Global Millennial Survey 2019. <https://www2.deloitte.com/cn/en/pages/about-deloitte/articles/2019-millennial-survey.html>. Erişim Tarihi: 29.09.2022.
- Demsetz, H. (1967). Towards Theory of Property Rights. *American Economic Assosation*. 27 (2): 347-359.
- Dervojeda, K., Verzijl, D., Nagtegaal, F., Lengton, M., Rouwmaat, E. ve Monardini, E. (2013). *The Sharing Economy: Accessibility Based Business Models for Peer-to-Peer Markets*. Brüksel: European Commission Business Innovation Observatory.

- Destatis. (2021). World Urbanization Prospects. <https://www.destatis.de/EN/Themes/Countries-Regions/International-Statistics/Data-Topic/Population-Labour-Social-Issues/DemographyMigration/UrbanPopulation.html>. Erişim Tarihi: 06.09.2021.
- DHL. (2022). *The Logistics Trend Radar*. DHL Trend Research. <https://www.dhl.com/content/dam/dhl/global/csi/documents/pdf/csi-logistics-trend-radar-6-dhl.pdf>. Erişim Tarihi: 29.09.2022.
- Dillahunt, T.R. ve Malone, A.R. (2015). *The Promise of the Sharing Economy Among Disadvantaged Communities*. In Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems: 2285-2294.
- Dodd, S.D. ve Anderson A.R. (2007). *Mumpsimus and the Mything of the Individualistic Entrepreneur*. International Small Business Journal: 25: 341-360.
- Doloreux, D. (2003). Regional Innovation Systems in the Periphery: The Case of the Beauce in Québec Canada. *International Journal of Innovation Management*. 7 (1): 67-94.
- Döm, S. (2006). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Drucker. P. (1993). *New Realities*. Mandarin Press.
- Durkheim E. (1964). *The Division of Labor in Society*. New York: Free Press of Glencoe.
- Duygulu, E. (2008). Algılanan Kurumsal Görünüm, Proaktif Kişilik Özelliği ve İş Kurma (Girişimcilik) Tutumu: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10(2):95-120.
- Dyal-Chand, R. (2015). Regulating Sharing: The Sharing Economy as an Alternative Capitalist System. *Tulane Law Review*. 90 (2): 241- 309.
- EarthThecling. (2013). Collaborative Consumption Services. <http://earthtechling.com/2013/09/9UcollaborativeUconsumptionUserservicesUyouveUgotUtoUtry/>. Erişim Tarihi: 13.03.2020.
- EBSCO. (2022). Erişim Tarihi 13 Ekim 2022, <https://essential.ebsco.com/search/eds?query=sharing%20economy&searchfield=TI>.
- Ehrenhard, M., Wijnhoven, F., van den Broek, T., ve Zinck Stagno, M. (2017). Unlocking How Start-ups Create Business Value with Mobile Applications: Development of an App-enabled Business Innovation Cycle. *Technological Forecasting and Social Change*. 115: 26–36.

- Elinor, O. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge, UK and New York, NY: Cambridge University Press.
- Er, P.H. (2013). Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadi Düşüncedeki Yeri: Joseph A. Schumpeter. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 29: 75-86.
- Ercan, F. (2001). *Toplumlar ve Ekonomiler*. İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Ercan, S. ve Gökdeniz İ. (2009). Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan. *Bilig Bahar*: 49.
- Ert, E., Fleischer, A. ve Magen, N. (2016). Trust and Reputation in the Sharing Economy: The Role of Personal Photos on Airbnb. *Tourism Management*. 55: 62-73.
- Europa Automobilbarometer. (2014). *Der Pkw in Der Mobilität- Landschaft von Morgen*. http://www.automobilbarometer.com/Automobilbarometer_2014.pdf. Erişim Tarihi: 18.07.2021.
- Etzkowitz, H. (1983). Entrepreneurial Scientists and Entrepreneurial Universities in American Academic Science. *Minerva*. 21: 198-233. <https://doi.org/10.1007/BF01097964>.
- Fang, D. (2016). Dry Powder and Short Fuses: Private Equity Funds in Emerging Markets. *Journal of Corporate Finance*. 59: 48-71.
- Feld, B. (2012). *Startup Communities: Building an Entrepreneurial Ecosystem in Your City*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Feldman, M.P. (2014). The Character of Innovative Places: Entrepreneurial Strategy, Economic Development, and Prosperity. *Small Business Economics*. 43 (1): 9-20.
- Feldman, M., Francis, J. ve Bercovitz, J. (2005). Creating a Cluster While Building a Firm: Entrepreneurs and the Formation of Industrial Clusters. *Regional Studies*. 39 (1): 129-141.
- Feldman, M. ve Zoller, T.D. (2012). Dealmakers in Place: Social Capital Connections in Regional Entrepreneurial Economies. *Regional Studies*. 46(1): 23-37.
- Felson, M. ve Speath, J.L. (1978). Community Structure and Collaborative Consumption: A Routine Activity Approach. *American Behavioral Scientist*. 21 (4): 614.
- Filion, L.J. (1997). From Entrepreneurship to Entrepreneurology. *42nd World Conference*. San Francisco: 21-24: 176-192.

- Franckx, L. (2016). Future Trends in Mobility: The Rise of the Sharing Economy and Automated Transport. Mind Sets, European Union's Horizon (2020). http://www.mind-sets.eu/wordpress/wp-content/uploads/2017/05/D3.3_ANNEXA.pdf. Erişim Tarihi: 12. 05. 2022.
- Freeman, C. ve Soete, L. (1997). *The Economics of Industrial Innovation, Massachusetts Institute of Technology*. İngiltere: MIT Press.
- Freeman, J.H. ve Audia, P.G. (2006). Community Ecology and the Sociology of Organizations. *Annual Review of Sociology*. 32 (1): 145-169.
- Frenken, K. ve Schor, J. (2017). Putting the Sharing Economy into Perspective. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. 32: 3-10.
- Frenken, K., Meelen, T., Arets, M. ve Van de Glind, P. (2015). Smarter Regulation for the Sharing Economy. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/science/political-science/2015/may/20/smarter-regulation-for-the-sharing-economy>. Erişim Tarihi: 16. 06. 2022.
- Fritsch, M. (2013). New Business Formation and Regional Development – A Survey and Assessment of the Evidence. *Foundations and Trends in Entrepreneurship*. 9: 249-364.
- FTC. (2016). *The Sharing Economy*. Kasım 2016: Federal Trade Commission Staff Report.
- Galbreth, M.R., Ghosh, B.P. ve Shor, M. (2011). Social Sharing of Information Goods: Implications for Pricing and Profits. *Marketing Science* 31(4). DOI:10.2307/41687949.
- Gansky, L. (2010). *The Mesh: Why the Future of Business is Sharing*. Brentford: Portfolio Penguin Press.
- Garcia, H. (2013). Consumption 2.0. *Futurist*, 47(1), 6-8.
- Gartner, W.B. (1985). A Conceptual Framework for Describing the Phenomenon of New Venture Creation. *Academy of Management Review*. 10 (4): 694-706.
- Gartner, W. ve Carter, N.M. (2003). *Entrepreneurial Behavior and Firm Organizing Processes*. Z.J. Acs and D.B. Audretsch (eds.), Handbook of Entrepreneurship Research. Great Britain: 2003 Kluwer Law International.195-221.
- Gazbir, Karbon Emisyon Raporu (2016). Erişim Tarihi: (13.07.2019). <http://www.gazbir.org.tr/uploads/files/KarbonEmisyonu.pdf>.

- Geron, T. (2013). *Airbnb and The Unstoppable Rise of the Share Economy*. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/tomiogeron/2013/01/23/airbnb-and-the-unstoppable-rise-of-the-share-economy/#258640aae3da>. Erişim Tarihi: (05. 02. 2019).
- Gesing, B. (2017). Sharing Economy Logistics. DHL Customer Solutions & Innovation. https://ftp.idu.ac.id/wp-content/uploads/ebook/ip/BUKU%20LOGISTIK%204.0/DHL/DHLTrend_Report_Sharing_Economy.pdf. Erişim Tarihi: 23.05.2022.
- Ghezzi, A., Gastaldi, L., Lettieri, E., Martini, A., ve Corso, M. (2016). A Role for Startups in Unleashing the Disruptive Power of Social Media. *International Journal of Information Management*. 36(6). 1152-1159. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2016.04.007>.
- Giardino, C., Wang, X. ve Abrahamsson, P. (2014). Why Early-Stage Software Startups Fail: A Behavioral Framework. *International Conference of Software Business*. 27-41.
- GMI. (2021). Car Sharing Market Size. *Global Market Insight*. <https://www.gminsights.com/industry-analysis/carsharing-market>. Erişim Tarihi: 14.04.2022.
- Golman, J. (2014). Exit Strategy: Why Secondary Deals Are Becoming First Choice. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/jeffgolman/2014/05/20/exit-strategy-why-secondary-deals-are-becoming-first-choice/?sh=4fcb739c39ea>. Erişim Tarihi: 13.06.2022.
- Goodwin, N., Nelson, J.A., Ackerman, F. ve Weiskopf, T. (2008). *Consumption and the Consumer Society*. Tel Aviv. Tufts University Global Development and Environment Institute.
- Graham, P. (2014). Before the Startup. *Paul Graham*. <http://www.paulgraham.com/before.html>. Erişim Tarihi: 24.02.2021.
- Graves, W.D. (1994). *The Portable MBA in Entrepreneurship*. John Wiley & Sons.
- Grifoni, P., D'Andrea, A. Ferri, F., Guzzo, T., Felicioni, M.A., Praticò, C. ve Vignoli, A. (2018). Sharing Economy: Business Models and Regulatory Landscape in the Mediterranean Areas. *International Business Research, Canadian Center of Science and Education*: 11(5), pages 62-79.
- Goudin, P. (2016). *The Cost of Non-Europe in the Sharing Economy*. Brüksel: EPRS/European Parliamentary Research Service.

- Grybaite, V. ve Stankeviciene, J. (2016). Motives for Participation in the Sharing Economy – Evidence from Lithuania. *Ekonomia i Zarzadzanie* 8 (4): 7-18.
- Gusfield J.R. (1975). *The Community: A Critical Response*. New York: Harper Colophon.
- Habibi, M. R., Davidson, A. ve Laroche, M. (2017). What Managers Should Know About the Sharing Economy. *Business Horizons*. 60, 1: 113-121.
- Hamari, J. ve Kovisto, J. (2015). Why People Use Gamification Services. *International Journal of Information Management*: 35 (4): 419-431.
- Hamari, J., Sjöklint, M. ve Ukkonen, A. (2016). The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology*. 67(9): 2047-2059.
- Hall, J.V. ve Krueger, A.B. (2015). An Analysis of the Labor Market for Uber's Driver-Partners in the United States. *IRS Working Papers*. 71 (3): 1-27.
- Hannan, M.T., ve Freeman, J. (1977). The population Ecology of Organizations. *American Journal of Sociology*. 82 (5): 929-964.
- Hannan, M.T., ve Freeman, J. (1984). Structural Inertia and Organizational Change. *American Sociological Review*. 49 (2):149-164
- Hars, A. ve Ou, S. (2001). Working for Free? Motivations of Participating in Open Source Projects. *Computer Science*. Proceedings of the 34th Annual Hawaii International Conference on System Sciences. Hawaii. DOI:10.1109/HICSS.2001.927045.
- Hawksworth, J. and Vaughan, R. (2014). *The Sharing Economy-Sizing the Revenue Opportunity*. PricewaterhouseCoopers.
- Hébert, R. F. ve Link, (1982). *The Entrepreneur*. New York: Praeger.
- Hebert, R.F. ve Link, A. (2006). The Entrepreneur as Innovator. *The Journal of Technology Transfer*. 31(5): 589-597.
- Heimans, J. ve Timms, H. (2014). Understanding “New Power”. *Harvard Business Review*. Erişim Tarihi: 1 Haziran 2022. <https://hbr.org/2014/12/understanding-new-power>.
- Heinrichs, H. (2013). Sharing Economy: A Potential New Pathway to Sustainability. *Gaia-ecological Perspectives for Science and Society*. 22: 228-231.

- Heinrichs, H. ve Grunenberg, H. (2013). Sharing Economy: Towards a New Culture of Consumption? *Centre for Sustainability Management*. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/42748/ssoar-2012-heinrichs_et_al-Sharing_Economy_Auf_dem.pdf?sequence=1
- Hennig-Thurau, T., Henning, V. ve Sattler, H. (2007). Consumer File Sharing of Motion Pictures. *Journal of Marketing*. 71 (4): 1-18.
- Henrekson, M. ve Davidsson, P. (2002). Determinants of the Prevalence of Start-Ups and High-Growth Firms. *Small Business Economics*. 19 (2).
- Herte, A.D. (2017). SMEs and Start-Ups. Importance and Support Policies in European Union and Romania. *Published in: Proceedings of the 8th Conference of Doctoral Students in Economic Sciences*. 5: 56-60.
- Hisrich, R. ve Peters, M. (2001). *Entrepreneurship*. 5th Edition, McGraw-Hill Higher.
- Hojeige, J. (2020). The Average Age Of A Successful Startup Founder Is 45. *Entrepreneur Middle East*. <https://www.entrepreneur.com/en-ae/entrepreneurs/the-average-age-of-a-successful-startup-founder-is-45/345884>. Erişim Tarihi: 21.10.2021.
- Holcombe, R.G. (1998). Entrepreneurship and Economic Growth. *Quarterly Journal of Austrian Economics*. 1: 45-62.
- ILO. (2022). World Employment and Social Outlook – Trends 2022. <https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/trends2022/lang--en/index.htm>. Erişim Tarihi: 09.10.2022.
- Investopedia. (2022). Startups. <https://www.investopedia.com/startups-4689823>. Erişim Tarihi 09.09.2022.
- Investopedia. (2016). Startup Definition. <http://www.investopedia.com/terms/c/cryptocurrency.asp>. Erişim Tarihi: 13.05.2021.
- Isenberg, D.J. (2010). How to Start an Entrepreneurial Revolution. *Harvard Business Review*. 88(6): 40-50.
- Isenberg, D.J. (2011a) Introducing the Entrepreneurship Ecosystem: Four Defining Characteristics. *Forbes*. <http://www.forbes.com/sites/danisenberg/2011/05/25/introducing-the-entrepreneurshipecosystem-four-defining-characteristics/>. Erişim Tarihi: 30.02.2020.
- Isenberg, D. (2011b). The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship. *Institute of International and European Affairs*, Dublin, İrlanda, 12 Mayıs 2011: 1-13.

- Isenberg, D. (2013). When Big Companies Fall, Entrepreneurship Rises. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2013/03/when-big-companies-fall-entrep>. 23.04.2022.
- Isenberg, D.J. (2016). Applying the Ecosystem Metaphor to Entrepreneurship: Uses and Abuses. *The Antitrust Bulletin*. 61(4): 564-573. <https://doi.org/10.1177/0003603X16676162>.
- İnce, S.T. (2017). Girişim Sermayesi Finansman Aşamaları. *Startup Hukuku*. <https://startiphukuku.com/girisim-sermayesinde-finansman-asamalari/>. Erişim Tarihi: 21.01.2022.
- Jarvis Accelerator. (2016). Social Media For Startup Ecosystem. <https://jaarvisaccelerator.com/social-media-startup-ecosystem-2/>. Erişim Tarihi: 12.04.2020.
- Johal, S. ve Zon, N. (2015). Policymaking for the Sharing Economy: Beyond Whack-A-Mole. *Mowat Publication*. 106: 1-26.
- John, N.A. (2013). The Social Logics of Sharing. *The Communication Review*. 16 (3), 113-131.
- Johns, T. ve Gratton, L. (2013). The Third Wave of Virtual Work. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2013/01/the-third-wave-of-virtual-work>. Erişim Tarihi: 13. 04.2022.
- Kaplan, S.N., Sensoy, B.A. ve Stromberg, P. (2009). Should Investors Bet on the Jockey or the Horse? Evidence from the Evolution of Firms from Early Business Plans to Public Companies. *The Journal of Finance*. 64 (1): 75-115.
- Kaplan, A. ve Haenlein M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons*. 53 (1): 59-68.
- Karagöz, K. (2016). Girişimcilik-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Analiz. *JED/GKD*. 11(2), 265-292.
- Kathan, W., Matzler, K. ve Veider, V. (2016). The Sharing Economy: Your Business Model's Friend or Foe? *Kelly School of Business*. 59 (6): 663-672.
- Katz, J., ve Gartner, W.B. (1988). Properties of Emerging Organizations. *Academy of Management Review*. 13 (3): 429-441.
- Kawasaki, G. (2004). *The Art of the Start: The Time-Tested, Battle-Hardened Guide for Anyone Starting Anything*. Brandford: Portfolio Publisher.

- Kelley, D., Bosma, N. ve Amorós, J.E. (2011). Global Entrepreneurship Monitor: 2010 Global Report. <http://www.gemconsortium.org/docs/download/266>. Erişim Tarihi: 21.12.2020.
- Kenney, M. and Zysman, J. (2016). The Rise of the Platform Economy. *Issues in Science and Technology*. 32: 61.
- Kirzner, I. M. (1973). *Competition & Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kirzner, I.M. (1985). *The primacy of Entrepreneurial Discovery. Discovery and the Capitalist Process*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kittur, A., Berstein, M., Nickerson, J. ve Gerber E. (2013). The Future of Crowd Work. *Conference: Proceedings of the 2013 Conference on Computer Supported Cooperative Work*. DOI:10.1145/2441776.2441923.
- Kleeman, F. Voss, G. ve Rieder, K.M. (2008). Crowdfunding. *Science, Technology & Innovation Studies*. 4 (1): 5-26.
- Knight, F.H., (1921). *Risk, Uncertainty and Profit*. University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship.
- Kollmann, T., Stöckmann, C., Linstaedt, J. ve Kensbock, J. (2015). *European Startup Monitor* 2015. <http://europeanstartupmonitor.com/esm/esm-2015/>. Erişim Tarihi: 21.10.2020.
- Koopman, C., Mitchell, M. ve Thierer, A. (2015). The Sharing Economy and Consumer Protection Regulation: The Case for Policy Change. *Business, Entrepreneurship and Law*. 3 (2). 529-537.
- KOSGEB. (2022). KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı. *KOSGEB*. <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6443/kobi-teknoyatirim-kobi-teknolojik-urun-yatirim-destek-programi>. Erişim Tarihi: 13.10.2022.
- Kozinets, R.V. (1999). E-tribalized Marketing?: The Strategic Implications of Virtual Communities of Consumption. *European Management Journal*. 17 (3): 252-264.
- KPMG. (2021). Turkish Startup Investments Review Q1. Karabey, A. ve Kaçmaz Gökhan. KPMG. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2021/04/turkish-startup-investments-q1-2021.pdf>. Erişim Tarihi: 21.10.2022.

- Kranzberg, M. (1986). Technology and History: "Kranzberg's Laws". *Technology and Culture*, 27 (3), 544-560.
- Krejci, M., Cabelkova, I. ve Strielkowski, W. (2015). Factors that Influence the Success of Small and Medium Enterprises in ICT: A Case Study From the Czech Republic. *Verslas Teorija ir Praktika* 16(3):304-315.
- Kumar, K. (2004). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma, Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Landau, C. (2022). What's the Difference Between a Small Business Venture and a Startup?. BPlans. <https://articles.bplans.com/whats-difference-small-business-venture-startup/>. Erişim Tarihi: 12.12.2022.
- Lane, F. C. (2020). *Venice and History: The Collected Papers of Frederic C. Lane*. Johns Hopkins University Press.
- Law, R. (2017). Angel Financing for Entrepreneurs – Early-Stage Funding for Long-Term Success. <https://medium.com/the-saas-growth-blog/from-pre-seed-to-series-c-startup-funding-rounds-explained-f6647156e28b>. Erişim Tarihi: 30.09.2022.
- Lawson, S. (2010). Transumers: Motivations of Non-ownership Consumption. *NA-Advances in Consumer Research*. 37: 842-853.
- Leibenstein, H. (1968). Entrepreneurship and Development. *The American Economic Review*. Papers and Proceedings of the Eightieth Annual Meeting of the American Economic Association. 58 (2): 72-83.
- Leach, J.K. ve Melicher, R.W. (2020). *Entrepreneurial Finance 7th Edition*. Cengage Learning.
- Lederman, O. (2015). Hacking Innovation-Group Dynamics in Innovation Teams. *Ph.D. thesis, Massachusetts Institute of Technology*, Cambridge, MA, USA.
- LeFevre, R. (1966). *The Philosophy of Ownership*. Rampart College.
- Lin, K.Y. ve Lu, H.P. (2011). Why People Use Social Networking Sites: An Empirical Study Integrating Network Externalities and Motivation Theory. *Computers in Human Behavior*. 27 (3): 1152-1161.
- Lindenberg, S. (2001). Social Rationality As a Unified Model of Man (Including Bounded Rationality). *Journal of Management and Governance*. 5: 239-251.
- Lienhard, J.H.H. (2020). Carnegie and Rockefeller. <https://www.uh.edu/engines/epi177.htm>. Erişim Tarihi: 03.04.2020.

- Luchs, M., Naylor, R.W., Rose, R. ve Catlin, J. (2011). Toward a Sustainable Marketplace: Expanding Options and Benefits for Consumers. *Journal of Research for Consumers*. 19: 1-13.
- Luger, M.I. ve Koo, J. (2005). Defining and Tracking Business Start-Ups. *Small Business Economics*. 24: 17-28.
- Lunden, I. Ve Buhr, S. (2015). Lyft, Didi, Ola and GrabTaxi Partner in Global Tech, Service Alliance to Rival Uber. Tech Crunch. <https://techcrunch.com/2015/12/03/lyft-didi-ola-and-grabtaxi-partner-in-global-tech-service-alliance-to-rival-uber/>. Erişim Tarihi: 11.01.2022.
- Lundstöröm, A. ve Stevenson, L.A. (2005). Entrepreneurship Policy Theory and Practice. *Springer-Verlag New York Inc*. 41-42.
- Lyft. (2016). Lyft Drives Economy. <https://www.lyft.com/blog/posts/lyft-drives-economy>. Erişim Tarihi: 22.02.2020.
- Machlup, F. (1962). *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Mack, E. ve Mayer, H. (2016). The Evolutionary Dynamics of Entrepreneurial Ecosystems. *Urban Studies*. 53 (10). 2118-2133.
- Mair, J. ve Reischauer, G. (2017). Capturing the Dynamics of the Sharing Economy: Institutional Research on the Plural Forms and Practices of Sharing Economy Organizations. *Technological Forecasting and Social Change*. 125: 11-20.
- Malhotra, A. ve Van Alstyne, V.A. (2014). The Dark Side of the Sharing Economy ... and How to Lighten It. *Communications of The ACM*. 57 (11): 24-27.
- Marshall, A. (1920). *Principles of Economics*. London: Macmillan.
- Martos-Carrión, E. ve Miguel, C. (2022). Chapter 2: *The Sharing Economy History, Definitions and Related Concepts*. In: Taheri, B., Rahimi, R. & Buhalis, D. (ed). Oxford: Goodfellow Publishers <http://dx.doi.org/10.23912/9781915097064-5094>.
- Mason, C. ve Brown, R. (2014) Entrepreneurial Ecosystems and Growth-Oriented Enterprises. *Background Paper Prepared for the Workshop Organised by the OECD LEED Programme and the Dutch Ministry of Economic Affairs*. Discussion Paper. OECD. 1-38.

- Mastercard. (2016). The Sharing Economy: Understanding the Opportunities for Growth. Mastercard. https://newsroom.mastercard.com/eu/files/2017/06/Mastercard_Sharing-Economy_v7.compressed2.pdf. Erişim Tarihi: 14.05.2022.
- Mastercard. (2020). Fueling the Global Gig Economy. <https://www.mastercard.us/content/dam/public/mastercardcom/na/us/en/documents/mastercard-fueling-the-global-gig-economy-2020.pdf>. Erişim Tarihi: 11.01.2022.
- Matofska, B. (2016). *What is the Sharing Economy?* Erişim Tarihi: (23.05.2022). <https://www.thepeoplewhoshare.com/blog/what-sharing-economy/>
- Matthews, B. (2021). Freelance Statistics: The Freelance Economy in Numbers. <https://benrmatthews.com/freelance-statistics/>. 13.05.2021.
- Mayer, H. ve Motoyama, Y. (2020). Entrepreneurship in Small and Medium-sized Towns, *Entrepreneurship & Regional Development, Taylor & Francis Journals*. 32 (7-8): 467-472.
- McClelland, D.C. (1961). *The Achieving Society*. *University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship*.
- McKinsey & Company. (2016). Independent Work: Choice, Necessity and the Gig Economy. McKinsey Global Institute. <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/employment%20and%20growth/independent%20work%20choice%20necessity%20and%20the%20gig%20economy/independent-work-choice-necessity-and-the-gig-economy-executive-summary.pdf>. Erişim Tarihi: 12.10.2022.
- McKinsey & Company. (2020). How COVID-19 Has Pushed Companies Over the Technology Tipping Point and Transformed Business Forever. *McKinsey* <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/how-covid-19-has-pushed-companies-over-the-technology-tipping-point-and-transformed-business-forever>. Erişim Tarihi: (13.04.2022)
- McKinsey & Company. (2021). Sizing the Mobility Market Opportunity in Turkey. *McKinsey & Company*. <https://www.mckinsey.com/industries/automotive-and-assembly/our-insights/micromobilitys-15000-mile-checkup>. Erişim Tarihi: 12.10.2022.
- McLuhan, M. ve Powers, B. (2001). *Global Köy*. İstanbul: Scala Yayıncılık.

- Medlin, M. (2016). The Six Stages of a Startup's Life Cycle. *Business Insight*: Clark Nuber.
- Onay, M. ve Çavuşoğlu, S. (2010). İşletmelerde Girişimcilik Özelliğini Etkileyen Faktörler: İç Girişimcilik. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi IIBF Dergisi*. 17(1), 47-67.
- Michelacci, C. (2003). Low Returns in R&D Due to the Lack of Entrepreneurial Skills. *The Economic Journal*. (113) 484: 207-225.
- Miguel, C., Avram, G., Klimczuk, A., Simonovits, B., Balázs, B., Česnuitytė, V. (2022). *The Sharing Economy in Europe: From Idea to Reality*. In: Česnuitytė, V., Klimczuk, A., Miguel, C., Avram, G. (eds). *The Sharing Economy in Europe*. Palgrave Macmillan, Cham.
- Miller, S. (2016). First Principles for Regulating the Sharing Economy. *Harvard Journal of Legislation*. 147: 149-172.
- Minifie, J. (2016). *Peer to Peer Pressure*. Grattan Institute. <https://grattan.edu.au/wp-content/uploads/2016/04/871-Peer-to-peer-pressure.pdf>. Erişim Tarihi: 23.03.2022.
- Minniti, M. (2008). The Role of Government Policy on Entrepreneurial Activity: Productive, Unproductive, or Destructive? *Entrepreneurship Theory and Practice*. 32 (5): 779-790.
- Molz, J. G. (2012). *Travel Connections: Tourism, Technology and Togetherness in a Mobile World*. London: Routledge Press.
- Moore, J.F. (1993). Predators and Prey: A New Ecology of Competition. *Harvard Business Review*. Mayıs-Haziran: 75-86.
- Motoyama, Y. ve Knowlton, K. (2014). Examining the Connections within the Startup Ecosystem: A Case Study of St. Louis. *Kauffman Foundation Research Series on City, Metro, and Regional Entrepreneurship*. *Entrepreneurship Research Journal* 7 (1).
- Motoyama, Y. ve Knowlton, K. (2016). From Resource Munificence to Ecosystem Integration: The Case of Government Sponsorship in St. Louis. *Entrepreneurship & Regional Development*. 28 (5-6): 448-470.
- Möhlmann, M. (2015). Collaborative Consumption: Determinants of Satisfaction and the Likelihood of Using a Sharing Economy Option Again. *Journal of Consumer Behaviour*. 14 (3): 193-207.
- Mullins, J.W. (1996). Early Growth Decision of Entrepreneurs: The Influence of Competency and Prior Performance under Changing Market Conditions. *Journal of Business Venturing*. 11 (2): 89-105.

- Musser, J., O'Reilly, T. ve O'Reilly, R.T. (2007). *Web 2.0 Principles and Best Practices*. O'Reilly. Media, Inc.
- Napier, G. ve Hansen, C. (2011). *Ecosystems for Young Scalable Firms*. FORA Group.
- Nascom. (2015). The Rise of the Sharing Economy. Nascom. <http://sharehub.kr/wp-content/uploads/2015/11/e1a7c1d73dfae19dcfa0.pdf>. Erişim Tarihi: 27.12.2021.
- Neck, H.M., Meyer, G.D., Cohen, B. ve Corbett, A.C. (2004). An Entrepreneurial System View of New Venture Creation. *Journal of Small Business Management*. 42 (2):190-208.
- NewCo Factory. (2014). A Competitive Early Phase Business Acceleration Service for Domestic and Foreign Teams. *Enterprise Helsinki*. <https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/32/32d664441943685b9a433885bbcc22ebc06208c5.pdf>. Erişim Tarihi: 12.02.2022.
- Niebage. G. (2020). What Do We Know about the Dimensions of Digital Business Transformation Strategies?. Digital Leader | Strategic Innovator and Enabler with Vision. <http://niebage.de/dba/2020/05/01/what-do-we-know-about-the-dimensions-of-digital-business-transformation-strategies/> Erişim Tarihi: 23. 05. 2022.
- Nielsen, N. (2014) Global Consumers Are Willing to Put their Money Where their Heart is When It Comes to Goods and Services from Companies Committed to Social Responsibility. <http://www.nielsen.com/us/en/press-room/2014/global-consumers-are-willing-to-put-their-money-where-their-heart-is.html>. Erişim Tarihi: 23.02.2022.
- Niestrój, K.M. (2012). The Sharing Economy and Collaborative Finance Outline of the Problems. *Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*. 13-25.
- Norwegian University of Science and Technology-NTNU. (2022). Big Data. Ders Notları. <https://www.ntnu.no/iie/fag/big/lessons/lesson2.pdf>. Erişim Tarihi: 09.09.2022.
- Nov, O. (2007). What Motivates Wikipedians?. *Communications of ACM*. 50 (11): 60-65.
- OECD (1998). *Fostering Entrepreneurship*. Paris: OECD.
- OECD (2003). *Entrepreneurship and Local Economic Development. Programme and Policy Recommendations*. France: OECD.

- Oei, S. ve Ring, D.M. (2016). Can Sharing be Taxed?. *Washington University Law Review*. 989. https://openscholarship.wustl.edu/law_lawreview/vol93/iss4/7. Erişim Tarihi: 12.02.2022.
- Olson, M. J. ve Kemp, S. J. (2015). Sharing Economy: An In-Depth Look Its Evolution & Trajectory Across Industries. *Piper Jaffray Investment Research*. Erişim Tarihi: (16.03.2022). <https://sharingcitiesalliance.knowledgeowl.com/help/sharing-economy-an-in-depth-look-at-its-evolution-and-trajectory-across-industries>
- Orlikowski, W.J. ve Scott, S.V. (2014). What Happens When Evaluation Goes Online? *Exploring Apparatuses of Valuation in the Travel Sector*. 25 (3): 868-891.
- Owyang, J. (2014). Report: Sharing is the New Buying, Winning in the Collaborative Economy. <http://web-strategist.com/blog/2014/03/03/report-sharing-is-the-new-buying-winning-in-the-collaborative-economy/>. Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Owyang, J. (2015). Large Companies Ramp Up Adoption in the Collaborative Economy. <http://web-strategist.com/blog/2015/07/20/large-companies-ramp-up-adoption-in-the-collaborative-economy/>. Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Ozanne L.K. ve Ballantine P.W. (2010). Sharing as a Form of Anti- consumption? An Examination of Toy Library Users. *Journal of Consumer Behaviour*. 9 (6): 485-498.
- Özkul, G. (2007). Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri: Ekonomik Teoride Girişimciler. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F.* 12 (3): 343-366.
- Özkul, G. ve Dulupçu, M.A. (2007). Kişisel Gelişimin Girişimci Tipleri Üzerine Etkisi: Antalya-İsparta İllerinde Bir İnceleme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 2 (2): 67-92.
- Özkul, G. ve Örün, E. (2016). Girişimcilik ve İnovasyonun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Araştırma. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 5 (2), 17-51.
- Oxford Dictionary. (2017). Definition of Ambidextrous in English. https://languages.oup.com/#ambidextrous_5/. Erişim Tarihi: 28.09.2021.
- Oxford Dictionary. (2022). Start-up. https://www.oxfordlearners-dictionaries.com/definition/english/start-up_1. Erişim Tarihi: 08.08.2022.

- O'Shaughnessy. (2021). Airbnb's Impact on the Hotel Industry: Insights From 1000 Travelers Who Use Both. List With Clever. <https://listwithclever.com/research/airbnb-vs-hotels-study/>. Erişim Tarihi: 23.06.2022.
- Pabuççıyan, A. (2022). İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Elektrikli Scooter Park Projesine BinBin de Katıldı. Webrazzi. <https://webrazzi.com/2022/07/27/istanbul-buyuksehir-belediyesi-nin-elektrikli-scooter-park-projesine-binbin-de-katildi>. Erişim Tarihi: 23.09.2022.
- Palagashvili, L. (2015). Entrepreneurship, Institutions, and Economic Prosperity. What America's Decline in Economic Freedom Means for Entrepreneurship and Prosperity. *Fraser Institute*.1-34.
- Paoloni P., Secundo, G., Ndou, V. ve Modaffari, G. (2019). Women Entrepreneurship and Digital Technologies: Towards a Research Agenda. *Springer Proceedings in Business and Economics*, in: Paola Paoloni & Rosa Lombardi (ed.), *Advances in Gender and Cultural Research in Business and Economic*: 181-194.
- Papulova, Z. (2014). The Significance of Vision and Mission Development for Enterprises in Slovak Republic. *Journal of Economics, Business and Management*. 2 (1): 12-15.
- Parsons, A. (2014). The Sharing Economy: A Short Introduction to Its Political Evolution. *Open Democracy*. <https://www.opendemocracy.net/en/transformation/sharing-economy-short-introduction-to-its-political-evolution/>. Erişim Tarihi: 13.10.2021.
- Pedersen, E.R.G. (2015). Collaborative Consumption: Business Model Opportunities and Barriers for Fashion Libraries. *Journal of Fashion Marketing and Management*. 19 (3): 1361-2026.
- Penaloza, L. ve Price, L.L.L. (1993). Consumer Resistance: A Conceptual Overview in NA. *Advances in Consumer Research*. 20: 123-128.
- Peneder, M. (2009). The Meaning of Entrepreneurship: A Modular Concept. *Journal of Industry, Competition and Trade*. 9: 77-99.
- Perri, M. (2021). Harvard Business School. Created by BullsEye Resources, <https://entrepreneurship.hbs.edu/Documents/Session%20Summary/HBSRockMVPDevelopment.pdf>. Erişim Tarihi: 13.03.2022.
- Petropoulos, G. (2017). *An Economic Review of the Collaborative Economy*. Bruegel: Policy Contributions 19261.

- Philip, H.E., Ozanne, L.K. ve Ballantine, P.W. (2015). Examining Temporary Disposition and Acquisition in Peer-to-peer Renting. *Journal of Marketing Management*. 31 (11-12): 1310-1332.
- Porter, M.E. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. *Harvard Business Review*. 76 (6): 77-90.
- Posen, H. (2015). Ridesharing in the Sharing Economy: Should Regulators Impose Über Regulations on Uber? 405-434. <https://ilr.law.uiowa.edu/assets/issues/volume-101-issue-1/ILR-101-1-Posen.pdf>. Erişim Tarihi: 06.06.2022.
- Preston, S.L. (2011). *Angel Financing for Entrepreneurs*. New Jersey: Jossey-Bass.
- Price, J. A. (1975). Sharing: The Integration of Intimate Economies. *Anthropologica*. 17(1), 3-27. <https://doi.org/10.2307/25604933>.
- PricewaterhouseCoopers. (2015). *Sharing or paring? Growth of the Sharing Economy*. PwC. Erişim Tarihi: 09.04.2022. <https://www.pwc.com/us/en/tech-nology/publications/assets/pwc-consumer-intelligence-series-the-sharing-economy.pdf>.
- PricewaterhouseCoopers. (2022). *PwC Family Office Deals Study 2022: Investments in Startups*. PricewaterhouseCoopers. <https://www.pwc.com/gx/en/services/entrepreneurial-private-business/assets/pwc-family-office-deals-study-investments-in-startups.pdf>. Erişim Tarihi: 23.10.2022.
- Prochazkova, P.T. (2016). Entrepreneurial Ecosystem Insights: Case Study. *Trendy v Podnikáí Fakulty ekonomické, ZČU*. 1: 23-33.
- Puschmann, T. ve Alt, R. (2016). Sharing Economy. *Business & Information Systems Engineering*. 58: 93-99. <https://doi.org/10.1007/s12599-015-0420-2>.
- Putnam R.D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse And Revival of American Community*. New York, NY: Simon and Schuster.
- Qian, H. ve Acs, Z.J. (2013). An Absorptive Capacity Theory of Knowledge Spillover Entrepreneurship. *Small Business Economics*. 40: 185-197.
- ReportLinker. (2022). *Peer-To-Peer Accommodation Market Research Report by Type of Accommodation, Application, Region - Global Forecast to 2027 - Cumulative Impact of COVID-19*. https://www.report-linker.com/p06226268/Peer-To-Peer-Accommodation-Market-Research-Report-by-Type-of-Accommodation-by-Application-by-Region-Global-Forecast-to-Cumulative-Impact-of-COVID-19.html?utm_source=GNW. Erişim Tarihi: 07.11.2022.

- Rifkin, J. (2014). *The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ries, E. (2011). *The Lean Startup: How Today's Entrepreneurs Use Continuous Innovation to Create Radically Successful Business*. New York: Crown Business.
- Ritala, P. ve Almpapoulou, A. (2017). In Defense of 'Eco' in Innovation Ecosystem. *Technovation*.
- Rodrigues, R. ve Druschel, P. (2010). Peer to Peer Systems. *Communications of the ACM*, 53 (10): 72-82.
- Rogers, E.M. ve Larsen, J.K. (1984). *Silicon Valley Fever: Growth of High Technology Culture*. New York: Basic Books Inc.
- Rosenberg, N. ve Birdzell Jr. L.E. (1986). *How the West Grew Rich: The Economic Transformation of the Industrial World*. New York: Basic Book Press.
- Rosenberg, T. (2013). It's Not Just Nice to Share, It's The Future. The New York Times. nytimes.com/2013/06/05/its-not-just-nice-to-share-its-the-future. Erişim Tarihi: 30.01.2022.
- Roux, D. ve Guirot, D. (2008). Measuring Second-hand Shopping Motives, Antecedents. *Research et Applications en Marketing*, 23 (4): 63-94.
- Ryan, R.M. ve Deci, E.L. (1985). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55 (1): 68-78.
- Safarik, D., Ursini, S., ve Wood, A. (2016). Megacities: Setting the Scene. *CTBUH Journal*, 4, 30-39.
- Sahlman, W.A. ve Stevenson, H.H. (1991). *The Entrepreneurial Venture*. Harvard Business School Press.
- Sakman, S. (1993). *Erken Modern Dönem Avrupa'sında Askerî Devrim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Salamzadeh, A. ve Kesim, H.K. (2015). Start-up Companies: Life Cycle and Challenges. *In 4th International Conference on Employment*. Belgrad: Education and Entrepreneurship (EEE).

- Sandhu, N., Scott, J.M., Gibb, J.L. ve Hussain, J.G. (2017). *Exploring Entrepreneurial Finance and Gender in an Emergent Entrepreneurial Ecosystem: The Case of the Punjab, Northern India*. Entrepreneurial Ecosystems and Growth of Women's Entrepreneurship: A Comparative Analysis. Editors: Tatiana Manolova, Linda Edelman, Alicia Robb, Frederike Welter, Candida Brush: Publisher: Edward Elgar.
- Santana, J. ve Parigi, P. (2015). Risk Aversion and Engagement in the Sharing Economy. *Online Social Networks and Behavior*. 6 (4): 503-560.
- Say, J.P (1803/2001). *A Treatise on Political Economy: or the Production, Distribution and Consumption of Wealth*. Translated of the Fourth Edition of French. Philedelphia: Batoche Books.
- Saxenian, A.L. (1994). *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Schaefers, T., Lawson, S. ve Kukar-Kinney, M. (2016). How the Burdens of Ownership Promote Consumer Usage of Access-Based Services. *Marketing Letters*. 27: 560-577.
- Schor, J. (2014). *Debating the Sharing Economy*. Get Transition Initiative. <https://greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy>. Erişim Tarihi: (26.04.2022)
- Schor, J. ve Fitzmaurice, C. (2015). Collaborating and Connecting: The Emergence of The Sharing Economy. *Handbook on Research on Sustainable Consumption*. (pp. 410-425). Edward Elgar.
- Schumpeter, J.A. (1911). *The Theory of Economic Development*. Harvard University Press, Cambridge.
- Schumpeter, J.A. (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credits, Interest, and the Business Cycle*. Transaction Publishers, Piscataway.
- Schumpeter, J.A. (1947). The Creative Response in Economic History. *The Journal of Economic History*. 7(2): 149-159.
- Schumpeter, Joseph. (1975). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper.
- Schumpeter, J.A. (1990). *Socialism and Democracy In Thesis Eleven* (Online Edition. 26: 54-77. New York: Routledge Press.
- Seed Invest. (2019). Sources of Startup Finance. Seed Invest. <https://www.seedinvest.com/blog/startup-funding/sources-of-finance>. Erişim Tarihi: 12. 05.2022.

- Selloni, D. (2017). *New Forms of Economies: Sharing Economy, Collaborative Consumption, Peer-to-Peer Economy*. CoDesign for Public-Interest Services (pp.15-26).
- Sethi, J. (2014). The Differences between Entrepreneurs and Startup Founders. *LinkedIn*. <https://www.linkedin.com/pulse/20140813173935-8497556-are-entrepreneurs-and-start-up-founders-the-same/>. Erişim Tarihi: 30.03.2020.
- Shah, S.K. ve Pahnke, E.C. (2014). Parting the Ivory Curtain: Understanding How Universities Support a Diverse Set of Startup. *J Technol Transf*. 39: 780-792.
- Shaheen S.A., Mallery M.A., Kingsley K.J. (2012). Personal Vehicle Sharing Services in North America Research in Transportation. *Business & Management*. 3: 71-81. <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2012.04.005>.
- Shaheen, S.A.; Cohen, A.ve Zohdy, I. (2016). Shared Mobility: Current Practices and Guiding Principles. U.S. Department of Transportation. <http://www.trb.org/Main/Blurbs/174651.aspx> .Erişim Tarihi. 12.11.2022.
- Shaver, K.G. ve Scott, L.R. (1991). Person, Process, Choice: The Psychology of New Venture Creation. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 16: 23-45.
- Shival, S. (2016). Concept Information Society. *International Research Journal of Management Sociology & Humanity*. 7 (7). 66-70.
- Shukla, B.S., Sharma, R.A. ve Joshi, M. (2015). Can Business Incubators Impact the Start-Up Success? India Perspective!. *SSRN Electronic Journal*. 7 (1): 1-36.
- Siegel, R., Siegel, E. ve Macmillan, I.C. (1993). Characteristics Distinguishing High-Growth Ventures. *Journal of Business Venturing*. 8 (2): 169-80.
- Spigel, B. (2015). The Relational Organization of Entrepreneurial Ecosystems. *Entrepreneurship: Theory and Practice*. Haziran: 1-25. DOI: 10.1111/etap.12167.
- SPK. (2022). Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları. *Sermaye Piyasası Kurulu*. [https://spk.gov.tr/data/61e34f9a1b41c61270320792/9-Girisim%20Sermayesi%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Ortakl%C4%B1klar%C4%B1%20-KYD%203%20\(1\)%20\(002\)%20\(2\).pdf](https://spk.gov.tr/data/61e34f9a1b41c61270320792/9-Girisim%20Sermayesi%20Yat%C4%B1r%C4%B1m%20Ortakl%C4%B1klar%C4%B1%20-KYD%203%20(1)%20(002)%20(2).pdf). Erişim tarihi: 12.10.2022.

- Stallbaum, K. (2013). Die Share-Economy und das Veto der Wirtschaft [The Share Economy and the Economy's Veto]. *A blog entry written for Stapaq*. Erişim Tarihi: 10.09.2020.
- Stam, E. ve Spigel, B. (2018). *Entrepreneurial Ecosystems*. R. Blackburn, D. De Clercq, ve J. Heinonen (Ed.), The SAGE Handbook of Small Business and Entrepreneurship (pp. 407- 422). Londra: SAGE Press.
- Standing, C., Standing, S. ve Bierman, S. (2019). Implications of Sharing Economy for Transport. *Transport Review*. 39 (2): 226-242.
- Startup Blink. (2022). Global Startup Ecosystem Index 2022. *Startup Blink*. <https://www.startupblink.com/startupecosystemreport>. Erişim Tarihi: 12.10.2022.
- StartupCentrum. (2021). *Türkiye Startup Ekosistemi Yatırım Raporu*.
- StartupCommons. (2017). Startup Development Phases. StartupCommons. <https://www.startupcommons.org/startup-development-phases.html>. Erişim Tarihi: 30.10.2022.
- Startup Genome. (2022). The Global Startup Ecosystem Report GSER. Startup Genome LLC. <https://startupgenome.com/reports/gser2022>. Erişim Tarihi: 20.10.2022.
- StartupsWatch. (2021a). 2021 State of Turkish Startup Ecosystem. *StartupsWatch*. Presidency of the Republic of Türkiye Investment Office.
- StartupsWatch. (2021b). Türkiye Girişim Ekosistemi 2021 Yılı Değerlendirmesi. *StartupsWatch*. Powered by 212.
- StartupsWatch. (2022a). State of Turkish Startup Ecosystem. *StartupsWatch*. Presidency of the Republic of Türkiye Investment Office.
- StartupsWatch. (2022b). StartupsWatch Ecosystem Map 2022 Map v. 09.
- Statista. (2021a). Market Size Global Coworking Space. <https://www.statista.com/statistics/1294298/coworking-spaces-global-market-size-2021-2030/>. Erişim Tarihi: 09.09.2022.
- Statista. (2021b). Second Hand Apparel Market Value Worldwide. <https://www.statista.com/statistics/826162/apparel-resale-market-value-worldwide/>. Erişim Tarihi: 21.03.2022.
- Statista. (2022a). Car Sharing Worldwide. <https://www.statista.com/outlook/mmo/shared-mobility/shared-rides/car-sharing/worldwide>. Erişim Tarihi: 13.10.2022.

- Statista. (2022b). Crowdfunding. <https://www.statista.com/outlook/dmo/fintech/digital-capital-raising/crowdfunding/worldwide>. Erişim Tarihi: 12.11.2022.
- Statista. (2022c). Forecast of the Smartphone User Penetration Rate in Turkey From 2018 to 2024. <https://www.statista.com/statistics/568281/predicted-smartphone-user-penetration-rate-in-turkey/>. Erişim Tarihi: 09.10.2022.
- Statista. (2022d). Number of Internet of Things (IoT). <https://www.statista.com/statistics/1183457/iot-connected-devices-worldwide/>. Erişim Tarihi: 09.10.2022.
- Statista. (2022e). Online Learning Platforms Turkey. Statista. <https://www.statista.com/outlook/dmo/eservices/online-education/online-learning-platforms/turkey>. Erişim Tarihi: 15.10.2022.
- Statista. (2022f). Ride Hailing & Taxi Worldwide. <https://www.statista.com/outlook/mmo/shared-mobility/shared-rides/ride-hailing-taxi/worldwide>. Erişim Tarihi: 10.10.2022.
- Statista. (2022g). Vacation Rentals Turkey. *Statista*. <https://www.statista.com/outlook/mmo/travel-tourism/vacation-rentals/turkey#revenue>. Erişim Tarihi: 11.11.2022.
- Statista. (2022h). Value of The Sharing Economy of The WorldWide 2014-2025. Statista. <https://www.statista.com/statistics/830986/value-of-the-global-sharing-economy/> Erişim Tarihi: 11.09.2022.
- Stephen, A.T. ve Toubia, O. (2009). Deriving Value from Social Commerce Networks. *Journal of Marketing Research*. 47 (2). DOI:10.2139/ssrn.1150995.
- Sternberg, R. (2012). Do EU Regional Policies Favour Regional Entrepreneurship? Empirical Evidence from Spain and Germany. *European Planning Studies*. 20(4): 583-608.
- Stiroh, K. (1999). Is There a New Economy?. *Taylor & Francis*. 42 (4): 82: 101. *Overview, Economic Effects and Regulatory Issues*. 1-7. https://republicans-smallbusiness.house.gov/uploadedfiles/1-15-2014_revised_sundararajan_testimony.pdf. Erişim Tarihi: 05.06.2022.
- Stephany, A. (2015). *The Business of Sharing*. Londra: Palgrave Macmillian.
- Stevenson, H.H. (1998). *New Business Ventures and the Entrepreneur*. Irwin: McGraw-Hill.

- Sundararajan, A. (2014). Peer-to-Peer Businesses and the Sharing (Collaborative) Economy: Overview, Economic Effects and Regulatory Issues. *The Power of Connection: Peer-to-Peer Businesses, held by the Committee on Small Business of the United States House of Representatives*. 1-7.
- Sundararajan, A. (2016). *The Sharing Economy: End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism*. Londra: MIT Press.
- Takasbank. (2019). Paya Dayalı Kitle Fonlaması Başladı. Takasbank. <https://www.takasbank.com.tr/tr/duyurular/duyuru-detay/paya-dayali-kitle-fonlamasi-basladi>. Erişim Tarihi: 24.09.2022.
- Tansley, A.G. (1935). The Use and Abuse of Vegetational Concepts and Terms. *Ecology*. 16: 284-307.
- Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu. (2001). *Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 6/7/2001*. Kanun Numarası: 4691. Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 40.
- Testart, A. (1987). Game Sharing Systems and Kinship Systems Among Hunter-gatherers. *Man*, 22, 2, 287-304.
- Timmons, J.A., Smollen, L.E. ve Dingee, L.M. (1990). *New Venture Creation: Entrepreneurship in the 1990s*. Homewood, Illinois: Irwin.
- Timmons, J.A. (1994). *New Venture Creation: Entrepreneurship for the 21st Century*. Boston: Irwin.
- The Economist. (2013). The Rise of the Sharing Economy. *The Economist*. <https://www.economist.com/leaders/2013/03/09/the-rise-of-the-sharing-economy>. Erişim Tarihi 28.05.2022.
- Thomas, T.T, Schau, H.J. ve Price, L.L. (2013). When Differences Unite: Resource Dependence in Heterogeneous Consumption Communities. *J Consum Res*. 39(2): 1010-1033.
- Toffler, A. (1980). *Üçüncü Dalga*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Tripathi, N. ve Oivo, M. (2020). The Roles of Incubators, Accelerators, Co-working Spaces, Mentors, and Events in the Startup Development Process. *Fundamentals of Software Startups*: 147-159.
- Tsai, C. (2014). The Confucian View of the Relationship between Knowledge and Action and Its Relevance to Action Research. *Educational Philosophy and Theory*. 46 (13): 1474-1486.

- Tsvetkova, A. (2015). Innovation, Entrepreneurship, and Metropolitan Economic Performance: Empirical Test of Recent Theoretical Propositions. *Economic Development Quarterly*. 29 (4): 299-316.
- TÜBİSAD. (2020). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörü 2020 Pazar Verileri. *Deloitte Danışmanlık A.Ş.* https://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad_bit_2020_raporu_tr.pdf. Erişim Tarihi: 21.10.2022.
- TÜBİTAK. (2022). BIGG. *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu*. <https://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/icerik-1512-girisimcilik-destek-programi-bigg>. Erişim Tarihi: 26.10.2022.
- TÜİK. (2014). 2014 Sera Gazı Emisyon Envanteri. Erişim Tarihi: (10.09.2021). tuik.gov.tr.
- TÜİK. (2022). Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-İstatistikleri-1990-2020-45862>. Erişim Tarihi: 17.07.2022.
- Tversky, A. ve Kahneman, D. (1971). Belief in the Law of Small Numbers. *Psychological Bulletin*. 76 (2): 105-110. <https://doi.org/10.1037/h0031322>.
- Uzunkaya, S. (2021). Türkiye'deki ve Globaldeki Girişimcilik Etkinlikleri. *Startup Centrum*. <https://media.startupcentrum.com/tr/turkiyedeki-ve-globaldeki-girisimcilik-etkinlikleri/>. Erişim Tarihi: 10.10.2022.
- Ünal, B. (2015). Beş Neden Tekniği. *Medium*. <https://medium.com/@bunal/5-neden-tekniği-c981dbdf5c1f>. Erişim Tarihi: 13.10.2022.
- Universtiy of Illnois. (2014). *The Start-up Handbook*. The Board of Trustees of Universtiy of Illnois. Bahar, 2014. <https://otm.illinois.edu/sites/default/files/Start-Up%20Handbook%20for%20web.pdf>. Erişim Tarihi: 10.10.2022.
- Walravens, N. ve Ballon, P. (2009). Towards a New Typology for Mobile Platforms: Validation Through Case Study Analysis. *1st Europe, Middle East, North Africa Regional ITS Conference (20th European Regional ITS Conference)*, Manama, Kingdom of Bahrain, 26-28 October.
- Wang, M.C. ve Fang, S.C. (2012). The Moderating Effect of Environmental Uncertainty on the Relationship between Network Structures and the Innovative Performance of a New Venture. *Journal of Business & Industrial Marketing*. 27 (4): 311-323.

- Wang, C. ve Zhang, P. (2012). The Evolution of Social Commerce: The People, Management, Technology, and Information Dimensions. *Communications of the Association for Information Systems*. 31. <https://doi.org/10.17705/1CAIS.03105>
- Wasko, M. ve Faraj, S. (2005). Why Should I Share? Examining Social Capital and Knowledge Contribution in Electronic Networks of Practice. *MIS Quarterly*. 29 (1): 35-57.
- Weaver, R.D. (2008). Collaborative Pull Innovation: Origins and Adoption in the New Economy. *Wiley Interscience*. 23 (3): 388-402.
- Weber, R.P. (1990). *Basic Content Analysis*. Londra: Sage Publications.
- Webster, F. (2006). *Theories of the Information Society*. London: Routledge Press.
- Weili, L. ve Khan, H. (2020). A Literature Review on the Definition of Sharing Economy. *Global Economy Journal*. 20 (3): 1-14.
- Wennekers, S. ve Thurik, R. (1999). Linking Entrepreneurship and Economic Growth. *Small Business Economics*. 13 (1): 27-55.
- Westerbeek, J. Ubacht, J. Ve Heuvelhof. E. T. (2016). Studying the Effects of Peer-to-Peer Sharing Economy Platforms on Society. DOI:10.3233/978-1-61499-670-5-222.
- Wingham, D.W. (2004). Entrepreneurship through the Ages. <http://www.crcnetbase.com/doi/abs/10.4324/9780203356821.ch3>. Erişim Tarihi: 13.03.2020.
- Winter, S.G. ve Szulanski, G. (2001). Replication as Strategy. *Organization Science*. 12 (6): 730-743.
- Wong, P.K., Ho, Y.P. ve Autio, E. (2005). Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth: Evidence from GEM Data. *Small Business Economics*. 24 (3): 335-350.
- Wood, G.S. ve Judikis, J.C. (2002). *Conversations on Community Theory*. Indiana: Purdue University Press.
- World Economic Forum (2013). *Entrepreneurial Ecosystems around the Globe and Company Growth Dynamics*. Davos: World Economic Forum.
- Woskowiak, D. (2014). *Unlocking the Sharing Economy. An Independent Review*. London: Department for Business, Innovation and Skills. Erişim Tarihi: (23.09.2022). <http://collaboriamo.org/media/2015/03/UK.pdf>

- Wood G.S. ve Judikis J.C. (2002). *Conversations on Community Theory*. Indiana: Purdue University Press.
- Wright, M. ve Stigliani, I. (2013). Entrepreneurship and Growth. *International Small Business Journal*. 31 (1): 3-22.
- Wu, S., Lee, F. ve Reynard, J. (2012). Airbnb. UCLA School of Economics. Erişim Tarihi: 3 Nisan 2022, <http://www.econ.ucla.edu/sboard/teaching/tech/Airbnb.pdf>.
- Van de Ven, A.H., Hudson, R. ve Schroeder, D.M. (1984). Designing New Business Start-ups: Entrepreneurial, Organisational and Ecological Considerations. *Journal of Management*. 10: 87-107.
- Van de Ven, A.H. (1993). The Development of an Infrastructure for Entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*. 8: 211-230.
- Van Welsum, D. (2016). *Enabling Digital Entrepreneurs*. Washington, DC: World Bank.
- Vanoverschelde, J., Delancray, C. ve Bartolo, L. (2015). Collaboration Generation the Disruptive Shifts Revolutionizing Our Economy. *Deloitte*. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/lu/Documents/technology/lu_en_collaboration-generation_122015.pdf. Erişim Tarihi: 13.03.2022.
- Veblen, T. (1899). *Conspicuous Consumption. Chapter 4 in the Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: The Macmillan Company: 68-101.
- Veciana, J.M. (1988). Empresari I Process de Creacio d'empreses, *Revista Economica de Catalunya*. 8: 11-23.
- Vesper, K.H. (1990). *New Venture Strategies*, 2nd ed. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Vogel, P. (2013). The Employment Outlook for Youth: Building Entrepreneurship Ecosystems as a Way Forward (18 Nisan 2013). *Conference Proceedings of the G20 Youth Forum*, 2013.
- Yan, Y. (1996). *The Flow of Gifts: Reciprocity and Social Networks in a Chinese Village*. Stanford: Stanford University Press.
- Yang, S. ve Berger, R. (2017), Relation between Start-ups' Online Social Media Presence and Fundraising. *Journal of Science and Technology Policy Management*. 8 (2):161-180. <https://doi.org/10.1108/JSTPM-09-2016-0022>

- Yang, H. ve Lai, C. (2010). Motivations of Wikipedia Content Contributors. *Computers in Human Behavior*. (26) 6: 1377-1383.
- Yenilmez, H. E. (1993). *Bilgi Toplumu Olgusu ve Türkiye Hedef 2000 Yılı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yetim, S. (2015). Uber, Hukuki Sorunlar ve Çözüm Önerileri. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155616> . Erişim Tarihi: 24. 06. 2022. 621-666.
- Ylinenpää, H. (2009). Entrepreneurship and Innovation Systems: Towards a Development of the ERIS/IRIS Concept. *European Planning Studies*. 17 (8): 1153-1170.
- Yumuşak, İ.G., Eraslan, C. ve Bayraktar, Y. (2009). *Küreselleşme Sürecinde Yeni Ekonomi ve İktisat Politikaları*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yüksel, H. (2012). Enformasyon Toplumu Kuramlarındaki İnsan Tasavvurunun Eleştirel Bir Çözümlemesi. *İletişim Araştırmaları*. 10 (1-2): 9-46.
- Zavestoski, S. (2002). The Social – Psychological Bases of Anti-consumption Attitudes. *Psychology and Marketing*. 19 (22): 149-165.
- Zervas, G., Proserpio, D. ve Byers, J.W. (2016). *The Rise of the Sharing Economy: Estimating the Impact of Airbnb on the Hotel Industry*. 54 (5): 1-45. <https://people.bu.edu/zg/publications/airbnb.pdf>. Erişim Tarihi: 24. 05.2022.

PLATON'DAN CHURCHLANDLARA ZİHİN FELSEFESİNİN KISA TARİHİ

Murat Sultan Özkan

PLATON'DAN CHURCHLANDLARA ZİHİN FELSEFESİNİN KISA TARİHİ

Murat Sultan Özkan

Yayın No.: 1867
ISBN: 978-625-393-028-8
E-ISBN: 978-625-393-029-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -baharyanbolulu@nobelyayin.com
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Özkan, Murat Sultan.

Platon'dan Churchlandlara Zihin Felsefesinin Kısa Tarihi / Murat Sultan Özkan

1. Basım, X + 336 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-028-8

E-ISBN: 978-625-393-029-5

1. Ruh 2. Bilinç 3. Zihin Felsefesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
GİRİŞ	1
PLATON: İKİCİLİĞİN KURULUŞU	5
İdeal Varlık Olarak İnsan.....	5
İkicilik.....	8
İkicilik ve Doğuştan Bilgi.....	14
Zihin ve Etik	24
Değerlendirme	30
ARİSTOTALES: POTANSİYELİN AKTÜELLEŞMESİ	33
Dört Nedenle Kenetlenen Varlık ve İnsan	33
Zihin-Beden Etkileşimi.....	53
Değerlendirme	60
DESCARTES: İKİCİLİĞİN KÖK SALMASI	63
İkiciliğe Dayanak Olarak Yöntem.....	63
Metodik Kuşkuyla Fenomenal Dünyanın Kuruluşu.....	67
Tözel İkicilikte Etkileşim.....	77
İstenç Özgürlüğü.....	97
Değerlendirme	103
DAVID HUME: ZİHİN KARŞISINDA DUYGULARIN GÜCÜ	107
Eleyici Yöntem.....	107
Duygular ve Düşünceler	110
Benlik.....	115

Nedensellik.....	117
İstenç Özgür mü?	126
Değerlendirme	132
WILLIAM JAMES: FAYDACI ZİHİN	135
Pragmatizm ve Tarafsız Monizm	135
Beyin ve Bilinç	144
Bendeki Bilinç Akışı.....	151
Duygular	157
Etik ve Özgürlük.....	160
Değerlendirme	163
GILBERT RYLE: MAKİNEDEKİ HAYALET	167
Ryle ve Davranışçılık.....	167
Resmi Öğreti ve Eleştirisi.....	171
Kategori Hatası.....	173
Zekâ, Zihin, Bilinç ve Davranış	180
Duygu, İstenç ve Davranış	190
Değerlendirme	196
THOMAS NAGEL: YARASA OLMAK NEYE BENZER?.....	199
Zihin Kuramlarına Yönelik Eleştirileri.....	199
Evrimsel Zihin Kuramına Yönelik Eleştirileri	209
Yarasa Olmak Neye Benzer?.....	212
Değerlendirme	230
JOHN R. SEARLE: ÇİNCE ODASI.....	233
Biyolojik Doğalcılık.....	233
Zihin Kuramlarına Yönelik Eleştiri.....	235
Bilinç ve Yönelimsellik	243

Yapay Zekâ Mümkin mü?	255
Özgür İrade.....	270
Değerlendirme	273
PAUL VE PATRICIA CHURCHLAND: ELEYİCİ MATERYALİZM.....	277
Beyin ve Nöroepistemoloji	277
Halk Psikolojisi.....	289
Zihin Kuramlarına Yönelik Eleştirileri.....	295
Nöroetik	304
Değerlendirme	325
KAYNAKÇA	327

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Hayvanların Hareketleri Üzerine* (2. bs.), Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Aristoteles, *Magna Moralia*, Çev. Y. Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.
- Aristoteles, *Metafizik*, Çev. Y. Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.
- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2014, s. 29.30.
- Aristoteles, *Politika* (S. bs.), Çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Aristoteles, *Retorik* (2. bs.), Çev. Ari Cokona, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Aristoteles, *Ruh Üzerine* (2. bs.), Çev. Ömer Aygün ve Y. Gurur Sev, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Armstrong, David M., "Zihnin Nedensel Kuramı," Çev. Cengiz İskender Özkan, *Zihin Descartes'tan Yapay Zekâya*, Ed. Erhan Demirci, Ankara: Fol Kitap, 2023.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefesi Tarihi: 2 Sofistlerden Platon'a* (9. bs.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefesi Tarihi: 3 Aristoteles* (6. bs.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Augustinus, *İstencin Özgür Tarihi Üzerine*, Çev. Metin Topuz, İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Ayer, A. J., *Hume*, Çev. Cemal Atilla, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 2002.
- Baggini, Julian ve Fosl, Peter S., *Filozofların Takım Çantası Felsefi Kavram ve Metotlar Üzerine Bir İnceleme*, Çev. İrem Koyuncu, İstanbul: the Kitap, 2022.
- Bergson, Henri, *Antik Yunan Felsefesi*, Çev. Adnan Akan, Ankara: Folkıtap, 2021.
- Bergson, Henri, *Düşünmek ve Olmak*, Çev. Elif Yıldırım, İstanbul: Oda Yayınları Turizm San. Tic. Ltd. Şti., 2019.

- Bergson, Henri, *Ruh Teorileri İnsan Ruhunu ve Kişiliği*, Çev. Esat Burak Altıntaş, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2020.
- Bickle, John, "Patricia ve Paul Churchland'ın Nörofelsefeleri," (2. bs.), *Zihin Felsefesi*, Ed. Andrew Bailey, Çev. Füsün Doruker, Ankara: Folkita, 2021, ss. 277-300.
- Burnet, John, "Aristoteles'in Eğitim Anlayışı." *Eğitim Üzerine*, Haz. John Burnet, Çev. Ahmet Aydoğdu, İstanbul: Say Yayınları, 2008.
- Burnett, Dean, *Aptal Beyin Bir Sınır Bilimci Beyninizde Neler Olup Bittiğini Anlatıyor* (4. bs.), Çev. Atilla Erol, İstanbul: Aganta Kitap, 2019.
- Cevizci, Ahmet, *Aydınlanma Felsefesi*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2002.
- Cevizci, Ahmet, *İlkçağ Felsefesi Tarihi* (3. bs.), Bursa: Asa Kitabevi, 2001.
- Chomsky, Noam, *Doğa ve Dil Üzerine* (3. bs.), Çev. Ayşe Banu Karadağ, İstanbul: Sözcükler, 2016.
- Churchland, Patricia S., *Güvenen Beyin Nörobilim Ahlak Hakkında Bize Ne Anlatır?* Çev. Yelda Türedi, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2013.
- Churchland, Patricia S., *Nörofelsefe*, Çev. Özge Yılmaz, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2019.
- Churchland, Patricia S., *Vicdan Ahlaki Sezginin Kökeni*, Çev. Mehmet Doğan, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Churchland, Paul M., *Bilimsel Gerçeklik ve Zihnin Esnekliği*, Çev. Ekrem Berkay Ersöz, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2013.
- Churchland, Paul M., *Madde ve Bilinç Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış* (2. bs.), Çev. Berkay Ersöz, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2018.
- Churchland, Paul M., *Platonun Kamarası Fiziksel Beyin Soyut Dünyayı Nasıl Görür?* Çev. Murat Can Mutlu, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2017.
- Cohen, Martin, *101 Felsefi Problemi* (6. Bs.), Çev. Elçin Gen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Conford, Francis Macdonald, *Sokrates Öncesi ve Sonrası*, Çev. A. M. Celal Şengör ve Senem Onan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları* (42. bs.), İstanbul: Remzi Kitabevi, 2022.

- Darwin, Charls, *İnsanın Türeyişi*, Çev. Bahar Kılıç, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San ve. Tic. Ltd. Şti., 2019.
- Delacapangne, Christian, *20. Yüzyıl Felsefesi Tarihi (5. bs.)*, Çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Deleuze, Gilles, *Ampirizm ve Öznellik Hume Açısından İnsan Doğası Üzerine Bir Deneme*, Çev. Ece Erbay, İstanbul: Norgok Yayıncılık, 2008.
- Demircioğlu, Erhan, *Makinedeki Hayalet Zihin Felsefesine Giriş (2. bs.)*, İstanbul: Fol Yayınları, 2022.
- Dennett, C. Daniel, *Bilinç Açıklanıyor Felsefesi ve Bilimiyle Bilinç*, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2017.
- Dennett, C. Daniel, *Darwin'in Tehlikeli Fikirleri Evrim ve Hayatın Anlamı (2. bs.)*, Çev. Aybey Eper ve Bahar Kılıç, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2022.
- Dennett, C. Daniel, *Sezgi Pompaları ve Diğer Düşünme Aletleri*, Çev. Ozan Karakuş, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. İstanbul, 2018.
- Descartes, René, *Aklını İyi Kullanmak ve Bilimlerde Doğruyu Aramak İçin Metod Üzerine Konuşma*, Çev. Mehmet Karahsan, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- Descartes, René, *Felsefenin İlkeleri (6. bs.)*, Çev. Mesut Akın, İstanbul: Say Yayınları, 1998.
- Descartes, René, *Meditasyonlar (2. bs.)*, Çev. Engin Sunar, İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Descartes, René, *Ruhun Tutkuları (2. bs.)*, Çev. Murat Erşen, İstanbul: Say Yayınlar, 2016.
- Doğan, Mehtap, *Yapay Zekâ ve Bilinç Problemi Yapay Bilincin İmkânına Dair Bir Tartışma Yapay Bir "Ben" Mümkün Mü?* İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2020,
- Draaisma, Douwe, *Bellek Metaforları Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi (3. bs.)*, Çev. Gürol Koca, Metis Yayınları, İstanbul, 2018.
- Droit, Roger-Pol, *20. Yüzyıla Yön Veren 20 Büyük Filozof*, Çev. İsmail Yergüz, İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Durant, Will, *Felsefenin Öyküsü (2. bs.)*, Çev. Ender Gürol, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Eagleman, David ve Brandt, Anthony, *Yaratıcı Tür Fikirler Dünyayı Nasıl Yeniden Yaratıyor*, Çev. Zeynep Arık Tozar, İstanbul: Domingo Yayınları, 2019.
- Eagleman, David, *Canlı Devre Durmaksızın Değişen Beynin İçyüzü*, Çev. Zeynep Arık Tozar, İstanbul: Domingo Yayınları, 2021.

- Eagleman, David, *İncognito Beynin Gizli Hayatı* (32. bs.), Çev. Zeynep Anık Tozar, İstanbul: Domingo Yayınları, 2019.
- Edelman, Gerald M. ve Tononi, Giulio, *Bilincin Evreni Maddenin Hayale Dönüşümü*, Çev. Ahmet Subaşı, İstanbul: Küre Yayınları, 2019.
- Feser, Edward, *Zihin Felsefesi*, Çev. Osman Baran Kaplan, İstanbul: Babil Kitap, 2023.
- Frank, Philipp, *Bilim Felsefesi Bilim İle Felsefe Arasındaki Bağ* (2. bs.), Çev. Dilek Kadioğlu, İstanbul: Say Yayınları, 2022.
- Habermas, Jürgen, *İnsanın Doğasının Geleceği*, Çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San ve Tic. Ltd. Şti., 2019.
- Hadot, Pierre, *İlkçağ Felsefesi Nedir?* Çev. Muna Cedden, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2011.
- Harari, Yuval Noah, *Hayvanlardan İnsanlara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi* (36. bs.), Çev. Ertuğrul Genç, İstanbul: Kolektif Kitap Bilişim ve Tasarım Ltd. Şti. 2017.
- Harari, Yuval Noah, *Homo Deus Yarının Kısa Bir Tarihi* (22. bs.), Çev. Poyzan Nur Taneli, İstanbul: Kolektif Kitap Bileşim ve Tasarım Ltd. Şti., 2020.
- Hawking, Stephen ve Mlodinow, Leonard, *Büyük Tasarım*, Çev. Selma Ögünç, İstanbul: Doğan Kitap, 2018.
- Hawking, Stephen, *Büyük Sorunların Kısa Yanıtları* (15-16. bs.), Çev. Mehmet Ata Arslan, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San ve Tic. Ltd. Şti., 2019.
- Heil, John, *Zihin Felsefesi Çağdaş Bir Giriş*, (2. bs.), Çev. Seda Akbıyık ve Merve Bilgili, İstanbul: Küre Yayınları, 2020.
- Herakleitos, *Fragmanlar Testimonia- Fragmenta-İmitationes*, Çev. Güvenç Şar ve Erdal Yıldız, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Hofstadter, Douglas R. ve Dennett, Danial, "Giriş," *Aklın G'özü Benlik ve Ruh Üzerine Hayaller ve Düşünceler*, Yaz. ve Der. Douglas R. Hofstadter ve Daniel C. Dennett, Çev. Füsün Doruker, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2021, ss. 9-26.
- Hofstadter, Douglas R. ve Dennett, Danial, "Düşünceler," *Aklın G'özü Benlik ve Ruh Üzerine Hayaller ve Düşünceler*, Yaz. ve Der. Douglas R. Hofstadter ve Daniel C. Dennett, Danial, Çev. Füsün Doruker, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2021, ss. 472- 477.

- Hofstadter, Douglas R., “Düşünceler,” *Aklın G’özü Benlik ve Ruh üzerine Hayaller ve Düşünceler*, Yaz. ve Der. Douglas R. Hofstadter ve Daniel C. Dennett, Çev. Füsün Doruker, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2021, ss. 458-469.
- Hofstadter, Douglas R., “Düşünceler,” *Aklın G’özü Benlik ve Ruh Üzerine Hayaller ve Düşünceler*, Yaz. ve Der. Douglas R. Hofstadter ve Daniel C. Dennett, Çev. Füsün Doruker, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2021, ss. 498-511.
- Höffe, Otfried, *Felsefenin Kısa Tarihi*, Çev. Okşan Nemlioğlu Aytolu, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A. Ş., 2014.
- Hume, David, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, Chicago: The Open Court Publishing Company, 1900. <https://ia800204.us.archive.org/18/items/enquiryconcernin01hume/enquiryconcernin1hume>.
- Hume, David, *Denemeler (2. bs.)*, Çev. Banu Karakaş, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021.
- Hume, David, *Din Üstüne (5. bs.)*, Çev. Mete Tunçay, Ankara: İmge Kitabevi, 2016.
- Hume, David, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme (2. bs.)*, Çev. Ergün Baylan, Ankara: Bilge Su, 2015.
- Hume, David, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma (3. bs.)*, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018
- İbn Rüşd, *Kitâbu’n Nefs Psikoloji Şerhi (2.bs.)*, Çev. Atilla Arkan, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2007.
- James, William, “Benlik,” *Bilinç Akışı Zihin ve Deneyim Üzerine*, Der. Celal Türer, Çev. Ramazan Yılmaz, Ankara: Folkitap, 2021, ss. 83-123.
- James, William, “Bilinç Akışı,” *Bilinç Akışı Zihin ve Deneyim Üzerine*, Der. ve Çev. Celal Türer, Ankara: Folkitap, 2021, ss. 60-82.
- James, William, “Bilinç Mevcut Mudur?” *Bilinç Akışı Zihin ve Deneyim Üzerine*, Der. ve Çev. Celal Türer, Ankara: Folkitap, 2021, ss. 124-143.
- James, William, “Determinizm İkilemi,” *Rasyonalite Duygusu Bilgi ve Eylem Üzerine*, Der. Celal Türer, Çev. Tuba Nur Umut, Ankara: Folkitap, 2021, ss. 67-97.
- James, William, “Duygu Nedir?” *Bilinç Akışı Zihin ve Deneyim Üzerine*, Der. Celal Türer, Çev. Ramazan Yılmaz, Ankara: Folkitap, 2021, ss. 35-59.

- James, William, "Pragmatizm Ne Demektir," *Rasyonalite Duygusu Bilgi ve Eylem Üzerine*, Der. Celal Türer, Çev. Bilal Genç, Ankara: Folkitap, 2021, ss. 98-118.
- James, William, "Pragmatizmin Doğruluk Anlayışı," *Rasyonalite Duygusu Bilgi ve Eylem Üzerine*, Der. Celal Türer, Çev. Bilal Genç, Ankara: Folkitap, 2021, ss. 119-141.
- James, William, "Rasyonalite Duygusu," *Rasyonalite Duygusu Bilgi ve Eylem Üzerine*, Der. ve Çev. Celal Türer, Ankara: Folkitap, 2021, ss. 29-66.
- James, William, *Hakikatin Anlamı (2. bs.)*, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
- James, William, *Pragmatizm (4. bs.)*, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
- James, William, *The Principles of Psychology (1890) Volum I*, New York: Henry Holt and Company, 1931.
- Jaspers, Karl, *Felsefe Konuşmaları Felsefeye Giriş (2. bs.)*, Çev. Abdurrahman Aliy, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Johnston, Derek, *Felsefenin Kısa Tarihi*, Çev. Burcu Yalçinkaya, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ., 2015.
- Kant, Immanuel, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena, (4. bs.)*, Çev. İoanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2000.
- Kenny, Anthony, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi Modern Dünyada Felsefe 4. Cilt*, Çev. Burcu Doğan, İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Kılıç, Tuncer, *Yeni Bilim: Bağlantısallık Yeni Kültür: Yaşamdaşlık "Beyin nedir"den, "Yaşam Nedir"e Bir Bilim Serüveni (5. bs.)*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022.
- Kurzweil, Ray, *Bir Zihin Yaratmak İnsan Düşüncesinin Esrarı, (2. bs.)*, Çev. Dilara Gostolüpe, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Laertios, Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri (6. bs.)*, Çev. Candan Şentuna, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Livio, Mario, *Tanrı Matematikçi Mi (4. bs.)?* Çev. Berna Gülpınar, İstanbul: Altın Kitaplar, 2018.

- Love, E. J., “Kartezyen Olmayan Töz İkiciliği ve Zihinsel Nedensellik Sorunu,” Çev. Berk Celayir, *Zihin Descartes’tan Yapay Zekaya*, Ed. Erhan Demircioğlu, Ankara: Folkitap, 2023.
- Lyons, William, “Gilbert Ryle Mantıkçı Davranışçılık.” *Zihin Felsefesi*, Ed. Andrew Bailey, Çev. Füsün Doruker, Ankara: Folkitap, 2021.
- MacIntyre, Alesdair, *Etik’in Kısa Tarihi Hermenötik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev. Hakkı Hünler ve Solmaz Zelyüt Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001.
- Magee, Bryan, *Bir Filozofun İtirafları Batı Felsefesine Bir Yolculuk*, Çev. Ayşegül Kurşun Kaptan, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2011.
- Malebranche, N., *Metafizik ve Din Üzerine Görüşler*, Çev. Bedia Akarsu, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- Manson, Mark, *Her Şey B*ktan Umut Hakkında Bir Kitap*, Çev. Pınar Savaş, İstanbul: Butik Yayıncılık ve Kişisel Gelişim Hiz. Tic. A.Ş., 2019.
- Marina, Jose Antonio, *Zekânın Görsel Tarihi İnsanlığın Kökeninden Yapay Zekaya*, Çev. Beyza Fırat, Orenda Kitap, İstanbul, 2022.
- Montaigne, *Denemeler (37. bs.)*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Nagel, Thomas, *Her Şey Ne Anlama Geliyor? Felsefeye Küçük Bir Giriş (4. bs.)*, Çev. Hakan Gündoğdu, İstanbul: Say Yayınları, 2022.
- Nagel, Thomas, *Yarasa Olmak Neye Benzer?* Çev. Selin Aktuyun, İstanbul: Say Yayınları, 2021.
- Nagel, Thomas, *Zihin ve Evren Materyalist Neo-Darvinci Doğa Görüşü Neden Neredeyse Kesinlikle Yanlış (4. bs.)*, Çev. Özge Çağlar Aksoy, İstanbul: Jaguar Kitap, 2021.
- Öymen, Örsan K., *Hume*, Haz. Örsan K. Öymen, İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Özden, H. Ömer ve Elmalı, Osman, *İlkçağ Felsefesi Tarihi Metinlerle*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017.
- Özden, H. Ömer ve Elmalı, Osman, *Yeniçağ Felsefesi Tarihi Metinlerle*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2012.
- Özden, H. Ömer, “René Descartes,” *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni 3. Cilt Yeniçağ Düşüncesi*, Ed. Ahmet Eren Şekerci, İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Özden, H. Ömer, *İbn-i Sînâ- Descartes Metafiziği*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

- Pascal, *Düşünceler* (3. bs.), Çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
- Payot, Jules, *İrade Terbiyesi*, Çev. Özge Ceren Kalender, Begüm Kaya ve diğ. İstanbul: Yakamoz Kitap, 2020.
- Penrose, Roger *Zihnin Gölgeleleri* (2. bs.), Çev. Barış Gönülşen, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2022.
- Pinker, Steven, *Zihin Nasıl Çalışır* (2. bs.), Çev. Sabri Gürses, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2018.
- Plato, *The Republic*, Translated by Benjamin Jowett, Idahı:Roman Roads Media, 2013. https://files.romanroadsstatic.com/materials/plato_republic.
- Platon, *Devlet* (18. bs.), Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Platon, *Menon*, Çev. Adnan Camgil, *Diyaloglar* (10. bs.), İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013.
- Platon, *Phaidon*, Çev. Furkan Akderin, Haz. Ahmet Cevzici, Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- Platon, *Theaitetos ya da Bilgi Üstüne*, Çev. Macit Gökberk, *Diyaloglar* (10. bs.), İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013.
- Priest, Stephen, *Zihin Üzerine Teoriler*, Çev. Ayhan Dereko, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Ross, David W., *Aristoteles*, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Kabalacı Yayıncılık, 2011.
- Rossi, Jean Gérard, *Analitik Felsefe*, Çev. Atakan Altınörs, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.
- Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi Cilt: 1 İlkçağ Felsefesi*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2016.
- Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi Cilt: 3 Modern Felsefe* (4. bs.), Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2018.
- Ryle, Gilbert, "Categories" Collected Papers Volume 2: Collected Essays 1929-1968, New York: Routledge, 2009.
- Ryle, Gilbert, *Zihin Kavramı*, Çev. Sara Çelik, (Yayın Yeri Yok.): Doruk Yayıncılık, 2020.
- Scruton, Roger, *Modern Felsefenin Kısa Tarihi*, Çev. Utku Özmakas ve Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Dipnot Yayınları, 2015.

- Searle, John R., "Beyin Dijital Bir Bilgisayar Mıdır?" Çev. Cengiz İskender Özkan, *Zihin Descartes'tan Yapay Zekaya*, Ed. Erhan Demircioğlu, Ankara: Folkitap, 2023.
- Searle, John R., "Zihinler Beyinler ve Programlar," *Aklın G'özü Benlik ve Ruh üzerine Hayaller ve Düşünceler*, Yaz. ve Der. Douglas R. Hofstadter ve Daniel C. Dennett, Çev. Füsun Doruker, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2021. ss. 433-457.
- Searle, John R., *Bilincin Gizemi (2. bs.)*, Çev. İlknur Karagöz İcyüz, İstanbul: Küre Yayınları, 2020.
- Searle, John R., *Bilinç ve Dil (2. bs.)*, Çev. Muhittin Macit ve Cüneyt Özpılavcı, İstanbul: Litera yayıncılık, 2016.
- Searle, John R., *Özgürlük ve Nörobiyoloji*, Çev. Zeki Özcan, Bursa: Sentez Yayınları, 2019
- Searle, John R., *Zihin Dil ve Toplum: Gerçek Dünyada Felsefe*, Çev. Alaattin Tural, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006.
- Searle, John R., *Zihin Kısa Bir Giriş*, Çev. Deniz Saraç, İstanbul: Albaraka Yayınları, 2021.
- Searle, John R., *Zihnin Yeniden Keşfi*, Çev. Muhittin Macit, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014, s. 278-279.
- Simmons, Steven P., Mansbach, William E. ve Lyons, Jodi L., *Siz Yaşlanırken Beyniniz*, Çev. Kadri Mustafa Orağlı, İstanbul: Orenda Yayınevi, 2020.
- Skinner, B. F. "Davranışçılık Elli Yaşında," Çev. Başak Kurtuldu, *Zihin Descartes'tan Yapay Zekaya*, Ed. Erhan Demircioğlu, Ankara: Folkitap, 2023, ss. 83-108.
- Spinoza, Benedictus, *Etika (4. bs.)*, Çev. Hilmi Ziya Ülken, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2011.
- Stangroom, Jeremy, *50 Bilim İnsanyla Psikolojinin Kısa Tarihi*, Çev. Emre Bekman, İstanbul: Orendo Kitap, 2021.
- Störing, H. J., *İlkçağ Felsefesi Hint-Çin-Yunan*, (3. bs.), Çev. Ömer Cemal Güngören, İstanbul: Yol yayıncılık Dağ. Eğt. Dan. Ltd. Şti., 2015.
- Süzgün, Eyüp, "İndirgemeci Olmayan Bir Bilinç Ontolojisi John R. Searle ve Biyolojik Doğalcılık Kuramı," *Çağdaş Felsefi Bilinç Kuramları*, Ed. Betül Akdemir-Süleyman, İstanbul: Küre Yayınları, 2022, ss. 85-167.
- Tarlacı, Sultan, *Bilinç Beyin, Zihin ve Benliğin Keşfi*, İstanbul: Destek Yayınları, 2019.

- Thilly, Frank, *Çağdaş Felsefe (2. bs.)*, Çev. İbrahim Şener, İstanbul: İzdüşüm Yayınları, 2002.
- Thomson, Helen, *Akılalmaz Beyin Dünyanın En Acayip 9 İnsanı ile Beynin Gizemlerine Yolculuk (2. bs.)*, Çev. Murat Karlıdağ, İstanbul: APRIL Yayıncılık, 2019.
- Tura, Saffet Murat, *Beynin Gölgeleeri Bir Psikiyatri Felsefesi*, İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Tura, Saffet Murat, *Zor Problem: Bilinç Bilinç Nörobiyolojisinin Fenomenal Dünya Yorumu, (2. bs.)*, İstanbul: Metis Yayınları, 2018.
- Warburton, Nigel, *Klasiklerle Felsefe*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Alfa Basın Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 2016.
- Westphal, Jonathan, *Zihin-Beden Problemi*, Çev. Saliha Tuncer Erdem, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2020.
- Whitehead, Alfred North, *Aklın İşlevi*, İstanbul: Norgunk Yayıncılık, 2020.
- Ziya Paşa, "Terkib-i Bend" *Ziya Paşa'nın Terc-i Bend'i İle Terkib-i Bendi Üzerine Düşünceler*, Haz. Fethi Gözler, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

POETİKA VE GERÇEKLIK

Türk Şiirinde İzler

Ertuğrul Aydın

POETİKA VE GERÇEKLİK
Türk Şiirinde İzler
Ertuğrul Aydın

Yayın No.: 1483
ISBN: 978-625-398-296-6
E-ISBN: 978-625-398-297-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aydın, Ertuğrul.

Poetika ve Gerçeklik Türk Şiirinde İzler / Ertuğrul Aydın

1. Basım, VIII + 166 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-296-6

E-ISBN: 978-625-398-297-3

1. Poetika 2. Şiir Sanatı 3. Türk Şiiri 4. Gerçeklik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZv

Birinci Bölüm

POETİKA VE GERÇEKLIK	1
ŞİİR VE ŞİİR SANATI/POETİKA NEDİR?	3
ŞİİR VE GERÇEK(Çİ)LİK	8
POSTMODERN(İZM)E AÇILAN DÖNEMEÇTE ŞİİRİMİZİN KONUMU	22
AHMET HAMDİ TANPINAR'IN POETİKA YAZILARINDA ŞİİR SANATININ PÜF NOKTALARI	27

İkinci Bölüm

TEMALAR	35
TÜRK ŞİİRİNDE SU MOTİFİNİN İZLERİ	37
CUMHURİYET DEVRİ TÜRK ŞİİRİNDE ÇAY MOTİFİ	47
SAVAŞIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN MODERN TÜRK ŞİİRİNDEKİ YANSIMALARI	71
İLK DÖNEM MODERN TÜRK ŞİİRİNDE YAŞAMA SEVİNCİNİN İZLERİ	80

Üçüncü Bölüm

ŞAİRLER VE ŞİİR TUTUMLARI	85
CENAP ŞAHABETTİN'İN ŞİİRİNDEKİ GELİŞİM KADEMESİ	87
ASAF HALET ÇELEBİ'DE SAF ŞİİR SERÜVENİ	93
CEMAL SÜREYA'NIN BİR ŞİİRİ ÜZERİNE PSİKANALİK ÇÖZÜMLEME....	107
SEZAI KARAKOÇ'UN "KAN İÇİNDE GÜNEŞ" ŞİİRİNDE AVRUPA.....	110
TURGUT UYAR'IN ŞİİRLERİNDE KARS	114
ANADOLU'YU BAHATTİN KARAKOÇ'UN ŞİİRİNDEN OKUMAK	120
HİLMİ YAVUZ'UN YOLCULUK ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR YOLCULUK	126

HÜSREV HATEMİ'NİN ŞİİRLERİNDE TIBBİ REFERANSLAR	131
MODERN TÜRK ŞİİRİNE YAKLAŞIMDA EBUBEKİR EROĞLU'NUN TESPİTLERİ	137
HAYDAR ERGÜLEN'İN ŞİİRLERİNDE GELENEĞİN İZLERİ	145
Dördüncü Bölüm	
İZLENİM VE DEĞİNEMELER	149
KARA ZAMAN ŞİİRLERİ ÜZERİNE "İZLEKSEL ÇERÇEVELER"	151
SON DÖNEM TÜRK ŞİİRİNİN GELİŞİMİNE HIZLI BİR BAKIŞ	155
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA	159
YAZARIN ÖZ GEÇMİŞİ	165

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- ABAK, Şaban (Eylül 2001), “Süt Buğdası”, *Hece*, nr. 57, s. 9.
- ABAK, Şaban (1990), *Bağdat’tan Dönen Şiirler*, İstanbul, Yedi İklim Yayınları, s. 24.
- Ahmed Arif, (2000), *Hasretinden Prangalar Eskittim*, İstanbul, Cem Yayınları, s. 90.
- Ahmet Haşim, *Şiirler*, İstanbul 1973.
- AKBAŞ, A. Vahap (1992), *Hüzün Coğrafyası*, İstanbul, s. 52.
- AKENGİN, Yahya (1988), *Kimsele Anlatmadım*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., s. 122.
- AKYÜZ, Gülsüm (1987), *Eylül Değişleri*, İstanbul, s. 40.
- ALAIN, (1985), *Edebiyat Üzerine Söyleşiler*, (Çev. Asım Bezirci), İstanbul, s. 43.
- ALKAN, Erdoğan (1995), *Şiir Sanatı*, İstanbul, s. 93.
- ARİSTOTELES, (1987), *Poetika*, (Çev. İsmail Tunalı), İstanbul, Remzi Kitabevi.
- ATLANSOY, Hüseyin (1998a), “Yıldız Falı”, *İlk Sözler*, İstanbul, Kaknüs Yay., s. 20-151.
- ATLANSOY, Hüseyin (1998b), “Demişti”, *Kaçak Yolcu*, İstanbul, Kaknüs Yay., s. 17-72.
- ATMACA, İlhami (1997), *Neden Korkayım Benzemekle Bir Kahramana*, İstanbul, A Sanat Yayınları, s. 53.
- AY, Arif (1994), “Rize”, *Dosyalar*, Konya, s. 30.
- AYCI, Mehmet (15 Nisan-30 Mayıs 1994), “Çay Gazeli”, *Kırağı*, nr. 2, s. 3.
- AYDIN, Ertuğrul (1993), *Arzumuz Kalkan Oldu*, İstanbul, Rebel Yayıncılık, s. 44, 54.
- AYDIN, Ertuğrul (Nisan-Mayıs 2001), “Rihtim Sözü”, *Taşra Edebiyatı*, nr. 2, s. 21.
- AYDIN, Ertuğrul (1999), *Saadet Gazetesi’ndeki Edebî Faaliyet Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 40-383.
- AYDIN, Ertuğrul (Kasım 1999), “Tanpınar’da Şiir ve Hayat”, *Hece*, nr. 35, s. 50-51.
- AYDIN, Ertuğrul (2011), *Yağmur Pençesi*, Trabzon, Serander Yayınları, s. 26

- BAKİLER, Yavuz Bülent (1989), *Yalnızlık*, İstanbul, s. 17.
- BEDİR, Atıf (Eylül 2001), “Kaşifin Yol Haritası”, *Hece*, nr. 57, s. 74.
- BEHRAMOĞLU, Ataol (1999), *Seçme Şiirler*, İstanbul, Adam Yayınları, s. 10.
- BERK, İlhan (2001), *Eşik 1947-1975*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 241.
- BERKİ, Kâmil Eşfak (1989), “Kan-Çay”, *Ay Işığı ve Kervan*, İstanbul, Yazı Yayıncılık, s. 16.
- BEYATLI, Yahya Kemal (1963), *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul, s. 48.
- BİRSEL, Salah “Satranç”, *Yaşama Sevinci*, İstanbul 1995, Adam Yayınları, s. 33.
- BİLEN, M. Yaşar (1985), *70 Kuşağı Şiirimizi Tartışıyor*, Ankara, Yaba Yayınları, s. 135.
- BULUT, Abdülkadir (1982), *Acılar Yurdumdur*, İstanbul, Yazko Yayınları, s. 32.
- CANBERK, Eray (Mayıs-Haziran Temmuz 2001), “1940 Kuşağı Şiiri ve Günümüz Şiirine Etkileri”, *Hece*, Türk Şiiri Özel Sayısı, nr. 53-54-55, s. 107.
- CANSEVER, Edip (1985), *Oteller Kenti*, İstanbul, Adam Yayınları, s. 20, 26.
- CANSEVER, Edip (1982), *Şairin Seyir Defteri*, İstanbul, Adam Yay. s. 11-182.
- CAUDWELL, Christopher (Ağustos 1972), “Şiirin Düş Görevi -I-”, *Yeni Dergi*, nr. 95, s. 75-76, 80.
- CAUDWELL, Christopher (Eylül 1972), “Şiirin Düş Görevi -IV-”, *Yeni Dergi*, nr. 96, s. 128-133.
- CAUDWELL, Christopher (Ekim 1972), “Şiirin Düş Görevi -V-”, *Yeni Dergi*, nr. 97, s. 176-177.
- CAUDWELL, Christopher (Ağustos 1969), “Şiirin Temel Özellikleri”, *Yeni Dergi*, nr. 59, s. 145-146.
- CELÂL, Metin (1999), *Yeni Türk Şiiri*, İstanbul, Çizgi Yayınevi, s. 11, 76.
- CENGİZ, Metin (2000), *Toplumcu Gerçekçi Şiir 1923-1953*, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık, s. 13, 17, 23.
- CEVİZCİ, Ahmet (2000), *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, s. 795.
- ÇAKIR, Erdal (1998), *Sır Gölgeleleri*, Ankara, Hece Yayınları, s. 62.
- ÇAMLIBEL, Faruk Nafiz (1986), *Han Duvarları*, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 35.
- DEMİRCİ, İbrahim (1998), *Ay Burcu*, Ankara, Hece Yayınları, s. 32.
- DERRİDA, Jacques (2002), *Şiir Nedir?*, (Çev. Ahmet Sarı-M. Abdullah Arslan) İstanbul, Babil Yayınları, s. 21.

- DOĞAN, Mesut (1997), *Ağzı Karanfilli Dost*, İstanbul, Beyan Yayınları, s. 10.
- D'İSTRİA, Dora (1982), *Osmanlılarda Şiir*, (Çev. Semay Taneri) İstanbul, Havass Yay., s. 3.
- DOSTOYEVSKİ, *Mektuplar*, (Çev. Zeyyat Özalpaslan), İstanbul 1967, Ararat Yay., s. 26.
- EMRE, Gültekin (1983), *Bizsiz Gibi*, Ankara, Dayanışma Yayınları, s. 10.
- ENGİNÜN, İnci (Ocak-Şubat 1992), "Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı IV, nr. 481-482, s. 597, 761.
- ERGÜLEN, Haydar (Kış 2004), "Eski Ormanlara Mektup", *Posta Kutusu*, nr. 2, s. 37.
- ERGÜLEN, Haydar (2013), *Nar*, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınları, s. 39.
- ERGÜLEN, Haydar (2010), *Zarf*, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınları, s. 11-119.
- ERDOĞAN, Mehmet-ARSLANBENZER, Hakan (Mayıs-Haziran-Temmuz 2001), "Modern Türk Edebiyatında Şiir Eleştirisi", *Hece*, Türk Şiiri Özel Sayısı, nr. 53-54-55, s. 382-383.
- EROĞLU, Ebubekir (1993), *Modern Türk Şiirinin Doğası*, İstanbul, Yapı Kredi Yay., s. 11-100.
- GEÇER, İlhan, (1987), *Cumhuriyet Türk Döneminde Türk Şiiri*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 149.
- GÜNGÖR, Semih (1985), *Asaf Halet Çelebi*, İstanbul, Suffe Yayınları, s. 121.
- Hasan Hüseyin, (1984), *Kızıl Kuğu*, Ankara, Bilgi Yayınları, s. 90.
- HATEMİ, Hüsrev (1988), *Grili Çocuk*, İstanbul, Dergâh Yayınları, s. 35.
- İLERİ, Suphi Nuri (1998), *Yeni Edebiyat Sosyalist Gerçekçilik*, İstanbul, Scala Yayıncılık, s. 26-30, 45.
- İLHAN, Attilâ (1998a), *Ayrılık Sevdaya Dahil*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 53.
- İLHAN, Attilâ (1991), *Bela Çiçeği*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 134.
- İLHAN, Attilâ (1998), *Böyle Bir Sevmek*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 11, 13.
- İLHAN, Attilâ (1998c), *Duvar*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 90-91.
- İLHAN, Attilâ (1998b), *Elde Var Hüzün*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 23.
- İLHAN, Attilâ (1995), *Korkunun Krallığı*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 93.
- İLHAN, Attilâ (1967), *Tutuklunun Günlüğü*, Ankara 1967, Bilgi Yayınevi, s. 144.
- İLHAN, Attilâ (1993), *Tutuklunun Günlüğü*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 102.
- İLHAN, Attilâ (1999a), *Yağmur Kaçağı*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 51.
- İLHAN, Attilâ (1999b), *Yasak Sevişmek*, Ankara, Bilgi Yayınevi, s. 90, 98.

- İNCE, Özdemir (1985), *Şiir ve Gerçeklik*, İstanbul, Broy Yayınları, s. 58-60, 67-69, 73-75.
- KANIK, Orhan Veli (2000), *Bütün Şiirleri*, İstanbul, Adam Yayınları, s. 53.
- KANTÜRK, Turgay (1991), *İlk Gün Gibi*, İstanbul, Korsan Yayınları, s. 12.
- KAPLAN, Mehmet (1978), *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul, Dergâh Yayınları, s. 148-149.
- KAPLAN, Mehmet (1983), *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, İstanbul, Dergâh Yayınları, s. 55-56.
- KAPLAN, Mehmet (1981), "Tanpınar'ın Şiir Sanatı Hakkında Birkaç Söz", A. H. Tanpınar/
Bütün Şiirleri, İstanbul, Dergâh Yayınları, s. 6.
- KARAKOÇ, Abdurrahim (1992), *Vur Emri*, Ankara, Ocak Yayınları, s. 91.
- KARAKOÇ, Bahaettin (1984), *İlkyazda*, İstanbul, Cönk Yayınları, s. 106.
- KARAKOÇ, Bahaettin (1991), *Uzaklara Türkü*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 39.
- KARAKOÇ, Bahaettin (1973), *Seyran*, İstanbul, Hareket Yayınları, s. 85-86.
- KARAKOÇ, Sezai (1996), *Körfez/Şahdamar/Sesler*, İstanbul, Diriliş Yayınları, s. 51.
- KARAKOÇ, Sezai (1990), *Tahanın Kitabı/Gül Muştusu*, İstanbul, Diriliş Yayınları, s. 40.
- KARAKOÇ, Sezai (1986), *Ayinler*, İstanbul, Diriliş Yayınları, s. 19.
- KARAL, Cevdet (1998), *Horozlu Ayna ve Ölüm*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, s. 34.
- KAYA, Rahmi (2000), *Yusuf Yüzlü Gece*, Ankara, Hece Yayınları, s. 48.
- KERMAN, Zeynep (1992), *Tanpınar'ın Mektupları*, İstanbul, Dergâh Yayınları, s. 244.
- KILIÇARSLAN, İsmail (2001), *Portakal, Turta ve Bir de Kirpi*, İstanbul, Birey Yay., s. 34.
- KONUK, Osman (1982), *Seni Yalnız Ben Anlarım*, İstanbul, Üç Çiçek Yayınevi, s. 20.
- Küçük İskender (1996), *Güzel Annemin Hayal Gücü*, İstanbul, Hera Yayınları, s. 63.
- Küçük İskender (2000), *İpucu Bırakma Sanatı*, İstanbul, Om Yayınları, s. 116.
- LENİHAN, John (2000), *Bilim İş Başında*, (Çev. Barış Bıçakçı), Ankara, TÜBİTAK Yayınları, s. 101-106.
- MANAV, Osman Bülent (1995), *Yarpız Kokulu Şiirler*, İstanbul, BFA Yayıncılık, s. 15.

- MARAŞ, Mehmet Atillâ (1994), *Aney*, Konya, Esra Sanat Yayınları, s. 35.
- MARAŞ, Mehmet Atillâ (1976), *Doğudan Batıdan Ortadoğudan*, İstanbul, Dergâh Yay., s. 59.
- MENGÜŞOĞLU, M. Önal (1995), *Ben Asyalı Ozan*, Konya, Esra Sanat Yayınları, s. 77.
- MENGÜŞOĞLU, M. Önal (1994), *Hayatımın Bahanesi*, Konya, Esra Sanat Yayınları, s. 63.
- MERT, Özkan (1997), *Bir Dünyanın Notları*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 19.
- MİRAC, Yaşar (1993), *Trabzonlu Delikanlı*, İstanbul, Cem Yayınları, s. 11.
- MİYASOĞLU, Mustafa (1993), *Asaf Halet Çelebi*, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. s. 123.
- MUNGAN, Murathan (1999), *Doğduğum Yüzyıla Veda*, İstanbul, Metis Yayınları, s. 357.
- Mustafa Muharrem, (1999), *İsa'dan Önce Gül*, Ankara, Hece Yayınları, s. 63.
- MÜFİT, Mehmet (1984), "Ayarsız İnsan Fotoğrafları Yorgun Vapur", *Poetika*, nr. 1, s. 7.
- ODABAŞI, Yılmaz (2000), *Konuşsam Sessizlik Gitsem Ayrılık*, İstanbul, Alfa Yay., s. 20.
- OKTAY, Ahmet (2000), *Toplumcu Gerçekliğin Kaynakları*, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık, s. 16, 31-35, 180-188.
- OKAY, M. Orhan (1987), *Cumhuriyet Devri Poetikası*, Erzurum, Atatürk Ün. Yay., s. 54-55.
- Oktay Rifat, (1994), *Elleri Var Özgürlüğün*, İstanbul, Adam Yayınları, s. 244.
- ÖKTEM, Altay (1999b), *Beni Yanlış Öptüler Aslında*, İstanbul, Cem Yayınları, s. 57.
- ÖKTEM, Altay (1999a), *Çamur Şiir*, İstanbul, Cem Yayınları, s. 61.
- ÖKTEM, Altay (1998), *Sukuşu*, İstanbul, Cem Yayınları, s. 42.
- ÖZBAHÇE, Osman (1999), *Uzun Yürekli Nehir*, Ankara, Hece Yayınları, s. 42.
- ÖZÇELİK, Mustafa (1985), *İfşa*, İstanbul, Akabe Yayınları, s. 55.
- ÖZEL, İsmet (1988), *Ebain*, İstanbul, İklim Yayınları, s. 64
- ÖZER, Adnan (1985), *Rüzgâr Doldurma Takvimi*, İstanbul, İmge Yayınları, s. 20.
- ÖZER, Kemal (1987), *Sınırlamıyor Beni Sevda*, İstanbul, Cem Yayınları, s. 66.
- RODMAN, Selden (Haziran 1969), "Modern Şiir", *Yeni Dergi*, nr. 57, s. 550.
- SAĞLAM, Ercan (15 Ekim-30 Kasım 1998), *Kırağı*, nr. 28, s. 23.

- SÖNMEZ, Mürsel (2001), *Tütün Küfesi*, İstanbul, İstanbul Yayınları, s. 61.
- SÜREYA, Cemal (1994), *Sevda Sözleri*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 307.
- TANYOL, Tuğrul (1990), *Sudaki Anka*, İstanbul, Korsan Yayınları, s. 41.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1976), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, s. 488.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1969), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul, Devlet Kit. s. 2.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1981), *Bütün Şiirleri*, İstanbul, Dergâh Yayınları, s. 92.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1947), “Şiir ve Dünya Ölçüsü”, *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1947.
- TARANCI, Cahit Sıtkı (1999), *Otuzbeş Yaş*, İstanbul, Can Yayınları, s. 149.
- THOMSON, George (1984), *Şiir Sanatı*, (Çev. Cevap Çapan), İstanbul, Üç Çiçek Yay., s. 8.
- UMRAN, Sedat (1997), *Şiirde Metafizik Gerçek*, İstanbul, Timaş Yay., s. 11.
- UYAR, Turgut (1999), *Arz-ı Hâl ve Sonrası*, İstanbul, Can Yayınları, s. 25.
- UYAR, Turgut (1994), *Kayayı Delen İncir*, İstanbul, Can Yayınları, s. 10.
- UYAR, Turgut (2000), *Dünyanın En Güzel Arabistanı*, İstanbul, Can Yayınları, s. 119.
- Yaşar Bedri, (1997), *Adını Koyamadığım*, İstanbul, Beyan Yayınları, s. 19.
- Yaşar Bedri, (1992), *Babil’i Beş Geçe*, Samsun, Gelecek Yayınları, s. 41.
- Yaşar Bedri, (1999), *Mutedil Bir Siyamlı*, İstanbul, Beyan Yayınları, s. 29.
- Yaşar Bedri, (1994), *Yoksul Derviş ve Uzakta*, Trabzon, Gelecek Yayınları, s. 133.
- YAVUZ, Hilmi (2002), *Yolculuk Şiirleri*, İstanbul, Can Yayınları, s. 19.
- YÜCEL, Can (1991), *Gece Vardiyası Albümü*, İstanbul, Korsan Yayınları, s. 106.
- YÜCEL, Can (1999), *Mekânın Datça Olsun*, İstanbul, Doğan Kitap, s. 127.
- ZARİFOĞLU, Cahit (1989), *Şiirler*, İstanbul, Beyan Yayınları, s. 19.
- ZİHNİOĞLU, Asım (1998), *Bir Yeşilin Peşinde*, Ankara, TÜBİTAK Yayınları, s. 1.
- ZWEİĞ, Stefan (1967), *Frederike’ye Mektuplar* (Çev. Burhan Arpad), İstanbul, Yankı Yayınları, s. 72.

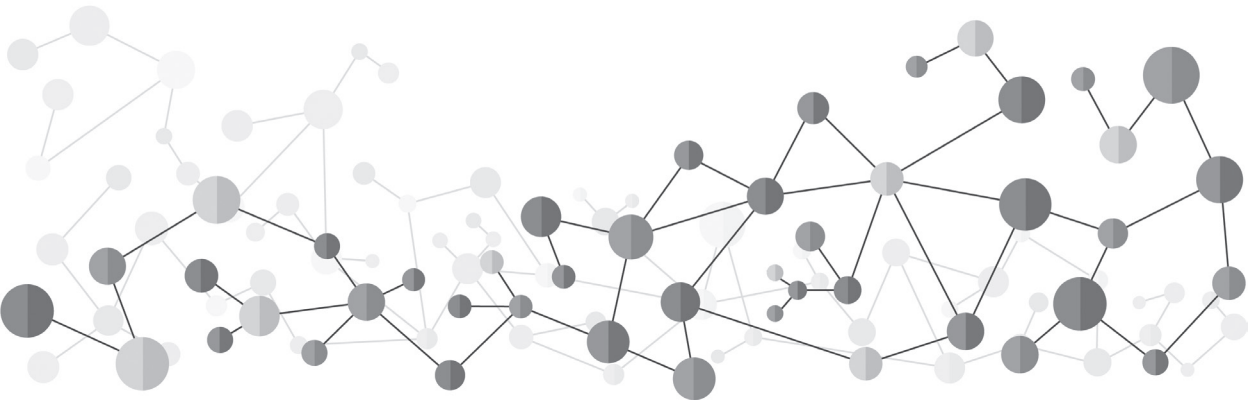
POLİMER KİMYASI LABORATUVARI DENEY KİTABI

Editörler

Prof. Dr. Ebru Kondolot Solak
Öğr. Gör. Dr. Gülşen Taşkın Çakıcı

Yazarlar

Prof. Dr. Ebru Kondolot Solak
Öğr. Gör. Dr. Gülşen Taşkın Çakıcı
Öğr. Gör. Dr. Sema Yiyit Doğan
Öğr. Gör. Seçil Kaya

POLİMER KİMYASI LABORATUVARI DENEY KİTABI

Editörler: Prof. Dr. Ebru Kondolot Solak, Öğr. Gör. Dr. Gülşen Taşkın Çakıcı

Yayın No.: 4308
Fen Bilimleri: 184
ISBN: 978-625-427-184-7
E-ISBN: 978-625-427-185-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Evrim Korkmaz -evrim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Solak, Ebru Kondolot., Çakıcı, Gülşen Taşkın
Polimer Kimyası Laboratuvarı Deneysel Kitapı / Ebru Kondolot Solak, Gülşen Taşkın Çakıcı
1. Basım, VI + 118 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-427-184-7
E-ISBN: 978-625-427-185-4
1. Biyopolimerler 2. Polimer Karakterizasyonu 3. Polimerizasyon Teknikleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
LABORATUVARDA UYULMASI GEREKEN KURALLAR	1
POLİMER LABORATUVARINDA KULLANILAN CAM MALZEMELER.....	2
DENEY RAPORUNUN HAZIRLAMASI.....	5
DENEY RAPORU KAPAK ÖRNEĞİ	7
DENEY HATALARI VE ÖLÇÜM BELİRSİZLİĞİ	8
KALİBRASYON GRAFİKLERİNİN OLUŞTURULMASI.....	11
DENEY 1	
YIĞIN POLİMERİZASYONU İLE POLİ (METİL METAKRİLAT) (PMMA) SENTEZİ	15
DENEY 2	
ZİNCİR KATILMA POLİMERİZASYONU (SERBEST RADİKAL POLİMERİZASYONU) İLE	
POLİSTİREN ELDESİ.....	19
DENEY 3	
NYLON 6,10 SENTEZİ	25
DENEY 4	
PEKTİN ELDESİ.....	31
DENEY 5	
POLİMERİK MEMBRAN ÜRETİM TEKNİKLERİ	35
DENEY 6	
YENİLEBİLİR FİLM ELDESİ	39
DENEY 7	
HİDROFOBİK MEMBRANLAR KULLANILARAK MEYVE SULARININ OZMOTİK DİSTİLYON İLE	
DERİŞTİRİLMESİ.....	43

DENEY 8	
ISIYA DUYARLI POLİ (N-İZOPROPİL AKRİLAMİD)/ SODYUM ALJİNAT HİDROJELİNİN SENTEZİ	51
DENEY 9	
DESTEK MALZEMESİ KATKILI MEMBRANLARIN HAZIRLANMASI	55
DENEY 10	
POLİMERİK MİKROKÜRELERİN HAZIRLANMASI	59
DENEY 11	
POLİMERİK MİKROKÜRELER İLE BOYAR MADDE ADSORPSİYONU	69
DENEY 12	
İLETKEN POLİMERLER	75
DENEY 13	
POLİMERLERİN ANTİOKSİDAN ÖZELLİKLERİNİN TAYİNİ	79
DENEY 14	
POLİMERLERİN ANTİMİKROBİYAL ÖZELLİKLERİNİN TAYİNİ	85
DENEY 15	
POLİMERLERİN MOL KÜTLESİ TAYİN YÖNTEMLERİ (VİSKOZİTE ORTALAMA MOL KÜTLESİ TAYİNİ)	93
DENEY 16	
POLİMER ÇÖZELTİLERİNİN VİSKOZİTELERİNİN SICAKLIKLA DEĞİŞİMİ VE VİSKOZLUK ENERJİSİNİN TAYİNİ	97
DENEY 17	
UÇ GRUP ANALİZİ İLE POLİMERLERİN SAYICA ORTALAMA MOL KÜTLESİNİN BELİRLENMESİ	103
DENEY 18	
HİDROJELLERİN ÇAPRAZ BAĞ YOĞUNLUĞUNUN TAYİNİ	111
KAYNAKLAR	115

KAYNAKLAR

- Adetunji, L. R., Adekunle, A., Orset, V. and Raghavan, V. Advances in the pectin production process using novel extraction techniques: A review. *Food Hydrocolloids*, 62, 239-250 (2017).
- Ali, U., Karim, K. J. B. A. and Buang, N. A. A Review of the Properties and Applications of Poly (Methyl Methacrylate) (PMMA), *Polymer Reviews*, 55, 678-705(2015).
- Apak, R., Güçlü, K., Özyürek, M., Karademir, S. E. A novel total antioxidant capacity index for dietary polyphenols, vitamin C and E, using their cupric ion reducing capability in the presence of neocuproine: CUPRAC method, *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 52, 7970-7981 (2004).
- Aydın, Z. İletken Poli(Etilen Teraftalat)/Polipirol Kompozit Liflerinin Kimyasal Polimerizasyonla Hazırlanması Ve Karakterizasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- Bhat, G. and Kandagor, V. Synthetic polymer fibers and their processing requirements. Sawston: Woodhead Publishing. 3-30 (2014).
- Blois, M. S., Antioxidant determinations by the use of a stable free radical. *Nature*, 181 (4617), 1199-1200 (1958).
- Chan, S. Y., Choo, W. S., Young, D. J. and Loh, X. J. Pectin as a rheology modifier: Origin, structure, commercial production and rheology. *Carbohydr. Polym.*, 161, 118-139 (2017).
- Dekebo, A. *Introductory Chapter: Plant Extracts*. Aman Dekebo (Ed.), Plant Extracts London: IntechOpen (2019).
- Deligraris, K., Tadele T.S., Olthuis, W. and van den Berg, A. Hydrogel-based devices for biomedical applications. *Sensors and Actuators B*. 147, 765-774. (2010).
- Demir, M. M., Memesa, M., Castignolles, P. and Wegner, G. PMMA / zinc oxide nanocomposites prepared by in-situ bulk polymerization. *Macromolecular Rapid Communications*, 27, 763-770 (2006).
- Di Mascio, P., Murphy, M.E., Sies, H., Antioxidant defense system: the role of carotenoids, tocopherols, and thiols. *Am. J. Clin. Nutr.*, 53, 194-200 (1991).
- Díaz-Montes E., Castro-Muñoz R. Edible films and coatings as food-quality preservers: An overview *Foods*, 10, 249 (2021).
- Gul O., Saricaoglu F.T., Besir A., Atalar I., Yazici F. Effect of ultrasound treatment on the properties of nano-emulsion films obtained from hazelnut meal protein and clove essential oil. *Ultrasonics Sonochemistry*, 41, 466-474 (2018).
- Iamareerat B., Singh M. Sadiq M. B. & Anal A. K., Reinforced cassava starch based edible film incorporated with essential oil and sodium bentonite nanoclay as food packaging material. *Journal of Food Science and Technology* volume 55, 1953-1959 (2018).
- Ibeh, C. C. (2011). *Thermoplastic materials Properties, Manufacturing Methods, and Applications*. New York: Taylor & Francis Group LLC. 83-86.
- İletken Polimerlerin İleri Teknoloji Malzemelerindeki Kullanım Alanları, Ağustos 9, 2018: <https://prezi.com/faato6ffxvcy/iletken-polimerlerin-ileri-teknoloji-malzemelerindeki-kullanim-alanlari/>

- Jagannath J.H., Nanjappa C., Das Gupta D.K., Bawa A.S. Mechanical and barrier properties of edible starch–protein-based films *Journal of Applied Polymer Science*, 88, 64-71(2003).
- Janjarasskul T., Tananuwong K., Phupoksakul T. Thaiphanit S. Fast dissolving, hermetically sealable, edible whey protein isolate-based films for instant food and/or dry ingredient pouches. *LWT*, 134, Article 110102, (2020).
- Ma, X., Wen, G. Development history and synthesis of super-absorbent polymers: a review. *J Polym. Res.* 27, 136 (2020).
- Mulder, M., 'Basic principles of membrane technology', Kluwer Academic Publishers, USA, 1- 56 (1992).
- Odian, G. (2004). *Principles of Polymerization* Fourth Edition. New Jersey: John Wiley & Sons Wiley, Inc. 297.
- Park H. and Park K. *Hydrogels in bioapplications*. Raphael M. Ottenbrite, Samuel J. Huang and Kinam Park (Eds.), *Hydrogels and Biodegradable Polymers for Bioapplications* (s. 2-10). Washington DC: ACS Publications (1996).
- Picot-Allain, M. C. N., Ramasawmy, B. and Emmambux, M. N. Extraction, Characterisation, and Application of Pectin from Tropical and Sub-Tropical Fruits: A Review. *Food Rev. Int.*, 38, 282-312 (2020).
- Picot-Allain, M. C. N., Ramasawmy, B. and Emmambux, M. N. Extraction, Characterisation, and Application of Pectin from Tropical and Sub-Tropical Fruits: A Review, *Food Reviews International*, 38, 282-312 (2022).
- Pinto, C.G., Laesposito, E.D., Pavan, J.L.P and Cordero, B.M., Analytical applications of separation techniques through membrane. *Laboratory Automation and information Management* 34, 115-130 (1999).
- Pratt, C., "Applications of Conducting Polymers", Kingston University, London, 1 -7 (1996).
- Saçak, M., "Polimer Kimyası", Gazi Kitabevi, Ankara, 98 (2004).
- Sothorn, T.A., Elsenbaumer, R.L., Reynolds, J.R., "Handbook of Conducting Polymers 2nd Edition, Marcel Dekker, New York, 29, 86, 124 - 134, 533 - 588, 708 (1998)
- Totosaus A., Godoy I.A., Ariza-Ortega T.J. Structural and mechanical properties of edible films from composite mixtures of starch, dextrin and different types of chemically modified starch. *International Journal of Polymer Analysis and Characterization*, 25 (7), 517-528 (2020).
- Venkatesh A., Sutariya H., Studies on formulation and properties of fruit peel waste incorporated edible film and its effect on quality of bread. *Journal of Packaging Technology and Research*, 3, 99-108 (2019).
- Villalobos, M. A. and Debling, J. (2013). Bulk and Solution Processes. *Handbook of Polymer Synthesis, Characterization, and Processing*. Enrique Saldívar-Guerra, Eduardo Vivaldo-Lima (Eds.), *Handbook of Polymer Synthesis, Characterization, and Processing* (s. 273-294). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Wang H., Ding F., Ma L., Zhang Y. Edible films from chitosan-gelatin: Physical properties and food packaging application. *Food Bioscience*, Article 100871, (2021).
- Wongphan P., Harnkarnsujarit N. Characterization of starch, agar and maltodextrin blends for controlled dissolution of edible films. *International Journal of Biological Macromolecules*, 156 80-93 (2020).
- Yıldız Teknik Üniversitesi Kimya-Metalürji Fakültesi Biyomühendislik Bölümü Biyomühendislik Laboratuvarı I Deney Föyü
- Zhang, H., Zhang, Y., He, L., Yang, B., Zhu, S. and Yao, M. Thermal-responsive poly(N-isopropyl acrylamide)/sodium alginate hydrogels: preparation, swelling behaviors, and mechanical properties. *Colloid. Polym. Sci.* 294: 1959-1967 (2016).

- Johnson, R.A., Valks, R.H., Lefebvre, M.S., Osmotic distillation- a low temperature concentration technique, *Australian J. Biotechnol.*, 3(3) : 206- 217 (1989)
- Sheng, J., Johnson, R.A., Lefebvre, M.S., Mass and heat transfer mechanism in the osmotic distillation process, *Desalination*, 80: 113-121 (1991).
- Johnson, R.A., Bailey, A.F.G., Concentration of aqueous solutions by isothermal membran distillation, *Proceedings of the Workshop on Latest Advances in Membrane Techonology*, Sydney, p.70 (1994).
- Kunz, W., Benhabiles A. And Ben-Aim, R., Osmotic evaporation through macroporous hydrophobic membranes: a survey of current research and applications, *J. Mem. Sci.*, 121: 25-36 (1996).
- Vanden Berg, G.B. and Smolders, C.A., Diffusional phenomena in membrane separation processes, *J. Mem. Sci.*, 73: 103-118 (1992).
- Koyuncu, İ., Membran teknolojisinin çevre mühendisliğinde kullanım potansiyeli ve ters osmoz ile amonyum iyonu giderimi, Yüksek lisans tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, (1997)
- Gostoli, C., Thermal effects in osmotic distillation, *J. Mem.Sci.*, 163: 75-91 (1999)
- Courel, M., Tronel-Peyroz, E., Rios, G.M., Dornier, M., Reynes, M., The problem of membrane characterization for the process of osmotic distillation, *Desalination*, 140: 15-25 (2001).
- Feng, C., Shi, B., Li, G., Wu, Y., Preparation and properties of microporous membrane from poly(vinylidene fluoride-co-tetrafluoroethylene) (F2.4) for membrane distillation, *J. Mem. Sci.*, 237: 15-24 (2004).
- Rouquerol F., Rouquerol J., Sing K., *Adsorption of Powders and Porous Solids*, Academic Press, 1999
- Chih-Huang Weng & Yi-Fong Pan, Adsorption characteristics of methylene blue from aqueous solution by sludge ash, *Colloids and Surfaces*, 274 (2006) 154-162
- Breck D.W., *Zeolite Molecular Sieves*, Wiley, 1974
- Pelekani C., Vernon L., Snoeyink, Competitive adsorption between atrazine and methylene blue on activated carbon: the importance of pore size distribution, *Carbon Vol:38*,2000.
- Balkose, D., Dlutun, S., Ozkan F., Ulku, S., Kokturk, D., 1996, Flexible Poly(Vinyl Chloride)-Zeolite Composites for Dye -Adsorption from Aqueous Solutions, *Separation Science and Technology*, 31(9),1279-1289.
- Srivastava V. C., Swamy M. M., Mall I. D., Prasad B., Mishra I. M., Adsorptive removal of phenol by bagasse fly ash and activated carbon: Equilibrium, kinetics and thermodynamics, *Colloids and Surfaces A: Physicochem. Eng. Aspects* 272 (2006) 89-104
- Keskinler B., Çakıcı A., Yıldız E. 1994. Çevre Mühendisliği Temel İşlemler ve Prosesler Ders Notları. Atatürk Üniversitesi, Erzurum
- Dönmez, R. 2006. Doğal Kil Mineralleri Kullanarak Atık Sulardan Kurşun (II) İyonunun Adsorpsiyonu. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Yang, R.T., *Adsorbents: Fundamental and Applications*, Wiley, Newyork, 2003
- Koyuncu, İ. (2018). Su/Atıksu Arıtılması ve Geri Kazanılmasında Membran Teknolojileri ve Uygulamaları. ISBN:978-605-9351-22-5: Türkiye Çevre Koruma Vakfı Yayınları. 1. Cilt. 67s.
- Dizge N., Soydemir, G., Karagunduz, A. & Keskinler, B. (2011). Influence of type and pore size of membranes on cross flow microfiltration of biological suspension. *J. Membr. Sci.* 366 (1-2), 278-285.
- Cansız, S. (2017). Karbonnanotüp Katkılı Polimerik Membranların İçmesuyu Arıtımında Kullanılması. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul. 24s.
- Acarer, S. (2020). Polimerik Nanokompozit Membran Üretimi ve Modellenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 10s.

- Lane A. Baker and Sean P. Bird. (2008). Nanopores: A makeover for membrans. *Nature Nanotechnology* 3. 73 – 74
- Oh, N. W., Jegal, J., & Lee, K. H. (2001). Preparation and characterization of nanofiltration composite membranes using polyacrylonitrile (PAN). II. Preparation and characterization of polyamide composite membranes. *Journal of applied polymer science*, 80(14), 2729-2736.
- Singh, P. S., Joshi, S. V., Trivedi, J. J., Devmurari, C. V., Rao, A. P., & Ghosh, P. K. (2006). Probing the structural variations of thin film composite RO membranes obtained by coating polyamide over polysulfone membranes of different pore dimensions. *Journal of membrane science*, 278(1-2), 19-25.
- Ghosh, A. K., & Hoek, E. M. (2009). Impacts of support membrane structure and chemistry on polyamide-polysulfone interfacial composite membranes. *Journal of membrane science*, 336(1-2), 140-148.
- Yoon, K., Hsiao, B. S., & Chu, B. (2009). High flux nanofiltration membranes based on interfacially polymerized polyamide barrier layer on polyacrylonitrile nanofibrous scaffolds. *Journal of Membrane Science*, 326(2), 484-492.
- Ba, C., & Economy, J. (2010). Preparation of PMDA/ODA polyimide membrane for use as substrate in a thermally stable composite reverse osmosis membrane. *Journal of Membrane Science*, 363(1-2), 140-148.
- Zhang, Q., Zhang, Z., Dai, L., Wang, H., Li, S., & Zhang, S. (2017). Novel insights into the interplay between support and active layer in the thin film composite polyamide membranes. *Journal of Membrane Science*, 537, 372-383.
- Razmjou, A., Mansouri, J., & Chen, V. (2011). The effects of mechanical and chemical modification of TiO₂ nanoparticles on the surface chemistry, structure and fouling performance of PES ultrafiltration membranes. *Journal of Membrane Science*, 378(1-2), 73-84.
- Su, P., Wang, F., Li, Z., Tang, C. Y. ve Li, W., 2020. Graphene oxide membranes: controlling their transport pathways. *Journal of Materials Chemistry A*, 8(31), 15319–15340.
- Uyen, N. T. T., Abdul Hamid, Z. A., & Nurazreena, A. (2019). Fabrication and characterization of alginate microspheres. *Materials Today: Proceedings*, 17, 792–797. doi:10.1016/j.matpr.2019.06.364
- Saraydın, D. & Karadağ, E. (2010). *Fizikokimya Laboratuvarı (İkinci Baskı)*. Ankara: Hatipoğlu Yayınları, 153-155.
- Woo, G. L. Y., Mittelman, M. W., & Santerre, J. P. (2000). Synthesis and characterization of a novel biodegradable antimicrobial polymer. *Biomaterials*, 21(12), 1235-1246.
- Jain, A., Duvvuri, L. S., Farah, S., Beyth, N., Domb, A. J., & Khan, W. (2014). Antimicrobial polymers. *Advanced healthcare materials*, 3(12), 1969-1985.
- Sezer, Y. Ç. ve Bozkurt, H. (2021). Et ve et ürünlerinin üretimi ve saklanması antimikrobiyal ambalajlama sistemlerinin kullanımı. *Food and Health*, 7(2), 150-163.
- Pan, Y., Xia, Q., & Xiao, H. (2019). Cationic polymers with tailored structures for rendering polysaccharide-based materials antimicrobial: An overview. *Polymers*, 11(8), 1283.
- Aytac, Z., Dogan, S. Y., Tekinay, T., & Uyar, T. (2014). Release and antibacterial activity of allyl isothiocyanate/ β -cyclodextrin complex encapsulated in electrospun nanofibers. *Colloids and Surfaces B: Biointerfaces*, 120, 125-131.
- Sohail, M., Ashfaq, B., Azeem, I., Faisal, A., Doğan, S. Y., Wang, J., & Yameen, B. (2019). A facile and versatile route to functional poly (propylene) surfaces via UV-curable coatings. *Reactive and Functional Polymers*, 144, 104366.

REKLAM KAMPANYALARI

Prof. Dr. R. Gülay Öztürk

REKLAM KAMPANYALARI

Prof. Dr. R. Gülay Öztürk

Yayın No.: 5068

İletişim: 153

ISBN: 978-625-397-720-7

E-ISBN: 978-625-397-721-4

Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

R. Gülay, Öztürk.

Reklam Kampanyaları / R. Gülay Öztürk

1. Basım, VIII + 348 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-720-7

E-ISBN: 978-625-397-721-4

1. Reklam Kampanyaları 2. Reklam Yazarlığı 3. Dijital Kampanyalar 4. Geleceğin Reklam Kampanyaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

Birinci Bölüm

TEMEL KAVRAMLAR EKSENİNDE REKLAM KAMPANYALARI	5
--	----------

1.1. Dijitalleşen Dünya, Dijital Mecralar ve Yeni Tüketiciler Ekseninde Akıllı Reklamcılık.....	5
1.2. Reklam Kampanyası Nedir?	8
1.3. İşi Kısa, Açık ve Net Anlatmanın Yolu: Brief.....	15
1.3.1. Brief, Debrief, Kreatif Brief Nedir?.....	15
1.3.2. Brief Nasıl Olmalıdır?	17
1.4. Reklamverenin Ajans Seçim Süreci.....	28
1.4.1. Reklam Ajans Türleri	37
1.4.2. Reklam Kampanyasını Hazırlayan Ajans Nasıl Sunum Yapmalıdır?: Kampanya Sunumlarında Yeni Gerçeklik	41
1.4.3. Ajansların Çalışma Ortamı ve Çalışma Biçiminde Meydana Gelen Değişimler: Geleceğin Ajansları Nasıl Olacak?	45
1.5. Kampanya Öncesi Müşteriyi Anlamının Gücü Adına: İçgörülerini Nasıl Yakalarız?	48

İkinci Bölüm

REKLAM KAMPANYASI PLANLAMA AŞAMALARI	55
---	-----------

2.1. Reklam Kampanya Planlamasında Süreç ve Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	55
2.2. Araştırma ve Durum Analizi: Verinin ve Araştırmanın Gücü.....	58
2.2.1. Psikolojik Veri Kaynakları: Eye-Tracking ve Nöropazarlama	63
2.2.2. Yapay Zekâ ve Yapay Duygusal Zekâ	67
2.3. Reklam Kampanyasının Planlanması	76
2.3.1. Reklamın Amacını Belirlemek	76
2.3.2. Pazarı Analiz Etmek.....	80
2.3.3. Hedef Kitleye Karar Vermek.....	81
2.3.4. Reklam Bütçesine Karar Vermek.....	93

2.3.5. Reklamda Yaratıcılık.....	99
2.3.6. Reklam Mesajına Karar Vermek.....	105
2.3.6.1. Reklam Kampanyalarında Kullanılan Yaratıcı Stratejiler ...	110
2.3.6.2. Reklam Kampanyalarında Reklam Metni Yazımı.....	128
2.3.6.3. Reklam Kampanyalarında Kullanılan Layout’lar.....	134
2.3.6.4. Reklam Kampanyasında Slogan	142
2.3.7. İletişim Mecrasını Seçmek	152
2.3.7.1. Mecralara Göre Reklam Üretimi ve Reklam Metni Yazımı	154
2.3.7.1.1. Basılı Mecralarda Reklam Yazmak.....	165
2.3.7.1.1.1. Gazete	167
2.3.7.1.1.2. Dergi	168
2.3.7.1.1.3. Gazete ve Dergi Mecralarında Reklam Yazımı	169
2.3.7.1.1.4. Diğer Basılı Reklam Mecraları ve Bu Mecralarda Reklam Yazımı	181
2.3.7.1.2. Televizyon ve Radyoda Reklam Üretimi ve Reklam Yazımı	183
2.3.7.1.2.1. Televizyon Mecrası İçin Reklam Yazımı	184
2.3.7.1.2.1.1. Televizyon Reklam Senaryosu Nasıl Yazılır?	193
2.3.7.1.2.1.2. Radyo Mecrasında Reklam Üretimi ve Reklam Yazımı	200
2.3.7.1.2.1.3. Açık hava Mecrasında Reklam Üretimi ve Reklam Yazımı	206
2.3.7.1.2.1.4. Dijital Mecrada Reklam Üretimi ve Reklam Yazımı	221
2.3.8. Medya Planlaması ve Medya Satın Alma	235
2.3.9. Kampanyanın Yürütülmesi.....	239
2.3.10. Bir Reklam Kampanyasının Performansını Analiz Etmek.....	239

Üçüncü Bölüm

ÖRNEKLERLE BAŞARILI REKLAM KAMPANYALARI	245
3.1. Türkiye İş Bankası “Müşteri Olmak İstiyorum” Kampanyası.....	245
3.2. Sen Bi Tat Kampanyası.....	254
3.3. Doğanay “Şalgam Kırmızı Çizgimiz” Kampanyası	261

3.4. Finish “Türkiye’nin Suyu” Kampanyası	268
3.5. Lipton Konuşalım Artık Kampanyası	271
3.6. <i>Barbie</i> Filmi Kampanyası	275
3.7. Change The Ref’in The Lost Class Kampanyası	279
3.8. Dove #TurnYourBack Kampanyası.....	281
3.9. Starbucks Kabak Baharatlı Latte Entegre Pazarlama Kampanyası Örneği.....	284
3.10. Biryudumkitap “Görülmemiş Teklif” Dijital Reklam Kampanyası.....	289
3.11. Yemeksepeti “Köfteler Yarışıyor” Influencer Pazarlama Kampanyası	291
3.12. Vodafone “Ben Varım Çatı İletişimi” Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Reklam Kampanyası	293
3.13. Akbank FAV // Spotify 8D Audio // Digital Turbine Dijital Ses Reklam Kampanyası	294

Dördüncü Bölüm

GELECEĞİN REKLAM KAMPANYALARI 297

4.1. Metaverse’de Reklamcılık	297
4.2. Reklam Kampanyalarının Geleceği Üzerine Öngörüler.....	301

Beşinci Bölüm

REKLAM KAMPANYALARINA SEKTÖREL BAKIŞ AÇILARI 309

5.1. İlançılık Reklam Ajansı Eş Başkanı.....	309
5.2. Think Aloud Araştırma ve Stratejik Danışmanlık Hizmetleri Marka Köklendirme Danışmanı ve Reklam Yaratıcıları Derneği Kurul Üyesi, Esra Baykal	314
5.3. Melon Reklam, Reklam Satış Direktörü Direktörü, Dr.Cenap Coşkun	317
5.4. Hey Reklam Ajansı CEO, Dr. Hakan Odabaşı.....	322

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 327

KAYNAKÇA..... 333

KAYNAKÇA

- “Adidas Case Study: Window Shopping by TBWA/Helsinki” .
<https://adsspot.me/media/case-study/adidas-neo-window-shopping-e57e31472b4a>. Erişim Tarihi: 10.09.2023.
- “Advertising Agency”, “(T.Y). <https://www.dictionary.com/browse/advertising-agency>, Erişim Tarihi: 14.01.2022
- “ Advertising Agencies - Meaning, its Role and Types of Agencies “ (T.Y.)
<https://www.managementstudyguide.com/advertising-agencies.htm>,
Erişim Tarihi: 14.01.2022.
- “Advertising Budget”. (24.03.2023). <https://mailchimp.com/marketing-glossary/advertising-budget/>. Erişim Tarihi:07.09.2023.
- “Advertising Campaign”, <https://www.cyberclick.net/advertising/advertising-campaign>, Erişim Tarihi: 26.04.2021.
- “Advertising Campaign”. <https://businessjargons.com/advertising-campaign.html>. Erişim Tarihi:20.08.2023.
- “Advertising campaign: definition, objective, current trends (2022)”.
<https://adintime.com/en/blog/advertising-campaign-definition-objective-current-trends-2022-n164>. Erişim Tarihi: 20.08.2023.
- Akarsu, H. (2017). Televizyon Reklamlarında Yaratıcı Strateji Kullanımına İlişkin Niceliksel Bir Çalışma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi E-Dergisi*. 4(14),124-145.
- “Akbank Müzikal Format Örneği”, <https://www.youtube.com/watch?v=cxlmSECOZyM>, Erişim Tarihi:08.09.2023.
- “Akbank FAV // Spotify 8D Audio // Digital Turbine Dijital Ses Reklam Kampanyası”. https://www.mixxawards-tr.org/2022_16_DijitalSesReklamciligi.html. Erişim Tarihi:17.09.2023.
- “Akbank İvizler Reklamı – EEG ve Eye Tracking Analizi”.
<https://www.thinkneuro.net/tr/basin/mediacat/akbank-ikizler-reklamı-eeg-ve-eye-tracking-analizi> .Erişim Tarihi:18.09.2023.
- Albrighton, T. (2010). The ABC of Copywriting. <https://www.abccopywriting.com/wp-content/uploads/2013/04/The-ABC-of-Copywriting.pdf>.
Erişim Tarihi:16.09.2023.

- “Animatik Örneği”. (2016). <https://www.youtube.com/watch?v=hYq-NIOcjk>. Erişim Tarihi:08.09.2023.
- Arslan, F. M. (2002). Reklam Ajansı Seçiminde Kullanılan Kriterler Ve Yeni Eğilimler: Kavramsal Bir İrdeleme. *Ege Akademik Bakış Dergisi*. 2(2). 55-63.
- Arslanoğlu, S. Ö. (09.08.2017). Haftanın İçgörüsü: OMO Anı Biriktir. <https://mediacat.com/haftanin-icgorusu-omo-yusuf-muslubas/>. Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- “Avon Online Katalog Görseli”. <https://kozmetik.avon.com.tr/online-katalog/>. Erişim Tarihi:19.09.2023.
- “Bağlı TV reklamlarıyla ilgili açıklama”. <https://advertising.amazon.com/tr-tr/library/guides/connected-tv-advertising>. Erişim Tarihi:17.09.2023.
- Balis, J. (10 Mart 2021). 10 Truths About Marketing After the Pandemic. <https://hbr.org/2021/03/10-truths-about-marketing-after-the-pandemic>. Erişim Tarihi: 16.10.2021.
- “Barbie'nin pazarlama kampanyasını bu kadar dahice yapan şey”. (06.08.2023). <https://www.cumhuriyet.com.tr/kultur-sanat/barbienin-pazarlama-kampanyasini-bu-kadar-dahice-yapan-sey-2105966>.Erişim Tarihi:06.09.2023.
- “Barbie'nin pazarlama kampanyasına dökülen paralar yapım bütçesini aştı”. (25.07.2023). <https://www.indyturk.com/node/649881/k%C3%BCl%C3%BCr/barbienin-pazarlama-kampanyas%C4%B1na-d%C3%B6k%C3%BClen-paralar-yap%C4%B1m-b%C3%BCt%C3%A7esini-a%C5%9Ft%C4%B1>. Erişim Tarihi:06.09.2023.
- “Basında En Yaratıcı Sayfa Kullanımı 2016 Kırmızı Başarı Ödüllü Reklam”, <http://kirmiziodulleri.com/arsivdetay/7001/2016>. Erişim tarihi:17.09.2023.
- “Basında En İyi Reklam Metni 2017 Kırmızı Ödülü Alan Reklam”, <http://kirmiziodulleri.com/arsivdetay/7932/2017>. Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- “Basında En Yaratıcı Sayfa Kullanımı 2016 Kırmızı Ödüllü Reklam “, <http://kirmiziodulleri.com/arsivdetay/6664/2016>. Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- Batı, U. (2010). *Reklamın Dili*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Becan, C. ve Babayeva, V. (2019). Reklamda Bir Anlatım Biçimi Olarak Metafor Kullanımı: Glokal Reklamlara Yönelik Bir Alan Araştırması. *Simetrik İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1 (2): 111-135.

- Belch, G.E. and Belch, M.A. (1998) Advertising and Promotion: An Integrated Marketing Communications Perspective. 4.Baskı, Boston McGraw-Hill, Boston
- “Biryudumkitap “Görülmemiş Teklif” Kampanya Görseli”. https://www.mixxawards-tr.org/2022_YilinEnIyisi.html. Erişim Tarihi:17.09.2023.
- Bir, A. ve Maviş, F. (1988). *Reklamın Gücü-Dünyada ve Türkiye’de Reklamcılık*, Bilgi Yayınevi: İstanbul.
- Book, A. C. ve Schick, C. D. (1998). *Reklamcılıkta Metin ve Taslağın İlkeleri*. Çev. Dilek Şendil. Birinci Basım. İstanbul: Yayınevi Yayıncılık.
- “Bu kalpte 200 dansçı var! Akbank’ın müthiş reklam filminin perde arkası!”, (18.01.2007). <https://www.medyafaresi.com/haber/bu-kalpte-200-dansci-var-akbankin-muthis-reklam-filminin-perde/3452>, Erişim Tarihi:08.09.2023.
- Burkus, D. (2015). *Yaratıcılık Mitleri*. Çev. Gamze Sart. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- “Campaign Design”. <https://ncert.nic.in/textbook/pdf/legd110.pdf>. Erişim Tarihi: 24.08.2023.
- Candemir, T. (2007). “ Slogan Examples and Analyses in Advertisement Channels in Turkey from Past to Present”, *VII International Language, Letters and Phraseology Symposium in UNESCO Mevlana Year*, Selçuk University Science and Literature Faculty and Mevlana Research and Application Centre, Vol. 2, 391 – 401.
- “Çarpıcı basılı reklamlar için ilham kaynağı.”. <https://www.adobe.com/tr/creativecloud/business/teams/use-cases/print-ads.html>. Erişim Tarihi:19.09.2023.
- “Coca-Cola’nın İçilebilir Açık hava Reklam Görseli”. <https://bigumigu.com/haber/icilebilir-billboard/>. Erişim Tarihi:17.09.2023.
- “Consumer Perception by Price and Quality”. (2014). <https://rockstarsbm.wordpress.com/2014/11/23/perceptual-maps/>, Erişim Tarihi: 24.08.2023.
- “Copywriting”. (2023). <https://scaleapse.com/wp-content/uploads/2021/09/COPYWRITING-WHITE-PAPER.pdf>. Erişim Tarihi:16.09.2023.
- Cureton, D. (13.10.2022). How Can Enterprises Advertise in the Metaverse?. <s://www.xrtod>. Erişim Tarihi:10.01.2023.
- Çağlar, B. (2019). Reklamlarda Metaforik Öğelerin Kullanımı: Kozmetik Reklamları Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (3), 995-1013.

- Çakmak, D. M ve Çubukçu, M. İ. (2014). Tüketicilerin Hedonik Tüketim Davranışlarının Yaşam Tarzları Açısından İncelenmesi. *ETÜ Sentez İktisadi İdari Bilimler Dergisi*. 2, 87-120
- Demirel, M. (2012). Reklamda Slogan Etkeni Üzerine Bir Alan Araştırması: Gsm Operatörlerinde Numara Taşıma Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilimdalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- "Detay Çekim Örneği". (2022). <https://www.youtube.com/watch?v=RCbM1fCWDuA>. Erişim Tarihi:08.09.2023.
- "Doğanay Şalgam Kırmızı Çizgimiz Kampanyası". (2022) <https://www.effieturkiye.org/media/31107/2022-3330.pdf>. Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- "Doğanay Şalgam Kırmızı Çizgimiz Kampanya Görseli". https://www.behance.net/gallery/157372955/DOGANAY-SALGAM?tracking_source=search_projects|do%4%9Fanay. Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- "Dove - Turn Your Back (case study) Media Grand Prix at the Cannes Lions 2023". <https://www.youtube.com/watch?v=BFhp7Y0iLSA>. Erişim Tarihi:06.09.2023.
- "Dove Tanıklık Formatı Örneği". https://www.youtube.com/watch?v=P6Z_WzJ27No, Erişim Tarihi:08.09.2023.
- Durukan, N. E. (2023). Dove, TikTok'un 'ulaşamaz' güzellik filtresine sırtını dönüyor. <https://www.campaigntr.com/dove-tiktokun-ulasilamaz-guzellik-filtresine-sirtini-donuyor/>. Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- "Dünyanın En Kısa Radyo Spotu #SmartHerYereSığar" (2021). <https://www.youtube.com/watch?v=LE0GX1wd7s8>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- "Dünya'nın İlk Yenilebilir Dergi Reklamı". <https://www.buzzfeed.com/copyranter/fanta-creates-first-tastable-ad>. Erişim Tarihi:17.09.2023.
- Efendioğlu, I. H. (2022). Can I invest in metaverse? The effect of obtained information and perceived risk on purchase intention by the perspective of the information adoption model. arXiv preprint arXiv:2205.15398.
- Elden, M. (2003). *Reklam Yazarlığı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elden, M. (2009). *Reklam ve Reklamcılık*, 1. Baskı, Say Yayınları: İstanbul.
- Elden, M. (2008). Reklamveren İçin Doğru Ajans Seçmek Neden Önemli?. *Yeni Düşünceler*. 3., 185-200.

- Elden, M. (2009), Reklam ve Reklamcılık, Say Yayınları, İstanbul.
- Elden, M. Bakır, U. (2010). *Reklam Çekicilikleri, Cinsellik, Mizah, Korku*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Elden, M. ve Özdem, Ö. O. (2015). Reklamda Görsel Tasarım. İstanbul: Say Yayıncılık.
- “En Etkin Sloganlar” (22.10.2014). <https://www.capital.com.tr/yonetim/pazarlama/en-etkin-sloganlar?sayfa=4>. Erişim Tarihi: 5.09.2023.
- “En Değerli Markalar: 2022 Yılı'nın En Değerli 20 Markası”. <https://www.bifikir.com/en-degerli-markalar-i319962>. Erişim Tarihi: 05.09.2023.
- “Entegre Pazarlama Kampanyası: Kılavuz ve Örnekler [2023]” (21.07.2023). <https://baba-blog.com/tr/integrated-marketing-campaign/>, Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- Ergüven, M. S. (2012). Reklam Planlama Süreci. Ferruh Uztuğ ve Serdar Sever (Ed.), Reklamcılık içinde (110-133). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını'dan aktaran Akarsu, H. (2017). Televizyon Reklamlarında Yaratıcı Strateji Kullanımlarına İlişkin Niceliksel Bir Çalışma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi E-Dergisi*. 4(14).124-145.
- Ergüven, M.S (2016). Creativity In Advertising: Expectations, Definitions And Evaluations of The Consumers. *Journal of Arts, Science & Commerce*. 7(4). 35-44.
- “Fairy Örnek Olay/Sorun çözme Formatı Örneği”, <https://www.youtube.com/watch?v=6BnJbGObgmE,2023>, Erişim Tarihi:08.09.2023.
- Fırlar, F.B. ve Deniz, Ş. (2010). Dijital Gazeteler ve Pazarlama: Türkiye'deki Dijital Gazetelerin Pazarlama Dinamiklerinin Değerlendirilmesine İlişkin Bir Analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3 (11). 314-328.
- “Finish- Türkiye'nin Suyu”. <https://iabtr.org/ffinish-turkiyenin-suyu>. Erişim Tarihi:06.09.2023.
- “Fotoğraf, İllüstratif El Yazımının Birlikte Kullanıldığı Wagamama Restoranının Basılı Reklam Görseli”. <https://craigeaston.wordpress.com/2017/01/23/new-campaign-for-wagamama/>. Erişim Tarihi:19.09.2023.
- “Gazete Tanımı”. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- “Google'ın Ödüllü Radyo Reklamı” (2012). <https://www.youtube.com/watch?v=tY-jWMzWi28>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- Güler, Y. (17.08.2013). “Açıkhava Reklamlarını Tasarlarken İşinize Yarayacak İpuçları” (2016). <https://spacebroker.blogspot.com/2013/08/ackhava-reklamlarn-tasarlarken-isinize.html?m=0>, Erişim Tarihi:17.09.2023.

- Gülsoy, T. (1999), Reklam Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, Birinci Basım, Adam Yayıncılık, İstanbul.
- Gür, B. (15 Ocak 2017). Tarihın en iyi sloganı: Just Do It. <https://medium.com/burakgur/tarihin-en-iyi-slogan%C4%B1-just-do-it-ce07e330728e>. Erişim Tarihi:5.09.2023.
- Gürel, E. (1999). Reklam Çalışmalarında Yaratıcı Stratejinin Kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 9, 443-456.
- Hamşioğlu, A. B., (2013), Fast Food Ürünleri Satın Alan Tüketicilerin Yaşam Tarzlarını Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6(11): 17-34.
- “Hedef Kitle ve Persona Nedir Nasıl Oluşturulur? (Örneklerle).” (4.07.2019). <https://earnado.com/tr/hedef-kitle-persona-olusturma-ornekleri/>. Erişim Tarihi:07.09.2023.
- Hegarty, J. (2014). *Yaratıcılık Kuralları* Boşverin. (Çev.) Özçelik, İ.B. Mediacat Yayınları:İstanbul.
- Herrero, A., Perez, A. Ve Bosque, I.R. (2014). Values and lifestyles in the adoption of new technologies applying vals scale. *Academy of Marketing Studies Journal* 18(2):29-48.
- Hillier, L. (15 Ekim 2021). Stats roundup: the impact of Covid-19 on marketing & advertising. <https://econsultancy.com/stats-roundup-coronavirus-impact-on-marketing-advertising/>. Erişim Tarihi: 15.09.2023.
- Houston, A. (01.03.2023). How Leo Burnett made ‘The Lost Class’, the most-awarded campaign of the past year. <https://www.thedrum.com/news/2023/03/01/how-leo-burnett-made-the-lost-class-the-most-awarded-campaign-the-past-year>. Erişim Tarihi:06.09.2023.
- “How can you write copy that packs a punch in print and outdoor ads?” <https://www.linkedin.com/advice/3/how-can-you-write-copy-packs-punch-print-outdoor-ads>, Erişim Tarihi:10.09.2023.
- Howarth, J. (2.06.2023). Future of Advertising (2023-2026). <https://explodingtopics.com/blog/future-of-advertising>. Erişim Tarihi:17.09.2023.
- “IAB Dijital Ses Reklamcılığı Raporu” (Mayıs 2021). <https://iabtr.org/iab-dijital-ses-reklamciligi-raporu-yayinda> . Erişim Tarihi:17.09.2023.
- “IAB Programatik Açık hava Reklamcılığı Kılavuzu” (T.Y). <https://iabtr.org/UploadFiles/PageFiles/Programatik%20Dijital%20A%C3%A7%C4%B1khava%20Reklamc%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20%20K%C4%B1lavuzu1952021153853.pdf>. Erişim Tarihi: 16.09.2023.

- “İçgörü nedir? En bilinen İçgörü Örnekleri”. (26.10.2022). <https://btm.istanbul/blog/icgoru-nedir-en-bilinen-icgoru-orneklere>. Erişim Tarihi:17.07.2023.
- “İçgörü (insight) nedir? İçgörü neden önemlidir?”. <https://www.markafikirleri.com/icgoru-nedir/>. Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- “İçgörü Nedir?”. <https://seguidores.online/tr/ejemplos-de-insight/>, Erişim Tarihi:17.07.2023.
- “İçgörü Nedir?”. <https://www.markafikirleri.com/icgoru-nedir/>, Erişim Tarihi:17.07.2023.
- Indeed Editorial Team. (4.02. 2023). How To Create a Media Plan in 7 Steps (Plus Benefits). <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/how-to-create-media-plan>. Erişim Tarihi:19.09.2023.
- “İnfografik Tarzında Tasarlanan Brief Örneği”. <https://www.easel.ly/blog/write-infographic-design-brief/>. Erişim tarihi:18.09.2023.
- İsrafilzade, K. (2022) Marketing in the Metaverse: A Sceptical Viewpoint of Opportunities and Future Research Directions. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS)*, 24, 53-60.
- Jarboe, G. (11.06.2018). What Is Artificial Emotional Intelligence & How Does Emotion AI Work?. <https://www.searchenginejournal.com/what-is-artificial-emotional-intelligence/255769/>. Erişim Tarihi: 18.09.2023.
- Jooyoung, K. (2021). Advertising in the Metaverse: Research Agenda. *Journal of Interactive Advertising*. 21 (3). 141–144. <https://doi.org/10.1080/15252019.2021.2001273>. Erişim Tarihi:15.01.2023.
- Kabacan, D. (1.03.2021). Tüketici Türleri: Kim Ne Zaman Satın Alır?. <https://www.marketingtr.net/tr/blog/detay/Tuketici-Turleri-Kim-Ne-Zaman-Satin-Alir/6/216/216>. Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- “Kampanya”, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 26.04.2021.
- Kambur, E. (2021). Emotional Intelligence or Artificial Intelligence?: Emotional Artificial Intelligence. *Florya Chronicals of Political Economy*. 7(2). 147-168.
- Karaca, M.E. (Ocak 2023). Reklam Etkinliğinin Ölçülmesi. <https://reklam.com.tr/blog/reklam-neden-yapilir#:~:text=Reklam%20etkinli%C4%9Finin%20%C3%B6l%C3%A7mesi%20i%C3%A7in%20iki,ve%20analizlerin%20saptanmas%C4%B1nda%20yol%20g%C3%B6steri..> Erişim Tarihi:07.09.2023.
- Karacaoğlu, C. ve Bolat, N. (2022). Dijital Radyo Yayıncılığında Reklama Yeni Yaklaşımlar. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*. 7(1), 87-100.

- Karaçor, S. ve Ceran, Y. (2012). Etkili Bir Tutundurma Politikası Ve İletişim Aracı Olarak Reklam: Reklam Etkisini Ölçme, Reklam Bütçeleme Ve Reklam Maliyeti Hesaplama. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi. 3, 47-68.
- Kartsivadze, T. (2022). Copywriting in Social Media. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 4(40).1-6.
- Kişin, S. (14 Haziran 2021). Reklamcılık tarihinin en başarılı marka sloganları. <https://www.adjustbrand.com/haberler/reklamcilik-tarihinin-en-basarili-marka-sloganlari/>. Erişim Tarihi: 05.09.2023.
- Kişin, S. (13.07.2023). "2023 Yılı En İyi Reklam Emmy Ödülü İçin Yarışan Apple'ın TV Reklam Görseli". <https://www.adjustbrand.com/haberler/iste-emmy-odullerine-aday-gosterilen-7-reklam/>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- Kişin, S. (09.03.2023). Dove, yanıltıcı güzellik filtrelerine karşı herkesi "sırt dönmeye" davet ediyor. <https://www.adjustbrand.com/kreatif/global-kampanyalar/dove-yaniltici-guzellik-filtrelerine-karsi-herkesi-sirt-donmeye-davet-ediyor/>. Erişim Tarihi:06.09.2023.
- Kocabaş, F. ve Elden, M. (2001), Reklamcılık (Kavramlar, Kararlar, Kurumlar), 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kontakt Consulting. (24 Şubat 2023). The Impact of Artificial Intelligence on the future of Marketing and Advertising. <https://www.linkedin.com/pulse/impact-artificial-intelligence-future-marketing-advertising/>. Erişim Tarihi: 3.08.2023.
- Kuşaksız, B., Aydın, C., Yeşilbaş, C., Tekin, G., Ayyıldız, H. ve Işık, R. (2017). "İkinci Ekran". <https://iabtr.org/UploadFiles/Reports/%C4%B0kinci%20Ekran2382017120630.pdf>. Erişim Tarihi:17.09.2023.
- Kutlu, Ö. (2006). Televizyon Reklamlarında Yaratıcı Yapım Uygulamaları: Türk Televizyon Reklamlarında (2005) Yaratıcı Yapım Bileşenleri. Eskişehir Anadolu Üniversitesi SBE, Reklamcılık ve Halkla İlişkiler Anabilimdalı YL Tezi. Eskişehir.
- Laskey, H., A., Day, E. ve Crask, M., R. (1989). Typology of main message strategies for television commercials. Journal of Advertising, 18(1), 16-41'den aktaran Akarsu, H. (2017). Televizyon Reklamlarında Yaratıcı Strateji Kullanımlarına İlişkin Niceliksel Bir Çalışma. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi E-Dergisi. 4(14).124-145.
- Lim, A. (23 Şubat 2014). Types of Ad Layout. <https://www.behance.net/gallery/14774035/Types-of-Ad-Layout>. Erişim Tarihi:05.09.2023.
- "Lipton Konuşalım Artık Kampanya Görseli". <https://ebruerciyas.com.tr/lipton-konusalim-artik/>. Erişim Tarihi:06.09.2023.

- Lunis Medya (21.12.2018). Satın Alınan Medya, Kazanılmış Medya, Sahip Olunan Medya Nedir?. Erişim Tarihi:19.09.2023.
- Lübiç, M. (21.01.2015). 13 Örnekte Pazarlamada Göz İzleme Tekniği. <https://www.pazarlamasyon.com/nereye-baktigini-cok-iyi-biliyoruz-eye-tracking/> . Erişim Tarihi:18.09.2023.
- Marketing Türkiye. (16.12.2017). Reklamcılığın Dahi İsmi: William Bernbach. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/reklamciligin-dahi-ismi-william-bernbach/>. Erişim Tarihi:27.08.2023.
- MasterClass (7.06.2021). What Is a Slogan? Create a Slogan in 4 Steps. Erişim tarihi:19.09.2023.
- McCullagh, A. (10.10.2012). Adidas Neo Rolls Out Interactive Window Shopping Concept. <https://www.the-spin-off.com/news/stories/ADIDAS-NEO-ROLLS-OUT-INTERACTIVE-WINDOW-SHOPPING-CONCEPT-6014> . Erişim Tarihi: 10.09.2023.
- McCormack, J. (2015). *Brief: Kısa ve Öz*. Çev: İclal Büyükdevrim Özçelik. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- McNichols, M. (20.07.2022). How to improve your copywriting skills for digital advertising campaigns. <https://blogs.oracle.com/advertising/post/copywriting-digital-advertising-campaigns>. Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- MEB (2012). *Görsel İletişim Medyada Yaratıcı Faaliyetler*. Ankara. Erişim Tarihi: 09.09.2023.
- Mengü, M. M. (2006). Reklam Sloganları ve Tüketici Zihni, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 25, 109-121.
- “Metafor Nedir?” . <https://www.turkedebiyati.org/metafor/>. Erişim Tarihi:16.09.2023.
- Meyers, W. (1984). *The Image Makers*. New York: Time.
- Milano, S. (25 Şubat 2022). Aims and Objectives of Advertising. <https://smallbusiness.chron.com/aims-objectives-advertising-10781.html>, Erişim Tarihi: 20.08.2023.
- Mileva, G. (2022). Understanding the metaverse through real-world examples. Influencer Marketing Hub. <https://influencermarketing-hub.com/metaverse-examples/>, Erişim Tarihi: 15.01.2023.
- Moriarty, S. E. (1991). *Creative Advertising Theory and Practice*. İkinci Basım. New Jersey: Prentice Hall.

- Moriarty, S., E. (1991). *Creative Advertising Theory and Practice* (2. Ed.). New Jersey: Prentice Hall, Inc'den aktaran Akarsu, H. (2017). Televizyon Reklamlarında Yaratıcı Strateji Kullanımlarına İlişkin Niceliksel Bir Çalışma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi E-Dergisi*. 4(14).124-145.
- Mutluer, G. "Brief Nedir? Nasıl Yazılır?". <https://ajansara.com/etkili-bir-creative-briefin-5-ana-kriteri/>. Erişim Tarihi:13.04.2023.
- Mutluer, Ö. (T.Y.). "Rolodex Ajans Nedir?". <https://ajansara.com/rolodeks-ajans-nedir/>. Erişim Tarihi:18.09.2023.
- "Müşteri Ne Demek? Tüketiciden Farkı Nedir?" (11.10.2021). <https://www.iienstitu.com/blog/musteri-ne-demek>. Erişim Tarihi: 18.09.2023.
- Naeem, M.S. (10.02.2023). The Importance of Copywriting in Digital Marketing. <https://www.linkedin.com/pulse/importance-copywriting-digital-marketing-mohammad-shaddaq-naeem-1c/>. Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- Nguyen, G. (2.02.2023). 9 Types of Outdoor Advertising that Work the Best. <https://penji.co/outdoor-advertising/> Erişim tarihi:10.09.2023.
- Narmamatova, T. ve Artışeva, M. (2018). "Yazılı Basında Reklamcılık."27-48 içinde Gelenekselden Dijitale Reklam Mecraları.(Edit).Ömer Çakın. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Nasrudin, A. (14.04.2022). Advertising Agency: Meaning, Types, Department, Source of Income. <https://penpoin.com/advertising-agency/>. Erişim Tarihi:20.09.2023.
- O'Connel, S. (25.05.2023). 21 copywriting tips to drive conversions. <https://ortto.com/learn/copywriting-for-digital-marketing/>. Erişim Tarihi:16.09.2023.
- "Outdoor Advertising." (20 Nisan 2023). <https://beingintelligent.com/outdoor-advertising.html>. Erişim tarihi: 10.09.2023.
- Önder, N. (21.02.2022). Metaverse'e Adın Atan Öncü Markalar!. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/metaversee-adim-atan-oncu-markalar/>. Erişim Tarihi:19.09.2023.
- Özbek, İ. D. (T.Y.) Reklam Araştırmaları ve Etkinlik Ölçümü. <https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=HqNUHMLfKLG6kfjzj8YMjQ==>. Erişim Tarihi:08.08.2023.
- Öztürk, R. G. (2016). Reklam Kampanya Yönetimi içinde Öztürk, R.Gülay (Çeviri Editörü). *Bütünleşik Reklam, Tutundurma ve Pazarlama İletişimi*, Ankara: 7. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık.

- Perez, D. (T.Y). "How to Make a Presentation to an Ad Agency".
<https://smallbusiness.chron.com/make-presentation-ad-agency-34129.html>.Erişim Tarihi:17.09.2023.
- "Persona Nedir, Dijital Pazarlama Faaliyetleriniz İçin Neden Önemlidir?".
(14.07.2023). <https://www.ticimax.com/blog/buyer-persona-nedir>.
Erişim Tarihi:07.09.2023.
- Pinas, M. (1 Nisan 2021.) Emotion AI will disrupt your marketing strategy.
<https://www.deptagency.com/insight/emotion-ai-will-disrupt-your-marketing-strategy/>. Erişim Tarihi: 3 Ağustos 2023.
- Piirto, R., (1991), Vals The Second Time, *American Demographics*, 13(7): 6.
- Puto, C., P. and Wells, W., D. (1984). Informational and transformational advertising: the differential effects of time. *Advances in Consumer Research*, (11)1, 638-643'den aktaran Akarsu, H. (2017). Televizyon Reklamlarında Yaratıcı Strateji Kullanımlarına İlişkin Niceliksel Bir Çalışma. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi E-Dergisi. 4(14).124-145.
- Rabindranath, M. Advanced Public Relations and Advertising.
<https://www.igntu.ac.in/eContent/MJMC-04Sem-ProfManukonda-Advanced%20Public%20Relations%20and%20Advertising.pdf>. Erişim Tarihi: 24.08.2023.
- "Reebok Deneysel Açık hava Reklam Görseli " (4.03.2016). "Reebok-ZPump 2.0 Speed Cam". <https://campaignsoftheworld.com/technology/reebok-zpump-2-0-speed-cam/>. Erişim Tarihi:11.09.2023.
- "Reklam ajansı YouthWorks, kalıcı olarak hibrit çalışma sistemine geçti
(05.06.2020). <https://digitalage.com.tr/reklam-ajansi-youthworks-kalici-olarak-hibrit-calisma-sistemine-gecti/>, Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- "Reklam Bütçesi". <https://advertising.amazon.com/tr-tr/library/guides/advertising-budget>. Erişim Tarihi: 07.09.2023.
- "Reklamcılık İçgörüsü Örnekleri Önemi bilin!", <https://seguidores.online/tr/ejemplos-de-insight/>. Erişim Tarihi:17.07.2023.
- "Reklam Kampanya Analizi". <https://aof.sorular.net/ozet/reklam-kampanya-analizi-cz9-unite-4-yaratıcı-stratejinin-gelistirilme-uygulama-asamasi>, Erişim Tarihi:25.08.2023.
- "Reklamda Yaratıcılık ve Yazarlık". <https://aof.sorular.net/ozet/reklamda-yaratıcılık-ve-yazarlık-czU-unite-2-yaratıcı-strateji>. Erişim Tarihi: 20.09.2023.

- “Reklamlarda verilen mesajlarda pazarlamacıların dikkat etmesi gereken 5 unsur”. <https://www.thebrandage.com/reklamlarda-verilen-mesajlarda-pazarlamacilarin-dikkat-etmesi-gereken-5-unsur>. Erişim Tarihi: 27.08.2023.
- Rowell, C. (2.08.2023). Why You Need to Act Fast with FAST Advertising. [https://kortx.io/news/fast-advertising/#:~:text=FAST%20\(Free%20Ad%20Supported%20Streaming%20TV\)%20is%20a%20streaming,device%2C%20tablets%2C%20and%20computers](https://kortx.io/news/fast-advertising/#:~:text=FAST%20(Free%20Ad%20Supported%20Streaming%20TV)%20is%20a%20streaming,device%2C%20tablets%2C%20and%20computers). Erişim Tarihi: 17.08.2023.
- Sağlam, C. (27.03.2015). İçgörü Hakkında Doğru Bilinen Yanlışlar. <http://brandtalks.org/2015/03/icgoru-hakkinda-dogru-bilinen-yanlislar/?cn-reloaded=1>. Erişim Tarihi:17.07.2023.
- “Salgına Karşı Evden Çalışma Düzenine Geçen Ajanslar”. <https://bigumigu.com/haber/covid-19-salgina-karsi-evden-calisma-duzenine-gecen-ajanslar/>. Erişim Tarihi:17.07.2023.
- Santander Business Banking. (T.Y). Writing an Advertisement. <https://www.santander.co.uk/cs/gs/StaticBS?blobcol=urldata&blobheadername1=content-type&blobheadername2=Content-Disposition&blobheadervalue1=application%2Fpdf&blobheadervalue2=inline%3Bfilename%3D449%5C70%5C5uB9+Writing+an+advertisement.pdf&blobkey=id&blobtable=MungoBlobs&blobwhere=1314010758951&maxage=3600>. Erişim Tarihi:4.09.2023.
- Seeling, T. (2012). InGenius: A crash course on creativity (1st ed.). New York: HarperOne.
- “Sen Bi’ Tat Kampanya Görseli”. <https://www.deryakundakci.com/work/senbitat>. Erişim Tarihi: 06.09.2023
- Shultz, D.E. ve Barnes, B. (1994).*Strategic Advertising Campaigns*.4. Baskı. USA: NTC Business Books.
- “Sinopsis Nedir? Sinopsis Nasıl Yazılır?”. (19.11.2020). <https://www.iienstitu.com/blog/sinopsis-nedir>. Erişim Tarihi:08.09.2023.
- “Slogan Nedir?” . <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi:5.09.2023.
- “Smart Little Billboard “Small is Beautiful” Görseli”. (14.07.2011). <https://creativecriminals.com/ambient/smart/little-billboard>. Erişim Tarihi:16.09.2023.
- Smith, T.V. (1999). Leo Burnett: His Use Of Symbolism And Inherent Drama İn Advertising, Packaging And Sales Promotion. *Marketing History: The Total Package*. 9. 313-310. <https://ojs.library.carleton.ca/index.php/pcharm/issue/view/106> . Erişim Tarihi: 27.08.2023.

- Solomon, M.R., Cornell, L.D., Nizan, A. (2012). Advertising Campaigns: Start to Finish.
- “Son Yılların En Cesur Kampanyası Lipton’dan Geldi”. (8 Ocak 2018). <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/en-uzun-lipton-reklam-televizyon/>. Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- “Starbucks Kabak Baharatlı Latte Entegre Kampanya Görseli” (21.07.2023). <https://baba-blog.com/tr/integrated-marketing-campaign/>, Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- “Starbucks PSL Sosyal Medya Görselleri” (21.07.2023). <https://baba-blog.com/tr/integrated-marketing-campaign/>, Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- “Storyboard Örneği”. <https://www.pinterest.de/pin/497225615079407677/>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- “SRI’s Values and Lifestyle Program VALS -- a look at the culture through people's diverse attitudes, needs, wants, beliefs, and demographics” <https://www.context.org/iclib/ic03/srivals/>. Erişim Tarihi: 07.09.2023.
- “Sürekli Kullanılan Oyuncu Formatı Örneği”. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=D0amMlcviW0>, Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- Şahinci, D. (2021). Yapay Zeka ve Reklamcılığın Geleceği. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Televizyon- Sinema Anabilim Dalı Doktora Tezi*. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET002892.pdf>. Erişim Tarihi: 28.07.2023.
- Şensöz, S. (11.04.2023). 2022 yılı medya ve reklam yatırımları açıklandı. <https://mediacat.com/2022-yili-medya-ve-reklam-yatirimlari-aciklandi/>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- “Şok Hareketsiz TV Reklam Görseli Örneği”, <https://www.youtube.com/watch?v=zfrhWBMS4NQ>, Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- Sugarman, J. (2007).Reklam Yazarının El Kitabı.Etkili Reklam ve Pazarlama Metni Yazma Teknikleri. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Talay, O.Y. (10.06.2018). Çevko Reklam Senaryosu. <https://ylcnosmnty.wordpress.com/2017/12/27/argan-cure-manikur-eldiveni-reklam-filmi-senaryosu/cevko-reklam-senaryosu/>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- Talay, O.Y. (27.12.2017). <https://ylcnosmnty.wordpress.com/2017/12/27/halka-iliskiler-atolyesi-afis-calismasi/#jp-carousel->, Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- Taşçıoğlu, R. “Reklam Metni Yazımı.” <https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=mNQCu3klmb6ubTeGLsgzMA==.1-19>. Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- “Tat Ketçap Sen Bi’ Tat Kampanyası”. (2022). <https://www.effieturkiye.org/media/31102/2022-3283.pdf,2022>. Erişim Tarihi: 06.09.2023.

- “Temel Konkur İlkeleri, Yaratıcı Ajanslar.” <https://rd.org.tr/www/rd/assets/doc/Konkur-Ilkeleri-Yaratici-Ajanslar.pdf>, Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- “The 12 Biggest Threats to Advertising Agencies Future”.(2 Kasım2022). <https://www.lillitl.fr/2022/11/threats-ad-agencies-future/>. Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- “The Car Industry at its Absolute Finest”. (29 Kasım 2019). <http://lamboandrollsaudit.blogspot.com/2012/11/how-can-lamborghini-and-rolls-royce.html>, Erişim Tarihi: 24.08.2023.
- “The Future of Advertising Agencies”, (21.10.2022). <https://leadsdubai.com/future-of-advertising-agencies/>. Erişim Tarihi:17.07.2023.
- “The Future of Advertising”. (29.07.2023). <https://www.linkedin.com/pulse/future-advertising-armworldwide/>. Erişim Tarihi:17.09.2023.
- “The impact of copywriting on digital marketing campaigns”. <https://www.trebas.com/blog/the-impact-of-copywriting-on-digital-marketing-campaigns>. Erişim Tarihi: 16.09.2023.
- “The Lost Class campaign by Change the Ref”. (30.08.2022). <https://campaignsoftheworld.com/outdoor/the-lost-class-by-change-the-ref/>. Erişim Tarihi:06.09.2023.
- “The Upwork Team”. (21.07.2022). Advertising Agencies: What Are They and What Do They Do?. <https://www.upwork.com/resources/advertising-agency-basics>. Erişim Tarihi:18.09.2023.
- Toner, Ö. (2016). Çekim Senaryosunda Yer Alan Bilgiler. <https://docplayer.biz.tr/11816969-Cekim-senaryosunda-yer-alan-bilgiler.html>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- Topsümer, F. ve Elden, M. (2016). *Reklamcılık Kavram, Kararlar, Kurumlar*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- “Tretman nedir, nasıl yazılır, tretman örnekleri”. <https://istanbulsinematolyesi.com/tretman/>. Erişim Tarihi:08.09.2023.
- “TV Bant Reklam Görseli”. <https://m.t24.com.tr/haber/naklen-mac-yayinlarinda-bant-reklam-kaldirildi,275284>, Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- “Türkiye İş Bankası Müşteri Olmak İstiyorum Kampanyası”. <https://www.effieturkiye.org/media/31081/2022-3096.pdf>. Erişim Tarihi:06.09.2023.
- Uçar, S. (26.01.2023). Publicis Groupe Benelüks, Web 3.0 yeteneklerini kırmızı telefon metaforu ile arıyor. Erişim Tarihi:19.09.2023.
- Uçar, S. (08.03.2023). “Dünyanın en çok ödül alan ajans, marka ve reklamverenleri”. <https://mediacat.com/en-cok-odul-alan-ajans-marka-ve-reklamverenler-warc-creative-100-2023/>. Erişim Tarihi:06.09.2023.

- Ulukan, G. (04.06.2020). Reklam ajansı YouthWorks, kalıcı olarak hibrit çalışma sistemine geçiş yaptı. Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- Üçhisarlı, C. (10.05.2018). Lipton'un "Konuşalım Artık" Araştırması Yayınlandı. <https://www.pazarlamasyon.com/liptonun-konusalim-artik-arastirmasi-yayinlandi>. Erişim Tarihi:06.09.2023.
- Ünsal, Y. (1984). Bilimsel Reklam ve Pazarlamadaki Yeri, 2. Baskı, Tivi Reklam: İstanbul'dan akt. Topsümer, F. Ve Elden, M. (2016). Reklamcılık Kavram, Kararlar, Kurumlar. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Walker, R. (2008). *Değişen Tüketici Kim*. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- "What Does a Digital Copywriter Do? (Plus Skills and FAQs)" (1.10.2022). <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/what-does-digital-copywriter-do>. Erişim Tarihi:17.10.2023.
- "What Does 'Creativity' Mean in Advertising?". <https://digitalschoolof-marketing.co.za/digital-marketing-blog/what-does-creativity-mean-in-advertising/#:~:text=Advertising%20creativity%20is%20the%20ability,pertinent%20to%20the%20target%20audience..> Erişim Tarihi: 26.08.2023.
- "What is media planning? Why is it important?". <https://advertising.amazon.com/blog/media-planning>. Erişim Tarihi: 19.09.2023.
- "Vanish Gösterme Formatı Örneği". <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=23WUsMyOioG>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- "Victorinox Mutfak Bıçağı TV Senaryosu Örneği". (27.12.2023). <https://ylnosmntly.wordpress.com/2017/12/27/halkla-iliskiler-atolyesi-afis-calismasi/>. Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- "Vodafone "Ben Varım Çatı İletişimi" Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Reklam Kampanyası". https://www.mixxawards-tr.org/2022_22_ToplumsalCinsiyetEsitligi.html. Erişim Tarihi:17.09.2023.
- "Vodafone Ben Varım Kampanya Görseli" https://www.mixxawards-tr.org/2022_22_ToplumsalCinsiyetEsitligi.html. Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- Yaman, İ. (2014) Pre-Test ve Post-Testler İle Reklam Etkinliğinin Ölçülmesi; Ölçümleme Sürecince Kullanılan Reklam Araştırmaları Teknikleri. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss, 1-24. https://www.academia.edu/10181914/PRE_TEST_VE_POST_TESTLER_%C4%B0LE_REKLAM_ETK%C4%B0NL%C4%B0C4%9E%C4%B0N%C4%B0N_%C3%96L%C3%87%C3%9CLMES%C4%B0_%C3%96L%C3%87%C3%9CMELEME_S%C3%9CREC%C4%B0NCE_KULLANILAN_REKLAM_ARA%C5%9ETIRMALARI_TEKN%C4%B0KLER%C4%B0. Erişim Tarihi:07.09.2023.

- Yanık, O. (2007). *Yaratıcılık. Fikir Kitaplığı ve Beslenme Saati Kitapları*: İstanbul.
- “Yapay Zeka”. <https://cbddo.gov.tr/sss/yapay-zeka/>, Erişim Tarihi: 28.07.2023.
- “Yapay Zeka Reklamcılığı”. <https://iletisimansiklopedisi.com/2022/03/24/yapay-zeka-reklamciligai-advertising/>, Erişim Tarihi: 28.07.2023.
- “Yemeksepeti “Köfteler Yarışıyor” Influencer Pazarlama Kampanyası”. https://www.mixxawards-tr.org/2022_14_Influencer.html. Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- “Yemeksepeti “Köfteler Yarışıyor” Kampanya Görseli” https://www.mixxawards-tr.org/2022_14_Influencer.html. Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- Yılmaz, A. (Edit) (2013). *Reklamda Yaratıcılık ve Yazarlık*. 1. Baskı. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir, <https://docplayer.biz.tr/493859-Reklamda-yaraticilik-ve-yazarlik.html>. Erişim Tarihi: 08.08. 2023.
- Yoluk, Ö. (16.02.2023). *Reklam Ajansı Çalışanları ve Görevleri*. <https://currentworks.com.tr/reklam-ajansi-calisanlari-ve-gorevleri/>. Erişim Tarihi: 20.09.2023.
- “YS_Case Study (Kofteler Yarisiyor)” <https://vimeo.com/799828493>. Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- Zabanga Marketing (29.03.2023). *Inherent Drama in Advertising*. <https://www.zabanga.us/marketing-communications/info-kbg.html>. Erişim Tarihi: 27.08.2023.
- “2021 - Sürdürülebilir Başarı - Lipton & Medina Turgul DDB - Konuşalım Artık”. (2021). <https://www.youtube.com/watch?v=S6RQ0g5vwjo>. Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- “3 boyutlu Barbie reklamı viral oldu: Gerçek mi değil mi?”. (26.07.2023). <https://www.gazeteduvar.com.tr/3-boyutlu-barbie-reklam-viral-oldu-gercek-mi-degil-mi-haber-1630012>. Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- “3 Boyutlu Barbie Görseli”. <https://onedio.com/haber/dubai-de-yapilan-3-boyutlu-dev-barbie-reklam-film-icin-yapilan-en-etkileyici-reklam-calismalarindan-biri-oldu-1162783>. Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- “3 Ways COVID-19 Pandemic Changed the Media Advertising Industry” (16.10.2021). <https://www.selectmedia.asia/news/news-3-ways-covid-19-pandemic-changed-the-media-advertising-industry/>, Erişim Tarihi: 16.09.2023.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİ

Editörler

Prof. Dr. Aykut Ekiyor
Prof. Dr. Yeter Demir Uslu

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİ

Editörler: Prof. Dr. Aykut Ekiyor, Prof. Dr. Yeter Demir Uslu

Yayın No.: 4928

Sağlık Bilimleri: 221

ISBN: 978-625-397-440-4

E-ISBN: 978-625-397-441-1

Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ekiyor, Aykut., Demir Uslu, Yeter.

Sağlık Girişimciliği / Aykut Ekiyor, Yeter Demir Uslu

1. Basım, VIII + 1074 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-440-4

E-ISBN: 978-625-397-441-1

1. Sağlık Yönetimi 2. Girişimcilik 3. Sağlık Girişimciliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm

GİRİŞİMCİLİK ve SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİ KAVRAMI.....1

Dr. Özlem Demir

2. Bölüm

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE SAĞLIK OKURYAZARLIĞI BİLGİSİ ve UYGULAMALAR31

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Doğan

3. Bölüm

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE KURULUŞ YERİ DEĞERLENDİRMESİ VE UYGULAMALAR47

Dr. Öğr. Üyesi Sinan Tarsuslu

4. Bölüm

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİ VE KÜRESELLEŞME.....73

Prof. Dr. Cemalettin Aktepe - Prof. Dr. Ateş Bayazıt - Arş. Gör. Gizem Ateş

5. Bölüm

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE ETİK DAVRANIŞLAR VE UYGULAMALAR101

Dr. Öğr. Üyesi Harika Şen

6. Bölüm

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE MOTİVASYON VE İŞ TATMİNİ UYGULAMALARI119

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan Yüksel

7. Bölüm

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİ133

Öğr. Gör. Dr. Burak Çetin - Dr. Öğr. Üyesi Aybüke Yalçın - Prof. Dr. M. Mithat Üner

8. Bölüm

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE ULUSAL ve ULUSLARARASI MARKA YARATMA SÜRECİ.....165

Dr. Öğr. Üyesi Begüm Şahin

9. Bölüm

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE ULUSAL VE ULUSLARARASI TEŞVİKLER.....181

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Bozkurt - Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Eriş

10. Bölüm	
SAĞLIK HİZMETLERİNDE İÇ GİRİŞİMCİLİK.....	209
Arş. Gör. Dr. Gamze Arıkan	
11. Bölüm	
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK.....	231
İlknur Aydın Teker	
12. Bölüm	
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK	245
Dr. Öğr. Üyesi Sena Altın - Prof. Dr. Mehmet Baş	
13. Bölüm	
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE HASTANE GİRİŞİMCİLİĞİ.....	259
Öğr. Gör. Dr. Ersin Kocaman	
14. Bölüm	
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE İLAÇ GİRİŞİMCİLİĞİ	291
Dr. Öğr. Üyesi Gülhan Gök	
15. Bölüm	
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE ECZANE GİRİŞİMCİLİĞİ	317
Öğr. Gör. Erhan Dağ	
16. Bölüm	
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE TIBBİ CİHAZ VE MEDİKAL GİRİŞİMCİLİĞİ	333
Öğr. Gör. Fatih Altan - Doç. Dr. Enis Baha Biçer	
17. Bölüm	
HEMŞİRELİK VE EVDE BAKIM HİZMETLERİ GİRİŞİMCİLİĞİ.....	351
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Azizoglu	
18. Bölüm	
SAĞLIK TURİZMİNDE GİRİŞİMCİLİK	377
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Eriş – Dr. Aslı Kaya	
19. Bölüm	
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE AĞIZ VE DIŞ SAĞLIĞI GİRİŞİMCİLİĞİ	399
Uzm. Yaşar Demir	

20. Bölüm	
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BESLENME VE DİYETETİK GİRİŞİMCİLİĞİ	415
Doç. Dr. Duygu Ağagündüz - Prof. Dr. Eda Köksal	
21. Bölüm	
MEDİKAL ESTETİK GİRİŞİMCİLİĞİ.....	427
Dr. Öğr. Üyesi Arzu Bulut	
22. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE FRANCHISING UYGULAMALARI	451
Arş. Gör. Seray Kağıtçı	
23. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE E-TİCARET UYGULAMALARI KAPSAMINDA PAZAR BÖLÜMLENDİRME VE HEDEF PAZAR SEÇİMİ	477
Prof. Dr. Demet Ünalın – Dr. Bülent Çizmeci - Öğr. Gör. Sermed Doğan	
24. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE TELESAGLIK VE TELETIP UYGULAMALARI	503
Dr. Öğr. Üyesi Esra Çiğdem Cezlan - Doç. Dr. Erol Demir	
25. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI	529
Dr. Ömer Faruk Aver	
26. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE GELENEKSEL (ALTERNATİF) TIP UYGULAMALARI	557
Prof. Dr. Murat Şahin	
27. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI VE ÖRNEK UYGULAMALAR	623
Dr. Öğr. Üyesi Nurperihan Tosun	
28. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE KONUMLANDIRMA.....	639
Prof. Dr. Aykut Ekiyor	
29. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE YARATICILIK.....	663
Arş. Gör. Ece Doğuç	

30. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ UYGULAMALARI	693
Öğr. Gör. Dr. Ayşegül Aydın	
31. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE YENİLİK VE DEĞİŞİM YÖNETİMİ	727
Prof. Dr. Yeter Demir Uslu - Arş. Gör. Sefer Aygün - Doç. Dr. Erol Demir	
32. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE YÖNETİM VE ÖRGÜTLENME	743
Doç. Dr. Mehtap Çakmak Barsbay	
33. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİ VE PAZARLAMA STRATEJİLERİ.....	763
Prof. Dr. Yeter Demir Uslu - Arş. Gör. Büşra Aydınlı	
34. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE MUHASEBE VE FİNANSMAN YÖNETİMİ	777
Öğr. Gör. Sabit Uygun	
35. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ	805
Doç. Dr. Yasemin Hancıoğlu Başköy	
36. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ.....	831
Doç. Dr. Gözde Yeşilaydın - Arş. Gör. Büşra Gül	
37. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE DIŞ KAYNAK (OUTSOURCHİNG) KULLANIMI.....	857
Öğr. Gör. Dr. Çiğdem Kayabaşı	
38. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE HALKLA İLİŞKİLER	875
Dr. Pelin Yılık - Dr. Öğr. Üyesi Egehan Özkan Alakaş	
39. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ/CRM	893
Prof. Dr. Metehan Tolon - Öğr. Gör. Esat Saygın	

40. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE AR-GE.....	953
Prof. Dr. Yeter Demir Uslu - Öğr. Gör. Salih Onaran	
41. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE PERFORMANS YÖNETİMİ	975
Arş. Gör. Dr. G. Gülcan Şeremet	
42. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE BİLGİ TEKNOLOJİLERİ	987
Dr. Öğr. Üyesi Dilek Uslu	
43. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE İŞ PLANI VE ÖRNEKLERİ.....	1011
Öğr. Gör. Dr. Nazmiye Ekinci	
44. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME VE RİSK YÖNETİMİ	1029
Dr. Ferhat Baş	
45. Bölüm	
SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE BAŞARI HİKÂYESLERİ	1051
Prof. Dr. Aykut Ekiyor - Gözde Karademir	

GİRİŞİMCİLİK VE SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİ KAVRAMI

Özlem Demir

Özet

Üretim faktörlerinden biri olan girişimcilik kavramı ile ilgili özellikle 18. yüzyıldan itibaren çalışmalar yapılmış, çeşitli yazarlar tarafından kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Önceleri kâr elde etme ile girişimcilik arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılsa da zaman içerisinde toplumsal yapıda meydana gelen değişimle birlikte girişimcinin ve girişimciliğin ekonomik değeri ve topluma sağladığı katkı incelenmiştir. Disiplinlerarası bir kavram olan girişimcilikle ilgili yapılan tanımlamaların temelinde iki özellik dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi değişimle birlikte ortaya çıkan fırsatlardan yararlanma, ikincisi ise risk alabilme özelliğidir.

Bu çalışmada yazarların girişimcilikle ilgili yaptıkları tanımlamaların kâr risk teorisi ve dinamik kâr teorisi kapsamında gösterdiği birtakım farklılıkları, bu farklılıkların nelerden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Bu farklılıklar sonucunda alanyazında kullanılmaya başlanan birtakım alt alan terimlerinden bahsedilmiştir.

Sağlık sektöründeki girişimcilik faaliyetlerine ilişkin kavramsal çerçeve çalışmanın ikinci bölümünde yer almaktadır. Burada demografik, teknolojik, sosyoekonomik birçok nedene bağlı olarak hızlı bir değişim içinde olan sağlık sisteminin karmaşık yapısı ele alınarak ortaya çıkan bir dizi tanımlama yapılmıştır. Ayrıca son bölümde sağlık girişimciliğinin ortaya çıkmasına katkıda bulunan bir dizi etken tek tek incelenmektedir.

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle başlayan hızlı değişim ve dönüşümle birlikte ekonomik kalkınma önemli bir haâle geldi. Ekonomik kalkınmanın üretim faktörlerinin etkin kullanımıyla mümkün olduğu düşüncesi genel olarak kabul gördü. Emek, sermaye ve doğal kaynaklarla birlikte girişimcilik, üretim faktörlerinden biri olarak, Joseph A. Schumpe-

➤ Müşteri/hasta veya paydaş memnuniyeti

Sağlık hizmetlerinde müşteri/hasta memnuniyeti, mükemmel kalitede hizmet sunmakla doğru orantılıdır. Müşteri/hasta memnuniyeti, sağlık hizmeti sunumunun önemli bir sonucudur ve sağlık girişimciliğinin en çok ilgilendiği konular arasındadır (McCleary vd., 2006: 568).

Kısa Bilgi

- Sağlık hizmetlerinde girişimcilik kavramı içerisinde sektörde yer alan çok sayıda faktörün değerlendirilmesi gerekmektedir. Sağlık hizmetlerinin karmaşık yapısı bu değerlendirmeyi zorlaştırmış olsa da 21. yüzyılın ticari girişimleri için önemli bir hâl almıştır.
- Sağlık girişimciliğine katkıda bulunan üç faktör vardır. Bunlar; hazırlayıcı faktörler, kolaylaştırıcı faktörler ve pekiştirici faktörlerdir.

KAYNAKLAR

- Ağca, V. ve Yumuşakipek, H. D., (2015). Günümüzde girişimcilik trendini yükselten güçler. B. Güven ve E. Kaygın (Ed.), *Girişimcilik: Temel kavramlar, girişimcilik türleri, girişimcilikte güncel konular* içinde (9-33. ss.). İstanbul: Siyahinci Akademi. Erişim adresi https://books.google.com.tr/bo-bo-oks?id=P5toDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Akyön, F. V. A. (2020). Girişimcilik niyeti, öz-yeterlilik ve girişimcilik potansiyeline çevrenin etkisi sağlık yönetimi lisansüstü öğrencileri üzerine bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 15(2), 78-94.
- Alvarez, S. A. ve Busenitz, L. W. (2001). The entrepreneurship of resource-based theory. *Journal of Management*, 27, 755-776. <https://doi.org/10.1177/014920630102700609>
- Anderson, A. R., Drakopoulou-Dodd, S. L., & Scott, M. G. (2000). Religion as an environmental influence on enterprise culture—The case of Britain in the 1980s. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.
- Aydın, D. G. (2005). A. Smith ve JA Schumpeter'in Dinamik Rekabet Teorileri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 1-15.
- Badulescu, Daniel ve Badulescu, Alina. (2014). Medical Tourism: Between Entrepreneurship Opportunities and Bioethics Boundaries: Narrative Review Article. *Iranian Journal Public Health*, 43(4), 406-415.
- Büyükgaz, U. İktisat Literatüründe Girişimcilik Teorileri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-12.
- Casson, M. ve Buckley, P. J. (2010). *Entrepreneurship*. UK: Edward Elgar Publishing.

- Cerev, G. ve Saylan, B. (2021). Çalışanların demografik özelliklerinin girişimcilik algısına etkisi: sağlık sektörü çalışanlarına yönelik nicel bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 245-260.
- Chahine, T. (2021). Toward an understanding of public health entrepreneurship and intrapreneurship. *Frontiers in public health*, 9, 298. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.593553>
- Collins, J. C., Porras, J. I. (2011, 2016). *Şirketinizin Vizyonunu Oluşturmak*. (Çev. M. İnan), *Strateji, Harvard Business Review'dan En Etkili Yönetim Fikirleri içinde* (103-136 ss.). Orijinal Adı: On Strategy. İstanbul: Optimist Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Demir, Ö., (2019). Kamu Hastanelerinde ve Özel Hastanelerde Yapılan Dış Çevre Analizinin Vizyon ve Misyon Oluşturma ile İlişkisi Hakkında Yönetici Görüşleri (Ankara İlinde Bir Uygulama). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Déry, P. (2019). Does Entrepreneurship Make a Difference in Health Care? The Case of Private Funded CHSLDs. *Viewpoint, MEI, October*, 3.
- Dhliwayo, S. (2014). Entrepreneurship and competitive strategy: An integrative approach. *The Journal of Entrepreneurship*, 23(1), 115-135. <https://doi.org/10.1177/0971355713513356>
- Doğaner, E. A. (2014). Girişimcilik okulu. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd Şti.
- Erbatu, G. (2008). *Kültürel boyutlar içerisinde girişimcilik eğilimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erbir, M. ve Yılmaz, A. (2019). Sağlık Sektörü alışanlarının İ Girişimcilik Düzeyleri. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(1), 110-130.
- Ercan, S. ve Gökdeniz, İ. (2009). Girişimciliğin gelişim süreci ve girişimcilik açışından Kazakistan. *Biliğ Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 59-82.
- Erdem, R., Yılmaz, N. ve Karakaya, P.Ö. (2021). Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü. E. D. Yordan (Ed). *Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçilik içinde* (97-120. ss.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Ltd. Şti.
- Eyel, C. Ş., Ünkeya, G. ve Kaplan, B. (2019). İktisadi düşünce tarihi çerçevesinde girişimcilik kavramının gelişimi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(35), 557-586.
- Frederick, H., O'Connor, A. ve Kuratko, D. F., (2018). *Entrepreneurship: Theory/Process/Practice*. (5th Asia Pacific Ed.).Australia: Cengage Learning Australia Pty Limited.
- Gartner, W. B. (1989). Some suggestions for research on entrepreneurial traits and characteristics *Entrepreneurship theory and practice*, 14(1): 27-38. <https://doi.org/10.1177/104225878901400103>
- Gedeon, S. (2010). What is entrepreneurship. *Entrepreneurial practice review*, 1(3), 16-35.
- Ginter, P., Duncan, W. J. and Swayne, L. E. (2013). *The Strategic Management of Health Care Organizations* (Seventh Ed.). San Francisco: Jossey-Bass, 5-198.
- Girişime Destek. (t.y.). Sağlık Girişimciliği Nedir? Erişim Adresi <https://www.girisimedestek.com/saglik-girisimciligini-nedir/#:~:text=Sa%4C%9F1%4C%B1k%20giri%20C5%9Fimcili%4C%9Fi%2C%20hastal%4C%B1klara%20t%4C%B1bbi%20tedaviler,ise%20Prostat%20Kanseri%20Vakf%4C%B1'd%4C%B1r.>

- Güngören, S. (2017). Türkiye’de Sağlık Girişimciliği. Erişim adresi <https://smartsunited.com/turkiyede-saglik-girisimciligi/>
- Gürgün, g. (2020). Belirsizlik kavramı, belirsizlik ölçütleri ve belirsizliğin makroekonomik etkileri üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(1), 21-38.
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online readings in psychology and culture*, 2(1), 2307-0919. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8500.2004.00375.x>
- Hunger, D., Wheelen, T. L., Essentials of Strategic Management. HR Folks International, Erişim Adresi <http://www.biotechconsultancy.net/files/news/management/Strategic-Management-Essentials.pdf>
- Ireland, R. D., Hoskisson, R. E. ve Hitt, M. A. (2013). The Management of Strategy, Concepts and Cases (International, 10th Ed.). Canada: South-Western Cengage Learning, 4-81.
- Kaygusuz, N. A. ve Genç, K. Y. (2022). *Sosyal Girişimciliğin Ticari Girişimcilikle İlişkisi*. Ankara: Astana Yayınları.
- Kearney, C., Hisrich, R. D. ve Antoncic, B. (2013). The mediating role of corporate entrepreneurship for external environment effects on performance. *Journal of Business Economics and Management*, 14(sup1), S328-S357. <https://doi.org/10.3846/16111699.2012.720592>
- Marangoz, M. ve Dolu, Z. T. (2022). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Dersini Seçme Nedenleri ve Dersten Beklentileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 7(17), 104-128.
- McCleary, K. J., Rivers, P. A. ve Schneller, E. S. (2006). A diagnostic approach to understanding entrepreneurship in health care. *Journal of health and human services administration*, 28(4), 550-577.
- Merriam-Webster Dictionary. Erişim adresi <https://www.merriam-webster.com/dictionary/entrepreneur>
- Orton, S., Umble, K., Zelt, S., Porter, J. ve Johnson, J. (2007). Management Academy for Public Health: Creating Entrepreneurial Managers. *American Journal of Public Health*, 97(4), 601-605.
- Özkul, A. G. G. (2007). Kapitalist sistemin sürükleyici aktörleri: Ekonomik teoride girişimciler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 343-366.
- Peters, M. (2001). Education, enterprise culture and the entrepreneurial self: A Foucauldian perspective. *The Journal of Educational Enquiry*, 2(2).
- Pillay, R. (2014). Creativity, innovation and entrepreneurship: a new prescription for health care. *Innovation and Entrepreneurship in Health*, 1,1.
- Rowe, P. A., Boyce, R. A., Boyle, M. V. ve O'Reilly, K. (2004). A comparative analysis of entrepreneurial approaches within public healthcare organisations. *Australian Journal of Public Administration*, 63(2), 16-30.
- Sarıyıldız, A. Y., (2021). Sağlık Alanındaki Girişimlerin Başarısı. E. D. Yordan (Ed). *Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçilik içinde* (337-354. ss.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Ltd. Şti.
- Sarpkaya, (2019). Doğru Sağlık Girişimciliği Nasıl Olmalı? *Medikalnews* içinde. 4 Eylül 2019. Erişim Adresi <https://www.medikalnews.com/dogru-saglik-girisimciligi-nasil-olmalı/>

- Shirey, M. R. (2007). The entrepreneur and the business plan. *Clinical Nurse Specialist*, 21(3), 142-144. doi: 10.1097/01.NUR.0000270017.82210.1b.
- Soysal, A. ve Kolca, D. (2016). Sağlık kurumlarında çalışan hemşirelerin demografik özelliklerinin i girişimcilik eğilimleri üzerine farklılıklarının incelenmesi: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi rneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 227-252.
- Stevenson, H., & Jarillo, J. (1990). A paradigm of entrepreneurship: Entrepreneurial management. *Strategic Management Journal*, 11, 17-27.
- Stewart Jr, W. H. ve Roth, P. L. (2001). Risk propensity differences between entrepreneurs and managers: A meta-analytic review. *Journal of applied psychology*, 86(1), 145. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.86.1.145>
- Sur, H. (2021). Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçiliğin nemi ve Girişimcilerde Bulunması Gereken zellikler. E. D. Yardan (Ed). *Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçilik içinde* (45-68. ss.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Ltd. şti.
- Suryavanshi, T., Lambert, S., Lal, S., Chin, A. ve Chan, T. M. (2020). Entrepreneurship and innovation in health sciences education: a scoping review. *Medical Science Educator*, 30(4), 1797-1809.
- Topkaya, . (2013). Tarihsel süreçte girişimcilik teorisi: Girişimciliğin ekonomik büyüme ve istihdam boyutu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 8(1), 29-54.
- Tosunoğlu, B. T. (2014). *Girişimcilik ve Türkiye'nin Ekonomik gelişme sürecinde girişimciliğin Yeri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Verma, T. L. (2020, 27th September). What is Entrepreneurship? Erişim adresi <https://commercestudyguide.com/what-is-entrepreneurship/>
- Vogel, S. K. (2020). Neoliberal Ideology and the Myth of the Self-Made Entrepreneur. Available at SSRN 3698179. Erişim Adresi https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3698179
- Wheelen, T. L., Hunger, J. D. (2012). *Strategic Management and Business Policy: Toward Global Sustainability (Thirteenth Ed.)*. USA: Pearson Education Inc., 65-146.
- Yener, S. (2018). İktisadi kuramlar ve girişimcilik. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 13-38.
- Yıldırım, İ. ve Deveci, E. S. (2022). Endüstriyel Girişimcilerin Değişim Algılarını ve Değişim Stratejilerini Belirlemeye Yönelik Nitel Bir alışma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(1).
- Yüksel, F. ve Bekar, A. (2017). Küçük ve orta ölçekli yiyecek-içecek işletmesi sahiplerinin girişimci kişilik özellikleri ve girişimcilik motivasyonları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 33-46.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE SAĞLIK OKURYAZARLIĞI BİLGİSİ VE UYGULAMALAR

Mehmet Doğan

Özet

Sağlık okuryazarlığı, bireylerin doğru ve güvenilir sağlık bilgisine erişmesi, erişilen sağlık bilgisini anlaması ve sonuçta bu bilgiyi kullanabilmesidir. Değişen yaşam koşulları, sağlık alanındaki teknolojik gelişmeler, değişim gösteren sağlık sistemi, bireyleri yaşamları boyunca öğrenmeye sevk etmektedir. Her ne ölçüde birey bu değişim gösteren sürece hazırlanırsa hazırlansın hiçbir zaman tam bir sağlık okuryazarlığı becerisine sahip olmayacaktır. Bu nedenle de bireyler ister yeterli isterse de yetersiz sağlık okuryazarlık düzeyine sahip olsun sağlık okuryazarlığı konusunda desteğe ihtiyaç duyabileceklerdir. Bu yüzden birey ve toplumların sağlık okuryazarlığını geliştirmede birçok sektör, kurum, kuruluş ve paydaşın birlikte çalışması gerekmektedir. Başta sağlık çalışanları olmak üzere tüm sağlıkla ilişkili alanlarda çalışanların sağlık okuryazarlığı ile ilgili güncel konuları takip etmesi oldukça önemlidir. Bu paydaşlardan biri olan sağlık girişimcilerinin başta kendilerinin, hizmet sunmuş oldukları bireylerin ve toplumun sağlık okuryazarlık düzeyini arttırmada önemli rolleri üstlenmeleri gerekmektedir. Bu bölümde, sağlık girişimcilerinin sağlık okuryazarlığı bilgisi ve uygulamalarını değerlendirmek amaçlanmıştır.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze sağlık alanındaki gelişmelerle birlikte pek çok hastalığın tedavisi bulunmuş, tedavisi bulunamayan hastalıkların yarattığı olumsuz seyrin önüne geçilmiş ya da ilerleyişi yavaşlatılmıştır (Nutbeam, 1998: 350). Sağlık alanında yaşanan bu olumlu gelişmelerin yanında; sağlık hizmetinden yararlanacak olanlar için sağlık sistemi karmaşık bir yapıya dönüşmüştür (Dennis vd., 2012: 20). Sağlık sistemindeki karmaşık bu yapı, bireylerin kendi sağlıkları hakkında bilgili olma, karar mekanizmasında yer alma, söz ve sorumluluk alma zorunluluğu doğurmuştur (Kramer

giderek azalmaktadır. 2009 yılında gayrisafi yurt içi hasıladan (GSYİH) sağlığa ayrılan pay %5,8 ile en yüksek seviyeye ulaşırken, 2018 yılında %4,4'le en düşük seviyeye ulaşmıştır. 2019 yılında GSYİH'den sağlığa ayrılan pay %4,7 olmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2021b: 243). Sonuç olarak yetersiz sağlık okuryazarlığı bir halk sağlığı sorunudur. Dış hekimleri, eczacılar gibi sağlık girişimcileri yapacakları çalışmalar ile sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinde rol oynayabilirler. Sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi birey ve toplum sağlığına yarar sağlamanın yanında sağlık harcamalarına olumlu yönde katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- 2019-2023 Stratejik Plan (2022). Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Ad Hoc Committee on Health Literacy for the Council on Scientific Affairs, American Medical Association. (1999). Health Literacy: Report of the Council on Scientific Affairs. *JAMA*, 281(6):552-557. doi:10.1001/jama.281.6.552
- Arslan, Ş., Atalay, A, ve Kutsal, YG. (2000). Yaşlılarda ilaç tüketimi, *Türk J. Geriatr.*, 3: 56-60.
- Atalay, L., Sancar, M., Okuyan, B., Izzettin, FV. (2012). Bir Serbest Eczanede Eczacı Danışmanlığında Yürütülen Sigara Bırakma Programının Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi (MÜSBED)*, 2(1):20-25.
- Baker DW, Wolf MS, Feinglass J, Thompson, JA., Gazmararian, JA. ve Huang, J. (2007). Health literacy and mortality among elderly persons. *Arch Intern Med*, 167(14): 1503-1509.
- Baker, DW. (2006). The meaning and the measure of health literacy. *JGIM*, 21:878-883. DOI: 10.1111/j.1525-1497.2006.00540.x
- Couchenour, RL., Carson, DS., Segal, AR. (2002). Patients' views of pharmacists as providers of smoking cessation services. *J Am Pharm Assoc (Wash)*, 42(3):510-512.
- Davis, TC., Long, S., Jackson, R., Mayeaux, EJ., George, JB., Murphy, P., Crouch, M. (1993). Rapid estimate of adult literacy in medicine: shortened screening instrument. *Fam Med.*, 25 391-395.
- Dennis, S., Williams, A., Taggart, J., Newall, A., Denney-Wilson, E., Zwar, N., Shortus, T., Harris, M. (2012). Which Providers Can Bridge the Health Literacy Gap in Lifestyle Risk Factor Modification Education: A Systematic Review and Narrative Synthesis? *BMC Fam Pract*; 13: 44.
- Doğan, M. (2017). Erciyes Üniversitesi Sağlık Dışı Okullarda Görev Yapan Akademik Personelin Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri
- Doğan, M., Çetinkaya, F. (2019). Akademisyenlerde Sağlık Okuryazarlığı Düzeyinin Olumlu Sağlık Davranışlarıyla İlişkisi. *Sağlık Bilimleri Dergisi (Journal of Health Sciences)*, 28(3): 135-141.

- Doğan, M., Çetinkaya, F. (2019). The Level of Health Literacy of Academicians and Factors Affecting It. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(2): 389-400.
- Durusu-Tanrıöver M, Yıldırım HH, Demiray-Ready FN, Çakır B ve Akalın HE (2014). Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması, Birinci Baskı, Ankara: Sağlık-Sen Yayınları.
- Eichler, K., Wieser, S ve Brügger, U. (2009). The Costs of Limited Health Literacy: A Systematic Review. *International Journal of Public Health*, 54(5): 313-324.
- Glick M., Monteiro da Silva O. Seeberger, GK., Xu, T., Pucca, G., Williams, DM., Kess, S., Eisel, JL. ve Severin, T. (2012). FDI Vision 2020: shaping the future of oral health. *International Dental Journal*, 62: 278–291
- Hudmon, KS., Hemberger, KK., Corelli, RL., Kroon, LA., Prokhorov, AV. (2003). The pharmacist's role in smoking cessation counseling: perceptions of users of nonprescription nicotine replacement therapy. *J Am Pharm Assoc*, 3(5):573-582).
- Karadakovan A. (2014). Yaşlı sağlığı ve bakım. *Akademisyen Tıp Kitapevi*.123-160.
- Karamüftüoğlu, N., Atabek, D. (2020). Sağlık Okuryazarlığında Yeni Bir Alan: Ağız ve Diş Sağlığı Okuryazarlığı. *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi*, 1(2): 136 – 148.
- Kondilis, BK., Soteriades, ES., Falagas, ME. (2006). Health Literacy Research in Europe: A Snapshot. *European Journal of Public Health*,16(1):113. Doi: 10.1093/eurpub/cki204.
- Kramer, MH., Bauer, W., Dicker, D., Durusu-Tanrıöver, M., Ferreira, F., Rigby, SP., Roux, X., Schumm-Draeger, PM., Weidanz, F., van Hulsteijn JH. (2014). The changing face of internal medicine: Patient centred care. *EJIM*; 25 (2):125-127.
- Molokhia, M, ve Majeed, A. (2017) Current and future perspectives on the management of polypharmacy. *BMC Fam Pract.*, 18:70.
- Nielsen-Bohlman L, Panzer MA, Kindig DA. (2004). *Health Literacy: A Prescription to End Confusion*. Institute of Medicine. Washington: The National Academies Press.
- Nutbeam D. (2000). Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health Promotion International*, 15 (3): 259–267, <https://doi.org/10.1093/heapro/15.3.259>
- Nutbeam, D. (1998). Health promotion glossary. *Health Promot. Int.*, 13 (4): 349-364
- Nutbeam, D. (2008). The evolving concept of health literacy. *Soc Sci Med*, 67:2072-2078. Doi: 10.1016/j.socscimed.2008.09.050.
- Okyay P, Abacıgil F. (2016). Sağlık Bakanlığı, “Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Ölçekleri Güvenirlilik ve Geçerlilik Çalışması.” Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları
- Öztaş, GA. (2020). Diş Hekimliği Fakültesi ve Sağlık Bakanlığı Hastaneleri Diş Polikliniklerine Başvuran Hastaların Sağlık Okuryazarlığı ve Periodontal İndekslerinin Karşılıklı Olarak Değerlendirilmesi. *Erzurum, Türkiye*.
- Parker, R. (2000). Health literacy: a challenge for American patients and their health care providers. *Health Promot Int*,15(4):277-283
- Parker, RM., Baker, DW., Williams, MV., Nurss, JR. (1995). The test of functional health literacy in adults: A new instrument for measuring patients' literacy skills. *JGIM*, 10:537-541. Doi: 10.1007/ bf02640361.

- Pelikan JM, Röthlin F, Ganahl K. HLS-EU CONSORTIUM (2012): Comparative Report of Health Literacy in Eight EU Member States. The European Health Literacy Survey HLS-EU, Online Publication: <http://www.health-literacy.eu>
- Rempel, E., Donelle, L., Kothari, A. (2016). Exploring the health literacy of First Nations young adult women. *Journal of Communication in Healthcare*, 9(1): 11-21.
- Safer, RS., Keenan, J. (2005) Health Literacy: The gap between physicians and patients. *Am Fam Physician*. 72(3):463–468.
- Sağlık Bakanlığı (2021a). Türkiye Kalp ve Damar Hastalıkları Önleme ve Kontrol Programı Eylem Planı (2021-2026). Erişim adresi https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kronik-hastaliklar-engelli-db/hastaliklar/kalpvedamar/kitap_ve_makale/KalpDamarEylemPlanı_2021-2026.pdf
- Sağlık Bakanlığı (2021b). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2019. Erişim adresi <https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/40564/0/saglik-istatistikleri-yilligi-2019pdf.pdf>
- Simonds, S.K. (1974). Health education as social policy. *Health Education Monograph*, 2,1-25
- Smith, CD. (2012). Teaching High-Value, Cost-Conscious Care to Residents: The Alliance for Academic Internal Medicine–American College of Physicians Curriculum. *Ann Intern Med*; 157(4): 284-286.
- Sorensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J., Doyle G., Pelikan, J., Slonska, Z., Brand, H. (2012). Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*; 12(80): 1-13.
- Speros, C. (2005). Health literacy: concept analysis. *Journal of Advance Nursing*; 50 (6): 633-640
- Tokuda, Y., Doba N., Butler, JP, ve Paasche-Orlow, MK. (2009). Health literacy and physical and psychological wellbeing in Japanese adults. *Patient Educ Couns*, 75: 411-417.
- TÜİK (2020, Haziran). Türkiye Sağlık Araştırması, 2019 [Basın bülteni]. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2019>
- TÜİK (2022, Mart). İstatistiklerle Yaşlılar, 2021 [Basın bülteni]. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2021-45636&dil=1>
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (2020). Ulusal Antibakteriyel İlaç Tüketim Sürveyansı – 2018. Erişim adresi <http://www.akilciilac.gov.tr/wp-content/uploads/2021/03/surveyans-2018.pdf>
- Weiss, BD., ve Palmer, R. (2004). Relationship Between Health Care Costs and Very Low Literacy Skills in a Medically Needy and Indigent Medicaid Population. *The Journal of the American Board of Family Practice*, 17(1): 44-47.
- World Health Organization (WHO). (2013). Oral Health Surveys. Erişim Adresi <https://www.who.int/publications/i/item/9789241548649>

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE KURULUŞ YERİ DEĞERLENDİRMESİ VE UYGULAMALAR

Sinan Tarsuslu

Özet

21. yüzyılda hemen her sektörde teknoloji yatırımlarının artması ve gelişim göstermesi, üretim maliyetlerinin her geçen gün düşmesi birçok sektörde rekabetin artmasına ve yeni yatırım arayışlarına neden olmaktadır. Sağlık sektörü de ileri teknolojik yatırım gerektiren, üretim maliyetleri yüksek, rekabetin çok yoğun yaşandığı ve ilk kuruluş maliyetlerinin de hem yüksek hem de değiştirilebilme olanakları oldukça kısıtlı olan bir sektördür. Bu nedenle, çok geniş çaplı yatırım gerektiren ve kuruluş yeri çalışmaları oldukça zor ve karmaşık olan bu sektörde sağlık girişimcilerinin optimal yer seçimine en doğru yöntemle karar vermeleri gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde sağlık girişimcilerinin optimal kararları verebilmeleri için sağlık işletmelerinin kuruluş aşamaları, kuruluş yeri aşamaları, kuruluşların yer seçimini etkileyen faktörleri, kuruluş yeri seçim yöntemleri ve kuruluş yeri seçiminde karar verme yaklaşımları açıklanmıştır.

GİRİŞ

Günümüzün artan rekabet şartları ve hem iç hem de dış pazarlarda rekabet etme isteği işletmeleri daha düşük maliyetle üretim yapmaya zorlamaktadır. İşletmeler de üretimin ilk aşaması olan kuruluş yeri seçim kararlarında maliyetlerin, ham madde ve lojistik giderlerinin en düşük olduğu ve pazar imkânlarının oldukça gelişmiş olduğu alanları tercih etmek isterler. Bu kararlar, işletmelerin kuruluş aşamasında verecekleri en önemli ve geri dönülmesi zor kararlardan biridir. Kuruluş yeri kararları, işletmelerin ulaşmak istedikleri amaçlara en verimli ve en etkin ulaşabilmelerine imkân sağlar. Bu açıdan kuruluş yeri seçiminde girişimciler, birim üretim maliyetlerini dikkate alarak birim başına en düşük maliyetle ve en yüksek kâr elde edebilecekleri alanı seçmek ister. Bu nedenle kuruluş yeri kararları, uzun dönemli faaliyet gerektiren, girişimci

KAYNAKLAR

- Aktepe, E. (2007). *Genel İşletme*. Nobel.
- Akyüz, G., ve Kılınç, E., (2016), Kuruluş Yeri Seçiminde Bulanık Topsis Yönteminin Kullanımı: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 33, s. 590-608
- Anderson, D., R., Sweeney, D., J., ve Williams, T., A. (1997), *Quantitative Methods For Business 7e*, Ohio: *International Thomson Publishing*.
- Aşıkoğlu, R., ve Büker, S. (1995). *Yatırım ve proje değerlemesi*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Aydın, Ö., Öznehir, S., ve Akcalı, E. (2009). Ankara için optimal hastane yeri seçiminin analitik hiyerarşi süreci ile modellenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 69-86.
- Aytürk, S. (2006). Askeri savunma sistemlerinde analitik hiyerarşi ve analitik şebeke prosesi ile hafif makineli tüfek seçimi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Birsel, A., ve Cerit, G. (2009). Lojistik İşletmelerin kuruluş yeri seçiminde arazi faktörü. *İzmir Ulaşım Sempozyumu*.
- Birsel, A., ve Cerit, G. (2009). Lojistik İşletmelerin kuruluş yeri seçiminde arazi faktörü. *İzmir Ulaşım Sempozyumu*.
- Büker, S., ve Aşıkoğlu, R. (1995). Yatırım ve Proje Değerlemesi. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, (827).
- Chen, C. T. (2000). Extensions of the TOPSIS for group decision-making under fuzzy environment. *Fuzzy sets and systems*, 114(1), 1-9.
- Çelik, A., ve Şimşek, M. Ş. (2011). *İşletme Bilimine Giriş*. Eğitim Yayınevi.
- Dağdeviren, M., Eraslan, E., Kurt, M., ve Dizdar, E. N. (2005). Tedarikçi Seçimi Problemine Analitik Ağ Süreci İle Alternatif Bir Yaklaşım. *Teknoloji*, 8(2).
- Daşdemir, İ., ve Güngör, E., (2002), Çok boyutlu karar verme metotları ve ormancılıkta uygulama alanları, *Orman Fakültesi Dergisi*, 4, 4, 1-19.
- Demirdöğen, O., ve Küçük, O. (2011). Üretim İşlemler Yönetimi. *Detay Yayıncılık, Ankara*.
- Ecer, F. (2007). Fuzzy Topsis yöntemiyle insan kaynağı seçiminde adayların değerlendirilmesi ve bir uygulama, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*.
- Ek1: Örnek Fizibilite Raporu, Tekirdağ İli Bir Özel Hastane Kurulum Aşaması, (Erişim Tarihi: 29.03.2022) <https://www.yatirimadestek.gov.tr/pdf/assets/upload/fizibilite/tekdirdag-ili-ozel-hastane-on-fizibilite-raporu2020.pdf>
- Erdoğan, M., ve Hepkul, A. (2000). Genel işletme. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, (931).
- Ertuğrul, İ., ve Karakaşaoğlu, N. (2009). Banka Şube Performanslarının Vikor Yöntemi İle Değerlendirilmesi. *Journal of Industrial Engineering (Turkish Chamber of Mechanical Engineers)*, 20(1).

- Ertuğrul, İ., ve Karakaşoğlu, N. (2008). Comparison of fuzzy AHP and fuzzy TOPSIS methods for facility location selection. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 39(7), 783-795.
- Ertürk, M. (2011). *İşletme biliminin temel ilkeleri*. Beta Basım Yayım.
- Farahani, R. Z., SteadieSeifi, M., ve Asgari, N. (2010). Multiple criteria facility location problems: A survey. *Applied mathematical modelling*, 34(7), 1689-1709.
- Fatih, E., ve Küçük, O. (2008). Tedarikçi seçiminde analitik hiyerarşi yöntemi ve bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 355-369.
- Feng, C. M. ve Wang, R. T. (2000). Performance Evaluation for Airlines Including the Consideration of Financial Ratios, *Journal of Air Transport Management*, 6: 133-142.
- Karacabey, A. A., ve Oben, Ü., (Eds.). (2019). *İşletmeye giriş*. Hiperlink eğitim. ilet. yay. san. tic. ve ltd. sti.
- Karalar, R. (2007). *Genel işletme*. Yayl. y..
- Karalar, R. (2011). *Genel işletme: temel bilgiler işlevler*. Meta Basım.
- Karande, P., ve Chatterjee, P. (2018). Desirability function approach for selection of facility location: A case study. In *Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management, Paris, France* (pp. 26-27).
- Kargül, İ. D. (1996). *Yatırımlarda proje analizi*. IMKB.
- Kaya, Y., (2004), "Çok Amaçlı Karar Verme Yöntemlerinden ELECTRE ve TOPSIS Yöntemlerinin Karşılaştırılması", Hava Harp Okulu Komutanlığı Havacılık ve Uzay Teknolojileri Enstitüsü 2003-2004 Seminerleri, Haziran 2004, s. 1-61, İstanbul.
- Korkut D., Doğan A. ve Bekar Ş., (2011), "Kuruluş Yeri Seçimini Etkileyen Faktörlerin Düzce İli Açısından Değerlendirilmesi", *Düzce Üniversitesi Ormanlık Dergisi*, S. 32-39.
- Köse, E. (2003). Türk Silahlı Kuvvetleri Garnizon Derecelendirme Sistemine Yönelik Bir Model Önerisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KHO Sav. Bil. Ens.
- Küçük, O. (2007). *Girişimcilik ve küçük işletme yönetimi*. Seçkin Yayıncılık.
- Lai, Y. J., Liu, T. Y., ve Hwang, C. L. (1994). Topsis for MODM. *European journal of operational research*, 76(3), 486-500.
- Monks, J. G. (1999). *İşlemler Yönetimi, Teori ve Problemler*, cev. *Sevinç Üreten, İstanbul: Nobel Yayınları*.
- Mucuk, İ. (2008). *Modern işletmecilik* (15. baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Opricovic, S. ve Tzeng, G.H., (2004). Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS. *European Journal of Operational Research*, 156(2), 445-455.
- Opricovic, S., (1998). Multicriteria Optimization of Civil Engineering Systems. Faculty of Civil Engineering, Belgrade, 2(1), 5-21.
- Organ, A., Kenger, M. D. (2012). Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci ve Mortgage Banka Kredisi Seçim Problemine Uygulanması, *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 2, 119 – 135.
- Özdağoğlu, A. (2008). Tesis Yeri Seçiminde Farklı Bir Yaklaşım: Bulanık Analitik Serim Süreci. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 421-453.

- Özkan, Y., (1992). “Karar Destek Sistemleri: Nedir? Ne Değildir?”, Bilişim Yayınları, 50-52.
- Stevenson WJ (1993) Production / operations management, 4th edn. Richard D. Irwin Inc., Homewood.
- Süer, İ. (2013). *Genel İşletmecilik Bilgileri*. Nobel Yayınevi.
- Şimsek, Ş. (2007). *İşletme Bilimlerine Giriş*. Adım Matbaacılık, İstanbul, 11.
- Şimsek, Ş. (2008). *İşletme Bilimlerine Giriş*. Adım Matbaacılık, İstanbul, 11.
- Tekeş, M. (2002). Çok ölçütlü karar verme yöntemleri ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nde kullanılan tabancaların bulanık uygunluk indeksli analitik hiyerarşi prosesi ile karşılaştırılması (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Tekin, M. (1995). *Üretim yönetimi Cilt 1*. [Yy][Arı Ofset Matbaacılık].
- Tuncer, D., Ayhan, D. Y., ve Varoğlu, D. B. (2005). *Genel işletmecilik bilgileri*. Siyasal Yayınevi.
- Uslu, Y. D. (2017). *Modern İşletme*. Eğitim Yayınevi.
- Uzun, S., ve Kazan, H. (2016). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden AHP TOPSIS ve PROMETHEE Karşılaştırılması, Gemi İnşada Ana Makine Seçimi Uygulaması, Journal of Transportation and Logistics, Cilt. 1, No. 1, 99 – 113.
- Ünsalan, E., ve Şimşeker, B. (2006). *Temel işletmecilik bilgileri*. Detay Yayıncılık.
- Yager, R. R. (1978). Fuzzy decision making including unequal objectives. *Fuzzy sets and systems*, 1(2), 87-95.
- Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar 2012. TC. Resmi Gazete (28328/ 19.06.2012).
- Yıldız, A., ve Deveci, M. (2013). Bulanık VIKOR Yöntemine Dayalı Personel Seçim Süreci/Based on Fuzzy VIKOR Approach to Personnel Selection Process. *Ege Akademik Bakis*, 13(4), 427.
- Yurdakul, M., ve Yusuf, İ. Ç. (2003). Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü ve Analizine Yönelik Topsis Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1-18.
- Yükçü, S., ve Atağan, G. (2009). Etkinlik, Etkililik Ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 1-13.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİ VE KÜRESELLEŞME

Cemalettin Aktepe - Ateş Bayazıt - Gizem Ateş

Özet

Sağlık girişimciliği de diğer sektörlerde olduğu gibi küreselleşme sürecinden etkilenen sektörlerden biridir. İmalat sektörlerinde olduğu kadar olmamakla beraber, inovatif uygulamaların hüküm sürdüğü bir alandan bahsedildiğini unutmamak gerekir. Nesnelerin internetinin, yapay zekâ uygulamalarının, giyilebilir teknolojilerin uygulama alanlarının genişlediği bu süreç sağlık girişimciliğini global bazda artırmaya devam edecektir. Diğer taraftan sağlık hizmetlerinin yerel kuruluşlar tarafından verilme özelliğinin olması, sağlık harcamalarının görece yüksek maliyetlerinin olması ve bu maliyetlerin yerel sosyal güvenlik kuruluşlarınca karşılanıyor olması sağlık sektöründeki küreselleşme eğilimlerini azaltan bazı faktörlerde olmaktadır. Tüm bunlara rağmen, sağlık sektörü de diğer hizmet sektörleri gibi küresel uygulamalara, yeni teknolojik gelişmelere olan ihtiyacı sayesinde her geçen gün küreselleşme sürecinin çok önemli bir parçası olacaktır. Sosyal devlet anlayışının da değişme eğiliminde olması sağlık hizmetlerini veren kuruluşların farklı ülkelerden gelmesine imkân sağlayabilmektedir. Bu süreç de sağlık hizmetlerinin küreselleşmesinin önünü açmakta ve hızlandırmaktadır.

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu sadece ticari faaliyetlerin veya organizasyonların değil, çok daha geniş bir alanda, kendini gittikçe daha fazla gösteren bir ivmeyle tüm dünyada kendini göstermektedir. Kökleri coğrafi keşiflere kadar uzanan bir geçmişi olmasına rağmen özellikle 2. Dünya Savaşı'nın etkisinin de geçmesiyle beraber sonraki dönemlerde tüm dünyada konuşulan, tartışılan global bir konu olmuştur.

Dünya Sağlık Örgütü, küreselleşme kavramını “insanların ve ülkelerin birbirlerine karşılıklı olarak artan bağlılığı ve bağımlılığı” olarak tanımlamıştır. Bu tanım, “uluslararası sınırların giderek görünmez hâle gelmesi, daha hızlı mal, hizmet, finans, insan

4.1.3. Sağlık Sigortaları ve Küresel Sağlık Girişimciliği

Gerek dijital teknolojiler gerekse de iş modelleri şeklinde yürütülen inovasyon, küresel ölçekte kabul görmesi en hızlı şekilde olacak ürünleri ve hizmetleri bünyesinde barındırmaktadır. Sağlık hizmetlerinin küresel olarak tedarik edilmesi, gelecekte evrensel sağlık sigortası uygulamalarının bir çözüm olarak sunulmasıyla hızlanacaktır (Barnreuther, 2023, 1). Küreselleşmenin neden olduğu baskılar hükümetleri sağlık hizmetlerinde ve sağlık sigortalarında yeni politikalar üretmeye zorlamıştır. IMF ve DB tarafından desteklenen reform uygulamalarının özünü, daha önce devletin sorumluluğunda sunulan hizmetlerin, küresel sermayeye faaliyet alanı yaratacak şekilde yeniden düzenlenmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelere sağlık reformları karşılığında sağlanan fonlar, bu kurumlara meşru bir müdahale zemini sağlamıştır (Günaydın, 2011, 359). Kamu sektöründe global bütçeyi benimseyen ülkelerden hiçbiri, sağlık hizmetlerinin sunumu ve organizasyonunda etkililiği sağlayacak teşvik unsurlarını yaratma sorununu çözememiştir. Global bütçeler, bir maliyet kontrolü stratejisi olarak başarılı görünmekte fakat “mikro verimlilik” göze çarpan bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Mikro ekonomik etkililik paranın değerinin artırılmasını ve kıt olan beşerî ve fiziksel kaynakların verimliliğini artıran tıbbi ve örgütsel tekniklerin geliştirilmesini içermektedir (Akyürek, 2012, 142). Görece yüksek sağlık harcamalarının bugün itibarıyla çok büyük oranda yerel sosyal güvenlik kuruluşlarınca ödenmesi de küreselleşme sürecinde aşılması gereken bir başka engel olarak durmaktadır.

KAYNAKLAR

- ABB, (2012). *Hayat Boyu Öğrenme Programı*. T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı Avrupa Birliği Eğitim ve gençlik Programları Başkanlığı, Erişim adresi: <https://www.avrupa.info.tr/tr/hayat-boyu-ogrenme-programi>.
- Adams, V., Novotny, Thomas E., & Leslie, H. (2008). Global Health Diplomacy. *Medical Anthropology*, 27(4), 315-323.
- Akyürek, Ç. E., (2012). Sağlıkta Bir Geri Ödeme Yöntemi Olarak Global Bütçe ve Türkiye, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(2), 124-153.
- Alay, D. (2022). Avrupa Birliği Ülkelerinin Sağlık Sistemlerinde Kamu Özel Ortaklığı Uygulamaları, *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 1-28.
- America's Senior Report Health Ranking (2016). *United Health Foundation*. Erişim adresi: <https://www.americashealthrankings.org/learn/reports/2016-senior-report>

- American Heart Association (2018). *Costs of heart disease in the United States will triple between now and 2030*. Erişim adresi: <https://www.ahajournals.org/doi/10.1161/CIR.0000000000000558>.
- Atasever, M. (2014). *Türkiye Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sağlık Harcamalarının Analizi 2002-2013 Dönemi*, Ankara,
- Bakan, S. ve Tuncel G. (2012). Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi, *Birey ve Toplum*, 2 (3), 51-65.
- Barnreuther S., (2023). Disrupting healthcare ? Entrepreneurship as an “innovative” financing mechanism in India’s primary care sector, *Social Science & Medicine*, 319 (2023), 115314, <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.115314>.
- Battur, O., (2019). Küreselleşme Çağında Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Sağlık Diplomasisi, *Anemon Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5), 151- 161.
- Bauman, Zygmunt (2006), *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, (Çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Can E. ve Eroğlu S., (2016). Türkiye’deki özel hastaneler için küresel pazara giris stratejileri üzerine bir model önerisi, *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırması Dergisi*, 2(3), 31- 44.
- Case, S. (2017) *The Third Wage: An Entrepreneur’s Vision of the Future*, Simon and Schuster, ISBN: 1501132598 9781501132599.
- CDC (2018). *Health and economic costs of chronic diseases report*, Erişim adresi: [https://scholar.google.com.tr/scholar?q=%09CDC+\(2018\)](https://scholar.google.com.tr/scholar?q=%09CDC+(2018)).
- Chick, R. C., Clifton, G. T., Peace, K. M., Propper, B. W., Hale, D. F., Alseidi, A. A., ve Vreeland, T. J. (2020). Using technology to maintain the education of residents during the COVID-19 pandemic. *Journal of Surgical Education*, 12(4). 214-228.
- Çelik Mehmet Y. (2012). *Boyutları ve farklı Algılarıyla Küreselleşme*, Erişim adresi: <info:eu-repo/semantics/openAccess>
- Ener, M., ve Demircan E. (2008), Küreselleşme sürecinde değişen devlet anlayışından kamu hizmetlerinin dönüşümüne: sağlık hizmetlerinde piyasa mekanizmaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 13 (1), 57-82.
- Eren, T. Ufuk, *Sağlık Sektöründe İnovasyon ve Yatırımlara Global Bakış*, Erişim adresi: <https://www.sdplatform.com/Dergi/1180/>
- F. Anthony S. (2007). The Expanding Global Health Agenda: A Welcome Development, *Natura Medicine*, 13(10): 1169-1171.
- Frenk J., Gómez-Dantés O. (2002). Globalization And The Challenges To Health Systems, *Health Affairs*. 21(3).160-165.
- Gelegen, K. (2019). *Özelleştirme Sürecinin Türkiye’deki Sağlık Hizmetleri Alanına Etkisi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne
- Gilpin, R. (1975). *U.S. Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Direct Foreign Investment*. New York: Basic Books.

- Greve, C. ve Hodge, G. (2005). *The Challenge of Public-Private Partnerships*. UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Günaydın, D. (2011). *Sosyal Siyaset Konferansları*, 60 (1), 323-365.
<https://webrazzi.com/2023/02/09/cvs-health-birinci-basamak-saglik>
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57394785>
<https://www.medikalnews.com/dogru-saglik-girisimciligi-nasil-olmali/>
- Karasu, K. (2009). “Kamu-Özel Ortaklığı: Sözleşme Sisteminin Genelleşmesi,” B. Övgün (Ed.) *Kamu Yönetimi: Yapı-İşleyiş-Reform*, (KAYAUM Yayınları), Ankara.
- Kıraç, R., Göde A. ve Aydoğdu A., (2020), Küreselleşmenin Sağlık Üzerine Etkileri, *ASSAM*, 7(17), 26-33.
- Konak, Nahide (2011). “Ekonomik küreselleşme ve ulus-devlet: kuramsal yaklaşımlar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, 28, (1), 149- 164.
- KPMG, *Healthcare Report 2013*. <https://institutes.kpmg.us/content/dam/institutes/en/health-care-life-sciences/pdfs/2019/kpmg-healthcare-2030.pdf>
- Labonte R, Schrecker (2007). T. Globalization and social determinants of health: Introduction and methodological background. *Globalization and Health*, 3(5): 1-15.
- Marketing Türkiye, (2022). Sağlık sektörü ve dönüşüm, Erişim adresi: <https://scholar.google.com/tr/scholar?q=%>
- Öge, H. ve Baş, T. (2016). Public-Private Partnership Healthcare Projects in Turkey. *The Journal of Business Science*, 4(2), 105-119.
- Önal, İ. (2020), “Uluslararası turizm hareketlerinin uluslararası ticaretin bir parçası olarak ülkelerin ekonomik gelişimi ve refahına etkisi: 2003-2020 yılları arasında türkiye örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25 (3), 369-383.
- Özer M. A. (2016). Sağlık sektöründe yeni bir hizmet sunum modeli: kamu özel ortaklığı, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 6(1). 9-38.
- Öztürk, A. ve Günsel A., (2018). Hizmet yenilikçiliği kavramı ve sağlık sektöründe hizmet yenilikçiliğinin gelişimi, *Uluslararası Turizm İşletme Ekonomi Dergisi*, 2(2), s.402-418.
- Pervez N. G. ve P.R. Cateora (2006). *International Marketing*, 2nd ed., London: McGraw-Hill,
- Ramadi B. K., Srinivasan S. ve R. Atun, (2019). Health diplomacy through health entrepreneurship: using hackathons to address palestinian-israeli health concern, *BMJ Global Health*, (10) July, 1-7.
- Ranck, J, Falcon, R. Kaisel D.(2007). Rethinking business models in the global health economy:a toolkit for innovation <http://www.iff.org/our-work/health-self/health-horizons/>
- Rinsche, F. (2017) *The Role of Digital Health Care Startups in Crossing Borders - Innovation in the U.S. Health Care System*. 84, 23-51.
- Sjolander, C. (1996). The rhetoric of globalization: what's in a world ? *International Journal*, Autumn. 602- 616.

- Songur C. ve Top M. (2018). Türkiye’de sağlık sektöründe kamu-özel işbirliği modeli: paydaş görüşlerine dayalı bir alan araştırması, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8 (1), 159-186.
- Tekin P. Ş. (2017). Küresel kamu özel ortaklığı uygulamaları ve türkiye sağlık sektörü açısından bir değerlendirme, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 16(2), p. 5-20.
- Ting, D. S. W., Carin, L., Dzau, V., ve Wong, T. Y. (2020). Digital technology and COVID-19. *Nature medicine*, 26(4), 459-461.
- TTGV(2023) *Sağlık Alanında yeni İş Modelleri* <https://www.ttgvg.org.tr/tur/images/publications/600467b7ac244.pdf>.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=WbNYEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR17&dq=Türkiye+Cumhuriyeti+Anayasası&ots=w-j5B2Fwu1&sig=M_cwF-NFML1tnXHUam6eCHBUH8&redir_esc=y#v=onepage&q=Türkiye%20Cumhuriyeti%20Anayasası&f=false
- Türkmen S. ve Özbek S. (2021). Yeni küreselleşme döneminde finansal gelişmenin, gelir eşitsizliği üzerine etkileri: E7 ülkelerinden yeni kanıtlar, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17 (2), 419-437.
- Vaishya, R., Javaid, M., Khan, I. H., ve Haleem, A. (2020). Artificial intelligence (ai) applications for covid-19 pandemic. diabetes & metabolic syndrome. *Clinical Research & Reviews*. 14(12). 245-270.
- Wearesocial, (2022). *Report 2022*. Erişim adresi: <https://wearesocial.com>.
- Woodward D, Drager N, Robert Beaglehole R, Lipson D. (2001). Globalization and health: a framework for analysis and action. *Bulletin of the World Health Organization*, 79(9): 875–881.
- Yalçın B. (2011). Küresel perakende zincirlerinin stratejik yayılımları: Antalya örneği, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 57-66.
- Yıldız H. Ve M. Turan (2010). Küreselleşme ve sağlık, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 36 (1), 39-41.
- Yıldız Ö. (2008). Küreselleşme, sağlık ve toplum, *Gaziantep Üniversitesi Tıp Dergisi*, 30(4), p. 30-34.
- Yıldızoğlu E. (1996). *Globalleşme ve Kriz*. Alan Yayıncılık. İstanbul
- Yiğitölçü, B. ve Sarı T., (2020). Küresel salgınlar ile mücadelede endüstri 4.0 teknolojilerinin rolü, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 53-73.
- Zajicek, H. ve Meyers, A. (2018). Digital health entrepreneurship. *Digital Health. Health Informatics* https://doi.org/10.1007/978-3-319-61446-5_19

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE ETİK DAVRANIŞLAR VE UYGULAMALAR

Harika Şen

Özet

Küresel rekabet koşullarında hızla gelişmekte olan teknolojik altyapılar sayesinde sağlık girişimciliği son yıllarda önemi artan bir konu hâline gelmiştir. İleri teknolojiyi yoğun bir şekilde kullanan sağlık sektörü, sağlık girişimciliği alanında büyük yatırımlar yapmaktadır. Giyilebilir kalp pili, nano ilaçlar, solunum hastalıkları için dijital sağlık çözümleri vb. girişimler sayesinde hastalar çok daha zahmetsizce sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânı bulurken; piyasaya sunulan bu ürünler için geri planda gerçekleştirilen preklinik çalışmalar, klinik çalışmalar, patent alma vb. konular yapılan girişimlerin etik davranış kuralları çerçevesinde yürütülmesi konusunu gündeme getirmektedir. Temel etik kurallar çerçevesinde sağlık girişimciliği konusunun özellikle uygulama örnekleri ile incelenmesi bu bakımdan önem arz etmektedir.

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyıla girilmesiyle birlikte birçok alanda yaşanan teknolojik gelişmelerin girişimciliği arttırdığı bilinen bir gerçektir. Sağlık sektörü teknolojik tabanlı gelişmelere yatkınlığı bakımından girişimciliğin üst düzeyde yaşandığı bir sektördür. Dünya genelinde yaşanan Covid-19 pandemisinden önce de sağlık sektörü son yılların önem arz eden başat sektörlerinden biri hâline gelmiştir. Sağlıkta tedavi süreçlerinde yaşanan gelişmeler, insan ömrünün uzamasını sağlarken; insan ömrünün uzaması ileri yaşta ortaya çıkan hastalıkların da tedavi edilmesi sorununu ortaya çıkarmakta ve ileri yaşta meydana gelen hastalıkları önlemek için yeni arayışlar içine girilmesine sebep olmaktadır.

KAYNAKLAR

“Klinik Araştırmalar” (t.y.) Erişim adresi

Adıgüzel, Y. (2018 Kasım). *Sağlık Enformatiği ve Sensör Tabanlı Cihazların Tıbbi Kullanımları Etrafındaki Tartışmalar ve Beklentiler 3. Ulusal uygulamalı etik kongresi bildiri kitabı* içinde (13. ss) Türkiye: Ankara.

Arda, B. (1995). “Tıbbi Etik: Temel Kavramlar ve Meslek Sorunlarımız”. (155-164. ss) Erişim Adresi

Arık, Ö., İleri, Y. Ve Kaya, B. (2016). Sağlık Hizmetlerinde Tıbbi Cihaz Sektörü. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(2), 187-202.

Aydan, S. (2019). Sağlık Örgütlerinde Kurumsal İnovasyon ve Girişimcilik. Erigüç, G. (Ed.) *Sağlık Kurumlarında Örgüt Yapısı ve Güncel Yönetmelik Yaklaşımları* içinde (219-250. ss) Türkiye: Ankara.

Aydın, E. ve Ersoy, N. (1995). “Tıp etiği ilkeleri”. *Türkiye Klinikleri”, Tıp Etiği Hukuku Tarihi Dergisi*, 2(2), 3-6.

Bali Bildirgesi (1995, Eylül) Erişim adresi

Bastawrous.A. (2016). ©Rolex/Joan Bardeletti Erişim adresi <https://www.nationalgeographic.com/science/article/innovators-change-world-oceans-eye-care-rolex-laureates>

Beauchamp, T. Ve Childress, J. (1994). *Principles of Biomedical Ethics*, (4th ed.). New York: Oxford University Press.

Beylik, U. (2021). Sağlık Sektöründe Yenilikçi Girişimcilik. Dikmetaş. Yordan, E. (Ed.), *Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçilik* içinde (69-97. ss) Türkiye; Ankara.

BÜKEN, N.Ö. (2000). Denek ve Hasta Hakları Açısından Klinik İlaç Araştırmaları. A.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara

BÜKEN, N.Ö.(2000). İnsanlar Üzerinde Yapılan Araştırmaların Tarihçesi. Erişim adresi.

Civaner, M. (2005). İlkelik’e Yöneltilen Eleştiriler ve Tıp Etiğine Yeni Yaklaşımlar. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, 13(1) 58-63.

Çobanoğlu, N. (2019). *Herkes İçin Etik*. (Toraks Bülteni). Erişim file:///C:/Users/Master/Downloads/3152019142137-222324-Herkes-Icin-Etik--Nazan-Cobanoglu%20(1).pdf.

Dünya Tıp Birliği Helsinki Bildirgesi (2013). Erişim adresi <https://www.titck.gov.tr/duyuru/dunya-tip-birligi-helsinki-bildirgesi-27122018172654>erişim

Elçioğlu, Ö. ve Kırmıhoğlu, N. (2003). Çağdaş Tıp Etiği, Erdemir AD, Öncel Ö, Aksoy Ş. (Ed.) *Tıp Etiği İlkeleri* içinde (26-40 ss) 1. Baskı. Türkiye; İstanbul.

Enbiosis. (t.y.) Erişim adresi <https://www.enbiosis.com.tr/>

Ertok, Ö. (2020). Türkiye için klinik araştırma stratejisinin faydaları, Yenilik temelli büyüme için yol haritası, Erişim

Gaulden, D. E. (2004). *Business ethics: A study of ethical behavior and organizational performance effectiveness*.

Healbe. (t.y.) Erişim adresi <https://healbe.com/gobe-2/>

- <http://File.Toraks.Org.Tr/Toraksfd23njkl4nj4h3bg3jh/Mesleki-Kurslar-1-Ppt-Pdf/B.Arda.Pdf>
- <http://hastahakki.org/bali-bildirgesi-bali-eylul-1995/>
- http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/programlar/SBE601_2017/Insanlar%20Uzerinde%20Yapilan%20Arastirmalarin%20Tarihcesi.pdf
- <http://www.sdplatform.com/Dergi/1179/Saglik-alanindaki-AR-GE-merkezleri-yeni-hedefler-ve-girisimcilik.aspx>
- <https://cdn.istanbul.edu.tr/statics/istanbultip.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2015/02/2.Faz0IIIIII-ilac%CC%A7-aras%CC%A7t%C4%B1rmalar%C4%B1-ve-biyobelirtec%CC%A7ler.pdf>
- <https://webrazzi.com/2021/03/05/metabolizmanın-bireysel-olarak-takip-edimesini-saglayan-saglik-teknolojisi-girisimi-vivoo/>
- <https://www.aifd.org.tr/wp-content/uploads/2020/09/turkiye-icin-klinik-arastirma-stratejisinin-faydalari-yenilik-temelli-buyume-icin-yol-haritasi.pdf>
- <https://www.titck.gov.tr/Dosyalar/Ilac/KlinikArastirmalar/KlinikArastirmalarSSS.pdf>
- İstanbul Üniversitesi. (2014). Faz 0 ,I, II, III ,IV İlaç Araştırmaları ve Biyobelirteçler Tıbbi Farmakoloji Ana Bilim Dalı Klinik Farmakoloji Bilim Dalı (Ekim 2014) Üresin, Y., Terlemez, B. Erişim Adresi
- Kavuncubaşı, Ş. (2000). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi,
- Özlem, D. (2004). *Etik -Ahlak Felsefesi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Savaşkan, F. (2016). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'ndeki Yataklı Tedavi Kurumlarında Çalışan Hemşire ve Hekimlerin Hasta Haklarına Duyarlılığının Belirlenmesi*, İstanbul.
- Sharma, P., Chrisman, S. J. J. (2007) Toward a reconcilitaion of the definitional issues in the field of corporate entrepreneurship, In *Entrepreneurship*, Springer, Berlin, Heidelberg.
- Şener, Ö. (2019) Sağlık Alanındaki AR-GE Merkezleri, Yeni Hedefler ve Girişimcilik, *SD Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 50, 40-43 Erişim Adresi
- Ülman, Y.I. (2010). Etik, Bioetik, Hukuk: Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-4. Erişim adresi <http://journal.acıbadem.edu.tr/en/download/article-file/1701199>
- Ünalın, D., Yayla E.N., Çizmeci, B. (2021) Sağlık Sektöründe Girişimciliği ve Yenilikçiliği Destekleyen Kuruluşlar. Dikmetaş. Yardan, E. (Ed.), *Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçilik* içinde (265-304. ss) Türkiye; Ankara.
- Üstün, Ç. (2003). *Tıp Sanatının Ustası Hipokrates*. İzmir: Ege Üniversitesi Tıp Fak. Yayınları.
- Vivoo. (t.y.) Erişim adresi
- Who (2007). *Health Technology Assessment*. Erişim adresi <https://www.euro.who.int/en/health-topics/Health-systems/health-technologies-and-medicines/policy-areas/health-technology-assessment>

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE MOTİVASYON VE İŞ TATMİNİ UYGULAMALARI

Oğuzhan Yüksel

Özet

Sağlık alanında geri dönülemez sonuçlar var olduğundan çalışanların işlerini severek yapmaları ve konsantrasyonlarının bozulmaması önem arz etmektedir. Sağlık kurumları yöneticilerinin, çalışanların iş tatminleri ve motivasyonlarını artırmaya ya da en azından bozmamaya yönelik uygulamalar yapmaları hem kurumların hem hastaların hem de sağlık çalışanlarının yararlarına olacaktır. Çalışma ortamını sevmeyen, iş arkadaşları ile anlaşamayan, mobbinge uğradığını düşünen, hakkaniyet konusunda şüpheleri olan çalışanlardan optimum verimlilik beklenemez. Girişimciliğe önem veren, yeniliklere açık, güncel gelişmeleri takip eden yöneticiler, çalışanlar olmadan sağlık kurumlarının sadece bina ve cihazlardan ibaret olduğunun bilinciyle sağlık çalışanlarına işlerini en iyi şekilde yapmaları için destek olmalıdırlar. Sağlık sektöründe ortaya çıkan sorunları aşmak ancak zamana ve her gün farklılaşan aksaklıklara yerinde müdahalelerle mümkündür. En önemli ayrıntıların başında gelen iş tatmini ile iş motivasyonu kavramlarının ve iyileştirici uygulamaların kurum bünyesinde aktif uygulanabilir şekilde hayata geçirilmesi gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Kurumları, İş Tatmini, İş Motivasyonu

GİRİŞ

İnsanlık tarihine geniş pencereden evrensel bakıldığında, toplumların göçebelikten tarıma, sanayiye ve bilgi toplumuna kadar olan yolculuğunda girişimcilerin rollerinin ne denli büyük olduğu anlaşılacaktır. Yeni şeyler keşfetmek, yapılmamış yapmak kadar var olanı farklı yorumlamak da birbiriyle yarışan işletmeler arasında fark edilmeyi sağlayacaktır.

Sağlık alanında günden güne artan rekabet, kamu kurumları arasında dahi var olan tatlı rekabete ek olarak daha iyiye ulaşma arzusu yöneticileri farklı araştırmalar

KAYNAKLAR

- Ağırbaş, İ., Çelik, Y., & Büyükkayıkçı, H. (2005). Motivasyon Araçları ve İş Tatmini: Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı Hastane Başhekim Yardımcıları Üzerinde Bir Araştırma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(3), 326–350.
- Akbolat, M., Işık, O., & Yılmaz, A. (2013). Dönüşümcü Liderlik Davranışının Motivasyon ve Duygusal Bağlılığa Etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6(11).
- Aytürk, N. (2019). *Örgütsel Davranış-Örgütsel Kuramlar ve Uygulamalar* (1. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.
- Budak, F. (2020). *Liderlik ve Motivasyon* (1. Baskı). Ankara: Ayata Kitap.
- Çögenli, M. Z. (2019). Girişimcilik Psikolojisi. İçinde B. Özkara & S. Özafşarlıoğlu Sakallı (Ed.), *Girişimcilik Temel ve Yeni Yaklaşımlar* (1. Basım, ss. 15–42). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güney, S. (2015). *Girişimcilik (Temel kavramlar ve Bazı Güncel Konular)* (4. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İşcan, Ö. F., & Sayın, U. (2010). Örgütsel Adalet, İş Tatmini ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), 195–216.
- Judge, T. A., & Klinger, R. (2008). Job Satisfaction. İçinde M. EID & R. J. LARSEN (Ed.), *The Science of Subjective Well-Being* (ss. 393–413). New York, USA: THE GUILFORD PRESS.
- Karadal, H. (2014). Girişimcilik Bilgisi ve Stratejik Girişimcilik. İçinde H. Karadal (Ed.), *Girişimcilik* (3. Baskı, ss. 23–53). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Karcıoğlu, F., & Akbaş, S. (2010). İşyerinde Psikolojik Şiddet ve İş Tatmini İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 139–161.
- Mutlucan, N. Ç. (2019). *Örnek Olaylarla Örgütsel Davranış*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Özcan, E. D. (2011). *Kişilik Bakış Açısından Örgüt Yapısı ve İş Tatmini*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Özkara, B. (2019). Ekonomik Bir Eylem Olarak Girişimciliğin Sosyal Yerleşikliği. İçinde B. Özkara & S. Özafşarlıoğlu Sakallı (Ed.), *Girişimcilik Temel ve Yeni Yaklaşımlar* (1. Basım, ss. 1–14). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Paşamehmetoğlu, A., & Yeloğlu, H. O. (2014). Motivasyon. İçinde Ü. Sığırı & S. Gürbüz (Ed.), *Örgütsel Davranış* (2. Baskı, ss. 137–165). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2016). *Psychology and Work Today* (10.). Routledge: Pearson New International Edition CourseSmart eTextbook.
- Şimşek, M. Ş., Çelik, A., & Akgemci, T. (2014). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış* (8. Yenilen). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tarhan, G. (2020). Motivasyon. İçinde B. Özgüleş (Ed.), *Sağlık Çalışanlarında Mutluluk-Pozitif Örgütsel Davranışlar* (1. Basım, ss. 53–65). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.

- Top, S. (2006). *Girişimcilik Keşif S¼reci*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.ř.
- Tutar, H., Altınkaynak, F., & Terzi, D. (2017). *Girişimcilik (Temel Girişimcilik ve İş Kurma S¼reci)* (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ugboro, I. O., & Obeng, K. (2000). Top management leadership, employee empowerment, job satisfaction, and customer satisfaction in TQM organizations: an empirical study. *Journal of Quality Management*, 5(2), 247–272. [https://doi.org/10.1016/s1084-8568\(01\)00023-2](https://doi.org/10.1016/s1084-8568(01)00023-2)

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK YÖNELİMİ

Burak Çetin - Aybüke Yalçın - M. Mithat Üner

Özet

Bireyler, buldukları bölgede istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak sağlık hizmeti olmaması durumunda, ikamet ettikleri yerden farklı bir yerde sağlık hizmeti alma arayışı içerisine girmektedirler. Bireylerin bu arayışı sağlık işletmelerini, ürettikleri hizmeti uluslararası pazar odaklı oluşturmaya ve uluslararası pazara sunmaya yönlendirmektedir. Uluslararası girişimcilik yönelimleri güçlü olan sağlık işletmeleri yenilikçi, proaktif ve risk alabilen işletmeler olacakları için faaliyette bulunacakları pazarlarda rakipleri karşısında rekabetçi konuma gelebileceklerdir. Sağlık işletmelerinde girişimcilik kapsamında, hastalar için giyilebilir teknolojiler, günlük tedaviler için doktorların kullandıkları teknolojik cihazlar gibi önemli gelişmeler ve fırsatlar ortaya çıkmaktadır. Sağlık alanındaki gelişmeler, teknolojinin sürekli gelişmesi ve kullanımı beraberinde hem hastalara sunulan sağlık hizmetinde hem de sağlık profesyonellerinin hizmet sunumunda önemli değişikliklerin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, sağlık işletmelerinin dış pazarlarda değer yaratabilmeleri ve başarılı olabilmeleri uluslararası girişimcilik yönelimlerinin güçlü olmasına bağlıdır. Son yıllarda sağlık sektöründe girişimcilik kavramına olan ilginin bilimsel araştırmalar açısından artan önemi ve literatürde konuya özgü çalışmaların kısıtlı olması sebebiyle bu bölümde sağlık işletmelerinin uluslararası girişimcilik yönelimi kapsamında; uluslararası girişimcilik, uluslararası sağlık girişimciliği, sağlık işletmelerinin girişimcilik yönelimi ve girişimcilik yönelimi boyutları ayrı ayrı ele alınarak açıklanmaktadır.

GİRİŞ

Uluslararası işletmecilik ve girişimciliğin kesiştiği noktada yer alan uluslararası girişimcilik de işletmelerin ulusal sınırlar ötesindeki girişimcilik sürecini incelemektedir (Oviatt ve McDougall, 2005:540; Sciascia, Mazzola, Astrachan ve Pieper, 2012; Perenyi ve Losoncz, 2018:2). Uluslararası girişimcilik, uluslararasılaşma (yurt dışı

KAYNAKLAR

- Aksay, K. ve Orhan, F. (2013). Hastanelerde inovasyon sürecinin risk yönetimi bağlamında değerlendirilmesi: Bir model önerisi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3),10-23.
- Alpkan, L., Ergün, E., Bulut, C., ve Yılmaz, C. (2005). Şirket girişimciliğinin şirket performansına etkileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2, 175-189.
- Andersen, O. (1993). On the internationalization process of firms: A critical analysis. *Journal of International Business Studies*, 24, 209-231. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490230>.
- Andersson, S. ve Wictor, I. (2003). Innovative internationalisation in new firms: Born globals—the Swedish case. *Journal of International Entrepreneurship*, 1(3), 249-275. <https://doi.org/10.1023/A:1024110806241>.
- Antoncic, B. ve Hisrich, R.D. (2001). Intrapreneurship construct refinement and cross-cultural validation. *Journal of Business Venturing*, 16, 495-527. [https://doi.org/10.1016/S0883-9026\(99\)00054-3](https://doi.org/10.1016/S0883-9026(99)00054-3).
- Antonelli, C. (1986). The international diffusion of process innovations and the neotechnology theory of international trade. *Economic Notes*, 1, 60-83.
- Aspelund, A., Madsen, T. K. ve Moen, O. (2007). A review of the foundation, international marketing strategies and performance of international new ventures. *European Journal of Marketing*, 41(11-12), 1423-1448. <https://doi.org/10.1108/03090560710821242>.
- Autio, E., Sapienza, H. J. ve Almeida, J. G. (2000). Effects of age at entry, knowledge intensity, and imitability on international growth. *The Academy of Management Journal*, 43(5), 909-924.
- Barnett, J., Vasileiou, K., Djemil, F., Brooks, L. ve Young, T. (2011). Understanding innovators' experiences of barriersa facilitators in implementation and diffusion of healthcare service innovations: A qualitative study. *BMC Health Services Research*, 11(1), 342. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-11-342>.
- Basım, H.N. ve Şeşen, H. (2009). Tükenmişliğin örgüt içi girişimciliğe etkisi: Sağlık sektöründe bir araştırma. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 35(özel sayı), 41-60.
- Bilkey, W. J. ve Tesar, G. (1977). The export behavior of smaller-sized Wisconsin manufacturing firms. *Journal of International Business Studies*, 8(1), 93-98.
- Bleeker, I. (2011). The Influence of entrepreneurial orientation on the innovation process: an empirical research on manufacturing smes. Master Thesis Business Administration, Specialization Track Innovation & Entrepreneurship University Of Twente, Enschede.
- Carrol, J.S. ve Edmondson, A.C. (2002). Leading organisational learning in healthcare. *Quality and Safety in Health Care*, 11, 51-56. <http://dx.doi.org/10.1136/qhc.11.1.51>.
- Chesbrough, H. ve Rosenbloom, R.S. (2002). The role of the business model in capturing value from innovation: Evidence from xerox corporation's technology spin-off companies. *Industrial and Corporate Change*, 11(3), 529-55.

- Chetty, S. ve Campbell-Hunt, C. (2004). A strategic approach to internationalization: A traditional versus a 'born-global' approach. *Journal of International Marketing*, 12(1), 57-81. <https://doi.org/10.1509%2Fjmk.12.1.57.25651>.
- Ciasullo, M.V., Cosimato, S. ve Pellicano, M. (2017). Service innovations in the healthcare service ecosystem: A case study. *Systems*, 5(37), 1-19. <https://doi.org/10.3390/systems5020037>.
- Cohen, W.M. ve Levinthal, D.A. (1989). Innovation and learning: The faces of R&D. *The Economic Journal*, 99(397), 569-596.
- Cormican, K. ve O'Sullivan, D. (2004). Auditing best practice for effective product innovation management. *Technovation*, 24, 819-829. [https://doi.org/10.1016/S0166-4972\(03\)00013-0](https://doi.org/10.1016/S0166-4972(03)00013-0).
- Coviello, N.E. (2006). The network dynamics of international new ventures. *Journal of International Business Studies*, 37(5), 713-731. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8400219>.
- Covin J. G. ve Wales W. (2011). The measurement of entrepreneurial orientation. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 36(4), 677-702. <https://doi.org/10.1111%2Fj.1540-6520.2010.00432.x>
- Covin, J. G., Slevin, D. P. Ve Covin, T. j. (1990). Content and performance of growth-seeking strategies: a comparison of small firms in high and low technology industries. *Journal of Business Venturing*, 5(6), 391-412. [https://doi.org/10.1016/0883-9026\(90\)90013-J](https://doi.org/10.1016/0883-9026(90)90013-J).
- Covin, J. G., ve Covin, T. J. (1990). Competitive aggressiveness, environmental context, and small firm performance. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 14(4), 35-50. <https://doi.org/10.1177/104225879001400406>.
- Covin, J.G. (1991). Entrepreneurial versus conservative firms: a comparison of strategies and performance. *Journal of Management Studies*, 28, 439-462.
- Covin, J.G. ve Slevin, D.P. (1989). Strategic management of small firms in hostile and benign environments. *Strategic Management Journal*, 10(1), 75-87. <https://doi.org/10.1002/smj.4250100107>.
- Cutler, D. M. (2011). Where are the health care entrepreneurs? The failure of organizational innovation in health care. *Innovation Policy and The Economy*, 11, 1-28.
- Czinkota, M. R. (1982). *Export development strategies: US Promotion Policies*. New York: Praeger.
- Çavuşgil, S. T. (1980). On the internationalization process of the firm. *European Research*, 6, 273-281.
- Çavuşgil, S. T. (1994). Born Globals: A Quiet Revolution Among Australian Exporters. *Journal of International Marketing*, 2(3), 4-6.
- Çavuşgil, S. T. ve Knight, G. A. (2015). The born global firm: An entrepreneurial and capabilities perspective on early and rapid internationalization. *Journal of International Business Studies*, 46(1), 3-16. <https://doi.org/10.1057/jibs.2014.62>.
- Çavuşgil, S.T. ve Knight, G. A. (2009). *Born Global Firms: A New International Enterprise*. New York: Business Expert Press.
- Çavuşgil, S.T., Knight, G. ve Üner, M. M. (2011). *Türkiye'de Küresel Doğan İşletmeler*. (Birinci Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Çetin, B. ve Yalçın, A. (2021). Sağlık hizmetlerinin uluslararasılaşması kapsamında özel hastanelerin erken ve hızlı uluslararasılaşması: Liv hospital örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 1306-1337. <https://doi.org/10.26466/opus.773582>.
- D'Attoma, I. ve Leva, M. (2020). Determinants of technological innovation success and failure: Does marketing innovation matter? *Industrial Marketing Management*, 91, 64-81. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.08.015>.
- Dai, L., Maksimov, V., Gilbert, B.A. ve Fernhaber, S.A. (2014). Entrepreneurial orientation and international scope: The differential roles of innovativeness, proactiveness and risk-taking. *Journal of Business Venturing*, 29, 511-524. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2013.07.004>.
- Damanpour, F. Walker, R.M. ve Avellaneda, C.N. (2009). Combinative effects of innovation types and organizational performance: A longitudinal study of service organizations. *Journal of Management Studies*, 46(4), 650-675. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2008.00814.x>.
- Demartini, C. ve Mella, P. (2014). Beyond feedback control: The interactive use of performance management systems. Implications for process innovation in Italian healthcare organizations. *The International Journal of Health Planning and Management*, 29, 1-30. <https://doi.org/10.1002/hpm.2177>.
- DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) (2022, 5 Mart). Hizmet Ticareti. Erişim adresi: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_e.html
- Durst, S., Mention, A.L. ve Poutanen, P. (2014). Service innovation and its impact: What do we know about? *Investigaciones Europeas de Dirección y Economía de la Empresa*, 21, 65-72. <https://dx.doi.org/10.1016/j.iedee.2014.07.003>.
- Elrod, J.K. ve Fortenberry, J.L. (2018). Catalyzing marketing innovation and competitive advantage in the healthcare industry: The value of thinking like an outsider. *BMC Health Services Research*, 18(3), 46-48. <https://doi.org/10.1186/s12913-018-3682-9>.
- Erdem, S. ve Thompson, C. (2014). Prioritising health service innovation investments using public preferences: A discrete choice experiment. *BMC Health Services Research*, 14(1), 360. <https://doi.org/10.1186/1472-6963-14-360>.
- Faiz, E. ve Üner, M. (2015). Uluslararası girişimciliğin proaktiflik boyutu: Küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(4), 957-981.
- Fillis, I. (2001). Small firm internationalisation: An investigative survey and future research directions. *Management Decision*, 39, 767-783. <https://doi.org/10.1108/00251740110408683>.
- Flessa, S. ve Huebner, C. (2021). Innovations in health care—a conceptual framework. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 10026. <https://doi.org/10.3390/ijerph181910026>.
- Fortune Business Insight (2022, 3 Mart). Healthcare/Medical Tourism Market. Erişim adresi: <https://www.fortunebusinessinsights.com/industry-reports/medical-tourism-market-100681>.
- Freeman, C. (1995). Innovation and Growth. In: Mark Dodgson & Roy Rothwell (ed.), *The Handbook of Industrial Innovation*, chapter 7, Edward Elgar Publishing.

- Freeman, S. ve Çavuşgil, S. T. (2007). Toward a typology of commitment states among managers of born-global firms: A study of accelerated internationalization. *Journal of International Marketing*, 15(4), 1-40. <https://doi.org/10.1509%2Fjimk.15.4.1>.
- Gabrielsson, M. ve Kirpalani, V.H.M. (2004). Born Global: how to reach new business space rapidly. *International Business Review*, 13(5), 555-571. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2004.03.005>.
- Guarcello, C. ve Vargas, de E.R. (2020). Service innovation in healthcare: A systematic literature review. *Latin American Business Review*, 21(4), 53-369. <https://doi.org/10.1080/10978526.2020.1802286>.
- Gupta, S., Malhotra, N., Czinkota, M. ve Foroudi, P. (2016). Marketing innovation: A consequence of competitiveness. *Journal of Business Research*, 69(12), 5671-5681. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.02.042>.
- Guth, W. D. ve Ginsberg, A. (1990). Guest editors' introduction: Corporate entrepreneurship. *Strategic Management Journal*, 11, 5-15.
- Günday, G., Ulusoy, G., Kılıç, K. ve Alpkan, L. (2011). Effects of innovation types on firm performance. *International Journal of Production Economics*, 133, 662-676. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2011.05.014>.
- Habidin, N.F., Khaidir, N.A., Shazali, N.A., Ali, N. ve Jamaludin, H. (2015). The development of process innovation and organisational performance in Malaysian healthcare Industry. *International Journal of Business Innovation and Research*, 9(29), 148-162.
- Harveston, P. D. (2000). Synoptic versus incremental internationalization: An examination of born global and gradual globalizing firms. Doktora tezi, Memphis Üniversitesi, ABD.
- Healey, B. (2018). Principles of healthcare leadership. Health Administration Press; Washington, DC, USA.
- Herzlinger, R.E. (2006). Why innovation in health care is so hard. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2006/05/why-innovation-in-health-care-is-so-hard> Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- Hinz, V. Ve Ingerfurth, S. (2013). Does ownership matter under challenging conditions? On the relationship between organizational entrepreneurship and performance in the healthcare sector. *Public Management Review*, 15(7), 969-991. <https://doi.org/10.1080/14719037.2012.757348>.
- Hospital Manager (2022, 3 Mart). Sağlık Turizminde Kişi Başı Gelir, Tatilcilere Göre 12 Kat Fazla. Erişim adresi: <https://www.hospitalmanager.com.tr/saglik-turizminde-kisi-basi-gelir-tatilcilere-gore-12-kat-fazla/>
- Johanson, J. ve Vahlne, J. E. (1977). The internationalization process of the firm-A model of knowledge development and increasing foreign market commitments. *Journal of International Business Studies*, 8(1), 23-32.
- Johne, A. (1999). Using market vision to steer innovation. *Technovation*, 19, 203-207. [https://doi.org/10.1016/S0166-4972\(98\)00112-6](https://doi.org/10.1016/S0166-4972(98)00112-6).

- Jones, M. V., Coviello, N. ve Tang, Y. K. (2011). International entrepreneurship research (1989–2009): a domain ontology and thematic analysis. *Journal of Business Venturing*, 26(6), 632-659. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2011.04.001>.
- Kalmuk, G. ve Acar, A.Z. (2018). Özel hastanelerde yenilikçilik ve performans ilişkisinde girişimciliğin ara değişken etkisi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21(4), 655-673.
- Kalyoncuoğlu, S. ve Üner, M. M. (2010). Küresel doğan işletme kavramı ve işletmelerin küresel doğmasına etki eden kurucu/üst düzey yönetici özellikleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1-42.
- Kappeler, P. M. ve Van Schaik, C. P. (2002). Evolution of primate social systems. *International Journal of Primatology*, 23(4), 707–740. <https://doi.org/10.1023/A:1015520830318>.
- Karra, N., Philips, N. ve Tracey, P. (2004). Entrepreneurship goes global. *Ivey Business Journal*, 69(2), 1-6.
- Khandwalla, P. N. (1976). The design of effective top management style. *Vikalpa*, 1(2), 41–58. <https://doi.org/10.1177/0256090919760203>.
- Khandwalla, P.N. (1977) *The design of organizations*. Harcourt brace jovanovich, New York.
- Kimberly, J. ve Evanisko, M. (1981). Organizational innovation: The influence of individual, organizational, and contextual factors on hospital adoption of technological and administrative innovations. *Academy of Management Journal*, 24, 689-713. <http://dx.doi.org/10.2307/256170>.
- Knight, G. A. ve Çavuşgil, S. T. (1996). The born global firm: A challenge to traditional internationalization theory. *Advance in International Marketing*, 8, 11-26.
- Knight, G., A. ve Çavuşgil, S.T. (2004). Innovation, organizastional capabilities, and the born global firm. *Journal of International Business Studies*, 35(4), 124-14. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8400096>.
- Knight, G., Madsen, T. K. ve Servais, P. (2004). An inquiry into born global firms in Europe and the USA. *International Marketing Review*, 21(6), 645-665. <https://doi.org/10.1108/02651330410568060>.
- KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) (2022, 19 Şubat) Erişim adresi: <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/8173/kobitanimi-guncellendi>.
- Kotler, P. ve Clarke, R. N. (1987). *Marketing for health care organizations*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Kotler, P., Shalowitz, J. ve Stevens, R.J. (2008). *Strategic marketing for health care organizations: building a customer-driven health system*. Jossey-Bass, USA.
- Kreiser, P. M., Marino, L. D., ve Weaver, K. M. (2002). Assessing the psychometric properties of the entrepreneurial orientation scale: a multi-country analysis. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 26, 71-71. <https://doi.org/10.1177%2F104225870202600405>.

- Lee, S. M. ve Peterson, S. J. (2000). Culture, entrepreneurial orientation, and global competitiveness. *Journal of World Business*, 35(4), 401-416.
- Lega, F. ve Calciolari, S. (2012). Coevolution of patients and hospitals: How changing epidemiology and technological advances create challenges and drive organizational innovation. *Journal of Healthcare Management*, 57(1), 17-33.
- Lumpkin, G. T. ve Dess, G. G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *Academy of Management Review*, 21(1), 135-172.
- Lumpkin, G.T. ve Dess, G.G. (2001). Linking two dimensions of entrepreneurial orientation to firm performance: The moderating role of environment and industry life cycle. *Journal of Business Venturing*, 16, 429-451. [https://doi.org/10.1016/S0883-9026\(00\)00048-3](https://doi.org/10.1016/S0883-9026(00)00048-3).
- Madsen, T. K. ve Servais, P. (1997). The internationalization of born globals: An evolutionary process? *International Business Review*, 6(6), 561-583.
- Madsen, T. K., Rasmussen, E. ve Servais, P. (2000). Differences and similarities between born globals and other types of exporters. Yaprak, A. ve Tutek, H. (Ed.) *Globalization, the Multinational Firm, and Emerging Economies*. (Advances in International Marketing, Vol. 10), Emerald Group Publishing Limited, Bingley, pp. 247-265. [https://doi.org/10.1016/S1474-7979\(00\)10013-4](https://doi.org/10.1016/S1474-7979(00)10013-4).
- Madsen, T.K., Knudsen, T. (2003). International New Ventures: A New Organizational Form? 6th McGill Conference on International Entrepreneurship: Crossing Boundaries and Researching New Futures.
- Marino, L., Strandholm, K., Steensma, H. K., ve Weaver, K. M. (2002). The moderating effect of national culture on the relationship between entrepreneurial orientation and strategic alliance portfolio extensiveness. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 26(4), 145-160. <https://doi.org/10.1177/104225870202600409>.
- McAuley, A. (1999). Entrepreneurial instant exporters in the Scottish arts and crafts sector. *Journal of International Marketing*, 4, 67-82.
- Messeghem, K (2003). Strategic entrepreneurship and managerial activities in smes. *International Small Business Journal*, 21, 197-212. <https://doi.org/10.1177/0266242603021002004>.
- Miller, D. (1983). The correlates of entrepreneurship in three types of firms. *Management Science*, 29(7), 770-792.
- Miller, D., Friesen, P.H. (1982). Innovation in conservative and entrepreneurial firms: two models of strategic momentum. *Strategic Management Journal*, 3(1), 1-25. <https://doi.org/10.1002/smj.4250030102>.
- Mintzberg, H. (1973). Strategy-Making in Three Modes. *California Management Review*. 16(2), 44-53.
- Moen, O. ve Servais, P. (2002). Born global or gradual global? examining the export behavior of small and medium-sized enterprises. *Journal of International Marketing*, 10(3), 49-72. <https://doi.org/10.1509/JIM.10.3.49.19540>.
- Moen, O., Sorheim, R. ve Erikson, T. (2008). Born global firms and informal investors: Examining investor characteristics. *Journal of Small Business Management*, 46(4), 536-549.

- Monsen, E. W. (2005). Employees do matter: Autonomy, teamwork and corporate entrepreneurial culture. Yayınlanmamış Tez, University of Colorado at Boulder, Boulder, CO.
- Moreira, M. R. A., Gherman, M. ve Sousa, P.S.A. (2017). Does innovation influence the performance of healthcare organizations? *Innovation*, 19(3), 335-352. <https://doi.org/10.1080/14479338.2017.1293489>.
- Nogueira, F. ve Marques, C.S. (2008). Organizational innovation. Research into the information/ training paths of decision-makers within hospital. *Portuguese Journal of Management Studies*, 13(2), 237-254.
- OECD/Eurostat (2005). Oslo Manual: Guidelines For Collecting And Interpreting Innovation Data. 3th Edt., The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg.
- OECD/Eurostat (2018). Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg.
- Oviatt, B. M. ve McDougall, P. P. (1995). Global start-ups: Entrepreneurs on a worldwide stage. *Academy of Management Perspective*, 9, 30-44. <https://doi.org/10.5465/ame.1995.9506273269>.
- Oviatt, B. M. ve McDougall, P. P. (2005). Defining international entrepreneurship and modeling the speed of internationalization. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 29, 537-554. <https://doi.org/10.1111%2Fj.1540-6520.2005.00097.x>.
- Oviatt, M. B. ve McDougall P. P. (1994). Toward a theory of international new ventures. *Journal of International Business Studies*, 25, 47-64. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490193>.
- Öğüt, A. ve Aksay, K. (2011). Yenilikçilik kültürünün örgütsel yenilikçilik üzerine etkisi: Konya ilinde faaliyet gösteren özel hastanelerde bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 2, 39-63.
- Pauget, B. ve Wald, A. (2017). Creating and implementing organizational innovation: The role of professional identity and network embeddedness in healthcare organizations. *European Journal of Innovation Management*, 21(3), 384-401. <https://doi.org/10.1108/EJIM-06-2017-0068>.
- Perenyi, A. ve Losoncz, M. (2018). A Systematic Review of International Entrepreneurship Special Issue Article. *Sustainability*, 10, 1-26. <https://doi.org/10.3390/su10103476>.
- Pini, P. ve Santangelo, G. (2005). Innovation types and labour organisational practices: A comparison of foreign and domestic firms in the reggio emilia industrial districts. *Economics of Innovation and New Technology*, 14, 251-276. <https://doi.org/10.1080/1043859042000269089>.
- Pourabdollahian, G. ve Copani, G. (2017). A new perspective of product service business models for customized manufacturing in healthcare. Pfannstiel, M.A., Rasche, C. (Ed.) *Service business model innovation in healthcare and hospital management* (pp.87-110). Springer International Publishing, Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-319-46412-1_6.

- Powers, T.L. ve Bowers, M.R. (1993). Factors influencing marketing innovation in the health care industry. In: levy m., grewal d. (eds) proceedings of the 1993 academy of marketing science (ams) annual conference. Developments in marketing science: proceedings of the academy of marketing science. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-13159-7_96.
- Rasmussen, E.S., Madsen, T.K., Evangelista, F. (2001). The Founding of the Born Global Company in Denmark and Australia: Sensemaking and Networking. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 13(3), 75-107.
- Rastoka, J., Petković, S. ve Radicic, D. (2022). Impact of Entrepreneurship on the quality of public health sector institutions and policies. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1569. <https://doi.org/10.3390%2Fijerph19031569>.
- Rauch, A., Wiklund, J., Lumpkin, G. ve Frese, Michael. (2009). Entrepreneurial orientation and business performance: an assessment of past research and suggestions for the future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33, 761-787. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2009.00308.x>.
- Reid, S. D. (1981). The decision-maker and export entry and expansion. *Journal of International Business Studies*, 12(2), 101-112.
- Rennie, M. W. (1993). Born global. *The McKinsey Quarterly*, 45.
- Rethmeier, K.A. (2010). Innovation for healthcare reform: creating opportunities to explore, expand and excel. *Journal of Management & Marketing in Healthcare*, 3(2), 150-162. <https://doi.org/10.1179/175330310X12665775636508>.
- Rezaei, J. ve Ortt, R. (2018). Entrepreneurial orientation and firm performance: the mediating role of functional performances. *Management Research Review*, 41(7), 878-900. <https://doi.org/10.1108/MRR-03-2017-0092>.
- Rialp, A., Rialp, J. ve Knight, G. (2005). The phenomenon of early internationalizing firms: What do we know after a decade (1993-2003) of scientific inquiry? *International Business Review*, 14(2), 147-166. <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2004.04.006>.
- Rüzgar, H.S., Koçak, A. ve Rüzgar, B. (2014). The mediating effect of market orientation on the relationship between entrepreneurial orientation and performans. *5th International Conference Finance, Accounting And Law*, 17-22.
- Schultz, C., Zippel-Schultz, B. ve Salomo, S. (2012). Hospital innovation portfolios: key determinants of size and innovativeness. *Health Care Management Review*, 37(2), 132-143. <https://doi.org/10.1097/HMR.0b013e31822aa41e>.
- Sciascia, S., Mazzola, P., Astrachan, J. H. ve Pieper, T. M. (2012). The role of family ownership in international entrepreneurship: Exploring nonlinear effects. *Small Business Economics*, 38(1), 15-31. <https://doi.org/10.1007/s11187-010-9264-9>.
- Sharma, S. (2021). Co-creational leadership capability for driving health care service innovation. *Measuring Business Excellence*, 25(4), 434-451. <https://doi.org/10.1108/MBE-11-2019-0117>.

- Sharma, S., Singh, G., Sharma, S., Jones, P., Kraus, S. ve Dwivedi, Y.K. (2020). Digital health innovation: exploring adoption of covid-19 digital contact tracing apps. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 1-17. <https://doi.org/10.1109/TEM.2020.3019033>.
- Shrader, R.C., Oviatt, B.M. ve Mcdougall, P.P. (2000). How new ventures exploit trade-offs among international risk factors: lessons for the accelerated internationalization of the 21st century. *The Academy of Management Journal*, 43(6), 1227-1247. <https://doi.org/10.5465/1556347>.
- Simonetti, R., Archibugi, D. ve Evangelista, R. (1995). Product and process innovations: How are they defined? How are they quantified? *Scientometrics*, 32, 77-89.
- Smithman, M. A., Descôteaux, S., Dionne, É., Richard, L., Breton, M., Khanassov, V. ve Haggerty, J. L. (2020). Typology of organizational innovation components: building blocks to improve access to primary healthcare for vulnerable populations. *International Journal for Equity in Health*, 19(1), 1-17. <https://doi.org/10.1186/s12939-020-01263-8>.
- Sood, A. ve Tellis, G. (2009). Do innovations really pay off? Total stock market returns to innovation. *Marketing Science*, 28 (3), 442-56. <https://doi.org/10.1287/mksc.1080.0407>.
- Stam, W. ve Elfring, T. (2006). Entrepreneurial orientation and new venture performance: the mediating effect of network strategies. *Academy of Management Proceedings*, 1, K1-K6. <https://doi.org/10.5465/ambpp.2006.22898260>.
- Sümer, S. I. ve Üner, M. M. (2012). Uluslararası pazarlamada psikolojik mesafe ile ürün stratejileri arasındaki ilişki. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1-28.
- Tabak, F. ve Jain, B.A. (2000). Predicting hospital innovativeness: An exploration of the perceived organisational context. *Journal of Applied Management Studies*, 9(2), 217-233. <https://doi.org/10.1080/13600790020020343>.
- Tarabishy, A., Solomon, G., Fernald, L. ve Sashkin, M. (2005). The entrepreneurial leader's impact on the organization's performance in dynamic markets. *The Journal of Private Equity*, 8, 20-29. <https://doi.org/10.3905/jpe.2005.580519>.
- Teece, D. J. (1986). Profiting from technological innovation: Implications for integration, collaboration, licensing and public policy. *Research Policy*, 15(6), 285-305.
- Teece, D. J. (2010). Business models, business strategy and innovation. *Long Range Planning*, 43(2-3), 172-94. <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2009.07.003>.
- Thakur, R., Hsu, S.H.Y. ve Fontenot, G. (2012). Innovation in healthcare: Issues and future trends. *Journal of Business Research*, 65(4), 562-569. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2011.02.022>.
- Thune, T. ve Mina, A. (2016). Hospitals as innovators in the healthcare system: A literature review and research agenda. *Research Policy*, 45, 1545-1557. <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2016.03.010>.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2022, 3 Mart). Erişim adresi: <https://www.tuik.gov.tr/>
- Üner, M. M., Cetin, B., Eroglu, S. ve Cavusgil, S. T. (2022). Internationalization journey of healthcare providers: The case of Turkish Acıbadem healthcare group. *Thunderbird International Business Review*, 64(1), 5-12. <https://doi.org/10.1002/tie.22242>

- Varkey P, Horne A. ve Bennet K.E. (2008). Innovation in health care: A primer. *American Journal of Medical Quality*, 23(5), 382-388. <http://dx.doi.org/10.1177/1062860608317695>.
- Vecchiarini, M. ve Mussolino, D. (2013). Determinants of entrepreneurial orientation in family-owned healthcare organizations. *International Journal of Healthcare Management*, 6(4), 237-251. <http://dx.doi.org/10.1179/2047971913Y.0000000047>.
- Venkatraman, N. (1989). Strategic orientation of business enterprises: The construct, dimensionality, and measurement. *Management Science*, 35(8), 942-962.
- Visnjic, I., Wiengarten, F. ve Neely, A. (2016). Only the brave: Product innovation, service business model innovation, and their impact on performance. *Journal of Production Innovation Management*, 33(1), 36-52. <http://dx.doi.org/10.1111/jpim.12254>.
- Wach, K. ve Wehrmann, C. (2014). Entrepreneurship in international business: International entrepreneurship as the intersection of two fields. *Mickolc: International Entrepreneurship and Corporate Growth in Visegrad Countries*, 1(1),9-22.
- Wang, C.L. ve Ahmed, P.K. (2004). The development and validation of the organisational innovativeness construct using confirmity factor analysis. *European Journal of Innovation Management*, 7(4), 303-313. <https://doi.org/10.1108/14601060410565056>.
- Weintraub, P. ve McKee, M. (2019). Leadership for innovation in healthcare: An exploration. *International Journal of Health Policy and Management*, 8(3), 138-144. <https://dx.doi.org/10.15171/ijhpm.2018.122>.
- Wiklund, J. (1999) The sustainability of the entrepreneurial orientation performance relationship. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 24, 37-48. <https://doi.org/10.1177/104225879902400103>.
- Wiklund, J. ve Shepherd, D. (2003). Knowledge-based resources, entrepreneurial orientation, and the performance of small and medium sized businesses. *Strategic Management Journal*, 24, 1307-1314. <https://doi.org/10.1002/smj.360>.
- Woods, D. M., Amalberti, R., Goodman, S., Bergman, B. ve Glasziou, P. (2010). Problems and promises of innovation: Why healthcare needs to rethink its love/hate relationship with the new. *BMJ Quality & Safety*, 20(1), 47-51. <http://dx.doi.org/10.1136/bmjqs.2010.046227>.
- Yalçın, A. (2018). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: Küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yalçın, A. ve Çetin, B. (2021). Türkiye’de medikal sektörde yer alan kobi’lerin ar-ge ve yenilik faaliyetlerinde devlet desteklerinin etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 2607-2622. <https://doi.org/10.20491/isarder.2021.1280>.
- Yalçın, A. ve Üner, M. M. (2019). Uluslararası girişimcilik yöneliminin yenilikçilik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(4), 721-745. <https://doi.org/10.17065/huniibf.454560>.
- Zahra, S. A. (1991). Predictors and financial outcomes of corporate entrepreneurship: An exploratory study. *Journal of Business Venturing*, 6(4), 259-285.

- Zahra, S. A., Sapienza, H. J. ve Davidsson, P. (2006). Entrepreneurship and dynamic capabilities: A review, model and research agenda. *Journal of Management Studies*, 43(4), 917-955. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2006.00616.x>
- Zahra, S.A. ve George, G. (2002). International entrepreneurship: The current status of the field and future research agenda. In M.A. Hitt, R.D. Ireland, S.M. Camp, & D.L. Sexton (Eds), *Strategic entrepreneurship: Creating a new mindset* (pp. 255–288). Oxford, UK: Blackwell Publishers. <https://doi.org/10.1002/9781405164085.ch12>
- Zelman, W.N., Pink, G.H. ve Matthias, C.B. (2003). Use of the balanced scorecard in health care. *Journal of Healthare Finance*, 29(4), 1-16. PMID: 12908650.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE ULUSAL VE ULUSLARARASI MARKA YARATMA SÜRECİ

Begüm Şahin

Özet

Marka bir işletmenin rakiplerine kıyasla tercih edilir olmasını sağlayan ve müşteriler için değer yaratan varlıktır. Marka yöneticilerinin pazarlama kararlarını alırken marka değerini güçlendiren unsurlara odaklanması gerekir. Markanın ayırt edici olmasını kılan marka farkındalığı, tüketici zihninde markayı tanımlayan marka çağrışımı, müşterinin algıladığı kalite ve müşteri ile uzun soluklu ilişki kurmayı sağlayan marka sadakati, marka değeri bileşenleridir. Markalaşma sürecinde marka değeri unsurlarını çevresel faktörler ile birlikte değerlendirerek yönetmek önemlidir. Sağlık girişimciliğinin kendine has dinamiklerine göre gerek ulusal gerek uluslararası pazarda markalaşma süreci de farklılık gösterecektir. İşletmeler küresel pazarın talebine göre standardizasyon stratejisi ile ilerlerken yerel dokumuların uygulandığı adaptasyon stratejisini de dikkate alarak yaklaşımları derecelendirmelidir. Her iki stratejiden de faydalananı globalizasyon yaklaşımı ise sağlık endüstrisi markalaşma sürecine katkı sağlayacaktır. Sağlık sektörünün yapısı daha standart bir yaklaşıma uygun gibi gözükse de hedef pazar özellikleri incelenmelidir. Bu doğrultuda alınacak marka kararları girişimlerin gerek ulusal gerekse uluslararası pazardaki başarısına doğrudan etki edecektir.

GİRİŞ

Marka kararları bir işletmenin pazar genişlemesini artıran ve hedef kitle ile sağlam ilişkiler kurmasını sağlayan en önemli varlıktır. Markasız ürün ve hizmetler tek başına fiyat avantajı sunarken müşterinin her an farklı bir rakibi tercih etmesini engelleyemezler. Markalı ürünler ise sadık müşterilere sahiptir ve bu müşterilerin markalar ile arasında güçlü bir ilişki vardır.

sosyal medya mecraları olmak üzere günümüz müşterisi edindiği bu olumsuz tecrübeyi hızla paylaşacaktır ve bu paylaşım aynı hızla farklı kitleler arasında yayılacaktır.

Sağlık girişimlerinin çevresel faktörlere ve pazar dinamiklerine göre markalaşma kararlarını yönetmesi diğer sektörlerle kıyasla daha zorlayıcı olabilmektedir. Ancak sağlık sektörünün hızlı değişimlerine rağmen doğrudan insan odaklı olması markalar için bir avantaj olabilir. Markalaşma sürecini başarı ile yöneten işletmeler uzun süre hayatta kalan ve güven yaratmış markalara sahip olurlar. Bu sayede marka değeri yaratan işletmeler müşterileri ile güçlü bağ kurmaktadır.

Sektörün dinamiklerine göre ürün veya hizmetlerin standardizasyon stratejisine daha yatkın olduğu görülmektedir. Kültürel çevrenin etkisinde olan ürün ve hizmetlerde yerel dokunuşlara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Sağlık sektöründeki talep ise diğer sektörlerle nazaran daha fazla ortak paydada buluşur. Ancak her bir ülkenin kendi dinamikleri göz ardı edilmeden hem küresel hem yerel bir bakış açısı ile ürün/hizmet kararları alınmalıdır. Bu noktada markalaşmak isteyen işletmelerin her iki yaklaşımın derecesini belirleyerek ve harmanlayarak global bir tutum izlemesi önerilir.

Hem ulusal hem uluslararası pazarda marka yaratmak isteyen işletmelerin başarılı ve güçlü markaların marka yönetim süreçlerini dikkatli bir şekilde incelemesi önerilir. Marka değeri yaratmak için marka farkındalığı, marka çağrışımı, marka sadakati, algılanan kalite ve marka imajı gibi alt bileşenlerin özünsenmesi gerekir. Marka kimliği, marka kişiliği ve marka aşkı gibi marka değerine doğrudan etkisi olan kavramları anlamak önemlidir. Pazarlama yöneticilerinin sağlık sektörünün kendi pazarına has dinamiklerini analiz etmesi ve bu pazar bilgisini hem pratikte hem de literatürde yer alan marka öğeleri ile özdeşleştirmesi fayda sağlayacaktır. Bütünleşik bir yol haritası marka kararlarının başarılı sonuçlar doğurmasına yol açacaktır.

KAYNAKLAR

- Aaker, D. A. (1991). *Managing Brand Equity: Capitalizing on the Value of Brand Name*. New York: The Free Press.
- Aaker, D. A. (1996). Measuring brand equity across products and markets. *California management review*, 38(3).
- Aaker, D. A. (2009). *Managing brand equity*. Simon and schuster.
- Aaker, J. L. (1997). Dimensions of brand personality. *Journal of marketing research*, 34(3), 347-356.
- Azoulay, A., & Kapferer, J. N. (2003). Do brand personality scales really measure brand personality? *Journal of brand management*, 11(2), 143-155.

- Baalbaki, I. B., Malhotra, N. K., (1995). Standardization Versus Customization in International Marketing: An Investigation Using Bridging Conjoint Analysis, *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol: 23, No: 3, Summer, 182-194.
- Boddewyn, J.J., Soehl, R., Picard, J., (1986). Standardization in International Marketing: Is Ted Levitt in Fact Right? *Business Horizons*, Vol: 29, No: 6, November-December, 69-75.
- Brandfinance (2022) Erişim Adresi: <https://brandfinance.com/events/results-broadcast-brand-finance-global-500-2022>.
- Carroll, B. A., & Ahuvia, A. C. (2006). Some antecedents and outcomes of brand love. *Marketing letters*, 17(2), 79-89.
- Cavusgil, S. T., Knight, G. A., Riesenberger, J. R., (2008). *International Business: Strategy, Management, and the New Realities*. Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- Foglio, A., Stanevicius, V., (2007). Scenario of Glocal Marketing and Glocal Marketing as An Answer to the Globalization and Localization: Action on Glocal Market and Marketing Strategy, *Vadyba/Management*, No: 3-4, 40-55.
- Gümüş, S. (2013). *Pazarlamada Markalaşma Stratejileri*. Hiperlink eğitim, yay. san. tic. ve ltd. sti.
- Holt, D.B., Quelch, J.A., Taylor, E. L., (2004). How Global Brands Compete, *Harvard Business Review*, Vol: 82, No: 9, September, 68-75
- Hwang, S., Lee, M., Park, E., & del Pobil, A. P. (2021). Determinants of customer brand loyalty in the retail industry: A comparison between national and private brands in South Korea. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 63, 102684.
- Kapferer, J. N. (1994). *Strategic brand management: New approaches to creating and evaluating brand equity*. Simon and Schuster.
- Kashani, K., (1989). Beware the Pitfalls of Global Marketing, *Harvard Business Review*, September-October, 91-98.
- Keller, K. L. (1993). Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity. *Journal of marketing*, 57(1), 1-22.
- Keller, K. L. (2001). *Building customer-based brand equity: A blueprint for creating strong brands* (pp. 3-27). Cambridge, MA: Marketing Science Institute.
- Keller, K. L. (2002). *Branding and brand equity*. Handbook of marketing, 151.
- Keller, K. L. (2013). *Strategic Brand Management Building, Measuring, and Managing Brand Equity*, England.
- Keller, K. L., & Ailawadi, K. L. (2004). Understanding retail branding: conceptual insights and research priorities. *Journal of Retailing*, 331-342.
- Keller, K. L., Parameswaran, M. G., & Jacob, I. (2011). *Strategic brand management: Building, measuring, and managing brand equity*. Pearson Education India.
- Kim, H. B., Kim, W. G., & An, J. A. (2003). The effect of consumer-based brand equity on firms' financial performance. *Journal of consumer marketing*.
- Knapp, D. (2003). *Marka Akli*. Çev. A. Tuna Akartuna. İstanbul: MediaCat.

- Kotler, P., (1986). Global Standardization: Courting Danger, *The Journal of Consumer Marketing*, Vol: 3, No: 2, Spring, 13-15.
- Kotler, P., Bowen, J. T., & Makens, J. C. (2013). *Marketing for hospitality and tourism* (6th e d.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Kumar, A., Mangla, S. K., Luthra, S., Rana, N. P., & Dwivedi, Y. K. (2018). Predicting changing pattern: building model for consumer decision making in digital market. *Journal of Enterprise Information Management*.
- Kusi, S. Y., Gabriëlsson, P., & Kontkanen, M. (2021). Developing brand identities for international new ventures under uncertainty: Decision-making logics and psychic distance. *International Business Review*, 30(6), 101867.
- Lassar, W., Mittal, B., & Sharma, A. (1995). Measuring customer-based brand equity. *Journal of consumer marketing*.
- Levitt, T. (1983). The Globalization of Markets, *Harvard Business Review* May—June. P92, 102.
- Matzler, K., Grabner-Kräuter, S., & Bidmon, S. (2008). Risk aversion and brand loyalty: the mediating role of brand trust and brand affect. *Journal of product & brand management*.
- Morgan, N. A., Slotegraaf, R. J., & Vorhies, D. W. (2009). Linking marketing capabilities with profit growth. *International Journal of Research in Marketing*, 26(4), 284-293.
- Onkvisit. Sak, Shaw. John J; *International Marketing: Analysis and Strategy*, Newyork, Rotledge - Taylor and Francis Group, 4th Edition, 2004.
- Quelch, J. A., Hoff, E. J., (1986). Customizing Global Marketing, *Harvard Business Review*, Vol: 64, No: 3, May-June, 59-68.
- Randall, G. (2000). *Branding: A Practical Guide to Planning Your Strategy*. London: Kogan Page, Second Edition.
- Srivastava, N., Dash, S. B., & Mookerjee, A. (2015). Antecedents and moderators of brand trust in the context of baby care toiletries. *Journal of Consumer Marketing*.
- Stelzner, Michael A., (2020). Social Media Marketing Industry Report: How Marketers Are Using Social Media To Grow Their Businesses? Erişim Adresi <https://www.socialmedia-examiner.com/report2020/>.
- Wulfovich, S., & Meyers, A. D. (Eds.). (2020). *Digital health entrepreneurship*. New York: Springer.
- Yoo, B., Donthu, N., & Lee, S. (2000). An examination of selected marketing mix elements and brand equity. *Journal of the academy of marketing science*, 28(2), 195-211.
- Zeithaml, V. A. (1988). Consumer perceptions of price, quality, and value: a means-end model and synthesis of evidence. *Journal of marketing*, 52(3), 2-22.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE ULUSAL VE ULUSLARARASI TEŞVİKLER

İbrahim Bozkurt - Hüseyin Eriş

Özet

Ekonomik hayatın en önemli parametrelerinden biri olan yatırım, herhangi bir sektörde girişimciler tarafından mal veya hizmet üretmek, gelir veya kâr elde etmek ve insanların ihtiyaçlarını karşılamak için üretim faktörlerinin bir araya getirilerek faaliyete geçirilmesi olarak tanımlanabilir. Yatırımlar, girişimcilere olduğu kadar ülkenin genel ekonomik göstergeleri ve durumuna artı değer ve katkılar sağlayan unsurlardır. Yatırımların artırılmasında girişimcilerin isteklendirilmesi ve özendirilmesi önem arz etmektedir. Birçok sektör yanında sağlık sektöründe de yatırım yapacak girişimcilere devletin kendi kurum veya kuruluşları ile özel sektör, vakıf ve dernekler tarafından teşvik ve destekler sağlanmaktadır. Bu teşvik ve desteklerin kapsamı, unsurları ve kullanımına dair usul ve esasların girişimciler tarafından bilinmesi veya farkındalıklarının artırılması için azami düzeyde duyurulması veya paylaşılması gerekmektedir.

Bu çalışmada yatırım ve teşvik kavramı, Türkiye’de yatırım ve girişimciliğe teşvik sağlayan kurum ve kuruluşlar, teşvik ve destek türleri, sağlık sektörüne yönelik girişimcilik ve yatırımlara yönelik teşvik ve destekler ile uygulama usul ve esasları detaylı şekilde incelenmektedir.

GİRİŞ

Genel anlamda, girişimciler tarafından kâr elde etmek amacıyla eldeki üretim faktörlerini belli bir alana yönlendirerek, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için mal veya hizmet üretimi ve bu faaliyet sonucunda harcadığından daha fazla gelir elde etmek yatırım olarak tanımlanmaktadır. Yatırım, eldeki kaynakların tüketilmek yerine biriktirilen kısmın, gelecekte planlanan kârın garanti edilmesi değerlendirilmesi ya da kullanılmasıdır. Diğer bir deyişle; elde edilebilecek kârın sürdürülebilirliğini sağlamak

KAYNAKLAR

- Dağ, M., ve Çelik, M., (2018). Yatırım Teşvikleri Nedir? Kavram ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt 7, Sayı 2.
- Devlet destekli, (2023). Girişimcilere 2023 Yılında Destek Veren Kurumlar Listesi, <https://www.devletdestekli.com/girisimcilere-destek-veren-kamu-kurum-ve-kuruluslari/#turkiye8217de-girisimciligi-destekleyen-kuruluslar-nelerdir?>
- Efe, A., (2017) Türkiye’de Devlet Teşvik ve Mali Destekleri ile Ekosistem İlişkisi, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3.
- Eser, E., (2011) Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Turkiyede-Uygulanan-Yatirim-Tesvik-Sistemleri-ve-Mevcut-Sistemin-Yapisina-Yonelik-Oneriler-Emre-Eser.pdf>
- Gedik, T., Akyüz, K.C., ve Akyüz, İ., (2005) Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi (İç Karlılık Oranı ve Net Bugünkü Değer Yöntemlerinin İncelenmesi), *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2005 Cilt:7 Sayı:7.
- Halk Bankası, (2022). 6 farklı girişimci modeline yönelik finansman desteği, <https://www.halkbank.com.tr/tr/bizden-haberler/haberler/2022/nisan/ureten-turkiyenin-bankasindan-6-farkli-girisimci-kredisi-firsati.html>
- Halkbank Kobi, (2022a). Genç girişimci kredisi, <https://www.halkbankkobi.com.tr/tr/Girisimci/girisimci-kredileri/genc-girisimci-kredisi.html>
- Halkbank Kobi, (2022b). Cesur Girişimci Kredisi, <https://www.halkbankkobi.com.tr/tr/Girisimci/girisimci-kredileri/cesur-girisimci-kredisi.html>
- Halkbank Kobi, (2022c). Usta Girişimci Kredisi, <https://www.halkbankkobi.com.tr/tr/Girisimci/girisimci-kredileri/usta-girisimci-kredisi.html>
- Halkbank Kobi, (2022d). Tekno Girişimci Kredisi, <https://www.halkbankkobi.com.tr/tr/Girisimci/girisimci-kredileri/teknogirisimci-kredisi.html>
- Halkbank Kobi, (2022e). Halk Girişimci Kredisi, <https://www.halkbankkobi.com.tr/tr/Girisimci/girisimci-kredileri/halk-girisimci-kredisi.html>
- İlter, E., (2001), Yatırım Projelerinin Hazırlanması, Değerlendirilmesi ve İzlenmesi, Bolu, 313 s.
- Kosgeb kredisi, (2022). Kosgeb desteklenen sektörler nelerdir, <https://kosgebkredisi.com/kosgeb-desteklenen-sektorler-nelerdir/#KOSGEB-Hangi-Ise-Hibe-Veriyor>
- Kosgeb, (2022a). İş Planı Ödülü Destek Programı, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/7389/is-plani-odulu-destek-programi>
- Kosgeb, (2022b). Ar-ge, Ür-ge ve İnovasyon Destek Programı, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/7664/ar-ge-ur-ge-ve-inovasyon-destek-programi>
- Kosgeb, (2022c). KOBİ Teknoyatırım-KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6443/kobi-teknoyatirim-kobi-teknolojik-urun-yatirim-destek-programi>

- Kosgeb, (2022d). Stratejik Ürün Destek Programı, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6492/stratejik-urun-destek-programi>
- Kosgeb, (2022e). Yurt Dışı Pazar Destek Programı, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/7139/yurt-disi-pazar-destek-programi>
- Resmi Gazete, (2022). Öncelikli Ürün Listesi <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/02/20210227-2-1.pdf>
- Sanayi Bakanlığı, (2022). Öncelikli Yatırımların Teşviki, <https://www.sanayi.gov.tr/destek-ve-tesvikler/yatirim-tesvik-sistemleri/md0203011615>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi, (2023) Teşvik Rehberi, <https://www.invest.gov.tr/tr/investmentguide/sayfalar/incentives-guide.aspx>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı, (2022). Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2022- 2024 Dönemi Yatırım Programı Hazırlama Rehberi, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/09/2022-2024_YatirimProgrami_Hazirlama_Rehberi.pdf
- Takım. A., ve Ersungur. Ş.M., (2018) Türkiye’de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: Tek Bir Uygulamacı Kuruluş Sorunları Çözer Mi? *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 32 2018 Sayı: 3
- Ticaret Bakanlığı, (2022). Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetler ile Hizmet İhracatına Yönelik Destekler, <https://ticaret.gov.tr/data/5b87ce0013b8761160fa151b/5448%20Say%C4%B1%C4%B1%20Karar-20.04.2022%20Tarihli%20ve%2031815%20say%C4%B1%C4%B1%20Resmi%20Gazete.pdf>
- Tübitak, (2022). Girişimcilik Destek Programı, https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/21566/bigge_2022_yili_1_cagri_duyuru_metni.pdf
- Türk Dil Kurumu, (2022). Teşvik, <https://sozluk.gov.tr/>
- Ulusal Müşavirlik (2022) Yatırım teşvik belgesi, <https://ulusalmusavirlik.com/yatirim-tesvik-belgesi-yeni.html>
- Webdosya kosgeb, (2022a). Desteklenen Sektörler, <https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/DesteklenenSektorler.pdf>
- Webdosya kosgeb, (2022b). Girişimcilik eğitimi, https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/02.03.2020/girisimcilik-egitimi/USES-07.00_Girisimcilik_Eg%CC%86itimi_Usul_Esaslar%C4%B1.pdf
- Webdosya kosgeb, (2022c). Girişimci Destek Programı, [https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcilik/2021/22.11.2021/PR-18_\(01\)_Geleneksel_Giri%C5%9Fimci_Destek_Program%C4%B1.pdf](https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcilik/2021/22.11.2021/PR-18_(01)_Geleneksel_Giri%C5%9Fimci_Destek_Program%C4%B1.pdf)
- Webdosya kosgeb, (2022d). Girişimci Destek Programı Kapsamındaki Faaliyetler, [https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcilik/2021/TAB.19.00.01_\(02\)_%C4%B0leri_Giri%C5%9Fimci_Destek_Program%C4%B1_Kapsam%C4%B1ndaki_Faaliyet_....pdf](https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcilik/2021/TAB.19.00.01_(02)_%C4%B0leri_Giri%C5%9Fimci_Destek_Program%C4%B1_Kapsam%C4%B1ndaki_Faaliyet_....pdf)
- Webdosya kosgeb, (2022e). Girişimci Destek Programı Uygulama Esasları, [https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcilik/2022/%C4%B0leri%20giri%C5%9Fimcilik/UE-19_\(08\)_%C4%B0leri_Giri%C5%9Fimci_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf](https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcilik/2022/%C4%B0leri%20giri%C5%9Fimcilik/UE-19_(08)_%C4%B0leri_Giri%C5%9Fimci_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf)

- Webdosya kosgeb, (2022f). Ar-ge, Ür-ge ve İnovasyon Destek Programı Uygulama Esasları, [https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/AR-GE%20UR-GE/UE-02-02_\(01\)_Ar-Ge_U%CC%88r-Ge_ve_I%CC%87novasyon_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1-.pdf](https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/AR-GE%20UR-GE/UE-02-02_(01)_Ar-Ge_U%CC%88r-Ge_ve_I%CC%87novasyon_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1-.pdf)
- Webdosya kosgeb, (2022g). Ar-ge, Ür-ge ve İnovasyon ve Endüstriye Uygulama Destek Programı, [https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Arge/AR-GE_PR-02-00\(06\)_AR-GE_I%CC%87novasyon_ve_Endu%CC%88striye_Uygulama_Destek_Program.pdf](https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Arge/AR-GE_PR-02-00(06)_AR-GE_I%CC%87novasyon_ve_Endu%CC%88striye_Uygulama_Destek_Program.pdf)
- Webdosya kosgeb, (2022h). Stratejik Ürün Destek Programı, [https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/strateji-urun/Stratejik_U%CC%88ru%CC%88n_Destek_Program%C4%B1_\(PR.13-02\).pdf](https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/strateji-urun/Stratejik_U%CC%88ru%CC%88n_Destek_Program%C4%B1_(PR.13-02).pdf)
- Webdosya kosgeb, (2022i). İş Birliği Destek Programı, https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/%C4%B0sletme%20Gelistirme%20Destek%20Program%C4%B1/%C4%B0sBirligiDestekProgrami/21.11.2019/I%CC%87S%CC%A7BI%CC%87RLI%CC%87G%CC%86I%CC%87_DESTEK_PROGRAMI.pdf
- Webdosya kosgeb, (2022ı). İşletme Geliştirme, Büyüme ve Uluslararasılaşma Destekleri, https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/%C4%B0sletme%20Gelistirme%20Destek%20Program%C4%B1/2022/%C4%B0C5%9Fletme_Geli%C5%9Ftirme_Destek_Program%C4%B1.pdf
- Webdosya kosgeb, (2022j). Yurt Dışı Pazar Destek Programı Uygulama Esasları, https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Yurtdisi-pazar-destek-programi/Yurt_D%C4%B1s%CC%A7%C4%B1_Pazar_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf
- Webdosya kosgeb, (2022k). KOBİ Finansman Destek Programı, https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/KOB%C4%B0%20F%C4%B0nansman%20Destek%20Programi/KOBİ%CC%87_Finansman_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf
- Webdosya kosgeb, (2022l). İŞGEM Destek Programı, [https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/%C4%B0C5%9EGEM-TEKMER/%C4%B0C5%9EGEM/PR-25_\(00\)_%C4%B0C5%9EGEM_Destek_Program%C4%B1.pdf](https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/%C4%B0C5%9EGEM-TEKMER/%C4%B0C5%9EGEM/PR-25_(00)_%C4%B0C5%9EGEM_Destek_Program%C4%B1.pdf)
- Webdosya kosgeb, (2022m). İŞGEM/TEKMER Destek Programı, [https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/02.03.2020/isgem-tekmer/0_PR-21_\(00\)_I%CC%87S%CC%A7GEM_TEKMER_Destek_Program%C4%B1.pdf](https://webdosya.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/02.03.2020/isgem-tekmer/0_PR-21_(00)_I%CC%87S%CC%A7GEM_TEKMER_Destek_Program%C4%B1.pdf)

SAĞLIK HİZMETLERİNDE İÇ GİRİŞİMCİLİK

Gamze Arıkan

Özet

Son on yılda, sağlık sektöründe girişimcilik giderek önemli hâle gelmektedir. Yaşlanan toplum, sürekli yenilikçi teknolojilerin akışı ve kronik hastalıkların artması, sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Buna karşılık, birçok Avrupa ülkesi sağlık hizmetlerinde reformlar yapmaya başlamıştır. Hükümetlerin giderek artan bütçe açıklarına çözüm olarak sağlık harcamalarını azaltmak zorunda kalacağı için bu eğilimin devam etmesi beklenmektedir. Bu süreçte, girişimcilik ile birlikte iç girişimciliğin de teşvik edilmesi önemlidir. Bu bölümde iç girişimcilik kavramı ve boyutları, iç girişimcilik modelleri ve iç girişimciliği etkileyen faktörlere yer verilmiş ve sonrasında sağlık hizmetlerinde iç girişimcilik uygulamalarına değinilmiştir. Sağlık hizmeti çevresi, yoğun rekabet içerisindeyken iç girişimciliğin önem kazanması ile iç girişimci davranışı sergileyen yöneticilerin, çalışanların yenilik yaratmaktan, değişimi yönetmekten, kaynaklara yatırım yapmaktan ve örgütsel uygulanabilirliği artırmak için çevredeki fırsatları tanımaktan sorumlu olduğu vurgulanmıştır.

GİRİŞ

Hizmet sektörü, dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde çok hızlı büyüdüğü için yeni iş oluşturma fikirleri, ağırlıklı olarak hizmetlerden gelmektedir. Aslında, istihdamın hizmet sektörüne kayması, ekonomik eğilimlerin en uzun ve istikrarlı olanlarından biri olarak görülmektedir. Hizmet sektörünün tahmini büyüklüğü en hızlı ekonomik büyüme, profesyonel ve ticari hizmetler, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi bilgiye dayalı sektörlerde yaşanmaktadır (Wirtz ve Lovelock, 2021: 8). Yeni teknolojilerin hızlı gelişmesi, daha kaliteli hizmetler için yeni müşteri talepleri ve pazarların küreselleşmesi göz önüne alındığında, son birkaç yılda yenileme süreçlerinden geçmeye çalışan birçok işletme bulunmaktadır. Çevresel belirsizlik ve rekabet bağlamında, işletmeler performanslarını iyileştirmenin yeni yollarını bulmaya çalışmaktadırlar. Özellikle

KAYNAKLAR

- Ackermann, A., & Winston, F. (2021). Intrapreneurship: Strategic approaches for managing disruptive innovation in clinical and research projects. *Academic Entrepreneurship for Medical and Health Scientists*, 1(5), 1-14.
- Ağca, V., Topal, Y., & Kaya, H. (2012). Linking intrapreneurship activities to multidimensional firm performance in Turkish manufacturing firms: An empirical study. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 8(1), 15-33.
- Alam, M. Z., Nasir, N., & Rehman, C. A. (2020). Intrapreneurship concepts for engineers: A systematic review of the literature on its theoretical foundations and agenda for future research. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 9(1), 1-21.
- Alpkan, L., Bulut, C., Gunday, G., Ulusoy, G., & Kilic, K. (2010). Organizational support for intrapreneurship and its interaction with human capital to enhance innovative performance. *Management Decision*, 48(5), 732-755.
- Amo, B. W. (2006). The influence from corporate entrepreneurship and intrapreneurship on white-collar workers' employee innovation behaviour. *International Journal of Innovation and Learning*, 3(3), 284-298.
- Antonicic, B. & Hisrich, R. D. (2003). Clarifying the intrapreneurship concept. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 10(1), 7-24.
- Antonicic, B., & Hisrich, R. D. (2001). Intrapreneurship: Construct refinement and cross-cultural validation. *Journal of Business Venturing*, 16(5), 495-527.
- Antonicic, J. A., & Antonicic, B. (2011). Employee satisfaction, intrapreneurship and firm growth: a model. *Industrial Management & Data Systems*, 111(4), 589-607.
- Arslanoglu, A. (2018). İçsel pazarlama uygulamalarının hasta güvenliği kültürü üzerine etkisinde iç girişimcilik ve kişilik özelliklerinin düzenleyici rolü (Doktora Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atkinson, A. A., Waterhouse, J. H., & Wells, R. B. (1997). A stakeholder approach to strategic performance measurement. *MIT Sloan Management Review*, 38(3), 25.
- Benhammou, E. (2020). *Entrepreneurship in healthcare: can physicians' entrepreneurial skills and entrepreneurial interventions improve care and control cost?* (Doctoral dissertation). University of Maryland University College.
- Bosma, N. S., Stam, F. C., & Wennekers, A. R. M. (2010). Intrapreneurship: An international study. *SCientific AnaLysis of Entrepreneurship and SMEs SCALES*, 1-29.
- Bostancı, H., & Ekiyor, A. (2015). Çalışanların işe adanmasının örgüt içi girişimcilik etkisinin incelenmesi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 1(1), 37-51.
- Cadar, O., & Badulescu, D. (2015). Entrepreneur, entrepreneurship and intrapreneurship. A literature review, *Munich Personal RePEc Archive [MPRA]*, 82793(20), 658-664.
- Cerev, G., & Saylan, B. (2021). Çalışanların demografik özelliklerinin girişimcilik algısına etkisi: sağlık sektörü çalışanlarına yönelik nicel bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 245-260.

- Chettipally, U. K. (2020). Digital health intrapreneurship. In S. Wulfovich, & A. Meyers (Eds.), *Digital health entrepreneurship* (pp. 167-178). Springer, Cham.
- Cingöz, A., & Attilla, K. (2018). İş-aile çatışmasının iç girişimcilik üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik turizm sektörü çalışanları üzerinde bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 127-153.
- Covin, J. G., & Slevin, D. P. (1991). A conceptual model of entrepreneurship as firm behavior. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16(1), 7-26.
- Çetin, F. (2011). Örgüt içi girişimcilikte öz yeterlilik algısı ve kontrol odağının rolü. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 69-85.
- Demirel, Y., & Özbezek, B. D. (2015). İşletmelerde iç girişimcilik ve yenilik ilişkisine yönelik kavramsal bir inceleme. *TISK Academy/TISK Akademi*, 10(19), 113-135.
- Durmaz, I. (2010). *Psikolojik güçlendirme algısının iç girişimcilik üzerine etkisi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekingen, E., Ekemen, M. A., Yıldız, A., & Korkmazer, F. (2018). The effect of intrapreneurship and organizational factors on the innovation performance in hospital. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 62, 196.
- Erbir, M., & Yılmaz, A. (2020). Sağlık sektörü çalışanlarının iç girişimcilik düzeyleri. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(1), 110-130.
- Ferraz, P., Marques, C. S., Santos, G., Cunha, A. M., & Vaz, S. (2021). The influence of cognitive styles as promoters of entrepreneurial orientation and intrapreneurship as drivers of innovation: The case of nurses in health services in portugal in times of COVID-19. *Administrative Sciences*, 11(4), 1-15.
- Galván-Vela, E., Arango Herrera, E., Sorzano Rodríguez, D. M., & Ravina-Ripoll, R. (2021). State-of-the-art analysis of intrapreneurship: A review of the theoretical construct and its bibliometrics. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(4), 148.
- Gardiner, E., & Debrulle, J. (2021). Intrapreneurship and wellbeing organizations. In T. Wall, C. L. Cooper, & P. Brough (Eds.). *The Sage handbook of organizational wellbeing* (pp.184-198). SAGE.
- Gawke, J. C., Gorgievski, M. J., & Bakker, A. B. (2017). Employee intrapreneurship and work engagement: A latent change score approach. *Journal of Vocational Behavior*, 100, 88-100.
- Gawke, J. C., Gorgievski, M. J., & Bakker, A. B. (2019). Measuring intrapreneurship at the individual level: Development and validation of the Employee Intrapreneurship Scale (EIS). *European Management Journal*, 37(6), 806-817.
- Guo, K. L. (2003). Applying entrepreneurship to health care organizations. *New England Journal of Entrepreneurship*, 6(1), 45-53.
- Guth, W. D., & Ginsberg, A. (1990). Guest editors' introduction: Corporate entrepreneurship. *Strategic Management Journal*, 11, 5-15.
- Güvenç Ağaoğlu, Ö. (2022). *CAR T hücreleri: yapısı ve kanser tedavisinde kullanımı*, Erişim adresi: <https://www.bilgiustam.com/car-t-hucreleri-yapisi-ve-kanser-tedavisinde-kullanimi/>. (17.03.2022).

- Heinze, K. L., & Weber, K. (2016). Toward organizational pluralism: Institutional intrapreneurship in integrative medicine. *Organization Science*, 27(1), 157-172.
- Hinz, V., & Ingerfurth, S. (2013). Does ownership matter under challenging conditions?: On the relationship between organizational entrepreneurship and performance in the healthcare sector. *Public Management Review*, 15(7), 969-991.
- Ireland, R. D., Covin, J. G., & Kuratko, D. F. (2009). Conceptualizing corporate entrepreneurship strategy. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33(1), 19-46.
- Kearney, C., Hisrich, R. D., & Antoncic, B. (2013). The mediating role of corporate entrepreneurship for external environment effects on performance. *Journal of Business Economics and Management*, 14(sup1), 328-357.
- Kearney, C., Hisrich, R. D., & Roche, F. W. (2010). Change management through entrepreneurship in public sector enterprises. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 15(04), 415-437.
- Kenney, M. G., Khanfar, N. M., & Kizer, L. E. (2010). Practitioner perspectives of information technology industry intrapreneurship: An exploratory study. *International Journal of Management & Information Systems (IJMIS)*, 14(1), 35-40.
- Khan, B. A., & Budhwani, Z. R. (2011). Practicing the intrapreneurship: A case of service-sector firms in Pakistan. *IBT Journal of Business Studies (JBS)*, 7(1), 1-11.
- Kim, Cadence A. (2018). *An example of great medicine and science right here in our city*, Erişim adresi: https://www.nxtbook.com/hoffmann/PCMS_Philadelphia_Medicine/PhiladelphiaMedicine_Spring2018/index.php#/p/4. (17.03.2022).
- Kirby, D. A. (2003). *Entrepreneurship*. Berkshire. UK: McGraw-Hill.
- Kraus, S., Breier, M., Jones, P., & Hughes, M. (2019). Individual entrepreneurial orientation and intrapreneurship in the public sector. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 15(4), 1247-1268.
- Kuratko, D. F., Ireland, R. D., Covin, J. G., & Hornsby, J. S. (2005). A model of middle-level managers' entrepreneurial behavior. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(6), 699-716.
- Lages, M., Marques, C. S., Ferreira, J. J., & Ferreira, F. A. (2017). Intrapreneurship and firm entrepreneurial orientation: Insights from the health care service industry. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 13(3), 837-854.
- Lega, F. (2009). Strategic, organisational and managerial issues related to innovation, entrepreneurship and intrapreneurship in the hospital context: Remarks from the Italian experience. *Journal of Management & Marketing in Healthcare*, 2(1), 77-93.
- Leitão, J., Nunes, A., Pereira, D., & Ramadani, V. (2020). Insights into a new research agenda for the behavioural theory of the firm. In J. Leitão, A. Nunes, D. Pereira & V. Ramadani (Eds.), *Intrapreneurship and sustainable human capital* (pp. 1-8). Springer, Cham.
- Letsie, T. M. (2017). Antecedents of intrapreneurship practice among public hospital unit nurse managers. *International Journal of Africa Nursing Sciences*, 100(7), 126-135.
- Letsie, T. M. (2019). Transforming South African Public Hospitals through intrapreneurship practice: Views of unit nurse managers regarding their potential contribution. *Global Journal of Health Science*, 11(12), 198-208.

- Lopez, E., Gonzalez, J. L., Cordo, J. A., Janvier-Anglade, M., & Fitzpatrick, T. A. (2019). Entrepreneurses: Nursing's evolving role in innovation strategy. *Nursing Economics*, 37(3), 159-163.
- Lumpkin, G. T., & Dess, G. G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *Academy of Management Review*, 21(1), 135-172.
- Manimala, M. J., Jose, P. D., & Thomas, K. R. (2006). Organizational constraints on innovation and intrapreneurship: Insights from public sector. *Vikalpa*, 31(1), 49-50.
- Marques, C. S., Lopes, C., Braga, V., Ratten, V., & Santos, G. (2021). Intuition and rationality in intrapreneurship and innovation outputs: The case of health professionals in primary health care. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 1-24.
- Marques, C. S., Valente, S., & Lages, M. (2018). The influence of personal and organisational factors on entrepreneurship intention: An application in the health care sector. *Journal of Nursing Management*, 26(6), 696-706.
- Melder, A., Burns, P., Mcloughlin, I., & Teede, H. (2018). Examining 'institutional entrepreneurship' in healthcare redesign and improvement through comparative case study research: A study protocol. *BMJ Open*, 8(8), e020807.
- Meydan, C. H. (2011). İş tatmini ve öz yeterliliğin örgüt içi girişimciliğe etkisi: Kamu sektöründe bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 25-40.
- Moss, P., Hartley, N., & Russell, T. (2021). Integration intrapreneurship: Implementing innovation in a public healthcare organisation. *Research Square*, 1-28.
- Mundy, L., & Hewson, K. (2019). Thinking outside the system: The integrated care experience in Queensland, Australia. *Australian Journal of Primary Health*, 25(4), 303-309.
- Nicholson, C., Jackson, C., & Marley, J. (2014). Best practice integrated primary/secondary health care governance-applying evidence to Australia's health reform agenda. *BMC Health Services Research*, 14(2), 1.
- Oderanti, F. O., & Li, F. (2018). Commercialization of eHealth innovations in the market of the UK healthcare sector: A framework for a sustainable business model. *Psychology & Marketing*, 35(2), 120-137.
- Ortiz-Hunt, A., & Lerner, D. (2019). Sustainable human healthcare: The centrality of intrapreneurial nurses. In *Academy of Management Proceedings* (Vol. 2019, No. 1, p. 12403). Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management.
- Özdemir, Ş. (2019). Çalışanların iş güvencesizliğinin duygusal emek ve iç girişimcilik üzerine etkisi. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 185-196.
- Özlu, C., Yangal, H. S., Muz, S. E., Alpay, H., Sivrikaya, U., & Feyyaz, D. (2019). Yerli ve milli ilk sağlık dronu hızır sağlık dronu. İçinde C. Özlu (Ed.) *Sağlıkta Yeni Nesil Teknolojiler* (ss. 27-35). Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- Phillips, F. S., & Garman, A. N. (2006). Barriers to entrepreneurship in healthcare organizations. *Journal of Health And Human Services Administration*, 28(4), 472-484.
- Pinchot III, G. (1985). *Intrapreneuring: Why you don't have to leave the corporation to become an entrepreneur*. University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship.

- Ramdhani, A., Fauzizah, P., Alamanda, D. T., & Anggadwita, G. (2020). Toward the creation of intrapreneur-friendly organization. In *Intrapreneurship and Sustainable Human Capital* (pp. 85-97). Springer, Cham.
- Rastoka, J., Petković, S., & Radicic, D. (2022). Impact of entrepreneurship on the quality of public health sector institutions and policies. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1569.
- Rebelo, S., Marques, C. S., & Santos, G. (2021). The influence of cognitive styles as promoters of entrepreneurial orientation and intrapreneurship as drivers of innovation: The case of pharmacy professionals in Portugal. *Sustainability*, 14(1), 1-18.
- Reuther, K., Schumann, C. A., Borodzicz, E. P., & Johnston, J. B. (2017). Intrapreneurship employees' attitude and the appropriate working environment. In *2017 International Conference on Engineering, Technology and Innovation (ICE/ITMC)* (pp. 271-281). IEEE.
- Rutherford, M. W., & Holt, D. T. (2007). Corporate entrepreneurship: An empirical look at the innovativeness dimension and its antecedents. *Journal of organizational change Management*, 20(3), 429-446.
- Schiavone, F., Riviaccio, G., Paolone, F., & Rocca, A. (2020). The macro-level determinants of user entrepreneurship in healthcare: An explorative cross-country analysis. *Management Decision*, 59(5), 1158-1178.
- Shirey, M. R. (2006). On intrapreneurship: From silos to collaboration. *Clinical Nurse Specialist*, 20(5), 229-232.
- Soysal, A., & Kolca, D. (2016). Sağlık kurumlarında çalışan hemşirelerin demografik özelliklerinin iç girişimcilik eğilimleri üzerine farklılıklarının incelenmesi: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 227-252.
- Şeşen, H. (2010). *Öncülleri ve sonuçları ile örgüt içi girişimcilik: Türk savunma sanayinde bir araştırma* (Doktora Tezi). Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Timmons, J. A., Spinelli, S., & Tan, Y. (2004). *New venture creation: Entrepreneurship for the 21st century*. New York: McGraw-Hill/Irwin.
- Uslu, T., Eryiğit, N., & Çubuk, D. (2015). Individual and organizational effects of the corporate practices with the mediating role of lean intrapreneurship: differences between public and private sector in Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 210, 301-309.
- Vassilakopoulou, P., & Grisot, M. (2020). Effectual tactics in digital intrapreneurship: A process model. *The Journal of Strategic Information Systems*, 29(3), 1-14.
- Villareal, G. (2016). *Entrepreneurship essentials I: The academic entrepreneur. Medium, STEM and culture chronicle*, Erişim adresi: <https://medium.com/stem-and-culture-chronicle/the-academic-entrepreneur-4a07826e4b74>. (17.03.2022).
- Villiers-Scheepers, M. J. (2012). Antecedents of strategic corporate entrepreneurship. *European Business Review*, 24(5), 400-414.

- Wilson, A., Whitaker, N., & Whitford, D. (2012) Rising to the challenge of health care reform with entrepreneurial and intrapreneurial nursing initiatives. *OJIN: The Online Journal of Issues in Nursing*, 17(2), 1-14.
- Wirtz, J., & Lovelock, C. (2021). *Services marketing: People, technology, strategy* (9th ed.). World Scientific.
- Zahra, S. A. (1991). Predictors and financial outcomes of corporate entrepreneurship: An exploratory study. *Journal of Business Venturing*, 6(4), 259-285.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK

İlknur Aydın Teker

Özet

Uluslararası alanda sağlık ve sosyal hizmet sektörlerinde, sosyal girişimcilik yenilikçi ve ölçeklenebilir müdahaleler geliştirmek için bir model olarak hızlı bir şekilde benimsenmiştir (Kidd vd., 2015: 776). Sosyal girişimciler, toplum temelli eylem yoluyla sağlığın ve hastalığın sosyal belirleyicileri ile mücadele etmenin bir yolunu sundukları için, sağlığın geliştirilmesi açısından hayati önem taşımaktadırlar. Sosyal girişimciler, hükümetler ve özel sektör tarafından yaratılacak olan doğru ortam tarafından desteklenirlerse gelişim gösterecektir (Catford, 1998:96).

GİRİŞ

“Sosyal girişimcilik” kavramı popülerlik kazansa da farklı insanlar için farklı şeyler ifade etmektedir. Birçoğu sosyal girişimciliği yalnızca kâr amacı gütmeyen kuruluşlarla ilişkilendirirken bazıları da sosyal sorumluluğu faaliyetlerine entegre eden işletme sahiplerine atıfta bulunmak için kullanabilmektedir. Sosyal girişimcilik yenilikçi kâr amacı gütmeyen girişimlere ek olarak, kâr amacı gütmeyen kalkınma bankaları gibi sosyal amaçlı ticari girişimleri içerebilmektedir. Ya da kâr amacı güden ve kâr amacı gütmeyen unsurları karıştıran hibrit kuruluşları da kapsayabilmektedir (Dees, 1998;1).

Sosyal girişimcilik, yüksek motivasyonlu bireylerin ve kuruluşların ekonomik ve sosyal sorunları genel olarak toplum yararına iş yöntemleri ve yenilikçi stratejiler kullanılarak çözüme çabalarını tanımlamaktadır. Bu, yeni buluşların geliştirilmesini ve uygulanmasını, mevcut teknolojilerin uygulanmasını ve önceden belirlenmiş ve iyi tanımlanmış hedeflere ulaşmak için gerekli olan temel kaynakları kullanan iş birlikçi ortaklıkların geliştirilmesini içerebilir. Bu modele ilgi ve katılım, son otuz ila kırk yıl içinde

SONUÇ

Mevcut sosyal girişimcilik örnekleri, bireylerin ve toplumların 21. yüzyılda sağlıklarını iyileştirme potansiyelini gerçekleştirmek için heyecan verici yeni yollar sunmaktadır. Sağlık sunumu ve sağlığın teşviki ve geliştirilmesi kültüründe niteliksel bir değişimi başlatmak için pek çok farklı unsurun bir araya geldiği görülmektedir. Geleneksel “refah devleti” yaklaşımları küresel olarak giderek azalmakta ve buna karşılık olarak sağlıklı ve sürdürülebilir topluluklar yaratmanın yeni yollarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum; sosyal, ekonomik ve politik sistemlerde değişimi destekleyen yeni, yaratıcı ve etkili ortamlarla yanıt vermeye zorlamaktadır (Catford, 1998:96-97). Dünyada ve ülkemizde sosyal girişimciliği temel alan kuruluşların başarısının anahtarının sürdürülebilirlik olduğu görülmektedir. Bu kuruluşlar, sağlık ve sosyal konularla ilgili sorunları doğrudan ele almakta olup hükümet, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, hastaneler, sağlık çalışanlarıyla iş birliği kurarak, eğitimler sağlayarak, farklı finansman kaynaklarıyla sağlıklı bir toplum için uzun vadeli çözümler sağlamaktadır. Girişimciliğe katkı sağlayan karar ve mekanizmaların multidisipliner bir yaklaşımla sağlıkta sosyal girişimcilik alanına uyarlanmasının bu alana katkısı kayda değer olacaktır.

KAYNAKLAR

- Austin, J., Stevenson, H., Wei-Skillern, J. (2012). ‘Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both?’ *Revista de Administração*, 47(3),370-384. DOI:10.1590/S0080-21072012000300003
- Boschee, J. (2006). Social Entrepreneurship: The Promise and the Perils. A. Nicholls (Ed.), *Social Entrepreneurship. New Models of Sustainable Social Change* içinde (356-390. Ss) Erişim adresi Ebook Library
- British Council, Türkiye, 2019. ‘Türkiye’de Sosyal Girişimlerin Durumu. https://www.britishcouncil.org.tr/sites/default/files/20190702_se_research_report_the_state_of_social_enterprise_in_turkey_tr_single_page.pdf Erişim Tarihi: 13.03.2022.
- Catford, J. (1998). Social Entrepreneurs are Vital for Health Promotion--But They Need Supportive Environments Too, Editorial, *Health Promotion International* (1998) 13(2) 95-97. DOI: 10.1093/HEAPRO/13.2.95.
- Dees, J.G. (1998). The Meaning of Social Entrepreneurship. https://web.stanford.edu/class/e145/2007_fall/materials/dees_SE.pdf Erişim tarihi:06.03.2022.
- George Washington Üniversitesi, (2020 4 Kasım). 5 Health organizations using social entrepreneurship. (Web günlük postası) Erişim adresi. <https://healthcaremba.gwu.edu/blog/5-health-organizations-using-social-entrepreneurship> Erişim tarihi: 22.03.2022.
- <https://accessafya.com>

<https://aravind.org/our-story/>

<https://basicneeds.org>

<https://bromleyhealthcare.org.uk>

<https://cancer.ca/en>

<https://feedingindia.org>

<https://housingworks.org>

<https://losev.org.tr>

<https://medic.org>

<https://revolutionfoods.com>

<https://ridersintl.org>

<https://tbv.com.tr>

<https://tohumotizm.org.tr>

<https://turkgeriatrivakfi.org.tr>

<https://uniteforsight.org>

<https://who.int/workforcealliance/>

https://www.who.int/workforcealliance/members_partners/member_list/ahp/en/

<https://yyd.org.tr>

Hutton,D.W.,LeH.G.,Aravind,S,Ravindıran,R.D.,Aravind.H.,Ravilla,TStein,J.D. (2014). The cost of cataract surgery at the aravind eye hospital, India. *Investigative Ophthalmology & Visual Science*. 55(13):1289.

Huybrechts, B., Nicholls, A. (2012). Social Entrepreneurship: Definitions, Drivers and Challenges, C. K. Volkmann, K.O.Tokarski, K.Ernst (Ed). *Social Entrepreneurship and Social Business* içinde (s.31-48). DOI:10.1007/978-3-8349-7093-0_2 Erişim adresi: Springer.

Kidd, S.A., Kerman, N., Cole, D. et al. (2015) Social Entrepreneurship and Mental Health Intervention: a Literature Review and Scan of Expert Perspectives. *Int J Ment Health Addiction* 13, 776–787 (2015). DOI: 10.1007/s11469-015-9575-9.

Light, P.C. (2008). *The Search for Social Entrepreneurship*. (Adobe Digital Editions). Erişim adresi Ebook Library.

Lim, Y.W. ve Chia, A. (2016). Social Entrepreneurship: Improving Global Health *JAMA*, 14;315(22):2393-4. doi: 10.1001/jama.2016.4400.

Mapham, W. ve Kornik, S. (2011). Social entrepreneurship in health, *CME* 29(2), 75-82.: Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/279661510_Social_entrepreneurship_in_health/link/567291bf08aeb8b21c70c450/download.

Nicholls, A. (2006). *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change*. Oxford University Press. Erişim adresi Ebook Library.

Özkan, O. (2021). Sağlık sektöründe sosyal girişimcilik ve uygulama örnekleri. Elif Dikmetaş Yardan (Ed.). *Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçilik* içinde (s. 355-370), Ankara, Nobel Yayıncılık.

- Praszkier, R. Ve Nowak, A. (2012). *Social Entrepreneurship: Theory and Practice*. Cambridge University Press. Erişim adresi Ebook Library.
- Samer, A.S. (2012) Social Entrepreneurship: Definition and Boundaries. *Technology Innovation Management Review* ,22-27. DOI:10.22215/TIMREVIEW/523
- Scott J. J. ve Glennon J. H. (2011). Social Entrepreneurship: Concepts and Implications for Problem Solving. D. N. Sampson (Ed). *Social Entrepreneurship* içinde (1-24. ss). Erişim adresi Ebook Library
- Wolk, A. M. (2008). *Advancing social entrepreneurship: Recommendations for policy makers and government agencies*. Erişim Adresi: <https://www.aspeninstitute.org/wp-content/uploads/files/content/docs/pubs/AdvSocEntrp%20FINAL.pdf>

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK

Sena Altın - Mehmet Baş

Özet

Sağlıklı yaşam, bireylerin en temel haklarındadır. Bu yüzden de sağlık sektörü ülkelerin en önemli ve temel sektörleri arasındadır. Teknolojinin gelişip küreselleşmenin artmasıyla birlikte sağlık sektöründe de büyük dijital dönüşümler ortaya çıkmıştır. Ülkeler sağlık sektöründe dijitalleşme ve yapay zekâ odaklı çok fazla girişimlerde bulunmaktadır. Sağlık sektöründe önceden hizmet sunan ve hizmet alan bireylerin fiziksel olarak bir arada olmaları gerekiyordu. Fakat dijitalleşme kavramının sağlık sektörü içerisinde yer almaya başlamasıyla birlikte artık mesafelerin bir önemi kalmamıştır. Sağlıkta dijitalleşmeyle birlikte e-sağlık kavramı gündeme gelmiş ve hizmet alanlar randevu alma, tedavi, sonuç alma, sonuç değerlendirme gibi faaliyetlerini uzaktan gerçekleştirebilmeye başlamıştır. Dijitalleşmeyle birlikte ayrıca m-sağlık kavramı da gündeme gelmiştir ve akıllı saatler, akıllı bileklikler ile birlikte bireyler günlük adım sayılarını, kalori takiplerini, su takiplerini, uyku kalite ve düzenlerini, kalp ritimleri, kalp atış hızı, EKG, kandaki oksijen kapasitesi, desibel seviyesi takibi, egzersiz düzeyi gibi sağlık takiplerini kendileri yapabilmektedir. Bu doğrultularda bu bölümde dünyadan ve Türkiye'den sağlık sektöründe gerçekleştirilen dijital girişimcilik faaliyetleri örneklerle birlikte ele alınmıştır.

1.1. DİJİTAL GİRİŞİMCİLİK VE SAĞLIK SEKTÖRÜ

Geçmişten günümüze toplumların gelişmesinde girişimcilik önemli bir rol oynamaktadır. Girişimcilik kavramı toplumlar ve ülkeler açısından büyük öneme sahip olduğundan birçok araştırmaya tabi olmuştur. Girişimcilik, yeni ekonomik bilginin kaynaktan ticarileştirenlere aktığı kilit mekanizmalardan birini sağlar (Audretsch ve Thurik, 2001: 5). Bu yüzden girişimcilik toplumların ekonomilerinin gelişip büyümesi noktasında büyük öneme sahiptir. Girişimciliğin yüksek olduğu ülkelerde refah seviyesi yüksek, ekonomik kalkınma gelişmiş ve istihdam alanları daha fazla olabilmektedir.

larında 112 acil servise anında ihbarda bulunabilmeleri, gerektiğinde görüntülü görüşme yapıp mesajlaşmalarını sağlayan bir uygulamadır (Alacadağlı, 2019: 79).

Yukarıda Türkiye’de gerçekleştirilmiş olan sağlık sektöründeki dijital girişim örneklerinin ele alındığı görülmektedir. Genel olarak ele alındığında sağlık sektöründe sunulan hizmetlerin artık bir bütün hâlinde elektronik ortamlarda geliştirildiği, saklandığı, aktarıldığı ve sonuçlandırılıp değerlendirildiği ve internet tabanlı ortamlarda hizmet sunumunun gerçekleştirildiği görülmektedir.

Kısa Bilgi

- Sağlık sektöründe gerçekleştirilen dijital girişimcilik faaliyetleri e-sağlık ve m-sağlık olarak ele alınmaktadır.

Yukarıda sayılan gelişmeler ele alındığında teknolojinin ve internet gibi iletişim ağlarının kullanım alanlarının genişlemesiyle birlikte diğer sektörlerde olduğu gibi sağlık sektöründe de birçok dijital girişimcilik faaliyetlerinin hız kazandığı görülmektedir. Sağlık sektöründe dijital girişimciliğin önemi her geçen gün daha da artış göstermektedir. Çünkü sağlık hizmeti bireylerin yaşamlarını kaliteli bir şekilde devam ettirebilmeleri için en önemli ve hayati ihtiyaçlardan bir tanesidir. Bu sebeple sağlıkta dijitalleşme kavramıyla ilgili ilerleyen zamanlarda daha farklı ve fazla girişimcilik faaliyetleri olacağı söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Ahmadi, H., Nilashi, M., ve Ibrahim, O. (2015). Organizational decision to adopt hospital information system: An empirical investigation in the case of Malaysian public hospitals. *International Journal of Medical Informatics*, 84(3), 166–188. <https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2014.12.004>
- Aile Hekimliği Bilgi Sistemi, (2020), Erişim adresi <https://sbsgm.saglik.gov.tr/TR,12270/aile-hekimligi-bilgi-sistemi-minimum-veri-modeli-ahbs-vem.html>
- Akalın, B., ve Veranyurt, Ü. (2020). Sağlıkta Dijitalleşme ve Yapay Zeka. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 2(2), 131–141. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1452754>
- Alacadağlı, E. (2019). Bilgi Yönetimi, Dijitalleşme ve Türk Sağlık Sistemi. *Journal of Turkish Studies*, 14(2), 67–86. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14918>
- Audretsch, Y., ve Thurik R (2001). *OECD Science, Technology and Industry Working Papers* (2001/02).

- Avaner, T., ve Fedai, R., (2017), Sağlık Hizmetlerinde Dijitalleşme: Sağlık Yönetiminde Bilgi Sistemlerinin Kullanılması, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (Kayfor15 Özel Sayısı), 1533-1542
- Baines, P., Whitehouse, S., Rosengren, S., ve Antonetti, P. (2021). *Fundamentals of marketing* (Second edition). New York NY: Oxford University Press.
- Bostan, S., Kılıç, T., ve Çiftçi, F. (2014). Sağlık Bakanlığı 184 Sabim Hattına Yapılan Şikâyetlerin Karşılaştırmalı Analizi. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 3(5), 32–40. Erişim adresi https://dergipark.org.tr/en/pub/gumusgebs/issue/7493/98723#article_cite
- Callender, C., Marshall, M., Cardon, P. W., ve Patel, N. (2015). Obstacles To The Adoption Of Cloud Computing: Best Practices In Technology And Communication. *Issues In Information Systems*, 16(2). https://doi.org/10.48009/2_iis_2015_133-139
- Carvalho, J. M. S. (2019). How to Create, Develop and Sustain an Organization: The TIES Model. In I. R. Management Association (Ed.), *Sustainable Business: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications* (pp. 727–752). IGI Global.
- Chernatony, C,P (2013). *Creating Powerful Brands* (4th ed.). New York NY: Routledge.
- Çamcı, M. (2019). Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi'ne (Sabim) Yapılan Hastane Acil Servislerine Yönelik Başvuruların Değerlendirilmesi (Tıpta Uzmanlık). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Tıp Anabilim Dalıonline Doktor Görüşmeleri, Ankara. Erişim adresi <http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2823/550151.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Çevik Tekin, İ., ve Küsbeci, P. Dijital Dönüşüm Sürecinde Yükselen Bir Değer: Dijital Girişimcilik. *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 81–102. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/syad>
- Deane, A. (2020). *Ccsp for dummies with online practice* (1st ed.). Indianapolis: John Wiley and Sons.
- Drucker, P. (2012). *Innovation and Entrepreneurship*. Oxford: Routledge.
- Eisenstein, J. (2019). *Introduction to Natural Language Processing. Adaptive computation and machine learning*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- E-sağlık?, Online Sözlük. Erişim adresi Http://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/raporlar/avrupa_esaglik/8.pdf
- Hudes, M. (Ed.) (2017). *Fostering innovation in Digital Health a new ecosystem*. Kauai, HI, USA: Pan Pacific Microelectronics Symposium.
- Keskin, S. (2018). Evren Dijitalleşiyor: Dijital Pazarlama. Belgin Aydın (Ed.), *Yönetim ve Pazarlama Alanlarında Seçme Konular* (pp. 247–268). Ankara: Gazi Kitabı.
- Khosrow-Pour, M. (2021). *Encyclopedia of information science and technology* (Fifth edition). *Advances in information quality and management (AIQM) book series*. Hershey PA: IGI Global.
- Lupton, D. (2014). Critical Perspectives on Digital Health Technologies. *Sociology Compass*, 8(12), 1344–1359. <https://doi.org/10.1111/soc4.12226>

- Memişoğlu, D. (2016). Bir Kamu Politikası Analizi Örneği: Sağlıkta Dönüşüm Programı. *Yasama Dergisi*, (34), 62–93. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/pub/yasamadergisi/issue/54465>
- Merkezi Hekim Randevu Sistemi nedir?, Erişim adresi <https://www.mhrs.gov.tr/hakkimizda.html>
- Nafukho, F. M., ve Makulilo, A. B. (2021). *Handbook of research on nurturing industrial economy for Africa's development*. IGI Global: Business Science Reference.
- Royle, J., ve Laing, A. (2014). The digital marketing skills gap: Developing a Digital Marketer Model for the communication industries. *International Journal of Information Management*, 34(2), 65–73. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2013.11.008>
- Sağlık Bakanlığı, (2014), M-sağlık nedir?. Erişim adresi <https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/TR,4895/m-saglik-mobil-saglik.html#:~:text=Ak%C4%B1ll%C4%B1%20telefon%2C%20tablet%20bilgisayar%20ve,hizmeti%20sunumunu%20desteklemek%20i%C3%A7in%20kullan%C4%B1lmas%C4%B1d%C4%B1r>.
- Sağlık Bakanlığı, (2017), Tele-tıp tanımı, Erişim adresi <https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/TR,4868/kisaltmalar-tanimlar.html>
- Sağlık Bakanlığı, (2020), Emram Modeli. Erişim adresi <https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/TR,4859/emram-nedir.html>
- Sligo, J., Gauld, R., Roberts, V., ve Villa, L. (2017). A literature review for large-scale health information system project planning, implementation and evaluation. *International Journal of Medical Informatics*, 97, 86–97. <https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2016.09.007>
- Sosyal Güvenlik Kurumu, (2016), E-reçete tanımı. Erişim adresi http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/saglik/alo170_BimerSSS/e_recete
- Taşkın, K. (2017). e-Sağlık, İyi Uygulama Örneği: Hollanda. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 203–217. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumussagbil/issue/31206>
- Tezcan, C. Sağlıkın Dijital Dönüşümü. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu*, 82–85. Erişim adresi <https://www.sdplatform.com/Dergi/1086/Sagligin-dijital-donusumu.aspx>
- Türkmen Sarıyıldız, G. (2019). Sağlık Gelecekte Teknoloji İle Daha da Özdeşleşmiş Olacak ve Sağlık Çok Kısa Bir Zaman İçerisinde Neredeyse Tamamen Dijitalleşecek. Erişim adresi <https://www.medicana.com.tr/haber-detay/7937/saglik-gelecekte-teknoloji-ile-daha-da-ozdeslesmis-olacak-ve-saglik-cok-kisa-bir-zaman-icerisinde-neredeyse-tamamen-dijitallesecek>
- Vermişli Peker, S., van Yavuz Giersbergen, M., ve Biçerşoy, G. (2018). Sağlık Bilişimi ve Türkiye'de Hastanelerin Dijitalleşmesi. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, 3(3), 81–121. <https://doi.org/10.25279/sak.398078>
- WHO Global Observatory for eHealth (2010). *Telemedicine: Opportunities and developments in Member States: report on the second global survey on eHealth* (Global Observatory for eHealth Series, 2): World Health Organization. Erişim adresi <https://apps.who.int/iris/handle/10665/44497>
- World Health Organization (2010). *Telemedicine: Opportunities and developments in member states report on the second Global survey on eHealth. Global observatory for eHealth series: Vol. 2*. Geneva Switzerland: World Health Organization.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE HASTANE GİRİŞİMCİLİĞİ

Ersin Kocaman

Özet

Sağlık sistemlerinin kalitesi ve sürdürülebilirliği, kapsamı içerisinde yer alan unsurların başarılı yönetimiyle mümkündür. Bu kapsamda sağlık sisteminin en büyük organizasyonu olan hastaneler büyük öneme sahiptir. Hastaneler, sağlık, eğitim ve araştırma hizmetlerini içeren misyon ve hedefleriyle topluma hizmet sunmaktadır. Sağlık sektöründe gerek hastanelerin doğru kurulması ve işletilmesi için gerekse hastanelerin verimliliğinin artırılması için önemli ve yaratıcı bir teknik olarak girişimcilik önemli bir kavramdır. Girişimcilik üzerine yapılan çalışmaların çoğu ekonomi, işletme, psikoloji, pazarlama veya endüstriyel yönetim alanlarında yapıldığı, genellikle sağlık hizmetleri konularında girişimciliğin kullanımından kaçınıldığı görülmektedir. Bu kitap bölümünün amacı, girişimcilik kavramının kullanılarak sağlık hizmeti sektörü içinde en önemli unsurlardan biri olan hastaneleri incelemektir. Hastanelerin çevresi, örgütsel yapısı ve stratejileri girişimciliğin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Yeni bir kavram olarak girişimci hastaneler; sağlık hizmetlerinin çoklu mantığını yenilik, ticarileştirme, teknoloji transferi ve ekonomik büyüme ile hibritleştirmeye yönelik önemli katkılar sağlamaktadır. Günümüzde hastane girişimciliği ve girişimci hastaneler; girişimciler, çalışanlar ve hastalar için yenilik ve memnuniyet fırsatlarının hızla arttığı heyecan verici bir döneme doğru ilerlemektedir. Sağlık, sağlık sektörü ve hastaneler, katlanılması gereken bir maliyet olarak değil, keşfedilmesi gereken bir fırsat olarak görülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Sektörü, Hastane, Girişimcilik, Girişimci Hastane

GİRİŞ

Günümüzde, başta hastaneler olmak üzere sağlık kuruluşlarında kullanıcılara (hasta, hasta yakını ve öğrenci) doğrudan veya dolaylı birçok hizmet sunulmaktadır. Bu hizmetlerin birbirinden ayrı fakat sıralı süreçlerle yürütülmesi gerekmektedir. Has-

şan bireyler ile kurumların müşteri algılarını iyileştirmeye uğraşanlar arasında bilgi akışı için fırsatlar yaratmaya öncelik vermeleri gerekmektedir. Örneğin, hastane yöneticileri ile girişimciler arasında düzenli toplantılar, daha etkili bilgi transferini teşvik etmek için bir başlangıç noktası olabilir.

Hastaneler başta olmak üzere büyük işletmelerin yöneticileri, kaynakların yenilikçi bir şekilde yeniden yapılandırılmasını teşvik ederek çalışanlara, müşterilere ve ana kuruluşa fayda sağlanabileceğini fark etmeye başlamıştır. Dolayısıyla girişimcilik teorisi, hastanelerin organizasyonel hedeflerinin gerçekleştirilmesini teşvik eden profesyonel uygulama modelleri oluşturmak için etkili bir şekilde kullanılabilir.

Girişimcilik faaliyetleri, hastaneler tarafından örgütsel büyümeyi ve kârlılığı arttırmak için kullanılmalı; çalkantılı ve rekabetçi ortamlarda daha verimli, esnek ve uyarlanabilir bir yönetim elde etmenin bir yolu olarak teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

- 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.1.pdf>, Erişim: 25.03.2023.
- 663 Sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111102M1-3.htm>, Erişim: 25.03.2023.
- Abu-Saifan, S. (2012). Social entrepreneurship: definition and boundaries. *Technology innovation management review*, 2(2).
- Aka, S. P. (2022). Türkiye Girişimcilik Ekosisteminin Tarihsel Perspektifi (2001-2020) ve Ekosistem Durum Araştırması. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Allinson, C. W., Chell, E., & Hayes, J. (2000). Intuition and entrepreneurial behaviour. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 9(1), 31-43.
- Amirkabiri, A., & Fathi, S. (2010). The relationship between psychological empowerment and Entrepreneurship. *Journal of Industrial Management Studies*, 16, 99-124.
- Amorós, J. E., Fernández, C., & Tapia, J. (2012). Quantifying the relationship between entrepreneurship and competitiveness development stages in Latin America. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 8, 249-270.
- Aslan, S., & Erdem, R. (2017). Hastanelerin tarihsel gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 7-21.
- Atasever, M. ve Bağcı, H. (2020). Türkiye Sağlık Sistemi. *Akademisyen Kitabevi AŞ*.

- Atkinson-Grosjean, J. (2006). Public science, private interests: culture and commerce in Canada's networks of centres of excellence. University of Toronto Press.
- Başustaoglu, A. (2016). Bir Nefes Sıhhat Tefvik Sağlam'ın Yaşamı. İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, İ. (2020). Bölüm 4: Hizmet, Sağlık Hizmeti Ve Hastane Kavramları. Sağlık Yönetiminde Güncel Konular, 85.
- Chandra, A. (2020). Innovation and Entrepreneurship in Health Care. In The Role of Innovation and Entrepreneurship in Economic Growth. University of Chicago Press.
- Cunningham, J. A., Lehmann, E. E., & Menter, M. (2022). The organizational architecture of entrepreneurial universities across the stages of entrepreneurship: a conceptual framework. *Small Business Economics*, 59(1), 11-27.
- Çatalca, H. (2003). Sağlık Hizmetlerinde Toplam Kalite Yönetimi, Beta Basım A.Ş.:İstanbul.
- Demir, B. (2020). Sağlıkın kavramsallaştırılması ve insan odaklı sağlık hizmetlerinde kalite ve akreditasyon perspektifi. *İnsan ve İnsan*, 7(24), 62-83.
- Dikmetaş Yardan, E. (2021). Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçilik. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Drucker, P. F. (1985). The discipline of innovation. *Harvard business review*, 63(3), 67-72.
- Emami, A., Ashourizadeh, S., Sheikhi, S., & Rexhepi, G. (2022). Entrepreneurial propensity for market analysis in the time of COVID-19: benefits from individual entrepreneurial orientation and opportunity confidence. *Review of Managerial Science*, 16(8), 2413-2439.
- Filiz, B. (2017). Sağlık Alanında İnovasyon ve Girişimcilik: Merkezi Hastane Randevu Sistemi Örneği. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- French, M., & Miller, F. A. (2012). Leveraging the "living laboratory": on the emergence of the entrepreneurial hospital. *Social science & medicine*, 75(4), 717-724.
- French, M., Miller, F. A., & Axler, R. (2019). "It's Actually Part of Clinical Care". *Mediating Bio-banking Assets in the Entrepreneurial Hospital. TECNOSCIENZA: Italian Journal of Science & Technology Studies*, 9(2), 133-158.
- Grazier, K. L. (2015). The emergence of the entrepreneurial hospital. *Innovation and Entrepreneurship in Health*, 2, 19-24.
- Guo, K. L. (2003). Applying entrepreneurship to health care organizations. *New England Journal of Entrepreneurship*, 6(1), 47-55.
- Harding, A. and Preker, A.S. (2000) Organizational reform in the hospital sector: a conceptual framework, in A.S. Preker and A. Harding (eds) *Innovations in Health Care Reform: The Corporatization of Public Hospitals*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Saglik-ve-Sosyal-Koruma-101> Erişim tarihi 20.03.2023
- <https://www.saglik.gov.tr/TR,10518/yatakli-tedavi-kurumlari-isletmeyonetmeligi-sondegisiklerle-beraber.html> Erişim tarihi 20.03.2023
- Ibrahim, E. (2021). Entrepreneurship For Hospital: Pemecahan Masalah dan Perencanaan untuk Kewirausahaan Rumah Sakit. Bumi Aksara.

- Jakab, M., Preker, A. and Harding, A. (2002) Linking organizational structure to the external environment: experiences from hospital reform in transition economies, in M. McKee and J. Healy (eds) *Hospitals in a Changing Europe*. Buckingham: Open University Press
- Kalamaki, F. R., Mahmoudi, G., & Charati, J. Y. (2021). A Model for Organizational Entrepreneurship with Organizational Culture Approach in Iran's Teaching Hospitals. *Ethiopian journal of health sciences*, 31(2).
- Kearney, C. (2022). *Leading innovation and entrepreneurship in healthcare: A global perspective*. Edward Elgar Publishing.
- Kidholm, K., Ølholm, A. M., Birk-Olsen, M., Cicchetti, A., Fure, B., Halmesmäki, E., ... & Sampietro-Colom, L. (2015). Hospital managers' need for information in decision-making—An interview study in nine European countries. *Health Policy*, 119(11), 1424-1432.
- Kocaman, E., Adnan, B. A. Ç., & Terlemez, B. (2021). Türkiye'nin Şehir Sağlığı Politikalarının Sağlık Yönetimi Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(3), 328-340.
- Koelewijn, W. T., de Rover, M., Ehrenhard, M. L., & van Harten, W. H. (2014). Physician' entrepreneurship explained: a case study of intra-organizational dynamics in Dutch hospitals and specialty clinics. *Human resources for health*, 12, 1-12.
- Kurtuldu, A. (2014). *Sağlık İşletmelerinde Kurumsal Girişimcilik ve Performansa Etkisi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Lega, F. (2009). Strategic, organisational and managerial issues related to innovation, entrepreneurship and intrapreneurship in the hospital context: Remarks from the Italian experience. *Journal of Management & Marketing in Healthcare*, 2(1), 77-93.
- Marinoni, A. and Macchi, C. (1999) Public health policies in Italy, in W. Holland and E. Mossialos (eds) *Public Health Policies in the European Union*. Aldershot: Ashgate.
- Marques, C. S., Lopes, C., Braga, V., Ratten, V., & Santos, G. (2022). Intuition and rationality in intrapreneurship and innovation outputs: The case of health professionals in primary health care. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 18(2), 579-602.
- McKee, M., & Healy, J. (Eds.). (2002). *Hospitals in a changing Europe* (Vol. 3). Buckingham: Open University Press.
- Meek, S. R., & Tietz, M. A. (2022). Entrepreneurship and subjective vs objective institutional performance: A decade of US hospital data. *Research Policy*, 51(9), 104652.
- Miller, F. A., & French, M. (2016). Organizing the entrepreneurial hospital: Hybridizing the logics of healthcare and innovation. *Research Policy*, 45(8), 1534-1544.
- Naman, J. L., & Slevin, D. P. (1993). Entrepreneurship and the concept of fit: A model and empirical tests. *Strategic management journal*, 14(2), 137-153.
- Nasiripour, A. A., Raeissi, P., & Hosseini-Fahraji, H. (2012). Environmental dimensions and features affecting organizational entrepreneurship development in Iranian public hospitals. *Journal of Hospital Administration*, 2(1), 88-102.
- Okursoy, A. (2010). Türkiye'de sağlık sistemi ve kamu hastanelerinin performanslarının değerlendirilmesi.

- Pugner, K. (2000) Hospital governance in England and Germany in the 1990s. PhD thesis, London School of Economics and Political Science.
- Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3359.pdf>, Erişim: 25.03.2023.
- Sapienza, H. J., Herron, L., & Menendez, J. (1991). The founder and the firm: A qualitative analysis of the entrepreneurial process. *Frontiers of entrepreneurship research*, 254-270.
- Sargutan, A. E. (2005). Sağlık sektörü ve sağlık sistemlerinin yapısı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(3), 400-428.
- Sert, S. (2019). Türkiye’de sağlık sistemi ve sağlıkta dönüşüm programı (2003-2019) (Master's thesis, Namık Kemal Üniversitesi).
- Shin, H., & Perdue, R. R. (2022). Hospitality and tourism service innovation: A bibliometric review and future research agenda. *International Journal of Hospitality Management*, 102, 103176.
- Stam, E., & Van de Ven, A. (2021). Entrepreneurial ecosystem elements. *Small Business Economics*, 56, 809-832.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021 (Yayın No: 1260). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü
- TDK, (2023). Türk Dil Kurumu Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim: 15.03.2023
- Teece, D. J. (2016). Dynamic capabilities and entrepreneurial management in large organizations: Toward a theory of the (entrepreneurial) firm. *European Economic Review*, 86, 202-216.
- Terentyeva, T. V., & Korneyko, O. V. (2017). New approaches to interpretation of entrepreneurship in context of modern development of the Russian economy. *Revista Espacios*, 38(62).
- Vedula, S., Dobliger, C., Pacheco, D., York, J. G., Bacq, S., Russo, M. V., & Dean, T. J. (2022). Entrepreneurship for the public good: a review, critique, and path forward for social and environmental entrepreneurship research. *Academy of Management Annals*, 16(1), 391-425.
- World Health Organization (2000), *World Health Report 2000: Health Systems: Improving Performance*, The World Health Organization Publishing, Geneva.
- World Health Organization (2008), *World Health Statistics 2008*, The World Health Organization Publishing, Geneva.
- World Health Organization (2011), *World Health Statistics 2011*, The World Health Organization Publishing, Geneva.
- World Health Organization (2012), *World Health Statistics 2012*, The World Health Organization Publishing, Geneva.
- Wurth, B., Stam, E., & Spigel, B. (2022). Toward an entrepreneurial ecosystem research program. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 46(3), 729-778.
- Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=85319&MevzuatTur=3&MevzuatTertip=5>, Erişim: 25.03.2023.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE İLAÇ GİRİŞİMCİLİĞİ

Gülhan Gök

Özet

İlaç araştırma ve geliştirme çalışmaları milattan önceki dönemlere dayanmaktadır. Bununla birlikte endüstriyel bir temele dayalı ilaç araştırma geliştirme çalışmaları ise bir yüzyıldan daha eski değildir. Tarih öncesi dönemlerden beri bitkilerden elde edilen ilaçlarla birlikte ilaç biliminin sağlık bilimlerindeki en eski disiplin olduğu ifade edilmektedir. İlaç geliştirme çalışmaları sonucunda geçmişten günümüze kadar sağlanan ilerlemeler halk sağlığının korunmasına, iyileştirilmesine ve geliştirilmesine büyük katkı sağlamış olsa da dünyanın genel olarak hâlâ birçok hastalıkla mücadele etmede yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu nedenle ilaç sektöründeki gelişmelerde devamlılığın sağlanması son derece önemlidir. Bu bağlamda yeni ilaçların geliştirilmesi için sektöre yapılan yatırımların ve sektördeki girişimciliğin desteklenmesi gereklidir. Günümüzde tedavisi olmayan birçok hastalığa ilişkin yapılan girişimcilik faaliyetleri sonrasında yeni ilaçlar geliştirilmiş durumdadır ve bunun artarak devam etmesi beklenmektedir. Önümüzdeki yıllarda, farklı hastalıkların tedavi edilmesinde umut vadeden birçok ilacın geliştirileceği ifade edilebilir. İlaç girişimciliğinde karşılanmayan tıbbi ihtiyacın ele alınması, farmasötik inovasyonun temel taşıdır. İlaç sektöründeki gelişmelerin sadece halk sağlığı üzerinde olumlu etkileri bulunmamaktadır. Aynı zamanda ülke ekonomisinde de önemli etkileri söz konusudur. Girişimciliği destekleyen ve girişimcilik faaliyetlerine yatırım yapan ülkelerdeki ilaç sektörünün gelişmesi, bu ülkelerin ekonomisinin de gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda bu bölümde ilaç kavramı, ilaç türleri, ilaç girişimciliği, ilaç sektöründeki gelişmeler, AR-GE çalışmaları, ülkemizin ve diğer ülkelerin ilaç sektöründeki yeri ve ilaç sektörünün geleceğine ilişkin detaylı bilgilere yer verilmiştir.

1.1. İLAÇ KAVRAMI VE İLAÇ TÜRLERİ

İlaç kavramı toplumda farklı şekillerde tanımlanır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: İlaç, ortaya çıkardığı etkilere bağlı olarak hastalıkların tanınmasında, tedavi edilmesinde, hastalıktan korunmada veya hastalıkların belirtilerinin azaltılmasında

KAYNAKLAR

- Akkari, A. C. S., Munhoz, I. P., Tomioka, J., Santos, N. M. B. F. D. ve Santos, R. F. D. (2016). Pharmaceutical Innovation: Differences between Europe, USA and 'Pharmerging' Countries. *Gestão & Produção*, 23(2), 365-380. <http://dx.doi.org/10.1590/0104-530X2150-15>
- Atasever, M. (2019). İlaç Sektörünün Makro Değerlendirmesi. *Satınalma Dergisi*, 7(83), 45-51.
- Barrett, J. E., Page, C. ve Michel, M. C. (2019). Perspectives of Pharmacology over the Past 100 Years. *Handbook of Experimental Pharmacology*. doi:10.1007/164_2019_334
- Bayraç, Z. B. (2011). Türkiye'de İlaç Pazarının Gelişimi ve Karaman İli Örneği. T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Bayram, D., Aydın, V. Vızdıklar, C. ve Akıcı, A. (2021). Dünyada ve Türkiye'de Jenerik İlaç Kullanımı ile İlgili Gelişmeler. *Literatür Eczacılık Bilimleri Dergisi*, 10(2), 166-175.
- Currie, G. M. (2018). Pharmacology, Part 1: Introduction to Pharmacology and Pharmacodynamics. *Journal of Nuclear Medicine Technology*, 46(2), 81-86. doi:10.2967/jnmt.117.199588
- Çalışkan, Z. (2008). Referans Fiyat ve İlaç Piyasası. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 11(1), 49-76.
- Çınar, H. (1993). *Türkiye'de İlaç Sanayinin Bugünü ve AT ile İlişkiler Çerçevesinde Gelişimi*. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara.
- Dökmeci, İ. (2007). *Farmakoloji*, İstanbul Tıp Kitabevi. İstanbul.
- Draws, J. (2000). Drug Discovery: A Historical Perspective. *Science*, 287(5460), 1960-1964. doi:10.1126/science.287.5460.1960
- Efpia, (2021). EFPIA Pipeline Review 2021 Update. Erişim adresi https://www.efpia.eu/media/602563/iqvia_efpia_pipeline-review_final.pdf
- Efpia, (2021b). The Pharmaceutical Industry in Figures. Erişim adresi <https://www.efpia.eu/media/602709/the-pharmaceutical-industry-in-figures-2021.pdf>
- Efpia, (2022). Evidence MIX (Measures, Insights, and eXamples): Evaluating the EU Regulatory System. Erişim adresi https://www.efpia.eu/media/636564/evidence-mix_final-9-dec-2021.pdf
- EURORDIS, (2014). What is an Orphan Drug?. Erişim adresi <https://www.eurordis.org/content/what-orphan-drug>
- Gombocz, M. ve Vogler S. (2020). Public Spending on Orphan Medicines: a Review of the Literature. *Journal of Pharmaceutical Policy and Practice*, 13:66, 1-10. doi: 10.1186/s40545-020-00260-0.
- Gupta, R., Shah, N. D. ve Ross, J. S. (2019). Generic Drugs in the United States: Policies to Address Pricing and Competition. *Clinical pharmacology and therapeutics*, 105(2), 329-337. doi: 10.1002/cpt.1314.
- Gülençer, S. ve Hazar, A. (2020). Borsa İstanbul'da Faaliyet Gösteren İlaç Şirketlerinin Altman Z Skor ve TOPSIS Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 83-105. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/jefr/issue/65940/1029393>

- Gürel, A. (2014). *Farmakoloji*. Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Håkonsen, H. ve Toverud, E-Y. (2019). Generic Drug Policies, *Encyclopedia of Pharmacy Practice and Clinical Pharmacy*, 130-138.
- IFPMA, (2021). The Pharmaceutical Industry and Global Health. Erişim adresi <https://www.ifpma.org/wp-content/uploads/2021/04/IFPMA-Facts-And-Figures-2021.pdf>
- IMARC, (2021). Pharmerging Market: Global Industry Trends, Share, Size, Growth, Opportunity and Forecast 2021-2026. Erişim adresi <https://www.imarcgroup.com/pharmerging-market>
- IMS Institute, (2015). Global Medicines Use in 2020. Erişim adresi <https://www.iqvia.com//media/iqvia/pdfs/institute-reports/global-medicines-use-in-2020>
- IQVIA, (2020c). Türkiye İçin Klinik Araştırma Stratejisinin Faydaları. Erişim adresi <https://www.aifd.org.tr/wp-content/uploads/2020/09/turkiye-icin-klinik-arastirma-stratejisinin-faydaları-raporu.pdf>
- IQVIA, (2022). The Global Use of Medicines 2022. Erişim adresi <https://www.iqvia.com/insights/the-iqvia-institute/reports/the-global-use-of-medicines-2022>
- İEİS, (2020a). Türkiye İlaç Pazarı. Erişim adresi <http://www.ieis.org.tr/ieis/tr/indicators/33/turkiye-ilac-pazari>
- İEİS, (2020b). Türkiye İlaç Endüstrisi. Erişim adresi http://www.ieis.org.tr/ieis/tr/turkiye_ilac_endustrisi
- İEİS, (2021). 2021 Yılı İlaç Endüstrisi Değerlendirmesi & 2022 Yılı Beklentileri. Erişim adresi http://ieis.org.tr/ieis/assets/media/files/local/Winally-17-12_Y2nPtU_E7NtE8.pdf
- İEİS, (2022). 10 Soruda Biyoteknolojik İlaçlar. Erişim adresi http://www.ieis.org.tr/ieis/assets/media/Bio/10_soruda_biyoteknolojik_ilaclar.pdf
- İskit, A. B., Dora, D. D., Çiçin, İ., Kılıç, L., Ar, C., Kiraz, S. ve Şardaş, S. (2021). *Biyoteknolojik İlaçlar*. Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği, Ankara.
- İstanbul Sanayi Odası, (2020). Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu. Erişim adresi <https://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2020/>
- Kaya, D. S. (2016). İlaç Sektörü. Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü. Erişim adresi https://ekonomi.isbank.com.tr/ContentManagement/Documents/sr201601_ilacsektoru.pdf
- Kaynak, S. (2016). Türk İlaç Sektörünün Rekabet Yapısı ve Yoğunlaşma Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 49-66. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/ckuibfd/issue/32908/365617>
- Kayserili, A. ve Kıyak, M. (2019). İlaç Sektöründe AR-GE Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 43(3), 239-258. Doi: 10.33483/jfpau.546047
- KPMG, (2018). İlaç Sektörel Bakış. Erişim adresi <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/01/sektorel-bakis-2018-ilac.pdf>
- KPMG, (2020). İlaç Sektörel Bakış. Erişim adresi <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2020/03/sektorel-bakis-2020-ilac.pdf>

- Lucas-Dominguez, R., Vidal-Infer, A., Alonso-Arroyo, A., Navarro, C., Valderrama-Zurián, J. C. ve Alexandre-Benavent, R. (2016). Patterns and Trends in Scientific Research on Generic Drugs. *Clinical Therapeutics*, 38(12), 2684-2689.e1. doi:10.1016/j.clinthera.2016.10.010
- Luz -Rodrigues, H., Vaz Carneiro, A., Cabrita, A., Carrera, F., Frazão, J. M., Macário, F., Neves, P., ..., ve Vinhas, J. (2009). Position Statement of the Portuguese Society of Nephrology on the Clinical Use of Biotechnological Drugs in Renal Patients. *Port J Nephrol Hypert*, 23(4), 317-321.
- National Cancer Institute, (2022). Drug. Erişim adresi <https://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms/def/drug>
- Özcan Büyüktanır, B. G. (2012). Türk Hukukunda İlaç Patentine Genel Bakış. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 76-88.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2020). İlaç Sektörü Raporu. Erişim adresi [https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/plan-program/IlacSektorRaporu\(2020\).pdf](https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/plan-program/IlacSektorRaporu(2020).pdf)
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2021). İstatistiki Bilgiler. Erişim adresi <https://sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistiki-bilgiler/mi0203011502>
- Sarnola, K., Ahonen, R., Martikainen, J. E. ve Timonen, J. (2018). Policies and Availability of Orphan Medicines in Outpatient Care in 24 European Countries. *European Journal of Clinical Pharmacology*, 74(7), 895-902. doi:10.1007/s00228-018-2457-x
- Sharma, A., Jacob, A., Tandon, M. ve Kumar, D. (2010). Orphan Drug: Development Trends and Strategies. *Journal of Pharmacy and Bioallied Sciences*, 2(4), 290. doi:10.4103/0975-7406.72128
- Statista, (2022). Distribution of The Total Global Pharmaceutical Market Sales from 2014 to 2020, by submarket. Erişim adresi <https://www.statista.com/statistics/266547/total-value-of-world-pharmaceutical-market-by-submarket-since-2006/>
- Şemin, S. (1998). *Sosyal ve Ekonomik Yönleri ile İlaç*. Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi, Ankara.
- Tandon, S., Sharma, S., Rajput, R., Semwal, B., Yadav, P. K. ve Singh, K. (2011). Biotech Drugs: The Next Boom in Pharmaceutical Market. *Journal of Pharmaceutical Research And Opinion*, 1(3), 76-79.
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, (2015). İlaçta Fiyatlandırma. Erişim adresi <https://www.titck.gov.tr/faaliyetalanlari/ilac/ilacta-fiyatlandirma>
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, (2020). Türkiye İlaç Alanında Dünyadaki Kuralları Belirleyen Uluslararası Uyum Konseyi'ne Tam Üye Olarak Kabul Edildi. Erişim adresi <https://www.titck.gov.tr/haber/turkiye-ilac-alaninda-dunyadaki-kurallari-belirleyen-uluslararasi-uyum-konseyi-ne-tam-uye-olarak-kabul-edildi-03062020140806>
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2021). Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması, 2020. Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Arastirma-Gelistirme-Faaliyetleri-Arastirmasi-2020-37439>

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE ECZANE GİRİŞİMCİLİĞİ

Erhan Dağ

Özet

Eczane hizmetleri serbest bir meslek gibi görünmesinin yanında yarı kamusal bir hizmettir. Eczaneler halkın ilk ulaşabildiği sağlık kurumları olmasının yanı sıra Sağlık Bakanlığından ruhsatlandırılmaları neticesinde kamusal bir hizmet vermektedir. Özellikle eczacılar vatandaşın sağlık danışmanı, sağlıkla ilgili her türlü konuda kolay erişilebilir konumda bulunmaktadır. Eczane hizmetlerine bakıldığında ilk düşünülen eczacı olmaktadır. Eczane hizmetleri sunumu sadece eczacıdan ibaret değildir. Eczanede eczacı dışında eczacı teknikerleri de hizmet vermektedir. Doktorların düzenlemiş oldukları reçetelerin hazırlanmasında ekip olarak sorumlulukları bulunmaktadır. Eczacılar bilgileri ve tecrübeleriyle üstlenmiş oldukları görev nedeniyle insan hayatını doğrudan ilgilendiren ilaç endüstrisi ile kullanıcı arasında köprü görevini üstlenmektedirler. Üstlenmiş oldukları görev dolayısıyla toplumun sağlığını etkileyecek olan ilaçların denetlenmesi, kontrol altına alınmasından sorumludurlar. Dolayısıyla eczacılık fakültesinden mezun olan her eczacı eczane hizmetlerinde çalışmamaktadır. Gerek eğitim hayatında gerekse ailesel veya çevresel tecrübeler sayesinde başka sektörlere de yönelebilmektedir. Eczacıların eczane açmaları ve ilişkili sektörlerde iş kurması da girişimcilik ruhu ile doğru orantılı olarak bağdaşmaktadır.

GİRİŞ

Girişimcilik, ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkıda bulunmak için yeni fikirlerle yeni iş geliştirme, iş kurma, bir iş ortaya çıkarma anlamına gelmektedir. Daha geniş bakıldığında belirsiz bir ortamda yeni fırsatların ortaya çıkarılması olarak tanımlanabilir (Nabi vd., 2017).

Eczane hizmetlerinde girişimcilik, hizmet verilen sektörde yeniliği öne çıkaran önemli bir faktör olarak tanımlanmıştır. Bu alanda akademi ile alanın iş birliği içerisinde bulunmasını sağlamak amacıyla girişimcilik alana dâhil edilmiştir (Medina vd., 2013).

KAYNAKLAR

- Bozkurt, Ö. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Girişimcilik Eğitimi: Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler. (ss.1-12). Ankara: Detay Yayıncılık,
- Mattingly, T. J., Mullins, C. D., Melendez, D. R., Boyden, K., & Eddington, N. D. (2019). A systematic review of entrepreneurship in pharmacy practice and education. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 83(3).
- Medina, M. S., Plaza, C. M., Stowe, C. D., Robinson, E. T., DeLander, G., Beck, D. E., ... & Johnston, P. (2013). Center for the Advancement of Pharmacy Education 2013 educational outcomes. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 77(8).
- Nabi, G., Liñán, F., Fayolle, A., Krueger, N., & Walmsley, A. (2017). The impact of entrepreneurship education in higher education: A systematic review and research agenda. *Academy of Management Learning & Education*, 16(2), 277-299.
- Sağır, M., & Parlakpınar, H. (2014). Akılcı ilaç kullanımı.
- Toklu, H. Z. (2015). Eczacılık uygulamalarında akılcı ilaç kullanımı. *Türkiye Klinikleri J Pharmacol-Special Topics*, 3(1), 74-83.
- Toklu, H. Z., Akıcı, A., Uysal, M. K., & Dülger, G. A. (2010). Akılcı ilaç kullanımı sürecinde hasta uyuncuna hekim ve eczacının katkısı. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 14(3), 139-145.
- Toklu, H., & Dülger, G. A. (2011). Akılcı ilaç kullanımı ve eczacının rolü. *Marmara Pharmaceutical Journal*, 15(3), 89-93.
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, (2022). <https://www.titck.gov.tr/haber/eczacilik-ve-eczanelere-yeni-duzenleme-13-04-2014-27122018173810> Erişim Tarihi: 12.04.2022
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, (2022). <https://www.titck.gov.tr/PortalAdmin/Uploads/UnitPageAttachment/c1cfd8dc10483.pdf> Erişim Tarihi: 15.04.2022
- Yüksek Öğretim Program Atlası, (2022). <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10050> Erişim Tarihi: 09.04.2022.
- Yüksek Öğretim Program Atlası, (2022). <https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30156> Erişim Tarihi: 12.04.2022.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE TIBBİ CİHAZ VE MEDİKAL GİRİŞİMCİLİĞİ

Fatih Altan - Enis Baha Biçer

GİRİŞ

Günümüzde siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda ciddi değişim ve gelişimler yaşanmaktadır. Bu değişim ve gelişim sağlık sektörünü de etkilemektedir. Sağlık sektörünün vazgeçilmez bir bileşeni olan tıbbi cihazlar sağlık hizmetlerinin etkinliğini, etkililiğini ve verimliliğini ayrıca teşhis-tedavi hizmetlerinin sunumunu doğrudan etkilemektedir. Geçmişte teşhisi ve tedavisi mümkün olmayan belirli hastalıkların tıbbi cihazların gelişimiyle birlikte teşhis ve tedavisinin yapılmasını mümkün hâle gelmiştir. Teşhis ve tedavinin başarısında ve genel verimliliğin artmasında tıbbi cihazların payı oldukça büyüktür. Bu önem, hastaneleri teknoloji yoğun işletmelere dönüştürmüştür. Sağlık hizmetlerinde hem sürekliliği sağlamak hem de kalitenin artırılmasında tıbbi cihazların tedarik edilmesi, planlanması ve etkin kullanımı oldukça büyük önem taşımaktadır. Tıbbi cihaz teknolojisi sağlık kuruluşlarındaki rekabeti de etkilemektedir. Envanterinde tıbbi cihaz teknolojisi bulunduran sağlık kuruluşları rakiplerine üstünlük sağlamaktadır.

Yüksek katma değerli bir iş kolu hâline gelen ve sağlık sektörünün önemli bir bileşeni olan tıbbi cihaz sektörünün ekonomik faydaları yerli ve yabancı birçok şirketin ilgisini üzerine çekmektedir. Tıbbi cihazlara uzun yıllardır öncelik veren gelişmiş ülkelerden ABD, Japonya ve Almanya ilk üç ülke olarak öne çıkmakta ve Çin, Kanada, İsviçre, Brezilya gibi ülkeler de bu ülkeleri takip etmektedir. Katma değer olarak yüksek bir seviye olması nedeniyle ülke ekonomilerine büyük katkı sağlayan tıbbi cihazların üretiminde Türkiye son yıllarda ciddi bir gelişme yaşamış olsa da henüz istenen düzeye erişememiştir. Türkiye'deki tıbbi cihazların yaklaşık %85'i ithalat aracılığıyla

şirketini satın alarak pazar payını iki katına çıkarmıştır. 2003 yılında Fortune 500 listesine giriş yapmış ve 2009'da pazarın lideri olan Ascent Healthcare Solutions şirketini satın alarak cirosunu 7,3 milyar dolara çıkarmıştır. 2011'de ise Fortune 100 listesine girmeyi başarmıştır. 2016'da 11,3 milyar doları aşan şirket cirosuyla günümüzde de pazara yön veren bir şirket olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- 3M Company. (2022, 06 27). 3M Ventures. https://www.3m.com/3M/en_US/company-us/about-3m/3m-ventures/ adresinden alındı
- Atasever, M., Örnek, M., Karaca, Z., & Akay, F. (2018). Türkiye'de Tıbbi Cihaz Sektörünün Gelişimi ve Sağlık Sistemine Etkisi Çalıştayı Raporu. Ankara: SASAM Enstitüsü.
- Chatterji, A. K., Fabrizio, K. R., Mitchell, W., & Schulman, K. A. (2008). Physician-Industry Cooperation In The Medical Device Industry. *Health Affair*, 27(6), 1532-1543. doi:10.1377/hlthaff.27.6.1532
- Deloitte Danışmanlık. (2021). Sağlık dinamosu: Türkiye tıbbi teknoloji ve cihaz sektörü. Deloitte Danışmanlık. 06 11, 2022 tarihinde https://www.seis.org.tr/cms-uploads/2022/03/Tibbi_Cihaz_Sektor_Raporu.pdf adresinden alındı
- EMO. (2021). Tıbbi Cihaz Sektöründe Üretim ve Belgelendirme El Kitabı. İzmir: Elektrik Mühendisler Odası. https://www.emo.org.tr/ekler/77884fbf2ae4d22_ek.pdf?tipi=1&turu=X&sube=7 adresinden alındı
- FitchSolutions. (2022). Turkey Medical Device Report. FitchSolutions Group. 09 22, 2022 tarihinde <https://store.fitchsolutions.com/all-products/turkey-medical-devices-report> adresinden alındı
- Fortune Business Insights. (2022, 06). Medical Device/ Medical Device Market. 07 12, 2022 tarihinde <https://www.fortunebusinessinsights.com/industry-reports/medical-devices-market-100085> adresinden alındı
- Fresenius Medical Care. (2022, 06 27). Fresenius Medical Care Ventures. <https://www.freseniusmedicalcare.com/en/fmfv> adresinden alındı
- Kaplan, A. V., Baim, D. S., Smith, J. J., Feigal, D. A., Simons, M., Jefferys, D., . . . Leon, M. B. (2004). Medical device development: from prototype to regulatory approval. Dartmouth: American Heart Association. doi:10.1161/01.CIR.0000134695.65733.64
- Köse, N. G., & Çifter, A. S. (2018). Türkiye Tıbbi Cihazlar Sektörüne Yönelik Bir İnceleme: Ürün Geliştirme Süreçlerinin İnsan Merkezli Tasarım Üzerinden Değerlendirilmesi. *Online Journal of Art and Design*, 6(5), 239-262.
- Kulkov, I. (2021). Medical Technology Innovation Ecosystems: Factors influencing the formation of new companies. Finlandiya: Abo Akademi University.

- Lee, M., Park, S., & Lee, K.-S. (2019). What Are the Features of Successful Medical Device Start-Ups? Evidence from KOREA. Sustainability of Young Companies– Contemporary Trends and Challenges, 11(7), 84-100. doi:<https://doi.org/10.3390/su11071948>
- Marešová, P., Klímová, B., Honegr, J., Kuča, K., Ibrahim, W. N., & Selamat, A. (2020). Medical Device Development Process, and Associated Risks and Legislative Aspects-Systematic Review. *Frontiers in Public Health*, 8, 1-13. doi:10.3389/fpubh.2020.00308
- Palteki, T. (2021). Tıbbi Cihazlarla İlgili Girişimcilik ve Girişimcilik Örnekleri . E. D. Yardım içinde, Sağlık Sektöründe Girişimcilik ve Yenilikçilik (s. 371-396). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Peterlik, H., Roschger, P., Klaushofer, K., & Fratzl, P. (2006). From Brittle to Ductile Fracture of Bone. *Nature Materials*, 5(1), 52-55. doi:10.1038/nmat1545
- Pietzsch, J. B., Shluzas, L. A., Paté-Cornell, M. E., Yock, P. G., & Linehan, J. H. (2009). Stage-Gate Process for the Development of Medical Devices. *Journal of Medical Devices*, 3(2), 021004 (15 sayfa). doi:<https://doi.org/10.1115/1.3148836>
- Precedence Research. (2022). Medical Devices Market Size, Growth Report, Trends, 2022-2030. Canada: Precedence Research. 09 02, 2022 tarihinde <https://www.precedenceresearch.com/medical-devices-market> adresinden alındı
- Sapsin, J. (2020). FDA and Digital Health. *Digital Health Entrepreneurship* (s. 119-142). içinde Switzerland: Springer.
- Stryker Company. (2022, 10 11). <https://www.stryker.com/us/en/index.html>. Stryker: <https://www.stryker.com/us/en/about/history.html#nineteenthirty> adresinden alındı
- T. C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. (2021). Why Invest in Turkish Medical Technologies Industry? Ankara: T. C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi. 06 22, 2022 tarihinde <https://www.invest.gov.tr/en/library/publications/lists/investpublications/medical-technologies-industry.pdf> adresinden alındı
- T. C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). Tıbbi Cihaz ve Tıbbi Malzeme Çalışma Grubu Raporu. Ankara. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu-Kalkinma-Plani-Tibbi-Cihaz-ve-Tibbi-Malzeme-Calisma-Grubu-Raporu.pdf> adresinden alındı
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). T. C. Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- The Global Harmonization Task Force. (2005). Information Document Concerning the Definition of the Term “Medical Device”. USA: Global Harmonization Task Force. <https://www.imdrf.org/sites/default/files/docs/ghdf/final/sg1/technical-docs/ghdf-sg1-n29r16-2005-definition-medical-device-050520.pdf> adresinden alındı
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu. (2018). 2018-2022 Stratejik Planı. Ankara: Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu. 06 16, 2022 tarihinde <https://titck.gov.tr/storage/Archive/2018/dynamicModulesAttachment/884b5ed7-8b2d-4646-b7a3-1c6914c3aa89.pdf> adresinden alındı
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu. (2022, 08 21). <https://www.titck.gov.tr/>. TİTCK: [https://titck.gov.tr/storage/Archive/2021/contentFile/Bir%20Cihaz%20Tasarlad%C4%B1m%20Klinik%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1n%C4%B1%20Nas%C4%B1%20Yapar%C4%B1m%20\(1\)_922a2d15-a145-43c4-96eb-1b9e05bd2b78.pdf](https://titck.gov.tr/storage/Archive/2021/contentFile/Bir%20Cihaz%20Tasarlad%C4%B1m%20Klinik%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1n%C4%B1%20Nas%C4%B1%20Yapar%C4%B1m%20(1)_922a2d15-a145-43c4-96eb-1b9e05bd2b78.pdf) adresinden alındı

- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu. (2022, 06 25). Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Ulusal Bilgi Bankası. <https://ubb.titck.gov.tr/> adresinden alındı
- Türkiye Tıbbi Cihaz ve İlaç Kurumu. (2021, 06 02). Tıbbi Cihaz Yönetmeliği. (31499). Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu.
- Yue, L. Q., Campbell, G., Lu, N., Xu, Y., & Zuckerman, B. (2016). Utilizing national and international registries to enhance pre-market medical device regulatory evaluation. *Journal of Biopharmaceutical Statistics*, 26(6), 1136-1145.

HEMŞİRELİK VE EVDE BAKIM HİZMETLERİ GİRİŞİMCİLİĞİ

Fatma Azizoğlu

Özet

Günümüzde yaşanan değişimler ve gelişmeler bireylere her yeni gün farklı girişim fırsatları sunmaktadır. Nüfusun yaşlanması, kronik rahatsızlıkların artması bireylerin evde bakım hizmetlerine olan ihtiyaçlarının da artmasına neden olmuştur. Bu durum sağlık sektöründe evde bakım hizmetlerinin sunulmasına dair yeni bir girişimcilik alanının oluşmasını sağlamıştır. Aynı zamanda evde bakım hizmetlerini sunan ekip içerisinde önemli rol ve görevler üstlenen hemşirelerin de bu yeni girişimcilik alanında aktif olarak yer alabilecekleri, hatta evde bakım hizmetleri alanında yeni oluşacak girişimlere öncülük edebilecekleri düşünülmektedir. Bu çalışmada hemşirelik ve evde bakım hizmetleri girişimciliği konu edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle girişimcilik ve ilgili kavramlar tanımlanmış, evde bakım hizmetlerinin dünya ülkelerinde nasıl işlediği örnek ülkelerle açıklanmış ve Türkiye'deki durum hakkında bilgi verilmiştir. Ardından evde bakım hemşireliği ve girişimci hemşirelerden bahsedilerek, evde bakım hemşireliği ve hizmetlerinde girişimcilik hakkında bilgiler verilmiştir.

GİRİŞ

Yaşlanan nüfus, teknolojik gelişmeler, sağlık hizmetlerinde maliyetlerin artması ve enfeksiyon kontrolünün sağlanması nedeniyle evde bakım hizmetlerine olan talep her geçen gün artmaktadır (Beşer ve Topçu, 2019: 49). Toplumdaki bireyler tarafından sağlık hizmetlerine olan talebin yükselmesi ve buna bağlı olarak sağlık harcamalarının artması, maliyetler açısından yeni kaynak arayışlarına yol açmıştır. Mali kaygılara ek olarak, hastanelerdeki boş yatak yetersizliği ve hizmet sunumundaki verimsizliklere bağlı sorunlar, alternatif kurumsal bakım sunum modelleri arayışlarına neden olmuştur (Tekin, 2018: 116). Bu doğrultuda geçmişten günümüze farklı konseptlerde su-

girişimlerle, evde bakım hizmetlerini daha hızlı ve daha kişiselleştirilmiş olarak almak isteyen bireylere hizmetler verilebilir. Ayrıca yeni geliştirilecek projelerle Sağlık Bakanlığı, sigorta şirketleri ve yerel yönetimlerle iş birliği yapılarak, bu kurumların dışardan hizmet alımlarına yönelik ortak çalışmalar yapılabilir.

Türkiye’de bu hizmetleri devletten veya özel kurumlardan edinme, imkân dahilindedir. Yükselen nüfusla birlikte yaşlılık, engellilik ve kronik hastalıklardan etkilenen kişi sayısındaki artış, iyileşme sürecindeki bakım hizmetlerine yönelik talepte ve sağlık maliyetlerinde mühim bir yükselişe yol açmaktadır. Bilhassa yaşlıların ve kronik hastalığı olanların hastane yataklarını lüzumsuz yere kullanması hastaneler üzerindeki yükü artırmaktadır. Evde sunulan sağlık hizmetleri, örneğin gereksiz sağlık harcamalarını önleyerek hastaneler üzerindeki yükü azaltacak ve yatak kapasitesinin daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Adamakidou, T. ve Kalokerinou-Anagnostopoulou, A. (2017). Home health nursing care services in Greece during an economic crisis. *International Nursing Review*, 64(1), 126-134.
- Akdemir, N., Bostanoğlu, H., Yurtsever, S., Kutlutürkan, S., Kapucu, S. ve Özer, Z. C. (2011). Yatağa bağımlı hastaların evde yaşadıkları sağlık sorunlarına yönelik evde bakım hizmet gereksinimleri. *Dicle Tıp Dergisi*, 38(1).57-65
- Andrade AC, Dal Ben LW, Sanna MC. (2015). Entrepreneurship in Nursing: overview of companies in the State of São Paulo. *Rev Bras Enferm* 68(1), 40-4.
- Apaydın Kaya, Ç., Mercan, E. ve Çifçili, S. (2018). Evde sağlık hizmeti almak için başvuran inmeli hastaların sağlık ve bakım ihtiyaçları. *The Journal of Turkish Family Physician*, 9(3), 69-77.
- Arslan, H. & Konuk Şener, D. (2012). Hemşirelikte yeni ve önemli bir kavram: Girişimcilik. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 20(2), 140-145.
- Aslan, Ş., Uyar, S. ve Güzel, Ş. (2018). Evde sağlık hizmetleri uygulamasında Türkiye. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 45-56.
- AVCI, F. (2020). *Sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri ile iç girişimcilik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi özel bir hastane grubu örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Bahar, A., Kocaçal Güler, E., Arslan, M., İnem, A. B. ve Çimen, Z. S. (2019). Hemşirelik öğrencilerinde girişimcilik düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 529-534
- Bahar, A., Kocaçal, E., Ak, H. ve Bülbül Maraş, G. (2021). Hemşirelerde girişimcilik düzeyi ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 13(2), 295-302

- Ballı, A. (2017). Girişimcilik ve Girişimci Tipolojileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(29), 143-166.
- Beşer, A. ve Topçu, S. (2019). Evde bakım çalışanlarında mesleki riskler ve önleme stratejileri. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(1), 49-54.
- Cayir Y. (2020). Evde sağlık hizmetleri. *TJFMPC*, 14(1),147-152.
- Chevreur, K., Brigham, K.B., Durand-Zaleski, I. ve Hernández-Quevedo, C. (2015). France Health system review. *Health Systems in Transition* 17(3), 1-218.
- Colichi, R. M. B., Bonini, A. B. B. ve Lima, S. A. M. (2019). Entrepreneurship and Nursing: integrative review. *Revista Brasileira de Enfermagem*, 72, 321-330.
- Çakıroğlu, O.Ç, Sonuç, M.M., Harmancı Seren, A.K. (2021). Hemşirelik öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri ile A-B tipi kişilik özellikleri arasındaki ilişki. *J Educ Res Nurs*. 18(4),409-414
- Çav, E. (2019). Aktif yaşlanma için “ulusal evde bakım sistemi. *Turkish Studies*, 14(6), 3145-3166.
- Çifçili, S. S. (2018). Aile hekimliği gözü ile evde bakım. *Klinik Tıp Aile Hekimliği*,10(1),23-29.
- Demirkol, M. E. , Kır Biçer, E. ve Can Çiçek, S. (2020). Home health care services in Turkey: the sample of Bolu. *Konuralp Medical Journal*, 12 (2), 200-207. DOI: 10.18521/kt.716781
- Desai, S. (2011). *Measuring entrepreneurship in developing countries* (94-107, ss.). Palgrave Macmillan UK.
- Desai, V. (2009). *Dynamics of entrepreneurial development*. HPH, Bangalore.
- Doğan, S. (2015). *Girişimcilik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Doğusan, A. R. (2019). Türkiye’de evde sağlık hizmetleri ile ilgili mevzuat ve gelişimi. *Ankara Medical Journal*, 19(3), 684-693.
- Eser, U. (2016). Evde bakım ve palyatif bakım entegrasyonu. *Klinik Tıp Aile Hekimliği*, 8(3), 47-47.
- Evde bakım hizmetleri sunumu hakkında yönetmelik. Resmi gazete, tarihi 10.03.2005, sayı 25751. Erişim 30.09.2016http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-31144/h/evde-bakim.doc
- Gartner, WB. (1989). Who is an entrepreneur? Is the wrong question? *Entrepreneurship. Theory and Practice*, 13(4), 47-68. 44.
- Glendinning, C. and Wilde, A.T. (2011). Home Care in England, Livindhome, Editors: Tine Rostgaard, Caroline Glendinning, Cristiano Gori, Teppo Gröger, August Österle, Marta Szebehely, Hildegard Theobald, Virpi Timonen, Mia Vabø; Living Independently at Home, Copenhagen. *The Danish National Centre for Social Research*, 95-116
- Gül, İ., Yeşiltaş, A. ve Yılmaz, V. (2022). Bireysel yenilikçiliğin girişimcilik potansiyeli üzerindeki etkisi: sağlık yönetimi bölümü öğrencileri örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 25 (4),775-796.
- Gümüş, R. ve Sarıbaş, S. (2017). Diyarbakır ili ve ilçelerinde 2015 yılında Sağlık Bakanlığı’na bağlı hastanelerin sunduğu evde bakım hizmetlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(1), 17-27.
- Gürer, A. (2021). Ülke örnekleri ile evde bakım hizmetlerine genel bakış. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 5(1), 20-25. DOI: 10.29228/JOHSE.6
- Hemşirelik Yönetmeliği (2010). *T.C. Resmi Gazete* (27515, 8 Mart 2010).

- Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2011). *T.C.Resmi Gazete* (27910, 19 Nisan 2011).
- Işık, O. , Kandemir, A. , Erişen, M. A. & Fidan, C. (2016). Evde sağlık hizmeti alan hastaların profili ve sunulan hizmetin değerlendirilmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*,19(2),171-186
- İyidemirci, H. (2019). *Girişimcilik ve İnovasyon Stratejilerinin Ülke Kalkınmasına Etkileri: Desteklenen Girişimcilik ve İnovasyon Kültürünün Rekabetçi Üstünlük Elde Etmede Aracılık Rolü* (Yayımlanmamış doktora lisans tezi).Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Ankara.
- Jahani S, Abedi H, Elahi N, Fallahi-Khoshknab M. (2016). Iranian entrepreneur nurses' perceived barriers to entrepreneurship: a qualitative study. *Iran J Nurs Midwifery Res*.21(1),45-53. doi: 10.4103/1735-9066.174749
- Karaca, N.G. (2018). Bakım hizmetleri. I. S. Ünlü (Ed.). Bakım elemanı yetiştirme ve geliştirme içinde (3-34ss.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Karakuş, B. (2018). *Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetler, kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü,
- Kıskaç, N., & Girgin, B. Evde sağlık hizmetlerinin dünü, bugünü ve hemşirelerin rolü. *Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi*, 26(3), 119-123.
- Kristinsdottir, I.V., Jonsson, P.V., Hjaltadottir, I. Bjornsdottir, K. (2021). Changes in home care clients' characteristics and home care in five European countries from 2001 to 2014: comparison based on InterRAI - Home Care data. *BMC Health Serv Res* 21, 1177 1-12 <https://doi.org/10.1186/s12913-021-07197-3>
- Kroneman, M., Boerma, W., van den Berg, M., Groenewegen, P., de Jong, J. ve van Ginneken E. (2016). Netherlands Health system review. *Health Systems in Transition*, 18 (2),1-240.
- Kuğuoğlu, S. (2016). Evde bakım hemşirelerinin eğitimi: Amerika örneği. *Türkiye Klinikleri. J Public Health Nurs-Special Topics*, 2(3),15-7
- Kurt, M.E. ve Çakmak, M.A (2022). Evde sağlık hizmeti alan hastalara yönelik bir araştırma ve politika önerileri: Diyarbakır örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,12 (23), 358-372. DOI: 10.53092/duibfd.1084318
- Lagergren, M. (2005). What happened to the care of older persons in Sweden? A retrospective analysis based upon simulation model calculations, 1985-2000. *Health Policy* 74, 314-324
- Lee, E.J., Lee, M., Moorhead, S., (2009). Developing an electronic nursing record system for clinical care and nursing effectiveness research in a Korean home healthcare setting. *Computers, Informatics, Nursing*, 27 (4),234-244
- Mosquera, F., Smet, P., & Berghe, G. V. (2019). Flexible home care scheduling. *Omega*, 83, 80-95.
- Onay, Meltem Selin Ç. (2010). İşletmelerde girişimcilik özelliğini etkileyen faktörler: iç girişimcilik. *Yönetim ve Ekonomi*, 17 (1),47-67.
- Özdemir, A., Özgüner, M., Alkaş, H. (2018). Üniversitelerde verilen girişimcilik eğitimi girişimci kişilik özelliklerini nasıl etkiler? deneysel bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 21(2), 430- 447.

- Özer, Ö. & Şantaş, F. (2012). Kamunun sunduğu evde bakım hizmetleri ve finansmanı. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(82), 96-103
- Özgün, E. (2019). *Uygulamalı olan ve olmayan sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu önlisans öğrencilerinin girişimcilik ve akademik motivasyon açısından karşılaştırmalı incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, Ş. ve Aca, Z. (2021). Japonya evde bakım hizmetlerinin incelenmesi ve Türkiye için öneriler. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (18), 157-178. DOI: 10.46218/tshd.940518
- Pınar, R. (2010). Türkiye’de evde bakımda mevcut durum. *Akademik Geriatri*, 153-156.
- Sabuncuoğlu, Z., & Tokol, T. (2016). *İşletme*. Bursa: Alfa Aktüel Yayıncılık.
- Sağlık Bakanlığı (2012). *Birinci basamak sağlık hizmetleri veri rehberi*. Ankara: Temel Sağlık Hizmetleri Türkiye Halk Sağlığı Kurumu,
- Sağlık Bakanlığı Sertifikalı Eğitim Yönetmeliği (2014). *T.C. Resmi Gazete* (28903, 4 Şubat 2014).
- Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşları tarafından Evde Sağlık Hizmetlerinin Sunulmasına Dair Yönetmelik (2015). *T.C. Resmi Gazete* (29280, 27 Şubat 2015).
- Sağlık Bakanlığınca Sunulan Evde Sağlık Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge, (3895, 1 Şubat 2010). Erişim Adresi: <https://www.saglik.gov.tr/TR,11271/saglik-bakanliginca-sunulan-evde-saglik-hizmetlerinin-uygulama-usul-ve-esaslari-hakkinda-yonerge.html>
- Sayan A. (2004). Günümüzde evde bakım. *Atatürk Ü Hemşirelik YO Dergisi*, (7), 91-96.
- Sezer, A., Demirbaş, H. ve Kadioğlu, H. (2015). Evde bakım hemşireliği: Mesleki yetkinlikler ve eğitim standartları. *İÜ FN Hem. Dergisi*, 23(2), 160-165.
- Soysal, A. ve Kolca, D. (2018). Sağlık kurumlarında çalışan hemşirelerin demografik özelliklerinin iç girişimcilik eğilimleri üzerine farklılıklarının incelenmesi: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Hastanesi örneği. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1),227-253.
- Şengüler, M. (2022). *İstanbul’daki belediyelerin evde bakım hizmetlerinin sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirilmesi Araştırma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Tekin, Ç. (2018). Evde hasta bakım hizmetleri alanındaki gelişmeler. *FÜ Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 32(2), 115-117.
- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) (2018). *Sağlık Alanlarında Yeni İş Modelleri: Girişimlerin Pazara Giriş Sürecine İlişkin İnceleme*. İstanbul: TTGV
- TÜSİAD (2002). *Türkiye’de girişimcilik*. İstanbul: Türk Sanayicileri Ve İş Adamları Derneği.
- Ubochi, N. E., Osuji, J. C., Ubochi, V. N., Ogbonnaya, N. P., Anarado, A., & Iheanacho, P. N. (2021). The drive process model of entrepreneurship: A grounded theory of nurses’ perception of entrepreneurship in nursing. *International Journal of Africa Nursing Sciences*, 15, 100377.

- Whelan, J.C. (2012). When the business of nursing was the nursing business: the private duty registry system, 1900-1940. *Online J Issues Nurs*.17(2),6
- Yüceol, N. (2018). *Girişimcilik Eğitimi Alan Kişilerin Girişimci Kişilik Özellikleri Ve Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişi Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.

SAĞLIK TURİZMİNDE GİRİŞİMCİLİK

Hüseyin Eriş - Aslı Kaya

Özet

Hasta veya hastalıktan şüphelenen bireylerin, belirli nedenlerden dolayı yaşadıkları ülkenin dışında başka bir ülkeye tedavi olmak amacıyla gitmesi sonucunda sağlık turizmi hızla gelişmeye başlamıştır. Sağlık turizmi, turizm sektörü içerisinde ekonomik getirisi yüksek olduğu için en hızlı büyüyen turizm çeşididir. Sağlık turizminde yıllar içerisinde uzmanlaşma yaşandığı için medikal, termal, yaşlı ve engelli turizm çeşitleri ortaya çıkmıştır. Hızla gelişen sağlık turizmi yeni iş fırsatlarının gelişmesine imkân tanımıştır. Bu alandaki boşluğu gören girişimciler tarafından yapılan yatırımlar sayesinde, sağlık turizmi dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de hızla büyüyen ve gelişen bir sektör hâline gelmiştir. Hızla büyüyen bu sektörü düzenlemek adına Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan yönetmelikler sayesinde çok başlılık ve korsan işletmelerin önüne geçilmiştir. Sağlık turizminin ülkeye döviz girdisinin yanı sıra yeni istihdam yapılmasına, sağlık hizmetleri kalitesinin artırılmasına, mevcut kaynakların verimli kullanılmasına, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine, sağlık turizmi kapsamındaki birçok sektörün canlanmasına katkı sağladığı görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye’de sağlık turizminin gelişmesi ve ülkeye gelen sağlık turisti sayısının artırılması amacıyla devlet tarafından girişimcilere, var olan teşviklerin yanı sıra yeni teşvikler verilmeye başlanmıştır. Bu teşvikler içerisinde para desteği, vergi muafiyeti, yer tahsisi gibi teşvikler yer almaktadır.

1.1. SAĞLIK TURİZMİ

Teknolojide son yıllarda yaşanan erişim ağı sayesinde dünyada sağlık hizmetleri alanında hızlı bir hareketlilik yaşanmaktadır. Sağlık hizmetleri alanında sadece ülkeler arası değil, artık kıtalar arası sağlık hizmeti alımı insanlar tarafından tercih edilir hal almıştır. Bireylerin daha iyi, hızlı ve kaliteli sağlık hizmeti alması ve aynı zamanda teknolojinin getirdiği son gelişmelerden yararlanmak için başka ülke ve kıtaları tercih etmesi sağlık sektöründe yeni bir alan olan sağlık turizminin oluşmasına sebep olmuştur. Bu nedenle sağlık turizmi bireylerin bir ülkeden bir başka ülkeye sağlık hizmeti

KAYNAKLAR

- Akbulut, G. (2010). 'Türkiye'de Kaplıca Turizmi Ve Sorunları' Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (<http://sbe.gantep.edu.tr>) 2010 9(1):35-54 ISSN: 1303-0094
- Ataman H.; Esen, M.F.; Vatan A. (2017). 'Medikal Turizm Kapsamında Sunulan Sağlık Hizmetlerinde Kalite Ve Hasta Güvenliği' Uluslararası Sağlık Yönetimi Ve Stratejileri Araştırma Dergisi, Cilt:3, Sayı:1
- Audretsch, D. B. (2003). Entrepreneurship, A survey of the Literature Enterprise. Enterprise Directorate-General European Commission, No 14.
- Aydemir, B. ve Ergen F.D., (2015). 'Health Tourism in Turkey, Entrepreneurship and Export Incentives Provided to Health Tourism', presented in I.Euroasio InternotionolTo urism conqress: current IssuesI Trends, ond Indicators (EIToc) 28-30 May, Konya-Turkey, p.533-544.
- Aytaç, S. (2005). 'İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzere Özürlüler İçin Sosyal Yaşam", İstanbul, Sosyal Siyaset Konferansları 49. Kitap.
- Beşer, E., Atasoylu, G., Akgör, Ş, Ergin, F. ve Çullu, E. (2006) 'Aydın İl Merkezinde Özürlülük Prevelansı, Etiyolojisi ve Sosyal Boyutu', TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni 5(4):267-275.
- Bölüktaş, R.P. (2020). 'Türkiye'nin Yaşlı Sağlığı Turizmi İçin Fırsatları', Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8: Sayı:16 2020: 1- 15
- Bulgan, G. (2015). 'Dünyada Ve Türkiye'de Engelli Turizmi İle İlgili Yapılan Çalışmalar', Akademik Bakış Dergisi, Sayı:50, Temmuz-Ağustos, ISSN:1694-528X.
- Değirmenci, M. (1995). Balıklı Kaplıca'nın (Sivas- Kangal) Hidrojeolojik Özellikleri, Yerbilimleri, Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni, s.69-85.
- Demirbey, Ş. (1992). Turizmde Termalizm ve Bursa Termal Turizmi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Dinç, Ç. (2013) Sağlık Turizminde Aracı Kurumlar, Seyahat Acentaları, Asistan Firmalar, Standartlar ve Kalite, 6. Uluslararası Sağlık Turizm Kongresi, – İstanbul Kasım 2013
- Doğan, B.B.; Aslan, A. (2019). 'Türkiye'de Sağlık Turizminin Mevcut Durumu Ve Ülke Ekonomisine Katkıları', Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:18, Cilt:9, s.391-420.
- Doğaner, S. (2001), Türkiye Turizm Coğrafyası, Çantay Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul.
- Durukan, T. (2006). Düünden bugüne girişimcilik ve 21.yüzyılda girişimciliğin önemi. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 1(2), 25-37.
- Eriş, H. (2019) Şanlıurfa Sağlık Turizmi SWOT Analizi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, - Cilt:18 – Sayı:71
- Gonzales, A. ve Brenzel, L. (2001). "Health Tourism and Related Services, Caribbean Development and International Trade", Final Report.
- Gülmez, Z. (2012). Türkiye'de Ve Dünya'da Sağlık Turizmi Ve Çeşitleri: Sağlık Turizminin Ülkemizdeki Mevcut Durumu Ve Bazı Ülkelerle Kıyaslanması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Gümüş, F., Büyük, Ö. (2008). Sağlık Turizminde Yeni Açılımlar: Tıp Turizmi, III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Kongre Bildiri Kitabı: 433-442.
- Güney, S. (2008). Girişimcilik-Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Siyasal Kitabevi, Ankara. Hazine ve Maliye Bakanlığı, <https://www.alomaliye.com/2021/09/15/saglik-turizmine-yonelik-vergisel-tesvikler/> Erişim Tarihi: 20.05.2022
- Karalar, Rıdvan; (2001), Genel İşletme, AÖF Yayınları, Eskişehir.
- Kutzhanova, N., Lyons, T.S. ve Lichtenstein, G.A. (2009) - Skill-Based Development of Entrepreneurs and the Role of Personal and Peer Group Coaching in Enterprise Development - Economic Development Quarterly, Vol. 20, No. 10
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/62123,kulturveturizmbakanliginca-saglanandesteklerpdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 20.05.2022
- Lyons T.S., Lichtenstein A., Kutshanova. N. (2009) What Makes a Successful Entrepreneur, Entrepreneurship and Local Economic Development, Lexington Books, Plymouth
- Metin, B. (2010). 'Dünya'da Ve Türkiye'de Sağlık Turizmi- Durum Tespit Raporu Ve Çözüm Önerileri'.
- Müftüoğlu, M. Tamer ve Durukan, Tülin; (2004), Girişimcilik ve KOBİ'ler, Gazi Yayınevi, Ankara
- O'Hara, B. (2011) – Entrepreneurship in Ireland – Gill and MacMillan, Dublin.
- Recep Ç. ve Durna. U. (2012) Meslek İdealleri Ve Girişimcilik Niyetleri, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Volume: 9 Issue: 17, s. 17-31
- Sağlık Bakanlığı, (saglik.gov.tr) 07pdf.pdf Erişim Tarihi: 01.05.2022
- Sağlık Bakanlığı, <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/TR-84076/uluslararasi-saglik-turizmi-ve-turistin-sagligi-hakinda-yonetmelik.html> Erişim Tarihi: 15.06.2022
- Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Eyltm Planı (2014) Onuncu Kalkınma Planı (2014_2018). T.C. Kalkınma Bakanlığı, Program Koordinatörü Sağlık Bakanlığı.
- Sevindi, C. ve Özdemir, M. (2001), 'Sarmaşık Kaplıcası', Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:27, s. 159-173.
- Şahin, H. (2012) 'Engelli Bireylerin Konaklama Tesislerinden Memnuniyet Durumlarının İncelenmesi', Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşkın, E. ve Şener, H.Y.(2013). 'Sağlık Turizm Markası: Kütahya' Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:36. s.253-260.
- Tengilimoğlu, D. (2005) 'Sağlık Turizmi: Tedavi Amaçlı Turizm Ve Termal Turizmde Sorunlar Ve Çözüm Önerileri', Hastane Dergisi, No:34, S:90-96, Mayıs- Haziran.
- Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/doviz-kazandırıcı-hizmet-ticareti/destek-mevzuati-icerik/karar-ve-genelge-dys> Erişim Tarihi: 18.05.2022
- Toskay, T. (1989). 'Turizm Olayına Genel Yaklaşım', İstanbul, Der Yayınları.
- Ünal, Ç. (2003), "Pasinler Kaplıcalarının Coğrafî Etüdü", Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:10, s.115-132.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI GİRİŞİMCİLİĞİ

Yaşar Demir

Özet

Ağız ve diş sağlığı hizmetleri denilince akla ilk olarak diş hekimliği mesleği gelmektedir. Diş hekimliği mesleği özünde serbest çalışmayı barındırmaktadır. Birçok diş hekimi mezuniyet sonrası klinik açarak mesleğini icra etmeyi hayal etmektedir. Nitekim ülkemizde diş hekimlerinin %55'i mesleğini serbest olarak icra etmektedirler. Hekimlerle yapılan yüz yüze mülakatlarda bunun nedenlerinin ebeveynlerinden birinin de serbest diş hekimi olarak çalışması, kamuda hasta yoğunluğu, kamuda yetersiz özlük hakları ve gerekli ekipmanın yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır.

GİRİŞ

Ağız ve diş sağlığı hizmetleri özellikle ikinci basamak sağlık içinde yer alan ve ülkelerin ekonomileri için maliyeti en yüksek sağlık hizmeti içinde yer almaktadır (Aras ve Köse,2012). Dünya Sağlık Örgütü diş sağlığı hastalıklarını en sık görülen bulaşıcı olmayan hastalıklar olarak belirtmiştir (Mohanta, 2017). Avrupa Birliği ülkelerinde kişi başı ağız ve diş sağlığı harcamaları 257\$ iken bu rakam ülkemizde ortalama 59\$'dır. Yine AB ülkelerinde ağız ve diş sağlığı harcamalarının GSYİH içindeki oranı %0,4 iken bu rakam ülkemizde %0,3'tür (Atasever ve Örnek, 2018). Ayrıca ağız ve diş sağlığı hizmetleri genel sağlığın ayrılmaz bir parçası olarak hem bireylerin hem de toplumların yaşam kalitesi açısından önemli bir göstergedir (Başol vd., 2014). Bu nedenle son yıllarda hem ülkemizde hem dünya genelinde yaşam kalitesini yükseltmek isteyen bireyler ağız ve diş sağlığına büyük önem vermektedirler. Dolayısıyla birçok birey kendi ülkelerinde maliyeti yüksek olan diş sağlığı hizmetlerini almak için

Diş hekimliği, mesleğini serbest olarak icra etmek isteyen birçok insanın tercihidir. Aynı zamanda kariyer meslekler içinde yer almaktadır. Kariyer meslek olması, toplum içinde saygınlığın yüksek olması nedeniyle birçok birey bu mesleği tercih etmektedir. Mezun olduktan sonra ise atanması durumunda bir süre kamuda görev yaptıktan sonra istediği yerde klinik ya da muayenehane açarak mesleklerini icra etmektedirler. Ancak son yıllarda diş hekimliği fakültesi sayısının hızla artması, mezun sayısının çoğalması, diş hekimliğinde uzmanlaşmanın da artması nedeniyle birçok diş hekiminin iş bulamama ile karşı karşıya kalacağı ön görülmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı yükseköğretim kurumunun diş hekimliği fakültesi ve kontenjan sayılarını tekrar gözden geçirerek nüfus artış oranlarını dikkate alarak, gelişmiş ülkelerde bir diş hekimine düşen hasta sayısını da dikkate alarak yeniden planlama yapması gerekmektedir. Aynı zamanda mesleğini serbest olarak icra eden hekimlerin birçoğu, mali haklar nedeniyle bu tercihte bulunmaktadır. Dolayısıyla toplumun gelecek nesillerin daha sağlıklı yetişmesi için özellikle sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük yerlerde hem kamu hem özel sektörde çalışan diş hekimlerinin özlük hakları ile ilgili yeni politikalar geliştirmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmadimanesh, F., Paydar, M. M., & Asadi-Gangraj, E. (2019). Designing a mathematical model for dental tourism supply chain. *Tourism Management*, 75, 404-417.
- Aras, A., & Köse, S. D. Ağız ve Diş Sağlığı Merkezinde Birim Maliyetlerin Sağlık Uygulama Tebliği İle Karşılaştırılması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 15(2), 69-82.
- Başol, M. E., Karaağaçlıoğlu, L., & Yılmaz, B. (2014). Türkçe Ağız Sağlığı Etki Ölçeğinin Geliştirilmesi-OHIP-14-TR. *Türkiye Klinikleri. Dishekimliği Bilimleri Dergisi*, 20(2).
- Baysan, F. D., & Turgut, M. D. (2021). Obezite ve ağız-diş sağlığı. *Ankara Medical Journal*, 21(1), 190-202.
- Bertrand, K. A., Shingala, J., Evens, A., Birmann, B. M., Giovannucci, E., & Michaud, D. S. (2017). Periodontal disease and risk of non-Hodgkin lymphoma in the Health Professionals Follow-Up Study. *International journal of cancer*, 140(5), 1020-1026.
- Ceylan, S. S., & Turan, T. (2009). Bir ilköğretim okulunda okul sağlığı hemşireliği uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 36-49.
- Çavuş, Z. S. (2010). *Okul öncesi dönem çocuklarının ağız ve diş sağlığına aile tutumlarının ve beslenme alışkanlıklarının etkisinin incelenmesi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Dığrak, E., Eyimaya, A. Ö., Zengin, H., & Tezel, A. (2020). İki devlet ilkokulundaki öğrencilerin sağlık tarama sonuçlarının değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 14(2), 289-298.

- Dündar, N., Ayşe, Ç. A. L., & Erkoca, S. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Ağız Diş Sağlığı Davranışlarına İlişkin Algıları. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 30(4), 258-268.
- Ergüven, S. S., Kılınç, Y., Delilbaşı, E., & Berrin, I. Ş. I. K. (2015). Bir diş hekimliği fakültesi ağız, diş ve çene cerrahisi kliniğine başvuran hastaların dental kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi. *Acta Odontologica Turcica*, 32(1), 7-11.
- Ertem, G., Oksel, E., & Akbıyık, A. (2009). Hatalı tıbbi uygulamalar (malpraktis) ile ilgili retrospektif bir inceleme.
- Ertümer, E., Karacaoğlu, F., & Akkaya, M. (2018). Ankara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesine Başvuran Hastaların Periodontal Hastalık Öz Bildirim Geçerliliğinin Değerlendirilmesi. *Selcuk Dental Journal*, 5(1), 39-49.
- Freudenheim, J. L., Genco, R. J., LaMonte, M. J., Millen, A. E., Hovey, K. M., Mai, X., ... & Wactawski-Wende, J. (2016). Periodontal disease and breast cancer: prospective cohort study of postmenopausal women. *Cancer Epidemiology and Prevention Biomarkers*, 25(1), 43-50.
- Hobdell, M., Clarkson, J., Petersen, P. E., & Johnson, N. (2003). Global goals for oral health 2020. *International dental journal*, 53(5), 285-288.
- <https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/41611/0/haber-bulteni-2020pdf.pdf>. Erişim tarihi:05.03.2022
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=209&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4>
Erişim Tarihi: 15.03.2022
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=375&MevzuatTur=4&MevzuatTertip=5>
Erişim Tarihi: 15.03.2022
- Kandelman, D., Petersen, P. E., & Ueda, H. (2008). Oral health, general health, and quality of life in older people. *Special care in dentistry*, 28(6), 224-236.
- Kayalidere, E. E., İ., Tunç., & Dörter, C. (2021). Bireylerin Farklı Medya Araçlarından Diş Sağlığı İle İlgili Edindiği Bilgilerinin Değerlendirilmesi. *European Journal of Research in Dentistry*, 5(1), 29-37.
- Keleş, Z. H.(2019). Ağız ve diş sağlığına ilişkin bilgi ve tutumların toplumsal etkenler açısından incelenmesi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul
- KHGM (2022). <https://khgmekodemdb.saglik.gov.tr/TR-87601/tibbi-islemler-yonergesi-ekleri-degisikligi.html>. Erişim Tarihi: 15.03.2022
- Marmot, M., & Bell, R. (2011). Social determinants and dental health. *Advances in dental research*, 23(2), 201-206.
- Mohanta, A. (2017). Oral health in 21 st century-an emerging challenge. *EC Dental Science*, 8, 12-14.
- MTI (2022). <https://www.medicaltourism.com/compare-prices> Erişim Tarihi:03.03.2022
- Ozdemir, D. (2013). Dental caries: the most common disease worldwide and preventive strategies. *International Journal of Biology*, 5(4), 55.

- Özdemir, Ş. (2019). Memurluğa odaklanmış üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğitimi hakkındaki görüşlerine yönelik nitel bir araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 21(37), 101-114.
- Öztürk, C., & Vardarlier, P. (2020). Sağlıkın Geliştirilmesi ve Sağlık İletişimi: Sağlık Kurumlarının Sosyal Medya Mecra Kullanımının İncelenmesi. *Modern Leisure Studies*, 2(1), 33-56.
- Özveren, H., Gülnar, E., & Özden, D. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin ağız diş sağlığı algılarının belirlenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 19(3), 158-166.
- Papadimitriou, A., Mousoulea, S., Gkantidis, N., & Kloukos, D. (2018). Clinical effectiveness of Invisalign® orthodontic treatment: a systematic review. *Progress in orthodontics*, 19(1), 1-24.
- Resmi Gazete (1961).
- Resmi Gazete (1989).
- Resmi Gazete (2008). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=11969&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Sağlık Bakanlığı (2021). <https://khgmekodemedb.saglik.gov.tr/TR-78135/ek-odeme-yonetmeligi-12012021-tarih-ve-31362-sayili-rg-degisikligi-islenmis-hali-ve-genel-yazi.html>. Erişim Tarihi: 15.03.2022
- Sağlık Bakanlığı (2022). <https://www.saglik.gov.tr/TR,10496/atama-ve-nakil-yonetmeligi.html>. Erişim Tarihi:03.03.2022
- Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı (2020). <https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/41611/0/haber-bulteni-2020pdf.pdf> Erişim Tarihi:03.03.2022
- Shao, J., Wu, L., Leng, W. D., Fang, C., Zhu, Y. J., Jin, Y. H., & Zeng, X. T. (2018). Periodontal disease and breast cancer: a meta-analysis of 1, 73,162 participants. *Frontiers in oncology*, 601.
- Sheiham, A. (2005). Oral health, general health and quality of life. *Bulletin of the World Health Organization*, 83, 644-644.
- SUT (2022). Sağlık Uygulama Tebliği.http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/merkez-teskilati/ana_hizmet_birimleri/gss_genel_mudurlugu/anasayfa_duyurular/duyuru_20200117_20 Erişim Tarihi: 03.03.2022
- TDB (2015) Ağız Diş Sağlığı Hizmetlerinden Yararlanım Araştırması, Araştırma Dizisi:7. http://www.tdb.org.tr/tdb/v2/yayinlar/Arastirma_Dizisi/arastirmadizisi_7.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2022).
- Teshome, A., & Yitayeh, A. (2016). Relationship between periodontal disease and preterm low birth weight: systematic review. *Pan African Medical Journal*, 24(1).
- Turner, L. (2008). Cross-border dental care:'dental tourism'and patient mobility. *British dental journal*, 204(10), 553-554.
- Türk Diş Hekimleri Birliği (2022). https://www.tdb.org.tr/icerik_goster.php?Id=3506 Erişim tarihi:05.03.2022
- Türk, G. D., & Bayrakçı, S. (2019). Sosyal medya ve toplumda değişen estetik işlem yaptırma algısı. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 10(39), 118-135.

White, K. (2016). *An introduction to the sociology of health and illness*. Sage.

Yokoyama, Y., Kakudate, N., Sumida, F., Matsumoto, Y., Gilbert, G. H., & Gordan, V. V. (2013). Dentists' dietary perception and practice patterns in a dental practice-based research network. *PLoS One*, 8(3), e59615.

Yök Atlas (2022). <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10049> Erişim tarihi:05.03.2022

Zoltan, J., & Maggi, R. (2010). What is tourism in dental tourism. *Faculty of Economics, University of Lugano, Switzerland*.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE BESLENME VE DİYETETİK GİRİŞİMCİLİĞİ

Duygu Ağagündüz - Eda Köksal

Özet

Beslenme ve diyetetik; temel olarak bireysel ve toplumsal düzeyde yaşam boyunca bireylerin sağlığının korunması ve geliştirilmesi, yaşam kalitelerinin artırılması, doğuştan ve sonradan oluşan hastalıklar ve diğer özel durumlarda beslenme tedavilerinin planlanması ve iyilik hâllerinin devam edilmesini araştıran ve hedefleyen bir bilim dalıdır. Diyetisyen ise “sağlıkla ilgili herhangi bir yükseköğretim kurumunun en az 4 yıllık beslenme ve diyetetik eğitim-öğretim programını tamamlayarak “beslenme ve diyetetik lisans diploması” ile “diyetisyen” unvanı olarak diyetisyenlik mesleğini yapmaya ve uygulamaya hak kazanan kişidir. Diyetisyenlerin beslenme bilimleri, klinik beslenme, toplu beslenme sistemleri ve halk sağlığı alanları başta olmak üzere birçok çalışma alanı veya diğer bir deyişle girişimcilik alanı bulunmaktadır. Her geçen gün küreselleşen ve küresel rekabet ortamı gelişen çağımızda diyetisyenlerin de girişimcilik alanları ve faaliyetleri artış göstermekte ve bu konuda bilgilendirme ihtiyaçları da buna paralel olarak artmaktadır. Bu amaçla bu kitap bölümü; diyetisyenlerin girişimcilik faaliyetlerine ışık tutmak ve rehberlik etmek amacıyla hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Beslenme ve diyetetik; temel olarak bireysel ve toplumsal düzeyde yaşam boyunca bireylerin sağlığının korunması ve geliştirilmesi, yaşam kalitelerinin artırılması, doğuştan ve sonradan oluşan hastalıklar ve diğer özel durumlarda hastalıkların tedavi edilmesi ve iyilik hâllerinin devam etmesini araştıran ve hedefleyen bir bilim dalıdır. Bu bilimin temeli besine ve yeterli-dengeli beslenmeye dayanmaktadır.

Diyetisyen; beslenme ve diyetetik biliminin temel ilkelerini kullanarak besin ögesi-besin ve beslenmeden kaynaklanan halk sağlığı sorunlarını araştıran ve çözüm

temel ve/veya ileri seviye girişimcilik bilgilerini arttırması önerilmektedir. Ancak bu noktada da toplum sağlığı ile yakından ilişkili olan bu bilimde yapılacak her türlü girişimcilik faaliyetinin kanıtı dayalı bilgilere dayanması ve etik ilkeler çerçevesinde yapılması son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

- Alu, A. (2019). Küreselleşme ve Sağlık . *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 1(1) , 1-9 .
<https://dergipark.org.tr/pub/sarad/issue/44045/541482>
- American Marketing Association (AMA). (2007). Definitions of Marketing. Erişim adresi <https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/>
- Armstrong, J. S., & Schultz, R. L. (1992). Principles involving marketing policies: an empirical assessment. *Marketing Letters*, 4 (3), 253–265.
- Bulut, Z.A. (2004).Küresel Rekabet. *Mevzuat Dergisi* 75(7). <https://www.mevzuatdergisi.com/2004/03a/01.htm>
- Burton, S., Freeman, J. (2005). Marketing the dietetics profession to consumers and stakeholders: A social and professional imperative. *Nutrition and Dietetics*, 62, 158–160.
- Dietitians Association of Australia (DAA). (2002). *Marketing for Dietitians: An Introductory Guide to Practical Marketing*. Canberra: Dietitians Association of Australia, 2002.
- El-Kour, T. Y., Kelley, K., Bruening, M., Robson, S., Vogelzang, J., Yang, J., & Jimenez, E. Y. (2021). Dietetic Workforce Capacity Assessment for Public Health Nutrition and Community Nutrition. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 121(7), 1379–1391.e21. <https://doi.org/10.1016/j.jand.2020.08.078>
- European Federation of the Associations of Dietitians (EFAD) . (2022). Definition of a dietitian. Erişim adresi <https://www.efad.org/definition-of-a-dietitian/>
- European Federation of the Associations of Dietitians (EFAD). (2016). *Dietitians in Europe Definition, Profession and Education*. General Meeting of the European Federation of Associations of Dietitians (EFAD), 2016.
- Gazi Üniversitesi. (2022). Beslenme ve Diyetetik Bölümü. Erişim adresi <https://sfbdb.gazi.edu.tr/view/page/226907>
- İşçimen, S., Koksall, G. (1972). Diyetisyenler ve Çalışma Alanları. *Bes Diy Derg* [Internet]. 31 Ocak 1972. Erişim adresi <https://beslenmevediyetdergisi.org/index.php/bdd/article/view/1098/980>
- Merdol, T. (2016). Beslenme ve Diyetetik Biliminin Dünü, Bugünü ve Geleceği. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*,1(1):1-5
- Ocak, S., Şahin, T., Gider, Ö. (2019). Entrepreneurial Tendency of the Students: A Research on the Students of the Department of Physiotherapy and Rehabilitation and Nutrition and Dietetics. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 14(1), 67-77.

- Ongan, D., Ayer, Ç., Çankaya, E., Çiftçi, Z., Songür Bozdağ, A.N. (2021). Diyetisyenlerin Bireysel Beslenme Danışmanlığını Etkileyen Etmenler Hakkındaki Düşünceleri ve İş Doyumu *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 315-332.
- Rhea, M., & Bettles, C. (2012). Future changes driving dietetics workforce supply and demand: future scan 2012-2022. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 112(3 Suppl), S10–S24. <https://doi.org/10.1016/j.jand.2011.12.008>
- Stitzel, K. F., & American Dietetic Association (2006). Position of the American Dietetic Association: the roles of registered dietitians and dietetic technicians, registered in health promotion and disease prevention. *Journal of the American Dietetic Association*, 106(11), 1875–1884. <https://doi.org/10.1016/j.jada.2006.08.009>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. Toplu Beslenme Sistemleri (Toplu Tüketim Yerleri) İçin Ulusal Menü Planlama ve Uygulama Rehberi, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Yayın No: 1184, Ankara, 2020.
- Türk Standardları Enstitüsü (TSE). (2004). Türk Standardı (TS 13114) Diyetisyen, Nisan 2004.
- University of Agder (UiA). (2022). Course Catalogue: Entrepreneurship in food and nutrition. Erişim adresi <https://www.uia.no/en/studieplaner/topic/TFL120-1>
- Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK). (2021). Yükseköğretim Kontenjan, Tercih ve Yerleşme İstatistikleri (2021 YKS) Erişim adresi <https://yokatlas.yok.gov.tr/meslek-lisans.php?b=10020>

MEDİKAL ESTETİK GİRİŞİMCİLİĞİ

Arzu Bulut

Özet

Tarihsel süreçte birçok uygarlık için güzellik ve estetik önemli bir konu olmuştur. Yaklaşık 3.000 yıldır araştırmacılar güzelliği tanımlamaya çalışıyorlar. Güzelliği neyin oluşturduğuna dair teoriler çok çeşitlidir ve ölçülmesi zordur. Güzellik, subjektiftir ve belirli bilimsel olguların yanı sıra yerel kültürden etkilenir. Güzellik, tüm insanların sonsuz bir arayışıdır. Bu arayışta medikal estetik, bir kişinin hayatının tüm harika anlarına eşlik eder. Günümüzde estetik amaçlı yapılan tedaviler ve güzellik bakımları, başta kadınlar olmak üzere güzelleşmek isteyen herkes için zorunluluk hâline gelmiştir. Küresel olarak yaşa bağlı demografik değişim, özellikle yaşlılar arasında fiziksel görünümün ve çekiciliğin önemini her geçen gün artırmaktadır. Hastalar açısından estetik ve güzellik tedavilerinde asıl amaç her zaman sağlık-güzellik ikilisi çerçevesinde güzel, çekici, uyumlu bir görünüm elde etmektir. Günümüzde yara onarımı, yaşlanma karşıtı, hiperpigmentasyonun engellenmesi ve saç dökülmesi medikal estetiğin temel talepleri arasındadır. Küresel medikal estetik pazarı, tüm sosyal katmanlara ve yaş gruplarına ulaşan imaj ve stil kalıplarını beraberinde getiren medyanın da yönlendirmesiyle son yıllarda önemli oranda büyüdü. Küresel medikal estetik pazarındaki hızlı büyüme estetik sektörüne olan ilgiyi artırmakta ve bu alanda faaliyet göstermek isteyen girişimcileri teşvik etmektedir. Özellikle yaşlanan demografi ve tüketicilerin iyi görünmek ve daha iyi hissetmekle giderek daha fazla ilgilenmesi, son yıllarda medikal estetik sağlayıcılar için bir iş patlamasına işaret etmektedir. Minimal invaziv ve non-invaziv estetik prosedürlerin giderek daha fazla benimsenmesi, medikal estetik pazarının büyümesi için önemli bir itici güçtür. Dünya genelinde değişen ve gelişen sosyoekonomik yapı, teknolojik gelişmeler ışığında her geçen gün yenisi açılan estetik tıp merkezleri ve plastik cerrahi hastanelerinin sayısı hızla artmaktadır. Dolayısı ile yeni açılan klinikler ve güzellik merkezleri rekabet açısından faaliyette olan güzellik merkezlerine ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Günümüzde estetik ve güzellik sektöründe en iyi olmanın artık yeterli olmadığı düşünülmektedir. Her geçen gün geliştirilen tedavi yöntemleri konusunda eğitilmiş ve son teknoloji cihazlarla donatılmış kaliteli hizmet sunumuna ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda tarihsel süreçte birçok uygarlık için önemli olan güzellik kavramı ve dünya genelinde sosyokültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmeler ışığında değişen medikal estetik talebinin anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlayan bu çalışmada estetik ve güzellik kavramı, tarihsel süreci, küresel medikal estetik pazarı ve medikal estetik girişimciliği konularında dünya genelindeki uygulama alanı ele alınmaktadır.

şimcilerin sektöre girişi için bir teşvik unsuru olmuştur. Öte yandan sunulan hizmetin türüne göre hizmet sunucularının ulusal ve uluslararası standartlara uyumu, kalite ve hasta güvenliği konularına verilen önem, nitelikli iş gücü istihdamı, denetim, hasta hakları gibi birçok faktör ve bunlarla ilgili atılan adımlar pazarda rekabet üstünlüğü sağlayacaktır. Bu bağlamda medikal estetik talebini karşılamak, hasta güvenliğini ve memnuniyetini sağlamak, hasta haklarını korumak, çağdaş ve yenilikçi teknolojiler ışığında uluslararası standartlarda hizmet vermek, küresel medikal estetik pazar büyümesine önemli katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Agius, M. (2018). What is Beauty? Should Doctors point out Beauty to their patients during therapy?, (in eng). *Psychiatr Danub* 30(Suppl 7):555–558. Erişim Adresi: <https://hrca.srce.hr/file/382309>
- American Society for Dermatologic Surgery (ASDS) (2018). Consumer Survey on Cosmetic Dermatologic Procedures. Data were collected from 3,525 consumers through a blind online survey in 2018. Erişim Adresi: <https://www.asds.net/Portals/0/PDF/consumer-survey-2018-infographic.pdf>
- American Society for Dermatologic Surgery (ASDS) (2018). Consumer Survey on Cosmetic Dermatologic Procedures. Data were collected from 3,525 consumers through a blind online survey in 2018. Erişim Adresi: <https://www.asds.net/portals/0/PDF/consumer-survey-2021-infographic.pdf>
- American Society of Plastic Surgeons. (2019). Plastic surgery statistics report. Erişim Adresi: <https://www.plasticsurgery.org/documents/News/Statistics/2019/plastic-surgery-statistics-report-2019.pdf>
- American Society of Plastic Surgeons. (2020). Plastic surgery statistics report. Erişim Adresi: <https://www.plasticsurgery.org/documents/News/Statistics/2020/plastic-surgery-statistics-full-report-2020.pdf>
- Anton, R. (2016). On recent advances in human engineering: Provocative trends in embryology, genetics, and regenerative medicine. *Politics and the Life Sciences*, 35(2), 54-68.
- Berwick, D. M. (2002). A user's manual for the IOM's 'Quality Chasm' report. *Health affairs*, 21(3), 80-90.
- Bhargava, S. (2008). *Entrepreneurial Management*. New Delhi: SAGE Publications.
- Bircoll, M. (1987). Cosmetic breast augmentation utilizing autologous fat and liposuction techniques. *Plastic and reconstructive surgery*, 79(2), 267-271.
- Blanco-Dávila, F. (2000). Beauty and the body: the origins of cosmetics. *Plastic and reconstructive surgery*, 105(3), 1196-1204.

- Bula, H. O. (2012). Evolution and theories of entrepreneurship: A critical review on the Kenyan perspective. *International Journal of business and Commerce*, 1(11), 81-96. Erişim Adresi: [https://irlibrary.ku.ac.ke/bitstream/handle/123456789/9389/Bula, H. O..pdf?sequence=1](https://irlibrary.ku.ac.ke/bitstream/handle/123456789/9389/Bula,%20H.%20O..pdf?sequence=1)
- Business Wire, (2022). Medical Aesthetics Global Market Report 2022. Erişim Adresi: <https://www.businesswire.com/news/home/20221219005552/en/Medical-Aesthetics-Global-Market-Report-2022-Growing-Adoption-of-Non-Invasive-and-Minimally-Invasive-Procedures-Bolsters-Sector---ResearchAndMarkets.com>
- Business Wire, (2023). Indonesia Medical Aesthetics Market - Focused Insights 2023-2028. Erişim Adresi: <https://www.businesswire.com/news/home/20230330005429/en/Indonesia-Medical-Aesthetics-Market-Report-2023-Sector-to-Reach-450.23-Million-in-2028-at-a-CAGR-of-11.52---ResearchAndMarkets.com>
- Cleveland, E. C., Albano, N. J. ve Hazen, A. (2015). Roll, spin, wash, or filter? Processing of lipoaspirate for autologous fat grafting: an updated, evidence-based review of the literature. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 136(4), 706-713. <https://doi.org/10.1097/PRS.0000000000001581>
- Council TPCP (2018). *Cosmetics in the ancient World*. Washington DC. Erişim Adresi: https://www.cosmeticsinfo.org/get-the-facts/a-history-of-cosmetics-from-ancient-times/-cosmetics_in_ancient_world
- D'Amico, R. A., Saltz, R., Rohrich, R. J., Kinney, B., Haeck, P., Gold, A. H., ... ve Eaves III, F. (2008). Risks and opportunities for plastic surgeons in a widening cosmetic medicine market: future demand, consumer preferences, and trends in practitioners' services. *Plastic and reconstructive surgery*, 121(5), 1787-1792.
- Davidsson, P. (2004). *Researching entrepreneurship* (Vol. 5). New York: Springer.
- Donabedian, A. (1980). *Exploration in Quality Assessment and Monitoring*, Health Administration Press, Ann Arbor, Michigan.
- Drucker, P. (2014). *Innovation and entrepreneurship*. Routledge.
- Drucker, P. F. (2002). The discipline of innovation. *Harvard business review*, 80(8), 95-102.
- Duret, P. ve Roussel, P. (2003). *The body and its sociologies*. Paris, France: Nathan.
- Feder, J., Komisar, H. L. ve Niefeld, M. (2000). Long-Term Care In The United States: An Overview: A complex system of public and private funding often leaves elderly persons at risk of financial catastrophe and inadequate care. *Health Affairs*, 19(3), 40-56. <https://doi.org/10.1377/hlthaff.19.3.40>
- Feng, L. ve Zhai, X. (2022). Regulation concerns of supply and demand sides for aesthetic medicine from Chinese perspective. *Developing World Bioethics*. (2022), 1-8. <https://doi.org/10.1111/dewb.12366>
- França, K., Kumar, A., Fioranelli, M., Lotti, T., Tirant, M. ve Roccia, M. G. (2017). The history of Botulinum toxin: from poison to beauty. *Wiener Medizinische Wochenschrift*, 167(1), 46-48. <https://doi.org/10.1007/s10354-017-0553-7>
- Garbaccio, J. L. ve Oliveira, A. C. D. (2013). Hidden in the risk segment of aesthetic and beauty: An assessment of the knowledge of professional and practices in salons biosafety. *Texto & Contexto-Enfermagem*, 22(4), 989-998. <https://doi.org/10.1590/S0104-07072013000400015>

- Green, C. D. (1995). All that glitters: A review of psychological research on the aesthetics of the golden section. *Perception*, 24(8), 937-968. Erişim Adresi: <http://www.yorku.ca/christo/papers/Green.golden.Perception-1995.pdf>
- Gregoire, C. (2014). How Yoga Became A \$27 Billion Industry - And Reinvented American Spirituality. Erişim Adresi: https://www.huffpost.com/entry/how-the-yoga-industry-los_n_4441767
- Guo, K. L. (2003). Applying entrepreneurship to health care organizations. *New England Journal of Entrepreneurship*, 6(1), 47-55. <https://doi.org/10.1108/NEJE-06-01-2003-B006>
- Haefliger, S., Jäger, P. ve Von Krogh, G. (2010). Under the radar: Industry entry by user entrepreneurs. *Research policy*, 39(9), 1198-1213. Haefliger, S., Jäger, P., & Von Krogh, G. (2010). Under the radar: Industry entry by user entrepreneurs. *Research Policy*, 39(9), 1198-1213. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2010.07.001>
- Hagman, G. (2002). The sense of beauty. *The International Journal of Psychoanalysis*, 83(3), 661-674. <https://doi.org/10.1516/H1RR-8KYW-HEL6-RG02>
- Harrison, J. ve Hotta, T. (2020). Evidence-based education is essential in medical aesthetics nursing. *Plastic and Aesthetic Nursing*, 40(3), 127-129. <https://doi.org/10.1097/PSN.0000000000000315>
- Hébert, R. F. ve Link, A. N. (2009). A history of entrepreneurship. Routledge.
- Hermanto, B. (2017). Entrepreneurship ecosystem policy in Indonesia. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 8(1), 110-115. <https://doi.org/10.5901/mjss.2017.v8n1p110>
- Hotta, T. A. (2018). Consumer demand for medical aesthetics creating business opportunities. *Plastic and Aesthetic Nursing*, 38(3), 83. <https://10.1097/PSN.0000000000000235>
- Kataria, D. A., Nandal, D. N. ve Malik, D. R. (2020). Shahnaz Husain-A Successful Indian Woman Entrepreneur. *International Journal of Disaster Recovery and Business Continuity*. 11(2), 88-93.
- Kovalainen, A. ve Österberg-Högstedt, J. (2013), "Entrepreneurship within social and health care: A question of identity, gender and professionalism", *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 5(1), 17-35. <https://doi.org/10.1108/17566261311305193>
- Langmeyer, L. ve Shank, M. (1994). Managing beauty—Products and people. *Journal of Product & Brand Management*, 3(3), 27-38.
- Leonard C. (2011). Global beauty industry trends 2011, Skin Inc. Erişim Tarihi: <https://www.gcimagazine.com/consumers-markets/article/21849552/bric-continued-domination-of-global-beauty-sales>
- Mayberry, R. M., Mili, F. Ve Ofili, E. (2000). Racial and ethnic differences in access to medical care. *Medical Care Research and Review*, 57(1), 108-145. <https://doi.org/10.1108/10.1177/1077558700057001S06>
- McCleary, K. J., Rivers, P. A. ve Schneller, E. S. (2006). A diagnostic approach to understanding entrepreneurship in health care. *Journal of Health and Human Services Administration*, 28(4), 550-577. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/25790672>
- Mohammadi, P., Youssef, K. K., Abbasalazadeh, S., Baharvand, H. ve Aghdami, N. (2016). Human hair reconstruction: close, but yet so far. *Stem Cells and Development*, 25(23), 1767-1779. <https://doi.org/10.1089/scd.2016.0137>

- Moore, K.D. ve Coddington, D.C. (1999). The transformation ahead. *Health Forum Journal*, 42(5), 18–27.
- Munemo, J. (2014). Business start-up regulations and the complementarity between foreign and domestic investment. *Review of World Economics*, 150, 745-761. <https://doi.org/10.1007/s10290-014-0189-2>
- Murube, J. (2012). Ocular cosmetics in ancient times. *The ocular surface*, 11(1), 2-7. <https://doi.org/10.1016/j.jtos.2012.09.003>
- Nahai, F. (2018). The power of beauty, (in eng). *Aesthet Surg J*, 38(9):1039–1041. <https://doi.org/10.1093/asj/sjy038>
- Nandan, H. (2013). Fundamentals of entrepreneurship. PHI Learning Pvt. Ltd. Erişim Adresi: [http://maclustm.digitalibrary.co.in/bitstream/123456789/3226/4/Fundamentals of Entrepreneurship %2826-32%29.pdf](http://maclustm.digitalibrary.co.in/bitstream/123456789/3226/4/Fundamentals%20of%20Entrepreneurship%2826-32%29.pdf)
- Neuber F. (1893). Fetttransplantation. Bericht uber die verhandlungen der deutschen gesellschaft fur chirurgie. *Zbl Chir.* 22:66.
- Öberg, P. ve Tornstam, L. (2001). Youthfulness and fitness—Identity ideals for all ages? *Journal of Aging and Identity*, 6(1), 15–29. <https://doi.org/10.1023/A:1009524612420>
- Phillips, F. S. ve Garman, A. N. (2006). Barriers to entrepreneurship in healthcare organizations. *Journal of Health and Human Services Administration*, 28(4), 472-484. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/25790668>
- Raimi, L., Lukman, F. M. ve Mukhriz, R. M. M. (2023). Investment Opportunities in Medical Entrepreneurship from a Global Snapshot. In *Medical Entrepreneurship: Trends and Prospects in the Digital Age* (pp. 79-99). Singapore: Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-6696-5_6
- Rossi, A. M., Wilson, B., Hibler, B. P. ve Drake, L. A. (2019). The non-physician practice of cosmetic dermatology: a patient and physician perspective of outcomes and adverse events. *Dermatologic surgery: official publication for American Society for Dermatologic Surgery*, 45(4), 588. <https://doi.org/10.1097/DSS.0000000000001829>
- Satalkina, L. Ve Steiner, G. (2020). Digital entrepreneurship and its role in innovation systems: A systematic literature review as a basis for future research avenues for sustainable transitions. *Sustainability*, 12(7), 2764. <https://doi.org/10.3390/su12072764>
- Schiavone, F. (2020), *User Innovation in Healthcare. How Patients and Caregivers React Creatively to Illness*, Springer, Berlin.
- Schwartz, J. R. ve Mills, K. J. (2008). 13 Cosmeceutical Metals. *Procedures in Cosmetic Dermatology Series: Cosmeceuticals E-Book*, 87.
- Šebestová, J. (2011). Entrepreneurship within health care—a dilemma of identity and profession. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, LIX (7), 423-429.
- Šebestová, J. ve Cooney, T. M. (2013). How Can a Health-Care Business Achieve Strategy Elasticity in a Crisis Environment?. In *Social Entrepreneurship: Leveraging Economic, Political, and Cultural Dimensions* (pp. 195-217). Cham: Springer International Publishing.

- Sellheyer, K. ve Bergfeld, W. F. (2005). A retrospective biopsy study of the clinical diagnostic accuracy of common skin diseases by different specialties compared with dermatology. *Journal of the American Academy of Dermatology*, 52(5), 823-830. <https://doi.org/10.1016/j.jaad.2004.11.072>
- Shah, S. K. ve Tripsas, M. (2007). The accidental entrepreneur: The emergent and collective process of user entrepreneurship. *Strategic entrepreneurship journal*, 1(1-2), 123-140. <https://doi.org/10.1002/sej.15>
- Shah, S., Winston Smith, S. ve Reedy, E. J. (2012). Who are user entrepreneurs? Findings on innovation, founder characteristics, and firm characteristics (The Kauffman Firm Survey). Findings on Innovation, Founder Characteristics, and Firm Characteristics (The Kauffman Firm Survey)(February 2012) <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2018517>
- Shane, S. ve Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Acad. Manag. Rev.* 25(1):217-26. <https://doi.org/10.5465/amr.2000.2791611>
- Sisti, A., Aryan, N. ve Sadeghi, P. (2021). What is beauty?. *Aesthetic Plastic Surgery*, 45(5), 2163-2176. <https://doi.org/10.1007/s00266-021-02288-2>
- Solomon, M.R., Ashmore, R.D.ve Longo, L.C. (1992), The beauty match-up hypothesis: congruence between types of beauty and product images in advertising, *Journal of Advertising*, 21(4), 23-34. <https://doi.org/10.1080/00913367.1992.10673383>
- Steinberg, E. P. ve Steele Jr, G. D. (2015). The role of the entrepreneur in health care delivery: the Geisinger Health system-xG Health solutions example. *Innovation and Entrepreneurship in Health*, 2, 25-31. <https://doi.org/10.2147/ieh.s84094>
- Sumarlie, F. (2020). Informed Consent on Medical Action in the Beauty Sector Based on Legal Review. *Journal La Sociale*, 1(6), 1-7. <https://doi.org/10.37899/journal-la-sociale.v1i6.178>
- Tejero, P. (2019). Aesthetic Medicine: Trends, Patients' Needs. *Regenerative Medicine Procedures for Aesthetic Physicians*, 9-14. https://doi.org/10.1007/978-3-030-15458-5_2
- Toselli, S., Rinaldo, N. ve Gualdi-Russo, E. (2016). Body image perception of African immigrants in Europe. *Globalization and Health*, 12(1), 1-15. <https://doi.org/10.1186/s12992-016-0184-6>
- Verified Market Research (2022). Ayurvedic Market Size And Forecast. Erişim Adresi: <https://www.verifiedmarketresearch.com/product/ayurvedic-market/>
- Walker R. (2012). Are emerging markets a safe haven for beauty?. Global Cosmetics Industry. Erişim Adresi: <https://www.gcimagazine.com/consumers-markets/article/21849669/are-the-emerging-markets-a-safe-haven-for-beauty>
- Wang, J. V., Albornoz, C. A., Noell, C., Friedman, P. M., Zachary, C. B. ve Saedi, N. (2021). Skewed distribution of medical spas and aesthetic physician practices: a cross-sectional market analysis. *Dermatologic Surgery*, 47(3), 397-399. <https://doi.org/10.1097/DSS.0000000000002687>
- Wang, J. V., Shah, S., Albornoz, C. A., Rohrer, T., Zachary, C. B. ve Saedi, N. (2021). Medical spa or physician practice: the national impact of patient wait times in aesthetics. *Dermatologic Surgery*, 47(6), 887-889. <https://doi.org/10.1097/DSS.0000000000002727>
- Wilden, R., Garbuio, M., Angeli, F. ve Mascia, D. (2018). *Entrepreneurship in healthcare*. Routledge.

- Williams, D. R. ve Rucker, T. D. (2000). Understanding and addressing racial disparities in health care. *Health Care Financing Review*, 21(4), 75. Erişim Adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4194634/>
- Wu, J. J., Khan, H. A., Chien, S. H. ve Lee, Y. P. (2019). Impact of emotional support, informational support, and norms of reciprocity on trust toward the medical aesthetic community: The moderating effect of core self-evaluations. *Interactive Journal of Medical Research*, 8(1), e11750. <https://doi.org/10.2196/11750>
- Wulfman, C., Tezenas du Montcel, S., Jonas, P., Fattouh, J. ve Rignon-Bret, C. (2010). Aesthetic demand of French seniors: a large-scale study. *Gerodontology*, 27(4), 266-271. <https://doi.org/10.1111/j.1741-2358.2009.00331.x>
- Xu, L., Liu, M. X. ve Yao, H. (2019). Entrepreneurs' imprint: survival and sustainable development of private aesthetic plastic surgery hospitals in China. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 9, 1-17. <https://doi.org/10.1186/s40497-019-0182-2>
- Yang, A., Zhang, W., Wang, J., Yang, K., Han, Y. ve Zhang, L. (2020). Review on the application of machine learning algorithms in the sequence data mining of DNA. *Frontiers in Bioengineering and Biotechnology*, 8(2020), 1032. <https://doi.org/10.3389/fbioe.2020.01032>
- Zhang, B., Gong, J., He, L., Khan, A., Xiong, T., Shen, H. ve Li, Z. (2022). Exosomes based advancements for application in medical aesthetics. *Frontiers in Bioengineering and Biotechnology*, 10, 1083640. <https://doi.org/10.103389/fbioe.2022.1083640>
- Zuckerman, A. M. (2000). Creating a Vision for the Twenty-First Century Healthcare Organization. *Journal of Healthcare Management*, 45(5), 294-305.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE FRANCHISING UYGULAMALARI

Seray Kağıtıcı

Özet

Sağlık sektöründe giderek daha yaygın hâle gelen franchising, sağlık kuruluşlarının rekabet gücünü ve verimliliğini, hizmet kalitesini ve profesyonel çalışma ortamını geliştirmek için kullanılan bir organizasyon biçimidir. Literatürde sosyal franchising kavramı altında incelenen sağlık alanındaki franchising uygulamaları, özellikle az gelişmiş ve henüz gelişmekte olan ülkelerde, toplumun tüm dünyada eşit şekilde sağlık hizmetlerine erişimi ve refah içerisinde yaşamalarını esas alarak, üreme sağlığı, anne-çocuk sağlığı, aile planlaması, tüberküloz (TB), sıtma, HIV/AIDS, bakım hizmetleri gibi alanlarda sağlık hizmetlerinin yüksek kalitede ve standardize edilmiş biçimde sunulmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda franchising ve sosyal franchising kavramları detaylı olarak incelenmiştir. Sosyal franchisingin sağlık girişimciliği bağlamında sistemsel ve yapısal özellikleri ortaya konmuştur. Son olarak sağlık girişimciliğinde yürütülen franchising uygulamaları temelinde literatür araştırması yapılmış ve dünyadan çeşitli örneklerle teorik olarak yer verilmiştir. Sağlık girişimciliğinde franchising uygulamalarına bakıldığında, insanların hiçbir ayırım gözetmeden kaliteli sağlık hizmetlerine erişim sağlamalarında, özellikle az gelişmiş ülkelerde güvenli doğum oranlarının artırılması, doğum kontrol yöntemi kullanımının artırılması, bulaşıcı hastalıkların tespit edilmesi ve kontrol altına alınması, bakım kalitesinin ve bakıma erişimin iyileştirilmesi ve uygun fiyatlarla kaliteli ilaç desteği verilmesi gibi konularda önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Böylece, sağlık girişimciliğinde franchising uygulamalarının, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında herkes için sağlıklı bir yaşamın sağlanması hedefine de hizmet ettiği anlaşılmıştır.

GİRİŞ

Franchising, genellikle tanınan ve başarılı işletmelerin ürün veya hizmetlerinin, markasının ve iş yapma sisteminin başka bir işletme tarafından belirli bir süre için

kontrol altına alınması, bakım kalitesinin ve bakıma erişimin iyileştirilmesi ve uygun fiyatlarla kaliteli ilaç desteği verilmesi konularında olumlu katkılarda bulunmuştur.

Literatür değerlendirmeleri sonucunda sağlık franchisinginin temel sağlık hizmetleri kapsamında yoksul bireylere hızla genişletebileceği, ölçek ekonomilerini yakalayabileceği ve yüksek kaliteli hizmetlerin sunumu ile sağlanan sosyal faydanın artırılabilirliği çıkarımı yapılmıştır. Böylece Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında hiçbir ayırım gözetmeden herkes için sağlıklı bir yaşamın sağlanması hedefine de hizmet edilmektedir. Bu sosyal faydanın yayılması için az gelişmiş ülkelerde yoğun olarak görülen sağlık alanındaki franchising uygulamalarının, gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ülkelerdeki gelir düzeyi düşük bireylerin de gözetilerek yaygınlaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Agha, S., Karim, A. M., Balal, A. ve Sosler, S. (2007). The impact of a reproductive health franchise on client satisfaction in rural Nepal. *Health Policy and Planning*, 320-328.
- Azmat, S., Mustafa, G., Hameed, Q., Asghar, J., Ahmed, A. ve Shaikh, B. (2013). Social franchising and vouchers to promote long-term methods of family planning in rural Pakistan: a qualitative stocktaking with stakeholders. *The Journal of the Pakistan Medical Association*, 46-53.
- Belu, M. (2008). Strategies of Entering New Markets. *The Romanian Economic Journal*, 83-98.
- Berk, J. ve Advaryu, A. (2012). The impact of a novel franchise clinic network on access to medicines and vaccinations in Kenya: a cross-sectional study. *BMJ Open*, 1-7.
- Beshel, B. (2001). *An Introduction to Franchising*. Washington: IFA Educational Foundation.
- Beyeler, N., Cruz, A. Y. ve Montagu, D. (2013). The Impact of Clinical Social Franchising on Health Services in Low- and Middle-Income Countries: A Systematic Review. *Plosone*, 1-9.
- Bishai, D. M., Shah, N. M., Walker, D. G., Brieger, W. R. ve Peters, D. H. (2008). Social Franchising to Improve Quality and Access in Private Health Care in Developing Countries. *Harvard Health Policy Review*, 184-197.
- Blair, R. D. ve LaFontaine, F. (2005). *The economics of franchising*. Cambridge University Press.
- Campbell, O. M., Benova, L., Macleod, D., Baggaley, R. F., L. Rodrigues, K. H., ... ve Goodman, C. (2016). Family planning, antenatal and delivery care: cross-sectional survey evidence on levels of coverage and inequalities by public and private sector in 57 low-and middle-income countries. *Tropical medicine ve international health*, 486-503.
- Chakraborty, N., Mbondo, M. ve Wanderi, J. (2016). Evaluating the impact of social franchising on family planning use in Kenya. *Journal of Health, Population and Nutrition*, 1-9.
- Combs, J. G. ve Ketchen, D. J. (1999). Can capital scarcity help agency theory explain franchising? Revisiting the capital scarcity hypothesis. *Academy of Management Journal*, 196-207.

- Combs, J. G., Michael, S. C. ve Castrogiovanni, G. J. (2004). Franchising: A Review and Avenues to Greater Theoretical Diversity. *Journal of Management*, 907-931.
- Curran, J. ve Stanworth, J. (1983). Franchising in the modern economy-towards a theoretical understanding. *International Small Business Journal*, 8-26.
- Defourny, J.ve Nyssens, M. (2006). *Defining social enterprise*. London: Routledge.
- Du Toit, A. (2014). *Social Franchising as Organizational Format – An Overview*. Ilan Alon: Palgrave Macmillan.
- Dzau, V. J., Ackerly, D. C., Sutton-Wallace, P., Merson, M. H., Williams, R. S., Krishnan, K. R. ve ... ve Califf, R. M. (2010). The role of academic health science systems in the transformation of medicine. *The Lancet*, 949-953.
- Evans, C. D., Eurich, D. T. ve Lamb, D. A. (2009). Retrospective observational assessment of statin adherence among subjects patronizing different types of community pharmacies in Canada. *Journal of Managed Care Pharmacy*, 476-484.
- Falbe, C. M.ve Welsh, D. H. (1998). NAFTA and franchising: A comparison of franchisor perceptions of characteristics associated with franchisee success and failure in Canada, Mexico, and the United States. *Journal of Business Venturing*, 151-171.
- Gillis, W. E., Combs, J. G.ve Yin, X. (2020). Franchise management capabilities and franchisor performance under alternative franchise ownership strategies. *Journal of Business Venturing*, 105899.
- Haemmerli, M., Santos, A., Penn-Kekana, L., Lange, I., Matovu, F., Benova, L., . . . Goodman, C. (2018). How equitable is social franchising? Case studies of three maternal healthcare franchises in Uganda and India. *Health Policy and Planning*, 411-419.
- Hennink, M.ve Clements, S. (2005). The impact of franchised family planning clinics in poor urban areas of Pakistan. *Studies in Family Planning*, 33-44.
- Heung, V. C., Zhang, H.ve Jiang, C. (2008). International franchising: Opportunities for China's state-owned hotels? *International Journal of Hospitality Management*, 368-380.
- Hogan, P., Purkey, T.ve Hager, A. (2006). A closer look at franchised home care. *Home Health Care Management ve Practice*, 138-143.
- Huntington, D., Sulzbach, S.ve O'Hanlon, B. (2007). Public Policy and Franchising Reproductive Health: Current Evidence and Future Directions. *Guidance from a Technical Consultation Meeting*, World Health Organization.
- IFA, I. (2016). *The Economic Impact of Franchised Businesses: Vol. IV*. Washington DC: International Franchise Association, Education and Research Foundation.
- International Trade Administration (ITA). (2017). 2016 ITA Franchising Top Markets Report. *International Trade Administration, US Department of Commerce*, Washington.
- IOM, I. (2001). *Crossing the Quality Chasm*. Washington: National Academy Press.
- Kaufmann, P. J.ve Rangan, V. K. (1990). A model for managing system conflict during franchise expansion. *Journal of Retailing*, 155.

- Knott, A. M., Corredoira, R.ve Kimberly, J. (2008). Improving consistency and quality of service delivery: implications for the addiction treatment field. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 99-108.
- LaFontaine, F. (1992). Agency theory and franchising: Some empirical results. *The rand journal of economics*, 263-283.
- Lee, Y. K., Kim, S. H., Seo, M. K.ve Hight, S. K. (2015). Market orientation and business performance: Evidence from franchising industry. *International Journal of Hospitality Management*, 44, 28-37.
- Lönnorth, K., Aung, T., Maung, W., Kluge, H.ve Uplekar, M. (2007). Social franchising of TB care through private GPs in Myanmar: An assessment of treatment results, access, equity and financial protection. *Health Policy and Planning*, 156-166.
- Macek, A., Kros, J.ve Bebek, V. (2019). International franchising in the fashion industry from the franchisor perspective. *Journal of International Business and Entrepreneurship Development*, 49-66.
- Montagu, D. (2002). Franchising of health services in low-income countries. *Health Policy and Planning*, 121-130.
- Montagu, D., Goodman, C., Berman, P., Penn, A.ve Visconti, A. (2016). Recent trends in working with the private sector to improve basic healthcare: a review of evidence and interventions. *Health Policy and Planning Advance Access*, 1-16.
- Montagu, D., Ngamkitpaiboon, L., Duvall, S.ve Ratcliffe, A. (2013a). Applying the disability-adjusted life year to track health impact of social franchise programs in low-and middle-income countries. *BMC Public Health*, 1-12.
- Montagu, D., Sudhinaraset, M., Lwin, T., Onozaki, I., Win, Z.ve Aung, T. (2013b). Equity and the Sun Quality Health Private Provider Social Franchise: Comparative analysis of patient survey data and a nationally representative TB prevalence survey. *International Journal for Equity in Health*, 1-7.
- Mumtaz, Z. (2018). Social franchising: Whatever happened to old-fashioned notions of evidence-based practice? *The Lancet Glob Health*, 130-131.
- Munroe, E., Hayes, B.ve Taft, J. (2015). Private-Sector Social Franchising to Accelerate Family Planning Access, Choice, and Quality: Results From Marie Stopes International. *Global Health: Science and Practice*, 195-208.
- Ngo, A., Alden, D., Hang, N.ve Dihn, N. (2009). Developing and launching the government social franchise model of reproductive health care service delivery in Vietnam. *Social Marketing Quarterly*, 71-89.
- Nguyen, P. H., Menon, P., Keithly, S. C., Kim, S. S., Hajeebhoy, N., Tran, L. M., . . . Rawat, R. (2014). Program impact pathway analysis of a social franchise model shows potential to improve infant and young child feeding practices in Vietnam. *The Journal of Nutrition*, 1008-1020.
- Nijmeijer, K. J., Fabbriotti, I. N.ve Huijsman, R. (2014). Is franchising in health care valuable? A systematic review. *Health policy and planning*, 29(2), 164-176.

- O'Connell, K., Hom, M., Aung, T., Theuss, M.ve Huntington, D. (2011). Using and joining a franchised private sector provider network in Myanmar. *Plosone*, 1-6.
- Paik, Y.ve Choi, D. Y. (2007). Control, autonomy and collaboration in the fast food industry: A comparative study between domestic and international franchising. *International Small Business Journal*, 539-562.
- Patouillard, E., Goodman, C. A., Hanson, K. G.ve Mills, A. J. (2007). Can working with the private for-profit sector improve utilization of quality health services by the poor? A systematic review of the literature. *International Journal for Equity in Health*, 1-11.
- Population Services International. (2004). *New Hope with New Start*. Washington: Population Services International.
- Prata, N., Montagu, D.ve Jeffrey, E. (2005). Private sector, human resources and health franchising in Africa. *Bulletin of the World Health Organization*, 274-279.
- Ruster, J., Yamamoto, C.ve Rogo, K. (2003). Franchising in Health . *Public Policy for the Private Sector*, 1-4.
- Salar, M.ve Salar, O. (2014). Determining pros and cons of franchising by using swot analysis. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 515-519.
- Sensalire, S., Byansi, D.ve Akinyemi, Z. (2015). Social franchising in context of marketing long-term and reversible contraceptives (Larcs) in Uganda: Analysis of pace social franchise model. *Ecoforum Journal*, 1-6.
- Shah, N. M., Brieger, W. R.ve Peters, D. H. (2011). Can Interventions Improve Health Services from Informal Private Providers in Low- and Middle-Income Countries? A Comprehensive Review of the Literature. *Health Policy and Planning*, 275-287.
- Shane, S. A.ve Hoy, F. (1996). Franchising: a gateway to cooperative entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 325-327.
- Smith, E. (2002). *Social franchising reproductive health services: can it work: a review of the experience*. Marie Stopes International.
- Stephenson, R., Tsui, A. O., Sulzbach, S., Bardsley, P., Bekele, G., Giday, T., . . . Feyesitan, B. (2004). Franchising reproductive health services. *Health services research*, 2053-2080.
- Sulzbach, S. (2002). Franchising reproductive health services. *Population Association of America*, Minneapolis.
- Sustainable Healthcare Enterprise Foundation. (2005). *Facts About CFW*. Minneapolis: Sustainable Healthcare Enterprise Foundation.
- Tanner, J.ve Raymond, M. A. (E Kitap: https://my.uopeople.edu/pluginfile.php/57436/mod_book/chapter/37368/BUS2201.Textbook.Principles.of.Marketing.pdf). *Principles of Marketing*. FlatWorld.
- Temple, N. (2011). *The social franchising manual*. London, Social Enterprise Coalition.
- Tougher, S., Dutt, V., Pereira, S., Haldar, K., Shukla, V., Singh, K., . . . Jackson, T. (2018). Effect of a multifaceted social franchising model on quality and coverage of maternal, newborn, and reproductive health-care services in Uttar Pradesh, India: A quasi-experimental study. *Lancet Glob Health*, 211-221.

- Tsui, A., Creanga, A.ve Myint, Y. (2006). *The impact of franchising reproductive health services on client service use in Ethiopia, India and Pakistan*. Baltimore: Johns Hopkins Bloomberg School for Public Health.
- UFRAD, U. (2022, 02 15). *UFRAD Resmi Web Sitesi*. <https://ufrad.org/franchise-hakkinda/> adresinden alındı
- Ulaş, D. (1999). *Franchising Sistemi*. Ankara: Nobel.
- Vdovichen, V.ve Voroniatnikov, O. (2019). Franchise agreement in Romania as a form to provide economic efficiency of business activity. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(1), 27-32.
- Viswanathan, R., Behl, R.ve Seefeld, C. (2016). *Clinical Social Franchising Compendium: An Annual Survey of Programs: findings from 2015*. San Francisco: The Global Health Group, Global Health Sciences, University of California.
- Webber, R. (2012). *An Introduction to Franchising*. Macmillan International Higher Education.
- Zafeiropoulou, F. A.ve Koufopoulos, D. N. (2013). The Influence of Relational Embeddedness on the Formation and Performance of Social Franchising. *Journal of Marketing Channels*, 73-98.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE E-TİCARET UYGULAMALARI KAPSAMINDA PAZAR BÖLÜMLENDİRME VE HEDEF PAZAR SEÇİMİ

Demet Ünalın - Bülent Çizmeci - Sermed Doğan

Özet

1990'lı yılların başından itibaren e-ticaret küreselleşen ekonominin en önemli unsurlarından biri hâline gelmiştir. İnternetin yaygın olarak kullanılmaya başlanması ile birlikte tüketicilerin online alışverişe yöneliminde artış yaşanmış ve bu durum e-ticaretin kullanım yaygınlığını artırmıştır. E-ticaret kavramı ile, ticari faaliyetlerin internet altyapısından yararlanılarak hızlı bir şekilde ve güvenilir olarak yapılabilmesini sağlayan yöntem akla gelmektedir. E-ticaret kavramı küreselleşmenin yaratmış olduğu yıkıcı etki ile birlikte günümüzde daha belirgin hâle gelmiştir. E-ticaret süreci, kendi içinde farklılıklar göstermektedir. E-ticaret yapan işletmelerin çalışanları standart çalışma saatleri dışında esnek çalışabilmektedir. 7/24 satış imkânı sunması, düşük bütçe ile büyük kitlelere erişim sağlayabilmesi, geniş ürün yelpazesi ve yüksek kazanç gibi diğer avantajlarıyla birlikte girişimciler için de önemli bir e-pazaryeri hâline gelmiştir.

Girişimcilik uygulamaları, faaliyette bulunulan sektöre göre değişkenlik göstermektedir. Sektörel farklılıklara bağlı olarak girişimcilik etkisi yaratan fırsatlar da değişmektedir. Girişimcilikte fırsat yaratan uygun bir alanda ve doğru bir zamanda olabilmek faaliyetin başarı olasılığını artıran önemli bir unsurdur. Sağlık, tüm boyutları ile hasta, yaralı ya da sağlıklı bireyler için ikamesi bulunmayan ve yararlanmak isteyenler için hayati öneme sahip bir hizmet alanıdır. İnsanların sağlık hizmeti ihtiyaçlarını başka sektörlerde karşılama imkânının bulunmaması nedeniyle, sağlık sektörünü daha önemli ve vazgeçilmez hâle getirmektedir. Bu noktadan hareketle sağlık sektörü girişimciler için çok cazip bir alan hüviyeti kazanmaktadır. Girişimcilik konusunun sağlık alanında yaratacağı etki göz önünde bulundurulduğunda kavramın önümüzdeki yıllarda daha da fazla gündemde olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akat, Ö. (2003). *Uluslararası pazarlama*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Altunışık, R., Özdemir, Ş. ve Torlak, Ö. (2014). *Pazarlama ilkeleri ve yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Apak, S., Taşçıyan, K. H. ve Aksoy, M. (2010). *Girişimcilik ve sermaye tedarik yöntemleri (1. basım)*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Arslan, K. (2006). KOBİ'lerin Uluslararası Pazarlama Faaliyetlerinde Pazar Bölümlendirme ve Hedef Pazar Seçimi ile İlgili Örnek Olay Analizi. *Verimlilik Dergisi*, (4)
- Aşkın, A., Nehir, S. ve Vural, S. Ö. (2011). Tarihsel süreçte girişimcilik kavramı ve gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 1-21.
- Bakırtaş, H. ve Tekinşen, A. (2006). E-Ticaretin girişimcilik üzerindeki etkileri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, 125 – 138.
- Ballı, A. (2017). Girişimci ve girişimci tipolojileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(29), 143-166.
- Ballı, A. (2018). *Girişimcilik, girişimcilik türleri ve girişimci tipolojileri üzerine bir araştırma*, 5. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu, Ankara, 16-17 Kasım 2018.
- Başalp, A. (2014). *Teknoparklarda KOBİ'ler için destek mekanizmaları ve Ar-Ge Faaliyetlerinin Finansmanı*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Becheikh, N., Landry, R. ve Amara, N. (2006). Lessons from innovation empirical studies in the manufacturing sector: A systematic review of the literature from 1993–2003, *Technovation*, 26(5–6), 644-664.
- Bernhardt, J. M. (2006). Improving health through health marketing. *Preventing Chronic Disease*, 3(3), 1-3.
- Bıçkes, D. M. (2019). *Medya girişimciliği*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Blattberg, R. C., ve Sen, S. K. (1974). Market segmentation using models of multidimensional purchasing behavior: a new segmentation strategy designed to provide better information to the marketing decision maker. *Journal of marketing*, 38(4), 17-28.
- Croft, M. J. (1994). *Market segmentation: A step-by-step guide to profitable new business*. London: Routledge.
- Çakroğlu, M. ve Beceren E. (2019). Uluslararası ticarete hedef pazara yönelik stratejiler, 3. InT-raders Uluslararası Ticaret Kongresi
- Demirel, D. ve Eriş, V. (2019). Innovation trends in e-commerce applications: gittigidiyor.com case. *PressAcademia Procedia (PAP)*, 9(38), 192-196.
- Doğan, S. (2015). *Girişimcilik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.
- Efil, İ. (2006). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon (Genişletilmiş 8. baskı)*. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Emarketer (2021). Worldwide ecommerce will approach \$5 trillion this year. Erişim adresi <https://www.emarketer.com/content/worldwide-ecommerce-will-approach-5-trillion-this-year>
- Erdem, B. (2019). Pazar Yönlülük ve Yenilik Performansının İşletme Performansı Üzerine Etkisi: Konya Otomotiv Yan Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı İşletme Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Erdem, B., Yılmaz, C. ve Biçkes, D. M. (2020). Uthentic Leadership and individual creativity: Mediating role of psychological meaningfulness, *Atlas Journal*, 6(25), 93-107.
- Evans, N., Campbell, D. ve Stonehouse, G. (2003). Strategic management for travel and tourism (1nd ed.). Oxford: Butterworth-Heinemann
- Girişimci Kafası (2022). Sağlık girişimleri. Erişim adresi <https://girisimcikafasi.com/girisimler/saglik/>
- Gökşin, E. (2018) Dijital Pazarlama Temelleri. Abaküs Kitap. İstanbul.
- Hamel, G. (2006). The why, what, and how of management innovation. *Harvard Business Review*, 84(2), 72-84.
- IDEASOFT, (2022). Hedef Pazar nedir ve hedef e-ticaret pazarı nasıl seçilir? Erişim adresi www.ideasoft.com.tr/hedef-pazar-nedir-hedef-e-ticaret-pazarini-nasil-secilir
- Karahan, A ve Özgür, E. (2011). *Hastanelerde Performans Yönetim Sistemi ve Veri Zarflama Analizi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karamemiş, K. (2018). *E-Ticaret uygulamaları giyim sektörü üzerine bir çalışma*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kırım, A., (2006). Karlı Büyümenin Reçetesi İnovasyon, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Middleton, V. T. C. ve Clarke, J. (2001). Marketing in travel and tourism, Third Edition, Butterworth-Heinemann.
- Mucuk, İ. (2001). *Pazarlama İlkeleri (13 baskı)*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Muradoğlu (2020). Covid-19'la birlikte Türkiye'de online harcama tutarında nasıl bir değişim yaşandı? Erişim adresi <https://webrazzi.com/2020/04/07/covid-19-la-birlikte-turkiye-de-online-harcama-tutarinda-nasil-bir-degisim-yasandi/>
- Rekabet Kurumu (2021), E-Pazaryeri Platformları Sektör İncelemesi Ön Raporu.
- Sağlık Sektöründe Yenilikçi Girişimler (2022). Erişim adresi <https://www.yeniisfikirleri.net/saglik-sektorundeki-yenilikci-girisimler/>
- Statista (2019), Küresel Ölçekte Perakende E-Ticaretin Seyri ve Perakende E-ticaretin Toplam Perakende Ticaretten Aldığı Pay (%) "Global retail e-commerce sales 2014-2023", <https://www.statista.com/statistics/379046/worldwide-retail-e-commerce-sales/>
- Tuncalı, K. (2020). *E-Ticaret Sektöründe Son Dönemde Yaşanan Gelişmeler*. Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü Sektör Raporları.
- TÜBİSAD (2019) Türkiye'de E-Ticaret 2019 Pazar Büyüklüğü, https://www.tubisad.org.tr/images/pdf/tubisad_e-ticaret_2019_pazar_buyuklugu_raporu.pdf

- TÜBİSAD (2021). Ekonominin dönüştürücü gücü, e-ticaret etki analizi. Erişim adresi https://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad-e-commerce_impact_assessment-launchpresentation.pdf
- Türk Dil Kurumu (2022). Sözlük. Erişim adresi <https://sozluk.gov.tr/>
- Ufuk, H. ve Özgen, Ö. (2000). *Kadın girişimcilerin sosyo-kültürel ve ekonomik profili: Ankara örneği*. Ankara: KOSGEB Yayınları.
- Uludağ İhracatçı Birlikleri –UİB (2020). Covid 19'un E-Ticaret Üzerindeki Etkileri. UİB Yayınları.
- Webrazzi (2018). E-ihracat rehberi. Erişim adresi <https://webrazzi.com/2018/11/14/turkiyenin-e-ihracat-gelecegi-ve-hedef-pazarin-belirlenmesindeki-anahtar-unsurlar>
- Yeni İş Fikirleri (2022). Sağlık sektöründeki yenilikçi girişimler. Erişim adresi www.yeniisfikirleri.net/saglik-sektorundeki-yenilikci-girisimler/
- Yıldız, K. (2018). İnovasyon endekslerine göre Türkiye'nin durumu ve sağlık sektörüne etkileri, *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2); 107-117.
- Yılmaz Toplu, Ö. ve Bayram, O. (2020). COVID-19 pandemi döneminde Türkiye'de e-ticaret ve e-ihracat, *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 37-54.
- Zhou, K. Z., Yim, C. K. ve Tse, D. K., (2005). The Effects of Strategic Orientations on Technology and Market-Based Breakthrough Innovations, *Journal of Marketing*, 69 (2), 42-60.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE TELESAGLIK VE TELETIP UYGULAMALARI

Esra Çiğdem Cezlan - Erol Demir

Özet

Kaliteli sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyan tüm insanlığın erişebilmesi yaşadığımız yüzyılda karşılaşılan en büyük zorluklardan birini oluşturmaktadır. Bu zorluğun sebeplerinden biri, hizmet sunucu ile hastanın fiziksel olarak eş zamanlı aynı yerde hazır bulunamamasından kaynaklanmaktadır. Bilgi ve teknolojiadaki gelişmeler, sağlık hizmetlerinin sunulma şekillerini çeşitlendirerek söz konusu olan zorluğun çözümü için uygulanabilir fırsatlar üretmiştir. Bilgi teknolojilerinin sağlık hizmeti sunumunda bu fırsatları avantajı dönüştürmesi güvenilirlik, verimlilik, bilgi edinme hakkı gibi hizmetlerin uzaktan gerçekleştirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Sağlık hizmet sunumunun uzaktan gerçekleşmesi uygulamaları arasında “telesaglık” en önemli uygulama olarak yer almaktadır. Telesaglık, akıllı telefon, tablet, dizüstü bilgisayar ve kablosuz bağlantıya erişimin küresel olarak yaygınlaşması ile dünya genelinde daha fazla kullanıcı tarafından erişilebilir sağlık kavramına katkıda bulunmaktadır. Telesaglık, uzaktan bilgi depolama ve veri analizi ile bilgi alışverişini sağlayarak bir cerrahın ameliyathane dışında cerrahi operasyon gerçekleştirebilmesi, bir fizyoterapistin hastadan farklı bir fiziksel mekânda bulunarak rehabilitasyon sürecini yönetmesi anlamına gelmektedir (Dinesen vd., 2016:53). Evde bakım sağlık hizmetini alması gereken hastalar, yaşlılar, çocuklar ve kadınlar gibi dezavantajlı gruba yönelik sağlığın korunmasının yanında ve toplum sağlığının sürdürülebilir olması için yaşadığımız Covid-19 pandemi süreci gibi pandemi süreçlerinde optimum sağlık seviyesine katkısı ise azımsanmayacak derecede önem teşkil etmektedir.

GİRİŞ

Son yıllarda teknolojiye yaşanan ilerlemeler, internetin, sosyal medya ağlarının gelişmesi, dijital devrim olarak adlandırılan “Endüstri 4.0’dan Toplum 5.0”a evrilen bilgi teknolojileri yönetiminin yaygınlaşması ve bilginin dijitalleşmesi paradigma deği-

KAYNAKLAR

- Annis T, Pleasants S, Hultman G, Lindemann E, Thompson JA, Billecke S, Badlani S, Melton G.B. (2020). Rapid implementation of a COVID-19 remote patient monitoring program. *J Am Med Inform Assoc.*;27(8):1326-1330. <https://doi.org/10.1093/jamia/ocaa097>.
- Bächle, T. C., ve Wernick, A. (Eds.) (2019). *The futures of eHealth. Social, ethical and legal challenges*. Alexander von Humboldt Institute for Internet and Society.
- Barbabella F, Melchiorre MG, Quattrini S, Papa R, Lamura G. (2017). *How can eHealth improve care for people with multimorbidity in Europe?* Richardson E, Van Ginneken E. (Ed.). Copenhagen (Denmark): European Observatory on Health Systems and Policies. PMID: 29144695.
- Bardy, P. (2018). *The Human Challenge of Telemedicine: Toward Time-sensitive and Person-centered Ethics in Home Telecare*. İste Press:Elsiver.
- Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı (2006-2010) (2006). *T.C. Resmi Gazete*. (26142, 28.07.2006).
- Botrugno C.(2019). Towards an ethics for telehealth. *Nurs Ethics*. 26(2):357-367. <https://doi.org/10.1177/0969733017705004>.
- Botti, A. ve Monda, A. (2020). “Sustainable Value Co-Creation and Digital Health: The Case of Trentino eHealth Ecosystem”. *Sustainability*, 12(13), 2-17,5263. <https://doi.org/10.3390/su12135263>.
- Chung, K. ve Park,R.C.(2019). Chatbot-based healthcare service with a knowledge base for cloud computing. *Cluster Compututer*.22, 1925–1937. <https://doi.org/10.1007/s10586-018-2334-5>.
- Dahl, T.S., Boulos, M.N. (2014). “Robots in Health and Social Care: A Complementary Technology to Home Care and Telehealthcare?” *Robotics*, 3(1):1-21, <https://doi.org/10.3390/robotics3010001>.
- Dastani, M. (2020). “E-Health Literacy: A Skill Needed in the Coronavirus Outbreak Crisis”. *Health Tech Asmnt Act*. 4(1), e5861. <https://doi.org/10.18502/htaa.v4i1.5861>.
- Deloitte,(2020).Yeni Nesil Teknolojilerin COVID-19 Mücadelesindeki Önemi – Ülke Örnekleri. Erişim Adresi: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consulting/yeni-nesil-teknolojilerin-covid-19-mucadelesindeki-onemi.pdf>.
- Dinesen B, Nonnecke B, Lindeman D, Toft E, Kidholm K, Jethwani K, Young H, Spindler H, Oestergaard C, Southard J, Gutierrez M, Anderson N, Albert N, Han J, Nesbitt T.(2016). Personalized Telehealth in the Future: A Global Research Agenda. *Journal Medicine Internet Res*. 18(3):e53. <https://doi.org/10.2196/jmir.5257>.
- DSÖ (2013). Health literacy the solid facts.Denmark:World Health Organization. Erişim Adresi: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/128703/e96854.pdf>.
- DSÖ (2016). Global diffusion of eHealth: making universal health coverage achievable: report of the third global survey on eHealth. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/252529>. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.Erişim Adresi: 9789241511780-eng.pdf (3.161Mb).

- Doğan Merih,Y., Ertürk, N., Yemenici, M. ve Satman, İ. (2021). Evde Sağlık Hizmetlerinde Teknoloji Kullanımı. *Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi*, 4 (3), 76-89. <https://doi.org/10.54537/tusebdergisi.1037224>.
- Doğan, S. (2021). “Dünyada ve Türkiye’de belgelendirilmiş dijital hastaneler üzerine bir araştırma”. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(71), 1588-1597. <https://doi.org/10.26450/jshsr.2428>.
- Espinoza J, Crown K, Kulkarni O. (2020). A Guide to Chatbots for COVID-19 Screening at Pediatric Health Care Facilities. *JMIR Public Health Surveill.* 6(2):e18808. <https://doi.org/10.2196/18808>.
- European Commision(2018). Market Study on Telemedicine. Luxembourg:Publications Office of the European Union. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/health/system/files/2019/08/2018_provision_marketstudy_telemedicine_en_0.pdf.
- Eysenbach, G. (2001). “What is e-health?”. *Journal of Medical Internet Research*, 3(2),1-2,e20. <https://doi.org/10.2196/jmir.3.2.e20>.
- Frennert, S., Forsberg, A., Östlund, B. (2013). “Elderly People's Perceptions of a Telehealthcare System: Relative Advantage, Compatibility, Complexity and Observability”. *Journal of Technology in Human Services*, 31, 218- 237. <https://doi.org/10.1080/15228835.2013.814557>.
- Fisk M, Livingstone A, Pit SW.(2020). “Telehealth in the Context of COVID-19: Changing Perspectives in Australia, the United Kingdom, and the United States”. *Journal Medicine Internet Research.* 22(6):e19264. <https://doi.org/10.2196/19264>.
- Fong,B.Fong,A.C.M.,Li,C.K.(2011).*Telemedicine Technologies :Information technologies in medicine and telehealth*.John Wiley&Sons.
- Gajarawala S.N, Pelkowski J.N. (2021). Telehealth Benefits and Barriers. *J Nurse Pract.*17(2):218-221. <https://doi.org/10.1016/j.nurpra.2020.09.013>.
- Gözlü, K.(2021). Sağlık Sektöründe Yenilikçi Teknolojiler. Korku, C.(Ed.) *E-Sağlık içinde* (1-27.ss).Ankara:Nobel Yayınevi.
- Harting M.T, Wheeler A, Ponsky T, Nwomeh B, Snyder C.L, Bruns N.E, Leshner A, Pandya S, Dickie B, Shah S.R(2019). APSA Informatics and Telemedicine Committee. Telemedicine in pediatric surgery. *J Pediatr Surg.*54(3):587-594.<https://doi.org/10.1016/j.jpedsurg.2018.04.038>.
- HIMSS Euroasia.(2021).HIMSS Analitik.HIMSS EMRAM. HIMSS EMRAM Dijital Hastane Seviyelendirme (Stages) Aşamaları ve Kriterleri nelerdir? Erişim Adresi: <https://himsseurasia.com/himss-emram-standartlari/>.
- Hirko, K.A., Kerver, J.M., Ford S., Szafranski, C., Beckett, J., Kitchen, C., Wendling, A.L.(2020). Telehealth in response to the COVID-19 pandemic: Implications for rural health disparities. *J Am Med Inform Assoc.*27(11):1816-1818. <https://doi.org/10.1093/jamia/ocaa156>.
- Keshvaridoost, S., Bahaadinbeigy, K., Fatehi, F. (2020). Role of Telehealth in the Management of COVID-19: Lessons Learned from Previous SARS, MERS, and Ebola Outbreaks. *Telemed J E Health.* 26(7):850-852. <https://doi.org/10.1089/tmj.2020.0105>.

- Khowaja S.A., Prabono A.G., Setiawan F., Yahya B.N., Lee S.-L.(2018).Contextual activity based Healthcare Internet of Things, Services, and People (HIoTSP): An architectural framework for healthcare monitoring using wearable sensors. *Computer Networks*, 145, 190-206. <https://doi.org/10.1016/j.comnet.2018.09.003>.
- Kılıç, T.(2017). e-Sağlık, İyi Uygulama Örneği; Hollanda. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 6(3): 203-217.Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/386121>.
- Kickbusch, I. ve Maag, D. (2008). Health Literacy. Kris H, Stella Q. (Ed.), In *International Encyclopedia of Public Health*. 3,204-211. San Diego; Academic Press.
- Kondylakis, H, Katehakis D.G, Kouroubali A, Logothetidis F, Triantafyllidis A, Kalamaras I, Votis K, Tzovaras D.(2020).COVID-19 Mobile Apps: A Systematic Review of the Literature, *Journal of Medical Internet Resources*, 22(12):1-15.e23170. <https://doi.org/10.2196/23170>.
- Korkmaz, S., Hoşman, İ. (2018). Sağlık sektöründe tele-tıp uygulamaları: Tele-tıp uygulama boyutlarını içeren bir araştırma. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 4(3), 251-263.Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/615180>.
- Kreps G.L.ve Neuhauser, L.(2010). New directions in eHealth communication: Opportunities and challenges. *Patient Education and Counseling*. 78(3):329-336. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2010.01.013>.
- Laplante, P. A., Laplante, N. (2016).The Internet of Things in Healthcare: Potential Applications and Challenges. *IT Professional*.18(3):2-4. <https://doi.org/10.1109/MITP.2016.42>
- Lee I, Kovaric C, Tejasvi T, Pizarro M, Lipoff J.B.(2020). Telehealth: Helping your patients and practice survive and thrive during the COVID-19 crisis with rapid quality implementation. *J Am Acad Dermatol*. 82(5):1213-1214.: <https://doi.org/10.1016/j.jaad.2020.03.052>.
- Lurie, N., Carr, B.G. (2018). The Role of Telehealth in the Medical Response to Disasters. *JAMA Internal Medicine*. 1;178(6):745-746.<https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2018.1314>.
- Matheny, M.E., Whicher, D., Thadaney Israni, S. (2020). Artificial Intelligence in Health Care: A Report From the National Academy of Medicine. *JAMA*.;323(6):509-510. <https://doi.org/10.1001/jama.2019.21579>.
- Mathew, P.S., Pillai, A.S. (2020). Role of Immersive (XR) Technologies in Improving Healthcare Competencies. Guazzaroni, G, Pillai, A.S.(Ed).*Virtual and Augmented Reality in Education, Art, and Museums içinde* (23-46.ss).Erişim Adresi: <https://www.igi-global.com/chapter/role-of-immersive-xr-technologies-in-improving-healthcare-competencies/241592>.
- Monaghesh, E., Hajizadeh, A.(2020) .The role of telehealth during COVID-19 outbreak: a systematic review based on current evidence. *BMC Public Health*. 20(1193), 2-9. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09301-4>.
- Olson C.A., Thomas, J.F. (2017).Telehealth: No Longer an Idea for the Future. *Adv Pediatr*.64(1):347-370.<https://doi.org/10.1016/j.yapd.2017.03.009>.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (2020). Empowering The Health Workforce Strategies To Make The Most Of The Dijital Revolution.Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/health/health-systems/Empowering-Health-Workforce-Digital-Revolution.pdf>.

- Peerson A., Saunders M. (2009). Health Literacy Revisited: What Do We Mean And Why Does It Matter? *Health Promotion International*, 24(3), 285-296, doi: <https://doi.org/10.1093/heapro/dap014>.
- Perri, M., Guta, A., Gagnon, M., Bonn, M., Leece, P., Bayoumi, A. M., Rai, N., Touesnard, N., Strike, C. (2021). Developing a digital health strategy for people who use drugs: Lessons from COVID-19. *Digital health*, (7), 1-6. <https://doi.org/10.1177/20552076211028404>
- Providence Health and Services (2020). *Coronavirus Assesment Tool*. Erişim Adresi: <https://www.providence.org/services/covid-19-testing>.
- Rashvand, H.F., Hsiao, K.F. (2016). Integrating Telemedicine and Telehealth—Advancing Health at a Distance. Halit Eren, John G. Webster (Ed.) *Telemedicine and Electronic Medicine* içinde. (3-32.ss). FI: Taylor & Francis.
- Rghioui, A., L'arje, A., Elouaai F., Bouhorma, M. (2014). The Internet of Things for healthcare monitoring: Security review and proposed solution. *Third IEEE International Colloquium in Information Science and Technology (CIST)*, 384-389, <https://doi.org/10.1109/CIST.2014.7016651>.
- Rock Health. Digital Health Funding (2017) *Midyear Review: A record breaking first half* Erişim adresi : <https://rockhealth.com/reports/2017-midyear-fundingreview-a-record-breaking-first-half/> <https://rockhealth.com/insights/2017-midyear-funding-review-a-record-breaking-first-half/>.
- Rudel, D., Fisk, M., Roze, R. (2011). Definitions of Terms in Telehealth. *Informatica Medica Slovenica*, 16(1): 28-46. Erişim Adresi: <https://pureportal.coventry.ac.uk/en/publications/definitions-of-terms-in-telehealth-2>.
- Sabinay, C.B., Gumabay, M.V.B. (2019). eHealth Application for Women Using A Decision Tree-Based Classifier. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 8(6S3), 12-16. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/347443909_eHealth_Application_for_Women_Using_A_Decision_Tree-Based_Classifier.
- Saha, G. Singh, R. Saini, S. (June, 2019). *A Survey Paper on the impact of "Internet of Things" in Healthcare*. Proceedings of the 3rd International Conference on Electronics and Communication and Aerospace Technology, ICECA 2019. 331-334, <https://doi.org/10.1109/ICECA.2019.8822225>.
- Seyir Halindeki Gemilerde Daha İyi Tıbbi Hizmet Verilmesi İçin Gerekli Asgari Sağlık ve Güvenlik Koşulları Hakkında Yönetmelik. (2002). *T.C Resmi Gazete*. (24794, 23.06.2002).
- Scott, J.E., Scott, C.H. (2019). *Drone Delivery Models for Medical Emergencies. Biology, Medicine, Political Science*. Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on Systems Science 3297-3304. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-1734703>.
- Sucher, J.F., Todd, S.R., Jones, S.L., Throckmorton, T.A., Turner, K.L., Moore, F.A. (2011). Robotic telepresence: a helpful adjunct that is viewed favorably by critically ill surgical patients. *American journal of surgery*, 202(6), 843-847. <https://doi.org/10.1016/j.amjsurg.2011.08.001>.
- Schuuring, M.J, Kawu, D. (2020) "How to initiate e-Health in congenital heartdisease patients?", *European Heart Journal - Digital Health*, (1), 83-86. <https://doi.org/10.1093/ehjdh/ztaa012>.

- Scott, R. E., Mars, M. (2020). Response to Smith et al.: Telehealth for global emergencies: Implications for coronavirus disease (COVID-19). *Journal of Telemedicine and Telecare*, 26(6), 378–380. <https://doi.org/10.1177/1357633X20932416>.
- Shaw, T, McGregor D, Brunner M, Keep M, Janssen A, Barnet S.(2017). "What is eHealth (6)?" Development of a Conceptual Model for eHealth: Qualitative Study with Key Informants. *J Med Internet Res*.19(10):e324. <https://doi.org/10.2196/jmir.8106>.
- Smith, A.C., Thomas, E., Snoswell, C.L., Haydon H., Mehrotra, A., Clemensen J., Caffery LJ. (2020). Telehealth for global emergencies: Implications for coronavirus disease 2019 (COVID-19). *J Telemed Telecare*.26(5):309-313. <https://doi.org/10.1177/1357633X20916567>.
- Stellefson, M., Hanik, B., Chaney, D., Tennant, B., Chavarria, E. A. (2011). "eHealth Literacy Among College Students: A Systematic Review with Implications for Ehealth Education". *Journal of Medical Internet Research*,13(4),1-12, e102, <https://doi.org/10.2196/jmir.1703>.
- Sungur, C.(2020). Tele-tıp Uygulamalarında Hasta Memnuniyeti : Bir Sistemantik Derleme Çalışması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*. 23(3), 505-522.Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1293820>.
- T.C.Sağlık Bakanlığı(2021).Teletip Sistemi. T.C.Sağlık Bakanlığı Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü.Erişim Adresi:<https://teletip.saglik.gov.tr/>.
- T.C.Sağlık Bakanlığı(2018).*Tam Donanımlı Dijital Hastane Klavuzu*.T.C.Sağlık Bakanlığı Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü.Erişim Adresi: <https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/Eklenti/23473,tam-donanimli-dijital-hastane-kilavuzupdf.pdf?0>.
- Tosun, N. ve Hoşgör, H. (2021). "E-Sağlık Okuryazarlığı ve Akılcı İlaç Kullanımı Farkındalığı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma." *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 82-102. Erişim Adresi: <http://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/download/article-file/1638418>.
- Turcu, C.E., Turcu, C. (2013). "Internet of Things as Key Enabler for Sustainable Healthcare Delivery. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 73, 251-256. <https://doi.org/10.1016/J.SBSPRO.2013.02.049>.
- Uslu, D. ve Şeremet, G. (2020). Bireylerin E-Sağlık Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi* , 6 (2) , 386-394 . Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaysad/issue/56571/786820>.
- Uysal, B., Ulusinan, E. (2020). Güncel Dijital Sağlık Uygulamalarının İncelenmesi. *Selçuk Sağlık Dergisi*, 1(1), 46-60. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ssd/issue/54163/731193>.
- Valtolina, S., Barricelli, B.R. Gaetano, S.D. (2020). Communicability of traditional interfaces VS chatbots in healthcare and smart home domains. *Behaviour & InformationTechnology*, (39), 108-132. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2019.1637025>.
- Yıldız, A. (2021). Sağlık Alanında Öğrenim Gören Yükseköğrenim Öğrencilerinin İnternete Yönelik Tutumlarının E-Sağlık Okuryazarlık Düzeylerine Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* , 20 (79) , 1420-1431. <https://doi.org/10.17755/esosder.776459>.
- Yıldız, A. (2021). Tele-Sağlık ve Tele-Tıp. C. Korku, (Ed.) *Sağlık Sektöründe Yenilikçi Teknolojiler içinde*.(59-91.ss).Ankara:Nobel Yayınevi.

- Yılmaz, M., Tiraki Z. Sağlık Okuryazarlığı Nedir? Nasıl Ölçülür? (2016). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi.*; 9(4): 142-147, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfed/issue/46793/586772>.
- Warshaw, E.M., Hillman Y.J., Greer, N.L., Hagel, E.M., MacDonald, R., Rutks, I.R., Wilt, T.J.(2011). Teledermatology for diagnosis and management of skin conditions: a systematic review. *J Am Acad Dermatol.*64(4):759-772. <https://doi.org/10.1016/j.jaad.2010.08.026>.
- Wickramasinghe, N., Thompson, B., Xiao, J. (2021). Digital Anatomy: Opportunities and Challenges for Medical Sciences (Elektronik Ön Baskı-Preprint). <https://doi.org/10.2196/preprints.34687>.
- World Health Organization (WHO), (2020).Digital health: transforming and extending the delivery of health services. Erişim Adresi: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/Health-systems/digital-health/news/news/2020/9/digital-health-transforming-and-extending-the-delivery-of-health-services>.
- Wootton, R.(2008).Telemedicine support for the developing world. *J Telemed Telecare.*14(3).109-114.<https://doi.org/109-14.10.1258/jtt.2008.003001>
- Wurm E.M., Campbell T.M., Soyer H.P. (2008).Teledermatology: how to start a new teaching and diagnostic era in medicine. *Dermatologic Clinics.*;26(2):295-300, <https://doi.org/10.1016/j.det.2007.12.003>.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Ömer Faruk Aver

Özet

Hastaneler, özel bakım kalitesini iyileştirmek ve 7/24 hizmetlere erişimi sağlamak için yapay zekâ sistemlerini kullanmaktadır. Bu bölümde, yapay zekânın sağlık hizmetleri bağlamındaki önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Yapay zekâ, tanı desteği için bir araç olabilir, hasta katılımını teşvik edebilir veya sağlık kurumlarının organizasyonel altyapılarını modelleyebilir ve güçlendirebilir. Robotik cihazlarla, uzaktaki hasta kolayca izlenebilir, hastalığı teşhis edebilir ve ameliyat yapılabilir. Sağlık kuruluşlarının verimliliği, hata sıklığı ve maliyetleri üzerinde olumlu bir etkisi olabilir. Sağlık çalışanlarının desteklenmesi ve sağlık hizmetlerine erişilebilirliğin artırılması için bir şans olarak görülebilir. Pandemiyle birlikte bu teknolojiler daha da önem kazanmıştır.

GİRİŞ

Dünya genelinde nüfustaki yaş ortalamasının, salgın hastalıkların, hastalık çeşitlerinin artması ve teknolojik gelişmeler nedeniyle sağlık hizmetlerine olan talep her geçen gün artmakta ve buna bağlı olarak birçok ülkede sağlık çalışanı ihtiyacı ve rekabet de artmaktadır (Hoşgör, 2022: 36-44). Sağlık kurumları, benzeri görülmemiş zorluklar ve ekonomik baskıyla karşı karşıya kalmaktadır. Sınırlı kaynaklara rağmen süreçlerini daha etkin hâle getirmek ve kaynakları daha verimli kullanmak için sürekli baskı altındadır (Pillay vd., 2011; Zhu, Heng ve Teow, 2012).

Hastanelerde genenekselsel kapasite yönetimi çoğu zaman yeterince etkili olmamaktadır. Bu, hizmet erişilebilirliğinin azalmasına ve hastalar için bekleme sürelerinin artmasına neden olarak bir yandan hasta memnuniyetinin ve bakım kalitesinin düşmesine, diğer yandan düşük kaynak kullanımına neden olmaktadır. Bunun bir nedeni,

KAYNAKLAR

- AHA (2019). Telehealth: a path to virtual integrated care. American Hospital Association. (2022, 13 Mart). Erişim adresi www.AHA.org/center .
- Alslibi, A.I., Shambour, M.K.Y., Abu-Hashem, M.A., Shehab, M. ve Shambour, Q. (2021). Internet of Things in Health Care A Survey. Bhoi, A. K., Mallick, P. K., Mohanty, M.N. ve Albuquerque, V.H.C, (Ed.), *Hybrid Artificial Intelligence and IoT in Healthcare* içinde (165-200. ss.). Springer, Singapore.
- Aot (2022). Carlo. Advanced Osteotomy Tools. (2022, 02 Mart). Erişim adresi <https://aot.swiss/en/carlo/>.
- Arrieta, A.B., Díaz-Rodríguez, N., Ser, J. D., Bennetot, A. Tabik, S., Barbado, A., García, S., López, S.G., Molina, D., Benjamins, R., Chatila, R., Herrera, F. (2019). Explainable Artificial Intelligence (XAI): concepts, taxonomies, opportunities and challenges toward responsible AI. *Inf. Fusion*, Ekim, 82-115.
- BIS Research (2018). Global blockchain in healthcare market: focus on industry analysis and opportunity matrix - analysis and forecast, 2018-2025.
- Bohr, A. ve Memarzadeh, K. (2020). Artificial Intelligence in Healthcare. Academic Press, London.
- Bostic B. (2018). Using artificial intelligence to solve public health problems. Becker's Health IT & CIO Report.
- Bresnick, J. (2017). Artificial intelligence in healthcare market to see 40% CAGR surge. (2022, 12 Mart). Erişim adresi <https://healthitanalytics.com/news/artificial-intelligence-in-healthcare-market-to-see-40-cagr-surge>
- Burns, E. (2019). Natural language processing (NLP). *TechTarget*; Mayıs, 2019.
- Cai, C.J., Winter, S., Steiner, D., Wilcox, L. ve Terry, M. (2019). 'Hello Ai': Uncovering the onboarding needs of medical practitioners for human-AI collaborative decision-making, in Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction. *Association for Computing Machinery*, 3(CSCW), 1-24.
- Catania, L. J. (2021). Foundations of Artificial Intelligence in Healthcare and Bioscience A User Friendly- Guide for IT Professionals, Healthcare Providers, Researchers, and Clinicians, Academic Press –Elsevier.
- Challa, K.N.R., Pagolu, V.S., Panda, G. ve Majhi, B. (2016). An improved approach for prediction of Parkinson's disease using machine learning techniques. In: 2016 international conference on signal processing, communication, power and embedded system (SCOPES). *IEEE, Piscataway, NJ*, 1446-1451.
- Chen, M. ve Decary, M. (2020). Artificial intelligence in healthcare: an essential guide for health leaders. *Healthc. Manag. Forum*, 33(1), 10-18.
- Coppersmith, G., Leary, R. ve Crutchley, P. (2018). Natural language processing of social media as screening for suicide risk. *Biomed Inform Insights*, 10. Erişim adresi <https://doi.org/10.1177/1178222618792860>.

- Da Vinci (2019). Robotic Technology - Da Vinci Surgery. (2022, 10 Nisan). Erişim adresi <https://www.davincisurgery.com/da-vinci-systems/about-da-vinci-systems>
- Davenport, T. ve Kalakota, R. (2019). The potential for artificial intelligence in healthcare. *Futur. Healthc. J.* 6(2), 94-98.
- e-Estonia (2022). e-Estonia Briefing Centre. e-Health records. (2022, 5 Mart). Erişim adresi <https://e-estonia.com/solutions/healthcare/>.
- Ejaz, K., Rahim, M. S. M., Rehman, A., Chaudhry, H., Saba, T., Ejaz, A. ve Ej, C. F. (2018). segmentation method for pathological brain tumor and accurate detection using MRI. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 9(8), 394-401.
- European Commission (2018). Communication: building trust in human centric artificial intelligence. (2022, 18 Nisan). Erişim adresi <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-building-trust-human-centric-artificial-intelligence>
- European Commission (2019). A definition of AI: main capabilities and disciplines. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. (2022, 01 Nisan). Erişim adresi https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=56341.
- Godoi, B. B., Amorim, G. D., Quiroga, D. G., Holanda, V. M., Julio, T. ve Tournier, M. B. (2019). Parkinson's disease and wearable devices, new perspectives for a public health issue: an integrative literature review. *Revista Da Associacao Medica Brasileira, NLM (Medline)*.
- Hand, C. (2019). How chatbots are changing communication in healthcare. *Inc 5000 Healthcare*.
- Hassan, M.K., El Desouky, A.I., Elghamrawy, S.M., ve Sarhan, A.M. (2019). Big data challenges and opportunities in healthcare informatics and smart hospitals. In *Security in smart cities: Models, applications, and challenges*. Springer, Cham. 3-26.
- Hawig, D. (2019) The rise of AI-powered chatbots in the healthcare industry. *IdeaConnection*.
- Hill, A.O. (2022). 5 Ways Robotics Are Used in Medicine and Healthcare. *Robotiq*. (2022, 12 Mart). Erişim adresi <https://blog.robotiq.com/5-ways-cobots-are-used-in-medicine-and-healthcare>
- Hlavka, J.P. (2020). Security, privacy, and information-sharing aspects of healthcare artificial intelligence. Bohr, A. ve Memarzadeh, K. (Ed.), *Artificial Intelligence in Healthcare* içinde (235-265. ss). Academic Press, London.
- Hood, L.E. (2019). Genomics and P4 medicine. *Genomics for Everyone*.
- Hoşgör, H. (2022). Sağlıkta Yapay Zeka ve Robotik, Dora Yayınları.
- Hoyt, R.E., Snider, D., Thompson, C. ve Mantravad, S. (2016). IBM Watson Analytics: automating visualization, descriptive, and predictive statistics. *JMIR Public Health Surveill*, 2(2):e157.
- Hswen, Y., Brownstein, J.S., Xu, X. ve Yom-Tov, E. (2020). Early detection of COVID-19 in China and the USA: Summary of the implementation of a digital decision-support and disease surveillance tool. *BMJ Open*, 10(12).
- Huber, T., Paschold, M., Hansen, C., Wunderling, T., Lang, H. ve Kneist, W. (2017). New dimensions in surgical training: immersive virtual reality laparoscopic simulation exhilarates surgical staff. *Surg. Endosc.*, 31, 4472-4477 (2017). Erişim adresi doi.org/10.1007/s00464-017-5500-6

- Hussain, N., Khan, M.A., Sharif, M., Khan, S.A., Albeshar, A.A., Saba, T., Armaghan, A. (2020). A deep neural network and classical features-based scheme for objects recognition: an application for machine inspection. *Multimedia Tools and Applications*. Erişim adresi <https://doi.org/10.1007/s11042-020-08852-3>.
- ICO (2017). Royal Free-Google DeepMind trial failed to comply with data protection law, Erişim adresi <https://www.wired-gov.net/wg/news.nsf/articles/Royal+Free+Google+DeepMind+trial+failed+to+comply+with+data+protection+law+03072017131000?open>
- Insights (2016). Command center to improve patient flow infographic. Johns Hopkins Medicine.
- Insights Team (2019). How machine learning is crafting precision medicine. *Forbes Insights*.
- Iqbal, S., Ghani, M. U., Saba, T. ve Rehman, A. (2018). Brain tumor segmentation in multispectral MRI using convolutional neural networks (CNN). *Microscopy Research and Technique*, 81(4), 419-427, doi: 10.1002/jemt.22994.
- Iqbal, S., Tariq, M., Ayesha, H. ve Ayesha, N. (2021). AI Technologies in Health-care Applications. Goyal, L.M., Saba, T., Rehman, A. ve Souad Larabi-Marie-Sainte, S. (Ed.). *Artificial Intelligence and Internet of Things -Applications in Smart Healthcare içinde (3-45 ss.)*. CRC Press, New York.
- Islam, S. R., Kwak, D., Kabir, M. H., Hossain, M. ve Kwak, K. S. (2015). The internet of things for health care: A comprehensive survey. *IEEE Access*, 3, 678-708.
- Javed, R., Rahim, M. S. M. ve Saba, T. (2019). An improved framework by mapping salient features for skin lesion detection and classification using the optimized hybrid features. *International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering*, 8(1), 95-101.
- Javed, R., Rahim, MSM, Saba, T. ve Rehman, A. (2020). A comparative study of features selection for skin lesion detection from dermoscopic images. *Network Modeling Analysis in Health Informatics and Bioinformatics*, 9(1), 4.
- Jiang, F., Jiang, Y. ve Zhi, H. (2017). Artificial intelligence in healthcare: past, present and future. *Stroke Vascular Neurol* 2:e000101.
- Kamel, M.N., Wilson, J.T. ve Clauson, K.A. (2018). Geospatial blockchain: promises, challenges, and scenarios in health and healthcare. *Int J Health Geographics*, 17-25.
- Kantipudi, M. V. V. P., Moses, C.J., Aluvalu, R. ve Kumar, S. (2021). Remote Patient Monitoring Using IoT, Cloud Computing and AI. Bhoi, A. K., Mallick, P. K., Mohanty, M.N. ve Albuquerque, V.H.C, (Ed.), *Hybrid Artificial Intelligence and IoT in Healthcare içinde (51-74 ss.)*. Springer, Singapore.
- Kayyali, B., Knott, D. ve Kuiken, S. (2013). The big-data revolution in US health care: Accelerating value and innovation. (2022, 22 Nisan). Erişim adresi <https://www.mckinsey.com/industries/healthcare-systems-and-services/our-insights/the-big-data-revolution-in-us-health-care>
- Khan, M.A., Ashraf, I., Alhaisoni, M., Damasevicius, R., Scherer, R., Rehman, A. ve Bukhari, S.A.C. (2020). Multimodal brain tumor classification using deep learning and robust feature selection: a machine learning application for radiologists. *Diagnostics*, 10, 565.
- King, D. (2019). DeepMind's health team joins Google Health. (2022, 12 Nisan). Erişim adresi <https://www.deepmind.com/blog/deepminds-health-team-joins-google-health>

- Lebedev, G. (2022). Artificial intelligence in healthcare directions of standardization. Lim, C.P., Chen, Y.W., Vaidya, A., Charu Mahorkar, C. ve Jain, C. L. (Ed.), *Handbook of Artificial Intelligence in Healthcare- Vol 2: Practicalities and Prospects* içinde (231-258. ss.). Springer, Warsaw, Poland.
- Lebovitz, S. (2020). Diagnostic doubt and artificial intelligence: An inductive field study of radiology work, *40th Int. Conf. Inf. Syst. ICIS 2019*.
- Lee, E. ve Seals, K. (2017). Virtual interventional radiologist. *UCLA Health*; Mart, 2017.
- Liaqat, A., Khan, M.A., Sharif, M., Mittal, M., Saba, T., Manic, K.S. ve Al Attar, F.N.H. (2020). Gastric tract infections detection and classification from wireless capsule endoscopy using computer vision techniques: a review. *Current Medical Imaging*, 16, 1229-1242.
- Liu, C., Liu, X., Wu, F.(2018). Using artificial intelligence (Watson for oncology) for treatment recommendations amongst Chinese patients with lung cancer: feasibility study. *J Med Internet Res*, 20(9): e11087, 1.
- Majid, A., Khan, M. A., Yasmin, M., Rehman, A., Yousafzai, A. ve Tariq, U. (2020). Classification of stomach infections: a paradigm of convolutional neural network along with classical features fusion and selection. *Microscopy Research and Technique*, 83(5), 562-576.
- Makary, M. (2016). Medical errors now third leading cause of death in United States. *BMJ*, 353:i2139.
- Mallhi, T. H. ve diğerleri. (2020). Walkthrough sanitization gates for COVID-19: A preventive measure or public health concern? *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, tpm200533.
- MarketsandMarkets (2021). Artificial Intelligence in Healthcare Market by Offering (Hardware, Software, Services), Technology (Machine Learning, NLP, Context-aware Computing, Computer Vision), Application, End User and Geography (2021-2027).
- Marr, B. (2018). How is AI used in healthcare-5 powerful real-world examples that show the latest advances. *Forbes*.
- Mesko, B. (2017) The role of artificial intelligence in precision medicine. *Expert Rev Precis Med Drug Dev*, 2(5):239-241. Erişim adresi <https://doi.org/10.1080/23808993.2017.1380516>.
- Mittal, A., Kumar, D., Mittal, M., Saba, T., Abunadi, I., Rehman, A., ve Roy, S. (2020). Detecting pneumonia using convolutions and dynamic capsule routing for chest X-ray images. *Sensors*, 20(4), 1068.
- Munavalli, J.R., Boersma, H.J., Rao, S.V. ve Merode, G.G. (2021). Real-Time Capacity Management and Patient Flow Optimization in Hospitals Using AI Methods. Masmoudi, M., Jarboui, B., Patrick Siarry, P. (Ed.), *Artificial Intelligence and Data Mining in Healthcare* içinde (55-69. ss.) Springer, Switzerland.
- Naqi, M., AL-Hashimi, M. ve Hamdan, A. (2021). Impact of Innovative Technologies in Healthcare Organization Productivity with ERP. Hamdan, A., Hassanien, A. E., Khamis, R., Alareeni, B., Razzaque, A. ve Awwad, B. (Ed.), *Applications of Artificial Intelligence in Business, Education and Healthcare* içinde (309-330. ss.). Springer , Switzerland.

- Nazir, M., Khan, M.A., Saba, T. ve Rehman, A. (2019). Brain tumor detection from MRI images using multi-level wavelets. *IEEE International Conference on Computer and Information Sciences (ICCIS)*, 1-5. Erişim adresi doi:10.1109/ICCISci.2019.8716413.
- Norouzi, A., Rahim, M. S. M, Altameem, A., Saba, T., Rada, A. E., Rehman, A. ve Uddin, M. (2014). Medical image segmentation methods, algorithms, and applications. *IETE Technical Review*, 31(3), 199-213, Erişim adresi doi:10.1080/02564602.2014.90686L
- Nuffield (2018). Bioethics briefing note: artificial intelligence (AI) in healthcare and research. *Nuffield Council on Bioethics*. (2022, 12 Şubat). Erişim adresi <https://www.nuffieldbioethics.org/publications/ai-in-healthcare-and-research>
- O' Connor, Y. ve O' Reilly, P. (2018). Examining the infusion of mobile technology by healthcare practitioners in a hospital setting. *Inf. Syst. Front.* 20 (6), 1297-1317.
- OECD (2019). Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>
- Oed (2022). Oxford English Dictionary. (2022, 13 Mart). Erişim adresi <https://www.oed.com/>
- Phua, J. ve diğerleri (2020). Intensive care management of coronavirus disease 2019 (COVID-19): challenges and recommendations, *The Lancet Respiratory Medicine*, 8(5), 506-517.
- Pillay, D.I., Ghazali, R.J., Manaf, N.H., Abdullah, A.H., Bakar, A.A. ve Salikin, F. (2011). Hospital waiting time: the forgotten premise of healthcare service delivery?. *Int J Health Care Qual Assur*, 24(7), 506-22.
- Quarre F. (2019). The Advent of AI and blockchain in health care. *Forbes*.
- Raghupathi, W. ve Raghupathi, V. (2014). Big data analytics in healthcare: promise and potential. *Health Inf Sci Syst*, 2(1):3.
- Rinehart-Thompson, L. (2018). Introduction to health information privacy & security. 2nd ed. *AHIMA*, 2018.
- Saba, T., Haseeb, K., Ahmed, I. ve Rehman, A. (2020). Secure and energy-efficient framework using Internet of Medical Things for e-healthcare. *Journal of Infection and Public Health*, 13, 1567-1575.
- Saba, T., Rehman, A., Mehmood, Z., Kolivand, H. ve Sharif, M. (2018). Image enhancement and segmentation techniques for detection of knee joint diseases: a survey. *Current Medical Imaging Reviews*, 14(5). Erişim adresi doi:10.2174/1573405613666170912164546.
- Saini, D.K., Bala, S., Sharma, A.K. ve Zia, K. (2021). Emerging Technologies for Pandemic and Its Impact. Bhoi, A. K., Mallick, P. K., Mohanty, M.N. ve Albuquerque, V.H.C, (Ed.), *Hybrid Artificial Intelligence and IoT in Healthcare içinde* (291-310. ss.). Springer, Singapore.
- Sharma, H. B., ve diğerleri (2020). Challenges, opportunities, and innovations foreffective solid waste management during and post COVID-19 pandemic. *Resources, Conservation and Recycling*, 162, 105052.
- Singhal S. ve Carlton S. (2019). The era of exponential improvement in healthcare?, *McKinsey Co Rev*.
- Smith, W. (2014). Three benefits of a nurse telephone triage line. *Team Health Medical Call Center*,

- Stanford Medicine (2017). Health trends report harnessing the power of data in health. (2022, 02 Nisan). Erişim adresi <https://med.stanford.edu/content/dam/sm/sm-news/documents/StanfordMedicineHealthTrendsWhitePaper2017.pdf>
- Synaptive (2022). See more, control more- Fully automated, robotic digital microscopy – now with 3D visualization and AI-enabled voice-activated control. Synaptive (2022, 28 Mart). Erişim adresi <https://www.synaptivemedical.com/products/modus-v/>
- Tahir, B., Iqbal, S., Khan, M.U.G., Saba, T., Mehmood, Z., Anjum, A. ve Mahmood, T. (2019). Feature enhancement framework for brain tumor segmentation and classification. *Microscopy Research & Technique*. Erişim adresi <https://doi.org/10.1002/jemt.23224>
- Tempus (2017). Lefkofsky's cancer-fighting startup Tempus collaborates with Mayo Clinic. (2022, 02 Nisan). Erişim adresi <https://www.tempus.com/news/media-coverage/lefkofskys-cancer-fighting-startup-tempus-collaborates-with-mayo-clinic/>
- Torra V, Navarro-Arribas G. (2016). Big data privacy and anonymization. In: Lehmann A, Whitehouse D, Fischer-Hübner S, Fritsch L, Raab C, editors. Privacy and identity management. Facing up to next steps. Privacy and identity 2016. IFIP advances in Information and Communication Technology, vol. 498. Cham: Springer
- UK Government (2018). Securing cyber resilience in health and care. Department of Health and Social Care. (2022, 12 Nisan). Erişim adresi https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/747464/securing-cyber-resilience-in-health-and-care-september-2018-update.pdf
- Ullah, H., Saba, T., Islam, N., Abbas, N., Rehman, A., Mehmood, Z. ve Anjum, A. (2019). An ensemble classification of exudates in color fundus images using an evolutionary algorithm based optimal features selection. *Microscopy Research and Technique*, Erişim adresi <https://doi.org/10.1002/jemt.23178>
- Vashistha, R., Chhabra, D. ve Shukla, P. (2018). Integrated artificial intelligence approaches for disease diagnostics. *Indian J Microbiol*, 58(2):252-255.
- Vermeulen, I.B., Bohte, S.M., Elkhuisen, S.G., Lameris, H., Piet J.M. Bakker, P. ve Poutre, H. (2009). Adaptive resource allocation for efficient patient scheduling. *Artificial Intelligence in Medicine*, 46(1), 67-80.
- Vogel L. (2018). AI opens new frontier for suicide prevention. *CMAJ*, 190(4):E119. Erişim adresi doi.org/10.1503/cmaj.109-5549.
- Wang, J., ve diğerleri (2020). Disinfection technology of hospital wastes and wastewater: Suggestions for disinfection strategy during coronavirus Disease 2019 (COVID-19) pandemic in China. *Environmental Pollution*, 114665.
- WHO (2009). Telemedicine: Opportunities and developments in member. States: report on the second global survey on eHealth.
- Wiens, J. ve Shenoy, ES., (2017). Machine learning for healthcare: on the verge of a major shift in healthcare epidemiology. *Clin Infect Dis*, 66(1), 149-153.
- Winick, E. (2017). "It's Recruiting Season for Al's Top Talent, and Things Are Getting a Little Zany," *MIT Technology Review*, 72

- Worldometers (2022). Covid-19 Coronavirus Pandemic. (2022, 02 Nisan). Erişim adresi <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
- Yang, Z., Zhou, Q., Lei, L., Zheng, K. ve Xiang, W. (2016). An IoT-cloud based wearable ecg monitoring system for smart healthcare. *Journal of Medical Systems*, 40(12), 286.
- Yousaf, K., Mehmood, Z., Saba, T., Rehman, A., Munshi, A. M., Alharbey, R., Rashid, M. (2019). Mobile-health applications for the efficient delivery of health care facility to people with dementia (PwD) and support to their carers: a survey. *BioMed Research International*, 1-26.
- Zhu, Z., Heng, B. H. ve Teow, K. L. (2012). Analysis of factors causing long patient waiting time and clinic overtime in outpatient clinics. *Journal of Medical Systems*, 36(2), 707-713.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE GELENEKSEL (ALTERNATİF) TIP UYGULAMALARI

Murat Şahin

Özet

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp (GETAT) yöntemlerinin birçoğu eski çağlardan beri bilinmekte ve yapılmakta idi. Zamanla bazılarının kullanımı azalmış ve bunun yanında yeni yöntemler de bulunmuştur. Geleneksel tıp yöntemlerinin çoğu Eski Çin, Mezopotamya, Mısır ve Yunan kaynaklarına dayanır. Uygulama alanları çok geniş olan, amacı genellikle insanın kendi özündeki enerji ile hastalıkların tedavisini içeren bu yöntemler günümüzde son 50 yıldır daha etkin şekilde kullanılmaya başlamıştır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de GETAT uygulamaları önem kazanmaktadır. Bunlardan on beş GETAT uygulaması Sağlık Bakanlığı tarafından desteklenmekte ve sertifikasyon programları uygulanarak genel bir standardizasyon oluşturulmaktadır. Bu şekilde uygun ortamlarda yapılması, oluşabilecek olumsuzlukların engellenmesini sağlamaktadır. Yine gelişmelerle birçok araştırmalar da ortaya çıkmakta, tedavi etkinliklerine büyük katkı sağlamaktadır.

GİRİŞ

Eski çağlardan beri insanlar, hastalıklardan korunmak ve hastalıkların tedavisi için geleneksel ve tamamlayıcı tıp (GETAT) yöntemlerini kullanmışlar, deneyimlerini kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Günümüz dünyasında GETAT uygulamaları gittikçe artmaktadır. Bu artışın gerekçelerinden biri, doğal ürünlerin iyi ve güvenli olduğu inancıdır (Caner 2020:3).

Dünyada henüz GETAT konusunda ortak bir görüş yoktur. Son dönemlerde konvansiyonel tıbbın güvenilirliği kanıtlanmış GETAT uygulamaları ile birlikte kullanılması anlamına gelen “*integratif tıp*” tanımı kullanılmaktadır (Ünal ve Dağdeviren 2019:1).

- Buselik Makamı: İnsana kuvvet verir.
- Hüseyini Makamı: İnsana sessizlik ve rahatlık verir.
- Hicaz Makamı: İnsana alçak gönüllülük verir (Begüm ve Can, 2019:592; Öcebe, Kolcu, Uzun, 2019:112).

Müzik terapide kişinin uyumlu olduğu müzik türlerinin seçilmesi daha uygun olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aboushanab TS, AlSanad S. (2018). Cupping therapy: an overview from a modern medicine perspective, *Journal of Acupuncture and Meridian Studies*, 11(3):83-87. doi: 10.1016/j.jams.2018.02.001. Epub 2018 Feb 7
- Ağaoğlu A, İlhan NF. (2020). Covid-19 pandemisinde homeopati uygulaması, Yılmaz N (Ed), Yeni koronavirusün tedavisinde ve önlenmesinde geleneksel ve tamalayıcı tıp (Covid-19) (1.Baskı), *Türkiye Klinikleri*, pp61-68, Ankara.
- Akyürek G. (2021). Türkiye’de uygulanan müzik terapi yaklaşımları, (Yüksek Lisans Tezi) Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anasanat Dalı, Ordu.
- Alkış AN. (2019). Şanlıurfa’daki aktarlarda zayıflamak amacıyla kullanılan bitkilerin fitoterapi yönünden araştırılması (Yüksek Lisans Tezi) Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü biyoloji Anabilim Dalı, Şanlıurfa.
- Altıntaş, A. (2014). Osmanlı Tıp Kitaplarına Göre Stülükle Tedavi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, XI. National Conference on the History of Turkish Pharmacy 25-28 May 2014, 32-32. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mutftd/issue/46997/590173>
- Altıntaş L, Bektaş N. 8(2019) Apiterapi 1:Arı zehiri, *Ulusal Arı Dergisi*,19(1):82-95. DOI: <https://doi.org/10.31467/uluaricilik.568311>
- Arpacı MF. (2021). Kuru iğneleme ve akupunktur tedavileriyle bu tedavilerin insan anatomisi ile ilişkisinin değerlendirilmesi. Öztürk N (Ed.), *Fizyoterapide güncel yaklaşımlar (Birinci Baskı)*, 75-95 ss
- Arslan M. ve Şar S. (2013). Alternatif Bir Tedavi Sistemi: Homeopati. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, Lokman Hekim Journal 2013; Supplement, 38-38. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/mutftd/issue/46994/590038>
- Atalık A. (2019). Mezoterapi ve klinik uygulamalar, *J Biotechnol and Strategic Health Res*, 3(Özel Sayı): 115-118. DOI: bshr.607437
- Aydın M, Çivitci AB. (2016). Mezoterapi nedir? *Ankara Akupunktur ve Tamalayıcı Tıp Dergisi*, 4(2):9-17.

- Aydın Y, Tekeoğlu İ. (2018). Tamamlayıcı tıp ve güncel apiterapi uygulamaları, *Journal of Biotechnol and Strategic Health Res*, 2(2):64-73
- Ayhan H, Mollahaliloğlu S. (2018). Tıbbi sülük tedavisi: hirudoterapi, *Ankara Med J*, 8(1):141-148. DOI:10.17098/amj.409057
- Bayramgürler D, Nazari ş. (2014) Mezoterapi: etki mekanizması ve endikasyonları, *Türkiye Klinikleri J Cosm Dermato-SpecialTopics*, 7(4):4-8.
- Caner B. (2020). Önsöz, *Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp YÜGETAT Bülteni*. 1:3.
- Çağlayan HZB, Ataoğlu BB, Kibaroglu S. (2018). Nörolojide geleneksel tıp uygulamalarının etkinliğinin değerlendirilmesi. *Turk J Neurol*, 24:111-116. DOI:10.4274/tnd.83357
- Çakır AG. (2019). Torakal bölge kayropratik manipülasyonlarının otonom sinir sistemi üzerine anlık etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çaptuğ Ö, Bilgili H. (2005). Köpeklerde akupunktur. Bölüm 1: akupunkturun tarihçesi, etki mekanizmaları ve akupunktur yöntemleri. *Veteriner Cerrahi Dergisi*, 11(1-2-3-4):67-76.
- Çelik K. (Ed). (2019). Apiterapi el kitabı, Sonçağ Akademik Yayınları, Ankara, ISBN: 978-605-7851-49-9
- Çiftçi MM. (2019). Kupa tedavisi ve klinik uygulamalar, *J Biotechnol and Strategic Health Res*, 3(Özel Sayı) 22-28. DOI: bshr.537972
- Dağlar N, Dağdevireb HN. (2018). Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarında fitoterapinin yeri, *Euras J Fam Med*, 7(3):73-77
- Ekici T, Gölgeli A. (2021). Geleneksel ve tamamlayıcı tıpta apiterapi, *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 30:200-203. DOI:110.34108/eujhs.654811
- Ernst E. (2002). A systematic review of systematic reviews of homeopathy, *Br J Clin Pharmacol*, 54:577-582.
- Ernst E. (2012). Homeopathy for egzema: a systematic review of controlled clinical trials, *British Journal of Dermatology*, 166(6):1170-1172. DOI 10.1111/j.1365-2133.2012.10994.x
- Erpek S. (2017). Vücut akupunktur noktalarının tespitinde kullanılan cun ölçüm sisteminin genç erişkin Türk bireylerinde değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Bilimleri Enstitüsü Morfoloji Anatomi Anabilim Dalı, Edirne.
- Falzon C, Balabanova A. (2017). Phytotherapy an introduction to herbal medicine, *Prim Care Clin Office Pract* 44:217-227. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pop.2017.02.001>
- Fisher P. (2012). What is homeopathy? An introduction, *Frontiers in Bioscience*, E4:1669-1682.
- Gazi U, Özkan AT, Mumcuoğlu KY. (2019). Larval terapi ve kronik hastalıklar, *J Biotechnol and Strategic Health Res*, 3(Özel Sayı):55-60. DOI: bshr.536577
- Goswami A. (2012). Prolotherapy. *Journal of Pain & Paliative Care Pharmacotherapy*, 26:376-378. DOI: 10.3109/15360288.2012.734900
- Gödekmerdan A, Arasun S, Bayar B, Sağlam N. (2011). Tıbbi sülükler ve hirudoterapi, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 35:234-239. doi:10.5152/tpd.2011.60
- Gökdemir G. (2009). Mezoterapinin etkileri kanıtlanmış mıdır? *Türkderm-Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi Dergisi*, 43(Özel Sayı):12-16.

- Gültekin E. (2019) Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Cerrahiye-i İlhaniye adlı eserinde fasd, hacamat ve sülük tedavisi, *Darülfunun İlahiyat Fuat Sezgin Özel Sayısı*, 30:129-150. DOI: 10.26650/di.2019.30.2.0059
- Hauser W, Hagl M, Hansen E. (2016) The efficacy, safety and applications of medical hypnosis, *Dtsch Arztebl Int*,113:289-296. DOI: 10.3238/arztebl.2016.0289
- Horasanlı E, Usta B, Yeşilay A. (2008). Medikal akupunktur. *Yeni Tıp Dergisi*, 25:70-75.
- Hoşnüter M, Demircan N, Ünalacak M, Kargı E, Aktunç E, Babuççu O. (2003). Modern tıbbın yeniden keşfettiği bir alternatif tedavi metodu: hirudoterapi, *Türk Aile Hekimliği Dergisi*, 7(4):177-179.
- <http://hmyo.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/438/2019/03/Yara-Bak%C4%B1m%C4%B1nda-G%C3%BCncel-Geli%C5%9Fmeler.pdf>
- <https://www.drседatyildiz.com/2018/08/17/refleksoloji-nedir/>
- <https://www.elifzeydan.com/homeopati-hangi-hastaliklarda-kullanilir>
- <http://www.elitterapi.com/refleksoloji/>
- <http://erkutkaraca.com.tr/detay/259-proloterapi-nedir>
- <https://evrimagaci.org/yazi-dizisi/fitoterapi-ve-bitkisel-urunler-53>
- <https://rasyonelpsikoloji.com/2019/11/01/muzik-terapisi-nedir/>
- <https://uskudar.edu.tr/mutem/tr/hakkinda>
- <https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/15010/homeopati-nedir>
- <http://www.mku.edu.tr/files/898-170a98e6-bd92-4529-b683-5d23ea07f948.pdf>
- <https://www.osteopat.org/osteopatik-teknikler.html>
- http://www.tcmstudent.com/study_tools/Cun%20Measurements.html
- Kalaycı MZ, Gödekmerdan A. (2020) Tıbbi sülük uygulamalarına immünolojik açıdan yaklaşım, *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi*, 1(3):36-42
- Kalyon TA. (2007). Akupunktur tedavisi. *Türk Fiz Tıp Rehab Dergisi*, 53(Özel sayı 2):52-7.
- Müzik 01: Karamızrak N. (2014) Ses ve müziğin organları iyileştirici etkisi, *Koşuyolu Heart Journal*, 17(1):54-57. DOI: 10.4274/khj.4775
- Kartal Ö, Çalışkaner Z, ener O. (2011). Astım ve alerjik hastalıklarda akupunktur tedavisi. *TAF Preventive Bulletin*, 10(1):107-114.
- Kaya H. (2020) Hacamat ile ilgili rivayetler üzerine bir inceleme, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*,4(2):62-83.
- Kenawy MA, Abdel-Hamid M. (2020). Maggot therapy “use of larva efor treatment of wounds”-a review, *Egypt Acad J Biolog Sci*, 12(2):1-10
- Kelle İ. (2007). Apiterapi, *Dicle Tıp Dergisi*, 34(4):311-315.
- Konda D, Thappa DM. (2013). Mesotherapy. What is new? *Indian Journal of Dermatology and Leprology*, 79(1):127-134. DOI: 10.4103/0378-6323.104689 .

- Kunz B, Kunz K. (2007). Coomplete reflexology for life, chapter 1: History of reflexology, Aiti R, Bagg A, Wowles D (Ed). DK Publising, New York
- Kurhan İ, Ekici H. (2021). Tamamlayıcı-geleneksel tıp kapsamında fitoterapi ve kanser yaklaşımı, *Veteriner Farmakoloji ve Toksikoloji Derneği Bülteni*, 12(1):15-20. DOI: 10.38137/vftd.900797
- Kutlu A, Gülşen M. (2021). Homeopati kullanan kişilerin yaşam kaliteleri ve homeopatiye ilişkin görüşleri, *Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi*, 4(1):17-26. DOI: 10.5336/jtracom.2020- 76665
- Kutlubay Z, Engin B, Sersaroğlu S, Tüzün Y. (2010). Dermatolojide ozon tedavisi, *Dermatoz*, 1(4):209-216.
- Küçük MÖ, Yaman O. (2019). Tıbbi sülük terapisi (Hirudoterapi), *Journal of BSHR*, 3(özel ayı):29-46. DOI: bshr.576663
- Maslennikov OV, Kontorshchikova CN, GribkovaIA. (2008) Ozone therapy in practice health manual, pp 4-42, Nizhy Novgorod, Russia.
- Miller V, Whorwell PJ. (2009). Hypnotherapy for functional gastrointestinal disorders:a review, *Int J Clin exp Hynp* 57(3):279-292. doi: 10.1080/00207140902881098.
- Mumcuoğlu KY, Özkan AT. (2009). Süpüratif kronik yaraların debridman tedavisi, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 33(4):307-315.
- Nazlıkul H, Nazlıkul FGU, Okur SÇ, Türk A, Tamam C, Firdin F, Tamam Y. (2020). Lokomotor sistem hastalıklarında kayropraktik yaklaşımlar, *Bilimsel Tamamlayıcı Tıp Regülasyon ve Nöralterapi Dergisi*, 14(2):47-52.
- Okka, B. (2011). Geçmişten Günümüze Sülük Tedavisi, *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, Lokman Hekim Journal; Supplement*, 9-9. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mutftd/issue/46993/589922>
- Okumuş M. (2016) Kupa tedavisi ve hacamat, *Ankara Med J*, 4:370-382. DOI: 10.17098/amj.68279
- Onbaşı D, Çelik GY, Kahraman S, Kanbur M. (2019). Apiterapi ve insan sağlığı üzerine etkileri. *Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 16(1):49-56. DOI:10.32707/ercivet.538001.
- Öcebe DK, Kolcu M, Uzun K. (2019) Müzik terapi ve yaşlı sağlığı, *Sağlık Bilimleri Hemşirelik Dergisi*, 1(2):112-115.
- Öndeş ZE (2019) Fizik tedavi uygulanan hastalarda kayropraktik torakal manipülasyonun mekanik sırt ağrısı ve postür bozukluğu üzerine etkisinin araştırılması (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özbek H. (2005). Cinsel ve jinekolojik sorunların tedavisinde bitkilerin kullanımı, *Van Tıp Dergisi* 12(2):170-174.
- Özçakar A, Doğan FO (2013) Homeopatiye genel bakış ve akıldaki sorular, *Turkish Family Physician*, 4(1):1-5.
- Özkan E, Sert AT. (2016) kas iskelet ağrısı tedavisinde proloterapinin kanıta dayalı kullanımı. *Turk J Phys Med Rehab*, 62(2):192-198. DOI: 10.5606/tftrd.2016.71770

- Özkaptan BB, Güler Y. (2019). Geleneksel bir tedavi yöntemi: tıbbi sülük tedavisi (hirudoterapi), Sağlık Bilimleri Alanında Araştırma Makaleleri-1 Çaltekin İ, Çaltekin M (Ed). Gece Akademi, Ankara.
- Öztürk, L. ve Özbek, H. (2018). Küllerinden Doğan Bir Tıbbi Uygulama: Müzik Terapi . *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 2 (1), 1-8 . DOI: 10.26567/JOHSE.2018142106
- Parlakpınar H, Polat S. (2019) Kupa tedavisine genel bakış, *Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi*, 3(2):2546-264. DOI: 10.5336/jtracom.2019-72649
- Parlakpınar H, Polat S. (2021). Apiterapi ürünlerinin biokimyasal içeriği, Atayoğlu AT (Ed), *Türkiye Klinikleri(1. Baskı)*:p38-48, Ankara.
- Parlakpınar H, Polat S. (2021) Hirudoterapi (tıbbi sülük uygulaması) tarihçesi, Parlakpınar H (Ed), hirudoterapi (tıbbi sülük uygulaması), *Türkiye Klinikleri (1. Baskı)*, p1-6, Ankara.
- Rabago D, Slattengren A. (2010). Prolotherapy in primary care practice, *Prim Care Clin Office Pract*, 37:65-80. doi:10.1016/j.pop.2009.09.013
- Sammot EA, Searle-Barnes PJ. (1998). Osteopathic Diagnosis, Part 1:Osteopathic Overview. p3-25. Stanley Thornes Cheltenham.
- Sarkaya HE ve Cümbüşel C. (1977). Akupunktur, 1.Cilt. TAŞ Matbaası, İstanbul.
- Sayyar Ş. (2014). Geleneksel tedavi yöntemleri (Yüksek Lisans Proje Ödevi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Sezer BT, Sezer Ö, Toprak D. (2014). Müzikoterapi hakkında ne biliyoruz? *Konuralp Tıp Dergisi*, 7(3):167-171.
- Sherman RA, Mumcuoğlu KY, Grassberger M, Tantawi TI (2013). Maggot Therapy, Biotherapy Chapter 2, in book History Principles and Practice, Springer Science+Business Media Dordrecht. DOI: 10.1007/978-94-007-6585-6_2
- Sierpina VS, Frenkel MA. (2005). Acupuncture: a clinical review. *Southern Medical Association*, 98(3):330-337.
- Silici S. (2019). Balarısı ürünleri ve apiterapi, *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 7(9):1249-1262. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v7i9.1249-1262.2141>
- Solmaz İ. (2019). Kas iskelet sistemi ağrılarında proloterapi enjeksiyonları, *J Biotechnol and Strategic Health Res*, 3(Özel Sayı):91-114. DOI: bshr.571715
- Sorucu A. (2019). Arı ürünleri ve apiterapi, *Veteriner Farmakoloji ve Toksikoloji Derneği Bülteni*, 10(1):1-15
- Taştan K, Kaya A, Demiröz HP. (2016). İstemdışı devinim bozukluğu (tik) tedavisinde hipnoterapi, *Eurasian journal of FamilyMedicine*,5(2):91-92
- Tekeğlü İ, Kaleli S, Akdoğan M. (2016). Apiterapi ve arı zehiri akupunktur, *Ankara Akupunktur ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi* 4(2), 30-36.
- Tokaç M (2013). Geleneksel tıba akademik yaklaşım: GETTAM. *Sağlık Düşüncesi ve TıpKültürü Dergisi*, 28:82-85.
- Topaloğlu US, Saz A, Tatar O, Küçük MÖ, Gür A, Eren E. (2020). Covid-19 tanılı olgulardaki koku ve tat kaybının tedavisinde homeopati bir umut olabilir mi? *JAMER*, 5(2):23-26.

- Topaloğlu US, Baykuş HE. (2021). Bir şehir hastanesi ünitesine başvuran hastaların sosyodemografik ve klinik özellikleri:18 ayda 100 hasta ile retrospektif bir analiz, *Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi* 4(2):155-161. DOI: 10.5336/jtracom.2021-82322
- Tütüncü S. (2017). Geleneksel, alternatif ve tamamlayıcı tıp uygulamalarına genel bir bakış. Tıbbın alternatifi olmaz! Geleneksel alternatif ve tamamlayıcı tıp uygulamaları. Ankara. Türk Tabipler Birliği Yayınları.
- Uluslararası Geleneksel ve Tamalayıcı Tıp Kongresi 1 Kitabı (2018). İstanbul
- Uluslararası Geleneksel ve Tamalayıcı Tıp Kongresi 2 Kitabı (2019). İstanbul
- Ulusoy E. (2012). Bal ve apiterapi, *Uludağ Arıcılık Dergisi*,12(3):89-97.
- Ünal M, Dağdeviren HN. (2019). Geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemleri, *Euras, J Fam Med*, 8(1):1-9. <https://doi.org/10.33880/ejfm.2019080101>
- Whitaker IS, Twine C,, Whitaker MJ, Welck M, Brown CS, shandall A. (2007). Larval therapy from antiquity to the present day: mechanism of action, clinical applications and future potential, *Postgrad Med J*,83:409-413. doi: 10.1136/pgmj.2006.055905
- Yaman H, Vural R. (2016) Proloterapi: kronik ağrı yönetiminde etkili bir yöntem, *Ankara Med J*, 16(2):220-224. DOI: 10.17098/amj.77156
- Yıldırım D, Baykal D, Can G. (2020) Kanıt temelli fitoterapi uygulamalarının incelenmesi. *JAREN*,6(3):571-576. doi:10.5222/jaren.2020.20591
- Yıldırım M. (2021). Müzikle tedavi: Tarihi, gelişimi, bağımlılıklarda uygulanaşı ve Türkiye'deki müzik terapi uygulamaları, *Turkish Academic Research Review*, 6(2): 477-497.
- Yılmaz B, Can ÜK. (2019). Türkiye'de müzik terapi uygulamalarında kullanılan müzikler, *OPUS*,13(19): 592-620. DOI: 10.26466/opus.584795
- Yüksel H. (2021). Tamamlayıcı tıp uygulamaları: refleksoloji, *Journal of Integrative and Anatolian Medicine*, 2(3):56-66. DOI: 10.53445/batd.947625
- Zhuang Y, Xing J, Li J, Zeng B, Liang F. (2013). History of acupuncture resarch. *International Review of Neurobiology*, 111:1-23. <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-411545-3.00001-8>

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI VE ÖRNEK UYGULAMALAR

Nurperihan Tosun

Özet

Geçtiğimiz yüzyılda, sağlık sektöründe, yaşam beklentisini, yaşam kalitesini, teşhis ve tedavi seçeneklerini ve ayrıca sağlık hizmetlerinin verimliliğini ve maliyet etkinliğini artırmayı amaçlayan ürün ve hizmet arenasında yenilikçi ve girişimci faaliyetlerin arttığı görülmektedir. Sağlık hizmetlerinin yalnızca klinik yöntemler, teşhis ve ilaçlarla değil, aynı zamanda hizmetlerin nasıl organize edildiği, finanse edildiği, üretildiği, sunulduğu ve dağıtıldığı konusunda da yenilik ve girişimlere ihtiyacı vardır. Girişimcilik ve inovasyon hem yenilikçi hem de kullanıcılar için değer üretmektedir. Girişimcilik genellikle yeni ve ya mevcut kavramlardan, fikirlerden ve vizyonlardan yeni girişimler yaratma yeteneğidir. Sağlık sistemleri sağlık harcamalarını kontrol etmenin, yaşlanan nüfusun artan ihtiyaçlarını karşılamının ve daha bilgili ve talepkâr bir tüketici tabanına tatmin edici bir şekilde yanıt vermenin yollarını aradıkça, inovasyon ve girişim fırsatları da katlanarak artmıştır. Günümüzde sağlık sektöründe yapılacak olan girişimcilik ve yeniliklerin maliyetleri yüksek olsa da insanlığa sunacakları katkılar oldukça fazladır. Sağlık hizmetlerinin kendine has özellikleri ve bu özelliklerin yol açtığı tüketici yanlılığı ve piyasa başarısızlıkları, tüketicilerin diğer sektörlerde ve piyasalarda gösterdikleri rasyonel davranışlar göstermelerini sınırlandırmaktadır. Benzer şekilde sağlık girişimciliğinde de tüketici davranışlarının sektörün kendine ait özellikleri çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmesinde etkili olacaktır. Sağlık sektöründe tüketicilerin bilgi asimetrisine sahip olmaları, girişimin çıktısı olan sağlık hizmetlerinin aynı zamanda toplumun refahını ve sağlığını etkileyen dışsallığa sahip olması, girişimin finansmanında geri ödeme sistemlerinin etkisi gibi bir takım faktörler sağlık girişimciliğinin başarısında önemli rol oynamaktadır. Başarılı bir girişim odak noktasında tüketici ihtiyaç ve beklentileri yer almalıdır.

1.1. SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİ

Sağlık girişimciliği; sağlık girişimliliği kavramı, sağlıkta inovasyon ve sağlık hizmetlerinde inovasyon süreci alt başlıkları ile ele alınacaktır.

KAYNAKLAR

- Bitner, M. J., Brown, S. W. ve Meuter, M. L. (2000). Technology infusion in service encounters. *Journal of the Academy of marketing Science*, 28(1), 138-149.
- Brouwer, M. T. (2002). Weber, Schumpeter and Knight on entrepreneurship and economic development. *Journal of evolutionary economics*, 12(1), 83-105.
- Business Council of Australia (1993). *Managing the Innovative Enterprise*. Melbourne: BCA.
- Cetinã, I., Orzan, G., Rãdulescu, V. ve Orzan, M. (2009). Grounding the Marketing Strategy of the Organizations in the Field of Health Care. *Theoretical & Applied Economics*, 16(3).
- Copeland, B.; Raynor, M. ve Thomas, S. 2022. "Top 10 health care innovations."Deloitte US.. 5 Erişim:<https://www2.deloitte.com/us/en/pages/life-sciences-and-health-care/articles/top-10-health-care-innovations.html> Erişim Tarihi:05.04.2022
- Damanpour, F. (1991). Organizational innovation: A meta-analysis of effects of determinants and moderators. *Academy of management journal*, 34(3), 555-590.
- Drucker, P. (2014). *Innovation and entrepreneurship*. Routledge.
- DSÖ. (2022). Health innovation for impact. Erişim: <https://www.who.int/teams/digital-health-and-innovation/health-innovation-for-impact> Erişim Tarihi: 02.03.2022
- Erdöl, C. (2020). Sağlık Kurumlarında Yenilik Arayışı «İnovasyon Kültürünü Nasıl Teşvik Ediyoruz» Erişim: https://himsseurasia.com/wp-content/uploads/2020/11/cevdet_erdol.pdf Erişim Tarihi:21.04.2022
- Harting, J., Kunst, A. E., Kwan, A. ve Stronks, K. (2011). A 'health broker'role as a catalyst of change to promote health: an experiment in deprived Dutch neighbourhoods. *Health Promotion International*, 26(1), 65-81.
- Kelly, C. J. ve Young, A. J. (2017). Promoting innovation in healthcare. *Future healthcare journal*, 4(2), 121.
- Gârdan, I. P. ve Gârdan, D. A. (2014). Healthcare services consumer's behaviour and sustainable development. *Annals of Spiru Haret University, Economic Series*, 5(3), 9-20.
- Gardan, G. D. ve Gardan, I. (2015). Healthcare services consumer behavior in the light of social norms influence. Available at SSRN 2679254.
- George Washington University. (2022). The Future of Entrepreneurship and Healthcare. Erişim: <https://healthcaremba.gwu.edu/blog/entrepreneurship-in-healthcare/> Erişim Tarihi: 21.04.2022.
- Glowik, M. ve Smyczek, S. (Eds.). (2015). *Healthcare: Market dynamics, policies and strategies in Europe*. Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
- Länsisalmi, H., Kivimäki, M., Aalto, P. ve Ruoronen, R. (2006). Innovation in healthcare: a systematic review of recent research. *Nursing science quarterly*, 19(1), 66-72.
- Lionnet P. (2003). *Innovation — The Process*. ESA Training Workshop:Lisbon.
- Radulescu, V., Cetina, I. ve Orzan, G. (2012). Key factors that influence behavior of health care consumer, the basis of health care strategies. *Contemp. Readings L. & Soc. Just.*, 4, 992.

- Ramadani, V. ve Gerguri, S. (2011). Innovations: principles and strategies. *Strategic Change*, 20(3-4), 101-110.
- Mair, J. ve Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of world business*, 41(1), 36-44.
- Melnyk, B. M. ve Tim Raderstorf, D. N. P. (Eds.). (2019). Evidence-based leadership, innovation and entrepreneurship in nursing and healthcare: a practical guide to success. Springer Publishing Company.
- Meyer. (2015). Health entrepreneurship on the rise. Erişim: <https://www.modernhealthcare.com/article/20150221/MAGAZINE/302219978/health-entrepreneurship-on-the-rise> Erişim Tarihi: 02.01.2022
- Mooney, R. (2019). How Health Innovators Maximize Market Success: Strategies to Launch and Commercialize Healthcare Innovations. THiNKaha.
- Naim, A. ve Khan, M. F. (2021). Consumer behavior for health services: A psychological approach. In *SPR*, 1(4), 298-309.
- Schiffman, L. G., Kanuk, L. L. ve Hansen, H. (2012). *Consumer Behaviour* 2nd ed.
- Singh, V. K. ve Lillrank, P. (Eds.). (2015). *Innovations in healthcare management: cost-effective and sustainable solutions*. CRC Press.
- Wang, Y. ve Sun, J. (2014). Opportunity Exploitation in Mobile Health Entrepreneurship.
- Wilden, R., Garbuio, M., Angeli, F. ve Mascia, D. (Eds.). (2018). *Healthcare Entrepreneurship*. Routledge.
- Varkey, P. ve Athyal, V. P. (2005). Service delivery innovations at Mayo Clinic. *Minnesota Medicine*, 88(12), 39-42.
- Varkey, P., Horne, A. ve Bennet, K. E. (2008). Innovation in health care: a primer. *American Journal of Medical Quality*, 23(5), 382-388.
- Tabas, J., Beranová, M. ve Polák, J. (2011). Classifications of innovations: approaches and consequences. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 59(2), 399-406.
- Thomas, R. K. (2005). *Marketing health services*. Health Administration Press.
- Zhang, X., Yu, P., Yan, J. ve Spil, T. A. (2015). Using diffusion of innovation theory to understand the factors impacting patient acceptance and use of consumer e-health innovations: a case study in a primary care clinic. *BMC health services research*, 15(1), 1-15.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE KONUMLANDIRMA⁴

Aykut Ekiyor

Özet

Küreselleşme dünya pazarlarında yoğun rekabetin yaşanmasına neden olmuştur. Sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik gelişmeler rekabetin hızını arttırmış ve arttırmaya devam etmektedir. Bu değişimler tüketici ihtiyaçlarını ve beklentilerini farklılaştırmaktadır. Dünya pazarında faaliyet gösteren girişimler hayatta kalabilmek, varlıklarını sürdürülebilmek için değişim süreci ile birlikte ortaya çıkan yeni tüketici eğilimlerini yakalamak ve farklılıklarını ortaya koymak zorundadır. Sağlık girişimleri de küreselleşme ve değişen çevre şartlarına bağlı olarak tüketici ihtiyaçlarını karşılamak durumundadırlar.

Teknolojik gelişmeler girişimlere farklılıkları ve yenilikleri ortaya koymada kolaylıklar sağlamaktadır. Bu kolaylıklar işletmelerin daha hızlı ürün (mal ve hizmet) ve markalar ortaya çıkarması ile sonuçlanmaktadır. Küresel rekabet koşulları altındaki pazarlarda, tüketicinin çok sayıda ürün ve marka alternatifi bulunmaktadır. Günümüzde tüketiciler her gün yeni bir ürün ile karşılaşabilmekte, ürün ve markalar hakkında farklı algılara sahip olabilmektedir. Girişimler ürün ve markalarının özellikleri ile tüketicilerin satın alma sürecindeki farklı algılarını değiştirme ve kolaylaştırma görevinde rol oynamaktadır. Bu kapsamda girişimler sahip oldukları ürün ve markaların tüketicilerin zihninde yer almasını sağlamak için stratejik pazarlama planlaması kapsamında konumlandırma çalışmaları yapmaktadırlar. Sağlık sektöründe de girişimcilerin rakiplerine göre durumlarını görmek açısından konumlandırma yapmaları gerekmektedir.

GİRİŞ

Aynı ürün sınıfındaki alternatiflerin çoğalması, pazarlardaki ürünlerin benzerliklerinin artması, kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve daha fazla kullanılmaya baş-

⁴ Bu çalışma Aykut Ekiyor tarafından hazırlanan “Algılama Haritalarının Hazırlanmasında Çok Boyutlu Ölçekleme Tekniğinin Kullanılması: Ankara Hastaneleri Örneği” adlı çalışmadaki konumlandırma bölümünden türetilmiştir.

KAYNAKLAR

- Assael, H. (1993). *Marketing: Principles and Strategy*, Fourth Worth, New York: The Dryden Pres.
- Bagozzi, R.P. (1991). *Principles of Marketing Management*, New York: Maxwell Macmillan Incorporation.
- Bickert, J. (1996). A New Approach to Market Segmentation, *Journal of Consumer Marketing*, 14 (5): 362-379.
- Bingham, F.G., Raffield, B.T. (1990). *Business To Business Marketing Management*, Boston: Irwin.
- Bloch, P.H., Richins, M.L. (1983). A Theoretical Model for the Study of Product Importance Perceptions, *Journal of Marketing*, 47(Summer): 69-81.
- Brooksbank, R. (1990). The Anatomy of Marketing Positioning Strategy, *Marketing Intelligence & Planning*, XII (4): 10-14.
- Burke, J.F., Resnick, B.P. (1991). *Marketing&Selling The Travel Product*, Ohio: South-Western Publishing Corporation.
- Burns, A.C., Cravens, D.W. (1987). *Readings and Cases In Marketing Management*, Illinois: Irwin Homeword.
- Congram, C.A., Friedman, M.L. (1991). *The AMA Handbook of Marketing for The Service Industry*, Chicago: American Marketing Associations.
- Cravens, D., Woodruff, R.B. (1986). *Marketing*, Boston: Addison-Wesley Publishing.
- Czinkota, M., Kotabe, M., Mercer, D. (1990). *Marketing Management Text and Cases*, New Jersey: Blackwell Publishes Ltd.
- Doyle, P., Çev. Gülfidan, B. (2003). *Deger Temelli Pazarlama*, İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Ekiyor, A. (2009). *Algılama Haritalarının Hazırlanmasında Çok Boyutlu Ölçekleme Tekniğinin Kullanılması: Ankara İli Özel Hastaneler Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Ennew, C. (1991). *The Marketing Blue Print*, London: Black Well Business.
- Fill, C. (1995). *Marketing Communications Frame Works, Teories and Applications*, New Jersey: Prentice Hall Incorporation.
- Gerstner, E. (1985). Do Higher Prices Signal Higher Quality, *Journal of Marketing Research*, XXII (May): 209-215.
- Goldston, M.R. (1992). *The Turn Around Prescription Repositioning Troubled Companies*, New York: The Free Press MacMillian Incorporation.
- Graham J.H., Saunders, J.A., Piercy, N.F. (1998). *Marketing Strategy& Competitive Positioning*, London: Prentice Hall Europe
- Hammond, K., Ehrenberg, A.S.C., Goodhardt, G.C. (1996). Market Segmentation for Competitive Brands, *European Journal of Marketing*, 30 (12): 39-49.
- Hooley, G.J., Saunders, J. (1993) *Competitive Positioning; The Key to Marketing Success*, London: Prentice Hall International Limited.
- Hooley, G.J., Saunders, J.A., Piercy, N.F. (1998). *Marketing Strategy & Competitive Positioning*, Second Edition, London: Prentice Hall Europe.
- Hooley, G., Broderick, A., Moller, K. (1998). Competitive Positioning and The Resource-Based View of The Firm, *Journal of Strategic Marketing*, VI: 97-115.

- Jain, S.C. (1990). *Marketing Planning&Strategy*, Third Edition, Ohio: Cincinnati.
- Jain, S.C. (1993). *Marketing Planning&Strategy*, Fourth Edition Ohio: Cincinnati.
- Kotler, P., Bowen, J., Makens, J. (1996). *Marketing for Hospitality & Tourism*, Ne Jersey: Prentice Hall Incorporation.
- Kotler, P., Andreasen, A.R. (1996). *Strategic Marketing for Non Profit Organizations*, New Jersey: Prentice Hall Incorporation.
- Kotler, P. (1997). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control*, Ninth Edition, New Jersey: Prentice Hall Incorporation.
- Lewis, R.C. (1990). Advertising Your Hotel's Position, *The Cornell Hotel&Restaurant Administration Quarterly*, XXXI (1): 84-91.
- Lovelock, C.H. (1996). *Services Marketing*, New Jersey: Prentice Hall Incorporation.
- Lowengart, O., Menipaz, E. (2001). On The Marketing of Nations and Multinational Corporations: A Competitive Positioning Mapping, *Management Decision*, 39 (4): 302-314.
- Maggard, J.P. (1976). Positioning Revisited, *Journal of Marketing*, 1: 63-66.
- Mazanec, Y.A. (1999). Simultaneous Positioning and Segmentation Analysis with Topologically Ordered Feature Maps: A Tour Operator Example, *Journal of Retailing and Consumer Services*, 6: 219-235.
- Mc Kenna, R. (1996). *The Regis Touch: A Million Dolar Advice From America's Top Marketing Consultant*, Boston: Addison Wesley Publishing Corporation.
- Myers, J.H. (1996). *Segmentation and Positioning for Strategic Marketing Decisions*, Chicago: American Marketing Associations.
- Pride, W.H., Ferrell, O.C. (1997). *Marketing*, Boston, Tenth Edition, Boston: Houghton Mifflin Corporation.
- Reibstem, D.J. (1985). *Marketing Concept, Strategies and Decisions*, New Jersey: Prentice Hall Incorporation.
- Roberts, M.L, Benger, P.D. (1989). *Direct Marketing Management*, New Jersey: Prentice Hall Incorporation.
- Sheinin, D.A. (1998). Positioning Brand Extensions: Implications for Beliefs and Attituted, *Journal of Product and Brand Management*, 7 (2): 137-149.
- Tuncer, D., Arpacı, T. Ayhan, Y., Böge, E., Üner, M. (1992). *Pazarlama*, Ankara: Gazi Yayınları.
- Urban, G.L., Hauser, R. (1980). *Design and Marketing of New Products*, New Jersey: Prentice Hall Incorporation.
- Urban, G.L., Star, S.H. (1991). *Advanced Marketing Strategy Phenomena Analysis Decisions*, New Jersey: Prentice Hall Incorporation.
- Valarie, M. (1996). *Marketing Management*, Canada: John Wiley&Sons Incorporation.
- Yazıcı Sorucuoğlu, A. (2023). Şehir Hastaneleri Pazarında Konumlandırma ve Algılama Haritaları: Türkiye Örneği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sağlık Kurumları Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Walker, O.C., Boyd, H., Larreche, J.C. (1992). *Marketing Strategy Planning And Implementation*, First Edition, Boston: Richard D. Irwin Incorporation.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE YARATICILIK

Ece Doğuç

Özet

Günümüzün son derece rekabetçi küresel ekonomisinde, iş büyümesi, işletmenin rekabette üstün gelmesi ve daha iyi performans gösterme yeteneğine bağlıdır. Yönetim, ürünleri geliştirmek, maliyetleri azaltmak ve müşterilerine daha iyi hizmet vermek için yaratıcı fikirlere ihtiyaç duymaktadır. Yaratıcılık; dünyaya, özellikle süreçlerine, hizmetlerine ve ürünlerine diğerlerinden farklı bakma yeteneğidir. Hemen hemen herkes inovasyon ve yaratıcı düşünme yeteneğine sahiptir. Bugün sağlık hizmetlerinde bu tür bir düşünceyi ortaya çıkarmak için çalışanlar, sağlık hizmeti sunum sisteminde meydana gelen muazzam israfı azaltırken kaliteli hizmetler sunmanın inovasyonel yollarını bulmak için yaratıcılıklarını kullanma yetkisine sahip olmalıdır. Sağlık sektörünün her alanında yaratıcılığın, yenilikçiliğin ve girişimciliğin geliştirilmesi, küresel sağlık krizi için en uygun çözümdür. Yaratıcılık, organizasyonun değişen çevre koşullarının bir sonucu olarak gelişen fırsatlardan yararlanmasını sağlar. Yaratıcı ve inovasyon sahibi olmayan organizasyon piyasada ayakta kalamaz. Bu nedenle, girişimciler ve işletmeler, her işletmenin amacı olan müşterilerle alakalı kalmak için sürekli yaratıcı kalmak zorundadır.

GİRİŞ

Girişimcilik büyüme, yaratıcılık ve inovasyonla ilgilidir (Wilson, 2008: 2). Yaratıcılık, inovasyon ve girişimcilik, sosyoekonomik kalkınmayı ileriye götüren girişimcilik kültürünü teşvik eden itici güç olarak giderek daha fazla tanınmaktadır. Başarılı girişimciler, yalnızca yaratıcı, inovasyonel bir yeteneğe, tutum ve davranışlara sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda sağlam genel yönetim becerilerine, iş bilgisine ve yeterli bağlantılara sahiptir (Carayannis, Evans ve Hanson, 2003: 759). Günümüzde yaratıcılık, örgütsel yaşamın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Hızlı ve her şeyi kapsayan değişimler, örgütsel faaliyetlerin çevrelerini o kadar kökten değiştirmiştir ki örgütlerin ve yöneticilerin kendi faaliyetleri ve kendilerini bu tür küresel değişikliklere uyar-

KAYNAKLAR

- Agars, M. D., Kaufman, J. C., & Locke, T. R. (2008). Social influence and creativity in organizations: A multi-level lens for theory, research, and practice. In *Multi-level issues in creativity and innovation*. Emerald Group Publishing Limited.
- Amabile, T. M. (1988). A model of creativity and innovation in organizations. *Research in organizational behavior*, 10(1), 123-167.
- Amabile, T. (2006). How to kill creativity. (Henry, J. (Ed.). In *Creative management and development (3th Ed)*. (pp: 18-14) GB: Sage
- Basadur, M. (1994). Managing the creative process in organizations. In M. A. Runco (Ed.). *Problem finding, problem solving, and creativity* (pp. 237–268). USA: Norwood, NJ: Ablex.
- Bessant, J., and Tidd, J. (2015). *Innovation and entrepreneurship*. Italy: John Wiley & Sons.
- Boden, M. A. (2004). *The creative mind: Myths and mechanisms*. (2nd Edt) GB: Routledge.
- Carayannis, E. G., Evans, D., & Hanson, M. (2003). A cross-cultural learning strategy for entrepreneurship education: Outline of key concepts and lessons learned from a comparative study of entrepreneurship students in France and the US. *Technovation*, 23(9), 757–771.
- De Dreu, C. K. (2010). Human creativity: Reflections on the role of culture. *Management and Organization Review*, 6(3), 437-446.
- Dubina, I, N. (2013). Business Creativity E.G. Carayannis (Ed.). In *Encyclopedia of creativity, invention, innovation and entrepreneurship*. (148-149ss). USA: Cham: Springer International Publishing.
- Dul, J., & Ceylan, C. (2011). Work environments for employee creativity. *Ergonomics*, 54(1), 12-20.
- Fangqi, X. (2013). Creative Management. (E.G. Carayannis (Ed.). In *Encyclopedia of creativity, invention, innovation and entrepreneurship*. İçinde (pp: 1-5). USA: Cham: Springer International Publishing.
- Fisher, C. M., & Amabile, T. (2008). Creativity, improvisation and organizations. In *The Routledge companion to creativity* (pp. 13-24). USA: Routledge.
- Florida, R. (2014). *The rise of the creative class--revisited: Revised and Expanded*. New York: Basic Books (AZ).
- Frederick, H., O'Connor, A. & Kuratko, D. F. (2016). *Entrepreneurship: Theory, process, and practice*. Australia: Cengage learning.
- Furnham, A. (2000). The brainstorming myth. *Business strategy review*, 11(4), 21-28.
- Garcês, S., Pocinho, M., de Jesus, S. N., & Viseu, J. (2016). The impact of the creative environment on the creative person, process, and product. *Avaliação Psicológica*, 15(2), 169-176.
- Gardner, H. (1988). Creativity: An interdisciplinary perspective, *Creativity Research Journal*, (1)1, 8-26
- Gibson, J., Ivancevich, J., & Konopaske, R. (2012). *Organizations: Behavior, structure, processes*. (14th Ed). USA: McGraw-Hill Higher Education.

- Glaveanu, V. P., & Kaufman, J. C. (2019). A historical perspective. *The Cambridge handbook of creativity. The Cambridge handbook of creativity*. UK: Cambridge University Press.
- Healey, B. J. (2017). *Principles of healthcare leadership*. USA: Health Administration Press.
- Heunks, F. J. (1998). Innovation, creativity and success. *Small Business Economics*, 10(3), 263-272.
- Hisrich R., D., Peters M., P., & Shepherd D., A. (2017). *Entrepreneurship* (Tenth Edition), USA: McGraw-Hill Education
- Howard, T. J., Culley, S. J., & Dekoninck, E. (2008). Describing the creative design process by the integration of engineering design and cognitive psychology literature. *Design studies*, 29(2), 160-180.
- Jun, Z. and Deschoolmeester, D. 2003. 'How to gauge the innovativeness held by an entrepreneur: A conceptually, explanatory framework'. In *Proceedings of the 48th Annual Conference of the International Council for Small Business*. Belfast. June.
- Kaufman, J. C., & Baer, J. (2004). Hawking's Haiku, Madonna's Math: Why It Is Hard to Be Creative in Every Room of the House. In R. J. Sternberg, E. L. Grigorenko, & J. L. Singer (Eds.), *Creativity: From potential to realization* (pp. 3–19). American Psychological Association
- Kearney, C., Dunne, P., & Wales, W. J. (2020). Entrepreneurial orientation and burnout among healthcare professionals. *Journal of Health Organization and Management*. 34(1), 16-22.
- Kearney, C. (2022). *Leading Innovation and Entrepreneurship in Healthcare: A Global Perspective*. Edward Elgar Publishing.
- Kilgour, M. (2006). Improving the creative process: Analysis of the effects of divergent thinking techniques and domain specific knowledge on creativity. *International Journal of Business and Society*, 7, 79–107.
- Koçel, T. (2015). *İşletme Yöneticiliği* (16. Baskı). İstanbul: Beta
- Lee, S. Y., Florida, R., & Acs, Z. (2004). Creativity and entrepreneurship: A regional analysis of new firm formation. *Regional studies*, 38(8), 879-891.
- Lee, H. S., & Hong, S. A. (2014). Factors affecting hospital employees' knowledge sharing intention and behavior, and innovation behavior. *Osong public health and research perspectives*, 5(3), 148-155.
- Linkner, J. (2011). *Disciplined dreaming: A proven system to drive breakthrough creativity*. John Wiley & Sons.
- Lowe, R., and Marriott, S. (2012). *Enterprise: Entrepreneurship and innovation*. The Netherlands: Routledge.
- Lubart, T.I. (2000-2001). Models of the Creative Process: Past, Present and Future. *Creativity Research Journal*, 13:3-4, 295-308,
- Lubart, T., and Guignard, J. H. (2004). The Generality-Specificity of Creativity: A Multivariate Approach. (R.J. Sternberg, E.L. Grigorenko & J.L. Singer, J. L. Edts). In *Creativity: From potential to realization* (pp. 43-56). USA: American Psychological Association.
- Luecke, R. (2003). *Harvard business essentials: managing creativity and innovation*. Harvard Business Press.

- Lytras, M. D., Papadopoulou, P., & Sarirete, A. (2020). Smart Healthcare: emerging technologies, best practices, and sustainable policies. In *Innovation in Health Informatics* (pp. 3-38). Academic Press.
- Madjar, N., Oldham, G. R., & Pratt, M. G. (2002). There's no place like home? The contributions of work and nonwork creativity support to employees' creative performance. *Academy of Management Journal*, 45(4), 757-767.
- Marron, T. R., & Faust, M. (2018). Free association, divergent thinking, and creativity: Cognitive and neural perspectives. In R. E. Jung & O. Vartanian (Eds.), *The Cambridge handbook of the neuroscience of creativity* (pp. 261-280). Cambridge University Press
- Marron, T. R., Lerner, Y., Berant, E., Kinreich, S., Shapira-Lichter, I., Hendler, T., & Faust, M. (2018). Chain free association, creativity, and the default mode network. *Neuropsychologia*, 118, 40-58.
- Mcmullan, R. W. E., & Kenworthy, T. P. (2016). *Creativity and entrepreneurial performance*. Switzerland: Springer International Pu
- Michinov, N. (2012). Is electronic brainstorming or brainwriting the best way to improve creative performance in groups? An overlooked comparison of two idea-generation techniques. *Journal of Applied Social Psychology*, 42, 222-243.
- Mumford, M. D., & Gustafson, S. B. (1988). Creativity syndrome: Integration, application, and innovation. *Psychological bulletin*, 103(1), 27.
- Okpara, F. O. (2007). The value of creativity and innovation in entrepreneurship. *Journal of Asia entrepreneurship and sustainability*, 3(2), 1-13.
- Oldham, G. R., and Cummings, A. 1996. Employee creativity: Personal and contextual factors at work. *Academy of Management Journal*, 39(3): 607-634.
- Osborn, A. F. (1953). *Applied imagination: Principles and Procedures of creative thinking*, New York: Charles Scribner's Sons
- Özyaprak, M. (2016). Yaratıcı düşünme eğitimi: Scamper örneği. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 3(1), 67-81.
- Pillay, R. (2014). Creativity, innovation and entrepreneurship: a new prescription for health care. *Innovation and Entrepreneurship in Health*, 1, 1-3.
- Plucker, J. A., Beghetto, R. A., & Dow, G. T. (2004). Why isn't creativity more important to educational psychologists? Potentials, pitfalls, and future directions in creativity research. *Educational psychologist*, 39(2), 83-96.
- Pretorius, M., Millard, S. M., & Kruger, M. E. (2005). Creativity, innovation and implementation: Management experience, venture size, life cycle stage, race and gender as moderators. *South African Journal of Business Management*, 36(4), 55-68.
- Puccio, G. J., Cabra, J. F., & Schwagler, N. (2017). *Organizational creativity: A practical guide for innovators & entrepreneurs*. Sage Publications.
- Raadabadi, M., Fayaz-Bakhsh, A., Nazari, A., Mousavi, S. M., & Fayaz-Bakhsh, M. (2014). Organizational entrepreneurship and administrators of hospitals: case study of Iran. *Global Journal of Health Science*, 6(3), 249.

- Rhodes, M. (1961). An analysis of creativity. *The Phi delta kappan*, 42(7), 305-310.
- Robbins, S.P., Decenzo, D.A. & Coulter, M. (2016). Karar Vermenin Temelleri. (O. Sürgevil -çev) Yönetimin Esasları (Sekizinci Basımdan Çeviri) (A. Ögüt Çev. Edt.). (ss.70-93), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal Kitap Yayın Tarihi – 2013).
- Robbins, S.P ve Judge, T. A. (2019). Algılama ve Bireysel Karar Alma. (H.E.E. Çolak çev). Örgütsel Davranış (14. Basımdan Çeviri). (İ. Erdem Çev. Edt). (ss.167-202), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (Orijinal Kitap Yayın Tarihi – 2011).
- Robinson, K. (2017). *Out of our minds: The power of being creative (Third edt)* UK: Wiley
- Runco, M. A. (1988). Creativity research: Originality, utility, and integration. *Creativity Research Journal*, 1(1), 1-7.
- Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity research journal*, 24(1), 92-96.
- Sadler-Smith, E. (2015) Wallas' Four-Stage Model of the Creative Process: More Than Meets the Eye?, *Creativity Research Journal*, 27:4, 342-352
- Satzinger, J. W., Garfield, M. J., & Nagasundaram, M. (1999). The creative process: The effects of group memory on individual idea generation. *Journal of Management Information Systems*, 15(4), 143-160.
- Sawyer, R. K. (2012). *Explaining creativity: The science of human innovation*. (Second Edt.) USA: Oxford university press.
- Shalley, C. E., Zhou, J., & Oldham, G. R. (2004). The effects of personal and contextual characteristics on creativity: Where should we go from here?. *Journal of management*, 30(6), 933-958.
- Schneck, R. (2020). Four Ps in Organizational Creativity. In *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship* (pp. 990-996). Cham: Springer International Publishing.
- Shneiderman, B., Fischer, G., Czerwinski, M., Myers, B., & Resnick, M. (2005). Introduction to Workshop Report. Retrieved July 21, 2008 from <http://www.cs.umd.edu/hcil/CST/report.html>
- Shoghi, B., Asgarani, M., & Ashnagohar, N. (2013). Mediating effect of organizational structure on the relationship between managers' leadership style and employees' creativity (Case Study: Metal Industries of Kaveh Industrial City). *structure*, 3(3), 63-80
- Simonton, D. K., and Ting, S. S. (2010). Creativity in Eastern and Western civilizations: The lessons of historiometry. *Management and Organization Review*, 6(3), 329-350.
- Smith, S. M., Gerkens, D. R., Shah, J. J., & Vargas-Hernandez, N. (2006). Empirical studies of creative cognition in idea generation. *Creativity and innovation in organizational teams*, 3-20.
- Storme, M., Myszkowski, N., Çelik, P., & Lubart, T. (2014). Learning to judge creativity: The underlying mechanisms in creativity training for non-expert judges. *Learning and Individual Differences*, 32, 19-25.
- Torrance, E. P. (1988). The nature of creativity as manifest in its testing. *The nature of creativity*, 43-75.
- Torranc, D.M. (2009). Corporate Creativity And Ideas For New Businesses. (F. Philips). In *Managing Innovation, Technology, And Entrepreneurship*. UK: Meyer and Meyer Media, (294-299).

- Treffinger, D. J., Young, G. C., Selby, E. C., & Shepardson, C. (2002). Assessing Creativity: A Guide for Educators. *National Research Center on the Gifted and Talented*, İnternet Sitesi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED505548.pdf>
- Treffinger, D. J., & Isaksen, S. G. (2005). Creative problem solving: The history, development, and implications for gifted education and talent development. *Gifted Child Quarterly*, 49(4), 342-353.
- Tuğrul, B., Uysal, H., Güneş, G., & Okutan, N. Ş. (2014). Picture of the creativity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 3096-3100.
- Ürper, Y. (2013). Yaratıcılık. (Y. Ülper Edt). *Girişimcilik İçinde (42-67)* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 3002, AÖF Yayın No: 1955
- Veeraraghavan, V. (2009). Entrepreneurship and innovation. *Asia Pacific Business Review*, 5(1), 14-20.
- Von Stamm, B. (2008). *Managing innovation, design and creativity*. John Wiley & Sons.
- Wilson, K. (2008). Entrepreneurship education in Europe. In J. Potter (Ed.), *Entrepreneurship and higher education*. Paris: OECD
- Woodman, R. W., Sawyer, J. E., & Griffin, R. W. (1993). Toward a theory of organizational creativity. *Academy of management review*, 18(2), 293-321
- Yalçın, Bahar (2013). Yaratıcı ve İnovasyon Odaklı Kültürel Stratejinin İş Dünyası Açısından Önemi ve Yaratıcı Birey Teorisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 11-24.
- Young, J. W. (2003). *A technique for producing ideas* USA: McGraw-Hill
- Zampetakis, L.A., Tsironis, L. & Moustakis, V. (2007). Creativity development in engineering education: the case of mind mapping. *Journal of Management Development*, 26(4), 370 – 380
- Zeng, L., Salvendy, G., & Zhang, M. (2009). Factor structure of web site creativity. *Computers in Human Behavior*, 25(2), 568-577.
- Zeng, L., Proctor, R. W., & Salvendy, G. (2010). Creativity in ergonomic design: A supplemental value-adding source for product and service development. *Human Factors*, 52(4), 503-525.
- Zeng, L., Proctor, R. W., & Salvendy, G. (2011). Can traditional divergent thinking tests be trusted in measuring and predicting real-world creativity?. *Creativity Research Journal*, 23(1), 24-37.
- Zuber, C. D., & Moody, L. (2018). Creativity and innovation in health care. *Nursing Administration Quarterly*, 42(1), 62-75.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ UYGULAMALARI

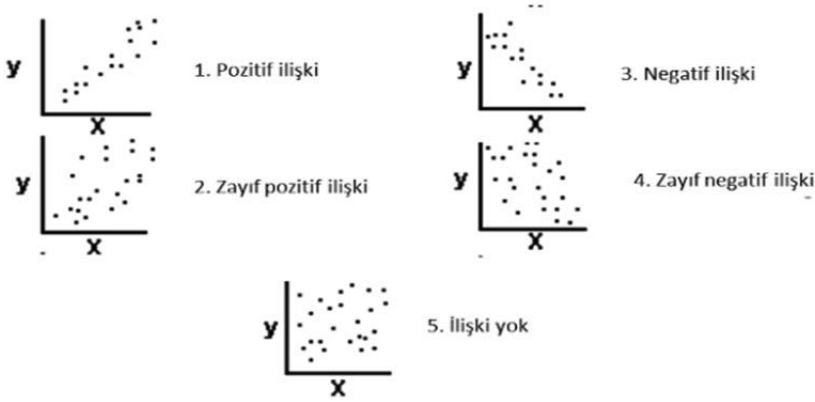
Ayşegül Aydın

Özet

Toplam kalite yönetimi (TKY) kavramının gelişiminde, istatistiksel kalite kontrol yönetiminden, sürekli kalite geliştirme ve iyileştirmeden söz edilmektedir. Donabedian sağlık hizmetlerinde kalitenin değerlendirilmesi için yapı, süreç ve sonuç ilişkilerini ortaya koymuş ve yüksek kaliteli sağlık hizmetinin özelliklerini etkenlik, etkililik, verimlilik, optimallik, kabul edilebilirlik, yasallık ve hakkaniyet olarak belirtmiştir. Ülkemizde sağlık hizmetlerinde kalite çalışmaları Sağlıkta Dönüşüm Projesi'yle başlamış ve güvenli, kaliteli sağlık hizmeti sunumu ile hasta/çalışan güvenliğinin sağlanması için sağlıkta kalite ve akreditasyon çalışmaları ile devam etmektedir. Sağlık girişimleri açısından ticari kalitenin unsurları; tasarım, uygunluk, kullanım, dağıtım ve ilişki kalitesidir. Sağlık girişimleri açısından da TKY yaklaşımının uygulanmasında Deming'in ilkeleri ve döngüsünden (PUKÖ) yararlanılmaktadır. Sağlık sektöründe müşteri odaklı sürekli kalite iyileştirme çalışmalarının uygulamalarında beyin fırtınası, kalite çemberleri, neden-sonuç diyagramı gibi çalışan katılımını destekleyen problem çözme tekniklerinin yanı sıra iş akış şeması, pareto analizi, çetele tablosu, kontrol grafikleri, histogram ve serpilme diyagramı gibi verilere dayalı istatistiksel araçlarda sıklıkla kullanılmaktadır. TKY, sağlık hizmeti sunan ve hizmet sunuculara ürün ve teknoloji geliştiren tüm girişimler için müşteri beklentilerinin üstünde hizmet sunmak ve bunun sürekliliğini sağlayarak sektörde var olabilmek için eşsiz bir yönetim anlayışıdır.

GİRİŞ

Geleneksel bilimsel yönetim yaklaşımı, artan teknolojik gelişmeler, rekabet ortamı ve kalite beklentileri sonucunda yetersiz kalmış ve TKY yaklaşımı çağdaş yönetim yaklaşımları arasında yerini almıştır. Günümüzde sağlık girişimleri gittikçe artmakta ve sürdürülebilir rekabet üstünlüğü yakalamayı hedefleyen girişimler müşteri

Şekil 9. Serpilme Diyagramı Örnekleri (Tek, 2019).

KAYNAKLAR

- Akdoğan, A. (t.y.). Toplam kalite yönetimi, *Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, http://www.canaktan.org/yonetim/toplam_kalite/toplam-kalitefelsefesi/akdogan-toplam-kalite.htm (Erişim Tarihi:17.03.2022).
- Akman, E. ve Kopuz, K. (2020). Sağlık hizmetlerinde kalite algısı: SERVQUAL model incelemesi, *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), 866-880.
- Aktan, C.C. (2000). *Yönetimde rönesans ve kalite devrimi*, Ankara: TOSYÖV Yayınları.
- Alcan, Z., Aksoy, A., Civil, B., Tekin, D.E., Ekim, R., Civil, S.Ö., Doğar, T. ve Çakar V. (2010). Hemşirelik hizmetleri ışığında hastane süreçleri (ISO, JCI ve MAGNET Standartları ile uyumlu), İstanbul: Nobel Kitabevi.
- Aytekin, S. (2009). Tam zamanında stok yönetimi (just-in-time) felsefesinin hastane işletmelerine uygulanabilirliği ve bir üniversite hastanesi örneği, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21),102-115.
- Arslan, A. (2021). *Sağlık kurumlarında toplam kalite yönetimi: OMÜ Sağlık Uygulama Ve Araştırma Merkezi örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.
- Beşeri Tıbbi Ürünler Ruhsatlandırma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2020). *T.C. Resmi Gazete*, (31338, 18 Aralık 2020).
- Chen, I.-C., ve Kuo, M.H. C. (2011). Quality improvement: perspectives on organizational learning from hospital-based quality control circles in Taiwan. *Human Resource Development International*, 14(1), 91-101.
- Çetin C. ve Arslan, L. (2020). *Toplam kalite yönetimi* (7.baskı). İstanbul: Beta Yayın Evi.
- Demirel Etöz S.(2008). *Sağlık hizmetlerinde kalite belgelendirme sistemleri ve Akreditasyon*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.

- Efil, İ. (1995). *Toplam kalite yönetimi ve toplam kaliteye ulaşmada önemli bir araç*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Erkılıç A. T. (2007). Toplam kalite yönetimi ilkelerinin yönetim yaklaşımları bağlamında tartışılması. *Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 2(4), 50-62.
- Genç S. (2011). *6-Sigma Kılavuzu: 14 Kolay Bilgi. İstanbul Sanayi Odası Kalite ve Teknoloji İhtisas Kurulu (ISO-KATEK)*. ISO Yayın No: 2011/28, İstanbul.
- Goetsch D.L. ve Davis S., (2016). *Quality management for organizational excellence introduction to total quality*. (8th ed.), United Kingdom: Pearson.
- Güzel, L. (2021). *Sağlık hizmetlerinde toplam kalite yönetiminin tedarik zinciri yönetimi üzerindeki etkisinin belirlenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Kent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- HASUDER (Halk Sağlığı Uzmanları Derneği), (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Haber Postası (15.06.2020), Erişim adresi <https://korona.hasuder.org.tr/wp-content/uploads/Korona-Postas%C4%B1-15-Haziran-2020-PDF.pdf>
- Ilıman, E. (2020). Sağlık kurumlarında kalite ve akreditasyon. E.B. Biçer (Ed.), *Sağlık yönetiminde temel yaklaşımlar içinde* (187-230), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Işık, O. (2013). Kalite iyileştirmede kullanılan araçlar. S. Kaya (Ed.), *Sağlık kurumlarında kalite yönetimi içinde* (150-179 ss.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- İmai, M. (1994). *Kaizen Japonya'nın rekabetteki başarısının anahtarı*, İzmit: Brisa yayınları.
- İntepeler, Ş.S., (2018). Kalite yönetimi. Ü.T.Baykal ve E.E. Türkmen (Ed.), *Hemşirelik hizmetleri yönetimi içinde* (306-331), İstanbul: Akademi Basın.
- Karaca, Ş. (2014). *Sağlık hizmetlerinde kalite yönetimi ve hasta beklentileri konusunda bir uygulama Aydın Devlet Hastanesi üzerine bir çalışma*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Kavuncubaşı Ş. ve Yıldırım S.(2012). *Hastane ve sağlık kurumları yönetimi*. (3. Baskı), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kavrakoğlu, İ. (1996). *Toplam kalite yönetimi*. İstanbul: Kalite Derneği.
- Kaya, S. (2013). Sağlık hizmetlerinde kalite kavramı. S. Kaya (Ed.), *Sağlık kurumlarında kalite yönetimi içinde* (3-29 ss.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kaya, K, ve Engin, O. (2005). Kalite iyileştirme sürecinde yapay zeka tekniklerinin kullanımı. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 11(1), 103-114.
- Medicabil Yalın Sağlık Enstitüsü. (2022, 13 Mart). Erişim adresi https://www.yalinsaglikenstitusu.com/egitimlerimiz.php?hizmet_id=12
- Mutlu, H. ve YILMAZ, S. (2019). Hastanelerde kalite çemberleri ve bir uygulama örneği. *İşletme ve Yönetim Bilimleri Uluslararası Kongresi Kitabı* (ss.8-9), Düzenleyen Conley American University. 22-23 Şubat 2019.

- Özalp İ. ve Tonus Z., (2000). Toplam kalite yönetimi ve hizmet işletmelerinin toplam kalite yönetimin'de Koçfinans örneği, *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 1-21.
- Özcan Çaklı, İ.(2021). Sağlık sektöründe toplam kalite yönetimi Donabedian kalite özellikleri ve sağlık çalışanlarının hizmet kalitesi üzerine etkisi, *Journal of Behavior at Work (JB@W)*, 6(1), 1-15. DOI:<https://doi.org/10.25203/idd>.
- Öztürk, A., (2009). Kalite yönetimi ve planlaması, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020). Sağlıkta kalite standartları hastane seti. (1.baskı), Ankara: Sağlıkta Kalite, Akreditasyon ve Çalışan Hakları Dairesi Başkanlığı.
- Sarp, N. (2014). Toplam kalite yönetimi uygulamaları. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Saygılı, M. ve Özer, Ö. (2020). Sağlık çalışanlarında ekip çalışması tutumlarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 11(27): 444-454.
- Soyer, M. (2018). *Kalite fonksiyon göçeriminin plastik enjeksiyon fabrikasında kullanımı*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. İKSAD yayınevi.
- Sower, V., Duffy, J. A., Kılbourne, W., Kohers, G., Jones, P. (2001). The dimensions of service quality for hospitals. *Health Care Management Review*. 26 (2): 47-59.
- Söyük, S.(2016). Toplam Kalite Yönetimi (Tky) İlkeleri I, S. Söyük ve A. Yenidikici (Ed.), *Sağlık işletmelerinde kalite yönetimi*,(66-92 ss.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Söyük, S. ve Gün İ., (2016). Kalite iyileştirme araçları ve problem çözme teknikleri, S. Söyük ve A. Yenidikici (Ed.), *Sağlık işletmelerinde kalite yönetimi*,(177-202 ss.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Sözcü Gazetesi. (2022, 21 Şubat). Erişim adresi <https://www.sozcu.com.tr/2022/saglik/istanbul-ilac-kriziyle-karsi-karsiya-6965435/>
- Şahin, H. (2012). *Sağlık Bakanlığına bağlı hastanelerde toplam kalite yönetimi uygulamalarında karşılaşılan engeller ve bir araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Şimşek, M. (2006). *Toplam kalite yönetiminde başarının anahtarı-İnsan faktörü*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Şimşek, M. (2007). *Toplam kalite yönetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tek, T. (2019, 19 Kasım). Serpilme diyagramı.[Web günlük postası] Erişim adresi <https://yalindunya.com/2019/11/19/serpilme-diyagrami/>
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, (2022, 24 Mart) Erişim adresi <https://www.titck.gov.tr/faaliyetalanlari/denetim/ilac-denetim>.
- Tütüncü, Ö., Küçükusta, D., ve Yağcı K. (2006). Toplam kalite yönetimi kapsamında hasta güvenliği ve akreditasyon: Tıbbi laboratuvarlar değerlendirmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(4), 286-302.

- Uryan, B. (2002). Toplam kalite yönetimi, *Mevzuat Dergisi*, 5(55), https://www.mevzuat-dergisi.com/2002/07a/02.htm#_ftnref9.
- naln, D. (2021). Sağlık işletmelerinde kalite ve akreditasyon. D. Boztosun ve . Demirtaş (Ed.), *Sağlık işletmeciliği ve modern yönetim uygulamaları içinde* (207-242 ss.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yükçü, S. (1999). *Kalite maliyetlerinin muhasebeleştirilmesi*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE YENİLİK VE DEĞİŞİM YÖNETİMİ

Yeter Demir Uslu - Sefer Aygün - Erol Demir

Özet

İnsanlık, tarihin her döneminde toplumsal düzeni sağlamak, yaşam kalitesini artırmak ve refah düzeyini yükseltmek için bazı faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu amaç için yürütülen faaliyetler çoğunlukla girişimcilik ile ilgili faaliyetlerden oluşmaktadır. Meydana gelen bu farklılıklar insanlarda ve düzende yeniliklere ve değişimlere neden olmaktadır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde girişimcilik faaliyetlerinin, yeniliklerin ve değişimlerin birbiri ile ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Günümüz koşulları dikkate alındığında çağın dijital çağ olduğu görülmektedir. Bu nedenle dünyada gerçekleştirilen yenilikler, değişimler ve girişimcilik faaliyetleri genellikle dijital alanda olmaktadır. Sağlık sektörünün özelliklerinden birii dijital gelişmelere hızlıca adapte olması ve bu gelişmeleri hizmet alanlarında sıkça kullanmasıdır. Bu bağlamda sağlık sektöründeki birçok tesisin kompleks yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda sektörün diğer sektörlerle ilişkisi olduğu gerçeğinin altını çizebiliriz. Bu çerçevede değerlendirildiğinde dünyada girişimcilik faaliyetlerinin, değişimlerin ve yeniliklerin en çok karşılaştığı sektörlerin başında sağlık sektörünün geldiği görülmektedir. Bu faaliyetler çoğunlukla avantaj sağlasa da bazı durumlarda dezavantaja neden olabilmektedir. Söz konusu durumlar genellikle girişimcilik faaliyetlerinin, değişimin ya da yeniliklerin doğru yönetilmemesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle sağlık sektöründe görülen, görülebilme ihtimali olan bütün girişimcilik, yenilik ve değişim faaliyetleri; stratejik bir bakış açısı ile değerlendirilmeli, bu konular ile ilgili planlamalar doğru yapılmalı, aşamaları doğru belirlenmeli ve olası engeller ortadan kaldırılmalıdır. Sağlık girişimciliğinde yenilik ve değişimin en doğru şekilde yönetilmesi ile bireysel, örgütsel ve ulusal düzeyde istenilen amaçlara ulaşılabilir.

GİRİŞ

Toplumsal yaşamı daha düzenli ve nitelikli hâle getirebilmek için tarihin her döneminde yeni fikirler ve buluşlar ortaya çıkmıştır. Bu fikirleri ve buluşları uygulamaya

olacaktır. Bu kadar karmaşık bir sektörde böylesi karmaşık ilişkiye sahip faaliyetleri yürütmek ancak ve ancak doğru yönetim anlayışını ilişkili süreçlerde de uygulamakla mümkündür. Bu bağlamda sağlık sektöründe amaç ve hedeflere ulaşmak için iki farklı noktadan bahsedilmiştir. Bunlardan ilki, doğru yönetim anlayışını benimsemek ve uygulamaktır. İkincisi ise girişimcilik, yenilik ve değişim faaliyetlerini hayata geçirebilmektir. Özetle süreçte tam anlamıyla başarıya ulaşmak için bu iki noktanın birbiri ile entegrasyonu sağlanmalıdır. Yani başka bir ifade ile sağlıkta gerçekleştirilecek girişimler ve bu girişimlerin sonucunda oluşan yenilikler ve değişimler doğru yönetim anlayışı ile desteklenmelidir. Bu süreçte de benimsenen yönetim anlayışı stratejik planlama ile eş zamanlı yürütülmelidir. Stratejik planlama; hedef kitleyi belirleme, girişimde bulunulacak alanı belirleme, girişimi uygulayacak çalışanları belirleme, bu girişim sonucunda oluşacak yenilik ve değişimleri önceden tahmin etme, karşılaşılabilecek sorunları tespit ederek önleme, kurumsal amaçlara hizmet etme, hasta memnuniyetini sağlama gibi aşamaları ve bu aşamalarda uygulanması gereken faaliyetleri içermelidir. Bu sayede de sağlık girişimciliğinde yenilik ve değişim yönetimi başarı ile uygulanabilir, istenilen amaca ulaşılabilir.

KAYNAKLAR

- Aldemir B. ve Acar E. (2012). Küçük ve Orta Boy İnşaat Firmalarının Girişimcilik Yönelimi. İzmir: 2. Proje ve Yapım Yönetimi Kongresi, 13-16 Eylül 2012.
- Çağlar, İ. (2015). *Değişim ve Değişim Yönetimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım.
- Dosi, G. (1988). *The Nature of Innovative Process, Technical Change and Economic Theory*, Ed.by, G. Dosi et. Al, London, Printer, Publishers, s. 222.
- Drucker, P. F. (1999). *21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları*, (Çev. İrfan Bahçivangil ve Günay Gorbun), İstanbul: Epsilon Yayıncılık, s. 86.
- Düren, Z. (2000). *2000'li Yıllarda Yönetim*. İstanbul: Alfa Yayınları, s. 203-231.
- Ekankumo, B. ve Kemebaradikumo, N. (2011). Entrepreneurship and entrepreneurial education (EE): Strategy for sustainable development. *Asian Journal of Business Management*, 3(3), 196-202.
- Erbir, M. ve Yılmaz, A. (2019). Sağlık Sektörü Çalışanlarının İç Girişimcilik Düzeyleri. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(1), 110-130.
- Genç, N. (2004). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.303-304
- Guo K. L. (2006). Entrepreneurship Management In Health Services: An Integrative Model. *Journal of Health and Human Services Administration*, 28(4) 504- 530
- Güler, K. B. (2010). *Sosyal Girişimcilik*. Ankara: Efil Yayınevi
- Güleş, H. K. ve Burgess, T. F. (2000). Günümüz İşletmelerinde Değişim Yönetimi: Yöntemler ve Uygulanabilirliği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1).

- Hackman, C. R. ve Silva, A. (1990). *Gelecek 500 Yarının Organizasyonlarını Bugünden Yaratmak*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, s. 63.
- Hancıoğlu, Y. ve Atay, Ö. (2017). *İnovasyon Sistemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık, p.5.
- Henry, B. (1991). *Forecasting Technological Innovation*. USA: Kluwer Academic Publishers, s. 8.
- Keçecioglu, T. (2001). *Bir Değişim Anatomisi*. İstanbul: Alfa Yayınları, p.47.
- Kreiser, P. M., Marino, L. D., ve Weaver, K. M. (2002). Assessing the psychometric properties of the entrepreneurial orientation scale: A multi-country analysis. *Entrepreneurship theory and practice*, 26(4), 71-93.
- Lumpkin, G. T. ve Dess, G. G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *Academy of management Review*, 21(1), 135-172.
- Matheson, D. ve Matheson, Jim. (1999). *Akıllı Örgüt Stratejik ArGe ile Değer Yaratma*, (Çev. Meral Tüzel). İstanbul: Boyner Holding Yayınları, s. 299.
- Oğuztürk, B. S. ve Türkoğlu, M. (2004). Yenilik ve yenilik modelleri. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 14-20.
- Özkara, B., Karayormuk, K. ve Köseoğlu, A. M. (2006). *Girişimcinin Son Köyü, Girişimcilerin Sürekliliğinin Sorgulanması*. Bişkek: Uluslararası Girişimcilik Kongresi Bildiri Kitabı.
- Peker, Ö. (1995). *Yönetimi Geliştirmenin Sürekliliği*. Ankara: TODAİE Yayınları, Yayın No:258, s. 201.
- Peker, Ö. ve Aytürk, N. (2000). *Etkili Yönetim Becerileri*. Ankara: Yargı Yayınevi, s. 316-317.
- Robbins, S. F. (1991). *Organizational Behavior*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, Inc., New York, s. 632.
- Robey, D. (1991). *Designing Organizations*. Third Ed. Home wood, Boston, s. 167.
- Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of innovations*. New York, London: The Free Press, s. 11.
- Serhateri, A. ve Coşkun, E. (2006). *Girişimcilikte Elektronik Ticaretin Önemi*. Bişkek: Uluslararası Girişimcilik Kongresi Bildiri Kitabı.
- Stetz, P. E., Howell, R., Stewart, A., Blair, J. D. ve Fottler, M. D. (2000). Multidimensionality of entrepreneurial firm-level processes: do the dimensions covary?. *Frontiers of entrepreneurship research*.
- Şimşek, M. Ş., Çelik, A. ve Akgemci, T. (2015). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*. Eğitim Yayınevi.
- Tekin, M., Güleş, K. H. ve Öğüt, A. (2003). *Değişim Çağında Teknoloji Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s. 37-38
- Tunçer, P. (2011). Örgütsel değişim ve liderlik. *Sayıştay Dergisi*, (80), 57-84.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2022, 05 Ocak). Erişim Adresi <https://sozluk.gov.tr/>
- Werner, I. (1993). *Liderlik ve Yönetim*. (Çev. Vedat Üner). İstanbul: Rota Yayıncılık, s. 237-239.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE YÖNETİM VE ÖRGÜTLENME

Mehtap Çakmak Barsbay

Özet

Sağlık endüstrisinin koşulları ve sağlık kuruluşlarının organizasyon yapısı girişimciliğin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Sağlık piyasalarının rekabetçi yapısı, örgütlerin ulusal ve uluslararası ölçekte avantaj sağlamak için girişimcilik ortamı oluşturmalarını gerektirmektedir. Sağlık girişimciliğinde bilgi paylaşımına elverişli bir girişimcilik ortamının nasıl oluşturulacağı temel bir yönetim ve örgütlenme sorusudur. Bu bölümde sağlık girişimciliğinde yönetim ve örgütlenme açısından fırsat ve zorluklar, iç koşullar, dış koşullar, yöneticilerin rolleri, örneklerle sağlık girişimciliği modeli, sağlık girişimciliğinde yönetim ve örgütlenme eğitimi ve yapılan araştırmalardan örnekler sunulmuştur.

GİRİŞ

Örgütler küreselleşmeye ve global konjektüre bağlı olarak “değişkenlik, belirsizlik, karmaşıklık ve muğlaklık” içinde var olma mücadelesi vermektedir (İhtiyaroğlu, 2021, s. 309). Söz konusu koşullarla başa çıkabilmek için 21. yüzyıl becerilerine sahip iş gücü ihtiyacı ve istihdamı öne çıkmaktadır. 21. yüzyıl becerilerinden biri girişimcilik ve girişimci düşünme becerisidir (Peschl, Deng & Larson, 2021). Çalışanlara ve örgütlere rekabet avantajı sağlamaya yönelik temel becerilerin başında gelen girişimcilik, sağlık sektörü özelinde sağlık girişimciliği olarak ele alınmaktadır (Geisinger, 2016). Sağlık girişimciliği, değişik yazarlarca pek çok açıdan incelenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık girişimciliği denildiğinde mikro ölçekte bireylere girişimcilik becerilerinin nasıl kazandırılacağı, örgüt düzeyinde bilgi paylaşımına elverişli bir girişimcilik ortamının nasıl oluşturulacağı, makro ölçekte sağlık insan gücünün girişimciliğini destekleyecek bir eğitim sisteminin nasıl tasarlanacağı, kültürel ve tarihsel olarak sağlık girişimciliğini destekleyecek bir paradigma değişiminin nasıl hızlandırıla-

KAYNAKLAR

- Beaulieu, M. ve Lehoux, P. (2019). The emergence of health technology organizations among institutional healthcare and economic actors. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 15, 1115-1151.
- Benhammou, E. (2020). *Entrepreneurship in healthcare: Can physicians's entrepreneurial skills and entrepreneurial interventions improve care and control cost?* University of Maryland Unpublished Dissertation.
- Beninger, P., Li, D. ve Baaj, A. (2019). Entrepreneurship for a meaningful clinical experience. *BMJ Innovations*, 5(1), 1-7.
- Bhattacharya, J., Hyde, T. ve Tu, P. (2014). *Health Economics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bianchi, M., Cavaliere, A., Chiaroni, D., Federico, F. ve Chiesa, V. (2011). Organisational modes for Open Innovation in the bio-pharmaceutical industry: An exploratory analysis. *Technovation*, 31(1), 22-33.
- Chicken, J. C. (2000). *Management and Entrepreneurism*. London: Thomson Learning.
- Chiles, T., Bluedorn, A. ve Gu, V. (2007). Beyond creative destruction and entrepreneurial discovery: A radical Austrian approach to entrepreneurship. *Organization Studies*, 28(4), 467-493.
- Delerue, H. ve Sicotte, H. (2020). Resource interdependence and project termination: An analysis in the biopharmaceutical industry. *International Journal of Project Management*, 38(5), 256-266.
- DiMaggio, P. J. (1988). Interest and agency in institutional theory. L. G. Zucker içinde, *Institutional Patterns and Organizations: Culture and Environment* (3-22). Cambridge: Ballinger.
- Drucker, P. F. (2000). *21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları (Çeviri: İrfan Bahçivangil, Gülenay Gorbun)*. İstanbul: Epsilon.
- Filiou, D. (2020). A new perspective on open innovation: Established and new technology firms in UK bio-pharmaceuticals. *R&D Management*, 73-86.
- Gassmann, O., Enkel, E. ve Chesbrough, H. (2010). The future of open innovation. *R&D Management*, 40(3), 213-221.
- Geisinger, K. (2016). 21st century skills: What are they and how do we assess them? *Applied Measurement in Education*, 29(4), 245-249.
- Gillespie, J. J., Privitera, G. J. ve Gaspero, J. (2019). Biopharmaceutical entrepreneurship, open innovation, and the knowledge economy. *Journal of Innovation Management*, 7(2), 59-77.
- Grigore, A.-M. ve Druica, E. (2016). Glimpses into private dimension of the health system: Entrepreneurial solutions and statistical insights. *Review of International Comparative Management*, 17(3), 225-239.
- Guo, K. L. (2006). Entrepreneurship management in health services: An integrative model. *Journal of Health and Human Services Administration*, 28(3-4), 504-530.
- Herzlinger, R., Ramaswamy, V. K. ve Schulman, K. A. (2014). Bridging health care's innovation-education gap. *Harvard Business Review*(November).

- Hjorth, D. ve Holt, R. (2022). *Entrepreneurship and the Creation of Organization*. New York: Routledge.
- İhtiyaroğlu, N. (2021). Algoritmalar dünyasında yönetim: Girişimcilik, inovasyon ve değişim mühendisliği. N. Cemaloğlu ve N. Gökyer içinde, *Yönetimde Yeni Yaklaşımlar* (301-344). Ankara: Pegem Akademi.
- Intuitive. (2022, Mayıs 13). *What to expect*. <https://www.davincisurgery.com/what-to-expect/what-to-expect> adresinden alındı
- Kılıç, A., Eren, H. ve Sarıkaya, H. E. (2021). The effect of Covid-19 pandemic on intrapreneurship as an environmental factor. *International Journal of Entrepreneurship & Management Inquiries*, 5(8), 91-121.
- Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2015). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kuratko, D., Hornsby, J. ve Covin, J. (2014). Diagnosing a firm's internal environment for corporate entrepreneurship. *Business Horizons*, 57, 37-47.
- Kurz, H. D. (2008). Innovations and profits: Schumpeter and the classical heritage. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 67(1), 263-278.
- Larson, E. B. (2004). Health care system chaos should spur innovation: Summary of a report of the Society of General Internal Medicine Task Force on the Domain of General Internal Medicine. *Annals of Internal Medicine*, 140(8), 639-643.
- Maguire, S., Hardy, C. ve Lawrence, T. B. (2004). Institutional entrepreneurship in emerging fields: HIV/AIDS treatment Advocacy in Canada. *Academy of Management Journal*, 47(5), 657-679.
- Mahmoudi, G., Kalamaki, F. R. ve Charati, J. Y. (2021). A model for organizational entrepreneurship with organizational health approach of district Iran teaching hospitals. *Journal of Organizational Studies and Innovation*, 8(3), <http://doi.org/10.51659/josi.20.138>.
- Mintzberg, H. (1973). *The Nature of Managerial Work*. New York: Harper-Row.
- Miron-Shatz, T., Shatz, I., Becker, S., Patel, J. ve Eysenbach, G. (2014). Promoting business and entrepreneurial awareness in health care professionals: Lessons from venture capital panels at medicine 2.0 conferences. *Journal of Medical Internet Research*, 16(8), e184.
- Moon, M. J. (1999). The pursuit of managerial entrepreneurship: Does organization matter? *Public Administration Review*, 59(1), 31-46.
- Öktem, M. K., Leblebici, D. N., Arslan, M., Kılıç, M. ve Aydın, M. D. (2003). Girişimci örgütsel kültür ve çalışanların iç girişimcilik düzeyi: Uygulamalı bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 169-188.
- Öner, A. M. ve Kunday, Ö. (2016). A study on Schumpeterian and Kirznerian entrepreneurship in Turkey: 2006–2013. *Technological Forecasting and Social Change*(102), 62-71.
- Peschl, H., Deng, C. ve Larson, N. (2021). Entrepreneurial thinking: A signature pedagogy for and uncertain 21st century. *The International Journal of Management Education*, 19(1), <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2020.100427>.
- Pfeffer, J. ve Salancik, G. R. (2003). *External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective*. Stanford Business Books.

- Roberts, J. P., Fisher, T. R., Trowbridge, M. J. ve Bent, C. (2016). A design thinking framework for healthcare management and innovation. *Healthcare (Amsterdam, Netherlands)*, 4(1), 11-14.
- Roberts, M., Hsiao, W., Berman, P. ve Reich, M. R. (2009). *Sağlık Reformunun Doğru Yapılması: Performans ve Hakkaniyetin Geliştirilmesi İçin Bir Kılavuz*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzısıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzısıhha Mektebi Müdürlüğü.
- Sanders, C., Rogers, A., Bowen, R., Bower, P., Hirani, S., Cartwright, M. ve et al. (2012). Exploring barriers to participation and adoption of telehealth and telecare within the whole system demonstrator trial: A qualitative study. *BMC Health Services Research*, 12, <https://doi.org/10.1186/1472-6963-12-220>.
- Sepahvand, R. ve Hozni, A. (2018). Megatrends of medical education and health entrepreneurship in the 21st century. *Strides in Development of Medical Education*, 15(1), e79867.
- Shaker, Z. A. (1991). Predictors and financial outcomes of corporate entrepreneurship: An exploratory study. *Journal of Business Venturing*, 6, 259-285.
- Simplified Imaging Solutions. (2022, Mayıs 9). *Mobile testing services*. <https://www.nuclearstresstest.net/mobile-testing-services/> adresinden alındı
- Uğurluoğlu, Ö. (2013). Sağlık kurumlarında dış çevre analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 155-177.
- Zuckerman, H. S., Dowling, W. L. ve Richardson, M. L. (2000). The managerial role. S. M. Shortell ve A. D. Kaluzny içinde, *Health Care Management: Organization Design and Behavior* (34-60). Albany: Delmar Publishers.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİ VE PAZARLAMA STRATEJİLERİ

Yeter Demir Uslu - Büşra Aydınlı

Özet

Sağlık, tüm toplumlar için hayati önem taşıyan bir kavramdır. Bu nedenle son yıllarda sağlık sektöründeki girişimcilik faaliyetleri daha da önemli hâle gelmiştir. Yaşlı nüfus artışı, hızla değişen ve gelişen teknoloji, salgın hastalıklar, artan sağlık harcamaları sağlık sisteminin sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. Bu doğrultuda yeni teknolojiler ile ilaç ve tedavi yöntemleri geliştirilmektedir. Bu gelişmelerin sağlık sistemine uygun hâle getirilmesi çok kolay olmamaktadır. Yaşanan hızlı değişime uyum sağlamak inovatif uygulamalar ile sağlanmaktadır. Bu doğrultuda geleneksel pazarlama faaliyetleri anlayışından farklı olarak sağlık sektörünün yapısına uygun pazarlama faaliyetlerini yürütmek önem arz etmektedir. Sağlık sektöründe pazarlama ve girişimcilik kavramları arasındaki bağlantının iyi kurulması ve bu faaliyetleri etkin bir şekilde gerçekleştirmek sağlıklı toplumlar oluşturmada önemli rol oynamaktadır. Sağlık sektöründe diğer sektörlere kıyasla son yıllarda gündeme gelen pazarlama ilk olarak 1970-1980 yılları arasında uygulanmıştır. Artan rekabet, artan maliyetler, hastaların bilinçlenmesi, özel sağlık kurumlarındaki artış vb. sebeplerle sağlık sektöründe daha da önem kazanan bu kavram sağlık alanında bir disiplin olarak kabul edilmektedir.

GİRİŞ

Modern dünyada insanlar gibi işletmeler de daha iyi koşullarda varlıklarını sürdürme çabası içerisine girmektedir. İhtiyaç ve beklentileri değişse de asıl amaç, etkin ve verimli bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirebilmektir. Bu doğrultuda istenilen amaç ve hedeflere ulaşmak için, hedef kitlenin istek, beklenti ve ihtiyaçları göz önüne alınarak hizmet veya ürün üretmeleri kaçınılmazdır. Farklı amaçlar doğrultusunda kurulmuş olmalarına rağmen, mevcut pazarı oluşturan kitlenin ürün ve hizmet gerek-

KAYNAKLAR

- Akkılıç, M.E. (2002). Sağlık hizmetlerinin pazarlanması ve elazığ'daki bazı yataklı tedavi kuruluşlarında bir uygulama. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), 203-218.
- Akyol, A., Azabağaoğlu M Ö ve Özay A (2004). Şarap sektörünün pazarlama karması elemanları açısından incelenmesi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1), 15-29.
- Argan, M. ve Tokay Argan, M. (2006). Viral pazarlama veya internet üzerinde ağızdan ağıza reklam: Kuramsal bir çerçeve. Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 231-250.
- Balıkçioğlu, B. ve Karacaoğlu, K. (2007). Sosyal bir ürün olarak topluma pazarlanan hayırseverlik: Stratejik hayırseverlik. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), 121-141.
- Cengiz, E. (2014). Sağlık pazarlaması. Uluslararası Hakemli Pazarlama ve Pazar Araştırmaları Dergisi, 1(3),1-13.
- Cinnamon, K. (2014). The efficacy of guerrilla advertising on public health issues. The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications, 5(1), 24-34.
- Collinson, E., & Shaw, E. (2001). Entrepreneurial Marketing – A historical perspective on development and practice. Management Decision, 761-766.
- Çetinkaya Bozkurt, Ö. ve Alparslan, A. (2013). Girişimcilerde bulunması gereken özellikler ile girişimcilik eğilimi: Girişimci ve öğrenci görüşleri. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 7-28.
- Erkaya, E. (2007) Özel hastanelerde pazarlama ve müşteri ilişkileri yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Fisher, C.E., Chin, L. ve Klitzman, R. (2010). Defining neuromarketing: practices and professional challenges. Harvard Review of Psychiatry, 18(4), 230-237.
- Galer-Unti, R.A. (2009). Guerilla advocacy: Using aggressive marketing techniques for health policy change. Health Promotion Practice, 10(3), 325-327.
- Girardi, C. (2017). The evolving role of digital marketing in healthcare. <https://www.evariant.com/blog/evolving-role-digital-marketing-healthcare> (Erişim tarihi: 11.11.2018).
- Haldun, İ. (2004). Mukaddime. (H. Kendir, Çev.) Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı.
- Hambelton, K. (2016). Why is digital marketing critical in healthcare? <https://www.beckers-hospitalreview.com/hospital-management-administration/why-is-digitalmarketing-critical-in-healthcare.html> (Erişim tarihi: 8.11.2018).
- Harris, J.M., Ciorciari, J. ve Gountas, J. (2018). Public health social media communications and consumer neuroscience. Cogent Psychology, 5(1).
- Hisrich, R. D. (1992). The need for marketing in entrepreneurship. The Journal Of Business and Industrial Marketing.
- Karaçor, S. ve Arkan, A. (2014). Sağlık kuruluşlarında pazarlama: sağlık pazarlama karması unsurlarının hasta/müşteri açısından önemi üzerine bir araştırma. Selçuk İletişim, 8(2), 90-118.
- Keefe, L. (2004). What is the meaning of marketing. Marketing News.

- Kumar, H., Mathur, N. ve Jauhari, S. (2016). Role of emergengening neuromarketing techniques in advertising with particular reference to Indian medical tourism industry: A discussion and agenda for future research. *Biannual Journal on Commerce Arts Education Sociology and Humanities*, 3(6), 1-11.
- Lun, O.K. ve Yazdanifard, R. (2014). Guerrilla marketing: A successful business model for Xiaomi, *Global Journal of Human-Social Science: Economics*, 14(7), 12-17.
- Mirze, S. K. (2010). *İşletme, Literatür Yayınları*: 599.
- Öztürk, H. (2007) Sağlık hizmetlerinin pazarlanmasında markanın önemi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Salman, N, A. ve Uydacı, M. (2011). Butik hastanelerde pazarlama stratejileri. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 9(35), 45-50.
- Sümer, S. ve Eser, Z. (2006). Pazarlama karması elemanlarının evrimi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 165-186.
- Tengilimoğlu, D. (2000). Sağlık hizmetlerinde pazarlama karması elemanları ve özellikleri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 55 (1), 187-202.
- Tengilimoğlu, D. (2014). "Sağlık hizmetleri pazarlaması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Kitabevi*, Ankara.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2012). Sağlık işletmeleri yönetimi (4. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Trout J (2003). Pazarlamanın sihirli lambası, Hakan Tunçel (çev), Capital Yayınları, İstanbul.
- Ülgen, H., Mirze, S. K. (2013). *İşletmelerde stratejik yönetim*, Beta Yayınları.
- Warren, J. (2018). How guerrilla marketing lessons make hospital marketing better. <https://marketingyourhospital.com/how-guerrilla-marketing-lessons-makehospitalmarketing-better/> (Erişim tarihi: 10.11.2018).

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE MUHASEBE VE FİNANSMAN YÖNETİMİ

Sabit Uygun

GİRİŞ

İşletmeler mal veya hizmet üretimini gerçekleştirmek, üretim sürecinde ihtiyaçlarını karşılamak, üretim faaliyetlerinin uyumlu çalışmasını sağlamak, kârlılığı sürdürürebilmek amacıyla kurulan organizasyonlardır. Sağlık kurumları hizmet üretimi esnasında girdi olarak insan gücü, ilaç, tıbbi malzeme, tıbbi cihaz, yardımcı malzemeler vb. kullanmaktadırlar. Kullanılan bu kaynaklarla klinik, poliklinik, laboratuvar, ameliyathane gibi birimlerde hizmet üretimi gerçekleştirerek; ameliyat sayısı, muayene sayısı, tetkik sayısı, taburcu sayısı çıktı olarak değerlendirilir. Bu faaliyetlerin kesintisiz devam edebilmesi ve kârlılığın sağlanabilmesi için sağlık kurumları finansmana ihtiyaç duyar (Akbulut, 2013:4).

Sağlık kurumlarında finans, finansman, fon ve sermaye gibi kavramlar hastane yöneticileri tarafından sık sık kullanılmaktadır. Finans kavramı sağlık kurumunun kullanabileceği para, fon ve sermayeyi; ihtiyaç duyulan para ve benzeri varlıkları temsil etmektedir. Finansman, sağlık kurumunun ihtiyaç duyduğu varlığın kurum için en uygun koşullarda temin edilmesi, kurumun değerinin artırılması için etkili, verimli ve ekonomik kullanımı ile bunların yatırım ve finansman gibi temel kararlarda etkin bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır (Okka, 2015: 6; Ağırbaş 2014:18). Öncesinde sermaye sağlanması olarak tanımlanan finansman kavramına artık paranın yönetiminin de dâhil edilmesiyle finansal yönetim olgusu olarak görülmesine neden olmuştur (Altuğ, 1988).

Finansal yönetim, işletmenin finansal amaçlarına ulaşabilmesi için yapılan uzun vadeli finansal planlar geliştirme, uygulama ve değerlendirme sürecidir (Gönen ve

KAYNAKLAR

- Ağrıbaşı, İ. (2014). *Sağlık Kurumlarında Finansal Yönetim ve Maliyet Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Akdoğan, N. ve Tenker N. (2007). *Finansal Tablolar Ve Mali Analiz Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, N. ve Tenker N. (2003). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgüç, Ö. (1994). *Finansal Yönetim* (6. Baskı), İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Akgüç, Ö. (2013). *Mali Tablolar Analizi* (Genişletilmiş 15. Baskı). İstanbul: Avcıol Basım Yayım.
- Akgüç, Ö. (2008). *Mali Tablolar Analizi* (13. Baskı). İstanbul: Avcıol Basım Yayım.
- Akgüç, Ö. (2010). *Finansal Yönetim* (8. Baskı). İstanbul: Avcıol Basım Yayım.
- Akgüç, Ö. (1998). *Finansal Yönetim*. Muhasebe Enstitüsü. İstanbul: Avcıol Basım. Yayın No:65.
- Akıncı, N. ve Erdoğan, N. (1995). *Finansal Tablolar ve Analizi* (4. Baskı). İzmir: Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi.
- Aksoy, A. ve Yalçın, K. (2005). *İşletme Sermayesi Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altuğ, O. (1998). *Finansal Yönetim İlkeler Ve Uygulamalar*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Yayını.
- Apak, S. ve Demirel, E. (2013). *Finansal Yönetim Cilt 2: Finansal Tablolar Analizi Ve Yatırım Yönetimi* (2. Baskı). İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Boehlje M. and C. Ehmke (2005). *Capital Investment Analysis and Project Assessment*, New Ventures.
- Brigham, E. Ve Ehrhardt, M. (2005). *Financial Management Theory and Practice*. South Western: Thomson Learning.
- Brigham, Eugene F. And Ehrhardt, Michael C. (2005). *Financial Management : Theory And Practice* (11th Edition). Ohio : Thomson/South-Western
- Ceylan, A., (2003). *İşletmelerde finansal yönetim*. Ekin kitabevi.
- Çetiner, E. (2007). *İşletmelerde Mali Analiz*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dayı, F. (2013). *Sağlık İşletmelerinde Finansal Risk Analizi: Kastamonu Kamu Hastaneleri Örneği*. Düzce Üniversitesi Yönetim ve Eğitim Bilimleri Dergisi. (3):1
- Demir, Ş. (2007). *UFRS (TMS) Değerleme Hükümleri*. Ankara: Türmob Yayınları, Yayın No: 303.
- Durmuş, A. ve Arat M. (1997). *Mali Tablolar Tahlili: İlkeler ve Uygulamalar*. İstanbul: Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları.
- Ehrhardt, Michael C. and Brigham Eugene F. (2006). *Corporate Finance A Focused Approach* (Second Edition). South-Western: Thomson.
- Eljelly, A. (2004). *Liquidity-Profitability Tradeoff: An Empirical Investigation In An Emerging Market*. *International Journal Of Commerce & Management*. 14(29).
- Emery, Douglas R., Finnerty, John D. and Stowe, John D. (1998). *Principles Of Financial Management*. New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River.
- Erdoğan N. (1997). *Mali Tablolar Ve Analizi*, Ankara: Atilla Yayıncılık Kitabevi.
- Ergül, N. (2004). *Herkes İçin Finans*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Gallagher, Timothy J. And Andrew, Jr Joseph D. (1996). *Financial Management Principles And Practice*. New Jersey: Prentice Hall, Upper Saddle River.
- Gapenski, L. C. (2005). *Healthcare Finance: An Introduction To Accounting And Financial Management*. (3.Ed.), Aupha.
- Gönen, P. ve Özmete, D. (2007). Finansal Refah: Finansal Yönetim Sürecinden Duyulan Tatmin, Finansal Davranışlar ile Öz-saygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi . *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* , 11 (11) , 57-69.
- Gücenme, Ü. ve Arsoy, A. (2006). Muhasebe Standartlarındaki Sınıflandırılmış Nakit Akım Formatı İle Finansal Performansın Ölçülmesi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan.
- Gürsoy, T. (2012). *Finansal Yönetim İlkeleri (2. Baskı)*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Heffernan S. (1996), *Modern Banking In Theory And Practice*, New York: Wiley.
- Karagül, A. A. (2013). *Mali Analiz. İçinde: Oran Analizi. Ed: Saime Önce. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir*.
- Kargın M. Ve Aktaş R. (2011), Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Raporlanmış Nakit Akış Tablosu ve Analizi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*.
- Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2010). *Hastane Ve Sağlık Kurumları Yönetimi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Keleş Y.(2000). Dönem Sonunda Düzenlenmesi Gereken Mali Tablolar. Vergi Dünyası, Sayı: 232.
- Mansoori, E. Ve Muhammad, J. (2012). The Effect Of Working Capital Management On Firm's Profitability: Evidence From Singapore, *Interdisciplinary Journal Of Contemporary Research In Business*, 4(5): 472-487.
- Nurhan, A., Mehmet, B. ve Metin, C. (2006). Finansal Yönetim. *Detay Yayıncılık*.
- Okka, O. (2006). *İşletme Finansmanı (1. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayınevi. Okka, O. (2012). *Analitik Finansal Yönetim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Okka, O. (2009). *Finansal Yönetim, Teori ve Çözümlü Problemler*(3.Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öner, M. (2021). *Sermaye Bütçelemesi ve Değerlendirme Yöntemleri Güncel Finansal Yönetim Yaklaşımları*. Efe Akademi. 131-144.
- Özer, H. D. (2004). *Uluslararası Standartlara Göre Nakit Akım Tablosunun Düzenlenmesi Ve Türkiye Uygulaması*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Özgülbaş N. ve Bayram, A. (2002). Hastanelerin Finansal Başarısızlığında Çalışma Sermayesi Yönetiminin Rolünün Tespiti: Sağlık Bakanlığı Hastanelerinde Bir Uygulama, *S. Ulusal Sağlık Kuruluşları Ve Hastane Yönetimi Sempozyumu*, 16-19 Eylül, Eskişehir.
- Poyraz, E. (2012). İşletme Sermayesi Finanslama Stratejilerinin Karlılık Oranları Üzerindeki Etkisi (Akbank Uygulaması). *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1).
- Rachlin, R. ve Sweeny, A., (1996), *Accounting and Financials Fundamentals for Nonfinancial Executives*. Second Edition, Amacom American Management Association, USA.

- Raheman, A., Afza, T., Qayyum, A. and Mahmood A.B. (2010). Working Capital Management and Corporate Performance Of Manufacturing Sector In Pakistan. *International Research Journal Of Finance And Economics*. (47) 156-169.
- Sayılın, G. (2013). *Soru ve Yanıtlarıyla İşletme Finansmanı*. Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi
- Shim, J.K. ve Siegel, J., (1998). *Financial Management*. (Second Ed). McGraw Hill.
- Şekeroğlu, G. (2013). *Çalışma Sermayesi Finanslama Stratejilerinin Firma Karlılığı Üzerine Etkileri: İmkb'de Kayıtlı Firmalar Üzerinde Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türko, M. (1999). *Finansal Yönetim*. Erzurum: Alfa Yayıncılık.
- Usta, Ö. (2011). *İşletme Finansı ve Finansal Yönetim (4. Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2017). *Türkiye'deki Ticari Bankalarda Finansal Tablolar Analizi ve Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Yasemin Hancıoğlu Başköy

Özet

Sağlık sektöründe faaliyette bulunan gerek kamu girişimlerinin gerekse özel girişimlerin sayısının artması rekabet kavramını beraberinde getirmiştir. Bu durum fark yaratmada finansal sermayenin yanında beşeri sermayenin de öneminin daha fazla anlaşılmasına neden olmuştur. Sağlık girişimlerinin iş planlarında insan kaynakları yönetimi önemli bir yer tutmaktadır. Sağlık girişimindeki insan gücü hizmetin sürekliliğini, kalitesini ve verimliliğini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Sağlık hizmetlerinin temel girdi ve çıktısı insan ve insan sağlığıdır. Sağlık hizmetinin başarıya ulaşabilmesi için insan kaynakları süreçlerinin etkin yönetilmesi, eğitim ve geliştirme faaliyetlerinin planlı ve ihtiyaca yönelik olarak yürütülmesi önemli bir faktördür. Bu bağlamda bölümde, sağlık girişimciliğinde insan kaynakları yönetimi, sağlık girişimciliğinde insan kaynakları yönetiminin fonksiyonları, sağlık girişimciliğinde insan kaynağı sürecinin iyileştirilmesi başlıkları ele alınmıştır. Sağlık yöneticisinin sağlık insan gücünü etkili bir şekilde amaca yönlendirebilmesi insan kaynakları yönetimi fonksiyonlarının ayrıntılarına hâkim olabilmesiyle mümkündür.

GİRİŞ

Sağlık kuruluşları, maliyetleri kontrol etmek ve yüksek kalitede bakım, eğitim ve araştırma sunmaya devam etmek için muazzam bir baskı altındadır. Alternatif gelir kaynaklarına olan ihtiyaç, bu kuruluşları, sağlık sektörünün geleneksel misyonlarıyla uyumlu girişimcilik faaliyetini nasıl teşvik edeceklerini düşünmeye zorlamaktadır. Girişimcilik faaliyetinin önündeki engeller ekonomik, organizasyonel ve davranışsal bileşenleri içermektedir. İnisyatifi teşvik etmeye, fırsatları belirlemeye ve kurumun algılanan stratejilerinin veya misyonlarının ötesine geçen fırsatlardan yararlanmak için

Sağlık işletmelerindeki insan kaynağı yönetiminin etkili olarak uygulanması durumunda çalışanların bireysel başarıları artacak, kurum motivasyonu yükselecek, artan katkı nedeniyle de kurum, kârını artıracaktır. İnsanın insana hizmet ettiği, toplumun da olmazsa olmazı konumunda olan sağlık hizmetlerinin en iyi şekilde devam ettirilerek sağlık işletmelerinin rekabet gücünü arttırması için insan kaynakları yönetiminin uygulanması şarttır (Sünter, 2019).

İnsan kaynakları yönetiminin, çalışanların ilişkilerini yönetsel bir yapı içinde ele alması, çalışana odaklanarak örgüt kültürüyle uyumlu politikalar geliştirmesi sağlık girişimlerinde önemli bir rol üstlenen fonksiyon olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan kaynağının bulunması, seçilmesi, girişim bünyesine dâhil edilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili politikaların etkili bir şekilde oluşturulması sağlık girişimleri adına rekabet üstünlüklerini beraberinde getirecektir.

KAYNAKLAR

- Altay, A. (2007). Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Yeni Açılımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, 64,33-58.
- Anderson, A.H. (1994) *Effective Personnel Management: A Skills and Activity-Based Approach*. Oxford: Blackwell Business.
- Armstrong, M. (2006). *A Handbook of Human Resource Management Practice (10th edition)*, London: Kogan Page.
- Ayanoğlu Şişman, F. (2017). İnsan Kaynakları Fonksiyonu, Y. Demir Uslu (Ed.), *Modern İşletme*, (347-377.ss.). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aytaç, S., ve Keser, A. (2017). *Çalışma Yaşamında Kariyer*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Bateman, T.S., ve Snell, S.A. (2016). *Management*. S. Beşler, Erbil, C. (Çeviri Editörleri), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Beamont, P.B. (1993). *Human Resource Management Key Concept and Skills*. London: SAGE Publications.
- Beardwell, J., Wright, M. (2004). Recruitment and Selection. I. Beardwell, L. Holden, T. Claydon (Ed.), *Human Resource Management A Contemporary Approach (Fourth Edition)*, FT Protice Hall, (189-229. ss.). London.
- Beardwell, J. (2004). Human Resource Planing. I. Beardwell, L. Holden, T. Claydon (Ed.), *Human Resource Management A Contemporary Approach (Fourth Edition)*, FT Protice Hall, (157-188. ss.). London.
- Bulla, D.N. ve Scott, P.M. (1994). Manpower Requirements Forecasting: A Case Example, in *Human Resource Forecasting and Modelling*, (ed.) D. Ward, T.P. Bechet and R. Tripp, New York: The Human Resource Planning Society.

- Can, H., Aşan Azizoglu, Ö., ve Aydın, E.M. (2011). Organizasyon ve Yönetimi. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Can, H., Kavuncubaşı, Ş., ve Yıldırım, S. (2012). Kamu ve Özel Kesimde İnsan Kaynakları Yönetimi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ceylan Şaşmaz, E. (2022). Sağlık Kurumlarında Ücret Yönetimi, A. Düzgün (Ed.), Güncel Gelişmeler Işığında Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetimi, (101-122. ss.). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Cezlan, E. Ç. (2020). Sağlık İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi, Y. Demir Uslu (Ed.), içinde (211-238.ss.). Sağlıkta Tesis Yönetimi, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çakır, Ö., ve Sakaoglu, H. H. (2014). Sağlık Çalışanlarının Performansa Dayalı Ek Ödeme Sisteminde Ücret Adaleti Algısı: Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği. Çalışma ilişkileri Dergisi, 5(1), 1-21.
- Çelik, M. (2017). Örnek Uygulamalı Performans Yönetimi Kavram-Araştırma-Analiz. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Delcampo, R.G. (2011). Human Resource Management Demystified. US: McGraw-Hill.
- DeCenzo, D. A., Robbins, S. P. ve Verhulst, S. L. (2017). İnsan Kaynakları Yönetiminin Temelleri. C. Çetin ve L. Arslan (çeviri editörleri). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ekinci, N. (2021). Türkiye'deki Sağlık Çalışanlarının Performansa Dayalı Ücret Uygulaması Hakkında Görüşlerine Dayalı Araştırmaların Değerlendirilmesi. Verimlilik Dergisi/Journal of Productivity, 2, 111-125.
- Elitok, U. (2022). Sağlık Kurumlarında Eğitim ve Geliştirme, A. Düzgün (Ed.), Güncel Gelişmeler Işığında Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetimi, (65-78. ss.). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Eren, E. (2008). Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar). İstanbul: Beta Basım Dağıtım.
- Ferrell, O.C., Hirt, G.A. ve Ferrell, L. (2017). Business (4th edition), U. Akküçük (Çev. Editörlü). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Heery, E., ve Noon, M. (2001). A Dictionary of Human Resource Management. Oxford University Press.
- Hutchinson, S. (2013). Performance Management Theory and Practise. London: CIPD.
- Işığışık, E. (2008). Performans Ölçümü, Yönetimi ve İstatistiksel Analizi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 7, 1-23.
- Karahan, M. (2018). Sağlık İşletmelerinde Performans Yönetimi, (165-212.ss.), Ö. Uysal, N. Köleoğlu (Eds), İçinde Teoride ve Uygulamada Sağlık Ekonomisi ve Politikaları Güncel Sorunlar ve Araştırmalar. Çanakkale: Rating Academy Yayınları.
- Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2012). Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi (3.Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kestane, D. (2003). Performansa Dayalı Ücret Sistemi ve Kamu Kesiminde Uygulanabilirliği. Maliye Dergisi, 142, Ocak-Nisan, 126-144.

- Keyik, H. (2014). Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetimi ve Eğitim- Geliştirme Faaliyetleri. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Lussier, R.N. (2009). Management Fundamentals: Concepts, Applications, Skill Development (4 th ed.). USA: South Western, Cengage Learning Customer&Sales Support.
- Marchington, M. ve Wilkinson, A. (2005) Human Resource Management at Work: People Management and Development, 3rd edition, CIPD.
- Mathis, R.L., ve Jackson, J.H. (1999). Human Resource Management (9th edition). USA: South-Western CollegePub.
- Nickson, D. (2007). Human Resource Management for the Hospitality and Toursim Industries. UK, Oxford: Elsevier.
- Phillips, F.S. ve Garman, A.N. (2006). Barriers to Entrepreneurship in Healthcare Organizations. Journal of Health and Human Services Administration, 28(4), 472-484.
- Sabuncuoğlu, Z. (2000). İnsan Kaynakları Yönetimi. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Söyüç, S. (2017). Sağlık İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Sünter, M. (2019). Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetiminin Önemi. Verimlilik Dergisi, 3, (143-160. ss.).
- Şahin, D. ve Yılmaz, S. (2021). Endüstri 4.0 Uygulamalarının Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetimine Etkilerinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi, 7 (1), 142-155.
- Tekin, M. (2011). İşletme Bilimi. Konya: Günay Ofset.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, A. (2021). Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ulrich, D., ve Stewart Black, J. (1999). All Around the World: Worldly Wise, People Management, 5(21), 42-46.
- Uludağ, A. S. ve Doğan, H. (2018). Sağlık Sektöründe Performans ve Etkinlik Analizi Üzerine Bir Uygulama, (165-212. ss.), Ö. Uysal, N. Köleoğlu (Eds), İçinde Teoride ve Uygulamada Sağlık Ekonomisi ve Politikaları Güncel Sorunlar ve Araştırmalar. Çanakkale: Rating Academy Yayınları.
- Yılmaz, E. (2022). Sağlık İşletmelerinin Fonksiyonları (Üretim-Pazarlama- İnsan Kaynakları-Muhasebe- Satın Alma), Y. Demir Uslu (ed.), Sağlık Kurumları Yönetimi içinde (81-108.ss.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ

Gözde Yeşilaydın - Büşra Gül

Özet

Sağlık sektörü, yüksek teknolojilerin kullanıldığı, acil hizmet veren, talebin tahmin edilemediği ve ülke ekonomilerinin önemli bir kısmını oluşturan bir sektördür. Kendi içerisinde kaotik bir yapıya sahiptir ve bu durum kaos ortamlarını kârlı yatırımlara çevirebilen ve fırsat yaratma güdüsü olan girişimcileri kendine çekmektedir. Fakat sağlık kurumları, düşünüldüğü kadar kolay değişebilen ve uyum sağlayabilen yapılar değildir. Bu noktada, sağlık sektöründe girişim yapmak isteyen kişi veya kişiler girişimcinin konumuna, girişim alanına göre farklı şekillerde tanımlanan girişimcilik kavramlarından biri olan iç girişimcilere yani sağlık profesyonellerine ihtiyaç duymaktadır.

Girişimciler; risk alan, yaratıcı, üretim faktörlerini bir araya getirip harekete geçiren kişilerdir. Üretim faktörlerinin bir araya getirilmesi noktasında tedarik zinciri yönetimi ön plana çıkmaktadır. Kurumlar artık temel yetenekleri dışındaki ihtiyaçlarını dışarıdan temin etme yoluna gitmekte ve bir alanda uzmanlaşmayı tercih etmektedir. Sağlık kurumları da temel yeteneği olan sağlık hizmetine odaklanmak için diğer faaliyetleri dışarıdan temin etme yoluna gitmeye başlamıştır. Tedarik zinciri, ürünlerin üretim aşamasından son kullanıcıya ulaşana kadar tüm süreçleri kapsamaktadır. Sağlık hizmeti üretiminde, tıbbi malzeme ve cihazlar dışında kurum içerisinde kullanılan ve insan sağlığını etkileyen tüm malzemeler önemlidir. Dolayısıyla tedarik zinciri yönetimi, özellikle sağlık kurumlarında; etkili, verimli, hatasız, uygun maliyetli ve hizmet kalitesini arttıracak şekilde yürütülmelidir.

GİRİŞ

Girişimciler, diğerlerinin düzensizlik ve karmaşa gördüğü yerlerde fırsatlar gören kişilerdir. Girişimciler kendilerine sürekli meydan okuyan, sınırlarını zorlayan ve risk alan kişilerdir. Buldukları alanda hem kendilerini hem çevrelerini değişime zorlar ve

KAYNAKLAR

- Acar, Z. ve Bozaykut Bük, T. (2017). Türk sağlık sektöründe tedarik zinciri yönetimine genel bir bakış. *İşletme & Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 13-27.
- Akın, H. B. (2013). Rekabetçi Bir Ekonomide Girişimcilerin Rolü. L. E. Boone, & D. L. Kurtz içinde, *Çağdaş İşletme* (14 b., s. 182-213). Ankara: Nobel Yayın.
- Altuntaş, C., ve Türker, D. (2012). Sürdürülebilir tedarik zincirleri: sürdürülebilirlik raporlarının içerik analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), 39-64.
- Amini, Z., Arasti, Z., Bagheri, A. (2018). Identifying social entrepreneurship competencies of managers in social entrepreneurship organizations in healthcare sector. *J Glob Entrepr Res*, 8(19), 1-14.
- Arora, M., ve Gigras, Y. (2018). Importance of supply chain management in healthcare of third world countries. *International Journal of Supply and Operations Management*, 5(1), 101-106.
- Aslan, G., Araza, A., Bulut, Ç. (2012). Sosyal girişimciliğin kavramsal çerçevesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 7(2), 69-89.
- Basım, N. H., ve Harun, Ş. (2009). Tükenmişliğin örgüt içi girişimciliğe etkisi: sağlık sektöründe bir araştırma. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (35), 41-60.
- Burns, L. R., DeGraaff, R. A., Danzon, P. M., Kimberly, J. R., Kissick, W. L., Pauly, M. V. (2002). The Wharton School study of the health care value chain. In L. R. Burns, The health care value chain: producers, purchasers and providers (pp. 3-26). San Francisco: Jossey-Bass.
- CSCMP (2013). Supply chain management terms and glossary. Erişim adresi http://cscmp.org/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms.aspx?hkey=60879588-f65f-4ab5-8c4b-6878815ef921.
- Dau, G., Scavarda, A., Scavarda, L. F., Portugal, V. J. (2019). The healthcare sustainable supply chain 4.0: the circular economy transition conceptual framework with the corporate social responsibility mirror. *Sustainability*(11), 32-59. doi:10.3390/su11123259.
- Demirdöğen, O., ve Polater, A. (2016). Sağlık sektöründe tedarik zinciri yönetimi ve müşteri isteklerini karşılayabilme yeteneğinin incelenmesi: ölçek geliştirme çalışması. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 39-54.
- Efe, A., ve Yıldırım, C. (2022). İç Girişimcilik ile Yenilik Yönelimi Arasındaki İlişki. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), 167-186.
- Erbir, M., ve Yılmaz, A. (2019). Sağlık sektörü çalışanlarının iç girişimcilik düzeyleri. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(2), 110-130.
- Erdal, M. (2014). *Satın alma ve Tedarik Zinciri Yönetimi*. 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Frederick, H., O'Connor, A., ve Kuratko, D. F. (2018). Entrepreneurs and Innovators at the Core of the Economy. H. Frederick, A. O'Connor, ve D. F. Kuratko içinde, *Entrepreneurship* (s. 1-21). Australia: Cengage AU.
- Garbuio, M., ve Wilden, R. (2018). Entrepreneurship in Healthcare: Past Contributions and Future Opportunities. R. Wilden, M. Garbuio, F. Angeli, ve D. Mascia içinde, *Healthcare Entrepreneurship* (s. 1-24). New York: Routledge Studies.

- Gedik, Y. (2021). Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi ve sürdürülebilirliğin tedarik zincirleri üzerindeki etkileri: kavramsal bir değerlendirme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(3), 830-861. doi:10.17130/ijmeb.780246
- Goldsmith, J. C. (1989). Entrepreneurship: Its place in health care. K. Darr, ve J. S. Rakich içinde, *Hospital Organization and Management Text and Readings* (s. 417-420). Baltimore, Maryland: AUPHA Press.
- Görçün, Ö. F. (2010). *Örnek olay ve uygulamalarla tedarik zinciri yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Güleş, H.K., T. Paksoy, H. Bülbül ve E. Özceylan (2012). *Tedarik Zinciri Yönetimi – Stratejik Planlama, Modelleme ve Optimizasyon*. Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gehmlich, V. (2008). Opportunities of Supply Chain Management in Healthcare. In: Hübner, U., Elmhorst, M.A. (eds) *eBusiness in Healthcare. Health Informatics Series*. Springer, London. https://doi.org/10.1007/978-1-84628-879-1_2
- Hamel, G. (2006). The why, what and how of management innovation. *Harvard Business Review*(February), 72-84.
- Handfield, R., Petersen, K., Cousins, P., Lawson, B. (2009). An organizational entrepreneurship model of supply management integration and performance outcomes. *International Journal of Operations & Production Management*, 29(2): 100-126.
- Hinz, V., ve Ingerfurth, S. (2013). On the relationship between organizational entrepreneurship and performance in the healthcare sector. *Public Management Review*, 15(7), 969-991.
- İrge, N. T., ve Şen, E. (2020). Çalışanların dijital teknolojiye yönelik tutumlarının ve iç girişimcilik özelliklerinin bireysel iş performanslarına etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2556-2579. doi:doi.org/10.20491/isarder.2020.993
- Jannsen, M. ve Moors, E.H.M. (2013). Caring for healthcare entrepreneurs: Towards successful entrepreneurial strategies for sustainable innovations in Dutch healthcare. *Technological Forecasting and Social Change*, 80(7): 1360-1374.
- Ketchen D. J., ve Craighead, C. W. (2020). Research at the intersection of entrepreneurship, supply chain management, and strategic management: Opportunities highlighted by COVID-19. *Journal of Management*, 46(8), 1330-1341.
- Kılıç, S. (2020). Sağlık tesislerinde tedarik zinciri yönetimi. Y. Demir Uslu (Ed.), *Sağlıkta Tesis Yönetimi* içinde (257-276. ss.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kumar, D., ve Rahman, Z. (2017). Analyzing enablers of sustainable supply chain: ISM and fuzzy AHP approach. *J. Model. Manage*, 12(2), 498-524. doi:10.1108/JM2-02-2016-0013.
- Küçükaltan, D. (2009). Genel bir yaklaşımla girişimcilik. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 21-30.
- Köseoğlu, M.A. ve Acar, A.Z. (2014). Tedarik Zinciri Yönetimi. A.Z. Acar ve M.A. Köseoğlu (Ed.). *Lojistik Yaklaşımıyla Tedarik Zinciri Yönetimi* içinde. Ankara: Nobel Yayınları, 45-74.
- Köseoğlu, M.A. (2014). Dağıtım Kanalları. A.Z. Acar ve M.A. Köseoğlu (Ed.). *Lojistik Yaklaşımıyla Tedarik Zinciri Yönetimi* içinde. Ankara: Nobel Yayınları, 217-232.

- Kristina, L.G. (2006). Entrepreneurship management in health services: an integrative model. *Journal of Health and Human Services Administration*, 28(4): 504-530.
- Kloep, M. (2020). Innovation and entrepreneurship for supply chain management & logistics. *Int J Supply Chain Manag*, 9(1), 1088-1090.
- Mangan, J., C. Lalwani ve T. Butcher (2008). *Global Logistics and Supply Chain Management*. Great Britain: John Wiley&Sons Ltd.
- Mańkowski, C., Szmelter-Jarosz, A., Jezierski, A. (2022). Managing supply chains during the Covid-19 pandemic. *Central European Management Journal*, 30(4): 90-119.
- Mohammad, I., Shankar, R., Banwet, D. V. (2008). Creating flexlean-agile value chain by outsourcing an ism-based inventional roadmap. *Business Process Management Journal*, 8(3), 338-389.
- Müller, J. M., Kiel, D., Voigt, K. I. (2018). What drives the implementation of industry 4.0? the role of opportunities and challenges in the context of sustainability. *Sustainability*(10), 247-267.
- Nguyen, T.T.T., Nguyen, T.T.T., Pham, T.T.H. (2020). The effect of corporate entrepreneurship, organizational culture on supply chain management and business performance in chemical industry. *Uncertain Supply Chain Management*, 8: 67-76.
- Özcan, Y. (2013). *Sağlık kurumları yönetiminde sayısal yöntemler*. Ş. Kavuncubaşı ve S. Yıldırım (Çeviren), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özkan, O., Bayın, G., Yeşilaydın, G. (2015). Sağlık sektöründe yalın tedarik zinciri yönetimi. *Online Academic Journal of Information Technology*, 6(18), 71-95. doi:10.5824/1309-1581.2015.1.005.x
- Pearce, J.A. ve Robinson, R.B. (2015). İnovasyon ve girişimcilik. M. Barca (Çev Ed.), *Strategic Management Formulation, Implementation and Control* içinde (369-394. ss.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sarkis, J. (2003). A strategic framework for green supply chain management. *Journal of Cleaner Production*(11), 397-409.
- Stadtler, H. (2005). Supply chain management – an overview. H.Stadtler ve C. Kilger (Eds). *Supply Chain Management and Advanced Planning – Concepts, Models, Software and Case Studies* içinde. Third Edition, Berlin: Springer.
- Shapiro, J.F. (2006). *Modeling The Supply Chain*. Second Edition, USA: Duxbury Applied Series.
- Saha, E., Ray, P.K. (2017). An overview of impact of healthcare inventory management systems on entrepreneurship. In: Mandal, P., Vong, J. (eds) *Entrepreneurship in technology for ASEAN. Managing the Asian Century*. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-10-2281-4_7
- Schiavone, F., Riviaccio, G., Paolone, F., Rocca, A. (2021). The macro-level determinants of user entrepreneurship in healthcare: an explorative cross-country analysis. *Management Decision*, 59(5), 1158-1178.
- Scavarda, A., Dau, G. I., Scavarda, L. F., Karzenowski, A. L. (2019). A proposed healthcare supply chain management framework in the emerging economies with the sustainable lenses: the theory, the practice, and the policy. *Resources, Conservation & Recycling*(141), 418-430.

- Soysal, A., ve Çakır, M. (2022). Ekip çalışması algısının iç girişimciliğe etkisi: hemşireler üzerine bir araştırma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(14), 291-306. doi:10.52791/aksarayiibd.1081729.
- Soysal, A., ve Kolca, D. (2016). Sağlık kurumlarında çalışan hemşirelerin demografik özelliklerinin iç girişimcilik eğilimleri üzerine farklılıklarının incelenmesi: kahramanmaraş sütçü imam üniversitesi sağlık uygulamave araştırma hastanesi örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(15), 227-252.
- Stevenson, H. H., ve Jarillo, J. J. (1990). A Paradigm of entrepreneurship: entrepreneurial management. *Strategic Management Journal*, 11, 17-27.
- Taş, Y. H., ve Şemşek, İ. (2017). Türkiye ve dünya'dan sosyal girişimcilik örnekleri ve istihdama katkıları. *Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(16), 480-497.
- Tekin, M. (2009). Girişimcilik hayallerin gerçeğe dönüşümü. Konya: Günay Ofset.
- Tengilimoğlu, D., ve Yiğit, V. (2013). *Sağlık işletmelerinde tedarik zinciri ve malzeme yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tüfekci, Ö. K. (2013). Rekabetçi üstünlük yaratmada pazarlama zekâsının etkisi: Isparta ilindeki konaklama işletmelerinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 4(9), 81-93.
- Wulfovich, S., Meyers, A. (2020). Introduction to digital health entrepreneurship. In: wulfovich, s., meyers, A. (eds) *Digital health entrepreneurship*. Health Informatics. Springer, Cham.
- Wu, L., Park, D., Chinta, R., Cunningham, M. (2010). Global entrepreneurship and supply chain management: a Chinese exemplar. *Journal of Chinese entrepreneurship*. 2(1): 36-52.
- Yalçıntaş, M. (2010). Çağımızda girişimcilik. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), 95-99.
- Yeşilaydın, G. (2018). Yeşil tedarik zinciri yönetimi. Y. Demir Uslu içinde, *Yeşil işletme* (s. 143-160). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ile bütünleştirilmiş dijital tedarik zinciri. *BMIJ*, 6(4), 1215-1230.
- Yüksel, H. (2004). Tedarik zincirleri için performans ölçüm sistemlerinin tasarımı. *Yönetim ve Ekonomi*, 11(1), 143-154.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE DIŞ KAYNAK (OUTSOURCHİNG) KULLANIMI

Çiğdem Kayabaşı

Özet

Günümüzde artan rekabet, kalite, verimlilik, maliyet-etkinlik, gibi nedenlerle dış kaynak kullanımı ön plana çıkmıştır. Sağlık sektöründeki kurum ve kuruluşlarda en az bir örneğini gördüğümüz dış kaynak kullanımı stratejik yönetim aracıdır. Önceleri sadece ana yetenek dışındaki faaliyetlerde uygulanan dış kaynak kullanımı, şimdilerde tüm faaliyetleri için uygulanmaktadır. Yapılan çalışmalara göre, işletmelere avantajlar sağlayan dış kaynak kullanımı sürecinde dikkat edilmesi gereken durumlar da söz konusudur.

GİRİŞ

İşletmelerin zaman içerisinde kendi ana yeteneklerini kapsayan işleri yapmaya odaklanarak, bunun dışında kalanları ise konusunda uzmanlaşmış başka işletmelerden almaları ile beraber, dış kaynak kullanımı ortaya çıkmıştır. Günümüzde işletmelerin küreselleşme ile artan rekabet baskılarıyla faaliyetlerinde sürekli yenilenme, gelişme ve değişime uyum sağlamaları gerekmektedir (Tanyeri ve Fırat, 2005: 268).

Kitabımızın bu bölümünde, dış kaynak kullanımı konusuna kısa bir giriş yaptıktan sonra kavramsal bakış açısını ele alarak, sırasıyla; dış kaynak kullanımının tanımı ve önemi, dış kaynak kullanımının tarihçesi, dış kaynak kullanımı örnek uygulamaları, dış kaynak kullanımı nedenleri, dış kaynak kullanımında tehditler ve zayıflıklar, dış kaynak kullanımında fırsatlar ve güçlü yönler, dış kaynak kullanımı süreci konuları yer almaktadır.

saptamaktır. Kontrol süreci aşama aşama gerçekleştirilmektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Can, 2002: 48-241):

1. Amaçlara, planlara ve politikalara göre standartların belirlenmesi,
2. Yapılan işlerin başarısının ölçülmesi,
3. İşlerin sonuçlarının var olan standartlarla karşılaştırılması ve
4. Düzeltme kararı verilmesi.

İşletmelerde kontrol çalışmaları üçe ayrılmakta olup bunlar; sözleşme aşamasında taşeronun araştırılması, işin standartlarının belirlenmesi gibi faaliyetler ileriye yönelik destek verici kontrol, uzun zamanlı ve birbirine bağımlı işlerde dış kaynak kullanımını uygulamasındaki işlemlerde ve süreçlerde kontrol ve kısa süreli olanlarda ise iş bitiminde geri besleme şeklinde kontrol olarak açıklanabilmektedir (Ülgen ve Mirze, 2006: 325-400).

Bitiş Aşaması: Bu aşama, dış kaynak kullanımının son aşamasıdır. Bütün işlerin tamamlanması, taraflar arasındaki sözleşmenin bitirilmesiyle ilgili konuları kapsamaktadır. Sözleşme süresinin bitmesiyle beraber, işletme taşeronla yeniden çalışmak istemezse taraflar sözleşmeye bağlı kalarak uygulamayı sona erdirmektedirler.

KAYNAKLAR

- Akbulut, Y., Terekli G. ve Yıldırım T. (2012). Outsourcing in Turkish Hospitals: A Systematic Review, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 11(2), 25-33.
- Akça, G. (2002). İş Fonksiyonlarında Dış Kaynak Kullanımı, *I. Outsourcing Zirvesi*, 1.
- Ankaralı, E. (2002). Başarılı Outsourcing için Doğru Sözleşmeler Nasıl Hazırlanmalı?, *I. Outsourcing Zirvesi*, 3.
- Arslantaş, C. C. (2005). Outsourcing Süreci ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar, *Outsourcing Dergisi*, 41.
- Atış, Y. (2002). Outsourcing'de En İyi Sağlayıcı Nasıl Seçilmeli?, *I. Outsourcing Zirvesi*, 2.
- Can, H. (2002). *Organizasyon ve Yönetim*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çoban, O. ve Tutkun, O. (2004). Firmaların Piyasa Performansının Artırılmasında Bir Strateji Olarak Outsourcing'in Rolü, *Outsourcing Dergisi*, 36-38.
- Dinçer, Ö. (2004). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, İstanbul: Beta Yayın Dağıtım A.Ş.
- Ecerkale, K. ve Kovancı, A. (2005). İnsan Kaynaklarında Dış Kaynak Kullanımı, *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 2 (2), 69-75.
- Ekin, A., Yanık A. ve Kıyak M. (2012), Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Dışardan Satın Alınan Hizmetlerin Ekonomik Değerlendirmesi, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 15(1), 1-23.

- Eren, E. (2000). *İşletmelerde Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Gençylmaz, G. ve Zaim, S. (2000). Şirketlerin Stratejik Üretim Planlamasında Dış Kaynak Kullanımının (Outsourcing) Rolü, *İÜ İşletme Fakültesi Dergisi*, 29(1), 130.
- İlter, H. M. (2002). *Global Dışsal Tedarik (Outsourcing)*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Karahan, A. (2009). Dış Kaynak Kullanımının Verimlilik Üzerine Etkisi (Hastane Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma), *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 185-199.
- Kırım, A. (1999) *Yeni Dünyada Strateji ve Yönetim*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Koçel, T. (2003). *İşletme yöneticiliği*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Lonsdale, C. ve Cox, A. (2000). The historical development of outsourcing: the latest fad?, *Industrial Management & Data Systems*, Vol.100, No:9, 45-52.
- Mollahaliloğlu, S. vd. (2012). Outsourcing Profile in the Turkish Health Care System, *Journal of Health Care Finance*, 34(4), 74-82
- Özdemir, H. Ö. (2010). Kamu Kuruluşlarında Dış Kaynaklardan Yararlanma "Outsourcing": Kafkas Üniversitesi Örneği, *Akademik Bakış Dergisi*, 20, 1-13.
- Özgener, Ş. (2004). *Çağdaş Yönetim Yaklaşımları*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Öztürk, A. ve Sezgili, K. (2002). Dış Kaynaklardan Yararlanmanın Yeni Bir Rekabet Stratejisi Olarak Kullanılması ve Uygulama Süreci, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 132.
- Quelin, B. ve Duhamel, F. (2003). Bringing Together Strategic Outsourcing and Corporate Strategy: Outsourcing Motives and Risks, *European Management Journal*, 21(5), 647-661.
- Tanyeri, M. ve Fırat, A. (2005). Rekabet Değişkeni Olarak Dış Kaynak Kullanımı, (Outsourcing), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 268.
- Tengilimoğlu, D., Işık, Ö. ve Akbolat, M. (2009). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2006). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Yeniçeri, Ö. ve İnce, M. (2005). *Bilgi Yönetim Stratejileri ve Girişimcilik*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE HALKLA İLİŞKİLER

Pelin Yılık - Egehan Özkan

Özet

Bugüne kadar girişimcilik kavramının işletme ve iktisat alanlarında yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Schumpeter'in konuyu dinamik girişimcilik kavramı ile ele almasıyla daha da önem kazanmaya başlamıştır. Dinamik girişimcilik kavramını yeni tedarik kaynakları, satış piyasaları, yeni ürünler, hizmetler, süreçler ve organizasyon şekillerinin uygulanması ile eskinin yerine yeninin yer alması başka bir ifade ile yenilik yani inovasyon süreci içerisinde eskinin bırakılarak etkin ve etkili yeni yollara ve yöntemlere yer verilerek, yıkıcı etkinin yaratılmasını sağlayan kişiler olduğu ve bu kişilerin de ekonomik büyüme üzerinde önemli role sahip olduğu savunulmuştur (Durukan, 2006: 28). Girişimcinin asıl hedefinin kâr elde etmek olduğu; ayrıca risk altına girerek, üretim faktörlerinin temin edilerek işletildiği kabul edilmektedir. Ancak girişimcilik ile para aidiyetinin birbirinden ayrılması gerekliliği söz konusudur. Çünkü girişimcilik ile paradan çok yeni ürün ve üretim tekniklerinin geniş bir vizyon ile ele alınarak değişen koşullar karşısında uyum sağlama kabiliyetini vurgulamaktadır (Durukan, 2005:13- 132).

Bilgi çağı olarak adlandırılan 21. yüzyılda, toplumların kültürel olarak değişkenlik gösterdiği ve bu değişikliğin yönetim ve liderlik süreçlerine de yansıdığı görülmektedir. İnsanın sosyal ve ekonomik olarak merkeze alındığı bilgi çağında, bilgiyi üreten, kullanan ve yöneten "insan" olarak kabul edilememektedir. Bu değişimlere bağlı olarak piyasadaki boşlukları görebilen yine insandır, bu sebeple bilgi toplumu girişimcisinin bilgi ve bilgiyi yönetebilme yeteneğine ihtiyacı bulunmaktadır (Yeniçeri, 2002:57). Bilginin temelde yer aldığı toplumlarda girişimcilik süreçlerinin iyi yönetilebilmesi için örgüt yöneticilerinin yeni bir göz ile dünyayı ele alması, yeni fikirlerin geliştirilmesi için gerekli ortamı sağlamaya yönelik sembollerini kullanabilmesi, günü iyi takip ederek geleceği okuyabilmesi, hızlı yanıt verebilmesi, kaynakları rasyonel kullanarak farklı kültürel, sosyal, dinsel ve zihinsel çeşitlilikten yararlanmasını beklenir (Öz vd., 2019:1067; Durukan, 2006: 32). Rekabet ortamının hızla arttığı günümüz koşullarında girişimciliğin başarıya ulaşmasında yaratıcılık, yenilik ve değişimin ön plana çıktığı görülmektedir. Müşterilerin istek

KAYNAKLAR

- Alkan, M. (2014). Girişimcilerin girişimcilik, inovasyon yapma, inovatif düşünce ve inovatif girişimcilik düzeylerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep
- Andaleeb, S. (2001). Service quality perceptions and patient satisfaction: a study of hospitals in a developing country, *Social Science & Medicine* 52 (2001) 1359–1370.
- Asna, A. (2012). Kuramda ve Uygulamada Halkla İlişkiler, 2. Baskı, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Başok, Nilay (2006). “İnternet ve Halkla İlişkiler, Bilgi İletişim Teknolojileri ve Yansımaları” Edt: Z. Beril Akıncı Vural, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Black L D ve Hartel C E J (2002) The Relationship between Corporate Social Responsibility and Public Relations: Evidence from a Scale Development Study, *International Association for Business and Society Annual Conference*, 28-30 June 2002, Victoria BC, Canada
- Blair, C. (1997). Advanced practice nurses as entrepreneurs. *American Journal of Nursing*, 97(11): 16AAA-16DDD
- Ballı A., (2017). Girişimcilik ve Girişimci Tipolojileri, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.143-166, 4
- Bulduklı, Y., Karaçor, S., (2017). Sağlık Hizmetlerinde Kriz İletişimi ve Yeni Medya, *Atatürk İletişim Dergisi* (14), 279-296.
- Cutlip, S. Center, A., and Broom, G. (1994). *Efictive Public Relations*, 7th ed., (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall), p. 2
- Çevik, E. (2006). Girişimcilerin, girişimcilik tipleri ile çalışma amaçları arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Darı, B. (2017). Sosyal Medya ve Sağlık. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Cilt 6 Sayı 18 ss. 731-758.
- Durukan, T.; (2005), Küreselleşme ve Çokuluslu İşletmecilik, Nobel Yayınları, Ankara.
- Durukan, T. (2006). Dünden Bugüne Girişimcilik ve 21. Yüzyılda Girişimciliğin Önemi. ss. 25-37.
- Ferguson, M. (1984). Building Theory in Public Relations: Interorganizational Relationships,” paper presented at the annual meeting of the Association for Education in Journalism and Mass Communication.
- Grunig, J. (1993). Image and Substance: From Symbolic to Behavioral Relationships *Public Relations Review*, 19(2):121-139
- Harlow, R. F. (1977). Public Relations Definitions Through The Years, *Public Relations Review*, 3(1): 49-63
- Ledingham, J., Bruning, S., (1998). Relationship Management in Public Relations: Dimensions of an Organization- Public Relationship 24(1) ss55-65.
- Karahan, Ö. (1997). “Hastane Pazarlaması ve Halkla İlişkiler”, *Hastane Yöneticiliği*. Ed. Osman Hayran – Haydar Sur, İstanbul: Nobel 323- 338
- Ki, E. ve Hon L. (2007). Testing the Linkages Among the Organization–Public Relationship and Attitude and Behavioral Intentions, *Journal of Public Relations Research* 19 (1), ss. 1-23.

- Kitchen, Philip, J., (1999). *Public Relations Principles and Practice*, UK, London: ITP Press.
- Kuşay, Y., (2013). *Sosyal medya ortamında çekicilik ve bağımlılık*, İstanbul: Beta Yayınları
- Kuşay, Y., (2017). *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1: 23-33,
- Küçükaltan, D. (2009). Genel bir yaklaşımla girişimcilik. *Girişimcilik Gündemi* 22-28.
- Öz, S., Dindarık, N., Duman, F., (2019). Schumpeteryan Girişimcilik ve 21. Yüzyıl Girişimcilik Yaklaşımları: Y Kuşağı Girişimcileri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 13 Sayı: 19 ss.1058-1091.
- Peltekoğlu, F. (2007). *Halkla İlişkiler Nedir?* İstanbul, Beta Yayınları
- Roggenkamp, S., White, K. (1998). Four nurse entrepreneurs: What motivated them to start their own businesses? *Health Care Management Review*, 23(3): 67-75.
- Saran, M. (2005). İnternet ve Halkla İlişkiler, İstanbul, Yeni Düşünceler, Sayı:1/1, s. 65
- Şahin, Ü., (2000). Hastane İşletmeciliğinde Halkla İlişkiler Sorumlusunun İş Tanımı ve Gerekliği, *Sağlık Dergisi*, Şubat.
- Tengilimoğlu, D., Kılıç, M., (2004). Hastanelerde Halkla İlişkiler: Sağlık Bakanlığı, Üniversite, SSK ve Özel Hastane Yöneticilerinin Halkla İlişkiler Uygulamalarına Yönelik Ampirik Bir Araştırma, *Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Tengilimoğlu, D., *Sağlık Kuruluşlarında Halkla İlişkiler*, Gazi Kitabevi, 2001
- Theaker, A. (2008). *Halkla İlişkilerin El Kitabı*, İstanbul, MediaCat Kitapları, 2008.
- Toth E., Trujillo, N., (1987). Reinventing Corporate Communications,” *Public Relations Review* 13 ss. 42-53.
- Türkeli S., Boyacı A. R., (2019). *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, s.21-38
- Oliver, S. M. (2009). *Public Relations Strategy*, London: Kogan Page Publishers.
- Uzunoğlu, E., Öksüz, B. (2008). Kurumsal İtibar Riski Yönetimi: Halkla İlişkilerin Rolü. *Journal of Selcuk Communication Volume 5, Issue 3*, ss. 111-123
- Wilcox, D.L, Cameron, G.T., Ault, P.H, Agee, W.K. (2003). *Public Relations, Strategies and Tactic*, Amerika: Allyn and Bacon.
- Williams, D. (1997). “Hastane Yönetimi İlkeleri”, *Hastane Yöneticiliği*. Ed. Osman Hayran – Haydar Sur, İstanbul: Nobel 205-226
- Yalçıntaş, M. (2010). *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (5:1), s.95-98
- Zhao, F. (2006), *Entrepreneurship and Innovations in E-business: An Integrative Perspective*, Idea Group Publishing.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ/CRM

Metehan Tolon - Esat Saygın

1.1. TÜKETİCİ VE MÜŞTERİ KAVRAMLARI

1.1.1. Tüketici Kavramı

Pazar, karşılanacak arzu ve gereksinimleri olan; harçayabileceği geliri (satın alabilecek gücü) olan; harcama arzusu bulunan kişiler ya da kurumlardan oluşur. Hedef pazar ise işletmenin pazarlama gayretleri içerisinde hedef aldığı belirli müşteri ya da tüketici grubudur. Bunlar gerçek kişi ya da kurumlar olabilmektedir. İşletmelerin amaçlarına ulaşabilmesi için öncelikle hedef pazar ya da pazarlarını seçmeleri gerekmektedir. Bu pazarlar içerisinde bireyler, aileler, üretici ve satıcı (ticari) işletmeler, tüzel kişiler, kamu kurumları ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, tüketiciler kapsamında ana birimler olarak ifade edilmektedir. Pazarlar, mal ve hizmetlerden ihtiyacı giderme amacına göre yani, pazarı oluşturan tüketim birimlerine göre “tüketici pazarları” ve “endüstriyel pazarlar” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eğer hedef pazarın/pazarların satın alım amacı kullanım odaklı tüketicilerden oluşuyor ise orası nihai tüketici pazarlarıdır. Eğer satın alım amacı satın aldığı kendi ürettiği mal ve hizmetlerde kullanım amacı taşıyorsa ya da ticaret odaklı ise bunlar endüstriyel tüketicilerdir (Mucuk, 2014: 69-70).

Kavramsal açıdan baktığımızda genel olarak tüketiciler, işletmenin çıktısı olan mal ve hizmetleri satın alıp kullanan ve bu çıktılar neticesinde işletmeye çeşitli geri bildirimler sağlayan potansiyel bir kitledir. Tüketicilerin genel olarak üç konuya önem verdikleri görülmektedir. Bunlar; mal ya da hizmetler hakkında bilgi sahibi olma, mal

KAYNAKLAR

- Akçi, Y., Kılınç, K. ve Yıldız, A. (2018). Değişen Pazarlama Anlayışı Yeni Pazarlama Yaklaşımları. *Gazi Kitapevi, Ekim, Ankara.*
- Aksu, A. A. (2006). Gap analysis in customer loyalty: a research in 5-star hotels in the Antalya region of Turkey. *Quality and Quantity*, 40(2), 187-205.
- Aktepe, C., Baş, M. ve Tolon, M. (2018). *Müşteri ilişkileri yönetimi*. Detay Yayıncılık.
- Alabay, M. N. (2008). CRM rekabet stratejisi olarak müşteri ilişkileri yönetimi. *İlke Yayınevi, Ankara*, 285.
- Altuğ, Ö. Özhan, Ş. (2017). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması* (1. Baskı) Çanakkale: Paradigma Akademi
- Arabacı, B. (2010). Müşteri hizmetleri ve CRM. *İstanbul: Kumsaati Yayın Dağıtım Ltd. Şti.*
- Arslan, B. D. (2017). *Almanya'daki Türk diasporası firmalarının alman pazarına yönelik uygulamaları* (Master's thesis, Çankaya Üniversitesi).
- Asgar, M. G. ve Shahri, S. (2015). Customer Relationship Management İn Healthcare. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Bilimleri Dergisi*, 36(3), 1003-1005.
- Aslan, Ö. ve Tosun, N. Sağlık Sektöründe Nesnelere İnterneti Uygulamaları.
- Baashar, Y., Alhussian, H., Patel, A., Alkawsi, G., Alzahrani, Al, Alfarraj, O. ve Hayder, G. (2020). Sağlık ortamında müşteri ilişkileri yönetim sistemleri (CRMS): Sistematik bir literatür taraması. *Bilgisayar Standartları ve Arayüzleri*, 71, 103442.
- Bayın, G. Ve Önder, Ö. R. (2013). Ankara'da Bir Üniversite ve Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesine Başvuran Poliklinik Hastalarının Bağlılık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 16(2), 105-121.
- Berndt, A., Herbst, F. ve Roux, L. (2005). Implementing a customer relationship management programme in an emerging market. *Journal of global business and technology*, 1(2), 81-89.
- Bıçer, D. (2020). Hastaların Müşteri İlişkileri Yönetimi Uygulamalarına İlişkin Algı Düzeylerinin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(3), 829-
- Bıçer, D. F. Ve Yıldırım, A. Sağlık Hizmetleri Pazarlaması Çerçevesinde İç Müşteri Tatmini Etkileyen Faktörler. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 381-403
- Çatı, K. ve Baydaş, A. (2008). Hizmet pazarlaması ve hizmet kalitesi. *Asil Yayınları, Ankara.*
- Çatı, K., Koçoğlu, C., M., (2010). Güncel Pazarlama Yaklaşımlarından Seçmeler (Ed: İnci Varinli, Kahraman Çatı) içinde Müşteri İlişkileri Yönetimi, s.229-257, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Çatı, K., Koçoğlu, C. M. ve Gelibolu, L. (2010). Müşteri Beklentileri İle Müşteri Sadakati Arasındaki İlişki: Beş Yıldızlı Bir Otel Örneği. *Journal of The Cukurova University Institute Of Social Sciences*, 19(1).
- Çiçek, E. (2017). Pazarlamada ve Rekabette Başarının Anahtarı Müşteri İlişkileri Yönetimi, E-Book.Konya.

- Çıldıg, G. (2007). *Müşteri ilişkileri yönetimi ve sigortacılık sektöründe bir uygulama* (Doctoral dissertation, Adnan Menderes Üniversitesi).
- Çitoğlu, E. (2004). Bankalarda kredi pazarlaması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.*
- Day, G. S. ve Van den Bulte, C. (2002). *Superiority in customer relationship management: Consequences for competitive advantage and performance* (pp. 1-49). MSI.
- De Ruyter, K. ve Bloemer, J. (1999). Customer loyalty in extended service settings: The interaction between satisfaction, value attainment and positive mood. *International journal of service industry management.*
- Demir, F. O. ve Kırdar, Y. (2007). Müşteri ilişkileri yönetimi: CRM. *Review of Social, Economic ve Business Studies, 8, 293-308.*
- Demirel, Y. (2017). *Müşteri İlişkileri Yönetimi, 3. Basım, Ankara: Seçkin Yayıncılık.*
- Determining the Integrated Marketing Communication Tools for Different Stages of Customer Relationship in Digita...
- EffectiveSoft Corporation. (2017, May 23). Exploring major benefits of CRM software in hospitals. News-Medical. Retrieved on May 12, 2022 from <https://www.news-medical.net/whitepaper/20170323/Exploring-major-benefits-of-CRM-software-in-hospitals.aspx>.
- EffectiveSoft Corporation. (2017, May 23). Exploring majör benefits of CRM software in hospitals. News-Medical. Retrieved on May 12, 2022 from <https://www.news-medical.net/whitepaper/20170323/Exploring-major-benefits-of-CRM-software-in-hospitals.aspx>.
- Erdem, R., Rahman, S., Levent, A. V. C. I., Demirel, B., Köseoğlu, S., FIRAT, G., ... ve Kubat, C. (2008). Hasta Memnuniyetinin Hasta Bağlılığı Üzerine Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (31), 95-110.*
- Espín, J., Rovira, J., Calleja, A., Azzopardi-Muscat, N., Richardson, E., Palm, W. ve Panteli, D. (2016). How can voluntary cross-border collaboration in public procurement improve access to health technologies in Europe. *Health systems and policy analysis, policy brief, (21).*
- Espín, J., Rovira, J., Calleja, A., Azzopardi-Muscat, N., Richardson, E., Palm, W. ve Panteli, D. (2016). How can voluntary cross-border collaboration in public procurement improve access to health technologies in Europe. *Health systems and policy analysis, policy brief, (21).*
- Frow, P. E. ve Payne, A. F. (2009). Customer Relationship Management: A Strategic Perspective. *Journal of Business Market Management, 3(1), 7-27.* <https://doi.org/10.1007/S12087-008-0035-8>
- Galbreath, J. (1999), "Demystifying customer relationship management: it's as easy as one-two-three", Manuscript in preparation.
- Galbreath, J. ve Rogers, T. (1999). Customer relationship leadership: a leadership and motivation model for the twenty-first century business. *The TQM magazine.*
- Gebreyes, K., Wainstein, J., Gerhardt, W. ve Korenda, L. (2020). Is the hospital of the future here today? Transforming the hospital business model.
- Gebreyes, K., Wainstein, J., Gerhardt, W. ve Korenda, L. (2020). Is the hospital of the future here today? Transforming the hospital business model.

- Gök, B. (2010). *İç müşteri tatmininin dış müşteri tatmini üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma: Antalyada bir yiyecek içecek işletmesi örneği* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Gökrem, L. ve Bozuklu, M. (2016). Nesnelerin interneti: Yapılan çalışmalar ve ülkemizdeki mevcut durum. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, (13), 47-68.
- Güler, G. E. (2009). Otel İşletmelerinde Değer Yaratma ve Müşteri Değeri Algılaması Üzerine Bir Araştırma (Edirne'deki Oteller Örneği). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 61-76.
- Gümüşbuğa, F. (2016). Bankacılıkta Müşteri İlişkileri Yönetiminin Müşteri Sadakatine Etkisi. *Turkish Journal of Marketing*, 1(1), 76-93.
- Hakan, Ö. C. A. L., Doğru, İ. A. ve BARIŞÇI, N. (2019). Akıllı ve geleneksel giyilebilir sağlık cihazlarında nesnelerin interneti. *Politeknik Dergisi*, 22(3), 695-714.
- Hamşioğlu, A. B. (2004). Pazarlamada Yeni Açılım: Birebir Pazarlama Ve Müşteri İlişkileri Yönetiminin Değerlendirilmesi. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 155-167.
- Hawknis, D. I., Mothersbaugh, D. L. ve Mookerjee, A. (2010). *Consumer Behavior: building marketing strategy*. Tata McGraw Hill.
- Hossain, M. S. ve Muhammad, G. (2016). Cloud-assisted industrial internet of things (iiot)-enabled framework for health monitoring. *Computer Networks*, 101, 192-202.
- Islam, S. R., Kwak, D., Kabir, M. H., Hossain, M. ve Kwak, K. S. (2015). The internet of things for health care: a comprehensive survey. *IEEE access*, 3, 678-708.
- Kağnıcıoğlu, C. H. Günümüz İşletmelerinin Yaşam Anahtarı: Müşteri Odaklılık. *Ege Academic Review*, 2(1).
- Karaca, Ş. (2015). Sağlık Hizmetlerinde Pazarlama. *Beta Basım Yayım Dağıtım. İstanbul*, 5, 4.
- Kaya S. [Editör] (2014). *Sağlık Kurumlarında Kalite Yönetimi*. Üçüncü Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir [Yazarlar: Sıdika Kaya, Dilaver Tengilimoğlu, Oğuz Işık, Mahmut Akbolat Ve Ali Yılmaz].
- Kaya, S., Tengilimoğlu, D., Işık, O., Akbolat, M. ve Yılmaz, A. (2013). Sağlık kurumlarında kalite yönetimi. *Anadolu Üniversitesi Yayını*, (2864), 483-500.
- Khadka, K. ve Maharjan, S. (2017). Customer satisfaction and customer loyalty: Case trivsel städtjänster (trivsel siivouspalvelut).
- Kırdar, Y. Customer Relations Management: CRM (Müşteri İlişkileri Yönetimi: CRM).
- Kırım, A. (2001). Strateji ve Bire-bir Pazarlama CRM, Sistem Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.
- Korkmaz, S. ve Eser, Z. (2017). Pazarlamaya giriş. *Siyasal Kitabevi*.
- Kumar, V. ve Reinartz, W. J. (2006). *Customer relationship management: A databased approach*. Hoboken: Wiley.
- Laohasirichaikul, B., Chaipooirutana, S. ve Combs, H. (2011). Effective customer relationship management of health care: a study of hospitals in Thailand. *Journal of Management and Marketing Research*, 6, 1.

- Leninkumar, V. (2017). The relationship between customer satisfaction and customer trust on customer loyalty. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(4), 450-465.
- Madran, C. ve Canbolat, C. (2006). Müşteri İlişkileri Yönetimi İle Müşteri Sadakati Arasındaki İlişki. *11. Pazarlama Kongresi*.
- Marangoz, M. ve Biber, L. (2007). Kurumsal imajın ve kurumsal ünün müşteri bağlılığına etkileri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(2), 173-193.
- Marley, K. A., Collier, D. A. ve Meyer Goldstein, S. (2004). The role of clinical and process quality in achieving patient satisfaction in hospitals. *Decision Sciences*, 35(3), 349-369.
- Mucuk, İ. (2014). Pazarlama İlkeleri (20. Baskı). *Türkmen Kitabevi, İstanbul*.
- Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM): Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya*.
- Odabaşı, Y. (2001). Müşteri ilişkileri yönetimi. *İstanbul: Sistem Yayıncılık*.
- Odabaşı, Y. (2006). *Satış ve pazarlamada müşteri ilişkileri yönetimi*. Sistem Yayıncılık.
- Ofluoğlu, A. (2005). Müşteri İlişkileri Yönetimi (CRM): Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya*.
- Oliver, R. L. (1999). Whence consumer loyalty?. *Journal of marketing*, 63(4_suppl1), 33-44.
- Onaran, B., Bulut, Z. A. ve Özmen, A. (2013). Müşteri Değerinin, Müşteri Tatmini, Marka Sadakati ve Müşteri İlişkileri Yönetimi Performansı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Business and Economics Research Journal*, 2 (3), 37-53.
- Özdemir, H. (2006). Müşteri ilişkileri yönetiminin unsurları ve Türk işletmelerinde müşteri ilişkileri yönetimine ait bir araştırma. *İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış*.
- Özer, A. G. Ö., Şantaş, A. G. F. ve Budak, A. G. F. (2012). Sağlık Web Sitelerinin Kullanım Düzeylerinin İncelenmesi: Örnek Bir Uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(4).
- Özmen, M., Uz Kurt, C., Özdemir, Ş., Altunışık, R. ve Torlak, Ö. (2013). Pazarlama ilkeleleri. *Anadolu Üniversitesi Web-Ofset. Eskişehir*, 3, 13.
- Parvatiyar, A. ve Sheth, J. N. (2001). Customer relationship management: Emerging practice, process, and discipline. *Journal of Economic ve Social Research*, 3(2).
- Parvatiyar, A. ve Sheth, J. N. (2001). Customer relationship management: Emerging practice, process, and discipline. *Journal of Economic ve Social Research*, 3(2).
- Payne, A. ve Frow, P. (2006). Customer relationship management: from strategy to implementation. *Journal of marketing management*, 22(1-2), 135-168.
- Peppers, D. ve Rogers, M. (2013). Extreme trust: the new competitive advantage. *Strategy ve Leadership*.

- Peppers, D., Rogers, M. ve Dorf, B. (1999). Is your company ready for one-to-one marketing. *Harvard business review*, 77(1), 151-160.
- Philip, K. O. T. L. E. R. (2009). A'dan Z'ye Pazarlama, Pazarlamayla İlgilenen Herkesin Bilmesi Gereken 80 Kavram, Çev: Aslı Kalem Bakkal, 8. Baskı, MediaCat, İstanbul.
- Plouffe, C. R., Williams, B. C. ve Leigh, T. W. (2004). Who's on first? Stakeholder differences in customer relationship management and the elusive notion of "shared understanding". *Journal of Personal Selling ve Sales Management*, 24(4), 323-338.
- Radwan, N. ve Farouk, M. (2021). The Growth of Internet of Things (IoT) In The Management of Healthcare Issues and Healthcare Policy Development. *International Journal of Technology, Innovation and Management (IJTIM)*, 1(1), 69-84.
- Ragimova, N. A. ve Abdullayev, V. H. (2021). Overview of cyber-physical technologies and their perspectives in healthcare. *International Journal on Technical and Physical Problems of Engineering*, 13(2), 98-106.
- Rosenberg, L. J. ve Czepiel, J. A. (1984). A marketing approach for customer retention. *Journal of consumer marketing*.
- Sargutan, E. (2005). Sağlık teknolojisi yönetimi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(1), 113-144.
- Saygin, E., Tolon, M., Doğan, B. ve Atalay, K. D. (2021). Covid-19 Pandemi Döneminde E-Sağlık Okuryazarlığının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Third Sector Social Economic Review*, 56(3), 1559-1575.
- Schiffman, L. G. ve Kanuk, L. L. (2005). *Comportamiento del consumidor*. Pearson educación.
- Söyük, S., Yenidikici, A. (2016). Sağlık İşletmelerinde Kalite Yönetimi. İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını, İstanbul
- Tengilimoğlu, D., Bektaş, M. ve Atilla, E. A. (2018). *İşletme yönetimi*. Seçkin.
- Tengilimoğlu, D. (2016) *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması* (4. Baskı). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım
- Tosyalı, H. (2016). Sosyal medyanın hasta sadakatine etkisi: sosyal medya kullanıcıları üzerine bir araştırma.
- Toygar, Ş. A. (2018). E-sağlık uygulamaları. *Yasama Dergisi*, (37), 101-123.
- Uncles, M. D., Dowling, G. R. ve Hammond, K. (2003). Customer loyalty and customer loyalty programs. *Journal of consumer marketing*.
- Uzkurt, C. (2007). Müşteri değeri ve tatmininin satın alım sonrası gelecek eğilimlere etkisi üzerine ampirik bir çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 25-43.
- Volkan, Ö. T. E. R. ve SÜDAŞ, H. D. (2017). Algılanan hizmet kalitesinin hasta bağlılığı üzerine etkisi: Devlet hastanesi üzerine bir inceleme. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 43-57.
- Wang, Y., Lo, H. P., Chi, R. ve Yang, Y. (2004). An integrated framework for customer value and customer-relationship-management performance: A customer-based perspective from China. *Managing Service Quality: An International Journal*.
- Woodruff, R. B. (1997). Customer value: the next source for competitive advantage. *Journal of the academy of marketing science*, 25(2), 139-153.

Yahya Ekinci, Kobi Efor dergisi Temmuz 2021: 10

Yıldırım A. (2018). Sağlık Hizmetlerinde Pazarlama ve İç Müşteri Tatmininin Hasta Tatmini Üzerine Etkileri: Bir Kamu Hastanesi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği Anabilim Dalı*

Yıldız, D. (2010). Müşteri ilişkileri yönetimi (CRM) uygulamalarının işletme performansına etkileri ve bir uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.*

Yurdakul, M. ve Karahan, M. O. (2010). Müşteri ilişkileri yönetimi (CRM) ve ulaşım sektöründe bir uygulama: İşletme çalışanlarının müşteri ilişkileri yönetimi'ne ve müşterilerine bakış açılarının belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (28), 133-144.

Zeithaml, V. A. (1988). Consumer perceptions of price, quality, and value: a means-end model and synthesis of evidence. *Journal of marketing*, 52(3), 2-22.

Zengin, B. Customer Relationship Management (CRM)-Müşteri İlişkileri Yönetimi (MİY).

<http://danismend.com/kategori/altkategori/crm-hakkinda/>

<https://www.techopedia.com/definition/25035/electronic-patient-release-of-information-form> (Techopedia, 2011)

<http://danismend.com/kategori/altkategori/crm-hakkinda/> (Duran, 2022)

<https://healthcare-digital.com/technology-and-ai/infosys-consulting-future-ai-and-automation-healthcare> Matt High tarafından 17 Mayıs 2020

<https://healthcare-digital.com/technology-and-ai/infosys-consulting-future-ai-and-automation-healthcare> (Matt High, 2020)

<https://www.cetrixcloudservices.com/blog/crm-in-healthcare-and-how-it-helps-hospitals/> (Khabosha, 2017)

<https://www.ibm.com/topics/healthcare-technology>

<https://www.ibm.com/topics/healthcare-technology#anchor-1045803241>

<https://www.kapturecrm.com/blog/role-crm-healthcare-services> (Capturecrm, 2019)

<https://www.mercuryhealthcare.com/faq/what-is-a-healthcare-crm> (Healthcare CRM Software)

<https://www.mercuryhealthcare.com/faq/what-is-a-healthcare-crm>.(Mercury healthcare, 2022).

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1129065/>

<https://www.news-medical.net/whitepaper/20170323/Exploring-major-benefits-of-CRM-software-in-hospitals.aspx>, 2017 (News Medical Life Sciences, 2017)

<https://www.saglikteknoloji.com/saglik-teknoloji-nedir> (Altunbudak, 2020).

<https://www.saglikteknoloji.com/saglik-teknoloji-nedir/>

<https://www.saglikteknoloji.com/teknoloji-hastanelerin-gelecegini-nasil-degistirecek/>

<https://www.softwareadvice.com/crm/healthcare-crm-comparison> (Software Advice, 2022)

<https://www.techopedia.com/2/31718/trends/the-role-of-it-in-medical-diagnosis>

<https://www.techopedia.com/definition/25008/electronic-medical-record-emr> (Techopedia, 2017)

<https://www.techopedia.com/how-ai-in-health-care-is-identifying-risks-saving-money/2/33498> (Williams, 2020)

<https://www.techopedia.com/the-5-most-amazing-ai-advances-in-health-care/2/33176>

<https://www.theweek.in/news/sci-tech/2019/09/25/apple-watch-saves-mans-life-by-calling-911-after-he-falls-from-his-bike.html>

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE AR-GE

Yeter Demir Uslu - Salih Onaran

Özet

Sağlık girişimciliği, sağlık sektöründeki ihtiyaçları karşılamak amacıyla inovasyon ve teknoloji kullanımını birleştirerek yeni iş fırsatları yaratmak için girişimcilik yaklaşımının kullanılmasıdır. Sağlık girişimciliğinde AR-GE, ürün veya hizmetlerin geliştirilmesinde temel bir unsur olarak görülmektedir.

Sağlık girişimciliğinde AR-GE faaliyetleri, yeni ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi, mevcut ürünlerin iyileştirilmesi, hastalıkların tanısında ve tedavisinde kullanılan teknolojilerin geliştirilmesi ve sağlık hizmetlerinin daha etkili ve verimli bir şekilde sunulmasına yönelik çalışmaları kapsamaktadır. AR-GE çalışmalarının, sağlık girişimciliği için büyük önem taşıdığı birçok neden vardır. İlk olarak, yenilikçi ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi, rekabet avantajı sağlamak için önemlidir. İkincisi, sağlık sektöründe hızlı teknolojik değişimler yaşandığı için AR-GE faaliyetleri, yeniliklerin takip edilmesi ve bu yeniliklerin uygulanması açısından kritik önem taşır. Üçüncü olarak, AR-GE faaliyetleri, hastalıkların tanısında ve tedavisinde kullanılan teknolojilerin geliştirilmesi gibi alanda ciddi sorunların çözülmesine katkıda bulunabilir. Ancak sağlık girişimciliğinde AR-GE faaliyetleri, bazı zorluklar ve engellerle karşı karşıya kalabilir. Bu zorluklar arasında yetersiz bütçe, nitelikli insan kaynağı eksikliği, patent haklarına yönelik yasal düzenlemelerin yetersizliği, teknolojik altyapı eksikliği ve yeterli iş birliği ve koordinasyon eksikliği sayılabilir. Sonuç olarak, sağlık girişimciliğinde AR-GE faaliyetleri, yenilikçi ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi, hastalıkların tanısında ve tedavisinde kullanılan teknolojilerin geliştirilmesi ve sağlık hizmetlerinin daha etkili ve verimli bir şekilde sunulması için önemli bir araçtır. Bu alanda karşılaşılan zorluklar ve engeller, sektörün gelişimini sınırlayabilir, bu nedenle sorunların çözümüne yönelik çaba göstermek önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık girişimciliği, AR-GE, Girişimcilik, Sağlık sektörü

KAYNAKLAR

- Akgün, A. ve Akgün, V. Ö. (2016). İşletmelerde Ar-Ge Harcamalarının Karlılığa Etkisi: Aselsan Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, (12), 1-12.
- Anlaşan, Ö. (2011). Temel Ar-Ge ve Yenilik Kavramları. TÜBİTAK Ar-Ge, Yenilik ve Teknoloji Politikaları Forumu (AYTEP).
- Atasel, O. Y. (2023). İşletmelerin Sermaye ve Ar-Ge Harcamalarının Karlılık Oranları Üzerindeki Etkisi. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 25(MODAV 19. Uluslararası Muhasebe Konferansı Özel Sayısı), 339-364.)
- Avaner, T., Avaner, E. B. ve Van, Y. Y. Ü. (2018). Yazılım teknolojileri ve sağlık yönetimi: HIMSS ya da dijital hastane hizmetleri üzerine bir değerlendirme. Yasama Dergisi, (37), 5-28.
- Aydın, N. (2022). Sağlık Hizmetlerinde Ar-Ge: Bir Literatür Taraması. Ajit-E: Academic Journal Of Information Technology, 13(51), 241-261.
- Bano, I., Butt, U. D. ve Mohsan, S. A. H. (2023). New challenges in drug discovery. In Novel Platforms for Drug Delivery Applications (pp. 619-643). Woodhead Publishing.)
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2015). Türkiye İlaç Sektörü ve Stratejisi ve Eylem Planı, Strateji Belgesi.
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2018). Türkiye'nin Sanayi Devrimi. "Dijital Türkiye" Yol Haritası. Ankara.
- Birinci, E. (2015). AR-GE harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi: İçsel büyüme modeli zaman serisi analizi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Carlsson, B. (2002). Institutions, entrepreneurship, and growth: Biomedicine and polymers in Sweden and Ohio. Small Business Economics, 19, 105-121.
- Chassin, M. R. ve Loeb, J. M. (2013). High-reliability health care: getting there from here. The Milbank Quarterly, 91(3), 459-490.
- Cures, P. (2014). G-Finder: Neglected Disease Research and Development. Sydney: Policy Cures.
- Çetin, M. P. (2023). Sektörel Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Karşılaştırmalı Etkisi Kısa Ve Uzun Dönemde Türkiye Örneği. Akademik Hassasiyetler, 10(21), 517-548.)
- Daştan, İ. ve Çetinkaya, V. (2015). OECD ülkeleri ve Türkiye'nin sağlık sistemleri, sağlık harcamaları ve sağlık göstergeleri karşılaştırması. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 5(1), 104-134.
- Demir, E. ve Onaran, S. (2022). "Modern Sağlık Tesislerinin Yönetilmesi ve Analitik Düşünme", İçinde: Sağlık Hizmetleri Finansmanı ve Analitik Düşünme, Uslu, Y. (Editör), Ankara: Nobel Bilimsel, ss. 99-116.
- Doğan, M. ve Yıldız, F. (2016). Araştırma Ve Geliştirme Harcamalarının (Ar-Ge) Firma Karlılığı Üzerindeki Etkisi: Bıst'te İşlem Gören İmalat Sanayi Firmaları Üzerine Bir Araştırma. Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(4), 178-187.
- Dong, X., Yan, M. ve Hu, Y. (2023). Rational and Controlled R&D Innovation System. In Huawei: From Catching Up To Leading (s. 111-135). Singapur: Springer Nature Singapur.)
- Edquist, H. ve Henrekson, M. (2017). Swedish lessons: How important are ICT and R&D to economic growth?. Structural Change and Economic Dynamics, 42, 1-12.

- Ekinci, G., Cihan, A., Sur, H. ve Köse, A. (2022). Sağlıkta Araştırma Ve Geliştirme Kapasitesinde Dünya Ne Durumda?. Nobel Medicus Journal, 18(1).5-21.
- Erdoğan, S. ve Canbay, Ş. (2016). İktisadi büyüme-araştırma ve geliştirme (ar-ge) harcamaları ilişkisi üzerine teorik bir inceleme. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 29-43.
- Genç, M. C. ve Tandoğan, D. (2020). Türkiye’de AR-GE’nin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Fourier Yaklaşımıyla Kalıntı Temelli Eşbütünleşme Testi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(2), 339-348.)
- Göçer, İ., Kutbay, H., Gerede, C. ve Aslan, R. (2014), “Vergi Teşviklerinin Arge Ve İnovasyona Etkisi: Panel Eşbütünleşme Ve Nedensellik Analizi”, Maliye Dergisi Sayı:167 Temmuz-Aralık 2014, S.163-183
- Hall, L. A., ve Bagchi-Sen, S. (2002). A study of R&D, innovation, and business performance in the Canadian biotechnology industry. Technovation, 22(4), 231-244.
- Helfat, C. E. ve Raubitschek, R. S. (2000). Product sequencing: co-evolution of knowledge, capabilities and products. Strategic management journal, 21(10-11), 961-979.
- <https://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari/icerik-istatistik>
- Küçük, A. (2019). Türkiye’nin Sağlık Ar-Ge Politikasında Kamu-Özel Ortaklığı (Köo) Modelinin Önemi. Social Sciences, 14(6), 3211-3229.
- Luo, Y., Hu, Z. ve Yu, K. (2018). The impact of the R&D expenditure and patent rights towards operating performance in medical device industry—an empirical study. Revista de Cercetare si Interventie Sociala, 61, 187-197.
- Maresova, P., Penhaker, M., Selamat, A. ve Kuca, K. (2015). The potential of medical device industry in technological and economical context. Therapeutics and clinical risk management, 1505-1514.
- Nasdaq. (2023, 10 Mart). Erişim adresi <https://www.nasdaq.com/articles/which-companies-spend-the-most-in-research-and-development-rd>
- Nihat, I. ve Kılınç, E. C. (2011). Bölgesel Kalkınma’da Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. Eskişehir Osmangazi üniversitesi iktisadi ve idari bilimler dergisi, 6(2), 9-54.
- OECD. (2015). Frascati manual 2015: Guidelines for collecting and reporting data on research and experimental development. Paris, OECD Publishing.
- Onaran, S. (2019). Sürdürülebilir Yeşil Hastane Süreçlerinde Güncel Kalite Anlayışları. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, ss.22-40, İstanbul.
- Özeroğlu, A. (2011). Türkiye’de Ar-Ge Düzenlemeleri Ve Uygulamaları. Öneri Dergisi, 9(36), 105-114.
- Özeroğlu, A. (2011). Türkiye’de Ar-Ge Düzenlemeleri Ve Uygulamaları. Öneri Dergisi, 9(36), 105-114.
- Paul, S. M., Mytelka, D. S., Dunwiddie, C. T., Persinger, C. C., Munos, B. H., Lindborg, S. R. ve Schacht, A. L. (2010). How to improve R&D productivity: the pharmaceutical industry’s grand challenge. Nature reviews Drug discovery, 9(3), 203-214.

- Phillips, F. S. ve Garman, A. N. (2006). Barriers to entrepreneurship in healthcare organizations. *Journal of health and human services administration*, 472-484.
- Reyhanoğlu, M. (2006). Ar-ge işbirliklerinde güven: ankara'daki teknoparklarda faaliyet gösteren işletmelerde bir araştırma (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Rudrapal, M., Khairnar, S. J. ve Jadhav, A. G. (2020). Drug repurposing (DR): an emerging approach in drug discovery. *Drug repurposing-hypothesis, molecular aspects and therapeutic applications*, 10.
- Ruffolo, R. R. (2006). Why has R&D productivity declined in the pharmaceutical industry? *Expert opinion on drug discovery*, 1(2), 99-102.
- Saidi, K. ve Mongi, C. (2018). The effect of education, R&D and ICT on economic growth in high income countries. *Economics Bulletin*, 38 (2), 810-825.
- Schot, J. ve Steinmueller, W. E. (2018). Three frames for innovation policy: R&D, systems of innovation and transformative change. *Research policy*, 47(9), 1554-1567.
- Schumpeter, J. A. (2010). *Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi*. (çev. Hasan İlhan). Ankara: Alter Yayınları.
- Scientific American. (2012). The world's best countries in science. *Scientific American*, 307(4), 36-37. October, 2012.
- Scientific American. (2015). World Leaders. *Scientific American*, 313(4), 41. October, 2015.
- Shahbaz, M, Nasir, MA, Hille, E. ve Mahalik, MK. (2020). UK's net-zero carbon emissions target: Investigating the potential role of economic growth, financial development, and R&D expenditures based on historical data (1870–2017). *Technological Forecasting and Social Change*, 161, 120255.
- Shayegh, S., Sanchez, DL. ve Caldeira, K. (2017). Evaluating relative benefits of different types of R&D for clean energy technologies. *Energy Policy*, 107, 532-538.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı (2019). Sağlık Bakanlığı Stratejik Plan (2019-2023).
- Trippel, M. ve Tödting, F. (2007). Developing Biotechnology Clusters in Non-high Technology Regions—The Case of Austria. *Industry and innovation*, 14(1), 47-67.
- Turan, H. (2022). Yenilik yönetimi. *Disiplinlerarası Girişimcilik Ve Yenilikçilik Çalışmaları*, 85.
- TÜBİTAK. (2014, 01 Haziran). Erişim adresi
- WHO. (2012). *Research and Development to Meet Health Needs in Developing Countries: Strengthening Global Financing and Coordination*. Geneva: World Health Organization. 2012.
- Zerenler, M., Türker, N. ve Şahin, E. (2007). Küresel Teknoloji, Araştırma-Geliştirme Ar-Ge ve Yenilik İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 653-667.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE PERFORMANS YÖNETİMİ

G. Gülcan Şeremet

Özet

Değişen piyasa koşulları, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki ilerleyiş, küreselleşme ve artan rekabet ortamında hizmet ve mal üretme amacı ile var olan sağlık kurum ve kuruluşları, kişilerin yaşam kalitesini arttırmayı, sağlık sisteminde yaşanan problemleri aşmayı, kaynakları etkin ve verimli kullanmayı, hasta memnuniyetini sağlayabilme amacı ile sağlık girişimciliğine ihtiyaç duymaktadır. Sağlık kurum ve kuruluşlarının sağlık girişimciliğine önem vermesinin beraberinde örgütlerin değer yaratma sürecine birtakım faydaları olmaktadır. Bu kapsamda değer yaratmaya yönelik yapılan faaliyetlerin, sağlık hizmet sunumu yapan örgütlerin niteliksel ve niceliksel performanslarını etkilediği düşünülmektedir. Bu değerlendirme kapsamında bu bölümde sağlık girişimciliği ile performans kavramı arasındaki ilişkiler, sağlık girişimciliğine yönelimde yer alan değişkenler ile performans değişkenlerine yönelik güncel başarı örneklerine, yapılmış akademik çalışmalara yer verilmektedir.

GİRİŞ

Sağlık hizmetlerinde oluşabilecek küçük bir hata, kişinin hayatında tehlikeli sonuçlara neden olabilecektir. Nitekim bu durum sağlık işletmelerinde risk almada çekimsiz olma düşüncesi ile yenilikçi olmanın daha zor olabileceği algısı yaratmaktadır. Fakat sağlık alanındaki ilerlemelerin sağlık işletmelerinde teşhis, tedavi ve rehabilitasyon süreçlerine uyum çabaları yenilikçilik faaliyetini de beraberinde getirecektir (Aksay ve Orhan, 2013:10). Bu nedenle sağlık sektörü, çeşitli girişimlerin hızlı şekilde gerçekleştiği sektör olarak dikkatleri üzerine çekmektedir (Grazier ve Metzler 2006: 485).

KAYNAKLAR

- Aksay, K. ve Orhan, F. (2013). Hastanelerde inovasyon sürecinin risk yönetimi bağlamında değerlendirilmesi: Bir model önerisi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (3) , 10-23.
- Aktan, C.C. (2009). Performans yönetimi: organizasyonlarda performans değerlendirme ve ölçme. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*,1(1).25-49.
- Antonicic, B. ve Hisrich, R.D. (2001).Intrapreneurship construct refinement and cross- cultural validation.*Journal of Business Venturing*, 16 (5), September, 495- 527.
- Arah, O.A., Westert,G. P., Hurst, J. Ve Klazinga,N.S. (2006).A conceptual framework for the OECD Health Care Quality Indicators Project. *International Journal for Quality in Health Care*, September, 5–13.
- Avcı, S.(2019). *Türkiye’deki jci akreditasyonuna sahip özel hastanelerin hizmet performansı*.Doktora Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Aydın, S. ve Demir,M.(2007). *Sağlıkta Performans Yönetimi; Performansa Dayalı Ek Ödeme Sistemi*, Ankara: Onur Matbaacılık.
- Bayram, L. (2006). Geleneksel performans değerlendirme yöntemlerine yeni bir alternatif: 360 derece performans değerlendirme. *Sayıştay Dergisi*, 62,47-65.
- Bayyurt, N. (2007). İşletmelerde performans değerlendirmenin önemi ve performans göstergeleri arasındaki ilişkiler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (53), 577-592.
- Boz, D., Duran, C. ve Uğurlu, A. (2020). Girişimcilik eğiliminin iş performansına etkisi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 15 (1), 11-23.
- Bulut, Ç., Fiş, A. M., Aktan, B. ve Yılmaz, S. (2008).Kurumsal girişimcilik: Kavramsal yapı üzerine bir tartışma. *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 3(10),1389-520.
- Covin, J.G. ve Slevin, D.P. (1991). A conceptual model of entrepreneurship as firm behavior. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16, 7-25.
- Curtright, J.W., Stolp-Smith,S.C. ve Edell, E.S. (2000). Strategic performance management: Development of a performance measurement at the Mayo Clinic, *Journal Of Healthcare Management*, 45(1), 58-68.
- Çınaroğlu, S. ve Şahin, B. (2014). Sağlık kuruluşlarında performans ölçümünün gelişimi ve çok boyutlu ölçüm yaklaşımları. *Verimlilik Dergisi*, 3, 83-101.
- Erbir, M.(2020). *Sağlık kurumları çalışanlarının kurumsal sosyal sorumluluk algıları ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının iç girişimcilik düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale.
- Franceschini, F., Galetto, M., ve Maisano, D. (2007). *Management by measurement: Designing key indicators and performance measurement systems*. İtalya:Springer.
- Grazier, K. L. ve Metzler, B. (2006). Health Care Entrepreneurship: Financing Innovation. *Journal of Health and Human Services Administration*, 28(4): 485-503.
- Guth, W.D. ve Ginsberg, A. (1990). Guest editors’ introduction: Corporate entrepreneurship.*Strategic Management Journal*, Summer, 5-15.

- Günay, V.H.(2018). *İşletmelerin girişim odaklılığının performansları üzerindeki etkisi ve bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Hanağası, S.(2021). *Sağlık kurumlarında kurumsal performans yönetimi: üçüncü basamak sağlık hizmeti veren iki hastane için karşılaştırmalı bir analiz*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hinz, V. ve Ingerfurth S.(2013). Does ownership matter under challenging conditions?: On the relationship between organizational entrepreneurship and performance in the healthcare sector. *Public Management Review*, 15(7),969-991.
- Hughes, M. ve Morgan, R.E. (2007).Deconstructing the relationship between entrepreneurial orientation and business performance at the embryonic stage of firm growth. *Industrial Marketing Management*, 36, 651-661.
- İspir, İ. ve Yeşil, S. (2020). İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının çalışanların iş tatminine, yenilikçiliğine ve performansına etkisi .*Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* , 15 (58) , 190-209 .
- Karaboğa, T.(2015). *Girişim odaklılık farklılaştırma stratejisi ve firma performansı ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kelley, E.ve Hurst.J.(2006). OECD Health Working. Health Care Quality Indicators Project Conceptual Framework Paper, delsa/hea/wd/hwp.
- Kruk, E. M. ve Freedman, P. L. (2008).Assessin Health System Performance in Developing Countries: A Review of The Literature. *Journal of Health Policy*, 85: 263-276.
- Lages, M., Marques, C.S., Ferreira, J.J.M., Ferreira, F.A.F. (2017). Intrapreneurship and firm entrepreneurial orientation: insights from the health care service industry. *Int Entrep Manag J*,13, 837–854.
- Lumpkin, G.T. ve Dess, G.G. (2001).Linking two dimensions of entrepreneurial orientation to firm performance: The moderating role of environment and industry life cycle. *Journal of Business Venturing*, 16 (5), 429-451.
- Lumpkin, G.T. ve Gregory G. D.(1996).Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *The Academy of Management Review*,21(1),135–172.
- Medikal News (2015). Robotik Kemoterapi İlaç Hazırlama Sistemleri. Erişim adresi <https://www.medikalnews.com/phlipsten-saglik-teknolojilerinde-cigir-acan-inovasyon-mobil-ultrason-lumify/>
- Medikal News (2020). Philips'ten Sağlık Teknolojilerinde Çığır açan İnovasyon: Mobil Ultrason 'Lumify'. Erişim adresi <https://www.medikalnews.com/phlipsten-saglik-teknolojilerinde-cigir-acan-inovasyon-mobil-ultrason-lumify/>
- Miller, D. (1983).The correlates of entrepreneurship in three types of firms. *Management Science*, 29(7), 770-791.
- Morris, M.H. ve Paul, G.W. (1987). The relationship between entrepreneurship and marketing in established firms.*Journal of Business Venturing*, 2(3), 247-259.
- Mukherjee, U. (2017). Examining the dimensions of organization performance management and its indicators in education institutions. *MITS International Journal of Business Research*, 4(1), 44-55.

- Özer, M.A. (2009). Performans yönetimi uygulamalarında performansın ölçümü ve değerlendirilmesi, *Sayıştay Dergisi*, 73: 3-30.
- Özgenel, N. (2009). *İşletmelerde girişim odaklılık müşteri odaklılık ve firma performansına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Özyörük, M. (2009). *Hizmet sektöründe performans değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Pabuççayan, A. (2021). G4A Turkey 2021 programına seçilen 7 girişim. Erişim adresi <https://webrazzi.com/2021/04/15/g4a-turkey-2021-programina-secilen-7-girisim/>
- Pala, F. (2021). Girişimcilik yönelimi ile finansal performans arasındaki ilişkide araştırma ve geliştirme (ar-ge) kapasitesinin aracı rolü üzerine bir araştırma: İstanbul ve Kocaeli bölgesi örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(2), 497-521.
- Piron C. (2017). Key Conditions for Successful Serial Entrepreneurship in Healthcare, *Healthcare Papers*, 16(3), 52-57.
- Ruggiero, J., Smith, J., Copeland, J. ve Boxer, B. (2015). Discharge time out: An innovative nurse-driven protocol for medication reconciliation. *Medsurg Nursing: Official Journal of the Academy of Medical-Surgical Nurses*, 24:3, 165-172.
- Sirt, T. (2021). Sağlık teknolojisi girişimleri G4A Turkey ile sahneye çıkıyor. Erişim adresi <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/sirt/2021/12/10/saglik-teknolojisi-girisimleri-g4a-turkey-ile-sahneye-cikiyor>
- Sikyr, M. (2013). Best practices in human resource management: the source of excellent performance and sustained competitiveness. *Central European Business Review*, 2(1), 43-48.
- Tajeddini, K. (2010). Effect of customer orientation and entrepreneurial orientation on innovativeness: evidence from the hotel industry in Switzerland. *Tourism Management*, 31(2), 221-231.
- Tanrıverdi, H. ve Teker, Ç. (2010). Eğitim hastanelerinde asistan doktorların klinik iş yükleri bakımından performans ölçütlerinin karşılaştırılması. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 1(1), 114-136.
- Ulukan, G. (2022). Yetişkin bireylere ve ebeveynlere online uzman desteği sağlayan platform: kidolog. Erişim adresi <https://webrazzi.com/2022/02/28/yetiskin-bireylere-ve-ebeveynlere-online-uzman-destegi-saglayan-platform-kidolog>
- Uzun, Y. (2019). *Hastanelerde performans yönetim sisteminin değerlendirilmesi: üniversite hastanesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ürün, Ş. (2019). *Sağlık Yönetiminde Performans Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale
- Vecchiarini, M ve Mussolino, D. (2013). Determinants of entrepreneurial orientation in family-owned healthcare organizations. *International Journal of Healthcare Management*, 6:4, 237-251.
- Wiklund, J. ve Shepherd, D. (2005). Entrepreneurial orientation and small business performance: A configurational approach. *Journal of Business Venturing*, 20, 71-91.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE BİLGİ TEKNOLOJİLERİ

Dilek Uslu

Özet

Bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin sonucu olan teknolojik uygulamalar birçok sektörü olduğu gibi sağlık sektörünü de etkilemiştir. Bu etkinin sağlık alanındaki yansımaları giyilebilir sağlık teknolojileri, nesnelerin interneti, yapay zekâ, bulut bilişim vb. uygulamaları ile gözlemlemek mümkündür. Bugün hayatımızın her alanına etki eden bu teknolojik uygulamalara bağlı olarak toplumlar tıbbi hizmetlerin sunum ve tüketme şekillerini de değiştirmiştir. Sağlık hizmetlerinin sunumunda taraflar için devrim niteliğinde olan bu teknolojiler sağlık hizmetleri dünyasında kabul süreciyle daha yaygın kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu bu teknolojiler gün geçtikçe daha çok geliştirilerek daha kullanılabilir hâle gelmektedir. Bu bölümde sağlık girişimciliği için fırsat niteliğinde olan teknolojik yeniliklere ait kavramlara ve uygulama örneklerine yer verilmiştir.

GİRİŞ

Dünya nüfusunun sürekli artış göstermesi, sağlık hizmeti sunumunda etkili tedaviler ve sonuç olarak bireylerin daha iyi yaşam kalitesi için artan beklentileri, sağlık hizmetleri sunumunda artan bir baskı oluşturmaktadır. Bu nedenle sağlık alanı, bilim ve teknolojiden yeni ve daha gelişmiş çözümler talep ederek dünya çapında en önemli sosyal ve ekonomik zorluklardan biri olmaya devam etmektedir (Aceto, Persico ve Percapé, 2020: 1)

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlık hizmetlerinin sunumunda kullanılmakta olan bu teknolojiyi “Bir sağlık sorununu çözmek ve yaşam kalitesini iyileştirmek için geliştirilmiş ilaçlar, tıbbi cihazlar, aşılar, prosedürler ve sistemler şeklinde organize bilgi ve becerilerin uygulanması” olarak tanımlamaktadır (www.euro.who.int). Bir

KAYNAKLAR

- Aceto, G., Persico, V. ve Pescapé, A. (2020). Industry 4.0 and health: Internet of things, big data, and cloud computing for healthcare 4.0. *Journal of Industrial Information Integration*, 18, 100129. 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.jii.2020.100129>
- Ahuja, S. P., Mani, S. ve Zambrano, J. (2012). A survey of the state of cloud computing in healthcare. *Network and Communication Technologies*, 1(2), 12. doi:10.5539/nct.v1n2p12
- Akalın, B. ve Veranyurt, Ü. (2021). Sağlık hizmetleri ve yönetiminde yapay zekâ. *Acta Infologica*, 5(1), 231-240. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/acin/issue/63212/850857>
- Akince, B. (2021). Nesnelerin interneti, güvenlik ve gizlilik, insan hakları bağlamında bir değerlendirme. *International Journal of Social Inquiry*, 14 (1), 53-80. DOI: 10.37093/ijsi.950466
- Alan, A. K., Kabadayı, E. T. ve Çavdar, N. (2018). Yeni nesil “bağlantı”, yeni nesil “iletişim”: nesnelerin interneti üzerine bir inceleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 294-320. <https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/522>
- Amisha, M., P, Pathania M. ve Rathaur V. K. (2019). Overview of artificial intelligence in medicine. *J Family Med Prim Care*. 8(7):2328-2331. doi: 10.4103/jfmpc.jfmpc_440_19. PMID: 31463251; PMCID: PMC6691444
- Aydan, S. ve Aydan, M. (2016). Sağlık hizmetlerinde bireysel ölçüm ve giyilebilir teknoloji: olası katkıları, güncel durum ve öneriler. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(3). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/hacettepesid/issue/24440/259073>
- Bayın, G., Yeşilaydın, G. ve Özkan, O. (2016). Bulut bilişimin sağlık hizmetlerinde kullanımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (48), 233-253. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/dpusbe/issue/26800/283360>
- Bilge, U. (2007). Tıpta yapay zekâ ve uzman sistemler. Türkiye Bilişim Derneği Kongresi, 113-118. <https://turkmiia.net/kongre2007/cd/pdf/113-118.pdf>
- Bostancı, E. (2015). Medikal alanda kullanılan giyilebilir teknolojiler: uygulamalar, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. Tıp Teknolojileri Ulusal Kongresi, 15(18), 549-552. <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1512/1512.02347.pdf>
- Can, U. D. O., Çam, B., Altunrende, F., Küçük, E. V. ve Kadioğlu, A. (2010). *Robotik Cerrahinin Ürolojide Dünyü, Bugünü ve Yarını*. <https://uroturk.org.tr/urolojiData/Books/852/robotik-cerrahinin-urolojide-dunu-bugunu-ve-yarini.pdf>
- Chau, K. Y., Lam, M., Cheung, M. L., Tso, E., Flint, S. W., Broom, D. R., Tse, G. ve Lee, K. Y. (2019). Smart technology for healthcare: Exploring the antecedents of adoption intention of healthcare wearable technology. *Health psychology research*, 7(1), 8099. <https://doi.org/10.4081/hpr.2019.8099>
- Çıbıkdiken, A. O. (2019). Sağlık alanında yapay zekâ, M. S. Yıldız (Ed.), Sağlıkta İleri Teknoloji Uygulamaları İçinde (15-27 ss.). Nobel Kitapevi, Ankara.
- Çinpolat, A., Özkan, Ö., Bektaş, G., Arıcı, C. ve Özkan, Ö. (2015). Robot yardımcı plastik cerrahi uygulamaları, erken tecrübeler ve gelecekteki beklentiler. *Akdeniz Tıp Dergisi*, 1 (2), 73-76. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/akd/issue/67012/1047060>

- Demirci, Ş. (2018). Giyilebilir teknolojilerin sağlık hizmetlerine ve sağlık hizmet kullanıcılarına etkileri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (6), 985-992. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/anemon/issue/39085/377427>
- Demirtaş, M. (2019). Nesnelerin interneti ve sağlık uygulamaları, M. S. Yıldız (Ed.), *Sağlıkta İleri Teknoloji Uygulamaları İçinde*, (57-67 ss.). Nobel Yayınevi, Ankara.
- Dursun, N., ve Yılmaz, E. (2021). Cerrahi hemşireliği alanında giyilebilir teknoloji kullanımı. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (15), 646-656. <https://doi.org/10.38079/igusabder.948675>
- Hasan, N. U. M. ve Negulescu, I. I. (2020). Wearable technology for baby monitoring: a review. *J. Text. Eng. Fash. Technol*, 6(112.10), 15406. DOI: 10.15406/jteft.2020.06.00239
- He, J., Baxter, S. L., Xu, J., Xu, J., Zhou, X. ve Zhang, K. (2019). The practical implementation of artificial intelligence technologies in medicine. *Nature Medicine*, 25(1), 30-36. DOI: 10.1038/s41591-018-0307-0
- Huth, A. ve Cebula, J. (2011). The basics of cloud computing. *United States Computer*, 1-4. <http://findnerd.s3.amazonaws.com/data/152759075583.pdf>
- Hoşgör, H. ve Güngördü, H. (2022). Sağlıkta yapay zekanın kullanım alanları üzerine nitel bir araştırma. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (35), 395-407. DOI: 10.31590/ejosat.1052614
- Köse, U. ve Armutlu, H. (2015). *Bulut bilişim: Temel konular ve Amazon web services (AWS)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kuo, M. (2011). Opportunities and challenges of cloud computing to improve health care services *Journal of Medical Internet Research*, 13(3): e67, <https://doi.org/10.2196/jmir.1867>
- Li, H., Wu, J., Gao, Y. ve Shi, Y. (2016). Examining individuals' adoption of healthcare wearable devices: An empirical study from privacy calculus perspective. *International Journal of Medical Informatics*, 88, 8-17. <https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2015.12.010>
- Matta, P. ve Pant, B. (2019). Internet of things: Genesis, challenges and applications. *Journal of Engineering Science and Technology*, 14(3), 1717-1750. Erişim adresi: http://jestec.taylors.edu.my/Vol%2014%20issue%203%20June%202019/14_3_42.pdf
- MedTech Impact of Wellness. (2018). Forces driving the growth of wearable medical device market. Retrieved December 26, 2018, from: <https://www.healthworkscollective.com/forcesdriving-the-growth-of-wearable-medical-device-market/> Erişim tarihi: 14/03/2022
- National Center for Health Statistics. (2009). Health, United States, 2009: With special feature on medical technology, Hyattsville <https://www.cdc.gov/nchs/data/hsr/hsr09.pdf> Erişim tarihi: 14/03/2022
- Öksüz, E. (2018). Giyilebilir sağlık teknolojileri. *Actual Medicine*, 26(4), 35-41.
- Paşaoğlu, C. ve Cevheroğlu, E. (2020). Bulut bilişim sistemleri kapsamında kişisel verilerin şifreleme yöntemleri ile korunması. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 13 (2), 183-195 <https://doi.org/10.17671/gazibtd.559235>
- Şener, L. T., Bozkaya, D. N. ve Kıtır, T. (2022). Covid-19 sürecinde yapay zekâ, dijital sağlık tanı ve tedavisindeki gelişmeler: Covid-19 sürecindeki gelişmeler. *Sağlık Bilimlerinde Yapay Zekâ Dergisi* ISSN: 2757-9646, 2(1), 13-20. <https://doi.org/10.52309/jaihs.v2i1.37>

- Şener, M. A., & Sofuoğlu, Z. (2021). Giyilebilir teknolojilerin sağlığın korunması ve sürdürülmesindeki etkisi ve rolü. İzmir Demokrasi Üniversitesi Uluslararası Sağlık Bilimleri Kongresi 2021, 85.
- Şimşir, İ. ve Mete, B. (2021). Sağlık hizmetlerinin geleceği: Dijital sağlık teknolojileri. *Journal of Innovative Healthcare Practices (JOINIHP)*, 2(1), 33-39. <https://dergipark.org.tr/en/pub/joinihp/issue/64390/978067>
- Uysal, B. ve Ulusinan, E. (2020). Güncel dijital sağlık uygulamalarının incelenmesi. *Selçuk Sağlık Dergisi*, 1(1), 46-60. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ssd/issue/54163/731193>
- Yang, L., Yang, S. H. ve Plotnick, L. (2013). How the internet of things technology enhances emergency response operations. *Technological Forecasting and Social Change*, 80(9), 1854-1867. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2012.07.011>
- Zhang M., Luo M., Nie R. ve Zhang Y. (2017). Technical attributes, health attribute, consumer attributes and their roles in adoption intention of healthcare wearable technology. *International Journal of Medical Informatics*, 108, 97-109. <https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2017.09.016>
- <https://www.yesilscience.com/tr/yapay-zeka-ve-saglik/> Erişim tarihi: 15/03/2022
- <https://news.northwestern.edu/stories/2020/04/monitoring-covid-19-from-hospital-to-home-first-wearable-device-continuously-tracks-key-symptoms> Erişim tarihi: 18/03/2022
- <https://www.euro.who.int/en/health-topics/Health-systems/health-technologies-and-medicines/policy-areas/health-technology-assessment> Erişim tarihi: 22/03/2022

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE İŞ PLANI VE ÖRNEKLERİ

Nazmiye Ekinci

Özet

İş planı, girişimlerinde başarılı olmak isteyen sağlık girişimcilerinin hazırlamaları gereken yazılı bir belgedir. İş planı, sağlık işletmesini tanıtıcı nitelikte olduğu gibi, işletmeye yol gösterici nitelikte de bir plandır. Bu açıdan, sağlık girişimcilerinin ve işletmecilerinin iş planı hazırlamaları önemlidir. Sağlık sektöründe iş planı konusu ile ilgili literatürde sınırlı miktarda çalışma yer almaktadır. Bu bakımdan, kitapta yer alan bu bölümün alanyazma katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

GİRİŞ

Her iş bir iş planına ihtiyaç duyar. Bu durum, beklenmedik durumları, beklenen fırsat ve engelleri karşılamak için şarttır. Bunu yapmak için de planın her unsuru detaylı şekilde incelenmelidir (Karabetyan, 2020: 339). Planlama, riskleri ve belirsizlikleri azaltmada yöneticilerin kullandıkları araçlardan biridir. Dolayısıyla günümüz iş dünyasında plan yapmak kaçınılmaz hâle gelmiştir. Haag'a (2013: 19) göre, birçok işletme, işletme sahipleri etkili bir plan geliştiremediği için hayatta kalamamaktadır (Haag, 2013: 19). Birbirinden farklı birçok meslek mensubunun bir arada çalıştığı, değişimlerin fazlasıyla yaşandığı, uzmanlaşma ve belirsizlik seviyesinin oldukça yüksek olduğu ve oldukça kompleks yapılar olan sağlık işletmelerinde de plan yapmak önem taşımaktadır.

İş planı, bir girişimi kârlı bir şekilde başlatmak, yürütmek, büyütme ve kapatmak için gerekli tüm bilgileri içeren bir belgedir (Khan, 2014: 5). Dolayısıyla iş planı, kurulması düşünülen ve var olan bir işletmenin detaylarını içeren (Cankar, Görçün ve

KAYNAKLAR

- Aydan, S. (2021), Sağlık Sektöründe Girişimcilik: İş Planı, E. Dikmetaş Yardan İçinde, *Sağlık sektöründe girişimcilik ve yenilikçilik* (s. 305-336), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (Birinci Baskı).
- Barringer, B.R. (2009). *Preparing Effective Business Plans: An Entrepreneurial Approach*, Pearson Education, London.
- Başar, M. (2009). İş planı, Y. Odabaşı İçinde, *Girişimcilik* (S. 105-126), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi (Açıköğretim Fakültesi) Yayınları (6. Baskı).
- Behesti, M. V., Meek, M. E. ve Kaufman, J. A. (2012). The Interventional Radiology Business Plan, *Journal Of Vascular And Interventional Radiology*, 23, pp. 1181-1186.
- Can, A. (2004). İş Planı Değerlendirme Rehberi. KOSGEB Girişimciliği Geliştirme Merkez Müdürlüğü. Erişim: <https://cdn.bartın.edu.tr/metalurji/d7ee7cd9-f063-4669-8e1c-393503ed6ffb/isplanidegerlendirme.pdf> adresinden 26.03.2022 tarihinde alınmıştır.
- Cankar, F., Görçün, Ö. Ve Yurtseven, H. R. (2019). *Girişimcilik*, Ankara: Adıgüzel Eğitim Vakfı Yayınları.
- Castrogiovanni, G. 1996. Pre-startup planning and the survival of new small businesses: Theoretical linkages. *Journal of Management*, 22: 801–822.
- Cohn, K. H. ve Schwartz, R. W. (2002). Business plan writing for physicians, *American Journal of Surgery*, 184, pp: 114-120.
- Deloitte. (2009). Başarılı bir iş planı hazırlama kılavuzu Business plan nedir?, Erişim: <https://pdfslide.net/documents/basarili-bir-is-plani-hazirlama-kilavuzu-business-plan-nedir.html> adresinden 27.03.2022 tarihinde alınmıştır.
- Fernández-Guerrero, R. Revuelto-Taboada, L. ve SimónMoya, V. (2012) The business plan as a project: an evaluation of its predictive capability for business success, *The Service Industries Journal*, 32 (15), pp. 2399-2420.
- Haag, A. B. (2013). Writing a Successful Business Plan: An Overview, *Workplace Health ve Safety*, 61(1), pp. 19-29.
- Honig, B. ve Karlsson, T. (2004). Institutional Forces and the Written Business Plan, *Journal of Management*, 30(1), pp.29-48.
- Jones, C. ve Penaluna, A. (2013). Moving beyond the business plan in enterprise education, *Education and Training*, 55, 804-814.
- Karabetyan, L. (2020). Girişimcilikte İş Planı, N. Çolakoğlu Ve P. Daloğlu İçinde, *Sosyal Bilimler Perspektifi İle Girişimcilik* (S. 339-368), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (Birinci Baskı).
- Karaca, T. (2020). *Girişimciler İçin Kolay Ve Hızlı İş Planı Hazırlama*, Ankara: Sinemis Yayın Grup, 4. Baskı.
- Khan, A. (2014). *Guidebook Business Plan Competition 2014 The Rising Entrepreneur*. Erişim: https://www.researchgate.net/publication/340732193_Business_Plan_Guide_Book/link/5e9ad51892851c2f52aaa17e/download adresinden 11.03.2022 tarihinde alınmıştır.

- Mahmudul, K. ve Mozahidul, K. (2015). A Business Plan for Smart Display Oy, Lisans Tezi, Laurea University of Applied Science, Leppävaara.
- Mullins, J. ve Komisar, R. (2009). Getting To Plan B, Harvard Business Press, Boston.
- Okta, Ö. Ve Tosunoğlu, B. (2013). İş Planı. Eskişehir: Açıkköğretim Fakültesi Yayını.
- Öztürk, M. (2007). İş Planları, Hazırlanması Ve Önemi. Muhasebe Ve Finansman Dergisi, (35), ss.197-205.
- Schneide, J. E. (2002). The way to a powerful business plan, Drug Discov Today, 7(6),pp. 342-345.
- Seker, S. E. (2016). İş Planı (Business Plan). YBS Ansiklopedi, 3(3), ss. 27-42.
- Sürücü, D. (2018). İş Planı Hazırlama Yeteneğinin Gelişiminde KOSGEB Uygulamalı Girişimcilik Eğitiminin Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- şanlı, M. Ve şahsüvar, A. (2005). Girişimciler İçin İş Planı Rehberi. Erişim: https://www.byclb.com/girisimcilik/girisimciler_icin_is_plani_rehberi.pdf adresinden 11.03.2022 tarihinde alınmıştır.
- Wassinger, K. Ve Baxter, G. D. (2011). Business Plans in Physiotherapy: A Practical Guide To Writing A Business Plan For The Non Specialist, Physical Therapy Reviews, 16 (3), pp. 210-227.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME VE RİSK YÖNETİMİ

Ferhat Baş

Özet

Bu bölümde sağlık girişimciliğinde birden fazla alternatifin ve kriterin bulunduğu durumlarda en uygun çözümü elde etmede kullanılacak Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri (ÇKKV) ve bu yöntemlerinden literatürden en sık kullanılan Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) yöntemi ile ilgili teorik bilgi verilerek yöntemin çözüm mantığı, Excel programında nasıl çözüleceği ve sonuçların yorumlanması hakkında bilgi verilecektir.

GİRİŞ

Sağlık alanındaki sorunları aşmak, hasta memnuniyetini artırarak sürdürme ve gelişmiş bir sağlık sistemi kurabilmede sağlık girişimciliğinin önemli bir rolü vardır. Ancak tüm girişimcilik faaliyetlerinde olduğu gibi sağlık girişimciliğinde de pazarın ihtiyaçlarının bilinmesi amacıyla kapsamlı pazar araştırması ve analizinin yapılması girişimcilik için temel şartlardandır. Sağlıklı biçimde yapılan pazar araştırmasıyla, maliyet avantajı sağlayan, yenilikçi ve rekabetçi olmayan ürün veya hizmetlerin pazara sürülmesi mümkün olabilecektir. Özellikle pandemi süreci gibi olağanüstü şartların yaşandığı dönemler sağlık alanında; e-sağlık, teletıp, dijital pazarlama benzeri uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Sağlık girişimciliği faaliyetlerinde bulunurken bu ve benzeri etmenlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Sağlık girişimliği yüksek maliyeti nedeniyle risklerin iyi hesaplanmasını gerektirir. Girişimcilik sürecinde birbiriyle çelişen çok kriterli ve çok alternatifli problemlere uzlaşık çözüm bulma zorunluluğu vardır. Karar verme yalnızca hâlihazırdaki şartların

KAYNAKLAR

- Aslan, N. (2005). Analitik Network Prosesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tez). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Başkaya, Z., ve Akar, C. (2005). Üretim Alternatifi Seçiminde Analitik Hiyerarşi Süreci: Tekstil İşletmesi Örneği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 273-286.
- Belton, V. (2003). Multiple criteria decision analysis: an integrated approach. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Brugha, C. (2004). Structure of multi criteria decision making. Journal of the Operational Research Society, 55, 1156-1168.
- Chandran B., Golden B. ve Wasil E. (2005). Linear Programming Models For Estimating Weights in the analytic hierarchy proces. Computers And Operations Research, 32(9), 2235 – 2254.
- Çelikkbilek, Y., ve Özdemir, M. (2018). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri Açıklamalı ve Karşılaştırmalı Sağlık Bilimleri Uygulamaları İle. Ankara: Nobel Kitap.
- Erçetin, Ö., ve Baykoç, Ö. F. (2004). Tedarikçi Seçimi Problemine Karar Teorisi Destekli Uzman Sistem Yaklaşımı. Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der, 19(3), 275-286.
- Ertuğrul, İ., & Özçil, A. (2014). Çok Kriterli Karar Vermede TOPSIS ve VIKOR Yöntemleriyle Klima Seçimi. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 267-282.
- Esen , Ö. (2008). Uygulamalı Yöneylem Araştırması, Yöneticiler İçin Bilgisayar Destekli Karar Modelleri: Excel ile Modelleme ve Çözüm Teknikleri. İstanbul: Çağlayan Kitapevi.
- Herişçakar, E. (1999). Gemi Ana Makine Seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri AHP ve SMART Uygulaması. Gemi İnşaatı ve Teknolojisi Teknik Kongresi, Bildiri Kitabı, (pp. 151-162). İstanbul.
- Kannan, V. (2010). Benchmarking The Service Quality Of Ocean Container Carriers Using AHP. Benchmarking: An International Journal, 17(5), 637-656.
- Koçel, T. (1999). İşletme Yöneticiliği. İstanbul: Beta Yayınları.
- Lamata, M. (2006). An Alternative Solution To The Analytic Hierarchy Process. International Journal of Intelligent Systems, 21(4), 425-441.
- Manisalı, E. (1981). Yatırım projelerinin değerlendirilmesinde çok ölçütlü model yaklaşımı (Doktora tezi), İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, S. M. (2006). The Unknown in Decision Making: What to Do About It. European Journal of Operational Research, 174(1), 349-359.
- Punniyamoorthy, M. M. (2012). A Combined Application of Structural Equation Modeling (SEM) and Analytic Hierarchy Process (AHP) in Supplier Selection. Benchmarking: An International Journal, 19(1), 70-92.
- Saaty, T. L. (2008). The Analytic Hierarchy and Analytic Network Measurement Process: Applications to Decision under Risk. European Journal Of Pure And Applied Mathematics, 1, 122-196.

- Sharma M.J., Moon, I. ve Bae, H. (2008). Analytic Hierarchy Process To Assess and Optimize Distribution Network. *Applied Mathematics and Computation*, 202(1), 256-265.
- Soner, S., & Önüt, S. (2006). Multi-Criteria Supplier Selection: An Electre- Ahp Application. *Sigma Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 4, 110-120.
- Tekin, M. (1999). *Kantitatif Karar Verme Teknikleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Timor, M. (2011). *Analitik Hiyerarşi Prosesi*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Tosun, K. (1992). *İşletme Yönetimi*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Ulucan, A. (2004). *Yöneylem Araştırması*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Vaidya, O.S, Selly M. A. (2006). Analytic Hierarchy Process: An overview applications. *European Journal of Operational Research*, 169, 1-29.
- Vassilev, V., Genova, K., Vassileva, M. (2005). A Brief Survey of Multicriteria Decision Making Methods and Software Systems. *Bulgarian Academy Of Sciences Cybernetics And Information Technologies*, 5(1), 3-13.
- Zopounidis, C. ve Pardalos, P. (2010). *Handbook Of Multicriteria Analysis*. New York: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

SAĞLIK GİRİŞİMCİLİĞİNDE BAŞARI HİKÂYESLERİ

Aykut Ekiyor - Gözde Karademir

Özet

Bu bölümde, özellikle sağlık girişimciliği alanında yeni girişimciler için bir ilham kaynağı olarak girişimcilikteki başarı öykülerinin önemi tartışılmaktadır. Sağlık hizmeti girişimciliğinin, yeniliği teşvik etme ve sağlık hizmeti sunumunu iyileştirme potansiyeli nedeniyle son yıllarda önemi hızla artmaktadır. Bu girişimcilik alanı, artan maliyetler, verimsizlikler ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişim gibi sağlık sektörünün karşılaştığı zorlukları ele almak için yenilikçi çözümler yaratmayı hedeflemektedir. Sağlık girişimciliğinin yeni pazarlar yaratabileceği, ekonomik büyümeyi teşvik edebileceği ve yeni teknolojilerin geliştirilmesini ve inovasyonu teşvik ederek halk sağlığı sonuçlarını iyileştirebileceği düşünülmektedir. Yeniliği teşvik etmenin ve sağlık hizmeti sunumunu iyileştirmenin yanı sıra, sağlık hizmeti girişimciliğinin sağlık hizmetleri politikası ve düzenlemesi için de önemli etkileri vardır. Politika yapımcılar, hasta güvenliği ve bakım kalitesi sağlama ihtiyacı ile yenilik ihtiyacını dengede tutmayı amaçlamaktadırlar. Başarı ve başarısızlık, sağlık girişimciliğinde girişimcilik yolculuğunun temel bileşenleridir. Sağlık girişimciliğindeki başarı öyküleri, yenilikçi çözümler aramaya ve sağlık sektöründe pozitif değişim yaratmaya teşvik ederken, başarısızlıklar ise girişimcilerin yaklaşımlarını ve stratejilerini geliştirmelerine yardımcı olabilecek önemli tecrübe basamakları olarak görülmektedir. Özetle, sağlık sektörü girişimciliği, sağlık sektörünü dönüştürmek, bireyler ve topluluklar için sağlık sonuçlarını iyileştirmek ve ekonomik büyümeyi hızlandırmak için önemli bir araç olarak görülmektedir.

GİRİŞ

Girişimcilikte başarı hikâyeleri birçok yeni girişimci için ilham kaynağıdır. Dünyada bugüne kadar birçok başarılı girişimci doğmuştur ve doğmaya devam etmektedir. Sağlık girişimciliğindeki başarı hikâyeleri de sağlık alanında ortaya çıkacak yeni giri-

KAYNAKLAR

- Benhammou, E. (2020). *Entrepreneurship in Healthcare: Can Physicians' Entrepreneurial Skills and Entrepreneurial Interventions Improve Care and Control Cost?*. UMGC Doctor of Management Dissertations, University of Maryland Global Campus (UMGC).
- DIEA, D. o. I. a. E. (2022). *Entrepreneurship & Innovation in the New Health Economy*. United Nations Conference on Trade and Development, Series 2, United Nations Publications.
- Dijmarescu, I. (2021). Some Characteristics of Entrepreneurship in Medicine. The Digitalization of the Medical System in Romania. *Romanian Journal of Pediatrics*, 70(2): 99-102.
- Douglas, F.L., Narayanan, V.K., Mitchell, L., Litan, R. E. (2010). The Case for Entrepreneurship in R&D in the Pharmaceutical Industry. *Nature Reviews Drug Discovery*, 9(9): 683-689.
- Eklund, J., Levratto, N., Ramello, G.B. (2020). Entrepreneurship and Failure: Two Sides of the Same Coin? *Small Business Economics*, 54(2): 373-382.
- French, M., Miller, F.A. (2012). Leveraging the "Living Laboratory": on the Emergence of the Entrepreneurial Hospital. *Social Science & Medicine*, 75(4): 717-724.
- Grazier, K. (2015). The Emergence of the Entrepreneurial Hospital. *Innovation and Entrepreneurship in Health*, 2015(2): 19-24.
- Islam, M.S., Hasan, M.M., Wang, X.Y., Germack, H.D., Noor-E-Alam, M. (2018). A Systematic Review on Healthcare Analytics: Application and Theoretical Perspective of Data Mining. *Healthcare*, 6(2):54.
- Kearney, C., Edward Elgar, P. (2022). *Leading Innovation and Entrepreneurship in Healthcare: A Global Perspective*. Edward Elgar Publishing.
- Lovato, R.M., Araujo, J.L.V., Guirado, V.M.D., Veiga, J.C.E. (2016). The Legacy of Yasargil: The Father of Modern Neurosurgery. *Indian Journal of Surgery*, 78(1): 77-78.
- Mattingly, T.J., Mullins, C.D., Melendez, D.R., Boyden, K., Eddington, N. D. (2019). A Systematic Review of Entrepreneurship in Pharmacy Practice and Education. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 83(3): 7233.
- Miller, F.A., French, M. (2016). Organizing the Entrepreneurial Hospital: Hybridizing the Logics of Healthcare and Innovation. *Research Policy*, 45(8): 46-56.
- Phillips, F.S., Garman, A.N. (2006). Barriers to Entrepreneurship in Healthcare Organizations. *J Health Hum Serv Adm*, 28(4): 472-484.
- Ratten, V. (2021). COVID-19 and Entrepreneurship: Future Research Directions. *Strategic Change-Briefings in Entrepreneurial Finance*, 30(2): 91-98.
- Üner, M.M., Çetin, B., Çavuşgil, S.T. (2020). On the Internationalization of Turkish Hospital Chains: A Dynamic Capabilities Perspective. *International Business Review*, 29(3): 101693
- Wilden, R., Angeli, F., Garbuio, M., Mascia, D. (2018). *Entrepreneurship in Healthcare* (First edition. ed.). Routledge, an imprint of Taylor and Francis.

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE ÇALIŞAN VERİMLİLİĞİ, ÖRGÜTSEL BAĞLILIK VE STRES YÖNETİMİ

Deniz Sönmez

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE ÇALIŞAN VERİMLİLİĞİ, ÖRGÜTSEL BAĞLILIK VE STRES YÖNETİMİ

Deniz Sönmez

Yayın No.: 1621
ISBN: 978-625-398-553-0
E-ISBN: 978-625-398-554-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sönmez, Deniz.

Sağlık İşletmelerinde Çalışan Verimliliği, Örgütsel Bağlılık ve Stres Yönetimi / Deniz Sönmez

1. Basım, XII + 116 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-553-0

E-ISBN: 978-625-398-554-7

1. Çalışan Verimliliği 2. Örgütsel Bağlılık 3. Stres Yönetimi 4. Yapısal Eşitlik Modeli

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
Birinci Bölüm	
İŞLETMELERDE STRES YÖNETİMİ	3
1.1. Stresin Tanımı	3
1.2. Stresin Kaynakları	4
1.2.1. Bireysel Stres Kaynakları	5
1.2.2. Çevresel Stres Kaynakları	6
1.2.2.1. Ekonomik Şartlardaki Belirsizlikler	6
1.2.2.2. Politik Hayattaki Belirsizlikler	7
1.2.2.3. Teknolojik Değişim ve Belirsizlikler	7
1.2.2.4. Fiziki Çevre Şartları	8
1.2.2.5. Toplumsal Çevre Şartları	8
1.2.2.6. Sosyal ve Kültürel Değişimlerin Getirdiği Şartlar	8
1.2.3. Örgütsel Stres Kaynakları	9
1.2.3.1. Monotonluk	10
1.2.3.2. Hızlı Teknolojik Değişim	11
1.2.3.3. İş Yeri Ergonomisi	11
1.2.3.4. Aşırı İş Yükü	12
1.2.3.5. Rol Belirsizliği ve Rol Çatışması	12
1.2.3.6. Örgüt İklimi ve Örgütsel Yapı İçerisindeki Olumsuzluklar	13
1.3. Stresin Aşamaları/Genel Adaptasyon Sendromu	13
1.3.1. Alarm Aşaması	14
1.3.2. Direnç Aşaması	14
1.3.3. Tükenme Aşaması	15

1.4. Stresin Sonuçları	15
1.4.1. Bireysel Sonuçları	15
1.4.1.1. Fizyolojik Sonuçları	15
1.4.1.2. Psikolojik Sonuçları	17
1.4.1.3. Davranışsal Sonuçları.....	18
1.4.2. Örgütsel Sonuçları	18
1.4.2.1. İşe Devamsızlık	19
1.4.2.2. İşe Bağlılığın Azalması/Yabancılaşma	19
1.4.2.3. Artan Personel Devri (Personel Devir Hızı).....	19
1.4.2.4. Performans Düşüklüğü ve Verimliliğin Azalması	20
1.4.2.5. Artan Güvensiz Çalışma Uygulamaları ve Kaza Oranları.....	22
1.4.2.6. Müşterilerden Gelen Şikâyetlerin Artması	22
1.4.2.7. Personel Alımlarının Olumsuz Etkilenmesi	22
1.4.2.8. Stres Altındaki Çalışanların Yasal Talep ve Eylemlerine Karşı Artan Sorumluluk	22
1.4.2.9. Hem Çalışanlar Arasında Hem de Dışarıda Kuruluşun İmajına Zarar Verilmesi.....	23
1.5. Stres Yönetimi	23
1.5.1. Bireysel Yöntemler	23
1.5.1.1. Egzersiz	24
1.5.1.2. Gevşeme	24
1.5.1.3. Davranışsal Öz denetim.....	25
1.5.1.4. Bilişsel Terapi.....	26
1.5.1.5. Ağ Oluşturma.....	26
1.5.1.6. Beslenme	27
1.5.2. Örgütsel Yöntemler	28
1.5.2.1. İşyeri Ergonomisinin İyileştirilmesi	28
1.5.2.2. İş Güvenliğinin Sağlanması	28
1.5.2.3. İletişim ve Yönetim Tarzının Geliştirilmesi	28
1.5.2.4. İş Zenginleştirilmesi	29
1.5.2.5. Rol Belirsizliği ve Rol Çatışmasının Önlenmesi	29
1.5.2.6. Kariyer/Terfi Planlaması	29
1.5.2.7. İş Yükünü Azaltma	30
1.5.2.8. Ücret Yönetimi	30
1.5.2.9. Stres Yönetimi Eğitimi	30

İkinci Bölüm

ÖRGÜTSEL BAĞLILIK	31
2.1. Örgütsel Bağlılık Kavramı.....	31
2.2. Örgütsel Bağlılık Çalışmalarının Tarihsel Gelişimi.....	34
2.3. Örgütsel Bağlılığın Boyutları	36
2.3.1. Duygusal Bağlılık.....	37
2.3.2. Devam Bağlılığı	37
2.3.3. Normatif Bağlılık	38
2.4. Örgütsel Bağlılığın Öncülleri	38
2.4.1. Kişisel Öncüller	39
2.4.2. Örgütsel Öncüler	41
2.4.3. Örgüt Dışı Öncüller	43
2.5. Örgütsel Bağlılık Düzeyleri ve Sonuçları	44
2.5.1. Düşük Bağlılık Düzeyi.....	45
2.5.1.1. Düşük Bağlılık Düzeyinin Çalışanlar ve Örgütler İçin Olumlu Sonuçları	45
2.5.1.2. Düşük Bağlılık Düzeyinin Kişiler ve Kurumlar Üzerindeki Olumsuz Sonuçları.....	45
2.5.2. Orta Düzey Bağlılık.....	46
2.5.2.1. Orta Düzeyde Bağlılığın Kişiler ve Kurumlar İçin Olumlu Sonuçları	46
2.5.2.2. Orta Düzeyde Bağlılığın Kişiler ve Kurumlar Üzerindeki Olumsuz Sonuçları.....	47
2.5.3. Yüksek Düzey Bağlılık.....	47
2.5.3.1. Yüksek Düzeyde Bağlılığın Kişiler ve Kurumlar İçin Olumlu Sonuçları	48
2.5.3.2. Yüksek Düzey Bağlılığın Kişiler ve Kurumlar Üzerindeki Olumsuz Sonuçları.....	48

Üçüncü Bölüm

ÇALIŞAN VERİMLİLİĞİ	51
3.1. Verimlilik Kavramı.....	51
3.1.1. Verimlilik Kavramının Tarih İçinde Gelişim Süreci	51
3.1.2. Verimlilik Kavramının Tanımı.....	52
3.2. Çalışan Verimliliği	55
3.2.1. Çalışan Verimliliği Kavramı ve Önemi	55
3.2.2. Çalışan Verimliliğinin Öncülleri.....	57
3.2.2.1. Çalışan Verimliliğinin Ekonomik Öncülleri	58

3.2.2.2. Çalışan Verimliliğinin Fiziki Öncülleri	60
3.2.2.3. Çalışan Verimliliğinin Sosyopsikolojik Öncülleri	61

Dördüncü Bölüm

YÖNTEM	65
4.1. Araştırmanın Amacı	65
4.2. Araştırmanın Önemi	65
4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	65
4.4. Araştırmanın Hipotezleri	66
4.5. Araştırmanın Modeli.....	66
4.6. Yöntem ve Metodoloji.....	67
4.6.1. Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA).....	67
4.6.2. Cronbach's Alpha Katsayısı	67
4.6.3. Madde-Toplam Korelasyonu	68
4.6.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)	68
4.6.5. Yapısal Eşitlik Modeli	70
4.7. Evren ve Örneklem	70

Beşinci Bölüm

ARAŞTIRMA VE BULGULAR.....	73
5.1. Ölçeklerin Güvenirlik ve Madde Analizi Bulguları.....	73
5.2. Ölçeklerin Güvenirliğinin Açıklayıcı Faktör Analizi İle İncelenmesi.....	75
5.3. Ölçeklerin Yapısal Geçerliliğinin Doğrulayıcı Faktör Analizi İle İncelenmesi.....	76
5.4. Araştırmanın Güvenirliği İçin Cronbach's Alpha Katsayısı Bulguları	79
5.5. Araştırma Katılımcılarının Demografik Bilgileri.....	79
5.6. Araştırmada Kullanılan Ölçekler İçin Frekans Dağılımı ve Açıklayıcı İstatistik Bilgileri ...	83
5.7. Araştırma Ölçekleri Arasındaki İlişkinin Analizi.....	84
5.8. Araştırma Değişkenlerinin Demografik Özellikler Bakımından İncelenmesi.....	85
5.9. Stresle Başa Çıkma ve Örgütsel Bağlılığın Çalışan Verimliliği Üzerindeki Etkisinin Analizi.....	91
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
KAYNAKÇA.....	101
EKLER.....	111

KAYNAKÇA

- Abdulla, Mohamed H. A. ve Jason, D. Shaw. "Personal Factors and Organizational Commitment: Main and Interactive Effects in the United Arab Emirates". *Journal of Managerial Issues*. Vol: XI, No: 1 (Spring 1999): 77- 93.
- Akal, Z. (1992). *İşletmelerde Performans Ölçümü ve Denetimi*", Ankara: MPM Yayınlan. 24
- Aktaş, A. ve Aktaş, R. (1992). "İş Stresi", *Verimlilik Dergisi*, Sayı: 2: 65-69.
- Akyıldız, H. ve Karabıçak, M. (2002). "Verimlilik Ücret İlişkisinin Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), s. 57-76.
- Allen, N. J. and Meyer, J. (1996). Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: An Examination of Construct Validity, *Journal of Vocational Behavior*, 49: 252–276
- Allen, N. J., and Meyer, J. P. (1984). "The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization", *Journal of Occupational Psychology* Volume 63, Issue 1 :1-18.
- Alpar, R. (2013). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*, Detay Yayıncılık, İstanbul:391.
- Angle, Harold L. ve James L. Perry. "An Empirical Assesment of Organizational Commitment ve Organizational Effectiveness". *Administrative Science Quarterly*. Vol: 26, Issue: 1 (Mar. 1981): 1-14.
- Aranya, N., Kushnir, T. ve Valency, A. (1986). "Organizational Commitment in a Male-Dominated Profession". *Human Relations* Vol: 39, 433- 448.
- Arı, S. ve Şahin, E. (2016). "Örgütsel Aidiyet ve İş Performansı Arasındaki Psikolojik Bağın Kavramsal Açısından İncelenmesi", I. International Management Research Congress: Interaction on Management and New Paradigms, Erişim adresi:https://www.researchgate.net/publication/338449706_Orgutsel_Aidiyet_ve_Is_Performansi_Arasindaki_Psikolojik_Bagin_Kavramsal_Acidan_Incelenmesi.
- Arıkan, R. (2013). *Anketler ve Anket Soruları*, Nobel Yay., Ankara:101
- Arroba, T. & James, K. (1990). "Reducing the Cost of Stress: an Organisational Model", *Personnel Review*, 19 (1): 21-27.
- Artan, İ. (1986). *Örgütsel Stres Kaynakları ve Yöneticiler üzerine Bir Uygulama*, BASİSEN Kültür ve Eğitim Yayınları, İstanbul:39.
- Asian Productivity Center (APO) Erişim adresi: https://www.apo-tokyo.org/resources/?s=productivity&post_type=p_glossary.
- Avcı, A. (2017). "Örgütsel Bağlılık Kavramı: Kavramsal Çerçevesi ve Eğitim Örgütleri Açısından Etkileri", *Turkish Studies*, Volume12/6:55-76, Erişim adresi:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies>.
- Avcı, A. (2019). "İş ve İş Stresi Yönetimi." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6.1: 290-296.
- Aydın, Ş. (2004). *Örgütsel Stres Yönetimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6, Sayı:3:49-74.
- Azar, B. (1999). Probing links between stress and cancer. *APA Monitor Online*. 30:1–4. (Erişim adresi: <http://www.apa.org/monitor/jun99/stress.html>).
- Baird, K., "The effectiveness of strategic performance measurement systems ", *International Journal of Productivity and Performance Management*, Vol. 66 Iss 1: 13.
- Balay, R. (2000). *Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- Baltaş, Z. ve Baltaş, A. (2013). *Stres ve Başa çıkma Yolları*, İstanbul: Remzi Kitabevi:31-103
- Bartolome, F., & Evans, P. H. (1979). Professional lives versus private lives-shifting patterns of managerial commitment. *Organizational Dynamics*, 7(4), 2-29.
- Batıgün, A.D.ve Şahin, N.H. (2006). “İş Stresi ve Sağlık Psikolojisi Araştırmaları İçin İki Ölçek: A-Tipi Kişilik ve İş Doyumu”, *Türk Psikiyatri Dergisi* 2006; 17(1), s.32-45.
- Baykal, Z. (2017). Stresli Gebelerin Stres Yönetiminde Yogaya İlişkin Deneyimlerinin Belirlenmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Bayram, L. (2005). Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık, *Sayıştay Dergisi*, 59, 125.
- Becker, H. (1960). “Notes on the concept of commitment”, *American journal of Sociology*, 66, s. 32-42.
- Benligiray, S. (2003). Ücret yönetimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları. Eskişehir:8.
- Berman, D.L. & Howard, M. (1983). “The Key to the Productivity Dilemma: ‘The Performance Manager’”, *Human Resource Management*, Fall 1983, Vol. 22, Number 3:280.
- Black, PH. (2002). Stress and the inflammatory response: a review of neurogenic inflammation. *Brain Behav. Immun*;16(6):622.
- Bradley, J.R. & Sutherland, V. (1994). “Stress Management in the Workplace: Taking Employees Views into Account”, *Employee Councelling Today*, 6 (1), 4-9.
- Braham, B. J. (1998). Stres Yönetimi: Ateş Altında Sakin Kalabilmek, Çev. Vedat G. Diker, İstanbul, Hayat Yayıncılık:42.
- Brown, M.E. (1969). “Identification and Some Conditions of Organizational Involvement”, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 14, s.346-355.
- Brown, S.P. ve Peterson, R.A. (1994). “The Effect Of Effort On Sales Performance And Job Satisfaction”, *Journal of Marketing*, V.58, pp. 70–80.
- Bruning, Nealia S. ve Snyder, Robert A. “Sex and Position as Predictors of Organizational Commitment”. *Academy of Management Journal*. Vol: 26, No: 3 (Sept. 1983): 485- 491.
- Buchanan, B. (1974). Building organizational commitment: The socialization of managers in work organizations. *Administrative Science Quarterly*, 19 (4): 533-546.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı (23. Baskı), Pegem Akademik Yayıncılık, Ankara:50.
- Can, H. (2005). *Organizasyon ve Yönetim*, Ankara Siyasal Kitapevi:392.
- Can, H., Akgün, A., Kavuncubaşı, Ş. (2001). *Kamu ve Özel Kesimde İnsan Kaynakları Yönetimi*, Ankara: 243.
- Cheng, Y. ve Stockdale M., “The Validity of the Three- Component Model of Organizational Commitment Context”. *Journal of Vocational Behavior*. Vol: 62, Issue: 3 (June 2003): 465-489.
- Chusmir, Leonard H. “Job Commitment and the Organizational Women”. *Academy of Management Review*. Vol: 7, No: 4 (Oct. 1982): 595- 602.
- Cihangiroğlu, N. (2009). Örgütsel Bağlılığın Belirleyicileri Olarak Örgütsel Adalet ve Kararlara Katılım, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Cohen, A. (1992). “Antecedents of Organizational Commitment Across Occupational Groups: A Meta-Analysis”, *Journal of Organizational Behavior*, Vol. 13, No. 6. (Nov., 1992):539-558. Erişim adresi: <http://links.jstor.org/sici?sici=0894-3796%28199211%2913%3A6%3C539%3AAOOCOA%3E2.0.CO%3B2-%23>.
- Cohen, A. (2007). Commitment before and after: An reconceptualization of organizational commitment. *Hum. Res. Manage. Rev.* 17: 336-354.
- Cromie, Stanley. “Women as Managers Northern Ireland”. *Journal of Occupational Psychology*. Vol: 54, No:2 (June 1981): 87-91.

- Çöl, G. (2004). Örgütsel Bağlılık Kavramı ve Benzer Kavramlarla İlişkisi. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 6 (2): 4-11. Erişim adresi: <http://www.isguc.org/?p=articleandid=233andcilt=6andsayi=2andyil=2004>.
- DeCotiis, T.A. and Summers, T.P. (1987). "A Path Analysis of A Model of The Antecedents and Consequences of Organizational Commitment", *Human Relations*, Vol.40, Issue.7.:20-21.
- Dijkhuizen, Nico van. "Towards Organisational Coping with Stress." *Coping with Stress at Work: Case Studies from Industry*. Ed. Judi Marshall and Cary L. Cooper. England: Gover Publishing, 1985:204.
- Dixit, V. and Bhati, M. (2012). "A Study About Employee Commitment and Its Impact on Sustained Productivity In Indian Auto-Component Industry", *European Journal of Business and Social Sciences*, Vol.1, Issue.6:34-51. Erişim adresi:<http://www.ejbss.com/recent.aspx>.
- Doğan, S. ve Demiral, Ö. (2008). "İnsan Kaynakları Yönetiminde Çalışanların Kendilerine Doğru Yolculuk Yöntemi: Yetenek Yönetimi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3:143.
- Dozier, J. B., & Miceli, M. P. (1985). Potential predictors of whistle-blowing: A prosocial behavior perspective. *Academy of Management Review*, 10, 823-836.
- Drossman, D.A., Sandler, R.S., Mckee, D.C. (1982). Bowel patterns among subjects seeking treatment. *Health Care*; 83:529.
- Dubin, R., Champoux, J.E. ve Porter, L.W. (1975). "Central Life Interests and Organizational Commitment of Blue-Collar and Clerical Workers", *Administrative Science Quarterly*, Vol. 20, s. 411-421.
- Durkheim, E. (1951). *Suicide* (J. A. Spaulding & G. Simpson, Trans.). New York: Free Press.
- Durna, U. ve Eren, V. (2005). "Üç Bağlılık unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6 (2) 2005:210-219.
- Durna, Ufuk, (2004). "Stres, A ve B Tipi Kişilik Yapısı ve Bunlar Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, s.191-206.
- Dursun, Y. ve Kocagöz, E. (2010). "Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Regresyon: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, Ocak-Temmuz:1-17.
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO), (2003), *İşçi Sağlığının Korunması Raporu* Erişim adresi:https://www.who.int/occupational_health/publications/pwh3rev.pdf.
- Ekin, G.Ş. (2021). A SEM Study Of Organizational Commitment, Burnout, And Job Satisfaction Among English Instructors in Turkey, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdal, M.B. (2009). *İşletmelerde Stres Kaynakları, Sonuçları ve Yönetim Teknikleri ve Bir Uygulama*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Eren, E. (2000). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Yayınları:86.
- Erol, M. (2001). "Sosyal Entropi'nin Verimlilik Üzerindeki Etkileri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1:135
- Ertekin, Y. (1993). *Stres ve Yönetim*, Ankara:91-97.
- Etzioni, A. (1975). *A comparative analysis of complex organizations: On power, involvement and their correlates*. New York: Free Press:584.
- Field, A. (2000). *Discovering Statistics using SPSS for Windows*, London, Thousand Oaks, Sage Publications, New Delhi:551
- Folkman, S., Lazarus, L. S. (1985). "If It Changes It Must be a Process: Study of Emotion and Coping During Three Stages of College Examination", *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(1): 150-170.

- Fry, L. W., Grenfeld, S. (1980). "An Examination of Attitudinal Differences Between Policewomen and Policemen". *Journal of Applied Psychology*. Vol: 65, No: 1 (Feb.): 123- 126.
- Gedik, T., Akyüz, K.C., Batu, C. (2008). Orman Endüstri İşletmelerinde Yönetici İş Tatmin Düzeyinin Belirlenmesi (Düzce İli Örneği), *Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi*, 2009, 9 (1):1-11.
- Gilbert, J. A., & Ivancevich, J. M. (1999). A re-examination of organizational commitment. *Journal of Social Behaviour and Personality*, 14(3), 385-396.
- Gouldner, A. W. (1957). Cosmopolitans and locals: Toward an analysis of latent social roles, I. *Administrative Science Quarterly*, 2, 281-306.
- Gökgöz, H. (2013). Stresin Çalışanların Performansı Üzerine Etkisi: Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma, *Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne*.
- Graddick, Mirian M. ve Farr, James L. "Professionals in Scientific Disciplines: Sex-Related Differences in Working Life Commitments". *Journal of Applied Psychology*. Vol: 68, No: 4 (Nov. 1983): 641- 645.
- Grusky, O. (1966). "Career mobility and organizational commitment", *Administrative Sciences Quarterly*, 10, s. 488-503.
- Güçlü, H. (2006). Turizm Sektöründe Durumsal Faktörlerin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Eskişehir*.
- Güçlü, N. (2001). "Stres Yönetimi", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 1*.
- Gül, H. (2002). "Örgütsel Bağlılık Yaklaşımlarının Mukayesesi ve Değerlendirmesi", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C.2, S.1: 37.
- Gümüş, M., Hamarat, B. ve Erdem, H. "Örgütsel Bağlılığın İş Mükemmelliği ile İlişkinin Otel İşletmelerinde Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi. (22-24 Mayıs 2003): 987- 998.
- Gümüştekin, G.E., Öztemiz, A.B. (2005). "Örgütlerde Stresin Verimlilik ve Performansla Etkileşimi", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.14, S.1, s.271-288.
- Hall, D.T., Schneider, B. ve Nygren, H. T. (1970). "Personal Factors in Organizational Identification", *Administrative Science Quarterly*, Vol. 15:176-190.
- Henson, R. K., ve Roberts, J. K. (2006). Use of exploratory factor analysis in published research common errors and some comment on improved practice. *Educational and Psychological Measurement*, 66(3): 393.
- Heshizer, B.P., Martin, H.J. ve Wiener, Y. (1991). "Normative Commitment and Instrumental Attachment as Intervening Variables in the Prediction of Union Participation", *Journal of Applied Behavioral science*, Vol. 27, Sayı 4, s. 532- 549.
- Hrebiniak, Lawrence G. ve Alutto, Joseph A. (1972). "Personal and Role- Related Factors in the Development of Organizational Commitment". *Administrative Science Quarterly*. Vol: 17, Issue: 4: 555- 572.
- Hunt, Shelby D., Chonko, Lawrence B. ve Wood, Van R. (1985). "Organizational Commitment and Marketing". *Journal of Marketing*. Vol: 49: 112-128.
- Hurtz, G.M. ve Donovan, J.J., (2000), "Personality and job performance: The big five revisited", *Journal of Applied Psychology*, V.85 (6): 869–879.
- Hür, S. (2018). Yoğun Bakım Hemşirelerine Verilen Stres Yönetimi Eğitiminin Merhamet Yorgunluğuna Etkisi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), *Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum*.
- Işıkhani, V. (1999). "Sosyal Hizmet ve Sağlık Alanında Görev Yapan Yöneticileri Etkileyen İş Stres Faktörleri", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 32, Sayı 2, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları: 43-57.

- Ivancevich, J.M., Matteson, M.T. (2004). *Global Management and Organizational Behavior* (New York: McGraw-Hill/Irwin: 151–152.
- İbicioğlu, H. (2000). “Örgütsel Bağlılıkta Paradigmatik Uyumun Yeri”, *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, C.15., Sayı:1:13-22.
- İlhan, M. ve Çetin, B. (2014). “LISREL ve AMOS Programları Kullanılarak Gerçekleştirilen Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) Analizlerine İlişkin Sonuçların Karşılaştırılması” *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Kış 2014:26-42.
- İlhan, Ü. D. ve Güler, B. K. (2018). “Örgütsel Bağlılık ve Kuşaklar”, *Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış – 2*, Nobel Yay., Ankara.
- Jehangir, M., Kareem, N., Khan, A., Jan, M.T., ve Soherwardi, S. (2011). “Effects of Job Stress On Job Performance & Job Satisfaction”, *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, Vol 3, No:7:453-465.
- Kahn, R. L. ve Byosiere, P. (1995). *The Organization Behavior Reader*. New Jersey: Prentice Hall Inc.:193:6.
- Kanter, R. (1977). *Men and women of the corporation*. New York: Basic Books.
- Kanter, R.M. (1968). *Commitment and Social Organization: A Study of Commitment Mechanisms in Utopian Communities*, *American Sociological Review*, 33(4), 499-517.
- Karahan, A. (2009). “Demografik Farklılıkların İş Gücü Verimliliğine Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya.
- Karatepe, O.M., Uludağ, O. Menevis, İ., Hadzimehmedagic, L., Baddar, L. (2006). “The effects of selected individual characteristics on frontline employee performance and job satisfaction”, *Tourism Management* 27: 547–560.
- Karatepe, Osman M. ve Ali Halıcı, A. (21- 23 Mayıs 1998). “İş Tatmininin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkilerine Yönelik Ampirik Bir Değerlendirme”, VI. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kayabaşı, Ç. (2019). *Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini ve İş Performansı İlişkinin Belirlenmesi: Bir Devlet Hastanesi Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kırel, Ç. (2019). “Örgütsel Stres Kaynakları ve Yönetimi”, *Örgütsel Davranış*, Anadolu Üniversitesi, AÖF Yay., Eskişehir: 144-167.
- Klarreich, Samuel H., (1994), *Stressiz Çalışma Ortamı*, (Çev. B. Güngör), Ankara: Alfa Yayınları:85.
- Kogoj, T.K., Cebasek-Travnik, Z., Zaletel-Kragelj, L. (2014) *Role of stress in burnout among students of medicine and dentistry—a study in Ljubljana, Slovenia, Faculty of Medicine*. *Coll Antropol*; 38:879–87.
- Koyuncu, M.ve Katlav, E. (2014). “Otel İşletmelerinde Psikolojik Sözleşme İhlalinin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi”, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, 6-27: 7.
- Köroğlu, K. (1993). *Verimlilik Yönetimine Japon Yaklaşımı ve Kazukiyo Kurosawa Modeli*, MPM Yayıncılık, Ankara: 2
- Liu, L.Y., Coe, C.L., Swenson, C.A., Kelly, E.A., Kita, H., Busse, WW. (2002). *School examination enhances airway examination to antigen challenge*. *Am J Resp Crit Care Medicine*. 165:1062.
- Luthans, F. (2008). “The mediating role of psychological capital in the supportive organizational climate-employee performance relationship”, *Journal of Organizational Behavior J. Organiz. Behav.* 29, 219–238.
- Luthans, F., Avey, J. B., Reichard, R. J., ve Mhatre, K. H. (2011). *Meta-analysis of the impact of positive psychological capital on employee attitudes, behaviors, and performance*. *Human Resource Development Quarterly*, 22(2), 127–152.

- Marmot, M.G., Bosma, H., Hemingway, H., Brunner, E.J., Stansfeld, S. (1997). Contribution of job control and other risk factors to social variations in coronary heart disease incidence. *Lancet*; 350:235–239
- Marsh, R. M. and Mannari, H. (1977). “Organizational Commitment and Turnover: A Prediction Study”, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 22, No. 1:57-75.
- Massaran, B.(2016). “Stress Management and Job Performance in the Industries Sector of Mali”, *Journal of Service Science and Management* Vol.09 No.3, Article ID:66432:6.
- Mathieu, J.E., & Zajac, D.M. (1990). “A Review and Meta-Analysis of the Antecedents, Correlates, and Consequences of Organizational Commitment”, *Psychological Bulletin*, Vol. 108. No. 2:171.
- McDonald, D.J. ve Makin, P.J. (2000). “The Psychological Contract, Organisational Commitment and Job Satisfaction Of Temporary Staff”, *Leadership and Organization Development Journal*, Vol. 21, Sayı 2: 84-91.
- McHugh, M. (1993). “Stress at Work: Do Managers Really Count the Costs?”, *Employee Relations*, 15 (1):18-32.
- Meier, R. F. (1982). Perspectives on the Concept of Social Control. *Annual Review of Sociology*, 8: 35–55.
- Menguc, B. (1996). “Evidence For Turkish Industrial Salespeople: Testing The Applicability Of A Conceptual Model For The Effect Of Effort On Sales Performance And Job Satisfaction”, *European Journal of Marketing*, V.30 (1):.33–51.
- Mercanoğlu, A. O. (2019). “İşyeri Rekreasyonunun Çalışan Verimliliğine Etkisi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Meyer, J. P., and Allen, N. J. (1984). Testing the Side Bet Theory of Organizational Commitment: Some Methodological Considerations. *Journal of Applied Psychology* (69): 372-378.
- Meyer, J. P., and Allen, N.J. (1991). “A three-component conceptualization of organizational commitment”, *Human Resource Management Review*, Volume 1, Issue 1, Spring 1991: 61-89
- Meyer, J. P., and Allen, N.J. (1997). *Commitment in the workplace: theory, research and application*. London: Sage Publications.
- Meyer, J.P., Allen, N.J., and Smith, C.A. (1993). Commitment to organizations and occupations: Extension and test of three-component conceptualization, *Journal of Applied Psychology*, 78:538-551.
- Morgan, G (1996). *İşte ve Yaşamda Stres’i Yenmenin Yolları*, Çev. Şebnem Çağla, Ruh Bilim Yayınları, İstanbul:13-16.
- Mowday, R. T., Steers, R. M. and Porter, L. W. (1979). “The Measurement of Organizational Commitment”, *Journal of Vocational Behavior* 14, s. 224-247.
- Mowday, R.T, Porter, L.W., and Steers, R.M. (1982). *Employee- Organization Linkages, The Psychology of Commitment, Absenteeism and Turnover*, Academic Press, New York.
- Muse, Lori, A., Haris, Stanley G. ve Feild, Hubert S. (2003). “Feild, Has the Inverted-U Theory of Stress and Job Performance Had a Fair Test?” *Human Performance*, 16(4), 3, s.349-364.
- Nabiyeva, G. (2021). *Aile İşletmelerinin Kurumsallaşma Düzeyi ile İşgörenlerin Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkide İş Stresinin Rolü*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Norşenli, F. (2021). *Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- O’Reilly C.A., Chatman, J. (1986). Organizational Commitment and Psychological Attachment: The Effects Of Compliance, Identification, and Internalization On Prosocial Behavior. *Journal Of Applied Psychology*, 71: 492–499.

- Okutan, M., Tengilimoğlu, D. (2002). “İş Ortamında Stres ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri: Bir Alan Uygulaması”, G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 3:12-17.
- Osa, G.I. ve Amos, O.I. (2014). The Impact of Organizational Commitment on Employees Productivity: A Case Study of Nigeria Brewery, PLC. *International Journal of Research in Business Management*, 2(9):120
- Oxford Dictionary, (2021), STRESS | Definition of STRESS by Oxford Dictionary on Lexico.com also meaning of STRESS
- Özer, M.A. (2012). “Çalışanlar İçin Verimlilik Anahtarı: Stres Yönetimi”, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi Cilt: 24 Sayı: 1 – 2: 47-53.
- Özsever, Ç., Genoğlu, T., Erginel, N. (2009). “İşgücü Verimlilik Takibi İçin Sistem Tasarımı ve Karar Destek Modelinin Geliştirilmesi”, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Bilimleri Dergisi:18:45.
- Öztürk, A. (1994). “İşletmelerde Stres ve Yönetimi: Performansa Etkisi Bakımından Bir Analiz”, Verimlilik Dergisi, 4:26.
- Partinen, M. (1994). Sleep disorders and stress, *J Psychosom Res.*;38(Suppl 1):89–90.
- Paykel, E. (2001). Stress and affective disorders in humans. *Semin. Clin. Neuropsychiatry*, 6:4–11.
- Persheyan, B. G., (2014), Etkileşimci ve Dönüşümcü Liderlik Davranışları ile Örgütsel Bağlılık İlişkisinde Örgüt Kültürünün Rolü: Sağlık Kuruluşunda Bir Uygulama, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi),
- Plotkin, H. M. (1987). “What makes a successful salesperson?”, *Training and Development Journal*, V.41 (9):54–56.
- Porter, L.W., Steers, R.M., Mowday, R.T. ve Boulian, P.V. (1974). “Organizational Commitment, Job Satisfaction and Turnover Among Psychiatric Technicians”, *Journal of Applied Psychology*, Vol. 59, s. 603-609.
- Prokopenko, J. (1987). *Productivity Management: A Practical Handbook*, International Labour Office, Geneva:7.
- Rajendran Muthuveloo and Raduan Che Rose (2005). Typology of Organizational Commitment. *American Journal of Applied Science*, 2, (6):1078-1081
- Ramsay, M. R. (2008), İşletme Verimliliği Ölçümü Elkitabı, (Çev.) İ. Yavuz, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No:705, Ankara:121.
- Randall, D. M. (1987). “Commitment and the Organization: The Organization Man Revisited”, *The Academy of Management Review*, Vol. 12, No. 3 (Jul., 1987): 460-471.
- Reichers, A. E. (1985). “A Review and Reconceptualization of Organizational Commitment”, *Academy of Management Review*, Vol 10, Sayı 3: 465-476.
- Rietzer, G. ve Trice, H.M. (1969). “An Empirical Study of Howard Becker’s Side-Bet Theory”, *Social Forces*, Vol. 47: 475-479.
- Rowan, R. (1981). Rekindling corporate loyalty. *Fortune*, February 9:54-58.
- Rusbult, C. A. ve Farrel, D. (1983). “A Longitudinal Test of the Investment Model: The Impact on Job Satisfaction, Job Commitment and Turnover of Variations in Rewards, Costs, Alternatives and Investments”, *Journal of Applied Psychology*, Vol. 68, Sayı 3: 429-438.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (1998). Örgütsel Psikoloji, Alfa Basım Yayım, Bursa:121.
- Sabuncuoğlu, Z.; M. Tüz (2001) “Örgütsel Psikoloji” Ezgi Kitabevi, 3. Baskı, Bursa:233-236.
- Scandura, Teri A. ve Lankau, Melenie J. (Jul. 1997). “Relationship of Gender, Family Responsibility and Flexible Work Hours to Organizational Commitment and Job Satisfaction”. *Journal of Organizational Behavior*. Vol: 18, No: 4: 377- 391.
- Schein, E. (1978) *Career dynamics*. Menlo Park, CA: Addison- Wesley.

- Schneider, B. (1975). "Some Relationships Between Job Satisfaction and Organizational Climate", *Journal of Applied Psychology*, Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/232576327>.
- Schultz, D. ve Schultz, S.E. (2006). *Psychology & Work Today*. 9th. Edition, UK: Pearson International Edition: 370.
- Schwenk, C. R. (1986). "Information, Cognitive Biases and Commitment to a Course of Action", *Academy of Management Review*, Vol. 11, Sayı 2: 298-310.
- Selye, H. (1975). *Stress without Distress*. Teach Yourself Books, New York
- Selye, H. (1976). *Forty Years of Stress Research: Principal Remaining Problems and Misconceptions*, *CMAJ* July 03, 1976 115 (1) 53-56
- Sheldon, M. E. (1971). "Investments and Involvements as Mechanisms Producing Commitment to the Organization", *Administrative Science Quarterly*, Vol. 16: 143-150.
- Siğrı, Ü. (2007). "Geçici ve Daimî Personelin Stres Faktörlerinin, Belirtilerinin, Yatınlıklarının ve Stresle Baş Etme Tarzlarının Mukayeseli Analizi" *Öneri Dergisi* 7:177-188.
- Singh, B., Gupta, P.K. and Venugopal, S. (2008). "Organisational Commitment: Revisited", *Journal Of The Indian Academy Of Applied Psychology*, Vol.34, No.1:57-68.
- Sink, D. S. (1985). *Productivity Management: Planning, Measurement and Evaluation, Control and Improvement*. New York: Wiley.
- Smith, C. A., Organ, D. W., ve Near, J. P. (1983). Organizational citizenship behavior: Its nature and antecedents. *Journal of Applied Psychology*, 4, Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1984-05442-001>.
- Somers, M.J. (1995). Organizational commitment, turnover and absenteeism: An examination of Work organizations. *Administrative Science Quarterly*, 19,533-546.
- Sonnentag, S. ve Frese, M. (2012). "Stress in Organizations", Erişim adresi: https://motamem.org/wpcontent/uploads/2019/11/sonnentag.frese_2012.stress-in-organizations.pdf :560-592.
- Steers, R. M. (1977). *Organizational effectiveness: A behavioral view*. Santa Monica, CA: Goodyear.
- Stenstrom, U., Wikby, A. (1993). "Hornquist JO, Andersson PO. Recent life events, gender and the control of diabetes mellitus", *Gen Hosp Psychiat*. 15:82-83.
- Stevens, John M., Janice, M. Beyer ve Harrison, M. Trice, (1978). "Assessing Personal, Role, and Organizational Predictors of Managerial Commitment. *Academy of Management Journal*. Vol: 21, No: 3. 380- 396.
- Suiçmez, H. (2002). "Verimlilik ve Etkinlik Terimleri (Tarihsel Bakış)", *Mülkiye Dergisi*,26, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/verimlilik/issue/21767/233957>.
- Şimşek, M. Ş., Akgemci, T. ve Çelik, A. (2011). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, Ankara: Gazi Kitabevi. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/33396531-Davranis-bilimlerine-giris-ve-orgutlerde-davranis-yenilenmis-5-baski-prof-dr-m-serif-simsek-doc-dr-tahir-akgemci-doc-dr.html>.
- Şişman, M. (2002). *Örgütler ve Kültürler* Ankara: Pegem Yayın:271.
- Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım:50.
- Tekiner, M.A. ve Tavas, B. (2016). "Çalışanlara Stres Yönetimi Becerisi Kazandırılmasının İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: Emniyet Teşkilatı Örneklemini", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.9, S.42:1658-1671.
- Thompson, Brad Lee (1998). *Üstün Performans Geliştirme*. (Çev. Vedat G. Diker).
- Tokmak, C., Kaplan, Ç., Türkmen, F., (2022). "İş Koşullarının Sağlık Çalışanlarında Yol Açtığı Stres Üzerine Sivas'ta Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14 Sayı 3, ISSN: 1309 - 0712

- Tokmak, İ. (2014). “Duygusal Emek ile İşe Yabancılaşma İlişkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Etkisi”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*:134-139.
- Tufail, M., Yorid, A.Z., Shahzad, K. and Irfan, M. (2012). “A Glance at Organizational Commitment, Antecedents and Consequences (1960-2005)”, *Journal of Managerial Sciences*, Jan-Jun2012, Vol. 6 Issue 1: 73-91.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (2021), Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Uğur, A. (1991). Türkiye’de İşgücü Verimliliğini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörlerin Önemi, I. Verimlilik Kongresi.
- Uygur, A. (2007). “Örgütsel Bağlılık ile İşgören Performansı İlişkisini İncelemeye Yönelik Bir Alan Araştırması”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2007, Sayı:1:71-85. Erişim adresi: [tps://dergipark.org.tr/pub/gaziticaretturizm/issue/49892/639536](https://dergipark.org.tr/pub/gaziticaretturizm/issue/49892/639536)
- Üstün, A. (2009). “Bilgi Hizmetlerinde Verimlilik ve Motivasyon”, *Türk Kütüphaneciliği* 23, 3:602-608.
- Varışlı, N. (2019). Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmininin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Ankara İlindeki Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Wahn, Judy C. (1998). “Sex Differences in the Continuance Component of Organizational Commitment”. *Group and Organization Management*. Vol: 23, No:3(Sept.): 256- 266. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1998-10875-003>
- Weiner, Y. (1982). “Commitment in Organizations: A Normative View”, *Academy of Management Review*, Vol. 7, Sayı 3: 418-428.
- Whyte, W. (1956) *The organization man*. Garden City, NY: Doubleday Anchor Books:39.
- World Health Organization World Health Organization, Erişim adresi: https://www.who.int/occupational_health/publications/pwh3rev.pdf.
- Yalçın, A. ve İplik, F. İ. (2005). “Beş Yıldızlı Otellerde Çalışanların Demografik Özellikleri ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Adana İli Örneği”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 14, Sayı: 1: 395-412.
- Yaman, K. ve Sarıkaya, E. (2020). “Kamu Çalışanlarında Stres Kaynakları ve Stresten Kurtulma Yolları Üzerine Bir Araştırma”, *Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities*, ISSN: 2651-5261, V:7, I:5:34-46.
- Yamane, T. (2001). *Temel Örnekleme Yöntemleri*, (Çev. Alptekin Esin, M. Akif Bakır, Celal Aydın, Esen Gürbüzsel), Literatür Yayınları, İstanbul:94-95
- Yamuç, V. A. ve Türker, D. (2015). Örgütsel Stres Kaynaklarının Analizi: Bir Üretim İşletmesinde Kadın ve Erkek Çalışanlar Üzerine İnceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(25): 389-423.
- Yılmaz, A., ve Ekici, S. (2003). “Örgütsel Yasamda Stresin Kamu Çalışanlarının Performansına Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, *Yönetim ve Ekonomi*, C.10, S.2, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi İİBF.
- Yılmaz, Y. (2019). İşgücü Verimliliğini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Bütüncül Bir Yaklaşım, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yolaç, S. ve Omuz, B. (2020). “Örgütsel Yalnızlık Algısının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma”, *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, 33: 83-98.
- Yumuşak, S. (2008). “İşgören Verimliliğini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.13, S.3 :241-251
- Yükçü, S. ve Atağan, G. (2009). “Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 4, 2009:1-13.

- Yüksel, H. (2014). “Çalışma Yaşamı ve Stres Kavramı: Durumsal Bir Yaklaşım”, Manas Sosyal Bilimler Dergisi, C.3, S.3:109.
- Yüksel, İ. (2003). “İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2:2.
- Zincirkıran, M., Çelik, G.M., Ceylan, A.K. ve Emhan, A. (2015). “İşgörenlerin Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti, İş Stresi ve İş Tatmininin Örgütsel Performans Üzerindeki Etkisi: Enerji Sektöründe Bir Araştırma”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Cilt: 52 Sayı: 600:59-71.
- Zincirkıran, M., Çelik, G.M., Ceylan, A.K., Emhan, A. (2015). “İşgörenlerin Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti, İş Stresi ve İş Tatmininin Örgütsel Performans Üzerindeki Etkisi: Enerji Sektöründe Bir Araştırma” Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2015 Cilt: 52 Sayı: 600:59-71.

SAĞLIKLIL YAŞLANMA

Abdulaziz Yılmaz

SAĞLIKLI YAŞLANMA

Abdulaziz Yılmaz

Yayın No.: 1715

ISBN: 978-625-398-735-0

E-ISBN: 978-625-398-736-7

Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz, Abdulaziz.

Sağlıklı Yaşlanma / Abdulaziz Yılmaz

1. Basım, XVI + 172 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-735-0

E-ISBN: 978-625-398-736-7

1. Gerontoloji 2. Sağlıklı Yaşlanma 3. Sosyal Hizmet 4. Psikopatoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	v
ÖN SÖZ	vii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv

Birinci Bölüm

GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Problemi	3
1.2. Araştırma Soruları	4
1.3. Araştırmanın Amacı	6
1.4. Araştırmanın Önemi	6
1.5. Hipotezler	7
1.6. Sınırlılıklar	9

İkinci Bölüm

YAŞLANMA	11
2.1. Yaşlanmaya Genel Bakış	11
2.1.1. Yaşlanma Çalışmalarının Kısa Tarihçesi	11
2.1.2. Türkiye’de Yaşlanma Çalışmalarının Tarihsel Geçmişi	16
2.1.3. Modern Çağda Yaşlanma / Küresel Olarak Demografik Dönüşüm	17
2.1.4. Türkiye’de Yaşlanma	18
2.2. Yaşlanma ve Kuramsal Perspektifler	24
2.3. Yaşlanmayla İlgili Teoriler	24
2.3.1. Yaşlanmayla İlgili Sosyopsikolojik Yaklaşımlar	25
2.3.1.1. Rol Kaybetme Teorisi	25
2.3.1.2. Toplumsal Değişim Teorisi	25
2.3.1.3. Geri Çekilme Teorisi	25

2.3.1.4. Alt Kültür Teorisi.....	25
2.3.1.5. Aktivite Teorisi.....	25
2.3.1.6. Süreklilik Teorisi.....	26
2.3.1.7. Ekolojik Sistemler Teorisi.....	26
2.4. İnsanın Psikolojik Yaşlanması.....	27
2.4.1. Yaşlılığa Adaptasyon ve Sağlıklı Yaşlanma	28
2.4.1.1. İnsan Hayatının Son Aşaması: Ölmek	34
2.4.1.2. İntihar	35
2.4.2. Yaşlanmanın Psikolojik Yönleri	35
2.4.2.1. Yaşlıların Psikolojik Özellikleri.....	37
2.4.2.2. Yaşlanma ve Psikolojik Hastalıklar	47
2.4.2.3. Psikoterapötik Yaklaşım.....	58
2.5. Yaşlanma Dönemi Sorun Alanları.....	61
2.5.1. Yaşlılarda Yaşam Doyumu ve Yaşlılığa Yönelik Tutumlar.....	61
2.5.2. Yaş Ayrımcılığı ve Kuşak Çatışması	64
2.5.3. Yaşlı İstismarı, İhmali ve Yaşlıya Yönelik Şiddet.....	68
2.5.3.1. Fiziksel İstismar.....	70
2.5.3.2. Psikolojik/Duygusal İstismar.....	70
2.5.3.3. Cinsel İstismar	71
2.5.3.4. Ekonomik İstismar	71
2.5.3.5. İhmal ve Suistimal	72
2.5.3.6. Kendi Kendini İhmal.....	72
2.5.4. Yaşlılar ve İş	74
2.5.5. Medeni Durum ve Arkadaşlarının Olması	80
2.5.6. Yaşlıların Akrabalarla İletişimi ve İlişkisi	81
2.5.7. Yaratıcılık ve Uzun Ömür	81
2.5.8. Yaşlanmanın Kadınlaşması	82
2.6. Sağlıklı Yaşlanma.....	84
2.6.1. Yaş ve Yaşlanma	84
2.6.1.1. Yaşlanmanın Evreleri	86
2.6.2. Huzurevi Kavramı	87
2.6.2.1. Huzurevlerine İlişkin Tarihçe	87
2.6.2.2. Huzurevi Tercih Nedenleri ve Huzurevine Yönelik Algı	88
2.6.3. Yaşlanmanın Önlenmesi Olarak Sağlıklı Yaşam Tarzı.....	90

2.6.4. Öncelikli Müdahale Yaklaşımları	91
2.6.4.1. Tedavi ve Bakım Stratejileri	93
2.6.4.2. Sağlık Eğitimi.....	93
2.6.4.3. Önleyici Tedbirler ve Sağlık Taraması	94

Üçüncü Bölüm

YÖNTEM	95
3.1. Araştırmanın Modeli.....	95
3.2. Araştırmanın Yöntemi.....	96
3.3. Evren ve Örneklem	97
3.4. Veri Toplama Araçları	98
3.4.1. Mini Mental Test	98
3.4.2. Demografik Bilgi Formu.....	99
3.4.3. Başarılı Yaşlanma Ölçeği (BYÖ).....	99
3.4.4. Kısa Semptom Envanteri (KSE)	101
3.5. Verilerin Toplanması.....	101
3.6. Verilerin Analizi.....	102

Dördüncü Bölüm

BULGULAR	105
4.1. Darülacezede İkamet Eden Yaşlıların Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımlar	105
4.2. Darülacezede İkamet Eden Yaşlıların Başarılı Yaşlanma ve Psikopatoloji Semptomları Arasındaki İlişkiler	107
4.3. Darülacezede İkamet Eden Yaşlıların Demografik Özellikleri Bakımından Başarılı Yaşlanma ve Psikopatoloji Semptom Düzeyleri	108

Beşinci Bölüm

TARTIŞMA.....	117
----------------------	------------

Altıncı Bölüm

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	137
6.1. Yaşlı Bakım Hizmeti Veren Kurumlara Yönelik Öneriler	138
6.2. Yaşlılarla Çalışan Uygulamacılara Yönelik Öneriler	139
6.3. Gerontoloji Alanında Çalışma Yapacak Araştırmacılara Yönelik Öneriler	140
6.4. Sosyal Hizmet Yaşlı Refahını Yükseltmek İçin Eğitime ve Sosyal Politikalara Yönelik Öneriler	140

KAYNAKÇA.....	143
EKLER.....	167
EK 1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU	167
EK 2: BAŞARILI YAŞLANMA ÖLÇEĞİ (BYÖ)	169
EK 3: KISA SEMPTOMLAR ÖLÇEĞİ (KSÖ)	170
ÖZ GEÇMİŞ.....	171

KAYNAKÇA

- Abraham, J. D., & Hansson, R. O. (1995). Successful Aging At Work: An Applied Study Of Selection, Optimization, And Compensation Through İmpression Management. *The Journals Of Gerontology Series B: Psychological Sciences And Social Sciences*, 50(2): P94-P103.
- Acierno, R., Hernandez, M. A., Amstadter, A. B., Resnick, H. S., Steve, K., Muzzy, W., & Kilpatrick, D. G. (2010). Prevalence And Correlates Of Emotional, Physical, Sexual, And Financial Abuse And Potential Neglect İn The United States: The National Elder Mistreatment Study. *American Journal Of Public Health*, 100(2): 292-297.
- Adamis, D., & Ball, C. (2000). Physical Morbidity İn Elderly Psychiatric İnpatients: Prevalence And Possible Relations Between The Major Mental Disorders And Physical İllness. *International Journal Of Geriatric Psychiatry*, 15(3): 248-253.
- Adeeva, T.I. (2004). *Yaşlılarda Depresyonun Klinik Tablosu, Psikopatolojisi ve Farmakoterapisi*. (Klinika, Psikhopatologiya İ Farmakoterapiya Depressiy U Lits Pozhilogo Vozrasta.) In Russian. Tez. İ.M.Seçenov Adındaki İlk Moskova Devlet Tıp Üniversitesi (MSMU), Moskova, 46.
- Adem, E. F. E., ve Aydemir, M. (2015). Yaşlı Kadın Olmak: Psikososyolojik Kuramlar Çerçevesinde Yaşlılık ve Kadın-Isparta Huzurevi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (34): 193-223.
- Ak, B. (1991). Yaşlılık Psikolojisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(2): 3. <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/198112>
- Akça, G. (2019). TC. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği Kliniği, Tıpta Uzmanlık Tezi: 37-44.
- Akça, N. K. ve Taşçı, S. (2005). 65 Yaşüstü Bireylere Bakım Verenlerin Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi . *Sağlık Bilimleri Dergisi* , Volume:14, 30-37.
- Akdemir, P., Görgülü, A., ve Çınar, Y. (2008). Yaşlı İstismarı ve İhmalı. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 15 (1): 68-75.
- Akgün, S., Bakar, C., ve Budakoğlu, İ. (2004). Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı Nüfus Eğilimi, Sorunları ve İyileştirme Önerileri. *Türk Geriatri Dergisi*, 7(2): 108.
- Akpolat, M. F. (2018). *Türkiye’de Artan Yaşlı Nüfus ve Huzurevlerinin Sürdürülebilirliği: İstanbul İli Özel Huzurevleri Örneği* (Master's Thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı), 25-26.
- Aksenov, M., Ivanov, A. A., & Stoyanov, I. Y. (2013). Psikholoģicheskiye Pomoshch'patsientam S Nevroticheskimi Rastroystvami [Psychological Care For Patients With Neurotic Disorders]. *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta–TSPU Bulletin*, 11, 69-74.
- Aksu, B. (2019). Psikolojik Savunma Mekanizmaları İle Sosyodemografik Değişkenler Arasındaki İlişki (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü). 21,57.

- Aksüllü, N. (2001). *Kurumda ve Evde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Algılanan Sosyal Destek Faktörleri İle Depresyon Arasındaki İlişki*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 22-26
- Alaydın, N. N. (2019). Türkiye'deki Yaşlılık Çalışmalarına Lisansüstü Tezler Üzerinden Bakmak: Bir İçerik Analizi Çalışması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1): 60-72.
- Aldwin, C. M., Sutton, K. J., Chiara, G., & Spiro, A. (1996). Age differences in stress, coping, and appraisal: Findings from the Normative Aging Study. *The Journals of Gerontology: Series B*, 51(4), P179-P188.
- Alexopoulos, G. (2004). Late Life Mood Disorders. In: Sodovoy J, Jarvik L, Grossberg G, Meyers B; Eds. *Comprehensive Textbook Of Geriatric Psychiatry*, 3rd Ed. New York: Norton Company. 104-105.
- Alkan, N., ve Fincancı, Ş. K. (2001). Aile İçi Şiddette Adli Tıbbın İşlevi. I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu. TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi, 117, 149-53.
- Alpteker, H. (2008). 65 Yaş ve Üstü Bireylere Evde Bakım Verenlerin Yaşadıkları Güçlüklerin Belirlenmesi. İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu. 29, 49.
- Alptekin, D. (2011). Gerontososyoloji Ekseninde Yaşlılık Sürecinin Sosyoekonomik Boyutları. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2(3): 7-15.
- Alvarado, K. A., Templar, D. I., Bresler, C., & Thomas-Dobson, S. (1995). The relationship of religious variables to death depression and death anxiety. *Journal of clinical psychology*, 51(2), 202-204.
- Ançel, G. (2007). Depresyon ve Hemşirelik Bakımı. İçinde: Albayrak N, İlhan-Erkal S, Ançel G, Albayrak SA, Editör. *Hemşirelik Bakım Planları* (Dâhiliye-Cerrahi Hemşireliği ve Psiko-Sosyal Boyut). Alter Yayıncılık: 67-77.
- Anderson, E.(2008). Cognitive Change İn Old Age. *Oxford Textbook Of Old Age Psychiatry*. (Ed. Jacoby R; Oppenheimer C; Dening T; Thomas A) Pp. 33-50. Oxford University Press: New York.
- Ardahan, Y. D. D. M. (2010). Yaşlılık ve Huzurevi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(20): 28.
- Ardelt, M. (1997). Wisdom And Life Satisfaction İn Old Age. *The Journals Of Gerontology Series B: Psychological Sciences And Social Sciences*, 52(1): 15-27.
- Arias-Merino, E. D., Mendoza-Ruvalcaba, N. M., Arias-Merino, M. J., Cueva-Contreras, J., & Vazquez Arias, C. (2012). Prevalence of successful aging in the elderly in Western Mexico. *Current gerontology and geriatrics research*, 2012, 460249.28. <https://doi.org/10.1155/2012/460249>
- Ariès, P. (1967). La mort inversée Le changement des attitudes devant la mort dans les sociétés occidentales. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*, 8(2), 169-195.
- Artan, T. (2017). *Yaşlılarla Sosyal Hizmet*. Ankara: SABEV Yayınları, 14.
- Artan, T., ve Irmak, H. (2017). Huzurevinde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yakınlarının Huzurevlerine Bakış Açılarının Değerlendirilmesi. *Journal Of Current Researches On Health Sector*, 7(2): 123.

- Arun, Ö. (2009). Yaşlı bireyin Türkiye serüveni: Kaliteli yaşlanma imkânı üzerine senaryolar. *Gaziantep University-Journal of Social Sciences*, 7(2), 313-330.
- Arun, Ö., ve Pamuk, D. (2014). Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Önerileri. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 4(2): 19-33.
- Aslan, M., ve Hocaoğlu, Ç. (2017). Yaşlanma ve Yaşlanma Dönemiyle İlişkili Psikiyatrik Sorunlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1): 53-62.
- Aydın, S., ve Emiroğlu, K. (2003). Antropoloji Sözlüğü. *Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları*, 277-281.
- Aysan, F., ve Özben, Ş. (2004). Huzurevinde Yaşayan Bir Grup Yaşlının Kullandığı Başa Çıkma Stratejileri. *Ege Eğitim Dergisi*, 5(2): 1-12.
- Bahar, A., Bahar, G., Savaş, H. A., ve Parlar, S. (2009). Engelli Çocukların Annelerinin Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri İle Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(11): 97-112.
- Bakanlığı, S. (2015). *Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2015-2020*, 9-10; 22-30; 65-69.
- Baltas, Z. (2000). *Sağlık Psikolojisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul, 202.
- Baltes, M. M. (1997). Coping With Age. *World Health*, 50(4): 10-11.
- Baltes, M. M., & Carstensen, L. L. (1996). The Process Of Successful Ageing. *Ageing & Society*, 16(4): 397-422.
- Baltes, P. B., & Baltes, M. M. (1990). Psychological Perspectives On Successful Aging: The Model Of Selective Optimization With Compensation. *Successful Aging: Perspectives From The Behavioral Sciences*. Cambridge University Press, 1-34.
- Baltes, P. B., & Staudinger, U. M. (1993). The Search For A Psychology Of Wisdom. *Current Directions In Psychological Science*, 2(3): 75-81.
- Baran, A G. (2018). Demografya II. Canatan, A. ve Özmete, E. (Ed.). *Temel Gerontoloji*. Ankara: *Hedef CS Basım Yayın*, 88.
- Baran, A.G. (2012). Aile ve Yaşlanma. Kasapoğlu, A. ve Karkiner, N. (Ed.) *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları*, 139,147.
- Barry, K. L., Fleming, M. F., Manwell, L. B., Copeland, L. A., & Appel, S. (1998). Prevalence Of And Factors Associated With Current And Lifetime Depression İn Older Adult Primary Care Patients. *Family Medicine-Kansas City*, 30, 366-371.
- Barry, M. M., Crosby, C., & Bogg, J. (1993). Methodological Issues İn Evaluating The Quality Of Life Of Long-Stay Psychiatric Patients. *Journal Of Mental Health*, 2(1): 43-56.
- Barsky, A. J., Frank, C. B., Cleary, P. D., Wyshak, G., & Klerman, G. L. (1991). The Relation Between Hypochondriasis And Age. *The American Journal Of Psychiatry*, 923-928.
- Baybora, D. (2010). Çalışma Yaşamında Yaş Ayrımcılığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaş Ayrımcılığı Düzenlemesi Üzerine. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 24, 33-58.
- Baysan, N. P. (2008). Yaşlıların Yaşlılık Algısı ve Sağlıkla İlgili Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler. *Celal Bayar Üniversitesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi*, 14.

- Beard, J., Biggs, S., Bloom, D. E., Fried, L. P., Hogan, P. R., Kalache, A., & Olshansky, S. J. (2012). *Global Population Ageing: Peril Or Promise?* (No. 8912). Program On The Global Demography Of Aging, 18-21.
- Beger, T., & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi [Epidemiology Of Ageing And Old Age]. *Klinik Gelişim [Clinical Development]*, 25(3): 1-3.
- Beijer, H. J. M., & De Blaey, C. J. (2002). Hospitalisations Caused By Adverse Drug Reactions (ADR): A Meta-Analysis Of Observational Studies. *Pharmacy World And Science*, 24(2): 46-54.
- Bengtson, V. L. (2001). Beyond The Nuclear Family: The Increasing Importance Of Multigenerational Bonds: The Burgess Award Lecture. *Journal Of Marriage And Family*, 63(1): 1-16.
- Benito-León, J., Louis, E. D., Rivera-Navarro, J., Medrano, M. J., Vega, S., & Bermejo-Pareja, F. (2010). Low Morale Is Associated With Increased Risk Of Mortality In The Elderly: A Population-Based Prospective Study (NEDICES). *Age And Ageing*, 39(3): 366-373.
- Berkowitz, B. (1965). Changes in intellect with age: IV. Changes in achievement and survival in older people. *The Journal of Genetic Psychology*, 107(1), 3-14.
- Bican, M. (2011). Yaşlı Hastalarda Dürtü Kontrol Bozukluklarının Özellikleri. *Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı, Adana*, 2-3.
- Bilir, N. (2006). Türkiye'de ve Dünyada Yaşlılarda Demografik Özellikler. İçinde: Arıoğlu S, Editör. Geriatri ve Gerontoloji. Ankara: MN Medikal ve Nobel Yayıncılık, 3-9.
- Bilir, N., (2007). *Türkiye'de Yaşlılık Kavramı*. Temel Geriatri (Ed: Kutsal YG, Ed Yrd: Aslan D) Güneş Kitabevleri, Ankara, 3-10.
- Bilir, N., ve Güngör, A. D. (2001). Ankara'da Altındağ Sağlık Ocağı Bölgesi'ne Bağlı Sakarya Mahallesi'nde Yaşayan 65 Yaş ve Üzeri Kişilerin Bazı Sağlık ve Sosyal Durumlarının Saptanması. 7. *Halk Sağlığı Günleri*. Eskişehir, 11-13.
- Birinci, M., ve Bulut, T. (2020). Covid-19'un Sosyoekonomik Yönden Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri: Sosyal Hizmet Bakış Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(1): 62-68.
- Birren, J. E. (1961). A Brief History Of The Psychology Of Aging. *The Gerontologist*, 1(2): 69-77.
- Birren, J. E., & Cunningham, W. R. (1985). Research On The Psychology Of Aging: Principles, Concepts And Theory, 3-34.
- Blieszner, R., Mancini, J.A. (1992). Developmental Perspectives On Relationship Loss. In: Orbuch, T.L. (Eds) *Close Relationship Loss*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4613-9186-9_8, 142-154.
- Bonomi, A. E., Anderson, M. L., Reid, R. J., Carrell, D., Fishman, P. A., Rivara, F. P., & Thompson, R. S. (2007). Intimate Partner Violence In Older Women. *The Gerontologist*, 47(1): 34-41.
- Borg, C., Hallberg, I. R., & Blomqvist, K. (2006). Life Satisfaction Among Older People (65+) With Reduced Self-Care Capacity: The Relationship To Social, Health And Financial Aspects. *Journal Of Clinical Nursing*, 15(5): 607-618.
- Bowling, A., & Dieppe, P. (2005). What Is Successful Ageing And Who Should Define It ? *Bmj*, 331(7531): 1548-1551.

- Bozcuk, N., ve Biyolojisi, D. A. Y. (1997). Kutsal YG, Çakmakçı M, Ünal S, Editörler. *Geriatrici. Ankara: Hekimler Yayın Birliği*, 23-7.
- Bozkurt, A. K., ve Balkanay, O. O. (2017). Yaşlılarda Ven Hastalıklarına Yaklaşım. *Türk Kardiyoloji Derneği*, 45(5): 102-107.
- Bölüktaş, R. P. (2019). Yaşlanma Teorileri ve Geriatrik Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi*, 325.
- Brickman, A. M., & Stern, Y. (2009). *Aging And Memory İn Humans*. Encyclopedia Of Neuroscience, Cilt:1, 175-180.
- Broadhead, W. E., Blazer, D. G., George, L. K., & Tse, C. K. (1990). Depression, Disability Days, And Days Lost From Work İn A Prospective Epidemiologic Survey. *Jama*, 264(19): 2524-2528.
- Brody, G. H., Stoneman, Z., & Gauger, K. (1996). Parent-Child Relationships, Family Problem-Solving Behavior, And Sibling Relationship Quality: The Moderating Role Of Sibling Temperaments. *Child Development*, 67(3): 1289-1300.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental psychology*, 22(6), 723.
- Budak, S. (2000). Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara,750.
- Bugental, D. B., & Hehman, J. A. (2007). Ageism: A Review Of Research And Policy İmplications. *Social Issues And Policy Review*, 1(1): 173-216.
- Bulduk, E. Ö. (2014). Yaşlılık ve Toplumsal Değişim. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182 (182): 53-60.
- Busse, E. W., & Pfeiffer, E. (Eds.). (1977). *Behavior And Adaptation İn Late Life*. Boston: Little, Brown, 8-30.
- Butler, R. N. (1967). The Destiny Of Creativity İn Later Life: Studies Of Creative People And The Creative Process. *Psychodynamic Studies On Aging, Creativity, Reminiscing, And Dying*, 20-63.
- Canatan, A. (2008). *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık*. Palme Yayıncılık, Ankara, 10, 55.
- Canatan, A. (2018). Gerontolojiye Giriş. Özmete, E. ve Canatan A.(Editörler), *Temel Gerontoloji İçinde*, 14-24.
- Cangöz, B. (2009). Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim. *Geriatrici: Yaşlı Sağlığına Multidisipliner Yaklaşım*, 99-104.
- Cankurtaran, E., ve Cankurtaran, M. (2007). Geriatrik Depresyon ve Yaşlılık Psikozu. *İç Hastalıkları Dergisi*, 14(1): 55.
- Cankurtaran, M., Yavuz, B. B., Halil, M., Dalgi, N., ve Anogul, S. (2004). Polypharmacy İn Elderly: Does Evidence Based Medicine Brings More Drug Usage. *The Journal Of Nutrition, Health And Aging*, 8, 280.
- Canlı, S., ve Bingöl, N. (2018). Yaşlı Popülasyonda Düşmeler ve Acil Yaklaşım. *Hastane Öncesi Dergisi*, 3(2): 63-73.
- Carmel S. (2019). Health And Well-Being İn Late Life: Gender Differences Worldwide. *Frontiers İn Medicine*, 6, 218.

- Carmin, C. N. (2012). Cognitive Behavior Therapy With Older Adults. *Cognitive And Behavioral Practice*, 19(1): 87-88.
- Carstensen, L. L. (1995). Evidence For A Life-Span Theory Of Socioemotional Selectivity. *Current Directions In Psychological Science*, 4(5): 151-156.
- Cattell, R. B. (1963). Theory Of Fluid And Crystallized Intelligence: A Critical Experiment. *Journal Of Educational Psychology*, 54(1): 1-22.
- Ceylan, H., Ayar, M., ve Günel, Z. (2015). Küresel ve Yerel Perspektiften Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar ve Uygulamalar. *İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması İçinde*, İstanbul: Açılım Kitap, 64,65.
- Chiu, E., Ames, D., Draper, B., & Snowdon, J. (2002). Depressive Disorders In The Elderly: A Review. *Depressive Disorders*, 1, 313-363.
- Churchill Jr, G. A. (1992). Special Section On Scaling And Measurement: Better Measurement Practices Are Critical To Better Understanding Of Sales Management Issues. *Journal Of Personal Selling & Sales Management*, 12(2): 73-80.
- Cleghorn, R. A., & Curtis, G. C. (1959). Psychosomatic Accompaniments Of Latent And Manifest Depressive Affect. *Canadian Psychiatric Association Journal*, 4(1_Suppl), 13-23.
- Coleman, J. C., Butcher, J. N., & Carson, R. C. (1984). *Abnormal Psychology And Modern Life: Ill.* Scott, Foresman, 91-94.
- Coleman, P. (1991). Cumming E. And Henry W., Growing Old: The Process Of Disengagement. Basic Books, New York, 1961.(Reprint: Arno, New York, 1979, ISBN 0405 118147.). *Ageing & Society*, 11(2): 217-220.
- Conwell, Y. (1994). Suicide In The Elderly. In: *Schneider LS, Reynolds CF, Lebowitz BD, Friedhoff AJ*, Eds. *Diagnosis And Treatment Of Depression In Late Life: Results Of The NIH Consensus Development Conference*. Washington, DC: American Psychiatric Press: 397-418.
- Costello, A. B., & Osborne, J. (2005). Best Practices In Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations For Getting The Most From Your Analysis. *Practical Assessment, Research, And Evaluation*, 10(1): 1-9.
- Crocker, J., Major, B., & Steele, C. (1998). Social Stigma. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The Handbook Of Social Psychology*: 504-553.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient Alpha And The Internal Structure Of Tests. *Psychometrika*, 16(3): 297-334.
- Çakmakçioğlu, G. (2013). Yaşlıların Bakım Kurumlarına Yerleştirilmesinde Toplumun Tutum ve Algılarının Araştırılması: Eskişehir Örneği. *TC Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, 9-20.
- Çilingiroğlu, N., ve Demirel, S. (2004). Yaşlılık ve Yaşlı Ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, 7(4): 225-230.
- Daatland, S. O. (1980). Flexible Retirement In Industrial Companies. *Aging And Work*, 3(3): 175-182.
- Dağlı, Y. (2018). Yaşlılık Dönemindeki Bireylerin Yaşlılığa İlişkin Algılarının ve Yaşam Boyu Öğrenme İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 13(27): 499-530.

- Danış, M. Z. (2009). Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1): 67-84.
- Davidson, P. M., Digiacomio, M., & Mcgrath, S. J. (2011). The Feminization Of Aging: How Will This Impact On Health Outcomes And Services? *Health Care For Women International*, 32(12): 1031-1045.
- Davis, J. M., Brock, S. E., & Suicide, J. S. (2002). Handbook Of In Crisis Counseling. *Intervention, Prevention in the Schools (2nd Ed) Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London*.273-301.
- Dayton, T. (2005). The Use Of Psychodrama İn Dealing With Grief And Addiction-Related Loss And Trauma. *Journal Of Group Psychotherapy Psychodrama And Soimetry*, 58(1): 15-35.
- Deluca, A. K., Lenze, E. J., Mulsant, B. H., Butters, M. A., Karp, J. F., Dew, M. A., & Reynolds III, C. F. (2005). Comorbid Anxiety Disorder İn Late Life Depression: Association With Memory Decline Over Four Years. *International Journal Of Geriatric Psychiatry: A Journal Of The Psychiatry Of Late Life And Allied Sciences*, 20(9): 848-854.
- Demir,Ü ve Özkan, A. (2001). *Kadın İstismarı*. I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi: 117, Ankara, 280-285.
- Derogatis, L. R., Lazarus, L., Maruish, M. E., Beutler, L. E., Wakefield, P., & Williams, R. E. (1994). The Use Of Psychological Testing For Treatment Planning And Outcome Assessment. *The Use Of Psychological Testing For Treatment Planning And Outcome Assessment*, 217-248.
- Doeringer, P. B. (Ed.). (1990). *Bridges To Retirement: Older Workers İn A Changing Labor Market*. Cornell University Press, 175-209.
- Dong, X., Simon, M. A., & Evans, D. (2012). Elder Self-Neglect And Hospitalization: Findings From The Chicago Health And Aging Project. *Journal Of The American Geriatrics Society*, 60(2): 202-209.
- DPT (2007). Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Planı. Yayın No: DPT: 2741, 20 Kasım 2015. [Http://Www.Dpt.Gov.Tr/Docobject/Download/2230/Eylempla.Pdf](http://www.dpt.gov.tr/docobject/download/2230/eylempla.pdf). S.10-15.
- Druss, B. G., Marcus, S. C., Rosenheck, R. A., Olfson, M., Tanielian, T., & Pincus, H. A. (2000). Understanding Disability İn Mental And General Medical Conditions. *American Journal Of Psychiatry*, 157(9): 1485-1491.
- Dubey, A., & Agarwal, A. (2007). Coping Strategies And Life Satisfaction: Chronically İll Patients’ Perspectives. *Journal Of The Indian Academy Of Applied Psychology*, 33(2): 161-168.
- Durak, M. (2012). Yaşlılık Döneminde Psikososyal ve Bilişsel Gelişim. *Yetişkinlik ve Yaşlılık Psikolojisi*, 273-310.
- Duru, G. ve Özdemir, L. (2009). Yaşlı İntiharları, Nedenleri ve Önleyici Uygulamalar. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 16(2): 34-41.
- Dülger, İ. (2012). Dünyada ve Türkiye’de Yaşlılığın Değişen Görünümü, Değişen Politikaları ve Gelişen Aktif Yaşlanma Kavramı. *Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Sempozyumu Bildirileri (18–24 Mart Yaşlılara Saygı Haftası)*, 31-49.

- Efe, A ve Aydemir, M. (2015). Yaşlı Kadın Olmak: Psikososyolojik Kuramlar Çerçevesinde Yaşlılık ve Kadın-Isparta Huzurevi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (34): 193-223.
- Eichar, D. M., Norland, S., Michael Brady, E., & Fortinsky, R. H. (1991). The Job Satisfaction Of Older Workers. *Journal Of Organizational Behavior*, 12(7): 609-620.
- Eker, E., ve Noyan, A. (2004). Yaşlıda Depresyon ve Tedavisi. *Klinik Psikiyatri*, 2, 75-83.
- Eliasa, E. I. (2012). Counsellor roles on students' lifelong learning understanding (A psychological study based on ecological system theory). *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 5703-5706.
- Ekerdt, D. J. (1987). Why The Notion Persists That Retirement Harms Health. *The Gerontologist*, 27(4): 454-457.
- Er, D. (2009). Psiko-Sosyal Açıdan Yaşlılık. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(11): 132-143.
- Erden-Aki, Ö. (2010). Yaşlı Bireylerde Demans ve Depresyonun Ayırıcı Tanısı. *Turkishjournal Of Geriatrics. Özel Sayı*, 3, 37-42.
- Erdil, F., Çelik, S. Ş., ve Baybuğa, M. S. (2004). Yaşlılık ve Hemşirelik Hizmetleri. *İçinde: Kutsal YG, Editör. Yaşlılık Gerçeği*, 1, 57-78.
- Erem, F. (1971). Adalet Psikolojisi, Sevinç Matbaası, 6. Baskı, Ankara, 230.
- Erkal, S. (2008). Aile İçi Şiddet ve Yaşlılar. *Hacettepe Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 8.
- Eroğlu, M. Z., Annagür, B. B., ve İçbay, E. (2012). Yaşlılarda Yaygın Anksiyete Bozukluğunun Değerlendirilmesi. *Gaziantep Medical Journal*, 18(3): 143-147.
- Europe, W. H. O. (2012). Active Ageing: Good Health Adds Life To Years. *World Health Organisation*.
- Eyüboğlu, C., Şişli, Z., ve Kartal, M. (2012). Yaşam Döngüsünde Yaşlılığın Psikolojik Boyutu. *Turkish Family Physician*, 3(1): 18-22.
- Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1980). An Analysis Of Coping İn A Middle-Aged Community Sample. *Journal Of Health And Social Behavior*, 219-239.
- Folkman, S., Lazarus, R. S., Gruen, R. J., & Delongis, A. (1986). Appraisal, Coping, Health Status, And Psychological Symptoms. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 50(3): 571-579.
- Ford, J. K., Maccallum, R. C., & Tait, M. (1986). The Application Of Exploratory Factor Analysis İn Applied Psychology: A Critical Review And Analysis. *Personnel Psychology*, 39(2): 291-314.
- Foster, L., & Walker, A. (2015). Active And Successful Aging: A European Policy Perspective. *The Gerontologist*, 55(1): 83-90.
- Gallo, W. T., Bradley, E. H., Dubin, J. A., Jones, R. N., Falba, T. A., Teng, H. M., & Kasl, S. V. (2006). The Persistence Of Depressive Symptoms İn Older Workers Who Experience İnvuntary Job Loss: Results From The Health And Retirement Survey. *The Journals Of Gerontology Series B: Psychological Sciences And Social Sciences*, 61(4): 221-228.
- García, R. F. B., Cassinello, M. D. Z., Bravo, M. D. L., Martinez, A. M., Nicolás, J. D., López, P. M., & Moral, R. S. (2011). Successful Ageing: Criteria And Predictors. *Psychology İn Spain*, 15(1): 94-101.

- Gardner, H. (1999). Are There Additional Intelligences? The Case For Naturalist, Spiritual, And Existential Intelligences. *Education, Information, And Transformation*, 111-131.
- Garstka, T. A., Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., & Hummert, M. L. (2004). How Young And Older Adults Differ In Their Responses To Perceived Age Discrimination. *Psychology And Aging*, 19(2): 326.
- Gauchard, G. C., Jeandel, C., & Perrin, P. P. (2001). Physical And Sporting Activities Improve Vestibular Afferent Usage And Balance In Elderly Human Subjects. *Gerontology*, 47(5): 263-270.
- Gindikina, V. Y. (2000). Somatogennyye I Somatoformnyye Psikhicheskie Rasstroystva (Klinika, Differentsial'naya Diagnostika, Lechenie). *Spravochnik [Somatogenic And Somatoform Mental Disorders (Clinical Picture, Differential Diagnosis, Treatment). Reference Book]. Moscow*, 255.
- Gnezdilov A.V., Bondarev R.P., Kotova Yu.I.A. (2003). Possibly therapeutic and prophylactic correction of psychogenic diseases in elderly patients in a better quality of life: A guide for physicians. *Publishing house of NIPNI*, 19.
- Gottfredson, L. S. (1996). *What Do We Know About Intelligence? The American Scholar*, 65(1), Göktaş, K. And Özkan, İ. (2006). Yaşlılarda Depresyon. *Türkiye'de Psikiyatri*; 8: 30-37.
- Göktaş, K. (2006). Özkan İ. Yaşlılarda Uyku Bozuklukları. *Turkish Journal Of Geriatrics*, 9(4): 226-233.
- Graham, I. D., & Baker, P. M. (1989). Status, Age, and Gender: Perceptions of Old and Young People. *Canadian Journal on Aging/La revue canadienne du vieillissement*, 8(3), 255-267.
- Greenberg, J. S., & Becker, M. (1988). Aging Parents As Family Resources. *The Gerontologist*, 28(6), 786-791. <https://doi.org/10.1093/Geront/28.6.786>
- Greenglass, E., Fiksenbaum, L., & Eaton, J. (2006). The Relationship Between Coping, Social Support, Functional Disability And Depression In The Elderly. *Anxiety, Stress, And Coping*, 19(1): 15-31.
- Greller, M. M. (1990). The Changing Workforce And Organisation Effectiveness: An Agenda For Change? *Journal Of Organizational Change Management*, 3.
- Greller, M. M., & Nee, D. M. (1989). *From Baby Boom To Baby Bust: How Business Can Meet The Demographic Challenge*. Addison-Wesley, 68-69.
- Grey S., Morse D. (1980). Retirement And Re-Engagement: Changing Work Options For Older Workers // *Aging And Work*, V. 3.
- Gray, S., & Morse, D. (1980). Retirement and Re-engagement: Changing Work Options for Older Workers. *Aging and Work: A Journal on Age, Work and Retirement*, 3(2), 103-111.
- Gross, J. J., Carstensen, L. L., Pasupathi, M., Tsai, J., Göttestam Skorpen, C., & Hsu, A. Y. (1997). Emotion and aging: experience, expression, and control. *Psychology and aging*, 12(4), 590.
- Gruman, G. J. (1960). On Ageing And Old Age, Basic Problems And Historic Aspects Of Gerontology And Geriatrics (*Monographiae Biologicae*, 1958, Vol. V, No. 2.
- Gülen, M., Aktürk, A., Acehan, S., Seğmen, M. S., Açıkalın, A., ve Bilen, A. (2013). Yaşlı İstismanı ve İhmalı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(3): 393-407.
- Güngen, C., ve Ark. (2002). Standardize Mini Mental Test'in Türk Toplumunda Hafif Demans Tanısında Geçerlilik ve Güvenilirliği, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(4): 273-281.

- Can, G. (1990). Emeklilik ve yaşlılık dönemi uyum sorunları. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 8(8), 633-637.
- Gürün, O., A. (1991). *Psikoloji Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 17.
- Haber, C. (1993). Over The Hill To The Poorhouse: Rhetoric And Reality İn The Institutional History Of The Aged. *Societal İmpact On Aging: Historical Perspectives*, 90-114.
- Hablemitoğlu, Ş. (2016). Yaşlanmanın Kadınlaşması. *Yaşlılık Sosyolojisi İçinde*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 119-138.
- Hablemitoğlu, Ş. (2016). Yaşlılığın Kadınlaşması. *Yaşlılık Sosyolojisi (İç.)*, (Edit.: Harun Ceylan), Nobel Yayıncılık, Ankara, 132.
- Hagestad, G. O. (2017). Parent—child relations in later life: Trends and gaps in past research. In *Parenting across the life span* (pp. 405-434). Routledge.
- Hamarta, E., Arslan, C., Saygın, Y, ve Özyeşil, Z. (2009). Benlik Saygısı ve Akılcı Olmayan İnançlar Bakımından Üniversite Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Yaklaşımlarının Analizi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18): 25-42
- Hanna, T. (1988). *Somatics: Reawakening The Mind's Control Of Movement, Flexibility, And Health*. Reading, MA: Addison-Wesley, 20.
- Hardy, M. A. (1991). Employment after Retirement: Who Gets Back In?. *Research on Aging*, 13(3), 267-288.
- Havighurst, R. J. (1963). Successful aging. *Processes of aging: Social and psychological perspectives*, 1, 299-320.
- Havighurst, R.J.(1961). Successful Aging1, *The Gerontologist*, Volume 1, Issue 1, 1 March. Pages 8-13, <https://doi.org/10.1093/geront/1.1.8>.
- Hayes, C. L., & Kalish, R. A. (1988). Death-related experiences and funerary practices of the Hmong refugee in the United States. *Omega-Journal of Death and dying*, 18(1), 63-70.
- Hazrati, M., Hamid, T. A., Ibrahim, R., Hassan, S. A., Sharif, F., & Bagheri, Z. (2017). The effect of emotional focused intervention on spousal emotional abuse and marital satisfaction among elderly married couples: A randomized controlled trial. *International Journal of Community Based Nursing and Midwifery*, 5(4), 329-334.
- Hecht, M. L. (Ed.). (1998). *Communicating Prejudice*. Sage Publications. 136-163
- Henretta, J. C., Chan, C. G., & O'rand, A. M. (1992). Retirement reason versus retirement process: Examining the reasons for retirement typology. *Journal of Gerontology*, 47(1): S1-S7.
- Hinton, J. (1967). *Dying*. Baltimore: Penguin Books, 107.
- Hocaoğlu, Ç. (2001). İleri Yaşlarda Görülen Psikotik Bozukluklar. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 2 (2): 106-115.
- Hoffman, L. W. (1994). *Developmental Psychology Today*. Mcgraw-Hill. 30-34
- Holliday, S. G., & Chandler, M. J. (1986). Wisdom: Explorations in adult competence. *Contributions to human development*.17.

- Horn, J. L., & Donaldson, G. (1980). 10 Cognitive Development İn Adulthood. *Constancy And Change İn Human Development*, 445.
- Härkönen, U. (2007). The Bronfenbrenner ecological systems theory of human development. W: Scientific Articles of V International Conference Person. Color. Nature. Music, 10, 17-21.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1), 1-55.
- HÜNEE (2014). *2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye, 8.
- Hwalek, M., Firestone, I., & Hoffman, W. (1982), *The Role Social Pressure Plays İn Early Retirement Propensities*, Aging And Work, Vol. 5, Pp. 157-169.
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1): 29-38.
- İnce, H., Aliustaoğlu, S., Yazıcı, Y., ve İnce, N. (2007). İstanbul'da Adli Tıp Bakışı ile Yaşlı Ölümleri ve Özellikleri. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 70(2): 34-38.
- Jeste, D. V., Savla, G. N., Thompson, W. K., Vahia, I. V., Glorioso, D. K., Martin, A. V. S., ... & Depp, C. A. (2013). Association between older age and more successful aging: critical role of resilience and depression. *American Journal of Psychiatry*, 170(2), 188-196.
- Jiménez-Etxebarria, E., Iturrioz, E. B., & Jaureguizar, J. (2021). Impact of the COVID-19 Pandemic as perceived by Older People in Northern Spain. *Psychology Research and Behavior Management*, 14, 1789
- Johnston W. B., & Packer A. H (1987). *Workforce 2000: Work And Workers For The 21st Century*. Indianapolis, IN: Hudson Institute, 75-95.
- Jones E.E., et al. (1984). *Social Stigma: The Psychology Of Marked Relationships*. New York, 334-373.
- Jones, J. S., Holstege, C., & Holstege, H. (1997). Elder abuse and neglect: understanding the causes and potential risk factors. *The American journal of emergency medicine*, 15(6), 579-583.
- Kahana, E., & Kahana, B. (1996). Conceptual and empirical advances in understanding aging well through proactive adaptation. 18-40.
- Kaiser, H. F. (1974). An Index Of Factorial Simplicity. *Psychometrika*, 39, 31-36.
- Kalaycı, İ. (2013). Kadına, Çocuğa ve Yaşlıya Yönelik Şiddet Üzerine Deneme Yazıları. Çalı, Delice ve Özgüler (Ed.). Yaşlılara Karşı Uygulanan Şiddet, Suistimal ve İhmale İlişki Yaşlıların Görüşleri: Süleyman Demirel Üniversitesi Araştırma Uygulama Hastanesi Örneği. *Polis Akademisi Yayınları*, Ankara, 97-114.
- Kalaycı, İ., Yazıcı, S. Ö., ve Şenkaynağı, A. (2015). Yaşlı Yakınlarının Şiddet Algısı (Süleyman Demirel Hastanesi Örneği). *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(1): 259-290.
- Kalaycıoğlu, S. (2003). Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri. Ankara: *Türkiye Bilimler Akademisi*, 81.
- Kalınkara, V. (2016). Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi, 3. Baskı. Ankara: *Nobel Yayıncılık*, 14.
- Kaptan, G. (2016). Yaşlanma ve Yaşlılıkla İlgili Tanımlamalar. *Geriatrye Çok Yönlü Bakış*, G. Kaptan (Ed.) İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi, 1-14.

- Karaca, F. (2000). *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 347.
- Karakaş, S. A., ve Durmaz, H. (2017). Yaşlılık Dönemi Psikolojik Özellikleri ve Moral. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 18(1): 32-36.
- Karasar, N.(2008). Bilimsel Araştırma Yöntemi, *Nobel Akademi Yayıncılık*, Ankara, 97.
- Kasl, Sidney V.,& S. Cobb. (1980)."The Experience Of Losing A Job: Some Effects On Cardiovascular Functioning." *Psychotherapy And Psychosomatics*, 88-109.
- Kastenbaum, R. (1959). Time And Death İn Adolescence. *The Meaning Of Death*, 99-113.
- Kaufmann DW, et al., (2002). Recent Patterns Of Medication Use İn The Ambulatory Adult Population Of The United States: *The Slone Survey*, 287.
- Kaufmann, Gary M., & Terry A. Beehr (1986). "Interactions Between Job Stressors And Social Support: Some Counterintuitive Results." *Journal Of Applied Psychology*, 522.
- Kaya, M., Genç, M., Kaya, M., ve Pehlivan, E. (2007). Tıp Fakültesi ve Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinde Depresif Belirti Yaygınlığı, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Etkileyen Faktörler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(2): 137-146.
- Kaygusuz, C., ve Kalkan, M. (2008). Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık. *Yaşlılık Danışmanlığı İçinde*, 251-295.
- Keskinoğlu, P., Giray, H., Pıçakçefe, M., Bilgiç, N., ve Uçku, R. (2004). Yaşlıda Fiziksel, Finansal Örselenme ve İhmal Edilme. *Türk Geriatri Dergisi*, 7(2): 57-61.
- Kılavuz, A., ve Tufan, İ. (2020). SARS-Cov-2 Pandemisinin Yaşlılar Üzerindeki Psikolojik Etkileri. Şahin S, Akçiçek SF, Editörler. SARS-Cov-2 Pandemisi ve Yaşlılık. Ankara: *Türkiye Klinikleri*, 70-6.
- Kılıç, Ü., ve Şelimen, D. (2009). Yaşlıları Huzurevi Yaşamını Seçmeye Zorlayan Nedenlerin Belirlenmesi. *JAREN/Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, 3(2): 76.
- Kırcı, S. (2010). *Zihinsel Engeli ya da Gelişimsel Bozukluğu Olan Çocukların Ebeveynlerinde Psikolojik İşlevsellik Düzeylerinin Karşılaştırılması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 50-52.
- Kıssal, A., ve Beşer, A. (2009). Yaşlı İstismar ve İhmalinin Değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4): 357-364.
- Kızıl, E., T. ve Turan, E. (2007). Yaşlılarda Anksiyete Bozuklukları. *Türk Geriatri Dergisi*.10 (3):150-155.
- Kim, H.K.,& Patrick, M. (2002). The Relationship Between Marriage And Psychological Well-Being. *Journal Of Family Issues*, Vol. 23 (8): 885-911.
- Kivela, S.L. (1989). Depressive Symptoms And Signs That Differentiate Major And Atypical Depression From Dysthymic Disorder İn Elderly Finns. *Int J Geriatr Psychiat*; 4: 79-85.
- Kivi, M., Hansson, I., & Bjälkebring, P. (2021). Up And About: Older Adults' Well-Being During The COVID-19 Pandemic İn A Swedish Longitudinal Study. *The Journals Of Gerontology. Series B, Psychological Sciences And Social Sciences*, 76(2), E4–E9. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa084>

- Knight, B. (1999). "Cognitive Behavioral Psychotherapy With Older Adults." *Clinical Psychology: Science And Practice*, Vol. 6, No. 2, Pp. 188–203.
- Koç, M. (2002), " Gelişim Psikolojisi Açısından Yaşlılık Döneminde Ruhsal Gelişim ", Uludağ Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(12): 287-301.
- Koç, M. (2002). Yaşlılık Psikolojisi İle İlgili Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü Üzerine Bir Araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2): 289-308.
- Koçak, O., Beki, A., ve Eti, S. (2018). The Effects Of The Different Activities On The Depression Level Of Older People. *OPUS International Journal Of Society Researches*, 8(15), 1241-1266. <https://doi.org/10.26466/opus440175> <https://acikerisim.medipol.edu.tr/xmliui/handle/20.500.12511/6390>
- Koenig, HG, et al., (1989). *Depression İn Elderly Hospitalized Patients With A Medical İllness*. Arch Intern Med; 148: 1929-1936.
- Komşu, U. C. (2014). Yaşlılık, Yaşlı Nüfusun Sorunları ve Yetişkin Eğitimi. *ASOS Journal*, 2(1), 370-389.
- Konak, A., ve Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1): 23-63.
- Koştü N. (2005). Yaşlı İstismarı ve İhmalinin Önlenmesinde Halk Sağlığı Hemşiresinin Rolü. *Özveri Dergisi*. 2005; 2 (2): 527-534.
- Kulaksızoğlu, I. (2009). Yaşlılık ve Psikiyatrik Hastalıklar. *Klinik Gelişim*; 22: 65- 74.
- Kulaksızoğlu, I.B., vd. (2005). Unrecognized Depression İn Community-Dwelling Elderly Persons İn Istanbul. *Int Psychogeriatr*; 17: 303-312.
- Kurt, G. (2008). *Türkiye’de Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış* (Sivas İl Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Toplumsal Yapı ve Değişme Bilim Dalı, Sivas.66-74.
- Kurtkapan H.(2019). Türkiye’de Demografik Dönüşümün Sosyal Yansımaları ve Yaşlılık. *Sosyal Güvenlik Uzmanları Derneği Sosyal Güvence Dergisi / Yıl: 7 / Sayı: 15*. 38-40.
- Lachs, M. S., & Pillemer, K. (2004). Elder Abuse. *Lancet (London, England)*, 364(9441), 1263-1272.
- Lang F. R., et al. (2002). Adapting To Agingt Losses: Do Resources Facilitate Strategies Of Selection, Compensation And Optimization İn Everyday Functioning? *The Gerontology. Series B: Psychological Sciences And Social Sciences*, V. 57.
- Lang, F. R., & Carstensen, L. L. (1994). Close Emotional Relationships İn Late Life: Further Support For Proactive Aging İn The Social Domain. *Psychology And Aging*, 9(2): 315-324. <https://doi.org/10.1037//0882-7974.9.2.315>
- Langlois, J. H., Kalakanis, L., Rubenstein, A. J., Larson, A., Hallam, M., & Smoot, M. (2000). Maxims Or Myths Of Beauty? A Meta-Analytic And Theoretical Review. *Psychological Bulletin*, 126(3): 390–423.
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion And Adaptation*. New York: Oxford Univ. Press. 112-116.

- Lazarus, R. S., (1993). Coping Theory And Research: Past, Present, And Future. *Psychosomatic Medicine*, 55(3): 234-247.
- Lebowitz, B. D., Pearson, J. L., Schneider, L. S., Reynolds, C. F., 3rd, Alexopoulos, G. S., Bruce, M. L., Conwell, Y., Katz, I. R., Meyers, B. S., Morrison, M. F., Mossey, J., Niederehe, G., & Parmelee, P. (1997). Diagnosis And Treatment Of Depression In Late Life. Consensus Statement Update. *JAMA*, 278(14): 1186-1190.
- Lee I-M., et al., (2012). Effect Of Physical Inactivity On Major Noncommunicable Diseases Worldwide: An Analysis Of Burden Of Disease And Life Expectancy. *Lancet [Series On Physical Activity]*, 380(9838): 219-229.
- Lesage J. (1991). Polypharmacy In Geriatric Patients. *The Nursing Clinics Of North America*, 26(2): 273-290.
- Levy B. (1996). Improving Memory In Old Age Through Implicit Self-Stereotyping. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 71(6): 1092-1107. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.71.6.1092>
- Levy B. (2009). Stereotype Embodiment: A Psychosocial Approach To Aging. *Current Directions In Psychological Science*, 18(6): 332-336. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2009.01662.x>
- Levy, R. I., & Sondik, E. J. (1978). Decision-Making In Planning Large-Scale Comparative Studies. *Annals Of The New York Academy Of Sciences*, 304, 441-459. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1978.tb25628.x>
- Lewinsohn, P. M. (1974). A Behavioral Approach To Depression. *Essential Papers On Depression*, 150-172.
- Lichtenberger, E. O., & Kaufman, A. S. (2012). *Essentials Of WAIS-IV Assessment (Vol. 96)*. John Wiley & Sons.
- Logan, J. R., & Spitze, G. D. (1995). Self-Interest And Altruism In Intergenerational Relations. *Demography*, 32(3): 353-364.
- Lyness, J. M., King, D. A., Cox, C., Yoediono, Z., & Caine, E. D. (1999). The Importance Of Subsyndromal Depression In Older Primary Care Patients: Prevalence And Associated Functional Disability. *Journal Of The American Geriatrics Society*, 47(6): 647-652.
- M., Gölgeçen, Y., ve Güneş, G. (2015). Yaşlılık Dönemi Hastalıkları ve Sosyal Hizmet. Ceylan, H. (Ed.). *Modern Hayat ve Yaşlılık*. Ankara: Nobel. 97-130.
- Maccora, J., Peters, R., & Anstey, K. (2018). Gender Differences In Successful Aging: Longitudinal Memory Resilience In An Australian Cohort. *Innovation In Aging*, 2(1): 881-882.
- Mackinlay E., (2001), *The Spiritual Dimension Of Ageing*, First Ed. United Kingdom, Jessica Kingsley Publishers P.14.
- Mandracioğlu, A. (2010). Dünyada ve Türkiye'de Yaşlıların Demografik Özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, 49(3): 39-45.
- Mandracioğlu, A., ve Çam, O. (2004). Huzurevi Çalışanlarının Sorunları ve Yaşlılar Hakkında Görüşleri. *Türk Geriatri Dergisi*, 7(1): 29-32.

- Manton, K. G., & Stallard, E. (1994). Medical Demography: Interaction Of Disability Dynamics And Mortality. *Demography Of Aging*, 217-278.
- Margelisch, K., Schneewind, K.A., & Perrig-Chiel, P. (2017). Marital Stability, Satisfaction And Well-Being In Old Age: Variability And Continuity In Long-Term Continuously Married Older Persons, *Aging Ment Health*, 21(4): 389-398.
- Margolis, R., & Verdery, A. (2016). Aging Alone? Older Adults Without Close Kin In The United States, Department Of Sociology, University Of Western Ontario, *Social Science Center*. 6-13.
- Marino, P., Depasquale, A., & Sirey, J. A. (2015). Cognitive Behavior Therapy With Mindfulness And Acceptance Skills For The Treatment Of Older Adults. *Clinical Case Studies*, 14(4): 262-273.
- Matheny, K.B., Curlette, W.L., Aysan, F., Herrington, A., Gfroerer, C. A., Thompson, D., & Hamarat, E. (2002). Coping Resources, Perceived Stress, And Life Satisfaction Among Turkish And American University Students. *International Journal Of Stress Management*, 9(2): 81-97.
- Mcbride, K. (2011). Elder Abuse. *Innovait*, 4(6): 353-359.
- Mcdowell, J. (2011). Recognizing, Documenting, And Analyzing Physical Evidence In Abuse Cases. *Forensic Dental Evidence*, 1: 225-241.
- Mcnamara, B., Rosenwax, L., Lee, E.A., & Same, A. (2016). Evaluation Of A Healthy Ageing Intervention For Frail Older People Living In The Community. *Australas J Ageing*; 35(1): 30-5.
- Mehmet, E. R. O. L. (2011). Avrupa Birliği'nde Nüfusun Yaşlanması ve Sağlık Harcamalarına Etkisi. *Sosyal Güvence*, (1): 54-81.
- Mendeleyev, D.I. (1995). Değerli Düşünceler. Tam Baskı (1905'ten Beri İlk Kez). İlmi. (*Moskova: "Mysl" Yayınevi, 1995*). Russian. 343.
- Metin, B., Akın, A., ve Güngör, İ. (1998). *DSÖ Sağlık Raporu. 21 Yy.'Da Yaşam Herkes İçin Bir Vizyon*. TC Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü. Ankara, 112.
- Metin, M., (2014). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, *Pegem Akademi Yayıncılık*, Ankara. 10-12
- Minkler, M., & Stone, R. (1985). The Feminization Of Poverty And Older Women. *The Gerontologist*, 25(4): 351-357.
- Miroğlu, C. (2009). *Ankara'da Bir Huzurevi İncelemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, 26.
- Monette, J., Gurwitz, J. H., & Avorn, J. (1995). Epidemiology Of Adverse Drug Events In The Nursing Home Setting. *Drugs & Aging*, 7(3): 203-211. <https://doi.org/10.2165/00002512-199507030-00005>
- Montepare JM & Zebrowitz LA. (2004). A Social-Developmental View Of Ageism. In: Nelson TD, Editor. *Ageism: Stereotyping And Prejudice Against Older Persons*, 77-125.
- Moody, H R., & Sasser, J R. (2012). *Aging: Concepts And Controversies*. (7th Ed.). Los Angeles: Sage 7.
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who Is Happy? *Psychological Science*, 6(1): 10-19.

- Naramura, H., et al., (1999). Physical And Mental Correlates Of Hearing İmpairment İn The Elderly İn Japan. *Audiology*, 38(1): 24-29.
- Nelson, T.D. (Ed.) (2002). Ageism: Stereotyping And Prejudice Against Older Persons. MIT Press. ISBN 978-0-262-64057-2. 3-26.
- Neuberger, F. S., & Preisner, K. (2018). Parenthood And Quality Of Life İn Old Age: The Role Of Individual Resources, The Welfare State And The Economy. *Social Indicators Research*, 138(1), 353-372.
- Neugarten, B. L., & Gutmann, D. L. (1958). Age-Sex Roles And Personality İn Middle Age: A Thematic Apperception Study. *Psychological Monographs: General And Applied*, 72(17): 1.
- Neugarten, B. L., Havinghurst, R. V, & Tobin S. (1961). The Measurement Of Life Satisfaction. *Journal Of Gerontology*, 16, 134-143.
- Neugarten,, B. L., Havinghurst, R. J.,& Tobin, S. S.(1968). Personality And Pattern Of Ageing. Ed. B. L. Neugarten. *Middle Age And Ageing: A Reader İn Social Psychology*. Chicago, Chicago University Press, P. 198-210.
- Newmann, J.P. (1989). Aging And Depression. *Psychol Aging* ; 4: 150-165.
- Newton, N. A., Brauer, D., Gutmann, D. L., & Grunes, J. (1986). 13/Psychodynamic Therapy With The Aged: A Review. *Clinical Gerontologist*, 5(3-4): 205-229.
- Nisbett, R. E., et al., (2012). Intelligence: New Findings And Theoretical Developments. *American Psychologist*, 67(2): 130-159.
- North, M. S., & Fiske, S. T. (2013). Subtyping Ageism: Policy İssues İn Succession And Consumption. *Social Issues And Policy Review*, 7(1): 36.
- Nosraty, L., Sarkeala, T., Hervonen, A., & Jylha, M. (2012). Is There Successful Aging For Nonagenarians? The Vitality 90 Study. *Journal Of Aging Research*, 1-9.
- Observer, A. P. S. (1993). Human Capital İnitative: *Vitality For Life*. APS Observer. Special Issue. Report No. 2. 10
- Oğlak, S. (2018). 21. Yüzyılda Yaşlanma ve Aktif Yaşlanma. Canatan, A. ve Özmete, E. (Ed.). *Temel Gerontoloji*. Ankara: Hedef CS Basım Yayın. 222.
- Oğuz M, T. (2007). *Yaşlılarda Görülen Biyolojik ve Sosyal Değişimler* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Ana Bilim Dalı Fizik Antropoloji Bilim Dalı, Ankara, 8.
- Onur, B. (2000). Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik- Yaşlılık- Ölüm. Ankara: *İmge Kitabevi Yayınları*. 93.
- Otrar, M., ve Kurtkapan, H. (2015). Nicel Araştırma: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu. Şentürk M. ve Ceylan, H. (Ed.). *İstanbul'da Yaşlanmak İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması*. İstanbul: Açılım Kitap: 140,218.
- Ouweland C., et al. (2008). Individual Differences İn The Use Of Proactive Coping Strategies By Middle Aged And Older Adults, *Personality And Individual Differences*, V. 45 (1).
- Öz, F., & Svift, J. (2002). Yaşamın Son Evresi: Yaşlılık Psikososyal Açıdan Gözden Geçirme. *Kriz Dergisi*, 10(2): 17-28.

- Özaydın, M.M. (2018). *Yaşlı ve Ekonomi*. Canatan, A. ve Özmete, E. (Ed.). Temel Gerontoloji. Ankara: Hedef CS Basım Yayın,172.
- Özbay, F. (2013). Demografik Dönüşüm Sürecinde İktidar, Kadın ve Aile. (Bildiri), Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü? İstanbul: *Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği*, 106.
- Özel Huzurevi Mevzuatı (2008). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080807-4.htm>
- Özkul, M., ve Kalaycı, I. (2015). Türkiye’de Yaşlılık Çalışmaları. *Sosyoloji Konferansları*, 52 (2): 259-290.
- Özmen, Ş. Y. (2013). Türk Kültüründe Yaşlının Yeri ve Medya Yaşlılığın Değişen Konumu. *Milli Folklor Dergisi*, 13(100): 110-119.
- Özşungur, F., & Hazer, O. (2017). Başarılı Yaşlanma Ölçeği (BYÖ) Türkçe Versiyonu. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 2(4), 184-206.
- Öztop, H., Şener, A., ve Güven, S. (2008). Evde Bakımın Yaşlı ve Aile Açısından Olumlu ve Olumsuz Yönleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(1),: 39-49.
- Öztürk, G. (1992). Adana Huzurevinde Yaşayan 65 Yaş ve Üstündeki Bireylerin Yaşlılık ve Sağlıklarına İlişkin Görüş ve Uygulamaları ile Mevcut Durumlarının Saptanması. *Sağlıklı Yaşlanma Uluslararası Hemşireler Birliği Sempozyum Kitabı*, Başbakanlık-SHÇEK Basımevi, Ankara, 112-119.
- Öztürk, O., Çelik, M.A., ve Tapur, M.A. (2017). 100 Yaş ve Üzerindeki Bireylerle Yaşam Hakkında Röportajlar. *Turk J Geriatr*; 20(2): 135-41.
- Pachana, N. A., & Laidlaw, K., (2014). *The Oxford Handbook Of Clinical Geropsychology*, Oxford University Press, United Kingdom, 930.
- Palmore, E.B. (2003). Ageism Comes Of Age. *Gerontologist*, 43: 418-420.
- Parke, R. D. (2002). Fathers And Families. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook Of Parenting: Being And Becoming A Parent* (Pp. 27–73). *Lawrence Erlbaum Associates Publishers*.
- Pe’Rez-Rojo, G., Izal, M., Montorio, I., & Penhale, B. (2009). Risk Factors Of Elder Abuse İn A Community Dwelling Spanish Sample. *Archives Of Gerontology And Geriatrics*, 49: 17-21.
- Peck, R. (1956). Psychological Developments İn The Second Half Of Life. In Conference On Planning Research, Apr, 1955, Bethesda, MD, US. *American Psychological Association*. 88-92.
- Pehlivan, S., ve Vatansever, N. (2019). Hemşirelerin Yaşlıya Tutumları ve Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 45(1): 47-53.
- Phelan, E.A., Anderson L.A., Lacroix, A.Z., & Larson, E.B. (2004). Older Adults’ Views Of “Successful Aging”—How Do They Compare With Researchers’ Definitions? *J Am Geriatr Soc*; 52(2): 211-216.
- Pinquart, M., & Sörensen, S. (2001). Gender Differences İn Self-Concept And Psychological Well-Being İn Old Age: A Meta-Analysis. *Journal Of Gerontology: Psychological Sciences*, 56, 195-213.

- Poon, L. W., Gueldner, S. H., & Sprouse, B. M. (2003). Successful Ageing And Adaptation With Chronic Diseases. Newyork: Springer Publishing Company; 2. Chang, E. C. (1998). Hope, Problem-Solving Ability, And Coping In A College Student Population: Some Implications For Theory And Practice. *Journal Of Clinical Psychology*, 54(7): 953-962.
- Prenda K. M., & Lachman M. E. (2001). Planning For The Future: A Life Management Strategy For Increasing Control And Life Satisfaction In Adulthood // *Psychology And Aging*, V. 16.
- Quinn, et al.(1990). Passing The Torch: The Influence Of Economic Incentives On Work And Retirement. Kalamazoo, MI: W.E. *Upjohn Institute For Employment 41-75 Research*. <https://doi.org/10.17848/9780880994996>.
- Rascin E. (1936). Comparison Of Selenitic And Literary Ability: A Biographical Study Of Eminent Scientists And Man Of Letters On The Nineteenth Century. *Journal Of Abnormal Psychology*.V. 31. P. 20-35.
- Reitzes, D. C., Mutran, E. J., & Fernandez, M. E. (1996). Does Retirement Hurt Weil-Being? Factors Influencing Self-Esteem And Depression Among Retires And Workers. *The Gerontologist*,36(5): 649-656.
- Reker, G. T. (2009). A Brief Manual Of The Successful Aging Scale (SAS). *DOI*, 10(2.1): 4238-720.
- Rekhter, N., & Ermasova, N. (2021). Effect Of The COVID-19 On Perceptions Of Health, Anticipated Need For Health Services, And Cost Of Health Care, Disaster Medicine And Public Health Preparedness, 1-7.
- Reznick, D., Butler, M. J., & Rodd, H. (2001). Life-History Evolution In Guppies. VII. The Comparative Ecology Of High- And Low-Predation Environments (Англ.) // *The American Naturalist (Англ.)Рыскк.* : Journal. University Of Chicago Press (Англ.)Рыскк. Vol. 157., P. 126,140.
- Ron, P. (2007). Elderly People's Attitudes And Perceptions Of Aging And Old Age: The Role Of Cognitive Dissonance. *International Journal Of Geriatricpsychiatry*, 22, 656-662.
- Ross, C. E., & Mirowsky, J. (1995). Does Employment Affect Health?. *Journal Of Health And Social Behavior*, 36(3): 230-243.
- Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1997). Successful Aging. *The Gerontologist*, 37(4), 433-440. <https://doi.org/10.1093/Geront/37.4>.
- Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1998). Successful Aging. New York: Pantheon/ Random House.
- Rowe, J.W., & Kahn, R.L. (1974). *The Cerontological Society Of America The Cerontologist* Vol. 37, No. 4, 433-440.
- Rowe, J.W., & Kahn, R.L. (1987). Human Aging: *Usual And Successful*. *Science*, 237, 143-149.
- Ryan, E. B., Giles, H., Bartolucci, G., & Henwood, K. (1986). Psycholinguistic And Social Psychological Components Of Communication By And With The Elderly. *Language B Communication*, 6, L-24.
- Ryff C.D. (1989). In The Eye Of The Beholder: Views Of Psychological Well-Being Among Middle-Aged And Older Adults. *Psychol Aging*.4(2): 195-210.

- Ryff, C. D. (1989). Happiness Is Everything, Or Is It? Explorations On The Meaning Of Psychological Well-Being. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 57(6): 1069–1081.s
- Sağlıkta Nabız Aktüel ve Sosyal Tıp Dergisi. (2020). [http:// www. sagliktanabiz. com](http://www.sagliktanabiz.com) Yaşlılık& Catid= 137:28 sayı- dosya & Itemid= 135
- Sari, T. (2019). Huzurevinde Kalan Yaşlılarda Müzik Dinleme Uygulamasının Stresle Baş Etme ve Öfke Düzeylerine Etkisinin Belirlenmesi (Doctoral Dissertation, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü). 19.
- Satre, D. D., Knight, B. G., & David, S. (2006). Cognitive-Behavioral Interventions With Older Adults: Integrating Clinical And Gerontological Research. *Professional Psychology: Research And Practice*, 37(5): 489-498.
- Savaşır, Işık. (1999), Yaşlılık Sağlık Psikolojisi, (Ed: Ü. Akyayüz), Ankara: *Türk Psikologları Derneği Yayınları*, No: 19,208.
- Saz P., et al., (1999). Mortality And Mental Disorders In A Spanish Elderly Population. *International Journal Of Geriatric Psychiatry*, Vol. 14, Pp. 1031–1038.
- Schaie K. W.(1993). The Seattle Lingitudinal Studies Of Adult Intelligence. *Current Directions In Psychological Science*, V. 2.
- Scherer, M. J., & Frisina, D. R. (1998). Characteristics Associated With Marginal Hearing Loss And Subjective Well-Being Among A Sample Of Older Adults. *Journal Of Rehabilitation Research And Development*, 35(4): 420-426.
- Schmidt, R. M. (1994). Healthy Aging Into The 21st Century. *Contemporary Gerontology*, 1(1): 3-6.
- Schulz, R., & Heckhausen, J. (1996) A Life Span Model Of Successful Aging. *Am Psychol.*; 51(7): 702-14.
- Schwartz, L. K., & Simmons, J. P. (2001). Contact Quality And Attitudes Toward The Elderly. *Educational Gerontology*, 27(2): 127-137.
- Setoodeh, G., Hazrati, M., Sharif, F., & Gholamzadeh, S. (2008). Investigating The Status Of Successful Aging Based On Selection, Optimization And Compensation Model And Its Relationship With Some Demographic Variables In Elderly Population Of Shiraz, Southwest Of Iran, *Latin American Of Hipertention*, 15.3.
- Sheafor, B.W., & Horejsi, C.R. (2012). Techniques And Guidelines For Social Work Practice. *Boston: Allyn & Bacon*. 301.
- Sheppard H. L.(1981). Aging And The Eighties // Aging And Work, 4.
- SHGM (2011). T.C. Sağlık Bakanlığı, (Esk.) Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Yaşlı Sağlığı Modülleri: *Eğitimciler İçin Eğitim Rehberi*, Ankara, 265.
- Shiovitz-Ezra, S. , & Leitsch, S. A., (2010). The Role Of Social Relationships İn Predicting Loneliness: The National Social Life, Health, And Aging Project , *Social Work Research*, 34 (3): 157–167.
- Shulman, K. I., & Herrmann, N. (2002). Manic Syndromes İn Old Age. *Psychiatry İn The Elderly*, 3rd Edn, Ed. R. Jacoby And C. Oppenheimer, 683-695.

- Simonet I. Le(1993). Comportments Sexuels En France, *Regards Sur l'actualite* , N 184 - 185,- P. 95 - 112.
- Songar (1955). Psikiyatri, Sh. 325-326; Ayrıca Krs. Busse, E., W., "Studies In The Procces Of Aging -The Strenghts And Weaknesses Of Psychic Functioning In The Aged-", *American Journal Psychiatry*, S.116, Sh. 896-901.
- Stagner, R. (1979). Propensity To Work: An Important Variable In Retiree Behavior. *Aging And Work: A Journal On Age, Work And Retirement*, 2(3): 161-72.
- Stauder, K. H. (1955). Über Den Pensionierungsbankrott. *Psyche*, 9(9), 481-497.
- Staudinger, U. M., & Pasupathi, M. (2000). *Life-Span Perspectives On Self, Personality, And Social Cognition*, 633-688.
- Sternberg, R. J. (2000). *Handbook Of Intelligence*. New York: Cambridge University.3-15.
- Sternberg, R. J.(1985). Beyond IQ: A Triarchic Theory Of Human Intelligence. New York: Cambridge University Press. 3-17.
- Steverink, N., (2005) Dec; 2(4): 235-244. Published 2005 Dec 6.
- Stokes, J. E. (2017). Two-Wave Dyadic Analysis Of Marital Quality And Loneliness In Later Life: Results From The Irish Longitudinal Study On Ageing, *Res Aging* ;39(5): 635-656.
- Stroebe, M., Schut, H., & Boerner, K. (2017). Cautioning Health-Care Professionals: Bereaved Persons Are Misguided Through The Stages Of Grief. *OMEGA-Journal Of Death And Dying*, 74(4): 455-473.
- Suhail, K, & Akram, S. (2002). Correlates Of Death Anxiety In Pakistan. *Death Studies*, 26, 39-50.
- Şahin, G. (2010). Yaşlılarda Fiziksel Aktivite Düzeyi Değerlendirme Yöntemleri. *Turkish Journal Of Geriatrics*, 14(2): 172-178.
- Şahin, N. H, ve Durak, A. (1995). Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği: Üniversite Öğrencileri İçin Uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34): 56-73.
- Şendir, M., ve Acaroğlu, R.(2002) Yaşlı Bireylerde Sağlık Eğitimi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1).
- Şentürk, M., ve Ceylan, H. (2015). *İstanbul'da Yaşlanmak*. Açılım Kitap Pınar Yayınları: İstanbul. 15, 324.
- Şentürk, Ü. (2018). Yaşlılık Sosyolojisi Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri. Bursa: *Dora Yayıncılık*. 177-189.
- Taşcı, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*,24(1): 175-202.
- Tavakol, M., & Dennick, R. (2011). Making Sense Of Cronbach's Alpha, *International Journal Of Medical Education*, 2: 53-55.
- TAYA (2014). <https://www.aile.gov.tr/Media/50219/Taya2013trk.Pdf>, 101.
- Tezcan, M. (1982). Toplumsal Değişme ve Yaşlılık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15(2): 169-177.

- Tezcan, M. (1982). *Sosyolojik Açından Boş Zamanların Değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Tezcan, S., ve Seçkiner, P. (2012). Türkiye’de Demografik Değişim; Yaşlılık Perspektifi. *Yaşlı Sağlık*, 1,19.
- Timonen, V. (2008). *Ageing Societies: A Comparative Introduction*. Maidenhead, England , New York: *Open University Press*,1-28.
- Tompson A. S. (1977). Notes On Career Development Inventory – Adult Form. As Quoted İn R. P. Johnson, H.C. Riker. *Retirement Maturity: A Valuable Concept For Preretirement Counselors. Personnel And Guidance Journal*, 1981, V. 59.
- Torrey, B. B., & Kingkade, W. W. (1990). Population Dynamics Of The United States And The Soviet Union. *Science*, 247(4950): 1548-1552.
- Treas, J., & Bengtson, V. L. (1987). The Family İn Later Years. In *Handbook Of Marriage And The Family* (Pp. 625-648). Springer, Boston, MA.
- Tufan, İ. (2011). Türkiye’de Yaşlılara Şiddet I. Türkiye Gerontoloji Atlası’ndan (Geroatlas) Bir Kesit, *Gerontolojik Yayınları*, Antalya, 1-80.
- Tufan, İ. (2014). Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. 33.
- Tufan, İ. (2016). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*. Ankara: Nobel Yayınları. 104.
- Tuna, M., ve Tenlik, Ö. (2017). *Türkiye’de ve Dünyada Yaşlanma*. In İ. Tufan, M. Durak, İ. Tufan, ve M. Durak (Eds.), *Gerontoloji* (Pp. 12-14). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Turla, A., ve Yılmaz, E. M. (2007). Yaşlılıkta İstismar ve İhmal. *Adli Psikiyatri Dergisi*, 4(4): 27-35.
- Turner, B S. (2011) *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*. Tatlıcan, Ü. (Çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık, 135.
- Turunç, Y. (2009). *Fabrika İşçilerinde Stres Kaynakları ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne, 23-27.
- TÜİK (2013). Türkiye İstatistik Kurumu,İstatistiklerle Yaşlılar, 2012, Sayı:13466
- TÜİK (2014). Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle Yaşlılar, 2013, Sayı: 16057
- TÜİK (2015), Türkiye İstatistik Kurumu,İstatistiklerle Yaşlılar, 2014, Sayı: 18620.
- TÜİK (2015a). Türkiye İstatistik Kurumu,İstatistiklerle Yaşlılar, 2014, Sayı: 18620.
- TÜİK (2015b). Türkiye İstatistik Kurumu,Hayat Tabloları, 2013-2014, Sayı: 18618.
- TÜİK (2017) Türkiye İstatistik Kurumu,İstatistiklerle Yaşlılar, 2016, Sayı:24644
- TÜİK (2017a). Hayat Tabloları 2014-2016, [Http://Www. Tuik.Gov.Tr](http://www.tuik.gov.tr).
- TÜİK (2017b). İstatistiklerle Yaşlılar 2016. 22 Mart 2019 Tarihinde [Http://Www.Tuik.Gov.Tr](http://www.tuik.gov.tr)
- TÜİK (2019). İstatistiklerle Yaşlılar, Erişim Adresi:
[https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Istatistiklerleyaslilar2019-33712#:~:Text=Ya%C5%9F%20n%C3%Bcfus%20son%20be%C5%9F%20y%C4%B1lda,9%2c1'e%20y%C3%Bckseldi](https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=istatistiklerleyaslilar2019-33712#:~:Text=Ya%C5%9F%20n%C3%Bcfus%20son%20be%C5%9F%20y%C4%B1lda,9%2c1'e%20y%C3%Bckseldi)
- TÜİK (2020). İstatistiklerle Yaşlılar.
[https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Istatistiklerle-Yaslilar-202037227#:~:Text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&Text=Ya%C5%9F%20n%C3%Bcfus%20olarak%20kabul%20edilen,9%2c5'e%20y%C3%Bckseldi](https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=istatistiklerle-yaslilar-202037227#:~:Text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&Text=Ya%C5%9F%20n%C3%Bcfus%20olarak%20kabul%20edilen,9%2c5'e%20y%C3%Bckseldi)

TÜİK (2021). İstatistiklerle Yaşlılar

<https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Istatistiklerle-Yasli-lar-2021-45636#:~:Text=Ya%C5%9F%20olarak%20kabul%20edilen,9%2c7'ye%20y%C3%Bckseldi>

Türküm, A. S. (2002). Stresle Başa Çıkma Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(18): 25-34.

United Nations (2015). Department Of Economic And Social Affairs, *Population Division World Population Ageing*. (ST/ESA/SER.A/390), 32.

United Nations (2017). Department Of Economic And Social Affairs Population Division, *World Population Prospects: The 2017 Revision Key Findings And Advance Tables*. Working Paper No. ESA/P/WP/248.

Uyanık, Y. (2017). Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus ve Politika. *İş ve Hayat Dergisi*, 3 (5):71.

Uysal, A. (2002). Dünyada Yaygın Bir Sorun: Yaşlı İstismarı ve İhmalı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 5(5): 43-49.

Vaillant, G. E. (1977). *Adaptation To Life*. Boston: Harvard University Press.73-127

Van Tilburg, T. G., Steinmetz, S., Stolte, E., Van Der Roest, H., & De Vries, D. H. (2021). Loneliness And Mental Health During The COVID-19 Pandemic: A Study Among Dutch Older Adults. *The Journals Of Gerontology: Series B*, 76(7): E249-E255.

Var, E. Ç., Demirkazık, Ç. N. V., ve Çepni, Ş. K. (2016). Coping Stress As Predictor Of Life Satisfaction Among Older Adults Yaşlılarda Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Stresle Başa Çıkma. *Journal Of Human Sciences*, 13(3): 4048-4057.

Vasserman L.& Isayev E. R.(2003). Protective And Coping Style And Psychological Adaptation, *Clinical And Socio-Psychological Aspects Of Quality Of Life Of Neuropsychiatric Patients İn Modern Society*. V. M. Bekhtereva Publ., P. 60–61.

Vatan, S., ve Gençöz, T. (2007). Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Depresif Yakınmaları, Umutsuzluk Düzeyleri ve Ölüm Kaygıları İle İlişkili Özellikler. *Kriz Dergisi*, 15(2): 49-61.

Vermeulen, A., Goemaere, S., & Kaufman, J. M. (1999). Sex Hormones, Body Composition And Aging. *The Aging Male*, 2(1): 8-15.

Walt, A. (2004). The Treatment Of Age And Age Discrimination İn Employment İn The United States, Canada And South Africa. *Elder Law Review*, 9-24.

Wang, J.J. (2006). Psychological Abuse And İts Characteristic Correlates Among Elderly Taiwanese. *Archives Of Gerontology And Geriatrics*, 42(3): 307-318.

Weeks, J. R. (1984). *Aging, Concepts And Social Issues*. Belmont, Calif.: Wadsworth.

Wen, C.P., & Wu, X. (2012). Stressing Harms Of Physical İnactivity To Promote Exercise. *Lancet [Series On Physical Activity]*, 380(9838): 192-193.

WHO (2002). *The world health report 2002: reducing risks, promoting healthy life*. World Health Organization.12.

WHO (2005). *Preventing Chronic Diseases: A Vital İnvestment: WHO Global Report*. Geneva, World Health Organization.

- WHO (2009). *Global Health Risks: Mortality And Burden Of Disease Attributable To Selectedmajor Risks*, Geneva.
- WHO (2012). *The European Observatory On Health Systems And Policies. Home Care Across Europe: Current Structure And Future Challenges: Observatory Studies Series 27*.
- WHO (2015). *World report on ageing and health*. World Health Organization. 228.
- WHO (2017). *Mental Health Of Older Adults*. Dünya Sağlık Örgütü Bülteni. Erişim. 09.08.2020 <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-of-older-adults>.
- WHO (2017). *Mental Health Of Older Adults*. Dünya Sağlık Örgütü Bülteni. Erişim. 10.02.2021 <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-of-older-adults>
- WHO (2017). *Ruh Sağlığı ve Yaşlılar. 2017 Dünya Sağlık Örgütü Bülteni*. <https://www.who.int/Ru/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-of-older-adults>
- Widaman, K. F. (1993). *Common Factor-Analysis Versus Principal Component Analysis – Differential Bias In Representing Model Parameters*. *Multivariate Behavioral Research*, 28(3): 263-311.
- Wilkinson, J. A., & Ferraro, K. F. (2002). *Thirty Years Of Ageism Research. Ageism: Stereotyping And Prejudice Against Older Persons*, 339-358.
- Winter J. G. *Life And Letters In The Papyri*. Michigan, 1933.
- Witkin H, et al., (1954). *Personality Through Perception: An Experimental And Clinical Study* (Vol. 26) Harper; Oxford.
- Witte,M,H, et al., (2005). *Nature's Historic Gap: The 20th Century Of Lymphology // Lymphology*. 1 Декабря (Т. 38, Вып. 4). С. 157-158. ISSN 0024-7766. ,PMID 16515223.
- World Health Organization. (2014). *Dementia: A Public Health Priority*. 2012. Geneva. World Health Organization. 13.
- Wrosch, M. F., et al., (2003). *Adaptive Self-Regulation Of Unattainable Goals: Goal Disengagement, Goal Reengagement And Subjective Well-Being*. *Personality And Social Psychology Bulletin*, V. 29.
- Yağcıoğlu, R. (2009). *Healty Aging And Social Services*. *The Journal Of Turkish Family Physician*, 3(1): 30-38.
- Yakar, M. (2014). *Türkiye’de İlçelere Göre Medyan Yaş Dağılımının Mekânsal ve İstatistiksel Analizi*. *Electronic Turkish Studies*, 9(11).
- Yazıcı, R (1994). "*Yaşlı Bireylerin Ölüm Kaygısı ve Bunun Günlük Yaşam Aktivitelerine Olan Etkisinin Araştırılması*", İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 34-43.
- Yazıcı, S. (2014). *Gerontoloji ve Gelişim Süreci. İçinde: Küreselleşme ve Yaşlılık Eleştirel Gerontolojiye Giriş*, (Ed): N. K 76.
- Yıldız, M. (2012). *Bağlanma Kuramı Açısından Yaşlılık Dönemine Genel Bir Bakış*. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(1): 1-30.

- Yıldız, S. (2012). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. Tokol, A. ve Alper, Y. (Ed.), *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Yayınları. 335.
- Yılmaz, C. K. (2020). Yaşlı Bireylerin Yaşlılığa Uyum Düzeyi ile Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(3): 305-317.
- Young, Y., Frick, K.D., & Phelan, E.A. (2009). Can Successful Aging And Chronic Illness Coexist İn The Same Individual? *A Multidimensional Concept Of Successful Aging*. *J Am Med Dir Assoc*. 10(2): 87-92.
- Zagaria, M. A. (2000). Pharmaceutical Care Of The Older Patient. *US PHARMACIST*, 25(2): 94-108.
- Zisook, S., & Downs, N.S. (1998). Diagnosis And Treatment Of Depression İn Late Life. *J Clin Psychiat*; 59 (Suppl. 4): 80-91.
- Zisook, S., & Shuchter SR. (1993). Major Depression Associated With Widowhood. *Am J Geriatr Psychiat*; 147: 316-326.

SANAYİ 4.0 İÇİN HAZIRLIK VE OLGUNLUK ENDEKSİ MODELİ GELİŞTİRİLMESİ

Dr. Cihan Ünal

SANAYİ 4.0 İÇİN HAZIRLIK VE OLGUNLUK ENDEKSİ MODELİ GELİŞTİRİLMESİ

Dr. Cihan Ünal

Yayın No.: 1774
ISBN: 978-625-398-850-0
E-ISBN: 978-625-398-849-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren işe uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ünal, Cihan.

Sanayi 4.0 İçin Hazırlık ve Olgunluk Endeksi Modeli Geliştirilmesi / Cihan Ünal

1. Basım, X + 126 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-850-0

E-ISBN: 978-625-398-849-4

1. Sanayi 4.0 2. Dijital Dönüşüm 3. Olgunluk Modeli 4. Hazırlık Modeli

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
1. Bölüm	
GİRİŞ.....	1
2. Bölüm	
SANAYİ DEVRİMLERİNİN YAPISI	7
2.1. Devrimler	7
2.2. Endüstri 1.0'dan 4.0'a Doğru	8
2.2.1. Endüstri 1.0	10
2.2.2. Endüstri 2.0	13
2.2.3. Endüstri 3.0	15
2.2.4. Endüstri 4.0	17
2.2.4.1. Endüstri 4.0'ın avantajları	21
2.2.4.2. Teknolojik inceleme alanları.....	22
3. Bölüm	
KAYNAK ARAŞTIRMASI	29
3.1. Olgunluk ve Hazırlık Modelleri.....	34
3.2. OM'lerin Araştırma Boşluğu	43
3.2.1. Araştırma Boşluğu 1	43
3.2.2. Araştırma Boşluğu 2	43
3.2.3. Araştırma Boşluğu 3	43
3.3. Boyutlarla İlgili Literatür Taraması.....	43
3.4. Endüstri 4.0 Hazırlık ve Olgunluk Modellerinin Listelenmesi.....	44
3.5. Endüstri 4.0 Hazırlık ve Olgunluk Modellerindeki Boyutların Belirlenmesi	47
3.6. Tartışma.....	49
3.6.1. Araştırma sorusu 1: Mevcut Endüstri 4.0 hazırlık ve olgunluk modelleri nelerdir (akademi/endüstri)?.....	49

3.6.2. Araştırma sorusu 2: Mevcut Endüstri 4.0 hazırlık ve olgunluk modellerinde kullanılan ana boyutlar nelerdir?	51
3.6.3. Araştırma sorusu 3: Mevcut Endüstri 4.0 hazırlık modelleri arasında en önemli boyut hangisidir?.....	52
3.6.4. Sonuçlar.....	53

4. Bölüm

MATERYAL VE YÖNTEM	57
4.1. SANOL Endüstri 4.0 Olgunluk Modelindeki Boyutlar ve Alt Boyutlar	60
4.2. SANOL Olgunluk Modeli İçin Oluşturulan Sorular.....	62
4.3. AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) ile Boyut Ağırlıklarının Geçerliliğini Test Etme	63
4.4. SANOL Olgunluk Modeli Boyut Ağırlıkları	69
4.5. SANOL Olgunluk Modeli Değerlendirme Seviyelerinin Belirlenmesi	71
4.6. SANOL Olgunluk Endeksinin Oluşturulması	73
4.7. Makine Öğrenmesi	74
4.7.1. K-fold Çapraz Doğrulama Yöntemi	74
4.7.2. Makine Öğrenme Yöntemleri (Machine Learning Techniques).....	75
4.7.2.1. Lineer regresyon (Linear regression).....	76
4.7.2.2. Destek vektör makineleri (Support vector machines).....	77
4.7.2.3. Gauss süreç regresyonu (Gaussian process regression).....	78
4.7.2.4. Regresyon ağaçları	79
4.7.2.5. Ağaç toplulukları	80
4.7.3. Hata Metrikleri	81
4.7.3.1. Determinasyon katsayısı (R2).....	81
4.7.3.2. Kök ortalama kare hata (RMSE)	81
4.7.3.3. Ortalama kare hata (MSE).....	82
4.7.3.4. Ortalama mutlak hata (MAE)	82

5. Bölüm

ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA.....	83
5.1. Sanol Olgunluk Modelinin Sanayideki İşletmelere Uygulanması	83
5.2. SANOL Endüstri 4.0 Olgunluk Modelinin Bir Elektronik ve Enerji Şirketinde Uygulanması	85
5.3. Makine Öğrenmesi Bulguları	92
5.4. Tartışma.....	97

6. Bölüm	
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	99
6.1. Geliştirilen SANOL Olgunluk Modelinin Yeni Yönleri	99
6.2. Sınırlılıklar	101
6.3. Sonuçlar	102
6.4. Öneriler.....	106
KAYNAKLAR	107
EKLER.....	117
EK-1 Anket Formu	117

KAYNAKLAR

- Akdil, K. Y., Ustundag, A., & Cevikcan, E. (2018). Maturity and readiness model for industry 4.0 strategy. In *Industry 4.0: Managing the digital transformation* (pp. 61-94). Springer.
- Aslan, Y., Yavasca, S., & Yasar, C. (2011). Long term electric peak load forecasting of Kutahya using different approaches. *International Journal on Technical and Physical Problems of Engineering*, 3(2), 87-91.
- Ataman Yenğın, D. (2016). Sosyal medya ve akıllı mobil teknoloji: akıllı sosyal yaşamlar.
- Ateş, B. (2020). *Gemi yapılarında gerilme yığılması öngörülerinin kaba ağı yapısı ve makine öğrenmesi ile gerçekleştirilmesi* Fen Bilimleri Enstitüsü].
- Automation, R. (2014). The connected enterprise maturity model. *Rockwell Automation*, 12, 1-12.
- Ayhan, S., & Erdoğan, Ş. (2014). Destek vektör makineleriyle sınıflandırma problemlerinin çözümü için çekirdek fonksiyonu seçimi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(1), 175-201.
- Back, A., Berghaus, S., & Kaltenrieder, B. (2015). Digital Maturity & Transformation Studie. *Institut für Wirtschaftsinformatik, Universität St. Gallen*, 1, 1-75.
- Basl, J., & Doucek, P. (2019). A metamodel for evaluating enterprise readiness in the context of Industry 4.0. *Information*, 10(3), 89.
- Bayazit, M., & OĞUZ, B. (1994). Mühendisler için istatistik. *Birsen Yayınevi, İstanbul*, 197s.
- Bechtold, J., Kern, A., Lauenstein, C., & Bernhofer, L. (2014). Industry 4.0-the capgemini consulting view. *Capgemini Consulting*, 31, 32-33.
- Becker, B. G., Klein, T., Wachinger, C., & Initiative, A. s. D. N. (2018). Gaussian process uncertainty in age estimation as a measure of brain abnormality. *NeuroImage*, 175, 246-258.
- Berman, B. (2012). 3-D printing: The new industrial revolution. *Business horizons*, 55(2), 155-162.
- Bibby, L., & Dehe, B. (2018). Defining and assessing industry 4.0 maturity levels—case of the defence sector. *Production Planning & Control*, 29(12), 1030-1043.
- Bloem, J., Van Doorn, M., Duivesteyn, S., Excoffier, D., Maas, R., & Van Ommeren, E. (2014). The fourth industrial revolution: Things to tighten the link between IT and OT. *Sogeti VINT2014*.
- Boran, P. D. S. (2021). *Makine öğrenmesi yöntemleri kullanılarak kısa dönem rüzgar gücü tahmini* Sakarya Üniversitesi].
- Botha, A. P. (2018). Rapidly arriving futures: future readiness for Industry 4.0. *South African journal of industrial engineering*, 29(3), 148-160.
- Breiman, L. (1996). Bagging predictors. *Machine learning*, 24(2), 123-140.
- Breiman, L. (2001). Using iterated bagging to debias regressions. *Machine learning*, 45(3), 261-277.

- Brozzi, R., D'Amico, R., Pasetti Monizza, G., Marcher, C., Riedl, M., & Matt, D. (2018). Design of Self-assessment Tools to measure industry 4.0 readiness. A methodological approach for craftsmanship SMEs. IFIP International Conference on Product Lifecycle Management,
- Canetta, L., Barni, A., & Montini, E. (2018). Development of a digitalization maturity model for the manufacturing sector. 2018 IEEE International Conference on Engineering, Technology and Innovation (ICE/ITMC),
- Chai, T., & Draxler, R. R. (2014). Root mean square error (RMSE) or mean absolute error (MAE)?—Arguments against avoiding RMSE in the literature. *Geoscientific model development*, 7(3), 1247-1250.
- Chonsawat, N., & Sopadang, A. (2020). Defining SMEs' 4.0 readiness indicators. *Applied Sciences*, 10(24), 8998.
- Correia, M. A. d. S. (2014). Industrie 4.0 Framework, Challenges and Perspectives.
- Cortes, C., & Vapnik, V. (1995). Support-vector networks. *Machine learning*, 20(3), 273-297.
- Cristianini, N., & Shawe-Taylor, J. (2000). *An introduction to support vector machines and other kernel-based learning methods*. Cambridge university press.
- Çınar, Z. M., Zeeshan, Q., & Korhan, O. (2021). A framework for industry 4.0 readiness and maturity of smart manufacturing enterprises: A case study. *Sustainability*, 13(12), 6659.
- Da Silva, V. L., Kovaleski, J. L., Pagani, R. N., Silva, J. D. M., & Corsi, A. (2020). Implementation of Industry 4.0 concept in companies: Empirical evidences. *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*, 33(4), 325-342.
- De Carolis, A., Macchi, M., Kulvatunyou, B., Brundage, M. P., & Terzi, S. (2017). Maturity models and tools for enabling smart manufacturing systems: comparison and reflections for future developments. Ifip international conference on product lifecycle management,
- Dikhanbayeva, D., Shaikholla, S., Suleiman, Z., & Turkyilmaz, A. (2020). Assessment of industry 4.0 maturity models by design principles. *Sustainability*, 12(23), 9927.
- Doğru, B., & Meçik, O. (2018). Türkiye'de Endüstri 4.0'in İşgücü Piyasasına Etkileri: Firma Beklentileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(Endüstri 4.0 ve Örgütsel Değişim Özel Sayısı), 1581-1606.
- Erol, S., Jäger, A., Hold, P., Ott, K., & Sihn, W. (2016). Tangible Industry 4.0: a scenario-based approach to learning for the future of production. *Procedia CIRP*, 54, 13-18.
- Erol, S., Schumacher, A., & Sihn, W. (2016). Strategic guidance towards Industry 4.0—a three-stage process model. International conference on competitive manufacturing,
- Ertan, J. (2018). Digital Readiness of Swedish Organizations. In.
- Facchini, F., Oleśków-Szlapka, J., Ranieri, L., & Urbinati, A. (2019). A maturity model for logistics 4.0: An empirical analysis and a roadmap for future research. *Sustainability*, 12(1), 86.
- Felch, V., Asdecker, B., & Sucky, E. (2019). Maturity models in the age of Industry 4.0—Do the available models correspond to the needs of business practice?
- Finance, A. (2015). Industry 4.0 Challenges and solutions for the digital transformation and use of exponential technologies. *Finance, Audit Tax Consulting Corporate: Zurich, Swiss*, 1-12.

- Ganzarain, J., & Errasti, N. (2016). Three stage maturity model in SME's toward industry 4.0. *Journal of Industrial Engineering and Management (JIEM)*, 9(5), 1119-1128.
- Geissbauer, R., Vedso, J., & Schrauf, S. (2016). Industry 4.0: Building the digital enterprise. In Gerlitz, L. (2016). Design management as a domain of smart and sustainable enterprise: Business modelling for innovation and smart growth in Industry 4.0. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 3(3), 244.
- Gill, M., Vanboskirk, S., Freeman, E. P., Nail, J., Causey, A., & Glazer, L. (2016). The Digital Maturity Model 4. 0, Forrester. In: January.
- Global, M. (2015). The Internet of Things: Mapping the Value Beyond the Hype. McKinsey & Company, New York, NY, USA. In.
- Gökalp, E., Şener, U., & Eren, P. E. (2017). Development of an assessment model for industry 4.0: industry 4.0-MM. International Conference on Software Process Improvement and Capability Determination,
- Görçün, Ö. (2016). Endüstri 4.0: Dördüncü Endüstri Devrimi. *İstanbul: Beta*.
- Haber, R. E., Juanes, C., del Toro, R., & Beruvides, G. (2015). Artificial cognitive control with self-x capabilities: A case study of a micro-manufacturing process. *Computers in Industry*, 74, 135-150.
- Haber, T. (2019). Çinde Yapay Zeka Yargıç Dönemi. In.
- Haddara, M., & Elragal, A. (2015). The Readiness of ERP Systems for the Factory of the Future. *Procedia computer science*, 64, 721-728.
- Hamidi, S. R., Aziz, A. A., Shuhidan, S. M., Aziz, A. A., & Mokhsin, M. (2018). SMEs maturity model assessment of IR4. 0 digital transformation. International Conference on Kansei Engineering & Emotion Research,
- Hanadi, A., & Aruna, M. (2013). Technology innovation for SME growth: A perception for the emerging economies. *Technology*, 4(3).
- Hanafiah, M., Soomro, M., & Abdullah, N. (2020). Industry 4.0 Readiness Models: A systematic Literature review of model dimension. MDPI,
- Hankel, M., & Rexroth, B. (2015). The reference architectural model industrie 4.0 (rami 4.0). *ZVEI*, 2(2), 4-9.
- Haykin, S. (1999). Neural networks: A guided tour. *Soft computing and intelligent systems: theory and applications*, 71.
- Hearst, M. A., Dumais, S. T., Osuna, E., Platt, J., & Scholkopf, B. (1998). Support vector machines. *IEEE Intelligent Systems and their applications*, 13(4), 18-28.
- Henning, K. (2014). Industrie 4.0 und Smart Services. In *Wirtschaftsinformatik in Wissenschaft und Praxis* (pp. 243-248). Springer.
- Heo, Y., & Zavala, V. M. (2012). Gaussian process modeling for measurement and verification of building energy savings. *Energy and Buildings*, 53, 7-18.
- Hobsbawm, E. J., Gülerman, Y., & Ersoy, A. (1987). *Sanayi ve imparatorluk*. Dost.
- Horvat, D., Stahlecker, T., Zenker, A., Lerch, C., & Mladineo, M. (2018). A conceptual approach to analysing manufacturing companies' profiles concerning Industry 4.0 in emerging economies. *Procedia Manufacturing*, 17, 419-426.

- Horváth, D., & Szabó, R. Z. (2019). Driving forces and barriers of Industry 4.0: Do multinational and small and medium-sized companies have equal opportunities? *Technological forecasting and social change*, 146, 119-132.
- Huang, S., Cai, N., Pacheco, P. P., Narrandes, S., Wang, Y., & Xu, W. (2018). Applications of support vector machine (SVM) learning in cancer genomics. *Cancer genomics & proteomics*, 15(1), 41-51.
- Huelsman, T., Peasley, S., Powers, E., & Robinson, R. (2016). Cyber risk in advanced manufacturing. *Deloitte MAPI*, 53.
- Ivanov, D., Dolgui, A., & Sokolov, B. (2019). The impact of digital technology and Industry 4.0 on the ripple effect and supply chain risk analytics. *International Journal of Production Research*, 57(3), 829-846.
- Jalil, N. A., Hwang, H. J., & Dawi, N. M. (2019). Machines learning trends, perspectives and prospects in education sector. Proceedings of the 2019 3rd International Conference on Education and Multimedia Technology,
- Jesus, C. d., & Lima, R. M. (2020). Literature search of key factors for the development of generic and specific maturity models for Industry 4.0. *Applied Sciences*, 10(17), 5825.
- Jodlbauer, H., & Schagerl, M. (2016). Reifegradmodell industrie 4.0-ein vorgehensmodell zur identifikation von industrie 4.0 potentialen. *Informatik 2016*.
- Kagermann, H., Helbig, J., Hellinger, A., & Wahlster, W. (2013). *Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0: Securing the future of German manufacturing industry; final report of the Industrie 4.0 Working Group*. Forschungsunion.
- Kalaycı, T. E. (2018). Kimlik hırsız web sitelerinin sınıflandırılması için makine öğrenmesi yöntemlerinin karşılaştırılması. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 24(5), 870-878.
- Kamel Boulos, M. N., & Berry, G. (2012). Real-time locating systems (RTLs) in healthcare: a condensed primer. *International journal of health geographics*, 11(1), 1-8.
- Kannan, S. M., Suri, K., Cadavid, J., Barosan, I., Van Den Brand, M., Alferes, M., & Gerard, S. (2017). Towards industry 4.0: Gap analysis between current automotive MES and industry standards using model-based requirement engineering. 2017 IEEE International Conference on Software Architecture Workshops (ICSAW),
- Katuwal, G. J., Baum, S. A., & Michael, A. M. (2018). Early brain imaging can predict autism: Application of machine learning to a clinical imaging archive. *BioRxiv*, 471169.
- Kavzoğlu, T., & Çölkesen, İ. (2010). Destek vektör makineleri ile uydu görüntülerinin sınıflandırılmasında kernel fonksiyonlarının etkilerinin incelenmesi. *Harita Dergisi*, 144(7), 73-82.
- Klötzer, C., & Pflaum, A. (2017). Toward the development of a maturity model for digitalization within the manufacturing industry's supply chain.
- Kohlegger, M., Maier, R., & Thalmann, S. (2009). *Understanding maturity models. Results of a structured content analysis*. na.
- Korkmaz, M., Doğan, A., & Kirmaci, V. (2022). Karşıt Akışlı Ranque-Hilsch Vorteks Tüpünün Lineer Regresyon, Destek Vektör Makineleri ve Gauss Süreç Regresyonu Yöntemi ile Performans Analizi. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 361-370.

- Lanza, G., Nyhuis, P., Ansari, S. M., Kuprat, T., & Liebrecht, C. (2016). Befähigungs-und Einführungsstrategien für Industrie 4.0. *Zeitschrift für wirtschaftlichen Fabrikbetrieb*, 111(1-2), 76-79.
- Leyh, C., Bley, K., Schäffer, T., & Forstehausler, S. (2016). SIMMI 4.0-a maturity model for classifying the enterprise-wide it and software landscape focusing on Industry 4.0. 2016 federated conference on computer science and information systems (fedcsis),
- Lichtblau, K. (2015). *Industrie 4.0-Readiness*. Impuls-Stiftung.
- Lin, J. S. C., & Chang, H. C. (2011). The role of technology readiness in self-service technology acceptance. *Managing Service Quality: An International Journal*, 21(4), 424-444.
- Liu, K., Hu, X., Wei, Z., Li, Y., & Jiang, Y. (2019). Modified Gaussian process regression models for cyclic capacity prediction of lithium-ion batteries. *IEEE Transactions on Transportation Electrification*, 5(4), 1225-1236.
- Lokuge, S., Sedera, D., Grover, V., & Dongming, X. (2019). Organizational readiness for digital innovation: Development and empirical calibration of a construct. *Information & management*, 56(3), 445-461.
- Lorenz, M., Rüßmann, M., Strack, R., Lueth, K. L., & Bolle, M. (2015). Man and machine in industry 4.0: How will technology transform the industrial workforce through 2025. *The Boston Consulting Group*, 2.
- Luu, Q.-H., Lau, M. F., Ng, S. P., & Chen, T. Y. (2021). Testing multiple linear regression systems with metamorphic testing. *Journal of Systems and Software*, 182, 111062.
- Maimon, O., & Rokach, L. (2005). Data mining and knowledge discovery handbook.
- Malaysia's, T. (2018). INDUSTRY 4WRD: NATIONAL POLICY ON INDUSTRY 4. 0. In: Kuala Lumpur, Malaysia: Ministry of International Trade and Industry.
- Manavalan, E., & Jayakrishna, K. (2019). A review of Internet of Things (IoT) embedded sustainable supply chain for industry 4.0 requirements. *Computers & Industrial Engineering*, 127, 925-953.
- Marston, S., Li, Z., Bandyopadhyay, S., Zhang, J., & Ghalsasi, A. (2011). Cloud computing—The business perspective. *Decision support systems*, 51(1), 176-189.
- Mehmet, A., & DOĞANSOY, G. A. (2022). Makine öğrenmesi ve derin öğrenme yöntemleri kullanarak e-perakende sektörüne yönelik talep tahmini. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 37(3), 1325-1340.
- Memnun, D., & Kalaycı, Ş. (2006). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Ankara: Asil Yayın Dağıtım. *İlköğretim Online*, 12(1).
- Mendes, M., & Akkartal, E. (2009). Regression tree analysis for predicting slaughter weight in broilers. *Italian Journal of Animal Science*, 8(4), 615-624.
- Menon, K., Kärkkäinen, H., & Lasrado, L. A. (2016). Towards a Maturity Modeling Approach for the Implementation of Industrial Internet. Pacis,
- Methavitakul, B., & Santiteerakul, S. (2018). Analysis of key dimension and sub-dimension for Supply Chian of Industry to fourth Industry Performance Measurement. 2018 IEEE International Conference on Service Operations and Logistics, and Informatics (SOLI),

- Mettler, T. (2009). A design science research perspective on maturity models in information systems.
- Mikko, H., & Nyman, L. (2017). The internet of (vulnerable) things: On hypponen's law, security engineering, and IoT legislation. *Technology Innovation Management Review*.
- Mittal, S., Khan, M. A., Purohit, J. K., Menon, K., Romero, D., & Wuest, T. (2020). A smart manufacturing adoption framework for SMEs. *International Journal of Production Research*, 58(5), 1555-1573.
- Mittal, S., Khan, M. A., Romero, D., & Wuest, T. (2018). A critical review of smart manufacturing & Industry 4.0 maturity models: Implications for small and medium-sized enterprises (SMEs). *Journal of manufacturing systems*, 49, 194-214.
- More, C. (2002). *Understanding the industrial revolution*. Routledge.
- Müller, J. M., & Voigt, K.-I. (2018). The impact of industry 4.0 on supply chains in engineer-to-order industries-an exploratory case study. *IFAC-PapersOnLine*, 51(11), 122-127.
- Opitz, D., & Maclin, R. (1999). Popular ensemble methods: An empirical study. *Journal of artificial intelligence research*, 11, 169-198.
- Oyeku, O. M., Oduyoye, O., Asikhia, O., Kabuoh, M., & Elemo, G. (2014). On entrepreneurial success of small and medium enterprises (SMEs): A conceptual and theoretical framework. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(16), 14-23.
- Özen, N. S., Saraç, S., & Koyuncu, M. (2021). COVID-19 Vakalarının Makine Öğrenmesi Algoritmaları ile Tahmini: Amerika Birleşik Devletleri Örneği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*(22), 134-139.
- Pérez-Lara, M., Saucedo-Martínez, J. A., Marmolejo-Saucedo, J. A., & Salais-Fierro, T. E. (2019). Organizational Systems Convergence with the Industry 4.0 Challenge. In *Best Practices in Manufacturing Processes* (pp. 411-431). Springer.
- Pessl, E., Sorko, S. R., & Mayer, B. (2017). Roadmap Industry 4.0–implementation guideline for enterprises. *International Journal of Science, Technology and Society*, 5(6), 193-202.
- Philbeck, T., & Davis, N. (2018). The fourth industrial revolution. *Journal of International Affairs*, 72(1), 17-22.
- Piccarozzi, M., Aquilani, B., & Gatti, C. (2018). Industry 4.0 in management studies: A systematic literature review. *Sustainability*, 10(10), 3821.
- Pirim, A. G. H. (2006). Yapay zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(1), 81-93.
- Qin, J., Liu, Y., & Grosvenor, R. (2016). A categorical framework of manufacturing for industry 4.0 and beyond. *Procedia CiRp*, 52, 173-178.
- Rahamaddulla, S. R. B., Leman, Z., Baharudin, B. H. T. B., & Ahmad, S. A. (2021). Conceptualizing smart manufacturing readiness-maturity model for small and medium enterprise (sme) in malaysia. *Sustainability*, 13(17), 9793.
- Rahman, N. A., Yaacob, Z., & Radzi, R. M. (2016). An overview of technological innovation on SME survival: a conceptual paper. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 224, 508-515.

- Rasmussen, C. E., & Williams, C. (2006). Gaussian processes for machine learning, vol. 1. In: MIT press Cambridge MA.
- Rauch, E., Dallasega, P., & Unterhofer, M. (2019). Requirements and barriers for introducing smart manufacturing in small and medium-sized enterprises. *IEEE Engineering Management Review*, 47(3), 87-94.
- Rodič, B. (2017). Industry 4.0 and the new simulation modelling paradigm. *Organizacija*, 50(3), 193.
- Rong, S., & Bao-Wen, Z. (2018). The research of regression model in machine learning field. *MATEC Web of Conferences*,
- Rüßmann, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P., & Harnisch, M. (2015). Industry 4.0: The future of productivity and growth in manufacturing industries. *Boston consulting group*, 9(1), 54-89.
- Saad, S. M., Bahadori, R., & Jafarnejad, H. (2021). The smart SME technology readiness assessment methodology in the context of industry 4.0. *Journal of Manufacturing Technology Management*.
- Saatçioğlu, Ö., & Teknolojisi, R. (2006). Fırsatlar, Engeller ve Örnek Uygulamalar. *Ege akademik bakış*, 6(1), 24-35.
- Sanders, A., Elangeswaran, C., & Wulfsberg, J. P. (2016). Industry 4.0 implies lean manufacturing: Research activities in industry 4.0 function as enablers for lean manufacturing. *Journal of Industrial Engineering and Management (JIEM)*, 9(3), 811-833.
- Sarı, E. (2020). Endüstri 4.0 Teknoloji ve üretim Yönetimi. *Nobel Bilimsel Eserler: Ankara, Turkey*.
- Schaupp, E., Abele, E., & Metternich, J. (2017). Potentials of digitalization in tool management. *Procedia CiRp*, 63, 144-149.
- Schiltz, F., Masci, C., Agasisti, T., & Horn, D. (2018). Using regression tree ensembles to model interaction effects: a graphical approach. *Applied Economics*, 50(58), 6341-6354.
- Schölkopf, B., Williamson, R. C., Smola, A., Shawe-Taylor, J., & Platt, J. (1999). Support vector method for novelty detection. *Advances in neural information processing systems*, 12.
- Schuh, G., Anderl, R., Gausemeier, J., Ten Hompel, M., & Wahlster, W. (2017). *Industrie 4.0 Maturity Index: Die digitale Transformation von Unternehmen gestalten*. Herbert Utz Verlag.
- Schumacher, A., Erol, S., & Sihn, W. (2016). A maturity model for assessing Industry 4.0 readiness and maturity of manufacturing enterprises. *Procedia CiRp*, 52, 161-166.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). A beginner's guide to structural equation modeling. Lawrence Erlbaum Associates. *Mahwah, NJ*.
- Schwab, K. (2016). *Dördüncü sanayi devrimi*. Optimist Yayın Grubu.
- Schwab, K. (2021). The fourth industrial revolution. *Encyclopedia Britannica*. In.
- Serkan, U., & ÇETİN, E. Farklı Ağırlıklar ile Yapılan Squat Sıçramanın Makine Öğrenme Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-12.
- Sheen, D.-P., & Yang, Y. (2018). Assessment of readiness for smart manufacturing and innovation in Korea. 2018 IEEE Technology and Engineering Management Conference (TEMSCON),

- Shoaran, M., Haghi, B. A., Taghavi, M., Farivar, M., & Emami-Neyestanak, A. (2018). Energy-efficient classification for resource-constrained biomedical applications. *IEEE Journal on Emerging and Selected Topics in Circuits and Systems*, 8(4), 693-707.
- Simpson, J. A. (1989). *Oxford english dictionary: Vol. 16*.
- Singapore, E. (2018). The Singapore smart industry readiness index. *Catalysing the transformation of manufacturing*.
- Soman, K., Loganathan, R., & Ajay, V. (2009). *Machine learning with SVM and other kernel methods*. PHI Learning Pvt. Ltd.
- Sony, M., & Naik, S. (2019). Key ingredients for evaluating Industry 4.0 readiness for organizations: a literature review. *Benchmarking: An International Journal*.
- Stentoft, J., Jensen, K. W., Philipsen, K., & Haug, A. (2019). Drivers and barriers for Industry 4.0 readiness and practice: a SME perspective with empirical evidence. Proceedings of the 52nd Hawaii International Conference on System Sciences,
- Straub, J. (2015). In search of technology readiness level (TRL) 10. *Aerospace Science and Technology*, 46, 312-320.
- Szostak, R. (1991). *Role of Transportation in the Industrial Revolution: A Comparison of England and France*. McGill-Queen's Press-MQUP.
- Temel, G. O. (2004). Sınıflama ve Regresyon Ağaçları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bioistatistik Anabilim Dalı, Mersin*, 11, 23-24.
- Thompson, E. G., Du, Y., Malherbe, S. T., Shankar, S., Braun, J., Valvo, J., Ronacher, K., Tromp, G., Tabb, D. L., & Alland, D. (2017). Host blood RNA signatures predict the outcome of tuberculosis treatment. *Tuberculosis*, 107, 48-58.
- Tolun, S. (2008). *Destek vektör makineleri: Banka başarısızlığının tahmini üzerine bir uygulama*. İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Tranfield, D., Denyer, D., & Smart, P. (2003). Towards a methodology for developing evidence-informed management knowledge by means of systematic review. *British journal of management*, 14(3), 207-222.
- Tsohou, A., Lee, H., & Irani, Z. (2014). Innovative public governance through cloud computing: Information privacy, business models and performance measurement challenges. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 8(2), 251-282.
- Turiso, R., Sinay, J., Pacaiova, H., Kotianova, Z., & Glatz, J. (2020). Application of the EFQM Model to Assess the Readiness and Sustainability of the Implementation of 4.0 in Slovakian Companies. *Sustainability*, 12(14), 5591.
- Valentin, B. A. (2017). METHODS OF ASSESSMENT AND TRAINING OF A COMPANY TOWARDS THE ENTERPRISE 4.0. *Annals of DAAAM & Proceedings*, 28.
- Városiné Demeter, K., Losonci, D., Szász, L., & Rácz, B. G. (2018). Assessing Industry 4.0 readiness: a multi-country industry level analysis.
- Vazire, S. (2018). Implications of the credibility revolution for productivity, creativity, and progress. *Perspectives on Psychological Science*, 13(4), 411-417.

- Vuksanović Herceg, I., Kuč, V., Mijušković, V. M., & Herceg, T. (2020). Challenges and driving forces for industry 4.0 implementation. *Sustainability*, 12(10), 4208.
- Wang, S., Wan, J., Li, D., & Zhang, C. (2016). Implementing smart factory of industrie 4.0: an outlook. *International journal of distributed sensor networks*, 12(1), 3159805.
- Wank, A., Adolph, S., Anokhin, O., Arndt, A., Anderl, R., & Metternich, J. (2016). Using a learning factory approach to transfer Industrie 4.0 approaches to small-and medium-sized enterprises. *Procedia CiRp*, 54, 89-94.
- Weber, C., Königsberger, J., Kassner, L., & Mitschang, B. (2017). M2DDM—a maturity model for data-driven manufacturing. *Procedia CiRp*, 63, 173-178.
- Wei, J., Chu, X., Sun, X. Y., Xu, K., Deng, H. X., Chen, J., Wei, Z., & Lei, M. (2019). Machine learning in materials science. *InfoMat*, 1(3), 338-358.
- Wiesner, S., Gaiardelli, P., Gritti, N., & Oberti, G. (2018). Maturity models for digitalization in manufacturing-applicability for SMEs. IFIP international conference on advances in production management systems,
- Witkowski, K. (2017). Internet of things, big data, industry 4.0—innovative solutions in logistics and supply chains management. *Procedia engineering*, 182, 763-769.
- Yücel, Y. B. (2017). *Yaşam memnuniyetini etkileyen faktörlerin sınıflama ve regresyon ağacı ile belirlenmesi* [Fen Bilimleri Enstitüsü].
- Zhou, G., Zhang, J., Su, J., Shen, D., & Tan, C. (2004). Recognizing names in biomedical texts: a machine learning approach. *Bioinformatics*, 20(7), 1178-1190.

SANAYİ YÖNETİMİNDE GELECEK YAKLAŞIMLARI DİJİTALLEŞME VE YETENEKLER

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul Oğuzhan
Arş. Gör. Şeyda Ok

Sanayi Yönetiminde Gelecek Yaklaşımları Dijitalleşme ve Yetenekler

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul Oğuzhan, Arş. Gör. Şeyda Ok

Yayın No.: 4761

İşletme: 340

ISBN: 978-625-397-099-4

E-ISBN: 978-625-397-100-7

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Oğuzhan, Tuğrul, Ok, Şeyda.

Sanayi Yönetiminde Gelecek Yaklaşımları Dijitalleşme ve Yetenekler / Tuğrul Oğuzhan, Şeyda Ok

1. Basım, XXII + 802 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-099-4

E-ISBN: 978-625-397-100-7

1. Beşinci Endüstri Devrimi-Endüstri 5.0 2. Sanayi Yönetimi 3. Dijitalleşme 4. Endüstri 5.0 Çağında Yetenekler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

BİRİNCİ KISIM

ENDÜSTRİ 5.0'A DOĞRU YÖNETİM DİSİPLİNLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER VE ETKİLERİ

ENDÜSTRİ 5.0'A GEÇİŞ VE SANAYİ YÖNETİMİNDE UYGULAMALARI

Arş. Gör. Ezgi Aktaş Potur

Gazi Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-0192-8655

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Aktaş

Türk Hava Kurumu Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-4394-121X

Prof. Dr. Mehmet Kabak

Gazi Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8576-5349

5.0 YAKLAŞIMLARI DOĞRULTUSUNDA STRATEJİK YÖNETİM UYGULAMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Ali Murat Boyraz

Başkent Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-7505-2812

ENDÜSTRİ 5.0'A DOĞRU PAZARLAMA 5.0: İNSAN VE TEKNOLOJİ

Arş. Gör. Şeyda Ok

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-1157-1701

Arş. Gör. Seray Kağıtçı

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-4998-789X

ENDÜSTRİ 5.0 DEVRİMİ VE İNSAN SERMAYESİ YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul Oğuzhan

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-0552-6186

TEDARİK YÖNETİMİNDE DEĞİŞİMLER VE TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ 5.0 YAKLAŞIMI

Doç. Dr. Mustafa Kemal Topcu

ST Strateji ve Teknoloji Geliştirme Ltd.Şti., ORCID: 0000-0002-3298-1283

Tamer Işın

IMED Surgical Teknoloji A.Ş., ORCID: 0000-0002-3295-6651

SÜPER AKILLI TOPLUMLARDA LİDERLİK 5.0

Dr. Öğr. Üyesi Pınar Fayganoğlu

MSÜ Kara Harp Okulu, ORCID: 0000-0001-9447-4896

Dr. Öğr. Üyesi Rukiye Can Yalçın

MSÜ Kara Harp Okulu, ORCID: 0000-0003-4500-6935

5.0 YAKLAŞIMLARINDA EKONOMİK DÖNÜŞÜM

Dr. Hüseyin İkizler

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-4075-8206

Dr. Öğr. Üyesi Aslı Dolu

İzmir Bakırçay Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-6099-8704

Ramazan Azak

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Lisans Öğrencisi, ORCID: 0000-0003-3944-842X

Nazlı Aydın

Ege Üniversitesi, Lisans Öğrencisi, ORCID: 0000-0003-3459-0742

ENDÜSTRİ 5.0' A DOĞRU GELECEĞİN EĞİTİM ANLAYIŞI VE DİJİTALLEŞME İLE DEĞİŞEN ÇALIŞANLARIN EĞİTİMİ YAKLAŞIMI

Dr. Öğr. Üyesi Tamer Kılıç

Çankaya Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-3419-4646

TOPLUM 5.0 VE MİMARLIK: TABULA RASA OLARAK MEKÂN

Dr. Dilara Gökçen Paç

Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0002-4380-2113

Dr. Öğr. Üyesi Merve Kurt Kırıl

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-4644-0605

ENDÜSTRİ 5.0'DA DENETİM VE DİJİTAL İKİZ

Doç. Dr. Hamide Özyürek

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-2574-954X

Arş. Gör. Zeynep Baysal

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-5787-9106

ENDÜSTRİ 5.0 İŞİĞİNDA İŞLETMELERDE TEKNOLOJİ TRENDLERİ

Arş. Gör. Merve Asiloğulları Ayan

Millî Savunma Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-7522-0911

Prof. Dr. Serhat Çakır

Başkent Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-1588-1360

TÜM YÖNLERİ İLE TARIM 4.0

Doç. Dr. Ali Kılıç

Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-2777-0876

Doç. Dr. Hakan Eren

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-5222-2938

ENDÜSTRİ 5.0 ÇAĞINDA İNOVASYON YÖNETİMİ

Dr. Uzay Özder

Millî Savunma Üniversitesi, Öğretim Koordinatörü, ORCID: 0000-0003-1029-739X

İKİNCİ KISIM

DİSİPLİNLER ARASI YAKLAŞIMLARLA SANAYİ YÖNETİMİNDE DEĞİŞİM VE SEKTÖREL ARAŞTIRMALAR

SANAYİDE BAŞKALAŞIM ÖNCÜSÜ OSTİM VE METAMORFOZU

Prof. Dr. Ünsal Sığrı

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8870-7398

AİLE İŞLETMELERİNİN KURUMSALLAŞMASI

Doç. Dr. Metin Ocak

Toros Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-1142-3661

Prof. Dr. Köksal Hazır

Toros Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6424-9679

AİLE İŞLETMELERİ SOSYOLOJİSİ

Dr. Oğuzhan Pehlivan

Millî Savunma Bakanlığı, ORCID: 0000-0002-6779-4699

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ, ENDÜSTRİ 5.0 VE SANAYİ İŞLETMELERİNDEN BEKLENENLER

Dr. Ersin Sünbül

Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0001-6187-2038

SANAYİ İŞLETMELERİNDE DİJİTAL PERFORMANS YÖNETİMİ

Prof. Dr. Mustafa Bekmezci

Millî Savunma Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-1206-690X

Dr. Öğr. Üyesi Wasim Ul Rehman

University of the Punjab, Gujranwala Campus, ORCID: 0000-0002-9927-2780

SİMÜLASYON TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI VE LİDERLİK

Doç. Dr. Arzu Uğurlu Kara

Millî Savunma Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-9348-6107

TÜRK SANAYİSİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİ POLİTİKASININ ÖNEMİ

Dr. Ayhan Aydoğdu

Kara Kuvvetleri Komutanlığı, ORCID: 0000-0001-9812-4287

SAVUNMA SANAYİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK STRATEJİLERİ

Dr. Göksel Korkmaz

Millî Savunma Bakanlığı, ORCID: 0000-0002-2789-2657

VOUCA ORTAMINDA SANAYİDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE REKABET ÜSTÜNLÜĞÜ

Dr. Ali Kul

Millî Savunma Bakanlığı, ORCID: 0000-0001-8543-0947

Doç. Dr. Mustafa Kemal Topcu

ST Strateji ve Teknoloji Geliştirme Ltd. Şti., ORCID: 0000-0002-3298-1283

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ VE SANAYİ İŞLETMELERİNDEKİ UYGULAMALARI

Öğr. Gör. Muhammed Serkan Pasinlioğlu

Millî Savunma Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-5050-9989

Doç. Dr. Memduh Begenirbaş

Millî Savunma Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-0917-0973

SAVUNMA İLE ALAKALI ÜRÜNLERDE MÜŞTERİ İHTİYAÇ ANALİZİ VE ENDÜSTRİ 5.0 ETKİSİ

Dr. Bozkurt Kağan Aktürk

Serbest Araştırmacı, ORCID: 0000-0002-1006-1064

SANAYİDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE ÜLKE STRATEJİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Esra Kumaş

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-3792-1295

TÜRKİYE'DE İMALAT SANAYİ KÜMELERİNİN TEKNOLOJİ BİLEŞENLERİ VE BÖLGELER ARASI GELİŞMİŞLİK FARKLILIKLARI

Doç. Dr. Necmettin Çelik

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-0139-7778

DİJİTALLEŞMENİN TİCARETE AÇIKLIKLA İLİŞKİSİ: KIRILGAN BEŞLİ ÜLKE GRUBUNDAN KANITLAR

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kâhiloğulları

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-5419-2429

Öğretim Görevlisi Fuat Kıpırtı

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8983-4110

SANAYİ İŞLETMELERİNDE ENERJİ LOJİSTİĞİ VE DİJİTAL YÖNETİM

Doç. Dr. Kemal Eroğluer

Millî Savunma Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-2456-5140

Dr. Öğr. Üyesi Wasim Ul Rehman

University of the Punjab, Gujranwala Campus, ORCID: 0000-0002-9927-2780

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE ULUSLARARASI TURİZM SANAYİ GELİRLERİ İLİŞKİSİ: SEÇİLMİŞ AFRİKA ÜLKELERİ İÇİN BİR NEDENSELLİK ANALİZİ

Dr. Fikret Bostan

Ege Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-3405-3218

Dr. Cihat Karanlı

Ege Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-7054-5407

SANAYİ İŞLETMELERİNDE DEPO OPTİMİZASYONU VE DİJİTAL İKİZ

Arş. Gör. Ali Uçucu

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6135-6735

Arş. Gör. Serdar Çelik

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-4530-9055

**YAPTIRIMLARIN FİNANSAL PİYASALARA VE İŞLETMELERE ETKİLERİ: RUSYA
FEDERASYONU ÖRNEĞİ**

Dr. Levent Özdemir

Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0003-4578-9247

SANAYİ VE ENDÜSTRİDE SİBER GÜVENLİĞİN GELECEĞİ

Dr. Soner Çelik

OSTİM Teknik Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-7554-5628

**SANAYİ STRATEJİLERİNİN TASARIMINDA PAYDAŞLARLA İLETİŞİM: ÖRNEKLER VE
ÖNERİLER**

Doç. Dr. Hakan Karabacak

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-6321-088X

**ÜRÜN TALEPLERİNİN TAHMİNİ VE ÇEŞİTLİ TAVSİYE SİSTEMLERİ İÇİN YAPAY ZEKÂ
TEKNİKLERİ**

Dr. Öğr. Üyesi Arda Sezen

Atılım Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-7615-3623

**SANAYİ KURULUŞLARINDA RİSK ODAKLI İÇ DENETİM FAALİYETİNİN İZLEME ADIMI: BİR
SÜREÇ GELİŞTİRME ÖNERİSİ**

Dr. Murat Görmen

Millî Savunma Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8120-1562

Turgay Çağlayan

Millî Savunma Bakanlığı, Doktora Öğrencisi, ORCID: 0000-0003-4588-6012

İÇİNDEKİLER

Birinci Kısım

ENDÜSTRİ 5.0'A DOĞRU YÖNETİM DİSİPLİNLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER VE ETKİLERİ

Endüstri 5.0'a Geçiş ve Sanayi Yönetiminde Uygulamaları.....	3
<i>Ezgi Aktaş Potur - Ahmet Aktaş - Mehmet Kabak</i>	
5.0 Yaklaşımları Doğrultusunda Stratejik Yönetim Uygulamaları	23
<i>Ali Murat Boyraz</i>	
Endüstri 5.0'a Doğru Pazarlama 5.0: İnsan ve Teknoloji.....	59
<i>Şeyda Ok - Seray Kağıtçı</i>	
Endüstri 5.0 Devrimi ve İnsan Sermayesi Yönetimi.....	83
<i>Tuğrul Oğuzhan</i>	
Tedarik Yönetiminde Değişimler ve Tedarik Zinciri Yönetimi 5.0 Yaklaşımı	105
<i>Mustafa Kemal Topcu - Tamer Işın</i>	
Süper Akıllı Topumlarda Liderlik 5.0	131
<i>Pınar Fayganoğlu - Rukiye Can Yalçın</i>	
5.0 Yaklaşımlarında Ekonomik Dönüşüm	161
<i>Hüseyin İkizler - Aslı Dolu - Ramazan Azak - Nazlı Aydın</i>	
Endüstri 5.0'a Doğru Geleceğin Eğitim Anlayışı ve Dijitalleşme ile Değişen Çalışanların Eğitimi Yaklaşımları	175
<i>Tamer Kılıç</i>	
Toplum 5.0 ve Mimarlık: Tabula Rasa Olarak Mekân.....	203
<i>Dilara Gökçen Paç - Merve Kurt Kırıl</i>	
Endüstri 5.0'da Dijital İkiz ve Denetim	223
<i>Hamide Özyürek - Zeynep Baysal</i>	

Endüstri 5.0 Işığında İşletmelerde Teknoloji Trendleri.....245
Merve Asiloğulları Ayan - Serhat Çakır

Tüm Yönleri ile Tarım 4.0265
Ali Kılıç - Hakan Eren

Endüstri 5.0 Çağında İnovasyon Yönetimi293
Uzay Özder

İkinci Kısım

DİSİPLİNLER ARASI YAKLAŞIMLARLA SANAYİ YÖNETİMİNDE DEĞİŞİM VE SEKTÖREL ARAŞTIRMALAR

Sanayide Başkalaşım Öncüsü OSTİM ve Metamorfozu315
Ünsal Sığırı

Aile İşletmelerinin Kurumsallaşması337
Metin Ocak - Köksal Hazır

Aile İşletmeleri Sosyolojisi.....365
Oğuzhan Pehlivan

**Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Endüstri 5.0 ve
Sanayi İşletmelerinden Beklenenler.....385**
Ersin Sünbül

Sanayi İşletmelerinde Dijital Performans Yönetimi403
Mustafa Bekmezci - Wasim Ul Rehman

Simülasyon Teknolojilerinin Kullanımı ve Liderlik.....431
Arzu Uğurlu Kara

Türk Sanayisi İçin Sürdürülebilir Enerji Politikasının Önemi457
Ayhan Aydoğdu

Savunma Sanayi İçin Sürdürülebilirlik Stratejileri479
Göksel Korkmaz

UCA Ortamında Sanayide Sürdürülebilirlik ve Rekabet Üstünlüğü.....	511
<i>Ali Kul - Mustafa Kemal Topcu</i>	
Blok Zincir Teknolojisi ve Sanayi İşletmelerindeki Uygulamaları	531
<i>Muhammed Serkan Pasinlioğlu - Memduh Begenirbaş</i>	
Savunma İle Alakalı Ürünlerde Müşteri İhtiyaç Analizi ve Endüstri 5.0 Etkisi.....	555
<i>Bozkurt Kağan Aktürk</i>	
Sanayide Dijital Dönüşüm ve Ülke Stratejileri	579
<i>Esra Kumaş</i>	
Türkiye’de İmalat Sanayi Kümelerinin Teknoloji Bileşenleri ve Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklılıkları	603
<i>Necmettin Çelik</i>	
Dijitalleşmenin Ticarete Açıklıkla İlişkisi: Kırılgan Beşli Ülke Grubundan Kanıtlar	617
<i>Ahmet Kâhiloğulları - Fuat Kıpırtı</i>	
Sanayi İşletmelerinde Enerji Lojistiği ve Dijital Yönetim	635
<i>Kemal Eroğluer - Wasim Ul Rehman</i>	
Dijital Dönüşüm ve Uluslararası Turizm Sanayi Gelirleri İlişkisi: Seçilmiş Afrika Ülkeleri İçin Bir Nedensellik Analizi	669
<i>Fikret Bostan - Cihat Karslı</i>	
Sanayi İşletmelerinde Depo Optimizasyonu ve Dijital İkiz	693
<i>Ali Uçucu - Serdar Çelik</i>	
Yaptırımların Finansal Piyasalara ve İşletmelere Etkileri: Rusya Federasyonu Örneği... 707	
<i>Levent Özdemir</i>	
Sanayi ve Endüstride Siber Güvenliğin Geleceği	729
<i>Soner Çelik</i>	
Sanayi Stratejilerinin Tasarımında Paydaşlarla İletişim: Örnekler ve Öneriler	745
<i>Hakan Karabacak</i>	

Ürün Taleplerinin Tahmini ve Çeşitli Tavsiye Sistemleri İçin Yapay Zekâ Teknikleri 773

Arda Sezen

Sanayi Kuruluşlarında Risk Odaklı İç Denetim Faaliyetinin İzleme Adımı:

Bir Süreç Geliştirme Önerisi..... 787

Murat Görmen - Turgay Çağlayan

Endüstri 5.0'a Geçiş ve Sanayi Yönetiminde Uygulamaları

Ezgi Aktaş Potur¹ - Ahmet Aktaş² - Mehmet Kabak³

Özet

Endüstri devrimleri, on sekizinci yüzyıldan beri ekonomi, üretim, ulaşım ve sağlık gibi pek çok önemli alanda çarpıcı buluşların gerçekleştirilmesiyle tarihin en büyük dönüm noktalarını oluşturmuştur. Endüstri devrimleri, işlerin yapılış şekillerini değiştirmiş; üretim verimliliği ve kalitesinde dikkate değer artışlar sağlamıştır. Ekonomik ilerlemenin hız kazanması ve endüstri devrimlerinin tüm sektörlerde benimsenmesi, çok sayıda iş alanını ortaya çıkarmıştır. Tüm bu gelişmeler, toplumsal hayatı da temelden etkilemiştir. Dördüncü Endüstri Devrimi ile işlerin insanlardan makinelerle kaydırılması, insanlarda işten çıkarılma kaygısını gündeme getirmiştir. Sürdürülebilir olmayan kaynak kullanımı da çevresel kaygıları beraberinde getirmiştir. Toplumsal ve çevresel kaygıların giderilmesi için insanın yapay zekâyla etkileşimde olduğu sürdürülebilir ve toplum merkezli bir yaklaşımı temel alan Endüstri 5.0 kavramı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı, ortaya çıkan yeni Endüstri Devrimi'ni tanımlamak, Endüstri 5.0'ın doğuşuna olanak sağlayan teknolojileri tanıtmak, dünyada ve Türkiye'de Endüstri 5.0'a yönelik gerçekleştirilen uygulamalara değinmektir. Yakın zamanda ortaya çıkacak olan yeni teknolojik dönüşüm ile insan kaynaklarının rolünün değişmesi, dönüşümün getireceği psikolojik endişeler, yeni iş tanımları ve robotlarla ilgili etik sorunlar gibi çeşitli problemlerin ve insan-makine etkileşiminin yönetilmesinde birtakım zorlukların ortaya çıkması olasıdır. Endüstri devrimlerinin benimsenmesinde yasal politikalar ve düzenlemelere ihtiyaç duyulduğundan Endüstri 5.0 ile ortaya çıkacak zorlukların çözümü için politika yapıcıların hazırlıklar yürütmesinin büyük bir önemi vardır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 5.0, Teknolojik Dönüşüm, İnsan-Makine Etkileşimi

¹ Gazi Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, ezgiaktas@gazi.edu.tr

² Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, aaktas@thk.edu.tr

³ Gazi Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, mkabak@gazi.edu.tr

rinin sistemlere katıldığı Üçüncü Sanayi Devrimi otomasyon kavramını üretim sistemleriyle tanıştırmıştır.

2010'lu yıllarla ortaya çıkan Dördüncü Sanayi Devrimi, siber-fiziksel sistemler olarak adlandırılan sanal ve fiziksel dünyalar arasında gerçek zamanlı bir arayüz sağlamak için nesnelere interneti ve bulut bilişim teknolojilerini kullanmaktadır. Endüstri 4.0 henüz yeterince gelişmemiş olsa da Beşinci Sanayi Devrimi'nin de kısa zamanda gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu devrimle birlikte insan zekâsının içinde olduğu otonom üretim sistemlerinin geliştirileceği öngörülmektedir.

Bu çalışmada, endüstri devrimlerinin tarihî gelişiminden bahsedilmiş ve Endüstri 5.0 kavramı tanıtılmıştır. Bu kavramın ortaya çıkışını mümkün kılan teknolojiler açıklanmış ve imalat alanında Endüstri 5.0 konusunda yayımlanmış bazı çalışmalara değinilmiştir.

Daha önceki kısımlarda da değinildiği üzere, bu devrimin başlangıcı ile birlikte insan ve makine etkileşiminin yönetimi, imalat sistemlerinin yönetiminde önemli bir zorluk olacaktır. Bu zorluklarla başa çıkabilmek için gerekli becerilerin kazanılması, yeni mesleklerin tanımlanarak bu mesleklerde uzmanlaşacak insanların yetiştirilmesi teknolojinin hızla geliştiği dünyada yaklaşan yeni sanayi devrimi için önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Adamková, H. G. (2020). Industry 4.0 Brings Changes in Human Resources. *SHS Web of Conferences, Current Problems of the Corporate Sector*, 83, 01016.
- Afolabi, I., Taleb, T., Samdanis, K., Ksentini, A., Flinck, H. (2018). Network Slicing and Softwarization: A survey on Principles, Enabling Technologies, and Solutions, *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 20, 2429–2453.
- Ahokangas, P., Matinmikko-Blue, M., Yrjölä, S., Seppänen, V., Hämmäinen, H., Jurva, R., Latva-aho, M. (2019). Business Models for Local 5G Micro Operators, *IEEE Transactions on Cognitive Communications and Networking*, 5, 730–740.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, (2022). *Toplum 5.0 Araştırma Raporu*. <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/toplum-5-0-arastirma-raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 07.06.2022
- Da Xu, L., Lu, Y., Li, L. (2021). Embedding Blockchain Technology into Iot for Security: A survey, *IEEE Internet of Things Journal*, 8, 10452-10473.
- Demir, K. A., & Hâtil, C. (2018). The Next Industrial Revolution: Industry 5.0 and Discussions on Industry 4.0, *Industry 4.0 from the Management Information Systems Perspectives*.
- Doolani, S., Wessels, C., Kanal, V., Sevastopoulos, C., Jaiswal, A., Nambiappan, H., Makedon, F. (2020). A Review of Extended Reality (XR) Technologies for Manufacturing Training, *Technologies*, 8, 77
- Elangovan, U. (2022). *Industry 5.0: The Future of the Industrial Economy*, CRC Press.

- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Breque, M., De Nul, L., Petridis, A. (2021). "Industry 5.0: Towards a Sustainable, Human-Centric and Resilient European Industry", Publications Office, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/308407>, Erişim Tarihi: 06.06.2022
- Longo, F., Padovano, A., Umbrello, S. (2020). Value-Oriented and Ethical Technology Engineering in Industry 5.0: A Human-Centric Perspective for the Design of the Factory of the Future, *Applied Sciences*, 10, 4182.
- Fukuda, K. (2020). Science, Technology and Innovation Ecosystem Transformation Toward Society 5.0, *International Journal of Production Economics*, 220, 107460.
- Javaid, M., & Haleem, A. (2020). Critical Components of Industry 5.0 Towards a Successful Adoption in the Field of Manufacturing, *Journal of Industrial Integration and Management*, 5(03), 327-348.
- Javaid, M., Haleem, A., Singh, R.P., Suman, R. (2021). Significant Applications of Big Data in Industry 4.0, *Journal of Industrial Integration and Management*, 6, 429-447.
- Li, X., Da Xu, L. (2021). A Review of Internet of Things – Resource Allocation, *IEEE Internet of Things Journal*, 8, 8657–8666.
- Lu, Y., Liu, C., Kevin, I., Wang, K., Huang, H., Xu, X. (2020). Digital Twin-Driven Smart Manufacturing: Connotation, Reference Model, Applications and Research Issues, *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*, 61, 101837.
- Maddikunta, P. K. R., Pham, Q.-V. B, P., Deepa, N., Dev, K., Gadekallu, T. R., Ruby, R., & Liyanage, M. (2022). Industry 5.0: A Survey on Enabling Technologies and Potential Applications. *Journal of Industrial Information Integration*, 26, 100257.
- Madsen, D. Ø., & Berg, T. (2021). An Exploratory Bibliometric Analysis of the Birth and Emergence of Industry 5.0. *Applied System Innovation*, 4(4), 87.
- Masoni, R., Ferrise F., Bordegoni, M., Gattullo, M., Uva, A.E., Fiorentino, M., Carrabba, E., Di Donato, M. (2017). Supporting Remote Maintenance in Industry 4.0 through Augmented Reality, *Procedia Manufacturing*, 11, 1296–1302.
- Mohajan, H. K. (2019). The First Industrial Revolution: Creation of a New Global Human Era, *Journal of Social Sciences and Humanities*, 5(4), 377-387.
- Mohajan, H. (2019). The Second Industrial Revolution Has Brought Modern Social and Economic Developments. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 6(1), 1-14.
- Mohajan, H. (2021). Third Industrial Revolution Brings Global Development. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 7(4), 239-251.
- Mokyr, J., & Strotz, R. H. (1998). The Second Industrial Revolution, 1870-1914. *Storia dell'economia Mondiale*, 21945(1).
- Müller, J. M. (2019). Assessing the Barriers to Industry 4.0 Implementation from a Workers' Perspective. *IFAC-PapersOnLine*, 52(13), 2189-2194.
- Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0 a Human Centric Solution, *Sustainability*, 11, 4371.
- Oláh, J., Aburumman, N., Popp, J., Khan, M. A., Haddad, H., & Kitukutha, N. (2020). Impact of Industry 4.0 on Environmental Sustainability. *Sustainability*, 12(11), 4674.
- Peter, O., & Mbohwa, C. (2018). Correlation Between Future Energy Systems and Industrial Revolutions, *In Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*, 1953-1961.
- Pivoto, D. G., de Almeida, L. F., da Rosa Righi, R., Rodrigues, J. J., Lugli, A. B., & Alberti, A. M. (2021). Cyber-Physical Systems Architectures for Industrial Internet of Things Applications in Industry 4.0: A Literature Review. *Journal of manufacturing systems*, 58, 176-192.

- Popkova, E. G., Ragulina, Y. V., & Bogoviz, A. V. (2019). Fundamental Differences of Transition to Industry 4.0 from Previous Industrial Revolutions. *In Industry 4.0: Industrial Revolution of the 21st Century*, Springer, Cham, 21-19.
- Prabadevi, B., Deepa, N., Pham, Q.-V., Nguyen, D.C., Praveen Kumar Reddy, M., Thippa Reddy, G., Pathirana, P.N., Dobre, O. (2021). Toward Blockchain for Edge-of-Things: A New Paradigm, Opportunities, and Future Directions, *IEEE Internet of Things Magazine*, 4, 102-108.
- Rada, M. (2017). "Industry 5.0 Definition", <https://michael-rada.medium.com/industry-5-0-definition-6a2f9922dc48>, Erişim Tarihi: 07.06.2022
- Roberts, B. (2015). The Third Industrial Revolution: Implications for Planning Cities and Regions. *Urban Frontiers Working Paper* 1, 1-22.
- Roy, S., Chowdhury, C. (2021). *Remote Health Monitoring Protocols for Iot-Enabled Healthcare Infrastructure*. In *Healthcare Paradigms in the Internet of Things Ecosystem*, 1. baskı; Editörler: Balas, V., Pal, S., Academic Press: Amsterdam, The Netherlands, 163-188.
- Saniuk, S., Grabowska, S., & Straka, M. (2022). Identification of Social and Economic Expectations: Contextual Reasons for the Transformation Process of Industry 4.0 into the Industry 5.0 Concept. *Sustainability*, 14(3), 1391.
- Sherburne, C. (2020). Textile industry 5.0? Fiber Computing Coming Soon to a Fabric Near You, *AATCC Review*, 20, 25-30.
- Simões, A.C., Soares, A.L., Barros, A.C. (2020). Factors Influencing the Intention of Managers to Adopt Collaborative Robots (cobots) in Manufacturing Organizations, *Journal of Engineering and Technology Management*, 57, 101574.
- Sowa, K., Przegalinska, A., Ciechanowski, L. (2020). Cobots in Knowledge Work: Human-AI Collaboration in Managerial Professions, *Journal of Business Research*, 125, 135-142.
- Tao, F., Cheng, J., Qi, Q., Zhang, M., Zhang, H., Sui, F. (2018). Digital Twin-Driven Product Design, Manufacturing and Service with Big Data, *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 94, 3563-3576.
- TÜBİTAK Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Daire Başkanlığı, (2016). *Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası*, Ankara.
- Viriyasitavat, W., Hoonsopon, D. (2019). Blockchain Characteristics and Consensus in Modern Business Processes, *Journal of Industrial Information Integration*, 13, 32-39.
- Wang, X., Ong, S.K., Nee, A.Y. (2016). A Comprehensive Survey of Augmented Reality Assembly Research, *Advances in Manufacturing*, 4, 1-22.
- Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., & Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, Conception and Perception. *Journal of Manufacturing Systems*, 61, 530-535.
- Yli-Ojanperä, M., Sierla, S., Papakonstantinou, N., Vyatkin, V. (2019). Adapting an Agile Manufacturing Concept to the Reference Architecture Model Industry 4.0: A Survey and Case Study, *Journal of Industrial Information Integration*, 15, 147-160.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, (2018). *Türkiye Verimlilik Gelişim Haritası Özet Raporu*, Ankara.

5.0 YAKLAŞIMLARI DOĞRULTUSUNDA STRATEJİK YÖNETİM UYGULAMALARI

Ali Murat Boyraz¹

Özet

Bu bölümde, Endüstri 5.0 yaklaşımları doğrultusunda stratejik yönetim uygulamaları çevresel tarama, kuvvet, alan/mekân, zaman faktörleri incelenerek stratejinin oluşturması ve devamında strateji uygulaması ile değerlendirilmesi başlıkları üzerinden Endüstri 5.0 platformunun stratejik yönetim çerçevesi çizilerek öngörülen fırsat ve tehditler analiz edilmiştir. Japonya Keidanren Toplum 5.0 Vizyonu genel hatlarıyla açıklanmış; ölçeğe göre stratejik yönetim uygulamalarının devlet, özel sektör ve birey ayrımında öne çıkan hususları vurgulanmış; stratejik yönetim uygulamalarından mutlak inovasyon yönetimi, teknoloji yol haritası, dijital ikiz, büyük veri, öğrenen organizasyon, marka ve itibar yönetimi, yapay zekâ destekli ürün yaşam döngüsü yönetimi, veri yönetişimine yer verilmiştir. Sonuç olarak Endüstri 5.0'a uyumu kolaylaştıracak ve stratejik bakışı genişleten açılar, öneri ve uygulamalar ile alternatif yaklaşımların önemi açıklanmış; stratejik karar tavsiyelerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 5.0 Stratejik Yönetimi, Mutlak İnovasyon Yönetimi, Teknoloji Yol Haritası, Yapay Zekâ Destekli Ürün Yaşam Döngüsü Yönetimi, Veri Yönetişimi.

1. Giriş

Yönetim bilimleri üzerine yayımlanan neredeyse bütün çalışmalar hızlı değişim, karmaşıklaşan çevre, belirsizlik, tahmin edilemezlik vurgusu ile başlar. Bu tarz tespitler aslında bize daha karmaşık ve zeki bir yaşamın evrimini ve bu akışa uyum sağlama gerekliliğini işaret etmektedir. Sun Tzu tarafından MÖ 500 yılında savaş üzerine yazılan ilk bilimsel klasik eser olan “Savaş Sanatı”ndaki strateji vurgusundan günümüze toplum bilimlerinde de hayatta kal-

¹ Başkent Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Misafir Öğretim Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Misafir Öğretim Üyesi, muratboyraz@yahoo.com

Birey seviyesinde ise aslında kendi kaderimizi şekillendirme gücüne sahip olduğumuzu fark etmektir. Sanki pasif seyircilermişiz gibi gelecekte ne olacağı, ne olmalı sorularını sormamak stratejik düşünme körlüğüdür. Ne istediğimizi bilmediğimizde ulaşacağımız yer muğlaklaşacak; hazırlanmadığımız bir geleceğe ulaşmamız da zorlaşacaktır.

Türkiye özelinde Endüstri 5.0'a hazırlanmada temel strateji "öncül konumda olmak" üzerine kurgulanmalı (geleneksel, takipçi veya bağımlı strateji değil) ama en azından aktif bir oyuncu (savunmacı; ilk olmanın ağır riskine katlanma niyetinde değilsek bile ilk yenilikçilerin hatalarından ve açtıkları pazardan yararlanan; üretimde, tasarımda ve pazarda sürekli tetik ve atak) olmak üzerine bina edilmelidir.

Endüstri 5.0'ın oluşum ve yönetiminde yüksek verimliliğin tek bir bilgi sanal alana entegre edilmiş, teknolojik tekillik ile yapay zekâ ve ilgili süreçler aracılığıyla/yöntemlerle sağlanacağı hedefi/ideali ortaya konya da küresel ölçekte klasik rekabet stratejisinin ilk planda rekabet içinde iş birliğine (coo-competition), devamında ise toplumsal bilgeliğin önünü açacak, bütüncül yüksek bilinci tetikleyecek yeni bir gerçekçi yönetim teorisine ihtiyacı vardır.

Kaynakça

- Artantaş, E., ve Gürsoy, H. (2020). İşletmelerde kurumsal itibar, kurumsal itibarın yönetilmesi ve ölçülmesi: Bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43), 352-367.
- Aslam, F., Aimin, W., Li, M., & Ur Rehman, K. (2020). Innovation in the era of IoT and industry 5.0: Absolute innovation management (AIM) framework. *Information*, 11(2), 124.
- Baltes, L. P. (2016). Digital marketing mix specific to the IT Field. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Economic Sciences. Series V*, 9(1), 33.
- Barley, S. R. (1990). The alignment of technology and structure through roles and networks. *Administrative Science Quarterly*, 61-103.
- Bryndin, E. (2020). Formation and management of Industry 5.0 by systems with artificial intelligence and technological singularity. *American Journal of Mechanical and Industrial Engineering*, 5(2), 24-30.
- Burhan, M. and Cakir, S. (2021), "Impact assessment of Vision 2023 defense technology foresight", *Foresight*, Vol. 23 No. 3, 367-383. <https://doi.org/10.1108/FS-05-2020-0049>
- Büyükkuslu, A. R. (2020). *Toplum 5.0 Süper Akıllı Toplum*. İstanbul:Der Yayınevi.
- Büyükkuslu, A. R. (2021). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Endüstri 5.0*. İstanbul:Der Yayınevi.
- Cillo, V., Gregori, G.L., Daniele, L.M., Caputo, F. and Bitbol-Saba, N. (2021), "Rethinking companies' culture through knowledge management lens during Industry 5.0 transition", *Journal of Knowledge Management*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/JKM-09-2021-0718>
- Clarke, R. (2019). Risks inherent in the digital surveillance economy: A research agenda. *Journal of information technology*, 34(1), 59-80.

- Çakır, S. (2021). *Teknoloji Yönetimi Ders Notları*, Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Ders Notları.
- Çetindamar, D., Phaal, R., & Probert, D. (2013). *Teknoloji Yönetimi: Faaliyetler ve Araçları*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Daft, R. L. (2021). *Organization theory & design*. 13 edh. Cengage learning.
- Elangovan, U. (2022). *Industry 5.0: The Future of the Industrial Economy*. CRC Press.
- Ergin, E. (1992). *İşletme Politikası*, İstanbul: Der Yayınları.
- Eser, E. (2011). *Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut sistemin Yapısına Yönelik Öneriler* (SPO Publication No. 2822). Ankara: General Directorate of Economic Sectors and Coordination.
- Gleason, N. W. (2018). Singapore's higher education systems in the era of the fourth industrial revolution: Preparing lifelong learners. In *Higher education in the era of the fourth industrial revolution* (pp. 145-169). Palgrave Macmillan, Singapore.
- Hashem, I. A. T., Yaqoob, I., Anuar, N. B., Mokhtar, S., Gani, A., & Khan, S. U. (2015). The rise of "big data" on cloud computing: Review and open research issues. *Information systems*, 47, 98-115.
- Hill, C. W., Jones, G. R., & Schilling, M. A. (2014). *Strategic management: Theory & cases: An integrated approach*. Cengage Learning.
- <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/9jXzE+BSTB2016YiliFaaliyetRaporu.pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2022).
- <https://bau.edu.tr/icerik/13443-bau-buyuk-veri-uygulama-ve-arastirma-merkezi> (Erişim Tarihi: 01.05.2022).
- https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf (Erişim Tarihi: 13.06.2022).
- <https://devveri.com/big-data> (Erişim Tarihi: 30.04.2022).
- <https://futureoflife.org/background/existential-risk/> (Erişim Tarihi: 18.04.2022).
- <https://www.globalcompactturkiye.org/10-ilke/> (Erişim Tarihi: 18.05.2022).
- <https://web.makersturkiye.com/maker-hareketi-nedir/> (Erişim Tarihi: 19.04.2022).
- https://www.keidanren.or.jp/en/policy/2018/095_booklet.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2022).
- https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/ArGe_ve_YenilikEkosistemininGuclendirilmesiOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf (Erişim Tarihi: 15.05.2022).
- Huang, H., Gartner, G., Krisp, J. M., Raubal, M., & Van de Weghe, N. (2018). Location based services: ongoing evolution and research agenda. *Journal of Location Based Services*, 12(2), 63-93.
- Ji, Z. (2015). Intelligent Manufacturing-Main Direction of "Made in China 2025". *China Mechanical Engineering*, 26(17), 2273.
- Kaid, D., & Eljazzar, M. M. (2018, December). Applying blockchain to automate installments payment between supply chain parties. In 2018 14th *International Computer Engineering Conference (ICENCO)* (pp. 231-235). IEEE.
- Keidanren (Japan Business Federation) (2016). *Toward realization of the new economy and society. Reform of the economy and society by the deepening of "Society 5.0"*. Retrieved April 16, 2021 from http://www.keidanren.or.jp/en/policy/2016/029_outline.pdf
- Kırmaz, M., & Sayın, A. A. (2022) *Endüstri 5.0'ın Lojistik ve Tedarik Zincirindeki Yeri*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.

- Klapita, V. (2021). Implementation of Electronic Data Interchange as a Method of Communication Between Customers and Transport Company. *Transportation Research Procedia*, 53, 174-179.
- Kocatürk, E.B. (2021), "Endüstri 5.0 Sürecinde Ürün ve Teknoloji", (ed.) Mehmet Uydacı, *Endüstri 5.0 Dijital Toplum Pazarlama ve Teknoloji*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Koulamas, C., & Lazarescu, M. T. (2020). Real-time sensor networks and systems for the industrial iot: What next?. *Sensors*, 20(18), 5023.
- Kwantes, C. T. & Glazer, S. (2017). *Culture, Organizations, and Work: Clarifying Concepts*. NY:Springer.
- Loshin, D. (2013). Chapter 5–Data governance for big data analytics: considerations for data policies and processes. *Big Data Analytics*, Boston: Morgan Kaufmann, 39-48.
- Malik, P. (2013). Governing big data: principles and practices. *IBM Journal of Research and Development*, 57(3/4), 1-1.
- Mendi, A. F., Doğan, D., ve Tolga, E. (2021). Dijital Denekler. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (29), 174-180.
- Mert, Y. L. (2018). Dijital pazarlama ekseninde influencer marketing uygulamaları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1299-1328.
- Monostori, L. (2003). AI and machine learning techniques for managing complexity, changes and uncertainties in manufacturing. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 16, 277-291. doi:http://dx.doi.org/10.1016/S0952-1976(03)00078-2
- Mulloni, V., & Donelli, M. (2020). Chipless RFID sensors for the internet of things: Challenges and opportunities. *Sensors*, 20(7), 2135.
- Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0-A human-centric solution. *Sustainability*, 11(16), 4371.
- Ooi, J., & Yazdanifard, R. (2015). The review of the effectivity of the augmented reality experiential marketing tool in customer engagement. *Global Journal of Management And Business Research*. 15(8),13-17.
- Ozkeser, B. (2018). Lean innovation approach in Industry 5.0. *The Eurasia Proceedings of Science Technology Engineering and Mathematics*, (2), 422-428.
- Özcan, K. (2012). *Postmodern örgüt kuramı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özgören Şen, F. (2021), "Endüstri 5.0 Sürecinde Tutundurma ve Teknoloji", (ed.) Mehmet Uydacı, *Endüstri 5.0 Dijital Toplum Pazarlama ve Teknoloji*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Özoğlu, B., & Topal, A. (2020). Digital marketing strategies and business trends in emerging industries. In *Digital business strategies in Blockchain ecosystems* (pp. 375-400). Springer, Cham.
- Panahifar, F., & Shokouhyar, S. (2019). An interpretive structural modelling of enablers for collaborative planning, forecasting and replenishment implementation in high-tech industries. *International Journal of Information and Decision Sciences*, 11(1), 55-72.
- Paschek, D., Mocan, A., & Draghici, A. (2019). *Industry 5.0—The expected impact of next industrial revolution*. In *Thriving on Future Education, Industry, Business, and Society*, Proceedings of the MakeLearn and TIIM International Conference, Piran, Slovenia (pp. 15-17).
- Rahmani, A. M., Babaei, Z., & Souri, A. (2021). Event-driven IoT architecture for data analysis of reliable healthcare application using complex event processing. *Cluster Computing*, 24(2), 1347-1360.
- Ryan, D. & Jones, C. (2014). *The best digital marketing campaigns in the World*. Kogan Page Publishers.

- Saracel, N., & Aksoy, I. (2020). Toplum 5.0: Süper akıllı toplum. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(2), 26-34.
- Schein, E. H. (2010). *Organizational Culture and Leadership* (Vol. 2). Chichester, United Kingdom: John Wiley & Sons.
- Schoch, P., Akdim, H., Sennouni, A., & Jourt-Pineau, C. (2020). *Strategic management 5.0 and resilience of organizations.* Post-Print hal-02939458, HAL.
- Senge, P. (1990). *Beşinci Disiplin* [The fifth discipline]. Istanbul, Turkey: Yapı Kredi Yayınları.
- Shetty, S. (2017). How to Use Digital Twins in Your IOT Strategy Gartner. Available online: <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/how-to-use-digital-twins-in-your-iot-strategy/> (Erişim 15 Nisan 2022).
- Sirohi, P., Agarwal, A., & Maheshwari, P. (2020, November). A Survey on Augmented Virtual Reality: Applications and Future Directions. In *2020 Seventh International Conference on Information Technology Trends (ITT)* (pp. 99-106). IEEE.
- Stark, J. (2020). *Product Lifecycle Management (PLM)*. In *Product lifecycle management (Volume 1)* (pp. 1-33). Springer, Cham.
- Tabak, A., & Sığırı, Ü. (2014). *Örgütsel Davranış*. Ankara:Beta Yayıncılık.
- Tallon, P.P. (2013) Corporate governance of big data: perspectives on value, risk, and cost, *Computer* 46, 32-38.
- Tao, F., & Qi, Q. (2017). New IT driven service-oriented smart manufacturing: framework and characteristics. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics: Systems*, 49(1), 81-91.
- Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being human in the age of artificial intelligence*. Vintage.,128-131.
- Torrecilla, J. L., & Romo, J. (2018). Data learning from big data. *Statistics & Probability Letters*, 136, 15-19.
- Ungureanu, A. V. (2020, August). The transition from industry 4.0 to industry 5.0. The 4Cs of the global economic change. In *16th Economic International Conference NCOE 4.0 2020* (pp. 70-81).Editura Lumen, Asociatia Lumen.
- Usta, A. (2017). *Organizasyonlarda Psikososyolojik Yönetim ve Uygulamaları*. Ankara:Nobel
- Vranken, H. (2017). Sustainability of bitcoin and blockchains. *Current opinion in environmental sustainability*, 28, 1-9.
- Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., & Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, conception and perception. *Journal of Manufacturing Systems*, 61, 530-535.
- Wang, L., Liu, Z., Liu, A., & Tao, F. (2021). Artificial intelligence in product lifecycle management. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 114(3), 771-796.
- Wuest, T., Weimer, D., Irgens, C., & Thoben, K. D. (2016). Machine learning in manufacturing: advantages, challenges, and applications. *Production & Manufacturing Research*, 4(1), 23-45.
- Yüksekbilgili, Z., ve Çevik, G. Z. (2018). Endüstri 4.0 bağlamında Türkiye'nin yerine ilişkin güncel ve gelecek eksenli bir analiz. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 422-436.

ENDÜSTRİ 5.0'A DOĞRU PAZARLAMA 5.0: İNSAN VE TEKNOLOJİ

Şeyda Ok¹ - Seray Kağıtçı²

Özet

Endüstri 5.0 kavramı, daha verimli ve daha hızlı sonuçlar elde etmek için insan ve makinenin birlikte iş yapabildiği amacıyla üretim sektörünün modern bir imalata dönüştürülmesi şeklinde tanımlanabilir. Endüstri Devrimi, kişiselleştirilmiş ürünler üreterek müşteri memnuniyetinin artmasını sağlamaktadır. Dijital teknolojilerle birlikte Endüstri 5.0, üretim ve tedarik zinciri yönetiminde yeni bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Endüstri 5.0, işletmelerin üretim verimliliklerinde daha fazla esnekliğe izin vermekte ve bu sayede, müşterilerin istedikleri özellikte ürünlerin üretilmesini talep edebilmesine imkân tanımaktadır. Tüm bunlar, en niş talepler için bile ek maliyet veya gecikme olmaksızın daha fazla kişiselleştirme imkânına sahip teknolojilerin işletmeler tarafından kullanılabilir olduğunu anlamına gelmektedir. Üretim süreçlerinde yaşanan değişimler, müşteri istek ve ihtiyaçlarında oluşan farklılaşma işletmelerin özellikle de pazarlama faaliyetlerini gerçekleştirirken radikal değişiklikler yapmalarına neden olduğu görülmektedir. Böylece Endüstri 5.0 ile yaşanan teknolojik ve dijital dönüşüme paralel gelişen Pazarlama 5.0, müşteri deneyiminde değer yaratılması, sunulması ve bunların geliştirilmesi sürecinde bu teknolojik ve dijital sistemlerle insanı taklit ederek performansın artırılması ile başlamaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Endüstri Devrimi'nin ve Endüstri 5.0 ile birlikte değişen pazarlama anlayışının, mal ve hizmet sunumunda yaşanan farklılaşma üzerindeki etkisinin açıklanmasıdır. Bu çalışmada yeni Endüstri Devrimi'nin temel özelliklerine ve yeteneklerine yer verilirken aynı zamanda işletmelerin yaşanan bu değişimlere uyum sağlayacak şekilde teknolojik yenilikleri takip etmeleri gerektiğine, tüketici davranışlarında meydana gelen değişimleri ve bu değişimleri üretim ve pazarlama süreçlerine yansıtılmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 5.0, Pazarlama 5.0, Pazarlama 5.0 Bileşenleri

¹ OSTİM Teknik Üniversitesi, İİBF, seyda.ok@ostimteknik.edu.tr

² OSTİM Teknik Üniversitesi, İİBF, seray.kagitci@ostimteknik.edu.tr

edilecek memnuniyet işletmeler için oldukça önem arz etmektedir. Artan müşteri memnuniyeti ve mutluluğu tüm bunların sonucunda işletmelere sadık müşteri olarak geri dönecektir.

Endüstri 5.0 ile birlikte pazarlamada yaşanan teknolojik ve dijital tabanlı değişimlerin, yapay zekâ, nesnelerin interneti, robot teknolojiler, akıllı sensörler, sanal gerçeklik gibi hususlar ile yürütülen pazarlama süreçlerinin tedarik zincirinin tüm süreçlerinde kişiselleştirilmiş ve özelleştirilmiş deneyimlerin ulaşılabilir olmasına olanak sağlayarak bunların yeni endüstride daha görünür ve uygulanabilir bir role sahip olacağı beklenmektedir. İşletmeler, Pazarlama 5.0 yaklaşımlarını kullanarak pazardan topladığı büyük veri ve tahminleme yöntemleri ile pazardaki potansiyel müşteriyi elde edebilecek, müşterilerin davranışlarını doğru bir şekilde analiz ederek ürünün sunumu, reklam, iletişim gibi stratejik pazarlama süreçlerinde daha iyi bir performans sergileyebilecektir. Bu yaklaşımlardan yola çıkarak işletmelerin pazarlama karmalarını daha akıllıca yönetebilecekleri ve pazarlama faaliyetlerinde özellikle müşteri ilişkileri yönetimi ve onu destekleyen süreçlerle birlikte, müşterilerin daha önce hiç yaşamadığı bir müşteri deneyiminin insan için teknoloji çağı olarak ifade edilen bu dönemde oldukça yoğun bir rekabet içerisinde sunulacağı ifade edilebilir.

Kaynakça

- Accardi-Petersen, M. (2012). Agile marketing. Apress.
- Aceto, G., Persico, V., ve Pescapé, A. (2020). Industry 4.0 and Health: Internet of Things, Big Data, and Cloud Computing for Healthcare 4.0, *Journal of Industrial Information Integration*, 18, 1-14.
- Aldhahaeri, A., Bach, C. (2013). How to Implement Marketing 2.0 Successfully, *International Journal of Business and Social Science*, 4(10), 36-42.
- Artun, O., & Levin, D. (2015). *Predictive marketing: Easy ways every marketer can use customer analytics and big data*. John Wiley & Sons.
- Camilleri, M. A. (2019). The use of data-driven technologies in tourism marketing. In *Entrepreneurship, Innovation and Inequality* (pp. 182-194). Routledge.
- Carson, D., Enright, M., Tregear, A., Copley, P., Gilmore, A., Stokes, D., ... & Deacon, J. H. (2002). Contextual marketing. In *Proceedings of the Academy of marketing/AMA Annual Research Symposium, January, Oxford: Oxford Brookes University*.
- Chen, H. (2017). Applications of Cyberphysical System: A Literature Review, *Journal of Industrial Integration and Management*, 2(3), 1-28.
- Da Xu, L. (2014). *Enterprise Integration and Information Architecture: A Systems Perspective on Industrial Information Integration*, 1.Baskı, New York: CRC Press.
- Dewi, H. P. (2021). Determination of Green Marketing Strategies Through Marketing Communication in the Business World in the Society 5.0 Era. In *18th International Symposium on Management (INSYMA 2021)* (pp. 181-187). Atlantis Press.

- Draganov, M., Panicharova, M., & Madzhirova, N. (2018, June). Marketing 5.0. Transactions of Artificial Intelligence Systems in The Digital Environment. In *2018 International Conference on High Technology for Sustainable Development (HiTech)*, 1-3. IEEE.
- Drago, C., & Bertelli, A. (2020). Predictive Marketing: A Bibliometric Analysis Using a Symbolic Data Analysis Approach Keywords-Community-Based. *Available at SSRN 3738294*.
- Erragcha, N., Romdhane, R. (2014). New Faces of Marketing in The Era of The Web: From Marketing 1.0 to Marketing 3.0, *Journal of Research in Marketing*, 2(2), 137-142.
- George, A. S., George, A. H. Industrial Revolution 5.0: The Transformation of The Modern Manufacturing Process to Enable Man and Machine to Work Hand in Hand, *Journal of Seybold Report*, 15(9), 214-234.
- Grandhi, B., Patwa, N., & Saleem, K. (2020). Data-Driven Marketing for Growth and Profitability. *EuroMed Journal of Business*.
- Jara, A. J., Parra, M. C., Skarmeta, A. F. (2012). Marketing 4.0: A New Value Added to The Marketing Through The Internet of Things, Sixth International Conference on Innovative Mobile and Internet Services in Ubiquitous Computing, 852-857.
- Javaid, M., Haleem, A. (2020). Critical Components of Industry 5.0 Towards A Successful Adoption in The Field of Manufacturing. *Journal of Industrial Integration and Management*, 5(03), 327-348.
- Kenny, D., Marshall, J. F. (2000). Contextual Marketing. *Harvard Business Review*, 78(6), 119-125.
- Kim, J.H. (2017). A Review of Cyber-Physical System Research Relevant to the Emerging IT Trends: Industry 4.0, IoT, Big Data, and Cloud Computing. *Journal of Industrial Integration and Management*, 2(3), 1750011, 1-22
- Kotler, P., Kartajaya, H., Setiawan, I. (2010). *Marketing 3.0: From Products to Customers to the Human Spirit*, 13. Baskı, New Jersey: John Wiley Sons
- Kotler, P., Keller, K. (2006). *Marketing Management*, 12. Baskı, New Jersey: Pearson Prectice Hall
- Kotler, P., Kartajaya, H., Setiawan, I. (2021). *Pazarlama 5.0: İnsan İçin Teknoloji*, Çev. Taner Gezer, 2. Baskı, İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi Yayınları
- Kumar, V., Rajan, B., Venkatesan, R., Lecinski, J. (2019). Understanding The Role Of Artificial Intelligence In Personalized Engagement Marketing. *California Management Review*, 61(4), 135-155.
- Xu, L.D., Xu, E.L. Lu, L. (2018), Industry 4.0: State Of The Art And Future Trends, *International Journal of Production Research*, 56(8), 2941-2962.
- Madsen, D.Ø. Berg, T. An Exploratory Bibliometric Analysis of the Birth and Emergence of Industry 5.0, *Applied System Innovation* 2021, 1-15, <https://doi.org/10.3390/asi4040087>
- Mangold, W. G., Faulds, D. J. (2009). Social Media: The New Hybrid Element of The Promotion Mix, *Business Horizons*, 52(4), 357-365.
- Micheaux, A., & Bosio, B. (2019). Customer journey mapping as a new way to teach data-driven marketing as a service. *Journal of Marketing Education*, 41(2), 127-140.
- Moi, L., & Cabiddu, F. (2021). An agile marketing capability maturity framework. *Tourism Management*, 86, 104347.
- Nowacki, F. (2015). "Marketing 4.0 As A Solution for International Entrepreneurship in New Trends in Economics, Management and Finance", P. Michnon, A. Poczta- Wajda, M. Osak, P. Marszałek, R. Gray S. Białowas (Eds.). Poland: Poznan University of Economics and Business Print Shop.
- Peraković, D., Periša, M., Cvitić, I., & Zorić, P. (2014). Artificial Intelligence Application In Different Scenarios of the Networked Society 5.0 Environment. *Education*, 2016.

- Peruzzini, M., Stjepandić, J. (2018). Editorial to the special issue "Transdisciplinary analytics in supply chain management". *Journal of Management Analytics*, 5(2), 75-80.
- Pilevari, N. Yavari, F. (2020). Industry Revolutions Development from Industry 1.0 to Industry 5.0 in Manufacturing, *Journal of Industrial Strategic Management*, 5(2), 44-63.
- Rada, M. (2018). "Industry 5.0-from Virtual to Physical", <https://www.linkedin.com/pulse/industry-50-from-virtual-physicalmichaelrada>, Erişim Tarihi: 08.06.2022.
- Rauschnabel, P. A., Felix, R., Hinsch, C. (2019). Augmented reality marketing: How Mobile AR-Apps Can Improve Brands Through Inspiration. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 49, 43-53.
- Rauschnabel, P. A., Babin, B. J., Tom Dieck, M. C., Krey, N., Jung, T. (2022). What is Augmented Reality Marketing? Its Definition, Complexity, and Future. *Journal of Business Research*, 142, 1140-1150.
- Roberts, N. Grover, V. (2012). Investigating Firm's Customer Agility And Firm Performance: The Importance Of Aligning Sense And Respond Capabilities. *Journal Of Business Research*, 65(5), 579-585.
- Skobelev, P.O. Borovik, S.Y. (2017). On The Way from Industry 4.0 to Industry 5.0: From Digital Manufacturing to Digital Society, *Industry 4.0*, 2, 307-311.
- Tan, Y. C., Chandukala, S. R., Reddy, S. K. (2021). Augmented Reality in Retail and Its Impact on Sales. *Journal of Marketing*, 00222429219954.
- Tarabasz, A. (2013). The Reevaluation of Communication in Customer Approach-Towards Marketing 4.0, *International Journal of Contemporary Management*, 12(4), 124-134.
- Vanessa, N. Japutra, A. (2021). Contextual marketing based on customer buying pattern in grocery E-Commerce: The case of Bigbasket. com (India). *ASEAN Marketing Journal*, 9(1), 5.
- Varey, R. J. Mckie, D. (2010). Staging Consciousness: Marketing 3.0, Post-Consumerism and Future Pathways, *Journal of Customer Behavior*, 9(4), 321-334.
- Vassileva, B. (2017). Marketing 4.0: How Technologies Transform Marketing Organization. *Obuda University E-Bulletin*, 7(1), 47-56.
- Wang, X., Yu, C., Wei, Y. (2012). Social Media Peer Communication and Impacts on Purchase Intentions: A Consumer Socialization Framework, *Journal of Interactive Marketing*, 26(4), 198-208.
- Wongmonta, S. (2021). Marketing 5.0: The Era of Technology for Humanity with a Collaboration of Humans and Machines. *Nimitmai Review Journal*, 4(1), 83-97.
- Yavari, F. Pilevari, N. (2020). Industry revolutions development from Industry 1.0 to Industry 5.0 in Manufacturing. *Journal of Industrial Strategic Management*, 5(2), 44-63.
- Zheng, X., Lin, F. Cai, X. (2021). Exploration Of Contextual Marketing Model Based On Mobile Apps. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 517, 81-85.

ENDÜSTRİ 5.0 DEVRİMİ VE İNSAN SERMAYESİ YÖNETİMİ

Tuğrul Oğuzhan¹

Özet

Günümüzde endüstriyel devrimlerin sonucu olarak karşımıza çıkan otomasyon, akıllık ve dijitalleşme özelliklerinin yarattığı etkiyle çeşitli endüstri kollarında teknolojiyi yaratma ve geliştirme hızı sektörün özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle teknolojinin değişim hızını güvenli bir şekilde ve süratle arttırarak ivmelenme sağlayabilecek rekabet edebilme beceresini geliştirmek için insan sermayesine yatırım ve insan yeteneklerinin geliştirilmesi çok daha önemli bir hâle gelmiştir.

İnsan kaynakları yönetimi, insanı örgütün faaliyetlerinde kullanabileceği ve istifade edebileceği en önemli kaynak olarak tanımlar ve insan kaynakları yönetimi anlayışında her kaynağın bir maliyeti olduğu gibi insanın da maliyeti finansal tablolara yansıtılan bir maliyet kalemi olarak görünür. İnsan sermayesi yaklaşımında ise insan, yeteneğini yatırıma dönüştüren bir varlık olarak örgütün değer yaratan ana kaynağıdır. Bu nedenle finansal tablolarda dahi bu değere vurgu yapılarak insan bir maliyet olarak değil bir yatırım olarak ele alınır. Bu yaklaşım, insanın kısa vadeli bir kazanç kaynağı olmaktan çıkarılarak kıymetlendirildikçe değeri artan bir sermaye olarak kullanılmasına imkân tanır.

Özellikle Endüstri 4.0 ile başlayan akıllı üretim yaklaşımı ve bunun akabinde toplum 5,0 olarak adlandırılan akıllı toplum yaklaşımları ve Endüstri 5.0 ile amaçlanan insan merkezli, sürdürülebilir, esnek bir üretim ve teknoloji yaklaşımı insan yeteneklerinin önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Bu bölümde insan sermayesi yaklaşımının temel öğelerine değinilerek endüstriyel devrimlerle ilişkisi ve Beşinci Endüstriyel Devrim ile birlikte ne gibi bir değişimin beklendiği tartışılmış, geleceğe yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnsan Sermayesi, Endüstriyel Devrim, Endüstri 5.0, İnsan Merkezli Endüstri, İnsan Robot İş Birliği

¹ OSTİM Teknik Üniversitesi İİBF., tugrul.oguzhan@ostimteknik.edu.tr.

noloji ve kültür uyumunu gerçekleştiren bu örgütler mevcut iş modellerini geliştiren, yeni iş olanakları yaratan, yepyeni becerilerden yararlanan ve aynı zamanda bu kazanımlarını elde tutan, sürdürülebilirliği sağlayan örgütler olacaktır. İnsan sermayesine bu anlamda yapılacak stratejik yatırımlar, her üretim organizasyonunun devam eden gelişimi için hayati olmaya devam edecektir.

İş performansını iyileştirmenin önemli bir yönü, en verimli süreçlere ve en etkili insanlara sahip olmak, müşterilerin geri bildirimlerine odaklanmaktır. Endüstriyel devrimlerin yarattığı teknolojik imkânlar bilginin toplanması ve analiz edilmesi, değerlendirilmesi yönünde çok büyük imkânlar yaratmaktadır. İnsan sermayesinin etkinliği anlamında işe alım süreçlerinde yapay zekâ imkânları ile kişi iş uyumluluğunun başarılabilmesi, işe alınan personelin daha sonraki süreçlerde katkısının daha fazla olmasına, örgüt için değer yaratabilmesine imkân sağlayacaktır. Bu şekilde yönetilen bir süreç, teknoloji insan uyumunun gerçekleştirilmesini sağlayarak üreticilerin artan rekabet ortamında yüksek getiriler elde etmelerine yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Alzoubi, I., Almaliki, S., & Mirzaei, F. (2019). Prediction of environmental indicators in land leveling using artificial intelligence techniques. *Chemical and Biological Technologies in Agriculture*, 6(1), 1-19.
- Antyukhova, E. A. (2020). Values of a Successful Person: A Postmodern Education in a Post-Industrial Society. *RUDN Journal of Political Science*, 22(2), 290-304.
- Atiku, S. O. (Ed.). (2019). *Human capital formation for the fourth industrial revolution*. IGI Global.
- Balog, M. M., & Demidova, S. E. (2021, March). Human capital development in the context of the Fourth Industrial Revolution. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 666, No. 6, p. 062120). IOP Publishing.
- Baron, A., & Armstrong, M. (2007). *Human capital management: achieving added value through people*. Kogan Page Publishers.
- Becker, (1993), Becker, G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis* (third edition). Chicago: University of Chicago Press.
- Bontis, N (1996) There's a price on your head: managing intellectual capital strategically, *Business Quarterly, Summer*, 4-47
- Chalmers, D., MacKenzie, N. G., & Carter, S. (2021). Artificial intelligence and entrepreneurship: Implications for venture creation in the fourth industrial revolution. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 45(5), 1028-1053.
- Chatzkel, J L (2004) Human capital: the rules of engagement are changing, *Lifelong Learning in Europe*, 9 (3), 139-145
- Coppin, A. (2017). *The human capital imperative: Valuing your talent*. Springer.
- Davenport, T H and Prusak, L (1998) *Working Knowledge: How organizations manage what they know*, Harvard Business School Press, Boston, MA

- Demir, K. A., Döven, G., & Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and human-robot co-working. *Procedia computer science*, 158, 688-695.
- Dhanpat, N.; Buthelezi, Z.; Joe, M.; Maphela, T.; ve Shongwe, N. (2020). Industry 4.0: The role of human resource professionals. *SA Journal of Human Resource Management*, 18(0), a1302. <https://doi.org/10.4102/sajhrm.v18i0.1302>.
- Eberhard, B., Podio, M., Alonso, A. P., Radovica, E., Avotina, L., Peiseniece, L., & Solé-Pla, J. (2017). Smart work: The transformation of the labour market due to the fourth industrial revolution (14. 0). *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research (IJBESAR)*, 10(3), 47-66.
- Ehrenberg, R G and Smith, R S (1997), *Modern Labor Economics*, 6th edn, HarperCollins, New York
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Breque, M., De Nul, L., Petridis, A. (2021). Industry 5.0: towards a sustainable, human-centric and resilient European industry, Publications Office.
- Frolova, E. V., Rogach, O. V., & Ryabova, T. M. (2020). Digitalization of Education in Modern Scientific Discourse: New Trends and Risks Analysis. *European journal of contemporary education*, 9(2), 313-336.
- Gruzina, Y., Firsova, I., & Strielkowski, W. (2021). Dynamics of human capital development in economic development cycles. *Economies*, 9(2), 67..
- Huang, S., Wang, B., Li, X., Zheng, P., Mourtzis, D., & Wang, L. (2022). Industry 5.0 and Society 5.0—Comparison, complementation and co-evolution. *Journal of Manufacturing Systems*, 64, 424-428.
- Kergroach, S. (2017). Industry 4.0: New Challenges and Opportunities for the Labour Market. *Foresight and STI Governance*, 11(4), P.: 6-8. <https://doi.org/10.17323/2500-2597.2017.4.6.8>.
- Khaled, G., & Alena, F. (2021). Industry 4.0 and human resource management in the hotel business. *Human Progress*, 7(2), 1.
- Koneva, A. V., & Lisenkova, A. A. (2019). Identity matrix in the digital age: Social challenges of overcoming anonymity. *Journal of Cultural Studies and Art History*, 35, 14-28.
- Koval, V., & Mikhno, I. (2019). Ecological sustainability preservation of national economy by waste management methods. *Economics. Ecology. Socium*, 3(2), 30-40.
- Laaser, W. (2018). Economic implications and stakeholder reactions in a digital university environment. *Revista de Educación a Distancia (RED)*, (57).
- Longo, F., Padovano, A., & Umbrello, S. (2020). Value-oriented and ethical technology engineering in Industry 5.0: A human-centric perspective for the design of the factory of the future. *Applied Sciences*, 10, 4182.
- Lu, Y., Adrados, J. S., Chand, S. S., & Wang, L. (2021). Humans Are Not Machines-Anthropocentric Human-Machine Symbiosis for Ultra-Flexible Smart Manufacturing. *Engineering*, 7(6), 734-737.
- Marginson, S. (2019). Limitations of human capital theory. *Studies in Higher Education*, 44(2), 287-301.
- McKee, M., van Schalkwyk, M. C., & Stuckler, D. (2019). The second information revolution: digitalization brings opportunities and concerns for public health. *European journal of public health*, 29(Supplement_3), 3-6.
- Meisenberg, G., & Lynn, R. (2011). Intelligence: A measure of human capital in nations. *The Journal of Social, Political, and Economic Studies*, 36(4), 421.
- Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0—A human-centric solution. *Sustainability*, 11(16), 4371.

- Rana, G.; Sharma, R. (2019). Emerging human resource management practices in Industry 4.0. *Strategic HR Review*, 18(4), 176-181. <https://doi.org/10.1108/SHR-01-2019-0003>
- Scarborough, H and Elias, J (2002) *Evaluating Human Capital*, CIPD, London
- Sima, V., Gheorghe, I. G., Subić, J., & Nancu, D. (2020). Influences of the industry 4.0 revolution on the human capital development and consumer behavior: A systematic review. *Sustainability*, 12(10), 4035.
- Sivathanu, B.; Pillai, R. (2018). Smart HR 4.0—how industry 4.0 is disrupting HR. *Human Resource Management International Digest*. <https://doi.org/10.1108/HRMID-04-2018-00>
- Sony, M.; Naik, S. (2019). Key ingredients for evaluating Industry 4.0 readiness for organizations: a literature review. *Benchmarking: An International Journal*. <https://doi.org/10.1108/BIJ-09-2018-0284>
- Street, Donald R. 1988. Jovellanos, an antecedent to modern human capital theory. *History of Political Economy* 20: 191–206.
- Taalbi, J. (2019). Origins and pathways of innovation in the third industrial revolution. *Industrial and corporate change*, 28(5), 1125-1148.
- Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., & Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, conception and perception. *Journal of Manufacturing Systems*, 61, 530-535.
- Zeynalli, L. (2021). Human Capital in Azerbaijan: Building Competitive Workforce Capacity for Industry 4.0. *SocioEconomic Challenges*, 5 (2), 58-69.

TEDARİK YÖNETİMİNDE DEĞİŞİMLER VE TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ 5.0 YAKLAŞIMI

Mustafa Kemal Topcu¹ - Tamer Işın²

Özet

Endüstrinin gelişim serüveni verimlilik, etkinlik ve inovasyon temelinde izlenebilir. Endüstri 4.0 dâhil tüm evrelerde insan kaynağından ziyade diğer girdi faktörleri çerçevesinde verimlilik, etkinlik ve inovasyon sağlanmaya çalışılmıştır. Endüstri 5.0 ise insanın zekâsını ve özellikle yaratıcılığını oyuna dâhil etmektedir. Bunun sonucunda insanın kendi eliyle zarar verdiği doğal kaynakların korunmasına ve yol açılan toplumsal sorunların çözülmesine yönelik çabalar ön plana çıkmıştır. Böylelikle birey merkezli toplumsal yaklaşımlarda, sosyal sorumluluğun ekonomik kalkınmaya entegrasyonu, insan-makine etkileşimi, döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Esasen endüstri ve toplumdaki bu değişimlerin yanında temel yetkinliklere odaklanma, değer akışı yaratma, yalınlaşma ve dış kaynak kullanma gibi gelişmeler ışığında tedarik zinciri yönetimi de (TZY) benzer bir dönüşüm yaşamıştır. Bu doğrultuda TZY, işletmeler için sürdürülebilir rekabet avantajı sağlayan stratejik bir faktör hâline gelmiştir. Ne var ki, işletmelerde satın alma, depolama ve sevkiyat gibi geleneksel anlayışlara hapsedilen bir süreç görünümü hâlen devam etmektedir. Bu nedenle kitabın bu bölümünde stratejik bir yaklaşımla endüstri evrelerine göre TZY'nin gelişimine değinilecek ve değer zinciri içerisindeki yeri ve önemi tekrar gündeme taşınacaktır. Akabinde ise Endüstri 5.0 uygulamaları bağlamında TZY incelenecektir. İşletmeler için özellikle küreselleşme, teknolojideki hızlı değişim, karmaşıklık, pandemi gibi faktörler nedeniyle uluslararası ticaretten kaynaklı önemli bir risk hâline gelen TZY, Endüstri 5.0 kapsamında irdelenecektir. Sektörel uygulama örnekleri incelenerek araştırmacı, uygulamacı ve politika yapıcılara bir kısım önerilerde de bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Tedarik Zinciri Yönetimi, Endüstri 5.0, Tedarik Zinciri Yönetimi 5.0*

¹ ST Strateji ve Teknoloji Geliştirme Ltd.Şti., mktopcu@ststrateji.com

² IMED Surgical Teknoloji A.Ş., tamerisin@outlook.com

yönde araştırma yapmaları uygun olacaktır. Araştırma konularının içerisinde paydaşlar arasındaki etkileşimi artıracak stratejilerin neler olabileceği, rekabet öncesi iş birliğini başarabilmek için paylaşım ekonomisinden nasıl faydalanabileceği, TZY 5.0 içerisinde en fazla değeri yaratacak teknolojik yeniliklerin neler olabileceği, ulusal ve bölgesel ekosistem içerisinde nasıl yer alınabileceği, TZY 5.0 risklerinin nasıl azaltılabileceği, başlangıç maliyetlerinin nasıl düşürülebileceği gibi konular olabilir.

Kaynakça

- Akundi, A., Euresti, D., Luna, S., Ankobiah, W., Lopes, A., Edinbarough, I. (2022). State of Industry 5.0—Analysis and Identification of Current Research Trends. *Applied System Innovation*, 5(1), 27-40.
- Annesley G. (2019). *The Network Effect Beyond Supply Chains* in Gartner Supply Chain Conference Trends, <https://supplychainbeyond.com/gartner-supply-chain-conference-trends-2019/>, 03.05.2022.
- Ayers, J.B. ve Odegaard, M.A. (2008). Retail Supply Chain Management. Florida, ABD: Taylor & Francis Group, LLC.
- Bakan, İ., Şekkel, Z. H. (2019). Blok zincir teknolojisi ve tedarik zinciri yönetimindeki uygulamaları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2847-2877.
- Barata, J. (2021). The fourth industrial revolution of supply chains: A tertiary study. *Journal of Engineering and Technology Management*, 60, 101624.
- Bonnaud, S., Didier, C., Kohler, A. (t.y.). Endüstri 4.0 ve Kognitif Üretim Mimari Modeller, Kullanım Örnekleri ve IBM Çözümleri. IBM. <https://www.ibm.com/downloads/cas/RJGK5E60>, 23.07.2022.
- BCG. (2015). *Embracing Industry 4.0 and Rediscovering Growth*. Retrieved from <https://www.bcg.com/capabilities/operations/embracing-industry-4.0-rediscovering-growth.aspx>, 03.05.2022.
- Canbay, P., Demircioğlu, Z. (2021). Endüstri 5.0'a doğru: Zeki otonom sistemlerde etik ve ahlaki sorumluluklar. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 12(45), 106-123.
- Cox, J.F., Blackstone, J.H., Spencer, M.S. (Eds), 1995, APICS Dictionary, American Production and Inventory Control Society, Falls Church, VA.
- Council of Supply Chain Management Professionals, (2017). Definitions of Supply Chain Management http://cscmp.org/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms.aspx?hkey=60879588-f65f-4ab5-8c4b-6878815ef921, 02.05.2022.
- Çalık, A. (2018). Gecikme Zamanlı Kapalı-Döngü Tedarik Zinciri Ağ Tasarımı için Çok-Amaçlı Karma-Tamsayılı Programlama Modeli. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 451-478.
- Çiçek, E., Bay, M. (2007). Stratejik küresel tedarik zinciri yönetimi ve lojistik. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 91-117.
- Das, D. (2018). The impact of sustainable supply chain management practices on firm performance: Lessons from Indian organizations. *Journal of Cleaner Production*, 203, 1-46.

- Defraeye, T., Tagliavini, G., Wu, W., Prawiranto, K., Schudel, S., Kerisima, M. A., ... Bühlmann, A. (2019). Digital twins probe into food cooling and biochemical quality changes for reducing losses in refrigerated supply chains. *Resources, Conservation and Recycling*, 149, 778-794.
- DiMaggio, P., Powell, W. (1983). The Iron cage revisited: institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review* 48(2), 147-160.
- Elangovan, U. (2022). *Industry 5.0 The Future of the Industrial Economy*. Taylor&Francis Group.
- Elsy, P. (2020). Elderly care in the society 5.0 and kaigo rishoku in Japanese hyper-ageing society. *Jurnal Studi Komunikasi*, 4(2), 435-452.
- Ergen Işıklar, Z., Yeşiltuna, C. (2022). Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi çalışmalarının bibliyometrik analizi, *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 5(1). 100-120
- Frederico, G. F. (2021). From supply chain 4.0 to supply chain 5.0: Findings from a systematic literature review and research directions. *Logistics*, 5(3), 49.
- Gebhardt, J., Grimm, A., Neugebauer, L. M. (2015). Developments 4.0 Prospects on future requirements and impacts on work and vocational education. *Journal of Teacher Education*, 3(2), 117-133.
- Gilanlı, E. (2018). Sürdürülebilir Yeşil Tedarik Zinciri Kavramı Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar. IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress, September, 7-8, Didim/Aydın.
- Govindan, K., Jafarian, A., Nourbakhsh, V. (2015). Bi-objective integrating sustainable order allocation and sustainable supply chain network strategic design with stochastic demand using a novel robust hybrid multi-objective metaheuristic. *Computers & Operations Research*, 62, 112-130.
- Greif, T., Stein, N., Flath, C. M. (2020). Peeking into the void: Digital twins for construction site logistics. *Computers in Industry*, 121, 103264.
- Grieves, M., Vickers, J. (2017). Digital twin: mitigating unpredictable, undesirable emergent behavior in complex systems. In: *Transdisciplinary Perspectives on Complex Systems*. Springer, 85-113.
- Gudanowska, A. E., Alonso, J. P., Tormanen, A. (2018). What competencies are needed in the production industry? The case of the Podlaskie Region. *Engineering Management in Production and Services*, 10(1), 65-74.
- Günday, A. H. (2018). Yeşil Tedarik Zinciri Uygulamalarının İşletme Performansı Üzerine Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kagermann, H., Helbig, J., Hellinger, A., Wahlster, W. (2013). Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0: Securing the future of German manufacturing industry; Final Report of the Industrie 4.0 Working Group. Forschungsunion.
- Keidanren (Japan Business Federation) (2016). Toward realization of the new economy and society. Reform of the economy and society by the deepening of "Society 5.0", http://www.keidanren.or.jp/en/policy/2016/029_outline.pdf, 02.05.2022.
- Klostermeier, R., Haag, S., Benlian, A., (2019). Digitale Zwillinge-Eine explorative Fallstudie zur Untersuchung von Geschäftsmodellen. In: *Digitale Geschäftsmodelle-Band 1*. Springer, 255-269.
- Lambert, D.M., Cooper, M.C., Pagh, J.D. (1998). Supply chain management: implementation issues and research opportunities. *International Journal of Logistics Management*, 9(2), 1-20.
- Lasi, H., Fettke, P., Kemper, H. G., Feld, T., Hoffmann, M. (2014). Industry 4.0. *Business & Information Systems Engineering*, 6(4), 239-242.

- Lenz, Claus, Knoll, Alois, 2014. Mechanisms and capabilities for human robot collaboration. IEEE RO-MAN 2014 - 23rd IEEE International Symposium on Robot and Human Interactive Communication: Human-Robot Co-Existence: Adaptive Interfaces and Systems for Daily Life, Therapy, Assistance and Socially Engaging Interactions, 666-671.
- Liu, K. Y. (2022). *Supply Chain Analytics: Concepts, Techniques and Applications*. Springer Nature.
- Maddikunta, P. K. R., Pham, Q. V., Prabadevi, B., Deepa, N., Dev, K., Gadekallu, T. R., ... Liyanage, M. (2021). Industry 5.0: A survey on enabling technologies and potential applications. *Journal of Industrial Information Integration*, 1-31.
- Marmolejo-Saucedo, J. A. (2020). Design and development of digital twins: a case study in supply chains. *Mobile Networks and Applications*, 25(6), 2141-2160.
- Mavrodieva, A. V., Shaw, R. (2020). Disaster and Climate Change Issues in Japan's Society 5.0-A Discussion. *Sustainability*, 12 (5), 1-17.
- Mentzer, J.T., Dewitt, W., Keebler, J.S. (2001). Defining Supply Chain Management. *Journal of Business Logistics*, 22(2), 1-25.
- Minculete, G., Bârsan, G., Olar, P. (2021). Conceptual Approaches of Industry 5.0. Correlative Elements with Supply Chain Management 5.0. *Revista de Management Comparat International*, 22(5), 622-635.
- Ojo, E. M., Mbohwa, C., Akinlabi, E. T. (2013). Green supply chain management in developing countries. Southern Africa Conference: Creating a Resilient and Regenerative Built Environment, 15-16 October 2013, Cape Town, South AfricaAt: SB13, 119-127.
- Oliver, C. (1997). Sustainable competitive advantage: combining institutional and resource-based views. *Strategic Management Journal*, 18 (9), 697-713.
- Prifti, L., Knigge, M., Kienegger, H., Krcmar, H. (2017). A Competency Model for "Industrie 4.0" Employees. *Proceedings der 13. Internationalen Tagung Wirtschaftsinformatik*, 46-60.
- Priya C. (2020). *Supply Chain Management (SCM)*, <http://learnersdestination.com /supply-chain-management-scm/>, 04.05.2022.
- Rodrigue, J.-P. (2018). Efficiency and sustainability in multimodal supply chains, International Transport Forum Discussion Paper, No. 2018-17, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), International Transport Forum, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/12f93f71-en>, 03.05.2022.
- Seuring, S., Mueller, M. (2008), "Core issues in sustainable supply chain management-a Delphi study", *Business Strategy and the Environment*, 17(8), 455-466.
- Simões, A. C., Soares, A. L., Barros, A. C. (2020). Factors influencing the intention of managers to adopt collaborative robots (cobots) in manufacturing organizations, *Journal of Engineering and Technology Management*, 57, 101574.
- Tao, F., Cheng, J., Qi, Q., Zhang, M., Zhang, H., Sui, F. (2018). Digital twin-driven product design, manufacturing and service with big data, *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 94 (9-12), 3563-3576.
- Topcu, M. K. (2021). Competency framework for the fourth industrial revolution. In *Research Anthology on Cross-Industry Challenges of Industry 4.0* (359-379). IGI Global.
- Tübitak (2016). Yeni Sanayi Devrimi Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası, http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/akilli_uretim_sistemleri_tyh_v2-03ocak2017.pdf, 02.05.2022.
- Türkeli, E. (2021). Toplum 5.0 Döneminde Yaşlı Bakım Yönetimi. İçinde: (Ed. G. İ. Sönmeztürk Bolatan) *Endüstri 5.0 Digital Toplum*. EKİN Basım Yayın Dağıtım.

- UNDP Türkiye (t.y.). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>, 03.05.2022.
- Vergara, E.F., Moutaz, K., Zbigniew, M. (2002). An evolutionary algorithm for optimizing material flow in supply chain. *Computers and Industrial Engineering*, 43, 407-421.
- Yılmaz, Ü., Duman, B. (2019). Lojistik 4.0 kavramına genel bir bakış: geçmişten bugüne gelişim ve değişimi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 186-200.
- Zengin, Y., Zengin, R. B. (2022). Endüstri 5.0 Döneminde Pazarlamaya Dair Genel Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 111-138.
- Zhang, X., Yu, Y., Zhang, N. (2020). Sustainable supply chain management under big data: A bibliometric analysis. *Journal of Enterprise Information Management*, 34(1), 427-445.

SÜPER AKILLI TOPLUMLARDA LİDERLİK 5.0

Pınar Fayganoğlu¹ - Rukiye Can Yalçın²

Özet

Teknoloji gerek bireylerin kültürel değişimini gerekse toplumsal yaşamın seyrini değiştiren en önemli olgulardandır. Bilhassa rekabet ortamının hızla değişen çevre yapısında hayatta kalmaya çalışan örgütler açısından teknolojiyi son derece önemli kılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki kalıcı ve hızlı değişim, toplumları ve dolayısıyla sektörleri de bu değişime dâhil etmektedir. Yaşanan bu dönüşüm, yeni değerlerin oluşmasına ve pek çok ülke açısından sanayi politikalarının temel yapı taşlarından olmaya başlamıştır. Bu noktadan hareketle Japonya tarafından dünyaya tanıtılan süper akıllı toplum ya da Endüstri 5.0 felsefesi de insanı merkeze alan, toplumsal bir vizyon oluşturmayı hedefleyen uygulamalar içermektedir. Bu vizyonun uygulayıcıları makro bağlamda örgütler iken, mikro bağlamda ise örgütleri yönlendiren liderlerdir. Yönetim ve örgütsel araştırmalar yazınında, liderliğe ilişkin ortaya konulan teorileri, içinde bulunulan zamana ve koşullara göre şekillendiğinden çalışmanın giriş kısmında liderlik kavramının tarihsel süreçteki ve gelişimi ele alınmıştır. Ardından söz konusu gelişim sürecinde önemli etkilere sahip toplumsal değişimlerin evrimsel süreçleri ve Endüstri 5.0 kavramı ele alınmıştır. Son olarak ise toplumsal süreçte önemli uygulamaları gerektiren Liderlik 5.0 kavramı ve önemi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 5.0, Liderlik 5.0, Süper Akıllı Toplum

1. Giriş

Liderlik, tarih boyunca insanın olduğu her alanda kendisini göstermiş önemli bir olgudur. Sosyal yaşamda, ortak bir amaç için insanların bir araya gelmelerini sağlayan oluşum liderlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Liderlik olgusunun kökeni insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak tarihî süreçte bazı değişim ve gelişmelerden de etkilendiği görülmektedir. İlk dönem liderliği, savaş sırasında bireylerin ortaya koyduğu savaşma azmi ve takipçilerini inandıra-

¹ MSÜ Kara Harp Okulu, Savunma Araştırmaları Bölümü, pfayganoğlu@kho.msu.edu.tr

² MSÜ Kara Harp Okulu, Savunma Araştırmaları Bölümü, ryalcin@kho.msu.edu.tr

Kaynakça

- Barnard, C.,I., (1938). *The Functions of the Executive*, Harvard University Press.
- Bass, B.M. (1990). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. *Organizational Dynamics*, 18 (3), 19-31.
- Bennis, W. (1982). *Leadership Transforms Vision Into Action*. Industry Week, May.
- Bernard, C., (1997). Worth Remembering, Leadership is the ability to influence the behavior, available at; <http://www.cio.com/research/knowledge/edit/kmabcs>.
- Blake, R.R. ve Mouton, J.S. (1985). *The New Managerial Grid*. Gulf Publishing Company, New York.
- Block, L. (2003). The Leadership-Culture Connection: An Exploratory Investigation. *The Leadership and Organization Development Journal*, 24/6, 318-334.
- Bolatan, G. I. S. (2021). From Logistics 4.0 To Logistics 5.0 Logistics For Digital Society, *Academic Studies in Humanities and Social Sciences*, 191
- Burns, J. M. (1978). *Leadership*. New York: Harper & Row
- Büyükgöze, S., ve Dereli, E. (2019). Toplum 5.0 ve Dijital Sağlık. *VI. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi-Fen ve Sağlık*, 7(10).
- Chance, W. E. (1992). *Visionary Leadership in Schools: Successful Strategies for Developing and Implementing An Educational Vision*. C. C. Thomas. Publisher.
- Deguchi, A., Hirai, C., Matsuoka, H., Nakano, T., Oshima, K., Tai, M., ve Tani, S. (2020). What is society 5.0. *Society*, 5, 1-23.
- Develi, H. (2017). Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a. *Dünya Gazetesi*, 2.
- Ellitan, L. (2020). Competing in the era of industrial revolution 4.0 and society 5.0. *Jurnal Mak-sipreneur: Manajemen, Koperasi, dan Entrepreneurship*, 10(1), 1-12.
- Ferreira, C. M., ve Serpa, S. (2018). Society 5.0 and social development. *Management and Organizational Studies*, 5(4), 26-31.
- Ferrell, O.C. ve John Fraedrich (1994). *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases*, Houghton Mifflin Company, Boston.
- Fiedler, F. E. (1967). *A Theory of Leadership Effectiveness*. New York: Graw – Hill.
- Frankiewicz, B., ve Chamorro-Premuzic, T. (2020). Digital transformation is about talent, not technology. *Harvard Business Review*, 6(3).
- Friedman, B.& Hendry, D.G. (2019). *Value Sensitive Design: Shaping Technology with Moral Imagination*, Mit Press.
- Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a new human-centered society. *Japan Spotlight*, 27(5), 47-50.
- Ganguly, A., Nilchiani, R., ve Farr, J. V. (2009). Evaluating agility in corporate enterprises. *International journal of production economics*, 118(2), 410-423.
- Gardner, J. W. (2000). The nature of leadership. *The Jossey-Bass reader on educational leadership*, 3-12.
- George, M. J. ve Jones, G.R. (1996). *Organizational Behavior*. Addison-Wesley Publishing.
- George, B. (2003). *Authentic leadership: Rediscovering the secrets to creating lasting value*, 18. John Wiley & Sons.
- Greenberg, J., ve Baron, R. A. (2000). *Behavior in organizations*, (7th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Greenleaf, R. K. (2002). *Servant leadership: A journey into the nature of legitimate power and greatness*. Paulist Press.

- Godwin, Jeffrey L., Christopher P. Neck, ve Jeffery D. Houghton (1999). The Impact of Thought Self-Leadership on Individual Goal Performance: A Cognitive Perspective, *The Journal of Management Development*, 18(2): 153-169.
- Hersey, P. ve Blanchard, K.H. (1969). Life cycle theory of leadership. *Training and Development Journal*, 23 (5), May, 26-34.
- Goleman, D. (2000). *Leadership That Gets Results*. Harvard business review
- Haaga, H. (2019). *The influence of ICT on the accommodation industry in the upcoming industry 5.0*. Yayınlanmamış Master Tezi.
- Haleem, A. ve Javaid, M. (2019). Industry 5.0 and its expected applications in medical field, *Curr. Med. Res. Pract.* 9(4), 167-169.
- Han, J., Wu, S., ve Zhang, X. (2017). Artificial intelligence and industry 5.0. *Artificial Intelligence and Robotics*, 6(4), 135-140.
- Higgs, M. (2003). How can we make sense of leadership in the 21st century. *The Leadership & Organization Development Journal*, 24 (5), 273-284.
- Hollander, E.P. (1978). *Leadership dynamics: A practical guide to effective relationships*. The Free Press, New York.
- House, R. J. ve Mitchell, T.R. (1974). Path-goal theory of leadership. *Journal of Contemporary Business*, Autumn, 81-97
- House, R.J. ve Shamir, B. (1993). Toward the integration of transformation, charismatic and visionary theories. *Leadership Theory and Research: Perspectives and Directions*. Chemers, M.M. ve Ayman, R. (Eds.). (81-107). San Diego, CA: Academic Press.
- Hunt, J. G. J. (2004). What is leadership? i-SCOOP. (2020). Digital transformation: online guide to digital business transformation. <https://www.i-scoop.eu/digital-transformation/>, Erişim tarihi: (09.05.2022). Context of expertise: contextual elements include environmental factors (industry, legal and regulatory restrictions, and public expectations), internal organizational factors (business goals/measures, prevailing culture and values, norms and practices, and work paradigms and mental models), and individual factors.
- Jacquart, P., ve Antonakis, J. (2015). When does charisma matter for top-level leaders? Effect of attributional ambiguity. *Academy of Management Journal*, 58(4), 1051-1074.
- Katz, D. ve Kahn, R.L. (1978). *The Social Psychology of Organizations*. 2.Baskı. New York: John Wiley.
- Kotter, J.P., (1990). *Force for Change: How Leadership Differs From Management*, The Free Press.
- Lasi, H.; Fettke, P.; Kemper, H.G.; Feld, T.ve Hoffmann, M. (2014). Industry 4.0, *Bus. Inf. Syst. Eng.* 6 (4), 239-242.
- Li, L. (2018). China's manufacturing locus in 2025: With a comparison of "made-in-china 2025" and "industry 4.0", *Technol. Forecast. Soc. Change* 135, 66-74.
- Li, L. (2020). Education supply chain in the era of industry 4.0, *Syst. Res. Behav. Sci.* 37(4), 579-592.
- Likert, R. (1961). *New Pattern of Management*. New York: McGraw-Hill.
- Lord, R. G., ve Emrich, C. G. (2000). Thinking outside the box by looking inside the box: Extending the cognitive revolution in leadership research. *The Leadership Quarterly*, 11(4), 551-579.
- Luthans, F. (1992). *Organizational Behavior*. 6. Baskı. New York: McGraw-Hill.
- Maddikunta, P. K. R., Pham, Q. V., Prabadevi, B., Deepa, N., Dev, K., Gadekallu, T. R., ... ve Liyanage, M. (2022). Industry 5.0: A survey on enabling technologies and potential applications. *Journal of Industrial Information Integration*, 26, 100257.

- Manz, C. C. (1986). Self-Leadership: Toward An Expanded Theory of Self- Influence Processes in Organizations, *Academy of Management Review*, 11(3): 585-600.
- Martynov, V.V., Shavaleeva, D.N. ve Zaytseva, A.A. (2019). Information Technology as the Basis for Transformation into a Digital Society and Industry 5.0. Erişim: <https://ieeexplore.ieee.org/document/8928305>
- McGregor, D. (1960). *The Human Side Of Enterprise*. New York: McGraw-Hill.
- Meindl, J.R. ve Erlich, S.B. (1987). The romance of leadership and evaluation of organizational performance. *Academy of Management Journal*, 30 (1), 91-109.
- Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0 a human centric solution, *Sustainability*, 11(6), 4371.
- Nakanishi, H., ve Kitano, H. (2018). Society 5.0 Co-Creating The Future. *Policy Proposals Industrial Technology, Keidanren (Japan Business Federation)*.
- Parimala, M.; Swarna Priya, R.M; Pham, Q.V.; Dev, K.; Maddikunta, P.K.R. ; Gadekallu, T.R. ve Huynh-The, T. (2021). Fusion of federated learning and industrial internet of things: A survey, arXiv preprint arXiv:2101.00798.
- Pearce II, J. A., ve Robbins, D. K. (2008). Strategic transformation as the essential last step in the process of business turnaround. *Business Horizons*, 51(2), 121-130.
- Priya, V.; Thaseen, I.S.; Gadekallu, T.R.; Aboudaif, M.K. ve Nasr, E.A. (2021). Robust attack detection approach for IIoT using ensemble classifier, *Comput. Mater. Contin.* (ISSN: 1546-2226), 66(3), 2457-2470.
- Østergaard, E. H. (2018). Welcome to industry 5.0. Retrieved Febr, 5.
- Rada, M. (2020). Industry 5.0 definition, URL <https://michael-rada.medium.com/industry-5-0-definition-6a2f9922dc48>. Erişim tarihi: 11.05.2022
- Rada, M. (2015). Industry 5.0-from virtual to physical. LinkedIn.[mrežno] Dostupno na: <https://www.linkedin.com/pulse/industry-50-from-virtual-physicalmichael-rada>
- Reddy, T.; Bhattacharya, S. ; Maddikunta, P.K.R.; Hakak, S.; Khan, W.Z.; Bashir, A.K.; Jolfaei, A.ve Tariq, U. (2020). Antlion re-sampling based deep neural network model for classification of imbalanced multimodal stroke dataset, *Multimedia Tools Appl.*, 1–25.
- Sadler, P. (2003). *Leadership*. Kogan Page Publishers.
- Salveti, F., ve Bertagni, B. (2020). *Leadership 5.0: An Agile Mindset for*.
- Schermerhorn, J.R.(1988). *Managing Organizational Behavior*. JohnWiley & Sons, Inc. USA.
- Shu, C. Y. (2015). The impact of intrinsic motivation on the effectiveness of leadership style towards on work engagement. *Contemporary Management Research*, 11(4).
- Stoner, J.A.F. ve Wankel, C. (1986). *Management*. (3. Baskı). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Sukmono, F.G ve Junaedi, F. (2020). Towards industry 5.0 in disaster mitigation in lombok island, Indonesia, *J. Stud. Komun.* 4 (3), 553–564.
- Tannenbaum, A.S. ve Schmitt, W.H. (1958). How to choose a leadership pattern. *Harvard Business Review*, 36, March-April, 95-101.
- The W. Edwards Deming Institute. (2019). Quotes by Edwards Deming. Retrieved from: https://quotes.deming.org/authors/W_Edwards_Deming/quote/10141
- Văcar, A. (2015). Influence and leadership. *Studies in Business and Economics*, 10(2), 196-201.
- Vinitha, K., Ambrose Prabhu, R., Bhaskar, R., ve Hariharan, R. (2020). Review on industrial mathematics and materials at Industry 1.0 to Industry 4.0. Materials today : proceedings, 33, 3956-3960. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2020.06.331>
- Vroom, V. H., ve Yetton, P. W. (1973). *Leadership and decision-making* (Vol. 110). University of Pittsburgh Pre.

- Wang, C. L., Tee, D. D. ve Ahmed, P. K. (2012). Entrepreneurial Leadership and Context in Chinese Firms: A Tale of Two Chinese Private Enterprises, *Asia Pacific Business Review*, 18(4), 505-530.
- Wang, Fei-Yue, Yuan, Yong, Wang, Xiao, ve Qin, Rui. (2018). Societies 5.0: A New Paradigm for Computational Social Systems Research. *Ieee Transactions On Computational Social Systems*, 5(1), 10.1109/TCSS.2018.2797598.
- Yli-Ojanperä, M.; Sierla, S.; Papakonstantinou, N. ve Vyatkin, V. (2019). Adapting an agile manufacturing concept to the reference architecture model industry 4.0: A survey and case study, *J. Ind. Inf. Integr.* 15, 147–160.
- Yukl, G. (1994). *Leadership In Organizations*. 3.Baskı, Prentice Hall Inc.
- Zhang, L., Luo, Y., Tao, F., Li, B. H., Ren, L., Zhang, X., ... ve Liu, Y. (2014). Cloud manufacturing: a new manufacturing paradigm. *Enterprise Information Systems*, 8(2), 167-187.
- Zhang, C.ve Chen, Y. (2020). A review of research relevant to the emerging industry trends: Industry 4.0, IoT, blockchain, and business analytics, *J. Ind. Integr. Manag.* 5(01), 165–180.
- Zel, U. (2001). *Kişilik ve liderlik (evrensel açıdan araştırmalar, teoriler ve yorumlar)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

5.0 YAKLAŞIMLARINDA EKONOMİK DÖNÜŞÜM

Hüseyin İkizler¹ - Aslı Dolu² - Ramazan Azak³ - Nazlı Aydın⁴

Özet

Endüstri 4.0 otomasyonun artması insanların istihdam üzerindeki etkinliğinin azalması anlamına gelirken Endüstri/Toplum 5.0 ile makinelerle insanların beraber çalışması amaçlanmaktadır. Yaşanan endüstriyel devrimlerin ekonomik dönüşüm açısından önemli etkileri olmaktadır. Çalışmanın amacı, söz konusu etkilerin hangi alanlarda başladığını/başlayabileceğini ve olası sorunlara ilişkin çözümlerin neler olabileceğini araştırmaktır. Buradan hareketle ekonominin en önemli aktörlerinden biri olan bireylerin bu dönüşümler hakkındaki farkındalıklarının hangi düzeyde olduğu Google Trends verileri yardımıyla irdelenmiştir. Yapılan ampirik değerlendirmede, gelişmiş ülkelerde hizmet sektöründe yer alan iletişim ve yaratıcılık gerektiren işlerin makineleşmesi daha zorken gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü ağırlıklı yapının makineleşmesi daha kolay olacağı varsayılmıştır. Söz konusu iki kavram ortak değerlendirildiğinde hem farkındalığın hem de ekonomik dönüşüm sonucundaki olası sorunların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere farklılık gösterdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Politikaları, Ekonomik Dönüşüm, Endüstri 5.0, Google Trends, İstihdam Politikaları

1. Giriş

Endüstri 5.0, mevcut Endüstri 4.0 paradigmasının kronolojik bir devamı veya alternatifi olarak görülmemektedir. Endüstri 5.0, birbiriyle bağlantılı üç temel değer etrafında toplanmaktadır. Bu temel değerler; insan odaklılık, sürdürülebilirlik ve esneklik olarak ifade edilmektedir. İnsan merkezli yaklaşım, teknoloji odaklı ilerlemeden tamamen insan merkezli ve toplum merkezli bir yaklaşıma geçerek temel insan ihtiyaçlarını ve çıkarlarını üretim sürecinin ana

¹ OSTİM Teknik Üniversitesi İİBF., huseyin.ikizler@ostimteknik.edu.tr.

² İzmir Bakırçay Üniversitesi İİBF., asli.dolu@bakircay.edu.tr.

³ Orta Doğu Teknik Üniversitesi İİBF., ramazan.azak@metu.edu.tr.

⁴ Ege Üniversitesi FF, aydinazli0@gmail.com.

Diğer yandan tüm bu iyileştirmeler ve dönüşümler gerçekleşirken ülkelerde sosyokültürel engellerle karşılaşmamak adına kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilme politikaları dönüşümlere adaptasyon açısından faydalı olacaktır. Bu doğrultuda, eğitim kurumları, belediye kursları gibi kursların kurulması önem arz edecektir.

Genel olarak bakıldığında, Endüstri 4.0 ile özellikle imalat sanayiinde başlayan ekonomik dönüşüm, Endüstri 5.0/Toplum 5.0 eklentileriyle toplumun geneline sirayet etmesi beklenmektedir. Bu dönüşüm sürecinde olası engellerin alınacak mikro ihtiyati önlemler ile aşılması muhtemel görülmektedir.

Kaynakça

- Arı, E. S. (2021). Süper Akıllı Toplum: Toplum 5.0. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(1), 455-479.
- Breque M, De Nul L, Petridis A. (2021) *Industry 5.0: towards a sustainable, human-centric and resilient European industry*. Luxembourg, LU: European Commission, Directorate-General for Research and Innovation.
- Broo, D. G., Kaynak, O., & Sait, S. M. (2022). Rethinking engineering education at the age of industry 5.0. *Journal of Industrial Information Integration*, 25, 100311.
- Bulut, E., & Yenipazarlı, A. (2020). "Endüstri 4.0 ve Teknolojinin İstihdam Üzerindeki Etkisi, Panel Veri Analizi". *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 7(2), 15-35
- Eren, Z. (2020). Toplum 5.0 ve dijital dünyada toplumsal dönüşüm ve eğitim 5.0. Dijital dönüşüm ve süreçler (kitabı içinde) Editörler: Dr. Öğr. Üyesi D. Akçay, Dr. Öğr. Üyesi E. Efe.
- European Commission (2020). Directorate General for Research and Innovation. Enabling Technologies for Industry 5.0 Results of a workshop with Europe's technology leaders.
- Harun, E. R., Turan, S., & Kaymakçı, S. (2021). Toplum 5.0 sürecinin gelişimi ve eğitime etkisinin değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 27-66.
- Kişi, N. (2021) "Toplum 5.0'da İnsan Kaynakları", *Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a: Dijitalleşmenin Gücü (1)* 181-197 Nobel Akademik Yayıncılık.
- McKinsey. (2017). What The Future of Work Will Mean for Jobs, Skills and Wages: Jobs Lost, Jobs Gained, McKinsey Global Institute. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/jobs-lost-jobs-gained-what-the-future-of-work-will-mean-for-jobs-skills-and-wages.> [Erişim Tarihi: 10.05.2021].
- Minamide, A., Takemata, K., Naoe, N., Yamada, H., & Hoon, P. S. (2008, March). Development of a long-distance-controlled robot system for engineering education. In *Fifth IEEE International Conference on Wireless, Mobile, and Ubiquitous Technology in Education (wmute 2008)* (pp. 179-181). IEEE.
- Özdemir, Ş., & Kılınç, D. (2019). *Geleceğin meslekleri*. İstanbul: Abaküs Yayınları.
- Özgür, Ç. A. R. K. (2020). "Dijital dönüşümün iş gücü ve meslekler üzerindeki etkileri." *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 4(Özel Sayı 1), 19-34.
- Petekçi, A. (2021). "Endüstri 4.0: Fırsat mı Tehlike mi?". *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 2(1), 7-15.

- Schlogl, L. & Sumner, A. (2018). "The Rise of the Robot Reserve Army: Automation and the Future of Economic Development, Work, and Wages in Developing Countries", *Centre for Global Development Working Paper* No: 487.
- Sumer, B. (2018). "Impact of Industry 4.0 on occupations and employment in Turkey." *European Scientific Journal*, 14(10), 1-17.
- Toker, K. (2018). "Endüstri 4.0 ve Sürdürülebilirliğe Etkileri", *Istanbul Management Journal*, 29(84), 51-64.

ENDÜSTRİ 5.0'A DOĞRU GELECEĞİN EĞİTİM ANLAYIŞI VE DİJİTALLEŞME İLE DEĞİŞEN ÇALIŞANLARIN EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI

Tamer Kılıç¹

Özet

Rekabet ortamında yenilik yapmayı sürdürmek isteyen işletmelerin gelecekte çalışanların eğitimi ve geliştirilmesi faaliyetlerine önem vereceği öngörülmektedir. Endüstrinin, çalışanların ve eğitim sistemlerinin değişmek zorunda kalacağı gelecekte, eğitimin ve eğitim yaklaşımlarının dijitalleşme ile nasıl evrileceğini bugünden anlamak ve uygun stratejiler geliştirmek amacıyla bu çalışmada çalışanların eğitimini ve geliştirilmesini etkileyebilecek bazı önemli eğilimler incelenip tartışılmaktadır. Söz konusu trendlerin genelde eğitimin icrası ve eğitim fonksiyonunun yapısıyla ilgili olması beklenmektedir. Bunlardan eğitimin icrası üzerinde artan bir etkiye sahip olması muhtemel özellikle işin otomasyonu, nörobilim buluşları, giyilebilir ürünler, yapay zekâ, nesnelerin interneti, oyunlaştırma, deneyim izleme vb. teknolojik gelişmeler çok yönlü irdelenmektedir. Eğitimin gelecekte işletmelerin sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunacağı, eğitim tasarımında hız, içerik ve çoklu yöntemlere odaklanılacağı, bu kapsamda eğitimcilerden eğitim içeriğini kısa sürede tasarlayıp birden çok yöntem kullanarak eğitimi icra etmelerinin isteneceği öngörülmektedir. Çalışmada örgütsel amaçlara ulaşabilmek için eğitimin sağlayacağı katkıların öneminin artacağı belirtilmiş ayrıca tam zamanında öğrenme ve performans desteğinin yaygınlaşabileceği, eğitim ve geliştirme faaliyetlerinin diğer İK fonksiyonlarıyla bütünleştirilmesi gerektiği vurgulandıktan sonra işletmeler, eğitimciler ve çalışanlar için geleceğe dönük bireysel, yönetimsel ve akademik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Çalışanların Eğitimi, Öğretim, Geliştirme, Yeni Teknoloji

¹ Çankaya Üniversitesi, tamerkiloc@cankaya.edu.tr.

rın öğrenme olgusunu eğlenceli, çok boyutlu, zorlu ve anında geri bildirim ya da ödül sunan bir yapıda tercih etmelerine yol açmaktadır. Bu nedenle yöneticiler, İK uzmanları ve eğiticiler, geleneksel programların yanında bilginin oluşturulmasına ve işletmedeki diğer çalışanlarla paylaşılmasına ilişkin ilgi çekici ve görev başında öğrenmeye dönük sistemler geliştirmelidirler.

İş yükünün ve iş yapma hızının artmasından dolayı, uzun eğitim oturumları yerine, çalışanların gerektiğinde erişebildiği kısa eğitim modüllerine duyulan ihtiyacın artarak devam edeceği öngörülmektedir. Çünkü çalışanların eğitimi artık sınıf ortamında tek seferde tamamlanan bir etkinlik olmanın ötesine geçmiştir; iş birliği, çevrim içi öğrenme veya tüm bu yöntemlerin harmanlanması sonucu oluşturulan ortamlarda gerçekleşen bir faaliyete dönüşmüştür. Öğrenme artık teknoloji destekli resmi eğitimin yanı sıra, resmi olmayan öğrenme şeklinde gerçekleşmektedir.

Sonuç olarak birçok eğitim ve geliştirme ilkesinin zaman içerisinde dayanıklılık testinden geçeceği, bununla birlikte çalışanların eğitimi ve geliştirilmesi faaliyetlerinin gelişmeye devam edeceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla işletmeler ve çalışanlar açısından gelecekte eğitim ve geliştirmeye ilişkin ortaya çıkacak yeni gelişmelerden haberdar olmak, bu gelişmeleri makul ve yenilikçi bir anlayışla eğitim sistemlerine dâhil etmek önemini koruyacaktır.

Kaynakça

- Abbak, Y. (2019). Hızlı Prototipleme Öğretim Tasarımı Modeli: Bir Ders Senaryosu Örneği, *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 5(2), 235-244.
- Abdussamad, Z., Agyei, I. T., Döngül, E. S., Abdussamad, J., Raj, R. ve Effendy, F. (2022). Impact of Internet of Things (IoT) on Human Resource Management: A review, *Materials Today: Proceedings*, 56(6), 2022, 3534-3543.
- Armstrong, M. B. ve Landers, R. N. (2018). Gamification of employee training and development, *International Journal of Training and Development*, 22(2), 162-169.
- Assante, D., Castro, M., Hamburg, I. ve Martin, S. (2016). The use of cloud computing in SMEs, *Procedia computer science*, 83, 1207-1212.
- Bulut, F. ve Özkan, G. (2020). Siborg Teknolojisi ve Uygulamalarının Tıp Etiği Açısından Değerlendirilmesi, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 46(2), 255-262.
- Corkin, Suzanne (2013), *Permanent present tense: The unforgettable life of the amnesic patient*, HM. Basic Books (AZ).
- Crootof, R. (2015). War, responsibility, and killer robots, *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation*, 40(4), 909-932.
- Davenport, Thomas, Harris, Jeanne G. ve Morison, Robert (2010), *Analytics at Work: Smarter Decisions, Better Results*, Harvard Business School Press, Boston, MA.

Driessen, C. ve Heutinck, L. F. M. (2015). Cows desiring to be milked? Milking robots and the co-evolution of ethics and technology on Dutch dairy farms, *Agriculture and Human Values*, 32(1), 3–20.

Duman, Bilal (2015), *Neden beyin temelli öğrenme?*, 4.Baskı, Ankara: Pegem Akademi.

Ellis, C. T., Skalaban, L. J., Yates, T. S., Bejjanki, V. R., Córdova, N. I. ve Turk-Browne, N. B. (2021). Evidence of hippocampal learning in human infants, *Current Biology*, 31(15), 3358-3364.

Er, H., Turan, S., Kaymakçı, S. (2021). Toplum 5.0 sürecinin gelişimi ve eğitime etkisinin değerlendirilmesi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 27-66.

Frey, C. B. ve Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?, *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254–280.

Gubbi, J., Buyya, R., Marusic, S. ve Palaniswami, M. (2013). Internet of Things (IoT): A vision, architectural elements, and future directions, *Future generation computer systems*, 29(7), 1645-1660.

Hamilton, R. H. ve Sodeman, W. A. (2020). The questions we ask: Opportunities and challenges for using big data analytics to strategically manage human capital resources, *Business Horizons*, 63(1), 85-95.

<http://teknopalas.com.tr/teknopalas-hakkimizda/> Erişim Tarihi: 26 Temmuz 202

<http://www.turkcellakademi.com/yardim/turkcell-akademide-ne-tur-egitimler-bulabilirim/102> Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2022

<https://elmlearning.com/blog/sam-successive-approximation-model-approach/> Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2022

<https://eric.ed.gov/?id=EJ944257> Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2022

<https://teknopalas.com.tr/vipas-uhf-personel-takip-sistemi/> Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2022

<https://trainingmag.com/sonic-automotives-drive-for-innovation/> Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2022

<https://www.ag5.com/what-is-performance-support/#whatis> Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2022

<https://www.aselsan.com.tr/tr/inovasyon/insan-kaynagi> Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2022

<https://www.chieflearningofficer.com/2015/08/13/chasing-the-analytics-dream/> Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022

<https://www.chieflearningofficer.com/2016/08/08/what-agilescrum-can-teach-learning/> Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2022

<https://www.karel.com.tr/blog/dijital-ikiz-nedir-faydalari-nelerdir> Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2022

<https://www.kerimsarigul.com/e%C4%9Fitimde-teknoloji/e-%C3%B6%C4%9Frenme-i%C3%A7erik-standartlar%C4%B1ndan-hangisini,-neden-tercih-etmeliyiz> Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2022

<https://www.kocakademi.com/hakkinda> Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2022

<https://www.linkedin.com/company/mixpanel-inc-/> Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022

<https://www.lrhc.pitt.edu/research/cognitive-and-neural-foundations-of-learning> Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2022

<https://www.ltapeople.com/?id=36:embedded-learning> Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2022

<https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/15395/limbik-sistem> Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2022

<https://www.panopto.com/blog/how-to-support-embedded-learning-in-the-workplace/> Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2022

- <https://www.peopleoma.com/> Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022
- <https://www.td.org/magazines/td-magazine/looking-ahead-at-social-learning-10-predictions> Erişim Tarihi: 29 Temmuz 2022
- <https://www.techtarget.com/searchcustomerexperience/definition/chatbot> Erişim Tarihi: 04 Temmuz 2022
- <https://www.threadinmotion.com/tr/basari-hikayeleri> Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2022
- <https://www.threadinmotion.com/tr/tim-hakkinda#tim-hakkinda> Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2022
- <https://www.wtwco.com/en-AU/insights/2018/02/the-future-of-work-debunking-myths-and-navigating-new-realities> Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2022
- <https://www.youtube.com/watch?v=dEgLOHYoB98&t=44s> Erişim Tarihi: 05 Temmuz 2022
- https://www.youtube.com/watch?v=Efo2ebnES_U Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2022
- <https://www.youtube.com/watch?v=z6v67BgcVy4> Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2022
- https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf Erişim Tarihi: 07 Haziran 2022
- Huang, S., Wang, B., Li, X., Zheng, P., Mourtzis, D. ve Wang, L. (2022). Industry 5.0 and Society 5.0—Comparison, complementation and co-evolution, *Journal of Manufacturing Systems*, 64, 424-428.
- Iskanderov, J. ve Güvensan, M. A. (2019). Akıllı telefon ve giyilebilir cihazlarla aktivite tanıma: Klasik yaklaşımlar, yeni çözümler, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 25(2), 223-239.
- İşler, B. ve Kılıç, M. (2021). Eğitimde Yapay Zekâ Kullanımı ve Gelişimi, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5(1), 1-11.
- Jackson, D. (2010). An international profile of industry-relevant competencies and skill gaps in modern graduates, *International Journal of Management Education*, 8(3), 29-58.
- Karataş, A. ve Şahin, S. (2018). Sosyal Bot Algılama Teknikleri ve Araştırma Yönleri Üzerine Bir İnceleme, *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, 4(1), 10-20.
- Labban, A. ve Bizzi, L. (2022). Are social media good or bad for employees? It depends on when they use them, *Behaviour & Information Technology*, 41(4), 678-693.
- Marston, S., Li, Z., Bandyopadhyay, S., Zhang, J. ve Ghalsasi, A. (2011). Cloud computing—The business perspective, *Decision support systems*, 51(1), 176-189.
- Maurer, Markus, Gerdes, J. Christian, Lenz, Barbara ve Winner, Hermann (Eds.). (2016), *Autonomous driving: Technical, legal and social aspects*, Berlin and Heidelberg: Springer Open.
- Min, H. (2010). Artificial intelligence in supply chain management: Theory and applications, *International Journal of Logistics Research and Applications*, 13(1), 13-39.
- Murphy, J., Hofacker, C. ve Gretzel, U. (2017). Dawning of the age of robots in hospitality and tourism: Challenges for teaching and research, *European Journal of Tourism Research*, 15, 104-111.
- Mutlu, M.E. (2015). e-Öğrenme standartlarında yeni yönelimler, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 8-35.
- Noe, Raymond A. (2020), *Employee Training & Development*, 8th Edition McGraw Hill Education.
- Orlova, E. V. (2021). Design of Personal Trajectories for Employees' Professional Development in the Knowledge Society under Industry 5.0, *Social Sciences*, 10(11), 427.
- Oxarart, R. A. ve Houghton, J. D. (2021). A spoonful of sugar: Gamification as means for enhancing employee self-leadership and self-concordance at work, *Administrative Sciences*, 11 (2), 35.

- Park E. (2014). Ethical Issues in Cyborg Technology: Diversity and Inclusion, *Nano Ethics*, 8(3), 303-306.
- Pereira, A. G., Lima, T. M. ve Santos, F. C. (2020). Industry 4.0 and Society 5.0: opportunities and threats, *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(5), 3305-3308.
- Pires, J. Norberto, (2007), *Industrial robots programming: Building applications for the factories of the future*, New York: Springer US.
- Piskurich, George M. (2015), *Rapid Instructional Design: Learning ID Fast and Right*, 3rd Ed., New Jersey, John Wiley & Sons Inc.
- Poongodi, T., Krishnamurthi, R., Indrakumari, R., Suresh, P. ve Balusamy, B. (2020), Wearable devices and IoT. In *A handbook of Internet of Things in biomedical and cyber physical system* (pp. 245-273). Springer, Cham.
- Quigley, Jon M. ve Quigley, Shawn P. (2020), *Continuous and Embedded Learning for Organizations*, 1st Edition, Taylor & Francis.
- Ras, E., Wild, F., Stahl, C. ve Baudet, A. (2017, June). Bridging the skills gap of workers in Industry 4.0 by human performance augmentation tools: Challenges and roadmap. In *Proceedings of the 10th International Conference on Pervasive Technologies Related to Assistive Environments*, 428-432.
- Reigeluth, Charles. M. (2013), *Instructional-design theories and models: A new paradigm of instructional theory*, Volume II, Taylor and Francis.
- Saks, Alan M., Haccoun, Robert T. ve Belcourt, M. (2016). *Managing performance through training and development*, 7th Edition, Toronto: Nelson Education Series in Human Resources Management, 503 pages.
- Sarikaya, E., Bagriyanik, S., ve Gökalp, M. (2020, October). Teaching agile software development using agile methods: A case study. In *2020 Turkish National Software Engineering Symposium (UYMS)* (pp. 1-6). IEEE.
- Schommer, E., Patel, V. R., Mouraviev, V., Thomas, C. ve Thiel, D. D. (2017). Diffusion of robotic technology into urologic practice has led to improved resident physician robotic skills, *Journal of Surgical Education*, 74(1), 55-60.
- Singh, M., Fuenmayor, E., Hinchy, E. P., Qiao, Y., Murray, N. ve Devine, D. (2021). Digital twin: Origin to future, *Applied System Innovation*, 4 (2), 36.
- Solon, O. (2016). Self-driving trucks:What's the future for America's 3.5 million truckers? *The Guardian* <https://www.theguardian.com/technology/2016/jun/17/self-driving-trucks-impact-on-driversjobs-us> Erişim Tarihi: 14 Haziran 2022
- Szabo, D. A. (2022). Adapting the ADDIE Instructional Design Model in Online Education, *Studia Universitatis Babeş-Bolyai-Psychologia-Paedagogia*, 67(1), 125-140.
- Timms, M. J. (2016). Letting artificial intelligence in education out of the box: Educational cobots and smart classrooms, *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 26(2), 701-712.
- Varney, J. (2018). The trend for just-in-time learning, *Human Resources Magazines*, 23, 4-6.
- Vrontis, D., Christofi, M., Pereira, V., Tarba, S., Makrides, A. ve Trichina, E. (2022). Artificial intelligence, robotics, advanced technologies and human resource management: a systematic review, *The International Journal of Human Resource Management*, 33(6), 1237-1266.
- Wang, K., Yap, L. W., Gong, S., Wang, R., Wang, S. J. ve Cheng, W. (2021). Nanowire-Based Soft Wearable Human-Machine Interfaces for Future Virtual and Augmented Reality Applications, *Advanced Functional Materials*, 31(39), 2008347.

- Webster, C. ve Ivanov, S. (2020). Robotics, artificial intelligence, and the evolving nature of work. In *Digital transformation in business and society theories and cases* (pp. 127-143). Palgrave Macmillan, Cham.
- Wisshak, S., Hochholdinger, S. (2018). Trainers' knowledge and skills from the perspective of trainers, trainees and human resource development practitioners, *International Journal of Training Research*, 16(3), 218-231.
- Yang, C., Huang, Q., Li, Z., Liu, K., Hu, F. (2017). Big Data and cloud computing: innovation opportunities and challenges. *International Journal of Digital Earth*, 10 (1), 13-53.

TOPLUM 5.0 VE MİMARLIK: TABULA RASA OLARAK MEKÂN

Dilara Gökçen Paç¹ - Merve Kurt Kırıl²

Özet

Endüstriyel gelişmelerle birlikte hayatın hemen her alanında yaşanan değişimler, toplumsal ve mekânsal değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bunlara bağlı olarak yaşanan gelişmeler toplumları dönüştürür. Değişen toplumsal koşullara ayak uydurmaya çalışan insan, gündelik pratiklerinde ihtiyacı doğrultusunda mekânı biçimlendirir, mekânlar da karşılıklı olarak toplumu etkiler ve dönüştürür. Mimarlık yeni kavramlar doğrultusunda teknolojinin gelişmesine paralel olarak gelişmeye, yeni mekânlar üretmeye her geçen gün devam etmektedir. Bu gelişmelerle birlikte insanların ihtiyaçları, alışkanlıkları, kullandıkları fiziksel mekânları da değişime uğramıştır. Toplum 1.0'dan başlayarak Toplum 5.0'a kadar geçen süreçte değişen toplumsal koşullara bağlı olarak mimarlık disiplini ve insan-mekân ilişkilerinin değişimi de söz konusudur. Bu çalışmada öncelikle endüstri devrimleri ve getirdikleri yenilikler, bunların mekâna ve insana yansımaları kısaca açıklanarak mimarlık disiplini üzerindeki etkileri araştırılmış; Toplum 5.0 özelinde, "daha insan" odağında insan merkezli bir yaklaşım benimsenerek insan deneyiminin mekân üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Bununla birlikte insan deneyimi olmadan mekân üretiminin verimsiz olacağı temel ilkesinden hareketle daha insanın "tabula rasa mekân"ı üzerine okumalar gerçekleştirilmiştir. Toplum 5.0'ın hedeflerini gerçekleştirecek tabula rasa mekânı oluşturmak için hangi teknolojik ilerlemelerin izinden gidilmesi gerektiği üzerine araştırmalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplum 5.0, Tabula Rasa Mekân, Dijital İkiz

¹ Bağımsız Araştırmacı, dilara.akcaypac@gmail.com.

² OSTİM Teknik Üniversitesi, MTF, merve.kurtkiral@ostimteknik.edu.tr.

Oluşturulan yol haritası ile teknolojik ilerlemeler insanı merkeze almayı hedefleyici çağın gerekliliklerine uygun bir şekilde yapılandırılır. Birbirini beslemesi gereken bu paralel süreç, insanın teknolojiyi yaratmak ve tasarlamak için ona hizmet eden bir aktör olarak değil teknolojik ilerlemenin insanın yaşamına hizmet eden bir yaklaşım olarak benimsenmesi gerekliliğidir.

Kaynakça

- Abe, S.,(2019), Message by Prime Minister Shinzo Abe. <https://g20.org>: <https://g20.org/en/summit/message/>, Erişim Tarihi: 5.08.2022
- AEC Professional, BIM, Digital Twin in Design-Build Construction,(2020), <https://www.united-bim.com/digital-twin-in-design-build-construction/>Erişim Tarihi:29.09.2022
- Agamben, G., (2012). *Gelmekte Olan Ortaklık* , MonoKL Yayınları, İstanbul, s.32
- Allen, R. C.,(2009). *The British Industrial Revolution in Global Perspective*, Cambridge University Press.
- Bagheri, B., Lee, J., (2015). Big future for cyber-physical manufacturing systems, <https://www.designworldonline.com/big-future-for-cyber-physical-manufacturing-systems/> Erişim Tarihi:29.09.2022
- Büyükuşlu, A., (2020). *Toplum 5.0: Süper akıllı toplum*. İstanbul: Der Yayınları.
- Büyükuşlu, A., (2021). *Sürdürülebilir kalkınma ve endüstri 5.0*, İstanbul: Der Yayınları.
- Cabinet Office, Government of Japan. (2018), Examples of Creating New Value in the Field of Agriculture. Cabinet Office: https://www8.cao.go.jp/cstp/english/society5_0/agriculture_e.html, Erişim Tarihi: 02.09.2022
- Çelebi, E., (2017). *John Locke'un İdeler Teorisi*, Gece Kitaplığı, Ankara, s.17
- Fukuyama, M., (2018). Society 5.0: Aiming for a New Human-Centered Society, e-Journal, Japan SPOTLIGHT, Japan Economic Foundation, s.48, https://www.jef.or.jp/journal/pdf/220th_Special_Article_02.pdf, Erişim Tarihi: 29.09.2022
- Gladden, M.E., (2019). Who Will Be the Members of Society 5.0? Towards an Anthropology of Technologically Posthumanized Future Societies. *Social Science, MDPI*, vol. 8(5), pages 1-39, May.
- Gökberk, M. (1993). *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.334
- Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31, 8-14.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu*, (Çev. Sungur Savran), İstanbul: Metis Yayınları.
- Hitachi-UTokyo Laboratory (H-UTokyo Lab.), (2018). Society 5.0 APeople-centric Super-smart Society, Hitachi and The University of Tokyo Joint Research Laboratory ISBN 978-981-15-2988-7 ISBN 978-981-15-2989-4 (eBook) <https://doi.org/10.1007/978-981-15-2989-4>
- Ito, K., (2019). Change Beyond Building Information Modeling to a "Digital Twin" in Architecture, *Japan Architectural Review*; Hoboken Vol. 2, Iss 4, s.391
- Karabacak, Z. İ. & Sezgin, A. A., (2019). Türkiye'de dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık, *Türk İdare Dergisi*, 91(488), 319-343.
- Kıyıcı, M., (1998). *Endüstri Devrimi'nin Osmanlı Mimarlığına Etkileri*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Locke, J., (1992). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Ara Yayıncılık, İstanbul, s.66

- Lu, Y., Liu, C., Wang, K., Huang, H., Xu, X., (2020). Digital Twin-Driven Smart Manufacturing: Connotation, Reference Model, Applications and Research Issues, *Robotics and Computer Integrated Manufacturing* 61(2020) 101837, 0736-5845/ © 2019 Elsevier Ltd., s.1
- McNeill, W. H., (1989). *Dünya Tarihi*, İmge Kitapevi Yayınları.
- Microsoft&RIBA, (2018). Digital Transformation in architecture, <https://www.architecture.com/knowledge-and-resources/resources-landing-page/digital-transformation-in-architecture>, s.31, Erişim Tarihi: 29.09.2022
- Rink, A., (2022). Op-ed: how can architecture firms adjust to the future of hybrid work? <https://www.archpaper.com/2022/01/op-ed-how-can-architecture-firms-adjust-to-the-future-of-hybrid-work/> Erişim Tarihi: 29.09.2022
- Sajidan, S. Saputro, R. Perdana, I. R., Atmojo W. & Nugraha D.A., (2020). Development of science learning model towards Society 5.0: A conceptual model. *Journal of Physics: Conference Series*, 1511, 012124, doi:10.1088/1742-6596/1511/1/012124.Schwab, K. (2017), *The Fourth Industrial Revolution*, Currency.
- Share Architects, (2019). Architecture 2.0- Tech trends in architecture to watch out for 2019, <https://share-architects.com/tech-trends-in-architecture-to-watch-out-for-in-2019/>, Erişim Tarihi: 29.09.2022
- Sorguç Gönenç, A& Yemişcioğlu Kruşa, M., (2020). Mimarlıkta Fabrikasyon Teknolojileri ve Endüstri/Mimarlık 4.0. *Dosya 45: Gelecek, Teknoloji ve Mimarlık*. 5-17.
- Türkiye'nin Endüstri 4.0 Platformu (2022). Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a. <https://www.endustri40.com/endustri-4-0dan-toplum-5-0a/> Erişim Tarihi: 08.09.2022

ENDÜSTRİ 5.0'DA DİJİTAL İKİZ VE DENETİM

Hamide Özyürek¹ - Zeynep Baysal²

Özet

Endüstri 5.0'ın konuşulduğu günümüzde sensörler yardımıyla fiziksel ürünler, süreçler ve hizmetlerin dijital kopyalarının oluşturulmasını ifade eden dijital ikiz teknolojisi enerji, imalat, eğitim, sağlık gibi farklı endüstriyel sektörlerde uygulanmaya başlanmıştır. Gelecekte fabrikaların, işletmelerin, insanların ve hatta fiziksel dünyadaki her şeyin dijital ikizinin oluşturulacağı öngörülmektedir. Dijital ikiz fiziksel hayatta var olan ürünleri, süreçleri ve hizmetleri sensör verileri ile her yönü ile modelleyebilmektedir. Dijital ikizler bireylerin davranışlarını modelleyebildiğinden finansal kriz ve kaos dönemlerinde ortaya çıkabilecek toplu insan davranışlarının modellenmesinde de kullanılabilir. Son yıllarda firmalar dijital ikiz konusunda yatırımlar yapmakta ve araştırmacılar da teknolojinin uygulama alanları üzerinde çalışmaktadır. Teknolojinin en fazla etkilediği alanlardan birisi olan denetimde, dijital ikiz teknolojisinin uygulanması ile daha etkin ve verimli bir şekilde bu süreçleri yürütebilecek olan firmalar daha düşük maliyetler, daha yüksek hız, sürdürülebilirlik ve rekabet avantajı elde ederken bilgi kullanıcıları da doğru, etkin ve zamanında kararlar alabilecektir. Bu bağlamda "Endüstri 5.0", "dijital ikiz" ve "denetimde uygulanması" kavramları açıklanarak bu teknolojinin kullanımının geleneksel denetimden farklı yönleri açıklanmış ve denetimin dijital ikiz ile nasıl yapılabileceğine ilişkin bir model önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 5.0, Dijital İkiz, Denetim

1. Giriş

Yeni nesil bilgi teknolojilerinin olgunlaşması ve uygulanmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni bir sanayi devrimi döngüsü tüm hızıyla devam etmektedir. Akıllı üretim, Sanayi Devrimi'nin ve endüstriyel gelişimin ana yönü hâline gelmiş³ ve son yıllarda nesnelere interneti (IoT), yapay zekâ, blok zincir ve

¹ OSTİM Teknik Üniversitesi, İİBF, hamide.ozyurek@ostimteknik.edu.tr.

² OSTİM Teknik Üniversitesi, İİBF, zeynep.baysal@ostimteknik.edu.tr.

³ Li vd., (2022).

kullanılacağı modellerin geliştirilerek uygulamalarının yapılması, teknolojik gelişmelere paralel olarak denetçilerin becerileri ve yeteneklerinin neler olması gerektiğinin tespit edilmesi alandaki boşlukları dolduracaktır. Yapılacak çalışmalar neticesinde üniversiteler ve meslek kuruluşları tarafından verilecek eğitimlerdeki müfredatların yeniden oluşturulması ders içerik ve kapsamlarının belirlenmesi fayda sağlayacaktır. Dijital ikiz teknolojisinin kullanılması ile birlikte ortaya çıkacak istihdam problemine karşı hükümetlerin ve meslek kuruluşlarının önlem alması gelecekte ortaya çıkacak problemleri engelleyecektir.

Kaynakça

- Akdoğan, N., ve Akdoğan, M. U. (2018). Büyük Veri-Bilişim Teknolojisindeki Gelişmelerin Muhasebe Uygulamalarına ve Muhasebe Mesleğine Etkisi. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 18(55), 1-14.
- Aktan, G., ve Yağmur, B. E. (2019). Altın Oran Bağıntısının Leonardo Da Vinci'nin Eserleri Üzerinden İncelenmesi. *Sosyal Bilimler*, 5. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi (UBAK), 147-158.
- Borowski, P. F. (2021). Digitization, Digital Twins, Blockchain, and Industry 4.0 as Elements of Management Process in Enterprises in the Energy Sector. *Energies*, 14(7). <https://doi.org/10.3390/en14071885>
- Canbay, P., ve Demircioğlu, Z. (2021). Endüstri 5.0'a Doğru: Zeki Otonom Sistemlerde Etik ve Ahlaki Sorumluluklar. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 12(45), 106-123.
- Dai, J. ve Vasarhelyi, M. A. (2016). Imagineering Audit 4.0. *Journal of Emerging Technologies in Accounting* 13(1): 1-15.
- Duman, M. Ç. (2022). İşletmeler için Yeni bir Verimlilik Teknolojisi: Dijital ikiz. *Verimlilik Dergisi*, 189-206.
- Errandonea, I., Beltrán, S., ve Arrizabalaga, S. (2020). Digital Twin for Maintenance: A Literature Review. *Computers in Industry*, 123, 103316.
- Erturan, İ., ve Ergin, E. (2018). Dijital Denetim ve Dijital İkiz Yöntemi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(4), 810-830.
- European Commission (2021). Industry 5.0: Human-Centric, Sustainable and Resilient, Publications Office, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/073781>. Erişim tarihi: 28.06.2022.
- Glaessgen, E., ve Stargel, D. (2012). The Digital Twin Paradigm for Future NASA and US Air Force Vehicles. *53rd Structures, Structural Dynamics and Materials Conference – Special Session on the Digital Twin*. <https://ntrs.nasa.gov/citations/20120008178>. Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Grieves, M. (2003). PLM- Beyond Lean Manufacturing. *Manufacturing Engineering*, 130 (3).
- Grieves, M. (2014). Digital Twin: Manufacturing Excellence Through Virtual Factory Replication. *White paper* 1, 1-7.
- Grieves, M., ve Vickers, J. (2017). Digital twin: Mitigating Unpredictable, Undesirable Emergent Behavior in Complex Systems. *Transdisciplinary Perspectives on Complex Systems*, 85-113. Springer.

- Huang, S., Wang, G., Yan, Y., ve Fang, X. (2020). Blockchain-Based Data Management for Digital Twin of Product. *Journal of Manufacturing Systems*, 54, 361-371.
- Kaewunruen, S., Peng, S., ve Phil-Ebosie, O. (2020). Digital Twin Aided Sustainability and Vulnerability Audit for Subway Stations. *Sustainability*, 12(19), 7873.
- Kleftakis, S., Mavrogiorgou, A., Mavrogiorgos, K., Kiourtis, A. ve Kyriazis, D. (2022). Digital Twin in Healthcare Through the Eyes of the Vitruvian Man. Chen, YW., Tanaka, S., Howlett, R.J., Jain, L.C. (Ed.) *Innovation in Medicine and Healthcare. Smart Innovation, Systems and Technologies* içinde. https://doi.org/10.1007/978-981-19-3440-7_7
- Lee, D., Lee, S. H., Masoud, N., Krishnan, M. S., ve Li, V. C. (2021). Integrated Digital Twin and Blockchain Framework to Support Accountable Information Sharing in Construction Projects. *Automation in construction*, 127, 103688.
- Li, L., Lei, B., ve Mao, C. (2022). Digital Twin in Smart Manufacturing. *Journal of Industrial Information Integration*, 100289.
- Mandolla, C., Petruzzelli, A. M., Percoco, G., ve Urbinati, A. (2019). Building a Digital Twin for Additive Manufacturing through the Exploitation of Blockchain: A Case Analysis of the Aircraft Industry. *Computers in Industry*, 109, 134-152.
- Nwachukwu, C. E., Usman, T. O., Akhor, S. O., ve Oladipupo, A. O. (2021). Auditing in the New Age of Industry 4.0. *International Journal of Business Strategy and Automation*, 2(1), 17-28. <https://doi.org/10.4018/ijbsa.20210101.0a2>
- Özçelik, M., Dikmen, B. B., ve Deran, A. (2022). Nesnelerin İnterneti Teknolojisinin Muhasebe ve Denetim Sürecine Etkisi ve Muhtemel Riskler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 1544-1563.
- Özen, A., ve Gürel, F. N. (2020). Kamu Denetiminde Dijital Dönüşüm: Dijital İkiz Yöntemi. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 16-23.
- Özkahveci, E., Civek, F., ve Ulusoy, G. (2022). Endüstri 5.0 Döneminde Metaverse (Kurgusal Evren)'ün Yeri. *Sciences (Joshas Journal)*, 8(50).
- Putz, B., Dietz, M., Empl, P., ve Pernul, G. (2021). Ethertwin: Blockchain-based Secure Digital Twin Information Management. *Information Processing & Management*, 58(1), 102425.
- Rada, M. (2015). Industry 5.0- From Virtual to Physical. <https://www.linkedin.com/pulse/industry-50-from-virtual-physical-michael-rada/>. Erişim tarihi: 22.06.2022
- Qi, Q., Tao, F., Zuo, Y., ve Zhao, D. (2018). Digital Twin Service Towards Smart Manufacturing. *Procedia Cirp*, 72, 237-242.
- Qi, Q., ve Tao, F. (2018). Digital Twin and Big Data Towards Smart Manufacturing and Industry 4.0: 360 Degree Comparison. *IEEE Access*, 6, 3585-3593.
- Suhail, S., Hussain, R., Jurdak, R., Oracevic, A., Salah, K., Hong, C. S., ve Matulevičius, R. (2021). Blockchain-Based Digital Twins: Research Trends, Issues and Future Challenges. *ACM Computing Surveys (CSUR)*.
- Tao, F. ve Zhang, M. (2017). Digital Twin Shop-Floor: A New Shop-Floor Paradigm Towards Smart Manufacturing. *IEEE Access*, 5, 20418-20427, doi: 10.1109/ACCESS.2017.2756069.
- Tao, F., Zhang, H., Liu, A., ve Nee, A. Y. C. (2018). Digital Twin in Industry: State-of-the-Art. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*, 15(4), 2405-2415.
- Tao, F., Zhang, M., Liu, Y. ve Nee, A. Y. C. (2018). Digital Twin Driven Prognostics and Health Management for Complex Equipment. *CIRP Annals*, 67(1), 169-172.
- Tao, F., Zhang, Y., Cheng, Y., Ren, J., Wang, D., Qi, Q., ve Li, P. (2020). Digital Twin and Blockchain Enhanced Smart Manufacturing Service Collaboration and Management. *Journal of Manufacturing Systems*.

- Teng, S. Y., Touš, M., Leong, W. D., How, B. S., Lam, H. L., ve Máša, V. (2021). Recent Advances on Industrial Data-Driven Energy Savings: Digital Twins and Infrastructures. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 135, 110208.
- Tuegel, E. J., Ingraffea, A. R., Eason, T. G., ve Spottswood, S. M. (2011). Reengineering Aircraft Structural Life Prediction Using A Digital Twin. *International Journal of Aerospace Engineering*, 2011.
- TÜBİTAK (2016). Yeni Sanayi Devrimi: Akıllı Üretim Sistemleri Teknoloji Yol Haritası. https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/akilli_uretim_sistemleri_tyh_v27aralik2016.pdf. Erişim tarihi: 15.06.2022
- VanDerHorn, E., Wang, Z., ve Mahadevan, S. (2022). Towards A Digital Twin Approach for Vessel-Specific Fatigue Damage Monitoring and Prognosis. *Reliability Engineering & System Safety*, 219, 108222.
- Yetkin, E. G., ve Coşkun, K. (2021). Endüstri 5.0 (Toplum 5.0) ve Mimarlık. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 347-353.
- Yücebalkan, B. (2020). Endüstri 4.0'dan Endüstri 5.0'a Geçiş Sürecine Genel Bakış, *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 5(9), 241-250.
- Yükçü, S., Aydın, Ö., ve Koçakoğlu, Ö. (2020). Bağımsız Denetimde Dijital İkiz Uygulaması. *Mali Çözüm*, 30(161), 13-26.
- Zengin, Y., ve Zengin, R. B. (2022). Endüstri 5.0 Döneminde Pazarlamaya Dair Genel Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 111-138.

ENDÜSTRİ 5.0 IŞIĞINDA İŞLETMELERDE TEKNOLOJİ TRENDLERİ

Merve Asiloğulları Ayan¹ - Serhat Çakır²

Özet

İnsanlar ve robotlar gibi akıllı sistemler arasındaki iş birliği, işletmelerde hem yönetim alanında hem imalat gibi sektörlerde giderek artan bir öneme sahiptir. Endüstri 5.0 kapsamında bu ilişkinin öneminin sektöre yansımaları beklenmektedir. Tüm dünyada artan küresel rekabet, yeni uygulamalar ve dijitalleşme gibi kavramlar işletmelerin sürdürülebilir bir rekabet ortamında hayatta kalabilmesi için gereklidir. Bu önemli adımı atabilmek için işletmeler öncelikle Endüstri 5.0 perspektifinden en çok uygulanan sistemlerden haberdar olmalıdır. İlgili dijital dönüşüm yöntemlerine sahip olabilmek için gereken unsurları bu farkındalıkla bünyelerine katabilecekleri değerlendirilmektedir. Endüstri 5.0 ışığında işletmelerde kullanılan teknolojilerle ilgili genel bir bilgi vermeyi amaçlayan bu bölümde Vosviewer programı kullanılarak Web of Science veri tabanı taranmıştır. Bu programa göre oluşturulan kümeler ve anahtar kelimelerin işletmelere bu doğrultuda bir farkındalık kazandıracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 5.0, Teknoloji Trendleri, Dijital Dönüşüm, Akıllı Sistemler, Akıllı Toplum

1. Giriş

Günümüzde kuruluşlar, kurumsal esnekliği olumsuz etkilemeyen, günün gerekliliklerine uygun şekilde yapılandırılmış iyi bir iş ortamı aramaktadırlar. Küresel iş ortamındaki kilit başarı faktörlerinden biri, şirketin değişikliklere hızlı ve etkili bir şekilde uyum sağlayabilmesidir.

Dijitalleşme çağında teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte Endüstri 4.0, çeşitli sektörlerde teknoloji alanında araştırma ve geliştirme için referans

¹ Millî Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü, Savunma Yönetimi Bölümü, masilogullari@kho.msu.edu.tr.

² Başkent Üniversitesi, Teknoloji ve Bilgi Yönetimi Bölümü, serhatc@baskent.edu.tr.

Kaynakça

- Abubakar, A. M., Elrehail, H., Alatailat, M. A., & Elçi, A. (2019). Knowledge management, decision-making style and organizational performance. *Journal of Innovation & Knowledge*, 4(2), 104-114.
- Alawadhi, S., Aldama-Nalda, A., Chourabi, H., Gil-Garcia, J. R., Leung, S., Mellouli, S., & Walker, S. (2012, September). Building understanding of smart city initiatives. In *International conference on electronic government* (pp. 40-53). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Albino, V., Berardi, U., & Dangelico, R. M. (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance, and initiatives. *Journal of Urban Technology*, 22(1), 3-21. <https://doi.org/10.1080/10630732.2014.942092>
- Büchi, G., Cugno, M., & Castagnoli, R. (2020). Smart factory performance and Industry 4.0. *Technological Forecasting and Social Change*, 150, 119790.
- Cabinet Office (2016). *5th Science and Technology Basic Plan by the Council for Science, Technology*. Retrieved from <http://www8.cao.go.jp/cstp/english/basic/5thba-sicplan.pdf>
- Caruso, L. (2018). Digital innovation and the fourth industrial revolution: epochal social changes?. *Ai & Society*, 33(3), 379-392.
- Castelo-Branco, I., Cruz-Jesus, F., & Oliveira, T. (2019). Assessing Industry 4.0 readiness in manufacturing: Evidence for the European Union. *Computers in Industry*, 107, 22-32.
- Davis, N. (2016, January). What is the fourth industrial revolution. In *World Economic Forum* (Vol. 19), 17-22.
- Drath, R., & Horch, A. (2014). Industrie 4.0: Hit or hype?[industry forum]. *IEEE industrial electronics magazine*, 8(2), 56-58.
- European Commission (2021). Industry 5.0: Towards more sustainable, resilient and human-centric industry. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/news/industry-50-towards-more-sustainable-resilient-and-human-centric-industry-2021-jan-07_en
- Freeman, R. B. (2015). Who owns the robots rules the world. *IZA World of Labor*.
- Fukuda, K. (2020). Science, technology and innovation ecosystem transformation toward society 5.0. *International journal of production economics*, 220, 107460.
- Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a new human-centered society. *Japan Spotlight*, 27(5), 47-50.
- Gaviria-Marin, M., Merigó, J. M., & Baier-Fuentes, H. (2019). Knowledge management: A global examination based on bibliometric analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, 140, 194-220.
- Gilchrist, A. (2016). Introducing Industry 4.0. In *Industry 4.0* (pp. 195-215). Apress, Berkeley, CA.
- G. o. J. Cabinet Office. Society 5.0. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2022. [Online]. https://www8.cao.go.jp/cstp/english/society5_0/index.html.
- Hardy, K., & Maurushat, A. (2017). Opening up government data for Big Data analysis and public benefit. *Computer law & security review*, 33(1), 30-37.
- Hayashi, H., Sasajima, H., Takayanagi, Y., & Kanamaru, H. (2017, September). International standardization for smarter society in the field of measurement, control and automation. In *2017 56th Annual Conference of the Society of Instrument and Control Engineers of Japan (SICE)*, 263-266. IEEE.
- Horowitz, M. C. (2019). When speed kills: Lethal autonomous weapon systems, deterrence and stability. *Journal of Strategic Studies*, 42(6), 764-788.

- Hood, W., & Wilson, C. (2001). The literature of bibliometrics, scientometrics, and informetrics. *Scientometrics*, 52(2), 291-314.
- Hughes, T. P. (2004). *Human-built world: How to think about technology and culture*. University of Chicago Press.
- Hughes, C., & Southern, A. (2019). The world of work and the crisis of capitalism: Marx and the Fourth Industrial Revolution. *Journal of Classical Sociology*, 19(1), 59-71.
- Japan Business Federation, 2021. Erişim tarihi 08.06.2022 <https://www.weforum.org/organizations/keidanren-japan-business-federation>
- Japanese Cabinet Office. About CSTI. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2022. [Online]. <https://www8.cao.go.jp/cstp/english/policy/index.html>
- Jerman, A., Bertonecelj, A., Dominici, G., Bach, M. P., & Trnavčević, A. (2020). Conceptual key competency model for smart factories in production processes. *Organizacija*, 53(1), 68-79.
- Kagermann, H., Wahlster, W., & Helbig, J. (2013). Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0. *Final report of the Industrie*, 4(0), 82.
- Kuru, K., & Ansell, D. (2020). TCitySmartF: A comprehensive systematic framework for transforming cities into smart cities. *IEEE Access*, 8, 18615-18644.
- Lasi, H., Fettke, P., Kemper, H. G., Feld, T., & Hoffmann, M. (2014). Industry 4.0. *Business & information systems engineering*, 6(4), 239-242.
- Lewis, S. J., Gandomkar, Z., & Brennan, P. C. (2019). Artificial Intelligence in medical imaging practice: looking to the future. *Journal of Medical radiation sciences*, 66(4), 292-295.
- Magretta, J. (2002). Why Business Models Matter A Conversation with Robert Redford, *Harvard Business Review*, 80(5), pp. 86-92, 133.
- Manrique, C. (2019). Industry 4.0 and Society 5.0 by Christian Manrique.
- Nair, M. M., Tyagi, A. K., & Sreenath, N. (2021, January). The future with industry 4.0 at the core of society 5.0: open issues, future opportunities and challenges. In *2021 International Conference on Computer Communication and Informatics (ICCCI)*, 1-7. IEEE.
- Onday, O. (2019). Japan's society 5.0: going beyond industry 4.0. *Business and Economics Journal*, 10(2), 1-6.
- Oztemel, E., & Gursev, S. (2020). Literature review of Industry 4.0 and related technologies. *Journal of Intelligent Manufacturing*, 31(1), 127-182.
- Pereira, A. G., Lima, T. M., & Santos, F. C. (2020). Industry 4.0 and Society 5.0: opportunities and threats. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(5), 3305-3308.
- Peters, M. A. (2020). Digital socialism or knowledge capitalism?. *Educational Philosophy and Theory*, 52(1), 1-10.
- Potočan, V., Mulej, M., & Nedelko, Z. (2020). Society 5.0: Balancing of Industry 4.0, economic advancement and social problems. *Kybernetes*.
- Rada, M. Industry 5.0 definition (May 2020). URL <https://michael-rada.medium.com/industry-5-0-definition-6a2f9922dc48>.
- Rey-Martí, A., Ribeiro-Soriano, D., & Palacios-Marqués, D. (2016). A bibliometric analysis of social entrepreneurship. *Journal of business research*, 69(5), 1651-1655.
- Roblek, V., Erenda, I., & Mesko, M. (2020). Fundamental changes in the organisational processes: Industry 4.0 case study. In *Industry 4.0* (pp. 161-190). CRC Press.
- Roblek, V., Mesko, M., Dimovski, V., & Peterlin, J. (2018). Smart technologies as social innovation and complex social issues of the Z generation. *Kybernetes*.

- Roblek, V., Meško, M., & Podbregar, I. (2021). Mapping of the Emergence of Society 5.0: A Bibliometric Analysis. *Organizacija*, 54(4), 293-305.
- Ruppenthal, M. (2019). Barriers to Industry 4.0 Are Falling Fast. *Manufacturing Engineering*, 163(5), 104-104.
- Russell, S., Dewey, D., & Tegmark, M. (2015). Research priorities for robust and beneficial artificial intelligence. *Ai Magazine*, 36(4), 105-114.
- Salehan, M., Kim, D. J., & Lee, J. N. (2018). Are there any relationships between technology and cultural values? A country-level trend study of the association between information communication technology and cultural values. *Information & Management*, 55(6), 725-745.
- Serpanos, D. (2018). The cyber-physical systems revolution. *Computer*, 51(3), 70-73.
- Shiroishi, Y., Uchiyama, K., & Suzuki, N. (2018). Society 5.0: For human security and well-being. *Computer*, 51(7), 91-95.
- Song, I. Y., Song, M., Timakum, T., Ryu, S. R., & Lee, H. (2018). The landscape of smart aging: topics, applications, and agenda. *Data & Knowledge Engineering*, 115, 68-79.
- Teece, D. J. (2010). Business models, business strategy and innovation. *Long range planning*, 43(2-3), 172-194.
- Telukdarie, A., & Sishi, M. N. (2018, December). Enterprise definition for Industry 4.0. In *2018 IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management (IEEM)* (pp. 849-853). IEEE.
- Urbach, N., & Röglinger, M. (2018). *Digitalization cases—how organizations rethink their business for the digital age* (editorial).
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2017). Citation-based clustering of publications using CitNetExplorer and VOSviewer. *Scientometrics*, 111(2), 1053-1070.
- Yoo, J. (2017). Embracing the machines: rationalist war and new weapons technologies. *Calif. L. Rev.*, 105, 443.

TÜM YÖNLERİ İLE TARIM 4.0

Ali Kılıç¹ - Hakan Eren²

Özet

Dünya nüfusunun artması ile birlikte tarımsal ekilebilir arazilerin, kırsal iş gücünün, temiz su ve enerji kaynaklarının azalması, önümüzdeki yıllarda gıda üretiminin önemini daha da arttırmıştır. Kaynakları en iyi şekilde kullanmak, ihtiyaçları karşılarken başta toprak ve su olmak üzere çevreye zarar vermemek ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak tarımsal üretimde yapılması gereken radikal değişikliklere bağlıdır. hâlen gelişim ve yayılma aşamasında olan Tarım 4.0 yaklaşımı, geleneksel üretim yöntemlerini ve dünya tarım stratejilerini, tarımsal üretim zincirinin tüm aşamalarında yeni teknolojiler kullanarak, verimlilik ve etkinlik artışını sağlayacak potansiyele sahiptir. Robotik sistemler, yapay zekâlar, akıllı sistemler ve karar destek sistemlerinin tarımsal üretim alanında giderek artan kullanımı, üretim artışının yanında, girdi miktarlarında da hassasiyet ve doğruluk yaratmaktadır. Gelecekteki artan gıda talebinin karşılanması ve en verimli üretimin gerçekleşmesi için her platformda iyi bir çözüm olarak görülen Tarım 4.0 yaklaşımları ve yaratacağı dönüşüm, teknolojik, sosyoekonomik ve yönetsel açıdan önlem alınması gereken bir dizi sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu sorunları önceden tespit etmek ve dönüşüm için planlamalar yapmak, başarılı ve en az hasarlı geçişi sağlayacaktır. Bu çalışma, Tarım 4.0 ile ilgili tanımları, teknolojileri, yayılımını sınırlayan engelleri, avantajlarını ve dezavantajlarını belirleyerek Tarım 4.0'ın gelişimine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Yapılan değerlendirmelerin ise tarımsal üretim zincirindeki aktörlerin başta bilinçlenmesi olmak üzere, desteklemesini ve Tarım 4.0'ın başarılı bir şekilde gelişmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarım 4.0, Akıllı Tarım, Hassas Tarım, Tarımsal Teknolojiler, Avantajlar, Engeller

¹ Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, ali.kilic@gidatarim.edu.tr.

² OSTİM Teknik Üniversitesi İİBF, hakan.eren@ostimteknik.edu.tr.

Kaynakça

- Araújo, S.O., Peres, R.S., Barata, J., Lidon, F. ve Ramalho, J.C. (2021). Characterising the Agriculture 4.0 Landscape-Emerging Trends, Challenges and Opportunities. *Agronomy*, 11, 667. <https://doi.org/10.3390/agronomy11040667>
- Balducci, F., Impedovo, D., Pirlo, G. (2018). Machine Learning Applications on Agricultural Datasets for Smart Farm Enhancement. *Machines* 6. <https://doi.org/10.3390/machines6030038>.
- Boursianis, A.D., Papadopoulou, M.S., Diamantoulakis, P., Liopa-Tsakalidi, A., Barouchas, P., Salahas, G., Karagiannidis, G., Wan, S., Goudos, S.K. (2020). Internet of Things (IoT) and Agricultural Unmanned Aerial Vehicles (UAVs) in smart farming: A Comprehensive Review. *Int. Things* 12. <https://doi.org/10.1016/j.iot.2020.100187>.
- Corallo, A., Latino, M.E., Menegoli, M. (2018). From Industry 4.0 to Agriculture 4.0: A Framework to Manage Product Data in Agri-Food Supply Chain For Voluntary Traceability. *Int. Schol. Sci. Res. Innovat.* 12 <https://doi.org/10.5281/>
- Erikson B, 2017. Glossary Of Precision Crop Management Terms. Available at: <https://ag.purdue.edu/agry/courses/Documents/AGRY%20598/GlossaryPrecCropMgt%208%2017.pdf> Erişim Tarihi: 11.06.2022
- FAO. (2009). Investment, High-Level Expert Forum on How to Feed the World, 12-13 October, Rome. <http://www.fao.org/wsfs/forum2050/wsfsforum/en/>, Erişim Tarihi: 11 Haziran 2022
- Fielke, S., Taylor, B., Jakku, E. (2020). Digitalisation of Agricultural Knowledge and Advice Networks: A State-of-the-art Review. *Agricul. Syst.*, 180.
- Fu, L., Gao, F., Wu, J., Li, R., Karkee, M., Zhang, Q. (2020). Application of Consumer RGBD Cameras for Fruit Detection and Localization in Field: A Critical Review. *Comput. Electron. Agric.* 177. <https://doi.org/10.1016/j.compag.2020.105687>.
- Gan, H. ve Lee, W.S. (2018). Development of a Navigation System for a Smart Farm. *IFAC - Papers OnLine* 51 (17), 1-4. <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2018.08.051>.
- Grieve, B.D., Duckett, T., Collison, M., Boyd, L., Weste, J., Yin, H., Arvin, F., Pearson, S. (2019). The Challenges Posed By Global Broadacre Crops in Delivering Smart Agrirobotic Solutions: A Fundamental Rethink is Required. *Global Food Security*, 23, 116-124. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2019.04.011>.
- Gusarova, S. (2019). Role of China in the Development of Trade and FDI Cooperation with BRICS Countries. *China Econ. Rev.* 50, 7. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2019.01.010>.
- Hang, L., Ullah, I., Kim, D.-H. (2020). A Secure Fish Farm Platform Based On Blockchain For Agriculture Data Integrity. *Comput. Electron. Agric.* 170 <https://doi.org/10.1016/j.compag.2020.105251>.
- Harari, Y.N. (2016). *Homo Deus, Yarının Kısa Bir Tarihi*, İstanbul, Kolektif Kitap.
- Hinson, R., Lensink, R., Mueller, A. (2019). Transforming Agribusiness in Developing Countries: SDGs and The Role of FinTech. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 41, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2019.07.002>.
- Huh, J.H. ve Kim, K.Y. (2018). Time-based Trend of Carbon Emissions in the Composting Process of Swine Manure in the Context of Agriculture 4.0. *Processes* 6 (9). <https://doi.org/10.3390/pr6090168>.
- Janc, K., Czapiewski, K., Wojcik, M. (2019). In The Starting Blocks For Smart Agriculture: The Internet As A Source Of Knowledge in Transitional Agriculture. *NJAS - Wageningen J. Life Sci.* <https://doi.org/10.1016/j.njas.2019.100309>.

- Jawad, H.M., Nordin, R., Gharghan, S.K., Jawad, A.M., Ismail, M. (2017). Energy-efficient Wireless Sensor Networks for Precision Agriculture: A Review. *Sensors*, 17(8). <https://doi.org/10.3390/s17081781>.
- Kılıç, A. ve Yılmaz, B. (2020). Pandemi Sonrası Yeni Nesil Tarım, 7. Bölüm: Tarım 4.0 ve Türkiye İçin Bir Dönüşüm Modeli. Editörler: B. Pakdemirli, S. Takmaz, H. Ö. Sivritepe, Z. Bayraktar, Sonçağ Yayınları.
- Klerkx, L. ve Rose, D. (2020). Dealing with the game-changing technologies of Agriculture 4.0: How do we manage diversity and responsibility in food system transition pathways? *Global Food Sec.-Agric. Policy Econ. Environ.* 24 <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2019.100347>.
- Klerkx, L., Jakku, E., Labarthe, P. (2019). A review of social science on digital agriculture, smart farming and agriculture 4.0: new contributions and a future research agenda. *NJAS – Wageningen J. Life Sci.* 90 <https://doi.org/10.1016/j.njas.2019.100315>.
- Kong, Q., Kuriyan, K., Shah, N., Guo, M. (2019). Development of a Responsive Optimisation Framework for Decision-making in Precision Agriculture. *Comput. Chem. Eng.* 131 <https://doi.org/10.1016/j.compchemeng.2019.106585>.
- Lee, S.G., Yang, A., Jeon, B.H., Park, H.D. (2019). A structure of scalable and configurable interface for sensor and actuator devices in smart farming system. *Int. J. Innovat. Technol. Expl. Eng.* 8, 2779-2786.
- Leeuwen, T.V., Dermauw, W., Mavridis, K., Vontas, J. (2020). Significance and Interpretation of Molecular Diagnostics for Insecticide Resistance Management of Agricultural Pests. *Curr. Opin. Insect Sci.* 39, 69-76.
- Lioutas, E.D., Charatsari, C., La Rocca, G., De Rosa, M. (2019). Key Questions on the Use of Big Data in Farming: An Activity Theory Approach. *NJAS – Wageningen J. Life Sci.* 90 <https://doi.org/10.1016/j.njas.2019.04.003>.
- Liu, Y., Ma, X., Shu, L., Hancke, G.P., Abu-Mahfouz, A.M. (2020). From Industry 4.0 to Agriculture 4.0: Current Status, Enabling Technologies, and Research Challenges. *IEEE Trans. Ind. Inf.* <https://doi.org/10.1109/TII.2020.3003910>.
- Lu, Y. ve Young, S. (2020). A Survey of Public Datasets for Computer Vision Tasks in Precision Agriculture. *Comput. Electron. Agric.* 178 <https://doi.org/10.1016/j.compag.2020.105760>.
- Maddox, 2018. Glossary: Smart farming. <https://www.techrepublic.com/article/glossarysmart-farming/> Erişim Tarihi: 23.06.2022.
- Mazzucato, M., Kattel, R., Ryan-Collins, J. (2020). Challenge-driven innovation policy: towards a new policy toolkit. *J. Ind. Compet. Trade* 20, 421-437.
- Moon, A., Kim, J., Zhang, J., Son, S.W. (2018). Evaluating fidelity of lossy compression on spatio-temporal data from an IoT enabled smart farm. *Comput. Electron. Agric.* 154, 304–313. <https://doi.org/10.1016/j.compag.2018.08.045>.
- Muangprathub, J., Boonnam, N., Kajornkasirat, S., Lekbangpong, N., Wanichsombat, A., Nillaor, P. (2019). IoT and Agriculture Data Analysis for Smart Farm. *Comput. Electron. Agric.* 156, 467-474. <https://doi.org/10.1016/j.compag.2018.12.011>.
- Mueller, B. ve Mueller, C. (2016). The Political Economy of the Brazilian Model of Agricultural Development: Institutions Versus Sectoral Policy. *Quart. Rev. Econ. Finance* 62, 12-20. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2016.07.012>.
- O'Grady, M.J. ve O'Hare, G.M.P.(2017). Modelling the Smart Farm. *Information Processing in Agriculture. China Agricultural University.* <https://doi.org/10.1016/j.inpa.2017.05.001>.
- Ozdogan, B., Gacar, A., Aktas, H. (2017). Digital agriculture practices in the context of agriculture 4.0. *J. Econ. Finance Account. (JEFA)* 4, 184–191. <http://doi.org/10.17261/Pressacademia.2017.448>.
- Özertan, G. (2013). Türkiye Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Teknoloji Kullanımının Rolü. <http://ideas.econ.boun.edu.tr/RePEc/pdf/201301.pdf> Erişim Tarihi: 17.05.2022

- Pivoto, D., Barham, B., Waquil, P.D., Foguesatto, C.R., Zhang, D., Talamini, E. (2019). Factors Influencing the Adoption of Smart Farming by Brazilian Grain Farmers. *Int. Food Agribus. Manage. Rev.* 22 <https://doi.org/10.22434/IFAMR2018.0086>.
- PrecisionAg, 2015. Precision Agriculture: Terms and Definitions. Available at: <https://www.precisionag.com/market-watch/precision-agriculture-terms-and-definitions/> Erişim Tarihi: 22.06.2022.
- Rose, D.C. ve Chilvers, J. (2018). Agriculture 4.0: broadening responsible innovation in an era of smart farming. *Front. Sustain. Food Syst.* 2 <https://doi.org/10.3389/fsufs.2018.00087>.
- Rose, D.C., Wheeler, R., Winter, M., Lobley, M., Chivers, C.A. (2021). Agriculture 4.0: Making it Work for People, Production, and The Planet. *Land Use Policy.* 100, 104933. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104933>.
- Rosegrant M.W. ve Cline, S.A. (2003). Global Food Security: Challenges and Policies. *Science*, 302 (5652), 1917-1919.
- Silveira, F.D., Lermen, F.H., Amaral, F.G. (2021). An Overview of Agriculture 4.0 Development: Systematic Review of Descriptions, Technologies, Barriers, Advantages, and Disadvantages. *Computers and Electronics in Agriculture*, 189. <https://doi.org/10.1016/j.compag.2021.106405>.
- Sponchioni G, Vezzoni, M., Bacchetti, A., Pavesi, M., Renga, F. (2019). The 4.0 Revolution in Agriculture: A Multi-Perspective Definition. XXIV Summer School "Francesco Turco" – Industrial Systems Engineering.
- Ting, K.C., Abdelzaher, T., Alleyne, A., Rodriguez, L. (2011). Information Technology and Agriculture: Global Challenges and Opportunities. *The Bridge*, 41(3), 6-13.
- Ulusal E-Tarım Stratejisi Desteklenmesi Çalıştayı, 2019. Ulusal E-Tarım Stratejilerinin Geliştirilmesi Çalıştay Raporu, Syf.13, https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=d788ffce9e99f9b9433896d253089970#book/ Erişim tarihi: 05.06.2022.
- Van der Burg, S., Bogaardt, M.J., Wolfert, S. (2019). Ethics of Smart Farming: Current Questions and Directions For Responsible Innovation Towards The Future. *NJAS – Wageningen J. Life Sci.* 90 <https://doi.org/10.1016/j.njas.2019.01.001>.
- Vats, A., Clercq, M.D., Biel, A. (2018). Agriculture 4.0: The Future Of Farming Technology. <https://www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/v2/publications/2018/February/OliverWyman-Agriculture-4.0.pdf>, Erişim tarihi: 21.06.2022.
- Velten S, Leventon, J., Jager, N., Newig, J. (2015). What Is Sustainable Agriculture? A Systematic Review. *Sustainability*, 7(6), 7833-7865.
- Wolfert, S., Ge, L., Verdouw, C., Bogaardt, M.J. (2017). Big Data in Smart Farming – A Review. *Agric. Syst.* <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2017.01.023>.
- World Economic Forum (WEF). (2018). Readiness for the Future of Production Report 2018. http://www3.weforum.org/docs/FOP_Readiness_Report_2018.pdf, Erişim Tarihi: 24.06.2022.
- Zambon, I., Cecchini, M., Egidi, G., Saporito, M.G., Colantoni, A. (2019). Revolution 4.0: Industry vs. Agriculture in a Future Development for SMEs. *Processes.* 7(1), <https://doi.org/10.3390/pr7010036>.
- Zhai, Z., Martínez, J.F., Beltran, V., Martínez, N.L. (2020). Decision Support Systems for Agriculture 4.0: Survey and Challenges. *Comput. Electron. Agric.* 170 (105256) <https://doi.org/10.1016/j.compag.2020.105256>.
- Zhao, G., Liu, S., Lopez, C., Lu, H., Elgeta, S., Chen, H., Boshkoska, B.M. (2019). Blockchain Technology in Agri-food Value Chain Management: A Synthesis of Applications, Challenges and Future Research Directions. *Comput. Ind.* 109, 83-99. <https://doi.org/10.1016/j.compind.2019.04.002>.

ENDÜSTRİ 5.0 ÇAĞINDA İNOVASYON YÖNETİMİ

Uzay Özder¹

Özet

Hızlı teknolojik gelişmeler ve küreselleşme ile karakterize edilen, Endüstri 5.0'ın desteklediği modern iş ortamında inovasyon, rekabet avantajı ve ekonomik büyüme için vazgeçilmezdir. Bununla birlikte, pek çok kuruluş, yenilik ve değişimin uygulanmasını kolaylaştırıcı yerine zorlaştıran pratik bir inovasyon yönetimi çerçevesinin olmaması nedeniyle gerçek uygulamasında sorunlarla karşı karşıyadır. Bu çalışma, inovasyon kavramını, stratejik inovasyonu, inovasyon ekosistemini, endüstride avantaj ve ekonomik büyüme yaratmak için tasarım düşüncesini ve kurumsal stratejiyi rekabetçi hâle getirmek adına sinerji oluşturarak "Endüstri 5.0'da inovasyon yönetimi" konusunu irdelemektedir. Mevcut çalışmada, "Endüstri 5.0'da inovasyon yönetimi" çerçevesini irdelemek için literatür tarama metodolojisi kullanmıştır. İnovasyon yönetimi çerçevesi, inovasyon yönetimini tasarım odaklı düşünme yoluyla bir strateji olarak benimseyerek inovasyon ekosistemini firmanın kurumsal stratejisiyle ilişkilendirmek gerekmektedir. Böylece inovasyonu müşteri tarafından arzu edilen, iş için uygulanabilir ve teknik olarak mümkün olan daha kullanıcı/insan merkezli hâle getirmek hem girişimci hem de müşteri değeri yaratmak ve kurumsal girişimciliği, rekabet avantajı ve ekonomik büyüme elde etmek için teşvik ederken, müşterilerin ihtiyaçları da karşılanacaktır. Özetle işletmeleri Endüstri 5.0 Devrimi'nde geleceğe hazır hâle getirmek için inovasyon, tasarım düşüncesi ve stratejiyi birleştirmek adına önemlidir. Bu çalışma, inovasyon yönetimine ilişkin mevcut alan yazına katkı sağlanmaya çalışarak aynı zamanda kavramı daha pratik, uygulanabilir ve bir organizasyonun günlük rutininin bir parçası kılınmasına yardımcı olmaya çalışmaktadır. Ayrıca bu çalışma ile yenilikçi sanayileşme süreçleri için esnek bilgi mimarilerinde teknolojilerin nasıl uygulanabileceğini anlamak için faydalı unsurlar sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, İnovasyon Yönetimi, Endüstri 5.0

¹ Millî Savunma Üniversitesi, uzayozder@gmail.com.

organizasyona dâhil edilmesine ek olarak farklı ortaklarla (örneğin; perakendeciler, tedarikçiler ve distribütörler) olan bağlantı, platform teknolojileri ve blok zincirler tarafından mümkün kılınan eşzamanlı bilgi alışverişi yoluyla güçlendirilmiştir. Dış ortaklarla ilişkiler konusunda, ekosistem düzeyinde güçlü bir genişleme ve dallanma olmuştur. Platform tabanlı sistemler ve sosyal ağlar, kitle kaynak kullanımı ve kitle fonlaması girişimlerini kolaylaştırmıştır. Bu sayede, gelişmekte olan ülkelerdeki KOBİ'ler ve şirketler, daha önce ulaşılamaz imkânsız olan küreselleşmiş pazarlara erişebilmektedir. Gelişmekte olan şirketlerin teknolojik rekabet gücü, dış bilgiye erişme ve bunu iş birliği ağlarına bağlama yeteneğine bağlı olacaktır. Bu da teknolojik ortaklar ağında dağılmış olan bilgiyi organize etme yeteneğinin geliştirilmesini gerektirecektir. Bu yeteneklerin kazanılması ve geliştirilmesi adına bu çalışma ile özellikle teknolojik inovasyon çeşitliliğinde işletmelerin, uygulayıcıların, alanında uzman kişilerin ve akademisyenlerin dikkatini Endüstri 5.0 çağına çekmek ve önemli hususları ön plana çıkartmak amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Adegbile, A., Sarpong, D. and Meissner, D. (2017). Strategic Foresight for Innovation Management: A Review and Research Agenda. *International Journal of Innovation and Technology Management*, 14(04), 1750019.
- Adner, R. (2006). Match your Innovation Strategy to your Innovation Ecosystem, *Harvard Business Review*, 84, 98–110.
- Adner, R. (2017). Ecosystem as Structure: An Actionable Construct for Strategy. *Journal of Management*, 43(1), 39-58.
- Akundi, A., Euresti, D., Luna, S., Ankobiah, W., Lopes, A. and Edinbarough, I. (2022). State of Industry 5.0—Analysis and Identification of Current Research Trends. *Applied System Innovation*, 5(1), 27.
- Aslam, F., Aimin, W., Li, M. and Ur Rehman, K. (2020). Innovation in the Era of IoT and Industry 5.0: Absolute Innovation Management framework. *Information*, 11(2), 124.
- Bechtold, J., A. Kern, C. Lauenstein, and L. Bernhofer. (2014). Industry 4.0 -The Capgemini Consulting View: Sharpening the Picture beyond the Hype. *Capgemini Consulting*, 31.
- Bettencourt, L. A., Lusch, R. F. And Vargo, S. L. (2014). A Service Lens on Value Creation: Marketing's Role in Achieving Strategic Advantage. *California management review*, 57(1), 44-66.
- Chia, R. (2008). *Enhancing Entrepreneurial Learning Through Peripheral Vision*. In *Entrepreneurial Learning*. Conceptual Frameworks and Applications, eds. R. Harrison and C. Leitch, Routledge, London. 27–43
- De Brentani, U. and Kleinschmidt, E.J. (2004) Corporate Culture and Commitment: Impact on Performance of International New Product Development Programs. *Journal of Product Innovation Management*, 21, 3009–3333.
- De Moor, K., Saritas, O., Schuurman, D., Claeys, L. and De Marez, L. (2014). Towards Innovation Foresight: Two Empirical Case Studies on Future TV Experiences for/by users. *Futures*, 59, 39–49.

- Dedehayir, O., Mäkinen, S. J. and Ortt, J. R. (2018). Roles During Innovation Ecosystem Genesis: A Literature Review. *Technological Forecasting and Social Change*, 136, 18-29.
- Donate, M. and Guadamillas, F. (2010). The Effect of Organizational Culture on Knowledge Management Practices and Innovation. *Knowledge and Process Management*, 17(2), 82-94.
- Freeman, C. (1982). *The Economics of Industrial Innovation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gault, F. (2018). Defining and Measuring Innovation in all Sectors of The Economy. *Res. Policy*, 47, 617-622.
- Gawer, A. and Cusumano, M. A. (2014). Industry Platforms and Ecosystem Innovation. *Journal of Product Innovation Management*, 31(3), 417-433.
- Heger, T. and Rohrbeck, R. (2011). Strategic Foresight for Collaborative Exploration of New Business `Elds. *Technological Forecasting and Social Change*, 79(5), 819-831.
- Hosseini, S., Frank, L., Fridgen, G. and Heger, S. (2018). Do not Forget About Smart Towns. *Business & Information Systems Engineering*, 60(3), 243-257.
- Hynes A. M. (2009). *Diversity of the Marine Cyanobacterium Trichodesmium: Characterization of the Woods Hole Culture Collection and Quantification of Field Populations*. MIT/WHOI Joint Program PhD thesis, Cambridge, MA
- Isaksen, S.G. and Tidd, J. (2007). Meeting the Innovation Challenge: Leadership for Transformation and Growth; Wiley: Hoboken, NJ, USA.
- Joe, T. (2006). *From Knowledge Management to Strategic Competence: Measuring Technological, Market and Organizational Innovation*; World Scientific, Singapore, Volume 3.
- Kahn, K.B. (2018). Understanding innovation. *Bus. Horiz.* 61, 453-460.
- Kalay, F. and Lynn, G. (2015). The Impact of Strategic Innovation Management Practices on Firm Performance. *Research Journal of Business and Management*, 2(3), 412-429.
- Lendel, V. and Varmus, M. (2011). Creation and Implementation of the Innovation Strategy in the Enterprise. *Economics and management*, 16(1), 819-826.
- Magnus, H. and Kalevi, P. (2006). Agility Through Scenario Development and Continuous Implementation: A Global Aftermarket Logistics Case. *European Journal of Information Systems*, 15(2), 146-158.
- Martin-de Castro, G., Delgado-Verde, M., Navas-Lopez, J. E. and Cruz-Gonzalez, J. (2013). The Moderating Role of Innovation Culture in the Relationship Between Knowledge Assets and Product Innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, 80(2), 351-363.
- Müller, J. (2020). Enabling Technologies for Industry 5.0. *European Commission*, 8-10.
- Moore, J.F. (1993). Predators and Prey: The New Ecology of Competition. *Harvard Business Review*, 71, 75-83
- Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0—A human-centric solution. *Sustainability* 11, 4371.
- Oke, A., Walumbwa, F. O. and Myers, A. (2012). Innovation Strategy, Human Resource Policy, and Firms' Revenue Growth: The Roles of Environmental Uncertainty and Innovation Performance. *Decision sciences*, 43(2), 273-302.
- O'Regan N, Ghobadian A, and Galleary G. (2005). In Search of the Drivers of High Growth in Manufacturing SMEs. *Technovation* 26(1), 30-41.
- Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). Oslo Manual-Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data; Organization for Economic Cooperation and Development (OECD): Paris, France; Statistical Office of the European Communities: Brussels, Belgium, 2005.

- Palmer, D. and S. Kaplan. (2007). A framework for strategic innovation. *Blending strategy and creative exploration to discover future business opportunities*. Innovation Point Working <http://www.innovation-point.com/A%20Framework%20for%20Strategic%20Innovation.pdf> Erişim Tarihi 03.06.2022.
- Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, p. 780.
- Porter, M. E. (1996). Porter, ME (1996) What is the strategy? *Harvard Business Review*, 74, 61-78.
- Østergaard, E.H., Welcome to Industry 5.0. https://info.universal-robots.com/hubfs/Enablers/White%20papers/Welcoming%20to%20Industry%205.0_Esben%20%20C3%98stergaard.pdf?submissionGuid=00c4d11f-80f2-4683-a12a-e821-221793e3 Erişim Tarihi: 03.06.2022.
- Rada, M. (2018). Industry 5.0-from Virtual to Physical. LinkedIn. <https://www.linkedin.com/pulse/industry-50-from-virtual-physical-michael-rada> Erişim Tarihi: 03.06.2022.
- Rajapathirana, R. J. ve Hui, Y. (2018). Relationship Between Innovation Capability, Innovation Type, and Firm Performance. *Journal of Innovation & Knowledge*, 3(1), 44-55.
- Roberts, E. B. (1988). "What we've learned: Managing invention and innovation." *Research Technology Management*, 31(1):11-29, 1988.
- Rong, K., Hu, G., Lin, Y., Shi, Y. and Guo, L. (2015). Understanding Business Ecosystem Using A 6C Framework in Internet-of-Things-Based Sectors. *International Journal of Production Economics*, 159, 41-55.
- Russell, M. G. and Smorodinskaya, N. V. (2018). Leveraging complexity for ecosystemic innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, 136, 114-131.
- Sarpong, D. and Maclean, M. (2011). Scenario Thinking: A Practice-Based Approach to The Identification of Opportunities for Innovation. *Futures*, 43(10), 1154-1163.
- Saurabh, S., Ambad, P., Bhosle, S. (2018), Industry 4.0-A glimpse. *Procedia Manuf.* 20, 233-238
- Schlaepfer, R., M. Koch, and P. Merkofer, (2015). *Industry 4.0 - Challenges and Solutions for the Digital Transformations and Use of Exponential Technologies*, Switzerland: Geneva, 32. http://www.industrie2025.ch/fileadmin/user_upload/ch-endelloite-industry-4-0-24102014.pdf Erişim Tarihi: 10.06.2022.
- Schuh, G., R. Anderl, J. Gausemeier, M. Ten Hompel, and W. Wahlster, (2016). *Industrie 4.0 Maturity Index. Managing the Digital Transformation of Companies*. Acatech Stud, Munich: Germany. http://www.acatech.de/fileadmin/user_upload/Baumstruktur_nach_Website/Acatech/root/de/Publikationen/Projektberichte/acatech_STUDIE_Maturity_Index_eng_WEB.pdf Erişim Tarihi: 12.06.2022
- Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle* (Galaxy Books); Transaction Publishers: Piscataway, NJ, USA.
- Schwab, K. (2017). *The fourth industrial revolution*. Currency.
- Skobelev, P. and Borovik, S.Y. (2017). On the way from Industry 4.0 to Industry 5.0, From Digital Manufacturing to Digital Society. *Industry 4.0 2017*, 2, 307-311
- Strazzullo, S., Cricelli, L., Grimaldi, M., & Ferruzzi, G. (2022). Connecting the path between open innovation and industry 4.0: a review of the literature. *IEEE Trans. Eng. Manag.*, 1-13.
- Teece D. J., Pisano G, Shuen, A. (1997). Dynamic Capabilities and Strategic Management. *Strateg Manag J* 18(7), 509-533.
- Terziovski, M. (2010). Innovation Practice and Its Performance Implications In Small and Medium Enterprises (Smes) in the Manufacturing Sector: A Resource-Based View. *Strategic Management Journal*, 31, 892-902.

- Tidd, J., Bessant, J. and Pavitt, K. (2005). *Managing Innovation Integrating Technological, Market and Organizational Change*, John Wiley and Sons Ltd.: Hoboken, NJ, USA.
- Tidd, J. A (2006). *Review of Innovation Models*, Imperial College London: London, UK.
- Torraco, R. J. (2016). Writing Integrative Literature Reviews: Using the Past and Present to Explore the Future. *Hum. Resour. Dev. Rev.* 15, 404–428.
- Tsoukas H. And Shepherd J. (2004a). *Organization and the Future*. In Tsoukas H , Shepherd J (eds), *Managing the Future: Foresight in the Knowledge Economy* . Blackwell : Oxford.
- Tsujimoto, M., Kajikawa, Y., Tomita, J. and Matsumoto, Y. (2018). A Review of the Ecosystem Concept—Towards Coherent Ecosystem Design. *Technological Forecasting and Social Change*, 136, 49-58.
- Vecchiato, R. (2012). Environmental Uncertainty, Foresight and Strategic Decision-Making: An Integrated Study. *Technological Forecasting and Social Change*, 79(3), 346–447.
- Verhees, F. J. H. M., and Meulenber, M. T. G. (2004). “Market Orientation, Innovativeness, Product Innovation, and Performance in Small Firms,” *Journal of Small Business Management* 42(2), 134–154.
- Vitali, I., Arquilla, V. and Tolino, U. (2017). A Design Perspective for IoT Products. A Case Study of the Design of a Smart Product and a Smart Company Following a Crowdfunding Campaign. *The Design Journal*, 20(1), 2592-2604.
- Von der Gracht, H., Vennemann, C. and Darkow, I. (2010). Corporate Foresight and Innovation Management: A Portfolio-Approach in Evaluating Organizational Development. *Futures*, 42, 380–393.
- Westerman, G., C. Calmėjane, D. Bonnet, P. Ferraris, and A. McAfee. (2011). *Digital Transformation: A Roadmap for Billion-Dollar Organizations*. Cambridge, MA: MIT Center for Digital Business and Capgemini Consulting. 68.
- Yin, Y., Stecke, K.E. and Li, D. (2018). The Evolution of Production Systems from Industry 2.0 Through Industry 4.0. *Int. J. Prod. Res.*, 56, 848–861.

SANAYİDE BAŞKALAŞIM ÖNCÜSÜ OSTİM VE METAMORFOZU

Ünsal Sıgri¹

Özet

Metamorfoz, bazı canlıların başkalaşım geçirip gelişmesi için kullanılan bir terimdir. Bu çalışmada OSTİM Organize Sanayi Bölgesi-OSB'nin bir yapı kooperatifi olarak kuruluşundan itibaren, teknoparklar kümeler ve üniversiteye sahip olması sürecinde yaşadığı dönüşüm, metamorfoz-başkalaşım metaforu ile irdelenmeye çalışılmıştır. Bir nitel araştırma deseni olan “kurumsal etnografi” ile yapılacak olan çalışma, “amaçlı örneklem” seçimi yöntemiyle içinde farklı sektörleri barındıran OSTİM’i “çeşitlendirilmiş örneklem” kapsamında ele alınmıştır.

Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi-OSTİM, Ankara'da Türkiye'nin en büyük küçük ve orta boy sanayi üretim alanıdır. OSTİM'de faaliyet veren şirketlerin ait oldukları sektörler makine imalat, metal işleme, elektrik-elektronik, iş makineleri, imalat makineleri, otomotiv, plastik-kauçuk, tıbbi araç gereçler olarak özetlenebilir. OSTİM'in temelleri 1975'te yapı kooperatifi olarak atılmış, 1980'lerde üye şirketler atölyelerine taşınmışlardır. OSTİM'e üye yaklaşık 6500 firma bulunmaktadır. Şirketlerin üçte biri ticaret, geri kalanı imalat yapmaktadır. İmalat alanları büyüklük sırasıyla metal işleme, plastik-kauçuk, makine, enerji ve kimyasal üretilmektedir.

OSTİM kurucusu Cevat Dünder ve proje arkadaşları, 1975 yılında üç milyon metrekarelik bir alan satın alarak OSTİM için ilk adımı “yapı kooperatifi” olarak girişimci bir şekilde attı. Türk sanayisinin önemli merkezlerinden biri olacak ve küçük sanayicilerin verimliliğini artıracak şekilde tasarlanan OSTİM 1998 yılında Organize Sanayi Bölgesi statüsü kazandı. 1992'den itibaren OSTİM YKB Orhan Aydın liderliğinde OSTİM Vakfı, OSTİM Teknoloji, OSTİM Yatırım, OSTİM Endüstriyel Tasarım, OSTİM Medya, OSTİM Radyo, OSTİM Gazetesi gibi birçok kuruluşun yanı sıra iş ve inşaat makinaları, savunma ve havacılık, medikal, raylı sistemler, kauçuk, yenilenebilir enerji, haberleşme teknolojileri olarak yedi adet kümeye, çok sayıda sanayi bölgesine ve teknoparka sahip olmakla birlikte, 2017 yılında OSTİM Teknik Üniversitesini kuran bir kalkınma ekosistemidir.

¹ OSTİM Teknik Üniversitesi, İİBF, unsal.sigri@ostimteknik.edu.tr.

park kimliğine ve sonrasında ise üniversiteye yolculuğu, ipekböceğinin metamorfoz-başkalaşımı metaforuyla ele alınmıştır. Yumurtadan larvaya dönüşerek bölgesini şehirleştiren kooperatif, larvadaki tırtıla dönüşerek vakfa dönüşmüş ve AR-GE, danışmanlık, dış ticaret, teknoloji geliştirme gibi üst yapısal işlevleri gören kurumları geliştirmiştir. Tırtıl gibi koza örerek ise etrafında kooperatiflerle birleşerek OSB'ye dönüşen kurum, kozadan kelebeğe giden adımda bir kooperatifin üniversiteye dönüşümünü gerçekleştirmiştir.

Kaynakça

- Balogun, J. ve Floyd, S.W. (2010). Breaking Out of Strategy Vectors: Reintroducing Culture. (İçinde) Pasmore, W; Shani, A.; Woodman, R., (eds) Research in Organizational Change and Development Vol:18 Emerald Group Publishing, UK, 51-77.
- Beckhard, R. (1969). Organization Development: Strategies and Models. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Burke, W. W. (1982). Organization Development: Principles and Practices. Boston, MA: Little, Brown.
- Burnes, B. (2004). Kurt Lewin and the Planned Approach to Change: A Re-appraisal. Journal of Management Studies 41:6, 977-1002.
- Dünden Bugüne OSTİM Belgeseli, 2012
- French, W. (1969). Organization development: Objectives, assumptions and strategies. California Management Review, 12(2), 23-34.
- Friedman, V.J. (2011) Revisiting Social Space: Relational Thinking about Organizational Change. Research in Organizational Change and Development, Volume 19, 233-257.
- Go'mez, L.P. ve Ballard, D.I. (2011) Communication for Change: Transactive Memory Systems as Dynamic Capabilities. Research in Organizational Change and Development Vol:19 (eds) Pasmore, W; Shani, A.; Woodman, R.), Emerald Group Publishing, 91-117.
- Greif, A. (1998). Historical and Comparative Institutional Analysis. American Economic Review. February, 88(2):80-84.
- Lewin, K. (1942). Field Theory and Learning. (içinde) N.B. Henry (Ed.), The Forty-First Yearbook of The National Society for The Study of Education: Part 2, The Psychology of Learning University of Chicago Press, 215-242.
- Maes, G. ve Hootegeem, G.V. (2011) Toward a Dynamic Description of the Attributes of Organizational Change. Research in Organizational Change and Development Vol:19 (eds) Pasmore, W; Shani, A.; Woodman, R.), Emerald Group Publishing, 191-233.
- Michalenko, P. (2010). The Impact of Trust on the Organizational Merger Process. (İçinde) Pasmore, W; Shani, A.; Woodman, R., (eds) Research in Organizational Change and Development Vol:18 Emerald Group Publishing, UK, 279-315.
- Pasmore, W. A. (2011). Tipping the Balance: Overcoming Persistent Problems in Organizational Change. Research in Organizational Change and Development Vol:19 (eds) Pasmore, W; Shani, A.; Woodman, R.), Emerald Group Publishing, 259-293.

- Nichols, T.; Sugur, N. (1966) Small Employers in Turkey: The OSTİM Estate at Ankara", Middle Eastern Studies, Vol. 32, No. 2 (Apr., 1996), 230-252.
- Wolf, J.A. (2010). Transcending Paradox: Movement as a Means for Sustaining High Performance. (İçinde) Pasmore, W; Shani, A.; Woodman, R., (eds) Research in Organizational Change and Development Vol:18 Emerald Group Publishing, UK, 77-109.
- Worley, C.G. ve Lawler, E.E. (2010). Built to Change Organizations and Responsible Progress: Twin Pillars of Sustainable Success. (İçinde) Pasmore, W; Shani, A.; Woodman, R., (eds) Research in Organizational Change and Development Vol:18 Emerald Group Publishing, UK, 1-51.

<http://www.ostimvakfi.com/bolgesel-isbirlikleri/detail/47>

[https://www.ostim.org.tr/https://www.ostimgazetesi.com/OSTİM Organize Sanayi Gazetesi,](https://www.ostim.org.tr/https://www.ostimgazetesi.com/OSTİM Organize Sanayi Gazetesi)

[https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sanayilesme-ostim-ile-basladi-27644798,](https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sanayilesme-ostim-ile-basladi-27644798) Sanayi OSTİM ile Başladı.

AİLE İŞLETMELERİNİN KURUMSALLAŞMASI

Metin Ocak¹ - Köksal Hazır²

Özet

Ailesel yönetim en eski işletmecilik yaklaşımıdır. Aile işletmeleri kavramı, sermayesinin yarısından fazlası bir aileye ait olan veya işletmenin yönetim kararlarında bir ailenin söz sahibi olduğu işletmeler şeklinde tanımlanabilir. Dünya ekonomisi içerisinde aile işletmelerin oranca varlığı, istihdama ve ekonomiye katkıları epey yüksek seviyelerdedir. Ekonomiler için büyük önem taşıyan aile işletmelerinin en büyük sorunlarından birisi ise sürdürülebilirliklerinin düşük olmasıdır. Kısa sürede, ortalama 25 yıl içerisinde bu işletmeler tasfiye olmaktadır. Birikimlerinin büyük kısmı kaybolmakta, ekonomiye ve ailelere katkıları sıfırlanmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, kavramsal olarak aile işletmelerine, yönetimlerine, avantaj ve dezavantajlarına değinmek, aile işletmelerinin sürdürülebilirliğine ve güçlerini artırmalarına büyük katkısı olduğu tartışma götürmeyen kurumsallaşma kavramını, süreçlerini, dinamiklerini incelemek ve bu anlamda bir çerçeve çizmektir.

Anahtar Kelimeler: *Aile İşletmesi, Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma, Aile Anayasası, Aile Konseyi, Aile Meclisi*

1. Giriş

Eski çağlarda uygulanan avcı-toplayıcılık dönemleri ve takip eden takas sisteminden, Endüstri 4.0, Toplum 5.0'ı konuştuğumuz işletmelerin kritik görevleri üstlendiği günümüzdeki çağdaş uygulamalara kadar aile işletmeleri tüm dünyada büyüme ve gelişimin itici gücü olmuştur. Dünya ekonomisinin yaklaşık %85'inin aile işletmelerinden oluştuğu göz önüne alındığında tarihsel süreç içerisinde aile işletmelerinin tüm dünya ülkelerinin ekonomileri içinde artarak daha önemli ve kritik bir konuma geldiği görülmektedir. Bu nedenle aile işletmeleri, kendilerine özgü yapıları, işleyişleri, özellikleri, kül-

¹ Toros Üniversitesi, İşletme Bölümü, metin.ocak@toros.edu.tr

² Toros Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Bölümü, koksul.hazir@toros.edu.tr

lamayla kabullerine sunulmalıdır. Aile anayasasını yazmak her ne kadar zorlu olsa da yazımdan daha önemlisi uygulama konusunda kararlılıktır. Aksi takdirde aileye yön verme, aileyi ve işlerini ileri taşıma görevini yerine getiremeyen rafları süsleyen bir metin olmaktan öteye gidemez.

Aile şirketlerinin kurumsallaşması iki boyutlu bir süreçtir. Bu süreçte öncelikle ailenin kurumsallaşması, sonrasında ise aile şirketlerinin kurumsallaşarak kurumsal yönetim ilkelerine göre yönetilmesi gerekir. G20/OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri, iyi yönetişime duyulan ihtiyacı şu şekilde özetlemektedir: İyi kurumsal yönetim kendi başına bir amaç değildir. Ekonomik verimliliği, sürdürülebilir büyümeyi ve finansal istikrarı desteklemek için bir araçtır. Şirketlerin uzun vadeli yatırım için sermayeye erişimini kolaylaştırır ve şirketin başarısına katkıda bulunan hissedarlara ve diğer paydaşlara adil davranılmasını sağlamaya yardımcı olur.⁵⁷

Kaynakça

- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. Englewood-Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Ajzen, I. (1985). "From Intention to Actions: A Theory of Planned Behavior", In J. Kuhl and J. Beckman (ed.), *Action-control: From Cognition to Behavior*, 11-39. Heidelberg: Springer.
- Ajzen, I. (1991). *The Theory of Planned Behavior*. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (2000). "Attitudes and The Attitude-Behavior Relation: Reasoned and Automatic Process". In W. Stroebe and M. Hewstone (ed.), *European Review of Social Psychology*, 11, 1-33. Chichester: Wiley.
- Ajzen, I. (2005). *Attitudes, Personality and Behavior*. New York: Open University Press.
- Akça, N. (2010). *Aile İşletmelerinin Tanımı, Özellikleri ve Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma, Denizli İlinde Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyol, C. ve Zengin, B. (2014). Turizmde Kurumsallaşma Sorunları, Aile İşletmeleri Örneği, *Akademik Bakış Dergisi*, 1-22.
- Albayrak (2022), Albayrak Holding Tarihçe, www.albayrak.com.tr, Erişim Tarihi: 16.09.2022
- Astrachan C.B. ve Botero I.C. (2021). *Leveraging Business Family Governance for Family Business Continuity*, *Business Family Governance 2.0, IFB Research Foundation*. https://www.taider.org.tr/images/belgeler/ifb_rf_familygovernancereport_november2021_b-1.pdf Erişim Tarihi: 12.09.2022
- Bay, M., Akpınar, S. ve Erarabacı, A. (2018). Kobiler'in Kurumsallaşma Düzeyinin Belirlenmesi: Konya O.S.B. Örneği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (14), 383-391.
- Bilgiseven, A. K. (1986). *Genel Sosyoloji*, 4. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.

⁵⁷ OECD, (2022).

- Brands of Kin, (2022). The Japanese Secret To Family Business Longevity, <https://brandsofkin.com/the-japanese-secret-to-family-business-longevity/> Erişim Tarihi: 16.09.2022
- Carlock, R.S. ve Ward, J.L. (2001). *Strategic Planning for the Family Business Parallel Planning to Unify the Family and the Business*, Palgrave, New York.
- Carlock, R. S., & Ward, J. L. (2010). Family Values and Business Culture. In *When Family Businesses Are Best* (53–82). Palgrave Macmillan.
- CNN Türk (2017). Türkiye'deki İşletmelerin Yüzde 95'i Aile Şirketi, <https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiyedeki-isletmelerin-yuzde-95i-aile-sirketi> Erişim Tarihi: 02.07.2022
- Conway Center for Family Business, (2022). <https://www.familybusinesscenter.com/resources/family-business-facts/> Erişim Tarihi: 04.08.2022
- Çemberci, M. (2013). Kurumsal Yönetim İlkelerinin Türk Aile İşletmelerinin Yönetim İlkelerine Adaptasyonunun Değerlendirilmesi, *Akademik Bakış Dergisi*, 34, 1-15.
- Daft, R. L. (2008), *Organization Theory and Design* (10th ed.). South- Western Cengage Learning.
- Daft, R. L. (2013). *Organization Theory and Design* (11th ed.). Mason, OH: Thomson, South-Western Cengage Learning.
- Değer, A. R. (2022). Aile Şirketleri ve Aile Anayasası. https://www.taider.org.tr/images/belgeler/aile_sirketleri_ve_aile_anayasasi_emakale_ard_44.pdf Erişim Tarihi: 16.09.2022
- Feller, J., Finnegan, P., Hayes, J. ve O'Reilly, P. (2009), Institutionalising Information Asymmetry: Governance Structures For Open Innovation, *Information Technology & People*, 22(4), 297- 316.
- Fındıkcı, İ. (2005), Family Firm in Turkey: The Struggle for Change, *Family Business, Winter*, 11-13.
- Fındıkcı, İ. (2014). Aile İşletmeleri, Alfa Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 37-221.
- Gençtürk, N. (2006). *Aile İşletmelerinin Büyümesi ve Büyüme Stratejilerine Karşı Tutumu: Kocaeli Sanayi Odası'na Bağlı Aile İşletmelerinde Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Gölcü, F. K. (2018). *Aile İşletmeleri, Aile İşletmelerinde Karşılaşılan Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Denizli Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Dönem Projesi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, <http://acikerisim.pau.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11499/2557/FATIMA%20K%C3%96YL%C3%9C%20G%C3%96LC%C3%9C.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Erişim Tarihi: 04.08.2022
- Güney, S. (2008). Aile İşletmelerinde Güncel Konu ve Sorunlar, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güral (2022). Güral Porselen Tarihçesi, <https://www.guralporselen.com.tr/tarihce>, Erişim Tarihi: 16.09.2022
- Hacıbekir (2022). <https://www.hacibekir.com/Kurumsal/4257/tarihcemiz> Erişim Tarihi: 16.08.2022
- IFB (2019). Family Business Challenges, No. 6 Building Family Governance. 1-8. <https://www.ifb.org.uk/media/4042/building-family-governance-web.pdf> Erişim Tarihi: 17.09.2022
- Jaffe, D. T. (1990). Working With Ones You Love Conflict Resolutions and Problems Solving Strategies for a Successful Business, *Strategic Management Journal*, Berkeley, 22, 817-844.
- Kale (2022), Kale Grup Hakkımızda, www.kale.com.tr, Erişim Tarihi: 16.09.2022
- Karpuzoğlu E. (2004). Gelecek İçin Aile Anayasası, 1. *Aile İşletmeleri Kongresi Bildiriler Kitabı*, İKÜ Ya. 159-163.

- Kets de Vries, M. F. (1993). The Dynamics of Family Controlled Firms: The Good and The Bad News, *Organizational Dynamics*, 21(3), 59–71. [https://doi.org/10.1016/0090-2616\(93\)90071-8](https://doi.org/10.1016/0090-2616(93)90071-8)
- Kızanıklı M. M. (2018). Yiyecek İçecek İşletmelerinde Kurumsallaşma Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (4), 833-851.
- Koçel, Tamer (2020). İşletme Yöneticiliği, Beta, Genişletilmiş 18. Baskı.
- Mahto, R.V., Davis, P.S. ve Khanin, D. (2014). Continuation Commitment: Family's Commitment to Continue the Family Business. *J. Fam. Econ. Issues*, 35, 278–289.
- Marka (2022). Hacı Şakir Markasının Tarihçesi, www.markakonsept.com/marka/haci-sakir-markasinin-tarihcesi/ Erişim Tarihi: 16.09.2022
- Nakipoğlu, N. (2015). *Aile İşletmelerinde Kuşak Çatışmalarının Finansal Yapıya Etkileri: İtalyan-Türk Aile İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Neumann, V. J. ve Morgenstern, O. (1953) *Theory of Games and Economic Behavior*. 3rd Edition, Princeton University Press, Princeton.
- OECD (2022). Principles of Corporate Governance www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm Erişim Tarihi: 02.09.2022
- Özçer, N. (2021). Aile Şirketleri, Değerler ve Kurumsallaşma Adımları, Hümanist Kitap Yayıncılık.
- Sarıtaş, A., Gürsoy, S. ve Sarı, S. (2016). Uluslararası Pazarlama Faaliyetlerinde Aile Şirketlerinde Kurumsallaşmanın Etkisi, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 1, 135-152.
- Selimoğlu, Çalışkan (2018). Başarılı ve Uzun Ömürlü Aile Şirketlerinin Yol Haritası: Aile Anayasası, *Muhasebe ve Denetim BAKIŞ*, (53), 39-54.
- Selznick, P. (1996). Institutionalism Old and New, *Administrative Science Quarterly*, June, 270-277.
- Simon, H. A. (1957). *Models of Man*, New York. Wiley.
- Tarsus Ticaret Borsası, (2013). <http://tarsustb.tobb.org.tr/Borsam%C4%B1z/Haberler/tabid/1984/articleType/ArticleView/articleId/536/AILE-SIRKETLERINDE-KURUMSALLASMA.aspx> Erişim Tarihi: 02.08.2022
- Türk Dil Kurumu (2022). <https://www.tdk.gov.tr> Erişim Tarihi: 04.08.2022
- Ulukan, İ. Cemil (1999). *Aile İşletmelerinde Büyüme Süreci* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Uluyol, O. (2004). Aile Şirketleri Çatışmalar Finansal Sorunlar ve Çözümler, Medipres, Malatya.
- Üstel, İ. (2000). Yerinde Sayan Şirketler. İş ve Yönetim Serisi 7, Academyplus Yayınevi.
- Vroom, V.H. (1964). *Work and Motivation*. Oxford, England. Wiley.
- Weiste, L. K. (2013). *The Role of Family Governance and Family Councils as a Success Factor for Long Lasting Family Companies*. Aalto University, (Unpublished Master's Thesis)

AİLE İŞLETMELERİ SOSYOLOJİSİ

Oğuzhan Pehlivan¹

Özet

Üzerinde karar kılınmış uluslararası geçerliliği olan tek bir aile işletmesi tanımı bulunmamakla birlikte daha çok işletme alanında yapılan çalışmalar ile araştırılan kavramın sosyolojik olarak analizine de ihtiyaç bulunmaktadır. Bu minvalde çalışmanın amacı, temel sosyolojik perspektiflerde konunun irdelenmesini müteakip aile sermayesi bağlamında aile işletmesi söylemi ve habitusunun oluşumuna vurgu yapmaktır. Aile işletmelerinin temel yok olma nedeni olarak sayılan çatışmaların azaltılması için aile anayasalarının dışsallığı içselleştirmeyi başardığı fakat içselleşmeyi dışsallaştırmak için aile işletmesi sermayesinin sosyal olarak inşasının önemi vurgulanarak yeni bir model önerilmiş, yöneticilere de birtakım tavsiyelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile İşletmesi, Habitus, Söylem, Aile Anayasası, Sosyal İnşa

1. Giriş

Aile işletmesi, özellikle işletme alanında kendisine yoğun bir araştırma ortamı bulmuş iktisadi olarak aile bireylerinin özellikle karar mekanizmalarında etkili olduğu ve görev yaptığı ticari kurumları isimlendirmek için kullanılan bir kavramdır. Tıpkı ailede olmadığı gibi aile işletmesi üzerinde de karar kılınmış, uluslararası geçerliliği olan tek bir tanım bulunmamaktadır. Bu çerçevede tamamı veya çoğunluk hissesi bir veya daha fazla ailenin elinde olan ve aile üyelerinin yönetimde söz sahibi oldukları işletmeler, aile işletmeleri olarak tanımlanmaktadır.² Akça'ya (2010) göre, bu tanımlar üzerinde durulması gereken iki önemli nokta; girişimcinin aileyi geçindiren ve geleceğini güvence altına alan kişi olduğu ile organizasyonda girişimcinin yanında diğer aile efradından bireylerin bulunması gerektiği hususudur.³ İlter (2001) de aile bireyle-

¹ Milli Savunma Bakanlığı, ozipehlivan@yahoo.com.

² Karabacak, H. ve Alp, A. (2021).

³ Akça, N. (2010).

Araştırmada tasarlanan yeni modelin aile işletmesi üzerinde hâlihazırda uygulanmamış olması araştırmanın en büyük sınırlılığdır. Fakat gelecek araştırmalar bağlamında söz konusu modelin dikkate alınarak yukarıda yöneticilere tavsiye edilen hususlarla birlikte uygulanması neticesinde daha uzun ömürlü, çatışmaların az yaşandığı, mutlu ve başarılı aile şirketlerinin meydana geleceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Akça, N. (2010). *Aile işletmelerinin tanımı, özellikleri ve aile işletmelerinde kurumsallaşma, Denizli ilinde bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi), <http://acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11499/2954/Neslihan%20Ak%C3%A7a%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 21.03.2022).
- Aldrich, H. E., Brumana, M., Campopiano, G. ve Minola, T. (2021). Embedded but not asleep: Entrepreneurship and family business research in the 21st century. *Journal of Family Business Strategy*, 12(1), 100390.
- Arıcioğlu, M. A., Gökçe, Ş. ve Çelebi, M. E. (2017). Aile İşletmelerinin Sorunları ve Çözümlerine Akademik Yaklaşım: Lisansüstü Tezler Bağlamında Bir İnceleme. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 7(1), 59-72.
- Arteaga, R. ve S. Requejo-Menendez, (2017). Family Constitution and Business Performance: Moderating Factors, *Family Business Review*, 30(4), 320-338
- Ankara Sanayi Odası (ASO) (2005). Aile Şirketleri: Değişim ve Süreklilik, Ankara Sanayi Odası, Ankara. <https://www.aso.org.tr/yayinlarimiz/> (Erişim Tarihi: 07.07.2020).
- Bernhard, F. ve Labaki, R. (2021). Moral emotions in family businesses: Exploring vicarious guilt of the next generation. *Family Business Review*, 34(2), 193-212.
- Bird, B., Welsch, H., Astrachan, J. H. ve Pistrui, D. (2002). Family business research: The evolution of an academic field. *Family business review*, 15(4), 337-350.
- Blaikie, P., J. Cameron ve D. Seddon (1980). *Nepal In Crisis: Growth and Stagnation at the Periphery*. Oxford University Press, London.
- Botero I.C., G.G. Betancourt, J.B.B. Ramirez ve M.P.L. Vergara (2015), Family Protocols as Governance Tools: Understanding Why and How Family Protocols are Important in Family Firms, *Journal of Family Business Management*, 5(2), 218-237
- Botero, I. C., Martínez, A. B., Sanguino, G. ve Binhoite, J. (2021). The family's effect on knowledge sharing in family firms. *Journal of Knowledge Management*.
- Bourdieu, P. (1996). On the Family as a Realized Category. *Theory, Culture and Society*, 13, 19-26.
- Burt, R. S., Opper, S. ve Zou, N. (2021). Social network and family business: Uncovering hybrid family firms. *Social Networks*, 65, 141-156.
- Caputo, A. ve V. Zarone (2019). Uscio e Bottega: an Exploratory Study on Conflict Management and Negotiation during Family Business Succession in Tuscany, *World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 15(1-2), 202-225.
- Chung, C. N. ve Zhu, H. (2021). Corporate governance dynamics of political tie formation in emerging economies: Business group affiliation, family ownership, and institutional transition. *Corporate Governance: An International Review*, 29(4), 381-401.

- Coşgun, M. (2021). Post-Truth: Hegemony'nın Yeni İdeolojik Aygıtı. *Akademik Hassasiyetler*, 8(15), 67-82.
- Çetinkaya, F. F., Şener, E. ve Korkmaz, F. (2017). Aile işletmeleri ve kayırmacılık: nitel bir araştırma. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 119-133.
- Degravel, D. ve Tun, C. H. M. (2022). Burma Drinx Group (B) Strategizing for Corporate Governance in a Family Business, *FLIB Business Review*, 23197145221074465.
- De Massis, A., Frattini, F., Majocchi, A. ve Piscitello, L. (2018). Family firms in the global economy: Toward a deeper understanding of internationalization determinants, processes and outcomes, *Global Strategy Journal*, 8, 3-21.
- De Massis, A., Kotlar, J. ve Manelli, L. (2021). Family firms, family boundary organizations, and the family-related organizational ecosystem. *Family Business Review*, 34(4), 350-364.
- Derya, H., Paksoy, S., Yıldırımçı, E. ve Sarıçoban, K. (2015). Neoliberalizm'de feminist ekonomi. *Neoliberal Söylem ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Konferansı*, 3-14.
- Ergur, A., Feyza, A. K., Danış, D., İrtiş, V., Merçil, İ., Türkmen, B. ve Ökten, N. (2012). Kentleşme Sorunsalının Açılımlarında Bir Öncü ve Kurucu: Barlas Tolan'ın Eserleri ve Akademik Yaşamına Genel Bir Bakış. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(14), 1-30.
- GCC, (2017). <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/bh/pdf/gcc-family-business-survey-2017.pdf> (Erişim Tarihi: 04.04.2022).
- Gimenez-Jimenez, D., Edelman, L. F., Minola, T., Calabrò, A. ve Cassia, L. (2021). An intergenerational solidarity perspective on succession intentions in family firms. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 45(4), 740-766.
- Graffenberger, M. ve Görmar, F. (2021). Family firms and corporate responsibility in peripheral regions. *In Family Business and Regional Development* (pp. 157-174). Routledge.
- Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. (1993). Family Discourse, Organizational Embeddedness, and Local Enactment. *Journal of Family Issues*, 14, 66-81.
- Gültekin, M. (2014). Denizli kentindeki Babadağlı ve Buldanlı aile işletmelerinde hemşehrilik ve akrabalık bağlamında sosyal sermayenin işleyiş mekanizmaları (Doktora Tezi) <http://acikerisim.pau.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11499/2941/Mustafa%20G%C3%BCltekin.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 22.03.2022).
- Gürler, G. (2018). Aile işletmelerinin anayasa oluşturma ve kurumsallaşma çalışmalarında makro ve mikro bağlamsal unsurların rolü: Örnek olaylar (Doktora Tezi) https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/433512/yokAcikBilim_10188087.pdf?sequence=-1 (Erişim Tarihi: 21.03.2022).
- Haynes, G., Marshall, M., Lee, Y., Zuiker, V., Jasper, C. R., Sydnor, S. ve Wiatt, R. (2021). Family business research: Reviewing the past, contemplating the future. *Journal of Family and Economic Issues*, 42(1), 70-83.
- Hayward, M., Hunt, R. ve Miller, D. (2021). How vulnerability enriches family firm relationships: A social exchange perspective. *Journal of Family Business Strategy*, 100450.
- İlter, H.M. (2001). Aile Şirketleri'nde Kurumsallaşma ve KOBİ'lerin Yönetim Sorunları, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Kandade, K., Samara, G., Parada, M. J. ve Dawson, A. (2021). From family successors to successful business leaders: A qualitative study of how high-quality relationships develop in family businesses. *Journal of Family Business Strategy*, 12(2), 100334.
- Karabacak, H. ve Alp, A. (2021). Aile İşletmeleri İçin Bir Çatışma Yönetim Aracı: Aile Anayasası. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(3), 425-440.

- Kellermanns, F.W., K.A. Eddleston (2007). A Family Firms Perspective on When Conflict Benefits Family Firm Performance, *Journal of Business Research*, 60(10), 1048-1057.
- Kitching, G. (1980). *Class and Economic Change in Kenya: The Making of an African Petite Bourgeoisie 1905-1970*, Yale University Press, New Haven, Conn. and London.
- Kubicek, A. ve Machek, O. (2019). Gender-related factors in family business succession: a systematic literature review, *Review of Managerial Science*, Vol. 13 No. 5, pp. 963-1002, doi: 10.1007/ s11846-018-0278-z.
- Kushins, E. R. ve Behounek, E. (2020). Using Sociological Theory to Problematize Family Business Research, *Journal of Family Business Strategy*, 100337.
- Marx, K. ve Engels, F. (2017). *Komünist manifesto*. Yordam Kitap.
- Miroshnychenko, I., De Massis, A., Miller, D., & Barontini, R. (2021). Family business growth around the world. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 45(4), 682-708.
- Montemerlo, D. ve Ward, J. L. (2011). *The Family Constitution: Agreements to Secure and Perpetuate Your Family and Your Business*. Macmillan.
- Nguyen, M. H., Nguyen, H. T. T., Le, T. T., Luong, A. P. ve Vuong, Q. H. (2021). Gender issues in family business research: A bibliometric scoping review. *Journal of Asian Business and Economic Studies*.
- Pehlivan, O. (2018). Öznelerin Gözünden ve Dilinden Ailenin Toplumsal Olarak İnşasına Fenomenolojik Bir Yaklaşım, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21 (1) , 239-268 . DOI: 10.18490/sosars.419066
- Ruf, P. J., Graffius, M., Wolff, S., Moog, P. ve Felden, B. (2021). Back to the roots: Applying the concept of individual human values to understand family firm behavior. *Family Business Review*, 34(1), 48-70.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6).
- Seaman, C. ve McQuaid, R. (2021). Integrating family, friendship and business networks in family firms. *Journal of Family Business Management*.
- Tagiuri, R. ve J.A. Davis (1996). Bivalent Attributes of the Family Firm, *Family Business Review*, 9(2), 199-208.
- UK, (2021). https://d2rpq8wtqka5kg.cloudfront.net/636668/open20210630024800.pdf?Expires=1649054973&Signature=v6TFsPDsxn54mViqgUnHMmikib9g18doWWogVihNxKdsHqqMm1kUcEdxNqwN15~wMVQSG5ZJWRzfCgkCM2s6M~p2Z7nGQF140Vtz8qKesGQ-SCjomYP17fCCbeASFQGOY-xiDArEzoH0FTMvDvTvYc1dJkoAIPcdnLeYP~qXQnwAKWBZPTORXzZrsgN3R8TVjS7IMTFoWlgmJZKakQ1ImTUIsN20h5nF9PVonnb8RNfcd5HCUJ14jzOt1VlBhbwiYH1xhpRhpvh1HawnIO5yYpMyXHMuPK2YOojVPPRKPpl7uvsDcQWPmK47lFcRp~DRFMJnRSa1lqIoZqktyvg_&Key-Pair-Id=APKAJVGCMNR6FQV6VYIA (Erişim Tarihi: 04.04.2022).
- VC, (2010). <https://docs.ie.edu/families-in-business/IBanca-March-IE-report-exsummary.pdf>
- Wolpe, H. (Ed.) (1980). *The Articulation of the Modes of Production*. Routledge & Kegan Paul, London (Accessed April 04, 2022).
- Yezza, H., Chabaud, D. ve Calabrò, A. (2021). Conflict dynamics and emotional dissonance during the family business succession process: Evidence from the Tunisian context. *Entrepreneurship Research Journal*, 11(3), 219-244.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ, ENDÜSTRİ 5.0 VE SANAYİ İŞLETMELERİNDEN BEKLENENLER

Ersin Sünbül¹

Özet

Çalışmanın amacı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın kalkınma hedefleri doğrultusunda sanayi işletmelerine yüklediği sorumlulukları belirlemektir. Bu çerçevede, çalışmanın giriş kısmında, Endüstri 5.0'ın gerçekleştirmek istediği gelecek vizyonu tartışılmıştır. İkinci bölümde İnsanın toplumsal ve endüstriyel gelişimi özetlenmiştir. Üçüncü bölümde, Birleşmiş Milletlerin 2015'te Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nde yer alan başlıklar incelenmiştir. Dördüncü bölümde dönüşüm öncülük eden kavramlar ve özellikleri incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise gerek Birleşmiş Milletler kararlarının gerekse dönüşüm teknolojilerinin sanayi işletmelerine etkileri tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Akıllı Toplum, Sanayi İşletmeleri, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Endüstri 5.0

1. Giriş

Bu çalışmada Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, bin yıllık kalkınma hedefleri² dokümanından istifade edilmiştir. Literatürde “Endüstri 5.0”, “Süper Akıllı İnsan 5.0” ya da “Toplum 5.0” gibi kavramlar ile de ifade edilmektedir. Belgelerde sürdürülebilir bir toplum inşasında güncel teknolojilerden faydalanılması stratejik amaç olarak belirlenmiştir. Geleceğin inşası için en önemli adım dijital dönüşümdür. Endüstri 5.0'ın öznesi insandır. Dolayısıyla dijital dönüşüm ile amaçlanan insanın yaşam kalitesini artırmak için neler yapılması gerektiğidir.

¹ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı, ersinsunbul@hotmail.com

² <https://www.undp.org/>, (Erişim tarihi: 28.05.2022)

rının yenilenmesi, nitelikli iş gücüne yönelik özellikle ücretlerin belirlenmesi bağlamında eylem planlarının hazırlanması gerekmektedir.

Amaç 12’de, sürdürülebilir sorumlu üretim ve tüketime atıf yapılmıştır. Kapitalist sistemin idamesi için üretimin ve tüketimin sürekliliği istenmektedir. Ancak gelinen noktada kaynakların sınırlı olduğu, dolayısıyla kaynak israfının insanlığın geleceğini geri dönülmez bir noktaya taşıyabileceği açıktır. Dolayısıyla daha nitelikli üretim ve gerçek ihtiyaçların belirlenebilmesi için toplum olarak zihinsel bir revizyona ihtiyaç olduğu değerlendirilebilir.

Amaç 9, doğrudan bu çalışmanın kapsamına, yani sanayi, yenilikçilik ve dayanıklı altyapılar tesis etme konularına atıf yapmaktadır. Bu amaç, kamu otoritesinden, sivil toplum kuruluşlarından, üniversitelerden, sanayi işletmelerinden ve tüm toplumdan beklenenleri özetlemektedir. Endüstri 5.0’a sağlıklı bir geçiş, amaca ulaşmak ve sürdürülebilir bir gelecek tesis edebilmek için tüm paydaşların sorumluluk almaları ve sıkı eşgüdümü beklenmektedir.

Kaynakça

- Allen, R. C. (2009). *The British Industrial Revolution in Global Perspective*. Cambridge University Press.
- Arı, E. S. (2021). Süper akıllı toplum: Toplum 5.0. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (1), 455-479.
- Avrupa Birliği Ufuk Avrupa Programı, (https://www.ab.gov.tr/ufuk-avrupa_52449.html, (Erişim tarihi: 24.05.2022).
- Azuma, R. (1997). A Survey of Augmented Reality. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, 6(4), pp. 355-385.
- Bernard, M. (2018). *Why Everyone Must Get Ready For The 4th Industrial Revolution*. Forbes.
- Bilgi Teknolojileri İletişim Kurumu (2022). <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/toplum-5-0-arastirma-raporu.pdf>, (Erişim tarihi: 30.05.2022).
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2022). (<https://www.undp.org/>, (Erişim tarihi: 28.05.2022).
- Birleşmiş Milletler, Binyıl Kalkınma Hedefleri (2022). http://undp.un.org.tr/doc_pdf/mill_decl_turkce.pdf, (Erişim tarihi 28.05.2022).
- Brakeville, S. ve Bhargav, P. (2016). *Blockchain Basics: Introduction to Business Ledgers*. Issued by IBM Corporation.
- Dura, C. ve Atik, H. (2002). *Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye*, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Er, H., Turan, S., ve Kaymakçı, S. (2021). Toplum 5.0 Sürecinin Gelişimi ve Eğitime Etkisinin Değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 39.
- Erkan, H. (1994). *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. İş Bankası yayınları, 2. baskı, İstanbul.
- Erkan, H. (1998), *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Frankiewicz, B., ve Chamorro-Premuzic, T. (2020). *Digital Transformation Is About Talent, Not Technology*. *Harvard Business Review*, (<https://hbr.org/2020/05/digital-transformation-is-about-talent-not-technology>, (Erişim tarihi: 24.07.2020).
- Gözükcük, M. (2020). *Dijital Dönüşüm ve Ekonomik Büyüme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31, sf. 8-14.
- Gündüz, M. Z., ve Daş, R. (2018). Nesnelerin İnterneti: Gelişimi, Bileşenleri ve Uygulama Alanları. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 24(2), sf. 327-335.
- Hsu, C. H., Slagter, K. D. ve Chung, Y. C. (2015). Locality and Loading Aware Virtual Machine Mapping Techniques for Optimizing Communications in Map Reduce Applications. *Future Generation Computer Systems* 53, 43–54.
- <https://www.augmented-reality-games.com/i-scoop>, (2022). <https://www.i-scoop.eu/digital-transformation/>, (Erişim Tarihi 24.05.2022).
- İstanbul Sanayi Odasının İSO 500 2018 Anketi (2018). <https://www.iso500.org.tr/>, (Erişim tarihi: 30.05.2022).
- Kaleci, D., Tepe, T., & Tüzün, H. (2017). Üç Boyutlu Sanal Gerçeklik Ortamlarındaki Deneyimlere İlişkin Kullanıcı Görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3),669-689.
- Kuhn, S., Huettl, F., Deutsch, K, Kirchgässner, E., Huber, T. ve Kneist, V. (2021). *Chirurgische Ausbildung im digitalen Zeitalter – Virtual Reality, Augmented Reality und Robotik im Medizinstudium Surgical Education in the Digital Age – Virtual Reality, Augmented Reality and Robotics in the Medical School*. <https://www.thieme-connect.com/products/ejournals/pdf/10.1055/a-1265-7259.pdf>, (Erişim tarihi: 31.05.2022).
- Made in China 2025, (2022). <https://isdpu.content/uploads/2018/06/Made-in-China-Backgrounder.pdf>, (Erişim tarihi: 20.05.2022).
- Maida, I. (2019). *Industry 5.0: Towards a New Revolution*. In *Criticalcase Blog*. <https://www.criticalcase.com/blog/industry-5-0-towards-a-new-revolution.html>, (Erişim tarihi: 30.05.2022).
- Martynov, V. V., Shavaleeva, D. N., ve Zaytseva, A. A. (2019). Information Technology as the Basis for Transformation into a Digital Society and Industry 5.0. *International Conference "Quality Management, Transport and Information Security, Information Technologies" (IT&QM&IS)*. doi:10.1109/itqmis.2019.8928305.
- Öztuna, B. (2019). *Toplum 5.0 (Süper Akıllı Toplum)*. Ankara: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Pakdemirli, B. (2019). Dijital Dönüşüm ve Ekonomik Büyüme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: (12), Sayı: (32), 665- 694.
- Sarı, R. (2019). Dijital Dönüşüm Çağında Büyük Veri ve Yapay Zekâ. <https://www.bezelyedergi.net/post/dijitald%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm-%C3%A7a%C4%9F%C4%B1nda-b%C3%BCy%C3%BCk-veri-ve-yapay-zekâ>, (Erişim tarihi: 31.05.2022).
- Sasajima H., Takayanagi Y., Kanamaru H. ve Hayashi H., (2017), Ölçüm, Kontrol ve Otomasyon Alanında Daha Akıllı Toplum İçin Uluslararası Standardizasyon. *Japonya Alet ve Kontrol Mühendisleri Derneğinin, 56. Yıllık Konferansı (SICE)* 10, 263-266,
- Sezer, B. (2018). *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Skobelev, P. O., ve Borovik, S. Yu. (2017). On the Way From Industry 4.0 to Industry 5.0: From Digital Manufacturing to Digital Society. *International Scientific Journal "Industry 4.0"* (6), 307-311.
- Smith, B. L. (2001). The Third Industrial Revolution: Policymaking for the Internet. *The Columbia Science and Technology Law Review*, 3, pp. 1-45.

- Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2022). https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf, (Erişim tarihi: 28.05.2022).
- Süper Akıllı İnsan 5.0, (2022). <http://www.keidanren.or.jp/policy/2018/095.html>, (Erişim tarihi: 18.05.2022).
- TÜBİTAK-BİLGEM Dijital Akademi, (2022). <https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 23.05.2022),
- TÜBİTAK, (2022). https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/akilli_uretim_sistemleri_tyh_v27aralik2016.pdf, (Erişim tarihi: 30.05.2022),
- Uçkun, S., Uçkun, G. ve Latif, H. (2002). Bilgi Toplumu ve Türkiye, I. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı. Kocaeli.
- Uluslararası Çalışma Örgütü, (2022). <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>, (Erişim tarihi 28.05.2022).
- Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Enstitüsü , (2022). <https://www.iisd.org/>, (Erişim tarihi: 28.05.2022).
- Yang, C., Huang, Q., Li, Z.; Liu, K. ve Hu, F. (2017). Big Data and Cloud Computing: İnnovation Opportunities and Challenges. *International Journal of Digital Earth*. 10 (1),. 13-53. doi:10.1080/17538947.2016.1239771. S2CID 8053067.
- Yetkin, E. G. ve Coşkun, K. (2021). Endüstri 5.0 (Toplum 5.0) ve Mimarlık. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 347-353.
- Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X. ve Wang, H. (2017). Blockchain Challenges and Opportunities: A Survey. *International Journal of Electric and Hybrid Vehicles*, 14(4), 1-23.

SANAYİ İŞLETMELERİNDE DİJİTAL PERFORMANS YÖNETİMİ

Mustafa Bekmezci¹ - Wasim Ul Rehman²

Özet

Bu çalışmanın amacı, Endüstri 4.0'a ve Endüstri 5.0'a uygun performans yönetimi konusunda bilgi vermektir. Performans, elde edilen sonuç, bir işin yerine getirilme derecesidir. Performans yönetimi, çalışanların kurumsal hedefleri gerçekleştirmek için çalışmasını sağlayan, performansı tanımlayan, ölçen, değerlendiren ve ödüllendiren süreçlerden oluşmaktadır. Bu tanım çerçevesinde performans yönetimi üç aşamada ele alınmıştır. Birinci aşamada, dijital dönüşümü gerçekleştirmek için dikkate alınması gereken hususlar ve dönüşüm için kullanılabilir modeller yer verilmiştir. Bu aşamada Endüstri 4.0 ve Endüstri 5.0 yeteneklerinin hangi modeller kapsamında hangi boyutlarda ölçülebileceği üzerinde durulmuş, işletmelerin karşılaşılabileceği riskler ve bu riskleri azaltmak için incelemesi gereken konular hakkında bilgi verilmiştir. Dönüşüm ile ilgili tespitler, dönüşümün gerçekleşmesi için gerekli performans tanımları, ölçümleri ve değerlendirmeleri yapıldıktan sonra ikinci ve üçüncü aşamada mevcut duruma uygun bireysel ve örgütsel performans yönetimi uygulamalarının dijitalleştirilmesi hakkında bilgi verilmiştir. Bireysel performans yönetimi insan kaynakları yönetimi açısından ele alınmıştır. Örgütsel performans yönetimi kapsamında çevik çalışma modellerine uygun araçların kullanılmasının gerekli olduğu belirtildikten sonra öne çıkan kurumsal kaynak planlaması, dengeli ölçüm kartı (Balanced Scorecard-BSC) ile hedefler ve anahtar sonuçlar (Objectives and Key Results-OKR) uygulamaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Dijitalleşme, Dönüşüm, Dijital Performans Yönetimi*

¹ Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı, mbekmezci@kho.msu.edu.tr

² University of the Punjab, Gujranwala Campus, wasim.rehman@pugc.edu.pk

Kaynakça

- Ahat, K. ve Gezer, M. (2021). *Beşinci Sanayi Devrimine Doğru*, Ankara: Atlas Akademi.
- Akdağ, A. (2019). *Nasıl Agile Olunur?* 2. Baskı, Ankara: Seçkin.
- Amstrong, M. (2017). *Amstrong'un Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi El Kitabı*, (çev.ed.) Yonca Deniz Gürol, Ankara: Nobel.
- Asiltürk, A. (2021). İşletmelerde Dijital Dönüşüm Yönetiminde Nihai Hedef: Dijital Olgunluk, *Alanya Akademik Bakış*, 5 (2), 647-669.
- Aslanova, I.V. ve Kulichkina, A.I. (2020). Digital Maturity: Definition and Model, *Advances in Economics, Business and Management Research*, 138, 443-449.
- Baltzan, P. (2021). *Enformasyon Sistemleri*, (çev.ed.) Tunçhan Cura, Ankara: Nobel.
- Banger, G. (2018). *Endüstri 4.0 ve Akıllı İşletme*, 2. Baskı, İstanbul: Dorlion.
- Bayarçelik E.B. (2020). "Dijital Dönüşümün İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerine Etkileri", (ed.) Deniz Akçay ve Eren Efe, *Dijital Dönüşüm ve Süreçler*, 59-76, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Bekmezci, M. (2020). *Balanced Scorecard (Dengeli Ölçüm Kartı) Stratejik Performans Ölçümü Bakış Açısıyla*, Ankara: Altınordu.
- Buckingham, M. ve Goodall, A. (2021). "Performans Yönetimini Yeniden Yaratmak", (çev.) Ümit Şensoy, *İnsan Kaynakları*, 65-82, İstanbul: Optimist.
- Cappelli, P. ve Tavis, A. (2016). Performans Yönetimi Devrimi, *HBR Türkiye*, 5 (10), 64-74.
- Cappelli, P. ve Tavis, A. (2021). "İK Çevikleşiyor", (çev.) Ümit Şensoy, *İnsan Kaynakları*, 45-63, İstanbul: Optimist.
- Choudhury, R. (2020). Our Work-from-Anywhere Future, <https://hbr.org/2020/11/our-work-from-anywhere-future>, Erişim Tarihi: 23.05.2022.
- Çoşkun, A. (2006). *Stratejik Performans Yönetimi ve Performans Karnesi*, İstanbul: Literatür.
- Demiryumruk Dikici (2021). "Dijital İşletmelerde İnsan Kaynakları ve Jenerasyonlar", (ed.) Selda Özbey, *Dijital İşletme Yönetimi ve Yapay Zekâ*, 159-195, Ankara: Detay.
- Doerr, J. (2020). *Önemli Olanı Ölç*, (çev.) Ali Atav, İstanbul: Buzdağı.
- Duman, A. ve Çelik, Ş. (2021). "Endüstri 4.0'a Uyum Süreci: Dijital Olgunluk Modelleri", (ed.) Mehmet Eryılmaz, *Dijital Dönüşümü İşletme Biliminin Gözlükleriyle Anlamak*, 77-90, Ankara: Nobel.
- Duman, C. (2020), *İşin Geleceği Şimdi*, 2. Baskı, İstanbul: Kanon Kitap.
- Ensari, H. (2005). *21.yy. Okulları için Etkili Bir Stratejik Yönetim Aracı: Balanced Scorecard*, İstanbul: Sistem.
- Fontaine, T., McCarthy, B. ve Saleh, T. (2019). Yapay Zekâ ile Güçlendirilmiş Bir Şirket İnşa Etmek, *HBR Türkiye*, 8 (8), 63-73.
- Gartner (2022). "Gartner Glossary", <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization>, Erişim Tarihi: 04.05.2022
- Glendinning, P.M. (2002). Performance Management: Pariah or Messiah, *Public Personnel Management*, 31 (2), 161-178.
- Göksel, A. (2013), *İşletmelerde Performans Değerleme Sistemi Tasarımı*, 2. Baskı, Ankara: Nobel.
- Hâlid, H., Yusoff, Y.M. ve Somu, H. (2019). The Relationship between Digital Human Resource Management and Organizational Performance, *Proceedings of the First ASEAN Business, Environment, and Technology Symposium (ABEATS 2019)*, 96-99.

- HBR (2022). Dijital Dönüşüme Ayak Uydurmak için Yeni Düzenlemeler Şart, <https://hbrturkiye.com/dergi/dijital-donusume-ayak-uydurmak-icin-yeni-duzenlemeler-sart>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Hornigren, C.T., Datar, S.M. ve Foster, G. (2003). *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*, 11. Ed., New Jersey: Prentice Hall Internaional.
- Iansiti, M. ve Nadella, S. (2022). Dönüşümü Demokratikleştirmek, *HBR Türkiye*, 11 (5), 49-59.
- Kaplan, R.S. ve Norton, D.P. (1993). Putting the Balanced Scorecard to Work, *Harvard Business Review*, September-October, 134-142.
- Kaplan, R.S. ve Norton, D.P. (1996). *Translating Strategy into Action: The Balanced Scorecard*, Boston: Harvard Business School Press.
- McGrath, R. ve McManus, R. (2022). “Keşfe Dayalı Dijital Dönüşüm”, (çev.) Ümit Şensoy, *Dijital Dönüşüm*, 7-24, İstanbul: Optimist.
- Nenwani, P. ve Raj, M. (2013). E-HRM Prospective in Present Scenario, *International Journal of Advance Research in Computer Science and Management Studies*, 1 (7), 422-428.
- Özçifçi, B. ve Serinkan, C. (2022). Dönüşüm Stratejinizle Çalışan Hedeflerini Uyumlamak, *HBR Türkiye*, 11(5), 126-131.
- Sezgin, O.B. ve Uçar, Z. (2019). “Dijital Çağın İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerindeki Etkileri”, (ed.) Erhan Aydın ve Uğur Uğur, *İşletmelerde Dijital Dönüşümün Yansımaları*, 85-104, Ankara: Detay.
- TDK (2022). <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 27.04.2022.
- Teichert, R. (2019). Digital Transformation Maturity: A Systematic Review of Literature, *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 67 (6), 1673-1687.
- Thoren, P.M. (2020), *Çevik İnsanlar*, (çev.) Gülsün Arıkan, İstanbul: Sola Unitas.
- Tunacan, T. (2021). “Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi”, (ed.) Gözde Koca ve Özlem Eğilmez, *Dijital Dönüşüm ve İşletmecilik*, 179-203, İstanbul: Efe Akademi.
- Wiser, T. (2022). *Yeni Nesil Performans Anlayışı: Hibrit Dünyada Performansı Ölçmek ve Geliştirmek*, (e-book), İstanbul: Wokr.
- Yıldırım, A. ve Kaplan, N. (2021). “Örgütlerde Dijital İşgücü ve Performans Yönetimi”, (ed.) Erdal Eke, *Yönetim Dijital Çağın Yeni Normal Pratikleri*, 475-510, Ankara: Nobel.
- Yılmaz, H. (2013), *Yüksek Performans Organizasyonu Liderlik, Kültür ve Tasarım*, İstanbul: Beta.
- Yücebalkan, B. (2020). Endüstri 4.0'dan Endüstri 5.0'a Geçiş Sürecine Genel Bakış, *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 5 (9), 241-250.
- <https://dribbble.com/shots/3168018-B2B-Team-Performance-Dashboard>, Erişim Tarihi: 05.06.2022.

SİMÜLASYON TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI VE LİDERLİK

Arzu Uğurlu Kara¹

Özet

Yetkinlik, işte başarı ile ilgili bir kişinin ölçülebilir bir özelliğidir. Bu davranışsal bir beceri, teknik bir beceri, bir nitelik (zekâ gibi) veya bir tutum (iyimserlik gibi) olabilir. Liderlik yetkinlikleri, iş yeri başarısı açısından sabit kişilik özellikleri veya geliştirilebilecek beceriler olarak görülebilir ve liderliğin içeriğine belirli fikirler veya bilgiler olarak değil, fikirlerin ve bilgilerin iletilme ve kullanılma süreci veya yolu olarak yaklaşır. Günümüz Endüstri 5.0 çağında bahse konu liderlik yetkinliklerinin artırılmasının bir yolu da simülasyon tekniklerinden faydalanmaktır. Simülasyon, endüstride zaman ve kaynak israfını azaltarak verimliliği artırır ve birçok yönden daha iyiye ulaşmaya yardımcı olur. Endüstrinin gelişmesi ve teknolojinin karmaşıklığının artmasıyla, endüstride ihtiyaç duyulan simülasyon modelleri veri analitiğine yardımcı olacak şekilde liderler tarafından kullanılarak üretime yardımcı olunabilir. Etkinlik sürecini geliştirmek için simülasyonların kullanımını uzun yıllardır devam etmektedir. Bugün insansız teknolojilere hazırlanırken ve sanal ve gerçek dünya ihtiyaçları gün geçtikçe artarken Endüstri 5.0 çağının kurtarıcı olması beklenmektedir. Robotik alanda gerçekleşen ilerleme, endüstri sektöründeki yöneticilerin, kendi simülasyonlarını geliştirebilmelerinin de önünü açmaktadır. Yönetimdeki bu mecburi gelişim, modern örgütlere büyük zorluklar getirir ve liderlere bu mücadelede simülasyonlara dayalı deneyimsel tekniklerin kullanılması kolaylık sağlar. Bu çalışmanın amacı da Endüstri 5.0'in bir dizi özelliklerinden bahsetmek, bu çağdaki liderlik gelişiminde simülasyonun önemine dikkat çekmek ve liderlerin niteliklerine nasıl katkı sağlayabileceğini irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Simülasyon, Endüstri 5.0, Liderlik

¹ Millî Savunma Üniversitesi, Kara Astsubay MYO, İşletme Yönetimi Bölüm Başkanlığı, aukara@gmail.com

değişimlere ayak uydurabilmek için kullanılacak simülasyon yazılımları ile yeni bir eğitim yapısı geliştirmede endüstriyel liderler hayati derecede önemlidir. Teknolojilerin ilerlemesi, örgütteki çalışanların mevcut öğretim yöntemini ve öğrenme sürecini sürekli olarak değiştirir ve dönüştürür. Simülasyon eğitim programlarıyla çalışanlar istedikleri zaman ve istedikleri yerde öğrenmek için harika fırsatlar elde edebileceklerdir.

Ülkeler, sektörler, kuruluşlar bir sonraki endüstri devrimine hazırlanmalıdır çünkü fiziksel, dijital ve biyolojik dünyada gün geçtikçe her şey değişmektedir. Teknolojiler, dünyadaki insanları birbirine bağlamak için büyük bir potansiyele sahiptir. Eğitim ve iş verimliliğini önemli ölçüde artırır. Endüstrideki liderler, öğretme ve öğrenme bağlamında sürekli iyileştirme sağlamak için yönetimi, eğitimcileri, çalışanları ve gelecek nesli etkilemek zorunda kalacaklardır. Elbette, geleceğin endüstri sektörü sonuca dayalı plan ve programlara odaklanmalıdır. Beşinci Endüstri Devrimi'nin başlamasından bu yana, endüstri sektöründeki liderler, hızla değişen dünyada hayatta kalabilmek için gelecekteki talepleri karşılamak ve gerekli beceri ve teknolojileri kazanmak için iş yeri sistemlerini yeniden şekillendirmekten sorumludur. Yeni Çağ'daki çalışanların dünya çapında etkileşim kurabilmeleri ve kelimenin tam anlamıyla eğitilmeleri gerekmektedir. Değişim bizi beklemeyeceği için liderler, tüm çalışanlara ve yönetime, ilerideki zorluklarla yüzleşmek için herkesin becerilerini geliştirme ve yeniden eğitime konusunda proaktif olmalıdırlar.

Kaynakça

- Ahmad, R., Piccoli, G. and Ives, B. (1998). Effectiveness of Virtual Learning Environments in Basic Skills Business Education: A Field Study in Progress.
- Aldrich, C. (2004). Simulations and the Future of Learning. San Francisco: Wiley
- Allio, R. J. (2005). Leadership Development: Teaching Versus Learning. *Management decision*.
- Anderson, P. H. and Lawton, L. (2009). Business Simulations and Cognitive Learning: Developments, Desires, and Future Directions. *Simulation & Gaming*, 40(2), 193-216.
- Atwell, C. (2022). Yes Industry 5.0 is already on the horizon, <https://www.machinedesign.com/automation-iiot/article/21835933/yes-industry-50-is-already-on-the-horizon> Erişim Tarihi: 12.07.2022.
- Bambacas, M. and Patrickson, M. (2009). Assessment of Communication Skills in Manager Selection: Some Evidence from Australia. *Journal of Management Development*, 28(2), 109-120.
- Bass, B. M. (1990). From transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision. *Organizational Dynamics*, 18(3), 19-31.
- Bates, T. and Poole, G. (2003). *Effective Teaching with Technology in Higher Education: Foundations for Success*. file:///D:/KULLANICILAR/85858070/Downloads/2315.pdf Erişim Tarihi: 05.05.2022.

- Beckers, J. J., Wicherts, J. M. and Schmidt, H. G. (2007). Computer Anxiety: "Trait" or "State"? *Computers in Human Behavior*, 23(6), 2851-2862.
- Belasen, A. and Frank, N. (2008). Competing Values Leadership: Quadrant Roles and Personality Traits. *Leadership & Organization Development Journal*, 29(2), 127-143.
- Bennis, W. G. and Townsend, R. (1989). *On Becoming A Leader* (Vol. 36). Reading, MA: Addison-Wesley.
- Blank, W. (2001). *The 108 Skills of Natural Born Leaders*. Amacom.
- Borshchev, A. (2013). *The Big Book of Simulation Modeling*. AnyLogic North America.
- Bryman, A. (1992). *Charisma and Leadership in Organizations*. London: Sage
- Charness, N. and Holley, P. (2004). The New Media and Older Adults: Usable and Useful?. *American Behavioral Scientist*, 48(4), 416-433.
- Cress, C. M., Astin, H. S., Zimmerman-Oster, K. and Burkhardt, J. C. (2001). Developmental Outcomes of College Students' Involvement in Leadership Activities. *Journal of College Student Development*, 42(1), 15-27
- Conceição, S. C. O. (2007). *Understanding the Environment for Online Teaching*. In S. C. O. Conceição (Ed.), *Teaching Strategies in the Online Environment* (pp. 5-11). San Francisco: Jossey-Bass.
- Conger, J. (1992). *Learning To Lead: The Art of Transforming Managers into Leaders*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Dalgarno, B. (2002). The Potential of 3D Virtual Learning Environments: A Constructivist Analysis. *Electronic Journal of Instructional Science and Technology*, 5(2), 3-6.
- Day, D. V. (2001). *Leadership Development: A Review of Industry Best Practices*.
- Demir, K. A., Döven, G. and Sezen, B. (2019). Industry 5.0 and Human-Robot Co-Working. *Procedia Computer Science*, 158, 688-695.
- Demir, K.A. and H. Cıcbas (2018). *The Next Industrial Revolution: Industry 5.0 and Discussions on Industry 4.0.* "Industry 4.0 from the Management Information Systems Perspectives. Peter Lang Publishing House.
- Dentico, J. P. (1999). Games Leaders Play: Using Process Simulations to Develop Collaborative Leadership Practices for a Knowledge-Based Society. *Career Development International*.
- Dilberoglu, U.M., B. Gharehpapagh, U. Yaman and M. Dolen (2017). The Role of Additive Manufacturing in the Era of Industry 4.0. *Procedia Manufacturing*, 11, 545-554.
- Dobrovolny, J. (2006). How Adults Learn from Self-Paced, Technology-Based Corporate Training: New Focus for Learners, New Focus for Designers. *Distance education*, 27(2), 155-170.
- DuBrin, A. J. (1990). *Effective Business Psychology*. Prentice-Hall International, Incorporated.
- Ellitan, L. (2020). Competing in the Era of Industrial Revolution 4.0 and Society 5.0. *Jurnal Mak-sipreneur: Manajemen, Koperasi, dan Entrepreneurship*, 10(1), 1-12.
- Farrell, C. (2005). Perceived Effectiveness of Simulations in International Business Pedagogy: An Exploratory Analysis. *Journal of teaching in International Business*, 16(3), 71-88.
- Flauto, F. J. (1999). Walking the Talk: The Relationship Between Leadership and Communication Competence. *The Journal of Leadership Studies*, 6(1/2), 86-97
- Garson, G. D. (2009). Computerized Simulation in the Social Sciences: A Survey and Evaluation. *Simulation & Gaming*, 40(2), 267-279.
- Goldsmann, D., Nance, R. E. and Wilson, J. R. (2010, December). A Brief History of Simulation Revisited. In *Proceedings of the 2010 Winter Simulation Conference* (pp. 567-574). IEEE.

- Gosen, J. and Washbush, J. (1998, March). Antecedents of Learning in the Simulation: A Replication. In *Developments in Business Simulation and Experiential Learning: Proceedings of the Annual ABSEL conference* (Vol. 25).
- Gripenberg, P. (2011). Computer Self-Efficacy in the Information Society: Design of Learning Strategies, Mechanisms and Skill Areas. *Information Technology & People*.
- Halvorson, W., Ewing, M. and Windisch, L. (2011). Using Second Life to Teach About Marketing in Second Life. *Journal of Marketing Education*, 33(2), 217-228.
- Hamdanunsera, H. (2018). Industri 4.0: Pengaruh Revolusi Industri pada Kewirausahaan Demi Kemandirian Ekonomi. *Jurnal Nusamba*, 3(2), 2-4.
- He, D., Ma, M., Zeadally, S., Kumar, N. and Liang, K. (2017). Certificateless Public Key Authenticated Encryption With Keyword Search for Industrial Internet of Things. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*, 14(8), 3618-3627.
- Helsper, E. J. and Eynon, R. (2010). Digital Natives: Where is the Evidence?. *British Educational Research Journal*, 36(3), 503-520.
- Islam, T., Pitafi, A. H., Arya, V., Wang, Y., Akhtar, N., Mubarik, S. and Xiaobei, L. (2021). Panic Buying in the COVID-19 Pandemic: A Multi-Country Examination. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 59, 102357.
- Itzhaky, H. and York, A. S. (2003). Leadership Competence and Political Control: The Influential Factors. *Journal of Community Psychology*, 31(4), 371-381.
- Java Point, Retrieved from What is quantum computing— Javatpoint, <https://www.javatpoint.com/what-is-quantum-computing> Erişim Tarihi: 12.07.2022.
- Johnsen, B. H., Eid, J., Pallesen, J., Bartonen, P. T. and Nissestad, O. A. (2009). Predicting Transformational Leadership in Naval Cadets: Effects of Personality Hardiness and Training. *Journal of Applied Social Psychology*, 39, 2213-2235
- Kagerman, H., W. Wahlster, and J. Helbig. (2013). Securing the Future of German Manufacturing Industry Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industry 4.0 Final Report of the Industry 4.0 Working Group. CRC Press
- Kellerman, B. (2012). *The End of Leadership*. New York, NY: Harper Business.
- Khan, I. H. and Javaid, M. (2021). Role of Internet of Things (Iot) in Adoption of Industry 4.0. *Journal of Industrial Integration and Management*, 2150006.
- Kljajić, M. (2002). *Teorija Sistemov [Systems Theory]*. Kranj: Moderna Organizacija
- Kim, I. S. (2017). Political Cleavages Within Industry: Firm-Level Lobbying for Trade Liberalization. *American Political Science Review*, 111(1), 1-20.
- Koch, P. J., van Amstel, M. K., Dębska, P., Thormann, M. A., Tetzlaff, A. J., Bøgh, S. and Chrysostomou, D. (2017). A Skill-Based Robot Co-Worker for Industrial Maintenance Tasks. *Procedia Manufacturing*, 11, 83-90.
- Kockro, R. A., Stadie, A., Schwandt, E., Reisch, R., Charalampaki, C., Ng, I., and Perneczky, A. (2007). A Collaborative Virtual Reality Environment for Neurosurgical Planning and Training. *Operative Neurosurgery*, 61(suppl_5), ONSE379-ONSE391.
- Lähteenmäki, S., Saarinen, E., Fischlmayr, I. C. and Lainema, T. (2010). Virtual Organizations. *Handbook of technology management*, 186-209.
- Law, A. M. (2014). *Simulation Modeling and Analysis*, 5th Edition. New York: McGraw-Hill Education.
- LeNoue, M., Hall, T. and Eighmy, M. A. (2011). Adult Education and the Social Media Revolution. *Adult learning*, 22(2), 4-12.

- Leong, Y. K., Tan, J. H., Chew, K. W. and Show, P. L. (2021). 2.2 Significance of. *The Prospect of Industry 5.0 in Biomanufacturing*, 95.
- Li, T., Greenberg, B. A. and Nicholls, J. A. F. (2007). Teaching Experiential Learning: Adoption of an Innovative Course in an MBA Marketing Curriculum. *Journal of marketing education*, 29(1), 25-33.
- Lippincott, B. and Pergola, T. M. (2009). Use of A Job Cost Simulation to Engage Gen Y Students. *Journal of the International Academy for Case Studies*, 15(1), 107.
- Lu, Y. (2017). Industry 4.0: A Survey on Technologies, Applications and Open Research Issues. *Journal of Industrial Information Integration*, 6, 1-10.
- Luna, G., & Cullen, D. (2011). Podcasting as Complement to Graduate Teaching: Does It Accommodate Adult Learning Theories?. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 23(1), 40-47.
- Maddikunta, P. K. R., Pham, Q. V., Prabadevi, B., Deepa, N., Dev, K., Gadekallu, T. R., and Liyanage, M. (2022). Industry 5.0: A Survey on Enabling Technologies and Potential Applications. *Journal of Industrial Information Integration*, 26, 100257.
- Mascall, B. (2007). Shifting Sands of Leadership in Theory and Practice. *Journal of Educational Administration and History*, 39(1), 49-62.
- Masters, F., Gurley, K. and Kopp, G. A. (2010). Multivariate Stochastic Simulation of Wind Pressure Over Low-Rise Structures Through Linear Model Interpolation. *Journal of wind engineering and industrial aerodynamics*, 98(4-5), 226-235.
- McCabe, D. B. and Meuter, M. L. (2011). A Student View of Technology in the Classroom: Does it Enhance the Seven Principles of Good Practice in Undergraduate Education?. *Journal of Marketing Education*, 33(2), 149-159.
- McCall Jr, M. W. (2004). Leadership Development Through Experience. *Academy of Management Perspectives*, 18(3), 127-130.
- McCauley, C. D. and Douglas, C. A. (2004). Developmental Relationships. In C. D. McCauley & E. Van Velsor (Eds.), *The Center for Creative Leadership: Handbook Of Leadership Development* (2nd ed., pp. 85-115). San Francisco: Jossey-Bass.
- Mcilroy, D., Sadler, C., & Boojawon, N. (2007). Computer Phobia and Computer Self-Efficacy: Their Association with Undergraduates' Use of University Computer Facilities. *Computers in Human Behavior*, 23(3), 1285-1299.
- Merriam, S. B. (2001). Andragogy and Self-Directed Learning: Pillars of Adult Learning Theory. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2001(89), 3.
- Merriam, S. B., Caffarella, R. S. and Baumgartner, L. M. (2007). *Learning in Adulthood: A Comprehensive Guide*, (San Francisco, CA: John Wiley & Sons/Jossey-Bass. *Reflective Practice: Formation and Supervision in Ministry*, 31.
- Martin, A. and Ernst, C. (2005). Leadership, Learning and Human Resource Management: Exploring Leadership in Times of Paradox and Complexity. *Corporate Governance*, 5(3), 82-94.
- Muljani, N., Ellitan, L. and Manajemen, J. (2019). The Importance of Information Technology Implementation in Facing Industrial Revolution 4.0: Case Study of Banking Industry. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*.
- Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0—A human-centric solution. *Sustainability*, 11(16), 4371.
- Natalia, I. and Ellitan, L. (2019). Strategies to Achieve Competitive Advantage in Industrial Revolution 4.0. *International Journal of Research Culture Society*, 3(6), 10-16.
- Northouse, P. G. (2010). *Leadership: Theory and Practice* (5th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

- Oberer, B. and Erkollar, A. (2018). Leadership 4.0: Digital leaders in the Age of Industry 4.0. *International Journal of Organizational Leadership*.
- Olhager, J. and Persson, F. (2006). Simulating Production and Inventory Control Systems: A Learning Approach to Operational Excellence. *Production Planning & Control*, 17(2), 113-127.
- Phelan, T. D. (1994). Using Technology to Provide Self-Directed Learning Options for Power Utility Employees. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 1994(64), 55-61.
- Raybourn, E. M. (2007). Applying Simulation Experience Design Methods to Creating Serious Game-Based Adaptive Training Systems. *Interacting with computers*, 19(2), 206-214.
- Ryan, L. V. (2000). Moral Aspects of Executive Leadership. *International Journal of Value-Based Management*, 13(2), 109-122.
- Sharma, P. K., Kumar, N. and Park, J. H. (2018). Blockchain-Based Distributed Framework for Automotive Industry in A Smart City. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*, 15(7), 4197-4205.
- Siewiorek, A. and Gegenfurtner, A. (2010). *Leading to Win: The Influence of Leadership Styles on Team Performance During A Computer Game Training*. In: Proceedings of 9th
- Siewiorek, A. and Lehtinen, E. (2011). Exploring Leadership Profiles from Collaborative Computer Gaming. *International Journal of Leadership Studies*, 6(3), 357-374.
- Siewiorek, A., Saarinen, E., Lainema, T. and Lehtinen, E. (2012). Learning Leadership Skills in A Simulated Business Environment. *Computers & Education*, 121-135.
- Smith, B. N., Montagno, R. V. and Kuzmenko, T. N. (2004). Transformational and Servant Leadership: Content and Contextual Comparisons. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 10(4), 80-91.
- Standifer, R. L., Evans, K. R. and Dong, B. (2010). The Influence of Spirituality on Buyer Perception Within Business-to-Business Marketing Relationships: A Cross-Cultural Exploration and Comparison. *Journal of Relationship Marketing*, 9(3), 132-160.
- Tjandrawinata, R. R. (2016). Industri 4.0: Revolusi Industri Abad Ini Dan Pengaruhnya Pada Bidang Kesehatan Dan Bioteknologi. *Jurnal Medicinus*, 29(1), 31-39.
- Quinn, L. and Baltes, J. (2007). *Leadership and the Triple Bottom Line*. Greensboro, NC: Center for Creative Leadership.
- Ryan, S.; Scott, B.; Freeman, H. and Patel, D. (2000). A Changing Context- Education and the Internet. In: *The Virtual University. The Internet and Resource Based Learning*. London: Kogan Page, 7-28.
- Richards, P. (2008). Succession Planning: Does It Matter in The Context of Corporate Leadership?. *Australian Journal of Adult Learning*, 48(3), 445-464.
- Rost, J. C. (1991). *Leadership for the Twenty-First Century*. Greenwood Publishing Group.
- Terman, L. M. (1904). A Preliminary Study in the Psychology and Pedagogy of Leadership. *The Pedagogical Seminary*, 11(4), 413-483.
- Wagner, N., Hassanein, K. and Head, M. (2010). Computer Use by Older Adults: A Multi-Disciplinary Review. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 870-882.
- Wills, G. (1994). What Makes A Good Leader. *The Atlantic Monthly*, 273(4), 63-80.
- Wilson, K.A., Bedwell, W.L., Lazzara, E.H., Salas, E., Burke, C.S., Estock, J.L., Orvis, K.L., and Conkey, C. (2009). Relationships between game attributes and learning outcomes. *Simulation & Gaming*, 40(2), 217-266.
- Xu, L. D., Xu, E. L. and Li, L. (2018). Industry 4.0: State of The Art and Future Trends. *International Journal of Production Research*, 56(8), 2941-2962.

Yilmaz, L., Oren, T. and Aghaei, N. (2006). Intelligent Agents, Simulation, and Gaming. *Simulation & Gaming*, 37(3), 339-349.

Yukl, G. and Mahsud, R. (2010). Why Flexible and Adaptive Leadership is Essential. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 62(2), 81.

<https://www.industrymasters.com/>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

<https://kognito.com/> Erişim Tarihi: 21.04.2022.

https://www.hugedomains.com/domain_profile.cfm?d=simulearn.com Erişim Tarihi:25.04.2022.

TÜRK SANAYİSİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR ENERJİ POLİTİKASININ ÖNEMİ

Ayhan Aydođdu¹

Özet

Ülkelerin refah düzeyi ve kalkınmasında enerji çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye birincil enerji kaynakları açısından zengin olmayan ülkelerden bir tanesidir. Genel olarak enerjiyle ilgili stratejik planlar, projeler ve politikalar belirlenmiş olmasına rağmen ülke, bazen uluslararası siyasi çatışmalardan kaynaklanan enerji sorunları, bölgesel tehditler veya enerji kaynaklarının yeterince çeşitlendirilmemesi gibi nedenlerle ortaya çıkan sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Enerji alanında yaşanan sıkıntıları en yoğun yaşayan sektörlerin başında sanayi sektörü gelmektedir. Bundan dolayı Türkiye'nin özellikle son yıllardaki enerji edini-m/kullanım durumuna ilişkin gerçek bir değerlendirme yapabilmek, gelecek planlamalar açısından kritiktir. Diğer bir deyişle, enerji arz ve talebinin değişimi, enerji kullanımı, ticareti ve dengesi hakkındaki bilgiler, Türkiye'nin enerji duru-munu göstermek için çok önemlidir. Enerji politikasının eksilerini ve artılarını bilmek için enerji durumunun gerçek resminin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu makale, geniş anlamda Türkiye'nin, daha spesifik bir anlamda ise sanayi sek-törünün enerji durumuna genel bir bakış sunmaktadır. Türkiye'deki enerjinin du-rumu, seçilen bazı ülkeler ve dünyanın enerji durumu ile beş temel faktör üzerin-den karşılaştırılmakta ve son olarak bu karşılaştırma, Türkiye'nin gelecekte sür-dürülebilir enerji elde etmesi için enerji politikası oluşturmanın ipuçlarını gös-termektedir. Hem enerji talebinin hem de nüfusun artması durumunda enerji açığı-ğını önlemeye yönelik politikaların belirlenmesi bu çalışmanın önemini göster-mektedir. Bunun için STEEP analiz yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Politikası, STEEP Analizi, Sürdürülebilirlik

¹ Millî Savunma Bakanlığı, aydogdu60@hotmail.com

Enerji alanında gerçekleşen rakamlar, Türkiye'nin enerji güvenliğinin, çeşitliliğinin ve sürdürülebilirliğinin son yıllarda daha iyiye gittiğini göstermektedir. Enerjide dışa bağımlılığın yüksek olması ve artan nüfusu ile Türkiye'nin enerji tüketimi de önemli ölçüde artmaktadır. Bu nedenle enerji alanında sorunlarla karşılaşmamak için enerji politikalarının çok iyi bir şekilde planlanarak uygulamaya konulması ve uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Akyüz E., (2015). Türkiye'nin Enerji Görünümü ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Önemi. *Akademik Bakış Dergisi*. Sayı: 49. 494-504.
- Avrupa Çevre Ajansı, (2004). Energy subsidies and renewable resources. *EEA Briefing 2/2004*.
- Basalla G., (1988). *The Evolution of Technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- British Petroleum (BP), (2019). Statistical Review of World Energy 2019. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>. Erişim Tarihi: 12 Ekim 2019.
- Bulut U. ve Muratoğlu G., (2018). Renewable energy in Turkey: Great potential, low but increasing utilization, and an empirical analysis on renewable energy-growth nexus. *Energy Policy* 123: 240-250.
- Çetindamar D., Phaal R. ve Probert D., (2012). *Teknoloji Yönetimi Aktiviteler ve Araçlar*. Ankara: Elif Yayın.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. Çevresel Göstergeler. https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/sectorlere-gore-toplam-enerji-tuketimi-i-85800#_edn3 Erişim Tarihi: 03 Ağustos 2022.
- Dışişleri Bakanlığı. (2022) Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerjistratejisi.tr.mfa#:~:text=Enerji%20arz%20g%C3%BCvenli%C4%9Fini%20g%C3%BC%C3%A7lendirmek%20i%C3%A7in,b%C3%B6lgesel%20ticaret%20merkezi%20olmay%C4%B1%20hedeflemektedir. Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2022.
- Dışişleri Bakanlığı, (2022). Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi. <https://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-enerji-stratejisi.tr.mfa>. Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2022.
- Dışişleri Bakanlığı, (2019). United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) and the Kyoto Protocol. http://www.mfa.gov.tr/united-nations-framework-convention-on-climate-change_unfccc_and-the-kyoto-protocol.en.mfa. Erişim Tarihi: 18 Eylül 2019.
- Eke E.U. ve Ayrancı E., (2018). Türkiye'de Elektrik Enerjisi Sektörünün Enerji Yoksulluğu Açısından Değerlendirilmesi. *Politik Ekonomik Kuram Sosyal Bilimler Dergisi* 2(2): 109-129.
- Enerji Enformasyon İdaresi ABD. Doğal gaz. https://www.eia.gov/energy_explained/natural_gas/. Erişim Tarihi: 01 Kasım 2019.
- Enerji Portalı. Fosil Yakıtlar Nelerdir? <https://www.enerjiportali.com/fosil-yakitlar-nelerdir/#:~:text=Fosil%20yak%C4%B1tlar%20k%C3%B6m%C3%BCr%2C%20petrol%20ve,%20di%C4%9Fer%20fosil%20kaynaklar%20olu%C5%9Fturmaktadır%C4%B1r>. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2022.
- ETKB, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022). Bilgi Merkezi. <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik>. Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2022.

- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (2022). Nükleer Bilgilendirme Kitapçığı, <https://enerjiapi.enerji.gov.tr//Media/Dizin/NUPGM/tr/Belgeler/5161-nukleer3.pdf> Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2022.
- ENI Dünya Petrol İncelemesi. (2019). https://www.eni.com/docs/en_IT/enicom/investors/global-energy-scenarios/World-Oil-Review-2019-Volume-1.pdf. Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019.
- Kaya D., (2006). Renewable energy policies in Turkey. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 10: 152-163.
- Koç A., Yağlı H., Koç Y. ve Uğurlu İ., (2018). Dünyada ve Türkiye’de Enerjinin Genel Görünümü. *Mühendis ve Makine* 59/692: 86-114. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhendismakina/issue/48388/614281>
- Mcgowan F., (1996). *Energy Policy*. In H. Kassim and A. Menon eds. The European Union and National Industrial Policy. London : Routledge, 132-152.
- Meissner D., (2012). Results and impact of national foresight-studies. *Futures* 44: 905-913.
- Oh T.H., Pang S.Y. and Chua S.C., (2010). Energy policy and alternative energy in Malaysia: Issues and challenges for sustainable growth. *Renewable and Sustainable Energy Review* 14 (4): 1241-1252.
- Patlitzianas K.D., Doukas H., Kagiannas A.G. ve Psarras J., (2008). Sustainable energy policy indicators: Review and recommendations. *Renewable Energy* 33: 966-973.
- Rentschler J. and Beazilian M., (2016). Reforming fossil fuel subsidies: drivers, barriers and the state of progress. *Climate Policy* 17: 891-914.
- Szigeti H., Messaadia M., Majumdar A. ve Eynard B., (2011). STEEP analysis as a tool for building technology roadmaps. *In Proceedings of the Conference: eChallenges e-2011*. Florence, Italy, October.
- Taranto Y. ve Saygın D., (2018). Energy pricing and non-market flows in Turkey’s energy sector. *SHURA Energy Transition Center Report*. (Sabancı University, İstanbul).
- Tatlı H. ve Koç B., (2018). Enerji tüketimi ve enerji fiyatları bağlamında OECD ülkeleri içinde Türkiye’nin yeri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15.
- Tofigh A.A. ve Abedian M., (2016). Analysis of energy status in Iran for designing sustainable energy roadmap. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 57: 1296-1306.
- Toklu E., (2013). Overview of potential and utilization of renewable energy sources in Turkey. *Renewable Energy* 50: 456-463.
- TUBİTAK. Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikası (2003). http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/Vizyon2023_Strateji_Belgesi.pdf. Erişim Tarihi: 12 Aralık 2019.
- Tükenmez M. ve Demireli E. (2012). Renewable energy policy in Turkey with the new legal regulations. *Renewable Energy*. 39. 1-9.
- Uluslararası Enerji Ajansı. (2016). Electricity Information 2016, Statistics. <https://www.iea.org/news/statistics-key-electricity-trends-2016>. Erişim Tarihi 15 Eylül 2019.
- Yılmaz A., Kelleci, S.Ü. ve Bostan A. (2016). Türkiye İmalat Sanayiinde Enerji Tüketiminin İncelenmesi: Ayrıştırma Analizi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/1:205-224.
- Zafar U., Rashid T.U., Khosa A.A., Khâlil M.S. ve Rashid M., (2018). An overview of implemented renewable energy policy of Pakistan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 82 Part I: 654-665.
- Zou C., Zhao Q., Zhang G. ve Xiong B., (2016). Energy revolution: From a fossil energy era to a new energy era, (Article in press). *Natural Gas Industry B* xx: 1-11.

SAVUNMA SANAYİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK STRATEJİLERİ

Göksel Korkmaz¹

Özet

Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilirlik stratejilerini incelemek, bu stratejilerin savunma sanayi firmaları için uygulanabilirliğini ortaya koymak ve bu çerçevede savunma sanayi için önerilerde bulunmaktır. Araştırmanın temel soruları: Firmalar faaliyetlerini sürdürülebilmek ve varlıklarını devam ettirebilmek için hangi alternatif stratejileri uygulamaktadır? Bu stratejiler savunma sanayi firmaları için uygulanabilir mi? Savunma sanayi işletmeleri sürdürülebilirliklerini nasıl sağlamaktadırlar? Sürdürülebilirlik stratejileri savunma sanayi bağlamında uygulanabilir mi? Çalışmada online araştırma ve literatür taraması yöntemleri kullanılmaktadır. Stratejik yönetim literatüründe operasyonel ve finansal sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik stratejilerin yer aldığı yayınlar detaylı olarak taranmıştır. Çalışmada, sürdürülebilirlik stratejilerinin fayda ve mahsurları yine literatürden elde edilen bilgiler çerçevesinde tartışılmakta, bunların savunma sanayi açısından uygulanabilirliği incelenmekte ve savunma sanayi için uygulanabilirliği değerlendirilmektedir. Keşfedici nitelikte yapılan araştırmanın temel sınırlılığı literatürde savunma sanayi sürdürülebilirlik stratejileri konusunda yapılan çalışmaların neredeyse yok denecek kadar az sayıda olması ve yeterli seviyede kapsayıcı olmamasıdır. Çalışmanın alana temel katkısı, savunma sanayi altyapısının sürdürülebilirliğini sağlayabilecek yaklaşımları sistematik bir şekilde ortaya koymasıdır.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sanayi, Sürdürülebilirlik Stratejisi, Sürdürülebilirlik

¹ Millî Savunma Bakanlığı, korkmazgoksel@gmail.com

lılığını arttırmasına ve farklı piyasalarda faaliyet gösterebilmelerine imkân veren stratejilerdir.

Sürdürülebilirlik stratejilerinden hangisi veya hangilerinin uygulanacağı- nın belirlenmesinde yapılacak risk analizleri ve piyasa incelemeleri önemli katkılar sağlayacaktır. Yukarıda anlatılan stratejiler birbirini dışlayan strateji- ler olmayıp bir veya birden fazlasının uygulanması diğerinin uygulanması açısından engel değildir ancak uygulamada tutarlılık stratejinin başarısı açı- sından son derece önem arz etmektedir. Örneğin, dual üretim stratejisi uygu- layan bir firma hedef pazarda taşeron şirket kullanabileceği gibi ortak üretim yolunu da seçebilir. Bunları yaparken 3D baskı teknolojisini kullanabilir ve ihracat yapabilir.

Kaynakça

- Acosta, M., Coronado, D. ve Marín, M. R., (2011). Potential Dual Use of Military Technology. Can Patents Shed Light about It? *Defense and Peace Economics*, 22: 335–349.
- Acosta, M., Coronado, D., Ferrandiz, E., Marin, M. R., ve Moreno, P. J. (2017). *Patents and Dual-use Technology: An Empirical Study of the World's Largest Defence Companies*. *Defence and Peace Economics*, Alic, J., Branscomb, L., Brooks, H., Carter A., ve Epstein G.. (1992). Beyond Spinoff: Military and Commercial Technologies in a Changing World. Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Armellini, F., Kaminski, P. C., ve Beaudry, C. (2014). The open innovation journey in emerging economies: An analysis of the Brazilian aerospace industry. *Journal of Aerospace Techno-logy and Management*, 6(4), 462–474.
- Balakrishnan, K. (2018). Technology Offsets in International Defence Procurement. , ISBN 978-0-8153-6719-2 (Hbk)
- Bansal, P. ve DesJardine, M. (2014). Business Sustainability: It is about time Strategic Organization 2014, Vol. 12(1) 70–78. DOI: 10.1177/1476127013520265
- Barney, J., Wright, M., veKetchen, D. J. (2001). The resource-based view of the firm: Ten years after 1991. *Journal of Management*, 27, 625–641.
- Becker, B. (2015). Public R&D Policies and Private R&D Investment: A Survey of the Empirical Evidence.” *Journal of Economic Surveys* 29 (5): 917–942.
- Briani, V., Marrone, A., Mölling, C., ve Valasek, T. (2012) The Development Of A European Defen- ce Technological And industrial Base, Directorate-General for External Policies of The Un- ion Directorate B Policy Department Study.
- Boeing (2021) Additive manufacturing insight 3D printing matures for tooling. Erişimtarihi: 09 Ocak 2022 https://www.boeing.com/features/innovation-quarterly/2019_q4/btj-additive-manufacturing.page.
- Brooks, S. (2005). Producing Security: Multinational Corporations, Globalization, and the Chan- gingCalculus of Conflict, Princeton: Princeton UniversityPress.
- Buzacott, J. A., ve Steve Peng, H. (2012). Contract design for risk sharing partnerships in manu- facturing. *European Journal of Operational Research*, 218(3), 656–666.

- Cachon, G. P. (2003). Supply chain coordination with contracts. A. G. deKok& S. C. Graves (Eds.), *Handbooks in OR & MS*. Elsevier, Amsterdam, 229–339.
- Cameron, D. (2017). Boeing shaking up supply chain. *The Wall Street Journal*. Available at <https://www.wsj.com/articles/boeingraises-guidance-though-sales-flag-1493209252> Erişim Tarihi: 04 Ocak 2022.
- Campbell, K. (2017) South Africa's Defence Industry Faces Serious Challenges but also Sees Future Opportunities. *Engineering News Creamer Media*. https://www.engineeringnews.co.za/article/south-africas-defence-industry-faces-serious-challenges-but-also-sees-future-opportunities-2017-07-14-1/rep_id:4136 Erişim tarihi: 22 Kasım 2021.
- Cao, X., Xiaojun, Y. ve Lupeng, Z. (2020). Conversion of Dual-Use Technology: A Differential Game Analysis under the Civil-Military Integration. *Symmetry* 12, no. 11: 1861. <https://doi.org/10.3390/sym12111861>
- Chao, G. H., Iravani, S. M. R., ve Savaskan, R. C. (2009). Quality improvement incentives and product recall cost sharing contracts. *Management Science* 55(7), 1122–1138.
- Cowan, R., ve Foray, D. (1995), Quandaries in the Economics of Dual Technologies and Spillovers from Military to Civilian Research and Development, *Research Policy* 24: 851–868.
- Defence Turkey (2009), Agusta westland: A Success Story in Turkey. <https://www.defence-turkey.com/en/content/agusta-westland-a-success-story-in-turkey-326> Erişim tarihi 14 Ocak 2022.
- Dellot, B. ve Wallace-Stephens, F. (2017). The Age of Automation: Artificial Intelligence, Robotics and the future of low-skilled work, *The RSA, 19 September 2017*, <https://www.thersa.org/discover/publications-and-articles/reports/the-age-of-automation>
- Devore, M.R. (2013) Arms Production in the Global Village: Options for Adapting to Defense-Industrial Globalization, *Security Studies*, 22:3, 532-572, DOI: 10.1080/09636412.2013.816118
- Dyllick, T., ve Hockerts, K. (2002). Beyond the Business Case for Corporate Sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 11, 130–141.
- Drucker, P. (2001) *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. 2nd ed. Oxford: Butterworth-Heinemann;
- Drumond, C.D. (2015), Brazilian Defense - The Hard Reality. Cobertura Especial - Base Industrial Defesa - Defesa. <https://www.defesanet.com.br/bid/noticia/17973/BRAZILIAN-DEFENSE---The-Hard-REALITY/> Erişim tarihi: 22 Kasım 2021
- Duarte, S.Q. (2016), Brazil and the Nonproliferation Regime: A Historical Perspective, *The Nonproliferation Review* 23, no. 5–6 ss. 545–58,
- Dussauge, P., Garrette, B., (1993). Industrial alliances in aerospace and defence: an empirical study of strategic and organizational patterns. *Def. Econ.* 4 (1), 45–62.
- e2Open, (2016). Outsourcing Manufacturing: A 20/20 view. http://www.scmr.com/wp_content/e2open_wp_outsourcing_mfg_011316.pdf. Erişim tarihi: 04 Ocak 2022
- Elkington, J. (1997). *Cannibals with forks – Triple bottom line of 21st century business*. Stoney Creek, CT: New Society Publishers.
- Fan, H., Li, G., Sun, H. ve Cheng, T., (2017). "An information processing perspective on supply chain risk management: Antecedents, mechanism, and consequences", *International Journal of Production Economics*, Vol. 185 No., pp. 63-75.
- Figueiredo, P., Silveira, G., ve Sbragia, R. (2008). Risk partnership with suppliers: the case of Embraer. *Journal of Technology Management & Innovation*, 17, 241–263.

- Filene (2011), Credit union financial sustainability: a colloquium at Harvard University, Report No. 231, Filene Research Institute, Harvard University.
- Fonfría, A. ve Duch-Brown, N. (2014) Explaining Export Performance in the Spanish Defense Industry, *Defence and Peace Economics*, 25:1, 51-67,
- Ford, S. ve Despeisse, M. (2016). Additive manufacturing and sustainability: An exploratory study of the advantages and challenges. *J. Clean. Prod.*, 137, 1573–87.
- Forte, R. ve Brando, A. (2005). Choosing between Foreign Direct Investment and International Subcontracting. A Model of a Multinational Firm's Decision in a Context of Moral Hazard. Universidade do Porto, Faculdade de Economia do Porto, CEF.UP Working Papers
- Gebicke, S. (2013) Defense Contractors Should Prepare For the Challenges of Foreign Markets. *National Defense*, December 2012, Vol. 97, No. 709 (December 2012), pp. 18-20 Published by: National Defense Industrial Association.
- Gebler, M., Schoot Uiterkamp, A.J.M., Visser, C. (2014) A global sustainability perspective on 3D printing technologies. *Energ. Policy* 74(C), 158–167.
- Geringer, J. M., ve Hebert, L. (1989). Control and performance of international joint ventures. *Journal of International Business Studies*, 20(2), 235–254.
- Han, N.S. ve Park, J.S. (2004). The Defense Offset Policy in South Korea. *The KIDA Papers*, No. 4 (January 2004)
- Hart, S. L. (1995). A Natural-Resource-Based View of the Firm. *The Academy of Management Review*, 20(4), 986–1014 (doi: <http://www.jstor.org/stable/258963>).
- Hensel, N. (2017). The Defense Industry: Tradeoffs Between Fiscal Constraints and National Security Challenges. *Business Economics* Vol. 51, No. 2. National Association for Business Economics.
- Handley, S. ve Gray, J. (2013). Inter-organizational Quality Management: The Use of Contractual Incentives and Monitoring Mechanisms with Outsourced Manufacturing. *Production and Operations Management*, 22(6), pp. 1540–1556.
- Hartley, K. ve Braddon, D. (2014). Collaborative projects and the number of partner nations, *Defence and Peace Economics* 25:6, 535-548
- Heuninckx, B. (2008). A primer to collaborative defence procurement in Europe: Troubles, achievements and prospects, *Public Procurement Law Review*, 3 (2008), , 123-145.
- Hoyt, K. ve Brooks, S. (2003). A Double-Edged Sword: Globalization and Biosecurity', *International Security*, 28 (3), 123–148.
- Huang, R., Riddle, M., Graziano, D., Warren, J., Das, S., Nimbalkar, S., Cresco, J., ve Masanet, E., (2016). Energy and emissions saving potential of additive manufacturing: the case of lightweight aircraft components. *Journal of Cleaner Production*, 135, pp. 1559-1570.
- Jiang, R., Kleer, R. ve Piller, F. (2017) Predicting the Future of Additive Manufacturing: A Delphi Study on Economic and Societal Implications of 3D Printing for 2030, *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 117, 84-97
- Kaiser, F. ve Obermaier, R. (2020). Vertical (Dis-)Integration and Firm Performance: A Management Paradigm Revisited. *Schmalenbach Business Review*, 72, pp. 1– 37.
- Kalender, M., Bozkurt, Y., Ersoy, S. ve Salman, S. (2020) Product Development by Additive Manufacturing and 3D Printer Technology in Aerospace Industry", *Journal of Aeronautics and Space Technologies*, Vol. 13, No. 1, pp. 129-138, (9) (PDF) *Additive Manufacturing and 3D Printer Technology in Aerospace Industry*. https://www.researchgate.net/publication/334627295_Additive_Manufacturing_and_3D_Printer_Technology_in_Aerospace_Industry

- Kaya, M. ve Özer, Ö. (2009). Quality risk in outsourcing: Noncontractible product quality and private quality cost information., 56, 669–685. doi:10.1002/nav.20372
- Lee, B.K. ve Sohn, S.Y. (2017), Exploring the effect of dual use on the value of military technology patents based on the renewal decision. *Scientometrics*, 112:1203–1227
- Leeham (2020) Analysis: The collapse of the Boeing-Embraer joint venture. April 25, 2020, *Leeham News*, Erişim tarihi: 14 Ocak 2022.
- Lozano, R., Carpenter, A., ve Huisingh, D. (2014). A review of ‘theories of the firm’ and their contributions to Corporate Sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 0, S0959652614004557–. doi:10.1016/j.jclepro.2014.05.007
- Ma, P., Wang, H., ve Shang, J. (2013). Contract design for two-stage supply chain coordination: Integrating manufacturer-quality and retailer-marketing efforts. *The International Journal of Production Economics*, 146(2), 745– 755.
- Machi, V. (2017) Defense Industry Moves Toward Multi-Material 3D Printing, *National Defense* Vol. 102, No. 768 (November 2017), pp. 21-22
- Merindol, V., ve Versailles, D. W. (2010). Dual Use as Knowledge-Oriented Policy: France during the 1990–2000s. *Int.J. of Technology Management* 50 (1): 80–98.
- Mevlutoglu, A. (2021). Turkish defense industry facing major challenges. *Defence Industries in the 21st Century* (pp.63-75). 10.4324/9781003009887-5.
- MoD (2021) A strategic approach to the UK’s defence and security industrial sectors. Corporate report Defence and Security Industrial Strategy (accessible version) Updated 26 March 2021. <https://www.gov.uk/government/publications/defence-and-security-industrial-strategy/defence-and-security-industrial-strategy-accessible-version> Erişim tarihi: 30 Kasım 2021.
- Mowery, D. C. (2010). Military R&D and Innovation. In *Handbook of the Economics of Innovation*, edited by B. Hall and N. Rosenberg, 1220–1256. Elsevier.
- Nassimbeni, G. (1998) Network structures and co-ordination mechanisms: A taxonomy. *International Journal of Operations & Production Management*, Vol. 18, ss. 538–554.
- Niaki, M. K., Torabi, S. A. ve Nonino, F. (2019). Why Manufacturers Adopt Additive Manufacturing Technologies: The Role of Sustainability. *Journal of Cleaner Production*, S0959652619307024–. doi:10.1016/j.jclepro.2019.03.019
- Nouwens, M. ve Legarda, H. (2018) China’s pursuit of advanced dual-use Technologies. IISS. <https://www.iiss.org/blogs/research-paper/2018/12/emerging-technology-dominance> Erişim tarihi: 30 Kasım 2021.
- NATO, (2015) Cost Efficiency Implications of International Cooperation, STO Technical Report TR-SAS-090
- Park, S. (2018). *Handbook on the Geographies of Globalization* Chapter 24: Globalization and the incremental impact on the security and defense sector. eISBN: 9781785363849 DOI: <https://doi.org/10.4337/9781785363849>
- Peng, M. W., Sun, S. L., Pinkham, B., & Chen, H. (2009). The Institution-based view as a third leg for a strategy tripod. *Academy of Management Perspectives*, 23(3), 63–81
- Pernot, E. ve Roodhooft, F. (2014). The impact of inter-organizational management control systems on performance: A retrospective case study of an automotive supplier relationship. *International Journal of Production Economics*, 158(1), pp. 156–170.
- Petrovic, V., Gonzalez, J.V.H., Ferrando, O.J., Gordillo, J.D., Puchades, J.R.B., Grinan, L.P. (2011) Additive layered manufacturing: sectors of industrial application shown through case studies. *Int. J. Prod. Res.* 49(4), 1061–1079

- Pisano, G. (2015). You Need an Innovation Strategy. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2015/06/you-need-an-innovation-strategy>Erişim tarihi: 13 Nisan 2022
- Pukhova, M.M., Merkulina, I.A., Bashkov, D.Y. (2021)Developing Public–Private Partnership Projects to Enhance Innovation Capability in the Defence Industry. *Economies* , 9, 147. <https://doi.org/10.3390/economies9040147>.
- PWC, (2020) Joint ventures to build national defence industries Beyond offsets <https://www.strategyand.pwc.com/m1/en/reports/2020/joint-ventures-to-build-national-defence-industries/joint-ventures-to-build-national-defence-industry.pdf>Erişimtarihi: 11 Ocak 2022.
- Sanchez, R. veHeene, A. (1997), Reinventing Strategic Management: New Theory and Practice for Competence-based Competition. *European Management Journal*, 15(3), 303–317.
- Sargent, J.F. ve Schwartz, R. (2019)3D Printing: Overview, Impacts, and the Federal Role, Congressional Research Service R45852. August 2, 2019.
- Schramm, L. (2017). Technological innovation: A dictionary. Berlin/Boston: Walter de Gruyter Inc.
- Simatupang, T.M. veSridharan, R., (2008). "Design for supply chain collaboration", *Business Process Management Journal*, Vol. 14 No. 3, 401-418.
- Stansbury, J.W. ve Idacavage, M.J, (2016) 3D printing with polymers: Challenges among expanding options and opportunities, *Dental Materials*, Volume 32, Issue 1, Pages 54-64, ISSN 0109-5641, <https://doi.org/10.1016/j.dental.2015.09.018>.
- Steurer, R., Langer, M.E., Konrad, A. (2005) Corporations, Stakeholders and Sustainable Development I: A Theoretical Exploration of Business–Society Relations. *J Bus Ethics* 61, 263–281. <https://doi.org/10.1007/s10551-005-7054-0>
- Stevenson, K. (2019)A Look Inside SLM Solutions' New 3D Metal Printers,Fabbaloo: Essential Explanations of 3D Printing, June 2, 2017; CRS analysis of various online Marketplaces, July 2019.
- Susdarwono, E.T. (2021) The Development of Indonesia's Defense Industry Economic Independence Through Offset Schemes: License, Co-Production, and Codevelopment Equilibrium: *Jurnal Ekonomi-Manajemen-Akuntansi* Volume 17, Nomor 2, Oktober 2021. Hal. 90-97
- Strecker, N. (2009) Innovation Strategy and Firm Performance: An Empirical Study of Publicly Listed Firms. Wiesbaden: Gabler,.
- Thales, (2022). Thales Alenia Space to Build State-of-The-Art Intelsat 41 And Intelsat 44. <https://www.thalesgroup.com/en/worldwide/space/press-release/thales-alenia-space-build-state-art-intelsat-41-and-intelsat-44> Erişim tarihi 14 Ocak 2022.
- Topcu M.K., Mala, M. ve Selim, M. (2015). A Study on Defense Acquisition Models with An Emerging Market Perspective. The Case of Turkey. *Journal of Defense Resources Management* 6.
- Tsay, A., Gray, J., Noh, J., ve Mahoney, J. (2018). A Review of Production and Operations Management Research on Outsourcing in Supply Chains: Implications for the Theory of the Firm. *Production and Operations Management*. 27. 10.1111/poms.12855.
- Tse, Y. K., Zhang, M., ve Jia, F. (2018). The effects of risk and reward sharing on quality performance. *International Journal of Operations & Production Management*, 38(12), 2367–2388
- Van Ham, H. veKoppenjan, J., (2001). Building public-private partnerships: assessing and managing risks in port development. *Public Manag. Rev.* 3 (4), 593–616.
- Yasuda, H. (2005) Formation of strategic alliances in high-technology industries: comparative study of the resource-based theory and the transaction-cost theory, *Technovation*, Volume 25, Issue 7, 2005, 763-770, ISSN 0166-4972, <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2004.01.008>

- Wagner. (2012) New methods for the analysis of links between international firm activities and firm performance: A practitioner's guide. University of Lüneburg Working Paper Series in Economics No. 227
- Wagner, S., ve Baur, S. (2015). Risk Sharing Partnership (RSP) in Aerospace: The RSP 2.0 Model. *Supply Chain Resilience*, 3, 7-13.
- Weller, C., Kleer, R. ve Piller, F.T., (2015). Economic implications of 3D printing: Market structure models in light of additive manufacturing revisited. *International Journal of Production Economics*, 164, 43-56.
- Westman, C. ve Thorgren, S. (2016). Partner conflicts in international joint ventures: a minority owner perspective. *J. Int. Manag.* 22 (2), 168-185)
- Wohlers, T., Campbell, I., ve Diegel, O. (2019) Wohlers Report 2019 (Fort Collins, CO: Wohlers Associates, Inc., 2019).
- Xie, X., Wang, L., veZeng, S. (2018). Inter-organizational knowledge acquisition and firms' radical innovation: A moderated mediation analysis. *Journal of Business Research*, 90, 295-306. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.04.038>.
- Zhang, M., S. Pawar, K., Shah, J. ve Mehta, P. (2013). Evaluating outsourcing partners' capability: a case study from the pharmaceutical supply chain. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 24(8), 1080-1101.

VUCA ORTAMINDA SANAYİDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE REKABET ÜSTÜNLÜĞÜ

Ali Kul¹ - Mustafa Kemal Topcu²

Özet

Yirminci yüzyılın başlarında akademik literatür gündemine gelen “sürdürülebilirlik” kavramı, 2010 yılı itibari ile sosyal, ekonomik ve çevresel olmak üzere, birbiriyle etkileşim içinde üç boyutlu bir olgu hâline gelmiştir. Sürdürülebilirlik, bir topluluğun, bir kurumun veya toplumsal bir uygulamanın, uzun vadeli yaşayabilirliğidir. Genel olarak sürdürülebilirlik, günümüz insan popülasyonunun sosyal, çevresel ve ekonomik eylemlerinin, gelecekte yaşayacak olanların da benzer düzeyde zenginlik, fayda veya refaktan yararlanma fırsatlarını azaltmadığı, nesiller arası bir etik anlayışı olarak tanımlanabilir. Sanayinin sürdürülebilir olması endüstriyel süreçlerin sürdürülebilir biçimde geliştirilmesi ile ilgilidir. Enerji verimliliği, kaynakların korunması, güvenli ve yetenek artırıcı çalışma koşulları, düşük maliyetli atık işleme süreçleri ile güvenli ve çevreye duyarlı malzeme kullanılması sürdürülebilir sanayinin başlıca özellikleridir. Sürdürülebilir sanayinin faydası, günümüz insanların olduğu kadar, gelecek nesillerin de sağlıklı bir çevre, sağlıklı bir ekonomi ve sağlıklı bir topluma sahip olmasını temin etmektir. Günümüzde, sanayinin sürdürülebilirliği için sanayi işletmelerinin her şeyden önce rekabet üstünlüğüne orta ve uzun vadede, optimum kaynak ile kendilerine endüstri ortalamasının üzerinde performans sağlayacak rekabet stratejilerine ihtiyaçları vardır. Sürdürülebilir rekabet avantajını sağlamak üzere seçilen rekabet stratejileri, günümüz iş dünyasının içinde bulunduğu faktörleri hassasiyetle dikkate almayı zorunlu kılacaktır. Günümüz iş dünyasının çevresel faktörlerini ifade etmek için tercih edilen VUCA ifadesinin Türkçe karşılığı sırasıyla değişkenlik, belirsizlik, karmaşıklık ve muğlaklıktır. Bu çerçevede, kitabın bu bölümünde VUCA ortamında sanayi işletmelerinin sürdürülebilir rekabet avantajını nasıl sağlayabileceği tartışılmakta ve bazı öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rekabet Avantajı, Sürdürülebilir Rekabet Avantajı, Sürdürülebilirlik, VUCA

¹ Millî Savunma Bakanlığı, alikul@outlook.com

² ST Strateji ve Teknoloji Geliştirme Ltd.Şti., mktopcu@ststrateji.com

Sonuç olarak rekabet avantajı yaratan uygulamaların zamanla yükümlülük hâline geldiği görülmektedir. Bu nedenle VUCA ortamında sanayide sürdürülebilir rekabet avantajı sağlayacak yeşil temel yeteneklerin, inovasyonun ve döngüsel ekonomi stratejilerinin rekabet avantajı yaratıp yaratmadığı, sanayi işletmelerinin performansını olumlu yönde etkileyip etkilemediği araştırmaya muhtaç durmaktadır. Döngüsel ekonomide kullanılacak iş birlikçi ekonomi, paylaşımcı ekonomi ve hizmetleştirme modellerinin uygulamalarının boyutsal ve deneysel tasarımlarla araştırılması gerekmektedir. Ampirik çalışmalarda örneklemin ve sektörün sınırlı tutulması, hizmet sektörünü de kapsayıcı olması araştırmacılara önerilebilir. Benzer şekilde döngüsel ekonominin gelişmiş ekonomiler için geçerli olduğu gibi bir yargının yıkılması için ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde veya gelişmemiş ülkelerde araştırmalar yapılabilir. Bu çalışmalarda risklerin belirlenmesi, çevresel koşulların etkisinin netleştirilmesi için model önerilerine ihtiyaç bulunmaktadır. Kavramsal olarak bu kitap bölümünde ele alınan VUCA ortamına ilişkin ulusal alan yazında ve sanayide farkındalığın artırılması önemli bir aşama olacaktır. Sürdürülebilir rekabet avantajı yaratacak iş modellerinin nasıl olması gerektiği de araştırmacı, akademisyen ve uygulayıcılar açısından öncelikle ele alınması gerekli konular arasındadır. Ekonominin neredeyse tamamını oluşturan KOBİ'lerde uygulanacak stratejilerin belirlenmesi de değer yaratacak bir çalışma olabilir.

Kaynakça

- Aldrich, H.E. (2007). *Organizations and Environments*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Barney, J. B. (1995). Looking Inside for Competitive Advantage, *Academy of Management Executive*, 9 (4), 46-61.
- Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage, *Journal of Management*, 17 (1), 99-120.
- Barney, J. B. (1997). *Gaining and Sustaining Competitive Advantage*, Addison. Reading, MA: Wesley Publishing Company.
- Beal, R. M. (2001). *Competitive advantage: Sustainable or Temporary in Today's Dynamic Environment*. Tallahassee, Florida: School of Business and Industry, A&M University.
- Bedeian, A. G., Zammuto, R. F. (1991). *Organizations: Theory and Design*. ABD: The Dryden Press.
- Bennett, N., Lemoine, G. J. (2014a). What a Difference a Word Makes: Understanding Threats to Performance in a VUCA, *Business Horizons*, 57(3), 311-317.
- Bennett, N., Lemoine, J. (2014b). What VUCA Really Means for You. *Harvard Business review*, 92(1/2), 27.
- Bocken, N.M.P., de Pauw, I., Bakker, C., van der Grinten, B. (2016). Product Design and Business Model Strategies for a Circular Economy, *Journal of Industrial and Production Engineering*, 33, 308-320.
- Botsman, R. (2013). The Sharing Economy Lacks a Shared Definition. <http://www.fastcoexist.com/3022028/the-sharingeconomy-lacks-a-shared-definition#4>, 06.05.2022.

- Brandenburg, M., Govindan, K., Sarkis, J., Seuring, S. (2014). Quantitative Models for Sustainable Supply Chain Management: Developments and Directions, *European Journal of Operational Research*, 233, 299-312.
- Buckley, P. J. (2019). The Role of International Business Theory in an Uncertain World. In R. V. Tulder, A. Verbeke, & B. Jankowska (Eds.), *International Business in a VUCA World: The Changing Role of States and Firms* (Vol. 14, 23-29). UK: Emerald Publishing Ltd.
- Bulu M., Eraslan, İ. H., Sahin, Ö. (2004). Elmas (Diamond) Modeli ile Ankara Bilişim Kümelenmesi Rekabet Analizi, 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomik ve Yönetim Kongresi*, 25-26 Kasım.
- Caldwell, C., Verl A. (2017). *Competitive Advantage: Strategies, Management and Performance*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Chen, Y. S. (2008). The Driver of Green Innovation and Green Image - Green Core Competence, *Journal of Business Ethics*, 81, 531-543.
- Christensen, C. M. (2016). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. Boston, MA: Harvard Business Review Press.
- Daft, R. L. (2001). *Organization Theory and Design*, 7th Ed. USA: South-Western College Publishing.
- Dietrich, B. (1990). Our Troubled Earth – Japan. *The Seattle Times*. November 13, F-2.
- Devika, K., Jafarian, A., Nourbakhsh, V. (2014). Designing a Sustainable Closed-Loop Supply Chain Network Based on Triple Bottom Line Approach: A Comparison of Metaheuristics Hybridization Techniques, *European Journal of Operational Research*, 2(3), 594-615.
- Doheny, M., Nagali, V., Weig, F. (2012). *Agile Operations for Volatile Times*. McKinsey Quarterly. <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/agile-operations-for-volatile-times>, 01.06.2022.
- Edwards, M. G. (2021). The Growth Paradox, Sustainable Development, and Business Strategy. *Business Strategy and the Environment*, 30(7), 3079-3094.
- EğİN, E., Binboğa, G., Alaca, S. (2018). Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Yeşil Temel Yeteneğin Rolü, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 1-20.
- EMF (2013). *Towards the Circular Economy: Economic and Business Rationale for an Accelerated Transition*. <https://emf.thirdlight.com/link/x8ay372a3r11-k6775n/@/preview/1?o>, Erişim Tarihi: 05.07.2022.
- EMF (2015). *Delivering the Circular Economy: A Toolkit for Policymakers*. <https://emf.thirdlight.com/link/kewgovk138d6-k5kszv/@/preview/1?o>, 05.07.2022.
- Fidan, E. T. (2020). Türkiye'de Sürdürülebilir Sanayi Politikalarının Uygulanması ve Kamu, Sivil Toplum Kuruluşları ve Özel Sektörün Sürdürülebilir Sanayi Politikalarına İlişkin Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi, *Verimlilik Dergisi*, 2, 73-100.
- Frenken, K., Schor, J. (2017). Putting The Sharing Economy Into Perspective, *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 23, 3-10.
- Gammeltoft, P., Filatotchev, I., Hobdari, B. (2012). Emerging Multinational Companies and Strategic Fit: A Contingency Framework and Future Research Agenda, *European Management Journal*, 30, 175-188.
- Garrow, V. (2015). *Organisation design in a VUCA world: A paper from HR in a disordered world: IES Perspectives on HR*, <http://www.employmentstudies.co.uk/system/files/resources/files/mp105.pdf>, Erişim Tarihi: 05.06.2022.
- Ghisellini, P., Cialani, C., Ulgiati, S. (2016). A Review on Circular Economy: The Expected Transition to a Balanced Interplay of Environmental and Economic Systems. *Journal of Cleaner Production*. 114, 11-32.

- Gönül, M. (2011). A Classification of Research on "Green design": The Journey to Sustainable Product-Service Systems, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 43-67.
- Grant, R. M. (1991). The Resource-Based Theory of Competitive Advantage: Implications for Strategy Formulation, *California Management Review Spring*, 114-134.
- Gürül, B. (2021). *Gıda Tedarik Zincirinde Sürdürülebilirlik Performansı Değerlendirmesi*, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Hasna, A. M. (2010). Sustainability Classifications in Engineering: Discipline and Approach, *International Journal of Sustainable Engineering*, 3 (4), 258-276.
- Hunt, S. D. (2015). The Theoretical Foundations of Strategic Marketing and Marketing Strategy: Foundational Premises, RA Theory, Three Fundamental Strategies, and Societal Welfare. *AMS Review*, 5(3), 61-77.
- Hunt, S.D., Morgan, M. R. (1997). Resource-Advantage Theory: A Snake Swallowing its Tail or a General Theory of Competition? *Journal of Marketing*, 61, 74-82.
- Johansen, B., Euchner, J. (2013). Navigating the VUCA World, *Research-Technology Management*, 56(1), 10-15.
- Kabadayı, S. (2005). *Seeing The Elephant! Configuration Theory-Based Performance Analysis of Multiple Channel Systems*, The City University, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), NewYork.
- Kirchherr, J., van Santen, R. (2019). Research on the Circular Economy: A Critique of the Field, *Resources, Conservation and Recycling*, 151, 4-5.
- Kotter, J. P. (2014). *Accelerate: Building strategic agility for a faster moving world*. Management. Boston, Mass.: Harvard Business Review Press.
- Nobre, G. C., Tavares, E. (2021). The Quest for a Circular Economy Final Definition: A Scientific Perspective. *Journal of Cleaner Production*, 314, 1-13.
- Nußholz, J.L.K. (2017). Circular Business Models: Defining a Concept and Framing an Emerging Research Field. *Sustainability*, 9 (10), 1-16.
- Ojo, O.O., Shah, S., Coutroubis, A., Jiménez, M.T., Ocana, Y.M. (2018). Potential Impact of Industry 4.0 in Sustainable Food Supply Chain Environment, *IEEE International Conference on Technology Management, Operations and Decisions (IEEE ICTMOD 2018)*, 21-23 November 2018, Marrakech, Morocco, 172-177.
- Persis, D. J., Venkatesh, V. G., Sreedharan, V. R., Shi, Y., Sankaranarayanan, B. (2021). Modelling and Analysing the Impact of Circular Economy; Internet of Things and Ethical Business Practices in the VUCA World: Evidence from the Food Processing Industry, *Journal of Cleaner Production*, 301, 126871.
- Planing, P. (2014). Business model innovation in a circular economy reasons for non-acceptance of circular business models. *Open Journal of Business Model Innovation*, 1(11), 1-11.
- Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, New York: The Free Press.
- Porter, M. E. (1990). New Global Strategies for Competitive Advantage, *Planning Review*, 4-14.
- Porter, M. E. (1996). What is Strategy? *Harvard Business Review*, Nov.-Dec., 3-21.
- Porter, M. E. (2003). The Competitive Advantage of Regions, *Regional Studies*, 6(7), 549-578.
- Porter, M. E. (2008). The Five Competitive Forces That Shape Strategy, *Harvard Business Review*, 3 (2), 24-41.
- Prins, M., Mohammadi, S., Slob, N. (2015). Radical Circular Economy, *Proceedings of the CIB Joint International Symposium*. UK: IBEA Publications Ltd.

- Renner, M.. (1991). *Jobs in a Sustainable Economy*. ABD: Worldwatch Institute.
- Schick, A., Hobson, P. R., Ibisch, P. L. (2017). Conservation and Sustainable Development in a VUCA World: The Need for a Systemic and Ecosystem-based Approach, *Ecosystem Health and Sustainability*, 3(4), 1-12.
- Schulze, C., Welker, A., Kühn, A., Schwertz, R., Otto, B., Moraldo, L., Dentz, U., Arends, A., Welk, E., Wendorff, J.-J. (2021). Public Health Leadership in a VUCA World Environment: Lessons Learned during the Regional Emergency Rollout of SARS-CoV-2 Vaccinations in Heidelberg, Germany, during the COVID-19 Pandemic. *Vaccines*, 9, 887-901.
- Shambach, C. S. A. (2004). *Strategic Leadership Primer*. Second Edition. Carlisle Barracks, Pennsylvania, USA: US Army War College, Department of Command, Leadership, and Management.
- Shayganmehr, M., Kumar, A., Garza-Reyes, J. A., Moktadir, M. A. (2021). Industry 4.0 Enablers for a Cleaner Production and Circular Economy within the Context of Business Ethics: A Study in a Developing Country, *Journal of Cleaner Production*, 281.
- Tan, A. R., McAloone T. C. (2006). *Characteristics of Strategies in Product/Service-System Development*, International Design Conference-Desig 2006, Dubrovnik-Croatia, May 15-18.
- Taşkın, H., Adalı, M. R. (2004). *Teknolojik Zekâ ve Rekabet Stratejileri*. Adapazarı: Değişim Yayınları.
- Tonn, K. (2013). *The Structure of a Fully Integrated Production System for Industrial Services in The Machine Tool Business TRUMPF Werkzeugmaschinen (Product-Service Integration for Sustainable Solutions)*, Proceedings of the 5th CIRP International Conference on Industrial Product-Service Systems, Bochum, Germany, March 14th-15th.
- Wang, P.P., Ming, X.G., Li, D., Kong, F.B., Wang, L. ve Wu, Z.Y. (2011). Status Review and Research Strategies on Product-Service Systems, *Journal of Production Research*, 49(22), 6863-6883.
- Yadav, G., Luthra, S., Jakhar, S.K., Mangla, S.K., Rai, D.P. (2020). A Framework to Overcome Sustainable Supply Chain Challenges through Solution Measures of Industry 4.0 and Circular Economy: An Automotive Case. *Journal of Cleaner Production*, 254.
- Yakovleva, N. (2007). Measuring the Sustainability of the Food Supply Chain: A Case Study of the UK, *Journal of Environmental Policy & Planning*, 9 (1), 75-100.
- Yakovleva, N., Sarkis, J., Sloan, T. (2012). Sustainable Benchmarking of Supply Chains: The Case of the Food Industry, *International Journal of Production Research*, 50 (5), 1297-1317.
- Yang, K. (2022). Innovation, Development and Sustainability: Inspirations of Freeman's Economics of Hope, *Innovation and Development*, 12 (1), 107-112.
- Zvarikova, K., Rowland, M., Krulicky, T. (2021). Sustainable Industry 4.0 Wireless Networks, Smart Factory Performance, and Cognitive Automation in Cyber-Physical System-based Manufacturing. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 9(4), 7-20.

BLOK ZİNCİR TEKNOLOJİSİ VE SANAYİ İŞLETMELERİNDEKİ UYGULAMALARI

Muhammed Serkan Pasinlioğlu¹ - Memduh Begenirbaş²

Özet

Blok zincir teknolojisi, günümüzde artan popülerliğiyle hayatımızın çoğu alanında etkisini hissettirmektedir. Dijital ortamda şifreleme bilimi kullanılarak oluşturulan teknoloji, üçüncü aracı kurumları devreden çıkararak merkezî olmayan güven ortamı yaratmayı hedeflemiştir. Başlangıçta kripto paralarla adından söz ettiren teknoloji zamanla birçok alanda kullanılmıştır. Sanayi sektörü de blok zincir teknolojisinin kullanıldığı alanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni sanayi sektörünün kapsadığı alt sektörler blok zincir teknolojisinin yaratacağı faydalardan doğrudan etkilenmektedir. Nitekim çalışmada blok zincir teknolojisinin genel içeriğinden bahsedilmiş ve sanayi sektöründe yarattığı değişim araştırılmıştır. Bu kapsamda örnek olay yöntemi kullanılmış ve sanayi sektöründeki blok zincir uygulamaları temel alınmıştır. Sektörde yarattığı değişim şeffaflık, güvenlik, hız ve maliyet başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bölümün kavramsal çerçevesi blok zincir teknolojisinin tanımını, kapsamını, türlerini, teknik içeriğini, kullanım alanlarını, avantajlarını ve dezavantajlarını kapsamaktadır. Sanayi sektöründe blok zincir teknolojisinin kullanım örnekleri çalışmanın uygulama boyutunda her alt sektör için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Her sektörde farklı avantaj ve dezavantajları bulunan blok zincir, diğer güncel teknolojilerle birlikte kullanılabilir. Nesnelerin interneti, dijital ikiz ve yapay zekâ bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Anahtar Kelimeler: Blok Zincir, Blok Zincir Teknolojisi, Hibrit Blok Zincir, Sanayi İşletmeleri, Blok Zincirin Faydaları

¹ Millî Savunma Üniversitesi, KHO, Savunma Araştırmaları Bölümü, mspasinlioglu@kho.msu.edu.tr

² Millî Savunma Üniversitesi, KHO, Savunma Araştırmaları Bölümü, mbegenirbas@kho.msu.edu.tr

bize geleneksel sanayi yöntemlerinin yerini güncel ve gelişmiş teknolojilere bırakacağını göstermektedir. Güncel teknolojiler arasında bulunan ve popülerliği gittikçe artan blok zincir, içerdiği güvenlik sistemi ve dijital altyapısı sayesinde daha fazla tercih edilmektedir. Dolayısıyla sanayi sektöründe faaliyet gösteren tüm işletmelerin blok zincir teknolojisine gereken ilgiyi ivedilikle göstermesi ve konu hakkında araştırmalar yaparak iş süreçlerine blok zincirin entegrasyonunu sağlaması önerilmektedir. Ayrıca işletmelerin mevcut dijital altyapılarının yakın gelecekte yetersiz kalma ihtimali söz konusudur. Sektörün önde gelen işletmeleri tek bir blok zincir platformu üzerinden ortaklık sağlayabilir. Bu ortaklığa dâhil olmak ve sektöre tutunmak isteyen küçük ve orta ölçekli işletmelerin mevcut dijital altyapılarını, güncel ve geleceğin teknolojilerine uyum sağlayacak seviyede iyileştirmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akben, İ., ve Çınar, S. (2019). Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetiminde Blockchain: Vaatler, Uygulamalar ve Engeller. *Anadolu 1. Uluslararası Multidisipliner Çalışması Kongresi*, (s. 1451-1459). Diyarbakır.
- Alessia Cornella, L. Z. (2020). *Blockchain in defence: a breakthrough?* European Army Interoperability Center.
- Arısoy, A., ve Gürfidan, R. (2021). *Veri Güvenliği İçin Blok zincir Teknolojisi*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Baran, T. (2018). Türkiye'de Savunma Sanayi Sektörünün İncelenmesi ve Savunma Sanayi Sektörü Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisad ve İdari Bilimler Dergisi*, 58-81.
- Bctr. (2020, Mayıs 21). *ABD Savunma Bakanlığı Blok zinciri Kullanmanın Yollarını Arıyor*. Blockchain Türkiye: <https://bctr.org/abd-savunma-bakanligi-blok-zinciri-kullanmanin-yollarini-ariyor-16306/> adresinden alındı
- Bilginer, N., Kayabaşı, A., ve Sezici, E. (2008). Lojistik Faaliyetlerin Süreçsel Etkinliğine Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi Üzerine Ampirik Bir Çalışma . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-21.
- Caner, B. (2021, Mayıs 26). *Gıda Endüstrisinde Blok zinciri Uygulamaları*. kpmg: <https://home.kpmg/tr/tr/home/medya/press-releases/2021/05/gida-endustrisinde-blok-zinciri-uygulamalari.html> adresinden alındı
- Charles Brennan, B. Z. (2018). *Blockchain 2.0*. Credit Suisse .
- Durbilmez, S. E., ve Türkmen, Y. S. (2020). Blockchain Teknolojisi ve Türkiye Finans Sektöründeki Durumu. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 30-45.
- Erten, S. (2010). *Lojistik Süreç Yönetimi Bir Kamu Kurumu Analizi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Fariha Jahan, M. M. (2020). SHA-256 in Parallel Blockchain Technology: Storing Land Related Documents. *International Journal of Computer Applications*, 33-38.
- Harrison, W., ve Procter, A. (2016). Model-driven design & synthesis of the SHA-256 cryptographic hash function in ReWire. *RSP '16: Proceedings of the 27th International Symposium on Rapid System Prototyping: Shortening the Path from Specification to Prototype*, (s. 114-120).

- İlkbahar, R. (2019, Mart 5). *Araştırma Şirketlerinin Gözünden Blok zincir'in Geleceği*. recepilkbahar: <https://recepilkbahar.medium.com/arastirma-sirketlerinin-gozunden-blok-zincirin-gelecegi-5bc15045bc50> adresinden alındı
- Karsu, S. (2022). *Pazarlamannın Blok Zincir Deneyimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kırbaş, İ. (2018). Blok zinciri Teknolojisi ve Yakın Gelecekteki Uygulama Alanları . *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 75-82.
- Marar, H. (2020). Hybrid Blockchain. *317 Jordanian Journal of Computers and Information Technology*, 318-325.
- Nakamoto, S. (2009). *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*.
- Özalp, A. (2019). *Dış Ticaretin Finansmanı ve Blok zincir Teknolojisi*. Türkmen Kitabevi.
- Özsağır, A., ve Akın, A. (2012). Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri ve Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 311-331.
- Öztürk, A., ve Sandalcılar, A. R. (2018). Dış Ticaret İşlemlerinde Tercih Edilen Ödeme Yöntemleri: Doğu Karadeniz Bölgesi Üzerine Bir Uygulama. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 202-218.
- Öztürk, D. (2020). Blockchain Technology in Smart Logistics Activities. *Journal of Urban Culture and Management*, 570-583.
- Palabıyık, Ö., ve Başol, O. (2020). Blok zincir Teknolojisinin Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerine Olası Etkileri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 111-125.
- Parlaktuna, İ., ve Güngül, M. (2020). Bitcoin'nin Tanımlanma Sorunu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 25-38.
- Raul Zambrano, A. Y. (2018). *Seeking Ways to Prevent Electoral Fraud using Blockchain in Sierra Leone*. GovLab.
- Soyak, A. (2017). Teknolojiye Dayalı Sanayileşme: Sanayi 4.0 Ve Türkiye Üzerine Düşünceler. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 69.
- Tanrıverdi, M., Uysal, M., ve Üstündağ, T. M. (2019). Blok zinciri Teknolojisi Nedir ? Ne Değildir ? : Alanyazın İncelemesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 203-218.
- Tektaş, B., ve Kırbaş, G. (2020). Lojistik Sektöründe Blok zincir Teknolojisinin Kullanılmasına Yönelik Bir Vaka Analizi İncelemesi ve Lojistik Şirketi Uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 343-356.
- Ünal, G., ve Uluyol, Ç. (2020). Blok Zinciri Teknolojisi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 167-175.
- Ünsal, E., ve Kocaoğlu, Ö. (2018). Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 54-64.
- Yavuz, M. S. (2019). Ekonomide Dijital Dönüşüm: Blockchain Teknolojisi ve Uygulama Alanları Üzerine Bir Çalışma. *Finans, Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17.
- Yeler, H. E. (2021). COVID-19 Aşılarının Dağıtımında Etkinlik: Aranılan Çözüm Blok Zincir Teknolojisi mi? *Hukuk Gündemi*, 70-76.
- Zeren, K. S., ve Demirel, E. (2020). Turizm Endüstrisinde Yeni Trend: Blockchain Startup Projeleri. *Journal Of Tourism Intelligence and Smartness* , 169-188.

SAVUNMA İLE ALAKALI ÜRÜNLERDE MÜŞTERİ İHTİYAÇ ANALİZİ VE ENDÜSTRİ 5.0 ETKİSİ

Bozkurt Kağan Aktürk¹

Özet

Müşteri ihtiyaç analizi, ticari malların pazar ve yeni ürün araştırmalarında çok sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Endüstri 5.0 uygulamaları bu süreci otomatik hâle getirirken sosyal ve ekonomik çevreyi de komple değiştirmektedir. Ancak savunma ile alakalı ürünler, işletmecilik açısından ticari ürünlerden farklı özelliklere sahiptir. Bu nedenle bu çalışmada savunma ile alakalı ürünlerinin müşteri ihtiyaç analizine; kavramsal, keşfedici bir araştırma ile bakılarak olurluğu ortaya konmuş ve millî güç unsurları perspektifinde örnek bir indeks geliştirilmiştir. Müteakiben Endüstri 5.0'ın bu kavramlara gelecekteki etkileri irdelenmiştir. Endüstri 5.0'ın savaş alanında sadece robotik, otonom sistemler, büyük veri ve yapay zekâya dayalı karar verme yoluyla savunma sanayii müşterilerini etkilemeyeceği, bunlara ilave olarak ekonomik, sosyolojik çevreye etkisi nedeniyle analizin ne'ini de değiştirebileceği öngörülmüştür. Ancak savunma planlamasındaki eski yaklaşımların kayıp olmaması, şekil değiştirmesi ya da yenilerinin içinde evrilmesi gibi ihtiyaç analizi yaklaşımlarının da gelecekte hâlihazırda oluşturulan kavramsal çerçeve üzerinden gelişeceği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Savunma İle Alakalı Mallar, Savunma Sanayi, Müşteri İhtiyaç Analizi, Endüstri 5.0 Etkisi

1. Giriş

Günümüzde özellikle iletişim ve lojistik araçlarının hızla artması, tüm dünyayı küreselleşen dev bir pazar hâline getirmiştir. Buna ilave olarak bilgi teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmeler işletmelerin, ekonomik ve sosyal hayatın çehresini de dramatik şekilde etkilemektedir. Buna bağlı olarak üretim kabiliyetleri artmakta ve pazarlama anlayışları da farklılaşmaktadır². Sü-

¹ Bağımsız Araştırmacı, kagan.akturk@yahoo.com

² Andajani, (2015).

Kitabın bu bölümünde, müşteri gözünden uygulanan savunma planlaması prensipleri temel alınarak savunma ile alakalı ürünler için ihtiyaç analizi yapılabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Diğer yandan incelenen literatür temel kabul edilerek bir ihtiyaç analiz indeksi örneği tanımlanmıştır. Ancak geliştirilmeye çalışılan savunma ile alakalı ürünler ihtiyaç analizi indeksi, nihai bir çalışma değildir. Gelecek dönemde bu konuda çalışacak akademisyenler her bir millî güç unsurunun söz konusu indekse etkisini detaylı olarak irdeleyebilecek ve daha etkin bir indeks geliştirebileceklerdir. Özellikle savunma ile alakalı ürünlerin matematiksel performans modellerinin simülasyon uygulamaları, diğer teknolojilerde de farklı boyutlar açabilecektir. Bununla beraber özellikle Endüstri 5.0 ile yapay zekâ, büyük veri analizi, robotik ve otonom sistemlerde yaşanacak teknolojik gelişmelerin sadece ihtiyaç analizini dijitalleştirmeyerek muharebe alanını ve onu destekleyen millî güç unsurlarını da radikal olarak etkileyeceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle gelecekteki akademik çalışmaların ortaya konulan kavramsal çerçeveden hareketle çok farklı bir noktaya evrilebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aktürk, B. K., Dinç, M. (2017, 21-23 Kasım), *Simülasyonun Tabanlı Pazarlama* [Bildiri sunumu], 7. Ulusal Savunma Uygulamaları Modelleme ve Simülasyon Konferansı, ODTÜ, Ankara.
- Aktürk, B. K. (2021). Millî Güç Perspektifinden Savunma Sanayine Farklı Bir Bakış, *Defence Türk*, 07 Ekim, 7, 38-41.
- Alpar, G. (2015), *Uluslararası İlişkilerde Strateji ve Savaş Kültürünün Gelişimi*, Konya: Palet Yayınları.
- Andajani, E. (2015, 17-18 September), *Understanding Customer Experience Management in Retailing*, 2nd Global Conference on Business and Social Science, Bali-Indonesia, 211, 628-633.
- Bartlett, H. C. , Holman, G. P. ve Simes, T. E. (1995). The Art of Strategy and Force Planning. *Naval War College Review*, 48 (2), 114-126. <https://digital-commons.usnwc.edu/nwc-review/vol48/iss2/9/>, Erişim Tarihi: 15.12.2019
- Beckley, M. (2018). The Power of Nations: Measuring What Matters. *International Security*, 43 (2), 7-44.
- Białoskórski R., Kiczma Ł.ve Sułek M. (2019), *National Power Rankings of Countries 2019*, Warsaw: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Çetindamar, D., Phaal, R. ve Probert, D. (2013), *Teknoloji Yönetimi: Faaliyetleri ve Araçları*, (çev) A. Çetin, Ankara: Efil Yayınevi.
- Clausewitz, C. (2018), *Savaş Üzerine*, (çev.) H. F. Çelikel, İstanbul: ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Lt. Şti.

- Collins, J. M. (1990), Defense Planning Steps, (ed.) M. L. Richmond, H. C. Bartlett, D. J. Denny, P. Holman, J. M. Kirby, T. Lawler, M. T. Owens, K. E. Freeman ve E. F. Smith, *Fundamentals of Force Planning*. (Online), 124-133, Newport:Naval War CollegePress, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.130.832&rep=rep1&type=pdf>, Erişim Tarihi: 15. 12. 2019
- Council (2020), Common Military List of the European Union, *Official Journal of the European Union*, 13 Mart, C 85/1, 1-37.
- Dedeoğlu, B. (2014), *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. 3. Baskı, İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Devis, P. K. (1994), Planning under Uncertainty Then and Now: Paradigms Lost and Paradigms Emerging, (ed.) Devis P.K. *New Challenges for Defense Planning: Rethinking How Much is Enough*. 15-57, USA: RAND Pub.
- Desclaux, G. (2018), Big Data & Artificial Intelligence for Military Decision Making. *Specialists' Meeting*, NATO IST 160 Bordeaux, France.
- Eyvazov, J. (2018), Geopolitics and National Security in the Globalizing World. *International Law and Integration Problems*, 2 (54), 4-8.
- Janda K. (1967), Computer Applications in Political Science, AFIPS Conference Proceedings, *Fall Joint Computer Conference*, 31, 339-345, Washington: Thompson Book Company,
- Kağrıoğlu, C. H. (2002), Günümüz İşletmelerinin Yaşam Anahtarı: Müşteri Odaklılık, *Ege Academic Review*, 2 (1), 79-90.
- Kangcheng, L. ve Harrison, K. (2021, 16-20 August,), An Automated Method to Conduct Importance Performance Analysis of Product Attributes from online reviews - *An extension with a case study international conference on engineering design*, ICED21, Gothenburg, Sweden.
- Korkmaz G. (2022). Gelecek Öngörülerini ve Alınan Dersler Çerçevesinde Savunma Tedarik Projeleri, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Mayıs, 41, 163-204.
- Küçükşahin, A., Uyar E. Ö., Tahminciler E. ve Dinçer D. (2008). Türkiye'nin Güvenlik Strateji Belgesi Nasıl Hazırlanmalıdır? *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4 (7), 7-39.
- Hartley, K. (2000), Defence Economics and the Industrial Base. https://www.researchgate.net/publication/248625297_Defence_Economics_and_the_Industrial_Base, Erişim Tarihi: 30.05.2022
- Godet, M. (2000), The Art of Scenarios and Strategic Planning: Tools and Pitfalls. *Technological Forecasting and Social Change*, 65, 3-22. Kaynak: http://en.lapropective.fr/dyn/anglais/articles/art_of_scenarios.Pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2019.
- Goldston, J. (2020), The Evolution of ERP Systems: A literature review, *International Journal of Research Publications*, 50 (1), April, 1-18.
- Gordon, C.V. ve Hinkle, W.P. (2011), *Best Practices in Defense Resource Management*. Virginia, USA, *Institute for Defense Analyses, IDA Document D-4137*. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a541650.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2019.
- İşyar, Ö.G. (2008). Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama. *Akademik Bakış*, 2 (3), 1-42.
- Korkmazıyürek, H. (2018), *Stratejik Savunma Yöntemi Temel Kavramlar ve Esaslar*. İstanbul: Hiperyayın.
- Mantin, B. ve Tishler, A. (2004). The Structure of the Defense Industry and the Security Needs of the Country: A Differentiated Products Model, *Defence and Peace Economics*, 15, 397-419.
- Mahlert, B. (2021). Needs and Satisfiers: A Tool for Dealing with Perspectivity in Policy Analysis, *The European Journal of Development Research*, 33, 1455-1474.

- Mütercimler, E. (2016), *Geleceği Yönetmek ve Kazanmak için Stratejik Düşünme*. 6. Basım, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic.Ltd.Şti.
- Özkan M., Al A. ve Yavuz S. (2018). Uluslararası Politik Ekonomi Açısından Dördüncü Sanayi-Endüstri Devrimi'nin Etkileri ve Türkiye, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 126-156.
- Pedroza C. (2006). A Bayesian Forecasting Model: Predicting U.S. Male Mortality *Biostatistics* 7 (4), 530-550.
- Radfar, F., Omidvari, M. ve Haleh, H. (2014). Understanding Customer Requirements through Quantitative Analysis of Services Attributes Based on Kano's Model: A Case Study of Tabriz's Municipalities, *International Journal of Scientific Management and Development*, 2 (9), September, 441-448.
- Rossmann, A., Bozkurt, Y. ve Heinz, A. (2020), Machine Learning in Marketing: A Systematic Literature and Text Mining Research, November, AMA Winter Academic Conference, at virtual.
- Research and Technology Office (2003), *Handbook on Long Term Defence Planning*. Kanada, St. Joseph Print Group Inc. https://www.researchgate.net/publication/235040987_Handbook_on_Long_Term_Defence_Planning_Manuel_sur_la_planification_de_defense_a_long_terme, Erişim Tarihi: 15.12.2019.
- Sammot-Bonnicci T. ve Galea D. (2015), PEST Analysis, (ed.) *Wiley Encyclopedia of Management*, ABD, New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Salminen, J., Jung, S.-G. ve Jansen, B.J. (2021, 7-8 October), *Manual and Automatic Methods for User Needs Detection in Requirements Engineering: Key Concepts and Challenges*, Proc. of the International Conference on Electrical, Computer, Communications and Mechatronics Engineering (ICECCME), Mauritius.
- Şenbabaoğlu, E, Baş, A ve Dölarıslan E. Ş. (2016). Müşteri Odaklılık ve Algılanan Kalitenin Müşteri Sadakati Oluşumuna Etkisi, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, Aralık, 8 (2), 95-124.
- Simon, P. (2015), Military Robotics: Latest Trends and Spatial Grasp Solutions, *International Journal of Advanced Research in Artificial Intelligence*. 4 (4), 9-16.
- Tan, C. F., Khâlil, Siti N., Tamaldin, N., Hu, J. ve Rauterberg, M. (2016). The Application of Expert System: A Review of Research and Applications, *ARPN Journal of Engineering and Applied Sciences*, 11 (4). 2448-2453.
- Tellis, A.J., Bially, J., Layne, C. ve Mc Pherson M. (2000) *Measuring National Power in the Postindustrial Age*, USA, Santa Monica: RAND Corporation.
- Tian, N. ve Silva, D.P. (2017), Improving South American Military Expenditure Data, SIPRI, <https://www.sipri.org>, Erişim Tarihi: 15. 09. 2019
- TÜBİTAK (2004). *Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi Sonuç Raporu: Türkiye Sentezi*, Ankara.
- United Nations (2022), Conventional Arms, <https://www.un.org/disarmament/conventional-arms/>, Erişim Tarihi:31.05.2022
- Watkins, R., Meiers, M.W. ve Visser, Y.L. (2012), *A Guide to Assessing Needs: Essential Tools for Collecting Information, Making Decisions, and Achieving Development Results*, Washington: The World Bank.
- Wortman, B. ve Richardson, W.R. (2012), *The Six Sigma Green Belt Primer*, Second Edition, USA, Indiana: Quality Council.

- Wen, W., Wang, W. K. ve Wang, C. H. (2005). A Knowledge-Based Intelligent Decision Support System for National Defense Budget Planning. *Expert Systems with Applications*, 28, 55–66.
- Yıldız, B. ve Yıldız G.A. (2012). Ortadoğu Ülkelerinde Askerî Harcamalar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Bootstrap Panel Granger Nedensellik Analizi, *Sayıştay Dergisi*, 112, 53-74.
- Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser B. ve Wang L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, Conception and Perception, *Journal of Manufacturing Systems*, 61, 530–535.
- Zhou, F., Ayoub, J., Xu, Q. ve Yang, X. J. (2020). A Machine Learning Approach to Customer Needs Analysis for Product Ecosystems, *Journal of Mechanical Design*, January, 142 (1), 1-13.

SANAYİDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE ÜLKE STRATEJİLERİ

Esra Kumaş¹

Özet

Sanayi politikalarına son dönemlerde dünya çapında artan bir ilgi bulunmaktadır. 2008 mali krizi ülkelere imalatın önemini daha fazla hissettirmiş ve krizle birlikte özellikle ekonomisi imalata dayalı olan ülkeler imalatın ekonomide ve istihdamda azalan payını artırmaya yönelik çalışmalar başlatmıştır. Ülkeler üretimdeki paylarını artırmak, hizmet ve finansa dayalı büyüme sonucu ortaya çıkan sanayisizleşmenin yol açtığı sorunlarla başa çıkabilmek, iç ve dış talepteki dengesizliği azaltmak için üretimi artıracak paradigma arayışına girmişlerdir. Bu paradigma arayışında nesnelerin interneti, bulut bilişim, büyük veri, yapay zekâ, üç boyutlu yazıcılar, öğrenen robotlar, sanal/artırılmış gerçeklik gibi yıkıcı teknolojilerin ortaya çıkışı ve bu teknolojilerin üretimde kullanılması ile ekonomik büyümeyi sağlamaya yönelik politikalar önem kazanmıştır. Bahsi geçen teknolojilerin imalatı dönüştürme potansiyeli nedeniyle ortaya çıkabilecek olan dördüncü bir sanayi devrimi öngörülmüş ve 2011 yılında Endüstri 4.0 olarak adlandırılmıştır. Avrupa Birliği başta olmak üzere birçok ülke üretimin dijitalleşmesine dayalı Dördüncü Sanayi Devrimi'ni kaçırmamak için yeni sanayi politikalarını ortaya koymuştur. 4.0'ın duyurulmasının 10. yılında Avrupa Birliği Endüstri 4.0'ın tamamlayıcısı olarak Endüstri 5.0'ı duyurmuş ve yaşam kalitesini, sosyal sorumluluğu ve sürdürülebilirliği sağlamak için insanı yeniliğin orta noktasına yerleştirmeyi amaçlayan yeni politikalar başlatmıştır. Bu çalışmada, sanayide dijital dönüşüme ve sanayide dijital dönüşümün sağlanmasına yönelik ülkelerin yürüttükleri çalışmalara ve ortaya koydukları stratejik planlara odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanayide Dijitalleşme, Endüstri 4.0, Dijitalleşme Stratejileri

¹ OSTİM Teknik Üniversitesi İİBF., esra.kumas@ostimteknik.edu.tr

si'ne göre Türkiye 98 ortalama birim maliyet ile üretim yaparken Almanya 121 ortalama birim maliyetle üretim gerçekleştirmektedir. Almanya Endüstri 4.0 hedeflerini gerçekleştirdiğinde Türkiye'nin şu anda sahip olduğu düşük iş gücü maliyetleri ile rekabet avantajını kaybetmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu durum da Türkiye'nin küresel pazar payının düşmesine, işsizliğin artmasına ve iş gücü kalitesinin düşmesine yol açacaktır. Türkiye bu tehlikelerden korunmak istemekte ve lojistik ve düşük iş gücü maliyetlerinin avantajını dijital dönüşüm sürecinde kaçırmak istememektedir.

Endüstri 4.0'ın duyurulmasının 10. yılında Avrupa Komisyonu Endüstri 4.0'ın tamamlayıcısı olarak Endüstri 5.0'ı duyurmuştur. Endüstri 4.0 üretimin karşılaştığı küresel zorluklarla rekabet edebilmek için üretimin dijitalleşmesine odaklanırken Endüstri 5.0 ile sadece kar elde etmeye yönelik bu amaç tek başına yetersiz bulunmuş çevre ve toplumsal faydayı öncelikleyen bir strateji önem kazanmıştır. Dolayısıyla önümüzdeki dönemlerde sürdürülebilir ve yeşil üretimi artırmaya yönelik dijital teknolojiler ile çalışanların ve toplumun refahını artırmaya yönelik uygulamalar daha da önem kazanacaktır.

Kaynakça

- Bonvillian, W. B. (2021). *Emerging industrial policy approaches in the United States*. Information Technology and Innovation Foundation.
- Brynjolfsson, E., McAfee, A. (2015). *The Second Machine Age*. (çev. L. Göktem). İstanbul: Türk Hava Yolları (Eserin orijinali 2014'de yayımlandı).
- Butter, M., Fischer, N., Gijssbers, G., de Heide, M., and Hartmann, C. (2014). Horizon 2020: Key enabling technologies (KETs), booster for European leadership in the manufacturing sector.
- Cabinet Office of Japan (2018). *Society 5.0. Technical Report*, The Government of Japan. https://www8.cao.go.jp/cstp/english/society5_0/index.html. Erişim Tarihi: 01.08.2022.
- Castells, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi-Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. (çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- De La Bruyère, E. and Picarsic, N. (2020). *Made in Germany, Co-opted by China*; Foundation for Defense of Democracies Washington, DC.
- European Commission. (2015). *KETs: Time to act*; High Level Group on Key Enabling Technologies European Commission, Brussels.
- European Commission. (2016). *European Cloud Initiative - Building a competitive data and knowledge economy in Europe*. European Commission, Brussels.
- European Commission. (2017). *Digital Transformation Monitor Germany: Industrie 4.0*. European Commission, Brussels.
- European Commission. (2020). *A New Industrial Strategy for Europe*, Brussels.
- European Commission. (2021). *2030 Digital Compass: The European Way for the Digital Decade*. COM (2021) 118 Final. Brussels.
- European Parliamentary Research Service. (2015). *Industry 4.0 digitalisation for productivity and growth*, European Parliamentary, Brussels.

- European Parliament's Committee on Industry, Research and Energy (ITRE). (2016). *Industry 4.0*, European Parliamentary, Brussels.
- Freeman, C. (1990). Yeni Teknoloji ve Yetişme Sorunu (çev. A. Göker). *Mühendis ve Makina* (Eserin orijinali 1989'da yayınlandı), 31 (368).
- Federal Ministry for Economic Affairs and Energy (BMWİ). (2017). *Industrial Strategy 2030 Guidelines for a German and European industrial policy*, Berlin.
- Göker, A. (1998). Niçin Bilim ve Teknoloji Politikası Tarihsel Gelişim Dünya Örnekleri ve Türkiye. *TÜBİTAK Bilim Kurulu Toplantı Sunuşu*.
- Kagermann, H., Wahlster, W., & Helbig, J. (2013). *Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0-Final Report of the Industry 4.0*, Working Group Communication Promoters Group of the Industry-Science Research Alliance, Acatech: Frankfurt am Main, Germany.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*, Sanayide Dijitalleşme Çalışma Grubu Raporu. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Kang, H.S., Lee, J.Y., Choi, S. vd. (2016). Smart manufacturing: Past research, present findings, and future directions. *Int. J. of Precis. Eng. and Manuf.-Green Tech.* 3, 111-128.
- Herrendorf, B., Rogerson, R. and Valentinyi, A. (2013). Growth and Structural Transformation. *In Handbook of Economic Growth*, eds. Aghion, P., and Durlauf, S.N. Amsterdam: Elsevier.
- Japanese Ministry for Economics, Trade and Industry (METI). (2015a). *White paper on manufacturing industries*, Ministry for Economics, Trade and Industry, Japan.
- Japanese Ministry for Economics, Trade and Industry (METI). (2015b). *The 'next innovation' in manufacturing (monozukuri) is coming: Japanese factories connected together*; Ministry for Economics, Trade and Industry, Japan.
- Jensen, K.B., Craig, R.T., Pooley, J.D., Rothenbuhler, E.W. (Eds.) (2016). *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, John Wiley & Sons, pp. 1-11.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) sanayide dijitalleşme çalışma grubu raporu. *Kalkınma Bakanlığı*, Ankara.
- Kumaş, E. (2021). *Endüstri 4.0 Olgunluk Modeli: Türkiye Endeksi ve Değerlendirmesi*. Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü (Yayınlanmış Doktora Tezi), Ankara.
- Maier, J. (2017). Made smarter—review 2017. *Department for Business EIS. The Stationery Office. London*.
- Moon, H-C., Chung, J-E, Choi S-B. (2018). Korea's Manufacturing Innovation 3.0 Initiative, *Journal of Information and Management*, 2018-2019, Volume 38, Issue 1, 26-34.
- Moore, G. (1965). Cramming more components onto integrated circuits. *Electronics*, 38(8), 114-118.
- Morris, I. (2017). *Dünyaya neden batı hükmediyor (şimdilik)* (çev. G. Çağalı Güven). İstanbul:Alfa Yayınları, (Eserin orijinali 2010'da yayımlandı).
- National Institute of Standards and Technology (2020) Request for information regarding Manufacturing USA institutes and processes. *Technical report*, Federal Register, <https://www.federalregister.gov/documents/2020/02/27/2020-03896/request-for-information-regarding-manufacturing-usa-institutes-and-processes>. Erişim Tarihi: 01.08.2022.
- Negreiro, M. and Madiega, T. (2019). *Digital Transformation*, European Parliamentary Research Service, Brussels.
- Nordmann, A. (2009). European Experiments. *Science and National Identity*, 24(1), 278- 302.

- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2013). *Beyond industrial policy: emerging issues and new trends*, Paris: OECD Publishing.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2015). *Enabling the next production revolution: the future of manufacturing and services -interim report*. Paris: OECD Publishing.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2017). *The next production revolution implications for governments and business*. Paris: OECD Publishing.
- O'Sullivan, E. (2011). *A review of international approaches to manufacturing research*. University of Cambridge Institute for Manufacturing, Cambridge, United Kingdom.
- Park, D. U., Park, H., Kim, Y., Baek, S., Lee, D., Jang, Y., ... & Rodriguez, F. S. (2021). The Role of Science, Technology and Innovation Policies in the Industrialization of Developing Countries.
- PricewaterhouseCoopers (PwC). (2016). *Industry 4.0 Survey: How digitization makes the supply chain more efficient, agile, and customer-focused*. PricewaterhouseCoopers, London.
- Proctor M, Wilkins, J. (2019). *4.0 Sight—digital industry around the world*. Technical report, EU Automation.
- Robot Revolution Realization Council (RRRC). (2015). *Japan's robot strategy*. Vision, Strategy, Action Plan, Robot Revolution Realization Council, METI, Japan.
- Sabancı Üniversitesi. (2017). *Sanayide dijitalleşme çalıştay taslak rapor*; Sabancı Üniversitesi, İstanbul.
- Santucci, G. (2010). *The Internet of Things: Between the Revolution of the Internet and Metamorphosis of Objects*. Vision and Challenges for Realising the Internet of Things. In H. Sundmaeker, P. Guillemin, P. Friess and S. Woelffle (Eds.). Luxembourg: Publication Office of European Union. European Commission Information Society and Media Divisions, 11-25.
- Schwab, K. (2017). *Dördüncü sanayi devrimi* (çev. Z. Dicleli). İstanbul: Optimist. (Eserin orijinali 2016'da yayımlandı).
- Statistisches Bundesamt (2019). Beschäftigte in der deutschen Industrie zum Stand 2017, https://www.destatis.de/DE/Themen/Branchen-Unternehmen/Industrie-Verarbeitendes-Gewerbe/_inhalt.html. Erişim Tarihi: 01.08.2022.
- Son, J. (2016). *Manufacturing Technology - Smart Factory*. U.S. Commercial Service, U.S. Embassy Seoul, Korea.
- Syrquin, M. (2007). Resources and Development: Structure and Growth, *Economia Politica*, 2/2007, 175-182.
- Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=%20devrim>. Son Erişim Tarihi: 18.09.2022.
- TÜSİAD. (2017). Türkiye'nin sanayide dijital dönüşüm yetkinliği; *Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği*, TÜSİAD-T/2017, 12-589.
- UNIDO, T. (2013). *Sustaining employment growth: the role of manufacturing and structural change*. United Nations Industrial Development Organization Report.
- White House Office of Science and Technology Policy. (2016). *The national artificial intelligence research and development strategic plan*; White House, Washington DC.
- Wübbeke, J., Meissner, M., Zenglein, M.J., Ives, J. and Conrad, B. (2016). *Made in China 2025. The making of a high-tech superpower and consequences for industrial countries. (No. 2)*, MERICS Papers on China; Mercator Institute for China Studies, Berlin, Germany.
- Yang, F., Gu, S. Industry 4.0, a revolution that requires technology and national strategies. *Complex Intell. Syst.* 7, 1311–1325 (2021). <https://doi.org/10.1007/s40747-020-00267-9>.
- Zhong RY, Xu X, Klotz E, Newman ST (2017) Intelligent manufacturing in the context of Industry 4.0: a review. *Engineering*, 3:616–630.

TÜRKİYE’DE İMALAT SANAYİ KÜMELERİNİN TEKNOLOJİ BİLEŞENLERİ VE BÖLGELER ARASI GELİŞMİŞLİK FARKLILIKLARI¹

Necmettin Çelik²

Özet

Bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları, Türkiye ekonomisinde gözlemlenen ciddi yapısal sorunlar arasında varlığını korumaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, sanayileşmen ve sanayi kümelenmelerinin sahip olduğu rekabetçi üstünlükler aracılığıyla bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azalttığı yönündeki teorik görüşlerden hareketle Türkiye İİBS-II bölgelerinin imalat sanayi kümelenme bileşenlerinin belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Sonrasında ise çeşitli alt göstergeler yardımıyla LQ yöntemine dayalı olarak belirlenen rekabetçi üstün imalat sanayi kümelenme örüntülerinin teknoloji yoğunlukları tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, Türkiye’de imalat sanayinin oldukça sınırlı sayıda İİBS-II bölgesinde rekabetçi düzeyde kümelenme örüntüsü sergilediği; bu imalat sanayi alt endüstrilerinin ise belirgin bir şekilde düşük ya da orta-düşük teknolojiye dayalı emek yoğun endüstriler olduğu yönündedir. Bu durum, imalat sanayi kümelenmelerinin bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması noktasındaki etkinliğinin, Türkiye örneğinde, oldukça sığ kalabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, bulgular, Türk imalat sanayinin pandemi süreciyle dünya genelinde belirgin bir şekilde hızlanan dijitalleşme sürecine hazırlıklı olmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim, imalat sanayi üretim bileşenlerinin daha ziyade düşük ve orta-düşük teknolojiye dayalı emek yoğun bir yapıya sahip olması, dijitalleşmeye dayalı yapısal dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan beşerî ve bilişsel dinamiklerin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu sebeple, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının minimize edilmesi ve imalat sanayine yönelik dijital dönüşüm sürecinin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle imalat sanayi bileşenlerinin orta-yüksek ve yüksek teknolojiye dayalı sermaye yoğun üretim biçimlerine dönüşmesini sağlayacak politikalar hayata geçirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklılıkları, Bölgesel Uzmanlaşma, Sektörel Kümelenmeler, İmalat Sanayi

¹ Bu çalışmada, Türkiye Ekonomi Kurumu (TEK) tarafından 17-18 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen 20. Ulusal İktisat Sempozyumunda sunulmuş olan “Türkiye’de İBBS-II Bölgelerinin İmalat Sanayi Uzmanlaşma Bileşenleri” başlıklı özet bildirinin bulgularından faydalanılmıştır.

² İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, necmettin.celik@ikcu.edu.tr

Buna göre, imalat sanayine yönelik dijital dönüşüm sürecinin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle imalat sanayi bileşenlerinin orta-yüksek ve yüksek teknolojiye dayalı sermaye yoğun üretim biçimlerine dönüşmesini sağlayacak politikalar hayata geçirilmelidir. Bu politikaların en hızlı şekilde sonuç bulabileceği bölgelerin ise çeşitlilik ve teknoloji yoğunluğu itibarıyla Türkiye'nin imalat sanayinde en rekabetçi bölgeleri olan TR41 ve TR42 bölgeleri olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin imalat sanayi merkezleri olarak değerlendirilebilecek bu bölgelerin otomotiv sektörüyle bağlantılı imalat sanayi alt endüstrilerindeki rekabetçi yapılarını korumaları ve yüksek teknoloji yoğun üretim desenlerine erişebilmelerine yönelik Ar-Ge teşviklerin önceliklendirilmesi; bununla birlikte, bu teşviklerin etkinliğinin dinamik olarak denetlenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akgüngör, S., Kumral, N., Çelik, N. (2017). Türkiye'de Sektörel İleri - Geri Bağlantılar, Kümelenmeler ve Bölgesel Uzmanlaşma. 17. *Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi (BBTMK2017) Bildiri Özetleri*, Burdur-Türkiye.
- Akgüngör, S., Çelik, N., Kumral, N. (2018). "Bölgesel Kalkınma ve Bölge Bilimi Üzerine Yazılar". (ed) Mehmet Karagül, Latif Gürkan Kaya, Onur Sungur, *Türkiye'de Endüstriyel Kümelenmeler ve Bölgesel Uzmanlaşma*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Armstrong, H. W. (1995). Convergence among Regions of the European Union, 1950-1990. *Papers in Regional Science*, 74 (2), 143-152.
- Ateşoğlu, H. S. (1993). Manufacturing and economic growth in the United States. *Applied Economics*, 25 (1), 67-69.
- Barro, R. J., Sala-i-Martin, X., Blanchard, O. J., Hall, R. E. (1991). Convergence Across States and Regions. *Brookings Papers on Economic Activity*, 107-182.
- Barro, R. J., Sala-i-Martin, X. (1992). Convergence. *Journal of Political Economy*, 100 (2), 223-251.
- BAKKA (2014). TR81 Düzey 2 Bölgesinin Sektörel Yapı ve Rekabet Gücünün Girdi Çıktı Modeli ile Analizi. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, Zonguldak.
- BEBKA (2012). TR41 Bölgesi İleri Kümelenme Analizi. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, Bursa.
- Ciccone, A., Rober, E. H. (1996). Productivity and Density of Economic Activity. *American Economic Review*, 86 (1), 54-70.
- Crawley, A., Beynon, M., Munday, M. (2013). Making Location Quotients More Relevant As A Policy Aid in Regional Spatial Analysis. *Urban Studies*, 50 (9), 1854-1869.
- ÇKA (2017). RIS+Mersin Yenilik İhtiyaç Analizi Raporu. Çukurova Kalkınma Ajansı, Adana.
- Çelik, N. (2019). Bölgeler arası Gelişmişlik Farklılıklarının Çözümünde Teşvik Politikalarının Etkinliği: Türkiye İBBS-II Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (3), 39-58.
- Çelik, N., Akgüngör, S., Kumral, N. (2019). An Assessment of the Technology Level and Knowledge Intensity of Regions in Turkey. *European Planning Studies*, 27 (5), 952-973.
- Çiftçi, M. (2018). Türkiye'de Bölgeler arası Sektörel Verimliliğin Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 551-580.

- Deliktaş, E., Çelik, N. (2019). TRB2 Bölgesi’nde Rekabetçi Sektörlerin Belirlenmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 29-44.
- Ertur, C., Le Gallo, J. (2003). European Regional Growth (Advances in Spatial Science). Manfred M. Fischer, Geoffrey J.D. Hewings, Peter Nijkap, Folke Snickars (Ed.), An Exploratory Spatial Data Analysis of European Regional Disparities, 1980-1995 (p. 55-97). Berlin: Springer.
- Fagerberg, J., Verspagen, B. (1996). Heading for Divergence? Regional Growth in Europe Reconsidered. *Journal of Common Market Studies*, 34 (3), 431-448.
- Falcoğlu, P., Akgüngör, S. (2008). Regional Specialization and Industrial Concentration Patterns in The Turkish Manufacturing Industry: An Assessment for the 1980-2000 Period. *European Planning Studies*, 16 (2), 303-323.
- Feser, E., Isserman, A. (2009). The Rural Role in National Value Chains. *Regional Studies*, 43 (1), 89-109.
- FKA (2014). 2014-2023 TRB1 Bölge Planı. Fırat Kalkınma Ajansı, Malatya.
- GEKA (2011). TR32 Düzey II Bölgesi’nde Kümelenme Yaklaşımı. Güney Ege Kalkınma Ajansı, Denizli.
- Gezici, F., Hewings, G.J.D. (2002). Spatial Analysis of Regional Inequalities in Turkey. *European Planning Studies*, 15 (3), 383-403.
- Gezici, F., Hewings, G.J.D. (2004). Regional Convergence and the Economic Performance of Peripheral Areas in Turkey. *Review of Urban & Regional Development Studies*, 16 (2), 113-132.
- Goecke, H., Hüther, M. (2016). Regional Convergence in Europe. *Intereconomics*, 51 (3), 165-171.
- Guo, D., Dall’erba, S., Gallo, J. L. (2013). The Leading Role of Manufacturing in China’s Regional Economic Growth: A Spatial Econometric Approach of Kaldor’s Laws. *International Regional Science Review*, 36 (2), 139-166.
- Güçlü, M. (2013). Manufacturing and Regional Economic Growth in Turkey: A Spatial Econometric View of Kaldor's Laws. *European Planning Studies*, 21 (6), 854-866.
- Hansen, J. D., Zhang, J. (1996). A Kaldorian Approach to Regional Economic Growth İn China. *Applied Economics*, 28 (6), 679-685.
- Herrerias, M. J., Ordonez, J. (2012). New Evidence on the Role of Regional Clusters and Convergence in China (1952-2008). *China Economic Review*, 23 (4), 1120-1133.
- İZKA (2010). İzmir Kümelenme Analizi. İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir.
- Kaldor, N. (1966). *Causes of the Slow Rate of Economic Growth of the United Kingdom: an Inaugural Lecture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karakayacı, Ö., Dinçer, İ. (2012). Sanayi Kümelerinde Firma Özellikleri, Bilgi Ağları ve Yenilikçilik. *Sigma*, 4, 22-36.
- Kazancık, L. B. (2007). Bölgesel Gelişme ve Sektör-Bölge Yığınlaşmaları. 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, İzmir.
- KUZKA (2014). TR82 Bölgesi 3 Yıldız Küme Analiz Çalışması. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, Kastamonu.
- Lazzeretti, L., Capone, F., Seçilmiş, İ.E. (2014). Türkiye’de Yaratıcı ve Kültürel Sektörlerin Yapısı. *Maliye Dergisi*, 166, 195-220.
- Le Gallo, J., Ertur, C., Baumont, C. (2003). European Regional Growth (Advances in Spatial Science). Manfred M. Fischer, Geoffrey J.D. Hewings, Peter Nijkap, Folke Snickars (Ed.), A Spatial Econometric Analysis of Convergence Across European Regions, 1980-1995 (p. 98-129). Berlin: Springer.
- Lu, Z., Deng, X. (2011). Regional Specialization: A Measure Method and Trends in China. MRPA.

- Mankiw, N. G., Romer, D., Weil, D. N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107 (2), 407-437.
- Miller, R. & Blair, P. (1985), Input-Output Analysis - Foundations and Extensions. Prentice-Hall.
- Morrissey, K. (2016). A Location Quotient Approach to Producing Regional Production Multipliers for the Irish Economy. *Papers in Regional Science*, 95 (3), 491-506.
- Neven, D., Gouymte, C. (1995). Regional Convergence in the European Community. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 33 (1), 47-65.
- Önder, A. O., Deliktaş, E., Karadağ, M. (2010). The Impact of Public Capital Stock on Regional Convergence in Turkey. *European Planning Studies*, 18, 1041-1055.
- Pike, A. Rodriguez-Pose, A. & Tomaney, J. (2006). *Local and Regional Development*. London and New York: Routledge.
- Pritchett, L. (1997). Divergence, Big Time. *Journal of Economic Perspectives*, 11 (3), 3-17.
- Schaffer W., Chu, K. (1969). Nonsurvey Techniques for Constructing Regional Interindustry Models. *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, 23, 83-101.
- Quah, D. T. (1996). Regional Convergence Clusters Across Europe. *European Economic Review*, 40 (3-5), 951-958.
- Sawyer C., Miller, R. (1983). Experiments in Regionalization of a National Input-Output Table. *Environment and Planning A*, 15, 1501-1520.
- Seçilmiş, İ. E. (2015). Türkiye’de Yaratıcı Endüstrilerin Kümelenmesi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 15 (1), 9-18.
- Sungur, O. (2015). TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) Bölgesinde Sektörel Yoğunlaşmanın ve Yoğunlaşma Dinamiklerinin Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (3), 316-341.
- Szirmai, A., Verspagen, B. (2015). Manufacturing and Economic Growth in Developing Countries, 1950-2005. *Structural Change and Economic Dynamics*, 34, 46-59.
- TÜSİAD (2005). Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları: Sektör-Bölge Yığınlaşmaları Özet Bulgular. TÜSİAD Basın Bülteni, Ankara.
- Yaya, O. S., Furuoka, F., Pui, K. L., Jacob, R. I., Ezeoke, C. M. (2019). *Investigating Asian Regional Income Convergence Using Fourier Unit Root Test with Break*. International Economics, In Press.

DİJİTALLEŞMENİN TİCARETE AÇIKLIKLA İLİŞKİSİ: KIRILGAN BEŞLİ ÜLKE GRUBUNDAN KANITLAR

Ahmet Kâhiloğulları¹ - Fuat Kıprırtı²

Özet

Dijitalleşme yaşamın birçok alanını etkilemesinin yanı sıra ekonomileri de çeşitli yönlerden etkilemekte ve bu etkiler ülkelerin dışı açıklık, enflasyon, ekonomik büyüme vb. göstergelerin durumuna göre farklılıklar göstermektedir. Bu çalışmanın amacı yüksek cari açıklar ve enflasyon açısından benzer özellikler göstermesi dolayısıyla Kırılğan Beşli olarak adlandırılan Brezilya, Endonezya, Hindistan, Türkiye ve Güney Afrika'dan oluşan panelde, dijitalleşme ile ticarete açıklık arasındaki nedensellik ilişkilerinin 2002-2020 dönemi için ampirik olarak araştırılmasıdır. Bu kapsamda çalışmanın giriş bölümünü takiben ikinci bölümde dijitalleşme ve ticarete açıklık özelinde bir kavramsal çerçeve çizilmiş, dijitalleşme ticarete açıklık ilişkisinden söz edilmiş ve konu ile ilgili olarak alanda yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın metodolojisini ve ampirik kısmını oluşturan üçüncü bölümde ise çeşitli testler teorik temellerine değinilmek suretiyle yapılmış ve bulgular tablolastırılarak sunulmuştur. Çalışma bir önceki bölümde elde edilen bulgular ışığında sonuçların özetlendiği ve bu bağlamda yapılan önerilerin yer aldığı sonuç ve öneriler bölümüyle tamamlanmıştır. Çalışmada kullanılan temel yöntem Dumitrescu ve Hurlin nedensellik analizidir. Çalışmanın temel bulguları söz konusu panel için dijitalleşme ile ticarete açıklık arasında çift yönlü nedensellik ilişkilerinin varlığına dair kanıtlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Ticarete Açıklık, Kırılğan Beşli

1. Giriş

Günümüz dünyası bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte gerek ekonomik gerekse sosyal yaşamda etkileri gittikçe artan ve dijitalleşme olarak da ifade edilen bir olguyla karşı karşıyadır. Özellikle internet ve internete bağlı olarak gelişen dijital hizmetler, tüm dünyada giderek yaygınlık ka-

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gökçeada M.Y.O., ahmetkahil@comu.edu.tr.

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gökçeada M.Y.O., fuat.kipirtti@comu.edu.tr.

rete açıklığın düzeyde birim kök içermesi sonucunda analizin Dumitrescu Hurlin nedensellik testiyle yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan nedensellik analizinin sonuçları söz konusu panel için dijitalleşmeyi temsilen internet kullanıcı sayısı ile ticarete açıklık arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığını kanıtlamaktadır. Nedensellik analizinden elde edilen diğer sonuçlar GSYH'den ticarete açıklığa doğru tek yönlü ve enflasyonla ticarete açıklık arasında çift yönlü nedensellik ilişkilerinin varlığıdır. Dijitalleşmenin ticarete açıklıkla ilişkisi bağlamında bu sonuçların Wulansari ve Parwanto (2020)⁷⁹ ile Lu vd.'nin (2022)⁸⁰ çalışmaları ile tutarlılıklar gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte GSYH ile ticarete açıklık ilişkisi yönünden sonuçlar Hossain (2012)⁸¹ ve Ümit'in (2016)⁸² dış ticarete açıklık enflasyon ilişkisi yönünden ise Güneş ve Korur (2013)⁸³ ile Göçer ve Gerede'nin (2016)⁸⁴ tarafından yapılan çalışmalarla uyum göstermektedir. Ticarete açıklığın ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği kabulünden hareketle ülkelerin dijitalleşme konusunda kaydedeceği gelişmelerin önemi daha belirgin hâle gelmektedir. Bu bağlamda ülkelerin dijital çağa ayak uyduracak bir biçimde bilgiye ve teknolojiye yatırım yapmaları elzem olmakta ve dijital araçların sadece bireysel yaşama dair güdülerle kullanımı değil aynı zamanda toplumsal refahın artışına katkı verecek şekilde kullanımı hedeflenmelidir. Gerek kullanımı gerekse üretimi ve geliştirilmesi konusunda dijital erişimde özellikle gençlere fırsat eşitliğinin sağlanması önerilmektedir.

Kaynakça

- Abendin, S., ve Duan, P. (2021). International Trade and Economic Growth in Africa: The Role of The Digital Economy. *Cogent Economics & Finance*, 9(1), 1-25.
- Aksoy, A. D. (2014). Tüketicinin Dijitalleşmesi. M. Babaoğul, A. Şener, ve E. Buğday içinde, *Tüketici Yazıları (IV)* (s. 46-64). Ankara: TÜPADEM.
- Artan, S., ve Kalaycı, C. (2009). İnternetin Uluslararası Ticaret Üzerindeki Etkileri: OECD Ülkeleri Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 175-187.
- Arvin, M., Pradhan, R., ve Nair, M. (2021). Uncovering Interlinks Among ICT Connectivity And Penetration, Trade Openness, Foreign Direct Investment, And Economic Growth: The Case of The G-20 Countries. *Telematics and Informatics*, 60, 1-25.
- Clarke, G., ve Wallsten, S. (2006). Has the Internet Increased Trade? Developed and Developing Country Evidence. *Economic Inquiry*, 44, 465-484.
- Dumitrescu, E., ve Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.

⁷⁹ Wulansari ve Parwanto, a.g.e.

⁸⁰ Lu vd., a.g.e.

⁸¹ Hossain, a.g.e.

⁸² Ümit, a.g.e.

⁸³ Güneş ve Korur, a.g.e.

⁸⁴ Göçer ve Gerede, a.g.e.

- Eser, Y.L. ve Genç, M.C., (2010), "Kamu Büyüklüğü ve Kişi Başına Gelir Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1968-2005), *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 47(541), ss. 61-70.
- Göçer, İ. ve Gerede, C. (2016). Dış Ticaretin Enflasyon Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Zaman İçinde Değişen Birim Kök ve Nedensellik Testleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(2), 25-46.
- Güneş, Ş., ve Konur, F. (2013). Türkiye Ekonomisinde Dış Açıklık ve Enflasyon İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 7-20.
- Hossain, S. (2012). "An Econometric Analysis for CO2 Emissions, Energy Consumption, Economic Growth, Foreign Trade and Urbanization of Japan." *Low Carbon Economy*, 3: 92-105.
- Huria, S., Sharma, K., Jain, N., ve Jose, A. (2022). Digitalization and Exports: A case of Indian Manufacturing MSMEs. *Available at SSRN 4089639*, 1-40.
- İşler, İ. (2021). Dijital Dönüşümün Ekonomiye Etkileri: Dijital Ekonomi. *International Communication, Economics, Organization Social Sciences Congress* (s. 219-224). Oblast: NCM Publishing House.
- Kaufman, I., ve Horton, C. (2015). Digital Transformation: Leveraging Digital Technology with Core Values to Achieve Sustainable Business Goals. *The European Financial Review*, 63-67.
- Kazan, H. (2017). Avantajları ve Dezavantajları İle Dijital Dergicilik. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 7(1), 17-24.
- Keskin, A., ve Kara, B. (2021). The Relationship Between Trade Openness, Foreign Trade Tax Revenues and GDP in Turkey: ARDL Bounds Test Approach for 1993-2019 Period. *Turkish Studies - Economy, Finance, Politics*, 16(4), 1297-1315.
- Kurt, A. S. (2020). Dijital Dönüşümün Ekonomiye Etkileri: Türkiye Ekonomisi'ne Yansımaları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(30), 3083-3109.
- Lu, K., Wu, H., Chen, J., ve Huang, Y. (2022). The Impact of Digital Service Level on The Trade Openness in Chinese Cities Where China-Europe Railway Express Is Operating. *2nd International Conference on Power, Electronics and Computer Applications* (s. 435-440). IEEE.
- Naglic, A., Tominc, P., ve Logožar, K. (2020). The Impact of Industry 4.0 on Export Market Orientation, Market Diversification, and Export Performance. *Organizacija*, 53(3), 227-245.
- Nath, H., ve Liu, L. (2012). Information and Communications Technology (ICT) and Trade in Emerging Market Economies. *Emerging Markets Finance and Trade*, 49(6), 67-87.
- Nikulina, O., ve Petrosyan, S. (2020). Analysis of Trends In International Trade At The Present Stage Of world Economy Digitalization. *Journal of Volgograd State University. Economics*, 22 (1), 170-182.
- Özsoy, S., Ergüze, O., Ersoy, A., ve Saygılı, M. (2022). The Impact of Digitalization on Export of High Technology Products: A Panel Data Approach. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 31(2), 277-298.
- Parida, V. (2018). Digitalization . P. Söderholm, V. Parida, J. Johansson, L. Kokkola, A. Öqvist, C. Kostenius, J. Frishammar, ve Å. Ericson (Dü) içinde, *Addressing Societal Challengers* (s. 23-38). Luleå: Printed by Grafisk produktion.
- Pesaran, M. H., Yamagata, T. (2008) Testing slope homogeneity in large panels, *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.
- Pesaran, M. Hashem (2004). "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels". *Journal of Applied Econometrics*, 20, 264-309.

- Shirazi, F. (2008). The Impact of Foreign Direct Investment and Trade Openness On ICT Expansion. *PACIS 2008 Proceedings*, 148.
- Taşel, F. (2020). Dijitalleşmenin Ticarete ve Ekonomiye Etkisi. *Beşikçi Akademi Dergisi*, 8(2), 127-137.
- Tatoğlu, F. Y. (2020), Panel Zaman Serileri Analizi Stata Uygulamalı, 3. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Taylor, M. and Sarno, L. (1998), "The Behaviour of Real Exchange Rates during the Post-Bretton Woods Period", *Journal of International Economics*, 46: 281-312.
- Uzun, E. (2021). Bilgi teknolojilerinin Muhasebe İle İlişkisi: Avantaj ve Dezavantajlar. *Sosyal Bilimlerde Uluslararası Dijital Dönüşüm Konferansı* (s. 177-186). İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.
- Ümit, A. Ö. (2016). Türkiye'de Ticari Açıklık, Finansal Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiler: Sınır Testi Yaklaşımı . Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 255-272.
- Wladis, I., ve Berg, S. (2021). Trade Effects of Digitalization A panel data study of the effect digitalization has on services trade within the European Union. *Lund Uicersty*.
- Wonyra, K. O. (2022). Digitalization as a Driver of Intra Export Promotion Under African Continental Free Trade Area (AfCFTA). <https://ssrn.com/abstract=4014847>, 1-16, Erişim Tarihi: 29.08.2022
- Wulansari, I., ve Parwanto, N. (2020). Asian E-Commerce Engages Global Trade Openness: The Role of Information and Communications Technology, Social, and Security Indicators. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 11(12), 110-136.
- Yankın, F. B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Hayatı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 7(2), 1-38.
- Yılmaz, Y., ve Çakır, B. (2021). Dijital Dönüşümün Çalışanlara Etkisi. T. Özgül, ve S. Beşikçi (Dü.), *Sosyal Bilimlerde Uluslararası Dijital Dönüşüm Konferansı* içinde (s. 52-62). İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.
- <https://data.worldbank.org/>, Erişim Tarihi: 29.07.2022

SANAYİ İŞLETMELERİNDE ENERJİ LOJİSTİĞİ VE DİJİTAL YÖNETİM

Kemal Erođluer¹ - Wasim Ul Rehman²

Özet

Yüzlerce yıl süren zor ve zahmetli gelişmeler sonucu insanlık bilgi çağına ulaşmıştır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturdukları birliklilikler zamanla kurumsal yapılara dönüşmüş, bilimsel çalışmalarla bu süreç desteklenmiş, sürekli bir gelişim göstermesi sağlanarak günümüzdeki gücüne kavuşmuştur. İşletmelerin üretimlerini sürdürürken aynı zamanda daha iyiye ulaşma çabaları endüstriyel alanda devrimlerle sonuçlanmış, her devrimin yarattığı gelişme ve potansiyel bir sonraki devrimin başlangıcını oluşturmuştur. Sanayi ile enerji birbirinden ayrılamayan kavramlardır. Sanayinin işlemesi için enerji olmazsa olmaz bir kaynaktır. Kıt olan kaynakların giderek azalması, endüstriyel faaliyetler ve insanların günlük yaşamını sürdürebilmesi için bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Dünyanın mevcut enerji kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması yanında, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım yoğunluğunun artırılması bu alanda teknolojik gelişmelerin uygulanmasını gerektirmektedir. Bilgi çağının bir unsuru olan dijitalleşme giderek hayatın tüm alanlarına girmekte, endüstriyi ve günlük yaşamı kontrol altına almaktadır. İşletmeler varlıklarını sürdürebilmek ve rekabet üstünlüğü elde edebilmek için enerji lojistiği ve dijital yönetim uygulamaları alanında yaşanan gelişmeleri takip ederek iş süreçlerinde uygulamalıdırlar.

Anahtar Kelimeler: Sanayi İşletmeleri, Enerji, Lojistik, Dijital Yönetim

1. Giriş

İnsanlık tarihi boyunca edinilen bilgi ve tecrübelerin kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla yaşanan değişim ve gelişmeler, toplumları ve yaşam tarzlarını derinden etkilemiştir. Birikimli olarak aktarılan bu değerler insanlığın son üç yüz yıllık döneminde tüm zamanlarda edindiğinden çok daha fazlasını insanlı-

¹ MSÜ Kara Harp Okulu, İşletme ve Yönetim Bilimleri Bölümü, k_erogluer@yahoo.com.tr

² University of the Punjab, Gujranwala Campus, wasim.rehman@pugc.edu.pk

yılına kadar 100 trilyon doları aşacağını değerlendirmektedir. Robotların ve otonom araçların ekonomik etkisinin birleşimi sağlık ve güvenlik gibi alanlarda etkinlik ve verimlilik kazançları da dâhil olmak üzere 2025 yılına kadar yıllık 6,5 trilyon euro ile 12 trilyon euro arasında bir değere ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, bu tür değişiklikler ve bunların gelişim hızları, yeni iş modelleri ile mevcut endüstrileri olumsuz yönde etkileyebilir ve ayrıca hükûmetler dijital dönüşümü benimsetmek için mevcut yasal çerçeveleri gözden geçirmek zorunda kalabilirler⁹⁷.

Kaynakça

- Akagündüz, Ü. (2016). Sanayi Devrimi ve Sanayileşme. Ed. İsmail Güven. Uygurluk Tarihi içinde. Pegem Akademi. 6. Baskı. Ankara.
- Akbulak, Y. (2021). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Şirket Sayılarındaki Değişim. <https://legal.com.tr/blog/genel/turkiyede-faaliyet-gosteren-sirket-sayilarindaki-degisim/> Erişim Tarihi: 03.09.2022
- Akova, İ. (2003). Dünya Enerji Sorunu ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı. *Coğrafya Dergisi*, 11, 47-73.
- Arslan, Ü. Ç. (2017). Sanayi devrimi: sonuçları ve uluslararası sisteme yansımaları. Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. https://www.academia.edu/35814711/Sanayi_Devrimi_Sonuc%C3%A7lar%C4%B1_ve_Uluslararası%C4%B1_Sisteme_Yans%C4%B1malar%C4%B1 Erişim Tarihi: 22.04.2022
- Asif, M. and Muneer, T. (2007). Energy supply, its demand and security issues for developed and emerging economies. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11, 1388-1413.
- Avşar Özcan, N., Bulut, M., Özcan, E. C. ve Eren, T. (2021). Enerji Üretim Yatırım Alternatiflerinin Değerlendirilmesinde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin İstatistiksel ve Analitik Olarak Karşılaştırması: Türkiye Örneği. *Politeknik Dergisi*, 1(1).
- Barut, M. E. ve Çelik, E. (2021). Türkiye’de Sanayide Tüketilen Elektrik Enerjisi İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Analizi. *Nicel Bilimler Dergisi*, 3(1), 43-58.
- Bilen, A. Y. (2020). İktisadi Düşünce Tarihinde Sanayi Devrimi: Geçmişten Günümüze. Niğde Ömer Hâlisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi. Niğde.
- Caymaz, İsmail. (2020). Sanayi Devriminin Gelişim Süreci. <https://www.sektorumdergisi.com/sanayi-devriminin-gelisim-sureci/> Erişim Tarihi: 22.04.2022
- Colin, B.A. ve Parlar, M.N. (1966). Dünya ve Türkiye Enerji Kaynakları ve Enerji Dengesi. *TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Enerji Mühendisliği Dergisi*, 120, 11-22.
- Çallı, Ç. (2021). Dördüncü Sanayi Devriminin Etkisindeki Sanayi İşletmelerinin Satın Alma ve Lojistik Fonksiyonlarına Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Çelikkpala, M. (2014). Enerji Güvenliği: NATO’nun Yeni Tehdit Algısı. *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), 75-99.

⁹⁷ Negreiro ve Madiega, (2019).

- Çevik, D. (2017). Sanayi Devrimlerinin Süreci ve 4. Sanayi Devrimi. <https://www.alomaliye.com/2017/05/29/sanayi-devrimlerinin-sureci-4-sanayi-devrimi/> Erişim Tarihi: 22.04.2022
- Demir, Ç. (2021). Orta Gelir Tuzağının Aşılmasında Dördüncü Sanayi Devrimi ve Etkin Bir Devlet Politikasının Önemi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Dorst, W. (2015). Umsetzungsstrategie Industrie 4.0. Ergebnisbericht der Plattform Industrie 4.0, https://www.its-owl.de/fileadmin/PDF/Industrie_4.0/2015-04-10_Umsetzungsstrategie_Industrie_4.0_Plattform_Industrie_4.0.pdf (20 Mai 2020), s.8-10.
- Ekşioğlu, D. (2022). Lojistik İşletmelerde Dijitalleşmenin Lojistik Performans ve Satın Alma Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Hâlisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.
- Energy efficiency and digitalisation. <https://www.iea.org/areas-of-work/promoting-energy-efficiency/energy-efficiency-and-digitalisation>
- Gönçer Demiral, D. (2021). Endüstri 4.0'ın Lojistik Boyutu: Lojistik 4.0, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 231-251.
- Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, 31, 8-14.
- Güsün, F. (2022). Enerji Sektöründe Halkla İlişkiler Uygulamaları ve Dijitalleşme: Konya İlinde Faaliyet Gösteren Enerji Firmaları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Hatipoğlu, E. (2019). Enerji Güvenliği”, Güvenlik Yazıları Serisi, No.44, Kasım 2019 https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/12/EnerjiGuvenligi_EmreHatipoglu_v.1.pdf
- Hilbert, M. R. (2001). From industrial economics to digital economics: an introduction to the transition. Restructuring and Competitiveness Network Division of Production, Productivity and Management. United Nations Publication. CEPAL - SERIE Desarrollo productivo No 100. Santiago, Chile.
- İşcan, Ö.F. (2020). İşletme Bilimlerine Giriş. 3. Ünite. Atatürk Üniversitesi ATA-AÖF Yayınları.
- Karabulut, B. (2016). Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 15(1), 31-54.
- Keskin, M. (2022). Lojistik Bilimi. Lojistik Ansiklopedisi. <https://lojistikbilimi.com>. Erişim Tarihi: 23.07.2022.
- Koç, E. ve Kaya, K. (2015). Enerji Kaynakları – Yenilenebilir Enerji Durumu. *Mühendis ve Makine*, 56(668), 36-47.
- Küçükcalay, M. (1997). Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçların Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2, 51-68.
- Nuroğlu, E. ve Nuroğlu, H. H. (2018). Türkiye ve Almanya'nın Sanayide Dijital Dönüşümü: Yol Haritaları ve Şirketlerin Karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Endüstri 4.0 ve Örgütsel Değişim Özel Sayısı, 1537-1560.
- Özata, E. (2010). Türkiye'de enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin ekonometrik incelemesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26, 101- 113.
- Özkaya, Simla Y. (2004). Yenilenebilir Enerji Kaynakları. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 14. Sayı, Dışişleri Bakanlığı Yayınları.
- Sağlam, M. (2021). İşletmelerde geleceğin vizyonu olarak dijital dönüşümün gerçekleştirilmesi ve dijital dönüşüm ölçeğinin Türkçe uyarlaması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 395-420. doi: 10.46928/iticusbe.764373

- Saka, Ali. (2016). Enerji Lojistiği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Sanayi İşletmeleri Nedir? (2019). <https://www.muhasabeturk.org/nedir/sanayi-isletmeleri-nedir-ne-demek>. Erişim Tarihi: 30.04.2022.
- Saltık, H.H. (2015). Enerji Arz Güvenliği ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.
- Schallmo, D., Joachim, R., and Kuntz, E. (2016). Jetzt digital transformieren. So gelingt die erfolgreiche Digitale Transformation Ihres Geschäftsmodells (essentials) (Deutsch) Paperback, Wiesbaden: Springer.
- Sözen, M. ve Mescioğlu, T. (2019). Endüstri 4.0'ın İtici Güçlerinin Türkiye ve Çin Üzerindeki Etkileri. *International Journal of Social Inquiry*, 12(1), 287-315.
- Stock, T. and Seliger, G. (2016). Opportunities of Sustainable Manufacturing in Industry 4.0. 13th Global Conference on Sustainable Manufacturing - Decoupling Growth from Resource Use. *Procedia CIRP* 40, 536 – 541
- Sucu, M. (2021). Dijital Yönetim. İşletme Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım. İKSAD Yayınevi.
- Schwab, K. (2016). Dördüncü Sanayi Devrimi (Çev. Z. Dicleli) İstanbul: Optimist.
- Şengönül, E. (2022). Enerjide Dışa Bağımlılık ve Enerji Arz Güvenliği Sorunu Çerçevesinde Alternatif Enerji Kaynaklarının Önemi: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- TDK, Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi:18.06.2022
- Teece, D. J., Pisano, G., and Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509-533.
- Tuncer, D., Ayhan, D.Y. ve Varoğlu, D. (2011). Genel İşletmecilik Bilgileri. 4. Baskı. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- The New Energy Security Paradigm, World Economic Forum Energy Vision Update, 2006, <http://www.weforum.org/pdf/Energy.pdf>.
- The New Energy Security Paradigm. World Economic Forum. (2010). <http://www.zonaeletrica.com.br/downloads/energy.pdf>
- TÜİK Veri Portalı, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=sanayi-114> Erişim Tarihi: 23.07.2022
- Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. <http://terim.tuba.gov.tr/> Erişim Tarihi: 04.05.2022
- Varlık, B. (2021). Dijitalleşme ve Enerji. https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/gonderi_dosya_ekleri/3Oturum-BatuVarlik-DijitallesmeveEnerji.pdf
- Wikipedia. Sanayi Devrimi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sanayi_Devrimi Erişim Tarihi: 22.04.2022.
- Yalçın, M. F. (2018). Küresel Rekabette Türkiye Açısından Dönüm Noktası: Sanayi 4.0, *Sosyoekonomi*, 26(36), 225-233.
- Yıldız, B. (2019). Dijital Dönüşüm Sürecinde Blok Zinciri Teknolojisi ve Akıllı Sözleşmeler. Kitap içinde: Dijital Dönüşüm Trendleri,120-143, Filiz Kitabevi: İstanbul
- Yi-chong, X. (2006). China's energy security. *Australian Journal of International Affairs*, 60 (2), 265-286.
- 6948 Sayılı Sanayi Sicili Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6948.pdf>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. 11nci Kalkınma Planı (2019-2023). Enerji Arz Güvenliği ve Verimliliği. 2018 Yılı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/EnerjiArzGuvenciligi_ve_VerimlilikOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf

- Negreiro, M. and Madiaga, T. (2019). Digital transformation. European Parliamentary Research Service. PE 633.171. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633171/EPRS_BRI\(2019\)633171_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633171/EPRS_BRI(2019)633171_EN.pdf) Erişim Tarihi:18.06.2022
- <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-diplomasisi-detay>. Enerji Diplomasisi. Erişim Tarihi: 19.06.2022
- https://www.elder.org.tr/Content/edergi/2022%20YILI%20CUMHURBASKANLIGI%20YILLIK%20PROGRAMI_ENERJI%20SEKTORU%20OZETI.pdf 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı Enerji Sektörü Özet Raporu. Erişim Tarihi: 19.06.2022
- <https://www.gazbir.org.tr/uploads/page/Dunya-ve-Turkiye-Enerji-Gorunumu.pdf> Dünyada ve Türkiye’de Enerji Durumu Erişim Tarihi: 21.06.2022.
- <https://ekoiq.com/2022/03/enerji-sektorunun-saglikli-donusumunde-dijitallesme-degerlendirildi/> Erişim Tarihi: 23.07.2022
- <https://bts-tr.com/blog/endustride-dijitallesme/> Endüstride Dijitalleşme. Erişim Tarihi: 03.09.2022
- <https://www.dijitalles.com/blog/dijitallesme/dijitallesme-ve-endustri-4-0/> Dijitalleşme ve Endüstri 4.0. Erişim Tarihi: 03.09.2022.
- http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/cografya_lisans_ao/enerji_ve_alternatif_enerji_kaynaklari.pdf Enerji ve Alternatif Enerji Kaynakları. Erişim Tarihi: 19.06.2022
- <https://www.dunyaenerji.org.tr/> Dünya Enerji Konseyi Türk Millî Komitesi. Erişim Tarihi: 24.07.2022
- <https://www.epdk.gov.tr> 2020 Yılı Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu – EPDK Erişim Tarihi: 19.09.2022
- <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/04/SanayideDijitallesmeCalismaGrubuRaporu.pdf> Sanayide Dijitalleşme. 2018 Yılı Çalışma Grubu Raporu. Erişim Tarihi: 19.09.2022
- <https://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad-2021-dde-raporu.pdf> Türkiye’nin Dijital Dönüşüm Endeksi 2021 Erişim Tarihi:19.09.2022
- <https://www.mckinsey.com/tr/our-insights/future-of-work-turkey> İşimizin Geleceği: Dijital Çağda Türkiye’nin Yetenek Dönüşümü Erişim Tarihi: 24.09.2022

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE ULUSLARARASI TURİZM SANAYİ GELİRLERİ İLİŞKİSİ: SEÇİLMİŞ AFRIKA ÜLKELERİ İÇİN BİR NEDENSELLİK ANALİZİ

Fikret Bostan¹ - Cihat Karslı²

Özet

Bilginin dijital yolla bir ülkeden diğerine uluslararası yayılması teknolojik gelişmelerin hızlanmasına ve böylece hayatın her alanında köklü değişimlere neden olmaktadır. Teknolojik ilerlemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan dijitalleşme internet, öngörülemeyen sonuçları veriler kullanarak tahmin eden analitik çözümler ve mobil teknolojiler gibi bileşenlerin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Dijital dönüşüm insanların günlük yaşam biçimlerini, girişimlerin kurumsal yeteneklerini ve devlet politikalarını etkileyerek sürdürülebilir kalkınmanın zeminini hazırlamaktadır.

Dijitalleşmenin etkilediği en önemli alanlardan birisi de “bacasız sanayi” olarak adlandırılan turizm sanayidir. Dijital dönüşüm yarattığı fırsatlarla uluslararası turizm sanayinin gelişiminde itici bir güç olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, seçilmiş 22 Afrika ülkesinde 2000-2022 dönem aralığında dijital dönüşüm ve uluslararası turizm sanayi gelirleri ilişkisini ampirik bir uygulamayla incelemektir.

World Development Indicators veri tabanından elde edilen ve dijital dönüşümü temsil eden “mobil telefon kullanımı”, sabit telefon kullanımı”, “internet erişimi”, “toplam sabit sermaye oluşumu” ve “karbon emisyonu” gibi değişkenlerden oluşan verilerin dikkate alındığı analizde Pesaran Panel Birim Kök Testi ve Panel Analiz sonucunda, seçilmiş Afrika ülkelerinde dijital dönüşüm faaliyetlerinden uluslararası turizm sanayi gelirlerine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu ülkelerde dijital dönüşümün gerçekleştirilmesi uluslararası turizm sanayi gelirlerini etkilemektedir.

Dijital dönüşümün etkilerine ilişkin gerçekleştirilen bu çalışmanın güncel verilerle ve ampirik analizlerle konuyu detaylı olarak incelemesi sonucunda elde edilen bulguların araştırmacılara, sektörle ilgili paydaşlara ve yöneticilere yol gösterici bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Dijital Dönüşüm, Uluslararası Turizm Sanayi, Sanayi Ekonomisi, Dijital Pazarlama, Sürdürülebilir Turizm*

¹ Ege Üniversitesi, İİBF, fikret.bostan2@gmail.com

² Ege Üniversitesi, İİBF, cihatkarsli@gmail.com

kendi maliyetleri olmak üzere karbon emisyonu, enerji tüketimi vb. giderleri azaltarak çevre dostu sürdürülebilir bir turizm faaliyeti sunmalıdırlar.

Politika Yapıcılara Öneriler:

Turizmin geleceği teknoloji temeline dayanmaktadır. Dolayısıyla turizm uygulamaları için girişimleri etkili bir şekilde kullanmak, değerlendirmek ve yönetmek önem kazanmaktadır. Akıllı otomasyon diğer sanayi dallarında olduğu gibi turizm sanayinin de doğasını değiştirerek yeni istihdam fırsatları yaratacaktır. Bu çerçevede turizmde teknoloji tabanlı inovasyon ve girişimciliğin itici güçleri olarak yeni kurulan işletmeler geleceğin işleri için ihtiyaç duyulan becerilerin geliştirilmesinde nitelikli iş gücü istihdamına öncelik vermelidirler. Ayrıca bilgi iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi amacıyla Ar-Ge faaliyetlerinin yürütülmesinde üniversite-sanayi iş birliği için devlet tarafından gerekli finansal destek ve teşvikler sağlanmalıdır. Ampirik bulgular sonucunda dijital dönüşümü temsil eden bileşenler arasında hücresel mobil aboneliği daha fazla öne çıkmaktadır. Afrika ülkelerinde devletler uluslararası turizm sanayinde rekabetçi olmak istiyorlarsa altyapı yatırımlarına daha fazla kaynak ayırarak uygun olan her bölgede çevreye duyarlı GSM santralleri kurarak mobil telefon kullanımını daha yüksek seviyeye çıkarmalıdır.

Kaynakça

- Akgün, Z. (2019). *Pazarlamada dijital dönüşüm: dijital pazarlama ve c kuşağı*. İksad Publications.
- Aksu, H. (2018). *Dijitopya dijital dönüşüm yolculuk rehberi*. İstanbul: Pusula Yayıncılık.
- AUC/OECD (2021), *Africa's Development Dynamics 2021: Digital Transformation for Quality Jobs*, African Union Commission, *Addis Ababa/OECD Publishing Paris*.
- Azis, N., Amin, M., Chan, S. and Aprilia, C. (2020). How smart tourism technologies affect tourist destination loyalty. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 11(4), 603-625.
- Bağcı, E. ve İçöz, O. (2019). Z ve alfa kuşağı ile dijitalleşen turizm. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 232-256.
- Ben Youssef, A. and Zeqiri, A. (2020). Hospitality Industry 4.0. and Climate Change. *Circular Economy and Sustainability*, 1-22 <https://doi.org/10.1007/s43615-021-00141-x>.
- Boes, K., Buhâlis, D., Inversini, A. (2016). Smart tourism destinations: ecosystems for tourism destination competitiveness, *International Journal of Tourism Cities*, 2(2), 108-124.
- Bondar, S., Hsu, J. C., Pfouga, A. and Stjepandić, J. (2017). Agile digital transformation of system-of-systems architecture models using Zachman framework. *Journal of Industrial Information Integration*, 7, 33-43.
- Bostan, F. ve Karadağ, M. (2022). Uluslararası teknoloji yayılmasının yenilik performansı üzerine etkisinde sektörel teknoloji yoğunluğunun belirleyici rolü: Türk imalat sanayi üzerine ampirik bir uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 23(2), 379-399.
- Bouncken, R. B., Kraus, S. and Roig-Tierno, N. (2021). Knowledge and innovation-based business models for future growth: Digitalized business models and portfolio considerations. *Review of Managerial Science*, 15(1), 1-14.

- Buhâlis, D., Amaranggana, A. (2015). Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience through Personalisation of Services, I. Tussyadiah, A. Inversini (eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism 2015*.
- Buhâlis, D. and Leung, R. (2018). Smart hospitality-Interconnectivity and interoperability towards an ecosystem. *International Journal of Hospitality Management*, 71(April), 41-50.
- Butler, R. (2018). Sustainable tourism in sensitive environments: a wolf in sheep's clothing? *Sustainability*10(6), 1789.
- Dubey, A. K. (2016). Future Technology and Service Industry: A Case Study of Travel and Tourism Industry. *Global Journal of Enterprise Information System*, Informaticjournal.Com, 8(3), 65.
- Fang, W-T. (2020). *Tourism in Emerging Economies, The Way We Green, Sustainable, and Healthy*, Springer Nature Singapore.
- Google/IFC, (2020), e-Conomy Africa 2020: Africa's \$180 billion Internet economy future, *International Finance Corporation*, Washington DC, <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/e358c23f-afe3-49c5-a509-034257688580/eConomy-Africa-2020.pdf?MOD=AJPERES&CVID=nmuGYF2>, Erişim Tarihi: 10.07.2022.
- Gretzel, U. (2022). The Smart DMO: A new step in the digital transformation of destination management organizations. *European Journal of Tourism Research*, 30, 3002.
- Hamilton Research, (2020). Africa: Africa's operational fibre optic network reaches 1 million route kilometres, *Africa Bandwidth Maps*, www.africabandwidthmaps.com/?p=6158, Erişim Tarihi: 10.07.2022.
- Hazarhun, E., and Yılmaz D.Ö. (2020). Restoranlarda dijital dönüşüm: Touch restoran örneği. *Gastoria: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 4(3), 384-399.
- Hess, T., Benlian, A., Matt, C. and Wiesböck, F. (2016). Options for formulating a digital transformation strategy. *MIS Quarterly Executive*, 15(2), 123-139.
- Huang, CD., Goo, J., Nam, K., Yoo, CW. (2017). Smart tourism technologies in travel planning: the role of exploration and exploitation. *Information Management*, 54(6), 757-770.
- International Energy Agency, (2022). World Energy Outlook Special Report, <https://www.iea.org/reports/africa-energy-outlook-2022/key-findings>, Erişim Tarihi: 10.07.2022.
- ICA, (2018). Infrastructure Financing Trends in Africa: ICA Report, https://www.icafrica.org/fileadmin/documents/IFT_2018/ICA_Infrastructure_Financing_in_Africa_Report_2018_En.pdf, Erişim Tarihi: 10.07.2022.
- Kansakar, P., Munir, A. and Shabani, N. (2019). Technology in the Hospitality Industry: Prospects and Challenges. *IEEE Consumer Electronics Magazine*, 8(3), 60-65.
- Karaman, A. ve Sayın, K. (2019). *Dijital turizm sektörün yeni geleceği*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Karlı, C. ve Zalluhoğlu, A. E. (2021), "Yeşil Turizm", (ed.) Ümit Deniz İlhan, *Sürdürülebilirlik ve Değer Yaratan Yeşil Uygulamalar*, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Kayıkcı, M.Y. ve Bozkurt, A.K. (2018). Dijital çağda z ve alfa kuşağı, yapay zekâ uygulamaları ve turizme yansımaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 54-64.
- Kounavis, C. D., Kasimati, A. E. and Zamani, E. D. (2012). Enhancing the tourism experience through mobile augmented reality: Challenges and prospects. *International Journal of Engineering Business Management*, 1-7.
- Lee, J., Bagheri, B. and Kao, H. A. (2015). A Cyber-Physical Systems architecture for Industry 4.0-based manufacturing systems. *Manufacturing Letters*, 3, 18-23.
- Li, F. (2020). The digital transformation of business models in the creative industries: A holistic framework and emerging trends. *Technovation*, 2020, (92-93).

- Liu, D., Chen, S. and Chou, T. (2011). Resource fit in digital transformation: Lessons learned from the CBC Bank global e-banking project. *Management Decision*, 49(10), 1728-1742.
- López-Rubio, P., Roig-Tierno, N., and Mas-Verdú, F. (2021). Assessing the origins, evolution and prospects of national innovation systems. *Journal of the Knowledge Economy*, 13: 161-184. <https://doi.org/10.1007/s13132-020-00712-7>.
- Nella, A. and Christou, E. (2016). Extending tourism marketing: Implications for targeting the senior tourists' segment. *Journal of Tourism, Heritage & Services Marketing*, 2(1), 36-42.
- Palumbo F., Dominici G. and Basile G. (2014). The culture on the palm of your hand: How to design a user oriented mobile app for museums. In L. Aiello (Ed.), *Management of cultural products: e-relationship marketing and accessibility perspectives*, 224-243, America: IGI Global.
- Parviainen, P., Tihinen, M., Kääriäinen, J. and Teppola, S. (2017). Tackling the digitalization challenge: How to benefit from digitalization in practice. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 5(1), 63-77.
- Pesaran M.H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *University of Cambridge, Faculty of Economics*, Cambridge WP 0435 in Economics.
- Pesaran M.H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22 (2), 265-312.
- Starc Peceny, U., Urbančič, J., Mokorel, S., Kuralt, V. and Ilijaš, T. (2020). Tourism 4.0: Challenges in Marketing a Paradigm Shift. In *Consumer Behavior and Marketing*.
- Stolterman, E., Fors, A. C., Truex, D. P. and Wastell, D. (2004). Information technology and the good life. In B. Kaplan, D. P. Truex, & D. Wastell, et al. (Eds.), *Information systems research: Relevant theory and informed practice* (pp. 687-693). Kluwer Academic Publishers.
- Sünnetçioğlu, S. (2019). Turizmde dijital dönüşüm ve turist yerli halk ilişkileri: eleştirel bir yaklaşım. 3. *Uluslararası Turizmin Geleceği Kongresi Bildiri Kitabı*. 26-28 Eylül 2019, Mersin.
- Swamy P. (1971). *Statistical Inference in Random Coefficient Regression Models*, New York, Springer.
- Tatoğlu, F.Y. (2020). *Panel Zaman Serileri Analizi Stata Uygulamalı*. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- White, M. (2012). Digital workplaces: Vision and reality. *Business Information Review*, 29(4), 205-214. <https://doi.org/10.1177/0266382112470412>.
- Wiltshier, P. and Clarke, A. (2016). Virtual cultural tourism: Six pillars of VCT using co-creation, value exchange and exchange value. *Tourism and Hospitality Research*, 17(4), 1-27. <https://doi.org/10.1177/1467358415627301>.
- World Bank, World Development Indicators, <https://datacatalog.worldbank.org/public-licenses#cc-by>, Erişim tarihi:30.06.2022.
- Yavuz, A. (2020). *Turizmde dijital dönüşüm: Otel yöneticilerinin bakış açılarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Zupan Korže, S. (2019). From industry 4.0 to tourism 4.0. *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*, 12(3). <https://doi.org/10.12959/issn.1855-0541.iass-2019-no3-art3>.

SANAYİ İŞLETMELERİNDE DEPO OPTİMİZASYONU VE DİJİTAL İKİZ

Ali Uçucu¹ - Serdar Çelik²

Özet

Dijital ikiz teknolojisi, fiziksel dünyada var olan depoları ve depo süreçlerini nesnelerin interneti verileriyle dijital platform üzerinde bir bütün olarak birleştirerek her yönü ile modelleyebilmektedir. Depoların dijital ikizleri, işletmelerin kullandıkları alanların optimize edilmesine ve ürünlerin, personelin, malzeme taşıma ekipmanının hareketinin simüle edilmesine olanak tanıyarak yeni tesislerin tasarımını ve yerleşimini desteklemektedir. Günümüz teknolojisinin en fazla etkilediği çalışma alanlardan birisi olan depolarda dijital ikiz teknolojisinin uygulanması, işletmelerin maliyetlerinin azalmasına, hız, sürdürülebilirlik ve rekabet avantajı elde etmesine olanak sağlayarak karar vericilerin zamanında kararlar alabilmesine fırsat vermektedir. Depo operasyonları sırasında dijital ikiz, depolarda giderek yaygınlaşan çeşitli otomasyon teknolojilerinden insansız hava aracı temelli stok sayım sistemleri, otomatik yönlendirmeli araçlar, otomatik depolama sistemleri ve geri alma sistemleri toplanan verilerle eş zamanlı olarak güncellenmektedir. Dijital ikizler aynı zamanda gerekli verim seviyelerini korurken enerji tüketimini azaltmak için sensör verileri, simülasyon ve izleme teknolojilerini kullanarak bu otomasyon sistemlerinin performansının daha da optimize edilmesini sağlamaktadır.

Bu bağlamda farklı endüstriyel sektörlerde dijital ikizlerin nasıl geliştiği hakkında bilgi vererek depo optimizasyonlarında dijital ikizlerin kullanımına "Endüstri 5.0" çerçevesinde genel bir bakış sunulmuş ve depolarda dijital ikiz teknolojisinin nasıl uygulanacağı bir model önerisi ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Dijital İkiz, Depo Optimizasyonu, Sanayi İşletmeleri*

¹ OSTİM Teknik Üniversitesi, İİBF, ali.ucucu@ostimteknik.edu.tr

² OSTİM Teknik Üniversitesi, İİBF, serdar.celik@ostimteknik.edu.tr

Kaynakça

- Abideen, A., Sundram, V., Pyeman, J., Othman, A., and Sorooshian, S. (2021). Digital Twin Integrated Reinforced Learning in Supply Chain and Logistics. *Logistics*, 5(4),84.
- Aynacı, İ. (2020). Dijital İkiz ve Sağlık Uygulamaları. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Vol.3 No.1, pp. 70-79.
- Glaessgen, E., and Stargel, D. (2012). The digital twin paradigm for future NASA and US Air Force vehicles. In *53rd AIAA/ASME/ASCE/AHS/ASC structures, structural dynamics and materials conference 20th AIAA/ASME/AHS adaptive structures conference 14th*.
- Grieves, M. (2016). *Origins of the Digital Twin Concept*.
- Jokipii, A. (2010). Determinants and consequences of internal control in firms: a contingency theory based analysis. *Springer Science-Business Media*, 115-144.
- Lo, C., Chen, C., and Zhong, R. (2021). A review of digital twin in product design and development. *Advanced Engineering Informatics*, 48, 101297.
- Mendi, A., Erol, T., and Dogan, D. (2021). Digital twin in the military field. *IEEE Internet Computing*.
- Menon, A. (2019). Leveraging the Power of Industry 4.0: Orm Digital Twin for Process Industry. In *Mary K O'Connor Process Safety Symposium. Proceedings 2019*. Mary Kay O'Connor Process Safety Center.
- Mohamed, E., Jafari, P., Siu, M., and AbouRizk, S. (3–6 December 2017). Data-Driven Simulation-Based Model for Planning Roadway Operation and Maintenance Projects. *2017 Winter Simulation Conference (WSC)*, (s. pp. 3323–3334). Las Vegas, NV, USA.
- Tao, F., Zhang, M., Liu, Y., and Nee, A. (2018). Digital twin driven prognostics and health management for complex equipment. *CIRP Annals*, 67(1), 169–172.
- Thomas, V., and Scannell, S. C. (2013). Supply Chain Risk Management within the Context of COCO's Enterprise Risk Management Framework. *Journal of Business Administration Research*, 1.
- <https://www.wearefinn.com/topics/posts/75-per-cent-of-aerospace-and-defence-execs-overwhelmed-by-data/> adresinden alındı

YAPTIRIMLARIN FİNANSAL PİYASALARA VE İŞLETMELERE ETKİLERİ: RUSYA FEDERASYONU ÖRNEĞİ

Levent Özdemir¹

Özet

RF'nin 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya saldırması sonrasında, ABD ve AB ve beraberinde Avusturya, Kanada, Japonya gibi ülkeler, RF üzerinde uzun zamandır devam eden yaptırımları artırmışlardır. RF'nin küresel finansal sistemden izole edilmesi amacıyla RF'nin bazı finansal kuruluşlarının SWIFT finansal haberleşme sistemini kullanması engellenmiş, RF Merkez Bankasının yurt dışındaki varlıkları dondurulmuş ve birçok ithalat ve seyahat yasağı getirilmiştir. Savaşın ilk günlerinde yaptırımların etkisi RF ekonomisinde önemli oranda hissedilmiş ve ruble %50 oranında değer kaybetmiştir. Yaptırımların etkisini azaltmak amacıyla RF Merkezi Bankası, politika faizini %9,5'den %20'ye yükseltmiş ve yaptırım uygulayan Batılı devletlerin enerji ihracatı ödemelerini ruble olarak yapmalarını istemiştir. Ancak Batılı devletler, RF'ye yönelik sıkı yaptırımlar açıklarken aynı zamanda RF'nin ihraç ettiği bazı enerji kaynaklarına ihtiyaçları devam ettiği için RF ile ticarete devam etmek zorunda kalmışlardır. Enerji ödemelerini yapabilmek için bazı önemli RF finansal kuruluşlarını yaptırımların dışında bırakmaya mecbur olmuşlardır. Nihai olarak sıkı yaptırımlara rağmen RF'ye nakit akışı devam etmiş ve dört aydan kısa sürede RF Merkez Bankası politika faizini savaş öncesi oran olan %9,5'e indirmiş ve ruble hızla değer kazanarak 2014 yılındaki seviyesine gelmiştir. Tüm bu gelişmeler, yaptırım uygulayan ülkelerin, hedef ülkeye bazı konularda bağımlı olmalarının yaptırımların tam olarak uygulanmasını etkilediğini ve yaptırımların etkisini azalttığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Yaptırımlar, Finans Piyasalar, Rusya, Ukrayna

¹ Bağımsız Araştırmacı, levent4775@yahoo.com.

Merkez bankaları yabancı para cinsinden olan varlıklarını yurt dışında başka ülkelerin merkez bankalarında veya finansal kuruluşlarında tutarak ihtiyaç hâlinde para ve kur politikalarını belirlemek, kriz dönemlerinde yaşanan ekonomik şokların etkisini en aza indirmek veya dış borçlarını ödemek amacıyla kullanmaktadırlar. RF'nin aynı maksatla ABD, AB ve diğer fikirdeş ülkelerde tuttuğu dövizleri kullanması engellenmiştir. Bu nedenle merkez bankalarının yabancı ülkelerde tuttukları varlıkları politik gelişmelerden ciddi şekilde etkilendiği görülmüştür.

Bu nedenle merkez bankalarının dövizlerini tutacağı yabancı merkez bankaları veya finansal kuruluşları tespit ederken geleceğe ilişkin ilgili ülkeye yönelik politika beklentilerini gözden geçirmeli ve seçim bu beklentilere göre yapılmalıdır. Ayrıca yabancı merkez bankalarında tutulan paralarda müteakabiliyet esasının gözetilmesi başka bir çözüm yolu olabilecektir.

Kaynakça

- Ahn, D. P., Ludema, R. D. (2020). The Sword and the Shield: The Economics of Targeted Sanctions. *European Economic Review*, 103587. Doi:10.1016/j.euroecorev.2020.103587, Erişim Tarihi: 08.07.2022.
- Arnold, A. (2016). The True Costs of Financial Sanctions, *Survival*, 58:3, 77-100. <https://doi.org/10.1080/00396338.2016.1186981>, Erişim Tarihi: 08.06.2022
- Astrov, V., Ghodsi, M., Grieveson, R., Holzner, M., Landesmann, M., Kochnev, A., Pindyuk, O., Stehler, R. Ve Tverdostup, M. (2022). Russia's Invasion of Ukraine: Assessment of the Humanitarian Economic and Financial Impact in the Short and Medium Term. *Wiiw, Policy Notes and Reports* 59. <https://wiiw.ac.at/russia-s-invasion-of-ukraine-assessment-of-the-humanitarian-economic-and-financial-impact-in-the-short-and-medium-term-p-6132.html>, Erişim Tarihi: 28.06.2022.
- Avrupa Komisyonu. (2022, 02 Mart). Ukraine: EU Agrees to Exclude Key Russian Banks From SWIFT. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1484, Erişim Tarihi: 26.06.2022.
- Avrupa Komisyonu. (2022). EU Sanctions Against Russia Following the Invasion of Ukraine. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine_en, Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- Berner, R., Cecchetti, S., Schoenholtz, K. (2022). Russian Sanctions: Some Questions and Answers. <https://voxeu.org/article/russian-sanctions-some-questions-and-answers>, Erişim Tarihi: 11.07.2022.
- Beyaz Saray, (2022, 24 Mart). "Fact Sheet: United States and Allies and Partners Impose Additional Costs on Russia", <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/24/fact-sheet-united-states-and-allies-and-partners-impose-additional-costs-on-russia/>, Erişim Tarihi: 19.05.2022.

- Beyaz Saray, (2022, 06 Nisan). "Fact Sheet: United States and Allies and Partners Impose Additional Costs on Russia", <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/04/06/fact-sheet-united-states-g7-and-eu-impose-severe-and-immediate-costs-on-russia/>, Erişim Tarihi: 19.05.2022.
- Beyaz Saray. (2022, 08 Mayıs). Fact Sheet: United States and G7 Partners Impose Severe Costs for Putin's War Against Ukraine.
- Biglaiser, G., Lektzian, D. (2020). The Effects of Economic Sanctions on Targeted Countries' Stock Markets, International Interactions, Empirical and Theoretical Research in International Relations, <https://doi.org/10.1080/03050629.2020.1765774>, Erişim Tarihi: 14.06.2022.
- BM Mültteciler Yüksek Komiserliği, (2022, 20 Temmuz). Ukraine Refugee Situation. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>. Erişim Tarihi: 20.07.2022.
- Bolgorian, M., Mayeli, A. (2019). Banks' Characteristics, State Ownership and Vulnerability To Sanctions: Evidences from Iran. *Borsa Istanbul Review, Volume 19, Issue 3*, P.264-272, <https://doi.org/10.1016/j.bir.2019.02.003>, Erişim Tarihi: 30.05.2022.
- Crozet, M., Hinz, J. (2016), "Collateral Damage: The Impact of the Russia Sanctions on Sanctioning Countries' Exports", *CEPII Working Paper 2016-16*.
- Drezner, D.W. (2015). Targeted Sanctions in a World of Global Finance. *International Interactions*, 41:4, s.755-764. DOI:10.1080/03050629.2015.1041297, Erişim Tarihi: 09.07.2022.
- Doxey, M. (1987). *International Sanctions in Contemporary Perspective*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Dünya Ticaret Örgütü. (2022). *The Crisis in Ukraine, Implications of the War for Global Trade and Development*. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/imparctukraine422_e.pdf, Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- Dünya Ticaret Örgütü. (2022, 11 Nisan). WTO Secretariat Note Examines Impact of the Crisis in Ukraine on Global Trade And Development. https://www.wto.org/english/news_e/news22_e/devel_08apr22_e.htm, Erişim Tarihi: 30.06.2022.
- Ghasseminehad, S., Jahan-Parvar, M.R. (2021). The Impact of Financial Sanctions: The Case of Iran. *Journal of Policy Modeling*, 43/3, 601-621.
- Guenette, J.D., Kenworthy, P ve Wheller, C. (2022). *Implications of the War in Ukraine for the Global Economy*. World Bank Group, EFI Policy Note 3.
- Gurvich, E., Prilepskiy, I. (2015) The Impact Of Financial Sanctions On The Russian Economy, *Russian Journal of Economics*, 1 (4), 359-385., DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ruje.2016.02.002>.
- Hufbauer, G.C., Schott, J., Elliott, K.A., Oegg, B. (2008). *Economic Sanctions Reconsidered*. Washington D.C.: Institute for International Economics.
- J.P.Morgen. (2022, 22 Mart). The Russia-Ukraine Crisis: What Does It Mean For Markets? <https://www.jpmorgan.com/insights/research/russia-ukraine-crisis-market-impact>, Erişim Tarihi: 12.05.2022.
- Isjwara, J.W. (2022, 27 Mart). Russia's Pivot to China for Payment Alternatives Offers Limited Gains. <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/latest-news-headlines/russia-s-pivot-to-china-for-payment-alternatives-offers-limited-gains-69377467>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.
- Katzman, K. (2022). *Iran Sanctions*. Congressional Research Service, RS20871, <https://crsreports.congress.gov>, Erişim Tarihi: 03.06.2022
- Lindsay, J. (1986). Trade sanctions as policy instruments: A re-examination. *International Studies Quarterly*, 30, 153-173.

- Masters, J. (2019). What are Economic Sanctions?, *Council on Foreign Relations*, <https://www.cfr.org/background/what-are-economic-sanctions>, Erişim Tarihi: 19.05.2022.
- Nelson, R.M., Casey, C.A., Schwarzenberg, A.B., (2022). New Financial and Trade Sanctions Against Russia, *Congressional Research Service*, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12062>, Erişim Tarihi: 19.05.2022.
- Nye, J.S. (2013). *Hard, Soft, and Smart Power*, (Düzenleme: Cooper, A.F., Heine, J., Thakur, R.), The Oxford Handbook of Modern Diplomacy.
- OECD, (2022). *The Price of War*, OECD Economic Outlook. <https://www.oecd.org/economic-outlook/> Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- Parsons, T. (2022, 02 Mart). What You Need to Know About SWIFT and Economic Sanctions. <https://hub.jhu.edu/2022/03/02/understanding-swift-economic-sanctions/>, Erişim Tarihi: 29.06.2022.
- Reuters, (2022, 25 Mart). Russia: Capital Controls Were Tit-For-Tat Move After Central Bank Reserves Were Frozen. <https://www.reuters.com/world/europe/russia-says-capital-controls-were-tit-for-tat-move-after-reserves-were-frozen-2022-03-25/>, Erişim Tarihi: 06.05.2022.
- Robinson, K. (2022, 28 Nisan). *What is the Iran Nuclear Deal?* Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/background/what-iran-nuclear-deal>, Erişim Tarihi: 10.07.2022
- Rusya Devlet Başkanlığı, (2022, 28 Şubat). Executive Order on Imposing Special Economic Measures in Connection with the Hostile Actions of the United States in League with Other Foreign States and International Organisations. <http://kremlin.ru/events/president/news/67881>, Erişim Tarihi: 14.06.2022.
- Rusya Devlet Başkanlığı, (2022, 01 Mart). Decree on Additional Temporary Economic Measures to Ensure The Financial Stability of Russia. <http://kremlin.ru/catalog/keywords/128/events/67886>, Erişim Tarihi, 02.07.2022.
- Rusya Devlet Başkanlığı, (2022, 31 Mart). Executive Order on Special Procedure to Allow Foreign Buyers to Meet Their Commitments to Russian Natural Gas Suppliers. <http://en.kremlin.ru/catalog/keywords/128/events/68094>, Erişim Tarihi: 01.07.2022
- Shida, Y. (2019). Russian Business Under Economic Sanctions: Is There Evidence of Regional Heterogeneity?, *Post-Communist Economies*, DOI:10.1080/14631377.2019.1659567.
- Shin, G., Choi, S-G, Luo S. 2016. "Do Economic Sanctions Impair Target Economies?" *International Political Science Review*, 37/(4), 485-99. doi:10.1177/0192512115590203.
- Smeets, M. (2018). *Can Economic Sanctions be Effective?* Dünya Ticaret Örgütü Çalışma Kağıdı No. ERSD-2018-03, Cenevre: Dünya Ticaret Örgütü. https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201803_e.pdf
- Sultanov, M. (2020). The Impact of International Sanctions on Russian Financial Markets, *Economies* 8/4, 107. <https://doi.org/10.3390/economies8040107>, Erişim Tarihi: 10.07.2022
- SWIFT, (2012). SWIFT Instructed to Disconnect Sanctioned Iranian Banks Following EU Council Decision. <https://www.swift.com/insights/press-releases/swift-instructed-to-disconnect-sanctioned-iranian-banks-following-eu-council-decision>, Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- Tan, H. (2022, 20 Nisan). Russia Says It Will No Longer Disclose the Names of Organizations That Use Its Alternative to the SWIFT payment System. <https://www.businessinsider.com/russia-alternative-to-swift-wont-disclose-users-names-payment-system-2022-4>, Erişim Tarihi: 30.06.2022.

- Taqi, M.A. (2022, 22 Mart). More Than 80%of Russia's Banking Sector Subject to Sanctions Over Ukraine War. <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/news-insights/latest-news-headlines/more-than-80-of-russia-s-banking-sector-subject-to-sanctions-over-ukraine-war-69434351>, Erişim Tarihi: 03.06.2022.
- Tereshchenko, M. (2022, 07 Mart). Russian Government Approves List of Unfriendly Countries and Territories. TASS Haber Ajansı. <https://tass.com/politics/1418197>, Erişim Tarihi: 06.05.2022.
- Qureshi, A., Rizwan, M.S., Ahmad, G., Ashraf, D. (2022). Russia-Ukraine War and Systemic Risk: Who is Taking the Heat?. *Finance Research Letters*, Vol.48, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4079572>, Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- Weber, P., and Schneider, G. (2020). Post-Cold War sanctioning by the EU, the UN, and the US: Introducing the EUSANCT Dataset. *Conflict Management and Peace Science*, doi:10.1177/0738894220948729
- Welt, C. (2022, 6 Temmuz). Russia's Invasion of Ukraine: Overview of U.S. Sanctions and Other Responses. Congressional Research Service.
- Welt, C., Archich, K., Nelson, R.M. and Rennack, D.E. (2022). U.S. Sanctions on Russia. Congressional Research Sercive, R45415, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45415/12>, Erişim Tarihi: 28.06.2022
- Zweig, M. and Hardie J. (2022, 07 Mart). Time to Sanctions Russia's Alternative to SWIFT. <https://www.fdd.org/analysis/2022/03/07/time-to-sanction-russias-alternative-to-swift/>, Erişim Tarihi: 23.04.2022.

SANAYİ VE ENDÜSTRİDE SİBER GÜVENLİĞİN GELECEĞİ

Soner Çelik¹

Özet

Dördüncü Sanayi Devrimi'nin, dijital alandaki geleneksel uygulamaları kökünden farklılaştırdığı ve özellikle COVID-19 sonrası endüstriyel üretim sistemlerinde hızlı bir değişim yarattığı kaçınılmaz bir çıkarımdır. Artan çeviklik ve esneklik ihtiyacı, montaj hattı makinesinden teslimat kamyonuna kadar her şeyin internet aracılığıyla diğer her şeyle bağlantılı olduğu endüstriyel interneti yaratmıştır. Üretim ve sanayi makineleri giderek daha fazla sensörler ile donatıldığından dolayı kablosuz ağlar veya kablolu ethernet üzerinden internete bağlandıkça dijital üretim sistemleri her zamankinden daha erişilebilir hâle gelmiştir. Algılama, yapay zekâ ve kablosuz teknolojilerdeki ilerlemeler üretimde bir paradigma değişikliğine olanak sağlarken siber saldırılar üretim sektörü için önemli tehditler oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında nesnelerin endüstriyel interneti (IIoT), geleneksel üretim süreçlerini temelden değiştirerek heyecan verici bir değişim ortaya çıkarmış fakat bu gelişmeler yeni güvenlik sorunlarını meydana getirmiştir. Bu çalışmada sanayi, endüstri ve dijital üretim sistemlerinde siber güvenlik bakış açısıyla zorlukların tespiti yapılarak gelecekteki çalışmalara kaynak olabilecek öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanayi, Üretim, Endüstri, Siber Güvenlik, Tehditler

1. Giriş

Günümüzdeki dinamik dijital çağda, işletmeler rekabetçi kalabilmek için dördüncü sanayi devrimleri (4IR) tarafından sağlanan teknolojilerin ve trendlerin bir araya getirerek yararlanmaya çalışmaktadırlar. Robotlar, simülasyon, siber güvenlik, katmanlı üretim, bulut bilişim, büyük veri ve analitik gibi endüstri 4.0 teknolojileri, organizasyonları dönüştürücü ve radikal değişim için kaçınılmaz alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹ OSTİM Teknik Üniversitesi FBE, soner.celik@ostimteknik.edu.tr.

alması çok önemlidir. Bu, sistemlerine yönelik düzenli güncellemeler ve yamalar, çalışan eğitimi ve güçlü güvenlik protokollerinin yanı sıra düzenli risk değerlendirmelerinin yürütülmesini ve olay müdahale planlarının uygulanmasını içerir. Ek olarak üretim şirketleri potansiyel tehditlere karşı korunmak için tedarik zinciri ortaklarının güvenliğini de göz önünde bulundurmalıdır.

Kaynakça

- Deloitte, (2016), "EMEA 360 Boardroom Survey", https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/xen/Documents/risk/me_risk_emea-360-boardroom-survey_country-profiles_interactive_20160621_.pdf, Erişim Tarihi: 17.10.2022
- Efe, A. (2021), "Yapay Zekâ ve Endüstri 4.0 İlişkisinin Siber Güvenlik Perspektifinden Analizi", s.123.
- Sadeghi, A.R. C. Wachsmann, and M. Waidner, (2015), "Security and Privacy Challenges in Industrial Internet of Things", s.2.
- Smarter Security for Manufacturing in The Industry 4.0 Era, White Paper, Symantec
- Spadafora, A. (2016), "The Average IoT Device is Compromised after Being Online for 6 Minutes", ITPortal, <http://www.itportal.com/news/the-average-iot-device-is-compromised-after-being-online-for-6-minutes/>, Erişim Tarihi: 15.11.2022
- Süzen A., (2020), "A Risk-Assessment of Cyber Attacks and Defense Strategies in Industry 4.0 Ecosystem", s.12.
- <https://docs.broadcom.com/doc/industry-4.0-en>, Erişim Tarihi: 09.11.2022
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/WannaCry>, Erişim Tarihi: 19.10.2022

SANAYİ STRATEJİLERİNİN TASARIMINDA PAYDAŞLARLA İLETİŞİM: ÖRNEKLER VE ÖNERİLER

Hakan Karabacak¹

Özet

Sanayi devrimlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında sanayi stratejilerinin hazırlık ve uygulama süreçlerinde ilgili paydaşlarla iletişimin ve paydaş katılımının giderek arttığı görülmektedir. Özellikle sanayi devrimlerinin günümüzdeki aşamasını temsil eden Endüstri 5.0, sanayi strateji belgelerinin tasarım ve uygulama süreçlerinde ilgili paydaşların katılım ve katkılarına ihtiyaç duyulan bir dönem temsil etmektedir. Politika yapıcılar, hangi paydaşlarla nasıl iletişim kurulacağına, hangi paydaşların sanayi stratejisi hazırlık ve uygulama süreçlerine dâhil edileceğine, hangi paydaşlarla ortak çalışmalar yürütüleceğine katılımcı bir temelde karar vermektedirler. Diğer yandan, sanayi stratejisi tasarım sürecinde paydaşlarla iletişimin sağlanması günümüzdeki önemine rağmen akademik alanda incelenmemiş bir konudur. Bu çalışma, bir yandan politika yapıcılarının, sanayi stratejisi tasarımlarında paydaşlarla iletişimi nasıl sağladıklarını ve paydaşları çalışmalara nasıl dâhil ettiklerini açıklığa kavuşturmayı, diğer yandan da sanayi stratejisinde paydaş katılımını nasıl etkinleştirebileceklerine ilişkin önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, paydaş iletişimi perspektifinden öncelikle Avrupa Birliği, Almanya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'nın sanayi stratejilerine değinilmiş ve ardından sanayi stratejisi tasarım sürecinde paydaşlarla iletişime ilişkin bir süreç önerisinde bulunulmuştur. Bu süreç önerisinde yer alan faaliyet aşamalarının, sanayi stratejilerine yönelik gelecekte yürütülecek çalışmalar için politika yapıcılara rehberlik etmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanayi Stratejisi, Paydaş, İletişim

¹ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, hakan.karabacak@asbu.edu.tr

Kaynakça

- AMNPO (2019). "Manufacturing USA Strategic Plan", *Advanced Manufacturing National Programme Office*, <https://www.manufacturingusa.com/reports/manufacturing-usa-strategic-plan>, Erişim Tarihi, 03.07.2022.
- Bachtler, J., Martins, J.O., Wostner, P., Zuber, P. (2017). "Towards Cohesion Policy 4.0. Structural Transformation and Inclusive Growth," *Brussels: RSA Europe*. <https://www.regional-studies.org/news/towards-cohesion-policy-4-0-structural-transformation-and-inclusive-growth/>, Erişim Tarihi, 27.06.2022.
- Bilgin, E. (2021). Industry 4.0 and Sustainable Supply Chain, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 43(1), 123-144.
- BMW (2019). "Industrial Strategy 2030: Guidelines for a German and European Industrial Policy", Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie), BMW Public Relations, <https://www.bmwk.de/Redaktion/EN/Publikationen/Industry/industrial-strategy-2030.html> , Erişim Tarihi: 24.06.2022
- Cerev, G., Ayhan, E.E. (2022). "Transformation of Public Labour Relations in the Process of Society 5.0", (ed.) Doğa Başar Sarıipek ve Pasquale Peluso, *Society 5.0: A New Challenge to Humankind's Future* (ss.55-73), Okur Yazar Association Publications,
- Deguchi, A., Chiaki, H., Hideyuki, M., Taku, N., Kohei, O., Mitsuharu, T., Shigeyuki, T. (2020). "What Is Society 5.0?". *Hitachi-UTokyo Laboratory. Singapore: Springer Open, Society 5.0*. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-981-15-2989-4_1.pdf. Erişim Tarihi: 26.06.2022.
- Dosso, M. (2020). "Technological Readiness in Europe EU Policy Perspectives on Industry 4.01", *Industry 4.0 and Regional Transformations*, <https://iri.jrc.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-07/>, Erişim Tarihi: 26.06.2022.
- European Commission (2019). "Skills for Smart Industrial Specialisation and Digital Transformation", *Final Report, Executive Agency for Small and Medium-sized Enterprises (EASME) Department A – COSME, H2020 SMEs and EMFF*, <https://skills4industry.eu/>, Erişim Tarihi: 22.06.2022.
- European Commission (2020a). "A New Industrial Strategy for Europe", Brussels, *COM(2020) 102 final, 10.3.2020*, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/communication-eu-industrial-strategy-march-2020_en.pdf, Erişim Tarihi: 26.06.2022
- European Commission (2020b). "Enabling Technologies for Industry 5.0, Results of a Workshop with Europe's Technology Leaders", *Directorate-General for Research and Innovation*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8e5de100-2a1c-11eb-9d7e-01aa75ed71a1/language-en>, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- European Commission (2021a). "Updating the 2020 New Industrial Strategy: Building a stronger Single Market for Europe's recovery", *Brussels, 5.5.2021, COM(2021) 350 final*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_1884, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- European Commission (2021b). "Annual Single Market Report 2021", *Commission Staff Working Document, Brussels, 5.5.2021, COM(2021) 351 final*. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/swd-annual-single-market-report-2021_en.pdf, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- European Commission (2021c). "Strategic Dependencies and Capacities", *Commission Staff Working Document, Brussels, 5.5.2021, COM(2021) 352 final*, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/swd-strategic-dependencies-capacities_en.pdf, Erişim Tarihi: 25.06.2022.

- European Commission (2021d). "Towards Competitive and Clean European Steel Strategic Dependencies and Capacities", *Commission Staff Working Document, Brussels, 5.5.2021, COM(2021) 353 final*, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/swd-competitive-clean-european-steel_en.pdf, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- European Commission (2021e). "Industry 5.0 - Towards a Sustainable, Humancentric and Resilient European Industry", *European Commission Directorate-General for Research and Innovation*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/468a892a-5097-11eb-b59f-01aa75ed71a1>, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- European Commission (2022). "Industry 5.0: A Transformative Vision for Europe ESIR Policy Brief No. 3", *European Commission Directorate-General for Research and Innovation*, https://ec.europa.eu/info/news/industry-50-transformative-vision-europe-2022-jan-13_en, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- European Parliament (2016). "Industry 4.0 Analytical Study", *Directorate General For Internal Policies Policy Department A: Economic and Scientific Policy*. <https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/pdf>, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- Freeman, R.Edward (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston, Pitman.
- Fuller, A., Unwin, L. (2018). "Rethinking Skills and Workplace Capacity in An Industrial Strategy", (ed.) Berry Craig, *What We Really Mean When We Talk About Industrial Strategy*, 31-35.
- Ghadge, A., Er Kara, M., Moradlou, H. ve Goswami, M. (2020), "The Impact of Industry 4.0 Implementation on Supply Chains", *Journal of Manufacturing Technology Management*, 31(4), 669-686.
- HM Government (2017a). "Building Our Industrial Strategy. Industrial Strategy Green Paper", January 2017, <https://assets.publishing.service.gov.uk/>, Erişim Tarihi: 26.06.2022.
- HM Government (2017b). "Industrial Strategy: Building a Britain Fit for the Future". Industrial Strategy White Paper, <https://www.gov.uk/government/publications/industrial-strategy-building-a-britain-fit-for-the-future>, Erişim Tarihi: 28.06.2022.
- H-UTokyo Lab. (2020). "Society 5.0", *Hitachi and The University of Tokyo Joint Research Laboratory. Springer Open*, <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-15-2989-4>, Erişim Tarihi: 26.06.2022.
- Ingenieur.de. (2011). "Industrie 4.0: Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. industriellen Revolution", <https://www.ingenieur.de/technik/fachbereiche/produktion/industrie-40-mit-internet-dinge-weg-4-industriellenrevolution/> 01.04.2011, Erişim Tarihi: 03.07.2022.
- Lütkenhorst, W. (2018). "Creating Wealth Without Labour? Emerging Contours of a New Techno-Economic Landscape", *Discussion Paper, No. 11/2018*, <https://ideas.repec.org/p/zbw/diedps/112018.html>, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- Mirze, S. Kadri (2014), *İşletmelerde Stratejik Planlama El Kitabı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Müller, J.M., Voigt, K. (2018). "The Impact of Industry 4.0 on Supply Chains in Engineer-to-Order Industries - An Exploratory Case Study". *IFAC-PapersOnLine*, 51, 122-127. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405896318313697>, Erişim Tarihi: 28.06.2022.
- NIST (2020). "Manufacturing USA 2019/2020 Highlights Report - A Summary of Accomplishments with Special COVID-19 Updates", *National Institute of Standards and Technology*, <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/ams/NIST.AMS.600-6.pdf>, Erişim Tarihi: 27.06.2022.
- NIST (2021a). "Manufacturing USA Highlights Report - A Summary of 2020 Accomplishments and Impacts", *National Institute of Standards and Technology*, <https://www.nist.gov/publications/manufacturing-usa-20192020-highlights-report>, Erişim Tarihi: 27.06.2022.

- NIST (2021b). "Manufacturing USA Institute Evaluation: Renewal Process and Performance Standards, Office of Advanced Manufacturing", *National Institute of Standards and Technology*, <https://www.manufacturingusa.com>, Erişim Tarihi: 27.06.2022.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019). "Türkiye 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi", 18 Eylül 2019. <https://www.sanayi.gov.tr/2023-sanayi-ve-teknoloji-stratejisi>, Erişim Tarihi: 03.07.2022.
- Santiago, F. (2018). "You Say You Want A Revolution: Strategic Approaches To Industry 4.0 in Middle-Income Countries". *Inclusive and Sustainable Industrial Development Working Paper Series WP 19*, <https://www.unido.org/api/opentext/documents/download/10031392/unido-file-10031392>, Erişim Tarihi: 28.06.2022.
- Sayıştay (2020), "2019–2023 İletişim Stratejisi", https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/iletisim_strateji.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2021.
- Yülek, M.A. (2015). Industrial Policies: A Comparison Industrial Policies: A Comparison between Korea and Turkey, *2014 KIEP Visiting Fellows Program*, 160-197.
- Zhang, G., Yang, Y., Yang, G. (2022). Smart Supply Chain Management in Industry 4.0: The Review, Research Agenda and Strategies in North America, *Annals of Operation Research*, 2, 1-43.

ÜRÜN TALEPLERİNİN TAHMİNİ VE ÇEŞİTLİ TAVSİYE SİSTEMLERİ İÇİN YAPAY ZEKÂ TEKNİKLERİ

Arda Sezen¹

Özet

Ürün taleplerinde yaşanan belirsizlikler ve bunların işletmeler üzerindeki etkilerini azaltmak adına bu çalışmada ilgili literatürden faydalanarak çeşitli çözüm alternatifleri incelenmiştir. Literatür yapılan tahminlerdeki doğruluk oranını yükseltmek adına yapay zekâ tekniklerini önermektedir. İncelenen modeller ile bu çalışmada hem makine öğrenimi hem de derin öğrenme tarafında etkin çözümlerin olduğu tespit edilmiştir. Bu yazıda teknik alanda yapılan çalışmaların veriyi, modellerin üzerinde kendilerini eğitebileceği bir yapıda oluşturmanın önemi vurgulanmış ve her bir modelin kendi başına çözüm alternatifi olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda yapay zekâ modellerinin üzerinde çalışmasının anlamlı olacağı problem tarzı ele alınmış ve de süreç adımlarıyla birlikte bir iş probleminin nasıl veri bilimi problemine dönüşebileceği açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Talep Tahmini, Makine Öğrenimi, Derin Öğrenme

1. Giriş

İnsansız teknolojilerin çeşitli alanlarda hayatımıza girmesinin heyecanını yaşadığımız günümüzde, Toplum 5.0 felsefesi ile sunulan süper akıllı toplum önerisine de gün geçtikçe yaklaşmaktayız. Temel kazanımları arasında insan verimliliği, sürdürülebilirlik ve çevre kontrolü gibi faydalar ile dikkat çeken bu yaklaşımın sanal alan ve fiziksel alan arasındaki iletişimi hangi açılardan etkileyeceği güncel araştırma konuları arasında yerini çoktan aldı². Bu bağlamda veri bilimi ve yapay zekâ alanlarında yapılan çalışmaların sayısı son yıllarda

¹ Atılım Üniversitesi Mühendislik Fakültesi., arda.sezen@atilim.edu.tr.

² Maklıftsan, (2022), "Endüstri 5.0 Nedir?", <https://www.maklıftsan.com.tr/blog/endustri-5-0-nedir#>.

oranına sahip sonuçlar almak adına teknoloji harikası bir mimariyle ürün taleplerini istenen çıktı parametresine bağlı olarak gün, hafta, ay ya da yıl bazında tahmin edebilir. Aynı şekilde LightGBM ile bahsedilenlere ek olarak satır sayısında milyonlara, sütun sayısında ise yüz üzeri bir veri seti için kategorik tanımlama yapabilme olanağı sağlanabilir. Eğer veri manipülasyonu da varsa LightGBM tarafında bir sütunu kategorik olarak belirtmek yetecekken, XGBoost ile yapılacak işlem zaman alacaktır. Fakat veri sayısının az olduğu durumlarda LightGBM çerçevesinde yer alan yaprak odaklı büyüme modelin aşırı öğrenmesine neden olabilir. Dolayısıyla 10.000'den fazla satır içeren veri setleri üzerinde kullanımını uygun kılabilir. XGBoost ise literatürde hem küçük hem de büyük veri setleri üzerinde başarılı sonuçlar elde etmiş çalışmalarda kullanılmıştır. Uzun kısa süreli bellek ise zaman serisi hâline dönüştürülmüş ve önemli olaylar arasındaki zaman gecikmeleri değerlendirildiğinde bu serileri sınıflandırmak ve tahmin için işletmelere uygun bir seçenek sunar.

Her işletme için tüketici davranışlarındaki eğilimleri tahmin etmek, envanter planlaması ve birçok kritik operasyon açısından bilgilendirmeye katkı sağlar. Etkilerini aşırı stoklamada düşüş, gereksiz mali harcamaları önleme, depolama maliyetinde düşüş, yetersiz stok riskini azaltma gibi çeşitli şekillerde gösterebilir ve müşterilerine doğru zamanda yeterli hizmeti sunmalarını adına vazgeçilmez birer bilgi teknolojileri stratejisi hâline gelebilirler.

Kaynakça

- Abbasimehr, H., Shabani, M., and Yousefi, M. (2020). An optimized model using LSTM network for demand forecasting. *Computers & industrial engineering*, 143, 106435.
- Akca, M. F. (2021, February 7). *LSTM Nedir? Nasıl Çalışır?. RNN'ler kısa cümleler üzerinde gayet... | by Mehmet Fatih AKCA | Medium*. Medium; mfakca.medium.com. <https://mfakca.medium.com/lstm-nedir-nas%C4%B1l-%C3%A7al%C4%B1%C5%9F%C4%B1r-326866fd8869>, Erişim Tarihi: 16.07.2022
- Chen, T., and Guestrin, C. (2016, August). Xgboost: A scalable tree boosting system. In *Proceedings of the 22nd acm sigkdd international conference on knowledge discovery and data mining*, 785-794.
- Fobbe, L., and Hilletoft, P. (2021). The role of stakeholder interaction in sustainable business models. A systematic literature review. *Journal of cleaner production*, 327, 129510.
- Galın, D. (2004). *Software quality assurance: from theory to implementation*. Pearson education.
- Jakhar, D., and Kaur, I. (2020). Artificial intelligence, machine learning and deep learning: definitions and differences. *Clinical and experimental dermatology*, 45(1), 131-132.
- Kane, F. (2020, February 11). *XGBoost: How it works, with an example*. YouTube; [www.youtube.com. https://www.youtube.com/watch?v=OQKQHNCVf5k](https://www.youtube.com/watch?v=OQKQHNCVf5k), Erişim Tarihi: 23.06.2022

- Karakaya, M. (2020, July 28). *Keras LSTM: Geliştirici Bakış Açısıyla*. YouTube; www.youtube.com. https://www.youtube.com/watch?v=1U-eqizFA08&list=PLQflnv_s49v9rxWesjI1GVs8qfxwwHDR4&index=1, Erişim Tarihi: 17.06.2022
- Ke, G., Meng, Q., Finley, T., Wang, T., Chen, W., Ma, W., ... and Liu, T. Y. (2017). Lightgbm: A highly efficient gradient boosting decision tree. *Advances in neural information processing systems*, 30.
- Kilpi, T. (2001). Implementing a software metrics program at Nokia. *IEEE software*, 18(6), 72-77.
- Kurt, K. (2020, December 21). *Matematiği ve Python Uygulamasıyla LightGBM: Hafif Gradyan Artırma Makinesi*. Medium; medium.com. <https://medium.com/kaveai/matemati%C4%99Fi-ve-python-uygulamas%C4%B1yla-lightgbm-hafif-gradyan-art%C4%B1rma-makinesi-18d2f12e7870>, Erişim Tarihi: 07.07.2022
- Maklifsan. (2022). "Endüstri 5.0 Nedir?", *Maklifsan Blog*, <https://www.maklifsan.com.tr/blog/endustri-5-0-nedir#>, Erişim Tarihi: 16.06.2022
- Muratlar, E. R. (2020, April 29). *LightGBM - Veri Bilimi Okulu*. Veri Bilimi Okulu; www.veribilimiokulu.com. <https://www.veribilimiokulu.com/lightgbm/>, Erişim Tarihi: 27.06.2022
- Sahota, H. (2021, December 6). *How You Can Translate a Business Problem into a Data Science Problem*. Medium; medium.com. <https://medium.com/datacated/how-you-can-translate-a-business-problem-into-a-data-science-problem-1aa436f4455>, Erişim Tarihi: 17.06.2022
- Suman, L. (2001, March 1). *Boosting_suman*. Boosting_suman; pt.slideshare.net. https://pt.slideshare.net/suman_lim/boostingsuman, Erişim Tarihi: 04.07.2022
- Veri Bilimcisi. *Uzun / Kısa Süreli Bellek (Long / Short Term Memory)*. (2017, September 26). Veri Bilimcisi; veribilimcisi.com. <https://veribilimcisi.com/2017/09/26/uzun-kisa-sureli-bellek-long-short-term-memory/>, Erişim Tarihi: 17.06.2022
- Villegas, M. A., Pedregal, D. J., and Trapero, J. R. (2018). A support vector machine for model selection in demand forecasting applications. *Computers & industrial engineering*, 121, 1-7.
- Wang, Y., Pan, Z., Zheng, J., Qian, L., and Li, M. (2019). A hybrid ensemble method for pulsar candidate classification. *Astrophysics and Space Science*, 364(8), 1-13.

SANAYİ KURULUŞLARINDA RİSK ODAKLI İÇ DENETİM FAALİYETİNİN İZLEME ADIMI: BİR SÜREÇ GELİŞTİRME ÖNERİSİ

Murat Görmen¹ - Turgay Çağlayan²

Özet

Mali ve mali olmayan tüm kaynakların etkin, ekonomik ve verimli kullanılmasını sağlamak ve örgütün çalışmalarına değer katmak maksadıyla süreçleri inceleyerek gelişim alanlarına yönelik öneriler sunan risk odaklı iç denetim faaliyeti; planlama, saha çalışması, raporlama ve izleme adımlarından müteşekkil dört aşamalı bir uygulamadır. Sanayi kuruluşlarında risk odaklı iç denetim işlevinin hedefine ulaşabilmesi için tüm bu adımların etkin olarak yerine getirilmesi gerekir. İzleme faaliyetinin tasarlanması ve işletilmesi bu kapsamda kritik bir öneme sahiptir. Etkin işleyen bir izleme sistemi, risk odaklı iç denetimin sağlayacağı katma değeri artırmada önemli bir araç olacaktır. İç denetim yaklaşımı, yalnızca süreçlerin iyileştirilmesiyle ilgili önerileri sunarak katma değer sağlayamaz. İç denetim sunduğu önerilere ilişkin müşteriden alınan eylemlerin uygulanıp uygulanmadığını da izleyerek çalışmalarını sonuçlandırmalıdır. Bu bölümün amacı; icra edilen denetimlerden elde edilmiş tecrübeleri de kapsayacak şekilde sanayi kuruluşlarında iç denetim faaliyetinin izleme adımına yönelik süreç geliştirme önerisi yaparak konu hakkında yol gösterici bir çalışmayı literatüre kazandırmaktır. Bu yazıda öncelikle risk odaklı iç denetim yaklaşımı ve izleme süreci anlatılmakta müteakiben de izleme faaliyetini geliştirmeye yönelik bir süreç ortaya konarak sonuç ve önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İzleme, Risk Odaklı İç Denetim, Süreç

¹ Millî Savunma Bakanlığı, İç Denetim Birim Başkanlığı, Bakanlıklar, murat.gormen.2014@hotmail.com

² Millî Savunma Bakanlığı, İç Denetim Birim Başkanlığı, turgay.caglayan@msb.gov.tr

Kaynakça

- 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu (24.12.2003 tarih 25326 sayılı T.C. Resmi Gazete,).
- Abdolmohammadi, M. J., Burnaby, P. ve Hass, S. (2006), A Review of the Common Body of Knowledge (CBOK) Studies in Internal Auditing and An Overview of the Global CBOK 2006, *Managerial Auditing Journal*, 21(8), 811-821.
- Ağdeniz, S. (2013), İç Denetimde İzleme Faaliyetine İlişkin Yol Haritası, *Denetışim Dergisi*, 11(1),41-44.
- Campbell, M., Adams, G. W., Campbell, D. R. ve Rose, M. P. (2006), Internal Audit Can Deliver More Value, *Financial Executive*, January/February, 44-47.
- Castanheira, N., Rodrigues, L. L. ve Craig, L. (2010), Factors Associated with The Adoption of Risk-Based Internal Auditing, *Managerial Auditing Journal*, 25(1), 79-98.
- Coetzee, P. ve Lubbe, D. (2014), Improving The Efficiency and Effectiveness of Risk-based Internal Audit Engagements, *International Journal of Auditing*, 18(2), 115-125.
- Dittenhofer, M. (2001), Internal Auditing Effectiveness: An Expansion of Present Methods, *Managerial Auditing Journal*, 16(8), 443-450.
- Erlina, D. R. P., Sopanah, A., Putri, D. R. ve Muda, I. (2018), Model of Successful Risk Based Internal Audit Implementation in Regencies/Cities in North Sumatera, *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 9(9), 615-62.
- Gibson, M. S. (2003), Is Corporate Governance Ineffective in Emerging Markets? *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 38(1), 231-250.
- Goodwin-Stewart, J. and Kent, P. (2006), The Use of Internal Audit by Australian Companies, *Managerial Auditing Journal*, 21(1), 81-101.
- Habbe, A. H., Rasyid, S. ve Arif, H. (2019), Measuring Internal Auditor's Intention to Blow the Whistle (A Quasi-experiment of internal auditors in the local government), *Business: Theory and Practice*, 20, 224-233.
- Institute of Internal Auditors(IIA), (2015), Framework for Internal Audit Effectiveness: The new IPPF, <https://na.theiia.org/standards-guidance/Pages/New-1PPF.aspx>, Erişim Tarihi: 10.04.2022.
- İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (12.07.2006 tarih, 26226 sayılı T.C. Resmi Gazete).
- İç Denetim Koordinasyon Kurulu (2013), Kamu İç Denetim Rehberi, Ankara.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi İç Denetim Birimi Başkanlığı İç Denetçileri (İBBİDBB), (2012), Denetim Sonuçlarının İzlenmesi ve Örnek Bir Uygulama, *Denetışim Dergisi*, 10(2),97-107.
- Kirogo, F. K., Ngahu, S. ve Wagoki, J. (2014), Effect of Risk-Based Audit on Financial Performance: A Survey of Insurance Companies in Nakuru Town, Kenya, *IOSR Journal of Business and Management*, 16 (10), 84-91.
- Koutopis, A. G. ve Tsamis, A. (2009), Risk-based Internal Auditing within Greek Banks: A Case Study Approach, *Journal Management Governance*, 13(1-2), 101-130.
- Kunkel, J. (2004), The Changing Role of Internal Audit, *Chain Store Age*, September, 4-5.
- Spira, L. F. ve Page, M. (2003), Risk Management: The Reinvention of Internal Control and the Changing Role of Internal Audit, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 16(4), 640-661.
- Szpirglas, M. (2006), Gestion des risques et quiproquos, *Revue Francaise de Gestion*, 67-88.

SELEFİLİĞİN TARİHSEL KODLARI VE BÖLGESEL ETKİLERİ

Cânip Kocaoğlu

SELEFİLİĞİN TARİHSEL KODLARI VE BÖLGESEL ETKİLERİ

Cânip Kocaoğlu

Yayın No.: 1661
ISBN: 978-625-398-632-2
E-ISBN: 978-625-398-633-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kocaoğlu, Cânip.

Selefilüğün Tarihsel Kodları ve Bölgesel Etkileri / Cânip Kocaoğlu

1. Basım, VI + 144 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-632-2

E-ISBN: 978-625-398-633-9

1. Selef 2. Selefilik 3. Hanbeli 4. Vehhâbilik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
GİRİŞ	1
Birinci Bölüm	
SELEF KAVRAMI	3
1.1. Selefliliğin Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri	11
1.2. Selefliliğin Kökenleri	12
1.2.1. Hanbeli Mezhebi	12
1.2.2. Ahmed b. Hanbel'in İtikadî Görüşleri	14
1.2.3. Hanbeliliğin Tarihî Gelişimi	15
1.3. İbn Teymiyye Ekolü	19
1.3.1. İbn Teymiyye'nin Hayatı ve Şahsiyeti	19
1.3.2. İbn Teymiyye ve Radikalizmin Temelleri	21
1.3.3. İbn Teymiyye ve Tasavvuf	22
1.4. Suudi Selefliliği ve Vehhâbîlik	24
1.4.1. Vehhâbîliğin Doğuşu	24
1.4.2. Muhammed b. Abdülvehhâb	27
1.4.3. Muhammed b. Abdülvehhâb'ın Görüşleri	30
1.4.4. Dir'iye Antlaşması	37
1.4.5. I. Suûd Devleti	37
1.4.6. II. Suûd Devleti	39
1.4.7. III. Suûd Devleti	40
1.5. İhvan Hareketi ve Mekke Baskını	41
1.5.1. Hareketin Ortaya Çıkışı	41
1.5.2. İhvan Savaşları	43
1.5.3. Hail'in İşgali	44
1.5.4. Hicaz'ın ve Taif'in İşgali	45

1.5.5. Mekke'nin İşgali.....	46
1.5.6. Medine ve Cidde'nin İşgali.....	47
1.6. Mekke'de Suûd Karşıtı İsyân.....	48

İkinci Bölüm

SELEFİ-RADİKAL ÖRGÜTLER.....	55
2.1. El-Kâide.....	56
2.1.1. Örgütün Yapısı.....	61
2.1.2. Örgütün Eylemleri.....	65
2.1.3. El-Kâide Örgütü Liderleri.....	71
2.1.3.1. Usame bin Ladin.....	71
2.1.3.2. Eymen El-Zevahiri.....	73
2.2. DAEŞ.....	74
2.2.1. DAEŞ'in Örgütsel Yapısı.....	75
2.2.2. Örgütün Eylemleri.....	87
2.2.3. DAEŞ Örgüt Liderleri.....	92
2.2.3.1. Ebû Mus'ab el-Zerkavî.....	92
2.2.3.2. Ebû Ömer El-Bağdâdî (2006-2010).....	95
2.2.3.3. Ebû Bekir El-Bağdâdî.....	96
2.3. Boko Haram.....	99
2.4. Eş-Şebâb.....	101

Üçüncü Bölüm

SELEFİLİĞİN BÖLGESEL ETKİLERİ.....	107
3.1. İnan-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör.....	111
3.2. Amerika Birleşik Devletleri-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör.....	115
3.3. Türkiye-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör.....	120
3.4. Rusya-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör.....	123
3.5. Afrika Kıtası Ülkeleri-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör.....	125
3.6. Asya Kıtası Ülkeleri-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör.....	126
SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA.....	133

KAYNAKÇA

- “15-20 Kasım İstanbul Saldırıları”, *Wordpress*, 15.11.2003, <https://terortakvimi.wordpress.com/2003/11/15/200315-20-kasim-istanbul-saldirilari>.
- “1998 Kenya ve Tanzania ABD Elçilik Saldırıları”, *Terör Takvimi*, 08.07.1998, <http://terortakvimi.wordpress.com/1998/08/07/1998kenya-ve-tanzanya-abd-elcilikleri-saldirilari>.
- “2000 / Yemen’de ABD gemisi USS Cole Saldırısı”, *Worldpress*, 12.10.2000, ” <http://terortakvimi.wordpress.com>. 12.10.2000.
- “2004 Madrid Tren Bombalamaları”, *Wordpress*, 03.11.2004, <https://terortakvimi.wordpress.com/2004/03/11/2004-madrid-tren-bombalamalari>.
- “ABD Tarihinin En Kanlı Saldırısı: 50 Kişi Hayatını Kaybetti, IŞİD Üstlendi”, *Onedio Haber Sitesi*, 12.06.2016, <https://onedio.com/haber/amerika-da-gece-kulubunesilahlisaldiri-olu-sayisi-50-ye-yukseldi-71582012-12-Haziran-2016>.
- “ABD’de Terör Saldırısı”, *El-Cezire Medya Grubu*, 2015, www.aljazeera.com.tr/haber/abd-saldirisi-teror-eylemi.
- ABDÜLHAMİD İRFAN, M. Saim (Mustafa Saim) YEPREM, *İslam’da itikadi mezhepler ve akaid esasları*, İstanbul: Marifet, 1981.
- ABEDİN Hassan Syed, *Abdül Aziz Al Saud And The Great Game In Arabia, 1896 1946*”, London: King’s College, 2002.
- “Abu-Omar al-Baghdadi”, *Wikipedia*, (14.09.2017), <https://en.wikipedia.org/wiki/Abu-Omar-al-Baghdadi>.
- AHMED Ali Jimale, *The Invention of Somalia*, The Red Sea Press, 1995.
- Ahmed İbn-i Hanbel, *Ehli Sünnet’in Esasları*, çev. Seyfullah ERDOĞMUŞ, Mercan Kitap, 2016.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, VI.
- AKBAL Özdemir, “Suudi Arabistan-İran ilişkilerinde son durum”, *21.yy.Enstitüsü*, 06.01.2016, <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/suudi-arabistan-iran-iliskilerinde-son-durum>.
- AKBULUT Ahmet, “Seleflüğün Teolojik ve Düşünsel Boyutları”, Tarih ve Günümüzde Seleflilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2013.
- AKGÜN Birol, Gökhan BOZBAŞ, “Arap Dünyasında Siyasi Selefizim ve Mısır Örneği”, *Akademik Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 14 (2013).

- “Al Zevahiri”, *FBI*, (15.03.2017), www.fbi.gov.tr/wanted/wanted/terrorist_cyma-ol-zewahiri/view.
- AL-AZMA' Talal Sha'rfan Muslat, *The role of the Ikhwan under 'Abdül-'Aziz Al Sa'ud 1916-1934*, England: University of Durham, 1999.
- ALKAN Necati, *El Kaide'den İşid'e Din, Şiddet ve Terörizm*, Karınca Yayınları, 2016.
- ANIMASAWUN Gbemisola, Luqman SAKA, “Causal analysis of radical Islamism in northern Nigeria's Fourth Republic”, *African Security Review*, (14.10.2013).
- “Ankara Saldırısı”, *Wikipedia*, 2015, <https://tr.wikipedia.org/wiki/2015-Ankara-saldırısı>.
- “Ankarada Terör Saldırısı”, *NTV Haber*, 2015, www.ntv.com.tr/turkey/ankarada-teror-saldırısı.
- ARMSTRONG H. C., *Abdülaziz bin Suud - Arabistan Kralı'nın Yaşam Öyküsü*, çev. Gülsüm Ademir, Kaknüs Yayınları, 2007.
- ARPA Enver, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, 2. b., Fecr Yayınevi, 2010.
- ATAMAN Muhittin, “Türkish-Suudi Arabian Relations During the Arab Uprising: Towards a Strategic Partnership?”, *SETA Insight Turkey*, (2012).
- — —, “Türkiye Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok Taraflı Birlikteliğe”, *Orta Doğu Analiz*, (2009).
- “Atatürk Havalimanı Saldırısı”, *Wikipedia*, 2016, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Atatürk-Havalimanı-saldırısı>.
- ATKINS Stephen E., *The 9/11 Encyclopedia: Second Edition*, C. I, London: Praeger Security International Westport, 2008.
- AŞLAMACI İbrahim, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam-Hatip Okulları*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2014.
- AYDIN Hüseyin, “İbn Temiyyeye Göre Kelam ve Kelamcılar”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 6 (2003).
- AYDIN Mustafa, *Onların Savaşı Brzezinski... Kissinger... Huntington*, 3. b., İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2003.
- AYHAN Veysel, “Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri”, *Orta Doğu Analiz*, Kasım 2010, C. 2, S. 23.
- BAHGAT Gawdat, “İslamın Siyasal Coğrafyası: Basra Körfezin'deki Şiiiler”, *Avrasya Dosyası*, (2017).
- BAKTIR Mehmet, “Müttekaddimun Seleffiye ve Metod Anlayışı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8 (2004).
- “Barack Obama's Inaugural Address”, *The Newyork Times*, (25.12.2017), <https://www.nytimes.com/2009/01/20/us/politics/20text-obama.html>.
- BARRETT Richard, “THE ISLAMIC STATE”, *The Soufan Group*, 2014, 66.

- BARZEGAR Kayhan, "Balance of power in the Persian Gulf: An Iranian Wiew", *Belfer Center*, 2010, <http://www.belfercenter.org/sites/default/files/Barzegar-Balance-of-power-in-the-persion-Gulf.pdf>.
- "Biography of Abu Omar al Baghdadi", *Wordpress*, 2016, <https://whitesidenwc.wordpress.com/2016/05/25/biography-of-abu-omar-al-baghdadi>.
- BEKAROĞLU Edip Asaf, "*Justice and Development Party and Muslim Brotherhood in the Arab Spring: A Failed Post-Islamist Interaction to Transform the Middle East*", *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, Cilt 2, No 1, s. 1-16.
- BODUR H. Ezber, "Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2 (2003).
- "Bombing of Khobar Towers", *U.S. Department of State Rewards for Justice Program*, 1996, www.rewardsforjustice.net-/turkish/khaber-towers.html.
- "Boston Maratonu Bombalı Saldırısı", *Wikipedia*, (12.05.2017), <https://tr.wikipedia.org/wiki/Boston-Maratonu.bombalı.saldırısı>.
- "Boston Maratonu'nda patlamalar: 3 ölü, 100'den fazla yaralı", *BBC*, 2013, , www.bbc.com.turkce/haberler/2013/04/130415-boston-explosion.
- BOZARSLAN Mahmut, "Unraveling Islamic State's Turkish recruitment scheme", *al-monitor*, 2015, www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2015/10/turkey-syria-isis-adiyaman-suçinde-bomberorsenal.htm.
- "Brükselde Terör Saldırısı", *El-Cezire Medya Grubu*, 2016, www.aljazeera.com.tr/haber/-brukselde-teror-saldirisi/-34olu.
- BUHÂRÎ Muhammed b. İsmâil, *Fadâilu ashâbi'n-nebi*, 1,t.y.
- BULUT Faik, *El Kaide'nin Sırları*, 1. bsk., İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2008.
- BURKE Jason, [(*Al-Qaeda : Casting a Shadow of Terror*)], I.B.Tauris & Co Ltd, 2004.
- BURKE Jason, Ebru KILIÇ, *El Kaide*, 1. bs., İstanbul: Everest, 2004.
- BÜYÜKKARA Mehmet Ali, *İhvandan Cuheyman'a Suûdi Arabistan Ve Vehhabilik*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- CALABRESE John, *Revolutionary Horizons: Regional Foreign Policy in Post-Khomeini Iran*, Springer, 2016.
- "Canlı Bombanın Kimliği Belli Oldu", *Milliyet*, 01.05.2016, <https://www.milliyet.com.tr/canlı-bombanın-kimliği-belli-oldu-gundem>.
- CETINA Karin Knorr, *Complex Global Microstructures: The New Terrorist Societies*, 22 cilt, Theory Culture&Society, 2009.
- Cumhuriyet, "Rabita Kararnamesi", 27 Mart 1987, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1987/3/27/13.xhtml>, (21.01.2020)
- COCKBURN Patrick, Osman AKINHAY, *İslam Devleti'nin Yükselişi*, 1. b., İstanbul: Agora Kitaplığı, 2014.
- COOK Michael, "Muhammed b. Abdülvehhab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), t.y., C. 30, s. .

- ÇAKMAKTAŞ Nurullah, “Mısır’da Selefilğe Toplumsal Tercih ve Nedenleri”, *Akademik Orta Doğu Dergisi*, C. 9, S. 2 (2015).
- , “Siyaset ve Apolitizm Arasında Mısır’da Selefi Hareket: ed-Da’vetu’s-Selefiyye Örneği”, *Türkiye-Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 2 (2014).
- ÇELEBİ İlyas, Bekir TOPALOĞLU, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, 4. b., İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 2017.
- DEMİR Hilmi, “Aklı Karışıklar İçin Sünnilik ve Selefilik Rehberi”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 29.08.2014, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/teostrateji-arastirmalari-merkezi/2014/08/29/7751/akli-karisiklar-icin-selefilik-ve-sunnilik-rehberi>.
- , “Sürüm ve Versiyonlarıyla Selefilik”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.*, 18.04.2013, <http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1366639555>.
- DEMİRBAĞ Dilaver, *Kıyamet Çanı*, 1. b., İstanbul: Hayykitap, 2015.
- DEMİREL Emin, *Ölüm Arabaları*, İstanbul: İq Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- “Diyarbakır Mitingi Saldırısı”, *Wikipedia*, 2015, <https://tr.wikipedia.org/wiki/2015-Diyarbakır-mitingi-saldırısı>.
- DÖNMEZ Gürsel, *Kozmik Mesele Modelleri Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş*, Ankara: Ötüken Neşriyat, 2021.
- DÖNMEZ Rasim Özgür, “Orta Asya ve Kafkasya’da Siyasal Şiddet: Yerelden Küreselle”, *Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası*, Ankara: USAK Yayınları, 2008.
- EBRARİ Muhammed Cihad, “(İŞ)İD Çerçeve Metni”, *SAMER*, İstanbul: SAMER, 2015.
- “El Kaide lideri Zevahiri: İŞİD’in ilan ettiği halifeliği tanımıyoruz”, *BBC*, 09.09.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150909_elkaide_halifelik_red.
- “El Kaide’nin Üç Numaralı Lideri Öldürüldü”, *Amerikanın Sesi*, 01.06.2010, www.amerikanin_sesi.com/a/el-kaidenin-uc-numarali-lideri-olduruldu.95317375.
- EL-ESERİ Abdullah Bin Abdülhamid, *Selefi Salihin Akidesi (Ciltli) Ehl-i Sunnet Ve’l-Cemaat*, 4. b., Guraba Yayınları, 2014.
- EN-NEDVI Ebu’l Hasen Ali, *İslam Önderleri Tarihi 2*, çev. Yusuf Karaca, Kayhan Yayınları, 2016.
- ESPOSITO John L., *Unholy War: Terror in the Name of Islam*, New York: Oxford University Press, 2002.
- ETHEREDGE Laura S., (ed.), *Saudi Arabia and Yemen*, New York, NY: Rosen Education Service, 2011.
- “Eymen el Zevahiri Kimdir?”, *Haber 7*, 2016, www.haber7.com/Orta-Doğu/haber11277189-eymen-el-zevahiri-kimdir./140/2016.
- FAHREDDİN Rızaeddin, *Şeyhülislam İbn Teymiyye ve Mücadelesi*, çev. Ömer Hakan ÖZALP, İstanbul:Özgü Yayınları, 2013.

- FAIN W., *American Ascendance and British Retreat in the Persian Gulf Region*, Springer, 2008.
- FAYDA Mustafa, "Bedevi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet vakfı İslam araştırmaları Merkezi (İSAM), t.y., C. 5, s. .
- FERHAVİ Fuad, *Nijerya'da şiddet, radikalizm ve Boko Haram*, 1. b., Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2015.
- FIĞLALI Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, 11. b., Şa-to Yayınları, 2001.
- FIELDING Nick, Yosri FOUDA, *Masterminds of Terror: The Truth Behind the Most Devastating Terrorist Attack the World Has Ever Seen*, New York: Aracade Publishing, 2003.
- "Fransa İŞİD Saldırısı", *Wikipedia*, 2016, www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160614/fransa-isid-saldiri.
- FREDERICK Arthur, Jacob Ronald AULIFF, *Jihad, Müsahiddeen, Taliban, Osama bin Laden, George W. Boush, & Oil: A Study in the Evolution of Terrorism & İslam*, 1. b., Garland: Published by Tonglewold, 2002.
- "Gaziantep Bombalı Saldırı", *Habertürk*, 12.08.2016, [www.habertürk.com/gundem/haber/1285133-gaziantep-bombalı-saldiri](http://www.habertürk.com/gundem/haber/1285133-gaziantep-bombali-saldiri).
- GEOGRAPHY Laura Etheredge Assistant Editor Middle East, *Saudi Arabia and Yemen*, The Rosen Publishing Group, Inc, 2011.
- GRANT Rebecca, "Death in the Desert", *Air Force Magazine*, (2006).
- GÜNDÜZ Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- GÜNER Selda, *Vehhabi - Suudiler (1744 - 1819)*, 1. b., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- GÜRKAN Menderes, "Hanbeli Fıkıh Usulünün Doğuşu ve Gelişimi", *Erciyes Üniversitesi SB. Dergisi*, S. 9 (t.y.).
- GÜRLER Recep Tayyip, Ömer Behram ÖZDEMİR, "Tevhid ve Cihad Örgütü'nden 'İslam Devleti'ne", *SETA Analiz*, (2014).
- GORDON Hahn, "Getting the Caucasus Emirate Right", A Report of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) Russia and Eurasia Program, <http://csis.org/publication/getting-caucasus-emirate-right> 02.05.2017.(21.01.2020)
- Habertürk,"Suudi Arabistan'ın Çılgın Projesi", <https://www.haberturk.com/suudi-arabistan-in-cilgin-kanal-projesi-katar-i-adaya-donusturecek-1908837-ekonomi>
- HASAN İbrahim, "İbn-Temiyye", *İslam Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, t.y.,
- HEGGHAMMER Thomas, "'Terrorist Recruitment and Radicalization in Suudi Arabia'", *Middle East Policy*, (2006).
- HEYKEL M. Hasaneyn, *ÖFKENİN SONBAHARI / BİR FİRAVUNUN SONU*, çev. Ahmet Şişman, 1. b., İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.

- HİLMÎ Mustafa, *es-Selefiyye*, Beyrut, 1991.
- HITTI Philip K., *History of the Arabs*, 3. b., London: Macmillan and Co, 1946.
- HOFFMAN Bruce, "Al-Qaeda, Trend'in Terrorism and Future Potentialities: An Assessment", *RAND Corporation*, 2005, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2005/P8078.pdf>.
- "İslam İşbirliği Teşkilatı", *T.C. Dış İşleri Bakanlığı*, (10.01.2018), www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa.
- İŞCAN Mehmet Zeki, *Selefilik*, 4. b., İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.
- Iran Review, "Iran-Saudi Relations: Time for Active Diplomacy", *Iran Review*, 2011, http://www.iranreview.org/content/Documents/Iran_Saudi_Relations_Time_for_Active_Diplomacy.htm
- Jamil M.Abu'n Nasr-Loimer Roman, *Islam in the Wold Today: A Hand Book of Politics*, Newyork: Regilion, Culture and Society, 2010.
- JENKINS Brian Michael, "Countering Al Qaeda", *RAND Corporation*, 2002, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1620.pdf.
- JİMALE Ahmad Ali, *The Invention of Somalia*, Lawrenceville: The Red Sea Press, 1995.
- JORDAN Ferenc, "Predicting target selection by terrorists: a network analysis of the 2005 London underground attacks", *Int. J. Critical Infrastructures*, (2008).
- KAHRAMAN Sıddık, "Selefi Düşünce ile Vehhâbilik Ekseninde Orta Doğu'yu Düşünmek", 1.Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu Bildirileri, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2014.
- KANDEMİR M. Yaşar, "Ahmed b. Hanbel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet vakfı İslam araştırmaları Merkezi (İSAM), t.y., C. 2, s. .
- KARLSSON Ingmar, *Din, Terör ve Hoşgörü*, çev. Turhan Kayaoğlu, Homer Yayınları, 2005.
- KARPAT Kemal H., *Turkey's Foreign Policy in Transition 1950-1974*, Netherlands: Brill Academic Publishers, 1975.
- KATMAN Filiz, "Ladin Öldü: El-kaidenin Sonumu?", *Aydın Üniversitesi*, (12.02.2017), <http://etkinlik.aydin.edu.tr/resimler/makale/1el-kaide.pdf>.
- KATZMAN Kenneth, "Al Qaeda in Iraq: Assessment and Outside Links", *CRS Report for Congress*, (2018).
- KAYA Emrah, "Tasavvuf ve İlhamın İbn Temiyye Düşüncesindeki Yeri", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, S. 20 (2016).
- KECHICHIAN Joseph A., "İslamic Revivalism and Change in Saudi Arabia; Juhayman Al-Utaybi's"Letter's"to the Saudi People", *The Muslim World*, (01.1990).
- KEKİLLİ Emrah, Hayri ÖMER, "Bir Örgütün Anatomisi-Boko Haram", *SETA Analiz*, (2017).

- KEPEL Gilles, *Cihat / İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi*, çev. Haldun Bayrı, 2. b., Doğan Kitap, 2001.
- KERİMOĞLU Yusuf, “Cihadi Selefî Hareket, El-Kaide Örgütü ve Terör”, *Ankara Misak Dergisi*, (12.2010).
- KICIMAN Naci Kaşif, *Medine Müdafaası: Hicaz Neden Bizden Ayrıldı?*, İstanbul: Sebül Yayınevi,1994.
- KILAVUZ Ahmet Saim, “Hasan. B Ali El Berbehari, “Hayatı ve İtikadi Görüşleri””, *U.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2 (1987).
- KILCULLEN David J., “Strategy and Terrorism; Countering Global Insurgency”, *The Journal of Strategic Studies*, C. 28, S. 4 (2005).
- KIMIŞOĞLU Embiya, “Makalat; Ehl-i Sünnet-i Ha”, *Rehber Dergisi*, (2014).
- KIRDAR M.J., “Al Qaeda in Iraq”, *CSIS*, (2011) C. 1.
- KNYSH Alexander, “Clear and Present Danger: “Wahhabism” as a Rhetorical Foil””, *Die Welt des Islams*, (2004).
- KOCA Ferhat, “Hanbeli Mezhebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, C. 15.
- — —, *İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem Hanbeli Mezhebi*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- KORKMAZ Sıddık, “Selefilğe Karşı Reddiyeler”, Tarihte ve Günümüzde Selefilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2013.
- “Kronoloji: Boko Haram’ın Faaliyetleri”, *El-Cezire Medya Grubu*, 2012, www.algazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji/-boko-haramin-faaliyetleri.
- KULOĞLU Armağan, “El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları”, *Orta Doğu Analiz*, (2011).
- KURŞUN Zekeriya, *Necid ve Ahsa’da Osmanlı Hakimiyeti: Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti’nin Ortaya Çıkışı*, Türk Tarih Kurumu, 1998.
- KURŞUN Zekeriya, “Suudi Arabistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009, C. 37.
- KUSHNER Harvey W., *Encyclopedia of Terrorism*, California: SAGE Publications, 2003.
- KUTLU Sönmez, “İslam Düşüncesinde Gelenekçi Din Söyleminin Analizi”, *İslamiyat Dergisi*, (2007).
- LUIZARD Pierre-Jean, Yasemin Özden CHARLES, *İŞİD tuzağı*, 1. bsk., İstanbul: İletişim, 2016.
- Madawi al-Rasheed, *Politics in an Arabian Oasis; The Rashidis of Saudi Arabia*, Newyork: I.B.Tauris, 1997.
- MACKEY Sandra, *The Saudis: Inside the Desert Kingdom*, Updated edition., New York: W. W. Norton & Company, 2002.

- MAKDISI George, *The Hanbalı School and Sufism*, 1. b., Espanola: Asociación Española de Orientalistas, 1979.
- MAMDANI Mahmoud, *İyi Müslüman, Kötü Müslüman -Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*, çev. Sevinç Altınçekiç, İstanbul: 1001 Kitap, 2005.
- MARRS Jum, Pınar BULUT, Semra CIVELEK, *Sırlar Operasyonu*, 2. bs., İstanbul: Truva Yayınları, 2005.
- MCCANTS William, “The Believer”, *Brookings*, 01.09.2015, <http://csweb.brookings.edu/content/research/essays/2015/thebeliever.html>.
- İbn Teymiye, *Mecmuul Feteve*, Riyad: Daru Alem’l-Kütüb, 1991.
- İbrahim b. Salih b.İsa, *Târîhu Ba’di’l-Havâdisi’l-Vâki’a fî Necd*, Riyad:el-Emanetü’l-Amme li’l-ihtilaf,1966.
- MEÇİL Erdoğan, “Selefi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, C. 6.
- MERCAN Faruk, *Savaşçının dönüşü*, 2. bsk., İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2006.
- METZ Helen Chapin, *Saudi Arabia: A Country Study*, Washington: GPO for the Library of Congress, 1992
- MUMCU Uğur, *Rabıta*, Ankara: um:ag yayınevi, 2019.
- Müslim b. Haccâc, *Fedailü’s-Sahabe*, 216, t.y.
- NAFI Beşir Musa, İzzuddin Abdu’l MEVLA, El-Hevvas TAKIYYE, *Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler*, Yarn Yayıcılık, 2016.
- NAPOLEONI Loretta, *The Islamist Phoenix: The Islamic State (ISIS) and the Redrawing of the Middle East*, First Edition edition., New York: Seven Stories Press, 2014.
- “Nice Saldırısı”, *Wikipedia*, 2016, <https://tr.wikipedia.org/wiki/2016-Nice-saldırısı>.
- “Nice’te terör saldırısı”, *Euronews*, 15.07.2016, <http://tr.euronews.com/2016/07/15/fransa-nin-nice-kentinde-bir-kamyonun-bastille-gunu-nu-kutlayan-kalabaligin>.
- “Nijerya’da kanlı Noel”, *Deutsche Welle*, 2011, <http://www.dw.com/tr/nijeryada-kanl%C4%B1-noel/a-15626429>.
- NOBLE Barnes &, “The Siege of Mecca: The 1979 Uprising at Islam’s Holiest Shrine”, *Barnes & Noble*, t.y., <https://www.barnesandnoble.com/w/siege-of-meccaroslav-trofimov/1100619273>.
- OCHSENWALD William, “Saudi Arabia and The Islamic Revival”, *International Journal of Middle East Studies*, Cilt 13, Sayı 3, Ağustos 1981.
- OKUMUŞ Eylem, *Orta Doğu ve İ.Ş.İ.D gerçeği*, İstanbul: Siyah Beyaz Kitap, 2014.
- “Ottowada Terör”, *BBC*, 2014, www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141023-ottowa-teror.
- ÖZ Mustafa, “Ehl-i Bid’at”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet vakfı İslam araştırmaları Merkezi (İSAM), t.y., C. 6, s. 501.

- ÖZ Mustafa, Hüseyin KADER, *Anahatlarıyla İslam Mezhepleri Tarihi*, 1. b., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- ÖZCAN Mustafa, Leyla ÖZCAN, *İşid ve Kökenleri*, İstanbul: Safa Yayın dağıtım, 2015.
- ÖZDİL Mesut, “Günümüzde Selefilik, Selefi İdeoloji ve Şiddet”, *Route Educational and Social Science Journal*, S. 3 (2016).
- ÖZERKMEN Necmettin, “Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 44, S. 2 (2004).
- ÖZMEN Ramazan, “Doğuşundan Tedvinine Hanbeli Fıkıh Usülü Gelenegi ve Özgünlük Sorunu”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11 (2008).
- PANT Harsh V., “Saudi Arabia woos china and India”, *Middle East Quarterly*, (2006).
- “Paris Attacks Kill More than 120 People-as it Happened”, *The Guardian*, 2015, <https://www.theguardian.com/world/live/2015/nov/13/shooting-reported-in-eastern-paris>.
- “Pariste IŞİD Saldırısı”, *Cumhuriyet*, 14.06.2016, www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/550759/Paris-te-IŞİD-saldırısı.html.
- PEHLİVANOĞLU A.Öner, *Orta Doğu ve Türkiye*, İstanbul: Kastaş, 2004.
- PERKES Esther, “18.Asırda Tasavvuf ve Vehhabilik”, *U.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev. Mehmet Çelenk, C. 12, S. 2 (2003).
- PHILBY H. St J. B., *The Heart of Arabia, a Record of Travel and Exploration*, London: Constable and Company Ltd., 1922.
- RAYMOND Jean, *Vehhabiler'in Ortaya Çıkışı*, çev. Ramazan Adıbelli, 1. b., Adana: Karahan Kitabevi, 2010.
- REEVE Simon, *Yeni Çakal'lar - Remzi Yusuf, Usame Bin Ladin Ve Terörizm Geleceği*, İstanbul: Everest, 2001.
- “Report True Identity of 'Islamic State of Iraq' Leader Revealed Photos Aired”, *CBS News*, (20.09.2017), www.cbsnews.com/news/report-true-identity-of-islamic-state-of-iraq-leader-revealed-photos-aired.
- ROQUE Paula Cristina, “Somalia: Understanding Al-Shabaab”, *Institute for Security Studies*, 2009, <https://www.files.ethz.ch/isn/101556/SABAAB040609.pdf>.
- ROSS Daveed Gartenstein, “The Strategic Challenge of Somalia's Al-Shabaab”, *Middle East Forum*, (2009).
- ROY Arundhati, *ABD Terör ve İslam: 11 Eylül Üzerine, "Savaş Barıştır"*, İstanbul: Vadi, 2001.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi, 2009.
- SARIKAYA Berat, *İslam Düşüncesinde Tevhid-İbn Teymiyye Örneği*, 1. b., İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013.
- SAUD Faisal bin Salman AL-, *Iran, Saudi Arabia and the Gulf: Power Politics in Transition*, I.B.Tauris, 2004.

- “Saudi Arabia Accountability”, *GovTrack*, (25.12.2017), www.govtrack.us/congress/bills/108/hr3643/text.
- SCHULZE Reinhard, *İslamischer Internationalismus im 20. Jahrhundert: Untersuchungen zur Geschichte der Islamischen Weltliga (Rābiṭat al-‘Ālam al-İslāmi) Mekka*, BRILL, 1990.
- SCHWEITZER Yoram, Shaul SHAY, Meir DAGAN, *The Globalization of Terror: The Challenge of Al-Qaida and the Response of the International Community*, New Brunswick N.J.: Transaction Publishers, 2003.
- SHEIKH Naveed S., *The New Politics of Islam: Pan-Islamic Foreign Policy in a World of States*.
- SHINN David, “Al-Shabaab and Somalia in the 21st Century”, *International Policy Digest*, 2012, <https://intpolicydigest.org/2012/01/25/al-shabaab-and-somalia-in-the-21st-century>.
- SHURIYE Abdi O., “Al-Shabaab’s Leadership Hierarchy and Its Ideology”, *Academia Research International*, C. 2, S. 1 (2012).
- SIRADAĞ Abdurrahim, “Sahra Altı Afrikasında Terörist Grupların Yükselişi Boko Haram ve Eş-Sebab”, *SETA Analiz*, (2015).
- “Somali’de terör saldırısı: 10 ölü”, *NTV Haber*, 2016, <https://www.ntv.com.tr/dunya/somalide-teror-saldirisi-10-olu,gc-F1tpLkEKcbuYr4RdeoA>.
- SÖNMEZ Vecihi, “Selef Düşüncesinin Tarihi Arka planı ve Selefilik”, *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, 2010.
- “Sultanahmette bombalı saldırı”, *Deutsche Welle*, 12.01.2016, www.dw.com/tr/sultanahmette-bombali-saldiri/-a-18173655.
- “Sultanahmet’te canlı bomba dehşeti”, *SABAH*, 13.01.2016, www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/13/Sultanahmet-canli-bomba-dehseti.
- “Suruç Saldırısı”, *Wikipedia*, 2015, https://tr.wikipedia.org/wiki/2015-suruç_saldırısı.
- ŞAHİN Mehmet, “Şii Jeopolitiği: İran için Fırsatlar ve Engeller”, *Akademik Orta Doğu Dergisi*, C. 1, S. 1 (2016).
- ŞAHİN Mehmet, “İngiliz Pürütenizmi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.15, S. 15 (2003).
- ŞAHZAD Seyid Saleem, *El-Kaide ve Taliban’ın İçinde “Bin Ladin ve 9/11’in Ötesinde*, İstanbul: Küresel Kitap, 2014.
- ŞEN Abdülkadir, “11 Eylül ve El-kaide Dosyası”, *İnternational Pressmedya*, 11.11.2013, <http://www.pressmedya.com/ozel-haber/14641/11-eylul-ve-el-kaide-dosyasi>.
- ŞEN Osman, *Din, Terörizm ve El-Kaide*, Ankara: Sarkaç Yayınları, 2011.
- ŞENSALTIK Asım, “Tevhid”, 29.04.2014, <http://www.ahmadkalkan.com.tr/musakaidi/item/121-tavhid.html>.

- NTV, “Trump: DAEŞ'in lideri ve kurucusu El Bağdadi öldü”, <https://www.ntv.com.tr/dunya/trump-daesin-lideri-ve-kurucusu-el-bagdadi-oldu>.
- T24 Gazetesi, “Rabıta 30 Yıl Sonra Mardinde Ortaya Çıktı”, <https://t24.com.tr/haber/rabita-30-yil-sonra-mardinde-ortaya-cikti,73613>, (21.01.2020)
- TAFTAZANI Sadettin, *Şerhu'l Akaid*, çev. Talha Hakan Alp, M.ü. İlahiyat Fak. Vakfı, 2017.
- TANDOĞAN Muhammed, “Eş-Şebâb Örgütü'nün Anatomisi”, *ORDAF*, 2016, , <http://www.ordaf.org/eş-şebab-orgutunun-anatomisi>.
- TANNER Stephen, *Bush'ların Savaşları*, çev. Ayşe Doğancı, Ankara: Elips Kitap, 2005.
- TAYLAN Melek Ulagay, “El Zerkavi ve Irak'ta El Kaide'nin Kuruluşu”, *Bianet*, (14.05.2017), bianet.org/bionet/siyaset/165641-el-zerkavi-ve-irak-to-el-kaide-nin-kurulusu.
- TAYLAN Necip, “Selefiyye”, *Enfal*, (27.07.2016), <http://www.enfal.de/orta06.htm>.
- TEKELLİOĞLU Tuluhan, “Rabıta Hastaneleri Meclis Gündeminde”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Kasım 2013, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/5775/rabita-hastaneleri-meclis-gundeminde.html>, (21.01.2020)
- THACKRAH John Richard, *Dictionary of Terrorism*, 2. b., New York: Routledge, 2003.
- TOPALOĞLU Bekir, İlyas ÇELEBİ, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, 3. b., İstanbul: İsam Yayınları, 2010.
- TÜRKOĞLU Harun, “İslam Mezhepleri Tarihi VI. Ulusal Koordinasyon Toplantısı ve Bütün Yönleriyle Seleflik Çalıştayı”, *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8, 2016.
- TIĞLI İbrahim, “Afrika'da Suudi Arabistan-İran Rekabeti”, <http://www.gercek hayat.com.tr/yazarlar/afrikada-suudi-arabistan-rekabeti>, 2017, (22.01.2020)
- ULUDAĞ Süleyman, “İmam İbn Temiyye”, *Islah*, (10.07.2016), <http://islah.de/siret.htm>.
- “Ülke Künyesi;Somali”, *T.C Dışişleri Bakanlığı*, (21.09.2017), <http://www.mfa.gov.tr/somali-kunyesi.tr.mfa>.
- VOLTER Vilko, “Al-Shabaab from External Support to Internal Exstraction”, *Uppsala University*, 03.2011, <http://www.por.uu.se/digitalassets/57/57537-MFS-paper-vikko.pdf>.
- WARRICK Joby, *Siyah Bayraklar İŞİD' in Doğuşu ve Yükselişi*, 1. b., İstanbul: A7 Kitap, 2016.
- WATT William Montgomery, Ethem Ruhi FIGLALI, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 3. b., Ankara: Sarkaç Yayınları, 2010.
- WEISS Michael, Hassan HASSAN, Emine Arzu KAYHAN, *İŞİD Terör Ordusunun İç Yüzü*, 1. b., İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016.

- WHELAN Richard, *Al-Qaedaism: The Threat to Islam, the Threat to the World*, 1. b., Dublin: Ashfield Press, 2005.
- "Who was the Real Abu Omar al-Baghdadi?", *Şarku'l-Avsat*, (20.09.2017), <https://eng-archive.aawsat.com/theaawsat/news-middle-east/who-was-the-real-abu-omar-al-baghdadi>.
- WYNBRANT James, "The Brief History of Suudi Arabia", *Libraray of Congress Cataloging-in Publicatin Data*, USA: Libraray of Congress, 2004.
- WRIGHT Robin & BAKER Peter (2004), "Iraq, Jordan See Threat To Election From Iran Leaders Warn Against Forming Religious State", <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/articles/A43980-2004Dec7.html>. (17.04.2017)
- YETKİN Murat, "49 Rehine İSİD'den Nasıl Kurtarıldı", *Radikal*, (20.04.2017), www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/49-rehine-IŞİDden-nasil-kurartirld-iste-ilk-ayrintilar-1213883.
- YILDIRIM Ramazan, "Cemaatten Partiye Dönüşen Selefilik", *SETA Analiz*, (2013).
- YILMAN Emre, "Genel Hatlarıyla el-kaide", *Akademik Perspektif*, 2014, [http://www.akademikperspektif.com/2014/10\(17\)genel-hatlarıyla-el-kaide](http://www.akademikperspektif.com/2014/10(17)genel-hatlarıyla-el-kaide).
- YILMAZ Kamil, "Ülke Savunmasında Küresel Dini İstismar Eden Terörizm: "El-Şebab" Örneği ve Türkiye Açısından Yansımaları", *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, (2014).
- YILMAZ Mustafa Selim, "İslami Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Selefilik Üzerine Bir Deneme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 3 (2014).
- YOUSSEF İbrahim M. , "The Middeast Threat That's Hard To Define", Washington Post, 11 August 2002, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2002/08/11/the-mideast-threat-thats-hard-to-define/c3810fca-d2c6-4a6b-8f35-726f7a3c50cd/>
- YÖRÜKAN Yusuf Ziya, "Vehhabilik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 4 (1952).
- ZAKARİA Fared, *Terror*, *Newsweek*, Vol.138,Iss.14.
- ZEHRA Muhammed Ebu, *Mezhepler Tarihi İslam'da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi (Şamuha Kağıt)*, çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, Abdülkadir Şener, Hisar Yayınları, 2014.

SİBER VATAN VE TÜRKİYE

Türkiye'nin Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi

Dr. Ahmet Emre Köker

Siber Vatan ve Türkiye Türkiye'nin Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi

Dr. Ahmet Emre Köker

Yayın No: 1720
ISBN: 978-625-398-748-0
E-ISBN: 978-625-398-747-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Süleyman Gezgün -suleyman@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Köker, Ahmet Emre.

Siber Vatan ve Türkiye Türkiye'nin Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi / Ahmet Emre Köker

1. Basım, XII + 138 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-748-0

E-ISBN: 978-625-398-747-3

1. Siber Vatan 2. Siber Güvenlik 3. Siber Politika 4. Türkiye

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Beştepe/Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	v
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR	vii
GİRİŞ.....	1
Birinci Bölüm	
SİBER UZAY DİSİPLİNİNE YÖNELİK KAVRAMLAR, TEORİLER VE UYGULAMALAR	5
1.1. “SİBER” VE “VATAN” KAVRAMLARININ DOKTRİN OLARAK BİR ARADA KULLANILMASI.....	5
1.1.1. Siber Nedir?	5
1.1.2. Vatan Nedir?	6
1.1.3. Siber Vatan Nedir?.....	8
1.1.4. Doktrin Nedir?	10
1.1.5. Siber Vatan Doktrini Nedir?	12
1.2. EGEMENLİK VE DEVLETLER SİSTEMİ	17
1.2.1. Teorik Çerçeve	19
1.2.2. Siber Vatan’da Ulusçuluk ve İdeoloji	21
1.2.3. Dijital Vatandaşlık	23
1.2.4. Değişen Devlet ve Toplum Yapısı	24
1.2.5. Modern Siber Devlet Birliği.....	26
1.3. “SİBER VATAN” KAVRAMI VE SİBER GÜVENLİKLE KESİŞMESİ	27
1.3.1. Siber Uzay’ın Türkiye’deki Gelişimi	33
1.3.2. E-Devlet Sistemi ve Siber Vatanın Güvenliği	35
1.3.3. Siber Vatan Savunmasında Siber Duvarın Önemi	37
1.3.4. Siber Vatanın Korunması ve Siber Sınırlar Arasında Yetki Çatışması.....	42
1.3.5. Millî Savunma ve Siber Güvenlik Alarmı	47

İkinci Bölüm

SİBER VATAN SAVUNMASINA YÖNELİK STRATEJİK İLKELER..... 51

2.1. SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL KONULAR	51
2.1.1. Siber Güvenliği Güçlendirmek İçin Hükûmet Çabaları ve Stratejileri	51
2.1.2. Siber Saldırlara Karşı Caydırıcılık Oluşturma	55
2.1.3. Siber Vatan Savunmasına Yönelik Operasyonel Düzeyde Önleme Girişimleri.....	57
2.1.4. Türkiye'nin Siber Vatan Doktrini.....	59
2.1.5. Siber Vatanın Güvenliğine Yönelik Kurumsal Çabalar	60
2.2. ANAYASAL GÜVENCELER VE SİBER TEHDİDİN HUKUKİ BOYUTU.....	64
2.2.1. Siber Güvenlik Anlaşmalarının Geçerliliği ve Uyulması.....	65
2.2.2. Uluslararası Antlaşmaların İç Hukuka Etkisi.....	67
2.2.3. Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesinin Türk Ceza Hukukuna Etkileri.....	68
2.2.4. Türk Ceza Kanununda Siberle İlgili Düzenlemeler	70
2.2.5. Türkiye'nin Siber Güvenlik Hukuku Mevzuatında Geride Kalması.....	72
2.3. EKONOMİK VE TEKNOLOJİK KONULAR	73
2.3.1. Türkiye'nin Siber Uzay'daki Yeri.....	73
2.3.2. Türkiye'nin Siber Vatan Yapısının Mevcut Durum Analizi.....	77
2.3.3. Siber Güvenlik Bütçesindeki Durum	79
2.4. ASKERİ VE GÜVENLİKLE İLGİLİ KONULAR	82
2.4.1. Türkiye'nin Siber Uzay'daki Yeri.....	82
2.4.2. Siber Vatana Yönelik Gerçekleştirilen Siber Saldırı Türleri.....	83
2.4.2.1. Devlet Bağlantılı Gerçekleşen Saldırıları	84
2.4.2.2. Terör Örgütleri Tarafından Gerçekleştirilen Saldırıları.....	87
2.4.2.3. Sosyal Medya Uygulamaları Üzerinden Gerçekleşen Saldırıları	92
2.4.3. Muhtemel Harbe Hazırlıkta Türkiye'nin Oyun Şekli.....	94
2.4.4. Türkiye'nin Siber Angajman Kuralları ve Gerçekleştirilen Siber Tatbikatların Durumu	96

Üçüncü Bölüm

TÜRKİYE’NİN SİBER VATANDAKİ OYUN ŞEKLİ VE ROTASI..... 103

3.1. Türkiye’nin Seçeneği Var Mıdır? ve Türkiye Aktif Bir Aktör
Olabilir Mi?109

3.2. Siber Vatan Hedefi Doğrultusunda Türkiye'nin Millî Güvenlik
Doktrinini Genişletme İhtiyacı111

3.3. Türkiye’nin Millî Güvenlik Doktrinini Yeniden Düşünmek113

3.4. Türkiye İçin Siber Politik Rota115

SONUÇ..... 119

KAYNAKÇA..... 127

ÖZ GEÇMİŞ..... 137

KAYNAKÇA

- Akman, B. (2019, 05 31). Gezi Parkı Olayları: Protestolar, Türkiye'de Hükümetin Sosyal Medyaya Yaklaşımını Nasıl Etkiledi? 01 03, 2021 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48471887> adresinden alındı
- Altınok, T., & Çakmak, H. (2009). *Suç, Terör, Savaş Üçgeninde Siber Dünya*. Ankara: Barış Platin Yayınevi.
- Altınok, T., & Çakmak, H. (2009). *Suç, Terör, Savaş Üçgeninde Siber Dünya*. Ankara: Barış Platin Yayınevi.
- Arar, D. (2018). Siber Uzayın Sınırsız Doğası Çerçevesinde Uluslararası İlişkilerde Sınırlar Üzerine Bir Analiz. *Cyberpolitik Journal*, 3(5-6).
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arslan, R. (2015, 12 24). *Türkiye'ye Siber Saldırının 10 Günü: Ne Oldu? BBC Türkçe*: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151224_siber_saldiri_arslan adresinden alındı
- Arthur, C. (25.01.2008). That Cyberwarfare By Russia On Estonia? It Was One Kid.. İn Estonia. *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/technology/blog/2008/jan/25/thatcyberwarfarebyrussiaon> ,ET.30.01.2020.
- Aslay, F. (2017). Siber Saldırı Yöntemleri ve Türkiye'nin Siber Güvenlik Mevcut Durum Analizi. *International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies*, 1(1), s. 24 - 28.
- Aybay, R. (2007). "Uluslararası Antlaşmaların Türk Hukukundaki Yeri". *TBB Dergisi*, 70(1), 187-213.
- Aydın, N. (2014). *Türkiye'nin İç ve Dış Tehditlerine Stratejik Bakış*. İstanbul: Paralo Yayınları.
- AK Parti, (2023). Türkiye Yüzyılı İçin Doğru Adımlar 2023 Seçim Beyannamesi, Ankara, <https://www.akparti.org.tr/media/dwydo5pu/tu-rkiye-yu-zy%C4%B1%C4%B1-ic-in-dog-ru-ad%C4%B1mlar-2023-sec-im.pdf> adresinden alındı
- Bakan, S., & Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2).
- Bakanlar Kurulu. (2013, 03 25). *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı Dair Kanun*. Resmi Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130620-1.htm> adresinden alındı

- Bakanlar Kurulu. (2014, 04 22). *Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun*. Resmi Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140502-12.htm> adresinden alındı
- Bakanlar Kurulu. (2020, 07 29). *İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/2020> adresinden alındı
- Bakanlar Kurulu. (2020, 07 29). *İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. Resmi Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200> adresinden alındı
- Bakanlar Kurulu Kararı. (2006, 03 24). *Karar: 10316*. 10 20, 2020 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060420-3.htm> adresinden alındı
- Bakır, E. (2016, 02 05). Siber Savaşlar: 5.Boyutta Savaş. 10 16, 2020 tarihinde <https://www.kotuamacliyazilim.com/siber-savaslar-5-boyutta-savas/> adresinden alındı
- Başaran, A. (2017). *Yaklaşan Felaketin Habercileri Siber Kuyamet*. İstanbul: Arion Yayınevi.
- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2021). *Siber Vatan*. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı: <https://www.bakka.gov.tr/basarili-projeler/ajans-faaliyetleri/siber-vatan> adresinden alındı
- Bıçakçı, S., Ergun, D., & Çelikpala, M. (tarih yok). *Türkiye’de Siber Güvenlik*. İstanbul: Ekonomi ve Dış Politika AraştırmaDerneği (EDAM). http://edam.org.tr/document/CyberNuclear/SiberKitapTR/edam_siber_guvenlik_b2.pdf adresinden alındı
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2017). *Siber Güvenlik Kurulu*. 10 22, 2020 tarihinde <https://www.btk.gov.tr/siber-guvenlik-kurulu> adresinden alındı
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2017, 12 15). *Siber Güvenlik Kurulu*. 10 22, 2020 tarihinde BTK: <https://www.btk.gov.tr/siber-guvenlik-kurulu> adresinden alındı
- Border. (tarih yok). *Oxford Dictionaries*. ET.29.03.2021 tarihinde <https://en.oxford-dictionaries.com> adresinden alındı
- Bozoklu, O., & Çil, C. Z. (2017). Yazılım Güvenlik Açığı Ekosistemi ve Türkiye’deki Durum Değerlendirmesi. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, 3(1), s. 6-26.
- Brenner, S. (2007). At Light Speed: Attribution And Response To Cybercrime, Terrorism, Warfare”. *The Journal Of Criminal Law And Criminology*, 97(2), 382.
- Bush, G. (2003, 02). National Strategy to Secure Cyberspace. <https://www.hsdl.org/c/tl/national-strategy-secure-cyberspace/#:~:text=February%202014%2C%202003%3A&text=Bush%20White%20House%20released%20the,or%20with%20> adresinden alındı

- Cambridge Dictionary. (2021, 05 24). (Doktrine, Produktör) 05 24, 2021 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6z%C3%B6k/ingilizce/doctrine> adresinden alındı
- Clarke, R., & Knake, R. (tarih yok). “*Cyber War The Next Threat to National Security and What to Do About It*”, Harper Collins e-books,.
- Clarke, R., & Knak, R. (2011). *Siber Savaş*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Clausewitz, C. (2015). *Savaş Üzerine*. (S. Koçak, Çev.) Doruk yayınları.
- Coşar, V. (2018, 07 16). *Uzay, Uzayın Dışı ve Hukuk*. Hukuki Haber: <https://www.hukukihaber.net/uzay-uzayin-disi-ve-hukuk-makale-5972.html> adresinden alındı
- Critical Infrastructure Sectors. (2020, 03 24). *Cybersecurity and Infrastructure Security Agency*. 10 16, 2020 tarihinde <https://www.cisa.gov/critical-infrastructure-sectors>, adresinden alındı
- Cumhurbaşkanlığı Genelgesi. (2020, 12 29). Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı (2020-2023). *sayı:31349*. 01 04, 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201229-9.pdf> adresinden alındı
- Cyber defence at the 28th NATO Summit in Brussels. (2018, 02 11-12). *CCDCOE*. 10 16, 2020 tarihinde <https://ccdcoe.org/incyber-articles/cyber-defence-at-the-28th-nato-summit-in-brussels-11-12-july-2018/> adresinden alındı
- Cyber Policy. (tarih yok). *Homeland Security Dijital Library*. 10 16, 2020 tarihinde <https://www.hsdl.org/?collection&id=2724> adresinden alındı
- Cyberspace and Cyber Counterintelligence. (2004, 4 9). *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, 138. https://www.cia.gov/library/abbottabad-compound/B9/B9875E9C2553D81D1D6E0523563F8D72_DoD_Dictionary_of_Military_Terms.pdf E adresinden alındı
- Çalışkan, N. (2019, 10 28). *Türkiye Ddos Saldırısı Altında! Garanti ve Türk Telekom'dan Açıklama Geldi*. Habertürk: <https://www.haberturk.com/son-dakika-garanti-ve-turk-telekom-na-siber-saldiri-aciklamamasi-haberler-2535014-teknoloji> adresinden alındı
- Çetinkaya, Z. (2021, 01 08). Bakan Karaismailoğlu: Uzay Vatan'da Giderek Artan Bir İddiayla Yolumuza Devam Edeceğiz. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-karaismailoglu-uzay-vatanda-giderek-artan-bir-iddiayla-yolumuza-devam-edecegiz/21> adresinden alındı
- Çifçi, H. (2012). *Her Yönüyle Siber Savaş*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Çifçi, H. (2012). *Her Yönüyle Siber Savaş*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Darıcı, A. (2021, 01 04). Türkiye Ulusal Siber Uzay Alanının Sınırlarını Tahkim Ediyor. 01 04, 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-ulusal-siber-uzay-alaninin-sinirlarini-tahkim-ediyor/2097531> adresinden alındı
- Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Yeni Yüzyıl Yayınları.

- Deibert, R., Palfrey, J., & Rohozinski, R. (2012). *Access Contested: Security, Identity, and Resistance in Asian Cyberspace*. Cambridge: The MIT Press.
- Derene, G. (2009, 10 1). How Vulnerable is U.S. Infrastructure to a Major Cyber Attack? 10 16, 2020 tarihinde <https://www.popularmechanics.com/military/a4096/4307521/> adresinden alındı
- Deutsche Welle Türkçe. (2020, 09 23). *MEB: EBA'daki Sorun Siber Saldırı ve Yoğunluk Kaynaklı*. <https://p.dw.com/p/3itw2> adresinden alındı
- Deutsche Welle Türkçe. (2021, 01 15). *Erdoğan'dan "siber vatan" çıkışı*. 05 26, 2021 tarihinde <https://p.dw.com/p/3nyNV> adresinden alındı
- Devlere Facebook'ta PKK saldırısı!* (2012, 07 27). Habertürk Gazetesi: <https://www.haberturk.com/ekonomi/makro-ekonomi/haber/762468-devlere-facebookta-pkk-saldirisi> adresinden alındı
- Doğan Haber Ajansı. (2020, 11 6). *Siber korsanlar, İzmir depreminde yine ortaya çıktı*. DHA: <https://www.ensonhaber.com/teknoloji/siber-korsanlar-izmir-depreminde-yine-ortaya-cikti> adresinden alındı
- Doğru, A. (2020, 10 26). *Fransız Web Sitelerine Siber Saldırıları Düzenlendi*. Anadolu Ajansı,: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransiz-web-sitelerine-siber-saldirilar-duzenlendi-/2018970> adresinden alındı
- Downin, L. (2018, 03 29). Why We Need To Measure Military Cyber Power. 01 31, 2020 tarihinde <https://www.weforum.org/agenda/2018/03/why-we-need-to-measure-military-cyber-power> adresinden alındı
- Duran, A. (2019, 05 23). Türkiye Huawei'nin Bölgesel Üssü Oldu. *Deutsche Welle Türkçe*. 01 03, 2021 tarihinde <https://p.dw.com/p/3lyRT> adresinden alındı
- Durdu, Z. (2009, Bahar). Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*(22), 39-50.
- E-Devlet İçin Genel Görünüm, Kamu Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yatırımları. (2018). 10 20, 2020 tarihinde http://www.bilgitoplumu.gov.tr/wp-content/uploads/2018/06/Kamu_BIT_Yatirimlari_2018.pdf adresinden alındı
- Erdoğan, M. (2020, 09 30). *Siber suçlarla mücadelede 'Siberay' dönemi başlıyor*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/siber-suclarla-mucadelede-siberay-donemi-basliyor/1990576> adresinden alındı
- Erdoğan'dan "Bilgi ve İletişim Güvenliği Tedbirleri" Genelgesi*. (2019, 07 07). Habertürk: <https://www.bloomberght.com/erdogan-dan-bilgi-ve-iletisim-guvenligi-tedbirleri-genelgesi-2227997> adresinden alındı
- Eren, M. (2017). *Avrupa Birliği'nin Siber Güvenlik Politikası*. İstanbul,: Beta Yayınları.
- Eren, M. (tarih yok). *Avrupa Birliği'nin Siber Güvenlik Politikası* (2017 b.). İstanbul: Beta Yayınları.

- Fransa: *Türk Ordusu Gemimizi Taciz Etti; Üç Kez Radar Kilidi Attı.* (2020, 06 18). Euronews: <https://tr.euronews.com/2020/06/18/fransa-turkiye-yi-nato-yasikayet-etti-akdeniz-de-gemimizi-radar-kilidiyle-uyard> adresinden alındı
- Franza, A. D. (2019, 04 02). Homeland Security and Cybersecurity: Exploring the Intersection. *Northeastern University*. 10 16, 2020 tarihinde <https://www.northeastern.edu/graduate/blog/homeland-security-cybersecurity-intersection/> adresinden alındı
- Gadjiev, A. (2021, 05 20). *Rusya, Yabancı Bilişim Devlerinin Tekeli İle Mücadelede 'Türk Yöntemlerini' Kullanabilir.* 05 22, 2021 tarihinde Sputniknews: <https://Sptknkne.Ws/Gruz> adresinden alındı
- Gellner, E. (2006). *Uluslar ve Ulusçuluk.* (B. Ersanlı, & G. G. Özdoğan, Çev.) İstanbul: Hil Yayınları.
- Global Firepower. (2020). 2020 Military Strength Ranking. 10 20, 2020 tarihinde <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> adresinden alındı
- Gökalp, Z. (2016). *Kızıl Elma Şiirleri.* Ötüken yayınları.
- Griffiths, M. (2009). *Steven C. Roach, And M. Scott Solomon, Fifty Key Thinkers In International Relations.* Routledge.
- Güven, İ. (2000). *Türkiye'de Devlet Eğitim ve İdeoloji.* Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Habermas, J. (1999). Meşruiyet Dayanağı Olarak İnsan Hakları. (T. Bora, Dü.) *Birikim Dergisi*(118). 05 26, 2021 tarihinde <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-118-subat-1999/2312/mesruiyet-dayanagi-olarak-insan-haklari/2852> adresinden alındı
- Habertürk Gazetesi. (2021, 05 21). *WhatsApp Türkiye'de geri adım attı, Hindistan da harekete geçti!* 05 24, 2021 tarihinde Habertürk Gazetesi: <https://www.haberturk.com/whatsapp-turkiye-de-geri-adim-atti-iste-detaylar-haberler-3079275-teknoloji> adresinden alındı
- Heidegger, M. (tarih yok). *Question Concerning Technology.* (T. B. Lovitt, Dü.) Harper Row.
- Heper, M. (2006). *Türkiyede Devlet Geleneği.* Doğu Batı Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset Teorisine Giriş.* İstanbul: Küre Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1977, 10). 'Britanya'nın Parçalanması' Üzerine Bazı Düşünceler. *New Left Review*, 1(105). <https://newleftreview.org/issues/i105/articles/eric-hobsbawm-some-reflections-on-the-break-up-of-britain> adresinden alındı
- Hobsbawm, E. (1994). Some Reflection On Nationalizm. *Polish Sociological Review*, 3(107), 191. 05 26, 2021 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/41274548?seq=1> adresinden alındı
- Homeland. (tarih yok). *UNTerm Portal.* ET.16.10.2020 tarihinde <https://unterm.un.org/unterm/search?urlQuery=homeland>, adresinden alındı

- Huawei'nin Sahibinin Kızı Kanada'da Gözaltına Alındı. (2018, 12 06). *Deutsche Welle*. 01 29, 2020 tarihinde <https://p.dw.com/p/39YfO> adresinden alındı
- Hürriyet Gazetesi. (2021, 01 11). *Türkiye'de 1.6 milyon siber saldırı gerçekleşti*, Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/sosyal/teknoturkiyede-1-6-milyon-siber-saldiri-gerceklesti-41711458> adresinden alındı
- İletişim Başkanı Altun: Medyada Çoğulculuk Arttı, Çünkü Birilerinin Tekeli Kırıldı*. (2020, 08 08). Sputnik Türkiye: <https://sptnkne.ws/DqPB> adresinden alındı
- İHA, (12021, 10 12). Bakan Karaismailoğlu: Ulusal siber güvenliğimizin sağlanması, hepimizin öncelikli gündemidir, Mynet Haber, <https://www.mynet.com/bakan-karaismailoglu-ulusal-siber-guvenligimizin-saglanmasi-hepimizin-oncelikli-gundemidir-110106865294> adresinden alındı
- İşte Türkiye'nin İnternet Karnesi. (2020, 08 25). *Sözcü Gazetesi*. <https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/iste-turkiyenin-internet-karnesi-6005798/> adresinden alındı
- Kaldor, M., & Rangelov, L. (2014). *The Handbook of Global Security Policy*. Wiley Blackwell Publisher.
- Kalkınma Planı On Birinci (2019-2023), E-Devlet Hizmetlerinin Geliştirilmesi Çalışma Grubu Raporu. (2018). s. 33. 10 22, 2020 tarihinde <https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/e-DevletCalismaGrubuRaporu.pdf> adresinden alındı
- Katzenstein, P. (1996). *The Culture of National Security: Norms, Identity, and Culture in World Politics*. s. 1-27.
- Katzenstein, P. (2003). *Small States and Small States Revisited*. *New Political Economy*, 8(1), s. 9-30.
- Katzenstein, P. (2014). *Milli Güvenlik Kültürü: Dünya Siyasetinde Normlar ve Kimlik*. (İ. Efe, Çev.) Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Keleştemur, A. (2015). *Siber İstihbarat*. İstanbul: Level Kitap Yayınevi.
- Kepenekçi, Y. K. (2008). *İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. İstanbul: Ekinoks Yayınları.
- Knake, R., & Clarke, R. (tarih yok). *Siber Savaş*. İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Kongar, E. (2006). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kurt, U. (2012, 03 19). *Cyber Security: A Road Map For Turkey*. United States Army War College: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA561300> adresinden alındı
- Lig Tv, Twitter Hesabı Hacklendi!* (2015, 08 23). Haberler.com: <https://www.haberler.com/lig-tv-twitter-hesabi-hacklendi-7621613-haberi/> adresinden alındı
- Mavi Vatan'dan Açık Denizlere. (2020, 7 5). *Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi*, 2(5), s. 20-34.
- Memurlar Net*. (2011, 11 10). Maliye'nin Web Sitesi Hacklendi: <https://www.memurlar.net/haber/209719/maliye-nin-web-sitesi-hacklendi.html> adresinden alındı

- Modi, H. (2019, 08 05). Threat Intelligence Report, *Netscout Asert Asert Team*. 01 24, 2020 tarihinde <https://www.netscout.com/blog/asert/netscout-threat-intelligence-report> adresinden alındı
- Monahan, C. (2021, 04 26). *A Diplomatic Domain? The Evolution of Diplomacy in Cyberspace*. 05 24, 2021 tarihinde National Security Archive: <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/cyber-vault/2021-04-26/diplomatic-domain-evolution-diplomacy-cyberspace> adresinden alındı
- Morgan, S. (2017). *Cybercrime Damages Will Cost The World \$6 Trillion Annually By 2021*. Herjavec Group. 10 20, 2020 tarihinde <https://1c7fab3im83f5gqiw2qqszk-wpengine.netdna-ssl.com/2015-wp/wp-content/uploads/2017/10/2017-Cybercrime-Report.pdf> adresinden alındı
- Mynet. (2018, 08 16). *Telefonlarına Gelen Mesajı Görenler Şoke Oldu! PKK'dan Toplu SMS*. Mynet: <https://www.mynet.com/telefonlarina-gelen-mseaji-gorenler-socket-oldu-pkk-dan-toplu-sms-110104335942> adresinden alındı
- Nairn, J. (2015, 10 07). Cyberdiplomacy and Cyber War. *Homeland Security Roundtable*. 10 16, 2020 tarihinde <http://homelandsecurityroundtable.com/2015/09/07/cyberdiplomacy-and-cyber-war/> adresinden alındı
- Newton, K., & Deth, J. (2014). *Karşılaştırmalı Siyasetin Temelleri*. (E. Saraçoğlu, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Nye, J. (2004). Power in the Global Information Age From realism to globalization. *Routledge*, s. 11-37.
- Nye, J. (2011). Nuclear Lessons for Cyber Security? *Strategic Studies Quarterly*, 18-36.
- Nye, J. (2011, Winter). Nuclear Lessons for Cyber Security? *Strategic Studies Quarterly*, 19.
- Oğuzlu, T. (2015). Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası. (72), s. 223-250. doi:<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/say1/25351/267646> ET:23.01.2020
- Okun, J. (2017, 01 31). Cybersecurity Strategy Advice for the Trump Administration: US-Turkey Relations. 10 20, 2020 tarihinde <https://jsis.washington.edu/news/cybersecurity-strategy-advice-trump-administration-us-turkey-relations/> adresinden alındı
- Ordumanset. (2014, 02 16). Ordu Valiliği Sitesine Pkk Saldırısı: <http://www.ordumanset.net/m-haber-4017.html> adresinden alındı
- Oxford Dictionary*. (2021, 05 24). (Doktrine, Prodükör) https://www.oxfordlearners-dictionaries.com/definition/american_english/doctrine adresinden alındı
- Özbek, M. (2015). The Impacts of Europeanm Cybercrime Convention on Turkish Criminal Law., *Articletter part 6*, s. 73-87.
- Patton, S. (2019). The Peace of Westphalia and it Affects on International Relations, Diplomacy and Foreign Policy., *The Histories*, 10(1), 91-99.

- Poggi, G. (2007). *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım*. (Ş. Kurt, & B. Toprak, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Polat, S. (2020). *Mavi Vatan İçin Jeopolitik Rota Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Ege'deki Kavgayı Anlatan Tespitler ve Öneriler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Polat, S. (2020). *Türkiye İçin Jeopolitik Rota*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Polat, S. (2020). *Türkiye İçin Jeopolitik Rota*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Rosenzweig, P. (2016, 06 29). *Rethinking the Doctrine of Homeland Security*. Lawfare blog Reflections on Orlando: <https://www.lawfareblog.com/rethinking-doctrine-homeland-security-%E2%80%93-reflections-orlando> adresinden alındı
- Rousseau, J. J. (2006). *Toplum Sözleşmesi*. (T. Ilgaz, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları .
- Sagbansua, L., & Col, M. (tarih yok). Role Of The Exercises In Cyber Security Policy: Turkey Case. *The 2015 WEI International Academic Conference Proceedings Praque*, s. 45-58.
- Sağıroğlu, Ş. (2020, 07 01). Gündem "Siber Vatan. *CyberMag Dergisi*. ET.14.10.2020 tarihinde <https://www.cybermagonline.com/gundem-siber-vatan> adresinden alındı
- Sayın, E., & Aybek, Ü. A. (2021, 03 22). *Türkiye'nin siber güvenlik başarısı artıyor*. 05 26, 2021 tarihinde TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/turkiyenin-siber-guvenlik-basarisi-artiyor-566504.html> adresinden alındı
- Schweller, R. (2014). *Maxwell's Demon And The Golden Apple: Global Discord In The New Millennium*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Selçuk, İ. (2016, 01 06). Siber Savaşlar. 10 19, 2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/siber-savaslar-40036265> adresinden alındı
- Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. (2020). *Siberay*. <https://www.siberay.com/> adresinden alındı
- Singer, P., & Friedman, A. (2014). *Siber Güvenlik ve Siber Savaş*. (A. Atav, Çev.) Ankara: AnkaMat Matbaacılık.
- Singhal, A. (2007). *Data Warehousing and Data Mining Techniques for Cyber Security*. United States of America: Springer.
- Sözcü Gazetesi. (2012, 11 11). PKK Müftülük'ü hack'ledi: <https://www.sozcu.com.tr/2012/gunun-icinden/pkk-muftuluku-hackledi-111761/> adresinden alındı
- Spencer, J. (2021, 03 16). *What is Army Doctrine?* 05 24, 2021 tarihinde Modern War Institute: <https://mwi.usma.edu/what-is-army-doctrine/> adresinden alındı
- Super Haber. (2020, 06 12). *Siber Vatan Nedir? Ak Parti'nin Siber Vatan Projesinde Neler Olacak? Hangi Başlıklar Var?* 10 16, 2020 tarihinde Superhaber Tv: <https://www.superhaber.tv/siber-vatan-nedir-ak-partinin-siber-vatan-projesinde-neler-olacak-hangi-basliklar-var-haber-281549> adresinden alındı

- Sussman, B. (2020, 10 10). Top 10 Most Powerful Countries in Cyberspace. 10 21, 2020 tarihinde <https://www.secureworldexpo.com/industry-news/top-10-most-powerful-countries-in-cyberspace> adresinden alındı
- Şümer, G. (2013). *Dış Politika Stratejileri*. İkinci Adam Yayınları.
- Şeker, E. (2017). Siber Savunma Tatbikatları: Planlama, Uygulama ve Değerlendirme. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, 3(2), 33-41.
- Şeker, E., & Tolga, İ. B. (2018). National Cyber Security Organisation: Turkey, The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE). *Talinn*, 10.
- Şenol, M. (2017). Türkiye’de Siber Saldırlara Karşı Caydırıcılık. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, 3(2), 1-9.
- Şentürk, H., Çil, C., & Sağıroğlu, Ş. (tarih yok). Cyber Security Analysis of Turkey. *International Journal Of Informaton Security Science*, 1(4), s. 112-125.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı. (2017). *TSK Siber Savunma Merkezi Projesi*. <https://www.ssb.gov.tr/Website/contentList.aspx?PageID=1083&LangID=1> adresinden alındı
- T.C. MGK Sekreterliği. (2010, 10 27). *27 Ekim 2010 Tarihli Toplantı*. 05 26, 2021 tarihinde Milli Güvenli Kurulu: <http://www.mgk.gov.tr/index.php/27-ekim-2010-tarihli-toplantı> adresinden alındı
- T24 Haber. (2008, 11 19). Devletin Sırlarını Çalan Pkk Kuryesi Cikti: <http://t24.com.tr/haber/devletin-sirlarini-calan-pkk-kuryesi-cikti,17138> adresinden alındı
- Tiller, E., & Cross, F. (2006). What is legal doctrine? *Northwestern university school of law review*, 100(1), s. 517.
- Toplum Sözleşmesi*. (2006). (T. Ilgaz, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tunç, H. (2000). “Milletlerarası Sözleşmelerin Türk İç Hukukuna Etkisi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye İle İlgili Örnek Karar İncelemesi”. *Anayasa Yargı Sempozyumu*, (s. 174-193).
- Türk Dil Kurumu. (2021, 06 04). *TDK*. Türk Dil Kurumu Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türkiye Bilişim Derneği. (2021). *TBD 4. Siber Güvenlik Ekosisteminin Geliştirilmesi Zirvesi*. Siber Güvenlik Zirvesi: <https://www.siberguvenlikzirvesi.org.tr/2021/#> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019, 09 10). 2019 Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. *Alomaliye*. 10 20, 2020 tarihinde <https://www.alomaliye.com/2019/09/19/2019-girisimlerde-bilisim-teknolojileri-kullanim-arastirmasi/> adresinden alındı
- Tzu, S. (2018). *Savaş Sanatı*. İstanbul: Hasan Alı Yücel Klasikleri Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Ukraynalı Hacker Antalya'da Yanacak.* (2008, 08 23). Hürriyet Gazetesi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ukraynali-hacker-yakalanmisti-9728016> adresinden alındı
- Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (tarih yok). *2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi.* 01 03, 2021 tarihinde <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/siber-guvenlik/2016-2019guvenlik.pdf> adresinden alındı
- (tarih yok). *Ulusal Elektronik ve Kriptoloji Araştırma Enstitüsü Web Sitesi.* <https://uekae.bilgem.tubitak.gov.tr/ET.19.10.2020>.
- Varlık, E. (2019, 03 18). "Türkiye'de Siber Güvenlikle İlgili Hukuki Mevzuat Teknolojinin Gerisinde Kalıyor". 10 20, 2020 tarihinde <https://siberbulten.com/sektorel/trky/turkiyede-siber-guvenlikle-ilgili-hukuki-mevzuat-teknolojinin-gerisinde-kaliyor/> adresinden alındı
- Vatan. (tarih yok). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri.* <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Voo, J., Hemani, I., & Jones, S. (September 2020). *National Cyber Power Index 2020.* Harvard Kennedy School Belfer Center For Science and International Affairs. 05 26, 2021 tarihinde https://www.belfercenter.org/sites/default/files/2020-09/NCPI_2020.pdf adresinden alındı
- Wallerstein, İ. (2006). *Tarihsel Kapitalizm.* (N. Alpay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı.* (Ö. Ozankaya, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Weiman, G. (2008). *How Modern Terrorism Uses The İnternet.* Washington: United States Institute Of Peace Special Report. 04 08, 2021 tarihinde <https://www.usip.org/sites/default/files/sr116.pdf> adresinden alındı
- Wellman, J. (2015, 08 14). *What Does Doctrine Mean? A Biblical Definition of Doctrine.* Patheos: <https://www.patheos.com/blogs/christiancrier/2015/08/14/what-does-doctrine-mean-a-biblical-definition-of-doctrine/> adresinden alındı
- Yalçınkaya, H. (2010). *Savaş Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar.* Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Yılmaz, Ö. (2021, 04 07). *Siber Saldırıya Karşı Önce Askeri Güvenlik.* Hürriyet: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/siber-saldiriya-karsi-once-askeri-guvenlik-6475453> adresinden alındı
- Your Dictionary.* (2021, 05 24). (Doktrine, Prodüktör) <https://www.yourdictionary.com/doctrine> adresinden alındı
- Zürcher, E. J. (2006). *Modernleşen Türkiyenin Tarihi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

SİNEMA VE GÖÇ: ULUSÖTESİ SİNEMADA GÖÇ POLİTİKALARI VE GÖÇMEN KİMLİKLERİ

Eda Evlioğlu Gezer

Sinema ve Göç: Ulusötesi Sinemada Göç Politikaları ve Göçmen Kimlikleri

Eda Evlioğlu Gezer

Yayın No.: 1457
ISBN: 978-625-398-238-6
E-ISBN: 978-625-398-239-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu eser yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Evlioğlu Gezer, Eda.

Sinema ve Göç: Ulusötesi Sinemada Göç Politikaları ve Göçmen Kimlikleri / Eda Evlioğlu Gezer

1. Basım, XII + 290 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-238-6

E-ISBN: 978-625-398-239-3

1. Uluslararası Göç 2. Sinema 3. Ulusötesi Sinema 4. Göçmen Sineması 5. Kimlik 6. Aldiyet

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

ÖZET ix

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm

GÖÇE VE GÖÇMENE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR 13

1.1. ULUSLARARASI GÖÇ OLGUSUNA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR..... 13

1.1.1. Göç Tanımı ve Nedenleri 13

1.1.1.1. Göçün Tanımı 13

1.1.1.2. Göçün Nedenleri..... 15

1.1.2. Tarihsel Süreçte Değişen Göç Politikaları 21

1.1.3. Göç Türleri..... 29

1.1.4. Küreselleşme ve Göç Kuramları..... 42

1.1.4.1. İtme-Çekme Modeli (Push-Pull Models)..... 45

1.1.4.2. Ravenstein'in Göç Kanunları..... 50

1.1.4.3. Petersen'in Göç Tipi Sınıflandırması 53

1.1.4.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı 55

1.1.4.5. Parekh'in Üçlü Göç Kuramı 56

1.1.4.6. Merkez-Çevre Kuramı (Core Periphery Model) 58

1.1.4.7. Dünya Sistemleri Kuramı (World Systems Theory)..... 60

1.1.4.8. Göç Sistemleri Kuramı 65

1.1.4.9. İlişkiler Ağı Kuramı (Network Theory)..... 68

1.1.4.10. Marksist Kuramda Göç Olgusu 71

1.2. GÖÇMENLİKLE İLGİLİ LİTERATÜRDEKİ DİĞER KAVRAMLAR..... 72

1.2.1. Göçmenlere Yönelik “Yabancı Düşmanlığı” 72

1.2.2. Çokkültürlülük, Kültürlerarasılık, Hibritlik 76

1.2.3. Kimlikler, Etnik Kimlikler, Tireli Kimlikler 85

1.2.4. Aidiyet-Mekân İlişkisi ve Jenerasyon Değişimlerinde Aidiyet..... 92

1.2.5. Diaspora ve Diasporada Aidiyet 97

1.2.6. Irkçılık, Biyolojik Irkçılık, Kültürel Irkçılık	105
1.2.7. Biyoiktidar ve Devlet Irkçılığı	109
1.2.8. Kutsal İnsan ve Çıplak Hayat	111
1.2.9. Kamp ve İstisnai Durum	112
1.2.10. Hayvan İnsan ve Biyolojik Hayatın Değersizleştirilmesi	114
1.2.11. Göç Paradoksu	115

İkinci Bölüm

YERLEŞİKLİĞE GEÇİŞ SÜRECİ SORUNLARI VE SİNEMAYA YANSIMALARI ... 119

2.1. GÖÇMEN SİNEMASI VE GÖÇMEN SİNEMASINA FARKLI YAKLAŞIMLAR ...	119
2.1.1. Aksanlı Sinema	119
2.1.2. Göç Sinemasında Çiftte Bilişsellik; Yönetmenin Diasporik Bakışı	123
2.1.3. Göçmen Sinemasına Kültürlerarası Yaklaşım	131
2.1.4. Kolonyal Şiddet ile Post-Kolonyal Göçlerin Toplumsal Bir Hafızası Olarak Göçmen Sineması	136
2.1.5. Göçmen Sinemasında Polyglot Filmler	145

Üçüncü Bölüm

METOD

3.1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	151
3.1.1. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği	151
3.2. NİTEL VERİLERİN ANALİZİ: İÇERİK ANALİZİ	154
3.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ VE FİMLERİN ANALİZİ	160
3.3.1. Araştırma Evreni ve Örneklemi	160
3.3.2. Araştırma Evreninden Seçilen Araştırmanın Örneklemi	163
3.3.3. Analiz Süreci	166

Dördüncü Bölüm

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. FİMLERDE TEMSİL EDİLEN GÖÇ SÜRECİ, ÜLKELERDEKİ GÖÇMEN POLİTİKALARI VE YERLEŞİKLİĞE GEÇİŞ AŞAMALARI	169
4.2. FİMLERDE TEMSİL EDİLEN GÖÇÜN VE GÖÇMENİN METALAŞTIRILMA PRATİKLERİ	183
4.3. FİMLERDE TEMSİL EDİLEN YERLEŞME SÜRECİ VE ORTAM SORUNLARI	194

4.4. FİMLERDE TEMSİL EDİLEN GÖÇMENLERE YÖNELİK DİŞLAMALAR VE ÖTEKİLEŞTİRMELER.....	206
4.5. FİMLERDE TEMSİL EDİLEN KİMLİKLER	215
4.6. FİMLERDE GÖÇMENLERİN YERLEŞİKLİĞE GEÇİŞ SÜRECİNDE TOPLUMLA BÜTÜNLEŞMESİ, ZAMAN BOYUTUNDA GÖSTERDİKLERİ TOPLUMSAL HAREKETLİLİKLER (MOBILITY) VE YAŞANAN SORUNLAR	222
4.7. FİMLERDE TEMSİL EDİLEN KÜLTÜREL BÜTÜNLEŞME, BÜTÜNLEŞEMEME DURUMLARI VE AİDİYET SORUNLARI	226
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	237
KAYNAKLAR	265
EKLER.....	281
Ek-A: Göç ve Göçmen Temalı Yerli/Yabancı Filmlerin Listesi	281
Ek-B: Filmlerde Tespit Edilen Tema ve Örüntülerin Tablosu	288

KAYNAKLAR

- Abdurrahman Muhammet Banazılı, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Düzensiz Göç Yönetiminin Geri Kabul Anlaşmaları Üzerinden Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2018, s. 8-19.
- Adorno, T. (2005). *Minima Morali: Reflections from Damaged Life*. London: Verso.
- Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. (Çev. Türkmen, İ.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Akarçay, P. ve Ak, G. (2018). Sosyolojik, Psikolojik ve Kuramsal Açından Göç Olgusu: Küreselleşmenin İnsani ve Vicdani Yüzü. *Kesit Akademi Dergisi*, 4(14), s. 188-202.
- Akil Fikret Tosun, **Almanya’da Yaşayan Türk Yönetmenlerin Filmlerinde Göçmen Olgusu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2006, s. 3.
- Aktaş, M. T. (2015). Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), s. 197-219.
- Alver, F. (2008). Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, s. 223-248.
- Antonsich, M. (2015). Interculturalism Versus Multiculturalism – The Cattle-Modood Debate. *Ethnicities*, 16(3), s. 1-24.
- Arık, İ. A. (1992). *Psikolojide Bilimsel Yöntem*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Ankan, R. (2011). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Aslı Ersin Pamukçu, **Konut ve Yakın Çevresinde Memnuniyet ve Aidiyetin İrdelenmesi: Bakırköy Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 22-24.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). “Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar.” İçinde İhlamur-Öner, S. G. ve Şirin Öner, N. A. (Der.) *Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği* (s. 501-518). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydemir, S. ve Şahin, M. C. (2017). Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz. *Journal of Islamic Research*, 28(3), s. 359-371.
- Aydoğan Boschele, F ve Ay, A. (2016). Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye’de Çokkültürcü Medya ve TRT Kürdi. *İnsan & İnsan*, 3(9), s. 36-52.
- Aytemiz, P. (2015). The Uncanny Homes of Fatih Akin’s Head-On. *Sinecine Dergisi*, 7(1), s. 45-61.

- Aziz, A. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Baktin, M. (1981). *The Dialogic Imagination: Four Essays*. (Çev. Emerson, C. ve Holquist, M.). Austin: University of Texas Press.
- Bal, H. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Nitel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Balibar, E & Wallerstein, I. (2000). *İrk Ulus Sınıf (Belirsiz Kimlikler)*. (Çev. Ökten, N.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Baran, D. (2017). *Language in Immigrant America*. Cambridge University Press: UK.
- Barrett, M. (2013). *Interculturalism and Multiculturalism: Similarities and Differences*. Council of Europe Publishing: Strasbourg.
- Bartram, D., Poros M. V. ve Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. Ankara: Hece Yayınları.
- Bar-El, R. ve Parr, J. B. (2003). Overreliance on the Core Periphery Model? The Case of Israel. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 21, s. 353-369.
- Başak Şiray, **Çağdaş Sanat Çalışmalarında Kimlik Temsili ve Kültür Politikaları Etkisi: Almanya’da İkinci Kuşak Göçmen Sanatçılar**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 76.
- Bauman, Z. ve Donskis, L. (2020). *Ahlaki Körlük*. (Çev. Pilgir, A. E.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beddington, J. (2011). Foresight: Migration and Global Environmental Change, Final Project Report, The Government Office for Science, London.
- Bedir Erişti, S. D., Kuzu, A., Kabakçı Yurdakul, I., Akbulut, Y., Kurt, A. A. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Behçet Kaldık, **Göç Mekânlarındaki Gençlerin Kimlik İnşası: Sultangazi Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 32-33.
- Bell, S., Alves, S., Silveirinha de Oliveira, E. ve Zuin, A. (2010). Migration and Land Use Change in Europe: A Review. *Living Reviews in Landscape Research*, 4(2), s. 1-43.
- Benedict, R. (1983). *Die Rassenfrage in Wissenschaft und Politik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag.
- Berger, V. & Komori, M. (2010). "Introduction." In Verena Berger and Miya Komori (Eds.) *Polyglot Cinema: Migration and Transcultural Barration in France, Italy, Portugal and Spain* (s. 7-12). Berlin: LIT Verlag Münster.
- Berghahn, D. ve Sternberg, C. (2010). *European Cinema in Motion: Migrant and Diasporic Film in Contemporary Europe*. Palgrave Macmillan.
- Bhabha, H. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.

- Bilge Gökçe, **1950 Sonrası Kuzey Afrika Sineması'nın Postkolonyal Teoriler Çerçevesinde İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017, s. 76.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Boyle, P., Halfacree, K. ve Robinson, V. (1998). *Exploring Contemporary Migration*. Harlow, Essex: Longman.
- Boyne, R. (2017). *Foucault ve Derrida Aklın Öteki Yüzü*. (Çev. Yılmaz, İ.). Ankara: Bilge-Su Yayıncılık.
- Bouchard, G. (2013). "Interculturalism and Multiculturalism: Similarities and Differences." İçinde Barrett, M. (Der.) *Interculturalism: What Makes It Distinctive?* (s. 93-110). Council of Europe Publishing: Strasbourg.
- Bouchard, G. (2011). What Is Interculturalism?. *Mcgill Law Journal*, 56(2), s. 435-468.
- Boza, T. G. ve Menjivar, C. (2012). Causes and Consequences of International Migration: Sociological Evidence for the Right to Mobility. *The International Journal of Human Rights*, 16(8), s. 1213-1227.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London, New York: Routledge.
- Brown, J. (2011). Expressions of Diasporic Belonging: The Divergent Emotional Geographies of Britain's Polish Communities. *Emotion, Space and Society*, 4, s. 229-237.
- Brettell, C. B. ve Hollifield, J. F. (2015). *Migration Theory*. New York: Routledge.
- Brubaker, R., Loveman, M. ve Stamatov, P. (2004). Ethnicity as Cognition. *Theory and Society*, 33(1), s. 31-64.
- Canpolat, H. ve Arner, H. O. (2012). Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi. ORSAM Rapor No: 123, s. 1-28.
- Canan Öykü Dönmez Kara, **Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2015, s. 37.
- Canbay Tatar, H. (2013). Sürgünler Mekânı Dünya: Göç, Çokkültürlülük ve Ötekileştirme. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 8(1), s. 72-81.
- Cantle, T. (2013). "Interculturalism and Multiculturalism: Similarities and Differences." İçinde Barrett, M. (Der.) *Interculturalism as a New Narrative for the Era of Globalisation and Super-Diversity* (s. 69-91). Council of Europe Publishing: Strasbourg.
- Castles, S. M. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev. Bal, B. U. ve Akbulut, İ.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S. (2000). International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues. *International Social Science Journal*, 52(165), s. 269-281.

- Castles, S. (2013). The Forces Driving Global Migration. *Journal of Intercultural Studies*, 34(2), s. 122-140.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Fifth Edition, Londra: Macmillan.
- Cohen, R. (1987). *The New Helots: Migrants in The International Division of Labour*. (ed. Robin Cohen). Avebury, England: Edward Elgar Publishing.
- Cohen, R. (1997). *Global Diasporas: An Introduction*. Londra: UCL Press.
- Colombo, E. (2014). Multiculturalisms. *Sociopedia.isa*, s. 1-17.
- Çağırkan, B. (2016). Göç, Hibrit Kimlik ve Aidiyet: Yeni Toplumlar, Yeni Kimlikler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), s. 2613-2623.
- Çakı, F. (2017). Aidiyet ve Mekân Olarak Sokaklar: Balıkesir Örnek Olayı Çerçevesinde Bir Tipoloji Önerisi. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10-11), s. 25-54.
- Çakır, M. (2019). Kültürel (Yeni) Irkçılık Nedir? Kuramsal Bir Değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, s. 11-24.
- Çağlar, A. (2018). "The Politics of Multiculturalism in the New Europe." In Modood, T. and Werbner, P. (der.) *Hyphenated Identities and the Limits of 'Culture'* (s. 169-185). Europe: Zed Books.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, s. 67-91.
- Çaycı, B. ve Karagülle, A. E. (2016). İletişimin Dijitalleşmesi ve Kültürel Melezleşme. *Global Media Journal TR Edition*, 6(12), s. 570-586.
- Çiçekli, B. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Yayını.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1), s. 175-204.
- Derya Çakır Demirhan, **Will Kymlicka'nın Çokkültürcülük Yaklaşımı: Eleştirel Bir Okuma**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 11, 24, 28.
- Develi, E. S. (2017). 21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politikası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, Göç Özel Sayısı, s. 1343-1353.
- Devrim Gül Vural, **Uluslararası Göçmen Kaçaklığı ve İnsan Ticareti**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2007, s. 15.
- Dilara Balcı Gülpınar, **Sinemada Kolonyal Geçmişin Temsili: Hindistan Örneği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 96-98, 185-187.
- Drzewiecka, J. A. (2017). Diaspora and Diasporic Identity, *The International Encyclopedia of Intercultural Communication*. Published by JohnWiley & Sons, Inc.

- Duygu Alptekin, **Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s. 7.
- Dufoix, S. (2011). *Diasporalar*. (Çev. Ergüden, I.). İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Dwyer, T. (2005). Universally Speaking: Lost in Translation and Polyglot Cinema. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*, 4, s. 295-310.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum*, 5(9), s. 9-22.
- Erikson, E. H. (1956). The Problem of Ego Identity. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 4(1), s. 56-121.
- European Communities. (2000). *Push and Pull Factors of International Migration: A Comparative Report*. Luxembourg: European Union.
- Ermağan, İ. (2013). Almanya'da Üçüncü Türk Kuşağının Kimlik Problemleri. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 37-47.
- Esra Sağlam, **Türkiyeli Göçmenlerin Gözünden Türk Diaspora Politikası: Toplumsal Sorunlar ve Beklentiler-Avusturya Örneği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019, s. 23, 24, 29.
- Esposito, R. (2008). *Bios: Biopolitics and Philosophy*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- Evkuran, M. (2014). Küresel Dünyada Göç Kültürel Etkileşim ve Çokkültürlülük. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), s. 8-19.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Fanon, F. (2014). *Yeryüzünün Lanetlileri*. (Çev. Süer, Ş.). İstanbul: Versus Yayınları.
- Fatoş Kırılı, **Göçmen Kimliğinin 'Otobüs' Filminde Temsili**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 33.
- Fatma Orhan Tahralı, **Belçika'daki Türk Diasporasının Medya ile Etkileşimi Üzerine Bir İzleyici Çalışması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 16.
- Fenton, S. (2001). *Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür*. (Çev. Şad, N.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ferro, M. (2002). *Sömürgecilik Tarihi*. (Çev. Cedden, M.). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Fiaccadori, E. (2015). State Racism and the Paradox of Biopower. *Foucault Studies*, 19, s. 151-171.
- Foucault, M. (1997). *The Essential Works Of Michel Foucault 1954-1984 ETHICS*. Rabinow, P. (Der.), New York: The New Press.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality Volume 1 An Introduction*. USA: Random House.

- Foucault, M. (2002). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. (Çev. Aktaş, Ş.). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
- Foucault, M. (2015). *Hapishanenin Doğuşu*. M.A. Kılıçbay (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Gayde Zengin, G. (2020). Göç ve Toplumsal Cinsiyet Sorunları Bağlamında Duvara Karşı Filmini İncelemek. *TOJDAC Dergisi*, 10(4), s. 441-451.
- Gençler, A. (2002). Yabancı Kaçak İşçilik Gerçeği ve Türkiye Örneği. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 17(3), s. 28-46.
- Göçer, İ. ve Çınar, S. (2015). Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10), s. 51-68.
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler*. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Gökalp Aras, N. E. (2014). Biyopolitik Bir Nüfus Politikası Olarak Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Rejimi ve Sınırlarda Ölüm Siyaseti. *Nüfus Bilim Dergisi*, 36, s. 62-102.
- Göksel Göker, **Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2013, s. 3, 224, 237-243.
- Görgün, M. (2017). Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, Göç Özel Sayısı, s. 1317-1327.
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), s. 81-100.
- Güleç Solak, S. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), s. 13-37.
- Güllüpinar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiki ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, s. 53-85.
- Gündoğmuş, B. (2018). *Avrupa'da Kültürel İrkçılık ve Göçün Tetikleyici Etkisi*. VII. Uluslararası Sempozyum İdealden Gerçeğe Toplum, Siyaset Ve Ekonomi Bildiri Kitabı. Malatya: Bilsam Yayınları.
- Güvenç, B. (2010). *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Hagerty, B. M., Lynch-Sauer, J., Patusk, K., Bouwsema, M. ve Collier, P. (1992). Sense of Belonging: A Vital Mental Health Concept. *Archives of Psychiatric Nursing*, 6, s. 172-177.
- Hall, S. (1990). "Identity: Community, Culture, Difference." İçinde Rutherford, J. (Der.) *Cultural Identity and Diaspora* (s. 222-238). Lawrence & Wishart: London.
- Hambuch, D. (2016). The Pleasures of Polyglossia in Emirati Cinema: Focus on 'From A to B' and 'Abdullah'. *Horizons in Humanities and Social Sciences*, 2 (1), s. 49-61.
- Hıdır, Ö. (2017). İslamofobi-İrkçılık-"Kültürel İrkçılık" İlişkisi. *Ombudsman Akademik Dergisi*, 4(7), s. 23-49.

- Hirsch, M. (1997). *Family Frames: Photography, Narrative and Postmemory*. London: Harvard University Press.
- Horvath, R. J. (1972). A Definition of Colonialism. *Current Anthropology*, 13(1), s. 45-57.
- Hudeckova, H. ve Krız, L. (2004). The Shuttle Migration With Regard to Social Potential of Rural Settlements (Case Study). *Agric. Econ*, 50(10), s. 457-464.
- Hutnyk, J. (2006). Hybridity. *Ethnic and Racial Studies*, 28(1), s. 79-102.
- Hümeýra Seren Yeniçeri, **William Saroyan'ın Eserlerinde Etnik Kimlik ve Diaspora**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 25.
- Ihlamur-Öner, S. G. (2016). "Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar." İçinde Ihlamur-Öner, S. G. ve Şirin Öner, N. A. (Der.) *Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru?* (s. 577-600). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ilgın, C. & Hacıhasanoğlu, O. (2006). Göç-Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi İçin Model: Berlin/Kreuzberg Örneği. *İTÜDERGİSİ/A*, 5(2), s. 59-70.
- International Labour Office (ILO). (2001). *International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia*. s. 1-29.
- İlknur Şahin, **Postkolonyal Çalışmalar Işığında Afro-Amerikan Edebiyatından Örnekler (1890-1950)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019, s. 8, 9.
- İnce, C. (2018). "Toplumsal ve Siyasal Bilim Araştırmaları." İçinde Talas, M. (Der.) *Uluslararası Göç Politikaları: Temel Konular ve Sorunlar* (s. 4-51). Niğde: İksad Yayınevi.
- İpek, B. (2019). "Chronique des Années de Braise" ve "Samt El-Qusur" Filmlerinin Postkolonyal Teori Çerçevesinden İncelenmesi. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 32, s. 117-140.
- İrdem, İ. ve Çelik, D. (2019). "Brooklyn" ve "Moscow on the Hudson" adlı Sinema Filmlerinin Uluslararası Göç ve Uyum Ekseninde İncelenmesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3(2), s. 42-79.
- İslamoğlu, A. H. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- İsmet Demir, **Kurumsal Aidiyet Düzeyine Etki Eden Faktörler: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2019, s. 8.
- Kahraman Gözüm, 2017. **Uluslararası Göç ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkisi: Türkiye Örneği** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2017.
- Kanlı, İ. ve Agocuk, P. (2018). 1990 Sonrası Türk Sinemasında Dış Göç Filmlerinde Toplumsal Cinsiyetin Söylemsel İnşası. *TOJDAC Dergisi*, 8(3), s. 526-536.

- Karaçay, A. (2016). "Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar." İçinde İhlamur-Öner, S. G. ve Şirin Öner, N. A. (Der.) *Türkiye-Avrupa Göç Sistemi: Misafir İşçilikten Ulus-Ötesi Kimliklere* (s. 399-416). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaya, Y. (2017). Oryantalizm-Postkolonyalizm ve Sanat. *İdil Dergisi*, 6(30), s. 647-665.
- Keneş, H. Ç. (2014). Yeni Irkçı Söylemlerin Eklemli Niteliği ve Medyanın İşlevi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(2), s. 407-433.
- Kıran, A. (2020). Speaking the Enemy's Language: Representations of Multilingualism and Translation in Crimean. *Journal of Translation Studies*, 28, s. 110-125.
- King, R. (2012). *Theories and Typologies of Migration: An Overview and A Primer*. Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM). Malmö University. Sweden.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(3), s. 163-184.
- Koç, A. (2018). Michel Foucault'nun "Biyopolitika" Kavramının Teorik Çerçevesi. *ANKASAM/Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s. 193, 218.
- Köşk, U. C. ve Özbek, Ç. (2017). Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisinde Değişen Göçmen Algısı. *Researcher: Social Science Studies*, 5(8), s. 241-259.
- Laçiner, Ö. (2001). "Çokkültürlülük". İçinde *Modernleşme ve Çokkültürlülük* (s. 157-160). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Landsberg, A. (2003). "Prosthetic Memory: The Ethics and Politics of Memory in an Age of Mass Culture." In Grainge, P. (Ed.) *Memory and Popular Film* (s. 144-161). Manchester: Manchester University Press.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), s. 47-57.
- Lesetedi, N. G. ve Modie-Moroka, T. (2007). Reverse Xenophobia: Immigrants Attitudes Towards Citizens in Botswana. s. 1-22.
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MacDonald, D. O. ve Jacobs, S. (2005). (Re) Writing Xenophobia: Understanding Press Coverage Of Cross-Border Migration in Southern Africa. *Journal of Contemporary African Studies*, 23(3), s. 297-325.
- Mannheim, K. (1964). *The Generation Problem*. Neuwied: Luchterhand.
- Marks, L. U. (2000). *The Skin of the Film: Intercultural Cinema, Embodiment, and the Senses*, Londra: Duke University Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Akınyay, O.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marks, K. (2003). *Kapital Cilt I*. (Çev. Bilgi, A.). İstanbul: Eriş Yayınları.
- Massey, D. S., Arango J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E. (2013). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), s. 431-466.

- Moorti, S. (2003). Desperately Seeking an Identity: Diasporic Cinema and the Articulation of Transnational Kinship. *International Journal of Cultural Studies*, 6(3), s. 355-376.
- Mottahedeh, N. (2003). An Accented Cinema: Exilic and Diasporic Filmmaking by Hamid Naficy. *International Society for Iranian Studies*, 36(3), s. 398-400.
- Murat Demir, **Sinemada 'Öteki'**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 5.
- Murat Kardeşahin, **Avrupa Birliği'nde Ortak Göç Politikası Oluşturma Çabaları ve Ulusal Farklılıklar Sorunu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 11-12, 14.
- Mustafa Ertürk, **Batı Avrupa'da Türk Diaspora Kimliğinin İnşası: STK'lar Örneği**, (Uzmanlık Tezi), T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, 2012, s. 83, 89.
- Mutluer, M. (2013). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Müslüm Reyhanoğulları, **Suriye İç Savaşının Sosyo-Mekânsal Yansımaları: Antakya Örneği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2019, s. 57.
- Naficy, H. (2001). *An Accented Cinema: Exilic and Diasporic Filmmaking*. Londra: Princeton University Press.
- Osmanoğlu, Ö. (2016). Türk Sineması'nda Dış Göç Olgusu: Sosyo-Kültürel Karşılaşmalar, Kimlik Çatışması ve Yabancılaşma. *Marmara İletişim Dergisi*, 25, s. 77-98.
- Özgül, M. (2017). Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(28), s. 383-400.
- Özgür, N. (2016). "Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar." İçinde İhlamur-Öner, S. G. ve Şirin Öner, N. A. (Der.) *Modern Türkiye'nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskânlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, "G" Grubu, Mülteciler, "Tekne Mültecileri"* (s. 199-216). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özgür, E. M. (2018). Küresel Göçün Sosyo-Mekânsallığı: Ulusötesi Mekânlar/ Yerel ötesi Yerler, Topluluklar ve Kimlikler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16 (1), s. 1- 35.
- Özmete, E., Yıldırım, H. ve Duru, S. (2018). Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), s. 191-209.
- Öztürk, Ö. G. (2014). İspanya Göç Politikaları ve Göçmen Hayatlar: İspanya Örneği Türkiye İçin Bir Model Olabilir Mi?. *Nüfus Bilim Dergisi*, 36, s. 103-135.
- Öztürk, F. E. (2019). Göçmen Kadınlara Yönelik Üretilen "Yeni İrkçilik" Kavramının Medya Çerçevesinde İncelenmesi. *Global Media Journal TR Edition*, 9 (18), s. 255-273.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Yayınları.

- Parekh, B. (1994). "Three Theories of Immigration", *Strangers and Citizens: A Positive Approach to Migrants and Refugees*, (ed. Sarah Spencer), Rivers Oram Press, s. 91-110.
- Perruchoud, R., ed. (2004). Glossary on Migration, International Migration Law, 1, Geneva (International Organization for Migration).
- Portes, A. ve Böröcz, J. (1989). Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives on Its Determinants and Modes of Incorporation. *International Migration Review*, 23(3), s. 606-630.
- Ramazan Rüçhan Kaya, **Melez İş Kimliği: Hekim Yöneticiler Üzerine Nitel Bir Çalışma**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2018, s. 4, 7-8.
- Rothe, E. M., Andres J. P. ve Diana, S. (2011). Identity and Acculturation in Immigrant and Second Generation Adolescents. *Adolescent Psychiatry*, 1, s. 72-81.
- Rodaway, P. (1994). *Sensuous Geographies: Body Sense and Place*. London: Routledge.
- Ruşen Nurhayat Tanrıbilir, **Reklamlarda Melez Kültür Kullanımı ve Değişen Sosyal Değerin Reklamlara Yansımaları**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 36-37, 65-67.
- Rystad, G. (1992). Immigration History and the Future of International Migration. *International Migration Review*, 26(4), s. 1168-1199.
- Safran, W. (1991). Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora içinde*, 1(1), s. 83-99.
- Sakamoto, R. (1996). Japan, Hybridity and the Creation of Colonialist Discourse. *Theory, Culture & Society: Explorations in Critical Social Science*, 13(3), s. 113-128.
- Sarup, M. (1996). "Identity and Narrative". Identity, Culture and the Post-modern World. Editör: R. Tasneem; G. Athens, The University of Georgia Press.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), s. 1-13.
- Sayın, E. ve Candan, H. (2016). Küresel Irkçılığın Yükselişi. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4, s. 35-46.
- Sedat Değişgel, **Yabancı Düşmanlığının Yiyecek Kültürüne Yansımaları: Almanya'da Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2018, s. 12, 14.
- Selen Koçak, **Türkiye'den Yurtdışına İşçi Göçünün Türk Sinemasına Yansımaları: Almanya Örneği Üzerinden Görsel Analiz**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015, s. 83-84.
- Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (2017). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Sert, D. Ş. (2016). "Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar." İçinde İhlamur-Öner, S. G. ve Şirin Öner, N. A. (Der.) *Uluslararası Göç Yazımında Bütünleyici Bir Kurama Doğru* (s. 29-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shohat, E. ve Stam, R. (2003). *Multiculturalism, Postcoloniality, and Transnational Media*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Sivrikaya, H. A. (2019). Arap Baharı'nın Suriye Sahasında Arap Diline Olan Yansımaları: PYD/YPG Örneği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), s. 329-357.
- Skeldon, R. (1997). *Migration and Development: A Global Perspective*. Harlow: Longman.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Stam, R. (2003). "Beyond Third Cinema: The Aesthetics of Hybridity." In Guneratne, A. and Dissanayake, W. (der.) *Rethinking Third Cinema* (s. 31-48). London: Routledge.
- Sumbas, A. (2009). Batı Avrupa'da Yükselen Yeni-Irkçılık Üzerine Bir Deneme. *Alternatif Politika*, 1(2), s. 260-281.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *Sociological Review*, 5(6), s. 845-867.
- Şaban Özinal, **Uluslararası Göç ve Kültürlerarasılık Bağlamında Yusuf Yeşilöz'ün Belgesel Filmleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 55-57.
- Şan, M. K. ve Ögür, B. (2016). Çokkültürlülük Söylemleri ve Milliyetçiliğin Dönüşümü. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 11(1), s. 131-142.
- Şimşir, B. N. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Taşçı, Ö ve Kara A. (2019). Türkiye'de Oluşturulan Yeni Uyum Politikası. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 5(2), s. 260-313.
- Tellefsen, T. ve Thomas, G. P. (2005). The Antecedents and Consequences of Organizational and Personal Commitment in Business Service Relationships. *Industrial Marketing Management*, 34(1), s. 23-37.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tolia-Kelly, D. (2004). Materializing Post-Colonial Geographies: Examining the Textural Landscapes of Migration in the South Asian Home. *Geoforum*, 35, s. 675-688.
- Tolia-Kelly, D. (2004). Landscape, Race and Memory: Biographical Mapping of the Routes of British Asian Landscape Values. *Landscape Research* 29(3), s. 277-292.
- Tolia-Kelly, D. (2004). Locating Processes of Identification: Studying the Precipitates of Re-memory Through Artefacts in the British Asian Home. *Transactions of the Institute of British Geographers* 29 (3), s. 314-329.

- Toruk, İ., Şeker, M. ve Sine, R. (2012). Etnik Kimliklerin Medyada Sunumu: Hrant Dink Olayı Örneği. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 3(5), s. 176-207.
- Tsouroufli, M. (2012). Hybridity, Identities and Inclusion of International. *Interdisciplinary Perspectives on Equality and Diversity (IPED)*, 1(1), s. 1-17.
- Türkdoğan, O. ve Gökçe, O. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Uçar İlbuğa, E. (2013). Sinemada Göçün Öteki Yüzü: "Bilinmeyen Kod, Cennet Batıda, İşte Özgür Dünya, 40 ve Biutiful" Filmlerinde İlegal Göçmen Kimlikleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 37, s. 87-106.
- Ulusay, N. (2008). *Melez İmgeler: Sinema ve Ulusötesi Oluşumlar*. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Üner, S. (1972). *Nüfus Bilim Sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Ünver, O. C. (2012). Dönerci Cinayetleri: Son Gelişmeler Işığında Almanya'da Türklere Yönelik İrkçi Şiddetin Siyasal Sonuçları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), s. 92-106.
- Wahl, C. (2005). Discovering a genre: the polyglot film. *Cinemascope 1 – Independent Film Journal*.
- Wahl, C. (2008). "Du Deutscher, Toi Français, You English: Beautiful!" – The Polyglot Film as Genre." In M. Christensen and N. Erdoğan (Eds.) *Shifting Landscapes: Film and Media in European Context* (s. 334-350). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 20, s. 225-237.
- Yaren, Ö. (2008). *Altyazılı Rüya: Avrupa Göçmen Sineması*. Ankara: De Ki Basımevi.
- Yaren, Ö. (2015). Göçmen Sinemasını Yeniden Düşünmek. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), s. 207-223.
- Yetişkin, E. (2010). Postkolonyalizm Kavramı Üzerine Notlar. *Toplumbilim*, (25), s. 15-20.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), s. 1685-1704.
- Young, R. J. 2016. *Postkolonyalizm: Tarihsel Bir Giriş*. (Çev. Köprülü, B. T. ve Şen, S.). İstanbul: Matbu Yayınları.
- Yusuf Ziya Gökçek, **Postkolonyal Afrika Sineması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 97, 101, 104.
- Yumlu, K. (1997). *Türk Basımında Çevre*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

- Yüksel, E. (2019). Daha ve Misafir Filmlerinde Mültecilere Yönelik Dışlama Pratikleri ve Yok-Yerler. *İlef Dergisi*, 6(2), s. 227-250.
- Zolberg, A. R. (1989). The Next Waves: Migration Theory for a Changing World. *International Migration Review*, 23(3), s. 403-430.

FİLMLER

- Abdullah. (2015). Yön. Humaid Alsuwaidi. Oyn. Mohammed Ahmed, Humaid Alawadi, Mansoor Alfeeli.
- Anand Math. (1952). Yön. Hemen Gupta. Oyn. Prithviraj Kapoor, Bharat Bhushan, Geeta Bali, Pradeep Kumar. Filmistan.
- Aşkın Masalı/A Tale of Love. (1995). Yön. Trinh T. Minh-ha. Oyn. Juliette Chen, Mai Huynh, Dominik Overstreet, Mai Le Ho. Moongift Films.
- Beautiful. (2010). Yön. Alejandro Gonzalez Inarritu. Oyn. Javier Bardem, Maricel Álvarez, Eduard Fernández.
- Benim Güzel Çamaşırhanem/My Beautiful Laundrette. (1985). Yön. Stephen Frears. Oyn. Gordon Warnecke, Daniel Day-Lewis, Saeed Jaffrey.
- Bhakta Vidur. (1921). Yön. Kanjibhai Rathod. Oyn. Dwarkadas Sampat, Maneklal Patel, Homi Master. Kohinoor Film Company.
- Bırakma Beni/Never Leave Me. (2017). Yön. Aida Begić. Oyn. Isa Demlakhi, Ahmad Husrom, Motaz Faez Basha.
- Bitmeyen Yol. (1965). Yön. Duygu Sağıroğlu. Oyn. Fikret Hakan, Selma Güneri, Aliye Rona. Gen-Ar Film.
- Borom Sarret. (1966). Yön. Ousmane Sembene. Oyn. Ly Abdoulay, Albourah.
- Bu Dünyada/In This World. (2002). Yön. Michael Winterbottom. Oyn. Jamal Udin Torabi, Nabil Elouahabi, Paul Poplewell. BBC Films.
- Cennet Batı'da/Eden à l'Ouest. (2010). Yön. Costa-Gavras. Oyn. Riccardo Scamarcio, Eric Caravaca, Ulrich Tukur. Medusa Film.
- Chess Players. (1977). Yön. Satyajit Ray. Oyn. Sanjeev Kumar, Saeed Jaffrey, Shabana Azmi.
- Chronicle of the Years of Embers/Choriqué des Annes de Braise. (1975). Yön. Mohamad Lakhdar Hamine. Oyn. Yorgo Voyagis, Mohammed Lakhdar-Hamina, Leila Shenna. O.N.C.I.C.
- City of Life. (2009). Yön. Ali F. Mostafa. Oyn. Alexandra Maria Lara, Natalie Dormer, Jason Flemyng.
- Daha/More. (2018). Yön. Onur Saylak. Oyn. Ahmet Mümtaz Taylan, Hayat Van Eck, Turgut Tunçalp. Ay Yapım.
- Daughters of the Dust. (1992). Yön. Julie Dash. Oyn. Cora Lee Day, Alva Rogers, Barbara O. Jones.

- Dr. Bahasaheb Ambedkar. (2000). Yön. Jabbar Patel. Oyn. Mammootty, Sonali Kulkarni, Mohan Gokhale.
- Duvara Karşı/Gegen die Wand. (2004). Yön. Fatih Akın. Oyn. Sibel Kekilli, Birol Ünel, Catrin Striebeck, Güven Kıraç. Bavaria Film.
- Eat a Bowl of Tea. (1989). Yönt. Wayne Wangs. Oyn. Cora Miao, Russell Wong, Victor Wong, Siu-Ming Lau, Eric Tsang. American Playhouse.
- From A to B. (2015). Yön. Ali F. Mostafa. Oyn. Fahad Albutairi, Wonho Chung, Shadi Alfons.
- Gelin. (1973). Yön. Ömer Lütfi Akad. Oyn. Hülya Koçyiğit, Kerem Yılmaz, Ali Şen. Erman Film.
- Hoş Geldiniz/Welcome. (2009). Yön. Philippe Lioret. Oyn. Vincent Lindon, Fırat Ayverdi, Audrey Dana. Nord-Ouest Films.
- İllegal/İllégal. (2010). Yön. Olivier Masset-Depasse. Oyn. Anne Coesens, Alexandre Gontcharov, Gregory Loffredo. Versus Production.
- İşte Özgür Dünya/It's a Free World. (2008). Yön. Ken Loach. Oyn. Kierston Wareing, Juliet Ellis, Leslaw Zurek. Sixteen Films.
- Jhansi ki Rani. (1953). Yön. Sohrab Modi. Oyn. Mehtab, Mubarak, Ulhas, Ram Singh. Minerva Movietone.
- Jinnah. (1998). Yön. Jamil Dehlavi. Oyn. Christopher Lee, Shashi Kapoor, James Fox. The Quaid Project Limited.
- Kama Sutra. (1996). Yön. Mira Nair. Oyn. Indira Varma, Sarita Choudhury, Naveen Andrews. Pandora Film.
- Kırımlı. (2014). Yön. Burak Cem Arıel. Oyn. Murat Yıldırım, Selma Ergeç, Baki Davrak. TFT Yapım.
- Kumun Tadı. (2014). Yön. Melis Önel. Oyn. Mira Furlan, Timuçin Esen, Ahmet Rifat Sungar. Yedi Film.
- Lulu. (1995). Yön. Srinivas Krishna. Oyn. Kim Lieu, Clark Johnson, Michael Rhoades, Manuel Aranguiz. Divani Films.
- Lorna'nın Sessizliği/Le Silence de Lorna. (2008). Yön. Jean Pierre Dardenne & Luc Dardenne. Oyn. Arta Dobroschi, Jérémie Renier, Fabrizio Rongione. IFC Films.
- Mangal Pandey: The Rising. (2005). Yön. Ketan Mehta. Oyn. Aamir Khan, Toby Stephens, Rani Mukerji.
- Masala. (1991). Yön. Srinivas Krishna. Oyn. Zohra Sehgal, Saeed Jaffrey, Sakina Jaffrey, Ronica Sajnani. Divani Films.
- Misafir/The Guest. (2017). Yön. Andaç Haznedaroğlu. Oyn. Saba Mubarak, Rawan Iskeif, Homam Hout. IFP (Istanbul Film Productions).
- Memleket/Terraferma. (2011). Yön. Emanuele Crialesse. Oyn. Filippo Pucillo, Donatella Finocchiaro, Giuseppe Fiorello. Cattleya, Babe Film.

- Mississippi Masala. (1992). Yön. Mira Nair. Oyn. Denzel Washington, Sarita Choudhury, Charles S. Dutton. Studio Canal Souss.
- Na Cidade Vazia/Boş Şehir. (2004). Yön. Maria João Ganga. Oyn. João Roldan, Domingos Fernandes Fonseca, Júlia Botelho.
- Perez Ailesi/The Perez Family. (1995). Yön. Mira Nair. Oyn. Alfred Molina, Vincent Gallo, Chazz Palminteri. The Samuel Goldwyn Company.
- Saf. (2018). Yön. Ali Vatansever. Oyn. Erol Afşin, Saadet Işıl Aksoy, Onur Buldu. Terminal Film.
- Saklı/Caché. (2005). Yön. Michael Haneke. Oyn. Daniel Auteuil, Juliette Binoche, Maurice Bénichou. Bavaria Film.
- Sammy ve Rosie İşi Pişirdi/Sammy and Rosie Get Laid. (1986). Yön. Stephen Frears. Oyn. Claire Bloom, Alexander Siddig, Wendy Gazelle, Shashi Kapoor.
- Sankofa. (1993). Yön. Haile Gerima. Oyn. Kofi Ghanaba, Oyafunmike Ogunlano, Alexandra Duah. Paramount.
- Shaheed. (1948). Yön. Ramesh Saigal. Oyn. Dilip Kumar, Kamini Kaushal, Chandra Mohan. Filmistan.
- Sürgün/Exils. (2004). Yön. Tony Gatlif. Oyn. Romain Duris, Lubna Azabal, Leila Makhoul.
- Terkedilmiş. (2015). Yön. Korhan Uğur. Oyn. Levent Ülgen, Hakan Vanlı, Sema Şimşek, Kamran Ağabalayev, Gönül Nagiyeva. FPS Saygın Film.
- The Joy Luck Club. (1993). Yönt. Wayne Wangs. Oyn. Kieu Chinh, Tsai Chin, France Nuyen, Lisa Lu, Ming-Na Wen. Hollywood Pictures.
- The Making of Mahatma. (1995). Yön. Shyam Benegal. Oyn. Rajit Kapur, Pallavi Joshi, Paul Slabolepszy. National Film Development Corporation (Nfcd).
- Udaykaal. (1930). Yön. V. Shantaram & Keshavrao Dhaiber. Oyn. V. Shantaram, Baburao Pendharkar, Kamla Devi. Prabhat Film Company
- Umuda Yolculuk/Reise der Hoffnung. (1990). Yön. Xavier Koller. Oyn. Nur Sürer, Necmettin Çobanoğlu, Emin Sivas. Miramax Films.
- Umut Limanı/Le Havre. (2011). Yön. Aki Kaurismaki. Oyn. Andre Wilms, Kati Outinen, Jean-Pierre Darroussin. FILMARTI Film.

ÇEVİRİM İÇİ KAYNAKLAR

Mülteciler Derneği

<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2021

Suriye İnsan Hakları Gözlemevi (SOHR)

https://tr-euronews-com.cdn.ampproject.org/v/s/tr.euronews.com/amp/2020/12/31/suriye-deki-savasta-2011-den-bu-yana-en-az-olum-2020-de-kaydedildi?amp_js_v=a6&_gsa=1&usqp=mq331AQHKAFQArABIA%3D%3D#aoh=16207440835305&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&_tf=From%20%251%24s&share=https%3A%2F%2Ftr.euronews.com%2F2020%2F12%2F31%2Fsuriye-deki-savasta-2011-den-bu-yana-en-az-olum-2020-de-kaydedildi

Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2021

TDK-Türk Dil Kurumu (2018). Güncel Türkçe Sözlük. www.tdk.gov.tr

Erişim Tarihi: 24.04.2020.

**SIYASET BİLİMİ VE İLETİŞİM ÇALIŞMALARINA
ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR:
YENİ DÖNEMİN ANAHTAR KELİMELERİ**

Özgür Yılmaz

Siyaset Bilimi ve İletişim Çalışmalarına Eleştirel Yaklaşımlar: Yeni Dönemin Anahtar Kelimeleri

Özgür Yılmaz

Yayın No.: 1669
ISBN: 978-625-398-645-2
E-ISBN: 978-625-398-646-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz, Özgür.

Siyaset Bilimi ve İletişim Çalışmalarına Eleştirel Yaklaşımlar: Yeni Dönemin Anahtar Kelimeleri / Özgür Yılmaz

1. Basım, VI + 266 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-645-2

E-ISBN: 978-625-398-646-9

1. Siyaset Bilimi 2. İletişim Çalışmaları 3. Eleştirel Teori

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Giriş: Siyaset Bilimi ve İletişim Çalışmaları Yakınlaşırken Sosyal Bilimler İçin Yeni Bir Dönem.....	1
Afro-kötümserlik.....	12
Alternatif Sağ	14
Apokaliptizm	17
Ara Teknolojiler.....	19
Arada-olma	21
Asit Komünizm	23
Bağımlılık Teorisi	24
Barbarlık.....	27
Beden-Makine Arayüzleri.....	29
Bilişsel Kapitalizm.....	31
Biyoenformatik	33
Biyokapitalizm.....	36
Biyorobotik.....	37
Brezilyalaşma	40
Büyük Veri.....	42
Büyük Gönüllülük.....	45
Büyük Marksizm.....	46
Carlos Slim.....	49
Cinsiyetlendirilmiş Hareketlilik.....	51
Clender (Sınıfıyet)	53
Cybersyn	55
Çevresel Fordizm.....	58
Çokkültürlü Medya Çalışmaları	61
Davranışsal Artı Değer.....	63
Dekolonializm.....	64
Delokalizasyon	67
Dijital Altyapılar.....	70

Dijital Milliyetçilik.....	72
Dijitalleşme	74
Dijital Obezite ve Dijital Diyet	76
Dijital Taylorizm	79
Eko-anksiyete.....	82
Eleştirel Jeopolitik.....	84
Ev Kadınılaşma	86
Gotik Marksizm	89
Gözetimin Ekonomi Politikası.....	92
Güvenlik Çalışmaları.....	94
Hakikat Sonrası	97
Heidegger ve Teknoloji	99
Inceller	103
Kapitalist Gerçekçilik	105
Kaybın Dönüştürücü Etkisi ve Hayatta Kalma Stratejileri.....	106
Kesişimsellik.....	109
Kitle Kaynaklı Gözetim	110
Kitlesizleştirme.....	112
Korku Siyaseti.....	115
Korsanlık	117
Köktendincilik.....	120
Kripto-anarşizm.....	122
Kripto-faşizm	125
Kriz Teorisi.....	127
Küçülme	131
Liberteryen-komünizm.....	135
Mahremiyet	138
Makine Etiği	140
Mezlek.....	143
Moleküler Programlama	146
Nefret Söylemi	148
Nekropolitika	151

Neo-Ludizm.....	155
Netokrasi.....	161
NO-DO.....	166
Oyun-emek	169
Ötmetinsellik.....	173
Platform Sosyalizmi.....	175
Posthümanizm	179
Postkalkınma.....	183
Postkapitalizm.....	187
Postkolonyal Bilim ve Teknoloji Çalışmaları	191
Prekarya	195
Psikopolitika	200
Sessiz İstifa	203
Sınıf Çalışmaları.....	206
Siber Zorbalık	209
Sosyal Adalet Savaşçıları	212
Sosyal Ölüm	213
Sovyet Sibernetiği	215
Tam Otomatik Lüks Komünizmi	220
Tekno-feodalizm	222
Teknolojik Milliyetçilik	226
Telekomünizm.....	229
Teşhise Yönelik Eleştiri.....	231
Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya	232
Toyotizm	235
Trekonomi.....	239
Trikontinentalizm	244
Unnecessariat	246
Üretketim.....	248
Ütopyaçılık	250
Yapay Zekâ	253
Yaratıcı Yıkıcılık.....	256

Yavaş Şiddet	258
Yavaşlık Hareketi	260
Yeniden Proleterleşme.....	262
Zayıf Direniş	264
Zombi(lik)	265

Giriş: Siyaset Bilimi ve İletişim Çalışmaları

Yakınlaşırken Sosyal Bilimler İçin Yeni Bir Dönem

Siyaset, en geniş anlamıyla insan hayatını düzenleyen genel kuralları; yapan, koruyan ve değiştiren faaliyetler bütünüdür. Siyaset, çatışma ve iş birliği konuları üzerine temellenmektedir (Heywood, 2014: 22). Bu bağlamda siyaset ve siyaset biliminin tarihinin insanlık tarihi ile yaşıt olduğu söylenebilir. Siyaset bilimi, “siyaset, otorite ile ilgili kurumların ve bu kurumların oluşması ve işleminde rol oynayan davranışların bilimi” olarak tanımlanmaktadır (Gerek, 2010: 4). Genel olarak siyaset bilimi, yönetimin işleyişi ve kurumlar arasındaki ilişkiyi inceleyen bir disiplin olarak anlaşılabilir. 20. yüzyıla kadar siyaset biliminin temel konusu devlet olup bu tarihten itibaren siyaset bilimi toplumsal ve ekonomik süreçler de dâhil olmak üzere birçok alanı kapsayacak şekilde genişlemiştir (Heywood, 2015: 148). Bu alanlardan biri de iletişimdir. Siyaset, toplumsal ilişkilerin örgütlenme tarzı olarak anlaşıldığında, iletişim araçlarının bu örgütlenmeyi sağlayan araçlardan biri olmasının, siyaset bilimi ve iletişim çalışmalarının birbirlerine bağlandıkları nokta hâline geldiği açığa çıkmaktadır (Törenli, 2011: 19). Bu bağlamda siyaset bilimi ve iletişim çalışmaları, birbirlerine, “belli ideolojik amaçları, toplumda belli gruplara, kitlelere ya da ülkelere kabul ettirmek gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler tarafından uygulanan çeşitli iletişim tür ve teknikleri” olarak tanımlanan ve iletişim çalışmalarının bir alt dalı olarak konumlanan siyasal iletişimden daha fazlasıdır (Çakmak Kılıçaslan, 2011: 11).

ABD’de 20. yüzyılın başından itibaren deneysel temellere dayanan bir iletişim bilimi kurulması çalışmaları başlamıştır (Mattelart & Mattelart, 2020: 23). Bu dönemde kitlelerin şehirlere göç etmeye başlaması ile iletişim çalışmaları hız kazanmıştır (Özçetin, 2019: 40). İletişimin bir bilim olarak ortaya çıkışında 19. yüzyılın ortalarından itibaren kitle iletişim araçlarının sosyal bilimlerin radarına girmesi önemli bir etkidir (Güngör, 2020: 23). Bu ilk

Dijital ürünlerin üretiminde, tarımsal, endüstriyel ve enformasyonel emek kullanılmaktadır. İlk olarak dijital ürünlerin üretimi için gereken madenlerin çıkarılması sürecinde tarımsal emek kullanılmaktadır. Bu maden çıkarımı sürecinde özellikle iç savaşın hüküm sürdüğü Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde köle emeğinin kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonrasında endüstriyel iş süreçleri gelmektedir. Bu üretim sürecinde genellikle montaj hattına benzer üretim süreçleri gerçekleşmektedir. Dijitalleşme ile enformasyonel emek önem kazanmıştır. Özellikle yazılım emeği bu emek biçiminin örneği olarak verilebilir. Bu süre zarfında özellikle sosyal medya platformları üzerinde bir üretkenlik emeği yaşanmaktadır. Son olarak tüketilip çöp hâline getirilen ürünlerin ayrıştırılması sürecinde e-atık işçileri devreye girmektedir (Yılmaz, 2022: 1111-1116). Görüleceği üzere dijital sermaye döngüsünün her aşamasında emek ve emek sömürsü bulunmaktadır ancak çalışmalar genellikle kamusal alan-katılım tartışmaları çerçevesinde ilerlemektedir. Bu çalışmanın amacı Siyaset Bilimi ve İletişim Çalışmalarını bir diyaloga sokarken eleştirel ve sınıfsal süreçlere dikkat çeken bir pozisyonun gerekliliğini öne çıkarmaktır. Bu pozisyon öne çıkarılırken dijitalleşme ile gerçekleşen toplumsal hareketler, sosyal medya platformlarının artan önemi ve dijital aktivizmin yeni biçimleri dikkate alınmıştır.

Kaynaklar

- Atabek, Ü. (2005). İletişim Teknolojileri ve Yerel Medya için Olanaklar. (Der. Sevdâ Alankuş) Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya içinde. IPS İletişim Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Binark, M. (2018). Giriş. (Der. Mutlu Binark) Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri içinde. Üçüncü Baskı. Ayrıntı: İstanbul.
- Bostancı, M. (2019). Enformasyonun Ticarileşmesi ve Haber Dağılımında Dengesizlik: 2000'li Yılların Uluslararası İletişim Politikaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. Medya Okuryazarlığı içinde (Ed. Meltem Bostancı). Nobel Yayınları: Ankara.
- Bottomore, T. (2013). Frankfurt Okulu ve Eleştirisi. Çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Sel Yayınları: İstanbul.
- Bourse, M. & Yücel, H. (2017). Kültürel Çalışmaları Anlamak. Çev. Halime Yücel. İletişim Yayınları: İstanbul.

- Castells, M. (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt I Ağ Toplumunun Yükselişi. Çev. Ebru Kılıç. 2. Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi: İstanbul.
- Çakmak Kılıçaslan, E. (2008). Siyasal İletişim İdeoloji ve Medya İlişkisi. Kriter Yayınevi: İstanbul.
- Dyer-Witthoford, N. (2019). Siber Proletarya: Dijital Girdapta Küresel Emek. Çev. Eylem Akçay. Z Yayınları: İstanbul.
- Fuchs, C. (2020). Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş. Çev. Diyar Saraçoğlu ve İlker Kalaycı. 2. Baskı. NotaBene: Ankara.
- Geray, H. (2016). Birikim Düzenleri, Yeniden Yapılanma ve Küreselleşme. (Der. Funda Başaran & Haluk Geray) İletişim Ağlarının Ekonomisi Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet içinde. Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Gerek, N. (2010). Siyaset Bilimi. Anadolu Üniversitesi.
- Geuss, R. (2002). Eleştirel Teori Habermas ve Frankfurt Okulu. Çev. Ferda Keskin. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Goodin, R. E. (2016). Siyaset Bilimi. Çev. Simten Coşar. (Ed. Robert E. Goodin, Philip Pettit & Thomas Pogge) Çağdaş Siyaset Felsefesi Kılavuzu Disiplinler ve İdeolojiler içinde. Dipnot: Ankara.
- Güngör, N. (2020). İletişim Kuramları Yaklaşımlar. 5. Baskı. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Heywood, A. (2014). Siyaset. 14. Baskı. Çev. Bekir Berat Özüpek vd. Adres: Ankara.
- Heywood, A. (2015). Siyasetin Temel Kavramları. 2. Baskı. Çev. Hayrettin Özler. Adres: Ankara.
- Huws, U. (2018). Küresel Dijital Ekonomide Emek Sibertaryanın Oluşumu. Çev. Cemre Şenesen. Yordam Kitap: İstanbul.
- Kaya, R. & Çakmur, B. (2017). Siyaset Bilimi ve Medya Çalışmaları. (Haz. Gökhan Atılğan & E. Atilla Aytekin) Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler içinde. 6. Baskı. Yordam: İstanbul.
- Kejanlıoğlu, D. B. (2005). Frankfurt Okulu'nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletişim ve Medya. Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.
- Maignet, E. (2014). Medya ve İletişim Sosyolojisi. Çev. Halime Yücel. 4. Baskı. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Mattelart, A. & Mattelart, M. (2020). İletişim Kuramları Tarihi. Çev. Merih Zillioğlu. 10. Baskı. İletişim Yayınları: İstanbul.
- McQuail, D. & Windahl, S. (2005). Kitle İletişim Çalışmalarında İletişim Modelleri. Çev. Konca Yumlu. 2. Baskı. İmge Kitabevi: Ankara.
- Özçetin, B. (2019). Kitle İletişim Kuramları Kavramlar, Okullar, Modeller. 3. Baskı. İletişim: İstanbul.

- Sivitanides, M., & Shah, V. (2011). The era of digital activism. In Conference for Information Systems Applied Research (Vol. 4, No. 1842, pp. 01-08).
- Törenli, N. (2011). Küreselleşmenin Yol Haritaları Tekno-Siyasal Paradigmlar. Ütopya: Ankara.
- Turner, G. (2016). İngiliz Kültürel Çalışmaları. Çev. Deniz Özçetin & Burak Özçetin. Heretik Yayınları: Ankara.
- Uluç, G. (2008). Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı Olanaklar - Sorunlar - Tartışmalar. 2. Baskı. Anahtar Kitaplar: İstanbul.
- Van Deursen, A. J., Helsper, E., Eynon, R., & Van Dijk, J. A. (2017). The compoundness and sequentiality of digital inequality. *International Journal of Communication*, 11, 452-473.
- Yılmaz, Ö. (2022). Afrika'da Emek Döngüsünün Dijital Kolonyalizm Bağlamında İncelenmesi: Sömürünün Enformasyonel Alanda Yeniden Üretimi. Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi 9. Uluslararası İletişim Günleri Dijital Çağda İletişim Çalışmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı
- Yılmaz, Ö. (2023). Digital Capitalism and Individualization of Labour: The Case of Remote Work. *Journal of Human and Social Sciences*, 6(1), 99-125.
- Yücesan-Özdemir, G. (2009). Küresel İletişim Çağı: Egemen Yaklaşım Versus Ekonomi Politik Yaklaşım. (Der. Selda Bulut) Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi Ekonomi Politik Yaklaşımlar. Ütopya Yayınevi: Ankara.

Afro-kötümserlik

Afro-kötümserlik, Afro-Amerikan akademik geleneğine dayanan bir düşünce akımıdır (Weier, 2014: 219). Kavramın kökleri W. E. B. Du Bois ve NAACP'nin (Renkli Halkların İlerlemesi için Ulusal Birlik) çalışmalarına dayanmaktadır (Wekker, 2021: 87). Afro-kötümserlik, siyah karşıtlığının diğer ırkçılık biçimlerinden farklı olduğu konusunda ısrar etmektedir. Siyahlık karşıtlığı, siyahların insan dışı "nesnelere" olarak inşa edilmesi fikridir. Afro-kötümserlik, Batı'da ırksal süreçleri incelemek için siyah-beyaz ikiliğini terk etme çağrısına direnmektedir. Bunun yerine, Afro-kötümserlik, mevcut bilimin siyah-beyaz ikiliğinin ırksal eşitsizliğin yapılandırılmasındaki rolünü yanlış bir şekilde tasvir ettiğini savunmaktadır. Afro-kötümserlik, beyazlar ve siyahlar arasındaki ikiliği, siyahlar ve siyah olmayanlar arasındaki düşmanlıkla değiştirmektedir. Bu nedenle, Afro-kötümserlik için, beyaz üstünlüğü değil, siyahi karşıtlığı dünya çapında siyahların toplumsal koşullarını açıklamaktadır. Afro-kötümserlik, üç ırklı bir hiyerarşinin ortaya çıktığı fikrine meydan okumakta ve Afrika kökenli olmanın özgüllüğünü gizleyen bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Ek olarak, Afro-kötümserlik, "renkli insanlar" yapısını, büyük ölçüde karşılaştırılmaz grup deneyimlerini yetersiz bir şekilde birleştirmekle eleştirmektedir. Afro-kötümserlik aynı zamanda kölelik ve köleliğin öbür dünyasıyla ya da köleliğin çağdaş zamanlarda nasıl yaşandığıyla da ilgilenmektedir. Afro-kötümserliğin temel ilkesi, köleliğin resmî olarak kaldırılmasından bu yana biçim değiştirdiğidir (Ray, Randolph, Underhill & Luke, 2017: 149).

Afro-kötümserlik, siyahiliği sivil toplum söylemindeki diğer konulardan biri olarak -sınıf, toplumsal cinsiyet ya da cinselliğe benzer- görmek yerine siyahların yapısal olarak dışlanmasını düşünmekte ısrar etmektedir (Weier, 2014: 421). Afro-kötümserlik, siyahlık ve köleliğin sınırdaş olduğu fikrine dayanmaktadır (Wilkinson III, 2015). Ancak Afro-kötümserlik, ırkçılığın üstesinden gelmenin imkânsız olduğunda ısrar etmektedir (Sanchez, 2022).

Burada sorulması gereken soru Afro-kötümserliğin melankolik bir kaderciliği mi ima ettiği yoksa yeni bir iradenin temeli mi olduğudur (Dean, 2014: 10). Burada melankoli olgusunun kendisine dik-kat edilmelidir: Daniel Bensaïd'in belirttiği gibi melankoli, yanıl-samadan arınmış bir direniş mecburiyetine vurgu yapabilir (Bensaïd, 2006: 47). Bu bağlamda politize edilmiş bir melankoliden bahsedilebilir. Politize edilmiş melankoli, depresif bir melankoliden farklıdır. Politize edilmiş melankoli şimdiki reddederken, ikincisinde "artık hiçbir şey olmayacak" hissi hâkimdir. Yani politize edilmiş melankolide bir matem değil devrimci bir proje söz konusudur (Traverso, 2018: 46). Dolayısıyla Afro-kötümserlik, yeniden konumlanan ırkçılığı anlamının anahtarı olabilir.

Kaynaklar

- Bensaïd, D. (2006). Köstebek ve Lokomotif. Çev. U. Uraz Aydın. Yazın Yayıncılık: İstanbul.
- Dean, J. (2014). Komünist Ufuk. Çev. Nurettin Elhüseyni. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Ray, V. E., Randolph, A., Underhill, M., & Luke, D. (2017). Critical race theory, Afro-pessimism, and racial progress narratives. *Sociology of race and ethnicity*, 3(2), 147-158.
- Sanchez, J. (2022). Against Afro-Pessimism. <https://jacobin.com/2022/06/afro-pessimism-frank-wilderson-socialism-flattening-racism> Erişim Tarihi: 03.03.23.
- Traverso, E. (2018). Solun Melankolisi Marksizm, Tarih ve Bellek. Çev. Elif Ersavcı. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Weier, S. (2014). Consider Afro-Pessimism. *Amerikastudien/American Studies*, 59(3), 419-433.
- Wekker, G. (2021). Afropessimism. *European Journal of Women's Studies*, 28(1), 86-97.
- Wilderson III, F. B. (2015). Afro-Pessimism and the End of Redemption. <https://humanitiesfutures.org/papers/afro-pessimism-end-redemption/> Erişim Tarihi: 03.03.23.

Alternatif Sağ

Alternatif sağ, beyaz milliyetçilik veya aşırı milliyetçilik, otoriterlik ve demokrasinin reddi, toplumsal cinsiyet gelenekçiliği, soldan nefret, liberalizm ve antisemitizm özelliklerine sahiptir. Alternatif sağ, beyaz milliyetçileri, "ırk realistlerini", neo-Nazileri, aşırı sağ akademisyenleri, ezoterik anti-modernistleri ve kadın düşmanı "manosferi" içeren bir dizi aşırı sağcı faktörü kapsayan bir terimdir. Bu çeşitlilik, beyaz milliyetçiliği, faşizmi veya Nazizm'i açıkça benimseyen alternatif sağ ile beyazdan ziyade sivil milliyetçiliği savunan ve Yahudilerin, geylerin ve farklı etnisitelerden insanların katılımını memnuniyetle karşılayan "*alt-lite*" arasındaki ayrımdayansıtılmaktadır. Alternatif sağcılar "bütün insanlar eşitsiz yaratılmıştır" inancıyla birleşirler. İnsan eşitsizliği, ırklar, uluslar, kültürler, cinsiyetler ve cinsellikler arasında tezahür eden yaşamın doğal ve kaçınılmaz bir gerçeği olarak anlaşılan alternatif sağın merkezinde yer almaktadır. Beyaz ve Batılı erkekler, bu medeniyet hiyerarşisinin zirvesinde yer almaktadır. Alternatif sağ terimi, AlternativeRight.com ve Radix dergisini kurmadan önce The American Conservative ve Taki's Magazine'de editör olan ve hareketin önde gelen liderlerinden olan Richard Spencer tarafından 2008 yılında icat edilmiştir. Alternatif sağ, 4chan, 8chan ve Reddit'in r/TheRedPill'i gibi anonim forumların yanı sıra American Renaissance, VDARE, Breitbart ve Counter-Currents.com gibi aşırı sağcı web siteleri etrafında kümelenen çevrim içi bir fenomen olarak başlamıştır. Bu farklı gruplar, başlangıçta düzen muhafazakârlığına muhalefetleriyle birleşmişlerdir. Alternatif sağ, sadakatsiz bir kadının eşi olan ve boynuzlanan erkek ile muhafazakârı birleştiren argo bir terim olan bu "*cuckservatives*"in, eşitlik ve çok kültür-lülük gibi hegemonik liberal normları uysalca kabul ederek muhafazakârlığa ihanet ettiğine inanmaktadır. Onlar, "Batı kültürünü korumaktan çok serbest piyasayı önemseyen ve büyük şirketlerin amaçlarına hizmet ettiği yerlerde kitlesel göçle onu tehlikeye atmaktan mutlu olan" muhafazakârlardır (Taylor, 2020: 15). Alternatif sağın yükselişinde iki önemli nokta bulunmaktadır. İlk olarak

azınlık kurbanları olarak göstermektedir. Yeniden markalaşan beyaz üstünlüğü, aşırı sağ uzmanlar ve milis ağları, yerliler, vatan-severler ve Çay Partisi yanlıları tarafından dayatılan demografik değişim, göç ve hükûmetin aşırı yetkilerine ilişkin daha geniş popülist komplocu endişelerle aynı çizgidedir (Futrell & Simi, 2017: 76). Alternatif sağ kendini Z Kuşağı'nın sesi ya da öncüsü olarak sunmaktadır. Alternatif sağın retorik inşası ABD kamusal alanındaki sağdan beslenmektedir (Salazar, 2018: 136). Alternatif sağın ilerlemecilik karşıtlığı, kendisini toplumdaki tüm sorunların çözümü olarak göstermesi ve bunu yaparken interneti kullanıyor olması onun ideolojik bir iletişim ağı olarak tanımlanmasına yol açmıştır (Kelly, 2017: 68).

Kaynaklar

- Daniels, J. (2018). The algorithmic rise of the "alt-right". *Contexts*, 17(1), 60-65.
- Futrell, R., & Simi, P. (2017). The [un] surprising alt-right. *Contexts*, 16(2), 76.
- Kelly, A. (2017). The alt-right: Reactionary rehabilitation for white masculinity. *Soundings*, 66(66), 68-78.
- Salazar, P. J. (2018). The alt-right as a community of discourse. *Javnost-The Public*, 25(1-2), 135-143.
- Taylor, B. (2020). Alt-right. In *Encyclopedia of critical whiteness studies in education* (pp. 15-22). Brill.

Apokaliptizm

Apokaliptizm, dünyanın sonuna ilişkin bir eskatolojiye dayanmaktadır. Eskatoloji dünyanın sonundan bahseden dinsel anlatılardır (Collins, 2000: 129). Bu eskatolojik anlatı her dinde bulunsa da genellikle Hıristiyanlıkla ilgilidir (McNeish, 2017: 1035). Apokalips -ya da kıyamet-, öbür dünyadan bir varlığın bir insan alıcıya aracılık ettiği, hem dinsel kurtuluşu tasavvur ettiği ölçüde zamansal hem de başka bir doğaüstü dünyayı içerdiği ölçüde mekânsal olan aşkın bir gerçekliği dile getiren, anlatı çerçevesine sahip bir vahiy edebiyatı türü olarak tanımlanmıştır (Collins, 2015: 334).

Kıyametçilik, kötülüğün kurbanlarına kayıtsızlık veya başkalarının intikamcı bir şekilde şeytanlaştırılması üzerine kuruludur. Kıyamet vizyonunda, Tanrı'nın tarihteki aracısı, gerçekten yeni olanı var edebilmekte ve en karanlık kriz anlarında bile Tanrı'nın kendisine sadık olanları haklı çıkarmasını sağlayabilmektedir. Yine de bu faillik, Tanrı'nın günah ve ölüm dünyasında enkarnasyonunda ve o dünyadaki sevgi dolu, dönüştürücü faaliyetinde, hatta çarmıhtaki ölüm noktasına kadar tezahür eden faillige tekabül etmeli, hatta özetlemelidir. Zamansallığın bu tür umut verici inşasını, "tarihte kurtuluşu içeren bir kurtuluş tarihi"ni konuşlandırırken, bu retoriğin ortaya çıkarmaya ve beslemeye çalıştığı yanıt, Tanrı'nın bu aracılığına tekabül eden bir yanıttır (Ashley, 2000: 35). Hıristiyan eskatolojisinde yer alan bu ikici vizyon siyasi ideolojiler tarafından da kullanılmaktadır: Özellikle neo-faşizm bu noktada iyi-kötü arasındaki ayırmadan faydalanmaktadır (Berlet, 2004: 469).

Yirmi birinci yüzyılda kıyamet spekülasyonu iki önemli eğilim tarafından şekillendirilmiştir. İlk olarak, internet teknolojilerine dayalı küresel bir toplumun ortaya çıkışı, kıyamet tahminlerinin tasarlanma, yaratılma ve iletilme biçiminde devrim yaratmıştır. İkincisi, 1960'ların sonundan ve 70'lerden başlayarak,

dünyanın dört bir yanındaki insanlar dünyayı ve dünyadaki yerlerini kıyamet dünya görüşünün merceğinden algılamaya giderek daha fazla eğilimli hâle gelmiştir. Bu eğilimlerin birleşmesi, en iyi örneği 2012'nin ünlü "Maya Kıyameti" olan yeni bir kıyamet spekülasyon tarzının oluşmasıyla sonuçlanmıştır (DiTomasso, 2014: 1).

Kaynaklar

- Ashley, J. M. (2000). Apocalypticism in Political and Liberation Theology: Toward an Historical Docta Ignorantia. *Horizons*, 27(1), 22-43.
- Berlet, C. (2004). Christian identity: the apocalyptic style, political religion, palingenesis and neo-fascism. *Totalitarian Movements and Political Religions*, 5(3), 469-506.
- Collins, J. J. (2000). From prophecy to apocalypticism: The expectation of the end. *The Encyclopedia of Apocalypticism*, 1, 129-161.
- Collins, J. J. (2015). Apocalypticism. *The Wiley Blackwell Companion to Ancient Israel*, 333-344.
- DiTomasso, L. (2014). 'Superflat' Apocalypticism in the Internet Age. *Concilium: Internationale Zeitschrift für Theologie*.
- McNeish, W. (2017). From revelation to revolution: apocalypticism in green politics. *Environmental Politics*, 26(6), 1035-1054.

Ara Teknolojiler

Teknoloji transferleriyle ilgili tartışmalar genellikle, tartışılan teknolojilerin dünyanın zengin ülkelerinde baskın olan teknolojiler olduğu ve sorunun hem bağışçıları hem de alıcıları tatmin edecek şekilde transfer sürecini nasıl kolaylaştıracağı varsayımıyla yürütülmektedir. Genellikle bu teknolojiler giderek sermaye yoğun hâle gelmekte, karmaşıklaşmakta ve pahalalanmaktadır. Verimli çalışmaları için pazarlar, eğitim, ham maddeler, sarf malzemeleri, yedek parçalar vb. gibi ayrıntılı bir destek yapısına ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca sık sık, teknolojilerin kendilerinin sabit olduğu ve müzakerelerde belirli faktörler verildiği ve değişken veya tartışılabilir olanın, teknolojilerin zenginlerin mülkiyetinden fakirlerin eline geçmesi gereken şartlar olduğu varsayımı vardır; bu varsayım, yani, yoksul ülkelere daha iyi hizmet edebilecek ve aynı zamanda pazarlığa teknoloji transferi konusundaki anlaşmazlığı ortadan kaldıracak hiçbir alternatifin olmadığı varsayımdır. Ara teknolojilerin fakir ülkelerin ihtiyaçlarına ve kaynaklarına daha uygun olacağı ve bu tür alternatif teknolojilerin geliştirilmesinin zengin ülkelerin geleneksel teknolojilerinde var olan birçok çatışmayı önleyebileceği düşünülmüştür (McRobie, 1979: 71).

Bir ara teknoloji örneğin üretim sürecinin hızını ve çıktısını iyileştirmeye yardımcı olan, yağı mevcut manuel yöntemlerden daha fazla kuvvetle bastırmak için bir kaldıraç kullanan 200 dolarlık bir sıkıştırma pres makinesi olabilmektedir. Benzer şekilde, günde 500 tuğla üreten 375 dolarlık bir pres makinesi, 23 bin dolara mal olan ve günde 10 bin tuğla üreten elle tuğla kalıplamadan endüstriyel tuğla üreticisi kullanmaya geçiş de ara teknolojiye örnek olarak kabul edilebilmektedir. Ara teknolojiye bir başka örnek de çiftçilerin kovayla sulamaya kıyasla daha fazla suyu bitkilerine daha kolay sağlmasını sağlayan ve sulama barajları ve boruları yapmaktan çok daha az altyapı gerektiren ayaklı pompadır. Ara teknolojiler, azalan ölçek ekonomileri nedeniyle kitlesel üreticilerin daha büyük ölçekli teknolojilerini belirli topluluklara ulaştırması çok pahalı olduğunda işe yaramaktadır. Ara teknoloji-

ler daha uygun maliyetlidir ve daha fazla coğrafyaya dağıtılmış olabilmektedir. Ek olarak, belirli vasıflı iş gücünün gerekli olduğu durumlarda, ara teknolojiler önemli bir yer tutabilmektedir (D-Lab, 2009: 2).

Ara teknolojilerle ilgili önemli bir politik gündem bulunmaktadır. Bu noktada üçüncü dünya ülkelerinde bu tarz -daha az komplike olan- ara teknolojilerin üretimi ve dağıtımı sürmekteyken, gelişmiş ülkeler daha komplike olan “ana” teknolojileri kullanmaktadır (Daudpota, 2003: 50). Bu bağlamda ara teknolojiler her ne kadar gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelerden sermaye transferine alternatif olarak görüle de gelişmiş ülkelerin de bu teknolojik akıma rahatça ulaşabilmesinden ötürü bu alternatif fikir gerçekliğe dönememiştir (Akubue, 2000). Bu bağlamda akıllara Bağımlılık Okulu’nun bahsettiği ve hâlâ süregelmekte olan teknoloji bağımlılığı konusu getirilebilir (Bergek & Onufrey, 2014: 1261).

Kaynaklar

- Akubue, A. (2000). *Appropriate Technology for Socioeconomic Development in Third World Countries*. <https://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JOTS/Winter-Spring-2000/akabue.html> Erişim Tarihi: 07.06.23.
- Bergek, A., & Onufrey, K. (2014). Is one path enough? Multiple paths and path interaction as an extension of path dependency theory. *Industrial and Corporate Change*, 23(5), 1261-1297.
- Daudpota, Q. I. (2003). *Intermediate Technology - An Appropriate Developmental Path*. Commission on Science and Technology for Sustainable Development in the South, 50.
- D-Lab. (2009). *Appropriate & Intermediate Technology*. MIT Open Course Notes, SP.721, Fall.
- McRobie, G. (1979). Intermediate technology: Small is successful. *Third World Quarterly*, 1(2), 71-86.

Arada-olma

Arada-olma, kişinin performansının veya kimliğinin metinsel, sosyal, kültürel ve fiziksel çevresine anında uyum sağlaması anlamına gelmektedir. Bu şekilde tanımlandığında, arada-olma kavramı, söylem anlayışına önemli içgörüler katan güçlü bir yöntem olarak karakterize edilmektedir. Arada-olma, kültürün yerelliğinin çevreye uyumuyla da ilişkilidir (Sarroub, 2002: 137). Arada-olma, eşik ile ilişkilidir; aracıdır, boşlukludur, geçişlidir ve melezdır (Summers & Clarke, 2015: 235).

Arada-olma kavramı genellikle Kültürel Çalışmalar ve Medya Çalışmaları ile ilişkili bir kavramsallıktır. Son dönemde arada-olma kavramı özellikle kültürel metinlerde görülmektedir (Markova, 2012: 46). Sinema ve fotoğraf, bu kültürel metinlerin öne çıkanlarından (Dragolea, 2022: 119). Arada-olmanın kültürel alandaki temsiline örnek olarak Balkanlar'ın bir parçası olan Makedonya'nın Avrupa/Balkanlar dikotomisi arasına sıkışmış olmasını konu edinen "I am from Vitov Veles" ve "Does it hurt? - The first Balkan dogma" isimli filmler gösterilebilir (Stojanovska, 2009: ii). Benzer bir ikilemi yaşayan Türkiye'de de söz konusu çatışma kültürel metinlerde işlenmiştir (Kırmızıgül, 2019: 31). Bu bağlamda arada-olma kavramı Siyaset Bilimi ve İletişim Çalışmalarının kesişim noktasında yer alan önemli bir kavramdır.

Kaynaklar

- Dragolea, M. G. (2022). In-Betweenness in the Post-Media Age. *Ekphrasis. Images, Cinema, Theory, Media*, 28(2), 119-126.
- Kırmızıgül, F. Ç. (2019). Moderniteye Bağlı Değişen Doğu-Batı İkileminde Düşünsel Bir Film Örneği: İki Yabancı. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 8(53), 25-39.
- Markova, L. (2012). Mapping In-betweenness. On the Representation of Transculturality in "The Edge of Heaven". In (Eds.), L. Klein, & M. TamcNe. *Europeans in-Between: Identities in a (Trans-) Cultural Space*, 45-63

- Sarroub, L. K. (2002). In-betweenness: Religion and conflicting visions of literacy. *Reading Research Quarterly*, 37(2), 130-148.
- Stojanovska, M. (2009). *Screening Macedonian In-Betweenness: Teone Strugar Mitevaska and Aneta Leshnikovska*. Doctoral Dissertation: Central European University.
- Summers, F., & Clarke, A. (2015). In-betweenness: Being mother, academic and artist. *Journal of Family Studies*, 21(3), 235-247.

Asit Komünizm

Asit Komünizm, 1960'ların karşı kültür ütopyacılığını yeniden canlandırma arayışında olan bir akımdır. Asit sözcüğü insan bilincinin arzu edilebilir, başarılabilir ve keyif verici bir gaye olarak kapitalizmden kurtuluşunu çağrıştırmaktadır. Karşı kültürün kayıp potansiyellerini yeniden kazanmayı arzu eden bu proje deneysel bir siyasetin olanaklılığını da araştırmaktadır. Asit Komünizm bu bağlamda kapitalist düzene alternatif arayışında olan bir projedir (Colquhoun, 2021: 30).

Mark Fisher, 1968 döneminde psikedelik bilincin en yoğun gelişen bilinç biçimlerinden biri olduğunu ileri sürmektedir. Asitin de dâhil olduğu halüsinojen maddelerin tüketiminin yaygın olduğu bu dönemde deneyim ve düşünce arasında bir korelasyon mevcuttur. Psikedelik bilinç, gerçekliğin yoğunluğunu eleştirmekte ve gerçekliğe karşıtlık oluşturmaktadır. Gerçeklik, Fisher'a göre kapitalizme uyum sağlamanın anahtar sözcüklerinden biridir: Bu - kapitalist- gerçeklik ve tahakküm süreçleri bireyler tarafından her şeye rağmen kabul edilmelidir. Fisher, uyuşturucu tüketiminin kapitalist gerçeklikten kaçış için bir yol olduğunu ve bu şekilde kapitalizme alternatifler oluşturulabileceğinin düşünüldüğünü ileri sürmektedir (Fisher, 2020).

Kaynaklar

- Colquhoun, M. (2021). Ait Komünizm. (Ed. KRISIS (Journal for Contemporary Philosophy) Yayın Kurulu Kıyıda Köşeden Marksizm Kılavuzu. Dipnot: Ankara.
- Fisher, M. (2020). Acid Communism: Psikedelik Maddeler ve Sınıf Bilinci. Çev. Uraz Aydın. <http://imdatfreni.org/acid-communism-psikedelik-maddeler-ve-sinif-bilinci-mark-fisher/> Erişim Tarihi: 20.06.23.

Bağımlılık Teorisi

Eşitsizlik son dönemde dünyanın her bölgesinde artmaktadır. Sınıfsal piramidin en tepesinde yer alan küresel elitler, piramidin en aşağısında yer alan yoksulların varlıklarının toplamının iki katı varlığa sahiptir. 1995'ten bu yana dünyanın en zengin yüzde 1'i, en fakir yüzde 50'den 20 kat daha fazla servete sahip olmuştur (Ahmed, 2022: 6). Zygmunt Bauman'a göre "Nüfusun en zengin yüzde 20'si üretilen malların yüzde 90'ını tüketirken, en yoksul yüzde 20'lik kesimde bu oran yüzde 1'dir. Ayrıca, dünyanın en zengin 20 insanının en yoksul bir milyar insanla eşit kaynaklara sahip olduğu tahmin ediliyor" (2014: 14-15). Bir başka örneğe göre dünyadaki en zengin üç milyarderin varlığı, en az gelişmiş ülkelerde yaşayan 600 milyon insanın toplam gayrisafı milli hasıllarından fazladır (Harvey, 2015: 42). Peki, bu az gelişmiş ülkelerde yaşayan milyonlar kimlerdir?

Gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler (sırasıyla Birinci Dünya ve Üçüncü Dünya olarak anılır) arasındaki eşitsizliği ölçen ölçütlerden biri Gini katsayısıdır. Bu ölçüme göre gelir nüfus içinde orantılı olarak dağıtılıyorsa, Gini katsayısı 0 olmaktadır ancak tüm gelir tek bir kişiye giderse katsayı 1 olmaktadır. Dolayısıyla katsayı 0'a ne kadar yakınsa eşitsizlik o kadar az, 1'e ne kadar yakınsa eşitsizlik o kadar fazladır. Tahmin edilebileceği gibi 0'a en yakın ülkelere örnek olarak Norveç, İsveç ve Almanya gösterilebilirken, 1'e en yakın olarak ülkeler ise genellikle Afrika ve Latin Amerika'da bulunmaktadır (Stiglitz, 2015: 72-73). Örneğin Senegal'de bu oran 0.351'dir (Zerbo, 2023: 9). Afrika, eşitsizliğin en yoğun yaşandığı bölgedir. Öyle ki küreselleşme süreciyle birlikte elde edilen verilere göre 1980 sonrasında Afrika'da kişi başına düşen gelir %20 düşmüştür – aynı oran gelişmiş ülkeler için %50 artış şeklinde gerçekleşmiştir (Milanović, 2016: 165). Bir örnek vermek gerekirse, Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Seattle gibi zengin bir kent ve Nijerya'da bulunan İbadan kenti arasındaki gelir düzeyi farkı 739'a 1'dir (Davis, 2007: 41). O hâlde, zengin

Kaynaklar

- Ahmed, N. (2022). Inequality Kills. Report. Oxfam International.
- Ataman, H. (2016). Afrika Kıtası: Sağlık, Kadın Sağlığı, Türkiye ile Sağlık Turizmi. (Ed. İsmail Ermağan) Dünya Siyasetinde Afrika - 3. Nobel: Ankara.
- Bauman, Z. (2014). Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?. Çev. Hakan Keser. Ayrıntı: İstanbul.
- Davis, M. (2007). Gecekondu Gezegeni. Çev. Gürol Koca. Metis Yayınları: İstanbul.
- Ghosh, B. N. (2019). Dependency Theory Revisited. Routledge: London.
- Gilbert, E. & Reynolds, J. T. (2019). Tarihöncesinden Günümüze Dünya Tarihinde Afrika. İkinci Basım. Çev. Mehmet Demirkaya. Küre: İstanbul.
- Harvey, D. (2015). Neoliberalizmin Kısa Tarihi. Çev. Aylin Onacak & Bülent Doğan. 2. Baskı. Sel Yayınları: İstanbul.
- Kellner, D. (2021). Ayrımın Üstesinden Gelmek: Kültürel Çalışmalar ve Ekonomi-Politik. Çev. Hakan Ergül. (Ed. Sevilay Çelenk) İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar içinde. Dipnot Yayınları: Ankara.
- McCall, L. (2001). Complex Inequality Gender, Class, and Race in the New Economy. Routledge: London.
- Milanović, B. (2016). Global Inequality A New Approach for the Age of Globalization. Harvard University Press: Cambridge.
- Stiglitz, J. E. (2015). Eşitsizliğin Bedeli Bugünün Bölünmüş Toplumunu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?. 3. Baskı. Çev. Ozan İşler. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Waisbord, S. (2020). Family tree of theories, methodologies, and strategies in development communication. Handbook of communication for development and social change, 93-132.
- Young, R. J. (2016). Postkolonyalizm: Tarihsel Bir Giriş. Çev. Burcu Toksabay Köprülü & Sertaç Şen. Matbu Kitap: İstanbul
- Zerbo, A. (2023). Inégalités dans les Pays de l'UEMOA: l'indice de Gini les masque, l'indice de l'ordre total de l'écart-angulaire les dévoile. Working Paper DT/20/2023. Innove Center.

Barbarlık

Barbar kelimesinin etimolojik kökeni Homeros'a dayanmakta ve "anlaşılmayan bir yabancı dilden konuşarak 'vırvır edenler' anlamında" kullanılmaktadır (Berbercan, 2017: 30). Roma İmparatorluğu döneminde imparatorluk büyüdükçe "Barbaricum" adı verilen Barbarların yaşadığı topraklar sınır hâline gelmiştir. Dolayısıyla kavramın tarihini anlamak için aynı zamanda Merkez Avrupa ve Doğu Avrupa arasındaki sınırların da bilincinde olmak gerekmektedir. Böylelikle biz ve onlar arasında bir ayırım oraya çıkmaktadır (Bouchard & Bogdan, 2015: 1). Yabani ve medenileşmemiş bir halk olarak görülen Barbarlara düzen ve kanun getirmek Romalı fatihlerin amacı olmuştur (Jones, 1971: 384). Böylelikle kavram semantik bir dönüşüme uğramıştır: Önceden bir halkı belirten kavram şimdi medenileşmemiş ve medenileştirilmeyi bekleyen ötekiyi belirtmektedir.

Barbar, dışında bulunduğu uygarlığa göre kavranan, belirginleşen ve tanımlanabilen kişidir. Eğer barbarın yıkmaya çalıştığı bir uygarlık yoksa barbar da yoktur (Foucault, 2015: 202). Dolayısıyla barbar kavramı ötekinin inşasında önemli bir yerde durmaktadır. Barbarlık kavramının Batı merkezli düşüncede bu şekilde kullanımının en bilindik örneklerinden biri Rosa Luxemburg tarafından ortaya atılan "Ya sosyalizm, ya Barbarlık" sloganıdır (Mészáros, 2004: 83). Bu sloganın amacı sosyalizm ile rasyonel ve hümanist olanı belirtmek, Barbarlık ile irrasyonel ve vahşi olanı ifade etmek ve böylelikle ikisi bir ayırım yapmaktır (Bielskis, 2008: 52).

Barbar kavramını İletişim Çalışmaları alanında ilgilendiren temel nokta temsil meselesidir. Kavram, bir stereotipleştirme ve ötekileştirme aygıtı olarak işlemektedir. Örneğin The Globe and Mail isimli Kanada gazetesinde 4 yıl boyunca yapılan incelemeler Batı'nın Müslüman temsilini incelemiştir. Ana akım medyada özellikle Müslüman gençler ulus devletin içindeki düşmanlar olarak sunulmuştur. Bu düşmanlar ulusu yıkmaya çalışan kişiler olarak anlatılırken disipline edilmesi gereken varlıklar olarak anlatılmak-

tadır. Kısacası bu kişiler “Barbar” olarak kodlanmıştır (Jiwani & Dessner, 2016: 36). Temsiller, anlamın inşası yolunda önemli faktörlerdir. Anlamın kurucu ögesi olan temsiller olaylar sonucunda ortaya çıkmamakta, süreç boyunca inşa edilmektedir. Kültür ve kültürel ürünlerden ayrı düşünülemez olan temsiller anlamın alımlayıcılar arasında etki bulmasını sağlayan unsurlardır. Bu bağlamda ideolojik bir içeriğe sahip olan temsiller medya yoluyla üretilmektedir (Yılmaz, 2022: 5).

Kaynaklar

- Berbercan, M. T. (2017). Akdeniz Kültürü Üzerine Bir Sözlükçü ve Etimolog: Halikarnas Balıkçısı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4 (11), 26-46.
- Bielskis, A. (2008). *Towards an Alternative Post-modernity: The Local versus the Barbarianism of Market Capitalism*. Athena: filosofijos studijos, (3), 52-67.
- Bouchard, M., & Bogdan, G. (2015). From barbarian other to chosen people: the etymology, ideology and evolution of ‘nation’ at the shifting edge of medieval Western Christendom. *National Identities*, 17(1), 1-23.
- Foucault, M. (2015). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. 7. Baskı. Çev. Şehsuvar Aktaş. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Jiwani, Y., & Dessner, M. (2016). Barbarians in/of the land: Representations of Muslim youth in the Canadian press. *Journal of Contemporary Issues in Education*, 11(1).
- Jones, W. R. (1971). The image of the barbarian in medieval Europe. *Comparative Studies in society and history*, 13(4), 376-407.
- Mészáros, I. (2004). *Ya Sosyalizm Ya Barbarlık ‘Amerikan Yüzyılı’ndan Yol Ayrımına*. Çev. İrfan Mehmetoğlu. Epos: Ankara.
- Yılmaz, Ö. (2022). “Kıyamet Yakındır” Filmi Bağlamında Faşizm Kavramı ve Paligenetik Mitler: Dekonstrüktif Bir İnceleme. *Kurgu*, 30 (1), 1-26.

Beden-Makine Arayüzleri

1950'lerin sonlarında tanıtılan siborg kavramından sonra insanlar ve makineleri bütünleştirme fikri bilim kurgu ve popüler kültürde tekrar etmiştir. Son yirmi yılda, insan ile harici bir makine arasında bağlantı sağlayan “beden-makine arayüzlerinin” geliştirilmesinde hızlı ilerleme kaydedilmiştir. Bu arayüzler, hem insan yeteneklerini genişletme (örneğin, bilgisayarları kontrol etme) hem de onları değiştirme (örneğin, biyonik uzuvlar) yeteneğine sahiptir. Beden-makine arayüzlerinin genel amacı, kullanıcının vücudundan türetilen sinyaller aracılığıyla cihaz üzerinde tam veya paylaşılan bir denetime sahip olmasını sağlamaktır. Bu, onu, kullanıcının ara sıra yaptığı harici müdahaleler dışında, makinenin tam komutu elinde tutmaya çalıştığı otonom kontrollü sistemlerden farklı kılmaktadır (Casadio, Ranganathan & Mussa-Ivaldi, 2012: 419).

Beden-makine arayüzleri, düşük boyutlu kontrol alanlarına bir alternatif olarak robotik uygulamalarda nispeten düşük seviyeli ve kullanımı daha kolay biyolojik sinyallerin dâhil edilmesine izin vermek amacıyla üretilmiştir. İnsan kolu tarafından gerçekleştirilen görevlerin kinematik ve dinamik gereklilikleri söz konusu olduğunda ilgili motor birimlerin üst üste bindirilmiş aktivasyon modellerinden oluşan elektromiyografi sinyalleri sağlık alanında tedavi amacıyla kullanılmıştır (Ahoudani, Tsagarakis & Bicchi, 2: 1643).

Beden-makine arayüzlerinin geliştirilmesi, bir kullanıcıyı kendi vücut hareketleri üzerinde uygulayabilecekleri doğal kontrolden yararlanarak daha yetkin hâle getirmek için kullanılabilir. İnsan hareketi, fiziksel durum, yaş ve deneyim dâhil olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak bireysel özellikler gösterdiğinden beden-makine arayüzleri, teleoperasyonda yeterli yeteneğe ulaşmak için hâlâ önemli bir öğrenme süresi ve çabası gerektirmektedir (Macchini, Schiano & Floreano, 2019: 179).

Beden-makine arayüzleri, alandaki son gelişmelerle insansız hava araçlarına bağlanabilir hâle gelmiştir (Menshchikov, Ermilov, Dranitsky, Kupchenko, Panov, Fedorov & Somov, 2019: 5602). İnsansız hava araçları alanında yaşanan teknolojik gelişim aynı zamanda gözetim meselesini de gündeme getirmektedir (Mishra, Garg, Narang & Mishra, 2020: 1). Dolayısıyla günümüzde beden-makine arayüzleri ile gözetim arasında gittikçe artan bir bağ kurulduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Ajoudani, A., Tsagarakis, N., & Bicchi, A. (2012). Tele-impedance: Teleoperation with impedance regulation using a body-machine interface. *The International Journal of Robotics Research*, 31(13), 1642-1656.
- Casadio, M., Ranganathan, R., & Mussa-Ivaldi, F. A. (2012). The body-machine interface: a new perspective on an old theme. *Journal of Motor behavior*, 44(6), 419-433.
- Macchini, M., Schiano, F., & Floreano, D. (2019). Personalized telerobotics by fast machine learning of body-machine interfaces. *IEEE Robotics and Automation Letters*, 5(1), 179-186.
- Menshchikov, A., Ermilov, D., Dranitsky, I., Kupchenko, L., Panov, M., Fedorov, M., & Somov, A. (2019). Data-driven body-machine interface for drone intuitive control through voice and gestures. In *IECON 2019-45th Annual Conference of the IEEE Industrial Electronics Society (Vol. 1, pp. 5602-5609)*. IEEE.
- Mishra, B., Garg, D., Narang, P., & Mishra, V. (2020). Drone-surveillance for search and rescue in natural disaster. *Computer Communications*, 156, 1-10.

Bilişsel Kapitalizm

Bilişsel kapitalizm, Fordizm'in girdiği krizin ardından yaşanan yapısal değişim evresinin ürünüdür. Bu süreçte üretim ve emek örgütlenmesi bir dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm sürecinde bilişim devrimi merkezi bir yer tutmaktadır. Bilişsel kapitalizm, Fordizm'in kökeninde bulunan üç krize uzanmaktadır. İlk olarak Taylorist emek biçimlerinin uygulanamaz hâle gelmesi, ikinci olarak emek gücünün toplumsal yeniden üretiminin bilişsel olarak (sağlık, eğitim ve araştırma gibi) gerçekleşmesi ve son olarak eğitimin demokratikleşmesi ile zihinsel emeğin gücünün artması (Lebert & Vercellone, 2015: 17-29).

Fordizm'in içine girdiği krizin sonucunda emek ve sermaye arasındaki çelişki yeni bir biçim almıştır. Buna göre, "yaygın bir entelektüelliğe sahip olanların elinde bulunan bilgi hegemonyası ve emeğin gittikçe daha çok maddi olmayan ve/veya zihinsel karakterine dayalı bilgi aracılığıyla bilgi üretmenin itici gücüyle damgalanmıştır" (Vercellone, 2015a: 43). Bilişsel kapitalizm, sermayenin genel zekâ toplumunda yazılı olan özgürlük potansiyelini sindirmektedir. Bilişsel kapitalizm bilişsel emek ile beraber düşünülmelidir: Bilişsel emek her üretim faaliyetinde bulunmaktadır (Vercellone, 2015b: 85-86). Bilişsel kapitalizm sanayi kapitalizminin üretim mantığını ortadan kaldırmamaktadır. Bilimin sermayeye tabi kılınması ile kapitalist standartlaşma ve metalaşma stratejisi yeniden üretilmektedir (Vercellone, 2015b: 95). Bilişsel kapitalizm, yalnızca bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle karakterize edilmemekte aynı zamanda bu teknolojilerin üretimde yaygın biçimde kullanılması ile gerçekleşen gelişimi betimlemektedir (Chensais, 2015: 161). Bilişsel kapitalizm, ağ biçiminde gelişmektedir; çizgisel değildir ve hiyerarşiler genellikle ortamın toplumsal kontrolü ile ilişkilidir (Chensais, 2015: 285).

Bilişsel kapitalizm, günümüz kapitalizminde bilgi emeğinin dijital iletişim teknolojileri ve enformasyon metalarının üretilme-

sinde önemli bir rol oynamaktadır. Bilişsel kapitalizm, medya, iletişim, kültür, dijitalleşme ve internet ile ilişkilidir (Fuchs, 2021: 11, 18). Maddi olmayan sermaye birikimi, bilginin yayılması ve bilgi ekonomisinin dinamik rolü üzerine kurulu olan bilişsel kapitalizm ticari ve endüstriyel kapitalizmlerden sonra gelen bir türdür. Bilişsel kapitalizm, yeni bir tarihsel birikim süreci olup, emeğin bilişsel ve zihinsel boyutlarını dikkate almaktadır (Fuchs & Chandler, 2021: 21).

Kaynaklar

- Chesnais, F. (2015). Finansal Kapitalizm Yararına “Bilişsel” Olana El Koyma Biçimleri. (Ed. Carlo Vercellone) Bilişsel Kapitalizm Post-Fordist Dönemde Bilgi ve Finans. Çev. Durdu Kundakçı. Otonom Yayıncılık: İstanbul.
- Fuchs, C. (2021). Dijital Kapitalizm Çağında Marx'ı Yeniden Okumak. Çev. Diyar Saraçoğlu. NotaBene: İstanbul.
- Fuchs, C. & Chandler, D. (2021). Giriş: Büyük Veri Kapitalizmi Siyaset, Eylemcilik ve Kuram. (Ed. David Chandler & Christian Fuchs) Dijital Nesnelere Dijital Özneler Büyük Veri Çağında Kapitalizm, Emek ve Siyaset Üzerine Disiplinlerarası Yaklaşımlar içinde. Çev. Gamze Boztepe. NotaBene: İstanbul.
- Lebert, D. & Vercellone, C. (2015). Kapitalizmin Uzun Vadeli Dinamiği İçinde Bilginin Rolü: Bilişsel Kapitalizm Varsayımı. (Ed. Carlo Vercellone) Bilişsel Kapitalizm Post-Fordist Dönemde Bilgi ve Finans. Çev. Durdu Kundakçı. Otonom Yayıncılık: İstanbul.
- Vercellone, C. (2015a). Bilişsel Kapitalizm Varsayımına Dair Marksist Bir Okumanın Unsurları. (Ed. Carlo Vercellone) Bilişsel Kapitalizm Post-Fordist Dönemde Bilgi ve Finans. Çev. Durdu Kundakçı. Otonom Yayıncılık: İstanbul.
- Vercellone, C. (2015b). Endüstriyel Kapitalizmden Bilişsel Kapitalizme Geçişte Değer Yasası. (Ed. Carlo Vercellone) Bilişsel Kapitalizm Post-Fordist Dönemde Bilgi ve Finans. Çev. Durdu Kundakçı. Otonom Yayıncılık: İstanbul.

Biyoenformatik

Biyoenformatik, genetik ve genomik ile ilgili olarak, DNA ve aminoasit dizileri veya bu diziler hakkındaki biyolojik verileri ve bilgileri toplamak, depolamak, analiz etmek ve yaymak için bilgisayar teknolojisinin kullanılmasını içeren bilimsel bir alt disiplindir. Bilim insanları, sağlık ve hastalık üzerindeki kontrolü artırmak için ve bazı durumlarda tıbbi bakımın bir parçası olarak bu tür biyolojik bilgileri düzenleyen ve endeksleyen veri tabanlarını kullanmaktadır (National Human Genome Research Institute, 2023).

Daniel Bell, Alain Touraine ve daha yakın zamanlarda Manuel Castells gibi düşünürler, son yirmi yıldır mamul mallar için pazarın doygunluğunun yeni bir üretim tarzının oluşmasına yol açacağını savunmuştur. Bu üretim tarzının endüstriyel gelişmeye değil, bilgiye dayalı mal ve hizmetlerin üretimine, işlenmesine, dağıtımına ve tüketimine dayanacağını ileri sürmüşlerdir. Bilginin kendisi, erişimi ve kontrolü giderek küresel ekonomide rekabet avantajının temelini oluşturacak olan önemli bir meta hâline gelecektir. "Kontrol" buradaki anahtar kelimedir. Bilgi tabanlı ürünler yeni ağ teknolojileri yoluyla çok kolay bir şekilde dağıtılmakta ve dolaşımına sokulmakta ancak aynı zamanda çok kolay bir şekilde kopyalanabilmektedir. Bu, bu eserlerin izinsiz çoğaltılmasını ve bunun sonucunda ortaya çıkan gelir kaybını önleme görevini özellikle önlemeyi zorlaştırmaktadır. Bu bilgi ürünlerinin mevcut ulusal ve uluslararası yetki alanları arasında ve ötesinde çok kolay bir şekilde dolaşabilmesi nedeniyle yeni küresel düzenleme biçimlerine tabi hâle gelmişlerdir. Küresel düzenlemelerin bu yeni enformasyonel ekonomide ikili ve tartışılabilir, çelişkili bir rolü vardır. Bir yandan, yeni pazarlar ve mübadele yollarının geliştirilmesi yoluyla bilgiye dayalı mal ve hizmetlerin mübadelesini kolaylaştırmak için ortaya atılmıştır. Diğer taraftan, aynı kaynakların lisanssız kullanımını ve dolaşımını kısıtlamak için de giderek daha fazla öne

Kaynaklar

- Jung, J., Im, J. H., Ko, Y. J., Huh, K., Yoon, C. G., Rhee, C., ... & Yoon, S. J. (2019). Complementing conventional infectious disease surveillance with national health insurance claims data in the Republic of Korea. *Scientific reports*, 9(1), 8750.
- National Human Genome Research Institute. (2023). *Bioinformatics*. <https://www.genome.gov/genetics-glossary/Bioinformatics> Erişim Tarihi: 08.06.23.
- Parry, B. (2004). *Trading the genome: Investigating the commodification of bio-information*. Columbia University Press
- Wong, K. L. X., & Dobson, A. S. (2019). We're just data: Exploring China's social credit system in relation to digital platform ratings cultures in Westernised democracies. *Global Media and China*, 4(2), 220-232.

Biyokapitalizm

Biyokapitalizm, insan bedenlerinden ve insan olmayan canlılardan elde edilen materyallerin sermaye hâline getirildiği ve bu süreçlerin kapitalist birikim stratejileri açısından anlamına dikkat çekmektedir (Letto, 2021: 58). Bu bağlamda bir biyokapitalin varlığından söz edilebilir. Biyokapital, yaşam ve mübadele arasındaki değişim ve dönüşüm süreçlerine dikkat çekmektedir:

“Bu dönüşümler, bir tarafta metalaşma süreci ile diğer tarafta herkese açık kaynakların ya da kamu mallarının oluşumu arasındaki salınım sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu kutupların her ikisi de, ne sanayi kapitalizminin ne de postmodern enformasyon kapitalizmi tabir edilen şeyin mantığına uyan, kapitalist mantığın yeni biçimlerinin denetimine tabidir” (Rajan, 2012: 69).

Biyokapitalizm, bugüne dek yaşanan kapitalizmden ayrı bir aşama teşkil etmemektedir. Kendine has özellikleri olan ve bu özellikler üzerinde şekillenen biyokapitalizm ilaç geliştirme süreçlerinin içinde yer alan kurumsal yapıdan ve biyoteknoloji alanındaki gelişmelerden ortaya çıkmaktadır (Rajan, 2012: 23). Biyokapitalizmin öne çıkışında önemi olan teknolojilerin (nanoteknoloji, biyoteknoloji, gen mühendisliği vb.) gelişmesinde bilgi ve iletişim teknolojileri etkili olmuştur (Yurtsever, 2012: 226).

Kaynaklar

- Letto, S. (2021). Biyo-Kapitalizm. (Ed. KRISIS (Journal for Contemporary Philosophy) Yayın Kurulu) Kıyıda Köseden Marksizm Kılavuzu içinde. Dipnot: Ankara.
- Rajan, K. S. (2012). Biyokapital Genom-Sonrası Hayatın Kuruluşu. Çev. Ayşe Deniz Temiz. Metis: İstanbul.
- Yurtsever, H. (2012). Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal Proletarya. Yordam Kitap: İstanbul

Biyorobotik

Biyorobotik, biyrobotların davranışlarını inceleyen biyologlar için araçlar ve mühendislikteki potansiyel uygulamalar üreten bir alandır. Biyorobotik, biyrobotların, yapımları için kullanılacak biyolojik algoritmaların incelenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla test ortamları olarak kullanımlarını kapsayan yeni bir multidisipliner alandır (Consi & Webb, 2001: VII).

Bilgi işlem cihazları, çağdaş biyolojik ve psikolojik araştırmalarda yalnızca deneysel verilerin analizi için sayı hesaplama araçları olarak değil, aynı zamanda biyolojik ve bilişsel sistemlerin teorik modellerini simüle etmek için de kullanılmaktadır. Mevcut bilimsel literatürde iki geniş bilgisayar simülasyonu çalışması sınıfı bulunmaktadır. Birinci sınıfın tipik bir örneği, iyon kanallarının davranışının biyomoleküler simülasyonudur. İyon kanalları, hücre zarında gözenekler oluşturmak üzere düzenlenmiş proteinlerdir. Belirli kimyasal ve fizyolojik koşullar altında, belirli maddelerin zar boyunca hareketine izin veren veya engelleyen konformasyonel değişikliklere uğramaktadırlar. Bu değişikliklerin ayrıntılı bir rekonstrüksiyonunu, mevcut moleküler görüntüleme teknolojileriyle elde etmek zordur: Çeşitli deneysel teknikler, proteinlerin ve diğer biyomoleküllerin dinamikleri hakkında bilgi sağlayabilir ancak bu bilgiler genellikle sınırlıdır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için bilgisayar simülasyonları kullanılabilir. Belirli bir iyon kanalı sınıfının ayrıntılı moleküler yapısı, bir program tarafından temsil edilebilir ve sistemin, atomik etkileşimleri yöneten fiziksel yasalara göre çeşitli kimyasal koşullar altında bu kanalların maruz kalacağı konformasyonel değişiklikleri hesaplamasına izin verilebilir. Bu tür simülasyonlar bu nedenle deneysel olarak gözlemlenmesi zor olan mekânsal ve zamansal ölçeklerde biyomoleküler mekanizmaları ortaya çıkaran hesaplamalı bir mikroskop görevi görmektedir. Biyomoleküler simülasyonlar, bilimsel araştırmalarda bilgisayar simülasyonlarının oynadığı rollerden birini, yani bir sistemin davranışı hakkında veri üretme rolünü

lan kimi teknolojilerin halka yönelik olarak kullanılabilceği bu etik meselelerden biridir (Veruggio, Operto & Bekey, 2016: 2138). Bir diğerk etik endişe biyrobotik teknolojilerin insanlara zarar vermeyecek şekilde tasarlanıp tasarlanmadığıdır. Mahremiyet konusu da biyrobotik alanında son zamanlarda endişe kaynağı olan unsurlardan biridir. Biyrobotik alanında gittikçe küçülen boyutlar ve kamera teknolojisindeki gelişim, biyrobotların gözetim amacıyla kullanılabilme olasılığını gündeme getirmektedir (Meghdari & Alemi, 2018: 79-80).

Kaynaklar

- Consi, T. & Webb, B. (2001). Introduction. (Ed. Webb. B. & Consilvio, T.) Biorobotics. MIT Press: Cambridge.
- Datteri, E. (2017). Biorobotics. Springer handbook of model-based science, 817-837.
- Ijspeert, A. J. (2014). Biorobotics: Using robots to emulate and investigate agile locomotion. science, 346(6206), 196-203.
- Meghdari, A., & Alemi, M. (2018). Recent advances in social & cognitive robotics and imminent ethical challenges. In Recent Advances in Social & Cognitive Robotics and Imminent Ethical Challenges (August 22, 2018). Proceedings of the 10th International RAIS Conference on Social Sciences and Humanities.
- Veruggio, G., Operto, F., & Bekey, G. (2016). Roboethics: Social and ethical implications. Springer handbook of robotics, 2135-2160.

Brezilyalaşma

Brezilyalaşma'nın birçok farklı kullanımı bulunmaktadır. İlk olarak Brezilyalaşma, farklı toplumsal grupların ve gelir gruplarının yaşam alanlarının etrafının çevrili sitelere dönüştürülmesini anlatmaktadır. Bu bağlamda belirli bir bölgedeki farklı etnik ve dinsel yapıların çatışmalarını ifade eden Balkanlaşma kavramından farklılaşmaktadır (Ölçekçi, 2020: 156).

İkinci bir kullanıma göre Brezilyalaşma, küreselleşme ile 1990'larda artan işçi sayısını ve bu işçilerin toplumsal bir hareket değil bireyler hâline geldiğini ifade eden bir kavrama dayanmaktadır. Bu bağlamda Brezilyalaşma, prekaryalaşma (güvencesizleşme) anlamına gelmektedir (Çakır, 2018: 81). Brezilya'da küreselleşme ile ilerleyen bu güvencesizleşme sürecinde çok uluslu şirketler ekonomiye hâkim olmaktadır. Bu firmalar binlerce çalışan istihdam etmekte ve birden fazla tedarik zincirini yönetmektedir. Büyük şirketlerin etrafında, çoğu zirvelere tedarikçi olarak hizmet veren ve bu nedenle onlara bağımlı olan orta ve küçük şirketler bulunmaktadır. Yarı zamanlı profesyonellerden oluşan işçi toplulukları, bu şirketler için yedek bir ordu görevi görmektedir. Bazı tahminler Brezilya ekonomisinin yüzde 40'ını temsil ettiğini iddia etmektedir. Bu yedek ordunun günlük hayatının zor olduğu ve bu kişilerin hayatlarında kayıt dışı ekonominin hâkim olduğu dile dile getirilmektedir (Wood Jr, 2006: 82). Brezilya'da 1970'li yıllarda başlayan neoliberalleşme dalgası karşısında zayıf bir pozisyonda duran devlet, ekonomiye ilişkin önlemler almaktadır. Ancak devletin desteğiyle ilerleyen bu neoliberalleşme süreci istikrardan ziyade istikrarsızlığa yol açmıştır (Cammack, 1988: 304-305). Bu bağlamda iki kullanımın da siyasi içeriğinin ön planda olduğu dikkat çekmektedir. Fakat burada Brezilyalaşma kavramının günümüzde iletişim alanını ilgilendiren kimi içeriklerinin bulunduğu öne sürülecektir. Bu noktada kavramın ilk kullanımından faydalanılmaktadır.

Kavramın ilk kullanımında öne sürüldüğü gibi Brezilyalaşma, farklı toplumsal gruplar arasındaki bir ayrışmaya tekabül etmek-

tedir. Bu ayrışma akıllara filtre balonları, yankı odaları ve kültürel gettoları getirmektedir. Yankı odaları ve filtre balonları çevrim içi, çevrim dışı, kişisel, toplumsal ve profesyonel ağlarda kişilerin birbirleriyle nasıl bağlantı kurduklarını açıklamaktadır. Yankı odaları ve filtre balonları, ağda önemli kopukluklar olduğunu açığa çıkarmaktadır. Buna göre belirli grup ve topluluklar ağın geri kalanından (kendi seçimleriyle ya da başkalarının eylemleri sonucunda) ayrıldığında oluşmaktadır. Yankı odaları ve filtre balonları yalnızca sosyal medya ile sınırlı değildir. Ancak sosyal medyanın daha görünür ve ölçülebilir oluşu yankı odaları ve filtre balonları tartışmasını yeniden köpürtmüştür (Bruns, 2019: 11). Kültürel getto ise tıpkı yankı odaları ve filtre balonları gibi bir topluluğun kültürel nedenlerle ayrışması olarak tanımlanabilir (Longxi, 1993: 95). Ancak bu kısımda önerilen Brezilyalaşma kavramı bu üç süreçle genel olarak paralel seyretse de tek bir noktada ayrışmaktadır: Brezilyalaşma kavramının toplumun geneliyle çizdiği sınırlar daha keskin ve belirlidir.

Kaynaklar

- Bruns, A. (2019). Are filter bubbles real?. Polity: Cambridge.
- Cammack, P. (1988). The 'Brazilianization' of Mexico?. Government and opposition, 23(3), 304-320.
- Çakır, M. (2018). Bilgi Toplumu ve Prekarya Tartışmaları. (Ed. Mukadder Çakır) Bilgi Toplumu Tartışmaları. Parodi: İstanbul.
- Longxi, Z. (1993). Out of the cultural ghetto: Theory, politics, and the study of Chinese literature. Modern China, 19(1), 71-101.
- Ölçekçi, H. (2020). Dijital iletişim ve küresel kültürel etkileşimin homojenleşme, kutuplaşma ve melezleşme süreçleri. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 2020(50), 146-163.
- Wood Jr, T. (2006). Globalization or Brazilianization?. Academy of Management Perspectives, May. 80-82.

Büyük Veri

Veri, en temelde gerçek dünyadaki bir varlığa ilişkin soyutlamadır (Kelleher & Tierney, 2020: 39). Veri kaydetmenin tarihi MÖ 3000’li yıllara dayanmaktadır. Ancak son 150 yıllık zaman diliminde veri dijitalleşmeye başlamıştır (Kelleher & Tierney, 2020: 18-19). Sigortacılık ve bankacılık sektörleri ve gizli istihbarat servisleri gibi ekonomi ve devlet aktörleri uzun bir süredir kişiler hakkında veri toplamaktadır ancak bu verilerin makinelerle okunabilir hâle gelmesi görece yeni bir olgudur (Minichbauer & Raunig, 2021: 75).

Büyük veri, “daha küçük ölçekte yapılamayan şeyleri büyük ölçekte yapmayı, yeni bakış açılarını elde etmeyi veya yeni değer biçimleri yaratmayı ifade eder” (Fuchs, 2020: 81). Büyük veri analizi, “daha önce asla ölçülemeyen, depolanamayan, analiz edilmeyen ve paylaşılan şeylerin verileştirilebilir hâle gelmesi” durumunu betimlemektedir (Fuchs, 2020: 81). Dijital medya teknolojilerinde yaşanan gelişme büyük verinin alanını genişletmiştir. Dijital aygıtlarda depolanan büyük miktardaki dijital nesneyi analiz eden büyük veri bir ideoloji ile işlemektedir: Bu ideoloji ekonomi ve toplum için büyük veri analizinin bir zorunluluk ve fırsat olduğunu dile getirmektedir (Fuchs, 2020: 82). Ancak büyük veri analizinin gözetim amacıyla kullanılması ekonomik ve siyasal denetim sağlama sürecine yol açmıştır (Fuchs, 2020: 84). Büyük verinin gözetim amacıyla kullanılması sermayedarlar tarafından -örneğin sağlık alanında kişiselleştirilmiş tıp gibi- kimi önerilerle meşrulaştırılmaktadır (Nadella, 2019: 10).

Büyük veri, sosyal medya platformlarında yaşanan iletişim yoluyla siyasi, ekonomik ve toplumsal yaşam anlayışları oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır (Fuchs & Chandler, 2021: 15). Ekonomik alanda büyük veri tüketicilerin bireysel tercih, zevk ve davranışsal seçimlerini anlamak amacıyla kullanılmakta, bu da sosyal medya platformlarının kar elde ettiği reklamcılık stratejisi

olan hedefli reklamcılığa yol açmaktadır (Fuchs & Chandler, 2021: 17). Siyasi alanda büyük verinin hangi eylemlerin hangi özneler tarafından yapıldığının (robot mu, algoritmalar mı yoksa insanlar mı) kestirilememesi, buna ek olarak aşırı sağcı ideolojinin bu alanı etkili bir şekilde kullanması siyasetin öngörülemezliğini arttırmaktadır (Fuchs, 2021: 69). Büyük veri yalnızca siyasetin doğasına etkide bulunmamaktadır: Bilgiye dayalı işlerin yapılma şeklini değiştirme ve bu işlerin sayılarını azaltma potansiyeline de sahiptir; böylelikle deneyim ve muhakeme gibi insan doğasına özgü olguların yerini verilerden elde edilen tahminler alabilir (Ford, 2022: 117). Büyük veri ve tahmin meselesinde önemli olan bir diğer konu başlığı da makine öğrenmesidir. Makine öğrenmesi öncelikli olarak bir algoritmayı nasıl genelleme yapacağı konusunda eğitmeyi amaçlamaktadır, bu süreç de veriler vasıtasıyla gerçekleşmektedir (Greenfield, 2017: 260):

“Bir algoritma, eğitimi için ne kadar fazla veriyi içerirse, özellikleri ve kullanışlı sınıflandırıcıları o kadar iyi tanıyarak ayırt etmesi muhtemel kümeleri daha güçlü tanımlayabilir. Buradaki nihai amaç, bir algoritmanın kimse neye bakacağını söylemeden kendi kendine dünyada neyin göze çarptığına dair fikir oluşturduğu denetimsiz özellik öğrenimidir. Böyle bir sistem, sadece başlangıç ilkelerinden itibaren bir dünya görüntüsü geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda bunu an be an yapar” (Greenfield, 2017: 267).

Kaynaklar

- Ford, M. (2022). Robotların Yükselişi. 11. Baskı. Çev. Cem Duran. Kronik Kitap: İstanbul.
- Fuchs, C. (2020). Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş. Çev. Diyar Saraçoğlu ve İlker Kalaycı. 2. Baskı. NotaBene: Ankara.
- Fuchs, C. (2021). Büyük Veri Kapitalizminin Ötesinde, Diyalektik Dijital Moderniteye Doğru: David Chandler'ın Bölümü Üzerine Düşünceler. (Ed. David Chandler & Christian Fuchs) Dijital Nesnelere Dijital Özneler Büyük Veri Çağında Kapitalizm, Emek ve Siyaset Üzerine Disiplinlerarası Yaklaşımlar içinde. Çev. Gamze Boztepe. NotaBene: İstanbul.

- Fuchs, C. & Chandler, D. (2021). Giriş: Büyük Veri Kapitalizmi Siyaset, Eylemcilik ve Kuram. (Ed. David Chandler & Christian Fuchs) Dijital Nesnelere Dijital Özneler Büyük Veri Çağında Kapitalizm, Emek ve Siyaset Üzerine Disiplinlerarası Yaklaşımlar içinde. Çev. Gamze Boztepe. NotaBene: İstanbul.
- Greenfield, A. (2017). Radikal Teknolojiler Gündelik Hayatın Tasarımı. Çev. Melehat Kutun & Eylem Çamuroğlu Çığ. Epos: Ankara.
- Kelleher, J. D. & Tierney, B. (2020). Veri Bilimi. Çev. Onur Öztürk. Tellekt: İstanbul.
- Minichbauer, R. & Raunig, G. (2021). Büyük Veri. (Ed. KRISIS (Journal for Contemporary Philosophy) Yayın Kurulu) Kıyıda Köşede Marksizm Kılavuzu içinde. Dipnot: Ankara.
- Nadella, S. (2019). Önsöz. (Yaz. Schwab, K. & Davis, N.) Dördüncü Sanayi Devrimini Şekillendirmek içinde. Çev. Nadir Özata. Optimist Kitap: İstanbul.

Büyülü Gönüllülük

Büyülü gönüllülük, kavramı öneren Mark Fisher tarafından, her bireyin kendini ne olmak istiyorsa onu yapma gücüne sahip olduğu inancı olarak tanımlanmaktadır. Kavram Fisher'a göre "çağdaş kapitalist toplumun baskın ideolojisi ve gayriresmî dinidir." Büyülü gönüllülük, insanlara "(b)aşarılı olamıyorsan, yeterince istemediğin içindir" şeklinde, başarısızlığın sorumluluğunu bireye yükleyerek, neoliberal ideolojiyi yeniden üretmektedir. Büyülü gönüllülük tarihsel olarak düşük olan sınıf bilinci düzeyinin hem sonucu hem de nedenidir. Kavram, Fisher'a göre depresyonun diğer yüzüdür: Temel iddiası, herkesin kendi mutsuzluğundan bir şekilde sorumlu olduğu ve dolayısıyla yaşadığı depresyonu hak ettiği yönündedir (Bhattachayya & Fisher, 2014).

Büyülü gönüllülük kavramı, akıllara Antonio Gramsci'nin rıza üretimi kavramını getirmektedir. Rıza üretimi kavramı, işçi sınıfının, toplumsal deneyimlerini kendine ait olmayan fikirler ile anlamaya yönlendirilmesini ifade etmektedir. Bu şekilde sınıf, kendini, kendine ait olmayan -ve sermayeye ait olan- fikirlerle ifade etmekte ve böylelikle sermayenin egemenliğini meşrulaştırmaktadır. Ancak rıza, stabil bir durum değildir ve sürekli olarak yeniden üretilmektedir (Öztekin & Öztekin, 2020: 2924). Büyülü gönüllülük rıza üretiminden farklı olarak neoliberal ideolojinin kişilerde yarattığı etkileri hesaba katmaktadır. Büyülü gönüllülük, sermayenin anlatısının bireylere zuhur etmesinin yanında neoliberal ideolojinin kişide yarattığı yenilmişlik hissini de devamlı olarak yeniden üretmektedir.

Kaynaklar

- Bhattacharyya, A. & Fisher, M. (2014). The politics of depression: Mark Fisher on mental health and class confidence. <https://www.rs21.org.uk/2014/04/27/kpunk/> Erişim Tarihi: 31.05.22.
- Öztekin, A., & Öztekin, H. (2020). İktidarın meşruiyeti ve rıza üretimi: Masalardan ve mitlerden kitle iletişimine toplumsal bilincin inşası. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(30), 2911-2940.

Büyülü Marksizm

Büyülü Marksizm kavramı Andy Merrifield tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Merrifield bu kavramla Marksizmi yenilemeye çalışmakta olduğunu dile getirmektedir. Büyülü Marksizm kavramı fantastik, hayalperest bir Marksizmi, Marksizmin bilimsel ve ağırbaşlı versiyonlarına "yoldaşça" karşı karşıya getirmekte ve bunu yaparken de burjuva toplumunun suçluluğunu ifşa etmektedir. Kavram daha derin bir Marksizm değil, daha geniş, daha çok yönlü, daha esnek bir Marksizm önermektedir (Merrifield, 2011: xii).

Merrifield kavramın çifte bir tatminsizlik sonucunda doğduğunu belirtmektedir: Dünyaya karşı bariz bir tatminsizlik ve fiilen var olan Marksizme karşı bir tatminsizlik. Kavram, bu iki tatminsizliğin yakından ilişkili olduğu, dönemin anlaşılır karamsarlığının Marksizmi de eşit derecede kirlettiği inancından doğmuştur (Merrifield, 2011: xii). Büyülü Marksizm eleştirel analizden ibaret olmayan, sınıf ve devletin rolü, proletarya diktatörlüğü tartışmalarından kurtulmuş bir Marksizm hayal etmektedir. Benzer şekilde artık "bilimsel" demeyen ve biçim ile içerik, görünüş ile öz arasındaki ayırmadan vazgeçmiş bir Marksizm düşünmektedir. Kavram, materyalizmi terk etmekten çok ondan uzaklaşan, vites değiştirerek daha serbest ve ruhani bir politik vizyonu, daha hayali bir radikalizmi savunan bir Marksizm düşlemektedir. Büyülü Marksizm, olumlayıcının ufkunu açan ve eleştirel olumsuzluğun asık suratlı gerçekçiliğinin ötesine uzanan bir Marksizm tahayyül etmektedir. Büyülü Marksizm, Marksizm'den daha fazlasını, daha ilginç ve hatta belki daha radikal bir şeyi talep etmektedir (Merrifield, 2011: 1)

Büyülü Marksizm'in politik ajandasında Marksizmi Seattle sonrası siyasal aktivizm okuluyla birleştirmek bulunmaktadır. Bu yeni perspektif için özellikle neoliberalizme ve gündelik hayatın şirketleştirilmesine karşı direnişi sürdürmek zorlu olmaya devam

luktan sıçramaktan icat edilmiş geleceğe kaçışa yardımcı olan bir inançtır. Büyülü Marksizm, Büyülü Gerçekçiliğin fantezi dünyasını taklit etmeye çalışacak ve direnişin gerçekliğin şiirsel bir dönüşümünü gerektirdiği, gücün nötralize edilmiş olarak görülmediği, toplumun çok fazla olmadığı bir entelektüel ve politik proje öne sürecektir. Büyülü Gerçekçilik esin kaynağı olarak aktüel gerçekliğe sahiptir ancak bu katı gerçekliği fanteziye, nesnel gerçekliğin kendisinden daha gerçek hâle gelen fantastik ve hayali öznel vizyonlara dönüştürür (Merrifield, 2011: 12). Büyülü Marksizm kavramı Siyaset Bilimi ve İletişim Çalışmalarının kesişim noktasına işte bu noktadan girmektedir: Kültürel olanı inceleyen, Kültürel Çalışmalar perspektifi üzerinden.

Kaynaklar

Merrifield, A. (2011). *Magical Marxism: Subversive Politics and the Imagination*. Pluto: London.

Carlos Slim

Carlos Slim, *Forbes*'un dünyanın en zenginleri listesinde üç kez birinci olmuştur (Agudo, 2012: 63). Meksikalı bir iş insanı olan Carlos Slim 1990'lı yılların başından beri telekomünikasyon sektöründe aktiftir. Slim'in Latin Amerika'nın 18 ülkesinde faaliyet gösterdiği bilinmektedir (Rentería, 2011: 7).

Sahip olduğu telekomünikasyon şirketlerinin yanında, perakende ve inşaat şirketleri ile Slim, ülkesindeki medya ortamında önemli bir yere sahiptir. Slim her güçlü medya imparatoru gibi sansür eylemleri ve tekelcilikle anılmaktadır. Mexico City'de deneyimli bir gazeteci olan Raymundo Riva Palacio, 2006 yılında El Universal gazetesinde Slim'i tekelci olmakla suçlayan bir köşe yazısı yazdıktan sonra, Slim'in bir danışmanının şirketlerinden gazete ilanlarını kaldırmakla tehdit ettiğini söylemiştir. Slim'in ülkedeki reklam ajanslarının büyük bölümünü kontrol ettiği düşünüldüğünde bu basit bir "tehdit" olarak geçiştirilememektedir. Slim, zor durumdaki şirketleri satın alarak ve onları tersine çevirerek servetini kazanmıştır ancak 1990'da Meksika telefon tekelci *Telmex* olarak bilinen *Telefonos de México*'yu hükûmetten satın alarak dünyanın en büyük milyarderleri arasına girmiştir. Slim'i eleştirenler 1,76 milyar dolarlık kazanan teklifinin piyasa fiyatının çok üzerinde olduğunu söyleyerek hükûmetle yakın ilişkilerine vurgu yapmıştır. Slim'in sahip olduğu *Telmex* yerel sabit hat pazarının yüzde 90'ından fazlasını ve cep telefonu pazarının yüzde 70'ini elinde tutmaktadır (Lacey, 2009).

Slim ayrıca *New York Times*'in yaklaşık %17'sine sahip ve bu da onu en büyük hissedarı yapmaktadır. Diğer Amerikan haber kuruluşları gibi, *Times* da nadiren onun ve diğer Meksikalı oligarkların güçlerini vergi politikalarını ve kamu yatırımlarını etkilemesini yazmaktadır (Massing, 2019). Bu hâliyle Slim, medya ve iletişim alanında yaşanan tekelleşmenin sembollerinden biri konumundadır. Slim aynı zamanda uyuşturucu gibi yasadışı ekonomik faaliyetlerle de ilgilenmektedir (Acuña, 2015).

Kaynaklar

- Acuña, O. (2015). DEA: 'Yes,' Mexican Billionaire Carlos Slim Is Linked to Drugs. TeleSur English.
- Agudo, R. R. (2012). Culture, Constructivism, and Media: Designing a Module on Carlos Slim. *Global Business Languages*, 17(1), 6.
- Lacey, M. (2009). Carlos Slim Helú: The Reticent Media Baron. *The New York Times*.
- Massing, M. (2019). Who is more dangerous: El Chapo or Carlos Slim?. *The Guardian*.
- Rentería, M. E. G. (2011). Análisis de los aciertos estratégicos y el impacto económico de Carlos Slim-Helú en la industria de las Telecomunicaciones. *Revista de comunicación*, 10(1), 7-24.

Cinsiyetlendirilmiş Hareketlilik

Kadınların ve erkeklerin farklı rutin faaliyetleri olduğundan (yalnızca cinsiyet ikili kimlikleri varsayılarak) hareketlilik de toplumsal cinsiyetten bağımsız değildir. Kadınların günlük işleri, yalnızca iş yükümlülüklerini değil, aynı zamanda aile ve evle ilgili bakımı da içermektedir. Kadınlar, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde, ev ve çocuk bakımı için erkeklerden daha fazla zaman harcamaktadır (Moreira & Ceccato, 2021: 204).

Gündelik hareketlilik, en geniş anlamıyla, belki de geç modernitenin işaretidir. Toplu taşımadaki gelişmelere ve işe gidip gelirken sağlanan daha fazla hız, konfor ve hizmet yelpazesine rağmen, iş gücü piyasasındaki çoğu insan için zaman hâlâ sınırlı bir kaynaktır (Scholten, Friberg & Sandén, 2021: 584). Görüldüğü üzere cinsiyetlendirilmiş hareketlilik genellikle gündelik hayattaki toplu ulaşım ile ilişkili bir tanım vermektedir. Ancak daha geniş bir perspektiften bakıldığında göç ve emek meseleleri gündeme gelmektedir.

Fiziksel ve toplumsal bir faaliyet olan göç, aynı zamanda kültürel yayılma ve sosyal bütünleşmenin bir aracıdır ancak göçle ilgili daha önceki çalışmaların çoğu göçün ekonomik yönüne odaklanmıştır. Genellikle erkeklerin deneyimleriyle çerçevelenen bu tür araştırmalar, kadınların buradaki rolünü göz ardı etmektedir. Nüfus sayımı verileri, genel göçün de azaldığı 1990'larda hafif bir düşüşle birlikte kadın göçünde kademeli bir artış olduğunu göstermektedir. Göçmen nüfusun son 30 yılda (1971-2001) ortalama yıllık büyüme oranı %2,12 idi – aynı dönemde erkekler için %1,85 olan kadın göçüne kıyasla %2,24'lük bir artış göstermiştir. Kırsal kesimdeki kadınlar en çok hareketli olan kesimken şehirli kadınların oranı da son yıllarda artmıştır (Banerjee & Raju, 2009: 115). Göçmen kadınlar, gittikleri bölgelerde mevsimlik, geçici ya da kalıcı işçiler olarak çalışarak bölgedeki emek haritasını şekillendirmektedir (Dannecker, 2009: 120).

Kaynaklar

- Banerjee, A., & Raju, S. (2009). Gendered mobility: women migrants and work in urban India. *Economic and Political Weekly*, 115-123.
- Dannecker, P. (2009). Migrant visions of development: A gendered approach. *Population, Space and Place*, 15(2), 119-132.
- Moreira, G. C., & Ceccato, V. A. (2021). Gendered mobility and violence in the São Paulo metro, Brazil. *Urban Studies*, 58(1), 203-222.
- Scholten, C., Friberg, T., & Sandén, A. (2012). Re-reading time-geography from a gender perspective: Examples from gendered mobility. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 103(5), 584-600.

Clender (Sınıfıyet)

Clender (Class-gender) kavramı ilk olarak Eric Olin Wright tarafından kullanılmıştır. Kavram Türkçeye sınıfıyet şeklinde çevrilebilir. Kavram, işçi sınıfı içinde yer alan kadınların deneyimlerinin erkek işçilerin deneyimlerinden farklı biçimde oluştuğuna dikkat çekmektedir. Burada, toplumsal cinsiyet tartışmalarına uygun bir sınıf kavramı üretme girişimi bulunmaktadır (Wright, 2017: 350) Sınıfıyet kavramı toplumsal cinsiyetin sınıfın soyut kavramının içine dâhil edilme süreçlerini vurgulamaktadır:

“Böylesi bir yaklaşımda sınıfıyet kategorileri içindeki insanlar ortak yaşam deneyimlerini paylaşabilirler ama bu deneyimler analitik olarak tutarlı bir biçimde sınıf mekanizmalarının etkileri ve toplumsal cinsiyet mekanizmalarının etkileri şeklinde çözüştürülemez; kendi başına sınıfıyet mekanizmalarının etkileridir bunlar. Eğer, bunun muhtemelen sınıf ve cinsiyet arasındaki karmaşık ilişkiyi kavramsallaştırma açısından faydalı bir yol olmayacağına inananlar açısından, bu soyutlama düzeyinde, sınıfı toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak tanımlamak ve onları tek, üniter bir kavram içinde birleştirmektense aralarındaki etkileşimi anlamaya çalışmak gerekli hale gelir” (Wright, 2017: 350-351).

Sınıfıyet kavramı neoliberal dönüşümle birlikte gelen işin feminizasyonunu imlemektedir. Postfordist ekonomide istihdamın giderek hizmet odaklı hâle gelmesi ve cinsiyete dayalı esneklik, ağ oluşturma ve duygusal emek becerilerine bağımlı hâle gelmesi nedeniyle önemlidir. Bu değişim işin feminizasyonu olarak adlandırılmaktadır (Arcy, 2016: 365). Bugün işin feminizasyonundan söz edilecekse, söze yeniden üretim emeği sömürsünün varlığından başlanmalıdır. İşin feminizasyonu, iş yerinde ücretli emek olarak, özel alanda erkekler ve sermaye tarafından en az üç katmanlı bir sömürüye tabi kılınmaktadır. Dünyanın her yerinde kadınlar emek yoğun alanlarda çalışırken aynı işi yaptıkları hâlde erkeklerden daha düşük ücret almaktadır. Yönetici pozisyonlarda

daha az temsil edilen kadınlar, mobbing, taciz ve şiddete maruz kalmaktadır (Çelik vd, 2020: 5). Sınıfiyet kavramının sınıf ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır: “Kapitalist ataerkil sistemde, üretim süreçleri/sınıf deneyimleri ve toplumsal cinsiyet normları/ataerkil ideolojiler karşılıklı olarak birbirini şekillendiriyor” (Aslan, 2020: 151).

Kaynaklar

- Arcy, J. (2016). Emotion work: Considering gender in digital labor. *Feminist Media Studies*, 16(2), 365-368.
- Aslan, A. (2020). Kapitalist Ataerkinin Ablukasında Kadınların Sınıf Deneyimleri: İzmir Konfeksiyon Sektöründe Üretim Süreçlerinin ve Gündelik Hayatın Cinsiyetçi Yapısı. *Praksis Dört Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*: Sayı 52, 2020-1, “Feminist Politika ve Kadın Emeği”. Dipnot Yayınları: Ankara.
- Çelik, C., Parlak, D., Balta, E., Yaman, M. & Özgün, Y. (2020). Bu Sayıda. *Praksis Dört Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*: Sayı 52, 2020-1, “Feminist Politika ve Kadın Emeği”. Dipnot Yayınları: Ankara.
- Federici, S. (2014). Sıfır Noktasında Devrim Ev İşi, Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele. Çev. Damlanur Meral, Hilal Mertol & Özlem Avcı. *Otonom Yayıncılık*: İstanbul.
- Oğuz, S. (2020). İşgücü Anketlerinden Türkiye’de Ücretli-Ücretsiz Kadın Emeği Üzerine Gözlemler: 2008 Krizinin Etkileri. *Praksis Dört Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*: Sayı 52, 2020-1, “Feminist Politika ve Kadın Emeği”. Dipnot Yayınları: Ankara.
- Wright, E. O. (2017). Sınıf Yapısı Kavramını Bir Kez Daha Yeniden Düşünmek. Çev. Barış Yıldırım. (Ed. Erik Olin Wright) *Sınıflar Üzerine Tartışmalar* içinde. NotaBene: İstanbul.

Cybersyn

Şili, 1970'lerin başında oldukça önemli bir siyasi sürece girmiştir. Sosyalist devlet başkanı Salvador Allende'nin merkez soldan aşırı sola kadar siyasi güçler tarafından desteklenen hükûmeti, ülkenin sosyoekonomik ilişkilerini dönüştürmeye kararlı bir tutum izlemiştir. Allende işçiler için ve işçilerle birlikte yöneten bir hükûmet kurmuştur. Dönüşümün derin yapısal sonuçları olmuştur: Hükûmet, geleneksel olarak ülkenin ayrıcalıklı gruplarının çıkarlarını ve tüketimlerini destekleyen bir ekonomiden, halk odaklı bir ekonomiye geçiş yapmıştır. Sovyetler Birliği ve Küba'da olduğu gibi sosyalistlerin deneyimleri, merkezi bir ekonomi modeli tarafından yönlendirilmiştir. Görece küçük bir bürokrat ve uzman grubunun görüşlerini yansıtan bir planlama sisteminin emirlerini izleyen milyonlarca insanın omuzları üzerine inşa edilmiştir. Şili'de merkezi planlamayı uygulamak mümkün olmamıştır. Ülkedeki uzun süreli demokratik gelenek, bu seçeneği imkânsız hâle getirmese bile zorlaştırmıştır. Merkezi bir planlama ile temsili demokrasi arasındaki gerilimler, Allende hükûmetinin üç yılı boyunca mevcut olmuştur. Cybersyn projesi bu oldukça gergin ortamda ortaya çıkmıştır (Espejo, 2014: 71).

Ulusal Kalkınma Şirketi'nin (CORFO) o zamanki Genel Teknik Müdürü olan Fernando Flores, hem hükûmetin amaçladığı ekonomik dönüşümlerin çelişkili doğasını hem de Stafford Beer'in kurumsal sibernetiğinin sunduğu fırsatları görmüştür. Beer, karmaşıklık ve bunların Şili'nin siyasi durumunda nasıl kullanılabilceği konusundaki içgörülerini tartışmak üzere Şili'ye davet edilmiştir. Bu davet, Cybersyn projesinin çıkış noktasıdır. Şili'de Beer ile merkezi planlamaya sibernetik bir alternatif fikri şekillenmeye başlamıştır. Başkan Allende bu projeye devam etmek için yeşil ışık yakmıştır. Bununla birlikte, CORFO kamulaştırılmış sanayi yönetimini destekleme projesi olduğu için, ülke ekonomisinden sorumlu ana devlet dairelerinin faaliyetlerine bir alternatif değildir. 1930'ların sonlarından beri CORFO, diğerlerinin yanı sıra petrol, elektrik, çelik ve ormancılık endüstrilerini kontrol eden stratejik

alanlarda karşılaşılan sorunlara benzer sorunları ele almıştır. Örneğin, algoritmik düzenleme, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan disiplinler arası bilim olan sibernetiği anımsatır. Sibernetik, doğrusal neden ve sonuç anlayışından uzaklaşarak dönüşel nedensellik veya geri bildirim yoluyla kontrol araştırmalarına doğru ilerlemiştir. Bilişsel bilim, hava savunması, endüstriyel yönetim ve şehir planlaması gibi çok çeşitli alanlardaki gelişmeleri etkilemiştir. Aynı zamanda yönetim hakkındaki fikirleri de şekillendirmiştir. Sibernetik, insanların, hayvanların ve makinelerin birbirlerini nasıl kontrol ettikleri ve birbirleriyle iletişim kurduklarının bilimsel bir çalışması olarak tanımlanabilir. Cybersyn adlı sibernetik projesi, sözde grup yazılımlarının erken kullanımı ve bulutun erken bir biçimi olan erken “internet” iletişimi için tarihsel bir vakadır. Sibernetiğin içeriği coğrafyaya ve tarihsel döneme göre değişiklik göstermiştir. ABD'de erken dönem sibernetik çalışmaları genellikle savunmayla, İngiltere'de ise beyni anlamakla, Sovyetler Birliği'nde sosyal bilimlere daha bilimsel hâle getirme ile ilişkilendirilmiştir. Şili'de sibernetik, bazılarının sosyalist devrimi ilerleteceğini düşündüğü bir bilgisayar sisteminin yaratılmasına yol açmıştır (Loeber, 2018: 67). Ancak bu süreç 1973'te gerçekleşen darbe ile sona ermiştir.

Kaynaklar

- Espejo, R. (2014). Cybernetics of governance: the Cybersyn project 1971–1973. *Social systems and design*, 71-90.
- Gómez-Venegas, D. (2018). Cybersyn i la memòria simbòlica del paper. *Art-nodes*, (23).
- Loeber, K. (2018). Big data, algorithmic regulation, and the history of the Cybersyn project in Chile, 1971–1973. *Soc. Sci.* 2018, 7(4), 65; <https://doi.org/10.3390/socsci7040065>.

Çevresel Fordizm

Çevresel Fordizm'in ne olduğunu anlamak için geleneksel Fordizm'in ne olduğunu anlamak gerekmektedir. Geleneksel Fordist model, sermayenin, savaş sonrası dönemde büyük pazarlar tarafından sağlanan ölçek ekonomilerinden yararlanan büyük işletmelerde yoğunlaştığı bir durumu tanımlamaktadır. Bu yoğunlaşma hem endüstriyel üretim hem de istihdam açısından geçerlidir. Başta AB olmak üzere birçok bölgede büyüklüğü ve tutarlılığı nedeniyle hâkim olmuştur. Geleneksel Fordist modelde sermaye ve emek arasındaki ilişki tarihsel bir uzlaşma zemininde ilerlemiştir. Verimlilikte artış, işçilerin gelirlerinde istikrarlı iyileştirmeler getirmiştir. Keynesyen refah devleti, aynı zamanda özel ücretle birlikte sosyal ücreti de genişletmiştir. Bankalar, endüstri ve devletin rolü geleneksel Fordizm'de merkezi bileşenlerdir. Dinamik ölçek ekonomileri, önemli üretkenlik artışı ve genellikle yeni pazarların yaratılmasını takip eden uzmanlaşma, açıkça döngüsel ve kümülatif nedenselliği beraberinde getirmiştir (Arestis & Paliginis, 1995: 263).

Çevresel Fordizm, geleneksel Fordizm gibi, yoğun birikim ile nihai pazarların büyümesinin birleşimine dayalıdır. Ancak, küresel üretim devrelerinde, vasıflı emeğin (özellikle tasarım ve mühendislikte) büyük ölçüde söz konusu ülkenin dışında kalması anlamında 'çevresel' kalmaktadır. Buna ek olarak, pazarlar, yerel orta sınıf tüketiminin, işçiler tarafından kullanımı artan dayanıklı tüketim mallarının ve merkezi kapitalist ülkelere düşük fiyatlı mal ihracatının belirli bir bileşimine karşılık gelmektedir. Çevresel Fordizm bir Çevresel Taylorizm ile beraber işlemektedir. Çevresel Taylorizm, bazı sınırlı Taylorist endüstriyel faaliyetlerin, çok yüksek sömürü oranlarına (ücretler, çalışma saatlerinin uzunluğu ve yoğunluğu vb.) sahip toplumsal oluşumlara doğru yerleştirilmesini kapsamaktadır. Ürünler esas olarak işlendikten sonra gelişmiş ülkelere yeniden ihraç edilmektedir. 1960'larda, Asya'nın vergiden muaf bölgeleri ve kötü durumdaki eyaletleri, bugün yaygınla-

-açlık ve ümitsizlik dolu- dünyası vardır. Kısacası artık ‘üçüncü dünya’ yoktur ve üçüncü dünyanın büyük bir kısmının ‘birinci dünya’ya girişinden sonra, sınırlarda yaşayan ve birinci dünyanınkinden daha aşağı, daha sefil koşullar üzerine kurulu ‘başka bir dünyanın’ keşfi gelir” (Negri, 2006: 133). Bugün Çevresel Fordizm’e verilebilecek en uygun örnek Foxconn örneğidir.

Foxconn, Çin’de faaliyet gösteren bir montaj şirkettir. Foxconn, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında faaliyet göstermekte ve genellikle en bilindik müşterisi Apple’ın montajlarını yapmasıyla bilinmektedir. Foxconn’da yapılan bir araştırmaya göre 2008 yılında işçiler ayda ortalama 120 saat mesai yapmıştır. Bu çalışma saatlerinde kötü çalışma koşulları dikkat çekicidir. Yarı vasıflı işçiler tarafından yapılan montaj işinde molalar bulunmamasında, çalışma gününün bir kısmı ödenmemekte, uzun çalışma saatlerine maruz kalınmakta, fiziksel ve psikolojik açıdan sorunlar yaşanmaktadır. Foxconn’da zorunlu mesailer dayatılmakta, ceza ve dayak yaygın durumda bulunmaktadır. 12 saate kadar süren iş günleri, altı gün çalışma gününe sahip haftalar ve dinlenmeden çalışma Foxconn’daki diğer baskı çeşitleridir (Fuchs, 2015: 273-287).

Kaynaklar

- Arestis, P., & Paliginis, E. (1995). Divergence and peripheral Fordism in the European Union. *Review of Social Economy*, 53(2), 261-284.
- Fuchs, C. (2015). Dijital Emek ve Karl Marx. Çev. Tahir Emre Kalaycı ve Senem Oğuz. NotaBene: Ankara.
- Lipietz, A. (1997). The post-Fordist world: labour relations, international hierarchy and global ecology. *Review of International Political Economy*, 4(1), 1-41.
- Negri, A. (2006). Yıkıcı Politika 21. Yüzyıl için Bir Manifesto. Çev. Akın Sarı. Otonom: İstanbul.

Çokkültürlü Medya Çalışmaları

Çokkültürlülük, toplumun geleceğinin olumlu olmasında farklı taleplerin tanınmasının önemini vurgulamaktadır. Kamusal alanda farklı kültürlerin temsili, farklı kimlik hareketlerinin bir arada olabilmeleri çokkültürlülüğün özelliklerindedir. 1970’li yılların başında Avustralya ve Kanada’nın başlattığı yerli halkların ve göçmenlerin farklılıklarının tanınması yönündeki politikalar daha sonra ABD, İngiltere, Yeni Zelanda ve Avrupa’ya yayılmıştır (Doytcheva, 2009: 12).

Çokkültürlülük, sömürgecilik ve ırk sorunlarını gettolaştırılmış olarak değil ilişki içinde görmektedir. Bu anlayışa göre topluluklar, milletler ve kıtalar otonom değil yoğun olarak işlenmiş bir ilişkisellik içinde var olmaktadır. Çokkültürlülük, çok merkezlilik tarafından küreselleştirilmektedir. Çokkültürlülük liberal çoğulculuktan kimi yollarda ayrılmaktadır. İlk olarak çokkültürlülük özgürlük, hoşgörü ve hayırseverlik gibi etik evrensellerin kültürel tarihi toplumsal güçle ilişki içinde görmektedir. İkinci olarak çokkültürlülüğün sempatisi yetersiz temsil edilenlere yöneliktir. Üçüncü olarak çokkültürlülük azınlık topluluklarını ortak bir tarihin merkezindeki üretken katılımcılar olarak görmektedir. Dördüncü olarak çokkültürlülükte sabit ve tözcü kimlikler kavramı reddedilmektedir. Çokkültürlü Medya Çalışmaları (ÇMÇ), bu çokkültürlülük anlayışından etkilenmektedir: “‘Azınlık’ temsiline analizi; emperyalist ve oryantalist medyanın eleştirisi; sömürgeci ve postkolonyal söylemler üzerine çalışmalar; ‘Üçüncü Dünya’ ve ‘Üçüncü Sinema’nın teorileştirilmesi; ‘yerli medya’ üzerine çalışmalar; ‘azınlık’, ‘diyasporik’ ve ‘sürgün’ sinemalar üzerine çalışmalar; ‘beyazlık’ çalışmaları ve ırkçılık karşıtı ve çokkültürlü medya pedagojisi üzerine çalışmalar” (Stam, 2021: 279-280).

Çokkültürlü Medya Çalışmaları, ırk, cinsiyet ve sınıf temsillerine odaklanmaktadır. Çeşitli baskı biçimlerinin ideolojik eleştirisine dayanan ÇMÇ, ırkçılık, cinsiyetçilik, ön yargı, işçi sınıfı ve al-

ternatif yaşam tarzlarının medyadaki temsil pratiklerini incelemektedir. Çokkültürlü Medya Çalışmaları siyahlar, Latinler, Asyalılar, yerliler, LGBTİQ+ ve diğer marjinalleştirilen toplulukların farklılıkları onaylamaktadır (Kellner, 2011: 10). Çokkültürlü Medya Çalışmaları bu bağlamda çokkültürlü bir pedagoji ile birleşmektedir. Çokkültürlü pedagoji, etnik azınlıkların güçlendirilmesi, özgürlük, adalet ve eşitlik gibi taleplerin tanınması, farklı kültürler arasında iletişimin kurulması gibi ögelere dayanmaktadır (Lunneblad & Joohansson, 2012: 709).

Kaynaklar

- Doytcheva, M. (2009). Çokkültürlülük. Çev. Tuba Akıncılar Onmuş. İletişim: İstanbul.
- Kellner, D. (2011). Cultural studies, multiculturalism, and media culture. Gender, race, and class in media: A critical reader, 3, 7-18.
- Lunneblad, J., & Johansson, T. (2012). Learning from each other? Multicultural pedagogy, parental education and governance. Race Ethnicity and Education, 15(5), 705-723.
- Stam, R. (2021). Sinema Teorisine Giriş. 2. Baskı. Çev. Selda Salman & Çiğdem Asatekin. Ayrıntı: İstanbul.

Davranışsal Artı Değer

Davranışsal artı değer Shoshana Zuboff tarafından önerilen bir kavramdır. Zuboff'un öne sürdüğü gözetleme kapitalizminin merkezinde yer alan davranışsal artı değer, insan deneyiminin davranışsal veriye dönüştürülmesini ifade etmektedir. Ürün ya da hizmet gelişimi için kullanılan bu veriler makine öğrenmesi süreçlerini beslemede kullanılmaktadır (Zuboff, 2021: 20-21).

Davranışsal artı değer, verilerin ötesine geçerek sesler, kişilikler ve duygulara ilişkin dinamikleri tespit etmektedir. Davranışsal artı değer, otomasyon süreçleri ile davranışları öğrenmekle kalmayıp onları şekillendirmeye başlamıştır. Araçsal bir güce sahip olan büyük verinin denetlenmesi kişilerin davranışlarını şekillendirmektedir. Davranışsal artı değer, Google gibi teknoloji şirketleri tarafından hedefli reklamcılık faaliyetleri amacıyla kullanılmaktadır. Ancak Google ve benzeri şirketlerin zenginliğinin kaynağı olan davranışsal artı değer gözetleme aygıtı olarak görülmelidir. Denilebilir ki gözetleme davranışsal artı değerlerin temelinde yatmaktadır (Zuboff, 2021: 110-123). "Davranışın gözetleme kapitalizmi altında ticari mal hâline getirilmesi bizleri piyasa gücünün saklama, çözümlenemezlik ve uzmanlık hendekleriyle korunduğu toplumsal bir geleceğe yönlendirir. Davranışımızdan türetilen bilgi, sözde 'kişiselleştirme' vakasında olduğu gibi bizlere katılım karşılığında bize geri beslendiğinde bile paralel gizli operasyonlar çıkarlarımızın çok daha ötesini işaret eden artı değerlerin satışa dönüşümünü takip eder" (Zuboff, 2021: 131).

Kaynaklar

Zuboff, S. (2021). Gözetleme Kapitalizmi Çağı Gücün Yeni Sınırında İnsan Geleceği İçin Savaş. Çev. Tolga Uzunçelebi. Okuyanüs: İstanbul.

Dekolonyalizm

Dekolonyalizmin tanımı, kolonyalizmin ve sömürgeciliğin araştırılmasını gerektirmektedir. Teknik olarak dekolonyalizm, kolonileşmenin zıttı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda en temel anlamda dekolonizasyon bir koloninin kurulmasını ortadan kaldırmaya atıfta bulunmaktadır. Dekolonyalizm, sömürgecilikten kurtulma ve sömürgeciliğin yıkımına uğramış halklar tarafından gururlu kimliklerin geri kazanılmasını betimlemek için kullanılmaktadır. Dekolonyalizmin güçlenmesi ile siyasi varlıklar olarak sömürgelerin sonu görünmüştür. Ancak siyasi bağımsızlığın kazanılmasını sömürge uygulamalarının sona ermesi anlamına gelmemektedir (Lang, 2005: 558).

Dekolonyalizm çalışmaları modernitenin başlangıcındaki ilk hamlesiyle kapitalist toplumsallaşma tarzının ve ona eklenen ulus devletlerin ortaya çıkışının, sömürgelerdeki karşılığı ödenmemiş emeğe, toprağa ve ham maddelere el konulmasına kaçınılmaz biçimde bağımlı olduğunu göstermektedir. Dekolonyalizm çalışmaları, ilkel birikimin yalnızca kapitalizmin başlangıcında yürürlükte olmadığını aksine biyolojik korsanlık ve arazi talanı gibi olgularda gözlenen aralıksız bir süreç olduğunda ısrarcıdır. En somut hâlini Atlantik-ötesi ticarete ve köleleştirilmiş insanların uğratıldığı yıkımda bulan bu şiddetli süreç, sömürgeciliğin resmî olarak ortadan kalkmasına rağmen etkileri hâlen sürmekte olan sömürgecilik sistemiyle iç içe geçmiştir. İnsanlığın farklı ırklara ayrılması bu sürecin merkezinde yer almaktadır. Bu durum da ilk olarak iş bölümü, bilgi üretimi, sınır rejimleri, eşitsiz bireysel hakları ve yaşam şansları gibi kapitalist düzenin çeşitli alanlarına kazınmış doğrudan ve dolaylı şiddete yol açmıştır (Bucker & Oberndorfer, 2021: 209).

Sömürgecilik, yerinde köleleştirme amacıyla kolonilerin kurulması olarak da bilinmektedir (Erdoğan & Acaravcı, 2021: 58). Özellikle 16. yüzyılda Afrika ülkelerinin sömürgeleştirilmesi önemli bir örnektir. Sömürgeleştirme ile sömürgecilerin ulus aşırı

ulusun veya bölgenin siyasi, ekonomik ve toplumsal egemenliğine hâkim olmak amacıyla kullanılmasıdır. Klasik sömürgecilik, toprak ve altyapının mülkiyetine, kontrolüne ve devlet gücünün uygulanmasına dayanmaktadır. Bu hâkimiyet yeni teknolojilerin kullanılmasıyla pekiştirilmiştir. Dijital kolonyalizm, egemen kuzeyin güneyin kalıcı bağımlılık durumunda kalması amacıyla dijital altyapıların, bilgi ve bilgi işlem araçlarının kullanılmasıdır. Bu şekilde uluslararası alanda eşitsiz bir iş bölümü gelişmiştir. Özetle dijital kolonyalizm, dijital dünyayı oluşturan yazılım, donanım ve ağ bağlantısının egemenliğini kontrol etmeye dayanmaktadır (Kwet, 2022). Bu tanıma bakıldığında dijital kolonyalizmin neo-kolonyalizmin bir biçimi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda dekolonyalizm gündemine dijital kolonyalizmi de almalıdır.

Kaynaklar

- Buckel, S. & Oberndorfer, L. (2021). Kirli Kapitalizm. (Ed. KRISIS (Journal for Contemporary Philosophy) Yayın Kurulu) Kıyıda Köşede Marksizm Kılavuzu içinde. Dipnot: Ankara.
- Erdoğan, S. & Acaravcı, A. (2021). Sahraaltı Afrika Ülkelerinin İktisadi Gelişme Sürecine Kısa Bir Bakış. Kriter Yayınevi: İstanbul.
- Gilbert, E. & Reynolds, J. T. (2019). Tarihöncesinden Günümüze Dünya Tarihinde Afrika. İkinci Basım. Çev. Mehmet Demirkaya. Küre: İstanbul.
- Herzog, B. (2013). Anticolonialism, decolonialism, neocolonialism. The encyclopedia of global human migration.
- Kerr, G. (2021). Kısa Afrika Tarihi. (Çev. Mihriban Doğan). Say Yayınları: İstanbul.
- Kwet, M. (2021). Digital colonialism – The evolution of US empire. <https://braveneweuropa.com/michael-kwet-digital-colonialism-the-evolution-of-us-empire>. Erişim Tarihi: 03.10.22.
- Lang, S. K. (2005). 'Decolonialism'and the counselling profession: The aotearoa/New Zealand experience. International Journal for the Advancement of Counselling, 27(4), 557-572.
- Özey, R. (2019). Afrika Kıtası'nın Panoraması: Siyaset, Toplum ve Ekonomide Farklılıklar ve Benzerlikler. (Ed. İsmail Ermağan) Dünya Siyasetinde Afrika 1. 2. Basım Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Ülker, E. (2016). Yoksulluktan Umuda Afrika Ekonomisi. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- wa Thiong'o, N. (2021). Öze Dönüş Afrika'yı Görünür Kılmak. Çev. Seda Ağar. Ayrıntı: İstanbul.

Delokalizasyon

Küreselleşme ve neoliberalizm sürecinde dünya çapında yeni bir ekonomik paradigma ortaya çıkmıştır. Bu paradigma üç özelliği ile yeni bir kapitalizm olarak nitelendirilebilir: Yönetim, üretkenlik ve rekabet gücü. Bu üç unsur bilgi, beceri üretimi ve bilgi işleme fonksiyonlarıdır. Firmalar ve bölgeler, üretim, yönetim ve dağıtım ağları hâlinde örgütlenmiştir ve sonuç olarak ekonomik faaliyetlerin özü küresel hâle gelmektedir. Bu, birlik içinde, gerçek zamanlı olarak veya belirli bir zamanda, gezegen ölçeğinde çalışma yeteneği olduğu anlamına gelmektedir. Bu son fikir, küreselleşme üzerine pek çok analiz ve tartışmanın konusudur. Önceden yüz yüze bir etkileşimi ima eden veya yerel karaktere sahip birçok faaliyet artık uzaktan yürütülecektir. Bu durum, sosyal ve ekonomik mübadele alanında önemli bir kavram olan delokalizasyon süreçlerini tanımlamaktadır. Delokalizasyon ile üretim faaliyetleri ve üretim ilişkileri, ülkelerinden ve kültürlerinden koparılmıştır. Bankacılık ve perakende satışlar, çevrim içi mağazalar gibi yüz yüze etkileşimi azaltan yeni teknolojileri benimsemiştir. Mesafe ve alan kavramı yeni bir uzama taşınmaktadır. İnterneti mal satın almak ve iletişim kurmak için kullanırken içinde bulunduğumuz uzam ait olunan farklı bir yer ve iletişim duygusu geliştirilmesine yol açmaktadır. Günümüz dünyasını anlamının başlangıç noktası, GSYİH'nın büyüklüğü veya silah sistemlerinin yıkıcı gücü değil, eskisinden daha fazla birlik ve örtüşme olmasıdır. Bireyler, firmalar, egemen uluslar ve ayrı şehirlerle ilgili gibi görünebilir, ancak daha derindeki gerçeklik, çoklu bağlantılardır. Çalışma süreçleri bu tür karşılıklı bağlantıların klasik bir örneğidir (Cuterela, 2012: 141).

Delokalizasyon, herhangi bir ülkede yerleşik yabancı sermayeli bir şirketin, hangi nedenle olursa olsun faaliyetini kısmen veya tamamen bırakma kararı alması süreci olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, hem daha düşük maliyetlerle (maaşlar ve ham maddeler) rekabet gücü arayışı hem de teknolojik avantajlarla ilişkilendirilir. Bu tanım, nihai malın üretimini farklı görevlere

gösterilebilir. Fuchs ise daha detaylı bir şema vermektedir: Yeni küresel iş bölümünde maden çıkarmada Kongo'da çatışmalara sebebiyet veren ve kölelerin kullanıldığı bölgeler, donanım montajında Çin'deki Foxconn fabrikalarında sömürülen montaj işçileri ve yazılım emeğinde Hindistan'daki düşük ücretli yazılım mühendisleri örnek olarak gösterilebilir (Fuchs, 2021: 245-246).

Kaynaklar

- Cuterela, S. (2012). Globalization: Definition, processes and concepts. *Revista Română de Statistică – Supliment Trim IV/2012*.
- Fuchs, C. (2021). Enformasyon Çağında Marx Okumak Kapital Cilt 1 Üzerine Bir Medya ve İletişim Çalışması. Çev. Tarık Özbek & Ümit Keskin. Koyu-siyah Yayıncılık: Ankara.
- Kalogeressis, T., & Labrianidis, L. (2017). Delocalization of Labour Intensive Activities in a Globalized World: Can Things Become Better for the Countries of Southeast Europe?. In *Overcoming Fragmentation in Southeast Europe* (pp. 101-126). Ashgate: Hampshire.
- Ruesga, S. M., & Bichara, J. D. S. (2008). Delocalization of Industry in Globalization: The Case of Spain. *Economía UNAM*, 5(13), 113-127

Dijital Altyapılar

Genel olarak altyapı, bir toplumun veya girişimin çalışması için gerekli olan temel fiziksel ve organizasyonel yapılar veya bir ekonominin işlemesi için gerekli hizmetler ve tesisler olarak tanımlanmaktadır. Buna göre dijital altyapılar, bir işletme veya endüstrinin işlemesi için gerekli olan ilgili hizmet ve tesislerle birlikte temel bilgi teknolojileri ve organizasyon yapıları olarak tanımlanabilir (Tilson, Lyytinen & Sørensen, 2010: 748).

Dijital altyapı, hizmetleri üreten birbirine bağlı sistemlerden ve kullanıcılardan oluşmaktadır. Bu yapıların çoğu 1990'lardan veya öncesinden beri büyümüştür. Bu altyapılar ile sistemleri, ağlar, ara katman yazılımları, bulut hizmetleri ve kullanıcı arayüzlerinin karmaşık bir karışımını içermektedir. Büyük kurulu teknoloji tabanı ve kurumsal kullanımın değiştirilmesi zor olduğundan dijital altyapı nispeten yavaş gelişmektedir. Bu, farklı bir çerçeveye sahip daha yeni programlarla değiştirilmeden önce, onları değiştirmeyi amaçlayan, genellikle 5-10 yıl süren yeni programlarla karşılanmaktadır. Satıcılardan yeni teknolojiler, danışmanlıklardan yeni çerçeveler ve araştırmadan yeni içgörüler ile dijital dünyanın zengin ekolojisinden beslenmektedir (Øvrelid & Bygstad, 2019: 222).

Dijital altyapılar, yönetişimi, kaynakların yeniden kullanımı ve sistem entegrasyonu için sosyoteknik bir temel olarak sağlık, ödeme ve ulaşım gibi işlevsel alanlarda bilgi hizmetlerinin sunulmasını sağlamaktadır (Koutsikouri, Lindgren, Henfridsson & Rudmark, 2018: 2). 1990'larda ticari internetin konuşlandırılması ve benimsenmesi, dijital altyapının büyük ölçüde yeniden yapılandırılmasını beraberinde getirmiştir. Bugün dijital altyapı, paylaşım ekonomisi, sosyal medya, mobil bilgi hizmetleri, elektronik perakendecilik ve reklam destekli medya alanlarındaki bir dizi yenilikçi işletmeyi desteklemektedir. Tüm bu faaliyetler 1990'larda çok daha küçükken ve operasyonları birkaç on yıl için-

de önemli ölçüde değişmiştir. Bu dijital hizmetler büyümeye ve GSYİH'da daha fazla önem kazanmaya devam etmektedir (Greenstein, 2019: 409).

Dijital altyapıların hem değerli hem de önemli olan ve bu nedenle hem siyasi hem de ekonomik güç mücadeleleri alanına tabi olan statüsü bu konuyu mülkiyet alanında incelenmesi gereken önemli bir konu hâline getirmektedir. Bu bağlamda dijital altyapıların ekonomi politiği Siyaset Bilimi ve İletişim Çalışmalarının birleştiği alanlardan biri hâline gelmektedir (Flensburg & Lai, 2020: 129).

Kaynaklar

- Flensburg, S., & Lai, S. S. (2020). Comparing Digital Communication Systems: An empirical framework for analysing the political economy of digital infrastructures. *Nordicom Review*, 41(2), 127-145.
- Greenstein, S. (2019). *Digital infrastructure. Economics of infrastructure investment*. University of Chicago Press: Chicago.
- Koutsikouri, D., Lindgren, R., Henfridsson, O., & Rudmark, D. (2018). Extending digital infrastructures: a typology of growth tactics. *Journal of the Association for Information Systems*, 19(10), 2.
- Øvrelid, E., & Bygstad, B. (2019). The role of discourse in transforming digital infrastructures. *Journal of Information Technology*, 34(3), 221-242.
- Tilson, D., Lyytinen, K., & Sørensen, C. (2010). Research commentary—Digital infrastructures: The missing IS research agenda. *Information systems research*, 21(4), 748-759.

Dijital Milliyetçilik

Birleşik Krallık'ta Brexit ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Donald Trump'ın seçilmesi gibi olayların yanı sıra dünyanın başka yerlerinde yüksek sesle milliyetçi ve göçmen karşıtı liderlerin seçim başarıları, birçok araştırmacının yeni bir çağın şafağını ilan etmesine yol açmıştır. Bu araştırmacılar popülizm, 'yeni' milliyetçilik, neo-otoriterlik ve liberal demokrasinin geleceği hakkında ciddi endişeleri dile getirmektedir. Dijital medya, 2008 ekonomik krizi ve müteakip kemer sıkma önlemlerinden göçle bağlantılı demografik ve kültürel değişimlere kadar çeşitli diğer bağlamsal faktörlerle birlikte hareket ederek, milliyetçiliğin bu bariz "geri dönüşünde" sıklıkla çok önemli bir faktör olarak görülmektedir. Çok sayıda araştırmacının gösterdiği gibi, internet, göçmen karşıtı ve liberalizm karşıtı görüşleri desteklemek amacıyla milliyetçi söylemi yaymak için dijital medyaya güvenen dünya çapındaki popülist liderlerin ve partilerin iletişim stratejilerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Özellikle sosyal medya platformları, Birleşik Krallık'ın AB referandumundan ve Donald Trump'ın Amerika Birleşik Devletleri Başkanı seçilmesinden 2017 seçimlerine kadar dünya çapındaki önemli siyasi olaylar sırasında milliyetçi duyguları derinleştirmek ve kabile milliyetçiliğini teşvik etmekle suçlanmıştır. Dijital teknolojilerin, özellikle Çin'de popüler milliyetçilik patlamalarını teşvik etmedeki rolü, bilimsel olarak da önemli ölçüde ilgi görmüştür (Mihelj & Jiménez-Martínez, 2021: 331).

Dijital teknolojiler genellikle çağdaş milliyetçilik biçimlerinde hayati bir rol oynamaktadır. Popülist siyasetin milliyetçi duyguları kıskırtmak için sosyal medyayı nasıl kullandığı gibi konulara önemli derecede akademik ilgi gösterilmektedir. Trump'ın sosyal medya kampanyasında kullandığı etno sembolizminin önemine büyük bir dikkat gösterilmekte, bu da tartışmada sadece ulusun değil, ırk ve etnisitenin de önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda ilgili kavramlar dijital teknolojiler aracılığıyla çağdaş dünyadaki siyasi sahenin merkezine geri dönmektedir. Dijital medyanın kimlik oluşumunu nasıl etkilediğine ve çevrim içi dias-

poraların hem menşe hem de varış ülkelerinin siyasetine katılımına dair büyüyen bir literatür bulunmaktadır (Yusupova & Rutland, 2021: 326).

Dijital milliyetçilik, ulusal kimlik ile dijital küreselleşmenin kesişiminde var olan ve analitik bir sınır ülkesi merceğinin verimli bir şekilde uygulanabileceği üçüncü bir varlık veya sınır bölgesi örneğidir. Bir uçta, ulusal dijital vizyonlar ve projeler, merkezkaç küreselleştirici güçlerin bir işlevidir çünkü dünya çapındaki modeller, yerel eylem için gündemleri tanımlar ve meşrulaştırır, ulus devletlerin ve diğer ulusal ve yerel aktörlerin neredeyse tüm rasyonelleştirilmiş sosyal yaşam alanlarındaki yapılarını ve politikalarını şekillendirir. Böylece devletler birbirlerininkini taklit ederek ve senkronize ederek küresel modernler kabilesi denen şeyi oluştururlar (Budnitsky, 2018: 11). Dijital milliyetçilik üç biçimde tanımlanabilir: Söylem, proje ve değerlendirme. Söylem olarak dijital milliyetçilik, her şeye nüfuz eden modern bir söylem olarak milliyetçiliğin, bazı maddi dijital eserlerin ve pratiklerin ardındaki hayal gücünü nasıl şekillendirdiğini ve bu pratiklerin karşılığında milliyetçiliğin söylemsel çerçevesini nasıl yeniden ürettiğini ifade etmektedir. Bir proje olarak dijital milliyetçilik, ulusun çıkarları, kimliği ve imajı adına ulusal ve uluslararası düzeyde dijital teknolojilerle ilişki kurmaya yönelik uyumlu devlet çabalarını açıklamaktadır. Sonuç olarak dijital milliyetçilik, devletlerin ulusal dijital kimliklerini geliştirdikleri ve küresel dijital düzeni kendi lehlerine şekillendirmeye çalıştıkları ulusal dijital projeler arasındaki küresel rekabeti ima etmektedir (Budnitsky, 2018: 33).

Kaynaklar

- Budnitsky, S. (2018). *Digital Nationalisms: Identity, Strategic Communication, and Global Internet Governance*. Doctoral Thesis, Carleton University.
- Mihelj, S., & Jiménez-Martínez, C. (2021). Digital nationalism: Understanding the role of digital media in the rise of 'new' nationalism. *Nations and nationalism*, 27(2), 331-346.
- Yusupova, G., & Rutland, P. (2021). Introduction: Transformation of nationalism and diaspora in the digital age. *Nations and Nationalism*, 27(2), 325-330.

Dijitalleşme

Dijitalleşme çağdaş toplumda süregelen en önemli dönüşümlerden biridir. Dijitalleşme hem analog olandan dijital olana bir değişimi ifade ederken hem de yeni değer yaratım yollarını ifade etmektedir. Dijitalleşme, tüm bilgi biçimlerinin (metin, ses, görseller, video ve diğer veriler) dijital dile çevrilmesidir. Dijitalleşme, genel amaçlı teknolojinin yaygınlaşması sürecidir (Reis, Amorim, Melão, Cohen & Rodrigues, 2020: 447).

"Dijitalleşme" teriminin bilgisayarlaşma ile bağlantılı ilk kullanımını, ilk olarak North American Review'da yayınlanan 1971 tarihli bir makalede ortaya çıkmıştır. Robert Wachal, bu makalede, bilgisayar destekli teknolojiye yönelik itirazları ve potansiyelleri dikkate alarak toplumun dijitalleşmesinin sosyal sonuçlarını tartışmıştır. Dijitalleşme ile analog veri akışlarını dijital bitlere dönüştürmenin belirli süreçleri veya dijital medyanın belirli olanaklarıyla değil, çeşitli biçimlerde yapılandırma, şekillendirme ve etkileme yolları ifade edilmektedir. Bu anlamda dijitalleşme, geniş anlamda, sosyal yaşamın çok sayıda ve çeşitli alanlarının dijital iletişim ve medya altyapıları etrafında yapılanmasını ifade eder hâle gelmiştir. Yeni ekonomi, toplum ve kültürün dijitalleşmesini çağdaş çağın tanımlayıcı özelliklerinden biri olarak görülmektedir. Dijitalleşme çağdaş toplumsal yaşamın tüm yönlerini olmasa da birçok yönünü açıklamanın veya anlamamanın bir yolu olarak altta yatan medya ve iletişim sistemine işaret eden daha geniş bir bilim setinin parçasıdır. Dijitalleşme ile ilgilenen bilim adamlarının çoğu, tek, birbirine bağlı ve dijitalleştirilmiş bir iletişim sisteminin sosyal yaşamın neredeyse tüm yönlerini birbirine bağladığını iddia etmiştir. Bu iletişim sistemi tamamen "yeni medya" ile karakterize edilmekte, genellikle basitçe dijital sinyalleri alabilen ve manipüle edebilen medya olarak tanımlanmaktadır. Akademisyenlerin dijitalleşmenin çağdaş dünyayı nasıl şekillendirdiğini analiz ettiği çeşitli yollar bulunmaktadır. Örneğin, akademisyenler, ekonominin dijitalleşme yoluyla ulusal sınırların ötesine genişlemesini hem kolaylaştıran hem de kolaylaştıran bir süreç olan küreselleşmenin yükselişine odaklandılar (Brennen & Kreiss, 2016: 5).

Modern toplumda ve endüstriyel ortamlarda, kurumsal işletim sistemleri giderek daha karmaşık ve otomatik hâle gelmektedir. Bu sistemler insanlar, makineler, iş istasyonları, cihazlar, robotlar, izleme, sensörler ve kontrol sistemlerine sahip diğer varlıklardan oluşmaktadır. Sürekli olarak yeni iş modelleri ve yenilikçi teknolojiler icat edilmekte ve bu icatlar, ilgili, bağlı ve geleceğin ilerisinde kalmak için etkili yenilik ve organizasyona keskin bir odaklanma gerektirmektedir. Dijitalleşme iş ve toplum için değer yaratma, sürdürülebilirlik ve yeni fırsatlar yaratma amacıyla dijital verileri yönetmek, organize etmek, kontrol etmek ve bunlardan değer üretmek için çözümleri entegre edebilmek anlamına gelmektedir. Dijitalleşme, bir iş modelini değiştirmek ve değer yaratan fırsatlar sağlamak için dijital teknolojilerin kullanılmasıdır ve dijital bir işletmeye geçiş sürecidir. Dijitalleşme, açıkça endüstriyel alanın dışında etkilere sahiptir. Hükümetler, dijital gelecek için iş gücü konusundaki belirsizlik nedeniyle potansiyel eşitsizlik, ücret deflasyonu ve hatta toplumsal huzursuzluk sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Dijitalleşme, iş süreçlerine, faaliyetlerine yaklaşım ve düşünce biçimini değiştiren bir güçtür. Gittikçe artan bu dijital çağda, kuruluşlar (yani şirketler, devlet kurumları ve diğerleri) ile müşteriler arasındaki ilişkiler yeniden şekillenmekte ve yeni iş modelleri icat edilmektedir. Bugün, farklı sektörlerdeki şirketler, yeni iş fırsatlarını takip etmek ve hızla değişen küresel iş ortamına ayak uydurmak için çevikliğe, hıza, esnekliğe ve hızla dönüş yeteneğine ihtiyaç duymaktadır. Dijitalleşme, ileri teknolojiyi tüm süreçlerin, ürünlerin ve hizmetlerin merkezine yerleştirmenin önemini vurgulamaktadır (Parida, 2018: 23-24).

Kaynaklar

- Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. The international encyclopedia of communication theory and philosophy, 1-11.
- Parida, V. (2018). Digitalization. (Ed. Johan Frishammar & Åsa Ericson) Addressing Societal Challenges. Luleå University of Technology: Luleå.
- Reis, J., Amorim, M., Melão, N., Cohen, Y., & Rodrigues, M. (2020). Digitalization: A literature review and research agenda. In Proceedings on 25th International Joint Conference on Industrial Engineering and Operations Management-IJCIEOM: The Next Generation of Production and Service Systems 25 (pp. 443-456). Springer International Publishing.

Dijital Obezite ve Dijital Diyet

Dijital obezite, gereğinden fazla dijital tüketim sonucu ortaya çıkan bir durum olarak ifade edilmektedir (Bayrak & Cihan, 2021: 83). Dijital obezite terimi ilk kez, Toshiba'nın tüketicilerin ve kuruluşların artan miktarda dijital veri depolama eğilimine atıfta bulunan bir raporunda kullanılmıştır. Temelde belgeleri, e-postaları, resimleri, müzikleri ve videoları saklama arzusu, en azından teknoloji veri depolama kapasitesini artırdıkça hızla artmaktadır. Buna sensörler, izleme kameraları ve elektronik olarak toplanan işlemler vb. dâhil olmak üzere hızla artan sayıda veri kaynağı eklenmektedir. Ek olarak, verileri iletmek için çok sayıda artan kanallar ve iletilen verilerin izlenmesini ve/veya saklanmasını talep edebilecek düzenleyici çerçeveler bulunmaktadır. Dijital obezitenin -veri patlamasının- hem bireysel hem de kurumsal düzeyde acil bir sorun olduğu açıktır (Martin, 2005: 411).

Dijital obezite, dijital medyanın sürekli ve bilinçsizce kullanılması sonucu oluşmaktadır. Dijital obezite dijital medyanın gündelik hayattaki kullanımı sonucu bağımlılık yaşayanlarda görülmektedir. Dijital obezite, dijital okuryazarların yetişmesine engel olmaktadır (Demirel, 2023: 2833). Dijital obeziteye çare olarak dijital detoks ya da dijital minimalizm adlarıyla da bilinen dijital diyet önerilmektedir. Dijital diyet 2013 yılında ortaya çıkmış bir kavram olup "kişinin, stresi azaltma veya fiziksel dünyada sosyal etkileşime odaklanma fırsatı olarak kabul ettiği, akıllı telefonlar veya bilgisayarlar gibi elektronik cihazları kullanmaktan kaçındığı bir dönemi niteleyen kavram" olarak tanımlanmaktadır (Uluçay & Kobak, 2020: 335). Dijital detoks, arınma anlamına gelen detoksun dijital uzama uyarlanmış hâlidir. Dijital detoks sürecinde tüm dijital aygıtlar bir süreliğine kapatılmaktadır ve dijital medyadan uzaklaşmaktadır (Pınarbaşı & Astam, 2020: 10). Tara Brabazon dijital obeziteden dijital diyete geçiş süreci için birtakım stratejiler önermektedir:

- Bir öğrenme sonucunun elde edilmesinde kullanılan medyayı azaltın. Daha fazla anlam yaratmak için daha az ortam kullanın.
- Zaman ve mekanda hareket edebilen öğrenme materyallerine (PowerPoint slaytları gibi) bağımlılığı azaltın. Gerçek zamanlı ve uzayda bilgi seçimleri yapın. Karar vermeyi geciktirmeyin.
- Düşünmeyi arttırın. Kesme ve yapıştırmayı azaltın.
- Araştırma planları ve açıklanmalı bibliyografyalar gibi yapı iskelesi değerlendirmesi kullanın.
- Birden fazla küçük değerlendirme yerine birkaç önemli değerlendirme yapın.
- Anahtar okumaların öğrenciler için uluslararası, güncel ve örnek mükemmellik olduğundan emin olun.
- Anahtar fikirleri başka sözcüklerle ifade etmek yerine, önemli akademisyenlerin yorumlarını talep edin.
- Değerlendirmeyi her yıl güncelleyerek, geçmiş yıllardaki değerlendirmelere ilişkin öğrenci geri bildirimlerinin mevcut uygulamaya dâhil edilmesini sağlayın.
- Bir öğretme ve öğrenme yöntemi çalışmıyorsa, değerlendirme sayısını azaltarak veya sunum ortamını değiştirerek değiştirin.
- Birbirlerinin ilerlemesini önemseyen bir öğrenci topluluğu geliştirin. Rekabeti azaltın, topluluğu artırın. Sosyal ilişkiler kurmak için sosyal medyayı kullanın” (Brabazon, 2012: 61).

Kaynaklar

- Bayrak, T. & Cihan, B. (2021). Yeni Medyada Bağımlılık Sonucu Gelişen Dijital Obezite Olgusu. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5 (1), 78-94.
- Brabazon, T. (2012). Time for a Digital Detox? From Information Obesity to Digital Dieting. *Fast Capitalism: An Interdisciplinary Journal* Volume 9, Issue 1.
- Demirel, S. D. (2023). “Dijital Çağda Çocukluk ve Dijital Bağımlılıkların Anahtar Kavramı Olarak Dijital Obezite: Gazete Haberleri Üzerinden Betimsel Bir Analiz”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 9(68): 2829-2842. DOI: http://dx.doi.org/10.29228/sm_ryj.68187

- Martin, T. (2005). Fuzzy sets in the fight against digital obesity. *Fuzzy sets and systems*, 156(3), 411-417.
- Pınarbaşı, T. E. & Astam, F. K. (2020). "Vazgeçmek Mümkün mü?": Kuşakların Dijital Detoks Deneyimleri Üzerine Bir Analiz. *Atatürk İletişim Dergisi*, (20), 5-28.
- Uluçay, D. M., & Kobak, K. (2020). Dijital detoks: Teknoloji bağımlılığına karşı yeni bir eğilim ve genç yetişkinler özelinde bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi İletişim Dergisi*, 7(2), 325-350.

Dijital Taylorizm

Taylorizm, Frederick W. Taylor'ın fikirlerine dayanmaktadır. Taylorizm'in ilkeleri gerçek bir yönetim biliminin gelişmesiyle her işin en iyi nasıl yapılacağına belirlenmesi, bilimsel yöntemle çalışanların seçilmesi ve bunun sonucunda hangi işçinin hangi işi daha iyi yapacağına ortaya konulması, bilimsel eğitim ve gelişim, yönetim ve çalışanlar arasında iş birliğinin kurulması şeklinde açıklanabilir (Köroğlu & Koç, 2017: 5).

Taylorizm'in üç temel ilkesi işçilerin üretim süreci ile ilgili bilgilerinin sermayeye kazandırılması, işin tasarımını ve uygulamasını ayırmak ve birincisini işçiden ayırarak sermayenin temsilcilerine devretmek ve iş sürecinin her adımının yönetim tarafından ayrıntılı olarak planlanmasını ve uygulamanın sürekli kontrol edilmesini sağlamak şeklinde tanımlanabilir (Savran, 2007: 142). Taylorizm, karmaşık görevler basit olanlara indirgenmelidir. Bu süreç, işçinin her hareketinin hesaplandığı anlamına gelmektedir. En iyi çalışanlar bu hesaplamalar nedeniyle ikramiye ile ödüllendirilmektedir (Tobelem, 2017).

Dijital Taylorizm, Taylorizm'in sayısallaştırılmış versiyonudur: "Bilgiye veya üçüncü sanayi devrimine dayalı bilgi emeğinin küresel örgütsel sistemi" (Vázquez & Purificación, 2011: 498-509). Taylorizm günümüzde özellikle hizmet sektöründe yaygındır. Bu Taylorizm biçimi, ekonominin üçüncü sektöründeki dijital gelişmeyle mümkün olmuştur. Dijitalleşme, iş yerindeki sosyal ilişkileri bilgisayarlar, veri tabanları ve yüksek hızlı ağlar aracılığıyla Dijital Taylorizm'e zorlamaktadır. Her hareket yönetim tarafından izlenmekte, incelenmekte ve kontrol edilmektedir (Tobelem, 2017). Dijital Taylorizm, Taylorizm'in orijinal kurallarından bazılarını izlemektedir:

1. Karmaşık görevleri basit ve standartlaştırılmış görevlere indirgeme,

birlikte emeğin kontrol mekanizmalarının da değiştiği söylenebilir. Dijital Taylorizm olgusuyla Taylor'ın emeği daha verimli kullanma çabaları, algoritmalar ve izleme cihazları aracılığıyla modernize edilmektedir. Sonuç olarak, işler bölünerek parçalanmakta, daha vasıfsız hâle getirilmekte, işçilerin yaptığı tüm işler takip edilmekte ve işçiler performanslarına göre ödüllendirilmekte ya da cezalandırılmaktadır.

Kaynaklar

- Altenried, M. (2020). The platform as a factory: Crowdwork and the hidden labour behind artificial intelligence. *Capital* <https://doi.org/10.1177/0309816819899410>
- Benayas, I. M. (2021). The insides of the digital economy: between new Taylorism and social discipline. Barcelona Metropolis.
- Günsel, A., & Yamen, M. (2020). Digital Taylorism as an answer to the requirements of the new era. *Agile Business Leadership Methods for Industry 4.0*. Emerald Publishing Limited.
- Koroğlu, V. & Koç, M. (2017). Stratejik yönetim açısından Taylorizm prensiplerinin zamanımıza yansımaları. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1), 1-18.
- Nyckel, E. M. (2020). " Digital Taylorism"? Data Practices and governance in the enterprise software salesforce. *Weizenbaum Series*, 9.
- Salama, R. (2018). The new Taylorism. *Jacobin Mag*. <https://www.jacobinmag.com/2018/02/amazon-wristband-surveillance-scientificmanagement> Erişim Tarihi: 19.06.23.
- Savran, S. (2007). Yalın üretim ve esneklik: Taylorizmin en yüksek aşaması. *Devrimci Marksizm*, 3, 131-173.
- Tobelem, B. (2017). How the digital revolution revitalised Taylorism. https://medium.com/new-tech-revolution-sciencespo?source=post_page---9dcde8d3b2b2 Erişim Tarihi: 19.06.23.
- Vázquez, J. L., & Purificación, G. M. (2011). From Taylorism to neo Taylorism: a 100 year journey in human resource management. *International Review Public Nonprofit Marketing*, Madrid, 8(2), 111-130.

Eko-anksiyete

İklim değışikliği, 21. yüzyılın en ciddi küresel sağlık tehditlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İklim değışikliği kademeli iklim değışikliğinin ve eko-anksiyete olarak bilinen ruh sağlığı üzerindeki etkileri de dâhil olmak üzere dünya çapında halk sağlığını tehdit etmektedir (Coffer, Bhullar, Durkin, Islam & Usher, 2021: 1). Eko-anksiyete (eko-kaygı) ve iklim kaygısı, çağdaş medyada geniş çapta tartışılmaktadır ve artan ilginin odağında bulunmaktadır. Ekolojik krizle ilgili endişeleri tartışan çok çeşitli gazete makaleleri, belgeseller, röportajlar, bloglar ve diğer medya ürünleri bulunmaktadır (Pikhala, 2020a: 7836).

Eko-anksiyete, insanların çevresel bozulma ve uygarlığın geleceğinin tehdit altında olduğu korkusu nedeniyle kapıldıkları çeşitli kaygı belirtilerini tanımlamaktadır. Eko-anksiyete, özellikle çocuklar ve gençler arasında yayılmaktadır. Eko-anksiyete son dönemde iklim kederi, çevresel umutsuzluk, ekolojik suçluluk ve iklim sıkıntısı gibi kavramlarla anılmaktadır (Pikhala, 2020b: 10150).

İklim değışikliğine dair artan farkındalık ve gelecek için tehditler karşısında eşzamanlı sıkıntı ile ilişkili duygusal ve zihinsel durumları tanımlamak için kullanılan eko-anksiyete çevresel felaketten duyulan kronik bir korkuyla beraber işlemektedir. Çevresel melankoli olarak kategorize edilen eko-anksiyete bir hastalık olarak tanımlanmaktadır. Eko-anksiyete önemli bir semptom olarak kaygının varlığını vurgulasa da korku, öfke, bitkinlik, güçsüzlük, kayıp duyguları ve çaresizlikle de kendini göstermektedir. Kimi psikiyatrlar eko-anksiyeteyi bir travma öncesi stres bozukluğu olarak görmektedir. Travma öncesidir çünkü bu olguda travmatik sonuçlar olay gerçekleşmeden önce hissedilmektedir (Baudon & Jachens, 2021: 9837).

Kaynaklar

- Baudon, P., & Jachens, L. (2021). A scoping review of interventions for the treatment of eco-anxiety. *International journal of environmental research and public health*, 18(18), 9636.
- Coffey, Y., Bhullar, N., Durkin, J., Islam, M. S., & Usher, K. (2021). Understanding eco-anxiety: A systematic scoping review of current literature and identified knowledge gaps. *The Journal of Climate Change and Health*, 3, 100047.
- Pihkala, P. (2020a). Anxiety and the ecological crisis: An analysis of eco-anxiety and climate anxiety. *Sustainability*, 12(19), 7836.
- Pihkala, P. (2020b). Eco-anxiety and environmental education. *Sustainability*, 12(23), 10149.

Eleştirel Jeopolitik

Coğrafyanın gücün temsili olduğu fikri jeopolitiğin çıkış noktasıdır. Siyasi coğrafya çalışmaları jeopolitiğin güç kazanmasında önemlidir. Jeopolitik bir ülkenin bölgesel ve küresel güç merkezlerine göre konumunu belirlemektedir (Atay, 2016: 145). İlk dönem jeopolitik çalışmaları klasik jeopolitik olarak adlandırılmaktadır. Klasik jeopolitik, “küresel siyaset bağlamında geniş çaplı bir inceleme yapabilmek için bölgenin görünürdeki özelliklerini okuyabilmeyi ve tespit edilecek sonuçlar hakkında yorumlar yapmayı, devletin pratik olarak yönetilmesi ve devlet adamlığı sanatını, ulusal güvenlik kapsamında takip edilecek uzun vadeli stratejileri tespit etmeyi amaçlar” (Taban, 2013: 22).

Klasik jeopolitik, güvenlik kavramındaki genişlemeye dayanmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde klasik jeopolitik konum, büyüklük ve şekil gibi coğrafi özellikler farklı anlamlar kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde eleştirel jeopolitik olarak adlandırılan yeni bir akım doğmuştur. Eleştirel jeopolitik, eleştirel teorinin uluslararası ilişkilere yaklaşımı sonucunda ortaya çıkmıştır. Eleştirel jeopolitik, uluslararası alanda coğrafik varsayımları incelemektedir (Oğultürk & Şahin, 2020: 420).

Eleştirel jeopolitik, “bir ülkenin çeşitli kurumların diğer ülke ve bölgelerle yapılan politika, iş birliği, çalışmaları ve şekillerine dayanmaktadır” (Ullah, 2020: 537). Eleştirel jeopolitik iktidarın jeopolitik varsayımlarını ve kurucu mitlerini eleştirel bir perspektifle analiz etmektedir (Aktaş, 2021: 12). Eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiğin determinist araçlarından biri olan haritaların evrensel bir gerçeklik olmadığını dile getirmektedir (Uz-Hançarlı & Parlak, 2023: 114).

Eleştirel jeopolitik, dijital iş bölümü ve delokalizasyon kavramları ile Siyaset Bilimi-İletişim Çalışmaları kesişimselliğine bağlanabilir. Dijital iş bölümü, emeği zaman ve mekânda “tüm mekânların belirli bileşenlerinin küresel ekonomideki belirli yerlerde

üretileceği ve bunların bir meta olarak satılabilmesi için uyumlu bir bütün oluşturması amacıyla yeniden montajlanacağı bir şekilde örgütlemeştir. Böylece bütün dünyadaki emeği bütün gün boyunca yönetebilmektedir. Sömürü zamansal ve mekânsal olarak yayılmıştır” (Fuchs, 2015: 242). Bu yayılma bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

Kaynaklar

- Aktaş, A. B. (2021). Bir söylem inşası olarak Kuşak ve Yol girişimi: Eleştirel jeopolitik bir analiz. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Atay, S. Ö. (2016). Klasik jeopolitik yaklaşımlar ve eleştirel jeopolitik söylem. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), 144-155.
- Fuchs, C. (2015). Dijital Emek ve Karl Marx. Çev. Tahir Emre Kalaycı ve Senem Oğuz. NotaBene: Ankara.
- Oğultürk, M. C. & Şahin, G. (2020). Eleştirel jeopolitik çerçevesinde akıllı şehirler ve şehir jeopolitiği. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 12(23), 417-433.
- Taban, M. H. (2013). Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve “Stratejik Derinliğin” Bu Bağlamda İncelenmesi. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1), 21-31.
- Ullah, R. (2020). Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde 1971-2006 Yıllarında Bangladeş’in Dış Politika Çalışmalarının Analizi. ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities, 4(5), 535-551.
- Uz-Hançarlı, P. & Parlak, İ. (2023). Britanya İstisnacılığının Adasallığı: Eleştirel Jeopolitik Perspektifinden Bir İnceleme. Alternatif Politika, 15(1), 110-140.

Ev Kadınlaşma

Ev kadınlaşma kavramı ilk kez Maria Mies tarafından ortaya atılmıştır. Beyaz, erkek, ücretli ve özgür proleterlerin tarihsel olarak kadınların ev kadınlaştırılması ve sömürgeleştirilmesi yoluyla yükselişe geçtiği ileri sürülmektedir. Kadınlara ve sömürgelelere karşı uygulanan ekonomik şiddet emek ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Kadınlar, ev kadınlaştırılarak kendi kaynaklarından ve toplum ağlara katılımdan mahrum bırakılmaktadır. Klasik anlamda proleter ortadan kaybolmaktadır çünkü bu kesim kapitalistler için çok olup yeteri kadar üretken değildir. Ev kadınlaşmış emek, geleneksel emeğin yerini almaktadır (Mies, 1988: 8-10).

Mies ev kadınlaşmış emeği sendikalar ve çalışma kanunlarıyla korunmayan, her zaman ulaşılabilir ve herhangi bir fiyata çalışabilir emek olarak tanımlamaktadır. Ev kadınlaşmış emek tipi izole edilmiş ve örgütsüzdür. Ev kadınlaşma olgusu erkeklerle sınırlı değildir. Emeğin ev kadınlaşması, örgütlü ve erkek proletaryanın gücünü kırmak için aynı zamanda politik bir strateji olarak kurgulanmıştır (Mies, 1988: 10). Ev kadınlaşma, işçilerin örgütsüzleşmesi ve pazarlık hakkının olmaması anlamına gelmektedir (Mies, 2012).

Ev kadınlaşma olgusunu dijital emek çalışmalarına uyarlayan Christian Fuchs'tur. Fuchs, ev kadınlaşma olgusunu, "işlerin, geleneksel olarak ev işlerinin yapısında bulunan, güvencesiz ve güvencesiz özelliklere bürünmesi anlamına gelmektedir. ... Hint yazılım mühendisleri, ev işçilerinden, ücretli işçiler olmaları bakımından farklıdır; ancak uymak zorunda kaldıkları esneklikler, ev kadınlaşmanın başka bir boyutudur: ev işçileri gibi mütemadiyen müsait olmaları, değişik görevler arasında geçiş yapmaya hazır olmaları ve kendilerine vakit ayırmadan uzun saatler boyunca çalışmaları gerekir" (Fuchs, 2015: 304) şeklinde tanımlamaktadır. Ev kadınlaşmış emek, Fuchs tarafından istikrarsızlık, düşük ücretler, uzun çalışma saatleri, monoton iş, sendikasızlık, vasıfsız-

laşma, merkezsizleşme, esnekleşme, yalın yönetim, anında üretim, şirketlerdeki iç hiyerarşinin yataylaşması, şirketlerdeki küçük örgütsel birimler, yukarıdan karar almayı aşağıdan karar almaya bırakmak, örgütsel yapıların merkezsizleştirilmesi, ekip işi, yarı özerk işçi grupları, ekonominin bölgeselleştirilmesi ve enformalleştirilmesi gibi birçok dönüşümle birlikte ilerlemiştir (Fuchs, 2002: 17).

Kaynaklar

- Bora, A. (2010). Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası. 3. Baskı. İletişim: İstanbul.
- Fuchs, C. (2002). Software engineering and the production of surplus value. *Cultural Logic: A Journal of Marxist Theory & Practice*, 9.
- Fuchs, C. (2011). Cognitive capitalism or informational capitalism? The role of class in the information economy. *Cognitive capitalism, education and digital labor*, 75-119.
- Fuchs, C. (2015). Dijital Emek ve Karl Marx. Çev. Tahir Emre Kalaycı ve Senem Oğuz. NotaBene: Ankara.
- Fuchs, C. (2018). Capitalism, patriarchy, slavery, and racism in the age of digital capitalism and digital labour. *Critical Sociology*, 44(4-5), 677-702.
- Mies, M. (1988). Introduction. (Ed. Maria Mies) *Women: The Last Colony*. Zed Books: New Jersey.
- Mies, M. (2012). Colonization and housewifization. <https://libcom.org/article/colonization-andhousewifization-maria-mies> Erişim Tarihi: 31.05.22.
- Prügl, E. (1996). Home-based workers: A comparative exploration of Mies's theory of housewifization. *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 17(1), 114-135.

Gotik Marksizm

Gotik kelimesinin kökeni, Güney İskandinavya'daki Gotland bölgesindeki Cermen halkına dayanmaktadır. Tarihte Gotik ise Orta Çağ'dan Rönesans'a geçişte yer alan önemli bir akımdır (Yıldız, 2015: 247). On sekizinci yüzyıl başlarında resim, heykel ve mimari alanında baskın hâle gelen bir Gotik sanat akımından da bahsedilebilir (Ayaydın, 2010: 117). Gotik sanat işlerinde uzam önemli bir elementtir. Gotik sanatta korku ve gerginlik atmosferi hâkimdir (Şengül & Tunçtan, 2023: 232). Kirlilik ve zehirlenme temaları Gotik sanat tarzın özelliklerindedir (Garrard, 2020: 28).

Gotik, karanlık, akıldışı ve anti-klasik olan herhangi bir şey için şemsiye kavram olarak kullanılmıştır. Gotlar bir halk olarak dehşet verici olmuştur. Gotların bir Roma imparatorunu öldüren ilk barbarlar oldukları doğrudur (Hawes, 2022: 36). Gotik tarz, “rahatsız edici bir tuhafılık” (tekinsizlik), akıldışılıktı. Zihinsel ve fiziksel yetenekleri felce uğratan bir dehşet duygusuydu. Bu açıdan, büyük ölçüde Aydınlanma idealleriyle birlikte hareket eden bilimkurgunun cin, peri, zombi, hayalet ve benzerleriyle çevrili Gotik'in ortadan kaldırmaya yönelmesi doğaldı. Kaderini kendi eline almak isteyen insanın temsilciliğini yaparken bilimkurgu, metafizik yüklerden kurtulmaya; fantastiği, korku ve dehşet verici olanı, bilinenin alanına çekerek aşmaya veya en azından kontrol altına almaya çalışmıştır. Bilimkurgunun anlaşılmasız olanı bilinenin alanına çekmesinin yolu, bilinmeyeni kendi anlatı evreni içinde emip güçsüz hâle getirmesinden geçiyordu. Bu açıdan bilimkurgunun yapısı özellikle korku ve fantazi (veya fantastik) türleriyle iç içedir” (Ersümer, 2013: 11). Sermaye genellikle Gotik tarzda tasvir edilmektedir: Soyut bir asalak, doymak bilmez bir vampir ve zombi imalatçısı olarak (Fisher, 2011: 22).

1990'ların başlarında, Sovyet deneyinin komünizm üzerine katlanması devam ederken, edebiyat tarihçisi Margaret Cohen,

Kaynaklar

- Althofer, J. (2020). Friedrich Engels and Gothic Marxism: A Fairy-Tale Introduction. *Critical Imprints*, 8, 77-94.
- Ayaydın, A. (2010). Gotik Sanatı'na Yirmi Birinci Yüzyıl Perspektifinden Bir Bakış. *EKEV Akademi Dergisi*, 14 (44).
- Dimitrakaki, A. (2016). Sightings Surrealist Idiolect, Gothic Marxism, Global Perils. (Ed. David Hopkins) *A Companion to Dada and Surrealism*. Wiley Blackwell.
- Ersümer, O. (2013). *Bilimkurgu Sinemasında Cyberpunk*. Altıkkırbeş Yayın: İstanbul.
- Fisher, M. (2011). Kapitalist Gerçekçilik Başka Alternatif Yok mu?. Çev. Gül Çağalı Güven. *Habitus: İstanbul*.
- Garrard, G. (2020). Ekoeleştirici Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar. 3. Baskı. Çev. Ertuğrul Genç. Kolektif Kitap: İstanbul.
- Hawes, J. (2022). *Kısa Almanya Tarihi*. Çev. Yavuz Alogan. 4. Baskı. Say: İstanbul.
- Rowcroft, A. (2019). The Return of the Spectre: Gothic Marxism in The City & The City. *Gothic Studies*, 21(2), 191-208.
- Şengül, M. B. & Tunçtan, B. (2023). An Analysis of Gothic Literature: Spatial Fears in Suat Derviş's Novels. *İçtimaiyat*, 7(1), 230-244.
- Wozniak, A. (2019). Digital Objects, Digital Subjects: Interdisciplinary Perspectives on Capitalism, Labour and Politics in the Age of Big Data. *European Journal of Communication*, 34(5), 566-569.
- Yıldız, Ş. (2015). Gotik dönem mimarisi ve dönem giysi tasarımlarına etkisi. *International Journal of Sport Culture and Science*, 3(Special Issue 4), 247-258.

Gözetimin Ekonomi Politiköi

Gözetim çalışmalarının kökenleri Michel Foucault'nun araştırmalarına dayanmaktadır. Gözetim toplumu kavramsallaştırması, bilgi ve enformasyonun toplumsal denetimini eşitsizliklerin temel kaynağı olarak ele almaktadır. Foucault'nun araştırmalarında İngiliz düşünür Jeremy Bentham'ın panoptikon modeli önemli bir yer tutmaktadır. Panoptikon bir hapishane modelidir ve gardiyanların mahkumların her hareketini gözlemleyebildiği ancak tersinin imkânsız olduğu bir yapıdadır. Gözetlenip gözetlenmediklerinden emin olamayan mahkumlar sürekli gözetim altında tutulduğunu düşünerek davranmak zorunda kalmaktadır. Medya Çalışmaları, panoptik yapıyı medyaya uyarlamaktadır: Medyanın söylem gücü belli enformasyon biçimlerini 'doğru' diğerlerini 'yanlış' olarak sınıflamaktadır. Böylelikle medya gibi hapishaneler de söylemin ve ideolojinin üretildiği mekânlardan biri hâline gelmektedir (Laughey, 2010: 113-115).

Gözetim faaliyetlerine bir gözetim ideolojisi eşlik etmektedir. Gözetim teknolojilerinin suçu tespit ederek önleyeceği fikrini destekleyen bu ideoloji, bir denetim ve korkutma kültürü yaratılmasına yol açmaktadır. Bu ideoloji hukuk ve düzen fikriyle iç içe geçmiştir. Siyasi düzen içerisinde böylelikle bir gözetim endüstrisi doğmakta olup bu endüstri büyük oranda iletişim araçlarına dayanmaktadır. Gözetim endüstrisi bağlamında sermaye ve devlet aygıtları birbirine karışmaktadır (Fuchs, 2021a: 81-83). Bu endüstriyi incelemek, gözetimin ekonomi politiköini kavramayı gerektirmektedir.

Gözetimin ekonomi politiköi, eleştirel bir gözetim teorisi kurulumayı gerektirmektedir. Bu eleştirel perspektife göre gözetim ademimerkeziyetçi, aşağıdan yukarıya ve ağ tabanlı biçimlerde işleyebilmektedir. Gözetim sermaye eliyle, işçilerin direniş potansiyellerini kontrol altına almak ve işçileri daha fazla artı değer üretmek için daha fazla çalıştırılması amaçlarıyla kullanılmaktadır. Kapitalizmde gözetim beş amaçla işlemektedir: 1) İşyeri gözetimi, 2) nüfus yönetimi, 3) zihnin kontrolü, 4) tüketici gözetimi ve 5) bilgisayar destekli gözetim. Bu anlayışa göre gözetim

üretim ve dolaşım sürecini kontrol etmek, iş gücünü disipline etmek ve karı maksimuma çıkartmak amacıyla sermaye tarafından kullanılmaktadır (Fuchs, 2021b: 231-234).

Son dönemde gözetimin ekonomi politiği ticari sosyal medya platformlarındaki gözetimi incelemektedir. Sosyal medya üzerindeki gözetim uygulamaları, “dinamik ve daimi olarak kullanıcı tarafından oluşturulan içeriği yaratıp paylaşan, profillere ve verilere göz atan, başkalarıyla etkileşime giren, toplulukları yaratan, katılan ve inşa eden ve enformasyonu yeniden yaratan üretketiciler” üzerinde yoğunlaşmaktadır (Fuchs, 2015: 153).

Gözetimin ekonomi politiği, şirketlerin sermaye biriktirmek amacıyla tüketiciler arasında ayırım yapmak için kişisel bilgileri izleyip değerlendirdiğini göstermektedir (Fuchs, 2010: 3). İnsanların eylemlerinin ve iletişimlerinin gözetlenmesi dijitalleşme ile artmıştır. Özellikle internet üzerinden üretilen verilerin gözetlenmesi, ticari web platformlarında gerçekleşen hedefli reklamcılık faaliyetlerinde kullanılmaktadır (Fuchs, 2013: 51). Dolayısıyla gözetimin ekonomi politiğinin gözetim sonucu elde edilen verilerin ticari amaçlarla kullanılmasını inceleyen bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Fuchs, C. (2010). Foundations of the Critique of the Political Economy of Surveillance. The Internet & Surveillance-Research Paper Series.
- Fuchs, C. (2013). Critique of the political economy of web 2.0 surveillance. In Internet and Surveillance (pp. 31-70). Routledge.
- Fuchs, C. (2015). Dijital Emek ve Karl Marx. Çev. Tahir Emre Kalaycı ve Senem Oğuz. NotaBene: Ankara.
- Fuchs, C. (2021a). Büyük Veri Kapitalizmi Çağında Karl Marx. (Ed. David Chandler & Christian Fuchs) Dijital Nesnelere Dijital Özneler Büyük Veri Çağında Kapitalizm, Emek ve Siyaset Üzerine Disiplinlerarası Yaklaşımlar içinde. Çev. Gamze Boztepe. NotaBene: İstanbul.
- Fuchs, C. (2021b). Enformasyon Çağında Marx Okumak Kapital Cilt 1 Üzerine Bir Medya ve İletişim Çalışması. Çev. Tarık Özbek & Ümit Keskin. Koyu-siyah Yayıncılık: Ankara.
- Laughey, D. (2010). Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar. Çev. Ali Toprak. Kalkedon Yayınları: İstanbul.

Güvenlik Çalışmaları

Güvenlik kavramı tartışmalı bir kavramdır, birçok farklı şekilde tanımlanmaktadır. 1991 gibi erken bir tarihte bile 12 farklı güvenlik tanımı belirlenmiştir: Bunlardan en önemlilerinden biri Arnold Wolfers'ın "güvenlik nesnel anlamda belirlenmiş değerlere yönelik tehditlerin yokluğunun ölçülmesi, subjektif anlamda ise değerlere saldırılacağı korkusunun olmamasıdır" şeklindeki tanımıdır (Balzacq & Cavelti, 2017: 1).

Güvenlik kavramı genellikle Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarının ilgilendiği bir kavramdır. Sözcüğün etimolojisine ilişkin herhangi bir çalışmanın da göstereceği gibi, güvenlik, insanlık tarihindeki zamanlarına ve yerlerine bağlı olarak insanlar için çok farklı anlamlar ifade etmiştir. Ancak profesyonel akademik sorgulamanın konusu olarak Güvenlik Çalışmaları, genellikle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ön plana çıkan nispeten yeni ve büyük ölçüde Anglo-Amerikan bir buluş olarak düşünülmektedir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda Güvenlik Çalışmaları altın çağını yaşamıştır. Bu dönemde güvenlik analistleri nükleer caydırıcılık ve kriz yönetimi alanlarında yoğunlaşmıştır. Soğuk Savaş sırasında Güvenlik Çalışmaları devlet, strateji, bilim ve statüko ile meşgul olmuştur. Geleneksel Güvenlik Çalışmaları büyük güçler ve bu güçler arasındaki çatışmayı incelemeye odaklanmıştır (Williams, 2008: 2-3).

Güvenlik Çalışmaları'nın bu ana akım yaklaşımına eleştirel yaklaşan bir akım da bulunmaktadır. Eleştirel Güvenlik Çalışmaları olarak bilinen bu akım, Üçüncü Dünya'nın güvenlik araştırmalarındaki yerinden bahsetmektedir. Silahların çoğalması, çok taraflı kurumların barış ve güvenlik operasyonlarındaki rolü aktörler için güvenliğin değişen anlamlarını sorgulamaktadır. Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, aynı zamanda çevre güvenliği, toplumsal cinsiyet ve uluslararası güvenlik gibi boyutları da incelemektedir (Williams & Krause, 1997: viii). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları

tip asla izole bir şekilde oluşmamaktadır. Stereotipler her zaman için ikili bir karşıtlık zemininde kurulmaktadır (Cannizzaro & Gholami, 2018: 17). Bu ikili kategoriler erkek/kadın, beyaz/siyah, heteroseksüel/homoseksüel şeklinde bölünmekte ve öteki inşası bu şekilde gerçekleşmektedir (Torun, 2015: 6).

Kaynaklar

- Balzacq, T. & Cavelty, M. D. (2017). Introduction. (Ed. Myriam Dunn Cavelty & Thierry Balzacq) Routledge Handbook of Security Studies. Routledge: Oxon.
- Cannizzaro, S., & Gholami, R. (2018). The devil is not in the detail: representational absence and stereotyping in the 'Trojan Horse' news story. *Race Ethnicity and Education*, 21(1), 15-29.
- Neocleous, M. (2012). Güvenlik, Şiddet ve Savaş. Çev. Gül Çorbacıoğlu & Ersin Embel. Dipnot: Ankara.
- Neocleous, M. (2014). Güvenliğin Eleştirisi. Çev. Tonguç Ok. NotaBene: Ankara.
- Neocleous, M. (2016). Evrensel Hasım Güvenlik, Sermaye ve "Tüm İnsanlığın Düşmanları". Çev. Beyza Sumer Aydaş. NotaBene: Ankara.
- Newman, E. (2010). Critical human security studies. *Review of International Studies*, 36(1), 77-94.
- Sutkutė, R. (2019). Media, stereotypes and muslim representation: world after jyllands-posten muhammad cartoons controversy. *EUREKA: Social and Humanities*, (6), 59-72.
- Torun, A. (2015). "Öteki" ile "biz" ilişkisinde yeni medya. SSHIF2015 Sosyal ve Beşeri Bilimlere ve Küresel Yaklaşımlar: Kuram ve Uygulamalar Uluslararası Sempozyumu. Varşova Polonya.
- Williams, C. D. & Krause, K. (1997). Toward Critical Security Studies. (Ed. Keith Krause & Michael C. Williams) *Critical Security Studies Concepts and Case*. UCL Press: London.
- Williams, P. D. (2008). Security Studies: An Introduction. (Ed. Paul D. Williams) *Security Studies An Introduction*. Routledge: Oxon.

Hakikat Sonrası

Hakikat sonrası (*post-truth*) 2016 yılında Oxford Sözlüğü tarafından yılın kelimesi seçilmiştir (Erdoğan & Uyan-Semerci, 2020: 83). Kelime, “bir sıfat olarak, ‘nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumunu’” tanımlamaktadır (Soysal, 2018: 145). Hakikat sonrası, gerçeklerin ve hakikatin önemini yitirdiği, yalanın önem kazandığı ve daha fazla dolaşıma girdiği bir dönemi belirtmektedir: Bu bağlamda, sahte haberlerin yaygınlaşması hakikat sonrası dönemde yaygınlaşmaktadır (Şimşek İşleyen, 2021: 223).

Hakikat sonrası dönem yalnızca sahte haberlerin yaygınlaşması özelinde okunmamaktadır. Hakikat sonrası dönem güncel siyaseti de etkilemektedir. “Hakikat sonrası siyasette farklı ülkelerin farklı şartlarda siyaset yapan bu politikacıların ortak özellikleri tüm siyasi söylemlerini ‘biz ve onlar’ dinamiği üzerine kurmalıdır. Bu siyaset türünde sade ‘duygular’ ve ‘ön yargılar’ devreye sokulmakta, ‘nesnel bilgi’, ‘veriler’ tümü ile dışlanmaktadır. Somut gerçeğin ne olduğu, ‘post gerçek liderler’ tarafından hiç kale alınmamaktadır. Başka deyişle gerçeğin bir değeri bulunmamaktadır. Veriler ve tutarlılığın, bu irrasyonel siyasette yeri yoktur. Bu siyasetin aktörleri konuyu bir kez ‘biz/onlar’ çerçevesine oturttuğunda akla gelen her şok/skandal önermeyi yapabilmektedirler... Bu siyasetçilerin görüşleri hem geleneksel hem de sosyal medyada kendine yer bulmaktadır ve haber organizasyonları bu bilgileri derinlemesine incelemedikleri için oluşturulan gerçeklerin dolaşımı devam etmektedir” (Kocabay-Şener, 2018: 60). Hakikat sonrası bu bağlamda popülist söylemle ilişkilidir (Güven, 2020: 22).

Hakikat sonrası siyaset medyadan destek aldığı müddetçe kendi gündemini belirleme yetisine sahiptir. Hakikat sonrası siyaset kitlelerin toplumsal gündemler hakkındaki görüşlerini manipüle etmenin ve yeni bir siyasal seferberliğe kanalize edilmenin aracı hâline gelmiştir (Altınörs, 2021: 202). ABD’de Donald

Trump'ın başkan seçildiği seçimlerde kullanılan yalan haberler hakikat sonrası siyasete verilebilecek uygun bir örnektir (Gün, 2022: 22). Yine 2018 yılında Brezilya'da gerçekleşen ve aşırı sağcı Jair Bolsonaro tarafından kazanılan seçimlerde yalan haberlerin özellikle sosyal medya aygıtları üzerinden yaygınlaştırılması hakikat sonrası siyasete bir başka örnek olarak görülebilir (Yılmaz, 2021).

Kaynaklar

- Altınörs, G. (2021). "Popülizm, Hakikat-Sonrası ve Uluslararası Siyaset: İklim Değişikliği, Göç ve Covid-19" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 45, Denizli. 199-213.
- Erdoğan, E. & Uyan-Semerci, P. (2020). Hakikat sonrası tartışmalarının gerçek olmayan varsayımlarını ele almak: akıl, bilim ve demokrasi karşıtlığı. Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 83-108.
- Gün, D. (2022). Hakikat sonrası (post-truth) bağlamında siyaset ve ittifak söylemlerinin incelenmesi: 31 Mart 2019 İstanbul yerel seçimleri üzerine bir analiz (Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Güven, A. (2020). Hakikatin yitimi olarak post-truth: bir kavramsallaştırma denemesi. İnsan ve İnsan, 7(23), 20-36.
- Kocabay-Şener, N. (2018). Hakikat Sonrası Çağda Haber Organizasyonlarının İtibarını "Haber"le Korumak. Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 1 (1), 55-69.
- Soysal, Ö. (2018). Hakikat-Sonrası Politika Çağında Doğruyu Söylemek ve Eleştiri. Uluslararası İstanbul Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı - Cilt 4: Çağdaş Etik ve Politik Felsefe, Ed: Murat Ertan Kardeş, Nedim Yıldız, Mantık Derneği Yayınları, İstanbul, Aralık 2018.
- Şimşek İşliyen, F. (2021). Hakikat Sonrası Çağda Parodi Haberlerin Yükselişi ve Etik Sorunlar. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi), 6 (1), 222-238.
- Yılmaz, Ö. (2021). Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Whatsapp: 2018 Brezilya Seçimleri Örneği. (Ed. Şebnem Çağlar) Sosyal Medya Ekolojisi Farklı Açılardan Sosyal Medya. Çizgi Kitabevi: Konya.

Heidegger ve Teknoloji

Martin Heidegger 20. yüzyılın en önemli filozoflarından biridir. 1889'da Almanya'nın Katolik bölgelerinden biri olan Baden'da doğmuştur. Hayatının büyük bir kısmını Freiburg'da geçirmiştir. Heidegger 1976'da hayatını kaybetmiştir. Babası, bir zangoç ve fıçı yapıcısıdır. Heidegger 1919'da Katoliklikle arasına mesafe koymaya başlamıştır. Bu reddiyat hızlanarak Hıristiyanlık ve metafiziğin reddine doğru ilerlemiştir (Dreyfus & Wrathall, 2005: 1-2).

Heidegger insan aklının ve varoluşunun yalnızca kendi otoritesine atıfta bulunarak anlaşılmasını eleştirmesi bağlamında "dayanak noktası"nı ortadan kaldırmaktadır (Clark, 2023: 15). Heidegger'in temel iddiasına göre, Antik Yunan'dan itibaren Avrupa'nın düşünme ve varlık tarzları büyük ölçüde belirlenmiştir (Clark, 2023: 22). Heidegger için metafizik kavramı olumsuz bir anlam taşımaktadır. Metafizik, Heidegger için Batılıların içinde yaşadıkları şeylerin ne olduğuna dair kalıtsal kararlar şeklinde tanımlanmaktadır (Clark, 2023: 24). Heidegger'in Batı düşüncesine yönelik eleştirisinin temelinde Batı'da teorik olanın egemenliği ve önceliği yatmaktadır (Clark, 2023: 31). Bu bağlamda Heidegger, Batı düşüncesinde Antik Yunan'dan itibaren bir devamlılık görmektedir (Clark, 2023: 50).

Heidegger için Tanrı, metafiziksel olarak varlığın nihai temeli değildir (Han, 2021a: 21). Heidegger mevcudiyeti üretici bir kuvvet olarak tanımamaktadır. Bu bağlamda Heidegger'in modernlikle bir hesaplaşma içerisinde olduğu söylenebilir (Negri, 2020: 126). Varlığın özne ve onun tasarımı olarak dünya şekline ayrışması Heidegger için totaliter görüşlerin temelini oluşturmaktadır (Bumin, 2010: 64). Heidegger için varlık kendini tözsüzleştirmekte ve derinleştirmektedir (Han, 2021b: 9). Bu bağlamda Heidegger Batı metafiziğini yapısöküme uğratmaktadır (Bal, 2012: 12). Heidegger'in teknoloji yorumu Batı metafiziğine yaklaşımı doğrultusunda okunmaktadır (Tonyalı, 2005: 1).

iyimserlik ve teknolojik kötümserlik. Teknolojik iyimserlik, teknolojilerin dünyayı iyiye doğru dönüştürdüğünü, yeni topluluk biçimleri, alternatif bilme yolları, yaratıcı yenilik, katılımcı kültür, ağ bağlantılı eylemcilik ve taban demokrasisini güçlendirdiğini ileri sürmektedir. Teknolojik kötümserlik, teknolojinin olumlu bir değişim yaratmadığını, aksine yarattığı yeniliklerle tahakkümü derinleştirdiği iddia etmektedir (Fuchs & Chandler, 2021: 8).

Sonuçta Heidegger'in teknolojiye bakışı Batı metafiziğine eleştirisinden temellenmekte ve teknolojik determinizm perspektifinde teknolojik kötümser hatta oturmaktadır. Ancak burada Heidegger'in teknolojiye bakışından değil de Batı metafiziğine bakışından yola çıkılarak yeni bir yaklaşım geliştirilebilir. Hatırlanacağı üzere Heidegger modernitenin düalist anlatisına yönelik bir eleştiri geliştirmiştir. Bu, yapısökümcü bir perspektiftir. Buradan yola çıkarak ikici anlayışa (iyimser/kötümser) bir muhalefet geliştirilerek, yapısöküme uğratılabilir: Böylelikle yeni bir anlayış yolu açılabilir.

Kaynaklar

- Aksu, Z. U., & Işıklı, Ş. (2019). Teknolojik zehirlenme, semptomları ve teknolojik düzen. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, Yıl, 57-87.
- Aşkın, Z. (2010). Heidegger ve Adorno'da Postmodernci Yapıbozum: Teknik Tahakküm. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar / Sayı: 3 (2)*.
- Bal, M. (2012). Heidegger Düşüncesinde Teknoloji Hapishanesi ve Şiirsel Konaklama. http://metinbal.net/metin_yayinlar/Heidegger.teknoloji.sanat.felsefe.metin.bal.pdf Erişim Tarihi: 10.06.23.
- Bumin, T. (2010). Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza. 4. Baskı. YKY: İstanbul.
- Clark, T. (2023). Heidegger'i Anlamak Varlığın Şiiri. Çev. Senem Kurtar & Ömer Faik Anlı. Fol: Ankara.
- Dreyfus, H. & Wrathall, M. (2005). Martin Heidegger: An Introduction to His Thought, Work, and Life. (Ed. Hubert L. Dreyfus & Mark A. Wrathall) *A Companion to Heidegger*. Blackwell: Oxford.
- Gözel, Ö. (2014). Teknoloji ve Teemmül. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (36), 197-227.
- Günay, D. (2017). Teknoloji nedir? Felsefi bir yaklaşım. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1), 163-166.

- Gündüz, O. (2005). "Bilim, teknoloji ve sanat üzerine: Martin Heidegger düşüncesinde bir yolculuk". *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 4, 104-110.
- Han, B. (2021a). *Zen Budizm Felsefesi*. Çev. Mustafa Özdemir. İnsan: İstanbul.
- Han, B. (2021b). *Çakma: Çince Yapıbozum*. Çev. Sibel Atam. Telemak: İstanbul.
- Negri, A. (2020). *Aykırı Spinoza Gündem (deki/ dışı) Çeşitlemeler*. 2. Baskı. Çev. Nurfer Çelebioğlu & Eylem Canaslan. Zoe: İstanbul.
- Tonyalı, Z. (2005). *Martin Heidegger'in Teknoloji Yorumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yücesan-Özdemir, G. (2021). *İnatçı Köstebek Çağrı Merkezlerinde Gençlik, Sınıf ve Direniş*. 2. Baskı. İmge: Ankara.

İnceller

Web 2.0 ve sosyal medyanın ortaya çıkışından bu yana anti feminizm bir dizi çevrim içi ağ ve platformda belirgin hâle gelmiştir. Birden çok iç çatışma ve çelişkiye rağmen bu anti feminist hat, genellikle erkekleri feminist yanılığlarla dolu bir yaşamdan kurtarmayı amaçlayan Kırmızı Hap "ideolojisine" bağlılıklarında birleşmiştir. Kırmızı Hap, erkeklerin kadınlar tarafından belirlendiğini düşünmekte ve erkeklerin bu toplumsal cinsiyet pratiklerini terk etmesi gerektiğini tebliğ etmektedir. Genel olarak *manosfer* olarak bilinen bu ortamlar Batı kültüründe erkeklerin iletişiminin baskın alanı hâline gelmiştir. Mağduriyet, "beta erkeklik" ve istemsiz bekarlar (*inceller*) mecazlarını işler hâle getirerek, güç ve tahakkümün hegemonik erkeklikle Ortodoks uyumunu karmaşıklaştırıyor gibi görünmektedir. Bu yeni melez erkeklikler, erkek hegemonyasının çevrim dışı ve çevrim içi farklı işleyişi hakkında önemli soruları kışkırtmakta ve sosyal medyanın teknolojik olanaklarının, mağdur erkekliğin yeni eklemlemelerinin genişletilmesi için özellikle çok uygun olduğunu göstermektedir (Ging, 2019: 638; Akalın & İşler Sevindi, 2022: 350).

Incel terimi, kadınları kendileriyle seks yapmadıkları için suçlayan erkeklerin internet alt kültürünü tanımlamaktadır. Elliot Rodger, internette bir katliam manifestosu yayınladıktan sonra California Üniversitesi'nde altı kişiyi öldürmüştür. Rodger'ın yaptığı toplu katliam sonucunda kendini bir *incel* olarak tanımlaması sonrasındaki toplu katliamlara etki etmiştir. 2018'de benzer şekilde Alek Minassian da yaptığı bir toplu katliam öncesi Facebook üzerinden "İncel İsyanı başladı!" şeklinde bir paylaşım yapmıştır (Byerly, 2020: 291). Görüleceği üzere *inceller* siyasi bir alt kültürdür. Aynı şekilde genellikle beyaz olan *inceller* 2016 seçimlerinde Donald Trump'ın destekçileri hâline gelmiştir (Love, 2020: 123).

Kaynaklar

- Akalın, A. & İşler Sevindi, M. (2022). Eleştirel Teori ile Red Pill Hareketi Uyumlu Mudur?. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 12 (2), 350-362.
- Byerly, C. M. (2020). Incels online reframing sexual violence. *The communication review*, 23(4), 290-308.
- Ging, D. (2019). Alphas, betas, and incels: Theorizing the masculinities of the manosphere. *Men and masculinities*, 22(4), 638-657.
- Love, N. S. (2020). Shield Maidens, Fashy Femmes, and TradWives: feminism, patriarchy, and right-wing populism. *Frontiers in Sociology*, 122.

Kapitalist Gerçekçilik

Kapitalist gerçekçilik, neoliberal projenin hayatın tüm alanlarında hayata geçirildiği ve bir ideoloji olarak yerleştiği, siyasal hayal gücünün aşınması, solun teslimiyeti, kültürel üretimin tekrarlarından ibaret bir hâle gelmesi, yalıtılmış bir varoluşun tüm sorumluluğunun bireylere yüklendiği bir kavramsallaştırmadır (Öztürk, 2018: 155).

Kapitalist gerçekçilik, İngiliz düşünür Mark Fisher tarafından 2009 yılında ortaya atılmış bir kavramdır. Kapitalist gerçekçilik, ruh sağlığı meseleleri üzerinden dallanmıştır. Kapitalist gerçekçilik, örneğin ruh sağlığı meselelerini -genetik bir bozukluk olarak değil- doğrudan sosyoekonomik bir olgu olarak ele almaktadır (Noys, 2020).

Kapitalist gerçekçilik kavramı dünyanın sonunun kapitalizmin sonuna kıyasla daha kolay hayal edilebilirliğine dikkat çekmektedir. Kapitalist gerçekçilik, “alternatif yok” fikrini kanıksatarak kitleleri hareketsiz kılmaktadır (Heron, 2020). Kapitalist gerçekçilik, kapitalizmin tek geçerli siyasal ve ekonomik sistem olduğunu ve asla değiştirilemeyeceği bir ideolojiyi işaret etmektedir: Alternatifler dahi tahayyül edilememektedir (Fisher, 2011: 8).

Kaynaklar

- Fisher, M. (2011). Kapitalist Gerçekçilik Başka Alternatif Yok mu?. Çev. Gül Çağalı Güven. Habitus: İstanbul.
- Heron, K. (2020). Kapitalist Kıyamet II. Çev. Alper Güngör. <https://oggito.com/icerikler/kapitalist-kiyamet-ii/65715> Erişim Tarihi: 20.06.23.
- Noys, B. (2020). Kapitalist Gerçekçiliğin Çözülüşü. Çev. Elçin Gen. <https://www.e-skop.com/skopbulten/kapitalist-gercekciligin-cozulusu/5836> Erişim Tarihi: 20.06.23.
- Öztürk, Ş. (2018). Mark Fisher ve “Kapitalist Gerçekçilik”. Cogito, Sayı 91.

Kayıbın Dönüştürücü Etkisi ve Hayatta Kalma Stratejileri

Kayıp/acı olgusu insanın dönüşmesine, olgunlaşarak iyileşmesine yol açabilmekte ve aynı zamanda fizyolojik, psikolojik, toplumsal veya ekonomik sebeplerle çekilen acılar insanlarda olumlu bir değişime vesile olabilmektedir (Taş, 2022: 405). Kaybın/acının dönüştürücü etkisi, olumsuzlukların ardından gelen olumlu değişimleri tanımlamaktadır (Taş, 2022: 405). Kaybın dönüştürücü etkisi, yaşanan acının kabulü ve güçlükle mücadelenin getirdiği dönüştürücü etkiye vurgu yapmaktadır (Bolat, Bolat & Taştan, 2020: 367).

Kayıbın dönüştürücü etkisi, siyah radikal gelenekteki hayatta kalma stratejileriyle birlikte düşünülebilir. Siyahların hayatta kalma stratejileri, kölelik döneminde ortaya çıkmıştır. Siyahlar bu süreçte, kendi gerçekliklerini yaratmış, adalet ve eşitlik için savaşmış ve sonuç olarak kendi kişisel değer ve onurlarını yaratmıştır (Boykin, 2003: 1). Bu hayatta kalma stratejileri, ırkçılığa ve ayrımcılığa karşı olarak duyguların yönetilmesine dayalıdır. Örneğin bir hayatta kalma stratejisi olarak maske takmak duyguların gizlenmesinin bir yoludur. Bu tür bir kaçınma yaklaşımını benimseyen bireyler, genellikle içinde buldukları koşullar hakkında acı çekmektedir (Jackson & Stewart, 2003: 447). Ancak hayatta kalma stratejileri yalnızca kendini gizlemekle sınırlı değildir. Özellikle ABD merkezli siyah hakları hareketlerinin güçlenmesiyle birlikte kolektif mücadeleler, karşılıklı yardımlaşmalar, yasadışı işler yapmak, eğlence ve spor camiasına girmek gibi yeni stratejiler öne çıkmıştır (Ogbu, 2013: 54). Örneğin 1966 yılında kurulan Kara Panter Partisi de siyah radikal gelenekteki hayatta kalma stratejilerini bir program olarak uygulamıştır. Parti her gün 20.000 çocuğa ücretsiz kahvaltı programı, aileler ve yaşlılar için ücretsiz yemek programı düzenlemiştir; farklı şehirlerdeki okullara, adli yardım bürolarına, giysi dağıtımına, yerel ulaşımına, sağlık kli-

niklerine ve orak hücre test merkezlerine sponsor olmuştur (Smithsonian, t.y.). Siyah radikal gelenek, Afrika ile Afro-Amerikan perspektifler arasında bir devamlılık sağlamaktadır (Cummings, 1979: 292).

Hayatta kalma stratejileri genellikle sinema filmlerinde görünür hâle gelmektedir. Film çözümlemesiyle ilişkili olarak ele alınabilecek bir diğer strateji taklitçilik olgusudur. Taklitçilik olgusu bir dilin kültürün, davranışların ve düşüncelerin abartılı bir şekilde kopyalanarak tekrar edilmesidir (Yetişkin, 2010: 19). Taklitçilik olgusu sömürgeci ile sömürülen arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Taklitçi, ıslah edilmiş tebaaya gönderme yapmaktadır. Sömürülen özne sömürgecinin dilini, yediklerini, içtiklerini ve giydiklerini yani kısaca her şeyini taklit etmektedir (Erdoğan & Alemdar, 2010: 409). Taklitçilik, normlara uyma isteğinin yanında sömürgeciyi kopya etme isteğiyle de bağlantılıdır. Taklitçilik yoluyla halklar denetim altına alınabilir (Latouche, 1993: 37).

Kaynaklar

- Bolat, T., Bolat, O. İ., & Taştan, S. (2020). Örgütsel Destek, Sosyal Bağlılık ve Dünyaya İlişkin Varsayımların Travma Sonrası Büyüme Üzerindeki Etkisinde Acının Dönüştürücü Gücünün Rolü: Pozitif Psikoloji Bağlamında Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 361-402.
- Boykin, L. C. (2003). Integrating natural coping and survival strategies of African American women into social work practice: lessons learned from American women into social work practice: lessons learned from the works of Nannie Helen Burroughs. *LSU Doctoral Dissertations*. 138. https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_dissertations/138.
- Cummings, R. (1979). African and Afro-American Studies Centers: Towards a Cooperative Relationship. *Journal of Black Studies*, 9(3), 291-310.
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2010). Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi. 3. Baskı. Erk: Ankara.
- Jackson, P. B., & Stewart, Q. T. (2003). A research agenda for the black middle class: Work stress, survival strategies, and mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 442-455.

- Latouche, S. (1993). Dünyanın Batılılaşması Gezegenimizin Bir Örnekleşmesinin Anlamı, Önemi ve Sınırları Üstüne Bir Deneme. Çev. Temel Keşoğlu. Ayrıntı: İstanbul.
- Ogbu, J. U. (2013). A cultural ecology of competence among inner-city blacks. *Beginnings: The social and affective development of Black children*, 22, 45-66.
- Smithsonian. (t.y.). The Black Panther Party: Challenging Police and Promoting Social Change. <https://nmaahc.si.edu/explore/stories/black-panther-party-challenging-police-and-promoting-social-change> Erişim Tarihi: 03.03.23.
- Taş, M. A. (2022). Acının Dönüştürücü Gücünün Yaşamın Anlamına Etkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 403-414.
- Yetişkin, E. (2010). Postkolonyal Kavramlar Üzerine Notlar. *Toplumbilim Altı Aylık Dergi Postkolonyal Düşünce Özel Sayısı*, 25. Sayı / Ekim. Bağlam Yayınları: İstanbul.

Kesişimsellik

Kesişimsellik, toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf gibi farklı ayrımcılık ve iktidar biçimlerinin birbirleriyle ayrılamaz bir şekilde bağlantılı olduğunu iddia eden bir kavramdır. Bu sömürü biçimleri birbirlerini karşılıklı olarak kurmakta ve kimlikler üzerinde etkide bulunmaktadır. Kesişimsellik kavramı, tek kategorili bir mücadele perspektifinin kısıtlı olduğunu ve bunun ötesine geçmek arzusunu belirtmekte ve bu amaç doğrultusunda harekete geçmektedir. Cinsiyetçi, eril, patriyarsik, ırkçı, sınıfçı ve heteronormatif tahakküm toplumsal eşitsizliklerin kaynağıdır (Sauer, 2021: 204). Kesişimselliğin en temel iddiası, milliyetçilik, ırkçılık, cinsiyetçilik, heteroseksizm ve ulus devlet arasında doğrudan bir ilişki olduğudur (Parker, 2018: 137). Bu kesişimsel tahakküm biçimleri bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla gelişen dijital kapitalizmin üretim, dağıtım ve tüketim şeklinde gerçekleşen sermaye döngüsünün her alanında vücut bulmaktadır.

Kaynaklar

- Parker, I. (2018). Yeni Bir Sol İçin Devrimci Anahtar Kelimeler. Çev. Göksu Göçan. İthaki: İstanbul.
- Sauer, B. (2021). Kesişimsellik. (Ed. KRISIS (Journal for Contemporary Philosophy) Yayın Kurulu) Kıyıda Köşeden Marksizm Kılavuzu içinde. Dipnot: Ankara.

Kitle Kaynaklı Gözetim

2006 yılında ilk kez kullanılan kitle kaynak kullanımı, genellikle bilişsel görevleri içeren sorunlara kolektif çözümler getirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Kitleler, temel koşulları sağladığında bir grup insan bir uzmanla aynı veya hatta ondan daha iyi performanslar gösterebilmektedir. Bu anlayışla, makinelerin zor bulunduğu görevler kolektif zekâ kullanımı ile çözülebilmektedir. İnternet, kalabalığı bir arada tutmak ve onların girdilerini toplamak için uygun bir platform sağlamaktadır. Amazon Mechanical Turk, Crowd Flower ve Mob4hire gibi platformlar kitle kaynak kullanımının örneklerindedir. Kitle kaynak kullanımı, çeviri, resimlerden metin kopyalama ve sesli mesajları metne dönüştürme gibi işlerde kullanılmaktadır (Gadgil, Tahboub, Kirsh & Delp, 2014: 38).

Kitle kaynaklı gözetim ise panoptik gözetimden ayrışmaktadır. Panoptik gözetime kıyasla kitle kaynaklı gözetim uygulamaları kullanıcıların görme ve paylaşma etkinlikleri açısından daha fazla güçlü kılınmasına imkân vermiştir. Burada filtrelemeyi merkezi kontrolörler yerine katılımcılar yapmaktadır. Kitle kaynaklı gözetimde devletin halkı ya da tek bir kişinin kalabalık kitleleri gözetlemesinden çok tersi geçerlidir (van Eck, 2021: 238-239). Sosyal ağlara yüklenen veriler sansürlü bir internet bağlantısı olan herkes tarafından çıkarılabildiği, dağıtılabildiği, birleştirilebildiği, haritalandırılabilirdiği ve analiz edilebildiği için son yıllarda kitle kaynaklı gözetleme olanakları genişlemiştir. Bu veri noktaları zorunlu olarak parçalanmış, kısmi, yoruma açık ve etiketleme için algoritmalara dayanmaktadır. Yine de bu sınırlamalara rağmen, internet kullanıcıları gelişirken olayları yeniden inşa etmeye ve araştırmaya çalışırken, mekânın, öznelerin ve güç ilişkilerinin karmaşık temsillerini üretmek için kullanılmıştır. 2013 Boston Maratonu'nda iki bombanın patlamasının ardından ortaya çıkan kitle kaynaklı bir gözetleme vakası kitle kaynaklı gözetime örnek tir (Lally, 2017: 63).

15 Nisan 2013'te Boston Maratonu'nda yaşanan patlamanın ardından Reddit'te FBI'ın dağıttığı şüpheli fotoğraflarında yer alan bir şüpheliye benzediği gerekçesi ile yanlış kişi ifşa edilmiştir. Bunun ardından Reddit'te r/findbostonbombers isimli bir alt başlık açılmıştır. Ancak birçok denemede yanlış kişiler listelenmiş ve şüphelilerin bu şekilde ele alınması eleştirilere neden olmuştur. Neticede, Boston patlamalarının failleri Reddit üzerinden bulunamamıştır ancak kitle kaynaklı gözetimin bir örneği ortaya çıkmıştır (Saka, 2013: 86-87).

Kaynaklar

- Gadgil, N. J., Tahboub, K., Kirsh, D., & Delp, E. J. (2014). A web-based video annotation system for crowdsourcing surveillance videos. In *Imaging and Multimedia Analytics in a Web and Mobile World 2014* (Vol. 9027, pp. 37-48). SPIE.
- Lally, N. (2017). Crowdsourced surveillance and networked data. *Security Dialogue*, 48(1), 63-77.
- Saka, E. (2013). Boston Maratonu Patlamaları Sonrasında Yeni Medya, Gazetecilik ve Kredibilite Meseleleri. *İletişim ve Diplomasi*, (1), 83-95.
- van Eck, G. J. R. (2021). *Privacy and Participation in Public*. PhD Thesis. University of Groningen Faculty of Law Research Paper No. 5/2022.

Kitlesizleştirme

Kitlesizleştirme kavramı pazarlama literatüründen türetilmiştir. Çevrim içi haber bültenleri, videolar ve sosyal medya platformları bireylerle doğrudan iletişim kurmaya imkân vermiştir. Yeni medya araçları bilgilerin bireysel ihtiyaçlara uyarlanmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla kurumlar ve bireyler arasındaki ilişki doğrudan bir hâle gelmektedir (Alexander, 2002: 4). Kitlesizleştirilen medyanın ortaya çıkış nedenleri oldukça farklılık arz etmektedir:

1. Tüketici, reklam ve izleyici pazarındaki uzmanlaşma, medyayı bölümlere ayrılmaya zorlamaktadır.
2. İletişim ortamlarının şiddetlenen rekabeti, onları devrim yapmaya zorlamaktadır.
3. Seyircinin çeşitli seçenekleri vardır ve daha fazla bireyselleşmeye ihtiyaç duymaktadır; bunlar kitle iletişiminden kitlesizleştirmeye geçişe yol açmaktadır (Jiang, 2009: 15).

Görülebileceği üzere teknolojik değişimler, tüketimin ve etkileşimin bireyselleştirilmesi (kitlelilikten arındırma fikri) hibritleşme olarak karakterize edilen farklı türde bir yayıncılığa yol açmaktadır (Hare, 1998). Kitlesizleştirme, bireyin ortam üzerindeki gücüne karşılık gelmektedir. Kitlesizleştirme, medya kullanıcısının geniş bir menüden seçim yapabilmesi olarak görülebilir. Bireysel medya kullanıcısı, yeni medya teknolojileri aracılığıyla, daha önce yalnızca diğer bireylerle paylaşılan geniş bir medya yelpazesinden seçim yapabilir. Bireyler istedikleri zaman mesaj kaydedebilir, gönderebilir veya alabilir (Albarran, Anderson, Bejar, Bussart, Daggett, Gibson & Way, 2007: 95). Ancak bu bireyselleşme süreçleri yalnızca iletişim alanıyla sınırlı değildir. Toplum ve teknoloji birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Dolayısıyla bireyselleşme toplumsal alanda da vücut bulmaktadır.

de belirleniyor gibi görünmektedir. Toplumsal ilişkiler öncelikle beğeniler aracılığıyla iletilmektedir. Sonunda, her şey aracılı hâle gelmekte ve tıklama sayısı neyin popüler olup neyin olmadığını göstermektedir. Dijitalleşen bir toplumda insanlar daha az iletişim kurmamaktadır. Bununla birlikte, insanların iletişim kurma biçimleri, iletişim içindeki sosyal müzakere süreçlerini daha az önemli hâle getirmektedir (Thiel & Gropper, 2017: 287-288).

Kaynaklar

- Albarran, A. B., Anderson, T., Bejar, L. G., Bussart, A. L., Daggett, E., Gibson, S., ... & Way, H. (2007). "What happened to our audience?" Radio and new technology uses and gratifications among young adult users. *Journal of Radio Studies*, 14(2), 92-101.
- Alexander, D. (2002). New information and communication technologies and the 'demassification' of public relations. *Australia New Zealand Communication Association Online Journal*.
- Hare, G. E. (1998). The digitisation of French radio: demassification or hybridisation?. *Web Journal of French Media Studies*.
- Jiang, Y. (2009). The feasibility of demassification media in Portugal (Master's thesis).
- Thiel, A., & Gropper, H. (2017). Sport in an individualized and digitalized society: more important than ever?. *European Journal for Sport and Society*, 14(4), 287-290.

Korku Siyaseti

Korku, meşrulaştırma, dışlama ve öngörülen yorumlama süreçleriyle belirlenen bir terimdir (Shirlow & Pain, 2003: 15). Korku siyaseti, güvenliği en yüksek değere çıkaran koşulların kontrolü için rekabet olarak tanımlanabilir. Elit kesimin korkunun dağıtımını kontrol ettiği ve korkunun halk üzerindeki etkilerinden yararlandığı durum korku siyasetini oluşturmaktadır. Korku siyasetinde ana argüman, terörle mücadele seçkinlerinin, farklı amaçları olmasına rağmen, toplumda gelir, güvenlik ve diğer değerlerin korunduğu bir araç olarak korku siyasetini destekleyen koşulların korunmasında ortak bir çıkarı paylaştığıdır (Stocchetti, 2007: 225).

Korku siyaseti, kötümser ve tek sesli bir koruyuculuk durumunu çağrıştırmaktadır. Korku siyaseti, kötümser bir siyasi egemenlik anlayışına dayanmakta olup devletlerin karşılıklı çatışma hâlinde oluşan güvensizliğin devamlılığını amaçlamaktadır. Korku siyaseti fikri egemen bir otoritenin çeşitli gerekçelerle varoluşunun zorunluluğuna vurgu yapmaktadır. Adalete dayalı bir düzenin yıkılması hâlinde kaos oluşacağı fikri üzerine kurulmuş olan korku siyaseti iç ve dış tehdit algısına dayanmaktadır. Korku siyaseti egemen söylemin devamını amaçlamakta ve egemenliğin yapısı değişse de varlığını korumasına yol açmaktadır (Taşçier, 2008: 65). Korku siyasetine bir korku kültürü eşlik etmektedir: Korku kültürü, toplumda siyasi iktidar, eğitim kurumları ve din gibi kurumlar tarafından üretilip yayılmaktadır. Toplumdaki bireyler bu kültür içinde yaşamaya zorlanmaktadır (Yurdigül, 2014: 49).

Korkunun, siyasal birliğin sağlanmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Siyasal liderler belirli amaçlar doğrultusunda birleşmek için korkuyu kullanmaktadır (Altheide, 2006: 417). Korkunun topluma aşılmasında medyaya önemli bir rol düşmektedir. Yapılan birçok içerik analizinde korkunun medyada etkili bir söylem oluşturduğu ortaya çıkarılmıştır (Altheide, 2003: 38). Örneğin Donald Trump seçim kampanyası sürecinde korkuyu en

önemli tema olarak kullanmıştır. Trump bu konu etrafında terör, suç oranları ve düzensizlik temalarını işlemiştir (Jost, Stern, Rule & Sterling, 2005: 325).

Kaynaklar

- Altheide, D. (2003). Notes towards a politics of fear. *Journal for crime, conflict and the media*, 1(1), 37-54.
- Altheide, D. L. (2006). Terrorism and the Politics of Fear. *Cultural Studies? Critical Methodologies*, 6(4), 415-439.
- Jost, J. T., Stern, C., Rule, N. O., & Sterling, J. (2017). The politics of fear: Is there an ideological asymmetry in existential motivation?. *Social cognition*, 35(4), 324-353.
- Shirlow, P., & Pain, R. (2003). The geographies and politics of fear. *Capital & Class*, 27(2), 15-26.
- Stocchetti, M. (2007). The politics of fear. *Discourse, war and terrorism*, 24, 223.
- Taşçier, F. (2008). Korku Siyasetinden Barışa Geçilebilir mi?. Uluslararası STK'lar Kongresi / International NGO's Conference – Çanakkale.
- Yurdigül, A. (2014). Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Korku Kültürünün İnşası. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Korsanlık

Korsanlık, tipik olarak kargo ve diğer değerli eşya veya mülkleri çalmak amacıyla, gemi veya tekne kaynaklı saldırganların başka bir gemiye veya kıyı bölgesine yönelik bir soygun veya suç teşkil eden şiddet eylemini tanımlamaktadır. Bu nedenle, denizler ticaret için kullanıldığı sürece korsanlığın var olduğu tahmin edilmektedir. Ege ve Akdeniz sularında belgelenen en eski korsanlık örnekleri MÖ 14. yüzyıla kadar uzanmaktadır (Zeymarine, 2021). Korsanlar, denizin coğrafi elverişliliğinden faydalanmaktadır. Denizler pusu kurmanın kolay olduğu dar boğazlar sunmaktadır (Pennell, 1994: 273).

Tarihçi Eric Hobsbawm ise korsanlığın toplumsal bir tanımını vermektedir. Hobsbawm'a göre korsanlık gibi faaliyetler ekonomik açıdan geri bölgelerde ortaya çıkmaktadır. Bir kanun kaçağı olabilen -korsanlar gibi- toplumsal eşkıyalar, yasadışına çıkarak özgürlüklerini de ilan etmektedir. Bu ilanı yaparken de güçlülük, cesaret ve kararlılık gibi kaynaklardan yararlanmaktadır. Korsanlar, toplumsal hiyerarşide gücü elinde bulunduranların karşısında yer almaktadır (Hobsbawm, 1995: 73-75).

Korsanlığın günümüz tartışmalarını ilgilendiren bir başka kullanımı daha bulunmaktadır: Bu tanıma göre korsanlık, telif haklarıyla korunan içeriğin izinsiz olarak çoğaltılması ve dağıtılması faaliyetine verilen isimdir. Teknolojiye erişimin kolaylaşması ile bu tip korsanlık faaliyeti yaygınlaşmaktadır (The Economic Times, t.y.). Dijital ürünler neredeyse ücretsiz olarak kopyalanabilmektedir. Dijital ürünler nihai tüketiciler tarafından kopyalanabilir. Bir kopyanın kopyasının kalitesi doğal olarak bozulmadığından, kopyalar büyük ölçekte kullanılabilir hâlde kalmaktadır - dosya paylaşım uygulamalarındaki artış, bu durumu açıklamaktadır (Peitz & Waelbroeck, 2006: 449). Ancak ikinci şekilde tanımlanan korsanlık faaliyeti yalnızca dijital ürünlerle sınırlı değildir. Özellikle 2006 yılından itibaren kendini Korsan Partiler olarak tanımlayan partilerin Avrupa'da yükseldiği görülmektedir (Otjes, 2020: 38).

sol-sağ siyasi yelpazenin ötesinde bir dizi politika sorununu siyallaştırmıştır. İletişim hakları etrafındaki seferberlikler yeni bir olgu değildir. Tabandan gelen siyasi aktivizm, en son 2000'lerin ortalarında Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (WSIS) ile bağlantılı olarak, medya ve insan hakları arasındaki karşılıklı bağlantıya daha fazla ilgi gösterilmesini talep etmek için aralıklı olarak yükselmiştir. Korsan Partiler, şu anda dijital kullanıcı haklarına odaklanan yeni iletişim hakları seferberliklerinin en görünür örneğidir. Korsan Partiler, dijital iletişimle bağlantılı olarak temel hakların ihlal edildiği konusunda kamuoyunda endişe uyandırmaya adanmış daha geniş bir hareketin siyasi vücut bulmuş hâlidir. Wikileaks ve diğer bir dizi gevşek örgütün aksine, Korsan Partiler hedeflerine aktivizm yerine kurulu siyasi sistem aracılığıyla ulaşmaya çalışmaktadır (Jääsaari & Hildén, 2015b: 6).

Kaynaklar

- Hobsbawm, E. J. (1995). Sosyal İsyancılar. 2. Baskı. Çev. Necati Doğru. Sarmal: İstanbul.
- Jääsaari, J., & Hildén, J. (2015a). From file sharing to free culture: The evolving agenda of European pirate parties. *International Journal of Communication*.
- Jääsaari, J., & Hilden, J. P. (2015b). European Pirate Parties and the Politics of Communication: Research report on the project Communication rights in the 2014 European Election Campaign.
- Khutkyy, D. (2019). Pirate Parties: The Social Movements of Electronic Democracy, *Journal of comparative politics*, vol. 12, no. 2, 49-68.
- Otjes, S. (2020). All on the same boat? Voting for pirate parties in comparative perspective. *Politics*, 40(1), 38-53.
- Peitz, M., & Waelbroeck, P. (2006). Piracy of digital products: A critical review of the theoretical literature. *Information Economics and Policy*, 18(4), 449-476.
- Pennell, C. R. (1994). The geography of piracy: northern Morocco in the mid-nineteenth century. *Journal of Historical Geography*, 20(3), 272-282.
- The Economic Times. (ty.). What is 'Piracy'. <https://economictimes.indiatimes.com/definition/piracy> Erişim Tarihi: 11.06.23.
- Zeymarine. (2021). The Threat of Piracy in the Shipping Industry. <https://zeymarine.com/the-threat-of-piracy-in-the-shipping-industry/> Erişim Tarihi: 11.06.23.

Köktendincilik

Köktendincilik, siyasi ilkelerini kutsal kabul edilen bir metne dayandırma iddiası olarak tanımlanmaktadır. Köktendincilik, dünyevi kuralların bu kutsal metinlere dayanarak reddedilerek gayrimeşru ilan edilmeleridir. Dolayısıyla tek bir köktendincilikten değil, birçok farklı köktendincilikten söz edilebilir (Losurdo, 2017: 9-10). Köktendincilikler modernite ve Aydınlanma süreçlerini dinlere karşı bir meydan okuma olarak görmektedir (Ceylan, 2018: 184). Köktendincilik, kişilerin dinlerini tüm yaşamlarını belirleyen bir olgu olarak görmelerini içermektedir (Aksüt Çiçek, 2008: 35).

Köktendincilik dünya çapında 1970'li yıllardan itibaren artışa geçmiştir (Emerson & Hartman, 2006: 127). Dinler ve yarattıkları eylemci hareketler kendilerini bölgesel ve siyasal egemenlik, insan hakları, küresel ve yerel ekonominin merkezinde bulmaktadır. Köktendincilikler, tanrısız ve seküler devletlere alternatif kurumlar inşa etmeyi amaçlamaktadır. Köktendincilikler, sekülerliğin dini zayıflatmasını kasıtlı olarak tercih edilmiş ve hesaplanmış stratejilerin sonucu olarak görmektedir (Appleby, 2016: 566-570). Köktendincilikler, seküler hasımlarına benzer şekilde modernitenin ürünleridir. Tepkisel, seçici, mutlakiyetçi, düalist ve bin yıllık özellikleri bunu kanıtlamaktadır. Eril, otoriter ve karizmatik bir liderliğe dayanan köktendincilik, siyasallaştırılmış bir din biçimidir (Appleby, 2016: 572-573).

Köktendincilik, küreselleşmeye bir direniş olarak güç kazanmıştır. Kültürel homojenleşmeye ve geleneksel değerlere geri dönüşü amaçlayan köktendincilik, dünya çapında milyonlarca kişiyi etkilemiştir (Salzman, 2008: 319). Hıristiyanlık, Hinduizm, Yahudilik ve İslam'da çeşitli biçimlerde köktendincilikler mevcuttur (Pratt, 2006: 1). Köktendinci örgütlenmeler, medya araçlarını aktif olarak kullanarak propaganda yapmakta ve topluluklarını büyütmektedir (Barzilai-Nahon & Barzilai, 2005: 25). Örneğin Hıristiyan köktendinciler 20. yüzyıl boyunca kitle iletişim araçları

üzerinden propaganda yürütmüş ve örgütlenmiştir (Howard, 2010: 734). Yine 1990'lı yıllarda Japonya'da *Aum* isimli kökten-dinci bir örgüt de bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmıştır (Castells, 2006: 212). Köktendinciler interneti de hızla benimse-miş ve buradan propaganda yapmaya başlamıştır. Örneğin IŞİD sosyal medya üzerinden kontrol ettikleri topraklarda yaşamın nasıl olduğunu tanıtmış ve destekçi toplamıştır. IŞİD, yaptığı infaz-ları sosyal medya adreslerinden yayımlayarak propaganda yapmış-tır (Khawaja & Khan, 2012: 112).

Kaynaklar

- Aksüt Çiçek, S. (2008). Dindarlık ile saldırganlık arasındaki etkileşimin terör yönetimi kuramı çerçevesinde incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Li-sans Tezi.
- Appleby, R. S. (2016). Köktendincilikler. Çev. Aykut Örküp. (Ed. Robert E. Goodin, Philip Pettit & Thomas Pogge) Çağdaş Siyaset Felsefesi Kılavu-zu Disiplinler ve İdeolojiler içinde. Dipnot: Ankara.
- Barzilai-Nahon, K., & Barzilai, G. (2005). Cultured technology: The Internet and religious fundamentalism. *The information society*, 21(1), 25-40.
- Castells, M. (2006). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 2 Kimliğin Gücü. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Ceylan, R. (2018). Moderniteye Karşıt Modeller Olarak; Köktendincilik, İsla-mizm ve Cihadizm. Çev. Cengiz Kanık & Bülent Keleş. Yüzüncü Yıl Üni-versitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6 (8-9), 183-195.
- Emerson, M. O., & Hartman, D. (2006). The rise of religious fundamentalism. *Annu. Rev. Sociol.*, 32, 127-144.
- Howard, R. G. (2010). Enacting a virtual 'ekkklesia': online Christian funda-mentalism as vernacular religion. *New media & society*, 12(5), 729-744.
- Losurdo, D. (2017). Köktendincilik Nedir?. Çev. Selin Dingiloğlu. Yordam Kitap: İstanbul.
- Pratt, D. (2006). Terrorism and religious fundamentalism: Prospects for a predictive paradigm. *Marburg Journal of Religion*, Volume 11 (2006), Number 1.
- Salzman, M. B. (2008). Globalization, religious fundamentalism and the need for meaning. *International journal of intercultural relations*, 32(4), 318-327

Kripto-anarşizm

Geçtiğimiz yıllarda kriptografide (kısaca kripto), yani şifreler ve kodlar yaratma biliminde bir devrim ortaya çıkmıştır. Temel olarak iletişimi gizli tutmak için yararlı olan basit şifrelerin ötesinde, modern kripto, mesajların doğrulanması, belgelerin dijital zaman damgası, mesajların doğrulanması ve mesajların diğer belgelerde saklanması için çeşitli araçlar içermektedir. Bilgisayar, ağların ve dünya çapında iletişime toptan dönüşümlere aynı zamanda güvenlik ve başarının temel bir unsurunu hâline gelmiştir (May, 2001a: 65). Ağlar üzerindeki etkileşimler, şifreli paketlerin kapsamlı bir şekilde yeniden yönlendirilmesi ve herhangi bir kurcalamaya karşı neredeyse mükemmel güvenceyle kriptografik protokoller uygulayan kurcalamaya dayanıklı kutular aracılığıyla izlenemez olacaktır (May, 2001b: 61).

Kripto-Anarşist Manifesto'nun yazarı Timothy C. May'e göre kripto-anarşizmin yöntemleri, ortak anahtar şifrelemeye, sıfır bilgili etkileşim sistemlerine, kimlik doğrulama ve doğrulama için çeşitli yazılım protokollerine dayanmaktadır. Yüksek hızlı ağlar, ISDN, kurcalamaya dayanıklı kutular, akıllı kartlar, uydular, Ku-band vericiler, çoklu MIPS kişisel bilgisayarlar ve şifreleme yongaları, kripto-anarşist pratiklere olanak sağlayan teknolojilerden bazılarıdır. Devlet, ulusal güvenlik endişeleri, teknolojinin uyuşturucu tacirleri ve vergi kaçakçıları tarafından kullanılması ve toplumsal parçalanma korkularını gerekçe göstererek, bu teknolojinin yayılmasını yavaşlatmaya veya durdurmaya çalışmaktadır. Kripto-anarşizm ulusal sırların serbestçe kullanımına izin verecek ve yasa dışı malzemelerin ticaretine izin vermektedir. Anonim bilgisayarlı bir pazar, suikast ve gasp için pazarları bile mümkün kılmaktadır. Çeşitli suçlu ve yabancı unsurlar, *CryptoNet*'in aktif kullanıcıları olacaktır. Ancak bu, kripto-anarşizmin yayılmasını durduramayacaktır (May, 2001b: 62).

Anarşizmin en modern akımlarından biri olan kripto-anarşizm, dijital teknolojilerin ve internetin küresel gelişimine bir yanıt olarak ortaya çıkmış olup küresel ağ çerçevesinde faaliyet

Kaynaklar

- Brekhov, G. S. (2022). Crypto-Anarchism: The Ideology of Blockchain Technologies. *RUDN Journal of Political Science*, 24(3), 393-407
- Curran, G. & Gibson, M. (2013). WikiLeaks, anarchism and technologies of dissent. *Antipode*, 45(2), 294-314.
- May, T. C. (2001a). Crypto Anarchy and Virtual Communities. (Ed. Peter Ludlow) *Crypto Anarchy, Cyberstates, and Pirate Utopias*. The MIT Press: Cambridge.
- May, T. C. (2001b). The Crypto Anarchist Manifesto. (Ed. Peter Ludlow) *Crypto Anarchy, Cyberstates, and Pirate Utopias*. The MIT Press: Cambridge.
- Nabben, K. (2023). Cryptoeconomics as governance: an intellectual history from "Crypto Anarchy" to "Cryptoeconomics". *Internet Histories*, 1-23.

Kripto-faşizm

Geçtiğimiz birkaç yılda, özellikle ABD’de Donald Trump’ın başkanlığı sırasında, neo-faşizmin yerel ve küresel olarak yükselişi üzerine bir dizi akademik tartışma yapılmıştır. Bu yaklaşımların çoğu uzun süredir siyasi analizlerin dayanak noktası olan başkanlık retoriğine odaklanmaktadır. Faşizm, kendisini dini ve siyasi kurumlarda ve kültürel olarak sunan tarihsel bir ideolojidir. Faşizm, kurumsal biçimi, geleneğe, ulusal veya dini kimliğe yönelik bir bağlılık ve evrensel dayanışmaya yönelik içgüdüsel bir nefretle karakterize edilmektedir. Faşizme genellikle bir kişilik kültüne bağlılık eşlik etmektedir. Burada bir uyarı yapılmalıdır: Kişilik kültü faşizmin nedeni değil sonucudur. Kültürel olarak, kendisini genellikle sembollerin ve dilin birlikte kullanılmasında göstermektedir. Yirminci yüzyılda faşizm, söylemsel kurumlara yönelik derin şüpheyle birlikte etkinliği vurgulama eğiliminde olmuştur. Avrupa modern faşizmi de anti-semitiktir (Carney, 2021: 3).

Geleneksel faşizm, İkinci Dünya Savaşı’nda aldığı yenilginin ardından klasik anlamdaki biçimiyle iktidara gelememiştir. Neo-faşizm olarak anılan, savaş sonrası faşizm, iki savaş arası dönemdeki faşist iktidarlardan esinlenmektedir. Neo-faşist hareketler, faşizmden sağ kalan kadrolar eliyle kurulmuştur. Neo-faşizm genellikle soykırım inkarcılığına dayanan bir tarzla siyaset yapmaktadır. Neo-faşizm, faşizm ile çoğu noktada ortaklaşsa da yeni öğeleri de içinde barındırmaktadır: Militan bir yabancı düşmanlığı, kadın haklarına karşıtlık, LGBTİQ+ haklarına yönelik saldırılar, İslamofobi, muhafazakâr değerlere geri dönüş... Neo-faşist partiler otoriter ve karizmatik bir liderlik etrafında örgütlenmektedir. Bunun yanında neo-faşist özneler iradeci bir aktivizme ve determinist bir felsefeye sahiptir (Yılmaz, 2020: 83-86).

Neo-faşizmin yeni bir biçimi de kripto-faşizmdir. Kripto-faşizm, faşizme veya ideolojiyle çok yakından ilgili eğilimlere yönelik gizli destek veya hayranlık şeklinde tanımlanabilir. Kavram, bir bireyin veya grubun siyasi baskı veya siyasi intihardan kaçın-

mak için bu desteği veya hayranlığı gizli tuttuğunu ima etmek için kullanılmaktadır (Definitions, t.y.).

Kripto-faşizm faşist hedeflerin elde edildiği ve genişletildiği bir iletişim taktiği olarak tanımlanmaktadır. Kripto-faşistler faşist dünya görüşlerini gizlemekte, terimlere aşina olmayan kişiler tarafından tespit edilmekten kaçınmasına ve gerek çevrim içi gerek çevrim dışı eylemlerinin ciddiyetini en aza indirmesine yardımcı olan kodlanmış, arındırılmış dil ve semboller kullanan bir iletişim tarzı olarak kurgulanmaktadır. Kripto-faşizm “Faşizm 2.0” olarak düşünülebilir. Birçok kripto-faşist strateji bulunmaktadır: Örtmece, gizli semboller, ironi, şakalar, hiciv ve Memler, ifade özgürlüğü savunması vb. (Kutner, 2020: 14).

Kaynaklar

- Carney, J. C. (2021). Deciphering Crypto-fascism. Philosophy and Global Affairs. Definitions. (t.y.). Definitions for Crypto-fascism. <https://www.definitions.net/definition/Crypto-fascism> Erişim Tarihi: 12.06.23.
- Kutner, S. (2020). Swiping right: The allure of hyper masculinity and crypto-fascism for men who join the Proud Boys. International Centre for Counter-Terrorism
- Yılmaz, Ö. (2020). Bir siyasal strateji olarak sağ popülizm: Brezilya'da Bolsonaro İktidarı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kriz Teorisi

Krizler önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen kimi gelişmelerin devlet ve şirketleri etkilemesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Oktar & Dalyancı, 2010: 2). Günümüzde buhran ve bunalım anlamına gelen krizler ekonomik krizler, finansal krizler, bankacılık krizleri, para krizleri, dış borç ve sistemik krizler şeklinde birçok farklı türe sahiptir (Akçayer, 2009: 2-5). Kapitalist düzenin istikrarsız ve krizlere gebe yapısını ilk olarak Karl Marx incelemiştir (Aydın & Araman, 2018: 46).

Karl Marx, kapitalist üretim biçiminde sermaye birikimi sürecinde sermayenin aşırı biriktiğini ileri sürmektedir. Bu sermaye birikimi sürecinde yeterli kar karşılığı yatırılacağından daha fazla sermaye egemen sınıfın elinde toplanmaktadır. Dolayısıyla yatırımcılar, "sermayenin dolaşımını kesintiye uğratacak ölçüde kredileri geri çektikleri veya faizleri yükselttikleri için bu durum, mali sistemde eninde sonunda bir krize yol açar. Kriz, kredi borçlarının tahsili imkânsız kabul edilerek silinmesinden, hisse senetlerinin değer kaybetmesinden ve para birimlerinin değer kaybetmesine izin verilmesinden enflasyonun tırmanmasına (paranın devalüasyonuna), işletmelerin kapanmasına, ücretlerin düşmesine ve sonunda işsizliğin artışına kadar çok çeşitli biçimlerde sermayenin değersizleşmesine sebep olur" (Brenner & Pröbsting, 2011: 11). Bu, krizin Marksist terimlerle açıklanış biçimidir.

Marksist kriz teorisi, emek değer teorisine dayanmaktadır (Brenner & Pröbsting, 2011: 12). Emek değer teorisi, emek gücü ile emeğin yarattığı değer arasında ortaya çıkan farkı açığa çıkarılmaktadır. Bu fark artı değerdir ve artı değere sermaye tarafından el konulmaktadır. Emek değer teorisine göre değişim değeri emekle yaratılmaktadır: "Bir malın değeri, onun üretimi ve yenisinden üretimi için toplumsal olarak gerekli emek miktarıyla belirlenmektedir. Diğer bir deyişle, ortalama verimliliğin altında olan emeğin katkısı az, ortalama verimliliğin üstünde olan emeğin kat-

gündeme gelmesi ve eserlerinin satışlarında patlamalar olması bu hipotezi kanıtlamaktadır (Mason, 2019: 89). 2008 krizi ile Marx ve Marksizm tekrardan eleştirel teorinin merkezine yakınsamaktadır (Başaran, 2019: 17). Peki kriz teorisi ve iletişim çalışmaları hangi noktada kesişmektedir? Bu sorunun cevabı “2000 *dot com* krizi” örneği ile verilebilir.

Dot com (nokta com) krizi, 1990’lı yılların ikinci yarısı itibaren şişen finansal balonun 2000 yılında patlamasına verilen isimdir. Bu kriz sonucunda ABD ekonomisi bir resesyona sürüklenmiştir. 10 Mart 2000 tarihinde NASDAQ (ABD’de faaliyet gösteren elektronik borsa) endeksi tepe yapmış ve ardından düşüşe geçmiştir. Yaklaşık bir haftalık bir zaman diliminde NASDAQ yüzde 9’luk bir değer kaybı yaşamıştır. 2001 başında borsa değeri 2000 yılının dahi altına düşmüştür. 2002 Ekim ayına kadar kayıp 5 trilyon doları bulmuştur. Örneğin AOL (American Online) isimli internet şirketi Mart 1992’de halka arz edildiğinde değeri 62 milyon dolar civarındayken, 2000 yılında bu değer 161 milyar dolara ulaşmıştır (Yürük & Toraman, 2014: 147-148). Bu değer kaybı süreci *dot com* balonunun patlaması şeklinde yorumlanmıştır.

Kaynaklar

- Akçayer, B. (2009). Kriz Teorileri Işığında Mortgage Krizi ve Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, Y., & Araman, S. (2018). Konjonktür ve kriz teorileri: Marx, Keynes ve Schumpeter. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 45-67.
- Aydoğuş, O., Türkcan, B., Çalışkan, E. T., & Kopurlu, B. S. (2009). Kriz Teorileri: Kondratieff, Schumpeter ve Wallerstein. Çalışma Metni, Ege University Working Papers in Economics.
- Başaran, F. (2016). Uzun Dalgalar ve Bilgi ve İletişim Teknolojileri Paradigması. (Der. Funda Başaran & Haluk Geray) İletişim Ağlarının Ekonomisi Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet içinde. Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Başaran, F. (2019). Giriş: Marx, Medya, Meta ve Sermaye Birikimi. (Der. Vincent Mosco ve Christian Fuchs) Medya, Meta ve Sermaye Birikimi Marx Geri Döndü içinde. Notabene: Ankara.
- Brenner, R. & Pröbsting, M. (2011). Marksist Kriz Teorisi ve Kredi Krizi. Çev. Senem Çakmak Şahin & Aslı Şen Taşbaşı. Yordam: İstanbul.

- Freeman, C. & Louçã, F. (2013). Zaman Akıp Giderken: Sanayi Devrimlerinden Bilgi Devrimine. Çev. Osman S. Binatlı. İthaki: İstanbul.
- Gerbaudo, P. (2022). Büyük Geri Tepme Popülizm ve Pandemi Sonrası Politika. Çev. Kıvanç Tanrıyar. Ayrıntı: İstanbul.
- Koç, Y. (2014). Marksist Emek Değer Kuramı ve Emperyalist Dönemde Kapitalist Sömürü. Bilim ve Ütopya Dergisi Mayıs 2014, Sayı 239.
- Mason, P. (2019). Kapitalizm Sonrası Geleceğimiz İçin Bir Kılavuz. 2. Baskı. Çev. Şükrü Alpagut. Yordam: İstanbul.
- Oktar, S., & Dalyancı, L. (2010). Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 29(2), 1-22.
- Öztürk, Y. K., & Akdağ, İ. (2017). Kapitalist Sistemin Kriz ve Yükselişleri: Uzun Dalgalar Teorisi. Electronic Turkish Studies, 12(24).
- Tonak, E. A. (2009). Krizi anlarken. Çalışma ve Toplum, 1(20), 29-44.
- Yürük, M. F., & Toraman, C. (2014). Kredi Derecelendirme Kuruluşları ve Finansal Krizlere Etkileri. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 127-154.

Küçülme

Küçülme, ekonomik büyümenin sosyal bir amaç olarak ortadan kaldırılmasını, toplumların daha az doğal kaynak kullanacağı ve bugünden çok farklı yaşamak için örgütleneceği bir arzuyu ifade etmektedir. '*Décroissance*' terimi ilk kez 1972'de Meadows ve meslektaşlarının Büyümenin Sınırları raporuna sıfır büyüme veya küçülmenin kapitalizmle uyumluluğunu sorgulayarak yanıt veren Fransız entelektüel André Gorz tarafından kullanılmıştır (Kallis, Demaria & D'Alisa, 2015: 24).

Kapitalizm altında, geçmişin artımlı veya sömürücü ekonomik büyümesi yerleşik bir özellik hâline gelmiştir. Yani, "artı değer" önemli bir kısmı, yalnızca piramitler veya saraylar gibi zenginlik gösterilerine değil, "daha fazla artı değer yaratan yeni üretim araçlarına" yatırılmaktadır. Ancak daha sonra "büyümenin devam etmesi için, sürekli bir sorun olmaya devam eden artan fazlalığı emmek için yeni harcama ve talep biçimleri gereklidir". Her halükarda, "üçüncü bir enerji devrimi [ateşten ve buhar makinesinden sonra] göz ardı edilemeyeceğinden, ancak şüpheli olmak için birçok neden olduğundan", bu muhtemelen yakında sona erecektir. İklim değişikliği, büyümenin önündeki birçok sınır arasında, muhtemelen çok da geride olmayan, kömür ve doğal gazın zirve yapmasıyla, petrolün zirvesiyle senkronize bir şekildeurmaktadır. "Yine de, dünyanın geri kalanı batarken bazı ulusların, bölgelerin veya grupların birikim yapmaya devam edebileceği göz ardı edilemez." Küçülmeye giden asıl yol hâlâ planlanmaktadır: "Nasıl ve hangi koşullar altında, bir küçülme araştırma gündeminin nesnesidir." Örneğin, Çin'de yapılan araştırmalar, muazzam büyümesinin, görünüşe göre artan eşitsizlik nedeniyle "mutlulukta bir artışa değil, düşüşe yol açtığını" bulgulamıştır. Aslında, eşitlik anahtar gibi görünmektedir: "Birçok geçimlik ekonomideki insanların görece yüksek düzeyde refah ve yaşam doyumuna sahip olduğu" "yüksek gelirli ülkelerde olduğu kadar düşük gelirli ülkelerde de görece karşılaştırmalar önemlidir." Ek olarak, "zengin insanların daha yüksek düzeyde yaşam doyumunu bildirdiklerini

ilk strateji için geliştirilen önerilerdir. İkinci strateji ise herkesin kullandığı araçları nasıl tamir edebileceğini önerme fırsatına sahip olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Örneğin, kooperatif alanlarında bisikletleri ve kıyafetleri tamir etmek ikinci strateji için geliştirilen önerilerdir (Fitzpartick, Parrique & Cosme, 2022: 7).

Kaynaklar

- Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F., & Martinez-Alier, J. (2013). What is degrowth? From an activist slogan to a social movement. *Environmental values*, 22(2), 191-215.
- Fitzpatrick, N., Parrique, T., & Cosme, I. (2022). Exploring degrowth policy proposals: A systematic mapping with thematic synthesis. *Journal of Cleaner Production*, 132764
- Grandjean, A. (2022). Green Growth is an Illusion. <https://www.polytechnique-insights.com/en/braincamps/economy/ideas-around-degrowth-is-gdp-on-its-way-out/green-growth-is-an-illusion/#:~:text=From%20a%20semantic%20point%20of,more%20thanks%20to%20technical%20progress.> Erişim Tarihi: 12.06.23.
- Kallis, G. (2018). *Degrowth*. Agenda Publishing.
- Kallis, G., Demaria, F., & D'Alisa, G. (2015). Degrowth. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences: Second Edition* (pp. 24-30).
- Kallis, G., Kostakis, V., Lange, S., Muraca, B., Paulson, S., & Schmelzer, M. (2018). Research on degrowth. *Annual review of environment and resources*, 43, 291-316.
- Koyuncu, M., & Özar, Ş. (2017). Büyümemek Mümkün mü? "Ekonomik Küçülme Fikri" Üzerine Tartışmalar. *Kalkınma İktisadının Penceresinden Türkiye'ye Bakmak*. İletişim Publish.
- Latouche, S. (2004). Degrowth economics. *Le monde diplomatique*, 11(1-5)
- Schröder, E. & Storm, S. (2018). Why "Green Growth" Is an Illusion. <https://www.ineteconomics.org/perspectives/blog/why-green-growth-is-an-illusion> Erişim Tarihi: 12.06.23.
- Tan Gülcan, D. (2018). Ekolojik Kriz Karşısında Devletin Rolü Üzerine İdeolojik Bir Tartışma. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 15 (59), 49-63.
- Turgut, G. (2014). Ekolojik sürdürülebilirlik ve küçülme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 137-165.
- van den Bergh, J. C. J. M. (2015). Büyümeye Karşı Çevre – "Küçülme"nin Bir Eleştirisi ve "Büyüme-sizlik" için Bir Savunu. *Çev. Serin Erengezzgin. Yeşil Ekonomi; Küçülmek Güzeldir*. Yeni İnsan Yayınları: İstanbul.

Liberteryen-komünizm

Liberteryen-komünizm, en basit tabirle, devletsiz ve özel mülkiyetsiz bir toplumun örgütlenmesine yönelik bir projedir. Ve bu amaçla, devletin ilgasından sonra yeni herhangi bir kurumun inşa edilmeyeceği taahhüt edilmektedir (Puente, 1985: 3). Bu dar tanımın ötesine geçmek için kavramın önde gelen ismi Daniel Guérin'in önerilerine göz gezdirilmelidir.

Guérin, "Liberteryen Komünizme Doğru" isimli eserinde, 1930'lu yıllarda yaptığı Karl Marx, Joseph Proudhon, Georges Sorel, Hubert Lagardelle, Gernand Pelloutier, Vladimir İlyiç Lenin ve Lev Troçki okumalarından faydalandığını dile getirmektedir. Kendini Stalinizm karşıtı olarak tanımlayan Guérin otoriter sosyalizm deneyimlerine alerji geliştirdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Jakoben deneyimlere uzaklaştığını ifade etmiş ve Troçkizm ile de arasına mesafe koymuştur. Zamanla Fransız Devrimi okumalarını ilerletmiş ve Rosa Luxemburg'un Lenin'e yönelik merkezizetçilik eleştirilerini dikkate almıştır. Luxemburg üzerinde derinleşen Guérin, onu daha özgürlükçü bir sosyalizm perspektifiyle ilişkilendirmiştir. Guérin liberteryenizmin çeşitli aşamalardan geçtiğini dile getirmektedir: İlk aşamayı klasik anarşizm olarak adlandırmaktadır. Daha sonrasında 1968 ile şimdiye kadar süregelen liberteryen-komünist hatta doğru kaymıştır. Liberteryen komünizm ya da liberteryen sosyalizm iktidarın son bulduğu bir ütopya arzusu ile bilinmektedir. Dolayısıyla Guérin için liberteryen-komünizm Marx ile anarşizmin birleşimidir (Guérin, 1988).

Dolayısıyla liberteryen-komünizm fikrinin anarşizm ve Marksizm arasında bir uzlaşma girişimi olduğu tasavvur edilebilir. Anarşizm ve Marksizm, giriş metinlerinde, sosyalizm tarihlerinde ve baskın literatürün çoğunda rutin olarak uzlaşmaz ve düşmanca dünya görüşleri olarak tasvir edilmektedir. Anarşistler ve Marksistler, kısmen üretim araçlarının ortak mülkiyeti, ücret sisteminin ortadan kaldırılması ve devletin yıkılması ile tanımlanan post-kapitalist bir toplumun nihai hedefini paylaşırken, devletin rolü ve

mesi sonucu rızanın imalatı ve propaganda modeli kavramları ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan ilkinde göre medyanın amacı muhalif sesleri görmezden gelmek ve büyük şirketlerin kararlarını desteklemektir. Chomsky'ye göre kitle medyası mesajları insanlara ileten bir sistemdir. İkinci bir kavram ise propaganda modelidir. Eşik bekciliğini andıran kitlesel medyada propaganda modeli doğrultusunda filtreler ve süzgeçler işlemektedir. Bu model, "(h)akim kitle medyası firmalarının büyüklüğü, tekelleşmiş mülkiyeti, sahibin serveti ve kar yönelimi" doğrultusunda hareket etmektedir (Özçetin, 2019: 220-221). Propaganda modeli, siyasal ve ekonomik gücü elinde bulunduranların söylemin önceliğini saptadığını dile getirmektedir (Güngör, 2020: 150).

Kaynaklar

- Besancenot, O. & Löwy, M. (2022). Devrimci Yakınlıklar Kızıl ve Kara Yıldızlarımız. Çev. Ayşen Sarı. Habitus: İstanbul.
- Guérin, D. (1988). Towards a Libertarian Communism. <https://www.marxists.org/history/etol/writers/guerin/1988/towards-a-libertarian-communism.html> Erişim Tarihi: 12.06.23.
- Güngör, N. (2020). İletişim Kuramlar Yaklaşımlar. 5. Baskı. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Özçetin, B. (2019). Kitle İletişim Kuramları Kavramlar, Okullar, Modeller. 3. Baskı. İletişim: İstanbul.
- Puente, I. (1985). Libertarian communism. Sydney, Australia: Monty Miller Press.
- Social History Portal. (2008). Libertarian Communism Panel. <https://socialhistoryportal.org/news/articles/110405> Erişim Tarihi: 12.06.23.

Mahremiyet

Mahremiyet, “kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda ne ölçüde ilişki ve iletişim kuracaklarına bizzat kendilerinin karar verebildikleri bir alanı ve bu alan üzerinde sahip olunan hakkı ifade eder” (Yüksel, 2003a: 181). Mahremiyet, toplumlara, kültürlere ve inançlara göre farklı biçimler almaktadır (Diler, 2014: 69).

Mahremiyet, insanın temel nitelikleri arasında yer almaktadır. Özsel bir değer taşıyan mahremiyet, kaybedilmesi durumunda en temel değerlerin tehdit altına girmesini işaret etmektedir (De-deoğlu, 2004: 36). Mahremiyet, diğerlerine karşı dinamik bir açıklık ya da kapalılık sürecini temsil etmektedir. Bireyin içinde rahat bırakılması gerektiği fikri mahremiyetin tanımlayıcı ögesidir (Yüksel, 2003b: 79). Mahremiyet demokratik bir erdemdir: 18. yüzyılın sonunda gerçekleşen ve Aydınlanma’yı temel alan devrimlerin köklerinden türemiştir (Neocleous, 2015: 106).

Son dönemde mahremiyet meselesi sosyal medya tartışmalarıyla bir arada ilerlemektedir. Sosyal medya platformlarının röntgen ve teşhir duygularını desteklediği ileri sürülmektedir (Uyanık, 2013: 4). Kişilerin yalnız kalabildikleri, hangi koşullarda ilişki içerisine girebilecekleri ve iletişim özgürlüğü, özel hayata saygı, kişilik hakları gibi kavramlarla anılan mahremiyet bir kimsenin kendine ve grubuna ulaşma çabası önündeki seçici kontroldür. Mahremiyet, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden etkilenmektedir. Sosyal medya platformlarında mahremiyet mekânsal mahremiyet, kişi mahremiyeti ve bilgi mahremiyeti etrafında şekillenmektedir (Korkmaz, 2013: 116-117).

Sosyal medya platformları ve mahremiyet arasındaki ilişki genellikle negatif etki şeklinde ele alınmaktadır. Özellikle paylaşılan fotoğraflar başta olmak üzere sosyal medya platformları mahrem olanın ifşa edildiği alanlar hâline gelmektedir (Karagülle, 2015: 89). Açığa vurulmayan her şeyin gizli kabul edildiği bir kon-

jonktürden sosyal medya çağı ile “gizlemek için özellikle çaba harcanmayan her şey kamusal olarak tanımlanabilmektedir” (Kaplan, 2017: 29). Bunun yanında önemli bir mahremiyet konusu da verilerle ilgili olmaktadır. Kullanıcı verileri, sosyal medya platformlarından toplanmakta ve meta olarak reklam veren şirketlere satılmaktadır (Bostancı, 2019: 119). Anlık fotoğraf paylaşım uygulamalarının yaygınlaşması da rıza dışı veri paylaşımında mahremiyet meselesini öne çıkarmaktadır (Köktener & Akgün, 2020: 246).

Kaynaklar

- Bostancı, M. (2019). Dijital ebeveynlerin sosyal medyada mahremiyet algısı. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 10(38), 115-128.
- Dedeoğlu, G. (2004). Gözetleme, Mahremiyet ve İnsan Onuru. *TBD Bilişim*, 89, 36.
- Diler, R. (2014). Mahremiyet Eğitimi ve Önemi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 69-98.
- Kaplan, İ. (2017). Üniversite öğrencisi sosyal medya kullanıcılarının mahremiyet algısı. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*.
- Karagülle, A. E. (2015). Günümüzde değişen mahremiyet algısının sosyal ağlar bağlamında incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Korkmaz, İ. (2013). Facebook ve mahremiyet: Görmek ve gözetle(n)mek. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5).
- Köktener, A., & Akgün, N. (2020). Mahremiyet Algısının Dönüşümü: Instagram Anneleri Üzerinden Bir analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(9), 235-247.
- Neocleous, M. (2015). *Devleti Tahayyül Etmek*. Çev. Akın Sarı, 2. Baskı. Nota-Bene: Ankara.
- Uyanık, F. (2013). *Sosyal Medya: Kurgusalılık ve Mahremiyet*. Kocaeli Üniversitesi Yeni Medya Kongresi.
- Yüksel, M. (2003a). Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (1).
- Yüksel, M. (2003b). Modernleşme ve Mahremiyet. *Kültür ve İletişim*, 6 (11), 75-108.

Makine Etiği

Etik, felsefenin bir kişinin herhangi bir konu nasıl ahlaki olarak doğru ya da iyi davranması gerektiğiyle ilgilenen felsefe koludur. Etik, bir kişinin neden ahlaklı davranması gerektiğini anlamaya çalıştığı kadar bu ahlaki davranışı güdüleyen olguları anlamaya çalışmaktadır (Boone, 2022: 9). Etik bireysel ya da kolektif olarak bir öznenin pratiğini yargılamaktadır (Badiou, 2013: 18). Etik, kuramsal ve sistematik doğası gereği birçok tartışmaya uygulanabilir. Bu tartışmalar sonucu ortaya çıkan alanlardan biri uygulamalı etikdir (Cevizci, 2021: 21).

Uygulamalı etik, 1970'li yıllarda ortaya çıkan ve teknoloji sonucu oluşan yeni problemlerle ilgilenen etik dalıdır. Yeni meslekler ve gayrimaddi emek tartışmaları ile teorik etiğin güncel problemlere çözüm üretmemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Uygulamalı etik ile kürtaj, hayvan hakları ve ötenazi gibi konular etiğin ilgi alanına girmiştir. Teknolojinin sonucu olan problemleri felsefi bir açıdan değerlendirmeyi çabalayan uygulamalı etik biyoetik, tıp etiği, iş etiği, çevre etiği, medya etiği ve cinsellik etiği gibi alt dallara ayrılmaktadır (Cevizci, 2021: 22). Uygulamalı etik, teknoloji gelişme sonucu toplumsal çatışma ve toplumsal dayanışmanın erimesi gibi olguları, mahremiyetin ihlali ve bireye verilecek zararları incelemektedir (Pehlivanlı, 2021: 29). Uygulamalı etiğin incelediği yeni alt dallardan biri de makine etiğidir.

Makine etiği, insan hayatı üzerinde etkili olan makineleri konu edinmektedir. İnsan hayatıyla ilişkili olan makine etiği akıllı makinelerin kullanımında ve tasarımı süreçlerinde etiği incelemektedir (Dağ, 2019: 47). Makine etiği yapay bir ortamın kurulması ve makinenin akıllanma sürecine geçişi incelemekle birlikte bugüne kadar makine ve etik tartışması sonuçlar bağlamında tasarımcıya ve sahibine devredilmiştir. Ancak insan ve makinelerin yeni biçimlerde hareket etmesi ve yeni etkileşimlere yol açması yeni sorgulamaları beraberinde getirmektedir. Makineler, imalat, iş, hizmetler ve iletişim gibi birçok alanda failer hâline gelmekte

Eğer araç herhangi bir yöne kırmasa iki kişi de hayatını kaybedecektir. Ancak ahlaki olarak doğru olan karar nedir? Eğer otonom bir aracı programlıyor olsaydınız, siz hangi kararı verirdiniz? Bu sorulara verilecek yanıtlar makine etiğinin temel sorgulamalarını oluşturmaktadır (Lin, 2016: 70).

Kaynaklar

- Allen, C., Wallach, W., & Smit, I. (2006). Why machine ethics?. IEEE Intelligent Systems, 21(4), 12-17.
- Anderson, M. & Anderson, S. L. (2006). Machine Ethics. IEEE Intelligent Systems, July/August, 2006.
- Badiou, A. (2013). Etik Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme. 3. Baskı. Çev. Tuncay Birkan. Metis: İstanbul.
- Boone, B. (2022). Etik 101: Altruizm ve Faydacılıktan Biyoetik ve Politik Etiğe, Etik Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey. Çev. Selin Aktuyun. 3. Baskı. Say: İstanbul.
- Cevizci, A. (2021). Etik – Ahlak Felsefesi. 4. Baskı. Say: İstanbul.
- Dağ, A. (2019). Transhümanist Savaş Teknolojisi ve Etik Sorunlar. International Journal of Information, Technology and Philosophy, 41.
- Harari, Y. N. (2016). Homo Deus Yarının Kısa Bir Tarihi. Çev. Poyzan Nur Taneli. Kolektif: İstanbul.
- Lin, P. (2016). Why ethics matters for autonomous cars. Autonomous driving: Technical, legal and social aspects, 69-85.
- Pană, L. (2022). Yapay Zeka ve Ahlaki Zeka. Çev. Esra Çizmecici Ümit. Ahlâk Journal 2 (1):97-115.
- Pehlivanlı, E. A. (2021). Yapay Zeka Etiği. (Ed. Serkan Yılmaz Kandır & Burak Nakipoğlu) Güncel İşletme Yönetimi Çalışmaları. Akademisyen: Ankara.
- Sumpter, D. (2022). Sayılara Yenik Düşmek Facebook ve Google'dan Yalan Haberlere ve Filtre Balonlarına - Yaşamlarımızı Denetim Altına Alan Algoritmalar. Çev. Ümit Şenesen. Yordam: İstanbul.
- Tolmeijer, S., Kneer, M., Sarasua, C., Christen, M., & Bernstein, A. (2020). Implementations in machine ethics: A survey. ACM Computing Surveys (CSUR), 53(6), 1-38.
- Walsh, T. (2020). 2062: Yapay Zeka Dünyası. Çev. Zerin Dirihan. Say: İstanbul.

Melezlik

Melezlik kavramı, 18. yüzyılda Avrupa'nın sömürgeleştirme sürecinde ortaya çıkan ırklar arası temas bağlamından ortaya çıkmıştır. Melezlik bu bağlamında Avrupalı sömürgecilerin ırklarının sömürgeleştirilen tarafından kirletildiği şeklinde ele alınmıştır. Melezlik 19. yüzyıl başlarında sömürgecilığe karşı gelişen ulusal bağımsızlık hareketleriyle yeni bir anlam kazanmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Latin Amerika'da bazı elitlerin beyaz bir kimliği empoze etmeye çalışmalarının başarısızlığa uğramasından sonra melezlik resmî bir ideoloji olarak öne çıkmıştır. Melezlik, yeni ulusları her iki dünyaya ait olarak görerek gerilimi azaltmaya çalışmıştır. Melezlik kavramı bunun ardından postkolonyal bir bağlamda ele alınmıştır. Postkolonyalizm çalışan düşünürler melezliği irksal bağlamından kopartarak kültürel bağlama uyarlamıştır. Buna göre melezlik, maduniyet durumunun sürmesi ve sömürgeci ideoloji, estetik ve kimliğin dayatılması bağlamında kullanılmaktadır (Kraidy, 2022: 320). Postkolonyalizm çalışmaları özelinde melezlik Homi Bhabha tarafından ele alınmıştır. Bhabha öteki konusunu sömürge kültürü temelinde ele almıştır. Öteki figürü, sömürgeci tarafından inşa edilmekte ve stereotipler çerçevesinde gelişmektedir (Drichel, 2008: 587).

Melezlik genellikle çokkültürlülük tartışmaları çerçevesinde ele alınmaktadır. Melezlik ve çokkültürlülük tartışmalarının ele alınma biçimlerinden biri, ikincisinin ilkinin göre siyasi boyutu içermesidir. Melezlik tartışmalarında terim yalnızca kültürel bir tanımlayıcı olarak ele alınmakta ve kültür çoğunlukla siyasi bir görüşten ya da toplumsal belirlemelerden bağımsız olarak temsil edilmektedir (Coombes & Brah, 2000: 2). Burada dikkat edilmesi gereken melezliğin kültürel bağlamda ele alınması sırasında onun politik bir olgu olduğunu da yeniden gündeme getirmektir.

Kültürel melezliğin birçok metaforik stratejisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki ödünç almadır. Ödünç alma, kötücül anlamda kullanılmaktadır. Buna göre ödünç alanın kültürü yeterince orijini-

bu paradigmada, üçüncü ülkelerin çoğunun geri kalmış olmasının ancak kültürel farklılıkların tanınması ile aşılabileceği fikri önem kazanmıştır (İçli, 2001: 165). Bu iki kavram dâhilinde yapı ve faillik, kültürel üretim ve tüketim, kültürel akışlar ve kimlik akışları, toplumsal seviyeler ve kimliğin çeşitli biçimleri, kültürel hiyerarşiler ve bunların potansiyel etkileri arasında ikili karşıtlıklar kurulmaktadır (Demont-Heinrich, 2011: 667).

Kaynaklar

- Ackermann, A. (2012). Cultural Hybridity: Between Metaphor and Empiricism. (Ed. Philipp Wolfgang Stockhammer) Conceptualizing Cultural Hybridization. Springer: Berlin.
- Başaran, F. (2014). İletişim ve Emperyalizm Türkiye'de Telekomünikasyonun Ekonomi-Politiği. 2. Baskı. Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Coombes, A. E. & Brah, A. (2000). The Conundrum of 'Mixing'. (Ed. Avtar Brah & Annie E. Coombes) Hybridity and its Discontents. Routledge: London.
- Demont-Heinrich, C. (2011). Cultural imperialism versus globalization of culture: Riding the structure-agency dialectic in global communication and media studies. *Sociology Compass*, 5(8), 666-678.
- Drichel, S. (2008). The time of hybridity. *Philosophy & Social Criticism*, 34(6), 587-615.
- İçli, G. (2001). Küreselleşme ve kültür. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 163-172.
- Kraidy, M. M. (2002). Hybridity in cultural globalization. *Communication theory*, 12(3), 316-339.
- Kraidy, M. M. (2006). Hybridity, or the cultural logic of globalization. Temple University Press.

Moleküler Programlama

Teknoloji ile kapitalizm arasında oldukça eskiye dayanan bir ilişki bulunmaktadır. Tekno-kapitalizm, yeni teknolojilerin icat edilmesi ve geliştirilmesi yoluyla ortaya çıkan yeni tür bir kapitalizmdir. Tekno-kapitalizm, sermayenin yeniden üretimi sürecinde sermaye yerine bilgiyi geçirmiştir. Tekno-kapitalizm sürecinde piyasa kapitalizminden farklı olarak emek ve sermaye yerine bilgi ve yaratıcılık önem kazanmıştır. Tekno-kapitalizm tezine göre yaratıcılık ve bilgi kapitalizmin özünü oluşturmaktadır. Tekno-kapitalizm, soyut kaynaklara dayanmaktadır ve bu duruma uygun olarak biyoteknoloji, nanoteknoloji, biyoenformatik ve moleküler programlama gibi yeni alanlar önem kazanmaktadır (Aydoğan, 2019: 61).

Moleküler biyoloji, canlılar içinde bilgiye dayalı kimyanın merkezi rolünü ortaya çıkarmıştır. Moleküler biyoloji, hücrelerin işleyişini kontrol etmek için etkileşime giren moleküler makinelerin DNA kodlarında depolanan genetik bilgi ve organizmaları oluşturan hücrelerin birbirleriyle etkileşime giriş biçimlerini incelemektedir. Moleküler biyoloji, elde edilen bu bilgiyi genetik mühendislik yoluyla değiştirmek, sentetik biyologların hem biyolojik mekanizmaları daha iyi anlamak hem de tıp, kimya ve tarımda uygulamalar geliştirmek amacıyla biyolojik işlevleri yeniden programlamalarına olanak tanımaktadır. Daha genel bakıldığında, moleküler programlama biyokimyaya dayalı teorik hesaplama modellerinden DNA nanoteknolojisi ve diğer biyoteknolojileri kullanan karmaşık cihaz ve sistemlerin deneysel tasarımına ve sentezi ne kadar programlanabilen moleküler makinelerin temellerini ve uygulamalarını incelemektedir (Caltech, t.y.).

Moleküler programlama, moleküler mühendislik alanından türemektedir. Bu mühendislik türü, moleküler yapıların, davranışlarının ve etkileşimlerin tasarlanması ve test edilmesini içermektedir. Nükleik asitler, DNA bazları, biyokimya ve biyotıp uygulamaları moleküler mühendisliğin gelişmesine yol açmıştır. Nükleik

asitlerin avantajları, sentezlerinin basitliği, yapısal modifikasyona uygunlukları yüksek seçicilik ile ilerlemektedir. Spesifik olarak tasarlanmış DNA molekülleri, hedef nükleik asitleri, proteinler ve küçük moleküller gibi diğer molekülleri verimli bir şekilde tanıyabilmektedir (Wang vd, 2009: 856).

Özellikle DNA sentezlerinde yaşanan gelişmeler molekül mühendisliği ve moleküler programlama açısından önemli olanaklar yaratmaktadır. Tıpkı yazılım mühendisliği gibi moleküler programlama da şu mantığa dayanmaktadır: Yazılım mühendisliğinde bir programcı üst düzey bir dilde program yazmaktadır, bu program insanlar için anlaşılması zor ancak makine tarafından anlaşılabilir (Ntboxmag, 2018). Moleküler programlama yoluyla örneğin bir insan vücudunda bulunan herhangi bir hücre, hücresel yeniden programlama adı verilen moleküler genetik yöntem yoluyla yeniden üretilebilmektedir (Bilim Akademisi, t.y.)

Kaynaklar

- Aydoğan, F. (2019). Tekno-Metalaşan ve “Emeğe” Dönüşen Oyun. (Ed. Filiz Aydoğan) Endüstri 4.0 ve Dijital Medya içinde. Der: İstanbul.
- Bilim Akademisi. (t.y.) Moleküler Genetik Simya: Hücrelerin Yeniden Programlanması – Dr. Tamer Önder. <https://bilimakademisi.org/molekuler-genetik-simya-hucrelerin-yeniden-programlanmasi-dr-tamer-onder/> Erişim Tarihi: 13.06.23.
- Caltech. (t.y.). Molecular Programming and Synthetic Biology. <https://www.cms.caltech.edu/research/molecular-programming-and-synthetic-biology> Erişim Tarihi: 13.06.23.
- Ntboxmag. (2018). Yeni Moleküler Programlama Dili: CRN ++. <https://www.ntboxmag.com/yeni-molekuler-programlama-dili-crn/> Erişim Tarihi: 13.06.23.
- Wang, K., Tang, Z., Yang, C. J., Kim, Y., Fang, X., Li, W., ... & Tan, W. (2009). Molecular engineering of DNA: molecular beacons. *Angewandte Chemie International Edition*, 48(5), 856-870.

Nefret Söylemi

Nefret söylemi, bir şahıs veya grubu hedefleyen, bu birey ve grupların “doğuştan gelen birtakım mevcut ya da fark edilen özellikleri nedeniyle onları incitici, kişiliksizleştirici, taciz edici, aşağılayıcı ve en tehlikelisi de bu gruplara karşı duyarsızlık, gaddarlık ve şiddeti özendirici bir amaç” güden söylemdir (İnceoğlu & Çoban, 2021: 31). Nefret söylemi, “ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezcilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini” kapsamaktadır (Weber, 2009: 3).

Nefret söylemi altı başlık altında incelenmektedir. Bunlardan ilki olan siyasal nefret söylemi, bir siyasi düşüncenin takipçilerini hedef almaktadır. İkinci biçim olan kadınlara yönelik nefret söylemi ise cinsiyetçi ifadelerin kullanılması şeklinde cereyan etmekte ve kadınların konumunu ikincilleştirmektedir. Üçüncü bir nefret söylemi yabancılara yöneliktir. Bu tür nefret söylemi yabancı ve göçmenlere yönelik olarak gerçekleşmektedir. Buna göre farklı grup ve topluluklar korku ve kaygı kaynağı olarak işaretlenmektedir. Dördüncü bir biçim, heteroseksüel cinsel kimlik dışındaki kimliklerin ötekileştirilmesine dayalı cinsel kimlik temelli nefret söylemidir. Beşinci tip nefret söylemi inanç ve mezhep temelli-dir. Buna göre hâkim din ve mezhep dışındaki inanışlar ötekileştirilmektedir. Son olarak engellilere ve çeşitli hastalıklara yönelik gelişen nefret söylemi gelmektedir. Bu bağlamda nefret söylemi kişi ve grupların yaşamlarında yıkıcı etkilerde bulunmaktadır (Öztekin, 2015: 927-928).

Medya, nefret söyleminin vücut bulduğu alanlardan belki de en önemlisidir. Medya, biz-onlar ve güçlü-güçsüz şeklinde gerçekleşen ötekileştirmenin yaşandığı alanlardan biri olmakla birlikte ötekileştirilen grubun değerini inkar etmekte ve o gruba karşı

aşağılayıcı davranabilmektedir (İnceoğlu, 2015: 311). Bu bağlamda nefret söylemi egemen ideolojiden ve ideolojik aygıtlardan bağımsız değildir. Yeni teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilen nefret söylemi özellikle sosyal medya platformlarında yaygınlık kazanmaktadır (Vardal, 2015: 132). Sosyal medya platformları, bloglar, web siteleri, oyunlar, video paylaşım siteleri, yorumlar ve haberler nefret söyleminin çevrim içi hâle gelişi sonucu nefret söyleminin mekânları hâline gelmiştir (Kurt, 2019: 5).

Peki, nefret söylemi ile nasıl mücadele edilebilir? Kapsayıcı bir dil oluşturmak, kutuplaştırıcı söylemin karşısına diyalogu çıkarmak, çoğulcu bir dil oluşturmak, insan haklarını dikkate almak, doğru bilinen yanlışları düzeltmek, suç ve kimlik arasında ilişkilendirici bir dil kurmamak, hikâyelerin sahiplerine söz hakkı vermek, bir arada yaşama odaklanmak, nefret söylemini yeniden üretmekten kaçınmak ve mücadeleyi nefret söylemini üreten kişi ile değil söylemin kendisiyle vermek nefret söylemine karşı verilen mücadelede önemli stratejilerdir. Bu bağlamda nefret söyleminin karşısına bir barış söylemi konulabilir. İktidar nefret söylemi üretirken, muhalifler buna karşı barış söylemi ile mücadele etmektedir (İnceoğlu & Çoban, 2016: 49). Buna göre barış söylemi, “(b)arışa, savaşın, çatışmanın yokluğu yerine, savaş ve çatışmanın nedenleri olabilecek, yoksulluk, ayrımcılık, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, hak ihlallerinin olmadığı ya da en aza indirilmek üzere insan yaratıcılığının önünün açıldığı, şiddetin anlaşmazlıkların çözümü için yöntem olmaktan çıkarıldığı bir durum, nihayet radikal biçimde dönüşmüş bir demokrasinin önkoşulu olarak” yaklaşmaktadır (Alankuş, 2016: 15).

Kaynaklar

- Alankuş, S. (2016). Barış Gazeteciliği Elkitabı. IPS İletişim Vakfı Yayınları: İstanbul.
- İnceoğlu, Y. (2015). Nefret Söylemi, Nefret Suçları ve Medya. Der. Çoban, S. Medya ve Sol içinde. Sel Yayıncılık: İstanbul.
- İnceoğlu, Y. & Çoban, S. (2016). “Şimdi Haberler”. (Der. Yasemin İnceoğlu ve Savaş Çoban) Haber Okumaları içinde. İletişim Yayınları: İstanbul.

- İnceoğlu, Y. G. & Çoban, S. (2021). Pandemi, Neoliberalizm, Ekoloji, Korku ve Medya. (Der. Yasemin İnceoğlu & Savaş Çoban) Pandemi Neoliberalizm Medya. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Kurt, G. (2019). Yeni medyada nefret söylemi: YouTube'da Suriyeli mültecilere karşı üretilen nefret söylemi üzerine bir araştırma. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 5(1), 1-20.
- Öztekin, H. (2015). Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği. *Journal of International Social Research*, 8(38).
- Vardal, Z. B. (2015). Nefret söylemi ve yeni medya. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 132-156.
- Weber, A. (2009). Nefret söylemi el kitabı. Strazburg: Avrupa Konseyi.

Nekropolitika

Nekropolitika'yı (ölüm politikası) anlamak için öncelikle biyopolitika kavramına göz gezdirmek gerekmektedir. Biyopolitika en basit tanımıyla hayatla uğraşan politika anlamına gelmektedir. Biyopolitika için hayat yalnızca siyasetin nesnesi değil aynı zamanda siyaseti etkileyen bir süreçtir. Biyopolitika, egemen bir iradenin yansıması değil aksine nüfus düzeyinde hayat süreçlerini yönetmeyi amaçlayan bir olgudur (Lemke, 2017: 16-19). Biyopolitika kavramı, Michel Foucault tarafından gündeme getirilmektedir.

Foucault için biyopolitika belirli bir zamanda keşfedilmiş, farklı özel teknik ve icatları bir araya getirebilen ve teknik bilgi olarak aktarılabilen iktidar teknolojisidir. Bu teknoloji, özellikle nüfusun denetimi için önemlidir. Nüfus sayımları, oy pusulaları, hidrografi ve sigorta poliçeleri biyopolitikanın önemli örneklerindedir (Kelly, 2016: 22-25). Foucault için biyopolitika yaşamın sorumluluğunun yani sağlık, gıda, hijyen, doğum ve cinsellik gibi meselelerin kamu kurumları tarafından üstlenilmesi süreci olarak okunabilir (Bidet, 2016: 89).

Biyopolitika, Foucault için iktidarın modern bir biçimde uygulanmasıdır. Sadece siyasal olanın genişlemesine değil aynı zamanda iktidarın yeniden biçimlendirilmesi ve yeni siyasa içinde kavranmasına imkân vermektedir. Biyopolitika, modernite sürecinde modern insanın siyasal eylemi ve amaçları belirlediği bir durumdur. İktidar ilişkileri biyopolitika bağlamında okunduğunda başka türden ilişkilere dışsal değil içkin bir pozisyonda konumlanmaktadır. Dolayısıyla iktidar ilişkileri basit birer yasaklama ya da idare eylemi değil aksine üretici eylemlerdir (Arşan & Tolunay İşlek, 2016: 163-164). Foucault'nun yanında biyopolitikaya ilişkin başka görüşlerde de bulunmaktadır: Michael Hardt, Antonio Negri, Giorgio Agamben... Ancak bu noktada biyopolitika ile nekropolitika arasındaki bağlantıyı anlamak için Agamben'in yaklaşımına bakılmalıdır.

Agamben'in biyopolitika kavrayışı birçok noktada Foucault ile benzerlik göstermektedir. Ancak Agamben'e göre Foucault her

Kaynaklar

- Arsan, E. & Tolunay İşlek, S. (2016). Haber Metinlerinde Biyoiktidarın Kurulumu: Kadın Bedeni ve Kızlı-Erkekli Öğrenci Evi Tartışmaları. (Der. Yasmine İnceoğlu ve Savaş Çoban) Haber Okumaları içinde. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Baştürk, E. (2017). Biyopolitika ve savaşım: Foucault ve Agamben arasındaki ayırımın kavramsal içeriği. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 5(2), 1-23.
- Bidet, J. (2016). Foucault'yu Marx'la Okumak. Çev. Zehre Cunillera. Metis Yayınları: İstanbul.
- Carney, J. (2018). Resur (e) recting a spectacular hero: Diriliş Ertuğrul, necropolitics, and popular culture in Turkey. Review of Middle East Studies, 52(1), 93-114.
- Emerson, R. G. (2019). Necropolitics. Springer International Publishing.
- Kelly, M. G. E. (2016). Uluslararası Biyopolitika Foucault, Küreselleşme ve Emperyalizm. Çev. Utku Özmakas. Pharmakon: Ankara.
- Lemke, T. (2017). Biyopolitika. 4. Baskı. Çev. Utku Özmakas. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Mbembe, A. (2008). Necropolitics (pp. 152-182). Palgrave Macmillan UK.
- Özmakas, U. (2019). Biyopolitika: İktidar ve Direniş. 2. Baskı. İletişim: İstanbul.

Neo-Ludizm

Ludizm, 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile ortaya çıkmış bir olgudur. Sanayi Devrimi'nin başında makineleşme ile işçilerin yaşam şartlarındaki kötüleşme arasında bir korelasyon kurulmuştur. Ludizm'de emeğin vasıfsızlaşmasının nedeni makineleşmede görülmüştür. Bu durumun sonucu olarak 1758 yılında yün biçme makineleri Ned Ludd liderliğindeki İngiliz işçilerce parçalanmıştır. Ludist hareketin öncüleri tekstil sektöründe çalışan işçilerdir (Koca, 2020: 4535).

Ludizm literatürde genel olarak insanların ekonomik kötüleşme sonucu kitlesel olarak isyan etme durumlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Sanayi Devrimi'nin ilk aşamalarında ekonomik Ludizm ile siyasi Ludizm açık bir ilişki içindedir. Ancak zamanla Ludizm ekonomik ve siyasi güç dengelendiğinde devlet tarafından hizmet edilmeyen ve davranışları gördükleri şeye yönelik olanların yıkıcı gücünü ifade edecek şekilde kullanılmıştır (Pappas & O'Malley, 2014: 1595). Ludizm, Marksist bir bağlamda okunduğunda "kapitalist teknolojiyi egemen kılan ve kapitalistlerin işçileri nesnelere olarak sömürmesine yardım eden bir özneye dönüştürüp özne ile nesnenin tersine çevrilmesi" sonucunda oluşan makine karşıtı bir tepkidir (Fuchs, 2021: 278). Makineleşme ve otomasyona bu çizgiden bakıldığında, makinelerin işçi hareketlerini bastırarak amacıyla kullanılabilirliği söylenebilir. "Teknikleştirme işçilerin yerine makinelerin geçmesine ve anında işsizliğe olanak sağlayacağı için emekçiler varoluşsal açıdan hayatta kalma mücadelesi verirler ve üretimi durma noktasına getirmek için yalnızca zayıflatılmış bir güce sahiptirler" (Fuchs, 2021: 279). Ludistler, makinelere körü körüne karşı koyan ilkel işçiler değildir. Aksine devrimci bir harekete meyilli olan ve iyi örgütlenmiş kitlelerdir (Fuchs, 2021: 80).

Ludist kimliğin farklı durumlarda kullanılan birden çok düzeyi bulunmaktadır. Örneğin hareketin lideri olarak görülen "General Ludd" bölgesel bir figürken yapılan eylemler yerle

medeniyetin ve devletin güç çarpanı olarak görünmesidir. Basitçe söylemek gerekirse, medeniyet çerçevesinde geliştirilen ve muhafaza edilen teknoloji, özellikle ekonomik büyüme, merkezileşme, hiyerarşi ve şiddet projeksiyonu ile karakterize edilen sosyal çevrenin rekabetçi doğası ile ilgili medeniyetin toplumsal kurumlarının kontrolünü ve etkisini zamanla genişletme eğiliminde olacaktır. Bu nedenle, primitivistler, uygarlığın teknolojilerinin üstü kapalı etkilerinin, karakteristik kurumlarını genişletmeye ve yenden üretmeye yöneleceğini ve bu nedenle anarşistlerin, merkezileşmeyi ve genel olarak büyümeye dayalı ekonomiyi, hiyerarşiyi ve devlet şiddetini zaten reddettikleri için söz konusu teknolojinin çoğunu reddetmeleri gerektiğini öne sürmektedirler. Anarko-primitivizmin olumlu görüşleri, teknoloji ve arabuluculuğun ne kadar kabul edilebilir olduğu konusundaki bakış açısına göre farklılık göstermektedir. İlimli ilkelcilik, yerel olarak sürdürülebilir ve kurumsal büyüme süreçlerini tetikleme riski taşımayan, genellikle bir perma kültürel sistem çerçevesinde, düşük teknoloji seviyelerine sahip, ademi merkezietçi, sürdürülebilir bir topluma geri dönüş veya geri dönüş için çaba göstermektedir. Daha radikal ilkelcilik biçimleri, tarım ve bahçeciliği bile kendileriyle birlikte şiddet, evcilleştirme, nesneleştirme ve kontrolden çıkmış ekonomik büyümenin tohumlarını taşıyan ve doğaları gereği sorunlu teknolojiler olarak kabul etmekte ve gelecekteki insan toplumuna benzer olumlu bir vizyon tasvir etmektedir (Eddebo, 2017: 5-6).

Kaynaklar

- DeSa, T. M., & McCarthy, K. E. (2009). The Solo Crusader: Theodore Kaczynski and Timothy McVeigh. A New Understanding of Terrorism: Case Studies, Trajectories and Lessons Learned, 37-57.
- Diederich, J. (2021). Neo-Luddism. In *The Psychology of Artificial Superintelligence* (pp. 73-93). Cham: Springer International Publishing.
- Eddebo, J. (2017). Babylon Will Be Found No More: On Affinities Between Christianity and Anarcho-Primitivism. *Journal of Religion and Society*, 19.
- Fuchs, C. (2021). Enformasyon Çağında Marx Okumak Kapital Cilt 1 Üzerine Bir Medya ve İletişim Çalışması. Çev. Tarık Özbek & Ümit Keskin. Koyunsiyah Yayıncılık: Ankara.

- Gültekin, A. (2021). Yapay Zekânın Luditleri Kimler Olacak?. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(44), 8432-8454.
- Jones, S. E. (2013). *Against technology: From the Luddites to neo-Luddism*. Routledge.
- Kaczynski, T. (1996). *Sanayi Toplumu ve Geleceği*. Kaos: İstanbul.
- Koca, D. (2020). Sanayi devrimlerinin tarihsel arka planı ve işgücü becerileri üzerindeki yansımaları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(31), 4531-4558.
- Kryszczuk, M., & Wenzel, M. (2017). Neo-Luddism: Contemporary work and beyond. *Przełąd Socjologiczny*, 66(4), 45-65.
- Navickas, K. (2005). The search for 'General Ludd': the mythology of Luddism. *Social History*, 30(3), 281-295.

Netokrasi

Yapay zekâ, siber teknolojiler ve genetik mühendisliğinde yaşanan gelişmeler toplumun her alanında olduğu gibi sınıfsal bağlamda da kimi değişimler yaratmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri, sınıfsal piramidi altüst etmemişse de sınıf tartışmalarına kimi güncellemeler getirmiştir.

Netokrasi internet ve aristokrasi kelimelerinin birleştirilmesinden oluşmuştur. Netokrasi, medyayı manipüle etme konusunda büyük yeteneklere sahip insanlardan, yeni ekonomiyi ve hükümetleri kontrol edecek insanlardan oluşan ve en son teknolojiyi kullanma becerisine sahip insanları kapsamaktadır (Cronquist, 2005: 56). Netokrasi, bilgi ve iletişim ağlarına netokratlar (bu sınıfın üyeleri) aracılığıyla hükmetme, kontrol etme ve kullanma gücüne sahip olan, bilgi çağının yeni bir egemen sınıfını ifade eden post kapitalist bir kavramdır. Netokratlar, aristokratik siyasi rejime göre şekillenecek yeni hükümet biçimleri yaratacaklarına inanmaktadır. Bu, kapitalist burjuvazinin zararına olacak, onlara göre bir kapitalizm krizinin ortaya çıkmasına yol açacak bir süreçtir. Netokrasi, devletin ve onun politikalarının üzerindedir. Bu, yönetici siyasi aktörler enformasyonel kapitalizmin bir aygıtıdır. Netokrasi, sanal bir elitin varlığını savunmaktadır ve bilgiye hâkim olmayı ve onu kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Netokrasi sınıfsal piramitin en tepesinde yer almaktadır. Netokrasi, siber uzayın seçkinleri tarafından kontrol edilen enformasyonel panoptisizmi elinde tutmaktadır. Netokrasi, kapitalizmin sınırları içinde siyasetçilerin üretici ve seçmenlerin tüketiciler olduğu bilgi toplumlarında tüm siyasi söylemin kontrolüne sahiptir (Schussler, 2017: 67-72).

Netokrasi aynı zamanda Alexander Bard ve Jan Söderqvist'in 2000 yılında İsveççe yayınlanan ve bilgi çağının gözlemlenen birçok olgusunu tutarlı bir çerçeveye oturtmaya çalışan kitabının İngilizce adıdır. Bard ve Söderqvist'in niyeti, 1990'ların sonundaki

Kaynaklar

- Cronquist, U. (2005). Hypertext, prosthetics, and the netocracy: Posthumanism and Jeanette Wintersons the powerbook. In *The Writer's Craft, the Culture's Technology* (pp. 47-56). Brill.
- Dyer-Witheford, N. (2019). Siber Proletarya: Dijital Girdipta Küresel Emek. Çev. Eylem Akçay. Z Yayınları: İstanbul.
- Fatikhova, D., Ostroumov, A., & Ostroumova, O. (2023). Netocracy As A Subject of The Modern Information Society. *Relações Internacionais no Mundo Atual*, 6(40), 06355.
- Jones, P. (2013). From netocracy to network-shaped thinking. http://www.nooranch.com/synaesmedia/academic/netocracy_format.doc Erişim Tarihi: 13.06.23.
- Schussler, A. E. (2017). The cyberspace myth and political communication, within the limits of netocracy. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 16(48), 65-78.
- Sezgin, A. A., & Yolcu, T. (2017). Political view of informationalism: social media and netocracy. *Intermedia International E-journal*, 4(6), 95-109.
- Ventury, R. (2017). Cybertariat: The Digital Economy's Underbelly. <https://www.strategie.gouv.fr/english-articles/cybertariat-digital-economys-underbelly> Erişim Tarihi: 13.06.23.
- Yılmaz, Ö. (2023). "Dijital feodalizm" ve Sınıflar. *Textum Dergi*. <https://textumdergi.net/dijital-feodalizm-ve-siniflar/> Erişim Tarihi: 13.06.23.

NO-DO

1943 yılından itibaren, halk arasında *NO-DO* olarak kısaltılan haftalık haber filmleri *Noticiario y Documentales Cinematográficos* (Sinematografik Haber Yayını ve Belgeseller) İspanya'da gösterilmiştir. Resmî bir içerikleri olan bu haberler Mayıs 1981'e kadar sinema salonlarında gösterilmiştir. *NO-DO*'nun, yaratıldıkları günden Francisco Franco diktatörlüğünün sonuna (1975) kadar sinemalarda gösterilmesi zorunlu tutulmuştur. *NO-DO*, beyin yıka-mak için rejimin propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bu haber bültenleri rejimin çıkarlarına göre uyarlanmış hikâyeler inşa etmiş ve toplumsal gerçekleri maskeleymiştir (Tuells & Echániz-Martínez, 2022: 289).

NO-DO görsel-işitsel arşivi, Ocak 1943 ile Mayıs 1981 arasında yayınlanan haber filmlerinin 4.016 kopyasından oluşmaktadır. Haber filmleri ortalama 10 dakika sürmüş ve İspanyol müzisyenlerin bestelediği bir ezginin yer aldığı manşet gibi sabit bölümler içermiştir. Haber yayınının kapanışı 5 ile 7 saniye arasında sürmektedir. *NO-DO*, haber filmlerine ek olarak, 1945 ile 1968 yılları arasında toplam 1.228 adet *Revista Imágenes* (Resimli Dergi) yayınlamıştır. Bu dergilerde siyasal, sanatsal, eğitimsel veya kültürel ilginin yanı sıra farklı başarılarla ve devlet girişimlerine değinilmiştir. Genel olarak, bu dergide haberlerde olduğu gibi tamamen güncel içerikler bulunmamaktadır. Film yapıcılığı işlevini yerine getiren bir kuruluş olarak kurum, 216 adet siyah beyaz, 486 adet renkli belgesel üretmiştir. *NO-DO*'nun kuruluş yönetmeliğinde belirtildiği gibi, görevleri arasında propaganda belgeselleri ve farklı resmî kuruluşlardan aldıkları bilgileri yaymak bulunmaktadır. Bu formatlar daha uzun bir süreye sahiptir ve sanatsal, kültürel ve dini temaları daha belirgin niyetlerle ele almıştır. *NO-DO* belgesellerinin üretimi hiçbir zaman bir devlet tekelinde olmamıştır ve her zaman özerkliğini korumuştur. Yine de amacı açıkça propagandadır. *NO-DO*'nun yaratılması, rejimin, okul düzeyini aşmayan bir eğitimle bir vatandaşın yaygın eğitimine rehberlik etme niyetine uymaktadır. Ana rehber olarak Kilise'nin ve bir eği-

Kaynaklar

- Fernández Rincón, A. R., Hellín, P., & Trindade, E. (2020). Una casa para todos: uso propagandístico de la vivienda en NO-DO durante la dictadura de Franco (1939-1975). *Historia y comunicación social*, 25(2), 539-550.
- Gil, F. M. (2018). Toledo en el NO-DO. Un mito a la medida del régimen de Franco. *Archivo secreto: revista cultural de Toledo*, (7), 362-393.
- Rincón, A. R. F., Ortuño, P. A. H., & Hernández, J. A. G. (2018). A l'Imperi per la Cultura. Ús publicitari de biblioteques i patrimoni bibliogràfic en el Noticiero Documental (NO-DO) durant la dictadura de Franco (1939-1975). *BiD: Textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, (41), 7.
- Tuells, J., & Echániz-Martínez, B. (2022). Spanish newsreel NO-DO (1943-1975). The diffusion of science as a legitimizing instrument of the Franco regime: polio and other immuno-preventable diseases. *Gaceta Sanitaria*, 35, 289-292.

Oyun-emek

Oyun kavramı genellikle eğlencenin ve özgürlüğün keyifli bir tezahürü olarak tasvir edilmekte ve emeğin antitezi olarak tasavvur edilmektedir. Ancak birbirlerine karşıt olarak sunulan bu iki kavram son dönemde söylemsel olarak birleştirilmeye başlamıştır. Bu birleştirme süreci oyun-emek kavramıyla gerçekleştirilmektedir (Ferrer-Conill, 2018: 193). Oyun-emek kavramı, Julian Kücklich'in yarı profesyonel ve yetenekli video oyunu hayranları olan video oyuncularının boş zamanlarında nasıl hibrit bir çalışma ve oyun biçimiyle meşgul olduklarını, nihayetinde video oyun endüstrisi için nasıl değer ürettiklerini sorguladığı çalışmasından türemiştir. Kücklich'in öne sürdüğü gibi, oyun dünyasının dinamikleri video oyunu hayranlarının neredeyse gönüllü olarak kendi kendini sömürme süreçlerine dâhil olmasına yol açmaktadır. Oyun ve emeğin kaynaşması ve arzunun üretime entegre edildiği süreçler, genel olarak oyun endüstrisinde temel çalışma dinamiğidir (Bulut, 2014: 2).

Oyun-emek kavramı, ilk olarak dijital oyun alanının sömürüsü, çalışma ve oyun zamanları arasındaki ayrımın çöküşünü belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Kapitalizmin Fordist döneminde çalışma ve boş zaman arasındaki ayrım belirginken postfordist dönemde bu ayrım bulanıklaşmaya başlamıştır. Oyun zamanı ile çalışma zamanı kesişmeye başlamış ve kişilerin tüm zamanı sermaye birikimi için sömürü zamanı hâline gelmeye başlamıştır (Fuchs, 2015: 188). Dijitalleşme, yalnızca modern araçların boş zamanlarda devreye sokulmasını değil aynı zamanda zevk ile çalışmanın birleştiği bir bağlama tekabül etmektedir (Chatfield, 2013: 14).

Dijital medya biçimlerinin ortaya çıkışı, emeğin altında yatan algıyı onu zevk, eğlence ve bilgi gibi diğer ödül ve doyumlarla ilişkilendirmeye başlamıştır. Dijital satış noktalarının ve hizmetleri-

Kaynaklar

- Bulut, E. (2014). Creativity and its discontents: a case study of precarious playbour in the video game industry. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Chatfield, T. (2013). Dijital Çağa Nasıl Uyum Sağlarız. Çev. Levent Konca. Sel: İstanbul.
- Ferrer-Conill, R. (2018). Playbour and the gamification of work: Empowerment, exploitation and fun as labour dynamics. *Technologies of Labour and the Politics of Contradiction*, 193-210.
- Finn, E. (2020). Algoritmalar Ne İster? Hesaplama Çağında Hayal Gücü. Çev. Songül Köse. Tellekt: İstanbul.
- Fuchs, C. (2015). Dijital Emek ve Karl Marx. Çev. Tahir Emre Kalaycı ve Senem Oğuz. NotaBene: Ankara.
- Kerr, A. (2016). Recruitment, work, and identity in community management: Passion, precarity, and play. *Virtual workers and the global labour market*, 117-135.
- Kücklich, J. (2005). Precarious playbour: Modders and the digital games industry. *fibreculture*, 5(1), 1-5.
- Törhönen, M., Hassan, L., Sjöblom, M., & Hamari, J. (2019). Play, playbour or labour? The relationships between perception of occupational activity and outcomes among streamers and YouTubers. *Proceedings of the 52nd Hawaii International Conference on System Sciences*.

Ötemetinsellik

Ötemetinsellik, en basit tanımıyla bir metnin bir başka metin ile olan ilişkisidir (Richards, 2009: 193). Ötemetinsellik, metinlerarası dönüşüm ve öykünme ilişkilerini sınıflandırmak amacıyla, bir metnin daha önce gerçekleşmiş başka bir metne dayanabileceği ve buradan kalkarak bir gelecek içinde yer alabileceğini belirtmektedir (Gündoğu, 2012: 1897).

Ötemetinsellik beş kategoriye ayrılmaktadır. Bu beş kategori şu şekilde sıralanmaktadır: (1) "metinlerarasılık" veya "iki metnin etkili bir şekilde bir arada bulunması"; (2) "yan-metinsellik" veya bir edebi eserin bütünlüğü içinde, asıl metin ile onun "yan-metni"; (3) "üstmetinsellik" veya bir metin ile diğeri arasındaki eleştirel ilişki (ister yorumlanan metinden açıkça alıntı yapılmış olsun, ister yalnızca sessizce anımsatılmış olsun); (4) "mimarimetinsellik" veya bir metnin başlıkları veya alt başlıkları tarafından önerilen veya reddedilen türsel taksonomiler; ve (5) "hipermetin" olarak adlandırılan bir metin ile önceki metnin dönüştürdüğü, değiştirdiği, detaylandırdığı veya genişlettiği bir önceki metin bağlamında "hipermetinsellik" (Stam, 2017: 3). Bu beş tür münhasır değildir ve paradoksal olarak karşılıklı ilişkilerinden dolayı birbirinden tamamen ayıramamaktadır. Bir metin inceleirken ve metne ilişkin fikirler oluşturulurken metnin yorumlanmasına yardımcı olan diğer metinlere ilişkin kodların oluşturulması durumu ötemetinselliktir (Lanir, 2019).

Ötemetinsellik, yorum sürecine bağlıdır ve durağan değildir. Ötemetinsellik, metinsel yörüngenin genişlemesini anlamlandırma çabasıdır. Ötemetinsellik, edebiyat, müzik, resim, fotoğraf, mimarlık ve dolayısıyla her türlü sanatsal üretim bağlamında değerlendirilmektedir (Dukhovnaya, 2021: 95). Özellikle medya çalışmalarını alanı ötemetinselliğin incelenebileceği alanların en önemlilerinden biridir. Birçok film, başka filmlerden esinlenmektedir. Yine bir filmde önemli bir yönetmene, döneme ya da mekâna saygı durumunda bulunulabilmektedir.

Kaynaklar

- Dukhovnaya, T. V. (2021). Transtextual Study of Cinematic Discourse. Филологические науки. Научные доклады высшей школы, (4), 93-99.
- Gündoğdu, A. E. (2012). Metinlerarasılık Bağlamında Tahsin Yücel'in 'Yalan' Adlı Romani. Electronic Turkish Studies, 7(4).
- Lanir, L. (2019). What is Transtextuality? Understanding the Meaning of the Words We Read. <https://medium.com/@llanirfreelance/what-is-transtextuality-understanding-the-meaning-of-the-words-we-read-f89886f90c67> Erişim Tarihi: 14.06.23.
- Richards, A. R. (2009). Music, transtextuality, and the world wide web. Technical Communication Quarterly, 18(2), 188-209.
- Stam, R. (2017). Revisionist adaptation: Transtextuality, cross-cultural dialogism, and performative infidelities. The Oxford Handbook of Adaptation Studies, Oxford Handbooks (online edn).

Platform Sosyalizmi

Platformlar yaşamın her alanında ekonomik, toplumsal ve siyasi etkileşimlere aracılık eden oluşumlardır (Graham, 2020: 187). Sanayi kapitalizmi ekonomisinde, takas ve mübadele faaliyetlerinin yeri, mal ve hizmetlerin özelliklerinin, miktarlarının ve fiyatlarının arz kanunları tarafından otonom olarak düzenlendiği, alıcılar ve satıcılar arasındaki idealize edilmiş bir karşılaşma alanı olan pazardır. Gelişmekte olan bilgi ekonomisinde, bu faaliyetlerin yeri, etkileşimlerin maddi ve algoritmik olarak aracılık edildiği bir karşılaşma alanı olan platformdur. Çevrim içi pazar yerleri, masaüstü ve mobil bilgi işlem ortamları, sosyal ağ platformları, sanal iş gücü değiş tokuşları, sanal ödeme sistemleri, sanal ticaret sistemleri ve çok daha fazlası dâhil olmak üzere platformlar, sürekli artan miktarlarda ekonomik faaliyetin mekânları hâline gelmiştir (Cohen, 2017: 136).

Platform ekonomisi, geleneksel piyasa ekonomisindeki belirli iki taraflı piyasaların benzersiz ekonomik fenomenlerinin bir çalışması olarak tanımlanmaktadır. Burada kullanılan anlamıyla platform ekonomisi, eksiksiz iş süreçleri tasarlayan ve uygulayan çok sayıda platform kuruluşunun liderliğinde gerçekleşen, internet, bulut bilgi işlem, büyük veri ve Nesnelerin İnterneti tarafından yürütülen bir dizi dijital teknolojiyi ifade etmektedir. Platformlar, tüketicilerin ve hizmet sağlayıcıların; yukarı ve aşağı yönlü işletmeleri etkilemek, kurumsal kuralların hâkimiyetini ve hizmetlerin işlem maliyetlerini azaltmak, kaynakların geleneksel endüstrilerle yüksek oranda bütünleştiği yeni bir ekonomik entegrasyon türü elde etmek için kullanılmaktadır. 1990'lardan bu yana, Google, eBay, Alibaba, Baidu, Tencent, JD.com ve diğer işletmelerin internette öne çıktığı, çeşitli endüstrilerin artan gelişimine öncülük ettiği ve kademeli olarak ilerlediği, dijital odaklı iş modellerini uygulayan kitlesel platformlar dünya çapında faaliyet göstermektedir. Ülke ekonomisini tüm yönleriyle derinden etkileyen, farklı sektörlerin pazar yapısını ve rekabetçi davranışlarını yeniden şekillendiren platform ekonomisi bu şekilde oluşturul-

hareketleri ve aşağıdan demokrasi eğilimleri dikkati alınarak “halkın teknolojisi” inşa edilmelidir (Kwet, 2020: 251). Bir başka öneride ise büyük verinin ticari amaçlarla kullanılmasını sonlandırmak temel hedeftir (Morgan, 2021: 239). İnternet üzerindeki fikri mülkiyetin sona erdirilmesi, fiziksel altyapının müşterekleşmesi, özel girişimlerin kamusal girişimlerle sübvansede edilmesi, platformların müşterekleştirilmesi, zorunlu reklamların yasaklanması, gizlilik ve güvenlik uygulamalarının gözden geçirilmesi ve dijital eşitsizliğin sona erdirilmesi gibi talepler de platform sosyalizminin öne çıkan hedefleri arasındadır (Kwet, 2022). Her ne kadar farklı talepler yer alsada merkezlesleşme, mülkiyetin kolektifleştirilmesi ve veri gözetimi uygulamalarının sona erdirilmesi ortak talepler olarak gözükmektedir.

Kaynaklar

- Cohen, J. E. (2017). Law for the platform economy. *UCDL Rev.*, 51, 133.
- Della Ratta, D. (2020). Digital socialism beyond the digital social: confronting communicative capitalism with ethics of care. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 18(1), 101-115.
- Fuchs, C. (2020). Communicative socialism/digital socialism. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 18(1), 1-31.
- Graham, M. (2020). Platform socialism. *twentyfourty-Utopias for a Digital Society*.
- Kwet, M. (2020). A Digital Tech Deal: Digital Socialism, Decolonization, and Reparations for a Sustainable Global Economy. *Global Information Society Watch* (<https://www.giswatch.org/node/6225>).
- Kwet, M. (2022). Digital Ecosocialism. <https://longreads.tni.org/digital-ecosocialism> Erişim Tarihi: 14.06.23.
- Morgan, J. (2021). *The Prospects for Knowledge Socialism in One Country?. The Methodology and Philosophy of Collective Writing: An Educational Philosophy and Theory Reader*.
- Muldoon, J. (2022). *Platform Socialism*. Pluto: London.
- Peters, M. A., & Besley, T. (2020). Contesting the Neoliberal Discourse of the World Class University: ‘Digital Socialism’, Openness and Academic Publishing. *World Class Universities*, 235.
- Xue, C., Tian, W., & Zhao, X. (2020). The literature review of platform economy. *Scientific Programming*, 2020, 1-7.

Posthümanizm

Hümanizm, insan aklını, adalet ve etik kavramlarını temel alan bir anlayıştır. Hümanizmle birlikte insan dünyanın en yüksek varlığı konumuna yükseltilmiştir. Hümanizmin amacı insanı geliştirmek ve yüceltmektir. Rönesans döneminde ortaya çıkan bu felsefi akım Orta Çağ skolastiğine ve dini otoriterliğe karşı bir tepkidir. Hümanizmin kökenleri felsefi temellerini Descartes'ta bulmaktadır. Bu düşünceye göre zihin ve beden birbirinden ayrıdır. Hümanizmde Tanrı merkezli kavrayış yerini Kartezyen-insan merkezli anlayışa bırakmıştır (Ballı, 2020: 44-45).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kimlikler, teknolojik gelişim ve bilgi-iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması felsefi alanda yeni tartışmalar doğurmuştur. Bu dönemde Avrupa'da hümanizm sarsılmakta, makine ve insan arasındaki yakınlaşma sorgulanmaktadır. Farklı kültürler arasında yaşanan geçişlilik, makine ve insan arasındaki ayrımın silikleşmeye başladığı iddiası, insanın farklı çoklu kimlikleri olduğu görüşü yalnızca biyolojik varlığıyla değil kültürlerarası özellikleriyle ele alınmasına da imkân vermeye başlamıştır. Yeni bir toplumsal düzende atanmış kalıplardan kurtulma arzusu, farklı kimlikler arasındaki bulanıklaşma ve erkek merkezli dünyanın sonunun geldiği iddiası posthümanist bir bağlamın ortaya çıktığı savlarını gündeme getirmiştir (Yeşilyurt, 2017: 8).

Posthümanizm en basit tabiriyle nesne ve özne arasındaki ayrımın silikleştiği, insana dair temel ontolojik fikirlerin yapısöküme uğratıldığı bir durumdur. Posthümanist anlatı, her alandaki insan hâkimiyeti ve belirleyiciliğini sorgulamaktadır. İnsan ve insan olmayanlar arasındaki ilişkiye dikkat çeken posthümanizm modernitenin ikici perspektifine eleştirilerde bulunmuştur. Posthümanist ideolojik çerçeve, biyosfer ve çeşitli türlerin karşılıklılık ilkesi temelinde oluştuğunu vurgulamaktadır. Posthümanizm, doğanın kontrolünü sağlamak amacıyla insan aklının ön plana

Kaynaklar

- Ballı, Ö. (2020). Günümüz Sanatında Dijitalleşme; Posthümanizm Bağlamında Sanat ve Sanatçının Yerini Alan Algoritma: Post-Sanatçı. Sanatta Yeterlik Sanat Çalışması Raporu.
- Demir, A. (2018). Ölümsüzlük ve yapay zekâ bağlamında trans-hümanizm. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 9(31), 95-104.
- Ercandırli, Y. (2021). Antroposen, Posthümanizm ve Uluslararası İlişkiler Kuramının 'Ekoloji 'Taahhüdünün Tarihsel Materyalist Eleştirisi. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 18(71), 87-107.
- Ferrando, F. (2013). Posthumanism, transhumanism, antihumanism, meta-humanism, and new materialisms: Differences and relations. Existenz, 8(2).
- Ferrando, F. (2014). Posthumanism. Tidsskrift for kjønnsforskning, 38(2), 168-172.
- Gültekin, M. (2021). Son Ütopya: Posthümanizm. <https://muharrembalci.com/hukukdunyasi/transhumanizm/1969.pdf> Erişim Tarihi: 14.06.23.
- Hauskeller, M., Philbeck, T. D., & Carbonell, C. D. (2015). Posthumanism in film and television (pp. 1-7). Palgrave Macmillan UK.
- McCracken, S. (1997). Cyborg fictions: The cultural logic of posthumanism. Socialist Register, 33.
- Miah, A. (2007). Posthumanism: a critical history. Medical enhancements and posthumanity, 1, 28.
- Roden, D. (2010). Deconstruction and excision in philosophical posthumanism. The Journal of Evolution & Technology, 21(1), 27-36.
- Yeşilyurt, Y. (2017). Posthümanizm ve Bilimkurgu Sineması. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Postkalkınma

Kalkınma iktisadı İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişmeye başlamıştır. Savaş sonrası dünyadaki çok kutupluluk üçüncü dünya ülkelerinin “kalkınma” amaçlarına hizmet etmiştir (Kaçanoğlu, 2020: 96). Kalkınma, en basit tanımıyla “bulunulan bir durumdan hareket ederek değişime girmeyi amaçlayan bir kavramdır.” Ekonomik bağlamda ise üretim ve kişi başına geliri arttırmayı, ekonomik ve sosyokültürel değişimi amaçlamaktadır (Tolunay & Akyol, 2006: 118). 1970'li yılların başından itibaren kalkınma iktisadının öngördüğü politikalar başarısızlıkla sonuçlanmaya başlamıştır (Kaçanoğlu, 2020a: 96).

1970'lerin başından itibaren gelişme paradigmasına dayanan modernist kalkınma söylemi çöküşe girmiştir. Bu dönemde yorumsamacı ve postyapısalcı anlatılardan beslenen postmodernizm hâkim hâle gelmeye başlamıştır (Sezener, 2019: 21). Modernist kalkınma anlayışı, bir kalkınmış ve bir de kalkınmamış olduğunu varsaymaktadır. Bunlardan ikincisi, ilki tarafından belirlenmektedir (Başkaya, 2005: 33). Kalkınmacı retorik, devleti ekonomik, toplumsal ve siyasal değişimin merkezine yerleştirmektedir (Başkaya, 2005: 71).

Tüm kalkınma stratejileri, gelişmiş ülkelerin yaşam biçimlerini gelişmemiş ülkelere dayatmakta ve gelişmemiş olanların “kalkınma trenini yakalamalarını” istemektedir. Bu kalkınma treninin en belirgin görünümü ise teknolojik ilerleme olarak gündeme gelmektedir (Shiva & Mies, 2019: 119-120). Bu bağlamda kalkınma, belirli bir sermaye birikim sürecinin yeniden üretilmesini ve bununla ilişkili olarak mülksüzleştirilenin de yaratılmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni bağımsız olan ülkelerde kalkınma stratejileri sömürgeleştirilenin devamı olarak işlemiştir (Shiva & Mies, 2019: 140).

Post-kalkınma süreci bu modernist kalkınma anlatısına zıt bir söylem geliştirmiştir. Post-kalkınma geleneksel kalkınmanın

nellikle 'olumlu sosyal değişim' ile eşanlamlı olarak görülür). Post-kalkınma yazarları, kalkınma adına alınan bazı önlemlerin, çıkar sağlaması gerekenler için feci sonuçlara yol açtığını ikna edici bir şekilde kanıtlamıştır. Katlanmak zorunda kaldıkları şiddet, bu 'gelişmeyi' isteyip istemedikleri sorusuyla ve kimin ortak iyiyi tanımlamak ve neyi (ve kimin) başarmak için feda edebileceğini dikte etmek için söylemsel bir konumda olduğu sorusuyla ilgili güçsüzlükleriyle doğrudan ilişkilidir. "Gelişme" bilgisi, bu anlamda, başkalarının yaşam tarzının eksiklikleri, dönüştürülmesinin gerekliliği, uygun yöntem ve tüm bunların meşruiyeti hakkındaki bir bilgidir. İyi bir toplumun heterojen kavramları karşısında, bir kavramı evrensel olarak tanımlamak, açıkça bir güç konumunu ima etmektedir (Ziai, 2007: 8-9).

Post-kalkınma, kalkınma tarafından inşa edilmemiş yeni söylemler yaratmanın imkânını yaratmaktadır. Post-kalkınma, ekonomi politik doğrunun kalkınma rejimlerini tanımladığını ve bu bilme biçiminin değişmesi gerektiğini söylemektedir. Üretimin araçlarının ve faillerinin çoğullaştırılması gerektiğini söyleyen post-kalkınma, kalkınma stratejisinin nesnesi olanların özne olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda yerelin direnişi ve başkaldırısına odaklanılmalı ve toplumsal hareketlerin önerdiği alternatif stratejiler dikkate alınmalıdır (Escobar, 2007: 20-21).

Kaynaklar

- Başkaya, F. (2005). Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü. 5. Baskı. Özgür Üniversite Kitaplığı: Ankara.
- Escobar, A. (2007). 'Post-development' as concept and social practice. In Exploring post-development. Routledge.
- Kaçanoğlu, M. (2020a). Kalkınma Yazınında Farklılıklara Vurgu: Post Kalkınma Yaklaşım(lar)ı. Politik Ekonomik Kuram, 4(1), 94-123.
- Kaçanoğlu, M. (2020b). Bir Toplumsal Değişim Sorunsalı Olarak Kalkınma: Modernleşmenin ve Batılılaştırmanın Kültürel Yok Ediciliği Üzerine Bir Değerlendirme. Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (2), 206-219.
- Kök, M. M. (2015). Küreselleşme çağında otonominin yeniden inşası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Pieterse, J. N. (2000). After post-development. *Third world quarterly*, 21(2), 175-191
- Sezener, A. (2019). Kalkınma Antropolojisinin Kuramsal Eleştirisi. *Antropoloji*, (38), 20-30.
- Shiva, V. & Mies, M. (2019). Ekofeminizm. 2. Baskı. Çev. İlknur Urkun Kelso. Sinek Sekiz Yayınevi: Muğla.
- Tolunay, A., & Akyol, A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar. *Turkish Journal of Forestry*, 7(2), 116-127.
- Ziai, A. (2007). Development discourse and its critics: An introduction to post-development. In *Exploring post-development* (pp. 3-17). Routledge.
- Ziai, A. (2017). Post-development 25 years after the development dictionary. *Third World Quarterly*, 38(12), 2547-2558.

Postkapitalizm

Neoliberalizm, çağdaş kapitalizmin varoluş tarzıdır. Bu birikim sistemi, 1970'lerin ortalarından itibaren, Keynesçi-sosyal demokrat konsensüsün parçalanmasına, kalkınmacılığın felce uğramasına ve Sovyet bloğunun çökmesine eşlik eden birikim koşullarının dönüşümüne yanıt olarak kademeli olarak ortaya çıkmıştır. Özünde, neoliberalizm, sermayenin egemenliğini beş düzeyde yeniden düzenlemeye yönelik hegemonik bir projeyi empoze etmek için müdahale etmeme söylemi altında devlet gücünün sistematik kullanımına dayanmaktadır: Yerel kaynak tahsisi, uluslararası ekonomik entegrasyon, devlet, ideoloji ve işçi sınıfının yeniden üretimi (Saad-Filho, 2019: 242). Ancak özellikle 2008 sonrası neoliberalizmin krize girdiği fikri tartışılmaya başlanmıştır (Chorev & Babb, 2022: 459). Neoliberalizmin krizi kapitalizmin ötesindeki toplumsal biçimleri hedefleyen post-neoliberal bir düzenle ya da yeni bir kapitalist hegemonya biçimiyle sonuçlanabilir (Alvater, 2009: 84).

Postkapitalizm, post-Marksist eleştiriden ve Kathrine Gibson ile Julie Graham'ın yazarlık ortaklığından doğmaktadır. Gibson-Graham, kapitalizmin birleşik tekil bütünlük olarak Marksist temsilini eleştirmekte ve -postyapısalcı feminist düşünceden esinlenerek- performatiflik, çoğulluk ve özgürlük etrafında anti-kapitalist olmaktan ziyade post-kapitalist bir siyaset kurmaya çalışmaktadır. Postkapitalizm, ekonomik ilişkinin ayrıcalıklı biçimi olarak kapitalizmle özdeşleşmeyi ortadan kaldırmak için zaten var olan tedarik ve (yeniden) üretim uygulama çeşitliliğini görünür kılan "sermaye merkezli" söylemin ötesine bir perspektif kayması olarak anlaşılmaktadır. O hâlde postkapitalist bir siyaset, gereklilik, fazlalık, tüketim ve müşterekler gibi kilit ekonomik başlıklar etrafında etik karar verme için alanlar açan ekonomik farklılık söylemlerinin ve uygulamalarının geliştirilmesiyle ilgilidir. Bu nedenle, post-kapitalist bir bakış açısından, anti-kapitalist bilimin

Kaynaklar

- Altvater, E. (2009). Postneoliberalism or postcapitalism? The failure of neoliberalism in the financial market crisis. *Development Dialogue*, 51(1), 73-88.
- Chorev, N., & Babb, S. (2009). The Crisis of Neoliberalism and the Future of International Institutions: A Comparison of the IMF and the WTO. *Theory and society*, 38, 459-484.
- Fuchs, C. (2016). Henryk Grossmann 2.0: A critique of Paul Mason's book "postcapitalism: A guide to our future". *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 14(1), 232-243.
- Miller, E. (2015). Anticapitalism or postcapitalism? Both!. *Rethinking Marxism*, 27(3), 364-367.
- Saad-Filho, A. (2019). Crisis in neoliberalism or crisis of neoliberalism?. *Socialist Register, 2011: the crisis this time*. London: Merlin Press.
- Schmid, B. (2019). Degrowth and postcapitalism: Transformative geographies beyond accumulation and growth. *Geography Compass*, 13(11), e12470.

Postkolonyal Bilim ve Teknoloji Çalışmaları

Postkolonyal durum, bağımsızlıklarını kazanan eski sömürge ülkelerinin dekolonizasyon sürecine göndermede bulunan mevcut bir anı işaret etmektedir (Samaddar, 2018: 19). Postkolonyalizm, postmodernizm ve postyapısalcılıktan türemiştir, bu bağlamda geleneksel bir teori olarak okunmamalı ve mantıklı bir düşünce bütünü olarak ele alınmamalıdır. Postkolonyalizm çoklu, çeşitli ve eklektiktir (Abrahamsen, 2003: 191). Postkolonyalizm, kapitalizmin hegemonik ilişkilerini sorgulayan, tarihselciliğin ve siyasallık düşüncelerinin eleştirisini yapan Maduniyet Çalışmaları ile birlikte gelişmiştir (Chakrabarty, 2021: 60).

Postkolonyalizm, Avrupa merkezci ön yargıları düzeltmeyi amaçlamaktadır. Postkolonyal Çalışmalar, Batılı yaşam biçimlerinin evrensel olduğu anlatısını reddetmektedir. Buna göre Batı, ötekinin tabi kılınması yoluyla kurulmaktadır. Dolayısıyla postkolonyalizm Batılı olmayan öznelerin alternatif temsilini meselesini merkeze yerleştirmekte, ötekiye bir ses vermeyi amaçlamaktadır. Toplumsal gelişmenin heterojen olduğu iddiasını reddeden postkolonyalizm tarihin düz bir çizgide ilerlediği fikrini de reddetmektedir. Bu bağlamda postkolonyalizm Avrupa dışı olanın failliğini yeniden üretmeyi amaçlamaktadır (Anievas & Nişancıoğlu, 2020: 50-58).

Postkolonyal Çalışmalar altında üçüncü dünya ülkelerinin bilimsel ve teknolojik gelişmelerini Batı ile karşılaştıran, Avrupa merkezci olmayan bir damar gelişmiştir. Dijital dünyanın tıpkı fiziksel dünyada olduğu gibi sınırları çizilmiş bölgelerden ve bu bölgelerin kontrolünün gücü elinde tutanlarda olduğunu belirten bu akım Postkolonyal Bilim ve Teknoloji Çalışmaları (PBTÇ) olarak anılmaktadır (Çay, 2021).

PBTÇ, bilgi iddialarının mutlakiyet ve göreliliğini sorgulayan alternatifleri araştırmaktadır. Nesnellik, akılcılık ve iyi bir yöntem gibi Batı'nın bilimsel araştırma standardının reddine dayanan

Kaynaklar

- Abrahamsen, R. (2003). African studies and the postcolonial challenge. *African affairs*, 102(407), 189-210.
- Anderson, W., & Adams, V. (2008). Pramoedya's chickens: Postcolonial studies of technoscience. *The handbook of science and technology studies*, 3, 181-204.
- Anievas, A. & Nişancıoğlu, K. (2020). Batı'nın Egemenliği Nasıl Kuruldu? Kapitalizmin Jeopolitik Kökenleri. Çev. Çağdaş Sümer. Yordam: İstanbul.
- Chakrabarty, D. (2021). Avrupa'yı Taşralaştırmak Postkolonyal Düşünce ve Tarihsel Farklılık. Çev. İlker Cörüt. Dergah Yayınları: İstanbul.
- Çay, B. (2021). 21. Yüzyılda Sanal Sömürü: Dijital Postkolonyalizm. <https://www.dijitalhabitat.com/dijital-postkolonyalizm/> Erişim Tarihi: 03.10.2022.
- Harding, S. (2009). Postcolonial and feminist philosophies of science and technology: Convergences and dissonances. *Postcolonial Studies*, 12(4), 401-421.
- Harding, S. (2011a). Preface. (Ed. Harding, S.) *The postcolonial science and technology studies reader*. Duke University Press.
- Harding, S. (2011b). Introduction. (Ed. Harding, S.) *The postcolonial science and technology studies reader*. Duke University Press.
- Jandrić, P., & Kuzmanić, A. (2015). Digital Postcolonialism. *IADIS International Journal on WWW/Internet*, 13(2).
- McNeil, M. (2005). Introduction: postcolonial technoscience. *Science as Culture*, 14(2), 105-112.
- Samaddar, R. (2018). *Karl Marx and The Postcolonial Age*. Palgrave Macmillan: Cham.

Prekarya

Prekarya, Guy Standing'in 2000'li yılların başında önermiş olduğu bir kavramdır. Standing'in "Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf" (2020) kitabında bir sınıf ya da sınıfsal tabaka olarak tanımlanmıştır (Standing, 2020: 111). Kavram güvencesiz anlamına gelen *precarious* ve proletarya anlamına gelen *proletariat* kavramlarından türemiştir. Prekarya, güvencesiz bir toplumsal gruba gönderme yapmaktadır (Yılmaz, 2022: 73). Standing, 1970'li yılların sonunda yaygınlaşan güvencesizliğin hayatın her alanına zuhur ettiğini dile getirmektedir (Yılmaz, 2022: 80). Bunun sonucunda ise oluşum hâlinde olan bir sınıf olan prekarya ortaya çıkmıştır (Standing, 2014).

Standing'e göre prekarya 2000'li yılların başında doğmuştur. 1 Mayıs 2001'de, başta öğrenciler ve genç aktivistler olmak üzere 5.000 kişi, alternatif bir 1 Mayıs protesto yürüyüşü olması amaçlanan bir yürüyüş için Milano şehir merkezinde toplanmıştır. Standing'e göre gösteriler, küresel prekaryanın ilk hareketlerini işaret etmektedir. 1 Mayıs etkinliklerini yöneten sendikacılar, serbest göç ve evrensel temel gelir taleplerinin geleneksel sendikacılıkla çok az ilgisi olan bu yeni geçit töreni kitlesi tarafından şaşkına çevrilmiştir. Sendikalar, güvencesiz emeğin çözümünü, yirminci yüzyılın ortalarında pekiştirmede çok etkili oldukları "işçi" modeline dönüştürmüştür: Uzun vadeli istihdam güvenesi ve bununla birlikte gelen sosyal yardım tuzağı ile daha istikrarlı işler. Ancak genç göstericilerin çoğu, ebeveynlerinin neslinin sıkıcı tam zamanlı işlere, endüstriyel yönetime ve sermayenin emirlerine boyun eğme şeklindeki Fordist modeline uyum sağladıklarını görmüştür. Tutarlı bir alternatif ajandadan yoksun olmalarına rağmen prekarya emekçiliği diriltme arzusu gösterememiştir. Bu bağlamda prekarya geleneksel sendikacılığa olduğu kadar geleneksel çalışma biçimlerine de tepkilidir (Standing, 2011: 2).

Kaynaklar

- Frase, P. (2013). The precariat: a class or a condition?. In *New Labor Forum* (Vol. 22, No. 2, pp. 11-14). Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications.
- Standing, G. (2011). The precariat: The new dangerous class (p. 208). Bloomsbury academic.
- Standing, G. (2013). Defining the precariat: A class in the making. *Eurozine*.
- Standing, G. (2014a). The precariat. *Contexts*, 13(4), 10-12.
- Standing, G. (2014b). A precariat charter: From denizens to citizens. *Bloomsbury Academic*.
- Standing, G. (2014c). Why the precariat is not a "bogus concept". *Open Democracy*.
- Standing, G. (2015). The precariat and class struggle. *RCCS Annual Review. A selection from the Portuguese journal Revista Crítica de Ciências Sociais*, (7).
- Standing, G. (2018). The precariat: Today's transformative class?. *Development*, 61(1-4), 115-121.
- Standing, G. (2020). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*. Çev. Ergin Bulut. İletişim: İstanbul.
- Wright, E. O. (2016). Is the precariat a class?. *Global Labour Journal*, 7(2).
- Yılmaz, Ö. (2022). Prekarya Kavramının Teorik Çerçevesi. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 20 (78), 71-99.

Psikopolitika

Michel Foucault'nun biyopolitika kavramı iktidar biçimlerinin yaşam üzerindeki belirleyiciliği incelemektedir (Agamben, 2005: 323). Biyopolitika kavramıyla, "17. yüzyıldan bu yana egemen devletin yurttaş üzerindeki temel gücünün artık öldürmek değil (feodal dönemin tersine), bedenlerin disiplini ve denetimle, yaşatmak" olduğu anlatılmaktadır (Bourse & Yücel, 2017: 118). Biyopolitika, modern toplumların iktidarının, disiplinin belirli bir düzenlemesi üzerine kurulduğunu göstermektedir (Bourse & Yücel, 2017: 119). Kısaca biyopolitika yaşamları hesapların alanına sokmakta ve iktidarı insan yaşamının dönüşümünün merkezine koymaktadır (Bourse & Yücel, 2017: 122). Neoliberalizm, biyopolitik iktidarı genişleterek insanın bir başka bölümünü de menziline almıştır: Ruh.

Psikopolitika, Byung-Chul Han tarafından önerilen bir kavramdır. Bu kavrama göre neoliberalizm artık bedenle ilgilendiğinden çok Psike yani ruh ile ilgilenmeye başlamıştır. Psikopolitika bireyleri doğrudan etkisi altına almaktan ziyade, bireylerin özgürlük olarak kodladıklarıyla ilişkilenebilmektedir (Han, 2020: 35). Psikopolitika, Psike'nin iktidar ve egemenlik ilişkileriyle kuşatıldığını ileri sürmektedir (de Gaulejac, 2013: 94). Çağdaş kapitalizmde şirketlerin çalışanlarından kendilerini beden ve ruhen işe adanmalarını beklemeleri bu bağlamda okunabilir (de Gaulejac, 2013: 102). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişim psikopolitika kavramının önemli bir yerinde durmaktadır. Dijitalleşme ile insanlar, zevk, eğlence ve özgürlük arayışıyla zihinsel performanslarını tüketmektedir (Talipoğlu, 2020: 222).

Psikopolitika, bilinç endüstrisi aracılığıyla insan ruhunu etkisi altına almakta, devamlı olarak daha fazla performans göstermesi istediği bireyi yavaşça öldürmektedir (Han, 2020: 39). Psikopolitika, bireylerin eylemlerini etkilemek amacıyla hareket etmektedir (Han, 2020: 55). Bu bağlamda, biyopolitikadan farklı olarak

“psikolojik programlama ve yönlendirme aracılığıyla hâkim olan sisteme sabitlik ve süreklilik” kazandırmayı amaçlayan bir iktidar tekniği hâline gelmektedir (Han, 2020: 84). Psikopolitika özellikle davranışların kontrolü ve davranışların tahmin edilmesini amaçlamaktadır (Han, 2022: 7). Bireyler, davranışlarının kontrol edildiğini fark etmemektedir. Bu davranış kontrolü ve davranış tahmini sürecinde büyük veri ve yapay zekâ etkin bir şekilde kullanılmaktadır (Han, 2022: 15:

“Big Data insan davranışlarını teşhis etmeyi mümkün kılmaktadır. Böylece gelecek hesaplanabilir ve manipüle edilebilir hale gelmektedir. Big Data kendini son derece etkili ve verimli, psikopolitik bir araç olarak ortaya koymakta ve insanları kukla gibi oynatabilmektedir. Big Data bir egemenlik bilgisi üretmektedir. Bu da muhataplar farkında bile varmadan insan ruhuna ... müdahale etmeyi ve onu etkilemeyi mümkün kılmaktadır. Dijital psikopolitika insan kişiliğini ölçülebilir ve yönetilebilir bir nesne derekesine indirmektedir. Dolayısıyla Big Data özgür iradenin sonuna geldiğimiz habercisidir” (Han, 2021: 31).

Byung Chul Han, psikopolitika kavramıyla, bilgi ve iletişimdeki yoğunlaşmanın güven ve özgürlükten ziyade kontrol ve gözetimi yoğunlaştırdığını dile getirmektedir (Alper, 2022: 328). Bugün yaşanan dijital kapitalizmde insanlar hayatın kontrolünü ve anlam arayışını kaybetmektedir: Böylelikle insanlık yok oluşa sürüklenmektedir (Coşkun, 2021: 68). Dijital kapitalizmdeki bireyselleşme ve yalnızlaşma eğilimleri de bu durumu desteklemektedir (Yılmaz, 2021: 1). Han’ın psikopolitika kavramı, sonuç olarak, bireyin hem gardiyan hem de mahkum olduğu bir durumu vurgulamaktadır (Filiz, 2022: 83).

Kaynaklar

- Agamben, G. (2005). Yaşam-Biçimi. (Der. Selen Göbelez & Sinem Öner) İtalya'da Radikal Düşünce ve Kurucu Politika içinde. Çev. Selen Göbelez & Sinem Özer. Otonom Yayıncılık: İstanbul.
- Alper, H. (2022). Psikopolitika ve Özgürlüğün Krizi. TRT Akademi, 7 (14), 324-339.
- Bourse, M. & Yücel, H. (2017). Kültürel Çalışmaları Anlamak. Çev. Halime Yücel. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Coşkun, B. (2021). Neoliberalizm ve Eleştirel Kuram: Neoliberalizmin Teori ve Pratik Uyuşmazlığı. Sosyoloji Notları, 5 (1), 53-76.
- de Gaulejac, V. (2013). İşletme Hastalığına Tutulmuş Toplum İşletme İdeolojisi, Yönetimsel İktidar ve Toplumsal Taciz. Çev. Özge Erdek. Ayrıntı: İstanbul.
- Filiz, B. (2022). Uzaktan çalışma: bir iktidar pratiği?. Dijitalleşen Dünyada Birey, Toplum, Siyaset Kongresi Bildiri Kitabı. (s.63-85). İstanbul: Işık Üniversitesi Yayınları.
- Han, B. (2020). Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri. Çev. Haluk Barışçan. Metis: İstanbul.
- Han, B. (2021). Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü Denemeler ve Söyleşiler. Çev. Çağlar Tanrıyeri. İnka: İstanbul.
- Han, B. (2022). Enfokrazi Dijitalleşme ve Demokrasinin Krizi. Çev. Mustafa Özdemir. Ketebe Yayınları: İstanbul.
- Talipoğlu, Ü. G. (2020). Ukalalık ile Ahmaklığı Harmanlayan Bilgi Kümelerin Yüceltilmesi. (Ed. Cengiz Anık) Dijital Medyanın Ekonomi Politikası içinde. Nobel Yayınları: Ankara.
- Yılmaz, Ö. (2021). Loneliness of the Precariat and Psychopolitics. Academia Letters, Article 1746.

Sessiz İstifa

Profesyonel işlerde çalışan ve yaşamlarında nispeten düz bir ilerleme çizgisi bekleyen birçok genç, güvencesiz sözleşmeler ve iş belirsizlikleri ile mücadele etmektedir. Ancak bu gençler bunun sonucunda, fazla çalışma karşılığında hayal kırıklığına uğramaktadır. Yakın zamanda yapılan bir araştırma belki de bu hayal kırıklığına yanıt olarak gençlerin işlerinde giderek daha fazla esneklik ve amaç, hayatlarında ise denge ve tatmin aradıklarını ortaya çıkarmıştır. Pek çok genç profesyonel artık çalışmaya devam ederek ancak işin onları kontrol etmesine izin vermeyerek, çalışmak için yaşama tarzını reddetmektedir (Ahmed, 2022). Bu durum, sessiz istifa olarak anılmaktadır. Sessiz istifa, en basit tabiriyle, işten ayrılmama, işyerinde minimum çaba harcama ve daha az sorumluluk alma anlamına gelmektedir (Yıldız & Özmenekşe, 2022: 14). Bu, çalışanın aldığı ücret karşılığında iş tanımının ne daha fazlasını ne de daha azını yapması durumudur (Güler, 2023: 248).

Kavram ilk olarak 2009 yılında kullanılmıştır. Ekonomist Mark Boldger kavramı Texas A&M ekonomik sempozyumunda Venezuela'nın işçi sınıfı arasında azalan hırslara odaklanarak açıklamıştır (Brown, McCray, Neal & Caldwell-Serges, 2023: 28). Ancak kavram 2022 yılında Zaid Khan isimli TikTok kullanıcısının yaptığı bir paylaşım sonucunda yeniden gündeme gelmiştir (Yıkılmaz, 2022: 582).

Sessiz istifa, dijitalleşme ile yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Dijitalleşme, bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla çalışanlar üzerindeki fiziksel ve ruhsal yükü arttırmıştır. Bunun nedenlerinden en önemlisi çalışanların iş dışı saatlerde de ulaşılabilir olmasıdır (Çakır Temel, 2022: 551). ABD iş gücünün en az %50'si sessiz istifacılardan oluşmaktadır. Gallup tarafından toplanan verilere göre, son on yılın en düşük işe katılım düzeyi ölçülmüştür. Yoğunlukla sessiz istifacılar tarafından temsil edilen nesiller, Z ve Y kuşağıdır (Formica & Sfodera, 2022: 900).

Sessiz istifa eğiliminin altında yatan ortak fikir, iş-yaşam dengesinin çok önemli olduğu ve fazla çalışmanın sağlıksız olduğudur. Pek çok insan sessiz istifayı fiziksel ve zihinsel sağlıklarını geri kazanmanın ve işlerini değil, kendilerini ön planda tutmanın bir yolu olarak görmektedir. Bununla birlikte sessiz istifanın olumsuz etkileri olabilir: Bu durumun ekonomiye zararı 7,8 trilyon civarındadır (Zhang & Rodrigue, 2023: 187).

Sessiz istifa bazı sektörlerde, özellikle sağlık hizmetlerinde bir paradigma değişikliği olarak öne çıkmaktadır. Sessiz istifanın eski bir endüstriyel eylem biçimi için yeni bir isim olduğuna inanılmaktadır. Ancak kimilerince sessiz istifa sosyal aylıklık ve bedavacılık sorununun bir bileşimi olarak görülmektedir. Genel olarak çalışanlar, iş tanımlarının ötesinde iş yapmayı reddettiklerinde sessiz istifa, yönetimin harekete geçmesi için bir çağrı olarak okunabilir (Bell & Kennebrew, 2023: 4). Sessiz istifa özellikle COVID-19 pandemisi ardından yükselişe geçmiştir (Arar, Çetiner & Yurdakul, 2023: 126).

Kaynaklar

- Ahmed, N. (2022). Quiet quitting: why doing less at work could be good for you-and your employer. <https://theconversation.com/quiet-quitting-why-doing-less-at-work-could-be-good-for-you-and-your-employer-188617> Erişim Tarihi: 16.06.23.
- Arar, T., Çetiner, N. & Yurdakul, G. (2023). Quiet Quitting: Building a Comprehensive Theoretical Framework. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 2023, 15(28), 122 – 138
- Bell, R., & Kennebrew, D. (2023). What Does Jean-Jacques Rousseau and Chester I. Barnard Have to Do With Quiet Quitting?. *American Journal of Management*, 23(1), 1-11.
- Brown, L. R., McCray, P., Neal, J. L., & Caldwell-Serges, L. (2023). Corporate Digital Literacy Mandates: Using SDT-Based Strategies to Circumvent" Quiet Quitting" Syndrome. *International Journal of Advanced Corporate Learning*, 16(2).
- Çakır Temel, N. N. (2022). Dijital Çalışma Hayatında Koşuşturma Kültürü. (Ed. Bora Gökteş & Çağla Demir) *Dijital İnsan Kaynakları Pazarlaması*. Efeakademi: İstanbul.

- Formica, S., & Sfodera, F. (2022). The Great Resignation and Quiet Quitting paradigm shifts: An overview of current situation and future research directions. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 31(8), 899-907.
- Güler, M. (2023). Çalışma Kültüründe Yeni Bir Kavram: Sessiz İstifa. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(1), 247-261.
- Yıkılmaz, İ. (2022). Quiet Quitting: A Conceptual Investigation. *Anadolu 10th International Conference on Social Science. Proceeding Book*. 581.
- Yıldız, S. & Özmenekşe, Y. O. (2022). Kaçınılmaz Son: Sessiz İstifa. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (4), 14-24.
- Zhang, T., & Rodrigue, C. (2023). What if moms quiet quit? The role of maternity leave policy in working mothers' quiet quitting behaviors. *Merits*, 3(1), 186-205.

Sınıf Çalışmaları

Sınıf konusunda yapılan çalışmaların kökeni 19. yüzyıla dayanmaktadır. Bu tarihten itibaren sınıfla ilintili eleştirel çalışmalar Marksist ve Weberci akımlara ayrılmıştır. “Bunların her ikisi de sınıfı toplumsal bir kategori, nesnel bir yapı olarak görmelerine karşın aralarında çok önemli bir farklılık vardır: Weberci yaklaşım sınıfı salt ekonomik bir kategori olarak ele alıp, ona herhangi bir toplumsal-siyasi işlev atfetmezken, Marksist kuram sınıfı nihai anlamda siyasi bir olgu olarak değerlendirir. Marksist kuramda sınıf yüksüz, tavırsız, tarafsız, nesnel bir sosyoekonomik bir yapı değil, toplumsal konumlanışı olan siyasi bir var oluş hâlidir. Buna göre sınıf, kendi toplumsal çıkarları doğrultusunda davranmayı başardığı ölçüde sınıftır” (Belek, 2019: 7).

Sınıf ya da Emek Çalışmaları, 2008 krizi sonrası dönemde toplumsal hareketlerin yükselişe geçmesiyle yeniden görünür olmaya başlamıştır (Kutlu & Kaderoğlu Bulut, 2017: 11). 2008 krizi tartışmalarında Marksizm sınıfla ilgili olarak daha fazla öne çıkmaktadır. Marksizm’in özellikle tarihsel ve toplumsal değişimin göbeğine sınıfları oturtması onu Sınıf Çalışmaları’nda değerli hâle getirmektedir (Özpinar, 2018: 12). Marksizm’in sınıfı çözümlemesi, “varlığı birbirlerine bağlı, çıkarları uzlaşmaz, kendi içlerinde konum ve yazgı birliği olan iki büyük toplumsal sınıf üzerinde” şekillenmektedir (Yurtsever, 2016: 18). Bu bağlamda Marksizm’de sınıflar karşılıklı olarak ilişki hâlinindedir, yani ilişkiseldir (Wright, 2017: 344).

Sınıf Çalışmaları, sınıfları, “a. Kuramsal ve kavramsal netleşme, b. Üretim noktasının analizi, c. Toplumsal bir ilişki olarak sınıf, d. Sınıf bilinci ile örülmüş siyasallaşma ve e. Gelecek hayali” bağlamında incelemektedir (Yücesan-Özdemir, 2015: 13). Sınıf Çalışmaları, üretim noktası, hareket ve analiz noktası şeklindeki üç sacayağı üzerinde tanımlamaktadır (Yücesan-Özdemir, 2015: 13). Sınıf Çalışmaları, sınıfı ilişkiyel bir bağlamda ele aldığına, “sınıfı

hijerarşik yapıda, gelir gibi 'iktisadi' kriterlere, 'piyasa fırsatlarına', mesleğe göre ayırtıran bir 'katmanlandırma' olarak ele alan jeolojik model" gibi akımları reddetmektedir (Yücesan-Özdemir, 2015: 15). Sınıf Çalışmaları, siyasete kapalı ve anlatsal bağlamalarda ele alındığında kuramsal ve kavramsal açıdan bulanıklaşmaktadır (Yücesan-Özdemir, 2021: 28).

Sınıf Çalışmaları günümüzde, etnisite ve cinsiyete dayalı ilişkileri de incelemektedir (Dyer-Witthoford, 2019: 16). Sınıf Çalışmaları, yeni iletişim teknolojileri konusu üzerinden iletişim çalışmaları alanıyla kesişmektedir. Alandaki bilgi işçiliği ve işçilerin sınıfsal durumu kesişim noktalarından biridir (Yücesan-Özdemir, 2009: 34). 2000'li yılların başından itibaren Sınıf Çalışmaları çokkültürlülükten etkilenmeye başlamıştır. Bu bağlamda ırk, etnisite ve toplumsal cinsiyet sınıf bağlamında çalışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Kültürel Çalışmalar ve Sınıf Çalışmaları yakınlaşmaya başlamıştır (Russo & Linkon, 2005: 5). Bunun yanında 1970'li yıllarla birlikte sermayenin küreselleşme arayışı ile ucuz iş gücü arayışı Küresel Güney'deki işçileri sömürünün merkezine oturtmuş ve böylece Sınıf Çalışmaları da küresel bir bağlama yerleşmiştir (Brookes & McCallum, 2017: 203).

Kaynaklar

- Belek, İ. (2019). Marksizm, Sınıf Bilinci, Siyaset. Yazılama: İstanbul.
- Dyer-Witthoford, N. (2019). Siber Proletarya: Dijital Girdipta Küresel Emek. Çev. Eylem Akçay. Z Yayınları: İstanbul.
- Kutlu, D. & Kaderoğlu Bulut, Ç. (2017). Giriş Türkiye'de Emek/Sınıf Çalışmaları Üzerine Kimi Gözlemler ve "Sınıfın Suretleri"ne Dair Notlar. (Der. Denizcan Kutlu & Çağrı Kaderoğlu Bulut) Sınıfın Suretleri Emek Süreçleri ve Karşı Hareketler içinde. NotaBene: İstanbul.
- Brookes, M., & McCallum, J. K. (2017). The new global labour studies: A critical review. *Global Labour Journal*, 8(3).
- Özpinar, C. (2018). Sınıf Tartışmalarının Yirminci Yüzyıl Kökenleri: Lukács, Poulantzas ve E. P. Thompson. *Praksis Dört Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*, Dosya: Yöntem ve Praksis. Sayı: 47, 2018-2.

- Russo, J. & Linkon, S. L. (2005). What's New About New Working-Class Studies?. (Ed. Russo, J. & Linkon, S. L.) *New working-class studies*. Cornell University Press.
- Wright, E. O. (2017). Sınıf Yapısı Kavramını Bir Kez Daha Yeniden Düşünmek. Çev. Barış Yıldırım. (Ed. Erik Olin Wright) *Sınıflar Üzerine Tartışmalar* içinde. NotaBene: İstanbul.
- Yurtsever, H. (2016). *Orta Sınıf Efsanesi*. Yordam Kitap: İstanbul.
- Yücesan-Özdemir, G. (2009). *Emek ve Teknoloji Türkiye'de Sendikalar ve İletişim Teknolojileri*. Tan Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Yücesan-Özdemir, G. (2015). Giriş: Rüzgara Karşı Emek ve Sınıf Çalışmaları. (Ed. Gamze Yücesan-Özdemir) *Rüzgara Karşı Emek Süreçleri ve Karşı Hegemonya Arayışları* içinde. NotaBene: Ankara.
- Yücesan-Özdemir, G. (2021). *İnatçı Köstebek Çağrı Merkezlerinde Gençlik, Sınıf ve Direniş*. 2. Baskı. İmge: Ankara.

Siber Zorbalık

Zorbalık, fiziksel boyut, sosyal statü veya diğer özellikler açısından zorba ile kurban arasında bir tür güç farkının olduğu durumlarda, bir kişi veya grubun diğerine karşı tekrarlayan ve kasıtlı olan saldırgan davranış türü olarak tanımlanmaktadır. Zorbalık davranışı, isim takmaktan doğrudan fiziksel saldırıya kadar birçok farklı biçimi içerebilmektedir (Rettew & Pawlowski, 2016: 236). Zorbalık genellikle dört şekilde tanımlanmaktadır: Fiziksel, sözlü, ilişkisel ve siber. Fiziksel zorbalık, vurma, yumruklama veya itme gibi fiziksel saldırganlık eylemleriyle karakterize edilmektedir. Sosyal dışlama zorbalığı olarak da adlandırılan ilişkisel zorbalık, söylentinin yayılması ve amacın başkalarını faaliyetlerin veya etkileşimlerin tamamen dışında bırakması veya tutma ile arkadaşlık kurması ile karakterize edilmektedir. Sözlü zorbalık, isim takma ve alay etme gibi sözlü saldırılarla karakterize edilmektedir (Brank, Hoetger & Hazen, 2012: 214).

Siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak bir birey ya da grup tarafından diğerlerine zarar vermek için tasarlanan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranış olarak tanımlanabilir. Siber zorbalık, diğer zorbalık biçimlerine benzemektedir. Diğer biçimlerden farklı olarak siber zorbalıkta bilgi ve iletişim teknolojileri araç olarak kullanılmaktadır (Erdur-Baker & Kavşut, 2007: 33). Diğer farklılıklar ise şu şekilde sıralanmaktadır:

“İlk olarak, siber zorbalar kurbanlarından daha güçlü olmak zorunda değildir; onlar sadece internetin anonimliğinin arkasına saklanırlar. İkincisi, istenen etkiyi elde etmek için saldırgan davranışlarının tekrarlayıcı olması gerekmez. Bir web sitesinde bir kurban hakkında küçük düşürücü bilgilerin tek bir kez yayınlanması, o kişiyi tekrar tekrar yaralamak için yeterlidir çünkü bilgi geniş çapta yayılmaktadır. Üçüncüsü, siber zorbalıkta iletişim genellikle yazılıdır ve saldırgandan kurbanına tek

Kaynaklar

- Aktepe, E. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet. In Yeni Symposium (Vol. 51, No. 1).
- Brank, E. M., Hoetger, L. A., & Hazen, K. P. (2012). Bullying. Annual Review of Law and Social Science, 8, 213-230.
- Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise?. Journal of Psychologists and Counsellors in Schools, 15(1), 68-76.
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. Eurasian Journal of Educational Research (EJER), (27).
- Fauman, M. A. (2008). Cyber bullying: Bullying in the digital age. American Journal of Psychiatry, 165(6), 780-781.
- Rettew, D. C., & Pawlowski, S. (2016). Bullying. Child and Adolescent Psychiatric Clinics, 25(2), 235-242.
- Yaman, E., & Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 11(3).

Sosyal Adalet Savaşçıları

Sosyal adalet savaşçısı (SJW), eşitlik, çevre ve toplumsal cinsiyet eşitliği için savaşan bireyler için kullanılan aşağılayıcı bir terimdir (Hartanto, Subandi & Pavlova, 2020: 107). Bu kullanıma göre SJW, hayal kırıklıklarını gidermek veya yersiz ahlaki üstünlük duygularını doğrulamak amacıyla kaba, küçümseyici ve bazen şiddetli bir şekilde sivil haklar mücadelesini bir bahane olarak kullanan kişidir. Bu kötücül kullanıma göre sosyal adalet savaşçılarının davranışları genellikle sivil haklar hareketi üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir, potansiyel müttefikleri geri çevirmekte ve sosyal adalet savaşçıları tarafından dışlanan insanları toplayan bağnaz grupların yeniden dirilişini körüklemektedir (Phelan, 2019: 459).

Alternatif sağın çevrim içi terminolojisinden çıkan SJW kavramı 4chan ve Reddit gibi forumlarda yaygınlaşmıştır. Bu topluluklar içinde, SJW terimi kimlik siyasetine ve siyasi doğruculuğa aşırı yatırım yaptıklarını iddia ettikleri bireyleri tanımlamak için aşağılayıcı olarak kullanılmaktadır. SJW, başkalarının davranışlarını denetleyerek üstünlüklerini göstermekten zevk aldığı iddia edilen topluluklardır. Yine de kısaltılmamış ifade olumlu bir çağırışım içermektedir. Bununla birlikte, kısaltılmış versiyon internet tarafından genel kabul görmüştür (Massanari & Chess, 2018: 528).

Kaynaklar

- Hartanto, H., Subandi, S., & Pavlova, O. (2020). Progressive view on social justice: Netizen opinions about social justice warrior. *Psikohumaniora: Jurnal Penelitian Psikologi*, 5(1), 107-120.
- Massanari, A. L., & Chess, S. (2018). Attack of the 50-foot social justice warrior: The discursive construction of SJW memes as the monstrous feminine. *Feminist Media Studies*, 18(4), 525-542.
- Phelan, S. (2019). Neoliberalism, the far right, and the disparaging of "social justice warriors". *Communication, Culture & Critique*, 12(4), 455-475.

Sosyal Ölüm

Ölüm, birçok farklı kültür ve toplumda farklı şekilde tanımlanmaktadır. Canlı organizmanın kendini yenileme yeteneği sonucu hayati organlardan biri ya da birkaçının tamamen işlevini yitirmesi ölüm ile sonuçlanmaktadır. Ölüm gerek bireysel gerek toplumsal alanlarda basit bir olgu olarak ele alınmamıştır. Birçok farklı toplumda farklı şekilde yorumlanmıştır. Kimi toplumlara göre ölüm ve yaşam bir bütün oluşturmakta, kimilerine göre ise ölüm yaşamın amacı olarak kabul edilmektedir (Karakuş, Öztürk & Tamam, 2012: 43).

"Sosyal ölüm" terimi, sosyal bilimler literatürüne ilk olarak 1967 yılında ölümü çevreleyen sosyal süreçlerle ilgili bir çalışma ile girmiştir. Bu çalışma, ölmek üzere olan hastaların varsayılan sosyal değerlerinin tıbbi personel tarafından nasıl tedavi edildiğini ve onları canlandırmak için ne kadar çaba harcanması gerektiğinin nasıl belirlendiğinin anlatıldığı, iki hastanede yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Bu çalışmada klinik, biyolojik ve sosyal ölüm arasındaki farklar dile getirilmiştir. Bu çalışmada sosyal ölüm, klinik ve biyolojik olarak hâlâ canlı olmasına rağmen, kişiyi zaten ölmüş olarak gören başkalarının eylemleri aracılığıyla gerçekleşen bir olgu olarak görülmektedir. Bununla birlikte, fiziksel ve sosyal ölüm arasında bir ayrım ima eden ve daha yaygın olarak alıntılanan önemli bir çalışma da 1966 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma da bir kişinin ölmekte olduğunun farkındalığının sosyal etkileşimi nasıl belirlediğini incelemektedir. 1968 yılında yapılan bir çalışma ile ölüm fiziksel, psikolojik, sosyolojik ve sosyal olarak yeniden kavramsallaştırılmıştır. 1980'li yıllarla birlikte sosyal ölüm kavramı fiziksel ve biyolojik bağlamından ziyade toplumsal olgulara uygulanmaya başlamış ve otorite ve yabancılaşma bağlamında kullanılmıştır (Králová, 2015: 235-236).

Sosyal ölüm, bir kişiye ölü veya yokmuş gibi davranılma biçimlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Sosyal ölüm, biyolojik

veya fiziksel ölümden bu bağlamda farklıdır. Sosyal ölüm, fiziksel ölümden önce veya sonra gerçekleşebilir. Sosyal ölüm fikri, hastalık ve ölüm deneyimlerinden, yas tepkilerine ve nüfusun alt bölümlerine nasıl farklı davranıldığına kadar çok çeşitli durumları ifade etmek için kullanılır. Sosyal ölümün üç önemli özelliği vardır: Sosyal kimlik kaybı; sosyal bağlantı kaybı ve vücudun parçalanmasıyla ilişkili kayıplar. Zorunlu olarak açıkça tanımlanmış bir olay olmaktan ziyade, sosyal ölüm bir dizi kayıp olarak kabul edilmektedir. Örneğin kimlik kaybı, günlük aktivitelere katılma yeteneğinin kaybı ve sosyal ilişkilerin kaybı bu kayıplardan bazılarıdır. Bu kayıplar birikerek bireyin sosyal hayattan kopmasına neden olabilir (Borgstrom, 2017: 5).

İnternet aynı zamanda ve giderek artan bir şekilde sosyaldır, öyle ki, "sosyal ağlar" terimi günümüzde büyük olasılıkla çevrim içi ve çevrim dışı ağları içerecek şekilde ele alınmaktadır (Walter, Hourizi, Moncur & Pitsillides, 2012: 276). Sosyal medyadaki linç kültürü bağlamında düşünüldüğünde internet kişilerin sosyal ölümlerinin gerçekleşebileceği yeni bir mecra hâline gelmektedir.

Kaynaklar

- Borgstrom, E. (2017). Social death. *QJM: An International Journal of Medicine*, 110(1), 5-7.
- Karakuş, G., Öztürk, Z., & Tamam, L. (2012). Ölüm ve ölüm kaygısı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 21(1), 42-79.
- Králová, J. (2015). What is social death?. *Contemporary Social Science*, 10(3), 235-248.
- Walter, T., Hourizi, R., Moncur, W., & Pitsillides, S. (2012). Does the internet change how we die and mourn? Overview and analysis. *Omega-journal of Death and Dying*, 64(4), 275-302.

Sovyet Sibernetiği

Sibernetik kavramının kökü Yunanca “*kbernetes*” ve Latince “*gubernare*” kelimelerine dayanmaktadır. Bu iki kelime de sevk ve idare anlamına gelmektedir. Sibernetik, “aralarında bilgi alışverişi, ayarlama, kontrol ve yönetim mekanizmalarının kurulduğu sistemleri inceleyen” bir disiplin olup, “canlılarla kendi kendini düzenleyen makineler arasındaki çalışma benzerliklerini” araştırmaktadır (Kaban, 1994: 223). Sibernetikte bütün birimler birbirlerine benzemektedir:

“Organizmayı oluşturan hücreler arası eşgüdüm de bir tür iletişimdir. Kanın damarlarda dolaşımıyla organizma bir bakıma kendi iç iletişimini sağlar” (Güngör, 2017: 22).

Sibernetik, “veri olarak ifade edilebilen ve kamu tüketimi için somut ürünlere dönüştürülebilen soyut ilkelere dayanarak sosyal varoluğu düzenleme araçlarını sağlamaktadır” (Cavallaro, 2019: 247). Sibernetik biliminin iletişim çalışmalarının gelişiminde önemli bir rolü bulunmaktadır. “Bir iletişim sistemini, bir bildirişim kuramını, özellikle de alıcının gönderilen iletiye tepkisini ve bunun göndericiye geri dönüşünü içeren bir geri besleme (geri dönen bildirişim, feed back) kuramını kapsar. Bu kavram, araştırmacılara iletişimden etkileşime, doğrusal bir bakış açısından dairesel bir sürecin tasarımına giden ilk adımı atma olanağı verecektir” (Bourse & Yücel, 2012: 72). Sibernetik biliminin en önemli temsilcisi Norbert Wiener’dir:

“Wiener, makinelerde tasarlanan sibernetik kuramı topluma veya toplumsal organizasyonlara uyarlama çabasındadır. Sibernetik, haberleşme ve kontrol kavramlarına dayanır. Doğadaki her şey, toplum da buna dhildir, entropi denilen yok olma veya düzensizleşme eğilimindedir. Toplum entropiye karşı koyabilmek için geri-besleme ile haberleşme ve kontrol yeteneğini geliştirmelidir. Wiener’in sibernetik kuramı toplumlar için kapsayıcı bir kuram olma iddiasındadır” (Avcioğlu, 2017: 515).

Kaynaklar

- Avcıoğlu, G. Ş. (2017). Emek, siberetik ve toplum. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (37), 515-518.
- Baraniuk, C. (2016). Sovyet İnternet Girişimi Neden Başarılı Olamadı?. <https://www.bbc.com/turkce/vert-fut-37790264> Erişim Tarihi: 17.06.23.
- Bourse, M. & Yücel, H. (2012). İletişim Bilimlerinin Serüveni. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Cavallaro, D. (2019). Bilimkurgu ve Siberpunk. Çev. Senem Demiralp. (Ed. Özgür Taburoğlu) Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi Dijital Çağ Sayı 86.
- Finn, E. (2020). Algoritmalar Ne İster? Hesaplama Çağında Hayal Gücü. Çev. Songül Köse. Tellekt: İstanbul.
- Gerovitch, S. (2004). From newspeak to cyberspeak: a history of Soviet cybernetics. Mit Press.
- Gerovitch, S. (2008). InterNyet: why the Soviet Union did not build a nationwide computer network. History and Technology, 24(4), 335-350.
- Gözükeleş, İ. (2015). SSCB ve Bilişim Teknolojileri. <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2015/11/01/sscb-ve-bilisim-teknolojileri/> Erişim Tarihi: 17.06.23.
- Gücüm, K. (2021). Sosyalist Ülkelerde Siberetik Deneyimler -1-. <https://www.teoridergisi.com/makale/sosyalist-ulkelerde-siberetik-deneyimler-1> Erişim Tarihi:17.06.23.
- Güngör, N. (2017). İletişime Giriş. 4. Baskı. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Güngör, O. (2021). SSCB'de Siberetiğin Gelişimi ve Ekonomik Planlamaya Uygulama Girişimleri. <https://bilimveaydinlanma.org/sscbde-siberetigin-gelisimi-ve-ekonomik-planlamaya-uygulama-girisimleri/> Erişim Tarihi: 17.06.23.
- Holloway, D. (1974). Innovation in science—the case of cybernetics in the Soviet Union. Science studies, 4(4), 299-337.
- Kaban, Z. Y. (1994). Genel sistem teorisi ve siberetik. Marmara İletişim Dergisi, 8(8), 219-226.
- Narin, Ö. (2020). SSCB'de Bilgisayar Ağları ile Planlama. <http://www.abstraktdergi.net/sscbde-bilgisayar-aglari-ile-planlama/> Erişim Tarihi: 17.06.23.
- Peters, B. (2012). Normalizing soviet cybernetics. Information & Culture, 47(2), 145-175.
- Rindzeviciute, E. (2008). Constructing Soviet cultural policy: cybernetics and governance in Lithuania after World War II (No. 437). Linköping University Press.
- Yiğit, İ. (2020). Yitik Bir Siber Ütopya: Sovyet İnternetine Ne Oldu?. <https://www.bilimkurgukulubu.com/genel/inceleme/yitik-bir-siber-utopya-sovyet-internetine-ne-oldu/> Erişim Tarihi: 17.06.23.

Tam Otomatik Lüks Komünizmi

Tam Otomatik Lüks Komünizm kavramı Aaron Bastani tarafından 2019 yılında önerilmiş bir kavramdır (Bastani 2019). Bastani, kapitalizmin sonunda yıkımına yol açacak bir dizi sorunla başa çıkamayacağı argümanını ileri sürmektedir. Bastani, tespit ettiği sorunları öncelikle kapitalizmin teknolojiyle olan ilişkisinde bulmakta ve özellikle teknolojinin kapitalizmin bağlı olduğu kıtlığı ortadan kaldırma potansiyelindedir. Bastani, teknolojinin kıtlığı ortadan kaldırma kapasitesinin, doğru sosyal düzenlemeler altında zenginliğe yol açabileceğini savunmaktadır: Tam Otomatik Lüks Komünizme. Tüm insanların buna eşdeğer hayatlar yaşayabileceği bir geleceğin resmini çizmektedir (Mariqueo-Russell & Read, 2019: 108).

Tam Otomatik Lüks Komünizmi, toplumsal cinsiyet ötesi fütüristik düşünce çizgisindedir (Dyer-Witheford, Kjosen & Steinhoff, 2022: 16). Tam Otomatik Lüks Komünizmi, "çalışma ihtiyacının azalması ve bir evrensel temel gelir sağlanması yoluyla sosyalizme geçileceğini öngörüyor" (Dyer-Witheford, Kjosen & Steinhoff, 2022: 194).

Tam Otomatik Lüks Komünizm, ütopyik bir vizyona sahiptir. Tam Otomatik Lüks Komünizm, geçen yüzyılın teknolojik ilerlemelerine rağmen neden büyük miktarda insan emeğinin basitçe otomatlar tarafından gerçekleştirilemeyeceğini sorgulamaktadır. Teknoloji ne zaman insanlığın daha az çalışıp daha çok yaşamasını sağlayacak şekilde kullanılacaktır? Bu kadar çok insanın "tüm çalışma hayatlarını, gerçekten yapılması gerekmediğine gizlice inandıkları görevleri yaparak geçirdiğini" gören mevcut durum politik olarak nasıl anlaşılmalıdır? Tam Otomatik Lüks Komünizmi, bu sorulara yanıt aramaktadır (Sandford, 2011: 249). Tam Otomatik Lüks Komünizm fosil kapitalizme yani doğa ve kaynakların sömürsüne karşı iklim çöküşüne alternatif aramaktadır (Kellokumpu, 2019).

Kaynaklar

- Bastani, A. (2019). Fully automated luxury communism. Verso Books.
- Dyer-Witthford, N., Kjøsen, A. M. & Steinhoff, J. (2022). Yapay Zeka ve Kapitalizmin Geleceği İnsandıışı Bir Güç. Çev. Barış Cezar. İletişim: İstanbul.
- Kellokumpu, V. (2019). Fully Automated Luxury Communism: A Manifesto By Aaron Bastani. <https://www.societyandspace.org/articles/fully-automated-luxury-communism-a-manifesto-by-aaron-bastani> Erişim Tarihi: 20.06.23.
- Mariqueo-Russell, A., & Read, R. (2019). Fully automated luxury barbarism. *Radical Philosophy*, 2(2019), 108-110.
- Sandford, M. J. (2011). Luxury communist Jesus: Ideology, the work ethic, and the antiwork politics of Jesus. *Postscripts: The Journal of Sacred Texts, Cultural Histories, and Contemporary Contexts*, 7(3), 245-255.

Tekno-feodalizm

Feodalizm, toprağa dayalı, Orta Çağ'a denk gelen tarihsel dönemde gerçekleşen ekonomik ve siyasal düzenin adıdır. Feodalizmde güçlü ve merkezi devletler bulunmamaktadır. Skolastik düşüncenin hâkim olduğu feodalizmde değişim yavaş gerçekleşmektedir: İhtiyaçların karşılanmasına yönelik kapalı bir ekonomi mevcuttur (Aydemir & Genç, 2011: 227). Feodalizmde, asiller ve aristokratların en tepede yer aldığı sınıfsal bir piramit söz konusudur (Arslan, 2018: 148). Ancak tekno-feodalizm önermesi, feodalizmin doğrudan teknolojik bağlama uyarlanmış hâli olarak okunmamaktadır.

Feodalizm, köylülere askerlik hizmeti (finansman veya askerlik) sağlamaları karşılığında bir monark tarafından köylülere top- rak verilmesi ile yönetilen Orta Çağ Avrupa'sındaki baskın sosyo- politik sistemdir. Köylüler bir aristokratın topraklarında emek sağlamak ve bu emeğin üretiminin mülkiyetini devretmek zorun- dadır. Karşılığında, başıboş eşkıyalığa karşı koruma sağlanmıştır. Benzer şekilde, tekno-feodalizm bir büyük teknoloji şirketinin siyasi ve mali destek karşılığında, seçilmiş bir hükûmet tarafından verilen ve bilgi ve iletişimin bir alanında hâkimiyet kurduğu sos- yo-politik sistem olarak adlandırılabilir. Tekno-feodallerin hari- cinde bilgi köylüsü olarak geri kalanlar hizmetin asimetrik hüküm ve koşulları içinde var olmaya mecburdur: Verileri hizmet karşılı- ğında sağlayan çoğunluğun aksine platform sahipleri birincil ya- rarlanıcıdır (Pitt, 2020: 8).

Tekno-feodalite önermesi, kapitalist ilişkilerin çözülmediğini ancak tekno-feodalitenin giderek güç kazandığını ileri sürmekte- dir (Varoufakis, 2021a). Tekno-feodalite tezlerine göre platform- lar bir pazar yeri olma özelliği çoktan aşmış, örneğin bulut hizmet- leri aracılığıyla yayılmaya başlamıştır. Platform sahipleri, devlet ve merkez bankası desteğiyle hareket etmektedir. Pandemi süre- cinde karlarını arttıran bu şirketler çalışanlarını ve kullanıcıları daha fazla sömürerek gelişmektedir (Varoufakis, 2021b). Tekno- feodalizm, "zayıf bir merkezi otorite ile güçlü baron kümeleri ara-

bir yönetici sınıfın hem (kâr yerine) devlet parasının sahibi olduğu ve onu yönettiği hem de çok az kişinin çoğunluğu kendi adına çalıştırdığı yeni piyasa dışı uzamların sahibi olduğu ve yönettiği yeni bir sistem gündeme gelmektedir. Kapitalist kârlar (Adam Smith ve Marx'ın anladığı anlamda) yok olurken hem devleti hem de dijital tımarları kontrol eden yeni tekno-lordların hesaplarında yeni rant biçimleri birikmektedir: Bunun sonucunda kitleler ücretsiz veya güvencesiz işlere mahkum edilmektedir (Varoufakis & Morozov, 2022).

Kaynaklar

- Arslan, G. T. (2018). Çalışanın Evrimi: Sanayi Toplumundan Sanayi Ötesi Topluma Geçiş. Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(1), 145-162.
- Aydemir, C., & Genç, S. Y. (2011). Ortaçağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10(36), 226-241.
- Bojić, L. (2022). Culture organism or techno-feudalism: how growing addictions and artificial intelligence shape contemporary society. Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade.
- Cleave, P. (2021). Two Suns? Data, Algorithms, Spaces and Techno Feudalism. Te Kaharoa, 14(1).
- Karaca, Ç. (2022). Teknolojinin İlerici Potansiyeli ve Emeğin Dönüşümü. Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi, 5 (10), 394-417.
- Martins, H. (2021). Graham Murdock'la söyleşi: Kritik zamanlarda iletişimin eleştirel ekonomi politikası. Birikim Sayı 391.
- Pitt, J. (2020). The BigTech-academia-parliamentary complex and techno-feudalism. IEEE Technology and Society Magazine, 39(3), 5-8.
- Varoufakis, Y. (2021a). Techno-Feudalism is Taking Over. <https://www.project-syndicate.org/commentary/techno-feudalism-replacing-market-capitalism-by-yanis-varoufakis-2021-06> Erişim Tarihi: 17.06.23.
- Varoufakis, Y. (2021b). Techno-Feudalism and the End of Capitalism. Interview by Alice Flanagan. DiEM25, May, 5, 2021.
- Varoufakis, Y., & Morozov, E. (2022). Yanis Varoufakis on Crypto & the Left, and Techno-Feudalism. <https://the-crypto-syllabus.com/yanis-varoufakis-on-techno-feudalism>. Erişim Tarihi: 17.06.23.
- Waters, A. (2020). Will neoliberal capitalism survive the coronavirus crash or is this the beginning of techno-feudalism?. Journal of Australian Political Economy, The, (86), 406-431.
- Waters, A. D. (2020). When tech disrupts democracy: the institutionalisation of populist social movements during the transition to Techno-Feudalism (Doctoral dissertation, RMIT University).

Teknolojik Milliyetçilik

Tekno-milliyetçilik, ileri teknolojiye yeni bir çağ açılırken yabancı rekabeti dizginlerken, teknoloji sektörlerinde "ulusal şampiyonlar" yetiştirerek kendi kendine yeterliliği amaçlayan bir dizi sanayi politikasına verilen isimdir. Dördüncü Sanayi Devrimi'nin eşliğinde, dijitali fiziksel ekonomiyle birleştiren Yapay Zekâ ve Büyük Veri, robotik, biyoteknoloji ve biyotıp, Nesnelerin İnterneti ve nano mühendisliğin kesiştiği bir alan mevcuttur. Tekno-milliyetçilik, yalnızca askerî veya çift kullanımlı uygulamalara değil, aynı zamanda ulusal gücü maksimize etmenin daha geniş kapsamlı bir yöntemine odaklanmaktadır. Hepsi ulusal güvenlik meseleleri olarak tanımlanan ekonomik avantaj, askerî yetenek, teknolojik ve bilimsel kapasite arasındaki ayrımları bulanıklaştırmaktadır (Evans, 2020: 81).

Tekno-milliyetçilik, teknolojinin bir ulusun toplumunu nasıl etkilediğini anlamayan bir yolunu sunmaktadır. Kavram, genel olarak milliyetçilikle örtüşmektedir ancak ondan farklı olduğu yerler mevcuttur. Milliyetçilik, bir ulusun egemenliğini sürdürmek amacıyla belirli bir ülkenin çıkarlarını destekleyen fikirler ve hareketler bütünüdür. Milliyetçilik, her ulusun dış bir müdahale olmaksızın kendi kendini yönetmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca ortak, tekil bir tarihte kültür, etnisite, siyaset, din veya geleneklerin ortak sosyal özelliklerine dayanan tek bir ulusal kimlik inşa etmeyi, sürdürmeyi ve ulusal birlik veya dayanışmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Tekno-milliyetçilik, milliyetçiliğin özel bir alt kümesi olarak görülebilir çünkü her iki kavram da ulusal çıkar kaygısını paylaşmaktadır (Luo, 2022: 551).

On dokuzuncu ve yirminci yüzyıla damga vuran ideoloji olan milliyetçilik, daha kabul edilebilir ve görünüşte daha az ideolojik, liberal ve enternasyonalist fikirlerle karşılaştırıldığında sapkın bir kavram olarak düşünülmüştür. Milliyetçilik -militarizm gibi ve onunla bağlantılı- ideolojik bir gerileme olarak görülmektedir. Bu

sel firmaların sorumluluğundadır. Tekno-küreselciler, teknoloji ve yeniliğin transferi ve yayılmasının önündeki küresel engellerin azaltılması gerektiğinde ısrar etmektedirler. Singapur ve Hong Kong, tekno-küreselci devletlerin klasik örnekleridir ve teknolojiyi edinme ve yayma aracı olarak yabancı firmaları başarıyla cezbetmişlerdir (Lee, Chan & Oh, 2009: 11).

Kaynaklar

- de la Mothe, J., & Dufour, P. R. (1995). Techno-globalism and the challenges to science and technology policy. *Daedalus*, 124(3), 219-235.
- Edgerton, D. E. (2007). The contradictions of techno-nationalism and techno-globalism: A historical perspective. *New Global Studies*, 1(1).
- Evans, P. (2020). Techno-nationalism in China-US relations: Implications for universities. *East Asian Policy*, 12(02), 80-92.
- Lee, H., Chan, S., & Oh, S. (2009). China's ICT standards policy after the WTO accession: techno-national versus techno-globalism. *info*, 11(1), 9-18.
- Luo, Y. (2022). Illusions of techno-nationalism. *Journal of International Business Studies*.
- Tonelson, A. (1995). The perils of techno-globalism. *Issues in Science and Technology*, 11(4), 31-38.

Telekomünizm

Telekomünizm, Dymtri Kleiner tarafından 2010 yılında ortaya atılmış bir kavramdır. Kleiner, bu iddiasını Telekomünist Manifesto isimli eserinde dile getirmiştir. Kleiner bu kavramı sınıf çatışmasını ele almanın ve işçilerin üretimi kendi kendine örgütlenme idealini desteklemek amacıyla önermiştir. En başta “Girişim Komünizmi” adını verdiği tezini daha sonrasında Telekomünizm olarak revize etmiştir:

“Telekommunisten, 2003 yılından beri yaşadığım Almanya, Berlin merkezli bir kolektif. 'Telekommunisten' (kolektifin adı) terimiyle ilk kez 2005 yılında bir arkadaşımın evini ziyaret ederken karşılaştım. O ve oda arkadaşı, internet erişimini paylaşmak için dairelerinde kullanılan yerel alan ağına 'Telekommunisten' adını vermişlerdi. Telekommunisten, Almanya'nın eski devlet telefon şirketi Deutsche Telekom'u aşağılayıcı bir terim olarak kullanılmıştı ve artık 'TMobile' markası dünya çapında bilinen özel bir ulusötesi şirkettir. Burada komünist kullanımı, telefon şirketini yekpare, otoriter ve bürokratik bir dev olarak göstermeyi amaçlamaktadır. Bu, ekonomik sınıfların olmadığı, insanların eşit olarak ürettiği ve paylaştığı, mülksüz ve devletsiz, üretmeyen, özgür bir toplum hedefine yönelik sınıf çatışmasına girişmek olarak terimin olumlu kullanımına tamamen farklı bir anlayıştır. Bu şekilde, biz sadece telekomünikasyon alanında çabalayan bir işçi-ajitator kolektifi değiliz. Telekommunisten, dağıtılmış bir komünizm kavramını teşvik ediyor: uzaktan komünizm, Telekomünizm. Bir girişim komünü, izole edilebileceği ve sınırlandırılabilirliği tek bir fiziksel konuma bağlı değildir. Topoloji açısından eşler arası bir ağa benzeyen Telekommunisten, uluslararası üretici-sahipleri topluluğu arasında yalnızca minimum düzeyde koordinasyon gerektirecek şekilde merkezi olmayan bir yapıya sahip olmayı amaçlıyor” (Kleiner, 2010: 5).

Kleiner, telekomünizmin açıkça tanımlanmış ütöpik bir hedefi olduğu konusunda nettir - yeni bir sosyalist toplum geliştirmek:

Üreticiler kapitalist üretim tarzı içinde çalıştıkları sürece toplumu politik olarak değiştiremezler. Bireysel sahipleri olmayan, kolektif olarak sahip olunan üretken varlıklar kullanıldığında, yaratılan servet elde tutulmakta ve böylece yeni bir toplum olasılığı kavrayış dâhilinde kalmaktadır (Jandrić & McLaren, 2020: 1478).

Telekomünizmin, yüksek hızlı internet erişimi ve ilgili donanımın, merkezi olmayan bir “armağan ekonomisi” fikri aracılığıyla, kapitalist kar ve mülkiyet ilkelerine meydan okuyarak geliştiği söylenebilir. Telekomünizm, bilgi deneyimleri ve haritalama, inşa etme ve yapma konusundaki birikimi özgürce paylaşımı sunmayı amaçlamaktadır (Glahn, 2012: 170). Telekomünist mantık, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağlamış olduğu yersiz-yurtsuzlaşma, etnisiteden arınma ve ulus karşıtı süreci hızlandırmak amacıyla anti-kapitalist bir stratejinin nüvelerini barındırmaktadır. Telekomünizm, kapitalizmin ilan ettiği ancak yerine getiremeyeceği evrenselliği talep etmektedir (Fisher, 2022).

Kaynaklar

- Fisher, M. (2022). Telekomünizm. <https://sicsempertyranniz.blogspot.com/2022/09/telekomunizm-mark-fisher.html> Erişim Tarihi: 17.06.23.
- Glahn, P. (2012). Digital productivism: New participatory mass culture. *Public*, 23(45), 168-179.
- Jandrić, P., & McLaren, P. (2020). Postdigital cross border reflections on critical utopia. *Educational Philosophy and Theory*, 52(14), 1470-1482.
- Kleiner, D. (2005). *The Telekommunist Manifesto*. Amsterdam: Institute of Network Cultures 2010 (Network Notebooks 3). DOI: <https://doi.org/10.25969/mediarep/19295>.

Teşhise Yönelik Eleştiri

Politik filmlerin çözümlemelerinde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Filmlerin, siyasal anlamları Michael Ryan ve Douglas Kellner'e göre "daha çok içerdikleri tezlerde, kullanılan somut temsil stratejilerinde ve yarattıkları muhtemel etkilerde" aranmalıdır çünkü filmler, "farklı bağlamlarda farklı etkiler yaratmaktadır" (2010: 19). Kellner'in teşhise yönelik eleştiri yöntemi politik filmlerin analizinde oldukça faydalı bir yöntemdir. Kellner bu yöntemi şu şekilde açıklamaktadır:

"Birçok kişi film eleştirisinin belli bir dönemde insanların nasıl davrandığı, görüldüğü ve hareket ettiği konusunda olduğu kadar, onların hayalleri, kabusları, fantazileri ve ümitleri konusunda da önemli içgörüler elde etmeyi sağlayabileceği görüşündedir. Teşhise yönelik eleştiri geçmiş ve şimdiki tarihsel durumları aydınlatılabilir, gelecekte neler olabileceğini öngörebilir" (Kellner, 2013: 61).

Kellner'in teşhise yönelik eleştiri yöntemi, filmleri kendi bağlamlarında ve bu bağlamların bir ürünü olarak değerlendirirken, filmleri ilişkisel ve tarihsel bir incelemeye tabi tutmaktadır (Ünal, 2018: 120). Böylelikle teşhise yönelik eleştiri yöntemi "dönemin olaylarını, söylemlerini, ideolojilerini ve sosyo-politik çekişmelerini analiz etmeye ve yorumlamaya imkân" tanımaktadır (Şan & Serdar, 2021: 3). Ancak bu yöntemin belirli bir şeması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Kellner, D. (2013). *Sinema Savaşları Bush-Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaset*. Çev. Gürol Koca. Metis: İstanbul.
- Ryan, M. & Kellner, D. (2010). *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*. 2. Baskı. Çev. Elif Özsayar. Ayrıntı: İstanbul.
- Şan, M. K. & Serdar, M. (2021). Yasaklar, Tecritler ve Tercihler Arasında Başörtülü Kimlikler: Yalnız Değilsiniz ve Sonsuza Yürümek Filmleri Üzerinden Bir Analiz. *Talim*, 5 (1), 1-21.
- Ünal, B. (2018). Amerikan Gazetecilik Filmlerinde Anlatı Yapısı, Dönemsel Yansımalar ve Özgür Basın Miti. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (47).

Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya

Toplumsal hareketler, “ tarafların, toplumsal yapının bir unsurunu veya ilişki biçimini değiştirmek veya muhafaza etmek üzere gerçekleştirdikleri siyasi kolektif” oluşumlar olup, “bir şekilde toplumsal değişimi dinamize ettiklerinden, toplumsal yapıların niteliği, geçerlilik süreleri ve birbirleriyle ilişkilerini doğrudan” etkilemektedirler (Kurtbaş, 2017: 35). Toplumsal hareketler literatürü, eski ve yeni toplumsal hareketler şeklinde iki ana biçime ayrılmaktadır. Bu iki tip arasında, amaçlar, katılımcıların özellikleri ve örgüt yapısı noktalarında farklılıklar bulunmaktadır (Coşkun, 2020: 22). Geleneksel örgütsel yapılara güvenmek yerine, çağdaş toplumsal hareketler genellikle sosyal medya platformlarını tercih etmektedir (Storer & Rodriguez, 2020: 163).

Toplumsal hareketler ve sosyal medya tartışması iki ana akıma ayrılmaktadır. Bu akımlardan ilki sosyal medyayı bir araç olarak kullanan toplumsal hareketlere, ikinci akım ise doğrudan sosyal medya üzerinden gerçekleşen toplumsal hareketlere işaret etmektedir (Yılmaz, 2021). Ancak her halükarda sosyal medya ve internetin toplumsal hareketler üzerinde dönüştürücü bir etkisi olmuştur (Işık, 2015: 95). Sosyal medyanın, toplumsal hareketler için neden ve nasıl önemli olduğu meselesine verilen yanıtlar tekno-determinizm başlığını yeniden gündeme getirmektedir: Sosyal medyanın toplumsal hareketler için olumlu olduğunu düşünenler tekno-optimist, aksini düşünenler ise tekno-pesimist olarak adlandırılmaktadır (Gerbaudo, 2013: xiii). Örneğin, tekno-optimistler Mısır’daki Tahrir Meydanı protestoları sırasında bilgi yayma ve katılımcıları harekete geçirme konusunda Facebook’un önemine işaret etmektedir (Mundt, Ross & Burnett, 2018: 1). Ancak tersinden, 2016 ABD başkanlık seçimlerinde aşırı sağcı Donald Trump’ın sosyal medyayı aktif olarak kullanması da tekno-kötümserliğe bir örnektir (Doğan & Ertan, 2016: 139).

İster protestolar ister imza kampanyaları olsun, toplumsal hareketlerin geleneksel tekniklerini desteklemek söz konusu olduğunda, internet, diğer herhangi bir ortamın aksine, zaman, mekân veya mesafe ile sınırlı olmayan hızlı, kolay ve ucuz ulusötesi eylemlere izin vermektedir. Toplumsal hareketlerin bitmeyen sorunu, bir seferberliği başlatmak, daha fazla katılımcı ve kaynak çekmek için yeterince motivasyona sahip bireylere nasıl erişileceği olmuştur ancak sosyal medya ile katılımcıların toplumsal hareketlere küresel olarak dâhil olması için tek gereken bir tiktir (Harlow, 2012: 229). Bir toplumdaki söylemler, ortak çıkarların paylaşılmasını teşvik eden ve topluluklar içindeki konuların tartışılması için -kısmen- kamusal alan sağlayan sosyal medya aracılığıyla üretilebilir ve yayılabilir (Hwang & Kim, 2015: 478). Teknolojik değişim ve toplumsal hareketler arasında gelişen tartışmada yeni konu başlıkları bulunmaktadır: Gözetleme, yalnızlaşma, sinizm gibi (Törenli, 2011: 220). Dolayısıyla gelecek çalışmalar toplumsal hareketler ve sosyal medya arasındaki ilişkiye daha fazla odaklanarak aradaki ilişkiyi tekno-determinizm bağlamının dışına taşıyabilir.

Kaynaklar

- Coşkun, M. K. (2020). *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler*. 2. Baskı. Dipnot: Ankara.
- Doğan, A., & Ertan, T. (2016). Siyasal İletişim Aracı Olarak ABD Başkanlık Seçimlerinde Twitter'ın Kullanımı: Hillary Clinton ve Donald Trump Örneği. *Atatürk İletişim Dergisi*, (11), 139
- Gerbaudo, P. (2013). *Twitler ve Sokaklar - Sosyal Medya ve Günümüzün Eylemciliği*. Çev. Osman Akınhay. Agora Kitaplığı: İstanbul.
- Harlow, S. (2012). Social media and social movements: Facebook and an online Guatemalan justice movement that moved offline. *New media & society*, 14(2), 225-243.
- Hwang, H., & Kim, K. O. (2015). Social media as a tool for social movements: The effect of social media use and social capital on intention to participate in social movements. *International Journal of Consumer Studies*, 39(5), 478-488.
- Işık, G. (2015). *Nükleer Santral Karşıtı Bir Toplumsal Hareketin Analizi Saldan Sokağa Toplumsal Hareketler*. 2. Baskı. Nobel: Ankara.

- Kurtbaş, İ. (2017). Toplumsal Hareketler Siyasası Teori-Oluşum-Dönüşüm. Detay: Ankara.
- Mundt, M., Ross, K., & Burnett, C. M. (2018). Scaling social movements through social media: The case of Black Lives Matter. *Social Media+ Society*, 4(4), 2056305118807911.
- Storer, H. L., & Rodriguez, M. (2020). # Mapping a movement: Social media, feminist hashtags, and movement building in the digital age. *Journal of Community Practice*, 28(2), 160-176.
- Törenli, N. (2011). Küreselleşmenin Yol Haritaları Tekno-Siyasal Paradigmalar. Ütopya: Ankara.
- Yılmaz, Ö. (2021). Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya: Bir Üçüncü Dönem Tanımlama Denemesi. <https://elyazmalari.com/2021/06/03/toplumsal-hareketler-ve-sosyal-medya-bir-ucuncu-donem-tanimlama-denemesi/> Erişim Tarihi: 17.06.23.

Toyotizm

Fordizm, ABD’li otomobil üreticisi Henry Ford’un 1914 yılında kurduğu ilk montaj hattı sonucu ortaya çıkmış bir üretim biçimidir. “Bir emek süreci tipi olarak Fordizm temelde Taylor’un bundan sadece üç yıl önce (1911’de) yayınlanmış olan ünlü kitabında (Bilimsel İş Yönetiminin İlkeleri) savunduğu ilkelerin mekanik montaj hattına uygulanmasına dayanır. Daha sonra Taylorizm olarak anılan bu emek süreci örgütlenmesi şu ilkelere dayanır: (1) Üretim bilgisinin işçiden mülk edinilmesi ve vasıfsızlaştırma; (2) tasarım/uygulama bölünmesi. (3) işçinin bilimden kopuşu; (4) sendikaların güç yitirmesi ve yapı değiştirmesi” (Savran, 2010: 92). Fordist üretim sistemi, klasik montaj hattında her makinenin başında en az bir işçinin bulunduğu makinelerden oluşmaktadır (Belek, 2018: 161). Bir üretim biçimi olarak Fordizm, 1970’li yıllarla birlikte bir krize girmiştir.

Fordizm’in krizinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, tam istihdam, ekonomik büyüme ve ödemeler dengesi hedeflerini yakalamanın zora girmesidir. Bu sorunlar, ulusal ekonomilerin savunmacı bir hattı öne çıkarmasına ve yeniden düzenlemeye girmesine yol açmıştır. Bir diğer gerekçe, bölgesel ve ulusal ekonomilerin kendilerine ait sorunları olduğu fikrinin kabul görmeye başlamasıdır. Bir diğer gerekçe ise küreselleşmedir: Küreselleşme ile toplumsal yeniden üretim alanındaki çelişki büyümüştür. Gelişmiş ülkeler, üçüncü dünya ülkelerinden iş gücü ithalatına başlamıştır (Jessop, 2015: 312). Fordizm’in krizi ile yeni bir üretim modeli geçilmiştir: Toyotizm.

Toyotizm, “üretimle tüketim arasındaki Fordist iletişim yapısının tersyüz edilmesine dayanır. Bu modele göre, ideal olarak üretim planlaması piyasalarla sürekli ve doğrudan iletişime gerektir. Fabrikalar sıfır stok bulunduracak ve metaller mevcut piyasaların mevcut taleplerine göre anında üretilecektir. Dolayısıyla, bu model sadece daha hızlı bir geri-besleme halkasıyla değil, ilişkinin tersine çevrilmesiyle de ilgilidir, çünkü en azından teoride, üretim kararı fiili olarak piyasanın kararından sonra ve o karara göre verilir. En uç örneklerde, meta tüketicisi onu seçmeden ve

Kaynaklar

- Andrijasevic, R., Gregg, M., Steinberg, M., & Chen, J. Y. (2021). Media and management. U of Minnesota Press.
- Belek, İ. (2018). Esnek Üretim Derin Sömürü. 3. Baskı. Yazılama: İstanbul.
- Castells, M. (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt I Ağ Toplumunun Yükselişi. Çev. Ebru Kılıç. 2. Baskı. İstanbul Bilgi Üniversitesi: İstanbul.
- Dyer-Witheford, N. (2019). Siber Proletarya: Dijital Girdipta Küresel Emek. Çev. Eylem Akçay. Z Yayınları: İstanbul.
- Hardt, M. & Negri, A. (2015). İmparatorluk. (Çev. Abdullah Yılmaz). Ayrıntı: İstanbul.
- Jessop, B. (2015). Ulusal Ekonomi ve Ulusal Devletin Geleceğini Anlatılmak? Düzenlemenin Yeniden Haritalandırılması ve Yönetişimin Yeniden İcadı Üzerine Düşünceler. Çev. Ahmet Murat Aytaç. (Der. Betül Yayar & Alev Özkazanç) Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet içinde. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Savran, S. (2010). Keynesçilik, Fordizm, "Refah Devleti": Bir Efsaneye Reddiye. Devrimci Marksizm, 10-11. SS 86-129.
- Srnicsek, N. (2023). Platform Kapitalizmi. Çev. Candaş Ayan. <https://textumdergi.net/platform-kapitalizmi/> Erişim Tarihi: 18.06.23.
- Steinberg, M. (2022). From automobile capitalism to platform capitalism: Toyotism as a prehistory of digital platforms. Organization Studies, 43(7), 1069-1090.

Trekonomi

Star Trek, yaratıcısı Gene Roddenberry'nin 1966 yılında ilk kez yayınlamasından beri on yıllardır gündemde olan popüler bir bilimkurgu yapıtıdır. Star Trek için yıllar boyunca büyük bir evren yaratılmıştır. Birçok dizi serisi ve film çekilmiştir (Okuda, Okuda & Mirek, 2011: 1). Star Trek, uzayda geçen birçok hikâye anlatmaktadır. Star Trek hayranları ise Trekkie olarak adlandırılmaktadır (Jenkins III, 1988: 85). Star Trek evreni günümüzde hâlâ çekilen dizi serileri ve filmleriyle büyümektedir. Evren, olası bir 3. Dünya Savaşı sonrası, 2161 tarihinde kurulan Birleşik Gezegenler Federasyonu etrafında şekillenmektedir. Federasyon, 150 gezegeni içermekte ve 8.000 ışık yılı çapına yayılmaktadır (Star Trek, t.y.). Dizi, özgürlük, eşitlik, barış, adalet ve ilerleme temalarını konu almaktadır. Federasyon üyesi gezegenler barışçıl iş birliği, bilimsel kalkınma, uzay keşfi ve karşılıklı yardımlaşma ilkeleri çerçevesinde birleşmektedir (Fandom, t.y.).

Star Trek evreni macera hikâyeleri ve uzay dramaları olarak okunabilir ancak bunun yanında “dizideki karakterlerin içinde yaşadığı gelecek toplumu kıtlığın ötesine geçmiş bir toplumdur” (Frase, 2022: 38). Bu toplum, komünist bir toplumu andırmaktadır. Özellikle “Star Trek: Next Generation” serisi, kapitalist toplumun para ve metalar üzerine kurulu dünyasını alaya almaktadır. “Bir bölümde Kaptan Jean-Luc Picard, 400 yıl boyunca dondurulmuş hâlde yaşatılmış bir 20. yüzyıl adamıyla karşılaşır. Picard'ın bu afallamış hâldeki yeni kişiye sabırla toplumunun ‘açlığı, arzuları ve mülkiyet ihtiyacını ortadan kaldırdığını’ açıklaması gerekmektedir. Dizideki uzaylı türlerinden biri olan Ferengiler de kapitalizme ve maddi birikime barbarca bağlılıklarından ötürü sürekli alay konusu olurlar” (Frase, 2022: 38). Star Trek evreni akıllara Marksist düşünür J. Posadas'ın 1986 yılında yazdığı “Uçan daireler, madde ve enerji süreci, bilim, devrimci ve işçi sınıfı mücadelesi ve insanlığın sosyalist geleceği” denemesini getirmektedir. Po-

Kaynaklar

- Ewing, J. (2016). Federation Treconomics: Marx, the Federation, and the Shift from Necessity to Freedom. *The Ultimate Star Trek and Philosophy: The Search for Socrates*, 115-126.
- Fandom. (t.y.). United Federation of Planets. https://memory-alpha.fandom.com/wiki/United_Federation_of_Planets Erişim Tarihi: 18.06.23.
- Forte, T. (2018). Treconomics: The Economics of Post-Scarcity. <https://fortelabs.com/blog/treconomics-productivity-in-a-post-scarcity-economy/> Erişim Tarihi: 18.06.23.
- Frase, P. (2022). Dört Gelecek Kapitalizmden Sonra Hayat. 4. Baskı. Çev. Akın Emre Pilgir. Koç Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Jaeckel, J. K. (2018). Treconomics: The Economics of Star Trek. *Review of Political Economy, Taylor & Francis Journals*, vol. 30(1), pages 101-105, January.
- Jenkins III, H. (1988). Star Trek rerun, reread, rewritten: Fan writing as textual poaching. *Critical Studies in Media Communication*, 5(2), 85-107.
- Okuda, M., Okuda, D., & Mirek, D. (2011). *The Star Trek Encyclopedia*. Simon and Schuster.
- Posadas, J. (2022). Uçan daireler, madde ve enerji süreci, bilim, devrimci ve işçi sınıfı mücadelesi ve insanlığın sosyalist geleceği. Çev. Özgür Yılmaz. <https://sicsempertyranniz.blogspot.com/2022/09/ucan-daireler-madde-ve-enerji-sureci.html> Erişim Tarihi: 18.06.23.
- Saadia, M. (2016). *Treconomics: The Economics of Star Trek*. Inkshares: California.
- Star Trek. (t.y.). United Federation of Planets. https://intl.startrek.com/database_article/united-federation-of-planets#:~:text=Founded%20in%20161%2C%20the%20United,%2C%20exploration%2C%20science%20and%20defense. Erişim Tarihi: 18.06.23.

Trikontinentalizm

1966'nın başlarında, Havana, Küba'daki Birinci Üç Kıta Konferansı'nın ardından, *Organización de Solidaridad de los Pueblos de África, Asia y América Latina* (Asya, Afrika ve Latin Amerika Halklarıyla Dayanışma Örgütü veya OSPAAAL) kurulmuştur. Konferansın amacı üç kıtada sömürgecilik karşıtı direnişi teşvik etmek ve desteklemektir. Aslında bu, Latin Amerika'nın önceden var olan Afrika ve Asya Halkları için Dayanışma Örgütü'ne resmen katılması için bir imkân sağlamıştır. Örgütün resmî merkezi yaklaşık 40 yıl sonra hâlâ Havana'da bulunmakta ve bugün hâlâ yayın yapmaktadır. OSPAAAL'ın geniş çapta dağıtılan "*Tricontinental*" (Üç Kıtalı) isimli bir dergisi bulunmaktadır (Pitman & Stafford, 2009: 197).

Üç Kıtacılık ya da trikontinentalizm, 1960'ların ve 1970'lerin uluslararası solun akademik ve akademik olmayan tarihlerinden büyük ölçüde kaçan, daha çok Çin-Sovyet bölünmesine, Yeni Sol'a ve Batı Marksist söyleme hâkim olan tartışmalara odaklanan önemli bir siyasi müdahaledir. Trikontinentalizm, yalnızca 1960'larda küresel güneyden gelen Marksist teori ve pratiğe önemli katkıları vurgulamakla kalmamış, aynı zamanda sosyalist ülkelerde kurumsallaşmış ve fosilleşmiş bir Marksizm ile Kuzey Amerika ve Avrupa üniversitelerinde yer alan yenilikçi bir Batı Marksizmi arasındaki hayali ikiliği karmaşıklştırmıştır (Taylor, 2023: 8).

Seküler, sosyalist ve militan Trikontinentalizm, Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki devletleri, silahlı isyanlar ve çatışmacı diplomasi yoluyla adaletsiz uluslararası sisteme ve Batı emperyalizmine karşı devrimci bir meydan okuma başlatmaları için güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Komünizmle daha yakından uyumlu olan Üçüncü Dünyaçılığın bu yinelemesi, sosyalizmi ve ulusal kurtuluş için küresel devrimi yeniden birleştirerek Bandung'un bilinçli tarafsızlığından kopmuştur. Tek ve gelişen bir hareket fikri-

ne meydan okuyarak Üçüncü Dünya enternasyonalizminin gözden geçirilmiş bir çerçevesi ve kronolojisi sunulmaktadır. Bunun yerine, Trikontinentalizm'in, Üçüncü Dünya'nın Soğuk Savaş'a meydan okumasını nihai olarak bilgilendiren çeşitli hareketlerin örtüşen hedeflerinde var olan, asırlık bir anti-emperyalist projenin bir bileşeni olduğu savunulmaktadır. Bu proje, 1960'lar ve 1970'lerde en önde gelen dünya görüşü olarak ortaya çıkan Trikontinentalizm ile küresel güneyin çıkarlarını ilerletmek için yeterli birliği sağlamayı uman bir dizi rakip ideoloji ve ittifakı kapsamaktadır (Lee, 2010).

Görüleceği üzere Trikontinentalizm, üçüncü dünya halklarının enternasyonalizm temelinde bir dayanışma kurması gerektiğini öneren yaklaşımdır. Trikontinentalizm, medya ve İletişim Çalışmalarına "araçsal" düzlemde bağlanabilir. Üçüncü dünya ülkelerinde gelişmeye başlayan bilgi ve iletişim teknolojileri, Trikontinentalizm'in vadettiği dayanışma platformunun kurulması için gereken araçları daha kolay sağlayabilir.

Kaynaklar

- Lee, C. J. (2010). Tricontinentalism in Question. *Making a World After Empire: The Bandung Moment and Its Political Afterlives*, 280-1.
- Pitman, T., & Stafford, A. (2009). Introduction: transatlanticism and tricontinentalism. *Journal of Transatlantic Studies*, 7(3), 197-207.
- Taylor, M. (2023). *North Korea, Tricontinentalism, and the Latin American Revolution, 1959–1970*. Cambridge University Press.

Unnecessariat

Unnecessariat, “gereksizler” anlamına gelen ve prekarya kavramından türetilen bir kavramdır. Prekarya kavramı, güvencesiz, ücretsiz ve hareketli emeğe gönderme yapmaktadır (Lieberman, 2016). Blog yazarı Anne Amnesia tarafından ortaya atılan “gereksizler” kavramı, ekonomi için ihtiyaç fazlası olan kişileri betimlemektedir: “Aşağılamaya bile değmeyen ve en iyi ihtimalle sadece duygusuzca ilgilenilecek ve ulaşmak istedikleri en son noktaya geldiklerinde de sadece geride bırakılacak” olan bir toplam (Greenfield, 2018: 218). Kavram, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin insanlığın çoğunluğunu gereksiz kılacağı fikrinden türemiştir (Özalp, 2019).

Amne Amnesia, “gereksizler sınıfı” için ekonomik bir plan yapılmadığı müddetçe bir değer üretmelerinin mümkün olmadığını dile getirmektedir. Gereksizler sınıfı, iş bulamadığı için uyuşturucu ağına düşen ve intihar oranlarının yüksek olduğu bir toplumsallığa dikkat çekmektedir. Özellikle ABD’de pas kuşağı gereksizler sınıfının görülebileceği iyi bir örnektir. Bu sınıf, teknolojik gelişmenin faydalarından yararlanamamaktadır. Aynı zamanda bu sınıfın yaşadığı “sefalet” onları kolektif bir tepkiselliğe yöneltememektedir (Amnesia, 2016). Amnesia, düşen istihdam oranlarının ve düşük yaşam beklentisinin ABD’nin ve “gereksizler”in geleceği olduğunu öne sürmektedir: Yazar, ekonomik düzenden kademeli olarak dışlanmalarının altında yatan toplumsal değişimlerin, hangi siyasi partinin iktidarda olduğundan bağımsız olarak gerçekleştiğini savunmaktadır (Avakame, 2016). Ancak bu “sınıf”ın siyasal anlamda alternatif sağa yöneldiği aşikardır (Dreher, 2016).

Gereksizler sınıfı “özden yoksun öznelere” olarak tanımlanabilir: “Onlar sistemin maddi tortuları, kaçınılmaz ve zorunlu yan ürünleridir. Çünkü bütün sistem onları dışlamaya (ya da tortular olarak kapsamaya) dayanır; çünkü onlar kapitalizmin insan artık-

ları, hiçbir rolü ya da işlevi olmayan fazladan topluluklar yarattığı gerçeğini somutlaştırır; onları bünyeye katmak bizzat sistemi yok eder” (Dean, 2014: 65). Sınıfsal piramitte “gereksizler” en alttadır: En üstte banka sahipleri, onların altında büyük bankacılar, büyük bankacılardan sonra şirket elitleri, sonrasında seçilmiş memurlar, bunlardan hemen sonra bürokratlar ve bürokratlardan sonra ise profesyoneller. Bu toplam piramidin %1,5’ini oluşturmaktadır: Geri kalan herkes %98,5’ini (eggsistense, 2016).

Kaynaklar

- Amnesia, A. (2016). Unnecessariat. <https://morecrows.wordpress.com/2016/05/10/unnecessariat/> Erişim Tarihi: 18.06.23.
- Avakame, E. (2016). The Unnecessariat: Makings of An American Nightmare. <https://healthmatters02138.wordpress.com/2016/09/03/the-unnecessariat-makings-of-an-american-nightmare/> Erişim Tarihi: 18.06.23.
- Dean, J. (2014). Komünist Ufuk. Çev. Nurettin Elhüseyni. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Dreher, R. (2016). The Right & The Unnecessariat. <https://www.theamerican-conservative.com/the-right-the-unnecessariat/> Erişim Tarihi: 18.06.23.
- eggsistense. (2016). “Capitalism” = Oligarchy/Feudalism on Stereoids. <https://libertyroadmedia.com/2016/05/19/capitalismoligarchyfeudalism-on-steroids/> Erişim Tarihi: 18.06.23.
- Greenfield, A. (2017). Radikal Teknolojiler Gündelik Hayatın Tasarımı. Çev. Melehat Kutun & Eylem Çamuroğlu Çiğ. Epos: Ankara.
- Lieberman, M. (2016). Unnecessariat. <https://languageglog.ldc.upenn.edu/nll/?p=26024> Erişim Tarihi: 18.06.23.
- Özalp, E. (2019). 21. Yüzyılda Teknolojik Yönelimler. <https://erkinozalp.blogspot.com/2019/05/21-yuzyilda-teknolojik-yonelimler.html> Erişim Tarihi: 18.06.23.

Üretketim

Bilgi ve iletişim teknolojileri, aynı anda üretim, dolaşım ve tüketim araçları hâline gelen makinelerdir. “Ağ oluşturma ile birleştirilen yaygın bir makine olma özelliği, bilgiyi üretip yayma imkânına da sahip enformasyon tüketicisi olan üretken tüketici (prosumer) figürünün ortaya çıkmasına neden olmuştur” (Fuchs, 2021: 264). Üretketim (*prosume*) kavramı, üretim (*produce*) ve tüketim (*consume*) kavramlarının birleştirilmesinden oluşmaktadır (Yılmaz, 2021: 72). Üretken tüketici yalnızca tüketici değil, aynı zamanda üretici de olan tüketicidir (Laughey, 2010: 66).

İlk olarak Alvin Toffler’ın kullandığı kavrama göre Birinci (endüstri öncesi) ve Üçüncü Dalga (endüstri sonrası) uygarlıklarda gerçekleşen süreçlere dikkat çekilmektedir. Bu uygarlıklarda üretim ile tüketim arasındaki ayırım ortadan kalkmıştır (Çetin, 2019: 354). Üretketim kavramı, Christian Fuchs tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. Fuchs’a göre, sosyal medya platformlarında kullanıcılar reklam şirketlerine satılan veri metasını üretmektedir. Bu platformlarda, kullanıcılar veri metası üretmektedir. Dolayısıyla boş zaman faaliyeti olarak görülen zamanda dahi emek harcanmaktadır. Böylelikle dinlenme zamanı üretken hâle gelmektedir. Fuchs bu kavramı Dallas Smythe’in izleyici metası kavramından türetmiştir (Yıldırım, 2020: 46). Smythe, izleyici emeği/metası kavramı ile izleyicinin ekran karşısında tutulması ve reklamların izleyiciye izletilmesi yoluyla ticari kazanç elde edilmesi süreçlerini vurgulamaktadır. Burada temel amaç programların kalitesi değil, izleyiciye izletilebilmesidir (Güngör, 2020: 151). “Smythe’a göre reklam desteğiyle işleyen medyanın kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığında kilit bir rolü vardır; bu rol izlerkitlenin meta olarak üretilip reklamverenlere satılmasıyla gerçekleştirilir. ...reklamverenlerin medya kuruluşlarından satın aldıkları şey izlerkitlenin reklamlara yönelmiş olan ‘dikkati’dir. Yayın kuruluşları ve reklamverenler arasındaki bu ticari ilişkide medya ürünlerinin rolü ikincildir” (Taş, 2020: 118).

Üretketim kavramında, aynı zamanda içerik üreticisi olan internet kullanıcısı sürekli aktif olarak bir bütün hâlinde meta üretimine dâhil olmaktadır (Göçer, 2022: 20). Üretketim sürecinde gerçekleşen her etkileşim, üretilen içeriklerin değer zincirinde metalar olarak yer almasına yol açmaktadır. Çevrim içi etkinliklerde bulunan internet kullanıcıları, reklam veren şirketlere satılan birer meta hâline gelmektedir (Dağtaş & Yoldaş, 2020: 66).

Kaynaklar

- Dağtaş, E. & Yoldaş, C. (2020). Üretketim Emeğinin Metalaşması: Twitter Örneğinde Eleştirel Ekonomi Politik Bir Çözümleme. *İnsan ve İnsan*, 7 (26), 65-92.
- Fuchs, C. (2021). Enformasyon Çağında Marx Okumak Kapital Cilt 1 Üzerine Bir Medya ve İletişim Çalışması. Çev. Tarık Özbek & Ümit Keskin. Koyunsiyah Yayıncılık: Ankara.
- Göçer, F. (2022). Gerçekliğin içinde sanalın gölgesinde: Öznenin gayri-maddi ve dijital emeği. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (9), 11-23.
- Güngör, N. (2020). İletişim Kuramları Yaklaşımları. 5. Baskı. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Laughey, D. (2010). Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar. Çev. Ali Toprak. Kalkedon Yayınları: İstanbul.
- Taş, O. (2020). İletişim, Medya ve Kültür Anahtar Kavramlar. Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Yıldırım, M. Ö. (2020). Akışkan Modernite ile Dijital Emek Süreçlerini Birlikte Düşünmek. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (5), 30-52.
- Yılmaz, Ö. (2021). Emeğin Değişen Yüzü: Dijital Emek Sömürüsü. *Simetrik İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 68-78.

Ütopyacılık

Ütopya, nasıl yaşayacağımız ve nasıl bir dünyada yaşayacağımızla ilgili düşüncelerdir. Gerçekte bizi kuşatan zorluklardan arınmış hayali dünyaların inşası, birçok kültürde şu ya da bu biçimde gerçekleşmektedir. Bu tür imgeler, iyi yaşamın bu dünyada mevcut olmadığı, kayıp bir altın çağla veya ölümün ötesindeki bir dünyayla sınırlı olduğu başlangıç ve varış yeri mitlerine gömüldür. Ütopyalar dini veya seküler, edebi veya politik olabilmektedir. Biçim, içerik ve konum bakımından çeşitlidir. Bazen ütopya, iyi hayatın ne olacağına dair bir imgeden daha fazlasını somutlaştırmakta ve ne olabileceği ve olması gerektiğine dair bir iddiaya dönüşmektedir. O hâlde ütopya sadece zevk alınacak bir rüya değil, peşinden gidilecek bir vizyondur. Yine de ütopya terimi, çoğu insana bu iyi yaşam hayalinin imkânsız bir rüya - gerçeklerden kaçan bir fantezi, en iyi ihtimalle hoş ama anlamsız bir eğlence olduğunu düşündürmektedir. Hayallerini gerçekleştirmeye çalışan ütopyacılar, umutsuzca gerçek dışı veya daha kötü tehlikeli olarak kabul edilmektedir. Ütopyanın gerçeklerden kaçan bir saçmalık olmadığı, insan kültürünün önemli bir parçası olduğu görüşü, genişleyen ütopya araştırmaları alanının temel bir varsayımıdır (Levitas, 2010: 1).

Ütopya kavramı Thomas More'un 1516 yılında yazdığı aynı isimli kitaptan türemiştir (Sargent, 2010: 2). Ütopyacılık, insan gruplarının hayatlarını düzenleme biçimleriyle ilgili olan ve genellikle mevcut toplumdan kökten farklı bir toplum tasavvur eden sosyal rüyalar ve kabuslar olarak tanımlanmaktadır (Sargent, 1994: 3). Ütopyacılık, radikal düşünce geleneğinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir çünkü ütopyacılık, olana meydan okumakta, toplumsal ve mekânsal örgütlenme hakkındaki baskın varsayımları bozmakta, yeni yaşam olasılıkları ve arzularını hayal etmek için alanlar yaratmaktadır (Anderson, 2006: 691). Dolayısıyla ütopyacılık, ütopyacının içinde yaşadığı toplumdan niteliksel olarak daha iyi (ya da distopyacı spekülasyon söz konusu olduğunda daha kötü) bir toplumun normları, kurumları ve bireysel

Kaynaklar

- Anderson, B. (2006). "Transcending without transcendence": utopianism and an ethos of hope. *Antipode*, 38(4), 691-710.
- Levitas, R. (2010). *The concept of utopia* (Vol. 3). Peter Lang.
- Lim, M. (2018). Challenging technological utopianism. *Canadian Journal of Communication*, 43(3), 375-379.
- O'Shea, L. (2021). *Geleceğin Tarihleri Ada Lovelance, Tom Paine ve Paris Komünü Bize Dijital Teknoloji Hakkında Ne Öğretebilir?.* Çev. Ayşecan Ay. Metis: İstanbul.
- Pepper, D. (2005). Utopianism and environmentalism. *Environmental Politics*, 14(1), 3-22.
- Sargent, L. T. (1994). The three faces of utopianism revisited. *Utopian studies*, 5(1), 1-37.
- Sargent, L. T. (2010). *Utopianism: a very short introduction*. OUP Oxford.
- Segal, H. P. (2005). *Technological utopianism in American culture*. Syracuse University Press.

Yapay Zekâ

Doğal sistemlerin yapabildiği her bilişsel etkinliği daha yüksek başarı düzeyleriyle yapay sistemlere nasıl yaptırılabilirliğini inceleyen bilim dalı yapay zekâ olarak tanımlanmaktadır (Say, 2021: 83). Yapay zekâ, “insan tarafından yapıldığında zekice olarak adlandırılan işleri yapabilecek sistemler ya da makineler üretmeyi hedefleyen bir alandır” (Doğan, 2021: 86).

Yapay zekânın bir bilim olarak faaliyete başlaması 1955 yılına tekabül etmektedir. Bir matematik profesörü olan John McCarthy bu sene içerisinde yapay zekânın olasılık ve sınırlarını araştırarak bir proje başlatmıştır. Bu projede amaç, makinelerin dil kullanma, soyutlama ve kavram oluşturma konularında iyileştirmelerinin sağlanması olarak belirlenmiştir (Reese, 2020: 75). Bu ilk dönemin ardından ilk yapay zekâ kışı yaşanmış ve yapay zekâ araştırmaları 1980’li yıllara kadar düşük düzeyde kalmıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde yapay zekâ araştırmalarında yeni bir patlama yaşanmıştır. İkinci yapay zekâ kışı bu on yılın sonunda yaşanmış ve 1990’lı yılların başında yapay zekâ araştırmalı yeniden canlanmıştır. 90’ların sonunda yeniden yaşanan kış, 2000’li yılların başından itibaren yerini güçlü bir dalgayla bırakmıştır (New Scientist, 2021: 25-38).

Yapay zekâ tarihinde bilinen üç önemli örnek akıllara “yapay zekâ-insanlığın sonu” tartışmalarını getirmektedir. Bunlardan ilki IBM’in 1997’de geliştirmiş olduğu Deep Blue isimli bilgisayarın dünya satranç şampiyonu Garry Kasparov’u yenmesidir. İkinci örnek yine IBM’in tasarladığı Watson isimli bilgisayarın bir bilgi yarışmasında şampiyon olmasıdır (Ford, 2022: 14). Üçüncü bir örnek ise yapay zekâ AlphaGo’nun Go oyununda dünya şampiyonu Lee Sedol’u yenmesidir (Albayrak, 2016). Ancak bu noktada her üç örnekte de insanları yenen yapay zekânın özel olarak bu oyunları oynamak için yetiştirilmiş olmasıdır (Walsh, 2020: 34). Örneğin Sedol’ü yenen AlphaGo, 30 milyondan fazla Go oyunuyla

eğitilmişken, Sedol yaşamı boyunca sadece elli bin oyun oynamıştır (Dyer-Witthof, Kjøsén & Steinhoff, 2022: 166). Bu noktada gündeme yapay genel zekâ ve sınırlı yapay zekâ kavramları gelmektedir.

Yapay genel zekâ, insan zekâsının yapabildiği farklı alanlardaki konuları bir araya getirmek, esneklik ve sağduyu gibi özellikleri gösterebilir. Yapay genel zekânın, insanların yapabileceği işlerin çoğunluğunu yüzyıl sonuna kadar gerçekleştirebileceği düşünülmektedir. Ancak yapay genel zekâdaki gelişmeler sınırlıdır (Schneider, 2022: 24). Sınırlı yapay zekâ ise bugün mevcut olan her teknolojiye bulunmaktadır. Sınırlı yapay zekâ, bir makinenin problem çözme ve belli bir iş yapabilme biçimidir. Sınırlı yapay zekâ insan zihninin sınırlı ölçüde taklit edilmesine dayalıdır (Doğan, 2021: 86).

Yapay zekâ araştırmalarına yönelik kimi eleştiriler söz konusudur. Yapay zekâ araştırmalarına harcanan paraların astronomik boyutu eleştirilerin bir bölümüdür: Kimilerine göre bu paralar, yoksulluğun azaltılması amacıyla kullanılabilir. Bir diğer eleştiri konusu da yapay zekâ ve etik meselesidir. Yapay zekâ, veriler ile eğitilmektedir. Ne kadar çok veriye erişirse o kadar hızlı eğitilen yapay zekânın bu hedefe ulaşmak amacıyla eriştiği verilere nasıl eriştiği meselesi bir soru işaretidir. Bunun yanında bir başka mesele de yapay zekânın işleyişi sürecinin karanlıkta kalmasıdır: Algoritmaların işleyiş sürecinin onları üreten uzmanlarca dahi tam olarak bilinemediği durumlar mevcuttur (Aslan, 2022: 40)

Kaynaklar

- Albayrak, M. B. (2016). 4-1 biten AlphaGo – Lee Sedol karşılaşması: Ve yapay zekâ insanı Go’da da yendi!. <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2016/05/01/4-1-biten-alphago-lee-sedol-karsilasmasi-ve-yapay-zekainsani-goda-da-yendi/> Erişim Tarihi: 19.06.23.
- Aslan, A. (2022). Dijital Gelecek Tahayyülleri, Kapitalist Gerçekçilik ve Müşterikleşme. *Praksis*, 59 (2).

- Doğan, M. (2021). Güçlü Yapay Zeka Mümkün Müdür?. Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi. (85-102) Sayı 9, Eylül. ISSN: 2667-4181. Enormis Yayınları: Ankara.
- Dyer-Witheyford, N., Kjøsen, A. M. & Steinhoff, J. (2022). Yapay Zeka ve Kapitalizmin Geleceği İnsandıışı Bir Güç. Çev. Barış Cezar. İletişim: İstanbul.
- Ford, M. (2022). Robotların Yükselişi. 11. Baskı. Çev. Cem Duran. Kronik Kitap: İstanbul.
- New Scientist. (2021). Düşünen Makineler. Çev. Samet Öksüz. Say: İstanbul.
- Reese, B. (2020). Yapay Zeka Çağı. Çev. Mihriban Doğan. Say Yayınları: İstanbul.
- Say, C. (2021). 50 Soruda Yapay Zeka. 20. Baskı. Bilim ve Gelecek Kitaplığı: İstanbul.
- Schneider, S. (2022). Yapay Sen Yapay Zeka ve Zihnin Geleceği. Çev. Gülay Tosun. Tellekt: İstanbul.
- Walsh, T. (2020). 2062: Yapay Zeka Dünyası. Çev. Zerin Dirihan. Say: İstanbul.

Yaratıcı Yıkıcılık

Yaratıcı yıkıcılık en basit tabiriyle kapitalist sistemin bir yaratış ve yıkış süreci olarak ele alınmasıdır (Freeman & Louçã, 2013: 65). Kavram ilk olarak Joseph Schumpeter tarafından kullanılmıştır (Gümüšođlu & Karaöz, 2014: 99). Schumpeter'in kullandığı bağlamda kavram kapitalizmin doğasında yer alan krizlerin yıkıcı güçlerinin zayıf olanı tasfiye etmesi ve ayakta kalanın ise yeniliğe zorlanması durumuna tekabül etmektedir (Güneş, 2011: 73). Görüldüğü üzere kavram, girişimcilik temelinde ele alınmaktadır. Ancak yaratıcı yıkıcılık kavramını yalnızca bu alanda kısıtlamak kavramın potansiyelinin önünü kesmek anlamına gelmektedir. Yaratıcı yıkıcılık kavramı sosyal bilimlerin her alanında, aynı anda gerçekleşen bir yıkım ve yeniden yapım süreçlerini vurgulamak amacıyla kullanılabilir.

Yaratıcı yıkıcılık olgusuna bir örnek ulusal kurtuluş hareketleri üzerinden verilebilir. Bu hareketlerden biri Gine ve Yeşil Burun'un Bağımsızlığı için Afrika Partisi'dir (PAIGC). PAIGC, 1960'lı yıllarda Portekiz'in sömürgeleri olan Gine ve Yeşil Burun Adaları'nın bağımsızlığı için mücadele etmiştir. 1964'ten itibaren PAIGC, silahlı yerel milisler tarafından desteklenen 4.000-6.000 savaşçıdan oluşan tam zamanlı bir orduya sahiptir. Bu kuvvetler, 1968'e kadar anakara Gine'nin yüzde 60'ını kontrol etmeyi ve 30.000 kişilik bir Portekiz ordusunu uzak tutmayı başarmıştır. Kurtarılmış bölgelerde yeni bir ekonominin ve sosyal ve politik sistemlerin geliştirilmesi de aynı derecede önemlidir. Birçok zorluğa rağmen PAIGC, halkı beslemek için gerekli koşulları yaratmayı ve işgal altındaki bölgelerde var olandan daha fazla hastane ve okul kurmayı başarmıştır. PAIGC, tüm çalışmalarında hem savaşçı olanların hem de kurtarılmış ve işgal edilmiş bölgelerde yaşayanların siyasi eğitimine özel önem vermiştir. PAIGC, yerel işleri organize etmek için köy düzeyinde komiteler kurmuş ve özellikle kadınların kendilerini güçlendirmeleri ve öncü bir rol oynamaları için her türlü teşviki vermiştir. PAIGC'nin büyük başarılarından biri, köylü nüfusu ulusal kurtuluş mücadelesine çekmek ve onların

güçlenmesi için gerekli koşulları yaratmaktı, böylece insanlar kendi kendilerini yönetmeye, hayatlarının kontrolünü ele geçirmeye ve kendi tarihlerini yazmaya başlamıştır. Seçilmiş köy komiteleri hukuk, eğitim, sağlık ve diğer konularda artan sorumluluklar üstlenmiş ve katılımcı bir demokrasinin ve 1973'te Gine-Bissau'nun bağımsızlığını ilan eden Ulusal Halk Meclisi için 1972'deki seçimlerin temelini oluşturmuştur (Adi & Sherwood, 2003: 19). Yani PAIGC aynı süreç içerisinde hem mevcut düzeni yıkıma uğratmış hem de kendine has bir düzen kurmuştur.

Kaynaklar

- Adi, H. & Sherwood, M. (2003). *Pan-African History Politic Figures from Africa and the Diaspora since 1787*. Routledge: London.
- Freeman, C. & Louçã, F. (2013). *Zaman Akıp Giderken: Sanayi Devrimlerinden Bilgi Devrimine*. Çev. Osman S. Binatlı. İthaki: İstanbul.
- Gümüšoğlu, Ş., & Karaöz, B. (2014). Tarihsel süreçte girişimcilik: Muğla örneği. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 97-118.
- Güneş, S. (2011). Değer yaratma bağlamında güncel dört yenilik modeli. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(7), 71-89.

Yavaş Şiddet

Şiddet, bir saldırgan tarafından yapılan, görülebilir ve belirli bir uzamda vuku bulan, başı ve sonu olan bir eylemdir (Horsti & Pirkkalainen, 2020: 181). Yavaş şiddet ise 2011 yılında Rob Nixon tarafından ortaya atılmış olan bir kavramdır. Nixon bu kavramla, dereceli olarak ve görüş alanı dışında, geciktirilmiş bir yıkım içeren ve zaman ve uzamda yayılan, genellikle şiddet olarak görülmeyen aşındırıcı bir şiddet pratiğini tanımlamaktadır (Nixon, 2011: 2).

Yavaş şiddet kavramı, zararın nasıl şekillendiğine ilişkin hayal gücünü genişletmektedir. Şiddet, genellikle asıl sebebin unutulduğu bir süreç boyunca yaşanmaktadır. Yavaş şiddet kavramı bu süreçte ekolojik krizin zararlarını anlatmak amacıyla kullanılmıştır (Davies, 2022: 410). Örneğin Kenya'da Wangari Maathai tarafından kurulan Yeşil Kuşak Hareketi olarak adlandırılan proje, çölleşme ve ormansızlaşma şeklinde ortaya çıkan yavaş şiddet pratiğine karşı ağaçlandırma ile mücadele etmeyi amaç edinmektedir (Nixon, 2015: 517). Ancak kavram zamanla örneğin ırksal ve toplumsal cinsiyetle ilişkili şiddet pratiklerini anlatmak için de kullanılmıştır (Kramer & Remster, 2022: 44). Bu bağlamda ele alındığında uzun süreli iç savaşlar da yavaş şiddet pratiğinin örnekleri olarak görülebilir. Eylül 1996'da Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin (DKC) doğusunda başlayan iç savaş da bunun bir örneğidir (Autesserre, 2013: 89).

1996'dan beri devam eden iç savaş ve istikrarsızlık ortamında 5 milyondan fazla kişi hayatını kaybetmiştir (Çalışkan, 2016). DKC'nin doğusunda Hutu ve Tutsiler arasında devam eden bu çatışmaların görünür sebebi ideolojik olsa da altta yatan temel neden önemli madenlerin çıkarılmasıdır. DKC, dünyadaki kobaltın tümünün %51'ini, tantalın %14'ünü ve kalayın %'ünü çıkarmaktadır. Bu madencilik süreçlerinde hem klasik kölelik biçimi hem de feodal kölelik biçimi kullanılmaktadır (Fuchs, 2015: 252-259). Bu madenler, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında üretilen ürünler

için çıkarılmaktadır (Kwet, 2021). Alcatel-Lucent ve Google gibi ABD'li şirketler, DKC'deki savaşta zarar gören ve köle emeği kullanılarak çıkartılan bu madenleri kullandıklarını kabul etmiştir (Fuchs, 2021: 174).

Kaynaklar

- Autesserre, S. (2003). Kongo'da Ölüm Kültürü ve Şiddet. *Birikim*, Sayı 175/176. 2003/11.
- Çalışkan, M. A. (2016). Yakın Tarihimizin En Kanlı Savaşı. <https://stratejikortak.com/2016/09/kongo-ic-savasi.html#:~:text=bu%20dogru%20degildir.-,2.,savasi%20icin%20cok%20kanli%20diyoruz.> Erişim Tarihi: 19.06.23.
- Davies, T. (2022). Slow violence and toxic geographies: 'Out of sight' to whom?. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 40(2), 409-427.
- Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx*. Çev. Tahir Emre Kalaycı ve Senem Oğuz. NotaBene: Ankara.
- Fuchs, C. (2021). *Enformasyon Çağında Marx Okumak Kapital Cilt 1 Üzerine Bir Medya ve İletişim Çalışması*. Çev. Tarık Özbek & Ümit Keskin. Koyu-siyah Yayıncılık: Ankara.
- Horsti, K., & Pirkkalainen, P. (2020). The slow violence of deportability. In *Violence, gender and affect: Interpersonal, institutional and ideological practices* (pp. 181-200). Cham: Springer International Publishing.
- Kramer, R., & Remster, B. (2022). The slow violence of contemporary policing. *Annual Review of Criminology*, 5, 43-66.
- Kwet, M. (2021). Digital colonialism – The evolution of US empire. <https://braveneweuropa.com/michael-kwet-digital-colonialism-the-evolution-of-us-empire>. Erişim Tarihi: 03.10.22.
- Nixon, R. (2011). *Slow Violence and the Environmentalism of the Poor*. Harvard University Press.
- Nixon, R. (2015). 31 Slow Violence, Gender, and the Environmentalism of the Poor. *Postcolonial studies: An anthology*, 515.

Yavaşlık Hareketi

Yavaşlık hareketi, küreselleşme ve onun beraberinde gelen hızlı tüketim alışkanlıklarına eleştirel yaklaşan ve bunları sorgulayan bir harekettir (Güven, 2011: 113). Yavaşlık hareketi tarafından önerilen yavaşlık, hızlı yaşam tarzının yarattığı gerilimlere karşı sürdürülebilir ve keyifli bir çabayı ifade etmektedir. Bu yavaşlık, modernitenin yavaşlatılmış bir çeşidi olmaktan öte gündelik hayatın farklı süreçlerinin özenle ve dikkatle deneyimlenmesi sürecidir. Yavaşlık hareketi, teknoloji ve yeniliklere karşı olmakla birlikte bunlara karşı muhafazakâr da değildir (Özmen & Can, 2018: 92).

Yavaşlık hareketi, ilk olarak İtalya'nın başkenti Roma'nın tarihî meydanlarından birinde açılan *fastfood* şubesine tepki olarak *slow-food* bağlamında ortaya çıkmıştır. *Slow-food* akımı, meydanın estetiğinin bozulacağı ve yemek yemenin “doymak” olmadığı kaygılarıyla bir protesto gerçekleştirmiştir. Bunun ardından *slow-food* akımı yaygınlaşmaya başlamış ve tüm dünyada binlerce üyesi olan bir hareket hâline gelmiştir (Murat & Zavalı, 2016: 894). Ancak kavram yemek kültürünü aşarak birçok alana uygulanmıştır. Bugün modadan şehirciliğe kadar her alanda yavaşlık tartışması mevcuttur. Bu alanlardan biri de gazeteciliktir.

Yavaş gazetecilik akımı, doğru bilgi vermeyi kendine ideal edinmiştir. Yavaş gazetecilik pratiği, farklı anlatı türlerini inceleyerek, ayrıntıları ortaya çıkarmak için zaman harcayarak ve diğerlerinin kaçıracağı öyküleri fark ederek işlemektedir. Bu bağlamda yavaş gazetecilik, hızlı gazetecilik pratiklerinden zaman ve kalite bağlamında ayrılmaktadır (Bilecen & Bayraktutan, 2018: 347). Yalan haberlerin yayılma hızının doğru haberlere kıyasla daha fazla olması ve haber yalanlandıktan sonra dahi etkisinin devam ediyor oluşu yavaş gazeteciliği daha önemli hâle getirmektedir.

Kaynaklar

- Bilecen, N. S., & Bayraktutan, G. (2018). İnternet çağında gazetecilik için tartışmalı bir kavram: 'Yavaşlık'. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (29. Özel Sayısı), 341-354.
- Güven, E. (2011). Yavaş Güzeldir: "Yavaş Yemek"ten "Yavaş Medya"ya Hızlı Tüketime Dair Bir Çözüm Önerisi. Selçuk İletişim, 7 (1), 113-121.
- Özmen, A., & Can, M. C. (2018). Cittaslow hareketi'ne eleştirel bir bakış. Planlama (TMMOB), 28(2), 91-101.
- Ünal, M. & Zavalı, Y. S. (2016). Küreselleşme karşıtı bir hareket: Yavaş hareketi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(4), 889-912

Yeniden Proleterleşme

Proleterleşme kavramı, ücretli çalışmaya ve emek piyasasına bağımlı olan kitleleri üretim araçlarından tamamen yoksun bırakma sürecini açıklamaktadır. Bu süreç bir yandan üretim araçlarından mülksüzleştirme sürecinin altını çizmekte, öte yandan üretim süreçlerinin pazar ilişkileri yoluyla metalaşmasını ifade etmektedir (Yılmaz, 2022: 120). Yeniden proleterleşme ise “metadışı alanların metalaşması ve emeğin üretimi ve yeniden üretiminin sermayenin gerçek tahakkümüne tabi hâle gelme durumudur” (Durmaz, 2014: 45).

1970’li yıllar küresel düzlemde neoliberalizmin hâkim hâle gelişinin yanında aynı zamanda bir yeniden proleterleşme sürecine de tekabül etmektedir. Savaş sonrası yeniden yapılanma, ekonomik büyümenin, sosyal refahın ve sosyal barışın sonsuza dek ortaya çıkan geleceğinin habercisi gibi görünmüştür. Emek, sendikalar, kamu politikası, daha geniş sağduyu ve bir toplumun ortak kolektif yaşamının kabul edilebilir etiği aracılığıyla hem kolektif olarak örgütlenmiş hem de toplumsal olarak değer verilen devlet hayatında benzeri görülmemiş bir meşruiyet kazanmıştır. Yine de 2000’lerin başındaki bir bakış açısından, bu savaş sonrası tarih daha çok, düzen ilkeleri tarihlerinin tamamı boyunca çok farklı görünen kapitalist toplumsal oluşumların yaşamında olumsal bir ara dönem olarak görünmektedir. 1970’lerin ortalarından itibaren, 1945 sonrası yerleşimin demokratikleştirici mimarisindeki her unsur -planlama, tam istihdam, herkes için sosyal hizmetler, yeniden dağıtımçı vergilendirme, sendikaların tanınması, devlet okulları, kolektivist sosyal gelişme idealleri, genel bir kamu malları etiği- etkili bir siyasi saldırı altına alınmıştır. 1990’lara gelindiğinde, daha önce siyasi sağduyuyu organize eden maddi yapılar ve kurumsal mimari şöyle dursun, uygulamalardan veya ilkelerden çok az şey kalmıştır. Keynesçi-refahçı sentezi birbirine bağlayan toplumsal sözleşme ortadan kalkmıştır. Bunun yerine komünizm sonrası dönem, artık iş sözleşmesinin radikal biçimde sadeleştirilmiş bir versiyonunu hâkim hâle getirmiştir. Emek sömürsünün yeni biçimleri, asgari ücretin yaygınlaşması, niteliksizleştirilmiş ve

vasıfsızlaştırılmış, örgütlenmemiş ve deregüle edilmiş, yarı yasal ve göçmen iş gücü piyasalarının, geçim kaynaklarının sistematik olarak tam da siyasetin güvence altına aldığı güvenlik ve örgütlü koruma biçimlerinden mahrum bırakıldığı bir durum etrafında kümelenmektedir (Wirsching, Therborn, Eley, Kaelble & Chassaigne, 2011: 17). Bu yeniden proleterleşme dalgası her sektörde vuku bulmuştur. Bu sektörlerden biri de gazeteciliktir.

20. yüzyılın ilk yarısında gazetecilerin meslek kodları yerleşik hâle gelmiştir. Diğer yandan gazetecilik ulusal ve uluslararası örgütlerce bir meslek olarak düzenlenmeye başlamıştır. Bu süreç zarfında endüstrileşerek sektör hâline gelen gazetecilik alanında çalışanların statü ve çalışma biçimleri tartışma konusu hâline gelmiştir. Gazeteci örgütlerinin de ortaya çıktığı bu dönemde, yalnızca gazetecilik değil, gazetecilerin çalışma biçimleri de önemli ölçüde değişmiştir. Gazeteciliğin kiteselleştiği ve ticari hâle geldiği bu dönemde gazeteciler zanaatkarvari çalışma biçimlerinden uzaklaştırılarak manifaktürvari bir biçime yönlendirilmiştir. Böylelikle gazeteciliğin girdiği meslekleşme süreci 20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren bir yeniden proleterleşme süreci ile işlemiştir: Gazeteciliğin meslek hâline gelişi gazetecilerin proleterleşmesi şeklinde bir etkide bulunurken, neoliberalizmin hâkim hâle gelişi ise meslekte bir yeniden proleterleşme dalgasına yol açmıştır (Kaderoğlu Bulut, 2017: 73-74).

Kaynaklar

- Durmaz, O. S. (2014). Emek süreci ve yeniden proleterleşme: Türkiye'de öğretmen örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kaderoğlu Bulut, Ç. (2017). Gazetecilerde proleterleşme ve sınıf kapasitesi: Çalışma ve yaşam koşulları üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Wirsching, A., Therborn, G., Eley, G., Kaelble, H., & Chassaigne, P. (2011). The 1970s and 1980s as a turning point in European history?. *Journal of Modern European History*, 9(1), 8-26.
- Yılmaz, Ö. (2022). Proleterleşmede Yeni Bir Aşama Olarak Emeğin Ev Kadınılaşması: Sosyal Medya İçerik Moderatörlüğü Örneğinin İncelenmesi. *International Conference on Global Practice of Multidisciplinary Scientific Studies Dedicated to the 100th Anniversary of "Georgian Technical University - GTU"*, Proceedings Book.

Zayıf Direniş

Zayıf direniş, baskıyı ve direnişi, ötekinin özne olarak inşa edilmesi sürecinde yaşanan sahiplenme ve ikiyüzlülük vurgulanmaktadır (Majewska, 2021: 354). Zayıf direniş, J. C. Scott'un direniş sanatları ve gizli senaryo kavramlarından türemiştir. Scott, sömürülen öznelerin sömüren karşısında kurguladığı söylemin sahne arkasında ve gizli olarak gerçekleştirdiği senaryolar olduğunu belirtmektedir. Yasak avlanma, hırsızlık, vergi kaçırma ve kasıtlı kötü iş yapma gizli senaryolara verilebilecek örneklerdir (Scott, 2014: 23).

Zayıf direniş, geleneksel işçi sınıfının kolektif direnme pratiklerine alternatif olarak gelişen ve daha bireysel ve izole gerçekleşen kimi durumlara gönderme yapmaktadır. Zayıf direniş pratikleri, dijital mecralarda da gerçekleşmektedir. Bu örnekler, "iş ya da müşteri filtreleme, olumsuz geri bildirim, işin çıktısının teslim edilmesi, kötü müşterileri ifşalamak ya da arkadaşlara verilen tavsiyeler" şeklinde sıralanabilir (Yılmaz, 2023).

Kaynaklar

- Majewska, E. (2021). Zayıf Direniş. (Ed. KRISIS (Journal for Contemporary Philosophy) Yayın Kurulu) Kıyıdan Köşeden Marksizm Kılavuzu içinde. Dipnot: Ankara.
- Scott, J. C. (2014). Tahakküm ve Direniş Sanatları. Çev. Alev Türker. 2. Baskı. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Yılmaz, Ö. (2023). "Dijital feodalizm" ve sınıflar. Textum. <https://textumdergi.net/dijital-feodalizm-ve-siniflar/> Erişim Tarihi: 19.06.23.

Zombi(lik)

Zombi sözcüğü, biri ölümlerle diğeri otorite figürleriyle ilgili iki kelimeyi temsil etmektedir. Kavram, Batı Afrika kökenlidir. 1819'da Afro-Brezilya bağlamında bir şef unvanı olarak tasdik edilmiştir ancak Angola'da tanrı anlamına gelen nzambi sözcüğünden türediğı söylenmektedir. 1910'da cadı anlamında, 1921'de ise tanrı anlamında kullanıldığı onaylanmıştır (Online Etymology Dictionary, t.y.). Zombinin birçok farklı tanımı bulunmaktadır. Bir tanıma göre kavram yaşayan ya da ölü, çürümüş ya da uzuvları işlevsiz kalmış köle emeğini tanımlamak için kullanılmaktadır (Christie, 2011: 57). Bu farklı tanımlamalar zombiyi gölgeler ve hayaletler ile de ilişkilendirmektedir (Kartal, 2019: 12). Ancak her kültürde zombi sözcüğü yaşayan ölüyü tanımlamakta, köleliğin ve sömürgeci mülksüzleştirme sürecini vurgulamaktadır (Kartal, 2019: 20).

Zombi, vampirin diyalektik karşıtı olarak sınıf çalışmaları alanına girmektedir. Her ikisi de yaşayan ölü olan bu figürlerden vampir zenginlik ve aristokrasi ile bağlantılı iken zombi ayak takımı ya da proletaryaya işaret etmektedir (Hassler-Forest, 2021: 326). Zombi figürü, Batı'nın bilinçaltında sermayenin sömürgeleş-tirmesi, ücretsiz köle iş gücü ve imparatorluğun şiddet ile ilişki-lenmektedir. Yani zombi, kapitalist sistemde, üretime ve metalaş-ma sürecine derinlemesine bağlıdır (Neocleous, 2016: 84-86). Zombi figürü sinemada oldukça fazla temsile sahiptir: Kıyamet sonrası tür, zombi istilası konusunu işlemektedir. Bu istila sürecinde devlet yönetimi ortadan kalkmakta, toplum kaotik bir hâle gelmekte, herkes kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmakta, iş birliği ve dayanışma kenar atılmaktadır (Woodcock, 2021: 64). Son dönemde yayınlanan *The Walking Dead*, *Fear the Walking Dead*, *The Last of Us*, *World War Z*, *All of Us Are Dead*, *Z Nation* ve *Train to Bussan* gibi birçok yapıım zombi figürünü temel almaktadır.

Kaynaklar

- Christie, D. (2011). A Dead New World. Richard Matheson and the Modern Zombie. Better off Dead, eds. Deborah Christie & Sarah Juliet Lauro.
- Hassler-Forest, D. (2021). Vampir ve Zombi. (Ed. KRISIS (Journal for Contemporary Philosophy) Yayın Kurulu) Kıyıda Köşeden Marksizm Kılavuzu içinde. Dipnot: Ankara.
- Kartal, O. (2019). Yaşayan Ölüler: Sinema, Biyopolitika ve Felsefe. İthaki: İstanbul.
- Neocleous, M. (2016). Evrensel Hasım Güvenlik, Sermaye ve "Tüm İnsanlığın Düşmanları". Çev. Beyza Sumer Aydaş. NotaBene: Ankara.
- Online Etymology Dictionary. (t.y.). Zombie (n.). <https://www.etymonline.com/word/zombie> Erişim Tarihi: 20.06.23.
- Woodcock, P. (2021). Yeni Başlayanlar İçin Siyaset Teorisi. Çev. Aydın Çavdar. Ayrıntı: İstanbul

SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON ALGISININ ARAŞTIRILMASI

Dr. Neda Alipour
Prof. Dr. Erkan Oktay
Prof. Dr. Üstün Özen
Dr. Hadi Pourmousa
Rahime Ulusoy

SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON ALGISININ ARAŞTIRILMASI

Dr. Neda Alipour, Prof. Dr. Erkan Oktay, Prof. Dr. Üstün Özen, Dr. Hadi Pourmousa,
Rahime Ulusoy

Yayın No.: 1974
ISBN: 978-625-393-233-6
E-ISBN: 978-625-393-236-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Alipour, Neda., Oktay, Erkan., Özen, Üstün., Pourmousa, Hadi., Ulusoy, Rahime.
Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısının Araştırılması / Neda Alipour, Erkan Oktay, Üstün Özen, Hadi Pourmousa,
Rahime Ulusoy

1. Basım, XXIV + 238 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-233-6

E-ISBN: 978-625-393-236-7

1. Sosyal Medya 2. Dezenformasyon 3. Sosyal Medyada Dezenformasyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satis:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xix
GİRİŞ.....	1
SOSYAL MEDYA TARİHÇESİ	3
SOSYAL MEDYANIN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI	3
SOSYAL MEDYA TÜRLERİ.....	5
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA KULLANIM İSTATİSTİKLERİ	7
ANA KÜTLE VE ÖRNEK HACMİNİN BELİRLENMESİ	11
ANKET TASARIMI	11
LİTERATÜR TARAMASI	12
MATERYAL VE METOT.....	22

Birinci Bölüm

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEKLEMİNİN ÖZELLİKLERİ	25
1.1. ÖĞRENCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	25
1.1.1. Cinsiyetlerine Göre Öğrenciler.....	25
1.1.2. Yaş Gruplarına Göre Öğrenciler	26
1.1.3. Okuduğu Sınıfa Göre Öğrenciler	27
1.1.4. Medeni Durumuna Göre Öğrenciler	28
1.1.5. Eğitim Aldıkları Bilim Alanına Göre Öğrenciler.....	29
1.1.6. Babasının Eğitim Seviyesine Göre Öğrenciler	30
1.1.7. Annesinin Eğitim Seviyesine Göre Öğrenciler	31
1.1.8. Babasının Mesleğine Göre Öğrenciler.....	32
1.1.9. Barındığı Yere Göre Öğrenciler	33
1.1.10. Ailedeki Birey Sayısına Göre Öğrenciler.....	34
1.1.11. Ailesinin Aylık Gelirine Göre Öğrenciler	35
1.1.12. Ayda Yapılan Harcama Miktarına Göre Öğrenciler	36
1.1.13. Annesinin Çalışma Durumuna Göre Öğrenciler	37
1.1.14. Çalışma Durumuna Göre Öğrenciler	38
1.2. ÖĞRENCİLERİN ÖZEL FAALİYETLERE İLGİSİ.....	39

1.2.1. Arkadaşlarla Zaman Geçirme Sıklığı	39
1.2.2. Televizyon Seyretme Sıklığı.....	40
1.2.3. Spor Yapma Sıklığı.....	41
1.2.4. Ders Çalışma ve Ödev Yapma Sıklığı.....	42
1.2.5. Bilgisayar Oyunu Oynama Sıklığı	43
1.2.6. Kültür-Sanat Etkinliklerine Katılım Sıklığı	44
1.2.7. Sosyal Medyada Zaman Geçirme Sıklığı.....	45
1.3. ÖĞRENCİLERİN SOSYAL MEDYAYI KULLANIM AMACI	46
1.3.1. Makale, Hikâye, Roman vs. Okumak.....	46
1.3.2. Araştırma Yapmak.....	47
1.3.3. Fotoğraf ve Video Paylaşmak.....	48
1.3.4. Alışveriş Yapmak	49
1.3.5. Yeni Arkadaş Bulmak	50
1.3.6. Var Olan Arkadaşlarla Haberleşmek	51
1.3.7. Güncel Gelişmeleri Takip Etme	52
1.3.8. Eğlenceli Zaman Geçirme.....	53
1.3.9. Bilgi Edinme	54
1.3.10. Oyun Oynama	55
1.4. DEZENFORMASYONUN PSİKOLOJİK ZARARLARI	56
1.4.1. İnsanların Birbirine Güveninin Azalması	56
1.4.2. İnsanların Kolayca Yönlendirilmesi	57
1.4.3. İnsanların Gerçeklerle Bağını Zayıflatması	58
1.4.4. İnsanların Çalışma Motivasyonunu Bozması.....	59
1.4.5. İnsanlarda Yılgınlığa Sebep Olması	60
1.4.6. İnsanlarda Psikolojik Rahatsızlıklara Sebep Olması.....	61
1.4.7. İnsanların Geleceğe Dönük Ümitlerinin Kırılması.....	62
1.5. DEZENFORMASYONUN SOSYOLOJİK ZARARLARI	63
1.5.1. Toplumsal Bağların Zayıflaması.....	63
1.5.2. Siyasi Kutuplaşmaya Sebep Olması.....	64
1.5.3. Yalanın ve Yalancılığın Yayılmasına Sebep Olması	65
1.5.4. Geniş Sosyal Kitleler Üzerinde Travmalara Sebep Olması.....	66
1.5.5. Ülke Bütünlüğünü Bozma Etkisine Sahip Olması	67
1.6. SOSYAL MEDYANIN DEZENFORMASYON AÇIKLIĞI	68
1.6.1. Sahte-Yalan Haber Üretilmesine İmkân Sağlaması	68
1.6.2. Özgürlük Alanının Kötüye Kullanılmasına İmkân Sağlaması	69
1.6.3. Mevzuattaki Yetersizliklerin Dezenformasyon Üretimine Sebep Olması.....	70
1.6.4. İçeriklerin Herhangi Bir Denetimden Geçmemesi.....	71

1.6.5. İyi Niyetli Olmayan Birey ve Organizasyonlara Paylaşım İmkânı Sağlaması	72
1.6.6. Abartılı ve Yalan Haberlerin Kimilerine Geçim Kaynağı Olması.....	73
1.6.7. Gizli Kimliklere Yalan veya Çarpıtılmış Haber Üretme İmkânı Sağlaması	74
1.7. SOSYAL MEDYAYA GÜVEN	75
1.7.1. Gazetelerin Sosyal Medya Paylaşımlarına Güven	75
1.7.2. Gazetecilerin Paylaştığı Haber veya Bilgilerin Doğruluğuna Güven	76
1.7.3. Resmî Kurum veya Kuruluşların Paylaştığı Haber veya Bilgilerin Doğruluğuna Güven	77
1.7.4. Arkadaşların Paylaştığı Haber veya Bilgilerin Doğruluğuna Güven	78
1.7.5. E-Gazetelerin Sosyal Medya Paylaşımlarına Güven	79
1.7.6. Tanınmış Gazetecilerin Paylaşımlarına Güven	80
1.7.7. Kullanıcıların İçerik Oluşturduğu Mecraların Paylaşımlarına Güven	81
1.7.8. Sosyal Medya Fenomenlerinin Paylaşımlarına Güven	82
1.7.9. Arkadaşlar/Tanıdıkların Paylaşımlarına Güven	83
1.7.10. Haberin Doğruluğu/Güvenirliliği ile İlgili Araştırma Yapılması	84
1.7.11. Haberin Sosyal Medyadaki Farklı Kaynaklardan Teyit Edilmesi	85
1.7.12. Haberin Sosyal Medya Dışında İnternet Kaynaklardan Teyit Edilmesi.....	86
1.8. KONULARA GÖRE DEZENFORMASYONLA KARŞILAŞMA SIKLIĞI.....	87
1.8.1. Siyasette Dezenformasyon	87
1.8.2. Dinde Dezenformasyon	88
1.8.3. Magazinde Dezenformasyon	89
1.8.4. Eğitimde Dezenformasyon.....	90
1.8.5. Tarihte Dezenformasyon	91

İkinci Bölüm

ÖĞRENCİLERİN SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON ALGISIYLA

İLİŞKİLİ FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ.....93

2.1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON	93
2.1.1. Cinsiyete Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	93
2.1.2. Yaş Gruplarına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	94
2.1.3. Öğrencilerin Sınıflarına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	96
2.1.4. Öğrencilerin Medeni Durumuna Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı..	97
2.1.5. Öğrencilerin Bölümlerine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	98
2.1.6. Babanın Eğitimine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	100
2.1.7. Annenin Eğitim Seviyesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	102
2.1.8. Babanın Mesleğine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	103
2.1.9. Annenin Çalışmasına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	104
2.1.10. Öğrencilerin Barındığı Yere Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	105

2.1.11. Ailedeki Birey Sayısına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	106
2.1.12. Öğrencinin Çalışma Durumuna Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı..	107
2.1.13. Ailesinin Aylık Gelirine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	108
2.1.14. Öğrencilerin Aylık Harcamalarına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	110
2.2. BOŞ ZAMAN FAALİYETLERİNE GÖRE SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON ALGISI ..	111
2.2.1. Arkadaşlarla Zaman Geçirme Sıklığına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	111
2.2.2. Televizyon Seyretme Sıklığına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı....	113
2.2.3. Spor Yapma Sıklığına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	114
2.2.4. Ders Çalışma ve Ödev Yapma Sıklığına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	115
2.2.5. Bilgisayar Oyunu Oynamaya Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	116
2.2.6. Kültür-Sanat Etkinliğine Katılmaya Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	118
2.2.7. Sosyal Medyada Zaman Geçirmeye Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	119
2.3. SOSYAL MEDYANIN KULLANIM AMACINA GÖRE SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON ALGISI	121
2.3.1. Makale, Hikâye, Roman vs. Okuma Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	121
2.3.2. Araştırma Yapma Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	123
2.3.3. Fotoğraf ve Video Paylaşma Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	125
2.3.4. Alışveriş Yapma Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	126
2.3.5. Yeni Arkadaş Bulma Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	128
2.3.6. Var Olan Arkadaşlarla Haberleşme Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	129
2.3.7. Güncel Gelişmeleri Takip Etme Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	131
2.3.8. Eğlenceli Zaman Geçirme Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	133
2.3.9. Bilgi Edinme Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	135
2.3.10. Oyun Oynama Amacına Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	137
2.4. DEZENFORMASYONUN PSİKOLOJİK ZARARLARINA GÖRE SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON ALGISI	139
2.4.1. “İnsanların Birbirine Güvenini Azaltabilir.” Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	139
2.4.2. “İnsanlar Kolayca Yönlendirilebilir.” Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	141

2.4.3. "İnsanların Gerçeklerle Bağını Zayıflatabilir." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	143
2.4.4. "İnsanların Çalışma Motivasyonunu Bozabilir." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	145
2.4.5. "İnsanlarda Yılgınlığa Sebep Olur." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	147
2.4.6. "İnsanlarda Psikolojik Rahatsızlıklara Sebep Olur." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	149
2.4.7. "İnsanların Geleceğe Dönük Ümitlerinin Kırabilir." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	151
2.5. DEZENFORMASYONUN SOSYOLOJİK ZARARLARINA GÖRE SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON ALGISI	153
2.5.1. "Toplumsal Bağları Zayıflatır." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	153
2.5.2. "Siyasi Kutuplaşmaya Sebep Olur." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	155
2.5.3. "Yalanın ve Yalancılığın Yayılmasına Sebep Olur." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	157
2.5.4. "Geniş Sosyal Kitleler Üzerinde Travmalara Sebep Olur." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	159
2.5.5. "Ülke Bütünlüğünü Bozucu Etkiye Sahip Olabilir." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	161
2.6. SOSYAL MEDYANIN DEZENFORMASYONA AÇIKLIĞINA GÖRE SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON ALGISI.....	163
2.6.1. "Sahte-Yalan Haber Üretilmesine Fırsat Sağlar." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	163
2.6.2. "Özgürlük Alanının Kötüye Kullanılmasına İmkân Sağlar." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	165
2.6.3. "Mevzuattaki Yetersizlikler İnsanları Dezenformasyon Üretmeye ve Yayılmaya Cesaretlendirir." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı....	167
2.6.4. "İçerikler Herhangi Bir Denetimden Geçmez." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	169
2.6.5. "İyi Niyetli Olmayan Kişi ve Organizasyonlara Paylaşım Yapma İmkânı Sağlar." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	171
2.6.6. "Abartılı ve Yalan Haberlere İlgili, Kimilerine Geçim Kaynağı Olur." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	173
2.6.7. "Gizli Kimliklere Yalan ve Çarpıtılmış Haber Üretmeye İmkân Sağlar." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	175
2.7. SOSYAL MEDYAYA GÜVENE GÖRE SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYON ALGISI....	177
2.7.1. "Gazetelerin Sosyal Medya Paylaşımlarına Güvenirim." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	177

2.7.2. "Gazetecilerin Paylaştığı Haber veya Bilgilerin Doğruluğuna Güvenirim."	
Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	179
2.7.3. "Resmî Kurum ve Kuruluşların Paylaştığı Haber veya Bilgilerin Doğruluğuna	
Güvenirim." Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	181
2.7.4. "Arkadaşlarımın Paylaştığı Haber veya Bilgilerin Doğruluğuna Güvenirim."	
Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	183
2.7.5. "E-Gazetelerin Sosyal Medya Paylaşımlarına Güvenirim." Önermesine Göre	
Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	185
2.7.6. "Tanınmış Gazetecilerin Sosyal Medya Paylaşımlarına Güvenirim." Önermesine	
Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	187
2.7.7. "Kullanıcıların İçerik Oluşturduğu Mecraların Paylaşımlarına Güvenirim."	
Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	189
2.7.8. "Fenomenlerin Sosyal Medya Paylaşımlarına Güvenirim." Önermesine Göre	
Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı.....	191
2.7.9. "Arkadaşlarımın ve Tanıdıklarımın Sosyal Medya Paylaşımlarına Güvenirim."	
Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	193
2.7.10. "Haberin Doğruluğu ve Güvenilirliği ile İlgili Araştırma Yaparım." Önermesine	
Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	195
2.7.11. "Sosyal Medyadaki Farklı Kaynaklardan Haberi Teyit Ederim." Önermesine	
Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	197
2.7.12. "Sosyal Medya Dışındaki İnternet Kaynaklarından Haberi Teyit Ederim."	
Önermesine Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Algısı	199
2.8. KONULARA GÖRE SOSYAL MEDYADA DEZENFORMASYONLA KARŞILAŞMA	201
2.8.1. Siyaset Konusuna Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Sıklığı	201
2.8.2. Din Konusuna Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Sıklığı	203
2.8.3. Magazin Konusuna Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Sıklığı.....	205
2.8.4. Eğitim Konusuna Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Sıklığı	207
2.8.5. Tarih Konusuna Göre Sosyal Medyada Dezenformasyon Sıklığı	209

Üçüncü Bölüm

SIRALI LOGİT MODELLER YARDIMIYLA ÖĞRENCİLERİN SOSYAL MEDYADA

DEZENFORMASYON ALGISI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI..... 211

SONUÇ

227

ANKET FORMU

231

KAYNAKLAR

235

KAYNAKLAR

- Ahmad, N., Salman, A., & Ashiq, R. (2015). The impact of social media on fashion industry: Empirical investigation from Karachiites. *Journal of resources development and management*, 7.
- Akkök, İ. C. (2022). *Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sosyal Medya Haberlerine Güven Arasındaki İlişki: Cinsiyetin Düzenleyici Rolü*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Erzurum.
- Aktaş, H., & Ulutaş, S. (2010). Tekno nevroitik kaçış: Web 2.0. *Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 12, 126-147.
- Alkan Ö, Oktay E ve Ünver Ş. (2020). "Üniversite Gençliğinin Şiddete Eğiliminin Araştırılması", Nobel Yayınevi, Erzurum.
- Alkan, Ö., Oktay, E, Ünver, Ş. & Gerni, E. (2020). Determination of Factors Affecting the Financial Literacy of University Students in Eastern Anatolia using Ordered Regression Models. *Asian Economic and Financial Review*, 10(5), 536-546.
- Arslan, Ş. (2022). Sosyal Medya ve Dezenformasyon Tehdidinde Gazetecilik. *Aksaray İletişim Dergisi*, 4(2), 107-134.
- Arzık, V. A. (2018). *Benefit Segmentation of Tourists on Social Media: A Clustering Approach*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Aydın, A. F. (2015). Kurumsal İtibar Açısından Sosyal Medyaya İlişkin Bir Değerlendirme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 78-92.
- Aydın, A. F. (2020). Post-truth dönemde sosyal medyada dezenformasyon: Covid-19 (yeni koronavirüs) pandemi süreci. *Asya Studies*, 4(12), 76-90.
- Balci, Ş., & Karaman, S. Y. (2023). Sosyal Medya Kullanım Motivasyonlarının Yalan Haber Paylaşımı Üzerindeki Etkileri: Konya'daki Üniversite Gençliği Araştırması. *Erciyes İletişim Dergisi*, 10(2), 749-775.
- Baptista, J. P., & Gradim, A. (2022). Online disinformation on Facebook: the spread of fake news during the Portuguese 2019 election. *Journal of contemporary European studies*, 30(2), 297-312.
- Barfar, A. (2019). Cognitive and affective responses to political disinformation in Facebook. *Computers in Human Behavior*, 101, 173-179.
- Başar, A. ve Oktay, E. (2012). *Uygulamalı İstatistik-I: Kısa Teorik Bilgiler ve Çözülmüş Problemler*. Erzurum: EKEV Yayınları.
- Bouldrick, D. (2014). *Social media use in health professions: an educational intervention to prevent the misuse of social media in the clinical setting*. [Doctoral thesis, Medical University of South Carolina].
- Boulos, M. N. K., Maramba, I., & Wheeler, S. (2006). Wikis, blogs and podcasts: a new generation of Web-based tools for virtual collaborative clinical practice and education. *BMC medical education*, 6(1), 1-8.
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of computer-mediated Communication*, 13(1), 210-230.
- Cambridge University Press. (n.d.). Upcycling. In Cambridge dictionary. Erişim adresi: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/social-media>

- Caramancion, K. M. (2022, January). The Role of User's Native Language in Mis/Disinformation Detection: The Case of English. In *2022 IEEE 12th Annual Computing and Communication Workshop and Conference (CCWC)* (pp. 260-265). IEEE.
- Carton, S. (2009). Defining social media. Erişim adresi: <http://www.clickz.com/clickz/column/1703507/defining-social-media>
- Chen, K., Luo, Y., Hu, A., Zhao, J., & Zhang, L. (2021). Characteristics of misinformation spreading on social media during the COVID-19 outbreak in China: a descriptive analysis. *Risk Management and Healthcare Policy*, 1869-1879.
- Chu, L. F., Erlendson, M. J., Sun, J. S., Clemenson, A. M., Martin, P., & Eng, R. L. (2012). Information technology and its role in anaesthesia training and continuing medical education. *Best practice & research clinical anaesthesiology*, 26(1), 33-53.
- Çelikel, E. (2023). *Sosyal Medya ve Yönlendirici İletişim: Manipülasyon ve Dezenformasyon Bağlamında Instagram'da Mülteciler ve Göçmenlerle İlgili Paylaşımların Analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- Çemrek, F., Baykuş, H., & Özaydin, Ö. (2014). Sosyal medya kullanım ve davranışlarının kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında incelenmesi: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi örneği. *Alphanumeric Journal*, 2(2), 61-76.
- Çömlekçi, M. F. (2019). Sosyal medyada dezenformasyon ve haber doğrulama platformlarının pratikleri. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(3), 1549-1563.
- Dahi, A. (2023). *Gerçek-Sonrası Dönemde Sosyal Medya Dezenformasyonu ve Sahte Haberler: Türkiye'de Covid-19 Salgını Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Desai, A. N., Ruidera, D., Steinbrink, J. M., Granwehr, B., & Lee, D. H. (2022). Misinformation and disinformation: the potential disadvantages of social media in infectious disease and how to combat them. *Clinical Infectious Diseases*, 74(Supplement_3), e34-e39.
- Dewing, M. (2010). *Social media: An introduction* (Vol. 1). Ottawa: Library of Parliament.
- Drahošová, M., & Balco, P. (2017). The analysis of advantages and disadvantages of use of social media in European Union. *Procedia Computer Science*, 109, 1005-1009.
- Ebner, M., Lienhardt, C., Rohs, M., & Meyer, I. (2010). Microblogs in Higher Education—A chance to facilitate informal and process-oriented learning?. *Computers & Education*, 55(1), 92-100.
- Elley, B., & Tilley, S. (2009). *Online Marketing Inside Out*, SitePoint Pty. Ltd. Canada.
- Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook "friends": Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of computer-mediated communication*, 12(4), 1143-1168.
- Erkan, G., & Ayhan, A. (2018). Siyasal iletişimde dezenformasyon ve sosyal medya: Bir doğrulama platformu olarak teyit. org. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (29. Özel Sayısı), 202-223.
- Ertem, Y. E. (2019). *Sosyal Medyada Dezenformasyon*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gehrke, M., & Benetti, M. (2021). Disinformation in Brazil during the Covid-19 pandemic: topics, platforms, and actors. *Fronteiras-Estudos Midiáticos*, 23(2), 14-28.
- Getahun, T. G. (2021). *İfade Özgürlüğü ve Dezenformasyon: Etiyopya Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuk Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Global Overview Report. (2023a). *Digital Around the World*. Erişim adresi https://datareportal.com/global-digital-overview?utm_source=Reports&utm_medium=PDF&utm_campaign=Digital_2023&utm_content=Country_Link_Slide

- Global Overview Report. (2023b). *Digital 2023: Turkey*. Erişim adresi <https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey>
- Grilli, L. ve Rampichini, C. (2014). "Ordered logit model". *Encyclopedia of quality of life and well-being research*, 4510-4513.
- Hameleers, M. (2022). Populist Disinformation: Are Citizens With Populist Attitudes Affected Most by Radical Right-Wing Disinformation?. *Media and Communication*, 10(4), 129-140.
- Haylaz, D. (2021). *Positioning of Brands in Digital Media Compared to Traditional Media in Social Media Communication and Its Effect on Brand Consistency*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Hiltz, S. R., Kushma, J. A., & Plotnick, L. (2014). Use of Social Media by US Public Sector Emergency Managers: Barriers and Wish Lists. *ISCRAM*, 10(2.1), 3122-4005.
- Houston, J. B., Schraedley, M. K., Worley, M. E., Reed, K., & Saidi, J. (2019). Disaster journalism: fostering citizen and community disaster mitigation, preparedness, response, recovery, and resilience across the disaster cycle. *Disasters*, 43(3), 591-611.
- İris, Y. (2023). *Nefret Söylemi ve Yanlış Bilgi: Suriyeli Sığınmacılar Hakkında Yapılan Paylaşımların Betimsel İçerik Analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya Ve Kültürel Çalışmalar Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- İlgin, H. Ö., & Karagül, D. Afet İletişimi ve Sosyal Medyada Dezenformasyon.
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business horizons*, 53(1), 59-68.
- Kavaklı, N. (2019). Yalan haberle mücadele ve internet teyit/doğrulama platformları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 663-682.
- Kiraz, E. (2019). Sosyal Medya ve Algı Yönetimi: İngilterenin Brexit Sürecinde Sosyal Medya Dezenformasyonu. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 15(1), 1-16.
- Kırtış, A. K., & Karahan, F. (2011). To be or not to be in social media arena as the most cost-efficient marketing strategy after the global recession. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 24, 260-268.
- Kobak, K., & Soğukdere, Ş. (2021). Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: 2021 Türkiye Orman Yangınları Örneği. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 4(2), 167-189.
- Koçyiğit, A. (2023). Olağanüstü Hallerde Sosyal Medyada Dezenformasyonla Mücadele ve Kriz İletişimi: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Bir Analiz. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (10), 68-86.
- Koroğlu, G. (2023). *Yeni Medyada Dezenformasyon ve Yanlış Bilinç İnşası: Düzensiz Göçmenler Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Medya Ana Bilim Dalı, Karaman.
- Kramer, B. (1996). "An ordered logit model for the evaluation of Dutch non-life insurance companies". *De Economist*, 144(1), 79-91.
- Machová, K., Mach, M., & Porezaný, M. (2022). Deep Learning in the Detection of Disinformation about COVID-19 in Online Space. *Sensors*, 22(23), 9319.
- Obar, J. A. and Wildman, S. (2015). Social media definition and the governance challenge: An introduction to the special issue. *Telecommunications policy*, 39(9), 745-750.
- Olgun, B. (2015). Sosyal Medyanın Tüketici Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 6(12).
- Oktay, Erkan, Tekmanlı H.H., Lögün, A (2021a). Üniversite Gençliğinin Spor Yapma Alışkanlığının Araştırılması, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.

- Oktay, Erkan, Lögün, A Tekmanlı H.H., (2021b). Üniversite Gençliğinin Tasarruf Alışkanlığının Araştırılması, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.
- Piazza, J. A. (2022). Fake news: The effects of social media disinformation on domestic terrorism. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 15(1), 55-77.
- Sabancı, Y. S. (2018). *Sosyal Medya Okuryazarlığı: Facebook vee Instagram Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Safko, L. (2010). *The social media bible: tactics, tools, and strategies for business success*. John Wiley & Sons.
- Sawaneh, I. A. (2020). The effects of social media on public emergency response mechanisms in Sierra Leone. *Asian J. Interdiscip. Res*, 19(31), 19.
- Shahid, W., Jamshidi, B., Hakak, S., Isah, H., Khan, W. Z., Khan, M. K., & Choo, K. K. R. (2022). Detecting and mitigating the dissemination of fake news: Challenges and future research opportunities. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*.
- Shu, K., Bhattacharjee, A., Alatawi, F., Nazer, T. H., Ding, K., Karami, M., & Liu, H. (2020). Combating disinformation in a social media age. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, 10(6), e1385.
- Smith, W. R., Stephens, K. K., Robertson, B. R., Li, J., & Murthy, D. (2018, May). Social media in citizen-led disaster response: Rescuer roles, coordination challenges, and untapped potential. In *Proceedings of the... International ISCRAM Conference*.
- Soğukdere, Ş., & Öztunç, M. (2020). Sosyal medyada koronavirüs dezenformasyonu. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (5), 59-85.
- Sutton, J. N., Palen, L., & Shklovski, I. (2008). Backchannels on the front lines: Emergency uses of social media in the 2007 Southern California Wildfires.
- Toktay, Y. (2019). *Sosyal Medyada Dezenformasyon, Manipülasyon Ve Propaganda Etkisi: Zeytin Dalı Harekati Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, İstanbul.
- Topçu, E. (2022). *Sosyal Medyada Dezenformasyon: COVID-19 Pandemisi Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü Medya ve İletişim Çalışmaları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ünal, R. & Taylan, A. (2017). Sağlık İletişiminde Yalan Haber-Yanlış Enformasyon Sorunu ve Doğrulama Platformları. *Atatürk İletişim Dergisi*, (14), 81-100.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking* (Vol. 27, pp. 1-107). Strasbourg: Council of Europe.
- Xiao, Y., Huang, Q., & Wu, K. (2015). Understanding social media data for disaster management. *Natural hazards*, 79, 1663-1679.
- Yeşiltuna, O. (2023). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. Maddesi Işığında Çevrimiçi Bilgi Çarpıtma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosla Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yolcu, T., & Kaya, M. S. (2023). Sosyal medyada siyaset ve dezenformasyon: Haber metinlerine yönelik bir söylem analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 674-692.

Sosyolojik, Felsefi ve Tarihi Yönleriyle
HEKİMLİK

Editör
Dr. Elif Kaya

Sosyolojik, Felsefi ve Tarihi Yönleriyle HEKİMLİK

Editör: Dr. Elif Kaya

Yayın No.: 1760
ISBN: 978-625-398-854-8
E-ISBN: 978-625-398-851-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kaya, Elif.

Sosyolojik, Felsefi ve Tarihi Yönleriyle Hekimlik / Elif Kaya

1. Basım, VIII + 398 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-854-8

E-ISBN: 978-625-398-851-7

1. Hekimlik Mesleği 2. Sağlık Sosyolojisi 3. Sağlık Yönetimi 4. Tıp Felsefesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

1. Bölüm

TIP FELSEFESİNDEN SAĞLIK SOSYOLOJİSİNE: HEKİMLİK MESLEĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 1

Merve Turgut - Dr. Öğr. Üyesi Elif Kaya - Prof. Dr. Ramazan Erdem

2. Bölüm

HEKİMLİK MESLEĞİNİN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİMİ, GELİŞİMİ VE SOSYAL ROLÜ 21

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe İspirli Turan

3. Bölüm

SOSYOLOJİK KURAM VE YAKLAŞIMLAR PERSPEKTİFİNDEN HEKİMLİK MESLEĞİ 35

Dr. Öğr. Üyesi Elif Kaya - Arş. Gör. Sümeyye Güngör - Öğr. Gör. Ramazan Rüçhan Kaya

4. Bölüm

MESLEK SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN SAN'ATTAN ROBOTİK CERRAHİYE DÖNÜŞÜM..... 51

Dr. Öğr. Üyesi Nurcan Coşkun Us - Dr. Zuhâl Kayar

5. Bölüm

TOPLUMSAL HAREKETLİLİK ARACI OLARAK HEKİMLİK MESLEĞİ 65

Dr. Öğr. Üyesi Betül Akalın - Dr. Öğr. Üyesi Hilal Akman Dömbekci - Prof. Dr. Ramazan Erdem

6. Bölüm

TIBBİ GÜÇ BAĞLAMINDA SAKATLIK VE HEKİMLİK MESLEĞİ 83

Prof. Dr. Reşat Açıkgöz - Arş. Gör. Dr. Hüseyin Özil

7. Bölüm

MODERN TIP VE İKTİDAR 103

Ayşe Çatalbaş

8. Bölüm

KUTSALIN YIKIMI: HEKİMLİK MESLEĞİNE İLİŞKİN TOPLUMSAL ALGIDAKİ DEĞİŞİMİN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 119

Öğr. Gör. İbrahim Türkmen - Prof. Dr. Belkıs Özkara

9. Bölüm

HEKİMLİK MESLEĞİNDE PROLETERLEŞME SEMPTOMLARI 143

Arş. Gör. Sümeyye Güngör - Öğr. Gör. Meryem Koçaş

10. Bölüm

MEDİKAL EMPERYALİZMİN BOYUTLARI: SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ 159

İskender Çetintürk - Dr. Öğr. Üyesi Aynur Toraman - Hatice Cancan

11. Bölüm

SAĞLIKTA RASYONELLİĞİN İRRASYONELLİĞİ: TIP FABRİKASINDA MCDOKTORLAR..... 175

Dr. Öğr. Üyesi Özgür Yeşilyurt - Emine Savaşcı

12. Bölüm

TIP EĞİTİM MÜFREDATININ SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 187

Doç. Dr. Hasan Erbay

13. Bölüm

TUS KONTENJANLARINDAKİ ARTIŞLARIN YANSIMALARI 199

Doç. Dr. Ahmet Alkan - Tuğçe Kaya - Mihriban Güder - Kevser Hüsna Özyıldız

14. Bölüm

UZMAN HEKİMLİĞE GEÇİŞTE BİR BASAMAK; ASİSTAN HEKİMLİK VE ASİSTAN HEKİMLERİN MESLEKİ KİMLİK ALGILARI..... 231

Öğr. Gör. Ramazan Rüçhan Kaya - Kevser Hüsna Özyıldız

15. Bölüm

NEDENLERİ VE SONUÇLARIYLA ULUSLARARASI HEKİM GÖÇÜ 257

Dr. Öğr. Üyesi Aslı Metin - Arş. Gör. Hatice Güneş

16. Bölüm

HEKİME YÖNELİK ŞİDDET VE SOSYOLOJİK GÖRÜNGÜLERİ 283

Dr. Öğr. Üyesi Necla Yılmaz - Öğr. Gör. Betül Sarı - Esin Yılmaz - Öğr. Gör. Elif Özer

17. Bölüm

ANADOLU'DA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI: KADIN ŞİFACILAR..... 311

Arş. Gör. Beyzanur Üstünbaş

18. Bölüm

TÜRK TOPLUMUNDA KADIN HEKİM OLMAK 335

Dilan Mermer - Prof. Dr. Ramazan Erdem

19. Bölüm

MEDYATİK HEKİMLİK VE YANSIMALARI..... 353

Dr. Öğr. Üyesi Feyzanur Alkan - Öğr. Gör. Fatma Nur Karaca

20. Bölüm

HEKİM GİRİŞİMCİLİĞİ 377

Dr. Öğr. Üyesi Selma Doğanalp Çoban

YAZARLAR HAKKINDA 389

TIP FELSEFESİNDEN SAĞLIK SOSYOLOJİSİNE: HEKİMLİK MESLEĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Merve Turgut - Elif Kaya - Ramazan Erdem

“Hekimlik, ne yalnızca bilim ve teknoloji, ne yalnızca insanîyet, ne yalnızca felsefi ve rasyonel açıdan kusursuz bir düşünüş, ne de yalnızca beceridir; hekimlik, bunların toplamıdır. Hatta bunların toplamı olmanın da ötesinde bir düşünme, bilme, anlayış, kavrayış, uygulama, incelik, maharet, iletişim ve empati alanıdır.”

Mustafa Bozbuğa (2021: 28).

GİRİŞ

Geçmişten günümüze gelinceye kadar tıba ve hekimliğe çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Kadim bir geçmişe sahip olan tıp ve hekimlik, önceki dönemlerde bir sanat olarak değerlendirilirken, modern tıpta teknolojik gelişmelerin etkisiyle teorik yönünden ziyade uygulama alanı ağır basan bir disiplin haline gelmiştir. Madde ve mananın birleşimi olan insanı ve yaşamını anlamak, insanı bedene indirgeyen modern tıpta hayli zor görünmektedir. Tıpta sorgulanması gereken konular ve anlaşılmayı bekleyen insanlar vardır. Dolayısıyla tıbbın uygulayıcısı hekimlerin felsefe ve sosyoloji gibi sosyal ve beşeri bilimlerle de kuşatılmış olması hastalığı tanımak, hastaları okuyabilmek, onları anlayabilmek adına önemli görülmektedir. Aynı zamanda hekimlik mesleği tarih boyunca muteber bir meslek olarak görülmüş, buldukları toplumlarda bir öncü, bir kanaat önderi, bir danışman rolü oynamışlardır. Bu itibarla hekimlerin toplumsal hayatı etkiledikleri ve aynı şekilde toplumsal hayattan etkilendikleri ifade edilebilir. Bu etkileşim başta olmak üzere hekim, hasta, hastalık gibi pek çok saik toplumun algı ve düşünüş biçimi etrafında şekillenmektedir. Bu da bir disiplin olarak sağlık sosyolojisi alanının doğmasına neden olmuştur. Sosyal bilimlerin daha çok teorik yönüyle ilişkili, kavramsal ve eleştirel tar-

müzde sağlık ve hastalık sosyolojisine evrildiği görülmektedir. Tıbbın geçmişten günümüze gelinceye dek sosyoloji ve felsefeyle önemli bağlantıları olmuştur. Tıp, diğer beşeri bilimlerle ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadır. Hekimlerin sağlığın ve hastalığın anlaşılmasında nedensellik kurarken hem felsefi temellendirmeler yapması hem de toplum-sağlık ilişkisini dikkate alması, hekimlerin yeniden manevi yönlerle ve tıbbi hikmetle/bilgelikle kuşatılması gerekmektedir. Tıbbın üzerinde pozitivism kaynaklı seküler baskının esnetilmesi, hasta insanı işleyen aksamı bozulmuş bir makine olarak gören paradigmanın değişmesine, tıbbın yeniden hikmet ve maneviyat kazanmasına yardımcı olacaktır. Tıbbın ve tıbbi kurumların ideolojik ve politik aidiyetleri tartışmaya açılmalı, özellikle biyoiktidarın denetim aracı olarak tıbbın kullanımının sosyal, kültürel, felsefi ve en temelde insani sonuçlarının tartışılması gerekmektedir. Malezya’da USİM (Universiti Sains Islam Malaysia) gibi tıp eğitimi veren yükseköğretim kurumlarının müfredatında pozitif bilimlerle birlikte dini ilimlerin de yer aldığı görülmektedir. Kökeni hikmetten gelen hekimlik mesleği için bu durum yeniden bir hikmet arayışı olarak değerlendirilebilir. Zamanla uzaklaşılın tıp felsefesine başta tıp eğitimi ve hekimlik uygulamalarının yaklaşması, tıpta teknoloji ve hızın ihmal ettiği insani boyutun sosyolojik bağlamlar da hesaba katılarak yeniden ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, A. (2015). Sağlık ve Hastalığa Toplumcu Yaklaşım. 1. Baskı, İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Amerikan Tıp Derneği (AMA). (2022). Ethics Guidance for Physicians in Nonclinical Roles. <https://www.ama-assn.org/delivering-care/ethics/ethics-guidance-physicians-nonclinical-roles> (Erişim Tarihi: 10. 09. 2022).
- Bartlett, E. (2005). An Essay on the Philosophy of Medical Science, Springer Netherlands.
- Bayat, A. H. (2016). Tıp Tarihi. Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.
- Berliner, H. S., & Salmon, J. W. (1980). "The Holistic Alternative to Scientific Medicine: History and Analysis", International Journal of Health Services, 10(1), 133-147.
- Beşer, A. S. (2020). "Antik Yunan Döneminde Felsefe ve Tıp İlişkisi". Aslan, C., Er ,S. E. (Editör), Güncel Sosyoloji ve Felsefe Araştırmaları, içinde (83-97), Ankara: Akademisyen Kitapevi.
- Bingöl, O. (2017). "Sosyolojik Reçetelerle Sağlık, Kaygı", Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi , (28) , 159-172.
- Bloom, S. W. (2002). The Word As Scalpel: A History Of Medical Sociology. USA: Oxford University Press.
- Bottalico, L., Charitos, I. A., Kolveris, N., D'Agostino, D., Topi, S., Ballini, A., & Santacroce, L. (2019). "Philosophy and Hippocratic Ethic in Ancient Greek Society: Evolution of Hospital - Sanctuaries", Open Access Macedonian Journal Of Medical Sciences, 7(19), 3353-3357.
- Bozbuğa, M. (2021). Tıp Praksisinin Felsefi Temellendirilmesi: Tıp Praksisinin Ontolojik, Epistemolojik, Mantıksal Analiz ve Temellendirilmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, İstanbul.

- Budak, D. (2021). "İlk Çağlardan Günümüze Hekimliğin Gelişimi", *Journal of Medical Sciences*, 2(2), 6-10.
- Bynum, W. (2014). *Tıp Tarihi* (Çev. N. Gökçeoğlu). Ankara: Kültür Kitaplığı.
- Chrousos, G. P., Mammias, I. N., & Spandidos, D. A. (2019). "The Role Of Philosophy İn Medical Practice", *Experimental and Therapeutic Medicine*, 18(4), 3215-3216.
- Cockerham, W. C. (2017). *Medical Sociology. Fourteenth Edition*, Routledge: New York. (Orijinal Basım, 1984).
- Cockerham, W. C., & Ritchey, F. J. (1997). *Dictionary Of Medical Sociology*. Greenwood Publishing Group.
- Çelik, F. (2013). *İnsancıl Bir Tıp ve İyi Hekimlik İçin Hekimliğin Seyir Defteri*. 1. Baskı, İstanbul: Deomed Medikal Yayıncılık.
- Çolak, S. (2012). *Felsefi Açından Tıp Etiği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- De Zoysa, H. N. (2017) "The Importance of Philosophy in Human Life: The Application to Different Fields of Study", 1-7. https://www.researchgate.net/publication/325896518_The_Importance_of_Philosophy_in_Human_Life_The_Application_to_Different_Fields_of_Study (Erişim Tarihi: 07.04.2023).
- Di Stefano, V. (2005). *Holism And Complementary Medicine: Origins And Principles*, First Edition: Routledge.
- Doğan, S. & Sezgin, F. (2012). "Bergama'nın Tıp Tarihindeki Öneminden Türkiye Ne Kadar Haberdar?", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4 (2) , 271-279.
- Ekizer, A. (2020). "Sağlık Sosyolojisi ve Tarihsel Gelişimi", *Selçuk Sağlık Dergisi*, 1 (1), 1-12.
- Elbek, O. (2007). "Tıp ve Felsefe", *Toraks Dergisi*, 8(2), 130-133.
- Engel G. L. (1977). "The Need For A New Medical Model: A Challenge For Biomedicine", *Science*, 196(4286), 129-136.
- Engelhardt, H. T. (2002). "The Philosophy Of Medicine: Framing The Field". Engelhardt Jr, H. T. (Ed.), *The Philosophy of Medicine and Bioethics: An Introduction to the Framing of a Field*, İn (1-15), Springer Science & Business Media.
- Ertekin, C. (2019). *Tıbbın Öyküsü*. 1.basım, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Etymonline (2022). <https://www.etymonline.com/word/doctor> (Erişim Tarihi: 20.09.2022).
- Freeman, H. E., & Reeder, L. G. (1957). "Medical Sociology: A Review of the Literature", *American Sociological Review*, 22(1), 73-81.
- Garbero, R. (2017). *Philosophy Matters İn Medicine*. <https://blogs.biomedcentral.com/on-medicine/2017/11/16/philosophy-matters-in-medicine/> (Erişim Tarihi: 11.09. 2022).
- Gençel Efe, Z. (2021). "İslam Tarihinde Tıp Bilgisinin Ortaya Çıkışına Dair Değerlendirmeler: İbn Ebû Usaybia Örneği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), 2952-2974.
- Gökçe, N. (2000). "Tarih Öncesinden Günümüze Hekim ve Hekimlik", *Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 17 (2): 117-121.
- Hafferty, F. W., & Castellani, B. (2006). *Medical Sociology. Handbook of Twenty-First Century Sociology*. Sage, Thousand Oaks, CA, 331-338.
- Harper C. M. (2003). "Philosophy for physicians", *Journal of the Royal Society of Medicine*, 96(1), 40-45.
- He, Z. X. & Lang, J. H. (2017). "Our Thoughts on Medicine and Philosophy", *Chin Med J*, 130:253-255.
- Hellin, T. (2002). "The Physician-Patient Relationship: Recent Developments and Changes", *Haemophilia*, 8(3), 450-454.

- Helman, C. (2007). *Culture, Health and İllness*. Fifth Edition. USA: CRC Press (Orijinal basım yılı, 1984).
- Hofmann, B. (2003). "Medicine as Techne—A Perspective from Antiquity", *The Journal of Medicine and Philosophy*, 28(4), 403-425.
- Hooker, C. (2008). "The Medical Humanities: A Brief Introduction", *Australian Family Physician*, 37 (4), 369-70.
- Howell, J. D. (1999). "The Physician's Role in a World of Technology", *Academic Medicine*, 74(3), 244-247.
- Kaba, R., & Sooriakumaran, P. (2007). "The Evolution of the Doctor-Patient Relationship", *International Journal of Surgery*, 5(1), 57-65.
- Kalokairinou, E. M. (2014). "Ancient Medicine and Philosophy: A Philosopher's Perspective". Michaelides, D. (Ed.). *Medicine and Healing in the Ancient Mediterranean*: Oxbow Books, In (79-83).
- Kara, B. (2012). "Tıptaki Değişimin İnsani Boyutu", İlnur Arslanoğlu (Ed), *Tıp Bu Değil, İçinde* (95-98), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kaya, E. (2022). *Türkiye'de Hekimlik Mesleği Meslek Kültürü Açısından Bir Değerlendirme*, Ankara: Nobel Bilimsel Yayıncılık.
- Lidz, V. (2010). "Social Control in Doctor-Patient Relationships: Similarities and Differences Across Medical Specialties", *Sociology of Crime, Law and Deviance*, 149-169.
- Lockwood, A. L. (2004). "The Physician's Role in Society: Enhancing the Health of Individuals and the Public", *AMA Journal of Ethics*, 6(4),1-2.
- Longrigg, J. (1963). "Philosophy and Medicine: Some Early Interactions", *Harvard Studies in Classical Philology*, 67, 147-175.
- McKinlay, J. B., & Arches, J. (1985). "Towards the Proletarianization of Physicians", *International Journal of Health Services*, 15(2), 161-195.
- Metin, A., Erdem, R. (2019). "Hekim İmajına Yönelik Toplumsal Algıya Dair Bir Araştırma", *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)* , 11 (21) , 361-376.
- Monajemi, A. (2019). "Philosophy Of Medicine: Reframing The Past, Rethinking The Future", *Int J Body Mind Culture*, 6(4),182-184.
- Musso, C. G. (2005). "Imhotep: The Dean Among The Ancient Egyptian Physicians. An Example of a Complete Physician", *Humane Medicine Health Care*, 5(169),1-5.
- Okay, E. (2009). *Platon ve İbn Sina'da Sağlık Kavramı*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özen, S. (1993). "Sosyolojide Bir Alan: Sağlık Sosyolojisi ve Sağlık-Toplumsal Yapı İlişkileri", *Sosyoloji Dergisi* , (4), 73-88.
- Panda S. C. (2006). "Medicine: Science or art?", *Mens Sana Monographs*, 4(1), 127-138.
- Parsons, T. (1939). "The Professions and Social Structure", *Social Forces*, 17(4), 457-467.
- Pellegrino, E.D. (1976). "Philosophy of Medicine: Problematic and Potential", *The Journal of Medicine and Philosophy: A Forum for Bioethics and Philosophy of Medicine*, 1(1), 5-31.
- Porter, R. (2016). *Kan Revan İçinde*. (Çev. Gürol Koca), İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal Baskı: 2003).
- Reiss, J., & Ankeny, R. A. (2016). *Philosophy of Medicine*. <https://stanford.library.sydney.edu.au/archives/win2019/entries/medicine/> (Erişim Tarihi: 09.09.2022).
- Ritzer, G., & Walczak, D. (1988). "Rationalization and the Deprofessionalization of Physicians", *Social Forces*, 67(1), 1-22.

- Saunders J. (2001). "The Practice of Clinical Medicine as an Art and as a Science", *Western Journal of Medicine*, 174(2), 137-141.
- Schramme, T. (2017). *Philosophy of Medicine and Bioethics*. Schramme and Edwards (Ed), *Handbook of the Philosophy of Medicine*, In (3-15), Springer Netherlands.
- Shapiro, J. (2008). "Walking a Mile in Their Patients' Shoes: Empathy and Othering in Medical Students' Education", *Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine*, 3(10):1-11.
- Stempsey, W.E. (2007). "Medical Humanities and Philosophy: Is the Universe Expanding or Contracting?". *Med Health Care and Philos*, 10, 373-383.
- Straus, R. (1957). "The Nature and Status of Medical Sociology", *American Sociological Review*, 22, 200-204.
- Ten Have, H.A.M.J. (2002). "The Philosophy of Medicine: Framing the Field". Engelhardt, H.T. (eds), *Bodies of Knowledge, Philosophical Anthropology, and Philosophy of Medicine*, In (19-36) vol 64, Springer, Dordrecht.
- Theorell T. (2000). "Changing society: changing role of doctors. The stresses must not be allowed to get too great", *BMJ (Clinical research ed.)*, 320(7247), 1417-1418.
- Timmermans, S., & Oh, H. (2010). "The Continued Social Transformation of the Medical Profession", *Journal of Health and Social Behavior*, 51(1), 94-106.
- Timurturkhan, M. G. (2008). "Felsefi Bedenden Sosyolojik Bedene", *Ethos*, 1, 1-4.
- Tosam, M.J. (2014). "The Role of Philosophy in Modern Medicine", *Open Journal of Philosophy*, 4(1),75-84.
- Turabian, J. L. (2019). "Sociology of the Medical-Patient Relationship: Putting Flesh on the Bones of a Stick Figure", *J General Medicine and Clinical Practice* 2(2): 1-6. DOI: 10.31579/2639-4162/034
- Turner, B.S., (2011). *Tıbbî Güç ve Toplumsal Bilgi, Çev: Ümit Tatlıcan*, Bursa: Sentez Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1965). "Türk Köy Sosyolojisine Yardımcı Olması Bakımından Medikal Sosyoloji, Saha ve Problemleri", *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (6), 45-59.
- Vogel L. (2018). "Doctors Need Retraining To Keep Up With Technological Change", *CMAJ*, 190(30), 920.
- Williams, S. J., Nightingale, E.O., Filner, B.(1983). *The Physician's Role in a Changing Health Care System*. In: *Medical Education and Societal Needs: A Planning Report for the Health Professions*. Institute of Medicine (US) Division of Health Sciences Policy: Washington (DC). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK217690/> (Erişim Tarihi: 12. 09. 2022).
- Yakıt, İ. (2010). *Tıp Felsefesi ve Etiği Üzerine*. 2. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yıldırım, M. Y. (2020). "Tıp Felsefesi", *Hekim Dergisi*. <https://www.aybutft.com/post/tip-felsefesi> (Erişim Tarihi: 12.06.2022).
- Zahir, I. I. (2016). "Hippocrates: Philosophy and Medicine", *European Scientific Journal*, 12(26), 199-210.

HEKİMLİK MESLEĞİNİN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİMİ, GELİŞİMİ VE SOSYAL ROLÜ

Ayşe İspirli Turan

GİRİŞ

Hekimler veya hekim sınıfında bulunan bireyler; geçmişten günümüze yüzyıllardır insanları çeşitli yöntemlerle sıhhatlerine kavuşturmayı görev bilmişlerdir. Belirli bir dönemden sonra pozitif tıbbı geçilmiş olsa dahi öncesinde tedavi çeşitli rasyonel yöntemlere dayanmamaktaydı. Birçok farklı medeniyette ve kültürde insanları tedavi ederek şifa vermeye çalışan bu kişiler farklı isimlerle farklı niteliklemlerle anılmaktaydılar. Bu kişiler kâhin, büyücü, şifacı veya farklı şekilde asu, asipu, baru gibi isimlerle anılmakla birlikte bazıları ise tanrısal olarak görülüyorlardı. Bu durum geçmişte hekim konunda bulunan bireylerin sahip oldukları tıbbi yetenekler nedeniyle insanüstü ve tanrısal birer varlık, güç sahibi olduklarını göstermektedir. Bu kişiler tedavilerini bazen büyü veya sihir ile bazen bitkisel kaynaklara dayalı olarak yine günümüze yaklaştıkça ise modern tıbbi yöntemlere evrilerek değişim ve gelişim göstermiştir. Fakat günümüze yaklaştıkça ve günümüzde hekimliğin olağanüstü güçlere veya insanüstü yeteneklere sahip bir varlık olmadığı diğer meslekler gibi bir meslek sınıfı olduğu görülmektedir. Bu durum bilgi birikiminin yüzyıllar içerisinde kademeli olarak artışı ve pozitif saf bilime dayalı olarak verinin elde edilmişinden kaynaklı da ortaya çıkmıştır. Saf bilimsel verinin elde edilmesi tıp bilimini de etkilemiş ve hekimliğin icrası, toplumsal ve sosyal rolü açısından da belirli değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada başlangıçta neredeyse tanrısal bir varlık veya güce sahip görünen şifacıardan, pozitif olarak bilime dayalı yalnızca mesleklerini icra eden bilim insanları doktorluğa kadar uzanan geniş süreçte hekimlik mesleğinin geçirdiği değişimler; bu meslek erbabı kişilere toplum tarafından biçilen rol ve verilen sıfatlar, mesleğin icrası, sosyal roller açısından dönemsel olarak incelenmiştir.

edilen bu meslek erbapları belki de henüz pozitif bilimin yokluğu, bilginin yoksunluğu nedeniyle bu tür sıfatlarla anılmalarına neden olmuştur. Yine karanlık çağ olarak adlandırılan Orta Çağ dönemi Avrupa'sında tıp adına önemli bir gelişme yaşanmamış olmakla beraber hastalıklara neden olan mikrop ve vektörler henüz tespit edilemediği için sihir ve büyüsel hastalık inançları bu dönemde de devam etmiştir. Bilimsel bilginin halen olmayışı bu dönemde hekimliğin bir meslek olarak ilerlemesini de olumsuz etkilemiştir. Sonrasın modern dönemde birlikte ise 16, 17, 18, ve 19. yüzyıllarda adım adım tıp pozitif bir bilim olarak gelişim göstermeye başlamıştır. Bununla beraber tıbbi aletlerin, araç ve gereçlerin, tıbbi cihazların keşfi önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmış ve hekimlik mesleğinin de pozitif bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hekimlik kademe kademe günümüzde meslek sınıfı halini almıştır. Görüldüğü gibi hekimlik mesleği; bilimin ve bilginin eksikliğinde farklı nitelere maruz kalmıştır. Modern çağ ve günümüze yaklaştıkça bilgi birikimim artması, bilimin ilerlemesiyle beraber özet ile her bir bilimsel verinin keşfiyle beraber doktorların bir bilim erbabı olduğu ve normal bir insan olarak pozitif bir bilim alanı olarak mesleklerini idame ettikleri gerçeğini de beraberinde getirmiştir. Bilginin keşfi ve bilimin ilerleyişi, hekimlik mesleğinin yüzyıllarca geçirdiği değişim ve evrimi günümüzdeki haline getirebilmiştir. Hekimliğin gelecekte. Belki de yüzyıllar sonra toplum tarafından nasıl görüleceği yeri ve mesleki anlamı yeni bilgilerin keşfiyle belki de yine değişecek ve mana kazanacaktır.

KAYNAKÇA

- Aggarwal, L. M., (2017). "Advances In Medical Technology And Its Impact On Health Care İn Developing Countries", *Int J Radiol Radiat Tther*, 2(2), 55-56.
- Akçiçek, E., (1999). "Karaciger Falı (Hep Atoskopi)", *SSK Tepecik Hastanesi*, 1, 47-59.
- Akkaş, E., ve Erdem, R., (2017). "Hekimlik Meslek Kültürünü Belirleyen Olguların Değerlendirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(17), 47-57.
- Alexandrova, A. P., (2019). "Medicine in Medieval England", *Scientific Notes Of The Oryol State University*, 3 (84), 7-11.
- Amundsen, D. W., (1978). *Medieval Canon Law On Medical and Surgical Practice by The Clergy. Bulletin of The History of Medicine*, 52(1), 22-44.
- Bovey, A., (2015). <https://www.bl.uk/the-middle-ages/articles/medicine-diagnosis-and-treatment-in-the-middle-ages> (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2022).
- Byyny, R. L., (2018). "Medical Professionalism in the Modern Era", *Pharos*, 81, 2-11.
- Cilliers, L., Retief, F. P., (2006). "Medical Practice in Graeco-Roman Antiquity", *Curatonia*, 29 (2), 34-40.
- Cruess, S. R., (2006). "Professionalism and Medicine's Social Contract with Society", *Clinical Orthopaedics and Related Research*, 449, 170-176.

- Dündar, M., Emekli, R., ve Şener, E., (2019). "Anadolu'daki Tıbbın Doğuşu, Dünyadaki İlk Tıp Okulu Olarak: Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Darüşşifası", *Bilimname*, 39, 79-103.
- Eliade, M., (2002). *Babil Simyası ve Kozmolojisi*, Mehmet Emin Özcan (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Emmanouil, P., Pavlos, M., Efthimios, D. A., Sofia, A., and Christos, T., (2008). "Evolution of Medical Education in Ancient Greece", *Chinese Medical Journal*, 121(21), 2202-2206.
- Farag, F. R., (1978). "Why Europe Responded To The Muslims' Medical Achievements in the Middle Ages", *Arabica*, 25(3), 292-309.
- Gesundheit, B., and Hadad, E., (2005). "Maimonides (1138-1204): Rabbi, Physician And Philosopher", *The Israel Medical Association Journal: IMAJ*, 7(9), 547-553.
- Godderis, J., (1997). "De Beste Artszijookeen Filosoof? Amsterdam: Peeters
- Hajar, R., (2000), "Past Glories: The Great Library of Alexandria", *Heart Views*, 1(7), 278-282.
- Hajar, R., (2012), "The Air of History (Part II) Medicine in the Middle Ages", *Heart Views*, 13(4), 158.
- Heessel N.P., (2004). "Diagnosis, Divination and Disease. in: Horstmanshoff HFJ, Stol M. eds. *Magic and Rationality in Ancient Near Eastern and Graeco-Roman Medicine*". Leiden: Brill, 97-114.
- Holzwarth L., (2019). <https://historycollection.com/the-life-of-a-medieval-doctor/> (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2022).
- Kaçar, A. (2020). *Eski Mezopotamya'da Büyü ve Büyücülük*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 47s.
- Kazancıgil, A., (2004). "Türkiye'de Tıp Tarihi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (4), 213-232.
- Küçükparlak, İ., (2017). "Doktor Korkusu" *Toplum ve Hekim Dergisi*, 32(2), 149-151.
- Loscalzo, J., (2007). "Entrepreneurship in the Medical Academy: Possibilities and Challenges in Commercialization of Research Discoveries", *Circulation*, 115(12), 1504-1507.
- Martins, P., (2018). "Descartes and the Paradigm of Western Medicine: An essay", *International Journal of Recent Advances in Science and Technology*, 5(3), 32-34.
- Mendel, Y., (2019). "Eski Tıp" (Vol. 1), Cambridge Stanford Books.
- Moons, K. G., Royston, P., Vergouwe, Y., Grobbee, D. E., and Altman, D. G., (2009). "Prognosis and Prognostic Research: What, Why, and How?", *Bmj*, 338.
- Palmer, S.B., (2008), *Modern Medicine*. https://www.researchgate.net/publication/267574377_Modern_Medicine Son erişim tarihi: 11.09.2022
- Parsons, T., (1939). "The Professions and Social Structure", *Socialforces*, 17(4), 457-467.
- Rashkow I., (2019). "Magic and Religious Healing (Asu, Ashipu, and God/gods), SBL Annual Conference.
- Rosner, F., (2002). "The Life of Moses Maimonides, A Prominent Medieval Physician", *Einstein Quart J Biol Med*, 19, 125-8.
- Sayılı A., (1992), *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Studiarapido, A.D., (2015). <https://www.studiarapido.it/ashipu-baru-asu-medici-in-mesopotamia/> Son erişim tarihi: 08.09.2022.
- Suvajdžić, L., Đendić, A., Sakač, V., Čanak, G., and Dankuc, D., (2016). "Hippocrates: The Father Of Modern Medicine", *Vojnosanitetski Pregled*, 73(12), 1181-1186.
- Tez, Z., (2010), *Tıbbın Gizemli Tarihi*, İstanbul: Hayy Kitap.

- Torras, S. G., (2014). "Aristotle in the Medical Works of Arnau de Vilanova (c. 1240-1311)", *Early Science and Medicine*, 19(3), 236-257.
- Weisz, G., (2003). "The Emergence of Medical Specialization in the Nineteenth Century.", *Bulletin of The History of Medicine*, 536-575.
- Wynia, M.K., Kao, A., Latham, S.R. and Emanuel, L., (1999). "Medical Professionalism in Society", *The New England Journal of Medicine*, 341, 1612-16.
- Yoket, Ü., (2003). "Eski Çağda Tıp", *SSK Bozyaka Dâhiliye Kliniği*, 12(2), 76.

İnternet Kaynakları

- (Web 1), <https://www.medicalnewstoday.com/articles/323596#medicine-and-math> (Erişim Tarihi: 07 Eylül 2022).
- (Web 2), <https://www.astrolojiakademisi.com/chiron/> (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2022).
- (Web 3), <https://www.studiarapido.it/ashipu-baru-asu-medici-in-mesopotamia/> (Erişim Tarihi: 07 Eylül 2022),
- (Web 4), https://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_%C3%87a%C4%9F (Erişim Tarihi: 08 Eylül 2022).
- (Web 5), <https://www.bbc.co.uk/bitesize/topics/zwqqm39/articles/zk4nf82> (Erişim Tarihi: 09 Eylül 2022).
- (Web 6), https://en.wikipedia.org/wiki/Abraham_of_Aragon (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022)
- (Web 7), <https://www.medievalchronicles.com/medieval-people/medieval-doctor/> (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2022).
- (Web 8), https://www.academia.edu/27361859/Medieval_Medicine_Magical_and_Irrational_How_during_the_Middle_Ages_the_Church_and_Scientific_Theory_Clashed (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2022).

SOSYOLOJİK KURAM VE YAKLAŞIMLAR PERSPEKTİFİNDEN HEKİMLİK MESLEĞİ

Elif Kaya - Sümeyye Güngör - Ramazan Rüçhan Kaya

GİRİŞ

Hekimlik mesleği, yalnız sağlık hizmeti sunumunda rol alan alelade bir meslek olmamış, tarih boyunca oyun kurucu bir nitelikte varlığını sürdürülmüştür. Bu meslek, toplumsal rolü gereği sosyolojinin, meslek içi sosyal ilişkiler gereğince meslekler sosyolojisinin, sağlık sisteminin bel kemiği olması ve bu güçlü rolün arzının pek çok içtimai mesele ile içkin olmasından ötürü sağlık sosyolojisinin ilgi alanına girmektedir. Sağlık sosyolojisinde sağlık ve hastalığa ilişkin konumda kendine yer edinen hekimlik mesleğinin klasik ve modern sosyoloji kuramlardan etkilendiği söylenebilir.

Blumer (1969: 2) klasik sosyoloji kuramlarından sembolik etkileşimcilikte anlamlar üzerine yoğunlaşmış ve bu anlamların sosyal etkileşimler sonucu ortaya çıktığını belirtmiştir. Hughes (1945: 349) konuyla ilgili profesyonel statüyle anlam arasındaki ilişkiyi anlatırken hekimlerin çok yüksek statüde olmalarına rağmen insanların onlara yükledikleri anlama göre toplumda farklı yer edindiklerini belirtmiştir. Yapısal-işlevselci kuramda hekimler sosyal kontrol ajanları olarak bireyleri denetleme yetkisine sahiptir. Hasta hekim ilişkisinde hekimler güçlü konumdadır ve iyi yetişmiş, prensip sahibidir (Adak, 2015: 142). Eğitim ve uzmanlıklarından elde ettikleri beceri ve gücü kullanarak hastaları tedavi etmektedir (Stolley, 2005: 30). Hekimlik mesleği yapısal işlevselci kuramda güçlü bir pozisyonda konumlandırılmıştır. Aynı şekilde Çatışma teorisinde sosyal sınıf, tekelci sermaye, devlet, ideoloji, emperyalizm gibi yapıların varlığı hekimlik mesleğini değişime uğratmış ve tıbbi gücü artmıştır (Waitzkin, 2000: 53). Marksist kuramda bu meslek işçi sınıfının toplumsal kontrolünün ve hastalığın bireyselleştirilmesinin bir aracıdır. Hekimlik mesleğinden insanları iyileştirmeyen ancak kârlar üreten yüksek maliyetli

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2015). Sağlık Sosyolojisi Kadın ve Kentleşme, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Adams, T. L. (2010). Profession: A Useful Concept for Sociological Analysis?. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, 47(1), 49-70.
- Adams, T. L. (2015). Sociology of Professions: International Divergences and Research Directions. *Work, Employment and Society*, 29(1), 154-165.
- Alarçin, E. Y., Sözen, A. B., Bozbuğa, N., ve İşsever, H. (2021). Hekim kıyafetlerine ilişkin hasta tercihleri eğilimi. *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 7-20.
- Aydın, K. (2015). Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), 213-239.
- Barry, A. M. and Yuill, C. (2016). *Understanding the Sociology of Health (Fourth Edition)*. Sage Publication.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A. (2009). *Sosyoloji*, B. Özçelik (Ed.), Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley: University of California Press.
- Bucher, R., & Strauss, A. (1961). Professions in Process. *American Journal of Sociology*, 66, 325-334.
- Carter, M. J. and Fuller, C. (2016). Symbols, Meaning, and Action: The Past, Present, and Future of Symbolic Interactionism. *Current Sociology*, 64(6), 931-961.
- Cersosimo, G. (2019). Interaction and Symbolism in Health Care Systems. *Italian Sociological Review*, 9(2), 305-316.
- Cirhinlioğlu, Z. (1996). *Meslekler ve Sosyoloji*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (2017). *Sağlık Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Kitabevi.
- Cockerham W. C. and Scambler G. (2010). *Medical Sociology and Sociological Theory*. Medical Sociology, W. C. Cockerham (Ed.), Wiley-Blackwell.
- Collyer, F. (2015). Karl Marx and Frederick Engels: Capitalism, Health and the Healthcare Industry. *The Palgrave Handbook of Social Theory in Health, Illness and Medicine*, 35-58.
- Demirbilek, E.Z. (2021). Erving Goffman'ın Benlik Kuramı Çerçevesinde İzlenim Yönetimi ve Kişilerarası İletişime Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Anasay*, 5(16), 65-80.
- Dennis, A. (2011). Symbolic Interactionism and Ethnomethodology. *Symbolic Interaction*, 34(3), 349-356.
- Dingwall, R. (1976). Accomplishing Professions. *Sociological Review*, 24(2), 331.
- Flexner, A. (2001). Is Social Work a Profession? *Research on Social Work Practice*, 11(2), 152-165.
- Frankenberg R. (1974). Functionalism and after? Theory And Developments in Social Science Applied to the Health Field. *International Journal of Health Services*, 4(3), 411-427.
- Foucault, M., (2006), "Psychiatric Power", *Lectures At The Collège De France 1973-1974*, Palgrave Macmillan, London.
- Gabe, J., Bury, M. and Elston, A.M. (2004). *Key Concepts in Medical Sociology*, London: Sage Publication.
- Garner, R. T. (2019). *Structural Functional Theory*. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, 1-4.
- Giddens, A. (2018). *Sosyoloji*, C. Güzel (Çev.), Ankara: Ayraç Kitabevi

- Goffman, E. (1956). *The Presentation of Self in Everyday Life*. University of Edinburgh Social Sciences Research Centre.
- Gönç, T. (2010). *Toplumsal eşitsizlikler ve sağlık: Eskişehir'de sosyolojik bir araştırma*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Greenwood, E. (1957). Attributes of a profession. *Social Work*, 2(3), 45–55.
- Hughes, E. C. (1945). Dilemmas and contradictions of status. *American Journal of Sociology*, 50, 353-359
- Kaminskas, R. and Darulis, Z. (2007). Peculiarities of medical sociology: Application of Social Theories in Analyzing Health and Medicine. *Medicina (Kaunas, Lithuania)*, 43(2), 110-118.
- Kaya, R. R., ve Kaya, E. (2019). Hekimlerin Yönetim Macerası: Melez İş Kimliği ve Hekim Yöneticiler. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(2), 82-102.
- Kaya, R. R., ve Kaya, E. (2021). Yönetici Hekimlerin Melez İş Kimliği Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(2), 275-294.
- Kaya, E., ve Kaya, R. R. (2022). Beyaz Önlüklü ve Gözlüklü: Karikatürlerde Hekim Stereotipleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(4), 1401-1410.
- Kılıç, M. (2005). Dramaturjik Teori Ekseninde Spor. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 126-152.
- Klegon, D. (1978). The Sociology of Professions: An Emerging Perspective, *Sociology of Work and Occupations*, 5(3), 259–283.
- Koytak, E. (2022). Mesleğin Dönüşümü: Hekimler ve Avukatlar, İstanbul: Matbu Yayıncılık
- Koytak, E. (2020). Meslek Sosyolojisinde Teorik Yaklaşımlar. *Journal of Economy Culture and Society*, Özel Sayı , 1-27 .
- Kurutkan, M.N. (2010). Hekimden Profesyonelleşme Anlayışı, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Latham, S.R. (2002). Medical Professionalism: A Parsonian View, *The Mount Sinai Journal of Medicine*, 69(6), 363-369.
- Light D, Levine S. The Changing Character of the Medical Profession: A Theoretical Overview. *Milbank Q*. 1988;66 Suppl 2:10-32. PMID: 3075008.
- Lupton, D. (2011). *Medicine As Culture Illness, Disease And The Body*, London: Sage Publication.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. Free Press, New York.
- Saks, M. (1983). Removing the blinkers? A critique of Recent Contributions to the Sociology Of Professions. *The Sociological Review*, 31(1), 3–21.
- Sönmez, V. (2010). Auguste Comte (1798-1857) Pozitivizm (Olguculuk). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(3), 161-163
- Strauss, A. (1961). *Professions, Work and Careers*, Routledge
- Üçkuyu, Y. (2006), *Toplumsal Yapı ve Sağlık Sistemleri: Sağlık Sistemlerine Nasıl Bakılmalı? Toplum ve Hekim*, 21(5), 325-330.
- Wallace, A.R. and Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin İyileştirilmesi*, L. Elburuz, ve M. Rami Ayaz (Çev), Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology (Vol. 2)*. University of California press.
- White, K. (2017). *An Introduction to the Sociology of Health and Illness*, London : SAGE Publications
- Yadigaroğlu, H. (2008). Yetişkin Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimleri ve Hasta-Yakın İlişisine Sosyolojik Bakış. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

MESLEK SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN SAN'ATTAN ROBOTİK CERRAHİYE DÖNÜŞÜM

Nurcan Coşkun Us - Zuhâl Kayar

“İlim ve sanat uzun, ömür kısadır”

Hipokrat

GİRİŞ

Meslek sosyolojisi, uzmanlaşmış mesleklerin yapısı ve işlevselliği ile ilgilenebilir. Uzmanlaşmış mesleklerden biri olan hekimlik, doğrudan ve karşılık olmadan hizmet sunumu yapan meslek olarak ortaya çıkmıştır (Wearne, 1989:109). Ancak günümüzde hekimlik mesleğinin toplumsal konumunun değişmeye başladığı, mesleğe dair uygulamaların tıp teknolojilerinin kontrolüne girmeye başladığı ve topyekün bir değişime doğru yol aldığı görülmektedir (Kaya, 2022: 10). Hekimliğin uzmanlık gerektiren bir alanı olan cerrahinin profesyonelleşmesi, gelişen teknolojik dönüşümlerle geçmişten günümüze gelişini anlamak, yorumlamak ve ayak uydurmak mesleki bir sorumluluk olarak görülmektedir. Berber-cerrah, usta-çırak ilişkisi ile çok eski yüzyıllardan beri varlığını sürdüren cerrahinin, hastalıkların tedavi edilmesinde ve insanlığın yaşam süresini uzatmada büyük bir rolü olmasından dolayı giderek büyüyen, gelişen ve teknolojik ilerlemeler, sağlıkta dijital değişim ve dönüşümler cerrahinin teknik gelişimine katkı sağlamıştır.

Bilgi teknolojileri ile giderek daha da küresel hale gelen dünyamızda dijitalleşme her alanda kullanılmaya ve karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Dijitalleşmenin temel amacı hayat mücadelesini kolaylaştırmak olarak değerlendirilebilir. Sağlığımız da bunlardan birisidir. Sağlık alanında yapılan dijital yatırımlar sadece hayatımızı kolaylaştırmak için değil, aynı zamanda sağlık

KAYNAKÇA

- Akalın, B. & Veranyurt, Ü. (2020). Sağlıkta Dijitalleşme Ve Yapay Zekâ, SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi, 2 (2): 128-137 Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Sdusyd/Issue/60581/842035>
- Altuntaş, E. Y. (2019). Sağlık Hizmetleri Uygulamalarında Dijital Dönüşüm. Eğitim Yayınevi.
- Ataç, A., (2004), 19. Yüzyılda Türkiye’de Cerrahinin Gelişimi ve Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 16(16): 66-76.
- Atalay, M., (2017), Hekimlik Mesleğinin Değişiminin Meslekler Sosyolojisi Açısından İncelenmesi, Akdeniz Üniversitesi, Doktora Tezi, Antalya.
- Barber, B., (1963), Some Problems in the Sociology of the Professions, The MIT Press on Behalf of American Academy of Arts & Sciences, 92(4): 699-688.
- Bayram, A., Solak, S., Harmanlı, O. ve Cesaret, B., (2022), Selecting a Winning Team: Management of Surgical Team Composition in Robotic Surgery, Computers & Industrial Engineering, 175: 1-16.
- Bravi, C. A., Dell’Oglio P., Mazzone, E., Moschovas, M. C., Falagario, U., Piazza, P., Scarcella, S., Bednarz, C., Sarchi, L., Tappero, S., Knipper, S., De Groote, R., Sjöberg, D., Schiavina, R., Suardi, N., Terrone, C., Autorino, R., Carrieri, G., Galosi, A., Galfano, A., Briganti, A., Montorsi, F., Patel, V., Vickers, A., Mottrie, A., (2022), The Surgical Learning Curve for Biochemical Recurrence After Robot-assisted Radical Prostatectomy, European Urology Oncology, 1-8, <https://doi.org/10.1016/j.euo.2022.06.010>.
- Byrne, M. D. (2022). Finding the Future of Surgical Robotics. *Journal of PeriAnesthesia Nursing*, 37(5), 739-741.
- Cirhinlioğlu, Z., (1996), Meslekler ve Sosyoloji, Gündoğan Yayınları: Ankara.
- Cleary, K. and Nguyen, C., (2001), State of the Art in Surgical Robotics: Clinical Applications and Technology Challenges, *CompUtm Airlid Surgery*, 6:312-328.
- Çelik, F. (2012). Tıbbın ve Cerrahinin Felsefesi. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, (21), 94-98.
- Deniz, N. (2019), Sağlık Bilişimi ve Sağlıkta Dijital Dönüşüm. Dr. Öğr. Üyesi Avcı, K.(Ed.), Sağlıkta Kalite Yönetimi Güncel Konular ve Stratejik Yaklaşımlar. Ankara: 1. Basım. Gazi Kitabevi.
- Ellison, E. C. and Zollinger, R. M., (2020), Zollinger’in Cerrahi Girişimler Atlası, A. B. Doğrul ve A. Konan (Çev. Ed.), On Birinci Baskıdan Çeviri, Palme Yayıncılık: Ankara.
- Emmerling, M., Tan, H. j., Shirk, J. and Bjurling, M. A., (2023), Applications of 3-Dimensional Virtual Reality Models (Ceevra®) for Surgical Planning of Robotic Surgery, *Urology Video Journal*, 18: 1-2.
- Erdil F. ve Elbaş N. Ö., (2001), Cerrahi Hemşireliği (Perioperatif Hemşirelik), Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Kitabı. 4. Baskı, Ankara: Aydoğdu Ofset, 97-137.
- Ferrigno, G., Pedrocchi, A., Momi, E., Ambrosini, E., and Beretta, E., (2015), Medical Robotics. In Eren, H., & Webster, J. G. (Ed.), *Telehealth and Mobile Health* (pp.3-36). Boca Raton: CRC Press
- Gosselin, F. (2016). Modern Devices for Telesurgery. In Eren, H., & Webster, J. G. (Ed.), *Telehealth and Mobile Health* (pp.37-60). Boca Raton: CRC Press.
- Hughes, E. C., (1963), Professions, The MIT Press on Behalf of American Academy of Arts & Sciences, 92(4): 655-668.
- Ide, T., Siddiqi, N. A., and Akamatsu, N., (2012), Expectations For Medical And Healthcare Robotics. *Advanced Robotics*, 7(2): 189-200.

- Jacobson, J. C., Scrushy, M. G., Gillory, L. A. and Pandya, S. R., (2023), Utilization of Robotics in Pediatric Surgical Oncology, *Seminars in Pediatric Surgery*, 32(1): 1-5.
- Lanfranco, A. R., Castellanos, A. E., Desai, J. P. and Meyers, W. C., (2004), Robotic Surgery A Current Perspective, *Annals of Surgery*, 239(1): 14-21.
- Kaya, E. (2022), *Türkiye'de HEKİMLİK MESLEĞİ - Meslek Kültürü Açısından Bir Değerlendirme*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Kelsey, T., & Cavendish, W. (2014). Personalised health and care 2020: using data and technology to transform outcomes for patients and citizens. A framework for action. *NHS Engl Natl Inf Board*, 1-66.
- Kılıç, T., (2017), e-Sağlık, İyi Uygulama Örneği; Hollanda, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(3): 203-217.
- Kılıç, T., (2016), Digital Hospital AnExample Of Best Practice", *International Journal Of Health Services ResearchAndPolicy*, 1(2): 52-58.
- Koytak, E., (2020), Theoretical Approaches in The Sociology of Professions, *Journal of Economy Culture and Society*, Supp (1): 1-27.
- Kwoh, Y. S., Hou, J., Jonckheere, E. A., & Hayati, S. (1988). A robot with improved absolute positioning accuracy for CT guided stereotactic brain surgery. *IEEE transactions on biomedical engineering*, 35(2): 153-160.
- Ma, S., Li, L., Yang, C., Liu, B., Zhang, X., Liao, T., Liu, S., Jin, H., Cai, H. and Guo, T., (2022), Advances in The Application of Robotic Surgical Systems in Gastric Cancer: A Narrative Review, *Asian Journal of Surgery*, xxx(xxxx)xxx: 1-6.
- Mann, D. M., Chen, J., Chunara, R., Testa, P. A., & Nov, O. (2020). COVID-19 transforms health care through telemedicine: Evidence from the field. *Journal of the American Medical Informatics Association* : *JAMIA*, 27(7), 1132-1135.
- Mukherjee, P., and Singh, D., (2020), The Opportunities of Blockchain in Health 4.0. In Righi, R. R., Alberti, A. M., & Singh, M. (Ed.), *Blockchain Technology for Industry 4.0: Secure, Decentralized, Distributed and Trusted Industry Environment* Singapore: Springer, (pp.149-164).
- Sağlam, Ş. (2021). Hastanelerin Dijitalleşme Sürecinde İçsel Pazarlama Uygulamalarının Sağlık Çalışanları Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Uygulama. *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. T.C. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı. Nevşehir
- Palep, J. H. (2009), Robotic Assisted Minimally Invasive Surgery. *Journal of Minimal Access*, 5(1): 1-7.
- Peters, B. S., Armijo, P. R., Krause, C., Choudhury, S. A., Oleynikov, D., (2018), Review of Emerging Surgical Robotic Technology, *Surgical Endoscopy*, 32(4): 1636-1655.
- Raison, N., Khan, M. S., & Challacombe, B. (2015). Telemedicine in Surgery: What are the Opportunities and Hurdles to Realising the Potential? *Current urology reports*, 16(7), 43.
- Saadi RA, Bann DV, Patel VA, Goldenberg D, May J, Isildak H. A Commentary on Safety Precautions for Otologic Surgery during the COVID-19 Pandemic. *Otolaryngol Head Neck Surg*. 2020;162(6):797-799.
- Sarıyıldız Y (2022) Dijital Hastane, Uysal, Ö. Ü. B., & Semiz, Ö. Ü. T. (Ed.). *Sağlık Hizmetlerinde Dijitalleşme Ve Geleceği*. (s 53-72) içinde, İksad Yayınevi.
- Turner, B., (2011), *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Tüfekçi N., Yorulmaz R., Cansever İ.H. (2017), Dijital Hastane. *Journal of Current Researches on Health Sector*, 7(2), , 143-156. Doi: 10.26579/jocrehes_7.2.12, 7(2).

- Türkeli, S., (2019). Tıp Alanında Kullanılan Robotlar. Yıldız, M. S. (Ed.), *Sağlıkta İleri Teknoloji Uygulamaları* (s.45-69) içinde. Ankara: Nobel.
- Thuemmler, C., and Bai, C., (2017), Health 4.0 Application of Industry 4.0 Design Principles in Future Asthma Management. In Thuemmler, C., & Bai, C. (Ed.), *Health 4.0: How Virtualization and Big Data are Revolutionizing Healthcare*, Switzerland: Springer, (pp. 23-38).
- Trappen, P. V., Cuypere, E. and Claes, N., (2023), Robotic Surgery in Early and Advanced Ovarian Cancer: Case Selection for Surgical Staging and Interval Debulking Surgery, *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, 280: 7-11.
- Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 02.01.2023).
- Van der Vaart, R., and Drossaert, C., (2017), Development of The Digital Health Literacy Instrument: Measuring a Broad Spectrum of Health 1.0 and Health 2.0 Skills, *Journal of Medical Internet Research*, 19(1): e27.
- Van De Belt, T. H., Engelen, L. J., Berben, S. A., & Schoonhoven, L. (2010). Definition of Health 2.0 and Medicine 2.0: a systematic review, *Journal of medical Internet Research*, 12(2): e18
- Walji M. (2015). Bringing tele health to humanitarian settings. *CMAJ: Canadian Medical Association journal = journal de l'Association medicale canadienne*, 187(4), E123–E124.
- Wearne, B. C. (1989). *The theory and scholarship of Talcott Parsons to 1951: A critical commentary*. Cambridge University Press.
- (Web 1), <https://americansurgical.org/about.cgi> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- (Web 2), <https://www.anadolusaglik.org/robotik-cerrahi> (Erişim Tarihi: 02.01.2023).
- Wu, Z., Zhu, C., Ding, Y., Wang, Y., Xu, B., Xu, K., (2022), A Robotic Surgical Tool With Continuum Wrist, Kinematically Optimized Curved Stem, and Collision Avoidance Kinematics for Single Port Procedure, *Mechanism and Machine Theory*, Vol.173. <https://doi.org/10.1016/j.mechmachtheory.2022.104863>.
- Yıldız, M. C., (1999), *Meslekler Sosyolojisi Açısından Din Görevliliği ve Din Görevlileri, Uluslararası Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslamî İlimler Sempozyumu*.

TOPLUMSAL HAREKETLİLİK ARACI OLARAK HEKİMLİK MESLEĞİ

Betül Akalın - Hilal Akman Dömbekci - Ramazan Erdem

GİRİŞ

Hemen hemen her toplumda insan gruplarının sıralandığı görülür. Toplumsal tabakaları ortaya çıkaran bu sıralamada belirleyici unsurlar genellikle sahip olunan mülk, soy, dini inanış ve meslektir. Toplumsal tabakalaşma durumu insan gruplarının yaşam imkanlarının farklılıklarıyla gözetilebilir. Öyle ki farklı tabakalardaki insanların yaşam standartları da değişiklik gösterir. Üst tabakadaki bireyin yaşam standartları yüksek ve imkanları fazlayken alt tabakada bulunan insanların yaşam standardı düşük ve imkanları kısıtlıdır.

Toplumsal tabakanın özelliklerinin değişmesi ya da toplumsal tabakalar arasında geçiş muhtemeldir. Bu durumda toplumsal hareketlilik söz konudur. Zaman içerisinde değişime uğramış bir sosyal anlayış, kazanılmış bir hak vb. ile söz konusu tabakanın durumu değişebilir. Değişime aracı olan durumlardan bir tanesi de meslek olabilmektedir. Toplumsal tabakalar arası yukarıya doğru dikey geçişlerde itibarlı meslekler bir araç olarak kullanılabilir. Toplum içerisinde yüksek düzeyde itibara sahip olan hekimlik mesleği de toplumsal hareketlilik açısından incelenmeye değer bir konudur. Özellikle toplumsal tabakalaşma açısından alt düzeylerde hayata başlayan bireylerin hekimlik mesleği ile birlikte nasıl bir toplumsal yolculuk yaptıkları merak edilmektedir.

Bu çalışmada hekimlik mesleğinin toplumsal tabakalar arası hareketlilik açısından bir araç olup olmadığına dair çıkarım yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç üzerine öncelikle toplumsal tabakalaşma ile toplumsal hareketlilik kavramlarından ve hekimlik mesleğinden söz edilmiştir. Sonrasında ise anlatı araştırmalarından olan yaşam öyküsü yöntemi ile elde edilmiş veriler analiz edilmiştir. Bu çalışmanın hekimleri ve hekimlik mesleğini anlamaya yönelik bakış açısı kazandıracığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkalin, N., (2008). "Yoksulluk ve Genç Kuşakların Toplumsal Hareketlilik Şansları: İstanbul ve Gaziantep Örnekleri", *Journal of International Social Research*, 1(3), 34-54.
- Berg, B. L., ve Lune, H., (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bian, Y., Breiger, R., Galaskiewicz, J., ve Davis, D., (2005). "Occupation, Class, and Social Networks in Urban China", *Social Forces*, 83(4),1443-1468.
- Bourdieu, P. (2018). "Distinction A Social Critique Of The Judgement Of Taste". D. B. Grusky ve S. Szelenyi (Ed.), In *Inequality Classic Readings in Race, Class, and Gender* (pp. 287-318), New York: Routledge.
- Brosnan, C. (2010). "Making Sense Of Differences Between Medical Schools Through Bourdieu's Concept Of 'Field'". *Medical Education*, 44(7), 645-652.
- Cansever, B. A. ve Erol, P. Ö., (2016). "Bir Toplumsal Hareketlilik Aracı Olarak Kız Çocuklarının Eğitimi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 380-400.
- Connelly, R., Gayle, V., ve Lambert, P. S., (2016). "A Review of Occupation-Based Social Classifications for Social Survey Research", *Methodological Innovations*, 9, 1-14.
- Creswell, J. W., (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dağı, F. (2013). *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Erdem, R. (2020). *Sağlık ve Hastalık Sosyolojisi Düşünceler ve Düşünceler*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Giddens, A., (2013), *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Grusky, D., (2019). *Social Stratification, Class, Race, and Gender in Sociological Perspective*. New York: Routledge.
- Güler, E. A. (2022). "Kibyra'dan İki Yeni Hekim Onurlandırma Yazıtı", *Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi, İstanbul Gelişim Üniversitesi*, 10-11 Mart 2022, İstanbul, 61-69.
- Hatt, P. K., (1950). "Occupation and Social Stratification", *American Journal of Sociology*, 55(6), 533-543.
- Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D. ve McBride, B., (2008). *Kültürel Antropoloji*, İ. D. Erğuvan Sarıoğlu (Çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Hindhede, A. L. ve Larsen, K. (2019). "Bir Alan Perspektifinde Hastalık ve Uzmanlıkların Prestij Hiyerarşileri", *Sosyal Teori ve Sağlık*, 17(2), 213-230.
- Hollingshead, A. B. (2011). "Four Factor Index of Social Status", *Yale Journal of Sociology*, 8, 21-52.
- Kerbo, H. R., (2007). "Social Stratification", C. D. Bryant, D. L. Peck (Ed.), In *21st Century Sociology: A Reference Handbook*, (228-236), California: Thousand Oaks, Sage Publications.
- Keskin, R. ve M. N. Pakdemirli. (2016). "Mesleki Aidiyet Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme, Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması", *Journal Of International Social Research*, 9(43), 2580-2587.
- Lahelma, E., (2001). *Health and Social Stratification*. W. C. Cockerham (Ed.), In *The Blackwell Companion to Medical Sociology*, (64-93), Oxford, UK: Blackwell.
- Lindgren, S., Brännström, T., Hanse, E., Ledin, T., Nilsson, G., Sandler, S., ... ve Donnér, J. (2011). *Medical Education in Sweden. Medical teacher*, 33(10), 798-803.
- Marshall, G., (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, O. Akınhay ve D. Kömürcü (Çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- McLeod, J. D., (2013). "Social Stratification and İnequality", C.S. Aneshensel, J.C. Phelan ve A. Bierman (Ed.), In Handbook of the Sociology of Mental Health (229-253). Berlin Springer, Dordrecht.
- Muntaner, C., N. E., Vanroelen, C., Christ, S., ve Eaton, W. W., (2013). "Social Stratification, Social Closure, and Social Class as Determinants of Mental Health Disparities", C.S. Aneshensel, J.C. Phelan ve A. Bierman (Ed.), In Handbook of The Sociology of Mental Health (205-227), Berlin: Springer, Dordrecht, s.58.
- Mücevher, M. H., (2020). "Anlatı ve Hayat Hikayeleri Araştırmaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(3), 277-295.
- Okay, E. (2019). Platon ve İbn Sînâ'da Sağlık Kavramı, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, C., (2020). "Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketliliğin Meslekler Üzerinden Ölçümü", Journal of Economy Culture and Society, 61(1), 59-77.
- Parsons, T., (1940). "An Analytical Approach To The Theory Of Social Stratification", American Journal of Sociology, 45(6), 841-862.
- Sağlam, S., (2015). "Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Toplumsal Sınıflar (1923-1960)", Hacettepe University Journal of Turkish Studies/HÜTAD Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (23), 287-297.
- Şengönül, T. (2008). "Toplumumuzda Eğitimin Dikey Sosyal Hareketliliğe Etkisi (İzmir'de Profesyonel Meslek Sahibi Bireyler Üzerine Bir Araştırma)". Sosyoloji Dergisi, (19), 171-208.
- Ülken, H. Z. (1981). İbn Sina'nın Felsefesi. Felsefe Arkivi, 22 (23), 56-82.
- Witman, Y., Smid, G. A., Meurs, P. L., ve Willems, D. L. (2011). "Doctor İn The Lead: Balancing Between Two Worlds". Organization, 18(4), 477-495.
- Zencirkıran, M., (2021). Sosyoloji, Bursa: Dora Yayınları.

TIBBİ GÜÇ BAĞLAMINDA SAKATLIK VE HEKİMLİK MESLEĞİ

Reşat Açıkgöz - Hüseyin Özil

GİRİŞ

İnsani varoluşun ön koşulu bedene sahip olmaktır. İnsan bir beden içerisinde doğar, büyür ve ölür. Ancak doğum ve ölüm arasındaki çizgi stabil değildir. İnsanın yaşam çizgisi sağlık, hastalık ve sakatlıkla örülmüştür. Bu haller insanın tüm yapıp etmelerini belirlemektedir. Bedenen, ruhen ve sosyal açıdan sağlıklı olduğunda davranışlar ve ilişkiler başka seyir izlerken hasta olduğunda başka bir seyir izlemektedir. Ancak bu seyri hasta ve hasta yakınları farklı, sağlık çalışanları farklı deneyimlemektedir (Açıkgöz, 2021: 11). Bu farklılık hekim-hasta ilişkisinin mahiyetini göstermesi, hastalık halinde karşılaşılan sorunların en aza indirilmesi ve nihayetinde sağlık hizmetlerinden istenilen başarıyı belirlemesi bakımından önemlidir (Kalender ve Uludağ, 2004: 117).

Hastalık ve sağlık yaşamın iki yüzü gibi dururken sakatlığın* nerede konumlandırılacağı muğlaklaşmaktadır. Sakatlık, tıbbi olarak normal bedenlerle karşılaştırıldığında farklılığı ve anormalliği ifade eder. Ancak sakatlık, genellikle içerisinde bir hastalık barındırmaz. Buna karşın sakat birey günlük hayatta çoğu zaman hastaların karşılaştığı durumları deneyimler. Bu yüzden hastalık, sakatlığın değerlendirilmesinde önemli bir zemin oluşturmaktadır. Ancak bu zemin sadece başlangıç noktasını oluşturur. Çünkü sakatlığın sahip olduğu nevi şahsına münhasır faktörler sürecin doğasını ve niteliğini değiştirmektedir.

* İngilizce *disability* terimini Türkçeye 'sakatlık' ve 'engellilik' olarak aktarmak mümkündür. Bu çalışmada sakatlıkla ilgili terimlerin (sakat, engelli, yeti yetimi vb.) kullanımında *Sakatlık Çalışmaları- Sosyal Bilimlerden Bakmak* (Der: Bezmez, Yardımcı ve Şentürk, 2011) kitabındaki terimler sözlüğü esas alınmıştır.

farklıdır. Bu değişkenler, hekimlerle olan ilişkilerinde de belirleyici olmaktadır. Bu yüzden, hekim-sakat ilişkilerine yön veren bu değişkenlerin veya toplumsal faktörlerin daha iyi anlaşılabilmesi için sahada daha çok araştırmanın yapılması gerekir. Bu araştırmaların alanı keşfetmeye yönelik olarak tasarlanması meselenin anlaşılmasına önemli katkıları olacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2021). *Hastalık, Sağlık ve Toplum- Bir Sağlık Sosyolojisi İncelemesi*, İstanbul: DYB Yayınları.
- Apaydın, R. (2020). *Sağlık Çalışanlarının Engelli Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi-Bir Üniversite Hastanesi Örneği / Yüksek Lisans Tezi*, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atıcı, E. (2007). "Hasta- Hekim İlişkisi Kavramı", *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 33(1), 45-50.
- Atilla, G., Oksay, A. ve Erdem, R. (2013). "Hekim-Hasta İletişimi Üzerine Nitel Bir Ön Çalışma", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 43, 23-37.
- Bodur, S. ve Durduran, Y. (2009). "Konya'da Engelli Çocukların Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma ve Beklenti Durumu", *Genel Tıp Dergisi*, 19(4), 169-175.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2019). "Psikolojide tematik analiz kullanımı", *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 873-898.
- Cockerham, W. C. (2022). *Sağlığın ve Hastalığın Toplumsal Nedenleri*, E. T. Akı (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cockerham, W. C. and Ritchey, J. F. (1997). *Dictionary of Medical Sociology*, London: Greenwood Press.
- Creswell, J. W. (2019). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, M. Bütün ve S. B. Demir (Çev., Ed.), Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar- Bir Toplum İncelemesi*, Z. Z. İlgelen (Çev.), İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Durkheim, E. (2014). *Toplumsal İş Bölümü*, Ö. Ozankaya (Çev.), 2. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Foucault, M. (2006a). *Deliliğin Tarihi*, M. A. Kılıçbay (Çev.), 4. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi.
- Foucault, M. (2006b). *Kliniğin Doğuşu*, İ. M. Uysal (Çev.), 2. Baskı, Ankara: EPOS Yayınevi.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*, H. U. Tanrıöver (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freidson, E. (1970). *Profession of Medicine A Study of The Sociology of Applied Knowledge*, New York: Dodd, Mead & Company.
- Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler*, E. Arıcan (Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Hipokrat, (2018). *Hippokrates Külliyyatı*, J. Jouanna, ve C. Magdelaine (Sunuş), N. Nirven (Çev.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hisar, A. (2019). *Hastane Hizmet Kalitesinin Engelli Bireyler Tarafından Değerlendirilmesi-İzmir İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi / Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- İnan, S., Peker, C. G., Tekiner, S., Ak, F. ve Dağlı, Z. (2013) "Engellilik, Türkiye'de Engellilerin Durumu ve Sağlık Hizmet Sunumuna Bir Bakış", *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(6), 723-728.

- Kaderli, Z. (2020). *Kültürel ve Bilimsel Söylemlerin İnşa Mekanizmaları Bağlamında Beden*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kalender, A. ve Uludağ, A. (2004). "Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesinde Doktor Hasta İlişkisinin Rolü", *Amme İdaresi Dergisi*, 4, 117-132.
- Karip, S. (2016). *Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetlerine Ulaşılabilirlik Düzeylerinin Belirlenmesi: Konya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi / Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kılıç, E. (2018). *Üniversite Hastanesinde Engelli Bireylere Yönelik Uygulamalar ve Sağlık Personelinin Engellilere Yönelik Tutumları*, Yüksek Lisans Tezi / Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Koch, E. ve Turgut, T. (2004). "Hasta-Hekim İlişkisinin Güncel Sorunları ve Kültürlerarası Yönleri: Bir Bakış", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(1), 64-69.
- Kutlu, M., Çolakoğlu, N. ve Özgüvenç, Z. P. (2010). "Hasta Hekim İlişkisinde Empatinin Önemi Hakkında Bir Araştırma", *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 2(2), 127-143.
- Küçükşen, K., Kaya, Ş. D., Uludağ, A., Yüceler, A., İleri, Y. Y. ve Tekin, H. H. (2017). "Sağlık Çalışanlarının Engellilere Yönelik Tutumlarının Örgüt Kültürü Açısından Değerlendirilmesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(42), 91-101.
- Mechanic, D. and Volkart, H. E. (1961). "Stress, Illness Behavior, and the Sick", *American Sociological Review*, 26(1), 51-58.
- Meydan, Ö. (2021). *Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetlerine Ulaşılabilirlik Düzeylerinin Belirlenmesi ve Memnuniyet Analizi: Ankara İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Morgan, M. (2003). "The Doctor- Patient Relationship", G. Scambler (Ed.), *Sociology As Applied To Medicine*, in (55-70), (6th. Edition), London and New York: Saunders Elsevier.
- Öngören, B. (2017). "Hekim-Hasta İlişkisi ve Sağlık Hizmetlerinde İletişim-2", *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 10, 57-69.
- Özata, M. ve Karip, S. (2017). "Engelli Bireylerin Sağlık Hizmetleri Kullanımında Yaşadıkları Sorunlar: Konya Örneği", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(4), 397-407.
- Özçakır, A. (2004). "Hekim Hasta İlişkisi: Karar Verme Sürecinde Hastanın Yeri", *Türkiye Klinikleri Dergisi*, 24, 411-415.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*, London and New York: The Free Press of Glencoe.
- Parsons, T. (2001). "Sağlık ve Hastalık- Sosyolojik Bir Eylem Perspektifi", T. Kurtarıcı (Çev.), *Toplumbilim Dergisi*, 13, 99-107.
- Riska, E. (2010). "Health Professions and Occupations", W. C. Cockerham (Ed.), *The New Blackwell Companion to Medical Sociology*, in (337-355), USA: Wiley-Blackwell
- Shilling, C. (2003). *The Body and Social Theory*, (2nd Edition), London, Thousand Oaks and New Delhi: SAGE Publications.
- Thomas, R. K. (2003). *Society and Health: Sociology for Health Professionals*. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow: Kluwer Academic Publishers.
- Turner, B.S., (2011). *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*, Ü. Tatlıcan (Çev.). Bursa: Sentez Yayınları.
- Weber, M. (2018). *Ekonomi ve Toplum I-II*, L. Boyacı (Çev.), İstanbul: Yarı Yayınları.
- Yardımcı, S., Şentürk Y. ve Bezmez, D. (Ed.). (2011). *Sakatlık Çalışmaları Sosyal Bilimlerden Bakmak* F. B. Aydar (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

MODERN TIP VE İKTİDAR

Ayşe Çatalbaş

GİRİŞ

Batı'da Orta Çağ sonrasında gelişen Aydınlanma süreci birçok değişimi ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bilimsel, sosyal, siyasal, teknolojik gelişmeler art arda meydana gelmiştir. Bilimin ve rasyonalitenin öncülüğünde yaşanan bu gelişmeler bireye, doğaya ve topluma ilişkin yeni paradigmaları ortaya çıkarmıştır. Bu minvalde pozitivist paradigma, yaşanan bu değişmelerin bakış açısını oluşturmuştur. Pozitivist paradigmaya göre; bireyin ve toplumun yasaları doğa kanunları temel alınarak hesaplanabilir, ölçülebilir, öngörülebilir bir biçimde oluşturulabilir. Aydınlanma düşüncesi kendisine dayanak noktası olarak pozitivist paradigmanın bu görüşünü almıştır. Önce doğa bilimlerinde gelişen bu yeni perspektif daha sonra sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerinde baskın bakış açısı haline gelmiştir. Tıp alanı da gerçekleşen bu değişimden etkilenen alanlardandır. Tıbbi değişimin temel dinamikleri, aydınlanma düşüncesinin insanı ve toplumu rasyonel bir biçimde bilimsel olarak açıklamaya çalışmasında ortaya çıkmaktadır.

Modern tıp teknolojik gelişmelerle beraber insanın bedenine ilişkin elde ettiği bilgilerle bireyin yaşamı ve ölümü üzerinde sarsılmaz bir otorite haline gelmiştir. Ancak tıbbi bilimsel bilginin bu gelişimi yalnızca insan için hayati önem taşıyan hastalık ve sağlıkla ilgilenmekle kalmamıştır. Özellikle de iktidarın toplumu kontrol etmeye ve ekonomik sisteme uyumlu birer bireyler haline getirmeye çalışması tıbbi bilgiyle iktidar arasındaki ilişkinin boyutlarını ve amaçlarını farklı bir yere taşımıştır (Sağlam,2015). Gündelik hayatın tıbbileştirilmesi, nüfusun biyo-politikası ve sağlığın ticarileştirilmesi bu boyutlardan birkaçını oluşturmaktadır.

Tarih boyunca hastalıkları iyileştiren kişiler, şifacılar, kadınlar ve rahipler toplum tarafından bir otorite olarak kabul edilmiştir. Ancak tarihsel süreç

KAYNAKÇA

- Aydın, M., (2014), *Moderniteye Dışardan Bakmak*, 2. Baskı, İstanbul, Açılım Yayınları.
- Akay, A.,(2016), *Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*, 3. Baskı, Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Arpacı, M., (2016), "Foucault, Biyopolitika ve Biyotarih: Tarihsel Çalışma Alanları Olarak Tıp, Beden ve Nüfus", *ViraVerita Elektronik Dergisi*, 3(1): 80-89.
- Akgündüz, Ö. G, (2013). "Foucault' da İktidar ve Beden", *Akademik Bakış Dergisi*, 2013(38):1-16.
- Bacon, F., (2011), *Novum Organum*, (Çev. S. Önal), 1. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.(Orijinal Baskı: 1620).
- Caner, M. (2013), *Sosyal Kontrol Kavramı Açısından Tıp Sosyolojisinin İmkanları*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Bursa.
- Cevizci, A., (1999), *Ortaçağ Felsefe Tarihi*, 2. Baskı, Asa Kitabevi, Bursa: 2001.
- Çabuklu, Y., (2004), *Toplumsalın Sınırlarında Beden*, 1. Baskı, İstanbul: Kanat Kitap.
- Çelebi, V., (2013), "Michel Foucault'da İktidar, Bilgi ve Özne İlişkisi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1): 512-523.
- Çiğdem, A., (2012), *Bir İmkan Olarak Modernite Weber ve Habermas*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çolak, S. (2012), *Felsefi Açından Tıp Etiği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Daştan, U. (2018), *Michel Foucault: Bilgi ve İktidar İlişkileri Ekseninde Modern Bilim Eleştirisi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Dijk, V., (1999), *Medya İktidar İdeoloji*, (Çev/Der. M. Küçük), 2. Baskı, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Erbaydar, T., (2002), "Sağlık: Kimin İçin?", *Toplum ve Hekim*, 17(4), 303-313.
- Foucault, M., Gutman, H., Hutton, H. ., (1998), *Kendini Bilmek*, (Çev. G. Ç. Güven), 3. Baskı, İstanbul: Om Yayınevi. (Orijinal Baskı: 1988).
- Foucault, M., (2003), *Seçme yazılar; 4, İktidarın gözü*, (çev. I. Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Baskı:1994).
- Foucault, M., (2002), *Kliniğin Doğuşu*, (Çev. İ. M. Uysal), 3. Baskı, Ankara: Epos. (Orijinal Baskı:1963).
- Foucault, M., (2000), *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. M. A. Kılıçbay), 6. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi. (Orijinal Baskı: 1975).
- Foucault, M., (2010), *Cinselliğin Tarihi*, (Çev. H. T. Tanrıöven), 10. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları). (Orijinal Baskı: 1984).
- Foucault, M., (2014), *Bilginin Arkeolojisi*, (Çev.V. Urhan), 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Baskı:1969).
- Habermas, J., (2016), *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim*, (Çev. M.Tüzel), 9. Baskı, İstanbul: Cogito. (Orijinal Baskı:1993).
- Hülür, H., (2008), "İktidar/Bilgi Sarmalı: Michel Foucault' da Disiplinsel Doğruluk ve Özne" , *Ekev Akademi Dergisi*, 2008(12): 145-169.
- Illich, I., (2011), *Sağlığın Gaspsı*, (çev. S. Sertabiboğlu), 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Baskı: 1981).
- Kaplan, M., (2011), "Halk Tıbbının Kökenleri: Teşhisten Tedaviye Din ve Büyü İlişkisi", *Milli Folklor*, 23(91): 150-156.

- Kahraman, Y. (2018), "Kurucu Öge Olarak Modern Özne Anlayışının Teşekkülü", *Kaygı*, 2018(31): 128-144.
- Kant, I., (1984), Aydınlanma nedir? sorusuna yanıt. *Seçilmiş Yazılar*, 213-221.
- Köse, H. Kazan, F. (2017), "Sağlıklı Toplum'dan Sağlığın Gaspı'na Sağlığın Kuramsal Betimlenişi ve Medyada "Sağlıklı Toplum" İmgesi", *Ulakbilge*, 5 (18), s.2205 -2230.
- Kurtdaş, M. Ç.,(2016), "Sağlıklı Yaşam!" Sloganı Etrafında Şekillenen Yeni Tüketim Biçimleri, *Sosyolojik Düşün*, 1(1):1-10.
- Kurtdaş, M. Ç., (2017), " Medikalizasyon Süreci, Sağlığın Ticarileşmesi ve Bedenin Denetlenmesine Sosyolojik Bir Bakış, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(17): 983-1011.
- Marshall, G. (2014). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. A. Akınhay-D. Kömürçü), Ankara, Bilim Sanat Yayınları.
- Metin, A. ve Erdem, R., (2019), "Sosyal Kontrol Aracı Olarak Tıp: Kavramsal Bir Çerçeve", *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 29(1):3-12.
- Nazlı, A., (2005), "Sapmanın Tıpsallaştırılması ve Tıbbın Toplumsal Normaliteyi Sağlama İşlevi", *Sosyoloji Dergisi*, 2015(14): 115-132.
- Sağlam, Ö., (2015), *Modernleşme Sonrasında Yeni Bir Otorite Biçimi Olarak Ortaya Çıkan Hekimlik*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Özdemir, M., (2021), "Foucault Sosyolojisinde İktidarın Serüveni: Pastoral İktidar, Disiplinci İktidar, Biyo-İktidar", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(1):109-133.
- Öz, İ., (2021), "Geçmişten Günümüze Tıbbi Bilgi, Güç ve Hekimler" , (İç. Ulusal Toplum ve Değişme Kongresi Tam Metin Bildiriler), Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Özen, A.,ve Aslan, H., (2009), "Cinsiyetli Us: Yunanlılardan Aydınlanma Mirasına", *Toplum Bilim Dergisi*, 2009(24): 33-45.
- Parsons, T., (2005), *The Social System*, (First published 1951), (New Preface by Bryan S. Turner), London: Published By Routledge E- Library.
- Tecim, E., (2018), *Sağlık Sosyolojisi*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Toraman A., Erdem, R.(2016). "Kavramsal Açından Tıbbileştirme", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(4):503-510.
- Turner, S. B., (2011), *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*, (Çev.Ümit Tatlıcan), 1. Baskı, Bursa: Sentez Yayıncılık. (Orijinal Baskı:1995).
- Timurturkan, M., (2015), *Tıbbi Söylem, Gündelik Hayat ve İktidar: Şişmanlığın Medya Aracılığıyla Tıbbileştirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Antalya.
- Whitfield, P., (2012), *Batı Biliminde Dönüm Noktaları*, (Çev. S. Uslu), 2. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal Baskı: 2007).

KUTSALIN YIKIMI: HEKİMLİK MESLEĞİNE İLİŞKİN TOPLUMSAL ALGIDAKİ DEĞİŞİMİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İbrahim Türkmen - Belkıs Özkara

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca insanları iyileştirme, eğitme, yetiştirme, adaleti sağlama ve insanlara manevi olarak destek verme, bir toplumdaki en eski faaliyetler arasında yer almaktadır. Toplum tarafından insanlara fayda sağlayan bu faaliyetlere ve bu faaliyetleri icra eden insanlara, belirli düzeyde dokunulmaz ve sorgulanmaz kılan bir tür kutsallık atfedilmiştir. Söz konusu faaliyetlerin zamanla oluşan bilgi birikimiyle uzmanlaşma, kendi kendine düzenleme yetkisi, özerklik, etik ilkeler, faaliyetin kimler tarafından nasıl icra edileceğinin belirli kurallara bağlanması bu faaliyetlerin bir meslek statüsü kazanmasını sağlamıştır. Toplumun bu faaliyetlere kutsallık atfetmesi bu meslekleri icra edenlerin onlara duyulan güvenle birlikte yüksek gelir ve saygınlık kazanmasını sağlamıştır.

Bir yandan meslek haline gelmiş bir faaliyetin yüksek uzmanlaşma ile spesifik hale gelmesi, bir yandan da bu faaliyetleri icra edenlere duyulan yüksek güvenin sağladığı sorgulanmazlık mesleği icra edenler ile hizmet alanlar arasındaki bilgi asimetrisini artırmıştır. Mesleklere yönelik güven duygusuna karşılık mesleği icra edenlerin de kendi kişisel çıkarlarını ikinci plana atarak fedakârca, zarar vermeden toplum çıkarına hizmet vermesi beklenmiştir. Karşılıklı güven duygusu meslekler ile toplum arasında bir sosyal sözleşmenin oluşmasına neden olmuştur.

Meslekler ile toplum arasındaki sosyal sözleşme maalesef günümüzün modern dünyasında bozulmuş durumdadır. Hemen hemen her meslekte bu durum gözlemlenmekte ve hissedilmektedir. Belki de en çok etkilenen meslek-

caktır (Cruess ve Cruess, 1997: 941). Ayrıca hekimler mesleki gizeme dayanan güvenin yerine, mesleki yeterliliğin doğası hakkında şeffaflık ve hem doğrudan hem de dolaylı yararlanıcılara profesyonel hizmetler için hesap verebilirlik üzerine kurulu güveni sağlamalıdır (Middlehurst ve Kennie, 1997: 58). Tıp eğitimi, değişen toplumsal ihtiyaçlara uygun değerlere ve davranışlara sahip motive olmuş profesyonel yetiştirmeye odaklanmalıdır (Wass, 2006: 109). Ek olarak hekimler, hastanelerin hedeflerini şekillendirme, kaynak tahsisine katılma ve beklenen işi yapmak için kaynaklara sahip olma fırsatına sahip olmalıdır. Hekimler ulusal olarak kabul edilmiş standartları ve yönergeleri izlemeyi, kaliteyi iyileştirmek için çalışmayı ve yaptıkları işin hesabını vermeyi kabul etmelidirler (Edwards, Kornacki ve Silversin, 2002: 837-838). Buna karşılık hekimler, karar alma süreçlerine dâhil edilerek standartların geliştirilmesinde etkili olmalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Abadi, H. A., Ayentimi, D. T., & Coetzer, A. (2020). "The Meaning and Essential Nature of a Profession: A Multi-Perspective Approach", *Labour & Industry*, 30(1), 85-96. <https://doi.org/10.1080/10301763.2020.1723784>.
- Abbott, P., & Meerabeau, L. (2003). "Professionals, Professionalization and the Caring Professions", P. Abbott, & L. Meerabeau (Eds.), *The Sociology of the Caring Professions*, Second Edition, içinde, (1-19). London: Taylor & Francis Group.
- Akerkar, S. M., & Bichile, L. S. (2004). "Doctor Patient Relationship: Changing Dynamics in the Information Age". *Journal of Postgraduate Medicine*, 50(2), 120-122.
- Broadbent, J., Dietrich, M., & Roberts, J. (1997). "The End of the Professions?", J. Broadbent, M. Dietrich, & J. Roberts (Eds.), *The End of the Professions? The Restructuring of Professional Work*, içinde, (1-12). New York: Routledge.
- Chreim, S., Williams, B. E., & Hinings, C. R. (2007). "Interlevel Influences on the Reconstruction of Professional Role Identity", *The Academy of Management Journal*, 50(6), 1515-1539. <https://doi.org/10.5465/amj.2007.28226248>.
- Coburn, D. (1988). "Canadian Medicine: Dominance or Proletarianization?", *The Milbank Quarterly*, 66(Suppl. 2), 92-116. <https://doi.org/10.2307/3349917>.
- Cruess, R. L., & Cruess, S. R. (1997). "Teaching medicine as a profession in the service of healing", *Academic Medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges*, 72(11), 941-952. <https://doi.org/10.1097/00001888-199711000-00009>.
- Cruess, R. L., & Cruess, S. R. (2008). "Expectations and Obligations: Professionalism and Medicine's Social Contact with Society", *Perspectives in Biology and Medicine*, 51(4), 579-598. <https://doi.org/10.1353/pbm.0.0045>.
- Cruess, S. R. (2006). "Professionalism and Medicine's Social Contract with Society", *Clinical Orthopaedics and Related Research*, 499, 170-176. <https://doi.org/10.1097/01.blo.0000229275.66570.97>.
- Cruess, S. R., & Cruess, R. L. (2000). "Professionalism: A Contract between Medicine and society", *Canadian Medical Association Journal*, 162(5), 668-669.

- Cruess, S. R., & Cruess, R. L. (2005). "The Medical Profession and Self-Regulation: A Current Challenge", *Ethics Journal of the American Medical Association*, 7(4), 320-324. <https://doi.org/10.1001/virtualmentor.2005.7.4.oped1-0504>.
- Cruess, S. R., Johnston, S., & Cruess, R. L. (2002). "Professionalism for Medicine: Opportunities and Obligations", *The Medical Journal of Australia*, 177(4), 208-211. <https://doi.org/10.5694/j.1326-5377.2002.tb04735.x>.
- Dorr Goold, S., & Lipkin, M. J. (1999). "The Doctor-Patient Relationship: Challenges, Opportunities, and Strategies", *Journal of General Internal Medicine*, 14(Suppl 1), 26-33. <https://doi.org/10.1046/j.1525-1497.1999.00267.x>.
- Dunning, A. J. (1999). "Status of the Doctor- Present and Future", *The Lancet*, 18, 354.
- Edwards, N., Kornacki, J., & Silversin, J. (2002). "Unhappy Doctors: What are the Causes and What can be done?", *British Medical Journal*, 324(7341), 835-838. <https://doi.org/10.1136/bmj.324.7341.835>.
- Eve, R., & Hodgkin, P. (1997). "Professionalism and Medicine", J. Broadbent, M. Dietrich, & J. Roberts (Eds.), *The End of the Professions? The Restructuring of Professional Work*, içinde, (67-84). New York: Routledge.
- Freidson, E. (1970). *Profession of Medicine: A Study of the Sociology of Applied Knowledge*. New York: Dodd, Mead & Company.
- Freidson, E. (2001). *Professionalism: The Third Logic*. Cambridge: Polity Press.
- Györfy, Z., Dweik, D., & Girasek, E. (2018). "Willingness to Migrate—A Potential Effect of Burnout? A Survey of Hungarian Physicians", *Human Resources for Health*, 16(36), 1-8. <https://doi.org/10.1186/s12960-018-0303-y>.
- Hafferty, F. W., & Light, D. W. (1995). "Professional Dynamics and the Changing Nature of Medical Work", *Journal of Health and Social Behavior*, 132-153. <https://doi.org/10.2307/2626961>.
- Hanlon, G. (1997). "A Shifting Professionalism: An Examination of Accountancy", J. Broadbent, M. Dietrich, & J. Roberts (Eds.), *The End of Professions? The Restructuring of Professional Work*, içinde, (121-138). New York: Routledge.
- Harbshettar, V., Krishna, K. R., Srinivasa, P., & Gowda, M. (2019). "The Enigma of Doctor-Patient Relationship", *Indian Journal of Psychiatry*, 61(Suppl 4), 776-781. https://doi.org/10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_96_19.
- Hassan, M., Shahzad, F., & Wagar, S. H. (2020). "Seeking Motivation for Selecting Medical Profession as a Career Choice", *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36(5), 941-945. <https://doi.org/10.12669/pjms.36.5.2799>.
- Haug, M. R. (1972). "Deprofessionalization: An Alternate Hypothesis for the Future", *The Sociological Review*, 20(1), 195-211. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1972.tb03217.x>.
- Hollander, M. J., & Campbell, A. (1990). "Conceptual Models of the Professions and Their Implications for the Professionalization of Health Administration", *Healthcare Management Forum*, 3(4), 21-27.
- Hugges, E. C. (1963). *Men and their work*. New York: Free Press.
- Hugman, R. (1991). *Power in Caring Professions*. London: Macmillian Press.
- Kaba, R., & Sooriakumaran, P. (2007). "The Evolution of the Doctor-Patient Relationship", *International Journal of Surgery*, 5(1), 57-65. <https://doi.org/10.1016/j.ijssu.2006.01.005>.
- Kaya, E., & Kaya, R. R. (2022). "Beyaz Önlüklü ve Gözlüklü: Karikatürlerde Hekim Stereotipleri", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(4), 1401-1410.

- Kaya, R. R., & Alkan, A. (2021). "Türkiye'deki Kamu Hastanelerinde İdari Pozisyonda Görev Yapan Hekimlerin Profillerine Yönelik Bir Çalışma", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 254-262. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.799117>.
- Kaya, R. R., & Kaya, E. (2019). "Hekimlerin Yönetim Macerası: Melez İş Kimliği ve Hekim Yöneticiler", *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(2), 82-102.
- Kaya, R. R., & Kaya, E. (2021). "Yönetici Hekimlerin Melez İş Kimliği Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(2), 275-294.
- Krause, E. A. (1996). *Death of the Guilds: Professions, States, and the Advance of Capitalism, 1930 to the Present*. New Haven: Yale University Press.
- Light, D., & Levine, S. (1998). "The Changing Character of the Medical Profession: A Theoretical Overview", *The Milbank Quarterly*, 66 (Suppl. 2), 10-32.
- McKinlay, J. B., & Arches, J. (1985). "Towards the Proletarianization of Physicians", *International Journal of Health Services*, 15(2), 161-195. <https://doi.org/10.2190/JBMN-C0W6-9WFQ-Q5A6>.
- Middlehurst, R., & Kennie, T. (1997). "Leading Professionals: Towards New Concepts of Professionalism", J. Broadbend, M. Dietrich, & J. Roberts (Eds.), *The End of the Professions? The Restructuring of Professional Work*, içinde, (49-66). New York: Routledge.
- Monrouxe, L. V., & Rees, C. E. (2017). *Healthcare Professionalism: Improving Practice through Reflections on Workplace Dilemmas*. Oxford: John Wiley & Sons Ltd.
- Navarro, V. (1988). "Professional Dominance or Proletarianization? Neither", *The Milbank Quarterly*, 66(Suppl. 2), 57-75.
- Noordegraaf, M. (2007). "From "Pure" to "Hybrid" Professionalism: Present-Day Professionalism in Ambiguous Public Domains", *Administration & Society*, 39(6), 761-785. <https://doi.org/10.1177 / 0095399707304434>.
- Noordegraaf, M. (2016). "Reconfiguring Professional Work: Changing Forms of Professionalism in Public Services", *Administration & Society*, 48(7), 783-810. <https://doi.org/10.1177 / 0095399713509242>.
- Parsons, T. (1954). *Essays in Sociological Theory*, Revised Edition. New York: The Free Press.
- Sackett, D. L., Rosenberg, W. M., Gray, J. M., Haynes, R. B., & Richardson, W. S. (1996). "Evidence Based Medicine: What it is and what it isn't", *BMJ*, 312, 71-72. <https://doi.org/10.1353/pbm.2005.0096>.
- Siegrist, H. (2015). "Professions and Professionalization, History of", *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 19(2), 95-100. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.62020-2>.
- Starr, P. (1982). *The Social Transformation of American Medicine*. Cambridge: Basic Books.
- Sullivan, W. M. (2000). "Medicine under Threat: Professionalism and Professional Identity", *Canadian Medical Association Journal*, 162(5), 673-675.
- Swick, H. M. (2000). "Toward a Normative Definition of Medical Professionalism", *Academic Medicine*, 75(6), 612-616. <https://doi.org/10.1097/00001888-200006000-00010>.
- Szasz, T. S., & Hollender, M. H. (1956). *A Contribution to the Philosophy of Medicine; the Basic Models of the Doctor-Patient Relationship*. *AMA Archives of Internal Medicine*, 97(5), 585-592. <https://doi.org/10.1001/archinte.1956.00250230079008>.
- Tallis, R. C. (2006). "Doctors in Society: Medical Professionalism in a Changing World", *Clinical Medicine*, 6(1), 7-12. <https://doi.org/10.7861/clinmedicine.6-1-7>.

- Tekin, E., & Emikönel, S. (2023). "Comparison of Mobile Health Application Examples in Turkey and the World", U. Akküçük (Ed.), Handbook of Research on Quality and Competitiveness in the Healthcare Services Sector, içinde, (223-236). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-8103-5.ch013>.
- Thistlethwaite, J., & Spencer, J. (2008). Professionalism in Medicine. Boca Raton: CRC Press.
- Timmermans, S., & Kolker, E. S. (2004). "Evidence-Based Medicine and the Reconfiguration of Medical Knowledge", Journal of Health and Social Behavior, 45, 177-193.
- Timmermans, S., & Oh, H. (2010). "The Continued Social Transformation of the Medical Profession", Journal of Health and Social Behavior, 51, 94-106. <https://doi.org/10.1177/0022146510383500>.
- Türk Tabipler Birliği. (2017). TTB Hakkında, https://www.ttb.org.tr/menu_goster.php?Guid=706e317c-7698-11e7-9986-54b29146220c, (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2023).
- Türkmen, İ., & Sardoğan, B. (2023). "A Holistic View of Remote Health Care: Digital Health Ecosystem", U. Akküçük (Ed.), Handbook of Research on Quality and Competitiveness in the Healthcare Services Sector, içinde, (208-222). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-8103-5.ch01>.
- Wass, V. (2006). "Doctors in Society: Medical Professionalism in a Changing World", Clinical Medicine Journal, 6, 109-113. <https://doi.org/10.7861/clinmedicine.6-1-109>.

HEKİMLİK MESLEĞİNDE PROLETERLEŞME SEMPTOMLARI

Sümeyye Güngör - Meryem Koçuş

GİRİŞ

Meslek kavramının zamanla genişleyerek profesyonelleşme kavramına doğru evrilmesi birçok mesleğin tanımı ve içeriğinin de değişmesine yol açmıştır. Profesyonelleşmenin durduğu bu noktada gerek tıp mesleği gerekse de birçok meslek grupları bir amaç uğruna kendi mesleklerini yerine getirmeye çalışmışlar ve entelektüel bir çaba içerisine girmişlerdir. Zaman geçtikçe kapitalist üretim şekli birçok mesleğin özünde var olan gelişim ve derinlik olgusunu kâr, sermaye gibi daha maddi bir dönüşüme uğratmıştır.

Saygın ve profesyonel meslekler arasında kendine yer edinen hekimlik mesleği, mesleki özerkliğinin yanı sıra birçok bilgi ve gücü elinde tutmaktadır. Bu durum da hekimleri diğer meslek gruplarından ayırmakta ve hekimlere ayrıcalıklar kazandırmaktadır. Geçmişte hekimler bilgileri sorgulanamayan, şüphe duyulmayan yani “Yarı Tanrı” olarak görülen bir konumda yer almıştır. Ancak zamanla teknolojik gelişmelerin artması, kapitalizmin baş göstermesi ve sermaye sahiplerinin daha çok egemen olmaya başlaması tıp alanına da yansımıştır. Teknolojik gelişmeler hekimlerin yüksek sermaye sunanlara bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Bu bağımlılık hekimlerin mesleki özerkliğinin zamanla kaybolmasına ve dış otoritelerin de hekimlik mesleğine müdahalesine yol açmıştır. Hekimlik mesleği kendi tekelinden çıkarak başkalarının kontrolüne geçen bir meslek grubu haline gelmiştir. Ayrıca bu mesleğin var olduğu profesyonel hegomenya anlayışı da zedelenmiştir. Toplum, hekimlerin kapitalist sisteme esir olduğunu düşünmeye başlamıştır. Bu düşünceler, tıp mesleğine yönelik bakış açısını değiştirmiştir. Bu açıdan hekimlerin ilaç firmaları ve diğer sendikalarla ilişkilerinin gündeme gelmesiyle, hasta ile hekim arasında var olan ilişkinin zedeleniği düşünülmektedir. Çünkü zamanla has-

KAYNAKÇA

- Annandale, E. (1989). "Proletarianization or Restratication of the Medical Profession? The Case of Obstetrics", *International Journal of Health Services*, 19(4), 611-634.
- Atıcı, E. (2007). "Hasta-Hekim İlişisini Etkileyen Unsurlar", *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 91-96.
- Barber, B. (1978). "Control and Responsibility in the Powerful Professions", *Political Science Quarterly*, 93(4), 599-615.
- Başer, A. ve Şahin, H. (2017). "Atatürk'ten Günümüze Tıp Eğitimi", *Tıp Eğitimi Dünyası* 16(48), 70-83.
- Bechoffer, F., Elliott, B., Rushforth, M. ve Bland, R. (1974). 'The Petits Bourgeois in the Class Structure: The Case of the Small Shopkeeper', F. Parkin (Ed.), *The Social Analysis of Class Structure*, in, London, 1974
- Bocutoğlu, P. D. E. (2012). İktisat Teorisinde Emeğin Öyküsü: Değerin Kaynağı Olan Emekten Marjinal Faydanın Türevi Olan Emeğe Yolculuk. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1 (1) , 127-150
- Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye*, G. Akalın (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Castellani, B. ve Hafferty, F. W. (2006). "The Complexities of Medical Professionalism", in; D. Wear ve J. M. Aultman (Ed.), *Professionalism in Medicine* (3-23), Boston: Springer
- Codd, J. (2005). "Teachers as 'Managed Professionals' in The Global Education Industry: The New Zealand Experience", *Educational Review*, 57(2), 193-206.
- Cruess, S. R. ve Cruess, R. L. (2004). "Professionalism and Medicine's Social Contract with Society". *The Virtual Mentor*, 6(4), 185-188.
- Derber, C. (2010). "Profesyonelleri Yönetmek, İdeolojik Proleterleşme ve Post-Endüstriyel İşgücü", *Kırılmalar: Yakalar ve Renkleri*, A. Gelmez (Çev.), Ankara: İnşaat Mühendisleri Odası.
- Ertong, G. (2011). "Niklas Luhmann'ın Sosyal Sistemler Kuramı ve Güven Tartışmaları Bağlamında Sağlık Sistemi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 3-26.
- Evetts, J. (2003). "The Sociological Analysis of Professionalism: Occupational Change in the Modern World", *International Sociology*, 18(2), 395-415.
- Flexner A. (2001). "Is Social Work a Profession? Version of Record", *Research on Social Work Practice*. 11(2), 152-165.
- Fulton, J.F. (1953). "History of Medical Education", *British Medical Journal*, 2(4834), 457-461.
- Gökçora, İ. H. (2005). "Toplumsal Yaşamımızda ve Türk Bilim-Dünyasında Profesyonel ve Profesyonellik Kavramlarına Değın", *Bilgi Dünyası*, 6(2), 237-250.
- Hutnyk, J. (2012). "Proletarianisation", *New Formations*, 77(77), 127-149.
- Kaya, E. (2022). *Türkiye'de Hekimlik Mesleği Meslek Kültürü Açısından Bir Değerlendirme*, Ankara: Nobel Yayıncılık
- Kelly. M.P. (2007). "Proletarianisation, The Division of Labour and The Labour Process", *International Journal of Sociology and Social Policy*, 8(6), 48-64.
- Kirk L. M. (2007). "Professionalism in Medicine: Definitions and Considerations for Teaching", *Proceedings (Baylor University. Medical Center)*, 20(1), 13-16.
- Koch, E, ve Turgut, T. (2004). "Hasta-Hekim İlişisinin Güncel Sorunları ve Kültürlerarası Yönleri: Bir Bakış", *Türk Psikiyatri Dergi*, 15(1), 64-9.

- Koo, H. (1990). "From Farm to Factory: Proletarianization in Korea", *American Sociological Review*, 55, 669-681.
- Lam, T. P., Wan, X. H., ve Ip, M.S.M. (2006). "Current Perspectives on Medical Education in China", *Medical Education*, 40(10), 940-949.
- Larson, M.S. (1980), "Proletarianization and Educated Labor", *Theory and Society*, 9(1), 131-175.
- Light, D., ve Levine S. (1988). "Tıp Mesleğinin Değişen Yayı: Kuramsal Bir İnceleme".(Çev. Zafer Cirhinlioğlu). *Meslekler Sosyolojisi*, içinde 169 -196, Ankara.
- Neuman, M. R., Baura, G. D., Meldrum, S., vd. (2012). "Advances in Medical Devices and Medical Electronics", *Proceedings of the IEEE*, 100, 1537-1550.
- Marx, K. (1948). "The Communist Manifesto in Pictures", International Book Store, INC. San Fransisco.
- McKinlay, J. B. and Arches, J. (1985). "Towards the Proletarianization of Physicians", *International Journal of Health Services*, 15(2), 161-195.
- Mook, W. N. vd., (2009). "Professionalism: Evolution of the Concept", *European Journal of Internal Medicine*, 20(4), 81-84.
- Navarro, V. (1988). "Professional Dominance or Proletarianization?: Neither", *The Milbank Quarterly*, 66(2), 57-75.
- Oppenheimer, M. (1972). "The Proletarianization of the Professional", *The Sociological Review*, 20(1), 213-227.
- Öngen, T. (1994). "Tekelci Kapitalizm ve Sınıf Yapısı", *Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 49(3), 303-349.
- Pang, Z., Yang, G., Khedri, R. ve Zhang, Y. T. (2018). "Introduction to The Special Section: Convergence of Automation Technology, Biomedical Engineering, and Health Informatics Toward the Healthcare 4.0", *IEEE Reviews in Biomedical Engineering*, 11, 249-259.
- Pauli, H. G., White, K. L. ve McWhinney, I. R. (2000). "Medical Education, Research, and Scientific Thinking in the 21st Century", *Education for Health*, 13(1), 15-25.
- Ponnamperuma, G., Ker, J. ve Davis, M. (2007). "Medical professionalism: Teaching, learning, and assessment", *South East Asian Journal of Medical Education*, 7, 42-48.
- Rueschemeyer, D. (1964). "Doctors and Lawyers: A Comment on the Theory of the Professions", *Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 1, 17-30.
- Sari, M. I., Prabandari, Y. S. ve Claramita, M. (2016). "Physicians' Professionalism at Primary Care Facilities From Patients' Perspective: The Importance of Doctors' Communication Skills", *Journal Of Family Medicine and Primary Care*, 5(1), 56-60.
- Scarpaci, J. L. (1990). "Physician Proletarianization and Medical Care Restructuring in Argentina and Uruguay", *Economic Geography*, 66(4), 362.
- Sur, H. (2017). "Tıp ve Sanat Sunumu", *Sağlık ve Sigorta Yöneticileri Derneği Web Sayfası*. <http://sasder.org/Content/DOCS/Sunumlar/5/HaydarSur.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2023).
- Tilly, C. (1979). *As Sociology Meets History*. New York: Academic Ars Industrialis.
- Tsang, K. K., ve Qin, Q. (2020). "Ideological Disempowerment as an Effect of Neoliberalism on Teachers", *Power and Education*, 12(2), 204-212.

- Törün, S. E. (2015). "Değerlendirme ve Geçerlik Üzerine Arkeolojik Bir Çaba-Bağlam ve Kavram Bilgisi", *Tıp Eğitimi Dünyası*, 43, 13-60.
- Turner, B. S. (2017). *Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi*. Ü. Tatlıcan (Çev.), İkinci Baskı. İstanbul: Sen-tez Yayınları
- Yoket, Ü. (2003). "Eski Çağda Tıp", *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 12(2), 76-78.

MEDİKAL EMPERYALİZMİN BOYUTLARI: SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ

İskender Çetintürk - Aynur Toraman - Hatice Cancan

GİRİŞ

İlkel toplumlarda hastalık ve sağlık kavramları kültürel ve dini inanışlar doğrultusunda şekillenirken modern tıbbın ortaya çıkışıyla birlikte deneysel ve akılcı bakış açısıyla değerlendirilmeye başlanmıştır. Modern öncesi dönemlerde hekimler, tanrı-hekim, büyücü-hekim olarak kişiselleştirilirken modern tıp ile hekimler ahlaklı ve bilgi sahibi kişiler olarak nitelendirilmiştir (Çelik ve Erdem, 2016: 63). Hekimliğin babası ve bu mesleğe saygınlık ve güven kazandıran kişi olarak bilinen Hipokrat, hekimliğin en temel amacının fayda sağlarken zarar vermekten kaçınmak olduğunu eserlerinde defalarca belirtmiştir (Bayat, 2010: 112). Modern tıp sayesinde birçok hastalığın tedavisi bulunmuş ve pek çok hastalık da ortadan kaldırılmıştır. Ancak emperyalizm kavramıyla ilişkilendirilen modern tıp, hayatın her anını sağlık ve hastalıkla ilişkilendirerek tüm hayatı kuşatacak şekilde devamını sağlamaktadır (Çelik ve Erdem, 2016: 62). Illich, genişleyen tıbbi yapılanmanın hayatın kendisini tıbbileştirdiğini, insanın ölüm ve acı çekme gerçeğiyle başa çıkabilme yetisinin çökertilmeye çalışıldığını ve gittikçe daha fazla sıradan insanın hasta sınıfına sokulduğunu söyleyerek dikkatleri bu konuya çekmiştir (Moynihan ve Cassels 2014: 16).

Yıllar boyunca tıp bilgisi, toplumun yararı için üretilmekte ve ihtiyaç duyanlar tarafından kullanılarak meta olmaktan korunmaktaydı. Fakat hekimlerin, medyanın ve ilaç firmalarının stratejileri neticesinde sağlık tüketimi artırılarak tıp bir meta haline getirildi. Özellikle arzın talep yaratması sonucunda ortaya çıkan bu durum bireylerin daha sağlıklı olmak adına katlandıkları durumları göz önüne sermektedir. Tam da bu nokta tıbbileştirme (medikalizasyon)

KAYNAKÇA

- Ahmed, A. A., Hwang, W. T., Thomas, C. R. ve Deville, C. (2018). International Medical Graduates in the US Physician Workforce and Graduate Medical Education: Current and Historical Trends. *Journal of Graduate Medical Education*, 10(2), 214-218. <https://doi.org/10.4300/JGME-D-17-00580.1>
- Awases, M, Gbary, A, Nyon, J, Chatora, R. (2004). Migration of Health Professionals in Six Countries: World Health Organization, 1-66. https://www.afro.who.int/sites/default/files/2017-06/hrh_migration_en.pdf
- Bakanlık, S. (2016). Sağlık Çalışanlarının Uluslararası Göçü / İstihdamı. In T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık İnsan Gücü Planlama Daire Başkanlığı (Vol. 2).
- Bayat, A.H., (2010). Tıp Tarihi, Pınarbaşı Matbaacılık, 2. Baskı, İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları.
- Benatar, S. R. (1998). Imperialism, research ethics and global health. *Journal of Medical Ethics*, 24(4), 221-222. <https://doi.org/10.1136/jme.24.4.221>
- Brock, G. (2015). Global justice, cosmopolitan duties and duties to compatriots: the case of healthcare. *Public Health Ethics*, 8(2), 110-120.
- Brown, E. R. (1976). Public health in imperialism: early Rockefeller programs at home and abroad. *American Journal of Public Health*, 66(9), 897-903. <https://doi.org/10.2105/AJPH.66.9.897>.
- Canadian Institutes of Health Research. (2021). Framework for action on global health research 2021-2026. Canadian Institutes of Health Research.
- Cimen, M., Atan, O., Kaya, S. ve Deniz, S. (2017). Effect of human capital on organizational performance in healthcare organizations. *Pressacademia*, 4(1), 34-38. <https://doi.org/10.17261/pressacademia.2017.513>
- Cullinan, T. R. (1976). Dependence on overseas doctors. *The Lancet*, 308(7975), 41.
- Elliott C. (2012) Beyaz Önlük Siyah Şapka. Hayy Kitap, İstanbul.
- Çelik, R. ve Erdem, R. (2016). Hekimin Değişen Kimliği Çerçevesinde Sağlık Kültürleşmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7 (16), 61-74. DOI: 10.21076/vizyoner.265470
- Ertaş, H., Çiftçi Kırac, F. (2017). Küreselleşmenin Ülkelerin Sağlık Sistemleri ve Politikaları Üzerine Etkileri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 28-34.
- Frenk, J., Gómez-Dantés, O. (2002), Globalization And The Challenges To Health Systems, *Health Affairs*, Vol:21(3), 160-165.
- Gudova, I. (2018). The Concept of "Imperialism": The history of the Development. *IJASOS- International E-Journal of Advances in Social Sciences*, 4(11), 489-495. <https://doi.org/10.18769/ijasos.455677>
- Harris, J. (2008). A theory of global capitalism: Production, class and state in a transnational world. *Science & Society*, 72(1), 113.
- Heymann, D. L., Chen, L., Takemi, K., Fidler, D. P., Tappero, J. W., Thomas, M. J., ... ve Rannan-Eliya, R. P. (2015). Global health security: the wider lessons from the west African Ebola virus disease epidemic. *The Lancet*, 385(9980), 1884-1901.
- Kerr, S. P., Kerr, W., Özden, Ç. ve Parsons, C. (2017). High-skilled migration and agglomeration. *Annual Review of Economics*, 9, 201-234. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-063016-103705>

- Kılıçarslan, M., ve Takkasız, B. (2019). Dünyada ve Türkiye’de Tıbbi Cihaz Sektöründe Pazarlanmanın Önemi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (17), 966-971.
- Kurtdaş Ç. M. (2017). Medikalizasyon Süreci, Sağlıkın Ticarileşmesi Ve Bedenin Denetlenmesine Sosyolojik Bir Bakış, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 27, DOI: [dx.doi.org/10.14520/adyusbd.336644](https://doi.org/10.14520/adyusbd.336644)
- Küçük, A. (2018). Hayırsever Kapitalizmi ve Erken Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesi: Rockefeller Vakfının Rolü. *Amme İdaresi Dergisi*, 51(2).
- Küçük, A. (2020). Türkiye’de Göç ve Sağlık Politikaları Analizi: “Sihhat Projesi” Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20, 473-496. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.576588>
- Lake, D. A. (2001). Imperialism: Political Aspects. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 7232-7234. <https://doi.org/10.1016/b0-08-043076-7/01266-3>
- Lansang, M. A. ve Haines, A. (2002). Brain drain and health professionals. *British Medical Journal*, 324(7336), 499-500. <https://doi.org/10.1136/bmj.324.7336.499>
- Löwy, I. ve Zylberman, P. (2000). Medicine as a social instrument: Rockefeller Foundation, 1913-45. *Studies in History and Philosophy of Science Part C: Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 31(3), 365-379. [https://doi.org/10.1016/s1369-8486\(00\)00011-x](https://doi.org/10.1016/s1369-8486(00)00011-x)
- Lyons, T. (2009). Globalisation, Failed States and Pharmaceutical Colonialism in Africa. *The Australasian Review of African Studies*, 30(2), 68-85. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.286022776617525%0Ahttps://search.informit.org/doi/pdf/10.3316/informit.286022776617525%0Ahttps://search.informit.org/doi/full/10.3316/informit.286022776617525>
- Maturo, A. (2012). Medicalization: Current concept and future directions in a Bionic Society. *Mens Sana Monographs*, 10(1), 122. doi:10.4103/0973-1229.91587
- Moynihan R. ve Cassels A. (2014) *Satılık Hastalıklar*. Hayy Kitapevi, Beşinci Baskı, İstanbul.
- Mullan, F. (2005). The Metrics of the Physician Brain Drain. *The New England Journal Of Medicine*, 9(4), 433-434. <https://doi.org/10.1056/nejmc053250>
- Navarro, V. (1974). The underdevelopment of health or the health of underdevelopment: An analysis of the distribution of human health resources in Latin America. *International Journal of Health Services*, 4(1), 5-27.
- Pradella, L. ve Cillo, R. (2015). Immigrant labour in Europe in times of crisis and austerity: An international political economy analysis. *Competition and Change*, 19(2), 145-160. <https://doi.org/10.1177/1024529415572052>
- Robinson, W. I., William, I. ve Robinson, W. I. (2004). *A theory of global capitalism: Production, class, and state in a transnational world*. JHU Press.
- Saluja, S., Rudolfson, N., Massenburg, B. B., Meara, J. G. ve Shrimo, M. G. (2020). The impact of physician migration on mortality in low and middle-income countries: An economic modelling study. *BMJ Global Health*, 5(1), 1-8. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2019-001535>
- Schreier, H. ve Berger, L. (1974). On medical imperialism. *The Lancet*, 303(7867), 1161.
- Talukder, M. U. (2021). What is imperialism ? How is it established ? Its causes and its impact on world politics and economy. July, 4-7.
- Taylor, R. (1979). *Medical Imperialism*. In *Medicine Out of Control* (pp. 228-234). Palgrave, London.
- The Political Economy of Covid-19 Vaccines *The India Forum* (2022), <https://www.theindiaforum.in/article/political-economy-covid-19-vaccines>, Erişim Tarihi: 03.01.2023

- Toraman A. ve Erdem R., (2016). Kavramsal Açıdan Tıbbileştirme, Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, C:19(4): 503-510
- Townsend, P. (1974). Inequality and the health service. *The Lancet*, 303(7868), 1179-1190.
- Turner, B.S., (2011). Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi, (Çev. Ü. Tatlıcan), 1. Baskı, Bursa: Sentez Yayınları.
- Waitzkin, H. (2000). The second sickness: Contradictions of capitalist health care. Rowman ve Littlefield Publishers (50-53).
- Waitzkin, H., Jasso-Aguilar, R., Landwehr, A. ve Mountain, C. (2005). Global trade, public health, and health services: Stakeholders' constructions of the key issues. *Social Science and Medicine*, 61(5), 893-906. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2005.01.010>
- WHO. (2016). Global strategy on human resources for health: Workforce 2030. Who, 64. https://www.who.int/hrh/resources/global_strategy_workforce2030_14_print.pdf?ua=1
- Wright, D., Flis, N., & Gupta, M. (2008). The 'Brain Drain' of physicians: historical antecedents to an ethical debate, c. 1960-79. *Philosophy, ethics, and humanities in medicine*, 3, 1-8.
- Yıldırım, T. (2009). Sağlık Çalışanları ve Uluslararası Göç: Göç Nedenleri Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 62(3), 87-94. https://doi.org/10.1501/tipfak_0000000727
- Zola İ. (1994) Sağlık ve Köreltici Tıp. Profesyoneller İktidarı, Pınar Yayınları, İstanbul.

SAĞLIKTA RASYONELLİĞİN İRRASYONELLİĞİ: TIP FABRİKASINDA MCDOKTORLAR

Özgür Yeşilyurt - Emine Savaşçı

GİRİŞ

Uzun soluklu ve zorlu yaşam sürecindeki kilometre taşlarından biri olan sağlık/sağlıklı olma hali; bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden iyilik durumunu ortaya koymaktadır. “Sağlık olsun” ya da “Her şeyin başı sağlık” gibi günlük hayatta sıklıkla kullanılan ifadeler, sağlıklı olmanın ne kadar önemsenmediğine atıf yapmaktadır.

Aile, ekonomi, siyaset, din ve sağlık toplumun 5 temel dinamiğidir. Bu kurumların her birinin ayrı işlevselliği olmasının yanı sıra birbirleri ile olan ilişkileri toplumsal süreçlerin döngüsel ve iç içe oluşunu ortaya koymaktadır. Her bir kurumun varlığı toplum için son derece önemli ve gereklidir ancak sağlık kurumunun önemi ve gereği diğerlerine kıyasla daha fazladır. Çünkü sağlığın olmaması/hastalık hali, diğer kurumların işleyişini engellemekte ve getirilerini nötrleştirmektedir. Örneğin; sağlık olmadığında aile olmak, zengin olmak, görüşleri benimsenen belirli bir dini gruba ya da siyasi partiye mensup olmak önemini kaybetmektedir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte sağlık sisteminde değişen yaklaşımlarla hastalıkların teşhis ve tedavisinde kullanılan yöntem ve teknikler de çeşitlenip gelişmiştir. Temel, dâhili ve cerrahi şeklinde 3 ana bilim dalına ayrılarak pek çok branşta hizmet veren tıp bilimi, yoğun hasta kapasitesine sahiptir. Bireylerde yaş, genetik yapı, yaşam tarzı, yeme alışkanlığı, tüketilen gıdaların sağlığa zararlı maddeler içermesi, uyku düzeni, fiziksel aktivite gibi etkenlerden kaynaklanan sağlık problemleri 7’den 70’e giderek artmaktadır. Bununla birlikte bireylerin sağlıklı olabilmek adına tedavi arayışları sürekli hale gelmektedir.

hesiz temelini kapitalizmden almıştır. Bu yaklaşımla doktorluk mesleğinin içinin boşaltılması ve olması gerekenden uzaklaşması bu mesleğin boyutunu değiştirmiştir. Akılcı bir hedefle çıkılan yolda aklın akılsızlık üzerine temellenmesi sonucu -diğer bir ifadeyle rasyonelliğin irrasyonelliği- doktorluk mesleği aslına yabancılaşmıştır. Ortaya çıkan bu süreç sonucunda; mortalite ve morbiditenin artması, bireylerin sağlık kurumlarına olan güveninin azalması, sağlık ve hastalık davranışında sapma, doktor-hasta iletişiminin azalması ve şiddet olayları artış göstermektedir.

Toplumsal rasyonelitenin yansımaları olarak McDonaldlaşmaya direnmek için bireylerin örgütlenmesi gerekir. Rasyonelleşmiş hizmet ve ürünün yararlı olup olmamasından hareketle bireysel ihtiyaçlara diğer alternatiflerle kıyaslandığında uygun fiyatlı ve makul ürünler karşısında seçme şansına sahip olan bireyler bu şansın keyfini sürmektedir (Kellner, 1999: 201).

Akla gelebilecek pek çok şeyin Mcleştiği bir dünyada sağlık kurumlarının temel simgesi olan doktorların Mcleşmesi; yaşanan sorunlar, geleceğe dair öngörüler ve bunlar için çözümlerin geliştirilmesi adına bu alanda yapılan çalışmaların artırılarak konu üzerine eğilim gösterilmesi önem arz etmektedir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda konuya farklı bakış açıları getirilmesi literatürün özgünleşmesini sağlayarak hem teoride hem pratikte adım atılmasını sağlamış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Bender, C. ve Poggi, G. (1999). "Golden Arches and Iron Cages: McDonaldization and the Poverty of Cultural Pessimism at the End of the Twentieth VII Century", B. Smart (Ed.), *Resisting McDonaldization*, in (22-40), London Thousand Oaks New Delhi: SAGE Publications.
- Karhan, J. (2018). "Fast-Food İmparatorluğunun Zihniyetini Ritzer'in 'Mcdonaldlaşma' Kavramı Üzerinden Okumak", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 405-432.
- Kasapoğlu, A. (2016). "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 131-174.
- Kellner, D. (1999). "Theorizing/Resisting McDonaldization: A Multiperspectivist Approach" *Resisting McDonaldization*, 186-206.
- Mısırlı, G., Ergün, Z. ve Güneri, B. (2021), "From Mcdonaldization of the Society to Mcdonaldization of News: Mc-Journalism", *Atatürk İletişim Dergisi*, Özel Sayı, 61-68.
- Moynihan, R. ve Cassels, A. (2020). *Satılık Hastalıklar*, G. Tamer ve E. Yıldırım (Çev.), İstanbul: Hayy Kitap Acil Serisi.
- Ritzer, G. (1998). *The McDonaldization Thesis: Explorations and Extensions*, London: Sage Publications.
- Ritzer, G. (2002). "An Introduction to Mcdonaldization", *Mcdonaldization: The Reader*, 2, 4-25.
- Ritzer, G. (2011). *Toplumun McDonaldlaştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme*, Ş. S. Kaya (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- <https://m.gencdergisi.com/14390-amerikan-ruyasi-tezati.html>, (Erişim Tarihi: 10.09.2022).

TIP EĞİTİM MÜFREDATININ SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hasan Erbay

GİRİŞ

İçinden geçmekte olduğumuz pandemi süreci, sağlık konularının epeyce bir süreden beri devam eden yaklaşımla tek başına ele alınması gereken konular olmadığını; aksine bu konunun, sağlık başta olmak üzere ancak onun da ötesinde politika, endüstri, halk sağlığı, etik ve sosyoloji gibi daha başka pek çok alanla ilişkili olduğunu göstermiştir (Artvinli, 2022). Geçmişten günümüze insanları etkileyen salgın hastalıklar; tıbbın algılanışı ve tıp uygulamalarının dönüşümü dışında sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda da değişimleri tetiklemiştir (Kılıç, 2020; Artvinli, 2022). Bu nedenle, Covid-19 ve sonrası süreç tıp uygulamalarına ve dolayısıyla tıp eğitimine yönelik yaklaşımların sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir.

Tıp eğitimi, yalnızca bilgi ve beceri değil, bütünsel, yapısal ve sistematik bir yetkinlik ve yaklaşım gerektirmektedir (Turan-Özdemir, 2005). Tıbbın, bir disiplin olarak, insanla ilgili ve insana dair olan özellikli konumu onun insana temas eden bir alan halinde tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. İnsana dair diğer alanlar gibi, tıbbın da sosyal konulardan, kültürden, inançlardan ve politikadan etkilenmemesi mümkün değildir. Bu etkilenme hali kimi zaman örtük, kimi zaman kısmen görünür bir halde tıp/sağlık uygulamalarına yansımaktadır. Bu bağlamda; özellikle göç ve salgın hastalıklar gibi, bireyden ziyade toplulukları etkileyen sorunları, tek başına tıp/sağlık perspektifiyle anlaşılabilir ya da çözülebilecek meseleler olarak görmek mümkün değildir.

Bu yazıda, tıbbın bilimsel bir bilgi külliyatı ve onunla bağlantılı uygulama alanı olmasının ötesinde, esaslı bir sosyal bilim alanı olduğu düşüncesi savu-

3. SONUÇ

İnsanla ilgili olan ve doğrudan insana temas eden bir alan olarak tıp, yalnızca biyomedikal açıdan ele alınamayacak kadar geniş ve işlevsel bir alandır. Sağlığın temel belirleyicilerinden olan yaşam tarzı, ekonomi, politika, sosyoloji ve halk sağlığı uygulamaları gibi konular tıbbın ve dolayısıyla sağlığın temel konularıdır. Geniş bir çerçeveden ele alındığında, tıbbın “hasta” insana odaklanan yaklaşımının, günümüzde artık yetersiz kaldığı görülmektedir. Hekim-hasta ilişkileri temelinden başlayan, onun ötesinde toplumun sağlık konularını/sorunlarını ele alması gereken ve çeşitli sosyal bilimler disiplinlerinin katkısına ihtiyaç duyan tıp, aynı zamanda esaslı bir sosyal bilimdir.

Türkiye’deki tıp fakülteleri müfredatı için Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (UÇEP) temel bir metindir. UÇEP’in 2020 versiyonu, daha öncekilerden farklı olarak davranışsal, sosyal ve beşeri bilimlerle ilgili konuları da içermektedir. Sosyal bir alan olan tıp için, eğitim müfredatında söz konusu alanların önerilmiş olması çok önemli bir gelişmedir. Ancak yerleşik tıp eğitimi anlayışı içinde, bu konuların ne şekilde, hangi yöntemle ve hangi akademik disiplinlerce tıp öğrencilerine verileceği yeterince belirgin değildir. UÇEP’in bundan sonraki versiyonlarında sosyal bilimlerle ilgili bu tür konulara ve konuların işlenişine yönelik açıklamaların daha geniş ve etkili biçimde yer alacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- A Core Curriculum for Sociology in UK Undergraduate Medical Education. (2016). A Report from the Behavioural & Social Sciences Teaching in Medicine (BeSST) Sociology Steering Group.
- Artvinli, F., (2022). “Salgınların Tarihi: Toplumsal ve Siyasal Açından Kısa Bir Bakış”, Türk Tabipleri Birliği Covid-19 İzleme Kurulu -COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu,43-60.
- Artvinli, F., (2022), “Tıp Bir Sosyal Bilimdir”, Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, 4(10), 141-155.
- Aydemir, S. ve Şahin, M.C., (2018). “Zorunlu-Kitlesel Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Örneği”, Dini Araştırmalar, 21(53), 121-48.
- Aydın, E., (2006). Dünya ve Türk Tıp Tarihi, (42-65), 1. Baskı, Ankara: Güneş Kitabevi.
- Basilico, M., Weigel, J., Motgi, A., Bor, J. ve Keshavjee, S., (2022). “Herkes İçin Sağlık – Çakışan Teoriler ve Jeopolitika”, içinde P. Farmer, J. Yong Kim, vd. Küresel Sağlığı Yeniden Hayal Etmek, (73-103), 1. Baskı, İstanbul: İncev Yayınları.
- Başer, A., (2017). “Tıbbi Beşeri Bilimler”, Tıp Eğitimi Dünyası, 49, 49-59.
- Elbek, O., (2019). Sağlığın Sosyal Hali, (32-48), (98-121), 1. Baskı, İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Fox, N.J., (1989). “Sociology in the British Medical Curriculum: A Survey”, Medical Education, 23, 152-160.

- Güven, S. (2014). "Türkiye'de Sağlık Sosyolojisi Çalışmaları", *Sosyoloji Dergisi*, 3(29), 127-153.
- Gönüllü, İ., Atasay, B., Erden, Ş., Gökmen, D. ve Çelik, G., (2021). "Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri Uygulamalarına Yönelik Geri Bildirimleri", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 74(1), 18-26.
- Hatemi, H. ve Altıntaş A., (2006). *Türk Tıp Eğitiminin Önemli Adımları*, 1. Baskı, İstanbul: CSA Global Publishing.
- <https://canmeds.royalcollege.ca/guide>, (Erişim Tarihi: 09.04.2023).
- Jenkins, T.M., Underman, K., Vinson, A.H., Olsen, L.D. ve Hirshfield, L.E., (2021). "The Resurgence of Medical Education in Sociology: A Return to Our Roots and an Agenda for the Future", *Journal of Health and Social Behavior*, 62(3), 255-270.
- Kılıç, O., (2020), "Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri", içinde M. Şeker, A. Özer vd. (Ed.), *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*, (13-54), 1. Baskı, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Yüksek Öğretim Kurumu, Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı 2020. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ulusal-cekirdek-egitimi-programlari/mezuniyet-oncesi-tip-egitimi-cekirdek-egitimi-programi.pdf, (Erişim Tarihi: 09.04.2023).
- Sharma, M., Murphy, R. ve Doody, G.A., (2019) "Do We Need a Core Curriculum for Medical Students? A Scoping Review", *BMJ Open*, 9:e027369.
- Shaw, M., Dorling, D. ve Davey Smith, G., (2009). "Yoksulluk, Toplumsal Dışlanma ve Azınlıklar", içinde M. Marmot, R.G. Wilkinson (ed.), *Sağlığın Sosyal Belirleyicileri*, (226-256), 1. Baskı, İstanbul: İncev Yayınları.
- Tıp Eğitimi Programları Akreditasyonu Başvurusu ve Değerlendirme Esasları Yönergesi-Aralık 2017, TEPEAD. <http://tepedad.org.tr/uploads/files/Belgeler%20ve%20formlar/6-Y%C3%B6nerge-Aral%C4%B1k%202017.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.04.2023).
- Turan-Özdemir, S., (2005) "Tıp Eğitimi ve Standartlar", *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 31(2), 133-137.
- World Health Organization. Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York, 19-22 June 1946; signed on 22 July 1946 by the representatives of 61 States (Official Records of the World Health Organization, no. 2, p. 100) and entered into force on 7 April 1948. In Grad, Frank P. (2002). "The Preamble of the Constitution of the World Health Organization". *Bulletin of the World Health Organization*. 80 (12), 982.

TUS KONTENJANLARINDAKİ ARTIŞLARIN YANSIMALARI

Ahmet Alkan - Tuğçe Kaya - Mihriban Güder - Kevser Hüsnâ Özyıldız

*“Hani bir bardak düşünün bir çatlağı var oradan su akıyor.
Biz diyoruz ki hadi bu bardağın suyu azalmış hadi üstüne su koyalım.
Tamam, doluyor ama yavaş yavaş akmaya devam ediyor. Asıl sorun düzelmiyor.
Artıştan ziyade öncelikle dediğim gibi bardağa su dökmektense çatlağı onarmak
daha mantıklı olur.”*

(Can Bey, Deri ve Zührevi Hastalıkları, Arş. Gör.).

GİRİŞ

2022 birinci dönem TUS uzmanlık eğitimi kontenjan sayısı bir önceki döneme göre neredeyse iki kat yükselmiştir. Daha önceki dönemlerde bu kadar fazla bir yükselişin olmaması bu kontenjan artışının öncülleri ve ardılları hakkında düşündürmektedir. Son beş yılda (2018-2022) tıpta uzmanlık eğitimi verilen bölümlerin kontenjan sayıları ve dönemlik artışlar ve azalışlar incelendiğinde 2022 birinci dönemde gerçekleştirilen iki kat artışın dengeli dağılmadığı; özellikle popüler ve tercih edilme oranı her dönem oldukça yüksek olan bölümlere fazla kontenjan verildiği görülmüştür. Önceki dönemlerde daha az tercih edilen ve hekim açığı mevcut olan cerrahi bölümlerin kontenjan sayıları da yükseltilmiş ancak popüler bölümlerin kontenjan sayılarının fazla olması uzman hekim adaylarının yine bu bölümleri tercih etmelerine imkân sağlamıştır. Deri ve Zührevi Hastalıkları, Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi, Kulak Burun ve Boğaz Hastalıkları (KBB) gibi bölümlerin özel sektörde de ağırlıklı olarak hizmet verdiği göz önüne alındığında bu bölümlere fazla kontenjan verilerek devlette oluşabilecek hekim açığı ihtimalinin giderilmesini sağlayabileceği düşünülmektedir. Fakat genel bir karşılaştırma yapmak adına bir üniversite hastanesinin 2021 ve 2022 hastane başvuru sayıları alınmış ve

KAYNAKÇA

- Aykin, N. [@draykinn]. (2022, Nisan 18). “*ya bu kadar uzman hangi hocayla nasıl yetişecek diye düşünen yok mu hiç? bunlar piyasaya yetersiz ama ucuz köle yetiştirme peşindedeler.. #tuskadroları*”. [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/draykinn/status/1516290756855664642?t=9oc2wHN4PvOLyP_dL9Hl_Q&s=35.
- Aydoğdu, H. İ. ve Balci, Y. (2022). “Türkiye’de Son On Yılda Medyada Bildirilen Hekim İntiharları”, Archives of Neuropsychiatry, 59: 83.
- Çatalbaş, N. [@drncatalbas]. (2022, Nisan 18). “*Bu kadar asistana yetecek hoca , alet edevat ve hastane olmadığına göre yeni asistan arkadaşlarımıza youtube premium aboneliği öneririm, en azından muayene , girişim ve ameliyat videolarını reklamsız izlersiniz #tuskadroları #TUSkontenjanları*”. [Tweet]. Twitter. <https://mobile.twitter.com/drncatalbas/status/1516128070356422663>.
- Forest [@Forest80628303]. (2022, Nisan 20). *#tuskadroları artması iyi oldu. ülkedeki 100.000 kişi başına düşen doktor sayısı avrupa’nın çok altında. nüfusun ihtiyacı için sayının artması gerekiyordu ve iyi oldu. sayı artacak, kazançlar düşecek diye ağlayan günlüğüne yazabilir.* [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/Forest80628303/status/1516598266816876545>.
- Karaçor, H. Z., Güvenek, H. B., Mirza, E. ve Öztürk, R. H. (2018). “Hekimlerin İşgücü Verimliliğini Belirleyen Faktörler: Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Örneği”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 16(Özel Sayı): 181-193.
- Kasap, H., Akar, T., Demirel, B., Dursun, A. Z., Sarı, S., Özkök, A. vd., (2015). “Tıbbi Uygulama Hatası Riski Yüksek Olan Uzmanlık Dallarının Tıpta Uzmanlık Sınavında Tercih Edilme Önceliklerinin Yıllara Göre Değişimi”, Adli Tıp Bülteni, 20(1): 34-37.
- Kaya, A., Aktürk, Z., Çayır, Y. ve Taştan, K. (2014). “2007-2013 Arası Tıpta Uzmanlık Sınavları: Bir Trend Analizi”, Ankara Medical Journal, 14(2): 53-58.
- Op. Dr. Zumizumizumab [@zumizumizumab]. (2022, Nisan 18). “*Bu kontenjanlar gösteriyor ki asistan hekimler spor salonunda alet sırası bekler gibi ameliyat sırası bekleyecek #tuskontenjanları*”. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/zumizumizumab/status/1516077747835183107>.
- ÖSYM. (2022). 2022 Tıpta Uzmanlık Eğitimi Giriş Sınavı (TUS) 1. Dönem Başvuru Kılavuzu, <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2022/TUSDONEM1/kilavuz18042022.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.07.2022).
- Özen Kutanis, R., Tunç, T. ve Tunç, M. (2011). “Tıpta Uzmanlık Eğiticileri ve Uzmanlık Öğrencileri Tıpta Uzmanlık Sınavı’nı (TUS) Nasıl Algılıyor”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11(4): 1991-2004.
- Öztürk, R. (2018). “Tıpta Uzmanlık Eğitiminde Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, SD (Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü) Platformu, <https://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/545/Tipta-uzmanlik-egitiminde-sorunlar-ve-cozum-onerileri.aspx>, (Erişim Tarihi: 23.08.2022).
- Prof. Dr. Ali İhsan Dokucu [@aidokucu]. (2022, Nisan 29). “*Şimdi alınmayan tedbirler 10 yıl sonra bumerang etkisi ile başka bir büyük sorun olarak sağlık yöneticilerinin önüne konacaktır. Soru şu; zor, kompleks ve ciddi emek gerektiren hasta gruplarının tedavisini gelecekte kimler kimlere yaptırtaacaktır?*”. [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/aidokucu/status/1520000327940034561>.
- Prof. Dr. Memduh Dursun [@DursunMemduh]. (2022, Nisan 18). “*Radyolojiye gelecek arkadaşlar lütfen yanınızda Sandalye, Bilgisayar (Medikal monitörlü tabii ki), 50 tane Trucut biopsi iğnesi, envai çeşit kateter ve bir ultrason cihazı getirin. Birkaç hoca da bulursanız eğitiminiz tamamdır ☺ #tuskadroları*”. [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/DursunMemduh/status/1516062473266290688?t=85q_F8v1CcLAPc--Yv1n0Q&s=35.

- Sağlık Bakanlığı. (2019). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2018*, Ankara: Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. <https://dosyab.saglik.gov.tr/Eklenti/36134,siy2018trpdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 31.12.2022).
- Sağlık Bakanlığı. (2021). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2019*, Ankara: Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. <https://dosyab.saglik.gov.tr/Eklenti/40564,saglik-istatistikleri-yilligi-2019pdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 31.12.2022).
- Sağlık Bakanlığı. (2022). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2020*, Ankara: Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. <https://dosyab.saglik.gov.tr/Eklenti/43399,siy2020-tur-26052022pdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 31.12.2022).
- Tıpta ve Dış Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği Karar Sayısı: 31952, Kabul Tarihi: 03.09.2022, Resmî Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220903-2.htm>, (Erişim Tarihi: 03.09.2022).
- Tıpta ve Dış Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği Karar Sayısı: 31952, Kabul Tarihi: 14.04.2014, Resmî Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140426-11.htm>, (Erişim Tarihi: 03.09.2022).
- Tuççe [@tutiko246]. (2022, Nisan 19). *#tuskontenjanları için şikâyet edenleri samimi bulmuyorum. Kontenjanların artması iş yükünün azalması, nöbet sayılarının azalması demek. Bunu istemiyor muydunuz yıllardır? Neden değersizleşmiş olsun bölümler anlamıyorum. Daha fazla hekim istediği bölüme girecek demek oluyor. Bunun [Tweet].* Twitter. <https://twitter.com/tutiko246/status/1516323102778662915>.
- Türk Tabipleri Birliği. (2021). Türk Tabipleri Birliği Asistan Hekim Olmak Çalıştay Raporu, [https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/Asistan%20Hekim%20Olmak%20Calistay%20Raporu\(1\).pdf](https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/Asistan%20Hekim%20Olmak%20Calistay%20Raporu(1).pdf), (Erişim Tarihi: 07.09.2022).
- Türk Tabipleri Birliği. (2022), Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi 2020-2022 Çalışma Raporu. https://www.ttb.org.tr/c_rapor/2020-2022/2022.pdf, (Erişim Tarihi: 07.09.2022).
- Ulaş [@UlasAcar]. (2022, Nisan 19). *"Mevcut köklü üniversitelerde bile asistan yetiştirecek hoca kalmamışken;12 bin yeni kadro ile "uzman doktor fabrikaları" dan nitelsiz hekim üretimi başlıyor. İlk seri üretim 5 yıl sonra banttan inecek. Halkımıza da tadını çıkartmak kalacak". #tuskadroları #TUSKontenjanları [Tweet].* Twitter. <https://twitter.com/UlasAcar/status/1516280005126467584>.
- Vatan Gazetesi. (26 Eylül 2022). "Türkiye'yi Sarsan 3 İntihar! 2 Doktor, 1 Tıp Öğrencisi Peş Peşe...", Vatan. <https://www.gazetevatan.com/gundem/turkiyeyi-sarsan-3-intihar-2-doktor-1-tip-ogrencisi-pes-pese-1114977>, (Erişim Tarihi: 26.09.2022).
- Yılmaz, Y, E. [@ynsmr_ylmz]. (2022, Nisan 19). *"Tus kadroları gösteriyor ki ameliyat olacak cerrah bulamayacaksınız ama ölürken cildiniz güzel olabilir!". [Tweet].* Twitter. https://twitter.com/ynsmr_ylmz/status/1516204984957816837?t=QWEsOdmyo03Exq_VTnOFZQ&s=35.
- Yükseköğretim Kurumu Program Atlası, (2023). Tıp Programı Bulunan Tüm Üniversiteler, Tıp Programı Bulunan Tüm Üniversiteler | YÖK Lisans Atlası (yok.gov.tr), (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Zenith [@GerrardAntoine]. (2022, Nisan 18). *Birkaç gün önce doktor bulamayacaksınız diyenler, 36 saat nöbetlerden, aşırı yoğunluktan ve hasta yükünden şikâyet edenler, şimdi her yer uzman dolacak diye şikâyet ediyor ben bu işi anlamadım #tuskadroları artırılması bence şu aşamada olumlu bir gelişme+++ Asistan sayısı artınca 36 saat nöbet tutmak zorunda kalmayacağın için nöbet çıkışı kaza yapıp ölmeyeceksin. Uzman sayısı artınca günde 100 hasta bakacağına insan gibi şartlarda 30-40 hasta bakıp hastalarına vakit ayırabileceksin. [Tweet].* Twitter. <https://twitter.com/GerrardAntoine/status/1516151761274343430>.

- (Web_1), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2018). 2018-TUS 1. Dönem Genel Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler, <https://www.osym.gov.tr/TR,14958/2018-tus-1-donem-genel-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).
- (Web_2), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2018). 2018-TUS 2. Dönem Genel Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler, <https://www.osym.gov.tr/TR,15386/2018-tus-2-donem-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).
- (Web_3), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2019). 2019-TUS 1. Dönem Genel Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler, <https://www.osym.gov.tr/TR,15733/2019-tus-1-donem-genel-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html> (Erişim Tarihi: 11.08.2022).
- (Web_4), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2019). 2019-TUS 2. Dönem Genel Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler, <https://www.osym.gov.tr/TR,17067/2019-tus-2-donem-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>, (Erişim Tarihi: 13.08.2022).
- (Web_5), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2020). 2020-TUS 1. Dönem Genel Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler, <https://www.osym.gov.tr/TR,19321/2020-tus-1-donem-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>, (Erişim Tarihi: 04.08.2022)
- (Web_6), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2020). 2020-TUS 2. Dönem Genel Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler, <https://www.osym.gov.tr/TR,20752/2020-tus-2-donem-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>, (Erişim Tarihi: 04.08.2022).
- (Web_7), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2021). 2021-TUS 1. Dönem Genel Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler, <https://www.osym.gov.tr/TR,21111/2021-tus-1-donem-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>, (Erişim Tarihi: 02.08.2022).
- (Web_8), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2021). 2021-TUS 2. Dönem Genel Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler, <https://www.osym.gov.tr/TR,21387/2021-tus-2-donem-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>, (Erişim Tarihi: 02.08.2022).
- (Web_9), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2022). 2022-TUS 1. Dönem Genel Yerleştirme Sonuçlarına İlişkin Sayısal Bilgiler, <https://www.osym.gov.tr/TR,23767/2022-tus-1-donem-yerlestirme-sonuclarina-iliskin-sayisal-bilgiler.html>, (Erişim Tarihi: 28.07.2022).
- (Web_10), TÜKMOS, Tıpta Uzmanlık Kurulu Müfredat Oluşturma ve Standart Belirleme Sistemi, Çekirdek Müfredat Hazırlama Kılavuzu, (2022), V.2.1, (2016-2017), <https://tuk.saglik.gov.tr/TR-87123/mufredat-arsivi.html>, (Erişim Tarihi:02.12.2022).
- (Web_11), YÖK Akademik, (2022). Yüksek Öğretim Akademik Arama, <https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/view/searchResultviewListAuthor.jsp>, (Erişim Tarihi: 01.09.2022).
- (Web_12), Akademik Akıl, (2022). Türkiye'deki Tıp Fakültelerinin Panoraması (2021 verileri ışığında gözden geçirilmiş ve yorumlanmış yeni hâliyle), <https://www.akademikakil.com/turkiyedeki-tip-fakultelerinin-panoraması-2021-verileri-ışığında-gozden-gecirilmis-ve-yorumlanmis-yeni-haliyle/irfanyalcinkaya/>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).

UZMAN HEKİMLİĞE GEÇİŞTE BİR BASAMAK; ASİSTAN HEKİMLİK VE ASİSTAN HEKİMLERİN MESLEKİ KİMLİK ALGILARI*

Ramazan Rüçhan Kaya - Kevser Hüsna Özyıldız

GİRİŞ

Hekimlik insanlığın başlamasıyla beraber ortaya çıkmış ve tarihin en başından itibaren de hastalıklarla mücadele ve iyiliği yakalama çabası olarak

* Bu bölüm kapsamında, asistan hekimlerin hekimlik mesleği ve uzmanlık öğrenciliği arasında yaşadıkları sorunlar, sağlık sistemi içerisinde asistan hekimlerin konumu, uzman hekim adayları için asistan hekimliğin ne ifade ettiği konularının asistan hekimlerinin kendi deneyimlerinden yola çıkılarak araştırılması ve onların mesleki kimlik algılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bir pilot araştırma kurgulanmış, “sağlık sistemi içerisinde asistan hekim olmak” durumunun nitel araştırma ve fenomenoloji deseni ile değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında, asistan hekimlerin; kendilerini nasıl tanımladıkları, hastalar ve diğer hekimlerin gözünden kendilerini nasıl değerlendirdikleri ve sağlık sistemi içerisinde kendi konumları hakkında görüşlerine yönelik sorular içeren yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak, araştırmaya gönüllü olarak katılım gösteren 9 asistan hekim ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2022 (Ocak-Aralık) yılı içerisinde Twitter’da “asistan hekim” anahtar kelimesi kullanılarak atılmış tweetler incelenmiş, tespit edilen 136 tweet içerisinde doğrudan asistan hekimini tanımladığı düşünülen 53 tweet araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Yapılan görüşmeler ve Tweet taramasının yanı sıra çeşitli internet sitelerinde asistan hekimler ile ilgili röportaj ve köşe yazılarından konu ile ilişkili olduğu varsayılan 10 köşe yazısı araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler üzerinde betimsel analiz ve tematik analiz uygulanmıştır. Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanması amacıyla, soru formu oluşturulmadan önce bir asistan hekim ile pilot görüşme gerçekleştirilmiş, analiz kısmında ise kod ve temaların değerlendirilmesi amacıyla, nitel araştırma deneyimi olan bir araştırma görevlisi ve bir doçent doktor ile komite gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, pratisyen hekimlerin “TUS’a giriş sebepleri”, “asistan hekimlerin mesleki kimlik algıları” ve “asistan hekimliğe yönelik algılar” temaları oluşturulmuştur. Pilot araştırma kapsamında tespit edilen bulgular, bu bölüm kapsamında yapılan literatür taramasının alt yapısını oluşturmuştur. Çalışma kapsamında elde edilen Tweet’ler ve katılımcı görüşleri literatür ile desteklenmiş ve bölümün devam eden kısımlarında başlıklar içerisinde değerlendirilmiştir. Katılımcı ifadelerinin sonuna katılımcının rumuzu, cinsiyeti ve yaşı, röportaj ve köşe yazısı alıntılarında ilgili kaynak (Web_x), Tweet’lerde ise kullanıcı adına yönelik ifadeler eklenmiştir. Elde edilen bulgular ve literatür taraması sonucunda yapılan çıkarımlar, sonuç bölümünde yer verilen şekil yardımıyla görselleştirilmiştir.

Pratisyen hekimler mesleki tatmin, yüksek yaşam standartlarına ulaşma, meslekte ilerleme, yüksek kazanç ve tıp eğitiminin doğası gibi nedenlerle tıpta uzmanlık sınavına başvurmakta ve sınav sonrası uzmanlık eğitimine başlamaktadırlar. Uzmanlık eğitimine başlayan hekimler hem öğrenci hem de hekim kimliğine sahip olan asistan hekimlik sürecine adım atarak bu kimlik kargaşasıyla beraber mesleki hayatlarını ilerletmektedirler. Araştırma kapsamında değerlendirilmeye alınan bu iki kimlik algısında öğrenci kimliğinin hastaların güvensizliği, düşük ücret, nöbet yoğunluğu, yetersiz bilgi, değersizlik hissi, hekimliklerinin yok sayılması gibi birçok olumsuz duygu ve durumlar yaşattığı görülürken, hekim kimliğinin uzmanlık eğitim süreciyle sınırlı kaldığı ortaya çıkarılmıştır. Asistan hekimlik ise konjonktürel algı ve tıp alanı açısından değerlendirilmeye alınmış, konjonktürel algı açısından asistan hekimlerin kendilerini nöbetçi, işçi, sekreter, sıradan personel, ara eleman, çocuk, asker, amele gibi değerlendirdikleri görülmüştür. Tıp alanı açısından ise kendilerini öğrenci, hoca, doktor, çömez ve stajyer olarak hissettikleri bulunmuştur. Asistan hekimlerin duygu durumları incelendiğinde ise yorgun, mutsuz, dağılmış, gergin, bitkin, adaletsizliğe uğramış gibi hissettikleri görülmekte ve bu olumsuz duyguların iş yükü fazlalığı, mobbing, ücret tatminsizliği, angarya iş yükü, eğitimin yetersizliği gibi maruz kaldıkları birçok sorundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Yaşadıkları sorunlara ve olumsuz duygulara rağmen kişisel değerleri açısından hekimlik kimliklerinin daha ağır bastığı, özveri, sorumluluk ve iş bitiricilik gibi duyguların da ön planda olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, B., Ekemen, A., Zorlu, I., Aslan Yüksel, N. ve Ayoğlu, F. N (2019). "Tıp Öğrencilerinde Uzmanlaşma Eğilimi, Uzmanlık Alan Seçimi ve Etkileyen Faktörler", Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 12(1), 113-125.
- Akman Dömbekci, H. ve Kahveci, Ş (2019). "Asistan Hekimlerin Uzmanlık Alan Tercihlerini Etkileyen Faktörler", R. Erdem, S. Bostan ve T. Şahinöz (Ed.), 4. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yönetimi Kongresi e-Bildiri Kitabı, içinde (642-648).
- Cruess, S. R. ve R. L. Cruess (2009). "The Cognitive Base of Professionalism", Teaching Medical Professionalism, içinde (7-30), Cambridge: Cambridge University Press.
- Çelik, R. ve Erdem, R (2016). "Hekimin Değişen Kimliği Çerçevesinde Sağlık Kültürleşmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7(16), 61-74.
- Dikmetaş, E., Top, M. ve Ergin, G (2011). "Asistan Hekimlerin Tükenmişlik ve Mobbing Düzeylerinin İncelenmesi", Türk Psikiyatri Dergisi, 22, 1-15.
- Ergin, A., Dikbaş, E., Bozkurt, A. İ., Atçeken, G., Gürbüz, H., Yılmaz, C., Çölbe, S. N., Taşcı, U., Güldamla, L. ve Demircan, H. İ (2011). "Tıp Fakültesi Öğrencilerin Mezuniyet Sonrası Kariyer Seçimi ve Etkileyen Faktörler", Tıp Eğitimi Dünyası, 32(32), 8-17.

- Foucault, M (2006). *Kliniğin Doğuşu*, İ. Malak Uysal (Çev.), Ankara: Epos Yayınları.
- Gürel, S (2013). "Tıp Eğitimi Değişmeli Mi?", İ. Arslanoğlu (Ed.), *Tıp Bu Değil 2*, içinde (ss. 114-128), İstanbul: İthaki Yayıncılık.
- Joffe, M. ve MacKenzie-Davey, K (2012). "The problem of identity in hybrid managers: who are medical directors?", *International Journal of Leadership in Public Services*, 8(3), 161- 174.
- Kaya, E (2022). *Türkiye’de Hekimlik Mesleği Meslek Kültürü Açısından Bir Değerlendirme*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaya, R. R. ve Kaya, E (2019). "Hekimlerin Yönetim Macerası: Melez İş Kimliği ve Hekim Yöneticiler", *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(2), 82-102.
- ÖSYM (2022). 2022 Tıpta Uzmanlık Eğitimi Giriş Sınavı (TUS) 1. Dönem Başvuru Kılavuzu, <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2022/TUSDONEM1/kilavuz18042022.pdf>
- Özen Kutanis, R., Tunç, T. ve Tunç, M (2011). "Tıpta Uzmanlık Eğiticileri ve Uzmanlık Öğrencileri Tıpta Uzmanlık Sınavı'nı (TUS) Nasıl Algılıyor?", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 1991-2004.
- Sarı, K (1978). "Sağlık Hizmetleri ve Eğitsel Tıpta Asistan Hekimin Yeri ve Sorunları", *Toplum ve Hekim*, 1(4), 16-22.
- Şahinoğlu Pelin, S (2000). "Tıp Evrimi Açısından ve Psikiyatri Özelinde Konsültasyon Kurumu", *Klinik Psikiyatri*, 3, 117-125.
- Tababet Uzmanlık Yönetmeliği (Karar Sayısı: 14893, Kabul Tarihi: 22.05.1974, Resmî Gazete: 22.05.1974).
- Tababet Uzmanlık Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (Karar Sayısı: 22911, Kabul Tarihi: 20.02.1997, Resmî Gazete: 20.02.1997).
- Tababet Uzmanlık Yönetmeliğine Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Yönetmelik (Karar Sayısı: 19200, Kabul Tarihi: 23.08.1986, Resmî Gazete: 23.08.1986).
- Tababet Uzmanlık Yüzüğü (Karar Sayısı: 14511, Kabul Tarihi: 18.04.1973, Resmî Gazete: 18.04.1973).
- Tan, M. N., Özçakar, N. ve Kartal, M (2011). "Asistan Hekimlerin Tıpta Uzmanlık Eğitimi Kapsamında Mesleki Memnuniyetleri ve Yaşam Koşulları ile İlişkisi", *Marmara Medical Journal*, 25(1), 20-25.
- Tanrıverdi, H. ve Teker, Ç (2010). "Eğitim Hastanelerinde Asistan Doktorların Klinik İş Yükleri Bakımından Performans Ölçütlerinin Karşılaştırılması", *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 1(1), 114-136.
- Tekin, Ç., Güneş, G. ve Türkol, E (2013). "İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Tıpta Uzmanlık Tercihleri ve Etkileyen Faktörler", *İnönü Üniversitesi Sağlık bilimleri Dergisi*, 1, 5-10.
- Tıpta Uzmanlık Tüzüğü (Karar Sayısı: 24790, Kabul Tarihi: 19.06.2002, Resmî Gazete: 19.06.2002).
- Tıpta ve Dış Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliği (Karar Sayısı: 31952, Kabul Tarihi: 03.09.2022, Resmî Gazete: 03.09.2022).
- Tıpta ve Dış Hekimliğinde Uzmanlık Yönetmeliği (Karar Sayısı: 27292, Kabul Tarihi: 29.06.2009, Resmî Gazete: 18.07.2009).
- TUKMOS Tıpta Uzmanlık Kurulu Müfredat Oluşturma ve Standart Belirleme Sistemi, 2013, Çekirdek Model Müfredat Formatı.
- Türk Tabipler Birliği, 2021, Asistan Hekimin Hakları Var, Ankara.

- Türk Tabipleri Birliği (2021). Türk Tabipleri Birliği Asistan Hekim Olmak Çalıştay Raporu, [https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/Asistan%20Hekim%20Olmak%20Calistay%20Raporu\(1\).pdf](https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/Asistan%20Hekim%20Olmak%20Calistay%20Raporu(1).pdf)
- Türk Tabipleri Birliği, 2011, Tıpta Uzmanlık Eğitimi Ulusal Standartları, 1. Baskı, Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Türkmen, İ., Çetin Aslan, E. (2022). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Algılanan Stres Ve Duygusal Tükenme Düzeylerinin İncelenmesi, International Black Sea Coastline Countries Scientific Research Symposium – VI, 5-6 Mayıs 2020, Giresun.
- Türkmen, İ., Çetin Aslan, E. (2023). COVID-19 pandemisinde sağlık sektöründe psikolojik güçlendirmenin işgören performansı üzerine etkisinin değerlendirilmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(1), 169-184.
- Türkmen, İ., Doğan, H. Y. (2021). Duygusal Zekânın Psikolojik Sağlık Üzerine Etkisi: Acil Sağlık Hizmetleri Personeli Üzerine Bir Araştırma. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, 9(3), 1066-1083.
- Türkmen, İ., Kaya, R. R. (2021). Yönetimsel Yetkinlik Eksikliği Olarak Yönetim Hastalıkları Ve Sendromları, İçinde; Yönetim Hastalıkları, Erdem, R., Yelsiz, M. (Ed). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Twitter. https://twitter.com/_verkac/status/1525187449093337094
- Twitter. <https://twitter.com/dislocation/status/1568103321428262912>
- Twitter. https://twitter.com/dr_sarper/status/1452003575438225414
- Twitter. <https://twitter.com/drahmetbedir/status/1452387579320541184>
- Twitter. https://twitter.com/hekim_bey_/status/1536083000932417537
- Twitter. <https://twitter.com/nankzltg/status/1541185349484814337>
- Twitter. <https://twitter.com/tutituti3T/status/1451939776538583043>
- Wagner, P., Hendrich, J., Moseley, Z. ve Hudson, V (2007). "Defining Medical Professionalism: A Qualitative Study", Medical Education, 41(3), 288-294.
- Web_1. <https://psikiyatri.org.tr/altbirim/145/asistan-hekim-komitesi/ozluk-haklari/> (Erişim Tarihi: 08.09.2022).
- Web_2. <https://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/364/Tipta-Uzmanlik-Kurulu-Nereden-nereye.aspx> (Erişim Tarihi: 08.09.2022).
- Web_3. <https://tuk.saglik.gov.tr/Eklenti/13284/0/15314pdf.pdf> (Erişim Tarihi: 05.09.2022).
- Web_4. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39700&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 05.09.2022).
- Web_5. https://www.ttb.org.tr/udek/menu_goster.php?Id=136 (Erişim Tarihi: 10.09.2022).
- Web_6. <https://www.hanyaloglu-acar.av.tr/asistan-hekimlerin-hukuki-sorumlulugu/> (Erişim Tarihi: 06.09.2022).
- Web_7. <https://medimagazin.com.tr/hekim/asistan-hekimler-calisma-kosullarini-anlatti-hocanizi-kizdirirsaniz-nobet-56-saate-cikiyor-97779> (Erişim Tarihi: 11.09.2022).
- Web_8. https://www.indyturk.com/node/429166/haber/asistan-hekimler_ya%C5%9Fad%C4%B1klar%C4%B1-ma%C4%9Fduriyetleri-anlatt%C4%B1-ve-%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm-%C3%B6nerileri-sundu (Erişim Tarihi: 11.09.2022).
- Web_9. <https://sputniknews.com.tr/20211026/asistan-hekimler-anlatti-yasatabilmek-icin-yasamak-istiyoruz-1050206131.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2022).
- Web_10. <https://medimagazin.com.tr/guncel/ankarada-yeni-goreve-baslayan-asistan-doktor-nobet-donusu-kazada-hayatini-kaybetti-97758> (Erişim Tarihi: 10.09.2022).

Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği (Karar Sayısı: 17927, Kabul Tarihi: 10.09.1982, Resmî Gazete: 13.01.1983).

Yılmaz, N. ve Erdem, R (2016). "Uzmanlaşma ve Tıpta Bütüncül Yaklaşım Üzerine Bir Değerlendirme", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 7(16), 35-47.

Yılmaz, Y., Uçar, E. ve Ertin, H (2019). "Tıpta Uzmanlık Eğitimi ve Asistan Hekimlerin Sorunlarının İrdelenmesi: Bir Anket Çalışması", Tıp Eğitimi Dünyası, 18(54), 21-29.

NEDENLERİ VE SONUÇLARIYLA ULUSLARARASI HEKİM GÖÇÜ

Aslı Metin - Hatice Güneş

GİRİŞ

Hz. Âdem ile Havva'nın cennetten kovuluşu bir zorunlu göç olarak değerlendirildiğinde göç olgusunun var oluşunu insanlığın var oluşuyla eş değer saymak yanlış olmayacaktır. İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan göç olgusu da insanın dönüşümü ve dönüştürdükleriyle birlikte bir değişim içerisinde olmuştur. İnsanın dönüştürdüklerinden birkaçı olan teknoloji, iletişim ve ulaşım imkânlarının gelişmesiyle birlikte bugün birçok insan için göç konusunda çok daha uzak mesafeler göze alınabilir hale gelmiştir. Bu kolaylaştırıcı faktörlerle birlikte iyi yetişmiş, vasıflı ve her nerede olursa olsun belli bir sosyal statü elde edebilecek, kendine bir yurt ve istihdam alanı açabilecek kimseler de bazı zorluklar karşısında göç etme eğiliminde olabilmektedir.

Beyin göçü olarak da adlandırılan bu vasıflı insanların göçü, göç veren ülkeler açısından gelişimin temel dinamiklerinden biri olan beşerî sermayenin kaybını ifade ederken, göç alan ülkeler açısından ise bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Beyin göçü denildiğinde ilk akla gelen meslek grupları genelde bilim insanları, yükseköğretim elemanları, hekimler, sağlık çalışanları ve mühendisler olmaktadır. Beyin göçü, özellikle de sağlık çalışanlarının göçü her ne kadar yeni bir olgu olmasa da sağlık mesleklerinden biri olan hekimlerin göçü son dönemdeki artışıyla dikkate ve incelenmeye değer bir olgu haline gelmiştir. Özellikle medyada sık sık gündeme gelen ve karşımıza çıkan “geçmiş yılların en büyük hekim göçü” benzeri ifadeler bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Türkiye gündeminde önemli bir yer tutan ve medyada sıklıkla duyduğumuz, dünyanın önde gelen tıp dergilerinden The Lancet'e dahi konu olan Türkiye'de hekim göçü de bu bağlamda, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç Sosyolojisi*, 4. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arango, J. (2000). "Explaining Migration: A Critical View", *International Social Science Journal*, 165: 283-296.
- Babataş, G. (2007). "Beyin Göçü ve Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısının Beyin Göçüne Etkisi", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 7(28), 263-266.
- Bach, S. (2003). *International Migration of Health Workers: Labour and Social Issues*. Geneva: Sectoral Activities Programme, International Labour Office.
- Bach, S. (2006). "International Mobility of Health Professionals: Brain Drain or Brain Exchange?", *WIDER Research Paper*.
- Bartram, D., Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, I. Ağabeyoğlu Tuncay (Çev.), 1. Baskı, Ankara: Hece Yayınları.
- Beine, M., Docquier, F. ve Rapoport, H. (2001). "Brain Drain and Economic Growth: Theory and Evidence", *Journal of Development Economics*, 64(1), 275-289.
- Bhargava, A. ve Docquier, F. (2008). "HIV Pandemic, Medical Brain Drain, and Economic Development in Sub-Saharan Africa", *The World Bank Economic Review*, 22(2), 345-366.
- Blumentahl, D. (1994). "Geographic Imbalances of Physician Supply: An International Comparison", *Journal of Rural Health*, 10(2), 109-118.
- Buchan, J. (2006). "Migration of Health Workers in Europe: Policy Problem or Policy Solution", *Human Resources for Health in Europe*, 41-62.
- Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye*, G. Akalın (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Castelli, F. (2018). "Drivers of Migration: Why do People Move?", *Journal of Travel Medicine*, s. 1-7. doi: 10.1093/jtm/tay040.
- Çiçekli, B. ve Demir, O. Ö. (2013). *Türkiye Koridorunda Yasadışı Göçmenler*, 1. Baskı, Ankara: Karınca Yayınları.
- Diallo, K. (2004). "Data on The Migration of Health-Care Workers: Sources, Uses, and Challenges", *Bulletin of the World Health Organization*, 82(8), 601-607.
- Dussault, G., Perfilieva, G. ve Pethick, J. (2012). "Implementing the WHO Global Code of Practice on International Recruitment of Health Personnel in the European Region", Copenhagen: World Health Organization.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 9-22.
- Erkal, M., (2006). *Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları.
- Forcier, M. B., Simoens, S. ve Giuffrida, A. (2004). "Impact, Regulation and Health Policy Implications of Physician Migration in OECD Countries", *Human Resources for Health*, 2(1), 1-11.
- Gençler, A. (2004). "Beyin Göçüyle Sömürgeciliğe Devam", *MÜSİAD Çerçeve Dergisi*, (32), 31-39
- Görgün, M. (2018). "Ekonomi Temelli Göç Yaklaşımları Perspektifinde Göçmenlerin Karar Alma Süreçleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 1153-1162.
- Gürak, H. (2006). *Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Hagen-Zanker, J. (2008). "Why do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature", Maastricht University, MPRA Working Paper, No. 28197. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/28197/>

- Hagopian, A., Thompson, M.J., Fordyce, M., Johnson, K.E., ve Hart, L.G., (2004). "The Migration of Physicians from Sub-Saharan Africa to The United States of America: Measures of The African Brain Drain", *Human Resource for Health*, 2 (17), 1-10.
- Inoue, J. (2001). "Migration of Nurses in the EU, the UK, and Japan: Regulatory Bodies and Push-Pull Factors in the International Mobility of Skilled Practitioners", Discussion Paper, Institute of Economic Research, Hitotsubashi University, Tokyo.
- Kara, M. A. (2017). *Göç Yazıları: Kuramdan Alana Türkiye'de Göç*, 1. Baskı, Ankara: Kırmızı Çatı-Cadde Kitabevi.
- Keleş, R. (1996). *Kentleşme Politikası*, 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kingma, M. (2001). "Nursing Migration: Global Treasure Hunt or Disaster in the Making?" *Nursing Inquiry*, 8(4), 205-12.
- Kurtuluş, B. (1996). "Beyin Göçü: Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46(38).
- Lee, E. S. (1966). "A Theory of Migration, Demography", *Duke University Press*, 3(1), 47-57. <https://read.dukeupress.edu/demography/issue/3/1>
- Marchal, B. Ve Kegels, G. (2003). "Health Workforce Imbalances in Times of Globalization: Brain Drain or Professional Mobility?", *International Journal of Health Planning and Management*, (18), 89-101.
- Marshall, G. (2020). *Sosyoloji Sözlüğü*, O. Akınhay ve D. Kömürcü (Çev.), 1. Baskı, Ankara: Bilim Sanat Yayınları. (Orijinal Baskı: 1999).
- Mejia, A., Pizurki, H. ve Royston, E. (1979). "Physician and Nurse Migration: Analysis and Policy Implications", Report on a WHO Study, Geneva: World Health Organization.
- Moran, A., Nancarrow, S. ve Butler, A. (2005). "There's No Place Like Home. A Pilot Study of Perspectives of International Health and Social Care Professional Working in the UK." *Australia and New Zealand Health Policy*, 2:25.
- Nakanishi, H., Sirkeci, İ. ve Cabbarlı, H. (2008). *Sorunlu Bölgelerde Göç*, 1. Baskı, Ankara: Global Strateji Enstitüsü.
- Oral, B. ve Çetinkaya, F. (2017). "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları", *Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics*, 3(1), 1-8.
- Özdal, B. ve Vardar Tutan, E. (2018). "Temel Kavramlar ve Olgular", B. Özdal (Ed.), *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, içinde (3-63), 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.
- Özkan, Ö. ve Hamzaoğlu, O. (2008). "Uluslararası Sağlık Emek Göçü: Ne, Nasıl,Neden?", *Toplum ve Hekim*, 23(3): 179-183.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Padarath, A., Chamberlain, D. McCoy, Ntuli, A., Rowson, M. ve Loewenson, R. (2003). "Health Personnel in Southern Africa: Confronting Maldistribution and Brain Drain", R. Loewenson ve C. Thompson (Ed.), Durban: Health Systems Trust.
- Perruchoud, R. ve Redpath Cross, J. (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Uluslararası Göç Örgütü (IOM: International Organization of Migration). https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- Petersen, W. (1958), "General Typology of Migration", *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Ray, K. M., Lowell, B. L. ve Spencer, S. (2006). "International Health Worker Mobility: Causes, Consequences, and Best Practices", *International Migration*, 44(2), 181-203.

- Rutten, M. (2009). "The Economic Impact of Medical Migration: An Overview of The Literature". *World Economy*, 32(2), 291-325.
- Sağbaşı, S. M. (2009). *Beyin Göçünün Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Stilwell, B., Diallo, K., Zurn, P., Dal Poz, M. R., Adams, O., ve Buchan, J. (2003). "Developing Evidence-Based Ethical Policies on The Migration of Health Workers: Conceptual And Practical Challenges", *Human Resources For Health*, 1(1), 1-13.
- Tekin, A. ve Kaya, E. (2016). "Sağlık Alanında Türbülans: İrtifa Kaybeden Hekimler- Turbulence in Health Sector: Physicians Losing Altitude". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(13), 43-63.
- Thomas, B. (1967). "The International Circulation of Human Capital", *Minerva*, 5(4), 479-506.
- Tulunay, E. (1973). "Beyin Çekimi ya da Beyin Göçü", *Elektrik Mühendisliği Dergisi*, 386-390.
- TDK: Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2022)
- Türkyılmaz, Ü. (2021). *Amin Maalouf'un Penceresinden Göç ve Kimlik*, 1. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- WEB-1: <https://archive.is/cqIgy#selection-603.123-603.265>, (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2022)
- WEB-2: <https://www.milliyetcihekimlerde.net/wp-content/uploads/2022/03/Hekim-Gocu-Arastirmasi.pdf>, (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2022)
- Wickramasekara, P. ve Wickramasekara, P. (2014). *Assessment of the Impact of Migration of Health Professionals on The Labour Market and Health Sector Performance in Destination Countries*, Geneva: International Labour Organization,
- Wismar, M., Maier, C. B., Glinos, I. A., Dussault, G. ve Figueras, J. (2011). *Health Professional Mobility and Health Systems Evidence from 17 European Countries*, Denmark: WHO Regional Office for Europe.
- World Health Organization. (2010). *WHO Global Code of Practice on the International Recruitment of Health Personnel*. Geneva: World Health Organization.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, 1. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, T. (2009). "Sağlık Çalışanları ve Uluslararası Göç: Göç Nedenleri Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 62(3), 87-94.
- Yıldırım, T. (2010). "Uluslararası Düzeyde Sağlık Çalışanlarının Göçünü Yönetme Politikaları: Genel Bir Bakış ve Türkiye İçin Bir Durum Değerlendirmesi", *Amme İdaresi Dergisi*, (43), 4-31.
- Zhanadilova, A. (2018). "Farklı Kuramlar Çerçevesinde Uluslararası Göç Sorunu", *Muhakeme Dergisi*, 1(2), 116-122.

HEKİME YÖNELİK ŞİDDET VE SOSYOLOJİK GÖRÜNGÜLERİ

Necla Yılmaz - Betül Sarı - Esin Yılmaz - Elif Özer

GİRİŞ

Hekime yönelik şiddet yalnızca Türkiye’de değil, diğer Dünya ülkelerinde de görülen kaotik, tehlikeli ve uzun vadede yıkıcı sonuçlar içeren bir unsurdur. Son yıllarda artan şiddet olaylarından dolayı küresel bir halk sağlığı sorunu haline geldiğini söylemek de mümkündür. Özellikle hekimler gerek diğer meslek grubu gerekse diğer sağlık çalışanlarına göre hastalar ile daha fazla yakın temas içerisindedirler. Bu sebeple hasta ve hasta yakınları tarafından çeşitli sebeplerle fiziksel, psikolojik, sözlü ve simgesel şiddete maruz kalmaktadırlar. Bayraktar’a (2021) göre, hekimler yoğun olarak sözel şiddete maruz kalmakta, sonrasında fiziksel ve psikolojik şiddet ile karşılaşmaktadırlar. Fakat belirtmek gerekir ki dünyanın hiçbir yerinde hiçbir hekim kasıtlı ya da kasıtsız herhangi bir şiddet olayı ile karşılaşmayı hak etmeyecek kadar kutsal bir mesleği icra etmektedir ve bir insan olarak değerlidir.

Araştırmacılar şiddet olgusunun kökenini irdelemek amacıyla bireylerin davranışlarını ele alarak çeşitli kuramlar çerçevesinde yorumda bulunmuşlardır. Biyolojik kuramlar arasında içgüdü kuramı ve etolojik kuram ön plana çıkmaktadır. Fakat şiddetin kaynağının yalnızca biyolojik kuramlarla açıklanamayacağını anlaşılmasıyla psikolojik ve sosyolojik kuramlar ile bütüncül bir anlamda insan davranışlarının altında yatan nedenlere açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Psikolojik kuramlar arasında şiddeti açıklama üzerine sosyal öğrenme kuramı ile kendine zarar verme ve engellenme kuramları ön plana çıkmaktadır. Sosyolojik kuramlar arasında sosyal bir olgu olarak değerlendirilen şiddet; kültürel aktarım kuramı, alt kültür teorisi, toplumsal çatışma kuramı, ekolojik kuram, sosyal kontrol teorileri, kırık camlar teorisi, feminist kuram ve saygınlığı artırma teorisi gibi farklı kuramların perspektifinden açıklanmaya

KAYNAKÇA

- Adas, E. B. (2011). "Privatization of Health and Publicization of Violence: Violence toward Doctors in Türkiye", *Critical Public Health*, 21 (3): 339-351.
- Akbaş, M., Boz, A., Dursun, A., Çetin, S. ve Kılıçaslan, A. (2016). "112 Çalışanlarının Şiddete Maruz Kalma Durumları ve Şiddete Yönelik Tutum ve Davranışları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(3): 93-100.
- Akca, N., Yılmaz, A. ve Işık, O. (2014). "Sağlık Çalışanlarına Uygulanan Şiddet: Özel Bir Tıp Merkezi Örneği", *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1): 1-12.
- Akdur, G. (2013). *Tıp Fakülteleri ve Eğitim Araştırma Hastaneleri Acil Servislerinde Çalışan Acil Tıp Uzmanları ve Araştırma Görevlilerinin Çekinik Tıp Uygulamaları Hakkındaki Görüşleri*, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Tıp Ana Bilim Dalı, Tıpta Uzmanlık Tezi, Edirne.
- Alameddine, M., Kazzi, A., El-Jardali, F., Dimassi, H. and Maalouf, S. (2011). "Occupational Violence at Lebanese Emergency Departments: Prevalence, Characteristics and Associated Factors", *Journal of Occupational Health*, 53(6): 455-464.
- Albert R. R. (2002). *Handbook of Domestic Violence Intervention Strategies: Policies, Programs, and Legal Remedies*, New York: Oxford University Press.
- Anderson, A., Berkowitz, L., Donnerstein, E., Huesmann, L. R., Johnson, J. D. and Linz, D. (2003). "The Influence of Media Violence on Youth", *Psychological Science in the Public Interest*, 4(3): 81-110.
- Arnetz J. E. and Arnetz B. B. (2001). "Violence Towards Health Care Staff and Possible Effects on the Quality of Patient Care", *Social Science Medicine*, 52(3): 417-427.
- Arnetz, B. B., Hörte, L. G., Hedberg, A., Theorell, T., Allander, E. and Malker, H., (1987). "Suicide Patterns among Physicians Related to Other Academics As Well As to the General Population. Results From a National Long-Term Prospective Study and a Retrospective Study", *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 75(2): 139-43.
- Atan, S. Ü., Arabacı, J. B., Şirin, A., İşler, A., Dönmez, S., Güler, M. Ü. ve Oflaz, U. (2012). "Violence Experienced by Nurses at Six University Hospitals in Turkey", *Psychiatric and Mental Health Nursing*, 20(10): 882-889.
- Aydoğdu, H. İ. ve Balcı, Y. (2022). "Türkiye'de Son On Yılda Medyada Bildirilen Hekim İntiharları", *Nöro Psikiyatri Arşivi*, 59(1): 83-83.
- Bal, N. (2013). "Sosyolojide Şiddet Kavramı", *Yurt ve Dünya Dergisi*, 6: 6-22.
- Bayraktar, T. (2021). "The Evaluation of Workplace Violence Against Doctors in Terms of Violence Type: A Study in Kocaeli Province", *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 569-590.
- Belayachi, J., Berrechid, K., Amlaiky, F., Zekraoui, A. and Abouqal, R. (2010). "Violence toward Physicians in Emergency Departments of Morocco: Prevalence, Predictive Factors, and Psychological Impact", *Journal of Occupational Medicine and Toxicology (London, England)*, 5(27): 2-7.
- Bucak, S. C. (2005). *Bekleme Hatları Modelleri: Bir Sağlık Kuruluşunda Uygulama*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Bushman, J. B. ve Huesmann, R. (2006). "Short-term and Long-term Effects of Violent Media on Aggression in Children and Adults", *Archives Pediatrics and Adolescent Medicine*, 160: 348-352.
- Can, S. S., Güngör, B. ve Aşkın, R. (2013). "Hekim İntiharları", *Kriz Dergisi*, 21(1-2-3): 33-39.

- Carmi-Iluz, T., Peleg, R., Freud, T. and Shvartzman, P., (2005). "Verbal and Physical Violence towards Hospital- and Community- Based Physicians in the Negev: An Observational Study", *BMC Health Services Research*, 5(54): 1-6.
- Carroll, A., Houghton, S., Hattie, J. and Durkin, K. (1999). "Adolescent Reputation Enhancement: Differentiating Delinquent, Nondelinquent, and At-risk Youths" *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(4): 593-606.
- Carveth, J. A. (1995). "Perceived Patient Deviance and Avoidance By Nurses", *Nursing Research*, 44(3): 173-178.
- Collins, W. A. and Sprinthall, N. A. (1995). *Adolescence Psychology. A Developmental View*, Newyork: McGraw Hill.
- Cooper, L. C., (2002), Introduction, *Workplace Violence in The Health Sector*, (Eds. Cooper, C. L. and Swanson, N.), State of the Art.
- Curbow, B. (2002). *Origins of Violence at Work, Workplace Violence in The Health Sector*, (Eds. Cooper, C. L. and Swanson, N.), State of the Art.
- Çakır, S. (2008). *Feminizm. (Derleyen: H. Birsen Örs). 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.*
- Çap, B., Korkut, Z., Çalışkan, M., Baştuğ, N. B., Ekinci, Ö. S., Baydili, K. N. ve Ürer, H. N., (2022). "İşyeri Şiddetinin Sağlık Çalışanları Üzerinde Tükenmişlik Etkileri", *Hamidiye Medicine Journal*, 3: 7-13.
- Çınarlı, İ. ve Yücel, H. (2013). "Sağlık İletişiminin Bakış Açısı ile Türkiye'de Sağlık İşyeri Ortamında Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet", *Sağlık İletişim Dergisi*, (3): 31-52.
- Dağ, E. ve Baysal, H. (2017). "Hasta ve Yakınlarını Şiddete Yönelten Sebeplerin Araştırılması-Burdur İli Örneği" *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(11): 95-118.
- DeKeseredy, W. and Swartz, M. D. (2011). *Theoretical and Definitional Issues in Violence Against Women. Sourcebook on Violence Against Women* (Eds. M.D. Renzetti, Edleson, J.L. and Bergen, R.K.), California: Sage,
- Dennis, S. C and James, R. B. (2003). "Emotion Regulation: An Affective Neuroscience Approach", *Neurobiology of Agression*, (Ed. Mark P. Matsson), New Jersey: Humana Press.
- Doğan, H. İ. ve Sevinç, B. (2011). "Suç Teorileri ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme", *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(4): 27-54.
- Eker, H. H., Özder, A., Tokaç M., Topçu, İ. ve Tabu, A., (2012). "Aggression and Violence towards Health Care Providers, and Effects Thereof", *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 4: 19-29.
- Elbek O. (2010). "Performans ve Hekimlik", *Toplum ve Hekim*, 25: 432-447.
- English, J and J. M. Morse (1988). "The Difficult Elderly Patient: Adjustment or Maladjustment?", *International Journal of Nursing Studies*, 25(1): 23-39.
- Erdur, B., Ergin, A., Yüksel, A., Türkçüer, İ., Ayırık, C. ve Boz, B. (2015). "Assessment of The Relation of Violence and Burnout among Physicians Working in the Emergency Departments in Turkey", *Ulus Travma Acil Cerrahi Dergisi*, 21(3): 175-181.
- Farrington, D.P. (1987). "Implications of Biological Findings for Criminologic Research", *The Causes of Crime: New Biological Approaches in* (Ed: Sarfoff A. Mednfl v.d.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Fernandes, C. M., Bouthillette, F., Raboud, J. M., Bullock, L., Moore, C. F., Christenson, J. M., Grafstein, E. et.al (1999). "Violence in the Emergency Department: A Survey of Health Care Workers", *Canadian Medical Association Journal*, 161(10): 1245-1248.
- Gadsdon, S. (2001). *Psychology and Sport*, Heinemann.

- Gates, D. M., Gillespie, G. L. and Succop, P. (2011). "Violence Against Nurses and Its Impact on Stress and Productivity", *Nursing Economics*, 29(2): 59-66.
- Gerberich, S. G., Church, T. R., McGovern, P. M., Hansen, H. E., Nachreiner, N. M., Geisser M. S., Ryan, A. D. vd. (2004). "An Epidemiological Study of the Magnitude and Consequences of Work Related Violence: The Minnesota Nurses' Study", *Occup Environ Medicine*, 61(6): 495-503.
- Gökdemir, Ö. ve Bhattacharya, S., (2020). "Violence at Healthcare", *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 14(2): 323-328.
- Günindi Ersöz, A. (2018). "Toplumsal Yaşamda Şiddet: Trafikte Yol Vermeme Nedeni İle Yaşanan Şiddet Olaylarının Nedenlerine Multidisipliner Bir Bakış", *Turkish Studies*, 13(15): 495-508.
- Hacer T. Y. and Ali, A. (2019). "Burnout in Physicians Who are Exposed to Workplace Violence", *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 69: 1-6.
- Harris, B. and Phil L. (2012). "Levels and Consequences of Exposure to Service User Violence: Evidence from a Sample of UK Social Care Staff." *The British Journal of Social Work*, 42(5): 851-69.
- Hasta, D. ve Güler, M. E. (2013). "Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Empati Açısından Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1): 64-104.
- Hawton, K., Agerbo, E., Simkin, S., Platt, B. and Mellanby, R. J. (2011). "Risk of Suicide in Medical and Related Occupational Groups: A National Study Based on Danish Case Population-Based Registers", *Journal of Affective Disorder*, 134(1-3): 320-326.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Hull, S. K. and Broquet, K. (2007). "How to Manage Difficult Patient Encounters", *Family Practice Management*, 14(6): 30-34.
- İçli, T. (2013). *Kriminoloji*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- İlhan, M. N., Çakır, M., Tunca, M. Z., Avcı, E., Çetin, E., Aydemir, Ö., Tezel, A. ve Bumin, M. A. (2013). "Toplum Gözüyle Sağlık Çalışanlarına Şiddet: Nedenler, Tutumlar, Davranışlar", *Gazi Medical Journal*, 24(1), 5-10.
- Jackson, J. L. and Kroenke, K. (1999). "Difficult Patient Encounters in the Ambulatory Clinic", *Archives of Internal Medicine*, 159(10): 1069-1075.
- Kahrıman, İ. (2014). "Hemşirelerin Sözel ve Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumlarının Belirlenmesi", *Journal of Psychiatric Nursing*, 5(2): 77-83.
- Kaplan, H. B., Martin, S. S. and Robbins, C. (1984). "Pathways to Adolescent Drug Use: Self-derogation, Peer Influence, Weakening of Social Controls and Early Substance Use", *Journal of Health and Social Behaviour*, 25: 270-289.
- Karaağaç, H. (2014). "Sağlık Çalışanlarına Yönelik İşyerinde Şiddet: Nedenler, Politikalar, Öneriler", *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (3): 18-22.
- Karsavuran, S., Kaya, S. ve Akturan, S. (2011). "Hasta-Hekim İletişiminde Güven: Bir Genel Cerrahi Polikliniği Örneği", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 14(2): 186-212.
- Karlı, N. (2016). "Psiko-sosyal Açıda Şiddet ve Çözüm Yolları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 16(3): 63-89.
- Kart, E., (2013). "Sağlıkta Dönüşüm Sürecinde Performansa Dayalı Ücretlendirmenin Hekimler Üzerindeki Etkileri", *Çalışma ve Toplum*, 38: 103-139.
- Kasapoğlu, A. (2010). *Çatışma Çözümlemesi*, Ankara Üniversitesi: Uzaktan Eğitim Yayınları.
- Kaya, K. ve Köken Tok, Ö. (2021). "Sağlıkta Şiddetin Bir Başka Yüzü: Medya Etkisi", *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 18(2): 217-220.

- Kelly, M. P and May, D. (1982). "Good and Bad Patients: A Review of The Literature and A Theoretical Critique", *Journal of Advanced Nursing*, 7: 147-156.
- Kızmaz, Z. (2006). Şiddetin Sosyo-Kültürel Kaynakları Üzerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 247-267.
- Kocacık, F. (2001). "Şiddet Olgusu Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1): 1-7.
- Kocaman, O., Aktepe, E., ve Sönmez, Y. (2017). "Isparta İl Merkezi Lise Öğrencilerinde Olası İnternet Bağımlılığı ile Saldırganlık ve Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18(6): 602-610.
- Koç, B. (2011). *Okulda Şiddet*, İstanbul: E Yazı Yayınları.
- Koçöz, R. (2011). "Şiddet Üzerine", *Ankara Barosu Dergisi*, 1: 245-254.
- Köknel, Ö. (1996). *Şiddet*, İstanbul: Altın Kitaplar.
- Krahe, B. (2013). *The Social Psychology of Aggression*, Routledge: Psychology Press.
- Lanctot, N. and Guay, S. (2014). "The Aftermath of Workplace Vionce among Healthcare Workers: A Systematic Literature Review of the Consequences", *Aggression and Violent Behavior*, 19(5): 492-501.
- Lewis, D. O. (2005). *Adult Antisocial Behavior, Criminality and Violence*. In Kaplan & Sadock's *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, 8th Edition (Eds BJ Sadock, VA Sadock):2258-2272. Philadelphia.
- Lorenz, K. (2002). *On Aggression*, Routledge: Psychology Press.
- Magnavita, N. and Heponiemi, T. (2011). "Workplace Violence Against Nursing Students and Nurses: An Italian Experience", *Journal of Nursing Scholarship*, 43(2): 203-210.
- Magnavita, N. Heponiemi, T. and Chirico, F., (2020). "Workplace Violence is Associated with Impaired Work Functioning in Nurses: An Italian Cross-Sectional Study", *Journal Nurses Scholarsh*, 52(3): 281-291.
- Mahoney, B. S., (1991). "The Extent, Nature, and Response to Victimization of Emergency Nurses in Pennsylvania", *Journal Emergency Nurses*, 17(5): 282-294.
- Maizes V. (2000). *Setting Limits on Demanding Patients*, *American Family Physician* 61(3): 881-882.
- Mayer, M. L. (2008). "On Being A Difficult Patient", *Health Affairs*, 27(5): 1416-1421.
- Milet, M. ve Yanık, A. (2017). "Sağlık Çalışanlarına Karşı İşyeri Şiddeti", *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(2): 25-36.
- Oğan, H. ve Sercan, M. (2019). *Şiddetle Başa Çıkmak*, İstanbul: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Özyurt, A. (2020). "Hekim Sözü", *İstanbul Tabip Odası Yayın Organı*, 7: 1-47.
- Phulia, S. S., Narender K. C. and Surinder N. (1992). *Criminology: A Psychological and Antropological Analysis*, Delhi: Friends Pub.
- Qiao, T., Fan, Y., Geater, A. F., Chongsuvivatwong, V. and McNeil, E. B., (2019). "Factors Associated with the Doctor-Patient Relationship: Doctor and Patient Perspectives in Hospital Outpatient Clinics of Inner Mongolia Autonomous Region, China", *Patient Prefer Adherence*, 13: 1125-1143.
- Rafeea, F., Al Ansari, A., Abbas E. M., Elmusharaf, K. and Abu Zeid, M. S., (2017). "Violence Toward Health Workers in Bahrain Defense Force Royal Medical Services' Emergency Department", *Open Access Emerg Medicine*, 8(9): 113-121.
- Sağlık Bakanlığı, *Tıbbi Sosyal Hizmet Uygulamaları Eğitimi Projesi, Araştırma Raporu* (2012). *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 17-22.

- Sağlık-Sen AR-GE Birimi (2013). Sağlık Çalışanları Şiddet Araştırması, Ankara: Sağlık-Sen Yayınları.
- Saines, J. C. (1999). "Violence and Aggression in A&E: Recommendations for Action", *Accident and Emergency Nursing*, 7(1): 8-12.
- Sargutan, A. E. (2005). "Sağlık Sektörü ve Sağlık Sistemlerinin Yapısı", *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(3): 400-428.
- Selçuk, M. (2015). "Çekinik (Defansif) Tıp", İzmir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Seyran, F., Gözlu, M. ve Ready, F. N. (2018). "İş Yerinde Fiziksel Şiddete Maruz Kalmış Sağlık Personelinin Şiddet Algısı ve Boyutu Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Sağlık ve Sosyal Politikalara Bakış*, 2(1): 8-29.
- Sheikh, A., Naqvi, S. H. A., Sheikh, K., Shiraz Naqvi S. H. and Bandukda, M. Y. (2012). "Physician Migration at its Roots: A Study on the Factors Contributing Towards a Career Choice Abroad Among Students at a Medical School in Pakistan", *Global Health*, 8(43): 3-11.
- Singh M. (2017). "Intolerance and Violence Against Doctors", *Indian Journal of Pediatrics*, 84(10): 768-773.
- Sun, T., Gao, L., Li, F., Shi, Y., Xie, F., Wang, J., Wang, S. vd. (2017). "Workplace Violence, Psychological Stress, Sleep Quality and Subjective Health in Chinese Doctors: A Large Cross-Sectional Study", *BMJ Open*, 7: 1-8.
- Taşçı, B. İ. (2013). "Hekim-Hasta İlişkisinin Psikolojik Boyutları", *Sağlıkta Kalite ve Performans Dergisi*, 6(2): 25-36.
- Taycan, O. E., Taycan, S. ve Çelik, C. (2013). "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Yer Alan Bir İlde Devlet Hizmet Yükümlülüğü'nün Hekimler Üzerindeki Etkileri ve Tükenmişlik", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(3): 1-11.
- Taylı, A. (2014). Sosyal Öğrenme Kuramı, Eğitim Psikolojisi El Kitabı (Ed. R. Çeçen Eroğul ve F. Yurtal), Ankara: Mentis Yayınları.
- Temizkan, V. ve Akbaba, E. (2018). "Sağlık Kurumlarında Şiddete Karşı Bir Çözüm Önerisi: Sağlık Hizmetleri Pazarlaması", *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1: 1-16.
- Tezcan, M. (1996). "Bir Şiddet Ortamı Olarak Okul", *Cogito*. 6-7: 105-108.
- Ulusoy, D. (2012). Sosyalleşme, İçinde Davranış Bilimleri (s.365-378), Ed. N. Güngör-Ergan, B. Kütük, ve R. Coştur, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Uygur, G. ve Çağlar, İ. (2013). "Şiddet", *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Ed. Yıldız Ecevit ve Nadiye Karkiner, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ünal, Ö., (2020). Defansif Tıp Uygulamaları, Öncüleri ve Sonuçları, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya.
- Walby, S. (2013). "Violence and Society: Introduction to an Emerging Field of Sociology", *Current Sociology*, 95-111.
- (Web_1), Medyascope, (2022). <https://medyascope.tv/2022/06/24/hekime-saldiran-fail-serbest-birakildi-dekanlik-siddete-karsi-cikan-hekim-hakkinda-kaos-ve-infiial-sorusturmasi-acti/> (Erişim Tarihi: 14 Eylül 2022).
- (Web_2), Medimagazin, (2022). <https://medimagazin.com.tr/guncel/saglikta-siddete-farkli-bir-bakis-doktorlar-da-bazen-hak-ediyor-ama-99501>, (Erişim Tarihi: 14 Eylül 22).
- (Web_3), Sözcü, (2022). <https://www.sozcu.com.tr/2022/saglik/bir-hekim-siddeti-daha-bosuna-oldurmuyorlar-bu-doktorlari-7263418/>, (Erişim Tarihi: 14.09.22).

- (Web_4), <https://www.a3haber.com/2022/07/08/imam-cuma-hutbesinde-doktorlari-hedef-gosterdi-oldurmez-misin-dovmez-misin-sovmez-misin/>, (Erişim Tarihi: 13 Eylül 22).
- (Web_5), Medimagazin, (2022) Erişim Adresi: <https://medimagazin.com.tr/hekim/ttb-ekim-ayinda-215-hekim-yurt-disina-gitmek-icin-iyi-hal-belgesi-aldi-102673> (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2022).
- (Web_6), Anadolu Ajansı, (2018). "Tıpta En Çok Tercih Edilen Alanlar Açıklandı", <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/tipta-en-cok-tercih-edilen-alanlar-aciklandi/1138624>, (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2022).
- (Web_7), İstanbul Ekonomi Araştırması, (2022), "Türkiye'de Doktorların Yaşam Kalitesi", Türkiye Raporu, <https://researchistanbul.com/>, (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022).
- (Web_8), Milliyetçi Hekimler Derneği. (2022), Hekim Yurtdışı Göçü Araştırması, <https://www.milliyetcihekimlerdernegi.org/>, (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022).
- (Web_9), Toraks Derneği, (2011). TTD Etik Kurulu Hasta-Hekim İlişkisinde Etik İlkeler, <https://toraks.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 03 Mart 2023).
- Woodrow, C. and Guest, D. E., (2012). "Public Violence, Staff Harassment and the Wellbeing of Nursing Staff: An Analysis of National Survey Data", *Health Services Management Research*, 25(1): 24-30.
- World Health Organization (2002). *World Report on Violence and Health*. Geneva: WHO Library Cataloguing in Publication Data.
- Yeşiltaş, A. ve Erdem, R., (2018). "Şiddet ve Defansif Tıp Uygulamaları Üzerine Nitel Bir Çalışma", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(74): 486-500.
- Yıldırım, T. (2009). "Sağlık Çalışanları ve Uluslararası Göç: Göç Nedenleri Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 62(3): 87-94.
- Yiğitbaş, Ç. ve Deveci, S. E. (2011). "Sağlık Çalışanlarına Yönelik Mobbing", *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 11(42): 23-28.
- Young, R. M. and Evan, B. (2003). "Aggression, Biology, and Context: Déjà-Vù All Over Again?", *Neurobiology of Aggression*, (Ed. Mark P. Matsson), New Jersey: Humana Press.

ANADOLU'DA HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI: KADIN ŞİFACILAR

Beyzanur Üstünbaş

GİRİŞ

Kadının şifacılık yeteneğinin ortaya çıkması ilk çağlarda toplayıcılık yapması ve bitkiler konusunda uzmanlaşması sayesinde olmuştur. İnsan varlığının devamlılığını sağlayan kadın, bu uzmanlığı ile de iktidarını pekiştirmiştir. Şifa kavramı geleneksel halk tıbbında “hasta kişinin yalnız bedenini değil aynı zamanda ruhunu da iyi etmeye dayanan bütüncül bir tedavi yöntemi” olarak tanımlanmaktadır. Anadolu topraklarında şifacılık kavramının ilk izlerine Antik Yunan döneminde rastlanmaktadır. Mevcut en eski veri İstanbul'da bulunan, M.Ö II. veya I. yüzyıla dayandırılan bir yazıttır. Bu yazıtta göre kadın hekim olarak nitelendirilen en erken kadın şifacı Mousa'dır. Bir diğer çalışmada Tlos'tan Antiokhis adlı kadın hekimin, sanatındaki becerisi sebebiyle kendi heykelini diktirdiği görülmektedir. Anadolu şifacılık geleneği hakkındaki araştırmalar incelendiğinde halk hekimliği uygulamalarının Orta Asya Şamanizmi'ne dayandırıldığı görülmektedir. Bu araştırmalar her büyük ailenin bir kadın şamanı olduğunu ortaya koymaktadır. Şamanlığın günümüze kadar ulaşabilmiş ve Anadolu topraklarına özgü hali olarak da “ocak/ocaklık” kurumundan söz edilebilir. Ocaklar ve burada yer alan sağaltıcılar, çeşitli dinsel büyüsel yöntemleri; bitkileri ve ilaçları kullanarak sahip oldukları yetkilere göre hastalıkları iyi eden Türk halk hekimliğinin esas doktorlarıdır. Sarılık ocağı, sıtma ocağı, çizdirme ocağı, yılcık ocağı gibi her hastalık için ayrı bir ocak bulunmaktadır. Araştırmada farklı ocaklardan ve onlara mensup şifacı kadınlardan da alıntılar yapılmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında Anadolu toprakları çeşitli tedavilere öncülük yapmıştır. Kadınlar bu çalışmalarda önemli bir rol oynamış olsalar da mitolojik dönem ile başlayan ve sonrasında da devam eden süreçte, Orta Çağ ve sanayileşme zamanları gibi çeşitli dönemlerde; din otoriteleri veya ekonomik güç tekelleri tarafından baskılanmak istenmişlerdir. Bu çalışmada

tarih boyu süregelen bir meziyet olduğu göz ardı edilmeye çalışılmaktadır. Ataerkil yapıya geçiş süreci kadını ikinci plana itmiş, onun ürettiklerini de aşağılamıştır. Halbuki yaşadığımız topraklar birçok farklı yüzyılda kadınların doğasındaki tedavi ve bakım yeteneğine şahitlik etmiştir. Halk hekimliğinde de geleneğin taşıyıcıları her ne kadar inkar edilmeye çalışılsa da kadınlardır. Anadolu topraklarındaki kadın hekimlerin mezar taşlarına bakıldığında erkeklerle aynı şekilde onurlandırıldıkları ve tıbbi çalışmalarda meslektaş olarak görüldükleri; edebi ve tıbbi konulardaki eserlerde adlarının anılması ve hatta eserlerinde onlara da atıfta bulunulmasından anlaşılmaktadır (Sina, 2021: 409).

Toplumsal cinsiyet alanında yapılan araştırmalar incelendiğinde kadının tarihsel ve toplumsal rollerinden birinin “şifacılık” olduğu görülmektedir. Annelik, kadının hem şifacı görevini hem de geleneğin aktarılmasındaki yerini perçinlemiştir (Kaplan, 2008: 6). Kadınlar, doğası gereği bu şifacılık geleneğini sürdürmüş ve kimi zaman bu sebeple otorite sahipleriyle zıt düşmüşlerdir. Günümüzde ise modern tıbbın bilim kadınları, cerrahları, uzman doktorları, hemşireleri, ebeleri ve diğer sağlık personelleri olan bu şifacı kadınlar sağlık alanında varlıklarını ve güçlü duruşlarını göstermeye devam edeceklerdir.

KAYNAKÇA

- Akçam, H. ve Köse, S. (2022), “Mitolojik Ana Tasavvuru Bağlamında Toprak”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 15(38): 389-396.
- Akkaya, M. (2014), “Üsküdar’da Bir Cerrah Ailesi: Üstad Cerrah Deniz, Eşi Cerrah Küpeli Kızı Saliha ve Oğlu Cerrah Mehmed Çelebi”, Journal of History Studies, 6(5): 1-11.
- Akman, E. (2007), “Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu’daki Ocaklar”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 15(1): 393-400.
- Aksan, Y. (2013), “1450-1750 Yılları Arasında Avrupa’da Cadılık”, Tarih İncelemeleri Dergisi, 28(2): 355-368.
- Alat Er, A. D. ve Aşım, G. (2021), “Etnoveteriner Hekimlikte Kadınların Rolü ve Önemi”, World Women Conference III., 3-5 Eylül, Ankara.
- Atayık, Ö. (2020), Tohumdan Toprağa, Toprakta İdol’e, Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Atıcı, E. ve Erer, S. (2009), “Türk Kadınlarının Tıp Eğitimine Başlama Süreci ve İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi’nden Mezun Olan İlk Kadın Hekimler”, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 35(2): 107-111.
- Aydemir, L. (2019), “Eski Yunan ve Roma Dünyasında Şifacı Tanrıçalar ve Şifacı Kadınlar Arasındaki İlişki”, Anadolu Araştırmaları Dergisi, 22: 55-74.
- Aydemir, L. (2020), Eskiçağ Dünyasında Şifacı Kadınlar, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.
- Aydoğan, H. A. (2019), Türk Halk İnanış ve Uygulamalarında El Sembölü, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı, 2019.

- Bayat, A. H. (2016), *Tıp Tarihi, Genişletilmiş 3. Basım, Üçer Matbaacılık, İstanbul.*
- Bayat, F. (2018), *Türk Kültüründe Kadın Şaman, 5. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul.*
- Boratav, P.N. (1984), *100 Soruda Türk Folkloru, 2. Basım, Gerçek Yayınevi, İstanbul.*
- Bozok, N. (2018), "Avrupalı Cadıların Bostanları, İstanbullu Kocakarıların Çiçek Aşısı ve Cinchon Kontesinin Kınakına Ağaçları: Modern Tıp Tarihi Kadınları Neden Yazmadı?", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri, 10(1): 139-148.*
- Çakı, F. (2011), "Türk Sosyolojisinde Yeni Arayışlar: Beden Sosyolojisi Üzerine İlk Kitap Denemeleri", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2): 184-192.*
- Çeker, S. (2019), "Şamandan Günümüz Hikaye-Masal Anlatıcısına: Kadın", *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1): 151-175.*
- Dağı, F. (2013), *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Balıkesir.*
- Doğan, Ş. (2011), "XIV.-XV Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinde Halk Hekimliği İzleri", *Milli Folklor Dergisi, 12(89): 120-132.*
- Duvarcı, A. (1990), "Halk Hekimliğinde Ocaklar", *Milli Folklor Dergisi, 7: 34-38.*
- Ehrenreich, B. ve English, D. (1973), "Witches, Midwives, and Nurses A History of Women Healers", *The Feminist Press: City University Old Westbury NY, USA.*
- Erer, M. T. ve Can, D. (2017), "Mersin İlinde Bir Kadın Şifacı", *Lokman Hekim Dergisi, 7(2): 82-90.*
- Gökbalp, Z. (1976), *Türk Medeniyeti Tarihi, 1. Basım, Güneş Matbaacılık, İstanbul.*
- Güldalı, E. (2021), *El Alanlar: Geleneksel Şifacılar Üzerine Bir Sağlık Sosyolojisi Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Balıkesir.*
- Gün, M. ve Şahinoğlu, S. (2015), "Büyücülükten Şifacılığa Kadın Sağaltıcıların Öyküsü", *Lokman Hekim Journal, 5(1): 27-32.*
- Hufford, D. J. (2007). "Halk Hekimleri", (Çev. Mustafa Sever), *Milli Folklor Dergisi, 19(73): 73-80.*
- Işık, M. T.; Can, D.; Akbaş, M.; Can, R. (2018), "Mersin'de Bir Kadın Sınıkçının Uygulamaları", *Lokman Hekim Dergisi, 8(3): 274-281.*
- İnan, A. (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, 3. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.*
- Kanat, H. (2019), *Adıge Kültüründe Şifacılık, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kafkas Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı, Düzce.*
- Kaplan, M. (2008), *Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretim Sürecinde Kadın -Ankara Kent Örneğinde Kuşaklar Arası Çalışma-, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etnoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.*
- Kaplan, M. (2015), "Geleneksel Tedavi Pratikleri ve Uygulayıcıları: Kadın Şifacılar", *Milli Folklor Dergisi, 108: 189-196.*
- Kara, B. (2019), *Mitoloji ve Toplumsal Cinsiyet: Şahmeran Miti, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul.*
- Karakaş, A. (2015), "Osmaniye Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(31): 320-336.*
- Kesik, M. (2020), "Selçuklular'da Sağlık, Sağlık Kurumları ve Tıp Eğitimi", *Tarih Dergisi, 71(1): 115-144.*
- Konya, D. (2018), "Türkiye'nin İlk Türk Kadın Doktoru: Safiye Ali ve Çalışmaları", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 19(42): 35-54.*

- Küçük Durur, E. (2016), "Çirkin Cadılıktan Güzellik Uzmanlığına Uzanan Yolda: Şifacı Kadınlar", *Global Media Journal*, 7(13): 85-100.
- Marcos, S. (1989), "Mujeres, Cosmovisión Y Medicina: Las Curanderas Mexicanas", O. Oliveira (Ed.), *Trabajo, poder y sexualidad*, içinde (359-382), Meksika: El Colegio de Mexico.
- Maydaer, S. (2006), "Osmanlı Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2): 30-46.
- Ögenler, O., Kadioğlu, S. ve Uzel, İ. (2009), "Klasik Tıp Döneminde Ebeler, Kadın Hekimleri ve Kadın Hekimler", *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2): 10-13.
- Özcan Güler, D. (2022), "Geleneksel Kültürden Modern Uygulamalara: Şifacı Kadınlar", *Folklor Akademi Dergisi*, 5(2): 327-336.
- Öztürk Türkmen, H. (2011), "Tarihsel Olarak Kadın Şifacılık ve Tıbbın Değerleri", *Lokman Hekim Journal*, 1(2): 21-27.
- Reed, E. (2012), *Kadının Evrimi Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye*, (Çev. Şemsa Yeğın), 3. Basım, Payel Yayınları, İstanbul.
- Reyhan, E. ve Cengiz T. (2014), "Başkent Hattuşa'nın Şifacı Kadınları: Büyücüler", *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, 105-118.
- Reyhan, E. (2021), "Hitit Örneği Üzerinden Eskiçağ'da Toplumsal Yapı ve Büyü İlişkisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40(70): 1-52.
- Sever, M. (2015), "Halk Tıbbı, Halk Hekimliği", *Akademik Bakış Dergisi*, 9(17): 181-192.
- Sina, A. (2021), "Yazıtlar Işığında Anadolu Kadın Hekimler ve Ebeler", *Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi*, 2(4): 407-424.
- Şar İşbilen, E. (2021), "Kadın Bir Hekim Olarak Agnodike'nin Yunan Dünyasındaki Varlığı Üzerine", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 68: 90-105.
- Şimşek, F. (2021), "Hitit Devletinde Büyücü ve Şifacı Kadınlar", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(27): 303-314.
- Taş, İ. (2017), "Hititli Kadın Şifacılar - Şifalandırma Çalışmaları ve Bunların Birleştirici Coğrafya ve Jeokültürel Bellek Esasında Anadolu Kültüründeki Yansımaları", *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 48-60.
- Tek, R. (2019), "Sağaltma Ocaklarının Tipolojisi Üzerine Bir Deneme: Kayseri Örneği", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(20): 154-177.
- Tekel, F. (2020), "Halk Hekimliğinde Sağaltıcılar", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 9(27): 819-840.
- Türköne, M. (1995), *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*, 1. Basım, Ark Yayınevi, Ankara.
- Yalçınkaya, F. (2019), "Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntem ve Teknikleri", *Halkbilimi Araştırmaları Derneği*, 2(2): 70-80.
- Yıldırım, N. (2006), "Dünyada ve Türkiye'de İlk Kadın Hekimler ve Kadınların Hekim Olma Mücadelesi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 147(Mart): 50-57.
- Yıldırım, G. ve Işık, T. (2014), "Kayseri İlinde Bir Halk Şifacısı", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 20(78): 239-252.
- Yıldız, M. E. (2021), "Eski Yunanca Yazıtlar Işığında Anadolu'da Kadının Konumu", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3): 1285-1297.
- Yılmaz, Ş. (2016), "Ulupamir Köyünde Halk İnançları ve Halk Hekimliği Uygulamaları", *Milli Folklor Dergisi*, 14(109): 187-200.
- Yuluğ, E. (2018), *Çatalhöyük'te Şamanizm İzleri, Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.

TÜRK TOPLUMUNDA KADIN HEKİM OLMAK

Dilan Mermer - Ramazan Erdem

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadın ve erkeğin cinsiyetine bağlı olarak vücudun, beynin ve hormonların birbirinden farklı olması nedeniyle kadınların daha güçsüz olduğu ileri sürülmüştür. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle yürütülen birçok çalışma bu görüşü desteklemiştir. Kadın ve erkeğe biçilen toplumsal roller biyolojik cinsiyetle ilişkilendirilse de aslında kültüre ait bir kurumsallaşmadır (Bowman, 2002: 111; Yapıcı vd., 2010: 23). Geleneksel kültüre rollerine göre kadın, ev içi görev ve sorumluluklarını yerine getirmeli; erkek ise para kazanarak evin geçiminden sorumlu tutulmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerine dair algılar ve bu rollere uygun davranışlar toplum tarafından belirlenmektedir (Bekleviç ve Kıran, 2017: 31). Çalışma hayatı içerisinde yer alan kadınların konumunun belirlenmesinde toplumsal cinsiyete dair bu algılar önemli bir rol oynamaktadır. Ev içerisinde çocuk bakımı, temizlik ve mutfak işleriyle ilgilenen kadınlar, çalışma hayatında da çoğunlukla ev işlerine uygun gıda, tekstil, sağlık, eğitim gibi alanlarda istihdam edilmektedir (Ulusal, 2021: 955). Toplumun kadına ve erkeğe yüklediği cinsiyet rolleri, kadın ve erkek arasında ayrımcılık ve eşitsizliğe yol açmakta ve işlerin “kadın işi” ve “erkek işi” olarak ayrılmasına neden olmaktadır (Çakıroğlu, 2019: 12). Bu bağlamda ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliği; fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması ve hizmet alımında kişinin cinsiyetine bağlı olarak ayrımcılık yapılması şeklinde tanımlanmaktadır (Yavuz, 2016: 79). Kadınlar bu eşitsizliği yaşamın birçok alanında deneyimlemekle birlikte sadece kadın olmaları nedeniyle düşük ücretli işlerde istihdam, işe alım sürecinde eşitsizlik, iş yaşamında şiddet ve tacizin olması gibi problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Orhan ve Yücel, 2017: 56; Aksoylu ve Karaalp Orhan, 2019: 33). Bunun yanında işe alım sürecinde kadınların özel yaşamlarına dair sorular sorularak evlenme ve çocuk sahibi olma istekleri sorgulanmaktadır. Evli ve çocuk sahibi kadınlar

ğu bu durumu yaşadıklarını ve mesleklerinin bir parçası haline geldiğini belirtmişlerdir. Toplumun eğitim eksikliğinin ve erkek egemen kültürde yaşamının bir sonucu olarak bu durum kadın hekimler tarafından doğal karşılanmaktadır. Özellikle ileri yaştaki hastalarda daha sık karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Kadın hekimler mesleğe başladığı dönemlerde bu durumu yadırgasa da tecrübe kazandıkça gülüp geçerek önemsemediklerini aktarmışlardır. Bazı art niyetli durumlarda ise “ben hekimim” diyerek düzeltme yapıp vurgulamışlardır.

Bu çalışma ile toplumumuzda kadın hekimlerin yerini ve meslek hayatlarında karşılaştıkları sorunlar ele alınarak farkındalık yaratmaya çalışıldı. Kadın hekimler arasından biri “*Kadın olmak iş yaşamında 1-0 geride başlamak demek.*” diyerek kadın cinsiyetine sahip olmanın zorluklarının yanında bir de kadın hekim olmanın önemiyetini bildirmiştir. Kadın hekimlerin karşılaştıkları zorluklar hem dünyada hem de ülkemizde göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Bu zorlukların aşılması için toplumun bilinçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemi göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Ariza-Montes, A. Muniz, NM. Montero-Simó, Mj. Araque-Padilla, RA. (2012). “Workplace Bullying Among Healthcare Workers”, *Int J Environ Res Public Health*, 10(8):3121-3139.
- Aykut, G. Efe, EM. Bayraktar, S. Şentürk, S. Başeğmez, İ. Özkumit, Ö. ... & Bilgin, H. (2016). “Türkiye'deki Anesteziyoloji Uzmanlık Eğitimi Öğrencilerinin Meslekte Mobbinge Maruziyeti”, *Türk Anesteziyoloji ve Reanimasyon Dergisi*, 44(4):177-189.
- Bekleviç, AÇ. ve Kiran, S. (2017). “Bir Üniversite Hastanesi Araştırma Görevlilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği ve Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Rollerini Algısının Değerlendirilmesi” BEÜ Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi Hemşirelik Hizmetleri Müdürlüğü Bilimsel Çalışmalar Dergisi, 29-37.
- Bilgel, N. Ozcakir, A. Sadikoglu, G. & Aytekin, B. (2011). “Career Perceptions and Satisfaction among Turkish Female Doctors”, *European Journal of Social Sciences*, 24(1):102-115.
- Bowman, MA. (2002). “Women in Medical Schools and Academia”, içinde MA. Bowman., E. Frank vd (Ed.), “Women In Medicine: Career And Life Management”, (ss. 110-120), Third Edition, Springer Science & Business Media.
- Bruce, AN. Battista, A. Plankey, MW. Johnson, LB. & Marshall, MB. (2015). “Perceptions Of Gender-Based Discrimination During Surgical Training And Practice”, *Medical Education Online*, 20(1):25923.
- Burke, R. Koyuncu, M. Fiksenbaum, L. (2009). “Gender Differences in Work Experiences, Satisfaction And Wellbeing Among Physicians In Turkey Gender in Management”, *An International Journal*, 24(2):70-91.
- Chrysafi, P. Simou, E. Makris, M. Malietzis, G. Makris, GC. (2017). “Bullying And Sexual Discrimination In The Greek Health Care System”, *Journal Of Surgical Education*, 74(4):690-697.
- Çakıroğlu, OÇ. (2019). Sağlık Çalışanlarının Kadınlığa İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi ve Kadın Çalışanlara Yönelik Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Hemşirelikte Yönetim Anabilim Dalı, İstanbul.
- Demirbaş, N. ve Karaoğlu, N. (2021). “Hekim ve Hekim Adaylarının Hekime Yönelik Şiddet Algıları: Bir Ön Çalışma”, *Genel Tıp Dergisi*, 31(2):130-134.

- Ertürk, FN. (2021). Kamu Sağlık Sektöründe Çalışan Kadın Hekim Ve Hemşirelerin Çalışma Hayatında Yaşadıkları Sorunlar: Akdeniz Üniversitesi Hastanesi, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- Esen, H. Aykal, G. (2020). "Sağlık Kurumlarında Yaşanan Şiddetin Değerlendirilmesi: Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği", Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 7(1):1-9.
- Etiler, N. (2011). "Neoliberal Politikalar Ve Sağlık Emekgücü Üzerindeki Etkileri", TTB Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi, 11 (42):2-11.
- Farahat, FM.. (2009). "Challenges Facing Female Physicians In Egypt", Archives of Environmental & Occupational Health, 64(2):121-128.
- Fnaiss, N. Al-Nasser, M. Zamakhshary, M. Abuznadah, W. Dhukair, Sa. Saadeh, & Binahmed, A., (2013), "Prevalence Of Harassment And Discrimination Among Residents In Three Training Hospitals In Saudi Arabia", Ann Saudi Med. 33(2):134-139.
- Hannawi, S. and Al Salmi, I. (2018). "Time To Address Gender Inequalities Against Female Physicians", The International Journal Of Health Planning And Management, 33(2): 532-541.
- Aksoylu, D. ve Karaalp Orhan, HS. (2019), "Sağlık Sektöründe Cinsiyete Dayalı Ücret Eşitsizliği: Bir Alan Araştırması", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,6(1):31-48.
- Levent, C. ve Aydın FF. (2021). "Sağlık Sektörü ve Kadın İstihdamında Covid-19 Salgınının Etkileri", içinde Çelebi F., Sarıdoğan HÖ. (Ed.), Covid-19 Araştırmaları, (ss.161-181), 1. Baskı, Ankara: Duvar Yayınları.
- Murray, S. and Bosch, A. (2021). "Courage And Equality-Women Doctors' Thriving At Work", Sa Journal of Industrial Psychology, 47(1):1-11.
- Nomura, K. and Gohchi, K. (2012). "Impact of Gender-Based Career Obstacles On The Working Status of Women Physicians In Japan", Soc Sci Med, 75(9):1612-1616.
- Orhan, B. ve Yücel, ÖR. (2017). "Gender Perspective To Health Services In Turkey", Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi, 1:53-59.
- Özcan, NK. ve Bilgin, H. (2011). "Türkiye'de Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Sistematik Derleme", Türkiye Klinikleri. Tıp Bilimleri Dergisi,31(6):1442-1456.
- Özmen, S. ve Erdem R. (2021). "Yönetim Hastalıklarına Dair Kavramsal Bir Çerçeve", içinde R. Erdem., M. Yelsiz (Ed.), Yönetim Hastalıkları, (ss.11-38), 1. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Samsudin, E.Z. Isahak, M. Rampal, S. (2018). "The Prevalence, Risk Factors And Outcomes of Workplace Bullying Among Junior Doctors: A Systematic Review", European Journal Of Work and Organizational Psychology, 27(6):700-718.
- Ulusal, D. (2021). "Covid-19 Pandemi Döneminde Kadın Sağlık Çalışanlarının Yaşadıkları Sorunların Analizi", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 14 (77):955-965.
- Ulutaş, ÇÜ. (2011). "Sağlıkta Dönüşümün Kadın Sağlık Çalışanlarına Temel Yansımaları", Sağlıkta Kadın Emeği Sempozyumu, 22-26.
- Urhan, B. ve Etiler, N. (2011). "Sağlık Sektöründe Kadın Emeğinin Başarı Kazanması", Çalışma ve Toplum, 2 (29):191-215.
- Yapıcı, G. Torlak, Fu. Ögenler, O. Çiçek, K. Sakine, E. Atıcı, Ş. & Kurtoğlu, Z. (2010). "Mersin'de Çalışan Kadın Hekimlerin Eğitim ve Meslek Yaşamlarında Ayrımcılık Deneyimleri", Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3 (1):22-29.
- Yavuz, RA. (2016). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ekseninde Kadın İstihdama ve Ekonomik Şiddet". Journal Of Life Economics, 3(3):77-100.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2021). "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri", 12. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, N. Özer E. Fettahoğlu, R. (2020). "Sağlık Yöneticisi Kavramına İlişkin Bir Metafor Analizi", Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1): 115-124.

MEDYATİK HEKİMLİK VE YANSIMALARI

Feyzanur Alkan - Fatma Nur Karaca

GİRİŞ

Günümüzde teknolojik gelişmelerin ve değişimlerin sonucunda ortaya çıkan medya, bireylerin düşüncelerinin değiştirilmesinde ya da yönlendirilmesinde önemli bir etkiye sahip olmakta ve teknolojik gelişmeler ile birlikte erişim alanını genişleterek, birçok insana ulaşarak etkileşimde bulunmaktadır. Sağlığın medyada yer almaya başlaması ile birlikte, sağlık konulu bilgilerin paylaşımına, sürekli bir bilgi akışına, etkileşim oluşturulmasına ve bilginin kontrol edilmesine yönelik çalışmaların arttığı da görülmektedir. Öyle ki medyanın bireyler ile karşılıklı etkileşime fırsat vermesi, hekimin medya aracılığı ile bu ihtiyaçlarını karşılamaya çalışması kaçınılmaz bir durumdur.

Teknolojik gelişmeler ve internet bireylerin yaşamının birçok alanına etki ederek ve farklı alanlarda kullanım yeri bularak sosyal medyanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sosyal medya, bireyler ve toplumlar arası paylaşımların kolaylaştırılmasında ve bireyler arası etkileşimi arttırması nedeniyle önem taşımaktadır.

Son zamanlarda sosyal medya kullanıcı sayılarının artması ile birlikte, sosyal medya artık yaşamımızın bir parçası haline gelmektedir. Sağlık alanından ortaya çıkan önemli gelişmeler, hekim ve sağlık hizmet sunucularının sayısındaki artışlar beraberinde sosyal medyanın sağlık alanında da hızla yaygınlaştığının birer göstergesi olmaktadır. Sosyal medya günümüzde artık sağlık eğitimi ve sağlığın geliştirilmesine yönelik yürütülen çalışmalarda etkili olduğu görülmektedir. Hekimlerin gün geçtikçe sosyal medyayı aktif kullanarak, hastalarına bilgiler vermesi ve hastaları ile yakından ilgilenmesi sosyal medya kullanım sıklığını ve araçlarını arttırmaktadır. Aynı zamanda sağlık alanında sosyal medya kullanımının teknolojik, bilgilendirici, yönlendirici, etik, yasal ve mahremiyete (gizlilik) yönelik çıktıları da bulunmaktadır.

sağlık hizmetleri hakkında paylaşımlarla insanların hasta olmasını önleme, bireyleri alanında uzman hekimler hakkında nerelerden bilgi alacağı konusunda yönlendirme yaparak bu kişilerin medyadaki şarlatan hekimlerin ağına düşmesini engelleme gibi daha toplumsal amaçlarla medyada yer alabilmektedir.

Hekimlerin medyada hangi saiklerle yer aldıkları hekimler hakkındaki algı ve itibarı da etkileyecektir. Toplum nezdinde diğer mesleklerden üstün bir konuma sahip olan hekimlik mesleği, hekimlerin medyayı özensiz kullanmalarına bağlı olarak eski itibarını kaybedebilecektir. Ayrıca hekimlerin medyayı özensiz veya makyavelist bakış açısıyla kullanmaları kişisel mahremiyetin ihlali, yanlış bilgilendirme, aldatıcı reklam gibi bazı etik ve ahlaki problemlere neden olabilecektir. Tam tersi durumda, yani hekimlerin medyayı diğer bireylere yardım bakış açısıyla kullanmaları ise halkın sağlık düzeyinin yükseltilmesine katkı sağlayacaktır.

Özetle; Tüm mecralarda olduğu gibi medyanın da fayda ve zararı kullanıcıların amacına göre değişecektir. Hekimlerin bu mecrada halka hizmet için var olması hem toplumsal itibarlarını artıracak hem kişisel faydalarını (takipçi sayısı, hasta sayısı ve tanınırlıkta artış vb.) artıracak hem de halkın sağlık düzeyine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- American Academy of Family Physicians (AAFP), (2013), Social Media For Family Physicians: Guidelines and Resources for Success, 1-15, Erişim Adresi: https://www.aafp.org/dam/AAFP/documents/about_site/SocialMediaFamPhys.pdf. Erişim Tarihi: 13.12.2022.
- Antheunis, M.L., Tates, K. ve Nieboer, T.E., (2013), "Patients' and Health Professionals' Use of Social Media in Health Care: Motives, Barriers and Expectations", *Patient Education and Counseling*, 92: 426-431.
- Atabek, Ü., Atabek G. ve Bilge, D., (2014), "Televizyon Sağlık Programlarında İdeolojik Söylemler", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 3:11-30.
- Avcı, K., (2018), "Hekimlerin Sosyal Medya Kullanımı ve Etik", *Türk J Public Health*, 16(1): 48-57.
- Avcı, K., Gerek Çelikden, S., Eren, S. ve Aydenizöz, D., (2015), "Assessment of Medical Students' Attitudes on Social Media Use in Medicine: A Cross-Sectional Study", *BMC Medical Education*, 15(18): 1-6.
- Aydeniz, H., (2012), *Medyayı Tanımak*, 2. Baskı, İstanbul: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Eğitim Programı.
- Boyd, D.M., (2008), *American Teen Sociality in Networked Publics*, Unpublished PhD Thesis, Berkeley University, California.
- Brown, A.M., (2008), "The Medical Profession and The Media", *Clinical Governance*, 10: 244-250.
- Brown, J., Ryan, C. ve Harris, A., (2014), "How Doctors View and Use Social Media: A National Survey", *Journal of Medical Internet Research*, 16(12): 1-6.

- Budd, L., (2013), "Physician Tweet Thyself: A Guide for Integrating Social Media into Medical Practice", *BCMJ*, 55(1): 38-40.
- Bulut, N., (2016), "Medyada Tıbbi Etik İhlaller", *Toplum ve Hekim Dergisi*, 31(2): 122-127.
- Campbell, L., Evans, Y., Pumper, M. ve Moreno, M.A., (2016), "Social Media Use by Physicians: A Qualitative Study of the New Frontier of Medicine", *BMC Medical Informatics and Decision Making*, 16(91): 1-11.
- Canadian Medical Association (CMA), (2011), "Social media and Canadian physicians: Issues and rules of engagement", *Policy paper*, Erişim Adresi: <http://docplayer.net/25751070-Social-media-and-canadian-physicians-issues-and-rules-of-engagement.html>. Erişim Tarihi: 10.09.2022.
- Cangöz, İ., (2018), *İletişim Sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Cawcutt, K., (2017), "Twitter Me This-Can Social Media Revolutionize Academic Medicine?", *Infection Control and Hospital Epidemiology*, 38(12): 1501-1502.
- Chauhan, B., George, R. ve Coffin, J., (2012), "Social Media and You: What Every Physician Needs to Know", *Practice Management*, Erişim Adresi: [researchgate.net/profile/Janis-Coffin-2/publication/235364886_Social_media_and_you_What_every_physician_needs_to_know/links/5f89b616a92851c942ddad859/Social-media-and-you-What-every-physician-needs-to-know.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Janis-Coffin-2/publication/235364886_Social_media_and_you_What_every_physician_needs_to_know/links/5f89b616a92851c942ddad859/Social-media-and-you-What-every-physician-needs-to-know.pdf). Erişim Tarihi: 20.11.2022.
- Chiang, A.L., (2020), "Social Media and Medicine", *Gastroenterology and Hepatology*, 17: 256-257.
- Chretien K.C. and Kind, T., (2013), "Social Media and Clinical Care: Ethical, Professional and Social Implications", *Circulation*, 127(13): 1413-1421.
- Clinical Care Options (CCO), (2017), "Social Media Behavior and Attitudes of US Physicians: Implications for Continuing Education Providers", *A Clinical Care Options (CCO) White Paper*, Erişim Adresi: https://www.clinicaloptions.com/-/media/publications/2016/11_2016_social_media_white_paper/white_paper_social_media.pdf?rev=30f2e6480e044ffd985d50f9ab43e2f5. Erişim Tarihi: 22.12.2022.
- Connell, N.T., Weyand, A.C. ve Barnes, G.D., (2022), "Use of Social Media in the Practice of Medicine", *The American Journal of Medicine*, 135(2): 138-140.
- Croteau, D., ve Hoynes, W., (2006), *The Business of Media: Corporate Media and The Public Interest*, London: Pine Forge Press.
- Cura, T., (2009), *Yöneticiler için Bilişim Teknolojileri ve Enformasyon Sistemleri*, 1. Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çınarlı, İ., (2008), *Sağlık İletişimi ve Medya*, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çınarlı, İ., (2019), *21. Yüzyıl için Sağlık İletişimi*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Denecke, K., Bamidis, P., Bond, C., Gabarron, E., Househ, M., Lau, A.Y., Mayer, M.A., Merolli, M. ve Hansen, M., (2015), "Ethical Issues of Social Media Usage in Healthcare", *Yearb Med Inform*, 10(1): 137-147.
- Eckler, P., Worsowicz, G ve Rayburn, J. W., (2010), "Social Media and Health Care: An Overview", *American Academy of Physical Medicine and Rehabilitation*, 2(11): 1046-50.
- Economides, J.M., Fan, K.L. ve Pittman, T.A., (2018), "An Analysis of Plastic Surgeons' Social Media Use and Perceptions", *Aesthetic Surgery Journal*, 1-9.
- Eytan, T., Benabio, J., Golla, V., Parikh, R. ve Stein, S., (2011), "Social Media and the Health System", *The Permanente Journal*, 15(1): 71-74.
- Farnan, J.M., Sulmasy, L.S., Worster, B.K., Chaudhry, H.J., Rhyne, J.A. ve Arora, V.M., (2013), "Online Medical Professionalism: Patient and Public Relationships: Policy Statement From the American College of Physicians and the Federation of State Medical Boards", *Annals of Internal Medicine*, 158: 620-627.

- Fener, E. ve Çimen, M., (2016), "Hastane ve Hekim Tercihinde Sosyal Medyanın Etkisine Yönelik Bir Araştırma", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47): 838.
- Giddens, A. and Sutton, P. W., (2016), Sosyoloji, (Çev. S. Tüfekçioğlu, A. N. Durakbaşa, F. Karapehlivan), 7. Baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gould, D.J. and Nazarian, S., (2018), "Social Media Return on Investment: How Much is it Worth to My Practice?", *Aesthetic Surgery Journal*, 38(5): 565-574.
- Hameed, I., Oakley, C.T., Ahmed, A., Naeem, N., Robinson, N.B., Hameed, F. and Gaudino, M., (2021), "Analysis of Physician Use of Social Media", *JAMA Network Open*, 4(7): 1-5.
- Hooker, C. and Pols, H., (2006), "Health, Medicine and The Media", *Health and History*, 8(2): 1-13.
- Househ, M., (2013), "The Use of Social Media in Healthcare: Organizational, Clinical and Patient Perspectives", içinde K.L. Courtney et all. (Eds.), *Enabling Health and Healthcare Through ICT*, (ss. 244-248), IOS Press.
- Jildeh, T.R., Okoroha, K.R., Guthrie, S.T. and Parsons, T.W., (2019), "Social Media Use for Orthopaedic Surgeons", *Journal of Bone and Joint Surgery*, 7(3): 1-8.
- Kahraman, M., (2010), Sosyal Medya 101, İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Kalem, M., (2010), *Sağlık Çalışanlarının Medyadaki Sağlık Haberlerine Karşı Tutum ve Davranışları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Kaplan, A.M. and Haenlein, M., "Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media", *Business Horizons*, 53: 59-68.
- Kayabalı, K., (2011), "İnternet ve Sosyal Medya Evreninde Sağlık", *İyi Klinik Uygulamaları Dergisi*, 25: 14-21.
- Kişi, M., (2021), *Medyatik Tıbbi Söylemler Üzerine Bir Çalışma*, Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı Sağlık Kurumları Yönetimi Programı, Isparta.
- Korkmaz, A. ve Kaya, R., (1983), *Kitle İletişim Araçlarının Etkileri*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Laughey, D., (2010), *Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Locksley, G., (2009), "Media and Development: What's the Story?. World Bank Publications", *ProQuest Ebook Central*, Erişim Adresi: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/suleymanebooks/detail.action?docID=459574>. Erişim Tarihi: 12.12.2022.
- Manovich, L., (2001), *The Language of New Media*, Massachusetts, Boston, USA: MIT Press.
- McGowan, B.S., Wasko, M., Vartabedian, B.S., Miller, R.S., Freiherr, D.D. and Abdolrasulnia, M., (2012), "Understanding the Factors That Influence the Adoption and Meaningful Use of Social Media by Physicians to Share Medical Information", *J Med Internet Res*, 14(5): 1-9.
- McLawnhorn, A.S., Martino, I.D., Fehring, K.A. and Sculco, P.K., (2016), "Social Media and Your Practice: Navigating the Surgeon-Patient Relationship", *Curr Rev Musculoskelet Med*, 9: 487-495.
- Menachemi, N. and Collum, T. H., (2011), "Benefits and Drawbacks of Electronic Health Record Systems", *Risk Management and Healthcare Policy*, 4: 47-55.
- Nayak, L.M. and Linkov, G., (2019), "Social Media Marketing in Facial Plastic Surgery What Has Worked?", *Facial Plastic Surgery Clinics of North America*, 27(3): 373-377.
- Nguyen, B., Lu, E., Bhuyan, N., Lin, K. and Sevilla, M., (2020), "Social Media for Doctors: Taking Professional and Patient Engagement to the Next Level", *American Academy of Family Physicians*, 27(1): 19-24.

- Öz, E., (2012), "Doktorlar Sosyal Medyayı Nasıl Kullanıyor?", Erişim Adresi: <http://fesraoz.blogspot.com.tr/2012/10/doktorlar-sosyal-medyayi-nasil.html>. Erişim Tarihi: 16.12.2022.
- Öztürk, C., (2020), *Sağlığın Geliştirilmesinde Sağlık İletişiminin Ve Sosyal Medya Kanallarının Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Panahi, S., Watson, J. and Partridge, H., (2016), "Social Media and Physicians: Exploring the Benefits and Challenges", *Health Informatics Journal*, 22(2): 99-112.
- Patel, S.S., Hawkins, C.M., Rawson, J.V. and Hoank, J.K., (2017), "Professional Social Networking in Radiology: Who is There and What Are They Doing?", *Academic Radiology*, 24(5): 574-579.
- Prasad, B., (2013), "Social Media, Health Care and Social Networking", *Gastrointestinal Endoscopy*, 77(3): 492-495.
- Seale, C., (2002), *Media and Health*, 1. Edition, London: Sage Publications.
- Sezgin, D., (2014), "Yaşam Tarzı Önerileri Bağlamında Sağlık Haberlerinin Analizi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3): 3-36.
- Sezgin, D., (2016), "Sağlıkta Dönüşüm: Sağlık Paradigması ve Medya", *Toplum ve Hekim*, 31(2): 101-109.
- Shillcutt, S.K. and Silver, J.K., (2018), "Social Media and Advancement of Women Physicians", *The New England Journal of Medicine*, 378(24): 2342-45.
- Sweetser, K.D. and Lariscy, R.W., (2008), "Candidates Make Good Friends: An Analysis of Candidates' Uses of Facebook", *International Journal of Strategic Communication*, 2(3): 175-198.
- Tengilimoğlu, E., Parıltı, N. ve Yar, C.E., (2014), "Hastane ve Hekim Seçiminde Sosyal Medyanın Kullanım Düzeyi: Ankara İli Örneği. Gazi Üniversitesi", *İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2): 76-96.
- Thomas, R. K., (2006), *Health Communication*, 1. Edition, USA: Springer.
- Thompson, J. B., (1995), *The Media and Modernity A Social Theory and Media*, United Kingdom: Polity Press.
- Thompson, L.A., Dawson, K., Ferdig, R., Black, E.W., Boyer, J., Coutts, J. and Black, N.P., (2008), "The Intersection of Online Social Networking with Medical Professionalism", *J Gen Intern Med*, 23(7): 954-957.
- Tosyalı, H., (2016), *Sosyal Medyanın Hasta Sadakatine Etkisi: Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı Bilişim Bilim Dalı, İstanbul.
- Tüfekçioğlu, H., (1997), *İletişim Sosyolojisine Başlangıç*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- TTB., (2012), "Hekimlik Meslek Etiği Kuralları", *Türk Tabipleri Birliği Yayınları*, 1-24.
- Vardanian, A.J., Kusnezov, N., Im, D.D., Lee, J.C. and Jarrahy, R., (2013), "Social Media Use and Impact on Plastic Surgery Practice", *Plastic and Reconstructive Surgery Journal*, 131(5): 1184-1193.
- Ventola, C.L., (2014), "Social Media and Health Care Professionals: Benefits, Risks, and Best Practices", *Pharm Ther*, 39(7): 491-520.
- Von Muhlen, M. and Ohno-Machado, L., (2012), "Reviewing Social Media Use By Clinicians", *J Am Med Inform Assoc.*, 19(5): 777-781.
- Yousuf, R., Bakar, S.M.A., Haque, M., Islam, M.N. and Salam, A., (2017), "Medical Professional and Usage of Social Media", *Bangladesh Journal of Medical Science*, 16(4): 606-609.
- www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 18.09.2022.

HEKİM GİRİŞİMCİLİĞİ

Selma Doğanalp Çoban

GİRİŞ

Girişimcilik kişinin birtakım riskleri üstlenerek daha önce kimsenin girmediği yeni bir iş sahasına giriş yapması, önceden hiç denenmemiş bir yöntemi denemesi ve hâlihazırda olan bir hizmetin niteliğini değiştirmesi olarak tanımlanabilmektedir. Girişimci ise risk alabilen, sorumluluk sahibi, kendine güvenen, yüksek enerji ve motivasyon sahibi kimselerdir. Bu kapsamda iç girişimci de bir kurum ya da kuruluş içerisinde bulunan ve kurum/kuruluş içerisindeki girişimcilik rolünü üstlenerek risk alan kişidir.

Günümüzde sağlık sektöründe hizmet çeşitliliği artmaktadır. Sağlık hizmeti sadece hastalanınca alınan bir hizmet olmanın yanında, kişilerin sağlık statüsünü yükseltmek ve bu durumu sürekli hale getirmek için aldıkları bir hizmete dönüşmüştür. Ayrıca sadece hizmet alım noktasında değil hizmet sunum noktasında da hasta portalları, hasta ve hekimlerin online olarak buluşturan sistemler, giyilebilir teknolojinin yaygınlaşması sağlık girişimciliğinin her geçen gün gelişerek yaygınlaştığının bir göstergesidir. Sağlık girişimciliğinin bu denli yaygınlaşması ise sağlık sektörünün baş aktörleri olan hekimlerin bu alana giriş yapmasına ve hekimlik alanında aldıkları bilgi ve edindikleri tecrübeleri girişimcilik alanında da göstermelerine olanak tanımıştır.

Sağlık girişimciliği, bilgi ve teknolojinin gelişmesiyle toplumun sağlık hizmeti ihtiyacını gidermek, sağlık statüsünü yükseltmek ve modern tıbbın gelişmesini sağlamak amacıyla faaliyet gösteren her türlü girişim olarak ifade edilebilir. Hasta-hekim portalları, hastanın evinden laboratuvar sonuçlarına ulaşabileceği online platformlar, sağlıklı yaşam uygulamaları vs. sağlık girişimciliği örneklerinden bazılarıdır. Sağlık girişimciliğinin yelpazesinin bu kadar genişlemesi ve sağlık alanında ihtiyacın her geçen gün artması hekim girişimciliğinin de önünü açmış durumdadır. Sağlık sektörünün temel yapıtaşla-

Teknolojinin gelişmesi beraberinde sosyal medyanın da yaygın olarak kullanılmasına ortam hazırlamıştır. Sosyal medya günümüzde minimum sürede maksimum insana ulaşmanın en kolay yolu olarak görülmektedir. Bu nedenle her kesimden kimsenin bulunduğu sosyal medya platformlarında hekimler kendilerini tanıtmakta kendi üretmiş oldukları ürün ya da sunmuş oldukları hizmetlerin reklamlarını yapmaktadır. Bu durumun da girişimcilik faaliyetine örnek olarak gösterilebileceği düşünülmektedir. Ayrıca 14-21 Şubat 2015 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ile "Society of Physician Entrepreneurs"ün (SoPE) Türkiye'de "ilk defa" düzenlemiş olduğu "Girişimci Doktor Sertifika Programı (Entrepreneur Doctor Certificate Programme)" (Web_5) ilahtan tıbbi cihaza, işletmeden hukuka, mühendislikten finansa uzanan geniş konu yelpazesi ile hekim girişimciliğinin Türkiye'de gelişmeye başladığının bir göstergesi olarak düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Baykal, G. (2014). Hekimlerde Girişimcilik Ruhunun Çeşitli Branşlar Açısından Karşılaştırılması: Ankara'da Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bozkurt, Ö. (2007). "Girişimcilik Eğiliminde Kişilik Özelliklerinin Önemi", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 1 (2), 93-111.
- Bridge S., O'neill K. and Cromie S., (1998). Understanding Enterprive: Entrepreneurship & Small Business, London: McMilan Pres.
- Cerev, G. ve Saylan, B. (2021). Çalışanların Demografik Özelliklerinin Girişimcilik Algısına Etkisi: Sağlık Sektörü Çalışanlarına Yönelik Nicel Bir Araştırma. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31 (1), 245-260.
- Deng, D., (2018). "Physician entrepreneurship: Why it matters to all of us".
- Gartner, W. B. (1989). "Who Is An entrepreneur? Is The Wrong Question", Entrepreneurship - Theory and Practice, 13 (4) 47-68.
- Hisrich, R. D., Peters, M. P. and Shepherd, D. A. (2010). Entrepreneurship, Eight Edition, New York: McGraw-Hill/Irwin.
- Koelewijn W. T., Ehrenhard, M. L., Groen, A. J. ve Van Harten W. H., (2012), Intra-organizational dynamics as drivers of entrepreneurship among physicians and managers in hospitals of western countries, Social Science & Medicine, Sayı 75 s. 795-800
- Koelewijn, W. T., de Rover, M., Ehrenhard, M. L. and van Harten, W. H. (2014). "Physician' Entrepreneurship Explained: A Case Study of Intra-Organizational Dynamics in Dutch Hospitals and Specialty Clinics". Human Resources for Health, 12(1),1-12.
- Lexa, F. J. and Lexa, F. J. (2005). "Physician-entrepreneurship: a user's manual, part 1: critical questions for early-stage medical ventures", Journal of the American College of Radiology, 2(7), 607-612.
- Loscalzo, J. (2007). "Entrepreneurship in the Medical Academy: Possibilities and Challenges in Commercialization of Research Discoveries", Circulation, 115(12), 1504-1507.
- Marangoz, M. (2013). Girişimcilik, İstanbul: Beta Basım.

- McClellan, D. (1976). *The Achieving Society*, Irvington Publishers.
- Michaels, N. (2003). "Entrepreneurship: An Alternative Career Choice", U.S. News & World Report, s.2
- Morris, M. H. and Sexton, D. L. (1996). "The Concept of Entrepreneurial Intensity: Implications for Company Performance", *Journal of Business Research*, 36 (1), 5-13.
- Mueller, S. L. and Thomas, A. S. (2001). "Culture and Entrepreneurial Potential: A Nine Country Study of Locus of Control and Innovativeness", *Journal of Business Venturing*, 16 (1), 51-75.
- Naktiyok, A. (2004). *İç Girişimcilik*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Ocak, S., Kaşmer Şahin, T. ve Gider, Ö. (2016). Hekimlerin İş Tatmin Düzeylerinin Girişimcilik Niyetleri Üzerine Etkileri: Muğla İlinde Bir Araştırma. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17 (37). Girişimcilik Özel Sayısı, 53 – 69.
- O'Connor, E. J. and Fiol, C. M. (2002). "Mindful over Mindless: Learning to Think Like an Entrepreneur", *Physician Executive*, 28 (4), 18-23.
- Pinchot, G. (1985). *Intrapreneuring*, New York: Harper and Row.
- Russo, P. R., (2012), "Physicians and Entrepreneurship", in *Physicians' Pathways to Non-Traditional Careers and Leadership Opportunities*, Richard D. Urman and Jesse M. Ehrenfeld (Ed.) London: Springer New York Dordrecht Heidelberg.
- Scarborough, N. M. (2011). *Effective Small Business Management*, 10th Edition, Prentice Hall.
- Türkeş, N. (2017). *Türkiye'de Sosyal Girişimciliğin Gelişimi ve Bir Örnek Olarak İhsan Doğramacı, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*
- Yalçıntaş, M. (2010). "Çağımızda Girişimcilik", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1) 95-98.
- Yashiro D, Nawa N, Okada E, Kato H, Yonemori-Matsumoto S, Kashimada A, Itsui Y, Tanaka Y. (2021). Facilitators and barriers to physicians' entrepreneurial ventures in major Japanese cities: A qualitative study. *PLoS One*. 16(10)1-13
- (Web_1), Entrepreneur India, (2017). #6 Tips to Be a Successful Health Entrepreneur, #6 Tips to Be a Successful Health Entrepreneur. (Erişim Tarihi: 09.09.2022)
- (Web_2), School of Business The George Washington University, (2022). The Future of Entrepreneurship and Healthcare, The Future of Entrepreneurship and Healthcare | GW University. (Erişim Tarihi: 09.09.2022)
- (Web_3), Aktoprak, D. (2008). Girişimcilik nedir? Türkiye'nin Girişimcilik Performansı. <http://www.dorukaktoprak.com/girisimcilik/girisimcilik-nedir-turkiyenin-girisimcilik-performansi-doruk-aktoprak.html> (Erişim Tarihi: 01.09.2022)
- (Web_4), Meyers, A. (2014). 10 Reasons Doctors Make Great Entrepreneurs. <https://www.linkedin.com/pulse/20140905170256-955834-10-reasons-doctors-make-great-entrepreneurs/>
- (Web_5), <https://aybu.edu.tr/aybu/en/duyuru/1109> (Erişim Tarihi: 03.01.2022)

SOUTH ASIA: STATE, SOCIETY AND POLITICS

Editors:

Ali Asker

Md Nazmul İslam

Büşra Yengeç Ersin

Amir Ahmed Khuhro

SOUTH ASIA: STATE, SOCIETY AND POLITICS

Editors: Ali Asker, Md Nazmul İslam, Būşra Yengeç Ersin, Amir Ahmed Khuhro

Publishing No.: 1650
ISBN: 978-625-398-610-0
E-ISBN: 978-625-398-611-7
Edition: 1st Edition, July 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülâyim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Asker, Ali., İslam, Md Nazmul., Yengeç Ersin, Būşra., Khuhro, Amir Ahmed.

South Asia: State, Society and Politics / Ali Asker, Md Nazmul İslam, Būşra Yengeç Ersin, Amir Ahmed Khuhro

1. Edition, XVI + 774 p., 16,5x24 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-610-0

E-ISBN: 978-625-398-611-7

1. Asia 2. South Asia 3. Regional Studies

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

CHAPTER AUTHORS

SECTION I:

SOUTH ASIA: GEOGRAPHICAL LANDSCAPE AND GEOPOLITICS

Geography and Geopolitics of South Asia

Asantha Senevirathna

Senior Lecturer, Department of Strategic Studies, General Sir John Kotelawala Defence University, Ratmalana, Sri Lanka. E-mail: asanthas@kdu.ac.lk. ORCID ID: 0000-0001-9764-458X.

Geopolitics of South Asian Subcontinent: Past and Present

Ashfak Ahmad Khan

Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Letter, Karabuk University, Karabuk, Turkey, E-mail: aahmadkhan@karabuk.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-1919-950X.

SECTION II:

COUNTRIES, COMMUNITIES, POLITICS AND PUBLIC ORDER

Constitution-Making Process in Pakistan (1947-1956)

Ali Asker

Professor, Department of International Relations, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Karabuk University, Karabuk, Turkey. E-mail: aliasker2068@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-1801-3371.

Nasir Riaz

Ph.D. Candidate, Department of History, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Karabuk University, Karabuk, Turkey. E-mail: nasir_wazir2003@yahoo.com. ORCID ID: 0000-0002-6991-4543.

Re-evaluating Women Empowerment in Parliament of Pakistan after the Increased Gender Quotas

Mussarat Jabeen

Associate Professor, Department of Politics & International Relations University of Sargodha. E-mail: mjabeenasif@yahoo.com. ORCID ID: 0000-0001-7359-3378.

Hindu Nationalism and the Politics of History Education in India

Deepa Nair

Assistant Teaching Professor of History at Carnegie Mellon University. E-mail: deepanai@andrew.cmu.edu. ORCID ID: 0000-0002-1187-0496.

Law and Child Marriages in India: A Critical Analysis

Rashmi G.M

Research Scholar, Department of P.G Studies and Research in Social Work, Kuvempu University, Shivamogga- Karnataka. E-mail: gmrashmigm@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-4802-1794.

Ravindra D. Gadkar

Professor, Department of P.G Studies and Research in Social Work, Kuvempu University, Shivamogga- Karnataka. E-mail: ravindragadkar@yahoo.com.

Radical Hinduism, Political Islam and Communal Polarisations: How can Secularism Collapse in India?

Vineeth Mathoor

Assistant Professor, Research Department of History, NSS Hindu College, Changanacherry, Kerala. Assistant Editor, South Asia Research (Sage International) Regional Editor, The Midlands Historical Review (UK). E-mail: vineethmathoor@gmail.com. ORCID ID: 0000-0001-8500-3101.

Violence, Nonviolence, and the Contemporary: Reading the Hindustan Socialist Republican Army in/and *Rang De Basanti*

Chinmaya Lal Thakur

Doctoral Researcher in English at the Department of Languages and Cultures, La Trobe University, Melbourne, Australia. E-mail: c.thakur@latrobe.edu.au. ORCID ID: 0000-0003-3402-1005.

Muslim 'Homogenized' Identity Politics in India: Pre and Post-Independent Era

Manjur Ali

Assistant Professor, Giri Institute of Development Studies Lucknow, Uttar Pradesh, India. E-mail: manzoorali.ali@gmail.com. ORCID ID: 0000-0001-6197-3576.

Muslims in Contemporary India: An Overview

Seraj Ahsan

Assistant Professor, Department of International Relations, Karabuk University, Karabuk Turkey. E-mail: seraj.ahsan@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-5079-6874.

State of Indigenous Cultural Practices and Role of School Curriculum: A Case Study of the Garo Community in Bangladesh

Al Mansor Helal

Doctoral Academy Fellow and Ph.D. student in Education Policy, University of Arkansas. E-mail: ah176@uark.edu. ORCID ID: 0000-0002-9600-1790.

Reading Nayantara Sahgal's *Rich Like Us* as a "Feminist" Political Novel

Basundhara Chakraborty

Ph.D. Research Scholar, Department of English, Jadavpur University, India. E-mail: basundhara.chakraborty@yahoo.com. ORCID ID: 0000-002-4582-3209.

Rhetoric and Reality: Analysing the State of Child Labour, Conventions and Laws in Bangladesh

Nusrat Jahan Chowdhury

Professor in the Department of Public Administration at the University of Dhaka.

E-mail: nusrat3@du.ac.bd. ORCID ID: 0000-0002-9661-8053.

Political Advertisement in Bangladesh: An Analysis from Gender Association Perspective

Syeda Lasna Kabir

Professor Dr, Department of Public Administration, University of Dhaka, Bangladesh.

E-mail: lasnakabir@du.ac.bd. ORCID ID: 0000-0001-7809-0884.

Mahjabin Sultana Mitul

Assistant Professor, Department of Public Administration & Governance Studies, Jatiya Kabi Kazi

Nazrul Islam University. E-mail: mitulsultanabd@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-2144-8747.

Rohingya Refugees in Bangladesh: Everyday Life and Security

Sariful Islam

Doctoral Candidate, Department of International Relations, South Asian University, New Delhi, India.

E-mail: sarifmcjdu@gmail.com.

COVID Crisis and its Impact on Education Sector of Bangladesh

Krishna Kumar Saha

Assistant Professor in the Department of Public Administration, Comilla University, Bangladesh;

Ph.D. Fellow, Department of Conflict and Development Studies, Ghent University, Belgium.

E-mail: krishna_du@yahoo.com. ORCID ID: 0000-0003-0660-9418.

Miskat Jahan

Lecturer in the Department of Public Administration, Comilla University, Bangladesh; Ph.D. Student,

Political Science Department; University of Nevada, Reno. E-mail: mishkat97jahan@gmail.com,

miskatj@nevada.unr.com. ORCID ID: 0000-0002-5572-7114.

SECTION III: REGIONAL SECURITY AND POLITICS

South Asia in Pursuit of Human Security: Challenges and Concerns in 21st Century

Iram Naseer Ahmad

Assistant Professor at Department of History & Pakistan Studies at Forman Christian University, Lahore, Pakistan; Research Associate in Oxford Research House, United Kingdom.

E-mail: iramnaseer86@gmail.com. ORCID ID: 0000-0001-5765-736X.

Countering Violent Extremism in South Asia

Asad Ullah Khan

Senior Researcher, Centre for Aerospace and Security Studies (CASS) Islamabad.

E-mail: khan_asad226@hotmail.com. ORCID ID: 0000-0003-0355-874X.

Gross National Happiness and Public Diplomacy: Cultural Turn in India-Bhutan Relations

Sudesh Pokhrel

Young Leader from the Kingdom of Bhutan. He has a Master's in International Relations from the South Asian University. He represented Bhutan as a Young Global Changer in the "Global Solutions: World Policy Forum 2020" in Berlin, Germany.

The Separation of East-Pakistan: Analyzing the Causes, Fixing and Responsibilities

Zaheer Hussain Soomro

Assistant Professor, Institute of International Relations Shah Abdul Latif University, Khairpur, Sindh, Pakistan. E-mail: soomrozaheerhussain@gmail.com, soomro.zaheer@salu.edu.pk.

Amir Ahmed Khuhro

Professor Dr., Director, Institute of International Relations, Shah Abdul Latif University Khairpur Sindh, Pakistan. E-mail: amir.khuhro@salu.edu.pk. ORCID ID: 0000-0003-1797-2060.

Culture; a Catalyst in Making and Breaking Bonds An Analysis of Relationship between Bangladeshi and Pakistani People Since 1947

Khola Younas Ansari

Visiting Lecturer at COMSATS University Islamabad, Lahore Campus and Public Relations Manager at Association of Media and Communication Academic Professionals (AMCAP) in Lahore, Pakistan. E-Mail: khola_younas@hotmail.com. ORCID ID: 0000-0002-8776-9052.

Kashmir & Ladakh: Flashpoints in South Asian Security Conundrum

Soumya Chaturvedi

Senior Research Fellow at India Foundation. Since August 2019, she is steering the Jammu and Kashmir Security Tracker Project as a part of her endeavours to contribute towards counter-terrorism studies in India. E-mail: soumya@indiafoundation.in. ORCID ID: 0000-0002-6578-4518.

The Contemporary Rohingya Crisis and Security Concerns for Bangladesh

Md Niamot Ali

Ph.D. Research Scholar at the Doctoral School of Sociology and Communication Science, Corvinus University of Budapest, Hungary and Lecturer of Development Studies at Daffodil International University. E-mail: niamot.ds@diu.edu.bd. ORCID ID: 0000-0001-8579-3959.

Mohammad Zahidul Islam

Senior Lecturer of English at Daffodil International University. E-mail: zahid.eng@diu.edu.bd. ORCID ID: 0000-0003-0924-2981

Md Nazmul Islam

Prof. (Asst.) Dr. Md. Nazmul Islam is a Head of Türkiye, Asia and Indo-Pacific Studies (TAIPS), Institute for International Relations and Strategic Research (ULİSA) and an Assistant Professor of Political Science and Public Administration at the Ankara Yildirim Beyazit University (AYBU), Türkiye. E-mail: nazmulislamglobal71@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-8660-0415

Financial Performance of Microfinance Institutions in South Asia

Lutfun Nahar

Ph.D. Candidate, Department of Islamic Economics and Finance, Istanbul University, Istanbul Turkey.
E-mail: nahar.lutfun@ogr.iu.edu.tr.

Md Nazim Uddin

Research Fellow, Ankara University. PhD in Business Administration, International Islamic University Malaysia (IIUM), Kuala Lumpur, Malaysia. E-mail: nuddin@ankara.edu.tr; nazim.uddin@live.iium.edu.my.
ORCID ID: 0000-0001-8934-6136.

SECTION IV:

INTERNATIONAL POLITICS, ECONOMICS AND REGIONAL POLICIES

The Inclusion of India in China-Pakistan Economic Corridor: Constructing for India-Pakistan Threat Reduction Through Media

Ahmed Bux Jamali

Ph.D. Scholar of International Relations in the School of International Relations and Public Affairs, Shanghai International Studies University. E-mail: ab_ir92@yahoo.com. ORCID ID: 0000-0002-5443-8388.

Hongsong Liu

Professor in the School of International and Public Affairs at Shanghai Jiao Tong University.
E-mail: hongsongl@hotmail.com. ORCID ID: 0000-0002-6071-2443.

Pursuing Stability Through Competition: India's Reactive Strategy to China's Rise in the Indo-Pacific

Alessandro Albana

Ph.D. Asia Institute & Ca' Foscari University of Venice. E-mail: alessandro.albana2@unibo.it; alessandro.albana@unive.it. ORCID ID: 0000-0002-3896-9269.

PAK-US Relations and Indian Factor

Asma Batool

Post-graduation in the International Relations from National Defence University, Islamabad.
E-mail: asma.batool.ab@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-1867-222X.

Hindistan ve Rusya'nın Stratejik Ortaklığında Derinleşen Yeni Parametreler: Enerji ve Uzay

Büşra Yengeç Ersin

Trakya University, Institute of Social Sciences, International Relations Department Doctoral Program, Edirne, Turkey. E-mail: busrayengecersin@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-0287-5460.

Belt and Road Initiative and China Pakistan Economic Corridor: Challenges and Responses

Sarwech Dahri

Lecturer, M.Phil Scholar at National Institute of Pakistan Studies, Quaid-i-Azam University Islamabad.
E-mail: sarwechdahriqau@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-4887-3631.

Saba Fatima

Graduate of IR, School of Politics and International Relations, Quaid-i-Azam University Islamabad.
M.Phil program for Cultural Studies at the National College of Arts, Lahore.

US Diplomacy towards India, Pakistan and Bangladesh in the Post 9/11 Era

Sayed Mohammed Abdullah Al Mamun Chowdhury

Dr., Associate Professor and Chairman, Department of International Relations University of Rajshahi, Bangladesh. E-mail: almamun731971@ru.ac.bd. ORCID ID: 0000-0002-2526-2301.

The Duality of US-India Relations in the 21st Century: The Case of Regional Politics, Rivalries and Chabahar Port

Maziar Mozaffari Falarti

Assistant Professor, Department of South, East Asia & Oceanian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran. E-mail: mmfalarti@ut.ac.ir. ORCID ID: 0000-0001- 5305-8589.

Farzan Safari Sabet

Master's in Indian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran.
E-mail: farzan.safari.saf@ut.ac.ir. ORCID ID: 0000-0002- 8763-5521.

Nahid Pourrostami

Assistant Professor, Department of South, East Asia & Oceanian Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran. E-mail: prostami@ut.ac.ir. ORCID ID: 0000-0003- 0859-4985.

Tohid Asadi

Ph.D. Candidate & Researcher in American Studies, Faculty of World Studies, University of Tehran.
E-mail: t.asadi@ut.ac.ir. ORCID ID: 0000-0003-3974-1503.

The Future of China-South Asia Relations: The Role of the RCEP in the New World Order after Covid-19

İshak Turan

Asst. Prof. Dr., Dept. of International Relations, Yalova University, E-mail: turanishak@gmail.com.
ORCID ID: 0000-0002-0428-7032.

Pakistan's Strategic Balancing with USA and China under New Realities

Muhammad Tahir Rashid

Assistant Professor, Fast, Nukes, Lahore. E-mail: tahir.rashid@nu.edu.pk. ORCID ID: 0000-0002-1592-3217.

CONTENTS

CHAPTER AUTHORS.....	iii
SUNUŞ	xii
INTRODUCTION.....	xv

Section I

SOUTH ASIA: GEOGRAPHICAL LANDSCAPE AND GEOPOLITICS

Geography and Geopolitics of South Asia.....	3
<i>Asantha Senevirathna</i>	
Geopolitics of South Asian Subcontinent: Past and Present.....	29
<i>Ashfaq Ahmad Khan</i>	

Section II

COUNTRIES, COMMUNITIES, POLITICS AND PUBLIC ORDER

Constitution-Making Process in Pakistan (1947-1956).....	45
<i>Ali Asker - Nasir Riaz</i>	
Re-evaluating Women Empowerment in Parliament of Pakistan after the Increased Gender Quotas.....	57
<i>Mussarat Jabeen</i>	
Hindu Nationalism and the Politics of History Education in India	79
<i>Deepa Nair</i>	
Law and Child Marriages in India: A Critical Analysis.....	107
<i>Rashmi G.M - Ravindra D. Gadkar</i>	
Radical Hinduism, Political Islam and Communal Polarizations: How can Secularism Collapse in India?	129
<i>Vineeth Mathoor</i>	
Violence, Nonviolence, and the Contemporary: Reading the Hindustan Socialist Republican Army in/and <i>Rang De Basanti</i>	165
<i>Chinmaya Lal Thakur</i>	
Muslim 'Homogenized' Identity Politics in India: Pre and Post-Independent Era	181
<i>Manjur Ali</i>	

Muslims in Contemporary India: An Overview	197
<i>Seraj Ahsan</i>	
State of Indigenous Cultural Practices and Role of School Curriculum: A Case Study of the Garo Community in Bangladesh	219
<i>Al Mansor Helal</i>	
Reading Nayantara Sahgal's <i>Rich Like Us</i> as a "Feminist" Political Novel	233
<i>Basundhara Chakraborty</i>	
Rhetoric and Reality: Analysing the State of Child Labour, Conventions and Laws in Bangladesh.....	249
<i>Nusrat Jahan Chowdhury</i>	
Political Advertisement in Bangladesh: An Analysis from Gender Association Perspective	277
<i>Syeda Lasna Kabir - Mahjabin Sultana Mitul</i>	
Rohingya Refugees in Bangladesh: Everyday Life and Security	303
<i>Sariful Islam</i>	
COVID Crisis and its Impact on Education Sector of Bangladesh	331
<i>Krishna Kumar Saha - Miskat Jahan</i>	

Section III

REGIONAL SECURITY AND POLITICS

South Asia in Pursuit of Human Security: Challenges and Concerns in 21 st Century	361
<i>Iram Naseer Ahmad</i>	
Countering Violent Extremism in South Asia	389
<i>Asad Ullah Khan</i>	
Gross National Happiness and Public Diplomacy: Cultural Turn in India-Bhutan Relations	413
<i>Sudesh Pokhrel</i>	
The Separation of East-Pakistan: Analyzing the Causes, Fixing and Responsibilities	427
<i>Zaheer Hussain Soomro - Amir Ahmed Khuhro</i>	
Culture; a Catalyst in Making and Breaking Bonds An Analysis of Relationship between Bangladeshi and Pakistani People Since 1947	449
<i>Khola Younas Ansari</i>	
Kashmir & Ladakh: Flashpoints in South Asian Security Conundrum	473
<i>Soumya Chaturvedi</i>	

The Contemporary Rohingya Crisis and Security Concerns for Bangladesh 505
Md Niamot Ali - Mohammad Zahidul Islam - Md Nazmul Islam

Financial Performance of Microfinance Institutions in South Asia 523
Lutfun Nahar - Md Nazim Uddin

Section IV

INTERNATIONAL POLITICS, ECONOMICS AND REGIONAL POLICIES

The Inclusion of India in China-Pakistan Economic Corridor:
Constructing for India-Pakistan Threat Reduction Through Media 543
Ahmed Bux Jamali - Hongsong Liu

Pursuing Stability Through Competition: India's Reactive Strategy to China's
Rise in the Indo-Pacific..... 563
Alessandro Albana

PAK-US Relations and Indian Factor 585
Asma Batool

Hindistan ve Rusya'nın Stratejik Ortaklığında Derinleşen Yeni Parametreler:
Enerji ve Uzay..... 605
Büşra Yengeç Ersin

Belt and Road Initiative and China Pakistan Economic Corridor:
Challenges and Responses 635
Sarwech Dahri - Saba Fatima

US Diplomacy towards India, Pakistan and Bangladesh in the Post 9/11 Era..... 655
Sayed Mohammed Abdullah Al Mamun Chowdhury

The Duality of US-India Relations in the 21st Century: The Case of Regional Politics,
Rivalries and Chabahar Port..... 693
Maziar Mozaffari Falarti - Farzan Safari Sabet - Nahid Pourrostami - Tohid Asadi

The Future of China-South Asia Relations: The Role of the RCEP in the New World
Order after Covid-19 715
İshak Turan

Pakistan's Strategic Balancing with USA and China under New Realities..... 739
Muhammad Tahir Rashid

EDITORS AND CONTRIBUTORS 763

Geography and Geopolitics of South Asia

Asantha Senevirathna

Abstract

South Asia has a unique geography of its own with eight countries located in the southern peninsular part of the Asian continent. The area is also referred to as the Sub-continent or Indian Sub-continent since India occupies most of the area of the region. The great Himalayan mountain range is the northern boundary of the region. The Hindu-Kush mountains and desert area between Pakistan and Iran bound the North-Western and Western boundaries of the region, respectively. Myanmar's border with India and Bangladesh is the Eastern boundary of the region where the Naga hill mountains are located. India, Bangladesh, Pakistan and two island states of the region, Sri Lanka and the Maldives face the Indian Ocean as the maritime boundary of the region. South Asia is considered a very important region in the evolution of human civilization since it is the birthplace of several important religions with its rich and diverse culture. The British that controlled the large parts of South Asia during the colonial era laid the foundation of the present-day political map of South Asia. The India Pakistan rivalry, India's dominant position in the region and influence of external powers in the region characterise the geopolitical dimensions in South Asia. The creation of India and Pakistan in 1947 at the end of colonial rule based on religious grounds paved the way to several unresolved issues between the two countries that even dragged them into large scale wars. At present both India and Pakistan have developed nuclear weapons that makes South Asia vulnerable to the threat of nuclear war. India represents more than three-quarters of regions land size, population, and economy that makes it the clear hegemon in the region. In geopolitical terms, India considers South Asia its sphere of influence and considers any external power that it considers hostile developing strategic relations with its small neighbours a threat to its security. In the twenty-first century, China's relations with South Asian countries and how India views that and its response has forwarded geopolitical challenges to the region.

Keywords: South Asia, Geography, Geopolitics.

balancing. Pakistan is the second-largest country in the region and since partition in 1947 and due to border dispute in Kashmir it is engaged in a rivalry with India. Pakistan has fought three major wars and many minor conflicts with India. Pakistan's rivalry with India has led it to develop nuclear weapons whereby it has created a nuclear deterrence against its much larger adversary. Bangladesh was formed in 1971 when it broke away from Pakistan with the help of India. For Bangladesh, India remains the most critical country since it has to share much of its border and water resources of the great Ganges and Brahmaputra rivers with it. Afghanistan is a landlocked country that acts as a buffer zone between South, Central and West Asia. Afghanistan is a conflict-prone country due to its internal ethnic diversity and long history of influence by various external powers. Nepal and Bhutan are two landlock Himalayan states strangled between Asian giants China and India, however, depend more on India than China due to geographic and historical reasons. The island nations of Sri Lanka and the Maldives are located in close proximity to India where the latter has a substantial influence on their politics. South Asia is a unique region in the world due to its geographical setting that has led to the present-day geopolitics in the region. The Indian regional power status, India-Pakistan rivalry including nuclear politics, Inter and intra-state conflicts, Poverty and Economic issues and most importantly in the present-day context, growing Chinese influence in the region provide interesting vacuum to conduct further research about geography and geopolitics of South Asia.

References

- Ahmed, Z.S., & Bhatnagar, S. (2007). Pakistan-Afghanistan Relations and the Indian Factor. *Pakistan Horizon*, 60 (2), 159-174.
- Ayoob, M. (1990). India in South Asia: The Quest for Regional Predominance. *World Policy Journal*, 7(1), 107-133. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/40209140>
- Banerjee, D. (1999). *Security in South Asia (Comprehensive and cooperative)*. New Delhi, India: Manas Publication.
- Barrow, I.J., & Haynes, D.E. (2004). The Colonial Transition: South Asia, 1780-1840. *Modern Asian Studies*, 38 (3), 469-478.
- Bhakshi, J. (1994). India's Geopolitical Importance in the United Nations. *India Quarterly*, 50 (4), 93-98.
- Bhasin (2017). India's Role in South Asia – Perceived Hegemony or Reluctant Leadership?. Retrieved from <http://www.globalindiafoundation.org/MadhaviBhasin.pdf>
- Chakma, B. (2014). Liberal Peace and South Asia. *India Quarterly*, 70 (3), 187-205.
- Chandra, P. (1993). *Foreign Policy and its Determinants*. New Delhi, India: Vikas Publishing House.

- Chari, P.R. (2000). South Asian Security: A Conceptual Approach. In D. Banerjee (Ed.), *Security in South Asia* (pp. 15-27). New Delhi, India: Manas Publication.
- Destradi, S. (2010). *India and the Civil War in Sri Lanka: On the Failures of Regional Conflict Management in South Asia*. Hamburg, Germany: German Institute of Global and Area Studies.
- Dwivedi, S. (2008). India as a Dominant Security Concern to Pakistan (1947-1980). *The Indian Journal of Political Science*, 69 (4), 889-896.
- Farooq, A. (2020). Marketing China-Pakistan Economic Corridor: Promoting Pakistani Perspective. Retrieved from <https://thegeopolitics.com/marketing-china-pakistan-economic-corridor-promoting-pakistani-perspective/>
- Gupta, A. (1996). Issues in South Asia. *International Journal on World Peace*, 13 (4), 3-16.
- Hasan, Z. (1964). South Asia as a Region. *Pakistan Horizon*, 17(2), 161-167.
- Hossain, I. (1981). Bangladesh-India Relations: Issues and Problems. *Asian Survey*, 21 (11), 1115-1128.
- Jayawardane, A. (1992) Changes in Power Structure and Security Perceptions in the South Asian Sub-system. In P.V.J. Jayasekera (Ed.), *Security Dilemma of a Small State Part I: Sri Lanka in the South Asian Context* (pp. 286-304). New Delhi, India: South Asian Publishers.
- Jha, N.K. (2000). India-Bangladesh Relations: A Perspective. *India Quarterly*, 56 (3/4), 15-34.
- Kaul, R. (1974). The Indian Ocean; A Strategic Posture for India. In T.T. Poulouse (Ed.), *Indian Ocean Power Rivalry* (pp. 54-66). New Delhi, India: Young Asia Publications.
- Keling, M. F., Shuib, M.S., & Ajis, M. N. (2009). The Emergence of India as New Military Power: Threat or Opportunity to Southeast Asia?. *Asian Social Science*, 5(4), 22-31. Retrieved from doi: 10.5539/ass.v5n4p22
- Khan, B. (2008). India and the Making of a Hegemon. *Australian Quarterly*, 80(1), 29-36.
- Khan, I. (2007). Afghanistan: A geopolitical study. *Central Asian Survey*, 17(3), 489-502. <https://doi.org/10.1080/02634939808401049>
- Khan, I.A. (2007). Understanding Pakistan's Pro-Taliban Afghan Policy. *Pakistan Horizon*, 60(2), 141-157.
- Kohli, M. (1988). India and South Asian Regional Cooperation. *The Indian Journal of Political Science*, 49 (3), 301-311.
- Kugiel, P. (2012). India's Soft Power in South Asia. *International Studies*, 49 (3-4), 351-376.
- Ldngardener. (2020). *South Asia Physical Map*. Retrieved from <http://ldngardener.com/world/south-asia-physical-map>
- Mastana, S.S. (2014). Unity in diversity: an overview of the genomic anthropology of India. *Ann Hum Biol*, 41(4), 287-299.
- Middleton, T. (2020). *Chokepoints: Circulation and Regulation in India's Siliguri Corridor*. Retrieved from <https://curs.unc.edu/2017/02/20/chokepoints-circulation-regulation-indias-siliguri-corridor/>
- Miller, N. (2020). A new island of hope rising from the Indian Ocean. Retrieved from <http://www.bbc.com/travel/story/20200909-a-new-island-of-hope-rising-from-the-indian-ocean>
- Mishra, R.C. (2000). *Security in South Asia: Cross Border Analysis*, New Delhi, India: Authors Press.
- Mould, D.H. (2019). *Land of rivers*. Retrieved from <http://davidhmould.com/bangladesh/2019/6/6/land-of-rivers>

- Naik, V.N. (2017). Indira Gandhi and Indo-Sri Lankan relations. *International Journal of Academic Research and Development*, 2 (4), 436-441.
- Narayanan, R. (2010). The India-Pakistan Dyad: A Challenge to the Rest or to Themselves?. *Asian Perspective*, 34 (4), 165-190.
- Pandey, P. (2012). Revisiting the Politics of the Ganga Water Dispute between India and Bangladesh. *India Quarterly*, 68 (3), 267-281.
- Peterson, P. (2018). *Geography challenges in Afghanistan and the war*. Retrieved from <https://www.arcgis.com/apps/Cascade/index.html?appid=a5a01be862e3456a97a9926dc5de0acc>
- Rao, S.S. (2012). Indo-Bangladesh Relations World Affairs. *The Journal of International Issues*, 16 (3), 152-171.
- Schleich, A.M. (2020). Geopolitics in the Himalayas: A Kingdom sandwiched between China and India. *ISPSW Strategy Series: Focus on Defense and International Security*, 694, Retrieved from https://www.ispsw.com/wp-content/uploads/2020/05/694_Schleich-1.pdf
- Shahrani, N.M. (2002). War, Factionalism, and the State in Afghanistan. *American Anthropologist*, 104(3), 715-722.
- Shaukat, S. (2019). *External Powers Behind the Pashtun Tahafuz Movement*. Retrieved from <http://kashmirwatch.com/external-powers-behind-pashtun-tahafuz-movement/>
- Siddique, Q. (2011). *Pakistan's Future Policy Towards Afghanistan: A Look at Strategic Depth, Militant Movements and the Role of India and the US*. Copenhagen, Denmark: Danish Institute for International Studies. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/133102/RP2011-08-Pakistans-future-policy_web.pdf
- Singh, J. (1992). India and South Asia: The Strategic and Security Issues. In B. Bastiampillai (Ed.), *India and her South Asia Neighbours* (pp. 10-36). Colombo, Sri Lanka: S.W.R.D. Bandaranaike National Memorial Foundation.
- Singh, R.P. (2010). Geo-political position of Nepal and its impact on Indian Security. *The Indian Journal of Political Science*, 71 (4), 1281-1292.
- Singh, R.S.N. (2012). Strategic Significance of Maldives. Retrieved from <http://www.indian-defencereview.com/spotlights/strategic-significance-of-maldives/>
- University of Texas Library. (n.d.). South Asia. Retrieved from https://saylordotorg.github.io/text_world-regional-geography-people-places-and-globalization/s12-south-asia.html
- Véron, J., Horko, K., Kneipp, R., & Rogers, G. (2008). The Demography of South Asia from the 1950s to the 2000s: A Summary of Changes and a Statistical Assessment. *Population*, 63 (1), 9-89.
- Wagner, C. (2010). India's Soft Power: Prospects and Limitations. *India Quarterly* 66 (4), 333-342.
- Wright, R.P. (2009). *The Ancient Indus: Urbanism, Economy, and Society*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.

Geopolitics of South Asian Subcontinent: Past and Present

Ashfak Ahmad Khan

Abstract

With numerous geographical factors like temperature, terrain, natural resources, and population, geopolitics offers a spatial framework for analyzing national politics, international politics, state political behavior, foreign policy, territorial land, and seas. The present study gives a comprehensive overview of South Asia's geopolitics, covering early Indian empires, foreign incursions, Muslim dominance, British rule, and the creation of independent states. The chapter also discusses significant geopolitical developments and the area's subsequent social, cultural, and political changes. The study qualitatively uses secondary data sources. The geopolitics of the South Asian subcontinent are examined for this purpose using a variety of publications, academic articles, and research articles from the past and present. This chapter will clarify how South Asian geopolitics relates to other geostrategic locations worldwide.

Keywords: South Asia, Geopolitics, Pakistan, India.

Introduction

As a subdiscipline of human geography, political geography deals with the relationships between space and politics. The central theme of political geography revolves around the spatial structures of political activities, geographies of politics and the impact of political processes on localities. On the other hand, geopolitics is a subset of political geography which focuses on international relations in the context of geographical influences on politics (Flint, 2006). Although political geography and geopolitics both have similar theoretical roots, the former addresses the power struggles at a specific space while the former deals with the spatial interaction of different powerful political units. Geopolitics provides a spatial framework to analyze the states' international politics, political behavior, foreign policy, territorial land, and waters under different geographical variables of climate, topography, natural resources, and people. Classical geopolitics theories provide objective and

References

- Asher, C.B.; Talbot, C (2008), *India Before Europe* (1st ed.), Cambridge University Press, ISBN 978-0-521-51750-8
- Bear, Laura (2007). *Lines of the Nation: Indian Railway Workers, Bureaucracy, and the Intimate Historical Self*. Columbia University Press. pp. 25–28. ISBN 978-0-231-14002-7.
- Blacksell, M. (2006). *Routledge Contemporary Human Geography: Political Geography*.
- Chapman, G. P. (2018). *The geopolitics of South Asia: From early empires to the nuclear age*. In *The Geopolitics of South Asia: From Early Empires to the Nuclear Age*. <https://doi.org/10.4324/9781315199849>
- Christophe, J (2004). *A History of Pakistan and Its Origins*. Anthem Press. p. 224. ISBN 978-1843311492
- Eaton, R. (2000), *Temple Desecration and Indo-Muslim States*, *Journal of Islamic Studies*, 11(3), pp. 283–319
- Flint, C. (2006). *Introduction to Geopolitics*. *Introduction to Geopolitics*, 1–15. <https://doi.org/10.4324/9780203503768>
- Hamid, Y. (1999). *Pakistan: A Study of Political Development*. Lahore: Sange Meel Publications.
- Khan, H. (2005). *Constitutional and Political History of Pakistan*. Karachi: Oxford University Press.
- Ludden, D. (2002), *India and South Asia: A Short History, One World*, ISBN 978-1-85168-237-9
- Majumdar, R.C (1977). *Ancient India* (8th ed.). Motilal Banarsidass Publishers. ISBN 978-81-208-0436-4.
- Metcalf, B.; Metcalf, T.R. (2006), *A Concise History of Modern India* (2nd ed.), Cambridge
- Mookerji, R.K. (1988) , *Chandragupta Maurya and his times* (4th ed.), Motilal Banarsidass, ISBN 81-208-0433-3
- Riddick, J.F. (2006) *The history of British India: a chronology* p. 142
- Robb, Peter (2011), *A History of India*, Macmillan, pp. 99–100, ISBN 978-0-230-34549-2
- Singh, Upinder (2008). *A History of Ancient and Early Medieval India: From the Stone Age to the 12th Century*. New Delhi: Pearson Education. p. 480. ISBN 978-81-317-1677-9.
- Stein, B. and Arnold, D. (ed.) 2010, *A History of India* (2nd ed.), Oxford: Wiley-Blackwell, p. 105, ISBN 978-1-4051-9509-6

Constitution-Making Process in Pakistan (1947-1956)

Ali Asker - Nasir Riaz

Abstract

A constitution is a basic document that provides a set of mechanisms for running the machinery of any government in a very smooth way. It also demarcates the division of rights and duties between the state and its citizens. Since its birth in 1947, Pakistan has faced tremendous challenges both politically and administratively as a British legacy, which diverted the attention of its makers from constitution-making to other issues. Pakistan remained without its constitution until 1956 and took nine years to frame its first-ever constitution. The country was governed under a modified version of the Indian Act 1935. The question is still debatable why Pakistan took so many years to give its first workable constitution by its policymakers. This paper highlights and appraises the constitutional-making process in Pakistan during that period.

Keywords: Constitution, Constituent Assembly, Pakistan, Objectives Resolution, Basic Principle Committee.

Introduction

The history of Pakistan has witnessed a multitude of crises both politically and administratively as a British legacy since the culmination of independence in August 1947. The founders of the country could not frame a constitution for almost nine years since its independence until 1956, which created many questions in the minds of the people. Besides, geographically separated by 1000 miles from each other, the two wings (East and West Pakistan) faced disparity on numerous issues, including language differences and distribution of resources, resulting in political instability and upheavals. So, they made the already tedious task more complicated for the leaders of the nascent state of Pakistan.

On June 3rd, 1947, India was divided based on the British policy of divide and rule. The British government gave its final approval of the Indian Independence Act on the 18th of July 1947, by which Pakistan emerged as an independent state on August 14th, 1947 (Sayeed, 1996: 9). For the machinery

References

- Adeney, K. (2002), 'Constitutional Centring: nation formation and consociational federalism in India and Pakistan, *Commonwealth and Comparative Politics*, 40(3), 8–33.
- Adeney, K. (2007), *Federalism and Ethnic Conflict Regulation in India and Pakistan*, New York: Palgrave.
- Afzal, M. R. (1966) (ed.), *Speeches and Statements of Quaid-I-Azam Muhammad Ali Jinnah*. Lahore: Research Society of Pakistan.
- Ahmad R. Dr. (2002). Pakistan's First Constituent Assembly's Efforts for the Making of Constitution: 1947-1954, *Pakistan Journal of History & Culture* XXIII (1), 1-37.
- Ahmad, J. (Ed.) (1964). *Speeches and Writings of Mr. Jinnah*. Lahore: Ashraf Press.
- Ahmad, M. (1978). *Pakistan A Study of its Constitutional History 1857-1975*. Lahore: Research Society of Pakistan.
- Ahmed, M. (1967). *Government and politics in Pakistan*. Karachi: Pakistan Publishing House.
- Ahmad, M. (1965). Sovereignty of God in the Constitution of Pakistan: a Study in the Conflict of Traditionalism and Modernism. *Islamic Studies*, 4(2), 201-212.
- Ahmad, S. (1989). *Pakistan Since Independence: The Political Rule of the Ulama* (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://etheses.whiterose.ac.uk/4235>.
- Allana, G. (1969). *Pakistan Movement Historical Documents*. Karachi: University of Karachi.
- Ali, M. Dr., (2012). *Ulema oor Siyasat (Urdu)*, Lahore: Fiction House.
- Ayres, A. (2009). *Speaking Like a State Language and Nationalism in Pakistan*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Bogra, M.A. (1953), *Presented to the Constituent Assembly on Wednesday*, Karachi: Feroz sons.
- Bangash, Y.K. (2018), Language, Identity and the State in Pakistan, 1947-48. *Journal of Political Science*, 25(1), 199-214.
- Burki, J. S. (1999). *Pakistan: Fifty Years of Nationhood* 3rd Edition, London: Westview Press.
- Burks, A.W. (1954). Constitution-Making in Pakistan. *Political Science Quarterly*, 69(4), 541-564.
- Callard, K. (1956). The Political Stability of Pakistan. *Pacific Affairs*, 29(1), 5-20.
- Choudhry, G. W. (1969). *Constitutional development in Pakistan*. London: Longman Group Limited.
- Debates, Constituent Assembly: 1953, Vol.XV, No.16: 40
- Debates, Constituent Assembly: 1955, Vol.I, No.10: 60
- Debates, Constituent Assembly: 1955, Vol.I, No.15: 27; Also see: Debates, Constituent Assembly: 1955, Vol.I, No.56.
- Feldman, H. (1955), *A Constitution for Pakistan*. Karachi: Oxford University Press.
- Jinnah, M. A. (1962). *Quaid-i-Azam Mahomed Ali Jinnah: Speeches as governor-general of Pakistan, 1947–48*. Karachi: Pakistan Publications.
- Jinnah, M. A. (1963). *Quaid-i-Azam Mahomed Ali Jinnah: Speeches as governor-general of Pakistan, 1947–48*. Karachi: Feroz Sons Limited.
- Hamid, Y. (1999). *Pakistan: A Study of Political Development*. Lahore: Sange Meel Publications.
- Kamal A. (1991), "Constitutional Dilemmas in Pakistan" in Shahid Javed Burki and Craig Baxter, ed. *Pakistan Leadership Challenges*, Boulder: Westview Press.

- Kanwal L, Azra. A.A and Mussarat, A. (2012), The Interim Constitution 1947: Centre- Province Relations and the Punjab 1947-1955, *Pakistan Journal of Social Studies* 32, no.1 (2012): 123-135.
- Khan, H. (2005). *Constitutional and Political History of Pakistan*. Karachi: Oxford University Press.
- Khan, M.A. (1996). *Pakistan: The First Twelve Years*, Karachi: Oxford University Press.
- Kutty, B.M. (1996). Quaid-e-Azam's Presidential Address to Pakistan's First Constituent Assembly. *Pakistan Horizon*, 49(4), 9-15.
- Maluka, Z. K. (1995). *The Myth of Constitutionalism in Pakistan*. Karachi: Oxford University Press.
- Munir, M. (1980). *From Jinnah to Zia*. Lahore: Vanguard Books Limited.
- Rahman, T. (1996). *Language and politics in Pakistan*. Karachi: Oxford University Press.
- Rehman, I. (1982). *Public Opinion and Political Development in Pakistan: 1947-1958* (Karachi: Oxford University Press.
- Samad, Y. (1995). *A Nation in turmoil: Nationalism and ethnicity in Pakistan 1937-1958*, New Delhi: Sage Publications.
- Sayeed, K.B. (1967). *The Political System of Pakistan*, Boston: Houghton Mifflin Co.
- Sayeed. K.B. (2007). *Pakistan: The Formative Phase, 1857-1948*, 2d ed. (Karachi: Oxford University Press.
- Symonds, R. (1976). *The making of Pakistan*, USA: Old Village Books, USA.
- Symonds, R. (1950). State-Making in Pakistan. *Far Eastern Survey*, 19(5), 45-50
- Talbot, I. (1998). *Pakistan: A modern history*. London: Hurst and Company.
- Ziring. L. (1980). *Pakistan: The Enigma of Political Development* Dowson: Westview.

Re-evaluating Women Empowerment in Parliament of Pakistan after the Increased Gender Quotas

Mussarat Jabeen

Abstract

Since the origin of the parliamentary system, women's numerical strength and representation have remained low in legislatures. This fact is deeply rooted in the historical tradition of society as cultural norms never considered women's roles as a necessity in decision-making, ignoring their number being half of the population and labour force of the world. Furthermore, the ideological beliefs followed in political thought relegated women to politics, making it a masculine field. The first quarter of the 20th century saw a little share in European and North American legislatures. Except for a few parliaments, others had less than ten percent women. However, the change occurred when the UN acknowledged gender disparity in a series of 'World Conferences on Women' and recommended one-third share in legislatures in its fourth conference, held in Beijing in 1995. Pakistan was included in those countries, where women's representation in legislatures was at the lowest ebb without gender quotas, which were initially three to ten percent only. In 2001, reserved seats were restored with increasing number, bringing a higher number of women in the parliament. The objective of the study is to evaluate the correlation between the number (reserved seats) and empowerment (decision-making), observing the period from 2002 to 2018. The study has raised the question whether numerical strength has contributed to women's empowerment in the parliament. Looking at the empirical observation and existing literature, the study has hypothesized that the increased number has not brought an expected qualitative change, concluding that societal norms and the administrative structure of parliament remained male-dominated. The study recommends improvement in internal structures and pursuance of pro-women strategies.

Keywords: Critical Mass, Gender Quota, National Assembly, Elections, Reserved Seats.

References

- Boone, J. (2015, May 29). Women barred from voting in parts of Pakistan, *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com>.
- Childs, S. (2004). *New Labour's women MPs: Women representing women*. London: Routledge.
- Dahlerup, D. (1988). From a small to a large minority: Women in Scandinavian politics. *Scandinavian Political Studies*, 11 (4), 275-298.
- Dahlerup, D. (2006). The story of the theory of Critical Mass. *Politics and Gender*, 2 (4), 511-522. doi: 10.1017/S1743923X0624114X.
- Election Commission of Pakistan (2018). General Elections 2018. Retrieved from <http://www.ecp.gov.pk/>
- Election Commission of Pakistan (2017, October 2). *The Gazette of Pakistan, extra*. Islamabad: National Assembly Secretariat. Retrieved from <https://www.ecp.gov.pk/Documents/laws2017/Election%20Act%202017.pdf>
- Free & Fair Elections Network. (2018, August 12). *FAFEEN's Elections Observations Report: Voter Turnout in GE-2018*. Islamabad: Author.
- Free & Fair Elections Network Publications. (2014). *Performance of 13th National Assembly (2008-2013)*. Islamabad: Author.
- FAFEN. (2018, June). *Performance of the 14th National Assembly of Pakistan 2013 - 2018*. Islamabad: Author.
- Ghauri, I. & Malik, T. (2018, July, 9). Parties nominate women candidates on hard to win seats. *The Express Tribune*. Retrieved from <https://tribune.com.pk>
- Hitchcock, G. & Hughes, D. (1995). *Research and the teacher: A qualitative introduction to school-based research* (2nd ed.). London: Routledge.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance. (2016). *A framework for developing gender policies for political parties*. Stockholm: Author.
- International Parliamentary Union (2020, March). Women in politics. Retrieved from IPU website: <https://www.ipu.org/resources/publications/infographics/2020-03/women-in-politics-20>.
- Jabeen, M. & Awan, S. M. (2017, summer). Gender quotas as an instrument for women's empowerment in legislatures. *FJWU Journal of Social Sciences*, 11 (1), 132-142.
- Jabeen, M. (2019, January-June). The local government system of Pakistan: Participation, representation and empowerment of women. *Pakistan Perspectives*, 24 (1), 65-94.
- Karam, A. (1998). *Women in Parliament: Beyond Numbers*, Stockholm: Institute for Democracy and Electoral Assistance.
- Khattak, S. G. (2010, September). Women in local government: The Pakistan experience. *IDS Bulletin* 41.
- Legislative Output over the Years. (2018, June 29). *The Express Tribune*. Retrieved from <https://newslab.tribune.com.pk>
- Mahmood, S. (2018, August 28). An uphill battle: Women's participation in the 2018 Pakistan elections. *South Asian Voices*. Retrieved from <https://southasianvoices.org>.
- McNabb, David E. (2005). *Research methods for Political Science: Quantitative and qualitative methods*, New Delhi: Prentice Hall of India.

- Matland, E. R. (2004, 22-23 October). The Norwegian experience of gender quotas. A paper presented at the *International Institute for Democracy and electoral Assistance*. Budapest (Hungary): IDEA/ CEE Network for Gender Issues.
- Mirza, N. & Wagha, W. (January 2009). Performance of Women Parliamentarians in the 12th National Assembly (2002-2007). *Aurat Foundation* .
- Morrison, A. M. & Von Glinow, M. A. (1990). Women and minorities in management. *American Psychologist*, 45 (2), 200–208. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.45.2.200>
- National Assembly of Pakistan. Retrieved from <http://www.na.gov.pk/en/index.php>
- Nikolaou, A. (2017). *Barriers and biases: A case study of women's experiences of underrepresentation at senior management levels*. Gothenburg (Sweden): University of Gothenburg.
- Rauf, A. & Hassan, S. (2015, summer). Determinants of turnout in elections: A case study of 2008 General Elections in District Charsadda, *FWU Journal of Social Sciences*, 9 (1), 111-117.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*, New York: Author.
- United Nations Development Program. (2005). *Political and legislative participation of women: Issues and perspectives*. Islamabad: Author.
- Women's Parliamentary Caucus. (2010). *Women's parliamentary history: The fourth Phase - 1973 constitution and the subsequent steps*. Retrieved from <http://www.wpcp.org.pk/wpcp/FourthPhase.aspx> (accessed October 13, 2013).

Hindu Nationalism and the Politics of History Education in India

Deepa Nair

Abstract

On January 13, 2021 the Parliamentary Standing Committee on Education heard presentations from different stakeholders in education – including some right wing organizations – on textbook reforms in India. The agenda of the committee was to undo the ‘biased’ historical narrative in history textbooks that glorified the Mughal Empire and to ensure that ancient Indian history, especially the Vedic age was extolled. For India’s Muslims, who form 14.2% of the country’s population or approximately 201 million people, and who have faced communal violence and discrimination under the BJP, this move was seen as another attempt to marginalize a minority community. My paper explores the process and agenda of re-writing history in India under the aegis of right-wing nationalist party, the BJP. By focusing on various attempts made by the BJP to promote the idea of a Hindu India through intervention in education my paper analyses the effects of an increasing rise of religion in a secular Indian state and its repercussions on its citizenry.

Keywords: Hindu Nationalism, History, Education, Citizenship, India.

Introduction

India’s first Prime Minister Jawaharlal Nehru in his famous speech delivered to the Constitution Assembly of India in New Delhi on the eve of Indian independence on August 14, 1947, remarked: We are citizens of a great country, on the verge of bold advance, and we have to live up to that high standard. All of us, to whatever religion we may belong, are equally the children of India with equal rights, privileges and obligations. We cannot encourage communalism or narrow-mindedness, for no nation can be great whose people are narrow in thought or in action (“A Tryst with Destiny,” 2007).

This speech was the blueprint of the Nehruvian idea of secularism that was designed to hold India’s disparate communities together in the fabric of

In the Hindu nationalist view, the Indian nation must evoke the Indian past to give the citizens a sense of identity. Their idea of modern nationhood was thus deeply linked with elements of the pre-modern past – whether invented, imagined, or real, religion being an instrument to carve such a nation. If the state was the primary agent in the Nehruvian conception of the nation, then religion (Hinduism) was the essential instrument to forge a nation in the Hindu nationalist view. History is thus central to the Hindu nationalist project of creating a Hindu *Rashtra* (nation). They need to rewrite the past to justify their present political actions, be it the passing of The Citizenship (Amendment) Act, 2019, which provided a pathway to Indian citizenship for minorities - except Muslims - fleeing religious persecution in Pakistan, Bangladesh, and Afghanistan, and who had arrived in India before the end of December 2014; or revoking the special status granted to Jammu and Kashmir under Article 370 of the Indian constitution.¹⁴ For Hindu majoritarianism, it is crucial to assert that Indian civilization is coterminous with Hindu civilization, thereby granting the Hindus primary citizenship. In this vision, non-Hindus (particularly Muslims and Christians) are seen as outsiders since their religions did not originate in the Indian subcontinent. This conflation of territory, religion, and culture that underlines the ideology of *Hindutva* is at odds with the idea of composite culture, pluralism, and syncretism that has been the creed of Indian secularism.

References

- A Tryst with Destiny. (2007). Retrieved from <https://www.theguardian.com/theguardian/2007/may/01/greatspeeches>
- Aaron, S. (2020, November 14). The Nehru That India Cannot Forget. *The Wire*. Retrieved from <https://thewire.in/history/nehru-india-cannot-forget>
- Bhandarkar, D.R. (1938). *Presidential Address, Proceedings of the Second Indian History Congress*. Allahabad: Indian History Congress.
- Barrier, N.G. (1953). *Roots of Communal Politics*. Kanpur: Vikas Publications.
- Bhargava, R. (1988). What Is Secularism For?. In R. Bhargava (Eds.), *Secularism and Its Critics* (486-542). New Delhi: Oxford University Press.
- Bhalla, A and Chandra, S. (Eds). 1993. *Indian Responses to Colonialism in the Nineteenth Century*. New Delhi: Sterling.
- Brown, B. (2003). *Nehru: A Political Life*. New Haven, CT: Yale University Press.

¹⁴ Article 370 of the Indian constitution gave special status to Jammu and Kashmir, conferring it with the power to have a separate constitution, a state flag, and autonomy over the internal administration of the state.

- Bamzai, K. (2004, August 9). *NCERT textbooks: HRD Ministry plays with school children's notion of history*. India Today. <https://www.indiatoday.in/magazine/nation/story/20040809-ncert-textbooks-hrd-ministry-plays-with-school-children-notion-of-history-789608-2004-08-09>
- Clark, T.W. (1961). The Role of Bankimcandra in the Development of Nationalism. In C.H. Philips (Eds.), *Historians of India, Pakistan, and Ceylon*. London: Oxford University Press.
- Chattopadhyaya, G. (Eds.). (1965). *Awakening in Bengal in Early Nineteenth Century: Selected Documents*. Calcutta: Progressive Publishers.
- Chaudhary, V.C.P. 1977. *Secularism Versus Communalism: An Anatomy of the National Debate on Five Controversial History Books*. Patna: Navadhara Samiti.
- Chandra, B. (1990). *Modern India*. New Delhi: NCERT.
- Chatterjee, P. (1995). History and the Nationalization of Hinduism. In V.D. Dalmia & H.v. Stietencron (Eds.), *Representing Hinduism: the construction of religious traditions and national identity*. New Delhi: Sage Publications.
- Chandavarkar, R. (2009). Historians and the nation. In *History, Culture, and the Indian City* (pp.191-205). Cambridge University Press.
- Carnegie Endowment for International Peace. (2019). *The BJP in Power: Indian Democracy and Religious Nationalism*. Washington, DC: Milan Vaishnav (editor). Retrieved from <https://carnegieendowment.org/2019/04/04/religious-nationalism-and-india-s-future-pub-78703>
- Diwakar, A. (2019, September 19). Why the Hindu Right hates one of India's most renowned historians. *TRTWorld*. <https://www.trtworld.com/opinion/why-the-hindu-right-hates-one-of-india-s-most-renowned-historians-29943>
- Das Gupta, M. (2021, January 13). Revise textbooks with 'distorted history'; they glorify Mughals — ex-NCERT head to House panel. *The Print*. <https://theprint.in/india/revise-textbooks-with-distorted-history-they-glorify-mughals-ex-ncert-head-to-house-panel/584957/>
- Elliot, H.M. (1867). *The History of India As Told by Its Own Historians: The Muhammadan Period*. J. Dowson (Ed.). Vol. 1. London: Trubner.
- Gopal, S.(Eds.). (1980). *Jawaharlal Nehru: An Anthology*. New Delhi: Oxford University Press.
- Gottlob, M. (2003). *Historical Thinking in South Asia: A Handbook of Sources from Colonial Times to the Present*. New Delhi: Oxford University Press.
- Gopinath, M. (2009). Educating for Coexistence: Challenges and Possibilities in India. *Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding, volume 2* (1), 1-19.
- Guha, R. (2013). *Patriots and Partisans*. New Delhi: Penguin Books.
- Gupta, <https://theprint.in/india/revise-textbooks-with-distorted-history-they-glorify-mughals-ex-ncert-head-to-house-panel/584957/>
- Kumar, K. (1992). Continued Text. *Seminar 400 (Education and Ideology)*: 16 – 20, 25-51.
- Jefferson, C. (Eds.). (2007). *Hindu Nationalism: A Reader*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Jefferlot, C & Ingrid T (2007). The Sangh Parivar and the Hindu Diaspora in the West: What Kind of 'Long-Distance Nationalism?'. *International Political Sociology* 1, no. 3 (September): 278-295.
- Jain, R & Lassetter, T. (2018, March 6). *By Rewriting History, Hindu nationalists aim to assert their dominance over India*. Reuters. <https://www.reuters.com/investigates/special-report/india-modi-culture/>

- Jefferlot, C. (2019). The Fate of Secularism in India. In Milan Vaishnav (Ed.), *The BJP in Power: Indian Democracy and Religious Nationalism*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/2019/04/04/fate-of-secularism-in-india-pub-78689>
- Khilnani, S. (1999). *The Idea of India*. New York, NY: Farrar, Straus, and Giroux.
- Lal, V. (2003). *The History of History: Politics and Scholarship in Modern India*. New Delhi: Oxford University Press.
- Preamble to the Constitution of India. (n.d). Retrieved from <http://legislative.gov.in/constitution-of-india/preamble-to-the-constitution-of-india?page=1>
- Mukherji, S. (1939). The Cultural History of India-An Apology. In *Proceedings of The Indian History Congress, 3rd session*. (p. 107). Calcutta: Calcutta University Press.
- Metcalf, B.D. & Metcalf, T.R. (2001). *A Concise History of Modern India*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mill, J. (2018). *The History of British India*. London: Franklin Classics.
- Ministry of Human Resource Development, Government of India. (2004). *Report of the Panel of Historians*.
- Ministry of Human Resource Development, Department of Higher Secondary and Higher Education. Government of India. Order no: F.11-16/2004.Sch.4 (2004).
- Majumdar, D. (2004, July 7). HRD sits on alternative list: Ministry to seek school's views, panel seeks more time for Class XII, XII. *The Indian Express*.
- Mohan, R. (2016, August 30). *Indianise, nationalise, spiritualise: The RSS education project is in expansion mode*. Scroll. in. <https://scroll.in/article/815049/indianise-nationalise-spiritualise-the-rss-education-project-is-in-for-the-long-haul>
- Ministry of Human Resource Development, Government of India. (1993). *National Steering Committee on Textbook Evaluation: Recommendations and Report I and II*. 1993.
- Nehru, J.L.(n.d). *The Discovery of India*. Retrieved from <https://archive.org/details/DiscoveryOfIndia/page/n55/mode/2up?q=palimpsest>
- Nair, S.K. and Jebaraj. P. (2021, January 13). Mughal history whitewashed in textbooks; educationists tell House panel. *The Hindu*. <https://www.thehindu.com/news/national/mughal-history-whitewashed-in-textbooks-educationists-tell-house-panel/article33570951.ece>
- Nair, D. (2014). The Other Side of Silence: Religion and Conflict in Indian Textbooks. In M. Baildon, K. S. Loh, I. Lim, J. Jaffar & G. Inanc (Eds.). *Controversial History Education in Asian Contexts*. (pp.58-74). Routledge.
- Powell, A. A. (1999). History textbooks and the Transmission of the Pre-Colonial Past in North-western India in the 1860s and 1870s. In D. Ali (Ed.). *Invoking the Past: The Uses of History in South Asia*. New Delhi: Oxford University Press, pp.91-133.
- Parekh, B. (2003). *Re-Imagining India*. New Delhi: Institute of Social Sciences.
- Polanki, P. (2004, June 6). *Children of Marx, Macaulay are defaming Hinduism: Dinanath Batra*. Firstpost. <https://www.firstpost.com/living/children-of-marx-macaulay-are-defaming-hinduism-dinanath-batra-1559083.html>
- Rudolph, L. I., and Rudolph. S.H. (1982). Cultural Policy, The Textbook Controversy and Indian Identity. In J. A. a. D. D. Wilson (Ed.). *The States of South Asia: Problems of National Integration*. London: C.Hurst and Company, pp. 131 – 154.
- Rudolph, L.I & Rudolph. S.H. (1983). Rethinking Secularism: Genesis and Implications of the Textbook Controversy, 1977-79. *Pacific Affairs* 56 (No.1): pp.15 – 37.

- Rahman, M. (2014, October 28). Indian prime minister claims genetic science existed in ancient times. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/28/indian-prime-minister-genetic-science-existed-ancient-times>
- Savarkar, V.D. (1969). *Hindutva: Who is a Hindu?*. Bombay: Veer Savarkar Prakashan.
- Seminar: Values in Learning. (1984). (297), pp.12-13.
- Sarkar, (2005, July 6). History Textbooks: the need to move forward. *The Hindu*.
- Singh, S. (2004, July 26). What they like is what you cram. *The Times of India*.
- Singh, S. (2004, July 26). Rewriting the Wrongs. *The Times of India*.
- The Representation of the People Act, 1951. (n.d.). Retrieved from http://legislative.gov.in/sites/default/files/04_representation%20of%20the%20people%20act,%201951.pdf
- The Week. (2020, April 3). *Vidya Bharati Selected as Vanguard Member by the International Development Innovation Alliance IDIA for its Million Lives Club*. <https://www.theweek.in/wire-updates/business/2019/10/24/pwr6--vidya%20bharati.html>
- Tharoor, S. (2003). *Nehru: The Invention of India*. New Delhi: Penguin Books.
- The Hindustan Times News network. (2004, May 2). NCERT's 'distorted' textbooks replaced. *The Hindustan Times*.
- Tandon, A. (2021, January 13). Parliament panel takes up textbook changes: Bharatiya Shikshan Mandal, JS Rajput make presentations. *The Tribune*. <https://www.tribuneindia.com/news/delhi/parliament-panel-takes-up-textbook-changes-198265>
- Vidya Bharti. (n.d). *About Vidya Bharti*. <https://vidyabharti.net/about-vidya-bharati>
- Vajpaye, A. (2002). Teaching Against Communalism. *Economic and Political Weekly*, 5093-5097.
- Zeenews. (2001, November 26). *Censoring History: NCERT lets RSS cat out of the bag : The Indian Express*. https://zeenews.india.com/home/censoring-history-ncert-lets-rss-cat-out-of-the-bag--the-indian-express_26881.html

Law and Child Marriages in India: A Critical Analysis

Rashmi G.M - Ravindra D. Gadkar

Abstract

Child marriage is defined legally as a union in which one of the parties is under the age of 18 or the other is younger than 21. Despite numerous anti-child marriage laws being in place for the last 91 years, child weddings still account for 27% of all marriages in India. Child marriage is particularly common among society's most marginalised groups. Rajasthan and Bihar in northern India have the greatest populations, while Tamil Nadu, Karnataka and Andhra Pradesh dominate from the south. As a result, the issue is: what are the legal implications of such unions? Is there an implied agreement to keep ancient traditions alive by giving legal recognition to such unions? Most significantly, are child marriage problems being deflected in the quest for a legal solution to a social problem? All stakeholders must make a concerted effort if this is to be accomplished (parties, parents and the community). People should take a collective stance against child marriage and make it socially unacceptable for those who do it. Practice of this system within cultural systems has made the life of children miserable, violating their rights. Child marriage rates may be on the decline according to different federal and state statistics, but human rights are still being violated because of it. Access to minimum requirements such as education, health, nutrition and the right of decision-making is still a mirage for millions of children. Present study is an effort to list out and critically analyse the different legal instruments that exist to combat child marriages in Indian society.

Keywords: Community, Child Marriage, Child Rights, Human Rights, Law, Critical Analysis.

Introduction

Present paper is an attempt to review and reflect on the legal frame work that has been worked out to combat child marriages in Indian context. It also examines the situation of child marriages in the current scenario. Despite numerous laws and regulatory frameworks in place, it seeks to help practitioners and policy makers who work with children and families understand the prevalence of child marriages. Almost all the researches and studies have confirmed that the children who undergo child marriage are at the great risk which affect them in one way or the other: domestic violence,

References

- Bare Act Live2016*Central Acts and Rules Amended and Updated* 205 Chawla Publications Pvt. Ltd
- Cambridge Dictionary 2021 *Cambridge Dictionary* Cambridge University Press
- Child Rights Trust 2017 *Situation of Child Marriages in Karnataka* Bangalore Karnataka India-Child Rights Trust
- CRT 2017 *Child Marriages in Karnataka* Bangalore Child Rights Trust
- Department of Women and Child Development 2011 *Child Marriages in the State of Karnataka* Department of Women and Child Development Bangalore DWCD
- Department of Women and Child Development 2011 *Report on Prevention of Child Marriages in the State of Karnataka* Unicef
- Department of Women and Child Development *DWCD Karnataka*
- Department of Women and Children 2011 *Report on Prevention of Child Marriages in Karnataka* Department of Women and Children Bangalore Unicef
- District Level Household and Facility Survey 2016 *NFHS DLHS*
- DLHS-RCH 2012-13 *DLHS RCH*
- DWCD 2011 *Report on Prevention of Child Marriages in the state of Karnataka* DWCD Bangalore Unicef and DWCD
- Farelex Dictionaries 2003-2012 *The free dictionary by Farelex*
- Feminism in India *Intersectional Feminism - Desi Style*
- Gazette of India *Ministry of Women and Child Development*
- Gazette of India 2007 *The Prohibition of Child Marriage Act - 2006*
- Girls not Brides 2016 *The Law and the Marriage* B Team
- Hindu 2017 *Supreme Court of India HAS appreciated the Karnataka Government for this amendment* Bangalore The Hindu
- Humanium 2010 *Humanium*
- Humanium *Rights of the Child*
- International U.S. Legal 1997 *U.S. Legal*
- Intersectional Feminism - Desi Style*
- Kakkar 2006 *Child Marriage in India : Issues and Challenges* New Delhi Cyber Tech Publications
- Karnataka Child Rights Observatory 2019 *Status of children of Karnataka*
- Karnataka Child Rights Observatory 2017 *Sustainable Development Goals* Bangalore Karnataka India Unicef
- Karnataka Child Rights Observatory 2019 Bangalore Karnataka India Child rights Trust
- KCRO 2017 *Sustainable Development Goals* Hyderabad Unicef
- Makkaligagi Makkala Hakkugalu 2018 Bangalore Karnataka India Child Rights Trust
- Merriam Webster 2013 *Merriam Webster*
- Merriam-Webster 1982 *Merriam-Webster Dictionaries*
- Ministry of Women and Child Development 2000
- Ministry of Women and Child Development 2020 *The Child Marriage Restraint Act, 1929* DWCD Ministry of Women and Child Development

National Crime Records Bureau 2018 *NCRB National Crime Records Bureau Police New delhi National Crime Records Bureau*

National Family Health Survey – IV 2015-16 *India Fact Sheet* Govt. of India Ministry of Health and Family Welfare Mumbai International Institute for Population Sciences

National Portal of India 2019 *THE CONSTITUTION OF INDIA*

National Portal of India *india.gov.in* Ministry of Electronics & Information Technology National Portal of India

NFHS III 2005-06 *National Family Health Survey* Govt. of India Ministry of Health and Family Welfare Mumbai Health Department

NFHS III 2005-06 *National Family Health Survey III*

NFHS-IV 2015-16 *National Family Health Survey 15-16* International Institute for Population Sciences Ministry of Health and Family Welfare Mumbai Ministry of Health and Family Welfare

Oxford learner's Dictionary *Oxford learner's Dictionary*

Report on Missing Women and Children in India - 2018 2019

The Hindu SC lauds Karnataka amendment New Delhi India The Hindu

U.N Human Rights Office of the High Commission 1996 - 2019 *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*

U.N Human Rights office of the High Commission 1996 - 2019 *International Covenant on Civil and Political Rights*

U.N. Human Rights Office of the High Commission 1996 1996 *International Covenant on Civil and Political Rights*

U.S. Legal 1997 *U.S. Legal*

UN Human Rights Office of the High Commissioner 1996-2019 *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*

UNDP 2019 *SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS*

UNDP *UNDP*

Unicef *Convention on the Rights of the Child*

United Nations 2007 *Universal Declaration of Human Rights* UN

United Nations Development Programme *Millennium Development Goals*

United Nations Development Programmes 2020 *The Great Transformation* UNDP United Nations

United Nations Entity for Gender Equality and Empowerment of Women 2000-2009 *Convention on the elimination of All Forms of Discrimination against Women - 1979*

United Nations Entity for Gender Equality and Empowerment of Women

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner 1996-2019 *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979*

USAID 2012 *Ending Child Marriage and meeting the needs of married children : The USID vision for action* U.S. Agency for International Development

Vasudeva Sharma 2017 *Makkaligaagi* Makkala Hakkugalu

Women and Child Development 2015 *THE CHILD MARRIAGE RESTRIANT ACT, 1929*

Your Dictionary 2010 *Your Dictionary*

Radical Hinduism, Political Islam and Communal Polarisations: How can Secularism Collapse in India?

Vineeth Mathoor

Abstract

Although colonialism and its aftermath are the cornerstones of present-day India, the continuum of cultural consciousness and traditional values can be traced as lasting influences in modern Indian social life. As a modern Hindu-dominated nation, India is rich in many areas of tolerance, plural traditions and intellectual heritage, but contradictory developments also drive India's rich heritage to new monolithic forms of narratives that are motivated by fear of loss of control to 'others', not only Muslims, but also the international global community. Indian culture and society have always sought to accept pluralism and to embrace diversity with an open mind without possibilities, as they are shaped by the combination and dissociation of different streams. Assessing the key factors that shaped and propel modern India, we find social changes that have been produced by colonialism, social reform, nationalism, communal conflicts, the growth of technology and Western education, and extreme reactions to caste-feudal systems. In light of these multiple factors, the purpose of this study is to mark the complexities of religious identity and power over the past seventy years and to assess its historical context critically.

The religious sentiments that India interacted with seventy years ago are not what they are today. Hindu, Sikh, Muslim and Christian identities are creating a very intense ideological environment, marked by competition as well as the negation that one needs 'the other' to maintain the whole. Indian society has shifted from forgetting the lesson that believers can never have disputes and constructing communalist interpretations that are becoming increasingly complex. This, in turn, is confusing individuals tempted to speak out against other religions. Attempts to give anti-religious dimensions to all narratives and to change faith as the last word in everything complicate the sense of competitive religious identity in our time.

Keywords: Hinduism, Hindutva, Secularism, India, Social Media.

References

- A Mondal, Anshuman (2003). *Nationalism and post-colonial identity: Culture and ideology in India and Egypt*. London and New York: Routledge Curzon.
- Abid, Qalb-i- Abid, Massarrat (2008) Muslim League, Jinnah and the Hindu Mahasabha. A study in speeches and statements of Quaid-I-Azam. *Journal of the Research Society of Pakistan*, 45(1). Pages.139-217.Retrieved from <http://pu.edu.pk/images/journal/history/Previous%20Issues/qalb-i-abid%20and%20massarrat%20abid.pdf>.
- Ali, Choudhary Rahmat (1933) Now or never. Are we to live or perish for ever? In G. Allana (Ed), Pakistan movement: Historical documents (pp. 103-110). Karachi: University of Karachi. nd [1969]]. Retrieved from http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00islamlinks/txt_rahmatali_1933.html
- Mohd. Ahmed Khan v. Shah Bano Begum (1985) All India Reporter. P. 945
- The Wire (2020). Congress's Open Support for Ram Temple Has Left Some Party Members Unhappy. Retrieved from <https://thewire.in/politics/congress-ram-temple-priyanka-gandhi-vadra>
- Rajagopal, Aravind (1999). Communities imagined and unimagined: Contemporary Indian variations on the public sphere, *Discourse*. 21(2), 47-83.
- Badri, Adarsh (2020) The Rise and Rise of Hindutva: Narratives, Visualised Communities, and the Hindu Nation, *SSRN*. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3608686.
- Bajpai, K (2009). The BJP and the bomb. In Scott D Sagan (Ed.), *Inside nuclear South Asia* (25-67). Stanford, California: Stanford University Press.
- Banerjee, Sikata (2000). *Warriors in politics: Hindu nationalism, violence, and the Shiv Sena in India*. Boulder, Oxford: Westview Press.
- Bapu, Prabhu (2013) *Hindu Mahasabha in colonial North India. 1915-1930.Constructing nation and history*. London & New York. Routledge.
- Belkacem, B (2007) The impact of British Rule on the Indian Muslim Community in the nineteenth Century. URL. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-impact-of-British-Rule-on-the-Indian-Muslim-in-Belmekki/f6efb052890eaedea908b4e097f940868149551e>
- Bhatt, Chetan ([2001] 2020). *Hindu Nationalism: Origins, ideologies and modern myths*. New York: Routledge.
- Broomfield, J. H (1975). The Social and institutional bases of politics in Bengal, 1906-1947 in Rachel Van M. Baumer (Ed.) *Aspects of Bengali history and society* (pp.132-45). Asian Studies at Hawaii (). USA, The University Press of Hawaii.
- Chirol, Valentine (1910). *Indian unrest*. London: Macmillan and Co.
- Constituent Assembly of India Debates (Proceedings). (23rd November 1948). Volume VII. Retrieved from https://www.constitutionofindia.net/constitution_assembly_debates/volume/7/1948-11-23.
- Gargan, A. Edward (1992 December, 7). Hindu militants destroy mosque, setting off a new crisis in India. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/1992/12/07/world/hindu-militants-destroy-mosque-setting-off-a-new-crisis-in-india.html>
- Ghosh, Avijit (2019 November, 10) How Ayodhya changed India's politics. *The Times of India*. Retrieved from <https://timesofindia.indiatimes.com/india/how-the-opening-of-a-lock-became-the-key-to-the-rise-of-indias-right/articleshow/71987040.cms>

- SciencesPo. (2013). Hindu-Muslim Communal Riots in India I. (1947-1986). Retrieved from <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/hindu-muslim-communal-riots-india-i-1947-1986.html>
- Hardgrave, Robert L and Kochanek, Stanley A. (2008) India: government and politics in a developing nation. Boston, MA: Thomson/Wadsworth.
- Hasan, Zoya (1998). Gender politics, legal reforms and the Muslim community in India in Patricia Jeffery and Amrita Basu (Eds.), *Appropriating gender: Women's activism and politicized religion in South Asia* (pp.71-88). New York and London: Routledge.
- Heehs, Peter (1998). Nationalism, terrorism, communalism. Essays in modern Indian history. New Delhi: Oxford University Press.
- The Diplomat. (2020). India's ruling National Democratic Alliance is no longer quite 'national'. Retrieved from <https://thediplomat.com/2020/10/indias-ruling-national-democratic-alliance-is-no-longer-quite-national/>
- Jaffrelot, Christophe (1996). *The Hindu nationalist movement in India. 1925 to the 1990s: strategies of identity-building, implantation and mobilisation* (with special reference to central India). London: Hurst & Company.
- K.N, Kadam (1993). Dr. Ambedkar and the significance of his movement. A chronology. Bombay: Popular Prakashan.
- Katju, Manjari (2003). Vishva Hindu Parishad and Indian politics. New Delhi: Orient Longman.
- Times of India (2020, December 17) Kerala local body polls: Alliance with Welfare Party costs Congress dear. Retrieved from http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/79775379.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst
- Kumar, Navtan (2020, May 23) Demand to free temples from government control. *The Sunday Guardian*. Retrieved from <https://www.sundayguardianlive.com/news/demand-free-temples-government-control>
- Lavan, Spencer. (1974). The Kanpur Mosque Incident of 1913: The North Indian Muslim Press and its reaction to community crisis. *Journal of the American Academy of Religion*. 42 (2).pp. 263-279.
- The Print (2019) One thing was distinctly rotten about 2002 Gujarat riots: use of rape as a form of terror. Retrieved from <https://theprint.in/pageturner/excerpt/one-thing-was-distinctly-rotten-about-2002-gujarat-riots-use-of-rape-as-a-form-of-terror/225511/>
- Masud, Muhammad Khalid. (Ed.) (2000) Travellers in Faith. Studies of the Tablighī Jamā'at as a Transnational Islamic Movement for Faith Renewal. Leiden, Boston and Koln: Brill.
- Minorities at Risk Project, Chronology for Muslims in India. (2004). Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/469f3898c.html>
- Modi as PM should not attend Ram Mandir event, says Owaisi. What does history tell us?. (2020) retrieved from <https://www.theweek.in/news/india/2020/08/02/modi-pm-should-not-attend-ram-mandir-event-says-owaisi-the-debate-indian-history.html>
- Indianise, nationalise, spiritualise: The RSS education project is in expansion mode. (2016). Retrieved from <https://scroll.in/article/815049/indianise-nationalise-spiritualise-the-rss-education-project-is-in-for-the-long-haul>
- No Tipu Jayanti celebrations in Karnataka, BS Yeddiyurappa issues order. (2019) retrieved from <https://economictimes.indiatimes.com/news/latest-news-today-2019-07-30/no-tipu-jayanti-celebrations-in-karnataka-bs-yeddiyurappa-issues-order/videoshow/70450663.cms?from=mdr>
- How A Mosque Became a Temple. (2013). Retrieved from <https://frontline.thehindu.com/books/how-a-mosque-became-a-temple/article4430814.ece>

- Omvedt, Gail. (1993). *Reinventing revolution: New social movements and the socialist tradition in India*. New York: M E Sharpe.
- Pai, Sudha and Kumar, Sajjan. (2018). *Everyday Communalism: Riots in Contemporary Uttar Pradesh*. New Delhi: Oxford University Press.
- Would BJP icon Shyama Prasad Mookerjee have approved of Kashmir lockdown. (2019) retrieved from <https://www.outlookindia.com/website/story/india-news-would-bjp-icon-shyama-prasad-mookerjee-have-approved-of-kashmir-lockdown/338035>.
- Reply to comments (2020, November 4) *Janmabhumi*. Retrieved from <https://www.janmabhumi.in/comments/reply/5321>.
- Report of the Christian missionary activities enquiry committee. Madhya Pradesh. Vol. I. Part I. Chapter I. Introduction. Retrieved from <http://www.bharatvani.org/books/ncr/5vipi.html>
- Thapar, Romila. (2001). Syndicated Hinduism in Gunther-Dietz Sontheimer and Hermann Kulke. (Eds.) *Hinduism Reconsidered* (pp. 54-81). New Delhi: Manohar.
- Roy, Shampa. (2017). *Gender and criminality in Bangla crime narratives: Late nineteenth and early twentieth centuries* (Palgrave advances in criminology and criminal justice in Asia). London: Palgrave.
- Sahoo, Sarbeswar. (2018). *Pentecostalism and politics of conversion in India*. New York: Cambridge University Press.
- Sajjad, Mohammad. (2014). *Muslim politics in Bihar: Changing contours*. New Delhi: Routledge.
- The Wire. (2017). It wasn't the BJP's Hindutva politics that caused the downfall of the congress. Retrieved from <https://thewire.in/politics/bjp-congress-2g-scam-modi-rahul-gandhi>
- Sammyh S. Khan and Ragini Sen. (2009). Where Are We Going? Perspective on Hindu-Muslim Relations in India. In C.J. Montiel & N.M. Noor (Eds.), *Peace Psychology in Asia*, Peace Psychology 43 Book Series. Heidelberg, London and New York: Springer. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/188279449.pdf>.
- Sarkar, Jagadish Narayan .(1972). *Islam in Bengal (Thirteenth to Nineteenth Century)*. Calcutta. Ratna Prakashan.
- Sen, Amiya P .(2016). *An idealist in India. Selected writings and speeches of sister Nivedita*. New Delhi. Primus Books.
- Shani, Ornit .(2007). *Communalism, caste and Hindu nationalism: The violence in Gujarat*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Singh, Inderjit. (2020,October). *Political Economy of Holy Cow*. Retrieved from <https://cpim.org/views/political-economy-holy-cow>.
- Singh, Valay (2020, August 5) As Modi launches Ram temple construction, fears of 'new republic'. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2020/8/5/as-modi-launches-ram-temple-construction-fears-of-new-republic>
- Somasekhar, M (2019, July 12) 'Can spirituality godspeed ISRO's science?' *The Hindu Business Line*. Retrieved from <https://www.thehindubusinessline.com/news/can-spirituality-godspeed-isros-science/article28415287.ece>
- Minorities at Risk Project. Chronology for Muslims in India. (2004). Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/469f3898c.html>
- TTD unveils Rs 3,116-crore budget for 2019-2020. (2019). Retrieved from https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/ttd-unveils-rs-3116-crore-budget-for-20192020/articleshow/68068750.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst

- Hebbar, Nistula .(2020, December 10). New Parliament building bhoomi puja, Good service by our MPs would be prana pratishtha of this new building, says PM Modi. *The Hindu*. Retrieved from <https://www.thehindu.com/news/national/pm-narendra-modi-lays-foundation-stone-of-new-parliament-building/article33297331.ece>
- Full text of Ayodhya verdict. (2019). Retrieved from <https://www.thehindu.com/news/resources/full-text-of-ayodhya-verdict/article29929786.ece>
- Welfare fund for madrasa teachers. (2019). Retrieved from <https://www.thehindu.com/news/cities/Thiruvananthapuram/welfare-fund-for-madrasa-teachers/article30023633.ece>
- India confronts its first coronavirus 'super-spreader' — a Muslim missionary group with more than 400 members infected. (2020). Retrieved from https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/india-coronavirus-tablighi-jamaat-delhi/2020/04/02/abdc5af0-7386-11ea-ad9b-254ec99993bc_story.html
- Questions remain about how Delhi's Nizamuddin became a coronavirus hotspot. (2020).Retrieved from <https://thewire.in/government/delhis-nizamuddin-hotspot-coronavirus>
- Thomas, Abraham Vazhayil. (1974). *Christians in secular India*. Rutherford, Madison and Teaneck: Fairleigh Dickinson University Press.
- Veer, Peter van Der. (1994). *Religious nationalism: Hindus and Muslims in India*. Berkeley, Los Angeles and London. University of California Press.

Violence, Nonviolence, and the Contemporary: Reading the Hindustan Socialist Republican Army in/and *Rang De Basanti*

Chinmaya Lal Thakur

Abstract

The present chapter reads the Hindustan Socialist Republican Army, whose distinguished membership included the likes of the revolutionary Bhagat Singh, as having had a significant impact on mainstream anticolonial politics in India between 1929 and 1931. In its introductory section, it argues that the recognition of the pivotal role played by the Army and its affiliate Naujawan Bharat Sabha in India's struggle for independence entails a reconsideration of the conventional dichotomy of violence and nonviolence as believed to underlie any organized politics. In opposition to most historiography, it thus suggests that the Army and the Indian National Congress inevitably engaged with nonviolence and violence respectively in the process of undertaking political activity. The paper, in the following main section, reads Rakeysh Omprakash Mehra's film *Rang De Basanti: A Generation Awakens* as unconsciously attesting to the complicated dynamic between violence and nonviolence on account of the usage of the technique of juxtaposition in its narrative. In the third and concluding section, the present chapter considers some of the ways in which the history of the Army and of student politics as portrayed in Mehra's film speak with our concerns in the contemporary. Beginning with a short exposition on what the present connotes, it identifies state control over the appellation of violence as crucial in this regard and briefly engages with the manner in which nonviolence could attempt to challenge and counter such hegemony.

Keywords: Impact, Historiography, Juxtaposition, Alternative, Ethics.

Introduction

As recounted in most books on modern Indian history including Sumit Sarkar's magisterial *Modern India: 1885-1947*, the Hindustan Socialist Republican Army (HSRA) was founded in September 1928. Its establishment marked the coming together of three groups from different northern regions of the country—Jatindranath and Ajoy Ghosh from U.P., Phanindranath Ghosh

References

- Bilgrami, Akeel. 2014. 'Gandhi, the Philosopher'. *Secularism, Identity, and Enchantment*. Cambridge: Harvard University Press, pp. 101-121.
- Butler, Judith. 2020. *The Force of Nonviolence: An Ethico-Political Bind*. London and New York: Verso.
- Devji, Faisal. 2011. 'The Paradox of Nonviolence'. *Public Culture*, Vol. 23, No. 2, pp. 269-274.
- _____. 2012. *The Impossible Indian: Gandhi and the Temptation of Violence*. London: C. Hurst and Company.
- Gupta, Akhil. 2012. *Red Tape: Bureaucracy, Structural Violence, and Poverty in India*. Durham: Duke University Press.
- Macleon, Kama. 2016. *A Revolutionary History of Interwar India: Violence, Image, Voice and Text*. Gurgaon: Penguin Books India.
- Mehra, Rakeysh Omprakash. 5th October 2018. "Rang De Basanti". Youtube.com. Online video clip. Bollywood Hungama. Last accessed on 8th November 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=SOqD_kGzz-s>
- Moffat, Chris. 2019. *India's Revolutionary Inheritance: Politics and the Promise of Bhagat Singh*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nair, Neeti. 2008. 'Bhagat Singh as 'Satyagrahi': The Limits to Non-violence in Late Colonial India'. *Modern Asian Studies*, Vol. 43, No. 3, pp. 649-681.
- Sainath, P. 1996. *Everybody Loves a Good Drought: Stories from India's Poorest Districts*. New Delhi: Penguin Books India.
- Sarkar, Sumit. 1983. *Modern India: 1885-1947*. New Delhi: Macmillan India.
- Singh, Bhagat. 2007. *Selected Speeches and Writings*, ed. D. N. Gupta. New Delhi: National Book Trust India.
- Srivastava, Neelam. 2009. 'Bollywood as National(ist) Cinema: Violence, Patriotism and the National-Popular in *Rang De Basanti*'. *Third Text*, Vol. 23, No. 6, pp. 703-716.

Muslim 'Homogenized' Identity Politics in India: Pre and Post-Independent Era

Manjur Ali

Abstract

Muslim polity and its discourse in the pre/post-independent period have suffered due to the lack of critical engagement with the framework in which it has been operating. The framework that colonial rulers provided has been zealously applied in day-to-day conduct by the State on the issue related to Muslims. The framework is that Muslims are a homogenized category. The revolt of 1857 and immediate British policy, the partition of the Indian sub-continent and the politics of Muslim organizations along with major political parties cumulatively build up the perception of homogeneity. Despite many government reports and scholarly works giving ample proof against the idea of 'homogenized Muslim community' the government has yet to ascertain the facts. This paper argued that maintaining the status quo approach to the idea serves the interest of the political elite in and outside the community.

Keywords: Colonialism, Post-colonial Politics, Homogenized Identity, Indian Muslim, Pasmanda Politics.

Introduction

The critical inquiry about the Muslim community in India convinces us that a huge gap lies between theoretical Islam and its practical manifestation in various social set-up. The caste practice which is a specific feature of the Indian sub-continent has also influenced Muslims of India, which can be traced in their intra-community activities viz. marriage; hierarchical division of society with caste involve in pure occupation top the ranking against the menial job occupant; birth as a criterion to decide your ranking in the social hierarchy, untouchability etc.¹ This fact always works as an antithesis to the idea of a homogeneous Muslim community. But, it's an appalling paradox that

¹ These social segregations is different from usual sectarian bifurcation of Muslims into Shias and Sunni. In India, even Shia community is socially segregated into hierarchical order.

stereotype that, Muslims vote en masse for one party. Why do they have such an approach toward Muslims? The answer lies in the very non-progressive character of the State and its various institutions and upper class/caste control over the post of decision-making within various political parties. The actual working of Indian democracy has tended to take care of the dominant socio-economic interest of the elite of various castes and communities. The 1970s and 80s have seen many social movements in the country. Its impact can be seen from the 1990s onward with the political empowerment of intermediate castes, Dalits and other marginalized groups. Combined with their electoral strength, the State and political leadership have been forced to concede to power and other resources to some extent, but this too very grudgingly and reluctantly.

References

- Abbasi, Muhammad Y. *Muslim Politics and Leadership in South Asia 1876-92*, Institute of Islamic History, culture, and Civilization, Islamabad, 1981.
- Ahmad, Imtiaz. The Ashraf-Ajlaf Dichotomy in Muslim Social Structure in India, *The Indian Economic & Social History*, Vol. III, No.3, 1966.
- Alam, Anwar. Democratization of Indian Muslims: Some reflections', *Economic and Political Weekly*, Nov.15, 2003: 881.
- Anwar, Ali. *Masawaat ki Jung*, Vani prakashan, New Delhi, 2001.
- Ashraf, K.M. *Life and Condition of the People of Hindustan*, Jiwan Publication, Delhi, 1959.
- Brass, Paul R. *Language, Religion and Politics in North India*, Cambridge University Press, New Delhi, 1974.
- Butler, Harcourt. The Country, Peoples, Language and Creeds, in John Cumming (ed.), *Modern India: A co-operative Survey*, OUP, Delhi, 1932.
- Hardy, P. *Muslims of British India*, CUP, UK, 1972.
- Hasan, M. Nationalism and Communal Politics in India 1916-28, Manohar, New Delhi, 1979.
- Hasan, M. The Muslim Mass Contact Campaign, in *India's Partition: Process, Strategy and Mobilization*, ed. M. Hasan, Oxford University Press, 1995.
- Hasan, Mushirul. *Islam in the Sub-continent*, Manohar Publication, New Delhi, 2002.
- Holderness, T.W. *Peoples, and Problems of India*, London, 1911.
- Kaye & Malleeson, *History of the Indian Mutiny*, vol. ii, London 1888: 7.
- Nehru, Jawaharlal. *The Discovery of India*, Calcutta, 1946.
- Noorani, A.G. *The Muslims of India: A Documentary Record*, Oxford University Press, New Delhi, 2003.
- Ronaldshay. *India: A Bird's-Eye View*, Constable & Company, London, 1924.
- Roy, Asim. *The Islamic Syncretistic Tradition In Bengal*, Princeton, USA, 1983.
- Wright, Theodore P. jr. A new demand for Muslim reservation in India, *Asian Survey*, vol.37, No.9, Sep. 1997: 54.
- Wright, Theodore P. Jr. Muslim Legislator in India: Profile of a Minority Elite, *The Journal of Asian Studies*, vol.23, No. 2, Feb.1964.

Muslims in Contemporary India: An Overview

Seraj Ahsan

Abstract

In constitutional democracies, all citizens have equal rights and opportunities but debate and discourse related to minorities issues are usually held around identity and security. There is less emphasis on development and equity. Minorities whether religious, ethnic or cultural, they should have equal opportunity to participate in economic activities of the country to get prosperous like other citizens who happened to be in majority. To make governing system inclusive and democratic, minorities are required to be given proportional representation in the state institutions but most of the democracies have been reluctant to provide the institutional framework to safeguard minorities rights so far. As far as India is concerned, special constitutional provisions have been made to protect the rights of religious minorities including the right to practice their religions freely but to realize these rights, there are still a lot of social and political obstacles that need to be overcome.

Keywords: India, Muslims, Hindu, Nationalism, Secularism, Democracy.

Introduction

In post-colonial India, Muslims faced several challenges, one of them was to protect their religious and cultural identity. Muslims of India have been facing security problems due to gradual rise of Hindu extremism in Indian politics. After independence, partition of India generated strong sense of insecurity among those Muslims who decided to remain in India. For long time, Muslims were confused about their position in a country where they chose to live as a citizen after end of colonial rule. Large number of middle class Muslims from different provinces of India especially from north migrated to Pakistan. Muslim League leadership that made Pakistan also went to newly created country by leaving the vacuum of leadership among Muslims back in India. Majority of Muslims from south India had not been associated actively with Pakistan's movement. Therefore they could not suffer due to partition so much as their counterparts of Urdu speaking Muslims from north suffered.

manifest in public space. There is rapidly growing communal violence against Muslims across India unfortunately that has central government support. Therefore Muslims are afraid that their constitutionally guaranteed rights will be gradually eroded and they would be reduced to second class citizens for all practical purposes. India's journey from a pluralist to an majoritarian democracy is not only damaging social fabric of India but weakening the Indian secular traditions as well. Consequently large number of citizens are feeling suffocated in their own homeland.

References

- Arnold T.V (1913) *Preaching of Islam: A history of the propagation of the Muslim faith*, London: Constable&Company LTD
- Ahmad Aziz (1967) *Islamic Modernism in India and Pakistan 1857-1964*, London: Oxford University Press
- Ahmad Imtiaz (2017) *India's Secular Journey*, *Sociological Bulletin*, 66 (3) 257-270
- Aziz K. K, (1967) *The Making of Pakistan: A Study in Nationalism*, London: Chattos & Windus
- Ali, I., & Sikand, Y. (2006). *Survey of socio-economic conditions of Muslims in India*. Countercurrents.org
<https://www.countercurrents.org/comm-sikand090206.htm>
- Brass R Paul (2001) *The politics of India since Independence*, New York: Cambridge University Press
- Berenschot Ward (2013) *Riot Politics: Hindu - Muslim Violence and the Indian State*, New Delhi: Rupa Publications
- Basant, R., & Shariff, A. (2010). *The state of Muslims in India: An overview*. In R. Basant and A. Shariff (eds.), *Handbook of Muslims in India: Empirical and Policy Perspectives*, New Delhi: Oxford University Press.
- Banerjee, A., Bertrand, M., Datta, S., & Mullainathan, S. (2009). *Labor market discrimination in Delhi: Evidence from a field experiment*. *Journal of comparative Economics*, 37(1), 14-27.
<https://scholar.harvard.edu/files/sendhil/files/labormarketdiscriminationindelhi.pdf>
- Crisis Group Report (5 August 2020) *Raising the Stakes in Jammu and Kashmir*
<https://www.crisisgroup.org/asia/south-asia/kashmir/310-raising-stakes-jammu-and-kashmir>
- Der van Peter Veer (1994) *Religious Nationalism: Hindus and Muslims in India*, Berkeley: University of California Press
- E Miller. Roland (2015) *Mappila Muslim Culture : How a Historic Muslim Community in India Has Blended Tradition and Modernity*, New York: State University of New York Press
- Engineer Ali Asghar (2004) *Islam and Muslims in India. Problems Of Identity and Existence*, *Oriente Moderno Nuova serie*, Anno 23 (84) 71-82

- Faruqi Ziya-ul-Hasan (1963) *The Deoband School and The Demand for Pakistan*, Bombay: Asia Publishing House
- Gayer Laurent and Jaffrelot Christophe (2012) *Muslims in Indian Cities: Trajectories of Marginalization*, New York: Oxford University Press
- Hay, S. (1992) *Sources of Indian Tradition, Volume II: Modern India and Pakistan*, New Delhi: Penguin Books
- Hewitt Vernon (2007) *Political Mobilization and Democracy in India: States of emergency*, New York: Routledge
- Hasan Zoya (2022) Majoritarian politics, Muslim marginality, *The Hindu*
<https://www.thehindu.com/opinion/lead/majoritarian-politics-muslim-marginality/article65558225.ece>
- John, R. M., & Mutatkar, R. (2005). Statewise estimates of poverty among religious groups in India. *Economic and Political Weekly*, 40 (13) 1337-1345
- Jaffrelot Christophe (2019) *The State of Secularism in India*, Washington: Carnegie Endowment for International Peace
https://carnegieendowment.org/files/BJP_In_Power_final.pdf
- Jayal Gopal Niraja (April 20, 2022) *Reinventing the Republic: Faith and Citizenship in India*, Sage Journals
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/23210230221082799>
- Khalidi Omar (1995) *Indian Muslims since independence*, New Delhi: Vikas Publishing House PVT LTD
- Malik Jamal (2008) *Islam in South Asia: A Short History*, Leiden: Brill
- Majumdar R.C (1957) *The Sepoy Mutiny And The Revolt of 1857*, Calcutta: Oriental Press Private Limited
- Metcalf Thomas R (1964) *The aftermath of Revolt: India 1857-1870*, New Jersey: Princeton University Press
- Masselos J, (1996) *Indian Nationalism: A History*, New Delhi: Sterling Publishers Private Limited,
- Mistry Malika B (2005) *Muslims in India: A Demographic and Socio-Economic Profile* *Journal of Muslim Minority Affairs*, 25 (3) 399-422
- Nizami Ahmad Khaliq (2002) *Religion and Politics in India during the Thirteenth Century (Especially introduction written by Prof Habib)* New Delhi: Oxford University Press
- Noorani A.G (2003) *The Muslims of India: A Documentary Record*, New Delhi: Oxford University Press
- Noorani A.G (20 November 20019) *Supreme Court denies justice*, *Frontline*
<https://frontline.thehindu.com/cover-story/supreme-court-denies-justice/article30014667.ece>
- Pew Research Cnter (2015) <https://www.pewresearch.org/religion/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>
- Robb Peter (2002) *A History of India*, New York: Palgrave
- Robinson Rowena (2007). *Indian Muslims: The varied dimensions of marginality.* *Economic and Political weekly*, 42 (10) 839-843

- Sen Amartya (1996) *Secularism and Its Discontents*, in Kaushik Basu and Sanjay Subrahmanyam (eds) *Unravelling the Nation Sectarian Conflict and India's Secular Identity*, New Delhi: Penguin Books
- Sengupta, A., Kannan, K. P., & Raveendran, G. (2008). *India's Common People: Who Are They, How Many Are They and How Do They Live?.* *Economic and Political Weekly*, 43 (11) 49-63
- Setalvad Teesta (24 November,2022) *CAA-NPR-NRC: The Law Is Being Weaponised Against the Constitution*, *The Wire*
<https://thewire.in/government/caa-npr-nrc-the-law-is-being-weaponised-against-the-constitution>
- The Guardian (27 November 2022) *The Guardian view on Modi's India: the danger of exporting Hindu chauvinism*
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/nov/27/the-guardian-view-on-modis-india-the-danger-of-exporting-hindu-chauvinism>
- Saldanha Alison (14 March,2017) *Muslim Representation in UP Assembly Plummets With 2017 Elections*, *The Wire*
<https://thewire.in/culture/muslim-representation-up-plummets>
- The Wire (21 December, 2021) *Pratap Bhanu Mehta interview with Karan Thapar*
<https://thewire.in/rights/full-text-damage-to-indian-democracy-under-modi-is-lasting-pratap-bhanu-mehta>
- Upadhya Surya Prakash, Robinson Rowena (2012) *Revisiting Communalism and Fundamentalism in India*, *Economic and Political Weekly*, 47 (36) 35-57
- Unni, J. (2010). *Informality and Gender in the Labour Market for Muslims: Has Education been a Route out of Poverty?* In R. Basant and A. Shariff (eds.), *Handbook of Muslims in India: Empirical and Policy Perspectives*, New Delhi: Oxford University Press.
- Vanaik Achin (1997) *The Furies of Indian Communalism: Religion, Modernity and Secularization*, London: verso
- Wasti S. R (1993) *British Policy towards the Indian Muslims Immediately after 1857', in Muslim Struggle for Freedom in India*, New Delhi: Renaissance Publishing House

Çağdaş Hindistan'daki Müslümanlar: Genel Bir Bakış

Seraj Ahsan

Genişletilmiş Özet

Herhangi bir medeni toplumda, azınlık ve çoğunluk vatandaşları arasında hiçbir ayrımcılık yapılmamalıdır. Tüm vatandaşların fırsat eşitliğine erişimini sağlamak, hükümetlerin sorumluluğudur. Böylece söz konusu vatandaşlar herhangi bir önlemle kendilerini yabancılaşmış hissetmezler. Hindistan'daki durum incelendiğinde dinlerini özgürce yaşama hakkı da dâhil olmak üzere dinî azınlıkların haklarını koruyan özel anayasal hükümler bulunmasına rağmen Müslüman azınlığın haklarının korunması söz konusu olduğunda idari düzeyde pek çok kusur kendini göstermektedir. Çağdaş Hindistan'da İslam, kökleri Hint topraklarında olmayan yabancı bir din olarak algılanmaktadır. Ancak tarihsel kayıtlar, Hindu dindar milliyetçilerinin bu iddialarını reddetmektedir. M.S. 7. yüzyılda Arap tüccarların barışçıl yollarla İslam'ı ilk kez Kerala'nın Malabar kıyılarına getirdikleri bilinmektedir. Halkın çoğunluğu eşitlikçi öğretileri nedeniyle İslam'ı kabul etmiştir. Babür hâkimiyetinin sona ermesi ve İngiliz emperyalizminin başlaması, Müslümanları sosyal, siyasi ve ekonomik yönden büyük ölçüde etkilemiştir. Yönetici seçkinler olarak üst sınıf Müslüman kesim yavaş yavaş güç, konum, zenginlik ve itibarını kaybetmiştir. Başlangıçta Müslümanlar, İngiliz dilini ve kültürünü kabul etmeye hazır değillerdi. Bu nedenle İngiliz eğitim sistemine uzun süre katılmamışlardır. Sonuç olarak durumları daha da kötüleşmiştir.

Sömürge sonrası Hindistan'da Müslümanlar, çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bunlardan birisi, Hindistan'ın 26 Ocak 1950'de yeni bir anayasayı benimseyerek kendisini "cumhuriyet" ilan etmesine rağmen ayrı bir topluluk olarak Müslümanların dinî ve kültürel kimliklerinin korunmasına ilişkindir. Anayasaya göre, Hindistan'ın tüm vatandaşları eşit haklara sahip olacaktı. Kast, inanç, ırk veya din temelinde hiçbir ayırım yapılmayacaktı. Laiklik, özellikle Müslümanların haklarının korunması söz konusu olduğunda Hint yönetim sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak algılanmaktadır. Çok sayıda Hintli Müslüman, Hindistan'ın özgürlük mücadelesine katılmış ve Hindistan Ulusal Kongresini desteklemiş, bağımsız Hindistan'da çok kültürlü mirasın korunmasını beklemişlerdir. Hint siyasetinde Hindu sağının yükselişinden sonra laiklik, eleştirilere konu olmaya başlamıştır. Hintli Müslümanlar kendilerini güvensiz hissederek er ya da geç İslami kimliklerinin tehlikede olacağını anlamışlardır. Özellikle Babri Mescidi meselesinden sonra, Hindu sağcı gruplar Hint laikliğine yönelik saldırıya başlamışlardır. Hindu üstünlüğü yanlısı grup Rashtriya Swayamsevak Sangh (RSS), siyasi strateji olarak komünalizmi yoğunlaştırmış ve Hindistan toplumuna büyük ölçekte zarar veren toplumsal şiddeti sürdürmeye devam etmiştir. Başbakan Modi yönetimindeki Hindu milliyetçi hükümet, Hindistan'ın siyasi gidişatını değiştirmiş ve yerleşik kurumları tasfiye etmiştir. Burada amaç, hükümette Hindu çoğunluğunu sağlayabilmek, kültürel milliyetçiliği uygulamak ve Hindistan'ı bir Hindu ulus devleti olarak şekillendirmektir. Hindistan'ın bu vizyonunda, başta Müslümanlar olmakla azınlıklar, ülkenin siyasi süreci dışında tutulmuştur.

Conclusion

Main cultural components of Garo are under a serious threat of extinction. New generation of this community is being influenced severely by the mainstream Bengali culture. Absence of contextual curriculum, underrepresentation in the media and lack of initiatives for cultural conservation are of the main reasons, as Garo people think, behind this status quo. The extent of presence of Garo people in the national curriculum is also concerning. However, Government initiatives in line with community expectations can evaporate the fear of losing Garo cultural traditions.

References

- Bangladesh Bureau of Statistics. (2003). *2001 Statistical Year Book of Bangladesh*. Bangladesh Bureau of Statistics, Planning Division, Ministry of Planning, Govt. of the People's Republic of Bangladesh.
- Burling, R. (1963). *Rengsangri: Family and Kinship in a Garo Village*. University of Philadelphia Press, Philadelphia.
- Burling, R. (1997). *The strong women of Modhupur*. University Press Limited, Dhaka, Bangladesh.
- Chowdhury, K. A. N. (2007). *Gender and Power in the Garo Society of Bangladesh*. University of Dhaka, Dhaka, Bangladesh.
- Bal, E. (1999). *Manderangi Jagring: Images of the Garos in Bangladesh*. University Press Limited, Dhaka, Bangladesh.
- Bal, E. (2000). *They ask if we eat frogs: Social Boundaries Ethnic Categorization, and the Garo People of Bangladesh*. Uitgeverij Eburon Press limited, Netherlands.
- Gain, P. (Ed.). (1998). *Bangladesh Land, Forest and Forest People*. Society for Environment and Human Development (SEHD), Dhaka, Bangladesh.
- Haferkamp, H., & Smelser, N. J. (Eds.). (2003). *Social Change and Modernity*. University of California Press, California.
- Islam, S. (Ed.). (2006). *Banglapedia- the National Encyclopedia of Bangladesh*. Asiatic Society, Dhaka, Bangladesh.
- Islam, Z. (1991). Social Organization among the Garos in Bangladesh: An Overview. *Social Science Review*, Vol.V11(No.1).
- Jansen, J. D. (1988). Curriculum Change and Contextual Realities: An Analysis of Recent Trends in Black South African Education. *International Review of Education*, Vol. 34(No. 3), 378–387.
- Khaleque, K. (1988). The Garos of Bangladesh: Religion, Ritual and Worldview. *Contribution to Southeast Asian Ethnography*, Vol-7, 129–156.
- Nolan, J. M. (2006). Cultural Conservation. In Birx, H. J. (Ed.), *The Encyclopedia of Anthropology* (pp. 625–626). SAGE Publications.
- Playfair, M. A. (1998). *The Garos*. D.K. Fine Art Press Limited, Delhi, India.
- Satter, A. (1975). *Showing the Seeds: Tribal Culture of Bangladesh*. Chittaranjan saha, Dacca, Bangladesh.

Reading Nayantara Sahgal's *Rich Like Us* as a "Feminist" Political Novel

Basundhara Chakraborty

Abstract

The nexus between individuals and politics has been one of the major themes in post-independence Indian English literature. While the pre-independence literary practitioners chose to focus on the political and economic exploitations by the Imperialist rulers, the Indian English writers, in post-Independence India focused on the multifarious political scenario in post-independence India: Partition and its aftermath, the failure of the new-born nation's political figures to live up to the expectations of their countrymen and the overall moral complexity that engulfed the political scenario of the nation – these has been the constant themes of the post-Independence Indian English literature at that time. The most popular political event that invited the maximum amount of literary attention was the Emergency, which lasted from June 1975 to March 1977: Salman Rushdie is satirical in his creative reaction to the nightmarish period in the Indian political history in his *Midnight's Children* (1981), but Manohar Malgonkar prefers to be realistic in his literary presentation of it in *The Garland Keeper* (1989) ; whereas O. V. Vijayan presents a dystopic vision of this political event in *The Saga of Dharampuri* (1988), Shashi Tharoor gives the political event an epic stature in *The Great Indian Novel* (1989). But the most humanistic socio-political presentation of the event can be found in Nayantara Sahgal's *Rich Like Us* (1985). This narrative is not a typical political novel in Irving Howe's definition of the genre. The novel is not a mere literary presentation of political history nor is it a work where human life plays itself against the backdrop of politics. In Sahgal's fictional world the interaction between political ideology and political animals, i.e. human beings take on myriad forms. The mélange of individuals and contemporary political issues has been translated into the most humanistic form by her. Recipient of prestigious literary awards both in country and abroad (Sahitya Academy Award in India in 1986 and Sinclair Prize in Britain in 1985), *Rich Like Us* encompasses the most tempestuous decades in Indian political history – from 1932 to 1975, the decades immediately before and after the independence and the infamous political emergency during the reign of the then Prime Minister Indira Gandhi. Often applauded as the "best novel" by Sahgal, the novel is notable for its social commitment and contemporary relevance. A perfect amalgamation of politics, business and crime, *Rich Like Us* can be read as one of the best fictional exposure of the objectives and functioning of the Emergency. By linking the macro-narrative of political history with the micro-narrative of gender politics, the novel portrays the modern Indian woman's search for individual freedom and self-realization within the patriarchal superstructure. Women's issues have always been under erasure, be it in the West or in the Orient. But a number of deviating writers in both the hemispheres have subverted this

References

- Chadha, Ramesh. (1991). Nayantara Sahgal. In Robert L. Ross (ed.), *International Literature in English: Essays on the Major Writers* (p. 261). New York: Garland.
- Hoew, Irving. (1967). *Politics and the Novel*. New York, Fawcett World Library.
- Jain, Jasbir. (1978). Postscript and Interview. In *Nayantara Sahgal* (p. 186). Jaipur: Printwell Publisher.
- (1996). Mythologising History: The Indo-British Experience. In Jasbir Jain (ed.) *Women's Writing: Text and Context* (p. 152). Jaipur: Rawat Publications.
- Kirpal, Viney. (1996). Rich Like Us: Text, Context and Subtext. In Jasbir Jain (ed.), *Women's Writings: Text and Context* (p. 177). Jaipur: Rawat Publications.
- Kumar, Sudhir, (1996). The Politics of Reception: Narrativization of a Nation. In. R. S. Pathak (ed.), *Indian Response to Literary Theories 2* (176-91). Creative Books, Delhi.
- Paranjape, Makarand. (1990). Inside and Outside The Whale: Politics and the New English Novel in English. In V. Kirpal (ed.), *A Study of The 1980s* (p.14). New Delhi: Allied Publishers.
- (2009). Cultural and Political Allegory in *Rich Like Us*. In *Another Canon: Indian Texts and Traditions in English* (72-85). New Delhi: Anthem Press.
- Ludington, Townsend. (1984). The Idea of the Political Novel. In Herish Trivedi (ed.), *The American Political Novel* (P. 26). New Delhi, Allied Publishers.
- Mathur, O. P. The Nausea of Totalitarianism: A Note on Nayantara Sahgal's *Rich Like Us*, *World Literature Today*, Vol. 65 (1), Winter 1991, 68-71.
- . Nayantara Sahgal's *Rich Like Us*: The Emergency Through The Riches of Human Conscience. In *Indira Gandhi and the Emergency as Viewed in the Indian Novel*, (38-48). New Delhi: Sarup & Sons.
- Narayan, Shyamala A. (1991). Nayantara Sahgal. In Lesley Henderson (ed.), *Contemporary Novelists* (p.794). Chicago: St. James.
- Rai, Sudha. (1996). Nayantara Sahgal's *Rich Like Us*: The Discourses of the Political Novel. In Jasbir Jain (ed.), *Women's Writing: Text and Context* (P. 197). Jaipur: Rawat Publications.
- Sahgal, Nayantara. (1987). *Rich Like Us*. Great Britain: Sceptre.
- Sharma, Krishna. (1999). A Search for New Morality between Violence and Passivity in Storm in Chandigarh. In Jaydipsinh K. Dodiya and K.V. Surendran (Eds.) *Indian Women Writers: Critical Perspectives* (p.78). New Delhi: Sarup & Sons.
- Singh, Pankaj K. (1991). Feminism and Nayantara Sahgal's *The Day in Shadow* and *Rich Like Us*: From the Particular to the Ideological. In Sushila Singh (ed.) *Feminism and Recent Fiction in English* (135-46). New Delhi: Prestige.
- Surendran, K.V. (2002). *Rich Like Us* as a Political Novel. In *Indian English Fiction: New Perspectives*, (120- 133). New Delhi: Sarup & Sons.
- Woolf, Virginia. (1979). *A Room of One's Own* (p. 43). London: Granada Publishing.

Rhetoric and Reality: Analysing the State of Child Labour, Conventions and Laws in Bangladesh

Nusrat Jahan Chowdhury

Abstract

Child labour is one of the major concerns of today's Bangladesh where 1.7 million children are engaged in labour of which 1.3 million are in hazardous labour. Despite the fact that country has ratified several international conventions; and crafted policies and acts to reduce hazardous child labour progress are far too slow. The first step to gain success to reduce hazardous child labour is to understand the challenges of implementing the conventions and laws in complete term. We analyse the state of child labour and enforcement of relevant conventions and acts in Bangladesh employing a qualitative approach and based on secondary data. We argue that first; child labour cannot be viewed in isolation from socio-economic and technological context of Bangladesh. Second, child labour is not necessarily evil rather a rational response to deal with adverse socio-economic condition. Third, the definition of child is misleading and varies in different policies which create complications to enforce legal provisions. Finally lack of human resource, finance, and legal awareness among citizen mar the effort to restrict child labour. We conclude that policies and enforcement provisions need to be in harmony with the socio-economic and administrative reality of Bangladesh. Equally important is to attune the mind-set and knowledge of the officials as well as involving different groups of citizens in the implementation process. The restriction on child labour can be maintained through both legal and non-legal provision. Child labour is a multifaceted issue and should be dealt with multi-sectoral approach employing both formal and informal institutional mechanisms.

Keywords: Child Labour, Conventions, Laws, Provisions, Policy, Implementation.

Introduction

Child labour is an undeniable reality in our times. A set of factors ranging from poverty to urbanization and industrialization; and global business competition force many children to sacrifice their childhood and enter into the labour market to sustain their families or themselves. The presence of child labour in countries indicates the inability of the states to ensure a safe

References

- Aktar, S. and Abdullah, A.S.M. (2013). Protecting child labour in Bangladesh: Domestic laws versus international instruments, *Bangladesh e-Journal of Sociology*. Vol.10, No. 1.
- Alessandro, C., Furio C. R., Zafiris, T. (2002). Child labor handbook, Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank.
- Alliance, (2016). Global estimates of child labour, retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@ipecc/documents/publication/wcms_575604.pdf
- Bureau of Statistics and (BBS) United Nations Children's Fund (UNICEF), (2017). Child wellbeing survey in urban areas of Bangladesh, retrieved from http://bbs.portal.gov.bd/sites/default/files/files/bbs.portal.gov.bd/page/b343a8b4_956b_45ca_872f_4cf9b2f1a6e0/Report%20on%20CWS%202016%20Urban%20areas%20in%20%20%20Bangladesh.pdf
- Bangladesh Bureau of Statistics (BBS) and UNICEF Bangladesh (2014). Progotir pathay Multiple indicator cluster survey 2012-2013: Key findings. Retrieved from http://www.unicef.org/bangladesh/MICS_2012-2013_Key_Findings.pdf.
- _____ (2007). Progotir pathay: Multiple indicator cluster survey, Dhaka:
- Bangladesh Bureau of Statistics (BBS) and International Labour Organization (ILO) (2013). Child labour survey Bangladesh 2013. Available online: <http://www.bbs.gov.bd/WebTestApplication/userfiles/Image/LatestReports/ChildLabourSurvey2013.pdf>
- Bangladesh Shishu Adhikar Forum (BSAF) (2013). A study on child abuse & exploitation in Bangladesh, Dhaka, Shamoly.
- Bangladesh Legal Aid and Services Trust (BLAST) and Penal Reform International (PRI) (2013). The Children Act 2013: A commentary by Justice Iman Ali. Available at: <https://www.blast.org.bd/content/publications/The-Children-Act%202013.pdf>
- Banu, N., Bhuiyan, S. and Smita, S. (1998). Child labour in Bangladesh, *International Journal of Technical Cooperation*, 4 (1),
- Basu, K., and Van, P., H. (1998). The economics of child labor, *The American Economic Review*, Vol. 88, No. 3, pp. 412-427
- Bharadwaj, P.K., Lakdawala, L.K., and Nicholas, L. (2013). Perverse consequences of well-intended regulation: Evidence from India's child labour Ban, Bureau of Economic Research. Available online: <http://www.nber.org/papers/w19602>
- US Department of Labour. (2018). Bangladesh, moderate advancement, findings in the worst forms of child labour, Bureau of International Labour Affairs, retrieved from <https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/bangladesh>
- Devnath, B. (2017). Caught in labour trap, child labour law, policies inadequate; social awareness, safety net, economic incentives can improve things, *The Daily Star* 20, November 2017 retrieved from: <https://www.thedailystar.net/frontpage/caught-labour-trap-1493617>
- Dhaka Tribune (1 November 2019). Majority use children for hazardous work despite knowing about its consequences, Study finds. Available at: <https://www.dhakatribune.com/feature/2019/11/01/majority-use-children-for-hazardous-work-despite-knowing-about-its-consequences-study-finds>
- Grootaert, C., and Kanbur, R.(1995). Child labour: A review, *Policy Research Working Paper 1454*, Background paper for world development report 1995, World Bank. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=620526>

- Goel, K., Ahmad, S., Bansal, R., Parashar, P. Pant, B., Goel, P. (2012). The social and occupational health problems of child labour: A challenge the world is facing, *Indian Journal of Community Health*, Vol. 24, No. 1, pp.53-57
- Huda, T. (2017). Why child domestic workers are prime victims, *The Daily Star*, July 10 <https://www.thedailystar.net/opinion/human-rights/why-child-domestic-workers-are-prime-victims-1430632>
- Islam, M. R. (2010). The situation of domestic child workers in Dhaka city, Bangladesh Shishu Adikhar Forum (BSAF) Shamoly, Dhaka.
- International Labour Organization (ILO). (2016). Child labour in Bangladesh retrieved from: <https://www.ilo.org/dhaka/Areasofwork/child-labour/lang-en/index.htm>
- _____. (1997). Perspectives, Child labour: How the challenge is being met, *International Labour Review*, Vol. 136, No. 2. Retrieved from <https://www.ilo.org/public/english/revue/download/pdf/pers2-97.pdf>
- _____. (1999). Worst forms of child labour convention, 1999 (No. 182), Available at: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C182
- _____. (2019). A review of social safety-net programmes to make them more responsive to the needs of child labour in Bangladesh. Retrieved from https://www.ilo.org/ipec/Informationresources/WCMS_717617/lang-en/index.htm
- ILO, Governance and Tri-partisan Department, and International Programme on the Elimination of Child Labour (2013). Marking progress against child labour: Global estimates and trends 2000-2012. Available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ednorm/ipec/documents/publication/wcms_221513.pdf
- ILO/IPEC-SIMPOC, (2007). Towards an internationally accepted statistical definition of child labour: children's activities and their definitions, Available at: <http://www.ilo.org/ipecinfo/product/download.do?type=document&id=7871>
- Joshi, S.C. (2000). Child labour issues, challenges, and laws, New Delhi, Aknsha Publishing House.
- Karim, R. (2019). No justice for tortured, murdered domestic workers, 28 October, *The Business Standard*, Available at: <https://tbsnews.net/bangladesh/no-justice-tortured-murdered-domestic-workers>
- Khan, S. R. (n.d) South Asia – Fact sheet, children in labour and employment. Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro_new_Delhi/documents/publication/wcms_346706.pdf
- Ministry of Education (MOE). (2010). National Education Policy 2010, Government of the People's Republic of Bangladesh
- Ministry of Labour and Employment (MOLE) (2015). Domestic worker protection policy 2015, Government of the People's Republic of Bangladesh (Unofficial Translation), GOB
- _____. (2010). National child labour elimination policy, Government of the People's Republic of Bangladesh (Unofficial Translation). GOB
- Ministry of Women and Children Affairs (MWCA). (2011). National children policy 2011, GOB
- Morshed, M. (2001). Unravelling child labour and child legislation, *Journal of International Affairs*, Vol, 55, No.1, pp.169-189
- Norpoth, J., Lukas, G., and Aktar, R. (2014). Child labour in Bangladesh- Analysis of Gaps and weaknesses of the existing legal framework, IEE Working paper, Vol.204, Institute of Development Research and Development Policy. Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/183558/1/wp-204.pdf>

- Ovi, I. H. (2020). Covid-19 impact: National poverty rate rises to 29.5% as of June, Dhaka Tribune 12 August.
- Pawar, M. (2010), Child labour: An integrated approach, in Gamini Herath and Kishore Sharma (ed) *Child Labour in South Asia*, Ashgate Publications, New Delhi
- Quattri, M., & Watkins, K. (2019). Child labour and education: A survey of slum settlements in Dhaka (Bangladesh) *World Development Perspectives, Elsevier*, vol. 13(C), pp: 50-66.
- Rahman, S. (2019). Child domestic workers: Brutalities know no bounds, The Financial express November 24.
- Rahman, M.M., Khanam, R., and Absar, M. U. (1999). Child labour in Bangladesh: A Critical appraisal of Harkin bill and the MOU – Type schooling programme, *Journal of Economic Issues*, Vol. 33, No. 4, pp. 985-1003.
- Ray, R. (2000). Child labour, child schooling and their interaction with adult labour: Evidence for Peru and Pakistan, *World Bank Economic Review*, Vol. 14, No.3, pp. 347-67
- Roggero, P., Viviana, M., Flavia, B., and Furio, R. (2007). The health impact of child labor in developing countries: Evidence from cross-country data, *American Journal of Public Health*. Vol. 97, No.3, pp.271-275, doi: 10.2105/AJPH.2005.066829. Available at: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17194870>
- Sarshar, M. (2010). Sociological study of children (Pledging of Labour) Act, 1933, National Law University, Delhi, Available at: <https://works.bepress.com/mubashshir/17/>
- Satz, D. (2003). Child labor: A normative perspective, *The World Bank Economic Review*, Vol. 17, No. 2 pp. 297–309.
- Siddiqi, F., and Patrinos, H., A. (1995). Child labor: Issues, causes and interventions, *Human Capital Development and Operation Policy* 56. Available at: https://www.researchgate.net/publication/44820267_Child_labor_issues_causes_and_interventions
- The Daily Star (16 February, 2011). No to domestic help under-12, retrieved from <https://www.thedailystar.net/news-detail-174411>
- The Prothom Alo, (12 June 2016). Our responsibility to end child labour, Available at: <https://www.prothomalo.com/bangladesh>
- Tong-Anh, T. (2020). Mental health impacts of child labour: Evidence from Vietnam and India, *The Journal of Development Studies*, Vol.56, No.12, pp. 2251-2265, DOI: 10.1080/00220388.2020.1746280
- UNICEF, ILO and World Bank (2011). Understanding Children’s Work in Bangladesh, Country Report.
- UNICEF (2014). All children in school by 2015; Global initiative on out-of-school children, South Asia regional study. Available at: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/out-of-school-children-south-asia-country-study-education-2014-en.pdf>
- Wara, G, N. (2021). School khuleche, sobai keno fereni ? The Daily Prothom Alo, 23 September: .
- Zaman, S., Matin, S., and Kibria, A.M.B.G. (2014). A study on present scenario of child labour in Bangladesh. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, Volume 16, Issue 6. Ver.3, pp. 25-36.

Political Advertisement in Bangladesh: An Analysis from Gender Association Perspective

Syeda Lasna Kabir - Mahjabin Sultana Mitul

Abstract

Political advertisement has been ever important to political scientists. One of the key missions of political advertising is to distinguish a candidate image or issue stand from its opponent, and it is best used in democracy where there is free political competition (Atkin & Heald, 1976). It is advertising whose central focus is the marketing of ideas, attitudes, and concerns about public issues, including political concepts and political candidates. The essential task of political communication is to gain the confidence of the people for their acceptance of ideas and, in the case of political campaign advertising, to influence their vote (Glavaš, 2017). The gap in political communication research in Asia is that it has been supplemented only with focusing on communication process whereas the present study seeks to analyze political advertisement from gender association idea. The article is divided into five main parts: the first section illustrates party political communication specially signifies electoral advertising, an important part of political communication which has been evolved through years and Bangladesh, one of the Asian nations is not exceptional in this case. Electoral violence, patronized advertising and Negative campaigning to unpopular the candidates from the opposition have been dominant features of political advertising in Bangladesh. It is increasingly tending to be issues related. In this context, this empirical study purposes to find out whether political advertisement in Bangladesh is associated with masculine or feminine virtues. The second part explains both concepts of political advertisement and gender association and also delineate how masculine or feminine virtues are attached to behavior and motives in electoral promotion. The third section outlines this research as a questionnaire survey over 200 eligible voters in the 11th national election in Bangladesh. Then the major findings of the study are discussed in following section of data findings and analysis into five essential themes including effective mode of political advertisement, negative campaigning in Bangladesh national election, capitalizing religious values in campaigning, political violence and irregularities during campaigning and expense in campaigning violating the provision. Finally, the conclusion gives a brief summary and critique of the findings enveloping the policy implications along with its contribution to unfold and extend future research in the field of political communication such as, marketing politics and political advertisement and exceptionalism in political communication.

Keywords: Feminine Virtues, Masculine Virtues, National Election, Political Advertisement.

References

- Adamik-Szysiak, M. (2014). Audiovisual political advertising in communication strategies of Polish political parties: The case of the parliamentary campaign in 2011. *Central European Journal of Communication*, 13, 190-208.
- Ansolabehere, S. & Iyengar, S. (1997). *Going Negative-How Political Advertisements Shrink and Polarize the Electorate*. New York. The Free Press: The Simon & Schuster Inc.
- Atkin, C. & Held, G. (1976). Effects of political advertising. *The Public Opinion Quarterly*, 40(2), 216-228.
- Bolland, E. J. (1989). Advertising vs. Public Relations. *Public Relations Quarterly*, 34(3), 10-12.
- Brink, P. J., & Wood, M. J. (1998). *Advanced design in nursing research*. SAGE Publications. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781452204840>
- Calvert, C. (1997). When First Amendment Principles Collide: Negative Political Advertising & the Demobilization of Democratic Self-Governance, *Loyola of Los Angeles Law Review*, 30 (6), 1497-1530. Retrieved 27 April 2022, from <https://digitalcommons.lmu.edu/llr/vol30/iss4/11>
- Choudary, D. (1995). *Constitutional Development in Bangladesh: Stresses and Strains*. Dhaka: University Press Limited.
- Commonwealth Observer Group. (1991). *Parliamentary Elections in Bangladesh: The Report of the Commonwealth Observer Group*. Commonwealth Secretariat, London.
- Denver, D. T. (2002). Political advertising. In: *Oxford companion to 20th-century British politics*. Oxford: Oxford University Press. Retrieved 27 April 2022, from <https://eprints.lanacs.ac.uk/id/eprint/13721/>
- Devlin, L. (1986). An Analysis of Presidential Television Commercials, 1952-84. In L.L. Kaid, D.D. Nimmo, & K.R. Sanders (Eds.), *New Perspectives on Political Advertising*. Carbondale: Southern Illinois University Press. 21-54.
- European Social Survey (ESS). (2002). *European Social Survey*. http://www.europeansocial-survey.org/data/country_index.html
- Franz, M.M., & et al. (2008). Understanding the Effect of Political Advertising on Voter Turnout: A Response to Krasno and Green. *The Journal of Politics*, 70 (1), 262-268
- Gain, P., Tahmina, Q. A., & Moral, S. (2001). *Handbook on Election Reporting*. Dhaka: Society for Environment and Human Development.
- Gangrade, K.D. (1982). Methods of Data Collection: Questionnaire and Schedule. *Journal of the Indian Law Institute*, 24(4), 713-722.
- Glavaš, D. (2017). Political advertising and media campaign during the pre-election period: A Comparative Study. *Commissioned by the Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Mission to Montenegro*.
- Graber, D. A. (1981). Political language. In D. D. Nimmo & K. R. Sanders (Eds.), *Handbook of Political Communication*. Beverly Hills: Sage, 195-223.
- Kaid, L. L., Nimmo, D. D., & Sanders, K. R. (1986). *New perspectives on political advertising*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Kennedy, J. F. (2004). The evolution of election campaigns: Eroding political engagement? Synopsis: *Central Europe*, (January), 1-27.
- Lahi, R. (2015). Political advertising: how new and old democracies make use of it. *European Journal of Research in Social Science*, 3(6), 13-33.

- Mannan, M. A. (2005). *Election and Democracy in Bangladesh*. Dhaka: Academic and Publishers Library.
- Mason, L. (2015). "I Disrespectfully Agree": The Differential Effects of Partisan Sorting on Social and Issue Polarization. *American Journal of Political Science*, 59(1), 128-145.
- McNair, B. (1999). *An Introduction to Political Communication*. London: Routledge.
- Mujani, S., & Liddle, R. W. (2010). Personalities, Parties, and Voters. *Journal of Democracy*, 21(2), 35-49. <https://doi.org/10.1353/jod.0.0160>
- Mylona, I. (2008). SMS in everyday political marketing in Greece. *Journal of Political Marketing*, 7, 278-294.
- Noorana .(2015). Patterns of Electoral Violence in Bangladesh: A Study on Parliamentary Elections (1973-2008). *Jagannath University Journal of Social Sciences*, 3 (1), 123-135
- Ojeka, J. D., & Ajakaiye, O. P. (2015). Political Advertising and Elections: An Overview of 2011 Presidential Election in Nigeria. *Journal of Multidisciplinary Studies*, 13(1). Retrieved 5 June 2021, from <https://www.researchgate.net/publication/318115677>
- Phuong-Mai, N. (2015). Hofstede's five value dimensions of culture. *CCA Course*, 1-19. <https://doi.org/10.1111/pan.12899>
- Polit, D., & Hungler, B. (1999). *Nursing Research: Principle and Method*. Philadelphia: Lippincott Company.
- Richmond, B. (2006). *Introduction to data analytics handbook*. Migrant and Seasonal Head Start Technical Assistance Center, Academy for Educational Development. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED536788.pdf>.
- Ridout, T. N., Franz, M., Goldstein, K. M., & Feltus, W. J. (2012). Separation by Television Program: Understanding the Targeting of Political Advertising in Presidential Elections. *Political Communication*, 29(1), 1-23. <https://doi.org/10.1080/10584609.2011.619509>
- Salmund, A. (2012). Digital Subjects, Cultural Objects: Special Issue introduction. *Journal of Material Culture*, 17(3), 211-228. <https://doi.org/10.1177/1359183512453531>
- Samad, I.G. (1995). "Exclusive Interview with Dr. Maimul Ahsan Khan" (in Bengali). *Sangram*, December 1.
- Taveesin, N. J., & Brown, W. J. (2006). The Use of Communication Technology in Thailand's Political Process. *Asian Journal of Communication*, 16(1), 59-78. <https://doi.org/10.1080/01292980500467590>
- The Daily Star. (November 9, 2018). *Election on Dec 23: CEC says atmosphere congenial, urges all parties to join polls*. Retrieved 27 April 2022, from <https://www.thedailystar.net/politics/bangladesh-national-election-schedule-announcement-today-1657762>
- The Daily Star. (December 7, 2018). *Campaign cost Tk 10 per voter: EC*. Retrieved 28 April 2022, from <https://www.thedailystar.net/bangladesh-national-election-2018/news/campaign-cost-tk-10-voter-ec-1670542>

Rohingya Refugees in Bangladesh: Everyday Life and Security

Sariful Islam

Abstract

This study takes a critical stance on seeing the refugees as the subject rather than being an object of security. Grounding on the narratives of the Rohingya refugees staying in Bangladesh, this paper problematizes the dominant narrative that Rohingya refugees are security threats to Bangladesh. This study argues that the humanitarian decision of Bangladesh to provide shelter to the Rohingya refugees has saved them from the existential threat to life, but the stringent security measures of the Bangladesh government intervene in their human life primarily negative way. Since this study focuses on the Rohingya refugees, it draws the conceptual framework from Ken Booth's definition of security as emancipation. It employs narrative as a research method while the data has been collected from both primary and secondary sources.

Keywords: Rohingya Refugees, Refugee Camp, Bangladesh, Myanmar, Security, Emancipation.

Introduction

The literature on the Rohingya issue, including the Rohingya refugees in Bangladesh, has recently expanded, particularly after the 2017 exodus of Rohingya. A handful of literature (Ahmed, 2014; Ansar & Khaled, 2021; Hossain et al., 2020; Rahman, 2010; Mallick, 2020; Yasmin & Akther, 2020) on the Rohingya refugees in Bangladesh produced by the Bangladeshi scholars is centered on the impact of the refugees on Bangladesh. Scholarship focusing on the Rohingya narratives on their lives in Bangladesh, particularly on their perspectives on security, remains scant. Nasir Uddin's (2020) book is one of the latest ethnographic works that provide Rohingya refugees' narratives of their lives in Myanmar and Bangladesh. However, Uddin's analysis does not present the Rohingya narrative centering on the question of security. This study examines the Rohingya refugees' narratives by counterposing the dominant narratives that the Rohingya refugees are security threats. While

References

- Ahmed, I. (2004). Refugees and civil society: Rohingya refugees in Bangladesh. In Ahmed, I., Dasgupta, A., & Sinha-Kerkhoff, K (Eds), *State, Society and displaced people in South Asia*. Dhaka, Bangladesh: The University Press Limited.
- Ahmed. I. (Ed). (2014). *The plight of the stateless Rohingya: Responses of the state, society & the international community*. Dhaka: The University Press Limited.
- Al Jazeera English*. (2019, December 25), Rohingya crisis: Bleak prospects for refugees in Bangladesh camps [Video file]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=rXWkybus90U>
- Albert, E. and Chatzky, A. (2018, December 5). The Rohingya crisis. *Council on Foreign Relations*. Retrieved from: <https://www.cfr.org/backgrounder/rohingya-crisis>
- Amnesty International*. (2020). Let us speak for our rights: Human rights situation of Rohingya refugees in Bangladesh. Retrieved from: <https://www.amnesty.org/download/Documents/ASA1328842020ENGLISH.PDF>
- Ansar, A. & Khaled, A F M. (2021). From solidarity to resistance: Host communities' evolving response to the Rohingya refugees in Bangladesh. *Journal of International Humanitarian Action*, 6(16), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s41018-021-00104-9>
- Ashraf, A S M. (2021). "Humanitarianism, National Security, and the Rohingya Refugee Policy of Bangladesh." *Strategic Analysis*. DOI: 10.1080/09700161.2021.1918953
- BBC*. (2018, January 8). Bangladesh court upholds Myanmar Rohingya marriage. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/world-asia-42612296>
- Banerjee, S. (2020). The Rohingya crisis and its impact on Bangladesh-Myanmar relations. *ORF Issue Brief*, No. 396 (August). Retrieved from: https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2020/08/ORF_IssueBrief_396_Bangladesh-Myanmar.pdf
- Banerjee, S. (2019). The Rohingya crisis: A health situation analysis of refugee camps in Bangladesh. *ORF Special Report*. No 91 (July). Retrieved from: <https://www.orfonline.org/research/the-rohingya-crisis-a-health-situation-analysis-of-refugee-camps-in-bangladesh-53011/>
- Bell, H G. (1852). *An account of the Burman Empire, compiled from the works of Colonel Symes, Major Canning, Captain Cox, Dr. Lyeden, Dr. Buchanan, &c. &c. &c.* Calcutta, India: D'Rozario and Co.
- Booth, K. (1991). Security and emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313-326. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/20097269>
- Booth, K. (2005). Introduction to part 1. In Booth, K (Ed), *Critical security studies and world politics*. New Delhi, India: Viva Books Private Limited.
- Chaudhury, S B R. and Samaddar, R. (2018). Introduction. In Chaudhury, S B R, & Samaddar, R. (Eds), *The Rohingya in South Asia: People without a State*. London, UK: Routledge.
- Chowdhury, K R. & Barua, S. (2019, December 27). Bangladesh pushes back against criticism of security measures at Rohingya camps. *Benar News*. Retrieved from: <https://www.benarnews.org/english/news/bengali/security-Rohingya-camps-12272019171005.html>
- Fair, C. C. (2019). The making of the Rohingya genocide and Myanmar's impunity. *Current History*, 118 (807), 149-153. Retrieved from: <http://www.currenthistory.com/Article.php?ID=1581>

- Farzana, K F. (2017). *Memories of Burmese Rohingya refugees: Contested identity and belonging*. New York, USA: Palgrave Macmillan.
- Financial Times*. (2018, June 18). Rohingya refugee camp hit by monsoon [Video file]. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=19HPYbMx2qI>
- Ginkel, M V. (2020). Rohingya refugees smuggles drugs for insurgents in Myanmar. *NewSecurityBeat*. May 25. Retrieved from: <https://www.newsecuritybeat.org/2020/05/rohingya-refugees-smuggle-drugs-insurgents-myanmar/>
- Holland, H. (2014, April 14). In Pictures: Myanmar's census bars Rohingya. *Al Jazeera*. Retrieved from: <https://www.aljazeera.com/indepth/inpictures/2014/04/pictures-myanmar-census-bars-r-2014413114633189492.html>
- Hossain, M I, Ali, I, Azman, A., Ahmad, I., & Mehedi, N. (2021). The Rohingya refugee crisis: A threat to peace and security in South Asia. *The International Journal of Community and Social Development*, 3(4), 353-371. DOI: 10.1177/25166026211028365
- Hossain, M S., Zhang, H., Hosain, M S., & Yun, L. (2020). Rohingya refugee crisis: Security concerns for Bangladesh. *South Asian Journal of Social Studies and Economics*, 8(2), 24-34. Retrieved from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3740351
- Hossain, A., Ahmed, S., Shahjalal, M., & Ahsan, G. U. (2019). Health risks of Rohingya children in Bangladesh: 2 years on. *The Lancet*. Retrieved From: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(19\)31395-9/fulltext#:~:text=Prevalence%20of%20infectious%20diseases%20is,needed%20a%20measles%E2%80%93rubella%20vacine.](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(19)31395-9/fulltext#:~:text=Prevalence%20of%20infectious%20diseases%20is,needed%20a%20measles%E2%80%93rubella%20vacine.)
- HRW- Human Rights Watch*. (2019, April 1). Bangladesh: Rohingya refugee students expelled. Retrieved from: <https://www.hrw.org/news/2019/04/02/bangladesh-rohingya-refugee-students-expelled>
- ICG-International Crisis Group*. (2018, November 12). Bangladesh-Myanmar: The danger of forced Rohingya repatriation. Retrieved from: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/b153-bangladesh-myanmar.pdf>
- Islam, A. (2020, October 7). Saudi Arabia pressures Bangladesh to issue passports to Rohingya. *DW*. Retrieved from: <https://www.dw.com/en/saudi-arabia-wants-bangladesh-to-accept-rohingya/a-55187748>
- Islam, S. (2022). "Regime's Interests in Hosting Refugees: Bangladesh's Response to the Rohingya." In Bulbul, K., Islam, M N., & Khan, M S. (Eds.), Rohingya Refugee Crisis in Myanmar: Ethnic Conflict and Resolution. Singapore: Palgrave Macmillan.*
- Jha, P. (2014). Ethnic minorities, nation building and the road to democracy. In Bhatia, R.K., Sakhuja, V., and Ranjan, V (Eds), *Changing in Myanmar*. New Delhi, India: Shipra Publications.
- Joarder, T., Sutradhar, I., Hasan, M. I., Bulbul, M. M. I. (2020). A record review on the health status of Rohingya refugees in Bangladesh. *Cureus*. Retrieved from: <https://www.cureus.com/articles/34588-a-record-review-on-the-health-status-of-rohingya-refugees-in-bangladesh>
- Karim, A. (2016) *The Rohingyas: A short accounty of their history and culture*. Dhaka, Bangladesh: Jatiya Sahitya Prakash.
- Lewis, S., McPherson, P., & Paul, R. (2019, April 24). In Rohingya camps, a political awakening faces a backlash. *Reuters*. Retrieved from: <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-politics-insight-idUSKCN1S000D>

- Mallick, A H. (2020). Rohingya refugee repatriation from Bangladesh: A far cry from reality. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 7(2), 202-226. DOI: 10.1177/2347797020938983
- McGowan, W. (1993) Burmese Hell. *World Policy Journal*, 10(2), 47-56. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/40209305>
- MoDMR. (2022). Updated Report at a Glance (English). Retrieved from: [http://www.modmr.gov.bd/sites/default/files/files/modmr.portal.gov.bd/download/8da72612_eb97_4736_a389_136a1af0dbd1/Updated%20Report%20at%20a%20glance%20\(English\).pdf](http://www.modmr.gov.bd/sites/default/files/files/modmr.portal.gov.bd/download/8da72612_eb97_4736_a389_136a1af0dbd1/Updated%20Report%20at%20a%20glance%20(English).pdf)
- Murshid, N. (2018). Bangladesh copes with the Rohingya crisis by itself. *Current History*, 117(798), 129-134.
- ORRRC- Office of the Refugee Relief and Repatriation Commissioner. (2018a). About Office. Retrieved from: <http://rrrc.gov.bd/site/page/b6b4b598-2d29-447b-b6ce-b844ca4470d2/->
- ORRRC. (2018b). Coordination. Retrieved from: <http://rrrc.gov.bd/site/page/3b86a555-f7db-455c-8e14-4837710759c6/->
- ORRRC. (2018c). Activities. Retrieved from: <http://rrrc.gov.bd/site/page/5201d4ea-ee43-4c13-af54-2e73aeb1ec48/->
- Oxfam GB. (2020). *Hafeza's story: Three years living as a Rohingya refugee in Cox's Bazar, Bangladesh* [Video file]. August 25. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=ej1B6ZnebBo>
- Paul, A., Sharmin, S., Das, B K., & Mursheduzzaman. (2022). Disease and depression among female Rohingya refugees in Bangladesh. In Uddin, N. (ed), *The Rohingya Crisis: Human Rights Issues, Policy Concerns and Burden Sharing*. New Delhi: Sage.
- Pennington, M. (2018, September 28). Bangladesh point finger at Myanmar for Rohingya 'Geocide'. *AP*. Retrieved from: <https://apnews.com/547ffef101804bba8170cf044d122e51>
- Poling, G B. (2014). Separating fact from fiction about Myanmar's Rohingya. *Center for Strategic & International Studies*. Retrieved from: <https://www.csis.org/analysis/separating-fact-fiction-about-myanmar%E2%80%99s-rohingya>
- Rahman, U. (2010). The Rohingya refugee: A security dilemma for Bangladesh. *Journal of Immigrants & Refugee Studies*, 8(2), 233-239. <http://dx.doi.org/10.1080/1556294100379213>
- Rogers, Benedict. (2015). *Burma: A nation at the crossroads*. Revised Edition. London, UK: Rider.
- Rohingya Khabor*. (2021). Barbed wire fence installation to finish by June 2021: Home Ministry spokesman. January 7. Retrieved from: <https://rohingyakhobor.com/barbed-wire-fence-installation-to-finish-by-june-2021-around-refugee-camps-of-coxsbazar-sharif-mahmud-home-ministry-spokesman/>
- Sakib, S M N. (2021a). 'Saudi Arabia won't send Rohingya back to Bangladesh'. *AA*. March 12. Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/-saudi-arabia-wont-send-rohingya-back-to-bangladesh/2173654>
- Sakib, S M N. (2021b). Bangladesh heightens security at Rohingya camps. *AA*. October 21. Retrieved from: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/bangladesh-heightens-security-at-rohingya-camps/2399152>
- Siddiqi, D M. (2019). Weaponising paperwork: Rohingya belonging and statelessness. *The Daily Star*. Retrieved from: <https://www.thedailystar.net/in-focus/news/weaponising-paperwork-rohingya-belonging-and-statelessness-1739416>

- Smith, S. (2005). The contested concept of security. In Booth, K (Ed), *Critical security studies and world politics*. New Delhi, India: Viva Books Private Limited.
- The Daily Star*. (2021). Rohingya camps must be made more secure. November 20. Retrieved from: <https://www.thedailystar.net/views/editorial/news/rohingya-camps-must-be-made-more-secure-2234541>
- The Express Tribune*. (2015). Bangladesh plans census for undocumented Rohingya. August 15. Retrieved from: <https://tribune.com.pk/story/936198/bangladesh-plans-census-for-undocumented-rohingya/>
- The Last Traveller*. (2019). Kutupalong Refugee Camp Bangladesh [Video file]. December 15. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=f7jUpHP7ly8&t=464s>
- Uddin, U. (2020). *The Rohingya: An ethnography of 'subhuman' life*. New Delhi, India: OUP.
- Uddin, N. (2012). Of hosting and hurting: Crises in co-existence with Rohingya refugees in Bangladesh. In Uddin, N (Ed), *To host or to hurt: Counter-narratives on Rohingya Refugees issue in Bangladesh*. Dhaka, Bangladesh: Institute of Culture & Development Research.
- UNDP. (2018). Report on environmental impact of Rohingya influx. Retrieved from: https://www.bd.undp.org/content/bangladesh/en/home/library/environment_energy/a-new-land-use-model--forest-fruit-fish1.html?utm_source=EN&utm_medium=GSR&utm_content=US_UNDP_PaidSearch_Brand_English&utm_campaign=CENTRAL&c_src=CENTRAL&c_src2=GSR&gclid=Cj0KCQjwsdiTBhD5ARIsAlpW8CjRWGx6_3f5RAAnhAJC1xRFw2QdxGHym0aUEOoGfhmcdOWoqBsOwsaApQ6EALw_wcB
- UNHCR. (2018a, May). UNHCR submission on Bangladesh: 30th UPR. Retrieved from: <https://www.refworld.org/country,COI,UNHCR,,BGD,,5b081ec94,0.html>
- UNHCR. (2018b, March 26). Rohingya refugee women stitch new lives in Bangladesh. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=X7HA0Qc4qiq>
- UN Women. (2020, June 16). Who holds the microphone: Shanih Khana Women, Bangladesh. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=GZVVIPLIGFI&list=FLJ5Uh89VQ_DVA5dKtgrYxQ&index=11
- USBCIS-United States Bureau of Citizenship and Immigration Services. (2001). Bangladesh: Information on the situation of Rohingya refugees. Retrieved from: <https://www.refworld.org/docid/3deccb113.html>
- Wahra, G N. (1994). Women Refugees in Bangladesh. *Focus on Gender*, 2(1), 45-49. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/4030193>
- Wibben, A. T.R. (2011). *Feminist Security Studies: A narrative approach*. Oxon, UK: Routledge.
- WFP-World Food Program. (2018, March 16). Joint response plan for Rohingya humanitarian crisis: An appeal for US\$ 951 Million to Assist 1.3 Million People. Retrieved from: <https://www1.wfp.org/news/joint-response-plan-rohingya-humanitarian-crisis-appeal-us-951-million-assist-13-m>
- WFP. (n.d.). Bangladesh. Retrieved from: <https://www1.wfp.org/countries/bangladesh>
- World Vision. (2019, January 23). Myanmar refugees in Bangladesh: Facts, FAQs, and how to help. Retrieved from from: <https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/myanmar-refugee-crisis-facts>
- Yegar, M. (1972). *The muslims of Burma: A study of a minority group*. Wiesbaden,Germany : Otto Harrassowitz.

- Yasmin, L., & Akther, S. (2020). The locals and the Rohingyas: Trapped with an uncertain future. *Asian Journal of Comparative Politics*, 5(2), 104-120. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/2057891119865021>
- Zarni, M. (2019a). The systematic repression of the Rohingya minority continues. In Zarni, M. & Brinham, N (Eds), *Essays on Myanmar's Genocide of Rohingyas (2012-2018)*. Dhaka, Bangladesh: RMMRU.
- Zarni, M. (2019b). Myanmar whitewashes ethnic cleansing. In Zarni, M. & Brinham, N. (Eds), *Essays on Myanmar's Genocide of Rohingyas (2012-2018)*. Dhaka, Bangladesh: RMMRU.
- Zarni, M. and Brinham, N. (2019). Waves of Genocidal Terror Against Rohingyas by Myanmar and the Resultant Exodus Since 1978. In Zarni, M. and Brinham, N (Eds), *Essays on Myanmar's genocide of Rohingyas (2012-2018)*. Dhaka, Bangladesh: RMMRU.
- Zarni, M. and Cowley, A. (2019). The slow-burning genocide of Myanmar Rohingya. In Zarni, M. and Brinham, N (Eds), *Essays on Myanmar's genocide of Rohingyas (2012-2018)*. Dhaka, Bangladesh: RMMRU.

COVID Crisis and its Impact on Education Sector of Bangladesh

Krishna Kumar Saha - Miskat Jahan

Abstract

There have been so many things happening around the world that it seems that it is a new world with new challenges every day. But at some point, in late 2019 and early 2020, the world got stuck with COVID, and up until now, the world's population has been struggling with this COVID-affected pandemic. So far, millions of people have lost their lives, and many and many countries are struggling with the pandemic-affected economy and trying to recover. No sector in the world didn't get affected by this pandemic. In 2020, human life became stagnant because COVID people became forced to avoid human interaction and stay indoors. Every country faced overwhelming pressure from COVID patients, and health systems were near to collapse. On the other hand, many countries were exposed to the overwhelming corruption in these sectors. Nonetheless, we have seen that the so-called first-world developed countries from the Global North have also failed to tackle or even manage the health disaster. Furthermore, it has also exposed our ignorance and lack of knowledge of health workers and technologies. Similarly, the pandemic has pointed out some of the significant setbacks in our global system, especially the economic system that has collapsed within a month and given us a reason to think about the system we live in. As we have seen, we live in a system that is not sustainable, doesn't care about the marginalized people or the middle class, and no matter what, the poor become poorer, and the rich are getting richer. Irrespective of the country's location, the economic system worked in an exact way and went downwards. The situation was no different in other sectors of the countries during the COVID pandemic. However, we can say that some sectors were more affected than others. Take, for example, the education sector. As soon as the COVID pandemic happened, we saw all the countries shutting down the educational institutions without considering the aftereffects of this shutdown. Education was brought under the lockdown mechanism from the primary educational institutions to the tertiary level. The developing countries from the Global South have suffered the most. Because these donors' dependent economy of those countries was forced to decide based on the approvals from the major donor countries without considering the consequences of the aftereffects of the lockdown. The major lockdown in cities in India brought inhuman disaster to the poor people who worked as laborers who migrated from one state to another. We have seen people have died of hunger due to a lack of jobs during COVID lockdown in many African countries.

Major contributions in these developing countries' economies come from the informal sector. They are not organized and do not connect with the state mechanism or

References

- Adnan, M. (2020). Online learning amid the COVID-19 pandemic: Students perspectives. *Journal of Pedagogical Sociology and Psychology*, 1(2), 45–51. <https://doi.org/10.33902/JPSP.2020261309>
- Ahmed, S., Taqi, H. M. M., Farabi, Y. I., Sarker, M., Ali, S. M., & Sankaranarayanan, B. (2021). Evaluation of Flexible Strategies to Manage the COVID-19 Pandemic in the Education Sector. *Global Journal of Flexible Systems Management*, 22(2), 81–105. <https://doi.org/10.1007/S40171-021-00267-9/FIGURES/8>
- Akhtarul Islam, M., Barna, S. D., Raihan, H., Nafiul Alam Khan, M., & Tanvir Hossain, M. (2020). Depression and anxiety among university students during the COVID-19 pandemic in Bangladesh: A web-based cross-sectional survey. *PLOS ONE*, 15(8), e0238162. <https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PONE.0238162>
- Aldowah, H., Al-Samarraie, H., & Ghazal, S. (2019). How Course, Contextual, and Technological Challenges are Associated with Instructors' Individual Challenges to Successfully Implement E-Learning: A Developing Country Perspective. *IEEE Access*, 7, 48792–48806. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2019.2910148>
- Alim, S. A. H. M., Rabbani, M. G., Karim, E., Mullick, M. S. I., Mamun, A. Al, Fariduzzaman, -, & Khan, M. Z. R. (2017). Assessment of depression, anxiety and stress among first year MBBS students of a public medical college, Bangladesh. *Bangladesh Journal of Psychiatry*, 29(1), 23–29. <https://doi.org/10.3329/BJPSY.V29I1.32748>
- Babbie, E. R. (2020). *The Practice of Social Research*. Boston, MA: Cengage Learning Inc.
- BANBEIS. (2010). *Education Report 2010*. Dhaka.
- Banna, M. H. Al, Sayeed, A., Kundu, S., Christopher, E., Hasan, M. T., Begum, M. R., ... Khan, M. S. I. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on the mental health of the adult population in Bangladesh: a nationwide cross-sectional study. *International Journal of Environmental Health Research*. <https://doi.org/10.1080/09603123.2020.1802409>
- Begum, M., Barua, S., Professor, A., & Jahangir Alam, M. (2020). COVID-19 and Bangladesh: Socio-Economic Analysis Towards the Future Correspondence. <https://doi.org/10.20944/PREPRINTS202004.0458.V1>
- Das, R., Hasan, M. R., Daria, S., & Islam, M. R. (2021). Impact of COVID-19 pandemic on mental health among general Bangladeshi population: a cross-sectional study. *BMJ Open*, 11(4), e045727. <https://doi.org/10.1136/BMJOPEN-2020-045727>
- Donthu, N., & Gustafsson, A. (2020). Effects of COVID-19 on business and research. *Journal of Business Research*, 117, 284–289. <https://doi.org/10.1016/J.JBUSRES.2020.06.008>
- Dutta, S., & Smita, M. K. (2020). The Impact of COVID-19 Pandemic on Tertiary Education in Bangladesh: Students' Perspectives. *Open Journal of Social Sciences*, 08(09), 53–68. <https://doi.org/10.4236/JSS.2020.89004>
- Gautam, S., Setu, S., Khan, M. G. Q., & Khan, M. B. (2022). Analysis of the health, economic and environmental impacts of COVID-19: The Bangladesh perspective. *Geosystems and Geoenvironment*, 1(1), 100011. <https://doi.org/10.1016/J.GEOGEO.2021.100011>
- Giannini, S. (2020). *UNESCO COVID-19 Education Response stockpexel/ How many students are at risk of not returning to school?*
- GoB. (2022). COVID-19 Recovery Tracker. Retrieved March 12, 2022, from <http://covidrecovery.sdg.gov.bd/>

- Hamadani, J. D., Hasan, M. I., Baldi, A. J., Hossain, S. J., Shiraji, S., Bhuiyan, M. S. A., ... Pasricha, S. R. (2020). Immediate impact of stay-at-home orders to control COVID-19 transmission on socioeconomic conditions, food insecurity, mental health, and intimate partner violence in Bangladeshi women and their families: an interrupted time series. *The Lancet Global Health*, 8(11), e1380–e1389. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(20\)30366-1](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(20)30366-1)
- Hosen, M., Uddin, M. N., Hossain, S., Islam, M. A., & Ahmad, A. (2022). The impact of COVID-19 on tertiary educational institutions and students in Bangladesh. *Heliyon*, 8(1), e08806. <https://doi.org/10.1016/J.HELIYON.2022.E08806>
- Imran, M. A., & Ahmed, I. (2020). Job Insecurity in Private Education Sector Considering COVID-19 Pandemic: Bangladesh Panorama. *American International Journal of Business and Management Studies*, 2(2), 41–51. <https://doi.org/10.46545/AIJBMS.V2I2.245>
- Islam, S. (2021). Unlearning, Relearning, and Paradigm Shift to Online Tertiary Education during the COVID-19 Pandemic in Bangladesh. *Bangladesh Journal of Medical Science*, 65–71. <https://doi.org/10.3329/BJMS.V20I5.55399>
- Iyer, P., Aziz, K., & Ojcius, D. M. (2020). Impact of COVID-19 on dental education in the United States. *Journal of Dental Education*, 84(6), 718–722. <https://doi.org/10.1002/JDD.12163>
- Khan, A. H., Sultana, M. S., Hossain, S., Hasan, M. T., Ahmed, H. U., & Sikder, M. T. (2020). The impact of COVID-19 pandemic on mental health & wellbeing among home-quarantined Bangladeshi students: A cross-sectional pilot study. *Journal of Affective Disorders*, 277, 121–128. <https://doi.org/10.1016/J.JAD.2020.07.135>
- Nath, J., Chowdhury, A. F., & Nath, A. K. (2020). Analyzing COVID-19 Challenges in Bangladesh. <https://doi.org/10.20944/PREPRINTS202007.0129.V1>
- Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., ... Agha, R. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review. *International Journal of Surgery*, 78, 185–193. <https://doi.org/10.1016/J.IJSU.2020.04.018>
- Noor, S., Priya Shaoun, S., & Professor, A. (2021). Online Education and Community Participation in Bangladesh: Challenges and Opportunities to Ensure Inclusive Learning During COVID-19 School Closure. *Indian Journal of Public Administration*, 67(4), 620–638. <https://doi.org/10.1177/001955612111044531>
- Onyema, E. M., Eucheria, D. N. C., Obafemi, D. F. A., Sen, S., Atonye, F. G., Sharma, D. A., & Alsayed, A. O. (2020). Impact of Coronavirus Pandemic on Education. *Journal of Education and Practice*, 11(13). <https://doi.org/10.7176/JEP/11-13-12>
- Prodhan, M. (2016). The Educational System in Bangladesh and Scope for Improvement. *Journal of International Social Issues*, 4(1), 11–23. Retrieved from [https://www.winona.edu/socialwork/media/prodhan the educational system in bangladesh and scope for improvement.pdf](https://www.winona.edu/socialwork/media/prodhan%20the%20educational%20system%20in%20bangladesh%20and%20scope%20for%20improvement.pdf)
- Ramij, M. G., & Sultana, A. (2020). Preparedness of Online Classes in Developing Countries amid COVID-19 Outbreak: A Perspective from Bangladesh. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/SSRN.3638718>
- Sharif, S. M. (2021). Impact of COVID-19 on Ready-made Garments Workers in Bangladesh. *Society & Sustainability*, 3(1), 26–36. https://doi.org/10.38157/SOCIETY_SUSTAINABILITY.V3I1.283
- Sultana, S., Shafique, I., Majeed, N., Jamshed, S., Shahani, A. K., & Qureshi, F. (2021). Impact of Covid-19 outbreak on psychological health–The case of Bangladesh. *Heliyon*, 7(4), e06772. <https://doi.org/10.1016/J.HELIYON.2021.E06772>

- UN.ORG. (2020, April 28). Local leaders mobilised to fight against COVID-19 in Ethiopia | Africa Renewal. Retrieved June 29, 2020, from <https://www.un.org/africarenewal/news/coronavirus/local-leaders-mobilised-fight-against-covid-19-ethiopia>
- UNB, D. (2020, March 20). COVID-19: Panicked people leaving Dhaka | Prothom Alo. Retrieved April 4, 2020, from <https://en.prothomalo.com/bangladesh/covid-19-panicked-people-leaving-dhaka>
- WHO. (2020a). *Coronavirus disease 2019 (COVID-19) Situation Report – 74*. Geneva. Retrieved from https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200403-sitrep-74-covid-19-mp.pdf?sfvrsn=4e043d03_12
- WHO. (2020b, March 11). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. Retrieved March 6, 2022, from <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>
- Yeasmin, S., Banik, R., Hossain, S., Hossain, M. N., Mahumud, R., Salma, N., & Hossain, M. M. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on the mental health of children in Bangladesh: A cross-sectional study. *Children and Youth Services Review, 117*, 105277. <https://doi.org/10.1016/J.CHILDYOUTH.2020.105277>

South Asia in Pursuit of Human Security: Challenges and Concerns in 21st Century*

Iram Naseer Ahmad

Abstract

Security debates have changed over the years, since the post-Cold War era. Now security focuses more on people-centric rather than state-centric security. In this backdrop, the research points out that despite attaining steady economic growth, South Asia faced heavy starvation and individual suffering. So, this study examines that the problem of social well-being is a core dilemma of humans and governments of the region. The states of this side required to emphasis on mushrooming non-traditional security intimidations to encourage the insurance of the communities and increase the excellence of their survives by devoting capitals in human improvement and realizing the legitimate necessities indispensable to defend essential human privileges and self-esteem. Besides, for theoretical understating the thoughts of human development by Mahboob-ul-Haq has applied to further build a sound argument. Whereas, the primary source material has been accumulated from official files, annual reports, and policy statements of policymakers in this region. As a whole, the subject argues that in order to discourse politico-socio-fiscal and ethnic differences and get wealth; the responsibility is far more about the nations themselves to arrange the human safekeeping program through shared partnership rather than to blame the outside forces.

Keywords: South Asia, Insecurity, Social Rights.

Introduction

South Asia is the highest inhabited part of the Globe, containing a section of the earth's entire demography(Bose & Jalal, 2002). Notwithstanding, attaining coherent inspiring economic progress over the last many years and taking gigantic perspective for regional growth and richness should be the ultimate aim, but the region is noticeable by stern political, financial, communal, and traditional disparities (Smith, 2018). once one glares at the

* The author has presented this work at 15th Annual Conference of the South Asian Studies Association SASA at Loyola Marymount University, Los Angeles, California, USA.

References

- ADB. (2013). *Connecting South Asia and Southeast Asia South Asia and Southeast Asia*.
- Adger, W. N. (2010). Climate change, human well-being and insecurity. *New Political Economy*, 15(2), 275–292.
- Ahmed, Z. S. (2016). *Regionalism and regional security in South Asia: the role of SAARC*. Routledge.
- Alam, G. M. M., Alam, K., Mushtaq, S., Sarker, M. N. I., & Hossain, M. (2020). Hazards, food insecurity and human displacement in rural riverine Bangladesh: Implications for policy. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 43, 101364.
- Aldis, W. (2008). Health security as a public health concept: a critical analysis. *Health Policy and Planning*, 23(6), 369–375.
- Ali, A. N. M. A. (2013). Journal of South Asian Studies. *Journal of South Asian Studies*, 01(01), 1–9. <https://doi.org/10.1080/00856409508723233>
- Alkire, S. (2003). A Conceptual Framework for Human Security.(Working Paper, Oxford University Press),139-150.
- Alkire, S. (2015). Global Multidimensional Poverty Index (The Mahbub Ul Haq Memorial Lecture). *The Pakistan Development Review*, 54(4I-II), 287–299. <https://doi.org/10.30541/v54i4i-iipp.287-299>
- Asia, S. (n.d.). South Asia, 1–29.
- Baral, L. R. (2002). Nepal in 2001: The strained monarchy. *Asian Survey*, 42(1), 198–203.
- Beenstock, M. (2013). *The World Economy in Transition (Routledge Revivals)*. Routledge.
- Bhutto, Z. A. (1977). *The Third World, New Directions*. Quartet Books. Retrieved from <https://books.google.com.pk/books?id=YjWCAAAAIAAJ>
- Bonnerjee, J. (2012). Dias-para: neighbourhood, memory and the city. *South Asian Diaspora*, 4(1), 5–23.
- Bose, S., & Jalal, A. (2002). *Modern South Asia: history, culture, political economy*. Routledge.
- Brass, P. R. (2010). *Routledge Handbook of South Asian Politics: India, Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, and Nepal*. New York: Taylor & Francis.
- Briceno-Garmendia, C., & Estache, A. (2004). *Infrastructure services in developing countries: access, quality, costs, and policy reform* (Vol. 3468). World Bank Publications.
- Busby, J. W., & Busby, J. (2007). *Climate change and national security: an agenda for action*. Council on Foreign Relations Press.
- DeVotta, N. (2009). The Liberation Tigers of Tamil Eelam and the lost quest for separatism in Sri Lanka. *Asian Survey*, 49(6), 1021–1051.
- Dinda, S. (2009). Climate change and human insecurity. *International Journal of Global Environmental Issues*, 9(1–2), 103–109.
- Dongol, B. S., Merz, J., Schaffner, M., Nakarmi, G., Shah, P. B., Shrestha, S. K., ... Dhakal, M. P. (2005). Shallow groundwater in a middle mountain catchment of Nepal: quantity and quality issues. *Environmental Geology*, 49(2), 219–229.
- Dutt, S. (2013). 11 Human security in South Asia and the role of the UN and its agencies. *South Asian Security: 21st Century Discourses*, 195.
- Dutt, S., & Bansal, A. (2013). *South Asian security: 21st century discourses* (Vol. 51). Routledge.
- Evans, S. (2008). Bhutan national values assessment.

- Fatima, Q., & Jamshed, A. (2015). The Political and Economic Significance of Indian Ocean: An Analysis. *South Asian Studies*, 30(2), 73.
- Federation, A. N. P., Regional Thematic Focal Organization on Food Sovereignty and Employment, L., & Eradication, S. A. A. for P. (2009). *A Research Report on South Asia Free Trade Agreement & Its Impact in Agriculture Sector of SAARC Countries: Free and Fair Trade to Ensure Peasants' Access*. All Nepal Peasants' Federation.
- Ferdousi, S., & Dehai, W. (2014). Economic growth, poverty and inequality trend in Bangladesh. *Asian Journal of Social Sciences & Humanities*, 3(1), 1-11.
- Finlay, B. B., & Bergen, J. (2012). in South Asia : Bridging the Security / Security Assistance Beyond Boundaries in South Asia : Bridging the Security / Development Divide With International.
- Food and Agricultural Organization*. (2016).
- Galay, K. (2004). International politics of Bhutan.
- Gillespie, S., van den Bold, M., & Hodge, J. (2019). Nutrition and the governance of agri-food systems in South Asia: A systematic review. *Food Policy*, 82, 13-27.
- Global Report for Research on Infectious Diseases of Poverty*. (2012).
- Goddard, S. E., & Nexon, D. H. (2016). The Dynamics of Global Power Politics: A Framework for Analysis. *Journal of Global Security Studies*, 1(1), 4-18. <https://doi.org/10.1093/jogss/ogv007>
- Gordon, S. (2012). Why South Asia Matters, 28(1), 53-56.
- Haines, C. (2013). *Nation, Territory, and Globalization in Pakistan: Traversing the Margins*. New York: Taylor & Francis Routledge, 101-106.
- Hama, H. H. (2017). State Security, Societal Security, and Human Security - ,.
- Haq, M. (1976). *The Poverty Curtain: Choices for the Third World*. Columbia: Columbia University Press. Retrieved from <https://books.google.com.pk/books?id=4EvdjPUKRmEC>
- Haqqani, H. (2010). *Pakistan: Between Mosque and Military*. Washington: Brookings Institution Press.
- HDR. (2019). *Human Development Report 2019: beyond income, beyond averages, beyond today*. United Nations Development Program.
- Hilali, A. Z. (2006). Cold War Politics of Superpowers in South Asia. *The Dialogue*, 1(2), 68-108.
- Hodess, R., Banfield, J., & Wolfe, T. (2001). *Global corruption report 2001*. Transparency International Berlin.
- Independent South Asian Commission on Poverty Alleviation*. (2007).
- Integrated Regional Information Networks reports*. (2010).
- International Disaster Database, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters*. (2015).
- International Food Policy Research Institute's Global Hunger Index*. (2015).
- Javaid, U. (2014). Reviewing Security in South Asia. *Jrsp*, 51(2), 1-18.
- Kaplan, R. D. (2009). Center stage for the twenty-first century: power plays in the Indian Ocean. *Foreign Affairs*, 16-32.
- Kaplan, R. D. (2017). *The Return of Marco Polo's World and the US Military Response*. Center for a New American Security.
- Kapur, S. P. (2005). India and Pakistan's Unstable Peace: Why Nuclear South Asia Is Not Like Cold War Europe. *International Security*, 30(2), 127-152.

- Karim, M. (2013). The future of South Asian security: Prospects for a nontraditional regional security architecture. *Seattle, Washington: The National Bureau of Asian Research*.
- Khalid, I., Mukhtar, A., & Ahmed, Z. (2014). Water Scarcity in South Asia: A Potential Conflict of Future Decades. *Journal of Political Studies, 21*(1).
- Khandker, S. R. (2005). Microfinance and poverty: Evidence using panel data from Bangladesh. *The World Bank Economic Review, 19*(2), 263–286.
- Khanna, P. (2016). *Connectography: Mapping the future of global civilization*. Random House.
- Kharas, H. (2010). The emerging middle class in developing countries. *The China Quarterly*.
- Khatri-Chhetri, A., & Maharjan, K. L. (2006). Food insecurity and coping strategies in rural areas of Nepal. *Journal of International Development and Cooperation, 12*(2), 25–45.
- Khosla, I. P. (2019). Human security in South Asia. *Human Security in South Asia*, (January), 48–59. <https://doi.org/10.4324/9780429331879-5>
- Krishnan, A. (2018). The Other G20 Meeting: Can Xi And Modi Solve The China-India Border Paradox? *South China Morning Post*.
- Laborde, D., Martin, W., & Vos, R. (2020). Poverty and food insecurity could grow dramatically as COVID-19 spreads. *International Food Policy Research Institute (IFPRI), Washington, DC*.
- Lautensach, A., & Lautensach, S. (2011). Human insecurity through economic development: Educational strategies to destabilise the dominant paradigm. *International Journal on Environmental, Cultural, Economic and Social Sustainability, 7*, 347–360.
- Lieven, A. (2012). *Pakistan: A Hard Country*. Lahore: Panguin press.
- Macdonald, I. (2011). Landlessness and insecurity: Obstacles to reintegration in Afghanistan. *Refugee Cooperation, 9*.
- Mahboob-ul-Haq, D. (1997). No Global Human Security without Poverty Reduction.
- Mahubani, K. (2009). *The New Asian Hemisphere: The Irresistible Shift of Global Power to the East*. New York: PublicAffairs.
- Mahubani, K. (2014). *The Great Convergence: Asia, the West, and the Logic of One World*. New York: Public Affairs Publisher.
- Mearsheimer, J. J. (2001). The Tragedy of Great Power Politics 29-54. *The Norton Series in World Politics, 1*, 555. <https://doi.org/10.1177/0095327X0403000409>
- MHDC. (2015).
- Najam, A., & Yusuf, M. (2013). *South Asia 2060: Envisioning Regional Futures*. Anthem Press. Retrieved from <https://books.google.com.pk/books?id=1UfHBgAAQBAJ>
- Naseer, D. I. (n.d.). Treasured assets to gain national power. *The Nation*, p. 7.
- Ogata, S. (2002). *State security-human security*. United Nations University, Public Affairs Section.
- Pelling, M., & Uitto, J. I. (2001). Small island developing states: natural disaster vulnerability and global change. *Global Environmental Change Part B: Environmental Hazards, 3*(2), 49–62.
- Power, J. (2007). *Conundrums of Humanity: The Quest for Global Justice*. Netherland: M. Nijhoff Publishers.
- Pye, L. W., & Mahubani, K. (2010). *Can Asians Think? Foreign Affairs* (Vol. 78). <https://doi.org/10.2307/20049335>
- Rashid, A. (2012). *Pakistan on the Brink: The future of Pakistan, Afghanistan and the West*. New York: Penguin Books Limited.
- Rasul, G. (2014). Food, water, and energy security in South Asia: A nexus perspective from the Hindu Kush Himalayan region☆. *Environmental Science & Policy, 39*, 35–48.

- Redfield, M. (2009). *The Rhetoric of Terror: Reflections on 9/11 and the War on Terror*. Fordham University Press.
- Report, A. (2013). Human Development in South Asia.
- Reuters. (2015).
- Ripsman, N. M., & Paul, T. V. (2010). *Globalization and the National Security State*. London: Oxford University Press.
- Roberts, D. (2013). *Human insecurity: Global structures of violence*. Zed Books Ltd.
- Sagan, S. D., & Waltz, K. N. (2003). *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed ; with New Sections on India and Pakistan, Terrorism, and Missile Defense*. New York: Norton.
- Saikia, Y. (2011). *Women, War, and the Making of Bangladesh: Remembering 1971*. North Carolina: Duke University Press. Retrieved from <https://books.google.com.pk/books?id=YdQaz1ddI-wC>
- Schwab, K., & Sala-i-Martin, X. (2010). The global competitiveness report 2010-2011. United States: World Economic Forum Geneva.
- Siddiqui, A. (2007). South Asia at a Glance. *India and South Asia: Economic Developments in the Age of Globalization*, 1.
- Smith. (2018). The world's biggest economies in 2018 | World Economic Forum. *World Economic Forum*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/the-worlds-biggest-economies-in-2018/>
- Sobhan, R. (2018). Human Insecurity in South Asia: Challenging Market Injustice. *Social Change*, 48(4), 499–527.
- The Economic Times. (2014).
- The Stockholm International Peace Research Institute*"s. (2015).
- The World Bank*. (2004).
- The World Bank*. (2008).
- Tisdell, C. A., & Sen, R. K. (2004). *Economic Globalisation: Social Conflicts, Labour and Environmental Issues*. Edward Elgar Publishing Limited. Retrieved from https://books.google.com.pk/books?id=XMr_B77amugC
- Uddin, S. N., Taplin, R., & Yu, X. (2007). Energy, environment and development in Bhutan. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11(9), 2083–2103.
- UNDP. (2015).
- UNDP. (2016).
- Upreti, B. C. (2003). India-Nepal relations: Dynamics, issues and problems. *South Asian Survey*, 10(2), 257–274.
- Van de Voorde, C. (2005). Sri Lankan terrorism: Assessing and responding to the threat of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE). *Police Practice and Research*, 6(2), 181–199.
- WEF. (2017). *The Global Human Capital Report 2017: Preparing for the future of work*. World Economic Forum (Vol. 0). [https://doi.org/ISBN 978-1-944835-10-1](https://doi.org/ISBN%20978-1-944835-10-1)
- White, R. (2014). Environmental insecurity and fortress mentality. *International Affairs*, 90(4), 835–851.
- WHO. (2007).
- Wirsing, R. G., & Jasparro, C. (2007). River rivalry: water disputes, resource insecurity and diplomatic deadlock in South Asia. *Water Policy*, 9(3), 231–251.
- World Bank. (2000). *World Bank Report*.

World Bank. (2011).

World Bank. (2015).

World Health Organization. (2000). *WHO*. Washington.

World Health Organization. (2001). *World Health Report*. Geneva.

Yong, T. T. (2005). *The Garrison State: Military, Government and Society in Colonial Punjab, 1849-1947*. SAGE Publications. Retrieved from https://books.google.com.pk/books?id=y_iHAWAAQBAJ

Yousaf, D., & Navid, F. (2020). Human (in) security in South Asia. *South Asian Studies*, 32(2).

Yousaf, F. N. (2017). Human (In) Security in South Asia. *South Asian Studies*, 32(2), 477–493.

Yusuf, S. (2008). *Development economics through the decades: a critical look at thirty years of the world development report*. The World Bank.

Zografos, C., Goulden, M. C., & Kallis, G. (2014). Sources of human insecurity in the face of hydro-climatic change. *Global Environmental Change*, 29, 327–336.

Zubair, S., Bowen, D., & Elwin, J. (2011). Not quite paradise: Inadequacies of environmental impact assessment in the Maldives. *Tourism Management*, 32(2), 225–234.

Zurick, D. (2006). Gross national happiness and environmental status in Bhutan. *Geographical Review*, 96(4), 657–681.

Countering Violent Extremism in South Asia

Asad Ullah Khan

Abstract

Implementation of the Countering Violent Extremism (CVE) is the need of the hour in South Asia. This paper discusses the issue of lack of an international definition of violent extremism and CVE, drivers of violent extremism, and global evolution of the phenomenon of CVE. As the entire South Asian region is grappling with the consequences of violent extremism, the paper aims to analyze its causes, especially in the countries of Pakistan, Afghanistan, India, and Bangladesh. A detailed look into the CVE initiatives in the aforementioned countries is also made. It is significant that these are implemented in its true letter and spirit to achieve positive results.

Keywords: Countering Violent Extremism, Violent Extremism, Terrorism, Radicalization, Security.

Introduction

Violent extremism is a menace that has plagued South Asia for decades. It is unique and complex in nature, as it varies from place to place within the region. A myriad of factors have contributed to increasing radicalization ranging from ideological differences, sociopolitical grievances, economic disparity, international geopolitics, regional power politics, and rise of the rightwing populism. Its orientation and manifestation usually sets its agenda. From the extremist groups operating in the Af-Pak region, to the growing Saffron extremism in India, and rising extremism in Bangladesh, the entire region is extremely vulnerable to the elements causing instability and terror.

After the incident of 9/11, for the first time terms like ‘radicalisation’, ‘violent extremism’, and ‘terrorism’ gained global importance and prominence. It was the first instant when these terms were used in political speeches, made in the wake of the twin tower attack, and these terms since then have become a part of the mainstream narrative worldwide. The Bush administration which was in power at that time initiated a “War against Terrorism” against elements especially Osama bin Laden and Al-Qaeda, who were believed to be

Issuance of Anti-Terror Fatwa

In 2016, a fatwa condemning terrorism and militancy, including violent attacks on non-Muslims and secular writers and activists, as “Haraam” or forbidden and un-Islamic, was signed by more than 100,000 Islamic scholars, legal experts and clerics (Hussain, 2016). The 62 page fatwa with 30 volumes of books, carried more than 3,300 signatures (Hussain, 2016).

Conclusion

There is no single factor that can be attributed to the presence and increase of violent extremism in South Asia. The evil of violent extremism exists in different shapes and sizes in the region, which requires its own unique solution, according to the circumstances and ground realities. A common factor to the success of CVE initiatives is the identification and resolution of the underlying structural root causes. All forms of extremism thrive where institutions are weak, governance is non-existent, people are faced with economic anxieties, and there is a presence of identity crisis. These factors lead to a vacuum in which extremist organizations prosper. CVE is a time taking process. Initiatives under CVE must be supported and given enough time. In addition, it is significant that a mix of both kinetic and non-kinetic means is employed to achieve fruitful results. An objective discourse based on empirical evidence must also be adopted and implemented.

References

- 2018 Report on International Religious Freedom: India, *US Department of State*, 21st June 2019. <https://www.state.gov/reports/2018-report-on-international-religious-freedom/india/>
- Antara, N.F. (2019). New madrasa curriculum to focus on spoken Arabic, *Dhaka Tribune*, <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/education/2019/06/22/new-madrasa-curriculum-to-focus-on-spoken-arabic>
- Azam, Z. and Fatima, S. B. (2017). Mishal: A Case Study of a Deradicalization and Emancipation Program in SWAT Valley, Pakistan, *Journal for Deradicalisation*. Summer, Nr. 11.
- Bangladesh attack: Dhaka’s Holey cafe attackers were known to police, *BBC News*, 3rd July 2016. <https://www.bbc.com/news/world-asia-36698721>
- Bangladesh mosques urged to give sermon against extremism, *BBC News*, 15th July 2016. <https://www.bbc.com/news/world-asia-36805657>
- Barry, E. and Manik, J.A, (2015). ISIS Claims Responsibility for Attack in Bangladesh, *New York Times*, <https://www.nytimes.com/2015/10/25/world/asia/isis-claims-responsibility-for-attack-in-bangladesh-targeting-shias.html>
- Bashar, I. (2017) “Countering Violent Extremism in Bangladesh.” *Counter Terrorist Trends and Analyses* 9, no. 6: 17. <http://www.jstor.org/stable/26351528>.

- Basit, A. (2015). "Pakistan's Militant Rehabilitation Programme: An Overview." *Counter Terrorist Trends and Analyses* 7, no. 9: 14. <http://www.jstor.org/stable/26351388>.
- Basit, A., Mahmood, S., Bashar, I. and Siyech M. (2018). "South Asia Afghanistan, Pakistan, Bangladesh, India". *Jstor* 10 (1): 31-52. <http://www.jstor.org/stable/26349854>.
- Cook, J. (2017). "Georgetown Institute for Women, Peace and Security, Avoiding the Pitfalls of Prevent": , <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2017/12/Avoiding-the-Pitfalls-of-Prevent.pdf>
- DHS, Countering Violent Extremism Task Force. <https://www.dhs.gov/cve/what-is-cve>
- European Council of the European Union, "EU Counter-terrorism Strategy". <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/eu-strategy/>
- Fatih, A. (2017). Countering Youth Radicalization and Violent Extremism in South Asia, "Countering Violent Extremism in Afghanistan", p. 27, COSATT, 12th October 2017. http://www.cosatt.org/uploads/news/file/Countering%20Youth%20Radicalization_20171012041148.pdf
- Frazer, O and Nünlist, C. (2015). "The Concept of Countering Violent Extremism", Centre for Security Studies, No. 183, December 2015. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse183-EN.pdf>
- Ghumman, F.A. (2014) Deradicalisation in disarray, *Dawn*, <https://www.dawn.com/news/1139983>
- How Pakistan Deradicalizes Taliban Fighters, *United States Institute of Peace Studies*, 11th October 2017. <https://www.usip.org/publications/2017/10/how-pakistan-deradicalizes-taliban-fighters>
- <https://www.voanews.com/east-asia-pacific/anti-terror-fatwa-endorsed-100000-bangladeshi-islamic-scholars>
- Hussain, M. Anti-Terror Fatwa Endorsed by 100,000 Bangladeshi Islamic Scholars, *VOA News*, 21st June 2016.
- IIU'S Paigham-e-Pakistan Initiative Launched, 16th January, 2018. <https://www.iiu.edu.pk/?p=28435>
- India, *South Asia Terrorism Portal*. January 15, 2017. <http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/timeline/index.html>
- India's Maoist rebels: An explainer, *Al Jazeera*, 26th April 2017. <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/04/india-maoist-rebels-explainer-170426132812114.html>
- Ministry of Interior, National Internal Security Policy (2018-2023), p. 15.
- Ministry of Interior, *National Internal Security Policy*: , 2014. Ministry of Interior, Pakistan
- Mirchandani, M. (2017) Countering violent extremism: Lessons for India, *Observer Research Foundation*, https://www.orfonline.org/research/countering-violent-extremism-lessons-india/#_edn28
- National Counter Terrorism Authority, National Action Plan, 2014. <https://nacta.gov.pk/nap-2014/>
- NDTV*. (2017). Government Sets Up New Division To Check Radicalisation, <https://www.ndtv.com/india-news/government-sets-up-new-division-to-check-radicalisation-1774038>
- Punjab starts 'deradicalisation' of extremists, *The News*, 5th September 2011. <https://www.thenews.com.pk/archive/print/320028-punjab-starts-%E2%80%98deradicalisation%E2%80%99-of-extremists>

- Rahul fears saffron terror a bigger threat: WikiLeaks, *Times of India*, 17th December 2010. <https://timesofindia.indiatimes.com/videos/news/Rahul-fears-saffron-terror-a-bigger-threat-WikiLeaks/videoshow/7115726.cms>
- Rana, Muhammad Amir, (2011). Swat De-radicalization Model: Prospects for Rehabilitating Militants, *Pakistan Institute of Peace Studies*, April-June. <https://www.pakpips.com/web/wp-content/uploads/2017/11/129.pdf>
- Rana, S. (2019). Economist estimates Washington's war against terror cost Pakistan \$252bn, *Express Tribune*, 3rd April 2019. <https://tribune.com.pk/story/1942464/2-economist-counts-cost-washingtons-war/>
- Reuters, "US Names Pakistan Major Non-NATO Ally", *Arab News*, 17th June, 2004. <http://www.arabnews.com/node/251227>
- Sengupta, S. (2007) India and Pakistan condemn train blasts, *International Herald Tribune*, <https://web.archive.org/web/20070220031031/http://www.ihrt.com/articles/2007/02/19/news/india.php>
- The White House. (2015). Office of the Press Secretary, "Fact Sheet: The White House Summit on Countering Violent Extremism", <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/02/18/fact-sheet-white-house-summit-countering-violent-extremism>
- UNDP. (2016). Preventing Violent Extremism through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity: A Development Response to Addressing Radicalization and Violent Extremism: . <https://www.undp.org/content/dam/norway/undp-ogc/documents/Discussion%20Paper%20-%20Preventing%20Violent%20Extremism%20by%20Promoting%20Inclusive%20%20Development.pdf>
- UNFPA, Afghanistan. <https://afghanistan.unfpa.org/en/node/15227>
- United Nations General Assembly, Plan of Action to Prevent Violent Extremism, 24th December 2015. https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/674
- US created Taliban and abandoned Pakistan, says Hillary, *Dawn*, 25th April 2009. <https://www.dawn.com/news/847153>
- USAID. (2011). The Development Response to Violent Extremism and Insurgency Policy, p. 2., https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacs400.pdf
- Violent Cow Protection in India, *Human Rights Watch*, 2nd February 2019. <https://www.hrw.org/report/2019/02/18/violent-cow-protection-india/vigilante-groups-attack-minorities>

Gross National Happiness and Public Diplomacy: Cultural Turn in India-Bhutan Relations

Sudesh Pokhrel

Abstract

Bhutan and India share a mutually beneficial cooperation through a culturally bilateral relationship matured over a multifaceted satisfaction of goodwill. Buddhism has been the way of life which is socio-culturally embedded in the Bhutanese way of living. This unique culture has been sustained by mutual dialogue as India plays a vital role owing to the fact that Buddha attained enlightenment and brought Buddhism from India. Contemporarily a critical cultural pedagogy is developing between the two countries. Paulo Freire advocated critical thinking among students as schooling systems condemned critical thinking. The global south is one such area where critical thinking is extensively grounded on a structure that is limited to the societal existence lacking creative / critical thinking. Intellectual capital shrinks in such a scenario and so does cultural significance as classrooms are limited to traditional novelty of thinking. Critical pedagogy in terms of creativity which runs along the developmental shift of information and communicational technology is a need of the hour as the density and format of knowledge exchange and research/development is rapidly changing. With globalization and global migration, new global cultures of knowledge are being formed and the education system ought to be reshaped. Educators, researchers and students from Bhutan to India and vice versa are reshaping openness to producing, sharing and crafting creative work by exchanging cultural knowledge spheres. This study investigates some of the aspects of such cultural sphere which strengthens the dialogue further on Indo-Bhutan cultural pedagogy through Buddhism by looking into Gross National Happiness as a critical approach.

Keywords: Gross National Happiness, Bhutan, India, Public Diplomacy.

Introduction

India and Bhutan share a robust relationship with the former offering key support to Bhutan in its road towards progress and modernisation. India has also been supporting Bhutan's development within a framework of five-year plan stimulus packages. Diplomatic ties between them were established in 1968 after a special office was established in Thimphu. The Treaty of

economic growth owing to similarity of Japan and Bhutan belonging to a predominantly Buddhist culture. Bhutan also took lessons from Japan's rapid modernization (Tashi Choden & Takayoshi Kusago, 2007). This brought a critical study in terms of pedagogy for both developed and developing countries such as Japan and Bhutan.

Conclusion

Critical thinking through the nature of Gross National Happiness provides students with problem solving skills to tackle the reductionist approach of traditional educational structure in India and many other countries. Students through this theoretical and interactive self-enrichment process based on the middle path can act as role models to the new mode of learning in the near future while allowing them to be more considerate with their development agendas and actions. Bhutan's form of unique cultural pedagogy not only brings development but also an assortment of young skill based work group to make people solve barriers to education all over the world.

References

- Freire, P., 2005 . *Pedagogy of the Oppressed*. 30th Anniversary Edition ed. New York: The Continuum International Publishing Group Inc .
- Illich, I., 1971. *Deschooling Society*. I ed. New York: Harper & Row .
- Giroux, H. A., 2010. Rethinking Education as the Practice of Freedom: Paulo Freire and the Promise of Critical Pedagogy. *Sage Journals*, 8(6), pp. 715-721.
- Whitecross, R., 2004. *The Thrimzhung Chenmo and the Emergence of the Contemporary Bhutanese Legal System*. Thimphu, Centre for Bhutan Studies, pp. 355-378.
- Ardussi, J., 2005. Formation of the State of Bhutan ('Brug gzhung) in the 17th Century and its Tibetan Antecedents: The Relationship Between Religion and State (chos srid zung brel) in Traditional Tibet. *Journal of Bhutan Studies*, Volume 11.
- Centre for Bhutan Studies, 2011. *Indicators and Thresholds of the 2010 GNH Index: Nine domains and 33 indicators*, Thimphu: Centre for Bhutan Studies.
- Rahula, W. S., 1974. *What the Buddha Taught*. Revised Edition ed. New York: Grove Press.
- Planning Commission: Royal Government of Bhutan , 1999. *Bhutan 2020: A Vision for Peace, Prosperity and Happiness* , Thimphu: Royal Government of Bhutan.
- Indian Council of World Affairs & Royal Institute of Governance and Strategic Studies, 2018. *India-Bhutan Relations - The Road Ahead*. New Delhi, Indian Council of World Affairs.
- Shor, I., 1992. *Empowering Education: Critical Teaching for Social Change*. I ed. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Chetri, S., 2018. *Outline of GNH Course: Rekhi Centre of Excellency for the Study of the Science of Happiness*. Kharagpur: Saamdu Chetri.

- Tashi Choden & Takayoshi Kusago, K. S., 2007. Gross National Happiness and Material Welfare in Bhutan and Japan. *Centre for Bhutan and GNH Studies*, pp. 1-55.
- Huijgh, E., 2016. Public Diplomacy. In: P. K. a. P. S. Costas M. Constantinou, ed. *The SAGE Handbook of Diplomacy*. London: SAGE Publications Ltd, p. 722.
- Kuensel, 2018. *Kuensel: That The People Shall Be Informed*. [Online] Available at: <http://www.kuenselonline.com/bhutan-india-celebrate-50-years-of-diplomatic-relations/> [Accessed 30 08 2020].
- Bhonsale, M., 2017. *ORF: Observer Research Foundation*. [Online] Available at: <https://www.orfonline.org/expert-speak/making-modi-bharat-bhutan-vision-work/> [Accessed 07 09 2020].
- WOHASU, 2018. *Gross National Happiness and Positive Education in Bhutan*. [Online] Available at: <https://happinesssummit.world/gross-national-happiness-and-positive-education-in-bhutan/> [Accessed 23 09 2020].
- Indian National Congress, 2017. *Indian National Congress*. [Online] Available at: <https://www.inc.in/en/in-focus/why-prime-minister-nehrua-s-1958-bhutan-visit-would-have-been-just-as-iconic-on-donkeyback>[Accessed 28 08 2020].
- Inidan Institute of Technology Kharagpur, 2016. *Rekhi Centre of Excellence for the Science of Happiness*. [Online] Available at: <http://www.iitkgp.ac.in/departement/RX/faculty/rx-saamdu.chetri#resp-tab1>[Accessed 26 09 2020].
- Jablonska, E., 2017. *South Asia Democratic Forum*. [Online] Available at: <https://www.sadf.eu/wp-content/uploads/2017/02/78-COMMENT.N.78.Education-for-Gross-National-Happiness-by-Nurturing-the-Concept-of-Green-Schools-for-Green-Bhutan.pdf> [Accessed 25 09 2020].
- Japan International Cooperation Agency, 2016. *Japan International Cooperation Agency: News*. [Online] Available at: https://www.jica.go.jp/english/news/field/2015/160301_01.html [Accessed 23 08 2020].
- Kuensel, 2018. *Kuensel: That The People Shall Be Informed*. [Online] Available at: <http://www.kuenselonline.com/my-green-school-finds-japanese-translation/>[Accessed 20 08 2020].
- Madhya Pradesh Government, 2016. *Rajya Anand Sansthan*. [Online] Available at: https://www.anandsansthanmp.in/web_components/pdf/en_note.pdf [Accessed 23 09 2020].
- Ministry of External Affairs, 2018. *Ministry of External Affairs: Government of India*. [Online] Available at: https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/Bhutan_May_2018.pdf [Accessed 27 09 2020].
- Rekhi Centre of Excellence for the Science of Happiness, 2018. *MOU's and Collaborations*. [Online] Available at: <http://www.happiness-iitkgp.org/happiness/index.php>[Accessed 23 08 2020].
- Rekhi Foundation, 2017. *Rekhi: Foundation for Happiness*. [Online] Available at: <http://www.rekhifoundation.com/>[Accessed 24 09 2020].
- Tuc, H.-D., 2018. *Hodactuc: A blog for my students*. [Online] Available at: <https://hodactuc.wordpress.com/2018/05/07/conversation-with-thakur-singh-powdyel-author-of-my-green-school/>[Accessed 25 09 2020].

The Separation of East-Pakistan: Analyzing the Causes, Fixing and Responsibilities

Zaheer Hussain Soomro - Amir Ahmed Khuhro

Abstract

East-Pakistan became the independent state as Bangladesh after result of a movement of Bengali Separatism. There are many factors, but main factor was geographical and Socio-cultural difference between the two parts, furthermore, the language issue, economic disparity, exploitation of the East-Pakistan, disparity in civil service and armed forces, differences over constitution making, the degeneration of Muslim League, the rise of regional Bengali Parties, the political grievances and alienation of East Pakistan were main factors that became final result in the loss of East Pakistan. Moreover, the leadership in West Pakistan came from the landlord's class while from eastern wing leadership came from lawyers, teachers and retired government officials. The people of eastern wing were more conscious about political matters. They were well aware of their basic rights as compared to the western wing because western were dominated by the feudal lords and the tribal chiefs. Due to education, in the eastern wing middle class people were strong and self-confident. The Bengalis particularly the intelligentsia began to look more and more to West Bengal for cultural affinity and bonds.

Keywords: East-Pakistan, Bangladesh, Disparity, Leadership.

Introduction

In 1971, Pakistan as a nation suffered the most terrible shock in its entire history due to losing one wing. In December 1971, East-Pakistan became the independent state Bangladesh as a result of Bengali Separation movement. Some intellectuals started movement to break-up of Pakistan main cause was failure of the political leadership, the political ambitions of the top self-assurance of the army or an international conspiracy. Furthermore, many factors, such as the geographical, Socio-cultural difference between the two wings, the language issue, the economic disparity, exploitation of the East-

developmental funds and foreign aid. The wholesale of the country's income was spent in West Pakistan due to its capital. East Pakistan earned most of the country's foreign exchange by the export of jute; yet most of it was spent on the industrialization of West Pakistan.

The Bengalis claimed that East Pakistan provided 60 percent of the total revenue as compared to 40 percent from West Pakistan but it received only 25% for its expenditure. It can conclude that the events led to the separation of East Pakistan were a series of misunderstandings and mishaps which were manipulated and exploited by a hostile neighbor.

References

- Hakeem Arshad Qureshi, (2002), *The 1971 Indo-Pak War* (Karachi: Oxford University Press,
- Badruddin Umar, (2004). *The Emergence of Bangladesh* (Karachi: Oxford University Press
- Zarina Salamat, (1992), *Pakistan 1947-58: An Historical Review* (Islamabad: National Institute of Historical and Cultural Research
- Rounaq Jahan, (1972), *Pakistan: Failure in National Integration* (New York: Columbia University Press
- Ian Talbot, (1999), *Pakistan A Modern History*, Vanguard Books, Lahore, Pakistan
- M. Nazrul Islam, (1990), *Pakistan A Study in National Integration* (Lahore: Vanguard Books,
- Mushtaq Ahmad, (1971), *Politics without Social Change* (Karachi: Space Publishers,
- Rounaq Jahan, (1997), *Pakistan: Failure in National Integration*, Karachi, Pakistan.
- Syed Humayun, (1995), *Sheikh Mujib's 6-Point Formula* (Karachi: Royal Book Company
- Syed Shabbir Hussain, (2000). *Ayub, Bhutto and Zia* (Lahore: Sange-Meel Publications
- Kamruddin Ahmad, (1970), *A Social History of Bengal* (Dacca: Progoti Publishers
- Anwar Dil and Afia Dil, (2000), *Bengali Language Movement to Bangladesh* Lahore
- Hasan Zaheer, (1994), *the Separation of East Pakistan* (Oxford: Oxford University Press
- Khawaja Alqama, (1997), *Bengali Elites Perceptions of Pakistan* (Karachi: Royal Book Company
- Rashid Suhrawardy, (1987), "Recollections," in *Memoirs of Huseyn Shaheed Suhrawardy*, ed. Mohammad H R Talukdar Dhaka: The University Press
- Khalid bin Sayeed, (1960), *Pakistan: The Formative Phase 1857-1948*, Karachi: Pakistan Publishing House.
- Yunus Samad, (1991) "South Asian Muslim Politics 1937-58", University of Oxford,
- Maleeha Lodhi, (1980), "Bhutto, the Pakistan People's Party and Political Development in Pakistan, 1967-1977"
- Zarina Salamat, (1970), *Pakistan 1947-58*, Karachi, Pakistan.
- Badruddin Umar, (1988) *Emergence of Bangladesh*, Dacca, Bangladesh
- UK DO, Report on "Constitution Change in Pakistan under Ayub Regime", TNA London.
- Md. Abdul Wadud Bhuiyan, (1982), *Emergence of Bangladesh and Role of Awami League* (New Delhi: Vikas Publishing House

- PLD, Political Parties Act, December 1962, Lahore, Pakistan
- Mohammad H. R. Talukdar (1987), *Memoirs of Huseyn Shaheed Suhrawardy* Dhaka: The University Press
- Zarina Salamat, (1970), *Pakistan 1947-58*, Lahore, Pakistan
- Keith Callard, (1957), *Pakistan A Political Study* (London: George Allen & Unwind
- K. K. Aziz, (1976), *Party Politics in Pakistan 1947-58*, Islamabad: National Commission on Historical and Cultural Research.
- Javed Haider Syed, (2007), "Pakistan Republican Party," *South Asian Studies*
- Rafique Afzal, (2002), *Political Parties*, Karachi, Pakistan
- Aziz, (1977), *Party Politics in Pakistan*, Lahore, Pakistan.
- Mazhar Ali, (1956), *Pakistan First Twelve Years*. "Editorial," *Pakistan Times*,
- Mehdi Hasan, (1976), *Pakistan ki Siyasi Jamatain*, Lahore: Classic
- Hasan Askari Rizvi, (1973), *Pakistan People's Party the First Phase 1967-71*, Lahore, Pakistan
- Lodhi (1966), *Bhutto*, Pakistan, Lahore, Pakistan.
- Mehdi Hasan, (2001), *Pakistan ki Siyasi party*, Lahore, Pakistan
- UKHC Pakistan (1953) to CRO London, Inward telegrams, TNA London
- Bhuiyan, (2078), *Emergence of Bangladesh*, Dacca
- M. Rafique Afzal, (2002), *Political Parties in Pakistan*, vol. I. (Islamabad: NIHCR, Quaid-i-Azam University,
- Herbert Feldman, (2001), *The Herbert Feldman Omnibus: Revolution in Pakistan*, (Karachi: Oxford University Press,

Culture; a Catalyst in Making and Breaking Bonds An Analysis of Relationship between Bangladeshi and Pakistani People Since 1947

Khola Younas Ansari

Abstract

The role of culture as a catalyst in formation of nations and alliances is evident in the two momentous incidents that took place in South Asia in the twentieth century. Pakistan emerged out of India in 1971 on the basis of Muslim nationalism, while Bangladesh seceded from Pakistan in 1971 on the basis of Bengali nationalism. There were many political and economic factors which triggered the feelings of separatism, however, the focus in this study is on cultural factors only. Since the traumatic separation of Bangladesh in 1971, the two countries have never enjoyed good or friendly relations with each other despite being members of many common regional and international platforms. Apart from good state-to-state relations, contact and interaction at public level is also very limited. People-to-people contact can serve as a key to remove the misconceptions and apocryphal views regarding one another. Through a review of available literature and survey questionnaires filled by Bangladeshi and Pakistani nationals residing in Turkey, and having a chance to interact with one another, the author examines the role of culture in making and breaking ties between the two peoples with a special focus on religion, language and dress code. The author also identifies religion, architecture, museums and cuisine as cultural products in which maximum interest was shown and which could be used for bringing the people of two countries together.

Keywords: Pakistan, Bangladesh, South Asia, Culture, 1971.

Introduction

There are around 118 types of atoms, each having its own qualities, but no atom is in its most comfortable state while being alone. They have a tendency to make bonds with other atoms in order to decrease their energy and increase their stability. When an atom links itself with another to make a bond, energy is released, while energy is needed to detach itself from another atom. Sometimes, these reactions of making and breaking bonds are sped up

References

- Abbas, F., Kaleem, M., & Ahmed, M. (2016). Punjabi language in Pakistan: Past, Present and Future. *Hamdard Islamicus: Quarterly Journal of the Hamdard National Foundation*, 39(4), 1-12. https://www.researchgate.net/publication/341314184_PUNJABI_LANGUAGE_IN_PAKISTAN_PAST_PRESENT_AND_FUTURE
- Ali, Z. (2014, September 18). Transcending barriers: Software to break down the wall within the Sindhi language. *The Express Tribune*. <https://tribune.com.pk/story/764134/transcending-barriers-software-to-break-down-the-wall-within-the-sindhi-language>
- Aziz, Q. (1974). *Blood and Tears*. Publications Division of the United Press of Pakistan Ltd.; Karachi.
- Beck, K. (2020, March 31). *Why Do Most Atoms Form Chemical Bonds?* Sciencing. Retrieved January 09, 2021, from <https://sciencing.com/do-atoms-form-chemical-bonds-6331381.html>
- Bose, S. (2005, October 08). Anatomy of Violence: Analysis of Civil War in East Pakistan in 1971. *Economic and Political Weekly*, 40(41), 4463-4471. <https://www.jstor.org/stable/4417267?seq=1>
- Census.gov.pk. (2011, September 12). *Mother Tongue*. Pakistan Census. Retrieved January 06, 2021, from <https://web.archive.org/web/20110912021653/http://www.census.gov.pk/MotherTongue.htm>
- Chandra, P., Jairazbhoy, N. A., & Dimock, E. (2018, May 28). *South Asian Arts*. Encyclopædia Britannica. Retrieved December 26, 2020, from <https://www.britannica.com/art/South-Asian-arts>
- Chowdhury, M. A. (1996). *Behind the Myth of Three Million*. Al Hilal Publishers, LTD. London.
- Coates, J. (1972). Bangladesh-the Struggle for Cultural Independence. *Index on Censorship*, 1(1), 17-35. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1080/03064227208532144>
- Encyclopaedia Britannica. (2017, July 28). *Bengali language*. Encyclopædia Britannica. Retrieved January 06, 2021, from <https://www.britannica.com/topic/Bengali-language>
- Encyclopaedia Britannica. (2019, December 5). *Urdu language*. Encyclopædia Britannica. Retrieved January 06, 2021, from <https://www.britannica.com/topic/Urdu-language>
- Gary, B. (2013, November 19). *Looking Away from Genocide*. The New Yorker. Retrieved December 9, 2020, from <https://www.newyorker.com/news/news-desk/looking-away-from-genocide>
- Hamdani, Y. L. (2010, February 20). *Jinnah And Urdu-Bengali Controversy*. Pak Tea House. Retrieved January 10, 2021, from <https://pakteahouse.wordpress.com/2010/02/22/jinnah-and-urdu-bengali-controversy/>
- Hamoodur Rahman Commission Report. (2003). *Hamoodur Rahman Commission Report*. Nazaria-e-Pakistan Trust. <http://storyofpakistan.com/the-hamood-ur-rahman-commission-report/>
- Heitzman, J., & Worden, R. (1989). *Bangladesh: A Country Study*. Washington, D.C. : Federal Research Division, Library of Congress : For sale by the Supt. of Docs., U.S. G.P.O. <http://countrystudies.us/bangladesh/>
- Helal, B. (2015). *Language Movement*. Banglapedia. Retrieved December 26, 2020, from http://en.banglapedia.org/index.php?title=Language_Movement
- Hussain, I. (2019). *South Asia in Global Power Rivalry: Inside-out Appraisals from Bangladesh*. Palgrave Macmillan.

- Jabeen, M., Chandio, A. A., & Qasim, Z. (2010). Language Controversy: Impacts on National Politics and Secession of East Pakistan. *South Asian Studies*, 25(1), 99-124. <http://pu.edu.pk/images/journal/csas/PDF/Mussarat%20Jabeen%207.pdf>
- Kausar, R., Sarwar, M., & Shabbir, M. (2015). The History of the Urdu Language together with its Origin and Geographic Distribution. *International Journal of Innovation and Research in Educational Sciences*, 2(1), 2349-5219.
- Khan, Y. (2017, August 5). Why Pakistan and India remain in denial 70 years on from partition. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2017/aug/05/partition-70-years-on-india-pakistan-denial>
- Mahmood, T. (2013, March 30). Pakistan was made for all the right reasons and religious extremism was not one of them! *The Express Tribune*. <https://tribune.com.pk/article/16699/pakistan-was-made-for-all-the-right-reasons-and-religious-extremism-was-not-one-of-them>
- Mannan, M. A. (2018). Islam's role in Bangladesh-Pakistan Alignment against India under the BNP's Rule. *India Quarterly*, 74(2), 138-159. <http://journals.sagepub.com/home/iqq>
- Mascarenhas, A. (1971, June 13). *Genocide*. The Sunday Times. Retrieved December 9, 2020, from https://theasiadialogue.com/wp-content/uploads/2018/03/19710613_tst_genocide_center_page.pdf
- Mir, F. (2010). *The Social Space of Language: Vernacular Culture in British Colonial Punjab*. University of California Press.
- Mohsin, A. (2014). The Violence of Democracy: Bangladesh Context. In *South Asia in Transition. International Political Economy Series*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137356642_4
- Mughal, M. A. (2012). *Sir Sayyid Ahmad Khan (1818-1897) - A Stalwart of Islamic Ideology in the Subcontinent*. SSRN. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2064795
- Oberlies, T. (2007). Chapter Five: Aśokan Prakrit and Pāli. In *The Indo-Aryan Languages* (pp. 161-204). Routledge. https://books.google.com.pk/books?id=OtCPAgAAQBAJ&pg=PA161&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Pillalamarri, A. (2019, March 16). *The Origins of Hindu-Muslim Conflict in South Asia*. The Diplomat. Retrieved January 6, 2021, from <https://thediplomat.com/2019/03/the-origins-of-hindu-muslim-conflict-in-south-asia/>
- Radcliffe Line*. (2017, February 11). Wikipedia; The Free Encyclopedia. Retrieved January 10, 2021, from https://en.wikipedia.org/wiki/Radcliffe_Line#/media/File:Partition_of_India_1947_en.svg
- Rahman, H. (2020). *Consuming Cultural Hegemony: Bollywood in Bangladesh*. Palgrave Macmillan.
- Rahman, M. (2018). The Victory of Bengal Nationalism over Muslim Identity. In *The Political History of Muslim Bengal: An Unfinished Battle of Faith*. Cambridge Scholars Publishing. United Kingdom.
- Ranjan, A. (2016). Bangladesh Liberation War of 1971: Narratives, Impacts and the Actors. *India Quarterly*, 72(2), 132-145. Sage Publications. 10.1177/0974928416637921
- Ritzema, M. (2018). *Gale Researcher Guide for: The Introduction of Islam to India*. Cengage Learning - Gale.
- Rodriguez, E. B. (2017). The origins of Muslim nationalism in British India. *Journal of Arts & Humanities*, 6(5), 55-65. <http://dx.doi.org/10.18533/journal.v6i5.1167>

- Saikia, Y. (2011). *Women, War, and the Making of Bangladesh: Remembering 1971*. Duke University Press.
- Schendel, W. V. (2009). *A History of Bangladesh*. Cambridge University Press.
- Sehgal, I., & Robotka, B. (2020). *Blood over Different Shades of Green* (1st ed.). Oxford University Press
- The Secretariat of The International Commission of Jurists. (1972). *The Events in east Pakistan, 1971*. International Commission of Jurists. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/1972/06/Bangladesh-events-East-Pakistan-1971-thematic-report-1972-eng.pdf>
- Shakoor, F. (1989). Pakistan-Bangladesh Relations-A Survey. *Pakistan Horizon*, 42(2), 109-133. from <http://www.jstor.org/stable/41393358>
- Shaon, A. I. (2017, February 19). *HC orders govt to preserve sanctity of Shaheed Minar*. Dhaka Tribune. Retrieved December 27, 2020, from <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/dhaka/2017/02/19/hc-govt-sanctity-shaheed-minar/>
- Shaukat, R. (2015, December 16). The 1971 saga. *The Nation*. <https://nation.com.pk/16-Dec-2015/the-1971-saga>
- Tharoor, S. (2017). *Inglorious Empire: What the British Did to India*. C. Hurst & Co. Publishers, UK.
- TRTWorld. (2020, December 7). *Turkey among top 10 nations to host the most international students*. TRTWorld. Retrieved January 4, 2021, from <https://www.trtworld.com/magazine/turkey-among-top-10-nations-to-host-the-most-international-students-42138>
- Vergheese, A. (2018). *British Rule and Hindu-Muslim Riots in India: A Reassessment*. Berkley Center for Religion, Peace and World Affairs. Retrieved January 6, 2021, from <https://berkeleycenter.georgetown.edu/responses/british-rule-and-hindu-muslim-riots-in-india-a-reassessment>

Kashmir & Ladakh: Flashpoints in South Asian Security Conundrum

Soumya Chaturvedi

Abstract

With the global attention drifting towards the Indo-Pacific, the regional geopolitics of South Asia has taken the centre-stage. Arguably, a stable South Asia will play a defining role in how the superpower rivalry plays out, given the new attention being accorded to the Indian Ocean region. One of the most pressing concerns which affect the stability of South Asia is the unsettled territorial claims. India-Pakistan hostility has existed since the formation of the latter. The India-China relations are not drastically different either. On August 5, 2019, the Indian government revoked the special status of the erstwhile state of Jammu & Kashmir and also bifurcated it into Union Territory of Jammu & Kashmir and Union Territory of Ladakh. Both these new union territories of India have a substantial land area under the occupation of Pakistan and China. In the one year since the decision, both the neighbours have shown unparalleled military aggression on the Indian borders. The American interest and nuclear capability of the actors involved along with their political ambitions further complicate the matter. This chapter provides a context to the conflict; the history of Kashmir & Ladakh up to the current build-up; analyse their strategic importance; explore the American interest in the prevailing dynamics and discuss the regional effect of the conflicts for the other South Asian states.

Keywords: Kashmir, Ladakh, South Asia, Security.

Introduction

Comprising of young nation-states, the term 'South Asia' is understood in a geographical context. It includes the peninsular and island states of Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, India, Nepal, Maldives, Pakistan and Sri Lanka. In the modern global timeline, these eight states are young sovereigns. However, their history is deeply rooted in the civilizational ethos that dates back to tens of century and more. With nearly 1.856 billion population (Southern Asia Population, 2020), South Asia abodes nearly one-fourth of the world population with diverse ethnocultural attributes and practices.

References

- Adnan, M. (2015). The Kargil Crisis 1999 and Pakistan's Constraints. *Journal of Political Studies*, 22(1), 129-151.
- Ahlawat, D. & Hughes, L. (2018). India–China Stand-off in Doklam: Aligning Realism with National Characteristics. *The Round Table*. 107(5), 613-625. doi: 10.1080/00358533.2018.1530376.
- Al Jazeera. (n.d.). *Mapping India and China's Disputed Borders*. Retrieved from <https://interactive.aljazeera.com/aje/2020/mapping-india-and-china-disputed-borders/index.html>.
- Astarita, C. (2007). China and India: Rivals or Partners? An Analysis of the Background of the Interactions between the Two Major Emerging Asian Powers. *Transition Studies Review*, 14(3), 545-561.
- Athwal, A. (2009). *China-India Relations: Contemporary Dynamics (Routledge Contemporary South Asia Series)*. New York: Routledge.
- Baghel, R. & Nusser, M. (2015). Securing the heights: The vertical dimension of the Siachen conflict between India and Pakistan in the Eastern Karakoram. *Political Geography*, 48, 24-36.
- Bansal, A. & Bahuguna, N. (2020). *Occupied Territories of Bharat*. New Delhi: Pentagon Press.
- Bansal, A. (2007). Annexation of Gilgit-Baltistan: Tumultuous Events of 1947-48. In V. Gupta and A. Bansal (Eds.), *Pakistan Occupied Kashmir: The Untold Story*. New Delhi: Manas Publications.
- Bansal, A. (2019). Gilgit-Baltistan and Aksai Chin. In A. Bansal and A. Ketkar (Eds.), *Geopolitics of the Himalayan Region: Cultural, Political and Strategic Dimensions*, New Delhi: Pentagon Press.
- Basrur, R. (June 2020). *China-India: The Stability-Instability Paradox*. RSIS Commentary No. 128-23. Retrieved from S. Rajaratnam School of International Studies website: <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2020/06/CO20128.pdf>.
- Beckley, M. (Winter 2011–2012), "China's Century? Why America's Edge Will Endure", *International Security* Volume 36, No. 3, pp. 41-78.
- Bisht, R. (2017). POK: Geo-Political and Strategic Importance for the Bordering Countries. *Journal of Acharaya Narendra Dev Research Institute*, 15-18. Retrieved from https://andjournalin.files.wordpress.com/2018/06/2017a_3.pdf.
- Chari, P.R. (2009). Reflections on the Kargil War. *Strategic Analysis*, 33(3), 360-364.
- Chaturvedi, A.K. (2019). Accession of Jammu & Kashmir and Constitutional Provisions: A Historical Recount. *Vivekanand International Foundation Brief*.
- Chaturvedi, S. (2020). Jammu and Kashmir Security Tracker: A Comparative Analysis of the Security Scenario. *India Foundation*. Retrieved from <https://indiafoundation.in/wp-content/uploads/2020/10/JK-Security-Tracker.pdf>.
- Chaudhari, R. (2019). 'Just another border incident': The Rann of Kutch and the 1965 India–Pakistan War. *Journal of Strategic Studies*, 42(5), 654-676. doi: 10.1080/01402390.2019.1571996.
- Chaudhary, D.R. (2020, July 31). Pakistan attempts to stitch trilateral alliance with Turkey and China on Kashmir. *The Economic Times*. Retrieved from <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/pakistan-attempts-to-stitch-trilateral-alliance-with-turkey-and-china-on-kashmir/articleshow/77283792.cms>.
- Chellaney, B. (Summer-Fall 2012). Rising Powers, Rising Tensions: The Troubled China-India Relationship. *SAIS Review of International Affairs*, 32(2), 99-108.

- Chikermane, G. (2020). The Ladakh Lesson: India Must Guard Against Chinese Tech Intrusion. In K. Bommakanti (Ed.), *China's Strategic Ambitions in the Age of COVID-19*. Retrieved from <https://www.orfonline.org/wp-content/uploads/2020/09/Chinas-Strategic-Ambitions-in-the-Age-of-COVID-19.pdf#page=52>.
- Chong, B. (2016, April 28). *Understanding Sino-Indian Relations – A Theoretical Perspective*. Retrieved from the Centre for International Maritime Security official website: http://cimsec.org/understanding-sino-indian-relations-theoretical-perspective/24896#_ftn39.
- Cohen, M.D. (2013). How Nuclear South Asia is Like Cold War Europe. *The Nonproliferation Review*, 20(3), 433-451.
- Cohen, S.P. (2016, June 4). *India-US relations: Pakistan*. Retrieved from Brookings official website: <https://www.brookings.edu/opinions/india-us-relations-pakistan/>.
- Council on Foreign Relations (2020). *Global Conflict Tracker*. Retrieved October 30, 2020, from <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-between-india-and-pakistan>.
- Dasgupta, C. (2002). *War and Diplomacy in Kashmir, 1947-48*. New Delhi: Sage Publications.
- Davis, A. (2020, October 15). The India-China Conflict in the Himalaya Should Break Open IR Theory. *E-International Relations*. Retrieved from <https://www.e-ir.info/2020/10/15/the-india-china-conflict-in-the-himalaya-should-break-open-ir-theory/>.
- Gangadharan, S. (2018, May 17). China's 'cheque book diplomacy' leading Pak, Sri Lanka & others to give away land, ports: Harvard study. *Wion News*. Retrieved from <https://www.wionews.com/world/chinas-cheque-book-diplomacy-leading-pak-sri-lanka--others-to-give-away-land-ports-harvard-study-137715>.
- Ganguly, S. (1995). Indo-Pakistani Nuclear issues and the stability/instability paradox. *Studies in Conflict & Terrorism*, 18(4), 325-334.
- Ganguly, S., Smetana, M., Abdullah, S. & Karmazin, A. (2019). India, Pakistan, and the Kashmir dispute: unpacking the dynamics of a South Asian frozen conflict. *Asia Europe Journal, Springer*, 17(1), 129-143.
- Global Human Rights Defense. (2007). *Observer's report on the minority human rights situation in Jammu and Kashmir State India: For the year January 2006 to June 2007*.
- Gupta, K. P. (1972). Indian Approaches to Modern China-I: A Socio-Historical Analysis. *China Report*, 8(4): 29-51.
- Hassnain, F.M. (1978). *Gilgit: The Northern Gate of India*. New Delhi: Sterling Publishers Pvt. Ltd.
- Huchet, J.F. (2008). Between Geostrategic Rivalry and Economic Competition. *China Perspectives*. 2008(3), 50-67.
- Jervis, R. (1984). *The Illogic of American Nuclear Strategy*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Jetin, B. (2012), *China's Rise: Strength and Fragility*. Exeter - UK: Merlin Press. pp. 92–107.
- Kalyanaraman, S. (2007). Dawn of Independence and the Tribal Raid. In V. Gupta and A. Bansal (Eds.), *Pakistan Occupied Kashmir: The Untold Story*. New Delhi: Manas Publications.
- Kapur, S.P. (Fall 2005). India and Pakistan's Unstable Peace; Why Nuclear South Asia is Not Like Cold War Europe, 30 (2), 127-152.
- Khan, A. (1992). *Raiders in Kashmir*. Jang Publishers.
- Korbel, J. (1966). *Danger in Kashmir*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Krepon, M. (2004). The Stability-Instability Paradox, Misperception, and Escalation Control in South Asia. In M. Krepon, R. W. Jones & Z. Haider (Ed.), *Escalation Control and the Nuclear Option in South Asia*. Retrieved from The Henry L. Stimson Center website: https://www.stimson.org/wp-content/files/fileattachments/Escalation%20Control%20FINAL_0.pdf.

- Ladakh Standoff: 'US Military to Stand With India,' Indicates White House. (2020, July 6). *Press Trust of India*. Retrieved from <https://www.india.com/news/world/ladakh-standoff-us-military-to-stand-with-india-indicates-white-house-4077488/>.
- Lyon, R. (2010). The India-China Relationship: A Tempered Rivalry?. *Australian Strategic Policy Institute*. Retrieved from <http://www.jstor.com/stable/resrep03956>.
- Malone, D.M. & Mukherjee, R. (2010). India and China: Conflict and Cooperation. *Survival: Global Politics and Strategy*, 52(1), 137-158.
- Mehta, A.K. (2018, December 11). Year and a half later, Doklam has only reinforced India's stature in Bhutan. *The Print*. Retrieved from <https://theprint.in/opinion/year-and-a-half-later-doklam-has-only-reinforced-indias-stature-in-bhutan/161744/>.
- Menon, V.P. (1961). *Integration of the Indian States*. Chennai: Orient Longman.
- Ministry of External Affairs, Government of India. (2018). *India-China Informal Summit at Wuhan*. Retrieved October 20, 2020 from https://mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/29853/IndiaChina_Informal_Summit_at_Wuhan.
- Ministry of External Affairs, Government of India. (2019). *2nd India-China Informal Summit*. Retrieved October 20, 2020 from https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/31938/2nd_IndiaChina_Informal_Summit.
- Narayanan, R. (December 2013). (*Policy Brief*) *China and India: A Sisyphean Bilateral?*, S. Rajaratnam School of International Studies.
- Palit, D.K. (1998). *The Lightning Campaign: The Indo-Pakistan War, 1971*. New Delhi: Lancer Publishers & Distributors.
- Panda, A. (2014). *Foreign Policy in the 2014 BJP Manifesto*. Retrieved from The Diplomat website: <https://thediplomat.com/2014/04/foreign-policy-in-the-2014-bjp-manifesto/>.
- Panda, A. (2017). *The Political Geography of the India-China Crisis at Doklam*. Retrieved from The Diplomat website: <https://thediplomat.com/2017/07/the-political-geography-of-the-india-china-crisis-at-doklam/>
- Panday, A. (Fall 2011). The Stability-Instability Paradox: The Case of the Kargil War. *Penn State Journal of International Affairs*, 1(1), 7-14.
- Pandit, K. (2020, October 20). Pakistan Army's 'Operation Gulmarg': Oct 1947. *Times of India*. Retrieved from <https://timesofindia.indiatimes.com/blogs/voices/pakistan-armys-operation-gulmarg-oct-1947/>.
- Pandita, K.N. (2019, February 02). Strangulating the Neelam Valley. *Indian Defence Review*. Retrieved from <http://www.indiandefencereview.com/news/strangulating-the-neelam-valley/>.
- Paul, T.V. (October-December 2006). Why has the India-Pakistan Rivalry Been so Enduring? Power Asymmetry and an Intractable Conflict. *Security Studies*, 15(4), 600-630.
- Philip, S.A. (2020, September 25). India, China working on Ladakh peace formula - alternate week patrolling, after disengagement. *The Print*. Retrieved from <https://theprint.in/defence/india-china-working-on-ladakh-peace-formula-alternate-week-patrolling-after-disengagement/510323/>.
- Pradhan, R.D. (2007). *1965 War, The Inside Story, Defence Minister Y.B. Chavan's Diary of India-Pakistan War*. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.
- Purayil, M.P. & Purayil, M.P. (2020). The Ladakh Crisis and India's Ontological Security. *Global Change, Peace & Security*. doi: 10.1080/14781158.2021.1823359.
- Reddy, E.S. & Damodaran, A.K. (Eds.) (1992). *Krishna Menon on Kashmir: Speeches at United Nations*. New Delhi: Sanchar Publishing House.

- Roy-Choudhary, R. (2004). The United States' role and influence on the India-Pakistan conflict. *India and Pakistan: Peace by Piece*. Retrieved from Peace Palace Library official website: https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/UNIDIR_pdf-art2117.pdf.
- Rusko, C.J. & Sasikumar, K. (2007). India and China: From Trade to Peace?. *Asia Perspective*. 31(4), 99-123.
- Scott, D. (2008). Sino-Indian Security Predicaments for the Twenty-First Century. *Asian Security*. 4(3), 244-270.
- Serring, S.H. (2014). Gilgit-Baltistan of Jammu and Kashmir in Constitutional Limbo. In K. Warikoo (Ed.), *The Other Kashmir: Society, Culture and Politics in the Karakoram Himalayas*. New Delhi: Pentagon Press.
- Sindhu, W.P.S. & Yuan, J. (2003). *China and India: Cooperation or Conflict?*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Singh, P. (2017). Re-Positioning Pakistan Occupied Kashmir On India's Policy Map: Geopolitical Drivers, Strategic Impact. *IDS Monograph Series*, No. 62. Retrieved from <https://idsa.in/system/files/monograph/monograph62.pdf>.
- Singh, R. (2020, October 20). October 1947: The Raid on Baramulla. *ANI*. Retrieved from <https://aninews.in/news/world/asia/october-1947-the-raid-on-baramulla20201020095645/>.
- Snedden, C. (2013). *Kashmir: The Unwritten History*. India: Harper Collins.
- Southern Asia Population. (2020). Retrieved October 27, 2020, from <https://www.worldometers.info/world-population/southern-asia-population/>.
- Stanley, W.A. (1984). *Jinnah of Pakistan*. New York: Oxford University Press.
- Subramanian, N. (2020, January 24). Explained: The Kashmir Pandit Tragedy. *The Indian Express*. Retrieved from <https://indianexpress.com/article/explained/exodus-of-kashmiri-pandits-from-valley-6232410/>.
- Synder, G. (1965). The Balance of Power and the Balance of Terror. In P. Seabury (Ed.), *The Balance of Power*. San Francisco: Chandler Publishing Company, 184-201.
- Tellis, A.J, Fair, C.C. & Medby, J.J. (2001). *Limited Conflicts under the Nuclear Umbrella: Indian and Pakistani Lessons from the Kargil Crisis*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- Trivedi, A. (2019). *Why the 1963 Sino-Pakistan Boundary Agreement Is Unlawful in Light of the Recent ICJ Advisory Opinion on the Chagos Archipelago, 2019*. Retrieved from the Jurist website: <https://www.jurist.org/commentary/2019/07/abhishek-trivedi-sino-pakistan-boundary/>.
- US naval buildup in Indo-Pacific seen as warning to China. (2020, June 12). *The Economic Times*. Retrieved October 15, 2020 from <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/us-naval-buildup-in-indo-pacific-seen-as-warning-to-china/articleshow/76335589.cms?from=mdr>.
- Vergheese, B.G. (2007). *A Jammu and Kashmir Primer: From Myth to Reality*. Centre for Policy Research, New Delhi, Occasional Paper No. 14.
- Walt, S.M. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*. 9(4), 3-43.
- War, H.M. (2005). *The Great Disclosures: Secrets Unmasked*. New Delhi: Manas Publications.
- Watterson, C.J. (2017). Competing interpretations of the stability–instability paradox: The case of the Kargil War. *The Nonproliferation Review*. doi: 10.1080/10736700.2017.1366623.
- Zhu, Z. (June-December 2011). China-India Relations in the 21st Century: A Critical Inquiry. *Indian Journal of Asian Affairs*. 24(1/2), 1-16.

Keşmir ve Ladakh: Güney Asya Güvenlik Çıkmazında Parlama Noktaları

Soumya Chaturvedi

Genişletilmiş Özet

Küresel ilginin birden Hint Pasifiği'ne kaymasıyla birlikte Güney Asya'nın bölgesel jeopolitiği dikkat odağı olmaya başlamıştır. Hint Okyanusu bölgesine gösterilen yeni bakış açısına bakılacak olursa istikrarlı bir Güney Asya muhtemelen süper güç rekabetinin ilerleyişinde belirleyici bir rol oynayacaktır. Bir meseleler yığını Güney Asya yarımadasındaki genç ulus-devletlerin güvenliğini tehdit etmektedir. Bu yeni devletlerin güvenlik algısını etkileyen en önemli meselelerden biri çözümlenememiş toprak talepleridir. Keşmir konusunda Hindistan-Pakistan hasımlığı, Pakistan'ın kurulmasından bu yana var olmuştur. İki taraf arasında en son 1999'da savaş çıkmıştır ancak son beş yılda gerçekleşen Uri nokta vuruşları ve Balakot hava saldırılarından bu yana gerilim daha da artmıştır. Hindistan ve Çin arasındaki ilişki de bundan pek farklı değildir. İki taraf arasında işlevsel bir ilişki olsa da bu ilişki Dokhlam'daki askerî restleşme gibi olaylardan dolayı son birkaç yılda daha zor hâle gelmiştir.

5 Ağustos 2019'da Hint Hükûmeti sabık Cemmü-Keşmir eyaletinin özel statüsünü iptal etmiş ve onu Cemmü-Keşmir Birlik Bölgesi ve Ladakh Birlik Bölgesi olarak ikiye bölmüştür. Bu iki yeni birlik bölgesi topraklarının önemli kısımları Pakistan ve Çin'in işgali altındadır. Karardan geçen bir yıldan bu yana iki komşu da sınırda, askerî kayıplar ve ağır ateşkes ihlalleriyle sonuçlanan, daha önce görülmemiş bir saldırganlık sergilemiştir. Kuşak ve Yol Girişimi, özellikle de Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru gibi projeler bağlamında, söz konusu gerilimin iki tarafındaki alanlar ilgili ülkelere coğrafi, siyasi ve ekonomik anlamda stratejik bir gözetleme noktası sağlamaktadır. Realist düşünce ekolünün anladığı şekliyle Amerikan çıkarları, ilgili aktörlerin nükleer kapasiteleri ve onların siyasi emelleri meseleyi daha da karmaşık hâle getirmektedir.

Makalenin birinci kısmı, Keşmir ve Ladakh üzerine olan ihtilafı bağlamına yerleştiren farklı akademik çalışmaları ele almaktadır. Keşmir'in coğrafi sınırlarının Hindistan ve Pakistan; Ladakh'inkinin ise Çin, Hindistan ve Pakistan arasında ihtilafı olmasından dolayı Hindistan-Pakistan ve Hindistan-Çin ilişkileri bağlamlarına yerleştirilme şekilleri de incelenmektedir. Hindistan-Pakistan ihtilafının anlaşılması ve incelenmesi için Glen Snyder'in istikrar-istikrarsızlık çelişkisi kesilmiş güç ve dönmüş ihtilaf gibi kavramlar kullanılmıştır. Hindistan-Çin ilişkisini kavramsal olarak keşfedebilmek için gerçekçilik, yeni gerçekçilik ve yapısalcılık düşünce ekollerine başvurulmuştur. Ayrıca Hindistan-Çin-Pakistan denklemi anlamak için Stephen Walt'ın tehditler dengesi kavramı incelenmiştir.

Makalenin ikinci kısmı hem Keşmir hem de Ladakh'daki ihtilafın olgulara dayalı detaylı bir tarihçesine yer vermektedir. Erken tarihin bağımsızlık öncesi ve sonrası dönemin ve Hindistan-Çin ve Hindistan-Pakistan arasında yaşanan birtakım savaşlar da dâhil olmak üzere 2020 yılına kadarki güncel dönemin önemli dönüm noktalarına değinilmiştir. Bu bölüm ayrıca ülkeler arasında güvenlik temelli gerginlikleri arttıran yakın geçmişteki gelişmelere değinmektedir. Makalenin bir sonraki kısmında ise hak talep edilen toprakların jeostratejik önemi tematik olarak tartışılmaktadır. İhtilafı toprakların stratejik değerini belirleyen askerî avantaj, su güvenliği, ekonomik potansiyel ve diğer önemli etkenler detaylıca soruşturulmuştur. Toprak talep eden üç ülke dışında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin de bölgede belirleyici olmasa da önemli bir rolü vardır. Söz konusu üç ülkenin ABD ile olan ilişkileri son 70 yılda

belirgin bir şekilde değişmiş ve farklı yönlere evrilmektedir: ABD ve Çin düşman olmaya devam etmekte, Çin ve Pakistan yakınlaşmakta, ABD ve Hindistan ilişkisi ise güçlenmektedir. Böylece Keşmir ve Ladakh yüzünden Hindistan-Pakistan-Çin meselesi gerildiği zaman devreye Amerikan çıkarları da girmektedir. Bu bölüm ABD'nin bu rolünü detaylı bir şekilde tartışırken ayrıca Türkiye, Nepal, Bangladeş, Butan, Sri Lanka ve Maldivler gibi devletlerin de rollerini kısaca incelemektedir.

Keşmir ve Ladakh; Çin, Hindistan ve Pakistan arasındaki ihtilafların sınırlarını oluşturmaktadır. Küresel jeopolitiğin doğası gereği herhangi iki veya daha fazla ülke arasındaki ilişkiler bir vakum içerisinde şekillenmemekte, aksine küresel gerçekler tarafından etkilenmektedir. Keşmir ve Ladakh meselesinde üç nükleer güç arasındaki güvenlik temelli gerilimler dış etkenler sebebiyle karmaşıklaşmaktadır. İç güvenlik hedefleri ve evrim geçiren jeopolitik etkenler sebebiyle bu soruna kolay veya hızlı bir çözüm olmasa da Keşmir ve Ladakh'taki ihtilaflı bölgelerin Güney Asya güvenlik çıkmazında parlama noktaları olarak kalmaya devam edeği aşikârdır. Söz konusu sorun Çin, Hindistan ve Pakistan ilişkisini etkilemeye devam edeği gibi diğer Güney Asya ülkeleri için daha önemli sonuçlar doğuracaktır.

Anahtar Kelimeler: Keşmir, Ladakh, Güney Asya, Güvenlik.

The Contemporary Rohingya Crisis and Security Concerns for Bangladesh

Md Niamot Ali - Mohammad Zahidul Islam - Md Nazmul Islam

Abstract

The Rohingya people of the Rakhine state of Myanmar have been suffering for a long time due to multifaceted state-sponsored violence under the military government. In the latest wave of violence that started on August 25, 2017, over their alleged involvement in an attack on a police post, more than 1.3 million Rohingya were forced to leave their motherland and flee to neighbouring Bangladesh as the military executed, indiscriminately raped, and destroyed their villages. The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) termed these as “textbook examples of ethnic cleansing”, while the Secretary-General of the United Nations considered these as ‘catastrophic’ and completely unacceptable. Researchers say the genesis of this crisis goes back to the “Burma Citizenship Law 1982”, in which this ethnic group is denied their citizenship. While the concern for international humanitarian groups remains unabated, Bangladesh needs to tackle unprecedented security threats to maintain this massive influx of Rohingya people. It is possible that the Rohingya people can eventually involve themselves in indiscriminate drug dealing, human trafficking, and smuggling. Besides, they can create different health hazards, including HIV, AIDS, STDs, etc. Moreover, their long-term habitation in tight environmental conditions in Cox’s Bazar may lead them to different social crimes, including suicide, homicide, rape, or even political mobilization against Bangladesh’s legal system. Ten semi-structured online interviews have been conducted among the host communities to collect primary data from a field study in Cox’s Bazar. In contrast, the secondary data has been collected from recent research papers, non-governmental organizations, international non-governmental organizations, U.N. bodies, and other related sources. This paper aims to overlook different security threats that the Rohingya people could pose to Bangladesh.

Keywords: Rohingya Crisis, Myanmar, Bangladesh, Cox’s Bazar, Ethnic Cleansing, Food Security, Health, Environment.

for Bangladesh which it needs to think about. Besides, Bangladesh should also be careful about their psychological trauma and nostalgia to return to their motherland and live peacefully after all the military control in the Rakhine state of Myanmar. Of course, Bangladesh cannot and should not involve in the internal politics of Myanmar. However, it should attract the international community's attention and convince them to establish the rights and privileges of the Rohingya people. Otherwise, these serious issues can be immensely odd for Bangladesh's continuous struggle to develop a democratic practice. In fact, who can deny that the prerequisite for development is internal peace?

References

- 4,300 acres of hills, forests razed for Rohingya shelter, U.N. report find, *The Daily Star*, September 19, 2018, retrieved from <https://www.thedailystar.net/rohingya-crisis/rohingya-influx-puts-biodiversity-risk-in-coxs-bazar-1635562> (Last accessed July 15, 2019).
- Ahmed, I. et al. (2010). *The Plight of the Stateless Rohingyas: Response of the State, Society and the International Community*, Dhaka: University Press Limited.
- Ali, MN (2021). The Pandemic and Rohingya Refugees. In Titumir, Rashed Al Mahmud; Georgeou, Nichole; and Chowdhury, Anis (Eds.) *Covid-19 and Bangladesh: Response, Rights and Resilience* (pp. 121-126). Dhaka: University Press Limited.
- Balzacq, T. (2011). A theory of securitization: origins, core assumptions, and variants. In: Balzacq, T. (ed.) *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*. New York: Routledge, pp. 1-30.
- BIPPS Special Report (2017). *Rohingya Refugee Crisis in Bangladesh: A Security Perspective*. http://bipss.org.bd/pdf/Rohingya_Refugee_Crisis_in_Bangladesh.pdf (Last accessed July 15 15, 2019).
- Centre for the Study of Genocide and Justice (2017). *The Testimony of Sixty- on the crisis of Rohingya's in Myanmar*, Liberation War Museum, Dhaka, Bangladesh, available at http://sls.sbg.ac.at/data/Testimony%20Sixty%20%20Rohingya_8_11_2017.pdf (Last accessed May 25 2021).
- Hoque, M. (ed.) (2018). *The Rohingya Genocide: Compilation and Analysis of Survivors' Testimonies*, Centre for the Study of Genocide and Justice, Liberation War Museum, Dhaka, Bangladesh, available at <https://www.rohingyapost.com/the-rohingya-genocide-compilation-and-analysis-of-survivors-testimonies-liberation-war-museum/> (Last accessed May 25, 2021).
- Hoque, M. et al. (2018). *The Rohingya Genocide: Compilation and Analysis of Survivors' Testimonies*, Center for the Study of Genocide and Justice, Liberation War Museum, Dhaka.
- Hsan, K., Griffiths, M. D., Gozal, D., & Rahman, M. A. (2019). HIV infection in Rohingya refugees in Bangladesh, *The Lancet HIV*, 6(7), e419. DOI: 10.1016/s2352-3018(19)30156-0.
- Imtiaz, S. (2018). "Rohingya Crisis and Environmental Degradation in Bangladesh: An Analysis of Deforestation and Policy Recommendation". *Proceedings of the Seminar on Rohingya Crises*, Dhaka University, Dhaka: pp 12.

- Independent Evaluation of UNHCR's emergency response to the Rohingya Refugees influx in Bangladesh. UNHCR, UK. 2017. Retrieved from <https://www.unhcr.org/5c811b464.pdf> (Last accessed July 2, 2019).
- Jha, A. (2018). "Rohingya Resettlement: An Environmental Crisis for Bangladesh". Proceedings of the Seminar on Rohingya Crises, Dhaka University, Dhaka, pp 15.
- K. Maudood Elahi (1987). "The Rohingya Refugees in Bangladesh: Historical Perspectives and Consequences," In John Rogge (ed.), *Refugees: A Third World Dilemma*, New Jersey: Rowman and Littlefield.
- Khan NZ, Shilpi AB, Sultana R, et al. (2019). Displaced Rohingya Children at High Risk for Mental Health Problems: Findings from Refugee camps within Bangladesh, *Child Care Health Development*, Vol. 45, pp. 28–35.
- Myanmar/Bangladesh Fence. Global Security.org. Retrieved from <https://www.globalsecurity.org/military/world/myanmar/myanmar-bangladesh-fence.htm> (Last accessed July 10, 2019).
- Nuzhat, S. (2018). "Health Issues of Rohingya People in Camps", Proceedings of the Seminar on Rohingya Crises, Dhaka University, Dhaka: pp 12.
- Rana, M. S., & Riaz, A. (2022). Securitization of the Rohingya Refugees in Bangladesh. *Journal of Asian and African Studies*. <https://doi.org/10.1177/00219096221082265>.
- Rohingyas in Cox's Bazar: Environment under threat, The Daily Star, July 11, 2019, <https://www.thedailystar.net/frontpage/news/rohingyas-coxs-bazar-environment-under-threat-1769743> (Last accessed July 15 2019).
- Sarkar, N. (2018). "Rohingya Crisis in Bangladesh: Crime and Security Dimensions". Proceedings of the Seminar on Rohingya Crises, Dhaka University, Dhaka: pp 12.
- Saudi sends back 13 Rohingyas. The Daily Star, January 9, 2019. Retrieved from <https://www.thedailystar.net/rohingya-crisis/news/13-rohingyas-detained-ksa-deported-bangladesh-1684621> (Last Accessed July 5 2019).
- Sayem, MA. (2018). "Refugees and the Environment: A Case Study of the Declining Natural Environment Surrounding the Settlement of Rohingya Refugees in Bangladesh". Proceedings of the Seminar on Rohingya Crises. Dhaka University. Dhaka: pp 15.
- Shabnam, N. (2018). "The Consequence of Rohingya Crisis in Bangladesh: Crime and Security Dimensions". Proceedings of the Seminar on Rohingya Crises. Dhaka University. Dhaka: pp 08.
- Sultana, IZ. (2018). "Camp Life of the Rohingya: A Story of Stratification? Proceedings of the Seminar on Rohingya Crises, Dhaka University, Dhaka: pp 09.
- The Daily Star, Rohingya Genocide & World's Hypocrisy, Myanmar Guilty, Bangladesh Victim. Retrieved from <https://www.thedailystar.net/myanmar-rohingya-crisis-the-other-face-of-todays-humanity> (Last accessed October 3, 2019).
- The Rohingya refugee crisis. UNDP Bangladesh (2019). Retrieved from <https://www.unicef.org/bangladesh/en/rohingya-refugee-crisis-0>.
- Three Rohingyas were killed in an alleged shootout with police in Teknaf, BDNEWS24.COM, April 6, 2019. Retrieved from <https://bdnews24.com/bangladesh/2019/04/06/three-rohingyas-killed-in-alleged-shootout-with-police-in-teknaf> (Last accessed July 15, 2019).
- Uddin, N. (2018). Rohingya Refugees in Bangladesh: Five Challenges for the Future. <https://blogs.lse.ac.uk/southasia/2018/11/21/rohingya-refugees-in-bangladesh-five-challenges-for-the-future/> (Last accessed July 15, 2019).
- Zaman, M. (2019). Rohingya crisis: Issues and challenges that have emerged, The Daily Star, January 19, 2019. Retrieved from <https://www.thedailystar.net/opinion/human-rights/news/rohingya-crisis-issues-and-challenges-have-emerged-1689490> (Last accessed July 15, 2019).

Financial Performance of Microfinance Institutions in South Asia

Lutfun Nahar - Md Nazim Uddin

Abstract

A microfinance institution is an organization that offers financial services to those who are disadvantaged, unemployed, or unable to get financial services from traditional banks. Most microfinance organizations struggle to strike a balance between profitability and assisting many impoverished individuals. This study aims to investigate the elements that influence the financial performance of MFIs in South Asia. Microfinance institutions that are not profitable may not assist the economy or reduce poverty. Failure Microfinance firms have made it harder for poor individuals who are not eligible for government financial assistance to get financial assistance to help them overcome poverty. Profitability may result in mission drift, represented by servicing wealthy customers to generate profit, which opposes the objective of Microfinance Institutions, which is poverty elimination. 44% of microfinance services are more advantageous than corporate banks.

Reaching out to the poor is costly, and the poor cannot afford it. Profit, according to Hermes, contradicts the aim of microfinance of supporting low-income persons. South Asian nations are undeveloped and have some of the poorest populations on the planet. South Asian microfinance organizations have challenges in comprehending poverty and reaching a large number of underprivileged people. As Microfinance Institutions aspire to improve the performance of disadvantaged persons and become self-sustaining, the most important criteria impacting Microfinance success are MFI size, age, and institutional type. The variables that impact microfinance organizations in South Asia are examined in this research. South Asian microfinance continues to dominate the global market. South Asia has the greatest number of microfinance borrowers worldwide. This area has the most significant number of debtors. The top three borrowers in the region are India, Bangladesh, and Vietnam. Asian microfinance, especially in South Asia, leads the globe in many ways. Most borrowers in the area are female. It accounts for two-thirds of all worldwide debtors. South Asia's credit portfolio is rated second. Latin America and the Caribbean come in second in terms of borrowers. Rural regions this region has a low penetration rate. Rural-focused MFIs account for 23% of the region's MFIs. EECA, like MENA, has 3 million loans. These two locations have the fewest female borrowers. This research is noteworthy for two reasons. It begins by examining the current financial performance indicators of South Asian Microfinance Institutions. This study aims to educate funders and non-

donor or investor assets. Leverage is one of the most significant determinants of return on assets and returns on equity. Consequently, the administration must design a more efficient administration strategy and lower operating expenses (such as transaction costs) by using a range of technologies that may limit expenditures, such as mobile micro banking. In addition, the administration must routinely assess the activities' efficacy to comprehend the financial performance's effect.

Further Research

This study's objective was to explore several internal and external variables utilizing five years of data. This study disregards many essential factors, such as loaning technique, operating efficiency, sufficient capital, and other variables. In this approach, more research that considers the previous characteristics might play a more significant role in uncovering other elements that contribute to microfinance companies' social and financial success across the world.

References

- Neralla, N. G. (2022). Can corporate governance structure effect on corporate performance: an empirical investigation from Indian companies. *International Journal of Disclosure and Governance*, (Srivastava 2009). <https://doi.org/10.1057/s41310-021-00135-z>
- Mia, M. A. (2022). Do women on boards affect employee benefits? Evidence from the global microfinance industry. *Economics Letters*, 210, 110194. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2021.110194>
- Ashraf, D., Rizwan, M. S., & L'Huillier, B. (2022). Environmental, social, and governance integration: the case of microfinance institutions. *Accounting and Finance*, 62(1), 837–891. <https://doi.org/10.1111/acfi.12812>
- Ahamad, S., Al-Jaifi, H. A. A., & Ehigiamusoe, K. U. (2022). Impact of Intellectual Capital on Microfinance Institutions' Efficiency: the Moderating Role of External Governance. *Journal of the Knowledge Economy*, (0123456789). <https://doi.org/10.1007/s13132-022-00937-8>
- Tadele, H., Roberts, H., & Whiting, R. (2022). Microfinance institutions' risk and governance in Sub-Saharan Africa. *International Journal of Social Economics*, 49(3), 449–469. <https://doi.org/10.1108/IJSE-10-2020-0719>
- Mutamimah, M., Zaenudin, Z., & Bin Mislan Cokrohadisumarto, W. (2022). Risk management practices of Islamic microfinance institutions to improve their financial performance and sustainability: a study on Baitut Tamwil Muhammadiyah, Indonesia. *Qualitative Research in Financial Markets*. <https://doi.org/10.1108/QRFM-06-2021-0099>
- Farooq, S., Ahmad, A., Liaqat, F., & Ali, F. H. (2022). Understanding Relevance of Business Environment for Financial Performance: The Case of Asian Non-Banking Microfinance Institutions. *Vision: The Journal of Business Perspective*, 097226292210819. <https://doi.org/10.1177/09722629221081915>
- Bardhan, A. K., Nag, B., Mishra, C. S., & Tarei, P. K. (2021). An integrated framework for analyzing performance indicators of Indian microfinance institutions: a multi-stakeholder perspective. *Benchmarking*. <https://doi.org/10.1108/BIJ-09-2020-0470>

- Geresem, O., & Michael, O. (2021). Capital structure, credit risk management and financial performance of microfinance institutions in Uganda. *Journal of Economics and International Finance*, 13(1), 24–31. <https://doi.org/10.5897/jeif2020.1096>
- Kaawaase, T. K., & Nairuba, C. (2021). Corporate governance, internal audit quality and financial reporting quality of financial institutions. *Asian Journal of Accounting Research*. <https://doi.org/10.1108/AJAR-11-2020-0117>
- Umar, U. B., Masud, A., & Matazu, S. A. (2021). Direct and indirect effects of customer financial condition in the acceptance of Islamic microfinance in a frontier market. *Journal of Islamic Marketing*. <https://doi.org/10.1108/JIMA-12-2019-0267>
- Hamdino Hamdan, Dzuljastri Abdul Razak, Mohd Hanafia Huridi, M. N. U. (2021). Factors contributing to financial literacy among MSMEs in Klang Valley. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(6), 9223–9232.
- Fersi, M., & Bougelbène, M. (2021). Financial and social efficiency analysis of Islamic microfinance institutions. *International Journal of Emerging Markets*. <https://doi.org/10.1108/IJOEM-02-2020-0197>
- Uddin, N., Kassim, S., Bt, N., & Che, N. A. (2021). Green Microfinance Promoting Sustainable Development Goals (SDGs) In Bangladesh. *Journal of Islamic Finance*, 10(1), 11–18.
- Mohamad Anwar, N. A., Iqbal Hussain, H., Kamarudin, F., Sufian, F., Zainal, N., & Wong, C. M. (2021). Impact of regulatory efficiency and market openness to social and financial efficiency: empirical evidence from microfinance institutions. *Society and Business Review, ahead-of-p*(ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/sbr-04-2020-0056>
- Wang, C., Yuan, T., & Feng, J. (2021). Instrumental ties or expressive ties? Impact mechanism of supervisor–subordinate ties based on enterprise social media on employee performance. *Journal of Enterprise Information Management*. <https://doi.org/10.1108/JEIM-06-2021-0238>
- Bangladesh Bank. (2021). National Financial Inclusion Strategy. *Financial Institutions Division Ministry of Finance Bangladesh and Bangladesh Bank*, (November), 2–87. Retrieved from <https://www.cbn.gov.ng/Out/2013/CCD/NFIS.pdf%0Ahttp://www.afi-global.org/sites/default/files/publications/mfg-en-paper-national-financial-inclusion-strategy-oct-2012.pdf>
- Sinha, S., & Ghosh, K. (2021). Organizational sustainability and performance improvement in microfinance institutions (MFIs): managerial insights of what, why and how. *Social Responsibility Journal*. <https://doi.org/10.1108/SRJ-11-2019-0379>
- Uddin, M. N., Pramanik, A. H., Haque, A., & Hamdan, H. (2020). Assessment of Islamic microfinance on poverty reduction in Bangladesh. *International Journal of Islamic Marketing and Branding*, 5(4), 326. <https://doi.org/10.1504/ijimb.2020.114402>
- Gupta, N., & Mirchandani, A. (2020). Corporate governance and performance of microfinance institutions: recent global evidences. *Journal of Management and Governance*, 24(2), 307–326. <https://doi.org/10.1007/s10997-018-9446-4>
- Zainal, N., Md Nassir, A., Kamarudin, F., & Law, S. H. (2020). Does bank regulation and supervision impedes the efficiency of microfinance institutions to eradicate poverty? Evidence from ASEAN-5 countries. *Studies in Economics and Finance*, 3(9651500). <https://doi.org/10.1108/SEF-10-2019-0414>
- Hossain, S., Galbreath, J., Hasan, M. M., & Randøy, T. (2020). Does competition enhance the double-bottom-line performance of microfinance institutions? *Journal of Banking and Finance*, 113, 105765. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2020.105765>
- Khan, A., & Shireen, S. (2020). Drivers of financial and operational efficiency of MFIs: empirical evidences from Eastern Europe and Central Asia. *Benchmarking*, 27(9), 2679–2697. <https://doi.org/10.1108/BIJ-11-2019-0515>
- Sangwan, S., & Nayak, N. C. (2020). Factors influencing the borrower loan size in microfinance group lending: a survey from Indian microfinance institutions. *Journal of Financial Economic Policy*. <https://doi.org/10.1108/JFEP-01-2020-0002>

- Hamdan, H., Embi, N. A. C., Kassim, S., Saad, N. B. M., & Uddin, M. N. (2020). Governance Structure of Microfinance Institutions: A Comparison of Models and Its Implication on Social Impact and Poverty Reduction. *Journal of Ibn Haldun Studies, Ibn Haldun University*, 5(1), 95–118. <https://doi.org/10.36657/ihcd.2020.68>
- Rasel, M. A., & Win, S. (2020). Microfinance governance: a systematic review and future research directions. *Journal of Economic Studies*. <https://doi.org/10.1108/JES-03-2019-0109>
- Banto, J. M., & Monsia, A. F. (2020). Microfinance institutions, banking, growth and transmission channel: A GMM panel data analysis from developing countries. *Quarterly Review of Economics and Finance*. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2020.06.004>
- Uddin, M. N. (2020). Role of Islamic Microfinance Institutions for Sustainable Development Goals in Bangladesh. *Journal of International Business and Management*, 1–12. <https://doi.org/10.37227/jibm-2020-64>
- Sutradhar, S. R. (2020). The impact of remittances on economic growth in Bangladesh, India, Pakistan and Sri Lanka. *International Journal of Economic Policy Studies*, 14(1), 275–295. <https://doi.org/10.1007/s42495-020-00034-1>
- Khan, A., & Gulati, R. (2019). Assessment of efficiency and ranking of microfinance institutions in India: a two-stage bootstrap DEA analysis. *International Journal of Business Forecasting and Marketing Intelligence*, 5(1), 1. <https://doi.org/10.1504/ijbfmi.2019.10015494>
- Yuan, Y., Azam, S. M. F., & Tham, J. (2019). Conceptualizing the Financial Accessibility of Small and Medium Enterprises (SMEs) in Malaysia. *European Journal of Economic and Financial Research*, 3(5), 219–237. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.3598151>
- Haque, T., Siwar, C., Bhuiyan, A. B., & Joarder, M. H. R. (2019). Contributions of aim microfinance to economic empowerment (EE) of women borrowers in Malaysia. *Economics and Sociology*, 12(4), 227–242. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-4/15>
- Li, L. Y., Hermes, N., & Meesters, A. (2019). Convergence of the performance of microfinance institutions: A decomposition analysis. *Economic Modelling*, 81(October 2018), 308–324. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2019.05.014>
- Noordin, N. H., & Kassim, S. (2019). Does Shariah committee composition influence Shariah governance disclosure?: Evidence from Malaysian Islamic banks. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 10(2), 158–184. <https://doi.org/10.1108/JIABR-04-2016-0047>
- Iqbal, S., Nawaz, A., & Ehsan, S. (2019). Financial performance and corporate governance in microfinance: Evidence from Asia. *Journal of Asian Economics*, 60, 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2018.10.002>
- Shaik Mohammed, W., & Waheed, K. (2019). Interest-free microfinance in India: A case study of Sanghamam multistate cooperative credit society. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 10(5), 695–709. <https://doi.org/10.1108/JIABR-11-2017-0176>
- Hermes, N., & Hudon, M. (2018). Determinants of the Performance of Microfinance Institutions: a Systematic Review. *Journal of Economic Surveys*, 32(5), 1483–1513. <https://doi.org/10.1111/joes.12290>
- Lensink, R., Mersland, R., Vu, N. T. H., & Zatore, S. (2018). Do microfinance institutions benefit from integrating financial and nonfinancial services? *Applied Economics*, 50(21). <https://doi.org/10.1080/00036846.2017.1397852>
- Chikalipah, S. (2018). Do microsavings stimulate financial performance of microfinance institutions in Sub-Saharan Africa? *Journal of Economic Studies*, 45(5), 1072–1087. <https://doi.org/10.1108/JES-05-2017-0131>
- Uddin, M. J. (2018). Islamic Microfinance and Sustainable Development Goals in Bangladesh Islamic Microfinance and Sustainable Development Goals in Bangladesh. *International Journal of Islamic Business & Management; Vol. 2, No. 1; 2018, (June)*.

The Inclusion of India in China-Pakistan Economic Corridor: Constructing for India-Pakistan Threat Reduction Through Media

Ahmed Bux Jamali - Hongsong Liu

Abstract

Despite sharing the same cultural and historical closeness, Pakistan and India are the least integrated nations in South Asia. A considerable amount of animosity, rivalry, and mutual confrontations are observed by looking at the history of their bilateral relations. Due to the wide-ranging spectrum of BRI for global connectivity, it is assumed that, as both India-Pakistan gets into series of economically oriented connections, there is a high possibility that any major or minor war is fundamentally avoidable to maintain a healthy relationship. China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) is a key flagship project of the Belt and Road Initiative (BRI) that targets to uplift not only Pakistan's financial growth through infrastructural investment and connectivity, but it has massive potential benefits for India too. To address Indian concerns, CPEC is not destined to destabilize any South Asian nations but to trigger the overall regional amalgamations. Thus, India's inclusion in the China-Pakistan Economic Corridor proposes robust implications for advancing bilateral cooperation. In this chapter, by applying the Complex Interdependence Theory, the authors aim to explain how CPEC under the BRI's umbrella can construct opportunities for increasing the mutual-interdependence between India and Pakistan and serve as a viable source of threat reduction between the two countries. Moreover, it also evaluates the media's role in damaging bilateral cooperation by highlighting the negative peace between the two countries. To shun such designs, the prerequisite for encouraging positive peace has been discussed in this chapter.

Keywords: CPEC, Regional Integration, Complex Interdependence, Negative Peace, Positive Peace.

Introduction

As perceived by continuous hostility before and after independence in 1947, Pakistan and India are perhaps the least connected nations in South Asia. Due to the unsteady co-existence, both states continued their complicated acts of aggression, which resulted in the four wars and mounting

References

- Adnan, D. M. (2018). China-Pakistan Economic Corridor and Indian Print Media: The Case Study of Elite English Press. *Journal of Political Studies*, Vol. 25, 229: 248.
- Ahmed, s. N., & Begum, S. (2016). Changing Dynamics Of Pakistan-India Relationship And Kashmir Predicament. *JPUHS Vol.29, No.2*, 197-204.
- Akhtar, M. S. (2019). "Dynamics of Chinese Foreign Policy: A Case of India and Pakistan Relations (2000-2014)". Retrieved from <http://pr.hec.gov.pk/jsui/handle/123456789/10885>
- Ali. (2016). China Pakistan Economic Corridor: Prospects and Challenges for Regional Integration. *School of Journalism & Communication, Shanghai University, China*, 1-5.
- Ali, M. (2019). China-Pakistan Economic Corridor: prospects and challenges. *Contemporary South Asia*, 100-112.
- Baldwin, D. A. (1980). "Interdependence and Power: A Conceptual Analysis,". *International Organisation*, 471-506.
- BARUAH, D. M. (2018). India's Answer to the Belt and Road: A Road Map for South Asia. *Carnegie India*.
- Chowdhury, K. L. (2013). *Faith and Frenzy: Short Stories from Kashmir*. Vitasta Publishing Pvt Ltd.
- Daud, H. (2017, 10 31). *Xi Jinping's vision and CPEC*. Retrieved from China Pakistan Economic Corridor: <http://www.cpecinfo.com/archive/news/xi-jinping-vision-and-cpec/NDMwMg==>
- Galtung, J. (1967). *THEORIES OF PEACE :A Synthetic Approach to Peace Thinking* . Oslo: International Peace Research Association.
- Haegeland, S. L. (2018). *Investigating Crises: South Asia's Lessons, Evolving Dynamics, and Trajectories*., Washington, DC: Stimson Center.
- Hafeez, M. (2017). India's connect central asia policy. *ISSI*, 2-3.
- Hindustan times. (2018, 09 17). *Have not agreed to open Afghan trade route to India, Pakistan clarifies*. Retrieved 04 13, 2019, from <https://www.hindustantimes.com/india-news/have-not-agreed-to-open-afghan-trade-route-to-india-pakistan-clarifies/story-NkXuVJV6yXICCDnmf3YI5J.html>
- Hongsong Liu, A. B. (2021). India's Indo-Pacific Strategy: A Pragmatic Balancing between the United States and China. *Pacific Focus*, 36(1), 5-39.
- Hussain, M. (2021). CPEC and Geo-Security Behind Geo-Economics: China's Master Stroke to Counter Terrorism and Energy Security Dilemma. *East Asia*, 1-20.
- Ijaz Khan, S. F. (2016). China-Pakistan Economic Corridor. News Discourse Analysis of Indian Print Media. *Journal of Political Studies*, 233-252.
- Iqbal, D. K. (2018). CPEC: A corridor for Minimizing Political Faultlines in South Asia. *Islamabad Policy Research Institute*, 91-112.
- Iqtidar Hussain, I. H. (2020). History of Pakistan-China Relations: The Complex Interdependence Theory. *The Chinese Historical Review*, 146-164.
- Islam. (2019, 03 05). *Before and After Pulwama: The Kashmir Issue*. Retrieved 04 13, 2019, from Humanitarian and Social Research Center (INSAMER): https://insamer.com/en/before-and-after-pulwama-the-kashmir-issue_2042.html
- Jamali, M. H. (2019). Geo-Political Dynamics of the China-Pakistan Economic Corridor: A New Great Game in South Asia. *Chinese Political Science Review*, 303-326.

- Jamali, Ahmed Bux, Hongsong Liu, and Mehmood Hussain. (2023). "Regional Connectivity and Inclusion of New Partners in China-Pakistan Economic Corridor: Prospects and Challenges." *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 1-18.
- Joshi, M. (2017, 05 17). *India should work with China on OBOR for its own economic benefit*. Retrieved 2019 14, 2019, from Hindustan Times: <https://www.hindustantimes.com/analysis/india-should-work-with-china-on-obor-for-it-s-own-economic-benefit/story-Ebx7FoM65zB1F8sOyGKg4O.html>
- Keohane, J. S. (2000). *International Relations Theory: Power and interdependence* (3rd ed.). New York.
- Koehan, R., & Nye, J. (1987). Power and Interdependence Revisited., *International Organization*, 725-753.
- Ling, M. A. (2019). China Pakistan Economic Corridor (CPEC): International Media Reporting and Legal Validity of Gilgit-Baltistan. *Asian Social Science*.
- Malik, S. A. (2017). China-Pakistan Economic Corridor: Impact on Regional Stability of South Asia. *International Journal of Political Science and Development* , 192-202.
- Masood, Y. (2018, 08 08). *Why India fear and oppose CPEC?* Retrieved 03 15, 2019, from Times of islamabad: <https://timesofislamabad.com/08-Aug-2018/why-india-fear-and-oppose-cpec>
- McBride, A. C. (2020, 1 28). China's Massive Belt and Road Initiative. Council on Foreign Relations. Retrieved from <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>
- Nation, T. (2018, 2 23). *Foreign investment from multiple sources good for Pakistan: Global Times*. Retrieved from The Nation: <https://nation.com.pk/23-Feb-2018/foreign-investment-from-multiple-sources-good-for-pakistan-global-times>
- Neelakantan, S. (2018, 2 20). *To protect CPEC, China has been secretly holding talks with Baloch militants in Pakistan: Report*. Retrieved from The Times of India: <https://timesofindia.indiatimes.com/world/pakistan/to-protect-cpec-china-has-been-secretly-holding-talks-with-baloch-militants-in-pakistan-report/articleshow/62994826.cms>
- NEWS, B. (2019, 3 1). *Abhinandan: Captured Indian pilot handed back by Pakistan*. Retrieved from BBC NEWS: <https://www.bbc.com/news/world-asia-47412884>
- Nye, R. K. (1989). *"Power and Interdependence"*. New York: Harper Collins.
- Nye, R. K. (2011). *Power and Interdependence* (4th ed.). New York: Longman.
- Patent, D. V. (2017, 8 7). *Peace movements in contemporary India and Pakistan*. Retrieved from OpenLearn: <https://www.open.edu/openlearn/health-sports-psychology/psychology/peace-movements-contemporary-india-and-pakistan>
- Ramay, S. A. (2020, 1 7). *Neighborhood first or coercive diplomacy: What India wants*. Retrieved from Global Times: <https://www.globaltimes.cn/content/1193195.shtml>
- Reporter, T. N. (2018, 2 3). *Baloch militants no longer a threat to CPEC, says Chinese envoy*. Retrieved from The Dawn: <https://www.dawn.com/news/1387023>
- Riaz, S. (2017). ROLE OF MEDIA IN PROMOTING PEACE AND HARMONY. *ISSRA*, 99-114.
- Rid, S. A. (2019). Aman ki Asha (a desire for peace): a case study of a people-to-people contacts peacebuilding initiative between India and Pakistan. *Contemporary South Asia*, 113-125.
- Sachdeva, G. (2018). Indian Perceptions of the Chinese Belt and Road Initiative. *International Studies ,SAGE publications*, 285-296 .
- Shahid, S. (2018, 4 18). *CPEC vital for Pakistan's economy: Balochistan speaker*. Retrieved from The Dawn: <https://www.dawn.com/news/1402317/cpec-vital-for-pakistans-economy-balochistan-speaker>

- Shaukat, M. I. (2020). Kartarpur Corridor: A Gate Way to Peace in South Asia (Evolution, Development, Prospects & Implications). *Journal of Politics and International Studies*, 121- 135.
- Stange, S. (1977). "Power and Interdependence: World Politics in Transition.". *International Affairs*, 270-273.
- Times, T. E. (2018, 2 20). *China secretly talking to Baloch militants to protect CPEC: Report*. Retrieved from The Economic Times: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/china-secretly-talking-to-baloch-militants-to-protect-obor-report/articleshow/62995999.cms>
- Venancio, M. (2018). The "Belt and Road Initiative" and its Global Geopolitical Implications. *Autonomous University of Barcelona. Department of Geography*.
- Walker, T. (2013). A circumspect of liberalism: Robert O.koehan and Joseph S.Nye's power and interdependence. *Classics of International relations :essays in criticism and taylor and francis*, 148-156.
- Waqar, A. (2019, 3 7). *Nuclear war between India and Pakistan? An expert assesses the risk*. Retrieved from The Conversation: <https://theconversation.com/nuclear-war-between-india-and-pakistan-an-expert-assesses-the-risk-112892>
- Xing, L. (2019). *Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative*. Singapore: Springer.
- Xinhua. (2017, 11 3). *Full text of Xi Jinping's report at 19th CPC National Congress*. Retrieved from Xinhua: http://www.xinhuanet.com/english/special/2017-11/03/c_136725942.htm

Pursuing Stability Through Competition: India's Reactive Strategy to China's Rise in the Indo-Pacific

Alessandro Albano

Abstract

China-India relations are characterized by competition and a certain degree of mutual distrust. Ongoing territorial disputes, military rivalry and infrastructure connectivity disagreements, all prove that Sino-Indian relations can be defined in terms of strategic competition. Though skirmishes and frictions are recurrent, major military clashes and diplomatic setbacks between Beijing and New Delhi have been scant: China and India maintain a stable mutual relationship despite mutual distrust. Sino-Indian rivalry is evident with regards to the implementation of Beijing's ambitious Belt and Road Initiative, and especially its Maritime Silk Road. India is balancing Chinese growing influence in countries such as Bangladesh and Myanmar, which New Delhi has traditionally maintained a good relationship with. India is also strengthening ties with Vietnam and Indonesia, countries which hold strained relations *vis-à-vis* China. Within the framework of the "Delhi Dialogue," India pursues cooperation with ASEAN, in the attempt to counterbalance China's engagement with the organization. Moreover, India is concerned with the rapid expansion of the Chinese strategic footprint into the Indian Ocean Region (IOR). Despite China's military and technological superiority, India strives to maintain and expand its maritime projection by improving its naval forces and vying for the establishment of foreign naval bases. This chapter aims to shed light on India's reactive strategy to China's enhanced footprint in its adjacent territories, emphasizing that this strategy is conducted through a multifaceted approach and aims to maintain a stable bilateral relationship. India pursues a strategy of "diplomatic containment" *vis-à-vis* China by consolidating its relations with South and Southeast Asian countries. Concurrently, New Delhi is committed to the improvement of its naval apparatus in the IOR, in an apparent attempt to deter China from gaining unimpeded strategic projection in the area. Grounded on these analytical frameworks, this study comes to envision that Sino-Indian relations will develop along a *stable rivalry* pathway which would hardly turn into an open conflict in the short to medium term.

Keywords: India, China, Indo-Pacific, Competition.

References

- Abi-Habib, M. (2018, June 25). How China got Sri Lanka to cough up a port. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com>
- AIIB. (2018). *Members and prospective members of the bank*. Retrieved from <https://www.aiib.org>
- Aneez, S., & Sirilal, R. (2014, November 2). Chinese submarine docks in Sri Lanka despite Indian concerns. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com>
- Ashraf, F. (2008). India-Myanmar relations. *Strategic Studies*, 28(1), 223-233. [https://doi: 10.2307/45242456](https://doi.org/10.2307/45242456)
- Asia Times Staff (2018, January 16). China alarms India by selling cheap subs to Indian Ocean nations. *Asia Times*. Retrieved from <https://asiatimes.com>
- Athwal, A. (2008). *China-India relations. Contemporary dynamics*. Abingdon, UK: Routledge
- Baruah, A. (2016, April 20). India warms to BCIM idea. *The Hindu*. Retrieved from <https://www.thehindu.com>
- Bateman, S., Gamage, R., & Chan, J. (2017). *ASEAN and the Indian Ocean: The key maritime links*. RSIS Monograph, 33. S Rajaratnam School of International Studies.
- Beri, R. (2018). The Asia-Africa Growth Corridor. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 22(2), 120-129.
- Betts, R. K. (1993). Wealth, power, and instability. *International Security*, 18(3), 34-77. <https://doi.org/10.2307/2539205>
- Bohane, B. (2018, June 13). South Pacific nation shrugs off worries on China's influence. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com>
- Borah, R. (2018, July 10). India's Chabahar challenge gets serious. *The Diplomat*. Retrieved from <https://thediplomat.com>
- Bose, S. (2018, June 9). Can an India-China 'reset' help BCIM?. *The Diplomat*. Retrieved from <https://thediplomat.com>
- Brewster, D. (2018, January 30). China's new network of Indian Ocean bases. *The Interpreter*. Retrieved from <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter>
- Chan, M. (2018, January 5). First Djibouti... now Pakistan port earmarked for a Chinese overseas naval base, sources say. *South China Morning Post*. Retrieved from <http://www.scmp.com>
- Chandramohan, B. (2018, June 13). India's strategic expansion in the Pacific islands. *The Diplomat*, Retrieved from <https://thediplomat.com>
- Clark, H. (2017, July 11). Vietnam and India: Shared interests in the South China Sea. *The Interpreter*. Retrieved from <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter>
- Collin, K. S. L. (2018). China-India rivalry at sea: Capability, trends and challenges. *Asian Security*, 15(1), 5-24. <https://doi.org/10.1080/14799855.2019.1539820>
- Collins, G. B., Erickson, A. S., & Goldstein, L. J. (2008). Chinese naval analysts consider the energy question. In G. B. Collins, A. S. Erickson, L. J. Goldstein & W. S. Murray (Eds.), *China's energy strategy. The impact on Beijing's maritime policies* (pp. 299-335). Annapolis, MD: Naval Institute Press.
- de Freitas, G. (2018). Indian projects discreet beneficiaries of AIIB Belt and Road funding. *HTDC Research*. Retrieved from <http://china-trade-research.hktdc.com>
- Freedman, L. (2006). *The transformation of strategic affairs*. Abingdon, UK: Routledge.
- Fu, X. (2004). India's 'Look East' policy: Geopolitical, historical and perceptual changes. *Contemporary International Relations*, 14(9), 33-48.
- Garver, J. W. (2001). *Protracted contest: Sino-Indian rivalry in the twentieth century*. Seattle, WA: University of Washington Press.

- Carver, J. W. (2002). The security dilemma in Sino-Indian relations. *India Review*, 1(4), 1-38. <https://doi.org/10.1080/14736480208404640>
- Godbole, A. (2018, August 27). India-China relations enriched by Vajpayee's legacy. *Asia Times*. Retrieved from <http://www.asiatimes.com>
- Habib, H. (2014, December 29). China keen on Chittagong-Kunming link. *The Hindu*. Retrieved from <https://www.thehindu.com>
- India's Ministry of External Affairs. (2003). *Declaration on principles for relations and comprehensive cooperation between the Republic of India and the People's Republic of China*. Retrieved from <https://www.mea.gov.in>
- Jacobs, G. (1990). Chinese waves in South China Sea causing ripples in far-off New Delhi. *Armed Forces Journal International*, 40-41.
- Jaffrelot, C. (2003). India's Look East policy: An Asianist strategy in perspective. *India Review*, 2(2), 35-68. <https://doi.org/10.1080/14736480412331307022>
- Katoch, P. (2018a, July 13). After Seychelles faux pas, India must learn from China. *Asia Times*. Retrieved from <https://asiatimes.com>
- Katoch, P. (2018b, January 10). China – consolidating in IOR at incredible pace. *The United Service Institution of India*. Retrieved from <https://usiofindia.org>
- Kaura, V. (2020). India's relations with China from the Doklam crisis to the Galwan tragedy. *India Quarterly*, 76(4), 501-518. <https://doi.org/10.1177%2F0974928420961768>
- Kondapalli, S. (2005). China's 'String of Pearls' strategy: Creeping entry into Indian Ocean. *Defence & Technology*, 4(38), 52-55.
- Krishnan, A. (2010, March 15). China offers to develop Chittagong port. *The Hindu*. Retrieved from <https://www.thehindu.com>
- Kutty, S. N. (2019). India-China rivalry and the strategic importance of the Maldives, Mauritius, and Seychelles. In R. Basrur, A. Mukherjee & T. V. Paul (Eds.), *India-China maritime competition: The security dilemma at sea* (pp. 111-136). London, UK: Routledge.
- Maitra, R. (2005). India bids to rule the waves: From the Bay of Bengal to the Malacca Strait. *Asia-Pacific Journal – Japan Focus*, 3(10).
- Malik, J. M. (1995). China-India relations in the post-Soviet era: The continuing rivalry. *China Quarterly*, 142, 317-355.
- Malik, J. M. (2001). South Asia in China's foreign relations. *Pacifica Review: Peace, Security & Global Change*, 13(1), 73-90. <https://doi.org/10.1080/13239100120036054>
- Miglani, S., & Blanchard, B. (2017, August 28). India and China agree to end border standoff. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com>
- Ministry of Foreign Affairs and Trade of New Zealand. (2020). *Regional Comprehensive Economic Partnership*. Retrieved from <https://www.mfat.govt.nz>
- Mitra, R. (2019). India's Persian desire – analysing India's maritime trade strategy vis-à-vis the Port of Chabahar. *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India*, 15(1), 41-50. <https://doi.org/10.1080/09733159.2019.1625226>
- Moak, K. (2018, August 24). China-India rapprochement makes sense. *Asia Times*. Retrieved from <https://asiatimes.com>
- Mohan, C. R. (2003). *Crossing the Rubicon: The shaping of India's new foreign policy*. New Delhi, India: Viking Press.
- Mohanty, A. (2018, May 29). India-Vietnam defense ties in spotlight with joint naval exercise. *Asia Times*. Retrieved from <https://asiatimes.com>
- Panda, A. (2018, July 17). India makes moves at Indonesia's strategic Sabang port. *The Diplomat*. Retrieved from <https://thediplomat.com>

- Panda, R. (2017). Djibouti military base is a new step in China's maritime footprint. *Global Asia*, 12(3), 76-81.
- Pardesi, M. S. (2019). The initiation of the Sino-Indian rivalry. *Asian Security*, 15(3), 253-184. <https://doi.org/10.1080/14799855.2018.1471060>
- Park, S., & Singh, R. (2017, June 13). Why India boycotted the Belt and Road Forum. *East Asia Forum*. Retrieved from <http://www.eastasiaforum.org/>
- Parthasarathy, G. (2020, May 19). India should strengthen ties with Taiwan. *The Hindu Business Line*. Retrieved from <https://www.thehindubusinessline.com>
- Pasricha, A. (2018, February 2). India moves to counter growing Chinese presence in Indian Ocean region. *Voice of America*. Retrieved from <https://www.voanews.com>
- Priya, P., & Ghosh, A. (2020, December 15). India's out of RCEP: What's next for the country and free trade?. *The Diplomat*. Retrieved from <https://thediplomat.com>
- Ratha, K. C., & Mahapatra, S. K. (2015). Recasting Sino-Indian relations: Towards a closer development partnership. *Strategic Analysis*, 39(6), 696-709. <https://doi.org/10.1080/09700161.2015.1090683>
- Rej, A. (2020, September 7). Indian Defense Minister visits Tehran amid predictable complications in ties. *The Diplomat*. Retrieved from <https://thediplomat.com>
- Pryke, J. (2020, July 20). The risks of China's ambitions in the South Pacific. *Brookings*. Retrieved from <https://www.brookings.edu>
- Rose, L. (2000). India and China: Forging a new relationship. In S. D. Sharma (Ed.), *The Asia-Pacific in the new millennium: Geopolitics, security and foreign policy* (pp. 224-238). Berkeley, CA: University of California Press.
- Roy, D. (1993). Consequences of China's economic growth for Asia-Pacific security. *Security Dialogue*, 24(2), 181-191. <https://doi.org/10.1177/0967010693024002009>
- Sharma, H. (2001). China's interests in Indian Ocean rim countries and India's maritime security. *India Quarterly*, 57(4), 67-88. <https://doi.org/10.1177/097492840105700404>
- Sidhu, W. P. S., & Yuan, J. D. (2003). *China and India: Cooperation or conflict?*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Vajpayee, A. B. (1998, May 13). Indian's letter to Clinton on the nuclear testing. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com>
- Vertzberger, Y. (1983). *The enduring entente: Sino-Pakistan relations, 1960-80*. New York, NY: Praeger.
- Wagner, C. (2016). The role of India and China in South Asia. *Strategic Analysis*, 40(4), 307-320. <https://doi.org/10.1080/09700161.2016.1184790>
- Wan, M. (2016). *The Asian Infrastructure Investment Bank: The construction of power and the struggle for the East Asian international order*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Wang, L. (2015). Sea lanes and Chinese national energy security. *Journal of Coastal Research*, 73, 572-576. <https://doi.org/10.2112/SI73-099.1>
- Wheeler, N., & Booth, K. (1992). The security dilemma. In J. Baylis & N. Rengger (Eds.), *Dilemmas of world politics: International issues in a changing world* (pp. 29-60). Oxford, UK: Clarendon Press.
- Xinhua. (2013a). 习近平在纳扎尔巴耶夫大学的演讲 [Xi Jinping's speech at Nazarbayev University]. Retrieved from <http://www.xinhuanet.com>
- Xinhua. (2013b). 习近平主席在印尼国会发表重要讲话 [President Xi Jinping delivers an important speech at the Indonesian Parliament]. Retrieved from <http://www.xinhuanet.com>
- Xu, X. (1993). *Changing Chinese security perceptions*. North Pacific Cooperative Security Dialogue, Research Programme, York University.

PAK-US Relations and Indian Factor

Asma Batool

Abstract

The South Asian region has always been a place of major concern for the United States due to its strategic location, interlinked conflicts, the threat of nuclear proliferation, and tenacity of security threats such as terrorism. The region is the hub of many conflicts and violence due to Pakistan-India's historical rivalry, terrorism, and sectarian divisions. Security of the Pakistan has been unstable due to proxy wars and the involvement of major powers like the US. Today, as the political landscape of the international world is in flux, Pakistan's relationship with major powers is also in transition. Pakistan's relations with the US are deteriorating mainly due to the Indian factor.

The Indian factor has always been significant in PAK-US relations due to several factors. US tilt towards India has been significant since 2010 when the strategic partnership between Indo-US initiated. After Trump came into power the US tilt towards India increased more. Moreover, many joint agreements on counterterrorism, defense, and trade signed between US and India. The US also expanded joint naval exercises in Indo-Pacific which extended Indo-Pakistan's strategic competition from land to sea. To counter this US-Indo duo and maintain the balance in the region Pakistan has strengthened ties with Russia and China and also focused on making adjustments in its nuclear doctrine to maintain its deterrence against the historical regional rival India. This study targets to explain the historical roots of Pakistan-US relations. The study will further explore the Pak-US relations under the current transitioning phase of international order. The study will also discover the Indian factor as a spoiler in Pak-US relations, and in the end, will suggest a way forward in Pak-US relationship.

Keywords: Pak-US Relations, Indian Factor, Foreign Policy of Pakistan.

Overview

Pakistan-US relations have gone through wide fluctuation in the last four to five decades. The unrestricted cordiality in the early years of the relationship between the two countries led to a series of bilateral and multilateral agreements. In the cold war era, Pakistan's policy of alignment with the US reflected her decision to link its policies with the west and particularly with the US. In the sixties, the external and internal developments

- Indian factors must be excluded from policies toward each other.
- Create principles for Pak-U.S cooperation that could ensure mutual interest and respect.
- Track II diplomacy must be pursued between Pakistan-US and China to resolve issues.
- Pakistan should not become a proxy in the great power struggle
- The U.S must adopt a sensitivity to the South Asian region's dynamics and avoid actions that could fuel the rivalry between Pakistan and India.
- To end Islam phobia people to people contact must be increased via educational exchanges. U.S must facilitate Pakistani students to reach U.S institutions. This would help to provide a better understanding of each other's culture, ideologies, and work.
- The U.S must assist Pakistan and India to develop CBMs in the area of conventional military and strategic weapons.
- The normalization of relations between Indo-Pak will be beneficial for world peace as both states are nuclear power. The U.S must play a role to revive economic cooperation between the two.
- Pak-US must identify common interests and work on those to foster peace, stability and development in the region.

References

- (2020). Retrieved from Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/timeline/us-india-relations>
- (2020). Retrieved from Council on Foreign Relations: <https://www.cfr.org/timeline/us-india-relations>
- Alan, K. K. (2019). Pakistan-US Relations. Congressional Research Service.
- Bukhari, Z. S. (2019, October 30). Retrieved from Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-india-kashmir/india-moves-to-divide-jammu-and-kashmir-state-despite-protests-attacks-idUSKBN1X90JB>
- Fort, M. (2017). Retrieved from Whitehouse: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/>
- Hussain, N. (2017). Neither Friend Nor Foe:Pakistan the United States and War in Afghanistan. Lowy Institute for International Policy.
- Hyder, K. (2001). United States and the Indo-Pakistan War of 1971. In M. Ali, Readings in Foreign Policy of Pakistan (pp. 8-9). Oxford University Press.
- Hyder, K. (2001). United States and the Indo-Pakistan War of 1971. In M. Ali, Readings in Foreign Policy of Pakistan (pp. 9-10). Oxford University Press.

- Hyder, K. (2011). United States and the Indo-Pakistan War of 1971. In M. Ali, Readings in Foreign Policy of Pakistan (pp. 7-8). Oxford University Press.
- Khalid, S. (2020, May 28). Retrieved from Aljazeera News: <https://www.aljazeera.com/news/2020/05/tense-india-china-standoff-himalayan-border-escalate-200527120501581.html>
- L, E. &. (2007). It's the policy, stupid: Political Islam and US foreign policy. Harvard International Review.
- Mearsheimer, J. J. (2001). The Tragedy of Great Power Politics. WordPress.
- Mearsheimer, J. J. (2001). The Tragedy of Great Power Politics.
- Muhammad, C. G. (2018). Historical Perspective of Pakistan-US Relations and the USA's Afghanistan and South Asia Strategy: Implications For National Security Of Pakistan With Policy Options To Maintain Strategic Balance In South Asia. Journal of Research Society of Pakistan, 37-38.
- Raziullah, A. M. (2001). Pakistan United States Relations: An Appraisal. In M. Ali, Readings in Foreign Policy of Pakistan (pp. 231-232). Oxford University Press.
- Riaz, K. (2018). The US-India Strategic Partnership: Pakistan's Foreign Policy Response. Center for International Strategic Studies.
- STATE, U. D. (2018, September 6). Retrieved from Global Public Affairs U.S Department of State: <https://translations.state.gov/2018/09/06/joint-statement-on-the-inaugural-u-s-india-22-ministerial-dialogue/>
- Zain-ul-Abiden, M. (2019). A critical analysis of Pak-US Relations. International Journal of Political Science.

Hindistan ve Rusya'nın Stratejik Ortaklığında Derinleşen Yeni Parametreler: Enerji ve Uzay*

Büşra Yengeç Ersin

Özet

Hindistan ve Rusya ilişkileri, İngiliz sömürgesi altında bulunan Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde, Sovyetler Birliği ile kurmuş olduğu diyaloglar ile başlamıştır. Bu ilişkiler zamanla stratejik bir ortaklığa dönüşmüştür. İki ülke, Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla diplomatik ilişkilerine hız vermiş ve bu ivmeyi ekonomi, savunma, bilgi teknolojileri, enerji, uzay gibi diğer birçok alanda yakalamaya çalışmıştır. Bu çalışmada, Hindistan ve Rusya ilişkileri, günümüz uluslararası sisteminde oldukça önemli kabul edilen enerji ve uzay alanı bağlamında incelenecektir. Hindistan ve Rusya'nın birbirlerini "stratejik ortak" olarak değerlendirmeleriyle ekonomi ve savunma alanında başlayan ilişkilere, enerji ve uzay alanındaki ortak girişimler eklenmeye başlanmıştır. Enerjide söz konusu iki ülkenin özellikle petrol ve doğal gaz tedariki ile nükleer enerji alanındaki girişimleri oldukça önemlidir. Hindistan'ın enerji ihtiyacı sürekli artan bir ülke olması ve Rusya'nın enerji potansiyeli açısından dünya ülkeleri arasında çok önemli bir konumda yer alması ve sahip olduğu teknik donanımı, iki ülkeyi birbirlerine yakınlaştırmıştır. Uzay alanında ise Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi büyük güçler arasındaki yarışa dâhil olmaya gayret eden Hindistan, bu minvalde çalışmalarını sürdürürken Rusya'dan teknik anlamda önemli destek almaktadır. Bu ise ilişkilerin uzay alanında ortak girişimlere doğru evrilmesine sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Rusya, Enerji, Uzay.

Giriş

Hindistan ve Rusya hızla büyüyen ekonomileri ile uluslararası arenada dikkat çekici bir konumdadırlar. Çok kutuplu bir dünya oluşturma amacı taşıyan iki ülke, dış politikalarını akılcıca yürütmeye çalışıp ilişkilerini bozmamak adına dikkatli davranmaktadırlar. Uluslararası sistemde tek

* Bu makale, yazarın Prof. Dr. Mehmet Bülent Uludağ danışmanlığında hazırladığı "Hint-Rus İlişkileri: Sömürgecilikten Soğuk Savaş Sonrasına" (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, 2020) başlıklı yüksek lisans çalışmasından üretilmiştir. Söz konusu tez çalışması düzenlenerek 2021 yılında Gazi Kitabevi tarafından basılmıştır.

ve benzeri kuruluşları devreye sokarak iş birliklerini güncellemeleri gerekmektedir. Birbirlerinin güvenilir dostu olan iki ülke, derinleşmiş tarihsel bağlarını kullanarak olumsuzlukları giderme yolunda önemli adımlar atabileceklerdir. Böylelikle de bölgesel ve küresel güçlerin rekabeti devam ederken iş birliği yapabilen iki ülke olarak kendi gelişimlerine ciddi katkılar sunabileceklerdir.

Kaynakça

- Azizian, R. (2004). Russia-India Relations: Stability Amidst Strategic Uncertainty. *Asia's Bilateral Relations, Asia-Pacific Center for Security Studies*. 1-9.
- Chenoy, A.M. (2010). India and Russia in the Changing International Setting. *International Studies*. 47(2-4). 435-447.
- Conley, J.M. (1999) *Indo-Russian Military and Nuclear Cooperation: Implications For U.S. Security Interests*. (Yüksek Lisans Tezi) California Naval Postgraduate School, USA.
- Çelebi, S. (2009). *Hindistan: Güney Asya'nın Güncel Jeopolitiği Bağlamında Uluslararası Politikada Mevcut ve Muhtemel Yeri*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Denisov, I.E. ve Popadyuk O.A. (2016). 100 Postulates on Russia-India Relations, (Ed.) I.S. Ivanov, Working Paper No. 29.
- Enerji İşleri Genel Müdürlüğü, Enerji Politikaları ve Stratejileri Dairesi Başkanlığı. (2013). *Dünya Enerji Görünümü*, Rapor Sayı: 39.
- Foshko, K. (2011). *Re-energising the India-Russia Relationship*. Gateway House Research Paper No. 3.
- Ganguly, S. ve Pardesi, M.S. (2009). Explaining Sixty Years of India's Foreign Policy. *India Review*. 8(1). 4-19.
- Gopalakrishnan, A. (2002). *Evolution Of The Indian Nuclear Power Program*. Annu. Rev. Energy Environ.
- Ivanov, I.S. (2017). *70th Anniversary of Russia-India Relations: New Horizons of Privileged Partnership*, Russian International Affairs Council, Moskova, Rapor No. 34.
- Jha, N.K. ve Shukla, S. (2012). India and Russia: From Initial Uncertainty to Strategic Partnership. *India's Foreign Policy: Emerging Challenges*. Pentagon Press.
- Khan, S. (2020). Indo-Russian Strategic Relations Under Putin, *Global Political Review*, V(1). 36-45.
- Khattak, M.U.R. (2018). Indo-Russian Strategic Cooperation: Implications for the Deterrence Stability of South Asia. *IPRI Journal*. XVIII (1). 120-153.
- Mendes, L. S. (2015). *Future of the Indo-Russian Strategic Partnership*. (Yüksek Lisans Tezi). Macquarie Üniversitesi, Avustralya.
- Mohan, A.(2016). *The Future of Nuclear Energy in India*, ORF Occasional Paper.
- Moody, R.A. (1997). The Indian-Russian Light Water Reactor Deal, *The Nonproliferation Review*. Fall. 112-122.
- National Statistical Office Ministry of Statistics and Programme Implementation Government of India. (2021). *Energy Statistics India*. Erişim adresi: <https://www.niip.gov.in/web/mospi/home>.

- Pant, H. (2017). *India-Russia Economic and Energy Cooperation: The Way Ahead*, ORF Issue Brief. No.181.
- Parveen, A. (2014). Russia as a Factor in India's Nuclear Strategy: A Strategic Analysis. *International Journal of Advanced Research*. 2(6).
- Pomper, M.(2009). *The Russian Nuclear Industry: Status and Prospects*, Nuclear Energy Futures Paper. The Centre for International Governance Innovation. No. 3.
- Rekha, C. (2016). Civil Nuclear Energy Cooperation: Strengthening Bilateral Ties Between India and Russia. *Defence and Diplomacy Journal*. 5(3). 99-113.
- Sahoo, R. (2015). Energy Cooperation between India and Russia: Splendid Sojourn with Security. *AEBM*. 2(4). 390-392.
- Schepers, N. (2019). *Russia's Nuclear Energy Exports: Status, Prospects and Implications*. Non-Proliferation and Disarmament Papers. No. 61.
- Shikin, V. ve Bhandari, A. (2017). *Russia – India Energy Cooperation: Trade, Joint Projects, and New Areas*. RIAC. No. 13.
- Sikri, R. (2007). *India's Foreign Policy Priorities in The Coming Decade*. ISAS Working Paper. No. 25.
- Stobdan, P. (2010). *India-Russia Strategic Partnership: Common Perspectives*, Institute for Defence Studies and Analyses. New Delhi.
- Szalontai, B. (2011). *The Elephant in the Room: The Soviet Union and India's Nuclear Program, 1967-1989*. NPIHP Working Paper.
- The Changing Face of Russia-South Asia Relations, South Asia Program*. (2003). Center For Strategic and International Studies, Number 59.
- Topychkanov, P.V. (2018). US–Soviet/Russian Dialogue on the Nuclear Weapons Programme of India, *Strategic Analysis*. 42(3). 251–259.
- Trenin, D. (2005). *Russia's Nuclear Policy in the 21st Century Environment*. Ifri Security Studies Department.
- Atağenç, Ö. (2017). Hindistan'ın Enerji Güvenliği. Erişim adresi <http://idealimforum.blogspot.com/2017/02/hindistanin-enerji-guvenligi.html>.
- Bakshi, J. (2020). Russia's Post-Pokhran Dilemma. *Research Fellow IDSA*. Erişim adresi <https://www.idsa-india.org/an-aug8-4.html>.
- Bir Uzay Serüveni: Hindistan. (2020). Erişim adresi <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/bilim-haberleri/hindistanin-uzaya-arac-yollamasi.html>.
- Bukhtiar, R.S. (2013). Russia – India – China (RIC) Strategic Alliance: Opportunities and Challenges in Space Field. Erişim adresi https://www.academia.edu/32604853/Russia_India_China_RIC_Strategic_Alliance_Opportunities_and_Challenges_in_Space_Field.
- Communist Movement: The Background. (ty.). Erişim adresi https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/16292/10/10_chapter%204.pdf.
- Dalavi, H. (2015). History of Indo – Russian Space Cooperation: a Symbiosis of Strategic and Economic Security. Erişim adresi https://www.academia.edu/37441607/History_of_Indo-Russian_Space_Cooperation_a_Symbiosis_of_Strategic_and_Economic_Security.
- Kapoor, N. (2019). India-Russia Relations: Beyond Energy and Defence. Erişim adresi <https://www.orfonline.org/research/india-russia-relations-beyond-energy-and-defence-58298>.
- Nuclear Power in India. (2021). Erişim adresi <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/india.aspx>.

- Nuclear Power in Russia. (2021). Erişim adresi <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/russia-nuclear-power.aspx#ECSArticleLink1>.
- Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance. (2020). Erişim adresi <https://www.arms-control.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>.
- Petform. (2020). Dünya'da Petrol  retimi. Erişim adresi <https://www.petform.org.tr/arama-uretim-sektoru/dunyada-petrol-uretimi/>.
- Raina, J. (t.y.). Russia-India Energy Cooperation. Erişim adresi https://www.academia.edu/49220713/Russia_India_Energy_Cooperation.
- Sakhalin I Chayvo Sahil Petrol  şleme Tesisi (OPF). (t.y.). Erişim adresi, <https://www.enka.com/tr/portfolio-item/sakhalin-projeleri/>.
- Sel,  . (2018). Rusya ve Kırım'da Enerji Kaynakları ve Politikaları. Erişim adresi <http://ankaenstitusu.com/rusya-ve-kirimda-enerji-kaynaklari-ve-politikalari/>.
- Simes, D. (2018). India-Russia Ties Deepen As Energy Partnerships Grow. Erişim adresi <https://asia.nikkei.com/Business/Energy/India-Russia-ties-deepen-as-energy-partnerships-grow>.
- Srinivas, J. (2019). India and Russia Energy Cooperation. Erişim adresi <https://diplomatist.com/2019/12/14/india-and-russia-energy-cooperation/>.
- şahin, K. (t.y.). Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı. Erişim adresi http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelismeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-.tr.mfa.
- Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). (2020). Erişim adresi <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/>.

Belt and Road Initiative and China Pakistan Economic Corridor: Challenges and Responses

Sarwech Dahri - Saba Fatima

Abstract

The rapid rise of China has set the direction of academics for research in social sciences towards its socio-economic and political system, its policies, and proposed projects. This chapter deals with China's ever biggest and ambitious project, Belt and Road Initiative, and its flagship sub-project, China Pakistan Economic Corridor. In the descriptive method, the aims of those projects, their proposed infrastructure as routes, ports, tracks, partner countries, expected expenditure, the mindset of Chinese and Pakistani leaders, and much more are discussed. Moreover, the perceived threats by rival powers- the US, Japan, and India- their strategies to counter and sabotage these projects are critically examined. This study reveals that the under-discussed project is the brainchild of China's proactive leadership, and it aims to give back China, its old position held in medieval times. Besides, both countries want to consolidate their unstable regions: Xing Jiang and Baluchistan. China claims it is just an economic plan. However, this study finds its strategic interests associated with the project. Perceiving this, the US and its allies planned different strategies to counter this project. One of the strategies is the Asia-Africa Growth Economic Corridor proposed by Japan and India, which claims to develop infrastructure and digital connectivity in Africa but aims to counter BRI. Bangladesh, Malaysia, Myanmar, Iran, Vietnam, Sri Lanka, and many other countries are offered the same kind of benefits to not let them prey to China's creditor imperialism. Another counter move in this regard is India's Necklace of Diamond Strategy consisted of developing ports to surround China and its ports, dubbed as Pearl of String by Indian strategists. The third strategy of the US and its allies is to exploit separatist movements in the region to sabotage the project and create hurdles. In this regard, the Baloch Liberation Army in Baluchistan, Jeay Sindh Muthahida Mahaz in Sindh, and Pashtoon Tahfuz Movement in KPK are used as proxies by India to destabilize the region and put questions on CPEC. The Uighur Muslims are also channelized by the US and India to create hurdles in Xing Jiang, a province of China. To what extent these strategies are working. And how China and Pakistan are dealing with it is also critically analyzed in this study.

Keywords: BRI, CPEC, Rise of China, Pearl of Strings, Separatist Movements.

References

- Allison, G. (2018, November 21). Is war Between China and the US inevitable? TED. Retrieved May 15, 2019, from <https://youtu.be/XewnyUJgyA4>
- Bruegel. (2019, February 8). The World's Response to China's Belt and Road Initiative. Retrieved March 10, 2021, from <https://youtu.be/3tnhfC82PkA>
- Dhawan, P. (2017, December 28). China's Debt Trap diplomacy, How China uses money to control and colonise countries ? Study IQ education. Retrieved May 25, 2019, from <https://youtu.be/V4hUg2A5D4U?t=8>
- Dhawan, P. (2018, July 7). India Buys 'World's Emptiest Airport - Hambantota Airport. Study IQ education. Retrieved May 25, 2019, from <https://youtu.be/fMM1C2LXy3w?t=20>
- Dhawan, P. (2018, September 22). Saudi Arabia to Join CPEC. Study IQ Education. Retrieved May 25, 2019, from <https://youtu.be/usSL3ojXtyc>
- Dhawan, P. (2018, July 9). World's Largest Mobile Phone Factory now in India - India South Korea Relations. Study IQ education. Retrieved May 30, 2019, from , https://youtu.be/-k5Pf_h3kr4
- Dhawan, P. (2019, March 10). Italy to Join China's BRI. Study IQ education. Retrieved May 1, 2019, from https://youtu.be/ZUJ7QMf0k_g
- Dhawan, P. (2019, January 27). Malaysia to Cancel \$20 Billion China Backed Project. Study IQ education. Retrieved May 25, 2019, from <https://youtu.be/WzCLSAhz-LU>
- Frankopan, P. (2018). *The New Silk Roads: The Present and the Future of the World*. London: Bloomsbury Publishing.
- Garg, G. (2016, October 9). GCPEC – China Pakistan Economic Corridor + South China Sea issue. Retrieved May 1, 2019, from <https://youtu.be/uTRkqliQ15o>.
- Hobsbawn, E. (1995). *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991*. London: Abacus.
- Hussain, E. (2018). *China Pakistan Economic Corridor*. Islamabad: Iqbal International Institute for Research & Dialogue.
- Jacques, M. (2011, January 25). Understanding the rise of China. TED. Retrieved April 19, 2019, from <https://youtu.be/imhUmLtlZpw>
- Jacques, M. (2012). *When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of New Global Order*. London: Penguin Books.
- Kissinger, H. (2012). *On China*. London: Simon and Schuster.
- Mahbubani, K. (2015, April 9). What Happens When China Becomes Number One? Harvard University. Retrieved April 9, 2019, from <https://youtu.be/bVklQc3p0Og?t=2063>.
- Martin Jacques. (2016, April 21). Martin Jacques and Sashi Tharoor discuss China and India. Martin Jacques. Retrieved May 20, 2019, from <https://youtu.be/2AGjwTRX5KQ>
- MearSheimer, J. (2012, October 27). Why China Cannot Rise Peacefully. Centre for International Policy Studies uOttawa. Retrieved April 22, 2019, from <https://youtu.be/CXov7MkgPB4>
- Miller, T. (2017). *China's Asian Dream: Empire Building along the New Silk Road*. London: Zed Books.
- Niazi, M. S. (2011, May 4). United States interest in Gwador port. *Jahangir's World Times*.
- Pandey, S. (2018, July 6). China Pakistan Economic Corridor – Corridor of discontent. Retrieved May 25, 2019, from <https://youtu.be/uJ8rWy1nl3I?t=3>.

- Pandey, S. (2018, June 25). Countering China in Indo-Pacific Region. Study IQ education. Retrieved March 28, 2019, from <https://youtu.be/Uvddds3fPXk?t=2>
- Rathore, M. (2016, September 17). CHINA - One Belt One Road - OBOR - SILK ROUTE - STRING OF PEARLS. Study IQ education. Retrieved May 30, 2019, from <https://youtu.be/c8Kc7Ve50Xo?t=4>.
- Rathore, M. (2016, September 4). What is Balochistan Issue? Study IQ education. Retrieved May 30, 2019. <https://youtu.be/P4HRQfiE59g>
- Sattar, A. (2017). *Pakistan's Foreign Policy: 1947-2016; A Concise History*. Karachi: Oxford University Press.
- Small, A. (2015). *The China Pakistan Axis: Asia's New Geo Politics*. Haryana: Penguin Random House.
- South China Morning Post. (2018, September 14). Belt and Road Initiative explained. Retrieved 30 May, 2019, from <https://youtu.be/8mlfNoLMaM>
- United States Institute of Peace. (2019, April 25). China's Belt and Road Initiative at Year Six. Retrieved March 15, 2021, from <https://youtu.be/pUCzqUguICI>
- Volkogonov, D. (1999). *The Rise and Fall of the Soviet Empire: Political Leaders from Lenin to Gorbachev*. (H. Shukman, Trans.) London: Harper Collins Publishers.

US Diplomacy towards India, Pakistan and Bangladesh in the Post 9/11 Era*

Sayed Mohammed Abdullah Al Mamun Chowdhury

Abstract

This study examines the nature and contents of the US policy shifts toward India, Pakistan and Bangladesh by reviewing the remarks and steps of the influential officials of the three contemporary US administrations i.e. Clinton, Bush Jr. and Obama administrations. In fact, the contemporary tendencies of the United States show that the United States gradually tilted toward India since it considers India as a counter weight against China in the Asian geo-political phenomena. India's huge domestic market and need of fissile materials for nuclear engineering also attract US attention. However, it also continued active bilateral relations with Pakistan and Bangladesh, which are located at the either sides of India to ensure a balance of power. Hence, it prefers an anti-Indian democratic government in Bangladesh. The United States' present concern is to prevent India and Pakistan from becoming the breeding places of anti-US Islamic militancy as well as how to use them against Chinese hegemony. The US wants to forge strategic partnership with India since the latter not only provides a huge market for the trade and investment but also is willing to be co-opted into America's larger global political and economic strategy. India's shift from non-aligned and independent foreign policy to one of alignment with America has also been a significant importance behind the US tilting. In Bangladesh, the United States' long-cherished desire is to get free access or a position in the Bay of Bengal since it is always geo-strategically important for the United States to hold influence in the Indian Ocean area.

Keywords: Lucrative Market, Strategic Partnership, Bilateral Relations, Chinese Hegemony.

Introduction

Scholars all over the world generally consider the issues concerning India and Pakistan as the burning issues of South Asia. Therefore, when we study South Asia, we are really looking at India and Pakistan, for they are considered

* The article is an extract of an unpublished chapter of the author's PhD thesis entitled: "Changing Patterns of US Diplomacy towards South Asia in the Post-Nine Eleven Era with Special Reference to India, Pakistan and Bangladesh."

successive bush administration started to give less importance to Pakistan and Pakistani dictator Pervez Musharraf lost his bargaining power than its counterpart India and compelled to overthrow its friendship with the Taliban government. Though the United States took Pakistan as a 'Frontline state' to curb Islamic militancy during its first phase of the Global War on Terror, it continued to discard as soon as the Afghanistan mission came to an end. The responses of the United States to Pakistan's desire of the NSG membership, refusal of funding on F-16 aircraft sale etc. proves that it has lost its bargaining opportunity like the decades of the eighties. On the other hand, the US-India relations are soaring up in the context of the rising China. The recent tendency of the United States shows that it wants India's pivotal role in South Asia and the policy toward other countries of this area is the outcome of its 'balancing acts.'

References

- An address of US President George W. *Bush before* a joint session of Congress on September. (2001, September 20). Retrieved from <http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>
- Bailey, Thomas A. (1958). *A Diplomatic History of the American People* (p.5). New York: Appleton-Century-Crofts, Inc.
- BBC News (2014, November 19). Retrieved from <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-30105416>
- Blood, Archer (2002). *The Cruel Birth of Bangladesh: Memories of an American Diplomat*. Dhaka: University Press Limited.
- Bruno, Greg (2014, July 19). 'U.S. Drone Activities in Pakistan'. (Published in CFR website). Retrieved on 12/10/2014.) Retrieved from <http://www.cfr.org/pakistan/us-drone-activities-pakistan/p22659>
- Carter, K. Holly Maze (1989). *The Asian Dilemma in U.S. Foreign Policy: National Interest Versus Strategic Planning* (p.xix.). England: M.E. Sharpe, Inc.
- Clinton, Hillary R. (2011, July 20). A speech of US Secretary of State Hillary Clinton at Anna Centenary Library, Chennai, India. Retrieved from http://chennai.usconsulate.gov/eclinton_speechacl_110721.html
- Dupee, Matt (2008, August 2). 'The Haqqani Network: The Reign of Terror'. *The Long War* (Journal)
- EIA's *Annual Energy Outlook* (2014). Retrieved from http://www.eia.gov/forecasts/aeo/source_natural_gas_all.cfm
- Evans, Alexander (2012). *The United States and South Asia after Afghanistan* (p.47). New York: Asia Society.
- Gady, Franz-Stefan (2016). 'US Won't Subsidize Pakistan's Purchase of F-16 Fighter Jets', *The Diplomat*. (2016, May 4)
- Gaustad, Edwin S. (ed.) (1993). *A Documentary History of Religion in America since 1865*. (2nd ed. p.447). New York: William B Erdmann Publishing Co.

- Green, Nial (2011, May 19). "Pakistan's President Zardari visits Moscow", *World Socialist Website*. Retrieved from <https://www.wsws.org/en/articles/2011/05/zard-m19.html>
- Harder, Anton (2015). "Not at the Cost of China: New Evidence Regarding US Proposals to Nehru for Joining the United Nations Security Council" (CWIHP Working Paper). Retrieved from <https://www.wilsoncenter.org/publication/not-the-cost-china-india-and-the-united-nations-security-council-1950#sthash.ct16G0QC.dpuf>
- Harf, Marie (2014). Press Release, US Department of State. Retrieved from <http://bdnews24.com/bangladesh/2014/01/03/us-recognition-of-jan-5-poll-undecided>
- Hook, Steve W. and Scott, James M (2012). *US Foreign Policy Today: American Renewal?* (p.82). Washington: CQ Press
- ICSU *Strategic Plan II, 2012–2017 (2011)*. (p. 13). Paris: International Council for Science. Retrieved from <http://www.icsu.org/publications/reports-and-reviews/icsu-strategic-plan-2012-2017/icsu-strategic-plan>
- "Impacts of Abbottabad Operation on US-Pak Relationships and Afghan War". (A report produced by the Stars Academy, Lahore). Retrieved from <http://www.ilmkidunya.com/articles/impacts-of-abbottabad-operation-on-us-pak-relationships-and-afghan-war-962.aspx>
- India TV News* (2016, May 13). Retrieved from <http://www.indiatvnews.com/news/world-indian-lobby-trying-to-block-f-16s-sale-to-pakistan-sartaj-aziz-328851>
- Karen, De Young (2011, September 21). 'US Sharpens warning to Pakistan'. *The Washington Post*
- Kugelman, Michael (2014). 'Five Resolutions for U.S. South Asia Policy in 2014', *The South Asia Channel*, January 15, 2014.
- Milam, William B. (2016, May 19). 'The Real Source of Terror in Bangladesh'. *The New York Times*
- "New Outlooks for Asian Energy Security: Changing Global Dynamics and Regional Responses" (2014, May). (Workshop Report). The National Bureau of Asian Research (NBR), Washington, D.C.
- Office of the Press Secretary (2015, January 25). "U.S.-India Joint Strategic Vision for the Asia-Pacific and Indian Ocean Region" (Press release). The White House
- Padelford, Norman J., Lincoln George A. & Lee D. Olvey (1976). *The Dynamics of International Politics* (pp.48-50). New York: McMillan.
- 'Pakistan backed Haqqani attack on Kabul-Mike Mullen', *BBC* (2011, September 22)
- Qazi, Shehzad H. (2012). 'US-Pakistan Relations: Common and Clashing Interests'. *The World Affairs* (p.71). Volume: May/June
- Sharma, Sarbjit (2001). *US-Bangladesh Relations: A Critique* (p.9). Dhaka: University Press Limited.
- The Abbottabad Commission Report* (Pakistan Govt.'s classified document leaked by Al Jazeera television on May 8, 2013). Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Abbottabad_Commission_Report
- The Aljazeera* (2016, May 23). Retrieved from <http://www.aljazeera.com/news/2016/05/pakistan-drone-strike-violated-sovereignty-160522204312754.html>
- The Asian Tribune*(n.d.), Vol.12, No. 1629
- The Dawn* (2012, July 4)
- The Dawn* (2016, June 11)
- The Dawn* (2016, June 11)

The Dawn (2016, May 26)

The Economic Times (2016, March 31)

The Economic Times (2016, March 31)

The Economic Times (2016, May 12)

The Economic Times (2016, May 12)

The Economic Times (2016, May 14)

The Financial Times (2016, May 14)

The Guardian (2016, 22 May)

The Hindu (2013, November 21)

The Indian Express (2016, June 6). Washington, DC

The News International (2016, May 30). Washington

The Newsweek Pakistan (2011, November 27)

The Reuter (2016, May 4)

The Reuters (2011, November 26)

Times of India (2016, May 13)

Times of India (2016, May 14)

U.S. Energy Information Administration (EIA) (2013). "AEO2014 Early Release Overview". Retrieved from http://www.eia.gov/forecasts/aeo/er/early_production.cfm

'U.S. Relations with Bangladesh', Bureau of South and Central Asian Affairs: Fact Sheet. (2016, February 10). Retrieved from <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3452.htm>

Upadhyay, Shreya Upadhyay (2014). *Indo-Pacific Region: Political and Strategic Prospects* (ed.:). New Delhi: Indian Council of World Affairs

US Department of State, *Federal Register*, Vol. 77, No. 56 / Thursday, March 22, 2012 / Rules and Regulations, P. 16670.

US Department of State, *Federal Register*, Vol. 73, No. 57 / Monday, March 24, 2008 / Rules and Regulations, p. 15409.

Wimmer, Roger D. & Dominick, Joseph R. (2011). *Mass Media Research: An Introduction*, (9th Ed.: 56). New York: Wadsworth.

The Duality of US-India Relations in the 21st Century: The Case of Regional Politics, Rivalries and Chabahar Port*

Maziar Mozaffari Falarti - Farzan Safari Sabet - Nahid Pourrostami -
Tohid Asadi

Abstract

One of the most defining and significant relations which will certainly affect world politics in the 21st century is that between the United States (US) and India. Both nations claim to adhere to democratic values and free trade. There are however, a number of political and regional determinants that indeed overshadow and test the endurance, progress and reality of this unique relationship. In particular is the United States' political, economic, military and security relation with a number of India's immediate neighbors and rivals. This too includes nations such as Russia and Iran that have traditionally been important partners to India but face various forms of US sanctions, criticism and trade restrictions.

The ongoing 2015 Chabahar port initiative and the agreement between India and Iran is one such example that has often been criticized by the US. For India, Chabahar is significant not only for trade with Iran but also as a socio-political and economic gateway in its quest to expand Indian influence, links and soft-power status further into parts of Eurasia, Europe and West Asia. Chabahar is also important for India in its geopolitical quest for security and rivalry with Pakistan and China. Engagement with China and its political containment also remains as an important aspect of US immediate and future foreign policy and concerns. US unremitting relations with Pakistan and Indo-Pakistan rivalry too remains an important but contentious point in the region. Employing geostrategic and foreign policy analysis, this chapter focuses on the importance of Chabahar agreement for India's quest for security, independence, peace and economic growth. The chapter will also examine the duality of the US recent policy of "maximum pressure" and severe sanctions on Iran as well as its South Asian political objectives and influences with that of nurturing, enticing and expanding ties with India.

Keywords: US-India Relations, Chabahar Port, Iran-India Relations.

* The authors would like to wholeheartedly thank Mrs Julie Monti Safari, freelance English language teacher and manuscript editing consultant for her corrections, revisions and proofreading of this chapter.

References

- Abrar A., M., Snooping into the Belt & Road Initiative: A Comparative Study of Gwadar with Chabahar Port, *Journal of the Punjab University Historical Society*, Volume No. 30, Issue No.2, July-December 2017
- Alden, C. & Aran A., *Foreign Policy Analysis*, Routledge, 2017
- Al-Rawadesh, S. M., and Al-Qatatsheh, H. M., China's Strategy in the Middle East, *IQSR Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 2, Issue 1, Ver 4, (January 2017) pp. 37-51
- Aslesh, Dhillion, *India and Iran: Energy Relationship, Geopolitics of Energy* accessed at: https://www.academia.edu/33342259/INDIA_AND_IRAN_ENERGY_RELATIONSHIP
- Bash, SK. C., An Insight on Geopolitical Jargon of India and its Neighbours, *International Journal Advances in Social Sciences and Humanities*, February 2017, Vol.5, Issue 2, pp. 29-37, ISSN: 23417-7474
- Berlin, L., Donald, *India-Iran Relations: A Deepening Entente*, Asia-Pacific Center for Security Studies, October 2004
- Belal, K., *Pak-Iran Relations: Evolving Dynamics, Prospects and Approaches, Policy Perspectives*, Pakistan and its neighbors, Vol 14, No 1., (2017) pp. 83-104
- Bruening, M., *Foreign Policy Analysis: A Comparative introduction*, Palgrave Macmillan, 2007
- Burki, S.J., *South Asia in the New World Order*, Routledge, 2011
- Cheema, S. A., *Indo-Isreali Relations: The Isreali Dimension*, *Indian Journal of Politics and International Relations*, Vol. 2, No.2, July-Dec 2009
- C. Christina Fair, *Indo-Iranian Ties: Thicker Than Oil*, *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 11 No. 1 March 2007
- Cohen, A., Curtis. L. & Graham, O., *The Proposed Iran-Pakistan-India Gas Pipeline: An Unacceptable Risk to Regional Security*, The Heritage Foundation, May 30th, 2008
- Cooper, A. S., *The Oil Kings: How the U.S., Iran, and Saudi Arabia Changed the Balance of Power in the Middle East*, Simon & Schuster, 2012
- Constitution of the Islamic Republic of Iran*, 1989
- Das, K. CH., *The Making of One Belt, One Road and Dilemmas in South Asia*, *China Report* 53: 2 (2017) pp.125-142
- Dietl, Gulshan, *Indian Foreign Affairs Journal* Vol. 7, No. 4, October–December 2012, 361-405,
- Dorsey, James , *Iran's Chabahar port is where Asian and Middle Eastern rivalries collide- See more at: <http://southasiajournal.net/irans-chabahar-port-is-where-asian-and-middle-eastern-rivalries-collide/>*
- Fathipour, Gholamreza., &Ghahremanlou, Ali., *Economic-Regional Integration-An Overview on Iran-India Trade Relation*, *Procedia-Social and Behavioural Sciences* 157 155-164, 2013
- Faisal J. & Ayaz A., *Gwadar Port, Regional Strategic and Economic Interests*, *Opinion, Defence Journal*, p. 13-18, accessed at: <https://adlimisand1973.files.wordpress.com/2018/03/gwadar-port-regional-strategic-and-economic-interests.pdf>
- Goni, N., Ramirez, R., Vidal, A., *Pakistan Strategic Analysis Report*, Center for Global Affairs and Strategic Studies, Universidad de Navarra, pp. 1-62
- Holslag, J., *China and India: Prospects for Peace*, Columbia University Press, 2010
- Ibrahim, K. M. S., *West Asia in the Twenty First Century*, Abhijeet Publications, 2018

- Khan, Zulfiqar, Iran's Foreign Policy Towards The United States: Retrospective Perspective-1988-1993, *Journal of Contemporary Studies*, vol.1 no.2 Winter 2012
- Khokar, Riaz., The US-India Strategic Partnership: Pakistan's Foreign Policy Response, *CISS Insight*, Vol. VI No.1, May 2018 accessed at: <https://www.researchgate.net/publication/326331130>
- Morini, D., A Diplomatic Surge in Afghanistan, 2011-2014, *Strategic Studies Quarterly*, Winter 2010, pp.68-100
- Munir A., Iran-India deal on Chabahar port, *Daily Times*, 2018, February 21
- Nasirpour, Gholamreza, Iran-India Relations with Future Prospects, *Geopolitics Quarterly*, Volume: 14, No. 4, Winter 2019s
- Nath, Sanghamitra, Strategic Partnership for Economic Development: India's New 'Inclusive Trade Diplomacy', *Procedia-Social and Behavioural Sciences* 157 236-243, 2013
- O' Tuathail, G., *Critical Geopolitics*, Routledge, 1995
- Partap Singh, China-Pakistan Nexus: Implication on India's Security, *Paripex-Indian Journal of Research*, Vol. 6, Issue 11, Nov. 2017
- Pethiyagoda, Kadira, India's Pursuit of Strategic and Economic Interests in Iran, *Brookings Doha Center Analysis paper*, No.23, Sep 2018
- Quamar, Q. Md., Rising US-India Hostilities and Challenges for India, *Institute For Defence Studies & Analysis*, May 24, 2019
- Roshan T., Comparative Analysis of Gwadar and Chabahar: Two Rival Ports, *CSCR*, accessed at: www.cscr.pk
- Rahman, S. Indian presence in Afghanistan: Dynamics of Regional Security, *ISSRA Papers*, 2010, pp. 39-50
- Sanatan, K., Three ports under china's gaze. *Indrastra Global* (2017), 8, 7 pages. Accessed at URN: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-53427-9>
- Sayareh, M. & Fooladi Mehtarkhaleh M., Chabahar Port Vs Gwadar Port: A Logistics Performance Comparison, pp.1-16, *IAME 2016 Conference*, August 23-26, Hamburg, Germany
- Scott, D., Edt, *Handbook of India's International Relations*, Routledge, 2011
- Scott, D., The Indo-Pacific in US Strategy: Responding to Power Shifts, *Rising Powers Quarterly*, Vol 3, Issue 2, 2018, pp. 19-43
- Shabir Ahmed Khan, Geo-Economic Imperatives of Gwadar Sea Port and Kashgar Economic Zone for Pakistan and China, *IPRI Journal XIII*, no. 2, (Summer 2019), pp. 87-100
- Shafaqat, Saeed, China's Rise: How is it Impacting the Gulf, Iran, Pakistan and Beyond, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, pp. 15-34
- Shamim A. W., *Indo-Iranian Relations Travelling through Ages*, *IMPACT: International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature*, Vol. 6, Issue 2, Feb 2018, 33-52
- Singh, S., India's Chabahar Policy: Implications for China-Pakistan Cooperation, *International Journal of Applied Social Science*, Volume 4 (5&6), May & June (2017): 172-182
- Singh, S. and Singh, B., Geopolitics of Ports: Factoring Iran in India's Counterbalancing Strategy for "Sino-Pak Axis", *Journal of Eurasian Studies*, 2019, Vol. 10(2) pp. 169-182
- Small, A., *The China-Pakistan Axis, Asia's New Geopolitics*, Oxford University Press, 2015
- Tai, M., Gwadar: A case of South-South cooperation, *Cambridge Journal of Eurasian Studies*, 2017, accessible at: <https://doi.org/10.22261/YQ3D9P>

Waoood, Abdul., Ulah Khan, Hidayat and Ullah, Ubaid, Geo-politics of China in 21st Century, Case Study of China Pakistan Economic Corridor(CPEC), BUIITEMS

Yusuf, F., Chinese Acquisition, Indian Concerns and Its Future Prospects, Spotlight South Asia, Paper No 10. 2013, accessed at: www.apsa.info

Zia, M. S., Pakistan's Foreign Policy: Challenges and Opportunities, CISS Insight Vol. VI No. 1, 2018

Websites:

Guarding Council, original text in Persian accessed at: <http://nazarat.shora-rc.ir/Forms/frmShenasname.aspx?id=UNubgs70xco=&TN=l7tLyhyOobj0SooAFUE3m68PnpG7MruN&MN=csaqpt/F9Oo=>

Guardian Council, original text in Persian accessed at: <http://nazarat.shora-rc.ir/Forms/frmShenasname.aspx?id=MrTRI3bDG9M=&TN=l7tLyhyOobj0SooAFUE3m68PnpG7MruN&MN=csaqpt/F9Oo=>

<http://nazarat.shora-rc.ir/Forms/frmShenasname.aspx?id=JhBoW10vaXM=&TN=l7tLyhyOobj0SooAFUE3m68PnpG7MruN&MN=csaqpt/F9Oo=>Guarding Council, original text in Persian accessed at:

<https://mea.gov.in/in-focus-article.htm?20048/Tehran+Declaration>

Guardian council, original text available at: <http://nazarat.shora-rc.ir/Forms/frmShenasname.aspx?id=R75q08f1Fd0=&TN=l7tLyhyOobj0SooAFUE3m68PnpG7MruN&MN=csaqpt/F9Oo=>

<https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/29147/joint+statement+of+afghanistan+india+and+iran+trilateral+meeting+on+implementation+of+chabahar+agreement>

<https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/07/narendra-modi-israel-meet-friend-netanyahu-170704084929029.html>

<https://www.hindustantimes.com/india-news/pm-modi-israel-s-benjamin-netanyahu-discuss-expanding-cooperation-in-health-defence-and-it/story-X13cfRrTKk4usMrDambOUP.html>

<https://en.mehrnews.com/news/161480/US-cannot-tell-India-what-to-do-in-Chabahar-port-Indian-ambassadors>

<https://www.tehrantimes.com/news/445107/Iran-India-negotiating-more-on-PTA>

The Future of China-South Asia Relations: The Role of the RCEP in the New World Order after Covid-19

Ishak Turan

Abstract

It is more than a phenomenon that many experts and politicians claim that the economic and political order of the world will change after the Covid-19 pandemic. China, the rising power of the liberal system for more than 30 years, has benefited from the free trade market and now is regarded as a new challenging hegemonic power. As China is not enough as capable as the USA at military power and capacity, it would rather use economic tools to get advantage of the liberal system and to be a part of regional free trade agreements which will increase economic interdependence between China and other countries as well. On the other hand, due to the Covid-19 pandemic the trade flow all over the world has radically diminished and the GDPs of many countries shrank. To be able to finance the primary investments are almost impossible for most countries. In this regard, it is expected that a great number of countries in South Asia will be more dependent on China economically and politically as China is among the few countries affected less by the pandemic and still it is the most powerful economy which can invest in those countries and increase their trade flow. Anyway, economic indicators show that China is supposed to be on the winner side following this period. So, this essay aims to explain in what ways the role of China will be affected in the new world order in terms of economy after Covid-19 and specifically the relations between China and South Asian countries will be discussed in the context of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) as a case study.

Keywords: China, South Asia, RCEP, Free Trade Agreement, Covid-19.

Introduction

Covid-19, which is an oral pandemic that broke out in China at the end of 2019, has affected the world in many areas from politics to economy and from habits in social life to transportation. Up to the World Health Organization (WHO), Covid-19 is defined officially as “the disease caused by a new coronavirus called SARS-CoV-2” (2020d). The importance of this epidemic in terms of international relations discipline is the belief that many changes will occur in the global system after Covid-19.

References

- Aggarwal, Vinod K. 2016. *Mega-FTAs and the Trade-Security Nexus: The Trans-Pacific Partnership (TPP) and Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)*. East-West Center.
- Ahn, Choong Yong. 2018. *Is There a Future for Economic Integration in East and Southeast Asia?* East-West Center.
- Akgün, Birol. 2020. "Covid-19 ve Uluslararası Kurumların Rolü." Pp. 76–81 in *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, edited by U. Ulutaş. Ankara: Startejik Araştırmalar Merkezi.
- Amin, Samir, and David Luckin. 1996. "The Challenge of Globalization." *Review of International Political Economy* 3(2): 216–59.
- Atlı, Altay. 2020. "Covid-19 Küreselleşmenin Sonunu Mu Getirecek?" Pp. 54–57 in *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, edited by U. Ulutaş. Ankara: Startejik Araştırmalar Merkezi.
- Bartlett, Duncan. 2020. "Calling Time on China." *Japan Story*.
- Bermingham, Finbar, and Frank Tang. 2020. "'Marginal' Rcep Gains Will Not Offset Trade War Impact on China's Economy." *South China Morning Post*. Retrieved November 17, 2020 (<https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3110022/chinas-marginal-rcep-gains-will-not-offset-trade-war-impact>).
- Blackwill, Robert D. 2020. *U.S. Grand Strategy Toward China*. Council on Foreign Relations.
- Browne, Andrew. 2019. "'Foothills of a Cold War.'" *Bloomberg.Com*, November 21.
- Christensen, Thomas J. 2020. *No New Cold War: Why US-China Strategic Competition Will Not Be like the US-Soviet Cold War*. Asan Institute for Policy Studies.
- Ciorciari, John D. 2017. "ASEAN and the Great Powers." *Contemporary Southeast Asia* 39(2): 252–58.
- Damuri, Yose Rizal. 2018. "How Might the Trans-Pacific Partnership Affect the Game?" Pp. 75–94 in *Potential Benefits of an Australia-EU Free Trade Agreement, Key Issues and Options*, edited by J. Drake-Brockman and P. Messerlin. University of Adelaide Press.
- Devadason, Evelyn S., and V. G. R. Chandran. 2019. "Unlocking the Trade Potential in China-ASEAN Relations: The China-Vietnam Context." *Journal of Southeast Asian Economies* 36(3): 380–99.
- Emre, Erşen. 2020. "Koronavirüs, Küreselleşme ve Uluslararası Sistem." Pp. 58–61 in *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, edited by U. Ulutaş. Ankara: Startejik Araştırmalar Merkezi.
- EU Commission. 2019. *EU-China – A Strategic Outlook*.
- Ferguson, Neill. 2020. "From COVID War to Cold War." Pp. 419–37 in *COVID-19 and World Order*, edited by H. Brands and J. G. Francis. Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Ferhat, Piriñçi. 2020. "Uluslararası Sistemde Koronalizasyon." Pp. 67–70 in *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, edited by U. Ulutaş. Ankara: Startejik Araştırmalar Merkezi.
- Ha, Hoang Thi. 2019. "Understanding China's Proposal for an ASEAN-China Community of Common Destiny and ASEAN's Ambivalent Response." *Contemporary Southeast Asia* 41(2): 223–54.

- Hadano, Tsukasa, and Takashi Nakano. n.d. "Xi Says China Will Consider Joining TPP." *Nikkei Asia*. Retrieved November 21, 2020 (<https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Xi-says-China-will-consider-joining-TPP>).
- Hanada, Ryosuke. 2019. *Asean's Role in the Indo-Pacific: Rules-Based Order and Regional Integrity*. German Marshall Fund of the United States.
- Jinping, Xi. 2017. "Full Text: Xi Jinping's Keynote Speech at the World Economic Forum _china.Org.Cn." Retrieved November 7, 2020 (http://www.china.org.cn/node_7247529/content_40569136.htm).
- Jinping, Xi. 2020. "Full Text: Remarks by Chinese President Xi Jinping at 12th BRICS Summit - Xinhua | English.News.Cn." Retrieved November 21, 2020 (http://www.xinhuanet.com/english/2020-11/17/c_139523124.htm).
- Kasım, Kamer. 2017. "The Impact of the US Rebalancing Policy Toward Asia Pacific on International Relations in the Region" pp. 175-190 in *Overcoming Controversies in East Asia*, edited by Tomasz Kaminski, Lodz: Lodz University Press.
- Kissinger, Henry A. 2020. "The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order." *Wall Street Journal*, April 3.
- Levine, Derek Adam. 2020. "Made in China 2025: China's Strategy for Becoming a Global High-Tech Superpower and Its Implications for the U.S. Economy, National Security, and Free Trade." *Journal of Strategic Security* 13(3): 1-16.
- Loong, Lee Hsien. 2020. "The Endangered Asian Century." August 3.
- McCarthy, Niall. 2020. "15 Countries Sign World's Biggest Free Trade Deal." *Statista Infographics*. Retrieved November 17, 2020 (<https://www.statista.com/chart/23497/key-facts-about-the-regional-comprehensive-economic-partnership/>).
- OECD. 2020. "After a Sharp Drop in 2020, Economic Activity Should Pick up from 2021 Amidst Uncertainties." Retrieved November 17, 2020 (<http://www.oecd.org/coronavirus/en/data-insights/after-a-sharp-drop-in-2020-economic-activity-should-pick-up-from-2021-amidst-uncertainties>).
- Petri, Peter A. 2020. "The US Retreat from East Asia Is Costly." *PIIE*. Retrieved November 17, 2020 (<https://www.piie.com/blogs/trade-and-investment-policy-watch/us-retreat-east-asia-costly>).
- Petri, Peter A., and Michael Plummer. 2020. "RCEP: A New Trade Agreement That Will Shape Global Economics and Politics." *Brookings*, November 16.
- Schake, Kori. 2020. "Building a More Globalized Order." Pp. 331-47 in *COVID-19 and World Order*, edited by H. Brands and J. G. Francis. Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Schmidt, Eric. 2020. "Building a New Technological Relationship and Rivalry." Pp. 406-18 in *COVID-19 and World Order*, edited by H. Brands and J. G. Francis. Maryland: Johns Hopkins University Press.
- Temiz, Kadir. 2020. "Koronavirüs ve Çin." Pp. 129-33 in *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, edited by U. Ulutaş. Ankara: Startejik Araştırmalar Merkezi.
- Xiujun, Wu. 2020. *The Impact of COVID-19 on World Economy and China's Role*. The Institute of World Economics and Politics (IWEP).
- Zarifoglu, Emrah. 2020. "Covid-19 Sonrası Küresel Ekonomi Trendleri." Pp. 107-11 in *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, edited by U. Ulutaş. Ankara: Startejik Araştırmalar Merkezi.

- 2020a. "ASEAN Hits Historic Milestone with Signing of RCEP." Asean | One Vision One Identity One Community. Retrieved November 17, 2020 (<https://asean.org/asean-hits-historic-milestone-signing-rcep/>).
- 2020b. "China to Be the Only Major Economy to Grow This Year." Global Business Outlook. Retrieved November 7, 2020 (<https://www.globalbusinessoutlook.com/china-to-be-the-only-major-economy-grow-this-year/>).
- 2020c. "China's Economy Plows on as World's Only Major Growth Engine." Bloomberg.Com, October 18.
- 2020d. "Coronavirus Disease (Covid-19)." Retrieved November 16, 2020 (<https://www.who.int/news-room/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19>).
- 2020e. "Regional Comprehensive Economic Partnership." Retrieved November 17, 2020 (<https://www.mfat.govt.nz/en/trade/free-trade-agreements/free-trade-agreements-concluded-but-not-in-force/regional-comprehensive-economic-partnership-rcep/rcep-overview>).
- 2020f. "Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement." <https://rcepsec.org/legal-text/>

Pakistan's Strategic Balancing with USA and China under New Realities*

Muhammad Tahir Rashid

Abstract

Concentrating on the consequences of the increasing U.S.-China competition is absolutely necessary, in the already tense security situation in South Asia, where the U.S. has chosen to invest in India to help offset China, while Pakistan has built strong connections with China. The pace with which the U.S.-China competition is heating up, as well as the threat-oriented appearance of U.S. hostility to China, has put Pakistan in a particularly vulnerable position. It is in Pakistan's strategic interests to avoid putting all of its bets in basket with China and to withstand pressure to support China in its geopolitical competition with the U.S. Pakistani officials are attempting to keep their channels open as Pakistani leaders want to assist alleviate tensions between the U.S. and China by acting as a bridge. More realistic evaluations, on the other hand, urge for proactive administration and reducing the emerging risks posed by the larger context of strategic competition between the U.S. and China, which is likely to continue in the future years. Pakistan in this position cannot take sides as its economic development and growth is dependent on both, positive relations with U.S. and China. However, with U.S.' increasing tilt towards India and Pakistan's increasing reliance on China, Pakistan's strategic balancing has been witnessing enormous pressure and it will continue in years ahead. In addition, the increasing strategic competition between U.S. and China and troublesome divergences in their strategic objectives also contribute to Pakistan's policy challenges towards these powers. Pakistan will witness more convergence with regards to its relations with U.S. and China it appears vital for Pakistan to continue its strategic balancing while keeping a close watch on rapidly transforming global dynamics and changing regional scenario under new realities. Pakistan has historically had a complex relationship with both the United States and China. In recent years, the country has sought to balance its alliances with both countries, as it faces new realities in the region.

Keywords: Strategic Balancing, Pakistan, USA, China.

* The article is an extract of a chapter of the author's Ph.D. thesis entitled: "Pakistan's Strategic Realignment with USA and China (2001-2018)".

assistance from external powers. Pakistan has to rely on both U.S. and China to sustain its economic and security interests.

Although, Pakistan is located in a very important geographic position but it hasn't been able to turn this into its strength. First the fragile eastern and western borders, animosity with immediate neighbour and an unstable Afghanistan makes it tough for Pakistan to pursue an independent foreign policy. It has to take consideration of all regional and extra regional security environments in order to secure its interests. Therefore, though there are challenges but to sustain a good relationship with two mighty players, Pakistan is compelled to accommodate concerns from U.S. and China simultaneously.

In doing so, Pakistan has to assess the U.S.-China competition not just in strategic domain but rather in its entirety. Therefore, for Pakistan, the policy of strategic realignment is important even though it comes with certain costs. In a nutshell Pakistan knows that it has no alternatives when it comes to U.S. and China in fact, it has to look more on strategic convergences. In this regard, Pakistan has to pursue a balanced policy viz-a-viz U.S. and China.

References

- Afzal, M. (2021a, April 12). Under Biden, Pakistan and the US face a dilemma about the breadth of their relationship. Brookings. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/04/12/under-biden-pakistan-and-the-us-face-a-dilemma-about-the-breadth-of-their-relationship/>
- Afzal, M. (2021b, August 6). An uneasy limbo for US-Pakistan relations amidst the withdrawal from Afghanistan. Brookings. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/08/06/an-uneasy-limbo-for-us-pakistan-relations-amidst-the-withdrawal-from-afghanistan/>
- Akhtar, R. (2021, September 3). Pakistan and the Taliban 2.0: The good, the bad, and the ugly. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/southasiasource/pakistan-and-the-taliban-2-0/>
- Al, F. H. et. (2021). China-Pak Strategic Entente With Respect To Search For Reciprocated Security Through Gwadar Port. *Psychology and Education Journal*, 58(1), 3320–3333. <https://doi.org/10.17762/pae.v58i1.1271>
- Ali, I., Noonari, I., & MAHESAR, P. (2020). Understanding Pak-China Relations Through CPEC: Geostrategic Implications For South Asia. *Asia Pacific*, 38, 182–201. <https://doi.org/10.47781/asia-pacific.vol38.Iss0.3004>
- Ali, N. (2021, August 20). Withdrawal of US Forces from Afghanistan: Security Implications for Pakistan. PRIF Blog. <https://blog.prif.org/2021/08/20/withdrawal-of-us-forces-from-afghanistan-security-implications-for-pakistan/>
- Ali, S. (2021, August 25). Can US ignore Pakistan this time? *The Nation*. <https://nation.com.pk/25-Aug-2021/can-us-ignore-pakistan-this-time>

- Ali, S. M. (2020a, September 10). Managing implications of US-China rivalry. *The Express Tribune*. <http://tribune.com.pk/story/2263429/managing-implications-of-us-china-rivalry>
- Ali, S. M. (2020b, December 1). The U.S.-China Strategic Rivalry and its Implications for Pakistan. *Stimson Center*. <https://www.stimson.org/2020/the-u-s-china-strategic-rivalry-and-its-implications-for-pakistan/>
- Ali, S. M., Amb (ret) Gerald M. Feierstein, Siddiqui, Amb. A. J., & Weinbaum, M. G. (2020, March 3). Leveraging a Moment of Change: Pathways to a Sustainable U.S.-Pakistan Relationship. *Middle East Institute*. <https://www.mei.edu/events/leveraging-moment-change-pathways-sustainable-us-pakistan-relationship>
- Amin, R. ul, Awan, D. G. M., & Mahmood, A. (2020). PAK-US Relations: Paradoxes & Enigmas during War on Terror. *SJESR*, 3(3), 408–414. [https://doi.org/10.36902/sjesr-vol3-iss3-2020\(408-414\)](https://doi.org/10.36902/sjesr-vol3-iss3-2020(408-414))
- Amin, R. ul, & Khwaja, A. S. (2020). PAK-US Relations: Victim of Divergence of Interests. *PUTAJ-Humanities & Social Sciences*, 26(2), 97–112.
- Anderson, B. (2021, July 30). The US-Pakistan relationship was already rocky. The Afghan withdrawal could unravel it. *The New Arab*. <https://english.alaraby.co.uk/analysis/afghan-withdrawal-could-unravel-us-pakistan-relations>
- Ashraf, S. (2021, April 28). China-U.S. Competition Spills into South Asia. *China-US Focus*. <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/china-us-competition-spills-into-south-asia>
- Basit, A. (2020, November 17). What will a Biden presidency mean for US-Pakistan relations? *Al-Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/opinions/2020/11/17/what-will-the-biden-presidency-mean-for-us-pakistan-relations>
- Beeson, M. (2001). Globalization, Governance, and the Political-Economy of Public Policy Reform in East Asia. *Governance*, 14(4), 481–502. <https://doi.org/10.1111/0952-1895.00170>
- Canberra, A. P. in. (2011, November 17). Obama tells Asia US “here to stay” as a Pacific power. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/world/2011/nov/17/obama-asia-pacific-address-australia-parliament>
- Chandio, K. H. (2017, January 6). US Rebalancing Policy & the Regional Riddle. *IPRI*. <https://ipripak.org/us-rebalancing-policy-the-regional-riddle/>
- Cheema, P. I. (1980). Conflict and Cooperation in the Indian Ocean: Pakistan’s Interests and Choices. *Strategic and Defence Studies Centre, Canberra Papers*(23), 89.
- Ching, N. (2021, August 17). China Says It’s Ready to Work With Taliban | *Voice of America—English*. *Voice of America*. <https://www.voanews.com/east-asia-pacific/china-says-its-ready-work-taliban>
- Denyer, S. (2014, November 11). China promotes ‘Asia-Pacific dream’ to counter U.S. ‘pivot’. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/chinas-promotes-asia-pacific-dream-to-counter-us-pivot/2014/11/11/1d9e05a4-1e8e-4026-ad5a-5919f8c0de8a_story.html
- Desk, N. (2017, February 21). Is China’s new Silk Road neo-colonialist? Is China’s New Silk Road Neo-Colonialist? <https://www.trtworld.com/asia/is-china-s-new-silk-road-neo-colonialist-5300>
- Desk, N. (2020, November 18). Biden, Modi pledge to strengthen US-India ties in phone call. *Al-Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2020/11/18/biden-modi-pledge-to-strengthen-us-india-ties-in-phone-call>

- Desk, N. (2021, July 8). If Our Friends were Suffering, We Sent Everything to China. We didn't Worry about What Will Happen in the Future. —How Ironclad Friendship Was Made— Global Times. Global Times. <https://www.globaltimes.cn/page/202107/1228146.shtml>
- Editorial. (2020, February 29). Indo-US arms deal. Dawn. <https://www.dawn.com/news/1537331>
- Editorial. (2021, July 26). Pak-China future. The News. <https://www.thenews.com.pk/print/868558-pak-china-future>
- Faisal, M. (2020). Pakistan-China Relations: Beyond CPEC. *Strategic Studies*, 22.
- Gul, A. (2020, August 27). Pakistan Attempts to Balance Ties With China, US. Voice of America. <https://www.voanews.com/south-central-asia/pakistan-attempts-balance-ties-china-us>
- Haqqani, H. (2018, November 16). China Wants Imran Khan's Pakistan to be Dependable Before Being Dependent. Hudson Institute. <http://www.hudson.org/research/14705-china-wants-imran-khan-s-pakistan-to-be-dependable-before-being-dependent>
- Hasan, R. (2021, July 30). A Relationship that Was Not to Be. Pakistan Politico. <https://pakistan-politico.com/pakus/>
- Hussain, F. (2020, October 23). "To remain on grey list": FATF urges Pakistan to complete action plan by Feb 2021. Dawn. <https://www.dawn.com/news/1586624>
- Hussain, M. (2016, September 1). How Obama's Asia Pivot Nudged China Toward Pakistan but Helped Aggravate India. The Intercept. <https://theintercept.com/2016/09/01/how-obamas-asia-pivot-nudged-china-towards-pakistan-but-helped-aggravate-india/>
- Hussain, Z. (2021, June 2). Redefining Pak-US relations. Dawn. <https://www.dawn.com/news/1627028/redefining-pak-us-relations>
- IANS. (2019, November 26). CPEC loans less than one-tenth of Pak's total debt: China responds to US. Business Standard India. https://www.business-standard.com/article/international/cpec-loans-less-than-one-tenth-of-pak-s-total-debt-china-responds-to-us-119112600583_1.html
- Jamal, S. (2021, January 12). 83,000 lives lost in Pakistan's war on terrorism. Gulf News. <https://gulfnews.com/world/asia/pakistan/83000-lives-lost-in-pakistans-war-on-terrorism-1.76428064>
- Kaura, V. (2021, September 2). After Afghanistan: What's next for Pakistan and the US? Middle East Institute. <https://www.mei.edu/publications/after-afghanistan-whats-next-pakistan-and-us>
- Khan, Dr. M. K. (2018). India-Us Strategic Partnership: A Study from the Lens of Regional Security Complex. National Defence University, Islamabad, Margalla Papers, 14.
- Khan, H. U. (2020). China, the emerging economic power: Options and repercussions for Pak-US relations. *International Politics*. <https://doi.org/10.1057/s41311-020-00265-1>
- Khan, H. U. (2021). Reviving Pak-Russia Relations: Implications for CPEC. *South Asian Studies*, 36(1), 65-82.
- Khan, S., Hanif, S., & Rafique, S. (2020). Pak-U.S. Relations: An Analysis of Major Challenges (Post-9/11). *Global Social Sciences Review*, V, 298-306. [https://doi.org/10.31703/gssr.2020\(V-III\).31](https://doi.org/10.31703/gssr.2020(V-III).31)
- Krauthammer, C. (1990). The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*, 70(1), 23-33. <https://doi.org/10.2307/20044692>
- Kuo, M. A. (2021a, August 31). Pakistan-China Relations and the Fall of Afghanistan. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2021/08/pakistan-china-relations-and-the-fall-of-afghanistan/>

- Kuo, M. A. (2021b, September 6). US South Asia Policy: The Fallout From Afghanistan. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2021/09/us-south-asia-policy-the-fallout-from-afghanistan/>
- Lalwani, S. (2020, July 10). Revelations and Opportunities: What the United States Can Learn from the Sino-Indian Crisis. *War on the Rocks*. <http://warontherocks.com/2020/07/revelations-and-opportunities-what-the-united-states-can-learn-from-the-sino-indian-crisis/>
- Lee, M. (2016, October 3). US-Russia relations plummet further over Syria, Ukraine. *AP News*. <https://apnews.com/article/ffc0bdf90d8248b29e53d37acdab039c>
- Maini, T. S. (2021, June 17). Pakistan-US Relations and the Geopolitics of South Asia. *Future Directions International*. <https://www.futuredirections.org.au/publication/pakistan-us-relations-and-the-geopolitics-of-south-asia/>
- Markey, D. (2021, September 10). America's Perennial Pakistan Problem. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/afghanistan/2021-09-09/americas-perennial-pakistan-problem>
- Masood, T. (2020, September 16). US-China rivalry and its impact on Pakistan. *Arab News*. <https://arab.news/pr6hg>
- Nawaz, S. (2020, November 3). US-Pakistan Relations at Another Fork in the Road – A Conversation with South Asia scholar Shuja Nawaz (Professor Hassan Abbas, Interviewer) [Near East South Asia Center Interview Series]. <https://nesa-center.org/us-pakistan-relations-at-another-fork-in-the-road-a-conversation-with-south-asia-scholar-shuja-nawaz/>
- Nye, J. S. (2016). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* (Revised ed. edition). Basic Books. <https://www.basicbooks.com/titles/joseph-s-nye/bound-to-lead/9780465094165/>
- O'Connor, T. (2020, September 18). India and Pakistan clash on border as China conflict looms heavy. *Newsweek*. <https://www.newsweek.com/india-pakistan-clashes-china-conflict-looms-1533005>
- Pasha, H. (2021, September 2). The US-Pakistan relationship in a new Afghanistan. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/southasiasource/the-us-pakistan-relationship-in-a-new-afghanistan/>
- Peshimam, G. (2020, January 23). Pakistan defends Chinese investment after U.S. official's criticism. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-cpec-criticism-idUSKBN1ZM23W>
- Rafiq, A. (2015, June 12). How China and Pakistan Are Beating India in the New Great Game. *The National Interest*. <https://nationalinterest.org/feature/how-china-pakistan-are-beating-india-the-new-great-game-13096>
- Rana, S. (2020, April 16). Pakistan wins \$1.4b IMF emergency loan. *The Express Tribune*. <http://tribune.com.pk/story/2199875/pakistan-wins-1-4b-imf-emergency-loan>
- Release, P. (2020a, September 1). DOD Releases 2020 Report on Military and Security Developments Involving the People. U.S. Department of Defense. <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/2332126/dod-releases-2020-report-on-military-and-security-developments-involving-the-pe/>
- Release, P. (2020b, September 7). Foreign Ministry Spokesperson Zhao Lijian's Regular Press Conference. Embassy of the People's Republic of China in the United States of America. <http://www.china-embassy.org/eng/fyrth/t1812840.htm>
- Release, P. (2021, April 22). Panel Discussion on "Biden Administration: Options & Challenges for Pakistan-US Relations." Institute of Strategic Studies Islamabad. <https://issi.org.pk/press-release-panel-discussion-on-biden-administration-options-challenges-for-pakistan-us-relations/>

- Saeed, S. (2021, March 3). Pakistan learns the cost of an alliance with China. POLITICO. <https://www.politico.eu/article/pakistan-learns-cost-of-economic-alliance-with-china/>
- Shafeeq, M. (2021, January 22). Pakistan's U.S.-China Balancing Act. South Asian Voices. <https://southasianvoices.org/pakistans-u-s-china-balancing-act/>
- Siddiqi, A. (2021, May 27). Pakistan realises it can't abandon US for China yet. But how far will Bajwa & Co go? The Print. <https://theprint.in/opinion/pakistan-realises-it-cant-abandon-us-for-china-yet-but-how-far-will-bajwa-co-go/666884/>
- Siddiqui, S. (2017, April 12). CPEC investment pushed from \$55b to \$62b. The Express Tribune. <http://tribune.com.pk/story/1381733/cpec-investment-pushed-55b-62b>
- Sultan, B. (2013). US Asia Pivot Strategy: Implications for the Regional States. Institute for Strategic Studies, Research & Analysis, ISSRA Papers, 16.
- Sun, Y. (2021, August 10). A Reluctant Embrace: China's New Relationship with the Taliban. War on the Rocks. <https://warontherocks.com/2021/08/a-reluctant-embrace-chinas-new-relationship-with-the-taliban/>
- Swaine, M. D. (2012). Chinese Leadership and Elite Responses to the U.S. Pacific Pivot. China Leadership Monitor, 38(5), 26.
- Threlkeld, E., & Easterly, G. (2021, August 12). Afghanistan-Pakistan Ties and Future Stability in Afghanistan. United States Institute of Peace. <https://www.usip.org/publications/2021/08/afghanistan-pakistan-ties-and-future-stability-afghanistan>
- Wastler, B. (2010). Having Its Yellowcake and Eating it Too: How the NSG Waiver for India Threatens to Undermine the Nuclear Nonproliferation Regime. Comparative Law Review, 33(1), 18.
- Yousaf, K. (2020, October 27). US-India military pact threatens regional peace, warns Pakistan. The Express Tribune. <https://tribune.com.pk/story/2270117/us-india-military-pact-threatens-regional-peace-warns-pakistan>
- The Rebalance to Asia: Why South Asia Matters (Part 1), Bureau of East Asian and Pacific Affairs (2013) (testimony of Joseph Yun). [//2009-2017.state.gov/p/eap/rls/rm/2013/02/205208.htm](https://2009-2017.state.gov/p/eap/rls/rm/2013/02/205208.htm)
- Yusuf, D. M. (2020, August 10). Navigating Pakistan's national security challenges (Dr. Sahar Khan, Interviewer) [Interview]. <https://www.atlanticcouncil.org/event/navigating-pakistans-national-security-challenges/>

SPOR VE EĞİTİM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Dr. Ufuk Dilekçi

SPOR VE EĞİTİM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Dr. Ufuk Dilekçi

Yayın No.: 1869
ISBN: 978-625-393-024-0
E-ISBN: 978-625-393-025-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağırman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Dilekçi, Ufuk.

Spor ve Eğitim Üzerine Düşünceler / Ufuk Dilekçi

1. Basım, VIII + 126 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-024-0

E-ISBN: 978-625-393-025-7

1. Spor 2. Eğitim 3. Fikirler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....v

GİRİŞ..... 1

1. Bölüm

SPOR YAZILARI..... 5

1.1. Spor Lisesi Geleceğin Meselesi 5

1.2. Teknoloji Uyuşturucusu 8

1.3. Hakkını Helal Et Şampiyon 12

1.4. Bir İhtimal Daha Var Gençler: Spor Liseleri 15

1.5. Beden, Resim ve Müzik Derslerinin Önemi 18

1.6. Spor Lisesine Nasıl Girilir? 21

1.7. Sporun Eğitimle İmtihanı..... 24

1.8. Spor Lisesi Kariyer Meselesi 26

1.9. Evlat! Ben Sana Yürümeği Öğrettim,
Her Adımda Benden Uzaklaştın! 29

1.10. Sokakta Çocuk Sporü 32

1.11. Üniversitesiz Sporcular 34

1.12. Minik Dimakları Eğitimemek 37

1.13. Cep Herkülü 39

1.14. Çocuklarda Spora İlgi ve Devamlılık..... 42

2. Bölüm

EĞİTİM YAZILARI..... 45

2.1. Türk Eğitim Siteminde Bir Devrim: Fen, Sosyal, Mesleki,
Sanat ve Spor Ortaokullarının Açılması 45

2.2. Öğretmen Koruma Kanunu 48

2.4. Eğitim Değişkensizleri 1 (02.10.2018- Milat Gazetesi) 51

2.4. Eğitim Değişkensizleri 2 (Okul) 58

2.5. Eğitim Değişkensizleri 3 (Veli) 61

2.6. Eğitim Değişkensizleri 4 (Öğretmen)	67
2.7. Eğitim Değişkensizleri 5 (Öğrenci)	72
2.8. Eğitim Değişkensizleri 6 (Akademik Eğitim)	78
2.9. Eğitim Değişkensizleri 7 (Spor Eğitimi)	85
2.10. Gün Senin Günündür Öğretmenim!	91
2.11. Meslek Lisesi Memleket Meselesi	94
2.12. 2023'ün Vizyonu 2071'in Temel	97
2.13. Velilere Mektup	99
2.14. Eleştirilen Eğitimciler	104
2.15. Psikoloji Bozan Öğretmenler	107
2.16. Öğretmenin Değeri	110
2.17. Öğretmenim, Canım Benim!	113
2.18. Tükenmişlik	116
3. Bölüm	
İNSAN HAKLARI ÖZEL YAZI	121
3.1. Zulmün Zirvesi	121
KAYNAKÇA	125

KAYNAKÇA

- Dilekçi, U. (2018,06 Nisan). Türk Eğitim Sisteminde Bir Devrim. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2018,19 Nisan). Öğretmen Koruma Kanunu. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2018,24 Kasım). Gün Senin Günündür Öğretmenim! Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2019,28 Ocak). Meslek Lisesi Memleket Meselesi. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2019,13 Şubat). 2023'üm Vizyonu 2071'in Temeli. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2019,25 Nisan). Zulmün Zirvesi, Milat Gazetesi, s.5.
- Dilekçi, U. (2019,24 Haziran). Spor Lisesi Geleceğin Meselesi. Milat Gazetesi, s.5.
- Dilekçi, U. (2019,28 Temmuz). Velilere Mektup. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2019,15 Eylül). Teknoloji Uyuşturucusu. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2019,27 Ekim). Eleştirilen Eğitimciler. Milat Gazetesi. s.5
- Dilekçi, U. (2019,22 Kasım). Hakkını Helal Et Şampiyon Milat Gazetesi, s.5.
- Dilekçi, U. (2019,30 Aralık). Psikoloji Bozan Öğretmenler. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2020,07 Mart). Beden, Resim ve Müzik Derslerinin Önemi. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2020,31 Mayıs). Bir İhtimal Daha Var Gençler: Spor Liseleri. Milat gazetesi, s.5.
- Dilekçi, U. (2020,12 Haziran). Spor Lisesine Nasıl Girilir?. Milat Gazetesi, s.5.
- Dilekçi, U. (2021,14 Ocak). Sokakta Çocuk Sporu. Milat Gazetesi, s.5.
- Dilekçi, U. (2021,03 Mayıs). Spor Lisesi Kariyer Meselesi. Milat gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2021,25 Temmuz). Üniversitesiz Sporcular. Milat Gazetesi, s.5.
- Dilekçi, U. (2021,13 Ekim). Evlat! Ben Sana Yürümeyi Öğrettim. Milat Gazetesi, s.5.
- Dilekçi, U. (2021,13 Kasım). Cep Herkülü. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2021,24 Kasım). Öğretmenim Canım Benim. Milat Gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2022,12 Ocak). Tükenmişlik. Milat gazetesi. s.5.
- Dilekçi, U. (2016,05 Eylül). Spurun Eğitimle İmtihanı. (Muhtelif İnternet Siteleri) 05.12.2022 tarihinde <https://www.sporbilimlerihaber.com/spurun-egitim-ile-imtihani> adresinden erişildi.
- Dilekçi, (2017,11 Eylül). Minik Dimağları Eğitememek. Memurlar Net. 26 Nisan 2023 tarihinde <https://www.memurlar.net/haber/693007/minik-dimaglari-egitememek.html> adresinden erişildi.

- Dilekçi, U. (2018,01 Ekim). Eğitim Değişkensizleri 1. Milat Gazetesi. 05 Aralık 2022 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/yazarlar/ogretmen-kendini-surekli-gelistirmeli-180123/> adresinden erişildi.
- Dilekçi, U. (2018,02 Ekim). Eğitim Değişkensizleri 2. Milat Gazetesi. 12 Kasım 2022 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/yazarlar/fe-tonun-ogrenci-avlama-taktikleri-180337/> adresinden erişildi.
- Dilekçi, U. (2018,03 Ekim). Eğitim Değişkensizleri 3. Milat Gazetesi. 12 Kasım 2022 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/yazarlar/ogretmen-koruma-kanunu-cikarilmali-180605/> adresinden erişildi.
- Dilekçi, U. (2018,04 Ekim). Eğitim Değişkensizleri 4. Milat Gazetesi. 28 Mart 2023 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/yazarlar/mevcut-sistem-ogretmenin-gelisimini-engelliyor-180725/> adresinden erişildi.
- Dilekçi, U. (2018,05 Ekim). Eğitim Değişkensizleri 5. Milat Gazetesi. 26 Nisan 2023 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/yazarlar/ogrencinin-okula-olan-aidiyeti-acilen-yukseltilmeli-181038/> adresinden erişildi.
- Dilekçi, U. (2018,06 Ekim). Eğitim Değişkensizleri 6. Milat gazetesi. 05 Aralık 2022 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/yazarlar/egitimde-devrim-zamani-geldi-181039/> adresinden erişildi.
- Dilekçi, U. (2018,07 Ekim). Eğitim Değişkensizleri 7. Milat Gazetesi. 16 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/yazarlar/okullarda-spor-egitimi-adeta-uvey-evlat-181107/> adresinden erişildi.
- Dilekçi, U. (2020,23 Kasım). Öğretmenin Değeri. 05 Aralık 2022 tarihinde <https://www.milatgazetesi.com/yazarlar/ogretmenin-degeri-7365/> adresinden erişildi.
- Dilekçi, (2022,5 Aralık). Çocuklarda Spora İlgi ve Devamlılık. 05 Aralık 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/cocuklarda-spora-ilgi-ve-devamlilik-42182336> adresinden erişildi.

SPORDA EMEKLİLİK VE SPOR SONRASI YAŞAM

Fatma Kösen
Prof. Dr. Gökhan Çalışkan

SPORDA EMEKLİLİK VE SPOR SONRASI YAŞAM

Fatma Kösen, Prof. Dr. Gökhan Çalışkan

Yayın No.: 4927
Beşeri Bilimler: 524
ISBN: 978-625-397-443-5
E-ISBN: 978-625-397-444-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulferm@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Betül Akyar

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kösen, Fatma., Çalışkan, Gökhan.

Sporda Emeklilik ve Spor Sonrası Yaşam / Fatma Kösen, Gökhan Çalışkan

1. Basım, X + 174 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-443-5

E-ISBN: 978-625-397-444-2

1. Sporda Emeklilik 2. Sporda Kariyer Geçişi 3. Spor Sonrası Yaşam 4. Sporda Kariyerin Planlanması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	
Sporda Emeklilik Dönemi ve Kariyer Geçişi	15
Sporda Emeklilik Dönemi	16
Sportif Kariyer Geçişleri ile İlgili Kavramlar	19
Sportif Kariyer.....	19
Kariyer Geçişi.....	20
Kariyer Sonlandırma.....	23
BÖLÜM 2	
Kariyer Geçişi ile İlgili Modeller	25
Sportif Kariyer Tanımlayıcı Modeller	26
Stambulova (1994) Sportif Kariyer Modeli	27
Wylleman ve Lavallee'nin (2004) Sporcuyu "Bütünsel Bir İnsan" Olarak Görme Modeli	33
Bütünsel Sportif Kariyer Modeli.....	34
Yaşam Gelişimi Modeli/LDI Model	35
Benjamin Bloom Yetenek Gelişimi Üç Faz Modeli.....	41
Jean Côté Gelişimsel Spora Katılım Modeli	47
Açıklayıcı Sportif Kariyer Modelleri	52
Taylor ve Ogilvie'nin Sporu Bırakmaya Uyum Modeli	52
Schlossberg (1981) Geçiş Dönemi Modeli	56
Stambulova'nın Sportif Kariyer Geçiş Modeli	57

BÖLÜM 3

Kariyer Geçişini Etkileyen Faktörler	63
Sakatlanmalar, Yaralanmalar ve Hastalıklar	64
Antrenör ile İlişki	66
Eğitim Durumu	66
Maddi Durum	67
Sporcu Kimliği	68
Benlik Algısı.....	71
Yaşamın Kontrolü	72
Kişisel (Demografik) Özellikler	72
Gelişimsel Deneyimler.....	73
Spordan Ayrılma/Bırakma	75
Yaşam Değişikliği.....	76
Rekabet ve Yaşam Dengesi	76
Sporda Başarılar.....	78
Literatür Özetleri	86

BÖLÜM 4

Sportif Kariyer Sonrası Yaşam	97
Sporu Bıraktıktan Sonra Uyum.....	98
Emeklilik Öncesi Planlama	99
Psikososyal Destek	100
Elit Sporcularda Çift Kariyer.....	102
Sporcu Destek Programları.....	104
Müdahaleler (Danışmanlık).....	110
Uyum Sürecinde Karşılaştıkları Problemler.....	114
Sporcuların Karşılaştıkları Problemlerle Baş Etme Stratejileri	116
Sporcuların Sporü Bıraktıktan Sonra Karşılaştıkları Duygusal Durumlar	122
Aktif Sporculuk Yaşantısını Bıraktıktan Sonra Özlendi Şeyler	125
Sporcuların Aktif Sporculuk Yaşantısından Sonra Elde Ettiği Faydalar	127

SONUÇ	131
--------------------	------------

KAYNAKÇA	133
-----------------------	------------

EKLER	145
--------------------	------------

EK-1. Araştırma İzni	145
----------------------------	-----

KAYNAKÇA

- Adler, P., and Adler, P. A., (1985). From idealism to pragmatic detachment: The academic performance of college athletes. *Sociology of Education*, 241-250.
<https://doi.org/10.2307/2112226>.
- Albrecht, T. L., and Adelman, M. B. (1984). Social support and life stress: New directions for communication research. *Human communication research*, 11(1), 3-32. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1984.tb00036.x>
- Stambulova, N., Alfermann, D., Statler, T., and Côté, J. E. A. N. (2009). ISSP position stand: Career development and transitions of athletes. *International journal of sport and exercise psychology*, 7(4), 395-412. <https://doi.org/10.1080/1612197X.2009.9671916>
- Alfermann, D., Bardaxoglou, N., Chamalidis, P., Lavallee, D., Stambulova, N., Menkehorst, H., ... and Wylleman, P. (1999). The Nature and Conceptualisation of Career Transitions in Sport.
- Alfermann, D., Stambulova, N., and Zemaityte, A., (2004). Reactions to sport career termination: A cross-national comparison of German, Lithuanian, and Russian athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 5, 61-75. [https://doi.org/10.1016/S1469-0292\(02\)00050-X](https://doi.org/10.1016/S1469-0292(02)00050-X)
- Alfermann, D., and Stambulova, N. (2007). *Career Transitions and Career Termination*. In G. Tenenbaum and R. C. Eklund (Eds.), *Handbook of sport psychology* (ss. 712-733). John Wiley and Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118270011.ch32>
- Alp, A. F. (2020a) Elit Sporcular İçin Destek Programları ve Uygulamaları: Avrupa-Türkiye Karşılaştırması. *In International Marmara Social Sciences Congress* (P. 260).
- Alp, A.F., (2020b). Elit Sporcularda Çift Kariyer. Betül Bayazıt, Ercan Karacı, Ozan Yılmaz (Ed.), *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Kitabı-3 İçinde* (ss. 258-278). Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları
- Anderson, C. B., Mâsse, L. C., Zhang, H., Coleman, K. J., and Chang, S. (2009). Contribution of athletic identity to child and adolescent physical activity. *American Journal of Preventive Medicine*, 37(3), 220-226. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2009.05.017>
- Aquilina, D. (2013). A study of the relationship between elite athletes' educational development and sporting performance. *The International Journal of the History of Sport*, 30(4), 374-392. <https://doi.org/10.1080/09523367.2013.765723>

- Aydın Balta, E., (2007). *Örgütlerde kariyer yönetimi, kariyer planlaması, kariyer geliştirmesi ve bir kariyer geliştirme programı olarak koçluk uygulamaları* (Master'sthesis).
- Ball, D., (1976). *Failure in sport. American Sociological Review*, 41, 726-739.
- Bayrak, M., and Tunçkol, H. M., (2012). *Sporda emeklilik olgusu ve emeklilik uyum modelleri*.
- Bingöl, H., (2011). *Olimpiyatlarda derece yapan Türk sporcularının kariyer planlama profillerinin belirlenmesi/Determiningthecareerplaning profile of turkish sports men who madedegree at olympics*.
- Bingöl, H., and Gündoğdu, C., (2020). *Sporda Kariyer Planlamasının Önemi. Sporda Yeni Akademik Çalışmalar-6*, 119.
- Bloom, B. S., (1985). *Generalizations about talent development. Developing talent in young people*, 507-549.
- Brewer, B. W., (1993). Self-identity and specific vulnerability to depressed mood. *Journal ofPersonality*, 61, 343-364. doi:10.1111/j.1467-6494.1993.tb00284.x
- Brewer, B. W., Van Raalte, J. L., and Petitpas, A. J. (2000). Self-identity issues in sport career transitions. *Career transitions in sport: International perspectives*, 29-43.
- Brewer, B. W., and Petitpas, A. J. (2017). Athletic identity foreclosure. *Current opinion in psychology*, 16, 118-122. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.05.004>
- Brown, C., and Hartley, D. L. (1998). Athletic identity and career maturity of male college student athletes. *International journal of sport psychology*, 29(1), 17-26.
- Burlot, F., Richard, R., and Joncheray, H. (2018). The life of high-level athletes: The challenge of high performance against the time constraint. *International Review for the Sociology of Sport*, 53(2), 234-249. <https://doi.org/10.1177/1012690216647196>
- Butt, J., and Molnar, G. (2009). Involuntary career termination in sport: A case study of the process of structurally induced failure. *Sport in society*, 12(2), 240-257. <https://doi.org/10.1080/17430430802591027>
- Cabrita, T. M., Rosado, A. B., Leite, T. O., Serpa, S. O., and Sousa, P. M. (2014). The relationship between athletic identity and career decisions in athletes. *Journal of Applied Sport Psychology*, 26(4), 471-481 <https://doi.org/10.1080/10413200.2014.931312>
- Chambers, T., Gordon, S., and Morris, T. (2013). Athletes' careers in Australia: From retirement to education and beyond. In *Athletes' careers across cultures* (pp. 37-50). Routledge.

- Corr, CA (2019). Elisabeth Kübler-Ross ve Amerika Birleşik Devletleri Dışındaki 10 Ülkede Basılan Son Ders Kitaplarının Örneklemede “Beş Aşama” Modeli. *OMEGA- Journal of Death and Dying*, 003022281984047. Doi: 10.1177 / 0030222819840476
- Cosh, S., Crabb, S., and LeCouteur, A. (2013). Elite athletes and retirement: Identity, choice and agency. *Australian Journal of Psychology*, 65, 89-97.
- Côté, J. (1999). *The influence of the family in the development of talent in sport*. *The Sport Psychologist*, 13, 395-417. DOI:10.1123/tsp.13.4.395
- Côté, J., Strachan, L., and Fraser-Thomas, J. (2007). *Participation, personal development, and performance through youth sport*. İçinde Positive youth development through sport (ss. 48- 60). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203944783>
- Croezen, S., Picavet, H. S. J., Haveman-Nies, A., Verschuren, W. M., de Groot, L. C., and van't Veer, P., (2012). *Do positive or negative experiences of social support relate to current and future health? Results from the Doetinchem Cohort Study*. *BMC Public Health*, 12(1), 1-8.
- Danish, S. J., Petitpas, A. J., and Hale, B. D. (1993). *Life development intervention for athletes: Life skills through sports*. *The counseling psychologist*, 21(3), 352-385. DOI: 10.1177/0011000093213002
- Debois, N., Ledon, A., and Wylleman, P. (2015). A lifespan perspective on the dual career of elite male athletes. *Psychology of sport and exercise*, 21, 15-26. doi:10.1016/j.psychsport.2014.07.011.
- Defruyt, S., Wylleman, P., Kegelaers, J., and De Brandt, K. (2020). *Factors influencing Flemish elite athletes' decision to initiate a dual career path at higher education*. *Sport in Society*, 23(4), 660-677. <https://doi.org/10.1080/17430437.2019.1669324>
- De Subijana, C. L., Barriopedro, M., and Conde, E. (2015). Supporting dual career in Spain: Elite athletes' barriers to study. *Psychology of Sport and Exercise*, 21, 57-64. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2015.04.012>,
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American psychologist*, 55(1), 34. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.34>
- Doğan, S., and Oğuzhan, Y. S. (2020) Algılanan Örgütsel Desteğin İş Stresi Üzerindeki Etkisinde Kendilik Algısının Düzenleyicilik Rolü. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 219-232.
- Douglas, K., and Carless, D. (2009). Abandoning the performance narrative: Two women's stories of transition from professional sport. *Journal of Applied Psychology*, 21, 213- 230. doi: 10.1080/10413200902795109.

- Du, M. M., and Eva, T. S. A. I. (2007). Reasons for Retirement and the Influence of Retirement on the Life Adjustment amongst Hong Kong Elite Athletes: 香港運動員退役的原因及對其生活適應的影響. *Asian Journal of Physical Education and Recreation*, 13(1), 29-35.
- Erpič, S. C., Wylleman, P., and Zupančič, M. (2004). The effect of athletic and non-athletic factors on the sports career termination process. *Psychology of sport and exercise*, 5(1), 45-59. [https://doi.org/10.1016/S1469-0292\(02\)00046-8](https://doi.org/10.1016/S1469-0292(02)00046-8)
- Fernandez, A., Stephan, Y., and Fouquereau, E. (2006). Assessing reasons for sports career termination: Development of the athletes' retirement decision inventory (ARDI). *Psychology of Sport and Exercise*, 7, 407-421. DOI: 10.1016 / j.psychsport.2005.11.001.
- Fernández, M. D. G., and Torregrosa, M. (2009). Análisis de la retirada de la competición de élite: antecedentes, transición y consecuencias. *Revista Iberoamericana de Psicología del Ejercicio y el Deporte*, 4(1), 93-104.
- Flynn, E. (2014). Bankrupt professional athletes. *American Bankruptcy Institute Journal*, 33, 52-53.
- Fraser, L., Fogarty, G., and Albion, M. (2010). A longitudinal analysis of the transition to retirement from elite sport: Athletic identity, life satisfaction and career indecision. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 12, e174. doi:10.1016/j.jsams.2009.10.365
- Fuller, R. D. (2014). Transition Experiences out of Intercollegiate Athletics: A Meta-Synthesis. *Qualitative Report*, 19(46). <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2014.1131>
- Gencer, E. (2008). Yıldızlar kategorisi erkek güreşçilerde denetim odağı, benlik saygısı ve başarı ilişkisi: Ege bölgesi yıldızlar ligi örneği (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Geranosova, K., and Ronkainen, N. (2015). The experience of dual career through Slovak athletes' eyes. *Physical Culture and Sport*, 66(1), 53. <https://doi.org/10.1515/pcssr-2015-0005>
- Gilmore, O. (2008). *Leaving competitive sport: Scottish female athletes' experiences of sport career transitions (Unpublished doctoral dissertation)*. University of Stirling, Scotland
- Good, A. J., Brewer, B.W., Petitpas, A. J., Van Raalte, J. L., and Mahar, M. T. (1993). Identity foreclosure, athletic identity and college sport participation. *The Academic Athletic Journal*, Spring, 1-12.
- Goodwin, R., Costa, P., and Adonu, J. (2004). Social support and its consequences: 'Positive' and 'deficiency' values and their implications for support and self-esteem. *British Journal of Social Psychology*, 43(3), 465-474. <https://doi.org/10.1348/0144666042038006>

- Gouttebarga, V., Kerkhoffs, G., and Lambert, M. (2015). Prevalence and determinants of symptoms of common mental disorders in retired professional Rugby Union players. *European Journal of Sport Science*, 16, 595-602. doi: 10.1080/17461391.2015.1086819.
- Grove, J. R., Lavalley, D., and Gordon, S. (1997). Coping with retirement from sport: The influence of athletic identity. *Journal of applied sport psychology*, 9(2), 191-203. <https://doi.org/10.1080/10413209708406481>
- Grove, J. R., Fish, M., and Eklund, R. C. (2004). Changes in athletic identity following team selection: Self-protection versus self-enhancement. *Journal of Applied Sport Psychology*, 16, 75-81. doi: 10.1080/10413200490260062.
- Gülaçtı, F. (2010). The effect of perceived social support on subjective well-being. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 3844-3849. doi: 10.1016/j.sbspro.2010.03.602.
- Harvey, J. H., Orbuch, T. L., Weber, A. L., Merbach, N., and Alt, R. (1992). House of pain and hope: Accounts of loss. *Death Studies*, 16(2), 99-124. <https://doi.org/10.1080/07481189208252562>
- Hall, D. T., and Chandler, D. E. (2005). Psychological success: When the career is a calling. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 26(2), 155-176. <https://doi.org/10.1002/job.301>
- Henriksen, K., Storm, L. K., Kuettel, A., Linnér, L., and Stambulova, N. (2020). A holistic ecological approach to sport and study: The case of an athlete friendly university in Denmark. *Psychology of Sport and Exercise*, 47, 101637. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2019.101637>
- Henry, I. (2013). Athlete development, athlete rights and athlete welfare: a European Union perspective. *The International journal of the history of sport*, 30(4), 356-373. doi:10.1080/09523367.2013.765721.
- Houle, J. L., Brewer, B. W., and Kluck, A. S. (2010). Developmental trends in athletic identity: A two-part retrospective study. *Journal of sport behavior*, 33(2), 146.
- Ibarra, H., and Barbulescu, R. (2010). Identity as narrative: Prevalence, effectiveness, and consequences of narrative identity work in macro work role transitions. *Academy of management review*, 35(1), 135-154. <https://doi.org/10.5465/amr.35.1.zok135>
- İmamoğlu, O., Dilek, A. N., and Türkmen, M. (2017). Türkiye’de Sporcu Eğitim Merkezleri ve Olimpik Hazırlık Merkezleri. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 3(Special Issue 2), 95-106.

- Kenny, B. (2015). Meeting the entrepreneurial learning needs of professional athletes in career transition. *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 21, 175-196. doi:10.1108/IJEER-07-2013-0113.
- Kerr, G., and Dacyshyn, A. (2000). The retirement experiences of elite female gymnasts. *Journal of Applied Sport Psychology*, 12, 115-133. doi:10.1080/10413200008404218.
- Kleiber, D., Greendorfer, S., Blinde, E., and Samdahl, D. (1987). Quality of exit from university sports and life satisfaction in early adulthood. *Sociology of Sport Journal*, 4, 28-36. DOI: <https://doi.org/10.1123/ssj.4.1.28>
- Kleiber, D. A., and Malik, P. B. (1989). Educational involvement of college athletes and subsequent well-being in early adulthood. *Journal of Sport Behavior*, 12(4), 203.
- Kubiak, C. (2012). *Perceived factors influencing athletic performance across career stages*. (Unpublished masters thesis). School of Social and Health Sciences. Halmstad University.
- Kuettel, A., Boyle, E., Christensen, M., and Schmid, J., (2018). A cross-national comparison of the transition out of elite sport of Swiss, Danish and Polish athletes. *Sport and exercise psychology review*, 14(1), 3-22. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2016.11.008>
- Lavallee, D., Gordon, S., and Grove, R. (1996). A profile of career beliefs among retired Australian athletes. *Australian journal of career development*, 5(2), 39-42. <https://doi.org/10.1177/103841629600500211>
- Lagimodiere, C., and Strachan, L. (2015). *Exploring the role of sport type and popularity in male sport retirement experiences*. *Athletic Insight*, 7(1), 1.
- Lally, P. (2007). Identity and athletic retirement: A prospective study. *Psychology of sport and exercise*, 8(1), 85-99. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2006.03.003>
- Lavallee, D. (2019). Spor kariyeri geçiş planlamasına katılım performansı artırır. *Kayıp, Travma Dergisi*, 24 (1), 1-8. <https://doi.org/10.1080/15325024.2018.1516916>
- Lavallee, D., and Robinson, H. (2007). *In pursuit of an identity: A qualitative exploration of retirement from women's artistic gymnastics*. *Psychology of Sport and Exercise*, 8, 119-141. doi:10.1016/j.psychsport.2006.05.003.
- Lewis III, L. E. (1997). *A career profile of professional athletes: A study of the effect of professional football on social support, career perceptions and expectations, and pre-retirement planning*. University of Minnesota.
- Lester, D., (2013). *The effect of retirement on athletes*. In D. Lester and J. F. Gunn III (Eds.), *Suicide in Professional Athletes: Incidence, Risk Factors and Prevention* (pp.132- 144). Springfield, IL: Charles C. Thomas.

- Lopez de Subijana, Barriopedro, M., and Conde, E. (2015). *Supporting dual career in Spain: Elite athletes' barriers to study*. *Psychology of Sport and Exercise*, 21, 57-64. doi: 10.1016/j.psychsport.2015.04.012.
- Malinauskas, R. (2010). *The associations among social support, stress and life satisfaction as perceived by injured college athletes*. *Social Behavior and Personality*, 38, 741-752. doi:10.2224/sbp.2010.38.6.741.
- McKenna, J., and Dunstan-Lewis, N. (2004). An action research approach to supporting elite student-athletes in higher education. *European Physical Education Review*, 10(2), 179-198. <https://doi.org/10.1177/1356336X04044070>
- McKnight, K. M., Bernes, K. B., Gunn, T., Chorney, D., Orr, D. T., and Bardick, A. D., (2009). *Life After Sport: Athletic Career Transition and Transferable Skills*. *Journal of Excellence*, 13, 63-77.
- Mihovilovic, M. A., (1968). *The status of former sportsmen*. *International Review of Sport Sociology*, 3(1), 73-96. <https://doi.org/10.1177/101269026800300105>
- Miller, P. S., and Kerr, G. (2002). The athletic, academic and social experiences of intercollegiate student-athletes. *Journal of sport behavior*, 25(4), 346.
- Nicholls, A., (2010). The legitimacy of social entrepreneurship: Reflexive isomorphism in a pre-paradigmatic field. *Entrepreneurship theory and practice*, 34(4), 611-633. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2010.00397.x>
- Park, S., Tod, D., and Lavallee, D., (2012). *Exploring the retirement from sport decisionmaking process based on the transtheoretical model*. *Psychology of Sport and Exercise*, 13, 444-453. doi:10.1016/j.psychsport.2012.02.003.
- Park, S., Lavallee, D., and Tod, D. (2013). *Athletes' career transition out of sport: A systematic review*. *International review of sport and exercise psychology*, 6(1), 22-53. [10.1080/1750984X.2012.687053](https://doi.org/10.1080/1750984X.2012.687053).
- Roberts, C. M. (2017). *Adaptation to Athletic Career Termination in Male Professional Sport (Doctoral dissertation)*, University of South Wales (United Kingdom).
- Roberts, R. W., (1992). Determinants of corporate social responsibility disclosure: An application of stakeholder theory. *Accounting, organizations and society*, 17(6), 595-612. [http://dx.doi.org/10.1016/0361-3682\(92\)90015-K](http://dx.doi.org/10.1016/0361-3682(92)90015-K)
- Ryba, T. V., and Stambulova, N. B. (2013). The turn towards a culturally informed approach to career research and assistance in sport psychology. In *Athletes' careers across cultures* (pp. 21-36). Routledge.
- Ryba, T. V., Stambulova, N. B., Ronkainen, N. J., Bundgaard, J., and Selänne, H. (2015). Dual career pathways of transnational athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 21, 125-134. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.06.002>

- Scanlan, T. K., Ravizza, K., and Stein, G. L., (1989). An in-depth study of former elite figure skaters: I. Introduction to the project. *Journal of sport and exercise psychology*, 11(1), 54-64. DOI: <https://doi.org/10.1123/jsep.11.1.54>
- Schaefer, C., Coyne, J. C., and Lazarus, R. S. (1981). The health-related functions of social support. *Journal of Behavioral Medicine*, 4, 381-406. <https://doi.org/10.1007/BF00846149>
- Schlossberg, N. K., (1981). *A model for analyzing human adaptation to transition*. The counseling psychologist, 9(2), 2-18.
- Schlossberg, N. K. (1984). *The midlife woman as student*. In Women in midlife (pp. 315-339). Springer, Boston, MA.
- Schwenk, T. L., Gorenflo, D. W., Dopp, R. R., and Hipple, E., (2007). *Depression and pain in retired professional football players*. Medicine and science in sports and exercise, 39(4), 599-605. DOI: 10.1249/mss.0b013e31802fa679
- Sevimli, D., (2015). Sporda yetenek gelişiminin yönetim süreci. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(1), 1-9.
- Shavinina, L. V., (Ed.). (2009). *International handbook on giftedness*. New York, NY: Springer.
- Sinclair, D. A., and Orlick, T., (1993). *Positive transitions from high-performance sport*. The Sport Psychologist, 7, 138-150. DOI: <https://doi.org/10.1123/tsp.7.2.138>
- Sparkes, A.C. (1998). *Athletic identity: An Achilles' heel to the survival of the self*. Qualitative Health Research, 8, 644-664. <https://doi.org/10.1177/104973239800800506>
- Stambulova, N. B., (1994). *Developmental sports career investigations in Russia: A post-perestroika analysis*. The sport psychologist, 8(3), 221-237. doi:10.1123/tsp.8.3.221
- Stambulova, N., Stephan, Y., and Jäphag, U., (2007). *Athletic retirement: A cross-national comparison of elite French and Swedish athletes*. Psychology of Sport and exercise, 8(1), 101-118. DOI: 10.1016/j.psychsport.2006.05.002
- Stambulova, N., Alfermann, D., Statler, T., and Côté, J. E. A. N., (2009). ISSP position stand: Career development and transitions of athletes. *International journal of sport and exercise psychology*, 7(4), 395-412. doi:10.1080/1612197X.2009.9671916.
- Stambulova, N. B. (2011). The mobilization model of counseling athletes in crisis-transitions: An educational intervention tool. *Journal of Sport Psychology in Action*, 2, 156-170. doi:10.1080/21520704.2011.598223.

- Stambulova, N. B., and Ryba, T. V., (2014). A critical review of career research and assistance through the cultural lens: towards cultural praxis of athletes' careers. *International review of sport and exercise psychology*, 7(1), 1-17. doi:10.1080/1750984x.2013.851727.
- Stambulova, N., and Wylleman, P., (2015a). *Editorial: Dual career development and transitions*. *Psychology of Sport and Exercise*, 21, 1-3.
- Stambulova, N. B., Engström, C., Franck, A., Linnér, L., and Lindahl, K., (2015b). Searching for an optimal balance: Dual career experiences of Swedish adolescent athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 21, 4-14. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.08.009>
- Stambulova, N. B., Ryba, T. V., and Henriksen, K., (2020). Career development and transitions of athletes: The international society of sport psychology position stand revisited. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 1-27. <https://doi.org/10.1080/1612197X.2020.1737836>
- Stephan, Y., (2003). Repercussions of transition out of elite sport on subjective well-being: A one-year study. *Journal of applied sport psychology*, 15(4), 354-371. <https://doi.org/10.1080/714044202>
- Stephan, Y., Torregrosa, M., and Sanchez, X., (2007). *The body matters: Psychophysical impact of retiring from elite sport*. *Psychology of Sport and Exercise*, 8, 73-83.
- Stoltenburg, A. L., Kamphoff, C. S., and Bremer, K. L. (2011). Transitioning out of sport: the psychosocial effects of collegiate athletes career-ending injuries. *Athletic Insight: The Online Journal of Sport Psychology*, 13(2).
- Stronach, M., and Adair, D., (2010). Lords of the square ring: Future capital and career transition issues for elite indigenous Australian boxers. *Cosmopolitan Civil Societies: An Interdisciplinary Journal*, 2(2), 46-70.
- Sundqvist, C., and Ekström, C., (2009). *Transition From Initiation To Development In Ice-Hockey; Players, Coaches And Parents' perspectives*.
- Sunay, H., (2017). Türkiye Almanya ABD ve Avustralya spor sistemlerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırılması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 488-513.
- Taylor, J., and Ogilvie, B. C., (1994). A conceptual model of adaptation to retirement among athletes. *Journal of applied sport psychology*, 6(1), 1-20. DOI: 10.1080/10413209408406462
- Tunçkol, H. M., (2007). *Profesyonel Futbolcuların Futbolu Bırakma Yaşantılarını Algılamaları Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Torregrosa, M., Ramis, Y., Pallarés, S., Azócar, F., and Selva, C. (2015). *Olympic athletes back to retirement: A qualitative longitudinal study*. *Psychology of Sport and Exercise*, 21, 50-56. doi:10.1016/j.psychsport.2015.03.003.
- Türkmen, M., İmamoğlu, O., and Dilek, A. N. (2017). Türkiye’de Sporcu Eğitim Merkezleri ve Olimpik Hazırlık Merkezleri. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 3(Special Issue 2), 95-106.
- Van Rossum, J. H. A. (1995). Talent in sport: Significant others in the career of top-level Dutch athletes. In M. W. Katzko & F. J. Mönks (Eds.), *Nurturing talent: Individual needs and social ability* (s. 43-57). Assen: Van Gorcum.
- Uyral, E., (2017). Sporcularda Emeklilik Dönemini Etkileyen Faktörler: Emeklilik Mi? Boşluk Mu?. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 20-32.
- Weigand, S., Cohen, J., and Merenstein, D. (2013). *Susceptibility for Depression in Current and Retired Student Athletes*. *Sports Health: A Multidisciplinary Approach*, 25, 263- 266. doi:10.1177/1941738113480464.
- Webb, W., Nasco, S., Riley, S., and Headrick, B. (1998). Athlete identity and reactions to retirement from sports. *Journal of Sport Behaviour*, 21, 338-362.
- Weiss, M. R., & Stuntz, C. P. (2004). A little friendly competition: Peer relationships and psychosocial development in youth sport and physical activity contexts. In M. R. Weiss (Ed.), *Developmental sport and exercise psychology: A lifespan perspective* (s. 165-196). Morgantown, WV: Fitness Information Technology.
- Winkler, D. L., (2013). *Revisiting Bloom's Developing Talent in Young People. Parenting for High Potential*, 3(3), 10.
- Wippert, P., and Wippert, J. (2008). Perceived stress and prevalence of traumatic stress symptoms following athletic career termination. *Journal of Clinical Sport Psychology*, 2, 1-16. <https://doi.org/10.1080/10413209708406481>.
- Wolff, R., and Lester, D. (1989). *A theoretical basis for counseling the retired professional athlete*. *Psychological Reports*, 64, 1043-1046. <https://doi.org/10.2466/pr0.1989.64.3c.1043>
- Wylleman, P., Lavallee, D., and Alfermann, D., (1999). *Career transitions in competitive sports* (Vol. 1). Biel: FEPSAC.
- Wylleman, P., Alfermann, D., and Lavallee, D. (2004). Career transitions in sport: European perspectives. *Psychology of sport and exercise*, 5(1), 7-20.
- Wylleman, P., and Reints, A., (2010). A lifespan perspective on the career of talented and elite athletes: Perspectives on high-intensity sports. *Scandinavian journal of medicine and science in sports*, 20, 88-94. doi:10.1111/j.1600-0838.2010.01194.x

İnternet kaynakları

1. Shaun Livingston, emekli olduğunu duyurdu! #NBA (trendbasket.net)
2. Michael Jordan'ın Hayatı - Başarıları ve Sözleri | Yalı Spor Blog (yalispor.com.tr)
3. Usain Bolt'tan kötü veda! (milliyet.com.tr)
4. Ronaldo (Brezilyalı futbolcu) - Ronaldo (Brazilian footballer) - abcdef.wik
5. Sergio Agüero futbolu bıraktı @ Mackolik.com
6. <https://www.milliyet.com.tr/skorer/umit-samiloglu-32-yillik-aktif-jimnastik-kariyerine-yastan-dolayi-son-verdi-6645347>
7. https://www.eurosport.com.tr/basketbol/golgedeki-kahraman-shaun-livingston-nba-kuzey-kilic_sto7459213/story.shtml
8. <https://www.unisport.com.au/elite-student-athlete-pathways>
9. <https://www.dualcareer.eu/about-eas/>
10. <https://www.tass.gov.uk/about/>
11. <https://proad.csd.gob.es/index.php>
12. <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2020/YKS/millisorcu02102020.pdf>
13. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20694andMevzuatTur=7andMevzuatTertip=5>
14. <https://shgm.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/177802/milli-sporculara-tam-burslu-egitim-mujdesi.aspx>
15. <https://shgm.gsb.gov.tr/Duyuru/196489/52-vakif-universitesi-il-imzalanan-mutabakat-metni.aspx>

STRATEJİK YÖNETİMDE İŞLETME VE YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİ

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Vildan Bayram

STRATEJİK YÖNETİMDE İŞLETME VE YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİ

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Vildan Bayram

Yayın No.: 1659

ISBN: 978-625-398-628-5

E-ISBN: 978-625-398-629-2

Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bayram, Vildan.

Stratejik Yönetimde İşletme ve Yönetim Bilgi Sistemleri / Vildan Bayram

1. Basım, XII + 302 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-628-5

E-ISBN: 978-625-398-629-2

1. Stratejik Yönetim 2. İşletme Bilgi Sistemleri 3. Dijitalleşme 4. Yönetim Bilgi Sistemi 5. Bilişim Etiği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

Stratejik Yönetimde İşletme ve Yönetim Bilgi Sistemlerinin Temel Kavramları

Prof. Dr. Salih Güney

İstanbul Aydın Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölüm Başkanı, salihguney@aydin.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-7565-5541

Bölüm 2

Stratejik Yönetimde Bilgi Sistemlerinin Rolü: Havacılık Sektörü Örneği

Dr. Fatih Karaman

fatihkaraman1@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5915-8054

Bölüm 3

Dijitalleşme ve Tarihçesi

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Özdemir Uçgun

İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu gozdeo@aydin.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-9128-2773

Bölüm 4

Bilgi Sistemleri ve Türleri

Öğr. Gör. Murat Aksel Akçay

İstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, muratakay@aydin.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-8823-6306

Bölüm 5

Bilgi Sistemlerini Geliştirme ve Yönetme

Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa Kaya

İstanbul Aydın Üniversitesi, ABMYO, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, mustafakaya@aydin.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2710-0063

Bölüm 6

Yönetim Bilgi Sistemleri

Reyhan Çakmakoğlu

İstanbul Aydın Üniversitesi, rcakmakoglu@stu.aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4914-8922

Bölüm 7

Üretim Yönetimi Bilgi Sistemleri

Dr. Öğr. Üyesi Binnur Gürül

İstanbul Gelişim Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü,
bgurul@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8708-702X

Bölüm 8

İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Öztırak

İstanbul Esenyurt Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Bölümü, mesutoztirak@esenyurt.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-4828-7293

Bölüm 9

Muhasebe Bilgi Sistemleri

Doç. Dr. İrfan Özen

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Datça Kazım Yılmaz Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Bölümü, irfanozen@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4307-2306

Dr. Öğr. Üyesi Esin Nesrin Can

İstanbul Aydın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe Finansman
Anabilim Dalı, esincan@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3525-0793

Bölüm 10

Pazarlama Bilgi Sistemleri (E-Ticaret ve Yönetimi)

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Talha Narcı

İstanbul Aydın Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu - Yönetim Bilişim Sistemleri,
muhammedtalhanarci@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2103-4037

Bölüm 11

Bilgi Sistemlerinin Sağlık Sektöründeki Yeri

Öğr. Gör. Yusuf Karaşin

İstanbul Gedik Üniversitesi Gedik Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü Tıbbi
Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, yusuf.karasin@gedik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4594-9290

Bölüm 12

İşletme Bilgi Sistemlerinde Nesnelerin İnterneti (IoT): Uygulama Alanları

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Mustafa Kaya

İstanbul Aydın Üniversitesi ABMYO-Bilgisayar Teknolojileri, mustafakaya@aydin.edu.tr,

ORCID: 0000 0003 2710 0063

Dr. Öğr. Üyesi Vildan Bayram

İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, vildanbayram@aydin.edu.tr,

ORCID: 0000 0001 7526 6485

Bölüm 13

İşletmelerde Yapay Zekâ ve Öğrenen/Otonom Robotların Kullanımı

Prof. Dr. Ufuk Karadavut

Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Bilişimi Anabilim Dalı, ufukkaradavut@karabuk.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-5362-7585

Bölüm 14

Bilgi Sistemleri Güvenliği ve Bilişim Etiği

Dr. Öğr. Üyesi İlke Bezen Tozkoparan

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, ilke@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1752-0470

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	vii
SUNUŞ	ix
Bölüm 1	
Stratejik Yönetimde İşletme ve Yönetim Bilgi Sistemlerinin Temel Kavramları	1
Salih Güney	
Bölüm 2	
Stratejik Yönetimde Bilgi Sistemlerinin Rolü: Havacılık Sektörü Örneği	27
Fatih Karaman	
Bölüm 3	
Dijitalleşme ve Tarihçesi	47
Gözde Özdemir Uçgun	
Bölüm 4	
Bilgi Sistemleri ve Türleri	65
Murat Aksel Akçay	
Bölüm 5	
Bilgi Sistemlerini Geliştirme ve Yönetme	85
Ş. Mustafa Kaya	
Bölüm 6	
Yönetim Bilgi Sistemleri	117
Reyhan Çakmakoğlu	
Bölüm 7	
Üretim Yönetimi Bilgi Sistemleri	151
Binnur Gürül	
Bölüm 8	
İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri	173
Mesut Öztirak	

Bölüm 9	
Muhasebe Bilgi Sistemleri	193
İrfan Özen - Esin Nesrin Can	
Bölüm 10	
Pazarlama Bilgi Sistemleri (E-Ticaret ve Yönetimi).....	207
Muhammed Talha Narcı	
Bölüm 11	
Bilgi Sistemlerinin Sağlık Sektöründeki Yeri	223
Yusuf Karaşin	
Bölüm 12	
İşletme Bilgi Sistemlerinde Nesnelerin İnterneti (IoT): Uygulama Alanları	235
Şükrü Mustafa Kaya - Vildan Bayram	
Bölüm 13	
İşletmelerde Yapay Zekâ ve Öğrenen/Otonom Robotların Kullanımı	251
Ufuk Karadavut	
Bölüm 14	
Bilgi Sistemleri Güvenliği ve Bilişim Etiği	279
İlke Bezen Tozkoparan	
EDİTÖR HAKKINDA.....	293
YAZARLAR HAKKINDA	296

STRATEJİK YÖNETİMDE İŞLETME VE YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Salih Güney¹

1. Strateji

Strateji, askerî bir terimdir. Strateji kavramı askerî alandan işletme ve yönetim literatürüne dâhil edilmiştir. Askerî anlamda strateji, savaş durumunda orduların yapacakları tüm faaliyetlerin düşünülmesi ve yönetilmesi sürecidir. Buradaki esas amaç, eldeki kaynakların etkili ve verimli kullanarak yararlı sonuçlara ulaşmaktır (Ülgen ve Mirze, 2007:33). Strateji, köken olarak eski Yunanca “stratos” (ordu) ve “ago” (yönetmek, yön vermek) kelimelerinin birleştirilmesiyle türetilmiştir (Akdoğan, 2007:449). Strateji, daha çok bütüne ilişkin bir sanat anlamında kullanılmıştır (King, 1982:133). Tüm işletmeler, gelecekleri konusunda stratejiler belirlerler. Belirlenen bu strateji doğrultusunda tüm faaliyetlerini koordine edilmesi gerekir. Bunun nedeni belirlenen stratejiden dolayı işletmelerin faaliyetlerinde zarara uğramamalarıdır.

İşletmelerde strateji kavramı, örgüte yön vermek, üstünlük ve rekabet avantajı elde etmek anlamına gelmektedir. Stratejiden dolayı işletmeler, çevrelerini sürekli analiz etmek durumundadırlar (Güney, 2020a:537). Çevredeki değişme ve gelişmeleri fark ederek uyum sağlamak için gerekli olan faaliyetlerin planlanması, araç ve gereçlerin tedarik edilmesi gerekmektedir ki strateji sonucunda işletme başarıya ulaşsın.

Strateji konusunda şunu söylemek mümkündür: Aslında strateji bir plandır. Planda olduğu gibi stratejide de asıl amaç, istenilen sonuca ulaşmaktır (Ülgen ve Mirze, 2007:35). Stratejiler genellikle eldeki verilere dayanılarak yapılır. Stratejiler

¹ Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi İİBF İşletme Bölüm Başkanı, salihguney@aydin.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-7565-5541

- Yapay zekâ, bilgisayarların ya da onların denetimindeki robotların çeşitli faaliyetleri insanlar gibi yerine getirme yetisidir (Dereli, 2020:93-94).
- Yapay zekâ, makinaların insan gibi mantıksal düşünme ve davranma yeteneğidir (Balaban ve Kartal, 2015: 16).
- Yapay zekâ, bilgisayarı insan zekâsına yakın özelliklerle donatmak amacıyla sarf edilen çabaların tümüdür (Haton and Haton, 1991:7).
- Yapay zekâ, bir bilgisayarın ya da bilgisayar denetimli bir makinenin tıpkı insan gibi akıl yürütme, anlam çıkartma, genellemeler yapma ve geçmiş deneyimlerden yararlanma (yani yüksek zihinsel süreçlere ilişkin görevleri yerine getirme) yeteneğidir (Nabiyev, 2012:25).

Yapılan bu tanımları da dikkate alarak yapay zekâyı şöyle tanımlayabiliriz: Teknolojik ürünleri özellikle bilgisayarların insan zekâsının yaptıklarına yakın işleri yapacak seviyeye getirmeye ilgili çabaların tümüdür.

Kaynakça

- Akdemir, Ö., Vural, Ö. F. & Çolakoğlu, Ö. M. (2015). Prospective Teachers' Likelihood of Performing Unethical Behaviors in the Real and Virtual Environments. *The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)*, 14(2), 130-137.
- Akdoğan, A. A. (2007). *İşletmeden Devşirerek Değiştirmek: Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Yönetimi*, Ş. Aksoy-Y. Üstüner, (Der.), Kamu Yönetimi Yöntem ve Sorunlar, Ankara: Nobel Yayınları.
- Akdoğan, N. & Aydın, H. (1987). *Muhasebe Teorileri*, Gazi Üniversitesi Yayın No. 98, Ankara.
- Aktan, C. (2003). *Değişim Çağında Yönetim*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Aktepe, E. (2016). *İşletmeciliğin Genel Esasları ve Temel Kavramları*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Aldemir, C.; Ataoğlu A. & Budak G. (2004). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Barış Yayınları, İzmir.
- Arthur, J.; Stoner F. & Wankel C. (1986). *Management*, Prentice-Hall, International Enlewood Cliffs, New Jersey.
- Atabey, N. A., Parlakkaya, R. & Alagöz, A. (2004). *Genel Muhasebe-Dönem Sonu İşlemleri*, Atlas Kitapevi, Konya.
- Avcu M. S. (2016). *Stratejik Yönetim Süreçlerinin Örgütsel Vatandaşlık ve Çalışan Performansı Üzerine Etkileri ve Atatürk Havaalanı Ofis Çalışanları Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bacanlı, H. (2003). *Gelişim ve Öğrenme*, 6. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.

- Balaban, M. E. ve Kartal, E. (2015). *Veri Madenciliği ve Makine Öğrenmesi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- Balcı, A. (1995). *Örgütsel Gelişme*, Pegem Yayınları, Ankara.
- Baransel, A. (1979). *Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi*, İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü, İstanbul.
- Barry, W.B. (1986). *Strategic Planning Workbook for Public and Nonprofit Organizations*, St Paul: Amherst Wilder Foundation.
- Barutçugil, İ. (2002). *Bilgi Yönetimi*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul.
- Bayraktaroğlu, S. & Tunçbilek, M. (2002). *Bilgi Toplumunda İKY'nin Değişen Yüzü*, 1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 10-11 Mayıs, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Becerikli, S. Y. (2000). Stratejik yönetim planlaması: 2000'li yıllarda işletmeler için yeni bir açılım. *Amme İdaresi Dergisi*, 33(3), 97-109.
- Beckers, A.M. & Bsat, M.Z. (2002). A DSS classification model for research in human resource information systems, *Information Systems Management*, 19(3), 41-50.
- Benligiray, S. (2016). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Nisan Kitabevi, Eskişehir.
- Bensghir, T. (2002). Türkiye'de Yönetim Bilişim Sistemleri Disiplininin Gelişimi Üzerine Düşünceler, *Amme İdaresi Dergisi*, 35(1), ss.77-103.
- Bingöl, D. (1990). *Personel Yönetimi ve Beşerî İlişkiler*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Boone, L.S. & Kurtz, D.L. (2013). *Çağdaş İşletme*, Çeviri Editörü: Azmi Yalçın, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Boone, L.A. & Kurtz, D.L. (1998). *Contemporary Marketing*, The Dryden Press, Texas.
- Bozkurt, Ö.Ç. (2015). *Temel Kavramlar ve Tarihçe*, İlkeler ve İşlevlerle İşletme, Editör: Muazzez Babacan, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Bozkurt, A., Hamutoğlu, N. B., Kaban, A. L., Taşçı, G., & Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 35-63.
- Budak, G. & Budak, G. (2013). *İşletme Yönetimi*, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir.
- Büyükmirza, K. (2000). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi*, 8.baskı, Barış Yayınevi,
- Can, H.; Tuncer D. & Yaşar, A.D. (1998). *Genel İşletmecilik Bilgileri*, Adım Yayıncılık, Ankara.
- Canman, D. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Yargı Yayınevi. Ankara.
- Cemalcılar, Ö. & Önce, S. (1999). *Muhasebenin Kuramsal Yapısı*, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Clausewitz, C.V. (1976). *On War*, Çev. Michael Howard ve Peter Paret, Princeton University Press, Princeton.
- Coppin, B. (2004). *Artificial Intelligence Illuminated*, Jones and Barlett Publishers, USA.
- Çakar, U. & Arbak, Y. (2004). Modern Yaklaşımlar Işığında Değişen Duygu-Zekâ İlişkisi ve Duygusal Zekâ, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(3):23-48.

- Çetin, H. (2011). *Bir Kurumsal Yönetim Enstrümanı Olarak Stratejik Şeffaflık ve Muhasebe Bilgilerinin Rolü (Bir Uygulama)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çevik, H. H. (2001). *Organizasyonlarda Stratejik yönetim*, Yönetim ve Organizasyon, Ed. Salih Güney, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- David, F.R. (1986). *Fundamental of Strategic Management*, Merrill Publishing Company.
- David, F.R. (1989). *Concepts of Strategic Management*, Merrill Publishing Company.
- De Cenzo, D.A. & Robbins, S.P. (1996). *Human Resource Management*. John Wiley and Sons, New York.
- Demirel, Ö.; Başbay, A. & Erdem, E. (2006). *Eğitimde Çoklu Zekâ: Kuram ve Uygulama*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Dereli, T. (2020). *Birey ve Toplum Güvenliği, Yapay Zekâ ve İnsanlık*, (Editör, Şeker M. Vd.) Bilişim Teknolojileri ve İletişim Dergisi, Ankara.
- Dinç, E. & Abdioğlu, H. (2009). *İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB – 100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 12 (21), ss.157-184.
- Dobson, P.; Starkey, K. & Richard, J. (2004). *Strategic Management: Issues and Cases*, Blackwell Pub., Malden, MA.
- Efil, İ. (1996). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa.
- Eleren, A. (2015). *Üretim Fonksiyonu*. Genel İşletmecilik Bilgiler, Editör: İrfan Süer, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Eren, E. (1990). *İşletmelerde Stratejik Planlama ve Yönetim*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayın No: 234, İşletme İktisadi Enstitüsü Yayın No: 127, Cilt-1, 3. Basım, İstanbul.
- Erkut, H., Gündüz, P. & Ülengin, F. (1997). *Stratejik Yönetim ve Senaryo Tekniği*, İrfan Yayınları, İstanbul.
- Ertürk, M. (2006). *İşletme Biliminin Temel İlkeleri*, İkinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Feurer, R. & Chaharbaghi, K. (1995). Strategy Development: Past, Present and Future, *Management Decision*, Vol: 33, No: 6, p.11.
- Foster, G. (1996). Research, Writing and the Mind of the Strategist, Joint Force Future, *Management Decision*, Vol: 33, No: 6, p.11.
- George, J. M. & Jones, G. R. (1996). *Understanding and Managing Organisational Behaviour*. U.S.A., Addison- Wesley Publishing Company.
- Gordon, B.D. & Margrethe, H. O. (1985). *Management Information Systems: Conceptual Foundations, Structure and Development*. 2. ed. McGraw-Hill.
- Gray, C.S. (1999). *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford.
- Griffin, R.W. (1993). *Management*, Houghton Mifflin Company.
- Gümüştekin, G. E. (2004). İşletmelerde Yönetim Bilişim Sistemleri, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt 11, sayı 1, s.125-141.

- Güney, S. (2020a). *Temel ve Genel İşletme*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Güney, S. (2022). *Davranış Bilimleri*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Güney, S. (2023). *Dijital İnsan Kaynakları Yönetiminin Temel Kavramları*, Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi, Ed. Mesut Öztürk, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Güney, S. (2020b). *Yönetim ve Organizasyon El Kitabı*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Hart, B.L. (1967). *Strategy*, Faber, London.
- Haton, J.P. & Haton C.M. (1991). *Yapay Zekâ*, Çev. Ayşe Ekmekçi, Alev Türker, İletişim Yayınları.
- Boydak, H.H. (2018). *End of Accounting Period Proceedings: Valuation of Accounts, Adjusting and Closing Entries and Preparing Financial Statements with Emphasis on Application*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği ve HUZ Akademi Yayıncılık, İstanbul.
- Hersy, P.; Blanchard, K.H. & Johnson, D.E. (1996). *Management of Organizational Behaviour*. (Seventh edition). U.S.A: Prentice Hall International Editions.
- Heuser, B. (2010). *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hicks, J.O., (1993). *Management Information Systems: A User Perspective*, West Group, New York.
- Kırdök, Ü.Y. (2020). *Türkiye'deki Yönetim Bilişim Sistemleri Programlarının Müfredat Açısından İncelenmesi ve Geliştirilmesi Konusunda Bir Yapı Önerisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- King, W.R. (1982). *The Logic of Strategic Planning*, Little, Brown and Company.
- Koontz, H. & Heinz W. (1988). *Management*. Industrial Management,
- Kulaksızoğlu, A. (2005). *Ergen Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Lado, A.A., & Wilson, M.C. (1994). Human Resource Systems and Sustained Competitive Advantage: A CompetencyBased Perspective, *Academy of Management Review*, 19, 699-727.
- Milkovich, G.T. & Boudreau, J. W. (1991). *Human Resource Management*. 6st Edition. Boston: Irwin inc.
- Mizrahi, R. (2011). KOBİ'lerde Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkin Kullanımı Üzerine Bir Araştırma, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 307-316.
- Moor, J.H. (1985). What is computer ethics? *Metaphilosophy*, 16(4), 266-275.
- Murray, W. & Grimsley, M. (1994). *Introduction: On Strategy*, Williamson, Murray, MacGregor Knox ve Alvin Bertsein (der.) *The Making of Strategy: Rulers, States, and War*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Nabiyev, V. (2012). *Yapay Zekâ*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Nanoka, I. & Hirotoke, T. (1995). *The Knowledge Creating Company*. New York: Oxford University Press.
- O'Brien, J.A. & Marakas, G.M. (2011). *Management Information Systems*. McGrawHill/Irwin Publishing.
- Özbakış, O. (2009). *İşletmelerde Yönetim Bilgi Sistemleri Uygulamaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

- Özdemir, S. (2019). *Lisans Öğrencilerinin Bilişim Etiği Konusundaki Tutumlarının İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ufuk Üniversitesi, Ankara, 2019.
- Özdemir, Y. (2010). *Türkiye'deki İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: İSO 500 Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özgen, H. & Yalçın, A. (2105). *Temel İşletmecilik Bilgisi*, Akademisyen Yayınevi, Ankara, 2015.
- Özguven, İ. E. (1998). *Psikolojik Testler*, PDREM Yayınları, Ankara.
- Öztürk, D. (2009). *Merkezi Yönetim Muhasebesi Mali Tabloları Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Pride, W.M., Hughes, R.J. & Kapoor, J.R. (2014). *Business*, South Westrn Cengage Learning.
- Sabuncuoğlu, Z. (1997). *Personel Yönetimi*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Sabuncuoğlu, Z. & Tokal T. (2013). *Genel İşletme*, 2. Basım, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Shuler, R.S. & Jackson, S. (1987). Linking Competitive Strategies with Human Resource Management Practices, *Academy of Management Executive*, 1(3), 207-219.
- Steade, R.D.; Lowry, R.J. & Glos, R.E. (1984). *Business: Its Nature and Environment*, An Introduction, Tenth Edition.
- Stone, R.J. (2005). *Human Resource Management*, Edition, (5th Edition) Publisher: John Wiley & Sons.
- Şamiloğlu, F. (2015). *Temel işletmecilik Kavram ve Tanımları*, Genel İşletmecilik Bilgileri, Editör: İrfan Süer, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Tansley, C. & Watson, T. (2000). Strategic exchange in the development of human resource information systems (HRIS). *New technology, Work and Employment*, 15(2), 108-122.
- Tosun, K. (1992). *İşletme Yönetimi Genel Esaslar*, Savaş Yayınları, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (1998-2019). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.1, Ankara.
- Uyargil, C. (2008). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Uygun, Ö. (2002). *Belediyeler İçin Yönetim Bilişim Sistemleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü. Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Ülgen, H. & Mirze, S.K. (2007). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, Ankan Yayınları, İstanbul.
- Vural, B. (2003). *Öğrenci Merkezli Eğitim ve Çoklu Zekâ*, 1. Baskı, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Wheelen, T.L. & David, H. (1995). *Strategic Management and Business Policy*, 5. Edition, New York: Addison Wesley Publishing Company.
- Yılmaz, B. & Yılmaz, H. (2016). Muhasebede Kullanılan Kavramların Kelime Olarak Kökenleri ve Muhasebe Sürecindeki Anlam ve Yerleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 926.
- Zeybek, G. (2011). *Bilgisayar Meslek Dersi Alan Ortaöğretim Öğrencilerinin Bilişim Teknolojilerinin Kullanımlarının Etik Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü.

Bölüm 2

STRATEJİK YÖNETİMDE BİLGİ SİSTEMLERİNİN ROLÜ: HAVACILIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Fatih Karaman²

Giriş

Bilim ve teknoloji alanındaki değişim ve gelişimin hızlanması, küreselleşen dünyamızda artık organizasyonların daha yüksek seviyede rekabet ortamında kalmalarına sebep olmaktadır. Her organizasyonun kendisine göre en uygun ve verimli stratejileri seçmeleri de bu rekabetçi pazarda önemli hâle gelmektedir. Strateji seçimlerinde ise faydalanılan yöntem ve araçlar sektörden sektöre değişse bile ortak faydalanılan alanlar ise genelde teknoloji ve bilgisayar sistemleri ile birlikte internet tabanlı uygulamalar olmaktadır. Tabii ki her işletme, bu teknolojik araçlardan olabildiği kadar kendi sektör ve pazarlarına uygun olanını özgün bir şekilde bulup uyarlamalıdır. Çünkü kendi pazarlarındaki rakiplerine üstünlük elde etmelerinde ne çeşit bir strateji izleyecekleri ve alternatif stratejiler içinde kendilerine en uygun olanını nasıl seçecekleri, işletmelerin başarı elde etmelerinde en önemli faktör olarak karşılına çıkmaktadır. Bilgi sistemleri de bu stratejilerin oluşturulmasında ve organizasyonların kendilerine özel stratejiler geliştirmelerinde temel yardımcı araç olarak önemini artırmaktadır. Bilgi sistemleri, tüketicilerin talep ve beklentilerinin öğrenilmesi, işletmelerin kendileri ile ilgili detaylı verilere ulaşabilmeleri, piyasada karşılık oluşturma ve beklentileri karşılayarak müşteri sayılarını artırmada vazgeçilmez bir gereksinim olmaktadır. Önceki dönemlerde sadece coğrafi olarak yakın alanlara mal veya hizmet sunulmasını planlayan işletmeler, teknolojik gelişmeler ile hızlanan internet tabanlı uygulamalar sayesinde yerelden genele ticari stratejilerini geliştirme ve dönüştürme süreçlerine girmektedirler. Bu

² Dr., fatihkaraman1@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5915-8054

sistemlerin esnek yapıda tasarlanmaları, alternatif iş süreklilik planlarının hazırlanması sağlanmalı ve hizmetin devamlılığı esasına dayalı yapı oluşturulmalıdır. Ateş vd.ne (2017) göre sayılamayacak kadar çok sistemle oluşturulmuş havalimanları ve havacılık işletmelerinde bilgi güvenliğinin korunması, sürekli ana nokta ve bileşenlerin doğru şekilde belirlenmesi ve her türlü aksaklığa karşı proaktif strateji ve destek sistemlerinin hazır tutulması ile sağlanabilecektir.

Sivil havacılık sektöründe bilgi sistemlerinin etkin kullanımı, tüketicilerin uçuş yapmak istedikleri hatların oluşturulmasına, olası yaşanan aksaklıkların önüne geçilmesine, kalitenin artırılması adına talep edilen yeniliklerin yapılmasına ve nihayetinde müşteri memnuniyetinin artırılmasına yardımcı olmaktadır. Havacılık işletmelerindeki karar verici yöneticiler, bilgi sistemlerinden faydalanarak işletme politikalarına yön vermekte, bu sayede hem gelir artışı sağlarken maliyet düşürülmesini de sağlamaktadırlar. Belirtildiği gibi teknoloji ve bilgisayar sistemlerinin etkin kullanıldığı havacılık sektöründe özellikle hava araçları ile havalimanlarının iletişiminin sağlanması, güvenli uçuşlar için önleyici emniyet tedbirleri alınabilmesi, uçuş ve yolcu bilgilerinin ilgili sistemler vasıtası ile hızlı ve doğru biçimde ilgili yerlere iletilmesi sayesinde konfor seviyesi yükseltilmektedir. Bilgilerin güvenli, doğru biçimde oluşturulması, aktarılması ve korunması, “Havacılıkta kurallar kanla yazılır.” önermesinin havacılık sektöründeki güvenlik ve emniyet konularının ne kadar ihmal edilemeyecek bir önemde olduğunu desteklemektedir.

Kaynakça

- Acar, D. & Özçelik, H. (2011). Muhasebe Bilgi Kalitesini Etkileyen Kritik Başarı Faktörleri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (49), 10-23.
- Akdemir, A., Konakay, G., Küçükaltan, D., Marangoz, M., Ulukan, İ. C., Gümüştekin, G. E. & Hepkul, A. (2012). Stratejik Yönetim. *Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir*.
- Amadeus, 2012. Reinventing the Airport Ecosystem, *A New Airline Industry Report*.
- Ateş, S. S., Kafalı, H., Üzülmöz, M., & Lik, H. (2017). Investigating Critical Points of Cyber Security: Prevention Terror Attacks in Airports. *Electronic Turkish Studies*, 12(32).
- Bensghir, T. K. (1996). Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim (No. 274). *TODAİE, Ankara*.
- Bhimani, A., & Horngren, C. T. (2008). *Management and Cost Accounting* (Vol. 1). Pearson Education.
- Chaffey, D., & Wood, S. (2005). *Business Information Management: Improving Performance Using Information*.

- Chathoth, P., Altinay, L., & Okumus, F. (2010). *Strategic Management for Hospitality and Tourism*. London: Butterworth- Heinemann / Elsevier.
- Chung, S. H., Ma, H. L., Hansen, M., & Choi, T. M. (2020). Data Science and Analytics in Aviation. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 134, 101837.
- Clemons, E. K., & Row, M. C. (1991). Sustaining IT Advantage: The Role of Structural Differences. *MIS Quarterly*, 275-292.
- Çakar, N. D., Yıldız S. & Dur, S. (2012). “Bilgi Yönetimi ve Örgütsel Etkinlik İlişkisi: Örgüt Kültürü ve Örgüt Yapısının Temel Etkileri”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10(1), ss. 71-93.
- Çelik, A. & Şimşek, M. Ş. (2013). *Yönetim ve Organizasyon*. Eğitim Yayınevi.
- Dou, X. (2020). Big Data and Smart Aviation Information Management System. *Cogent Business & Management*, 7(1), 1766736.
- Durna, U. (2005). Bilgiye Dayalı Örgütlerin Temel Örgütsel Nitelikleri ve Yetenekleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(2), 71-96.
- Dinç, E. & Abdioğlu, H. (2009). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 157-184.
- Emhan, A. (2007). Karar Verme Süreci ve Bu Süreçte Bilişim Sistemlerinin Kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(21), 212-224.
- Enz, C. A. (2009). *Hospitality Strategic Management: Concepts and Cases*. John Wiley and Sons.
- Gökçen, H. (2007). *Yönetim Bilgi Sistemleri*. Palme Yayıncılık.
- Güçlü, N. (2003). Stratejik Yönetim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2).
- Eren, E. (2010). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Beta Yayın, 8. Baskı, İstanbul.
- Gölbaşı, Y. (2012). Yönetim Bilgi Sistemleri. *Mali Hizmetler Uzmanlığı Araştırma Raporu, T.C. Orman Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara Şubat*.
- Harrison, A., Popovic, V., & Kraal, B. (2014). The Future Passenger Experience: A Shift From Physical to Virtual Design. In *Proceedings of the International Conference on Kansei Engineering and Emotion Research (KEER) 2014* (pp. 1-10). Eindhoven University of Technology.
- Hornigren, C. T., Bhimani, A., Datar, S. M., & Foster, G. (2002). *Management and Cost Accounting*. Harlow: Financial Times/Prentice Hall.
- Karakaya, A. & Gürel, S. (2012). Vizyonun Paylaşılmasında İletişim ve Bilgi Sistemlerinin Rolü: Kardemir AŞ Üzerine Bir Araştırma. In *International Iron & Steel Symposium-IISS 2012* (pp. 1268-1275).
- Kharuddin, S., Ashhari, Z. M., & Nassir, A. M. (2010). Information System and Firms' Performance: The Case of Malaysian Small Medium Enterprises. *International Business Research*, 3(4), 28-35.
- Koçak, O. (2011). Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Bilgi İşlem ve İletişim Teknolojileri ve Becerilerine Yönelik Yaklaşımları ile İlgili Bir Alan Araştırması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 58-75.
- Mayanja, M. K. (2010). *Management Accounting as an Instrument for Corporate Governance in Botswana* (Doctoral dissertation).

- McNurlin, B. C., & Sprague, R. H. (2005). *Information Systems Management in Practice*. Prentice-Hall, Inc..
- Nairat, R. (2015). Akıllı Ulaşım Sistemlerinin Filistin-Ramallah'ta Uygulanabilirliği, Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özata, M. & Sevinç, İ. (2010). Türk Kamu Yönetiminde Enformasyon Sistemleri ve E-Dönüşüm. *Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları*.
- Parlakkaya, R. & Erbaşı, A. (2009). Finans & Muhasebe Tümüleşik Bilgi Sistemlerinin Yönetim Piramidinin Tüm Katmanlarına Uygulanmasına Yönelik Bir Model Önerisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (43), 123-136.
- Powell, T. C. (2001). Competitive Advantage: Logical and Philosophical Considerations. *Strategic Management Journal*, 22(9), 875-888.
- Purnell, J. (2012). *Information Technology Systems at Airports: A Primer* (Vol. 59). Transportation Research Board.
- Şehoş, P. (2015). How to Improve Strategic Planning of Municipal Organizations in Czech Republic?. *Procedia Economics and Finance*, 34, 521-527.
- Sicari, R. G., & Söderlund, F. J. (2011). The Use of Management Control Systems in The Hospitality Industry. *Unpublished Master Thesis, School of Economics and Management Lund University*.
- Şahin, M. (2006). *Yönetim Bilgi Sistemi* (Vol. 784). Anadolu Üniversitesi.
- Timeline of Aircraft Accidents. (t.y.). *Wikipedia*. Erişim: 10 Nisan 2023, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_accidents_and_incidents_involving_commercial_aircraft
- Tokgoz, N., & Erdogan, D. (2016). Information Technology Outsourcing Reasons in Aviation Industry. In *Proceedings of 39th International Business Research Conference, Tokyo, Japan*.
- Tufan, H. (2014). Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamaları ve Türkiye İçin Bir Aus Mimarisi Önerisi. *Ulaştırma ve Haberleşme Uzmanlığı Tezi, TC Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı*.
- Tutar, H. (2006). *Yönetim Bilgi Sistemi*. Seçkin Yayıncılık.
- Türel, A. (2018). *Muhasebe Bilgi Sistemleri. İstanbul: Çağlayan Kitapevi*.
- Ülgen, H. & Mirze, S. (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim, Literatür Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama, Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. *İstanbul ÜZÜN, C.(2000). Stratejik Yönetim ve Halkla İlişkiler. İzmir: Eylül Yayınları*.
- Ülgen, H. & Mirze, S. K. (2016). İşletmelerde Stratejik Yönetim, Beta yayınevi, 8. Baskı, *İstanbul*.
- Ünalı, H. (2002). Strateji Nedir, Ne Değildir. *KOBİ Efor Dergisi. Aralık*.
- Yazıcı, N. (2010). Bir Bilgi Sistemi Olarak Muhasebenin Kobi'lerin Yönetim Kararlarına Etkisi: Erzurum Araştırması. *Journal of Accounting & Finance*, (47).
- Yazıcı, S., (2018). İnovasyon, Rekabet ve Devlet, *Turkish Studies -Information Technologies & Applied Sciences Volume13/13*, Spring 2018, p. 67-86.
- Yıldız, İ., İşcan, Ö. F. & İşcan, Ö. Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı ve Yönetimsel Karar Verme Tarzları İlişkisi: TOBB Genç Girişimciler Kurulu (Doğu Anadolu Bölgesi) Üyeleri Üzerinde Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(3), 21-39.

Bölüm 3

DIJİTALLEŞME VE TARİHÇESİ

Gözde Özdemir Uçgun³

Giriş

Günümüzde gerek teknolojinin hızlı gelişimi gerek rekabetin artarak globalleşmesi, ekonomik yapıda ciddi bir değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu değişimin, ileri sanayi ülkelerinde daha fazla kendini hissettirdiği ve değişim olgusunun oldukça dinamik olduğu da bilinmektedir (Kurtulmuş, 2012, s.172). Dijitalleşme; hayatımızın her alanında, gündelik işlerimizde, firmaların faaliyetlerinde kendini göstermekte ve teknolojik gelişmelerle desteklenip çeşitli girişimlerle harmanlanarak artan bir hızda sürmektedir. Bu denli dinamik bir kavram olan dijitalleşmenin kapsamını anlamak, dijitalleşmenin işletmelere faydasını, üretim ve kâr bazında sağladığı yararları bilmek de önemlidir. Dijital dönüşüm sürecinde ise bilgi ve teknolojinin akıllıca kullanımıyla ihtiyaç hâlinde kolayca adapte olabilecek değerlerin, kişilerin, optimizasyon becerisinin ve örgütsel kapasitenin geliştirilmesi kabiliyeti önemlidir (Arı, 2021, s. 460). Zira çoğu kuruluşun dijitalleşme teknolojisine büyük ölçekte bütçe ayırmadığı bilinmektedir (Wilson, 2016; Vähä vd., 2013). Kodak, Nokia gibi dünya çapında bilinen işletmelerin dijital dönüşüm sürecini doğru yönetemediği için rakiplerine karşı geride kalarak pazarda yaşadığı durum herkesçe bilinmektedir (Sağlam, 2021, s. 398). Bunun ardında yatan en önemli sebep, teknoloji alanındaki yatırımların uzun vadede şirketlere ne gibi yararlar sağlayacağını çok iyi bilinmemesidir. Dijitalleşme, işletmelere zaman tasarrufu sağlamakla kalmayıp çalışanların iş yükünü azaltarak olası hataların minimize edilmesi veya hata tespitinin daha hızlı gerçekleşmesi gibi konularda da fayda sağlayabilir. Aynı-

³ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, gozdeo@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9128-2773

Kaynakça

- Abou-foul, M., Ruiz-Alba, J. L. ve Soares, A. (2021). The impact of digitalization and servitization on the financial performance of a firm: an empirical analysis. *Production Planning & Control*, 32(12), 975-989, doi: 10.1080/09537287.2020.1780508
- Amit, R. ve Zott, C. (2001). Value creation in e-business. *Strategic Management Journal*, 22(6-7), 493-520.
- Arı, E. S. (2021). Süper akıllı toplum: toplum 5.0. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 455-479.
- Ashyüksək, M. K. (2016). Bilgi teknolojileri ve dijitalleşmenin türkiye'de bilgilim literatürüne yansması: bilgi dünyası dergisi örneği (2000-2014), *Bilgi Dünyası*, 17(1), 87-103. doi: <https://doi.org/10.15612/BD.2016.480>
- Axelrod, R. ve Cohen, M. D. (2000). *Harnessing complexity: organizational implications of a scientific frontier*. New York: Free Press.
- Baird, A., ve T. Raghu. (2015). Associating consumer perceived value with business models for digital services. *European Journal of Information Systems*, 24 (1): 4-22, doi:10.1057/ejis.2013.12.
- Başaran, F. (2010). *İletişim teknolojileri ve toplumsal gelişme: yayılmanın ekonomi politikası*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Berlak, J., Hafner, S. ve Kuppelwieser, V. G. (2021). Digitalization's impacts on productivity: a model-based approach and evaluation in Germany's building construction industry. *Production Planning & Control*, 32(4), 335-345, doi: 10.1080/09537287.2020.1740815
- Brennan S. ve Kreiss D. (2014). Digitalization and digitization. Erişim adresi: <http://culturedigitally.org/2014/09/digitalization-and-digitization/>.
- BTK (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu), (2020). Toplum 5.0. Erişim adresi: <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/toplum-5-0-arastirma-raporu.pdf>
- Chen, Y. ve Hu, H. (2013). Internet of intelligent things or and robot as a service. *Simulation Modelling Practice and Theory*, (34), 159-171. doi: 10.1016/j.simpat.2012.03.006
- Demir Askeroğlu, E. (2017). Dijitalleşme sürecinde dönüşen kültür ve yaşam tarzları: Kuşaklar üzerine bir tipoloji araştırması (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dijital Biz, (2019, Nisan). Gemicilik sektörü dijitalleşmede geç kalıyor. *Dijital Biz Bilişim, Ekonomi ve İş Dünyası Dergisi*, 2019(5).
- EMO-(Elektrik Mühendisleri Odası), (2019). Dijitalleşmenin olanakları toplumsal faydayı büyütmede kullanılmalı. ETUK VI, -Elektrik Tesisat ve Ulusal Kongre Sergisi, İzmir, 2019. Erişim adresi: https://www.emo.org.tr/ekler/7f521abf92ec396_ek.pdf?dergi=1206
- Erdoğan, B.Z. (2010). Pazarlama iletişimi kavramı ve ögeleri. Y. Odabaşı (Ed.). *Pazarlama iletişimi içinde* (s.2-26) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ersöz, B. (2020). Yeni nesil web paradigması: Web 4.0. *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 1(2), 58-65.

- Eyüboğlu, E. (2021). Dijital medya. N. Çınar ve Z. Özbaş Anbarlı (Ed.). Dijital medya ve tüketici içinde (s. 3-23). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 4209.
- Faedfar S., Özyeşil M., Çıkrıkçı M. ve Benhür Aktürk E. (2022). Effective risk management and sustainable corporate performance integrating innovation and intellectual capital: an application on Istanbul exchange market. *Sustainability*. 14(18): 11532. <https://doi.org/10.3390/su141811532>
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (1. bs.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gobble, M. M. (2018). Digitalization, digitization, and innovation. *Research-Technology Management*, 61(4), 56-59, doi: 10.1080/08956308.2018.1471280
- i-SCOOP (2018). Digital transformation: Online guide to digital business transformation. *i-SCOOP*. <https://www.i-scoop.eu/digital-transformation/>
- Karaçuha, E. ve Pado, G. (2018). Dijital inovasyon stratejisi yönetimi. *IBAD*, 3(1): 118-130
- Karakaş, S., Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2009). Belge yönetimi ve arşiv terimleri sözlüğü. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü – Başbakanlık Basımevi.
- Karalar, S. (2019). Dijital seyahat arkadaşlığı. O. İçöz ve M. Uysal (Ed.). *Türkiye turizm ansiklopedisi* içinde (s.107-108). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Karaman, A. (2022). Dijital ve çevrimiçi satın alma eğilimindeki artış. F. Şahin ve R. Bahar (Ed.). *Tüketici davranışlarında makro trendler* içinde (s. 23-55). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kayapa, N. ve Tong, T. (2011). Sanal gerçeklik ortamında Algı. *Sigma* 3, 348-354.
- Kemp, S. (2022). Digital 2022 July Global Statshot Report. *DataReportal*, Erişim adresi: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-july-global-statshot>
- Kıraç, E. (2019, 6 Mart). Dijitalleşmenin dünü, bugünü, yarını... *Turkishtime*. Erişim adresi: <https://turkishtimedergi.com/dijital-ekonomi/dijitallesmenin-dunu-bugunu-yarini/>
- Kingsnorth, S. (2017). Digital marketing strategy: an integrated approach to online marketing / Dijital pazarlama stratejisi çevrimiçi pazarlamaya bütünleşik bir yaklaşım. (F. Apaydın. Ed.) (L. İldeniz, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kurtulmuş, N. (2012), Post-endüstriyel ekonomilerde kitle üretimine bir alternatif: esnek uzmanlaşma, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0 (40), 161-173. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/918/10368>
- Moor, J.H. (2001). The future of computer ethics: you ain't seen nothin' yet! *Ethics and Information Technology* 3(2), 89–91.
- Müller, Vincent C. (2022). The History of Digital Ethics, Carissa Véliz (Ed.). *The Oxford Handbook of Digital Ethics* içinde Oxford: Oxford: Oxford University Press. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198857815.013.1>
- Nielsen (2017). Connecting with the connected spenders. The digital consumer of the future. Erişim adresi: <https://www.nielsen.com/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/connecting-with-the-connected-spenders-digital-d03.pdf>
- Özcan, N. (2021). Dijital etik üzerine nitel bir araştırma. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9(25), 89-105.

- Özdemir Uçgun, G. (2022). Postmodern pazarlama kapsamında Metaverse'ün tüketici davranışlarına olası etkileri. F. Şahin ve R. Bahar (Ed.). *Tüketici davranışlarında makro trendler* içinde (s. 525-550). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Parida, V. (2018). *Digitalization. Addressing societal challenges*. J. Frishammar ve Å. Ericson (Eds). (ss. 23-38). Luleå: Luleå University of Technology.
- Rachinger, M., Rauter, R., Müller, C., Vorraber, W., Schirgi, E. (2019). Digitalization and its influence on business model innovation. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30(8), 1143-1160, doi: 10.1108/JMTM-01-2018-0020
- Rose, J., Lukic, V., Milon, T. ve Cappuzzo, A. (2016). *Sprinting to value in industry 4.0*, Boston Consulting Company Report.
- Sağlam, M. (2021). İşletmelerde geleceğin vizyonu olarak dijital dönüşümün gerçekleştirilmesi ve dijital dönüşüm ölçeğinin Türkçe uyarlaması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 395-420. doi: 10.46928/iticusbe.764373
- Schwab, K. (2017). *The Fourth Industrial Revolution*. New York: Currency-Crown Business.
- Sezen, H. K. ve Eren Şenaras, A. (2022). Dijitizasyon, dijitalizasyon, dijital dönüşüm kavramlarına ilişkin bir değerlendirme, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 51, s. 49-59, doi: 10.30794/pausbed.871440
- Vähä, P., T. Heikkilä, P. Kilpeläinen, M. Järviluoma, ve E. Gambao. (2013). Extending automation of building construction — Survey on potential sensor technologies and robotic applications. *Automation in Construction*, 36: 168–178. doi:10.1016/j.autcon.2013.08.002.
- Van Dijk, J. (2005). *The network society: social aspects of new media*. London: Sage.
- Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, Q. J., Fabian, N. ve Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda, *Journal of Business Research*, 122, 889-901, <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.09.022>.
- Yankın, F. B. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 7(2), 1-38.
- Yetkin, E. G. ve Coşkun, K. (2021). Endüstri 5.0 (Toplum 5.0) ve mimarlık. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 347-353. doi: 10.31590/ejosat.969631
- Yüksek, G. (2013). Bilgi teknolojilerinin gelişimi, seyahat işletmeleri ve küresel dağıtım sistemi örneği. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 4(1), 53-68.
- Wilson, A. (2016). *How to make money with 3d printing: the new digital revolution*. Seattle: Amazon Digital Services.
- Xu, J. ve Quaddus, M. (2010). *E-business in the 21st Century: realities, challenges and outlook*. USA: World Scientific Publishing Company.

Bölüm 4

BİLGİ SİSTEMLERİ VE TÜRLERİ

Murat Aksel Akçay⁴

Giriş

Bilişimde veri, genellikle henüz işlenmemiş ham kayıtlar olarak tanımlanır. Bir durumda anlam çıkarmada veya sonuç üretmede kullanılan kayıtlar, sayılar, nicelikler olarak sıralayabiliriz. Sistem kavramı ise aynı anda hem bir bütün olarak hem de birbirine bağlı bir şekilde çoklu teknik araçların yönetimini ifade etmek için kullanılır. Yani, belirli bir amaca veya organizasyona hizmet eder (Aydın, 1999).

Bilgi, çok boyutlu ve yönlü bir kavram olması nedeniyle farklı durumlarda farklı amaç ve biçimlerde kullanılabilir. Kısaca bilgi verinin anlamlandırılmış, biçimlendirilmiş, filtrelenmiş veya özetlenmiş, belirli bir iş için anlamlı ve kullanışlı hâle getirilmiş hâlidir (Ögüt, 2001).

Bilgi sistemleri toplumun başlangıcından beri var olmuş ve sürekli gelişme göstermiştir. Bilgi sistemleri, önceden tanımlanmış bir hedefe ulaşmak için verinin anlamlandırılarak bilgi hâline getirilerek bu bilgiyi toplamak, gerekirse depolamak, işlemek ve paylaşmak için kullanılan birbirine bağlı bir dizi yöntem, yapı, araç ve kişidir. Veri, bilgi ve sistem organizasyonunda yapının etkin bir şekilde kullanılabilmesi için bilgi sistemleri oluşturulmuştur (Gökçen, 2007). Bilgi sistemleri, bilginin barındırıldığı veya iletildiği tüm sistemleri kapsar. Bu kapsamda bilginin erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve güvenliği için var oluştan ziyade tüm sistemlerin kontrol altında olması ve denetlenmesi de bir o kadar önemlidir.

İşletmeler veya kurumsal firmalar bilgi yönetimi sayesinde bilgi ve enformasyonu yaratır, bir araya getirir, kullanır, yönetir, dağıtır ve herkesin erişimine sunar.

⁴ Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, muratakay@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8823-6306

Bilgi ve buna bağlı olarak bilgi yönetimi, işletmelerin karşılaştıkları iş sorunları veya fırsatlarını en iyi şekilde analiz etme ve değerlendirme imkânları sunmaktadır. Günümüz dünyasında sürekli değişen demografi özellikleri, müşteri gereksinimleri, fırsatlar, büyüme ve gelişme hedefleri, işletmeleri durağanlıktan kurtarıp etkin bir sektör elemanı olarak ayakta tutmalarına yardımcı olacağı için önem arz ettiği gibi aynı zamanda bir zorunluluktur.

Sonuç olarak, kuruluşlarda ve işletmelerde bilginin etkin ve en anlamlı şekilde yönetilmesi için bilgiye doğru anlam kazandırmak gerektiği gibi bu anlam üzerinden strateji ve politikalarının da geliştirilmesi zaruridir.

Kaynakça

- Aktan, C.C. & Vural, D.Y. (2005). *Bilgi Çağı Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri*. Cizgi Kitabevi, Konya.
- Austin, C.J. (1983). *Information System for Hospital Administration*. Michigan: Health Administration Press.
- Aydın, E.D. (1999) *Bilişim ve Telekomünikasyon Terimler Sözlüğü*, Telsim, İstanbul, s.432.
- Barutçugil, İ. (2002), *Bilgi Yönetimi*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık
- Bayraktaroğlu, S. (2002). *Stratejik Yönetim İçin Yönetim Bilgi Sistemleri- Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları*. İstanbul: Beta Basım Yayın
- Cabrera, Angel ve Elizabeth F. Cabrera (2002), "Knowledge-Sharing Dilemmas", *Organizations Studies*, 23(5), ss. 687-710
- Craig, R.S. Vivona, J. A. Berkovitch, D. (1999). *Microsoft Data Warehousing: Building Distributed Decision Support Systems*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Davis W. S. & Yen D. C. (1999). *The information system consultant's handbook*. System Analysis and Design, CRC Press
- Durna, U.(2008) *Bilgi Yönetiminde Bilgiyi Anlamak*, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 30, ss.129-156
- Erkan, H.(1998) *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*, 4.Baskı, Doğu Matbaacılık, s.73.
- Gökçen, H. (2007). *Yönetim Bilgi Sistemleri*. Palme Yayıncılık, Ankara.
- Gökçen, H. (2011). *Yönetim Bilgi/Bilişim Sistemleri: Analiz ve Tasarım*. Afşar Matbaacılık, Ankara.
- Ipe, Minu (2003). *The Praxis of Knowledge Sharing in Organizations: A Case Study*, Ph.D. Dissertation, The University of Minnesota, 258s
- Kalıpsız, O. Buharalı, A. Biricik, G. (2006). *Bilgisayar Bilimlerinde Sistem Analiz ve Tasarımı*. Papatya Yayıncılık Eğitim, İstanbul.
- Kalıpsız, O. Buharalı, A. Biricik, G. (2006). *Bilgisayar Bilimlerinde Sistem Analiz ve Tasarımı*. Papatya Yayıncılık Eğitim, İstanbul.

- Karakaya, A. (2002), "İşletme Yönetiminde Stratejik Bilgi Kullanım Yönetimi Üzerine Bir Araştırma-KalDemir A.Ş. ve Bağlı Ortaklıklar", 10. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F., 23-25 Mayıs, Antalya, 303-320
- Köse, T. (2010). Hastane Bilgi Sistemlerinin Analizi ve Model Önerisi s.40
- Langer, M.L., (2008). Analysis and Design of Information Systems. New York: Springer-Verlag London Limited.
- Laudon, K. C. & Laudon J. P. (2012). Management Information Systems (12th Edition). Prentice Hall.
- Nickols, F. (2000), The Knowledge in Knowledge Management, The Distance Consulting Company, New Jersey, 12s
- Nonaka, I. (1994), "A Dynamic Theory of Organizational Knowledge Creation", *Organization Science*, 5(1), ss. 14-37.
- O'Brien, J. & Marakas, G. M. (2011). Management Information Systems, New York: McGraw&Hill.
- Ögüt, A., (2001). *Bilgi Çağında Yönetim*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Shimizu, T., Cavalho, M.M., Laurindo, F.J.B. (2006). Strategic Alignment Process and Decision Support Systems: Theory and Case Studies. London: IRM Press.
- Stankosky, M.A. (2004), Criteria for Measuring Knowledge Management Efforts in Organizations, *Ph. D. Thesis*, The George Washington University
- Şahin, M. (2005). *Yönetim Bilgi Sistemleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir
- Tutar, H. (2006). *Yönetim Bilgi Sistemi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

BİLGİ SİSTEMLERİNİ GELİŞTİRME VE YÖNETME

Ş. Mustafa Kaya⁵

Giriş

Dijitalleşmenin hızla yaygınlaşması ve tüm sektörleri etkilemesi, küreselleşmeyle doğru orantılı olarak işletmeler arası rekabeti de küreselleştirmektedir. Sınırların aşıldığı bir rekabet ortamında işletmelerin faaliyet konusuyla ilgili işleri çok daha hızlı, hatasız ve düşük maliyetlerle yapması gerekmektedir. Bununla birlikte işletmelerin küreselleşen rekabet ortamında hayatta kalabilmeleri için gelişme ve büyüme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu durumun sonucu olarak işletme faaliyet süreçleri kâğıt veya manuel ortamlardan, dijital ortamlara kaymakta ve bilgi sistemlerinin iş yükünü artırarak daha karmaşık ve hassas hâle getirmektedir.

Bir bilgi sistemi geliştirmek için yürütülen faaliyetler, işletme içerisinde de büyük bir yapısal değişikliğe neden olmaktadır. Üst yöneticiler, bu değişikliklerin hangi noktalarda yapılması gerektiğiyle ilgili kararlar alırken, diğer işletmelerle hangi konularda rekabet edeceğini ve dijital gelişmelerle oluşan teknolojik imkanların hangilerini işletmeye kazandırmak gerektiğini iyi belirlemelidir. Çağa uygun bir bilgi sistemi geliştirme faaliyeti eş zamanlı olarak bir değişimi ve yeniliği de beraberinde getirmektedir. Tepe yönetimi değişimin hangi faaliyetlerde ve ne seviyede olması gerektiğine karar vermelidir. Rekabet etmeleri gereken diğer işletmelerden teknolojik alt yapı ve sürdürülebilirlik bakımından bir adım önde olmalı ve güncel teknolojileri işletmeye kazandırmalı ve bilgi sistemleriyle entegre olabilmeleri için karşılaşılabileceği riskleri de göze almalıdır. İşletmeler faaliyet konuları kapsamında belirledikleri hedeflere ulaşmak için nasıl bir bilgi sistemine ihtiyaç duyduklarını analiz edip, belirleyip sistem geliştirme sürecini gerçekleştir-

⁵ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, ABMYO, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, mustafakaya@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2710-0063

İşletmeler faaliyet konuları kapsamında belirledikleri hedeflere ulaşmak için nasıl bir sisteme ihtiyaç duyduklarını analiz edip, belirleyip sistem geliştirme sürecini hayata geçirmek için gerekli faaliyetleri yürütürler. Bu faaliyetleri bir disiplin altında yürütebilen işletmeler sistem geliştirme sürecini hayata geçirmektedirler. Çağa uygun, yeniliklere açık, geliştirilebilen bir sistem kurmak ve işletmeye adapte etmek, en hızlı ve doğru kararlar almanın temelinin oluşturmaktadır. Faaliyet konusuna bakılmaksızın doğru bilgiye hızlı ulaşabilmek maksimum fayda üretmenin anahtarı hâline gelmektedir.

Kaynakça

- Arıkan R. (2018): Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2018, 1: 97-159
- Akyüz, G. A., Temiz, S. ve Veziroğlu, G. (2020): Sistem Analizi ve Tasarımı: Bir Tekstil Firmasında Veri Madenciliği Uygulaması, *Verimlilik Dergisi, Yıl: 2020, Sayı: 4, T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayını.*
- Alan D. Barbara H.W., David T. (2015): System Analysis & Design An Object Oriented A pproach with UML, ISBN 978-1-118-80467-4
- Charles S. W. (2006): System Analysis, Design, and Development Concepts, Principles, and Practices, *Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey. Published simultaneously in Canada, ISBN-13 978-0-471-39333-7*
- Çağlar Y. (2006): Veri tabanlarının Optimizasyonu ve Bir E-Devlet Projesi Kapsamında Web-Tabanlı Cbs Uygulaması, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı.*
- Eyecioglu Ö. (2012): Sistem Analizi ve Tasarımı- *Bilgi Sistemlerinin Geliştirilmesinde Kullanılan Araçlar, Haliç Üniversitesi (2012)*
- Gencer C., Kayacan A. (2017): Yazılım Proje Yönetimi: Şelale Modeli ve Çevik Yöntemlerin Karşılaştırılması, *Bilişim Teknolojileri Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 3, Temmuz 2017, DOI: 10.17671/gazibtd.331054*
- Gedik T., Akyüz K.C., Akyüz İ. (2005): Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi (İç Karlılık Oranı ve Net Bugünkü Değer Yöntemlerinin İncelenmesi), *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Yıl: 2005 Cilt:7 Sayı:7*
- Gül Z. (2006): Yazılım Geliştirme Sürecinin İyileştirilmesi ve Türkiye Uygulamaları, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İşletme Mühendisliği (2006)*
- Hepkul A. (2002): Temel Bilgi Teknolojileri, *Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1418.*
- Kubaş A. (2018): Girişimcilerin Yatırım Kararı Süreçleri, *Social Sciences Research Journal, Volume 7, Issue 4, 149-154 (December 2018), ISSN: 2147-5237*
- Kurt A. A. (2013): Bilimsel Araştırma Yöntemleri Ünite 8, ISBN 978-975-06-1415-6

- Kalıpsız O., Buharalı A., Biricik G., (2012): Sistem Analizi ve Tasarımı, *Papatya Yayıncılık*, ISBN:978-975-6797-68-6.
- Kır E. (2007): Yazılım Sektöründe Proje Yönetimi, *Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme (Mba) Bilim Dalı*.
- Laudon K. C., Laudon J. P. (2014): Yönetim Bilişim Sistemleri-Dijital İşletmeyi Yönetme Ankara: *Nobel Akademik Yayıncılık*.
- Ocak Ş. (2012): Güvenli Yazılım Geliştirme Süreç Modelinin Seçimi, *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*
- O'Brien J., Marakas G. M. (2011): Management Information Systems, *New York: McGraw&Hill*.
- Özbakış O. (2009): İşletmelerde Yönetim Bilgi Sistemleri Uygulamaları, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009*
- Padem, H.,Göksu A., Konaklı Z. (2012): Araştırma yöntemleri : SPSS uygulamalı, *Sarajevo : International Burch University, 2012*.
- Sasmito G.W., Wibowo D.S. Diroh(2020) : Implementation of Rapid Application Development Method in the Development of Geographic Information Systems of Industrial Centers, *J. Inf. Commun. Converg. Eng. 18(3): 194-200, Sep. 2020, ISSN: 2234-8255*
- Sağlam N. Orhan A. (2020): İşletme Bilgi Sistemleri-Sistem Geliştirme, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 4079 Açık öğretim Fakültesi Yayını No:2861E-ISBN 978-975-06-3920-3
- Sarıdoğan, M. E. (2017): Yazılım Mühendisliği, *Papatya Yayıncılık Eğitim, 2017. xxii, 568 s.; ISBN 978-975-6797-57-0*
- Sebetci Ö. (2018): 'Sistem Geliştirme: Web Tabanlı Uzaktan Eğitim ile Trafik Kazalarının Önlenmesi', *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology 2018 Bahar/Spring – Cilt/Vol: 9 - Sayı/Num: 32 DOI: 10.5824/1309-1581.2018.2.004.x*
- Sılahtaroğlu G. (2014): Sistem Analizi ve Tasarımı, *Papatya Yayıncılık Eğitim Bilgisayar Sis. San. Ve Tic. A.Ş*
- Sridevi S. (2014): User Interface Design, Computer Science and Information Technology, Department of Computer Science & Engineering, *Saveetha School Of Engineering. Saveetha University, Chennai*.
- Şahin H.İ., Er B. (2021): KOBİ'ler İçin Finansal Fizibilite Otomasyonu Hazırlanmasına Yönelik İhtiyaç Araştırması, *Journal of Information Systems and Management Research*, 3 (1). (2021) 1-13
- Valova I. (2013): Database Design for the Web Based University Project Management Information System, Department of Computer Systems, *University of Ruse, Ruse, Bulgaria*
- Yüreğir O.H., (2001): Bilişimde Sistem Analizi ve Tasarımı, *Nobel Kitapevi Adana (2001), ISBN:975-85-61-05-7*
- Yüreğir O. (2001): Bilişimde Sistem Analizi ve Tasarımı, *Nobel Kitapevi Adana, ISBN:975-85-61-05-7*
- Yılmaz Y. (2007): Bilişim Sistemlerinin Geliştirilmesinde Doğru Yaşam Döngüsü Modelinin Seçilmesi, *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F., Almanca İşletme Enformatiği Bölümü, Ocak 2007.171-176*.

YÖNETİM BİLGİ SİSTEMLERİ

Reyhan Çakmakoglu⁶

Giriş

Yönetim faaliyetlerinin en kritik konusu olan karar verme eylemi, doğru bilgilerin doğru yer ve zamanda, doğru biçimde analiz edilmesi ile etkili biçimde gerçekleştirilebilmektedir. Artan rekabet ve gelişen bilgi teknolojileri nedeniyle işletmeler karar verirken üretim faktörlerinden çok bilgiye önem verir hâle gelmiştir. İşletmelerin başarıya ulaşabilmeleri artık verilerin başarılı bir şekilde analizinin yapılarak bilgiye dönüştürülebilmesi ile mümkün olmaktadır. Bunun sonucunda da bilgi üretme, üretilen bilgilerin kullanıma uygun hâle getirilmesi, ilgililerle paylaşılması ve depolanması gibi faaliyetler için bilginin yönetilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Günümüz dünyasında bilgiye erişmek bir sorun olmaktan çıkmış, aksine yoğun bilgi trafiği içerisinde amaca uygun ve sahih bilgilerin seçilebilmesi kritik bir öneme sahip olmuştur. Amaca uygun biçimde bir araya getirilmiş bilgilerin yönetimsel anlamda doğru kullanımı için ise kurum kültürüne uygun, etkin ve verimli bir bilgi sisteminin kurulması gerekmektedir.

Geçmişte bilgiye ulaşmak yüksek maliyetlere sebep olabilmekteyken bilişim sektöründe ve yapay zekâ uygulamalarındaki gelişmeler sayesinde bilgiye erişim maliyetleri de oldukça azalmıştır. Kurulan bilgi ve otomasyon programları ile çok kısa sürede senkronize ve anlamlı veri setlerinin bilgiye dönüştürülebilmesi mümkün olmaktadır.

Bilgi sistemleri konusunda dikkat edilmesi gereken temel husus, işletmenin iş gücüne uygun, ihtiyaç ve beklentilerini karşılayabilecek altyapı ile teknolojiye sa-

⁶ İstanbul Aydın Üniversitesi, rcakmakoglu@stu.aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4914-8922

na, stratejisine, Bilgi Teknolojileri yönetişimine ve Bilgi Teknolojisi kaynaklarının yönetimi kabiliyetine odaklanması gerekmektedir (Mithas & Lucas, 2010; 5).

Bilgi yönetimi, yöneticilerin yeni ürün ve hizmetler tasarlamasına ve sunmasına ve kuruluşlarını yeniden yönlendirmesine ve yeniden tasarlamasına yardımcı olma konusunda güçlü bir rol oynayabilir. Bir işletmede verilerin işlenip bilgiye dönüştürülmesi, ortaya çıkan bilgilerin kaydedilip iletilmesi sürecini ifade eden bilgi yönetimi gelecekte işletmelerin başarılı olabilmelerinin, yenilikçi kalabilmelerinin yegâne yolu olarak görülmektedir (Nonaka & Takeuchi, 1995; 6). Nihai olarak görülmektedir ki Yönetim Bilgi Sistemi, modern organizasyonların varlıklarını sürdürebilmeleri bakımından hayati bir öneme sahiptir.

Kaynakça

- Acar, G. (2008). Enformasyon stratejisinin önemi ve planlanması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), s. 53-76.
- Acar, S. (2006). Bilgi Teknolojisindeki Gelişmelerin Ofis Sistemleri Üzerindeki Etkisi Ve Ofislerde Görsel Otomasyon . *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(1), s. 49-73.
- Ahmad, M. F., Nee, P. S., Nor, N. H., Wei, C. S., Hassan, M. F., & Hamid, N. A. (2017). Total Quality Management Practices in Malaysia Healthcare Industry: A Survey Result. *International Journal of Supply Chain Management*, 6(3), s. 332-336.
- Akın, H. B. (2001). *Yeni Ekonomi: Strateji, Rekabet, Teknoloji Yönetimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Akolaş, D. A. (2004). Bilişim Sistemleri ve Bilişim Teknolojisinin Küreselleşme Olgusu ve Girişimcilik Üzerine Yansımaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, s. 29-43.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2005). *Bilgi Çağı Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri*. (1 b.). Konya: Cizgi Kitabevi.
- Alter, S. (1995). *Information Systems: A Management Perspective* (2 b.). New York, California: Addison Wesley Publishing Company.
- Altınöz, M. (2008). Ofis Otomasyon Sistemlerinin Bireysel Performans Üzerine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(20), s. 51-63.
- Anameriç, H. (2005). Yönetim Bilgi Sistemlerinin Yönetim Fonksiyonları Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45(2), s. 25-43.
- Applegate, L. M., Chen, T. T., Konsynski, B. R., & Jr., J. F. (1987). Knowledge Management in Organizational Planning. *Journal of Management Information Systems*, 3(4), s. 20-38.
- Arslantunali, M., & Savaşır, İ. (1992). *Kişisel Bilgisayarlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aşgın, S. (2008). *Stratejik Yönetim* (1 b.). Ankara: Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Atılğan, D. (2009). Bilgi Yönetimi Kavramı Ve Gelişimi,. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), s. 201-212.

- Barutçugil, İ. (2002). *Bilgi Yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Bayram, V. (2021). Çağdaş İşletme Stratejisi Formülasyonunda Nitel Bir Çalışma: Mavi Örneği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(2), s. 260-286.
- Bensghir, T. K. (1996). *Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim* (1 b.). Ankara: TODAİE Yayınları.
- Bhatt, G. D., & Grover, V. (2005). Types of Information Technology Capabilities and Their Role in Competitive Advantage: An Empirical Study. *Journal of Management Information Systems*, 22(2), s. 253-277.
- Bükeç, .. C. (2007). Örgütlerde Bilgi Yönetiminde Kullanılan Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Örgüt Kültürüne Etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Checkland, P. (1998). System Thinking. W. L., & B. Galliers içinde, *Rethinking Management Information Systems*. New York: Oxford University Press.
- Chen, D., Wang, S., Zhange, W., Yang, Y., & Chen, P. (2022). Design and implementation of bridge information management system based on BIM. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 43(3), s. 2973-2984. doi:10.3233/JIFS-211988
- Chorofas, N. D. (1982). *Office Automation: The Productivity Challenge*. Massachusetts,: Prentice-Hall Publishing.
- Çakar, N. D., Yıldız, S., & Dur, S. (2010). Bilgi Yönetimi ve Örgütsel Etkinlik İlişkisi. *Ege Akademik Bakış*, 10(1), s. 71-93.
- Çam, S. (2002). *Öğrenen Organizasyon ve Rekabet Üstünlüğü*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Çetin, B., & Celep, C. (2003). *Bilgi Yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çiner, C., & Şener, M. (2022). Yerel Yönetimlerde Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Su Yönetim Bilgi Sisteminin Oluşturulması: Tekirdağ İli Örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), s. 51-60.
- Çolakoğlu, N., & Şahin, Z. (2022). AHP Yaklaşımı ile ERP Proje Yönetiminde Önceliklerin Belirlenmesi. *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business & Economics Journal*(30), s. 39-63.
- Dalay, İ., Coşkun, R., & Altunışık, R. (2002). *Modern Yönetim Yaklaşımları* (1 b.). İstanbul: Beta Yayınları.
- Davenport, T. H. (2000). *Mission Critical: Realizing The Promise of Enterprise* (2 b.). Boston: Harvard Business School Press.
- Davenport, T. H., & Prusak, L. (1998). *Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know*. Boston, MA: Harvard Business School Press:.
- Davis, G. (1985). *Management Information System: Conceptual Foundation Structure and Development* (1 b.). New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Deixonne, J.-L. (2001). *Piloter un projet ERP: Transformer et dynamiser l'entreprise par un système d'information intégré orienté métier*. Paris: Dunod .
- Demirhan, D. (2002). İşletmelerde Stratejik Bilgi Sistemleri Yönetimi ve Rekabet Üstünlüğü Elde Edilmesindeki Rolü. *Ege Akademik Bakış, Ekonomi, İşletme, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimleri Dergisi*, 2(2), s. 117 - 124.

- Develiöglü, K., Haşit, G., & Bağcı, Ü. G. (2006). Toplam Kalite Yönetimi Çerçevesinde Yöneticilerin İnsan Kaynakları Yönetimine Bakışları: Bursa (DORSAB)'da Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(15), s. 191-204.
- Diez, H. V., Segura, Á., Alonso, A. G., & Oyarzun, D. (2017). 3D Model Management For E-Commerce,. *Multimedia Tools and Applications*, 76(20), s. 21011–21031.
- Domenici, V., & Domenici, D. (1996). Talking Knots of the Inka. *Archaeology*, 49(6), s. 50–56. <http://www.jstor.org/stable/41771504> adresinden alındı
- Drucker, P. F. (1994). *Yeni Gerçekler*. (B. Karanakçı, Çev.) Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Durduran, S., & Geymen, A. (2008). Belediyelerde Toplam Kalite Yönetimi (TKY) ve Kent bilgi sistemi (KBS) ilişkisi. *Erciyes Üniversitesi Jeodezi ve Fotogrametri Bölümü*, s. 339-343.
- Erkan, H. (1994). *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fidancı, M. S. (2017). Örgütlerde Bilgi Yönetimi Uygulamalarının Örgüt Kültürüne Etkisi: Adıyaman Belediyesi Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Flood, . L. (1993). *Beyond TQM* (1 b.). New York: John Wiley and Sons.
- Gehani, N., & Annamalai, M. (2011). *The Database Book Principles & Practice: Using the Oracle Database* (First edition b.). New Jersey: Silicon Press.
- Gökçen, H. (2002). *Yönetim Bilgi Sistemleri Analiz ve Tasarım Perspektifi* (1 b.). Ankara: EPİ Yayıncılık.
- Harold, D. G. (2020). Research Starters. *Salem Press Encyclopedia*.
- Kanter, J. (1984). *Management Information Systems* (3 b.). New Jersey: Prentice Hall.
- Karahoca, D., & Karahoca, A. (1998). *İşletmeciler, Mühendisler ve Yöneticiler İçin Yönetim Bilişim Sistemleri ve Uygulamaları*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Karakaş, S. (1991). Yönetim Enformasyon Sistemleri,. H. S. Keseroğlu içinde, *Kütüphane-Enformasyon - Arşiv Alanında Yeni Teknolojiler ve Türkmarc* (s. 254-263). İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Kelleher, J. D., & Tierney, B. (2018). *Data Science*. Massachusetts: The MIT Press Essential Knowledge Series.
- Khandwalla, P. N. (1977). *The Design of Organizations*. New York : Harcourt Brace Javanovich,.
- Koçel, T. (2020). *İşletme Yöneticiliği* (18 b.). İstanbul: Beta Yayın.
- Kök, S. B. (2006). Bilişim Teknolojilerinin Bilişim Teknolojilerinin Yönetimsel ve Örgütsel Etkileri . *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(2), s. 123-140.
- Kristov, (. I., & Kalimullin, D. M. (2015). The model of changes management information system construction. *Review of European Studies*, 7(2), s. 10.
- Krogh, G. V., Ichijo, K., & Nonaka, I. (2002). *Bilginin Üretimi*. (G. Günay, Çev.) İstanbul: Dışbank Kitapları.

- Kurgun, O. A. (2006). ilgi Yönetim Sistemlerinin Yapılandırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), s. 274-291.
- Lamba, M. (2014). Karar Vermeyi Etkileyen Yapısal Faktörler Bakımından Yönetim ve Organizasyon Teorilerinin. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(27), s. 8-18.
- Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2014). *Management Information Systems Managing the Digital Firm* (13 b.). Global Edition: Pearson.
- Lucey, T. (1987). *Management Information Systems*. London: DP Publications.
- Markus, M. L., & Robey, D. (1983). The Organizational Validity of Management Information Systems. *Human Relations*, 36(3), s. 203-225.
- Marşap, A. (2017). *Çağdaş Stratejik Yönetişim*. Ankara : Nobel.
- Martin, C., & Powell, P. (1992). *Information Systems: A Management Perspective* (1 b.). London: McGraw-HILL Book Comp.
- Mıhçıoğlu, C. (1990). *Yönetimde İnsan İlişkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayını.
- Misra, A. (2013). *Management Information System*. Laxmi Publications Pvt Ltd.
- Mithas, S., & Lucas, H. C. (2010). What is Your Digital Business Strategy? *IEEE*, 12(6), s. 4-6.
- Mithas, S., Ramasubbu, N., & Sambamurthy, V. (2011). How Information Management Capability Influences Firm Performance. *MIS Quarterly*, 35(1), s. 237-256.
- Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create The Dynamics of Innovation* (1 b.). Oxford University Press.
- O'Brien, J. A. (2010). *Management Information Systems* (10 b.). Boston: McGraw Hill.
- Öğüt, A. (2003). *Bilgi Çağında Yönetim*. Ankara: Nobel Kitabevi.
- Polat, N. (2007). Yönetim Bilgi Sistemi Ve Sayıştayda Yürütülen Çalışmalar. *Sayıştay Dergisi*(65 (Özel)), s. 187-198.
- Priyadharshini, R., & Shajahan, S. (2004). *Management Information Systems*. New Delh: New Age International.
- Prytherch, R. (2000). *Harrod's Librarians' Glossary and Reference Book* (9. Edition b.). Ashgate.
- Rojas, M. G., Kathuria, A., & Konsynski, B. R. (2021). Journal of Management Information Systems. *Business Source Ultimate*, 38(3), s. 667-703. doi:10.1080/07421222.2021.1962596
- Sayın, E. R., & Şen, T. D. (2001). *Yönetim Bilgi Sistemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi.
- Sharma, S., & Thakur, K. (2015). *Management Information System*. Horizon Books (A Division of Ignited Minds Edutech P Ltd) .
- Simon, H. A. (1960). *New Science of Management Decision*. New York: Harper.
- Sivaslıoğlu, F. (2022). İşletmelerde Finansal Olmayan Performans Değerleme Yaklaşımları :Kavramsal Bir Çerçeve. *Academic Social Resources Journal*, 7(40), s. 842-856.
- Şahin, Ş. (2014). Bilişim Sistemleri Uygulamalarının İşletme Performansına Etkileri . *Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi* , 2(6), s. 43-56.

- Tabeshdar, L., Pourmomen, P., Vahedi, S., & Saliari, F. M. (2022). The Role Of Management Information System (MIS) On Increasing Capability And Improving Organizational Productivity In Small And Medium Industries. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14(8), s. 451-462. doi:10.9756/INTJECSE/V14I8.47
- Taşçı, C. N., & Mutlu, M. E. (1991). *Bilgisayar Tarihi*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Tiwana, A. (2003). *Bilginin Yönetimi*. (E. Özsayar, Çev.) İstanbul: Dışbank Yayınları.
- Topoyan, M. (2022). *Süreç Yönetimi İlkeleri* (1 b.). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Tutar, H. (2010). *Yönetim Bilgi Sistemleri*. (1 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ülgen, H. (1980). *İşletme Yönetiminde Bilgisayarlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Whisler, T. L. (1970). *The Impact of Computers on Organizations*. New York: Praeger.
- Williams, K. (2023). Guidelines in Practice: Patient Information Management. *AORN Journal*, 117(1), s. 52-60.
- Wriston, W. (1994). *Ulusal Egemenliğin Sonu*. (M. Harmancı, Çev.) İstanbul: Cep Kitapları Yay.
- Yeniçeri, Ö., & İnce, M. (2005). *Bilgi Yönetim Stratejileri ve Girişimcilik*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yıldız, O., Dağdeviren, M., & Çetinyokuş, T. (2008). İşgören Performansının Değerlendirilmesi İçin Bir Karar Destek Sistemi Ve Uygulaması. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 23(1), s. 239-248.
- Yılmaz, C. (1988). *Bilgi İşlem ve Yönetim Bilgi Sistemi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Yayınları.
- Yuan, H., Qiu, H., Bi, Y., & Chang, S.-H. (2020). Analysis of Coordination Mechanism of Supply Chain Management Information System From The Perspective of Blockchain. *Information Systems and e-Business Management*, 18(4), s. 681-703.
- Zaitar, Y. (2022). Ingénierie des Systèmes d'Information. 27(4), s. 549-556. doi:DOI: 10.18280/isi.270404.

ÜRETİM YÖNETİMİ BİLGİ SİSTEMLERİ

Binnur Gürül⁷

Giriş

Bilgi teknolojileri, günümüzde Z kuşağı gençliğinin hatta çocukların günlük yaşamlarında vazgeçilmez etken hâline gelmiştir; özellikle de 2020’li yılların başında pandemi (Covid-19) döneminde ülkemizde dâhil olmak üzere tüm dünyada bu gençler ve çocuklar, eğitim-öğretim hizmetlerini bilgi teknolojileri sayesinde alabilmişlerdir. Dolayısıyla bilgi teknolojileri; eğitim-öğretimden sağlık hizmetlerine, ulaşımdan afet kurtarma hizmetlerine kadar tüm alanlarda bireylerin yaşamlarında, onları asiste eden sanki bir yapay organlarıymış gibi hayatlarında yer almaktadır.

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bir işletmenin faaliyetlerinde ve üretim/hizmet teknolojisinde kolayca görülebilir. Çünkü internet ve bilgisayar tabanlı teknolojik gelişmeler, işletmelerin çoğunun iş yapma biçimlerinin değişmesine neden olmuştur. Özellikle de işletmelerin pazarlama faaliyetlerini sosyal medya (Instagram, Facebook, Twitter vb. gibi platformlarda) üzerinde yoğunlaştırması, satışlarının online satış (e-satış) şekline dönüşmesi nedeniyle işletme faaliyetlerinin, bilgi teknolojilerinin etkisinden kaçınması imkânsızdır. Bilgi teknolojilerinin iş yaşamındaki etkisi ve rolü; işletmelerin bilgi ihtiyaçlarını zamanında, doğru olarak ve çok hızlı karşılamak için bilgisayar sistemlerinin ve bilgi sistemlerinin düzenlenmesidir. Neticede, bilgi teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak bilgi sistemleri de gelişmiştir.

⁷ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü, bgurul@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8708-702X

veri işleme ve veriye erişim aracı olarak üretim bilgi sistemleri ile yapay zekâ teknolojilerini kullanmaktadır.

Son olarak; üretim bilgi sistemleri sayesinde, üretime özgü spesifik bilgiler ustabaşlarının ya da üretim şeflerinin kafasındaki kapalı bilgiler açık bilgilere dönüştürülerek üretim yönetimi hususu bu sayede çalışanlara bağlı olmaktan çıkmıştır. Diğer bir deyişle, bu tür sistemlerin aracılığıyla, üretim çalışanlara bağlı değil sistemlere bağlı hâle gelmiştir. Spesifik bilgiye sahip bir kişinin işten ayrılması durumunda, yerine gelecek yeni kişi, bu sistemler sayesinde gerekli bilgilere çok kolay ve rahatlıkla ulaşabilmektedir. Ayrıca kişiler (çalışanlar) öğrenmiş ve tecrübe edinmiş olduğu bilgiyi zamanla unutabilir ya da yanlış yapabilir. Üretim bilgi sistemlerinde bilgiler, bellek-depolama birimlerinde (veri tabanlarında) saklandığı için bilgiler silinmediği sürece kalıcı hâldedir. Bu nedenle bilgilerin bu sistemler açısından kalıcı olduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak, günümüzde akıllı fabrikalarda (insansız fabrikalarda) üretim; nesnelerin interneti, yapay zekâ tabanlı teknolojiler (makine öğrenmesi, derin öğrenme vs.) ile üretim bilgi sistemleri sayesinde otonom robotlar tarafından yapılmaktadır.

Kaynakça

- Asavaborirak, B. (2001). *Production information system of SAS Rubber Product Co., Ltd.* Master Thesis, Assumption University.
- Azhuri, F.P., Aria, M., & Hermawan, Y.A. (2019). Design of web-based goods ordering information system in manufacturing companies. *Journal of Physics: Conference Series*, 1402, 1-7.
- Bon, A.T. (2020). Production Monitoring Information System: Managing Supply and Demand in the Textile Factory. *5th NA International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*, August 10-14, Detroit, Michigan, USA, 1902-1911.
- Bröte, S., Cochran, D.S., Mierzejewska, A., Carrus, B., Rupp, S., & Smith, J. (1999). Integrating the Production Information System with Manufacturing Cell Design - A Lean, Linked Cell Production System Design Implementation. *1999 SAE International Automotive Manufacturing Conference*, May 11-13, Detroit, USA, 1-13.
- Carlina, S., & Ayundyayasti, P. (2021). Developing Order and Custom Production Information System with Order Tracking System in Batik Balqis Collection. *Jurnal Keunis*, 9(2), 105-119.
- Domdouzis, K. (2021). Automated Agricultural Robot and Sensor Data Collection and Analysis through a Biomass Feedstock Production Information System. *International Journal of Robotics and Automation Technology*, 8, 12-18.

- Durucasu, H. (2012). *İşletme Bilgi Sistemleri*. Eskişehir: Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2690, Açıköğretim Fakültesi Yayını, No: 1656.
- Effendi, D., & Rismaya, M.I. (2020). Design and development of coffee production information system to support coffee production productivity in farmers group. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol.879, No.1). IOP Publishing.
- Guo, X., Zhang, G., & Zhang, Y. (2023). A Comprehensive Review of Blockchain Technology-Enabled Smart Manufacturing: A Framework, Challenges and Future Research Directions. *Sensors*, 23(1), 1-16.
- Hasanati, N.U., Biki, M., Pradani, W., Nurhasanah, N., & Hidayat, S. (2014). Manufacturing information system for Small and Medium Enterprise (case study textile SME). *7th International Seminar on Industrial Engineering and Management*, March 11-13, Bali, Indonesia, 73-78.
- Heizer, J., & Render, B. (2017). *Üretim Yönetimi - Sürdürülebilirlik ve Tedarik Zinciri Yönetimi* (Çev. Umut Rıfat Tuzkaya). Palme Yayıncılık, Ankara.
- Hernandez, W., & Rivera, J.M. (1997). A production information system, an application in the pharmaceutical industry. *Computers & industrial engineering*, 33(1-2), 15-18.
- Jiang, Z., Feng, X., Feng, X., & Shi, J. (2011). A Study of Requirement and Development Stratagem on Manufacturing Information System for Contemporary Manufacturing Enterprise. *2011 International Conference on Management and Service Science (MASS 2011)*, 12-14 August, Wuhan, China, 1-4.
- Laolapha, P., Srithupthai, K., & Mulha, S. (2020). An Assessment of Knowledge Management Training for Haang Rice Production Community Enterprise Groups in Sakon Nakhon Province. *TLA Research Journal*, 13(1), 96-109.
- Lata, S., & Singh, A. (2012). Wheat production information retrieval system (WPIRS). *International Journal of Computer Applications*, 58(2), 16-19.
- Lu, C.T., Liu, T.S., Yang, C.K., & Tsay, J.R. (2019). Application of common information platform and agricultural management system "i-Plant" for consumer-friendly food production in Taiwan. *Journal of Taiwan Agricultural Research*, 68(4), 261-273.
- Luo, D., Zhang, H., Chen, D., & Zhang, F. (2011). Design of information management system for regional cleaner production based on B/S structure. *2011 Second International Conference on Mechanic Automation and Control Engineering (MACE 2011)*, 15-17 July, Inner Mongolia, China, 2066-2069.
- Monkova, K., Monka, P., Zidkova, H., Duchek, V., & Edl, M. (2019). Basic assumptions of information systems for increasing competitiveness of production companies within the EU and their application of the CAPP system design. In *Smart Technology Trends in Industrial and Business Management* (pp.145-163), Springer International Publishing AG, Cham, Switzerland.
- Mutlu, M. E. (2003). Bilgisayar Destekli Eğitim Yazılımlarının Üretimi İçin Bir Bilgi Sistemi Tasarımı, Uygulanması ve Değişen Çevre Koşullarına Uyumunun Sınanması: Açıköğretim Fakültesi Örnek Olayı. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Eskişehir, Türkiye: Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Niu, P., Sun, Y., & Gong, Z. (2021). Research on the chaotic characteristics and noise reduction prediction of information system anomalies in equipment manufacturing enterprises. *Sustainability*, 13(9), 1-20.
- Noonpakdee, W., Khunkornsiri, T., & Phothichai, A. (2018). Manufacturing information system using RFID technology. *2018 5th International Conference on Business and Industrial Research (ICBIR)*, May 17-18, Bangkok, Thailand, 419-424.
- Özsüsler, C. (2002). Üretim Bilgi Sistemi ve Bir Tekstil İşletmesinde Geliştirilmiş Uygulamanın İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir, Türkiye: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Park, Y., & Hong, P. (2014). Integrated Manufacturing Information System (IMIS) for sustainable innovations: Case study of Japanese firms. *PICMET'14 Conference: Portland International Center for Management of Engineering and Technology; Infrastructure and Service Integration*, July 27-31, Kanazawa, Japan, 1777-1783.
- Sadlin, C., & Wirawan, A.R. (2013). Design of accounting information system for production cycle using accurate accounting software to increase internal control in "X" firm. *Calyptra: Jurnal Ilmiah Mahasiswa Universitas Surabaya*, 2(1), 1-20.
- Saha, G.C., Saha, H., & Rokunuzzaman, M. (2022). Prospects of Designing a Prototype for District Level Rice Production Information System (RPIS). *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 7(2), 1084-1087.
- Theorin, A., Bengtsson, K., Provost, J., Lieder, M., Johnsson, C., Lundholm, T., & Lennartson, B. (2017). An event-driven manufacturing information system architecture for Industry 4.0. *International Journal of Production Research*, 55(5), 1297-1311.
- Wei, C.C., Cheng, Y.L., & Lee, K.L. (2019). How to select suitable manufacturing information system outsourcing projects by using TOPSIS method. *International Journal of Production Research*, 57(13), 4333-4350.
- Xi, C., Xiong, B., Ye, Y.S., He, H.M., Zhang, N.P., & Lee, Z.J. (2022). A Textile Manufacturing Information System with Exponential Smoothing Method. *Artificial Intelligence Evolution*, 3(1), 56-68.
- Yevstratov, S. N., Vozhakov, A. V., & Stolbov, V. Y. (2014). Automation of production planning within an integrated information system of a multi-field enterprise. *Automation and Remote Control*, 75, 1323-1329.
- Zhang, E., Zhang, Z., Xia, Y., Hu, B., Li, J., Geng, T., & Wang, B. (2022). Construction of Safety Production Standardization Information System of Ninggang. *Highlights in Science, Engineering and Technology*, 23, 285-290.
- Zhang, X., & Ming, X. (2021). An implementation for Smart Manufacturing Information System (SMIS) from an industrial practice survey. *Computers & Industrial Engineering*, 151, 1-15.

- Zhang, Y., Li, D., Wang, Y., Liu, J., & Gao, L. (2015). Study on an information system of vegetable safety production and management. *4th National Conference on Electrical, Electronics and Computer Engineering (NCEECE)*, December 12-13, Xi'an, China, 1031-1036.
- Zheng, H., Liu, S., Zheng, L., & Zhong, J. (2012). Research on navel orange safety production information management system. *Computer and Computing Technologies in Agriculture V: 5th IFIP TC 5/SIG 5.1 Conference Proceedings*, October 29-31, Beijing, China, 97-103.

Bölüm 8

İNSAN KAYNAKLARI BİLGİ SİSTEMLERİ

Mesut Öztırak⁸

Giriş

Bilgi kavramı, günümüz toplumunda stratejik açıdan kabul edilen bir kaynaktır. Bilgi sistemlerinin sağladığı olanaklarla birlikte üretilmekte, sınıflandırılmakta, erişilmekte, toplumsal ve kurumsal sorunların çözümlerinde kullanılmaktadır. İKY için kullanılan bilgiler şunları içerir: Anlamli ve yararlı içerik sağlayan ve karar vermeleri için her alıcıya teslim edilen verileri ifade eder (Sarıgöz, 2012).

İKY, küreselleşmeden yerel problemlere kadar birçok faktörden etkilenmektedir. İKY'yi etkileyen bu faktörlerin zaman içinde İKY'nin boyutlarını değiştirdiği ve hatta İKY disiplininin doğmasına neden olduğu söylenebilir. Bu faktörlerin belki de en önemlisi teknolojik ilerlemedir.

İnternet ve bilgi teknolojisi, İKY anlayışı ve uygulaması üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Günümüzde; interaktif, esnek, bilgisayarla bütünlük iş süreçleri ve faaliyetlerine yönelik yeni bir anlayış, 7/24 elektronik çözümlerin hâkimiyetindedir. Teknoloji ilerledikçe İKY, kaçınılmaz olarak bazı değişikliklere uğramaktadır. Teknoloji gelişimi ve değişiminin hâkim olduğu bu süreç, örgütleri farklı arayışlara yöneltmektedir ve teknoloji tabanlı birçok sistemin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Çalışan gelişimine katkı sağlayacak etkin bir bilgi yönetim sistemleri (BYS), insan kaynakları yönetiminden beklenenin sağlanabilmesi için önemli bir fırsattır. Geleceğe yönelik planların oluşturulmasında ve rekabet gücünün arttırılmasında bilgi sistemlerinin rolü artmaktadır. Bunu anlayan şirketler, organizasyon strateji-

⁸ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Dış Ticaret Bölümü, mesutoztirak@esenyurt.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4828-7293

Sistemin kalitesi İKBS'nin başarısı için kritik öneme sahiptir. Özellikle iş ihtiyaçlarınıza göre uyarlanmış esnek bir sistem, İKBS'nin başarısını artıracaktır. Aynı zamanda sistemin sağladığı bilgi kalitesi kullanıcıları memnun edecek ve motivasyonlarını artıracaktır. Ayrıca sistemin kullanım kolaylığı ve karmaşık olmayan yapısı İKBS'nin başarısına katkı sağlayacaktır. Bir İKBS'yi satın alırken kullanıcılar sürece dâhil edilmelidir. Bu, kullanıcıların sistemi daha hızlı benimsemelerini ve daha verimli kullanmalarını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Andersen, B. ve Fagerhaug, T. (2001). *Performance measurement explained: designing and implementing your state-of-the-art system*. USA: Amer Society for Quality.
- Armstrong, M. (2006). *Strategic Human Resourc Management a Guide to Action*. 3rd Edition, Philadelphia: KoganPage.
- Aydın, E. & Öktem, M. K. (2009). Türk kamu yönetiminde insan kaynakları bilgi sistemi üzerine. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 123-146.
- Baransel, A. (1993). *Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi: Klasik ve NeoKlasik Yönetim ve Örgüt Teorileri*. İstanbul: Avcıol Basın Yayın.
- Barutçugil, İ. (2004). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Bayraç, A. (2008). İşletmelerde stratejik insan kaynakları yönetiminde eğitim ve geliştirme. *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktaroğlu, S. & Aras, M. (2013). "İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri'nde Kullanıcı Bilgi Tatmini:Sistemsel Değişkenlerin Etkisi". (Çevrimiçi) <http://www.sakaryaiktisat.com/Dergiler/9ie8tkareiqqtvxcuzaig.pdf/02.09.2014>.
- Bayraktaroğlu, S. & Tunçbilek, M. (2002). Bilgi Toplumunda İKY'nin Değişen Yüzü. 1. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*. (10-11 Mayıs), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, 541-551.
- Benli, A. & Şahin, L. (2004). İnsan kaynakları yönetiminde işgören bulma ve seçme: çınar hotel uygulaması. *Bilgi*, 8, 113-124.
- Bingöl, D. (2003). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Bowin, R. B. & Harvey, D. (2001). *Human Resource Management, An Experimental Approach*. (Second Ed.), USA: Prentice Hall.
- Denisi, A. S. & Grffin, R. W. (2001). *Human Resource Management*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Doğan, A. (2011). Elektronik insan kaynakları yönetimi ve fonksiyonları. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 2(2), 51-80.
- Doğan, A. (2011). Elektronik insan kaynakları yönetimi ve fonksiyonları. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 2(2), 51-80.

- Erdem, B. & Kabakçı, E. (2004). Otel İşletmelerinde İnternet Üzerinden İşe Alım Üzerine Ampirik Bir Araştırma. 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 119-131). Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi Yayın No: 108.
- Ergun, Ü. (1995). Bilgi Teknolojilerinin Yarattığı Çağdaş Yönetim Muhasebesi Uygulamaları. *D.E.Ü. İktisadi ve İdari Bil. Fak. Dergisi*, 11, 1-17.
- Gomez, M., Balkin, D. B. & Cardy, R. L. (2001). *Managing Human Resources*. (3. Ed.), New Jersey: Prentice Hall.
- Gökçen, H. (2002). *Yönetim Bilgi Sistemleri: Analiz ve Tasarım Perspektifi*. Ankara: Epi Yayıncılık.
- İnceler, H. (Eylül, 1996). Teknolojik yönetim ve bilgi teknolojileri. *Bilişim 96 Bildirileri*, İstanbul.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge Creating Company*. New York: Oxford University Press.
- Öge, S. (2002). Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi (E-HRM)'nde İnsan Kaynakları Enformasyon Sistemi (HRIS)'nin Önemi ve Temel Kullanım Alanları. *Selçuk Üniversitesi Kongre Bildirisi*.
- Özdemir, Y. (2010). Türkiye'deki insan kaynakları yönetimi anlayışının belirlenmesine yönelik bir araştırma: İSO 500 örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsöz, B. (2006). İşletmelerde stratejik insan kaynakları planlaması ve uygulamadan bir örnek. *Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztrak, M. (2022). "Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi", *Dijital İşletmecilik*, Ed. Mesut Öztrak ve Simge Selvitopu Akyel, Nobel yayınevi, 51
- Öztrak, M., & Barış, O. (2022). Uzaktan çalışma süreçlerinde dijital zorbalığın örgütsel dışlanmaya etkisi üzerine bir çalışma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(2), 605-630.
- Öztrak, M. (2023). "A New Concept In The Adaptation Process Of Employees: Artificial Intelligence Concerns". In *Iv. Asc-2022/Fall Congress Hosted By-Change & Shaping The Future: Proceeding Book*, Holistence Publications. 199.
- Öztrak, M. (2022). "Sanal Gerçeklik ve Blockchain", *Blockchain Teknolojisi: Güncel Teknolojilerle İlişkisi*, Ed. Ceyhan, E. B., & Yılmaz, O, Nobel yayınevi, 24
- Öztrak, M. (2022). "Blockchain Teknolojisinde Yönetişim ve Liderlik", *Blockchain Teknolojileri Perspektifinden Yönetim Ve İşletmecilik*, Ed. Kahya, Ö. Ü. V., & Elitok, Ö. Ü. U. 88
- Sadullah, Ö. (2002). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Saldamlı, A. (2008). İnsan kaynakları yönetiminde bilişim teknolojisinin kullanımına yönelik bir araştırma: tekirdağ örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 239-263.
- Samdamlı, A. (2008). İnsan kaynakları yönetiminde bilişim teknolojisinin kullanımına yönelik bir araştırma: Tekirdağ örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 239-263.
- Saruhan, Ş. & Yıldız, M. (2012). *İnsan Kaynakları Yönetimi, Teori ve Uygulama*. (1. Baskı), İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Soydal, H. (2005). Sanal işletmelerde insan kaynakları yönetimi ve bir anket çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 455-474.

- Soyuer, H. (2000). İşletmelerde bilgisayar destekli bilgi sistemi uygulamaları ve üretim/işlemler yönetiminde bilgisayara dayalı sistemler. *Yayımlanmamış Doçentlik Tezi*.
- Şenkal, A. (2000). Teknolojik Gelişmelerin Topluk Pazarlık Üzerindeki Etkileri. *Abdulkadir Şenkal, Sosyal Siyaset Konferansları*, 43.44.
- Tekin, M., Zerenler M. & Yıldız, M. (2003). İşletmelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımının Örgütsel Yapı Üzerindeki Etkileri. *II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, (17-18 Mayıs), İzmit, 1-17.
- Tonus, Z. (2002). Temel insan kaynakları işlevlerinde insan kaynakları bilgi sisteminin kullanımı ve önemi. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XVIII (1-2), 23-34.
- Torrington, D. & Hall, L. (1998). *Human Resource Management*. Prentice Hall Europe.
- Uzun, Y. (2008). İnsan kaynakları yönetiminde bir uygulama örneği: İngiltere sayıştayı. *Sayıştay Dergisi*, 70, 51-83.
- Ülgen, H. & Mirze, S.K. (2004). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Ünal, A. & Çelen, O. (2018). Türkiye'deki otel işletmelerinin web sitelerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(40), 607-636.
- Vural, Z. B. A. (2006). *Bilgi İletişim Teknolojileri ve Yansımaları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Werther, W. B. & Davis, K. (1989). *Human Resources and Personel Management*. ABD: Mc-Graw Hill Inc.
- Web1. "Bilgi Sistemlerin Tarihsel Gelişimi." <http://notoku.com/bilgi-sistemlerinin-tarihsel-gelisimi/>: 06.08.2014, 23:20.

Bölüm 9

MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİ

İrfan Özen⁹ - Esin Nesrin Can¹⁰

Giriş

Sistem, belirli bir amacı gerçekleştirmek için birlikte çalışan ve karşılıklı bağımlılığı olan unsurların bir araya geldiği bütünü ifade eder. Sistemler, çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan en yaygın olanlarından biri doğal-yapay sistem, bir diğeri de açık-kapalı sistemdir. İnsanlar tarafından oluşturulan sistemler yapay sistem, oluşumunda insan müdahalesinin olmadığı sistemler ise doğal sistem olarak adlandırılır. Kapalı sistemler, dışarıdan girdi almadan varlıklarını sürdüren sistemlerdir. Açık sistemler, çevreden etkilenen ve çeşitli girdiler alarak bu girdileri belirli süreçten geçirip çıktıya dönüştürerek varlıklarını sürdüren sistemlerdir. İşletmeler, dışarıdan enerji, ham madde, bilgi, insan kaynağı gibi girdileri alıp bunları belirli bir süreçten geçirerek mal ve hizmet çıktısı üreterek varlığını devam ettiren, insanlar tarafından oluşturulan yapay ve açık sistemlerdir. Diğer açık sistemlerde olduğu gibi işletmeler de bir üst sistemin parçasıdır ve çeşitli alt sistemlerden oluşur. İşletmelerin fonksiyonel alanlarında; üretim, pazarlama, yönetim, finans gibi sistemler bulunur. İşletme bilgi sistemlerinin alt sistemlerinden biri de *işletmenin dili* olarak kabul edilen muhasebe bilgi sistemidir (Sürmeli, 2005: 3-24).

Muhasebe bilgi sistemi, kâr amacı olsun ya da olmasın bir örgütteki varlıkların nelerden oluştuğunu, bu varlıkların hangi kaynaklar kullanılarak edinildiğini, mali nitelikli işlemler sonucunda varlıklarda ve kaynaklarda meydana gelen değişimi, bu değişimin sonuçlarını gösteren bilgileri üreterek ilgilere sunan sistemdir.

⁹ Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Datça Kazım Yılmaz Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, irfanozen@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4307-2306

¹⁰ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe Finansman Anabilim Dalı, esincan@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3525-0793

Kaynakça

- Abeda, E. M., Khalfb, A. I. (2020). The Effect of Employing the Electronic Cost Accounting System in Dealing with Government Spending: Applied Research in the General Company for the Cement Industry.
- Al-Omiri, M., Drury, C. (2007). A Survey of Factors Influencing The Choice of Product Costing Systems in UK Organizations. *Management Accounting Research*, 18(4), 399-424.
- Bodnar, G., Hopwood, W. (1998). *Accounting Information Systems*, New Jersey: Prentice Hall.
- Brierley, J. A. (2015). An Examination of The Factors Influencing The Inclusion of Non-Manufacturing Overhead Costs in Product Costs. *International Journal of Managerial and Financial Accounting*, 7(2), 134-150.
- Cohen, S., Kaimenaki, E. (2011). Cost Accounting Systems Structure and Information Quality Properties: An Empirical Analysis. *Journal of Applied Accounting Research*, 12(1), 5-25.
- Cooper, R. (1988). Cost Management Concepts and Principles: The Rise of Activity Based Costing-Part One: What is An Activity Based Cost System. *Journal of Cost management*, 2(1), 45-54.
- Cooper, R., Kaplan, R. S. (1988). Measure Costs Right: Make The Right Decisions. *Harvard Business Review*, 66(5), 96e103.
- Dinç, E., Abdioğlu, H. (2009). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 157-184.
- Dursun, G. D., Ektik, D., Tutcu, B. (2019). Mesleğin Dijitalleşmesi: Muhasebe 4.0. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(6), 251-257.
- Güngörmüş, E. M., Köroğlu, Ç. (2017). Pazarlama Bilgi Sistemi ile Muhasebe Bilgi Sistemi Arasındaki İlişkinin Stratejik Pazarlama Muhasebesi Açısından İncelenmesi: X Otel İşletmesinde Uygulama. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 6(6), 1-20.
- Gürsoy, C. T. (1997). *Yönetim ve Maliyet Muhasebesi*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- Hanan, R. H. (2009). *The Entrance of Accounting Theory, The Intellectual Framework and Practical Applications*. Amman, Jordan: Wael Publishing House.
- Karakaya, M. (2006). *Maliyet Muhasebesi*, 2.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kavitha, G. (2014). E-Accounting - A Study On Views Of Accounting Professionals In Coimbatore City. *Asia Pacific Journal of Research*, I(XI), 21-29.
- Lutlisky, I. D., Jovanović, T., Maja, L. (2019). The Role of Internal Reporting for Management Decisions of Public Hospitals. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, (Posebno izdanje)*, 77-100.
- Minars, D. (2003). *Accounting*, New York: Barron's Educational Series.
- Özulucan, A. (2005). *Genel Muhasebe İlkeleri ve Uygulamaları*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Savcı İ., Balioğlu M. (2021). Yönetim Denetiminin Maliyet Yönetimi Bilgi Sisteminin Geliştirilmesine Etkisi: Örnek Bir Uygulama. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(4), 2333-2354.

- Sucu, M. (2021). *Dijital Yönetim – İşletme Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım*. Iksad Publications.
- Sürmeli, F. (2005). *Muhasebe Bilgi Sistemi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Şakrak, M. (2013). Yalın Düşünce İlkelerine Dayalı Muhasebe Bilgi Sistemi ve Model Önerisi. *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. 6. Endüstri Mühendisliği Bahar Konferansları, Yalın Dönüşüm, 4-6 Ekim 2013 İzmir, Türkiye*, 1-12.
- Vanderbeck E. J. (2010). *Principles of Cost Accounting (15th Edition)*. Mason: South-Western Cengage Learning.
- Vanderbeck E. J., Mitchell M. R. (2014). *Principles of Cost Accounting (17th Edition)*, Mason: South- Western Cengage Learning.
- Whitten, J., Bently, B. V. (1994). *Systems Analysis Design Methods*. Purdue University, Richard Irwin Inc.

PAZARLAMA BİLGİ SİSTEMLERİ (E-TİCARET VE YÖNETİMİ)

Muhammed Talha Narcı¹¹

Giriş

Şirketlerde ya da işletmelerde yönetim kademesinin karar almasında yardımcı olarak görülen bilgi kavramı, stratejik ve idari karar verilmesinde çok önem arz etmektedir. Her bilginin yöneticiler tarafından kullanılması da mümkün olmadığından, kullanışlı bilgilerin sahip olmaları gereken birtakım nitelikler bulunmaktadır. En başta bilginin güvenilir olması, zamanında alınması ve doğru olması ihtiyaç duyulan öncelikli özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Her alanda olduğu gibi teknolojinin bilgiye ulaşmada kullanılması ile birlikte şirketlere ait bilgilerin elde edilmeleri ve gerekli yerlere iletilmeleri firmaların pazarlarındaki rekabeti sürdürebilmeleri ve üretkenliklerini yükseltmeleri bakımından son zamanlarda daha fazla önem kazanmaktadır. Teknoloji ve bilgisayar tabanlı uygulamaların kullanımındaki artışlar, sürekli gelişim ve ilerleme alanlarında bir farkındalık oluşturmaktadır.

Bilgi merkezli rekabetin yoğun olarak yaşandığı günümüz dünyasında işletmeler, devamlılıklarını sürdürebilmek adına bu güçten etkin bir biçimde kullanmayı istemektedirler. Pazarlama bilgi sistemleri, işletme kararlarına önemli katkı yapması ile bulunan rekabetçi piyasada öncü vazifesi görmektedir. Bunun yanında yapılan araştırmalar, pazarlama bilgi sistemlerinin, işletme performansını yükseltmek amacıyla bir çeşit strateji anlamında öneminin arttığını göstermektedir. Bir alt dal olan muhasebe ile de pazarlama bilgi yönetiminin etkileşiminin,

¹¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu - Yönetim Bilişim Sistemleri, muhammedtalhanarci@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2103-4037

İlk kullanıldığı zamandan itibaren elektronik ticaret, her geçen zaman hem büyümekte hem de şirketler bakımından değişiklikler oluşturarak müşteriler açısından çok fazla yararlı imkânlar sunarak günlük yaşantılarında yerini sağlamlaştırmaktadır. Her ne kadar elektronik ticaretin geçmişi 1960'lı yıllara dayansa bile asıl ilerleme 1990'lı yılların başlangıcındaki World Wide Web ile 1995 yılındaki Ebay ve Amazon'un kurulmalarıyla sağlanmıştır. İlgili oluşumlar bu tarz ticaretin gelişmesine büyük faydalar sağlamıştır. Elektronik ticaretin alt boyutları olarak üç ana başlıktan söz edilmesi mümkündür. İlk olarak bu tarz işlemlerin elektronik işlemleri içermeleri, ikincisi elektronik değere sahip alışverişler olmaları ve üçüncü olarak da teknolojinin kullanılması gösterilmektedir. Elektronik ticarete birçok farklı uygulama yöntemleri bulunmaktadır. Elektronik reklamcılık, elektronik pazarlama, elektronik müşteri destek servisleri, elektronik sipariş verilmesi, elektronik ödeme ve elektronik teslimatların yapılması bu kısımda en fazla uygulama yapılan bölümlerdir. E-ticaretin hem tüketiciler hem de işletmeler bakımından da birçok faydaları bulunmaktadır. İşletmeler ve müşteriler bakımından gelirlerini ve müşteri sadakatlerini yükseltmeleri, maliyetlerinin düşürülmesi, marka imajlarının yükseltilmesi, zamandan tasarruf yapmaları, bilgiye kolay ve hızlı ulaşabilmeleri, fiziki sınırlara ihtiyaç duymamaları ve istihdamın artırılması sayılabilecektir. Karşılaşılan zorluklar bakımından ise en önde gelen kısım, güvenlik endişeleri, bağlantı hızlarının düşük olması ve bunlara bağlı kurumsal altyapılarda eksikliklerin bulunması olarak sıralanmaktadır.

Kaynakça

- Allison, J. (2017). E-Commerce and The Newspaper Industry: Determinants to First-Movership. *Academy of Strategic Management Journal*, 16(1), 225-243.
- Ayyıldız, İ. B. (1998). Bilişim Çağı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. F. Dergisi*, 40-53.
- Bhatt, G. D. (2000). An Empirical Examination of The Effects of Information Systems Integration on Business Process Improvement. *International Journal of Operations & Production Management*.
- Cox, D. F., & Good, R. E. (1967). How to Build A Marketing Information System. *Harvard Business Review*, 45(3), 145-154.
- Daniel, E., Wilson, H., & Myers, A. (2002). Adoption of E-Commerce by SMEs in The UK: Towards A Stage Model. *International Small Business Journal*, 20(3), 253-270.
- Dinç, E. & Abdioğlu, H. (2009). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 157-184.

- Eyal, A., & Milo, T. (2001). Integrating and Customizing Heterogeneous E-Commerce Applications. *The VLDB Journal*, 10, 16-38.
- Faraoni, M., Rialti, R., Zollo, L., & Pellicelli, A. C. (2019). Exploring e-Loyalty Antecedents in B2C e-Commerce: Empirical results from Italian grocery retailers. *British Food Journal*, 121(2), 574-589.
- Fayyad, S., Almarahleh, G., Kloub, N., Awad, A., & Rawashdeh, M. (2020). E-Commerce and E-Technology Contribution in Engineering and Scientific Laboratories Equipments Contracts at Jordanian Universities. *Management Studies*, 8(1), 20-26.
- Guo, J., Sun, L., & Zhong, L. (2008). Research on Firm IT Capability and Competitive Advantages. *International Journal of Business and Management*, 3(6), 89-92.
- Gupta, U. G. (1996). *Management Information Systems: A Managerial Perspective*. West Publishing Co..
- Harmon, R. R. (2013). Marketing Information Systems. *Chapter*, 1-16.
- Hess, R. L., Rubin, R. S., & West Jr, L. A. (2004). Geographic Information Systems as A Marketing Information System Technology. *Decision Support Systems*, 38(2), 197-212.
- Islamoglu, A. H. (2013). Pazarlama Yonetimi, Stratejik Yaklasim.(6. Baski). *Istanbul: Beta Basim Yayin*.
- Iyer, R. R., Kohli, R., & Prabhumoye, S. (2020). Modeling Product Search Relevance in E-Commerce. *arXiv preprint arXiv:2001.04980*.
- Jusoh, Z. M., & Ling, G. H. (2012). Factors Influencing Consumers' Attitude Towards E-Commerce Purchases Through Online Shopping. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(4), 223-230.
- Kaur, G. (2011). Traditional Commerce Vs E-Commerce. *International Research Journal of Management Science and Technology*, 2(3), 334-340.
- Khan, A. G. (2016). Electronic Commerce: A Study on Benefits and Chalenges in an Emerging Economy Global J. *Management and Business Research: B Economics and E-commerce*, 16(01).
- Khosla, M., & Kumar, H. (2017). Growth of E-Commerce in India: An Analytical Review of Literature. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 19(6), 91-95.
- Kotler, P. (1997). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Kotler, P., & Amstrong, G. (1999). *Principles of Marketing*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Kotler, P., & Keller, K. L. (2003). *Marketing Management*, Upper Saddle River, NJ: PrenticeHall.
- Kozlu, C. (2000). Uluslararası Pazarlama İlkeler ve Uygulama. *T. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul*.
- Kunesova, H. ve Eger, L. (2017). Evaluation and Comparison of B2C E-Commerce Intensity in EU Member States, *E+M Ekonomie A Management; Liberec*, Vol:20 (4), 151-167.
- MacGregor, R., & Vrazalic, L. (2005). Role of Small-Business Strategic Alliances in The Perception of Benefits and Disadvantages of E-Commerce Adoption in SMEs. In *Advanced Topics in Electronic Commerce, Volume 1* (pp. 1-27). IGI Global.

- McLeod, R. D. (1990). College recruitment and marketing photographs: A comparison of the perceptions of fifteen selected images between college-bound high school students and adults. University of Georgia.
- Mou, J., Cui, Y., & Kurcz, K. (2019). Bibliometric and Visualized Analysis of Research on Major E-Commerce Journals Using Citespace. *Journal of Electronic Commerce Research*, 20(4), 219-237.
- Mucuk, İ. (2009). Pazarlama İlkeleri, Türkmen Kitabevi, 17. Basım, İstanbul.
- Mwencha, P. M. (2019). Taxation of Electronic Commerce—a Commentary. *Financing for Development*, 1(1).
- Niranjanamurthy, M., Kavyashree, N., Jagannath, S., & Chahar, D. (2013). Analysis of E-Commerce and M-Commerce: Advantages, Limitations and Security Issues. *International Journal of Advanced Research in Computer and Communication Engineering*, 2(6), 2360-2370.
- Opute, A. P., & Madichie, N. O. (2017). Accounting-Marketing Integration Dimensions and Antecedents: Insights from A Frontier Market. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 32(8), 1144-1158.
- Rahayu, R., & Day, J. (2017). E-Commerce Adoption by SMEs in Developing Countries: Evidence from Indonesia. *Eurasian Business Review*, 7, 25-41.
- Sayırlı, A. & Dirlik, S. (2009). Yönetim Bilişim Sistemlerinin Örgüt Yapısına ve Karar Vermeye Etkisi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Shafiyah, N., Alsaqour, R., Shaker, H., Alsaqour, O., & Uddin, M. (2013). Review on Electronic Commerce. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 18(9), 1357-1365.
- Shim, S. S., Pendyala, V. S., Sundaram, M., & Gao, J. Z. (2000). Business-to-Business E-Commerce Frameworks. *Computer*, 33(10), 40-47.
- Siliafis, K. (2007). Taxation of E-Commerce-A Task for Jugglers. *Masaryk University Journal of Law and Technology*, 1(1), 141-154.
- Tavmergen, İ. P. (1998). Pazarlama Bilgi Sistemleri. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 13(146), 39-45.
- Tek, Ö. B. (2003). *Pazarlama İlkeleri: Global Yönetimsel Yaklaşım Türkiye Uygulamaları*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- World Trade Organization. (2013)., E-commerce in Developing Countries: Opportunities and Challenges for Small and Medium-sized Enterprises, *World Trade Organization, Geneva: WTO*, 1-16.
- Vadwala, A. Y., & Vadwala, M. M. S. (2017). E-Commerce: Merits and Demerits A review Paper. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 1(4), 117-120.
- Van der Bossche, M., Maes, J., & Vanelsander, T. (2017). Logistics Schemes for E Commerce. *European Commission, Final Report*, 1-38.
- Yasin, M. M., Czuchry, A. J., Gonzales, M., & Bayes, P. E. (2006). E-Commerce Implementation Challenges: Small to Medium-Sized Versus Large Organisations. *International Journal of Business Information Systems*, 1(3), 256-275.

BİLGİ SİSTEMLERİNİN SAĞLIK SEKTÖRÜNDEKİ YERİ

Yusuf Karaşin¹²

Giriş

Bilgi sistemleri ve bilhassa da bilgi sistemlerinin sağlık sektöründeki kullanımının tarihçesinin çok eski zamanlara dayanmadığını söylemek mümkündür. Buna rağmen bilgi sistemlerinin sağlık sektöründeki kullanımının günden güne ciddi bir ivmeyle arttığı görülmektedir. Bu artışın devam edeceği de olasıdır. Bu durum göz önüne alındığında bilgi sistemlerinin sağlık sektöründeki önemi veya başka bir deyişle sağlık bilgi sistemlerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Alanyazın incelendiğinde bilgi sistemlerinin sağlık sektöründeki yansımalarının genel olarak sağlık bilgi sistemleri (health information system) olarak telaffuz edildiği görülmektedir. Bundan dolayı bölümde kullanılan sağlık bilgi sistemleri, bilgi sistemlerinin sağlık sektörüne yansıtılmasını ifade etmektedir. Sağlık bilgi sistemleri sadece karar vericiler tarafından değil aynı zamanda kullanıcılar açısından da önemli bir konumdadır.

Bu bölümde sağlık bilgi sistemleri, sağlık bilgi sistemleri konusunda ulusal ve uluslararası indekslerde yer alan çalışmaların alanyazına yansımaları ve gelecekte sağlık bilgi sistemlerinin yerinden bahsedilmiştir. Bu kitap bölümünde tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu kitap bölümünün amacı, sağlık bilgi sistemleri konusunda bilgi vermektir.

¹² Öğr. Gör., İstanbul Gedik Üniversitesi Gedik Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, yusuf.karasin@gedik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4594-9290

dijitalleşmenin sağlık sektörü, bilhassa da insan sağlığı üzerindeki etkisinin temelinde yatan kavramın ise sağlık bilgi sistemleri olduğunu söylemek mümkündür.

Basit algoritmalar ile tasarlanan sistemlerin zamanla oldukça karmaşık bir hâle geldiği görülmektedir. İnsan sağlığı konusunda her türlü verinin ulusal ve uluslararası camialarda önemli bir alan hâline gelmeye devam edeceği düşünülmektedir. Bu tür konularda, ülke olarak üzerimize düşen çalışmalarını arttırmamız gerektiği ve dünya ile yarışır seviyeye gelmemiz gerektiği düşünülmekte ve önerilmektedir. Son cümle olarak, kullanımı çok eskiye dayanmasa da etkisi bir hayli fazla olan sağlık bilgi sistemleri konusunda yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda yeterli sayıda çalışmanın bulunmadığı ve bu yönde çalışmaların artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- AbouZahr, C., & Boerma, T. (2005). Health Information Systems: The Foundations of Public Health. *Bulletin of the World Health Organization*, 83, 578-583.
- Alacadağlı, E. (2019). Bilgi Yönetimi, Dijitalleşme ve Türk Sağlık Sistemi. *Electronic Turkish Studies*, 14(2), 67-87.
- Ali, A. M. A. (2020). Sağlık Kurumları Bilgi Sistemleri: Türkiye-İrak Uygulamaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Karabük.
- Ammenwerth, E., Gräber, S., Herrmann, G., Bürkle, T., & König, J. (2003). Evaluation of Health Information Systems-Problems and Challenges. *International Journal of Medical Informatics*, 71(2-3), 125-135.
- Ash, J. S., Berg, M., & Coiera, E. (2004). Some Unintended Consequences of Information Technology in Health Care: The Nature Of Patient Care Information System-Related Errors. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 11(2), 104-112.
- Atilla, E. A. & Seyhan, F. (2022). Türkiye’de Sağlık Bilişimi Gelişiminin Akademik Açından İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13(34), 364-381.
- Bakanlığı, S. (2004). Türkiye Sağlık Bilgi Sistemi Eylem Planı. *Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı*, Ankara.
- Bal, V. (2010). Bilgi Sistemlerinin Sağlık İşletmeleri Performansına Etkilerinin Veri Zarflama Analizi İle Ölçümü: Türkiye’deki Devlet Hastanelerinde Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- Braa, J., & Hedberg, C. (2002). The Struggle for District-Based Health Information Systems in South Africa. *The Information Society*, 18(2), 113-127.

- Göktaş, B., Ömer, R. Ö., Duran, M., Şakar, S., Yılmaz, M., Güler, S., ... & Özdemir, G. (2017). Türkiye’de Sağlık Bilgi Sistemleri Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 125-138.
- Güleş, H. K. & Özata, M. (2005). *Sağlık Bilişim Sistemleri*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Günaltay, M. M. (2018) Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi Personelinin Hastane Bilgi Sistemleri Konusundaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Kurumları Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Haux, R. (2006). Health Information Systems–Past, Present, Future. *International Journal of Medical Informatics*, 75(3-4), 268-281
- Heeks, R. (2006). Health Information Systems: Failure, Success and Improvisation. *International Journal of Medical Informatics*, 75(2), 125-137
- Hoxha, K., Hung, Y. W., Irwin, B. R., & Grépin, K. A. (2022). Understanding the Challenges Associated with the Use of Data From Routine Health Information Systems in Low-And Middle-Income Countries: A Systematic Review. *Health Information Management Journal*, 51(3), 135-148
- Joseph, A. L., Stringer, E., Borycki, E. M., & Kushniruk, A. W. (2022). Evaluative Frameworks and Models for Health Information Systems (HIS) and Health Information Technologies (HIT). *Informatics and Technology in Clinical Care and Public Health*, 280-289.
- Lippeveld, T., Sauerborn, R., Bodart, C., & World Health Organization. (2000). *Design and Implementation of Health Information Systems*. World Health Organization.
- Pai, F. Y., & Huang, K. I. (2011). Applying The Technology Acceptance Model to The Introduction of Healthcare Information Systems. *Technological Forecasting and Social Change*, 78(4), 650-660
- Salem, H. T. A. (2017). Hastanelerde Bilgi Sistemleri: Libya Sağlık Sektörüne Yönelik Bir Model Önerisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hizmet İşletmeciliği Yönetimi ve Tasarımı Anabilim Dalı, Kastamonu
- Suntay, Y. (2010). Hastane Bilgi Sistemleri’nde Entegrasyon Sorunları ve Çözüm Önerileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Kocaeli.
- Wager, K. A., Lee, F. W., & Glaser, J. P. (2021). *Health Care Information Systems: A Practical Approach for Health Care Management*. John Wiley & Sons.
- Yıldırım, B. F. ve Özdemirci, F. (2021) “Kişisel Sağlık Bilgi Sistemleri”, *Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı ve Mesleki Uygulamalar* / ed. Özlem Yalçınkaya, Kübra Zayım Gedik. - İstanbul: Hiperyayın, 2021. İçinde; 290-325.ss 13
- Yusof, M. M., Papazafeiropoulou, A., Paul, R. J., & Stergioulas, L. K. (2008). Investigating Evaluation Frameworks for Health Information Systems. *International Journal of Medical Informatics*, 77(6), 377-385

İŞLETME BİLGİ SİSTEMLERİNDE NESNELERİN İNTERNETİ (IOT): UYGULAMA ALANLARI

Şükrü Mustafa Kaya¹³ - Vildan Bayram¹⁴

Giriş

Dünya genelinde, dijitalleşmenin hızlı yaygınlaşması nedeniyle sosyal hayatta olduğu gibi iş hayatında da üretim, lojistik, finans, pazarlama ve benzer alanlarda süreç yönetimi farklılaşmaktadır. Karşılaştığımız bu hızlı değişim, işletme yönetimini de büyük ölçüde etkilemekte ve sonuç olarak bilgi yönetim sistemlerine duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Son yıllarda sensor teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve internet olanaklarının yaygınlaşması da işletmeleri bilgi yönetim sistemlerini güncellemeye zorlamaktadır. Bilgi yönetim sistemlerini güncellemeye iten temel konulardan biri, *nesnelerin interneti* başlığı altında incelenmektedir. Nesnelerin interneti teknolojisi, akıllı uygulamalar aracılığıyla sosyal hayatı etkilediği gibi iş dünyasını da etkisi altına almaktadır. Günümüzde; sağlık, tarım, endüstri, eğitim, kentleşme gibi birçok alanda nesnelerin interneti (IoT) uygulamaları yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu çalışmada, bilgi yönetim sistemleri için nesnelerin interneti kavramı, kapsamı ve uygulama alanları incelenmektedir. Yapılan literatür taraması ve incelenen IoT uygulamalarından elde edilen sonuçlar tartışılmakta ve bilgi yönetim sistemlerinin ne tür güncellemelere ihtiyaç duyduğu saptanmaya çalışılmaktadır.

¹³ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi ABMYO-Bilgisayar Teknolojileri, mustafakaya@aydin.edu.tr, ORCID: 0000 0003 2710 0063

¹⁴ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, vildanbayram@aydin.edu.tr, ORCID: 0000 0001 7526 6485

hizmetleri ve sosyal IoT. Bu gelişmelerden optimum düzeyde yararlanabilen işletmeler, rekabet avantajı kazanarak gelişmelerini sürdürürken dijital gelişmelerin gerisinde kalan ve çağa uyum sağlayamayan kuruluşlar, faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmaktadır. Nesnelerin interneti ve benzeri dijital teknolojilerden yararlanarak gelişimini sürdürebilen kuruluşlar, sağlıklı bir bilgi yönetim sistemi altyapısına sahip olan ve bu sistemleri yönetebilen kuruluşlardır. Sağlıklı ve anlamlı bilgi üretebilen bir bilgi yönetim sistemi, tüm bu gelişmeleri takip etmeli ve anlamlı verileri karar organlarına tutarlı, doğru ve zamanında üretmelidir. Gelişmelerin arkasında yer alan bilgi yönetim sistemlerinin oluşturduğu raporlar, yöneticilerin yanlış kararlar almasına neden olmakta ve yönetilemez bir kaos ortamı oluşmaktadır. Dijital gelişmelerin bilgi yönetim sistemleri üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Çoğu durumda, dijital teknolojiler tarafından üretilen verilerin mülkiyetini aktarmak için telif hakkı düzenlemeleri gerekir. Açık IoT sistemleri, bu verilerin sahipliğini ve kontrolünü tehdit edebilir. Verilerin kötüye kullanımının önlenmesi ve IoT manipülasyonunun diğer tehditleri göz ardı edilmemelidir. IoT alanındaki sağlam verileri işlemek için özel güvenlik veya işletim prosedürlerine sahip olmak gerekir. Kullanıcıların IoT üzerinden alınan ham verilere müdahale etmesi sonucunda bilgi yönetim sistemlerinde tutulan verilerin gerçekleri yansıtmaması, IoT sistemlerinin bir tehdit hâline gelmesine neden olmaktadır. Bu durum bilgi güvenliği açısından son derece önemli hâle gelmektedir. IoT teknolojilerinin maksimum verimlilikle nasıl kullanılacağı konusunda ciddi çalışmalar yapılmalıdır. Üretilen ham veri ve bilgilerin güvenilir olması için dijital platformlar hakkında toplumsal farkındalığın artırılması gerekmektedir. Ayrıca ham veri üretiminden veri aktarım sürecine kadar olan veri işleme döngüsünün devamlılığı ve son kullanıcıya ulaşması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Al-Fuqaha A., Guizani M., Mohammadi M., Aledhari M., & Ayyash M. (2015). İnternet of things: A survey on enabling technologies, Protocols and Applications. IEEE Communications Surveys & Tutorials, DOI: 10.1109/COMST.2015.2444095
- Ayaz M., Ammad-uddin M., Sharif Z., Mansour A., & Aggoune M., (2019), Internet-of-Things (iot) based smart agriculture: towards making the fields talk. DOI 10.1109/ACCESS.2019.2932609, IEEE Access
- Baltzan, P., & Phillips, A. (2014). E-book: business driven information systems. McGraw Hill.

- Bayram, V. (2022). Applications of Blockchain Technologies in the World. (İçinde: Blockchain In Finance, Marketing and Others). Nobel Bilimsel Eserler, 251-266.
- Bloom G., Alsulami B., Nwafor E., & Bertolotti I.C. (2018), design patterns for the industrial internet of things. IEIIT, Italian National Research Council (CNR). Torino, Italy 978-1-5386-1066-4/18/\$31.00 ©2018 IEEE
- Chittibabu R., Kumar K. K., Vikas K., Reddy G.M., (2019), Smart Home using Internet of Things (IoT), International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE) ISSN: 2278-3075, Volume-8, Issue-6S3, April 2019
- Demirhan, D. (2002). İşletmelerde stratejik bilgi sistemleri yönetimi ve rekabet üstünlüğü elde edilmesindeki rolü. Ege Academic Review, 2(2), 117-124.
- Dutton, W. H. (2014). Putting things to work: social and policy challenges for the internet of things. Info, 16(3), 1-21.
- Eric, L., & Brett, M. (2017). Making sense of Internet of Things platforms. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/ourinsights/making-sense-of-nternet-of-things-platforms>. Accessed: 07.08. 2022
- Fleisch, E, Sarma, S., & Subirana, B. (2006). High- resolution management. IESE Alumni Magazine, 13.
- Gökçen, H. (2007). Yönetim bilgi sistemleri. Ankara: Palme Yayınları, No: 422.
- Gündoğmuş, M. E. & Köroğlu, Ç. (2017). Pazarlama bilgi sistemi ile muhasebe bilgi sistemi arasındaki ilişkinin stratejik pazarlama muhasebesi açısından incelenmesi: X otel işletmesinde uygulama. Muhasebe ve Denetime Bakış, 16(50), 1-20.
- Güney, S. (2020). Yönetim ve organizasyon el kitabı. Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., & Kiron, D. (2015). Is your business ready for a digital future?. MIT Sloan Management Review, 56(4), 37.
- Katircioğlu M., (2019). IoT tabanlı akıllı tarım sisteminde kullanılan kablosuz sensörlerinin güvenliğinin incelenmesi ve saldırılara karşı gerçek ortamdaki etkisi. İstanbul Şehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgi Güvenliği Mühendisliği ABD
- Kaya, Ş. M., (2021). A smart data pre-processing approach for effective management of healthcare big data on IoT edges, Istanbul Aydın University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Computer Engineering, PhD Thesis.
- Kaya Ş. M., Erdem A., & Güneş A., (2022). Anomaly detection and performance analysis by using big data filtering techniques for healthcare on iot edges, Sakarya University Journal of Science Institute 26 (1), 1-13
- Kaya, Ş. M., Erdem A., & Güneş A., (2021). A smart data pre-processing approach to effective management of big health data in IoT edge. Smart Homecare Technology and TeleHealth, 8, 9-21.
- Kaya, Ş. M., Güneş A., & Erdem A. (2021). A smart data pre-processing approach by using ml algorithms on iot edges: a case study. In 2021 International Conference on Artificial Intelligence of Things (ICAIoT) (pp. 36-42). IEEE.
- Koçel, T. (2020). İşletme yöneticiliği, İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Kulkarni A., & Sathe S., (2014), Healthcare applications of the internet of things:A review. *International Journal of Computer Science and Information Technologies*, Vol. 5 (5), 2014, 6229-6232
- Laplante P.A., Kassab M., Laplante N.L., & Voas J.M. (2018). Building caring healthcare systems in the Internet of Things. *IEEE Systems Journal*, Volume:12, Issue:3
- Li S., Raymond K.K., Sun Q., Buchanan W.J., & Cao J. (2015). IoT forensics: Amazon echo as a use case. *Journal of Latex Class Files*, Vol. 14,
- Malchee T., Maheshwary P., (2017), Internet of Things (IoT) for building Smart Home System, *International conference on I-SMAC (IoT in Social, Mobile, Analytics and Cloud) (I-SMAC 2017)*
- Malone, D. (2002). Knowledge management: A model for organizational learning. *International Journal of Accounting Information Systems*, 3(2), 111-123.
- Marjani M., Nasaruddin F., Gani A., Karim A., Hashem I.A. T., Siddiqa A., & Yaqoob I. (2017). Big IoT data analytics: Architecture, Opportunities, and Open Research Challenges, DOI:10.1109/ access.2017.2689040
- Mccall, M., & Lynn, A. (2008). The effects of restaurant menu item descriptions on perceptions of quality, price, and purchase intention. *Journal of Foodservice Business Research*, 11(4), 439-445.
- Miles, J. A. (2016). Yönetim ve organizasyon kuramları. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Mourthzis D., Vlachou E., & Milas N. (2016). industrial big data as a result of iot adoption in manufacturing. *5th CIRP Global Web Conference*.
- Özdemir U. (2019). Akıllı şehir uygulamalarının karşılaştırmalı analizi. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar Mühendisliği, Kocaeli.
- Phan, D. D. (2003). E-business development for competitive advantages: A case study. *Information & Management*, 40(6), 581-590.
- Saqlain M., Piao M., Shim Y., & Lee J.Y. (2019). Framework of an IoT-based industrial data management for smart manufacturing. *Journal of. Sensor. Actuator Networks*. 2019, 8, 25; doi:10.3390/jsan8020025
- Samih H. (2019). Smart cities and internet of things. *Journal Of Information Technology Case and Application Research 2019*, Vol. 21, No. 1, 3– 12.
- Shahroom, A. A., & Hussin, N. (2018). Industrial revolution 4.0 and education. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(9), 314-319.
- Yılmaz E. (2017). Internet of Things based battery management systems applications. M.Sc. Thesis Department of Electronics and Communications Engineering Program of Electronics. Yildiz Technical University Graduate School of Natural and Applied Sciences
- Yusof, A. M., Hussin, N., Azman, K. A., Amran, N., Daud, S. C., & Tarmuchi, N. R. (2020). The Internet of Things (IOT): Impacts on information management field. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 10(11), 1208-1216.
- Zeynep T. (2018). Nesnelerin interneti için hareketlilik yönetimi. Istanbul University Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Computer Engineering, PhD Thesis.

İŞLETMELERDE YAPAY ZEKÂ VE ÖĞRENEN/OTONOM ROBOTLARIN KULLANIMI

Ufuk Karadavut¹⁵

Giriş

Yapay zekâ (YZ) uygulamaları, son yıllarda bizleri doğrudan etkilemeye başlamıştır. Önümüzdeki yıllar içinde daha büyük oranda etkilemesi beklenmektedir. Toplumsal olarak yapay zekâ konusunda bir yönlendirme içinde olduğumuz görülmektedir. Yapılan yönlendirmelerin, ileride yaşanması muhtemel gelişmelere altyapı oluşturmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Yapay zekâ kavramının yoğun bir şekilde kullanması aslında yeni bir olay değildir. Yapay zekânın tarihçesi Alan Mathison Turing'in 1943 yılında ikinci dünya savaşının en yoğun günlerinde kriptanalizleri için geliştirilen elektronik makinalar ile hem bilgisayar teknolojileri hem de yapay zekâ anlaşılabilir şekilde kullanılmasıyla başlamıştır (Akman ve Blacburn, 2000). En basit anlatımıyla YZ, makinaların eldeki verileri kullanarak analitik olarak karar verebilmesini ifade etmektedir (Fetzer, 1990). Günümüzde makineler sahip oldukları uygulamalar ve teknolojik özellikler ile çalışma şeklimizde büyük değişimler yapmaya başlamıştır. Çalışma şeklimizdeki değişimle birlikte aynı zamanda karar verme yeteneğimizin gelişerek daha doğru kararlar alabilimize yardımcı olmaya başlamışlardır.

YZ teknolojik altyapısının gelişmesiyle birlikte çok farklı alanlarda kullanılabilir. Kullanım alanındaki çeşitlilik aynı zamanda kapsayıcılığında genişlemesinde sebep olmaktadır. Ancak YZ uygulamaları, şimdilik insanlar tarafından kullanılan işlemlerin daha hızlı yapılmasını sağlayan basit uygulamalar gibi gözükse

¹⁵ Prof. Dr., Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Bilişimi Anabilim Dalı, ufukkaradavut@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5362-7585

Kaynakça

- Aceto, G., Persic, V. & Pescapé, A. (2019). "A Survey on Information and Communication Technologies for Industry 4.0: State-of-the-Art, Taxonomies, Perspectives, and Challenges," in *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 21(4):3467-3501.
- Agostini, L. & Filippini, R. (2019). Organizational and managerial challenges in the path toward Industry 4.0. *European Journal of Innovation Management*, 22(3):406-421.
- Ahmed, O., (2018), *Artificial Intelligence In HR*, IJRAR December 2018, 5(4):971-978.
- Ahn, W., Lee, H. S., Ryou, H. & Oh, K. J. (2020). Asset Allocation Model for a Robo-advisor Using the Financial Market Instability Index and Genetic Algorithms. *Sustainability*, 12(3), 849-860.
- Akıncı, A.N. (2009). Büyük Veri Uygulamalarında Kişisel Veri Mahremiyeti. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Uzmanlık Tezi. Yayın No:1. Ankara
- Akman, V. & Blackburn, P. (2000). Alan Turing and Artificial Intelligence. *Journal of Logic, Language, and Information*. Special Issue on Alan Turing and Artificial Intelligence, 9(4):391-395.
- An, X., Kuang, D., Guo, X., Zhao, Y. & He, L. (2014). A deep learning method for classification of EEG data based on motor imagery. In *International Conference on Intelligent Computing* (pp. 203-210). Springer, Cham.
- Appelbaum, D.A., Kogan, A. & Vasarhelyi, M.A. (2018) Analytical procedures in external auditing: A comprehensive literature survey and framework for external audit analytics. *Journal of Accounting Literature* 40:83-101.
- Assen, M., Banerjee, I. & De Cecco, C. N. (2020). Beyond the artificial intelligence hype: what lies behind the algorithms and what we can achieve. *Journal of thoracic imaging*, 35:3-10.
- Bahrin, M. A. K., Othman, M. F., Azli, N. N. & Talib, M. F. (2016). Industry 4.0: A review on industrial automation and robotic. *Jurnal Teknologi*, 78(6-13):137-143.
- Baldi, P. (2012, June). Autoencoders, unsupervised learning, and deep architectures. In *Proceedings of ICML Workshop on Unsupervised and Transfer Learning* (pp. 37-49).
- Bechtsis, D., Tsolakis, N., Vlachos, D. & Iakovou, E. (2017). Sustainable supply chain management in the digitalisation era: The impact of automated guided vehicles. *Journal of Cleaner Production*, 142:3970-3984.
- Becker, B. E., Huselid, M. A., Pickus, P. S. & Spratt, M. F. (1997). HR as a source of shareholder value: Research and recommendations, *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management*, 36(1), 39-47.
- Bilge, N. (2021). Süreç Otomasyonu: Önemi ve faydaları nedir?. <https://digitalreport.com.tr/surec-otomasyonu-onemi-ve-faydalari-nedir-49856/> (ET: 05.01.2023).
- Bozic, N., Pujolle, G. & Secci, S. (2016). A Tutorial on Blockchain and Applications to Secure Network Control-Planes. *IEEE 3rd Smart Cloud Networks & Systems (SCNS)*, s. 1-8.
- Buchmeister, B., Palcic, I. & Ojstersek, R. (2019). Artificial intelligence in manufacturing companies and broader: an overview. Chapter 07 in *DAAAM International Scientific Book*, 081-098.

- Cappelli, P., Tambe, P. & Yakubovich, V. (2018), "Artificial Intelligence in Human Resources Management: Challenges and a Path Forward", Available at SSRN 3263878, pp.1-29.
- Centrell, S. (2017). Stopping sepsis in its tracks. <https://www.hpnonline.com/infection-prevention/article/13000538/stopping-sepsis-in-its-tracks>. (ET: 08.04.2023)
- Chen, T. & Tsai, H. (2017). "Ubiquitous Manufacturing: Current Practices, Challenges, and Opportunities" *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing* 45 (June): 126-132.
- Ciresan, D., Giusti, A., Gambardella, L.M. & Schmidhuber, J. (2012). Deep Neural Networks Segment Neuronal Membranes in Electron Microscopy Images, in *Advances in neural information processing systems*, pp. 2843-2851.
- Cora, R. & Yolcu, İ.U. (2022). The Effect of Digitalization on Foreign Trade And Paperless Foreign Trade. *Atlas Journal*, 8(47):2597-2610.
- Çirkin, E. & Özdağoğlu, A. (2021). Endüstri 4.0 Bünyesindeki Otonom Robotların Sürdürülebilirlik Perspektifleri Açısından Değerlendirilmesi. *Erciyes Akademi*, 35(4):1534-1553.
- Davenport, T. (2019). The potential for artificial intelligence in healthcare. *Future Healthc J.* 6(2): 94-98.
- Kırlı, E. S. D. (2020). Sosyal Medya Ortalamalarında siber zorbalık: Lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerinin incelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 4(1):24-39.
- Du-Harpur, X., Watt, F. M., Luscombe, N. M. & Lynch, M. D. (2020). What is AI? Applications of artificial intelligence to dermatology. *British Journal of Dermatology*, 183(3): 423-430.
- Efe, A. (2022). Yapay Zeka Algoritmalarının Denetim Mesleği Üzerindeki Potansiyel Etkileri. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*. 8(2):1-19.
- Eliaçık, E. (2022). How is artificial intelligence used in the military?. <https://dataconomy.com/2022/08/how-is-artificial-intelligence-used-in-the-military/#:~:text=According%20to%20the%20U.S.%20army,how%20to%20deal%20with%20them> (ET: 17.12.2022).
- Esmaeilian, B., Behdad, S. & Wang, B. (2016). The evolution and future of manufacturing: A review. *Journal of Manufacturing Systems*, 39:79-100.
- Eytan, B., Messing, S. & Adamic, L.A. (2015). "Exposure to Ideologically Diverse News and Opinion on Facebook," *Science* 348 (6239): 1130-1132.
- Fahrner, W. R., Werner, M. & Job, R. (2001). Sensors and smart electronics in harsh environment applications. *Microsystem Technologies*, 7(4):138-144.
- Fetzer, J.H. (1990). What is Artificial Intelligence? In: *Artificial Intelligence: Its Scope and Limits. Studies in Cognitive Systems*, 4:3-27. Springer, Dordrecht.
- Figliozzi, M. & Jennings, D. (2020). Autonomous delivery robots and their potential impacts on urban freight energy consumption and emissions. *Transportation Research Procedia*. 46:21-28.
- Fox, J. (2021). The state of cybersecurity resilience 2021. <https://www.accenture.com/gb-en/insights/security/invest-cyber-resilience> (ET: 16.10.2022).
- Fox, J. (2022). <https://www.accenture.com/us-en/about/leadership/accenture-security> (ET: 30.12.2022).

- Fritscher, K., Raudaschl, P., Zaffino, P., Spadea, M. F., Sharp, G. C. & Schubert, R. (2016). Deep neural networks for fast segmentation of 3d medical images, Medical Image Computing and Computer-Assisted Intervention – MICCAI 2016. MICCAI 2016, Lecture Notes in Computer Science, Springer, Cam, 9901:158-165.
- Gacar, A. (2019). Yapay zekâ ve yapay zekânın muhasebe mesleğine olan etkileri: Türkiye'ye yönelik fırsat ve tehditler. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 389-394.
- Gagliardi, J.-P., Renaud, J. & Ruiz, A. (2012). Models for automated storage and retrieval systems: A literature review. *International Journal of Production Research*, 50(24):7110-7125.
- Gebennini, E., Dallari, S., Grassi, A., Perrica, G., Fantuzzi, C. & Gamberini, R., (2008). A Simulation Based Approach For Supporting Automated Guided Vehicles (Agvs) Systems Design, *Proceedings of The 2008 Winter Simulation Conference*, 2156-2163.
- Gigerenzer, G. & Goldstein, D.G. (1996). Reasoning The Fast and Frugal Way: Models of Bounded Rationality. *Psychological Review*, 103(4):650-669.
- Grönroos, C. (2011). *Value Co-Creation in Service Logic: A Critical Analysis*. Sage Publications, Inc., 11(3):279-301.
- Guo, Y., Sohel, F., Bennamoun, M., Lu, M. & Wan, J. (2013). Rotational projection statistics for 3D local surface description and object recognition. *Int. J. Comput. Vis.*, 105(1): 63-86.
- Gültekin, M. & Kalıpsız, O. (2016). Yapay Sinir Ağları Tabanlı Yazılım Efor Tahmini. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 2(2):246-253.
- Gür, Y. E., Ayden, C. & Yücel, A. (2019). Yapay zekâ alanındaki gelişmelerin insan kaynakları yönetimine etkisi. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2):137-158.
- Güven, H. & Güven, E. T. A. (2023). Yapay Zekâ Uygulamalarının E-Ticarette Kullanımı. *International Journal of Management and Administration*, 7 (13):69-94
- GVR, (2022). *Consumer Goods Market Consulting and Research Reports - Grand View Research*. <https://www.grandviewresearch.com//industry/consumer-goods>. (ET:27.12.2022).
- Halpin, H. & Piekarska, M. (2017). Introduction to Security and Privacy on the Blockchain. *IEEE European Symposium on Security and Privacy Workshops*, s. 1-3.
- He, K., Zhang, X., Ren, S., & Sun, J. (2016). Deep residual learning for image recognition. In *Proceedings of the IEEE conference on computer vision and pattern recognition* (pp. 770-778).
- Ioffe, S. & Szegedy, C. (2015). Batch normalization: Accelerating deep network training by reducing internal covariate shift. In *International conference on machine learning*. pp. 448-456.
- İşeri, İ., Aydın, Ö. & Tutuk, K. (2021). Müşteri Hizmetlerinde Yapay Zeka Temelli Chatbot Geliştirilmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, Ejosat Özel Sayısı 2021 (BGYSİT)*, 358-365.
- Kasa, H. (2020). Endüstri 4.0'ın Ekonomik Büyümeye Etkisi: Yenilikçi Ekonomilere Yönelik Ampirik bir Analiz, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, Özel Sayı*, 305-312.
- Küçükay, A. (2018). Karar Vermenin Psikolojisi. *TAAD*, 9(35):607-640.
- Liang, Z., Guo, K., Li, X., Jin, X. & Shen, J. (2022). Person Foreground Segmentation by Learning Multi-Domain Networks. *IEEE Transactions on Image Processing*. 31:585-597.

- Mamak, U., Konyar, M. Z., Solak, S. & Uçar, M. H. (2020). Gerçek Zamanlı Yüz Tanıma Tabanlı Personel Kontrol ve Takip Sistemi Tasarımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (19):497-504.
- Mesquita, A. C., Zamarioli, C. M. & De Carvalho, E. C. (2016). The use of robots in nursing care practices: an exploratory descriptive study. *Online Brazilian Journal of Nursing*, 15(3), 404-413.
- Wiering, W. R. Salustowicz, & J. Schmidhuber. Reinforcement learning soccer teams with incomplete world models. *Journal of Autonomous Robots*, 7(1):77-88.
- Marr, B. (2022). What Is Artificial Intelligence (AI) in Business? 10 Practical Examples <https://bernardmarr.com/what-is-artificial-intelligence-ai-in-business-10-practical-examples/> (ET:18.12.2022).
- MCC, (2022). The State of Artificial Intelligence in 2021. Mc Kinsey Copmpany. <https://www.mckinsey.com/asp?item=%2four-insights%2fartificial-intelligence-in-strategy&user=extranet%5cAnonymous&site> (ET:27.11.2022).
- monitoring and automatic control system for dew condensation prevention. *Sensors* 11(4): 3640–3651.
- Mumuni, A. & Mumuni, F. (2022). Robust appearance modeling for object detection and tracking: a survey of deep learning approaches. *Progress in Artificial Intelligence*. 11(4):279-313.
- Nadkarni, S. & Prügl, R. (2021). Digital Transformation: A Review, Synthesis and Opportunities for Future Research, *Management Review Quarterly*, 71(2021): 233-341.
- Nasir, N., Baba, S. & Antoine, B. (2006). The Role of Emotion in Decision Making: A Cognitive Neuroscience Perspective. *Current Directions in Psychological Science*, 15(5):260-264.
- Onishi, Y., Yoshida, T., Kurita, H., Fukao, T., Arihara, A. & Iwai, A. (2019). An automated fruit harvesting robot by using deep learning. *Robomech J.* 6 (1):13-14.
- Özkaya, N. & Sağıroğlu, Ş. (2013). Parmakizinden Yüz Tanıma. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 23 (4):785-793.
- Park, D. H. & Park, J. W. (2011). Wireless sensor network-based greenhouse environment
- Rangaiah, M. (2020). Role of Artificial Intelligence (AI) in Media Industry. <https://www.analyticssteps.com/blogs/role-artificial-intelligence-ai-media-industry> (ET: 27.12.2022).
- Roodbergen, K. J. & Vis, I. F. A. (2009). A survey of literature on automated storage and retrieval systems. *European Journal of Operational Research*, 194(2):343-362.
- Rysavy, M. (2013). Evidence-based medicine: A science of uncertainty and an art of probability. *Virtual Mentor*, 15:4-8.
- Saidani, M., Pan, E., Kim, H., Greenlee, A., Wattonville, J., Yannou, B., Leroy & Y. Cluzel, F. (2020). Assessing the environmental and economic sustainability of autonomous systems: A case study in the agricultural industry. *Procedia CIRP*, 90:209-214.
- Schmidhuber, J., Zhumatiy, V. & Gagliolo, M. (2004). Bias-Optimal Incremental Learning of Control Sequences for Virtual Robots. In Groen, F., Amato, N., Bonarini, A., Yoshida, E., and Kröse, B., editors: *Proceedings of the 8-th conference on Intelligent Autonomous Systems*, IAS-8, Amsterdam, The Netherlands, pp. 658-665.

- Soyaslan, M., Közkurt, C. & Fenercioğlu, A. (2015). Otomatik Depolama ve Boşaltma Sistemleri (ODBS): Depo Kurulumu ve Performans Çalışmaları Üzerine Araştırma. *Academic Platform Journal of Engineering and Science*, 3(3):8-26.
- Szabadsöldi, I. (2021). Artificial Intelligence In Military Application – Opportunities and Challenges. *Land Forces Academy Review*. 2(102):157-165.
- Şenaras, A. E. & Sezen, H. K. (2016). "AGV niteliklerinin imalat sistemlerine etkisinin benzetim ile incelenmesi". *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(1):103-117.
- Tüfekçi, N., Yorulmaz, R. & Cansever, İ. H. (2017). Dijital hastane. *Journal of Current Researches on Health Sector*. 7(2): 143-156.
- Uzialko, A. (2022). How Artificial Intelligence Will Transform Businesses. <https://www.businessnewsdaily.com/9402-artificial-intelligence-business-trends.html> (ET: 26.12.2022).
- Vandermerwe, S. & Rada, J. (1988). Servitization of Business: Adding Value by Adding Services. *European Management Journal*, 6(4):314-324.
- Vial, G. (2019). Understanding Digital Transformation: A Review and A Research Agenda, *Journal of Strategic Information Systems*, 28(2): 118-144.
- Walker, J. (2022). What are Autonomous Robots? 8 Applications for Today's AMRs. https://locusrobotics.com/what-are-autonomous-robots/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=wapp (ET:24.12.2022).
- Xu, J., Gu, B. & Tian, G. (2022). Review of agricultural IoT technology. *Artificial Intelligence in Agriculture*. 6:10-22.
- Yelis, B. (2022). Yatay ve Dikey Entegrasyon Nedir? <https://www.endustri40.com/yatay-ve-dikey-entegrasyon-nedir/> (ET:28,12.2022).
- Yılmaz, N. (2020). Rekabetçi Bir İş Modeli: Ürün-Hizmet Sistemleri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (KMUSEKAD)* 22 (39): 336-349.
- Yıldırım, Ö. C. (2021). Kentsel Paradigma Olarak Akıllı Kentler: Songdo ve woven Akıllı Kentlerine Bakış. *Artibilim Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1):85-103.
- Yiğit, M. F., Keskin, S. & Yurdugül, H. (2018). Ortaokullarda Siber Zorbalık ve Aile Desteği Arasındaki İlişkinin Cinsiyet, İnternet Kullanımı ve Öğrenim Düzeyi Bağlamında İncelenmesi, *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 5(2):249-284.
- Zengin, F. (2021). Dijital Pazarlama İletişiminde Yeni Yönelim: Hiper Kişiselleştirme. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 4(1):8-37.

BİLGİ SİSTEMLERİ GÜVENLİĞİ VE BİLİŞİM ETİĞİ

İlke Bezen Tozkoparan¹⁶

Giriş

Günümüzde kurum ve kuruluşların çalışmalarının önemli bir kısmı için büyük ölçüde bilgisayar tabanlı bilgi sistemlerine bağımlı olduğu bilinen bir gerçektir. Bilgi sistemleri, bir kurum ya da kuruluş tarafından saklanan veya herhangi bir şekilde işlenen bilgilerden, bilgisayar sistemlerinin konfigürasyonunu oluşturan donanımlardan ve yazılımlardan, kullanıcıların arasındaki eylemlerden ve ilişkilerden oluşan bir sosyal sistemi ve aynı zamanda kullanıcıların eylemlerine rehberlik eden bir prosedürler seti ifade etmektedir (Karyda vd., 2005, s. 246-247). Bu bakış açısına göre bilgi sistemlerinin sadece teknik bir boyutu değil aynı zamanda sosyal bir boyutu da bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bilgi sistemlerini güvence altına almak bilgi güvenliğinin öncelikle teknik bir bakış açısıyla ele alınması anlamına gelmekteydi. Özellikle bilgi sistemlerinin teknik yönleri ortaya çıkmaktaydı ve çalışmalar, bu teknik konular üzerine yapılmaktaydı. Günümüzde artık bilgi sistemlerinin işlevsel yönleri de ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda, bilgi sistemlerinin kullanılması aşamalarında etik ve insani hususların da dikkate alınması gerekmektedir. Bilgi ve bilgi sistemleri güvenliğinin üretkenliğini artırmak, gerçek potansiyelini ortaya çıkarmak için bilgi ve bilgi sistemleri güvence altına alınmalıdır. Bunun yanında da etik değerler ile ilgili konular insan ile birlikte bilgi sistemlerinin merkezine yerleştirilmelidir. Ayrıca bilgisayarlar ve diğer dijital cihazlar, iş ve ticaret için vazgeçilmez hâle geldikçe aynı zamanda gide-rek artan bir şekilde saldırıların ve suçların hedefi hâline gelmektedir. Bir kişinin

¹⁶ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, ilke@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1752-0470

Kaynakça

- Baskerville, R. (1993). Information systems security design methods: implications for information systems development. *ACM Computing Surveys*, 25(4), 375–414. <https://doi.org/10.1145/162124.162127>
- Bourgeois, D. ve Bourgeois D. T. (2014a). *Information system security*. D. Bourgeois (Ed.), Information Systems for Business and Beyond içinde. Erişim adresi: <https://opentextbook.site/information-systems/chapter/chapter-6-information-systems-security/>
- Bourgeois, D. ve Bourgeois D. T. (2014b). *What is an information system?* D. Bourgeois (Ed.), Information Systems for Business and Beyond içinde. Erişim adresi: <https://opentextbook.site/information-systems/chapter/chapter-6-information-systems-security/>
- Cevzici, A. (2002). *Etiğe giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Duggan, G. B., Johnson, H. ve Grawemeyer, B. (2012). Rational security: modelling everyday password use. *International Journal of Human-Computer Studies*, 70(6), 415-431, ISSN 1071-5819, <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2012.02.008>
- Duymaz, S. H. (2013). *Ortaokul öğrencilerine yönelik "bilişim etiği öğretim programı" uygulaması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İzmir.
- Eloff, M.M ve Von Solms, S.H. (2000). Information security management: a hierarchical framework for various approaches. *Computers & Security*, 19(3), 243-256, ISSN 0167-4048, [https://doi.org/10.1016/S0167-4048\(00\)88613-7](https://doi.org/10.1016/S0167-4048(00)88613-7)
- Gökalp, N. (2010). *Duygu ve etik*. Ankara: Ebabel Yayınları.
- Harvard. (2019). *Harvard University Digital Accessibility Policy*, Erişim Adresi: <https://accessibility.huit.harvard.edu/digital-accessibility-policy>
- İren, E. ve Can, Ö. (2017). Bilgi sistemlerinde güncel güvenlik problemleri ve önerilen çözümler. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10(2), 27-42.
- Karyda, M., Kiountouzis, E. ve Kokolakis, S. (2005). Information systems security policies: a contextual perspective. *Computers & Security*, 24(3), 246-260, ISSN 0167-4048, <https://doi.org/10.1016/j.cose.2004.08.011>
- Kim, D. ve Solomon M. G. (2021). *Fundamentals of information systems security*. Burlington, Massachusetts: Jones&Bartlett Learning.
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (2016, 24 Mart). Resmi Gazete (Sayı: 29677). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160407-8.pdf>
- Liu, A. X. (2009). Firewall policy verification and troubleshooting. *Computer Networks*, 53(16), 2800-2809, ISSN 1389-1286, <https://doi.org/10.1016/j.comnet.2009.07.003>
- MacIntyre, A. (2012). *Ethik'in kısa tarihi homerik çağdan yirminci yüzyıla*, (H. Hünler ve S. Z. Hünler, Çev.), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- OECD. (1992). *OECD Guidelines for the security of information systems, 1992*. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/digital/ieconomy/oecdguidelinesforthesecurityofinformationsystems1992.htm>

- Paananen, H., Lapke, M. ve Siponen, M. (2020). State of the art in information security policy development, *Computers & Security*, 88, 101608, ISSN 0167-4048, <https://doi.org/10.1016/j.cose.2019.101608>.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe giriş*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Resnik, D. B. (2004). *Bilim etiği*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selsam, H. (1995). *Etik yeni değerler ve özgürlük*. (Y. Demirekler, Çev.), Ankara:Yaba Yayınları.
- Trompeter, C.M. ve Eloff, J.H.P. (2001). A framework for the implementation of socio-ethical controls in information security. *Computers & Security*, 20(5), 384-391, ISSN 0167-4048, [https://doi.org/10.1016/S0167-4048\(01\)00507-7](https://doi.org/10.1016/S0167-4048(01)00507-7)
- Tsohou, A., Karyda, M. ve Kokolakis, S. (2015). Analyzing the role of cognitive and cultural biases in the internalization of information security policies: Recommendations for information security awareness programs. *Computers & Security*, 52, 128-141, ISSN 0167-4048, <https://doi.org/10.1016/j.cose.2015.04.006>

SUSTAINABILITY MANAGEMENT AND SUSTAINABLE BUSINESS MODELS

Editors

Prof. Dr. Nesrin Şalvarcı Türelİ
Asst. Prof. Dr. Habibe Güngör

SUSTAINABILITY MANAGEMENT AND SUSTAINABLE BUSINESS MODELS

Editors: Prof. Dr. Nesrin Şalvarcı Türeli, Asst. Prof. Dr. Habibe Güngör

Publishing No.: 1704
ISBN: 978-625-398-713-8
E-ISBN: 978-625-398-714-5
Edition: 1st Edition, October 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

"All responsibility for the opinions expressed and quotations made in the chapters of the book belongs to the author and authors of the relevant chapter."

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülâyim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Şalvarcı Türeli, Nesrin., Güngör, Habibe.

Sustainability Management and Sustainable Business Models / Nesrin Şalvarcı Türeli, Habibe Güngör

1. Edition, XII + 194 p., 16,5x24 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-713-8

E-ISBN: 978-625-398-714-5

1. Sustainability 2. Management 3. Aviation

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

Episode Writers

Chapter 1

Conceptual Framework of Sustainable Management

Hülya Ateşoğlu

İstanbul Gelişim University, Vocational School, Department of Human Resources Management, hatesoglu@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2116-3821

Chapter 2

Sustainability of Sharing Economy

Ahmet Can Şenlik

İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Aviation Management, Türkiye, acsenlik@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3477-3664

Chapter 3

Sustainable Leadership for Sustainable Organizations

F. Burcu Demir

İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Aviation Management, fbcolakoglu@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1034-9970

Yasemin Durmaz

Dumlupınar University, Domaniç Hayme Ana Vocational School, Lojistik, Türkiye, yasemin.durmaz@dpu.edu.tr ORCID: 0000-0002-9299-609X

Chapter 4

Achieving Sustainable Human Resources Management in Aviation

Serdar Kızılcın

Usak University, Civil Aviation Vocational School, Türkiye, serdar.kizilcan@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8209-2804

Kağan Cenk Mızrak

kagancenkmezrak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4447-2141

Chapter 5

Will Courts Go Online?

Is the Legal Sphere Ready to Replace Traditional Litigation with Online Dispute-Resolution Mechanisms?

Yuliia Sapiga

Erciyes University, Faculty of Law, Private Law Department, Türkiye, yuliia-sapiga@ukr.net, ORCID: 0000-0001-9806-6873

Chapter 6

Sustainable Tourism Development: A Comprehensive Review of Extant Literature

Marymagdaline Enowmbi Tarkang

Department of Tourism Guidance, Faculty of Economics Administrative and Social Sciences, Istanbul Gelisim University, Istanbul, Türkiye, memtarkang@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4356-2620

Chapter 7

Corporate Governance and Sustainability Nexus

Haydar Baki Dogan

Istanbul Arel University, ORCID: 0000-0002-6231-1299

Chapter 8

Sustainability in Aviation: The Measures Taken

Kübra Nur Uzuntaş

Istanbul Gelisim University, Institute of Graduate Studies, Department of Aviation Management, Türkiye, ORCID: 0009-0003-0726-5116, knuzuntas@gelisim.edu.tr

Chapter 9

Green Airport

Sinem Sönmez

Bingöl University, Faculty of Economics & Administrative Sciences, Department of Business Administration, Türkiye, ORCID: 0000-0001-6390-8911, sesonmez16@gmail.com

Chapter 10

Gender Equality for Sustainability in Aviation: Developing a Framework

Habibe Güngör

Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Aviation Management, Türkiye, habibegungor@gmail.com, ORCID:0000-0002-3148-8737

Contents

Episode Writersiii

Prefacev

Chapter 1

Conceptual Framework of Sustainable Management1

Hülya Ateşoğlu

Introduction1

1. Conceptual Framework of Sustainable Management2

1.1. Sustainable Management Process and Its Importance3

2. Sustainable Management.....4

2.1. The Concept of Sustainability4

2.1.1. Economic, Environmental and Social Sustainability.....5

2.1.2. Sustainable Development Goals6

2.2. Sustainable Management Strategies.....8

2.2.1. Sustainable Business Strategies8

2.2.2. Sustainable Supply Chain Management.....8

2.2.3. Sustainable Product Design and Production Management9

2.2.4. Human Resources Management and Sustainability10

2.3. Sustainable Management Tools11

2.3.1. Environmental Impact Assessment.....11

2.3.2. Ecological Footprint Calculation.....12

2.3.3. Life Cycle Analysis13

2.4. Sustainable Management Practices14

2.4.1. Sustainable Resource Utilisation.....14

2.4.2. Waste Management and Recycling.....15

2.4.3. Water Management.....16

2.4.4. Carbon Footprint Reduction Management.....17

2.4.5. Social Responsibility and Social Impact Management18

3. Sustainable Management Culture.....18

3.1. Developing a Sustainable Management Culture18

3.2. Problems and Solutions in Sustainable Management	19
Conclusion.....	20
References	23

Chapter 2

Sustainability of Sharing Economy.....27

Ahmet Can Şenlik

Introduction	27
1. Defining the Sharing Economy	28
2. Sustainability of Sharing Economy	32
2.1. Environmental Sustainability of Sharing Economy	33
2.2. Social Sustainability of Sharing Economy	34
2.3. Economic Sustainability of Sharing Economy	35
3. The Contradictory Nature of the Sharing Economy	36
Conclusion.....	37
References	39

Chapter 3

Sustainable Leadership for Sustainable Organizations41

F. Burcu Demir - Yasemin Durmaz

Introduction	41
1. Sustainability	41
2. Sustainable Organization.....	43
2.1. Environmental Dimension of Sustainability	49
2.2. Social Dimension of Sustainability.....	50
2.3. Economic Dimension of Sustainability	52
3. Leadership	54
3.1. Types of Leadership.....	56
3.1.1. Democratic Leadership	56
3.1.2. Autocratic Leadership	56
3.1.3. Supportive Leadership	57
3.1.4. Charismatic Leadership	57
3.1.5. Visionary Leadership	57
3.1.6. Interactive Leadership.....	58
3.1.7. Transformational Leadership	58

3.1.8. Sustainable Leadership	59
Conclusion.....	62
References	64

Chapter 4

Achieving Sustainable Human Resources Management in Aviation.....67

Serdar Kızılcan - Kağan Cenk Mızrak

Introduction	67
1. Sustainability	68
1.1. Dimensions of Sustainability	70
2. Sustainable Human Resources Management.....	71
3. Sustainable Human Resources Management in Aviation.....	74
Conclusion and Recommendations	77
References	79

Chapter 5

Will courts go online? Is the legal sphere ready to replace traditional litigation with online dispute-resolution mechanisms?.....81

Yuliia Sapiga

Introduction	81
1. What is Online Dispute Resolution? Typical Pros and Cons of The Online Dispute Resolution.....	82
2. Challenges for ODR Systems: Effectiveness or Enforcement of ODR Decisions.....	86
3. The Future of Dispute Resolution: Online ADR and Online Courts	89
3.1. Rechtwijzer	89
3.2. Civil Resolution Tribunal	89
3.3. UK Online Court.....	90
3.4. eBay - www.ebay.com	91
3.5. Resolver - www.resolver.co.uk	92
3.6. Youstice - www.youstice.com	92
3.7. Traffic Penalty Tribunal - www.trafficpenaltytribunal.gov.uk	93
3.8. Internet-Based Court Service - HM Online Court (HMOC)	93
3.9. Online Dispute Resolution Methods	95
4. What is The Future of Online Dispute Resolution in Türkiye?	97
Conclusion.....	99
References	101

Chapter 6

Sustainable Tourism Development: A Comprehensive Review of Extant Literature 105

Marymagdaline Enowmbi Tarkang

Introduction	105
1. Literature Review	107
1.1. Sustainable Tourism Concept and Definition	107
1.2. Sustainable Development in Tourism.....	108
1.3. Sustainable Tourism Development Focus Points	109
2. Research Methodology	110
3. A Brief Review of Literature and Findings	111
Some Factors for The Implementation of Sustainable Tourism	116
Conclusion.....	117
References	118

Chapter 7

Corporate Governance and Sustainability Nexus 121

Haydar Baki Dogan

Introduction	121
1. Corporate Governance	122
1.1. Corporate Governance Principles.....	124
1.1.1. The Rights and Equitable Treatment of Shareholders and Key Ownership Functions	125
1.1.2. The Role of Stakeholders in Corporate Governance	126
1.1.3. Disclosure and Transparency	127
1.1.4. The Role and Responsibilities of The Board.....	127
2. Sustainability	129
2.1. Dimensions of Sustainable Developments	130
2.1.1. Economic Sustainability	132
2.1.2. Environmental Sustainability	132
2.1.3. Social Sustainability.....	133
3. Corporate Governance and Sustainability.....	134
Conclusions	136
References	138

Chapter 8

Sustainability in Aviation: The Measures Taken 141

Kübra Nur Uzuntaş

Introduction	141
1. Importance of Sustainability	142
2. The Role of Sustainability in Aviation	143
3. International Civil Aviation Organisation (ICAO)	145
4. The Three Pillars of Sustainability: ICAO	146
4.1. Economic Pillar	146
4.2. Environmental Pillar	147
4.3. Social Pillar.....	147
5. International Air Transport Association (IATA)	148
6. CORSIA.....	148
7. Sustainable Aviation Fuel (SAF)	150
8. The Kyoto Protocol	151
9. The Paris Agreement	152
10. IATA’s Resolution To Reach NET 0 Carbon Emissions By 2050	152
11. Future of Sustainable Aviation.....	153
Conclusion.....	154
References	155

Chapter 9

Green Airport..... 157

Sinem Sönmez

Introduction	157
1. Scope of Green Management	158
2. Types of Green Management.....	159
3. The Reasons for Green Management.....	160
4. The Relation Between Aviation and Environment	162
5. Sustainability in Aviation	165
Conclusion.....	167
References	168

Chapter 10

Gender Equality for Sustainability in Aviation: Developing a Framework171

Habibe Güngör

Introduction 171

1. The Concept of Gender Equality 173

 1.1. Concepts of Glass Ceiling..... 174

2. Aviation and Gender Status: Global Scenario 176

3. Aviation and Gender Status: Türkiye Scenario 181

4. The Relationship Between Gender Equality and Sustainable Development..... 185

Conclusion..... 187

References 188

Conceptual Framework of Sustainable Management

Hülya Ateşoğlu

Introduction

Today, sustainability has become a priority issue in business and management. Global challenges such as increasing resource scarcity, climate change, environmental pollution and social inequality encourage businesses and managers to focus on sustainability principles. Sustainable management empowers businesses and organizations to formulate strategies and adopt practices that address the aforementioned challenges associated with sustainability.

Sustainable management embodies a perspective that takes into account the environmental, social, and economic consequences when making business decisions. While the traditional management approach focuses on financial results, the sustainable management approach goes beyond these results and aims to achieve long-term sustainability goals.

The main objective of sustainable management is to ensure that businesses use environmental resources effectively and efficiently, are responsible in their interactions with society and consider financial success as a part of sustainability. This requires integrating sustainability principles into business strategies and operational processes.

Sustainable management contributes to businesses setting sustainability goals in different areas. These include energy and water efficiency, waste management, carbon footprint reduction, use of renewable energy, supply chain sustainability, and employee welfare. Achieving these goals offers

In addition, societies' awareness of sustainability is increasing and consumers expect more sustainable practices from organizations. This encourages organizations to adopt sustainable management principles.

Sustainable management will become even more important in the future. More urgent and comprehensive measures are required to tackle climate change and environmental challenges. Issues such as transition processes to sustainable energy sources, reducing negative environmental impacts, reducing carbon emissions and protecting natural resources will become more important. Businesses should develop and implement sustainability strategies by taking into account environmental, social and economic impacts.

References

- Abdullah, H. A. (2021). The effect of the verdancy management strategy on permanent development: A case study of Erbil, Iraq. *Master's Thesis*, İstanbul Gedik University, Institute of Graduate Studies, İstanbul.
- Akadiri, A. C., Saint Akadiri, S., Gungor, H. (2019). The role of natural gas consumption in Saudi Arabia's output and its implication for trade and environmental quality. *Energy Policy*, 129, 230-238.
- Al-Otaibi, A., Bowan, P. A., Abdel Daiem, M. M., Said, N., Ebohon, J. O., Alabdullatif, A., Al-Enazi, E., Watts, G. (2022). Identifying the barriers to sustainable management of construction and demolition waste in developed and developing countries. *Sustainability*, 14(13), 1-17.
- Aust, I., Brandl, J., Keegan, A. (2015). State-of-the-art and future directions for HRM from a paradox perspective: Introduction to the special issue. *German Journal of Human Resource Management*. 29(3-4), 194-213.
- Bekun, F. V., Alola, A. A., Sarkodie, S. A. (2019). Toward a sustainable environment: Nexus between CO₂ emissions, resource rent, renewable and nonrenewable energy in 16-EU countries. *Science of The Total Environment*, 657, 1023-1029.
- Bhandari, N., Garza-Reyes, J. A., Rocha-Lona, L., Kumar, A., Naz, F., Joshi, R. (2022). Barriers to sustainable sourcing in the apparel and fashion luxury industry. *Sustainable Production and Consumption*, 31, 220-235.
- Bilgili, M. Y. (2017). Ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 559-569.
- Bokhari, A. A. H. (2017). Universities' Social Responsibility (USR) and sustainable development: A conceptual framework. *SSRG International Journal of Economics and Management Studies*, 4(12), 8-16.
- Caniato, F., Caridi, M., Crippa, L., Moretto, A. (2012). Environmental sustainability in fashion supply chains: An exploratory case based research. *International Journal of Production Economics*, 135(2), 659-670.
- Delaney, E., Liu, W. (2021). The current status of environmental sustainability implementation during the design process in new product development. *14th International Conference of the European Academy of Design, Safe Harbours for Design Research*, 9(5), 1-13.

- Ehnert, I., Harry, W., Zink, K. J. (2013). *Sustainability and human resource management: Developing sustainable business organizations*. Springer Science & Business Media, Germany
- Ehnert, I., Parsa, S., Roper, I., Wagner, M., Muller-Camen, M. (2016). Reporting on sustainability and HRM: A comparative study of sustainability reporting practices by the world's largest companies. *The International Journal of Human Resource Management*, 27(1), 88-108.
- Ehrenfeld, J.R. (2004). Searching for sustainability: No quick fix. *The Sol Journal*, 5(8), 1-33.
- Figge, C. (2011). Sustainability: Defining the undefinable. *Triple Pundit*. <https://www.triplepundit.com/story/2011/sustainabilitydefining-undefinable/78476>.
- Fritz, M. M. C. (2019). Sustainable supply chain management. *Responsible Consumption and Production*, DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-71062-4_21-1.
- Gupta, P. K., Shree, V., Hiremath, L., Rajendran, S. (2019). The use of modern technology in smart waste management and recycling: Artificial intelligence and machine learning. *Recent Advances in Computational Intelligence*, 823, 173-188.
- Gutterman, A. S. (2023). Sustainable product development. *SSRN*, https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4404165_code2789246.pdf?abstractid=4404165&mirid=1&type=2.
- Hák, T., Janoušková, S., Moldan, B. (2016). Sustainable development goals: A need for relevant indicators. *Ecological Indicators*, 60, 565-573.
- Hansen, J.W., Jones, J.W. (1996). A systems framework for characterizing farm sustainability. *Agricultural Systems*, 51(2), 185-201.
- Hueting, R., Reijnders, L. (1997). Sustainability is an objective concept. *Ecological Economics*, 27(2), 139-147.
- Järnlström, M., Saru, E., Vanhala, S. (2018). Sustainable human resource management with salience of stakeholders: A top management perspective. *Journal of Business Ethics*, 152, 703-724.
- Jing, K. T., Ismail, R. B., Shafiei, M. W. M., Yusof, M. N., Riaz, S. R. M. (2019). Environmental factors that affect the implementation of green supply chain management in construction industry: A review paper. *Ekoloji*, 28(107), 93-104.
- Jorgensen, T. H. (2008). Towards more sustainable management systems: Through life cycle management and integration. *Journal of Cleaner Production*, 16(10), 1071-1080.
- Kamiński, C., Soininen, J. P., Taumberger, M., Dantas, R., Toscano, A., Cinotti, T. S., Maia, R. F., Neto, A. T. (2019). Smart water management platform: IoT-based precision irrigation for agriculture. *Sensors*, 19(276), 1-20.
- Kaplan-Hallam, M., Bennett, N. J. (2018). Adaptive social impact management for conservation and environmental management. *Conservation Biology*, 32(2), 304-314.
- Khan, S. A. R., Yu, Z., Golpira, H., Sharif, A., Mardani, A. (2021). A state-of-the-art review and meta-analysis on sustainable supply chain management: Future research directions. *Journal of Cleaner Production*, 278, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123357>.
- Kirchoff, F.J., Tate, L.W., Mollenkopf, A.D. (2016). The impact of strategic organizational orientations on green supply chain management and firm performance. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 46(3), 269-292. <https://doi.org/10.1108/IJPDLM-03-2015-0055>
- Kırıkkaleli, D., Adebayo, T. S. (2020). Do renewable energy consumption and financial development matter for environmental sustainability? New global evidence. *Sustainable Development*, 29(4), 583-594.

- Kitiş, M., Şahinkaya, E., Köseoğlu, H., Öztürk, E., Öztaş, T. (2019). *Kullanılmış suların yeniden kullanım uygulamalarına ilişkin rehber doküman*. Ankara: Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü.
- Krishnan, T. S., Gangwani, K. K., Reddy, A. R. P., Kiran, K. (2023). Barriers to sustainable waste management in mountain tourism: Evidence from India. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 71(2), 252-269.
- Lambrechts, W. (2020). Ethical and sustainable sourcing: toward strategic and holistic sustainable supply chain management. (İçinde: Leal Filho, W., Azul, A.M., Brandli, L., Özuyar, P.G., Wall, T. (Eds.) *Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals: Decent Work and Economic Growth*, UK: Springer.
- Long, T. B. (2019). Sustainable business strategy (İçinde: Leal Filho, W., Azul, A.M., Brandli, L., Özuyar, P.G., Wall, T. (Eds.) *Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals: Decent Work and Economic Growth*, UK: Springer.
- Lopes, J. M., Gomes, S. (2022). Innovative and sustainable business strategies: The case of Portuguese SMEs. *IBIMA Business Review*, 2022, 1-9.
- Mateusz, P., Danuta, M., Malgorzata, L., Mariusz, B., Kesra, N. (2018). TOPSIS and VIKOR methods in study of sustainable development in the EU countries. *Procedia Computer Science*, 126, 1683-1692.
- Mayer, F. D., Brondani, M., Carrillo, M. C. V., Hoffmann, R., Lora, E. E. S. (2020). Revisiting energy efficiency, renewability, and sustainability indicators in biofuels life cycle: Analysis and standardization proposal. *Journal of Cleaner Production*, 252, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119850>.
- Moldan, B., Janousková, S., Hák, T. (2012). How to understand and measure environmental sustainability: Indicators and targets. *Ecological Indicators*, 17, 4-13.
- Morgan, R. K. (2012). Environmental impact assessment: the state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 30(1), 5-14.
- Nita, A., Fineran, S., Rozyłowicz, L. (2022). Researchers' perspective on the main strengths and weaknesses of Environmental Impact Assessment (EIA) procedures. *Environmental Impact Assessment Review*, 92, <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2021.106690>.
- Ott, H., Wang, R., Bortree, D. (2016). Communicating sustainability online: An examination of corporate, nonprofit, and university websites. *Mass Communication and Society*, 19(5), 671-687.
- Ramos, H. M., McNabola, A., Lopez-Jimenez, P. A., Perez-Sanchez, M. (2019). Smart water management towards future water sustainable networks. *Water*, 12(58), 1-13.
- Reddy, T.L., Thomson, R.J. (2015). *Environmental, social and economic sustainability: Implications for actuarial science*. Sydney: Institute of Actuaries of Australia.
- Sanchez-Flores, R. B., Cruz-Sotelo, S. E., Ojeda-Benitez, S., Ramirez-Barreto, E. (2020). Sustainable supply chain management - A literature review on emerging economies. *Sustainability*, 12, 1-27.
- Shahpasand, M. R., Savari, M. (2017). Barriers to Sustainable Management of Agricultural Water Resources for Educating the Farmers in the Rural Regions. *Environmental Education and Sustainable Development*, 5(3), 87-99.
- Shang, M., Geng, H. (2021). A study on carbon emission calculation of residential buildings based on whole life cycle evaluation. *ICEMEE*, 261, <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202126104013>.
- Siche, R., Agostinho, F., Ortega, E. (2010). Emergy Net Primary Production (ENPP) as basis for calculation of Ecological Footprint. *Ecological Indicators*, 10(2), 475-483.

- Sidhu, G., Srinivasan, S. (2022). Integration of ethics, sustainability, and social responsibility components in an undergraduate engineering course on finite element analysis. *IJEE*, 38(3), 656-662.
- Şen, E. (2020). Global virus of the digital village COVID-19 and Senism. *Eurasian Journal of Social and Economic Research*, 7(3), 176-204.
- Tulebayeva, N., Yergobek, D., Pestunova, G., Mottaeva, A., Sapakova, Z. (2020). Green economy: Waste management and recycling methods. *BTSES*, 159, <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015901012>.
- UNPD (2023). The Sustainable Development Goals: Background on the goals. <https://www.tr.undp.org/content/Türkiye/en/home/sustainable-development-goals/background.html> Date of Access: 12.05.2023.
- Velenturf, A. P. M., Purnell, P. (2021). Principles for a sustainable circular economy. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 1437-1457.
- Wątróbski, J. (2019). Towards knowledge handling in sustainable management domain. *Procedia Computer Science*, 159, 1591-1601.
- Wątróbski, J., Jankowski, J., Ziemia, P., Karczmarczyk, A., Zioło, M. (2019). Generalised framework for multi-criteria method selection. *Omega*, 86, 107-124.
- Zhao, S., Li, Z, Li, W. (2005). A modified method of ecological footprint calculation and its application. *Ecological Modelling*, 185, 65-75.

Sustainability of Sharing Economy

Ahmet Can Şenlik

Introduction

Due to its potential to advance sustainability, the sharing economy has gained a lot of attention recently. It is crucial to explore the definitions and conceptualizations of the term "the sharing economy" to comprehend its implications on sustainability and how it encompasses the closely linked terms of access-based and collaborative consumption (Belk, 2014; Ranjbari et al., 2018).

Due to the ambiguity around what sharing is, the sharing economy has been given many different names and definitions (Bardhi & Eckhardt, 2012). There will inevitably be discrepancies in how to describe the sharing economy because there is no agreement on what constitutes sharing and what does not (Botsman & Rogers, 2010), which is just one of the issues causing a lack of consensus because the sharing economy encompasses a wide range of diverse activities, such as peer-to-peer housing, car sharing, and co-working spaces (Rifkin, 2014).

ICT advancements, consumer awareness growth, increased engagement in collaborative digital communities, social sharing over the internet, and digital commerce, are all important components of the sharing economy (Botsman & Rogers, 2010). The sharing economy, which has its roots in peer-to-peer file and information sharing, mainly relies on online platforms (Bardhi & Eckhardt, 2012). By effectively utilizing underutilized resources and lowering environmental pollution via internet-mediated platforms, the sharing economy (SE) has the potential to increase sustainability (Belk, 2014). In many significant areas, the sharing economy has the capacity to boost sustainability and reduce unfavorable environmental, economic, and social challenges if it grows significantly over the course of the next ten years (Rifkin, 2014).

References

- Acquier, A., Daudigeos, T., & Pinkse, J. (2017). Promises and paradoxes of the sharing economy: An organizing framework. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.07.006>
- Allyn, B. (2020, October 26). Uber Fires Drivers Based On 'Racially Biased' Star Rating System, Lawsuit Claims. *NPR*. <https://www.npr.org/2020/10/26/927851281/uber-fires-drivers-based-on-racially-biased-star-rating-system-lawsuit-claims>
- Bardhi, F., & Eckhardt, G. M. (2012). Access-Based Consumption: The Case of Car Sharing. *Journal of Consumer Research*, 39(4), 881–898. <https://doi.org/10.1086/666376>
- Belk, R. (2007). Why Not Share Rather Than Own? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 611(1), 126–140. <https://doi.org/10.1177/0002716206298483>
- Belk, R. (2014). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research*, 67(8), 1595–1600. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2013.10.001>
- Beverland, M., Cankurtaran, P., & Loussaïef, L. (2022). A Critical Framework for Examining Sustainability Claims of the Sharing Economy: Exploring the Tensions Within Platform Brand Discourses. *Journal of Macromarketing*, 42(2), 214–230. <https://doi.org/10.1177/027614672111060331>
- Botsman, R., & Rogers, R. (2010). *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption*. Harper Collins.
- Brighenti, B. (2016). *Opinion of the European Committee of the Regions—The Local and Regional Dimension of the Sharing Economy*.
- Butler, S. (2021, October 6). Uber facing new UK driver claims of racial discrimination. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/06/uber-facing-new-uk-driver-claims-of-racial-discrimination>
- Cheshire, L., Walters, P., & Rosenblatt, T. (2010). The Politics of Housing Consumption: Renters as Flawed Consumers on a Master Planned Estate. *Urban Studies*, 47(12), 2597–2614. <https://doi.org/10.1177/0042098009359028>
- De Stefano, V. (2016). *Introduction: Crowdsourcing, the Gig-Economy and the Law* (SSRN Scholarly Paper No. 2767383). <https://papers.ssrn.com/abstract=2767383>
- Ertz, M., & Leblanc-Proulx, S. (2018). Sustainability in the collaborative economy: A bibliometric analysis reveals emerging interest. *Journal of Cleaner Production*, 196, 1073–1085. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.06.095>
- Felson, M., & Spaeth, J. L. (1978). Community Structure and Collaborative Consumption: A Routine Activity Approach. *American Behavioral Scientist*, 21(4), 614–624. <https://doi.org/10.1177/000276427802100411>
- Firnkorn, J., & Müller, M. (2011). What will be the environmental effects of new free-floating car-sharing systems? The case of car2go in Ulm. *Ecological Economics*, 70(8), 1519–1528. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2011.03.014>
- Goudin, P. (2016). *The Cost of Non-Europe in the Sharing Economy: Economic, Social and Legal Challenges and Opportunities*. <https://policycommons.net/artifacts/1334311/the-cost-of-non-europe-in-the-sharing-economy/1939682/>
- Guttentag, D. (2015). Airbnb: Disruptive innovation and the rise of an informal tourism accommodation sector. *Current Issues in Tourism*, 18(12), 1192–1217. <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.827159>
- Hamari, J., Sjöklint, M., & Ukkonen, A. (2016). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(9), 2047–2059. <https://doi.org/10.1002/asi.23552>
- Heinrichs, H. (2013). Sharing Economy: A Potential New Pathway to Sustainability. *GAIA - Ecological Perspectives for Science and Society*, 22(4), 228–231. <https://doi.org/10.14512/gaia.22.4.5>

- Henry, M., Schraven, D., Bocken, N., Frenken, K., Hekkert, M., & Kirchherr, J. (2021). The battle of the buzzwords: A comparative review of the circular economy and the sharing economy concepts. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 38, 1–21. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2020.10.008>
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 59–68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
- Lambrecht, A., & Tucker, C. E. (2018). *Algorithmic Bias? An Empirical Study into Apparent Gender-Based Discrimination in the Display of STEM Career Ads* (SSRN Scholarly Paper No. 2852260). <https://doi.org/10.2139/ssrn.2852260>
- Liu, Y., & Yang, Y. (2018). Empirical Examination of Users' Adoption of the Sharing Economy in China Using an Expanded Technology Acceptance Model. *Sustainability*, 10(4), Article 4. <https://doi.org/10.3390/su10041262>
- Luchs, M., Naylor, R., Rose, R., Catlin, J., Gau, R., Kapitan, S., Mish, J., Ozanne, L., Phipps, M., & Simpson, B. (2011). Toward a Sustainable Marketplace: Expanding Options and Benefits for Consumers. *Mason School of Business Articles*, 19. <https://scholarworks.wm.edu/businesspubs/1>
- Mi, Z., & Coffman, D. (2019). The sharing economy promotes sustainable societies. *Nature Communications*, 10(1), 1214. <https://doi.org/10.1038/s41467-019-09260-4>
- Möhlmann, M. (2015). Collaborative consumption: Determinants of satisfaction and the likelihood of using a sharing economy option again. *Journal of Consumer Behaviour*, 14(3), 193–207. <https://doi.org/10.1002/cb.1512>
- Muñoz, P., & Cohen, B. (2017). Mapping out the sharing economy: A configurational approach to sharing business modeling. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, 21–37. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.03.035>
- Prothero, A., Dobscha, S., Freund, J., Kilbourne, W. E., Luchs, M. G., Ozanne, L. K., & Thøgersen, J. (2011). Sustainable Consumption: Opportunities for Consumer Research and Public Policy. *Journal of Public Policy & Marketing*, 30(1), 31–38. <https://doi.org/10.1509/jppm.30.1.31>
- Ranjbari, M., Morales-Alonso, G., & Carrasco-Gallego, R. (2018). Conceptualizing the Sharing Economy through Presenting a Comprehensive Framework. *Sustainability*, 10(7), 2336. <https://doi.org/10.3390/su10072336>
- Rifkin, J. (2000). *The Age of Access: The New Culture of Hypercapitalism, where All of Life is a Paid-for Experience*. J.P. Tarcher/Putnam.
- Rifkin, J. (2014). *The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism*. St. Martin's Publishing Group.
- Schor, J. (2014). Debating the Sharing Economy. *Great Transition Initiative*. <http://greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy>.
- Schor, J. B., & Fitzmaurice, C. J. (2015). Collaborating and connecting: The emergence of the sharing economy. *Handbook of Research on Sustainable Consumption*, 410–425. <https://www.elgaronline.com/display/edcoll/9781783471263/9781783471263.00039.xml>
- Snare, F. (1972). The Concept of Property. *American Philosophical Quarterly*, 9(2), 200–206. <https://www.jstor.org/stable/20009439>
- Sundararajan, A. (2017). *The Sharing Economy: The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism*. MIT Press.
- Verboven, H., & Vanherck, L. (2016). The sustainability paradox of the sharing economy. *Uwf UmweltWirtschaftsForum*, 24(4), 303–314. <https://doi.org/10.1007/s00550-016-0410-y>
- Zervas, G., Proserpio, D., & Byers, J. W. (2017). The Rise of the Sharing Economy: Estimating the Impact of Airbnb on the Hotel Industry. *Journal of Marketing Research*, 54(5), 687–705. <https://doi.org/10.1509/jmr.15.0204>

Sustainable Leadership for Sustainable Organizations

F. Burcu Demir - Yasemin Durmaz

Introduction

Sustainability stands out as the concept that needs to be emphasized the most today. While the main purpose of organizations has been known as making a profit from the past, in the current period, the ability of businesses to continue their existence has left behind the purpose of profit. Leaders are the most important factor for organizations to achieve their sustainability goals. Leaders should be individuals who attach importance to the concept of sustainability, support sustainability and encourage their subordinates in this direction. In this study, first of all, the concept of sustainability was briefly mentioned, and then the issue of sustainable organization was examined in detail. In the last part, leadership, types of leadership and finally sustainable leadership are mentioned.

1. Sustainability

Steam engines, which entered our lives with the industrial revolution, provided the diversification of many industrial branches. However, an unplanned population increase has occurred all over the world and natural resources have started to decrease. Problems that threaten the future of all humanity such as global warming and pollution have emerged (Tufan & Özel, 2018, p. 7). For this reason, studies have been started to protect the future and ensure that humanity can continue their lives. The concept of sustainability was first used by George Ludwig Hartig in 1785 and advocated the importance of utilizing and sustaining afforested areas so that future generations can benefit from forests at least as much as current generations. Over time, the concept of sustainability has expanded from environmental context to social and economic

References

- Ackoff, R. L. (1999). Transformational Leadership. *Strategy Leadership*, 27(1), 20-25.
- Arı, E. S., & Ergin, E. (2018). Sürdürülebilir İşletme Olma Yolunda Çözüm Önerileri. *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 4, 1-18.
- Arıkan, S. (2001). Otoriter ve Demokratik Liderlik Tarzları Açısından Atatürk'ün Liderlik Davranışlarının Değerlendirilmesi. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 231-257.
- Bass, B. M. (1981). *Stogdill's Handbook of Leadership*. London: The Free Press.
- Bass, B. M. (1985). Leadership: Good, Better, Best. *Organizational Dynamics*, 26(40), 26-40.
- Bass, B. M. (1990). From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision. *Organizational Dynamics*, 19-31.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1990). Developing Transformational Leadership: 1992 and Beyond. *Journal of European Industrial Training*, 14(5), 21-27.
- Baumgartner, R. J. (2014). Managing corporate sustainability and CSR: A conceptual framework combining values, strategies and instruments contributing to sustainable development. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 21(5), 258-271.
- Baumgartner, R. J., & Rauter, R. (2017). Strategic perspectives of corporate sustainability management to develop a sustainable organization. *Journal of Cleaner Production*, 140, 81-92.
- Burns, J. M. (1978), *Leadership*, New York Harper & Row.
- Cassel, R. N. (1953). Democratic Leadership. *The Educational Forum*, 17(4), 437-441.
- Clarke, T., & Clegg, S. (2000). Management Paradigms for the New Millennium. *International Journal of Management Review*, 2(1), 45-64.
- Crews, D. E. (2010). Strategies for Implementing Sustainability: Five Leadership Challenges. *SAM Advanced Management Journal*, 15-21.
- Çelik, V. (1997). Eğitim Yönetiminde Vizyoner Liderlik. *Eğitim Yönetimi*, 3(4), 465-474.
- Çelik, V. (1998). Eğitimde Dönüşümcü Liderlik. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(16), 423-442.
- Çolakoğlu, F. B. (2018). Liderin Takım Çalışması Üzerindeki Etkileri ve Bir Araştırma. *Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*.
- Daft, R. L. (2008). *Management (Cilt 8)*. Thomson.
- de Lange, D. E., Busch, T., & Delgado-Ceballos, J. (2012). Sustaining sustainability in organizations. *Journal of business ethics*, 110(2), 151-156.
- Dünya İstihdam ve Sosyal Görünüm Eğilimler 2023. ILO: https://ilo.org/ankara/publications/WCMS_868387/lang--tr/index.htm
- Eren, E. (2010). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi (Cilt 12)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Eşkin, Ö.P., (2019) <https://ekolojist.net/surdurulebilirlik-nedir/>
- Ferdig, M. A. (2007). Sustainability Leadership: Co-creating a Sustainable Future. *Journal of Change Management*, 7(1), 25-35.
- Goolamally, N., & Ahmad, J. (2014). Attributes of School Leaders Towards Achieving Sustainable Leadership: A Factor Analysis. *Journal of Education and Learning*, 3(1), 122-133.

- Greco, V., & Ipiña, N. (2014). The Sustainable University-A Model for the Sustainable Organization. *Management of Sustainable Development*, 6(2).
- Gunasekaran, A., Jabbour, C. J. C., & Jabbour, A. B. L. D. S. (2014). Managing organizations for sustainable development in emerging countries: an introduction. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 21(3), 195-197.
- Hargreaves, A., & Fink, D. (2006). *Sustainable Leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Harris, M.J. (2000). *Basic Principles of Sustainable Development*. Global Development and Environment Enstitute Working Paper. USA: Tufts University
- Ilyas, S., Abid, G., & Ashfaq, F. (2020). Ethical leadership in sustainable organizations: The moderating role of general self-efficacy and the mediating role of organizational trust. *Sustainable Production and Consumption*, 22, 195-204.
- Iqbal, Q., & Ahmad, N. H. (2021). Sustainable development: The colors of sustainable leadership in learning organization. *Sustainable Development*, 29(1), 108-119.
- Kim, W., Khan, G. F., Wood, J., & Mahmood, M. T. (2016). Employee engagement for sustainable organizations: Keyword analysis using social network analysis and burst detection approach. *Sustainability*, 8(7), 631.
- Köşker, Z., & Gürer, A. (2020). Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Yeşil Örgüt Kültürü. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(1), 88-109.
- Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir İşletmeler İçin Sürdürülebilir ve İçsel Unsurları. Afyon Kocatepe University, *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 14(2), 227-242.
- Leon, R. D. (2013). From the sustainable organization to sustainable knowledge-based organization. *Economic Insights-Trends & Challenges*, 65(2).
- Linnenluecke, M. K., & Griffiths, A. (2010). Corporate sustainability and organizational culture. *Journal of world business*, 45(4), 357-366.
- McMurray, A. J., Islam, M. M., Sarros, J. C., & Pirola-Merlo, A. (2012). The Impact of Leadership on Workgroup Climate and Performance in a Non-Profit Organization. *Leadership & Organization Development Journal*, 33(6), 522-549.
- Moore, B.V. (1927). The May Conference on leadership. *Personnel Journal*, 6, 124-128.
- Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals, *Journal of Environmental Sustainability*, Vol: 1(1), Article 2, 1-10.
- Mısırdalı Yangil, F. (2016). Bilgi Toplumunda Liderlik: Sürdürülebilir Liderlik. *Sosyal Bilimler Dergisi*(48), 128-143.
- Muller, J., Maclean, R., & Biggs, H. (2009). The Impact of a Supportive Leadership Program in a Policing Organisation from the Participants' Perspective. *Work*, 32(1), 69-79.
- Northouse, P. G. (2019). *Leadership* (8. Baskı b.). California: Sage Publishing.
- Okafor, E. E. (2010). Child labour dynamics and implications for sustainable development in Nigeria. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 12(5), 8-21.
- Paulraj, A. (2011). Understanding the relationships between internal resources and capabilities, sustainable supply management and organizational sustainability. *Journal of Supply Chain Management*, 47(1), 19-37.
- Schyns, B., Veldhoven, M. v., & wood, S. (2009). Organizational Climate, Relative Psychological Climate and Job Satisfaction. *Leadership & Organizational Development Journal*, 30(7), 649-663.

- Sebhatu, S. P. (2008, December). Sustainability Performance Measurement for sustainable organizations: beyond compliance and reporting. In 11th QMOD Conference. Quality Management and Organizational Development Attaining Sustainability From Organizational Excellence to Sustainable Excellence; 20-22 August; 2008 in Helsingborg; Sweden (No. 033, pp. 75-87). Linköping University Electronic Press.
- Shrivastava, P. (1995). The Role of Corporations in Achieving Ecological Sustainability. *Academy of Management Review*, 20(4), 936-960.
- Simanskiene, L., & Zuperkiene, E. (2014). Sustainable Leadership: The New Challenge For Organizations. *Forum Scientiae Oeconomia*, 2(1), 81-93.
- Süzer, Ö. (2020). Sürdürülebilir Mimarlığın Sosyo-Kültürel Boyutu Bağlamında İzmir Ticaret Odası Genel Merkez Binasının Değerlendirilmesi.
- Taş, S. (2009). Atatürk'ün Dönüşümcü Liderliği. *International Journal of Technological Sciences*, 1(2), 1-9.
- Tokgöz, N., & Önce, S. (2009). Şirket Sürdürülebilirliği: Geleneksel Yönetim Anlayışına Alternatif. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 11(1), 249-275.
- Tufan, M., & Özel, C. (2018). Sürdürülebilirlik Kavramı ve Yapı Malzemeleri İçin Sürdürülebilirlik Kriterleri. *Uluslararası Sürdürülebilir Mühendislik ve Teknoloji Dergisi*, 1(2), 6-13.
- Yukl, G. (2013). *Leadership in Organizations* (Cilt 8). London: Pearson Education.
- Zorlu, K., & Korkmaz, F. (2020). Sürdürülebilir Liderlik Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Akademik Bakış*, 13(26), 199-213.
- <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang-tr/index.htm>
- <https://www.ilo.org/ankara/projects/gender-equality/lang-tr/index.htm>
- <https://sdgs.un.org/goals>
- <https://www.surdurulebilirisodulleri.com/>
- <https://www.businesslife.com.tr/haber/surdurulebilirlik-ligindeki-liderler-567>
- <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/surdurulebilirliğin-liderleri/>

Achieving Sustainable Human Resources Management in Aviation

Serdar Kızılcan - Kağan Cenk Mızrak

Introduction

The concept of sustainability in the aviation industry entails cautious utilization of resources without causing harm to them, aiming for their preservation for future generations. From the perspective of human resources, it involves efforts by organizations to enhance the capabilities of their workforce through training and development, ensuring their sustained growth and contribution.

Given the scarcity and limited accessibility of resources, businesses must exercise caution in their management. In the face of intense competition, organizations tend to focus on leveraging their resources to gain a competitive edge. Among these resources, human capital stands out as one of the most valuable. Companies that fail to recognize the importance of human resources risk being eliminated in the competitive landscape. To avoid such unfavorable outcomes, it is crucial to prioritize and sustainably manage human capital within organizations.

Organizations can maintain a competitive advantage if they succeed in retaining hard-to-imitate human resources within the organization. In this context, the selection, training, development, and guidance of employees with a sustainable perspective are of great importance for businesses. Activities such as contributing to employees' career development, allowing their progress and advancement, highlight the significance of sustainable human resources management.

References

- BARUTÇUGİL, İ. S. (2004), *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- BAYAT, B. (2008), İnsan Kaynakları Yönetiminin Stratejik Niteliği, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 67-91.
- BENLİGİRAY, S. ve KURT, Y. (2016), Havacılık Sektöründe Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Rolü: Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etme, 3rd International Conference on Education, Social Sciences and Humanities, 357-365.
- BOUDREAU, J., and RAMSTAD, P. (2005), Talentship, Talent Segmentation and Sustainability: A New HR Decision Science Paradigm For A New Strategy Definition, *Human Resource Management*, 44(2), 129-136.
- DYLLICK, T., and HOCKERTS, K. (2002), Beyond The Business Case For Corporate Sustainability, Business Strategy and The Environment. <https://doi.org/10.1002/bse.323>
- DRUCKER, P. F. (2014), 21. *Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları* (Çev. G. Gorbon), İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- EHNERT, I., and HARRY, W. (2012), Recent Developments and Future Prospects on Sustainable Human Resource Management, *Management Revue*, 23(3), 221-238.
- GATTO, M. (1995), Sustainability: Is It A Well Defined Concept?, *Ecological Applications*, 5(4), 1181-1183.
- HARRIS, J. M. (2000), Basic Principles of Sustainable Development, *Dimensions of Sustainable Development*, 21-41.
- ICAO, (2021). *Page of ICAO*, on April 19, 2023 copied from web address <https://www.icao.int/Newsroom/Pages/2020-passenger-totals-drop-60-percent-as-COVID19-assault-on-international-mobility-continues.aspx>
- İBİCİOĞLU, H. (2011). *İnsan Kaynakları Yönetimi: Geleneksel ve Stratejik Perspektif*, 3. Baskı, Ankara: Alter Yayınları.
- KOURDİ, J. (2012), *İş Stratejisi* (Çev. Ü. Şensoy), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KRAMAR, R. (2015), Beyond Strategic Human Resource Management: Is Sustainable Human Resource Management The Next Approach?, *The International Journal of Human Resource Management*, 25(8), 1069-1089.
- KRUIJF DE, H. A. and VUUREN VAN, D.P. (1998), Following Sustainable Development in Relation to the North-South Dialogue: Ecosystem Health and Sustainability Indicators, *Ecotoxicology and Environmental*, 4-14.
- KÜÇÜKÖNAL, H. ve KORUL, V. (2002), Havayolu İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 67-90.
- MARIAPPANADAR, S. (2003), Sustainable Human Resource Strategy: The Sustainable and Unsustainable Dilemmas of Retrenchment, *International Journal of Social Economics*, 906-923.
- MAZUR, B. (2017), Sustainable Human Resource Management and its Models, *International Journal of Contemporary Management*, 16(3), 211-223.
- MOLDAN, B., JANOUSKOVA, S., and HAK, T. (2012), How to Understand and Measure Environmental Sustainability: Indicators and Targets, *Ecological Indicators*, 17, 4-13.
- ÖZMEHMET, E. (2012), Dünyada ve Türkiyede Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları, *Journal of Yaşar University*, 3(12), 1853-1876.
- PALICH, N. and EDMONDS, A. (2013), Social Sustainability: Creating Places and Participatory Processes That Perform Well for People, *Environment Design Guide*, 78, 1-13.

- PFEFFER, J. (2010), Building Sustainable Organizations: The Human Factor, *The Academy of Management Perspectives*, 24(1), 34-45.
- PIERCE, F.J. and LARSON, W.E. (1993), Developing Criteria To Evaluate Sustainable Land Management, 7-14.
- PRINS, P., BEIRENDONCK, L., VOS, A. and SEGERS, J. (2014), Sustainable HRM: Bridging Theory and Practice Through the "Respect Openness Continuity (ROC) Model, *Management Revue*, 25(4), 263-284.
- SAA-PEREZ, P., and GARCIA-FALCÓN, J. (2002), A Resource-Based View of Human Resource Management and Organizational Capabilities Development, *International Journal of Human Resource Management*, 123-140.
- SACHS, D. J. (2019), *Sürdürülebilir Kalkınma Çağı* (Çev. B. Gönülşen), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayinevi.
- STEAD, J. G. and STEAD, E. (2000), Eco-Enterprise Strategy: Standing for Sustainability, *Journal of Business Ethics*, 24(4), 313-329.
- TEKSÖZ, G. (2014), Geçmişten Ders Almak: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim, *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 31(2), 73-97.
- TOKGÖZ, N. ve ÖNCE, S. (2009), Şirket Sürdürülebilirliği: Geleneksel Yönetim Anlayışına Alternatif, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 249-275.
- WILKINSON, A. HILL, M. and GOLLAN, P. (2001), The Sustainability Debate, *International Journal Operations and Production Management*, 21(12), 1492-1502.
- YAVUZ, V. (2010), Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.
- YÜCEL, G. ve KURNAZ L. (2021), *Yeni Gerçeğimiz Sürdürülebilirlik*, İstanbul: Tohum Yayıncılık.
- ZAUGG, R. J., BLUM, A. and THOM, N. (2001), Sustainability in Human Resource Management, Evaluation Report, Survey in European Companies and Institutions.
- ZHANG, L., GUO, X., LEI, Z. and LIM, M. K. (2019), Social Network Analysis of Sustainable Human Resource Management from the Employee Training's Perspective, *Sustainability*, 11(2), 1-20.

Will Courts Go Online?

Is the Legal Sphere Ready to Replace Traditional Litigation with Online Dispute-Resolution Mechanisms?

Yuliia Sapiga

Introduction

In 1989 (Berners-Lee and Fischetti, 1999), the World Wide Web (www) was created, and an online commerce prohibition was implemented in 1992 (Kesna and Shah, 1994). The way individuals view interpersonal communication has been permanently altered by the Internet (Duca et al., 2012). Modern cultures have gradually made their way online. People use online social networking to conduct their social life in addition to communicating, searching for information, making purchases, conducting business, and working online.

Cyberspace, to use Ethan Katsh's phrase, is not a peaceful environment. It is a workplace that is incredibly active, energetic, competitive, and innovative (Katsh, 2001). It makes sense why there are so many issues to settle. The special concerns that occur in cyberspace cannot be adequately addressed by traditional courts and laws. Litigation in state courts is outmoded (Geist, 1998).

It has its usual flaws, such as being very time-consuming and expensive, but it also doesn't work well for e-commerce disputes because of jurisdictional concerns and the potential for geographical distance between parties. People are looking for alternatives as a result. However, it's important to remember that ODR can be used in disputes that have no connection to the Internet at all.

References

- 'Alibaba To Invest In Türkiye Ecommerce Company Trendyol' (Thepaypers.com, 2018) <<https://www.thepaypers.com/ecommerce/alibaba-to-invest-in-türkiye-ecommerce-company-trendyol/773777-25>> accessed 29 July 2018.
- 'Contribution Of Türkiye To Progress Report' (Bilgitolumu.gov.tr, 2004) <http://www.bilgitolumu.gov.tr/wp-content/uploads/2014/04/E-Europe_2003_Progress_Report.pdf>.
- 'Türkiye Takes up the Presidency of International Consumer Protection and Enforcement Network (ICPEN) 2017- 2018' (english.gtb.gov.tr) <<https://english.gtb.gov.tr/news/türkiye-takes-up-the-presidency-of-international-consumer-protection-and-enforcement-network-icpen20172018>>
- Abdel Wahab, M. S., Katsh, E., & Rainey, D. (2012). *Online dispute resolution: Theory and practice. A treatise on technology and dispute resolution*. Hague: Eleven International Publishing.
- Ahmet Can, 'Türkiye Aiming Big in E-Commerce: Minister' (Hürriyet Daily News, 2017) <<http://www.hurriyetdailynews.com/Türkiye-aiming-big-in-e-commerce-minister-122809>> accessed 29 July 2018.
- Andrew Stranieri, John Zeleznikow, Mark Gawler & Bryn Lewis, A Hybrid Rule—Neural Approach for the Automation of Legal Reasoning in the Discretionary Domain of Family Law in Australia, *ARTIFICIAL INTELLIGENCE & L.*, Sept. 1999, at 153–83.
- Anjanette Raymond and Scott Shackelford, 'Technology, Ethics, and Access to Justice: Should an Algorithm be Deciding Your Case? (2014) 35 Michigan Journal of International Law 485, 514-515.
- Arno R. Lodder & John Zeleznikow, Developing an Online Dispute Resolution Environment: Dialogue Tools and Negotiation Support Systems in A Three-Step Model, 10 *HARV. NEGOT. L. REV.* 287, 293–94 (2005).
- ARNO R. LODDER & JOHN ZELEZNIKOW, Artificial Intelligence and Online Dispute Resolution, in *ENHANCED DISPUTE RESOLUTION THROUGH THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY*, 73, 75 (2010), http://www.mediate.com/pdf/lodder_zeleznikow.pdf.
- A. B. Yunis, 'Rechtsfragen der Online-Mediation 'in O. Märker & M. Trénel, *Online-Mediation. Neue Medien in der Konfliktvermittlung – Mit Beispielen aus Politik und Wirtschaft* (Berlin: Sigma, 2003) 201 at 219–20;
- B. Cruquenaire & F. de Patoul, 'Le développement des modes alternatifs de règlement des litiges de consommation : Quelques réflexions inspirées par l'expérience ECODIR '(2000) *Lex Electronica* <www.lex-electronica.org/articles/v8-1/cruquenaire-patoul.htm> at § 39;
- Behire Esra Çayhan, 'IMPLEMENTING E-GOVERNMENT IN TÜRKİYE: A COMPARISON OF ONLINE PUBLIC SERVICE DELIVERY IN TÜRKİYE AND THE EUROPEAN UNION' (Onlinelibrary.wiley.com, 2008) <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/j.1681-4835.2008.tb00245.x>> .
- Carol Matlack, 'Robots Are Taking Divorce Lawyers 'Jobs, Too', Bloomberg, 30 June 2016 <http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-06-30/robots-are-taking-divorce-lawyers-jobs-too>
- Catherine R. Albiston, Lauren B. Edelman & Joy Milligan, *The Dispute Tree and the Legal Forest*, 10 *ANN. REV. L. & SOC. SCI.* 105, 117 (2014).
- Conley Tyler, M. (2004). 115 and Counting: The State of ODR 2004. In T. M. Conley (Ed.), *Proceedings of the third annual forum on online dispute resolution*. Bangkok: International Conflict Resolution Centre in Collaboration with the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.

- Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, also known as the New York Convention, adopted by a United Nations diplomatic conference on 10 June 1958 and entered into force on 7 June 1959, 330 UNTS 38; 21 UST 2517; 7 ILM 1046 (1968). 60 Article 2(1) and 2(2).
- David Carneiro, Paulo Novais, Francisco Andrade, John Zeleznikow and Jose Neves, 'Online Dispute Resolution: an Artificial Intelligence Perspective '(2014) 41 Artificial Intelligence Review 211, 215.
- Deborah Greenspan, Helping Clients Determine Whether the Alternative Dispute Resolution Process Is Appropriate and How to Reach a Fair Remedy, in TRENDS IN ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION 87 (2012), 2012 WL 5898585.
- Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce) [2000] OJ L 178/1, Articles 9(1) and 17(1).
- E Katsh, 'Bringing Online Dispute Resolution to Virtual Worlds: Creating Processes Through Code '(2004) 49 New York Law Review 271, 283.
- E Katsh, 'Online Dispute Resolution: Some Lesson from the E-Commerce Revolution '(2001) 28(4) Northern Kentucky Law Review 810.
- E.G. Thornburg, 'Going Private: Technology, Due Process, and Internet Dispute Resolution '(2000) 34 University of California Davis Law Review 151 at 197.
- Esmée Bickel, Marian van Dijk, and Ellen Giebels, 'Online legal advice and conflict support: a Dutch experience 'University of Twente, March 2015 <https://www.utwente.nl/igs/icrisp/news/content/online-legal-advice-and-conflict-support-utwente.pdf> ;
- ETHAN KATSH & JANET RIFKIN, ONLINE DISPUTE RESOLUTION: RESOLVING CON- Flicts IN CYBERSPACE 56 (2001).
- European Parliament (2011). CrossBorder Alternative Dispute Resolution in the European Union. Retrieved from: http://www.europarl.europa.eu/meet-docs/2009_2014/documents/imco/dv/adr_study_/adr_study_en.pdf .
- FG Lastowka, D Hunter, 'The Laws of Virtual Worlds '(2004) 92 California Law Review 1, 71.
- G Kaufmann-Kohler, 'Online Dispute Resolution and its Significance for International Commercial Arbitration', <http://www.lk-k.com/data/document/online-dispute-resolution-and-its-significance-for-international-commercial-arbitration-global.pdf>> 437, 455, accessed 1 October 2015.
- G. Kaufmann-Kohler & T. Schultz, Online Dispute Resolution: Challenges for Contemporary Justice (The Hague: Kluwer Law International, 2004) at 249–76.
- GABRIELLE KAUFMANN-KOHLER & THOMAS SCHULTZ, ONLINE DISPUTE RESOLUTION: CHALLENGES FOR CONTEMPORARY JUSTICE 12–14, 62 (2004).
- Gregory E. Kersten & Sunil J. Noronha, WWW-Based Negotiation Support: Design, Implementation, and Use, 25 DECISION SUPPORT SYSTEMS 135 (1999).
- Gregory Kersten & Sunil Noronha, Negotiation via the World Wide Web: A Cross-Cultural Study of Decision Making, GROUP DECISION & NEGOT., May 1999, at 251–79;
- H.H. Perritt, 'Will the Judgment-Proof Own Cyberspace ? '(1998) 32 International Lawyer 1121 at 1123.
- HA Haloush, 'The Authenticity of Online Alternative Dispute Resolution Proceedings '(2008) 25(3) Journal of International Arbitration 355, 355

http://www.rvr.org/binaries/content/assets/rvrorg/informatie-over-de-raad/legalaid-brochure_online--2015.pdf

Jin Ho Verdonschot, 'In The Netherlands, Online Application Helps Divorcing Couples in Their Own Words, on Their Own Time' (2015) 21 (2) *Dispute Resolution Magazine* 19;

JP Kesna, RC Shah, 'Fool us once shame on you – fool us twice shame on us: what we can learn from the Privatisations of the Internet Backbone Network and the Domain Name System' (1994) 79(1) *Washington University Law Quarterly* 91, 113.

L Del Duca, C Rule, Z Loebl, 'Facilitating Expansion of Cross-Border E-Commerce – Developing Global Online Dispute Resolution System (Lessons Derived from Existing ODR Systems – Work of the United Nations Commission on International Trade Law)' (2012) 1(1) *Penn State Journal of Law & International Affairs* 59.

L.M. Ponte, 'Throwing Bad Money After Bad: Can Online Dispute Resolution (ODR) Really Deliver the Goods for the Unhappy Internet Shopper?' (2001) *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property* 55 at 67.

Legal Aid Board, *Legal Aid in the Netherlands: a broad outline* (2015), 8

Lord Justice Briggs, *Civil Courts Structure Review – Interim report* (December 2015) (Briggs - Interim) and Lord Justice Briggs, *Civil Courts Structure Review – Final report* (July 2016) (Briggs - Final).

LQ Hang, 'Online Dispute Resolution Systems: The Future of Cyberspace Law' (2001) 41(3) *Santa Clara Law Review* 837, 838.

MA Geist, 'The Reality Bytes: Regulating Economic Activity in the Age of the Internet' (1998) 73 *Washington Law Review* 521, 533.

Maurits Barendrecht et al, *Trend Report 4 - ODR and the courts: The promise of 100% access to justice?* (The Hague Institute for Innovation of Law, 2016) 57.

MB Wahab, 'Online Dispute Resolution and Digital Inclusion: Challenging the Global Digital Divide' <<http://www.mediate.com/Integrating/docs/ODR%20and%20Digital%20Inclusion%20-%20Mohamed%20Abdel%20Wahab.pdf>> 4-11, accessed 1 October 2015.

Naomi Creutzfeldt and others, 'Consumer Protection In Türkiye: Law, Informality And The Role Of The Media' (Academia.edu, 2016) <http://www.academia.edu/29186870/Consumer_Protection_in_Türkiye_Law_Informality_and_the_Role_of_the_Media> accessed 16 August 2018.

National Judiciary Informatics System (UYAP)' (UYAP) <<http://www.e-justice.gov.tr/General-Information>>.

Nuria Gonza lez Mart'ın, *International Parental Child Abduction and Mediation: An Overview*, 48 *FAM. L.Q.* 319 (2014).

Online Dispute Resolution Advisory Group, *Online Dispute Resolution For Low Value Civil Claims* (Civil Justice Council, February 2015) [1.9].

PD Galloway, 'Is Construction Arbitration ready for Online Dispute Resolution?' (2013) 30(2) *The International Construction Law Review* 215, 218-220.

Polish Civil Procedure Code, Article 1162(2).

Polish Civil Procedure Code, Article 1197(1).

Polish Electronic Signature Act, Article 5(2).

Pinar Bülent and Eylül Topanoğlu, 'Türkiye's New Emerging Market: E-Commerce - Consumer Protection - Türkiye' (Mondaq.com, 2018) <<http://www.mondaq.com/Türkiye/x/377342/Consumer+Law/Türkiyes+New+Emerging+Market+ECommerce>> accessed 8 June 2018.

R Hill, 'Will Cyberspace use Cybercourts?' (1997) *International Commercial Litigation* 31 ff.

- Ryan S. Bewersdorf, A Primer on Alternative Dispute Resolution in To- day's Legal System, in TRENDS IN ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION 87 (2012), 2012 WL 5898580.
- S Halla, 'Arbitration Going Online – New Challenges in 21st Century?' <<https://journals.muni.cz/mujlt/article/view/2583/2147>>217, 221-224, accessed 1 October 2015
- S Kallel 'Online Arbitration '(2008) 25(3) Journal of International Arbitration 345, 346.
- S Kumar, 'Virtual Venues: Improving Online Dispute Resolution as an Alternative to Cost Intensive Litigation '(2009) 27(1) John Marshall Journal of Information Technology & Privacy Law 81, 85-86.
- S. Louveaux, A. Salaün, & Y. Pouillet, 'Protection in Cyberspace, Some Recommendations '(1999) 1 Info 521 at 532-34.
- Scott Shackelford and Anjanette Raymond, 'Building the Virtual Courthouse: Ethical Considerations for Design, Implementation, and Regulation in the World of ODR '(2014) Wisconsin Law Review 615, 628;
- Suquet, M. et al (2010) Online Dispute Resolution in 2010: a Cyberspace Odyssey? In Poblet, M., Abrahams, B., & Zeleznikow, J. Proceedings of the 6th international workshop on online dispute resolution. In conjunction with the 23rd international conference on legal knowledge and information systems (JURIX 2010), (pp. 1-12). Retrieved from: <<http://ceur-ws.org/Vol-684/ODR2010proceedings.pdf>> .
- SUSAN BLAKE, JULIE BROWNE & STUART SIME, A PRACTICAL APPROACH TO ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION 333 (2nd ed. 2012).
- Suzanne Van Arsdale, 'User Protections in Online Dispute Resolution '(2015) 21 Harvard Negotiation Law Review 107, 118-119.
- T Berners-Lee, M Fischetti, Weaving the Web: the Original Design and Ultimate Destiny of the World Wide Web (San Fransisco 1999).
- Turkish B2C Ecommerce Is Expected To Double By 2019 - Report' (Thepaypers.com, 2015) <<https://www.thepaypers.com/ecommerce/turkish-b2c-ecommerce-is-expected-to-double-by-2019-report/760867-25>> accessed 29 July 2018.
- T Schultz, 'The Role of Dispute Settlement and ODR 'in A Ingez-Housz, ADR in Business: Practice and Issues across Countries and Cultures, vol. II (Bedfordshire 2011) 135, 136.
- 'Why Türkiye Is The New Ecommerce Hotspot?' (BoaCompra, 2018) <<https://boacompra.com/en/blog/why-Türkiye-is-the-new-ecommerce-hotspot?#rmcl>> accessed 25 July 2018.

Sustainable Tourism Development: A Comprehensive Review of Extant Literature

Marymagdaline Enowmbi Tarkang

Introduction

The tourism business has experienced significant expansion over the past two decades until the current COVID-19 pandemic practically paralyzed worldwide tourism activities. Global and local tourism is a dynamic and economically important industry. It has economic, social, and cultural significance and provides effective and inclusive opportunities for sustainable development (WTO, 2020). Since the 1950s, tourism has had a significant bearing in both developed and developing countries concerning economic development (Gamas et al., 2007; Mihalič, 2014). Tourism is a part of human existence. It has been proven that nothing can stop the desire to travel, not even global problems or terrorism (Streimikiene, Svagzdiene, Jasinskas, and Simanavicius, 2021).

Tourist activities are so important that, until the pandemic, tourism exceeded population growth every year (Rasoolimanesh, Ramakrishna, Hall, Esfandiar, & Safi, 2020), and about 1.8 billion foreign tourists are estimated by 2030. Trupp and Dolezal, (2020) suggest that this number will also increase, although the forecast is subject to revision. Due to the threats of worldwide climate change, depletion of natural resources, and severe social and economic inequality, businesses and entities are forced to assess environmental, social, and economic impacts. This inclination has increased the potential and demand for socially, environmentally, and economically responsible products. The tourist sector is under pressure to manage its positive and negative impacts as it depends on maintaining the beauty and

References

- Agyeiwaah, E., McKercher, B., & Suntikul, W. (2017). Identifying core indicators of sustainable tourism: A path forward? *Tourism Management Perspectives*, 24, 26–33.
- Ahmad, F.; Draz, M.; Su, L.; Ozturk, I.; Rauf, A. Tourism and environmental pollution: Evidence from the one belt one road provinces of western China. *Sustainability* 2018, 10, 3520.
- Altinay, M., & Hussain, K. (2005). Sustainable tourism development: a case study of North Cyprus. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 17(3), 272-280.
- Asmelash, A.G.; Kumar, S. Assessing progress of tourism sustainability: Developing and validating sustainability indicators. *Tour. Manag.* 2019, 71, 67–83
- Bishwokarma, D., Harper, J., & Nepal, S. (2023). Sustainable tourism in practice: synthesizing sustainability assessment of global tourism destinations. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 1-14.
- Borsdorf, A., & Jungmeier, M. (2020). Das Weltnetz der Biosphere Reserves (UNESCO WNBR) im Spiegel des Nachhaltigkeitskonzeptes: Stand und Perspektiven. *Biosphäre 4.0: UNESCO Biosphere Reserves als Modellregionen einer nachhaltigen Entwicklung*, 3-30.
- Bugdol M, Puciato D, Borys T (2019) Development of tourism – barriers to shaping and recommendations for further research. *Problems of Sustainable Development* 14(2): 157- 170
- Canosa, A., Graham, A., & Wilson, E. (2018). Growing up in a tourist destination: Negotiating space, identity and belonging. *Children's Geographies*, 16(2), 156–168. <https://doi.org/10.1080/14733285.2017.1334115>
- Canosa, A., Graham, A., & Wilson, E. (2019). My overloved town: The challenges of growing up in a small coastal tourist destination (Byron Bay, Australia). In C. Milano, J. M. Cheer & M. Novelli (Eds.), *Overtourism: Excesses, discontents and measures in travel and tourism* (pp. 190–204). Routledge.
- Dodds, R., & Butler, R. W. (2009). Inaction more than action: Barriers to the implementation of sustainable tourism policies. In *Sustainable tourism futures* (pp. 63-77). Routledge.
- Fennell, D., & Cooper, C. (2020). *Sustainable tourism: Principles, contexts and practices*. Channel View Publications. <https://doi.org/10.21832/FENNEL7666>
- Frey, N., & George, R. (2010). Responsible tourism management: The missing link between business owners' attitudes and behaviour in the Cape Town tourism industry. *Tourism management*, 31(5), 621-628.
- Grimwood BSR, Yudina O, Muldoon M, et al. (2015) Responsibility in tourism: a discursive analysis. *Ann Tour Res* 50: 22-38.
- Holzner, M. Tourism and economic development: The beach disease? *Tour. Manag.* 2011, 32, 922–933. [CrossRef]
- Hunter, C. (2012). Aspects of the sustainable tourism debate from a natural resources perspective. In *Sustainable tourism* (pp. 3-23). Routledge.
- Ki-Moon, B. (2017). International Year of Sustainable Tourism for Development.
- Koscak, M., Colaric-Jakse, L., Fabjan, D., Kukulj, S., Zaloznik, S., Knezevic, M., O'Rourke, T., & Prevorsek, B. (2018). No one asks the children, right? *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 66(4), 396–410.
- Košćak, M., Knežević, M., Binder, D., Pelaez-Verdet, A., Işik, C., Mičić, V., ... & Šegota, T. (2023). Exploring the neglected voices of children in sustainable tourism development: A comparative study in six European tourist destinations. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(2), 561-580.

- Kuščer K, Mihalič T (2016) The impact of innovativeness on mountain destination development. In: Pechlaner H., Innerhofer E. (eds) *Competence-Based Innovation in Hospitality and Tourism*. Routledge, London. pp 133-156.
- Kuščer K, Mihalič T, Pechlane H (2017) Innovation, sustainable tourism and environments in mountain destination development: a comparative analysis of Austria, Slovenia and Switzerland. *J Sustain Tour* 25(4): 489-504. <https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1223086>
- Lee, J.W.; Brahmasrene, T. Investigating the influence of tourism on economic growth and carbon emissions: Evidence from panel analysis of the European Union. *Tour. Manag.* 2013, 38, 69–76
- Lee, T. H. (2013). Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism Management*, 34, 37–46. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2012.03.007>
- Madhavan, H., & Rastogi, R. (2013). Social and psychological factors influencing destination preferences of domestic tourists in India. *Leisure Studies*, 32(2), 207–217.
- Manzoor, F., Wei, L., Asif, M., Haq, M. Z. U., & Rehman, H. U. (2019). The contribution of sustainable tourism to economic growth and employment in Pakistan. *International journal of environmental research and public health*, 16(19), 3785.
- Milićević, S., Bošković, N., & Lakićević, M. (2021). Sustainable tourism development in mountain areas in Šumadija and Western Serbia. *Journal of Mountain Science*, 18(3), 735-748.
- Niñerola, A.; Sánchez-Rebull, M.-V.; Hernández-Lara, A.-B. Tourism research on sustainability: A bibliometric analysis. *Sustainability* 2019, 11, 1377.
- Obradović, S., Stojanović, V., Kovačić, S., Jovanovic, T., Pantelić, M., & Vujičić, M. (2021). Assessment of residents' attitudes toward sustainable tourism development-A case study of Bačko Podunavlje Biosphere Reserve, Serbia. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 35, 100384.
- Ozdemir, C., & Yolal, M. (2017). Cross-cultural tourist behavior: An examination of tourists' behavior in guided tours. *Tourism and Hospitality Research*, 17(3), 314–324.
- Poudel, S., Nyaupane, G. P., & Budruk, M. (2016). Stakeholders' perspectives of sustainable tourism development: A new approach to measuring outcomes. *Journal of Travel Research*, 55(4), 465-480.
- Prabhu, S. (1996), "Challenges for hospitality and tourism operators: a North American perspective", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 8 No. 7, pp. 52-62
- Rasoolimanesh, S. M., Ramakrishna, S., Hall, C. M., Esfandiar, K., & Seyfi, S. (2020). A systematic scoping review of sustainable tourism indicators in relation to the sustainable development goals. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-21.
- Richards, G., & Hall, D. (2000). *Tourism and sustainable community development*. Routledge.
- Seraphin, H., & Green, S. (2019). The significance of the contribution of children to conceptualising the destination of the future. *International Journal of Tourism Cities*, 5(4), 544–555. <https://doi.org/10.1108/IJTC-12-2018-0097>
- Sharpley, R. (2020). Tourism, sustainable development and the theoretical divide: 20 years on. *Journal of sustainable tourism*, 28(11), 1932-1946.
- Stojanović, V. (2018). What we have and what we are proud of. In Zagorac (Ed.), *Bačko Podunavlje biosphere reserve - Nature with people*. Novi Sad: Provincial secretariat for urban planning and environmental protection. Institute for nature conservation of Vojvodine Province.

- Streimikiene, D., Svagzdiene, B., Jasinskas, E., & Simanavicius, A. (2021). Sustainable tourism development and competitiveness: The systematic literature review. *Sustainable development*, 29(1), 259-271.
- Trupp, A., & Dolezal, C. (2020). Tourism and the sustainable development goals in Southeast Asia. *Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 13(1), 1-16.
- UNESCO. (1996). Biosphere reserves: The seville strategy and the statutory framework of the world network. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2010). Lessons from biosphere reserves in the asia-pacific region, and a way forward. Regional Science Bureau for Asia & the Pacific. UNESCO Office, Jakarta. Retrieved April 26, 2020, from: https://www.researchgate.net/publication/311311116_Biosphere_Reserves.
- UNWTO. (2017). 2017 is the international year of sustainable tourism for development. Retrieved from <http://www.unwto.org/archive/global/press-release/2017-01-03/2017-international-year-sustainable-tourism-development>.
- Wakimin, N., Azlina, A., & Hazman, S. (2018). Tourism demand in Asean-5 countries: Evidence from panel data analysis. *Management Science Letters*, 8(6), 677-690.
- WNBR. (2020). World network of biosphere reserves, 30th October, 2020 <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biospherereserves/world-network-wnbr>.
- World Tourism Organisation. Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations. A Guidebook; World Tourism Organisation: Madrid, Spain, 2004
- World Tourism Organization. International Tourism and Covid-19. 2020. Available online: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> (accessed on 5 January 2020).
- Zhang, Y., Cole, S. T., & Chancellor, H. (2013). Residents' preferences for involvement in tourism development and influences from individual profiles. *Tourism Planning & Development*, 10(3), 267-284. <https://doi.org/10.1080/21568316.2012.747984>

Corporate Governance and Sustainability Nexus

Haydar Baki Dogan

Introduction

World markets have been experiencing significant and rapid developments. In the face of these developments and emerging novelties, the competitive power of companies has gained significance more than ever. Under such competitive circumstances, with its increased weight, accelerated capital circulation and grown value in global economy, private sector has to make growth sustainable and perform international harmonization.

As a consequence of the negative impact of the Asian Crisis in 1997, and thus-created concerns about institutional governance, Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) published its Principles of Corporate Governance in 1999. Hitches encountered in the process of corporate governance during the early 2000's manifested themselves through scandals in corporations such as Enron, Parmalat and WorldCom for which the related nations felt obliged to introduce a series of regulations. In July 2002, the USA enacted Sarbanes- Oxley to involve all public corporations (Candan and Özün, 2009: 27). The arguments over corporate scandals reveal the need to consider social targets as well as profit maximization (Margolis and Walsh, 2003). The view that one of the important reasons underlying financial crises and corporate scandals is mismanagement has highlighted the concept of good corporate governance. This concept, which has gained great importance in the international arena, has enabled the appreciation of the significance of corporate governance, which is considered as important as financial performance when deciding where to invest.

Following these experiences, the expectations of the past with merely financial content have been replaced by those of social content. In fact,

References

- Adams, W. M. (2006), The Future of Sustainability: Re-Thinking Environment and Development in the Twenty-First Century. *The World Conservation Union*.
- Adedeji, B. S. Ong, T. Rahman, M. M. Odukoya, O. O. & Alam, Md. K. (2019), Corporate Governance, Sustainability Initiatives and Firm Performance: Theoretical and Conceptual Perspectives. *International Journal of Asian Social Science*, 9(1), 35–47.
- Adiloğlu, B. (2011), İç Denetim Süreci ve Kontrol Prosedürleri, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Aktan, C.C. (2006), Kurumsal Şirket Yönetimi, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları
- Anca, P. (2012), Corporate Governance: Principles and Regulations. *Journal of Electrical and Electronics Engineering*, Volume 5, Number 1, May 2012
- Baksan, T. D. (2006), Kurumsal Yönetimde Güven ve Sigorta Şirketlerinde Uygulama, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale
- Bozkuş, K. S. (2019), “Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Yönetim”, Türkiye’de Sürdürülebilir Finans Uygulamaları (Ed. Aysel Gündoğdu), Gazi Kitabevi, Ankara
- Candan, H. & Özün, A. (2009), Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Carroll, A.B. & Buchholz, A. K. (2008), Business and Society: Ethics and Stakeholder Management. Ohio: South Western College Publishing.
- Chang, S.J. (2016), Sustainable Revolution for global business: Asynthetic Review of the literature. *Journal of Management and Sustainability*, 6(1)
- Cheng, E. C. M. & Courtenay, S. M. (2006), Board composition, regulatory regime and voluntary disclosure. *The International Journal of Accounting*, 41(3), 262–289.
- Demirbaş, M.& Uyar, S. (2006), Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Denetim Komitesi, Güncel Yayıncılık: 262, İstanbul.
- Demise N. (2006), OECD Principles of Corporate Governance. In: Corporate Governance in Japan. Springer, Tokyo.
- Dönmez, A. & Ersoy, A. (2006), “Bağımsız Denetim Firmaları Bakış Açısıyla Türkiye Bağımsız Dış Denetim Sisteminin Değerlendirilmesi”, Bilig, Kış 2006, Sayı 36, s. 69-89
- Elkington, J. (1997), “Cannibals with forks. The triple bottom line of 21st century (The triple bottom line of 21st century)”. Capstone: Oxford.
- Engelman, R. (2014), “Sürdürülebilirlik Sakızının Ötesi”, Dünyanın Durumu 2013 Sürdürülebilirlik Hala Mümkün mü? Worldwatch Enstitüsü Proje Yöneticileri: Eric Assadourian – Tom Prugh, (Çevirenler: Cana Ulutaş Ekiz – Çağrı Ekiz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Engin, E. & Eker Akgöz, B. (2013), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Değerlendirilmesi”. Selçuk İletişim, 8(1), 85-94.
- Fombrun C. J. , (2006). Corporate Governance, *Corporate Reputation Review*, 8 (4) 267-271
- Gönel, F. D. (2002), “Globalleşen Dünyada (Nasıl Bir) Sürdürülebilir Kalkınma”, *Birikim Dergisi*, Sayı:158.
- Gürbüz, O. & Ergincan, Y. (2004), Kurumsal Yönetim: Türkiye’deki Durumu ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler, İstanbul, Literatür yayınları.
- GRI, 2006. G4 Sustainability reporting guidelines. Available from <https://www.global-reporting.org/resource/library/GRIG4-Part2-Implementation-Manual.pdf>[Accessed 01/10/2022]

- Goodland, R. (2002). Sustainability: Human, Social, Economic and Environmental, Ted Munn (Ed.), Encyclopedia of Global Environmental Change, içinde (1-3), John Wiley&Sons Ltd.
- Goodland, R. & Daly, H. (1996). Environmental Sustainability: Universal and Non-Negotiable, *Ecological Applications*, 6(4), 1002-1017.
- Holden, E. Linnerud, K. ve Banister, D. (2017). The Imperatives of Sustainable Development, *Sustainable Development*, 25(3), 213-226
- Holmberg, J. & Sandbrook, R. (1992), Sustainable Development: What Is to Be Done? Making Development Sustainable: Redefining Institutions, Policy, and Economics. (Ed. J. Holmberg). *International Institute for Environment and Development*, p. 19-38, Island Press, Washington, D. C
- Hussain, S. H. & Malin, C. (2002), "Corporate Governance in Bahrain" Corporate Governance: An International Review. Vol: 10(3), Page: 197-210.
- International Corporate Governance Network, (2009), Global Corporate Governance Principles, Washington.
- İsmayilov, M. (2007), Kurumsal Yönetim: Azerbaycan'daki Anonim Şirketlerin Kurumsal Yönetim Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Janggu, T. F. Darus, M.M. Zain and Y. Sawani, (2014), Does good corporate governance lead to better sustainability reporting? An analysis using structural equation modelling. *Procedia-Social and Behavioural Sciences*, 145: 138-145
- Kocmanová, A. - Hrebicek, J. - Docekalova, M. (2011), "Corporate Governance and Sustainability", *Economics and Management*, 16, pp. 543-550
- Khare, A. Beckman T. and Crouse N., (2011), "Cities addressing climate change: Introducing a tripartite model for sustainable partnership", *Sustainable Cities and Society*, 1(4): 227-235
- Klettner, A. T. Clarke and M. Boersma, (2014), The governance of corporate sustainability: Empirical insights into the development, leadership and implementation of responsible business strategy. *Journal of Business Ethics*, 122(1): 145-165
- Kuşat, N. (2019), "Bir Kalkınma Anlayışı Olarak Sürdürülebilirlik", Türkiye'de Sürdürülebilir Finans Uygulamaları (Ed. Aysel Gündoğdu), Gazi Kitabevi, Ankara
- MacMillan, K. Money K. Downing S. ve Hillenbrand C. (2005), "Reputation in Relationships: Measuring Experiences, Emotions and Behaviors." *Corporate Reputation Review* 8 (3): 214; 232.
- Margolis, J. D. & Walsh, J. P. (2003). Misery loves companies: Rethinking social initiatives by business. *Administrative Science Quarterly*, 48(2), 268-305
- McKenzie, S. (2004). "Social Sustainability: Towards Some Definitions", *Hawke Research Institute Working Paper Series No 27*, Hawke Research Institute University Of South Australia Magill, South Australia 2004.
- Millstein, I. (1998), Corporate Governance and Improving Competitiveness Access to Capital in Global Markets, Paris, OECD Publications.
- Monks R. A. G. & Minow N., (2004). Corporate Governance, 3. Basım, Blackwell Publishing, USA.
- Nemli, E. (2004), Sürdürülebilir Kalkınma: Şirketlerin Çevresel ve Sosyal Yaklaşımları, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- OECD (2015), G20/OECD Principles of Corporate Governance, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264236882-en>
- Ofluoğlu, S. U. (2006), Aile Şirketlerinin Yönetişim Yapısı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

- Paslı, A. (2004), Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetimi, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Pelenk, S. E. (2008), Kocaeli ve Çevresindeki Büyük Ölçekli Şirketlerde Kurumsal Yönetişim Bilincinin Ölçümlenmesine Yönelik Bir Araştırma, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Kocaeli.
- Porter, M. (1991), "America's green Strategy". *Scientific American*, 264(4), 168
- Saklı A R (2012) Stratejik Kurumsal Yönetim, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Sancar, G. A. (2013), Kurumsal Sürdürülebilirlik Bağlamında Kurumsal Yönetişim: Kavramın Doğuşu, Gelişimi Ve Değerlendirilmesi. *Selçuk İletişim*, 8, 1, 201
- Sarbanes-Oxley Law from 2002 in the USA available at <http://www.soxlaw.com>
- Scheel, E.A. (2015). Sustainable transformation of the cities: urban design pragmatics to achieve a sustainable city.
- Selimoğlu, S.V., Yazıcı, R., (2021). Türkiye'de Kurumsal Yönetişim Ve Sürdürülebilirlik, *Muhasebe ve Finansman Dergisi – Ağustos 2021 Özel Sayı* 113-136 Ülgen H. & Mirze S. K. (2004). İşletmelerde stratejik yönetim. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Tuzcu, A. (2004), Halka Açık Şirketlerde Kurumsal Yönetim Anlayışı: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)-100 Örneği, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Uyar, S. (2004), "Kurumsal Şeffaflığın Sağlanmasında Kurumsal Yönetim (Corporate Governance) Anlayışının Önemi", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 66, Ocak -Şubat- Mart, s. 1-15.
- Tekeli, İ. (1996), "Yönetim Kavramı Yanı Sıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine", *Sosyal Demokrat Değişim Dergisi*, Sayı: 3, s.45-54
- Topçu, A. (2007), Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Firma Değeri Üzerine Etkileri, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TÜSİAD (2002), Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi, İstanbul, (Aralık) 2002
- The UK Cadbury Report, Great Britain, 1992, <http://www.ecgi.org/codes/documents/cadbury.pdf>
- Vivien, F. D. (2008), Sustainable Development: An Overview of Economic Proposals, *SAPIENS*, 1(2), 1-8.
- Vural B.A. Bat, M. (2011), 21. Yüzyılın Yükselen Değerleri: İş Ahlakı ve Kurumsal Yönetişim, Paradoks Ekonomi, *Sosyoloji ve Politika Dergisi*, Ocak/January 2011, Cilt/Vol: 7, Sayı/Num: 1
- World Convention on Environment and Development (WCED) (1987), Our common future (The Brundtland Report). Oxford: Oxford University Press

Sustainability in Aviation: The Measures Taken

Kübra Nur Uzuntaş

Introduction

The aviation industry plays an important role to societies as it links people from all over the world. Whereas there are many advantages of aviation, there are also negative effects on the environment. Hence, the concept of “sustainable aviation” has become an outstanding issue for the aviation industry in recent years and society is becoming more and more concerned about climate change. Throughout the past ten years, lots of attempts have been made to implement sustainability into the aviation sector, and even additional efforts are being made today and also will be made in the future. These attempts are centered on concerns like minimizing negative environmental effects, improving energy efficiency, reducing carbon emissions, and protecting the natural resources. The aviation sector's sustainability objectives aim to satisfy the social and environmental necessities of today as well as the needs of coming generations.

There are many difficulties associated with sustainability in the aviation sector. The main issue is how aviation affects the environment and the natural world. Carbon dioxide (CO₂) and other greenhouse gases are released into the atmosphere by engines of airplanes, which significantly affect climate change. As a result, both airlines and manufacturers are making a variety of efforts, including promoting the use of biofuels while making the flight and developing aircrafts with lower environmental impact. While new technologies enable aircraft to use lighter and more durable materials, actions like route optimization and improved air traffic control systems also support energy savings. The efficient use of resources and the reduction of waste are additional aspects of sustainability in the aviation industry. For sustainable

References

- Abrantes, I., Ferreira, A. F., Silva, A., & Costa, M. (2021). Sustainable aviation fuels and imminent technologies-CO2 emissions evolution towards 2050. *Journal of Cleaner Production*, 313, 127937.
- Bauen, A., Harris, A., Sim, C., Gudde, N., Prussi, M., & Scarlat, N. (2022). CORSIA Lower Carbon Aviation Fuels: An Assessment of the Greenhouse Gas Emission Reduction Potential. *Applied Sciences*, 12(22), 11818. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/app122211818>
- Cambridge, H., & Whitelegg, J. (2009). Aviation and Sustainability. A Policy Paper. Stockholm Environment Institute. Retrieved from <https://policycommons.net/artifacts/1357870/aviation-and-sustainability/1971105/> on 02 Jul 2023.
- Doğan, M. E. (2018). Küresel Kamusal Mal Kapsamındaki Hava Kirliliğine Neden Olan Etkenlerin Havacılık Sektörü Odaklı İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (13) , 142-156 .
- EASA (2023). Aviation Sustainability Briefing. *EUROCONTROL*, 1-8. Retrieved from <https://www.eurocontrol.int/aviation-sustainability-briefing>
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, Ekonomik Ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik Ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(3), 196-215.
- Gemmer, E. (2019). Aviation sustainability. *Honors Project*, 425. Retrieved from <https://scholarworks.bgsu.edu/honorsprojects/425>
- IATA (2021). Resolution On The Industry's Commitment to Reach Net Zero Carbon Emissions by 2050. Retrieved from <https://www.iata.org/en/programs/environment/flynetzero/>
- IATA (2023). CORSIA Fact sheet. Retrieved from <https://www.iata.org/en/iata-repository/pressroom/fact-sheets/fact-sheet---corsia/>
- IATA. What Is SAF? Retrieved from <https://www.iata.org/contentassets/d13875e9ed784f75bac90f000760e998/saf-what-is-saf.pdf>
- International Civil Aviation Organization. (2010). Resolution A37-19: Consolidated Statement of Continuing ICAO Policies and Practices Related to Environmental Protection—Climate Change. *International Civil Aviation Organization. Assembly, 37th Session; Montreal, 28 September–8 October 2010*, 1-67.
- International Civil Aviation Organization. (2011). Aviation and Sustainability: determining the complex environmental, economic and social impacts that are defining aviation's future. *The ICAO Journal*, 66(6), 1-36.
- International Civil Aviation Organization. (2012). Global Aviation and Our Sustainable Future: International Civil Aviation Organization Briefing for RIO+ 20. Retrieved from https://www.icao.int/environmental-protection/documents/rio+20_booklet.pdf
- Kuhlman, T., & Farrington, J. (2010). What is sustainability?. *Sustainability*, 2(11), 3436-3448.
- United Nations (1992). United Nations Framework Convention on Climate Change. Retrieved from <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>
- Yıldız, O. (2023). Sürdürülebilir Havacılık ve Tüketime Eşleştirilmesi, *Sivil Havacılık Yönetiminin Temelleri*, 393-435.
- Yiğit, E., Yazar, İ. & Karakoç, T. H. (2018). İnsansız Hava Araçları (İHA)'nın Kapsamlı Sınıflandırması ve Gelecek Perspektifi. *Sürdürülebilir Havacılık Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 10-19.

Green Airport

Sinem Sönmez

Introduction

The concept of sustainability is an important phenomenon that includes economic, social, and environmental factors. Increasing technological innovations and various developments have recently created areas where this concept can be discussed broadly.

Economically, sustainability is achieved by ensuring a certain level of welfare, individually and socially. Ensuring income justice is the first step toward this. For this, it is necessary to provide financial balances such as monetary and fiscal policy. Consequently, the continuation of this situation, which is the level of economic development, appears as economic sustainability. In the concept of social sustainability, the principle of social justice, which is based on individual and social welfare, is emphasized. This principle is based on the fair use of opportunities by everyone in society. Finally, in the concept of environmental sustainability, it is desired to minimize the destruction of nature experienced and to ensure that it is left safely to future generations. For this, individuals, societies, and organizations should show due diligence.

Green management, which is evaluated concerning environmental sustainability, is seen as an important goal for organizations to gain a competitive advantage. Green management generally focuses on regulating the environment by reducing pollution and waste and ensuring recycling. For this purpose, important environmental steps, such as the use of renewable energy, are encouraged to reduce emissions in the air (Haden, Oyler, & Humphreys, 2009).

Reducing the number of emissions in the air and regulating the natural efficiency of the environment without harming it is possible with the green

- Use of water and waste management is another issue that should be supported in terms of recycling.
- Since the airports are in large areas, the use of materials and tools that can be recycled will be beneficial in regulating waste and waste.
- Another important issue is that the infrastructure should be in a way that will meet future steps.

Airports in the Movies

Airports have played major roles in motion pictures and television shows due to being transportation hubs but also because of their unique characteristics.

The Terminal is one of those movies that takes place in an airport. The movie is about a man who becomes permanently grounded in an airport terminal and must survive only on the food and shelter provided by the airport. If nothing else, this movie demonstrates the sustaining properties of airport terminals.

Other movies:

- Airplane!
- Airport, Die Hard II
- Jackie Brown
- Get Shorty
- View from the Top- a light comedy about one woman's dream to work international routes for an airline.

References

- Abdullah, H. A. (2021). The Effect of The Verdancy Management Strategy on Permanent Development: A Case Study of Erbil, Iraq. İstanbul: Istanbul Gedik University, Business Administration Master in English Program.
- Canöz, N., & Ertek, A. (2020). Yeşil Kuruluş Sertifikasının Yeşil İmaj Oluşumuna KATkısı: Türk Sivil Havacılığı Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Aeronautics and Astronautics*, 1(1), 23-32.
- Classen, A. B., Werner, C., & Jung, M. (2017). Modern Airport Management- Fostering Individual Door-to-Door Travel. *Transportation Research Procedia*, 25, 63-76.
- Cruz, L. B., & Pedrozo, E. A. (2009). Corporate Social Responsibility and Green Management. *Management Decision*, 47(7), 1174-1199.
- Dalkıran, A. (2018). Havalimanı Yönetimi ve Sürdürülebilirlik. *Sürdürülebilir Havacılık Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 88-109.
- Ferrulli, P. (2016). Green Airport Design Evaluation (GrADE) - Methods and Tools Improving Infrastructure Planning. *6th Transport Research Arena April 18-21* (s. 3781-3790). *Transportation Research Procedia* 14.

- Haden, S. S., Oyler, J. D., & Humphreys, J. H. (2009). Historical, Practical, and Theoretical Perspectives On Green Management An Exploratory Analysis. *Management Decision*, 47(7), 1041-1055.
- ILO. (2015). *World Employment and Social Outlook, Trends 2015*. Available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_337069.pdf
- Jkassim, S. (2014). Green Airports-Features and Perspectives. International Islamic University Malaysia.
- Kara, E., & Kaya, A. (2020). Sanayi İşletmelerinde Çevre Bilinci ve Yeşil Yönetim Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(30), 3161-3182.
- Khan, H. M., & Jong, X. d. (2017, 07). *Green Airport*. Capgemini Consulting: Available at: https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2017/07/Green_Airports.pdf
- Loknath, Y., & Azeem, B. A. (2017). Green Management-Concept and Strategies. *National Conference on Marketing and Sustainable Development*, 688-702.
- Owens, J. (2022). *Can The Airline Industry Live Without Fossil Fuels?* OilPrice.com: Available at: <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Can-The-Airline-Industry-Live-Without-Fossil-Fuels.html>
- Roome, N. (1994). Business Strategy, R&D Management and Enviromental Imperatives. *R&D Management*, 24(1), 65-82.
- Sumathi, N., Phanendra, M., & Teja, K. G. (2018). Green Airport- Solutşon to Stop Pollution! *International Journal of Latest Technology in Engineering, Management& Applied Science*, 7(4), 78-85.
- Tam, H., & Taruna, D. (2016). Green Management: Road to Sustainability and Corporate Efficiency. *International Journal of Applied Research*, 2(1), 586-590.
- Yılmaz, D., & Korkmaz, F. (2021). Havalimanlarında Güneş Enerji Sistemlerinin Kullanılması ile İşletme Maliyetinin Azaltılması. *Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi*, 4(2), 79-87.
- Yılmaz, N., & Atmanli, A. (2016). Havacılıkta Alternatif Yakıt Kullanılmasının İncelenmesi. *Sürdürülebilir Havacılık Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 3-10.
- Zanin, M. G. (2007). The Green Airport Concept and the International Flight Academy on Biofuels. Baylor University, Institute for Air Science .

Gender Equality for Sustainability in Aviation: Developing a Framework

Habibe Güngör

Introduction

One of the goals of all countries in the world is growth and development. Sustainable development is discussed in three different ways: economic development, defined as the protection of capital; environmental development, which includes the protection of natural capital; and social development, which refers to the distribution of equality in issues such as health, education, and gender. At the same time, since humans are an indispensable element for economic development, it is impossible to ensure development without women (Gurbuz, 2019; Harris, 2000). Therefore, the United Nations General Assembly has emphasized gender equality in order to achieve all the goals and objectives of 2030 Sustainable Development, which they adopted in September 2015. The measures put forward by the United Nations for gender equality are summarized below (UN, 2015):

- Expanding women's potential and ensuring their access to all human rights.
- A review, reduction, and redistribution of women's and girls' unpaid caregiving.
- The full and equal participation of women in processes that shape their lives and the futures of their families, communities, nations, and the entire globe as agents and decision-makers.
- The expertise and vision of proponents of gender equality and women's rights
- Community organizations, unions, cooperatives, and parliaments.

can lead to better performance and profitability for aviation companies, which in turn can contribute to economic growth.

In addition, increasing women's representation in the aviation industry increases creative approaches to aviation safety, security, and customer service, which can contribute to broader social sustainability.

In conclusion, promoting gender equality in the aviation industry is an indispensable element for sustainable development. By increasing women's participation in the industry, aviation companies can benefit from different perspectives and better performance while contributing to environmental and social sustainability.

References

- Akca, M. (2019). II. International Conference on Empirical Economics and Social Science (ICEESS' 19), Bandırma - Türkiye.
- Akgul, S. O. (2020). Turizmde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi ile Mutluluk Endeksi Arasındaki İlişki, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 9(2), 160-178.
- Aktas, R. (2022). Gender Equality Approaches of Large Scaled Companies in Türkiye: Gender Policies and Practices from the Perspective of Women Directors, *Unpublished Master Thesis, the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara*.
- Andreis, F. (2023). Increasing the Participation of Women in Aviation. Analysis and Strategies in a Male-Dominated Industry. In: Paoloni, P., Lombardi, R. (eds) *When the Crisis Becomes an Opportunity. SIDREA Series in Accounting and Business Administration*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-21932-0_27
- Antonovic, R. and Stankovic, M., (2021). Crisis Communication and Risk Management, *3rd Virtual International Conference Path to a Knowledge Society-Managing Risks and Innovation*.
- Casebolt, M. K. (2023). Gender Diversity In Aviation: What Is It Like To Be In The Female Minority?, *Journal of Aviation/Aerospace Education & Research*, 32(1). <https://doi.org/10.15394/jaaer.2023.1943>
- Cotter, A. D., Hermsen, M. J., Ovadia, S. and Vanneman, R. (2001). The Glass Ceiling Effect, *Social Forces*, 80(2), 655–681.
- Cilci, T. (2021). Türkiye’de 2000-2019 Yılları Arasında Cam Tavan Kavramı ile İlgili Yayınlanmış Tezlerin Betimsel Analizi, *Unpublished Master Thesis, Trakya University Institute of Social Sciences, Edirne*.
- Ferla M. ve Graham, A. (2019). Women Slowly Taking Off: An Investigation into Female Underrepresentation in Commercial Aviation, *Research in Transportation Business & Management* 31.
- Gunay, S. (2022). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Butceleme Uygulamasının Kadın İstihdamını İyileştirme Üzerindeki Etkisi ve Edirne Belediyesi Örneği, *Unpublished Master Thesis, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
- Gurbuz, M. B. (2019). Cinsiyet Eşitsizliği ve Kalkınma: Teorik Bir İnceleme, *Unpublished Master Thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir*.

- Gurkan, H. & Gungor, H. (2016). Pilotluk Mesleğinde Hegemonik Erkekliğin İnsasi Ve Krizi Uzerine Inceleme: Top Gun Ve Flight Filmleri. *Istanbul Arel Universitesi İletisim Calismalari Dergisi*, 5(9), 103-13.
- Harris, M. J. (2000). Basic Principles of Sustainable Development, *Global Development and Environment Institute* (00-04), 1-25.
- International Civil Aviation Organization (ICAO). (2021). The Air Transport Gender Equality Initiative, 27.09.2022 tarihinde <https://www.icao.int/sustainability/Documents/Air%20Transport%20Gender%20Equality.pdf> adresinden alındı.
- International Society of Women Airline Pilots (ISWAP), (2021), *Current Numbers Worldwide Women Airline Pilots*, 25.09.2022 tarihinde <https://isa21.org/wp-content/uploads/2022/04/2021-ISA21-Graphs.pdf> adresinden alındı.
- Jackson, C. (2001), Women middle managers' perception of the glass ceiling, *Women in Management Review*, 16(1), 30-41.
- Karaoglu, Z. (2020). Okullarda Kadın Yöneticilerin Yönetim Sürecinde Karsılastığı Sorunlar, *Unpublished Master Thesis*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kuyucak, F. (2009). Türk Havacılığında Kadın. *Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi*. İzmir.
- Lutte, R. K. (2019). Women in Aviation: A Workforce Report, *Aviation Institute Faculty Publications*.
- Mahlick, P. and Thaver, B. (2010). Dialogue on gender and race equality: Conversations between Sweden and South Africa, *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 29 (1), 23-37.
- Marete, C., Zakharov, W. and Mendonca, F. A. C. (2022). A Systematic Literature Review Examining the Gender Gap in Collegiate Aviation and Aerospace Education, *Collegiate Aviation Review International*, 40(1), 168-186.
- Mccarthy, F., Budd, L. and Ison, S. (2015). Gender on the Flightdeck: Experiences of Women. *Journal of Air Transport Management*, 47, 32 - 38.
- Mouton, A. N. and Morrison, B. J. (2022). Literature Review of Barriers Impacting Female Underrepresentation in Commercial and Military Aviation, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1168801.pdf> Retrieved from (accessed 6 October 2022).
- Newton, N. (2020). Equal Space on the Flight Deck: Challenging the Myth of the Professional Pilot, *Unpublished Master Thesis*, Royal Roads University Victoria, British Columbia, Canada.
- Ozdemir, E. A. (2020). Kamu Politikaları Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma İlişkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ozturk, S. ve Karatas, M. (2020). Çalışma Yasamında Kadınların Karsılastığı Sorunlar, *HAK- İS Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 9(23), 103-120.
- Sachdeva, L. Bharti, K. and Badhotiya, G. K. (2022). Modeling of Career Entry Barriers for Women in Male Dominated Occupations: A Case of Indian Railways, *Research in Transportation Business & Management*.
- Seligson, D. (2019). *Women and Aviation: Quality Jobs, Attraction and Retention*. Geneva: International Labour Organization, Sectoral Policies Department.
- Seren, O. (2021). Sürdürülebilirlik Kapsamında Cinsiyet Eşitliği, *Published Master Thesis*, Akdeniz University Institute of Social Sciences, Ankara.

- Sever, H. (2021). The Relationship between Glass Ceiling Syndrome and Organizational Silence of Female Employees in the Aviation Sector, *Pamukkale Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 139-155.
- Singh, P., Saharan, T. and Bhat, M. Y. (2022). Does Workplace Issues Influence Women Career Progression? A Case of Indian Airline Industry, *Research in Transportation Business & Management*, 43, 1-8.
- Smith, W.E., Cohen, S., Kimbu, A.N. & de Jong, A. (2021). Reshaping Gender in Airline Employment, *Annals of Tourism Research*, 89.
- TUIK (2022), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi,1'ini%20ise%20erkekler%20olu%C5%9Fturdu>, Retrieved from (accessed 19 September 2022).
- UN (2022), *Goal 5: Achieve Gender Equality and Empower All Women and Girls*, Retrieved from https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Resolution_A_RES_70_1_EN.pdf (accessed 25 September 2022).
- UN, Department of Economic and Social Affairs (2015), *The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Available from <https://sdgs.un.org/goals>.
- Walby, S. (2005). Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice, *Social Politics*, 12 (3), 1-25.
- Warth, L. (2009). Gender Equality and the Corporate Sector. Discussion Paper Series 2009/4.
- World Economic Forum (2022). *Global Gender Gap Report*. World Economic Forum, Cologny/Geneva.
- Yenihan, B., Balcı, B. ve Vardar, C. (2018). Cinsiyet Farklılığının Kadın Çalışanların Kariyer Planlarına ve Kariyer Hedeflerine Etkileri: Havayolu Şirketlerinde Çalışan Kabin Memurları Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 176-192.
- Yıldız, S. (2017). Toplumsal Cinsiyetin Şirketlere Yansımada Ortaya Çıkan Ayrımcılık Kavramlarının Ardılları Üzerine Bir Model Önerisi, *Eskisehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 121-138.

SUSTALIDAN KLAVYEYE

Kavgaların Değişen Yüzünün Sosyolojik İzahı

Galip Bayezit

SUSTALIDAN KLAVYEYE Kavgaların Değişen Yüzünün Sosyolojik İzahı

Galip Bayezit

Yayın No.: 1959
ISBN: 978-625-393-207-7
E-ISBN: 978-625-393-208-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bayezit, Galip.

Sustalıdan Klavyeye Kavgaların Değişen Yüzünün Sosyolojik İzahı / Galip Bayezit

1. Basım, XVI + 312 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-207-7

E-ISBN: 978-625-393-208-4

1. Suç 2. Sapma 3. Şiddet 4. Kavga 5. Tehdit 6. Hakaret 7. Yaralama 8. Nitel Araştırma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Ön Söz	vii
Tablolar Listesi	xiii
Kısaltmalar Listesi	xv
Giriş	1
Bölüm 1	
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	5
1.1. Araştırmanın Konusu	5
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	6
1.3. Veri Toplama Teknikleri.....	7
1.4. Araştırmanın Soruları	11
1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	12
1.6. Verilerin Analizi	13
1.7. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği	15
1.8. Saha Çalışmasında Karşılaşılan Güçlükler	16
Bölüm 2	
SUÇ VE SAPMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL İZAHI	19
2.1. Sapma, Suç ve Suçluluk	19
2.1.1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Sapma ve Suç	20
2.1.2. Hukuki Bir Olgu Olarak Suç ve Suçluluk Kavramları.....	25
2.2. Suçluluğu İzah Eden Kuramlar	30
2.2.1. Biyolojik ve Psikolojik Kuramlar.....	32
2.2.2. Ekolojik Kuramlar	34
2.2.3. Sosyolojik Kuramlar.....	36
2.2.3.1. Gerginlik Teorisi ve Anomi	38
2.2.3.2. Alt Kültür Teorileri.....	45
2.2.3.3. Damgalama Teorisi	50
2.2.3.4. Sosyal Öğrenme Teorileri.....	54

2.2.3.5. Sosyal Kontrol Teorileri.....	59
2.2.3.6. Çatışmacı Teoriler	64

Bölüm 3

ŞİDDET VE KAVGA	69
3.1. Şiddet Olgusunun Tanımlanması	69
3.2. Şiddetin Tasnifi	71
3.3. Kavga: Şiddetin Bir Boyutu	73
3.3.1. Kavga Olgusunun Tanımlanması	73
3.3.2. Kavga Olaylarını Diğer Şiddet Türlerinden Ayıran Hususlar	77
3.3.3. Kavgaların Sınıflandırılması	79

Bölüm 4

TEHDİT, HAKARET VE YARALAMA SUÇUNUN HUKUKİ AÇIDAN İZAHI	83
4.1. Tehdit Suçu.....	84
4.1.1. Tehdit Suçunun Maddi Unsurları	85
4.1.2. Tehdit Suçunun Manevi Unsurları.....	87
4.2. Hakaret Suçu	87
4.2.1. Hakaret Suçunun Maddi Unsurları	89
4.2.2. Hakaret Suçunun Manevi Unsurları	92
4.3. Yaralama Suçları	92
4.3.1. Kasten Yaralama Suçu	93
4.3.1.1. Kasten Yaralama Suçunun Maddi Unsurları.....	94
4.3.1.2. Kasten Yaralama Suçunun Manevi Unsurları.....	96
4.3.2. Taksirle Yaralama Suçu.....	97
4.3.2.1. Taksirle Yaralama Suçunun Maddi Unsurları	98
4.3.2.2. Taksirle Yaralama Suçunun Manevi Unsurları.....	99

Bölüm 5

FAİLLERİN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	101
5.1. Yaş Durumu	101
5.2. Cinsiyet Durumu	102
5.3. Medeni Durum	103
5.4. Çocuk Sayısı	103
5.5. Kardeş Sayısı	104

5.6. Doğum Sırası.....	104
5.7. Ailenin Büyüklüğü.....	105
5.8. Eğitim Durumu	106
5.9. Meslek Durumu	107

Bölüm 6

VAKALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	111
6.1. Kavgaların Nedenleri	111
6.2. Kavganın Tarafları.....	123
6.3. Kavganın Mekânı	125
6.4. Kavganın Zamanı	129
6.5. Kavgaların Başlaması ve Büyümesi	133
6.6. Kavgaların Sonuçları	141
6.6.1. Tehdit, Hakaret, Yaralama Durumu.....	145
6.6.2. Kavgalardan Sonra Yasal Süreç.....	146
6.6.3. Kavgalardan Sonra Uzlaşma Durumu	150
6.6.4. Kavgaların Günlük Hayata Yansımaları.....	155
6.6.5. Problemleri Çözmenin Vasıtası Olarak Kavgalar.....	170

Bölüm 7

KAVGALARI ETKİLEYEN SOSYOKÜLTÜREL FAKTÖRLER	173
7.1. Sosyoekonomik Faktörler	173
7.2. Siyasi Faktörler	177
7.3. Dinî Faktörler	183
7.3.1. Kavga Olaylarının Dinî Açından İzahı	183
7.3.2. Mezhep Kavgaları	187
7.4. Ailevi Faktörler	189
7.5. Göç ve Suçluluk: Göçün Kavga Olaylarına Etkisi	195
7.6. İletişim İle Kavga Olayları Arasındaki İlişki	199
7.6.1. Söz Ola Kese Savaşı	199
7.6.2. Söz Ola Kestire Başı	202
7.7. Çalışma Hayatı	204
7.8. Sosyolojik Faktörler	210
7.8.1. Kavga Alt Kültürü.....	210
7.8.2. Sosyal Kontrol ve Kavgalar	222

Bölüm 8	
SUSTALIDAN KLAVYEYE	231
8.1. Kavgaların Değişimi/Dönüşümü	231
8.2. Kavgadan Alıkoyan Etkenler ve Kavgaların Önlenmesi.....	246
Sonuç ve Değerlendirme	259
Kaynakça	271
Ekler	279
Ek 1. Örnek Vakalar: Katılımcıların Taraf Oldukları Kavga Olayları	279
Ek 2. Katılımcı Listesi	311

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R., (2015), “Yoksulluk ve Suç: Doğrusal Olmayan Bir İlişki”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (1), ss. 251-265.
- Adalet Bakanlığı, (2009), “Suç Nedir”, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Uyuşturucu Raporu, Ankara.
- Adalet Bakanlığı, (2016), TÜİK Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, Ankara.
- Adıgüzel, O. vd., (2014), “Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (19), ss. 165-182.
- Adler, A., (2000), Yaşamın Anlam ve Amacı, Çev. K. Şipal, (5. Baskı), Say Yayınları, İstanbul.
- Adler, A., (2009), Yaşama Sanatı, Çev. K. Şipal, (10. Baskı), Say Yayınları, İstanbul.
- Akers, R. L. ve Jennings, W.G., (2009), “The Social Learning Theory of Crime and Deviance”, Ed. Marvin D. Krohn, Alan J. Lizotte ve Gina Penly Hall, Handbook on Crime and Deviance içinde, (s. 103-121), Springer Dordrecht Heidelberg, London.
- Akgül, A. ve Irmak, F., (2016), “Sosyal Yapı Teorileri”, Ed. M. Alper Sözer ve Ercan Balcıoğlu, Kriminoloji içinde, (s. 73-89), Nobel Yayınları, Ankara.
- Akıncı, F. S., (2011), “İş Yerinde Şiddet ile Savaşım ve Hukuksal Boyutları”, Ed. Serpil Aytaç ve Nuran Bayram, İş Yerinde Şiddet içinde, (s. 101-150), Beta Yayınları, İstanbul.
- Akkuş, Z. ve Efe, T., (2016), “Doğal Çevre Felaketlerinin Suça Etkisi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (1), ss. 1-24.
- Akpınar, İ., (2018), *Suç Olgusu, Suç Teorileri ve Kadın Suçluluğu: Kayseri Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Alkan, E. Ö., (2014), *Parçalanmış Aile Modelindeki Öğrencilerin Eğitimdeki Başarı Durumları (Trabzon Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Altunışık, R. vd., (2004), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- Apaydın, C., (2011), “Taksirle Yaralama Suçu”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1 (1), ss. 59-116.
- Arvası, S. A., (2008), Eğitim Sosyolojisi, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul.
- Avcı, M., (2009), *Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri (Erzurum İli Örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aydın, D., (2013), “Türk Ceza Kanunu'nda Hakaret Suçu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19 (2), ss. 879-918.
- Aydın, Z., (2017), *Kasten Yaralama Suçu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yaşar Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir.
- Aytaç, S. vd., (2011) “Şiddetin Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi”, Ed. Serpil Aytaç ve Nuran Bayram, İş Yerinde Şiddet içinde (s. 1-26), Beta Yayınları, İstanbul.
- Bal, H., (2008), Hukuk Sosyolojisi, (2. Baskı), Sentez Yayıncılık, Bursa.
- Bal, H., (2016), Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örnekli), Sentez Yayıncılık, Bursa.

- Baloğlu, B., (2004), “İktisadın Sosyal Boyutu”, *Sosyoloji Konferansları*, 0 (29), ss. 99-120.
- Baloğlu, B. vd., (2010), *Sosyolojik Açından Türkiye’de Halkın Vergiye Bakışı*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Baloğlu, B. ve Baloğlu, F., (2010), *Sosyal Yapı ve Verginin Sosyal Bileşenleri: Tercihli Vergi*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Bandura, A., (1971), *Social Learning Theory*, General Learning Press, New York.
- Baş, T. ve Akturan, U., (2013), *Nitel Araştırma Yöntemleri: Nvivo ile Nitel Veri Analizi*, (2. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bayer, A., (2013), *Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bayezit, G., (2015), *Uyuşturucu Suçlarından Elde Edilen Gelirlerin Tespiti ve Sosyal Hayata Yansımaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bayezit, G., (2022), “Kasten Öldürmeye Teşebbüs Suçunun Sosyal Kontrol Teorisi Açısından Tahlili (Bingöl Örneği)”, *1. Uluslararası Suç Araştırmaları Sempozyumu*, 21-23 Ekim, Antalya.
- Bayraktar, A., (2016), “Suçlar ve Cezalar Hakkında”, *Eskiye Dergisi*, 33 (Güz), ss. 204-209.
- Bayraktutan, S., (2016), *Hürriyet Aleyhine İşlenen Bir Suç Olarak Tehdit Suçu* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kocaeli.
- Beccaria, C., (2016), *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, Çev. Sami Selçuk, İmge Yayınları, Ankara.
- Becker, H. S., (2015), *Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*, Çev. Şerife Geniş ve Levent Ünsaldı, (2. Baskı), Heretik Yayınları, Ankara.
- Bernburg, J. G., (2009), “Labeling Theory”, Ed. Marvin D. Krohn, Alan J. Lizotte ve Gina Penly Hall, *Handbook on Crime and Deviance* içinde, (s. 187-207), Springer Dordrecht Heidelberg, London.
- Bıçkıcı, F., (2013), “Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet ve Neden Olan Faktörler: Bir Devlet Hastanesi Örneği”, *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 5 (1), ss. 43-56.
- Blumer, H. ve Hauser, P. M., (1933), *Movies, Delinquency and Crime*, The Mcmillan Company, Newyork.
- Bozkurt, V., (2006), *Endüstriyel ve Post-Endüstriyel Dönüşüm*, (2.Baskı), Ekin Yayınları, Bursa.
- Bozkurt, V., (2011), *Değişen Dünyada Sosyoloji*, (6.Baskı), Ekin Yayınları, Bursa.
- Braithwaite, J. ve Daly, K., (1994), “Masculinities, Violence and Communitarian Control”, Ed. T. Newburn ve E. Stanko, *Just Boys Doing Business?* içinde, (s. 160-196), Routledge, New York.
- Briggs, S. ve Friedman, J., (2009), *Criminology for Dummies*, Wiley Publishing, Indiana.
- Broom, L. ve Selznick, P., (1963), *Sociology*, Harper and Row Publishing, New York.
- Budak, S. (2009), *Psikoloji Sözlüğü*, (4. Basım), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Burgess, R., ve Akers, R. L., (1966), “A Differential Association-Reinforcement Theory of Criminal Behavior”, *Social Problems*, 0 (14), ss. 363-383.
- Burkay, S., (2008), “Teorik Çerçeve ve Suç”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2 (4), ss. 1-15.
- Burke, R. H., (2002), *An Introduction to Criminological Theory*, Willan Publishing, London.
- Carrabine, E. vd., (2009), *Criminology: A Sociological Introduction*, Second Edition, Routledge, Canada.
- Ceylan, Y., (2015), *Trafik Suçlarının Suç Kuramlarındaki Yeri ve Sosyolojik Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Chesnais, J. C., (1981), *Histoire de la Violence*, (en Occident de 1800 à Nos Jours), Éditions Robert Laffont, Paris.
- Cohen, A. K., (1955), *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Glencoe Free Press, New York.
- Cohen, A. K., (1966), *Deviance and Control*, Prentice-Hall, New Jersey.
- Cornish, D. B. ve Clarke, R. V., (2008), “The Rational Choice Perspective”, Ed. Richard Wortley ve Lorraine Mazerolle, *Environmental Criminology and Crime Analysis* içinde, (s. 21-48), Willan Publishing, Oregon.
- Coşkun, Z., (1995), *Aleviler, Sünniler ve Öteki Sivas*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Cömert, Ö. ve Sevim, Y., (2017), “Çocuk ve Suç İlişkisinin Sosyolojik Suç Kuramları ile İncelenmesi”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), ss. 29-40.
- Creswell, J. W., (2013), *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Çev. Ed. Mesut Bütün ve S. Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Creswell, J. W., (2017), *Nitel Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, Çev. Ed. S. Beşir Demir, (3. Baskı), Eğiten Kitap, Ankara.
- Çakır, K. ve Şen E., (2012), “Psikolojik Doğum Sırasına Göre Adil Dünya İnancı”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (1), ss. 57-69.
- Çakır, İ. E., (2002), “16. Yüzyılda Ayntab’da Toplumsal Kontrol Aracı Olarak Mahalle Halkının Rolü”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (63), ss. 31-52.
- Çetin, B. N. ve Yılmaz, A. S., (2007), “Elâzığ’da Sosyal Bir Kalkınma Hamlesi: Girişimcilik Eğitim Kursu”, *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), ss. 93-99.
- Çetintaş, A., Ersoy, E., Kaya, Y. ve Aksüt, Y., (2021), “Çocuk Cinsel İstismarı ve Toplumsal Risk Faktörleri”, *Journal of History School*, 0 (52), ss. 2114-2137.
- Çopuroğlu, Y. C., (2019), “Kültürel Anlamaların Taşınması: Koç Başlı Mezar Taşları (Elâzığ Gülmez Mezarlığı Örneği)”, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), ss. 36-57.
- Demirbaş, T., (2016), “Şiddet Suçlarına Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4), ss. 3345-3353.
- Demirkasimoğlu, N., (2021), “Nitel Araştırma Geleneğinde Nicel Göstergelerin Kullanımı ve Genelenebilirlik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42 (Özel Sayı 1), ss. Ö231-Ö242.
- Dolgun, U., (2008), *Şeffaf Hapishane yahut Gözetim Toplumu, Ötügen Neşriyat*, İstanbul.
- Dollard, J. vd., (1939), *Frustration and Aggression*, Yale University Press, New Haven.
- Dolu, O., (2010), *Suç teorileri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Dönmezer, S., (1967), *Kriminoloji, (Yeniden Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası)*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul.
- Dönmezer, S., (1981), *Kriminoloji*, Beta Basım Yayınevi, İstanbul.
- Dönmezer, S. ve Erman, S., (1983), *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, Cilt 2, (8. Bası), Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Durkheim, E., (2013a), *Toplumbilimin Yöntem Kuralları*, Çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Durkheim, E., (2013b), *İntihar*, Çev. Z. Zühre İlkelen, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Erkal, M. E. vd., (1997), *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul.
- Ersoy, E., (2018), “Sosyolojide Değerler ve Değer Araştırmaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (56), ss. 356-367.
- Freud, S., (2014), *Psikanaliz Üzerine Dersler*, Çev. Gökçe Metin, Gece Kitaplığı, Ankara.

- Godfrey, B. S. vd., (2008), *History and Crime*, Sage Publications, London.
- Gülınar, M., (2000), *Düzcce Ağır Ceza Mahkemesine 1990 yılından Beri İntikal Eden Kasten Adam Öldürme Suçlarına İlişkin Dosyaların İstatistiksel İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Güngör, E., (1998), *Değerler Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma*, (2. Baskı), Ötügen Neşriyat, İstanbul.
- Gürdoğan, Ö., (2012), *Hakaret Suçu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Kamu Hukuku (Ceza ve Ceza Usul Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara.
- Hagan, F. E., (1990), *Introduction to Criminology: Theories, Methods and Criminal Behavior*, (2. Baskı), Nelson-Hall, Chicago.
- Hagan, J., (1985), *Modern Criminology: Crime, Criminal Behavior and It's Control*, McGraw-Hill, New York.
- Hester, S. ve Eglın, P., (1992), *A Sociology of Crime*, Routledge, London and Newyork.
- Hirschi, T., ve Gottfredson, M., (1983), "Age and the Explanation of Crime", *American Journal of Sociology*, 0 (89), ss. 552-584.
- Hollın, C. R., (2002), *Psychology and Crime: An Introduction to Criminological Psychology*, Taylor & Francis e-Library, London and New York.
- İçli, T. G. ve Özcan, N., (1992), "Türkiye'de Ekoloji Suç İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık (9), ss. 27-52.
- İçli, T. G., (2007), *Kriminoloji*, (7. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- İçli, T. G., (2013), *Kadın Suçluluğu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Jeffery, C. R., (1990), *Criminology*, Prentice-Hall, New Jersey.
- Jewkes, Y., (2004), *Media and Crime*, Sage Publications, London.
- Johnson, B. R., (2012), "Suç ve Suçluluğa Çözüm Üretmede Dinî Kurumların Rolü", Çev. Halide Aslan, Der. Peter B. Clarke, *Din Sosyolojisi: Çağdaş Gelişmeler içinde*, (s. 401-425), İmge Kitabevi, Ankara.
- Kaçmazoğlu, H. B., (2013), *Türk Sosyoloji Tarihi I: Önkoşullar*, (3. Baskı), Doğu Kitabevi, İstanbul.
- Kaçmazoğlu, H. B., (2015), *Türk Sosyoloji Tarihi III: Yeni Türkiye'de Sosyolojinin Düşünsel ve Tarihsel Temelleri*, Doğu Kitabevi, İstanbul.
- Kaner, S., (1992), "Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25 (2), ss. 473-497.
- Karakaş, E., (2013), "Suç Mekân İlişkisi Açısından Elâziğ Şehrinde Hırsızlık Suçları (2001-2007)", *e-Journal of New World Sciences Academy*, 8 (1), ss. 1-25.
- Karasar, N. (2000), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Kaya, Y., (2000), "Sosyal Farklılaşma ve Çatışma Sürecinde Çalışma İlişkileri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), ss. 195-207.
- Kaya, Y., (2005), "Değişen Yapılarda İşbirliği ve Çatışma", *Sosyoloji Konferansları*, 0 (31), ss. 161-175.
- Kenevir, F., (2015), "Suç, Sosyal Sapma ve Din: Suça Karışan Kadınların Dinî Bağlılık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Dinî Araştırmalar*, 18 (46), ss. 233- 249.
- Kızıılçelik, S., (1994), *Sosyoloji Teorileri 2*, (2. Baskı), Yunus Emre Yayınları, Konya.
- Kızıılçelik, S., (1996), *Sosyoloji Teorileri 3*, Saray Kitabevi, Konya.
- Kızmaz, Z., (2005), "Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (2), ss. 149-174.
- Koçöz, R., (2011), "'Şiddet' Üzerine!", *Ankara Barosu Dergisi*, 0 (1), ss. 245-255.
- Korkmaz, A., (1988), *Şehirleşme ve Suç: Malatya Araştırması (1981-1985)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Korkmaz, A., (1991), “Şehirleşme ve Suç”, *Sosyoloji Konferansları*, 0 (23), ss. 69-78.
- Korkmaz, A., (2003), “İş İdeolojisinin Çalışma İlişkilerine Etkisi”, Ed. Yaşar Kaya, *Toplumsal Yapı içinde*, (s. 95-112), Turan Yayıncılık, İstanbul.
- Korkmaz, A. ve Kocadaş, B., (2015), *Toplumsal Sapma (Sapmanın Teorik Temelleri)*, (2. Baskı), Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Korkmaz, A., (2017a), *Değişme ve Farklılaşma*, (2. Baskı), Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- Korkmaz, A., (2017b), “Tehdit Algısının Sosyal Hareketlere Etkisi”, *Sosyoloji Konferansları*, 1 (55), ss. 479-493.
- Köknel, Ö., (1996), *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Köse, Ü., (2017), “İslâm Ceza Hukukunda Akıl Hastalarının Cana Karşı İşledikleri Suçlarda Cezai Sorumlulukları”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (29), ss. 161-193.
- Krug, E. vd., (2002), “World Report on Violence and Health”, World Health Organization, Cenova.
- Küçükcan, Ö. U., (2019), “Şiddetin ve Suçun Kamusallaşması: Reality Showlar ve Toplumsal Etkileri”, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 0 (34), ss. 165-182.
- Marshall, G., (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Meriç, C., (1999), *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, (5. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Merton, R., (1938), “Social Structure and Anomie”, *American Sociological Review*, 3 (5), ss. 672-682.
- Messner, S. F. ve Rosenfeld, R., (2009), “Institutional Anomie Theory: A Macro-Sociological Explanation of Crime”, Ed. Marvin D. Krohn, Alan J. Lizotte ve Gina Penly Hall, *Handbook on Crime and Deviance içinde*, (s. 187-207), Springer Dordrecht Heidelberg, London.
- Montesquieu, (1963), *İran Mektupları*, Çev. Muhiddin Göklü, Hüsniyatı Matbaası, İstanbul.
- Muncie, J., (2001), *Youth and Crime*, (Second Edition), Sage Publications, London.
- Neuman, W. L., (2014), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, 1. Cilt, (7. Basım), Yayın Odası Yayınları, Ankara.
- Özcan, Y., (2011), *İşlenen Suçlara Karşı Verilen Cezaların Caydırıcılığının Liseli Gençler Üzerindeki Etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Özenoğlu, A. ve Ünal, G., (2015), “Açlık ve Yoksulluğun Çocuklarda Saldırganlık ve Şiddet Davranışları ile İlişkisi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4 (1), ss. 162-179.
- Özerkmen, N., (2012), “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Akademik Bakış Dergisi*, 0 (28), ss. 1-19.
- Özkul, M., (1997), *Çalışma Sosyolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta.
- Öztop, F. ve Kararsu, D., (2017), “Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Kudüs Sancağında ‘Hırsızlık’ Suçları ve Failleri (R.1329 / 1913-1914)”, *Asia Minor Studies: International Journal of Social Sciences*, 5 (10), ss. 115-133.
- Parsons, T., (2005), *The Social System*, (2. Baskı), Routledge, London.
- Patrick, J., (1973), *A Glasgow Gang Observed*, (3. Baskı), Neil Wilson Publication, London.
- Patton, M. Q., (2014), *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, Çev. Ed. Mesut Bütün ve S. Beşir Demir, (3. Baskı), Pegem Akademi, Ankara.
- Payam, M. M. ve Selçuk, N., (2018), “Yerel Yönetimler İçin Kentlerde ‘Yerel Suç Önleme Modeli’”, *1. Uluslararası İksad Sosyal Bilimler Kongresi*, Mardin, 9-11 Mart, ss. 294-295.
- Piquero, A. R., (2009), “Self-Control Theory: Research Issues”, Ed. Marvin D. Krohn, Alan J. Lizotte ve Gina Penly Hall, *Handbook on Crime and Deviance içinde*, (s. 153-168), Springer Dordrecht Heidelberg, London-New York.

- Platon, (1998), Yasalar, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Polat, O., (2004), Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Polat, O., (2016), “Şiddet”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (1), ss. 15-34.
- Poloma, M. M., (2001), Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Çev. Hayriye Erbaş, (2. Baskı), Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Rock, P., (2020), “Sociological Theories of Crime”, Ed. Mike Maguire vd., *The Oxford Handbook of Criminology* içinde, (s. 39-81), Oxford University Press, Oxford.
- Safa, P., (1989), Kavga Yazıları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Sanders, B., (2005), *Youth Crime and Youth Culture in the Inner City*, Routledge, London.
- Sevim, Y. ve Soyaslan, Y., (2009), “Hırsızlık Suçu Faillerinin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikleri (Elâzığ Örneği)”, *Polis Bilimleri Dergisi*, 11 (3), ss. 23-42.
- Shoemaker, D. J., (2010), *Theories of Delinquency : An Examination Of Explanations Of Delinquent Behavior*, (6 Baskı), Oxford University Press, London.
- Siegel, L. J., (2016), *Criminology: Theories, Patterns, and Typologies*, Thirteenth Edition, Cengage Learning, Boston.
- Sims, B., (1997), “Crime, Punishment and the American Dream: Toward a Marxist Integration”, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 0 (34), ss. 5-24.
- Sözüer, A., (1994), “Tehdit Suçu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, I (IV), ss. 124-146.
- Spaiks, R., (1980), “A Critique of Marxist Criminology”, Ed. N. Morris and M. Tonry, *Crime and Justice* içinde, (s. 159-208), (2. Baskı), University of Chicago Press, Chicago.
- Stowell, J. I., (2007), *Immigration and Crime (The Effects of Immigration on Criminal Behavior)*, LFB Scholarly Publishing LLC, New York.
- Sutherland, E. H., (1947), *Principles of Criminology*, (4. Baskı), J. B. Lippincott, Philadelphia.
- Tan, M., (2019), *Arkadaşlığın Sosyolojisi: Değişen Arkadaşlık İlişkileri Üzerine Bir Araştırma (Mardin Örneği)*, Hiperlink Yayınları, İstanbul.
- Tannenbaum, F., (1938), *Crime and the Community*, Columbia University Press, New York and London.
- Tarde, G., (1903), *The Laws of Imitation*, Henry Holt and Company, New York.
- Tarde, G., (2004), *Monadoloji ve Sosyoloji*, Çev. Özcan Doğan, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Tatar, H. C., (1999), *Nuh’un Gemisindekiler-Şehirleşme ve Dinî Cemaatleşme*, Turan Yayıncılık, İstanbul.
- Tatar, H. C., (2013), “Sürgünler Mekânı Dünya: Göç, Çokkültürlülük ve Ötekileştirme”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, www.newwsa.com, ss. 72-81.
- Tatar, T., (2017), “Cemaat Olarak Çokkültürcülük ve Politikaları”, *Sosyoloji Konferansları*, 0 (55), ss. 289-314.
- Taylor, L., (1973), *Deviance and Society*, Nelson Publishing, London.
- Tazefidan, K., (2020), “Geçici Koruma Altındaki Sığınmacıların Sosyokültürel Durumunun Değerlendirilmesi: Şanlıurfa Örneği”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 10 (2), ss. 505-518.
- TBMM İçtüzüğü, Resmî Gazete 14506 (13 Nisan 1973), Kanun No: 584.
- TDK, (2011), *Büyük Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- Tekin, Ü., (2011), *Şiddet*, Orient Yayınları, Ankara.

- Temurçin, K. ve Haydaroglu, İ., (2017), “Kadın Suçluluğu Üzerine Bir Araştırma: Mardin ve Antalya Kapalı Cezaevleri Örneği”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0 (41), ss. 197-211.
- Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, R. M., (2006), 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’na Göre Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, (3. Baskı), Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Thornberry, T. P. vd., (2004), “Causes and Consequences of Delinquency: Findings from the Rochester Youth Development Study”, Ed. Terence P. Thornberry ve Marvin D. Krohn, Taking Stock of Delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies içinde, (s. 11-47), Kluwer Academic Publishers, New York.
- Tulum, A. B. ve Kaya, Y., (2020), “Dijital Yerlilerin Sanal Ağlarda Sosyalleşme ve Yalnızlaşma Tutumları”, *Zeitschrift für die Welt der Türken (Journal of World of Turks)*, 2 (12), ss. 315-338.
- Tulum, A. B., (2021), *Sanal Sosyal Ağlar ve Aidiyetler: Dijital Yerlilerin Sanal Sosyal Ağ Aidiyetleri (Malatya İli Örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Tuna, A. K. vd., (2012), “Van Depremi: Sosyoekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti”, Çocuk Vakfı Raporları, İstanbul.
- Tümerkan, S., (1982), “Klasik-Pozitivist Okullarda ve Toplumsal Savunma Hareketinde Ceza Sorumluluğunun Esası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 48 (1), ss. 50-72.
- Türk Ceza Kanunu, Resmî Gazete 25611 (26 Eylül 2004), Kanun No. 5237.
- Türk, A., (2013), Y Kuşağı, Kafekültür Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), (2019), Haz. Yunus Emre Yılmazoğlu ve İsmail Emrah Perdecioğlu, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara.
- Uysal, A. ve Bayık, A. T., (2009), “Şiddet Karşıtı Eğitim Programının Öğrencilerin Çatışma Çözüm, Şiddet Eğilimi ve Şiddet Davranışlarına Yansımaları”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12 (1), ss. 20-30.
- Ünlü, A. ve Görücü, S., (2012), “Uyuşturucu Madde Bağlantılı Suçlar, Uyuşturucu Madde Bağlantılı Suçların Önlenmesi ve Cezaevleri,” Emcedda 2012 Ulusal Raporu, Tubim, Ankara.
- Üzüm, İ., (2004), İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 537-547.
- Vito, G. F. ve Maahs, J. R., (2007), *Criminology: Theory, Research and Policy*, (2. Baskı), Jones and Bartlett, California.
- Walklate, S., (2003), *Understanding Criminology (Current Theoretical Debates)*, (Second Edition), Open University Press, Buckingham.
- WHO, (2002), “World Report on Violence and Health”, Geneva.
- WHO, (2015), “World Report on Ageing and Health”, Geneva.
- Wilkins, L. T., (1964), *Social Deviance (Social Policy, Action and Research)*, Tavistock Publications, London.
- Yavuzer, H., (1982), Çocuk ve Suç, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Yavuzer, H., (1986), Psikososyal Açından Çocuk Suçluluğu, Özdem Kardeşler Matbaası, İstanbul.
- Yazır, E. M. H., (2018), Hak Dinî Kuran Dili: Türkçe Tefsir, (2. Baskı), Fazilet Neşriyat, İstanbul.
- Yıldırım, A., (2004), *Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Genişletilmiş 9. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

İnternet Kaynakları:

Bedirhanoğlu, M., “Sosyal Yapı ve Suç”, <<https://www.sosyologum.com>> (Erişim Tarihi: 18.09.2018).

Erdoğan, L., “Bakanlıktan Sıcak Hava Uyarısı”, <www.haberturk.com/gundem/haber/933360-bakanlik-tan-sicak-hava-uyarisi> (Erişim Tarihi: 27.11.2019).

<https://www.bingol.goc.gov.tr/guncel-istatistikler> (Erişim Tarihi: 20.01.2021).

https://www.canakkaledemokrat.com/kulis__haberleri (Erişim Tarihi: 27.11.2019).

<https://www.hurriyet.com.tr/amp/kelebek/meclisteki-yumrugun-bedeli-agir-oldu-hapis-yetmedi-tazminat-iflas-getirdi-324722> (Erişim Tarihi: 03.10.2021).

<https://www.tele1.com.tr/mecliste-milletvekillerinin-artik-daha-az-kavga-etmesi-icin-yeni-onlem-480535> (Erişim Tarihi: 03.10.2021).

<https://onedio.com/haber/hemen-hemen-her-konudan-kavga-ede-bilecegimizi-kanıtlayan-sudan-sebepten-cikmis-trajikomik-19-olay-840611> (Erişim Tarihi: 26.09.2018).

TÜRKİŐ, 2021 Yılı Açlık ve Yoksulluk Sınırı, <<https://www.turkis.org.tr/temmuz-2021-aclik-ve-yoksulluk-siniri-d542757>> (Erişim Tarihi: 30.09.2021).

2. Basım

Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla
ŞEHİR, KONUT VE MAHREMİYET

Turhan Yörükân

Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla ŞEHİR, KONUT VE MAHREMİYET

Turhan Yörükân

Yayın No: 5183

Mimari: 038

ISBN: 978-625-397-978-2

E-ISBN: 978-625-397-979-9

Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.

Şehir, Konut ve Mahremiyet / Turhan Yörükân

2. Basım, XVIII + 410 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-397-978-2

E-ISBN: 978-625-397-979-9

1. Şehir 2. Konut 3. Mahremiyet

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

BeYTEPE Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Açıklama ve Teşekkür	vii
----------------------------	-----

BİRİNCİ KISIM

Şehir, Şehirleşme ve Yarattığı Olumsuzluklar

GELENEKSEL VE YENİ-MARKSÇI GÖRÜŞLER AÇISINDAN ŞEHİRLEŞME VE ŞEHİR.....	3
BÜYÜK ŞEHİRLİ, HATTA ŞEHİRLİ OLMANIN BEDELİ	23
SUÇA ZEMİN OLUŞTURAN YERLER OLARAK ŞEHİRLER VEYA BÜYÜK ŞEHİRLER	55
ŞEHİR YENİLEMESİ VE İŞ BİRLİĞİNE DUYULAN İHTİYAÇ	79
BURUK BİR BAKIŞ AÇISIYLA ŞEHİRLERİMİZ VE BÜYÜK ŞEHİRLERİMİZ.....	95
HATIRLADIĞIM VE HATIRLAMAK İSTEMEDİĞİM GÜMÜŞSUYU.....	104
YİTİRİLMİŞ KİMLİĞİYLE “BESTEKÂR” DENEN SOKAK	123

İKİNCİ KISIM

Bir Sosyal Değer Olarak Konut, Ev, Yuva ve Sağlık

“KONUT”, “EV”, “EV BARK” VEYA “YUVA”	133
“KONUTSUZ”, “EVSİZ”, “EVSİZ BARKSIZ” VEYA “YUVASIZ” OLMA	145
SEFALET MAHALLESİ, YENİDEN YERLEŞTİRME, BEDEN VE RUH SAĞLIĞI.....	163
YÜKSEK BİNALARDA YAŞANAN SAKINCALI HAYAT	193
KÜLTÜRÜN VE TALİ KÜLTÜRÜN KONUT VE YERLEŞME DÜZENİ ÜZERİNE ETKİSİ.....	211
SOSYOKÜLTÜREL DEĞER YÖNELİMLERİ AÇISINDAN KONUT VE YAŞAMA ALANLARI	237

ÜÇÜNCÜ KISIM**Sosyal Psikoloji Açısından Mekânı Kullanım Tarzları, Mekâna Bağlanma ve Mahremiyet**

YOĞUNLUĞUN, KALABALIKLIĞIN VE KONUTU KULLANIM TARZLARININ YARATTIĞI PROBLEMLER.....	249
MEKÂNA BAĞLANMA.....	284
SOSYAL ÖZELLİKLİ SLUM BÖLGELERİNDE MEKÂNA BAĞLANMA.....	293
SULUKULE ÇİNGENELERİ.....	316
BİR İLİŞKİ DÜZENLEME SÜRECİ OLARAK MAHREMİYET.....	321
Faydalanılan Kaynaklar.....	379
İndeks Oluşumları.....	389
İndeks.....	391

Faydalanılan Kaynaklar

- Ahrentzen, S., D. W. Levine and W. Michelson (1989), "Space, Time and Activity in the Home: A Gender Analysis", *Journal of Environmental Psychology*, 9, ss. 89-101.
- Alexander, Ch. (1969), *Houses Generated by Patterns*, Berkeley: Calif: Center for Environmental Structure.
- Altman, I. (1975), *The Environment and Social Behavior: Privacy, Personal Space, Territory, and Crowding*, Monterey, Calif: Brooks/Cole.
- Altman, I. (1977), "Privacy Regulation: Culturally Universal or Culturally Specific?", *Journal of Social Issues*, 33, ss. 66-84.
- Altman, I. and Barbara Rogoff (1991), "World Views in Psychology", Ed. Daniel Stokols'un I. Altman, *Handbook of Environmental Psychology* içinde, Malabar, Florida: Krieger Publishing Co., ss. 7-40.
- Altman, I. and Carol M. Werner (2000), "Humans and Nature: Insights from a Transactional View", Ed. Seymour Wapner vd., *Theoretical Perspectives in Environment-Behavior Research* içinde, New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, ss. 21-37.
- Altman, I. and M. Chemers (1984), *Culture and Environment*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Anderson, M. (1964), "The Federal Bulldozer: A Critical Analysis of Urban Renewal 1949-1962", Cambridge, Mass.: The M.I.T. University Press, 1964.
- Archea, J. (1975), "Establishing an Interdisciplinary Commitment", Ed. B. Honikman, *Responding to Social Change* içinde, Stroudsburg, P. A: Dowden, Hutchinson and Ross.
- Archea, J. (1977), "The Place of Architectural Factors in Behavioral Theories of Privacy", *Journal of Social Issues*, 33, ss. 116-137.
- Barthes, R. (1986), "Semiology and the Urban", Ed. M. Gottdiener ve A. Lagopoulos, *The City and the Sign* içinde, New York: Columbia University Press, ss. 87-98.
- Bechtel R. B. and A. Churchman (2002), "Healthy Residential Environments", *Handbook of Environmental Psychology*, New York: John Wiley, ss. 394-411, 395-396.
- Bechtel, R. B. (1997), *Environment and Behavior: An Introduction*, Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Becker, F. D. (1974), *Design for Living: The Residents' View of Multi-family Housing*, Ithaca, NY: Center for Urban development Research.
- Bee, R. L. (1963), "Changes in Yuma Social Organization", *Ethnology*, 2, ss. 207-227.
- Belk, R. W. (1992), "Attachment to Possessions", Ed. I. Altman ve S. M. Low, *Place Attachment* içinde, New York: Plenum.

- Bell, Paul A., et al. (2002), *Environmental Psychology*, 5th ed., Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Benjamin, J. E., et al. (1940), "The Overcrowding on the Incidence of Pneumonia", *Ohio State Med. J.*, 36, ss. 1275-1281.
- Bennett, C. J. (1992) *Regulating Privacy*, Ithaca: Cornell University Press.
- Beyer, G. H. (1959), *Housing and Personal Values*, Memoir 364, Ithaca, N. Y.: Cornell Univ. Agricultural Experiment Station.
- Beyer, G. H. (1965), *Housing and Society*, New York and London: The Macmillan Co.
- Beyer, G. H. and F. H. J. Nierstrasz (1965), *Aging and Independent Living*, Amsterdam and New York: Elsevier Publishing Co.
- Beyer, G. H., and Frank Weise (1955), *The Cornell Kitchen*, Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Agricultural Experimental Station.
- Beyer, G. H., and J. Hugh Rose (1957), *Farm Housing*, New York: John Wiley.
- Beyer, G. H., and Margaret E. Woods (1963), *Living and Activity Patterns of the Aged*, Ithaca, N. Y.: Cornell Univ. Center for Housing and Environmental Studies.
- Beyer, G. H., et al. (1955), *Houses are for People*, Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Housing Research Center.
- Block, L. K. and G. S. Stokes (1989), "Performance and Satisfaction in Private versus Non-private Work Settings", *Environment and Behavior*, 21, ss. 277-297.
- Booth, Charles (1892-1897), *Life and Labour of the People of London*, London: Macmillan and Co.
- Bowlby J., *Attachment Theory, Separation Anxiety, and Mourning*, Penguin Books, 1971.
- Britten, R. H., et al. (1940), "Certain Characteristics of Urban Housing and Their Relation to Illness and Accidents: Summary of Findings of the National Health Survey", *Milbank Mem. Fund Quart.*, 1940, 18, ss. 91-113.
- Brown, B. B. and D. D. Perkins (1992), "Disruptions in Place Attachment", Ed. I. Altman ve S. M. Low, *Place Attachment* içinde, New York: Plenum.
- Brown, B. B., J. R. Burton and A. L. Sweaney (1998), "Neighbors, Housholds and Front Porces: New Urbanist Community Toolor Mere Nostolgia", *Environment and Behavior*, 30, ss. 579-600.
- Burston, T. and M. Breton (1992), "Homes and Homeless Women", *Journal of Environmental Psychology*, 12, ss. 149-162.
- Carlisle, S. G. (1982), "French Homes and French Character", *Landscape*, 26, ss. 13-23.
- Carpenter, C. R. (1958), "Territory: A Review of Concepts and Problems", Ed. A. Roe ve G. G. Simpson, *Behavior and Evolution* içinde, New Haven, Conn: Yale University Press, ss. 224-250.
- Chermayeff, S. and C. Alexander (1963), *Community and Privacy: Toward a New Architecture of Humanism*, New York: Doubleday.

- Christensen, V. (1956), "Child Morbidity in a Good and a Bad Residential Area", *Danish med. Bull*, 3, ss. 93-98.
- DePaulo, B. M., et al. (2003), "Verbal and Nonverbal Dynamics of *Privacy*, Secrecy, and Deceit," *Journal of Social Issues*, 59, ss 391-410.
- Etzioni, A. (1999), *The Limits of Privacy*, New York: Basic Books.
- Farrenkopf, T. and V. Roth (1980), "The University Faculty Office as an Environment", *Environment and Behavior*, 12, ss. 467-477.
- Fernea E. W. and R. A. Fernea (1997), "Symbolizing Roles: Behind the Veil", Ed. J. Spradley ve McCurdy, *Conformity and Conflict, Readings in Cultural Anthropology* içinde, 9th ed., New York: Longman, ss. 235-242.
- Firth, R. (1957), *We, the Tikopia: Kinship in Primitive Polynesia*, Boston: Beacon Press.
- Ford, C. S. and F. A. Beach (1951), *Patterns of Sexual Behavior*, Harper and Brothers.
- Franklin, B. and Martin Symes (1991), *Issues in Urban Regeneration: An Annotated Bibliography*, School of Architecture, Univ. of Manchester.
- Fried, M. (1963), "Grieving for a Lost Home", Ed. Lonard J. Duhl, *The Urban Condition*, New York: Basic Books, s. 151-171.
- Fried M. (1965), "Transitional Functions of Working Class Communities: Implications for Forced Relocation", Ed. M. Kanto, *Mobility and Mental Health* içinde, Chicago: C. C. Thomas.
- Fried M. and J. Levin (1968), "Some Social Functions of the Urban Slum", Ed. B. Frieden ve R. Morris, *Urban Planning and Social Policy* içinde, New York: Basic Books.
- Fried M. and J. Levin (1982), "Residential Attachment: Sources of Residential and Community Satisfaction", *Journal of Social Issues*, 38, ss. 107-119.
- Fried M. and J. Levin (1984), "The Structure and Significance of Residential Satisfaction", *Population and Environment*, 7, ss. 61-86.
- Fried M. and J. Levin (1986), "The Neighborhood in Metropolitan Life: Its Psychosocial Significans", Ed. R. B. Tylor, *Urban Neighborhoods* içinde, New York: Praeger.
- Fried M. and J. Levin (2000), "Continuities and Discontinuities of Place", *Journal of Environmental Psychology*, 20, ss. 193-205.
- Fried M. and P. Gleicher (1961), "Some Sources of Residential Satisfaction in an Urban Slum", *Journal of the American Institute of Planners*, 27, ss. 305-315.
- Gans, H. J. (1962, 1982), *The Urban Villagers*, updated and expanded edition, New York: The Free Press.
- Gans, H. J. (2006), "Bugünkü Yeniden Geliştirme ve Yeniden Yerleştirme Planlamasının İnsanı Yönleri", Ed. Turhan Yörükân, *Şehir Yenilemesi Sırasında İş Birliği* içinde, Ankara: Nobel Yayınları, 2. baskı, ss. 105-140
- Gifford, Robert (1997), *Environmental Psychology: Principles and Practices*, 2nd ed., Boston: Allyn and Bacon.

- Gregor, T. A. (1970), "Explosure and Seclusion: A Study of Institutional *Isolation* Among the Mehinacu Indians of Brazil", *Ethnology*, 9, ss. 234-250.
- Gregor, T. A. (1974), "Publicity, *Privacy*, and Mehinacu Marriage", *Ethnology*, 13, ss. 333-499.
- Hartman, C. W. (1963), "Social Values and Housing Orientations, *The Journal of Social Issues*, 19, ss. 113-131.
- Hartman, C. W. (1964), "The Housing of Relocated Families", *Journey of the American Institute of Planners*, 30, s. 266-287.
- Hazemann, R. H. (1961), "The Social Aspects of Public Health in the Residential Environment", *Working Paper prepared for Expert Committee on Public Health Aspects of Housing*, Geneva: World Health Organization.
- Hillary, G. A. (1955), "Definitions of Community: Areas of Agreement", *Rural Sociology*, 20, s. 111-123.
- Hillary, G. A. (1963), "Villages, Cities and Total Institutions", *American Sociological Review*, 5, s. 779-791.
- Hollingshead, A. B. and L. H. Rogler (1963), "Attitudes Toward Slums and Public Housing in Puerto Rico", Ed. Lonard J. Duhl, *The Urban Condition* içinde, New York: Basic Books, s. 229-245.
- Holmberg, Allan R. (1950), *Nomads of the Long Bow*, Washington, D.C: U.S. Government Printing Office.
- Ittelson, W. H. et al. (1974), *An Introduction to Environmental Psychology*, New York: Holt, Rinehart and Winston.
- İmar ve İskân Bakanlığı Çalışmaları, 1965-1969 (1969), Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi.
- Jennings, C. and L. Fena (2000) , *The Hundredth Window: Protecting Your Privacy and Security in the Age of the Internet*, New York: Free Press.
- Johnson, C. A. (1975), "Privacy as Personal Control", Ed. D. H. Carson, *Men-Environment Interactions: Evaluations and Applications* içinde, Stroudsburg, P. A: Dowden, Hutchinson and Ross.
- Jorgensen, J. G. (1966), "Addendum: Geographical Clustering and Functional Explanations of In-Law Avoidances: An Analysis of Compharative Method", *Current Antropology*, 7, ss. 161-169.
- Kelvin, P. A. (1973), "A Social Psychological Examination of *Privacy*", *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 12, ss. 248-261.
- Kelvin, P. A. (1973), "Social Psychological Examination of *Privacy*", *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 12, ss. 248-261.
- Kelvin, P. A. (1977), "Predictability, Power and Vulnerability in Interpersonal Attraction", Ed. S. Duck, *Theory and Practice of Interpersonal Attraction* içinde, New York: Academic Press.
- Kent, S. (1984), *Analyzing Activity Areas: An Ethnoarcheological Study of the Use of Space*, Albuquerque: University of New Mexico Press.

- Kent, S. (1990), "A Cross-cultural Study of Segmentation, Architecture and the Use of Space", Ed. Susan Kent, *Domestic Architecture and Use of Space* içinde, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 127-152.
- Klitzman, S. and J. Stellman (1989), "The Impact of the Physical Environment on the Psychological Well-being of Office Workers", *Social Science on Medicine*, 29, ss. 733-742.
- Kweon, B. S., W. C. Sullivan, and A. R. Wiley (1998), "Green Common Spaces and the Social Intergration of Inner-City Older Adults", *Environment and Behavior*, 30, ss. 504-519.
- Laufer, R. S., H. M. Proshansky and M. Wolfe (1974), "Some Analytic Dimensions of Privacy", Ed. R. Kuller, *Architectural Psychology* içinde, Stroudsburg, P.A: Dowden, Hutchinson and Ross.
- Le Corbusier (2005), *Atina Anlaşması*, çev. Ayda Yörükân, Ankara: Babil Yayınları.
- Lee, T. (2003), "Schema Theory and the Role of Socio-Spatial Schemata in Environmental Psychology", Ed. Mirilla Bonnes vd., *Psychological Theories for Environmental Issues* içinde, Gower House: Ashgate, s. 27-61.
- LeVine, R. A. (1962) "Witchcraft and Co-wife Proximity in Southwestern Kenya", *Ethnology*, 1, ss. 39-45.
- Levinson, D. ve M. J. Malone (1980), *Toward Explaining Human Culture*, HRAF (Human Relations Area Files) Press.
- Llewellyn, K. N. and E. A. Hoebel (1941), *The Cheyenne Way*, Norman, Okla: University of Oklahoma Press.
- Low, S. M. and I. Altman (1992), "Place Attachment: A Conceptual Inquiry", Eds. I. Altman ile S. M. Low, *Place Attachment* içinde, New York: Plenum.
- Lowell, A. M. (1956), *Socio-economic Conditions and Tuberculosis Prevalence*, New York City, New York: New York Tuberculosis and Health Organization.
- Luzbetak, L. J. (1951), *Marriage and the Family in Caucasia*, St. Gabriel's Mission Press Vienna-Mödling,
- Margulis, S. T. (1977), "Conceptions of Privacy: Current Status and Next Steps", *Journal of Social Issues*, 33, ss. 5-21.
- Margulis, S.T. (2003) , " On the Status and Contribution of Westin's and Altman's Theories of Privacy", *Journal of Social Issues*, 59, ss. 411-429.
- Margulis, S.T. (2003), "Privacy as a Social Issue and Behavioral Concept", *Journal of Social Issues*, 59, ss.243-261.
- Mesch, G. S., and O. Manor (1998), "Social Ties, Environmental Perception and Local Attachment", *Environment and Behavior*, 30, s. 504-519.
- Michelson, W. (1985), *From Sun to Sun: Daily Obligations and Community Structure in the Lives of Employed Women and their Families*, Totowa, NJ: Rowman and Allenheld.
- Mood, Eric, W. (1961), "The Scope of the Public Health Aspects of Housing", *Working Paper prepared for Expert Committee on Public Health Aspects of Housing*, Geneva: World Health Organization.

- Murdock, G. P. (1971), "Cross-Sex Patterns of Kin Behavior", *Ethnology*, 10, ss. 359-368, 360.
- Murphy, R. F. (1964), "Social Distance and the Veil", *American Anthropologist*, 66, ss. 1257-1274.
- Newman, O. (1972), *Defensible space*, New York: Macmillan.
- Omata, K. (1992), "Special Organization of Activities of Japanese Families", *Journal of Environmental Psychology*, 12, ss. 259-267.
- Opler M. E. (1941), *An Apache Life Way*, Chicago: University of Chicago Press.
- Opler, M. E. (1937) "Chiricahua Apache Social Organization", Ed. Fred Eggan, *Social Anthropology of North American Tribes* içinde, Chicago: University of Chicago Press.
- Parisot, J. (1961), "Relationship of Housing to Mental Health", *Working Paper prepared for Expert Committee on Public Health Aspects of Housing*, Geneva: World Health Organization.
- Parisot, J. and Saleur (194-1935), "Histoire d'un quartier insalubre", *Etude medica-sociale, Revue d'Hygiene et de Medicines Sociales* içinde, Berger-Levrault editeurs, decembre 1934-Janvier-fevrier, 1935.
- Pastalan, L. A. (1970), "Privacy as a Manifestation of Territoriality", Eds. L. A. Pastalan ile B. H. Carson, *Spatial Behavior of Older People* içinde, Ann Arbor: University of Michigan-Wayne State University Press.
- Petronio, S. (2002), *Boundaries of Privacy: Dialectics of Disclosure*, Albany, NY: State University of New York Press.
- Philippot, P., et al., eds. (1999), *The Social Context of Nonverbal Behavior*, Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Ponse, B. (1977), *Identities in the Lesbian World*, Westport, CT.: Greenwood Press.
- Poponoe, David (1973), "Urban Residential Differentiation: An Overview of Patterns, Trends, and Problems", *Sociological Inquiry*, 43, ss. 35-46)
- Proshansky, H. M. et al. (1970), *Environmental Psychology: Man and His Physical Setting*, New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Proshansky, H. M. (1978), "The City and Self-Identity", *Environment and Behavior*, 10, ss. 147-169.
- Proshansky, H. M. et al. (1983), "Place-Identity: Physical World Socialization of the Self", *Journal of Environmental Psychology*, 3, ss. 57-83.
- Proshansky, H. M., W. H. Ittelson and L. G. Rivlin (1970), "Freedom of Choice and Behavior in Physical Setting", *Environmental Psychology: Man and his Physical Setting*, New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Riis, J. (1892), *How the Other Half Lives: Studies Among the Tenements of New York*, New York: Charles Scribner's Sons, 1890; *Battle With the Slums*, New York: Macmillan.
- Roberts, J. M. and T. A. Gregor (1971), "Privacy: A Cultural View", Eds. J. R. Pennock ve J. W. Chapman, *Privacy* içinde, New York: Atherton Press, ss. 199-225.
- Rowntree, B. S. (1908), *Poverty: A Study of Town Life*, London: Macmillan and Co.

- Rowntree, B. S. (1941), *Poverty and Prosperity: A Second Social Survey of York*, London; Longmans, Green and Co.
- Rumney, J. (1951), "The Social Costs of Slums", *The Journal of Social Issues*, 7, ss. 69-85.
- Sampson, R. J. et al. (1997), "Neighborhood and Violent Crime: A Multi-level Study of Collective Efficacy", *Science*, 227, s. 918-924.
- Schwartz, B. (1968), "The Social Psychology of Privacy", *American Journal of Sociology*, 73, ss. 741-752.
- Seppence, J., et al. (1954), *A Thousand Families in Newcastle-upon-Tyre*, London: Oxford University Press.
- Shils, E. (1966), "Privacy: Its Constitution and Vicissitudes", *Law and Contemporary Problems*, 31, ss. 281-306.
- Simmel, G. (1950), "The Secret and Secret Society", Ed. K. W. Wolff, *The Sociology of George Simmel* içinde, New York: Free Press) adlı eserde.
- Stein, L. (1950), "A Study of Respiratory Tuberculosis in Relation to Housing Conditions in Edinburgh", *Brit. J. Soc. Med*, 4, ss. 143-169.
- Stein, L. (1954), "Glasgo Tuberculosis and Housing", *Tubercle*, 35, ss. 195-203.
- Stephens, W. N. and R. G. D'Andrade (1962), "Kin-Avoidance", *The Oedipus Complex: Cross-cultural Evidence*, The Free Press of Glencoe.
- Stephens, William N. (1982), *The Family in Cross-cultural Perspective*, Lenham, MD: University Press of America.
- Stokols, D. and S. A. Shumaker (1981), "People in Place: A Transactional View of Settings", Ed. J. Harvey, *Cognition, Social Behaviour and the Environment* içinde, New Jersey: Erlbaum.
- Sundstrom, E. (1986), *Workplaces: The Psychology of the Physical Environment in Offices and Factories*, New York: Cambridge University Press.
- Sundstrom, Eric (1991), "Work Environments: Offices and Factories" Eds. Daniel Stokols ve Irwin Altman, *Handbook of Environmental Psychology* içinde, Malabar, Florida: Krieger Publishing Co., 1991, cilt 1, ss. 733-782.
- Sweetser, D. A. (1966), "Avoidance, Social Affiliation, and the Incest Taboo", *Ethnology*, 5, ss. 304-316.
- Tambiah, S. J. (1969), "Animals are Good to Think and Good to Prohibit", *Ethnology*, 8, ss. 423-460.
- Taylor, I. C. (1974), "The Insanitary Housing Question and Tenement Dwellings in Nineteenth Century Liverpool", *A. Sutcliffe'in derlediği Multy Storey Living: The British Working-Class Experience* içinde, London: Croom Helm, ss. 41-87.
- Taylor, Ralph (1982), "Neighborhood Physical Environment and Stress" Ed. G. W. Evans, *Environmental Stress* içinde, Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Titiev, M. (1951), *Araucanian Culture in Transition*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Tönnies (Toennies), F. (1955), *Community and Association*, Çev. Charles P. Loomis, London: Routledge and Kegan Paul, (1890).
- Treble, J. H. (1871), "Liverpool Working-class Housing 1801-1861", Ed. S. D. Chapman, *Working-class Housing: A Symposium* içinde, Newton Abbott: David and Charles, ss. 163-220.
- Warren, C. and B. Laslett (1977), "Privacy and Secrecy: A Conceptual Comparison", *Journal of Social Issues*, 33, ss. 43-51.
- Weening, M. W. H., T. Schmidt and C. J. H. Midden (1990), "Social Dimensios of Neighborhood and the Effectiveness of Information Programs", *Environment and Behavior*, 22, s. 27-54.
- Werner, Carol M. et al. (1985), "Temporal Aspects of Homes", Eds. I. Altman'ın ve C. M. Werner, *Homes Environments* içinde, New York and London: Plenum.
- Westin, A. F. (1967), *Privacy and Freedom*, New York: Atheneum.
- Westin, A.F. (2003), "Social and Political Dimensions of Privacy," *Journal of Social Issues*, 59, ss. 431-453.
- Willmott, P. and E. Cooney (1963), "Community Planning and Sociological Research", *Journal of the American Institute of Planners*, 29, ss. 123-126;
- Wilmer ve arkadaşları (1962), *The Housing Environment and Family Life*, John Hopkins Üniversitesi kitaplarının sonunda: Ek 2'den başlayarak Ek 15'e kadar varan (ss.258-334) 76 sahifelik metodolojik ekler.
- Wilner D. M. and Rosabelle P. Walkley (1963), "Effects of Housing on Health and Performance", Ed. Leonard J. Duhl, *The Urban Condition* içinde, New York: Basic Books, ss. 215-228.
- Wilner, D. M. et al. (1962), *The Housing Environment and Family Life, A Longitudinal Study of the Effects of Housing on Morbidity and Mental Health*, Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Wilner, D. M., R. P. Walkley, H. Williams and M. Tayback (1961), "The Housing Environment and Family Life", *Working Paper prepared for Expert Committee on Public Health Aspects of Housing*, Geneva: World Health Organization.
- Wilson G. and M. Baldassare (1996), "Overall 'Sense of Community' in a Suburban Region: The Effects of Localism, Privacy and Urbanization", *Environment and Behavior*, 28, ss. 27-43.
- Wineman, J. D. (1982), "The Office Environment as a Source of Stress", Ed. G. W. Evans, *Environmental Stress* içinde, New York: Cambridge University Press.
- Witkowski, S. R. (1972), "A Cross-cultural Test of the Proximity Hypothesis", *Behavior Science Notes*, 7, ss. 243-263.
- Wolfe, M. and R. S. Laufer (1975), "The Concept of Privacy in Childhood and Adolescence", Ed. D. H. Carson, *Men-Environment Interactions: Evaluations and Applications* içinde, Stroudsburg, PA: Dowden, Hutchinson and Ross.
- Young, M. and P. Willmott (1957), *Family and Kinship in East London*, Glencoe: The Free Press.
- Yörükân, Ayda (2006), *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*, Ankara: Nobel Yayınları.

- Yörükân, Turhan (2000, 2023), *Alfred Adler, Sosyal Roller ve Kişilik*, 8. baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yörükân, Turhan (2023), *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*, 5. baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yörükân, Turhan (1968), *Batı Almanya, İtalya ve İspanya'da Mesken (Konut) Politikası*, İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü.
- Yörükân, Turhan (2008), "Bir İlişki Düzenleme Süreci Olarak Mahremiyet", *TİSK Akademi*, 6, ss. 128-180.
- Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (1963), *Cahit Tanyol ve Sosyoloji*, İstanbul: Batur Matbaası.
- Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (1975), *Gecekondu Bölgeleri için Sosyal Yapı ve Konut Araştırmaları Rehberi ve Sosyal Yapı Araştırmaları Rehberi Yardımcı Araştırma Teknikleri* (İki cilt), Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü.
- Yörükân, Turhan (2006), *Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri*, 3. baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Yörükân, Turhan (2003), "Hatırladığım ve Hatırlamak İstemediğim Gümüşsuyu", *Türk Yurdu*, 23, ss. 21-29.
- Yörükân, Turhan, ed., (2005), *İnsanca Yaşamak İçin Şehir ve Konut*, Ankara: Babil Yayınları.
- Yörükân, Turhan ve Nadire Çulhacı (1974), *İstatistik Verilere Göre Türkiye'de Konut Nitelikleri ve Açıklamalar* (İki cilt), Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü.
- Yörükân, Turhan (1974), *Konut İhtiyaç Tahmini, Konut Talebi ve Konut Pazar Analizi*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü.
- Yörükân, Turhan (2006), "Konutlarda Yaşanan Hayat Bakımından Kalabalıklığın ve İlgili Durumların Yarattığı Problemler", *Bilge*, 49, ss. 22-44.
- Yörükân, Turhan (2004), "Kültürün ve Tâli-Kültürün Konut ve Yerleşme Düzeni Üzerine Etkisi", *Türk Yurdu*, 202, ss. 38-49.
- Yörükân, Turhan (2015), "Mekâna Bağlanma", *Türk Yurdu*, 337, ss. 32-36.
- Yörükân, Turhan (2012), *Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla Şehir, Konut ve Mahremiyet*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Yörükân, Turhan (2015), "Sulukule Çingeneleri", *Türk Yurdu*, 335, ss. 65-67.
- Yörükân, Turhan (2006), *Şehir Yenilemesi Sırasında İş Birliği*, 2. baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- Yörükân, Turhan (2015), "Tarihî Gelişmesi Açısından Antropoloji ve Psikoloji Etkileşmesi", *Türk Yurdu*, 340, ss. 31-37.
- Yörükân, Turhan (2016), "Sosyal Özellikli Slum Bölgelerinde Mekâna Bağlanma", *Türk Yurdu*, 344, ss. 29-39.
- Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (1966), *Türkiye'de Şehirleşme ve Konut Durumu*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü (İngilizce ve Fransızca olarak da yayımlanmıştır).

- Yörükân, Turhan ve Ayda Yörükân (2003), *Üniversitede İlim ve Ahlâk-Cahit Tanyol ve Sosyoloji*, haz. Ali Birinci, Ankara: Vadi Yayınları.
- Yörükân, Turhan (2005), "Yitirilmiş Kimliğiyle 'Bestekâr' Denen Sokak", *Kılavuz*, 25, ss. 44-48.
- Yörükân, Turhan (2000), *Yunan Mitolojisinde Aşk*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (2. baskı: Ankara: Ebabel Yayınları, 2005).
- Yörükân, Turhan (2005), "Yüksek Binalarda Yaşanan Sakıncalı Hayat", *Bilge*, 46, ss. 4-12.
- Yörükân, Yusuf Ziya (1998, 2015), *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, Eklerle yayıma hazırlayan: Turhan Yörükân, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı; 4. baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Zeisel, J. (1973), "Symbolic Meaning of Space and Physical Dimention of Social Relations", Eds. J. Walton ve D. Carns, *Cities in Change* içinde, Boston: Allyn and Bacon, ss. 252-263.

TAKIM ÖĞRENMESİNİN AHLAKİ VE SPİTİTÜEL DOĞASI

Dr. Selahaddin Şamil Fidan

TAKIM ÖĞRENMESİNİN AHLAKİ VE SPİTİTÜEL DOĞASI

Dr. Selahaddin Şamil Fidan

Yayın No.: 1458
ISBN: 978-625-398-236-2
E-ISBN: 978-625-398-237-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Fidan, Selahaddin Şamil.

Takım Öğrenmesinin Ahlakî ve Spîtitüel Doğası / Selahaddin Şamil Fidan

1. Basım, XII + 126 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-236-2

E-ISBN: 978-625-398-237-9

1. Takım Erdemi 2. Takım Spiritüalitesi 3. Takım Öğrenmesi 4. Arge Takımları 5. Yazılım Geliştirme Takımları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR ÖZETİ.....	13
2.1. Felsefi Takım Erdemi	13
2.1.1. Karakter Merkezli Erdemliliğin Varlığına İlişkin Tartışmalar	13
2.1.2. Pozitif Örgüt Okulu ve Erdem Etiği Perspektiflerin Erdem Kavramsallaştırması.....	24
2.1.3. Eylem Odaklı Perspektifler ve Alasdair MacIntyre'nin Erdem Kavramsallaştırması.....	32
2.1.4. Felsefi Takım Erdeminin Kavramsallaştırılması	33
2.2. Takımın İş Yeri Spiritüalitesi	37
2.2.1. İş Yeri Spiritüalitesinin Kavramsallaştırılmasının Doğası	38
2.2.2. İş Yeri Spiritüalitesi Perspektifleri	39
2.2.3. Takım Spiritüalitesinin Kavramsallaştırılması	42
2.2.4. Takım Spiritüalitesinin Boyutları	47
2.3. Takım Öğrenmesi Davranışları.....	49
2.3.1. Takım Öğrenmesinin Girdileri	49
2.3.2. Takım Durumları.....	52
2.3.3. Takım Öğrenmesi Davranışları.....	59
3. HİPOTEZ GELİŞTİRME	71
3.1. Takım Erdemi ve Takım İş Yeri Spiritüalitesi	71
3.2. Takım Erdemi ve Takım Öğrenmesi Arasındaki İlişkide Takımın İş Yeri Spiritüalitesinin Aracı Değişken Rolü.....	74

4. ARAŞTIRMA METODU	83
4.1. Ölçeklerin Oluşturulması.....	83
4.1.1. Takım Erdemi	84
4.1.2. Takım Spiritüalitesi.....	86
4.1.3. Takım Öğrenmesi.....	87
4.2. Örneklem Seçimi	87
4.3. Ölçüm Geçerliliği ve Güvenilirliği	89
4.4. Hipotez Testleri.....	93
4.4.1. Yapısal Eşitlik Analizi	93
4.4.2. Aracı Değişken Etkisi	94
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE YORUMLAR	97
5.1. Tartışma ve Yorumlar	97
5.2. Yönetimsel Çıkarımlar	100
5.3. Araştırmanın Kısıtları ve Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler	102
KAYNAKÇA	105
ÖZ GEÇMİŞ.....	125

KAYNAKÇA

- Afsar, B., & Rehman, M. (2015). The relationship between workplace spirituality and innovative work behavior: The mediating role of perceived person–organization fit. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 12(4), 329-353.
- Agyris, C. (1977). Double loop learning in organizations. *Harvard Business Review*, 55(5), 115-125.
- Akgün, A. E., & Lynn, G. S. (2002). Antecedents and consequences of team stability on new product development performance. *Journal of Engineering and Technology Management*, 19(3-4), 263-286.
- Akgün, A. E., Byrne, J. C., Lynn, G. S., & Keskin, H. (2007). New product development in turbulent environments: Impact of improvisation and unlearning on new product performance. *Journal of Engineering and Technology Management*, 24(3), 203-230.
- Akgün, A. E., Keskin, H., & Byrne, J. (2009). Organizational emotional capability, product and process innovation, and firm performance: An empirical analysis. *Journal of Engineering and Technology Management*, 26(3), 103-130.
- Akgün, A. E., Lynn, G. S., Keskin, H., & Dogan, D. (2014). Team learning in IT implementation projects: Antecedents and consequences. *International Journal of Information Management*, 34(1), 37-47.
- Akgün, A. E., Keskin, H., Cebecioglu, A. Y., & Dogan, D. (2015). Antecedents and consequences of collective empathy in software development project teams. *Information & Management*, 52(2), 247-259.
- Akgün, A. E., Keskin, H., & Kırçovalı, S. Y. (2019). Organizational wisdom practices and firm product innovation. *Review of Managerial Science*, 13(1), 57-91.
- Akgün, A. E. (2020). Team wisdom in software development projects and its impact on project performance. *International Journal of Information Management*, 50, 228-243.
- Akgün, A. E., Keskin, H., & Fidan, S. S. (2022). The influence of Alasdair MacIntyre’s “After Virtue” book on business ethics studies: A citation concept analysis. *Business Ethics, the Environment & Responsibility*, 31(2), 453-473.
- Akkerman, S., Van den Bossche, P., Admiraal, W., Gijsselaers, W., Segers, M., Simons, R.-J., et al. (2007). Reconsidering group cognition: From conceptual confusion to a boundary area between cognitive and socio-cultural perspectives? *Educational Research Review*, 2(1), 39–63.
- Albuquerque, I. F., Cunha, R. C., Martins, L. D., & Sá, A. B. (2014). Primary health care services: workplace spirituality and organizational performance. *Journal of Organizational Change Management*, 27(1), 59-82.
- Altman, Y., & Iles, P. (1998). Learning, leadership, teams: Corporate learning and organisational change. *Journal of Management Development*, 17(1), 44–55.
- Alzola, M. (2008). Character and environment: The status of virtues in organizations. *Journal of Business Ethics*, 78(3), 343-357.

- Alzola, M. (2011). The reconciliation project: Separation and integration in business ethics research. *Journal of Business Ethics*, 99(1), 19-36.
- Alzola, M. (2012). The possibility of virtue. *Business Ethics Quarterly*, 22(2), 377-404.
- Alzola, M. (2015). Virtuous persons and virtuous actions in business ethics and organizational research. *Business Ethics Quarterly*, 25(3), 287-318.
- Alzola, M., Hennig, A., & Romar, E. (2020). Thematic symposium editorial: Virtue ethics between East and West. *Journal of Business Ethics*, 165(2), 177-189.
- Antes, A. L., Brown, R. P., Murphy, S. T., Waples, E. P., Mumford, M. D., Connelly, S., & Devenport, L. D. (2007). Personality and ethical decision-making in research: The role of perceptions of self and others. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 2(4), 15-34.
- Arjoon, S., Turriago-Hoyos, A., & Thoene, U. (2018). Virtuousness and the common good as a conceptual framework for harmonizing the goals of the individual, organizations, and the economy. *Journal of Business Ethics*, 147(1), 143-163.
- Argote, L., Gruenfeld, D. and Naquin, C. (2001). Group learning in organizations. In Turner, M.E. (Eds.), *Groups at Work: Theory and Research* (pp. 369-411). Erlbaum, Mahwah, NJ.
- Argote, L. (1993). Group and organizational learning curves: Individual, system and environmental components. *British Journal of Social Psychology*, 32, 31-51.
- Armstrong, A. E. (2006). Towards a strong virtue ethics for nursing practice. *Nursing Philosophy*, 7(3), 110-124.
- Arrow, H., & Cook, J. (2008). Configuring and reconfiguring groups as complex learning systems. In V. Sessa, & M. London (Eds.), *Work group learning: Understanding, improving & assessing how groups learn in organizations* (pp. 45-72). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Arrow, H., McGrath, J.E. and Berdahl, J.L. (2000). *Small Groups as Complex Systems: Formation, Coordination, Development and Adaptation*. Sage, CA.
- Ashforth, B. E., and M. G. Pratt. (2003). Institutionalized Spirituality: An Oxymoron? In R. A. Giacalone and C. L. Jurkiewicz (Eds.), *Handbook of Workplace Spirituality & Organizational Performance* (pp. 93-107). Armonk, NY: M.E. Sharpe.
- Ashmos, D. P., & Duchon, D. (2000). Spirituality at work: A conceptualization and measure. *Journal of Management Inquiry*, 9(2), 134-145.
- Audi, R. (1979). Weakness of Will and Practical Judgment. *Nous*, 13(2), 173-96.
- Audi, R. (1988). On Some Limits and Resources of Common-Sense Psychology. In Gerald E. Eberlein and Harold L. Berghel (Eds.), *Theory and Decision* (pp. 3-27). Dordrecht: D. Reidel Publishing Co.
- Audi, R. 1995. Acting from virtue. *Mind*, 104(415), 449 – 471 .
- Audi, R., & Murphy, P. E. (2006). The many faces of integrity. *Business Ethics Quarterly*, 16(1), 3-21.
- Audi, R. (2012). Virtue ethics as a resource in business. *Business Ethics Quarterly*, 22(2), 273-291.
- Ayoun, B., Rowe, L., & Yassine, F. (2015). Is workplace spirituality associated with business ethics? *International journal of Contemporary Hospitality Management*, 27, 938-957.
- Bagozzi R., Yi Y., Phillips L. W., (1991). Assessing construct validity in organizational research, *Administrative Science Quarterly*, 36(3), 421-458.

- Baker, M. J. (1999). Argumentation and constructive interaction. In P. Coirier & J. Andriessen (Eds.), *Foundations of argumentative text* (pp. 179-202). Amsterdam: University of Amsterdam Press.
- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2007). The job demands-resources model: State of the art. *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), 309–328.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37, 122-147.
- Banker, D. V., & Bhal, K. T. (2020). Understanding compassion from practicing managers' perspective: Vicious and virtuous forces in business organizations. *Global Business Review*, 21(1), 262-278.
- Baron R., Kenny D., (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Barron, B. (2000). Achieving coordination in collaborative problem-solving groups. *The Journal of the Learning Sciences*, 9(4), 403–436.
- Bates, R., & Khasawneh, S. (2005). Organizational learning culture, learning transfer climate and perceived innovation in Jordanian organizations. *International journal of Training and Development*, 9(2), 96-109.
- Baumeister, R. F., & Juola Exline, J. (1999). Virtue, personality, and social relations: Self-control as the moral muscle. *Journal of Personality*, 67(6), 1165-1194.
- Baumsteiger, R., Chenneville, T., & McGuire, J. F. (2013). The roles of religiosity and spirituality in moral reasoning. *Ethics & Behavior*, 23(4), 266-277.
- Beadle, R., & Knight, K. (2012). Virtue and meaningful work. *Business Ethics Quarterly*, 22(2), 433-450.
- Beadle, R., Sison, A. J. G., & Fontrodona, J. (2015). Introduction-virtue and virtuousness: when will the twain ever meet? *Business Ethics: A European Review*, 24, S67-S77.
- Bednall, T. C., Sanders, K., & Runhaar, P. (2014). Stimulating informal learning activities through perceptions of performance appraisal quality and HRM system strength: A twowave study. *Academy of Management Learning & Education*, 13(1), 45–61.
- Beekun, R. I., & Westerman, J. W. (2012). Spirituality and national culture as antecedents to ethical decision-making: A comparison between the United States and Norway. *Journal of Business Ethics*, 110(1), 33-44.
- Benefiel, M. (2005). The second half of the journey: Spiritual leadership for organizational transformation. *The leadership quarterly*, 16(5), 723-747.
- Benefiel, M., Fry, L. W., & Geigle, D. (2014). Spirituality and religion in the workplace: History, theory, and research. *Psychology of Religion and Spirituality*, 6(3), 175.
- Bentler P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238-246.
- Bouckaert, L. & Zsolnai, L. (2012). Spirituality and business: an interdisciplinary overview. *Society and Economy*, 34(3), 489-514.
- Bstieler, L., & Hemmert, M. (2010). Increasing learning and time efficiency in interorganizational new product development teams. *Journal of Product Innovation Management*, 27(4), 485-499.

- Bragues, G. (2006). Seek the good life, not money: The Aristotelian approach to business ethics. *Journal of Business Ethics*, 67(4), 341-357.
- Bredillet, C. (2014). Ethics in project management: some Aristotelian insights. *International Journal of Managing Projects in Business*, 7(4), 548-565.
- Bredillet, C., Tywoniak, S., & Dwivedula, R. (2015). What is a good project manager? An Aristotelian perspective. *International Journal of Project Management*, 33(2), 254-266.
- Bright, D. S., Cameron, K. S., & Caza, A. (2006). The amplifying and buffering effects of virtuousness in downsized organizations. *Journal of Business Ethics*, 64(3), 249-269.
- Bright, D. S., & Fry, R. E. (2013). Introduction: Building ethical, virtuous organizations. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 49(1), 5-12.
- Bright, D. S., Stansbury, J., Alzola, M., & Stavros, J. M. (2011). Virtue ethics in positive organizational scholarship: An integrative perspective. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 28(3), 231-243.
- Bright, D. S., Winn, B. A., & Kanov, J. (2014). Reconsidering virtue: Differences of perspective in virtue ethics and the positive social sciences. *Journal of Business Ethics*, 119(4), 445-460.
- Bresman, H., & Zellmer-Bruhn, M. (2013). The structural context of team learning: Effects of organizational and team structure on internal and external learning. *Organization Science*, 24(4), 1120-1139.
- Brown, R. B. (2003). Organizational spirituality: The sceptic's version. *Organization*, 10(2), 393-400.
- Brown, T. A., Sautter, J. A., Littvay, L., Sautter, A. C., & Bearnes, B. (2010). Ethics and personality: Empathy and narcissism as moderators of ethical decision making in business students. *Journal of Education for Business*, 85(4), 203-208.
- Buetow, S., & Entwistle, V. (2011). Pay-for-virtue: an option to improve pay-for-performance? *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 17(5), 894-898.
- Burke, S., Salas, E., & Diaz, D. (2008). The role of team learning in facilitating team adaptation within complex environments: Tools and strategies. In Valerie Sessa, & Manuel London (Eds.), *Work group learning. Understanding, improving & assessing how groups learn in organizations* (pp. 217-241). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Burton, R. V. (1963). Generality of honesty reconsidered. *Psychological Review*, 70(6), 481.
- Byrne B. M., (1994). *Structural equation modeling with EQS and EQS/Windows*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Cabana, G. C., & Kaptein, M. (2021). Team ethical cultures within an organization: A differentiation perspective on their existence and relevance. *Journal of Business Ethics*, 170(4), 761-780.
- Cameron, K.S. (2011). Responsible leadership as virtuous leadership. *Journal of Business Ethics*, 98(1), 25-35.
- Cameron, K. S., Bright, D., & Caza, A. (2004). Exploring the relationships between organizational virtuousness and performance. *American Behavioral Scientist*, 47(6), 766-790.
- Cameron, K., & Caza, A. (2002). Organizational and leadership virtues and the role of forgiveness. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 9(1), 33-48.

- Cameron, K.S., Dutton, J.E. and Quinn, R.E. (2003). Foundations of a new discipline. In Cameron, K.S., Dutton, J.E. and Quinn, R.E. (Eds.), *Positive Organizational Scholarship – Foundations of a New Discipline* (pp. 3–14). San Francisco, CA: Berrett-Koehler.
- Cameron, K. S., & Caza, A. (2013). Virtuousness as a source of happiness in organizations. In S. A. David, I. Boniwell, & A. C. Ayers (Eds.), *The Oxford handbook of happiness* (pp. 676–692). Oxford: Oxford University Press.
- Cameron, K.S. & Spreitzer, G. (2012). Introduction: what is positive about positive organizational scholarship. In Cameron, K.S. and Spreitzer, G. (Eds.), *The Oxford Handbook of Positive Organizational Scholarship* (pp. 1–14). New York: Oxford University Press.
- Cameron, K. & Winn, B. (2012). Virtuousness in organizations . In Cameron, K. S. & Spreitzer, G. M. (Eds.), *The Oxford Handbook of Positive Organizational Scholarship*, (pp. 231 – 243). New York, NY : Oxford University Press .
- Carr, D. (2013). Varieties of gratitude. *The Journal of Value Inquiry*, 47(1), 17-28.
- Cavanagh, G.F. (1999). Spirituality for managers: Context and critique. *Journal of Organizational Change Management*, 12, 186–199.
- Cavanagh, G. F., & Bandsuch, M. R. (2002). Virtue as a benchmark for spirituality in business. *Journal of Business Ethics*, 38(1), 109-117.
- Caza, A., Barker, B. A., & Cameron, K. S. (2004). Ethics and ethos: The buffering and amplifying effects of ethical behavior and virtuousness. *Journal of Business Ethics*, 52(2), 169-178.
- Caza, A. and Carroll, B. (2012). Critical theory and positive organizational scholarship. In Cameron, K.S. and Spreitzer, G. (Eds.), *Handbook of Positive Organizational Scholarship* (pp. 965–979). New York: Oxford University Press.
- Chang, A., & Bordia, P. (2001). A multidimensional approach to the group cohesion-group performance relationship. *Small Group Research*, 32(4), 379-405.
- Chawla, V., and S. Guda. (2013). Workplace Spirituality as a Precursor to Relationship-oriented Selling Characteristics. *Journal of Business Ethics*, 115(1), 63–73.
- Chun, R. (2005). Ethical character and virtue of organizations: An empirical assessment and strategic implications. *Journal of Business Ethics*, 57(3), 269-284.
- Chun, R. (2017). Organizational virtue and performance: An empirical study of customers and employees. *Journal of Business Ethics*, 146(4), 869-881.
- Covey, S. R. (2010). *Etkili İnsanların 7 Alışkanlığı*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Creasy, T., & Carnes, A. (2017). The effects of workplace bullying on team learning, innovation and project success as mediated through virtual and traditional team dynamics. *International Journal of Project Management*, 35(6), 964-977.
- Daniel, J. L. (2010). The effect of workplace spirituality on team effectiveness. *Journal of Management Development*, 29(5), 442-456.
- Darley, J. M., & Batson, C. D. (1973). From Jerusalem to Jericho: A study of situational and dispositional variables in helping behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 27, 100 – 108 .
- Darr, R. (2020). Virtues as qualities of character: Alasdair MacIntyre and the situationist critique of virtue ethics. *Journal of Religious Ethics*, 48(1), 7-25.

- Davidson, D. (1980). How Is Weakness of the Will Possible? In D. Davidson, *Essays on Actions and Events* (pp. 21-42). Oxford: Oxford University Press.
- Day, D., Gronn, P., & Salas, E. (2004). Leadership capacity in teams. *The Leadership Quarterly*, 15, 857-880.
- Dean, K. L. (2004). Systems thinking's challenge to research in spirituality and religion at work: An interview with Ian Mitroff. *Journal of Organizational Change Management*, 17(1), 11-25.
- Dechant, K., Marsick, V. J., & Kasl, E. (1993). Towards a model of team learning. *Studies in Continuing Education*, 15(1), 1-14.
- Decuyper, S., Dochy, F., & Van den Bossche, P. (2010). Grasping the dynamic complexity of team learning: An integrative model for effective team learning in organisations. *Educational Research Review*, 5(2), 111-133.
- De Dreu, C. K. W., & Weingart, L. R. (2003). Task versus relationship conflicts, team performance and team member satisfaction: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 88(4), 741-749.
- Dehler, G., & Welsh, M. (2003). The experience of work: Spirituality and the new workplace. In R. Giacalone & C. Jurkiewicz (Eds.), *Handbook of workplace spirituality and organizational performance* (pp. 108-122). Armonk, NY: Sharpe.
- Dierendonck, D. V., & Mohan, K. (2006). Some thoughts on spirituality and eudaimonic well-being. *Mental Health, Religion and Culture*, 9(3), 227-238.
- Doris, J. M. (2002). *Lack of character: personality and moral behavior*. New York: Cambridge University Press.
- Doris, J. M., and S. P. Stich. (2005). As a Matter of Fact: Empirical Perspectives on Ethics. In F. Jackson and M. Smith (Eds.), *The Oxford Handbook of Contemporary Analytic Philosophy* (pp. 114-152). Oxford: Oxford University Press.
- Driver, M. (2005). From empty speech to full speech? Reconceptualizing spirituality in organizations based on a psychoanalytically-grounded understanding of the self. *Human Relations*, 58(9), 1091-1110.
- Duchon, D., & Plowman, D. A. (2005). Nurturing the spirit at work: Impact on work unit performance. *The Leadership Quarterly*, 16(5), 807-833.
- Dutton, J. E. (2003). *Energize your workplace: How to create and sustain high-quality connections at work*. John Wiley & Sons.
- Dutton, J. E., & Heaphy, E. D. (2003). The power of high-quality connections. In Cameron, K.S., Dutton, J.E. and Quinn, R.E. (Eds.), *Positive Organizational Scholarship – Foundations of a New Discipline* (pp. 263-278). San Francisco, CA: Berrett-Koehler.
- Dutton, J. E., Worline, M. C., Frost, P. J., & Lilius, J. M. (2006). Explaining compassion organizing. *Administrative Science Quarterly*, 51, 59 - 96.
- Dyck, B., & Kleysen, R. (2001). Aristotle's virtues and management thought: An empirical exploration of an integrative pedagogy. *Business Ethics Quarterly*, 11(4), 561-574.
- Dyck, B., & Wong, K. (2010). Corporate spiritual disciplines and the quest for organizational virtue. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 7(1), 7-29.
- Edelenbos, J., Bressers, N. and Vandenbussche, L. (2017). Evolution of interdisciplinary collaboration: what are stimulating conditions? *Science and Public Policy*, 44(4), 451-463.

- Edmondson, A. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative Science Quarterly*, 44(2), 350-383.
- Edmondson, A. C., Bohmer, R. M., & Pisano, G. P. (2001a). Speeding up team learning. *Harvard Business Review*, 46, 125–132.
- Edmondson, A. C., Bohmer, R. M., & Pisano, G. P. (2001b). Disrupted routines: Team learning and new technology implementation in hospitals. *Administrative Science Quarterly*, 46(4), 685–716.
- Edmondson, A. C. (2002a). The local and variegated nature of learning in organizations: A group-level perspective. *Organization Science*, 13(2), 128–146.
- Edmondson, A. C. (2002b). Managing the risk of learning: Psychological safety in work teams. In M. West, D. Tjosvold & K. G. Smith (Eds.), *International handbook of organizational teamwork* (pp. 255-275). London: Blackwell.
- Edmondson, A. C. (2003). Speaking up in the operating room: How team leaders promote learning in interdisciplinary action teams. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1419-1452.
- Edmondson, A. C., Dillon, J. R., & Roloff, K. S. (2007). Three perspectives on team learning: Outcome improvement, task mastery, and group process. *Academy of Management Annals*, 1(1), 269-314.
- Edmondson, A. (2013), *Teaming to innovate*. John Wiley & Sons, San Francisco, CA.
- Ellis, A. P. J., Hollenbeck, J. R., Ilgen, D. R., Porter, C. O. H. L., West, B. J., & Moon, H. (2003). Team learning: Collectively connecting the dots. *Journal of Applied Psychology*, 88, 821–835.
- Emmons, R. A. (2003). Acts of gratitude in organizations. In Cameron, K. S., Dutton, J. E., and Quinn, R. E. (Eds.), *Positive organizational scholarship* (pp. 81-94). San Francisco : Berrett-Koehler Publishers.
- Fagley, N. S., & Adler, M. G. (2012). Appreciation: A spiritual path to finding value and meaning in the workplace. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 9(2), 167-187.
- Fernando, M., & Chowdhury, R. M. (2010). The relationship between spiritual well-being and ethical orientations in decision making: An empirical study with business executives in Australia. *Journal of Business Ethics*, 95(2), 211-225.
- Fernando, M., & Moore, G. (2015). MacIntyrean virtue ethics in business: A cross-cultural comparison. *Journal of Business Ethics*, 132(1), 185-202.
- Fidan, S. S. and Keskin, H. (2019). A Critical View of the Dominance of Act-Oriented Perspectives in Professional Ethics from Virtue Ethics Perspective. *International Social Innovation Congress (ISIC)*, İstanbul, Turkey, pp.59-64.
- Fitzgerald, P. (1998). Gratitude and justice. *Ethics*, 109(1), 119 – 153 .
- Flanagan, O. J. 1991. *Varieties of Moral Personality: Ethics and Psychological Realism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Foot, P. (2002). *Virtues and vices and other essays in moral philosophy*. Oxford University Press on Demand.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-51.

- Fowers, B. J. (2001). The limits of a technical concept of a good marriage: Exploring the role of virtue in communication skills. *Journal of Marital and Family Therapy*, 27(3), 327-340.
- Frankfurt, H. (1971). Freedom of the Will and the Concept of a Person. *Journal of Philosophy*, 68(1), 5-20.
- Fry, L. W., Hannah, S. T., Noel, M., & Walumbwa, F. O. (2011). Impact of spiritual leadership on unit performance. *The Leadership Quarterly*, 22, 259-270.
- Ganzin, M., Islam, G., & Suddaby, R. (2020). Spirituality and entrepreneurship: The role of magical thinking in future-oriented sensemaking. *Organization Studies*, 41(1), 77-102.
- Garcia-Zamor, J. C. 2003. Workplace Spirituality and Organizational Performance. *Public Administration Review*, 63(3), 355-363.
- Giacalone, R. A., & Jurkiewicz, C. L. (2003). Right from wrong: The influence of spirituality on perceptions of unethical business activities. *Journal of Business Ethics*, 46(1), 85-97.
- Giacalone, R. A., & Jurkiewicz, C. L. (2010). The science of workplace spirituality. In *Handbook of workplace spirituality and organizational performance* (pp. 19-42). Routledge.
- Giacalone, R. A., & Jurkiewicz, C. L. (2011). Theoretical development of workplace spirituality. *The handbook of workplace spirituality and organizational performance*, 93-107.
- Gibson, C., & Vermeulen, F. (2003). A healthy divide: Subgroups as a stimulus for team learning behavior. *Administrative Science Quarterly*, 48(2), 202-239.
- Gibson, C., & Vermeulen, F. (2003). A healthy divide: Subgroups as a stimulus for team learning behavior. *Administrative Science Quarterly*, 48(2), 202-239.
- Gil, A. J., & Mataveli, M. (2017). Learning opportunities for group learning: An empirical assessment from the learning organization perspective. *Journal of Workplace Learning*, 29(1), 65-78.
- Gilson, L.L. and Shalley, C.E., (2004). A little creativity goes a long way: an examination of teams' engagement in creative processes. *Journal of Management*, 30(4), 453-470.
- Gittell, J.H., Cameron, K.S., Lim, S. and Rivas, V. (2006). Relationships, layoffs, and organizational resilience: airline industry responses to September 11. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 42(3), 300-328.
- Ghumman, S., Ryan, A. M., & Park, J. S. (2016). Religious harassment in the workplace: An examination of observer intervention. *Journal of Organizational Behavior*, 37(2), 279-306.
- Gond, J. P., El Akremi, A., Swaen, V., & Babu, N. (2017). The psychological microfoundations of corporate social responsibility: A person-centric systematic review. *Journal of Organizational Behavior*, 38(2), 225-246.
- Gotsis, G., & Kortezi, Z. (2008). Philosophical foundations of workplace spirituality: A critical approach. *Journal of Business Ethics*, 78(4), 575-600.
- Graber, D. R., Johnson, J. A., & Hornberger, K. D. (2001). Spirituality and healthcare organizations/Practitioner application. *Journal of Healthcare Management*, 46(1), 39.
- Grijalva, E., Maynes, T. D., Badura, K. L., & Whiting, S. W. (2020). Examining the "I" in team: A longitudinal investigation of the influence of team narcissism composition on team outcomes in the NBA. *Academy of Management Journal*, 63(1), 7-33.

- Gruenfeld, D. H., Mannix, E. A., Williams, K. Y., & Neale, M. A. (1996). Group composition and decision making: How member familiarity and information distribution affect process and performance. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 67(1), 1–15.
- Guillory, W. A. (2000). *The living organization: Spirituality in the workplace*. Salt Lake City, UT: Innovations International, Inc.
- Gull, G. A., & Doh, J. (2004). The “transmutation” of the organization: Toward a more spiritual workplace. *Journal of Management Inquiry*, 13(2), 128-139.
- Gully, S. M., Incalcaterra, K. A., Johi, A., & Beaubien, J. M. (2002). A meta-analysis of team efficacy, potency and performance: Interdependence and level of analysis as moderators of observed relationships. *Journal of Applied Psychology*, 87, 819-832.
- Gully, S. M., Devine, D. J., & Whitney, D. J. (2012). A meta-analysis of cohesion and performance: Effects of level of analysis and task interdependence. *Small Group Research*, 43(6), 702-725.
- Hair J. F., Black W. C., Babin B. J. Anderson, R. E., Tatham R. L., (2006). *Multivariate Data Analysis with Readings*, 6th edition, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Hardin, M. A., Fuller, M. A., & Davidson, R. M. (2007). I know I can, but can we?: Culture and efficacy beliefs in global virtual teams. *Small Group Research*, 38(1), 130–155.
- Harman, G. (1999). Moral philosophy meets social psychology: Virtue ethics and the fundamental attribution error. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 99, 315–31 .
- Harman, G. (2000). The nonexistence of character traits. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 100, 223–226 .
- Harman, G. (2001). Virtue Ethics without Character Traits. In A. Byrne, R. Stalnaker, and R. Wedgwood (Eds.), *Fact and Value* (117-27). Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Harris, C. E. (2008). The good engineer: Giving virtue its due in engineering ethics. *Science and Engineering Ethics*, 14(2), 153-164.
- Harrington, W. J., R. C. Preziosi, and D. J. Gooden. (2001). Perceptions of Workplace Spirituality among Professionals and Executives. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 13(3): 155–163.
- Hartshorne, H., & May, M. A. (1928). *Studies in the nature of character: Vol. I. studies in deceit*. New York : Mac-Millan .
- Heaphy, E. D., & Dutton, J. E. (2008). Positive social interactions and the human body at work: Linking organizations and physiology. *Academy of Management Review*, 33(1), 137-162.
- Hecht, T. D., Allen, N. J., Klammer, J. D., & Kelly, E. C. (2002). Group beliefs, ability, and performance: The potency of group potency. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 6(2), 143-152/
- Helgadóttir, H. (2008). The ethical dimension of project management. *International Journal of Project Management*, 26(7), 743-748.
- Hernández, J., & Mateo, R. (2012). Indications of virtues in conscientiousness and its practice through continuous improvement. *Business Ethics: A European Review*, 21(2), 140-153.
- Hess, E.D. and Cameron, K.S. 2006. *Leading with Values: Positivity, Virtue, and High Performance*. New York: Cambridge University Press.

- Hicks, D. A. (2002). Spiritual and Religious Diversity in the Workplace Implications for leadership. *The Leadership Quarterly*, 13(4), 379–396.
- Hicks, D. A. (2003). *Religion and the Workplace Pluralism, Spirituality, Leadership*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Honiball, G., Geldenhuys, D., & Mayer, C. H. (2014). Acknowledging others as 'whole beings'. Managers' perceptions of spirituality and health in the South African workplace. *International Review of Psychiatry*, 26(3), 289-301.
- Houghton, J. D., Neck, C. P., & Krishnakumar, S. (2016). The what, why, and how of spirituality in the workplace revisited: A 14-year update and extension. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 13(3), 177-205.
- House, R. J., Hanges, P. J., Javidan, M., Dorfman, P. W., & Gupta, V. (Eds.). (2004). *Culture, leadership, and organizations: The GLOBE study of 62 societies*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Howard, S. (2002). A spiritual perspective on learning in the workplace. *Journal of Managerial Psychology*, 17(3), 230–242.
- Huhtala, M., Feldt, T., Hyvönen, K., & Mauno, S. (2013). Ethical organisational culture as a context for managers' personal work goals. *Journal of Business Ethics*, 114(2), 265-282.
- Huhtala, M., Kaptein, M., & Feldt, T. (2016). How perceived changes in the ethical culture of organizations influence the well-being of managers: A two-year longitudinal study. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 25(3), 335-352.
- Hurka, T. (2000). *Virtue, Vice, and Value*. New York: Oxford University.
- Hursthouse, R. (1999). *On Virtue Ethics*. Oxford: Oxford University
- Ilgen, D. R., Hollenbeck, J. R., Johnson, M., & Jundt, D. (2005). Teams in organizations: From input-process-output models to IMOI models. *Annual Review of Psychology*, 56, 517–543.
- Issa, T., & Pick, D. (2011). An interpretive mixed-methods analysis of ethics, spirituality and aesthetics in the Australian services sector. *Business Ethics: A European Review*, 20(1), 45-58.
- Jansen, J. J. P., Vera, D., & Crossan, M. (2009). Strategic leadership for exploration and exploitation: The moderating role of environmental dynamism. *The Leadership Quarterly*, 20, 5–18.
- Jansen, J. J., Kostopoulos, K. C., Mihalache, O. R., & Papalexandris, A. (2016). A socio-psychological perspective on team ambidexterity: The contingency role of supportive leadership behaviours. *Journal of Management Studies*, 53(6), 939-965.
- Brielmaier, C., & Friesl, M. (2022). The attention-based view: Review and conceptual extension towards situated attention. *International Journal of Management Reviews*, 1-31.
- Janz, B. D., & Prasarnphanich, P. (2003). Understanding the antecedents of effective knowledge management: The importance of a knowledge-centered culture. *Decision sciences*, 34(2), 351-384.
- Jehn, K. A. (1995). A multi-method examination of the benefits and detriments of intra-group conflict. *Administrative Science Quarterly*, 40, 256–282.

- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2003). Training for cooperative group work. In M. A. West, D. Tjosvold, & K. G. Smith (Eds.), *International handbook of organizational teamwork and cooperative working* (pp. 167-183). London: Blackwell.
- Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Smith, K. A. (2007). The state of cooperative learning in postsecondary and professional settings. *Educational Psychology Review*, 19, 15–29.
- Jöreskog K. G., Sörbom D., (1993). LISREL 8: Structural Equation Modeling with the SIMPLIS Command Language, Scientific Software International.
- Kamtekar, R. (2004). Situationism and virtue ethics on the content of our character. *Ethics*, 114(3), 458-491.
- Kanov, J. M., Maitlis, S., Worline, M. C., Dutton, J. E., Frost, P. J., & Lilius, J. M. (2004). Compassion in organizational life. *American Behavioral Scientist*, 47(6), 808-827.
- Kaptein, M. (2008). Developing and testing a measure for the ethical culture of organizations: The corporate ethical virtues model. *Journal of Organizational Behavior*, 29(7), 923-947.
- Kaptein, M. (2017). The battle for business ethics: A struggle theory. *Journal of Business Ethics*, 144(2), 343-361.
- Karakas, F. (2010). Spirituality and performance in organizations: A literature review. *Journal of Business Ethics*, 94(1), 89-106.
- Karakas, F., Sarigollu, E., & Uygur, S. (2017). Exploring the diversity of virtues through the lens of moral imagination: A qualitative inquiry into organizational virtues in the Turkish context. *Journal of Business Ethics*, 141(4), 731-744.
- Kasl, E., Marsick, V.J. and Dechant, K. (1997). Teams as learners: a research-based model of team learning. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 33(2), 227-246.
- Kasser, T. (2011). Materialistic value orientation. In Bouckaert L, Zsolnai L (Eds.), *Handbook of spirituality & business* (pp 204–211). Palgrave Macmillan, Houndsmill.
- Keskin, H., & Fidan, S. Ş. (2020). Örgütsel çalışmaların ahlaki doğasını şekillendirmede mihenk taşı: Alasdair Macintyre'nin erdem etiği perspektifi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 118-140.
- Kijkuit, B. and Van Den Ende, J., 2007. The organizational life of an idea: integrating social network, creativity and decision-making perspectives. *Journal of Management Studies*, 44 (6), 863–882.
- Kim, M. (2017). Effects of team diversity, transformational leadership, and perceived organizational support on team-learning behavior. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 45(8), 1255–1269
- Kinjerski, V.M. and Skrypnek, B.J. (2006), Measuring the intangible: development of the spirit at work scale, The Sixty-Fifth Annual Meeting of the Academy of Management, Atlanta, GA.
- Kinny, D., Ljunberg, M., Rao, A., Sonenberg, E., Tidhar, G. and Werner, E. (1994). Planned team activity. In Castelfranchi, C. and Werner, E. (Eds), *Artificial Social Systems* (pp. 227-256). Springer, Berlin.
- Klenke, K. (2005). Introducing spirituality. *International Journal of Organizational Analysis*, 13(1), 4-7.

- Krishnakumar, S., & Neck, C. P. (2002). The “what”, “why” and “how” of spirituality in the workplace. *Journal of managerial psychology*, 17 (3): 153-164.
- Kristjánsson, K. (2013). Ten myths about character, virtue and virtue education—plus three well-founded misgivings. *British Journal of Educational Studies*, 61(3), 269-287.
- Koeslag-Kreunen, M., Van den Bossche, P., Hoven, M., Van der Klink, M., & Gijsselaers, W. (2018). When leadership powers team learning: A meta-analysis. *Small Group Research*, 49(4), 475-513.
- Kolodinsky, R. W., Giacalone, R. A., & Jurkiewicz, C. L. (2008). Workplace values and outcomes: Exploring personal, organizational, and interactive workplace spirituality. *Journal of business ethics*, 81(2), 465-480.
- Kostopoulos, K. C., & Bozionelos, N. (2011). Team exploratory and exploitative learning: Psychological safety, task conflict, and team performance. *Group & Organization Management*, 36(3), 385-415.
- Korsgaard, C. M. (1996). From duty and for the sake of the noble: Kant and Aristotle on morally good action. In Engstrom, S. & Whiting, J. (Eds.), *Aristotle, Kant, and the stoics: Rethinking happiness and duty* (pp. 203– 236). New York: Cambridge University Press.
- Kozlowski, S. W., & Bell, B. S. (2008). Team learning, development and adaptation. In Valerie Sessa, & Manuel London (Eds.), *Work group learning. Understanding, improving & assessing how groups learn in organizations* (pp. 15–44). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Lail, B., MacGregor, J., Marcum, J., & Stuebs, M. (2017). Virtuous professionalism in accountants to avoid fraud and to restore financial reporting. *Journal of Business Ethics*, 140(4), 687-704.
- Lata, M., & Chaudhary, R. (2021). Workplace spirituality and experienced incivility at work: Modeling Dark Triad as a moderator. *Journal of Business Ethics*, 174(3), 645-667.
- Lee, S., Lovelace, K. J., & Manz, C. C. (2014). Serving with spirit: An integrative model of workplace spirituality within service organizations. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 11(1), 45-64.
- Lefkowitz, J. (2008). To prosper, organizational psychology should... expand the values of organizational psychology to match the quality of its ethics. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 29(4), 439-453.
- Levy, N. (2004). Good Character: Too Little, Too Late. *Journal of Mass Media Ethics*, 19(2): 108-18.
- Lewis, D. (1989). Dispositional Theories of Value. *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 63, 113-37.
- Liu, X., Zheng, X., Yu, Y., Owens, B. P., & Ni, D. (2022). How and when team average individual mindfulness facilitates team mindfulness: The roles of team relational stress and team individual mindfulness diversity. *Journal of Organizational Behavior*, 43(3), 430-447.
- London, M., Polzer, K. T., & Omeregic, H. (2005). Interpersonal congruence, transactive memory, and feedback processes: An integrative model of group learning. *Human Resource Development Review*, 4(2), 114–135.

- Long, B. S., & Mills, J. H. (2010). Workplace spirituality, contested meaning, and the culture of organization: A critical sensemaking account. *Journal of organizational change management*, 23(3), 325-341.
- Loo, M. K. L. (2017). Spirituality in the workplace: Practices, challenges, and recommendations. *Journal of Psychology and Theology*, 45(3), 182-204.
- Lowery, C. M., Duesing, R. J., & Beadles, N. A. (2014). A research note on the relationships among spirituality, contextual variables, and perceptions of ethics in the workplace. *Journal of Managerial Issues*, 408-423.
- Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 23(6), 695-706.
- Luthans, F., Youssef, C. M., & Avolio, B. J. (2015). *Psychological capital and beyond*. Oxford University Press, USA.
- Lutz, C. S. (2012). *Reading Alasdair MacIntyre's After Virtue*: London: Continuum International Publishing Group.
- Ma, Z., Long, L., Zhang, Y., Zhang, J., & Lam, C. K. (2017). Why do high-performance human resource practices matter for team creativity? The mediating role of collective efficacy and knowledge sharing. *Asia Pacific Journal of Management*, 34(3), 565-586.
- MacIntyre, A. (2007). *After virtue: A study in moral theory* (3rd ed.). Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- MacIntyre, A. (2016) *Ethics in the Conflicts of Modernity: An Essay on Desire, Practical Reasoning, and Narrative*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Manz, C.M., Cameron, K.S., Manz, K.P. and Marx, R.D. (2008). The virtuous organization: an introduction. In Manz, C.M., Cameron, K.S., Manz, K.P. and Marx, R.D. (Eds.), *The Virtuous Organization: Insights from Some of the World's Leading Management Thinkers* (pp. 1-17). Singapore: World Scientific.
- Marks, M. A., Mathieu, J. E., & Zaccaro, S. J. (2001). A temporally based framework and taxonomy of team processes. *The Academy of Management Review*, 26(3), 356-376.
- Martin, M. W. (2006). *From morality to mental health: virtue and vice in a therapeutic culture*. Oxford: Oxford University Press .
- Mathieu, J. E., Heffner, T. S., Goodwin, G. F., Cannon-bowers, J. A., & Salas, E. (2005). Scaling the quality of teammates' mental models: Equifinality and normative comparisons. *Journal of Organizational Behavior*, 26, 37-56.
- Mathieu, J., Maynard, M. T., Rapp, T., & Gilson, L. (2008). Team effectiveness 1997-2007: A review of recent advancements and a glimpse into the future. *Journal of Management*, 34(3), 410-476.
- May, D. R., Gilson, R. L., & Harter, L. M. (2004). The psychological conditions of meaningfulness, safety and availability and the engagement of the human spirit at work. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 77(1), 11-37.
- Milliman, J., Ausar, K., & Bradley-Geist, J. C. (2017). The implications of workplace spirituality for person-environment fit theory. *Psychology of Religion and Spirituality*, 9(1), 1-12.

- McAleer, S. (2012). Propositional gratitude. *American Philosophical Quarterly*, 49(1), 55-66.
- McCarthy, A., & Garavan, T. N. (2008). Team learning and metacognition: A neglected area of HRD research and practice. *Advances in Developing Human Resources*, 10(4), 509-524.
- McGhee, P., & Grant, P. (2017). The transcendent influence of spirituality on ethical action in organizations. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 14(2), 160-178.
- McGhee, P., & Grant, P. (2018). Workplace spirituality and virtue ethics. *The Palgrave handbook of workplace spirituality and fulfillment* (pp. 475-489). *Gewerbestrasse: Springer International Publishing*.
- McKee, M. C., C. Driscoll, E. K. Kelloway, and E. Kelley. (2011). Exploring Linkages among Transformational Leadership, Workplace Spirituality and Well-being in Health Care Workers. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 8(3), 233-255.
- McNulty, J. K. (2011). The dark side of forgiveness: The tendency to forgive predicts continued psychological and physical aggression in marriage. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(6), 770-783.
- McPherson, D. (2013). Vocational virtue ethics: Prospects for a virtue ethic approach to business. *Journal of Business Ethics*, 116(2), 283-296.
- Meyer, M. (2015). Positive business: Doing good and doing well. *Business Ethics: A European Review*, 24, S175-S197.
- Meyer, M. (2018). The evolution and challenges of the concept of organizational virtuousness in positive organizational scholarship. *Journal of Business Ethics*, 153(1), 245-264.
- Milam, J. E., Richardson, J. L., Marks, G., Kemper, C. A., & Mccutchan, A. J. (2004). The roles of dispositional optimism and pessimism in HIV disease progression. *Psychology & Health*, 19(2), 167-181.
- Miller, A. (2017). Virtue through challenge: moral development and self-transformation. *Journal of Philosophy of Education*, 51(4), 785-800.
- Milliman, J., Czaplewski, A. J., & Ferguson, J. (2003). Workplace spirituality and employee work attitudes: An exploratory empirical assessment. *Journal of Organizational Change Management*, 16(4), 426-447.
- Mitroff, I. I., & Denton, E. A. (1999). *A spiritual audit of corporate America: A hard look at spirituality, religion, and values in the workplace*. Jossey-Bass.
- Mitroff, I. I. (2003). Do not promote religion under the guise of spirituality. *Organization*, 10(2), 375-382.
- Moore, G. (2005). Corporate character: Modern virtue ethics and the virtuous corporation. *Business Ethics Quarterly*, 15(4), 659-685.
- Moore, G., & Beadle, R. (2006). In search of organizational virtue in business: Agents, goods, practices, institutions and environments. *Organization Studies*, 27(3), 369-389.
- Morgan, B., Gulliford, L., & Kristjánsson, K. (2017). A new approach to measuring moral virtues: the multi-component gratitude measure. *Personality and Individual Differences*, 107, 179-189.
- Morse, J. (1999). The missing link between virtue theory and business ethics. *Journal of Applied Philosophy*, 16(1), 47-58.

- Mullen, B., & Copper, C. (1994). The relation between group cohesiveness and performance: An integration. *Psychological Bulletin*, 115(2), 210-227.
- Nadesan, M.H. (1999). The discourses of corporate spiritualism and evangelical capitalism. *Management Communication Quarterly*, 13, 3–42.
- Naseer, S., Syed, F., Nauman, S., Fatima, T., Jameel, I., & Riaz, N. (2020). Understanding how leaders' humility promotes followers' emotions and ethical behaviors: Workplace spirituality as a mediator. *The Journal of Positive Psychology*, 15(3), 407-419.
- Nash, L. (1994). *Believers in Business*. Nashville: Thomas Nelson.
- Neal, J., & Harpham, A. (2012). *The spirit of project management*. Routledge.
- Neck, C. P. and Milliman, J. F. (1994). Thought Self Leadership: Finding Spiritual Fulfillment in Organizational Life. *Journal of Managerial Psychology*, 9(6), 9–16.
- Nellen, L. C., Gijsselaers, W. H., & Grohnert, T. (2020). A meta-analytic literature review on organization-level drivers of team learning. *Human Resource Development Review*, 19(2), 152-182.
- Ni, D., Zheng, X., & Liang, L. H. (2022). Rethinking the role of team mindfulness in team relationship conflict: A conflict management perspective. *Journal of Organizational Behavior*, 43(5), 878-891.
- Nikandrou, I., & Tsachouridi, I. (2015). Towards a better understanding of the “buffering effects” of organizational virtuousness' perceptions on employee outcomes. *Management Decision*, 53(8), 1823-1842.
- Otaye-Ebede, L., Shaffakat, S., & Foster, S. (2020). A multilevel model examining the relationships between workplace spirituality, ethical climate and outcomes: A social cognitive theory perspective. *Journal of Business Ethics*, 166(3), 611-626.
- Paavola, S., Lipponen, L., & Hakkarainen, K. (2004). Models of innovative knowledge communities and three metaphors of learning. *Review of Educational Research*, 74(4), 557–576.
- Palanski, M. E., Kahai, S. S., & Yammarino, F. J. (2011). Team virtues and performance: An examination of transparency, behavioral integrity, and trust. *Journal of Business Ethics*, 99(2), 201-216.
- Paloutzian RF, Emmons RA, Keortge SG (2003). Spiritual well-being, spiritual intelligence, and healthy workplace policy. In Giacalone RA, Jurkiewicz CL (Eds.), *Handbook of workplace spirituality and organizational performance* (pp 123–137). M.E. Sharpe, Armonk.
- Pandey, A., Gupta, R. K., & Kumar, P. (2016). Spiritual climate and its impact on learning in teams in business organizations. *Global Business Review*, 17(3), 159-172.
- Pandey, A., Gupta, V., & Gupta, R. K. (2019). Spirituality and innovative behaviour in teams: Examining the mediating role of team learning. *IIMB Management Review*, 31(2), 116-126.
- Peterson, C. M., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strength and virtues: A handbook and classification*. New York: Oxford University Press.
- Pfeffer, J. (2010). Business and the spirit: Management practices that sustain values. In *Handbook of workplace spirituality and organizational performance* (pp. 43-59). Routledge.
- Pinjani, P. and Palvia, P. (2013). Trust and knowledge sharing in diverse global virtual teams. *Information & Management*, 50, 144-153.

- Pirkola, H., Rantakokko, P., & Suhonen, M. (2016). Workplace spirituality in healthcare: an integrated review of the literature. *Journal of Nursing Management*, 24(7), 859-868.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: a critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88(5), 879.
- Pohling, R., Bzdok, D., Eigenstetter, M., Stumpf, S., & Strobel, A. (2016). What is ethical competence? The role of empathy, personal values, and the five-factor model of personality in ethical decision-making. *Journal of Business Ethics*, 137(3), 449-474.
- Potts, G. (2020). The calling of the virtuous manager: Politics shepherded by practical wisdom. *Business Ethics: A European Review*, 29, 6-16.
- Prabhu, N.K.P., Rodrigus, L.R.L., Kumar, K.P.V.R. and Pai, Y. (2019). Role of team transformational leadership and workplace spirituality in facilitating team viability: an optimal distinctiveness of identities' theory-based perspective. *Industrial and Commercial Training*, 51(2), 64-84.
- Pratt, M. G. and Ashforth, B. E. (2003). Fostering meaningfulness in working and at work. In K.S. Cameron, J.E. Dutton, and R.E. Quinn (Eds). *Positive organizational scholarship: foundations of a new discipline* (pp. 309–327). San Francisco, CA: Berrett-Koehler.
- Putnam, H. (2002). *The collapse of the fact/value dichotomy and other essays*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Raes, E., Boon, A., Kyndt, E., & Dochy, F. (2015). Measuring team learning behaviours through observing verbal team interaction. *Journal of Workplace Learning*, 27(7), 476-500.
- Rebelo, T., Lourenço, P. R., & Dimas, I. D. (2020). The journey of team learning since “The Fifth Discipline”. *The Learning Organization*, 27(1), 42-53.
- Rego, A., Cunha, M. P. E., & Souto, S. (2007). Workplace spirituality, commitment, and self-reported individual performance: an empirical study. *Management Research: Journal of the Iberoamerican Academy of Management*, 5(3), 163-183.
- Rego, A., & e Cunha, M. P. (2008). Workplace spirituality and organizational commitment: an empirical study. *Journal of organizational change management.*, 21(1), pp. 53-75.
- Rego, A., Ribeiro, N., & Cunha, M. P. (2010). Perceptions of organizational virtuousness and happiness as predictors of organizational citizenship behaviors. *Journal of Business Ethics*, 93(2), 215-235.
- Rego, A., Ribeiro, N., e Cunha, M. P., & Jesuino, J. C. (2011). How happiness mediates the organizational virtuousness and affective commitment relationship. *Journal of Business Research*, 64(5), 524-532.
- Rego, A., Vitória, A., Magalhães, A., Ribeiro, N., & e Cunha, M. P. (2013). Are authentic leaders associated with more virtuous, committed and potent teams? *The Leadership Quarterly*, 24(1), 61-79.
- Rego, A., Reis Júnior, D., & Pina e Cunha, M. (2015). Authentic leaders promoting store performance: The mediating roles of virtuousness and potency. *Journal of Business Ethics*, 128(3), 617-634.
- Roberts, R. C. (1995). Forgiveness. *American Philosophical Quarterly*, 32(4), 289–306.

- Robson, A. (2015). Constancy and integrity:(un) measurable virtues? *Business Ethics: A European Review*, 24, 115-129.
- Roof, R. A. (2015). The association of individual spirituality on employee engagement: The spirit at work. *Journal of Business Ethics*, 130(3), 585-599.
- Ross, L. & Nisbett, R. E. (1991). *The person and the situation: perspectives of social psychology*. Temple University Press: Philadelphia.
- Saha, S., & Kumar, S. P. (2017). Influence of participation in decision making on job satisfaction, group learning, and group commitment: Empirical study of public sector undertakings in India. *Asian Academy of Management Journal*, 22(1), 79-101.
- Salas, E., Burke, C. S., & Cannon-Bowers, J. A. (2000). Teamwork: emerging principles. *International Journal of Management Reviews*, 2(4), 339-356.
- Sargent, L. D., & Sue-Chan, C. (2001). Does diversity affect group efficacy? The intervening role of cohesion and task interdependence. *Small Group Research*, 32, 426-450.
- Santos, C. M., Passos, A. M., & Uitdewilligen, S. (2016). When shared cognition leads to closed minds: Temporal mental models, team learning, adaptation and performance. *European Management Journal*, 34(3), 258-268.
- Saxena, A., Garg, N., Punia, B. K., & Prasad, A. (2020). Exploring role of Indian workplace spirituality in stress management: a study of oil and gas industry. *Journal of Organizational Change Management*, 33(5), 779-803.
- Savelsbergh, C. M. J. H., Van der Heijden, B. I. J. M., & Poell, R. F. (2009). Measurement instrument for team learning behaviors. The development and empirical validation of a multidimensional measurement instrument for team learning behaviors. *Small Group Research*, 40, 578-607.
- Savelsbergh, C. M., Poell, R. F., & van der Heijden, B. I. (2015). Does team stability mediate the relationship between leadership and team learning? An empirical study among Dutch project teams. *International Journal of Project Management*, 33(2), 406-418.
- Schermelleh-Engel K., Moosbrugger H., (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Konradt, U., Otte, K. P., Schippers, M. C., & Steenfatt, C. (2016). Reflexivity in teams: A review and new perspectives. *The Journal of psychology*, 150(2), 153-174.
- Schnitker, S. A., Gilbertson, M. K., Houltberg, B., Hardy, S. A., & Fernandez, N. (2020). Transcendent motivations and virtue development in adolescent marathon runners. *Journal of Personality*, 88(2), 237-248.
- Seligman, M.E.P. and Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology – an introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
- Senge, M. (1990). The leader's new work: Building learning organizations. *Sloan Management Review*, 32(1), 7-23.
- Senge, P. (2007). Beşinci disiplin.(14. Baskı). *İstanbul: Yapı Kredi*.
- Sense, A., & Fernando, M. (2011). The spiritual identity of projects. *International Journal of Project Management*, 29(5), 504-513.

- Sessa, I. V., & London, M. (Eds.). (2008). *Work group learning. Understanding, improving & assessing how groups learn in organizations*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sessa, I. V., & London, M. (2008). Group learning: An introduction. In V. Sessa, & M. London (Eds.), *Work group learning. Understanding, improving & assessing how groups learn in organizations* (pp. 1–14). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Shea, G. P., & Guzzo, R. A. (1987). Group effectiveness: What really matters? *Sloan Management Review*, 28, 25–31.
- Sheep, M. L. (2006). Nurturing the whole person: The ethics of workplace spirituality in a society of organizations. *Journal of Business Ethics*, 66(4), 357-375.
- Silva, T., Cunha, M. P. E., Clegg, S. R., Neves, P., Rego, A., & Rodrigues, R. A. (2014). Smells like team spirit: Opening a paradoxical black box. *Human Relations*, 67(3), 287-310.
- Sison, A. J. G., & Ferrero, I. (2015). How different is neo-Aristotelian virtue from positive organizational virtuousness? *Business Ethics: A European Review*, 24, 78-98.
- Slote, M. A. 1992. *From Morality to Virtue*. New York: Oxford University
- Soane, E., Shantz, A., Alfes, K., Truss, C., Rees, C., & Gatenby, M. (2013). The association of meaningfulness, well-being, and engagement with absenteeism: A moderated mediation model. *Human Resource Management*, 52(3), 441-456.
- Solomon, R. C. (2004). Aristotle, ethics and business organizations. *Organization Studies*, 25(6), 1021-1043.
- Sosa, M.E., Gargiulo, M. and Rowles, C. (2015). Can informal communication networks disrupt coordination in new product development projects? *Organization Science*, 26(4), 1059-1078.
- Sonnentag, T. L., & McDaniel, B. L. (2013). Doing the right thing in the face of social pressure: Moral rebels and their role models have heightened levels of moral trait integration. *Self and Identity*, 12(4), 432 – 446 .
- Spohn, W. C. (1997). Spirituality and ethics: Exploring the connections. *Theological Studies*, 58(1), 109-123.
- Steen, M. (2013). Virtues in participatory design: Cooperation, curiosity, creativity, empowerment and reflexivity. *Science and Engineering Ethics*, 19(3), 945-962.
- Sterman, J. D. (1994). Learning in and about complex systems. *System Dynamics Review*, 10(2–3), 291–341.
- Stuebs, M., & Wilkinson, B. (2010). Ethics and the tax profession: Restoring the public interest focus. *Accounting and the Public Interest*, 10(1), 13-35.
- Stovall, P. (2011). Professional virtue and professional self-awareness: A case study in engineering ethics. *Science and Engineering Ethics*, 17(1), 109-132.
- Suhonen, M., & Paasivaara, L. (2011). Nurse managers' challenges in project management. *Journal of Nursing Management*, 19(8), 1028-1036.
- Sweet, M., & Michaelsen, L. (2007). How group dynamics research can inform the theory and practice of postsecondary small group learning. *Educational Psychology Review*, 19(1), 31–47.

- Tang, T. L. P., Sutarso, T., Davis, G. M. T. W., Dolinski, D., Ibrahim, A. H. S., & Wagner, S. L. (2008). To help or not to help? The Good Samaritan Effect and the love of money on helping behavior. *Journal of Business Ethics*, 82(4), 865-887.
- Thomson, J. J. (1997). The right and the good. *The Journal of Philosophy*, 94(6), 273-298.
- Tepper, B. J. (2003). Organisational Citizenship Behaviour and the Spiritual Employee. In R. A. Giacalone and C. L. Jurkiewicz (Eds.), *Handbook of Workplace Spirituality and Organizational Performance* (pp. 181-190). M. E. Sharpe, Armonk, New York.
- Tindale, S. R., Stawiski, S., & Jacobs, E. (2008). Shared cognition and group learning. In V. Sessa, & M. London (Eds.), *Work group learning. Understanding, improving & assessing how groups learn in organizations* (pp. 73-90). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Topping, K. J., & Ehly, S. W. (2001). Peer assisted learning: A framework for consultation. *Journal of Educational & Psychological Consultation*, 12(2), 113-132.
- Usunier, J. C. (2011). Language as a resource to assess cross-cultural equivalence in quantitative management research. *Journal of World Business*, 46(3), 314-319.
- Van den Bossche, P., Van Gennip, N., Gijsselaers, W., & Segers, M. (2005). Harvesting diversity: Building shared mental models by dealing constructively with conflict. Paper presented at the KNAW/EASP symposium Social Identity in Organizations, Amsterdam, The Netherlands.
- Van den Bossche, P., Gijsselaers, W. H., Segers, M. S. R., & Kirschner, P. A. (2006). Social and cognitive factors driving teamwork in collaborative learning environments. *Small Group Research*, 37(5), 490-521.
- Van der Haar, S., Segers, M., & Jehn, K. A. (2013). Towards a contextualized model of team learning processes and outcomes. *Educational Research Review*, 10, 1-12.
- Van der Walt, F., & Steyn, P. (2019). Workplace spirituality and the ethical behaviour of project managers. *SA Journal of Industrial Psychology*, 45(1), 1-9.
- Van Dierendonck, D. V., & Mohan, K. (2006). Some thoughts on spirituality and eudaimonic well-being. *Mental Health, Religion and Culture*, 9(3), 227-238.
- Veldorale-Brogan, A., Lambert, N. M., Fincham, F. D., & Dewall, C. N. (2013). The virtue of problem-solving: Perceived partner virtues as predictors of problem-solving efficacy. *Personal Relationships*, 20(3), 511-523.
- Vennix, J. A. M. (1996). *Group model building: Facilitating team learning using system dynamics*. Chichester, U.K.: Wiley.
- Von Krogh, G., Haefliger, S., Spaeth, S., & Wallin, M. W. (2012). Carrots and rainbows: Motivation and social practice in open source software development. *MIS Quarterly*, 36(2), 649-676.
- von Wright, G. H. (1963). *The Varieties of Goodness*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Weaver, G. R. (2006). Virtue in organizations: Moral identity as a foundation for moral agency. *Organization Studies*, 27(3), 341-368.
- Weinberg, F. J., & Locander, W. B. (2014). Advancing workplace spiritual development: A dyadic mentoring approach. *The Leadership Quarterly*, 25(2), 391-408.

- Weiss, R. (1985). The moral and social dimensions of gratitude. *The Southern Journal of Philosophy*, 23, 491–501.
- West, M. (1999). Communication and teamworking in healthcare. *Nursing Times Research*, 4(1), 8–17.
- West, M. (2000). State of the art: creativity and innovation at work. *Psychologist*, 13(9), 460-464.
- West, M. (2002). Sparkling fountains or stagnant ponds: An integrative model of creativity and innovation implementation in work groups. *Applied Psychology: An International Review*, 51(3), 355–424.
- Whetstone, J. T. (2001). How virtue fits within business ethics. *Journal of Business Ethics*, 33(2), 101-114.
- Whitaker, B. G., & Westerman, J. W. (2014). Linking spirituality and values to personal initiative through psychological empowerment. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 11(3), 269-291.
- Widmann, A. and Mulder, R.H. (2018). Team learning behaviours and innovative work behaviour in work teams. *European Journal of Innovation Management*, 21(3), 501-520.
- Wilcox, T. (2012). Human resource management in a compartmentalized world: whither moral agency? *Journal of Business Ethics*, 111(1), 85-96.
- Wildemeersch, D. (2007). Social learning revisited. Lessons learned from North and South. In A. Wals, T. Leij, & van der (Eds.), *Social learning towards a more sustainable world* (pp. 99–116). Wageningen: Wageningen University Press.
- Wilson, J. M., Goodman, P. S., & Cronin, M. A. (2007). Group learning. *Academy of Management Review*, 32(4), 1041–1059.
- Worline, M. C., & Quinn, R. W. (2003). Courageous principled action. In Cameron, K. S., Dutton, J. E., & Quinn, R. E. (Eds.), *Positive Organizational Scholarship* (pp. 138-157). San Francisco: Berrett-Koehler.
- Zagzebski, L. T. (1996). *Virtues of the mind: An inquiry into the nature of virtue and the ethical foundations of knowledge*. New York: Cambridge University Press.
- Zellmer-Bruhn, M., & Gibson, C. (2006). Multinational organization context: Implications for team learning and performance. *Academy of Management Journal*, 49(3), 501–518.
- Zhang, S. (2020). Workplace spirituality and unethical pro-organizational behavior: The mediating effect of job satisfaction. *Journal of Business Ethics*, 161(3), 687-705.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., & Scott, A. B. (1999). The emerging meanings of religiousness and spirituality: Problems and prospects. *Journal of Personality*, 67, 889–919.
- Zou, W. C., & Dahling, J. (2017). Workplace spirituality buffers the effects of emotional labour on employee well-being. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 26(5), 768-777.
- Zsolnai, L. (2010). Ethics needs spirituality. In *Spirituality and business* (pp. 87-90). Springer, Berlin, Heidelberg.

TAŞIT TEKNOLOJİSİ

Muzaffer Hakan Yardım

TAŞIT TEKNOLOJİSİ

Muzaffer Hakan Yardım

Yayın No.: 4902
Mühendislik/Teknik: 477
ISBN: 978-625-397-391-9
E-ISBN: 978-625-397-390-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yardım, Muzaffer Hakan.

Taşıt Teknolojisi / Muzaffer Hakan Yardım

1. Basım, XXIV + 364 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-397-391-9

E-ISBN: 978-625-397-390-2

1. Taşıt 2. Teknoloji 3. Kavrama 4. Balata 5. Fren 6. Vites Kutusu 7. Diferansiyel 8. Transmisyon 9. Şaft

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÇİZELGELER LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
SEMBOLLER LİSTESİ.....	xxi
KISALTMALAR	xxiii
1. Bölüm	
GİRİŞ.....	1
1.1. Taşıtların Tarihsel Gelişimi	1
1.2. Taşıtların Endüstrisi	4
1.3. Taşıtların Sınıflandırılması	6
1.4. Taşıtların Temel Kısımları	7
1.5. Taşıta Etki Eden Dirençler	8
2. Bölüm	
KAVRAMALAR.....	15
2.1. Görevleri	15
2.2. Kavrama Çeşitleri	16
2.3. Mekanik Kavramalar	17
2.3.1. Diskli Kavramalar.....	18
2.3.2. Diskli Kavramanın Çalışma Prensipleri.....	18
2.3.3. Diskli Kavramalarda Moment İletim Kapasitesi.....	21
2.3.4. Diskli Kavramaların Yapısal Özellikleri	26
2.4. Hidrolik Kumandalı Kavramalar	38
2.5. Manyetik Kavramalar	41
2.6. Tork Konvertörler.....	43
2.6.1. Hidrolik Kavramalar.....	43
2.6.2. Tork Konvertörün Çalışması	46

3. Bölüm

VİTES KUTULARI	51
3.1. Görev ve Amacı.....	51
3.2. Temel Kavram ve Sistemler.....	54
3.2.1. Temel Kavramlar	54
3.2.2. Temel Sistemler	57
3.3. Vites Kutularının Tarihsel Gelişimi	61
3.4. Taşıt Çeki Performansı	69
3.5. Hız Oranları ve Kademelerinin Seçimi	72
3.6. Vites Kutusu Çeşitleri	77
3.6.1. Mekanik Vites Kutuları	77
3.6.2. Mekatronik Vites Kutuları	89
3.7. Otomatik Vites Kutuları.....	93
3.7.1. Otomatik Transmisyonlar.....	95
3.7.1.1. Hidrodinamik Otomatik Transmisyonlar	96
3.7.1.2. Hidrostatik Otomatik Transmisyonlar (HST).....	111
3.7.2. Sürekli Değişken Redüksiyon Oranlı Vites Kutuları (CVT).....	115
3.7.3. Otomatik Transmisyonların Avantaj ve Dezavantajları	118

4. Bölüm

ŞAFTLAR (KARDAN MİLLERİ) MAFSALLAR VE KAYICI BİRLEŞTİRMELER	119
4.1. Kardan Milleri (Şaftlar).....	119
4.2. Mafsallı Bağlantılar	122
4.2.1. Üniversal Mafsallar	122
4.2.2. Sabit Hız Mafsalları.....	126
4.2.3. Esnek Mafsallar	127
4.3. Kayıcı Birleştirmeler	128

5. Bölüm

DİFERANSİYEL VE AKS MİLLERİ	131
5.1. Diferansiyeller	132
5.1.1. Görevleri	132
5.1.2. Diferansiyelin Yapısı ve Çalışması.....	134
5.1.3. Diferansiyel Dişlileri	139
5.2. Diferansiyel Çeşitleri	141
5.2.1. Basamaklı Diferansiyeller	141
5.2.2. Kontrollü Kayma Yapan Diferansiyeller.....	144

5.2.2.1. Kavrama Diskli Diferansiyeller.....	144
5.2.2.2. Patinaj Kontrollü Diferansiyeller	145
5.2.3. Kayma Yapmayan Diferansiyeller.....	146
5.2.3.1. No Spin veya Anti Patinaj Diferansiyeli	146
5.2.3.2. Tork Dağılımlı Diferansiyeller	148
5.2.4. Birleşik Transmisyon (Vites Kutusu+Diferansiyel), Transaks	149
5.3. Aks Milleri	151

6. Bölüm

FREN SİSTEMLERİ	153
6.1. Frenleme Sürecinin Dinamik Analizi	154
6.2. Frenleme İşletim Sisteminin Analizi	159
6.3. Frenlemede Kütle Transferi ve Dengeleme	161
6.4. Fren Sistemi Çeşitleri	162
6.4.1. Hidrolik Fren Sistemleri.....	162
6.4.1.1. Kampanalı Fren Sistemi ve Devre Elemanları.....	163
6.4.1.2. Diskli Fren Sistemleri ve Devre Elemanları.....	179
6.4.1.3. Kampana ve Diskli Fren Mekanizmalarının Karşılaştırılması	187
6.4.2. Pnömatik Fren Sistemleri	188
6.4.2.1. Pnömatik Fren Sistemi Devre Elemanları ve Çalışması	189
6.4.3. El Fren Sistemleri (Tespit Freni)	197
6.5. Güç Frenleri.....	199
6.5.1. Vakum Yardımlı Güç Frenleri.....	199
6.5.2. Basıncı Hava Yardımlı Güç Freni	202

7. Bölüm

ÖN DÜZEN GEOMETRİSİ VE DÜMENLEME (DİREKSİYON) SİSTEMİ	203
7.1. Bir Taşıtın Doğrultu Dengesi	203
7.2. Ackerman Geometrisi	207
7.3. Ön Düzen Geometrisi.....	210
7.3.1. Kamber Açısı	211
7.3.2. King-Pim Açısı ve Toplam Açı	214
7.3.3. Kaster Açısı.....	217
7.3.4. Dönüş Açısı/Dönüşte Toe-out	220
7.3.5. Toe-in Toe-out	222
7.4. Direksiyon Sistemi.....	223
7.4.1. Direksiyon Sisteminin Yapısı.....	225

7.4.1.1. Direksiyon Simidi.....	225
7.4.1.2. Direksiyon Mili	226
7.4.1.3. Direksiyon Kutusu	227

8. Bölüm

SÜSPANSİYON SİSTEMİ/ASKI DONANIMI	239
8.1. Giriş.....	239
8.2. Basitleştirilmiş Taşıt Modelinin Salınımı	245
8.3. Süspansiyon Sisteminin Görevleri ve Yapısı	247
8.3.1. Görevleri	247
8.3.2. Süspansiyon Sisteminin Yapısı.....	247
8.3.2.1. Yaylar	248
8.3.2.2. Amortisörler.....	257
8.4. Süspansiyon Sistemi Çeşitleri.....	262
8.4.1. Sabit Süspansiyon Sistemi	262
8.4.2. Bağımsız (Serbest) Süspansiyon Sistemi.....	264
8.4.3. Aktif Süspansiyon Sistemleri	269

9. Bölüm

TEKERLEKLER	275
9.1. Giriş.....	275
9.2. Jantlar	276
9.3. Lastikler.....	280
9.3.1. Giriş	280
9.3.2. Lastiklerin Yapısı ve Ana Kısımları	280
9.3.3. Lastik Terimleri ve İşaretleri.....	283
9.3.4. Lastik Tanıtım Etiketleri.....	286

10. Bölüm

ŞASI ÇERÇEVESİ VE KAROSERİ	287
10.1. Giriş.....	287
10.2. Şasi Çerçevesi (Çatkısı).....	287
10.2.1. Ayrı Şasi Çerçevesi Tasarımlar	288
10.2.2. Şasisiz Birleşik Tip Karoseri.....	290
10.3. Karoser.....	293
10.3.1. Karoserinin Yapısı.....	295

11. Bölüm	
TAŞIT MEKATRONİĞİ.....	305
11.1. ABS (Kilitlenmeyen Fren Sistemi) Anti Lock Braking System.....	305
11.2. Çekiş/Patinaj Kontrol Sistemleri (ASR Anti Slipping Regulation/ TC Traction Control).....	312
11.3. Elektronik Denge Sistemi (ESP Electronic Stability Program/ VSC Vehicle Stability Control)	317
11.4. Otomatik Klima Kontrol Sistemleri.....	322
11.5. Geciktirici (Retarder).....	327
11.6. Motronik Motor Yönetim Sistemi	331
11.7. Hava Yastığı.....	332
KAYNAKÇA.....	335
OTOMOTİV TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ.....	339
İNDEKS.....	361

KAYNAKÇA

- Aly, A. A., & Salem, F. A. (2013). Vehicle Suspension System Control: A Review. *International Journal of Control, Automation, and Systems*, 2(2).
- Altun, Y. (2017). Çeyrek Taşıt Aktif Süspansiyon Sistemi İçin LQR ve LQI Denetleyicilerinin Karşılaştırılması. *Fen Bilimleri Dergisi Part C: Tasarım ve Teknoloji*, 5(3), 61-70.
- Avunç, T. (2007). Ağır Ticari Taşıtların Fren Sistemleri Tasarımı. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Badwy, A., Jeff Zuraski, J., Bolourchi, F., & Ashok Chandy. (1999). Modeling and Analysis of an Electric Power Steering System. SAE Technical Paper Series, 1999-01-0399.
- Bayrakçeken, H., & Düzgün, M. (2005). Taşıtlarda Fren Verimi ve Frenleme Mesafesi Analizi. *Politeknik Dergisi*, 8(2), 153-160.
- Eken, Ö. (2011). Ticari Araçlarda Frenleme Dinamiği Ece Regülasyonları Kapsamında Test Ayrıntıları. YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul Yüksek Lisans Tezi.
- Heisler, H. (Yıl bilinmiyor). *Advanced Vehicle Technology*. Formerly Principal Lecturer And Head Of Transport Studies, College Of North West London, Second Edition Willesden Centre, London, UK.
- Allan, W. M. (2001). *Automotive Computer Controlled Systems Diagnostic Tools and Techniques*. Bonnicks, A division of Reed Educational and Professional Publishing Ltd.
- Anık, S. (Yıl bilinmiyor). *Otomobil Karoseri İmalâtının Gelişmesi*. İTÜ Makine Fakültesi.
- Anlaş, İ. (1980). *Şasi*. Meb Yayınları.
- Anlaş, İ. (1984). *Şasi-2*. Meb Yayınları.
- Anonim. (1985). *Mercedes-Benz Atelye Tamir Kataloğu C.I II*. Ankara.
- Anonim. (2020). Taşıt Fren Sistemleri Testi Deney Föyü (Hidrolik Sero Fren Sistemi). Bursa Teknik Üniversitesi Doğa Bilimleri, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü.
- Anonim. (Yıl bilinmiyor). *Daf Retarder Sistemleri*.
- Anonim. (1981). *Otomotiv Şasi Teknolojisi Notu*. YTÖO, Ankara.
- Arslan, R., & Kaplan, C. (2011). Motorlu Taşıtlarda Güç Aktarma Organları. Alfa Aktüel Yayınları.
- Bart L. J. Gysen, B. L. J., Paulides, J. J. H., & Elna, A. (2013). *An overview on vehicle Dynamics*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Bayka, D., & Yücelen, A. (1981). *Güç Aktarma Organları*. YTÖO Yayınları.
- Cao, D., Song, X., & Ahmad, M. (Yıl bilinmiyor). Editors' Perspectives Road Vehicle Suspension Design Dynamics and Control Special Issue on Advanced Suspension System Dynamics for Future Road Vehicles. *Journal of Vehicle System Dynamics*.
- Cerit, E., & Bayrak Akca, D. (Yıl bilinmiyor). Heavy Commercial Trucks Auxiliary Brake Performance Metrics & Evaluation. Ford Otosan Product Development Center, Kartal-Istanbul, Turkey.

- Crouse, W. H. (1979). *Otomobil Şasisi Cı-Cıı*. Çev: İ. Anlaş, Ankara.
- Çakan, A. (2013). *Karayolu Taşıtları Süspansiyon Sisteminde Aktif Titreşim Kontrolü*. T.C. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çetinkaya, S. (2017). *Taşıt Mekaniği*. Nobel Yayınları.
- Demir, A., & Baseğmez, B. (2018). *Güç Aktarma Organları*. Seçkin Yayıncılık.
- Demirsoy, M. (1988). *Motorlu Araçlar C 1*. Birsen Yayınevi.
- Demirsoy, M. (1991). *Motorlu Araçlar C 2*. Birsen Yayınevi.
- Demirsoy, M. (2005). *Motorlu Araçlar C 3*. Birsen Yayınevi.
- Ekingen, O. (2012). *Ağır Ticari Taşıtlarda Kullanılan Kampanalı Frenlerde Fren Titreşimleri*. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Erdem, M., & Altıparmak, D. (2014). Fren Disk Sıcaklığının Frenleme Performansına Etkisi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 29(2), 425-432.
- Erkoca, M. C., & Bayrakçeken, H. (2021). Simpleks Pabuçlu Kampanada Fren Ebatı Değişiminin Fren Faktörü Üzerine Etkisi. *Journal of Materials and Mechatronics: A (JournalMM)*, 2(2), 127-140.
- Fillikçioğlu, C. (1998). *Taşıt Frenlerinde Balata Çeşidinin ve Çalışma Şartlarının Frenleme Performansına Etkisi*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İpek, Ş. (1969). *Taşıt Mekaniği*. ODTÜ Mühendislik Fakültesi Yayın No:23.
- Jacobson, M. A. I. (1970). *Book of the Car*. Drive Publications Limited for the Automobile Association.
- Kaptı, A. O., & Karabektaş, M. (2005). Bir Çatallı Yükleyici İçin Hidrostatik Güç İletim Sistemi Tasarım Kriterlerinin İncelenmesi. *SAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(1).
- Jazar, R. N. (Yıl bilinmiyor). *Vehicle Dynamics: Theory and Applications*. Library of Congress, Control Number: 2007942198. Springer.
- Kılıç, M. E. (2012). *Örnek Bir Taşıt İçin Havalı Süspansiyon Sistemi Tasarımı*. YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kim, S. J., & Kwak, S. J. (2006). Development of an Active Front Steering System. *International Journal of Automotive Technology*, 7(3), 315-320.
- Li, R., Jue, Y., & Zhang, W. (2015). Simulation Study of the Vehicle Hydraulic Retarder. *International Journal of Control and Automation*, 8(2), 263-280.
- MEB. (2013). *Motorlu Araçlar Teknolojisi Fren Yardımcı Sistemleri*. MEB.
- MEB. (2012). *Motorlu Araçlar Teknolojisi Ön Düzen ve Tekerlekler*. MEB.
- MEB. (2012). *Motorlu Araçlar Teknolojisi "Direksiyon Sistemleri"*. MEB.
- MEB. (2011). *Motorlu Araçlar Teknolojisi "Gövde ve Tasarım"*. MEB.
- MEB. (2011). *Motorlu Araçlar Teknolojisi "Kabin İç Donanımları ve Döşeme"*. MEB.
- MEB. (2011). *Motorlu Araçlar Teknolojisi "Otomotiv Cam"*. MEB.
- MEB. (2012). *Motorlu Araçlar Teknolojisi "Şaft, Diferansiyel ve Akslar"*. MEB.
- Newton, K., Steeds, W., & Garrett, T. K. (Yıl bilinmiyor). *The Motor Vehicle*. London: ISBN 0 592 00070 2.
- Ok, S. (2008). *Otomobil Klima Sistemi ve Klima Sisteminin Motor Performansı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Özgüç, M. (1984). *Araç Proje ve Dizaynı* (2. Baskı). Ankara.
- Renault. (1989). *Ön Takım Arka Takım Tamir Fasikül D*.
- Sanchez, E. A. (Yıl bilinmiyor). *A Quarter-Car Suspension System: Car Body Mass Estimator and Sliding Mode Control*. The 2013 Iberoamerican Conference on Electronics Engineering and Computer Science.
- Staudt, W. (2000). *Motorlu Taşıt Tekniği*. Meb İstanbul.
- Sugözü, İ., & Mutlu, İ. (2008). Fren Balata Malzemelerinin Sürtünme ve Aşınmaya Etkisinin İncelenmesi. *Makine Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 4(33-41).
- Özen, U., & Özkazanç, Y. (Yıl bilinmiyor). *Araç Kararlılık Sistemi (ESP) Olarak Kullanılabilecek Asimetrik Fren Denetim Sistemi*. Hacettepe Üniversitesi, Beytepe, Ankara.
- Togar, M. (1974). *Motorlu Taşıtlar*. Birsen Kitabevi Yayınları.
- Toksoy, M. T., & Yıldız, A. (2020). Tekerlek İçi Motorlu Elektrikli Bir Aracın Aktif Süspansiyon Sisteminin PID ve Bulanık Mantık Tabanlı Kontrolü. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 25(3).
- Topaç, M. M. (Yıl bilinmiyor). *Kamyon Arka Aks Gövdesinde Oluşan Yorulma Hasarının Sonlu Elemanlar Yöntemiyle İncelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü, Otomotiv A.B.D. Bornova, İzmir.
- Topaç, M. M., & Duran, İ. (2016). Deney Tasarımı Yaklaşımıyla Dört Tekerlekten Çekişli Bir Taşıtın Direksiyon Trapezinin Kinematik Optimizasyonu. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2, 514-527.
- Toyota. (1993). *Direksiyon Eğitim Kitabı*. Toyotasa.
- Toyota. (1993). *Fren Sistemi Eğitim Kitabı*. Toyotasa.
- Toyota. (1993). *SRS Hav Ayastığı Ön Gerilimli Emniyet Kemeri Eğitim Kitabı*. Toyotasa.
- Toyota. (1993). *Süspansiyon Sistemi Eğitim Kitabı*. Toyotasa.
- TÜMOSAN. (1981). *Modern Zirai Traktörler*. Türk Motor Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Venk, Spicer, Davies. (1972). *Karoseri Onarımı Cı-Cıı*. Çev: Yıldırım D. Buharalı, İbrahim Anlaş. ETYÖO, Ankara.
- Yardımlı, M. Hakan. (1997) *ABS (Anti-Lock Brake System) Etkilerinin Deneysel Olarak İncelenmesi*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Yunus, İ. (2016). *Araç Süspansiyon Parametrelerinin Kontrolü İçin Model Geliştirilmesi*. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Basım

**TDHP UYGULAMASI KAPSAMINDA
KREDİLENDİRMEDE FİNANSAL
TABLOLAR ANALİZİ
-Sektörel Örnek Uygulamalar-**

Yazarlar

Dr. Bade Ekim Kocaman
Prof. Dr. Adalet Hazar
Prof. Dr. Şenol Babuşcu

Editör

Dr. Asuman Erben Yavuz

TDHP Uygulaması Kapsamında Kredilendirmede Finansal Tablolar Analizi
-Sektörel Örnek Uygulamalar-
Editör: Dr. Asuman Erben Yavuz

Yayın No.: 5006

İktisat: 275

ISBN: 978-625-397-598-2

E-ISBN: 978-625-397-597-5

Basım Sayısı: Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Erben Yavuz, Asuman.

TDHP Uygulaması Kapsamında Kredilendirmede Finansal Tablolar Analizi -Sektörel Örnek Uygulamalar- /

Asuman Erben Yavuz

Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Basım, XII + 312 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-397-598-2

E-ISBN: 978-625-397-597-5

1. Mali Analiz 2. Kredilendirme 3. Finansal Tablo 4. Aktarma ve Arındırma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

EDİTÖRDEN v

Bölüm I

KREDİ KAVRAMI 1

1.1. Kredi Kavramı ve Genel Açıklamalar 1

1.1.1. Kredi Kavramı 1

1.1.2. Kredinin Unsurları 2

1.1.3. Kredi Kullanırma İlkeleri 3

1.1.4. Nitelikleri Açısından Kredilerin Sınıflandırılması 4

1.1.4.1. Nakdi Krediler 4

1.1.4.2. Gayri Nakdi Krediler 5

1.2. Sektör ve Faaliyet Alanı Analizi 6

1.2.1. Analizin Çerçevesi 6

1.2.2. Firmanın Finansman İhtiyacının Nedenleri 7

1.3. Kredilendirme Prensipleri 10

1.3.1. Karakter (Character) 10

1.3.2. Kapasite (Capacity) 10

1.3.3. Kapital (Capital) 11

1.3.4. Koşul (Condition) 11

1.3.5. Karşılık (Collateral) 12

1.3.6. Dikkatsizlik (Carelessness) 12

1.3.8. İhtimaller – Beklenmeyen Olaylar (Contingencies) 13

1.3.9. Rekabet (Competition) 15

1.3.10. Aşırı Rahat Olma (Complacency) 15

1.4. Kredide 3D Kuralı 16

1.4.1. Doluluk 16

1.4.2. Donukluk 17

1.4.3. Dolaylılık 17

1.5. Kredilendirme Süreci 18

1.5.1. Kredi Başvurusu 18

1.5.2. Kredi Talebinin Değerlendirilerek Tahsis Kararının Oluşturulması.....	19
1.5.3. Kredi Kullanırma.....	21
1.5.4. Kredinin İzlenmesi ve Kontrolü	22

Bölüm II

İSTİHBARAT ve FİNANSAL ANALİZİN KAPSAMI 23

2.1. İstihbarat ve Finansal Analizin Amacı	23
2.2. İstihbaratın ve Finansal Analizin Önemi.....	24
2.3. İstihbaratın İlkeleri.....	25
2.4. İstihbaratın Kaynakları	26
2.4.1. Banka Dışı Kaynaklar	26
2.4.1.1. Risk Merkezi ile Kredi Kayıt Bürosu	26
2.4.1.2. Piyasa İstihbaratı	28
2.4.1.3. Sicil Kayıtları	28
2.4.1.4. Resmî Kurumlar	32
2.4.2. Banka İçi Kaynaklar	34
2.5. Finansal Analiz	34
2.5.1. Finansal Analiz İlkeleri.....	34
2.5.2. Finansal Analiz Türleri	35
2.5.2.1. Analizi Yapan Kişiye Göre	35
2.5.2.1.1. İ Analiz	35
2.5.2.1.2. Dış Analiz.....	35
2.5.2.2. Kapsamına Göre	36
2.5.2.2.1. Statik Analiz	36
2.5.2.2.2. Dinamik Analiz	36
2.5.2.3. Yapılış Amacına Göre	37
2.5.2.3.1. Yönetim Analizi	37
2.5.2.3.2. Kredi Analizi	37
2.5.2.3.3. Yatırım Analizi	38

Bölüm III

FİNANSAL TABLOLARDA YAPILAN AKTARMA- ARINDIRMA İŞLEMLERİ 39

3.1. Finansal Tablo Kavramı	39
3.2. Finansal Tabloların Amacı	40
3.3. Finansal Tablo Türleri	41
3.4. Finansal Tablo İlkeleri	53

3.4.1. Gelir Tablosu İlkeleri	53
3.4.2. Bilanço İlkeleri.....	54
3.5. Finansal Tablolarda Analiz Öncesi Değerlendirmenin Gerekliliği	58
3.6. Aktif Hesaplarda Yapılabilecek Düzeltme İşlemleri	58
3.6.1. Dönen Varlıklar	58
3.6.1.1. Hazır Değerler	59
3.6.1.2. Menkul Kıymetler.....	67
3.6.1.3. Ticari Alacaklar	68
3.6.1.4. Diğer Alacaklar	78
3.6.1.5. Stoklar	82
3.6.1.6. Yıllara Yaygın İnşaat Onarım Maliyetleri	86
3.6.1.7. Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları	87
3.6.1.8. Diğer Dönen Değerler.....	89
3.6.2. Duran Varlıklar	91
3.6.2.1. Ticari Alacaklar	92
3.6.2.2. Diğer Alacaklar	94
3.6.2.3. Mali Duran Varlıklar	96
3.6.2.4. Maddi Duran Varlıklar	97
3.6.2.5. Maddi Olmayan Duran Varlıklar.....	106
3.6.2.6. Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar	109
3.6.2.7. Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları.....	111
3.6.2.8. Diğer Duran Varlıklar	111
3.7. Pasif Hesaplar ve Yapılabilecek Düzeltme İşlemleri.....	114
3.7.1. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	114
3.7.1.1. Mali Borçlar	115
3.7.1.2. Ticari Borçlar	121
3.7.1.3. Diğer Borçlar	125
3.7.1.4. Alınan Avanslar.....	128
3.7.1.5. Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hakediş Bedelleri	130
3.7.1.6. Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler.....	131
3.7.1.7. Borç ve Gider Karşılıkları	133
3.7.1.8. Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları	135
3.7.1.9. Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	137
3.7.2. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	138
3.7.2.1. Mali Borçlar	139
3.7.2.2. Ticari Borçlar	142

3.7.2.3. Diğer Borçlar	144
3.7.2.4. Alınan Avanslar	146
3.7.2.5. Borç ve Gider Karşılıkları	146
3.7.2.6. Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları	147
3.7.2.7. Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar.....	148
3.7.3. Özkaynaklar.....	149
3.7.3.1. Ödenmiş Sermaye	149
3.7.3.2. Sermaye Yedekleri.....	152
3.7.3.3. Kâr Yedekleri	153
3.7.3.4. Geçmiş Yıllar Kârları.....	155
3.7.3.5. Geçmiş Yıllar Zararları	155
3.7.3.6. Dönem Net Kârı/Zararı	155
3.8. Gelir Tablosu Hesapları.....	156
3.8.1. Brüt Satışlar.....	157
3.8.2. Satış İndirimleri	158
3.8.3. Net Satışlar	160
3.8.4. Satışların Maliyeti.....	160
3.8.5. Faaliyet Giderleri.....	162
3.8.6. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Kârlar	163
3.8.7. Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar.....	165
3.8.8. Finansman Giderleri	166
3.8.9. Olağan Dışı Gelir ve Kârlar.....	167
3.8.10. Olağan Dışı Gider ve Zararlar.....	168
3.8.11. Dönem Net Kârı veya Zararı	170
3.9. Mizan İncelemesi	171

Bölüm IV

FİNANSAL ANALİZ YÖNTEMLERİ.....	177
4.1. Karşılaştırmalı Finansal Tablolar Analizi (Yatay Analiz)	179
4.2. Yüzde Yöntemi ile Analiz (Dikey Analiz)	182
4.3. Eğilim Yüzdelerine Göre Analiz (Trend Analizi)	185
4.4. Oran Analizi	191
4.4.1. Likidite Durumunun Analizinde Kullanılan Oranlar	193
4.4.2. Mali Bünye (Finansal Yapı) Analizinde Kullanılan Oranlar.....	195
4.4.3. Faaliyet (Verimlilik) Oranları	196
4.4.4. Kârın Ölçülmesi ve Değerlendirilmesinde Kullanılan Oranlar	202

4.4.4.1. Kâr ile Satış Arasındaki İlişkiyi Gösteren Oranlar.....	202
4.4.4.2. Kâr ile Sermaye Arasındaki İlişkiyi Gösteren Oranlar	203
4.5. Ekonomik Faktörlere Duyarlılık.....	205
4.6. Dupont Analizi	206
Bölüm V	
UYGULAMALI BİLANÇO ANALİZLERİ	209
5.1. Ticaret Sektöründe Finansal Analiz Örneği	209
5.2. İmalat Sektöründe Finansal Analiz Örneği.....	224
5.3. Hizmet Sektöründe Finansal Analiz Örneği.....	235
5.4. İnşaat Taahhüt Sektöründe Finansal Analiz Örneği	242
5.5. Sağlık Sektöründe Finansal Analiz Örneği.....	257
5.6. Ulaştırma-Haberleşme Sektöründe Finansal Analiz Örneği	268
5.7. Madencilik ve Taş Ocakçılığı Sektöründe Finansal Analiz Örneği	277
5.8. Turizm Sektöründe Finansal Analiz Örneği	286
5.9. Enerji Sektöründe Finansal Analiz Örneği.....	295
5.10. Savunma Sanayi Sektöründe Finansal Analiz Örneği	303
KAYNAKÇA	309
DİZİN.....	311

KAYNAKÇA

- 1 No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği. (1992, 26 Aralık). Resmî Gazete (Sayı: Mükerrer 21447). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21447_1.pdf
- Acer, A. (2010). *Ticari kredi talebi değerlendirme sırasında bankalar tarafından yapılan mali analiz çalışmaları ve bilanço aktarma-arındırma politikaları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atılım Üniversitesi.
- Akbulut, R. ve Rençber, Ö.F. (2015). BİST'te imalat sektöründeki işletmelerin finansal performansları üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (65), 117-136.
- Akdoğan, N. ve Tenker, N. (2007). *Finansal tablolar ve mali analiz teknikleri*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akdoğan, N., ve Tenker, N. (1994). *tekdüzen muhasebe sisteminde mali tablolar ve oran analizi*. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Yayını, İstanbul.
- Akgüç, Ö. (1991). *Kredi taleplerinin değerlendirilmesi*. Avcıol Basım Yayın, İstanbul.
- Akgüç, Ö. (1995). *Mali tablolar analizi*. Muhasebe Enstitüsü, İstanbul.
- Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını (2013). *Finansal Tablolar Analizi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- Bodur, Ç. ve Teker, S. (2011). Ticari firmaların kredi derecelendirmesi: İMKB firmalarına uygulanması. *İTÜ Dergisi*, 2(1).
- Bülbül, C. (2011). *Kredi verme sürecinde mali analiz tekniklerinin kullanılması ve önemi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Çabuk, A. ve Lazol, İ. (2011). *Mali tablolar analizi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Doğan, Z. (2003). Çeviri yöntemlerinin mali analiz sonuçları üzerindeki etkisi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 51-74.
- Ekim Kocaman, B. (2015). *Ticaret sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin kredi taleplerinin değerlendirilmesi ve mali analizi-uygulama örneği* [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Erdoğan, A. (2011). *Bankalarda Ticari kredilendirme süreci, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Erhan, D. U. (2012). Oran analizi yöntemi ile stratejik yönetimin yapılandırılması: KOBİ TFRS'ye geçiş sürecinde bir vak'a analizi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (38), 41-56.
- Hales, J. (2006). *Accounting and financial analysis in the hospitality industry*. Routledge.
- HALK Akademi Temel Bankacılık Serisi. 2010 Ankara
- İbicioğlu, H., Kocabiyik, T., & Dalğar, H. (2010). Financial statement utilization during decision making process in SMEs: A comparative study on European and Turkish managers. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), 209-226.
- Kavcıoğlu, S. (2003). *Ticari bankalarda sorunlu kredilerin yönetimi, çözümü ve takibi için bir uygulama* [Yayınlanmış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Köse A. (2001). Finansal tabloların oranlar yoluyla analizi. *Türk Eczacıları Birliği Dergisi Sayı: 1-2*.
- Lazol İ. (2000). *Mali analiz ve enflasyon muhasebesi uygulamaları*. Bursa: Ekin Yayınevi

- Mirza, A. (2006). *Kredi riski yönetiminde erken uyarı sistemleri ve sorunlu kredilerin izlenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Omağ A. 2014. Yüzde yöntemi ile analiz ve gıda sektörüne yönelik bir uygulama. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 6(11).
- Öker, A. (2007). *Ticari bankalarda kredi ve kredi riski yönetimi-bir uygulama* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Özer, Ö. (2012). Mali tablolar analizi: Bir hastane örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 3(6).
- Özyürek, H. ve Erdoğan, E. (2011). Finansal kurumlarda mali analiz ve bir uygulama. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 229-238.
- Palepu, K. G., Healy, P. M., Wright, S., Bradbury, M., & Coulton, J. (2020). *Business analysis and valuation: Using financial statements*. Cengage AU.
- Rosenfield, P. (2006). *Contemporary Issues in Financial Reporting: A user-oriented approach*. Routledge.
- Sakar, B. (2006). *Banka kredileri ve yönetimi*. Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Sarıaslan, H. ve Erol, C. (2008). *Finansal yönetim*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Tanınmış Yücememiş B. ve Sözer İ. (2011). Bankalarda takipteki krediler: Türk bankacılık sektöründe takipteki kredilerin tahminine yönelik bir model uygulaması. *Marmara Üniversitesi Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(5), 43-56.
- Uluyol O. ve Türk V.E. (2013). Finansal rasyoların firma değerine etkisi: BİST’de bir uygulama. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 365-384.
- Yalkın, Y.K. (1981). *İşletmelerde mali analiz teknikleri*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 482. Beşinci Baskı.
- Yıldırım, E. (2007). *Bankalarda ticari kredilendirme süreci; karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları ile ilgili ampirik bir çalışma* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Zack, G.M. (2012). *Financial statement fraud: Strategies for detection and investigation* (Vol. 632). John Wiley & Sons.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM

GELECEĞE BAKIŞ VE ÇOK BOYUTLU ANALİZ

Editör

Erkan Turan Demirel

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM: GELECEĞE BAKIŞ VE ÇOK BOYUTLU ANALİZ

Editör: Erkan Turan Demirel

Yayın No.: 1819

ISBN: 978-625-398-943-9

E-ISBN: 978-625-398-944-6

Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu eserin yayınlanması, Fırat Üniversitesi Yayın Komisyonu Başkanlığı'nın 06.09.2023 tarih ve 17882 sayılı yazısıyla (kararıyla) uygun görülmüştür.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirel, Erkan Turan.

Teknolojik Determinizm: Geleceğe Bakış ve Çok Boyutlu Analiz / Erkan Turan Demirel

1. Basım, XVI + 728 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-943-9

E-ISBN: 978-625-398-944-6

1. Teknoloji 2. Determinizm 3. Teknolojik Determinizm 4. Teknoloji Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

KISIM - I TOPLUM, İLETİŞİM VE DİL

Bölüm 1

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM OLGUSU

Prof. Dr. Erkan Turan Demirel

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, edemirel@firat.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7754-774X

Bölüm 2

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM: HALKLA İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE YAPAY ZEKÂ VE METAVERSE

Prof. Dr. Ahmet Yatkin

İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ahmet.yatkin@inonu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7272-9237

Doç. Dr. Özgür Kılınc

İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ozgur.kilinc@inonu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-8697-162X

Bölüm 3

MEDYA ÇALIŞMALARINDA TEKNOLOJİK DETERMİNİZM

Dr. Öğr. Üyesi, Esra Tani-Yıldız

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü, etani@bandirma.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-4427-325X

Bölüm 4

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SOSYAL MEDYA

Dr. Öğr. Üyesi Gülay Ekren

Sinop Üniversitesi Ayancık Meslek Yüksekokulu Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, gekren@sinop.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1226-7039.

Bölüm 5

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE POST-TRUTH: İLETİŞİM DEVRİMİ ÇAĞINDA GERÇEKLIK ALGISI

Prof. Dr. Erkan Turan Demirel

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, edemirel@firat.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7754-774X

Bölüm 6

TEKNOLOJİK DETERMİNİZİM VE MAHREMİYET

Doç. Dr. Esra Çiğdem Cezlan

İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Sağlık Yönetimi Bölümü, ec-
cezlan@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9238-4907

Bölüm 7

TEKNOLOJİK DETERMİNİZİM BAĞLAMINDA META FETİŞİZMİ

Doç. Dr. Hasan Uzun

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
huzun@firat.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-3526-2540

Edagül Çoban

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Teknoloji ve Bilgi Yönetimi Ana Bilim Dalı,
edagulcoban23@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8943-8508

Bölüm 8

TEKNOLOJİK DETERMİNİZİM VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM: TEKNOLOJİ İLE TOPLUM ARASINDAKİ KARMAŞIK İLİŞKİYİ ANLAMAK

Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde Demircioğlu

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,
zubeyde.demircioglu@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8749-006X

Bölüm 9

TEKNOLOJİK DETERMİNİZİM VE DİL: ETKİLEŞİM VE ETKİ

Dr. Öğr. Üyesi Gülfem Kurt

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, gulfem.kurt@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5403-1847

Bölüm 10

TEKNOLOJİK BELİRLENİMCİLİK BAĞLAMINDA OSMANLI ve TÜRK BASIN TARİHİ ÇALIŞMALARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Gökçen Atuk

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,
fatma.atuk@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6699-1554

KISIM - II YÖNETİM

Bölüm 11

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE KAMU YÖNETİMİ

Prof. Dr. Ahmet Yatkın

İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi, ahmet.yatkin@inonu.edu.tr, ORCID 0000-0001-7272-9237

Doç. Dr. Firdevs Koç Baykara

İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, firdevs.kocbaykara@inonu.edu.tr,
ORCID 0000-0003-4752-1842

Bölüm 12

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE DİJİTAL LİDERLİK

Arş. Gör. Dr. Utku Demirci

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü,
utkudemirci@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6853-5955

Bölüm 13

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE YÖNETİM

Dr. Öğr. Üyesi Benan Kurt Yılmaz

Sinop Üniversitesi Ayancık Meslek Yüksekokulu, bkurt@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1265-7136

Bölüm 14

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE REKABET

Doç. Dr. Yunus Zengin

Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, yunuszengin23@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-8381-6918

Dr. Öğr. Üyesi Enes Kaya

Kafkas Üniversitesi Kağızman Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Sağlık Yönetimi Bölümü,
enes.kaya@kafkas.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7844-6799

Bölüm 15

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE KRİZ YÖNETİMİ

Doç. Dr. Yasemin Hancıoğlu Başköy

Ordu Üniversitesi Ünye Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Bölümü, yaseminhancioglu@odu.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-6337-1314

Prof. Dr. Yeter Demir Uslu

İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü,
yuslu@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8529-6466

Bölüm 16

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SAĞLIK

Dr. Gürhan Yıldız

Kara Kuvvetleri Komutanlığı, gurhan5319@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0201-2975

Dr. Metin Gelmez

T.C. Sağlık Bakanlığı, gelmezmetin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1467-4646

Bölüm 17

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SAĞLIK POLİTİKALARINDA DÖNÜŞÜM

Araş. Gör. Büşra Gül

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü,
busra.gul@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5965-2682

Doç. Dr. Gözde Yeşilaydın

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü,
gyesilaydin@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2901-6474

Prof. Dr. Yeter Demir Uslu

İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü,
yuslu@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8529-6466

KISIM - III

EKONOMİ, SANAYİ VE İNOVASYON

Bölüm 18

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM, ENDÜSTRİYEL GELİŞME VE FORTUNE 500

Doç. Dr. Cem Ayden

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
cayden@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7648-7973

Doktora Öğrencisi Tuba Akpınar

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Teknoloji ve Bilgi Yönetimi, tubaakpnr23@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-6538-6993

Bölüm 19

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE İŞGÜCÜ (EMEK)

Doç. Dr. Gökçe Cerev

Kocaeli Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
gokce.cerev@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9908-343X

Arş. Gör. Zahide Peker

Kocaeli Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
zahide.peker@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0588-2837

Bölüm 20

TEKNOLOJİ VE İNOVASYON ÜZERİNE BİR BELİRLENİMCİLİK SORUŞTURMASI

Dr. Öğr. Üyesi Seda İşgüzar

Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
seda.isguzar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1103-8384

Bölüm 21

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK

Dr. Öğr. Üyesi Sibel Tokatlıoğlu

Kırklareli Üniversitesi, sibel.tokatlioglu@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3265-790X

Bölüm 22

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE KALKINMA

Doç. Dr. Doğa Başar Sariipek

Kocaeli Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
sariipek@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3525-5199

Dr. Emine Elif Ayhan

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yoksulluk Çalışmaları Doktora Programı,
elifayhan93@gmail.com, ORCID:0000-0001-6692-0633

Bölüm 23

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE ENERJİ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail Kavaz

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, i.kavaz@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3044-795X

Bölüm 24

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM, ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂ

Doç. Dr. Ebru Tolay

Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Yönetim ve Organizasyon
Anabilim Dalı, ebru.tolay@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5363-8823

Nurettin Gürcan

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim ve Organizasyon Doktora Programı,
nurettingurcan50@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5361-4351

Bölüm 25

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE ÇALIŞMA HAYATI

Doç. Dr. Bora Yenihan

Kocaeli Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Çalışma
Ekonomisi Anabilim Dalı, bora.yenihan@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9413-6571

Bölüm 26

İKLİMSEL DEĞİŞİMLER VE TEKNOLOJİK EVRİM

Öğr. Gör. Dr. Ayşin Konak

Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, y.aysin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0620-2573

Bölüm 27

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM, OBSİDİYEN ALET YAPIMI VE TEKNOLOJİK TERCİHLER

Dr. Öğr. Üyesi Üftade Muşkara

Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi TKV Koruma ve Onarım Bölümü,
uftade.muskara@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4709-8821

Bölüm 28

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE TOPLUM 5.0 İLİŞKİSİ

Doç.Dr. Ethem Topçuoğlu

Giresun Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu, ethemtopcuoglu@giresun.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-3563-0566

Prof.Dr. Erdoğan Kaygın

Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, erdogankaygin@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-2125-5032

Bölüm 29

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE İŞLETME SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Eray Ekin Sezgin

Munzur Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, eraysez-
gin@munzur.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-8565-0269

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

KISIM - I TOPLUM, İLETİŞİM VE DİL

Bölüm 1
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM OLGUSU 3

Erkan Turan Demirel

Bölüm 2
**TEKNOLOJİK DETERMİNİZM: HALKLA İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE YAPAY ZEKÂ VE
METAVERSE..... 41**

Ahmet Yatkın - Özgür Kılınç

Bölüm 3
MEDYA ÇALIŞMALARINDA TEKNOLOJİK DETERMİNİZM..... 67

Esra Tani-Yıldız

Bölüm 4
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SOSYAL MEDYA..... 85

Gülay Ekren

Bölüm 5
**TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE POST-TRUTH: İLETİŞİM DEVRİMİ ÇAĞINDA
GERÇEKLİK ALGISI 111**

Erkan Turan Demirel

Bölüm 6
TEKNOLOJİK DETERMİNİZİM VE MAHREMİYET 127

Esra Çiğdem Cezlan

Bölüm 7
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM BAĞLAMINDA META FETİŞİZMİ 149

Hasan Uzun - Edagül Çoban

Bölüm 8

**TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM: TEKNOLOJİ İLE TOPLUM
ARASINDAKİ KARMAŞIK İLİŞKİYİ ANLAMAK 165**

Zübeyde Demircioğlu

Bölüm 9

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE DİL: ETKİLEŞİM VE ETKİ..... 189

Gülfem Kurt

Bölüm 10

**TEKNOLOJİK BELİRLENİMCİLİK BAĞLAMINDA OSMANLI ve TÜRK BASIN TARİHİ
ÇALIŞMALARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME 215**

Fatma Gökçen Atuk

KISIM - II YÖNETİM

Bölüm 11

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE KAMU YÖNETİMİ 239

Ahmet Yatkın - Firdevs Koç Baykara

Bölüm 12

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE DİJİTAL LİDERLİK..... 255

Utku Demirci

Bölüm 13

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE YÖNETİM 277

Benan Kurt Yılmaz

Bölüm 14

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE REKABET 297

Yunus Zengin - Enes Kaya

Bölüm 15

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE KRİZ YÖNETİMİ..... 321

Yasemin Hancıoğlu Başköy - Yeter Demir Uslu

Bölüm 16

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SAĞLIK 353

Gürhan Yıldız - Metin Gelmez

Bölüm 17

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SAĞLIK POLİTİKALARINDA DÖNÜŞÜM..... 393

Büşra Gül - Gözde Yeşilaydın - Yeter Demir Uslu

KISIM - III

EKONOMİ, SANAYİ VE İNOVASYON

Bölüm 18

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM, ENDÜSTRİYEL GELİŞME VE FORTUNE 500..... 419

Cem Ayden - Tuba Akpınar

Bölüm 19

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE İŞGÜCÜ (EMEK)..... 453

Gökçe Cerev - Zahide Peker

Bölüm 20

TEKNOLOJİ VE İNOVASYON ÜZERİNE BİR BELİRLENİMCİLİK SORUŞTURMASI..... 475

Seda İşgüzar

Bölüm 21

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK..... 499

Sibel Tokatlıoğlu

Bölüm 22

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE KALKINMA 517

Doğa Başar Sarıipek - Emine Elif Ayhan

Bölüm 23

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE ENERJİ..... 543

İsmail Kavaz

Bölüm 24

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM, ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂ 569

Ebru Tolay - Nurettin Gürcan

Bölüm 25

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE ÇALIŞMA HAYATI 601

Bora Yenihan

Bölüm 26	
İKLİMSEL DEĞİŞİMLER VE TEKNOLOJİK EVRİM	617
Ayşin Konak	
Bölüm 27	
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM, OBSİDİYEN ALET YAPIMI VE TEKNOLOJİK TERCİHLER	645
Üftade Muşkara	
Bölüm 28	
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE TOPLUM 5.0 İLİŞKİSİ	673
Ethem Topçuoğlu - Erdoğan Kaygın	
Bölüm 29	
TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE İŞLETME SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	691
Eray Ekin Sezgin	
EDİTÖR VE YAZARLAR.....	713

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM OLGUSU

Erkan Turan Demirel

Özet

Teknolojik determinizm, insan toplumlarındaki teknolojik ilerlemenin, toplumun tüm yönlerini ve kaderini belirleyen ana güç olduğunu savunan bir düşünce akımıdır. Bu makalede, teknolojik determinizmin temel prensipleri ve geleceğe bakış açısı ele alınmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca teknolojinin toplumlar üzerindeki etkileri incelenirken, teknolojik değişimlerin sosyal yapılar, ekonomi, politika ve kültür üzerinde nasıl dönüştürücü bir etkiye sahip olduğu tartışılmaktadır. Ayrıca teknolojinin toplum üzerindeki etkilerini belirleyen etkenlerin neler olduğu ve teknolojik ilerlemenin toplumsal dönüşümlere nasıl katkıda bulunduğu ele alınmaktadır.

Makalede ayrıca teknolojik determinizmin eleştirel bakış açıları da tartışılmaktadır. Bu eleştiriler arasında, teknolojinin toplumsal etkilerini belirleyen tek güç olarak görülmesinin sınırları ve insan iradesinin ve sosyal faktörlerin önemi üzerine yapılan vurgular yer almaktadır. teknolojik determinizmin tarihçesi ve nasıl ortaya çıktığı incelenerek, toplumların teknolojiyle olan etkileşiminin nasıl birbirini besleyen bir ilişki içinde olduğu açıklanmaktadır. Teknolojik determinizmin getirdiği fırsatlar ve zorluklar vurgulanarak, toplumların teknolojik gelişmeleri nasıl şekillendirdiği ve teknolojinin toplumlar üzerindeki etkileri üzerine değerlendirmelerde bulunulmaktadır.

Sonuç olarak, makale, teknolojik determinizmin önemli bir düşünce akımı olduğunu ancak toplumsal değişimlerin karmaşık bir etkileşim içinde olduğunu ve tek bir etkenin belirleyici olmadığını vurgulamaktadır. Teknolojinin toplum üzerindeki etkilerini anlamak ve yönlendirmek için çoklu perspektiflerin dikkate alınması gerektiğini savunarak, etik ve sosyal sorumlulukların teknolojik gelişmelerle birlikte düşünülmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Teknolojik determinizmin yanında, sosyal etkileşimlerin ve insan iradesinin de toplumsal değişimleri belirleyen önemli unsurlar olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Determinizm, belirlenimcilik, gerekircilik, teknolojik determinizm.

Kaynakça

- Armbrust, M., Fox, A., Griffith, R., Joseph, A. D., Katz, R., Konwinski, A.,... & Zaharia, M. (2010). "A View of Cloud Computing." *Communications of the ACM*, 53 (4), 50-58. DOI: 10.1145/1721654.1721672
- Ashford, N. A., & Caldart, C. C. (1996). *Technology, Law, and the Working Environment: Revised Edition*. Island Press.
- Autor, D.H. 2015. "Why Are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation." *Journal of Economic Perspectives*, 29 (3): 3-30. DOI: 10.1257/jep.29.3.3
- Baldini, G., Peirce, T., Handte, M., Rotondi, D., Gusmeroli, S., Piccione, S.,... & Stefa, J. (2022). Internet of things privacy, security and governance. In *Internet of Things* (pp. 207-224). River Publishers.
- Bauerlein, M., & Welsh, S. G. (2009). *The Dumbest Generation—How the Digital Age Stupefies Young Americans and Jeopardizes Our Future.* Jeremy P. Tarcher/Penguin, New York
- Bennett, C. J., & Lyon, D. (Eds.). (2008). *Playing the identity card: Surveillance, security and identification in global perspective*. Routledge.
- Bijker, W. E., Hughes, T. P., & Pinch, T. J. (Eds.). (1987). *The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology*. MIT Press.
- Boczkowski, P. J. (2004). *Digitizing the News: Innovation in Online Newspapers*. MIT Press.
- Borgmann, A. (1984). *Technology and the Character of Contemporary Life: A Philosophical Inquiry*. The University of Chicago Press.
- Boyd, D.M. (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. Yale University Press.
- Boyd, D.M., & Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13 (1), 210-230. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>
- Brownsword, R., & Goodwin, M. (2012). *Law and the Technologies of the Twenty-first Century: Text and Materials*. Cambridge University Press.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). "The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies." WW Norton & Company.
- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Blackwell Publishers.
- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society: the information age, economy, society and culture*. Blackwell Publishing. DOI:10.1002/9781444319514
- Castells, M. (2012). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Cambridge: Polity. <https://doi.org/10.7312/blau17412-091>
- Cowan, R. (1987). *More Work for Mother: The Ironies of Household Technology from the Open Hearth to the Microwave*. Basic Books.
- Çağlar, İ. (2015). *Bireysel, Örgütsel ve Toplumsal Düzeyde: Değişim ve Değişim Yönetimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dos Santos, A. I., Punie, Y. & Muñoz, J. C. (2016). *Opening up Education: A Support Framework for Higher Education Institutions*. European Commission. Erişim adresi: file:///C:/Users/USER/Downloads/jrc101436.pdf Erişim tarihi: 04.08.2023
- Eppler, M. J., & Mengis, J. (2008). The Concept of Information Overload-A Review of Literature from Organization Science, Accounting, Marketing, MIS, and Related Disciplines (2004) *The Information Society: An International Journal*, 20 (5), 2004, pp. 1-20. *Kommunikationsmanagement im Wandel: Beiträge aus 10 Jahren= mcminstitute*, 271-305.

- Ertmer, P. A., & Ottenbreit-Leftwich, A. T. (2010). Teacher technology change: How knowledge, confidence, beliefs, and culture intersect. *Journal of research on Technology in Education*, 42 (3), 255-284.
- European Union. (2018). General Data Protection Regulation (GDPR). Erişim: <https://gdpr-info.eu/> (04.08.2023).
- Feenberg, A. (1991). *Critical Theory of Technology*. Oxford University Press.
- Flichy, P. (1999). *The Internet Imaginaire*. The MIT Press.
- Floridi, L. (2013). *The Ethics of Information*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199641321.001.0001>
- Foss, N. J., & Saebi, T. (2017). Fifteen Years of Research on Business Model Innovation: How Far Have We Come, and Where Should We Go? *Journal of Management*, 43 (1), 200-227. <https://doi.org/10.1177/0149206316675927>
- Frankfurt, H. G. (1971). Freedom of the Will and the Concept of a Person. *The Journal of Philosophy*, 68 (1), 5-20.
- Giddens, A. (2004). The constitution of society: Outline of the theory of structuration: Elements of the theory of structuration. In *Practicing History* (pp. 121-142). Routledge.
- Goggin, G. (2006). *Cell Phone Culture: Mobile Technology in Everyday Life*. Routledge.
- Hall, S. (2009). Encoding/Decoding. *Media Studies: A Reader*, (edited by S. Thornham). *Caroline Bassett and Paul Marris, New York UP*, 28-38.
- Harari, Y. N. (2014). *Sapiens: A brief history of humankind*. Random House.
- Haraway, D. (1990). "A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s," in *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge, 149-181.
- Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge.
- Hayek, F. A. (1944). *The Road to Serfdom*. University of Chicago Press.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and organizations: software of the mind: intercultural cooperation and its importance for survival*. McGraw-Hill.
- Hughes, T.P. (1987). The evolution of large technological systems. In *The social construction of technological systems. New directions in the sociology and history of technology*, edited by W. E. Bijker, T. P. Hughes and T. Pinch. Cambridge, Massachusetts & London, England: MIT Press, 51-82
- Humphreys, L. (2018). *The qualified self: Social media and the accounting of everyday life*. MIT press.
- Innis, H. A. (1951). *The Bias of Communication*. University of Toronto Press.
- Johnson, D. G. (2006). Computer Ethics. In E. N. Zalta & U. Nodelman (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2006 Edition).
- Kane, R. (1996). *The Significance of Free Will*. Oxford University Press.
- Katz, J. E., & Aspden, P. (1997). A nation of strangers?. *Communications of the ACM*, 40 (12), 81-86.
- Kline, R., Dyer-Witheford, N., & De Peuter, G. (2003). *Digital Play: The Interaction of Technology, Culture, and Marketing*. McGill-Queen's Press.
- Kling, R. (2000). Learning about information technologies and social change: The contribution of social informatics. *The information society*, 16 (3), 217-232.
- Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K., & Caspari, A. K. (2012). *Guided inquiry design: A framework for inquiry in your school*. California: Libraries Unlimited.

- Latour, B. (1992) 'Where are the missing masses? The sociology of a few mundane artifacts', in Bijker, W. E. and Law, J. (eds) *Shaping Technology/Building Society: Studies in Sociotechnical Change*, Cambridge, MA, MIT Press, pp. 225-258.
- Lessig, L. (2009). *Code: And other laws of cyberspace*. New York: Basic Books.
- Manovich, L. (2002). *The language of new media*. MIT press.
- Marx, K. (1890). *Das Capital Bd. 1*. Verlag von Otto Meissner.
- Marx, L. (1997). "Technology": The Emergence of a Hazardous Concept. *Social Research*, 64 (3), 965-988.
- Matthewman, S. (2017). *Technology and social theory*. Bloomsbury Publishing.
- McFarlan, F. W. (1984). Information Technology Changes the Way You Compete. *Harvard Business Review*, 62, 98-103.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. McGraw-Hill.
- Mokyr, J. (1990). *The Lever of Riches: Technological Creativity and Economic Progress*. Oxford University Press.
- Moor, J. H. (1985). What is Computer Ethics? *Metaphilosophy*, 16 (4), 266-275. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9973.1985.tb00173.x>
- Norris, P. (2004). *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790980>
- Orlikowski, W. J. (1992). The Duality of Technology: Rethinking the Concept of Technology in Organizations. *Organization Science*, 3 (3), 398-427.
- Pane, J. F., Steiner, E. D., Baird, M. D., & Hamilton, L. S. (2015). Continued progress: Promising evidence on personalized learning. RAND Corporation.
- Papacharissi, Z. (2004). Democracy Online: Civility, Politeness, and the Democratic Potential of Online Political Discussion Groups. *New Media & Society*, 6 (2), 259-283. <https://doi.org/10.1177/146144480404144>
- Papacharissi, Z., & Easton, E. (2013). In the habitus of the new: Structure, agency, and the social media habitus. *A companion to new media dynamics*, 167-184.
- Papacharissi, Z., & Trevey, M. T. (2018). Social media and the potential for social change. *The Routledge companion to media and activism*.
- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*. New York: Penguin Press.
- Porter, M. E., & Heppelmann, J. E. (2015). How smart, connected products are transforming companies. *Harvard business review*, 93 (10), 96-114.
- Raskin, V. C. et al. (2002). *Great Transition: The Promise and Lure of the Times Ahead*. Stockholm Environment Institute.
- Rifkin, J. (2001). *The age of access: The new culture of hypercapitalism*. Penguin.
- Rifkin, J. (2011). *The Third Industrial Revolution: How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World*. Palgrave MacMillan.
- Rogers, E. M., Singhal, A., & Quinlan, M. M. (2014). Diffusion of innovations. In *An integrated approach to communication theory and research* (pp. 432-448). Routledge.
- Rogers, E. M., Singhal, A., & Quinlan, M. M. (2014). Diffusion of innovations. In *An integrated approach to communication theory and research* (pp. 432-448). Routledge.
- Sartre, J. P. (2018). *Being and Nothingness*. (Translator: Richmond, S.) Washington Square Press.
- Selwyn, N. (2016). *Education and technology: Key issues and debates*. Bloomsbury Publishing.

- Skinner, B. F. (1971). *Beyond Freedom and Dignity*. Hackett Publishing Company.
- Smith, A. N., Fischer, E., & Yongjian, C. (2012). "How Does Brand-related User-generated Content Differ across YouTube, Facebook, and Twitter?" *Journal of Interactive Marketing*, 26 (2), 102-113. <https://doi.org/10.1016/j.intmar.2012.01.002>
- Sunstein, C. R. (2001). *Republic.com*. Princeton University Press.
- Sunstein, C. R. (2018). *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv8xnhtd>
- Teece, D. J. (2018). "Profiting from Innovation in the Digital Economy: Enabling Technologies, Standards, and Licensing Models in the Wireless World." *Research Policy*, 47 (8), 1367-1387. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2017.01.015>
- Tekin, M., Güleş, H. K. & Ögüt, A. (2010). *Değişim Çağında Teknoloji Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Topol, E. J. (2019). *Deep Medicine: How Artificial Intelligence Can Make Healthcare Human Again*. Basic Books.
- Turkle, S. (2012). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. *New York: Basic*.
- Vallor, S. (2016). *Technology and the Virtues: A Philosophical Guide to a Future Worth Wanting*. Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190498511.001.0001>
- Wainwright, J. (2011). *Decolonizing development: Colonial power and the Maya*. John Wiley & Sons.
- Warschauer, M. (2003). *Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide*. The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/6699.001.0001>
- Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). "Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation." Harvard Business Review Press.
- Winner, L. (1980). Do Artifacts Have Politics? *Daedalus*, 109 (1), 121-136.
- Winner, L. (1986). *The Whale and the Reactor: A Search for Limits in an Age of High Technology*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Winner, L. (1993). Upon Opening the Black Box and Finding it Empty: Social Constructivism and the Philosophy of Technology. *Science, Technology, & Human Values*, 18 (3), 362-378.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM: HALKLA İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE YAPAY ZEKÂ VE METAVERSE

Ahmet Yatkin - Özgür Kılınç

Özet

Teknoloji; kültürel, toplumsal ve ekonomik alana yönelik tüm değişkenleri etkileme potansiyeline sahiptir. İletişim alanı da teknolojinin etkilediği alanlardan biridir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte iletişimin kurulma biçimi, tasarımı ve içeriği değişime uğramıştır. Teknoloji alanındaki gelişmeler halkla ilişkiler alanını da dönüştürmüştür. Dijital halkla ilişkiler, halkla ilişkiler 2.0 ve etkileşimli halkla ilişkiler gibi kavramlar halkla ilişkilerin teorik ve uygulama boyutunda teknolojinin varlığını somutlaştırmaktadır. Dolayısıyla internetin üç aşaması doğrultusunda ortaya çıkan ve günümüzün “yeni” kavramları arasında yer alan yapay zekâ ve metaverse incelenmeye değer görünmektedir. Bölümde öncelikle teknolojik determinizm kavramı değerlendirilmiş, teknolojik determinizme yönelik çeşitli yaklaşımlar analiz edilmiş, ardından yapay zekâ ve metaverse kavramları incelenmiştir. Yapay zekâ ve metaverse kavramlarının değerlendirilmesinin ardından bahsi geçen iki kavram halkla ilişkiler çerçevesinde yorumlanmaya ve bu kapsamda çeşitli çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, metaverse, halkla ilişkiler.

Giriş

Teknoloji, gerek gündelik hayat gerekse kültürel, toplumsal ve ekonomik alan ile yoğun düzeyde bağlantılı olan bir kavramdır. İnsanların iletişim ve ilişki kurma biçimlerinden, iş yapma biçimlerine; kurumların paydaşları ile olan ilişkilerini yürütme biçiminden, kültürel ürünlerin üretilmesi ve çoğaltılması biçimlerine kadar etkili olan teknoloji durgun bir yapı olmayıp sürekli gelişmektedir.

Mağara duvarlarındaki çizimlerden, baskı teknolojisinin gelişmesine; telgraf, radyo, televizyon ve internetin icadından günümüzde öne çıkan yapay zekâ, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve Metaverse kavramlarına her dö-

sürecini yürütebilse de bu süreci tamamen veri odaklı bir biliş çerçevesinde yürütmektedir. Bu noktada halkla ilişkilerin özünde yer alan kurum ve kamu arasındaki anlayış ve iyi niyet sürecinin yapay zekâ tarafından inşa edilmesi zor bir senaryo olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan kurumlar ve markalar yaratıcı ve dikkat çekici uygulamalar ile paydaş deneyimlerini yapay zekâ aracılığı ile zenginleştirebilir, sosyal medya analiz ve ölçümleme süreçlerini yapay zekâ aracılığı ile yürütebilir. Dolayısıyla yapay zekânın halkla ilişkiler uzmanlarına sunduğu en önemli avantajlardan biri de özellikle sosyal medya platformlarındaki paydaş geri bildirimlerini hızlı bir şekilde değerlendirebilmektir. Sanal dünyalar, artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, yapay zekâ ve Metaverse gibi kavramlar halkla ilişkiler açısından yeni bakış açılarına ve pratiklere yol açsa da halkla ilişkilerin insan odaklı bir uzmanlık alanı olduğu dolayısıyla yapay zekânın bu açıdan yapabileceklerinin sınırlı olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür.

Metaverse ise halkla ilişkiler çerçevesinde pazarlama amaçlı halkla ilişkiler uygulama alanı açısından dikkat çekmektedir. Kurumlar/markalar bu platformda varlık göstererek paydaş ilişkilerine Metaverse hedef kitlesini dâhil edebilmekte, çeşitli etkinlikler ve uygulamalar aracılığı ile etkileşim potansiyellerini artırabilmektedir.

Kaynakça

- Ahn, S. J., Kim, J., & Kim, J. (2022). The bifold triadic relationships framework: A theoretical primer for advertising research in the metaverse. *Journal of Advertising*, 51 (5), 592-607. <https://doi.org/10.1080/00913367.2022.2111729>
- Allam, Z., Sharifi, A., Bibri, S. E., Jones, D. S., & Krogstie, J. (2022). The metaverse as a virtual form of smart cities: Opportunities and challenges for environmental, economic, and social sustainability in urban futures. *Smart Cities*, 5, 771-801. <https://doi.org/10.3390/smartcities5030040>
- Alvarez, M. R. (1999). Modern technology and technological determinism: the Empire strikes again. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 19 (5), 403-410. <https://doi.org/10.1177/027046769901900508>
- Amodu, L., Omojola, O., Okorie, N., Adeyeye, B., & Adesina, E. (2019). Potentials of Internet of Things for effective public relations activities: Are professionals ready?. *Cogent Business & Management*, 6, 1-15. <https://doi.org/10.1080/23311975.2019.1683951>
- Anderson, J., & Rainie, L. (2022). *The Metaverse in 2040*. https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2022/06/PI_2022.06.30_Metaverse-Predictions_FINAL.pdf adresinden 5 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Bibri, S. E. (2022). The social shaping of the metaverse as an alternative to the imaginaries of data-driven smart Cities: A study in science, technology, and society. *Smart Cities*, 5, 832-874. <https://doi.org/10.3390/smartcities5030043>

- Bibri, S. E., Allam, Z., & Krogstie, J. (2022). The Metaverse as a virtual form of data-driven smart urbanism: platformization and its underlying processes, institutional dimensions, and disruptive impacts. *Computational Urban Science*, 2 (24), 1-22. <https://doi.org/10.1007/s43762-022-00051-0>
- Bojic, L. (2022). Metaverse through the prism of power and addiction: what will happen when the virtual world becomes more attractive than reality?. *European Journal of Futures Research*, 10 (22), 1-24. <https://doi.org/10.1186/s40309-022-00208-4>
- Bourne, C. (2019). AI cheerleaders: Public relations, neoliberalism and artificial intelligence. *Public Relations Inquiry*, 8 (2), 109-125. <https://doi.org/10.1177/2046147X19835250>
- Bradbury, E. (2022). *Explainer: What is the Metaverse?* <https://www.prnewsonline.com/explainer-metaverse> adresinden 25 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Buchanan, B. G. (2005). A (very) brief history of artificial intelligence. *AI Magazine*, 26 (4), 53-60. <https://doi.org/10.1609/aimag.v26i4.1848>
- Buchholz, F., Oppermann, L., & Prinz, W. (2022). There's more than one metaverse. *i-com*, 21 (3), 313-323. <https://doi.org/10.1515/icom-2022-0034>
- Buhalis, D., Leung, D., & Lin, M. (2023). Metaverse as a disruptive technology revolutionising tourism management and marketing. *Tourism Management*, 97, 104724. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2023.104724>
- Buhmann, A., & White, C.L. (2022). Artificial intelligence in public relations: Role and implications. In J. H. Lipschultz, K. Freberg & R. Luttrell (Eds.) *The Emerald handbook of computer-mediated communication and social media* (pp. 625-638). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Bundy, A. (2017). Preparing for the future of artificial intelligence. *AI & Soc.*, 32, 285-287. <https://doi.org/10.1007/s00146-016-0685-0>
- Chen, R. (2022). Ready, communicators: Communications and public relations in the metaverse. *The McMaster Journal of Communication*, 13 (1), 1-6. <https://orcid.org/0000-0002-5636-2321>
- Dafoe, A. (2015). On technological determinism: A typology, scope conditions, and a mechanism. *Science, Technology, & Human Values*, 40 (6), 1047-1076. <https://doi.org/10.1177/0162243915579283>
- Dale, R. (2016). The return of the chatbots. *Natural Language Engineering*, 22 (5), 811-817. <https://doi.org/10.1017/S1351324916000243>
- Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., & Bressgott, T. (2020). How artificial intelligence will change the future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48 (1), 24-42. <https://doi.org/10.1007/s11747-019-00696-0>
- de la Cruz Paragas, F., & Lin, T. T. (2016). Organizing and reframing technological determinism. *New Media & Society*, 18 (8), 1528-1546. <https://doi.org/10.1177/1461444814562156>
- Dionisio, J. D. N., Burns III, W. G., & Gilbert, R. (2013). 3D virtual worlds and the metaverse: Current status and future possibilities. *ACM Computing Surveys*, 45 (3), 1-38. <https://doi.org/10.1145/2480741.2480751>
- El Saddik, A. (2018). Digital twins: The convergence of multimedia technologies. *IEEE Multimedia*, 25, 87-92. 10.1109/MMUL.2018.023121167
- Elliott, A. (2019). *The Culture of AI: Everyday Life and the Digital Revolution*. Abingdon, Oxon Routledge.
- Evans, L., Frith, J., & Saker, M. (2022). *From Microverse to Metaverse: Modelling the future through today's virtual worlds*. Bingley: Emerald Group Publishing.

- Feng, Q. (2022). *Analysis of technological determinism and social constructionism*. In 2022 8th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2022) (pp. 1391-1394). Atlantis Press.
- Frumer, Y. (2018). Cognition and emotions in Japanese humanoid robotics. *History and Technology*, 34 (2), 157-183. <https://doi.org/10.1080/07341512.2018.1544344>
- Galloway, C., & Swiatek, L. (2018). Public relations and artificial intelligence: It's not (just) about robots. *Public Relations Review*, 44, 734-740. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2018.10.008>
- Guadagno, R. E., Blascovich, J., Bailenson, J. N., & McCall, C. (2007). Virtual humans and persuasion: The effects of agency and behavioral realism. *Media Psychology*, 10, 1-22. [10.1080/15213260701300865](https://doi.org/10.1080/15213260701300865)
- Haenlein, M., & Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review*, 61 (4), 5-14. <https://doi.org/10.1177/0008125619864925>
- Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English Literature and Social Sciences*, 2 (2), 1-4.
- Héder, M. (2021). AI and the resurrection of technological determinism. *Információs Társadalom*, 21 (2), 119-130. <https://doi.org/10.22503/infars.XXI.2021.2.8>
- Hirst, M. (2012). One tweet does not a revolution make: Technological determinism, media and social change. *Global Media Journal: Australian Edition*, 6 (2), 1-11.
- Hong, R. M., & He, H. (2021). *Interference and consultation in virtual public space: The practice of intermedia art in metaverse*. In 17th International Conference on Mobility, Sensing and Networking (MSN 2021), pp. 792-797.
- Hughes, T. P. (1994). Technological momentum. In M. R. Smith & L. Marx (Ed.), *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism* (pp. 101-113). Cambridge, MA: MIT Press.
- Jeune, K. M. (2021). <https://www.prdaily.com/3-strategies-pr-pros-can-use-with-the-rise-of-the-metaverse/> adresinden 25 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons*, 62 (1), 15-25. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2018.08.004>
- Kennedy, V. (2022). *How will the Metaverse affect the PR universe?*. <https://forbes.mc/article/how-will-the-metaverse-affect-the-pr-universe> adresinden 25 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Kim, J. (2021). Advertising in the Metaverse: Research agenda. *Journal of Interactive Advertising*, 21 (3), 141-144. <https://doi.org/10.1080/15252019.2021.2001273>
- Lee, J. (2022). A study on the intention and experience of using the metaverse. *Jahr: Europski časopis za bioetiku*, 13 (1), 177-192. <https://doi.org/10.21860/j.13.1.10>
- Lee, Y. C. N., Shan, L. T., & Chen, C. H. (2013). System development of immersive technology theatre in museum. In R. Shumaker (Ed.) *Virtual, augmented and mixed reality. Systems and applications* (pp. 400-408). VAMR 2013. Lecture Notes in Computer Science, Vol 8022. Berlin, Heidelberg: Springer.
- Lucatch, D. (2022). *The future of brand opportunities in the Metaverse*. <https://www.forbes.com/sites/forbesbusinesscouncil/2022/04/13/the-future-of-brand-opportunities-in-the-metaverse/?sh=38e43f78709e> adresinden 26 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Maldonado, C. (2020). *AI in PR: The conversation has just begun*. <https://instituteforpr.org/ai-in-pr-the-conversation-has-just-begun/> adresinden 23 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.

- Marr, B. (2022a). *The amazing ways Nike is using the Metaverse, Web3 And NFTs*. <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2022/06/01/the-amazing-ways-nike-is-using-the-metaverse-web3-and-nfts/?sh=5f6d3d6656e9> adresinden 26 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Marr, B. (2022b). *The Metaverse and digital transformation at McDonald's*. <https://bernardmarr.com/the-metaverse-and-digital-transformation-at-mcdonalds/> adresinden 26 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- McCarthy, D. R. (2013). Technology and 'the international'or: How I learned to stop worrying and love determinism. *Millennium*, 41 (3), 470-490. <https://doi.org/10.1177/0305829813484636>
- McCloy, R., & Stone, R. (2001). Science, medicine, and the future virtual reality in surgery. *BMJ*, 323 (7318), 912-915.
- Murad, A., & Smale, W. (2022). *The retailers setting up shop in the Metaverse*. <https://www.bbc.com/news/business-61979150> adresinden 26 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia*, 2 (1), 486-497.
- Oh, H. J., Kim, J., Chang, J. J., Park, N., & Lee, S. (2023). Social benefits of living in the metaverse: The relationships among social presence, supportive interaction, social self-efficacy, and feelings of loneliness. *Computers in Human Behavior*, 139, 107498. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107498>
- Panda, G., Upadhyay, A. K., & Khandelwal, K. (2019). Artificial intelligence: A strategic disruption in public relations. *Journal of Creative Communications*, 14 (3), 196-213. <https://doi.org/10.1177/0973258619866585>
- Prahl, A., & Goh, W. W. P. (2021). "Rogue machines" and crisis communication: When AI fails, how do companies publicly respond?. *Public Relations Review*, 47 (4), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2021.102077>
- Preston, P. (2001). *Reshaping Communications: Technology, Information and Social Change*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Schulz, M. (2022). *Gucci Vault opens metaverse world in The Sandbox with games and vintage fashion*. <https://www.voguebusiness.com/technology/gucci-vault-opens-metaverse-world-in-the-sandbox-with-games-and-vintage-fashion> adresinden 26 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Smith, M. R. (1994). Technological determinism in American culture. In M. R. Smith & L. Marx (Eds.), *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism* (pp. 1-35), Cambridge: The MIT Press.
- Swiatek, L., & Galloway, C. (2023). Artificial intelligence and public relations. Growing opportunities, questions, and concerns. In D. Pompper, K. R. Place & C. K. Weaver (Eds.), *The Routledge companion to public relations* (pp. 352-362). Abingdon, Oxon: Routledge.
- Tekinalp, Ş., & Uzun, R. (2009). *İletişim araştırmaları ve kuramları* (4. Baskı). İstanbul: Beta.
- Thierer, A., Castillo O'Sullivan, A., & Russell, A. (2017). *Artificial intelligence and public policy*. Mercatus Center - George Mason University. <https://www.mercatus.org/system/files/thierer-artificial-intelligence-policy-mr-mercatus-v1.pdf> adresinden 5 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- UNESCO (2020). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373434> adresinden 5 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Wang, T. M., Tao, Y., & Liu, H. (2018). Current researches and future development trend of intelligent robot: A review. *International Journal of Automation and Computing*, 15 (5), 525-546. 10.1007/s11633-018-1115-1

- Wyatt S. (2008). *Technological determinism is dead; long live technological determinism*. In E. J. Hackett, O. Amsterdamska, M. Lynch & J. Wajcman J (Eds.) *The handbook of science & technology studies* (pp. 165-180). Cambridge: MIT Press.
- Zerfass, A., Hagelstein, J., & Tench, R. (2020). Artificial intelligence in communication management: a cross-national study on adoption and knowledge, impact, challenges and risks. *Journal of Communication Management*, 24 (4), 377-389. 10.1108/JCOM-10-2019-0137
- Zhang, C., & Lu, Y. (2021). Study on artificial intelligence: The state of the art and future prospects. *Journal of Industrial Information Integration*, 23, 100224. <https://doi.org/10.1016/j.jii.2021.100224>
- Ziker C., Truman B., & Dodds H. (2021). Cross reality (XR): Challenges and opportunities across the spectrum. In J. Ryoo & K. Winkelmann (Eds.), *Innovative learning environments in STEM higher education opportunities, challenges, and looking forward* (pp. 55-77). Switzerland: Springer.
- https://dora.dmu.ac.uk/bitstream/handle/2086/19075/CIPR_AI_LiteratureRepository.pdf?sequence=1 adresinden 25 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- <https://instituteforpr.org/what-does-the-future-of-the-metaverse-mean-for-pr/> adresinden 25 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- <https://www.bbc.com/news/world-asia-33562368> adresinden 15 Kasım 2022 tarihinde alınmıştır.
- <https://www.britannica.com/topic/determinism> adresinden 7 Kasım 2022 tarihinde alınmıştır.
- https://www.youtube.com/watch?v=-e1_QhJ1EhQ adresinden 23 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.

MEDYA ÇALIŞMALARINDA TEKNOLOJİK DETERMINİZM

Esra Tanı-Yıldız

Özet

Teknoloji ve insan etkileşimi iletişim bilimlerinde en çok araştırılan ve çalışılan konu başlıklarından biridir. Matbaa teknolojisinin basım ve yayıncılık sektörünü geliştirmesiyle basılı medya ortamları doğmuş ve daha sonra telgraf, telefon, sinema, radyo, televizyon ve son olarak internetin bulunmasıyla son iki yüzyıl içerisinde iletişim teknolojileri önemli ivmeler kazanmıştır. Dolayısıyla her icat edilen yeni aracın sosyal hayat, kültürel değerler ve yaşam biçimleri üzerindeki uzun vadeli etkilerinin neler olacağı büyük merak konusu olmuştur. Kitle iletişim araçlarının birey ve toplum üzerindeki etkileri hızlı gözlenebilen bir süreç olduğu için uzmanlar teknolojiyi merkeze alarak kuramsal yaklaşımlar geliştirmeye başlamıştır. Böylece alanda derli toplu olarak ilk geliştirilen propaganda kuramı veya hipodermik iğne modeli olarak adlandırılan yaklaşımlar teknolojik determinist bir perspektiften ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde bu perspektiften ilerleyen başka kuramlar da ortaya konmuştur. Bugün teknolojik determinizm tartışmaları söz konusu olduğunda medya çalışmalarının başat bir rol oynadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kitap bölümünde öncelikle erken dönem iletişim kuramları olarak adlandırılan 1920-1950 dönemlerindeki iletişim çalışmalarında determinizmin izleri üzerinden bir tartışma yapılmıştır. Daha sonra ise 1950'lerden 2000'li yıllara varan süreçte medya alanındaki en önemli teknolojik determinist-medya merkezilerin-yaklaşımları açıklanmıştır. Medya ve iletişim alanında çok önemli eserler ortaya koyan ve inşa ettikleri perspektiflerin bugün bile tartışılmaya devam ettiği isimlerden Joshua Meyrowitz, Harold Innis, Walter Ong, Marshall McLuhan, Neil Postman, Elizabeth Eisenstein ve Raymond Williams'ın görüşleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Aynı zamanda teknolojik determinizm eleştirisi için ayrıca bir başlık açılarak, karşıt görüşteki yaklaşımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece medya deterministlerinin yetersiz kaldıkları veya aşırıya kaçtıkları noktaların anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada mevcut literatürün büyüklüğü düşünülerek, alanın en önemli isimlerinin bakış açısı ve onlara yöneltilen eleştiriler bağlamında kalınması tercih edilmiştir. Güncel araştırmalar ve bakış açılarına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim çalışmaları, teknolojik determinizm, iletişim kuramları, Marshall McLuhan, Raymond Williams, Postman.

birinin her teknolojik değişimi ilerleme ile eşitlemesi söylemine de iyi bir örnektir. Dijital medya için beslenen kontrol edilemez, denetlenemez ve özgür kamusal olan olabilir öngörülerini gerçekleştirmemiştir. Kitle iletişim teknolojilerinin gücünü tamamen yok saymak yerine, aynı zamanda onu yüceltmek yerine, mevcut şartların iyi gözlenerek ve analiz edilerek, pratikte yol gösterici araştırmalar ortaya konulması daha yararlı olacaktır (Tani, 2019).

Medya deterministlerinden Lasswell, Ong, Innis, McLuhan, Postman, Eisenstein ve Meyrowitz'in çalışmaları teknoloji ve birey ile toplum bağlamında oldukça önemli tespitler sunmuştur. Her biri belirli bir iletişim aracının mevcut ve/veya muhtemel etkileri hakkında gözlem ve analizlerini sunmuştur. Toplumsal işleyişi yazıdan televizyona kadar uzanan düzlemde medya ortamları üzerinden açıklamaya çalışmışlardır. Şüphesiz deterministlerin çalışmaları sosyal inşacılar tarafından eleştirilmekle beraber, kendi aralarında da birbirilerini eleştirdikleri olmuştur. Ancak mevcut eleştiriler, bu isimlerin ortaya koydukları çalışmaların öneminden ve dikkate değer bulunmalarından kaynaklanmaktadır.

Kaynakça

- Benoit, W. L., & Billings, A. C. (2020). *The rise and fall of mass communication*. Peter Lang.
- Berksun, F. (2020). Web sözleşmesinde teknolojik determinizmin izleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 5 (5), 71-93.
- Castells, M. (2013). *İsyan ve umut ağları: İnternet çağında toplumsal hareketler*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çakı, C. (2019). Hipodermik iğne modeli bağlamında Nazi propagandasının Walt Disney çizgi filmlerinde eleştirisi. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 292-307.
- Dafoe, A. (2015). On technological determinism: A typology, scope conditions, and a mechanism. *Science, Technology, & Human Values*, 40 (6), 1047-1076.
- DeFleur, M. L., & DeFleur, M. H. (2022). *Mass communication theories: Explaining origins, processes, and effects* (2nd ed.). Routledge.
- Drew, R. (2016). Technological determinism. In G. Burns (Ed.), *A companion to popular culture* (pp. 165-183). Wiley.
- Eisenstein, E. (2005). *The printing press as an agent of change*. Cambridge University Press.
- Erdoğan, İ., & Alemdar, K. (2010). *Öteki kuram: Kitle iletişim kuram ve araştırmalarının tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi*. Erk Yayınları.
- Ess, C. M. (2014). Selfhood, moral agency, and the good life in mediatized worlds? Perspectives from medium theory and philosophy. In K. Lundby (Ed.), *Mediatization of communication* (pp. 617-640). De Gruyter Mouton.
- Flew, T. (2017). The 'theory' in media theory: The 'media-centrism' debate. *Media Theory*, 1 (1), 1-14.
- Garde-Hansen, J. (2011). *Media and memory*. Edinburgh University Press.

- Güven, A. (2020). Hakikatin yitimi olarak post-truth: Bir kavramsallaştırma denemesi. *İnsan ve İnsan*, 7 (23), 20-36.
- Hoskins, A. (2018). The Restless Past: An Introduction to Digital Memory and Media. In A. Hoskins (Ed.), *Digital memory studies* (pp. 1-24). Routledge.
- Hudson, N. (2002). Challenging Eisenstein: Recent studies in print culture. *Eighteenth-Century Life*, 26 (2), 83-95.
- Innis, H. (2006). *İmparatorluk ve iletişim araçları*. Ütopya Yayınevi.
- Kallis, A. (2005). *Nazi propaganda and the second world war*. Palgrave Macmillan.
- Kavanaugh, A. L., Reese, D. D., Carroll, J. M. ve Rosson, M. B. (2005). Weak ties in networked communities, *The Information Society: An International Journal*, 21 (2), 119-131.
- Lasswell, H. D. (1971). *Propaganda technique in World War I*. MIT Press.
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K., & Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the “post-truth” era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6 (4), 353-369.
- McLuhan, M. (1994) *Understanding Media: Extensions of Man*. MIT Press
- McLuhan, M. (2013). *Gutenberg galaksisi: Tipografik insanın oluşumu*. Yapı Kredi Yayınları.
- McLuhan, M. ve Fiore, Q. (1967). *The medium is the massage*. Random House.
- Meyrowitz, J. (1986). *No sense of place: The impact of electronic media on social behavior*. Oxford University Press.
- Morozov, E. (2011). *The net delusion: The dark side of internet freedom*. Public Affairs.
- Ong, W. (2014). *Sözlü ve yazılı kültür*. Metis Yayınları.
- Ong, W. (2002). *Orality and literacy: The technologizing of the word*. Routledge
- Postman, N. (2016). *Teknolojopolisi: Kültürün teknolojiye teslim oluşu*. Sentez Yayıncılık.
- Postman, N. (2018). *Televizyon: Öldüren eğlence*. Ayrıntı Yayınları.
- Rosenberry, J., & Vicker, L. A. (2022). *Applied mass communication theory: A guide for media practitioners* (3rd ed.). Routledge.
- Severin, W. J., & Tankard, J. W. (2014). *Communication theories: Origins, methods, and uses in the mass media* (5th ed.). Pearson.
- Smith, M. R. (1994). Technological determinism in American culture. In M. R. Smith & L. Marx (Eds.), *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism* (pp. 1-35). The MIT Press.
- Spengler, O. (2016). *The decline of the West*. Random Shack Publishing.
- Sproule, J. M. (1989). Progressive propaganda critics and the magic bullet myth. *Critical Studies in Media Communication*, 6 (3), 225-246.
- Şentürk, R. (2009). Raymond Williams'ın televizyon teorisi. *Selçuk İletişim*, 5 (4), 186-200.
- Tani, E. (2019). Ağ toplumunda sokak aktivizminden dijital aktivizme geçiş. In H. Boztepe Taşkıran ve M. Mengü (Eds.) *Dijital aktivizm üzerine* (ss. 1-31). Der Yayınları.
- Tani, E. (2022). *Hasankeyf'in medyatikleşen ve dijitalleşen toplumsal belleği: twitter'da metin madenciliği araştırması*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Williams, R. (2004). *Television: Technology and cultural form*. Routledge
- Wyatt, S. (2008). Technological determinism is dead; long live technological determinism. In E. J. Hackett, O. Amsterdamska, M. Lynch, & J.Wajcman (Eds.), *The handbook of science and technology studies* (pp. 165-180). MIT Press.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SOSYAL MEDYA

Gülay Ekren

Özet

Günümüzde sosyal medya platformları, insanları kültürler, dinler ve sınırlardan bağımsız olarak birbirine yakınlaştırmakta ve tek bir topluluğun üyeleriymiş gibi hissetmelerini sağlamaktadır. Sosyal medya, dünyayı sadece küçük bir köye dönüştürmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumların sosyal, kültürel, politik ve ekonomik yaşamlarını şekillendirmektedir. Teknolojik determinizm teorisine göre, kitle iletişim teknolojileri, insanların tutum ve davranışlarını şekillendirmenin yanı sıra sosyal sistemlerin çalışma biçimini de değiştirmektedir. Medya determinizmi, teknoloji ve toplum arasındaki ilişkinin popüler baskın türünün bir biçimi ve medyanın toplumu etkileme gücünü yansıtan felsefi ve sosyolojik bir yaklaşımdır.

Bu bölümün amacı medya determinizmi temelinde teknolojik determinizmin belki de günümüzdeki en güzel örneklerinden birini oluşturan sosyal medyanın toplumsal yaşam üzerindeki sosyal, kültürel, ekonomik ve politik etkilerini literatürdeki örnekler üzerinden incelemektir. Bu bağlamda, sosyal medyanın sosyal yaşam üzerindeki etkilerine yönelik konular; 1) Cambridge Analytica olayı özelinde sosyal medyanın politik etkileri, 2) Doğal afet yönetiminde sosyal medya kullanımı, 3) COVID-19 pandemisinde sosyal medya kullanımı şeklinde üç farklı boyutta ele alınmaktadır. Sosyal medya platformlarındaki gönderiler, yorumlar, beğeniler ve paylaşımlar gibi basit ve önemsiz gibi görünen iletilerin toplumsal yaşam üzerinde nasıl bir etki oluşturduğuna ve insan davranışlarını nasıl yönlendirdiğine dair örneklerle yer verilmektedir.

Bu bölümde, çevrim içi sosyal medya platformlarının teknolojik determinizm aracılığı ile insanlar arasındaki iletişimi zamanla nasıl değiştirdiği, medya determinizmi üzerinden tartışılmıştır. Ancak, sosyal medya platformlarının, geleneksel kitle iletişim araçlarından tamamen farklı bir mantıkla çalıştığı savunulmaktadır. Sosyal medya üzerinden içerik üretmenin, bilgi dağıtmanın ve sosyal medyayı kullanmanın insan davranışları üzerindeki görünmez etkisi örnek olaylar üzerinden ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik determinizm, medya determinizmi, sosyal medya.

Kaynakça

- Ahmed, A. (2011). Use of social media in disaster management. *Thirty Second International Conference on Information Systems*, Shanghai 2011.
- Assenmacher, D., Clever, L., Pohl, J. S., Trautmann, H., & Grimme, C. (2020). A two-phase framework for detecting manipulation campaigns in social media. In *Social Computing and Social Media. Design, Ethics, User Behavior, and Social Network Analysis: 12th International Conference, SCSM 2020, Held as Part of the 22nd HCI International Conference, HCII 2020, Copenhagen, Denmark, July 19-24, 2020, Proceedings, Part I 22* (pp. 201-214). Springer International Publishing.
- Azam, J. A. N., Shakirullah, S., Sadaf, N. A. Z., Owais, K. H. A. N., & Khan, A. Q. (2020). Marshal McLuhan's technological determinism theory in the arena of social media. *Theoretical and Practical Research in the Economic Fields*, 11 (2), 133-137.
- Bode, L., Budak, C., Ladd, J. M., Newport, F., Pasek, J., Singh, L. O.,... & Traugott, M. W. (2019). *Words that matter: How the news and social media shaped the 2016 Presidential campaign*. Brookings Institution Press.
- Boerboom, C. (2020). Cambridge Analytica: The scandal on data privacy. Augustana Center for the Study of Ethics Essay Contest. Erişim Adresi: <https://digitalcommons.augustana.edu/ethicscontest/18> (20.07.2023).
- Bridgman, A., Merkley, E., Loewen, P. J., Owen, T., Ruths, D., Teichmann, L., & Zhilin, O. (2020). The causes and consequences of COVID-19 misperceptions: Understanding the role of news and social media. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 1 (3).
- Buechler, S. M. (1995). New social movement theories. *Sociological Quarterly*, 36 (3), 441-464.
- Burrell, G., & Morgan, G. (1979). Four paradigms for the analysis of social theory. *Sociological paradigm and organizational analysis: Elements of the sociology of corporate life*. London: Heinemann.
- Campos, M. (2019). Cambridge Analytica, Microtargeting, and Power: "A Full-Service Propaganda Machine" in the Information Age. *TRAIL SIX*, 24.
- Chadwick, A., Vaccari, C., & O'Loughlin, B. (2018). Do tabloids poison the well of social media? Explaining democratically dysfunctional news sharing. *New media & society*, 20 (11), 4255-4274.
- Chandler, D. (1995). Technological or media determinism. Erişim Adresi: https://www.wolearn.org/pluginfile.php/45/mod_page/content/33/chandler2002_PDF_full.pdf (20.07.2023).
- Chaffey, D. (2023). Global social media statistics research summary 2023. <https://www.smartinsights.com/social-media-marketing/social-media-strategy/new-global-social-media-research/>
- Chen, E., Lerman, K., & Ferrara, E. (2020). Tracking social media discourse about the covid-19 pandemic: Development of a public coronavirus twitter data set. *JMIR public health and surveillance*, 6 (2), e19273.
- Cinelli, M., Quattrociochi, W., Galeazzi, A., Valensise, C. M., Brugnoli, E., Schmidt, A. L.,... & Scala, A. (2020). The COVID-19 social media infodemic. *Scientific reports*, 10 (1), 1-10.
- David, C. C., Ong, J. C., & Legara, E. F. T. (2016). Tweeting Supertyphoon Haiyan: Evolving functions of Twitter during and after a disaster event. *PloS one*, 11 (3), e0150190.
- De la Cruz Paragas, F., & Lin, T. T. (2016). Organizing and reframing technological determinism. *New Media & Society*, 18 (8), 1528-1546.

- Dotson, T. (2015). Technological determinism and permissionless innovation as technocratic governing mentalities: psychocultural barriers to the democratization of technology. *Engaging Science, Technology, and Society*, 1, 98-120.
- Dubois, E., Gruzd, A., & Jacobson, J. (2020). Journalists' use of social media to infer public opinion: The citizens' perspective. *Social science computer review*, 38 (1), 57-74.
- Fang, J., Hu, J., Shi, X., & Zhao, L. (2019). Assessing disaster impacts and response using social media data in China: A case study of 2016 Wuhan rainstorm. *International journal of disaster risk reduction*, 34, 275-282.
- Fujiwara, T., Müller, K., & Schwarz, C. (2021). *The effect of social media on elections: Evidence from the United States* (No. w28849). National Bureau of Economic Research.
- Goel, A., & Gupta, L. (2020). Social media in the times of COVID-19. *Journal of clinical rheumatology*. doi: 10.1097/RHU.0000000000001508
- González-Padilla, D. A., & Tortolero-Blanco, L. (2020). Social media influence in the COVID-19 Pandemic. *International braz j urol*, 46, 120-124.
- González, F., Yu, Y., Figueroa, A., López, C., & Aragon, C. (2019, May). Global reactions to the Cambridge Analytica scandal: A cross-language social media study. In *Companion Proceedings of the 2019 world wide web conference* (pp. 799-806).
- Goodchild MF, Glennon JA (2010) Crowdsourcing geographic information for disaster response: a research frontier. *Int J Digit Earth* 3 (3):231-241.
- Goodchild MF, Li L (2012) Assuring the quality of volunteered geographic information. *Spat Stat*, 1:110-120.
- Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English Literature and Social Sciences*, 2 (2), 239174.
- Han, X., Wang, J., Zhang, M., & Wang, X. (2020). Using social media to mine and analyze public opinion related to COVID-19 in China. *International journal of environmental research and public health*, 17 (8), 2788.
- Hansen, E. G., Lüdeke-Freund, F., Quan, X., & West, J. (2017, June). Beyond technology push vs. demand pull: The evolution of solar policy in the US, Germany and China. In *2017 IEEE Technology & Engineering Management Conference (TEMSCON)* (pp. 119-124). IEEE.
- Hu, M. (2020). Cambridge Analytica's black box. *Big Data & Society*, 7 (2), 2053951720938091.
- Iosifidis, P., & Nicoli, N. (2020). *Digital democracy, social media and disinformation*. Routledge.
- Islas, O., Arribas, A., & Gutiérrez, F. (2018). The contribution of Alvin Toffler to the theoretical and conceptual imaginary of communication. *Revista Latina de Comunicación Social*, (73), 648-661.
- Islas, O., & Bernal, J. D. (2016). Media ecology: A complex and systemic metadiscipline. *Philosophies*, 1 (3), 190-198.
- ISO/IEC 27040:2015. International Organization for Standardization. Information technology — Security techniques — Storage security <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:27040:ed-1:v1:en>
- Jain, P. N., & Vaidya, A. S. (2021). Analysis of social media based on terrorism—A review. *Vietnam Journal of Computer Science*, 8 (01), 1-21.
- Jin, Y., Liu, B. F., & Austin, L. L. (2014). Examining the role of social media in effective crisis management: The effects of crisis origin, information form, and source on publics' crisis responses. *Communication Research*, 41 (1), 74-94.

- John E. Farley (2019) Five Decisive States: Examining How and Why Donald Trump Won the 2016 Election, *The Sociological Quarterly*, 60:3, 337-353, DOI: 10.1080/00380253.2019.1629847.
- Kushin, M. J., & Yamamoto, M. (2010). Did social media really matter? College students' use of online media and political decision making in the 2008 election. *Mass communication and society*, 13 (5), 608-630.
- Lee, S. (2018). The role of social media in protest participation: The case of candlelight vigils in South Korea. *International Journal of Communication*, 12, 18.
- Lu, N., Yang, Z., Huang, J., Wu, Y., & Wang, H. (2022, June). Silence or Outbreak-a Real-Time Emergent Topic Identification System (RealTIS) for Social Media. In *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence* (Vol. 36, No. 11, pp. 13194-13196).
- Macafee, T., McLaughlin, B., & Rodriguez, N. S. (2019). Winning on social media: Candidate social-mediated communication and voting during the 2016 US presidential election. *Social Media+ Society*, 5 (1), 2056305119826130.
- Marshall, M. (1962): *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Marshall, M. (1964): *Understanding Media: The Extensions of Man*. Cambridge: The MIT Press.
- Marshall, M. (1969): *Counterblast*. London: Rapp & Whiting.
- Marshall, M. & Fiore, Q. (1967): *The Medium is the Massage*. New York: Bantam.
- McAfee Blog (2014). Teens' Online Behavior Can Get Them in Trouble. Erişim Adresi: <https://www.mcafee.com/blogs/consumer/family-safety/teens-and-screens/> (Erişim tarihi: 14.07.2023).
- Milosevic, T., & Livingstone, S. (2017). *Protecting Children Online? Cyberbullying Policies of Social Media*. MIT Press: London.
- Muhammed T, S., & Mathew, S. K. (2022). The disaster of misinformation: a review of research in social media. *International journal of data science and analytics*, 13 (4), 271-285.
- Nemet, G. F. (2009). Demand-pull, technology-push, and government-led incentives for non-incremental technical change. *Research policy*, 38 (5), 700-709.
- Ogie, R. I., James, S., Moore, A., Dilworth, T., Amirghasemi, M., & Whittaker, J. (2022). Social media use in disaster recovery: A systematic literature review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 70, 102783.
- Pew Research Center (2016). "News Use Across Social Media Platforms 2016". <https://apo.org.au/node/64483>
- Phillips, J. D. (2004). *CVS: Concurrency, Versioning and Systems & Other Essays about Collaboration by Modern Cultural Producers*. University of California, San Diego.
- Postman, N. (1970). "The Reformed English Curriculum." in A.C. Eurich, ed., *High School 1980: The Shape of the Future in American Secondary Education*. Alınan yer: <https://www.media-ecology.org/What-Is-Media-Ecology> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2023).
- Rathi, R. (2019). Effect of Cambridge Analytica's Facebook ads on the 2016 us presidential election. *Towards Data Science*. <https://towardsdatascience.com/effect-of-cambridge-analyticas-facebook-ads-on-the-2016-us-presidential-election-dacb5462155d>.
- Roxburgh, N., Guan, D., Shin, K. J., Rand, W., Managi, S., Lovelace, R., & Meng, J. (2019). Characterising climate change discourse on social media during extreme weather events. *Global environmental change*, 54, 50-60.

- Ryabchenko, N. A., Malysheva, O. P., & Gnedash, A. A. (2019). Presidential campaign in post-truth era: Innovative digital technologies of political content management in social networks politics. *Polis. Political studies*, 2 (2), 92-106.
- Saha, K., Torous, J., Caine, E. D., & De Choudhury, M. (2020). Psychosocial effects of the COVID-19 pandemic: large-scale quasi-experimental study on social media. *Journal of medical internet research*, 22 (11), e22600.
- Sahly, A., Shao, C., & Kwon, K. H. (2019). Social media for political campaigns: An examination of Trump's and Clinton's frame building and its effect on audience engagement. *Social Media+ Society*, 5 (2), 2056305119855141.
- Semaan, B., & Mark, G. (2012, February). 'Facebooking'towards crisis recovery and beyond: Disruption as an opportunity. In *Proceedings of the ACM 2012 conference on computer supported cooperative work* (pp. 27-36).
- Simon, T., Goldberg, A., Aharonson-Daniel, L., Leykin, D., & Adini, B. (2014). Twitter in the cross fire—the use of social media in the Westgate Mall terror attack in Kenya. *PloS one*, 9 (8), e104136.
- Smith, M. R., & Marx, L. (Eds.). (1994). *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism*. MIT Press.
- Söderberg, J. (2013). Determining social change: The role of technological determinism in the collective action framing of hackers. *New Media & Society*, 15 (8), 1277-1293.
- Sparby, E. M. (2017). Digital social media and aggression: Memetic rhetoric in 4chan's collective identity. *Computers and Composition*, 45, 85-97.
- Strate, L. (1999). Understanding Media Ecology Association, *In Medias Res* 1 (1). Alınan yer: <https://www.media-ecology.org/What-Is-Media-Ecology> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2023).
- Sulistyaningtyas, T., Jaelani, J., & Suryani Y. (2020). Power of knowledge and community social class above Covid-19 pandemic information on social media. *Jurnal Komunikasi Ikatan Sarjana Komunikasi Indonesia*, 5 (1), 52-62.
- The Great Hack (2019). Amer, Karim and Jehane Noujaim, directors. *The Great Hack*, Netflix. Published: 24 July 2019.
- Țicău, I. R., & Hadad, S. (2021). Technological Determinism vs. Social Shaping of Technology. The Influence of Activity Trackers on User's Attitudes. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*, 9 (2), 147-163.
- Tran, T., Rad, P., Valecha, R., & Rao, H. R. (2019, December). Misinformation harms during crises: When the human and machine loops interact. In *2019 IEEE International Conference on Big Data (Big Data)* (pp. 4644-4646). IEEE.
- Tsao, S. F., Chen, H., Tisseverasinghe, T., Yang, Y., Li, L., & Butt, Z. A. (2021). What social media told us in the time of COVID-19: a scoping review. *The Lancet Digital Health*, 3 (3), e175-e194.
- ur Rehman, I. (2019). Facebook-Cambridge Analytica data harvesting: What you need to know. *Library Philosophy and Practice*, 1-11.
- Weber, E. U., & Stern, P. C. (2011). Public understanding of climate change in the United States. *American Psychologist*, 66 (4), 315-328. <https://doi.org/10.1037/a0023253>.
- WHO (2020). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. Erişim adresi: https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019?gclid=CjwKCAjwzIH7BRAbEiwAoDxxTjZPBUGynnS0045b8nHCRAI-xT7C_I5-njodiGD9B6tMV_J8pLmiPProCvZIQAvD_BwE

- Winner, L. (1978). *Autonomous technology: Technics-out-of-control as a theme in political thought*. MIT Press.
- Winner, L. (2010). *The whale and the reactor: A search for limits in an age of high technology*. University of Chicago Press.
- Xiao, Y., Huang, Q., & Wu, K. (2015). Understanding social media data for disaster management. *Natural hazards, 79*, 1663-1679.
- Yan, L., & Pedraza-Martinez, A. J. (2019). Social media for disaster management: Operational value of the social conversation. *Production and Operations Management, 28* (10), 2514-2532.
- Yang, Z., Yao, Y., & Tu, S. (2020, July). Exploiting sparse topics mining for temporal event summarization. In *2020 IEEE 5th International Conference on Image, Vision and Computing (ICIVC)* (pp. 322-331). IEEE.
- Zakaria, W., & Alyati, W. F. (2012). Alvin Toffler: Knowledge Technology and Change in Future Society. *International Journal of Islamic Thought, 1*, 54-61.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE POST-TRUTH: İLETİŞİM DEVRİMİ ÇAĞINDA GERÇEKLIK ALGISI

Erkan Turan Demirel

Özet

Bu metinde, teknolojik determinizm ve post-truth (gerçek/hakikat ötesi) kavramları ele alınarak iletişim devrimi çağında gerçeklik algısının nasıl etkilendiği incelenmiştir. Teknolojik determinizm, teknolojik gelişmelerin toplum ve birey üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu fikrini ifade eder. İletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler, insanların bilgiye erişimini artırmış ve haberleşmeyi kolaylaştırmıştır. Ancak, bu durum, gerçeklik algısının sorgulanmasına ve post-truth çağının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Post-truth çağı, duygusal ikna ve yanıltıcı bilgilerin gerçeklikten daha etkili olduğu bir dönemi tanımlar. Sosyal medya ve dijital platformlar, haberlerin hızla yayılmasına ve içeriğin kolayca manipüle edilmesine olanak tanır. Bu durum, gerçeklik ve yanlış bilgilerin birbirine karıştığı bir ortamın oluşmasına neden olur. İnsanlar doğrulama yapmak yerine, inançlarını teyit eden bilgilere yönelirler, böylece farklı bakış açılarını göz ardı ederler.

İletişim devrimi çağında gerçeklik algısının değişimi, medyanın ve sosyal platformların kullanımında daha bilinçli olmayı gerektirir. Medya okuryazarlığı, eleştirel düşünce ve kaynak doğrulama becerileri önem kazanır. Bireylerin bilgiye erişimindeki kolaylık, sorumlulukları artırır ve doğru bilgiye ulaşma çabalarını artırır.

Sonuç olarak, teknolojik determinizm ve post-truth çağı, iletişim devrimi çağında gerçeklik algısını şekillendiren önemli faktörlerdir. Doğru bilgi ve gerçeklikten uzaklaşmamak için medya okuryazarlığına odaklanmak ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek, bu çağda önemli bir rol oynar. Toplumun bilinçli ve eleştirel bir şekilde iletişim teknolojilerini kullanması, gerçeklik algısını korumak ve güvenilir bilgiye ulaşmak için kritik bir adımdır.

Anahtar Kelimeler: Determinizm, belirlenimcilik, gerekircilik, teknolojik determinizm, post-truth, gerçek ötesi, hakikat ötesi, iletişim çağı.

Kaynakça

- Barton, C. C. (2019). Critical literacy in the post-truth media landscape. *Policy Futures in Education*, 17 (8), 1024-1036.
- Bauman, Z. (2015). *Intimations of postmodernity*. Routledge.
- Bouma, J. (2018). The challenge of soil science meeting society's demands in a "post-truth", "fact free" world. *Geoderma*. 310, 22-28.
- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society: the information age, economy, society and culture*. Blackwell Publishing. DOI:10.1002/9781444319514
- Conrad, M. (2022). A Post-Truth Campaign?: The Alternative for Germany in the 2019 European Parliament Elections. *German Politics and Society*, 40 (1), 58-76.
- Çoban, S. (2014). Teknolojik Determinizm Bağlamında Bilgi Toplumu Strateji Belgesinin İncelenmesi, Akademik Bilişim Kongresi.
- Dablen, H. (2017). Normal Birth in a Post Truth World. *Women and Birth*. 30 (5), 351-353
- Demirel, E. T. (2019). Post-Truth: Is It Managing Or Mismanaging Information? (There Is One Truth, But There Are A Thousand Post-Truths!). *Journal of Academic Value Studies*. 5 (5), 880-888
- Dirik, D., Eryılmaz, İ. ve Erhan, T. (2023). Post-truth kavramı üzerine yapılan çalışmaların VOS-viewer ile bibliyometrik Analizi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 4 (2), 164-188. doi: 10.54733/smar.1271369
- Dorosh, L., Astramowicz-Leyk, T., & Turchyn, Y. (2022). The impact of post-truth politics as a hybrid information influence on the status of international and national security: the attributes of interpretation and the search for counteraction mechanisms. *European Politics and Society*, 23 (3), 340-363.
- Fischer, F. (2021). *Truth and post-truth in public policy*. Cambridge University Press.
- Frank, T. (2019). *Determinism and self-organization of human perception and performance*. Berlin: Springer.
- Furlong, F. W. (1981). Determinism and free will: review of the literature. *The American Journal of Psychiatry*, 138 (4), 435-439.
- Gobo, G., & Marcheselli, V. (2023). *Science, Technology and Society: An Introduction*. Springer Nature.
- Grech, V. (2017). Fake news and post-truth pronouncements in general and in early human development. *Early Human Development*. 115, 118-120.
- Lazer, D., Baum, M., Benkler, Y., Berinsky, A., Greenhill, K., Menczer, F., Metzger, M., Nyhan, B., Pennycook, G., Rothschild, D., Schudson, M., Sloman, S.A., Sunstein C.R., Thorson, E.A., Watts, J.D. & Zittrain, J.L (2018). The science of fake news. *Science*, 359, 1094-1096. DOI: 10.1126/science.aao2998.
- Lewandowsky, S., Ecker, UKH. and Cook, J. (2017). Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the "Post-Truth" Era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*. 6 (4), 353- 369.
- Lilleker, D. (2018). Politics in a post-truth era. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 14 (3), 277-282.
- Marmot, M. (2017). Post-truth and science. *Perspectives (The Art of Medicine)*. 389 (10368), 497-498.

- Marwick, A., & Lewis, R. (2017). Media Manipulation and Disinformation Online. Erişim adresi: apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2017-05/apo-nid135936.pdf Erişim tarihi: 05.08.2023
- McIntyre, L. (2018). *Post-truth*. MIT Press.
- Mertek, S. (2020). Post Truth'u Hannah Arendt ile Okumak, *Liberal Düşünce Dergisi*, 25 (97), 3-6.
- Pennycook, G. & Rand, D. G. (2019). Lazy, Not Biased: Susceptibility To Partisan Fake News is Better Explained By Lack Of Reasoning Than By Motivated Reasoning. *Cognition*, 188, 39-50. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2018.06.011>
- Sönmez, Z. (2022). Post-Truth Çağında Yeni Medya Okuryazarlığı. *Yeni Medya Elektronik Atf Dergisi*, 6 (2), 200-208.
- Speed, E., & Mannion, R. (2017). The rise of post-truth populism in pluralist liberal democracies: challenges for health policy. *International journal of health policy and management*, 6 (5), 249.
- Türk Dil Kurumu. (08.09.2019). Gerçek. Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Ünal Erzen, M. (2023). Post-Truth Dönemin Siyasal İletişime Yansımaları. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 13 (1), 166-177.
- Van Dijck, J. (2013). *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*. Oxford University Press.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking* (Vol. 27, pp. 1-107). Strasbourg: Council of Europe.
- Webb, H. and Jirotko, M. (2017). Nuance, Societal Dynamics, and Responsibility in Addressing Misinformation in the Post-Truth Era: Commentary on Lewandowsky, Ecker, and Cook. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*. 6 (4), 414-417.
- White, K. C., Miller-Idriss, C., & Moghadam, V. M. (2022). *Fragile Democracies in a Post-Truth Era. The Perils of Populism*, 26.
- Winner, L. (1986). *The Whale and the Reactor: A Search for Limits in an Age of High Technology*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Yılmaz, B. (16.02.2018). Yılın Sözcüğü: "Gerçek Ötesi". Erişim adresi: <https://bulentyilmazblog.wordpress.com/2017/01/03/yilin-sozcugu-gercek-otesi/>

TEKNOLOJİK DETERMİNİZİM VE MAHREMİYET

Esra Çiğdem Cezlan

Özet

Günümüz yüzyılında endüstriyel devrimin toplumsal değişimlere yol açtığı ve bunun da makinelerin ve fabrikaların yükselişiyle bağlantılı olduğu göz önüne aslında teknolojik determinizm eleştirilere de maruz kaldığı görülmektedir. Bazı eleştirmenler, toplumsal, ekonomik ve politik faktörlerin teknolojiyi etkilediğini ve teknolojinin kendisinin de bu faktörlerden etkilendiğini savunmaktadır. Teknolojinin kullanımı ve etkisi, insanların değerlerine, sosyal yapılarına ve politik tercihlerine bağlı olarak değişebilir. Teknolojik determinizm, teknolojinin toplumsal değişimlerin belirleyici gücü olduğunu savunan bir görüştür. Bu teori, teknolojik gelişmelerin toplumun yapısı ve davranışları üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu savunur. Mahremiyet ise bireylerin kişisel bilgi ve verilerinin gizliliği ve korunması hakkıdır. Teknolojik determinizmin ve mahremiyetin birbiriyle olan ilişkisi günümüzde önemli tartışmalara neden olmaktadır. Teknolojik ilerlemelerin hızlı bir şekilde hayatımıza entegre olması, mahremiyetin korunmasını tehdit etmiştir. Gelişen teknoloji, internetin yaygın kullanımı, akıllı telefonlar ve giyilebilir cihazlar gibi unsurlar, kişisel bilgilerin toplanması ve depolanmasını kolaylaştırmıştır. Sosyal medya platformları ve dijital servisler, insanların günlük yaşamlarının bir parçası hâline gelmiştir. Bu süreç, büyük veri toplama ve analizine olanak sağlayarak bireylerin mahremiyetini tehlikeye atar. Teknolojik determinizm nedeniyle, bireylerin kişisel bilgileri ve alışkanlıkları dijital platformlarda saklanır ve analiz edilir. Bu durum, mahremiyetin azalmasına ve kişisel verilerin kötü niyetli kişilerin eline geçme riskine yol açar. Kimlik avı, dolandırıcılık ve siber saldırılar, mahremiyetin korunamamasının bir sonucudur. İnsanlar, sosyal medya platformlarında kişisel bilgilerini paylaşma eğilimindedir ve çevrim içi etkinliklerini takip eden algoritmalar, kişiselleştirilmiş içerik sunmak için bu bilgileri kullanır. Bu durum, mahremiyetin korunmasını zorlaştırır. Teknolojik determinizm, hızlı teknolojik ilerlemenin toplumsal değişimleri belirleyici bir şekilde etkilediği düşüncesini destekler. Bu etki, mahremiyetin korunmasında önemli zorluklara neden olur. İnternet ve sosyal medyanın yaygın kullanımı, kişisel verilerin toplanması ve kullanılmasını kolaylaştırır. Bunun sonucunda, mahremiyet azalır ve kişisel bilgilerin güvenliği tehlikeye girer. Dolayısıyla, teknolojik determinizmin etkileriyle mücadele etmek ve mahremiyeti korumak için daha iyi veri güvenliği önlemleri ve düzenlemeler yapılırken toplumsal değer kodlarının korunması gereklidir.

Anahtar Kelime: Mahremiyet, özel hayat gizliliği, kişisel veri.

- Çok paydaşlı yaklaşım: Mahremiyetin korunması, yalnızca bireylerin ve teknoloji şirketlerinin sorumluluğunda değildir. Hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve akademisyenler gibi farklı paydaşlar arasında iş birliği sağlanarak daha kapsayıcı ve etkili çözümler geliştirilebilir.

Sonuç olarak, teknolojik determinizm ve mahremiyet arasındaki ilişki, teknolojinin toplumsal gelişmeleri belirlediği kabul edilirken, mahremiyetin korunması için bireylerin hakları ve güvenliği ön planda olmalıdır. Teknolojinin sunduğu avantajlardan yararlanırken, mahremiyetin korunması için gerekli önlemler alınmalı ve bireylerin dijital haklarına saygı gösterilmelidir.

Kaynakça

- Alkan Dömbekci, H. & Güzel, Ş. (2022). Yeni Panoptizm Uygulamaları: Sağlık Hizmetlerinde Dijital Gözetim. *Selçuk Sağlık Dergisi*, 3 (1), 105-116. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ssd/issue/69023/1072294>
- Akyazı, A. (2019). Mahremiyetin Dönüşümü: Ünlülerin Instagram Paylaşımları Üzerine Bir Araştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18 (1), 197-216. doi 10.21547/jss.431086
- Alkan, F. & Öcal, D. (2023). Sosyal Medya Ortamlarındaki Paylaşımlar Üzerinden Z Kuşağının Mahremiyet Algısına Bakış. *EKEV Akademi Dergisi*, 0 (93), 164-182. doi: 10.17753/sosekev.1163395
- Aslanyürek, M. (2016). İnternet ve Sosyal Medya Kullanıcılarının İnternet Güvenliği ve Çevrim içi Gizlilik ile İlgili Kanaatleri ve Farkındalıkları. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 80-106. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iled/issue/18468/194456>.
- Aydın, A. F. (2020). Gösteri Toplumunun Yeni Panoptikonu Olarak Sosyal Medya. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (3), 2573-2594. doi: 10.15869/itobiad.735793
- Balcı, Ş. & Kocaman, M. T. (2022). Panoptikondan Banoptikona İktidar Mekanizmasındaki Dönüşüm. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 4 (1), 33-50. doi: 10.53281/kritik.1074718
- Barkuş, F. & Koç, M. (2019). Dijital Mahremiyet Kavramı ve İlgili Çalışmalar Üzerine Bir Derleme. *Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 3 (1), 35-44. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bestdergi/issue/40454/484451>.
- Bayrak, T. (2017). Sosyal Medyada Dijital Etik: Twitter'da Şiddet İçerikli İletilerin İncelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1 (1), 32-46. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ejnm/issue/34697/383533>.
- Bennett, L. (2009). Reflections on privacy, identity and consent in on-line services. *Information Security Technical Report*, 14 (3), 119-123. <https://doi.org/10.1016/j.istr.2009.10.003>.
- Berksun, F. (2020). Web Sözleşmesi'nde Teknolojik Determinizmin İzleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, İleti-ş-im Özel Sayı: 5*, 71-93. doi: 10.16878/gsuilet.829456
- Bitirim Okmeydan, S. (2017). Yeni İletişim Teknolojilerini Sorgulamak: Etik, Güvenlik ve Mahremiyetin Kesiştiği Nokta. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5 (1), 347-372. doi: 10.19145/gumuscomm.273050
- Altıntaş, E. (2003). *Stres Yönetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Arıcan, K. (2011). Örgütsel Stres Kaynakları: Kavramsal Bir Çözümleme. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 2 (4), 55-76.
- Arıkanlı, A., & Ulubaş, B. (2004). *Yönetim: Yönetim Fonksiyonları ve Yönetici Davranışları*. Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Artan, İ. (1986). *Örgütsel Stres Kaynakları ve Yöneticiler Üzerine bir Uygulama*. Basisen Kültür ve Eğitim Yayınları.
- Aydın, İ. (2008). *İş Yaşamında Stres*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, Ş. (2004). Örgütsel Stres Yönetimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (3), 49-74.
- Aytaç, S. (2009). İş Stresi Yönetimi El Kitabı İş Stresi: Oluşumu, Nedenleri, Başa Çıkma Yolları, Yönetimi. *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*.
- Balci, A. (2000). *Öğretim Elemanının İş Stresi Kuram ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Baltaş, A., & Baltas, Z. (2005). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Borkowski, N. (2005). *Organizational Behavior in Health Care*. Massachusetts: Johns and Bartlett Publishers.
- Dereli, E. (2010). *Örgütsel Stres Kaynaklarının Çalışanların İşe İlişkin Duygusal İyilik Durumları Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekinci, H., & Ekici, S. (2003). İşletmelerde İşletmelerde Örgütsel Stres Yönetim Stratejisi Olarak Sosyal Desteğin Rolüne İlişkin Görgül Bir Araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 109-120.
- Eren Gümüştekin, G., & Öztemiz, A. B. (2004). Örgütsel Stres Yönetimi ve Uçucu Personel Üzerinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari ilimler Fakültesi Dergisi* (23), 61-85.
- Eren, E. (2000). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım.
- Eren, E. (2003). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ergun, G. (2008). *Sağlık İşletmelerinde Örgütsel Stresin İşgücü Performansı ile Etkileşiminin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eroğlu, F. (2000). *Davranış Bilimleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Eroğlu, F. (2004). *Davranış Bilimleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Ertekin, Y. (1993). Örgüt ve Stres Üzerine Düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 26 (1), 145-157.
- Etim, J. J., Bassey, P. E., & Ndep., A. (2015). Work - Related Stress Among Healthcare Workers in Ugep, Yakurr Local Government Area, Cross River State, Nigeria: A Study Of Sources, Effects, And Coping Strategies. *International Journal of Public Health, Pharmacy and Pharmacology*, 1 (1), 23-34.
- George, J. M., & Jones, G. R. (2011). *Understanding and Managing Organizational Behavior*. Pearson.
- Gökgöz, H. (2013). *Stresin Çalışanların Performansı Üzerine Etkisi: Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güçlü, N. (2001). Stres Yönetimi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 91-109.
- Gümüştekin, G. E., & Öztemiz, A. B. (2005). Örgütlerde Stresin Verimlilik ve Performansla Etkileşimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), 271-288.
- Gümüştekin, G. E., & Öztemiz, A. B. (2005). Örgütlerde Stresin Verimlilik ve Performansla Etkileşimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), 271-288.
- Güney, S. (2015). *Örgütsel Davranış*. İstanbul: Nobel.
- Haşit, G., & Yaşar, O. (2015). Çalışan Kadınlarda Örgütsel Stres Kaynakları: Bir Kamu Kurumu Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 4 (4), 1-30.

- Hellriegel, D., Slocum, J. W., & Woodman, R. W. (1992). *Organizational Behavior*. USA: West Publishing Company.
- Karagül, M. (2011). *Örgütsel stres ve stres yönetimi: Malatya Adliyesi Örneği*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi.
- Kirel, A. Ç. (2013). *Örgütsel Stres Kaynakları ve Yönetimi*. A. Ç. Kirel, & O. Ağlargoç içinde, *Örgütsel Davranış* (s. 144-167). Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Leka, S., Griffiths, A., & Cox, T. (2004). *Work organization and stress: Systematic problem approaches for employers, managers and trade union representatives*. France: World Health Organization.
- Luthans, F. (1989). *Organizational Behavior*. New York: Mc Graw-Hill.
- McGrath, J. E. (1976). Stress and Behavior in Organizations. M. D. Dunnette içinde, *Handbook of Industrial and Organizational Psychology* (s. 1369-1370). Chicago: Rand McNally.
- Offermann, L. R., & Hellmann, P. S. (1996). Leadership Behavior and Subordinate Stress: A 360° View. *Journal of Occupational Health Psychology*, 1 (4), 382-390.
- Örnek, A. Ş., & Aydın, Ş. (2006). *Kriz ve Stres Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özel, Y., & Bay Karabulut, A. (2018). Günlük Yaşam ve Stres Yönetimi. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 48-56.
- Özkalp, E., & Kirel, Ç. (2001). *Örgütsel Davranış*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Parker, H. (2007). *Stress Management*. Global Media.
- Pehlivan, İ. (1993). *Eğitim Yönetiminde Stres Kaynakları*. Doktora Tezi: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Reuter, T., & Schwarzer, R. (2009). Manage Stress at Work Through Preventive and Proactive Coping. E. A. Locke içinde, *Handbook of Principles of Organizational Behavior* (s. 499-515). Malden: Blackwell Publishing Ltd4.
- Riggio, R. E. (2014). *Endüstri ve Örgüt Psikolojisine Giriş*. (B. Özkara, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Schultz, D., & Sschultz, S. E. (2006). *Psychology and Work Today*. Pearson International Edition.
- Shin, J. C., & Jung, J. (2014). Academics Job Satisfaction and Job Stress Across Countries in the Changing Academic Environments. *Higher Education*, 67 (5), 603-620.
- Soysal, A. (2009). İş Yaşamında Stres. *Çimento İşveren Dergisi*, 23 (3), 17-40.
- Thomas, J. C., & Hersen, M. (2002). *Handbook of Mental Health in the Workplace*. London: Sage Publications.
- Trevor, P. J., & Enright, S. J. (1990). *Anxiety and Stress Management*. London: Routledge.
- Tutar, H. (2000). *Kriz ve Stres Ortamında Yönetim*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Uçman, P. (1990). Ülkemizde Çalışan Kadınlarda Stresle Başa Çıkma ve Psikolojik Rahatsızlıklar. *Psikoloji Dergisi*, 7 (24), 58-75.
- Uğurluoğlu, Ö., & Bayın, G. (2017). Sağlık Kurumlarında Örgütsel Stres. M. Çimen, & S. Deniz içinde, *Sağlık Kurumları Yönetiminde Örgütsel Davranış Konuları* (s. 187-215). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Uzun, Ö., & Yiğit, E. (2011). Örgütsel Stres ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi Üzerine Orta Kademe Otel Yöneticileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (1), 181-213.
- Yamuç, V. A., & Türker, D. (2015). Örgütsel Stres Kaynaklarının Analizi: Bir Üretim İşletmesinde Kadın ve Erkek Çalışanlar Üzerine İnceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13 (25), 389-423.
- Yılmaz, A., & Ekici, S. (2003). Örgütsel Stresin Kamu Çalışanlarının Performansına Etkileri Üzerine Bir Araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10 (2), 1-20.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM BAĞLAMINDA META FETİŞİZMİ

Hasan Uzun - Edagül Çoban

Özet

Bu bölüm teknoloji de yaşanan baş döndürücü değişim ve sonucunda oluşan meta fetişizm alanında yapılmış çalışmalardan ödünç alınmış bilgiler ışığında bir durum tespiti içermektedir. İnsan ürünü olan bir nesnenin sosyo-ekonomik yansımalarından biri olan meta fetişizm olgusu çalışmamızın temel konusunu oluşturmaktadır. İnsan ürünü nesnelerin zaman içerisinde sosyo-ekonomik her alanda ağırlığını hissettirmesi meta fetişizm olgusunu gündeme taşımıştır. Karl Marx'tan günümüze birçok bilim insanı meta fetişizm olgusunu yaşadıkları dönemin dinamikleri ve bilgi birikimleri ile açıklamaya çalışmıştır. Marx'ın en önemli kavramlarından biri olan "meta fetişizmi", zamanla araç olmaktan uzaklaşmış amaç olmaya doğru evrimleşmiştir.

Tarihin her döneminde teknolojik çalışmalar yeniliği mümkün kılmak adına kullanmayı umduğumuzdan daha fazla potansiyele sahiptir. Öyle ki insan yapımı nesnelere çeşitliliği ve toplumsal yansımaları çoğunlukla göz ardı edilir veya sorgusuz sualsiz sıradan bir şey olarak kabul edilir. Bu sıradanlaştırma toplumlarda ve kişilerde teknolojiye yönelik fetişizm duygusunu da kontrol edilemez hâle getirmektedir. Hâlbuki teknoloji fiziksel dünyayı kontrol etme, toplumsal ve bireysel ihtiyaçlara kolay ulaşmayı ve hayallerimizi gerçekleştirme alanından başka bir şey değildir. Öyle görünüyor ki teknoloji nosyonu bu amaçların ötesinde kendisini kutsallaştıran bir nosyonda içinde barındırmaktadır. Bu durumun en önemli nedeni insan ürünü olan nesnelerin, canlı türlerinin çeşitliliği kadar geniş bir yelpazeye sahip olmasıdır.

Diğer bir deyişle bu tehlikeli oluşumun kimi tuzaklar içerdiği de görülmektedir. Suni dünyaya yaratılan dünya gözü ile bakılması gibi. Aynı zamanda üretilen somut nesnelerin hayatın vazgeçilmez hâline getirilmesi: bireysel ve toplumsal ritüellerin yok olmasına ve sığ bir yaşamın dünyada benimsenmesine neden olacağı tespit edilmiştir. Özellikle teknolojinin sosyo-ekonomik sunumunu üç boyutu ile anlayabiliriz: çeşitlilik, gereksinin ve teknolojik evrim şeklinde. Ancak Ezop masalının aksine gereksinin yaratılmakta ve toplumları oluşturan bireylere empoze edilmektedir. Öte yandan meta fetişizmi: bir ayrıcalık aracı, toplumsal yapıyı ve dünyayı değiştiren bir olgu olarak karşımıza çıkıyor. Çalışma sonucunda metanın duygusallığı aşan mistik veya manevi bir şeye dönüştüğünü görüyoruz. Ayrıca metaların kendi aralarındaki rekabetin de meta fetişizmini artırdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, meta, meta fetişizmi, determinizm.

Bununla birlikte, altta yatan birkaç faktör hakkında düşüntü yapmak mümkündür. Bunlar:

Yenilik ve farklılık: insanın yenilik ve farklılık arama eğiliminden kaynaklanabilir. Bireylerin arzularının sınırlarını zorlayarak yeni sınırlar ve deneyimler keşfetme isteği.

Entelektüel uyarım: Bazı kişiler için meta fetişizminin, entelektüel bir kimlik olarak algılanması.

Güç ve saygı elde etme aracı: bireylerin meta fetişizmi yolu ile bu ihtiyaçlarını karşılama içgüdüğü.

Bu durumun engellenmesi mümkün görünmese de insan ve meta ilişkisindeki sınırların belirlenmesi ve geçerli bir yaklaşımın benimsenmesi sürecin daha kontrollü yaşanmasına fırsat vereceği tahmin edilmektedir. Meta fetişizmi kavramı nispeten keşfedilmemiş bir araştırma alanı olarak karşımızda durmaktadır. Bu kavramı anlamak ve anlamlandırmak gerçekten zor görünmektedir. Temel sebebi kontrolü zor, çok nedenli bir kavram olmasıdır. Dolayısıyla nüanslarını ve etkilerini tam olarak anlamak için daha fazla araştırma gereklidir.

Kaynakça

- Akbaş E.K. ve Topal, Ç. (2016). Meta ve Gösteri Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Marxist Bir Eleştiri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19 (2), 1-30.
- Baudrillard, J. (1981). *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. St. Louis: Telos Press.
- Belek, İ. (1997). *Post-Kapitalist Paradigmalar*. İstanbul: Sorun Yayınları
- Dafoe, A. (2015). On Technological Determinism: A Typology, Scope Conditions, and A Mechanism, Science. *Technology, & Human Values*, 40 (6), 1047-1076.
- Daniel, L. (2013). *Technology and the Imagination of Design. Seoug: Technology, The Emergence of A hazardous Concept*, <https://sites.psu.edu/arc597a/2013/04/08/seoug-technology-the-emergence-of-a-hazardous-concept/>, Erişim Tarihi: 14.12.2022.
- Dant, T. (2009). "Fetishism and The Social Value of Objects. *The Sociological Review*, 44, 495-516.
- Durdağ, B. (2014). Teknoloji ve Toplumsal Değişim İlişkisinde Teknolojik Determinist Yaklaşım ve Farklı Veçheleri. *5. Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı 3-4 Mayıs 2014*, Derleyen Hakan Yüksel, Ankara.
- Edge, D. (1988). *The Social Shaping of Technology. Edinburgh PICT Working Paper*. 1, Edinburgh University.
- Feng, Q. (2022). Analysis of Technological Determinism and Social Constructionism. *In 2022 8th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2022) (1391-1394)*, Atlantis Press.

- Frager, R. (1996). Yabancılaşma ve Anomi, Anlam ve Cemaate Karşı Zihinsel Sıkıntı ve Potansiyel Çözümlerdeki Bazı Temel Sosyal Unsurlara Bakış. *Habitat-II Kent Zirvesi, İ.B.B. Yayınları*, 2, 47-56.
- Kaya, R. (2000). Küreselleşme ve Medya. *İletişim*, 6 (Yaz), 99-112.
- Kocagül, V. (2006). *The Theory of Capitalism and Its Ontological Foundations: A Comparative Study of Marx and Deleuze&Guattari*. Unpublished Master's Thesis, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara.
- Marx L. (1997). Technology: The Emergence of a Hazardous Concept. *Social Research*, 64 (3), 965-88.
- Marx, K. (1967). *Capital: A Critique of Political Economy*. V.1, New York: International Publishers.
- Marx, K. (1976). Capital: Volume One, Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, Mattelart, A. (1979). *Communication Ideology and Class Practice*, M. Coad (Çev.), *Communication and Class Struggle: 1. Capitalism, Imperialism, Siegelau. S. ve Mattelart, A. (der.)*, International General; Bagnolet: International Mass Media Research Center, 115-124, New York.
- Marx, K. (1978). *Kapital Birinci Cilt*. A. Bilgi (Çev.), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2003). *Kapital Birinci Cilt*, A. Bilgi (Çev.), İstanbul: Eriş Yayınları.
- Mish, F. (2005). *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*. (11th ed.), Springfield, MA: Merriam-Webster, Inc.
- Mosco, V. (2009). *The Political Economy Of Communication*. Los Angeles: Sage Publications.
- Oittinen, V. (2020). *Marx and Commodity Fetishism: Some Remarks on Method*. Confronting Capitalism in the 21st Century Lessons from Marx's Capital (Ed. Marc Silver) içinde (25-47), Palgrave Macmillan Yayınevi.
- Ollman, B. (2011). *Diyalektiğin Dansı: Marx'ın Yönteminde Adımlar*. C. Saraçoğlu (Çev.), İstanbul: Yordam Kitap.
- Ollman, B. (2012). *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, A. Kars (Çev.), İstanbul: Yordam Kitap.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Özkul, M. ve Uçak, E.Y. (2020). Tüketim Toplumunda Meta-Marka Bağımlılığının Görünümleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11 (27), 596-613
- Pietz, W. (1993). Fetishism and Materialism. In E. Apter and W. Pietz (eds), *Fetishism as Cultural Discourse*, Ithaca: Cornell University Press.
- Rip A., Kemp R. (1998). *Technological Change*. In *Resources and Technology*. edited by Rayner S., Malone E. 327-399. Columbus, OH: Batelle Press.
- Sanhu, L. (2014). Technological or Social Decisions: Conflict And Congruence. *Social Science Network. Inquiries*, (1).
- Simpson, D. (1982). *Fetishism and Imagination: Dickens, Melville, Conrad*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Tanyılmaz, K. (2017). Post-kapitalizm Teorileri ve Teknolojik Belirlenimcilik. *SAV Katkı* (4). 45-55.
- Tiçau, I. R. (2021). Technological Determinism vs. Social Shaping of Technology: The Influence of Activity Trackers On Users Attitudes. *Management Dynamics In The Knowledge Economy*.
- Veblen, T. B. (2019). *Karl Marx'ın Sosyalist İktisadı ve Sosyalizm Üzerine Metinler*. D. Kılıçer, H. Bilir, Ö. Mollaer (Çev.), İstanbul: Heretik.
- Walton, S. A. (2019). Technological Determinism (s) and the Study of War. *Vulcan*, 7 (1), 4-18.

- Weber, M. (2017). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. G. Alparslan (Çev.), İstanbul: Maviçatı Yayınları.
- Went, R. (2001). *Küreselleşme*. E. Dinç (Çev.), İstanbul: Yazın.
- Williams, R. (1989). *İkibin'e Doğru*. E. Tarım (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Winner, L. (1986). *The Whale and the Reactor*. Chicago: University of Chicago Press
- Yiqing, H. (2021). Doing Justice To Media Technology Determinism: A New Perspective On The History Of Communication Thought. *Modern Communication*, (1).

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM: TEKNOLOJİ İLE TOPLUM ARASINDAKİ KARMAŞIK İLİŞKİYİ ANLAMAK

Zübeyde Demircioğlu

Özet

Teknolojik determinizm; teknolojinin, toplumsal değişimin temel şekillendiricisi olduğu fikrine dayanır. Bu anlayışa göre teknolojik ilerleme insanlık tarihindeki dönüm noktalarını belirleyen ve tarihin gidişatını geri döndürülemez biçimde değiştiren temel unsurdur. Bu anlatının en temel örneklerinden biri tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi mümkün kılan yegâne unsurun buhar makinesinin icadı olduğudur. Özetle teknolojik determinizm; toplumsal değişimin ardındaki kültürel, ekonomik, sosyal vb. tüm faktörleri göz ardı ederek teknolojik ilerlemenin toplumsal dönüşümü tetiklediğini öne sürer. Ancak teknoloji ile toplumsal değişim arasındaki ilişki, karşılıklı etki ve etkileşimleri içeren çok boyutlu bir ilişkidir. Bu bağlamda teknolojinin toplumla ilişkisini ele alan teknolojik determinizme alternatif kimi yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu çerçevede bu çalışmada öncelikle teknoloji ile toplum arasındaki ilişkiye dair iki karşıt pozisyon olan (1) teknolojik faktörleri önceleyen (2) sosyo-kültürel faktörleri önceleyen perspektifler ele alınmış, tartışma ve sonuç bölümünde teknoloji ile toplum arasındaki etkileşimi daha çoğulcu ve bütüncül bir biçimde ele almayı hedefleyen alternatif güzergah önerileri değerlendirilmiştir. Çalışma bugün gelinen noktada teknolojinin gündelik hayatımızı belirleme gücü akıld tutularak toplumsal değişim ile teknoloji arasındaki ilişkiye dair daha geniş bir kavrayış önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, toplumsal değişim, teknolojik determinizm, teknolojinin sosyal inşası, teknogerçekçilik.

İnsanlığı doğrudan ve keskin bir şekilde etkilemesi muhtemel teknolojiler, kullanıcıların ihtiyaçları, istek ve görüşleri dikkate alınarak, etik ilkeler ve değerler göz önünde bulundurularak, olası toplumsal etkilerinin farkında olunarak tasarlanmalı ve biçimlendirilmelidir. Bu anlamda teknolojik ürünlerin tasarım süreci kullanıcıların, tasarımcıların, denetleyici olarak kamu otoritesinin birlikte yer aldığı daha katılımcı bir biçimde düzenlenmelidir. Bununla birlikte yeni teknolojilerle ilişkili etik sorunların belirlenmesi, belirsizlik ve çelişkilerin açığa çıkarılması ve bunlara yanıt araması için konuyla ilgili daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Demircioğlu, 2023). Çeşitli disiplinlerin farklı bakış açılarıyla yürütülecek araştırmalarla bugün geline noktada teknolojinin gündelik hayatımızı belirleme gücü akılda tutularak toplumsal değişimle teknoloji arasındaki ilişkiye dair daha geniş bir kavrayış geliştirilebilecektir.

Kaynakça

- Ansal H., Ekinci, M. & Kaşdoğan D. (2018). Bilim Teknoloji ve Toplum Çalışmaları'na bir giriş, *Toplum ve Bilim*, 144, 9-37.
- Asimov, I. (1950). *I, Robot* (1st ed.). Gnome Press.
- Basalla G. (2013). *Teknolojinin evrimi*, C. Soydemir (Çev.), Doğu Batı Yayınları.
- Basu, S. (2022). Three decades of social construction of technology: dynamic yet fuzzy? the methodological conundrum. *Social Epistemology*, 37 (3), 259-275.
- Bauchspies, W. K., Croissant, J., & Restivo, S. (2019). *Bilim, teknoloji ve toplum: sosyolojik bir yaklaşım*, B. Kuryel, Ü. Tatlıcan & B. Balkız (Çev.), Phoenix.
- Berger, P. L. & Luckmann T. (1966). *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*, Anchor.
- Bergson, H. (1911[1907]). Creative evolution. A. Mitchell (Trans.), Henry Holt and Company, pp. 87-97.
- Bijker, W. (1995). *Of bicycles, bakelite, and bulbs: Toward a theory of sociotechnical change*. MIT Press.
- Burke, P. (2012). *Tarih ve toplumsal kuram* (5. Basım). M. Tunçay (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Carlisle, R. (2004). *Scientific American inventions and discoveries: all the milestones in ingenuity- from the discovery of fire to the invention of the microwave oven*. John Wiley & Sons, Inc.
- Chandler, D. (1995). *Technological or media determinism*. <http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/tecdet/tdet01.html>
- Cirhinlioğlu, Z. (1999). *Az gelişmişliğin toplumsal boyutu*, İmge Kitabevi.
- Çoban, S. (2013, 23-25 Ocak). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi [Konferans sunumu]. Akademik Bilişim, Antalya, Türkiye. <https://ab.org.tr/ab13/bildiri/30.pdf>
- Dafoe, A. (2015). On technological determinism: a typology, scope conditions, and a mechanism. *Science, Technology, & Human Values*, 40 (6), 1047-1076. <https://doi.org/10.1177/0162243915579283>

- Demircioğlu, Z. (2020). Bilim teknoloji ve toplum: sosyolojik bir yaklaşım, *Özne Felsefe Dergisi*, 33, 373-377.
- Demircioğlu, Z. (2023). Pandemiden Metaverse'e: veri odaklı toplumun yükselişi ve riskleri. *İnsan ve İnsan*, 10 (36), 11-23. <https://10.29224/insanveinsan.1283746>
- Durdağ, B. (2014, 3-4 Mayıs). Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinde teknolojik determinist yaklaşım ve farklı veçheleri [Konferans sunumu]. 5. Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı, Ankara, Türkiye.
- Ellul, J. (1964). *The technological society*. Vintage Books.
- Erbaş, H. (2008). Türkiye'de biyoteknoloji ve toplumsal kesimler: profesyoneller. *Kentsel tüketiciler, köylüler*. Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü Yayınları.
- Erbaş, H. (2015). Dünya cebimizde: küçük ama büyük cep telefonu, *Fotoğrafya*, 30, 1-5.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu*. M. A. Kılıçbay (Çev.), İmge Kitabevi.
- Habermas, J. (2015). *Knowledge and human interests*. John Wiley & Sons.
- Heidegger, M. (1977). *The question concerning technology and other essays*. W. Lovitt (Çev.), Harper & Row.
- Heylighen, F. (2021). Technology & Society: social, philosophical and ethical implications for the 21st century. ECCO VUB.
- Hildebrandt, M., & Tielemans, L. (2013). Data protection by design and technology neutral law. *Computer Law & Security Review*, 29 (5), 509-521.
- Kara, S. (2017). Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinin sosyal inşa kuramı bağlamında incelenmesi. *Dört Öge*, 6 (12), 117-132.
- Kuban, B. (1999, 14-15 Nisan). Teknolojik determinizm ve teknolojinin toplumsal denetimi [Konferans sunumu], Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Toplum Sempozyumu, İstanbul, Türkiye.
- Marcuse, H. (1964). *One-dimensional man: Studies in the ideology of advanced industrial society*. Beacon.
- Marx, L. & Smith, M. R. (1994). Introduction. In M.R. Smith & L. Marx (Eds.), *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism* (pp. ix-xv). MIT Press.
- Mesthene, E. G. (1970). *Technological change: Its impact on man and society*, Harvard University Press.
- Mumford, L. (1934). *Technics & civilization*, Harcourt, Brace & Co.
- Mumford, L. (1966). Technics and the nature of man. *Technology and Culture*, 7 (3), 303-317. <https://doi.org/10.2307/3101930>
- Mumford, L. (1996). Makina Efsanesi, F. Oruç (Çev.), İnsan Yayınları.
- Papageorgiou, T., & Michaelides, P. G. (2016). Joseph Schumpeter and Thorstein Veblen on technological determinism, individualism and institutions. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 23 (1), 1-30.
- Pinch, T. J., & Bijker, W. E. (1984). The social construction of facts and artefacts: or how the sociology of science and the sociology of technology might benefit each other. *Social Studies of Science*, 14 (3), 399-441. <http://www.jstor.org/stable/285355>
- Polanyi, K. (1944). *The great transformation*. Beacon Press.
- Schumpeter, J.A. (1934). *The theory of economic development*, Harvard University Press.
- Sismondo, S. (2016). *Bilim ve teknoloji araştırmaları yaklaşımı: temeller*. S. Sayğan & Ü. Tatlıcan (Çev.), Epos Yayınları.

- Skolimowski, H. (1966). The structure of thinking in technology. In Friedrich Rapp (Ed.), *Contributions to a philosophy of technology: Studies in the structure of thinking in the technological sciences* (pp. 72-85). Springer.
- Smith, M. R. (1994). Technological determinism in American culture. In M.R. Smith & L. Marx (Eds.), *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism* (pp.1-35). MIT Press.
- Shenk, D. vd. (1998). Technorealism, <http://www.technorealism.org>.
- Van de Poel, I. (2020). Three philosophical perspectives on the relation between technology and society, and how they affect the current debate about artificial intelligence. *Human Affairs*, 30 (4), 499-511. <https://doi.org/10.1515/humaff-2020-0042>
- Veblen, T. (2011). *Mühendisler ve fiyat sistemi*, B. Özçorlu (Çev.), Öncü, A. (Ed.), TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası.
- Weber, M. (1985 [1905]). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu*, Z. Aruoba (Çev.), Hil Yayın.
- Winner, L. (1977). *Autonomous technology: techniques-out-of-control as a theme in political thought*. The MIT Press.
- Winner, L. (1980). Do artifacts have politics? *Daedalus*, (109), 121-136.
- Üşür, İ. (2001). *Teknoloji felsefesi üzerine ya da tarihin tanrısı teknoloji midir? Mülkiye Dergisi*, 25 (230), 7-26.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE DİL: ETKİLEŞİM VE ETKİ

Gülfem Kurt

Özet

Teknolojik determinizm, teknolojinin toplumu ve kültürü nasıl etkilediğini ve hatta belirlediğini savunan bir görüştür. Bu görüş, teknolojinin toplum üzerinde bağımsız bir etkiye sahip olduğunu ve sosyal değişimi yönlendirdiğini savunur. Dil, toplumun temel iletişim aracıdır ve teknolojik ilerlemeler, dilin kullanımını etkileyerek iletişim biçimlerini değiştirebilir. Örneğin, yazının icadı, dilin somutlaşmasına ve zamanla gelişmesine yol açmıştır. Yazı, dilin kalıcı hâle gelmesini sağlamış ve bilgi iletişimini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Böylece, teknolojik ilerlemeler dilin evrimini hızlandırmış ve iletişimi dönüştürmüştür.

Teknolojinin yabancı dil öğretimi üzerindeki etkisi de iletişim araçları, öğrenme materyalleri ve öğretim yöntemleri açısından oldukça önemlidir. İletişim araçları, dil öğrenenlerin gerçek dünya deneyimleri yaşamasını sağlarken, öğrenme materyalleri ve interaktif içerikler öğrencilerin öğrenme motivasyonunu artırır. Ayrıca teknoloji uzaktan eğitim araçlarıyla dil öğretimine erişimi kolaylaştırır ve öğretmenlerin öğrenme deneyimlerini daha etkili bir şekilde yönetmelerine yardımcı olur. Bu nedenle, teknolojinin yabancı dil öğretiminde kullanımı, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek ve küresel iletişim becerilerini artırmak için önemli bir araçtır. 1950'li yıllardan sonra geleneksel dil öğretim yöntemlerinin aksine bir işleyiş öneren işitsel-dilsel yöntemle birlikte dil laboratuvarları kullanılmaya başlanmış ve teknoloji öğretim yöntemlerine dâhil olmuştur. Birbiri ardına devam eden teknolojik ilerlemelerle birlikte slayt projektörleri, televizyonlar yerini Bilgisayar Destekli Öğretim ve Mobil Destekli Öğretim kavramlarına bırakmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerleme, dilin kullanımını derinden etkilemiştir. İnternet, mobil cihazlar ve diğer iletişim araçları, insanların hızlı ve anlık iletişim kurmasını sağlamıştır. Sosyal medya platformları, insanların kısa ve öz mesajlarla birbirleriyle etkileşime girmesini kolaylaştırmıştır. Bu da dilin daha kısa ve yoğun bir şekilde kullanılmasına yol açmıştır. Söz konusu bu teknolojik gelişmelerin olumlu-olumsuz yanları olduğu gibi bu çalışmada teknolojik determinist yaklaşım ve dil olgusuyla birlikte teknolojinin yabancı dil öğretiminde kullanımına değinilecektir. Bu amaçla çalışmada teknoloji, dil, determinist yaklaşım, teknolojinin yabancı dil öğretimde kullanımı konularına değinilmiş, determinist yaklaşımın odak noktasının yabancı dil öğretimindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Teknolojinin yabancı dil sınıflarında etkin bir araç olduğu salt bir gerçeklik olsa da determinist yaklaşımın belirttiği gibi teknolojinin tek bir olgu olarak kabul görmesi tartışılmaya açıktır.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, dil, teknolojik determinizm.

Bu şekilde, bir tanışma ve selamlaşma videosuyla öğrenciler, gerçek yaşam örneklerini izleyerek, rol oyunları ve etkileşimli etkinlikler aracılığıyla Arapça tanışma ve selamlaşma ifadelerini öğrenme ve uygulama fırsatı bulacaklardır. Bu ders, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmelerine ve günlük iletişimde kullanabilecekleri ifadeleri öğrenmelerine yardımcı olacaktır.

Bu şekliyle öğrenmeyi kolaylaştıran bir araç olarak teknolojinin, yabancı dil öğrenmenin keyifli ve etkili bir yolu olduğu açıktır.

Kaynakça

- Alpar, D., Batdal, G. ve Avcı, Y. (2007). Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 22-23.
- Altay, D. (2005). *Kürsel köyün medyatik mimarı: Marshall McLuhan. Kadife karanlık*. Su Yayınevi.
- Altun, F. (2003). Teknolojik Determinizm ve Bir Muhalefet İmkânı Olarak İnternet. *Sivil Toplum*, 1 (3), 7-15.
- Arslan, B. (2003). Bilgisayar destekli eğitime tabi tutulan ortaöğretim öğrencileri ile bu süreçte eğitici olarak rol alan öğretmenlerin BDE'ye ilişkin görüşleri. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2 (4), 67-75.
- Atabek, Ü. (2001). *İletişim ve teknoloji*. Seçkin Yayıncılık.
- Boz, M. S., Çoban, Ö. (2015). *Yabancı dil eğitiminde teknoloji kullanımı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü.
- Çakır, M. (2017). Sosyal medya ve gösteri. *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 11, 2.
- Çelik, S. ve Aytin, K. (2014). Teachers' Views on Digital Educational Tools in English Language Learning: Benefits and Challenges in the Turkish Context. *The Electronic Journal for English as a Second Language*, 18 (2), 1-18.
- Dudeney, G. ve Hockly, N. (2012). ICT in ELT: How did we get here and where are we going?. *ELT Journal*, 66 (4), 533-542.
- Ekmekçi, E. (2019). Yabancı Dil Eğitiminde BİT Araçlarının Etkili Kullanımı: ICT-REV Projesinden Yansımalar, *International Journal of Language Academy*, 4, 391-402.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2010). *Öteki kuram* (3. Baskı). Erk Yayınevi.
- González L. M. (2017). Technology for Task-Based Language Teaching. In A.C. Chapelle & S. Sauro (Ed.), *Handbook of Technology and Second Language Teaching and Learning* içinde (s. 234-247). John Wiley & Sons, Inc. Published.
- Gülseçen, S., Gürsul, F., Bayrakdar, B., Çilengir S. ve Canım, S. (2010, Şubat). *Yeni Nesil Mobil Öğrenme Aracı: Podcast* [Sözel Bildiri]. XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Muğla.
- Hampel, R. ve Stickler, U. (2005) New skills for new classrooms: Training tutors to teach languages online, *Computer Assisted Language Learning*, 18 (4), 311-326.
- Harris, J. L., Al-Bataineh, M. ve Al-Bataineh, A. (2016). One to one technology and its effect on student academic achievement and motivation. *Contemporary Educational Technology*, 7 (4), 368-381.
- Işık, A. ve Özkaraca, O. V. (2011, Şubat). *Mobil Öğrenme ve Podcast* [Sözel Bildiri]. XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Malatya.

- Kara, S. (2017). Teknoloji ve Toplumsal Değişim İlişkisinin Sosyal İnşa Kuramı Bağlamında İncelenmesi, *Dört Öge*, 6 (12), 117-131.
- Kırık, A. M. ve Baştaş, B. N. (2020). Teknolojik determinizm çerçevesinde Türkiye’de web dizilerinin toplumsal dönüşüme etkileri: Fi dizisi örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (3), 1820-1835.
- Lynch Á. B. ve Campos E. J. L. (2014). The use of technological tools in the EFL Class. *Revista de Lenguas Modernas*, 20, 427-434
- Madsen, S. S., Archard, S. ve Thorvaldsen. S. (2018). How different national strategies of implementing digital technology can affect teacher educators. A comparative study of teacher education in Norway and New Zealand. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 4 (13), 7-23.
- Marx, L. ve Smith, M. R. (1994). Introduction. M. R. Smith ve L. Marx (ed.) *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism* içinde (s. 9-15). MIT Press.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. MIT Press.
- McLuhan, M. (2014). *Gutenberg galaksisi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Nagy, T. (2021). Using technology for foreign language learning: *The Teacher's Role*. *Central European Journal of Educational Research*, 3 (2), 23-28.
- Oliver, M. (2011). Technological determinism in educational technology research: Some alternative ways of thinking about the relationship between learning and technology. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27 (5), 373-384.
- Russells, M., Bebell, D., O'Dwyer, L. ve O'Connor, K. (2003). Examining teacher technology use. *Journal of Teacher Education*, 54 (4), 297-310.
- Sismondo, S. (2016). Bilim ve Teknoloji Araştırmaları Yaklaşımı: Temeller, (S. Sağyan, Ü. Tatlıcan, Çev.) Epos.
- Şahin, M. E. (2021). Teknolojik belirlenimcilik bağlamında teknoloji odaklı yaşam kurgusu: Black Mirror dizisi örneği. *Medya ve Kültür Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi*, 1 (1), 76-87.
- Timisi, N. (2016). *Dijital kavramlar, olanaklar, deneyimler*. Kalkedon Yayıncılık.
- Turan, S. ve Esenoğlu, C. (2006). Bir meşrulaştırma aracı olarak bilişim ve kitle iletişim teknolojileri: Eleştirel bir bakış. *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 72-73.
- Uludağ, Z. (1993). Determinizm ve zorunsuzluk. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 257-272.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind and society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Walker, A. ve White, G. (2013). *Technology enhanced language learning: connecting theory and practice-Oxford handbooks for language teachers*. Oxford University Press
- Warschauer, M. ve Healey, D. (1998). Computers and language learning: An overview. *Language Teaching*, 31 (02), 57-71.
- Williams, R. (2012). *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*. (S. Kılıç, Çev.). İletişim Yayınları (1976/1983).
- Yaman, İ. (2019). Yabancı dil eğitiminde teknoloji kullanımı bağlamında bir sözlükçe çalışması, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (43): 675-688.

TEKNOLOJİK BELİRLENİMCİLİK BAĞLAMINDA OSMANLI VE TÜRK BASIN TARİHİ ÇALIŞMALARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Fatma Gökçen Atuk

Özet

Basın ve iletişim tarihi alanındaki başat çalışmalara bakıldığında, teknolojik araçlar ve özellikle de iletişim araçlarının tarih anlatısının merkezinde yer aldığı, tarihsel dönemlendirmelerin insanlık ve iletişim tarihindeki önemli teknolojik gelişmeler çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Bu durum, akıllara bir kez daha McLuhan ve Innis'in temellerini atmış olduğu teknolojik belirlenimci yaklaşımı getirmektedir. Bilindiği gibi bu yaklaşım ile genelde teknolojik araçlar, özelden ise iletişim araçlarının toplumsal gelişim ve değişimde belirleyici bir role sahip olduğu savunulmuştur. Buna göre teknoloji, bireylerin ve toplumların hayatında etkin, bireysel ve toplumsal yaşamı biçimlendiren, yönlendiren bir niteliğe sahiptir. Ancak böylesi bir anlatı, değişim ve dönüşümde diğer toplumsal dinamiklerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bu yaklaşımla toplumsal, siyasal kontrol mekanizmaları, sınıfsal çatışma, erişim imkânları ve kültürel etkenler gibi birçok unsur bireysel, özellikle de toplumsal gerçeklikten dışlanmaktadır. İletişim açısından bakıldığında ise bu anlatı örneğin, toplumsal güç ve iktidar ilişkileri, medya sahipliği, siyasal ve ekonomik kontrol ve baskı unsurları gibi iletişimin ekonomi politiğine dair çok önemli olguyu tartışma dışında bırakmaktadır. Bu ise toplumsal değişim ve dönüşüm ile iletişim teknolojileri arasındaki ilişkiyi incelemek bakımından bir çeşit teknolojik indirgemeciliğe dönüşmektedir. Bu çalışmanın amacı, bu temelden hareketle Osmanlı ve Türk basın tarihi çalışmalarının eleştirel bir perspektiften değerlendirilmesi, böylece bu çalışmalara hangi bakış açısının hâkim olduğu ve bu yaklaşım biçiminin literatürde ne yönde bir boşluk oluşturduğunun irdelenmesidir. Yöntem olarak niteliksel içerik analizi kullanılmış olup, basın ve iletişim tarihi alanındaki temel çalışmalar bu yöntemle incelenmiştir. Sonuç olarak, basın ve iletişim tarihi alan yazınına, liberal tarih anlatısının bir uzantısı olarak teknolojik belirlenimci yaklaşımın hâkim olduğu, teknolojik araçlar ve gelişmelerin bu türlü tarih anlatısının merkezine konduğu, bununla birlikte esasında araçların belirleyiciliğinden ziyade, araçların kendisinin içinde var olduğu ve belirlendiği ekonomik ve siyasal koşulların belirleyiciliğinin bu anlatıdan dışlandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Tarihi, Osmanlı ve Türk Basın Tarihi, Teknolojik Determinizm, Bibliyografya.

Kaynakça

- Baykal, H. (1990). *Türk basın tarihi*. Afa Matbaacılık.
- Crowley, D., Heyer, P. (2019). *İletişim tarihi: taş devri sembollerinden sosyal medyaya*. B. Ersöz (Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Durdağ, B. (2014, Mayıs 3-4). *Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinde teknolojik determinist yaklaşım ve farklı veçheleri* [Bildiri]. LaborComm 2014-Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı, Ankara, Türkiye.
- Erdoğan, İ., Alemdar, K. (2010). *Öteki kuram*. Erk Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2000). *Kapitalizm, kalkınma, postmodernizm ve iletişim: sömürünün paketlenişi*. Erk Yayınları.
- Ertuğ, H. R. (1970). *Basın ve yayın hareketleri tarihi*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları.
- Fisher, E. (2010). Contemporary technology discourse and the legitimation of capitalism. *European Journal of Social Theory*, 13 (2), 229-252. <https://doi.org/10.1177/1368431010362289>
- Gerçek, S. N. (2002). *Türk matbuatı*. A. Birinci (Der.), Gezgin Kitabevi.
- İnuğur, M. N. (1982). *Basın ve yayın tarihi*. Çağlayan Kitabevi.
- İskit, S. R. (1939). *Türkiye'de matbuat rejimleri*. Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- İskit, S. R. (1939). *Türkiye'de neşriyat hareketleri tarihine bir bakış*. Maarif Vekaleti Neşriyatı.
- İskit, S. (1943). *Türkiye'de matbuat idareleri ve politikaları*. Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları.
- Kızılca, G. K. (2016). Osmanlı/Türk basın tarihi yazımı üzerine eleştirel bir değerlendirme. *İlefl Dergisi*, 3 (1) bahar, 71-90. <https://doi.org/10.24955/ilef.305499>
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıl'a basın tarihi*. Pozitif Yayınları.
- McLuhan, M. (2014). *Gutenberg galaksisi: tipografik insanın oluşumu*. Yapı Kredi Yayınları.
- Oral, F. S. (1970). *Türk basın tarihi: Osmanlı İmparatorluğu dönemi*. Yeni Adım Matbaası.
- Parmaksızoğlu, A. (1959). *Türk gazetecilik ve basın tarihi*. Dünya Haberler Ajansı Neşriyatı.
- Şapolyo, E. B. (1971). *Türk gazetecilik tarihi ve her yönüyle basın*. Güven Matbaası.
- Taş, O. (2012). *Gazetecilik etiğinin mesleki sınırları: profesyonellik, piyasa ve sorumluluk*. İletişim Yayınları.
- Tokmakçioğlu, E. (2011). *Türk basın tarihi*. İsim Yayınları.
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Williams, R. (1989). *İkibin'e doğru*. E. Tarım (Çev.). Ayrıntı Yayınevi.
- Williams, R. (2003). *Televizyon, teknoloji ve kültürel biçim*. A. U. Türkbağ (Çev.). Dost Yayınevi.
- Yüksel, H. (2015). *Enformasyon toplumu ve insan: Avrupa Birliği politika belgelerinin eleştirel bir değerlendirmesi*. Alternatif Medya Derneği. ISBN: 978-605-64782-0-8

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE KAMU YÖNETİMİ

Ahmet Yatkın - Fırdevs Koç Baykara

Özet

Artan nüfus ile birlikte vatandaşların beklentilerine etkili ve hızlı cevap verebilme yeteneğine sahip olabilmesi için kamu yönetiminin teknolojik gelişmeleri yakından takip etmesi gerekmektedir. Dünyanın küresel bir köy hâline gelmesiyle birlikte vatandaşların bilinçlilik düzeylerinde ve beklentilerinde artış görülmesi, kamu yöneticilerinin yükünü daha da arttırmaktadır. Bilinçli vatandaşa hizmet verebilmek ve beklentilerini optimum düzeyde karşılayabilmek için idarenin teknolojik araç ve gereçlerden maksimum düzeyde yararlanması gerekmektedir. Bu nedenle kamu yönetiminde dijitalleşmenin, etkili kamu hizmetlerinin yürütülmesinde ve bilgi güvenliğinin sağlanmasında önemli bir yerinin olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Teknoloji ile toplum arasındaki bağı ilk kuran kişi Thorstein Veblen olmuştur. Teknolojik determinizm kavramının temel varsayımı da teknolojinin hayatın her alanını etkilemesidir. Toplumsal yapıdan ekonomiye kadar hükümetler de dâhil olmak üzere önemli ölçüde teknolojinin etkilediği hatta belirlediğine olan inanç teknolojik determinist yaklaşımdır. Teknolojiyi savunanların da teknolojiye eleştirel yaklaşanların da temel vurgusu teknolojinin belirleyiciliğidir.

Teknolojiye olumlu bakanlar teknolojinin katkıları üzerinde dururken, olumsuz bakanlar ise teknolojinin toplum üzerindeki zararları üzerinde durmaktadır. Teknoloji engellenmezse kendi iç dinamikleri ile gelişim gösterirse toplumların refaha ulaşacağına olan inanç teknolojik iyimserlerindir. Teknolojik kötümserlerin düşünce sistematiği ise teknoloji aracılığıyla toplumların sömürüleceğine olan inançtır. Her iki inanç sistematiğinin temelini ise teknolojik iyimserler ve kötümserler olarak teknolojinin belirleyiciliği oluşturmaktadır. Veblen, McLuhan, İnnis gibi düşünürler teknolojik gelişmeleri olumlu olarak değerlendirirken; Marx, Marcuse ve Postman gibi düşünürler ise teknolojik gelişmeleri olumsuz olarak değerlendirmektedir.

Teknoloji ile kamu yönetimi arasındaki ilişki verimlilik ve şeffaflık bağlamında değerlendirilebilir. Kamu yönetiminin teknolojik gelişmeleri yakından takip edebilmesi kamu hizmetlerinde verimliliği arttıracak gibi maliyetlerin de azalmasını sağlayacaktır. İdarenin aldığı kararlardan vatandaşların haberdar olması ya da bir bilgiye ulaşmak istendiğinde, idarenin hızlı cevap verebilmesi, kamu yönetiminin teknoloji ile yakından bağ kurmasına bağlıdır. Aksi takdirde, şeffaf ve katılımcı yönetim anlayışından bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Teknolojiyi hayatın vazgeçilmezi olarak görenlerin yanında teknolojiye yönelik eleştiriler de söz konusudur. Teknolojinin olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz yönlerinin olduğuna vurgu yapanların başında Rousseau gelmektedir. Ahlaki değerlerin zedelenmesi bağlamında teknolojiyi ele almıştır. Weinberg, Marx, Naisbitt, Marcuse, Williams, gibi pekçok düşünür çeşitli argümanlarla teknolojinin toplum üzerinde olumsuz etkileri olduğuna vurgu yapmıştır. Nye, teknolojinin kaçınılmazlığına karşı çıkararak, toplumların isterlerse teknolojiyi redebileceklerini vurgulamıştır. Teknolojinin, insanları kontrolü altına aldığı ileri süren Postman gibi Ellul da hayatın her alanını ele geçirdiğinden yakınmaktadır. Teknolojik determinizme yönelik eleştirilerin ortak vurgusu, teknolojinin olumsuz yansımaları üzerinden insanın sınırlandırılmasıdır.

Kamu yönetimi-teknoloji ilişkisinde teknoloji kaynaklı vatandaşın zarar görmemesi için idarenin önlem alması gerekmektedir. Aynı zamanda bir zarar söz konusu ise zarar verenler cezalandırılmalıdır. Bu anlamda devlet kural koyma, denetleme ve kontrol işlevleri ile belirleyici konumda yer almaktadır. Vatandaşın ihtiyaçlarına ve beklentilerine hızlı ve yerinde cevap verebilen şeffaf bir kamu yönetiminin varlığı teknolojik gelişmelerin idare tarafından yakından takip edilmesi ile mümkün olabilecektir. İdarenin her türlü işlem ve eylemlerini bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla vatandaşın takip edebilmesi, şeffaf bir yönetim anlayışı ve siyasal katılma bağlamında önem arz etmektedir. En üst düzeyden en alt düzey idarecilere kadar her düzey idareciler için teknolojik gelişmelerin yakından takip edilmesi gerekmektedir. Araştırma ve geliştirme yatırımları bakımından AR-GE çalışmalarına gereken hassasiyet gösterilmelidir.

Kaynakça

- Akgül, B. (2021). Teknolojik determinizm ve aydınlanma eleştirileri bağlamında teknolojik distopya dizi ve film örneklerinin göstergebilimsel analizi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Altay, D. (2005). Kürsel köyün medyatik mimarı: marshall mcluhan. N. Rigel (Ed.), *Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar* içinde (s. 9-74). Su Yayınevi.
- Androniceanu, A., Georgescu, I., & Sabie, O.-M. (2022). The impact of digitalization on public administration, economic development, and well-being in the eu countries. *Central European Public Administration Review*, 20 (2), 9-31.
- Atabek, Ü. (2001). *İletişim ve Teknoloji*. Seçkin Yayıncılık.
- Baytun, İ., & Özerem, A. (2012). Teknolojik determinizm kavramı kısılcacında eğitim. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 1 (4), 45-53.
- Berksun, F. (2020). Web sözleşmesi'nde teknolojik determinizmin izleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi (Özel Sayı: 5)*, 71-93.

- Buzbaş, Ö. G. (2019). Teknolojik determinizm ve yöndeşme olgusu bağlamında türkiye’de spor yayıncılığı: tivibu spor örneği [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Candler, D. (1995). *Technological or media determinism*. <http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/tecdet/>.
- Çoban, S. (2013). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi. *Akademik Bilişim*, (s. 29).
- Demirhan, Y. (2011). Devlet ve teknoloji ilişkisinin boyutları. *Kayfor 2010* (s. 343-360). TODAİE.
- Demirkan, G. (2021). *Blokzincir teknolojisi ve teknolojik determinizm çerçevesinde toplumsal değişime etkileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Medipol Üniversitesi.
- Durukal, O., & Öztürk, N. (2019). Kamusal hizmet sunumunda blockchain teknolojisi. *EKEV Akademi Dergisi*, 23 (77), 449-456.
- Edgerton, D. (1999). From innovation to use: ten eclectic theses on the historiography of technology. *History and Technology* (16), 111-136.
- Ellul, J. (1964). *The technological society*. Vintage Books.
- Feenberg, A. (1991). *Critical theory of technology*. Oxford University Press.
- Finn, J. (1960). Technology and the instructional process. *AV Communication Review*, 8 (1), 5-26.
- İnce, N. (2001). *Elektronik devlet kamu hizmetlerinin sunulmasında yeni imkânlar*. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.
- İşman, A. (2001). Teknolojinin felsefi temelleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (1), 1-19.
- Johnson, D. G., & Wetmore, J. M. (2008). STS and ethics: implications for engineering ethics. O. A. Edward J. Hackett (Ed.), *The Handbook of Science and Technology Studies* içinde (s. 567-581). Massachusetts Institute of Technology.
- Kabakçı, I., & Odabaşı, H. (2004). Teknolojiyi kullanmak ve teknogerçekçi olabilmek. *Sosyal Bilimler Dergisi* (1), 19-28.
- Köse, H. (2020). Teknik belirlenimci medya kültürü bağlamında dijital gerçeklik-veri-anlam ilişkisi üzerine epistemik bir tartışma. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, Özel Sayı: 5*, 7-29.
- Kuban, B. (1999). teknolojik determinizm ve teknolojinin toplumsal denetimi. *Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Toplum Sempozyumu*. İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://www.inovasyon.org/images/makaleler/pdf/BK.itu.pdf> adresinden alındı
- Mcluhan, M., & Powers, B. (2001). *Global köy, 21. yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler*. (B. Düzgören, Çev.), Scala Yayıncılık.
- Öktem, M. (2019). Kamu yönetimi ve teknoloji: kurumsal ve toplumsal etkileşim üzerine. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, 1 (1), 63-88.
- Özaltın, O., & Ersoy, M. (2020). Kamu yönetiminde blokzincir kullanımı: d5 örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10 (2), 746-763.
- Özer, O. (2010). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoksullukla mücadele sürecindeki etkilerinin teknolojik determinizm kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Schmaus, W. (2015). “Determinism: social and economic”. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* içinde (s. 241-246).
- Turan, E. (2021). Teknolojik determinizm eleştirisi ve gazetecilik üzerine. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 2223-2234.

Winner, L. (1977). *Autonomous technology: technics out-of-control as a theme in political thought*. MIT Press.

Wyatt, S. (2008). Technological determinism is dead; long live technological. O. A. Edward J. Hackett (Ed.), *The handbook of science and technology studies* içinde (s. 165-180). Massachusetts Institute of Technology.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE DİJİTAL LİDERLİK

Utku Demirci

Özet

Toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkileri, toplumsal gelişimi ve dönüşümü anlama ve açıklama hususunda çeşitli araştırmacılar tarafından birçok yaklaşım, model ve teori öne sürülmüştür. Söz konusu gelişimi ve dönüşümü teknoloji olgusu açısından ele alan yaklaşımlardan birisi de teknolojik determinizmdir. Teknolojik determinizm yaklaşımına göre teknoloji, toplumsal değişimde itici güç rolünü üstlenirken, değişimin içinde gerçekleşeceği ortamı belirleyen en önemli aktör olarak görülür. Bu anlamda toplumsal gelişim ve dönüşüm sürecinde bağımsız bir karakter olarak kendi araçları vasıtasıyla toplumu şekillendirmeye çalışır. Teknolojinin ve araçlarının yön verdiği toplumsal değişimde son yıllarda sıklıkla çalışılan kavramların başında dijitalleşme gelmektedir. Toplumun her kesiminde oldukça hızlı ve geniş kapsamlı değişikliklere yol açan dijitalleşme, bilgi teknolojilerini kullanarak örgütlerin iş yapma alışkanlıklarını ve buna bağlı olarak iş süreçlerini değiştirmektedir. Dijital teknoloji araçlarını kullanan örgütler, bir taraftan temel yetkinliklerini güçlendirirken, diğer taraftan da yeni yetkinlikler geliştirerek sürdürülebilir rekabet avantajı yaratmaya çalışırlar. Ancak bahsedilen dönüşümü planlı bir şekilde sürdürebilme hususunda bir örgüt stratejisine ve bu stratejiyi kararlı bir şekilde uygulayabilecek liderin varlığına ihtiyaç vardır. Bu noktada, dijitalleşme sürecine ilişkin örgüt stratejilerinin planlanması ve uygulanmasında dijital liderlik olgusu ön plana çıkmaktadır. Bu bilgilerin ışığında çalışmada, özellikle pandemi sürecinde hızlı bir gelişim kaydeden ve liderlik yazınında öne çıkan yaklaşımlardan biri olan dijital liderlik kavramı teknolojik determinizm bağlamında irdelenecektir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, teknolojik determinist anlayış ile dijitalleşme olgusundan doğan ve liderlik yazınında yeni bir paradigma olarak ortaya çıkan dijital liderlik yaklaşımı arasındaki etkileşimi açıklamaktır. Bu amaç doğrultusunda; teknolojik determinizm düşüncesi ile dijital liderlik kavramı; ortaya çıkış süreçleri, geçirdikleri evreler, etkilendikleri boyutlar ve etki ettikleri unsurlar itibarıyla detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Çalışmanın; teknolojik determinist anlayış bağlamında bilişim teknolojileri, dijitalleşme, dijital liderlik literatürü ile konuya ilgi duyan uygulayıcılara önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik determinizm, dijital liderlik, teknoloji, dijitalleşme, toplum.

layıcılar açısından önem arz etmektedir. Uluslararası yazında ortaya çıkan bu liderlik yaklaşımının Türkiye'deki iş yapma biçimleri ve iş dünyasında etkili olan aktörler göz önünde bulundurularak ele alınması literatüre zenginlik katacaktır.

Bir başka öneri, dijital liderlik yaklaşımı hakkında nicel çalışmalar yapmayı düşünen araştırmacılar ile ilgilidir. Dijital liderlik yazınına bakıldığında, bu yeni liderlik yaklaşımına ilişkin yabancı dilde geliştirilen veya Türkçeye yabancı dilden uyarlanan ölçeklerin bulunduğu görülmektedir. Ancak Türk kültür unsurlarını ve buna bağlı olarak iş yapma biçimlerini de dikkate alan ifadelerin yer alacağı yeni bir ölçek geliştirme çalışmasının yapılması, hem veri toplama sürecinde hem de konu üzerindeki çalışmaların niceliğinde ve niteliğinde olumlu bir etki yaratabilir.

Kaynakça

- Afandi, W. (2017). The role of strategic leadership in digital transformation process. *International Journal of Recent Research and Applied Studies*, 33 (2), 19-22.
- Akkol Gök, A. (2020). Digital era and changes in consumer behaviors: An assessment on generation C. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (5), 1641-1650.
- AlAjmi, M. K. (2022). The impact of digital leadership on teachers' technology integration during the COVID-19 pandemic in Kuwait. *International Journal of Educational Research*, 112, 1-10.
- Alpar, D., Batdal, G. & Avcı, Y. (2007). Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 19-31.
- Altay, D. (2005). *Küresel köyün medyatik mimarı: Marshall McLuhan* (2. Baskı). İstanbul: Su Yayınevi.
- Antonopoulou, H., Halkiopoulos, C., Barlou, O., & Beligiannis, G. (2019). Transition from educational leadership to e-leadership: A data analysis report from TEI of Western Greece. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 18 (9), 238-255.
- Asiltürk, A. (2020). *Dijital dönüşüm bağlamında dijital liderlik ve dijital liderler*. E. Karaçar ve Ö. Kiran (Eds.), *Sosyal Bilimlerde Güncel Konular ve Araştırmalar içinde* (s.203-226). E-Kitap, Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Atabek, Ü. (2001). *İletişim ve teknoloji* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Avolio, B. J., Kahai, S. & Dodge, G. E. (2000). E-leadership: Implications for theory, research, and practice. *The Leadership Quarterly*, 11 (4), 615-668.
- Bai, C., Dallasega, P., Orzes, G., & Sarkis, J. (2020). Industry 4.0 technologies assessment: A sustainability perspective. *International Journal of Production Economics*, 229.
- Benitez, J., Arenas, A., Castillo, A. & Esteves, J. (2022). Impact of digital leadership capability on innovation performance: The role of platform digitization capability, *Information & Management*, 59 (2), 1-17.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality - A treatise in the sociology of knowledge*. New York: Penguin Books.

- Blanka, C., Krumay, B. & Ruecke, D. (2022). The interplay of digital transformation and employee competency: A design science approach. *Technological Forecasting & Social Change*, 178 (4), 1-15.
- Chew, E. K. (2013). Value co-creation in the organizations of the future. Published in: Collin, J., Hiekkanen, K., Korhonen, J. J., Halén, M., Itälä, T., Helenius, M., others, 2015. IT Leadership in Transition-The Impact of Digitalization on Finnish Organizations.
- Cortellazzo, L, Bruni E. & Zampieri R. (2019). The role of leadership in a digitalized world: A review. *Frontiers in Psychology*, 10, 1-21.
- Çakır, M. (2017). *Sosyal medya ve gösteri*. Sosyal Medya Araştırmaları 1. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Demirkan, G. (2021). Blokzincir teknolojisi ve teknolojik determinizm çerçevesinde toplumsal değişime etkileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durdağ, B. (2014). *Teknoloji ve toplumsal değişim ilişkisinde teknolojik determinist yaklaşım ve farklı vecheleri*. 5. Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı Bildiriler Kitabı, 25-35.
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2010). *Öteki kuram* (3. Baskı). İstanbul: Erk Yayınevi.
- Ersöz, B. & Özmen, M. (2020). Dijitalleşme ve bilişim teknolojilerinin çalışanlar üzerindeki etkileri. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 11 (42), 170-179.
- Fisk, P. (2002). The making of a digital leader. *Business Strategy Review*, 13 (1), 43-50.
- Kabakçı, I. & Odabaşı H. F. (2004). Teknolojiyi kullanmak ve teknogerçekçi olabilmek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 19-28.
- Kane G. C., Palmer D., Phillips A. N., Kiron D. & Buckley N. (2015). Strategy, not technology, drives digital transformation. *MIT Sloan Management Review and Deloitte University Press*, 14, 1-25.
- Kırık, A. M. & Baştaş-Bakış, N. (2020). Teknolojik determinizm çerçevesinde Türkiye’de web dizilerinin toplumsal dönüşüme etkileri: Fi dizisi örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (3), 1820-1835.
- Klein, M. (2020). Leadership characteristics in the era of digital transformation. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8 (1), 883-902.
- Lichtenthaler, U. (2018). The world’s most innovative companies: A meta-ranking. *Journal of Strategy and Management*, 11 (4), 497-51.
- McLuhan, M. (1967). *The medium is the message*. New York: Bantam Books.
- McLuhan, M., & Powers, B. R. (2001). *Global köy*. B. Ö. Düzgören (Çev.). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Oberer, B. & Erkollar, A. (2018). Leadership 4.0: Digital leaders in the age of industry 4.0. *International Journal of Organizational Leadership*, 7 (4), 404-412.
- Özmen, Ö. N. T., Eriş, E. D. & Süral Özer, P. (2020). Dijital liderlik çalışmalarına bir bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25 (1), 57-69.
- Philip, J. (2021). Viewing digital transformation through the lens of transformational leadership. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 31 (2), 114-129.
- Pinch, T. J. & Bijker, W. E. (1984). The social construction of facts and artefacts: or how the sociology of science and the sociology of technology might benefit each other. *Social Studies of Science*, 14, 399-441.
- Porfírio, J. A., Carrilho, T., Felício, J. A., & Jardim, J. (2021). Leadership characteristics and digital transformation. *Journal of Business Research*, 124, 610-619.
- Promsri, C. (2019). Training program analysis for leadership 4.0 in fourth industrial revolution. *East African Scholars Journal of Economics, Business and Management*, 2 (9), 591-595.

- Ruel, H., Rowlands, H. & Njoku, E. (2021). Digital business strategizing: The role of leadership and organizational learning. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 31 (1), 145-161.
- Sağbaşı, M. & Erdoğan, F. A. (2022). Digital leadership: A systematic conceptual literature review. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 17-35.
- Sağlam, M. (2021). İşletmelerde geleceğin vizyonu olarak dijital dönüşümün gerçekleştirilmesi ve dijital dönüşüm ölçeğinin Türkçe uyarlaması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (40), 395-420.
- Sebastian, I. M., Ross, J. W., Beath, C., Mocker, M., Moloney, K. G. & Fonstad, N. O. (2017). How big old companies navigate digital transformation. *MIS Quarterly Executive*, 16 (3), 197-213.
- Simon, Y. R. (1983). *Pursuit of happiness and lust for power in technological society*. New York: Free Press.
- Tutkunca, T. (2020). İşletmelerde dijital dönüşüm ve ilgili bileşenlerinin analiz edilmesi üzerine kavramsal bir araştırma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 65-75.
- Tuukkanen, V., Wolgsjö, E. & Rusu, L. (2022). Cultural values in digital transformation in a small company. *Procedia Computer Science*, 196, 3-12.
- Üzmez, S. S. & Büyükebeşe, T. (2021). Dijitalleşme sürecinde bilgi yönetiminin işletmelerin teknoloji uyumuna etkileri. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 16 (2), 117-127.
- Van Veldhoven, Z. & Vanthienen, J. (2021). Digital transformation as an interaction-driven perspective between business, society, and technology. *Electronic Markets*, 1-16.
- Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N., & Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of Business Research*, 122, 889-901.
- Weber, E., Büttgen, M. & Bartsch, S. (2022). How to take employees on the digital transformation journey: An experimental study on complementary leadership behaviors in managing organizational change. *Journal of Business Research*, 143, 225-238.
- Yıkılmaz, İ. & Sürücü, L. (2021). *Dijital çağda liderliğin yeni yüzü: Dijital liderlik*. İ. Tarakçı ve B. Göktaş (Eds.), *Dijital Gelecek Dijital Dönüşüm-2* içinde (301-317), İstanbul: Efe Akademi.
- Yücebalkan, B. (2020). Holistik perspektiften güncel liderliğe bir bakış: Dijital liderlik + yeşil transformatif liderlik. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6 (18), 388-396.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE YÖNETİM

Benan Kurt Yılmaz

Özet

Gelişen üretim süreçlerine ilişkin ilk çalışmalar, söz konusu baskın tasarım nedeniyle endüstrilerin temelde teknoloji tabanlı yeni bir örgütsel yapı ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte teknolojik determinizmin altında yatan hipotez, daha derin bir keşif gerektirmektedir. Chandler (1994) modern sanayi örgütlerinin başarısının “bireysel girişimciler, sahipler ve yöneticiler tarafından alınan sayısız karara bağlı olduğunu” ifade etmektedir. Seçimler sınırlı ve sonuçlar belirsiz olmakla birlikte neredeyse her zaman seçenekler bulunmaktadır. Chandler bu seçimler için eğitim sistemleri, hukuk sistemleri ve pazarlar dâhil olmak üzere her sanayi ülkesine özgü sürekli değişen kültürel farklılıkların da dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Başka bir deyişle “bağlam” yeniden düşünülmelidir.

Teknolojinin bu çerçevedeki rolü etkindir ancak yönetsel başarı için gerekli ve yeterli bileşenleri ve sırasını belirlemek de oldukça önemlidir. Teknoloji örgütlerde yönetim biçimleri belirlemez, ancak örgütsel yapı içinde doğrudan temas ettiği alanlardaki etkisi gözardı edilmemelidir. Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde teknolojik determinizm açıklanmakta ve teknolojik determinizme itiraz olarak ortaya çıkan teknolojinin sosyal inşası kavramına yer verilmektedir. Teknolojinin hem “teknik” hem de “sosyal” bir olgu olduğuna vurgu yapan teknolojinin sosyal inşası, örgütlerde teknoloji tahsisini, uygulamasını, gelişmesini ve örgütün teknoloji politikasını belirlemesi açısından anlamlıdır. Bu nedenle söz konusu kavramın örgütsel yapı ile olan ilişkisi de derinlemesine tartışılmakta ve bu konuda çeşitli araştırmacıların yaklaşım ve tespitlerine yer verilmektedir. Teknolojik determinizm ve örgütsel yapı ilişkisi “bağlam” açısından tartışılmakta ve farklı örgütsel bağlamlardaki farklı teknolojik yaklaşımlar irdelenmektedir. Çalışmanın son bölümünde ise örgüt-teknoloji ve yönetim ilişkisi incelenerek bu konuda ortaya konan görüş ve eleştiriler birlikte ele alınmaktadır. Örgüt ve yönetim literatüründe teknolojik yokluk, dışsal kuvvet, ortaya çıkan kuvvet ve uygulamada karmaşıklık olmak üzere dört farklı kavram ekseninde tartışılmaktadır. Her bir kavramın dayandığı araştırmalar irdelenmekte ve söz konusu araştırmalara yöneltilen eleştiriler de bu başlık altında incelenmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise ortaya konan görüş ve yaklaşımlar özetlenerek, ilerideki araştırmaların odaklanması gereken bütüncül bir perspektif nedenleri ile sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik determinizm, teknoloji, yönetim, örgüt.

örgütlerin teknolojik geçiş ve gelişim dönemlerinde yaşadığı sorunlara çözüm bulma noktasında da yetersizdir.

Teknolojinin belirleyici olmasının ötesinde çalışan potansiyelleri yelpazesini ve dolayısıyla teknolojinin müzakere edildiği alanları (ör. maliyet ve işgücü verimliliği açısından girdiler ve çıktılar arasındaki ilişkiler) dönüştüren yeni teknolojilerin varlığını kabul etmek gerekmektedir. Bununla birlikte teknoloji alanında da önemli değişim ve gelişmeler yaşanmaktadır. Örneğin, bazı hükümet ve sanayi politika yapıcıları artık geleneksel yaklaşımlara yönelik eleştirilerin gücünü, teknolojilerin tedarikine ve dolayısıyla teknik uzmanların ve bilginin yenilikçiliğine katkılarına, kullanıcıların ve teknoloji tüketicilerinin “teknik olmayan” bilgilerine vurgu yaparak kabul etmektedirler. Başka bir deyişle sosyal bilimlerin teknolojiye ve yeniliğe katkısını görmekte ve kabul etmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan bir kavram olarak “heterojen mühendislik” alanında diğer disiplinlerden gelen uzman ve uygulayıcıların katkıları ile örgütlerde teknolojik tasarım ve politika oluşturulması yönünde bir yaklaşım sergilenmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda fen bilimleri, doğa bilimleri, mühendislik ve sosyal bilim alanlarından gelen araştırmacılar teknolojinin çok yönlü doğasına uygun yeni bakış açıları ortaya koymak durumundadır. Çünkü tüm dünyayı etkileyen doğa olayları, iklim krizleri, göçler, savaşlar ve teknolojik gelişmeler bir bütün olarak örgüt yapılarını etkilemektedir. Bu nedenle örgüt ve yönetim teorisyenleri bu alanları kapsayacak araştırmalarla uygulayıcılara karmaşık olguların bağlantıları hakkında bir yaklaşım geliştirmelidir.

Kaynakça

- Aldrich, H. E. (1975). *Organizations and environments*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1975.
- Aral, S. & Weill, P. (2007). IT Assets, Organizational Capabilities and Firm Performance. *Organization Science*, 18, 5: 763-780.
- Arthur, W. B. (1989). Competing Technologies, Increasing Returns and Lock-in by Historical Events. *The Economics Journal*, Vol. 99, 116-131.
- Attewell, P. & J. Rule (1984). Computing and Organizations: What We Know and What We Don't Know. *Communications of the ACM*, 27 (12) 1184-1191.
- Barad, K. (2003). Posthumanist performativity: Toward an understanding of how matter comes to matter. *Signs: Journal of women in culture and society*, 28 (3), 801-831.
- Barley, S. (1986). Technology as an Occasion for Structuring: Evidence from Observation of CT Scanners and the Social Order of Radiology Departments. *Administrative Science Quarterly*, 31, 78-108.
- Barley, S. (1990). The Alignment of Technology and Structure through Roles and Networks. *Administrative Science Quarterly*, 35, 61-103.
- Berg, M. (1997). Of Forms, Containers, and the Electronic Medical Record: Some Tools for a Sociology of the Formal. *Science, Technology, & Human Values*, 22, 4: 403-433.

- Bernstein, R. J. (1978). *The Restructuring of Social and Political Theory*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Bijker, W. E. (1987). The Social Construction of Bakelite: Toward a Theory of Invention, *The Social Construction of Technological Systems*, (Bijker, W. E., T. P. Hughes, & T. Pinch Eds.), Cambridge MA: MIT Press.
- Bijker, W.E. & Law, J. (1992). *Shaping Technology, Building Society: Studies in Sociotechnical Change*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bjorn-Andersen, N., K. Eason & D. Robey (1986). *Managing Computer Impact*. Norwood NJ: Ablex Publishers.
- Blau, P. M. (1970). A formal theory of differentiation in organizations. *American Sociological Review*, 35, 201-218.
- Blau, P. C., McHugh-Falbe, W. McKinley & T. Phelps (1976). Technology and Organization in Manufacturing. *Administrative Science Quarterly*, 21, 20-40.
- Boudreau, M.C., & Robey, D. (2005). Enacting Integrated Information Technology: A Human Agency Perspective. *Organization Science*, 16, 1: 3-18.
- Brynjolfsson, E., & Hitt, L. (1996). Paradox lost? Firm-level evidence on the returns to information systems spending. *Management science*, 42 (4), 541-558.
- Burns, T., & Stalker, G. (1961). *The management of innovation*. London: Tavistock.
- Burawoy, M. (1979). *Manufacturing Consent*. Chicago: University of Chicago Press.
- Burawoy, M. (1985). *The Politics of Production*. London: Verso Press.
- Burrell, G. & G. Morgan (1979). *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*. London: Heinemann.
- Braverman, H. (1974). *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century*. New York: Monthly Review Press.
- Callon, M. (1993). *Variety and irreversibility in networks of technique conception and adoption*. (Foray, D & Freeman, C. Eds.).
- Carter, N. M. (1984). Computerization as a predominate technology: Its influence on the structure of newspaper organizations. *Academy of Management Journal*, 27 (2), 247-270.
- Chandler, A. D. (1994). The competitive performance of US industrial enterprises since the Second World War. *Business History Review*, 68 (1), 1-72.
- Child, J. (1972). Organizational Structure, Environment and Performance: The Role of Strategic Choice. *Sociology*, 6, 1-22.
- Ciborra, C. & Lanzara, G.F. (1994). Formative Contexts and ICT: Understanding the Dynamics of Innovation in Organizations. *Accounting, Management and Information Technology*, 4, 2: 61-86.
- Clark, J. (1988). *The process of technological change: New technology and social choice in the workplace* (No. 11). CUP Archive.
- Coombs, R., Saviotti, P., & Walsh, V. (1987). *Economics and Technological Change*. Basingstoke: Macmillan.
- Cooley, M. (1980). Computerization: Taylor's Latest Disguise. *Economic and Industrial Democracy*, 1, 523-539.
- Collingridge, D. (1992). *The Management of Scale: Big Organizations, Big Decisions, Big Mistakes*. London/NY: Routledge.
- Cowan, R. (1992). *High technology and the economics of standardization*. Dierkes & Hoffmann.

- Cronberg, T. (1992). *Technology in Social Sciences: the Seamless Theory*. Technical University of Denmark, Lyngby.
- David, P. (1975). *Technical Choice, Innovation and Economic Growth: Essays on American and British Experience in the Nineteenth Century*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, 13, 3, 319-340.
- Davis, L. E. & J. C. Taylor (1986). Technology, Organization and Job Structure. *Handbook of Work, Organization, and Society*. (R. Dubin Ed.), Chicago, IL: Rand McNally.
- de Laet, M. & Mol, A. (2000). The Zimbabwe Bush Pump: Mechanics of a Fluid Technology. *Social Studies of Science*, 30, 2: 225-263.
- DeSanctis, G. & Poole, M.S. (1994). Capturing the Complexity in Advanced Technology Use: Adaptive Structuration Theory. *Organization Science*, 5, 2: 121- 147
- Dewhurst M, Willmott P. (2014). Manager and machine: the new leadership equation. *McKinsey Quarterly*, http://www.mckinsey.com/insights/leading_in_the_21st_century/manager_and_machine
- Dill, W. R. (1958). The environment as an influence on managerial autonomy. *Administrative Science Quarterly*, 2, 409-443.
- DiMaggio, P. J. & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American sociological review*, 147-160.
- DuBick, M. A. (1978). The organizational structure of newspapers in relation to their metropolitan environments. *Administrative Science Quarterly*, 23, 418-433.
- Duncan, R. B. (1972). Characteristics of organizational environments and perceived environmental uncertainty. *Administrative Science Quarterly*, 17, 313-327.
- Edwards, R. (1979). *Contested Terrain: The Transformation of the Workplace in the Twentieth Century*. New York: Basic Books.
- Eveland, J. D. (1986). Diffusion, Technology, Transfer, and Implementation. *Knowledge, Creation, Diffusion, Utilization*, 8, 2, 303-322.
- Faulkner, P., & Runde, J. (2009). On the identity of technological objects and user innovations in function. *Academy of Management Review*, 34 (3), 442-462.
- Fulk, J. (1993). Social Construction of Communication Technology. *Academy of Management Journal*, 36: 921-50.
- Fry, L.W. & Slocum, J.W. (1984). Technology, Structure, and Workgroup Effectiveness: A Test of a Contingency Model. *Academy of Management Journal*, 27, 2: 221-246.
- Gasser, L. (1986). The Integration of Computing and Routine Work. *ACM Transactions on Office Information Systems*. 4 (3) (July):205-225.
- Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Glisson, C.A. (1978). Dependence of Technological Routinization on Structural Variables in Human Service Organizations. *Administrative Science Quarterly*, 23: 383-95.
- Griffith, T.L. & Dougherty, D.J. (2001). Beyond Socio-Technical Systems. *Journal of Engineering and Technology Management*, 18, 1-12;
- Hannan, M. T., & Freeman, J. (1977). The population ecology of organizations. *American Journal of Sociology*, 82, 929-964.
- Hartmann, H. I., R. E. Kraut & L. A. Tilly (1986). *Computer Chips and Paper Clips: Effects of Technological Change*, Washington, D.C.: National Academy Press.

- Hatten, K. J., Schendel, D. E., & Cooper, A. C. (1978). A strategic model of the U.S. brewing industry, 1952-1971. *Academy of Management Journals*, 21, 592-610.
- Heath, C. & Luff, P. (2000). *Technology in Action*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Hill, S. (1981). *Competition and control at work: the new industrial sociology* London: Heinemann Educational.
- Huber, G. P. (1990). A Theory of the Effects of Advanced Information Technologies on Organizational Design, Intelligence, and. *Organizations and Communication Technology*, 237.
- Jonsson, S. & A. Gronlund (1988). Life with a Sub-Contractor: New Technology and Management Accounting. *Accounting, Organizations and Society*, 13, 5, 512-532.
- Jones, M.R. (1998). *Information Systems and the Double Mangle: Steering a Course between the Scylla of Embedded Structure and the Charybdis of Material Agency*. (Larsen, T., Levine, L. and DeGross, J.I. Eds.) *Information Systems: Current 19 Issues and Future Challenges*. Laxenburg: International Federation for Information Processing, 287-302.
- Kaghan, W.N. & Bowker, G.C. (2001). Out of Machine Age?: Complexity, Sociotechnical Systems and Actor Network Theory. *Journal of Engineering and Technology Management*, 18, 3: 253-269.
- Kling, R. (1991). Computerization and social transformations. *Science, Technology, & Human Values*, 16 (3), 342-367.
- Kling, R. & William D. (1982). *The dynamics of the local computing package*. Danziger, Dutton, Kling & Kraemer.
- Kling, R. & Iacono, S. (1984). Computing as an Occasion for Social Control. *Journal of Social Issues*. Vol. 40 (3), pp. 77-96.
- Kling, R & Scacchi, W. (1982). The Web of Computing: Computing Technology as Social Organization. *Advances in Computers*. Vol. 21, Academic Press: New York.
- Krell, K., Matook, S. & Rohde, F. (2016). The impact of legitimacy-based motives on IS adoption success: An institutional theory perspective. *Information & Management*, 53 (6), 683-697.
- Hickson, D., D. S. Pugh & D. Pheysey (1969). Operations Technology and Organization Structure: An Empirical Reappraisal. *Administrative Science Quarterly*, 14, 378-397.
- Latour, B. (1987). *Science in Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, B. (1992). Where are the missing masses? The sociology of a few mundane artifacts. *Shaping technology/building society: Studies in sociotechnical change*, 1, 225-258.
- Lawrence, P., & Lorsch, J. (1967). *Organization and environment*. Boston: Harvard Business School, Division of Research.
- Lucas, H. C. (1975). Performance and the use of an Information System. *Management Science*, 20, 908-919.
- Markus, M. L. (1983). Power, Politics, and MIS Implementation. *Communications of the ACM*, 26, 430-444.
- Markus, M. L. & D. Robey (1988). Information Technology and Organizational Change: Causal Structure in Theory and Research. *Management Science*, 34, 5, 583-598.
- MacKenzie, D. & Wajcman, J. (Eds.) (1985). *The Social Shaping of Technology*. Milton Keynes, UK: Open University Press.
- Meyer, J. W., & Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American journal of sociology*, 83 (2), 340-363.
- Melville, N., Kraemer, K.L. & Gurbaxani, V. (2004). Information Technology and Organizational Performance: An Integrative Model of IT Business Value. *MIS Quarterly*, 28, 2: 283-322.

- Monteiro, E. & Hanseth, O. (1996). Social Shaping of Information Infrastructure: On Being Specific about the Technology. (W.J. Orlikowski, G. Walsham, M.R. Jones & J.J. DeGross Eds), *Information Technology and Changes in Organisational Work*. London: Chapman & Hall.
- Mumford, E. (1981). Participative Systems Design: Structure and Method. *Systems, Objectives, Solutions*, 1, 5-19.
- MacKenzie, D.A. & Wajcman, J. (Eds.) (1999). The social shaping of technology, 2nd edition. Maidenhead: Open University Press.
- Mesthene, E. G., (1971). *Technological Change-Its Impact on Man and Society*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Newby, H. (1992). Join Forces in a Modern Marriage. *The Times Higher Education Supplement*.
- Newman, W. H. (1971). Strategy and management structure. *Journal of Business Policy*, 2, (1), 56-66.
- Newman, W. H., Summer, C. E., & Warren, E. K. (1971). *The process of management*. 3rd ed. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Noble, D. F. (1984). *Forces of Production: A Social History of Industrial Automation*, New York: Oxford University Press.
- Orlikowski, W.J. (1992). The Duality of Technology: Rethinking the Concept of Technology in Organizations. *Organization Science*, 3, 3: 398-427.
- Orlikowski, W. J., & Scott, S. V. (2008). 10 sociomateriality: challenging the separation of technology, work and organization. *Academy of Management Annals*, 2 (1), 433-474.
- Orlikowski, W. J. (2009). The sociomateriality of organisational life: considering technology in management research. *Cambridge journal of economics*, 34 (1), 125-141.
- Öztürk, A. O., Kara, S. & Kara, H. T. (2019). Belirsizliklerin Örgütlere Etkisi: Yeni Kurumsal Kuram Ekseninde Bir Değerlendirme. *Sayıstay Dergisi*, 114, 33-51.
- Perrolle, J. A. (1986). Intellectual Assembly Lines: The Rationalization of Managerial, Professional, and Technical Work. *Computers and Social Sciences*, 2, 111-121.
- Perrow, C. (1967). A Framework for the Comparative Analysis of Organizations. *American Sociological Review*, 32, 194-208.
- Perrow, C. (1983). The Organizational Context of Human Factors Engineering. *Administrative Science Quarterly*, 28, 521-541.
- Pfeffer, J., & Leblebici, H. (1977). Information technology and organizational structure. *Pacific Sociological Review*, 20 (2), 241-261.
- Pinch, T. J. & W. E. Bijker (1984). The Social Construction of Facts and Artefacts: or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology Might Benefit Each Other. *Social Studies of Science*, 14, 399-441.
- Pondy, L. (1969). Effects of size, complexity, and ownership on administrative intensity. *Administrative Science Quarterly*, 14, 46-61.
- Potosky D. & Lomax M.W. (2014). Leadership and technology: a love-hate relationship. *Covert&Thompson*.
- Powell, W. W. (1987). Review Essay: Explaining Technological Change. *American Journal of Sociology*, 93, 1, 185-197.
- Prasad, P. (1993). Symbolic Processes in the Implementation of Technological Change: A Symbolic Interactionist Study of Work Computerization. *Academy of Management Journal*, 36: 1400-1429.
- Robey, D. (1981). Computer Information Systems and Organization Structure. *Communications of the ACM*, 24, 10, 679-687.

- Rosenberg, N. (1994). *Exploring the Black Box: Technology, Economics and History*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sabel, C. F. (1982). *Work and Politics*, New York: Cambridge University Press.
- Scott, W. R. (1981). *Organizations: Rational, Natural, and Open Systems*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Scott, S.V. & Orlikowski, W.J. (2009). Getting the Truth': Exploring the Material Grounds of Institutional Dynamics in Social Media, *25th European Group for Organizational Studies Conference*, Barcelona, Spain.
- Shaiken, H. (1985). *Work Transformed: Automation and Labor in the Computer Age*, New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Suchman, L. & Wynn, E. (1984). Procedures and Problems in the Office., *Office: Technology and People*, 2, 133-154.
- Trist, E. L., G. W. Higgin, H. Murray & A. B. Pollock (1963). *Organizational Choice*, London, UK: Tavistock.
- Trist, E.L. & Bamforth, K.W. (1951). Some Social and Psychological Consequences of the Longwall Method of Coal-Getting, *Human Relations*, 4, 1: 3-38.
- Thomas, R.J. (1994). *What Machines Can't Do: Politics and Technology in the Industrial Enterprise*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Thompson, J. D. (1967). *Organizations in Action*, New York: McGraw-Hill.
- Walsham, G. (1993). *Interpreting Information Systems in Organizations*. Chichester, UK: Wiley.
- Walsham, G. & Sahay, S. (1999). GIS for District-level Administration in India: Problems and Opportunities. *MIS Quarterly*, 23, 1: 39-65.
- Williams, R., & Edge, D. (1996). The social shaping of technology. *Research policy*, 25 (6), 865-899.
- Woodward, J. (1965). *Industrial organization: Theory and practice*. London: Oxford University Press, 1965.
- Woodward, J. (1958). *Management and Technology*, London.
- Woolgar, S. & Grint, K. (1991). Computers and the Transformation of Social Analysis, *Science, Technology, & Human Values*, 16, 3: 368-378.
- Wynne, B. (1988). Unruly Technology: Practical Rules, Impractical Discourses and Public Understanding, *Social Studies of Science*, 18, 147-167.
- Zammuto R.F, Griffith T.L., Majchrzak A., Dougherty D.J. & Faraj S. (2007). Information technology and the changing fabric of organization. *Organ. Sciences*, 18 (5):749-62.
- Zuboff, S. (1988). *In the Age of the Smart Machine*, New York: Basic Books.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE REKABET

Yunus Zengin - Enes Kaya

Özet

Dünya, 20. yüzyılın sonunda ABD’de başlayıp, gelişme sergileyen diğer ülke ekonomilerini de etkisi altına alan ve günümüzde de bu etkisini devam ettiren bir değişim süreci yaşamaktadır. Yaşanan bu değişim sanayi devriminde olduğu gibi ülkeleri, kurumları, toplumsal yapıyı ve sistemlerde önemli etkilere neden olmuştur. Bilgi ve teknolojinin Sanayi devrimi ile İngiltere’nin Manchester şehrinde başlattığı değişim rüzgârı tüm hızıyla devam etmekte ve bu rüzgâr günümüzde ABD’nin Silikon Vadisi üzerinden tüm dünyaya yayılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki bu hızlı değişim, küreselleşmenin de etkisiyle artık tüm yerküreye yayılım sağlayarak yeni teknolojiler, yeni kültürler, yeni bir toplumsal yapı ve yeni bir ekonomik sistemi de beraberinde getirmiştir. Yeni ekonomi olarak adlandırılan bu sistemde üretim sürecinin en başından tüketim sürecinin en sonuna kadarki tüm süreçlerde yer alan alışkanlıklardan rekabet anlayışına varıncaya kadarki tüm aşamalarda birtakım değişikliklerin yaşandığı görülmektedir.

Yaşanan bu değişim, ekonomik sistem içerisinde yer alan temel bileşenlerin hepsinde doğrudan ve dolaylı olarak bir etki yaratmış ve yaratmaya da devam etmektedir. Bu etkinin yarattığı en belirgin ve sonuçsal özelliği ise yaşanan yoğun rekabet sürecidir. Bilgi ve hizmet ağırlıklı bir ekonomik yapıya dönüşen bu süreçte işletmelerin sayısal olarak artması ve homojen nitelikte ürünler ile tüketiciler karşısına çıkması işletmeleri tercih edilebilir kılacak stratejiler uygulamaya itmektedir.

Bu gelişmeler, özellikle ekonomik yapıda mal ve hizmet üretimini gerçekleştirme çabasında olan işletmelerin mevcut yönetsel anlayışlarından farklı bir anlayışa bürünmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluğun temel kaynağı yukarıda da ifade edilen özellikle bilgi ve iletişim teknolojisinin yaratmış olduğu “bilgiye kolay ulaşım” ın sonucunda hem tüketici davranışlarında meydana gelen sonsuz ve doyumsuz istek ve ihtiyaçları karşılayabilme becerisi göstererek sadık müşteri kitlesi oluşturmak, hem de homojen nitelikte mal ve hizmet üretimi sağlayan rakiplere karşı sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde etme arzusudur. Bu sürecin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi, işletmelerin yaşanan gelişmeleri takip ederek gerekli uyumu sağlayacak stratejik adımlar atmasına ve sürdürülebilirliği sağlayacak inovatif çabalar sergilemesine bağlıdır.

Bu doğrultuda, çalışmaya konu olan değişkenlerin tanımlamalarına ve açıklamalarına yer verilmiştir. Teknolojinin getirmiş olduğu rekabet ve yaşanan bu değişikliklerin yaratmış olduğu etki ve bu etki karşısında mal ve hizmet üreten işletmelerin varlıklarını sürdürebilmek adına uygulamış oldukları/olacakları rekabet sürecinden bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, teknolojik determinizm, rekabet.

Yeni teknolojiler üreten ve işletmelerine entegre eden şirketler ile mevcut teknolojiler ile devam eden işletmelerin veya şirketlerin, rekabet edilebilirlik düzeylerinin aynı olma şansının düşük olacağı kanaati uyanmıştır.

Teknoloji doğası gereği hayatı kolaylaştırma unsuru olduğunu yukarıda yapılan tanımlarda sıklıkla söz etmiştik. Bunun olumsuz yanının çalışanların insiyatif almadan sadece teknolojiye bağımlı hâle gelmesinin kaçınılmaz hâle geleceği düşünülmektedir. Bunun içinse yapılacak öneri, daha katılımcı bir yaklaşımla doğru yerde doğru teknolojinin kullanılması sağlanmalıdır.

İşletmelerin, bünyelerinde bulunan her kalemden maksimum faydayı sağlamaya çalışması özellikle karlılığını, üretkenliğini arttıracakı düşünülmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak yapılacak öneri, işletme birimlerinin maksimum faydayı gözetirken tüketicilerin istek ve taleplerine duyarlı kalabilmesidir.

Son olarak çalışmamızın değişkenleri açısından oldukça özgün karakterde olduğu ve ileride yapılacak çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir. Ancak bu değişkenlerin, çeşitli veri toplama araçlarıyla farklı sektördeki işletmeler üzerine analiz yapılması ve bu doğrultuda tespit edilen olumsuzlukları tespit ederek işletmelere bu konuda çeşitli eğitimler ve desteğin verilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Akgül, B. (2021). Teknolojik Determinizm ve Aydınlanma Eleştirileri Bağlamında Teknolojik Distopya Dizi ve Film Örneklerinin Göstergebilimsel Analizi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Aksoy, S. (2017). Değişen Teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı Anlamaya Dair Bir Giriş. *Sav Katkı*, 4, 1-58.
- Aktan, C.C. & Vural İ.Y. (2004). *Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri*, Ankara, TİSK yayınları, Rekabet Dizisi: 2, Yayın no: 254
- Baytun, İ. D. & Özerem, A. (2012). Teknolojik Determinizm Kavramı Kısacasında Eğitim. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 1 (4).
- Blaug, M. (2001). Is competition such a good thing? Static efficiency versus dynamic efficiency. *Review of industrial organization*, 19, 37-48.
- Borozan, D. & Strossmayer, S. (2008). Regional competitiveness: Some conceptual issues and policy implications. *Interdisciplinary management research*, 4 (1), 50-63.
- Braudel, F. (1985). *The structures of everyday life: civilization and capitalism, 15th-18th century*. Harper & Row.
- Bresnahan, T. F., & Greenstein, S. (1999). Technological competition and the structure of the computer industry. *The Journal of Industrial Economics*, 47 (1), 1-40.

- Carneiro, A. (2000). How Does Knowledge Management Influence Innovation and Competitiveness? *Journal of Knowledge Management*, 4 (2), 87-98.
- Chen, M. J. (1996). Competitor analysis and interfirm rivalry: Toward a theoretical integration. *Academy of Management Review*, 21 (1), 100-134.
- Christensen, C. M. (1997). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. Harvard Business Review Press.
- Çetinkaya Ö. (2006). Rekabet Stratejilerinin Belirlenmesinde Portföy Analizi ve Tariş Üzerine Bir Araştırma, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8, (3).
- Çoban, S. (2013). Teknolojik Determinizm Bağlamında Bilgi Toplumu Strateji Belgesinin İncelenmesi. *Akademik Bilişim Konferansları*, 1-7.
- Dabak, S.M (2019). Uluslararası Rekabet Gücünde Teknolojik Gelişmelerin Önemi: Pazarlamayı Etkileyen Teknolojik Gelişmeler. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Dafoe, A. (2015). On technological determinism: A typology, scope conditions, and a mechanism. *Science, Technology, & Human Values*, 40 (6), 1047-1076.
- Damanpour, F., & Gopalakrishnan, S. (2001). The Dynamics of the Adoption of Product and Process Innovations in Organizations. *Journal of Management Studies*, 38 (1), 45-65.
- De la Cruz Paragas, F., & Lin, T. T. (2016). Organizing and Reframing Technological Determinism. *New Media & Society*, 18 (8), 1528-1546.
- Deal, W. F. (2002). Making the connection: Technological literacy and technology assessment. *Technology and Engineering Teacher*, 61 (7), 16.
- Durak, M. (2021) Rekabetçi Düşünce, Rekabetçi Davranış ve Strateji Yürütme Arasındaki İlişkiler: Otomotiv İşletmeleri Üzerinde Bir Araştırma. Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Girişimcilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Düzce.
- Ekşi, İ., & Karsak, E. E. (2018). Teknolojik Rekabet: Bilimsel Çalışmalar ve Uygulamalar, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 40 (2), 201-222.
- Elgin, K. (2023). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinde Rekabet Üstünlüğü Yaratma Stratejileri: İzmir Özelinde Türkiye Modeli. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.
- Eroğlu, O., & Yalçın A., (2013). Rekabet ve Mekânsal Kuramlara İlişkin Genel Bir Değerlendirme, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4, (6)
- Fitzpatrick, B. D., Nguyen, Q. Q. A. & Cayan, Z. (2015). An Upgrade To Competitive Corporate Analysis: Creation Of A Personal Finance Platform To Strengthen Porters Five Competitive Forces Model In Utilizing. *Journal of Business & Economics Research (JBER)*, 13 (1), 54-78.
- Fleck, J., & Howells, J. (2001). Technology, The Technology Complex and The Paradox of Technological Determinism. *Technology Analysis & Strategic Management*, 13 (4), 523-531. <https://www.britannica.com/technology/technology>, erişim tarihi 07.04.2023
- İleri, H & Horasan, A. (2010). Küresel Rekabet Ortamında İşletmelerin Teknoloji ve Ar-Ge Yönetimlerinin Rekabete Etkileri Üzerine Araştırma ve Örnek Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13 (1-2), 171-190.
- İraz, R. (2005). İşletmelerde Bilgi Yönetiminin Yenilik ve Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (1), 243-258.
- Karagiannopoulos, G. D., Georgopoulos, N. and Nikolopoulos, K. (2005). Fathoming Porter's Five Forces Model in The Internet Era. *İnfo*, 7 (6), 66-76.
- Kay, J. (1995). *Foundations of corporate success: how business strategies add value*. Oxford Paperbacks.

- Kotler, P. (2000). *Pazarlama Yönetimi*, Çev. Nejat Muallimoğlu, İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım, Yayın No: 1035
- Lee J., & Habte-Giorgis B. (2004). Empirical Approach to Sequential Relationships Between Firm Strategy, Export Activity, and Performance in US Manufacturing Firms, *International Business Review*, 13, 101-129
- Luo, Y. (2003). Industrial dynamics and managerial networking in an emerging market: The case of China. *Strategic management journal*, 24 (13), 1315-1327.
- Moore, J. F. (2016). *The death of competition: leadership and strategy in the age of business ecosystems*. HarperCollins.
- Moreira, S., Kluter, T. M., & Tasselli, S. (2020). Competition, technology licensing-in, and innovation. *Organization Science*, 31 (4), 1012-1036.
- Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, New York: The Free Press.
- Porter, M. E. (1989). *How competitive forces shape strategy* (pp. 133-143). Macmillan Education UK
- Porter, M.E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York
- Porter, T. M. (1996). *Trust in numbers: The pursuit of objectivity in science and public life*. Princeton University Press.
- Porter, M. E. (1998). *Competitive Advantage Creating and Sustaining Superior Performance With a New Introduction*, Free Press, New York
- Porter, M. E. (2000). *Rekabet Stratejileri; Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri* (Çev: G.Ulubilgen), İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Porter, M. E. (2003). *Rekabet Stratejisi: Sektör ve Rakip Analiz Teknikleri*. (Çev:G.Ulubilgen), İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Porter, M. E. (2008). *Rekabet Stratejisi Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri*, (Çeviren: Gülen Ulubilgen), İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Porter, M. E. (2011). *Competitive advantage of nations: creating and sustaining superior performance*. simon and schuster.
- Rothwell, R. (1992). Successful Industrial Innovation: Critical Factors for the 1990s. *R&d Management*, 22 (3), 221-240.
- Rothwell, R. (1994), "Towards the Fifth-generation Innovation Process", *International Marketing Review*, 11 (1): 7-31.
- Salomon, J. J. (1984). What is Technology? The Issue of its origins and definitions. *History and Technology, an International Journal*, 1 (2), 113-156.
- Schmalensee, R. (1981). Economies of scale and barriers to entry. *Journal of political Economy*, 89 (6), 1228-1238.
- Shahzad, K., Bajwa, S. U., & Zia, S. A. (2013). Competitive strategy: Techniques for analyzing industries & competitors. *South Asian Journal of Management*, 20 (3), 194.
- Silberston, A. (1972). Economies of scale in theory and practice. *The Economic Journal*, 82 (325), 369-391.
- Song, X. M., & Montoya-Weiss, M. M. (1998). Critical Development Activities for Really New versus Incremental Products. *Journal of Product Innovation Management*, 15 (2), 124-135.
- Stucke, M. E. (2013). Is competition always good?. *Journal of antitrust Enforcement*, 1 (1), 162-197.
- Swayne, L.E., Duncan W.J., & Ginter P.M. (2006). *Strategic Management of Health Care Organization*. Fifth edition, Blackwell Publishing

- Taşkın, H. & Adalı, M. R. (2004). *Teknolojik zekâ ve rekabet stratejileri*. Değişim Yayınları.
- Teece, D. J. (2010). Business Models, Business Strategy and Innovation. *Long Range Planning*, 43 (2-3), 172-194.
- Ülgen, H., & S.K., Mirze, (2004). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, İstanbul: Literatür Yayınları
- Yıldız S. & Yıldırım B.F. (2011). Kars İlinde Kaşar Ticareti Yapan Firmaların Uyguladıkları Rekabet Stratejilerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 7
- Zengin Y. (2019). *Girişimcilik Becerileri ve Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü İlişkisi*, Eğitim Yayınevi.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE KRİZ YÖNETİMİ

Yasemin Hancıoğlu Başköy - Yeter Demir Uslu

Özet

Teknolojik determinizm, teknolojinin toplum ve insan davranışlarını belirleyen temel faktör olduğunu savunan bir görüştür. Bu görüşe göre, teknolojik gelişmeler toplumsal değişimleri tetikler ve insanların davranışlarını etkiler. İşletmeler ise teknolojiyi kullanarak üretim süreçlerini iyileştirmekte, pazarlama stratejilerini geliştirmekte ve iş yapma yöntemlerini dönüştürmektedir. Teknolojik gelişmeler, işletmelerin faaliyetlerini etkileyen birçok yönü değiştirebilir. Örneğin, otomasyon ve yapay zekâ teknolojileri üretim süreçlerinde verimliliği artırabilir ve maliyetleri düşürebilir. İnternet ve dijital iletişim araçları ise işletmelere küresel pazarlara erişim sağlar ve müşteri ilişkilerini kolaylaştırır. Mobil teknolojiler ise işletmelerin esnek çalışma modellerine geçiş yapmasına olanak tanır. Teknoloji, işletmelere rekabet avantajı sağlama potansiyeli taşır. İnovasyon ve teknolojiye yatırım yapma yeteneği, işletmelerin pazarda öne çıkmasını sağlayabilir. Örneğin, e-ticaret platformlarına yatırım yaparak fiziksel mağaza olmadan küresel müşterilere ulaşabilen işletmeler başarılı olabilir. Ancak, teknolojik determinizm aynı zamanda bazı riskleri de beraberinde getirebilir. Teknolojik değişim hızlı bir şekilde gerçekleşebilir ve işletmelerin buna ayak uydurması zor olabilir. Ayrıca teknolojiye bağımlılık da işletmeleri kırılan hâle getirebilir. Örneğin, bir sistem hatası veya siber saldırı işletmelerin faaliyetlerini aksatabilir. Teknolojik determinizm ile işletmeler arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin işletmeler açısından günümüzde nitelik ve nicelik açısından içeriği değişen ve rekabet ortamında işletmelerin yaşamlarını sürdürebilmeleri adına önemi daha da artan bir kavram olan kriz yönetimine yansımaları söz konusudur. İşletmelerin kriz yönetimi kavramındaki değişimi açıklayabilmek adına neden sonuç ilişkilerinin irdelenmesi gerekir. Günümüzdeki değişim hızı göz önünde alındığında kriz nedenlerinin neler olduğunun tespiti, en etkili nedenin hangisi olduğu ve nedenlerinin arasındaki koşulların nedenler kümesinin merkezine yerleştirildiği değerlendirmelerin belirgin özellikleri vardır. Bunlardan birisi; teknolojik koşullarda meydana gelen değişimin tarihsel bir geçişe dayanan toplumsal bir dönüşümün nedeni olduğu, ayrıcalıklı ve öncelikli nedeni olduğu fikridir. Yeni teknolojik koşullardaki değişim yönetim alanında ele alınan konunun öncelikli nedeni olduğu ve örgütsel anlamda bir dönüşüme neden olduğudur. Bu düşünce teknolojinin değişimi etkileyen en güçlü faktör olduğunu öne sürer ve işletme faaliyetlerinde bu etki gözlemlenebilir hâle geldiğinden yaygın, sürekli yenilenen bir bakış açısına dönüşür.

Kaynakça

- Acquisti, A., Brandimarte, L., & Loewenstein, G. (2015). Privacy and human behavior in the age of information. *Science*, 347 (6221), 509-514. <https://doi.org/10.1126/science.aaa1465>
- Adler, A. (2006). Technological determinism. *The International Encyclopedia of Organization Studies için taslak giriş*, erişim tarihi: 01.07.2023, <http://www-bcf.usc.edu/~padler/>.
- Akar, F. (2021). Kriz yönetiminde proaktif ve reaktif yaklaşım: Covid-19 krizi üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, 244-259. <https://doi.org/10.52642/susbed.899311>
- Akıncı, Z. (2010). Konaklama işletmelerinde kriz yönetimi: Alanya bölgesindeki konaklama işletmelerinde kriz sürecinde karşılaşılan sorunların tespit ve çözümüne yönelik bir araştırma [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Augustine, N.R. (1995). Business crisis: guaranteed preventatives - and what to do after they fail. *Executive Speeches*, 9 (6), 28-42.
- Autor, D. H. (2015). Why are there still so many jobs? The history and future of workplace automation. *Journal of Economic Perspectives*, 29 (3), 3-30. <https://doi.org/10.1257/jep.29.3.3>
- Baran, H. (2012). İşletmelerde kriz yönetimi. *A&G Bülten*, 11, 26-32.
- Berksun, F. (2020). Teknolojik determinizmin eleştirisi; dijital video üzerine bir inceleme [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Galatasaray Üniversitesi.
- Berksun, F. (2020). Web sözleşmesinde teknolojik determinizmin izleri. *İleti-ş-im*, 5, 71-93. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.829456>
- Bessant, J., & Tidd, J. (2007). *Innovation and entrepreneurship*. John Wiley & Sons.
- Beqiri, G. (2014). Innovative business models and crisis management. *Procedia Economics and Finance*, 9, 361-368. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00037-9](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00037-9)
- Boyd, D. (2014). *It's complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt5vm5gk>
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The second machine age: work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. WW Norton & Company.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society: the information age: economy, society, and culture*. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781444319514>
- Cisco. (2021). *Annual cybersecurity report*. Erişim Tarihi: 25.06.2023. <https://www.cisco.com/c/en/us/products/security/security-reports.html>
- Cutlip, S.M., Center, A.H., & Broom, G.M. (2006). *Effective public relations (9th ed.)*. Pearson Education International.
- Çoban, S. (2013a, 23-25 Ocak). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi [Konferans Sunumu]. Akademik Bilişim, Antalya Üniversitesi. <http://ab.org.tr/ab13/bildiri/30.pdf>
- Çoban, S. (2013b). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi. *Akademik Bilişim*: 1-7.
- Dafoe, A. (2015). On technological determinism: a typology, scope conditions, and a mechanism. *Science, Technology & Human Values*, 40 (6), 1047-1076. <https://doi.org/10.1177/0162243915579283>
- Darling, J. R. (1994). Crisis management in international business: keys to effective decision making. *Leadership & Organization Development Journal*, 15 (8), 3-8. <https://doi.org/10.1108/01437739410073047>

- Darling, J., Hannu, O., & Raimo, N. (1996). Crisis management in international business: a case situation in decision making concerning trade with Russia. *The Finnish Journal of Business Economic*, 4, 12-25.
- Demirtaş, H. (2000). Kriz yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23 (23), 353-373. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10373/126950>
- Diñçer, Ö. (1992). *Stratejik yönetim ve işletme politikası*. Timaş Basım, İstanbul.
- Dusek, V. (2006). *Philosophy of technology: An introduction*. Malden, MA: Blackwell.
- Eyüpoğlu, H. (2017). Dijital çağda iletişim teknolojilerinin insan karakterinin değişimine etkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 63, 103-110. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/buhsbd/issue/35955/403427>
- Fagerberg, J. (2017). Innovation policy: rationales, lessons and challenges. *Journal of Economic Surveys*, 31 (2), 497-512. <https://doi.org/10.1111/joes.12164>
- Fidan, M. & Gülsünler, M. E. (2003). Kurum kimliğinde kriz yönetiminin yeri ve önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 465-475. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61774/923524>
- Frey, C. B. & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerization?. *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254-280. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.08.019>
- Garnham, N. (2000). *Emancipation, the media, and modernity*. New York: Oxford University Press.
- Gibson, C. B., & Cohen, S. G. (2003). *Virtual teams that work: Creating conditions for virtual team effectiveness*. Jossey-Bass.
- Giddens, A. (2012). *Modernliğin Sonuçları* (5. Baskı) (Çev. Ersin Kuşdil). Ayrıntı Yayınları.
- Gigliotti, R., & Ronald, J. (1991). *Emergency planning for maximum protection*, Butterworth-Heinemann.
- Gougen, J. (2004). *Against technological determinism, in concurrency, versioning and systems & other essays about collaboration by modern cultural producers*. Creative Commons.
- Griffiths, M.D., & Kuss, D. (2007). Adolescent social media addiction (revisited). *Educ. Health*, 35, 49-52.
- Grossman, G., & Helpman, E. (1994). *Technology and trade*. National Bureau of Economic Research, Inc. Working Paper 4926.
- Gundel, S. (2005). Towards a new typology of crises. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 13 (3), 106-115. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2005.00465.x>
- Hallström, J. (2022). Embodying the past, designing the future: technological determinism reconsidered in technology education. *International Journal of Technology and Design Education*, 32, 17-31. <https://doi.org/10.1007/s10798-020-09600-2>
- Irvine, R. B. (1987). What's a crisis, anyway. *Midyear Special*, July, 1 - 4.
- Kaiserfeld, T. (2015). *Beyond innovation: Technology, institution and change as categories for social analysis*. Basingstoke: Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/9781137547125>
- Karagülle, A. E., Çaycı, B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. *TOJDAC*, 4 (1), 1-9. <https://doi.org/10.7456/10401100/001>
- Karaköse, T. (2007). Örgütler ve kriz yönetimi. *Akademik Bakış*, 13, 1-15.
- Karakaya, A. (2004). Stratejik yönetim sisteminin kriz yönetimine katkısı üzerine bir araştırma. *Teknoloji*, 7 (2), 225-233.

- Kash, T.J., & Darling, J.R. (1998). Crisis management: Prevention, diagnosis and intervention. *Leadership & Organization Development Journal*, 19 (4), 179-186. <https://doi.org/10.1108/01437739810217151>
- Kernisky, D. A. (1997). Proactive crisis management and ethical discourse: Dow chemical's issues management bulletins 1979-1990. *Journal of Business Ethics*, 16 (8), 843-853. <https://doi.org/10.1023/A:1017901501108>
- Keen, P., & Mackintosh, R. (2001). The freedom economy. Gaining the m-commerce edge in the era of the wireless internet. Berkeley, CA: McGraw Hill. <https://doi.org/10.1108/info.2003.5.3.73.9>
- Khodarahmi, E. (2009). Crisis management. *Disaster Prevention and Management*, 18 (5), 523-528. <https://doi.org/10.1108/09653560911003714>
- Koçel, T. (1993, 26-28 Mayıs). İşletmelerde kriz durumlarında yönetim uygulamaları, zaman yönetimi ve kriz yönetimi [Seminer Sunumu]. TÜSSİDE, Gebze.
- Kshetri, N. (2017). Can blockchain strengthen the internet of things?. *IT Professional*, 19 (4), 68-72. <https://doi.org/10.1109/MITP.2017.3051335>
- Kuban, B. (1999; 14-15 Nisan). Teknolojik determinizm ve teknolojinin toplumsal denetimi, uluslararası bilim, teknoloji ve toplum [Sempozyum Sunumu]. İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kuban, B. (2004). Teknoloji ve toplumsal denetim. Teknoloji İçinde Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği 50. Yıl Yayınları, Ankara: 311-334.
- Lacity, M.C., Willcocks, L. 2017. Conflict resolution in business services outsourcing relationships. *Journal of Strategic Information Systems*, 26 (2), 80-100. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2017.02.003>
- Lockwood, N. R. (2005). Crisis management in today's business environment: HR's strategic role. *Society for Human Resource Management Research Quarterly*, 50 (12), 1-10.
- MacKenzie, A. (1994), Dealing with disaster, *Asian Business*, 30 (7), 20-24.
- Manyika, J., Lund, S., Chui, M., Bughin, J., Woetzel, J., Batra, P., & Ko, R. (2017). Jobs lost, Jobs gained: workforce transitions in a time of automation (pp. 1-148): McKinsey Global Institute.
- McLuhan, M. (2001). *Global Köy*. (Çev. Bahar Öcal Düzgören). Scala Yayıncılık.
- McOmber, J. B. (1999). Technological autonomy and three definitions of technology. *Journal of Communication*, 49 (3), 137-153. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1999.tb02809.x>
- Morgan, J.M., & Liker, J.K. (2006). The toyota product development system: integrating people, process, and technology. Productivity Press
- Okkay, İ. (2019). Küreselleşen dünyada kriz yönetiminin önemi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), 308-317. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/44114/533455>
- Okumuş, F. (2003). İşletmelerde kriz yönetimi ve krizlerin işletmeler üzerine olası etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17 (1-2), 203-212. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiibd/issue/2685/35256>
- Oran, Ç.F., & Demir, Y. (2016). Kriz yönetim süreci: Türkiye'de faaliyet gösteren özel bir banka üzerine inceleme. *Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24, 195-213. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/34749/384305>
- Örnek, A. Ş., (2004), Kriz dönemlerinde yönetim stratejileri ve Türkiye bilişim sektörü örneği: model önerisi [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. On Sekiz Mart Üniversitesi.

- Paraskevas, A. (2006). Crisis management or crisis response system? A complexity science approach to organizational crises. *Management Decision*, 44 (7), 892-907. <https://doi.org/10.1108/00251740610680587>
- Parsons, W. (1996). Crisis management. *Career Development International*, 1 (5), 26-28. <https://doi.org/10.1108/13620439610130614>
- Pearson, C.M., & Clair, J.A. (1998). Reframing crisis management. *Academy of Management Review*, 23, 59-76. <https://doi.org/10.5465/amr.1998.192960>
- Pheng, L.S., Ho, D.K.H., & Ann, Y.S. (1999). Crisis management: A Survey of Property Development Firms. *Property Management*, 17 (3), 231-251. <https://doi.org/10.1108/02637479910286916>
- Robert, B., & Lajtha, C. (2002). A new approach to crisis management. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 10 (4), 181-191. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.00195>
- Rosen, L. D. (2012). *iDisorder: Understanding our obsession with technology and overcoming its hold on us*. Macmillan.
- Seçilmiş, C., & Sarı, Y. (2010). Kriz dönemlerinde konaklama işletmelerinin kriz yönetimi uygulamaları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15, 501-520. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20828/223070>
- Shaheen, S., Cohen, A., & Zohdy, I. (2016). *Innovative Mobility Carsharing Outlook*. UC Berkeley: Transportation Sustainability Research Center.
- Tack, P. B. (1994). *Kriz zamanı yönetim*. İlgı Yayıncılık.
- Teece, D. J. (2018). Business models and dynamic capabilities. *Long range planning*, 51 (1), 40-49. <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2017.06.007>
- Topol, E. J. (2015). *The Patient will see you now: The future of medicine is in your hands*. Basic Books.
- Turkle, S. (2015). *Reclaiming conversation: The power of talk in a digital age*. Penguin.
- Tüz, M. (1996). *Kriz döneminde işletme yönetimi*. Ekin Kitabevi.
- Verhoef, P. C., Lemon, K. N., Parasuraman, A., Roggeveen, A., Tsiros, M., & Schlesinger, L. A. (2009). Customer experience creation: Determinants, dynamics and management strategies. *Journal of Retailing*, 85 (1), 31-41. <https://doi.org/10.1016/j.jretai.2008.11.001>
- Warschauer, M. (2003). *Technology and social inclusion: Rethinking the digital divide*. MIT Press.
- Williams, R. (2012). *Anahtar sözcükler: kültür ve toplumun sözvarlığı*. (Çev. S. Kılıç). İletişim Yayınları.
- Williams, R. (2003). *Televizyon, teknoloji ve kültürel biçim* (Çev. A. U. Türkbağ). Dost Kitabevi Yayınları.
- World Economic Forum. (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020>
- Yengin, D. (2019). Teknoloji bağımlılığı olarak dijital bağımlılık. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 9 (2), 130-144. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojdoc/issue/44330/547789>
- Yoo, Y., Boland, R. J., Lyytinen, K., & Majchrzak, A. (2012). Organizing for innovation in the digitized world. *Organization Science*, 23 (5), 1398-1408. <https://doi.org/10.1287/orsc.1120.0771>

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SAĞLIK

Gürhan Yıldız - Metin Gelmez

Özet

Bu bölümde çoğu birey tarafından ilk akla geldiğinde toplumsal yapının etkisinde olduğu öngörülen teknolojinin sağlık bağlamında toplumsal yapıyı nasıl etkilediği yani teknolojik determinizm kavramı ele alınmıştır. Bu amaçla ilk olarak teknoloji, teknolojik determinizm ve sağlığın sosyal belirleyicileri ele alınmıştır. Daha sonra, teknolojinin kendi dinamikleri ile gelişim gösterdiği ve bunun toplum tarafından kabul görmesinin nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son olarak medikal teknolojideki gelişmeler sosyal yapıda meydana getirdiği değişimler açısından ele alınarak sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Teknoloji her zaman etik olarak doğru olan çıktılar sunmaz topluma ancak, teknoloji kendi dinamikleri ile gelişirken bireysel ve toplumsal vaatlerle toplumsal yaşamda ve bireyin günlük yaşamında uygulama alanı bulur. Birey ve toplum tarafından vaatlere erişilirse bu teknolojiler kabul görür ve yenilik hâline gelir. Teknolojik gelişmelerin toplumsal kabulü sosyal bir süreçtir. Bu bağlamda, teknoloji toplumsal yapıya farklı şekillerde; örneğin bilim ve süreç olarak, bir sembol olarak, bilgi ve güç olarak ya da ticari bir mal olarak yansılarda bulunur.

Teknolojilerin yenilik hâline gelmesi sosyal bir süreçtir. Teknolojilerin ortaya çıkışı ise bu sosyal süreçten bağımsız olarak kendi dinamikleri ile gerçekleşir. Toplum tarafından kabul gören teknolojiler toplumsal yapıda hem bir yıkım hem de yeniden yapılandırma meydana getirir. Teknolojinin toplumsal yapıda meydana getirdiği bu yıkım ve yapılanma yani deterministik etkiler teknolojinin toplum tarafından kabulü ile gerçekleşen toplumsal bir süreçtir. Bu bağlamda teknolojinin toplumsal etkilerini öngörerek konu alanımız olan sağlık ve sağlık hizmetlerinin planlanması, gelecekteki niteliklerini tahmine yönelik çabaların ulusal ve uluslararası sağlık ve sağlık hizmetleri vizyonun belirlenmesi açısından büyük önem taşıdığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik determinizm, sağlık.

Giriş

Sosyal sistemler, geçmişte elde edilen verilerin işlenmesi ile elde edilen bilgiler ışığında yapılacak planlamalar ile başarılı olarak gerçekleştirilebileceği öngörülen süreçlerden oluşmaktadır. Söz konusu süreçlerin başarılı bir şekilde

göre teknoloji, insanları sürekli tüketime, sığ bilgilere, yaşam kolaylığı ile uyumsuzluğa ve bağımlılığa sürüklemektedir (Kırık ve Bakış, 2020; Kabakçı ve Oda-başı, 2004). Sağlıkta gelişen teknoloji de insanları iyileştirip, refaha kavuşturacağı gibi insanları kendine bağımlı hâle getirip kötü etkileyebilmektedir.

Sonuç olarak teknoloji ve teknolojik gelişmelerin uygulamaları olan tıbbi yenilikler sağlık hizmetlerini artan hasta talepleri, değişen sağlık beklentileri, gelişen teşhis ve tedavi yöntemleri, gelişmiş hasta kayıtları ve veri işleme teknikleri ile başka bir boyuta taşımıştır. Sağlık ve sağlık hizmetlerinde yaşanan bu gelişmeler ve dönüşümler yeni gelişmeler için esas teşkil ettiğinden sağlık hizmetlerinin geleceğinin planlanması ve stratejik yönetimi açısından önemli olduğu değerlendirilmiştir.

Sağlık bağlamında teknolojik determinizm kavramına yönelik gerçekleştirilecek bilimsel çalışmalar sağlık ve sağlık kurumlarının geleceğine odaklanarak gerçekleştirilmelidir. Çünkü, sağlık kavramı esasında hastalık kavramının insan yaşamının olumsuz bir gerçeği olması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Sağlık hizmetleri ve sağlık ile ilgili diğer faaliyetler hastalığı ortadan kaldırmayı veya sağlığı korumayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda sağlık kurumlarının dönüşüm süreci planlanmalı ve geleceğe yönelik mevcut teknolojiden hareketle teknolojinin ilerlediği istikamet dikkate alınarak tahminlerde bulunulmalıdır. Hatta bu tahminler ile ulusal ve uluslararası sağlık kurum ve örgütlerinin vizyon ve misyonları yeniden düzenlenmelidir.

Kaynakça

- AIMS Education, (2015). The Benefits of Technology in Healthcare | AIMS Education
- Arkin, R. C., Scheutz, M. ve Tickle-Degnen, L. (2014). Preserving dignity in patient caregiver relationships using moral emotions and robots. In: 2014 IEEE International Symposium on Ethics in Science. *Technology And Engineering. IEEE*, 1-5. <https://doi.org/10.1109/ETHICS.2014.6893414>
- Asimakopoulos, S., Asimakopoulos, G., & Spiller, F. (2017). Motivation and user engagement in fitness tracking: heuristics for mobile healthcare wearables. *Informatics*, 4 (1), 2-16. <https://doi.org/10.3390/informatics4010005>
- Banks, M. R., Willoughby, L. M., & Banks, W. A. (2008) Animal-assisted therapy and loneliness in nursing homes: use of robotic versus living dogs. *Journal of the American Medical Directors Association*, 9 (3), 173-177. <https://doi.org/10.1016/j.jamda.2007.11.007>
- Barke, A., Bleichhardt, G., Rief, W., & Doering, B.K., (2016). The cyberchondria severity scale (css): german validation and development of a short form. *Int J Behav Med.*, 23, 595-605. <https://doi.org/10.1007/s12529-016-9549-8>
- Bijker, W. E., Hughes T.P., & Pinch T. (1992). The social construction of technological systems. In shaping technology/building society: studies in sociotechnical change, edited by Wiebe Bijker and John Law, Cambridge: MIT Press.

- Briggs, P., Scheutz, M., & Tickle-Degnen, L. (2015). Are Robots Ready for Administering Health Status Surveys: First Results from an HRI Study With Subjects With Parkinson's Disease, *In: Proceedings of The Tenth Annual ACM/IEEE International Conference on Human-Robot Interaction, ACM*, 327-334.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2022, March 1). determinism. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/determinism>
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, April 24). *technology*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/technology/technology>
- Capone, A. (2022). The future of healthcare technology. <https://www.forbes.com/sites/forbestech-council/2022/01/11/the-future-of-healthcare-technology/?sh=1c59eae74750>
- Ceruzzi, P. E. (2005). Moore's Law and Technological Determinism: Reflections on the History of Technology. *Technology and Culture*, 46 (3), 584-593. <http://www.jstor.org/stable/40060905>
- Chita-Tegmark, M., & Scheutz, M. (2021). Assistive robots for the social management of health: a framework for robot design and human-robot interaction research. *International Journal of Social Robotics*, 13 (2), 197-217. <https://doi.org/10.1007/s12369-020-00634-z>
- Cohen, S. (2004). Social relationships and health. *Am Psychol*, 59 (8), 676. <https://doi.org/10.1126/science.3399889>
- Collyer, F. (1999). 'The Social Production of Medical Technology, in Gribich, C. (Ed) Health in Australia: Sociological Concepts and Issues (Second Edition), Sydney: Longman.
- Donnachie, C., Wyke, S., Mutrie, N., & Hunt, K. (2017). It's like a personal motivator that you carried around wi' you': utilising self-determination theory to understand men's experiences of using pedometers to increase physical activity in a weight management programme. *Int J Behav Nutr Phys Act*, 14 (61), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s12966-017-0505-z>.
- Fischer, J. M. (2013). The deterministic horn of the dilemma defence: a reply to Widerker and Goetz. *Analysis*, 73 (3), 489-496. <http://www.jstor.org/stable/24671132>
- Galalae, C., & Voicu, A. (2013). Consumer behaviour research: jacquard weaving in the social sciences. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*, 1 (2), 277-292. <https://www.managementdynamics.ro/index.php/journal/article/view/23/20>
- Gawande, A. (2011). The checklist manifesto, Profile Books. <https://profilebooks.com/work/the-checklist-manifesto/>
- Gazarian, M., Henry, R. L., Wales, S. L., Micallef, B. E., Rood, E. M., O'meara, M. W., & Numa, A. H. (2001). Evaluating the effectiveness of evidence-based guidelines for the use of spacer devices in children with acute asthma. *Medical Journal of Australia*, 174 (8), 394-397. <https://doi.org/10.5694/j.1326-5377.2001.tb143340.x>
- Hawkins, D. I., & Mothersbaugh, D. L. (2010). Consumer behavior: building marketing strategy (11th ed). McGraw-Hill. <https://aclasites.files.wordpress.com/2017/02/consumer-behavior-building-marketing-strategy-11th-edition.pdf>
- Héder, M. (2021). AI and the resurrection of Technological Determinism. *Információs Társadalom (Information Society)*. 21 (2): 119-130.
- Țicău, I. R., & Hadad, S. (2021). Technological determinism vs. social shaping of technology, the influence of activity trackers on user's attitudes. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*, 9 (2), 147-163. <https://doi.org/10.2478/mdke-2021-0011>
- Jones, M. (2018). HealthCare: how technology impacts the healthcare industry. Healthcare in America. <https://healthcareinamerica.us/healthcare-how-technology-impacts-the-healthcare-industry-b2ba6271c4b4>
- Kabakçı, I., & Odabaşı H. F. (2004). Teknolojiyi kullanmak ve teknogerçekçi olabilmek. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1:19-28. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869736.pdf>

- Karahanoglu, A., & Erbug, Ç. (2011). Perceived qualities of smart wearables: determinants of user acceptance. *Designing Pleasurable Products and Interfaces*.
- Karapanos, E., Gouvela, R., Hassenzahl, M., & Forlizzi, J. (2016). Wellbeing in the making: people's experiences with wearable activity trackers, psychology of well-being. 4 (6), 1-33. <https://doi.org/10.1186/s13612-016-0042-6>
- Kırık, A. K., & Bakış, N. B. (2020). Teknolojik determinizm çerçevesinde türkiye'de web dizilerinin toplumsal dönüşüme etkileri: fi dizisi örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (3): 1820-1835. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1208965>
- Kim Gh, Jeon S, Im K, Seo Sw, Cho H, Noh Y, Yoon C, Kim H-J, Ye Bs, Chin Jh Et Al (2013). Structural brain changes after robot-assisted cognitive training in the elderly: a single-blind randomized controlled trial. *Alzheimer's Dementia J Alzheimer's Assoc* 9 (4), 476-477. <https://doi.org/10.1016/j.jalz.2013.05.971>
- Kline, R.R. (2001). Technological determinism. In N. J. Smelser & B. Baltes (eds.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. 15495-15498.
- Marlowe, D. (1970). The new Luddites. *Mechanical Engineering*, 92: 12-13.
- Marx, L. (2010). Technology: the emergence of a hazardous concept. *Technology and Culture* 51 (3),561-77. http://www.f.waseda.jp/sidoli/Marx_2010_Concept_Of_Technology.pdf
- Mcdonough, J. (2021). How advanced medical technologies are changing the healthcare landscape. <https://www.forbes.com/sites/theyec/2021/07/08/how-advanced-medical-technologies-are-changing-the-healthcare-landscape/?sh=3a9f5e1960f9>
- Mcelroy, E., & Shevlin, M. (2014). The development and initial validation of the cyberchondria severity scale (CSS). *J Anxiety Disord*, 28, 259-65. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2013.12.007>
- Mcintyre, D. (2003). Technological determinism: a social process with some implications for ambulance paramedics. *Australian Journal of Paramedicine*, 1, 1 - 10. <https://doi.org/10.33151/ajp.1.3.197>
- McIntyre, D. 'Occupational Stressors: An Insidious Form of Assault', in Waddell, C. and Petersen, A. (Eds) *Just Health: Inequality in Illness, Care and Prevention*. Melbourne: Churchill Livingstone; 1994.
- Medical Aspects of Chemical and Biological Warfare, Part I: Warfare, Weaponry, and the Casualty, ed. Frederick R. Sidell, Ernest J. Takafuji, and David R. Franz (Washington, DC: Surgeon General, U.S. Department of the Army, 1997); U.S. Congress, *Technologies Underlying Weapons of Mass Destruction, OTA-BPICS-119* (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, December 1993).
- Moynihan, R. (1998). *Too much medicine: the business of health - and its risks for you*. Sydney: ABC Books.
- Oberdiek, H. & Mary, T. (1995). *Living in a technological culture: human tools and human values*, London; New York: Routledge.
- Page, T. (2015). A forecast of the adoption of wearable technology. *International Journal of Technology Diffusion*, 6 (2), 12-29. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-5484-4.ch063>
- Philp, M. (1985). Michel Foucault, In: Skinner, Q. (Ed) *The Return of Grand Theory in the Human Sciences*. Melbourne: Cambridge University Press.
- Rabbitt, S. M., Kazdin, A. E., & Scassellati, B. (2015). Integrating socially assistive robotics into mental healthcare interventions: applications and recommendations for expanded use. *Clin Psychol Rev*, 35, 35- 46. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2014.07.001>

- Ryan, R., & Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55 (1), 68-78. https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_RyanDeci_SDT.pdf
- Schumpeter, J. A. (2003). *Capitalism, socialism, and democracy*. Roudledge, London and New York. <https://periferiaactiva.files.wordpress.com/2015/08/joseph-schumpeter-capitalism-socialism-and-democracy-2006.pdf>
- Sener, S., Hacıoglu, V., & Akdemir, A. (2017). Invention and innovation in economic change. *Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA)*, 4 (2), 203-208. <http://doi.org/10.17261/Pressacademia.2017.450>
- Sheather, R. (2003). To shock or not to shock, conference paper abstract, acap national conference expanding horizons-a fresh perspective 19-20th september. *Journal of Emergency Primary Health Care*, 1, 3-4.
- Singh, K., & Brown R. J. (2014). Health-related internet habits and health anxiety in university students. *Anxiety Stress Coping*, 27, 542- 54. <https://doi.org/10.1080/10615806.2014.888061>
- Solomon, M. R. (2006). *Consumer behaviour: a European perspective*. 3rd ed. Harlow, England: Financial Times/Prentice Hall. Chicago:
- Starcevic, V., Berle, D., & Arnáez, S. (2020). Recent insights into cyberchondria. *Current Psychiatry Reports*, 22 (11), 22-56. <https://doi.org/10.1007/s11920-020-01179-8>
- Takayanagi, K., Kirita, T., & Shibata T (2014) Comparison of verbal and emotional responses of elderly people with mild/moderate dementia and those with severe dementia in responses to seal robot, paro. *Front Aging Neurosci* 6:257. <https://doi.org/10.3389/fnagi.2014.00257>
- Thimbleby, H. (2013). Technology and the future of healthcare. *Journal of Public Health Research*, 2 (3), e28. <https://doi.org/10.4081/jphr.2013.e28>
- Umberson, D., & Montez, J. K. (2010). Social relationships and health: a flashpoint for health policy. *J Health Soc Behav*, 51 (1- suppl),S54-S66. <https://doi.org/10.1177/0022146510383501>
- Van der Putte, D. Boumans, R. Neerincx, M. Rikkert, M. O., & De Mul, M. (2019) A social robot for autonomous health data acquisition among hospitalized patients: an exploratory field study. In: 2019 14th ACM/IEEE International Conference on Human-Robot Interaction (HRI).IEEE, 658-659. <https://doi.org/10.1109/HRI.2019.8673280>
- Verbeek, P. P. (2006). Materializing morality: design ethics and technological mediation. *Science, Technology, & Human Values*, 31 (3), 361-80. <https://doi.org/10.1177/0162243905285>
- Wada, K., & Shibata, T. (2007). Social effects of robot therapy in a care house-change of social network of the residents for two months, in: proceedings 2007 ieee international conference on robotics and automation. *IEEE*, 1250-1255. <https://doi.org/10.1109/ROBOT.2007.363156>
- Whitman, A., Lew, N., Chappel, A., Aysola, V., Zuckerman, R. & Sommers, B. D. (2022). Addressing social determinants of health: examples of successful evidence-based strategies and current federal efforts. Office of Health Policy, U.S.
- WHO, (2023, March 7). Social determinants of health (who.int)
- Wilson, Jr., Tickle-Degnen, L., & Scheutz, M. (2016). Designing a social robot to assist in medication sorting. In: international conference on social robotics. *Springer*, 211-221. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47437-3_21

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SAĞLIK POLİTİKALARINDA DÖNÜŞÜM

Büşra Gül - Gözde Yeşilaydın - Yeter Demir Uslu

Özet

Determinizm, teknolojinin kullanım amacına göre yararlı ya da zararlı bir hâle gelmesi, teknolojinin araçsallık özelliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Teknolojik determinizm ise teknolojinin yalnızca hizmet ettiği amaç açısından toplum tarafından kabul edilebilir olduğu görüşüne dayanmaktadır (Kuban, 1999). Teknolojik determinizmin tek bir tanımı olmamakla birlikte, teknolojik değişimin beraberinde toplumsal değişimini de getireceğine yönelik inanç olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik deterministlerin teknoloji ve toplumsal değişim ile ilgili görüşleri iyimser (optimist) ve kötümser (pesimist) olarak ikiye ayrılmaktadır. İyimser görüşe göre teknolojinin gündelik hayata olumlu katkıları ön planda iken, kötümser görüşe göre teknolojinin toplum üzerindeki olumsuz etkileri ön plandadır (Govindan, 2002).

Teknolojik determinizm, toplumsal değişimleri beraberinde getirirken bu durumdan toplum sağlığının da etkilenmesi kaçınılmazdır. Sağlık sistemi politikaları ve yönetsel kararlarının temeli veri ve bilgiden oluşmaktadır. Sağlık politikaları oluşturulurken kullanılan bilginin kaynağı güncel, güvenilir ve doğru olmalıdır. Günümüzde dijital verilerin toplanması, saklanması ve güvenliği konuları beraberinde birçok sorunu gündeme getirmektedir. Sağlık hizmetleri ve teknolojik gelişmelerin birbiri ile bağlantısı ve eşgüdümü çeşitli politikalar ile şekillenmekte ve ilgili yasalar ile koruma altına alınmaktadır (Koyuncugil ve Özgülbaş, 2009).

Bu bölümde, sağlık sektörü ve teknolojik gelişmelerin politikalara nasıl yansıdığı, teknolojik determinizm etkileri ile toplumsal düzeyde ne gibi değişimler yaşandığı, yaşanan değişimlerin halk sağlığı açısından etkilerinin iyimser ya da kötümser uçlarından hangisine yakın olduğu tartışılacaktır. Teknolojik gelişmelerin etkisiyle gerçekleşen endüstri devrimleri, ilgili dönemlerin sağlık politikaları ve yaşam koşulları birlikte ele alınarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Determinizm, sağlık politikası, teknolojik determinizm.

Kaynakça

- Akdur, R. (1998). Türkiye’de sağlık politika ve hizmetleri. *Yeni Türkiye*, 4 (23-24), 1984-1995.
- Arı, Y. (2017). Çevresel determinizmden politik ekolojiye: son 100 yılda dünya’da ve türkiye’de insan-çevre coğrafyasındaki yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22 (37), 1-34.
- Avşar, İ. İ. (2018). Endüstri 4.0 yorumu: toplum 5.0. *AL-FARABI 2nd International Congress on Social Sciences* (s. 510-515). Gaziantep: İKSAD.
- Aydın, E. (2004). 19. yüzyılda Osmanlı sağlık teşkilatlanması. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 15, 185-207.
- Ayentimi, D. T., & Burgess, J. (2018). Is the fourth industrial revolution relevant to sub-Sahara Africa? *Technology Analysis & Strategic Management*, 31 (6), 641-652.
- Baicker, K., & Chandra, A. (2017). Evidence-Based Health Policy. *The New England Journal of Medicine*, 25 (377), 2413.
- Beylik, U., Kayral, İ.H., & Çıraklı, Ü. (2015). 13. yüzyıldan 21. yüzyıla Türk sağlık sisteminin gelişim süreci üzerine bir derleme. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2 (4), 183-189.
- Blobel, B. (2020). Application of industry 4.0 concept to health care. *Proceedings of the 17th International Conference on Wearable Micro and Nano Technologies for Personalized Health*. 273: 23. pHealth: IOS Press.
- Callebaut, D. K. (1993). Relations between a science of health and physics from microphysics to cosmology. R. Lafaille, & S. Fulder içinde, *Towards a New Science of Health* (s. 48). London: Routledge.
- Cansever, H. (2022). Sağlık politikası analizi: Kavram, yöntem ve teknikler. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 3 (3), 69-92.
- Correia, T., Dussault, G., & Pontes, C. (2015). The impact of the financial crisis on human resources for health policies in three southern-Europe countries. *Health Policy* (119), 1600-1605.
- Cox, C. L. (1985). The Health Self-Determinism Index. *Nursing Research*, 34 (3), 177-183.
- Crafts, N. (2011). Explaining the first Industrial Revolution: two views. *European Review of Economic History*, 15 (1), 153-168.
- Craig, S. C., McCarthy, A. F., & Gainous, J. (2022). Question wording and attitudinal ambivalence: COVID, the economy, and Americans’ response to a real-life trolley problem. *Social Science Quarterly* (103), 18-30. doi:10.1111/ssqu.13102
- Çıraklı, Ü. (2021). 1920-1938 dönemi & 1938-1960 dönemi sağlık hizmetleri & Milli Sağlık Planı. İçinde: A. Ünal (Ed.), *Türk Sağlık Sistemi Tarihsel Süreç - Hizmet Sunumu - Uygulamalar* (ss.35-49), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dedeoğlu, N. (2009). Dünya Sağlık Örgütü ve Sosyal Haklar. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 194-198). Ankara: Belediye-İş Sendikası Yayınları.
- Demirbilek, M. (2022). *Multidisipliner Yaklaşımlarla Endüstri 4.0*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Duncker, D., Michalski, R., Müller-Leisse, J., Zormpas, C., König, T., & Veltmann, C. (2017). Device-based remote monitoring: Current evidence. *Herzschrittmachertherapie+ Elektrophysiologie*, 28, 268-278.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2005). *Uluslararası Sağlık Tüzüğü*. İsviçre: Dünya Sağlık Örgütü.
- Eysenbach, G. (2001). What is e-health? *J Med Internet Res*, 3 (2), 20-22. doi:10.2196/jmir.3.2.e20
- Fraser, D. (2017). *The Evolution of the British Welfare State: a history of social policy since the Industrial Revolution*. London: Bloomsbury Publishing.

- Gatouillat, A., Badr, Y., Massot, B., & Sejdic, E. (2018). Internet of medical things: A review of recent contributions dealing with cyber-physical systems in medicine. *IEEE internet of things journal*, 5 (5), 3810-3822.
- Gordon, R. J. (2003). Is U.S. Economic Growth Over? Faltering Innovation Confronts the Six Headwinds. *Structural Change and Economic Dynamics* (14), 365-384.
- Gordon, R. J. (2012). Is US Economic Growth Over? Faltering Innovation Confronts the Six Headwinds. *The Centre for Economic Policy Research, Policy Insight* (63), 25-29.
- Govindan P. (2002). Conceptualizing technological change: theoretical and empirical explorations. *Rowman & Littlefield Publishers*: 5.
- Greenwood, J. (1997). *The third industrial revolution: Technology, productivity, and income inequality*. America: American Enterprise Institute.
- Haleem, A., & Javaid, M. (2019). Expected role of four-dimensional (4D) CT and four dimensional (4D) MRI for the manufacturing of smart orthopaedics implants using 4D printing. *Journal of Clinical Orthopaedics Trauma* (10), 234-235.
- Haradhan, M. (2020). The Second Industrial Revolution has brought modern social and economic developments. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 6 (1), 1-14.
- Hardy, A. (1988). Diagnosis, Death, Diet: The Case of London, 1750-1909. *Journal of Interdisciplinary History*, 18 (3), 387-401.
- Horn, J. (2016). *The industrial revolution: history, documents, and key questions*. CLIO: ABC.
- İleri, H., Seçer, B., & Ertaş, H. (2016). Sağlık politikası kavramı ve Türkiye'de sağlık politikalarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi* (12), 176-186.
- Jones, E. L. (2010). *Locating the industrial revolution: Inducement and response*. Singapore: World Scientific.
- Kuban B. (1999). Teknolojik determinizm ve teknolojinin toplumsal denetimi. *Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Toplum Sempozyumu*, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Kumari, A., Tanwar, S., Tyagi, S., & Kumar, N. (2018). Fog computing for healthcare 4.0 environment: opportunities and challenges. *Computers & Electrical Engineering*, 72: 1-13.
- Koştı, G., Burmaoğlu, S., & Kıdak, L. (2021). Sağlık 4.0: Sanayide öngörülen gelişimin sağlık sektörüne yansımaları. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24 (3), 483-506.
- Koyuncugil, A. S., & Özgülbaş, N. (2009). Veri madenciliği: tıp ve sağlık hizmetlerinde kullanımı ve uygulamaları. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 2 (2), 21-33.
- Lasi, H., Fettke, P., Kemper, H. G., Feld, T., & Hoffman, M. (2014). Industry 4.0. *Business & information systems engineering*, 6 (4), 239-242.
- Laurence, J. R. (2002). 1784. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 50 (4), 309-319.
- Leonardi, F. (2018). The definition of health: towards new perspectives. *International Journal of Health Services*, 735-748. doi:10.1177/0020731418782653
- Loewer, B. (2001). Determinism and chance. *Studies in History and Philosophy of Modern Physics*, 32 (4), 609-620.
- Makridakis, S. (2017). The forthcoming artificial intelligence (AI) revolution: its impact on society and firms. *Futures* (90), 40-60.
- Mathur, A., Dabas, A., & Sharma, N. (2022). Evolution from Industry 1.0 to Industry 5.0. *4th International Conference on Advances in Computing, Communication Control and Networking (ICAC3N)* (s. 1390-1395). Delhi: (ICAC3N).

- Michelle, M. H., Chapman, E., Clark, R., Barreto, J., Reveiz, L., & Lavis, J. (2016). What are the best methodologies for rapid reviews of the research evidence for evidence-informed decision making in health policy and practice: a rapid review. *Health Research Policy and Systems* (14), 83. doi:10.1186/s12961-016-0155-7
- Mossialos, E., & Permanand, G. (2000). Public Health in the European Union: Making It Relevant. *LSE Health*. London: London School of Economic&Political Science.
- Murphy, P. (2019). *Limited Government: The Public Sector in the Auto-Industrial Age*. London: Routledge.
- Niessen, L. W., Grijseels, E. W., & Rutten, F. F. (2000). The evidence based approach in health policy and health care delivery. *Social Science and Medicine*, 51 (6), 859-869.
- Oliver, T. R. (2006). The politics of public health policy. *Annu. Rev. Public Health* (27), 195-233.
- Öztürk, M. (1999). Cumhuriyet Dönemi'nde sağlık hizmetleri. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 37-41.
- Paterson, C. S. (1995). *From fever to digestive disease: Approaches to the problem of factory ill-health in Britain, 1784-1833*. Vancouver: The University of British Columbia.
- Peterson, M. A. (2001). From trust to political power: interest groups, public choice, and health care. *Journal of Health Politics, Policy and Law* (26), 1145-1163.
- Pilevari, N., & Yavari, F. (2020). Industry Revolutions Development from Industry 1.0 to Industry 5.0 in Manufacturing. *Journal of Industrial Strategic Management*, 5 (2), 44-63.
- Qin, J., Liu, Y., & Grosvenor, R. (2016). A categorical framework of manufacturing for industry 4.0 and beyond. *Procedia Cirp* (52), 173-178.
- Rabinowitz, A., & Laugesen, M. (2010). Niche players in health policy: Medical specialty societies in Congress 1969e2002. *Social Science & Medicine* (71), 1341-1348.
- Rijke, R. (1993). Towards a new science of health. R. Lafaiile, & S. Fulder içinde, *From determinism towards autonomy*. (s. 58). London: Routledge.
- Rostow, W. W. (1999). *İktisadi Gelişimin Merhaleleri*. (E. Güngör, Çev.) İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Saltman, R. B., & Figueras, J. (1998). Avrupa Sağlık Reformu. *Mevcut Stratejilerin Analizi, Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Ofisi*. Kopenhag: T.C. Sağlık Bakanlığı Proje Koordinatörlüğü.
- Saracel, N., & Aksoy, I. (2020). Toplum 5.0: Süper Akıllı Toplum. *Social Sciences Research Journal (SSRJ)*, 9 (2), 26-34.
- Shmelova, T., M.Salem, A., Smolanka, V., & Sechko, O. (2020). Collaborative Deterministic and Stochastic Decision-Making Models in Health Care. *3rd International Conference on Informatics & Data-Driven Medicine* (s. 19-25). Sweden: IDDM'2020.
- Singh, R. P., Javaid, M., Haleem, A., & Suman, R. (2020). Internet of things (IoT) applications to fight against COVID-19 pandemic. *Diabetes Metabolic Syndrome: Clinical Research Reviews*, 14 (4), 521-524.
- Sisodia, A., & Jindal, R. (2021). A meta-analysis of industry 4.0 design principles applied in the health sector. *Engineering Applications of Artificial Intelligence* (104), 1-15.
- Stevens, R. A. (2001). Public roles for the medical profession in the United States: beyond theories of decline and fall. *Milbank Quarterly* (79), 327-353.
- Su, D., Zhou, J., Kelley, M. S., Michaud, T. L., Siahpush, M., Kim, J., & Pagan, J. A. (2016). Does telemedicine improve treatment outcomes for diabetes? A meta-analysis of results from 55 randomized controlled trials. *Diabetes research and clinical practice* (116), 136-148.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2011). *Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü*. Ankara: Dünya Sağlık Örgütü.

- Tashjian, V. C., Mosadeghi, S., Howard, A. R., Lopez, M., Dupuy, T., Reid, M., & Spiegel, B. (2017). Virtual reality for management of pain in hospitalized patients: results of a controlled trial. *JMIR mental health*, 4 (1), 73-87.
- Terry, P. E. (2019). Neighborhoods, Work, and Health: Forging New Paths Between Social Determinism and Well-Being. *American Journal of Health Promotion*, 33 (5), 646-651.
- WHO. (2017). The Need For Rapid Reviews To Inform Health Policy And Systems. WHO içinde, *Rapid reviews to strengthen health policy and systems: a practical guide* (s. 1-15). Geneva.
- WHO. (2022). *Equity within digital health technology within the WHO European Region: a scoping review*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe: World Health Organization.
- WHO. (2023, 07 03). *Health services delivery*. <https://www.who.int/europe/health-topics/health-services>: <https://www.who.int/europe/health-topics/health-services> adresinden alındı
- Yalman, F., & Filiz, M. (2022). Sağlık hizmetlerinde 4.0 uygulamaları ve sağlık yönetimine yansımaları. *Sağlık ve Toplum*, 32 (1), 53-63.
- Yıldırım, N. (2014). 14. *Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar, Hastaneler, Kurumlar. Sağlık Tarihi Yazıları-1*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yıldırım, N. (2018). II. Abdulhamid'in saltanat yıllarında tıp, sağlık ve sosyal yardım. *Bezmialem Aktüel*, 21, 29-33.
- Yılmaz, A. (2018). Türkiye'de sağlık politikaları ve reformlar. İçinde: D. Tengilimoğlu (Ed.), *Sağlık politikası* (ss. 183-210). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yousefikhah, S. (2017). Sociology of innovation: social construction of technology perspective. *AD-minister* (30), 31-43. doi:10.17230/ad-minister.30.2
- Yücebalkan, B. (2020). Endüstri 4.0'dan Endüstri 5.0'a geçiş sürecine genel bakış. *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 5 (9), 241-250.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM, ENDÜSTRİYEL GELİŞME VE FORTUNE 500

Cem Ayden - Tuba Akpınar

Özet

Teknolojik determinizm, teknolojik ilerlemenin toplumun gelişimine ve dönüşümüne doğrudan etki eden bir teori ve düşünce tarzıdır. Bu görüşe göre, teknolojik gelişmeler toplumun yapısını ve kültürel değerlerini belirler, insan davranışlarını etkiler ve sosyal değişimleri yönlendirir. Yani teknoloji, insanların nasıl yaşadığını ve düşündüğünü şekillendirir. Endüstriyel gelişme ise sanayi devriminden itibaren insanlık tarihindeki en önemli dönüşümlerden birini temsil eder.

Endüstriyel devrimle birlikte tarım toplumları, fabrikalarda seri üretim yapan endüstriyel toplumlara dönüşmüştür. Buhar motoru, demir ve çelik üretimi gibi teknolojik yenilikler, üretim süreçlerini ve ekonomik yapıyı kökten değiştirmiştir. Endüstriyel gelişme, hızlı nüfus artışına, şehirleşmeye ve küresel ticaretin patlamasına yol açarak modern dünyanın temelini oluşturmuştur.

Bu kitap bölümünde, teknolojik determinizmin en büyük yansımalarından olan endüstriyel değişim ve dönüşüm Fortune Global 500 listesi özelinde incelenmektedir. Dünyanın en büyük firmalarının 1955 yılında listenin ilk yayınlanmasından günümüze kadarki dönemde teknolojiye ne derece ayak uydurabildiği, yıllar içinde sürdürülebilirliklerini ve listedeki konumlarını ne derece koruyabildikleri sergilenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, teknolojik determinizm, Fortune 500.

Giriş

Günümüzde teknoloji, insanoğlunun hayatının her alanına derinlemesine nüfuz etmiş durumdadır ve bu hızlı değişimle birlikte, teknolojinin toplumsal ve kültürel yapı üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Bu etkileşim, teknolojinin insan davranışları ve toplumların şekillenmesi üzerindeki güçlü etkisini anlamak için "teknolojik determinizm" kavramını gündeme getirmiştir.

dönüşümü gerçekleştiren şirketler Fortune Global 500 listesinde yer alma potansiyeline sahiptir.

Sunduğumuz listelere bakıldığında Teknoloji ve Endüstriyel gelişimin seyrine koşut en büyük şirket listesi de farklılaşmıştır. Özellikle Global 500 listesinde iki binli yıllardan itibaren teknoloji firmaları daha fazla görülmeye başlanmıştır. Ancak enerji üreten firmalar ve otomotiv şirketleri 50'li yıllardan günümüze kadar listelerde en üst sıralarda yer almaya devam etmiştir. Bu kadar uzun yıllar boyunca listedeki şirketlerin ilk yirmide yerini koruması endüstrideki değişim ve dönüşüme ayak uydurduklarının da bir göstergesidir.

Global ve Türkiye listesi karşılaştırıldığında global ölçekte olduğu gibi Türkiye ölçeğinde de enerji şirketlerinin ağırlığı dikkat çekmekte fakat teknoloji şirketlerinin yoğunluğu Türkiye'de sınırlı sayıda kalmaktadır.

Kaynakça

- Agarwal, H., & Agarwal, R. (2017). First industrial revolution and second industrial revolution: Technological differences and the differences in banking and financing of the firms. *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences*, 2 (11), 1062-1066.
- Aydın, D.G. (2010). "Destructive" and "Creative" results of dynamic analytical frameworks of marx and schumpeter. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 17-26.
- Bijker, W. E. (1987). The social construction of bakelite: Toward a theory of invention. W.E. Bijker, T.P. Hughes, & T.J. Pinch (Ed.), *In The Social Construction of Technological Systems*, (s.159-187). Cambridge, MA: MIT Press.
- Brügger, N. (2012). When the present web is later the past: Web historiography, digital history, and internet studies. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, 102-117.
- Bryant, L. (1967). The Beginnings of the Internal Combustion Engine. M. Kranzberg & C.W. Pursell, Jr. (Ed.), *In Technology in Western Civilization*. Vol.1 (s. 648- 663). New York: Oxford University Press.
- Cohen-Almagor, R. (2013). Internet history. R. Chohen-Almagor (Ed.), *In Moral, Ethical, And Social Dilemmas In The Age Of Technology: Theories And Practice*, (s. 19-39). IGI Global.
- Cowan, R. S. (1976). The "Industrial Revolution" in the home: household technology and social change in the 20th century. *Technology and Culture*, 17 (1), 1-23.
- Çoban, S. (2013). Teknolojik determinizm bağlamında bilgi toplumu strateji belgesinin incelenmesi. *Akademik Bilişim Konferansları*, 1-7.
- Düşükcan, M., Sezgin, E. E. & Kaya, E. (2019). Elazığ 112 Acil Sağlık Hizmetleri istasyonlarında görev yapan sağlık çalışanlarında iş streslerinin işten ayrılma niyetine etkisi, *Journal of Academic Value Studies*, 5 (3), 433-442.
- Ege, B. (2014). 4.Sanayi Devrimi, *Bilim ve Teknik Dergisi*, Mayıs 2014.
- Ellul, J. (2021). *The technological society*. Vintage.

- Freeman, C. & Soete, L. (2007), Science, technology and innovation indicators: the twenty-first century challenges. OECD (Ed.), *Science, Technology and Innovation Indicators in a Changing World: Responding to Policy Needs*, (s.271-284).
- Gershuny, J. I. (1979): After industrial society? The emerging self-service economy. London: MacMillan.
- Gerwin, D., & Tarondeau, J. C. (1982). Case studies of computer integrated manufacturing systems: A view of uncertainty and innovation processes. *Journal of Operations Management*, 2 (2), 87-99.
- Goldhar, J. D., & Jelinek, M. (1983). Plan for economies of scope. *Harvard Business Review*, 61 (6), 141- 148.
- Grantham, G. (1984). The shifting locus of agricultural innovation in nineteenth century Europe. In G. Saxonhouse & G. Wright (Ed.), *Technique, Spirit and Form in the Making of the Modern Economies: Essays in Honor of William N. Parker*, (s. 191-214). Greenwich, CT: JAI Press.
- Gray, H. J. (1984). The new technologies: an Industrial Revolution. *Journal of Business Strategy*.
- Gür, Y.E. & Ayden, C. (Ed.). (2022). *Geçmişten günümüze endüstriyel yolculuk insan-teknoloji etkileşimi* (1.Baskı). Sonçağ Akademi.
- Handayani M., Baridwan, Z., & Irianto, G. (2020). Transformation corporate social responsibility towards industrial revolution 4.0: strategy and challenges. In *Brawijaya International Conference on Multidisciplinary Sciences and Technology (BICMST 2020)* (s. 45-49). Atlantis Press.
- Harley, C. K. (1988). Ocean freight rates and productivity 1740-1913: The primacy of mechanical invention reaffirmed. *Journal of Economic History*, 48 (4), 851-876.
- Hermann, M., Pentek, T., & Otto, B. (2016). Design principles for industrie 4.0 scenarios. In *2016 49th Hawaii International Conference On System Sciences (HICSS)* (s. 3928-3937). IEEE.
- Hills, R. L. (1970). *Power in the industrial revolution*. Manchester University Press.
- Hossain, R., Hasan, M. R., & Sharmin, M. (2022). A Short Review on the History of Mobile Phone.
- Hughes, T. P. (1983). *Networks of Power: Electrification in Western Society, 1880-1930*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Kagermann, H., Wahlster, W., Helbig, J., Hellinger, A., & Karger, R. (2012). Im Fokus: das Zukunftsprojekt Industrie 4.0: Handlungsempfehlungen zur Umsetzung. *Bericht der Promotorengruppe Kommunikation*. Forschungsunion.
- Kaya, E., & Peker, A. E. (2020). The Effect of Industry 4.0 Advanced Technology Applications on the Healthcare Industry. In B. Yenihan & G. Cerev (Ed.), *Industry 4.0 and Social Change* (s. 257-259). Bursa: Dora Basım ve Yayın.
- Kleinrock, L. (2008). History of the Internet and its flexible future. *IEEE Wireless Communications*, 15 (1), 8-18. doi:10.1109/MWC.2008.4454699
- Kumar, A. ve Nayyar, A. (2020). si 3-Industry: A sustainable, intelligent, innovative, internet-of things industry. In *A roadmap to Industry 4.0: Smart production, sharp business and sustainable development* (S. 1-21). Springer, Cham.
- Kumar, S. A., Bawge, G., & Kumar, B. V. (2021). An overview of industrial revolution and technology of industrial 4.0. *International Journal of Research in Engineering and Science*, 9, 64-71.
- Lasi, H., Fettke, P., Kemper, H. G., Feld, T., & Hoffmann, M. (2014). Industry 4.0. *Business ve Information Systems Engineer- İng*, 6 (4), 239-242.

- Mann, Charles C. & Plummer, M.L. (Tarih yok). *The Aspirin Wars*. Boston: Harvard Business School Press.
- McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. Routledge.
- McNeese, T. (2000). *The Industrial Revolution*. Lorenz Educational Press.
- Mohajan, H. (2019). The first industrial revolution: Creation of a new global human era, *Journal of Social Sciences and Humanities*, 5 (4), 377-404.
- Mokyr, J. (2003). The Second Industrial Revolution, 1870-1914. In *The lever of Riches* (s. 219-245). R. H. Joel Mokyr (Ed.). Evanston, Illinois: Northwestern University.
- Montgomery, E. ve Wascher, W. (1988). Creative destruction and the behavior of productivity over the business cycle, *Review of Economics and Statistics*, 70 (1), 168-72.
- More, C. (2013). *The industrial age*. London: Routledge.
- Mustaqim, W. A. (2018). Hukum minimum Liebeg - sebuah ulasan dan aplikasi dalam biologi kontemporer. *Jurnal Bumi Lestari*, 28-32.
- Nasution, M. K. (2020). Industry 4.0. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 1003 (1). IOP Publishing.
- Nuvolari, A., Verspagen, B. & Von Tunzelmann, N. (2011). The early diffusion of the steam engine in Britain, 1700-1800: a reappraisal. *Cliometrica*, 5 (3), 291-321.
- Oyanagi, Y. (2002). Future of supercomputing. *Journal of computational and applied mathematics*, 149 (1), 147-153.
- Önder, G. (2020). Tarihsel süreçte işletme ve teknoloji etkileşimi. In C. Uz Kurt & G. Önder (Ed.), *Teknoloji, İnovasyon ve Girişimcilik* (s.3-12), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ötleş, S., & Özyurt, V. H. (2016). Endüstri 4.0; gıda sektörü perspektifi. *Dünya Gıda Dergisi*, Mayıs 2016.
- Raschke, S. U. (2022). Limb Protheses: Industry 1.0 to 4.0: Perspectives on technological advances in prosthetic care. *Frontiers in Rehabilitation Sciences*, 25.
- Rojko, A. (2017). Industry 4.0 concept: background and overview. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (ijIM)*, 11 (5), 77-90.
- Rosen, W. (2012). *The most powerful idea in the world: A story of steam, industry and invention*. University of Chicago Press, Chicago.
- Ryan, J. (2011). The essence of the 'net': A history of the protocols that hold the network together. Retrieved from <http://arstechnica.com/tech-policy/news/2011/03/the-essence-of-the-net.ars/>, Erişim tarihi: 17.05.2023
- Schmiechen, J. A. (1984). *Sweated industries and sweated labor*. Urbana: University of Illinois Press.
- Schumpeter, J.A. (2012). *The theory of economic development with a new introduction by John E. Elliott*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sharma, A. ve Singh, B. J. (2020). Evolution of industrial revolutions: A review. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, 9 (11), 66-73.
- Slevin, J. (2000). *The Internet and society*. Oxford, UK: Polity Press.
- Sutori. (2010). 1960: The PDP-1, the First Mini-Computer Released by Digital Equipment Corporation. Erişim tarihi: 09.05.2023, <https://www.sutori.com/item/1960-the-pdp-1-the-first-mini-computer-released-by-digital-equipment-corporation>.
- TOBB (2016). Akıllı fabrikalar geliyor. *TOBB Ekonomik Forum Dergisi*, 259, 16-27.

- Fortune. (2023, 18 Nisan). Fortune 500. <https://fortune.com/ranking/fortune500/>
- Fortune Turkey. (2023, 25 Nisan). Fortune 500. <https://www.fortuneturkey.com/fortune500>
- Vinitha, K., Prabhu, R. A., Bhaskar, R., & Hariharan, R. (2020). Review on industrial mathematics and materials at Industry 1.0 to Industry 4.0. *Materials Today: Proceedings*, 33, 3956-3960.
- von Tunzelmann G.N. (1978). *Steam power and British industrialization to 1860*. Clarendon, Oxford.
- Yin, Y., Stecke, K. E., & Li, D. (2018). The evolution of production systems from Industry 2.0 through Industry 4.0. *International Journal of Production Research*, 56 (1-2), 848-861.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE İŞGÜCÜ (EMEK)

Gökçe Cerev - Zahide Peker

Özet

Teknoloji olgusu, insanlık tarihinin son birkaç yüzyılını kapsamına almasına karşın, yarattığı yenilikler insan hayatında ve toplumsal yaşamda kapsamlı dönüşümler meydana getirmiştir. İnsan hayatının ve toplum düzeninin önemli bir parçası olan çalışma ve çalışmanın aktörü işgücü de bu dönüşümlerden etkilenmiştir. Ancak teknolojik determinizmin savunduğunun aksine, günümüze değin emek açısından yaşanan değişimlerin tek bir faktöre bağlı olmadığı bilinmektedir. Zira teknoloji ve toplum arasında karmaşık bir etkileşim söz konusudur. Yüksek düzeyde bir dönüştürücü güce sahip olan teknoloji, emek açısından çalışma, üretim ve örgütlenme biçimlerini, işgücünün yapısını ve hatta çalışmanın anlamını yeniden şekillendirmiştir. Bu çalışmanın konusu, teknoloji-emek ilişkisini teknolojik determinizm kavramı ışığında incelemektir. Çalışmanın amacı, teknolojik determinizm kavramını emeği temel olarak tartışmaktır. Çalışma, teknoloji ile sürekli bir ilişkiye sahip olan işgücünü, emek kavramını merkezine alarak incelemesi bakımından önem arz etmektedir. Bu kapsamda tercih edilen literatür taraması yönteminin sonuçlarına göre, teknoloji olgusu bireysel ve toplumsal olarak önemli etkiler yaratan bir faktör olmasına karşın özellikle emek açısından dönüşümleri meydana getiren yegane etmen olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Teknolojik determinizm, emek, işgücü, çalışma hayatı.

Giriş

Teknoloji geçmişten günümüze insanlık tarihi boyunca büyük değişimlere ve dönüşümlere yol açan önemli bir etken olmuştur. Teknoloji esas olarak insanlığın bilimi kullanma vasıtasıyla farklı beceri, yöntem, işlem ve teknikleri derleyerek yaşamı kolaylaştırmak adına gerçekleştirdikleri faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Teknolojik determinizm ise teknolojik gelişmelerin toplumu ve bireyleri sosyal, ekonomik, kültürel bağlamda etkileyen, son dönemde toplumsal alanda hissedilir etkiler meydana getiren bir olgudur. Teknolojinin ilerlemesi ve yaygınlaşması sonucunda tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde kullanım alanı genişlemiş, olumlu ve olumsuz etkiler meydana getirmiştir.

temel güvencesizlikler, sosyal koruma mekanizmalarını gündeme getirmektedir. Bu anlamda yalnızca verimlilik ve kar motivasyonu olmadan gelişmelerin insan hayatını göz önüne alarak gerçekleştirilmesi önemlidir.

Teknolojinin bu denli karmaşık bir yapıya sahip olması onun etkilerinin de kapsam alanını çeşitlendirmektedir. Bu durum da geçmişten beri tartışılabilen teknolojinin toplum üzerindeki etkisini hâlâ güncel bir mesele olarak korumaktadır. Teknolojinin etkileme yönünü teknik gelişmelerden topluma doğru atfeden teknolojik determinizm kavramı, teknolojiye sosyal süreçlerden daha fazla önem vermesi bakımından eleştirilerle karşılaşmıştır. Teknoloji denildiğinde en önemli etkilerinin görüldüğü çalışma hayatında ortaya çıkan sayısız sonuç, belirlenimci yaklaşım açısından temel neden olarak addedilebilse de gerçekte dönüşüm süreçleri tek bir faktör ile gerçekleşmemektedir. Zira teknolojik gelişmelerin tek başına sosyal, hukuki, siyasal ve ekonomik alanları dönüştürme gücü bulunmamakla birlikte, etkin bir dönüşüm dinamiği yarattığı da bir gerçektir. Bu anlamda, gelecekte insan hayatında daha da fazla yer edinmesi beklenen teknolojilerin üstün bir güç olarak anılmasından çok insanların refahını artırıcı, toplumsal gelişimi sağlayıcı bir araç olarak kabul edilmesi önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2018). The race between man and machine: Implications of technology for growth, factor shares, and employment. *American Economic Review*, 108 (6), 1488-1542.
- Aktan, C. C., & Tunç, M. (1998). Bilgi toplumu ve eğitim. *Yeni Türkiye Dergisi*, 21. Yüzyıl Özel Sayısı, 4 (19), 118-133.
- Ansal, H. (1996). *Esnek üretimde işçiler ve sendikalar (post-fordizm'de üretim esnekleşirken işçiler neler oluyor?)*. Birleşik Metal-İş Sendikası Yayınları.
- Arklan, Ü., & Taşdemir, E. (2008). Bilgi Toplumu ve İletişim: Bilginin Yayılması Sürecinde Kitle İletişim Araçları ve İnternet. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 5 (3), 67-80.
- Aydın, E. (2018). Türkiye'de Teknolojik İlerleme İle İstihdamın Yapısındaki Değişme Projeksiyonu: Endüstri 4.0 Bağlamında Ampirik Bir Analiz. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16 (31), 461-464.
- Bard, A., Söderqvist, J., & Larsson, A. (2019). Behind the history of labor: Technology as the driving force. In Anthony Larsson and Robin Teigland (Eds.), *The Digital Transformation of Labor Automation, the Gig Economy and Welfare* (pp. 15-30).
- Başaran, F. (2010). Sendikal Yenilenme ve İletişim Teknolojileri. *Çalışma ve Toplum*, (1), 11-32.
- Bilgin, M. H. (2000). *Yeni Teknolojiler ve Üretim Sistemlerindeki Değişimin Emek ve İstihdam Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bonnefon J-F, Shariff A., & Rahwan I. (2016) The social dilemma of autonomous vehicles. *Science*, 352 (6293), 1573-1576. <https://doi.org/10.1126/science.aaf2654>

- Bögenhold, D., Klinglmair, R., & Kandutsch, F. (2017). Solo Self-Employment, Human Capital and Hybrid Labour in the Gig Economy. *Foresight and STI Governance*, 11 (4), 23-32.
- Castel, R. (2017). *Ücretli Çalışmanın Tarihiçesi: Sosyal Sorunun Dönüşümü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Choi, S., & Moon, M. J. (2023). Disruptive technologies and future societies: Perspectives and forecasts based on Q-methodology. *Futures*, 145, 1-15, 103059.
- Dafoe, A. (2015). On Technological Determinism: A Typology, Scope Conditions, and a Mechanism. *Science, Technology, & Human Values*, 40 (6), 1047-1076.
- De la Cruz Paragas, F., & Lin, T. T. (2016). Organizing and reframing technological determinism. *New Media & Society*, 18 (8), 1528-1546.
- Di Pietro, M. A., Girsberger, E. M., & Vuille, A. (2007, September 20-21). *The impact of globalization on employment*[Conference session]. European Commission, 93rd DGINS Conference The ESS-Session 2007/93/II/4. Switzerland Documents, Doc, 4, Swiss Federal Statistical Office (FSO).
- Fedorova, A., et.al. (2015, September 11-14). *Evaluation of Current Changes in Labour Relations By Workers of the Certain Countries*[Conference session]. Conference: University Builds Country. Prague/Czech Republic.
- Frey, C. B., & Osborne, M. (2013). *The Future of Employment*. Working Paper, United Kingdom, Oxford Martin Programme on Technology and Employment.
- Ghose, A. K., Majid, N., & Ernst, C. (2008). *The Global Employment Challenge*. International Labour Organization, Geneva: International Labour Office.
- Hodkinson, S. (2001, April). *Reviving trade unionism: globalisation, internationalism, and the internet*. In Paper delivered at European Consortium for Political Research meeting, Grenoble, France.
- Işık, V. (2009). Stratejileri, Endüstri İlişkileri Sisteminin Yeni Yüzü İnsan Kaynakları Yönetimi: Emegi Örgütsüzleştirme, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 148-153.
- Işık, V. (2018). Sendikal Örgütlenme Krizi ve Çıkış Yollarına İlişkin AB'den Örnekler. *International European Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 2 (3), 8-22.
- Kanefsky, J., & Robey, J. (1980). Steam Engines in 18th-Century Britain: A Quantitative Assessment. *Technology and Culture*, 21 (2), 161-186.
- Kergroach, S. (2017). Industry 4.0: New Challenges and Opportunities for the Labour Market. *Foresight and STI Governance*, 11 (4), 6-8.
- Koca, D. (2020). Sanayi devrimlerinin tarihsel arka planı ve işgücü becerileri üzerindeki yansımaları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16 (31), 4531-4558.
- Kocabaş, F. (2004). Endüstri ilişkilerindeki Dönüşüm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 33-53.
- Kuban, B. (1999, 14-15 Nisan). *Teknolojik Determinizm ve Teknolojinin Toplumsal Denetimi*. Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Toplum Sempozyumu Kitapçığı, 183-190.
- Kurban, B. (2004). *"Teknoloji (Teknoloji ve Toplumsal Denetimi)"*, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Ankara: Kozan Ofset,
- Tomljanović, M., Sokolić, & D., Cvečić, I., (2023). Recent Dynamics of The European Labour Market, Chapter 19, In Drezgić, S., Host, A., Tomljanović, M., & Žiković, S. (Eds.) *ECONOMICS AND BUSINESS OF THE POST COVID-19 WORLD*. University of Rijeka, Faculty of Economics and Business, 355-374.
- Narin, Ö. (2012). 'Teknoloji, Üretim Sürecinde Bölünme ve Emek. *Elektrik Mühendisleri Odası Dergisi*, 445, 40-45.

- OECD. 2015. "Non-Standard Work, Job Polarisation and Inequality." In *It Together: Why Less Inequality Benefits All*, 135-208. Paris: OECD Publishing.
- Öngen, T. (1995). İleri Teknoloji ve Çalışma İlişkilerinin Değişen Paradigması. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 279-288.
- Özdoğan, O. (2018). *Endüstri 4.0 Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarları*. İstanbul: Pusula 20 Teknoloji ve Yayıncılık.
- Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 49-61.
- Öztuna, B. (2017). *Endüstri 4.0 (Dördüncü Sanayi Devrimi) İle Çalışma Yaşamının Geleceği*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Perc, M., Ozer, M. & Hojnik, J. (2019). Social and juristic challenges of artificial intelligence. *Palgrave Communications*, 5 (61), 1-7.
- Pierce, A. (2005). *The Industrial Revolution, USA*: ABDO Publishing Company.
- Samsun, N. (2017). Çalışmanın değişen anlamı ve güncel durumuna ilişkin tartışmalar. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 160-210.
- Scherer, F. M. (1965). Invention and Innovation in the Watt-Boulton Steam-Engine Venture. *Technology and Culture*, 6 (2), 165-87.
- Sennett, R. (2017). *Karakter aşınması: Yeni kapitalizmde işin kişilik üzerindeki etkileri*. 11. Basım, B. Yıldırım (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sharzer, G. (2018). Accelerationism and the limits of technological determinism. *Filozofski vestnik*, 39 (2), 163-177.
- Shaw, W. H. (1979). "The Handmill Gives You the Feudal Lord": Marx's Technological Determinism. *History and Theory*, 18 (2), 155-176.
- Stirling, J. (2005). There's a new world somewhere: The rediscovery of trade unionism. *Capital & Class*, 29 (3), 43-63.
- Şahin, H. (2015). İşçi Hareketine Tarihsel Bir Bakış:Dünden Bugüne Yaşanan Dönüşümlerin Yapısal Bir Analizi. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 17 (1), 158-184.
- Tehzeeb, N., & Raza, A. (2022). UNDERSTANDING SOCIAL AND ETHICAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE. *Pakistan Journal of Social Research*, 4 (04), 708-716.
- Tokol, A. (2017). *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- UNDP. (2015). *Human Development Report 2015: Work For Human Development*. The United Nations Development Programme, New York/USA.
- Yin, Y., Stecke, K. E., & Li, D. (2018). The evolution of production systems from Industry 2.0 through Industry 4.0. *International Journal of Production Research*, 56 (1-2), 848-861.
- Zencirkıran, M., & Baştürk, Ş. (2019). *Çalışma ve Endüstri Sosyolojisi*. Bursa: Dora Yayınları.

TEKNOLOJİ VE İNOVASYON ÜZERİNE BİR BELİRLENİMCİLİK SORUŞTURMASI

Seda İşgüzar

Özet

Bugün, herhangi bir birey bile, kendi yaşantıları üzerinden toplumsal düzenin geldiği noktayı değerlendirmeye çalıştığında bu durumun faili olarak teknolojiyi işaret etmektedir. Oldukça hızlı dönüşen bir sürece şahitlik eden y-nesline mensup birinden, kimi akademik çevrelere kadar “yeni olan her şeyin” kaynağı yorumlanmak istendiğinde sıkça başvurulmuş -ve belki de en kolay- açıklama, teknolojinin belirleyiciliği olmuştur. Günümüzde yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde ise bu bakış açısının bizi doğru bir neden-sonuç bağlamında tutup tutmadığı araştırılmaya muhtaçtır. Bir anlamda “insan iradesinin teknolojiye devri” gibi yorumlamalar doğurabilen bu yaklaşım, inovasyonun nedenlerini ararken tek faktörü kabul etmeyi dayatır. Yeni bir şey yapmak ya da bir şey yapmanın yeni bir yolunu bulmak için teknoloji oldukça etkin ve önemli bir güçtür. Peki gerçekten teknoloji inovasyonu belirleyen özerk ve temel bir güç müdür? Bu çalışmanın amacı da günümüz koşullarında teknoloji ve inovasyon arasındaki ilişkinin karşılıklı nedenselliğe mi dayalı olduğu yoksa tek yönlü bir belirleyiciliğin mi söz konusu olduğu sorusuna cevap aramaktır. Literatür taramasına dayalı olarak elde edilen sonuçlar, her inovasyonun teknolojiyi etkileme gücünü bertaraf eden teknolojik determinizmin, en azından henüz yapay zekânın özerkliğini ilan etmediği günümüz koşullarında teknoloji erkinin başat aktör olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca sonuç bölümünde Mackenzie ve Wajcman’ın önerdiği ölçülü inşacılık çerçevesi incelenmiş alternatif bir yaklaşım olabileceği öne sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji ve inovasyon, teknoloji, inovasyon.

Giriş

Teknolojiyi, ister sosyolog Marcuse ya da romancı Simone de Beauvoir gibi insanoğlunun esaretinin ve yıkılışının aracı, istersek Adam Smith ya da Marx gibi öncelikle özgürlüğü sağlayacak bir güç olarak görelim, hepimiz onun gelişimi ile yakından ilgiliyiz. Ne kadar istersek isteyelim, onun günlük hayatımız üzerindeki etkisinden, önümüze çıkardığı ahlaki, toplumsal ve ekonomik ikilemlerden kaçamayız. Onu lanetleyebilir ya da yüceltebiliriz ama yok sayamayız.

-Freeman ve Soete, 2003: 2-

Kaynaklar

- Adam, N. A. ve Alarifi, G. (2021). Innovation practices for survival of small and medium enterprises (SMEs) in the COVID-19 times: the role of external support. *Journal of innovation and entrepreneurship*, 10 (1), 15. <https://doi.org/10.1186/s13731-021-00156-6>
- Altıntaş, F. F. (2020). Rekabet ve inovasyon boyutları ilişkisinin çok yönlü değerlendirilmesine yönelik ampirik bir araştırma: G20 Grubu Ülkeleri Örneği. *BMIJ*, 8 (3): 3052-3096, doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v8i3.1536>
- Ağ Toplum ve Çalışma (2013). 1 Mayıs 2023 tarihinde http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/67808/44506/12_a%C4%9F_toplumu_ve_%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma.docx adresinden edinilmiştir.
- Allen, B. (2008). *Artifice and Design: Art and Technology in Human Experience*. New York: Cornell University Press.
- Ambrogio G., Filice L., Longo F., Padovano A. (2022). Workforce and supply chain disruption as a digital and technological innovation opportunity for resilient manufacturing systems in the COVID-19 pandemic. *Computers & Industrial Engineering*, (169), ISSN 0360-8352. <https://doi.org/10.1016/j.cie.2022.108158>.
- Ayden, C. ve İşgüzar, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin yaratıcılık düzeyleri ve motivasyonları arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (2), 201-218. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.346924>
- Barutçugil, İ.S. (1981). *Teknolojik yenilik ve araştırma-geliştirme yönetimi*. Bursa: Bursa Üniversitesi Basımevi.
- Basalla, G. (2008). Teknolojinin evrimi. (C. Soydemir, Çev.; 14. baskı). DoğuBatı Yayınları. (Orijinal çalışma 1988'te yayınlandı).
- Bauchspies W. K, Croissant J. ve Restivo S. (2019) Bilim, teknoloji ve toplum. (B. Kuryel, Ü. Tatlıcan, B. Balkız, Çev.). Phoenix Yayın Evi. (Orijinal çalışma 2006'da yayınlandı)
- Bauman Z., (2020). Küreselleşme. (A. Yılmaz, Çev.; 9. baskı) Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma 1998'de yayınlandı).
- Bimber, B. (1990). Karl Marx and the Three Faces of Technological Determinism. *Social Studies of Science*, 20 (2), 333-351. <http://www.jstor.org/stable/285094>
- Bimber, B. (1994). The three faces of technological determinism. M. R. Smith ve L. Marx (Ed.), *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism* içinde (ss. 79-100). Cambridge: MIT Press.
- Bray F., Hahn B. (2022). The goddess technology is a polyglot': a critical review of Eric Schatzberg, Technology: critical history of a concept. *History and Technology*. 38 (4), 275-316.
- Castells, M. (2013). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür*. (3. Baskı, Cilt 1) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Culkin, J. (1967). A schoolman's guide to Marshall McLuhan. 21 haziran 2023 tarihinde <https://webpace.royalroads.ca/llefevre/wp-content/uploads/sites/258/2017/08/A-Schoolmans-Guide-to-Marshall-McLuhan-1.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Daily Mail (2022). The great global data storage crisis: Scientists warn there is not enough space to handle the 300%increase of information set for 2025. 30 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-11562833/Scientist-warn-global-data-storage-crisis-2025.html> adresinden edinilmiştir.
- Data Ai (2022). State of mobile phone 2023. 1. Temmuz 2023 tarihinde https://url.data.ai/MDcxLVFFRC0yODQAAAGM740pYSmKJUHR6kT7WbyLrTnAEV7c3lB8zLYM21zfLr_NdaH03eeT7SRCrciN7a35BGBbLiI= adresinden edinilmiştir.

- Deloitte (2017). Deloitte global mobil kullanıcı araştırması 2017. 13 Haziran 2023 tarihinde <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/technology-media-and-telecommunications/articles/global-mobile-consumer-survey-2017.html> adresinden edinilmiştir.
- Drengson A. (1995). Practice of technology. 13 Haziran 2023 tarihinde http://alandrengson.com/wp-content/uploads/2016/07/Dreng_Technology-Practice.pdf adresinden edinilmiştir.
- Drucker, P. (1985). *Innovation and entrepreneurship: principles and practices*. HarperTrade.
- Ellul J. (1964). *The technological society*. Vantage Books.
- Frank, M., Roehrid P., Pring, B., (2019). Makineler her şeyi yaptığında biz ne yapacağız?. (E Yılmaz, ev). Aganta Kitap. (Orijinal çalışma 2016'da yayınlandı).
- Freeman, C., Soete L., (2003) Yenilik İktisadı, (E. Türkcan, Çev.; 1. Baskı), TÜBİTAK Yayınları.
- Geray, H. (1994). *Yeni iletişim teknolojileri*. Kılıçaslan Yayınları.
- Gültekin, A. (2021). Yapay zekânın luditleri kimler olacak?. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18 (44), 8432-8454. <https://doi.org/10.26466/opus.944914>.
- Hauer, T. (2017). technological determinism and new media. *International Journal of English, Literature and Social Science (IJELS)*, 2 (2).
- Hurley, Z. (2021). Reimagining arab women's social media empowerment and the postdigital condition. *Social Media and Society*, 2 (7). <https://doi.org/10.1177/20563051211010169>
- Illch I. (1973). *Tools for conviviality*. Harper and Row.
- İrmiş, A. ve Özdemir L. (2011). Girişimcilik ve yenilik ilişkisi. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 9 (1):135-162.
- Janjić, I. ve Rađenović, T. (2019). The importance of managing innovation in modern enterprises. *EKOHOMIKA*, 65 (3), 45-54.
- Karaca, Ç. (2022). Teknolojinin ilerici potansiyeli ve emeğin dönüşümü. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 5 (10), 394-417. <https://doi.org/10.35235/uicd.1169952>
- Kurtulmuş, C., Akgül, A. (2021). Girişimcilik, İnovasyon ve ekonomik büyümenin küresel rekabet üzerine etkisi: panel veri analizi. *BMIJ*, 2 (9), 765-777. <https://doi.org/10.15295/bmij.v9i2.1774>
- Oğuztürk, B. S. (2003). Yenilik kavramı ve teorik temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2).
- Oslo Klavuzu, (2005). Yenilik verilerinin toplanması ve uygulanması için ilkler. 20 Mayıs 2023 tarihinde https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/Oslo_3_TR.pdf adresinden edinilmiştir.
- MacKenzie, D. ve Wajcman, J. (1985). Introduction: the social shaping of technology. MacKenzie, D. ve J. Wajcman. (ed.). *The Social Shaping of Technology: How the refrigerator got its hum içinde* (s.2-26). Philadelphia: Open University Press.
- Marx, L. ve Smith, M. R. (1994). *Introduction*. M. R. Smith ve L. Marx (ed.) *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism içinde* (p. ix-xv).Cambridge: MIT Press.
- Marx, K. (2011). Felsefenin sefaleti. (A. Kardam, Çev.). Sol Yayınları. (Orijinal çalışma 1966'da yayınlandı)
- McLuhan, M. (with Quentin Fiore). (1967). *The medium is the massage*. Allen Lane/Penguin Books.
- Mumford, L. (1934). *Techincs and civilization*. Harvest.
- Mumford, L. (1964). *The myth of the machine the pentagon of power*. Harcourt, Brace Jovanovich.
- Nye, D. E. (2007). *Technology matters: Questions to live with*. MIT Press.

- Parida, V., & Orqvist, D. (2015). Interactive effects of network capability, ICT capability, and financial slack on *technology-based small firm innovation performance*. *Journal of Small Business Management*, 53, 278-298.
- Parry, G., Bustinza, O. F., & Vendrell-Herrero, F. (2012). Servitisation and value co-production in the UK music industry: An empirical study of consumer attitudes. *International Journal of Production Economics*, 135, 320-332.
- Sakaryalı Dinler, A. M. (2014). İnovasyon ve risk sermayesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 9 (1), 183-210.
- Schatzberg, E. (2018). *Technology: Critical History of a Concept*. Chicago: University of Chicago Press.
- Scholz, T. (2017). Big Data In Organizations and The Role Of Human Resource Management. 10 Haziran 2023 tarihinde https://www.peterlang.com/free_download?document_id=1067903&product_form=ebook&publication_type=pdf adresinden edinilmiştir.
- Scuotto V., Del Giudice M., Della Peruta M.R., Tarba S. (2017). The performance implications of leveraging internal innovation through social media networks: an empirical verification of the smart fashion industry. *Technol. Forecast. Soc. Chang.*, 120, 184-194.
- Şahin, M.E. (2021). Teknolojik belirlenimcilik bağlamında teknoloji odaklı yaşam kurgusu: Black Mirror dizisi örneği. *Medya ve Kültür*, 1 (1), 74-87.
- Taylan, K. (1996). Yüksek teknoloji endüstriyel işletmelerde yenilik çalışmaları. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- ThinkTech (2023). Fabrikaların geleceği karanlık. 01 Temmuz 2023 tarihinde https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1608897779_stm-blog-fabrikaların-geleceği-karanlık.pdf adresinden edinilmiştir.
- Toffler, Alvin (2018). *Üçüncü Dalga*. (S. Yeniçeri, Çev.). Koridor Yayıncılık (Orijinal çalışma 1966'da yayınlandı).
- Tulley, Ron. (2008). Is there techne in my logos? on the origins and evolution of the ideographic term—technology. *International Journal of Technology, Knowledge and Society*. 4, 93-104. <https://doi.org/10.18848/1832-3669/CGP/v04i01/55813>.
- Tural, N. (202), Dijital dönemde teknolojik determinizm. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Editör Notu, Özel Sayı 5.
- TDK. (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 18 Haziran 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden edinilmiştir.
- Trthaber (2019). Çin'in "dijital çin seddi" hong kong'da işlemiyor. 10 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/dunya/hong-kong-protestocularindan-cine-mesaj-yuz-tanima-kuleleri-yikildi-428264.html> adresinden edinilmiştir.
- Türkcan, E. (2009). *Dünya'da ve türkiye'de bilim, teknoloji ve politika*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Vilaseca-Requena J, Torrent-Sellens J, Jime'nez-Zarco AI (2007). ICT use in marketing as innovation success factor: enhancing cooperation in new product development processes. *Eur J Innov Manag*, 10 (2): 268-288.
- Yıldırım, B., Demir, H. B. (2022). Endüstri 4.0'in ekonomiye etkileri: sosyal ağ analizi. *Econstat*, 15-30. <https://doi.org/10.17740/eas.stat.2021-v19-02>.
- Williams, R. (1989). *İkibin'e Doğru*. Ayrıntı Yayınları.
- Winner L. (1977). *Autonomous technology: techincs-out-of-control as a theme in political thought*. MIT Press.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK

Sibel Tokatlıoğlu

Özet

Pandemi ve Ukrayna krizi hem beklentilerden uzak ve kırılgan bir ekonomik büyü-meye sebebiyet vermekte hem de 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşımı olduğundan daha da zorlaştıran koşullar yaratmaktadır (UNSTAT, 2022). Ekonomik ve sosyal eşitsizlikler derinleşirken biyoçeşitlilik azalmaya, gıda güvenliği tehlike arz etmeye devam etmektedir. Bu zorlu koşullar karşısında devletlerin, sivil toplumun ve aktif işletmelerin (“*Greening Goliaths*”) atacağı “düzeltme” amacı taşıyan adımlar yanında, çevresel ve sosyal sorunları “bertaraf etme” amacıyla doğan girişimlere de (“*Emerging Davids*”) ihtiyaç vardır. Ekonomik motivasyon haricinde çevresel ve sosyal motivasyonlara da sahip inovatif girişimler, ekonominin doğa ve insan açısından da sürdürülebilir olmasına yol açabilecek (Tilley ve Young, 2009) ve sürdürülebilir global değişimin kaynağında olabilecek aktörler olarak görülmektedir (Dean ve McMullen, 2007).

Ekonomik kalkınma ile gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamalarına engel olmamanın sıfır toplamlı bir oyun olmadığı (Cohen ve Winn, 2007) ve Ekolojik Modernleşme Teorisinin savunduğu gibi ikisinin bir arada, birbirini destekler şekilde var olabileceği (Murphy, 2000) kabul edildiğinde, istendik dönüşümün sürdürülebilir girişimlerin (Shepherd ve Patzelt, 2011) eylemlerine bağlı olacağı söylenebilir. Zira üretim ve tüketim pratiklerini dönüştüren sürdürülebilirlik odaklı inovasyonlar (Larson, 2000; Schaltegger ve Wagner, 2011), sürdürülebilir girişimlerin tasarruflarıdır. Bu çerçevede sürdürülebilir girişimcilik, çevre sorunlarının ve sosyal eşitsizliklerin sorumlusu değil, çözümü olan girişimcilik türü olarak (Muñoz ve Cohen, 2017) doğaya saygılı ve eşitlikçi zenginleşmenin potansiyel aracıdır. Söz konusu sürdürülebilir kalkınma anlayışı, ekolojik ve sosyal değer yaratma kaygılı teknolojilere yön verme ödevini aktörlere atadığından, *soft* teknolojik determinizm (Heilbroner, 1994) ile paralellik göstermekte; sürdürülebilir girişimciliğin rehber yaklaşımı olmaktadır.

Teknolojik determinizm ve sürdürülebilir girişimcilik başlıklı bu bölümde, sürdürülebilir girişimciliğin sürdürülebilirlik odaklı inovasyonlar aracılığıyla toplumu dönüştürme kapasitesini gerekçelendiren çalışmalar sunulacak ve “kirlili ve çirkin endüstri tırtılının ekolojik bir kelebeğe dönüşme” (Huber, 1985’ten akt. Spaargaren & Mol, 1992: 334) potansiyeli, ekolojik modernizm odak alınarak tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir girişimcilik, *soft* teknolojik determinizm, ekolojik modernleşme teorisi.

Kaynakça

- Adler, P. S. (2008). Technological determinism. In S. R. Clegg & J. R. Bailey (Eds.), *International encyclopedia of organization studies* (Vol. 4, pp. 1536-1539). Sage. <https://doi.org/10.4135/9781412956246>
- Ali, M. (2013). *Sustainability assessment: Context of resource and environmental policy*. Academic Press. <https://doi.org/10.1016/C2012-0-02851-7>
- Austin, J., Stevenson, H., & Wei-Skillern, J. (2006). Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both? *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (1), 1-22. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2006.00107.x>
- Bacq, S., & Janssen, F. (2011). The multiple faces of social entrepreneurship: A review of definitional issues based on geographical and thematic criteria. *Entrepreneurship & Regional Development*, 23 (5-6), 373-403. <https://doi.org/10.1080/08985626.2011.577242>
- Baumol, W. J., & Strom, R. J. (2007). Entrepreneurship and economic growth. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 1 (3-4), 233-237. <https://doi.org/10.1002/sej.26>
- Birleşmiş Milletler. (2015, 25 Eylül). *Transforming our world: The 2030 Agenda for sustainable development* (A/RES/70/1). U.N. General Assembly. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement>
- Blowers, A. (1997). Environmental policy: Ecological modernisation or the risk society? *Urban Studies*, 34 (5-6), 845-871. <https://doi.org/10.1080/0042098975853>
- Brundtland, G. H. (1987). *Report of the World Commission on environment and development: Our common future* (A/42/427). U.N. Secretary General. <https://digitallibrary.un.org/record/139811>
- Buttel, F. H. (2000). Ecological modernization as social theory. *Geoforum*, 31 (1), 57-65. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(99\)00044-5](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(99)00044-5)
- Bygrave, W. D., & Hofer, C. W. (1991). Theorizing about entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 16 (2), 13-22. <https://doi.org/10.1177/104225879201600203>
- Carree, M. A., & Thurik, A. R. (2010). The impact of entrepreneurship on economic growth. In Z. J. Acs & D. B. Audretsch (Eds.), *Handbook of entrepreneurship research: An interdisciplinary survey and introduction* (2nd ed., Vol. 5, pp. 557-594). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1191-9>
- Cohen, B. (2006). Sustainable valley entrepreneurial ecosystems. *Business Strategy and the Environment*, 15 (1), 1-14. <https://doi.org/10.1002/bse.428>
- Cohen, B., & Winn, M. I. (2007). Market imperfections, opportunity and sustainable entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 22 (1), 29-49. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2004.12.001>
- Cohen, B., Smith, B., & Mitchell, R. (2008). Toward a sustainable conceptualization of dependent variables in entrepreneurship research. *Business Strategy and the Environment*, 17 (2), 107-119. <https://doi.org/10.1002/bse.505>
- Dauda, M. (2019). Ecological modernization theory and sustainable development dilemmas: Who benefits from technological innovation? *The African Review: A Journal of African Politics, Development and International Affairs*, 46 (1), 68-83.
- Dean, T. J., & McMullen, J. S. (2007). Toward a theory of sustainable entrepreneurship: Reducing environmental degradation through entrepreneurial action. *Journal of Business Venturing*, 22 (1), 50-76. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2005.09.003>
- Dhahri, S., & Omri, A. (2018). Entrepreneurship contribution to the three pillars of sustainable development: What does the evidence really say? *World Development*, 106, 64-77. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.01.008>

- Di Vaio, A., Hassan, R., Chhabra, M., Arrigo, E., & Palladino, R. (2022). Sustainable entrepreneurship impact and entrepreneurial venture life cycle: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 378, Article 134469. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.134469>
- Elkington, J. (1997). *Cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business*. Capstone.
- Ellul, J. (1980). *The technological system*. (J. Neugroschel, Çev.). The Continuum Publishing Corporation.
- Embry, E., Jones, J., & York, J. G. (2019). Climate change and entrepreneurship. In G. George, T. Baker, P. Tracey & H. Joshi (Eds.), *Handbook of inclusive innovation: The role of organizations, markets and communities in social innovation* (pp. 377-393). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781786436016>
- Fernandes, C. I., Veiga, P. M., Peris-Ortiz, M., & Rueda-Armengot, C. (2017). What impact does innovation and sustainable entrepreneurship have on competitiveness? *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*, 8 (3), 56-66. <https://doi.org/10.4018/IJSESD.2017070104>
- Ferreira, J. J., Fernandes, C. I., & Ferreira, F. A. (2020). Technology transfer, climate change mitigation, and environmental patent impact on sustainability and economic growth: A comparison of European countries. *Technological Forecasting and Social Change*, 150, Article 119770. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.119770>
- Gahlam, N. (2019). *L'entrepreneuriat durable: Essai de modélisation d'un processus innovant* [Yayınlanmamış doktora tezi]. École Doctorale Sciences de l'Homme et de la Société. Université de Reims Champagne Ardenne. <https://www.theses.fr/2019REIME001>
- Hajer, M. A. (1995). *The politics of environmental discourse: Ecological modernization and the policy process*. Oxford University Press.
- Hall, J. K., Daneke, G. A., & Lenox, M. J. (2010). Sustainable development and entrepreneurship: Past contributions and future directions. *Journal of Business Venturing*, 25 (5), 439-448. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2010.01.002>
- Heilbroner, R. L. (1967). Do machines make history? *Technology and Culture*, 8 (3), 335-345. <https://doi.org/10.2307/3101719>
- Heilbroner, R. L. (1994). Technological determinism revisited. In M. R. Smith & L. Marx (Eds.), *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism* (pp. 67-78). The MIT Press.
- Hermundsdottir, F., & Aspelund, A. (2021). Sustainability innovations and firm competitiveness: A review. *Journal of Cleaner Production*, 280, Article 124715. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124715>
- Hockerts, K., & Wüstenhagen, R. (2010). Greening Goliaths versus emerging Davids - Theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 25 (5), 481-492. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2009.07.005>
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2023, 20 Mart). *Urgent climate action can secure a liveable future for all* [Basın bülteni]. https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/press/IPCC_AR6_SYR_PressRelease_en.pdf
- Isaak, R. (2002). The making of the ecopreneur. *Greener Management International*, 38, 81-91.
- Jänicke, M. (2019). Ecological modernization: A paradise of feasibility but no general solution. In L. Mez, L. Okamura & H. Weidner (Eds.), *The ecological modernization capacity of Japan and Germany: Comparing nuclear energy, renewables, automobility and rare earth policy* (pp. 13-23). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-27405-4>
- Langhelle, O. (2000). Why ecological modernization and sustainable development should not be conflated. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 2 (4), 303-322. [https://doi.org/10.1002/1522-7200\(200010/12\)2:4<303::AID-JEPP60>3.0.CO;2-0](https://doi.org/10.1002/1522-7200(200010/12)2:4<303::AID-JEPP60>3.0.CO;2-0)

- Larousse. (b.t.). Technologie. *Dictionnaire de français*. 4 Nisan, 2023 tarihinde <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/technologie/76961> adresinden edinilmiştir.
- Larson, A. L. (2000). Sustainable innovation through an entrepreneurship lens. *Business Strategy and the Environment*, 9 (5), 304-317. <https://doi.org/10.1002/1099-0836> (200009/10) 9:5<304::AID-BSE255>3.0.CO;2-O
- Logan, R. K. (2011). McLuhan misunderstood: Setting the record straight. *Razón y Palabra*, 77, 1-31.
- Mair, J., & Martí, Í. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*, 41 (1), 36-44. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2005.09.002>
- Marx, L., & Smith, M. R. (1994). Introduction. In M. R. Smith & L. Marx (Eds.), *Does technology drive history?: The dilemma of technological determinism* (pp. ix-xv). The MIT Press.
- Mintzberg, H. (2015). *Rebalancing society: Radical renewal beyond left, right, and center*. Berrett-Koehler Publishers, Inc.
- Mol, A. P. (1996). Ecological modernisation and institutional reflexivity: Environmental reform in the late modern age. *Environmental Politics*, 5 (2), 302-323. <https://doi.org/10.1080/09644019608414266>
- Mol, A. P., Spaargaren, G., & Sonnenfeld, D. A. (2013). Ecological modernization theory: Taking stock, moving forward. In S. Lockie, D. A. Sonnenfeld & D. R. Fisher (Eds.), *Routledge International handbook of social and environmental change* (pp. 15-30). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203814550>
- Moya-Clemente, I., Ribes-Giner, G., & Pantoja-Díaz, O. (2019). Configurations of sustainable development goals that promote sustainable entrepreneurship over time. *Sustainable Development*, 28 (4), 572-584. <https://doi.org/10.1002/sd.2009>
- Muñoz, P., & Cohen, B. (2017). Sustainable entrepreneurship research: Taking stock and looking ahead. *Business Strategy and the Environment*, 27 (3), 300-322. <https://doi.org/10.1002/bse.2000>
- Murphy, J. (2000). Ecological modernization. *Geoforum*, 31 (1), 1-8. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(99\)00039-1](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(99)00039-1)
- Parrish, B. D. (2007, 15-17 Temmuz). *Sustainable entrepreneurship: Innovations in the logics of organizing* [Bildiri sunumu]. Corporate Responsibility Research Conference, Devonshire Hall, University of Leeds, İngiltere.
- Parrish, B. D. (2008, Mart). *Sustainability-driven entrepreneurship: A literature review* (Sustainability Research Institute Papers No. 9). University of Leeds. https://www.see.leeds.ac.uk/fileadmin/Documents/research/sri/workingpapers/SRIPs-09_01.pdf
- Parrish, B. D., & Tilley, F. (2010). Sustainability entrepreneurship: Charting a field in emergence. In M. Schaper (Ed.), *Making ecopreneurs: Developing sustainable entrepreneurship* (2nd ed., pp. 21-41). Gower e-book.
- Patzelt, H., & Shepherd, D. A. (2011). Recognizing opportunities for sustainable development. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35 (4): 631-652. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2010.00386.x>
- Rosário, A. T., Raimundo, R. J., & Cruz, S. R. (2022). Sustainable entrepreneurship: A Literature review. *Sustainability*, 14 (9), Article 5556. <https://doi.org/10.3390/su14095556>
- Sarma, S., Attaran, S., & Attaran, M. (2022). Sustainable entrepreneurship: Factors influencing opportunity recognition and exploitation. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 0 (0): 1-14. <https://doi.org/10.1177/14657503221093007>

- Schaltegger, S. (2002). A Framework for ecopreneurship: Leading bioneers and environmental managers to ecopreneurship. *Greener Management International*, 38, 45-58.
- Schaltegger, S., & Wagner, M. (2011). Sustainable entrepreneurship and sustainability innovation: Categories and interactions. *Business Strategy and the Environment*, 20 (4), 222-237. <https://doi.org/10.1002/bse.682>
- Schumpeter, J. A. (2003). *Capitalism, socialism and democracy*. Routledge. (Orijinal baskı 1943)
- Sehnm, S., Lopes de Sousa Jabbour, A. B., Conceição, D. A., Weber, D., & Julkovski, D. J. (2021). The role of ecological modernization principles in advancing circular economy practices: Lessons from the brewery sector. *Benchmarking: An International Journal*, 28 (9), 2786-2807. <https://doi.org/10.1108/BIJ-07-2020-0364>
- Shabbir, M. S. (2023). Exploring the relationship between sustainable entrepreneurship and the United Nations sustainable development goals: A comprehensive literature review. *Sustainable Development*, Advance online publication. <https://doi.org/10.1002/sd.2570>
- Shepherd, D. A., & Patzelt, H. (2011). The new field of sustainable entrepreneurship: Studying entrepreneurial action linking “What is to be sustained” with “What is to be developed”. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 35 (1), 137-163. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2010.00426.x>
- Sherman, H. (1981). Marx and determinism. *Journal of Economic Issues*, 15 (1), 61-71. <https://doi.org/10.1080/00213624.1981.11503814>
- Spaargaren, G. (2000). Ecological modernization theory and the changing discourse on environment and modernity. In G. Spaargaren, A. P. Mol & F. H. Buttel (Eds.), *Environment and global modernity* (pp. 41-72). Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446220139>
- Spaargaren, G., & Mol, A. P. (1992). Sociology, environment, and modernity: Ecological modernization as a theory of social change. *Society and Natural Resources*, 5 (4), 323-344. <https://doi.org/10.1080/08941929209380797>
- Spaargaren, G., Mol, A. P., & Sonnenfeld, D. A. (2009). Ecological modernisation: Assessment, critical debates and future directions. In A. P. Mol, D. A. Sonnenfeld & G. Spaargaren (Eds.), *The ecological modernisation reader: Environmental reform in theory and practice* (pp. 501-520). Routledge.
- Téran-Yepey, E., Marín-Carrillo, G. M., Casado-Belmonte, M. P., & Capobianco-Uriarte, M. M. (2020). Sustainable entrepreneurship: Review of its evolution and new trends. *Journal of Cleaner Production*, 252, Article 119742. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119742>
- Tilley, F., & Young, W. (2009). Sustainability entrepreneurs: Could they be the true wealth generators of the future? *Greener Management International*, 55, 79-92.
- Tunçalp, D., & Yıldırım, N. (2022). Sustainable entrepreneurship: Mapping the business landscape for the last 20 years. *Sustainability*, 14 (7), Article 3864. <https://doi.org/10.3390/su14073864>
- UNSTAT. (2022). *The sustainable development goals report*. United Nations. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf>
- Venkataraman, S. (1997). The distinctive domain of entrepreneurship research: An editor's perspective. In J. Katz & R. Brockhaus (Eds.), *Advances in entrepreneurship, firm emergence and growth* (Vol. 3, pp. 119-138). JAI Press Inc.
- Weidner, H., Mez, L., & Okamura, L. (2020). Introduction and research approach. In L. Mez, L. Okamura & H. Weidner (Eds.), *The ecological modernization capacity of Japan and Germany: Comparing nuclear energy, renewables, automobility and rare earth policy* (pp. 1-12). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-27405-4>
- Winner, L. (1980). Do artifacts have politics? *Daedalus*, 109 (1), 121-136.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE KALKINMA

Doğa Başar Sarıipek - Emine Elif Ayhan

Özet

Kalkınma, bir toplumun ekonomik, sosyal ve politik açılardan ilerlemesini ifade eden bir süreçtir. Bu ilerlemenin en önemli bileşenleri; ülkenin gelir düzeyini artırmak, insanların yaşam standartlarını ve refah seviyelerini yükseltmektir. Kalkınma çabaları, toplumların yaşamlarını iyileştirmek, fırsatları eşit şekilde dağıtmak ve genel refahı artırmak amacıyla yapılır. Kalkınma sadece ekonomik büyümeyle sınırlı değildir; aynı zamanda sosyal, politik ve çevresel boyutları da içerir. Eşitsizliklerin azaltılması, yoksulluğun sona erdirilmesi, cinsiyet eşitliği, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi sosyal hedefler kalkınma sürecinde önemli bir rol oynar. Ayrıca çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması ve iklim değişikliği gibi konular da kalkınmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Teknolojik ilerleme, toplumların dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmeler, üretkenliği artırır, yeni iş alanları yaratır ve ekonomik büyümeyi tetikler. Bu nedenle teknoloji, kalkınma sürecinde belirleyici rol oynayan faktörlerden biridir.

Teknolojik determinizm, özellikle kalkınma ve kalkınmanın sürdürülebilirliği üzerindeki etkisiyle ilgili olarak pek çok tartışmayı gündeme getirmiştir. Tartışmaların bir kısmı, teknolojideki gelişmelerin, sürdürülebilir kalkınmaya sağlayacağı katkıları öne sürerken, diğerleri bunun çevresel bozulmayı ve sosyal eşitsizliği artabileceğini savunmaktadır. Bu bilgiler ışığında, bu çalışma teknolojik determinizm tartışmasını sürdürülebilir kalkınma bağlamında keşfetmeyi, tartışmanın her iki tarafına da değinmeyi ve dengenin sağlandığı bir gelecek için uyum sağlamanın önemini vurgulamayı hedeflemektedir. Bunun için teknoloji ile kalkınma arasında denge kurulmalı ve sürdürülebilirliğin kurallarına uyulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilirlik.

Giriş

Kalkınma, bir toplumun ekonomik, sosyal ve politik açılardan ilerlemesini ifade eder. Bu ilerleme, bir ülkenin gelir düzeyini, insanların yaşam standartlarını ve refahını artırarak gerçekleşir. Kalkınma kavramı, insanlık tarihi boyunca merkezi bir konumda yer almıştır. İnsanların yaşamlarını iyileştirmek, fir-

incelikli bir yaklaşım kabullenmek zaruridir. Sosyal adaleti, kültürel korumayı ve çevresel sürdürülebilirliği açıklayan eleştirel bir bakış açısını benimseyerek, teknolojinin kalkınma üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirirken teknolojinin potansiyelinden yararlanılabilir.

Sürdürülebilir kalkınma, teknolojinin sadece doğal kaynakları verimli kullanmasını değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik faktörleri de dikkate alarak sürdürülebilir bir gelecek için çözümler üretmeyi hedefler. Sürdürülebilir kalkınma, teknolojinin yanı sıra, toplumsal yapıyı, ekonomik faktörleri, kültürel değerleri ve doğal kaynakların korunmasını da içeren bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Teknoloji, sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerine hizmet edebilir ve toplumsal, ekonomik ve çevresel açıdan daha sürdürülebilir bir gelecek için kullanılabilir. Bu nedenle, teknoloji ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi dikkate almak ve bu konuda daha fazla araştırma yapmak önemlidir. Geliştirilen öneriler, teknolojik determinizmi destekleyerek kalkınma ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olabilir. Ancak, her ülkenin kendi önceliklerine ve koşullarına uygun stratejileri benimsemesi önemlidir.

Kaynakça

- Atack, J., Haines, M. R., & Margo, R. A. (2008). Railroads and the Rise of the Factory: Evidence for the United States, 1850-70. *National Bureau of Economic Research*.
- Bellis, M. (2020). The History of the Electric Telegraph and Telegraphy. *ThoughtCo*.
- Bénabou, R. (2005). Inequality, Technology and the Social Contract. P. Aghion, & S. N. Durlauf içinde, *Handbook of Economic Growth*, 1595-1638. Elsevier.
- Blaney, D. L. (1996). Reconceptualizing Autonomy: The Difference Dependency Theory Makes. *Review of International Political Economy*, 3 (3), 459-497.
- Chamusca, P. (2023). Public Policies for Territorial Cohesion and Sustainability in Europe: An Overview. *Sustainability*, 15 (8).
- Charitsis, V., & Lehtiniemi, T. (2023). Data Ableism: Ability Expectations and Marginalization in Automated Societies. *Television & New Media*, 24 (1), 3-18.
- Criollo-C, S., Guerrero-Arias, A., Jaramillo-Alcázar, Á., & Luján-Mora, S. (2021). Mobile Learning Technologies for Education: Benefits and Pending Issues. *Applied Sciences*, 11 (9).
- Davis, S. J. (1997). The Agricultural Revolution In England: Some Zoo-Archaeological Evidence. *Nthropozoologica*, 413-427.
- Department for International Development (DFID). (2015). *Growth-Building Jobs and Prosperity in Developing Countries*. London: DFID.
- Durham Peters, J. (2019). You Mean My Whole Fallacy is Wrong: On Technological Determinism. *Sociologia: Rivista Quadrimestrale di Scienze Storiche e Sociali*, LIII (3), 26-30.
- Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC). (2018). *Towards a Regional Agenda for Inclusive Social Development: Bases and Initial Proposal*. Santiago: United Nations Publication.

- European Parliamentary Research Service. (2019). *The Historical Relationship Between Artistic Activities and Technology Development*. Brussels: European Union.
- Floerkemeier, H., & Spatafora, N. (2021). Regional Disparities, Growth, and Inclusiveness. *IMF Working Papers, 2021 (038)*.
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2022). *The Role Of Agriculture In The Development Of Least-Developed Countries And Their Integration Into The World Economy*. Rome: Commodities and Trade Division Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Freimane, R., & Bălița, S. (2016). Research and Development Expenditures and Economic Growth in the EU: A Panel Data Analysis. *Econ. Bus.*, 29, 5-11.
- Garetti, M., & Taisch, M. (2012). Sustainable Manufacturing: Trends and Research Challenges. *Production planning & control*, 23 (2-3), 83-104.
- Gul, M. S., Shahzad, H., & Khan, M. I. (2014). The Relationship of Social Media With Fashion Consciousness and Consumer Buying Behavior. *Journal of Management Info*, 1 (2), 12-20.
- Hallström, J. (2022). Embodying the Past, Designing the Future: Technological Determinism Reconsidered in Technology Education. *Int. J. Technol. Des. Educ.*, 32, 17-31.
- Harris, D. J. (2007). The Classical Theory Of Economic Growth. *The New Palgrave Dictionary of Economics* (2. b.). içinde London: Macmillan.
- Khan, M. K., Babar, S. F., Oryani B., Dagar, V., Rehman, A., Zakari, A., & Khan, M. O. (2022). Role of Financial Development, Environmental-Related Technologies, Research and Development, Energy Intensity, Natural Resource Depletion, and Temperature in Sustainable Environment in Canada. *Environmental Science and Pollution Research*, 29, 622-638.
- Koen, V., André, C., Beom, J., Purwin, A., & Kim, B. (2021). Better Policies to Prolong the Miracle on the Han River. OECD içinde, *Korea and The OECD: 25 Years and Beyond* (s. 82-95). The Secretary-General of the OECD.
- Lee, S., & Kim, K. J. (2007). Factors Affecting the Implementation Success of Internet-Based Information Systems. *Computers in Human Behavior*, 23 (4), 1853-1880.
- Makridakis, S. (2017). The forthcoming Artificial Intelligence (AI) Revolution: Its Impact on Society and Firms. *Futures*, 46-60.
- Mansell, R., & Wehn, U. (1998). *Knowledge Societies: Information Technology for Sustainable Development*. Oxford University Press.
- Manzoor, F., Wei, L., Asif, M., Haq, M. Z., & Rehman, H. (2019). The Contribution of Sustainable Tourism to Economic Growth and Employment in Pakistan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (19).
- Nižetić, S., Djilali, N., Papadopoulos, A., & Rodrigues, J. J. (2019). Smart Technologies for Promotion of Energy Efficiency, Utilization of Sustainable Resources and Waste Management. *Journal of Cleaner Production*, 231, 565-591.
- Nolte, P. (2001). Modernization and Modernity in History. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 9954-9961.
- OECD. (2012). *Green Growth and Developing Countries*. OECD.
- Okediji, R. L. (2014). *Development in the Information Age*. Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD), United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD).
- Pala, A. (2019). Innovation and Economic Growth in Developing Countries: Empirical Implication of Swamy's Random Coefficient Model (RCM). *Procedia Comput. Sci.*, 158, 1122-1130.
- Place, K. R., & Ciszek, E. (2021). Troubling Dialogue and Digital Media: A Subaltern Critique. *Social Media+ Society*, 7 (1).

- Raak, L. M. (2014). Think Globally, Act Locally, and Plan Nationally An Evaluation of Sustainable Development in Indonesia at National, Regional, and Local Levels. W. W. Clark içinde, *Global Sustainable Communities Handbook* (s. 125-215). Santa Cruz, CA, USA: Sustainability Director.
- Rostow, W. W. (1956). The Take-Off Into Self-Sustained Growth. *The Economic Journal*, 66 (261), 25-48.
- Sørensen, K. H. (1996). *Learning Technology, Constructing Culture. Socio-Technical Change As Social Learning*. Trondheim: University of Trondheim, Centre for Technology and Society.
- Sawyer, R., & Chen, G.-M. (2012). The Impact of Social Media on Intercultural Adaptation. *Intercultural Communication Studies*, 21 (2), 151-169.
- Sen, A. (1999). *Development As Freedom*. New York: Alfred Knopf.
- Shi, L., Han, L., Yang, F., & Gao, L. (2019). The Evolution of Sustainable Development Theory: Types, Goals, and Research Prospects. *Sustainability*, 11 (7158).
- Sicilia, D. B. (1993). Technological Determinism and the Firm. *Business and Economic History*, 22 (1), 67-78.
- Smith, H. J., Dinev, T., & Xu, H. (2011). Information Privacy Research: An Interdisciplinary Review.. *MIS Quarterly*, 989-1015.
- Stearns, P. N. (2013). *The Industrial Revolution in World History* (4. b.). Westview Press.
- Stewart, F., & Samman, E. (2018, May 30). *Advancing Human Development: Theory and Practice*. UNDP Human Development Reports: <https://hdr.undp.org/content/advancing-human-development-theory-and-practice#:~:text=The%20Human%20Development%20approach%20insists,not%20an%20end%20in%20itself. adresinden alindi>
- Sumner, A., & Tribe, M. (2008). *International Development Studies: Theories and Methods in Research and Practice*. SAGE Publications Ltd.
- Taprial, V., & Kanwar, P. (2017). *Understanding Social Media*. Bookboon.
- The World Bank. (2013, September 10). *ICTs Are Creating New Jobs and Making Labor Markets more Innovative, Inclusive, and Global - World Bank study*. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2013/09/10/icts-are-creating-new-jobs-and-making-labor-markets-more-innovative-inclusive-and-global-world-bank-study adresinden alindi>
- UNDP. (1990). *Human Development Report 1990: Concept and Measurement of Human Development*. New York: UNDP (United Nations Development Programme).
- UNDP. (2023, July 5). *Human Development Index (HDI)*. Human Development Reports: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI adresinden alindi>
- United Nations. (2007). *The United Nations Development Agenda: Development For All; Goals, Commitments and Strategies Agreed at The United Nations World Conferences and Summits Since 1990*. United Nations Department of Economic and Social Affairs.
- United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). (2019). *Industrial Development Report 2020. Industrializing in the Digital Age*. Vienna: United Nations Industrial Development Organization.
- Verdegem, P. (2011). Social Media for Digital and Social Inclusion: Challenges for Information Society 2.0 Research & Policies. *tripleC-Cognition, Communication, Co-operation*, 9 (1), 28-38.
- Wilhelm, W., Yankov, A., & Magee, P. (2011). Mobile Phone Consumption Behavior And The Need for Sustainability Innovations. *Journal of Strategic Innovation and Sustainability*, 7 (2), 20-40.

- Yaqub, M., & Alsabban, A. (2023). Industry-4.0-Enabled Digital Transformation: Prospects, Instruments, Challenges, and Implications for Business Strategies. *Sustainability*, 15.
- Zaw, H. (2018). The Impact of Social Media on Cultural Adaptation Process: Study on Chinese Government Scholarship Students. *Advances in Journalism and Communication*, 6, 75-89.
- Zhang, L., Xu, M., Chen, H., Li, Y., & Chen, S. (2022). Globalization, Green Economy and Environmental Challenges: State Of The Art Review For Practical Implications. *Frontiers in Environmental Science*, 10.
- Žorga, S. (2003). Stage and Contextual Approaches to Development in Professional Supervision. *Journal of Adult Development*, 10 (2), 127-134.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE ENERJİ

İsmail Kavaz

Özet

Teknolojik ilerleme ve değişimle eşgüdümlü olarak gelişen enerji piyasaları günümüz dünyasında küresel tartışmaların odağında bulunmaktadır. Son dönemde özellikle yenilenebilir enerji alanındaki gelişmelere paralel olarak teknoloji ve enerji kavramları daha sık biçimde bir araya gelmektedir. Yenilenebilir enerji alanında yaşanan teknolojik ilerlemelerle birlikte maliyetler azalırken kapasite kullanım oranlarında da artışlar yaşanmaktadır. Dolayısıyla, günümüz modern dünyasının vazgeçilmez unsurlarından biri olan enerji, teknolojik gelişimle birlikte daha temiz, kaliteli, verimli ve yaygın bir kullanım alanına ulaşmaktadır. Enerji alanında yaşanan güncel değişim ve dönüşüm eğilimleri incelendiğinde, enerji kaynaklarını arama ve sondaj faaliyetlerinden nükleer güç reaktörlerine, pil ve depolama imkânlarının yaygınlaştırılmasından kaya gazı ve LNG gibi türev ürünlere kadar bir çok farklı alanda teknolojik ilerlemenin çıktıları dikkat çekmektedir. Küresel enerji altyapısının fosil yakıt çerçevesinde şekillenen profili, hızlı ve istikrarlı bir şekilde teknolojinin daha fazla kullanıldığı temiz enerji alanına dönüşmektedir. Bu çalışmada, temel olarak enerji ve teknolojik dönüşüm arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu bağlamda, teknolojik ilerlemelerin enerji sektörünü nasıl etkilediği sosyal ve ekonomik açılardan ele alınmaktadır. Konu ile ilgili teorik ve ampirik literatür araştırması analiz edilerek, söz konusu değişimin enerji alanında ortaya çıkardığı güçlü ve zayıf yönler üzerinden genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Ayrıca enerji sektörü teknolojik açıdan ele alınarak, bu bağlamda enerji teknolojilerinin tarihsel süreç içerisindeki dönüşümü incelenmektedir. Son olarak, incelenen alanla ilgili genel bir değerlendirmeye yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, teknolojik determinizm, verimlilik, alternatif kaynaklar.

Giriş

Günümüz modern dünyasında teknolojik değişim ve dönüşüm ile yakından ilgili sektörler değerlendirilirken, ilk sıralarda enerji gelmektedir. Enerji sektöründeki gelişmeler teknolojik ilerlemelerle birebir ilişki içerisinde. Bu bağlamda ele alındığında, enerji konusunda yaşanan teknolojik yeniliklerle

maksızın fosil yakıtlarla maliyet açısından rekabet etme süreci yavaş bir şekilde gerçekleşmektedir. Alternatif enerji kaynakları pazara henüz tam olarak entegre olmadığından dolayı bu kaynakların maliyet tasarruflarına ilişkin verilerin eksik olduğu söylenebilir. Üçüncü ve son husus ise özellikle çevre dostu enerji AR-GE faaliyetleri ile ilgili olarak devletin rolüdür. Zira, devletin AR-GE yatırımları birçok teknolojinin ticari olarak uygulanabilir olması bakımından oldukça önemlidir. Ancak söz konusu faaliyetlerin etkinliği yeterince değerlendirilememektedir.

Geleceğin nasıl görüneceği, çok önemli ölçüde, şimdi ile o zaman arasındaki teknolojik değişimin hızı ve yönü tarafından belirlenecektir. Ancak şu da bir gerçektir ki söz konusu hız ve yönü belirleyecek yatırımlarla ilgili olarak bugün ne yapılacağı, büyük ölçüde piyasadaki aktörlerin gelecekte ne olacağına dair inançlarına bağlıdır. Projeksiyonlar gelecekte enerji sektöründe ortaya çıkacak istihdamın büyük çoğunluğunun temiz enerji üretimi alanında görüleceğini belirtmektedir. Bu da göstermektedir ki gelecek senaryolarında yenilenebilir enerji, karbon azaltımı ve enerji verimliliği gibi alanlar enerji piyasalarında ön plana çıkacaktır. Dolayısıyla, enerji sektöründe gerçekleşecek teknolojik gelişmelerin daha çok yenilenebilir enerji ve verimlilik alanlarında olacağı söylenebilir. Zira, küresel enerji altyapısının fosil yakıtlara olan yüksek oranlı bağımlılığı yavaş yavaş kırılmakta ve yenilenebilir teknolojiler piyasaya entegre edilmektedir. Bu çerçevede, enerji sektöründeki teknolojik determinist yaklaşımların gelecekte daha çok döngüsel ekonomi, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil dönüşüm kavramları etrafında şekilleneceği söylenebilir.

Kaynakça

- Acemoglu, D., Acikgit, U., Hanley, D., & Kerr, W. (2016). Transition to clean technology. *Journal of Political Economy*, 124 (1), 52-104.
- Ali, W., Rahman, I. U., Zahid, M., Khan, M. A., & Kumail, T. (2020). Do technology and structural changes favour environment in Malaysia: An ARDL-based evidence for environmental Kuznets curve. *Environment, Development and Sustainability*, 22, 7927-7950.
- Allen, R. C. (2009). *The British industrial revolution in global perspective*. Cambridge University Press.
- Bayar, Y., & Gavriletea, M. D. (2019). Energy efficiency, renewable energy, economic growth: evidence from emerging market economies. *Quality & Quantity*, 53, 2221-2234.
- Bello, M. O., Solarin, S. A., & Yen, Y. Y. (2018). The impact of electricity consumption on CO2 emission, carbon footprint, water footprint and ecological footprint: the role of hydropower in an emerging economy. *Journal of Environmental Management*, 219, 218-230.
- Bhattacharya, M., Paramati, S. R., Ozturk, I., & Bhattacharya, S. (2016). The effect of renewable energy consumption on economic growth: Evidence from top 38 countries. *Applied Energy*, 162, 733-741.

- BP-British Petroleum. (2022). BP Energy Outlook 2022 Edition, Erişim adresi: <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/energy-outlook.html>, Erişim tarihi: 11.07.2023.
- Cantore, N., Cali, M., & te Velde, D. W. (2016). Does energy efficiency improve technological change and economic growth in developing countries?. *Energy Policy*, 92, 279-285.
- Cao, L. (2017). The dynamics of structural and energy intensity change. *Discrete Dynamics in Nature and Society*, 2017.
- Čavoški, A. (2022). The European green deal and technological determinism. *Environmental Law Review*, 24 (3), 201-213.
- Chen, M., Sinha, A., Hu, K., & Shah, M. I. (2021). Impact of technological innovation on energy efficiency in industry 4.0 era: Moderation of shadow economy in sustainable development. *Technological Forecasting and Social Change*, 164, 120521.
- Clark, S. (1995). *State and status: the rise of the state and aristocratic power in Western Europe*. McGill-Queen's Press-MQUP.
- Davutoğlu, N. A. (2020). Üçüncü ve dördüncü sanayi devrimleri arasındaki temel ve sistematik farklılıkların determinist bir yaklaşımla analizi. *Management and Political Sciences Review*, 2 (1), 176-194.
- Dafoe, A. (2015). On Technological determinism: A typology, scope conditions, and a mechanism. *Science, Technology, & Human Values*, 40 (6), 1047-1076.
- Deshmukh, M. K. G., Sameeroddin, M., Abdul, D., & Sattar, M. A. (2023). Renewable energy in the 21st century: A review. *Materials Today: Proceedings*, 80, 1756-1759.
- Devine, W. D. (1983). From shafts to wires: Historical perspective on electrification. *The Journal of Economic History*, 43 (2), 347-372.
- Dinçer, İ., & Ezan, M. A. (2020). *TÜBA Enerji Depolama Teknolojileri Raporu*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Feenberg A. 2010. *Between reason and experience: Essays in technology and modernity*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Fouquet, R. (2016). Path dependence in energy systems and economic development. *Nature Energy*, 1 (8), 1-5.
- Go, Y. H., Lau, L. S., Yip, K. J., & Lau, W. Y. (2020). Does energy efficiency affect economic growth? Evidence from aggregate and disaggregate levels. *Energy & Environment*, 31 (6), 983-1006.
- Gram-Hanssen, K. (2014). Retrofitting owner-occupied housing: remember the people. *Building Research & Information*, 42 (4), 393-397.
- Gunkel D (2003) Second thoughts: toward a critique of the digital divide. *New Media & Society* 5 (4): 499-520.
- Guy, S., & Shove, E. (2000). *The sociology of energy, buildings and the environment: Constructing knowledge, designing practice*. Routledge. Abingdon
- Hackett E. J., Amsterdamska O., & Wajcman J. (2008). *The handbook of science and technology studies*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hamilton J, & Heflin K (2011) Swedish politicians and new media: democracy, identity and populism in a digital discourse. *New Media & Society* 13 (7): 1050-1066.
- Heilbroner R. (1967). Do Machines Make History?. *Technology and Culture* 8 (3): 335-45.
- Humphries, J. (2003). *English apprenticeship: A neglected factor in the first Industrial Revolution*. (P. David & M. Thomas, Eds.). Oxford University Press.
- ICOS-Integrated Carbon Observation System. (2022). Data supplement to the Global Carbon Budget, Erişim adresi <https://www.icos-cp.eu/science-and-impact/global-carbon-budget>, Erişim tarihi: 10.07.2023.

- IEA-International Energy Agency. (2019). Nuclear Power in a Clean Energy System, Erişim adresi: <https://www.iea.org/reports/nuclear-power-in-a-clean-energy-system>, Erişim tarihi: 17.07.2023.
- IEA-International Energy Agency. (2023a). Electricity Market Report 2023, Erişim adresi <https://www.iea.org/reports/electricity-market-report-2023/executive-summary>, Erişim tarihi: 10.07.2023.
- IEA-International Energy Agency. (2023b). Energy Intensity, Erişim adresi: <https://www.iea.org/reports/sdg7-data-and-projections/energy-intensity>, Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- IRENA-International Renewable Energy Agency. (2022). Renewable Energy and Jobs-Annual Review 2022, Erişim adresi: <https://www.irena.org/Publications/2022/Sep/Renewable-Energy-and-Jobs-Annual-Review-2022>, Erişim tarihi: 22.07.2023.
- IRENA-International Renewable Energy Agency. (2023). Renewable Energy Statistics 2023, Erişim adresi <https://www.irena.org/Publications/2023/Jul/Renewable-energy-statistics-2023>, Erişim tarihi: 10.07.2023.
- Janda, K. B. (2011). Buildings don't use energy: people do. *Architectural Science Review*, 54 (1), 15-22.
- Kammen, D. M., Kapadia, K., & Fripp, M. (2004). *Putting renewables to work: how many jobs can the clean energy industry generate?*. DIANE Publishing.
- Kavaz, İ., & Köroğlu, H. K. (2023). Enerjide dışa bağımlılık ve ekonomik büyümenin enerji verimliliği üzerindeki etkileri: Türkiye örneği. *Verimlilik Dergisi*, 57 (2), 253-272.
- Khan, M. K., Teng, J. Z., & Khan, M. I. (2019). Effect of energy consumption and economic growth on carbon dioxide emissions in Pakistan with dynamic ARDL simulations approach. *Environmental Science and Pollution Research*, 26, 23480-23490.
- Kim, M. J., Cho, M. E., & Kim, J. T. (2013). Energy use of households in apartment complexes with different service life. *Energy and Buildings*, 66, 591-598.
- Kline R. R. (2001). Technological determinism. *International encyclopedia of the social and behavioral sciences*, 3. baskı, Editörler Smelser N. J., Baltes P. B. 15495-98. Amsterdam, the Netherlands: Elsevier.
- Latour B. (1992). Where are the missing masses? Sociology of a door. *Shaping technology/building society: Studies in sociotechnical change*, (Editörler: Bijker W. E., Law J). 225-58. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lee, C. C., & Chang, C. P. (2008). Energy consumption and economic growth in Asian economies: a more comprehensive analysis using panel data. *Resource and Energy Economics*, 30 (1), 50-65.
- Marx L. (1987). Does improved technology mean progress? *Technology Review* 33-41.
- Mehrara, M. (2007). Energy consumption and economic growth: the case of oil exporting countries. *Energy Policy*, 35 (5), 2939-2945.
- Murtagh, N., Gatersleben, B., & Uzzell, D. (2014). 20: 60: 20-Differences in energy behaviour and conservation between and within households with electricity monitors. *PloS one*, 9 (3).
- Rajbhandari, A., & Zhang, F. (2018). Does energy efficiency promote economic growth? Evidence from a multicountry and multisectoral panel dataset. *Energy Economics*, 69, 128-139.
- Ram, M., Osorio-Aravena, J. C., Aghahosseini, A., Bogdanov, D., & Breyer, C. (2022). Job creation during a climate compliant global energy transition across the power, heat, transport, and desalination sectors by 2050. *Energy*, 238, 121690.
- Ritchie, H. Roser, M., & Rosado, P. (2022). Energy. Erişim adresi: <https://ourworldindata.org/energy>, Erişim tarihi: 19.07.2023

- Salari, M., Javid, R. J., & Noghanibehambari, H. (2021). The nexus between CO2 emissions, energy consumption, and economic growth in the US. *Economic Analysis and Policy*, 69, 182-194.
- Sorensen, B. (1991). A history of renewable energy technology. *Energy Policy*, 19 (1), 8-12.
- Sorensen, B., & Meibom, P. (2000). A global renewable energy scenario. *International Journal of Global Energy Issues*, 13 (1), 196-276.
- Stehly, T., & Duffy, P. (2021). 2020 *Cost of Wind Energy Review* (No. NREL/TP-5000-81209). National Renewable Energy Lab. (NREL), Golden, CO (United States).
- Soderberg J (2013) Determining social change: the role of technological determinism in the collective action framing of hackers. *New Media & Society* 15 (8): 1277-1293.
- Şahin, G., Taksim, M. A. & Yitgin, B. (2021). Effects of the European Green Deal on Turkey's electricity market. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 40-58.
- US EIA - United States Energy Information Administration. (2023). Natural Gas, Erişim adresi: <https://www.eia.gov/naturalgas/>, Erişim tarihi: 18.07.2023.
- Vardar, T., Ertuğrul, Ç. A. M., & Yalçın, E. (2010). Reaktif güç kompanzasyonu ile enerji verimliliği ve kamu kurumlarında reaktif güç kompanzasyonu. *International Journal of Engineering Research and Development*, 2 (2), 20-24.
- Wang, H., & Wang, M. (2020). Effects of technological innovation on energy efficiency in China: Evidence from dynamic panel of 284 cities. *Science of the Total Environment*, 709, 136172.
- WNA-World Nuclear Association, (2023). Information Library, Erişim adresi: <https://www.world-nuclear.org/information-library.aspx>, Erişim tarihi: 17.07.2023
- Wrigley, E. A. (2013). Energy and the English industrial revolution. *Philosophical transactions of the royal society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, 371 (1986), 20110568.
- Yılmaz, A. S. & Uzun, H. (2007). Enerji ve toplumsal değişim, *e-Journal of New World Sciences Academy*, (3)2.
- Zhang, Z., Pang, H., Georgiadis, A., & Cecati, C. (2018). Wireless power transfer—An overview. *IEEE Transactions on Industrial Electronics*, 66 (2), 1044-1058.
- Zhu, J., & Lin, B. (2022). Economic growth pressure and energy efficiency improvement: Empirical evidence from Chinese cities. *Applied Energy*, 307, 118275.
- Ziman J. 2003. *Technological Innovation as an Evolutionary Process*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM, ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂ

Ebru Tolay - Nurettin Gürcan

Özet

Dördüncü Sanayi Devriminin küresel değer zincirlerinin örgütlenişini nasıl dönüştüreceğini ifade etmek için kullanılan Endüstri 4.0 terimi, “İnsanların ve nesnelerin her zaman, her yerde, her şeyle ve herkesle, herhangi bir ağ ve hizmet kullanılarak birbirine bağlanmasını sağlayan endüstriyel vizyon” olarak tanımlanmaktadır. Endüstri 4.0’ın insanlık için önemli olan her kurumu derinden etkileyeceğini ve dönüştüreceğini iddia eden görüş ve yaklaşımlar, temellerini ‘teknolojik determinizm’ felsefesinden almaktadır. Ancak literatürde, Endüstri 4.0’ın, toplumu ve ekonomiyi radikal bir biçimde dönüştüreceğine ilişkin teknolojik determinist söylemlere karşı çıkan alternatif yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımları savunanlar, Endüstri 4.0’ın ve onunla ilişkili teknolojilerin toplumda büyük bir dönüşüme yol açmayacağını; çünkü bunların henüz tam olarak gerçekleşmediğini ve sadece bir vizyon olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla, bu vizyonu oluşturmada ya da şekillendirmede teknoloji dışındaki faktörlerin etkilerinin de tartışılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu gereklilikten hareketle çalışmanın amacı, “Teknolojik Determinizm felsefesi Endüstri 4.0 etrafındaki söylemi şekillendirmede nasıl bir rol oynamaktadır?” sorusuna yanıt aramaktır. Bu bağlamda, öncelikle Endüstri 4.0 olarak nitelendirilen Dördüncü Sanayi Devrimine doğru yaşanan evrimsel süreç ve bu sürecin karakteristik özellikleri incelenecek; ardından, Endüstri 4.0 hem Teknolojik Determinist söylem hem de teknolojik determinizme alternatif olarak ortaya konan Teknolojinin Sosyal İnşası ve Teknolojinin Sosyal Şekillendirmesi görüşleri bağlamında tartışılacaktır. Böylece, insanlığın geleceğini kökten değiştireceği iddiası ile lanse edilen Endüstri 4.0 teknolojilerinin ve özellikle de “yapay zekânın” bu iddiaları gerçekleştirme potansiyeli taşıyıp taşımadığı, konuya farklı perspektiflerden yaklaşan filozofların, bilim ve iş insanlarının bakış açılarına dayanarak ele alınacaktır.

İnsanlık tarihi boyunca, geleceği değiştirme ve şekillendirme olasılığı taşıyan pek çok teknolojiye şüphe ve hatta endişe ile yaklaşıldığı bilinmektedir. Ancak, birbirleri ile etkileşim kurma ve otonom özellikleri ile Endüstri 4.0 teknolojilerinden biri olan yapay zekânın yarattığı endişe, konu ile ilgili geliştirme çalışmalarının askıya alınarak insanlığın kontrolünde tutulması gerektiğine ilişkin argümanları yoğun bir bi-

Kaynakça

- Aksoy, S. (2017). Değişen teknolojiler ve endüstri 4.0: endüstri 4.0'ı anlamaya dair bir giriş. *SAV katkı*, 4, 34-44.
- Banger, G. (2017). *Endüstri 4.0 Ekstra*. Dorlion Yayınları.
- Barton, C. J. (2020). The fourth industrial revolution: promise or peril? *IEEE International Symposium on Technology and Society (ISTAS)*, (302-309). <https://doi.org/10.1109/ISTAS50296.2020.9462215>
- Canpolat, E. (2012). Teknolojik belirlenimcilikte bir uğrak: Computopia. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 17, 43-62.
- Chivers, T. (2023). *Yapay zekâ senden nefret etmiyor: rasyonalistler ve dünyayı kurtarma arayışları*. Mundi Yayınları.
- Çeri, T. (2023a, 8 Mayıs). "Yapay zekânın kıyametle sonuçlanma ihtimali: %50!" *Dijital iyidir*. <https://www.dijitaliyidir.com/2023/05/08/yapay-zekânin-kıyametle-sonuçlanma-ihtimali-yuzde-elli/>
- Çeri, T. (2023b, 20 Mart). OpenAI CEO'su: "Korkuyoruz, AI büyük tehlikeleri beraberinde getiriyor" *Dijital iyidir*. <https://www.dijitaliyidir.com/2023/03/20/openai-ceosu-korkuyoruz-ai-buyuk-tehlikeleri-beraberinde-getiriyor/>
- Dombrowski, U., & Wagner, T. (2014). Mental strain as field of action in the 4th industrial revolution. *Procedia Cirp*, 17, 100-105.
- Fitsilis, P., Tsoutsas, P. & Gerogiannis, V. (2018). Industry 4.0: Required personnel competencies. *International Scientific Journal "Industry 4.0"*, 3 (3), 130-133.
- Ford, M. (2022). *Robotların yükselişi: Yapay zekâ ve işsiz bir gelecek tehlikesi* (11. Baskı) (C. Duran, Çev.). Kronik Kitap.
- Future of Life Institute (2017, 11 Ağustos). Asilomar AI principles. <https://futureoflife.org/open-letter/ai-principles/>
- Future of Life Institute (2023). Pause giant AI experiments: An open letter. <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments/>
- Gates, B. (2023, 21 Mart). The age of AI has begun. Gates notes: The blog of Bill Gates. <https://www.gatesnotes.com/The-Age-of-AI-Has-Begun>
- Görçün, Ö. F. (2017). *Dördüncü endüstri devrimi: Endüstri 4.0*. Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.
- Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English Literature and Social Sciences*, 2 (2), 1-4.
- Hawking, S., Russell, S., Tegmark, M. & Wilczek, F. (2014, 1 Mayıs). "Stephen Hawking: Transcendence looks at the implications of artificial intelligence - but are we taking AI seriously enough?" *The Independent*. <https://www.independent.co.uk/news/science/stephen-hawking-transcendence-looks-at-the-implications-of-artificial-intelligence-but-are-we-taking-ai-seriously-enough-9313474.html>
- Héder, M. (2021). AI and the resurrection of technological determinism. *Információs Társadalom*, 21 (2), 119-130. <https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XXI.2021.2.8>
- Hobsbawm, E. J. (2008). *Sanayi ve İmparatorluk*. (6. Basım). Dost Kitabevi Yayınları.
- Howcroft, D. & Taylor, P. (2022). Automation and the future of work: A social shaping of technology approach. *New Technology, Work and Employment, Special Issue*: 1-20. <https://doi.org/10.1111/ntwe.12240>
- Kagermann, H., Wahlster, W., & Helbig, J. (2013). *Recommendations for implementing the strategic initiative Industrie 4.0: Final report of the industrie 4.0 working group*. Forschungsunion.

- Kaisara, G., Mare, A. ve Peel, C. (2021). *Haven't we been here before? A critical analysis of the fourth industrial revolution*. (s. 67-72). 2021 conference on information communications technology and society (ICTAS), IEEE.
- Kara, H. (2019, 29 Haziran). Book review, algorithms of oppression: how search engines reinforce racism by safiya umoja noble. *Democratic audit UK*, (s. 1-3). <https://www.democraticaudit.com/2019/06/29/book-review-algorithms-of-oppression-how-search-engines-reinforce-racism-by-safiya-umoja-noble/>
- Karacan, D. (2019, 12 Ekim). Modern çağın sanayi devrimi; Endüstri 4.0 ve devrimin Türkiye'ye etkileri. <https://www.indyrturk.com/node/80021/bilim/modern%C3%A7a%C4%B1n-sanayi-devrimi-end%C3%BCstri-40-ve-devrimint%C3%BCrkiye%20%E2%80%99ye-etkileri>
- Kiepas, A. (2021). Humanity-organization-technology in view of industry 4.0/society 5.0. *Polish Political Science Yearbook*, 50, 1-12. <https://doi.org/10.15804/ppsy202135>
- Kuban, B. (1999, 14-15 Nisan). *Teknolojik determinizm ve teknolojinin toplumsal denetimi*. (ss. 1-7). Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Toplum Sempozyumu, İstanbul, Türkiye.
- Martynenko, A. (2018). Artificial intelligence: is it a good fit for drying? *Drying Technology*, 36 (8), 1-2. <https://doi.org/10.1080/07373937.2017.1362153>
- Michelsen, K. E. (2020). Industry 4.0 in retrospect and in context. M. Collan & K. E. Michelsen (Eds.), *In technical, economic and societal effects of manufacturing 4.0: automation, adaption, and manufacturing in Finland and beyond* (s. 1-14). Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-46103-41>
- Morgan, G. (1997). *Yönetim ve örgüt teorilerinde metafor* (G. Bulut, Çev.). MESS Yayını.
- Morgan, J. (2019). Will we work in twenty-first-century capitalism? A critique of the fourth industrial revolution literature. *Economy and Society*, 48 (3), 371-398, <https://doi.org/10.1080/03085147.2019.1620027>
- Nabiyev, V. (2021). *Yapay Zekâ* (6. basım). Seçkin Yayıncılık.
- Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: how search engines reinforce racism*. New York University Press.
- Oliver, M. (2011). Technological determinism in educational technology research: some alternative ways of thinking about the relationship between learning and technology. *Journal of Computer Assisted Learning*, 27 (5), 373-384.
- Öztürk, F. (2018). Ülkemizde 4. sanayi devrimi ve havacılık uygulamaları. *Bilim ve Teknik*, Ocak Sayısı, 64-73.
- Rejikumar, G., Raja Sreedharan, V., Arunprasad, P., Persis, J., & Sreeraj, K. M. (2019). Industry 4.0: key findings and analysis from the literature arena. *Benchmarking: An International Journal*, 26 (8), 2514-2542.
- Savaşan Söğüt, M. (2022, 18 Nisan). CRISPR: Nobel ödüllü gen düzenleme yöntemi. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/nobel-odullu-gen-duzenleme-yontemi-crispr>
- Schwab, K. (2016). *Dördüncü sanayi devrimi*. World economic forum. Optimist Yayın Grubu.
- Selen, Ö. K. (2023, 7 Mayıs). "Yapay zekâ, insanlık için iklim krizinden daha acil bir tehdit olabilir" *Dijital iyidir*. <https://www.dijitaliyidir.com/2023/05/07/yapay-zekâ-insanlik-icin-iklim-krizinden-daha-acil-bir-tehdit-olabilir/>
- Sicilia, D. B. (1993). Technological determinism and the firm. *Business and Economic History*, 22 (1), 67-78.
- Şahin, M. E. (2021). Teknolojik belirlenimcilik bağlamında teknoloji odaklı yaşam kurgusu: Black Mirror dizisi örneği. *Medya ve Kültür*, 1 (1), 74-87.

- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2018). Türkiye'nin sanayi devrimi "dijital türkiye" yol haritası. <https://www.endustri40.com/dijital-turkiye-yol-haritasi-yayinlandi/>
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2022 faaliyet raporu. (2022). <https://sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu2802011617>
- TÜBİTAK (2016, 27 Aralık) Yeni sanayi devrimi, akıllı üretim sistemleri teknoloji yol haritası. (s. 1-26). https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/akilli_uretim_sistemleri_tyh_v27aralik2016.pdf
- Wagner, T., Herrmann, C., & Thiede, S. (2017). Industry 4.0 impacts on lean production systems. *Procedia Cirp*, 63, 125-131.
- Wheeler, M. (2020, 18 Mart). A smart, flexible approach to automation. *Food & Beverage Industry News*. <https://www.foodmag.com.au/a-smart-flexible-approach-to-automation/>
- Wilkesmann, M., & Wilkesmann, U. (2018). Industry 4.0-organizing routines or innovations? *VINE Journal of Information and Knowledge Management Systems*, 48 (2), 238-254.
- World Economic Forum (2016, 20-23 Ocak). World economic forum annual meeting 2016: Mastering the fourth industrial revolution, (s. 1-50). Davos-Klosters, Switzerland. <https://www3.weforum.org/docs/WEFAM16Report.pdf>
- World Economic Forum (2023, 30 Nisan). The future of jobs report 2023. <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2023/>
- Wyatt, S. (2008). Technological determinism is dead; long live technological determinism. (E. J. Hackett, O. Amsterdamska, M. Lynch, J. Wajcman (Eds.), *The Handbook of Science and Technology Studies* (2. Baskı: 165-180). Massachusetts Institute of Technology.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE ÇALIŞMA HAYATI

Bora Yenihan

Özet

Teknolojik gelişmeler insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlığın geçtiği her aşama beraberinde teknolojik gelişmeleri de getirmiş, hatta teknolojik gelişmeler insanlığın ilerlemesine vesile olmuştur. Günümüzde bu gelişmeleri insan yaşamının birçok farklı aşamasında gözlemleyebilmekle beraber, özellikle çalışma hayatında etkilerini çok net bir biçimde hissedebilmekteyiz. Yapılan işler ve işlerin nitelikleri değişirken, sektörel değişimleri de beraberinde getirmekte; işgücünün vasıf düzeyi ise genellikle işlerin gerektirdiği vasıf düzeyinin altında kalmaktadır. Bu noktada da çeşitli tartışmalar artan bir şekilde devam etmektedir. Tartışmaların odak noktasında ise yeni teknolojiler çalışma hayatında işsizliği arttırarak ve istihdamı daraltarak bir kaosa mı yol açacak, yoksa işsizliği azaltacak ve istihdamı genişletecek mi soruları yer almaktadır. Bu çalışmada yerli ve yabancı literatür taraması eşliğinde özellikle Endüstri 3.0 veya bir başka ifadeyle Üçüncü Sanayi Devrimi olarak adlandırılan dönemden günümüze kadar olan süreçte teknolojinin çalışma hayatına olan etkileri incelenmiştir. Yapılan araştırma, çalışma hayatı özelinde istihdam, işgücü ve işgücünün niteliğine yeni teknolojilerin etkileri üzerinde odaklanmıştır. Sonuç olarak yeni teknolojilerin verimliliği arttırma potansiyelinin yanında artan refahın çalışma hayatının tarafları arasında daha adil bir biçimde dağıtılması için gereken önlemlerin alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, çalışma, istihdam, işgücü.

Giriş

Teknolojik gelişmeler ve insan yaşamı arasındaki ilişki ele alındığında, teknoloji geliştikçe insanlığın hep bir adım ileriye doğru gittiği; yeni teknolojik gelişmelerin insanlığın ilerlemesi için büyük öneme sahip olduğu düşüncesi istisnalar olsa da genel anlamda kabul gören bir görüştür. İnsanlık tarihi de bu görüşü doğrular nitelikte birçok gelişmeye sahip olmuştur. Yaşanan teknolojik gelişmeleri günümüzde çok net bir biçimde hissetmekte ve günlük yaşamımıza dâhil etmekteyiz. Ancak konu çalışma hayatı olduğunda teknolojik gelişmeler her ne kadar verimliliği arttırsa ve yaşanan üretim kayıplarını azaltsa da çalışanlar üzerinde kimi olumsuz etkilerinden de söz edilmektedir.

sınıfı refahı arttırarak kendi tekeline alma amacıyla hareket ederken -ki bazı çevreler özellikle de klasik iktisadi akıl ile hareket edenler bu durumu “*kar maksimizasyonu*” olarak ifade etmektedirler- işçi sınıfı ise sürekli artan refah-tan insan onuruna yaraşır düzeyde pay alma mücadelesi vermişlerdir.

Günümüzde geldiğimiz süreçte yeni teknolojik gelişmelerle birlikte üretim daha verimli bir şekilde gerçekleşmekte, refahta bu duruma bağlı olarak sürekli artmaktadır. Ancak bu durum özellikle işgücü üzerinde birtakım olumsuz etkileri de beraberinde getirmektedir. Yeni teknolojilerle beraber işgücünün nitelik düzeyi sürekli azalmakta veya başka bir ifadeyle teknolojik gelişmelerin artış hızına ayak uyduramamakta, diğer bir yandan da işgücüne olan ihtiyaç sürekli azalmaktadır. Tam da bu noktada tartışmalar işsizlik ve istihdamda daralma üzerine yoğunlaşırken belki de asıl sorulması gereken soru gözden kaçırılmaktadır. Bu soru ise “teknolojik gelişmelerle birlikte artan refah daha adil bir biçimde nasıl dağıtılabilir?” sorusudur.

Sonuç olarak belirtilmesi gereken asıl önemli konu, üretim süreçlerinde yeni teknolojiler hızlı bir biçimde yerini alırken tek geçim kaynağı ücret geliri olan çalışanların bu durumdan olumsuz bir biçimde etkilenmelerini önlemeye yönelik düzenlemeler yapılması gerekliliğidir. Bu düzenlemeler kanunlar yoluyla yapılabileceği gibi emek piyasasının kurumsal faktörlerinin bir araya gelerek alacağı kararlarla da gerçekleştirilebilir. Unutulmaması gereken nokta verimliliğin ve üretim arttırılmasının tek başına yeterli olmayacağıdır. Üretilen ürün ve hizmetler için talep oluşturulması da gerekmektedir. Bu talep ise ancak çalışanların güvence altına alınması ve tek geçim kaynakları olan ücretten mahrum edilmemeleri, bunun yanında da ücret düzeylerinin korunması ile gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Akgeyik, T. (2000). İşsiz mi Kalacağız? İleri Otomasyon Uygulamalarının İstihdam Üzerindeki Etkileri. *Otomasyon Dergisi*, Mayıs Sayısı.
- Aksoy, S. (2017). Değişen Teknolojiler ve endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı Anlamaya Dair Bir Giriş. *Katkı Dergisi - Teknoloji*, Sayı 4.
- Alçın, S. (2016). Endüstri 4.0 ve İnsan Kaynakları. *Popüler Yönetim Dergisi*, Sayı: 63.
- Ansal, H. (1999). Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar (Post-Fordizm'de Üretim Esnekleşirken İşçiye Neler Oluyor?). 2. Baskı, Birleşik Metal-İş Sendikası Yayınları, İstanbul.
- Ansal, H. (1996). Teknolojik Gelişmenin İşgücü Niteliğine Etkileri. *İnsan, Toplum, Bilim*, IV. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Kavram Yayınları, İstanbul.
- Balcı, Y. (1995). Bilgi Teknolojisi ve İstihdam. *Çerçeve Dergisi*, Yıl 4, Sayı 15.
- Basalla, G. (2000). Teknolojinin Evrimi. Çev. Cem Soydemir, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

- Bell, D. (1999). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. Basic Books, USA.
- Bengshir, T. K. (1996). *Bilgi Teknolojileri ve Örgütsel Değişim. TODAİ (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü) Yayınları*, Ankara.
- Bozkurt, V. (2012). *Endüstriyel & Post-Endüstriyel Dönüşüm: Bilgi, Ekonomi, Kültür*. Ekin Kitabevi, Bursa.
- Bozkurt, V. (1997). *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Çakmak, U. (2004). *Esnek Üretim Sistemi: İstihdama Etkisi ve Toyota Örneği*. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 15-52/53.
- Degryse, C. (2016). *Digitalisation of Economy and Its Impact on Labour Markets*. Working Paper, ETUI (European Trade Union Institute).
- Görçün, Ö. F. (2016). *Endüstri 4.0 Dördüncü Endüstri Devrimi*. Beta Yayınevi, İstanbul.
- Işıklı, A. (1990). *Sendikacılık ve Siyaset*. 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- İlkin, A. (1974). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kartal, Z. (2015). *Marxist Toplumsal Gelişme Aşamaları ile Rostow'un Gelişme Aşamaları Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi*. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10/2, Eskişehir.
- Koca, D. (2020). *Sanayi Devrimlerinin Tarihsel Arka Planı ve İşgücü Becerileri Üzerindeki Yansımaları*. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16/31.
- Koroğlu, V. ve Koç, M. (2017). *Stratejik Yönetim Açısından Taylorizm Prensiplerinin Zamanımıza Yansımaları*. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/1, Mersin.
- Kutal, G. ve Büyükuşlu, A. R. (1996). *Endüstri İlişkileri Boyutunda Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi-Teori ve Uygulama*. Der Yayınları, İstanbul.
- Mahiroğulları, A. (2005). *Endüstri Devrimi Sonrasında Emeğin İstismarını Belgeleyen İki Eser: Germinal ve Dokumacılar*. *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 32.
- Öcal, F. M. ve Altıntaş, K. (2018). *Dördüncü Sanayi Devriminin Emek Piyasaları Üzerindeki Olası Etkilerinin İncelenmesi ve Çözüm Önerileri*. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8/15.
- Özdoğan, O. (2019). *Endüstri 4.0: Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahartları*. Pusula Yayıncılık ve İletişim, Ankara.
- Özsoy Erden, C. (2017). *Bilgi Ekonomisi ve Eğitim*. *Bilgi Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, No: 2442, Eskişehir.
- Preira, A. C. ve Romero, F. (2017). *The Review of the Meanings and the Implications of the Industry 4.0 Concept*. *Manufacturing Engineering Society International Conference (MESIC)*, Vigo-Spain.
- Schwab, K. (2019). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. Çev. Zülfü Dicleli, Optimist Yayınları, İstanbul.
- Sener, S. ve Elevli, B. (2017). *Endüstri 4.0'da Yeni İşkolları ve Yüksek Öğrenim*. *Mühendis Beyinler Dergisi*, 1/2.
- Tokol, A. (2019). *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*. 8. Baskı, Dora Yayınları, Bursa.
- Tokol, A. (1988). *Otomasyonun Endüstri İlişkileri Sistemine Etkileri*. *İktisat Dergisi*, Sayı 288-289.
- Valenduc, G. ve Vendramin, P. (2016). *Work in the Digital Economy: Sorting the Old from the New*. Working Paper, ETUI (European Trade Union Institute).
- Yıldız, A. (2018). *Endüstri 4.0 ve Akıllı Fabrikalar*. Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 22/2, Sakarya.
- Zencirkıran, M. (2012). *Çalışma Kültürünün Dönüşümü*. *Çalışma Sosyolojisi*, Edi. Zerrin Sungur Taşdemir, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, No: 1668, Eskişehir.

İKLİMSEL DEĞİŞİMLER VE TEKNOLOJİK EVRİM

Ayşin Konak

Özet

İnsanlık tarihi boyunca insan ürünü araçların ve bunların üretiminde insan yaratımı teknolojinin nasıl ortaya çıktığı, geliştiği ve kullanıldığı tarihöncesi arkeolojisinin önemli araştırma alanlarından birini oluşturmaktadır. Teknolojik bilgi, arkeolojik buluntuların fiziki özelliklerine, bunların nasıl üretildiğine ve nasıl kullanıldığına yansımaktadır. Böylece ilk aletleri üreten ve kullanan insanlardan başlayarak teknolojik bilginin ve maddesel kültürün gelişimi ve birikimi izlenebilmektedir. Teknoloji, bir tarafta doğal çevreden elde edilen ham madde, bir tarafta teknolojiyi işleyen insan, diğer tarafta üretilen ürün olmak üzere çok yönlü bir etkinliktir. Bununla birlikte bu konu üzerine yapılan detaylı araştırmalar, teknolojinin toplumsal değişimlerin ve ilişkilerin önemli bir bileşeni olduğunu da ortaya koymuştur.

İnsanlık tarihinin 2,6 milyon yıl (my) öncesine uzanan kültürel geçmişi “Kuvaterner” olarak adlandırılan jeolojik zaman dilimi ile örtüşmektedir. Bu jeolojik zaman diliminde insanın yaşadığı fiziki ortam, birbirini takip eden çok sayıda buzul ve buzul arası dönemle yeniden şekillenmiştir. Bu uzun tarihsel süreçte, teknolojik ilerlemenin ve iklimsel değişimlerin çoğu zaman çakıştığı görülmektedir. Bu çerçevede bu çalışmada, iklimsel ve çevresel değişimler ile kuşaktan kuşağa aktarılan teknolojik bilgi birikimi arasındaki çok yönlü ve karmaşık ilişki incelenmiştir. İnsanın, tarihöncesinden günümüze, iklim ve doğal çevrede gözlenen değişimlere göre alet çantasını nasıl geliştirdiği, iklimsel değişimlerin getirdiği baskıya teknolojik yeniliklerle nasıl cevap verdiği ve teknolojik bilgi birikiminden yararlanarak doğal çevredeki değişimlere nasıl çözümler geliştirdiği anlatılmaya çalışılmıştır. Ateşin kullanılması, avlanma tekniklerinde gözlenen ilerleme, bitkilerin tarıma alınması, hayvanların evcilleştirilmesi gibi tarihsel kırılma noktaları üzerinden teknoloji tarihi, iklimsel değişimlerle birlikte ele alınmıştır. Böylece kültür tarihi okunurken iklimsel değişimler ve teknolojik evrim arasında bir köprü kurularak, kültür tarihi ana hatları ile yeniden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, iklim, paleolitik, neolitik.

rinde yıkıcı etkiler başlamıştır. Bu dönemden itibaren tüm çevresel değişimlerde başrolde insan olduğu için “*Antroposen Çağ*” olarak kabul edilmeye başlanmıştır. İnsanın elde ettiği enerjinin büyük miktarını, dünyayı değiştirmek amacıyla harcadığı bu dönem, biyolojik çeşitlilikte azalma, iklim değişimine bağlı gelişen amansız kasırgalar, su kıtlığı gibi sorunlarla kendini her geçen gün daha net belirgin hâle getirmektedir.

Kaynakça

- Arsebük, G., (1995). *İnsan ve Evrim*. Ege Yayınları.
- Arsebük, G., (2012). *Uzak Geçmişimize Dair Okumalar*. Ege Yayınları.
- Barnard, A., (2015). *Sosyal Antropoloji ve İnsanın Kökeni*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Barnard, A., (2016). *Tarihöncesinde Dil*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Basalla, G., (1996). *Teknolojinin Evrimi*. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Baykara, İ. & Dinçer, B., (2020). Yontma Taş Alet Metodolojisi. In C. Çakırlar, Ç. Çilingiroğlu, & S. Ünlüsoy (Eds). *Arkeolojide Temel Yöntemler*. Ege Yayınları.
- Bond, G., Kromer, B., Beer, J., Muscheler, R., Evans, M. N., Showers, W., Hoffmann, S., Lotti Bond, R., Hajdas, I., & Bonani, G., (2001). Persistent Solar Influence on North Atlantic Climate During the Holocene, *Science*, 294/5549, 2130-2136. <https://doi.org/10.1126/science.1065680>
- Braudel, F. (2016). *Bellek ve Akdeniz, Tarihöncesi ve Antikçağ*. Metis Yayınları.
- Cohen, K. M., Finney, S., & Gibbard, P. L., (2015). International Chronostratigraphic Chart, *International Commission on, Stratigraphy*. <https://stratigraphy.org/chart#latest-version>
- Curtis, G., (2017). *Mağara Ressamları*. Redingot Kitap Yayınları.
- Dartnell, L., (2020). *Kökenler, Yeryüzünün Tarihi İnsanlık Tarihini Nasıl Şekillendirdi? Tellekt Can Sanat Yayınları*.
- Dolukhanov, P., (1998). *Eski Ortadoğu'da Çevre ve Etnik Yapı*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Ehlers, J., & Gibbard, P., (2008). Extent and chronology of Quaternary glaciation. *Episodes*, 31 (2), 211-218. <https://doi.org/10.18814/epiiugs/2008/v31i2/004>
- Emile-Geay, J., Cane, M., Seager, R., Kaplan, A., & Amlması, P., (2007). El Nino as a mediator of the solar influence on climate, *Paleoceanography*, 22/3, 3210. <https://doi:10.1029/2006PA001304>
- Eriksen, T. H., (2021). *Küçük Yerler Büyük Meseleler, Sosyal ve Kültürel Antropoloji*. Atıf Yayınları.
- Erlat, E., (2012). *İklim Sistemi ve İklim Değişimleri*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Erol, O., (2004). *Genel Klimatoloji*. Çantay Kitabevi.
- Fagan, B., (2019). *Cro-Magnon Buzul Çağı İlk Modern İnsanı Nasıl Yaratı? Say Yayınları*.
- Frangipane, M. (2002). *Yakındoğu'da Devletin Doğuşu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Gavin, D. G., Henderson, A. C. G., Westover, K. S., Fritz, S. C., & Walker, I. R., (2011). Abrupt Holocene climate change and potential response to solar forcing in western Canada, *Quaternary Science Reviews*, 30, 1243-1255. <https://doi.org/10.1016/j.quascirev.2011.03.003>
- Harlan, J., (1967). A Wild Wheat Harvest in Turkey. *Archaeology*, 20, 197-201.
- Harris, E. E., (2015). *Soyağacımızdaki Maymun*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Harris, M., (1993). *Culture, People, Nature, An Introduction to General Anthropology*. Harper Colins College Publishers.

- Head, M. J., Gibbard, P., & Salvador, A., (2008). The Quaternary: Its character and definition. *Episodes*, 31/2: 234-238. <https://doi.org/10.18814/epiugs/2008/v31i2/009>
- Işın, P. M., (2022). *Avıcılıktan Gurmeliğe Yemeğin Kültürel Tarihi*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.
- King, S., & Nasir, C., (2023). *Yağmur Nasıl Kocar?* Orenda Kitap Yayınları.
- Konak, A., Yalçın, M. N., (2021). Arkeoloji Araştırmalarına Paleoiklim ve Paleoçevre Arşivi Olarak Göllerin Katkıları. In O. Dumankaya (Ed). *Çağlar Boyunca Nehirleri Denizler ve Göller, Prehistorya'dan Bizans Dönemine*, Doruk Yayınları.
- Knoll, A. H., (2021). *Dünya'nın Kısa Tarihi*. Düşbaz Yayınları.
- Lewin, R., (1998). *Modern İnsanın Kökeni*. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Lieberman, D. E., (2019). *İnsan Vücudunun Öyküsü*. Say Yayınları.
- Mithen, S., (1999). *Akılın Tarihöncesi*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Mlodinov, L., (2018). *Akıllı Homo Sapiens*. Say Yayınları.
- Morin, E., (2022). *Yitik Paradigma: İnsan Doğası*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Muşkara, Ü., & Konak, A., (2021). Obsidian source identification at Gre Filla, Turkey, *Journal of Archaeological Science: Reports*, 38. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2021.103003>
- Muşkara, Ü., Konak, A., Ağırsoy, B., (2023). Obsidian production strategies at Kendale Hecala during the Neolithic and Ubaid periods, *Journal of Archaeological Science: Reports*, 49, <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2023.104039>
- Owens, M. J., Lockwood, M., Hawkins, E., Usoskin, I., Jones, G. S., Barnard, L., Schurer, A. & Fasullo, J. (2017). The Maunder minimum and the Little Ice Age: an update from recent reconstructions and climate simulations, *Journal of Space Weather Space Climate*, 7, 1-10. <https://doi.org/10.1051/swsc/2017034>
- Özbek, M., (2007). *Dünden Bugüne İnsan*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Özbek, M., (2020). *Beslenme Kültürü ve İnsan*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Özdemir, M. A., (2004). İklim Değişimleri ve Uygarlık Üzerine Etkileri, *Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/ 2, 173-192.
- Özdoğan, M. (2019). *Hammaddeden Ustalara Tarihöncesi Arkeolojisinde Malzeme*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Railsback, L. B., Gibbard, P., Head, J., & Voarintsoa, G. (2015). An optimized scheme of lettered marine isotope substages for the last 1.0 million years, and the climatostratigraphic nature of isotope stages and substages. *Quaternary Science Reviews*, 111, 94-106. <https://doi.org/10.1016/j.quascirev.2015.01.012>
- Ridley, M., (2020). *İnovasyon: İnovasyonun Kısa Tarihi*. Alfa Basın Yayın Dağıtım.
- Rutherford, A., (2017). *Bugüne Dek Yaşamış Herkesin Kısa Bir Tarihi*. İndigo Kitap Yayın.
- Sahlins, M., (20169). *Taş Devri Ekonomisi*. bgst Yayınları.
- Sarıkaya, M.A., (2012). Kuvaterner Buzullaşmaları; Yayılımı ve Zamanlaması, In N. Kazancı ve A. Gürbüz (Eds). *Kuvaterner Bilimi* (pp. 41-58). Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Schmidt, K. (2007). *Göbekli Tepe, En Eski Tapınağı Yapanlar*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Shea, J.J. (2018). *Taş Aletler*. Doruk Yayınları.
- Sezgin, İ., (2021). *Uygarlaşan İştah, Atalarımız Nasıl Besleniyordu?* Redingot Kitap.
- Sıddıq, A. B., (2019). Epipaleolitik-Neolitik Dönem Anadolu Toplumlarının Üretim ve Ticari Faaliyetleri. In O. Dumankaya (Ed). *Çağlar Boyunca Üretim ve Ticaret: Prehistorya'dan Bizans Dönemine* (pp. 66-93). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

- Silwertown, J., (2018). *Darwin'le Akşam Yemeği, Evrim Yeme İçmeyi Nasıl Etkiler?* Kolektif Kitap Yayınları.
- Smil, V., (2017). *Energy and Civilization: A History*. MIT Press.
- Steward, J., (1973). *Therty of Culture Change: The methodology of multilinear transformation*. University of Illinois Press.
- Suzman, J., (2022). *Çalışma Taş Devrinden Robot Çağına Zamanımızı Nasıl Harcadığımızın Tarihi*. Kolektif Kitap Yayınları.
- Türkcan, E., (2009). *Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkeş, M. (2019). *Genel Klimatoloji, Atmosfer, Hava ve İklimin Temelleri*. Kriter Yayınevi.
- Von Hippel, W., (2022). *Büyük Sıçrama Bizi Biz Yapan ve Mutlu Eden Şeylerin Yeni Evrimsel Bilimi*. Fol Yayınları.
- Wagner, S., & Zorita, E., (2005). The influence of volcanic, solar and CO₂ forcing on the temperatures in the Dalton Minimum (1790-1830), *Climate Dynamics*, 25, 205-218. <https://doi.org/10.1007/s00382-005-0029-0>
- Watson, P., (2023). *Fikirler Tarihi, Ateşten Freud'a*. Yapı Kredi Yayınları.
- Walker, M., Head, M., Berkelhammer, M., Björck, S., Cheng, H., Cwynar, L., Fisher, D., Gkinis, V., Long, A., Lowe, J., Newnham, R., Rasmussen, S. O., & Weiss, H., (2018). Formal ratification of the subdivision of the Holocene Series/ Epoch (Quaternary System/Period): two new Global Boundary Stratotype Sections and Points (GSSPs) and three new stages/ subseries, *Episodes*, 41/4, 213-223. <https://doi.org/10.18814/epiiugs/2018/018016>.
- Wanner, H., Solomina, O., Grosjean, M., Ritz, S.P., & Jetel, M. (2011). Structure and origin of the Holocene cold events, *Quaternary Science Reviews*, 2011, 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.quascirev.2011.07.010>
- Weisner-Hanks, M. E., (2011). *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- White, L. A., (1949). *The Science of Culture, A Study of Man and Civilization*. Grove Press.
- Wrangham, R., (2010). *Catching Fire: How Cooking Made Us Human*. Profile Books.
- Yaman, İ. D., (2019). Paleolitik Çağ'da Yontmataş Alet Üretimi. In O. Dumankaya (Ed). *Çağlar Boyunca Üretim ve Ticaret, Prehistorya'dan Bizans Dönemine* (pp. 45-67). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM, OBSİDİYEN ALET YAPIMI VE TEKNOLOJİK TERCİHLER

Üftade Muşkara

Özet

Arkeoloji alanında teknolojik determinizm, teknolojideki değişikliklerin toplumlarının ve kültürlerinin yörüngesi üzerinde derin bir etkisi olduğunu öne sürmektedir. Bununla birlikte, teknolojik determinizmin arkeoloji içindeki perspektiflerden yalnızca biri olduğunu ve genellikle karmaşık çevresel, iklimsel, sosyal ve kültürel dinamikleri de göz önünde bulundurmak önemlidir. Sınırlı hiyerarşiler, hiyerarşi içindeki seviyeler veya katmanlar üzerinde sınırlamalar veya kısıtlamalar bulunan sistemler veya yapılar anlamına gelir. Bu kavram, örgütsel yapılar ve sosyal sistemler gibi çeşitli alanlara ve bağlamlara uygulanabilir. Arkeolojide ve antropolojide mevcut kültürel gelişimi tanımlamak ve teknolojinin etkisini açıklamak için bu metodoloji önerilmiştir. Teknoloji kavramı arkeoloji bilimi içerisinde bir amaç çerçevesinde, bilgi, beceri ve deneyime dayalı, belirli bir üretim zinciri içinde sistematik etkinlikleri kapsayan ve sosyokültürel ve çevresel etkiler ile ilintili faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanabilir. Çalışmada teknolojik gelişim ve kültürel çeşitlilik arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için obsidiyen alet yapımı teknolojik tercihler bağlamında değerlendirilmiştir. Çevresel faktörlerin etkisini en aza indirebilmek için belirli bir dönem ve bölge belirlenmiştir. Buna göre, Yukarı Dicle Havza'sında Neolitik ve Kalkolitik dönemde yerleşim görmüş Kendale Hecale, Kenan Tepe, Salat Cami Yanı, Salat Tepe ve Hakemi Use'de obsidiyen alet endüstrisi arkeolojik bir yöntem olan tekno-tipolojik analizler ve ham madde kaynağını belirlemeye yönelik olarak yapılan arkeometri çalışmaları birlikte obsidiyen endüstrisi *chaîne opératoire* (üretim zinciri) içinde incelenmiştir. Araştırma verilerinin sonuçlarına göre yontmataş endüstrileri obsidiyen ham maddenin tedariki, üretim ve kullanım aşamaları ile birlikte ele alındığında, konumdan ve zamansal farklılıklardan bağımsız olarak teknolojinin yerel özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra obsidiyen ya da çakmaktaşı bağlamında ham madde çeşitliliğine göre kullanım farklılıkları malzemenin teknik ya da mekanik özelliklerine göre şekillenmediği görülmektedir. Taş endüstrisi ve diğer arkeolojik verilerde gözlemlenen yerel farklılıklar nedeniyle Yukarı Dicle bölgesinde insan gruplarının fiziksel dinamiklerden bağımsız olarak obsidiyen üretiminde farklı stratejiler uyguladıkları sonucuna ulaşmak mümkündür. Yukarı Dicle havzasında incelenen yerleşimlerde toplumsal, çevresel ve bilişsel etkilerden özellikle toplumsal etki-

bağlamında ham madde çeşitliliğine göre kullanım farklılıkları malzemenin teknik ya da mekanik özelliklerine göre şekillenmediği görülmektedir. Üretim zinciri içinde ham maddenin edinim modeline bağlı olarak yongalama kısmen yerleşim yeri dışında kısmen de yerleşim yeri içinde yapılmıştır. Günlük ve anlık ihtiyaçlara uygun kullanım biçimi olan *ad hoc* alet üretiminin Kendale Hecala ve Salat Tepe’de daha yoğun olduğu bunun da besin ekonomisi ve yaşam biçimiyle ilgili olduğu söylenebilir. Ancak, genel olarak değerlendirdiğimizde taş endüstrisi ve diğer arkeolojik verilerde gözlemlenen yerel farklılıklar nedeniyle Yukarı Dicle bölgesinde insan gruplarının fiziksel dinamiklerden bağımsız olarak obsidiyen üretiminde farklı stratejiler uyguladıkları sonucuna ulaşmak mümkündür.

Teknolojiyi Mc Ginn’nin kapsamlı tanımına göre sosyokültürel ve çevresel etkilerle biçimlenen ve toplumların bilişsel özellikleri ile ilişkili çeşitli amaçlarla, farklı kaynaklar kullanarak, metodik bir imalat biçimi olarak değerlendirdiğimizde, Yukarı Dicle havzasında incelenen yerleşimlerde tanımda bahsedilen toplumsal, çevresel ve bilişsel etkilerden özellikle toplumsal etkinin daha baskın olduğun anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Binford, L.R. (1962). Archaeology as anthropology. *American Antiquity*, 28 (2), 217-225.
- Bruzina, R. (1982). Art and Architecture, Ancient and Modern, *Research in Philosophy and Technology*, 5, 163-187.
- Can, Ş., Ökse, T., Yurt, V. ve Çolak, M. (2023). Ambar Barajı-Kendale Hecala 2021 Kazısı (Ed.), 42. *Kazı Sonuçları Toplantısı, 23-27 Mayıs 2022, Denizli içinde (187-202. ss.)* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Can, Ş. ve Çiftçi, Ş. (2023). Kendale Hecala on the Ambar Çay in the Upper Tigris Region: The First Preliminary Report on the 2018-2019 Excavations. *Arkeoloji Dergisi*, 30, 39-64.
- Clark, G. (1969). *World prehistory: A new synthesis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Doğan, U. (2020). *Salat Tepe Kalkolitik Çağ Yerleşimi Yontmataş Alet Endüstrisi* [Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].
- Erek, C.M. (2021). Yontmataş ile Başlayan Endüstriyel Süreklilik: Evrim, İlerleme, Gelişme. *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, 28, 225-241.
- Fletcher R.J. (1995). *The limits of settlement growth: A theoretical outline*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Healey, E. (2007). Obsidian as an indicator of inter-regional contacts and exchange: three case-studies from the Halaf period. *Anatolian Studies*, 57, 171-189.
- Healey, E. 2022. Raw Material Matters. *Lithic Studies: Anatolia and Beyond*, 11-49.
- Ingold, T. 2011. *The perception of the environment: essays on livelihood, dwelling and skill*. London, New York: Routledge,.

- Jones, Q. (1997). Virtual-communities, virtual settlements & cyber-archaeology: A theoretical outline. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 3 (3), JCMC331.
- Kartal, M. (2007). Analyse préliminaire des ensembles lithiques de Hakemi Use, site du Néolithique final dans le sud-est de la Turquie. *l'Anthropologie*, 111 (1), 96-105.
- Kartal, M., Kartal, G., Coşkun, A., Carter, T., Şahin, F. ve Özkaya, V. (2018). Chipped stone assemblages of Körtik Tepe (Turkey). *Journal of Archaeological Science: Reports*, 19, 92-99.
- Kennedy, J.R. (2022). The End of the Ubaid Period in the Upper Tigris River Valley. *Paléorient. Revue pluridisciplinaire de préhistoire et de protohistoire de l'Asie du Sud-Ouest et de l'Asie centrale*, 48 (1), 99-110.
- Koizumi, T., Yoneda, M., Itoh, S. ve Kobayashi, K. (2016). Excavations of the Chalcolithic Occupations at Salat Tepe on the Upper Tigris, Southeastern Anatolia (Ed.), *The Archaeology of the Kurdistan Region of Iraq and Adjacent Regions içinde* (147-162. ss.). Archaeopress Publishing.
- Lewin, R. (2015). *Modern İnsanın Kökeni*. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Maeda, O. (2011). The social roles of the use of flint and obsidian artefacts at Salat Cami Yanı in the upper Tigris valley (Ed.), *The State of the Stone: Terminologies, Continuities and Contexts in Near Eastern Lithics. Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment*, 13 içinde (317-326. ss.), Berlin: ex oreinte.
- Maeda, O. (2018). Lithic analysis and the transition to the Neolithic in the Upper Tigris Valley: recent excavations at Hasankeyf Höyük. *Antiquity*, 92 (361), 56-73.
- McGinn, R. E. (1978). What is technology. *Research in Philosophy and Technology*, 1 (1), 179-97.
- Meggers, B. J. 1960. The Law Of Cultural. (Ed.), *Essays in the Science of Culture: In Honor of Leslie A. White içinde* (302-352. ss.), New York: Crowell.
- Ökse, A. T. (2011). Salat Tepe Kalkolitik Dönem Yerleşimi. (Ed.), *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar/Knowledge Production From the Black Sea to the Euphrates Studies Presented in Honour of Onder Bilgi içinde* (269-298. ss.), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Ökse, A. T. ve Gormuş A. (2013). Mesopotamian Chalcolithic Cultures in the Upper Tigris Region: A Case Study of Salat Tepe and its Environment. Morozova Y. and Oniz H. (Eds.), *SOMA 2010: Proceedings of the 14th Symposium on Mediterranean Archaeology*. Oxford: Archaeopress (BAR International Series 2555).
- Ökse, T., Yurt, V., Can, Ş. ve Konak, A. (2022). Ambar Barajı-Kendale Hecala 2019-2020 Çalışmaları. *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Parker, B.J., Dodd, L., Creekmore, A., Healey, E ve Painter, C. (2006). The Upper Tigris Archaeological Research Project (UTARP): A Preliminary Report from the 2003 and 2004 Field Seasons at Kenan Tepe. *Anatolica*, 32, 71-151.
- Parker, B.J. ve Kennedy, J.R. (2010). A quantitative attribute analysis of the Ubaid-period ceramic corpus from Kenan Tepe. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 358 (1), 1-26.
- Perdue, P.C. (1992). Technological determinism in agrarian societies. M. R. Smith & L. Marx, (Eds.), *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism içinde* (169-200. ss.). London: MIT Press.
- Scranton, P. (1992). Determinism and indeterminism in the history of technology. In M. R. Smith & L. Marx (Eds.), *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism içinde* (143-168. ss.). London: MIT Press.
- Shea, J.J. (2013a). Lithic modes A-I: a new framework for describing global-scale variation in stone tool technology illustrated with evidence from the East Mediterranean Levant. *Journal of Archaeological Method and Theory*, 20, 151-186.

- Shea, J. J. (2013b). *Stone tools in the Paleolithic and Neolithic Near East: A guide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steward, J. (1955). *Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution*. Urbana: University of Illinois Press.
- Struever, S. (1968). Problems, methods and organization: a disparity in the growth of archaeology. *Anthropological Archeology in the Americas*, 131-51.
- Tekin, H. (2004). Yukarı Dicle Vadisi'nde Bir Hassuna/Samarra Yerleşimi: Hakemi Use, *Anadolu*, 263-273.
- Tekin, H. (2005). Hakemi Use: a new discovery regarding the northern distribution of Hassunan/Samarran pottery in the Near East. *Antiquity*, 79 (303), 122.
- Tekin, H. (2010). New discoveries on a Hassuna/Samarran site on the upper Tigris region: Hakemi Use (Ed.), Proceeding of the 6th International Congress on the Archaeology of the Near East, Roma, İtalya, 5- 10 Mayıs 2008 içinde (685-696. ss.).
- Tekin, H. (2021). Güneydoğu Anadolu'nun Geç Neolitik Dönemi'ne Genel Bir Bakış. *TARE: Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Dergisi*, 1, 49-78.
- White, L.A. (1945). Diffusion vs. Evolution: An Anti-Evolutionist Fallacy. *American Anthropologist*, 47 (3), 339-356.

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE TOPLUM 5.0 İLİŞKİSİ

Ethem Topçuoğlu - Erdoğan Kaygın

Özet

Yapılan çalışmanın ana amacını Toplum 5.0 kavramının açıklanarak, teknolojik determinizm ile ilişkisini belirlemek oluşturmaktadır. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmış olup, seçkin veri tabanlarından elde edilen eserlerin içerik incelemesi yapılarak çalışma düzenlenmiştir. Toplum 5.0 kavramı, 2016 yılında Japonya'da Endüstri 4.0'dan esinlenerek güncel teknolojik gelişmelerin halkın refahı için kullanılması anlayışını içeren kamu ve özel sektör iş birliği ile geliştirilen bir kalkınma projesidir. Birleşmiş Milletlerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Toplum 5.0'ın ana içeriğini oluşturması, birçok ülkeye uygulanması boyutunda kolaylıklar sağlamaktadır. Ancak Japonya tarafından bütün bu amaçların uygulanmasına ve geliştirilmesine ihtiyaç yoktur. Sıfır açlık gibi amaçlar Japonya için yıllar önce son bulunduğu için Toplum 5.0 özellikle yaşanan nüfusun sağlık işlemlerine, değişen toplum yapısının düzenlenmesi, eskiyen altyapı sistemlerinin yapay zekâ ile belirlenmesi, ulaştırma hizmetlerinde akılcı çözümlere, deprem, tsunami gibi doğal afetlerin önceden belirlenmesi ve tedbirlerinin alınması gibi hususlara öncelik vermektedir. Toplum 5.0'ın teknolojik determinizm ile bağlantısı aslında toplumun tamamının teknolojik gelişmeler ışığında bireysel özelliklerinin ve taleplerinin ortaya çıkarılmasıdır. Ortaya konan ihtiyaçların teknoloji temelinde çözülmesi ana amaçtır. Burada teknoloji bireysellikten başlayarak toplumun tamamının refahının artırılmasında ön plana çıkmaktadır. Yapay zekâ ile ihtiyaçlarının tespiti, siber fiziksel sistemler ile makine insan arasındaki etkileşimin sağlanması, nesnelerin interneti ile anlık verilerin sağlanması, büyük veri analizi ile ihtiyaçların eksiksiz tespiti sağlanmaktadır. Teknolojik sistemlerin bir toplamı sonucu olarak Toplum 5.0 ortaya çıkarılmakta ve bu sayede halkın refahı sağlanmaktadır. Bu anlayış teknolojik determinizme öncülük eden toplumsal teknoloji modelinin bir uygulaması niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Toplum 5.0, teknolojik determinizm, toplumsal dönüşüm.

Toplum 5.0'ı, teknolojik determinizmin uygulandığı ve test edildiği bir platform olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Gelişen teknolojik yeniliklerin toplumun günlük yaşantısına entegre edilerek, toplumun refahının artırılması amaçlandığından dolayı bu ilişki daha iyi görülmektedir. Teknolojik determinizm sadece ele alınan Toplum 5.0 ile değil aynı zamanda farklı ülkelerde yer alan UK 2050 ve Endüstri 5.0 gibi projelerle de toplum yaşantısının içerisinde yerini almaktadır. Bu kapsamda yapılacak yeni çalışmaların farklı ülkelerde yapılması planlanan projeler özelinde incelemesinin yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Alimohammadlou, M., & Khoshsepehr, Z. (2023). The role of Society 5.0 in achieving sustainable development: A spherical fuzzy set approach. *Environmental Science and Pollution Research*, 30 (16), 47630-47654. <https://doi.org/10.1007/s11356-023-25543-2>
- Aquilani, B., Piccarozzi, M., Abbate, T., & Codini, A. (2020). The Role of Open Innovation and Value Co-creation in the Challenging Transition from Industry 4.0 to Society 5.0: Toward a Theoretical Framework. *Sustainability*, 12 (21), 8943. <https://doi.org/10.3390/su12218943>
- Arı, E. S. (2021). Süper Akıllı Toplum: Toplum 5.0. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (1), 455-479. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.808359>
- Bartoloni, S., Calò, E., Marinelli, L., Pascucci, F., Dezi, L., Carayannis, E., Revel, G. M., & Gregori, G. L. (2022). Towards designing society 5.0 solutions: The new Quintuple Helix - Design Thinking approach to technology. *Technovation*, 113, 102413. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2021.102413>
- Bui, T.-D., & Tseng, M.-L. (2022). Understanding the barriers to sustainable solid waste management in society 5.0 under uncertainties: A novelty of social and technical perspectives on performance driving. *Environmental Science and Pollution Research*, 29 (11), 16265-16293. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-16962-0>
- Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a new human-centered... *Japan Spotlight*, 27 (5), 47-50.
- García, G. D., Pardo Calvache, C. J., & Rodríguez, F. J. Á. (2022). Society 5.0 and Soft Skills in Agile Global Software Development. *IEEE Revista Iberoamericana de Tecnologías del Aprendizaje*, 17 (2), 197-207. <https://doi.org/10.1109/RITA.2022.3166966>
- Güzel, S. (2022). The importance of reading activities in reading comprehension. *Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 29-34.
- Huang, S., Wang, B., Li, X., Zheng, P., Mourtzis, D., & Wang, L. (2022). Industry 5.0 and Society 5.0—Comparison, complementation and co-evolution. *Journal of Manufacturing Systems*, 64, 424-428. <https://doi.org/10.1016/j.jmsy.2022.07.010>
- Kaygin, E., Zengin, Y., & Topçuoğlu, E. (2019). Endüstri 4.0'a akademik bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33 (4), 1065-1081.
- Köse, H. (2020). Teknik Belirlenimci Medya Kültürü Bağlamında Dijital Gerçeklik-Veri-Anlam İlişkisi Üzerine Epistemik Bir Tartışma. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 5, 7-29. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.829438>

- Kumar Singh, D., & Sobti, R. (2022). Long-range real-time monitoring strategy for Precision Irrigation in urban and rural farming in society 5.0. *Computers & Industrial Engineering*, 167, 107997. <https://doi.org/10.1016/j.cie.2022.107997>
- Mavrodieva, A. V., & Shaw, R. (2020). Disaster and Climate Change Issues in Japan's Society 5.0—A Discussion. *Sustainability*, 12 (5), 1893. <https://doi.org/10.3390/su12051893>
- Mishra, P., Thakur, P., & Singh, G. (2022). Sustainable Smart City to Society 5.0: State-of-the-Art and Research Challenges. *SAIEE Africa Research Journal*, 113 (4), 152-164. <https://doi.org/10.23919/SAIEE.2022.9945865>
- Nadoleanu, G., Staiculescu, A. R., & Bran, E. (2022). The Multifaceted Challenges of the Digital Transformation: Creating a Sustainable Society. *Postmodern Openings*, 13 (1 Sup1), Article 1 Sup1. <https://doi.org/10.18662/po/13.1Sup1/428>
- Nomura, S., & Miyata, H. (2020). Digitization of the approach to food and nutrition respecting individual health values. *Nutrition Reviews*, 78 (Supplement_3), 46-48. <https://doi.org/10.1093/nutrit/nuaa073>
- Rodríguez-Abitia, G., de Lourdes Sánchez-Guerrero, M., Martínez-Pérez, S., & Aguas-García, N. (2022). Competencies of Information Technology Professionals in Society 5.0. *IEEE Revista Iberoamericana de Tecnologías del Aprendizaje*, 17 (4), 343-350. <https://doi.org/10.1109/RITA.2022.3217136>
- Roring, R. S., & How, B. C. (2022). Towards Society 5.0: A Pilot Study on Costless Smart Transportation Business Model. *International Journal of Business and Society*, 23 (1), 73-87. <https://doi.org/10.33736/ijbs.4599.2022>
- Salimova, T., Vukovic, N., Guskova, N., & Krakovskaia, I. N. (2021). Industry 4.0 and Society 5.0: Challenges and Opportunities, The Case Study of Russia. *Ipsi*, 17, 4-9.
- Santamaría Sandoval, J. R., & Chanto Sánchez, E. (2022). Society 5.0 Competences in Telecommunications Engineering Graduates, UNED, Costa Rica. *IEEE Revista Iberoamericana de Tecnologías del Aprendizaje*, 17 (4), 371-378. <https://doi.org/10.1109/RITA.2022.3217194>
- Sarfraz, Z., Sarfraz, A., Iftikar, H. M., & Akhund, R. (2021). Is COVID-19 pushing us to the Fifth Industrial Revolution (Society 5.0)? *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 37 (2). <https://doi.org/10.12669/pjms.37.2.3387>
- Savanevičienė, A., Statnickė, G., & Vaitkevičius, S. (2019). Individual Innovativeness of Different Generations in the Context of the Forthcoming Society 5.0 in Lithuania. *Engineering Economics*, 30 (2), 211-222. <https://doi.org/10.5755/j01.ee.30.2.22760>
- Shiroishi, Y., Uchiyama, K., & Suzuki, N. (2019). Better Actions for Society 5.0: Using AI for Evidence-Based Policy Making That Keeps Humans in the Loop. *Computer*, 52 (11), 73-78. <https://doi.org/10.1109/MC.2019.2934592>
- Sułkowski, Ł., Kolasińska-Morawska, K., Seliga, R., & Morawski, P. (2021). Smart Learning Technologization in the Economy 5.0—The Polish Perspective. *Applied Sciences*, 11 (11), 5261. <https://doi.org/10.3390/app11115261>
- Trstenjak, M., Opetuk, T., Đukić, G., & Cajner, H. (2022). Logistics 5.0 Implementation Model Based on Decision Support Systems. *Sustainability*, 14 (11), 6514. <https://doi.org/10.3390/su14116514>
- Turan-Torun, B. (2022a). The Relationship of Transformational Leadership with Organizational Identification and Intention to Leave: A Study in the Province of Van. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 13 (1), 17-40.
- Turan-Torun, B. (2022b). Women's Entrepreneurship in the context of problems, characteristics and reasons. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 21-25. <https://doi.org/10.47542/sauied.1118541>

- Wahyuningtyas, R., Disastra, G., & Rismayani R. (2022). Toward cooperative competitiveness for community development in Economic Society 5.0. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 17 (3), 594-620. <https://doi.org/10.1108/JEC-10-2021-0149>
- Yao, X., Ma, N., Zhang, J., Wang, K., Yang, E., & Faccio, M. (2022). Enhancing wisdom manufacturing as industrial metaverse for industry and society 5.0. *Journal of Intelligent Manufacturing*. <https://doi.org/10.1007/s10845-022-02027-7>
- Zengin, Y., Naktiyok, S., Kaygın, E., Kavak, O., & Topçuoğlu, E. (2021). An Investigation upon Industry 4.0 and Society 5.0 within the Context of Sustainable Development Goals. *Sustainability*, 13 (5), Article 5. <https://doi.org/10.3390/su13052682>

TEKNOLOJİK DETERMİNİZM VE İŞLETME SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Eray Ekin Sezgin

Özet

İşletme sürdürülebilirliği, günümüzde hem literatürde hem de uygulamada büyük ilgi gören evrimsel bir stratejik yönetim kavramıdır. Günümüz küreselleşme ve dijital çağında, teknoloji yönetimi uygulamalarının rekabetçi güçleri yaygın olarak kabul görmektedir, ancak bu stratejilerin sürdürülebilirlik konusunu ne ölçüde etkileyebileceği bilinmemektedir. Tarihsel ve toplumsal değişimlerde itici bir güç olarak atıfta bulunulan teknolojinin ana odağında yer aldığı “teknolojik determinizm” varsayımı ve bu varsayımın ürünü olarak nitelendirilen söylemler ise bilim dünyasında olduğu kadar günlük yaşantımızda da tedricen egemen bir konumda yer almaktadır. Bu yaklaşım, günümüzde kabul gören bir bakış açısıdır ancak teknolojilerin birer araç olduğu ve dolayısıyla herkese fayda sağlayacak şekilde kullanılması için insan eline ihtiyaç duyulduğu anlayışı da böyledir. Teknolojik determinizm teknolojiyi, insan hayatının temelini oturtur, sadece basit gündelik olayları değil aynı zamanda politik ve ekonomik olayları da etkiler. Teknoloji, özerk bir güçtür ve günlük yaşamımıza nüfuz eden teknolojiler, yaşamlarımızı anlama biçimimizi önemli ölçüde etkilemektedir. Dolayısıyla bireyler, örgütler açısından vazgeçilmez bir sermaye olmasından hareketle bu teorinin işletme sürdürülebilirliği perspektifinden ortaya konulması elzemdir. Bu kapsamda bu araştırma, teknolojik determinizmin nasıl canlı kaldığını ve işletme sürdürülebilirliğine yansımaları ile ilgili teorik, ampirik ve meta-analiz çalışmalarının bulguları ve yargıları doğrultusunda özetlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, teknolojik determinizm, sürdürülebilirlik.

Giriş

“Hızlı” değişimler olarak ifade edilen oluşumlarla karşı karşıya kalınan günümüz ortamında, söz konusu değişimlerin ve gelişmelerin ortaya konulmasında ve gerekçelendirilmesinde çoğunlukla karşımıza teknoloji ve toplumsal gelişim arasında mekanik nedensellik ilişkisi kuran bir anlatı ortaya çıkmaktadır. Toplumsal gelişimlerin, teknolojik ilerlemelerin ve gelişmelerin ka-

Kaynakça

- Adler, P. S. (2008). Technological determinism. In Clegg, S., Bailey, J. (Eds.). *The International Encyclopedia of Organization Studies* Sage.
- Aibar, E. (2010). A critical analysis of information society conceptualizations from an STS point of view. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 8 (2), 177-182.
- Ansal, H, Ekinci, M., & Kaşdoğan, D. (2018). Bilim, Teknoloji ve Toplum Çalışmaları'na bir giriş. *Toplum ve Bilim*, 144, 9-38.
- Azapagic, A. (2003). Systems Approach to Corporate Sustainability: A General Management Framework. *Process Safety and Environmental Protection*, 81 (5), 303-316.
- Banta, D. (2009). What is technology assessment?, *International Journal of Technology Assessment in Health Care*, 25 (S1), 7-9.
- Berksun, F. (2020). Web Sözleşmesi'nde Teknolojik Determinizmin İzleri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (5), 71-93.
- Bijker, W. E. & Pinch, T. J. (2012). The Social Construction of Facts and Artifacts: Or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology Might Benefit Each Other. Bijker, W. E., Hughes, T. P. & Pinch, T. (ed.) *The Social Construction of Technological Systems: New Directions In The Sociology and History of Technology* içinde (s.11-45) Cambridge: MIT Press.
- Bimber, B. (1994). Three Faces of Technological Determinism. In *Does Technology Drive History?*, edited by M. Roe Smith and L. Marx, 79-100. Cambridge, MA: MIT Press.
- Brey, Philip. 2009. *Philosophy of Technology Meets Social Constructivism: A Shopper's Guide*. In *Readings in the Philosophy of Technology*, 2nd ed. Edited by David M. Kaplan. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, ss. 268-324.
- Burnett, J., Senker, P., & Walker, K. (2009). Introduction. In J. Burnett, P. Senker, & K. Walker (Eds.), *The myths of technology: Innovation and inequality* (pp. 1-22). New York: Peter Lang Publishing.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe Sözlüğü. Paradigma Yayınları*, İstanbul.
- Cheney, G. & Christensen, L. T. (2001). Organizational identity: linkages between internal and external organizational communication. in Jablin, F.M. and Putnam, L.L. (Eds), *The New Handbook of Organizational Communication*, Sage, Thousand Oaks, CA: 231-69.
- Chaiprasit, S. & Swierczek, F.W. (2011). Competitiveness, globalization and technology development in Thai firms. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 21 (2), 188-204.
- Cheng, L.C., Gibson, M.L., Carrillo, E.E. & Fitch, G. (2011). A technology-centric framework for investigating business operations. *Industrial Management & Data Systems*, 111 (4), 509-530.
- Çetin, A.A. & Çetin, O.I., (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirlik. Agah S.Ü. (Ed.). *Yönetimde Güncel Konular* içinde, Paradigma Akademi: Çanakkale: 51-79.
- Çoban, S. (2013). Teknolojik Determinizm Bağlamında Bilgi Toplumu Strateji Belgesinin İncelenmesi. [Conference presentation]. *Akademik Bilişim*. Antalya, Türkiye.
- Dafoe, A. (2015). On technological determinism: A typology, scope conditions, and a mechanism. *Science, Technology, & Human Values*, 40 (6), 1047-1076.
- Deetz, S. (1990). Representation of interests and the new communication technologies: issues in democracy and policy. in Medhurst, M., Gonzalez, A. and Peterson, T. (Eds), *Communication and the Culture of Technology*, Washington State University Press, Pullman, WA: 43-62.
- Demir, Ö. ve Narlıkaya, Z. (2020). Industry 4.0 and Transformation of Accounting. Bora. Y. ve Gökçe C. (Eds.). in *Industry 4.0 and Social Change*, Bursa: Dora Yayınevi, ss. 71-92.

- Demirel, Ö. (1993). Eğitim Terimleri Sözlüğü. Usem Yayınları, Ankara.
- Demirkan, G. (2021). Blokzincir Teknolojisi ve Teknolojik Determinizm Çerçevesinde Toplumsal Değişime Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul.
- Durdağ, B. (2014). Teknoloji ve Toplumsal Değişim İlişkisinde Teknolojik Determinist Yaklaşım ve Farklı Veçheleri. Yüksel, Hakan (Ed.), *LaborComm 2014- 5. Uluslararası İşçi ve İletişim Konferansı Bildiriler Kitabı*, Ankara: 25-35.
- Dyllick, T. & Hockerts, K. (2002). Beyond the Business Case for Corporate Sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 11, 130-141.
- Edwards, P.N. (1995). From 'impact' to social process: computers in society and culture. in Jasanoff, S., Markle, G.E., Peterson, J.C. and Pinch, T. (Eds), *The Handbook of Science and Technology Studies*, Sage, Thousand Oaks, CA, ss. 257-85.
- Elkington, J. (2004). Enter the Triple Bottom-Line, *The Triple Bottom-Line: Does It All Add Up*, 11 (12), 1-16.
- Feng, Q. (2022, June). Analysis of Technological Determinism and Social Constructionism. In 2022 8th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2022) (s. 1391-1394). Atlantis Press.
- Fisher, T. (2006). Educational transformation: Is it, like 'beauty', in the eye of the beholder, or will we know it when we see it?. *Education and Information Technologies*, 11, 293-303
- Friedman, T. (2009). Tweeting the dialectic of technological determinism. *FLOW*, 10 (2).
- Friesen, N. (2008). Critical theory: Ideology critique and the myths of e-learning. *Ubiquity*, 2.
- Grant, D., Hall, R., Wailes, N., & Wright, C. (2006). The false promise of technological determinism: The case of enterprise resource planning systems. *New Technology, Work and Employment*, 27 (1), 2-15.
- Hauer, T. (2017). Technological determinism and new media. *International Journal of English Literature and Social Sciences*, 2 (2), 1-4.
- Hofmann, B. (2006). When Means Become Ends: Technology Producing Values. *Seminar.net: Media, Technology, & Lifelong Learning*, 2 (2), 1-12.
- Jackson, S. & Philip, G. (2010). A techno-cultural emergence perspective on the management of techno-change. *International Journal of Information Management*, 30, 445-456
- Kabakçı, I. & Odabaşı, F. (2004). Teknolojiyi kullanmak ve teknogerçekçi olabilmek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1601, 4/1.
- Kaiserfeld, T. (2015). Technological Determinism. In: *Beyond Innovation: Technology, Institution and Change as Categories for Social Analysis*. Palgrave Pivot, London.
- Kline, R. R. (2001). Technological Determinism. In *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 3rd ed., edited by N. J. Smelser and P. B. Baltes, 15495-98. Amsterdam, the Netherlands: Elsevier.
- Kidd, C. (1992). The evolution of sustainability. *Journal of Agricultural & Environmental Ethics*, 5 (1), 1-26.
- Kritt, D., & Winegar, L. (2010). Technological determinism and human agency. In D. Kritt and L. Winegar (Eds.), *Education and technology: Critical perspectives, possible futures* (pp. 3-30). Lanham, MD: Lexington Books.
- Leonardi, P. M. (2008). Indeterminacy and the Discourse of Inevitability in International Technology Management. *Academy of Management Review*, 33 (4), 975-984.
- Leonardi, P. M., & Jackson, M. H. (2004). Technological determinism and discursive closure in organizational mergers. *Journal of Organizational Change Management*, 17 (6), 615-631.

- Linnenluecke, M. K., & Griffiths, A. (2010). Corporate sustainability and organizational culture. *Journal of world business*, 45 (4), 357-366.
- Mardiana, H., & Daniels, H. K. (2019). Technological Determinism, New Literacies and Learning Process and the Impact towards Future Learning. *Journal of Educational Science and Technology*, 5 (3), 219-229.
- Martin, K. E. (2008). Internet Technologies in China: Insights on the Morally Important Influence of Managers. *Journal of Business Ethics* 83 (3), 489-501.
- McCain, T., & Jukes, I. (2001). Windows on the future: Education in the age of technology. Thousand Oaks, CA: Corwin.
- McCann, J & Sweet, M. (2014). The Perception of Ethical and Sustainable Leadership. *Journal of Business Ethics*, 121 (3), 375-376
- Misa, T. J. (2009). History of Technology. In A Companion to the Philosophy of Technology, edited by Jan Kyrre Berg Olsen, Stig Andur Pedersen, and Vincent F. Hendricks, 7-17. Wiley-Blackwell, Oxford, UK.
- Morozov, E. (2009). Testing toward Utopia: Does the Internet spread democracy?. *Boston Review*, 34 (2), 19-21.
- Nişancı, Z. N. (2012). Toplumsal kültür-örgüt kültürü ilişkisi ve yönetim üzerine yansımaları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1279-1293.
- O'Mahony, S. & Barley, S.R. (1999). Do telecommunications technologies affect work and organizations? The state of our knowledge. in Staw, B. and Sutton, R. (Eds), *Research in Organizational Behavior*, Vol. 21, JAI Press, Greenwich, CT: 125-61.
- Önder, Ş. (2017). İşletme Karlılığına Kurumsal Sürdürülebilirliğin Etkisi: BİST'te Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19 (4), 937-956
- Papageorgiou, T., & Michaelides, P. G. (2016). Joseph Schumpeter and Thorstein Veblen on technological determinism, individualism and institutions. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 23 (1), 1-30.
- Rubenstein, A. H. (1996). *Managing Technology in the Decentralized Firm*. Wiley-Interscience, New York.
- Sanhu, L. (2014). Technological or social decisions: conflict and congruence. *Social Science Network. Inquiries*.
- Schaltegger, S. (2011). Sustainability as a driver for corporate economic success: consequences for the development of sustainability management control. *Society and Economy*, 33 (1), 15-28.
- Schulz, D. P. (2002). *The Rhetorical Contours of Technological Determinism*. PhD dissertation, The Pennsylvania State University, University Park.
- Selwyn, N. (2010). Looking Beyond Learning: Notes towards the Critical Study of Educational Technology. *Journal of Computer Assisted Instruction*, 26 (1), 65-73.
- Sicilia, D. B. (1993). Technological determinism and the firm. *Business and Economic History*, 22 (1), 67-78.
- Smith, K. (1994a). New Directions in Research and Technology Policy: Identifying the Key Issues. STEP Report, No. R-01.
- Smith, M.L. (1994b), "Recourse of empire: landscapes of progress in technological America", in Smith, M.R. and Marx, L. (Eds), *Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism*, The MIT Press, Cambridge, MA, pp. 37-52.
- Simon, Y. R. (1983). Pursuit of Happiness And Lust For Power in Technological Society. In C. Mitcham & R. Mackey (Eds.), *Philosophy and Technology*. New York: Free Press.

- Soubbotina, T. P. (2004). *Beyond Economic Growth: An Introduction to Sustainable Development*, USA: World Bank.
- Steele, L. W. (1989). *Managing Technology- The Strategic View*. McGraw-Hill, New York.
- Tasleem, M., Khan, N., & Nisar, A. (2019). Impact of technology management on corporate sustainability performance: The mediating role of TQM. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 36 (9), 1574-1599.
- Turan, E. (2021). Teknolojik Determinizm Eleştirisi ve Gazetecilik Üzerine Niteliksel Bir Analiz. *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, 8 (73), 2223-2234.
- Tüyen, Z. (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirlik Kavramı ve Sürdürülebilirliği Etkileyen Etmenler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (37), 91-117.
- WCED. (1987). *Our common future*. Oxford: Oxford University Press.
- Webster, M. D. (2013). *Philosophy of technology assumptions in educational technology leadership: Questioning Technological Determinism (Doctor of Philosophy)*. Northcentral University, Prescott Valley, Arizona.
- Webster, M. D. (2017). Questioning technological determinism through empirical research. *Symposium*, 4 (1), 107-125.
- Wyatt, S. (2008). Technological determinism is dead: Long live technological determinism. In E. J. Hackett, O. Amsterdamska, M. Lynch, & J. Wajcman (Eds.), *The handbook of science and technology studies* (s. 165-180), Cambridge, MA: The MIT Press.
- Yang, G. (2009). The Internet as a Cultural Form: Technology and the Human Condition in China. *Knowledge, Technology & Policy*, 22 (2), 109-115.
- Zink, K. J. (2007). From Total Quality Management to Corporate Sustainability Based on A Stakeholder Management, *Journal of Management History*, 13 (4), 394-401.
- Zink, K.J., Steimle, U., & Fischer, K. (2008). Human Factors, Business Excellence and Corporate Sustainability: Differing Perspectives, Joint Objectives. In: Zink, K.J. (eds) *Corporate Sustainability as a Challenge for Comprehensive Management*. Contributions to Management Science. Physica-Verlag HD.

TEPKİ STİLLERİ

Tespit, Kontrol ve Önleme

Halime Yıldırım Hoş

Tepki Stilleri Tespit, Kontrol ve Önleme

Halime Yıldırım Hoş

Yayın No.: 1647
ISBN: 978-625-398-597-4
E-ISBN: 978-625-398-598-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Hoş, Halime.

Tepki Stilleri Tespit, Kontrol ve Önleme / Halime Yıldırım Hoş

1. Basım, XII + 84 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-597-4

E-ISBN: 978-625-398-598-1

1. Tepki Stilleri 2. Yanıtlayıcı Davranışları 3. Yanıtlık

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞv

ÖN SÖZix

Bölüm I

GİRİŞ.....1

Tepki Stilleri.....5

Tepki Stili Kaynakları9

Tepki Stili Kaynaklı Yanlı Etkiler.....17

Tepki Stilleri Üzerine Yapılan Araştırmalar22

Bölüm II

TEPKİ STİLLERİNİN BELİRLENMESİNDE

MEVCUT YAKLAŞIMLAR25

Karma Modeller.....32

Karma Derecelendirilmiş Tepki Modeli.....37

Sınırlandırılmış Karma DTM39

Tepki Stillерinin Karma MTK ile İncelendiği Araştırmalar ..41

Çoklu Süreç MTK Modelleme Yaklaşımı	51
Tepki Stillerinin Çoklu Süreç MTK ile İncelendiği Araştırmalar.....	58
Bölüm III	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	65
KAYNAKLAR	69
YAZAR HAKKINDA	83

KAYNAKLAR

- Adams, D. J., Bolt, D. M., Deng, S., Smith, S. S., & Baker, T. B. (2019). Using multidimensional item response theory to evaluate how response styles impact measurement. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 72(3), 466-485.
- Ames, A. J., & Myers, A. J. (2021). Explaining variability in response style traits: A covariate-adjusted IRTree. *Educational and Psychological Measurement*, 81(4), 756-780.
- Ames, A. J. (2022). Measuring Response Style Stability Across Constructs With Item Response Trees. *Educational and Psychological Measurement*, 82(2), 281-306.
- Austin, E. J., Deary, I. J., & Gibson, G. J. (1997). Relationships between ability and personality: Three hypotheses tested. *Intelligence*, 25(1), 49-70.
- Austin, E. J., Deary, I. J., & Egan, V. (2006). Individual differences in response scale use: Mixed Rasch modelling of responses to NEO-FFI items. *Personality and individual differences*, 40(6), 1235-1245.

- Bachman, J. G., & O'Malley, P. M. (1984). Yea-saying, nay-saying, and going to extremes: Black-white differences in response styles. *Public Opinion Quarterly*, 48(2), 491-509. <https://doi.org/10.1086/268845>
- Bachman, J. G., O'Malley, P. M., & Freedman-Doan, P. (2010). Response styles revisited: Racial/ethnic and gender differences in extreme responding (Monitoring the Future Occasional Paper No. 72). Ann Arbor, MI: Institute for Social Research. Retrieved from <http://www.monitoringthefuture.org/>
- Baumgartner, H., & Steenkamp, J. B. E. M. (2001). Response styles in marketing research: A cross-national investigation. *Journal of Marketing Research*, 38(2), 143-156. <https://doi.org/10.1509/jmkr.38.2.143.18840>
- Beuthner, C., Friedrich, M., Herbes, C., & Ramme, I. (2018). Examining survey response styles in cross-cultural marketing research: A comparison between Mexican and South Korean respondents. *International Journal of Market Research*, 60(3), 257-267. <https://doi.org/10.1177/1470785318762015>
- Billiet, J. B., & McClendon, M. J. (2000). Modeling acquiescence in measurement models for two balanced sets of items. *Structural equation modeling*, 7(4), 608-628.
- Bolt, D. M., & Johnson, T. R. (2009). Addressing score bias and differential item functioning due to individual differences in response style. *Applied Psychological Measurement*, 33(5), 335-352. <https://doi.org/10.1177/0146621608329891>

- Bolt, D. M., & Newton, J. R. (2011). Multiscale measurement of extreme response style. *Educational and Psychological Measurement, 71*(5), 814-833. <https://doi.org/10.1177/0013164410388411>
- Böckenholt, U. (2012). Modeling multiple response processes in judgment and choice. *Psychological Methods, 17*, 665-678. <https://doi.org/10.1037/a0028111>
- Böckenholt, U., & Meiser, T. (2017). Response style analysis with threshold and multi-process IRT models: A review and tutorial. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology, 70*(1), 159-181. <https://doi.org/10.1111/bmsp.12086>
- Cabooter, E. (2010). The impact of situational and dispositional variables on response styles with respect to attitude measures (Doctoral dissertation, Ghent University).
- Cabooter, E., Weijters, B., De Beuckelaer, A., & Davidov, E. (2017). Is extreme response style domain specific? Findings from two studies in four countries. *Quality & Quantity, 51*(6), 2605-2622.
- Cheung, G. W., & Rensvold, R. B. (2000). Assessing extreme and acquiescence response sets in cross-cultural research using structural equations modeling. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 31*(2), 187-212. <https://doi.org/10.1177/0022022100031002003>
- Cho, Y. (2013). *The mixture distribution polytomous rasch model used to account for response styles on rating scales: A simulation study of parameter recovery and classification accuracy* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://drum.lib.umd.edu/handle/1903/14511>

- Clark, S.L., Muthen, B., Kaprio, J., D'Onofrio, B.M., Viken, R., & Rose, R. J. (2006). Models and Strategies for Factor Mixture Analysis: An Example Concerning the Structure underlying Psychological Disorders. *Structural Equation Modeling*, 20: 681-703.
- Couch, A., & Keniston, K. (1960). Yeasayers and naysayers: agreeing response set as a personality variable. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 60(2), 151.
- Cox , E. P. (1980). The optimal number of response alternatives for a scale: A review. *Journal of marketing research*, 17(4), 407-422.
- Cronbach, L. J. (1946). Response sets and test validity. *Educational and Psychological Measurement*, 6, 475-494. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/001316444600600405?journalCode=epma> sayfasından erişilmiştir.
- De Ayala, R. J., & Santiago, S. Y. (2017). An introduction to mixture item response theory models. *Journal of School Psychology*, 60, 25-40.
- De Beuckelaer, A., Weijters, B., & Rutten, A. (2010). Using ad hoc measures for response styles: A cautionary note. *Quality & Quantity*, 44(4), 761-775.
- De Boeck, P., & Partchev, I. (2012). IRTrees: Tree-based item response models of the GLMM family. *Journal of Statistical Software*, 48, 1-28.

- De Jong, M. G., Steenkamp, J. B. E., Fox, J. P., & Baumgartner, H. (2008). Using item response theory to measure extreme response style in marketing research: A global investigation. *Journal of Marketing Research*, 45(1), 104-115.
- Egberink, I. J., Meijer, R. R., & Veldkamp, B. P. (2010). Conscientiousness in the workplace: Applying mixture IRT to investigate scalability and predictive validity. *Journal of Research in Personality*, 44(2), 232-244.
- Eid, M., & Rauber, M. (2000). Detecting measurement invariance in organizational surveys. *European Journal of Psychological Assessment*, 16(1), 20-30. <https://doi.org/10.1027/1015-5759.16.1.20>
- Eid, M., & Zickar, M. J. (2007). Detecting response styles and faking in personality and organizational assessments by mixed Rasch models. In *Multivariate and mixture distribution Rasch models* (pp. 255-270). Springer, New York, NY.
- Gollwitzer, M., Eid, M., & Jürgensen, R. (2005). Response styles in the assessment of anger expression. *Psychological assessment*, 17(1), 56.
- Greenleaf, E. A. (1992). Improving rating scale measures by detecting and correcting bias components in some response styles. *Journal of Marketing Research*, 29(2), 176-188. <https://doi.org/10.1177/002224379202900203>
- Grimm, S. D., & Church, A. T. (1999). A cross-cultural study of response biases in personality measures. *Journal of Research in Personality*, 33(4), 415-441.

- Harzing, A. (2006). Cross cultural management response styles in a 26-country study. *International Journal of Cross Cultural Management*, 6(2), 243-266. <https://doi.org/10.1177/1470595806066332>
- He, J., Bartram, D., Inceoglu, I., & Van de Vijver, F. J. (2014). Response styles and personality traits: A multilevel analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 45(7), 1028-1045.
- Hui, C. H., & Triandis, H. C. (1989). Effects of culture and response format on extreme response style. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 20(3), 296-309. <https://doi.org/10.1177/0022022189203004>
- Jackson, D. N., & Messick, S. (1958). Content and style in personality assessment. *Psychological bulletin*, 55(4), 243.
- Jeon, M., & De Boeck, P. (2019). Evaluation on types of invariance in studying extreme response bias with an IRT-ree approach. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 72(3), 517-537. <https://doi.org/10.1111/bmsp.12182>
- Johnson, T. R., & Bolt, D. M. (2010). On the use of factor-analytic multinomial logit item response models to account for individual differences in response style. *Journal of Educational and Behavioral Statistics*, 35(1), 92-114. <https://doi.org/10.3102/1076998609340529>
- Kaufman, E. A., Beeney, J. E., & Stepp, S. D. (2022). Self-report response style bias and borderline personality features. *Current Psychology*, 1-9.

- Kelderman, H., & Macready, G. B. (1990). The use of log-linear models for assessing differential item functioning across manifest and latent examinee groups. *Journal of Educational Measurement, 27*(4), 307-327.
- Khorramdel, L., & von Davier, M. (2014). Measuring response styles across the big five: A multiscale extension of an approach using multinomial processing trees. *Multivariate Behavioral Research, 49*(2), 161-177.
- Kieruj, N. D., & Moors, G. (2010). Variations in response style behavior by response scale format in attitude research. *International journal of public opinion research, 22*(3), 320-342.
- Kieruj, N. D., & Moors, G. (2013). Response style behavior: question format dependent or personal style?. *Quality & Quantity, 47*(1), 193-211. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11135-011-9511-4> sayfasından erişilmiştir.
- Kim, N., & Bolt, D. M. (2021). A Mixture IRTree Model for Extreme Response Style: Accounting for Response Process Uncertainty. *Educational and psychological measurement, 81*(1), 131-154.
- Krosnick, J. A. (1999). Survey research. *Annual review of psychology, 50*(1), 537-567.
- Kutscher, T., Crayen, C., & Eid, M. (2017). Using a mixed IRT model to assess the scale usage in the measurement of job satisfaction. *Frontiers in psychology, 7*, 1998.

- Kutscher, T., Eid, M., & Crayen, C. (2019). Sample size requirements for applying mixed Polytomous item response models: results of a Monte Carlo simulation study. *Frontiers in psychology, 10*, 2494.
- Leventhal, B. (2017). *Extreme response style: Which model is best?* (Doctoral dissertation). Retrieved from http://d-scholarship.itt.edu/31405/1/Leventhal_Dissertation.pdf.
- Liu, Y., Wu, A. D., & Zumbo, B. D. (2010). The impact of outliers on Cronbach's coefficient alpha estimate of reliability: Ordinal/rating scale item responses. *Educational and Psychological Measurement, 70*(1), 5-21. <https://doi.org/10.1177/0013164409344548>
- Lubke, G. H., & Muthén, B. (2005). Investigating population heterogeneity with factor mixture models. *Psychological methods, 10*(1), 21.
- Lucci, M. (2017). *Using Mixture, Multi-Process, And Other Multi-Dimensional Irt Models To Account For Extreme And Midpoint Response Style Use In Personality Assessment* (Doctoral Dissertation, University Of Pittsburgh).
- Maij-de Meij, A. M., Kelderman, H., & van der Flier, H. (2008). Fitting a mixture item response theory model to personality questionnaire data: Characterizing latent classes and investigating possibilities for improving prediction. *Applied Psychological Measurement, 32*(8), 611-631.

- Marin, G., Gamba, R.J., & Marin, B.V. (1992). Extreme response style and acquiescence among hispanics. The role of acculturation and education. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 23(4), 498-509. <https://doi.org/10.1177/0022022192234006>
- Maxey, L. M., & Sanford, A. J. (1992). Context effects and the communicative functions of quantifiers: Implications for their use in attitude research. In N. Schwarz & S. Sudman (Eds.), *Context effects in social psychology research* (pp. 279-296). New York: Springer.
- Meiser, T., & Machunsky, M. (2008). The personal structure of personal need for structure: A mixture-distribution Rasch analysis. *European Journal of Psychological Assessment*, 24(1), 27.
- Meisenberg, G., & Williams, A. (2008). Are acquiescent and extreme response styles related to low intelligence and education?. *Personality and Individual Differences*, 44(7), 1539-1550. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.01.010>
- Messick, S. (1962). Response style and content measures from personality inventories. *Educational and Psychological Measurement*, 22(1), 41-56.
- Mislevy, R. J., & Verhelst, N. (1990). Modeling item responses when different subjects employ different solution strategies. *Psychometrika*, 55(2), 195-215.
- Moors, G. (2008). Exploring the effect of a middle response category on response style in attitude measurement. *Quality & Quantity*, 42(6), 779-794. <https://doi.org/10.1007/s11135-006-9067-x>

- Moors, G. (2012). The effect of response style bias on the measurement of transformational, transactional, and laissez-faire leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 21*(2), 271-298.
- Morren, M., Gelissen, J. P., & Vermunt, J. K. (2012). Response strategies and response styles in cross-cultural surveys. *Cross-Cultural Research, 46*(3), 255-279.
- Morren, M., Gelissen, J. P., & Vermunt, J. K. (2013). Exploring the response process of culturally differing survey respondents with a response style: A sequential mixed methods study. *Field Methods, 25*(2), 162-181. <https://doi.org/10.1177/1525822X12453535>
- Narayan, S., & Krosnick, J. A. (1996). Education moderates some response effects in attitude measurement. *Public Opinion Quarterly, 60*(1), 58-88. <https://doi.org/10.1086/297739>.
- Paulhus, D. L. (1991). Measurement and control of response bias. In J. P. Robinson, P. R. Shaver & L. S. Wrightman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes* (pp. 17-59). San Diego, CA: Academic Press.
- Podsakoff, N. P., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of applied psychology, 88*(5), 879-903.

- Rammstedt, B., Goldberg, L. R., & Borg, I. (2010). The measurement equivalence of Big-Five factor markers for persons with different levels of education. *Journal of Research in Personality, 44*(1), 53-61. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.10.005>
- Rammstedt, B., & Farmer, R. F. (2013). The impact of acquiescence on the evaluation of personality structure. *Psychological assessment, 25*(4), 1137.
- Rammstedt, B., Danner, D., & Bosnjak, M. (2017). Acquiescence response styles: A multilevel model explaining individual-level and country-level differences. *Personality and Individual Differences, 107*, 190-194. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.11.038>
- Rossi, P. E., Gilula, Z., & Allenby, G. M. (2001). Overcoming scale usage heterogeneity: A Bayesian hierarchical approach. *Journal of the American Statistical Association, 96*(453), 20-31.
- Rost, J. (1990). Rasch models in latent classes: An integration of two approaches to item analysis. *Applied Psychological Measurement, 14*(3), 271-282.
- Rost, J. (1991). A logistic mixture distribution model for polychotomous item responses. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology, 44*(1), 75-92.
- Rost, J. (1997). Logistic mixture models. In *Handbook of modern item response theory* (pp. 449-463). Springer, New York, NY.

- Rost, J., Carstensen, C., & von Davier, M. (1996). Applying the Mixed Rasch Model to Personality Questionnaires. In J. Rost, & R. Langeheine (Eds.). *Applications of Latent Trait and Latent Class Models in the Social Sciences* (pp. 324-332). Münster: Waxmann.
- Schwarz, G. (1978). Estimating the dimension of a model. *The annals of statistics*, 461-464.
- Sliter, K. A., & Zickar, M. J. (2014). An IRT examination of the psychometric functioning of negatively worded personality items. *Educational and Psychological Measurement*, 74(2), 214-226.
- Thissen, D., & Steinberg, L. (1986). A taxonomy of item response models. *Psychometrika*, 51(4), 567-577.
- Thissen-Roe, A., & Thissen, D. (2013). A two-decision model for responses to Likert-type items. *Journal of Educational and Behavioral Statistics*, 38(5), 522-547.
- Tourangeau, R., Rips, L. J., & Rasinski, K. (2000). The psychology of survey response.
- Van Herk, H., Poortinga, Y. H., & Verhallen, T. M. (2004). Response styles in rating scales: Evidence of method bias in data from six EU countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(3), 346-360. <https://doi.org/10.1177/0022022104264126>
- Van Vaerenbergh, Y., & Thomas, T. D. (2013). Response styles in survey research: A literature review of antecedents, consequences, and remedies. *International Journal of Public Opinion Research*, 25(2), 195-217. <https://doi.org/10.1093/ijpor/eds021>

- Viswanathan, M., Sudman, S., & Johnson, M. (2004). Maximum versus meaningful discrimination in scale response: Implications for validity of measurement of consumer perceptions about products. *Journal of Business Research*, 57(2), 108-124.
- Wang, W. C., Wilson, M., & Shih, C. L. (2006). Modeling randomness in judging rating scales with a random-effects rating scale model. *Journal of Educational Measurement*, 43(4), 335-353.
- Weijters, B. (2006). Response styles in consumer research (Doctoral dissertation, Ghent University).
- Weijters, B., Geuens, M., & Schillewaert, N. (2010). The stability of individual response styles. *Psychological Methods*, 15 (1), 96-110. <https://doi.org/10.1037/a0018721>
- Weijters, B., & Baumgartner, H. (2012). Misresponse to reversed and negated items in surveys: A review. *Journal of Marketing Research*, 49(5), 737-747.
- Wetzel, E., Carstensen, C. H., & Böhnke, J. R. (2013). Consistency of extreme response style and non-extreme response style across traits. *Journal of Research in Personality*, 47(2), 178-189. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2012.10.010>
- Wu, P. C., & Huang, T. W. (2010). Person heterogeneity of the BDI-II-C and its effects on dimensionality and construct validity: using mixture item response models. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 43(3), 155-167.

- Zhang, Y., & Wang, Y. (2020). Validity of three IRT models for measuring and controlling extreme and midpoint response styles. *Frontiers in psychology, 11*, 271.
- Zettler, I., Hilbig, B. E., Moshagen, M., & de Vries, R. E. (2015). Dishonest responding or true virtue? A behavioral test of impression management. *Personality and Individual Differences, 81*, 107-111.
- Ziegler, M. (2015). "F*** you, I won't do what you told me!" –Response biases as threats to psychological assessment [Editorial]. *European Journal of Psychological Assessment, 31*(3), 153-158. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000292>

TERAPÖTİK BECERİLER VE DANIŞMANLIK SÜRECİ

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Nur Akbulut Kılıçoğlu

TERAPÖTİK BECERİLER VE DANIŞMANLIK SÜRECİ

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Nur Akbulut Kılıçoğlu

Yayın No.: 4970

PDR/Psikoloji: 462

ISBN: 978-625-397-525-8

E-ISBN: 978-625-397-526-5

Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Akbulut Kılıçoğlu, Nur.

Terapötik Beceriler ve Danışmanlık Süreci / Nur Akbulut Kılıçoğlu

1. Basım, VIII + 528 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-525-8

E-ISBN: 978-625-397-526-5

1. Eğitim Bilimleri 2. Psikoloji 3. Psikolojik Danışma 4. Danışma Becerileri 5. Danışmanlık Süreci

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK NEDİR?

Dr. Öğr. Üyesi Kamile Gamze (Alçekiç) Yaman

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
gamze.alcekic@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6324-8431

Bölüm 2

ETKİLİ PSİKOLOJİK DANIŞMAN NİTELİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Figen Kasapoğlu

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
fkasapoglu@29mayis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4991-1409

Bölüm 3

FARKINDALIK GELİŞTİRME

Arş. Gör. Betül Gülcan Çakmak

İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bilim Dalı,
betul.gulcan@istun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6990-3038

Bölüm 4

DANIŞANIN GÜVENDE HİSSETMESİNE YARDIMCI OLMA

Dr. Öğr. Üyesi Selami Kardaş

Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
selamikardas@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2773-3936

Bölüm 5

DANIŞANIN PROBLEMİNİ ARAŞTIRMASINA YARDIM ETME

Uzm. Psk. Dan. Feyza Coşkun

MEB, pdfeyzacoskun@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1921-0249

Bölüm 6

DANIŞANA PROBLEMİNİ ANLAMADA YARDIMCI OLMA

Arş. Gör. Orhan Yoncalık

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
orhanozany@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2252-3585

Bölüm 7

DANIŞANIN PROBLEMİ ÇÖZMESİNE YARDIM ETME

Dr. Engin Büyükkörsüz

İstanbul Teknik Üniversitesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Birimi, buyukoksuz@itu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1579-8003

Bölüm 8

TERAPÖTİK İLİŞKİYİ SONLANDIRMA

Arş. Gör. Büşra Ünverdi

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
bunverdi@29mayis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8268-5140

Bölüm 9

ETİK DEĞERLENDİRMELER

Dr. Öğr. Üyesi Semra Uçar

Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
semraucar@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4395-9081

Bölüm 10

PSİKOLOJİK DANIŞMANLAR İÇİN ÖZ BAKIM

Dr. Öğr. Üyesi Işıl Tekin

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
isil.tekin@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3369-4083

Bölüm 11

ÇOCUKLARA TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Dr. Gülşen Topal Özgen

MEB, gulsenozgen@marun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7010-3644

Bölüm 12

ERGENLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Dr. Öğr. Üyesi Şeyma Güldal

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
sguldal@29mayis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6590-9122

Bölüm 13

ORTA YAŞ DÖNEMİNDEKİ BİREYLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Uzm. Psk. Dan. Şükrü Can Özüak

Başkent Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
psk.dan.canozuak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2223-6463

Doç. Dr. Aylin Demirli Yıldız

Başkent Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
adyildiz@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9561-603X

Bölüm 14

YAŞLI BİREYLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Dr. Öğr. Üyesi Nur Akbulut Kılıçoğlu

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
nakilicoglu@29mayis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0022-6427

Bölüm 15

ÇİFTLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Dr. Öğr. Üyesi Pınar Kütük Yılmaz

Yalova Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı,
pinarkutuk@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1456-7465

Bölüm 16

AİLELERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Arş. Gör. Vildan Saruhan

İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
vildansaruhan3@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8856-5652

Bölüm 17

YANSITMA TAKIMI: TERAPİ VE EĞİTİM SÜRECİNDE KULLANIMI

Dr. Öğr. Üyesi Numan Turan

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı,
numan.turan@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3623-1567

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
Bölüm 1	
PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK NEDİR?	1
Kamile Gamze (Alçekiç) Yaman	
Bölüm 2	
ETKİLİ PSİKOLOJİK DANIŞMAN NİTELİKLERİ	25
Figen Kasapoğlu	
Bölüm 3	
FARKINDALIK GELİŞTİRME	53
Betül Gülcan Çakmak	
Bölüm 4	
DANIŞANIN GÜVENDE HİSSETMESİNE YARDIMCI OLMA	75
Selami Kardaş	
Bölüm 5	
DANIŞANIN PROBLEMİNİ ARAŞTIRMASINA YARDIM ETME	111
Feyza Coşkun	
Bölüm 6	
DANIŞANA PROBLEMİNİ ANLAMADA YARDIMCI OLMA	133
Orhan Yoncalık	
Bölüm 7	
DANIŞANIN PROBLEMİ ÇÖZMESİNE YARDIM ETME	173
Engin Büyükköksüz	
Bölüm 8	
TERAPÖTİK İLİŞKİYİ SONLANDIRMA	193
Büşra Ünverdi	

Bölüm 9	
ETİK DEĞERLENDİRMELER	211
Semra Uçar	
Bölüm 10	
PSİKOLOJİK DANIŞMANLAR İÇİN ÖZ BAKIM	243
Işıl Tekin	
Bölüm 11	
ÇOCUKLARA TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ	265
Gülşen Topal Özgen	
Bölüm 12	
ERGENLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ.....	307
Şeyma Güldal	
Bölüm 13	
ORTA YAŞ DÖNEMİNDEKİ BİREYLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ	333
Şükrü Can Özüak - Aylin Demirli Yıldız	
Bölüm 14	
YAŞLI BİREYLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ	381
Nur Akbulut Kılıçoğlu	
Bölüm 15	
ÇİFTLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ.....	415
Pınar Kütük Yılmaz	
Bölüm 16	
AİLELERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ	461
Vildan Saruhan	
Bölüm 17	
YANSITMA TAKIMI: TERAPİ VE EĞİTİM SÜRECİNDE KULLANIMI.....	493
Numan Turan	
YAZARLAR HAKKINDA	521

PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK NEDİR?

Kamile Gamze (Alçekiç) Yaman

GİRİŞ

Günümüzün hızlı tempolu ve karmaşık dünyasında, bireyler, genellikle kendilerini çeşitli kişisel, duygusal ve zihinsel zorluklarla mücadele ederken bulmaktadırlar. İster ilişkilerde yön bulma, ister stresle başa çıkma, ister travmayla baş etme, ister kaygı ve depresyonu yönetme olsun, profesyonel destek ve rehberliğe olan ihtiyaç, giderek daha belirgin hâle gelmektedir. Psikolojik danışmanlığın iyileşmeye, büyümeye ve genel olarak iyi oluşa giden bir yol sunan değerli bir kaynak olarak ortaya çıktığı yer burasıdır.

Bu bölümde, ilerleyen bölümlere hazırlık niteliğinde bir akış bulunmaktadır. Psikolojik danışmanın ne olduğunu açıklamak amacıyla, psikolojik danışma tanımları, danışma aşamaları, temel ilke ve özellikleri, okullarda psikolojik danışma süreci, bireyle-grupla psikolojik danışma ve psikolojik danışma uzmanlık alanları alt başlıklarına yer verilmektedir.

PSİKOLOJİK DANIŞMA NEDİR, NE DEĞİLDİR?

Psikolojik danışma, farklı bireyleri, aileleri ve grupları; ruh sağlığı, (bedenen, ruhen ve sosyal yönden) tam bir iyilik hâli, eğitim ve kariyer hedeflerine ulaşmaları için güçlendiren profesyonel bir ilişkidir (ACA, 2014).

Oysaki danışmanlık dendiğinde pek çok kişinin aklına, iki kişinin karşılıklı oturduğu ve birinin kişisel probleminin konuşulduğu gelir. Danışman, arkasına yaslanmış, sakin bir şekilde danışanın tanımladığı bireysel olayı dikkatle dinlemek-

KAYNAKLAR

- ACA (2014). 2014 ACA Code of Ethics: As approved by the ACA Governing Council [2014 ACA Etik Kuralları: ACA Yönetim Konseyi tarafından onaylandığı şekliyle]. <https://www.counseling.org/Resources/aca-code-of-ethics.pdf>
- ACA. (2014). ACA code of ethics: As approved by the ACA Governing Council. American Counseling Association.
- Berg, R. C., Landreth, G. L., & Fall, K. A. (2013). *Group counseling: concepts and procedures fourth edition*. Routledge.
- Boyacı, M. (2018). Türkiye’de psikolojik danışman eğitimi ve karşılaşılan sorunlar: Güncel bir durum değerlendirmesi. ERPA 2018, 335.
- Dost, M. T. & Keklik, İ. (2012). Alanda çalışanların gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 389-407.
- Erözkan, A. (2014). *Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Test Dışı Teknikler*. Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Güner, O. (2010). *Çözüm Bende Saklı!* Efil Yayıncılık.
- Güven, M. & Aslan, A. M. (2018). Psikolojik danışma ve rehberlik alanında türkiye'deki bilimsel dergilerde yayınlanan makaleler üzerine bir inceleme. *Journal of International Social Research*, 11(55).
- Hackney, H. & Cormier, S. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı* (Professional Counselor: A Process Guide to Helping). Çev.: T. Ergene ve S. Aydemir, S. Mentis Yayıncılık.
- Işık, Ş., Tekilalp, B. E., Atalay, N. Ü. & Kaynak, Ü. (2022). *Psikolojik Danışmada Güncel Kuramlar*. Ankara: PegemAkademi Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2015). Türkiye’de Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Bugünü ve Geleceği, C. Şahin (Ed.). Psikolojik Danışma ve Rehberlik içinde, (361-383). Pegem Akademi.
- Keççeoğlu, M. (1999). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Alkım Yayınevi.
- Korkut, F. (2007). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma: psikolojik danışman eğitimcileri, uygulamacıları ve öğrencileri için*. Anı yayıncılık.
- Myrick, R. D. (2011). *Developmental Guidance and Counseling: A Practical Approach*. (5th ed.). Educational Media Corporation.
- Satir V. (2016). *Temel Aile Terapisi*, (Çev. Selim Ali Yeniçeri). Beyaz Yayınları.
- Shapiro, F. (2016). *EMDR Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme*. (Çev. Murat Şaşzade & Işıl Sansoy). Okuyan Us Yayıncılık.
- Smead Morganett, R. (2005). *Yaşam Becerileri: Ergenler İçin Grupla Psikolojik Danışma Uygulamaları*. (Çev. S., Güçray & A., Kaya & M., Saçkes). Pegema Yayıncılık.
- Stewart, W., & Sutton, J. (2008). *Learning to counsel: How to develop the skills, insight and knowledge to counsel others*. How To Books.

- Tagay, Ö. & Çakar, F. S. (2017). Okullarda yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin okul psikolojik danışmanlarının görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1168-1186.
- Tan, M. & Baloğlu, M. (2004). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Nobel Yayın.
- Tuzcuoğlu, S. (2011). Psikolojik danışma, B. Aydın (Ed.). Rehberlik içinde. (211-252). Pegem Akademi.
- Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (2021). *Psikolojik danışma etik kodları*. Ankara.
- Yaman, G. & Eryigit, D. (2016). The most common cases and counseling approaches in school counseling. *Global Journal of Counseling and Guidance in Schools: Current Perspectives*, 6(3), 53-60.
- Yeşilyaprak, B. (2008). "The Future of psychological counseling and guidance in Turkey: Recent advances and future prospects". *Paper presented at the International Congress of Counseling, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi*.
- Yüksel Şahin, F. (2010). İletişim becerilerine genel bir bakış. (Ed. A. Kaya), *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* içinde (31-61). Pegem Akademi.

ETKİLİ PSİKOLOJİK DANIŞMAN NİTELİKLERİ

Figen Kasapoğlu

GİRİŞ

Şimdiye kadar okuduğumuz, tanıdığımız veya adını duyduğumuz büyük öğreticilerin çoğu karizmatik kişilerdir. Örneğin Platon, Sokrates, Konfüçyüs ve Gandhi, kendi alanlarının bilgisine hâkim olma konusunda dâhiydiler. Ancak gerçek yetenekleri, kişiliklerinin gücüydü. Psikolojik danışmanlık ve psikoterapi alanlarındaki liderlere baktığımızda, kendi değerlerine ve kişiler arası tarzlarına uyan teoriler geliştirmekle kalmamışlar, aynı zamanda danışanlarıyla etkileşimlerinin insani ve ilişkisel özelliklerini daha fazla vurgulayarak teoriyi aşmışlardır. Diğer bir deyişle kişisel özelliklerini kullanmışlardır. Örneğin, Fritz Perls veya Carl Whitaker gibi kışkırtıcı ve agresif olan harika terapistler vardır. Daha yumuşak ve samimi olan Virginia Satir'i düşünün. Ayrıca rasyonel beyinlerden Albert Ellis ve nazik büyükbaba Carl Rogers vardır (Kottler, 2017). Tüm etkili terapistlerin, karakterlerinin güçlü yanlarından yararlanmanın bir yolunu sezgisel olarak bulduğunu görüyoruz. Freud'un kendini analiz etme becerileri, Rogers'in otantikliği, Ellis'in rasyonel düşünme kapasitesi, ilgili teorilerinin çekirdeğini oluşturmuştur.

Hayatınızda bir dersten en çok etkilendiğiniz zamanları hatırlayın. Kesinlikle içerik veya konu ilgi çekiciydi ancak aynı derecede önemli olan öğretmenin kişiliği. Sizi çalışmaya, pratik yapmaya ve kendinizi adamaya iten şey, bu kişiye karşı hissettiğiniz bağlıdır. Aynı durum, psikolojik danışmanlık için de geçerlidir. Başkalarını anlayabilmemiz ve etkileyebilmemiz, öncelikle bir araç olarak kendimiz aracılığıyla (Combs ve Gonzalez, 1994). Bu bakış açısına göre, en etkili da-

KAYNAKLAR

- Basile, Ş. K. (1993). *Personality characteristics of peer-assessed effective counselor*. UMI Dissertation Services.
- Buyruk- Genç, A. (2019). *Psikolojik danışmanların etkili psikolojik danışman nitelikleri ile kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri arasındaki ilişkide kültürel zekânın ve bilişsel esnekliğin aracı rolü* (doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Carlozzi, A. F., Campbell, N. J., & Ward, G. R. (1982). Dogmatism and externality in locus of control as related to counselor trainee skill in facilitative responding. *Counselor Education and Supervision, 21*(4), 227-236.
- Combs, A. W., & Gonzalez, D. W. (1994). *Helping relationships* (4th ed.). Allyn & Bacon.
- Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları* (çev. T. Ergene). Mentis.
- Cooper, M. (2011). Meeting the demand for evidence-based practice. *Therapy Today, 22*(4), 10-16.
- Cummins, P. N., Massey, L., & Jones, A. (2007). Keeping ourselves well: Strategies for promoting and maintaining counselor wellness. *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development, 46*(1), 35-49. <https://doi.org/10.1002/j.2161-1939.2007.tb00024.x>
- Eryılmaz, A., & Bek, H. (2019). Danışanların beklentilerine göre etkili psikolojik danışmanların 15 özelliği. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 9*(1), 273-294. doi: 10.23863/kalem.2018.106
- Freedman, S. A., Antenen, W. W., & Lister, J. L. (1967). Counselor behavior and personality characteristics. *Counselor Education and Supervision, 7*(1), 26-30.
- Gladding, S. T. (2013). *Psikolojik danışma* (çev. N. Voltan Acar). Nobel Yayıncılık.
- Grencavage, L. M., & Norcross, J. C. (1990). Where are the commonalities among the therapeutic common factors? *Professional Psychology: Research and Practice, 21*(5), 372-378. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.21.5.372>
- Halinski, K. H. (2009). *Predicting beginning master's level counselor effectiveness from personal characteristics and admissions data: An exploratory study*. Unpublished doctoral dissertation, University of North Texas.
- Jansen, D. G., Robb, G. P., & Bonk, E. C. (1970). Characteristics of high-rated and low-rated master's degree candidates in counseling and guidance. *Counselor Education and Supervision, 9*(3), 162-170. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.1970.tb01385.x>
- Johnson, D., Shertzer, B., & Linden, J. E. (1967). The relationship of counselor candidate characteristics and counseling effectiveness. *Counselor Education and Supervision, 6*(4), 297-304. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.1967.tb00940.x>
- Kalay-Usta, T. (2020). *Psikolojik danışmanların etkili psikolojik danışman nitelikleri ile ruh sağlığı süreklilikleri arasındaki ilişkide kariyer uyumluluğunun aracı rolü* (doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Karaçam, S. (2019). *Etkili psikolojik danışman nitelikleri ile iş yaşamında öznel iyi oluş ve iş yaşam kalitesi arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin aracı rolü* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

- Karınca, E. Ç. (2021). *Psikolojik danışmanların etkili psikolojik danışman nitelikleri, duygu düzenleme güçlüğü ve öz duyarlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.
- Kasapoğlu, F., & Kutlu, M. (2021). Psikolojik danışmanların maneviyata ilişkin tutumları ve etkili danışman nitelikleri arasındaki ilişkiler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1015-1045. <https://doi.org/10.17679/inuefd.856748>
- Korkmaz, M. F. (2021). *Psikolojik danışman adaylarının etkili psikolojik danışman nitelikleri, psikolojik danışma becerileri ve sahip oldukları değerleri arasındaki yordayıcı ilişkiler* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kottler, J. (2017). *On being a therapist* (5th ed.). Oxford University Press.
- Kottler, J. A., & Shepard, D. S. (2015). *Introduction to counseling: Voices from the field* (8th ed.). Cengage Learning.
- Lambert, M. J., & Ogles, B. M. (2004). The efficacy and effectiveness of psychotherapy. In M. J. Lambert (Ed.), *Handbook of psychotherapy and behavior change* (5th ed.). John Wiley & Sons.
- Lambert, M.J. (2013). The efficacy and effectiveness of psychotherapy. In M.J. Lambert (Ed.), *Bergin and Garfield's handbook of psychotherapy and behavior change* (6th ed., pp. 169-218). Wiley.
- Larson, L. M. (1998). The social cognitive model of counselor training. *The Counseling Psychologist*, 26(2), 219-273.
- Lazarus, A. A. (1993). Tailoring the therapeutic relationship, or being an authentic chameleon. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 30(3), 404-407. <https://doi.org/10.1037/0033-3204.30.3.404>
- McAuliffe, G. (2013). Culture and diversity defined. In G. McAuliffe (Ed.), *Culturally alert counseling: A comprehensive introduction* (2nd ed., pp. 3-23). Sage Publication
- McLeod, J. (2013). *An introduction to counselling* (5th ed.). McGraw- Hill Education.
- Miller, S. D., Hubble, M. A., Chow, D. L., & Seidel, J. A. (2013). The outcome of psychotherapy: Yesterday, today, and tomorrow. *Psychotherapy*, 50(1), 88-97. <https://doi.org/10.1037/a0031097>
- Moss, R., & Glowiak, M. V. (2017). The therapeutic alliance and the helping relationship. In D. Capuzzi and D. R. Gross (Eds.), *Introduction to the counseling profession* (7th ed., pp. 145-166). Routledge.
- Myers, J. E., & Sweeney, T. J. (2008). Wellness Counseling: The evidence base for practice. *Journal of Counseling & Development*, 86, 82-493. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2008.tb00536.x>
- Nelson-Jones, R. (2005). *Practical counselling and helping skills* (5th ed.). SAGE Publications.
- Neukrug, E. (2016). *The world of the counselor* (5th ed.). Cengage Learning
- Norcross, J. C. (2010). The therapeutic relationship. In B. L. Duncan, S. D. Miller, B. E. Wampold, & M A. Hubble (Eds.), *The heart and soul of change* (2nd ed., pp. 113-142). American Psychological Association.

- Norcross, J. C., & Lambert, M. J. (2011). Evidence-based therapy relationships. In J.C. Norcross (Ed.), *Psychotherapy relationships that work: Evidence-based responsiveness* (2nd ed., pp. 3-21). Oxford University Press.
- Norcross, J. C., & Wampold, B. E. (Eds.). (2019). *Psychotherapy relationships that work: Volume 2: Evidence-based therapist responsiveness* (3rd ed.). Oxford University Press.
- Nystul, M. S. (2016). *Introduction to counseling: An art and science perspective* (5th ed.). Sage Publications.
- Onyekuru, B. U., & Ibegbunam, J. (2015). Personality Traits and Socio-Demographic Variables as Correlates of Counselling Effectiveness of Counsellors in Enugu State, Nigeria. *Journal of Education and Practice*, 6(35), 64-70.
- Pope, V. T., & Kline, W. B. (1999). The personal characteristics of effective counselors: What 10 experts think. *Psychological Reports*, 84(3), 1339-1344.
- Prochaska, J. O., & Norcross, J. C. (2014). *Systems of psychotherapy: A transtheoretical analysis* (8th ed.). BelmBrooks/Cole.
- Rogers, C. R. (1992). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(6), 827-832. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.60.6.827>
- Rowe, W., Murphy, H. B., & De Csipkes, R. A. (1975). The relationship of counselor characteristics and counseling effectiveness. *Review of Educational Research*, 45(2), 231-246. <https://doi.org/10.3102/00346543045002231>
- Sommers-Flanagan, J., & Sommers-Flanagan, R. (2015). *Counseling and psychotherapy theories in context and practice skills, strategies, and techniques* (2nd ed.). John Wiley & Sons, Inc.
- Wampold, B. E., & Carlson, J. (2011). *Qualities and actions of effective therapists*. American Psychological Association.
- Wampold, B. E., & Budge, S. L. (2012). The relationship— and its relationship to the common and specific factors in psychotherapy. *The Counseling Psychologist*, 40, 601-623. <https://doi.org/10.1177/0011000011432709>
- Wicas, E. A., & Mahan, T. W., Jr. (1966). Characteristics of counselors rated effective by supervisors and peers. *Counselor Education and Supervision*, 6(1), 50-56. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6978.1966.tb00448.x>
- Yıldırım Kurtuluş, H., & Yüksel Şahin, F. (2022). Psikolojik danışmanların etkili psikolojik danışman nitelikleri, mesleki kıvançları ve mesleki doyumlarının incelenmesi. *Ulakbilge*, 72, 447-466.

FARKINDALIK GELİŞTİRME

Betül Gülcan Çakmak

GİRİŞ

Literatür çalışmaları, biz araştırmacı ve uygulayıcılara neredeyse tüm psikolojik danışma kuramları ve terapi ekollerinin farkındalık konusuna değindiğini göstermektedir. Spesifik örnekler vermek gerekirse, ilk kuramlardan başlayarak psikanalitik kuram, amacını farkındalık kavramıyla benzer bir anlamda kullanılan içgörüyü sağlamak olarak belirlemiş; bilişsel davranışçı yaklaşımlar özellikle düşüncelerin farkında olmayı ve onların duygu ve davranışı nasıl etkilediğini vurgulamış; Gestalt yaklaşımı ise kendisini danışanın farkındalığını artırma üzerine temellenmiştir. Bunların yanında bazı yaklaşımlar da farkındalığın dolaylı katkısını vurgulamış, örneğin, birey merkezli yaklaşımda farkındalık, bireyin benlik algısına katkı açısından vurgulanmış; postmodern bir yaklaşım olan feminist terapide ise bireyin davranışlarını şekillendirmede sosyal ve kültürel normların farkındalığından söz edilmiştir.

Bütün bu yaklaşımların farkındalıktan söz etmesi, bazı yaklaşımların farkındalığı temel alması, diğerlerinin de dolaylı vurgusu biz alanda çalışan ruh sağlığı profesyonellerine bir şeyler ifade etmektedir. Farkındalığın, özellikle uygulamada bir işlevi olmalıdır ki psikolojik danışma yaklaşımları bu kavramı vurgulamıştır. Bu doğrultuda farkındalığın önemi ve işlevi noktasında yine literatür bize ışık tutacaktır. Farkındalığın önemi ve işlevi yoğunlukla iki noktada karşımıza çıkmaktadır: i) Bireyin kendi gelişimine katkıda bulunmaktadır ve ii) psikolojik danışma/terapi süreçlerinde ise sürecin etkililiğini artırmasına vesile olmaktadır. Yapılan bir çalış-

KAYNAKLAR

- Akdoğan, R. ve Türküm, A. S. (2014). Psikolojik yardım sürecinde terapötik bir hedef olarak içgörü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(4), 375-388. <https://doi.org/10.5455/cap.20140210075748>
- Aslan, S. ve Altınöz, A. E. (2010). İçgörü kavramı ve şizofreni. *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar (RCHP)*, 4(1-2), 23-32.
- Aslan, S., Türkçapar, H., Güney, E., Eren, N., Akkoca, Y., Uğurlu, M. ve Karakaş, G. (2005). Beck Bilişsel İçgörü Ölçeği Türkçe Formunun şizofrenik hastalar için güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 8(4), 186-196.
- Axelrod, S. D. (2012). "Self-awareness": at the interface of executive development and psychoanalytic therapy. *Psychoanalytic Inquiry*, 32(4), 340-357. <https://doi.org/10.1080/07351690.2011.609364>
- Bland, A. M. (2021). The existential obituary writing technique for emerging adults: Thematic and content analyses. *The Humanistic Psychologist*, 49(3), 435-458. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/hum0000176>
- Corey, G. (2015). Psikolojik danışma kuram ve uygulamaları (T. Ergene, Çev.). Metis. (Orjinal eserin basım tarihi 2009).
- Davis, J. P., Kendall, P. C., & Suveg, C. M. (2019). Emotional awareness predicts specific cognitive-behavioral therapy outcomes for anxious youth. *Child Psychiatry & Human Development*, 50(4), 557-565. <https://doi.org/10.1007/s10578-018-00863-4>
- Erden, S. (2015). Awareness: The effect of group counseling on awareness and acceptance of self and others. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 1465-1473.
- Fişek, G. O. (2018). *İlişki içinde ben: Kültür, aile, bireyselleşme ve psikanalitik arayışlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gabbard, G. O. (1992). Psychodynamic psychiatry in the "decade of the brain." *The American Journal of Psychiatry*, 149(8), 991-998. <https://doi.org/10.1176/ajp.149.8.991>
- Glucksman, M. L. (1993). Insight, empathy, and internalization: Elements of clinical change. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 21(2), 163-181. <http://dx.doi.org/101521jaap11993212163>
- Gorlin, E. I., & Békés, V. (2021). Agency via awareness: A unifying meta-process in psychotherapy. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.698655>
- Greenberg, L. S. (2010). Emotion-focused therapy: A clinical synthesis. *Focus*, 8(1), 32-42.
- Güner Öztürk, A. (2016). *Gestalt kişisel gelişim grup programının üniversite öğrencilerinin temas biçimleri ve farkındalık düzeylerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Hill, C. E., & Knox, S. (2008). Facilitating insight in counseling and psychotherapy. In S. D. Brown & R. W. Lent (4th Eds.), *Handbook of Counseling Psychology* (pp. 284-302). John Wiley & Sons.

- Hill, C. E., Castonguay, L. G., Angus, L., Arnkoff, D. B., Barber, J. P., Bohart, A. C., Borkovec, T. D., Bowman, E. A., Caspar, F., Gibbons, M. B. C., Crits-Christoph, P., Cruz, J. M., Elliott, R., Friedlander, M. L., Gelso, C. J., Glass, C. R., Goldfried, M. R., Greenberg, L. S., Holtforth, M. G., . . . Wampold, B. E. (2007). Insight in psychotherapy: Definitions, processes, consequences, and research directions. In L. G. Castonguay & C. Hill (Eds.), *Insight in psychotherapy* (pp. 441-454). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11532-021>
- Johnson, S. M. (2015). *Duygu odaklı çift terapisi uygulamaları: Birliktelik yaratmak* [The practice of emotionally focused couple therapy: Creating connection (2nd ed.)] (F. Bolat, Çev.). CK Yayınevi. (Orjinal eserin basım tarihi 2004).
- Klimoski, R., & Hu, X. (2011). Improving self-awareness and self-insight. M. London (Ed.), In *The Oxford handbook of lifelong learning*, (pp. 52-69). Oxford University Press.
- Marková, I. S. & Berrios, G. E. (2011). Awareness and insight in psychopathology: An essential distinction?. *Theory & Psychology*, 21(4), 421-437.
- Maslow, A. H. (1958). A dynamic theory of human motivation. In C. L. Stacey & M. DeMartino (Eds.), *Understanding human motivation* (pp. 26-47). Howard Allen Publishers. <https://doi.org/10.1037/11305-004>
- Morgan, A. (2000). *What is narrative therapy?* Dulwich Centre Publications.
- Morgan, A. (2022). *Narrative Terapi Nedir?* [What is narrative therapy] (İ. Eskiöğlü Aydın, Çev.). Kaknüs. (Orjinal eserin basım tarihi 2000).
- Öcal, Ö., Yüksel, H. K., Gönen, İ., Atlay, A., Atlay, E., Karaböcek, T. ve Pekkuz, H. (2022). Examination of communication skills of counselors/psychological counselors and special education teachers with the Johari Window Model. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 12 (1), 67-76. doi: 10.26579/jocress.475
- Papleontiou-Louca, E. (2003). The concept and instruction of metacognition. *Teacher development*, 7(1), 9-30. <https://doi.org/10.1080/13664530300200184>
- Payne, M. (2006). *Narrative therapy*. Sage.
- Rasheed, S. P. (2015). Self-awareness as a therapeutic tool for nurse/client relationship. *International Journal of Caring Sciences*, 8(1), 211-216.
- Rennie, D. L. (2001). The client as a self-aware agent in counselling and psychotherapy. *Counselling and Psychotherapy Research*, 1(2), 82-89. <https://doi.org/10.1080/14733140112331385118>
- Shneidman, E. S. (1972). Can a young person write his own obituary? *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 2(4), 262-267. <https://doi.org/10.1111/j.1943-278X.1972.tb00090.x>
- Stavrianopoulos, K. (2019). Emotionally focused family therapy: Rebuilding family bonds. In F. Irtelli (Eds.), *Family Therapy-New Intervention Programs and Researches*. IntechOpen. <https://www.intechopen.com/chapters/65598>
- Stump, M. B. (2021). *Cognitive behavioral therapy. 11 simple CBT techniques to strengthen self-awareness and combat negativity*. The Mentor Bucket.
- Şahin, N. H. ve Yeniçeri, Z. (2015). "Farkındalık" üzerine üç araç: Psikolojik farkındalık, bütüncü kendilik farkındalığı ve toronto bilgece farkındalık ölçekleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(76), 48-64.

- Timulak, L. (2007). Identifying core categories of client-identified impact of helpful events in psychotherapy: A qualitative meta-analysis. *Psychotherapy Research*, 17(3), 305-314. <https://doi.org/10.1080/10503300600608116>
- Türkçapar, M. H. (2020). *Bilişsel davranışçı terapi: Temel ilkeler ve uygulama* (15. baskı). Epsilon.
- Vargas, M. J. (1954). Changes in self-awareness during client-centered therapy. In C. R. Rogers & R. F. Dymond (Eds.), *Psychotherapy and personality change; Co-ordinated research studies in the client-centered approach* (pp. 145-166). University of Chicago Press.
- Williams, E. N., Hurley, K., O'Brien, K., & DeGregorio, A. (2003). Development and validation of the self-awareness and management strategies (SAMS) scales for therapists. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 40(4), 278-288.
- Yavuz Birben, F. (2021). Kısa gestalt terapi. A. N. Canel (Ed.), *Terapide yeni ufuklar içinde* (s.63-80). Pinhan.

DANIŞANIN GÜVENDE HİSSETMESİNE YARDIMCI OLMA

Selami Kardaş

GİRİŞ

Terapi, ruh sağlığı sorunları için destek arayan bireyler için inanılmaz derecede dönüştürücü bir deneyim olabilir. Bununla birlikte, birçok danışan için terapötik ortam aynı zamanda bir endişe ve rahatsızlık kaynağı olabilir. Terapötik süreç acı verici anıları ve duyguları tetikleyebileceğinden, bu durum, özellikle travma yaşamış kişiler için özellikle geçerlidir. Danışanların terapide kendilerini rahat ve güvende hissetmelerine yardımcı olmak için danışmanların destekleyici ve yargılayıcı olmayan bir ortam yaratmaları çok önemlidir. Bu bölümde, danışanlarla güven inşa etme, net sınırlar belirleme ve terapötik ilişkide güven duygusu yaratma stratejilerini keşfetmeye çalışacağız. Güncel araştırmalardan ve terapötik içgörülerden yararlanarak, danışanların terapide kendilerini güvende, desteklenmiş ve güçlendirilmiş hissetmelerine yardımcı olma becerileri elde etmek ve geliştirmek geliştirmek isteyen danışmanlar için yollar bulmaya çalışacağız.

Terapi süreci savunmasız ve samimi bir süreç olabileceğinden danışanların düşüncelerini, duygularını ve deneyimlerini keşfetmeye başladıklarında bir miktar rahatsızlık veya endişe yaşamaları ihtimaldir. Bununla birlikte, özellikle travma veya başka türlü sıkıntılar yaşamış danışanlar için terapi korku, güvensizlik ve kırılabilirlik duygularını tetikleyebilir. Bu danışanlar, danışmanlarına açılmakta ve onlarla bağlantı kurmakta zorlanabilir, bu da terapideki ilerlemelerini engelleyebilir.

KAYNAKLAR

- Abbe, A., & Brandon, S. E. (2014). Building and maintaining rapport in investigative interviews. *Police practice and research, 15*(3), 207-220.
- Allen, J. G. (2021). *Trusting in psychotherapy*. American Psychiatric Pub.
- Bedi, R.P., Davis, M.D., & Williams, M. (2005). Critical incidents in the formation of the therapeutic alliance from the client's perspective. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training, 42*, 311-323.
- Bemister, T. B., & Dobson, K. S. (2011). An updated account of the ethical and legal considerations of record keeping. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne, 52*(4), 296.
- Bennett, C. (1977). *Spaces for people: Human factors in design*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bloom, L. J., Weigel, R. G., & Trautt, G. M. (1977). Therapeutic factors in psychotherapy: Effects of office decor and subject-therapist sex pairing on the perception of credibility. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 45*(5), 867-873. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.45.5.867>
- Borys, D. S., & Pope, K. S. (1989). Dual relationships between therapist and client: A national study of psychologists, psychiatrists, and social workers. *Professional Psychology: Research and Practice, 20*(5), 283-293. doi:10.1037/0735-7028.20.5.283
- Brogan, M. M., Prochaska, J. O., & Prochaska, J. M. (1999). Predicting termination and continuation status in psychotherapy using the transtheoretical model. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training, 36*(2), 105.
- Brammer, L. M., Abrego, P. J., & Shostrom, E. L. (1993). *Therapeutic counseling and psychotherapy*. Prentice-Hall, Inc.
- Broekmann, N. C., & Moller, A. T. (1973). Preferred seating position and distance in various situations. *Journal of Counseling Psychology, 20*(6), 504-508. <https://doi.org/10.1037/h0035103>
- Chen, M. W., & Gibling, N. J. (2017). *Individual counseling and therapy: Skills and techniques*. Routledge.
- Christie, C. D., Bemister, T. B., & Dobson, K. S. (2015). Record-informing and note-taking: A continuation of the debate about their impact on client perceptions. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne, 56*(1), 118.
- Conte, C. (2009). *Advanced techniques for counseling and psychotherapy*. Springer Publishing Company.
- Cormier, L. S., & Hackney, H. (2016). *Counseling strategies and interventions for professional helpers*. Boston: Pearson.
- Cozolino, L. (2004). *The making of a therapist*. WW Norton & Company.
- Crits-Christoph, P., Rieger, A., Gaines, A., & Gibbons, M. B. C. (2019). Trust and respect in the patient-clinician relationship: preliminary development of a new scale. *BMC psychology, 7*(1), 1-8.

- Duff, C. T., & Bedi, R. P. (2010). Counsellor behaviours that predict therapeutic alliance: From the client's perspective. *Counselling psychology quarterly*, 23(1), 91-110.
- Duffy, R. D., Torrey, C. L., Bott, E. M., Allan, B. A., & Schlosser, L. Z. (2012). Time Management, Passion, and Collaboration. *The Counseling Psychologist*, 41(6), 881-917. doi:10.1177/0011000012457994
- Egan, G. (1982). *The skilled helper*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Evans, G. W., & Howard, R. B. (1973). Personal space. *Psychological Bulletin*, 80, 334-344. <https://doi.org/10.1037/h0034946>
- Freedman, N., Hoffenberg, J. D., Vorus, N., & Frosch, A. (1999). The effectiveness of psychoanalytic psychotherapy: The role of treatment duration, frequency of sessions, and the therapeutic relationship. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 47(3), 741-772.
- Herrington, P., Baker, R., Gibson, S., & Golden, S. (2003). GP referrals for counselling: a review and model. *Journal of Interprofessional Care*, 17(3), 263-271.
- Heschong, L. (1979). *Thermal delight in architecture*. Cambridge, MA: The M.I.T.
- Hickling, L. P., Hickling, E. J., Sison Jr, G. F., & Radetsky, S. (1984). The effect of note-taking on a simulated clinical interview. *The Journal of psychology*, 116(2), 235-240.
- Hill, C. E. (2005). Therapist techniques, client involvement, and the therapeutic relationship: Inextricably intertwined in the therapy process. *Psychotherapy: theory, research, practice, training*, 42(4), 431.
- Kitchener, K. S., & Anderson, S. K. (2011). *Foundations of ethical practice, research, and teaching in psychology and counseling*. Routledge.
- Kordy, H., von Rad, M., & Senf, W. (1988). Time and Its Relevance for a Successful Psychotherapy. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 49(3-4), 212-222. doi:10.1159/000288086
- Kottler, J. A. (1991). *The compleat therapist*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Kurtich, J., & Eakin, G. (1993). *Interior architecture*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Lambert, M. J., & Barley, D. E. (2001). Research summary on the therapeutic relationship and psychotherapy outcome. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 38(4), 357-361. doi:10.1037/0033-3204.38.4.357
- Meier, S. T., & Davis, S. R. (2019). *The elements of counseling*. Waveland Press.
- Nelson-Jones, R. (2015). *Basic counselling skills: A helper's manual*. SAGE Publications.
- Quintana, S. M. (1993). Toward an expanded and updated conceptualization of termination: Implications for short-term, individual psychotherapy. *Professional Psychology: Research and Practice*, 24(4), 426.
- Olgay, V. (1963). *Design with climate*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Pope, K. S., & Keith-Spiegel, P. (2008). A practical approach to boundaries in psychotherapy: Making decisions, bypassing blunders, and mending fences. *Journal of clinical psychology*, 64(5), 638-652.

- Pope, K. S., Sonne, J. L., & Greene, B. (2006). *What therapists don't talk about and why: Understanding taboos that hurt us and our clients*. American Psychological Association.
- Pope, K. S., & Vasquez, M. J. (2016). *Ethics in psychotherapy and counseling: A practical guide*. John Wiley & Sons.
- Pressly, P. K., & Heesacker, M. (2001). The physical environment and counseling: A review of theory and research. *Journal of counseling & development, 79*(2), 148-160.
- Rickard, E., Hevey, D., & Wilson, C. (2021). The impact of seating arrangement and therapy task on therapeutic alliance formation. *Counselling and Psychotherapy Research, 21*(3), 683-696.
- Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of consulting psychology, 21*(2), 95.
- Rogers, C. R. (1995). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Sorokowska, A., Sorokowski, P., Hilpert, P., Cantarero, K., Frackowiak, T., Ahmadi, K., ... Pierce, J. D. (2017). Preferred interpersonal distances: A global comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 48*(4), 1-16. <https://doi.org/10.1177/0022022117698039>
- Trasmundi, S. B., & Philipsen, J. S. (2020). Embodiments and co-actions: The function of trust and re-enactment in the practice of psychotherapy. *Cognitive Semiotics, 13*(2).
- Van Hoose, W. H., & Kottler, J. A. (1985). *Ethical and legal issues in counseling and psychotherapy*. Jossey-Bass.
- Vasquez, M. J., Bingham, R. P., & Barnett, J. E. (2008). Psychotherapy termination: Clinical and ethical responsibilities. *Journal of Clinical Psychology, 64*(5), 653-665.
- Verhaak, P. F. (1993). Analysis of referrals of mental health problems by general practitioners. *British Journal of General Practice, 43*(370), 203-208.
- Wood, E. C., & Wood, C. D. (1990). Referral issues in psychotherapy and psychoanalysis. *American journal of psychotherapy, 44*(1), 85-94.

DANIŞANIN PROBLEMİNİ ARAŞTIRMASINA YARDIM ETME

Feyza Coşkun

*“Eğer problemin çözümünün bir parçası olamıyorsanız,
o hâlde problemin bir parçasısınız.”*

Paul Goodman

GİRİŞ

Problem genel anlamda, araştırılıp öğrenilmesi, düşünüp çözümlenmesi, bir sonuca bağlanması gereken bir durumu ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu, t.y.). Bir problemin ortaya çıkması, bir güçlük yaşanması sonucunda gerçekleşir. Bir güçlüğü yaşanması ya da sezilmesi sonucunda kişi bu güçlüğü bir probleme dönüştürür. Diğer bir deyişle, problemin tanımlanması, yaşanan güçlüğü araştırılabilecek bir probleme dönüşmesi sürecidir (Karasar, 2002).

Danışanların birçoğu psikolojik danışma sürecine başvurduğunda, yaşadığı güçlüğü tanımlar. Örneğin; uyuyamıyorum, fiziksel ağrılar çekiyorum, karar veremiyorum, dışarı çıkamıyorum, çok sık ağlıyorum, okulda/işimde başarılı değilim, öfkemi kontrol edemiyorum vb. Danışan, yaptığı ya da yapamadığı davranışlarından dolayı genelde mutsuzdur (Egan, 1997). Bu güçlükler danışanın yaşamında, onun günlük hayat akışını ketleyen ya da sekteye uğratan ve onu mutsuz eden durumlar olduğu için danışanın ilk ve tek amacı güçlüklerden “kurtulmak”tır. O nedenle danışan, güçlüğü problem olarak belirleme eğilimde olur. Oysa yaşanan güçlük ile problem aynı şeyler gibi görünse de psikolojik danışma sürecinde birbir-

KAYNAKLAR

- Akdoğan, R. ve Türküm, A. S. (2013). Psikolojik yardım sürecinde terapötik bir hedef olarak içgörürü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(4), 375-388. doi:10.5455/cap.20140210075748.
- Akkoyun, F. (2005). *Gestalt terapi: Büyüme ve gelişme gücümüzün harekete geçişi*. (5. Basım). Nobel Yayınevi.
- Arslan, Ü. ve Gümüştacıyan, G. (2018). Çözüm odaklı kısa süreli terapiye kısa bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (47), 491-507. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.396228>
- Beck, A. T. (2001). *Bilişsel terapi, temel ilkeler ve ötesi*. (1. Basım). (Çev. Ed. Balkaya, F. ve Koçkar, A. İ.) Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Corey, G. (2005). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. (1. Basım). (Çev. Ergene, T.). Mentis Yayıncılık.
- Çelik, H. & Aydoğdu, B.N. (2018). Duygu Odaklı Terapi: Psikoterapide Yeni Bir Yaklaşım. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 50-68. <https://doi.org/10.30900/kafkasegt.439247>
- Demir, V. (2017). Dışavurumcu sanat terapisinin psikolojik belirtiler ile bilişsel işlevlere etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 576-598. <https://doi.org/10.26466/opus.337250>
- Dökmen, Ü. (2003). *İletişim çatışmaları ve empati*. (22. Basım). Sistem Yayıncılık.
- Egan, G. (1997). *Psikolojik danışmaya giriş, kişilerarası ilişkiler kurmada ve kişisel yardım hizmetini vermede sistematik bir model*. (Çev. Ed. Akkoyun, F.)
- Eren, N. (1998). Psikotik ve borderline hasta gruplarında sanatla psikoterapi sürecinin izlenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Erkuş, A. (2003). *Psikometri üzerine yazılar*. (1. Basım). Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Gottman J. ve Gottman J. S. (2020). *Gottman çift terapisi 1. düzey eğitimi, eğitim manuali*. (Gottman Enstitüsü)
- Hough, M. (2021). *Counseling skills and theory*. (5th Edition). Hodder Education.
- Ivey, A.E., Ivey, M.B. & Zalaquett, C.P. (2018). *Intentional interviewing and counseling facilitating client development in a multicultural society*. (Ninth Edition). Cengage Learning.
- Kararımk, Ö. (2015). Çocukla psikolojik danışmada metaforik süreç. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (43), 115-127.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (12. Basım). Nobel Yayın Dağıtım.
- MacCluskie, K. (2010). *Acquiring counseling skills, integrating theory, multiculturalism and self-awareness*. Pearson Education.
- Nelson-Jones, R. (1982). *Danışma psikolojisi kuramları*. (Çev. Ed. Akkoyun, F.)
- Nelson-Jones, R. (2005). *Practical counseling and helping skills*. (Fifth Edition). SAGE Publications.
- Rogers, CR. (1975). *Emphatic: An unappreciated way of being*. *SAGE Journals*, 5(2), 2-10. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/001100007500500202?journalCode=tcpa>

- Sanat Psikoterapileri Derneği. (t.y.). Sanat Psikoterapileri. Erişim adresi <https://www.sanatpsikoterapileriderneği.org/sanat-psikoterapileri.html>
- Sklare, G. B. (2014). *Okul danışmanları için çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma*. (Çev. Ed. Aka, A.). (5.Baskı). Pegem Yayıncılık.
- Solter, A. J. (2017). *Oyun oynama sanatı*. (3. Baskı). Doğan Egmont Yayıncılık.
- Teber, M. (2015). *Çocuk merkezli oyun terapisinin çocuklarda görülen davranış sorunlarının çözümüne etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Türkçapar, H. (2018). *Bilişsel davranışçı terapi, temel ilkeler ve uygulama*. (11. Baskı). Epsilon Yayınevi.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Genel Türkçe sözlük içinde. Erişim adresi <https://sozluk.gov.tr/>
- Ünal, M., Kaçmaz, U. ve Selçuk, M. Y. (2022). Etkili danışmanlık için gerekli terapötik beceriler. (Ed. Taştan, K.). *Aile hekimliğinde aile danışmanlığının yeri ve önemi*. (1.Basım). Türkiye Klinikleri.
- Voltan-Acar, N. (2003). *Grupla psikolojik danışma ilke ve teknikleri*. (6. Baskı). Nobel Yayınevi.
- Voltan-Acar, N. (2003). *Terapötik iletişim kişilerarası ilişkiler*. (Geliştirilmiş 4. Baskı). Us-A Yayıncılık.

DANIŞANA PROBLEMİNİ ANLAMADA YARDIMCI OLMA

Orhan Yoncalık

GİRİŞ

Psikolojik danışma süreci, danışanların günlük yaşamlarında işlevselliklerini olumsuz yönde etkileyen bilişsel, davranışsal, duygusal ve etkileşimsel sorunların profesyonel ve empatik bir tutumla ele alındığı, psikolojik danışman ile danışan arasındaki terapötik iş birliğine dayalı bir yardım etme sürecidir. Bu süreç, “*danışanla kaynaşma ve ilişki kurma*”, “*danışan tarafından sunulan problemin tanımlanması*”, “*hedef tanımlama ve oluşturma*”, “*müdahale planı oluşturma ve uygulama*” ve “*sonlandırma ve izleme*” aşamalarından oluşur. Bu basamakların her biri, sürecin en başından süreç tamamlanıncaya kadar varlığını ve önemini sürdürür (Cormier, 2016, s.128).

Süreç, psikolojik danışman ile danışanın ilk teması ile başlar ve o andan itibaren psikolojik danışman ile danışan arasında terapötik bir ilişki kurulmaya başlar. Sürecin ilk basamağında danışan süreç ile ilgili bilgilendirilir ve danışanın sürece yönelik soruları cevaplanır. Danışana sürecin yapısı ve ilkeleri hakkında bilgi verilir ve danışanın onayı alınır (Cormier, 2016, ss.129-135). Yapılama ve bilgilendirilmiş onam süreçleri tamamlandıktan sonra bu ilk aşamaya paralel olarak danışanı tanıma ve psikolojik danışma almaya karar vermesine yol açan sorun ve süreçlerin değerlendirilmesi aşaması başlar. Değerlendirme aşamasında danışanla ve sorunu ile ilgili bilgiler toplanır. Yeteri kadar bilgi elde edildiğinde psikolojik danışman danışanın problemini kavramsallaştırır. Daha sonra, psikolojik danışman mesleki becerilerini kullanarak danışanın problemi hakkında içgörü geliştirmesine ve problemini daha kapsamlı ve somut bir şekilde anlamasına yardımcı olur. Terapötik iş

Bunlara eşlik eden, kusma, terleme, kızarma, titreme gibi bedensel tepkiler vardır. Gülçin en sondaki kaçınma ve güvenlik sağlama davranışlarını problemi ile baş etmek için yapmaktadır fakat bu davranışlar, Gülçin'in içinde yaşadığı durumlarda problemin sürmesine hizmet etmektedir. Bu davranışları yaptıkça, Gülçin kendini daha kaygılı hissetmektedir.

KAYNAKLAR

- Abramovitch, A., Short, T., & Schweiger, A. (2021). The C Factor: Cognitive dysfunction as a transdiagnostic dimension in psychopathology. *Clinical Psychology Review*, 86, 102007.
- Afifah, H. N., Purwati, P. ve Putro, H. E. (2022). The Effect of Reality Therapy Group Counseling with the WDEP Technique on Increasing Student Academic Resilience. *KONSELI: Jurnal Bimbingan dan Konseling (E-Journal)*, 9(2), 215-222.
- Aypay, A., & Kara, A. (2018). Pozitif psikoterapi denge modeli bağlamında dengeli yaşam ölçeği ve dengeli yaşam temel becerileri ölçeğinin geliştirilmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(3), 63-79.
- Bhattacharjee, D., Rai, A. K., Singh, N. K., Kumar, P., Munda, S. K. ve Das, B. (2011). Psychoeducation: A measure to strengthen psychiatric treatment. *Delhi Psychiatry Journal*, 14(1), 33-39.
- Carkhuff, R. R. (2011). *21. Yüzyılda yardım etme sanatı: için eğitimcinin kılavuzu*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Carvalho, S., Dinis, A., Pinto-Gouveia, J., & Estanqueiro, C. (2015). Memories of shame experiences with others and depression symptoms: The mediating role of experiential avoidance. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 22(1), 32-44.
- Cormier, L. S. (2016). *Counseling strategies and interventions for professional helpers*. Pearson.
- Dickinson, M. J., & Eva, F. J. (2006). Anxiety and depression may have an evolutionary role as negative reinforcers, encouraging socialisation. *Medical hypotheses*, 66(4), 796-800.
- Donker, T., Griffiths, K. M., Cuijpers, P., & Christensen, H. (2009). Psychoeducation for depression, anxiety, and psychological distress: a meta-analysis. *BMC medicine*, 7(1), 1-9.
- Drost, J., Van der Does, W., van Hemert, A. M., Penninx, B. W., & Spinhoven, P. (2014). Repetitive negative thinking as a transdiagnostic factor in depression and anxiety: A conceptual replication. *Behaviour research and therapy*, 63, 177-183.
- Dryden, W., Reeves, A. (2014). *Psikolojik danışma uygulamalarında temel konular*. Nobel.
- Easden, M. H., & Kazantzis, N. (2018). Case conceptualization research in cognitive behavior therapy: A state of the science review. *Journal of clinical psychology*, 74(3), 356-384.
- Elhai, J. D., Yang, H., & Montag, C. (2019). Cognitive-and emotion-related dysfunctional coping processes: Transdiagnostic mechanisms explaining depression and anxiety's relations with problematic smartphone use. *Current Addiction Reports*, 6, 410-417.

- Hackney, H., Cormier, S. (2008). Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı (T. Ergene, S. Aydemir Sevim Çev.). Mentis Yayıncılık. (Orjinal eser 2005 yılında basılmıştır.)
- Hillen, M. A., Gutheil, C. M., Strout, T. D., Smets, E. M., & Han, P. K. (2017). Tolerance of uncertainty: Conceptual analysis, integrative model, and implications for healthcare. *Social Science & Medicine*, 180, 62-75.
- Krueger, R. F., & Eaton, N. R. (2015). Transdiagnostic factors of mental disorders. *World Psychiatry*, 14(1), 27.
- LaFreniere, L. S., & Newman, M. G. (2019). Probabilistic learning by positive and negative reinforcement in generalized anxiety disorder. *Clinical Psychological Science*, 7(3), 502-515.
- Lyubomirsky, S., & Tkach, C. (2003). The consequences of dysphoric rumination. *Depressive rumination: Nature, theory and treatment*, 21-41.
- McLaughlin, K. A., & Nolen-Hoeksema, S. (2011). Rumination as a transdiagnostic factor in depression and anxiety. *Behaviour research and therapy*, 49(3), 186-193.
- Meier, S. T., & Davis, S. R. (2019). *The elements of counseling*. Waveland Press.
- Michel, N. M., Rowa, K., Young, L., & McCabe, R. E. (2016). Emotional distress tolerance across anxiety disorders. *Journal of anxiety disorders*, 40, 94-103.
- Miltenberger, R. G. (2005). The role of automatic negative reinforcement in clinical problems. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 1(1), 1.
- Moorey, S. (2010). The six cycles maintenance model: growing a "vicious flower" for depression. *Behavioural and cognitive psychotherapy*, 38(2), 173-184.
- Nelson-Jones, R. (2005). Practical counselling and helping skills: text and activities for the life skills counselling model. *Practical Counselling and Helping Skills*, 1-528.
- Nelson-Jones, R. (2015). Basic counselling skills: A helper's manual. *Basic Counselling Skills*, 1-216.
- Neukrug, E. S. (2015). *The world of the counselor: An introduction to the counseling profession*. Cengage Learning.
- Okun, B. F., & Kantrowitz, R. E. (2014). *Effective helping: Interviewing and counseling techniques*. Cengage Learning.
- Padesky, C. A. (2020). Collaborative case conceptualization: Client knows best. *Cognitive and Behavioral Practice*, 27(4), 392-404.
- Peseschkian, H., & Remmers, A. (2020a). Life balance with positive psychotherapy. *Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology: Clinical Applications*, 91-99.
- Peseschkian, H., & Remmers, A. (2020b). Positive Psychotherapy: An Introduction. *Positive Psychiatry, Psychotherapy and Psychology: Clinical Applications*, 11-32.
- Ryan, R. M., Lynch, M. F., Vansteenkiste, M., & Deci, E. L. (2011). Motivation and autonomy in counseling, psychotherapy, and behavior change: A look at theory and practice 1ψ7. *The Counseling Psychologist*, 39(2), 193-260.
- Rodriguez-Seijas, C., Eaton, N. R., & Krueger, R. F. (2015). How transdiagnostic factors of personality and psychopathology can inform clinical assessment and intervention. *Journal of personality assessment*, 97(5), 425-435.

- Sankar, R., Robinson, L., Honey, E., & Freeston, M. (2017). 'We know intolerance of uncertainty is a transdiagnostic factor, but we don't know what it looks like in everyday life': A systematic review of intolerance of uncertainty behaviours. In *Clinical Psychology Forum*. Newcastle University.
- Sarkhel, S., Singh, O. P., & Arora, M. (2020). Clinical practice guidelines for psychoeducation in psychiatric disorders general principles of psychoeducation. *Indian journal of psychiatry*, 62(Suppl 2), S319.
- Sommers-Flanagan, J., & Sommers-Flanagan, R. (2015). *Klinik Görüşme: Psikolojik Değerlendirme Esasları*. (Yorulmaz, O. Çev. Ed.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Tabor, A., Van Ryckeghem, D. M., & Hasenbring, M. I. (2020). Pain unstuck: the role of action and motivation. *The Clinical journal of pain*, 36(3), 143-149.
- Türkçapar, M. H. (2018). Bilişsel davranışçı terapi temel ilkeler ve uygulama. *İstanbul: Epsilon Yayınevi*.
- Türkçapar, M. H. (2018). Klinik Uygulamada Bilişsel-Davranışçı Terapi: Depresyon. *Epsilon Yayınevi*.
- Waltman, S. H., & Sokol, L. (2017). The generic model of cognitive behavioral therapy: A case conceptualization-driven approach. In *The science of cognitive behavioral therapy* (pp. 3-17). Academic Press.
- Wubbolding, R. E., Casstevens, W. J., & Fulkerson, M. H. (2017). Using the WDEP system of Reality Therapy to support person-centered treatment planning. *Journal of Counseling & Development*, 95(4), 472-477.
- Yığman, F., & Fidan, S. (2021). Transdiagnostik faktör olarak belirsizliğe tahammülsüzlük. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(3), 573-587.
- Zvolensky, M. J., Vujanovic, A. A., Bernstein, A., & Leyro, T. (2010). Distress tolerance: Theory, measurement, and relations to psychopathology. *Current directions in psychological science*, 19(6), 406-410.

DANIŞANIN PROBLEMİ ÇÖZMESİNE YARDIM ETME

Engin Büyükköksüz

GİRİŞ

Danışmanlık, bir danışman ile bir danışan arasında, danışanın kişisel veya psikolojik sorunları çözmek için rehberlik aradığı ortak bir süreçtir. Danışmanlığın temel amacı, danışanın içinde bulunduğu durumu daha iyi anlamasına yardımcı olmak ve onlara problemleriyle başa çıkmaları veya problemlerini çözmeleri için araçlar ve stratejiler sağlamaktır. Problem çözme, danışmanlığın temel bir yönüdür ve danışanın bireysel ihtiyaçlarını, deneyimlerini ve hedeflerini dikkate alan kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Bu bölümde danışanın psikolojik danışma sürecine başvurmasına neden olan problemini belirleyebilmesi ve probleminin hayatını etkileyen alanları anlamasına yardımcı olunmaya çalışılarak problemi çözme sürecinin yapılandırılması yer almaktadır. Psikolojik danışmanın başlangıcı, danışanın yaşadığı sorun alanlarının önceliklendirilmesi, ulaşılabilir hedeflerin belirlenmesi ve çözüm yollarının bilimsel bir titizlikle ortaya konması gerekmektedir. Danışan için danışma sürecinin başlangıcı zor olacağından danışana güçlü yönleri fark ettirilmeli ve hedeflerine ulaşmak için cesaretlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Bandura, A. (1978). The self-system in reciprocal determinism. *American Psychologist*, 33(4), 344-358. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.33.4.344>
- Bonanno, G. A., Romero, S. A., & Klein, S. I. (2015). The temporal elements of psychological resilience: An integrative framework for the study of individuals, families, and communities. *Psychological Inquiry*, 26(2), 139-169. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2015.992677>
- Burnes, B., & Cooke, B. (2013). Kurt Lewin's Field Theory: A Review and Re-evaluation. *International Journal of Management Reviews*, 15(4), 408-425.
- Carlson, J. L., Haffenden, R. A., Bassett, G. W., Buehring, W. A., Collins III, M. J., Folga, S. M., ... & Whitfield, R. G. (2012). *Resilience: Theory and Application* (No. ANL/DIS-12-1). Argonne National Lab.(ANL), Argonne, IL (United States).
- Cormier, L. S., & Hackney, H. (2016). *Counseling strategies and interventions for professional helpers*. Pearson.
- Dainow, S., & Bailey, C. (1988). *Developing skills with people: Training for person-to-person client contact*. John Wiley.
- Feder, A., Fred-Torres, S., Southwick, S. M., & Charney, D. S. (2019). The biology of human resilience: opportunities for enhancing resilience across the life span. *Biological Psychiatry*, 86(6), 443-453. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2019.07.012>
- Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21(3), 219-239.
- Frydenberg, E. (2017). *Coping and the challenge of resilience*. Springer.
- Frydenberg, E. (2018). *Adolescent coping: Promoting resilience and well-being*. Routledge.
- Gervasio, A. H. (1987). Assertiveness techniques as speech acts. *Clinical Psychology Review*, 7(1), 105-119. [https://doi.org/10.1016/0272-7358\(87\)90006-7](https://doi.org/10.1016/0272-7358(87)90006-7)
- Greenberger, D., & Padesky, C. A. (2015). *Mind over mood: Change how you feel by changing the way you think*. Guilford Publications.
- Greene, R., Dubus, N., & Greene, N. (2022). *A Resilience-Enhancing Stress Model: A Social Work Multisystemic Practice Approach*. Springer Nature.
- Hargie, O. (2021). *Skilled interpersonal communication: Research, theory and practice*. Routledge.
- Harrist, A. W., Henry, C. S., Liu, C., & Morris, A. S. (2019). Family resilience: The power of rituals and routines in family adaptive systems. In Fiese, B. H., Celano, M., Deater-Deckard, K., Jouriles, E. N., & Whisman, M. A. (Eds.), *APA handbooks in psychology: APA handbook of contemporary family psychology: Foundations, methods, and contemporary issues across the lifespan* (pp. 223-239). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000099-013>
- Kagan, C., & Evans, J. (1995). *Counselling*. In *Professional Interpersonal Skills for Nurses*. Springer.
- Labrague, L. J. (2021). Psychological resilience, coping behaviours and social support among health care workers during the COVID-19 pandemic: A systematic review of quantitative studies. *Journal of Nursing Management*, 29(7), 1893-1905. <https://doi.org/10.1111/jonm.13336>
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer publishing company.

- Litt, M. D. (1996). A model of pain and anxiety associated with acute stressors: distress in dental procedures. *Behaviour Research and Therapy*, 34(5-6), 459-476. [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(96\)00015-0](https://doi.org/10.1016/0005-7967(96)00015-0)
- Litt, M. D., Tennen, H., & Affleck, G. (2011). The dynamics of stress, coping, and health: Assessing stress and coping processes in near real time. In S. Folkman (Ed.), *The Oxford handbook of stress, health, and coping* (pp. 387-403). Oxford University Press.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>
- Maddi, S. R. (2005). On Hardiness and Other Pathways to Resilience. *American Psychologist*, 60(3), 261-262. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.3.261>
- Maddi, S. R. (2007). Relevance of hardiness assessment and training to the military context. *Military Psychology*, 19(1), 61-70. <https://doi.org/10.1080/08995600701323301>
- Masten, A. S. (2018). Resilience theory and research on children and families: Past, present, and promise. *Journal of Family Theory and Review*, 10(1), 12-31. <https://doi.org/10.1111/jftr.12255>
- Masten, A., S., & Wright, M. O. (2010). Resilience over the lifespan: Developmental perspectives on resistance, recovery, and transformation. In J. W. Reich, A. J. Zautra, & J. S. Hall (Eds.), *Handbook of adult resilience* (s.213-237). Guilford.
- Moak, Z. B. & Agrawal, A. (2010). The association between perceived interpersonal social support and physical and mental health: results from the national epidemiological survey on alcohol and related conditions. *Journal of Public Health*, 32(2), 191-201. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdp093>
- Pajares, F., & Schunk, D. H. (2002). Self and self-belief in psychology and education: A historical perspective. In J. Aronson (Editor), *Improving academic achievement* (pp. 3-21). Academic Press.
- Pfaffman, T. (2020). Assertiveness. In: Zeigler-Hill, V., Shackelford, T.K. (Eds) *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (pp. 263-269). Springer
- Ryu, G.W., Yang, Y.S. & Choi, M. (2020). Mediating role of coping style on the relationship between job stress and subjective well-being among Korean police officers. *BMC Public Health* 20, 470. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-08546-3>
- Seligman, M. E. P. (1991). *Learned optimism*. Pocket Books.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2014). *Positive psychology: An introduction*. In *flow and the foundations of positive psychology*. Springer, Dordrecht
- Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S., Panter-Brick, C., & Yehuda, R. (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*, 5(1), 25338. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338>
- Southwick, S. M., Pietrzak, R. H., & White, G. (2011). Interventions to enhance resilience and resilience-related constructs in adults. In S. M. Southwick, B. T. Litz, D. Charney, M. J. Friedman (Eds), *Resilience and mental health: Challenges across the lifespan* (pp. 289-306). Cambridge University Press.
- Winship, B. J., & Kelley, J. D. (1976). A verbal response model of assertiveness. *Journal of Counseling Psychology*, 23, 215-220. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.23.3.215>
- Zautra, A. J., Hall, J. S., & Murray, K. E. (2010). Resilience: A new definition of health for people and communities. In J. W. Reich, A. J. Zautra, & J. S. Hall (Eds.), *Handbook of adult resilience* (pp. 3 - 34). Guilford.

TERAPÖTİK İLİŞKİYİ SONLANDIRMA

Büşra Ünverdi

GİRİŞ

Psikoterapi, zaman sınırlı bir ilişkidir ve her terapi süreci bir süre sonra biter (Neukrug, 2015). Terapi sürecinde sonlandırma aşaması, önemli bir yer tutmaktadır. Doğru yapılmazsa; hem danışanda istenilen yönde bir değişim olmaz hem de danışanlar süreçten kötü etkilendikleri için ihtiyaç duyduklarında bir daha yardım almak istemeyebilirler (Ward, 1984). Sadece danışan için değil, danışman için de yoğun duygular uyandırabilen (Fragkiadaki ve Strauss, 2012) sonlandırma süreci bu kadar önemli olmasına rağmen kitaplarda ve terapi eğitimlerinde diğer aşamalar kadar yer bulamamış (Bor vd., 2004; Ward, 1984), genelde mikro danışmanlık becerileri, danışma sürecini yapılandırma, terapi süreci gibi noktalar üzerinde durulmuştur. İlişkiyi sonlandırma kayıp ve yas süreçlerini tetikleyebildiği için insanlar, bu süreci konuşmaktan kaçınma eğiliminde olabilmektedir. Ne var ki; sonlandırma aşaması ayrılma-bireyleşme, bağımsızlık ve büyüme gibi konularla da ilişkili olması sebebiyle üzerinde durulması ve uygun şekilde ele alınması gereken bir süreçtir (Ward, 1984). Bu bölümde, sonlandırma aşamasında danışan ve danışmanın üzerine düşen görevler, sonlandırma aşamasının danışma sürecinde nasıl ele alınması gerektiği, danışma sürecinin sonuna gelindiğine ilişkin ipuçları, sonlandırmayla ilgili faktörler ve sonlandırmayla ilgili etik meseleler üzerinde durulacaktır.

PD: Ne kadar sinirlendiğinizi hatırlıyorum. Bana ikinci bir şans verdiğiniz için teşekkür ederim. Mükemmel bir danışman olmamama rağmen süreci birlikte götürebildik...

Bu seansta, görüldüğü üzere danışan ve danışman arasında süreç boyunca yaşanan iş birliğine vurgu yapılarak danışanın katkıları göz ardı edilmemiştir. Ayrıca danışman, kendi hatalarının da olduğuna dair hatırlatma yaparak danışan danışman ilişkisini eşitlemeye çalışmıştır. Böylece sürecin sonlandırılmasından sonraki aşamada danışanın kendi başına devam edebileceğine dair ona cesaret vermiştir.

Son vedalaşma konuşması ise şu şekilde olmuştur:

PD: Vedalaşırken söylemek istediğim birkaç şey var. Size bu yolculukta eşlik etmiş olmak benim için çok güzeldi. Birine kendini açmak cesaret ister; bana güvenciniz ve kendinizle ilgili özelinizi paylaştınız.

D: Size kendimi açmam çok zor olmadı, bana karşı yargılayıcı davranmadınız.

PD: Bu süreç sizin için olduğu kadar benim için de geliştiriciydi. Anlattıklarınızı dinleyerek hem insan hem de bir ruh sağlığı uzmanı olarak kendimi geliştirmiş hissediyorum. Bana kattıklarınız için ben de size teşekkür ederim. Hoşçakalın.

D: Hoşçakalın.

KAYNAKLAR

- American Counseling Association. (2014). *2014 ACA code of ethics*. <https://www.counseling.org/docs/default-source/default-document-library/2014-code-of-ethics-finaladdress.pdf>
- Anderson, S. R., Tambling, R., Yorgason, J. B., & Rackham, E. (2019). The mediating role of the therapeutic alliance in understanding early discontinuance. *Psychotherapy Research*, 29(7), 882-893.
- Bhatia, A., & Gelso, C. J. (2017). The termination phase: Therapists' perspective on the therapeutic relationship and outcome. *Psychotherapy*, 54(1), 76-87. <https://doi.org/10.1037/pst0000100>
- Bor, R., Gill, S., Miller, R., & Parrott, C. (2004). Endings and Closure in Therapy. In *Doing Therapy Briefly* (pp. 169-183). https://doi.org/10.1007/978-0-230-00055-1_11
- DeWald, P. A. (1965). Reactions to the forced termination of therapy. *Psychiatric Quarterly*.
- Fragkiadaki, E., & Strauss, S. M. (2012). Termination of psychotherapy: The journey of 10 psychoanalytic and psychodynamic therapists. *Psychology and psychotherapy: Theory, research and practice*, 85(3), 335-350. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.2011.02035.x>

- Goode, J., Park, J., Parkin, S., Tompkins, K. A., & Swift, J. K. (2017). A collaborative approach to psychotherapy termination. *Psychotherapy, 54*(1), 10-14. <https://doi.org/10.1037/pst0000085>
- Knox, S., Adrians, N., Everson, E., Hess, S., Hill, C., & Crook-Lyon, R. (2011). Clients' perspectives on therapy termination. *Psychotherapy Research, 21*(2), 154-167. <https://doi.org/10.1080/10503307.2010.534509>
- Ling, L. S., & Stathopoulou, C. H. (2021). An exploration of ending psychotherapy: The experiences of volunteer counsellors. *Counselling and Psychotherapy Research, 21*(3), 729-738. <https://doi.org/10.1002/capr.12379>
- Mennicke, S. A., Lent, R. W., & Burgoyne, K. L. (1988). Premature termination from university counseling centers: A review. *Journal of Counseling & Development, 66*(10), 458-465. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1988.tb00788.x>
- Neukrug, E. S. (2015). *The world of the counselor: An introduction to the counseling profession*. Cengage Learning.
- Olivera, J., Challú, L., Gómez Penedo, J. M., & Roussos, A. (2017). Client-therapist agreement in the termination process and its association with therapeutic relationship. *Psychotherapy, 54*(1), 88. <http://dx.doi.org/10.1037/pst0000099>
- Råbu, M., Binder, P. E., & Haavind, H. (2013). Negotiating ending: A qualitative study of the process of ending psychotherapy. *European Journal of Psychotherapy & Counselling, 15*(3), 274-295. <https://doi.org/10.1080/13642537.2013.810962>
- Roos, J., & Werbart, A. (2013). Therapist and relationship factors influencing dropout from individual psychotherapy: A literature review. *Psychotherapy Research, 23*, 394-418. doi:10.1080/10503307.2013.775528
- Sherman, R. T., & Anderson, C. A. (1987). Decreasing premature termination from psychotherapy. *Journal of Social and Clinical Psychology, 5*(3), 298-312.
- Swift, J. K., & Callahan, J. L. (2011). Decreasing treatment dropout by addressing expectations for treatment length. *Psychotherapy Research, 21*(2), 193-200. <https://doi.org/10.1080/10503307.2010.541294>
- Swift, J. K., Greenberg, R. P., Whipple, J. L., & Kominiak, N. (2012). Practice recommendations for reducing premature termination in therapy. *Professional Psychology: Research and Practice, 43*(4), 379-387. <https://doi.org/10.1037/a0028291>
- Tryon, G. S., & Kane, A. S. (1995). Client involvement, working alliance, and type of therapy termination. *Psychotherapy Research, 5*(3), 189-198.
- Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği. (2011). Psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışanlar için etik kurallar. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/44163/mod_resource/content/0/PDR%20Etik.pdf
- Vasquez, M. J., Bingham, R. P., & Barnett, J. E. (2008). Psychotherapy termination: Clinical and ethical responsibilities. *Journal of Clinical Psychology, 64*(5), 653-665. <https://doi.org/10.1002/jclp.20478>

- Vervaeke, G. A., Vertommen, H., & Storms, G. (1997). Client and Therapist Values in Relation to Drop-Out. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory and Practice*, 4(1), 1-6. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0879\(199703\)4:1%3C1::AID-CPP97%3E3.0.CO;2-W](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0879(199703)4:1%3C1::AID-CPP97%3E3.0.CO;2-W)
- Ward, D. E. (1984). Termination of individual counseling: Concepts and strategies. *Journal of Counseling & Development*, 63(1), 21-25. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1984.tb02673.x>
- Yıkılmaz, M., Şahin, E. E., Özer, Ö., & Altınok, A. (2016). Üniversite öğrencilerinde psikolojik danışma sürecini erken bırakma: Nedenler ve öneriler. *Psikoloji Çalışmaları*, 36(1), 1-20. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iupcd/issue/25041/264383>

ETİK DEĞERLENDİRMELER

Semra Uçar

GİRİŞ

Psikolojik danışma sürecinde öne çıkan yetkinlik alanlarından biri de etik değerlendirme becerileridir. Etik değerlendirme sürecinde kullandığı kriterlerin neler olduğu konusunda bireyin etik tanımını şekillendiren unsurlar, fikir verici olabilmektedir. Etik değerlendirme süreci sadece mesleki eğitim kapsamındaki öğrenmelerden ibaret değildir. Aynı zamanda geçmiş yaşantılar ve zaman içerisindeki deneyimlerden kişisel ve mesleki olarak etkilenmektedir. Etik değerlendirme tarzı konusunda fikir edinilmesinde şu sorular sizlere yardımcı olabilir:

Meslek profesyoneli veya aday olarak yaptığımız değerlendirmeler sonucunda bir karar ya da davranışın etik olup olmadığına nasıl karar vermektesiniz?

.....
.....

Sayıdığımız kriterler hangi faktörlerden oluşmaktadır?

.....
.....

Her durumda aynı kriterler mi geçerlidir? Farklı durumlarda nasıl bir değişiklik göstermektedir?

.....
.....

KAYNAKLAR

- Adams, J. S., Tashchian, A., & Shore, T. H. (2001). Codes of ethics as signals for ethical behavior. *Journal of Business Ethics*, 29 (3), 199-211.
- American Counseling Association [ACA] (2014). *ACA Code of ethics: As approved by the ACA Government Council*. <http://www.counseling.org> adresinden erişilmiştir.
- Ametrano, I. M. (2014). Teaching ethical decision making: Helping students reconcile personal and professional values. *Journal of Counseling & Development*, 92(2), 154-161. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.2014.00143.x>
- Anderson, S. K., & Handelsman, M. M. (2010). *Ethics for psychotherapists and counselors: A proactive approach*. Wiley-Blackwell.
- Arslan, Ü., & Sommers-Flanagan, J. (2018). Ethical beliefs of counseling students in Turkey. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44,196-212. PUJE2018.214
- Bartneck, C., Lütge, C., Wagner, A., & Welsh, S. (2021). What is ethics? In *An introduction to ethics in robotics and al* (ss. 17-26). Springer.
- Bashe, A., Anderson, S. K., Handelsman, M. M., & Klevansky, R. (2007). An acculturation model for ethics training: The ethics autobiography and beyond. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38(1), 60-67. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.38.1.60>
- Beauchamp, T. L., & Childress, J. F. (2009). *Principles of biomedical ethics*. (8. baskı). Oxford University Press.
- Bond, T. (2017). *Psikolojik danışmanlıkta etik ve yasal konular*. (3. baskı). (B. Yeşilyaprak, Trans.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bradley, L. J., Whiting, P., Hendricks, B., Parr, G., & Jones, E. G. (2008). The use of expressive techniques in counseling. *Journal of Creativity in Mental Health*, 3(1), 44-59. <https://doi.org/10.1080/15401380802023605>
- Camadan, F. (2018). Psikolojik danışmanın yaşadığı çatışma: Etik ikilem. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 76-94. <https://doi.org/10.19126/suje.333613>
- Cohen, E., & Cohen Spieler, G. (2019). *Counseling ethics for the 21st century: A case-based guide to virtuous practice*. <https://doi.org/10.4135/9781071801161>
- Corey, G., Corey, M. S., & Callanan, P. (2017). *Issues and ethics in the helping professions*. (10. baskı). Cengage Learning.
- Cottone, R. R. (2012). Ethical decision making in mental health contexts: Representative models and an organizational framework. İçerisinde S. J. Knapp, M. C. Gottlieb, M. M. Handelsman & L. D. VandeCreek (Eds.), *APA handbook of ethics in psychology, Vol. 1. Moral foundations and common themes* (pp. 99-121). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13271-004>.
- Cottone, R. R., & Claus, R. E. (2000). Ethical decision-making models: A review of the literature. *Journal of Counseling & Development*, 78(3), 275-283.
- Cottone, R. R., & Tarvydas, V. (2016). *Ethics and decision making in counseling and psychotherapy*. (4. baskı). Springer Publishing Company.

- Çetinkaya Yıldız, E. (2019). Okul psikolojik danışmanlarının gizlilik, çoklu ilişkiler ve mesleki yeterlilik konularındaki etik ikilemleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(4), 1472-1486.
- Ethical Considerations (b.t). The foundations. (ss. 85-109). https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/95945_book_item_95945.pdf adresinden erişilmiştir.
- Fisher, C. B. (2009). *Decoding the ethics code: A practical guide for psychologists*. (2nd ed.). Sage Publications, Inc.
- Frame, M. W., & Williams, C. B. (2005) A model of ethical decision making from a multicultural perspective. *Counseling and Values*, 49, 165-179.
- Grace, B., Wainwright, T., Solomons, W., Camden, J., & Ellis-Caird, H. (2020). How do clinical psychologists make ethical decisions? A systematic review of emprical research. *Clinical Ethics*, 15(4), 213-224. <https://doi.org/10.1177%2F1477750920927165>
- Granello, D. H. (2010). Cognitive complexity among practicing counselors: How thinking changes with experience. *Journal of Counseling & Development*, 88(1), 92-100. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2010.tb00155.x>
- Handelsman, M. M., Gottlieb, M. C., & Knapp, S. (2005). Training ethical psychologists: An acculturation model. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(1), 59-65. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.36.1.59>
- Haverkamp, B. E., & Irvine, K. A. (2000). Ethical reasoning and ethics instruction. İçerisind W. E. Schultz (Ed.). *Counselling ethics casebook* (pp. 251-259). Ottawa.
- Herlihy, B., & Corey, G. (2006). ACA ethical standarts casebook. Alexandria, VA: American Counseling Association.
- İkiz, F. E. (2017). *Meslek etiği ve yasal konular*. Lisans Yayıncılık.
- İkiz, F. E., Sevinç, A., Kaval, A., Yeğintürk, G., & Kale, S. (2017b). Determining the profession's ethical requirements in school psychological counseling services. *Turkish Journal of Business Ethics*, 10, 223-245. <http://dx.doi.org/10.12711/tjbe.2017.10.2.0011>.
- İkiz, F. E., Şensoy, G., Balkan, K, & Akman, H. (2017). Psikolojik danışmanların meslek etiğine yönelik algıları: Özel çalışanlara yönelik bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 152-171.
- Jordan, A. E, & Meara, N. M. (1990). Ethics and the professional practice of psychologists: The role of virtues and principles. *Professional Psychology: Research and Practice*, 21(2), 107-114. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.21.2.107>
- Jungers, C. M, & Gregoire, J. (2016). Authenticity in ethical decision making: Reflections for professional counselors. *Journal of Humanistic Counseling*, 55, 99-110. doi: 10.1002/johc.12027
- Kabir, S. M. S. (2017). Ethics in counseling. İçersinde *Essentials of counseling* (ss.45-56). https://www.researchgate.net/publication/325844422_ETHICS_IN_COUNSELING adresinden erişilmiştir.
- Kitchener, S., K, & Anderson, S. K. (2011). *Foundations of ethical practice, research, and teaching in psychology and counseling* (2nd ed.). Routledge/Taylor & Francis Group.

- Kimball, P., & Daniel, D. (2020). Reflective writing: Enhancing students cognitive complexity through ethics education. *Journal of Creativity in Mental Health*, 15 (2), 250-264.
- Kolay Akfert, S. (2012). Ethical dilemmas experienced by psychological counsellors working at different institutions and their attitudes and behaviours as a response to these dilemmas. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(3), 1806-1812.
- Knapp, S. J., & Vandecreek, L. D. (2010). *Practical ethics for psychologists: A positive approach*. (M. Yılmaz, T. F. Karahan, S. Balci Çelik ve M. E. Sardoğan, Çev.). Mentis Yayıncılık.
- Lambie, G. W., Ieva, K. P., & Ohrt, J. H. (2012). Impact of a counseling ethics course on graduate students' learning and development. *International Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 6, 1-15.
- Lambie, G. W., Leva, K. P., Mullen, P. R. & Hayes, B. G. (2011). Ego development, ethical decision-making, and legal and ethical knowledge in school counsellors. *Journal of Adult Development*, 18(1), 50-59. <https://doi.org/10.1007/s10804-010-9105-8>
- Levitt, D. H., Ducaine, C. S., Greulich, K., Gentry, K., & Treweeke, L. (2019). Teaching ethical decision-making in counselor education. *The Journal of Counselor Preparation and Supervision*, 12(3). <https://repository.wcsu.edu/jcps/vol12/iss3/7> adresinden erişilmiştir.
- Mattison, M. (2000). Ethical decision making: The person in the process. *Social Work*, 45(3), 201-212. <https://doi.org/10.1093/sw/45.3.201>.
- Nagy, T. F. (2019). Psikologlar için temel meslek etiği: Temel konuları anlamak ve üstesinden gelmek için bir el kitabı. (İ. Dağ & H. Gündüz, Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Oramas, J. E. (2017). Counseling ethics: Overview of challenges, responsibilities and recommended practices. *Journal of Multidisciplinary Research*, 9(3), 47-58.
- Ponton, R. F., & Duba, J. D. (2009). The ACA code of ethics: Articulating counseling's professional covenant. *Journal of Counseling & Development*, 87(1), 117-121. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2009.tb00557.x>
- Pope, K. S., & Vasquez, M. J. T. (2007). *Ethics in psychotherapy and counseling: A practical guide* (3rd ed.). Jossey- Bass.
- Schoener, G. R. (2008). Making training in ethics & Professional boundaries effective & dynamic. *Continuing Education: Creative Moments & Challenging Events in Therapy - Bending Rules to Help Convention*, American Psychiatric Association.
- Siviş Çetinkaya, R. (2018a). Meslek etiği eğitimine pozitif bir yaklaşım: Kültürleştirme modeli. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45, 74-87. <https://doi.org/10.21764/mauefd.329778>
- Siviş Çetinkaya, R. (2018b). Confidentiality of adolescent risk-taking behaviors: A survey of Turkish school counselors. *Ethics & Behavior*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/10508422.2018.1469089>
- Siviş Çetinkaya, R. (2019). Turkish student counselors' perceptions of ethically: A brief report. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 41,407-414. <https://doi.org/10.1007/s10447-018-9358-7>

- Sivis Çetinkaya, R. (2014). Ethical judgments of counselors: Results from a Turkish sample. *Ethics & Behavior*, 25(5), 400-417. <https://doi.org/10.1080/10508422.2014.941981>
- Şensoy, G., & İkiz, F. E. (2022). Ethical dilemmas of school counselors: A vignette study. *Journal of Psychologists and Counselors in Schools*. <https://doi.org/10.1017/jgc.2022.1>
- Teibowei, J. B., Charlse-Zalakoro, J. L., & Osusu, T. B. (2018). Counselor characteristics and ethical decision making: Implications for counselling. *International Journal of Strategic Research in Education, Technology and Humanities*, 5(1), 75-89.
- Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (2021). *Psikolojik danışma etik kodları*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.
- Warren, J., Zavaschi, G., Covello, C., & Zakaria, N. S. (2012). The use of bookmarks in teaching counseling ethics. *Journal of Creativity in Mental Health*, 7 (2), 187-201. <https://doi.org/10.1080/15401383.2012.685027>
- Welfel, E. R. (2005). Accepting fallibility: A model for personal responsibility for nonegregious ethics infractions. *Counseling and Values*, 49(2),120-131. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007x.2005.tb00258.x>
- Welfel, E. R. (2015). *Ethics in counseling and psychotherapy: Standards, research, and emerging issues*. (6. baskı). Cengage Learning.
- Yam, F. C. (2017). Psikolojik danışmanların yaşamış oldukları etik ikilemler ve bu etik ikilemler karşısındaki duygu, düşünce ve davranışları ile çözüm engelleri: Nitel bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48), 465-477.

PSİKOLOJİK DANIŞMANLAR İÇİN ÖZ BAKIM

Işıl Tekin

“Başkalarını önemseme ve onlara bakma konusunda her zaman kendime bakmaktan daha iyi oldum. Ama sonraki yıllarda ilerleme kaydettim.” (Rogers, 1995, s.80).²

GİRİŞ

Psikolojik danışma, bireylerin iyi oluşlarını destekleme amacına hizmet eder ve psikolojik danışma sürecinin başarısında, danışmana ait faktörler en az kullanılan teori ve teknikler kadar önemlidir (Baldwin ve Imel, 2010; Lawson vd., 2007). Diğer bir ifadeyle, psikolojik danışma sürecinde danışmanlar, mesleki öneme sahip birer profesyonel aktördürler (Skovholt, 2012). Dolayısıyla danışanların kendilerini keşfetmelerine, iyi oluşlarına ve gelişimlerine destek olabilmek için öncelikle psikolojik danışmaların kendi kişisel farkındalıklarını geliştirmeleri ve iyi oluşlarını destekleyebilecekleri yollar keşfetmeleri gerekmektedir. İşte bunun yolu da öz bakımdan geçmektedir. Gerçekten de psikolojik bakımdan sağlıklı olma ve kişisel farkındalık pek çok kaynakta etkili psikolojik danışman özellikleri arasında ilk olarak anılan özelliklerdendir (ör. Hackney ve Cormier, 2008; Lawson vd., 2007). Fakat psikolojik danışmanların öz bakımlarını nasıl sağlayabileceklerine çok daha az değinilmiştir. Kaynaklardaki yetersizliğin yanı sıra eğitim programlarında da öz bakıma sınırlı oranda yer verilmektedir. Culver (2011) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada araştırmaya katılan 286 psikolojik danışmanın %78'i bu konuya dair herhangi bir ders almadığını ifade etmiştir. Bu konuda herhangi bir ders olmaması

²: “I have always been better at caring for and looking after others than I have in caring for myself. But in these later years, I made progress.” (Rogers, 1995, s.80).

SONUÇ

Psikolojik danışmanlıkta kişisel iyilik hâli ve psikolojik sağlamlığın sağlanması ve korunması etkili bir psikolojik danışma süreci için gereklidir ve bu ancak yeterli bir öz bakım ile mümkündür. Bu nedenle öz bakım, psikolojik danışmanlar ve genel olarak ruh sağlığı çalışanlarının mesleki yaşamlarında temel bir role sahiptir. Fakat öz bakım, yalnızca zaman zaman kullanılacak bir strateji olmamalıdır. Bunun yerine psikolojik danışmanlarda bir kültür hâline getirilmeli ve sürekliliği sağlanmalıdır. Öz bakım, uçak yolculuklarında yapılan “önce kendi maskenizi takın sonra diğerlerine yardım edin” uyarısına benzetilmektedir. Kendi iyi oluşunu belirli bir düzeyde sağlayamayan bir ruh sağlığı çalışanının danışmanlarına yardımcı olması mümkün görünmemektedir. Danışmanlarımıza mümkün olan en iyi psikolojik yardım hizmetini sağlayabilecek durumda olmak istiyorsak, çeşitli boyutları barındıran, bilinçli, amaçlı ve yeterli öz bakım uygulamalarını gerçekleştirmek sorumluluklarımız arasında yer almaktadır.

“Başkalarını önemsemek, kendini önemsemeyi gerektirir.”

(Germer ve Neff, 2015, s.48)³

KAYNAKLAR

- Acar, S. & Doğan, U. (2021). Psikolojik danışmanların kendi ruh sağlıklarına yönelik değerlendirmeleri. *Journal of History School*, 55, 4320-4336.
- Adams, M. (2014). *The myth of the untroubled therapist, private life, professional practice*. London: Routledge.
- Akgün, A. (2022). *Psikolojik danışmanların mesleki tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Karma desen çalışması* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi.
- American Counseling Association. (2014). *ACA code of ethics*.
- Arcuri Sanders, N. M., Vincenzes, K. A., & Forziat-Pytel, K. (2020). What does self-care look like for online graduate mental health counseling students?. *Journal of Creativity in Mental Health*, 15(1), 104-116.
- Association for Counselor Education and Supervision. (2011). *Best practices in clinical supervision*. <https://acesonline.net/wp-content/uploads/2018/11/ACES-Best-Practices-in-Clinical-Supervision-2011.pdf>.

³ “Caring for others requires caring for oneself.” (Germer ve Neff, 2015, s.48).

- Baker, C., & Gabriel, L. (2021). Exploring how therapists engage in self-care in times of personal distress. *British Journal of Guidance and Counselling*, 49(3), 435-444.
- Baker, E. K. (2003). *Caring for ourselves: A Therapist's guide to personal and professional well-being*. Washington, DC: American Psychological Association Press.
- Baldwin, S. A. & Imel, Z. E. (2010). The therapist effects: Findings and methods. M. J. Lambert (Ed.), *Handbook of psychotherapy and behavior change* içinde (6. bs., ss.258-298) New Jersey: Wiley & Sons.
- Barlow, C. A., & Phelan, A. M. (2007). Peer collaboration: A model to support counsellor self-care. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 41(1), 3-15.
- Beauchemin, K. (2018). Through the looking glass: Reflecting on counsellor dreams for enhanced self-care and effective practice. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 40(1), 52-59.
- Bradley, N., Whisenhunt, J., Adamson, N., & Kress, V. E. (2013). Creative approaches for promoting counselor self-care. *Journal of Creativity in Mental Health*, 8, 456-469.
- Bräuninger, I. (2012). Dance movement therapy group intervention in stress treatment: A randomized controlled trial (RCT). *The Arts in Psychotherapy*, 39, 443-450.
- Brownlee, E. (2016). Measuring relationships between self-compassion, compassion fatigue, burnout and well-being in student counsellors and student cognitive behavioural psychotherapists. *A quantitative survey Counselling and Psychotherapy Research*, 16, 15-23.
- Carter, L. A. & Barnett, J. E. (2014). *Self-care for clinicians in training: A guide to psychological wellness for graduate students in psychology*. USA: Oxford University Press.
- Christopher, J. C., & Maris, J. A. (2010). Integrating mindfulness as self-care into counselling and psychotherapy training. *Counselling and Psychotherapy Research*, 10 (2), 114-125.
- Coaston, S. C. (2017). Self-Care through self-compassion: A Balm for burnout. *Professional Counselor*, 7(3), 285-297.
- Coaston, S. C., & Lawrence, C. (2019). Integrating self-compassion across the counselor education curriculum. *Journal of Creativity in Mental Health*, 14(3), 292-305.
- Coleman, C., Martensen, C., Scott, R., & Indelicato, N. A. (2016). Unpacking self-care: The connection between mindfulness, self-compassion, and self-care for counselors. *Counseling and Wellness: A Professional Counseling Journal*, 5, 1-8.
- Colman, D. E., Echon, R., Lemay, M. S., McDonald, J., Smith, K. R., Spencer, J., & Swift, J. K. (2016). The efficacy of self-care for graduate students in professional psychology: A meta-analysis. *Training and Education in Professional Psychology*, 10(4), 188-197.
- Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs. (2016). *2016 CACREP standards*. <https://www.cacrep.org/for-programs/2016-cacrep-standards/>
- Culver, L. M. (2011). *Counselor perceptions of the efficacy of training and implementation of self-care strategies related to trauma work* [Unpublished Doctoral Dissertation]. USA: University of New Orleans.
- Dattilio, F. M. (2015). The Self-Care of psychologists and mental health professionals: A review and practitioner guide. *Australian Psychologist*, 50(6), 393-399.

- Dorociak, K. E., Rupert, P. A., Bryant, F. B., & Zahniser, E. (2017). Development of the Professional Self-Care Scale. *Journal of Counseling Psychology*, 64(3), 325-334.
- Figley, C. R. (2002). Compassion fatigue: Psychotherapists' chronic lack of self-care. *Journal of Clinical Psychology*, 58(11), 1433-1441.
- Friedman, K. (2017). Counselor self-care and mindfulness. *Contemporary Buddhism*, 18(2), 321-330.
- Germer, C. K., & Neff, K. D. (2015). Cultivating self-compassion in trauma survivors. V. M. Follette, J. Briere, D. Rozelle, J. W. Hopper, & D. I. Rome (Ed.), *Mindfulness-oriented interventions for trauma: Integrating contemplative practices içinde* (ss. 43-8). New York: The Guilford Press.
- Güler, D. (2018). *Psikolojik danışman adaylarının öz bakım davranışlarını geliştirmek amacıyla "Psikolojik Danışmanlarda Öz Bakım" dersinin tasarlanması ve uygulanması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Hackney H. & Cormier, S. (2008). *Psikolojik danışma ilke ve teknikleri: Psikolojik yardım süreci el kitabı*. (T. Ergene ve S. Aydemir Sevim Çev.). Ankara: Metis.
- Ko, H., & Lee, S. M. (2021). Effects of Imbalance of self-and other-care on counselors' burnout. *Journal of Counseling and Development*, 99(3), 252-262.
- Kottler, J. A. (2012). *The therapist's workbook: Self-assessment, self-care, and self-improvement exercises for mental health professionals*. USA: John Wiley & Sons.
- Lawson, G., Venart, E., Hazler, R. J., & Kottler, J. A. (2007). Toward a culture of counselor wellness. *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 46(1), 5-19.
- Lawson, G. & Myers, J. E. (2011). Wellness, professional quality of life, and career-sustaining behaviors: What keeps us well? *Journal of Counseling and Development*, 89, 163-171.
- Malinowski, A. J. (2014). *Self-care for the mental health practitioner: The theory, research, and practice of preventing and addressing the occupational hazards of the profession*. UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Mayorga, M. G., Devries, S. R., & Wardle, E. A. (2015). The practice of self-care among counseling students. *i-Manager's Journal on Educational Psychology*, 8(3), 21-28.
- McCadden, A. P. (2016). *"Nobody can give from an empty vessel": A qualitative study on self-care for women activists in counseling psychology* [Unpublished doctoral dissertation]. The University of Utah.
- McLeod, J. & McLeod, J. (2015). *Danışmanlık becerileri*. (N. Sağlam, Çev.). Ankara: Nobel.
- Merriman, J. (2015). Enhancing counselor supervision through compassion fatigue education. *Journal of Counseling and Development*, 93(3), 370-378.
- Nelson, J. R., Hall, B. S., Anderson, J. L., Birtles, C., & Hemming, L. (2018). Self-compassion as self-care: A simple and effective tool for counselor educators and counseling students. *Journal of Creativity in Mental Health*, 13(1), 121-133.
- Nielsen, L. A. (1988). Substance abuse, shame and professional boundaries and ethics: Disentangling the issues. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 4, 109-137.
- Norcross, J. C. (2000). Psychotherapist self-care: Practitioner-tested, research-informed strategies. *Professional psychology: Research and practice*, 31(6), 710-713.

- Norcross, J. C., & VandenBos, G. R. (2018). *Leaving it at the office: A guide to psychotherapist self-care*. Guilford Publications.
- O'Halloran, T. M., & Linton, J. M. (2000). Stress on the job: Self-care resources for counselors. *Journal of Mental Health Counseling*, 22, 354-364.
- Pakenham, K. I. (2015). Training in acceptance and commitment therapy fosters self-care in clinical psychology trainees. *Clinical Psychologist*, 21(3), 186-194.
- Plath, A. M., & Fickling, M. J. (2022). Task-oriented self-care: An innovative approach to wellness for counselors. *Journal of Creativity in Mental Health*, 17(1), 55-66.
- Posluns, K., & Gall, T. L. (2020). Dear mental health practitioners, take care of yourselves: A literature review on self-care. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 42(1), 1-20.
- Quartirolu, A., Etzel, E. F., Knight, S. M., & Zakrajsek, R. A. (2019). Self-care as key to others' care: The perspectives of globally situated experienced senior-level sport psychology practitioners. *Journal of Applied Sport Psychology*, 31(2), 147-167.
- Reeves, A. (2018). *An introduction to counselling and psychotherapy; from theory to practice*. London: Sage Publications.
- Rogers, C. R. (1995). *A way of being*. Boston: Houghton Mifflin.
- Salahi, F., Abdullah, H. S., Farhang, M., & Amini, S. (2014). Self-care strategies in novice Malaysian counselors: A case Study. *The Social Sciences*, 9(1), 14-19.
- Santana, M. C. & Fouad, N. A. (2017). Development and validation of a self-care behavior inventory. *Training and Education in Professional Psychology*, 11(3), 40-145.
- Skovholt, T. M. (2012). Psikolojik danışmanların psikolojik sağlamlığı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(38), 137-146.
- Skovholt, T. M., & Trotter-Mathison, M. (2016). *The resilient practitioner: Burnout and compassion fatigue prevention and self-care strategies for the helping professions*. (3. bs.). New York: Routledge.
- Skovholt, T. M., Grier, T. L., & Hanson, M. R. (2001). Career counseling for longevity: Self-care and burnout prevention strategies for counselor resilience. *Journal of Career Development*, 27(3), 167-176.
- Smullens, S. (2015). *Burnout and self-care: A guidebook for student and those mental health and related professions*. NASW Press.
- Tagay, Ö., & Çakar, F. S. (2017). Okullarda yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin okul psikolojik danışmanlarının görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1168-1186.
- Tuzgöl Dost, M., & Keklik, İ. (2012). Alanda çalışanların gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 389-407.
- Vincenzes, K., Arcuri, N., & Forziat, K. (2018). Self-care in an online graduate program: How can counselor educators support their students' needs remotely? *Journal of the Pennsylvania Counseling Association*, 17(1), 47-56. http://www.pacounseling.org/aws/PACA/asset_manager/get_file/211773

- Warren, J., Morgan, M. M., Morris, L. N. B., & Morris, T. M. (2010). Breathing words slowly: Creative writing and counselor self-care. *Journal of Creativity in Mental Health, 5*(2), 109-124.
- Wise, E. H., Hersh, M. A. & Gibson, C. L. (2012). Ethics, self-care and well-being for psychologists: Re-envisioning the stress-distress continuum. *Professional Psychology: Research and Practice, 43*(5) 487-494.
- Wolf, C. P., Thompson, I. A., Thompson, E. S., & Smith-Adcock, S. (2014). Refresh your mind, rejuvenate your body, renew your spirit: A pilot wellness program for counselor education. *The Journal of Individual Psychology, 70*(1), 57-75.
- Zahniser, E., Rupert, P. A., & Dorociak, K. E. (2017). Self-care in clinical psychology graduate training. *Training and Education in Professional Psychology, 11*(4), 283-289.

ÇOCUKLARA TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Gülşen Topal Özgen

GİRİŞ

Çocuklara danışmanlık yapmak, danışmanlar için önemli bir uzmanlık alanıdır. Bu bölümde benimsediğimiz bakış açısı, çocukların ayrı bir çalışmayı hak eden farklı, heterojen bir grup olduğudur. Çocukların danışmanlık ihtiyaçları, yetişkinlerle karşılaştırıldığında benzersizdir (Innerhofer, 2013). Çocuklar sadece küçük yetişkinler değildir; dolayısıyla çocuğa yardım da küçültülmüş yetişkin tedavisi olarak görülemez (Prout ve Fedewa, 2015). Bundan dolayı çocuklarla psikoterapide araçlar; konuşma, oynama, yeni davranışları teşvik etme ve ödüllendirme, problem çözme ve baş etme becerilerini geliştirme gibi etkinlikleri içermektedir. Ayrıca bu etkinlikleri gerçekleştiren kişiler arasında terapistler, ebeveynler, öğretmenler veya akranlar yer almaktadır. Kuklalar, oyunlar, hikâyeler, hayvanlar (ör. köpekler, atlar), videolar, teknoloji ve sosyal medya gibi çeşitli terapötik yardımlar, tedavi hedeflerine ulaşılmasında araç olarak kullanılabilir (Kazdin ve Weisz, 2017).

Gelişim kuramcılarının çocukların büyüme ve gelişim süreçlerine ve çocukluk deneyimlerinin yetişkin üzerindeki etkisine odaklanırken, çocuk psikiyatristleri psikiyatrik problemleri olan çocuklara yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, ağır psikiyatrik problemi olmayan ya da gelişim geriliği olmayan çocukların öğrenme, sosyal veya davranışsal sorunları büyük ölçüde göz ardı edilmektedir (Henderson ve Thompson, 2015). Çocuklarda psikolojik problemler; okul başarısızlığına, şiddete, intihara, aile içi çatışmaya, uyuşturucu kullanımına ve bir dizi başka zor duruma yol açabilmektedir. Başına gelen bu zorlayıcı durumlarla baş edebilmesi için

Nisan oyun odasında asla parmağını emmedi ya da saçını çekmedi. Sadece bir kez oyun odasındaki oyuncaklardan biri olan peruğa ilgi duyduğunu ifade etti. Oyun odasının dışındaki bekleme odasında, ara sıra parmağını emdi ve ebeveyn talimatlarına boğulduğunda bir veya iki kez saçını çekti. Son olarak, oyun odası atmosferi, Nisan'a annesi ve anneannesiyle olan öğretim ilişkisinin dışında bir ilişki sağladı. Oyun terapistinin Nisan'dan hiçbir ön yargılı beklentisi yoktu ve onun oyununu yönetmedi. Nisan kısa süre sonra terapistinin onun kendi kararlarını verebileceğine inandığını öğrendi. Nisan'ın kendi kararlarını verme konusundaki yeni cesareti oyun terapisinde ve ayrıca Nisan'ın oyun odasının dışındaki dünyasında kendini gösterdi. Nisan, oyun terapisti seanslarındaki deneyimlerini, kendi dünyasına yansıtmak için kullanabildi. Bu süreç ancak çocuğun koşulsuz olarak kabul edildiğini, seçimler yapmaya teşvik edildiğini ve duygusal olarak güvende hissettiği bir ortamda gerçekleşebilir. Nisan'ın saçlarının yeniden çıkması, bu koşulların karşılandığının çarpıcı bir kanıtı gibi görünüyordu.

KAYNAKLAR

- Abbaslo, F. (2020). The effect of play therapy based on cognitive-behavioral approach on academic achievement and self-esteem of students with special learning disabilities. *Pajouhan Scientific Journal*, 18(4), 1-8. <https://dx.doi.org/10.52547/psj.18.4.1>
- Abdollahian, E., Mokhber, N., Balaghi, A., & Moharrari, F. (2012). The effectiveness of cognitive-behavioural play therapy on the symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder in children aged 7-9 years. *ADHD Attention Deficit and Hyperactivity Disorder*, 5(1), 41-45. <https://doi.org/10.1007/s12402-012-0096-0>
- Adler-Tapia, R. (2012). *Child psychotherapy: Integrating developmental theory into clinical practice*. Springer Publishing Company.
- Aras, Ş., Ünlü, G. ve Taş, F. V. (2007). Çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine başvuran hastalarda belirtiler, tanılar ve tanıya yönelik incelemeler. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10(1), 28-37.
- Axline, V. M. (1950). Play therapy experiences as described by child participants. *Journal of Consulting Psychology*, 14(1), 53.
- Axline, V. M. (1981). *Play therapy*. The Ballantine Publishing Group.
- Baggerly, J. (2004). The effects of child-centered group play therapy on self-concept, depression, and anxiety of children who are homeless. *International Journal of Play Therapy*, 13(2), 31-51. Baggerly, J. (2004). The effects of child-centered group play therapy on self-concept, depression, and anxiety of children who are homeless. *International Journal of Play Therapy*, 13(2), 31-51. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0088889>

- Baggerly, J. (2004). The Effects of Child-Centered Group Play Therapy on Self-Concept, Depression, and Anxiety of Children Who Are Homeless. *International Journal of Play Therapy*, 13(2), 31-51. <https://doi.org/10.1037/h0088889>
- Balch, J. W., & Ray, D. C. (2015). Emotional assets of children with autism spectrum disorder: A single case therapeutic outcome experiment. *Journal of Counseling and Development*, 93, 429-439. <https://doi.org/10.1002/jcad.12041>
- Bernard van Leer Vakfı (2014). Türkiye’de 0-8 yaş arası çocuğa yönelik aile içi şiddet araştırması. Bernard Van Leer.
- Blanco, P. J., & Ray, D. C. (2011). Play therapy in elementary schools: A best practice for improving academic achievement. *Journal of Counseling & Development*, 89(2), 235-243. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2011.tb00083.x>
- Blanco, P. J., Muro, J. H., Holliman, R., Stickley, V. K., & Carter, K. (2015). Effect of child-centered play therapy on performance anxiety and academic achievement. *Journal of Child and Adolescent Counseling*, 1(2), 66-80. <https://doi.org/10.1080/23727810.2015.1079117>
- Bratton, S., & Landreth, G. (1995). Filial therapy with single parents: Effects on parental acceptance, empathy, and stress. *International Journal of Play Therapy*, 4(1), 61-80. <https://doi.org/10.1037/h0089142>
- Bratton, S., Ray, D., & Rhine, T. (2005). The efficacy of play therapy with children: A meta-analytic review of treatment outcomes. *Journal of Professional Psychology Research and Practice*, 36(4), 376-390. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0735-7028.36.4.376>
- Chen, S.-Y., Roller, K., & Kottman, T. (2021). Adlerian family play therapy: Healing the attachment trauma of divorce. *International Journal of Play Therapy*, 30(1), 28-39. <https://doi.org/10.1037/pla0000146>
- Chen, S.-Y., Roller, K., & Kottman, T. (2021). Adlerian family play therapy: Healing the attachment trauma of divorce. *International Journal of Play Therapy*, 30(1), 28-39. <https://doi.org/10.1037/pla0000146>
- Delevi, R. ve Bugay, A. (2011). Kum oyunu terapisi: Kuramsal bilgiler ve bir olgu örneği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18 (2), 127-134.
- Durukan, İ., Karaman, D., Kara, K., Türker, T., Tufan, A. E., Yalçın, Ö. ve Karabekiroğlu, K. (2011). Çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine başvuran hastalarda tanı dağılımı. *Dusunen Adam: Journal of Psychiatry & Neurological Sciences*, 24(2), 121-130. <https://doi.org/10.5350/DAJPN2011240204>
- Erol, N., Kiliç, C., Ulusoy, M., Keçeci, M. ve Simsek, Z. (1998). *Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu*. TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Eksen Tanıtım.
- Fuggle, P., Dunsmuir, S., & Curry, V. (2012). *CBT with children, young people and families*. SAGE Publications.
- Geldard, K., Geldard, D., & Foo, R. Y. (2013). *Counselling children: A practical introduction* (Fourth ed.). Sage Pub.
- Gençer-Akar, A. ve Aksoy, A. B. (2016). Anne çocuk etkileşiminde farklı bir yaklaşım: Theraplay oyun terapisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 244-254.

- Godino-Iáñez, M. J., Martos-Cabrera, M. B., Suleiman-Martos, N., Gómez-Urquiza, J. L., Vargas-Román, K., Membrive-Jiménez, M. J., & Albendín-García, L. (2020). Play therapy as an intervention in hospitalized children: A systematic review. *Healthcare* 8 (3), 239-251. <https://doi.org/10.3390/healthcare8030239>
- Gold-Steinberg, S., & Logan, D. (1999). Integrating play therapy in the treatment of children with obsessive-compulsive disorder. *American Journal of Orthopsychiatry* 69(4), 495-503. <https://doi.org/10.1037/h0080397>
- Guernsey, L. (2000). Filial therapy into the 21st century. *International Journal of Play Therapy*, 9(2), 1-17. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0089433>
- Hall, T. M., Kaduson, H. G., & Schaefer, C. E. (2002). Fifteen effective play therapy techniques. *Professional Psychology: Research and Practice*, 33(6), 515-522. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.33.6.515>
- Henderson, D. A., & Thompson, C. L. (2015). *Counseling children*. Cengage Learning.
- Hirschfeld, M. R., & Wittenborn, A. K. (2016). Emotionally focused family therapy and play therapy for young children whose parents are divorced. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57(2), 133-150. <https://doi.org/10.1080/10502556.2015.1127878>
- Homeyer, L. E., & Morrison, M. O. (2008). Play Therapy: Practice, issues, and trends. *American Journal of Play*, 1(2), 210-228.
- Ibrahim, H. A., & Amal, A. A. (2020). The effectiveness of Play Therapy in hospitalized children with cancer: Systematic review. *Journal of Nursing Practice*, 3(2), 233-243. <https://doi.org/10.30994/jnp.v3i2.92>
- Innerhofer, B. (2013). The relationship between children's outcomes in counselling and psychotherapy and attachment styles. *Counselling Psychology Review*, 28(4), 60-76.
- İstanbul Çocuk ve Ergen Psikanalitik Psikoterapi Derneği (2019). Psikanalitik çocuk ve ergen terapisi nedir? <http://www.iceppd.com/psikanalitik-cocuk-ve-ergen-terapisi-nedir/>
- Jalali, S., & Molavi, H. (2011). The effect of play therapy on separation anxiety disorder in children. *Journal of Psychology*, 14, 370-382.
- Kazdin, A. E. & Weisz, J. R. (2017). Introduction: Context, Background, and Goals. In Kazdin, A. E. & Weisz, J. R. (Eds.) *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (pp. 3-17). Guilford Press.
- Kılıç, C. (2020). Türkiye'de ruhsal hastalıkların yaygınlığı ve ruhsal tedavi ihtiyacı konusunda neredeyiz? *Toplum ve Hekim*, 35(3), 179-187.
- Kinsworthy, S., & Garza, Y. (2010). Filial therapy with victims of family violence: A phenomenological study. *Journal of Family Violence*, 25(4), 423-429. [Doi.10.1007/s10896-010-9303-y](https://doi.org/10.1007/s10896-010-9303-y)
- Kiye, S. ve Yalçın, İ. (2021). Oyun terapisi ve oyun terapisinin gruplarda kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 51, 287-303. <https://doi.org/10.53444/deubefd.836043>
- Knell, S. M. (1999). Cognitive-behavioral play therapy. In S. Russ & T.H. Ollendick (Eds.) *Handbook of psychotherapies with children and families* (pp. 385-404). Springer.

- Knell, S. M., & Dasari, M. (2010). Cognitive-behavioral play therapy for preschoolers: Integrating play and cognitive-behavioral interventions. In C. E. Schaefer (Ed.), *Play therapy for preschool children* (pp. 157-178). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/12060-008>
- Kottman, T. (2001). *Play therapy: Basics and beyond*. American Counseling Association.
- Landreth, G. L. (2002). *Play therapy: The art of the relationship* (2nd ed.). Brunner-Routledge.
- Landreth, G. L. (2012). *Play Therapy: Art of Relationship* (3rd. ed). Routledge.
- Landreth, G., & Bratton, S. (1999). Play therapy. ERIC Digest. Greensboro, NC: ERIC Clearinghouse on Counseling and Student Services. (ERIC Document Reproduction Service No. ED430172)
- Landreth, G.L. & Bratton, S.C. (2006) *Child-Parent Relationship Therapy: A 10-session Filial Therapy Model*. Taylor & Francis.
- Langham, R. Y. (2019). Child counselling. <https://www.therapytribe.com/therapy/child-counseling/>
- Lanyado, M., & Horne, A. (2013). The therapeutic relationship and process. In M. Lanyado & Horne, A. (Eds.) *The handbook of child and adolescent psychotherapy* (pp. 66-83). Routledge.
- LeBlanc, M., & Ritchie, M. (2001). A meta-analysis of play therapy outcomes. *Counseling Psychology Quarterly*, 14, 149-163. <https://doi.org/10.1080/09515070110059142>
- Lin, Y.D., & Bratton, S.C. (2015). A Meta-analytic review of Child-Centered Play Therapy approaches. *Journal of Counseling and Development*, 93, 45-58. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.2015.00180.x>
- Momeni, K., & Kahrizi, S. (2015). The effectiveness of sand play therapy on the reduction of the aggression in preschool children. *Journal of Iranian Psychologists*, 11(42), 147-158.
- Money, R., Wilde, S., & Dawson, D. (2021). The effectiveness of Theraplay for children under 12- a systematic literature review. *Child and Adolescent Mental Health*, 26(3), 238-251. <https://doi.org/10.1111/camh.12416>
- Morshed, N., Babamiri, M., Zemestani, M., & Alipour, N. (2019). A comparative study on the effectiveness of individual and group play therapy on symptoms of oppositional defiant disorder among children. *Korean Journal of Family Medicine*, 40(6), 368-372. <https://doi.org/10.4082%2Fkjfm.18.0045>
- Naidu, T., & Behari, S. (2010). The parent-child-therapist alliance: A case study using a strategic approach. *Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 22(1), 41-50. <https://doi.org/10.2989/17280583.2010.493674>
- Nash, J. B. & Schafer, C. E. (2011). Play Therapy: Basic concepts and practices. In Schafer, C. E. (Ed.) *Foundations of play therapy* (pp. 1-14). John Wiley & Sons, Inc.
- Norton, C. C., & Norton, B. E. (2006). Experiential play therapy. In Schafer, C.E. & H. G. Kaduson (Eds.) *Contemporary play therapy: Theory, research, and practice* (pp. 28-54). Guilford Press.

- Ogawa, Y. (2004). Childhood trauma and play therapy intervention for traumatized children. *Journal of Professional Counseling Practice*, 32(1), 19-29. <https://doi.org/10.1080/15566382.2004.12033798>
- Oyun Terapileri Enstitüsü (2015). Deneyimsel oyun terapisi. <https://oyunterapileri.org/ekoller/deneyimsel-oyun-terapisi/>
- Özkaya, B. T. (2015). Ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerine odaklanan bir oyun terapisi yaklaşımı: Filial terapi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(2), 208-220.
- Parker, M. M., Hunnicutt Hollenbaugh, K. M., & Kelly, C. T. (2021). Exploring the impact of child-centered play therapy for children exhibiting behavioral problems: A meta-analysis. *International Journal of Play Therapy*, 30(4), 259-271. <https://doi.org/10.1037/pla0000128>
- Perryman, K. L., Moss, R., & Cochran, K. (2015). Child-centered expressive arts and play therapy: School groups for at-risk adolescent girls. *International Journal of Play Therapy*, 24(4), 205. <https://doi.org/10.1037/a0039764>
- Post, P. B., Phipps, C. B., Camp, A. C., & Grybush, A. L. (2019). Effectiveness of child-centered play therapy among marginalized children. *International Journal of Play Therapy*, 28(2), 88-97. <https://doi.org/10.1037/pla0000096>
- Prout, H. T., & Fedawa, A. L., (Eds.). (2007). *Counseling and psychotherapy with children and adolescents: Theory and practice for school and clinical settings*. John Wiley and Sons.
- Ray, D. C., Armstrong, S. A., Balkin, R. S., & Jayne, K. M. (2015). Child-centered play therapy in the schools: Review and meta-analysis. *Psychology in the Schools*, 52(2), 107-123. <https://doi.org/10.1002/pits.21798>
- Reyes, C. J., & Asbrand, J. P. (2005). A longitudinal study assessing trauma symptoms in sexually abused children engaged in play therapy. *International Journal of Play Therapy*, 14(2), 25-47. <https://doi.org/10.1037/h0088901>
- Sağlık Bakanlığı (2006). Türkiye Cumhuriyeti Ruh Sağlığı Politikası. T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Sağlık Bakanlığı (2011). Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023). T.C. Sağlık Bakanlığı
- Sarihi, N., Pournesaei, G. S., & Nikakhlagh, M. (2015). Effectiveness of group play therapy on behavior problems in preschool children. *Journal of Analytical-Cognitive Psychology*, 6(23), 35-41.
- Schaefer, C. E., Kelly-Zion, S., McCormick, J., & Ohnogi, A. (2008). *Play therapy for very young children*. Lanham, MD: Jason Aronson.
- Schaefer, C.E. (2013). *Oyun terapisinin temelleri*. B. T. Özkaya (çev.), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Schafer, C. E. & Drewes, A. A. (2011). The therapeutic powers of play and play therapy. In Schaefer, C. E. (Ed.) *Foundations of play therapy* (pp. 15-27). John Wiley & Sons, Inc.
- Sharry, J. (2004). *Counselling children, adolescents and families: A strengths-based approach*. Sage Pub.
- Shen, Y.-J. (2002). Short-term group play therapy with Chinese earthquake victims: Effects on anxiety, depression and adjustment. *International Journal of Play Therapy*, 11(1), 43-63. <https://doi.org/10.1037/h0088856>

- Smith-Adcock, S., & Tucker, C. (Eds.). (2016). *Counseling children and adolescents: Connecting theory, development, and diversity*. SAGE Pub.
- Smith-Bonahue, T. & Tiplady, K. (2016). Cognitive-behavioral approaches. In n Smith-Adcock, S., & Tucker, C. (Eds.). *Counseling children and adolescents: Connecting theory, development, and diversity* (pp. 190-222). SAGE Publications.
- Stulmaker, H. L., & Ray, D. C. (2015). Child-centered play therapy with young children who are anxious: A controlled trial. *Children and Youth Services Review*, 57, 127-133. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2015.08.005>
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). (2012). Mental health, United States, 2010. HHS Publication No. (SMA) 12-4681. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration.
- Süler, M. (2017). Çocuk ve ergenlerde bilişsel davranışçı terapi uygulamaları: Bir gözden geçirme. *Çocuk ve Medeniyet*, 2(3), 29-42.
- The Association for Play Therapy (2022). Guidelines. <https://www.a4pt.org/page/ClarifyingUseofPT>
- The Association for Play Therapy (2022). Play therapy makes a difference. <https://www.a4pt.org/page/PTMakesADifference>
- Tucker, C. & Smith-Adcock, S. (2016). Humanistic approaches. In n Smith-Adcock, S., & Tucker, C. (Eds.). *Counseling children and adolescents: Connecting theory, development, and diversity* (pp. 165-190). SAGE Publications.
- Tucker, C. & Wittman, E. (2016). Psychodynamic theories. In Smith-Adcock, S., & Tucker, C. (Eds.). *Counseling children and adolescents: Connecting theory, development, and diversity* (pp. 145-164). SAGE Pub.
- Türe, E. ve Barut, Y. (2020). Türkiye’de yapılan oyun terapisi çalışmalarının incelenmesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 4(8), 127-138. <https://doi.org/10.31461/ybpd.837024>
- Türkçapar, H., Sungur, M. Z. ve Akdemir, A. (1995). Çocuk ve ergenlerde bilişsel terapiler. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(2), 93-100.
- Türkiye İstatistik Araştırmaları Kurumu (2022). İstatistiklerle çocuk, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633>
- Weisz, J. R. (2004). *Psychotherapy for children and adolescents: Evidence-based treatments and case examples*. Cambridge University Press.
- Weisz, J. R., & Kazdin, A. E. (Eds.). (2010). *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents*. Guilford Press.
- Weisz, J. R., & Kazdin, A. E. (Eds.). (2010). *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents*. Guilford Press.
- Yaman, N. (2021). *Kum oyunu terapisi*. Pinhan Yayıncılık.
- Zare, S., Pourshahriari, M., & Rahimi, C. (2017). The effectiveness of play therapy on symptoms of grief in children (7-10) under supervision of Imam Khomeini Relief Foundation. *Journal of Counseling Research*, 16(63), 81-98.

ERGENLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Şeyma Güldal

GİRİŞ

Ergenlik, belirli hormonal değişikliklerle başlayan (puberte/erinlik) bireylerin yetişkin rollerine geçiş yaptıkları, yaklaşık 10'dan 20'li yaşların başına kadar olan gelişim aşamasıdır (Steinberg, 2016). Genel olarak üç evre olarak kategorize edilmekte olup her evre gelişim alanları açısından farklılaşmaktadır: Ön/erken ergenlik (yaklaşık 11-13 yaş), orta ergenlik (yaklaşık 14-17 yaş) ve geç ergenlik (yaklaşık 17 yaş ve sonrası) (Salmela-Aro, 2011; Steinberg, 2016). Ancak çocuklukla yetişkinlik arasındaki bir yaşam dönemi olan ergenliğin tanımı, doğası gereği kültürden kültüre farklılaşmakta, ergenlik sürecinin nasıl deneyimlendiği de bireysel farklılıklar göstermektedir (Geldard vd., 2016). 20. yüzyılın başlarına kadar ergenlik, evrensel ve biyolojik bir kökeni olan, fırtına ve stres dönemi olarak görülürken (Hall, 1904) güncel araştırma bulguları bunun evrensel bir fenomen olmadığı ve gelişimin biyolojik temelli bir yönü olmadığı görüşünü desteklemektedir. Bu fırtına ve stres yaklaşımı, yetişkin olmanın kültürel beklentilerine uyum sağlamak amacıyla biyolojik, bilişsel, duygusal ve sosyal yeniden yapılanma ile karakterize edilen bir gelişim dönemi olarak ergenliğe daha dengeli bir bakış açısı sunacak şekilde revize edilmiştir (Lerner ve Steinberg, 2004). Ergenliğin bir bütün olarak anlaşılması için bireylerin ergenlik döneminden geçerken psikolojik olarak nasıl değiştiklerinin yanı sıra fiziksel olarak nasıl geliştikleri, beyinlerinin nasıl olgunlaştığı, başkalarıyla ilişkilerinin nasıl değiştiği, toplum tarafından bir grup olarak nasıl görüldüğü ve onlara nasıl davranıldığı, kültürle ilişkili olarak ergenliğin nasıl farklılaştığının da bilinmesi gerekmektedir. Ergenlikte biyolojik, bilişsel ve sosyal geli-

lemlerini çözümede Yağmur için önemli bir kaynak olduğu görülmüştür. Okulda arkadaşlık ilişkilerinin zayıf olmasının, okulla bağ kurmasını zorlaştırmakta olduğu düşünülmüştür. Arkadaşlık ilişkilerini güçlendirmeye yönelik mizah gücünü nasıl kullanabileceğine odaklanılarak planlama yapılmıştır. Yağmur güçlü yönünü nasıl kullanabileceği ile ilgili yaptıkları ilerleyen görüşmelerde değerlendirilerek çalışmalar sürdürülmüştür.

KAYNAKLAR

- Abbass, A., Rabung, S., & Leichsenring, F. (2013). Psychodynamic psychotherapy for children and adolescents: A meta-analysis of short-term psychodynamic models. *Article in Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 52(8), 863-875. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2013.05.014>
- Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American Psychologist*, 54(5), 317-326.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 163-213.
- Atay, B. (2022). Çocuklarla ve ergenlerle psikolojik danışmada etik ve yasal konular. B. Serim-Yıldız & B. Özgülük-Üçok (Ed.), *Çocuklarla ve ergenlerle psikolojik danışma teknikleri* içinde (s.31-53). Nobel.
- Baloğlu, M., & Tan, H. (2006). *Psikolojik danışma ve rehberlik: Teori ve uygulama*. Nobel.
- Blair, K. D. (1999). Influence of the school milieu on the counselor client relationship and alliance. *Professional School Counseling*, 2(4), 280-285.
- Branje, S. (2022). Adolescent identity development in context. *Current Opinion in Psychology*, 45, 101286.
- Brown, N. W. (2011). *Psychoeducational groups: Process and practice*. Routledge.
- Casey, B. J., Getz, S., & Galvan, A. (2008). The adolescent brain. *Developmental Review*, 28(1), 62-77. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.003>
- Cashin, A., Browne, G., Bradbury, J., & Mulder, A. (2013). The effectiveness of narrative therapy with young people with autism. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 26(1), 32-41. <https://doi.org/10.1111/jcap.12020>
- Ceyhan, E. (2008). Ergen ruh sağlığı açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(2), 109-116.
- Chae, Y., & Kim, J. (2015). Case study on narrative therapy for schizophrenic adolescents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 205(2015), 53-55. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.09.012>
- Cohen, J. (1997). Child and adolescent psychoanalysis: Research, practice and theory. *International Journal of Psychoanalysis*, 78, 499-520.

- Corey, G. (2009). *Theory and practice of counseling and psychotherapy*. Brooks/Cole.
- Corey, M. S., Corey, G., & Corey, C. (2010). *Groups: Process and practice*. Brooks/Cole.
- Côté, J. E. (1996). Sociological perspectives on identity formation: The culture-identity link and identity capital. *Journal of adolescence*, 19(5), 417-428.
- De Shazer, S., Dolan, Y., Korman, H., Trepper, T., McCollum, E., & Berg, I. K. (2007). *More than miracles: The state of the art of solution-focused brief therapy*. Routledge.
- DiGiuseppe, R., Linscott, J., & Jilton, R. (1996). Developing the therapeutic alliance in child-adolescent psychotherapy. *Applied and Preventive Psychology*, 5(2), 85-100. [https://doi.org/10.1016/S0962-1849\(96\)80002-3](https://doi.org/10.1016/S0962-1849(96)80002-3)
- Dünya Sağlık Örgütü. (2020). *Mental health atlas 2020*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240036703>
- Egan, G. (2011). *Psikolojik danışma becerileri*. Kaknüs.
- Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model : A challenge for biomedicine. *Science*, 196(4286), 129-136.
- Erikson, E. H.-G. (1980). *Identity and the life cycle*. W. W. Norton & Company.
- Eskin, M. (2000). Ergen ruh sağlığı sorunları ve intihar davranışlarıyla ilişkileri. *Klinik Psikiyatri*, 3, 228-234.
- Fitzpatrick, M., & Irannejad, S. (2008). Adolescent readiness for change and the working alliance in counseling. *Journal of Counseling and Development*, 86(4), 438-445. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2008.tb00532.x>
- Fortuin, J., van Geel, M., & Vedder, P. (2015). Peer influences on internalizing and externalizing problems among adolescents: A longitudinal social network analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(4), 887-897. <https://doi.org/10.1007/S10964-014-0168-X/TABLES/2>
- Fuhrmann, D., Knoll, L. J., & Blakemore, S. J. (2015). Adolescence as a sensitive period of brain development. *Trends in Cognitive Sciences*, 19(10), 558-566. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2015.07.008>
- Geldard, K., Geldard, D., & Foo, R. Y. (2016). *Counselling adolescents: The proactive approach for young people*. SAGE PublicationsSage CA: Los Angeles, CA.
- Ghannadpour, J., Sams, D. P., & Garrison, D. (2018). Pilot study of narrative therapy on a child and adolescent inpatient psychiatry unit. *Journal of Systemic Therapies*, 37(1), 47-54. <https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=cb502801-d278-4486-ae49-7b4e57d684f1%40redis>
- Gladding, S. T. (2008). *Counseling: A comprehensive profession*. Pearson.
- Gökalp, K., & Başaran, C. (2021). Pandemide hassas grup: Çocuk ve ergen ruh sağlığı. *Uluslararası Pandeminin Ruh Sağlığına Yansımaları ve Psikososyal Bakım Kongresi*, 293.
- Gong, Y., Gong, N., Zhang, Z., He, Y., & Tang, H. (2022). Effect of narrative therapy-based group psychological counseling on internet addiction among adolescents. *Iran Journal of Public Health*, 51(6), 1331-1338. <https://doi.org/10.18502/ijph.v51i6.9678>
- González-Bueso, V., Santamaría, J. J., Fernández, D., Merino, L., Montero, E., Jiménez-Murcia, S., del Pino-Gutiérrez, A., & Ribas, J. (2018). Internet gaming disorder in adolescents: Persona-

- lity, psychopathology and evaluation of a psychological intervention combined with parent psychoeducation. *Frontiers in Psychology*, 9, 787. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00787>
- Görmez, V., Yıldırım Budak, B., & Usta Gündüz, E. B. (2022). *Çocuk ergen ruh sağlığı alanında kullanılan değerlendirme araçları*. Apamer.
- Graber, J. A. (2004). Internalizing problems during adolescence. R. Lerner & L. Steinberg (Ed.), *Handbook of adolescent psychology* içinde (s.587-626). Wiley Blackwell.
- Gudiño, O. G., Leonard, S., Stiles, A. A., Havens, J. F., & Cloitre, M. (2017). STAIR narrative therapy for adolescents. M. A. Landolt, M. Cloitre, & U. Schnyder (Ed.), *Evidence-Based Treatments for Trauma Related Disorders in Children and Adolescents* içinde (s.251-271). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-46138-0_12/COVER
- Güldal, Ş., & Satan, A. (2020). *The effect of mindfulness based psychoeducation program on adolescents' character strengths, mindfulness and academic achievement*. 41, 6608-6619. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01153-w>
- Hall, G. S. (1904). Adolescence in literature, biography, and history. In *Adolescence its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology sex, crime, religion and education*. D Appleton & Company. <https://doi.org/10.1037/10616-008>
- Halliburton, A. E., & Cooper, L. D. (2015). Applications and adaptations of Acceptance and Commitment Therapy (ACT) for adolescents. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 4(1), 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2015.01.002>
- Hayes, S. C. (2004). Acceptance and commitment therapy, relational frame theory, and the third wave of behavioral and cognitive therapies. *Behavior Therapy*, 35(4), 639-665.
- Heffner, M., Sperry, J., Eifert, G. H., & Detweiler, M. (2002). Acceptance and Commitment Therapy in the treatment of an adolescent female with anorexia nervosa: A case example. *Cognitive and Behavioral Practice*, 9(3), 232-236. [https://doi.org/10.1016/S1077-7229\(02\)80053-0](https://doi.org/10.1016/S1077-7229(02)80053-0)
- Heydari, M. G., Shirazi, M., & Sanagouyemoharer, G. R. (2018). The effect of positive psychotherapy in test anxiety among Zahedan students with hemophilia. *Research in Psychotherapy: Psychopathology, Process, and Outcome*, 21(1), 55-61. <https://doi.org/10.4081/ripppo.2018.307>
- Hsu, K. S., Eads, R., Lee, M. Y., & Wen, Z. (2021). Solution-focused brief therapy for behavior problems in children and adolescents: A meta-analysis of treatment effectiveness and family involvement. *Children and Youth Services Review*, 120, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105620>
- Ibrahim, F., Ohnishi, H., & Sandhu, D. S. (1997). Asian American identity development: A culture specific model for South Asian Americans. *Journal of Multicultural counseling and development*, 25(1), 34-50.
- Jimerson, S. R., Sharkey, J. D., Nyborg, V., & Furlong, M. J. (2004). Strength-based assessment and school psychology: A summary and synthesis. *The California School Psychologist*, 9(1), 9-19. <https://doi.org/10.1007/bf03340903>
- Kaplan, D. M., Tarvydas, V. M., & Gladding, S. T. (2014). 20/20: A vision for the future of counseling: The new consensus definition of counseling. *Journal of Counseling & Development*, 92(3), 366-372. <https://doi.org/10.1002/J.1556-6676.2014.00164.X>

- Karver, M. S., Handelsman, J. B., Fields, S., & Bickman, L. (2006). Meta-analysis of therapeutic relationship variables in youth and family therapy: The evidence for different relationship variables in the child and adolescent treatment outcome literature. *Clinical Psychology Review*, 26(1), 50-65. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.09.001>
- Kaya, Y., & Hiçdurmaz, D. (2018). Göç olgusunun ergen ruh sağlığına etkisi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 15(2), 136-141.
- Kendall, P. C. (2012). *Child and adolescent therapy: Cognitive-behavioral procedures*. Guilford Press.
- Khosravi, M., & Adibi, Amir. (2022). STAIR plus narrative therapy-adolescent version (SNT-A) in an 11-year-old girl with PTSD and suicidal behaviors following rape/sexual assault: A case report. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 15, 943-948. <https://doi.org/10.1007/s40653-021-00430-5>
- Kim, J. S. (2007). Examining the effectiveness of solution-focused brief therapy: A meta-analysis. *Research on Social Work Practice*, 18(2), 107-116. <https://doi.org/10.1177/1049731507307807>
- Kuss, D. J., Griffiths, M. D., & Binder, J. F. (2013). Internet addiction in students: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 959-966. <https://doi.org/10.1016/J.CHB.2012.12.024>
- Leader, E. (1991). Why adolescent group therapy? *Journal of Child and Adolescent Group Therapy*, 1(2), 81-93.
- Lerner, R. M., & Steinberg, L. (2004). *Handbook of adolescent psychology* (R. M. Lerner & L. Steinberg (Eds.); 2nd ed.). Wiley Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780471726746.ch4>
- Livheim, F., Hayes, L., Ghaderi, A., Magnusdottir, T., Högfeltd, A., Rowse, J., Turner, S., Hayes, S. C., & Tengström, A. (2015). The effectiveness of Acceptance and Commitment Therapy for adolescent mental health: Swedish and Australian pilot outcomes. *Journal of Child and Family Studies*, 24(4), 1016-1030. <https://doi.org/10.1007/S10826-014-9912-9/FIGURES/4>
- Loose, C., & Pietrowsky, R. (2016). Schema therapy with children and adolescents - a conceptual and evidence-based overview. *Zeitschrift Fur Kinder- Und Jugendpsychiatrie Und Psychotherapie*, 44(6), 432-442. <https://doi.org/10.1024/1422-4917/A000443>
- Lougheed, J. P., & Hollenstein, T. (2012). A limited repertoire of emotion regulation strategies is associated with internalizing problems in adolescence. *Social Development*, 21(4), 704-721. <https://doi.org/10.1111/J.1467-9507.2012.00663.X>
- Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology* içinde (s.159-186). Wiley.
- Miller, R. L., & Collette, T. (2019). Multicultural identity development: Theory and research. *Cross-cultural psychology: contemporary themes and perspectives*, 614-631.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2020). *Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200814-2.htm>
- Mirzakhani, L., Heidari, A., Hafezi, F., Ehteshamzade, P., & Askari, P. (2019). The effects of positive psychotherapy on internet addiction and identity crisis in female senior high school students. *Avicenna Journal of Neuro Psycho Physiology*, 6(3), 113-122.
- Myrick, R. D. (2003). *Developmental guidance and counseling: A practical approach* (4th ed.). Educational Media Corporation.

- Norcross, J. C., Beutler, L. E., & Levant, R. F. (2006). *Evidence-based practices in mental health: Debate and dialogue on the fundamental questions*. American Psychological Association.
- Norcross, J. C., & Goldfried, M. R. (2005). *Handbook of psychotherapy integration* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Özgülük Üçok, S. B. (2022). Öyküsel terapi. B. Serim Yıldız & S. B. Özgülük Üçok (Ed.), *Çocuklarla ve ergenlerle psikolojik danışma teknikleri içinde* (s.223-248).
- Peterson, C. (2006). *A primer in positive psychology*. Oxford Press.
- Phinney, J. S. (1993). A three-stage model of ethnic identity development in adolescence. M. E. Bernal & G. P. Knight (Ed.), *Ethnic identity: Formation and transmission among Hispanics and other minorities içinde* (s.61-79). State University of New York Press.
- Pledge, D. S. (2004). *Counseling adolescents and children: Developing your clinical style*. Thomson/Wadsworth.
- Poyraz, C. (2017). Fiziksel gelişim. H. Ergin & S. A. Köseoğlu (Ed.), *Gelişim psikolojisi* (8. ed.) içinde. Nobel.
- Prochaska, J. O., & DiClemente, C. C. (1986). Treating addictive behaviours. W. Miller & N. Heather (Ed.), *Treating Addictive Behaviours içinde* (s.3-27). Plenum.
- Rachman, A. W. U. P. (1989). Identity group psychotherapy with adolescents: A reformulation. In F. J. Cramer & L. H. Richmond (Eds.), *Adolescent group psychotherapy*. International Universities Press.
- Rashid, T. (2015). Positive psychotherapy: A strength-based approach. *The Journal of Positive Psychology*, 10(1), 25-40. <https://doi.org/10.1080/17439760.2014.920411>
- Rashid, T., & Anjum, A. (2008). Positive psychotherapy for young adults and children. J. R. Z. Abela & B. L. Hankin (Ed.), *Handbook of depression in children and adolescents içinde* (s.250-287). Guilford Press. <https://doi.org/10.1176/ajp.153.6.836>
- Rashid, T., & Seligman, M. P. (2018). *Positive psychotherapy: Clinician manual*. Oxford University Press.
- Remley, T. P., & Herlihy, B. (2014). *Ethical, legal, and professional issues in counseling*. Pearson.
- Ryan, R., Berry, K., & Hartley, S. (2021). Review: Therapist factors and their impact on therapeutic alliance and outcomes in child and adolescent mental health - a systematic review. *Child and Adolescent Mental Health*, 1-16. <https://doi.org/10.1111/camh.12518>
- Salmela-Aro, K. (2011). Stages of adolescence. *Encyclopedia of Adolescence*, 1, 360-368. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-373951-3.00043-0>
- Santrock, J. W. (2018). *Lifespan development*. Mc Graw Hill.
- Seligman, M. E. (2002). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. The Free Press.
- Sevinçok, D., Memiş, Ç. Ö., & Çakaloz, B. (2018). Acceptance and commitment therapy experience in an adolescent patient with social anxiety disorder, panic disorder, and major depression. *Klinik Psikofarmakoloji Bulteni*, 28(1), 138-139.

- Shankland, R., & Rosset, E. (2017). Review of brief school-based positive psychological interventions: A taster for teachers and educators. *Educational Psychology Review*, 29, 363-392. <https://doi.org/10.1007/s10648-016-9357-3>
- Sharry, J. (2012). *Counselling children, adolescents and families: A strengths-based approach*. SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781446216873>
- Smead Morganett, R. (2018). *Yaşam becerileri - ergenler için grupla psikolojik danışma uygulamaları*. Pegem.
- Smith-Adcock, S., & Tucker, C. (2017). *Counseling children and adolescents: Connecting theory, development, and diversity*. SAGE Publications.
- Smith, C., & Nylund, D. (Eds.). (2000). *Narrative therapies with children and adolescents*. Guilford Press.
- Steinberg, L. (2016). *Adolescence*. Mc Graw Hill.
- Stripling, T. (2021). Gestalt interventions benefitting children and adolescents: A literature review. *Gestalt Review*, 25(2), 197-220. <https://doi.org/10.5325/gestaltreview.25.2.0197>
- Sümer, N., & Sakman, E. (2018). Ergenlikte bağlanma ve içselleştirme/dışsallaştırma sorunları. *Türkiye Klinikleri Çocuk Psikiyatrisi Özel Dergisi*, 4(2), 59-65.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). *Ulusal ruh sağlığı eylem planı (2021-2023)*. <https://khgmsehir-hastaneleridb.saglik.gov.tr/TR-54443/ulusal-ruh-sagligi-eylem-planı.html>
- Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59, 25-52.
- Türkiye Psikiyatri Derneği. (2010). *Ruh sağlığı çalışanları görev tanımlaması*. <https://psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/6/ruh-sagligi-calisanlari-gorev-tanimlamasi>
- Vernon, A. (2002). *What works when? with children and adolescents*. Research Press.
- Voltan-Acar, N. (2020). *Grupla psikolojik danışma ilke ve teknikleri (14th ed.)*. Nobel.
- Waters, L. (2011). A review of school-based positive psychology interventions. *Australian Educational and Developmental Psychologist*, 28(2), 75-90. <https://doi.org/10.1375/aedp.28.2.75>
- Wheeler, J. (2016). A helping hand: Solution-focused brief therapy and child and adolescent mental health. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 6(2), 293-306. <https://doi.org/10.1177/1359104501006002009>
- Wicksell, R. K., Dahl, J. A., Magnusson, B., & Olsson, G. L. (2005). Using acceptance and commitment therapy in the rehabilitation of an adolescent female with chronic pain: A case example. *Cognitive and Behavioral Practice*, 12(4), 415-423. [https://doi.org/10.1016/S1077-7229\(05\)80069-0](https://doi.org/10.1016/S1077-7229(05)80069-0)

ORTA YAŞ DÖNEMİNDEKİ BİREYLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Şükrü Can Özüak - Aylin Demirli Yıldız

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “ne geç ne de yaşlı olan” olarak tanımlanan orta yaş dönemi en geniş yaş aralığını içeren gelişim dönemi olma özelliğine sahiptir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 45-59 yaşları arasında tanımlanan orta yaş döneminin yaş sınırları psikoloji literatüründe net bir şekilde çizilmemiştir. Ancak bu dönemin literatürde genel olarak 35-64 yaş aralığında tanımlandığı görülmektedir. Orta yaş aynı zamanda yaşam dönemleri içerisinde olgunluk dönemi olarak da belirtilmektedir. Bireylerin geniş bir yaş aralığına sahip olması sebebiyle orta yaş dönemi içerisinde -geçmişlerinden getirdikleri tecrübe ve deneyim ile olgunluk döneminde olsalar da- birçok değişim ve sorun ile baş etmesi gerekmektedir. Bu sorunlar karşısında tercih edilen başa çıkma tepkilerinin anlamı ve kabulü kültürden kültüre farklılık gösterebilmektedir. Bireyler, bu süreç içerisinde orta yaş döneminin getirdiği sorunlarla başa çıkmaya çalışırken zaman zaman madde kullanımı, stres ve depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklar deneyimleyebilmektedir.

Bu yaşam dönemindeki bireylerin yaşadıkları çeşitli zorluklar karşısında sağlıklı başa çıkma süreci geliştirmek için ruh sağlığı uzmanlarından psikolojik danışma desteği alması önemli olmaktadır. Yetişkinlikler için depresyonun tedavisini amaçlayan çalışmalar sonucunda geliştirilen ve daha sonrasında yaygınlaşan Bilişsel Davranışçı Terapi ve yine yetişkin bireylerin şemalarının bireylerin yaşadıkları psikolojik zorluklarda etkili olduğunu ifade eden Şema Terapi gibi pek çok yakla-

KAYNAKLAR

- Akbaş, B. Ç. (2021). Obsesif kompulsif bozuklukta erken dönem uyum bozucu şemalar. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 98-108. <https://doi.org/10.5455/JCBPR.87115>
- Anderson, E. R. & Greene, S. M. (2011). "My child and I are a package deal": Balancing adult and child concerns in repartnering after divorce. *Journal of Family Psychology*, 25(5), 741-750. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0024620>
- Anderson, P. & Vandehy, M. (2006). *Career counseling and development in a global economy*. Lahaska Press.
- Ateş, M. & Arkar, H. (2022). The effects of early maladaptive schemas on adulthood relationship satisfaction. *Neuropsychiatr Invest*, 2021;59(4):108-113.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5®)*, 5th ed. American Psychiatric Publishing.
- Aydemir, Ö., Yağcı, E., Gülseren, L. & Kültür, S. (1999). Menopoz döneminde anksiyete ve depresyon. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 10(4), 268-274.
- Bayar, R. & Yavuz, M. (2008). Obsesif kompulsif bozukluk. *İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi*. 62, 185-192.
- Beck, A. T., B., Rush, J., Shaw, B. F. & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy of depression*. Guilford.
- Beck, J. S. (2019). *Bilişsel davranışçı terapi: temelleri ve ötesi* (2. baskı). (M. Şahin, Çev.) Nobel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).
- Berking, M. & Whitley, B. (2014). *Affect Regulation Training: A Practitioners' Manual*. New York: Springer.
- Beşiroğlu, L. (2016). Obsesif kompulsif bozuklukta bilişsel nöropsikolojik model bağlamında tedavi yanıtını ve direncini anlamak. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(3), 1-9.
- Binbay, T., Direk, N., Aker, T., Akvardar, Y., Alptekin, K., Cimilli, C., ... & Ulaş, H. (2014). Türkiye'de psikiyatrik epidemiyoloji: Yakın zamanlı araştırmalarda temel bulgular ve gelecek için öneriler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 25(4), 264-281.
- Bouchard, G. (2014). How do parents reaction when their children leave home? An integrative review. *Journal of Adult Development*, 21(2), 69-79. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s10804-013-9180-8>
- Can, Y. & Aksu, N. B. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Electronic Journal of Social Sciences*, 15(58), 888-902. <https://doi.org/10.17755/esosder.258824>
- Cattell, R. B. (1963). Theory of fluid and crystallised intelligence: A critical experiment. *Journal of Educational Psychology*, 54(1), 1-22.
- Cattell, R. B. (1968). Fluid and crystallised intelligence. *Psychology Today*, 3, 56-62.
- Cavanaugh, J. C. & Blanchard-Fields, F. (2018). *Adult development and aging*. Cengage Learning.
- Crowell, S. E., Beauchaine, T. P. & Linehan, M. M. (2009). A biosocial developmental model of borderline personality: Elaborating and extending linehan's theory. *Psychological bulletin*, 135(3), 495. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0015616>

- Çelik, F. H. & Hocaoğlu, Ç. (2016). Major depresif bozukluk'tanımı, etyolojisi ve epidemiyolojisi: bir gözden geçirme. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6(1), 51-66. <https://doi.org/10.16899/ctd.03180>
- Çifçili, S. Y., Akman, M., Demirkol, A., Unalan, P. C. & Vermeire, E. (2009). "I should live and finish it": A qualitative inquiry into Turkish women's menopause experience. *BMC Family Practice*, 10(1), 1-9. <http://www.biomedcentral.com/1471-2296/10/2>
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. Norton.
- Erikson, E. H. (1959). *Identity and the life cycle* (Psychological Issues, Monograph No. 1). International Universities Press.
- Erikson, E. H. (1982). *The life cycle completed*. Norton & Company.
- Eşel, E. (2000). Obsesif Kompulsif Bozukluğun Biyolojisi. *Klinik Psikiyatri*, 3, 46-55.
- Gottman, J. M. & Levenson, R. W. (2000). The timing of divorce: Predicting when a couple will divorce over a 14-year period. *Journal of Marriage & the Family*. 62, 737-745.
- Greenberg, L. S. & Safran, J. D. (2002). *Emotion in psychotherapy: Coaching clients to work through their feelings*. American Psychiatric Press.
- Hall, C. S. & Nordby, V. J. (2016). *Jung psikolojisinin ana çizgileri*. (E. Gürol, Çev.). Cem Yayınları.
- Hayes, S. C. & Strosahl, K. D. (2004). *A practical guide to acceptance and commitment therapy*. Springer-Verlag.
- Hayslip, Jr. B. & Panek, P. E. (2002). *Adult development and aging* (3rd ed.). Krieger Publishing Company.
- Herbert, J. D. & Forman, E. M. (2011). *Acceptance and mindfulness in cognitive behavior therapy: understanding and applying the new therapies*. Wiley.
- Horowitz, M. J., Siegel, B., Holen, A., Bonanno, G. A., Milbrath, C. & Stinson, C. H. (2003). Diagnostic criteria for complicated grief disorder. *Focus*, 1(3), 290-298.
- Hunot, V., Moore, T. H., Caldwell, D. M., Furukawa, T. A., Davies, P., Jones, H., ... & Churchill, R. (2013). 'Third wave' cognitive and behavioural therapies versus other psychological therapies for depression. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (10). <https://doi.org/10.1002/14651858.CD008704.pub2>
- Işık, Ş., Ergüner-Tekinalp, B., Üzbe Atalay, N. & Kaynak, Ü. (2020). *Psikolojik Danışmada Güncel Kuramlar* (4. baskı). Pegem Akademi.
- Jacob, G., van Genderen, H., & Seebauer, L. (2018). *Mod terapisi: diğer yollardan gitmek* (10. Basım). (N. Azizlerli, M. Soykut, M. Şaşıoğlu, Çev.). Psikonet Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).
- Jendrek, M. P. (1993). Grandparents who parent their grandchildren: Effects on lifestyle. *Journal of Marriage and Family*, 55(3), 609-621.
- Jung, C. G. (2015). *Maskülen: Erilliğin farklı yüzleri*. (D. G. Erdinç, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2016a). *Kişiliğin gelişimi*. (D. Olgaç, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2016b). *Anılar, düşler, düşünceler*. (İ. Kantemir, Çev.). Can Sanat Yayınları.
- Jung, C. G. (2016c). *Analitik psikoloji üzerine iki deneme*. (İ. H. Yavuz, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Kabat-Zinn, J. (1994). *Wherever you go, there you are: Mindfulness meditation in everyday life*. Hyperion.

- Karel, M. J. (1997). Aging and depression: vulnerability and stress across adulthood. *Clinical psychology review*, 17(8), 847-879. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(97\)00053-6](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(97)00053-6)
- Kargın-Güner, Z. (2014). *Erken dönem uyumsuz şemalar, ilişkilerdeki bilişsel süreçler, yüklemeler, evlilikte sorunlarla başa çıkma yollarının evlilik uyumu ile ilişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Kömürçü, B. & Gör, N. (2016). Erken dönem uyumsuz şemalar ve kaygı üzerine bir derleme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 4(8), 183-203. <https://doi.org/10.7816/nesne-04-08-02>
- Körük, S. & Özabacı, N. (2018). Şema terapinin depresif bozuklukların tedavisindeki etkililiği: Bir meta-analiz. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(4), 470-480. <https://doi.org/10.18863/pgy.361790>
- Kuru, T. & Türkçapar, M. H. (2013). Farmakoterapi ve elektrokonvulsif tedaviye dirençli bir obsesif kompulsif bozukluk hastasının bilişsel davranışçı terapisi. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2, 173-181.
- Lachman, M. E. (2004). Development in midlife. *Annual Review of Psychology*, 55, 305-331.
- Lally, M. & Valentine-French, S. (2017). *Lifespan development: A psychological perspective* (Open Education Resource textbook). Collage of Lake Country Foundation.
- Lemme, B. H. (2006). *Development in adulthood* (4th ed.). Allyn and Bacon.
- Levinson, D. J. (1977). The mid-life transition: a period in adult psychosocial development. *Psychiatry*, 40, 99-112.
- Levinson, D. J. (1978). *The Seasons of a Man's Life*. New York: Knopf.
- Levinson, D. J. (1986). A conception of Adult Development. *American Psychologist*, 41(1), 3-13.
- Levinson, D. J. (1996). *The Seasons of a Woman's Life*. Knopf.
- Lindh-Astrand, L., Hoffmann, M., Hammar, M. & Kjellgren, K. I. (2007). Women's conception of the menopausal transition-a qualitative study. *Journal of Clinical Nursing*, 16(3), 509-517. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2005.01547.x>
- Linehan, M. M. (1993). *Skills training manual for treating borderline personality disorder*. Guilford.
- Linehan, M. M. & Wilks, C. R. (2015). The course and evolution of dialectical behavior therapy. *American journal of psychotherapy*, 69(2), 97-110. <https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.2015.69.2.97>
- Mason, M. (2011). *Adulthood and aging*. Allyn & Bacon.
- Mennin, D. S. (2004). Emotion regulation therapy for generalized anxiety disorder. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, 11(1), 17-29. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2013.02.001>
- Mennin, D. S. & Fresco D. M. (2009). Emotion regulation as an integrative framework for understanding and treating psychopathology. *Emotion Regulation and Psychopathology* içinde (s.356-379). Guilford.
- Morrison, J. (2017). *DSM-5'i kolaylaştırılan klinisyenler için tanı rehberi* (1. baskı). (M. Şahin, H. U. Kural, Çev.) Nobel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2014).

- Okumuş, F. E. E., Berk, Ö. S. & Yücel, B. (2019). Obsesif kompulsif bozuklukta gevşeme eğitimi ve bilişsel davranışçı tekniklerin uygulanması: Vaka örneği. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 8(1):63-68. <https://doi.org/10.5455/JCBPR.10756>
- Onur, B. (2021). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık ve Ölüm* (12. baskı). İmge Yayınları.
- Öngider, N. (2013). Bilişsel davranışçı terapinin boşanma sonrasında kadınların depresyon, anksiyete ve yalnızlık semptomlarında etkinliği: bir pilot çalışma. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 147-155.
- Özcan, Ö. & Çelik, G. G. (2017). Bilişsel davranışçı terapi. *Türkiye Klinikleri*, 3(2), 115-120.
- Palkovitz, R. (2007). Transitions to fatherhood. In S. E. Brotherson ve J. M. White (eds). *Why fathers count* (p. 25-42). Men's Studies Press.
- Papalia, D. E. Sterns, H., Feldman, R. D. & Camp C. (2006). *Adult development and aging*. McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages.
- Parker, K. & Patten, E. (2013). The sandwich generation. *Pew Research: Social and Demographic Trends*. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2013/01/30/the-sandwich-generation/>
- Pusa, S., Persson, C. & Sundin, K. (2012). Significant others' lived experiences following a lung cancer trajectory: from diagnosis through and after the death of a family member. *Eur Oncol Nurs*. 16(1), 34-41. <https://doi.org/10.1016/j.ejon.2011.02.004>
- Rafaeli, E., Bernstein, D. P. & Young, J. E. (2019). *Şema Terapi ayırıcı özellikler* (8. baskı). (M. Şaşıoğlu, H. A. Karaosmanoğlu, N. Azizlerli, Çev.) Psikonet Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).
- Ritschel, L. A., Lim, N. E. & Stewart, L. M. (2015). Transdiagnostic applications of DBT for adolescents and adults. *American journal of psychotherapy*, 69(2), 111-128. <https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.2015.69.2.111>
- Robinson, O. (2013). *Development through adulthood: An integrative sourcebook*. Palgrave Macmillan.
- Roediger, E. (2015). *Şema terapi nedir?* (1. baskı). (s.Ataman, Çev.) Nobel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2009).
- Rogers, S. J. & White, L. K. (1998). Satisfaction with parenting: the role of marital happiness, family structure, and parents gender. *Journal of Marriage Family*, 60(2), 293-308. <https://doi.org/10.2307/353849>
- Ryle, A. (1995). Transference and counter-transference variations in the course of the cognitive-analytic therapy of two borderline patients: The relation to the diagrammatic reformulation of self-states. *British Journal of Medical Psychology*, 68(2), 109-124.
- Sandberg-Thoma, S. E., Snyder, A. R. & Jang, B. J. (2015). Exiting and returning to the parental home for boomerang kids. *Journal of Marriage and Family*, 77(3), 806-818. <https://doi.org/10.1111/jomf.12183>
- Santrock, J. W. (2021). *Yaşam boyu gelişim* (13. baskıdan çeviri). (G. Yüksel, Çev.) Nobel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 2011).
- Schultz, D. P. & Schultz, S. E. (2013). *Theories of personality*, (8th Ed.). Brooks/Cole Publishing Company.

- Segal, Z. V., Williams, J. M. G. & Teasdale, J. D. (2002). *Mindfulness-Based cognitive therapy for depression*. Guilford Press.
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya*. Pegem Akademi.
- Silverman, H. & Green, M. (1990). Mental health in the middle years. *Mental Health Quarterly Research Journal*, 17, 77-88.
- Sorias, O. (2020). *Çocuklar ve ergenler için bilişsel davranışçı terapi: Temel ilkeler ve teknikler* (2. baskı). Nobel Yayıncılık.
- Stevens, A. (1999). *Jung*. (A. Çayır, Çev.) Kaknüs Yayınları.
- Süler, M. (2017). Çocuk ve ergenlerde bilişsel davranışçı terapi uygulamaları: Bir gözden geçirme. *Çocuk ve Medeniyet*, 2(3), 29-42.
- Şafak, Y., Karadere, M. E., Özdel, K., Kuru, E., Özcan, T., Türkçapar, M. H. & Yücens, B. (2014). Obsesif kompulsif bozuklukta bilişsel davranışçı grup psikoterapisinin etkinliğinin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 25(4):225-33.
- Thiel, N., Jacob, G. A., Tuschen-Caffier, B., Herbst, N., Kuelz, A. K., Hertenstein, E., ... & Voderholzer, U. (2016). Schema therapy augmented exposure and response prevention in patients with obsessive-compulsive disorder: Feasibility and efficacy of a pilot study. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, 52, 59-67. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2016.03.006>
- Türkçapar, M. H. (2019). *Bilişsel Davranışçı Terapi: Temel İlkeler ve Uygulama*. (13. Baskı). Epsilon Yayınevi.
- Türkçapar, M. H. & Sargin, A. E. (2012). Bilişsel davranışçı psikoterapiler: tarihçe ve gelişim. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 7-14.
- Vatan, S. (2016). Bilişsel davranışçı terapilerde üçüncü kuşak yaklaşımlar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 190-203. <https://doi.org/10.18863/pgy.238183>
- Vatan, S. (2016). Bilişsel davranışçı terapilerde üçüncü kuşak yaklaşımlar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 190-203. <https://doi.org/10.18863/pgy.238183>
- Vermeulen, A. (2000). Andropause. *Maturitas*, 34(1), 5-15. [https://doi.org/10.1016/S0378-5122\(99\)00075-4](https://doi.org/10.1016/S0378-5122(99)00075-4)
- Wethington, E., Kessler, R. C. & Pixley, J. E. (2005). *Turning points in adulthood*. Na.
- Worden, J. W. (2002). Grief counseling and grief therapy: A handbook for the mental health practitioner (4th ed.). Springer Publishing Company.
- Yavuz, K. F. (2015). Kabul ve kararlılık terapisi (ACT): Genel bir bakış. *Türkiye Klinikleri Journal of Psychiatry Special Topics*, 8(2), 21-27.
- Yoosefi, A., RajeziEsfahani, S., Pourshahbaz, A., Dolatshahee, B., Assadi, A., Maleki, F. V & Momeni, S. (2016). Early maladaptive schemas in obsessive-compulsive disorder and anxiety disorders. *Global journal of health science*, 8(10), 167. <http://dx.doi.org/10.5539/gjhs.v8n10p167>
- Young, J. E., Klosko, J.S. ve Weishaar, M.E. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide*. The Guilford Press.
- Zgourides, G. (2000). *Developmental psychology*. IDG Books Worldwide, Inc.

YAŞLI BİREYLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Nur Akbulut Kılıçoğlu

GİRİŞ

Dünya nüfusu giderek yaşlanıyor. Dünyadaki her ülke, nüfus içindeki yaşlı kişilerin oranında büyüme yaşıyor. Yaşlı nüfus artarken, yaşlanma, bazı bireyler ve aileleri için zorluklar yaratabilen doğal bir süreçtir. Birçok yaşlı yetişkin orta yaştan sonraki yaşlarına geçmeyi dört gözle beklerken, bazıları için bu sürece uyum sağlaması zor olmaktadır.

Birleşmiş Milletler, 60 yaşını “yaşlılık” ve “orta yaş” grupları arasındaki ayrım çizgisi ve yaşlılık eşiği olarak kabul etmektedir (Meisheri, 1992). Yayımlanan yaşlılık çalışmalarının çoğunda 60 yaş üstü kişiler “yaşlı” kabul edilmekte ve nüfusun “yaşlı” kesimini oluşturmaktadır (Prakash, 1999).

Dünyada 2021 yılı itibarıyla, küresel yaşlı nüfus 703 milyon civarındaydı ve bu, toplam nüfusun %9'unu temsil etmektedir. Yaşlı insan sayısının 2050 yılına kadar 1,5 milyara ulaşacağı ve bunun toplam nüfusun %16'sını temsil edeceği tahmin edilmektedir (Birleşmiş Milletler, 2021). Türkiye’de ise 2021 itibarıyla, yaşlı nüfus yaklaşık 6,4 milyon olup toplam nüfusun %8'ini temsil etmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021). Türkiye’deki yaşlı insan sayısının 2050 yılına kadar 11,7 milyona ulaşacağı ve bunun toplam nüfusun %13'ünü temsil edeceği tahmin edilmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2021). Nüfusun yaşlanmasıyla birlikte, 80 yaş ve üstü olan “en yaşlı” bireylerin sayısı da artmaktadır. Birleşmiş Milletler’e göre (2021), en yaşlı bireylerin sayısının 2050 yılına kadar üç katına çıkarak 434 milyona ulaşması beklenmektedir. Bu, insan ömründe büyük bir başarıyı temsil etse de, yılların miktarındaki uzama, özellikle istismardan arınmış bir

KAYNAKLAR

- American Horticultural Therapy Association (2017). *American Horticultural Therapy Association definitions and positions paper*. American Horticultural Therapy Association.
- Aquino, J. A., Russell, D. W., Cutrona, C. E., & Altmaier, E. M. (1996). Employment status, social support, and life satisfaction among the elderly. *Journal of counseling psychology*, 43(4), 480.
- APA (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th edition (DSM 5)*. American Psychiatric Association.
- Aslan, M. & Hocaoğlu, Ç. (2017). Yaşlanma ve yaşlanma dönemiyle ilişkili psikiyatrik sorunlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 53-62.
- Ashlock, L. E., Miller-Perrin, C., & Krumrei-Mancuso, E. (2018). The effectiveness of structured coloring activities for anxiety reduction. *Art Therapy*, 35(4), 195-201.
- Auslander, G. K., & Litwin, H. (1991). Social networks, social support, and self-ratings of health among the elderly. *Journal of Aging and Health*, 3(4), 493-510.
- Aylaz, R., Aktürk, Ü., Erci, B., Öztürk, H., & Aslan, H. (2012). Relationship between depression and loneliness in elderly and examination of influential factors. *Arch Gerontol Geriatr*, 55(3), 48-54.
- Bae, Y. S., & Kim, D. H. (2018). The applied effectiveness of clay art therapy for patients with Parkinson's disease. *Journal of evidence-based integrative medicine*, 23, 2515690X18765943.
- Barnes, L. L., De Leon, C. M., Wilson, R. S., Bienias, J. L., & Evans, D. A. (2004). Social resources and cognitive decline in a population of older African Americans and whites. *Neurology*, 63(12), 2322-2326.
- Batra, S., Baker, K., & Wang, L. (2016). Art therapy may improve cognitive and emotional function in older adults with mild cognitive impairment. *Journal of Alzheimer's Disease*, 52(4), 1277-1281. <https://doi.org/10.3233/JAD-151106>
- Beğen, T. & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*, 25, 1-3.
- Berkman, L. F., Glass, T., Brissette, I., & Seeman, T. E. (2000). From social integration to health: Durkheim in the new millennium. *Social science & medicine*, 51(6), 843-857.
- Birgit, M., Tak, L. M., Rosmalen, J. G. & Voshaar, R. C. O. (2018). Death anxiety and its association with hypochondriasis and medically unexplained symptoms: A systematic review. *Journal of Psychosomatic Research*, 115, 58-65.
- Birleşmiş Milletler. (2021). *Dünya nüfusu beklentileri 2019: Öne Çıkanlar*. https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_10KeyFindings.pdf adresinden alınmıştır.
- Bober, S. J., McLellan, E., McBee, L., & Westreich, L. (2002). The feelings art group: A vehicle for personal expression in skilled nursing home residents with dementia. *Journal of Social Work in Long-Term Care*, 1(4), 73-86.
- Bopp, K. L., & Verhaeghen, P. (2005). Aging and verbal memory span: A meta-analysis. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60(5), 223-233.
- Bromley, D. B. (1973). Mental aspects of aging. *Triangle; the Sandoz journal of medical science*, 12(4), 171-176.

- Butler, R. N. (1963). The life review: An interpretation of reminiscence in the aged. *Psychiatry*, 26(1), 65-76.
- Butler, R. N. (1975). *Why Survive?: Being Old in America*. Harper & Row.
- Camic, P. M., & Chatterjee, H. J. (2013). Museums and art galleries as partners for public health interventions. *Perspectives in public health*, 133(1), 66-71.
- Campenni, C. E., & Hartman, A. (2020). The effects of completing mandalas on mood, anxiety, and state mindfulness. *Art Therapy*, 37(1), 25-33.
- Cangöz, B. (2009). Yaşlılıkta Bilişsel ve Psikolojik Değişim. *Geriatrı: Yaşlı Sağlığına Multidisipliner Yaklaşım içinde*. (Ed. Y. Gökçe Kutsal, s.99-104). Türk Eczacılar Birliği Eczacılık Akademisi Yayını.
- Canning, S., & Blakeborough, D. (2019). Intergenerational dance in long-term residential care: Social citizenship in dementia care. *BC Studies: The British Columbian Quarterly*, (202), 167-178.
- Cappeliez, P., Rivard, V., & Guindon, S. P. (2007). Functions of reminiscence in later life: Proposition of a model and applications. *European Review of Applied Psychology*, 57(3), 151Y156. <https://doi.org/10.1016/j.erap.2005.02.014>
- Carpenito-Moyet, L.J. (2008): *Handbook of Nursing Diagnosis*. Philadelphia: Lippincott, Williams and Wilkins.
- Charles, S. T., & Carstensen, L. L. (2010). Social and emotional aging. *Annual review of psychology*, 61, 383-409.
- Clatworthy, J., Hinds, J., McCamic, P. (2013). Gardening as a mental health intervention: A review. *Ment. Health Rev. J.*, 18, 214-225. <https://doi.org/10.1108/MHRJ-02-2013-0007>.
- Clements-Cortés, A., & Yip, J. (2020). Social Prescribing for an aging population. *Activities, Adaptation & Aging*, 44(4), 327-340.
- Clift, S., & Hancox, G. (2010). The significance of choral singing for psychological wellbeing: Findings from a survey of choristers in England, Australia and Germany. *Music Performance Research*, 3(1), 79-96.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological bulletin*, 98(2), 310.
- Cohen-Mansfield, J., Hai, T., & Comishen, M. (2017). Group engagement in persons with dementia: the concept and its measurement. *Psychiatry Research*, 251, 237-243.
- Cohen-Mansfield, J., Hazan, H., Lerman, Y., & Shalom, V. (2016). Correlates and predictors of loneliness in older-adults: a review of quantitative results informed by qualitative insights. *International psychogeriatrics*, 28(4), 557-576.
- Cohen-Mansfield, J., Parpura-Gill, A., Kotler, M., Vass, J., MacLennan, B., & Rosenberg, F. (2007). Shared interest groups (SHIGs) in low-income independent living facilities. *Clinical Gerontologist*, 31(1), 101-112.
- Conwell, Y. & Thompson, C. (2008). Suicidal behavior in elders. *Psychiatr. Clin. N. Am.*, 31, 333-356. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2008.01.004>

- Cooper, S. A. (1997). Epidemiology of psychiatric disorders in elderly compared with younger adults with learning disabilities. *The British Journal of Psychiatry*, 170(4), 375-380.
- Cotelli, M., Manenti, R., & Zanetti, O. (2012). Reminiscence therapy in dementia: A review. *Maturitas*, 72(3), 203-205. <https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2012.04.008>
- Cruz-Ferreira, A., Marmeleira, J., Formigo, A., Gomes, D., & Fernandes, J. (2015). Creative dance improves physical fitness and life satisfaction in older women. *Research on aging*, 37(8), 837-855.
- Czaja, S. J., Boot, W. R., Charness, N., Rogers, W. A., & Sharit, J. (2018). Improving social support for older adults through technology: Findings from the PRISM randomized controlled trial. *The Gerontologist*, 58(3), 467-477.
- Czaja, S. J., Boot, W. R., Charness, N., Rogers, W. A., Sharit, J., Fisk, A. D., ... & Nair, S. N. (2015). The personalized reminder information and social management system (PRISM) trial: Rationale, methods and baseline characteristics. *Contemporary Clinical Trials*, 40, 35-46.
- Celik, S. S., Celik, Y., Hikmet, N., & Khan, M. M. (2018). Factors affecting life satisfaction of older adults in Turkey. *The International Journal of Aging and Human Development*, 87(4), 392-414.
- Çınar, İ.Ö., & Kartal, A. (2008). Yaşlılarda depresif belirtiler ve sosyodemografik özellikler ile ilişkisi. *TAF Prev Med Bull*, 7(5), 399-404.
- Fancourt, D., & Finn, S. (2019). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. World Health Organization. Regional Office for Europe.
- Federici, A., Bellagamba, S., & Rocchi, M. B. (2005). Does dance-based training improve balance in adult and young old subjects? A pilot randomized controlled trial. *Aging clinical and experimental research*, 17, 385-389.
- Fjell, A. M., McEvoy, L., Holland, D., Dale, A. M., Walhovd, K. B., & Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative. (2014). What is normal in normal aging? Effects of aging, amyloid and Alzheimer's disease on the cerebral cortex and the hippocampus. *Progress in neurobiology*, 117, 20-40.
- Fortner, V., Robert A., & Neimeyer, B. (1999). Death anxiety in older adults: A quantitative review. *Death studies*, 23(5), 387-411.
- Fratiglioni, L., Wang, H. X., Ericsson, K., Maytan, M., & Winblad, B. (2000). Influence of social network on occurrence of dementia: a community-based longitudinal study. *The lancet*, 355(9212), 1315-1319.
- van Gelder, B. M., Tijhuis, M., Kalmijn, S., Giampaoli, S., Nissinen, A., & Kromhout, D. (2006). Marital status and living situation during a 5-year period are associated with a subsequent 10-year cognitive decline in older men: the FINE Study. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 61(4), 213-219.
- Gesser, G., Wong, P.T.P., & Reker, G. T. (1987). Death attitudes across the life span: The development and validation of the Death Attitude Profile (DAP). *Omega: Journal of Death and Dying*, 18, 113-128.
- Gibson, F., & Burnside, I. (2005). Reminiscence group work. In B. Haight, & F. Gibson (Eds.), *Burnside's working with older adults: Group process and techniques* (4th ed., pp. 175-190). Jones and Bartlett.

- Glymour, M. M., Weuve, J., Fay, M. E., Glass, T., & Berkman, L. F. (2008). Social ties and cognitive recovery after stroke: does social integration promote cognitive resilience?. *Neuroepidemiology*, 31(1), 10-20.
- Gonzalez, M. T., Hartig, T., Patil, G. G., Martinsen, E. W., & Kirkevold, M. (2010). Therapeutic horticulture in clinical depression: A prospective study of active components. *Journal of Advanced Nursing*, 66, 2002-2013.
- Gökçe-Kutsal, Y. (2003). Yaşlanan insan ve yaşlanan toplum. *Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni*, 3(4), 1-6.
- Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Simon, L., and Breus, M. (1994): Role of consciousness and accessibility of death-related thoughts in mortality salience effects. *J. Pers Soc Psychol*, 67, 627-637.
- Guetin, S., Charras, K., Berard, A., Arbus, C., Berthelon, P., Blanc, F., ... & Leger, J. M. (2013). An overview of the use of music therapy in the context of Alzheimer's disease: a report of a French expert group. *Dementia*, 12(5), 619-634.
- Güz, H., & Çolak, E. G. (2002). Yaşlılıkta görülen psikiyatrik rahatsızlıklar. *Türkiye Klinikleri Journal of Psychiatry*, 3(2), 63-74.
- Hackney, M. E., & Earhart, G. M. (2010). Recommendations for implementing tango classes for persons with Parkinson disease. *American Journal of Dance Therapy*, 32, 41-52.
- Hartig, T., Mitchell, R., De Vries, S., & Frumkin, H. (2014). Nature and health. *Annual review of public health*, 35, 207-228.
- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., & Layton, J. B. (2010). Social relationships and mortality risk: a meta-analytic review. *PLoS medicine*, 7(7), 1-20. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000316>
- House, J.S., Landis, K.R., & Umberson, D. (1988). Social relationships and health. *Science*, 241, 540-545.
- Howarth, A., Smith, J. G., Perkins-Porras, L., & Ussher, M. (2019). Effects of brief mindfulness-based interventions on health-related outcomes: A systematic review. *Mindfulness*, 10(10), 1957-1968.
- Hsieh, H. F., & Wang, J. J. (2003). Effect of reminiscence therapy on depression in older adults: a systematic review. *Int. J. Nurs. Stud.* 40, 335-345. [https://doi.org/10.1016/S0020-7489\(02\)00101-3](https://doi.org/10.1016/S0020-7489(02)00101-3)
- Hughes, T. F., Andel, R., Small, B. J., Borenstein, A. R., & Mortimer, J. A. (2008). The association between social resources and cognitive change in older adults: evidence from the Charlotte County Healthy Aging Study. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 63(4), 241-244.
- Hwang, P. W. N., & Braun, K. L. (2015). The effectiveness of dance interventions to improve older adults' health: a systematic literature review. *Alternative therapies in health and medicine*, 21(5), 64.
- Kahn, J. H., Hessling, R. M., & Russell, D. W. (2003). Social support, health, and well-being among the elderly: What is the role of negative affectivity?. *Personality and Individual Differences*, 35(1), 5-17.

- Kaimal, G., Ray, K., & Muniz, J. (2016). Reduction of cortisol levels and participants' responses following art making. *Art therapy, 33*(2), 74-80.
- Karlin, B. E., Duffy, M., & Gleaves, D. H. (2008). Patterns and predictors of mental health service use and mental illness among older and younger adults in the United States. *Psychological Services, 5*(3), 275.
- Keskinoğlu, P., Pıçakçefe, M., Giray, H., Bilgiç, N., Uçku, R., & Tunca, Z. (2006). Yaşlılarda depresif belirtiler ve risk etmenleri. *Genel Tıp Dergisi, 16*(1), 21-26.
- Krause, N. (2007). Longitudinal study of social support and meaning in life. *Psychology and aging, 22*(3), 456.
- Kubler-Ross, E. (1975). *Death: The final stage of growth*. Prentice Hall.
- Kuiper, J. S., Zuidersma, M., Voshaar, R. C. O., Zuidema, S. U., van den Heuvel, E. R., Stolk, R. P., & Smidt, N. (2015). Social relationships and risk of dementia: A systematic review and meta-analysis of longitudinal cohort studies. *Ageing research reviews, 22*, 39-57.
- Lima, M. M. S., & Vieira, A. P. (2007). Ballroom dance as therapy for the elderly in Brazil. *American Journal of Dance Therapy, 29*, 129-142.
- Löckenhoff, C.E., Fruyt, F.D., Terracciano, A., McCrae, R.R., De Bolle, B., Costa, Jr. P.T., Aguilar-Vafaie, M.E., Ahn, C., Ahn, H., Alcalay, L., Allik, J., Avdeyeva, T.V., & Barbaranelli, C. (2009). Perceptions of aging across 26 cultures and their culture-level associates. *Psychology, 24*(4), 941-954.
- Luo, H., Ren, X., Li, J., Wu, K., Wang, Y., Chen, Q., & Li, N. (2020). Association between obesity status and successful aging among older people in China: Evidence from CHARLS. *BMC Public Health, 20*(1), 1-10.
- Lynch, T. R., Mendelson, T., Robins, C. J., Krishnan, K. R. R., George, L. K., Johnson, C. S., & Blazer, D. G. (1999). Perceived social support among depressed elderly, middle-aged, and young-adult samples: cross-sectional and longitudinal analyses. *Journal of affective disorders, 55*(2-3), 159-170.
- Lyu, J., Zhang, J., Mu, H., Li, W., Champ, M., Xiong, Q., ... & Li, M. (2018). The effects of music therapy on cognition, psychiatric symptoms, and activities of daily living in patients with Alzheimer's disease. *Journal of Alzheimer's Disease, 64*(4), 1347-1358.
- Mauk, K. L. (2017). *Gerontological nursing: Competencies for care*. Jones & Bartlett Learning.
- McMordie, W. R., & Kumar, A. (1984). Cross-cultural research on the Templer/McMordie Death Anxiety Scale. *Psychological Reports, 54*, 959-963.
- Meisheri, Y. V. (1992). Geriatric services--need of the hour. *Journal of Postgraduate Medicine, 38*(3), 103-105.
- Mellor, D., Stokes, M., Firth, L., Hayashi, Y., & Cummins, R. (2008). Need for belonging, relationship satisfaction, loneliness, and life satisfaction. *Personality and individual differences, 45*(3), 213-218.
- Meng, X., Li, G., Jia, Y., Liu, Y., Shang, B., Liu, P., ... & Chen, L. (2020). Effects of dance intervention on global cognition, executive function and memory of older adults: a meta-analysis and systematic review. *Ageing clinical and experimental research, 32*, 7-19.

- Menzies, R. E. & Menzies, R. G. (2020). Death anxiety in the time of COVID-19: Theoretical explanations and clinical implications. *The Cognitive Behaviour Therapist*, 13 (e19), 1-11.
- Mohammadpour, A., Sadeghmoghadam, L., Shareinia, H., Jahani, S. & Amiri, F. (2018). Investigating the role of perception of aging and associated factors in death anxiety among the elderly. *Clinical Interventions in Aging*, 13, 405.
- Mokhtari, R., Moayedi, S. & Golitaleb, M. (2020). COVID-19 pandemic and health anxiety among nurses of intensive care units. *International Journal of Mental Health Nursing*, 29 (6), 1275-1277.
- Moreno, R. P., De La Fuente Solana, E. I., Rico, M. A., & Fernández, L. M. L. (2009). Death anxiety in institutionalized and non-institutionalized elderly people in Spain. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 58(1), 61-76.
- Munro, S., & Mount, B. (1978). Music therapy in palliative care. *Can Med Assoc J*, 119(9), 1029-34.
- Neimeyer, R. A. (1985). Actualization, integration, and fear of death: A test of the additive hypothesis. *Death Studies*, 9, 235-244.
- Newsom, J. T., & Schulz, R. (1996). Social support as a mediator in the relation between functional status and quality of life in older adults. *Psychology and aging*, 11(1), 34.
- Noice, H., Noice, T., & Staines, G. (2004). A short-term intervention to enhance cognitive and affective functioning in older adults. *Journal of Aging and Health*, 16, 1-24. <https://doi.org/10.1177.0898264304265>
- Park, D. C., Lodi-Smith, J., Drew, L., Haber, S., Hebrank, A., Bischof, G. N., & Aamodt, W. (2014). The impact of sustained engagement on cognitive function in older adults: The Synapse Project. *Psychological science*, 25(1), 103-112.
- Parker, R. G. (1995). Reminiscence: A continuity theory framework. *The Gerontologist*, 35(4), 515-525. <https://doi.org/10.1093/geront/35.4.515>
- Penninx, B. W., Van Tilburg, T., Boeke, A. J. P., Deeg, D. J., Kriegsman, D. M., & Van Eijk, J. T. M. (1998). Effects of social support and personal coping resources on depressive symptoms: different for various chronic diseases?. *Health psychology*, 17(6), 551.
- Phelan, A. (2018). The role of the nurse in detecting elder abuse and neglect: Current perspectives. *Nursing: Research and Reviews*, 8, 15-22.
- Pierce, G. R., Sarason, I. G., & Sarason, B. R. (1996). Coping and social support. In M. Zeidner & N. S. Endler (Eds.), *Handbook of coping* (s.434-451). Wiley.
- Portal Moreno, R., de la Fuente Solana, E. I., Aleixandre Rico, M., & Lozano Fernández, L. M. (2008). Death anxiety in institutionalized and non-institutionalized elderly people in Spain. *Omega*, 58(1), 61-76. <https://doi.org/10.2190/om.58.1.d>
- Raglio, A., Bellandi, D., Baiardi, P., Gianotti, M., Ubezio, M. C., Zancacchi, E., ... & Stramba-Badiale, M. (2015). Effect of active music therapy and individualized listening to music on dementia: a multicenter randomized controlled trial. *Journal of the American Geriatrics Society*, 63(8), 1534-1539.

- Ragneskog, H., Asplund, K., Kihlgren, M., & Norberg, A. (2000). Individualized music played for agitated patients with dementia: Analysis of video-recorded sessions. *International Journal of Nursing Practice*, 7, 146-155.
- Rhodes, G. L., & Lakey, B. (1999). Social support and psychological disorder: Insights from social psychology.
- Richeson, N. E., & Neill, D. J. (2004). Therapeutic recreation music intervention to decrease mealtime agitation and increase food intake in older adults with dementia. *American Journal of Recreation Therapy*, 3(1), 37-41.
- Russell, D. W. (1996). UCLA Loneliness Scale (version 3): Reliability, validity, and factor structure. *Journal of Personality Assessment*, 66 (1), 20-40.
- Salthouse, T. A. (2010). Influence of age on practice effects in longitudinal neurocognitive change. *Neuropsychology*, 24(5), 563.
- Schröder-Butterfill, E. & Mariani, R. (2006). A framework for understanding old-age vulnerabilities. *Ageing and society*, 26(1), 9-35. <https://doi.org/10.1017/S0144686X05004423>
- Schumaker, J. F., Barraclough, R. A., & Vagg, K. M. (1988). Death anxiety in Malaysian and Australian university students. *Journal of Social Psychology*, 128(1), 41-47.
- Schumaker, J. F., Warren, W. G., & Groth-Marnat, G. (1991). Death anxiety in Japan and Australia. *Journal of Social Psychology*, 131(4), 511-518.
- Seyyar, A. (2013). *Engelli ve Yaşlı Hizmetlerinde Sosyal Bakım*. Rağbet Yayınları.
- Singh-Manoux, A., Richards, M., & Marmot, M. (2003). Leisure activities and cognitive function in middle age: evidence from the Whitehall II study. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 57(11), 907-913.
- Smeijsters, H., & Cleven, G. (2006). The treatment of aggression using arts therapies in forensic psychiatry: Results of a qualitative inquiry. *The arts in psychotherapy*, 33(1), 37-58.
- Softa, H.K., & Karaahmetoğlu, G.U. (2016). Bir fizik tedavi rehabilitasyon hastanesinde yatan yaşlılarda yeti yitimi ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi - Journal of Psychiatric Nursing*, 7(1), 18-24.
- Soga, M., Gaston, K. J., & Yamaura, Y. (2017). Gardening is beneficial for health: A meta-analysis. *Preventive medicine reports*, 5, 92-99.
- Stroebe, M., Gergen, M., Gergen, K., & Stroebe, W. (1992). Broken hearts or broken bonds: Love and death in historical perspective. *American Psychologist*, 47, 1205-1212.
- Stuckey, H. L., & Nobel, J. (2010). The connection between art, healing, and public health: A review of current literature. *American Journal of Public Health*, 100(2), 254-263. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2008.156497>
- Syed Elias, S. M., Neville, C., & Scott, T. (2015). The effectiveness of group reminiscence therapy for loneliness, anxiety and depression in older adults in long-term care: A systematic review. *Geriatric Nursing*, 36(5), 372-380. <https://doi.org/10.1016/j.gerinurse.2015.05.004>
- Szanto, K., Prigerson, H. G. & Reynolds, C. F. (2001). Suicide in the elderly. *Clinical Neuroscience Research*, 1(5), 366-376. [https://doi.org/10.1016/S1566-2772\(01\)00039-1](https://doi.org/10.1016/S1566-2772(01)00039-1)

- Thompson, P. D., Buchner, D., Piña, I. L., Balady, G. J., Williams, M. A., Marcus, B. H., ... & Wenger, N. K. (2003). Exercise and physical activity in the prevention and treatment of atherosclerotic cardiovascular disease: a statement from the Council on Clinical Cardiology (Subcommittee on Exercise, Rehabilitation, and Prevention) and the Council on Nutrition, Physical Activity, and Metabolism (Subcommittee on Physical Activity). *Circulation*, 107(24), 3109-3116.
- Thorson, J. E., & Powell, F. C. (1994). A revised Death Anxiety Scale. In R. A. Neimeyer (Ed.), *Death anxiety handbook* (s.31-44). Taylor & Francis.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). *Yaşlı nüfus istatistikleri*. <https://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=35110> adresinden alınmıştır.
- Wass, H., & Neimeyer, R. A. (1995). *Dying: Facing the facts* (3rd ed.). Taylor & Francis.
- Wethington, E., & Kessler, R. C. (1986). Perceived support, received support, and adjustment to stressful life events. *Journal of Health and Social Behavior*, 78-89.
- Wilson, N. J., Jaques, H., Johnson, A., & Brotherton, M. L. (2017). From social exclusion to supported inclusion: Adults with intellectual disability discuss their lived experiences of a structured social group. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(5), 847-858.
- Wise, R. (2018). Yaşlanmanın Psikolojisi. A. Duben (Ed.), *Yaşlanma ve Yaşlılık-Disiplinlerarası Bakış Açılıarı*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- World Health Organization. (2015). World report on ageing and health. <https://www.who.int/ageing/events/world-report-2015-launch/en/>
- Woods, B., Spector, A., Jones, C., Orrell, M., & Davies, S. (2005). Reminiscence therapy for dementia. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2, CD001120. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD001120.pub2>
- Zhao, Y., Liu, Y., & Wang, Z. (2022). Effectiveness of horticultural therapy in people with dementia: A quantitative systematic review. *Journal of clinical nursing*, 31(13-14), 1983-1997.
- Zunzunegui, M. V., Alvarado, B. E., Del Ser, T., & Otero, A. (2003). Social networks, social integration, and social engagement determine cognitive decline in community-dwelling Spanish older adults. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 58(2), 93-100.

ÇİFTLERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Pınar Kütük Yılmaz

GİRİŞ

Çiftleri danışma sürecine getiren bir ya da birden fazla konuda yaşadıkları fikir ayrılığı ve bundan kaynaklanan çatışmalardır. Pek çok çift çeşitli başlıklar altında sorunların bir toplamı sonucu danışmaya gelseler de genelde ağırlık basan bir zorluk mevcuttur. Bu sorunların çiftin ilişkisinin hangi aşamasında kendini gösterdiği ise yine oldukça çeşitlilik göstermektedir. Kimisi evlilik hazırlıklarında ciddi sorunlarla yüzleşirken, kimisi bir bebeğin doğması ile başlayan ebeveynlik serüvenin de çatışmaları yoğun bir şekilde yaşar. Kimi durumlarda ise yeni iş, yeni ortam ya da emeklilik gibi büyük değişimlerin olduğu evrelerde zorluklarla baş etmek zorlaşmıştır. Çiftin anlamakta sorun yaşadığı ve destek aramalarına neden olan konular ise ebeveynlik stilleri, para yönetimi, yaşam biçimi, köken aile ile ilişkiler, boş zaman aktiviteleri ve benzeri pek çok konuyu içerebilen bir listenin içindekilerden birini ya da birkaçından oluşabilir. Çiftin yönetmekte zorlandığı bir başka konu ise zor yaşam olaylarından sonrasında durumu nasıl idare edebileceklerini bilmemelerinden kaynaklanıyor olabilir. Aldatma, kayıp, iflas ya da hastalık bu olaylara örnek olarak verilebilir. Çifti danışma sürecine getiren bir diğer alan ise yaşam olaylarındaki değişiklikler olabilir. Emeklilik olmak, taşınmak ya da sağlık durumlarının değişmesi gibi değişimler örnek olarak gösterilebilir. Cinsellikle ilgili konular da çifti uzman desteği aramaya yönlendiren bir konu alanı olabilir. İletişimle ilgili de sıklıkla rastlanan konulara; sırlar, duyguların paylaşılmaması ya da çiftin paylaşımının giderek azalması örnek verilebilir.

KAYNAKLAR

- Ahrons, C. R. (2007). Family ties after divorce: Long-term implications for children. *Family process*, 46(1), 53-65.
- Anlatan, Ö. (2021). Deneye Dayalı Bir Yaklaşım: Gottman Çift Terapisi. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 4(1), 74-93.
- Ajeli Lahiji, L., Behzadi Pour, S., & Besharat, M. A. (2016). Evaluation of the Effectiveness of Training Based on Gottman's Theory on Marital Conflicts and Marital Instability. *Health Education and Health Promotion*, 4(1), 3-13.
- Barraca, J. (2015). Integrative Behavioral Couple Therapy (IBCT) as a third-wave therapy. *Psicothema*, 27(1), 13-18.
- Barraca, J., Nieto, E., & Polanski, T. (2021). An integrative behavioral couple therapy (IBCT)-based conflict prevention program: a pre-pilot study with non-clinical couples. *International journal of environmental research and public health*, 18(19), 9981.
- Baucom, K. J., Baucom, B. R., & Christensen, A. (2015). Changes in dyadic communication during and after integrative and traditional behavioral couple therapy. *Behaviour research and therapy*, 65, 18-28.
- Behrad Far, R., Jazayeri, R., Bahrami, F., Abedi, M. R., Etemadi, O., & Fatemi, S. M. (2021). A comparative scrutiny of the effectiveness of Emotionally-Focused Couple Therapy (EFCT) and Narrative Couple Therapy (NCT) in the marital quality and emotional, cognitive and behavioral impaired functioning of distressed couples. *Journal of Family Psychology*, 3(1), 3-16.
- Benson, L. A., McGinn, M. M., & Christensen, A. (2012). Common principles of couple therapy. *Behavior therapy*, 43(1), 25-35. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2010.12.009>
- Bischoff, R. J. (2011). The state of couple therapy. *Handbook of clinical issues in couple therapy*, 1-20.
- Bradbury, T. N., & Bodenmann, G. (2020). Interventions for couples. *Annual Review of Clinical Psychology*, 16(1), 99-123.
- Caarls, K., & de Valk, H. A. (2018). Regional diffusion of divorce in Turkey. *European Journal of Population*, 34(4), 609-636.
- Christensen, A., Dimidjian, S., & Martell, C. R. (2015). Integrative behavioral couple therapy. In A. S. Gurman & N. S. Jacobson (Eds.), *Clinical handbook of couple therapy* (pp. 373-399). The Guilford Press.
- Davoodvandi, M., & Shokouh Navabi Nejad, V. F. (2018). Examining the effectiveness of gottman couple therapy on improving marital adjustment and couples' intimacy. *Iranian journal of psychiatry*, 13(2), 135.
- Descutner, C. J., & Thelen, M. H. (1991). Development and validation of a Fear-of-Intimacy Scale. *Psychological assessment: A journal of consulting and clinical psychology*, 3(2), 218.
- Driver, J., Tabares, A., Shapiro, A. F., & Gottman, J. M. (2012). Couple interaction in happy and unhappy marriages: Gottman Laboratory studies. In F. Walsh (Ed.), *Normal family processes: Growing diversity and complexity* (pp. 57-77). The Guilford Press.

- Driver, J. L., & Gottman, J. M. (2004). Daily marital interactions and positive affect during marital conflict among newlywed couples. *Family process*, 43(3), 301-314.
- EbadiRad, S. M., & Kariminejad, K. (2017). The effectiveness of Gottman's cognitive systemic couple therapy on marital commitment of Mashhad couples. *Family Pathology, Counseling and Enrichment Journal*, 3(1), 75-92.
- Ellen Byrd, S. (2009). The social construction of marital commitment. *Journal of marriage and family*, 71(2), 318-336.
- Freedman, J. I. L., & Combs, Gene. (2015). Narrative couple therapy. *Clinical handbook of couple therapy*, 271-299.
- Finkel, E. J., & Rusbult, C. E., Kumashiro, M., & Hannon, P. A. (2002). Dealing with betrayal in close relationships: Does commitment promote forgiveness? *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 956-974.
- Fotohi, S., Mikaeili, N., Atadokht, A., & Hajlo, N. (2018). Comparing the effectiveness of meta-emotion based couple therapy with narrative couple therapy on adjustment and couple burnout in conflicting couples. *Counseling Culture and Psychotherapy*, 9(34), 77-101.
- Garanzini, S., Yee, A., Gottman, J., Gottman, J., Cole, C., Preciado, M., & Jasculca, C. (2017). Results of Gottman method couples therapy with gay and lesbian couples. *Journal of marital and family therapy*, 43(4), 674-684.
- Gottman, J. M. (1999). *The marriage clinic: A scientifically-based marital therapy*. Norton.
- Gottman, J. M. (2014). *Principia amoris: The new science of love*. Routledge.
- Gottman, J. M., & DeClaire, J. (2001). *The relationship cure: A five-step guide to strengthening your marriage, family, and friendships*. Harmony.
- Gottman, J. M., Driver, J., & Tabares, A. (2002). Building the sound marital house: An empirically derived couple therapy. In A. S. Gurman & N. S. Jacobson (Eds.), *Clinical handbook of couple therapy* (pp. 373-399). The Guilford Press.
- Gottman, J. S., & Gottman, J. M. (2015a). Gottman couple therapy. Gurman, A.S., Lebow, J.L. ve Snyder, D.K. (Eds), In *Clinical handbook of couple therapy (5th ed.)*, pp.129- 157.
- Gottman, J. S., & Gottman, J. M. (2015b). *10 principles for doing effective couples therapy* (Norton series on interpersonal neurobiology). WW Norton & Company.
- Gottman, J., & Gottman, J. (2017b). *Treating Affairs and Trauma (TAT)*. *Clinical manual*. The Gottman Institute.
- Gottman, J. M., & Gottman, J. S. (2018). *The science of couples and family therapy: Behind the scenes at the "Love Lab"*. WW Norton & Company.
- Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (2013). *Meta-emotion: How families communicate emotionally*. Routledge.
- Gottman, J. & Silver, N. (1995). *Why marriages succeed or fail: And how you can make yours last*. Simon and Schuster.
- Gurman, A. S. (2015). The theory and practice of couple therapy: History, contemporary models, and a framework for comparative analysis. Gurman, A.S., Lebow, J.L. ve Snyder, D.K. (Eds) *Clinical handbook of couple therapy (s.1-18)* içinde. The Guilford Press.

- Gurman, A. S., & Fraenkel, P. (2002). The history of couple therapy: A millennial review. *Family process, 41*(2), 199-260.
- Fattahi, M., Rasouli, M., & Zaharakar, K. (2021). Comparison of the effect of group counseling based on couple therapy Gottman method and systemic-behavioral on marital intimacy of married women. *Psychological Methods and Models, 12*(45), 15-34.
- Halford, W. K., Pepping, C. A., & Petch, J. (2016). The gap between couple therapy research efficacy and practice effectiveness. *Journal of Marital and Family Therapy, 42*(1), 32-44.
- Hashemi, L., & Homayuni, H. (2017). Emotional divorce: Child's well-being. *Journal of Divorce Remarriage, 58*(8), 631-644.
- Holley, P., Yabiku, S., & Benin, M. (2006). The relationship between intelligence and divorce. *Journal of Family Issues, 27*(12), 1723-1748.
- Irvine, T. J. (2022). *Validating the Effectiveness of a Gottman Method Couples Therapy Intervention, the Trust Revival Method, for Affair Recovery: A Randomized Control Trial* (Doctoral dissertation, Florida Atlantic University Boca Raton, Florida).
- Jalali, N., Heydari, H., Davoudi, H., & Al-e-Yasin, S. A. (2018). Comparison of effectiveness of emotion-focused couple therapy and Gottman's relationships enrichment program on women's fear of intimacy. *International Journal of Behavioral Sciences, 12*(2), 76-83.
- Kim, H., Prouty, A. M., & Roberson, P. N. (2012). Narrative therapy with intercultural couples: A case study. *Journal of Family Psychotherapy, 23*(4), 273-286.
- Kim, H., Prouty, A. M., & Roberson, P. N. (2012). Narrative therapy with intercultural couples: A case study. *Journal of Family Psychotherapy, 23*(4), 273-286.
- Le, Y., Rothman, K., Christensen, A., & Doss, B. D. (2021). Integrating the online OurRelationship program into a stepped-care model of couple therapy. *Journal of Family Therapy, 43*(2), 215-231.
- Locke, H. J., & Wallace, K. M. (1959). Short marital-adjustment and prediction tests: Their reliability and validity. *Marriage and family living, 21*(3), 251-255.
- Nathan, P. E., Stuart, S. P., & Dolan, S. L. (2000). Research on psychotherapy efficacy and effectiveness: Between Scylla and Charybdis?. *Psychological bulletin, 126*(6), 964.
- Rabiee, S., Zadeh, M. F., & Bahrami, F. A. T. E. M. E. H. (2008). The effect of narrative couple therapy on couples family functioning in Isfahan. *Journal of Family Research, 4*(2), 179-191.
- Rajaei, A., Daneshpour, M., & Robertson, J. (2019). The effectiveness of couples therapy based on the Gottman method among Iranian couples with conflicts: A quasi-experimental study. *Journal of Couple & Relationship Therapy, 18*(3), 223-240.
- Roddy, M. K., Nowlan, K. M., Doss, B. D., & Christensen, A. (2016). Integrative behavioral couple therapy: Theoretical background, empirical research, and dissemination. *Family process, 55*(3), 408-422.
- Saadati Shamir, A., Saniee, M., & Zare, E. (2019). Effectiveness of Couple Therapy by Gottman Method on Family Function and Marital Adjustment in Divorce Applicant Couples. *Iranian Journal of Rehabilitation Research, 5*(2), 10-17.

- Scabini, E., & Galimberti, C. (1995). Adolescents and young adults: A transition in the family. *Journal of Adolescence, 18*(5), 593-606.
- Semmler, P. L., & Williams, C. B. (2000). Narrative therapy: A storied context for multicultural counseling. *Journal of Multicultural Counseling and Development, 28*(1), 51-62.
- Soudani, M., Dastan, N., Khojaste, M. R., & Rajabi, G. R. (2015). Comparing the effectiveness of narrative couple therapy and integrative behavior couple therapy on conflict solving tactics of female victims of violence.
- Spanier, G. B. (1976). Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. *Journal of Marriage and the Family, 15*-28.
- Surra, C. A., & Hughes, D. K. (1997). Commitment processes in accounts of the development of premarital relationships. *Journal of Marriage and the Family, 5*-21.
- Tong, Hannah P., "The Gottman Method, Narrative Therapy, and Psychodynamic Approach in Counseling Interracial Couples" (2019). *Counselor Education Capstones*. 119.
- White, M. (2007). *Maps of narrative practice*. Norton.
- White, M. K. (1995). *Re-authoring lives: Interviews & essays* (pp. 3-21). Adelaide: Dulwich Centre Publications.
- White, M. (1999). Reflecting Teamwork as Definitional Ceremony revisited. Reflections on Narrative Practice: Essays and Interviews. Dulwich Centre Publications.
- White, M. (2009). Narrative practice and conflict dissolution in couples therapy. *Clinical Social Work Journal, 37*(3), 200-213.
- Wright, J., Sabourin, S., Mondor, J., McDuff, P., & Mamodhoussen, S. (2007). The clinical representativeness of couple therapy outcome research. *Family Process, 46*(3), 301-316.
- Zagrean, I., Russo, C., Di Fabio, M., Danioni, F., & Barni, D. (2020). Forgiveness and family functioning among young adults from divorced and married families. *Journal of Divorce & Remarriage, 61*(8), 543-555.

AİLELERE TERAPÖTİK YARDIM SÜRECİ

Vildan Saruhan

“Dünyayı değiştirmek için aileyi değiştirmek gerekir.”

Virginia Satir - İnsan Yaratmak

GİRİŞ

Virginia Satir, *İnsan Yaratmak* adlı eserinde “Bir aile kurmak, dünya üzerindeki en zor, en karmaşık iştir.” der (s.6). Bir ruh sağlığı uzmanı açısından bir aile sistemine müdahale etmek de bir o kadar karmaşık ve incelikli bir iştir. Bu bölümde ailelere yardım sürecinde bilinmesi gereken temel kavramlara, değerlendirme stratejilerine, vaka formülasyonuna yer verilerek psikolojik yardım profesyonellerinin güncel alan yazınla buluşması amaçlanmaktadır.

Aileye yardım sürecinde ruh sağlığı uzmanı farklı kuramsal yönelimleri merkeze alarak terapi sürecini yapılandırabilir. Her ne kadar bu kuramsal yönelimler kendi özelinde belirlenmiş pratikleri beraberinde getirirse de tüm yaklaşımlar için ortak diyebileceğimiz ya da bir ruh sağlığı uzmanının aileye müdahalesinde kuramsal yöneliminden bağımsız olarak süreçte göz önünde bulundurabileceği bazı önemli hususlar teori ışığında bu bölümde okuyucu ile paylaşılmış, aileyi değerlendirme sürecinde kullanılabilecek bazı stratejiler detaylı olarak sunulmuştur.

AİLELERE YARDIM SÜRECİNE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

Bu kısımda ailelerle çalışan psikolojik yardım profesyonellerinin sıkça kullandığı aile psikolojik danışmanlığı alanındaki bazı genel kavramlara ve tanımlara yer verilmiştir.

KAYNAKLAR

- Anderson, C. M., & Malloy, E. S. (1976). Family photographs: In treatment and training. *Family Process, 15*(2), 259-264.
- Andolfi, M. (2016). *Multi-generational family therapy: Tools and resources for the therapist*. Routledge.
- Arrington, D. (1991). Thinking systems—seeing systems: An integrative model for systemically oriented art therapy. *The Arts in Psychotherapy, 18*(3), 201-211.
- Bernheimer, L. P., & Keogh, B. K. (1995). Weaving interventions into the fabric of everyday life: An approach to family assessment. *Topics in Early Childhood Special Education, 15*(4), 415-433.
- Bray, J. H. (2004). Models and issues in couple and family assessment. In L. Sperry (Ed.), *Assessment of couples and families: Contemporary and cutting-edge strategies*. New York, NY: Routledge.
- Butler, J. F. (2008). The family diagram and genogram: Comparisons and contrasts. *The American Journal of Family Therapy, 36*(3), 169-180.
- Carr, A. (2006). *Family therapy: Concepts, process and practice*. John Wiley & Sons.
- Congress, E. P. (1994). The use of culturagrams to assess and empower culturally diverse families. *Families in Society, 75*(9), 531-540.
- Conoley, C. W., & Conoley, J. C. (2009). *Positive psychology and family therapy: Creative techniques and practical tools for guiding change and enhancing growth*. John Wiley & Sons.
- Coppersmith, E. (1980). The family floor plan: A tool for training, assessment and intervention in family therapy. *Journal of Marital and Family Therapy, 6*(2), 141-145.
- Cosden, C., & Reynolds, D. (1982). Photography as therapy. *The Arts in Psychotherapy, 9*(1), 19-23.
- Cromwell, R. E., Olson, D. H., & Fournier, D. G. (1976). Tools and techniques for diagnosis and evaluation in marital and family therapy. *Family Process, 15*(1), 1-49.
- Davis, S. D., & Butler, M. H. (2004). Enacting relationships in marriage and family therapy: A conceptual and operational definition of an enactment. *Journal of Marital and Family Therapy, 30*(3), 319-333.
- Deacon, S. A., & Piercy, F. P. (2001). Qualitative methods in family evaluation: Creative assessment techniques. *American Journal of Family Therapy, 29*(5), 355-373.
- DeMaria, R., Weeks, G. R., & Hof, L. (2013). *Focused genograms: Intergenerational assessment of individuals, couples, and families*. Routledge.
- Demo, D. H., Aquilino, W. S., & Fine, M. A. (2005). Family composition and family transitions. *Sourcebook of Family Theory and Research, 119-142*.
- Dokur, M., & Profeta, Y. (2006). Aile ve çift terapisi. GOA Yayıncılık.
- Dufy, M., & Chenail, R. J. (2004). Qualitative strategies in couple and family assessment. In L. Sperry (Ed.), *Assessment of couples and families: Contemporary and cutting-edge strategies*. New York, NY: Routledge.

- Duhl, F. J. (1981). The use of the chronological chart in general systems family therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, 7(3), 361-373.
- Floyd, F. J., Weinand, J. W., & Cimmarusti, R. A. (1989). Clinical family assessment: Applying structured measurement procedures in treatment settings. *Journal of Marital and Family Therapy*, 15(3), 271-288.
- Foster, M. A., Jurkovic, G. J., Ferdinand, L. G., & Meadows, L. A. (2002). The impact of the genogram on couples: A manualized approach. *The Family Journal*, 10(1), 34-40.
- Gladding, S. T. (1998). *Counseling as an art: The creative arts in counseling*. Alexandria, VA: American Counseling Association.
- Gold, J. M. (1997). Assessment education in marriage and family counseling. *The Family Journal*, 5(2), 159-163.
- Goldman, L. (1990). Qualitative assessment. *The Counseling Psychologist*, 18(2), 205-213.
- Goldman, L. (1992). Qualitative assessment: An approach for counselors. *Journal of Counseling & Development*, 70(5), 616-621.
- Halvorsen, J. G. (1991). Self-report family assessment instruments: An evaluative review. *Family Practice Research Journal*, 11(1), 21-55.
- Henderson, D. A., & Gladding, S. T. (1998). The creative arts in counseling: A multicultural perspective. *The Arts in Psychotherapy*, 25(3), 183-187.
- Holman, A. (1983). *Family assessment: Tools for understanding and intervention*. Sage.
- Jacob, T., & Tennenbaum, D. L. (1988). *Family assessment: Rationale, methods and future directions*. Springer Science & Business Media.
- Jacobs, E. (1992). *Creative counseling techniques: An illustrated guide*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Jacobs, E. (1994). *Impact therapy*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Jacobs, E. (1996). Use of blocks and cups in couple counseling. *Family Journal*, 4(4), 366-368.
- Jacobs, E., & Schimmel, C. J. (2013). *Impact therapy: The courage to counsel*. West Virginia, WV: Impact Therapy Associates.
- Johnson, L. N., & Wright, D. W. (2002). Revisiting Bordin's theory on the therapeutic alliance: Implications for family therapy. *Contemporary Family Therapy*, 24(2), 257-269.
- Kaslow, F. W., & Friedman, J. (1977). Utilization of family photos and movies in family therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, 3(1), 19-25.
- Keller, M. N., & Noone, R. J. (2019). *Handbook of Bowen Family Systems Theory and research methods: A systems model for family research*. Routledge.
- Keller (2019). Data collection and family research. In M. N. Keller & R. J. Noone (Eds.), *Handbook of Bowen Family Systems Theory and research methods: A systems model for family research* (pp. 62-73). Routledge.
- Kerr, M. E. & Bowen, M. (1988). *Family evaluation*. WW Norton & Company.

- Kim, H., & Rose, K. M. (2014). Concept analysis of family homeostasis. *Journal of Advanced Nursing*, 70(11), 2450-2468.
- Kindsvatter, A., Duba, J. D., & Dean, E. P. (2008). Structural techniques for engaging reluctant parents in counseling. *The Family Journal*, 16(3), 204-211.
- Knudson-Martin, C. (2013). Why power matters: Creating a foundation of mutual support in couple relationships. *Family Process*, 52(1), 5-18.
- Kozłowska, K., & Hanney, L. (1999). Family assessment and intervention using an interactive art exercise. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 20(2), 61-69.
- L'Abate, L., & Bagarozzi, D. A. (1993). *Sourcebook of marriage and family evaluation*. Brunner/Mazel.
- Lowenstein, L., & Sprunk, T. P. (2010). *Creative family therapy techniques: Play and art-based activities to assess and treat families*. Die Skriflig.
- McDowell, T. (2015). *Applying critical social theories to family therapy practice*. New York, NY: AFTA Springer Briefs in Family Therapy.
- McGoldrick, M., Gerson, R., & Shellenberger, S. (1999). *Genograms: Assessment and intervention* (2nd ed.). New York: W.W. Norton & Company.
- McGoldrick, M., & Shibusawa, T. (2012). Family life cycle. In F. Walsh (Ed.), *Normal family processes: Growing diversity and complexity* (pp. 375-398). Guilford Press.
- McGoldrick, M., Carter, B., & Garcia-Preto, N. (2011). *The expanded family life cycle: Individual, family, and social perspectives*. Boston: Pearson.
- McGoldrick, M., Gerson, R., & Petri, S. (2008). *Genograms: Assessment and intervention*. New York: Norton.
- McPhatter, A. R. (1991). Assessment revisited: A comprehensive approach to understanding family dynamics. *Families in Society*, 72(1), 11-22.
- Messer, A. A. (1971). Mechanisms of family homeostasis. *Comprehensive Psychiatry*, 12(4), 380-388.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Minuchin, S., & Fishman, H. C. (1981). *Family therapy techniques*. Harvard University Press.
- Minuchin, S., Lee, W. Y., & Simon, G. M. (2006). *Mastering family therapy: Journeys of growth and transformation*. John Wiley & Sons.
- Minuchin, S., Reiter, M. D., & Borda, C. (2021). *The craft of family therapy: Challenging certainties*. New York, NY: Routledge.
- Minuchin, S., Rosman, B. L., Baker, L. (2009). *Psychosomatic families: Anorexia nervosa in context*. Harvard University Press.
- Murray, P. E., & Rotter, J. C. (2002). Creative counseling techniques for family therapists. *The Family Journal*, 10(2), 203-206.
- Nichols, M. P. & Davis, S. D. (2017). *Family therapy: Concepts and methods*. New York, NY: Pearson.

- Nichols, M. P., & Fellenberg, S. (2000). The effective use of enactments in family therapy: Discovery-oriented process study. *Journal of Marital and Family Therapy, 26*(2), 143-152.
- Oster, G. D. (2016). *Using drawings in clinical practice: Enhancing intake interviews and psychological testing*. Routledge.
- Oster, G. D., & Crone, P. G. (2004). *Using drawings in assessment and therapy: A guide for mental health professionals*. Routledge.
- Patterson, J., Williams, L., Edwards, T. M., Chamow, L., & Grauf-Grounds, C. (2018). *Essential skills in family therapy: From the first interview to termination*. Guilford Publications.
- Penn, P. (1982). Circular questioning. *Family Process, 21*(3), 267-280.
- Penn, P. (1985). Feed-forward: Future questions, future maps. *Family Process, 24*(3), 299-310.
- Resnikoff, R. O. (1981). Teaching family therapy: Ten key questions for understanding the family as patient. *Journal of Marital and Family Therapy, 7*(2), 135-142.
- Riley, S. (1985). Draw me a paradox? ... Family art psychotherapy utilizing a systemic approach to change. *Art Therapy, 2*(3), 116-124.
- Riley, S. (1993). Illustrating the family story: Art therapy, a lens for viewing the family's reality. *The Arts in Psychotherapy, 20*, 253-264.
- Rivett, M., & Street, E. (2009). *Family therapy: 100 key points and techniques*. Routledge.
- Satir, V. (2001). *İnsan yaratmak* (S. Yeniçeri, Çev.). İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Selvini, M. P., Boscolo, L., Cecchin, G., & Prata, G. (1980). Hypothesizing—circularity—neutrality: Three guidelines for the conductor of the session. *Family Process, 19*(1), 3-12.
- Sherr, C., & Hicks, H. (1973). Family drawings as a diagnostic and therapeutic technique. *Family Process, 12*(4), 439-460.
- Sporakowski, M. J. (1995). Assessment and diagnosis in marriage and family counseling. *Journal of Counseling & Development, 74*(1), 60-64.
- Titelman, P. (2014). *Clinical applications of Bowen family systems theory*. Routledge.
- Tomm, K. (1987a). Interventive interviewing: Part I. Strategizing as a fourth guideline for the therapist. *Family Process, 26*(1), 3-13.
- Tomm, K. (1987b). Interventive interviewing: Part II. Reflexive questioning as a means to enable self-healing. *Family Process, 26*(2), 167-183.
- Tomm, K. (1988). Interventive interviewing: Part III. Intending to ask lineal, circular, strategic, or reflexive questions?. *Family Process, 27*(1), 1-15.
- Thomas, R. B. (1990). Research Commentary. A foundation for clinical family assessment. *Children's Health Care, 19*(4), 244-250.
- Wessells Jr, D. T. (1985). Using family photographs in the treatment of eating disorders. *Psychotherapy in Private Practice, 3*(4), 95-105.
- Wilkinson, I. (1987). Family assessment: A review. *Journal of Family Therapy, 9*(4), 367-380.

- Wilkinson, I. (2003). *Child and family assessment: clinical guidelines for practitioners*. New York, NY:Routledge.
- Williams, L., Edwards, T. M., Patterson, J., & Chamow, L. (2011a). Introduction to assessment. In P. M. Nichols (Ed.), *Essential assessment skills for couple and family therapists* (pp. 1-16). Guilford Press.
- Williams, L., Edwards, T. M., Patterson, J., & Chamow, L. (2011b). Assessing family interactions. In P. M. Nichols (Ed.), *Essential assessment skills for couple and family therapists* (pp. 140-161). Guilford Press.
- Willmuth, M., & Boedy, D. L. (1979). The verbal diagnostic and art therapy combined: An extended evaluation procedure with family groups. *Art Psychotherapy*, 6(1), 11-18.
- Wulff, D. (2012). Using Family Therapy à la Carl Whitaker. In A. Rambo, C. West, A. Schooley & T. V. Boyd (Eds.), *Family therapy review: Contrasting contemporary models* (pp. 51-53). Taylor & Francis Group.

YANSITMA TAKIMI: TERAPİ VE EĞİTİM SÜRECİNDE KULLANIMI

Numan Turan

GİRİŞ

“Ailenin ne konuşmak istediğine bağlı olarak sorular sormaya başlarım ve onların resminin kendime göre resmini çizerim, daha nüanslı ve tabii ki benim epistemolojime göre. Umut ediyorum ki benim sorgulamam onlarda yeni ve farklı cevapları tetikler ve bu da yeni soruları tetikler, böylece bu süreç ailenin kendilerine ait daha kapsamlı ve detaylı bir anlayış geliştirmesini sağlar.” (Andersen, 1987, s.417).

Yansıtma Takımı (YT), Norveçli bir psikiyatrist olan Tom Andersen’in aile terapisi üzerine yapmış olduğu çalışmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Aile terapisinde süregelen bir takım çalışması geleneği mevcuttur. Özellikle Milan Okulu içinde gelişen bu gelenekte bir grup terapist devam eden aile terapisi seanslarını gözlemler ve aile terapistine geri bildirimler sunar (ör. Selvini-Palazolli, Boscolo, Cecchin ve Prata, 1978; Watzlawick, Weakland ve Fisch, 1974). Tom Andersen’in yapmış olduğu çalışmalar sonucu bu teknik farklılaşarak Yansıtma Takımı adını almıştır. Günümüzde ise YT, çağdaş psikolojik danışma kuramlarında postmodernist yaklaşımlar içine dâhil edilebilir (Pare, 1999). Ayrıntılara geçmeden önce sizin bu teknik üzerine düşünmenizi ve biraz daha kişisel düzeyde değerlendirebilmenizi sağlamak için gündelik hayatta karşımıza çıkabilecek birkaç örnek vermek isteriz.

Örneğimize şöyle bir soru ile başlayalım: Birilerinin sizin hakkınızda konuştuklarına hiç kulak misafiri oldunuz mu? Böyle bir durum yaşadığınız büyük ih-

şimler açıklanmıştır. Bu temeller arasında özellikle sibernetik yaklaşımlar ve Milan Okulu (terapi takımı) öne çıkmaktadır. Geleneksel terapi yaklaşımında terapist, vaka kavramsallaştırma ve tedavi sürecini üstlenmektedir. Yansıtma takımı tekniği, postmodernist bir yaklaşım olarak terapist ve danışana farklı bakış açıları sunar. Sunulan farklı bakış açıları, psikolojik danışma sürecini zenginleştirmesi ve terapi- de oluşan tikanıklığı gidermede yardımcı olması konusunda işlevseldir. Bu bölümün son kısmında ise yansıtma takımı tekniği üzerine yapılan çalışmalar paylaşılmıştır. Yansıtma takımı tekniğinin danışanlar ve terapist tarafından faydalı olduğu, birçok farklı problemin tedavisinde kullanıldığı ve terapi başarısına katkı sunduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda gerek bireysel gerekse grup formatında, terapist eğitiminde kullanımı da söz konusudur. Eğitimdeki psikolojik danışmanların beceri gelişiminde etkili sonuçlar elde eden çalışmalar mevcuttur. Her ne kadar psikolojik danışman eğitiminde ve tedavide kullanılan bir teknik olsa da bu tekniğin psikolojik danışman eğitimindeki başarısını ve terapi sürecindeki etkinliğini araştıran daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir. Mevut çalışmalar genel olarak aile danışmanlığı bağlamında nitel veri analizine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Gelecekteki araştırmaların nicel veri kullanılarak ve farklı psikolojik danışma bağlamlarında gerçekleştirilmesi, yansıtma takımının daha iyi anlaşılmasına katkı sunacaktır.

KAYNAKLAR

- Allan, R., Klarenbeek-McKenna, M. & Day, D. (2019). 'Somebody watching you': Impact of reflecting teams on hope in couple relationships. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 40(4), 383-399.
- Amod, Z. & Miller, J. (2019). Systemic Reflecting Team Training: Perceptions and Experiences of South African Educational Psychologists. *The American Journal of Family Therapy*, 47(2), 102-119.
- Andersen, T. (1987). The reflecting team: Dialogue and meta-dialogue in clinical work. *Family process*, 26(4), 415-428.
- Andersen, T. (1992). Reflections on reflecting with families. In S. McNamee and K. J. Gergen (Eds.), *Therapy as social construction* (s.54-68). England: Sage.
- Andersen, T. (1993). See and hear, and be seen and heard. In S. Friedman (Ed.), *The new language of change: Constructive collaboration in psychotherapy* (pp. 303-322). New York, NY: Guilford Press.
- Anderson, T. (1991). *The reflecting team: dialogues and dialogues about dialogues*. New York: Norton.
- Anderson, H. (2007). Tom David Andersen: Fragments of his influence and inspiration. *Journal of marital and family therapy*, 33(4), 411.

- Anslow, K. (2014). Systemic family therapy using the reflecting team: the experiences of adults with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 42(3), 236-243.
- Balcells-Oliveró, M. M., Nuño, L., Freixa, N., Domínguez, I., Pons, I., Alcover, E., & Gual, T. (2021). Shared Reflection to Maximize Resources and Minimize Costs: The Reflecting Team Applied to a Hospital Environment. *Community Mental Health Journal*, 57(4), 746-752.
- Bateson, G. (1967). Cybernetic explanation. *American behavioral scientist*, 10(8), 29-29.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of the mind*. New York: Ballantine.
- Biever, J. ve Gardner, T. (1995). The use of reflecting teams in social constructionist training. *Journal of Systemic Therapies*, 14, 47-56.
- Brownlee, K., Vis, J. A. & McKenna, A. (2009). Review of the reflecting team process: Strengths, challenges, and clinical implications. *The Family Journal*, 17(2), 139-145.
- Chang, J. (2010). The reflecting team: A training method for family counsellors. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 18, 36-44.
- Cole, P. M., Demeritt, L. A., Shatz, K. & Sapoznik, M. (2001). Getting personal on reflecting teams. *Journal of systemic therapies*, 20(2), 74.
- Cox, J. A., Bañez, L., Hawley, L. D. & Mostade, J. (2003). Use of the reflecting team process in the training of group workers. *Journal for Specialists in Group Work*, 28(2), 89-105.
- Dale, B. & Altschuler, J. (1999). 'In sickness and in health': The development of alternative discourses in work with families with parental illness. *Journal of Family Therapy*, 21(3), 267-283.
- Edwards, C., Allan, R., Estrada, D. & Wittenborn, A. K. (2021). "Big Brother was Watching Me:" A Preliminary Exploration of Discomfort and Emotional Vulnerability When Participating in a Reflecting Team. *The American Journal of Family Therapy*, 1-16.
- Egeli, N., Brar, N., Larsen, D. & Yohani, S. (2014). Couples' experiences of hope when participating in the reflecting team process: A case study. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 36(1), 93-107.
- Falke, S. I., Lawson, L., Pandit, M. L., & Patrick, E. A. (2015). Participant supervision: Supervisor and supervisee experiences of cotherapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, 41(2), 150-162.
- Fishel, A.K., Ablon, J.S. & Craver, J.C. (2010). The couple's reflecting team: How spoken and written reflections, gender, and stage of therapy impact perceived helpfulness. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 9(4), 344-359.
- Freedman, J. & Combs, G. (1996). *Narrative therapy: The sodai construction of preferred realities*. New York: W.W. Norton.
- Garrido-Fernández, M., Marcos-Sierra, J. A., López-Jiménez, A. & Ochoa de Alda, I. (2017). Multi-family therapy with a reflecting team: A preliminary study on efficacy among opiate addicts in methadone maintenance treatment. *Journal of marital and family therapy*, 43(2), 338-351.
- Givropoulou, D. & Tseliou, E. (2021). Developing Reflexivity through Group Processes in Psychotherapy Training: An Interpretative Phenomenological Analysis of Systemic Family Therapy Trainees' Experience. *Family process*, 60(2), 346-360.
- von Glasersfeld, E. (1984). An introduction to radical constructivism. In P. Watzlawick (Ed.), *The invented reality*. New York: Norton.

- Griffith, J. L., Griffith, M. E., Krejmas, N., McLain, M., Mittal, D., Rains, J., & Tingle, C. (1992). Reflecting team consultations and their impact upon family therapy for somatic symptoms as coded by Structural Analysis of Social Behavior (SASB). *Family Systems Medicine*, 10(1), 53 - 58.
- Haley, T. (2002). The fit between reflecting teams and a social constructionist approach. *Journal of Systemic Therapies*, 21(1), 20 - 40.
- Harris, R. & Crossley, J. (2021). A systematic review and meta-synthesis exploring client experience of reflecting teams in clinical practice. *Journal of Family Therapy*, 43(4), 687-710.
- Hedges, F. & Lang, S. (1993). Mapping personal and professional stories. *Human Systems: the Journal of Systemic Consultation & Management*, 4(3-4), 277-298.
- Hicks, S., Kustner, C., & Constable, C. (2021). The helpfulness of reflecting teams in family therapy. *Journal of Family Therapy*, 43(4), 711-727.
- Höger, C., Temme, M., Reiter, L. & Steiner, E. (1994). The reflecting team approach: Convergent results of two exploratory studies. *Journal of Family Therapy*, 16, 427-437.
- Lax, W. D. (1989). Systemic family therapy with young children and their families: Use of the reflecting team. In J. J. Zilbach (Ed.), *Children in family therapy: Treatment and training* (pp. 55-74). New York: Routledge.
- Lax, W. D. (1995). Offering reflections: Some theoretical and practical considerations. In S. Friedman (Ed.), *The reflecting team in action: Collaborative practice in family therapy* (pp. 145-166). New York: Guilford.
- Losey, B. & Norman, R. (2016). Using reflecting teams in counseling practicum. VIASTAS Online.
- Jenkins, D. (1996). A reflecting team approach to family therapy: A delphi study. *Journal of Marital and Family Therapy*, 22, 219-238.
- Kleist, D. M. (1999). Reflecting on the reflecting process: A research perspective. *The Family Journal*, 7(3), 270-275.
- Landis, L. & Young, E. (1994). The reflecting team in counselor education. *Counselor Education and Supervision*, 33(3), 210-218.
- Madigan, S. P. & Epston, D. (1995). From “spy-chiatric gaze” to communities of concern. In S. Friedman (Ed.), *The reflecting team in action: Collaborative practice in family therapy* (pp. 257-276). New York: Guilford.
- Meekums, B., Macaskie, J. & Kapur, T. (2016). Developing skills in counselling and psychotherapy: A scoping review of interpersonal process recall and reflecting team methods in initial therapist training. *British Journal of Guidance and Counselling*, 44(5), 504-515.
- Mitchell, P., Rhodes, P., Wallis, A. & Wilson, V. (2014). A comparison of two systemic family therapy reflecting team interventions. *Journal of Family Therapy*, 36(3), 237-254.
- Munro, L., Knox, M. & Lowe, R. (2008). Exploring the potential of constructionist therapy: Deaf clients, hearing therapists and a reflecting team. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 13(3), 307-323.
- Neimeyer, R.A. (1998). Social constructionism in the counseling context. *Counseling Psychology Quarterly*, 11(2), 135-149.
- Janowsky, Z. M., Dickerson, V. C. & Zimmerman, J. L. (1995). Offering reflections: Some theoretical and practical considerations. In S. Friedman (Ed.), *The reflecting team in action: Collaborative practice in family therapy* (s.167-183). New York: Guilford.

- Paré, D. A. (1999). Using reflecting teams in clinical training. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 33(4), 293-306.
- Parker, N. & O'Reilly, M. (2013) Reflections from behind the screen: avoiding therapeutic rupture when utilizing reflecting teams. *Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 21, 170-179
- Pender, R. L. & Stinchfield, T. A. (2012). A reflective look at reflecting teams. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 20(2), 117-122.
- Perlesz, A., Young, J., Paterson, R. & Bridge, S. (1994). The reflecting team as a reflection of second order therapeutic ideals. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 15(3), 117-127.
- Reichelt, S. & Skjerve, J. (2013). The reflecting team model used for clinical group supervision without clients present. *Journal of Marital and Family Therapy*, 39(2), 244-255.
- Roberts, M., Caesar, L., Perryclear, B. & Phillips, D. (1989). Reflecting team consultations. *Journal of Systemic Therapies*, 8(2-3), 38 - 46.
- Selvini-Palazolli, M., Boscolo, L., Cecchin, G., & Praia, G. (1978). *Paradox and counterparadox: A new model in the therapy of the family in schizophrenic transition*. New York: Aronson.
- Shurts, W. M., Cashwell, C. S., Spurgeon, S. L., Degges-White, S., Barrio, C. A., & Kardatzke, K. N. (2006). Preparing counselors-in-training to work with couples: Using role-plays and reflecting teams. *The Family Journal*, 14(2), 151-157.
- Smith, T. E., Jenkins, D., & Sells, S. P. (1995). Reflecting teams: Voices of diversity. *Journal of Family Psychotherapy*, 6(2), 49-70.
- Smith, T. E., Yoshioka, M. & Winton, M. (1993). A qualitative understanding of reflecting teams I: Client perspectives. *Journal of Systemic Therapies*, 12(3), 29-45.
- Steier, F. & Smith, K. (1985). Organizations and second order cybernetics. *Journal of Strategic and Systemic Therapies*, 4(4), 53-65.
- Tseliou, E. (2010). From feedback to reflexivity: Inspirations by a "polyphonic dialogue" methodology in trainees' evaluation. *Journal of Family Therapy*, 32, 334-337.
- Watzlawick, P., Weakland, J. & Fisch, R. (1974). *Change: Principles of problem formation and problem resolution*. New York: Norton.
- Weiner, N. (1961). *Cybernetics*. Cambridge: MIT Press.
- West, J.D., Bubenzer, D.L., Morrison, A. & Evans, W. (1994). The Brattleboro Family Institute: Reflecting on the reflecting position. *Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 2(3), 269-276.
- Willott, S., Hatton, T. & Oyeboode, J. (2012) Reflecting team processes in family therapy: a search for research. *Journal of Family Therapy*, 34, 180-203.
- White, M. (1992). *Deconstruction and therapy. In Experience, contradiction, narrative, of imagination: Selected papers of David Epston and Michael White, 1989-1991*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.
- Zevallos, R. & Chong, N. (2007). Open conversations that weave changes in contexts of poverty and wealth. In H. Anderson & P. Jensen (Eds.), *Innovations in the Reflecting Process: Inspirations of Tom Andersen* (s.161-172). London: Karnac Books.

TERÖRİZMİN EL KİTABI

Kavram, Tanım, Nedenleri, Tarihsel Süreci, Türleri, Mücadele Yöntemleri

Editör

İskender Karakaya

TERÖRİZMİN EL KİTABI
Kavram, Tanım, Nedenleri, Tarihsel Süreci, Türleri, Mücadele Yöntemleri
Editör: İskender Karakaya

Yayın No.: 1756
ISBN: 978-625-398-816-6
E-ISBN: 978-625-398-817-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karakaya, İskender.

Terörizmin El Kitabı Kavram, Tanım, Nedenleri, Tarihsel Süreci, Türleri, Mücadele Yöntemleri / İskender Karakaya

1. Basım, XX + 632 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-816-6

E-ISBN: 978-625-398-817-3

1. Terör 2. Terörizm 3. Uluslararası Güvenlik 4. El-Kaide 5. IŞİD

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Birinci Bölüm TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

TERÖRİZM KAVRAMI: TERÖR, TERÖRİZM; KAVRAM VE TANIM SORUNU

Doç. Dr. Selim Kanat

Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, selimkanat@sdu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2663-3757

Dr. Eda Ünal

Süleyman Demirel Üniversitesi Avrupa Birliği Çalışmaları ABD, edaunal032@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-1886-2058

TERÖRİZMİN TARİHSEL SÜREÇTE DÖNÜŞÜMÜ: İDEOLOJİLER, TARİHSEL SÜREÇ VE OLAYLAR

Doç. Dr. Selim Kurt

Giresun Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, selim.kurt@giresun.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-0462-5791

TERÖRİZMİN NEDENLERİ

Doktorant Kürşad Kağan Ergün

Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Kamu Güvenliği ABD, kkaganerng@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-4943-7049

TERÖRİZMİN TÜRLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Naim Naimi

Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri/Din Psikolojisi,
naimnaimi@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7528-5694.

TERÖRİZMLE MÜCADELE

Dr. Ümit Tetik

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler,
tetikumit@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0072-0812

TERÖRİZM VE SİBER GÜVENLİK

Doç. Dr. Vahit Guntay

Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, vahit.guntay@ktu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-0645-8023

TERÖRİZM VE İSTİHBARAT

Prof. Dr. Serhat Erkmen

Altınbaş Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
serhat.erkmen@altinbas.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0470-5257

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN TERÖRİZM VE AVRUPA KONSEYİ MEVZUATINDA TERÖR SUÇLARI, GERİ VERME VE ADLİ YARDIM

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sümer

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi, fatma.sumer@yeniuyuzuil.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-8160-9085

SİYASAL PROPAGANDA, MEDYA VE TERÖR

Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Çetin

Yozgat Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Bilimleri Bölümü Medya Çalışmaları ABD,
selcuk.cetin@yobu.edu.tr, ORCID:0000-0002-2110-0874

TERÖRİZM VE SAVUNMA TEKNOLOJİLERİ: İNSANSIZ HAVA ARACI SİSTEMLERİNİN TERÖRLE MÜCADELEDE KULLANIMI

Doç. Dr. Cenk Özgen

Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
cenk.ozgen@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8583-6194

TERÖRİZM VE GÖÇ İLİŞKİSİ: SINIRDAN BİR BAKIŞ

Dr. Alper Ekmekcioğlu

Jandarma Genel Komutanlığı, alper2197@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7322-4879

Öğr. Gör. Ogün Burhan Aydın

Yozgat Bozok Üniversitesi, ogunburhan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8064-1136

YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR VE TERÖRİZM

Dr. Sertaç Canalp Korkmaz

Araştırmacı, s.canalpkorkmaz@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9639-2990

ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM

Dr. Hüseyin Fazla

Stratejik Araştırmalar ve Analiz Merkezi (STRASAM) Başkanı, huseyinfazla@strasam.org,
ORCID: 0000-0002-5935-1978

TERÖRİZM, EKONOMİ VE ULUSLARARASI HUKUK

Dr. Adem Özer

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ademmozerr@gmail.com & adem.ozer@hbv.edu.tr, ORCID:0000-0002-6443-1032

İkinci Bölüm: ULUSLARARASI-ULUSÜSTÜ ÖRGÜTLER VE TERÖRİZM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Dr. Öğr. Üyesi Murat Demirel

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, muratdemirelint@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-7134-8985

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TERÖRİZME BAKIŞI VE TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKASI

Dr. Öğr. Üyesi Cem Savaş

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (Fransızca) Yeditepe Üniversitesi,
cem.savas@yeditepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8620-6514

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ, TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Doktorant Medihanur Argalı

Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ATASAREN) Uluslararası İlişkiler Programı, medihanurarg@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0777-7077

Doç. Dr. Mehmet Emin Erendor

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, mehmet.erendor@manas.edu.kg; Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, merendor@atu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8467-0743

NATO; TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Doç. Dr. Levent Yiğittepe

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, lyigittepe@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2508-5501

AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (AGİT), TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Doç. Dr. Hakan Karaaslan

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, hakankaraaslan@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2257-0202

Üçüncü Bölüm

BÖLGESEL ANLAMDA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

BALKANLAR'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Prof. Dr. Bülent Sarper Ağır

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, bsagir@adu.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4774-7438

Doktorant Ekin Deniz Uygun

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Çalışmaları Anabilim Dalı, ekindenizuygun@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2120-4649.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE TERÖRİZM: TARİHSEL VE HUKUKSAL BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Burak Güneş

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, burak.gunes@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7652-6733.

Simay S. Doğan

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, simaysdogann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5461-1104.

GÜNEY AMERİKA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRLE MÜCADELE

Doktorant E. Nur Sezek

Siyaset Çalışmaları, Universidad Externado de Colombia, eminenursezek@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-3399-5721

ORTA ASYA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Naim Naimi

Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri/Din Psikolojisi,
naimnaimi@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7528-5694

ORTA DOĞU'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Dr. Ümit Tetik

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler,
tetikumit@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0072-0812

RUSYA'NIN TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKALARI

Doç. Dr. Merve Suna Özel Özcan

Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
mervesuna@kku.edu.tr, ORCID:0000-0001-9027-3990

Ejazul Haq Ateed

Kırıkkale Üniversitesi BAP kapsamında Araştırmacı ve Kırıkkale Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler
Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi, ateed252@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9027-3990

AFRİKA'DA TERÖR-TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELEDE BÖLGESEL ÖRNEKLER

Dr. Cihan Daban

Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı,
dabancihan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2890-2415

GÜNEY ASYA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Çağrı Aras

Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, ferhatcagriaras@ktu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2108-1981

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN TERÖR-TERÖRİZM ALGILAMALARI VE TERÖRİZMLE MÜCADELE YAKLAŞIMI

Doktora Öğrencisi Gökтуğ Çalışkan

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, goktug.caliskan@hbv.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2189-7550

JAPONYA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Dr. Öğr. Üyesi Keisuke Wakizaka

İstanbul Gelişim Üniversitesi İİSBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
kafkaslikeisuke85@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0438-5687

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI..... iii

TAKDİM vii

Birinci Bölüm TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

TERÖRİZM KAVRAMI: TERÖR, TERÖRİZM; KAVRAM VE TANIM SORUNU..... 5

Selim Kanat - Eda Ünal

GİRİŞ6

1. KAVRAMSAL AÇIDAN TERÖRİZM7

2. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMLARI8

3. TERÖRİZMİN TANIM SORUNU VE NEDENLERİ10

SONUÇ18

ÖNERİLEN KAYNAKLAR21

KAYNAKÇA21

TERÖRİZMİN TARİHSEL SÜREÇTE DÖNÜŞÜMÜ: İDEOLOJİLER, TARİHSEL SÜREÇ VE OLAYLAR ...23

Selim Kurt

GİRİŞ23

1. TERÖRİZM NEDİR?25

2. TERÖRİZMİN TARİHSEL SÜREÇTE DÖNÜŞÜMÜ ÇERÇEVESİNDE İDEOLOJİK ARKA PLANI27

2.1. Terörizmin Kısa Tarihi.....27

2.2. Terörizmin Tarihsel Süreçte Geçirdiği Dönüşümü Açıklama Çabası: Dalga Teorisi.....41

SONUÇ46

ÖNERİLEN KAYNAKLAR48

KAYNAKÇA49

TERÖRİZMİN NEDENLERİ.....51

Kürşad Kağan Ergün

GİRİŞ51

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE53

1.1. Terörizm53

1.2. Radikalleşme54

2. TERÖRİZMİN NEDENLERİ	55
2.1. Geleneksel (Bireysel) Nedenler	59
2.1.1. Ekonomik Nedenler	59
2.1.2. Siyasi Nedenler	60
2.1.3. Sosyal Nedenler	62
2.1.4. Kişisel Nedenler	63
2.2. İmkânlara ve Olaylara Bağlı Olarak Oluşan Nedenler	64
SONUÇ	65
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	66
KAYNAKÇA	67
TERÖRİZMİN TÜRLERİ	69
Muhammed Naim Naimi	
GİRİŞ	69
1. DEVLET TERÖRÜ	73
2. DEVLETE KARŞI TERÖR	74
2.1. İdeolojik Motifli Terör	75
2.2. Dinî Motifli Terör	76
2.3. Etnik ve Bölücü Terör	78
2.4. Uluslararası Terör	79
SONUÇ	82
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	84
KAYNAKÇA	85
TERÖRİZMLE MÜCADELE	87
Ümit Tetik	
GİRİŞ	87
1. KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIDAN TERÖRİZMLE MÜCADELE	88
2. TERÖRİZMLE MÜCADELEYİ STRATEJİK, OPERASYONEL VE TAKTİK DÜZEYLERDE TARTIŞMAK	92
2.1. Yapısal/Stratejik Açıdan Terörizmle Mücadele	92
2.2. Operasyonel ve Taktik Açıdan Terörizmle Mücadele	95
SONUÇ	97
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	98
KAYNAKÇA	99
TERÖRİZM VE SİBER GÜVENLİK	101
Vahit Güntay	
GİRİŞ	101
1. GÜVENLİK VE SİBER ALAN BAĞLAMLI	103

1.1. Siber Caydırıcılık ve Siber Strateji.....	104
2. “SİBER TERÖRİZM” KAVRAMINI TARTIŞMAK	107
2.1. 21. Yüzyılda Siber Terörizm Kavramsallaştırılması	108
SONUÇ	111
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	112
KAYNAKÇA	113
TERÖRİZM VE İSTİHBARAT	115
Serhat Erkmen	
GİRİŞ: TERÖR-TERÖRİZM-İSTİHBARAT İLİŞKİSİ	116
1. TERÖR ÖRGÜTLERİ AÇISINDAN İSTİHBARAT	117
1.1. Terör Örgütleri Açısından Stratejik İstihbarat ve Analiz	117
1.2. Terör Örgütleri Açısından Operasyonel İstihbarat ve İstihbarata Karşı Koyma (İKK) ..	120
2. TERÖRİZMLE MÜCADELEDE İSTİHBARAT	121
2.1. Terörizmle Mücadele Stratejik İstihbarat.....	121
2.2. Terörizmle Mücadelede Taktik ve Operasyonel İstihbarat:	123
SONUÇ	126
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	127
KAYNAKÇA	128
ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN TERÖRİZM VE AVRUPA KONSEYİ MEVZUATINDA TERÖR SUÇLARI, GERİ VERME VE ADLİ YARDIM	129
Fatma Sümer	
GİRİŞ	129
1. KAVRAM VE TANIM SORUNU	131
2. ULUSLARARASI TERÖRİZM KARŞISINDA SELF DETERMİNASYON VE MEŞRU MÜDAFAA	134
2.1. Meşru Müdafaa Hakkı.....	134
2.2. Self Determinasyon.....	137
3. AVRUPA KONSEYİ MEVZUATINDA TERÖR SUÇLARININ BELİRLENMESİ, GERİ VERME VE ADLİ YARDIM	140
3.1. Avrupa Konseyi Mevzuatında Terör Suçlarının Belirlenmesi.....	140
3.2. Avrupa Konseyi Mevzuatında Geri Verme ve Adli Yardım	144
SONUÇ	146
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	147
KAYNAKÇA	148
SİYASAL PROPAGANDA, MEDYA VE TERÖR.....	149
Selçuk Çetin	
GİRİŞ	149
1. KAVRAMSAL OLARAK PROPAGANDA.....	150

2. PROPAGANDA TÜRLERİ	152
2.1. Beyaz Propaganda.....	152
2.2. Siyah Propaganda.....	152
2.3. Gri Propaganda	153
3. PROPAGANDA KURALLARI	153
3.1. Yalınlık ve Tek Düşman Kuralı.....	153
3.2. Büyütme ve Bozma Kuralı	154
3.3. Yineleme Kuralı	154
3.4. Aşılama Kuralı.....	155
3.5. Birlik ve Bulaşma Kuralı	155
4. MEDYANIN SİYASAL PROPAGANDADAKİ İŞLEVİ.....	158
4.1. Medya ve Terör İlişkisi.....	160
SONUÇ	163
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	164
KAYNAKÇA	165

**TERÖRİZM VE SAVUNMA TEKNOLOJİLERİ: İNSANSIZ HAVA ARACI SİSTEMLERİNİN
TERÖRLE MÜCADELEDE KULLANIMI** 167

Cenk Özgen

GİRİŞ	167
1. İHA SİSTEMLERİNE BAKIŞ	169
1.1. Tanımı	169
1.2. Sınıflandırılması.....	170
1.3. Temel Unsurları.....	171
1.4. Kullanım Alanları	171
1.5. Avantajları ve Dezavantajları.....	173
2. İHA SİSTEMLERİNİN TERÖRLE MÜCADELEDE KULLANIMI.....	174
2.1. Kuvvet Çarpanı Rolü	174
2.2. Hukuki Durum	177
2.3. Tartışmalar	178
SONUÇ	180
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	181
KAYNAKÇA	182

TERÖRİZM VE GÖÇ İLİŞKİSİ: SINIRDAN BİR BAKIŞ..... 185

Alper Ekmekcioğlu - Ogün Burhan Aydın

GİRİŞ	185
1. TERÖR VE TERÖRİZM	186
2. GÖÇ.....	188

3. TERÖRİZM VE GÖÇ İLİŞKİSİ.....	190
3.1. Göçün Terör Aracı Olarak Kullanılması.....	192
3.2. Sınırlarda Göç ve Terör İlişkisi	195
4. TÜRKİYE ÖZELİNE BİR BAKIŞ.....	199
SONUÇ	200
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	201
KAYNAKÇA	201
YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR VE TERÖRİZM	205
Sertaç Canalp Korkmaz	
GİRİŞ	205
1. YABANCI SAVAŞÇILARDAN YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILARA	206
2. YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇI PROFİLİ VE MOTİVASYONLARI	209
2.1. Dinî Motivasyonlu Terör Örgütlerinde Savaşanlar	210
2.2. Sol Motivasyonlu Terör Örgütlerinde Savaşanlar.....	211
2.3. Sağ Motivasyonlu Terör Örgütlerinde Savaşanlar	212
2.4. Devam Eden İkilem: Kimin Yabancı Terörist Savaşçısı?.....	212
3. YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILARIN YARATTIĞI SORUNLAR.....	213
4. YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILARLA MÜCADELE EDİLEBİLİR Mİ?.....	214
SONUÇ	215
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	216
KAYNAKÇA	217
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM.....	219
Hüseyin Fazla	
GİRİŞ	219
1.1. Güvenlik Kavramı ve Stratejileri	220
1.2. Uluslararası İlişkiler Teorileri Perspektifinde Güvenlik Kavramı	221
1.3. Güvenliğin Boyutları	222
1.4. Ulusal Güvenlik.....	223
1.5. Uluslararası Güvenlik.....	224
2. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMLARI.....	224
2.1. Terörizmin Tanımı	225
2.2. Terörizmin Nedenleri	227
2.2.1. İdeolojik Akımlar	227
2.2.2. Toplumsal Ortam.....	228
2.2.3. Ülke Sorunları.....	229

2.3. Terörizmin Çeşitleri	229
2.3.1. Ülke içi (Devlet Karşısı Muhalif) Terörizm.....	229
2.3.2. Devlet Terörizmi	230
2.3.3. Devlet destekli terörizm	230
2.3.4. Uluslar Ötesi Terörizm.....	231
2.3.5. Uluslararası Terörizm	231
3. Terörle Mücadele ve Terörizmle Savaş.....	233
3.1. Uluslararası Terörizm ve Teröre Karşı Savaş	234
3.2. Uluslararası Terörizme Karşı Uluslararası Güvenlik Stratejileri	234
3.3. Terörle Mücadelede Yöntemler ve Güç Kullanımı.....	235
3.3.1. Savaş Dışındaki Operasyonlar.....	235
3.3.2. Şiddet İçermeyen Operasyonlar	236
3.3.3. Güç Kullanımı	237
SONUÇ	238
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	238
KAYNAKÇA	239
TERÖRİZM, EKONOMİ VE ULUSLARARASI HUKUK	241
Adem Özer	
GİRİŞ	241
1. TERÖRİZM VE EKONOMİ.....	243
1.1. Terörün Ekonomik Büyümeye Etkisi	244
1.2. Terörün Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi	246
1.3. Terörün İşsizlik ve Sektörler Üzerindeki Etkisi.....	247
1.3.1. Terörün Tarıma Etkisi	249
1.3.2. Terörün Turizme Etkisi	251
1.4. Terör ve Kayıtdışı Ekonomi.....	253
2. TERÖRÜN EKONOMİK ETKİLERİNİN VE FİNANSMANININ ÖNLENMESİNE YÖNELİK ULUSLARARASI GİRİŞİMLER	256
2.1. Birleşmiş Milletler ve Terörizmin Finansmanın Engellenmesi.....	258
2.1.1. BM Genel Kurulu Kapsamında Alınan Kararlar	258
2.1.2. BM Güvenlik Konseyi Kapsamındaki Düzenlemeler	260
2.2. Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Kapsamındaki Düzenlemeler	261
2.3. Mali Eylem Görev Gücü (Financial Action Task Force-FATF)	262
SONUÇ	263
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	264
KAYNAKÇA	264

İKİNCİ BÖLÜM
ULUSLARARASI-ULUSÜSTÜ ÖRGÜTLER VE TERÖRİZM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE 269

Murat Demirel

GİRİŞ 270

1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN TERÖRİZMİ TANIMLAMA VE TERÖRİZMLE MÜCADELEYE YÖNELİK ALTYAPISAL BİRİKİM OLUŞTURMASI 272

2. TERÖRİZMLE MÜCADELEDE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİNİN MEŞRU ZEMİN OLUŞTURMASI..... 280

3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATININ TERÖRİZMİN NEDENLERİNİ ORTADAN KALDIRMAYA YÖNELİK KATKILARI 283

SONUÇ 287

ÖNERİLEN KAYNAKLAR 288

KAYNAKÇA 289

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TERÖRİZME BAKIŞI VE TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKASI 293

Cem Savaş

GİRİŞ 293

1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE AVRUPA GÜVENLİĞİ: TEHDİTLER, STRATEJİLER VE TEPKİLER .294

2. 1990'LI YILLARDA AVRUPA'DA TERÖRİZMLE MÜCADELENİN TEMEL ÖZELLİKLERİ 298

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN 11 EYLÜL SONRASI TERÖRİZME BAKIŞI VE KURUMSALLAŞMA 300

4. ARAP BAHARI VE SURIYE KRİZİ SONRASI AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TERÖRİZMLE MÜCADELESİNİN ANA HATLARI 305

SONUÇ 307

ÖNERİLEN KAYNAKLAR 308

KAYNAKÇA 309

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ, TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE..... 311

Medihanur Argalı - Mehmet Emin Erendor

GİRİŞ 313

1. TERÖR VE TERÖRİZM İLE MÜCADELE..... 314

2. TERÖRİZMLE MÜCADELEDE ÖRGÜTLERİN ROLÜ 317

2.1. Şangay İşbirliği Örgütü 318

2.2. Şangay İşbirliği Örgütü ve Terörizm 320

2.2.1. Tacikistan İslami Yeniden Doğuş Partisi (TİYDP)..... 320

2.2.2. Özbekistan İslami Hareketi (OİH) 321

2.2.3. Hizb-ut Tahrir 322

2.2.4. Doğu Türkistan İslami Hareketi (DTİH)	323
2.2.5. El-Kaide ve IŞİD.....	323
2.2.6. Kafkas Emirliği	324
3. ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE TERÖRİZM İLE MÜCADELE.....	325
SONUÇ	330
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	332
KAYNAKÇA	332

NATO; TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE YÖNTEMLERİ.....339

Levent Yiğittepe

GİRİŞ	339
1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI YENİ TEHDİT ALGILAMALARI, NATO VE TERÖRİZM.....	342
2. 11 EYLÜL TERÖR SALDIRILARI VE NATO’NUN TERÖRİZM ALGISINDA YAŞANAN DEĞİŞİM/DÖNÜŞÜM	346
3. NATO’NUN TERÖRİZMLE MÜCADELEDE YENİ STRATEJİLERİ VE YÖNTEMLERİ.....	350
SONUÇ	355
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	356
KAYNAKÇA	357

AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (AGİT), TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE.....359

Hakan Karaaslan

GİRİŞ	360
1. BİR GÜVENLİK SORUNU OLARAK TERÖRİZM	361
2. AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI	368
3. TERÖR VE TERÖRİZM İLE MÜCADELEDE AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI.....	372
3.1. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın Terör ve Terörizm Kavramlarına Yaklaşımı .	373
3.2. Terör ve Terörizm ile Mücadelede Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının Faaliyetleri.....	375
SONUÇ	385
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	387
KAYNAKÇA	389

Üçüncü Bölüm

BÖLGESEL ANLAMDA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

BALKANLAR'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE393

Bülent Sarper Ağır - Ekin Deniz Uygun

GİRİŞ	394
1. BALKANLAR'DA TERÖRİZMİN TARİHÇESİ	395

2. BALKANLAR'DA TERÖRİZMİN GÜNCEL SEBEPLERİ	398
3. ETNİK-MİLLİYETÇİLİK VE TERÖRİZM İLİŞKİSİ: KOSOVA KURTULUŞ ORDUSU ÖRNEĞİ	400
4. BALKANLAR'DA DOLAŞAN HAYALET: RADİKAL İSLAMCI TERÖR.....	402
5. YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇI SORUNU.....	407
SONUÇ	408
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	410
KAYNAKÇA	411

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE TERÖRİZM: TARİHSEL VE HUKUKSAL BİR DEĞERLENDİRME..... 413

Burak Güneş - Simay S. Doğan

GİRİŞ	414
1. 11 EYLÜL 2001 ÖNCESİ ABD ve TERÖRİZMLE MÜCADELE	415
1.1. Soğuk Savaş Dönemi Öncesi ABD'nin Terörizmle Mücadele Anlayışı.....	417
1.2. Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Terörizmle Mücadele Anlayışı	419
1.3. Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Terörizmle Mücadele Anlayışı: Afganistan Operasyonuna Giden Süreç.....	420
2. 11 EYLÜL SALDIRILARI VE "TERÖRE KARŞI KÜRESEL SAVAŞ" ANLAYIŞI	424
SONUÇ	430
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	431
KAYNAKÇA	432

GÜNEY AMERİKA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRLE MÜCADELE 435

E. Nur Sezek

GİRİŞ	435
1. LATİN AMERİKA'DA TERÖR VE TERÖRİZM	436
2. SEÇİLİ ÜLKELERDE TERÖRİZM	443
2.1. Arjantin'de Terör.....	443
2.2. Kolombiya'da Terör.....	445
3. BÖLGEDE TERÖRLE MÜCADELE	448
SONUÇ	448
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	450
KAYNAKÇA	450

ORTA ASYA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE 453

Muhammed Naim Naimi

GİRİŞ	453
1. Orta Asya'da Terör ve Terörizm.....	455
2. Orta Asya'da Terörle Mücadele	461

SONUÇ	467
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	468
KAYNAKÇA	469
ORTA DOĞU'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE.....	471
Ümit Tetik	
GİRİŞ	471
1. ORTA DOĞU'NUN COĞRAFİ KONUMU VE ŞİDDETİN KISA TARİHİ.....	473
2. ORTA DOĞU'DA ŞİDDET: TERÖR VE TERÖRİZM	475
2.1. Modern Terörizm ve Eleştirisi Bağlamında Orta Doğu	475
2.2. Orta Doğu'da Terörizmin Nedenleri.....	477
2.3. Orta Doğu'da Öne Çıkan Terör Örgütleri.....	479
3. ORTA DOĞU'DA TERÖRİZMLE MÜCADELE STRATEJİLERİ.....	481
SONUÇ	485
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	486
KAYNAKÇA	487
RUSYA'NIN TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKALARI.....	491
Merve Suna Özel Özcan - Ejazul Haq Ateed	
GİRİŞ	491
1. RUS TOPRAKLARINDA GEÇMİŞTEN BU GÜNE TERÖR VE TERÖRİZM ALGISI	493
2. 11 EYLÜL ÖNCESİNDE RUSYA'NIN TERÖRLE MÜCADELE POLİTİKASI	495
2.1. Vladimir Putin Dönemi ve Terörizm Politikası.....	497
3. RUSYA'NIN 11 EYLÜL SONRASI TERÖRLE MÜCADELE POLİTİKASI	499
3.1. Terörle Mücadele Konusunda Öne Çıkanlar.....	503
SONUÇ	508
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	509
KAYNAKÇA	510
AFRİKA'DA TERÖR-TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELEDE BÖLGESEL ÖRNEKLER	513
Cihan Daban	
GİRİŞ	514
1. AFRİKA KITASINDA FAALİYET GÖSTEREN TERÖR ÖRGÜTLERİ ÜZERİNE GENEL BİR ANALİZ ..	517
2. DOĞU AFRİKA'DA TERÖR SORUNU VE TERÖRİZMLE MÜCADELE	519
2.1. El-Şebab Örgütü	519
2.1.1. Örgütün Amacı ve İdeolojik Hareketleri	521
2.1.2. Şiddet Eylemleri ve Hedef Kitleleri.....	523

3. BATI AFRİKA'DA TERÖR SORUNU VE TERÖRİZMLE MÜCADELE	526
3.1. Boko Haram Örgütü	526
3.1.1. Örgütün Amacı ve İdeolojik Hareketleri	528
3.1.2. Şiddet Eylemleri ve Hedef Kitleleri.....	529
4. ORTA AFRİKA'DA TERÖR SORUNU VE TERÖRİZMLE MÜCADELE	533
4.1. Tanrı'nın Direniş Ordusu Örgütü	533
5. KUZAY AFRİKA'DA TERÖR SORUNU VE TERÖRİZMLE MÜCADELE	538
5.1. İslami Mağrip El-Kaide Örgütü (İMEK Örgütü).....	539
6. GÜNEY AFRİKA'DA TERÖR SORUNU VE TERÖRİZMLE MÜCADELE	544
6.1. Irak Şam İslam Devleti Örgütü.....	544
SONUÇ	548
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	550
KAYNAKÇA	551

GÜNEY ASYA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Ferhat Çağrı Aras

GİRİŞ	556
1. GÜNEY ASYA'DA TERÖRÜN DOĞUŞU VE GENİŞLEMESİ: TARİHSEL PERSPEKTİF	558
2. GÜNEY ASYA'DA TERÖR 'ÜN KAYNAKLARI VE ÇEŞİTLENDİRİLMESİ	563
2.1. Afganistan-Pakistan-Hindistan Faktörü.....	566
2.2. Afganistan'da Cihat Faaliyetlerinin Radikalleşmesi	567
2.3. Milenyum Sonrası Ortaya Çıkan Algı Farklılıkları.....	569
3. TERÖRLE MÜCADELE'DE İŞ BİRLİĞİ VE SINIRLAMALAR.....	571
3.1. Terörle Mücadelede Etkin Bir Politika İzlenmesinin Zorlukları.....	572
3.2. Pakistan'daki İç ve Dış Politika Değişimlerinin Terörle Mücadeleye Etkileri	574
3.3. Bölgenin Güvenlik Altyapısının Geliştirilmesi	575
3.4. Güney Asya'da Terörle Mücadelede Ortak Politika Merkezlerinin Oluşturulması	576
3.5. Sınır Ötesi Silah Transferlerinin Sınırlandırılması	576
SONUÇ	577
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	579
KAYNAKÇA	580

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN TERÖR-TERÖRİZM ALGILAMALARI VE TERÖRİZMLE MÜCADELE YAKLAŞIMI.....

Göktuğ Çalışkan

GİRİŞ	584
1. ÇİN'İN TERÖR TANIMI VE TERÖR ALGILAMALARI	586
2. ÇİN'İN TERÖRİST OLARAK GÖRDÜĞÜ GRUPLAR	590

2.1. Doğu Türkistan İslami Hareketi (ETİM).....	590
2.2. Doğu Türkistan Kurtuluş Örgütü (ETLO).....	591
2.3. Dünya Uygur Kongresi ve Doğu Türkistan Bilgi Merkezi	592
3. ÇİN'İN YURT İÇİ VE YURT DIŞI TERÖRİST GRUPLARA KARŞI TERÖRLE MÜCADELE YAKLAŞIMI.....	592
SONUÇ	597
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	598
KAYNAKÇA	598
JAPONYA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRLE MÜCADELE.....	601
Keisuke Wakizaka	
GİRİŞ	601
1. TARİHTE TERÖRİZMİN DÖRT DALGASI.....	602
2. JAPONYA'DA TERÖRİZM: TARİHSEL SÜREÇ.....	603
2.1. Kore Milliyetçi Hareketleri	603
2.2. Japonya Kızıl Ordusu	605
2.3. Aum Shinrikyo (Yüce Aum Gerçeği Dini)	606
3. JAPONYA'NIN TERÖRLE MÜCADELESİNDE DÖNÜŞÜM.....	609
3.1. Soğuk Savaş'ın Son Dönemine Kadar Japonya'nın Durumu: Terörle Mücadele İçin Engeller	609
3.2. Soğuk Savaş Dönemi'nden Sonra Terörizme Karşı Politikada Değişim.....	610
SONUÇ	612
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	613
KAYNAKÇA	613
KİTABIN YAZARLARININ ÖZ GEÇMİŞLERİ.....	615

TERÖRİZM KAVRAMI: TERÖR, TERÖRİZM; KAVRAM VE TANIM SORUNU

Selim Kanat - Eda Ünal

ÖZET

Terörizm, tarihi siyaset tarihi ile yaşıt olan, geçmiş yüzyıllardan günümüze insanların, devletlerin güvenliğine yönelik bir tehdittir. Son büyük kavramsal değişimini Soğuk Savaşın bitişı ile yaşıyan terörizm her geçen gün daha da küresel bir hâl almakta, insanların ve devletlerin güvenliğine yönelik tehditler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Modern terörizmin doğuşu olarak kabul edilen Fransız Devriminden bu yana terörizm içerik ve anlam bakımından türlü değişikliklere uğramıştır. Bilhassa 19. yüzyıl boyunca siyasal iktidarı değiştirmenin ve mevcut iktidarı elinde tutmanın pratik bir aracı olarak görülen ve hatta zaman zaman yüceltilen terörizm geçtiğimiz yüzyıl boyunca da siyasal etik ve ahlak açısından kınansa, lanetlense de asimetrik güç dengesi olan siyasal mücadelelerde etik olmayan bir araç olarak zaman zaman kullanılmıştır. Terörizmin siyasetin ve güç mücadelesinin bir aracı olması “birisinin teröristi bir diğerinin özgürlük savaşıdır” yaygın özdeyişı ile örneklenmektedir. Bu durum ve tarihsel sürecin mirası terörizmin uluslararası, bağlayıcı, genel ve soyut bir tanımının yapılamamasının önde gelen nedenlerindedir. Günümüzde hâlen terörizmin uluslararası seviyede genel soyut bağlayıcı bir tanımı yoktur. Uluslararası alanda terörizmin tanımı konusunda benimsenen tavır, belli birtakım eylemlerin bilhassa Birleşmiş Milletler çerçevesinde imzalanan uluslararası antlaşmalarda terör eylemi olarak tanımlanması ve belli bu eylemlere karşı birtakım önlemler alınması şeklindedir. Bölgesel örgütler nezdinde imzalanan terörizme dair uluslararası antlaşmalar da Birleşmiş Milletler nezdinde imzalanan eylem temelli bu antlaşmalara atıfta bulunarak, ilgili antlaşmalarda terör eylemi olarak sayılan filleri terörizm olarak tanımlamışlar genel, soyut bir tanım yapmaktan imtina etmişlerdir. Uluslararası seviyede tanım konusunda böylesi bir eksiklik söz konusuyken ulusal seviyede bu tarz bir sorun yoktur. Her devlet genel soyut ve bağlayıcı bir şekilde kendi ulusal terör tanımını yapmıştır ve bu tanım çerçevesinde terörizm ile mücadele etmektedir.

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Bozkurt Enver, Kanat Selim, Uluslararası Toplumun Paradoksu, Asil Yayın Dağıtım, Ankara 2007.

Kanat Selim, Uluslararası Terörizm ve Güvenlik, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2022.

Yayla, Atilla . "Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi C:45, S:1, 1990. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/38276>

Fletcher, George P. "The indefinable concept of terrorism." *Journal of International Criminal Justice* Vol. 4, No.5, 2006.

Schinkel, Willem. "On the concept of terrorism." *Contemporary Political Theory*, Vol. 8, No.2, 2009.

Paul Wilkinson, Terrorism and Liberal State, MacMillan Press Ltd. London, 1977

Walter Lacquer, The Age of Terror, Wiedenfield and Nilcolson, London, 1987.

KAYNAKÇA

3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu" <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3713&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi 01.01.2023)

Ağaoğulları, M.A, (2021), *Fransız Devrimi'nde Siyasal Düşünceler ve Mücadeleler 1789-1794 - Jakobenlerin İktidarı*, 3. Cilt, Dipnot Yayınları, Ankara.

Ak, A (1995), *Uluslararası Terörizm*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Aktel, M., & Gürkaynak, M.(2007). *Küreselleşen Terörizm: Bir Etkileşim Çalışması*. 38. ICANAS. Ankara.

Altuğ, Y. (1995), *Terörün Anatomisi*, Altın Kitaplar Yayınevi İstanbul.

Bal, M. A (2003), *Savaş Stratejilerinde Terör*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Başeren, S.(2000), "Terörizm Kavramsal Bir Değerlendirme" *Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar*, (Ed). Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, ASAM Yayınları, Ankara.

Bew, John (2015), *Realpolitik: A History*, Oxford University Press, London.

Bozdemir, M (1981), "Terör(mü) ve Terörizm(mi)?" *AÜSBF. Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllığı*, C. 6, Ankara.

Bozkurt, E. (2003), *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, Nobel Yayınevi, Ankara.

Bozkurt, E., & Kanat, S. (2007). *Uluslararası toplumun paradoksu: Terörizm, insan hakları, güvenlik ve 11 Eylül sonrası meydana gelen değişiklikler*. Asil Yayın. Ankara

Chadwick, E. (1996). *Self-Determination, Terrorism, and the International Humanitarian Law of Armed Conflict*. Martinus Nijhoff Publishers. Holland.

Chapitre Ier : Des actes de terrorisme (Articles 421-1 à 421-4), <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006149845> (Erişim Tarihi 01.01.2023)

- Combs, C. C (2003), *Terrorism in the Twenty-First Century*, Third Edition, Routledge Publishing, New Jersey.
- Emery, Henry C. (1915), "What is Realpolitik?", *International Journal of Ethics*, Jul., 1915, Vol. 25, No. 4.
- Ergil, D. (1991) "Terörizmin Mantığı ve Hedefi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 46, No: 1-2.
- European Union (2017), "Fight Against Terrorism – Definitions of Terrorist Crimes and Support to Victims", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:4322328> (Erişim Tarihi 01.01.2023).
- Herbst, P. (2003). *Talking Terrorism A Dictionary of the Loaded of Political Violence*, Greenwood Press, London.
- Holborn, H. (1960). "Bismarck's Realpolitik". *Journal of the History of Ideas*, 21(1).
<https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title18/part1/chapter113B&edition=prelim>
- Jenkins, B.M. (1980) *The Study of Terrorism: Definitional Problems*. Rand Corp Santa Monica Publishing, California.
- Kanat, S. (2018). "Komünist İdeoloji, Devrim Anlayışı ve Terörizm". *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 9(17).
- Karakaya, İ. (2019). Küresel terörizmin dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1).
- Macciavelli, N (2016), *Hükümdar*, Hasan Ali Yücel Klasikleri, (Çev) Necdet Adabağ, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Morgenthau, J.Hans (1970) *Uluslararası Politika, Cilt.1*, (Çev) Baskın Oran, Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Öktem, E. (2004). "Uluslararası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu ve Millî Bağımsızlık Hareketleri". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Vol. 3, No.5.
- Rapport, M. (2015). "The French Revolution and Early European Revolutionary Terrorism". *The Routledge History of Terrorism* (pp. 77-90). Routledge.
- Rehman, J. (2003). *International Human Rights Law*, Pearson Educated Limited, London.
- Robespierre, M. (1794), "Speech to the National Convention", <https://sites.pitt.edu/~syd/terror.html>, (Erişim Tarihi, 01.01.2023).
- Sander, O. (2006). *Siyasi tarih: İlkçağlardan 1918'e*. İmge Kitabevi. Ankara
- Terrorism Act UK (2000), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/section/1> (Erişim Tarihi 01.01.2023)
- UN. (2022). Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against The Safety of Civil Aviation., <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20974/volume-974-I-14118-english.pdf> (Erişim tarihi 30.12.2022)
- UN. (2022). *Convention on Offences and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft*, <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/conv1-english.pdf> (Erişim Tarihi. 30.12.2022)
- UNDOC, (2022). "Treaty-Based Crimes of Terrorism - Universal Counter Terrorism Instruments". <https://www.unodc.org/e4j/en/terrorism/module-4/key-issues/treaty-based-crimes-of-terrorism.html> (Erişim Tarihi 30.12.2022)
- WILKINSON, P. (1986), "Terrorism Versus Liberal Democracy: The Problem of Response", *The New Terrorism*, (Ed.) William Gutteridge, Mansell Publishing Limited, London
- Wilkinson, P (2002) "Terör ve Terörizm: Kavramlar Özellikler ve Tipoloji" *Silinen Yüzler Karşısında Terör*, (Der). Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara
- Yayla, A (1990). "Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve", *Ankara Üni. SBF Dergisi*, Cilt:XLV, No.4.
- Yoon, J. H.(2003). *A Critical Overview of International Law With Regard to The Problem of Terrorism in the Aftermath of the September 11, 2001 Terrorist Attacks*, Unpublished Master Thesis, Canada 2003

TERÖRİZMİN TARİHSEL SÜREÇTE DÖNÜŞÜMÜ: İDEOLOJİLER, TARİHSEL SÜREÇ VE OLAYLAR

Selim Kurt

ÖZET

Latince kökenli bir kelime olan terör, esasen “korkutma”, “korkudan titremeye sebep olma” gibi manalara gelmekte olup, insanlık tarihi korku yaratmak için uygulanan şiddet kullanımının örnekleriyle doludur. Zamanla şiddet unsurunun yanına siyasal amaç da eklenmiş ve “siyasal amaçla şiddet kullanımı” ise terörizm olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Görüldüğü üzere terörizm tarihsel bir süreçte şekillenen tarihsel bir olgudur. İnsanları/toplulukları korkutmayı amaçlayan şiddet kullanımı insanlık tarihi kadar eski olsa da terörizm, büyük ölçüde, modern devletin ortaya çıkışı ve şiddet eylemlerinin hedefi hâline gelmesiyle ilişkilendirilmektedir. Ancak böyle bir amaçla hareket eden modern terör örgütlerinin ortaya çıkışı ise genel olarak 19. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir. Bu açıdan David C. Rapoport gibi uzmanlar terörizmin esasen modern bir olgu olduğunu ifade etmekte ve 19. yüzyılda ortaya çıkışından günümüze kadar bir dizi dönüşüm geçirecek bugünkü hâline geldiğini iddia etmektedirler. Bu noktada Rapoport modern terörizmi de kendi içinde dörde ayıran ve “Dalga Teorisi” olarak adlandırılan bir teori ortaya atmıştır. Bu teori, terörizmin arkasındaki motivasyonların ve bu çerçevede terör örgütlerinin yanı sıra onların hedeflerinin ve kullandığı taktiklerin de tarihsel süreçte farklılaştığına dikkat çekmektedir. Terörizmin bu şekilde sınıflandırılması ise, genel bir çerçevede oluşturularak, anlaşılmasının kolaylaştırılması açısından büyük bir önem arz etmektedir.

GİRİŞ

Modern manada terörizmin siyasal otoriteyi hedef aldığı hususu göz önünde bulundurulduğunda, terörizmin modern devletin ortaya çıkışıyla başladığı kabul edilmektedir. Ancak korku ve yıldırı yaratmak manasındaki terörün insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Bu nedenle şiddetin siyasal amaçla gerçekleştirilmesi ya da gerçekleştirilmesi tehdidinde bulunulması manasındaki terörizm tarihsel bir olgudur ve bugünkü hâline gelmek için be-

KAYNAKÇA

- Avrupa Birliği (t.y.). Police Cooperation. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/156/police-cooperation>.
- Chaliand, G. (2016). İŞİD Döneminde Cihatçılık. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin (Ed.). *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan DAES'e* içinde (592-611). (Çev. Bülent Tanatar). İstanbul: Nora Kitap.
- Chaliand, G. ve Blin, A. (2016). 1968'den Radikal İslamcılığa. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin (Ed.). *Terörizmin Tarihi: Antik Çağdan İŞİD'e* içinde (271-317). (Çev. Bülent Tanatar). İstanbul: Nora Kitap.
- Chaliand, G. ve Blin, A. (2016). Savaşta Terörizm: İkinci Dünya Savaşı'ndan Ulusal Kurutuluş Savaşlarına. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin (Ed.). *Terörizmin Tarihi: Antik Çağdan İŞİD'e* içinde (256-269). (Çev. Bülent Tanatar), İstanbul: Nora Kitap.
- Dempsey, M. P. (2017). The Caliphate is Destroyed, But the Islamic State Lives On. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2017/11/22/the-caliphate-is-destroyed-but-the-islamic-state-lives-on/>.
- Erdoğan, Ş. ve Deligöz, E. (2015). Irak Şam İslam Devleti (DAES): Gücü ve Geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 14 (1): 5-37.
- Gençtürk, T. (2012). Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar. *Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*, <http://sam.baskent.edu.tr/makaleler/tgencturk/TerorUluslararası.pdf>.
- Global Coalition (t.y.). 79 Partners United in Defeating Daesh. <http://theglobalcoalition.org/en/home/>.
- Global Terrorism Database (2020). Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL). https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=f&casualties_max=&start_yearonly=2014&end_yearonly=2020&dtp2=all&success=yes&perpetrator=40151&ob=GTIDID&od=desc&page=1&count=100#results-table.
- Heywood, A. (2011). *Küresel Siyaset*. (Çev. Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir). Ankara: Adres Yayınları.
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Kaplan, J. (2016). Waves of Political Terrorism. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. [https://oxfordindex.oup.com/oi/viewindexcard/10.1093\\$002facrefore\\$002f9780190228637.013.24](https://oxfordindex.oup.com/oi/viewindexcard/10.1093$002facrefore$002f9780190228637.013.24).
- Laqueur, W. (1998). The New Face of Terrorism. *Washington Quarterly*. 21 (4): 167-178.
- Laqueur, W. (1999). *The New Terrorism: Fanaticism and The Arms of Mass Destruction*. New York: Oxford University Press.
- Laqueur, W. (2007). Terrorism: A Brief History, Countering the Terrorist Mentality. *eJournal USA*, 1-6.
- Lewis, B. (2018). *Haşhaşiler: İslam'da Radikal Bir Tarikat*. (çev. Kemal Sarısözen), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Martin, G. (2017). *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. (Çev. İhsan Çapçoğlu ve Bahadır Metin). Ankara: Adres Yayınları.
- Parker, T. ve Sitter, N. (2016). The Four Horsemen of Terrorism: It's Not Waves, It's Strains. *Terrorism and Political Violence*. 28 (2): 197-216.
- Rapoport, D. C. (2001). The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences. *Current History*. <https://www.researchgate.net/publication/286896869>.

- Rapoport, D. C. (2002). The Four Waves of Rebel Terror and September 11. *Anthropoetics*, 8 (1). <http://anthropoetics.ucla.edu/ap0801/terror/>.
- Rapoport, D. C. (2017). Terrorism as a Global Wave Phenomenon: Religious Wave. <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-646>.
- Sandler, T. (2011). New Frontiers of Terrorism Research: An Introduction. *Journal of Peace Research*, 48 (3): 279-286.
- Spencer, A. (2006). Questioning the Concept of 'New Terrorism'. *Peace Conflict & Development*, 8: 1-33
- Suistalo, J. ve Volkan, V. D. (2018). *Tarihi ve Psikolojik Boyutlarıyla Uluslararası Terörizm*. Ankara: Pusula Yayınevi.
- Tilly, C. (2004). Terror, Terrorism, Terrorists. *Theories of Terrorism: A Symposium*. Washington: American Sociological Association.
- Türk Dil Kurumu, (t.y.). Terör. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts.
- Weiss, M. ve Hassan, H. (2016). *IŞİD Terör Ordusunun İçyüzü*. (Çev. Emine Arzu Kayhan), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Yayla, A. (1990). Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 4 (1): 335-385.

TERÖRİZMİN NEDENLERİ

Kürşad Kağan Ergün

ÖZET

Bireyleri, toplulukları ve devletleri farklı açılardan etkileyen ve neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir olgu olan terörizmin oluşmasına imkân sağlayan durumların ve kişileri terörizme iten nedenlerin anlaşılması, kamu güvenliği bağlamında ve terörle mücadele ekseninde önemli bir unsur olarak görülmektedir. Konuya bu özelliği nedeniyle atfedilen önemin doğal bir sonucu olarak terörizmin oluşmasına imkân sağlayan durumlar ve kişileri terörizme iten nedenler doktrinde en sık işlenen konular arasında yer almaktadır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak sınırların eski önemini kaybetmesi, ideolojilerin ve toplum anlayışlarının farklılaşması ve teknolojide yaşanan gelişmeler karşısında terörizmin oluşmasına imkân sağlayan durumlar ve kişileri terörizme iten nedenler de zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Mevcut çalışma ile terörizmin geleneksel nedenleri arasında gösterilen siyasi, ekonomik, sosyal ve bireysel faktörler ile terörizmin oluşmasına imkân sağlayan teknolojik gelişmelere, yönetim biçimlerine ve küreselleşmenin gelmiş olduğu aşamaya bağlı olarak değişen nedenler, metin analizi ve doküman inceleme teknikleri ile yapılan olan nitel araştırma neticesinde temin edilen veriler nezdinde değerlendirilmiş, yapılan değerlendirme sonucunda nedensellik bağı anlamında yapılan ilişkilendirmelerin terörle mücadeleye katkıları ortaya konulmuştur. Yapılan çalışma sonucunda terörizmin çok boyutlu bir olgu olduğu, terörizmin oluşma sürecinde radikalleşmenin ve uluslararası çatışmaların önemli bir etken olduğu anlaşılmıştır.

GİRİŞ

Doktrinde yer alan birtakım görüşlere göre tarihi birinci yüzyıla kadar gidebilen terörizm, ortaya çıktığı günden günümüze kadar geçen süreçte bireyleri, toplulukları ve devletleri farklı açılarda ve nedenlerle etkileyen bir olgu olarak görülmektedir (Burgess, 2003; Hoffman, 1998). Terörizmin yapısı gereği şiddeti araç olarak kullanması nedeniyle, terörist eylemler sonucunda

KAYNAKÇA

- Alkan, Necati, (2000), *Psikolojik Harekat, Polis ve Terörizm*, Ankara: EGM Yayınları.
- Alptekin, Hüseyin, (2018), *Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri: IRA, ETA, Tamil Kaplanları ve PKK*, Ankara: SETA Yayınları.
- Amos, John; Stolfi, Russel, (1982), "Controlling International Terrorism : Alternatives Palatable and Unpalatable", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 463, 69-83.
- Beck, Colin, (2015), *Radicals, Revolutionaries, and Terrorist*, Cambridge : Polity Press.
- Bilgiç, Sadi, (2014), "PKK/KCK'nın Stratejisi, Taktikleri ve Taktik Düzeyde Etnik Terörle Mücadele", *Bilge Strateji*, C.6, S.10, 85-114.
- Borum, Randy, (2011), "The etymology of radicalisation", Gary Lafree ve Joshua Freilich (ed.), *the handbook of the criminology of terrorism*, John Wiley & Sons.
- Burgess, Mark, (2003), *A Brief History of Terrorism*, <https://web.archive.org/web/20120511140810/http://www.cdi.org/friendlyversion/printversion.cfm?documentID=1502>, (E.T. 27 Aralık 2022).
- Crenshaw, Martha, (1981), "The Causes of Terrorism", *Comparative Politics*, C.13, S.4, 379-399..
- Çelik, Emine, (2021), *Yoksulluk Olgusunun Radikalleşme Sürecine Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Demirden, Ahmet, (2019), "Terör Örgütlerinde Radikalleşme Süreçlerinin Psikolojik Analizi: FETÖ Örneğinde İki Piramitli Model", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, C.21, S.2, 149-162.
- Gill, Paul, (2008), "Suicide Bomber Pathways Among Islamic Militants", *Policing: A Journal of Policy and Practice*, C.4, S.2, 412-422.
- Görgülü, Tuğba, (2021), "Suç ve Suçlu Davranışına Kuramsal Bir Bakış: Psikolojik Bakış Açısıyla Adli Sistemde Psikolojik Değerlendirme ve Uygulamaları", *Akademik Açı*, C.1, S.1, Ankara, s.59-70.
- Groom, Dylon, (2020), *A Threat Assessment of Radicalized Extremist Right Wing White Nationalist Subcultures in Canada: A Social Media Analysis*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kanada: Wilfrid Laurier Üniversitesi.
- Hoffman, Bruce, (1988), *Inside Terrorism*, New York: Columbia University Press.
- İşeri, Reyhan, (2008), *Türkiye'de Etnik Terör : ASALA ve PKK Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Atılım Üniversitesi.
- Krüger, Jens ve Meierrieks Daniel, (2011), "The Origins of Terrorism: Cross Country Estimates of Socio Economic Determinants of Terrorism", *European Journal of Political Economy*, S. 27, 5-16.
- Kurum, Mehmet ; Avcı, Engin, (2014), "Radikalizm ve Aşırıçılıktan Terörizme : Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması", *Güvenlik Stratejileri*, S. 28, 37-90.
- Lawless, Michael, (2008), "Terrorism : An International Crime", *Canadian Military Journal*, C.9, S.2, 27-39.
- Lia, Brynjar ve Skjolberg, Katja, (2004), "Causes of Terrorism: An Expanded and Updated Review of the Literature", *Report for Norwegian Defence Research Establishment*, Kjeller.
- Minerva, "Deepening Radicalism : The Aftermath of the Shah's Visit and the Death of Benno Ohnesorg", *Minerva*, C.6, S.2, 283-287.
- Moghaddam, Fathali, (2005), "The Staircase to Terrorism : Psychological Exploration", *American Psychologist*, C. 60, S. 2, 161-169.
- Moskalenko, Sophia ve McCauley, Clark, (2008), "Mechanisms of political radicalisation: Pathway toward terrorism", *Terrorism and Political Violence*, C. 20, S. 3, 415-433.

- Moskalenko, Sophia ve McCauley, Clark, (2017), "Understanding political radicalization: The two – pyramid model", *American Psychologist*, C. 72, S. 3, 205-2.
- Muro, Diego, (2016), *What Does Radicalization Look Like? Four Visualisations of Socialisation into Violent Extremism*, https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/notes_internacionals/n1_163/what_does_radicalisation_look_like_four_visualisations_of_socialisation_into_violent_extremism, (E.T. 25 Aralık 2022).
- OSCE, (2014), *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community Policing Approach*, <https://www.osce.org/files/fj/documents/1/d/111438.pdf>, (E.T. 18 Aralık 2022).
- Özdemir, Ömer Behram, (2012), Avrupa'da Milliyetçi Ayrılıkçı Hareketler: IRA ve ETA Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Öztürk, Serdar ve Çelik, Kamil, (2009), "Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, 85-106.
- Precht, Thomas, (2007), "Homegrown Terrorism and Islamist Radicalisation in Europe", *Research Report for Danish Ministry of Justice*, Danimarka.
- Schmid, Alex, (2013), "Radicalisation, De- Radicalisation, Counter – Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review", *The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague*, S.2.
- Schmid, Alex, (1993), *The Response Problem as a Definition Problem, Western Responses to Terrorism*, Londra: Routledge.
- Sageman, Marc, (2008), *Leaderless Jihad: Terrorist networks in the twenty first century*, USA: University of Pennsylvania Press.
- Silber, Mitchell ve Bhatt, Arvin, "Radicalization in the West: The Homegrown Threat, *Report for New York Police Department*, USA.
- Soliman, Abdrabo, (2016), "An Integrative Psychological Model for Radicalism: Evidence from Structural Equation Modelling", *Personality and Individual Differences*, S. 95, 127-133.
- Şimşek, Murat, (2016), "Terörizm : Kavramsal Bir Çalışma", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 54, 319-335.
- Taarnby, Michael, (2005), "Recruitment of Islamist Terrorists in Europe : Trends and Perspectives, *Research Report for Danish Ministry of Justice*, Danimarka.
- Ural, Mustafa ve Türkal, İhsan, (2015), "Unabomber: Sanayi Toplumunu ve Geleceği", *Mavi Atlas*, S.4, 216-230.
- Wardlaw, Gareth, (1989), *Political Terrorism : Theory, tactics and counter measures*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Wiktorowicz, Quintan, (2004), "Joining the cause: Al- muhajiroun and radical islam: Rhodes college", Quintan Wiktorowicz (ed.), *Introduction: Islamist activism and social movement theory, in islamic activism. A Social Movement Theory Approach*, Indiana: Indiana University Press.
- Yalçın, Emrullah, (2016), "Terör ve Terörizmle Mücadelede Bir İç Savaşın Analizi: Sri Lanka ve Tamil Kaplanları Örneği", *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.5, 143-183.
- Youth Justice Board, (2012), *Preventing Religious Radicalisation and Violent Extremism: A Systematic Review of the Research Evidence*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/396030/preventing-violent-extremism-systematic-review.pdf, (E.T. 22 Aralık 2022).

TERÖRİZMİN TÜRLERİ

Muhammed Naim Naimi

ÖZET

Çağımızın en büyük problemlerinden biri olan terörizm, bir grubun, siyasal amaçlara ulaşmak için terör ideolojisini ve silahlı eylemleri savunmak, stratejilerini anlatmak, aktarmak ve geliştirmektir. Terör ise şiddet kullanarak savunduğu davayı hissettirmek duyurmak ve bu uğurda halka korku salmak, sindirmek ve yıldırmaaktır. Bu örgütsel faaliyetler, tarih boyunca eylemleri ve eylem stratejilerine göre tasnif edilegelmişlerdir. Bu çerçevede terörizmin tasnifi, çalışmamızın ana konusunu oluşturmuştur. Bu amaçla çalışmamızda, devlet terörü, devlete karşı terör ve uluslararası terör sınıflandırması tercih edilmiştir. Devlet terörü denildiğinde bir devletin, koymuş olduğu yasalara aykırı davranarak tebaaya karşı baskı ve şiddet uygulayarak onları korkutması, sindirmesi ve yıldırması kastedilmiştir. Devlete karşı terörde ise bölgemizde sıklıkla gözlemlenen üçlü bir tasnif üzerinde durulmuştur: Sol ideolojilerden beslenen ideolojik terör, bölgesel ve etnik değerleri istismar eden etnik ve bölücü terör ile dinî değerleri terörist emellerine alet eden ve dinî değerleri istismar eden dinî motifli terör. Son olarak günümüzde bu olgunun en büyük sorunların başında gelmesinin altında yatan etkenlerden biri belki birincisi olan uluslararası terör konuları üzerinde durulmuştur. Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyonel yöntem tercih edilmiş ve betimsel analiz tekniği kullanılarak elde edilen ikincil veriler analiz edilip yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Terörizmin Türleri, İdeoloji Terör, Etnik Terör, Dinî Motifli Terör, Uluslararası Terör.

GİRİŞ

Terör, çağımızın en önemli sorunlarının başında gelmektedir. Bu olgu, tarihin her döneminde farklı boyutlarıyla var olagelmıştır. Günümüzde ise en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan Ardor (2008), terörü 21. milenyumun en büyük sorunlarının ilk sırasında görmüş Bal (2006a), ideolojik yapısı ve stratejileri bakımından modern çağın bir ürünü olduğunu belirtmiş ve bu sebeple üzerinde en çok durulan meselelerden biri olduğunu ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

- Akyol, Taha (2000). *Hariciler ve Hizbullah-İslam Topluluklarında Terörün Kökleri (3. Baskı)*. İstanbul: Doğan Kitapçılık Yay.
- Alkan, Necati (2002). *Gençlik ve Terörizm*. Ankara: Terörle Mücadele ve Harekât Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Altuğ, Yılmaz (1995). *Terörün Anatomisi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Ardor, Hakan (2008). "Terör ve Ekonomi". Editör: Haydar ÇAKMAK. *Terörizm*. Ankara: Barış Platin Yayınları, s. 99-122.
- Baharççek, Abdulkadir (2010) "Radikalleşmenin Önlenmesi ve Terörle Mücadele Üzerinde Demokratikleşmenin Rolü". Editör: Murat SEVER vd. *Terörün Sosyal Psikolojisi*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları. s. 25-39.
- Bal, İhsan (2006a). "Terör Nedir? Neden Terörist Olunur?" Derleyen: İhsan BAL. *Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*. Ankara: Uluslararası Strateji Araştırma Kurumu Yayınları, s. 7-23.
- Başbakanlık (1973). *Türkiye Gerçekleri ve Terörizm*. Ankara: Beyaz Kitap Yayınları.
- Başbuğ, İlker (2011). *Terör Örgütlerinin Sonu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bergen, Peter L. (hş. 1390-m. 2001). *Usâme b. Ladin*. Çev: Abbaskuli Gaffari-ferd. Tahran: İntişârât-ı İttilâ'ât.
- Canikli, İlyas (Eylül-Aralık 2004). "Dini Terör Senaryoları". *Dini Araştırmalar Dergisi (Din ve Terör Özel Sayısı)*. C. 7. S. 20. s. 235-248.
- Çakmak, Haydar (2008a). "Tarihi Açından Terör". Editör: Haydar ÇAKMAK. *Terörizm*. Ankara: Barış Platin Yay, s. 17-27.
- Çakmak, Haydar (2008b). "Kavramsal Olarak Terör". Editör: Haydar ÇAKMAK. *Terörizm*. Ankara: Barış Platin Yay, s. 29-40.
- Ensari, Hoaca Başir Ahmad (hş 1991- m 2012). *Mazhab-ı Taliban*. Kabul: İntişârât-ı Saeed.
- Erciyes Üniversitesi (1991). *PKK Gerçeği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Erdem, Mustafa (2004). "Din ve Terör Üzerine". *Dini Araştırmalar Dergisi (Din ve Terör Özel Sayısı)*. C. 7. S. 20. s. 9-12.
- Erol, Mehmet Seyfettin (2008). "Uluslararası İlişkiler Aktörü Olarak Terör Örgütleri". Editör: Haydar ÇAKMAK. *Terörizm*. Ankara: Barış Platin Yayınları, s. 73-97.
- Gürses, Emin (2007). *Uluslararası Sistemin Kısacasında Etnik Terör*. İstanbul: Profil Yayınları.
- Karakaya, İskender (2019). "Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği". *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.38, S.1, ss. 149-198.
- Karakaya, İskender (2021). "Covid-19 Pandemisinin Küresel Bir Terör Örgütü Olan Irak ve Şam İslam Devletine (İŞİD) Etkileri". Ed. Yusuf Çınar ve Yılmaz Ulvi Uzun. *Covid-19 Sonrası Dünyada Ekonomi, Radikalleşme ve Terör*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karakaya, İskender ve Nazari, Mohammad İshak (2022). "Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 ve sonrası) ve Afganistan Dış Politikası." *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl, 12, S. 23, ss. 143-169).
- Martin, Gus (2017). *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. Çev: İhsan Çapcıoğlu ve Bahadır Metin. Ankara: Adres Yayınları.
- Naimi, Muhammed Naim (2019). *Din ve Terör: Taliban Hareketi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Karakum Yayınları.

- Onulduran, Ersin (1987). "Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Faktör: Terörizm." ANONİM. *Uluslararası Terörizm ve Gençlik*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 168-177.
- Özer, Can Kemal (19.06.2015). "Modern Hasan Sabbahlar ve Thug Cinayetleri." <http://www.yenisoz.com.tr/modern-hasan-sabbahlar-ve-thug-cinayetleri-makale-4262>. Erişim Tarihi (17.04.2017).
- Özgen, Mahmut İhsan (1989). *Türkiye'de Şiddet Hareketleri, Kaynakları ve Hedefleri*. Ankara: Yeni Forum Yayınları.
- Taslaman, Caner (2014). *Terör'ün ve Cihad'ın Retoriği (Felsefi ve Teolojik Değerlendirmeler)*. İstanbul: İstanbul Yayınevi Yayınları.
- Tezcan, Durmuş (1987). "Uluslararası Terör Olayları İçerisinde Ermeni Teröristlere Ait Davaların Değerlendirilmesi." ANONİM. *Uluslararası Terörizm ve Gençlik*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 109-114.
- Tezer, Özlem (2012). *Sınırı Aşmak*. Ankara: Orient Yayınları.
- Yamaç, Fatih (2006). "11 Eylül 2001 Sonrası Fransız Terörle Mücadele Politikası". Derleyen: İhsan BAL. *Terörizm*. Ankara: Barış Platin Yayınları, s. 79-117.
- YÖK (1985). *Türkiye'de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri*. Ankara: Yayın Yeri Yok.

TERÖRİZMLE MÜCADELE

Ümit Tetik

ÖZET

Siyasal hedeflerini şiddet araçlarını kullanarak gerçekleştirme, şeklinde özetlenebilen terörizm uluslararası ve bölgesel güvenlik araştırmalarının odak konusudur. Terörizmi tanımlamak veya analiz etmenin yanı sıra terör faaliyetlerinin önüne geçmeye dönük çalışmalar güvenlik araştırmalarının ana amaçlarındandır. Bunu yapabilmek için terörizm literatürünün yanı sıra terörizmle mücadeleye ilişkin akademik yazının sunmuş olduğu kavramsal ve teorik kapsam bilinmelidir. Bu çalışmada ilk olarak, terörizmle mücadele ile akademik, bürokratik veya düşünce kuruluşları bağlamında ilgilenen herkesi ilgilendiren akademik yazın analitik bir çerçevede sunulmuştur. Son olarak, uluslararası ve ulusal düzeydeki siyasal ve hukuksal gerçekliklerin de dikkate alındığı bu çalışmada stratejik, operasyonel ve taktik düzeylerde terörizmle mücadelenin nasıl şekillendiği değerlendirilmiştir. Nihayetinde akademik yazın dikkate alınmak suretiyle terörizmle mücadelenin askeri, siyasi ve toplumsal bağlamda nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin teorik çerçeve tanımlayıcı perspektiften tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Terörizmle Mücadele, Şiddet, Güvenlik Çalışmaları

GİRİŞ

11 Eylül 2001'de ABD'de ve arkasından Avrupa'nın farklı bölgelerinde terör saldırıları yaşanmıştır. Bu tarihler terör örgütleri ile mücadelede askerî tedbirlerin dönüşümüne işaret etmiş, 11 Eylül sonrasında ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri bahsedilen sert tedbirlerin sonuncusu olmuştur. Askerî operasyonlar elbette sürmüştür, fakat terörle mücadele sahasında insan hakları, sivil yönetimlerin çatışma sonrasında kurulması, istihbarat-güvenlik güçleri ile halkın koordineli olması, altyapının kurulması, askerî operasyonların yapıldığı bölgeleri ifsat eden değil inşa ve imar eden bir stratejinin gelişim gösterdiği ifade edilebilir. Bu nedenle terörizm ve terörizmle mücadele uzmanlarının sıklıkla dile getirdiği askerî ya da örtülü operasyonlar gibi taktik ve

Ganor, B. (2017). *The Counter-Terrorism Puzzle: A Guide for Decision Makers*. New York: Routledge.

Giustozzi, A. (2016). *Post-conflict Disarmament, Demobilization and Reintegration: Bringing State-building Back In*. New York: Routledge.

Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.

Reuveny, R., & Thompson, W. R. (2010). *Coping With Terrorism: Origins, Escalation, Counterstrategies, and Response*. New York: Sunny Press.

Romaniuk, S. N., Grice, F., Irrera, D., & Webb, S. (2017). *The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy*. Londra: Palgrave.

KAYNAKÇA

Barrett, R. (2017). *Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees*. Ekim.

Coleman, P. T., Deutsch, M., & Marcus, E. C. (2014). *The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice*. San Francisco: Jossey-Bass.

Crenshaw, M., & Lafree, G. (2017). *Countering Terrorism*. Washington: The Brookings Institution.

Dahl, E. J. (2013). *Intelligence and Surprise Attack: Failure and Success from Pearl Harbor to 9/11 and Beyond*. Washington: Georgetown University Press.

Erdoğan, R. T. (2016, Kasım 22). "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Konsepti" Konferansında Yaptıkları Konuşma. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma> adresinden alındı

FATF. (2018). *Financing of Recruitment for Terrorist Purposes*. FATF. <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/financing-recruitment-for-terrorism.pdf> adresinden alındı

FATF. (2019). *Financial Action Task Force 30 years (1989-2019)*. [https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/brochuresannualreports/FATF30-\(1989-2019\).pdf](https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/brochuresannualreports/FATF30-(1989-2019).pdf) adresinden alındı

Forest, J. J. (2015). *Essentials of Counterterrorism*. California: Praeger Security International Textbook.

France 24. (2022, Aralık 23). *Clashes erupt in Paris after deadly attack at Kurdish centre*. France 24: <https://www.france24.com/en/france/20221223-clashes-erupt-in-paris-after-deadly-shooting-at-kurdish-cultural-centre> adresinden alındı

Galula, D. (1964). *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*. Londra: Praeger Security International.

Ganor, B. (2017). *The Counter-Terrorism Puzzle: A Guide for Decision Makers*. New York: Routledge.

Giustozzi, A. (2016). *Post-conflict Disarmament, Demobilization and Reintegration: Bringing State-building Back In*. New York: Routledge.

Gurr, T. (1970). *Why Men Rebel*. New Jersey: Princeton University Press.

- Henn, M. (2007). Preemption and the Limits of Just War: Fundamental Questions of U.S. Policy Formation over Iran's Emerging Nuclear Weapons Programs. *Public Affairs Quarterly*, 21(4), s. 363-379.
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Keck, M. E., & Sikkink, K. (1998). *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. New York: Cornell University Press.
- LaFree, G., & Dugan, L. (2009). Tracking Global Terrorism Trends, 1970–2004. D. Weisburd, T. E. Feucht, I. Hakimi, L. F. Mock, & S. Perry içinde, *To Protect and To Serve: Policing in an Age of Terrorism* (s. 43-81). New York: Springer.
- Lete, B. (tarih yok). *Stopping ISIS from Luring People into Terrorism*. GMFUS: <https://www.gmfus.org/download/article/15697> adresinden alındı
- Martin, G. (2009). *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*. New York: Sage Publication.
- Mueller, K. P., Castillo, J. J., Morgan, F. E., Pegahi, N., & Rosen, B. (2006). *Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. Santa Monica: RAND.
- Muller Jr., D. G. (2008). Intelligence Analysis in Red and Blue. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 21(1), s. 1-12.
- National Bureau of Economic Research. (2016, Haziran). *Where Are ISIS's Foreign Fighters Coming From?* nber: <https://www.nber.org/digest/jun16/where-are-isis-foreign-fighters-coming> adresinden alındı
- Reuveny, R., & Thompson, W. R. (2010). *Coping With Terrorism: Origins, Escalation, Counterstrategies, and Response*. New York: Sunny Press.
- Romaniuk, S. N., Grice, F., Irrera, D., & Webb, S. (2017). *The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy*. Londra: Palgrave.
- Tetik, Ü. (2018). PKK'nın diasporayı şekillendirme stratejisi: Belçika örneği. Ankara: TOBB ETÜ. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=as2oTjW5jfr9IKSvmCdJYo33Hv9QKiPdV07v6yyeDGXMoTYWVHA_ZnzkmdYxOD5w adresinden alındı
- Townshend, C. (2018). *Terrorism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- U.S. Department of Homeland Security. (2019, Eylül). *U.S. Department of Homeland Security: Strategic Framework For Countering Terrorism And Targeted Violence*. U.S. Department of Homeland Security: https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/19_0920_plyc_strategic-framework-countering-terrorism-targeted-violence.pdf adresinden alındı
- Varisco, A. E. (2018). *Research in Security Sector Reform Policy: The Case of Sierra Leone*. Londra: Palgrave.
- Yılmaz, M. L., & Tetik, Ü. (2020). Ortadoğu'yu Terörize Eden PYD/PKK'nın Seçilmiş AB Ülkelerindeki Finansman Kaynakları. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(97), s. 109-130.

TERÖRİZM VE SİBER GÜVENLİK

Vahit Güntay

ÖZET

Siber terörizm, bireyleri veya doğrudan devletleri, toplumları etkilemek, klasik terör anlayışında olduğu gibi korkutmak amacıyla bilgisayar virüsleri veya kötü amaçlı yazılım kullanan saldırıları; bilgisayar ağlarıyla ilgili kesintiler de dâhil olmak üzere yöneltilen her türlü terör eylemini ifade etmektedir. Klasik terör anlayışında olduğu gibi ortak bir tanım ve kavrayış bütünlüğüne sahip olmayan siber terörizm üzerine tespitler yapılan bu bölümde, konuyla ilgili sosyal bilimler alanında çalışanlara da genel bir çerçeve sunulmaktadır. Bilgisayarlar ve internet günlük hayatımızda hayati bir rol oynamaktadır ve dünya küresel olarak da bu alana birçok açıdan entegre olmuştur. Küreselleşme çağında teröristler hedeflenen yerlerde artık fiziksel olarak bulunmak zorunda değildir. Siber saldırılarla anonim ve uzaktan eylemler yapılabilen, planlanabilmekte veya failerle iletişim kurulabilmektedir. 11 Eylül saldırısından sonra siber terörizm kavramının sosyal bilimler içerisinde de benzer yönleriyle tartışılması büyük bir literatür birikimini de ortaya koymuştur. Yine bu bölüm dâhilinde, terörizm yöntemlerinde geleneksel yöntemlerden elektronik yöntemlere geçiş diyebileceğimiz yaklaşım vurgulanarak olgunun anonimliği yanında bir o kadar gerçek oluşuyla ilgili de farkındalık amaçlanmıştır. Siber teröristlerin hassas ve gizli bilgileri hedef alarak ve bunlara erişim sağlayarak ulusal güvenliği tehlikeye atması devletlerin ajandalarına da çoktan girmiştir. Siber alandaki kavramsal çeşitlilik içerisinde, bir devletin başka bir devletin bilgisayar ağlarına zarar vermek ve kesintiye neden olmak için sızması durumunda terörizm boyutu siber savaş diyebileceğimiz bütünlüğe de karşılık gelmektedir.

GİRİŞ

Siber alanın oluşturduğu tehdit, kitle iletişim araçlarının ve bilgi teknolojilerinin iç içe geçtiği uluslararası politikada dikkat çekici bir hâl almıştır. Karar alıcılardan, çeşitli bilimsel alanlardaki uzmanlara uzanan geniş bir çerçevede dikkat çeken siber güvenlik ulusal güvenlik açısından bir tehdit hâline

Castro, S. (2021). Towards the Development of a Rationalist Cyber Conflict Theory, *The Cyber Defense Review*, 6(1), 35-62.

Libicki, M. C. (2011). Cyberwar as a Confidence Game, *Strategic Studies Quarterly*, 5(1), 132-147.

Schmitt, M. (2012). Classification of Cyber Conflict, *Journal of Conflict and Security Law*, 17(2), 245-260.

Smith, T. E. (2013). Cyber Warfare: A Misrepresentation of the True Cyber Threat, *American Intelligence Journal*, 31(1), 82-85.

KAYNAKÇA

Beggs, C. & Warren, M. (2008). Safeguarding Australia from Cyber-terrorism: A Proposed Cyber-terrorism SCADA Risk Framework for Australia, *Journal of Information Warfare*, 7(1), 24-35.

Biberman, Y. (2021). The Technologies and International Politics of Genetic Warfare, *Strategic Studies Quarterly*, 15(3), 6-33.

Brantly, A. F. (2018). The Cyber Deterrence Problem. 10th International Conference on Cyber Conflict, *NATO CCD COE Publications*, 31-54.

Castro, S. (2021). Towards the Development of a Rationalist Cyber Conflict Theory, *The Cyber Defense Review*, 6(1), 35-62.

Cavelty, M. D. (2015). The Normalization of Cyber-international Relations. In O. Thränert and M. Zapfe (Eds.), *Strategic Trends 2015: Key Developments in Global Affairs*, (pp. 81-98). Zurich: Center for Security Studies.

Cavelty, M. D. & Kristensen, K. S. (2008). *Securing The Homeland*, London: Routledge.

Çifçi, H. (2013). *Her Yönüyle Siber Savaş*, Ankara: TÜBİTAK Bilim Kitapları.

Choucri, N. (2013), Co-Evolution of Cyberspace and International Relations: New Challenges for the Social Sciences, *World Social Science Forum*, <http://ecir.mit.edu/images/stories/WSSF%20Co-evolution%20of%20cyberspace%20and%20IR%20final.pdf> (Erişim: 08.12.2019)

Van Der Meer, S. (2017). Deterrence of Cyber-Attacks in International Relations: Denial, Retaliation and Signaling, *International Affairs Forum, Spring 2017*, 85-135.

Farwell, J. P. & Rohozinski, R. (2011). Stuxnet and The Future of Cyber War, *Survival*, 53, 23-40.

Goodman, W. (2010). Cyber Deterrence: Tougher in Theory than in Practice? *Strategic Studies Quarterly*, 4(3), 102-135.

Gray, C. S. (2007), *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*, New York: Routledge Publishing.

Iasiello, E. (2014). Is Cyber Deterrence an Illusory Course of Action? *Journal of Strategic Security*, 7(1), 53-67.

Jacobsen, J. T. (2022). Cyberterrorism: Four Reasons for Its Absence-So Far, *Perspectives on Terrorism*, 16(5), 62-72.

Libicki, M. C. (2009), *Cyberdeterrence and Cyberwar*, Santa Monica: Rand Corporation.

- Lupovici, A. (2011). Cyber Warfare and Deterrence: Trends and Challenges in Research, *Military and Strategic Affairs*, 3(3), 49-62.
- Lynn-Jones, S. M. (1991). International Security Studies, *International Studies Notes 16/17*, 3(1), 53-63.
- Singer, P. W. & Friedman, A. (2015), *Siber Güvenlik ve Siber Savaş, (Çev. Ali Atav)*, Ankara: Buzdağı Yayınları.
- Straub, V. (2021). Beyond Kinetic Harm and towards a Dynamic Conceptualization of Cyberterrorism, *Journal of Information Warfare*, 20(3), 1-23.
- Weimann, G. (2004). Cyberterrorism: How Real is the Threat?, *Special Report 119*.
- Weimann, G. (2016). Terrorist Migration to the Dark Web, *Perspectives on Terrorism*, 10(3), 40-44.

TERÖRİZM VE İSTİHBARAT

Serhat Erkmen

ÖZET

Terörizm ve istihbarat arasındaki ilişki çok boyutlu ve çok yönlüdür. İstihbarat ile terörizm arasındaki ilişki genellikle terörizmle mücadelede kullanılan araçlardan birisinin istihbarat olduğu perspektifinden ele alınarak tartışılmaktadır. Fakat terör örgütlerinin istihbarat faaliyetleri yürütmesi en az güvenlik güçlerinin terörizmle mücadelede istihbaratı bütüncül ve örgütlü bir biçimde kullanması kadar, hatta belki bundan da daha eskidir. Terörizm ve istihbaratın yolları gizlilik kavramında kesişmektedir. Terör örgütlerinin varlığını devam ettirebilmesinin yolu gizli kalabilmekten geçerken, aynı kavram, yani gizlilik istihbaratın temelidir. Terör örgütleri, aynı devletler gibi istihbaratı araçsallaştırdığından terörizm ve istihbarat arasındaki ilişkinin ilk çıkış noktası terörizmle mücadelede istihbaratın nasıl kullanılması gerektiği değil, terör örgütlerinin istihbarat kavramına nasıl bir misyon yüklediği ve istihbarat faaliyetlerini nasıl araçsallaştırdığı olmalıdır. Bu bölüm bu perspektif üzerine inşa edilmiştir. Terörist grupların, varlıklarını sürdürebilmek için örgütlenme, kaynak temini, eylem yapma, bilgi sızmasının engellenmesine yönelik tedbirler alma gibi istihbarat faaliyetleri terör örgütlerinin kendilerine özgü istihbarat faaliyetleri yürüten aktif istihbarat özneleri olduğunu göstermektedir. Terör örgütlerinin bu faaliyetleri ise terörizmle mücadelede istihbaratın önemini her geçen gün daha da artırmaktadır. Devletler her geçen gün değişen, dönüşen ve öğrenen terör örgütleri karşısında stratejik, taktik ve operasyonel açılardan yürütebilecekleri istihbarat faaliyetleri sayesinde terörizmle mücadelede başarı imkânı yakalayabileceklerdir. Özellikle terörizmle mücadelede stratejik istihbaratın oynaması gereken rol her geçen gün daha önemli hâle gelmektedir. Terörizmin elindeki gizlilik ve sürpriz silahı alınmadan terörizmle tam mücadele etmek mümkün değildir. Gizlilik ve sürpriz, stratejik istihbarat ile uzun vadede yaşanabilecek dönüşümlerin önceden bilinmesiyle ortadan kaldırılabilecek sorunlardır. Bu çerçevede bu çalışma, terörizmle mücadelede istihbaratın rolünü ve önemini, takip, keşif ve imha uygulamalarından ziyade terörizmle mücadelede stratejik istihbaratın önemini vurgulayacak şekilde ele almıştır.

KAYNAKÇA

- Agarwal, M. (2022). *Cryptography, Crime, Terror, and Surveillance*.
- Bolz Jr. F., Dudonis, K. J., ve Schulz, D. P. (2016). *The Counterterrorism Handbook: Tactics, Procedures, and Techniques*. Crc Press.
- Carter, David B. (2012). A Blessing or a Curse? State Support for Terrorist Groups. *International Organization*, 66(1), 129-151.
- Freeman, M. (2014). A Theory of Terrorist Leadership (and its Consequences for Leadership Targeting). *Terrorism and Political Violence*, 26(4), 666-687.
- Harber, J.R. (2009). Unconventional Spies: The Counterintelligence Threat from Non-State Actors. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 22(2), 221-236.
- Holbrook, D. (2012). Al-Qaeda's Response to the Arab Spring. *Perspectives on Terrorism*, 6(6), 4- 21.
- Ilardi, G. J. (2009). Irish Republican Army Counterintelligence. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 23(1), 1-26.
- Jackson, B.A. (2006). Organizational Learning and Terrorist Groups. (Michael Kenney, M. Leann Brown, Michael Zarkin) içinde *Organizational Learning in the Global Context*. (ss. 161-177). Routledge Press.
- Karmon, E. (2002). The Role of Intelligence in Counter-Terrorism. *The Korean Journal of Defense Analysis*, 14(1), 119-139.
- Loringhoven, A.F. (2017). Adapting NATO intelligence in support of "One NATO", <https://www.nato.int/docu/review/articles/2017/09/08/adapting-nato-intelligence-in-support-of-one-nato/index.html>
- Mobley, B.W. (2012). *Terrorism and Counterintelligence: How Terrorist Groups Elude Detection*. New York, Columbia University Press.
- Omand, D. ve Phythian, M. (2013) Ethics and Intelligence: A Debate, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 26(1), 38-63.
- Pallavi, S., Bedi, R. K., ve Gupta, S. K. (2020). Geo-spatial social media analytics for counter-terrorism. *Adv. Math., Sci. J.*, 9(6), 3813-3820.
- Perry, W. L. Ve Gordon, J. I. (2008). *Analytic Support to Intelligence in Counterinsurgencies*. *Political Science Quarterly*, 121(1), 33-60.
- Richards, J. (2020). Extremism and Intelligence: A Threat Analysis. *The Journal of Intelligence, Conflict, and Warfare*, 2(3), 22-34.
- Ronczkowski, M. (2018) *Terrorism and Organized Hate Crime : Intelligence Gathering, Analysis, And Investigations*. Boca Raton : CRC Press.
- Şahin, Y., & İrdem, İ. (2017). PYD-YPG: THE PKK in SYRIA. *Turkish Journal of Police Studies/Polis Bilimleri Dergisi*, 19(1), 21-45.
- Text of Irish Republican Army (IRA) 'Green Book' (Book I and II), https://cain.ulster.ac.uk/othelem/organ/ira/ira_green_book.htm
- Trujillo. Horacio. and Jackson. Brian (2006). Organizational Learning and Terrorist Groups. (James JF Forest Ed.) içinde, *Teaching Terror: Strategic and Tactical Learning in the Terrorist World*, (ss.52-68). Maryland. Rowman & Littlefield Publishers .
- U.S. Army Training and Doctrine Command, (2003). *A Military Guide to Terrorism*.
- Wagner, A.(2007). Intelligence for Counter-Terrorism: Technology and Methods. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 2(2), 48-61
- Walsh, P. ve Miller, S. (2015). Rethinking 'Five Eyes' Security Intelligence Collection Policies and Practice Post Snowden. *Intelligence and National Security*. 31(6), 345-368.
- Zegart, A.B. (2006). *An Empirical Analysis of Failed Intelligence Reforms before September 11*.

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN TERÖRİZM VE AVRUPA KONSEYİ MEVZUATINDA TERÖR SUÇLARI, GERİ VERME VE ADLİ YARDIM

Fatma Sümer

ÖZET

BM'in 1972 yılına kadar istisnai olarak ele aldığı, 1972 tarihli 3034 (XXVI) kararıyla bir olgu olarak görmeye başladığı uluslararası terörizm, terörün insan hayatını araçsallaştırın yönü bir yana, terör örgütlerinin meşru birer hukuk aktörü olmamalarından dolayı cezasızlıkla sonuçlanan ve devletlerin ülke bütünlüklerini ve siyasi bağımsızlıklarını tehdit eden bir sorundur. Bu sebeple terör saldırıları karşısında uluslararası hukukun temel kurumlarını tekrar ele almak gerekmektedir. Uluslararası terör saldırılarının genellikle bir devlete isnat edilememeleri dolayısıyla mevcut sistemde cezasız kalma olasılıkları yüksektir. Bu tehlikeyi bertaraf etmek üzere uluslararası hukukta devletlerin uluslararası terörizm karşısında kendilerini korumalarına olanak veren bazı yetkileri ve uluslararası ceza hukukunda terörü engellemek ve terör eylemlerinin cezasız kalmamasını sağlamak hususunda dayanışma ve iş birliği içinde hareket etmelerini gerektiren yükümlülükleri mevcuttur. Devletlerin uluslararası terörü önlemek konusundaki yükümlülükleri arasında taraf oldukları uluslararası sözleşmelerde yer alan terör suçlarını ceza kanunlarında düzenlemeleri ve terör suçlarında iade et ya da yargı kuralına riayet etmeleri de yer almaktadır.

GİRİŞ

Şiddeti araç olarak kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışan kişi ve gruplar her zaman var olduğu hâlde, modern dönemde, ulus devlet kavramı etrafında gelişen yeni dünya düzeninde ve günümüzün teknolojik imkânları çerçevesinde bugün terörizm uluslararası bir olguya dönüşmüştür. BM'in 1972 tarihli 3034 (XXVI) sayılı kararında ilk defa "uluslararası terörizm" ifadesi kullanılmış ve o tarihe kadar istisnai olarak görülen bu eylemlerin olgusal niteliğine işaret edilmiştir. Bu kararda ayrıca self determinasyon hakkının meşru olduğu

KAYNAKÇA

- Acer Y., Kaya İ (2022). *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*. Gözden Geçirilmiş 13. Baskı. Ankara: Seçkin.
- Öktem, E (2004). *Uluslararası Hukukta Terörizm-Tanım sorunu ve milli bağımsızlık hareketleri*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, s. 133-147.
- Yılmaz, E (1996). *Hukuk Sözlüğü*. Genişletilmiş 5. Baskı. İstanbul:Yetkin.
- Encyclopedia Britannica
- Sökmen, A.İ. (2022). *Terörizmle Mücadele ve Birleşmiş Milletler*, Küresel Yönetişim, Güvenlik ve Aktörler: 70. Yılında BM, s. 173- 186. Tasam.org. ET.: 16.06.2023.
- Moeckli, D (2009). *The Emergence of Terrorism as a Distinct Category of International Law*. Texas International Law Journal, Vol. 44:157. S. 157-183.
- Saraçlı, M. (2007). *Uluslararası Hukukta Terörizm*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, , C.:XI, S.:1-2. S. 1049-1078.
- Pazarıcı, H. (2021). *Uluslararası Hukuk*. Gözden geçirilmiş, güncellenmiş 20. Bası. Ankara:Turhan.
- İçel K., Donay S. (1987). *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*. İstanbul:Beta.
- Bostancı Bozbayındır G. (2018). *Uluslararası Terör Suçlarının Avrupa Birliği'nde (AB) Takibi, Yakalanması ve İadesi*. 2. Uluslararası Avrasya Hukuk Kurultayı-Tebliğler Kitabı,
- Sümer, F. (2021), *Geri Vermeye İlişkin Düzenlemeler Çerçevesinde Hükümete Karşı Suçun Durumu*. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. C.: 27, S.:1, s. 293-311.
- Erman, R.Barış (2012). *Ceza Hukukunun Dönüşümü*. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, IX/2 Özel Sayı: Duygun Yarsuvat'a Armağan. 2012, C.: IX, S:2, s. 447-477.
- Denk E. (2004). *Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki Kararı*, Uluslararası İlişkiler, C. 1, S. 3, s. 151-173.
- İçel K., Donay S. (1987). *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*. İstanbul:Beta.
- Schachter, O. (1984). *The Right of States to Use Armed Force*. Michigan Law Review. V. 82, I. 5. p.1619-1646.
- Singil, N. (2021). *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkına Yeni Bir Yaklaşım: İsteksiz veya Aciz Devlet Doktrini*. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C. 29, S. 3, s. 2387-2414.
- Kılınc, D. (2008). *Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C. XII, S. 1-2, s. 949-982.
- Sönmez, İ. (2019). *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı*. İstanbul (doktora tezi). E.T. 16.6.2023.

SIYASAL PROPAGANDA, MEDYA VE TERÖR

Selçuk Çetin

ÖZET

Siyasal propaganda insanlık tarihi kadar eskidir. Kitle iletişim araçlarının demokratikleşmesi bir başka ifadeyle kitleselleşmesiyle medya, siyasal propaganda açısından önemli bir ideolojik araç hâline dönüşmüştür. En çok sayıda insana en kısa sürede ulaşma imkânı sağlayan medya, propaganda için vazgeçilmezdir. Geçmişten günümüze yenilenen medya ortamlarıyla (sosyal medya ve uygulamaları) siyasal propaganda çağımızdaki önemini korumaktadır. Propaganda sadece siyasal gücü elinde bulunduran sınıfın bir aracı değildir. Aynı zamanda radikal örgütlerin de oldukça önemsedığı bir araçtır. Bu çalışmada tarihsel süreci içerisinde propaganda olgusu irdelenmiş, özellikle dünya savaşları döneminde nasıl kullanıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Son kısımda ise terör örgütleri açısından medyanın işlevsel vazifesi ortaya konulmuştur.

GİRİŞ

Propaganda toplumları harekete geçirmenin önemli bir aracıdır. İnsan, toplu hâlde yaşamaya başladığı ilk günden itibaren güç ve iktidar ilişkileri de belirlemeye başlamıştır. İşte bu bile bizi propagandanın tarihine götürür. Heykeller, tapınaklar, ihtişamlı saraylar, piramitler hepsi birer propaganda göstirisidir. Peki propaganda önemini yitirmiş midir? Elbette hayır. Her ne kadar propaganda totaliter rejimlerin bir aparatıymış gibi görülse de esasında bu da batılı liberal demokrasilerin kendi propagandasıdır. Öyle ki, çoğulcu demokratik yapı içerisinde özgür bir kamusalığın oluşacağı savlanır. Fakat böylesi bir idealin toplumsal izdüşümü tartışmalıdır.

Modern anlamda propaganda özellikle dünya savaşları döneminde kendini göstermiştir. Bu çalışmada da bu izlek takip edilmeye çalışılmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları döneminde propaganda siyasal bir araç olarak kullanılmıştır. Hatta bir silah olarak görülmüştür. Nazilerin iktidarını kuvvetlendirmesinde ve bir dikta hâline gelmesinde yapılan propagandaların payı yad-

KAYNAKÇA

- Akarcalı, S. (2003). *İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*. Ankara: İmaj.
- Aslan, M. (2005). *Fidelce*. İstanbul: Adımlar Yayıncılık.
- Avşar, Z. (2017). İnternet Çağında Medya, Terör ve Güvenlik. *TRT Akademi*, 2(3), 116-132.
- Ayhan, B., & Çifçi, M. E. (2018). İŞİD, Propaganda ve İslamofobi. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-32.
- Aziz, A. (2013). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel.
- Bektaş, A. (2000). *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*. İstanbul: Bağlam.
- Bülbül, A. R. (2004). *Halkla İlişkiler*. Ankara: Nobel.
- Chomsky, N. (1997). *Media Control*. Open Media.
- Cirhinlioğlu, Z. (2004). *Terör ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Crowley, D., & Heyer, P. (2007). *İletişim Tarihi*. Ankara: Phoenix.
- Çakı, C., Doğan, D. K., & Yılmaz, N. (2018). "Horst-Wessel" Propaganda Marşı Üzerinden Nazizm İdeolojisinin İnşası . *İletişim Kuram ve Araştırma*, 3(1), 89-111.
- Ellul, J. (1965). *Propaganda*. New York : Random.
- Guilday, P. (1921). The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622-1922). *The Catholic Historical Review*, 6(4), 478-494.
- Hitler, A. (2011). *Kavgam*. İstanbul: Apa.
- Horten, G. (2002). *Radio Goes to War*. California: California University Press.
- İnternet: Britannica Sözlük (tarih yok). Terrorism. Web: <https://www.britannica.com/topic/terrorism> adresinden 03.09.2022'de alınmıştır.
- İnternet: Mevzuat. (tarih yok). Terörle Mücadele Kanunu. Web: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3713.pdf> adresinden 03.09.2022'de alınmıştır.
- İnternet: System Of A Down. (tarih yok). <https://www.youtube.com/channel/UC7-YMmnc0ppcWmio8t1WdcA> adresinden 05.09.2022'de alınmıştır.
- Jowett, G. S., & O'Donnell, V. (2012). *Propaganda and Persuasion*. USA: SAGE.
- Karakaş, C. K. (2017). DAES Propagandasında Yeni Medya Kullanımı. *Marmara İletişim*, 28, 33-46.
- Kartal, A. B. (2018). Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAES ve YPG Örneği. *Güvenlik Stratejileri*, 14(27), 39-77.
- Kellner, D. (2004). 9/11, Spectacles of Terror, and Media Manipulation: A critique of Jihadist and Bush mediapolitics. *Critical Discourse Studies*, 1(1), 41-64.
- Kuruoğlu, H. (2006). *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*. Ankara: Nobel.
- Lieberman, A. V. (2017). Terrorism, the internet, and propaganda: A deadly combination. *J. Nat'l Sec. L. & Pol'y*, 9 (95), 95-124.
- Lin, Y. (2004). Fragmentation of the Structure of Political Communication Research: Diversification or Isolation? L. L. Kaid içinde, *Handbook of Political Communication Research* (s. 69-107). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Marx, K. (2009). *Komünist Parti Manifestosu*. İstanbul: Evrensel.
- Mutlu, E. (2017). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ütopya.
- Pratkanis, A. R., & Aronson, E. (2010). *Age of Propaganda*. California: California University.
- Qualter, T. H. (1962). *Propaganda and Psychological Warfare*. New York: Random House.
- Taşdemir, E. (2017). Sosyal Medyada Terör Propagandası: Deaş Örneği. *e-Gifder*, 5(2), 726-752.

- Tarhan, N. (2010). *Psikolojik Savaş*. İstanbul: Timaş.
- Tilly, C. (2004). Terror, Terrorism, Terrorists. *Sociological Theory*, 22(1), 5-13.
- Tokgöz, O. (2006). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge.
- Tolan, B. (1983). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Savaş.
- Türkoğlu, E. (2017). Küresel Bir Terör Örgütü Olarak IŞID'in Dijital Dergi Kullanımı: Konstantiniyye Üzerine Bir İnceleme. *Akademia*, 5(1), 162-180.
- Uttaro, R. A. (1982). The Voice of America in International Radio Propaganda. *Law and Contemporary Problems*, 45(1), 103-122.

TERÖRİZM VE SAVUNMA TEKNOLOJİLERİ: İNSANSIZ HAVA ARACI SİSTEMLERİNİN TERÖRLE MÜCADELEDE KULLANIMI

Cenk Özgen

ÖZET

Günümüzde İnsansız Hava Aracı (İHA) sistemleri hem konvansiyonel hem de asimetrik savaş ortamlarının asli unsurları arasına girmiştir. Bu tip platformların en yaygın kullanım alanlarından birisi ise şüphesiz terörle mücadeledir. Aslında terörle mücadele amacıyla İHA sistemlerinin keşif, gözetleme, hedef tespit ve işaretleme gibi görevlerde çok uzun yıllardır kullanıldığı görülmektedir. Lakin terörle mücadele operasyonlarında kendilerinden söz ettirmeleri ve kuvvet çarpanı rolü oynamaları saldırı görevlerinde kullanılmaya başlanmalarıyla olmuştur. İHA sistemlerinin başta askerî personel kayıplarını azaltma ve operasyonel maliyetleri düşürme olmak üzere önemli getirileri bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında önümüzdeki süreçte kullanım alanlarının daha da genişlemesi sürpriz olmayacaktır. Bu çalışmada, İHA sistemlerinin terörle mücadelede kullanımının incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma, iki ana bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde konunun kavramsal boyutuna odaklanılırken, ikinci bölümde uygulama boyutu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Savunma Teknolojileri, Terörle Mücadele, Hedef Alarak Öldürme, İHA Sistemleri, Bayraktar TB2

GİRİŞ

Tarih boyunca teknolojide kaydedilen ilerlemelerin büyük ölçüde savunma ihtiyaçlarını karşılama motivasyonundan kaynaklandığı bilinmektedir. Bununla beraber modern bilim ve mühendislikteki başarıların ve elde edilen kazanımların da savunma alanında yeni teknolojilerin geliştirilmesi için kullanıldığı bir gerçektir. Bu durumda teknoloji ile savunma sistemlerinin eşlenik hâlde iç içe döngüler oluşturduğu öngörüsünde bulunulabilir ki, pratikte konu birçok farklı bilim dalının ilgi ve çalışma alanına girmektedir (Karapınar, 2021: 143).

John R. Hoehn vd. (2022). *Unmanned Aircraft Systems: Roles, Missions, and Future Concepts* (CRS Report). Washington: Congressional Research Service.

Mustafa Dikmen. (2015). İnsansız Hava Aracı (İHA) Sistemlerinin Hava Hukuku Bakımından İncelenmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 14 (1). 145-176.

NATO. (2010). *Strategic Concept of Employment for Unmanned Aircraft Systems in NATO* (UAS CONEMP Report). Kalkar: Joint Air Power Competence Centre.

Salih Akyürek vd. (2012). *İnsansız Hava Araçları: Muharebe Alanında ve Terörle Mücadelede Devrimsel Dönüşüm* (Rapor No: 93). Ankara: BİLGESAM.

SSM. (2011). *Türkiye İnsansız Hava Aracı Sistemleri Yol Haritası (2011-2030)* (Rapor). Ankara: Savunma Sanayii Müsteşarlığı.

Şirin Duygulu. (2019). *Dönüşen Savaşların Değişen Araçları*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).

KAYNAKÇA

Akyürek, S. vd. (2012). *İnsansız Hava Araçları: Muharebe Alanında ve Terörle Mücadelede Devrimsel Dönüşüm* (Rapor No: 93). Ankara: BİLGESAM.

AA. (2019). *İHA ve SİHA'lar PKK'nın Psikolojisini Bozdu*. 19 Kasım 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/iha-ve-sihalar-pkknin-psikolojisini-bozdu/1481297> adresinden erişildi.

AUS. (2022). *Drone, UAV, UAS, RPA or RPAS*. 4 Kasım 2022 tarihinde <https://altigator.com/en/drone-uav-uas-rpa-or-rpas/> adresinden erişildi.

BBC News Türkçe. (2012). *İHA Saldırıları Uluslararası Hukuka Uygun mu?*. 21 Kasım 2022 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/06/120608_un_heron adresinden erişildi.

Boone, J. ve Rasmussen, S. E. (2016). US Drone Strike in Pakistan Kills Taliban Leader Mullah Mansoor. *Guardian*. 14 Kasım 2022 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2016/may/21/us-airstrike-taliban-leader-mullah-akhtar-mansoor> adresinden erişildi.

Cole, C. vd. (2010). Convenient Killing: Armed Drones and the Playstation Mentality. 28 Kasım 2022 tarihinde <https://dronewarsuk.files.wordpress.com/2010/10/conv-killing-final.pdf> adresinden erişildi.

Çakan, S. (2019). Uluslararası Hukuk Bağlamında Silahlı İnsansız Hava Araçları ve Hukuki Düzenlemeleri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 10 (37). 203-225.

Dikmen, M. (2015). İnsansız Hava Aracı (İHA) Sistemlerinin Hava Hukuku Bakımından İncelenmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 14 (1). 145-176.

Dilek, M. İ. (2019). Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi: İnsansız Hava Araçları. A. Erboğa (Ed.). *Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi* içinde (105-191). İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).

Drone Wars. (2022). *UK Drone Strike Stats*. 17 Kasım 2022 tarihinde <https://dronewars.net/uk-drone-strike-list-2/> adresinden erişildi.

- Duygulu, Ş. (2019). *Dönüşen Savaşların Değişen Araçları*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
- Farrow, A. (2016). Drone Warfare as a Military Instrument of Counterterrorism Strategy. *Air & Space Power Journal*. 28 (4). 1-12.
- Glade, D. (2000). *Unmanned Aerial Vehicles: Implications for Military Operations* (Rapor No: 16). Maxwell: Air University.
- Gökçe, G. (2021). *Türkiye'nin Artan İstihbarat Kapasitesi ve Terör Örgütü PKK ile Mücadele*. Kriter. 19 Kasım 2022 tarihinde <https://kriterdergi.com/dosya-turkiyede-ve-dunyada-istihbarat-turkiyenin-artan-istihbarat-kapasitesi-ve-terror-orgutu-pkk-ile-mucadele> adresinden erişildi.
- Harrison, T. (2015). *Will the F-35 be the Last Manned Fighter Jet? Physics, Physiology, and Fiscal Facts Suggest Yes*. Forbes. 5 Kasım 2022 tarihinde <https://www.forbes.com/sites/toddharrison/2015/04/29/will-the-f-35-be-the-last-manned-fighter-jet-physics-physiology-and-fiscal-facts-suggest-yes/?sh=3c055a3895fa> adresinden erişildi.
- Hashim, A. S. ve Patte, G. (2012). What is That Buzz? The Rise of Drone Warfare. *Counter Terrorist Trends and Analyses*. 4 (9). 8-13.
- Hoehn, J. R. vd. (2022). *Unmanned Aircraft Systems: Roles, Missions, and Future Concepts* (CRS Report). Washington: Congressional Research Service.
- ICAO. (2011). *Unmanned Aircraft Systems (UAS)*. Montreal: International Civil Aviation Organization.
- Jordan, J. (2014). The Effectiveness of the Drone Campaign Against Qaeda Central: A Case Study. *Journal of Strategic Studies*. 37 (1). 4-29.
- Kaplan, F. (2016). *The First Drone Strike*. Slate. 11 Kasım 2022 tarihinde <https://slate.com/news-and-politics/2016/09/a-history-of-the-armed-drone.html> adresinden erişildi.
- Karaağaç, C. (2016). *Geleceğin Hava Kuvvetleri: İHA Sistemleri Yol Haritası 2016 – 2050*. Ankara: STM.
- Karapınar, E. (2021). Gelişen Savunma Teknolojileri. F. Pirinççi ve M. Yeşiltaş (Ed.). *Savunma Politikalarına Giriş* içinde (133-163). İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
- Kellenberger, J. ve Spoerri, P. (2012). International Humanitarian Law and New Weapon Technologies, 34th Round Table on Current Issues of International Humanitarian Law, San Remo, 8-10 September 2011. *International Review of the Red Cross*. 94 (886), 809-817.
- Killoğlu, M. E. (2021). İnsansız Hava Araçları'nın Gelişimi, Hukuki Statüleri ve Güvenlik Amaçlı Kullanımları. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*. (12 (2). 88-101.
- Kurt, Ş. ve Ün, O. (2015). İnsansız Hava Araçları (İHA) Üzerine Hava Hukuku Açısından Bir Değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 10 (2). 195-213.
- Lagrone, S. (2015). *Mabus: F-35 will be Last Manned Strike Fighter the Navy, Marines will Ever Buy or Fly*. USNI News. 5 Kasım 2022 tarihinde <https://news.usni.org/2015/04/15/mabus-f-35c-will-be-last-manned-strike-fighter-the-navy-marines-will-ever-buy-or-fly> adresinden erişildi.
- Liebermann, O. (2022). *ISIS Leader in Syria Killed in Drone Strike, US Says*. CNN. 17 Kasım 2022 tarihinde <https://edition.cnn.com/2022/07/12/politics/us-isis-leaders-syria/index.html> adresinden erişildi.
- Lind, W. S. (1989). The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*. 73 (10). 22-26.

- Mahadevan, P. (2010). *The Military Utility of Drones*. CSS Analysis in Security Policy. 29 Kasım 2022 tarihinde https://www.files.ethz.ch/isn/118844/CSS_Analysis_78.pdf adresinden erişildi.
- NATO. (2010). *Strategic Concept of Employment for Unmanned Aircraft Systems in NATO* (UAS CONEMP Report). Kalkar: Joint Air Power Competence Centre.
- New America. (2022). *The Drone War in Pakistan*. 27 Kasım 2022 tarihinde <https://www.newamerica.org/international-security/reports/americas-counterterrorism-wars/the-drone-war-in-pakistan/> adresinden erişildi.
- Osborn, K. (2022). *Why the F-35 Might not be the Last Manned Fighter for the U.S. Air Force*. *The National Interest*. 5 Kasım 2022 tarihinde <https://nationalinterest.org/blog/buzz/why-f-35-might-not-be-last-manned-fighter-us-air-force-201608> adresinden erişildi.
- Paust, J. J. (2010). Self-Defense Targetings of Non-State Actors and Permissibility of U.S. Use of Drones in Pakistan. *Journal of Transnational Law & Policy*. 19 (2). 237-280.
- Plaw, A. vd. (2011). Practice Makes Perfect?: The Changing Civilian Toll of CIA Drone Strikes in Pakistan. *Perspectives on Terrorism*. 5 (5-6). 51-69.
- Sales, N. A. (2022). *Targeted Killing and the Rule of Law: The Legal and Human Costs of 20 Years of US Drone Strikes*. 12 Kasım 2022 tarihinde <https://www.judiciary.senate.gov/imo/media/doc/Sales%20testimony.pdf> adresinden erişildi.
- SSM. (2011). *Türkiye İnsansız Hava Aracı Sistemleri Yol Haritası (2011-2030)* (Rapor). Ankara: Savunma Sanayii Müsteşarlığı.
- Star. (2021). Kandil'de SİHA Korkusu! Saklanan PKK'lı Teröristler Röportaja Gelemedi. 19 Kasım 2022 tarihinde <https://www.star.com.tr/guncel/kandilde-siha-korkusu-saklanan-pkkli-teroristler-roportaja-gelemedi-haber-1679085/> adresinden erişildi.
- Stone, M. ve Ali, I. Little-known Modified Hellfire Missiles Likely Killed al Qaeda's Zawahiri. Reuters. 14 Kasım 2022 tarihinde <https://www.reuters.com/world/little-known-modified-hellfire-likely-killed-al-qaedas-zawahiri-2022-08-02/> adresinde erişildi.
- TBIJ. (2022). *Current Statistics*. 13 Kasım 2022 tarihinde <https://www.thebureauinvestigates.com/projects/drone-war> adresinden erişildi.
- U.S. DOJ. (2011). *Department of Justice White Paper: Lawfulness of a Lethal Operation Directed Against a U.S. Citizen Who Is a Senior Operational Leader of Al-Qa'ida or an Associated Force*. 20 Kasım 2022 tarihinde <https://irp.fas.org/eprint/doj-lethal.pdf> adresinden erişildi.
- Yeni Şafak. (2016). *Yerli İHA İlk Harekâtında 5 Teröristi Vurdu*. 18 Kasım 2022 tarihinde <https://www.yenisafak.com/gundem/yerli-ih-ilk-harekatinda-5-teroristi-vurdu-2528552> adresinden erişildi.

TERÖRİZM VE GÖÇ İLİŞKİSİ: SINIRDAN BİR BAKIŞ

Alper Ekmekcioğlu - Ogün Burhan Aydın

ÖZET

Terörizm ve göç ilişkisi son yıllarda daha sık bir arada tartışılan konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, terörizm ve göç ilişkisini mekânsal bir yaklaşımla göçmenlerin sınırlardan yasa dışı geçişi üzerinden incelemektir. Bu çerçevede araştırma sorusu "Terörizm ve düzensiz göç arasında bir ilişki bulunmakta mıdır?" olarak belirlenmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde terörizm ve göç konularında kavramsal bir inceleme ve yazın taraması gerçekleştirilmiştir. Sonrasında terör ve göç ilişkisi devletin sınırlarından yasa dışı yöntemler ile geçiş yapan düzeniz göçmenler ve terör örgütleri mensuplarının ilişkisinin sorgulanması üzerinden genelden özele inen bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu inceleme devlet mekanizmasının yaklaşımını düzensiz göçmenlere ve teröristlere yaklaşımını caydırma, tespit etme ve yakalama olmak üzere üç aşama üzerinden ele almıştır. Çalışmanın sonucunda, insani kaygılar ile hareket eden düzensiz göçmen gruplar ve iç güvenliği tehdit eden terör örgütleri mensupları arasında bilinçli ve doğrudan bir ilişki bulunduğu dair bir çıkarım elde edilememiştir.

GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik algısı birçok konuda değişime uğramıştır. Küreselleşmenin hızlanmasıyla insan hareketliliği ve sınırların geçirgenliğinin artması devletleri epey etkilemiştir. Hükümetler bu bağlamda güvenlik politikalarını yalnızca siyasi ve askerî güvenlik üzerinden değil, genişleyen ve derinleşen güvenlik olgusuyla gündemine insan-merkezli güvenliği almıştır. Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) gerçekleşen 11 Eylül terör saldırıları (2001), devlet dışı aktörlerin eylemlerinin toplum üzerinde oluşturabileceği güvensizliğin ve korkunun boyutunu gözler önüne sermiştir. Böylece devletlerin sorumluluğundaki nüfuslarını güvende hissettirebileceği politikalar üzerine yoğunlaşmasının gerekliliği de anlaşılmıştır.

Yakın geçmişe bakıldığında, genişleyen güvenlik anlayışının tıpkı terör saldırılarına benzer bir şekilde sınır, ekonomi, sağlık, gıda ve enerji gibi alan-

doğrudan bir ilişki bulunduğuna yönelik bir çıkarıma varılamamıştır. Türkiye'deki gelişmeler de bağlamda değerlendirilmektedir. Sonraki çalışmalarda bir ülkeye göçmen olarak gelen insanların sonradan terör örgütlerine katılımına zemin hazırlayan dinamiklerin ülkeler üzerinden incelenmesi yazındaki başka bir boşluğu doldurmaya katkıda bulunacaktır.

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Arıboğan, D. Ü. (2019). *Terör Tarihin Sonundan Barışın Sonuna*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Ekmekcioğlu, A. (2022). Sınır Güvenliği ve Düzensiz Göç – Van İli Örneği. Ankara: TİAV.

Jamal R., N. (2004). *Globalisation and Terrorism: The Migration of Dreams And Nightmares* (2. b.). Illinois: ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHERS, INC.

Schmid, A. P. (2016, Mayıs). Links between Terrorism and Migration: An Exploration. *The International Centre For Counter-Terrorism - The Hague* 7(4). doi:DOI:10.19165/2016.1.04

İzleme Önerileri

Shadow Game (Eefje Blankevoort ve Els Van Driel, 2021),

Norteadó (Rigoberto Perezcano, 2009).

KAYNAKÇA

Adamson, F. B. (2006, Temmuz 1). Crossing Borders: International Migration and National Security. *International Security*, 31(1), 165-199. doi:https://doi.org/10.1162/isec.2006.31.1.165

Akdogan, O. ve Kulpcu, O. (2009, Apr 20-24). *The Role of Intelligence in Countering Terrorism*. Paper presented at the NATO Advanced Training Course (ATC) on Analysis and Strategies to Counter the Terrorism Threat, Tirana, ALBANIA.

Arıboğan, D. Ü. (2019). *Terör Tarihin Sonundan Barışın Sonuna*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Arınc, K. (2018). Doğu sınırlarından Türkiye'ye yaya mülteci akını ve ortaya çıkan sorunlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1467-1485.

Avdan, N. (2014). Do asylum recognition rates in Europe respond to transnational terrorism? The migration-security nexus revisited. *European Union Politics*, 15(4), 445-471. doi:10.1177/1465116514534908

Bacas, J. L. (2014). Grey Zones of Illegality: Inhuman Conditions in Receiving Irregular Migrants in Greece. *The Anthropology of Security: Perspectives from the Frontlines of Policing, Counterterrorism and Border Control*, 158-182.

Bandyopadhyay, S., & Sandler, T. (2014, Şubat). Immigration Policy and Counterterrorism. *Journal Of Public Economics*(110), 112-123. doi:https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2013.12.013

- Berti, B. (2015, Eylül 28). *The Other Syrian Crisis Internal Displacement as a Weapon of War*. Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2015-09-28/other-syrian-crisis> adresinden alındı
- Bohmelt, T. ve Bove, V. (2020). How migration policies moderate the diffusion of terrorism. *European Journal of Political Research*, 59(1), 160-181. doi:10.1111/1475-6765.12339
- Bove, V., Bohmelt, T. ve Nussio, E. (2021). Terrorism abroad and migration policies at home. *Journal of European Public Policy*, 28(2), 190-207. doi:10.1080/13501763.2020.1729227
- Brambilla, C. ve Jones, R. (2020). Rethinking borders, violence, and conflict: From sovereign power to borderscapes as sites of struggles. *Environment and Planning D-Society & Space*, 38(2), 287-305. doi:10.1177/0263775819856352
- Carter, D. B. ve Poast, P. (2017). Why Do States Build Walls? Political Economy, Security, and Border Stability. *Journal of Conflict Resolution*, 61(2), 239-270. doi:10.1177/0022002715596776
- Casas-Cortes, M., Cobarrubias, S. ve Pickles, J. (2016). 'Good neighbours make good fences': Seahorse operations, border externalization and extra-territoriality. *European Urban and Regional Studies*, 23(3), 231-251. doi:10.1177/0969776414541136
- Cenciarelli, O., Mancinelli, S., Ludovici, G. M., & Palombi, L. (2017). Migration and Terrorism: A New Approach to Consider the Threat. M. Martinelli, & A. Malizia içinde, *Cyber and Chemical, Biological, Radiological, Nuclear, Explosives Challenges Threats and Counter Efforts* (s. 277-287). Springer.
- Cristobal, R. S. (2018). Controlling data on EU cross-border movements as a mechanism to safeguard national security. *Revista De Derecho Politico* (102), 305-332. <Go to ISI>://WOS:000440384100010 adresinden 08.11.2022 tarihinde alınmıştır.
- Das, D. (2021). Border Management and Threats to Internal Security. *Electronic Journal of Social and Strategic Studies*, 02, 89-110. doi:10.47362/EJSS.2021.2106
- Den Boer, M. (2015). Counter-Terrorism, Security and Intelligence in the EU: Governance Challenges for Collection, Exchange and Analysis. *Intelligence and National Security*, 30(2-3), 402-419. doi:10.1080/02684527.2014.988444
- Dreher, A., Gassebner, M. ve Schaudt, P. (2020). The effect of migration on terror: Made at home or imported from abroad? *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, 53(4), 1703-1744.
- Duffy, A. (2008). Expulsion to Face Torture? Non-refoulement in International Law. *International Journal of Refugee Law*, 20(3), 373-390. doi:10.1093/ijrl/een022
- Ekmekcioğlu, A. (2022). Sınır Güvenliği ve Düzensiz Göç – Van İli Örneği. Ankara: TİAV.
- Feher, A. (2020). Automated Border Control Systems Vs.(Aviation) Terrorism. *Colocviu strategic*, 168(1), 1-9.
- Fianyi, I. ve Zia, T. A. (2019). Biometric technology solutions to countering today's terrorism. In *Violent Extremism: Breakthroughs in Research and Practice* (pp. 399-412): IGI Global.
- Frois, C. (2014). Video-surveillance and the Political Use of Discretionary Power in the Name of Security and Defence. *Maguire, Mark ua (Hg): The Anthropology of Security. Perspectives from the Frontline of Policing, Counter-terrorism and Border Control*. London, 45-61.
- Godenau, D. ve Lopez-Sala, A. (2016). Multi-layered Migration Deterrence and Technology in Spanish Maritime Border Management. *Journal of Borderlands Studies*, 31(2), 151-169. doi:10.1080/08865655.2016.1174602
- Hasselberg, I. (2014). Whose security? The deportation of foreign-national offenders from the UK. *The Anthropology of Security: Perspectives from the Frontline of Policing, Counterterrorism and Border Control*, 139-157.

- Helbling, M. ve Meierrieks, D. (2020a). Terrorism and migration: An overview. *British Journal of Political Science*, 1-20.
- Helbling, M. ve Meierrieks, D. (2020b). Transnational terrorism and restrictive immigration policies. *Journal of Peace Research*, 57(4), 564-580.
- Hinkkainen, K. (2013). Homegrown Terrorism: The Known Unknown. *Peace Economics Peace Science and Public Policy*, 19(2), 157-182. doi:10.1515/peps-2012-0001
- Huntington, S. P. (2000). The clash of civilizations? In *Culture and politics* (pp. 99-118): Springer.
- Jamal R., N. (2004). *Globalisation and Terrorism: The Migration of Dreams And Nightmares* (2. b.). Illinois: ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHERS, INC.
- Kakachia, K. K. (2011, Sep 23-24). *Politics of Insecurity: Cross-border Conflict Dynamics and Security Challenges in Georgia*. Paper presented at the NATO Advanced Research Workshop on Security and Cross/Border Cooperation in the EU, Black Sea Region and Southern Caucasus, Ankara, TURKEY.
- King, M. ve Taylor, D. M. (2011). The Radicalization of Homegrown Jihadists: A Review of Theoretical Models and Social Psychological Evidence. *Terrorism and Political Violence*, 23(4), 602-622. doi:10.1080/09546553.2011.587064
- Kis-Benedek, J. (2016). Illegal Migration and Terrorism. *Journal of Security & Sustainability Issues*, 5(4).
- Kononen, J. (2020). Legal geographies of irregular migration: An outlook on immigration detention. *Population Space and Place*, 26(5). doi:10.1002/psp.2340
- Lazaridis, G. ve Tsagkroni, V. (2015). Securitisation of migration and far right populist othering in Scandinavian countries. İçinde *The Securitisation of Migration in the EU* (s. 207-236): Springer.
- Light, M. T. ve Thomas, J. T. (2021). Undocumented immigration and terrorism: Is there a connection? *Social science research*, 94, 102512.
- Lutz, B., & Lutz, J. (2017). Terörizm. A. Collins içinde, *Çağdaş Güvenlik Yaklaşımları* (N. Uslu, Çev., s. 273-288). İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Marin, L. (2014). Protecting the EU's Borders from ... Fundamental Rights? Squaring the Circle Between Frontex's Border Surveillance and Human Rights. R. L. Holzhaecker & P. Luif (Eds.), *Freedom, Security and Justice in the European Union: Internal and External Dimensions of Increased Cooperation after the Lisbon Treaty* (s. 75-99). New York, NY: Springer New York.
- Marin, L. ve Krajčiková, K. (2016). Deploying drones in policing southern European borders: constraints and challenges for data protection and human rights. *Drones and Unmanned Aerial Systems* (s. 101-127): Springer.
- Meier, D. (2021). Border security management in the MENA region: models of nascent and ascendant coordination and cooperation. *Commonwealth & Comparative Politics*, 59, 469 - 496.
- Miller, D. ve Chtouris, S. (2017). Borderland Security and Migration: Balancing Humanitarian Response with Crisis Preparedness & Emergency Management—The Social and Cultural Challenges to Homeland Security. *Journal of Applied Security Research*, 12, 1 - 6.
- Nail, T. (2016). A tale of two crises: Migration and terrorism after the Paris attacks. *Studies in ethnicity and nationalism*, 16(1), 158-167.
- Neumayer, E. (2006, Mart 23). Unequal Access to Foreign Spaces: How States Use Visa Restrictions to Regulate Mobility in a Globalized World. *Transactions Of The Institute of British Geographers*, 72-84. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2006.00194.x>

- Olçay, Z. (2012). Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(99), 229-240.
- Raffaelli, R. (2011). Criminalizing Irregular Immigration and the Returns Directive: An Analysis of the El Dridi Case. *European Journal of Migration and Law*, 13(4), 467-489. doi:10.1163/157181611x605909
- Rijpma, J. ve Vermeulen, M. (2015). EUROSUR: Saving lives or building borders? *European Security*, 24(3), 454-472. doi:10.1080/09662839.2015.1028190
- Roussel, C. (2015). The Syrian Jordanian Border in the Syrian Conflict: Security Issues, Border Management. *Espace Politique*(27). doi:10.4000/espacepolitique.3658
- Schmid, A. P. (2016, Mayıs). Links between Terrorism and Migration: An Exploration. *The International Centre For Counter-Terrorism - The Hague* 7(4). doi:DOI:10.19165/2016.1.04
- Shelley, L. (2006). Border Issues: Transnational Crime and Terrorism. *Borders and Security Governance Managing Borders in a Globalised World*, 255-269.
- Soto, A. (2020). One Year after the US-Mexico Agreement. *Reshaping Mexico's Migration Policies. Washington, DC: Migration Policy Institute.*
- Soysuren, I. ve Nedelcu, M. (2022). European instruments for the deportation of foreigners and their uses by France and Switzerland: the application of the Dublin III Regulation and Eurodac. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(8), 1927-1943. doi:10.1080/1369183x.2020.1796278
- Steinhorst, S. (2017). *European migration policy in the central Mediterranean: Circumventing the "Right to have Rights" of migrants?*
- Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği'ne yönelik Türkiye geçişli (transit) göç hareketleri ve Türkiye'nin düzenli göçle mücadelesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24 (41) , 125-140. DOI: 10.17295/ataunidcd.548941
- Tholens, S. (2017). Border management in an era of 'statebuilding lite': security assistance and Lebanon's hybrid sovereignty. *International Affairs*, 93(4), 865-+. doi:10.1093/ia/iix069
- Triandafyllidou, A. ve Dimitriadi, A. (2014). Deterrence and protection in the EU's migration policy. *International Spectator*, 49(4), 146-162. doi:10.1080/03932729.2014.956280
- UN. (2018). *Refugees and Migrants*. Birleşmiş Milletler: <https://refugeesmigrants.un.org/definitions> adresinden alındı
- Van Houtum, H. ve Van Naerssen, T. (2002). Bordering, ordering and othering. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 93(2), 125-136.
- Wagner, J. (2021). The European Union's model of Integrated Border Management: Preventing transnational threats, cross-border crime and irregular migration in the context of the EU's security policies and strategies. *Commonwealth & Comparative Politics*, 59(4), 424-448. doi:10.1080/14662043.2021.1999650
- Yahya, M. (2015, Kasım 9). *Refugees and the Making of an Arab Regional Disorder*. Malcoml H. Kerr Carnegie Middle East Center: <https://carnegie-mec.org/2015/11/09/refugees-and-making-of-arab-regional-disorder/ilb0> adresinden alındı

YABANCI TERÖRİST SAVAŞÇILAR VE TERÖRİZM

Sertaç Canalp Korkmaz

ÖZET

Güvenlik çalışmaları alanının son yıllarda öne çıkan başlıklardan birisi de yabancı terörist savaşçılar (YTS) meselesidir. YTSler ülkelerini terk edip çatışma coğrafyalarına gittikleri an itibarıyla birer güvenlik problemi teşkil etmeye başlamış ve ister kendi ülkelerine isterse başka ülkeye geri dönmeleri durumunda daha büyük bir güvenlik sorunu hâline dönüşmüşlerdir. Ancak ülkesini terk ederek çatışma coğrafyasına giden her birey YTS olarak kabul görmemektedir. Zira terörizmin tanımlamasındaki yapısal sorun burada da kendisini bir kez daha ortaya koymuş ve çıkar temelli yaklaşım neticesinde DEAŞ vb. dinî motifli terör örgütlerine katılanlar terörist olarak kabul edilirken, terör örgütü PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD/YPG'ye katılanlar terörist olarak kabul görmemiş ve batılı ülkeler tarafından DEAŞ ile mücadelede önemli birer aktör ve özgürlük savaşçıları olarak ifade edilmişlerdir.

Diğer yandan ülkesini terk ederek çatışma coğrafyasına ulaşanların üstlenmiş oldukları rollere göre yarattıkları tehdidin boyutunun da değiştiği görülmüştür. Öyle ki muharebe tecrübesi olan bir YTS'nin ülkesine ya da başka bir ülkeye dönmesi durumunda terör eylemi düzenlemesi ya da yeni militanlar devşirerek etki alanını genişletmesi söz konusu olabileceği gibi muharip görevlerde yer almamış ancak propaganda ve lojistik faaliyetlerde yer alarak terör saldırıları gerçekleştirilmesi bağlamında organizasyonel roller üstlenebildikleri görülmüştür. Yapılan bu çalışma ise YTS'leri genel bir çerçevede ele almaktadır.

GİRİŞ

Arap Baharının ortaya çıkışıyla birlikte terör ve terörizm meselesi daha belirgin bir şekilde devletlerin gündemine gelmeye başlamıştır. Ancak bu kez konunun gündeme geliş şekli sınır aşan düzeyde olması sebebiyle daha kapsamlı bir şekilde gerçekleşmiştir.

11 Eylül 2001'de El Kaide tarafından gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından yaşanan militan hareketliliği ile gündeme gelen; fakat 2011 sonrası

Ratelle, J. F. ve Broers L. (2018). *Networked Insurgencies and Foreign Fighters in Eurasia*. Routledge.

Rekawek, K. (2017). *Not Only Syria? The Phenomenon of Foreign Fighters in A Comparative Perspective*. IOS Press

Warren, R. (2020). *Terrorist Movements and the Recruitment of Arab Foreign Fighters: A History from 1980s Afghanistan to ISIS*. Bloomsbury Publishing.

Makale

Hegghammer, T. (2010). The Rise of Muslim Foreign Fighters Islam and the Globalization of Jihad. *International Security*, 35(3), 53-94.

Yalçınkaya, H. (2017). IŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016), *Uluslararası İlişkiler*, 14(53) 23-43.

KAYNAKÇA

Anaz, N, Aslan Ö. ve Özkan, M. (2016). Turkish Foreign Terrorist Fighters and The Emergence of A New Kind Of Radicalization, *Turkish Studies*, 17(4), 618-642.

BMGK 2178 Sayılı Kararı, (2014). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/547/98/PDF/N1454798.pdf?OpenElement> (E.T: 06.12.2022)

Braithwaite, A. ve Chu. S. T. (2017). Civil Conflicts Abroad, Foreign Fighters, and Terrorism at Home. *Journal of Conflict Resolution* 1-25.

Bryan, I. (2010), Sovereignty and the Foreign Fighter Problem. *Orbis*, 54(1), 115-129.

Cragin, R. K. (2017), The Challenge of Foreign Fighter Returnees. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 2017. 33(3), 292-312

Hegghammer, T. (2011). The Rise of Muslim Foreign Fighters Thomas Hegghammer Islam and the Globalization of Jihad. *International Security*, 35(3), 53-94.

Interpol. (2022) (<https://www.interpol.int/fr/Actualites-et-evenements/Actualites/2022/INTERPOL-maritime-operation-nets-terrorist-suspects>) adresinden erişildi (E.T: 30.11.2022).

Kızılgül, P. B. (2020). Balkanlarda Yabancı Savaşçılar. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*. 9(1), 101-124.

Koch, Ariel (2019), "The Non-Jihadi Foreign Fighters: Western Right-Wing and Left-Wing Extremists in Syria", *Terrorism and Political Violence*, pp. 1-28.

Legieć, A. (2019). The Risks of Foreign Fighters in the Ukraine-Russia Conflict

Malet, D. (2013). *Foreign Fighters Transnational Identity In Civil Conflicts*, New York: Oxford University Press.

Mans, K. ve Tuitel, R. (2016). Foreign Fighters in Their Own Words: Using YouTube as a Source. *ICCT*

Noonan, M. ve Khalil, P. (2014). North American foreign fighters. *Journal for Deradicalization*. (1), 66-96.

Sönmez, G. (2022). Foreign Shiite Fighters in the Syrian Civil War: Actors, Recruitment Strategies and Iran's Regional Role. *Journal of Security Studies*, 24(1), 158-173.

- Stenersen, A. (2011). Al Qaeda's Foot Soldiers: A Study of the Biographies of Foreign Fighters Killed in Afghanistan and Pakistan Between 2002 and 2006, *Studies in Conflict & Terrorism*, 34(3), 171-198
- The Soufan Center. (2022). Foreign Fighters, Volunteers, and Mercenaries: Non-State Actors and Narratives in Ukraine
- Yalçınkaya, H. (2017) IŞİD'in Yabancı Savaşçıları ve Yarattığı Tehdit: Türkiye'nin Tecrübesi (2014-2016), *Uluslararası İlişkiler*. 14(53), 23-43.

ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM

Hüseyin Fazla

ÖZET

Güvenlik kavramı, tehdidin ortadan kaldırılmasıyla bağlantılıdır. Güvenliğin siyasi, ekonomik, toplumsal, bireysel, çevre, enerji ve askerî gibi boyutları vardır. Uluslararası ilişkiler teorileri, kendi bakış açılarına göre güvenlik kavramını şekillendirmek istemişlerdir. Örneğin realizm devlet merkezli bir güvenliği savunurken, idealistler bireyi merkeze alan bir çözüm önermişlerdir.

'Terror' sözcüğünden türeyen terörizm, istenilen amaca ulaşmak için terör yöntemlerinin siyasi bir amaçla kullanılma stratejisine dayanır. Terörizmin nedenleri arasında başlıca ideolojik akımlar, toplumsal ortam ve ülke sorunları sayılır. Terörizmle savaş için ulusal gücün bütün unsurları seferber edilerek, bütüncül bir yaklaşım benimsenir. Uluslararası iş birliğine önem verilir.

GİRİŞ

Güvenlik, insanın yeryüzünde varlığıyla birlikte ortaya çıkan doğal bir ihtiyaçtır. Esasında tüm canlılar kendilerini güvende hissetmek ister ve güvenliklerini sağlayacak tedbirleri içgüdüsel olarak alırlar. Bu bağlamda ilk insandan günümüze güvende olma gereksinimi, risk ve tehdit algılarıyla birlikte var olmaya devam etmiştir.

Toplum yaşamının gelişimi, güvenliği bireysel ihtiyaçla birlikte toplumsal ihtiyaç hâline de getirmiştir. Zamanla gelişen devlet mekanizmaları ise devletin halkını ve sınırlarını korumak temel anlayışını beraberinde getirmiştir. Böylece uluslararası ilişkiler ve güvenlik bağlamında devlet merkezli, askerî tehdit tabanlı bir güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bir devlet için en büyük tehdit, yine başka bir devlet olmuştur.

Başlarda öznesi devlet olan güvenlik kavramı, zamanla birey, çevre, göç, ekonomi gibi yeni özne veya faktörlere göre şekillenir olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aldis, A., & Herd, G. (2004). Managing Soft Security Threats: Current Progress and Future Prospects. *European Security*, 13(1), 169-186.
- Atabay, Ü. (2017). *Ayrılkçı Kürtlerin Musalla Taşı PKK*. Ankara: Alibi Yayıncılık, 1. Baskı.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85.
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*. 17 (4).
- Bozdağlıoğlu, Y. (2007). Yapılandırmacı Yaklaşım. H. Ç. (Ed.) içinde, *Uluslararası İlişkiler* (s. 149-153). Ankara: Platin Yayınları.
- Brauch, H.G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 1-47.
- Buzan, B. ve Waever O. (2003). *Regions and Powers, The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge Studies in International Relations:9.
- Caşın, M.H. (2008). *Uluslararası terörizm*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Collins, A. (2017). *Çağdal Güvenlik Çalışmaları*. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- B, İ. (2010). Ekonomik ve politik faktörlerin uluslararası terörizm üzerine olası etkileri. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aydın.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Elmas, M. S. (2013). *Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı*. Ankara: USAK Yayınları.
- English, R. (2009). *Terrorism*. New York: Oxford University Press.
- Forest, J.J.F. (2007). *Countering terrorism and insurgency in the 21st century : international perspectives*. London: Praeger Security International.
- Gençtürk, T. (2012). Terörizm Kavramı ve uluslararası terörizme farklı yaklaşımlar. Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 1-11.
- Grager, N. (1996). Environmental Security. *Journal of Peace Research* , 33 (1), 109-116.
- Hettne, B. ve Abiri, E. (1998). The Securitization of Cross Border Migration: Sweden in the Era of Globalization, Nana Pokuand David T. Graham (ed.), *Redefining Security Population Movements and National Security*, 187-202.
- İşyar, Ö.G. (2008). *Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama*. Akademik Bakış. Cilt 2. Sayı 3.
- Karadeniz, F. (2011). Uluslararası Terörizm ile mücadelede hukuk ilkelerinin etkisi: İngiltere örneği. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ABD,
- Karabulut, B. (2020). Terörizmin tarihsel gelişimi ve dönüşümü. (İmıl, M. Ed.) içinde *Yeni Nesil Terörizm*. Nobel Yayınevi, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kardaş, T. (2007). Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl? Z. Dağı içinde, *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulusal Devletten Küreselleşmeye*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Martin, G. (2017). *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*. Ankara: Adres Yayınları. 1. Baskı.
- Miller, B. (2001). The Concept of Security: Should it be Redefined? *Journal of Strategic Studies*, 24(2), 13-42.
- Ovalı, A. Ş. (2006). Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırılması. *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), 3-52.
- Öktem, E. (2004). Uluslararası hukukta terörizm, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi. 3(5). 133-147.

- Özdemir, A. Y. (2020). Post Yapısalcılık ve Eleştirel İnşacılık Yaklaşımları Çerçevesinde Küresel Terörizm Söylemi. *Academia*.
- Özkan, A. (2016). Güvenlik Paradigmasında Sınıraşan Bir Çevre Sorunsalı: "Nükleer Zarar". *Alternatif Politika*, 8 (1), 128-159.
- Pehlivan, S. Ve Dixon, K. (2010). Power of Media and Words: Analysis of News on PKK. *Defence Against Terrorism Review*. Vol.3, No.1, Spring 2010. Ss.71-88. Ankara: COE-DAT.
- Rothschild, E. (1995). What is Security. *Daedalus*, 124(3), 53-98.
- Saraçlı, M. (2007). Uluslararası hukukta terörizm. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. (11), 1049-1078.
- Tanrısever, O. F. (2006). Güvenlik. A. Eralp içinde, *Devlet ve Ötesi* (s. 107-124). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşdemir, F. (2006). Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi. Ankara: USAK Yayınları.
- Tavas, T. (2000). Terörizmi Psikolojisi ve Hedefleri. Ü. Özdağ, & O. M. Öztürk içinde, *Terörizm İncelemeleri* (s. 15-28). Ankara: ASAM Yayınları.
- Uğrasız, B. (2003). Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 139-145.
- Weawer, O. (2008). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler*, 5 (18), 151-178
- Yalçın, S. (2006). Soğuk Savaş Sonrası uluslararası terörizmin dönüşümü ve terörizmle mücadele. *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(4), 98-119.
- Yenal, S. (2020). Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinde Güvenlik Kavramının Gelişiminin Değerlendirilmesi. Ankara: Nobel Yayınları, 1. Baskı.
- Zafer, H. (1999). *Sosyolojik Boyutuyla Terörizm*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

TERÖRİZM, EKONOMİ VE ULUSLARARASI HUKUK

Adem Özer

ÖZET

Terör örgütlerinin küresel ekonomiye etkileri, 11 Eylül 2001 saldırılarıyla birlikte devasa bir boyuta ulaşırken, terör örgütleri operasyonel etki ve kabiliyetlerini arttırmak, silah, mühimmat, barınma, iletişim, yayın ve propaganda gibi gereksinimlerini karşılamak ve terör faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak için önemli miktarda ekonomik kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Terörizmin finansmanı ise terör örgütlerinin faaliyetlerini finanse etmek için kullandıkları araç ve yöntemleri kapsamaktadır. Terör örgütleri, söz konusu ekonomik gücünü resmi, gayriresmî yolların yanı sıra yabancı devletler tarafından yapılan yardımlar aracılığıyla sağlamaktadır; bu nedenle, küresel bir tehdit olarak beliren terörizmle mücadelede, küresel iş birliği zorunludur ve küresel iş birliğinin sağlanabilmesi adına uluslararası hukukun işlevsel rolü büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede çalışmanın temel amacı, terörizmin doğrudan ve dolaylı sonuçlarını ele almak ve terörün ekonomik etkilerinin ve finansmanının önlenmesine yönelik uluslararası hukuk kapsamındaki girişimlerin etki ve rolünü tartışmaktır.

GİRİŞ

Terörizm kavramının tarihsel kökenleri çok eskilere götürülebilirse de terörizm, bilhassa 21. yüzyılda hem uluslararası politikanın hem de uluslararası hukukun önemli tartışma konularından biri hâline gelmiştir. Süreç içerisinde yeni boyutlar ve anlamlar kazanan bu kavram, günümüzde oldukça karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Bu nedenle, terörizmin yüzden fazla tanımı bulunmaktadır; bu nedenle, terörizme ilişkin ortak bir tanımdan bahsetmek mümkün değildir. Ancak, genel hatlarıyla yapılan terör tanımlarının ortak bileşeninin '*politik amaçlara ulaşabilmek için şiddetin kullanılması yoluyla bir korku ve endişe ortamının yaratılması*' olduğu göze çarpmaktadır. Teröristin tanımı, bir taraftan "*aşağılayıcı*" bir şekilde kullanılırken, öte taraftan "*seçici*" bir kullanımı da bulunmaktadır; nitekim birinin özgürlük savaşçısı olarak nitelendirdiği grupların, öteki tarafından terörist olarak tanımlandığına şahit olunmaktadır (Heywood, 2011: 284). Örneğin, Türkiye, PKK ile organik bağa

tekleyen ve gücünü uluslararası hukuktan alan yetkin bir sistem inşa edilememiş olsa da bu doğrultuda atılan adımlar olumlu olarak değerlendirilmektedir.

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Coşkun, S. A. (2015). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Akıllı Yaptırım Kararları ve Terörizmin Finansmanının Engellenmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kaya, İ. (2005). *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*, Ankara: USAK Yayınları: Ankara.

Martin, G. (2017). *Terörizm, Kavramlar ve Kurumlar*. (Çev. İhsan Çapçioğlu ve Bahadır Metin). Ankara: Adres Yayınları.

Taşdemir, F. (2020). *Terörizm ve Ülke Dışı Kuvvet Kullanma Hukuku*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Ulusoy, Ü. H. (2014). *Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Kapsamında Birleşmiş Milletler Akıllı Yaptırımları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

KAYNAKÇA

Abadie, A. and Gardeazabal, J. (2008). "Terrorism and the world Economy". *European Economic Review*. 52(1): 1-27.

Ari, Y.O. ve Ibrahim, B. (2021). The Impact of Terrorism on Foreign Direct Investment: The Case of Turkey, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(3), 1781-1797.

Bagchi A. and Paul A. J. (2018). "Youth unemployment and terrorism in the MENAP (Middle East, North Africa, Afghanistan, and Pakistan) region". *Socio-Economic Planning Sciences*. (64): 9-20.

Beattie, A. (2021). "The Broken Window Fallacy: Definition and Examples in Economics". *Investopedia*. <https://www.investopedia.com/ask/answers/08/broken-window->, (Erişim: 01.08.2023).

Cube Global (2022). "The Financial Action Task Force (FATF): an overview". <https://www.cube.global/resource/the-financial-action-task-force-fatf-an-overview/>, (Erişim: 15.08.2023).

Çınar, M. (2023). "Bakan Soylu: Terörün maliyeti 3 trilyon 722 milyar lira". *DHA*. <https://www.dha.com.tr/gundem/bakan-soylu-terorun-maliyeti-3-trilyon-722-milyar-lira-2194679>, (Erişim: 01.08.2023).

Coşkun, S. A. (2015). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Akıllı Yaptırım Kararları ve Terörizmin Finansmanının Engellenmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Euronews (2015). Mısır: "Kimi kalmak istiyor kimi dönmek", <https://tr.euronews.com/2015/11/09/misir-kimi-kalmak-istiyor-kimi-donmek>, (Erişim: 01.08.2023).

Financial Crime Academy. *Examples of Terrorist Financing*. <https://financialcrimeacademy.org/examples-of-terrorist-financing/> (Erişim: 14.08.2023).

- Gul, A. (2022). "Taliban Ban Opium Poppy Cultivation in Afghanistan". *VOA News*. <https://www.voanews.com/a/taliban-ban-opium-poppy-cultivation-in-afghanistan/6513193.html>, (Erişim: 01.08.2023).
- Gürel, S. (2015). "Terör ve Terör Örgütlerinin Finans Kaynakları". *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(4): 15-27.
- Helbling, M. and Meierrieks, D. (2022). "Terrorism and Migration: An Overview". *British Journal of Political Science*. 52(2): 977-996.
- Heywood, A. (2011). *Global Politics*, New York: Palgrave Macmillan.
- Institute for Economics & Peace (2022). *Global Terrorism Index 2022: Measuring The Impact of Terrorism*. Sydney.
- INTERPOL. "Tracing terrorist finances". <https://www.interpol.int/en/Crimes/Terrorism/Tracing-terrorist-finances> (Erişim: 15.08.2023).
- Islamic State to halve fighters' salaries as cost of waging terror starts to bite. (2016). *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/20/islamic-state-to-halve-fighters-salaries-as-cost-of-waging-terror-starts-to-bite>, (Erişim: 01.08.2023).
- Kamiloğlu, C. (2016). 'Amerikalılar Türkiye'ye Artık Zor Gider'. *VOA Türkçe*, <https://www.voaturkce.com/a/amerikalilar-turkiye-ye-artik-zor-gider/3146029.html>, (Erişim: 01.08.2023).
- Karakaya, İ. (2020), "Terörizm Kavramı, Nedenleri, Çeşitleri Ve Tarihsel Gelişimi Bağlamında El-Kaide ve İşid Örnekleri". (Ed.) Mehmet Seyfettin Erol ve Muharrem Ekşi, *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, İ. (2005). *Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk*. Ankara: USAK Yayınları: Ankara.
- Kenton, W. (2022). Financial Action Task Force (FATF): What it is, How it Works. *Investopedia*. <https://www.investopedia.com/terms/f/financial-action-task-force-fatf.asp>, (Erişim: 15.08.2023).
- Kohnert, D. (2022). *The impact of Islamist terrorism on Africa's informal economy: Kenya, compared with Ghana and Senegal*, MPRA Paper 113603, University Library of Munich, Germany.
- Legal Department International Monetary Fund (2003). *Suppressing The Financing Of Terrorism: A Handbook For Legislative Drafting*. Washington: IMF Publication Services.
- Martin, G. (2017). *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, (Çev.) İhsan Çapcıoğlu ve Bahadır Metin, Ankara: Adres Yayınları.
- Nanlohy, S. (2022). "R2P, Terrorism, and the Protection of Civilians – 'Are All Humans Human? Or Are Some More Human than Others?'. *Global Responsibility to Protect*, 14(2), 178-203.
- Noubissi, E. and Njangang, H. (2020). "The impact of terrorism on agriculture in African countries". *African Development Review*. 1-14.
- Sandler, T. and Enders, W. (2008). "Economic Consequences of Terrorism in Developed and Developing Countries: An Overview". (Eds.) P. Keefer and N. Loayza. *Terrorism, Economic Development, and Political Openness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sekrafi, H., Abid, M., and Assidi, S. (2020). The impact of terrorism on formal and informal economy in African countries. *International Journal of Finance & Economics*. 26(1): 1-17.
- Strom, J. (2017). "Tourism Meets Terrorism: France Post-Paris Attacks". https://www.democracylab.uwo.ca/Archives/2016_2017_research_/tourism_in_france/tourism_meets_terrorism_france_postparis_attacks.html#:~:text=For%20the%20week%20after%20the,first%20six%20months%20of%202016, (Erişim: 01.08.2023).
- Süer, S. S. (2008). *Uluslararası Hukukta Terörizmin Finansmanın Önlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Taşdemir, F. (2020). *Terörizm ve Ülke Dışı Kuvvet Kullanma Hukuku*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- TC Hazine ve Maliye Bakanlığı Mali Suçlar Araştırma Kurulu (2023). "Terörün Finans Kaynakları", <https://masak.hmb.gov.tr/terorun-finans-kaynaklari> (Erişim: 14.08.2023).
- Turan, D. ve Gemici, E. (2020). "Terörizmin Finansman Kaynakları ve Kara para Aklamanın Terörizmin Finansmanında ki Rolü". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20(2): ss. 257-278.
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı (2017). PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG, https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_tr_fr.pdf (Erişim: 01.08.2023).
- Ulusoy, Ü. H. (2014). *Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Kapsamında Birleşmiş Milletler Akıllı Yaptırımları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- UN Office on Drug and Crime (2022). *Countering The Financing of Terrorism*. <https://www.unodc.org/unodc/en/terrorism/expertise/combating-terrorist-financing.html> (Erişim: 14.08.2023).
- UNDP (2019). *Measuring the Economic Impact of Violent Extremism Leading to Terrorism in Africa*.
- United Nations Office of Counter-Terrorism. "United Nations Global Counter-Terrorism Strategy". <https://www.un.org/counterterrorism/un-global-counter-terrorism-strategy> (Erişim: 15.08.2023).
- World Bank (2019). *Global Economic Prospects: Darkening Skies*. <https://pubdocs.worldbank.org/en/196001542819699601/Global-Economic-Prospects-Jan-2019-Topical-Issue-informality.pdf>, (Erişim: 01.08.2023).
- World Bank (2021). *Informal Economy Database*. <https://www.worldbank.org/en/research/brief/informal-economy-database>, (Erişim: 01.08.2023).
- Yazar, E. (2021). *İnsan Hakları Bağlamında Avrupa'da Yabancı Terörist Savaşçılar*. Ankara: Adalet Yayınevi.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Murat Demirel

ÖZET

Bu çalışma, 193 üye devletiyle uluslararası barış ve güvenliğin temin edilmesini amaçlayan, uluslararası sistemin en etkin ve yetkin uluslararası örgütü olarak nitelendirilebilecek Birleşmiş Milletler'in (BM) terörizmle mücadelede kilit bir role sahip olduğunu vurgulamaktadır. Terörizmle mücadele hususunda Milletler Cemiyetinin mirasıyla hareket eden BM'nin, 1972'den günümüze kadar BM Genel Kurulu nezdinde hem terörizmin tanımlanması hem de terörizmle mücadele konusunda nitelik ve nicelik yönünden sürekli gelişen bir birikim oluşturduğu görülmektedir. Bu kapsamda BM'de, kitle imha silahlarının terör örgütlerinin eline geçmesi riskinden terörle mücadelede insan haklarının gözetilmesine kadar geniş bir yelpazede tartışmaların yürütüldüğü ve önem arz eden bir altyapı sağlandığı görülmektedir. Diğer yandan BM Güvenlik Konseyinin, atılacak somut adımlara yönelik çok farklı sektörleri kapsayan, terörizmle ilişkili diğer suçları da engelleyecek, sahada teröristlerle mücadeleyi güçlendirecek ve terörizmin nedenlerini ortadan kaldıracak meşruiyet sağlayıcı kararlar alarak terörizmle mücadeledeki iş birliğine yön verdiği ifade edilebilir. BM'nin terörizmle mücadeledeki diğer bir katkısının ise terörizme neden olan unsurları ortadan kaldırmak adına üye devletlerin sosyal, ekonomik, psikolojik, siyasi alanlardaki kapasitelerini artırmak, bu çabalarda rehberlik etmek, iyi örnekleri paylaşarak bağlantı ağları ve iş birliği platformları oluşturmak olduğu görülmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, BM'nin, terörizmin tanımlanması ve terörizmle mücadeleye yönelik süreklilik arz eden bir birikim oluşturulması; BM Güvenlik Konseyi kanalıyla meşruiyet sağlanarak terörizmle mücadele uygulamaları geliştirilmesi; terörizme neden olan faktörlerin ve terörü destekleyen unsurların ortadan kaldırılması kapsamında terörizmle mücadeleye katkı sunan önde gelen bir uluslararası aktör olduğunu savunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bergen, P. L. (30 Kasım 2022). September 11 attacks. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/event/September-11-attacks> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, San Francisco, 1945, https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Dag Hammarskjöld Kütüphanesi, *BM Genel Kurulu Karar Tabloları*, 1946-2022, <https://research.un.org/en/4/ga/quick/regular/> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Genel Kurulu / Güvenlik Konseyi, *General Assembly fifty-seventh session /Security Council fifty-seventh year Item 162 of the provisional agenda: Measures to eliminate international terrorism*, A/57/273 – S/2002/875 (6 Ağustos 2002), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/512/97/IMG/N0251297.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Genel Kurulu, *Fifty-fifth session, Sixth Committee, Agenda item 166, Measures to eliminate international terrorism, Draft comprehensive convention on international terrorism*, A/C.6/55/1 (28 Ağustos 2000), https://digitallibrary.un.org/record/422477/files/A_C.6_55_1-EN.pdf?ln=en (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Genel Kurulu, *Fifty-ninth session, Agenda item 55, Follow-up to the outcome of the Millennium Summit*, A/59/565 (2 Kasım 2004), https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/gaA.59.565_En.pdf (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Genel Kurulu, *International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*, A/RES/54/109 (25 Şubat 2000), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/251/28/PDF/N0025128.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Genel Kurulu, *Measures to eliminate international terrorism*, A/RES/49/60 (17 Şubat 1995), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/768/19/PDF/N9576819.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Genel Kurulu, *Measures to prevent international terrorism which endangers or takes innocent human lives or jeopardizes fundamental freedoms, and study of the underlying causes of those forms of terrorism and acts of violence which lie in misery, frustration, grievance and despair and which cause some people to sacrifice human lives, including their own, in an attempt to effect radical changes*, A/RES/3034 (XXVII) (18 Kasım 1972), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/270/64/IMG/NR027064.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Genel Kurulu, *Official Records: Twenty-Eighth Session Supplement No.28 (A/9028) Report of the Ad Hoc Committee on International Terrorism*, New York, 1973, <https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dot/A9028.pdf> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Genel Kurulu, *Resolution adopted by the General Assembly on 8 September 2006: 60/288. The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy*, A/RES/60/288 (20 Eylül 2006)
- BM Güvenlik Konseyi DEAŞ, El Kaide ve ilişkili şahısları, grupları, oluşum ve yapılara dair alınan 1267, 1989, 2253 Sayılı Kararları Müteakip Komite, (t.y.), *Security Council Committee pursuant to resolutions 1267 (1999) 1989 (2011) and 2253 (2015) concerning Islamic State in Iraq and the Levant (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals, groups, undertakings and entities: Summary of Listing Criteria*, https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267#background_info (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).

- BM Güvenlik Konseyi [Tamamlayıcı Organları], *Fact Sheets 2022: Subsidiary Organs of the United Nations Security Council*, (6 Kasım 2022), https://www.un.org/securitycouncil/sites/www.un.org.securitycouncil/files/subsidiary_organ_factsheets_06nov22.pdf (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Güvenlik Konseyi Terörizmle Mücadele Komitesi (Terörizmle Mücadele İcra Direktörlüğü), *Güvenlik Konseyi Kararları*, t.y. <https://www.un.org/securitycouncil/ctc/content/security-council-resolutions> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Güvenlik Konseyi, *Action taken by Member States and United Nations entities to address the issue of linkages between terrorism and organized crime: report of the Secretary-General*, S/2020/754 (29 Temmuz 2020), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/190/58/PDF/N2019058.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Güvenlik Konseyi, *Resolution 1267 (1999)*, S/RES/1267 (15 Ekim 1999), <https://daccess-ods.un.org/tmp/2956846.35639191.html> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Güvenlik Konseyi, *Resolution 1566 (2004)*, S/RES/1566 (8 Ekim 2004), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/542/82/PDF/N0454282.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Güvenlik Konseyi, *Resolution 1566*, S/RES/1566 (8 Ekim 2004), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/542/82/PDF/N0454282.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Güvenlik Konseyi, *Resolution 2253 (2015)*, S/RES/2253 (17 Kasım 2015), [https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/2253\(2015\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/2253(2015)&Lang=E) (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Güvenlik Konseyi, *Resolution 2610 (2021)*, S/RES/2610 (17 Kasım 2021), [https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/2610\(2021\)&Lang=E](https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=S/RES/2610(2021)&Lang=E) (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, *Human Rights, Terrorism and Counter-terrorism, Fact Sheet No. 32*, Cenevre, ISSN 1014-5567 (Temmuz 2008), <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Factsheet32EN.pdf> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Küresel Terörle Mücadele Koordinasyon Sözleşmesi, *The Largest UN Counter-Terrorism Framework Explained*, New York, 2022, https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/221114_global_compact_brochure2022_web.pdf (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Komitesi – Terörizmle Mücadele İcra Direktörlüğü, *About us*, t.y., <https://www.un.org/securitycouncil/ctc/content/about-us-0> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Merkezi (UNCCT), *Programmes and projects*, t.y.[a], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/programme-projects> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Merkezi (UNCCT), *Human Rights: Human rights and law enforcement*, t.y.[e], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/human-rights> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Merkezi (UNCCT), *Prison Management: Violent extremists in prisons*, t.y.[f], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/prison-management> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Merkezi (UNCCT), *South-South Cooperation: Terrorism in the Global South*, t.y.[h], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/south-south-cooperation> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).

- BM Terörizmle Mücadele Merkezi (UNCCT), *Strategic Communication: Preventing violent extremism through strategic communications*, t.y. [i], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/strategic-communication> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Merkezi (UNCCT), *STRIVE Asia: Strengthening Resilience Against Violent Extremism in Asia*, t.y.[g], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/strive-asia> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Merkezi (UNCCT), *UNCCT*, t.y.[l], <https://www.un.org/counterterrorism/cct> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Merkezi (UNCCT), *Victims of Terrorism: UNOCT/UNCCT's Victims of Terrorism Unit*, t.y.[j], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/victims-of-terrorism> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Merkezi (UNCCT), *Youth engagement and empowerment: Recruitment and radicalization*, t.y.[k], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/youth-engagement-and-empowerment> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörizmle Mücadele Ofisi, *About us*, t.y., <https://www.un.org/counterterrorism/about> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörle Mücadele Merkezi (UNCCT), *Counter-terrorism in Central Asia: Towards a comprehensive implementation of the United Nations Global Counter-Terrorism Strategy in Central Asia - Joint Plan of Action (JPoA)*, t.y.[b], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/counter-terrorism-in-central-asia> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörle Mücadele Merkezi (UNCCT), *Counter-terrorism in the Sahel: The spread of terrorism in the Sahel*, t.y.[c], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/counter-terrorism-in-the-sahel> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Terörle Mücadele Merkezi (UNCCT), *Criminal justice measures: Increasing levels of insecurity in the Sahel region*, t.y.[d], <https://www.un.org/counterterrorism/cct/criminal-justice-measures> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi, *E4J University Module Series: Counter-Terrorism, United Nations and terrorism*, t.y. <https://www.unodc.org/e4j/zh/terrorism/module-1/key-issues/united-nations-and-terrorism.html#/top> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (12 Ocak 2023). *Munich 1972 Olympic Games. Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/event/Munich-1972-Olympic-Games> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- Demirel, M. (2022). Bir Uluslararası Güvenlik Sorunu Olarak Terörizm. H. Karaaslan ve M. Demirel (Der.) içerisinde *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları* (2. Basım, s. 113-166). Nobel Yayıncılık.
- Karakaya, İ. (2019). Terörizm Kavramı, Nedenleri, Çeşitleri ve Tarihsel Gelişimi Bağlamında EL-KAİDE ve İŞİD Örnekleri. M.S. Erol ve M. Ekşi (Der.) içerisinde *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar* (s.137-159). Akçağ Yayıncılık.
- Milletler Cemiyeti, *Terörizmi Önleme ve Cezalandırmaya Dair Sözleşme*, (16 Kasım 1937), https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_11579/?sp=5&st=pdf&r=-0.377%2C-0.088%2C1.753%2C1.753%2C0&pdfPage=18 (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- Ochieng, O. M. (2017). The Elusive Legal Definition of Terrorism at the United Nations: An Inhibition to the Criminal Justice Paradigm at the State Level?. *Strathmore Law Journal*. (3) 1, 65-87. <https://doi.org/10.52907/slj.v3i1.30>

- Saul, B. (2 Haziran 2021). *The legal black hole in United Nations counterterrorism*. IPI Global Observatory. <https://theglobalobservatory.org/2021/06/the-legal-black-hole-in-united-nations-counterterrorism/> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).
- Schmid, A. P. ve Jongman A. J. (1988). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*. Transaction Publishers.
- SIPRI, Yearbook 2005, *Appendix. A More Secure World: Our Shared Responsibility, Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*, ss. 28-40, <https://www.sipri.org/sites/default/files/yb05%20028%20introa.pdf> (Erişim tarihi: 5 Şubat 2023).

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TERÖRİZME BAKIŞI VE TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKASI

Cem Savaş

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Topluluğu'ndan (AT) Avrupa Birliği'ne (AB) geçiş sürecinde ve 11 Eylül ve sonrasında önemli uluslararası olaylar bağlamında Avrupa ülkelerinin terörizme bakışı ve terörizmle mücadele politikaları incelemektir. AB'nin 1990'lı yılların başında ortaya çıkmasından önce, Avrupalı devletlerin terör ve terörizm olgularına yönelik algıları ve bu alanda izledikleri stratejiler 1970'li yıllardan günümüze bir evrimden geçmiştir. 1990'lı yılların başından günümüze gelen süreçte uluslararası konjonktürü etkileyen etmenler, AB'nin uluslararası planda ne ölçüde bir güvenlik aktörüne dönüştüğü sorunsalını ortaya çıkarmıştır. 2005 Londra, 2015 Paris ve 2016 Brüksel ve Nice'te gerçekleştirilen terörizm saldırılarıyla birlikte, Birliğin ana gündem konularını teşkil etmiştir. Bu noktalardan hareketle, çalışmada ilk olarak, Soğuk Savaş döneminde Avrupa güvenliği: tehditler, stratejiler ve tepkiler üzerinde durulacaktır. Daha sonra, 1990'lı yıllarda Avrupa'da terörizmle mücadelenin temel özellikleri incelenecektir. Üçüncü bölümde AB'nin 11 Eylül sonrası terörizme bakışı ve kurumsallaşma sorunu ele alındıktan sonra, Arap Baharı ve Suriye krizi sonrası Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadelesinin ana hatları incelenecektir.

ANAHTAR KELİMELER: Avrupa Birliği, Terörizm, Uluslararası İlişkiler, Dış Politika, Savunma, Güvenlik, 11 Eylül saldırıları.

GİRİŞ

Avrupa Birliği'nin (AB) 1990'lı yılların başında ortaya çıkmasından önce, Avrupalı devletlerin terör ve terörizm olgularına yönelik algıları ve bu alanda izledikleri stratejiler 1970'li yıllardan günümüze bir evrimden geçmiştir. Bu çalışmada, Avrupa Topluluğu'ndan (AT) AB'ye geçiş sürecinde, 11 Eylül ve sonrasında önemli uluslararası olaylar bağlamında Avrupa ülkelerinin terörizme bakışı ve terörizmle mücadele politikaları incelenecektir. AB kolektif bir yapılanma düşüncesine dayandığı üzere, ekonomik bütünleşme düşüncesi ile

KAYNAKÇA

- Akçadağ, E. (2010). Yeni Güvenlik Tehditleri, Avrupa Birliği'nin Geleceğine İlişkin Sonuçları ve Türkiye Faktörü. *Bilge Strateji*, Cilt 2, Sayı 2, Bahar, 73-92.
- Argomaniz, J. (2009). Post-9/11 institutionalisation of European Union counter-terrorism: emergence, acceleration and inertia. *European Security*, 18:2, 151-172.
- Argomaniz, J., Bures, O. and Kaunert, C. (2015). A Decade of EU Counter-Terrorism and Intelligence: A Critical Assessment. *Intelligence and National Security*, 30:2-3, 191-206.
- Baş, T. (2013). Modern Military Missions as a Method of Resolving Conflict in Order to Maintain International Security. *Internal Security*, July-December 2013, 31-50.
- Bendiek, A. (2016). The Global Strategy For the EU's Foreign And Security Policy. (SWP Comment, 38/2016). Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/the-global-strategy-for-the-eus-foreign-and-security-policy> (Erişim Tarihi: 24.12.2022).
- Bosson, R. (2013). *The Evolution of EU Counter-terrorism: European Security Policy after 9/11*. Abingdon and New York: Routledge.
- Brattberg, E. ve Rhinard, M. (2012). The EU as a global counter-terrorism actor in the making, *European Security*, 21:4, 557-577.
- Bures, O. (2006) EU Counterterrorism Policy: A Paper Tiger? *Terrorism and Political Violence*, 18:1, 57-78.
- Bures, O. (2011). *EU Counterterrorism Policy: A Paper Tiger?* Farnham, UK: Ashgate.
- Casale, D. (2008). EU Institutional and Legal Counter-terrorism Framework. *Defence Against Terrorism Review*, Vol. 1, No. 1, Spring, 49-78.
- Chalk, P. (1996). *West European Terrorism and Counter-terrorism: The Evolving Dynamic*. Basingstoke: Macmillan.
- Council of the European Union (2009) General Secretariat of the Council, *European Security Strategy: a secure Europe in a better world*, Publications Office, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d0928657-af99-4552-ae84-1cbaaa864f96/language-en> (Erişim Tarihi: 5.1.2023).
- Cross, M. K. D. (2017). Counter-terrorism in the EU's external relations, *Journal of European Integration*, 39:5, 609-624.
- Dedeoğlu, B. (2003). "Terörizm üzerine Karşılaştırmalar: Bermuda Şeytan Üçgeni". Dedeoğlu, B. (der.). *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları, 439-474.
- Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları.
- Deflem, M. (2006). Europol and the Policing of International Terrorism: Counter-Terrorism in a Global Perspective, *Justice Quarterly*, 23:3, 336-359.
- European Parliament (2022). The Treaty of Lisbon. https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.5.pdf (Erişim Tarihi: 3.12.2022).
- Güneylioğlu, M. (2022). The Norm Contestation and the Balance of Soft Power in the Post-Soviet Region: The Eurasian Economic Union versus the European Union. *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 31:2, 323-347.
- Hillebrand, C. (2012). *Counter-terrorism Networks in the European Union. Maintaining Democratic legitimacy after 9/11*. Oxford: Oxford University Press.
- Howorth, J. (2007). *Security and Defence Policy in the European Union*. New York: Palgrave Macmillan.

- Kalyoncu, İ. Ş. (2022). Avrupa Birliği ve Güvenlik Perspektifinde Terörizm ve Avrupa Şüphencililiği. *Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 79-88.
- Karabulut, B. (2014). *Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Boyutu*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Karakaya, İ. (2019). Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği, *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 38, Sayı 1, 149-198.
- Karakaya, İ. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin İŞİD ile Mücadele Politikaları, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 92-108.
- Karakaya, İ. (2021). "Covid-19 "Pandemisinin Küresel Bir Terör Örgütü Olan Irak ve Şam İslam Devletine (İŞİD) Etkileri". Çınar, Y. ve Uzun, Y. U. (der.) *Covid-19 Sonrası Dünyada Ekonomi, Radikalleşme ve Terör*, Ankara: Nobel Yayın, 223-238.
- Karakaya, İ. ve Çelik, M. T. (2021). Ortadoğu'da Arap Baharı Süreci ve Libya İç Savaşı. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6 (1), 175-192.
- Kaunert, C. (2010). *European Internal Security: Towards Supranational Governance in the Area of Freedom, Security and Justice?* Manchester: Manchester University Press.
- Kaunert C. ve Léonard, S. (2019). The collective securitisation of terrorism in the European Union, *West European Politics*, 42:2, 261-277.
- Küçük, M. (2021). Avrupa Birliği'nin Güvenlik Strateji Belgelerinin Analizi. *Journal of Diplomatic Research*, 3(1), 37-49.
- Marchesin, P. (2003). "Yeni Tehditler' Karşısında Avrupa". Dedeoğlu, B. (der.). *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları, 421-437.
- O'Neill, M. (2007). A Critical Analysis of the EU Legal Provisions on Terrorism, *Terrorism and Political Violence*, 20:1, 26-48.
- Öztürk, Y. (2019). Avrupa Birliği'nin Uluslararası Terörizmle Mücadele Stratejileri, *Academic Knowledge*, 2(2), 188-199.
- Smith, K. E. (2007). *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cambridge: Polity.
- Tocci, N. (2017). From the European Security Strategy to the EU Global Strategy: Explaining the Journey. *International Politics*, 54 (4), 487-502.
- Tuğtan, M. A. (2011). "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası". Kaya, A., Aydın-Düzgüt, S., Gürsoy, Y ve Beşgül, Ö. O. (der.), *Avrupa Birliği'ne Giriş. Tarih, Kurumlar ve Politikalar*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, 257-273.
- Yiğittepe, L. (2017). Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikaları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. Vol. 4, No. 7, 12-27.
- Zenginoğlu, S. (2016). Uluslararası Terörizm ve Avrupa Birliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, Sayı: 25, 157-178.

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ, TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Medihanur Argalı - Mehmet Emin Erendor

ÖZET

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte küreselleşme olgusu dünyayı daha küçük bir yapıya dönüştürmüştür. Bu durum doğal olarak devletlerin uzun zamandır mücadele ettiği terör olgusunu da etkilemiş ve terörizmin küreselleşmesine imkân tanımıştır. 11 Eylül saldırıları ile birlikte başlayan bu süreç terör ve terörizmin de yapısının değişmesine neden olmuştur. Terörün uluslararasılaşması aynı zamanda devletlerin de bu sorun ile mücadele etmelerinde yeni bir zorluk yaratmıştır. Küresel terör sorunu devletlerin bir arada bu sorun ile mücadele etme zorunluluğunu ortaya koymuştur. Diğer bir değişle sadece terörizm değil terörizmle mücadele yöntemleri de uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu durum da hem politik hem hukuki hem de ekonomik birtakım zorlukları beraberinde getirmiştir. Ayrıca bu durum ulus-devlet yapısından tavizler verilmesine de neden olmuştur.

Günümüzde küresel terörizmle mücadele etmek için en önemli husus terör örgütlerinin maddi ve manevi desteklerinin kamuoyunda yayılmasını engellemekten geçmektedir. Bu mücadeleyi bir ulus-devletin tek başına yürütmesi neredeyse imkânsızdır. Zira terör örgütü her türlü yöntemi kullanabileceken devletler yalnızca yasal olanları uygulamak zorundadır. Bu durum, terör örgütlerinin devletler karşısında elini güçlendirmektedir. Bu güç dengesini devletin kendi lehine çevirebilmesi için de bölgesel ya da küresel örgütler çerçevesinde faaliyetler yürütülmeye çalışılmış ya da örgütler bu amaçla kurulmuştur.

Bu kapsamda terörizmle mücadelede ön plana çıkan uluslararası örgütlerden biri de Şanghay İşbirliği Örgütüdür (ŞİÖ). Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan 1996 yılında Şangay'da aralarında Soğuk Savaş döneminden kalma sınır problemlerini çözmek için bir masa etrafında toplanmışlardır. "Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Artırılması"na ilişkin bir anlaşma imzalayan devletler, bu tarihten sonra Şangay 5'lisi (Shanghai Five) olarak adlandırılmaya başlanmıştır. 2001 yılında Özbekistan'ın da katılımıyla beraber yapısal bir değişikliğe gidilmiş ve Şangay İşbirliği Örgütü

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Adeeb Khalid, *Islam after Communism*. California: University of California Press, 2014.

Henry Plater-Zyberk ve Andrew Monaghan, *Strategic Implications of the Evolving Shanghai Cooperation Organization*. Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute. 2014.

Umut Bekcan, *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.

Zhao Xiaodong, "The Shanghai Cooperation Organisation and Counter-Terrorism Cooperation." Institute for Security and Development Policy Asia Paper, http://isdpeu/content/uploads/publications/2012_zhao_the-shanghaicooperation-organisation.pdf.

KAYNAKÇA

Ahmed, Z. S., Ahmed, S., & Bhatnagar, S. (2019). Conflict or Cooperation? India and Pakistan in Shanghai Cooperation Organisation. *Pacific Focus*, 34(1), 5-30. <https://doi.org/10.1111/pafo.12134>

Aksu, Z. (2023). The Importance of Regional Organizations Established In Eurasia for Turkey: Shanghai Cooperation Organization. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(2), 939-952. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.1215504>

Alkan, H. (2011). *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar*. Ankara: USAK Yayınları.

Al-Qaeda | History, Meaning, Terrorist Attacks, & Facts | Britannica. (2023, Haziran 30). Geliş tarihi 27 Temmuz 2023, gönderen <https://www.britannica.com/topic/al-Qaeda>

Ambrosio, T. (2008). Catching the 'Shanghai Spirit': How the Shanghai Cooperation Organization Promotes Authoritarian Norms in Central Asia. *Europe-Asia Studies*, 60(8), 1321-1344. <https://doi.org/10.1080/09668130802292143>

Aris, S. (2009). The Shanghai Cooperation Organisation: 'Tackling the Three Evils'. A Regional Response to Non-traditional Security Challenges or an Anti-Western Bloc? *Europe-Asia Studies*, 61(3), 457-482. <https://doi.org/10.1080/09668130902753309>

Austin, G. (2002). *European Union Policy Responses to the Shanghai Cooperation Organization*.

Badey, T. J. (1998). Defining international terrorism: A pragmatic approach. *Terrorism and Political Violence*, 10(1), 90-107. <https://doi.org/10.1080/09546559808427445>

Bailes, A. J. K., Dunay, P., Guang, P., & Troitskiy, M. (2007). *The Shanghai Cooperation Organization*. SIPRI. Geliş tarihi gönderen SIPRI website: <https://www.sipri.org/publications/2007/sipri-policy-papers/shanghai-cooperation-organization>

Baran, Z. (2005). Radical Islamists in Central Asia. *Current Trends in Islamist Ideology*, 2.

Bekcan, U. (2013). *Yeni Dünya Düzeninde Rusya Çin İlişkileri*. Phoenix Yayınevi.

Bergesen, A. J., & Lizardo, O. (2004). International Terrorism and the World-System. *Sociological Theory*, 22(1), 38-52.

- Bleiker, R., & Hutchison, E. (2008). Fear no more: Emotions and world politics. *Review of International Studies*, 34(S1), 115-135.
- Boland, J. (2011). The Shanghai Cooperation Organization: A Lost Decade. *21st Century Defense Initiative Policy Paper*.
- Burulin, R. (2011). Defining "Terrorism": The 1972 General Assembly Debates on "International Terrorism" and Their Coverage By The New York Times. İçinde B. B. Hawks & L. Baruh (Ed.), *If It Was Not For Terrorism: Crisis, Compromise, and Elite Discourse in the "War on Terror"*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Campbell, C., & Connelly, I. (2003). A Model for the 'War Against Terrorism'? Military Intervention in Northern Ireland and the 1970 Falls Curfew. *Journal of Law and Society*, 30(3), 341-375. <https://doi.org/10.1111/1467-6478.00261>
- Carroll, W. E. (2011). China in the shanghai cooperation organization: Hegemony, multi-polar balance, or cooperation in central asia. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(19), 1-8.
- Chao, W.-C. (2022). The Political Economy of China's Rising Role in the Shanghai Cooperation Organization (SCO): Leading with Balance. *The Chinese Economy*, 55(4), 293-302. <https://doi.org/10.1080/10971475.2021.1972548>
- Chaudet, D. (2006). Hizb ut-Tahrir: An Islamist threat to Central Asia? *Journal of Muslim Minority Affairs*, 26(1), 113-125. <https://doi.org/10.1080/13602000600738822>
- Chung, C. (2004). The Shanghai Co-operation Organization: China's Changing Influence in Central Asia. *The China Quarterly*, 180, 989-1009. <https://doi.org/10.1017/S0305741004000712>
- Chung, C. P. (2006). China and the Institutionalization of the Shanghai Cooperation Organization. *Problems of Post-Communism*, 53(5), 3-14. <https://doi.org/10.2753/PPC1075-8216530501>
- Clarke, M. (2015). China and the Uyghurs: The "Palestinization" of Xinjiang? *Middle East Policy*, 22.
- Clarke, M. (2018). The Belt and Road Initiative: Exploring Beijing's Motivations and Challenges for its New Silk Road. *Strategic Analysis*, 42(2), 84-102. <https://doi.org/10.1080/09700161.2018.1439326>
- Convention of the Shanghai Cooperation Organization against terrorism. (t.y.). Geliş tarihi 27 Temmuz 2023, gönderen <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280310e41>
- Cornell, S. E. (2005). Narcotics, Radicalism, and Armed Conflict in Central Asia: The Islamic Movement of Uzbekistan. *Terrorism and Political Violence*, 17(4), 619-639. <https://doi.org/10.1080/095465591009395>
- Counter-Terrorism and Human Rights: The Impact of the Shanghai Cooperation Organization. (2011). Geliş tarihi gönderen https://www.hrichina.org/sites/default/files/publication_pdfs/2011-hric-sco-whitepaperfull.pdf
- Crelinsten, R.D. (2010). Analysing Terrorism and Counter-terrorism: A Communication Model. *Terrorism and Political Violence*, 14(2), 77-122.
- Crelinsten, Ronald D., & Schmid, A. P. (1992). Western responses to terrorism: A twenty-five year balance sheet. *Terrorism and Political Violence*, 4(4), 307-340. <https://doi.org/10.1080/09546559208427189>
- Çaman, E., & Dağci, K. (2014). *Özbekistan'da İslam, Siyasi Sistem ve Radikalizm*. 15.
- Çitlioğlu, E. (2008). *Gri Tehdit Terörizm*. Destek Yayınları.
- Demirtepe, T. M. (2006). Orta Asya'da Radikalizm, Otokrasi ve Terör. İçinde *Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*. Ankara: USAK Yayınları.

- Dhanapala, J. (2005). The United Nations' Response to 9/11. *Terrorism and Political Violence*, 17(1-2), 17-23.
- Efegil, E. (2003). *Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları (Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite)*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Epkenhans, T. (2015). The Islamic Revival Party of Tajikistan: Episodes of Islamic Activism, Postconflict Accommodation, and Political Marginalization. *Central Asian Affairs*, 2(4), 321-346. <https://doi.org/10.1163/22142290-00204001>
- Erendor, M. E. (2021). Refugees and Terrorism. İçinde *Refugee Crisis in International Policy, Volume IV - Refugees and International Challenges*. London: Transnational Press.
- Facon, I. (2013). Moscow's Global Foreign and Security Strategy: Does the Shanghai Cooperation Organization Meet Russian Interests? *Asian Survey*, 53(3), 461-483. <https://doi.org/10.1525/as.2013.53.3.461>
- Gadehi, A., Ahmed, S., & Shabbir, T. (2021). Post Withdrawal Situation of us Troops from Afghanistan: Role of Shanghai Cooperation Organization (SCO). *Global International Relations Review, IV*, 43-54. [https://doi.org/10.31703/girr.2021\(IV-IV\).05](https://doi.org/10.31703/girr.2021(IV-IV).05)
- Gammer, M. (2007). *Ethno-Nationalism, Islam and the State in the Caucasus: Post-Soviet Disorder*. London: Routledge.
- General Information. (t.y.). Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen <http://eng.sectesco.org/cooperation/>
- Gioia, A. (2016). The UN Conventions on the Prevention and Suppression of International Terrorism. İçinde *International Cooperation in Counter-terrorism* (ss. 19-40). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315589343-10>
- Gough, H. (2010). *The Terror in the French Revolution*. Bloomsbury: Bloomsbury Publishing.
- Guang, P., Bailes, A. J. K., Dunay, P., Guang, P., & Troitskiy, M. (2007). *A Chinese perspective on the Shanghai Cooperation Organization* (ss. 45-58). Stockholm International Peace Research Institute. Geliş tarihi gönderen Stockholm International Peace Research Institute website: <https://www.jstor.org/stable/resrep19208.9>
- Hamilton, L. (2005). Fighting Terrorism. *12 Indiana Journal of Global Legal Studies* 379 (2005), 12(2). Geliş tarihi gönderen <https://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol12/iss2/1>
- Hardy, K., & Williams, G. (2011). What Is "Terrorism"?: Assessing Domestic Legal Definitions. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 16(1), 77-162.
- Higonnet, P. L. R. (1998). *Goodness Beyond Virtue: Jacobins During the French Revolution*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. Columbia University Press.
- Hoffman, P. (2004). Human Rights and Terrorism. *Human Rights Quarterly*, 26(4). Geliş tarihi gönderen <https://muse.jhu.edu/article/174729/pdf>
- Hughes, J. (2007). *Chechnya: From Nationalism to Jihad*. University of Pennsylvania Press. Geliş tarihi gönderen <https://www.jstor.org/stable/j.ctt3fhzhw>
- Janczewski, L. J., & Colarik, A. (2007). *Cyber Warfare and Cyber Terrorism*. Hershey: Idea Group Inc (IGI).
- Jongman, A. J. (2017). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315126760>
- Karagiannis, E. (2009). *Political Islam in Central Asia: The Challenge of Hizb Ut-Tahrir*. Routledge.
- Kenney, M. (2015). Cyber-Terrorism in a Post-Stuxnet World. *Orbis*, 59(1), 111-128.
- Khalid, A. (2014). *Islam after Communism*. California: University of California Press.

- Kirton, J., & Larionova, M. (2022). Contagious convergent cumulative cooperation: The dynamic development of the G20, BRICS and SCO. *International Politics*. <https://doi.org/10.1057/s41311-022-00407-7>
- Kodaman, T., & Birsnel, H. (2006). Bağımsızlık Sonrası Özbekistan ve Dış Politikası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 413-442.
- Köstem, S. (2016). Orta Asya Ve Kafkaslarda Militan İslam: El Kaide Etkisi. *Ortadoğu Etütleri*, 2(1), 181-204.
- Lambeth, B. S. (2001). *Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom*. Rand Corporation.
- Laqueur, W. (2016). *A History of Terrorism*. Transaction Publishers.
- Lewis, D. (2012). Who's Socialising Whom? Regional Organisations and Contested Norms in Central Asia. *Europe-Asia Studies*, 64(7), 1219-1237. <https://doi.org/10.1080/09668136.2012.701391>
- Lewis, J. (2002). Assessing the Risks of Cyber Terrorism, Cyber War and Other Cyber Threats. *Center for Strategic and International Studies*.
- Lisnyanski, D. (2008). Jihad Strategies in Central Asia. *The Interdisciplinary Center Herzliya Lauder School of Government, Diplomacy and Strategy*.
- Luban, D. (2002). The War on Terrorism and the End of Human Rights. *Georgetown Law Faculty Publications and Other Works*, (892). Geliş tarihi gönderen <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/892>
- Mann, P. (2002). Islamic Movement of Uzbekistan: Will it Strike Back? *Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA*, 26. Geliş tarihi gönderen https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/sa/sa_apr02map01.html
- Mapping Militant Organizations. (2019). Al Qaeda. Geliş tarihi 27 Temmuz 2023, gönderen Stanford University website: <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/al-qaeda>
- Marrin, S. (2011). The 9/11 Terrorist Attacks: A Failure of Policy Not Strategic Intelligence Analysis. *Intelligence and National Security*, 26(2-3), 182-202.
- Napoleoni, L. (2004). The new economy of terror: How terrorism is financed. *Forum on Crime and Society*, 4(1 & 2), 31-48.
- Norberg, N. (2010). Terrorism and International Criminal Justice: Dim Prospects for a Future Together. *Santa Clara Journal of International Law*, 8. Geliş tarihi gönderen <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/scjil8&id=13&div=&collection=>
- Norling, N., & Swanström, N. (2007). The Shanghai Cooperation Organization, trade, and the roles of Iran, India and Pakistan. *Central Asian Survey*, 26(3), 429-444. <https://doi.org/10.1080/02634930701702779>
- Olimova, S., & Toliphov, F. (2011). Islamic Revival in Central Asia-The Cases of Tajikistan and Uzbekistan. *Documentos CIDOB*, (26). Geliş tarihi gönderen https://www.files.ethz.ch/isn/127809/doc_asia_26.pdf
- “Özbekistan İslami Hareketi İŞİD’e bağlılığını açıkladı”. (2015, Ağustos 7). Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen BBC News Türkçe website: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150807_isid_ozbekistan
- Özcan, N. (2003). Küreselleşme Bağlamında Terörizmle Mücadele (Counter-Terrorism within the Context of Globalization).
- Pakistan in the SCO: Challenges and Prospects. (t.y.). Geliş tarihi 26 Temmuz 2023, gönderen <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13496-pakistan-in-the-sco-challenges-and-prospects.html>

- Palmer, P. (2012). Dealing with the exceptional: Pre-crime anti-terrorism policy and practice. *Policing and Society*, 22(4), 519-537. <https://doi.org/10.1080/10439463.2011.641549>
- Pedahzur, A., & Ranstorp, M. (2001). A Tertiary Model for Countering Terrorism in Liberal Democracies: The Case of Israel. *Terrorism and Political Violence*, 13(2), 1-26. <https://doi.org/10.1080/09546550109609678>
- Peter, F., & Ortega, R. (2014). *Islamic Movements of Europe: Public Religion and Islamophobia in the Modern World*. Bloomsbury Publishing.
- Plater-Zyberk, H., & Monaghan, A. (2014). *Strategic Implications of the Evolving Shanghai Cooperation Organization*. Strategic Studies Institute, US Army War College. Geliş tarihi gönderen Strategic Studies Institute, US Army War College website: <https://www.jstor.org/stable/resrep11392>
- Rahimov, K. (2013). The Shanghai Cooperation Organization and the Fight against Terrorism in and around Central Asia. İçinde *Afghanistan and Central Asia: NATO's Role in Regional Security since 9/11* (ss. 215-229). IOS Press. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-179-3-215>
- Rapoport, D. C. (2013). The Four Waves of Modern Terrorism. İçinde S. M. Chermak & J. D. Freilich (Ed.), *Transnational Terrorism*. New York: Routledge.
- Rapoport, D. C. (2017). Messianic Sanctions for Terror. İçinde *Insurgent Terrorism* (ss. 319-337). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351155564-12>
- Resolution 1368*. (2001). Geliş tarihi gönderen <https://digitalibrary.un.org/record/448051>
- Roy, O. (2019). *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi* (M. Morali, Çev.). Metis Yayınları.
- Sageman, M. (2017). *Turning to Political Violence: The Emergence of Terrorism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sandler, T. (2005). Collective versus Unilateral Responses to Terrorism. *Public Choice*, 124(1/2), 75-93.
- Saraçlı, M. (2007). Uluslararası Hukukta Terörizm. *GÜHFD*, XI(1-2).
- Saul, B. (2019). Defining Terrorism: A Conceptual Minefield. İçinde E. Chenoweth, R. English, A. Gofas, & S. N. Kalyvas (Ed.), *The Oxford Handbook of Terrorism* (ss. 34-49). Oxford: Oxford University Press.
- SCO Energy Club: Structure ready for international interaction, not Shanghai Six's elite club. (2015). Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen <http://infoshos.ru/en/?idn=13913>
- Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism. (t.y.). Geliş tarihi gönderen <https://www.refworld.org/pdfid/49f5d9f92.pdf>
- Sheives, K. (2006). China turns West: Beijing's contemporary strategy towards Central Asia. *Pacific Affairs*, 79(2), 205-224.
- Smith, J. P. (2003, Eylül 24). THE IMU: ALIVE AND KICKING? Geliş tarihi 26 Temmuz 2023, gönderen <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/8401-analytical-articles-caci-analyst-2003-9-24-art-8401.html>
- Song, W. (2014). Interests, Power and China's Difficult Game in the Shanghai Cooperation Organization (SCO). *Journal of Contemporary China*, 23(85), 85-101. <https://doi.org/10.1080/10670564.2013.809981>
- Sputnik. (2018). FSB: En tehlikeli terör örgütü Hizb-ut Tahrir el-İslami. Geliş tarihi 09 Aralık 2022, gönderen Sputnik Türkiye website: <https://sputniknews.com.tr/20180405/fsb-en-tehlikeli-teror-rogu-tu-hizb-ut-tahrir-el-islami-1032926999.html>
- Statement by the Heads of Government of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization. (t.y.). Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen <http://eng.sectsc.org/documents/>

- Statement by the Spokesperson on the outlawing of the Islamic Renaissance Party of Tajikistan as a terrorist organisation by the government of Tajikistan | EEAS Website. (t.y.). Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen https://www.eeas.europa.eu/node/3144_en
- Tanrısever, O. (2013). *Afghanistan and Central Asia: NATO's Role in Regional Security since 9/11*. Amsterdam ; Washington, D.C: IOS Press.
- Ter, M. (2015). The Caucasus Emirate, the Other Russian Front. Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen CIDOB website: http://www.cidob.org/en/publications/publication_series/notes_internacionales/n1_129_el_emirato_del_caucaso_el_otro_frente_de_rusia/the_caucasus_emirate_the_other_russian_front
- Terrorism in Afghanistan a Threat to SCO members, Says Uzbekistan. (t.y.). Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen Afghanistan International website: <https://www.afintl.com/en/202208254514>
- Troitskiy, M. (2007). "A Russian perspective on the Shanghai Cooperation Organization," in: *The Shanghai Cooperation Organization SIPRI Policy Paper No. 17*.
- Tschantret, J. (2018). Repression, opportunity, and innovation: The evolution of terrorism in Xinjiang, China. *Terrorism and Political Violence*, 30(4), 569-588. <https://doi.org/10.1080/09546553.2016.1182911>
- U.S. Military Casualty Statistics: Operation New Dawn, Operation Iraqi Freedom, and Operation Enduring Freedom. (t.y.). Geliş tarihi gönderen <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA590694>
- Vasiliev, A. M., & Zherlitsyna, N. A. (2022). The Evolution of Al-Qaeda: Between Regional Conflicts and a Globalist Perspective. *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 92(Suppl 13), S1240-S1246. <https://doi.org/10.1134/S1019331622190091>
- Vorobyov, V. (2016). The SCO and China's Third Phase. Geliş tarihi 26 Temmuz 2023, gönderen Russia in Global Affairs website: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/the-sco-and-chinas-third-phase/>
- Wacker, G. (2010). China and Its Central Asian Neighbour. İçinde *China's Policies on Its Borderlands and the International Implications* (ss. 69-91). WORLD SCIENTIFIC. https://doi.org/10.1142/9789814287678_0004
- Wallace, T. (2014). China and the Regional Counter-Terrorism Structure: An Organizational Analysis. *Asian Security*, 10(3), 199-220. <https://doi.org/10.1080/14799855.2014.976614>
- Wang, J. Z. (2003). Eastern Turkistan Islamic Movement: A Case Study of a New Terrorist Organization in China. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(5), 568-584. <https://doi.org/10.1177/0306624X03255803>
- Weitz, R. (2011). Military Exercises underscore the SCO's Character. Geliş tarihi 06 Ocak 2023, gönderen The Central Asia-Caucasus Analyst website: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12293-analytical-articles-caci-analyst-2011-5-25-art-12293.html>
- Wilkinson, P. (1974). *Political Terrorism*. London: Macmillan Education UK. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-15550-7>
- Wilkinson, P. (2008). Using Criminal Justice to Foster US-EU Cooperation on Counter-terrorism. *The International Spectator*, 43(4), 7-17.
- Xiaodong, Z. (2012). The Shanghai Cooperation Organisation and Counter- Terrorism Cooperation. *Institute for Security and Development Policy*, 27.
- Xu, B., Fletcher, H., & Bajoria, J. (2014). The East Turkistan Islamic Movement (ETIM). *Council on Foreign Relations*. Geliş tarihi gönderen [https://www.files.ethz.ch/isn/183551/The%20East%20Turkestan%20Islamic%20Movement%20\(ETIM\)%20-%20Council%20on%20Foreign%20Relations.pdf](https://www.files.ethz.ch/isn/183551/The%20East%20Turkestan%20Islamic%20Movement%20(ETIM)%20-%20Council%20on%20Foreign%20Relations.pdf)

- Yau, N. (2022). China's Security Management Towards Central Asia. *Foreign Policy Research Institute*.
- Young, R. (2006). Defining Terrorism: The Evolution of Terrorism as a Legal Concept in International Law and Its Influence on Definitions in Domestic Legislation. *Boston College International and Comparative Law Review*, 29(1).
- Yuan, J.-D. (2010). China's Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO). *Journal of Contemporary China*, 19(67), 855-869. <https://doi.org/10.1080/10670564.2010.508587>
- Zartman, J. K. (2023). The Islamic Renaissance Party of Tajikistan. İçinde *Rethinking Islamism beyond jihadi violence: Fighting ideas leaving the sword aside* (ss. 275-298). Malaga: Vernon Press.
- Zeb, R. (2006). Pakistan and the Shanghai Cooperation Organization. *V Olume*.
- Zhuangzhi, S. (2004). New and Old Regionalism: The Shanghai Cooperation Organization and Sino-Central Asian Relations. *The Review of International Affairs*, 3(4), 600-612. <https://doi.org/10.1080/1475355042000241548>
- ВЫСТУПЛЕНИЕ Генерального секретаря ШОС В.И.Норова на мероприятии министерского уровня «Сотрудничество ООН с региональными и субрегиональными организациями в поддержании мира и безопасности: Вклад ОДКБ, СНГ и ШОС в противодействие террористическим угрозам. (2019). Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen <http://rus.sectsc.org/news/20190925/579580.html>
- Конвенция Шанхайской организации сотрудничества по противодействию экстремизму от 9 июня 2017 года (ратифицирована Федеральным законом от 26 июля 2019 года № 196-ФЗ, Конвенция вступила в силу для Российской Федерации 12 октября 2019 года). (2017). Geliş tarihi 09 Aralık 2022, gönderen <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201910280036>
- Концепция сотрудничества государств – членов Шанхайской организации сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом. (2005). Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen Президент России website: <http://kremlin.ru/supplement/3667>
- Мусоев, Б. (2021, Kasım 4). «Исламское движение Восточного Туркестана»—Террористическая организация без прошлого и будущего. Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen Avesta—Информационное агентство website: <https://avesta.tj/2021/11/04/islamskoe-dvizhenie-vostochnogo-turkestana-terroristicheskaya-organizatsiya-bez-proshlogo-i-budushhego/>
- Узел, К. (2016). Имарат Кавказ. Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen Кавказский Узел website: <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/158730/>
- ШОС: Возможное объединение ИГ и «Аль-Каиды» является новой потенциальной угрозой безопасности. (т.у.). Geliş tarihi 08 Aralık 2022, gönderen RT на русском website: <https://russian.rt.com/world/news/518403-ig-al-kaida-ugroza-bezopasnost>

NATO; TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Levent Yiğittepe

ÖZET

Terörizmin Soğuk Savaş sonrası küresel hâle dönüşmesi sonucu olarak başta BM olmak üzere NATO ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütlerin vizyon belgelerinde ve raporlarında birincil tehdit olarak yer almaya başlamıştır. Bu bağlamda giderek insanlığa ve devletlere önemli zararlar veren terörizmle mücadelede yeni argümanlar ve unsurlar tercih edilmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında kabul gören insan merkezli güvenlik yaklaşımlarının ABD'ye yapılan terör saldırıları nedeniyle hem ulus-devletler hem de uluslararası örgütler için terörizm merkezli yaklaşımlara dönüşmesi çok da zor olmamıştır. Bu minvalde Soğuk Savaş sonrası varlığı sorgulanmaya başlanan NATO için de yeni stratejik konseptlerinin merkezine terörizmle mücadeleyi koymak kolay olmuştur. Bu çalışmada özellikle her dönem tartışılan ama son dönemde sıkça tartışılan NATO'nun terörizmle bakış açısı, mücadele yöntemleri ve üyeleriyle birlikte güvenlik politikaları çerçevesinde terörizmle mücadele faaliyetleri ortaya koyulmuştur. Ayrıca NATO ittifakı içinde yaşanan krizlerin analizi terörizmle mücadele çerçevesinde ayrı başlıklar etrafında analiz edilmiştir. Çalışmada yapılan analizlerde 11 Eylül terör saldırılarından sonra ABD'nin baskısıyla üye devletlere dayatılan ve kabul gören terörizm merkezli güvenlik politikalarının devletlerin buldukları risk pozisyonları nedeniyle farklılık arz ettiği görülmüştür. Çalışmada son dönemde yaşanan küresel ve bölgesel düzeyde terörist saldırılara karşı NATO'nun reaksiyonlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 11 Eylül, Güvenlik, Küresel Güvenlik, NATO, Terörizm, Terörizmle Mücadele.

GİRİŞ

Terör sorunu insanlığa karşı en önemli tehditlerden biridir. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünyasında ve hemen sonrasında yeni dünya düzeyinde terörizm olgusu çok ilgi görmese de özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ulus-devletler tarafından birazda saldırıya uğrayan ABD'nin baskıcı gü-

KAYNAKÇA

- Ayata, Ali (2020). Üçüncü Dünya Sorunu Olarak Yoksulluk, (Editörler: Ali Ayata ve H. Hüseyin Akkas), *Dünya'nın Kayıp Halkası: Üçüncü Dünya*, İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Battır, Orhan (2018). Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Sorununa Evrilen Kitleleşmiş Göç Hareketleri, (Editörler: Levent Yiğittepe ve Yiğit Anıl Güzelipek), *Küresel Güven (liksiz) lik: Eski Kavramların Yeni Yorumları*, İstanbul: Hiper Yayınları.
- Cesaretti, Roberto (2005). Combating Terrorism in the Mediterranean, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2005/01/01/combating-terrorism-in-the-mediterranean/index.html>, Erişim Tarihi:10.12.2022.
- Dedeoğlu, Beril (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Dron, Alan (2009). Preparing For Battle, *C4ISR Journal of C4ISR*, Vol 8, No 7.
- Güneş, Mustafa B. (2022). NATO'nun Stratejik Konseptinde 'Yeni' Bir Dönüşüm mü Yaşanıyor? <https://www.tuicakademi.org/natonun-stratejik-konseptinde-yeni-bir-donusum-mu-yasaniyor/>, Erişim Tarihi: 16.12.2022.
- Kapucu, Davud (2021). Kosova Krizinin Çözümünde, NATO'nun Barışı Destekleme Harekâtına Türkiye'nin Katkıları, *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, Sayı 4, Ss. 86-113.
- Karadağ, Haluk (2019). NATO, Balkanlar ve Türkiye, Güvenlik Yazıları Serisi, No 49, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/NATOBalkanlarTurkiye_HalukKaradag_v.1.pdf, Erişim Tarihi: 01.11.2022.
- Karakaya, İskender (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin IŞİD ile Mücadele Politikaları, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1. 92-108.
- Matiç, Uğur (2018). NATO'nun Misyon ve Vizyonuna Küreselleşmenin Etkileri, (Editörler: Levent Yiğittepe ve Yiğit Anıl Güzelipek). *Küresel Güven (liksiz) lik, Eski Kavramların Yeni Yorumları*, İstanbul: Hiper Yayınları.
- NATO (2010). Güvenlik İçin Birlikte Çalışmak: NATO, https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120118_nato_security_turk.pdf, Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- NATO Chicago Summit (2012a). Countering Terörizm, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm, Erişim Tarihi: 10.11.2022.
- NATO Chicago Summit (2012b). Chicago Summit Declaration, Madde 1-64. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi: 14.11.2022.
- NATO Warsaw Summit (2016). The Warsaw Declaration on Transatlantic Security, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en, Erişim Tarihi: 14.11.2022.
- NATO Brussels Summit (2018). <https://www.nato-pa.int/document/041-sesp-18-e-rev1-fin-declaration-nato-brussels-summit-finalpdf>, Erişim Tarihi: 13.12. 2022.
- NATO Counter-Terrorism Reference Curriculum (2020). https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/6/pdf/200612-DEEP-CTRC.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2022.
- Nevers, Renée de (2007). NATO's International Security Role in the Terrorist Era, *International Security*, The MIT Press, Cilt 31, Sayı 4, 34-66.
- Önal, Halil.(2010). ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 6, Sayı 23, 43-71.
- Örnek, Serdar.(2012). Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu, *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 107-134.

- Özdemir, Haluk. (2002). 11 Eylül: Post-Modern Savaş'ın Miladı Ya da Dış Politika Mücadelelerin Görünmeyen Boyutu, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 153-173.
- Purtaş, Fırat (2005). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişleme Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2.
- Saraçoğlu, Münür Yalçın. (2016). NATO'nun Bariyerleri: Terörizmle Mücadelede Yaşanan Dönüşüm ve İttifakın Etkinliğini Azaltan Faktörler, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1.
- Stevenson, Jonathan (2003). How Europe and Amerika Defend Themselves, *Foreign Affairs*, Vol 82, No 2.
- Şahin, Güngör. (2017). Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 59-81.
- Şahin, G, Güngörsen R. (2021). 2001 Sonrası NATO'nun Terörizmle Mücadele Unsur, Araç ve Politikalarının Küresel Güvenliğe Etkisi, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 397-424.
- Yalçın, Serhat. (2006). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörle Mücadele, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2, Sayı.4.
- Yıldırımıldal, İnan (2018). Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Türkiye'nin Uluslararası Örgütleri Krize Yönlendirme Çabaları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 20, Sayı 3. Ss.417-441.
- Yiğittepe, Levent (2017). *Avrupa Birliği'nde Güvenlik Politikaları ve Arayışları: Kavram, Kuram ve Uygulama*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Yiğittepe, Levent (2020a). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Kavramsal Analiz ve Teorik Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yiğittepe, Levent (2020b). *NATO: Güvenlik Politikaları ve Stratejileri*, 2. Baskı, İstanbul: Cinius Yayınları.
- https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120118_nato_security_turk.pdf, Erişim Tarihi: 14.12. 2022.

AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (AGİT), TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE¹

Hakan Karaaslan

ÖZET

Bireylere, toplumlara, devletlere ve uluslararası sistemin bütününe yönelik en ciddi meydan okumalardan biri olan terörizm, aynı zamanda günümüzün en önemli güvenlik sorunlarının başında gelmektedir. 11 Eylül 2001'den itibaren küresel nitelik kazanan terörizm ile sonuç alıcı şekilde mücadele edilebilmesi için etkin ve işlevsel bir uluslararası iş birliği gerektiğine dair eğilim genel kabul görmektedir. Terörizmle mücadelede asıl aktör devletler iken, devletlerin ardından uluslararası ilişkilerdeki en önemli aktör olan uluslararası örgütlerin de terörizme karşı mücadelede rol alan kuruluşlar olduğu söylenebilir. Dünyanın en geniş katımlı bölgesel güvenlik örgütü olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) güvenliğinin farklı boyutları üzerinden sürdürdüğü faaliyetleri arasında terörizmle mücadele de yer almaktadır. AGİT'in perspektifinden terörizm, tüm dünyanın güvenliğine ve istikrarına karşı en önemli tehdit ve meydan okumalardan biri olarak görülmektedir. AGİT, terörizmi birçok boyut üzerinden olumsuz etkilere neden olan sınır aşan bir güvenlik sorunu olarak değerlendirmektedir. Bu çalışmanın amacı, AGİT'in terör ve terörizm kavramlarına yönelik yaklaşımı, terörizme karşı mücadelede oynadığı rol ve bu alandaki faaliyetlerini ortaya koymak ve bu hususlara dair genel bir tartışma ve analiz yapmaktır. AGİT, terörizm karşıtı faaliyetleri, kabul ettiği çerçeve belgeler ve kurduğu özel spesifik birimler aracılığıyla, katılımcı devletlerine terörle mücadele çabalarında yardım ve uzmanlık bilgileri sağlamayı hedefleyen bir kuruluştur. Çalışmanın temel savı; AGİT'in terörizmle mücadelede askerî araçları ve sert güç yöntemlerini kullanan bir yaklaşıma ve kapasiteye sahip olmadığıdır. Bununla birlikte AGİT, terörizme kaynaklık eden ve terörizm için uygun ortam hazırlayan siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik koşulların ve faktörlerin ortadan kaldırılması ya da etkilerinin sınırlandırılması ve azaltılmasına yönelik faaliyetlere odaklanmaktadır. Bu nok-

¹ Bu makale 2015'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulmuş "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı: Güvenliğe Kapsamlı Yaklaşımının Bir Analizi" başlıklı yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

Frank Evers, Martin Kahl ve Wolfgang Zellner, (2005). *The Culture of Dialogue The OSCE Acquis 30 Years after Helsinki. Center for OSCE Research (CORE), Vienna.*

Istvan Gyarmati, (2004) 'What a Wonderful, Wonderful World... The Role of the OSCE in European Security in the Twenty-First Century'. in Ghebali, V. Y., Warner, D. and Gimelli, B. (Eds), *The Future of the OSCE in the Perspective of the Enlargements of NATO and the EU*, PSIO Occasional Paper 1/2004, 27-41.

OSCE Charter on Preventing and Combating Terrorism (2002). OSCE Ministerial Council Porto 2002.

OSCE Countering Terrorism, <https://www.osce.org/countering-terrorism>

OSCE History and Background of Confidence and Security Building Measures in the OSCE, <http://www.osce.org/fsc/40035>, 1 January 2004.

OSCE History and Background of CSBMs in the OSCE, www.osce.org/fsc/40035, *Document FSC*, 1 January 2004.

OSCE Secretariat, Action against Terrorism, <https://www.osce.org/secretariat/terrorism>

OSCE, Activities, Politico-Military Dimension, <http://www.osce.org/activities/18803.html>

Pal Dunay, (2005). *The OSCE's Sleeping Beauty: The Politico-Military Dimension Waits for the Magic Kiss. OSCE Yearbook*, 245-264.

The Bucharest Plan of Action for Combating Terrorism (2001).

The OSCE Concept of Comprehensive and Co-operative Security An Overview of Major Milestones (2009). *OSCE Secretariat Conflict Prevention Centre Operations Service, Vienna.*

Victor-Yves Ghebali, (2005). *The OSCE and European Security: Essential or Superfluous?. A Europaeum Lecture Delivered at St Anne's College University of Oxford on 18th February 2005*, Europaeum; Oxford.

Wolfgang Zellner, (2002). *The 9th OSCE Ministerial in Bucharest 2011. Helsinki Monitor*, No.1, 62-71.

KAYNAKÇA

- Arıboğan, D. Ü. (2019). *Terör Tarihin Sonundan Barışın Sonuna*. İstanbul: İnkılap.
- Background Paper on Addressing Transnational Threats and Challenges in the OSCE Region: The Human Dimension (2012). *OSCE Annual Security Review Conference*, Vienna.
- Barry, R. (2002). The OSCE: A Forgotten Transatlantic Security Organization?. *British American Security Information Council Basic Research Report*.
- Bloed, A. (2002). Bucharest Ministerial adopts Plan of Action against Terrorism. *Helsinki Monitor*, No.1,73-76.
- Brenda, L. ve James, L. (2017). Terörizm. Collins, A. (Ed.), *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Çev. Nasuh Uslu, 273-288.
- Brichambaut, M. P. (2010). The Invisibility of Europe-Atlantic Security'. *18th Partnership for Peace Research Seminar*, Vienna Diplomatic Academy.
- Common Purpose Towards a More Effective OSCE – Final Report and Recommendations of the Panel of Eminent Persons On Strengthening the Effectiveness of the OSCE (2005).
- Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act. Helsinki 1975.
- Demirel, M. (2020). Bir Uluslararası Güvenlik Sorunu Olarak Terörizm, Karaaslan, H. ve Demirel, M. (Ed.), *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 113.166.
- Dunay, P. (2005). The OSCE's Sleeping Beauty: The Politico-Military Dimension Waits for the Magic Kiss. *OSCE Yearbook*, 245-264.
- Evers, F., Kahl, M. ve Zellner, W. (2005). The Culture of Dialogue The OSCE Acquis 30 Years after Helsinki. *Center for OSCE Research (CORE)*, Vienna.
- Factsheet of the OSCE Action against Terrorism Unit, 13 July 2009, <http://www.osce.org/secretariat/13578?download=true>, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2013.
- Ghebali, V. Y. (2005). The OSCE and European Security: Essential or Superfluous?. *A Europaeum Lecture Delivered at St Anne's College University of Oxford on 18th February 2005*, Europaem; Oxford.
- Gyarmati, I. (2004) What a Wonderful, Wonderful World... The Role of the OSCE in European Security in the Twenty-First Century'. in Ghebali, V. Y., Warner, D. and Gimelli, B. (Eds), *The Future of the OSCE in the Perspective of the Enlargements of NATO and the EU*, PSIO Occasional Paper 1/2004, 27-41.
- Haas, M. (2007). The Shangai Cooperation and the OSCE: Two of a kind?. *Helsinki Monitor: Security and Human Rights*, no.3, 246-259.
- Karaaslan, H. (2015). The Organization for Security and Co-operation in Europe in the Post-Cold War Era: An Analysis of Its Comprehensive Approach to Security. *Doktora Tezi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Martin, G. (2017). *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*, Çev. İhsan Çapçioğlu-Bahadır Metin, Ankara: Adres Yayınları.
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), <http://www.osce.org>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2012.
- Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *Ministry of Foreign Affairs, Turkey*, available at <http://www.mfa.gov.tr/turkey-and-the-organization-for-security-and-cooperation-in-europe-osce.en.mfa>, Erişim tarihi: 5 Temmuz 2012 (a).
- Ortiz, A. (2008). 'Neither for nor hedgehog: NATO's Comprehensive Approach and the OSCE's concept of security', *Security and Human Rights* 2008 no.4, 284-297.

- OSCE Charter on Preventing and Combating Terrorism (2002). OSCE Ministerial Council Porto 2002.
- OSCE Countering Terrorism, <https://www.osce.org/countering-terrorism>, Erişim Tarihi: 1 Eylül 2013.
- OSCE Countering Terrorism, <https://www.osce.org/countering-terrorism>, Erişim Tarihi: 15 Ekim 2022.
- OSCE Factsheet, What is the OSCE?, <http://www.osce.org/secretariat/35775?download=true>, Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2013.
- OSCE Handbook (2007). *OSCE Press and Public Information Section.*, Vienna.
- OSCE History and Background of Confidence and Security Building Measures in the OSCE, <http://www.osce.org.fsc/40035>, 1 January 2004, Erişim Tarihi: 1 Eylül 2013.
- OSCE History and Background of CSBMs in the OSCE, www.osce.org.fsc/40035, *Document FSC*, 1 January 2004, Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2012.
- OSCE Secretariat, Action against Terrorism, <https://www.osce.org/secretariat/terrorism>, Erişim tarihi: 15 Ekim 2022.
- OSCE Strategy to Address Threats to Security and Stability in the 21st Century (2003). *OSCE Ministerial Council Maastricht*.
- OSCE, Activities Economic and Environmental Dimension, <http://www.osce.org/activities/18804.html>, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2012.
- OSCE, Activities Human Dimension, <http://www.osce.org/activities/18805.html>, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2012.
- OSCE, Activities, Politico-Military Dimension, <http://www.osce.org/activities/18803.html>, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2012.
- OSCE, The Three OSCE Dimensions, <http://www.osce.org/item/44318>, Erişim Tarihi: 19 Şubat 2012.
- Özkan, A. (2022). Terörizm ve Terörle Mücadele, Başar Baysal (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 261-273.
- Smith, Michael E., (2020). *Uluslararası Güvenlik*, Çev. Ramazan Gözen, Çeviri Editörü Erhan Büyükkakıncı, Ankara: Felix Kitap.
- The Bucharest Plan of Action for Combating Terrorism (2001).
- The Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), *The Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey*, available at <http://www.mfa.gov.tr/turkey-and-the-organization-for-security-and-cooperation-in-europe-osce.en.mfa>, Erişim Tarihi: 10 Kasım 2012 (b).
- The OSCE Concept of Comprehensive and Co-operative Security An Overview of Major Milestones (2009). *OSCE Secretariat Conflict Prevention Centre Operations Service*, Vienna.
- Trachsler, D. (2012). "The OSCE: Fighting for Renewed Relevance. *Center for Security Studies Analysis in Security Policy*, Zurich, No.110.
- Tüzel, Ö. B. (2003). The OSCE: Quo Vadis?. *Perceptions*, 1-29.
- Wohlfeld, M. (2008). Reconceptualization of Security in the CSCE and OSCE. *Globalization and Environmental Challenges Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace*, Vol.3 Part VII, 643-650.
- Yiğittepe, L. (2020). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramsal Analiz ve Teorik Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Zellner, W. (2002). The 9th OSCE Ministerial in Bucharest 2011. *Helsinki Monitor*, No.1, 62-71.

BALKANLAR'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Bülent Sarper Ağır - Ekin Deniz Uygun

ÖZET

Balkanlar bölgesi tarihin birçok aşamasında çatışmaların yaşandığı bir bölge olmuş ve bu sebeple barut fıçısı olarak adlandırılmıştır. 19. yüzyılda bölgedeki çatışmalar terör eylemlerini de beraberinde getirmiş ve bölgede etnik milliyetçilik temelli terör eylemleri baş göstermiştir. Bu eylemler ulusal kurtuluş hareketleri olarak ortaya çıkmış ve bölgedeki Makedon, Hırvat, Arnavut ve Sırp topluluklar bağımsızlıkları için terör eylemlerine başvurmuşlardır. 20. yüzyıla gelindiğinde Balkan toplulukları egemenlik ve bağımsızlıkları terörizmi içeren gelişmelere de sahne olmuştur. 1990'larda ise özellikle eski Yugoslavya'nın dağılması süreci milliyetçi hareketlenmeleri ve Bosna ve Kosova savaşlarını beraberinde getirmiştir. Bu durum Balkanlar'da terörün çok daha yaygın olarak kullanılmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda Bosna'da 1992 yılında patlak veren iç savaş bölgeye kimi radikal İslamcı terör örgütlerinin girmesine kaynaklık etmiştir. Nihayetinde Soğuk Savaş'ın bitmesiyle bölge ülkeleri Batı dünyasına politik ve ekonomik olarak yaklaşmak için çabalar göstermiş ve bu kapsamda gerekli ulusal ve uluslararası adımları atmışlardır. Ancak terör yine de Balkan coğrafyasını tam olarak terk etmemiş ve Vahabilik düşüncesinin etkisiyle terör, bölgede yabancı savaşçı sorunu olarak gezinmeye devam etmiştir. Bu sebepten 2000'li yıllarda Balkanlar yabancı terörist savaşçıları alan değil veren bir bölge konuma gelmiştir. Balkan ülkelerinin ABD ile birlikte teröre karşı savaşa katılması bölgedeki terörist organizasyonları ya da radikal İslamcı teröre destek verme gayesiyle oluşturulmuş kuruluşların manevra alanını daraltabilmiş olsa da tam olarak etkisiz hâle getirememiştir. Bu kapsamda günümüzde Balkanlar bölgesi, küresel teröre bilhassa radikal İslamcı teröre yeni eleman devşirilmesi hususunda önemli bir noktada bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağır, B. S. (2009). Rethinking Security in the Balkans: The Concept of Weak State and its Implications for Regional Security. *SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences, 2* (Special Issue on Balkans), 1-13.
- Ağır, B. S. & Mutlu, O. (2021). Balkanlar'da Yumuşak Güvenlik Sorunları ve Türkiye. U. Kedikli ve G. Telatar içinde, *Bölgesel Güvenlik Sorunları Ekseninde Türkiye* (s. 111-136), Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Albright, M. (2003). *Madam Secretary: A Memoir*. New York: Miramax.
- Altun, A. (2021). Çatışma Sonrası İyileştirmenin Güvenlik Boyutu: Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK)'in Silahsızlandırılması, Tasfiyesi ve Yeniden Entegrasyonu Süreci. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(80), 1709-1723.
- Arman, M. N. (2020). Batı Balkanlar'da Yabancı Terörist Savaşçılar ve Dini Aşırılık Yanlısı Gruplar Sorunu. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 8*(2), 34-53.
- Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Babiç, M. (2014). Muslims and Islamic Fundamentalism in Macedonia. *Politeja* (30), 387-398.
- BIRN. (2020). *Balkan States Find Prosecuting Terrorism a Challenge*. <https://terorizam.detektor.ba/>.
- Calic, M. J. (2019). *A History of Yugoslavia*. Indiana: Purdue University Press.
- Gregorczyk, D. (2018). The Terrorist and Ideological Aspects of Activity of the Internal Macedonian Revolutionary Organization (IMRO) at the end of the 19th and Early 20th Centuries. D. Gibas-Krzak içinde, *Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st Century* (15-41), Poland: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Gibas-Krzak, D. (June). Contemporary Terrorism in the Balkans: A Real Threat to Security in Europe. *The Journal of Slavic Military Studies, 26*(2), 203-218.
- Gibas-Krzak, D. (2018). Attempt on the Life of the King Alexander I in Marseille - Circumstances - Organizers - Consequences: Analysis of the Problem, D. Gibas-Krzak içinde, *Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st Century* (s. 77-95), Poland: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Hoare, M. A. (2005). Al-Qaida's Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network. *Demokratiya, 1*, 7-12.
- Hollon, A. (2018). *Declining Number of Foreign Fighters in the Balkans*. Presented at the Transatlantic Students' Conference Addressing Diplomatic, Economic, and Migration Challenges in Southeastern Europe James Madison University, Florence, 23-27 April, <https://commons.lib.jmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=ese>.
- Human Rights Watch. (2001). *Under Orders War Crimes in Kosovo*. New York: Human Rights Watch.
- International Crisis Group. (2001). *Bin Laden and the Balkans: The Politics of Anti-Terrorism*. No. 119, Brussels, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/bosnia-and-herzegovina/bin-laden-and-balkans-politics-anti-terrorism>.
- International Strategic Studies Association. (2004), *Madrid Bombings Highlight Extent and Capability of Islamist Networks*, <http://128.121.186.47/ISSA/reports/Balkan/Mar1204.htm>.
- Judah, T. (2000). The Kosovo Liberation Army. *Perceptions, 5*(3), 61-77.
- Kaldor, M. (1999). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. California: Stanford University Press.
- Kedziora-Płachciak, J. (2018). Is Bosnia and Herzegovina (BIH) Becoming a Breeding Ground for International Terrorism?. D. Gibas-Krzak içinde, *Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st Century* (s. 152-205). Poland: Wydawnictwo Adam Marszałek.

- Makarenko, T. (2004). The Crime-Terror Continuum: Tracing the Interplay Between Transnational Organised Crime and Terrorism. *Global Crime*, 6(1), 129-145.
- Perritt, Jr, H. H. (2010). *Road to Independence for Kosovo: A Chronicle of the Ahtisaari Plan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Petroviç, P. (2016). *Islamic Radicalism in the Balkans*. European Union Institute for Security Studies, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert_24_Balkan_radicalism.pdf.
- Rakiç, M. & Jurisiç, D. (2012). Wahhabism as a Militant Form of Islam on Europe's Doorstep. *Studies in Conflict & Terrorism*, 35(9), 650-663.
- Rexhepi, P. (2015). Mainstreaming Islamophobia: The Politics of European Enlargement and the Balkan Crime-Terror Nexus. *East European Quarterly*, 43(2-3), 189-214.
- Shay, S. (2007). *Islamic Terror and the Balkans*. New York: Routledge.
- Shipoli, E. A. (2009). Is Wahhabism a Security Challenge for Kosova, or Not? *European Journal of Economic and Political Studies*, 2, 85-95.
- Stala, T. (2018). Decade of UÇK Terror. History of Creation, Activity and Disintegration of the Kosovo Liberation Army. D. Gibas-Krzak içinde, *Terrorism in the Balkans in the 20th and 21st century* (s. 121-151). Poland: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. (1995). <http://www.osce.org/bih/126173?download=true>.
- Tziampiris, A. (2009). Assessing Islamic terrorism in the Western Balkans: the state of the debate. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 11(2), 209-219.
- U.S. Department of State. (2021). *Country Reports on Terrorism*. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/07/Country_Reports_on_Terrorism_2020.pdf.
- U.S. Department of State. (2017). *Country Reports on Terrorism 2016*. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/04/crt_2016.pdf.
- United Nations Security Council. (1998). Resolution 1160, 31 March, <https://digitallibrary.un.org/record/252117>.
- United Nations Security Council. (2014). Resolution 2178, 24 September, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/547/98/PDF/N1454798.pdf?OpenElement>.
- Woehrel, S. (2010). *Islamic Terrorism and the Balkans*. Congressional Research Service Report for Congress, https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metacrs6942/m1/1/high_res_d/RL33012_2005Jul26.pdf.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE TERÖRİZM: TARİHSEL VE HUKUKSAL BİR DEĞERLENDİRME

Burak Güneş - Simay S. Doğan

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) terör ve terörizmle mücadelesinin tarihini, betimlemeci bir anlatımla okuyucuya sunmaktır. Söz konusu mücadelenin tarihinin anlatıldığı eldeki çalışmada, genel itibarıyla, kapsayıcı bir anlatım benimsenmeye çalışılmaktadır. Bunun için ABD'nin terör ve terörizmle mücadele tarihi iki ana dönemsellik (11 Eylül 2001 öncesi ve sonrası) içinde ele alınmaktadır. 11 Eylül 2001 öncesi de kendi içerisinde Soğuk Savaş öncesi, Soğuk Savaş ve Soğuk Savaşın bitimi ile 11 Eylül 2001 tarihine kadar olan dönem olarak kategorileştirilmektedir. 11 Eylül saldırılarından sonraki dönem kadar olmasa da bu tarihten önceki dönemde de terörizmle mücadelenin, ABD'nin dış politika ve güvenlik anlayışında var olduğunu söylemek gerekir. Geçmişten günümüze ABD'nin terörle mücadele politikasının değişmeyen unsuru *güç* kullanımı olmuştur. Yani ABD, terörle mücadele politikasında sert güce başvurmaktan imtina etmeyen bir devlet olarak öne çıkmaktadır. ABD sert güç kullanımına ek olarak, terör örgütlerinin kilit isimlerinin yakalanması için başlarına ödül koyma sistemini de kullanmaktadır. ABD tarihi içerisinde *yargı erkinin* de terörle mücadele konusunda aktif rol aldığı söylenebilir. ABD tarihi incelendiğinde 4 temel terör ve terörizm kategorisinin varlığına tanık olunmaktadır. Bunlardan ilki, ABD tarihinde sıklıkla karşılaşılan (1) *Vigilante terrorism* olarak adlandırılan, özel kişiler/gruplar tarafından, sosyal değişim tehdidinde bulunan diğer özel kişiler/gruplara karşı uygulanan terör yöntemleridir. Bir diğer kategori ise (2) *Insurgent Terrorism'dir*. Buna göre özel kişiler/gruplar, kamusal otoriteye karşı köklü dönüşümler gerçekleştirmek için terörü bir metot olarak kullanmaktadırlar. ABD tarihindeki terör sınıflandırmasındaki bir diğer kategori (3) *Transnational terrorism* olarak nitelenebilir. Bu terör çeşidinde esas olan, teröristlerin eylemin gerçekleştiği ülke vatandaşı olmaması; aksine başka devletlerin vatandaşı olmalarıdır. Son olarak (4) *State Terrorism* kategorisi, ABD terör tarihi içerisinde sayılabilir.

KAYNAKÇA

- Acer, Y., Kaya, İbrahim. (2015). *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Açıkmеше, S. A. (2014). Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenikleştirme. In E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akşin, S. (2008). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: T. İş Bankası Yayınları.
- Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43
- Atvur, S. (2007). 21. Yüzyıl için ABD Güvenlik Politikası ve Büyük Orta Doğu Girişimi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 6(2), 1-16.
- BBC. "İŞİD'in 'Beatles' hücresi üyesine ömür boyu hapis". 19.08.2022. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cyxkdv7d0ro>.
- BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/1368 (2001).
- BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/1373 (2001).
- Bozkurt, E. (2007). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*. Ankara: Asil Yayıncılık.
- Bush, G. W. (2002). *the National Security Strategy of the United States*. Washington DC: the White House.
- Buzan, B. (2012). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi. In M. A. vd. (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chowdhary, N. ve Das, S.K. (2019), *Global War on Terror: Policies, Propaganda, and Perspectives*, Das, R.C. (Ed.) The Impact of Global Terrorism on Economic and Political Development, Emerald Publishing Limited, Bingley, 83-94. <https://doi.org/10.1108/978-1-78769-919-920191009>.
- Commission, t. (2004). *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. Retrieved from <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-911REPORT/pdf/GPO-911REPORT-24.pdf>
- Denk, E. (2008). Uluslararası Hukuk(t)a Neler Oluyor? In Ö. D. Murat Kayıkçı (Ed.), *Yeni İmparatorluk Çağı* (pp. 95-142). İstanbul: Say Yayınları.
- Derman, G. S. (2016). Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları. *Gazi Akademik Bakış*, 10(19), 283-295.
- Dinç, C. (2011). *Dünya'da ve Türkiye'de Anti-Amerikanizm*. C. Çakmak, C. Dinç ve A. Öztürk (Derleyenler) Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik Ankara, Nobel Yayınevi.
- Editors, H. c. (July 27, 2019). TWA flight 847 is hijacked by terrorists. Retrieved from <https://www.history.com/this-day-in-history/twa-flight-847-is-hijacked-by-terrorists>
- Efegil, E. (2008). Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (8), 103-122.
- Fukuyama, F. (1989). The End of History?. *The National Interest*, (16), 3-18.
- Gurr, T. R. (1988). Political Terrorism in the United States: Historical Antecedents and Contemporary Trends. In M. Stohl (Ed.), *The Politics of Terrorism*. New York: Marcel Dekker.
- Gündüz, O. ve Göçoğlu, V. (2020). Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD'nin Güvenlik Anlayışına Kronolojik Bir Bakış. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(21), 725-755.
- Heywood, A. (2016). *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*. Ankara: BB101.

- Hoerl, K. (2007). Mario Van Peebles's Panther and Popular Memories of the Black Panther Party. *Critical Studies in Media Communication*, 24(3), 206-227.
- John Bew, A. M.-H., Martyn Frampton (2022). Uzun Yirminci Yüzyıl. In E. C. et.al. (Ed.), *Terörizmin El Kitabı*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Karaçuka, M. ve Çelik, N. (2017). Kırılgan-Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm İlişkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 20-41.
- Kohen, M. G. (2007). ABD'nin Soğuk Savaş'ın Bitişinden Sonra Kuvvet Kullanması ve Bunun Uluslararası Hukuka Etkisi (E. Embel, Trans.). In G. N. Michael Byers (Ed.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*. Ankara: Phoneix.
- Korkmaz, C. A. (2021). Türkiye'de Gerçekleşmiş Uçak Kaçırma Eylemleri ile İlgili Kavramsal Bir Araştırma. *Journal of Aviation Research*, 3(1), 63-80.
- Landes, W. M. (1978). An economic study of US aircraft hijacking, 1961-1976. *the Journal of Law and Economics*, 21(1), 1-31.
- Lewis, B. (1998). License to Kill: Usama Bin Ladin's Declaration of Jihad. *Foreign Affairs*, 77(6), 14-19. doi:10.2307/20049126
- Martin Griffiths, T. O. C., Steven C. Roach. (2008). *International Relations: The Key Concepts*. New York: Routledge.
- Marx, K., & Engels, F. (2017). *Komünist manifesto*: Yordam Kitap.
- Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, p. 14.
- Milliyet. (22.09.2001). "Bütün ülkeler tercihini yapsın". Erişim Tarihi: 03.10.2022. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/bütün-ulkeler-tercihini-yapsin-5275528>
- Öztürk, S. (2019). Küresel Terör Örgütü El-kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında "Cihad" Anlayışının Geçirdiği Değişimler. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(2), 167-196.
- Gregory A. Raymond and Charles W. Kegley, J. (2008). Preemption and Preventive War. In H. M. Hensel (Ed.), *The Legitimate Use of Military Force The Just War Tradition and the Customary Law of Armed Conflict*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Sander, O. (2019). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2020). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Saraçlı, M. (2007). Uluslararası Hukukta Terörizm. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1049-1078.
- Sean K. Anderson, S. S. (2009). *Historical Dictionary of Terrorism*. Lanham: The Scarecrow Press.
- Smith, M., & Zeigler, S. M. (2017). Terrorism before and after 9/11—a more dangerous world? *Research & Politics*, 4(4), 1-8.
- Şahin, T. Y. (2011). *Uluslararası Politikada Orta Doğu*. Ankara: Barış Kitap.
- Taşdemir, F. (2006). Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (05), 75-89.
- Tokatlı, S. G. (2022). Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Algısında Yaşanan Değişim ve Uluslararası Sistemin Değişen Dinamikleri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. 7(1). 376-406.
- US the Department of Defense. (1990). National Security Strategy of the United States of America. <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1990.pdf?ver=x5cw00ez0oak2BjhXekM-Q%3d%3d> Erişim Tarihi: 28.09.2022.

- US the Department of Defense. (1991). National Security Strategy of the United States of America. <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1991.pdf?ver=3slpLiQwmknO-RplyPeAHw%3d%3d> Erişim Tarihi: 04.10.2022.
- US the Department of Defense. (1993). National Security Strategy of the United States of America. <https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss1993.pdf?ver=Dulx2wRKDaQ-ZrswRPRX9g%3d%3d> Erişim Tarihi: 05.10.2022.
- US the Department of Defense. (2002). National Security Strategy of the United States of America. https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nss/nss2002.pdf?ver=oyVN99aEnrAWijAc_05eiQ%3d%3d Erişim Tarihi: 07.11.2022.
- Yüksel, O. & Erdem, R. (2016). Biyoterörizm ve Sağlık. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(2). 203-222.

GÜNEY AMERİKA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRLE MÜCADELE

E. Nur Sezek

ÖZET

Latin Amerika (Güney-Orta Amerika ve Karayipler), bölgede yaşanan çatışmalar ve bölgenin güvenlik problemleri ile öne çıkmaktadır. Bölgenin sömürge geçmişi (İspanyol) ve çok kültürlü yapısından da kaynaklanan ekonomik, toplumsal, siyasi problemler bölge ülkelerinin yine sömürge döneminden kalma yapısal problemleri ile birleşmiştir. Hâl böyle olunca bölgede farklı ülkelerde özellikle Soğuk Savaş'ın ideolojik çatışmalarının da etkisiyle 1960'lardan itibaren farklı terörist gruplar ortaya çıkmaya başlamış, bugün bilinen anlamıyla çatışmalar ve güvenlik problemleri o dönemde yeni yeni ortaya çıkmıştır. Bölgede bugün bilinen anlamıyla, etkin olan terör, dört dalga yaklaşımının üçüncüsü olan Yeni Sol Dalga yaklaşımıdır. O dönemde, genellikle Küba devriminin etkisiyle ortaya çıkan birçok örgüt sosyalist-komünist ideolojiyi benimsemekteydi. Bu nedenle Yeni Sol Dalga ile örtüşmektedir. Fakat bölge ülkelerinde, farklı dönemlerde karşı terör, sağ kanat terörü, narko-terör ve devlet terörü gibi farklı terör formları da etkin olmuştur.

GİRİŞ

Güney Amerika, Orta Amerika ve Karayip ülkelerinden oluşan Latin Amerika uzun yıllar, başta İspanya ve Portekiz olmak üzere farklı Avrupa ülkelerinin sömürgesi olmuştur. Bölge ülkelerinin birçoğu bu sömürge güçlerden ayrılıp bağımsız olabilmek için bağımsızlık savaşı vermiştir. Bağımsızlıklarını verdikleri savaşların ardından kazanan Latin Amerika ülkeleri, demokrasi inşası sürecinde birtakım sorunlar yaşamışlardır. Bağımsızlığın ardından elbette birçok ülkede yönetim biçimi olarak demokrasi kabul edilmiştir. Fakat bu Batılı demokratik değerleri tamamen özümsemiş bir yönetim olmaktan uzak kalmıştır.

Bununla birlikte sömürge döneminden kalma yapısal sorunlar bağımsızlığın ardından ortaya çıkan ya da daha iyi bir ifadeyle derinleşen siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunlar ile bir araya gelmiştir. Bu durumda, bölge ülkeleri noksan bir demokrasi ve büyüyen sorunlar ile baş etmekte zorlanmaya başlamıştır. Ek olarak bölge ülkelerinin devlet kapasitelerinin zayıf olması ve bölge coğrafyasının zorlu yapısı devletlerin şiddet tekeline elinde tutmasının önü-

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Baysal, B., & Sezek, E. N. (2022). Kolombiya – FARC Barış Sürecinin Uygulanması: Sorunlar ve Riskler. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 5(1), 35-48.

Böhm, M. L., Rubilar, R. A.-F., & Sandino, D. F. (2012). Terrorism and anti-terrorism in South America with a special consideration of Argentina, Chile and Colombia. *Sistema Penal& Violência Revista Eletrônica da Faculdade de Direito*, 4(1), 46-74.

Chasteen, J. C. (2016). *Born in Blood and Fire: A Concise History of Latin America*. New York: W. W. Norton & Company.

Rasmussen, M. (2010). Argentina: The End of Terrorism Through State Terrorism. *IV Jornadas internacionales sobre terrorismo los finales del terrorismo*, (pp. 1-26).

Sezek, E. N., & UysalOğuz, C. (2021). Çatışmalardan "Kısmi" Barışa Kolombiya. E. Çıtak, E. K. Sönmez, & G. Turan içinde, *PANDORA'NIN KUTUSU AÇILDI: SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA İÇ ÇATIŞMALAR*. Ankara: Palme Yayınevi.

Shane, R. (2021). Terrorism and Counter-Terrorism and Counter-Terrorism in Latin America: A Comparison in Latin America: A Comparative Study of Peru and Colombia. *Global Tides*, 15(2).

Yenal, S., & Beğenirbaş, M. (2019). Değişen Terörizm Konseptinde Latin Amerika Amerika Ülkelerinde Terörizmin Değerlendirilmesi. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 29(2), 203-227

KAYNAKÇA

Ariza Malagotin, M. E. (2013). Terorismo en America Latina. *Universidad Militar Nueva Granada*.

Baysal, B., & Sezek, E. N. (2022). *Colombia Voted For Change*. UIK Panaroma: <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/06/29/columbia-ele/> adresinden alındı

Baysal, B., & Sezek, E. N. (2022). Kolombiya – FARC Barış Sürecinin Uygulanması: Sorunlar ve Riskler. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 5(1), 35-48.

Böhm, M. L., Rubilar, R. A.-F., & Sandino, D. F. (2012). Terrorism and anti-terrorism in South America with a special consideration of Argentina, Chile and Colombia. *Sistema Penal& Violência Revista Eletrônica da Faculdade de Direito*, 4(1), 46-74.

Chasteen, J. C. (2016). *Born in Blood and Fire: A Concise History of Latin America*. New York: W. W. Norton & Company.

Eissa, G. S. (2012). Lucha contra el narcotráfico y su impacto en América Latina: La militarización de la lucha contra el narcotráfico en América Latina. Chisinau: Editorial Académica Española.

El Colombiano. (2022). Petro quiere negociar ya con el ELN: suspende órdenes de extradición y de captura a negociadores. <https://www.elcolombiano.com/colombia/petro-levanta-ordenes-de-captura-y-de-extradicion-a-negociadores-del-eln-NL18463806> adresinden alındı

- Feierstein, D. (2011). Sobre conceptos, memorias e identidades: guerra, genocidio y/o terrorismo de Estado en Argentina. *Política y Sociedad*, 48(3), 571-586.
- Global Terrorism Database. (2022a). Worldwide. [https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?region=adresinden alındı](https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?region=adresinden%20alindi)
- Global Terrorism Database. (2022b). South America.
- Global Terrorism Database. (2022c). Central America and the Caribbean. [https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?region=2adresinden alındı](https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?region=2adresinden%20alindi)
- Granada, S., Restrepo, J. A., & Vargas, A. R. (2009). El agotamiento de la política de seguridad: evolución y transformaciones recientes en el conflicto armado colombiano. D. A. Jorge A. Restrepo içinde, *Guerra y violencias en Colombia Herramientas e interpretaciones*. Bogota: Editorial Pontificia Universidad Javeriana.
- Holmes, J. S., Piñeres, S. A., & Curtin, K. M. (2008). *Guns, Drugs, And Development In Colombia*. Austin: University of Texas Press .
- Larosa, M. J., & Mejía, G. R. (2014). *Historia Concisa de Colombia (1810-2013)*. Bogota: Editorial Pontificia Universidad Javeriana.
- Maher, D., & Thomson, A. (2018). A precarious peace? The threat of paramilitary violence to the peace process in Colombia. *Third World Quarterly*, 39(11), 2142-2172.
- Oquendo, C. (2022). *EL ELN que se sentará a la mesa con el Gobierno de Petro*. El País: <https://elpais.com/america-colombia/2022-11-20/el-eln-que-se-sentara-a-la-mesa-con-el-gobierno-de-petro.html> adresinden alındı
- Our World in Data. (2022a). *Terrorism* . Global map of deaths from terrorism: <https://ourworldindata.org/terrorism#global-terrorism-database-gtd-and-brucehoffman> adresinden alındı
- Our World in Data. (2022b). *Which countries are most worried about terrorism?* Terrorism : <https://ourworldindata.org/terrorism#global-terrorism-database-gtd-and-brucehoffman> adresinden alındı
- Pontoriero, E. D. (2016). En torno a los orígenes del terror de Estado en la Argentina de la década de los setenta Cuando, cómo y por qué los militares decidieron el exterminio clandestino. *Papeles de Trabajo*, 10(17), 30-50.
- Pontoriero, E. D. (2017). Excepcionalidad jurídica y contrainsurgencia: claves para pensar la racionalidad militar en los inicios del terror de Estado en Argentina (1973-1976). *páginas*, 9(19), 53-74.
- Rapoport, D. C. (2004). The Four Waves of Modern Terrorism. A. K. Cronin, & J. M. Ludes içinde, *ATTACKING TERRORISM: Elements of a Grand Strategy*. Georgetown : Georgetown University Press.
- Rasmussen, M. (2010). Argentina: The End of Terrorism Through State Terrorism. *IV Jornadas internacionales sobre terrorismo los finales del terrorismo*, (s. 1-26).
- Sezek, E. N., & Oğuz, C. U. (2021). Bir Çatışmanın Analizi ve Müzakere Süreci: Kolombiya'da FARCörneği. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9(1), 185-211.
- Sezek, E. N., & UysalOğuz, C. (2021). Çatışmalardan "Kısmi" Barışa Kolombiya. E. Çıtak, E. K. Sönmez, & G. Turan içinde, *PANDORA'NIN KUTUSU AÇILDI: SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA İÇ ÇATIŞMALAR*. Ankara: Palme Yayınevi.
- Shane, R. (2021). Terrorism and Counter-Terrorism and Counter-Terrorism in Latin America: A Comparative Study of Peru and Colombia. *Global Tides*, 15(2).

- Vargas-Velásquez, A. (2012). Lucha contra el terrorismo en Latinoamérica: antecedentes y cambios. *Cuadernos de estrategia*, 158, 106-150.
- Vecchioli, V. (2013). Las Víctimas del Terrorismo de Estado y la gestión del pasado reciente en la Argentina. *Papeles del CEIC(90)*, 1-30.
- World Population Review. (2022). Crime Rate by Country 2022. <https://worldpopulation-review.com/country-rankings/crime-rate-by-country> adresinden alındı
- World Values Survey. (2014). *Data & Documentation*. Online Data Analysis: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp> adresinden alındı
- Yenal, S., & Beğenirbaş, M. (2019). Değişen Terörizm Konseptinde Latin Amerika Ülkelerinde Terörizmin Değerlendirilmesi. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 29(2), 203-227.

ORTA ASYA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Muhammed Naim Naimi

ÖZET

Günümüzde terör ve terörizm, dünyayı en çok meşgul eden sorunların başında gelmektedir. Muhtelif ülkelerin terörizme karşı birbirinden farklı hatta ikircikli yaklaşımları, bu olgunun çerçevesinin net bir şekilde çizilememesine yol açmaktadır. Hatta denilebilir ki bir ülkenin hukuki düzenlemesinde terör örgütü kategorisinde bulunan bir örgüt, bir başka ülkenin kendi çıkarı doğrultusunda kullandığı örgüt hâline gelmektedir. Bu bağlamda terör ve terörizmle mücadele etmenin zorlukları da her geçen gün büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Orta Asya ülkeleri veya Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olarak bilinen Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan cumhuriyetlerinde terörizmin izleri sürülmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede çalışmamızda konu edindiğimiz Orta Asya'da görülen terör ve terörizmin çerçevesi, temeli ve amacının belirlenmesi konusu ele alınmıştır. Buna bağlı olarak Orta Asya ülkelerinde, terörle mücadelede izlenilen strateji/stratejiler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda Orta Asya bölgesinde varlık gösteren terör örgütlerinin yayılma şekilleri, araçları ve hedefleri ile Orta Asya ülkelerinin terörle mücadele stratejilerinin açıklığa kavuşturulmaya çalışılması amaçlanmıştır. Orta Asya'da terörizm ve terörle mücadele yöntemlerinin bir bütün olarak konu edinilmiş olması, çalışmamızı özgün ve önemli kılan hususlardandır. Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden dokümantasyonel yöntemden yararlanılmış ve elde edilen ikincil veriler, betimsel analiz tekniği kullanılarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Orta Asya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Terörle mücadele.

GİRİŞ

Bugün Orta Asya olarak bilinen bölge, 20. yüzyılın başlarına kadar Türkistan olarak bilinegelmiştir (Yalçınkaya ve Abidzhanov, 2020: 2658). Bugünün Orta Asya'sı veya dünün Türkistan'ı, dar anlamda beş ülkeden müteşekkil bir coğrafyayı ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu ülkeler, Kazakistan, Kırgızis-

Yazıcı, Bahaddin (2003). *Sıcak Nokta: Orta Asya (Orta Asya'da Yeniden Yapılanma ve Terör)*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

KAYNAKÇA

- Akkan, Erdoğan (2002). "Kırgızistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İSAM Yayınları. C. 25, ss. 440-442.
- Altundağ, Zehra (2016). "Geçmişten Günümüze Şangay İşbirliği Örgütü". *Avrasya Etüdleri*. C. 49, S. 1, ss. 99-124.
- AVİM (21.11.2016). "Şangay İşbirliği Örgütü 'Şangay Beşlisi' Nedir?" *AVİM (Avrasya İncelemeleri Merkezi)*. <https://avim.org.tr/tr/Bulten/SANGHAY-ISBIRLIGI-ORGUTU-SANGHAY-BESLISI-NEDIR>. Erişim Tarihi 12.04.2023.
- Bodur, Hüsnü Ezber (2004). "Orta Asya'da Militan İslamcı Hareketler ve Vahhabilik". *Dini Araştırmalar Dergisi*. C. 7, S. 20, ss. 195-2004.
- Coşkun, Recai; Altunışık, Remzi ve Yıldırım, Engin (2019). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Kara, fusun (2021). *Rusya'nın Orta Asya'ya (Türkistan)Yönelik Politikalarının Dönemlere Göre Değişimi*. Elazığ: İksad Publishing House.
- Kavukçu, Nazlıcan (26.10.2020). "Orta Asya'da FETÖ'nün Ayak İzleri: Kırgızistan'da Neler Oluyor?" *TESAM* <https://www.teram.org/Icerik/orta-asya-da-feto-nun-ayak-izleri-kirgizistan-da-neler-oluyor-92>, Erişim 14.02.2023.
- Köse, Ali (1998). "Hizbu't-Tahrir-i İslami". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İSAM Yayınları. C. 18, ss. 184-185.
- Kurt, Halil (2010). "Tacikistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İSAM Yayınları, C. 39, ss. 345-346.
- Kurt, Halil (2012). "Türkmenistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İSAM Yayınları, C. 41, ss. 599-601.
- Müjde, Vehid (hş 1981-m 2002). *Afganistan ve Penc Sâl Sulta-ı Taliban*. Kabil: Büngâh-ı İntişârat-ı Maiwand.
- Martin, Gus (2017). *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*. Çev: İhsan Çapcıoğlu ve Bahadır Metin. Ankara: Adres Yayınları.
- Naimi, Muhammed Naim (2019). *Din ve Terör: Taliban Hareketi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Karakum Yayınları.
- NTV (24.01.2002). "Sadece Uyuyorlar". <http://arsiv.ntv.com.tr/news/131717.asp#BODY>. Erişim: 02.04.2023.
- Râznihân, Muhammed Muhsin ve Bitarafan, Muhammed (2014-2015). "Coğrafya-yı Tarihi-i Velayet-i Fergana". *Fasl-nâme-i İlmî-Püjûhişi-i Püjûhiş-nâme-i Horasan-ı Buzurg*. C. 5, S. 16, ss. 1-12.
- Saparbek, Moldir (2018). *Orta Asya'da Radikal İslam'ın Doğuşu ve Yükselişi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Saray, Mehmet (2022). "Kazakistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İSAM Yayınları, C. 25, ss. 121-125.

- Şahin, Cemalettin (2007). "Özbekistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İSAM Yayınları, C. 34, ss. 110-111.
- Veric Kazemi, Meryem (2021-2022). "Te'sir-i Xinjiang ez Tahavvülât-ı İfrât-gerâyi-i Mıntıkâ-ı Fergana-ı Asya-ı Merkezi". *Mecele-i Coğrafya ve Revâbit-ı İnsani*. S. 4, ss. 262-282.
- Yalçinkaya, Alaaddin (2006). "Özbekistan, Kırgızistan ve Özbekistan Cumhuriyetleri Arasında Fergana Serbest Ticaret Bölgesi Projesi." *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. S. 34, ss. 67-104.
- Yalçinkaya, Alaaddin ve Abidzhanov, Khusan (2020). "Özbekistan ve Kırgızistan'daki Anklav/Eksklav Alanlarının Çözüm Süreci". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C. 9, S. 4, ss. 2653-2667.
- Yazıcı, Bahaddin (2003). *Sıcak Nokta: Orta Asya (Orta Asya'da Yeniden Yapılanma ve Terör)*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

ORTA DOĞU'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Ümit Tetik

ÖZET

Orta Doğu jeopolitik ve jeostratejik konumu ile akademik yazında yer bulmuştur. Şiddet sarmalının kronik hâle gelmesi bölgenin karakteristiğini ve aktörlerin türlerini tarih boyunca etkilemiştir. 1940-1990 yılları arasında Büyük Güç rekabeti ve bölge ülkelerinin İsrail ile olan çatışmaları Orta Doğu'yu etkileyen iki ana çatışma dinamiğı olmuştur. Buna bağılı olarak terör örgütleri gibi farklı türde devlet dışı silahlı aktörler ortaya çıkmış ve bu eğilim Soğuk Savaş'ın sonlandığı 1991 sonrasında ivme kazanmıştır. 1940'lardan sonra belirginleşen Orta Doğu ülkelerinin sınırları 2003'te ABD'nin Irak'ı işgali ve 2011 Arap Ayaklanmaları ile terörizm, göç, kaçakçılık ve muhtelif sınır sorunları sebebiyle aşınmaya başlamıştır. Bu durum aynı zamanda terör örgütlerinin Orta Doğu'daki devletlere meydan okumasını hızlandırmıştır. Terör olgusu ülke içi bir tehdit olmaktan çıkmış ve bütün bölgeyi etkilemeye başlamıştır. Bu çalışmada öncelikle Orta Doğu'nun coğrafi konumunun siyasal anlamı tartışılacaktır. Akabinde bölgedeki şiddet sarmalının terörizm ve terörizmle mücadele boyutları tanımlayıcı perspektiften değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Şiddet, Terörizm, Terörizmle Mücadele

GİRİŞ

Coğrafi açıdan ilk olarak Alfred Thayer Mahan tarafından 20.yy'da ortaya atılan Orta Doğu ya da Yakın Doğu kavramı Birleşik Krallık'ı merkeze alan bir tanımlamadır. Birleşik Krallık'ın sömürgeleri olan Hint körfezi, Fars körfezi ve Afrika'daki bölgelerin büyük bir kısmının arasında kalan ülkeleri tanımlamak için Yakın Doğu tanımlaması kullanılmıştır. 1956 yılında İngilizlerin ve Fransızların Orta Doğu ve Afrika bölgelerinin önemli bir kısmından elini çekmesi ve sömürge hâline getirdikleri ülkelere bağımsızlık vermeleri ile birlikte ABD bölgede görünür hâle gelmiştir. 1956'da yaşanan Süveyş Krizi ve sonrasında

Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.

Korkmaz, S. C. (2019). Terör. M. Şahin içinde, *Ortadoğu: Aktörler, Unsurlar, Sistemler*. İstanbul: Kopernik.

Lenczowski, G. (1990). *American Presidents and the Middle East*. Durham: Duke Univ Press.

Newlines Institute for Strategy and Policy. (2021). *A Thousand Hezbollah: Iraq's Emergin Militia State*. Newlines Institute.

Özcan, N. A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yönemi*. Ankara: ASAM.

Rapoport, D. C. (2015). The Four Waves of Modern Terrorism. A. K. Cronin içinde, *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy* (s. 46-73). Washington: Georgetown University Press.

Romaniuk, S. N., Grice, F., Irrera, D., & Webb, S. (2017). *The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy*. Londra: Palgrave.

Schlichte, K. (2009). *In the Shadow of Violence: The Politics of Armed Groups*. Frankfurt: Campus.

Türkiye Cumhuriyet İçişleri Bakanlığı. (2017). *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD/YPG*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet İçişleri Bakanlığı. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_tr_fr.pdf adresinden alındı

Watkin, K. (2016). *Fighting at the Legal Boundaries: Controlling the Use of Force in Contemporary Conflict*. Oxford: Oxford University Press.

KAYNAKÇA

Stanford - Mapping Militants: <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants> adresinden alındı
Ahmadian, H. (2019). Societal (In)Security in The Middle East. B. Koch, & Y. A. Stivachtis içinde, *Regional Security in the Middle East: Sectors, Variables and Issues* (s. 45-61). Bristol: E-International Relations Publishing.

Aksoy, D., Carter, D. B., & Wright, J. (2012). Terrorism in Dictatorships. *The Journal of Politics*, 74(3), s. 810-826.

Anderson, L. (1987). The State in the Middle East and North Africa. *Comparative Politics*, 20(1), 1-18.

Bayraklı, E., Yalçın, H. B., & Yeşiltaş, M. (2019). *Avrupa'da PKK Yapılanması*. İstanbul: SETA.

Bellin, E. (2004). The Robustness of Authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in Comparative Perspective. *Comparative Politics*, 36(2), s. 139-157.

- Bickerton, I. J., & Klausner, C. L. (2015). *A History of The Arab-Israeli Conflict*. New York: Routledge.
- Brenner, Y. S. (1965). The 'Stern Gang' 1940-1948. *Middle Eastern Studies*, 2(1), s. 2-30.
- Chiangi, M. A. (2021). Critically Examining David Rapoport's Four Waves Theory of Modern Terrorism in the Light of Factual Historical Events. *African Journal on Terrorism*, 11(1), s. 11-29.
- Cleveland, W. L. (2005). *Modern Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Erkmen, S. (2010). *ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci*. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/1serhat_21.pdf adresinden alındı
- Fayazmanesh, S. (2008). *The United States and Iran: Sanctions, Wars and The Policy of Dual Containment*. New York: Routledge.
- Fragile State Index. (tarih yok). <https://fragilestatesindex.org/global-data/> adresinden alındı
- Global Terrorism Database. (tarih yok). <https://www.start.umd.edu/gtd/> adresinden alındı
- Hahn, P. L. (2006). Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957. *Presidential Studies Quarterly*, 36(1), 38-47.
- Haring-Smith, W. (2012). *All Conflict is Local: An Empirical Analysis Of Local Factors In Violent Civil Conflict*. LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Henry, C. M., & Springborg, R. (2010). *Globalization and the Politics of Development in The Middle East*. New York: Cambridge.
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Ismael, T. Y. (2008). *The Rise and Fall of the Communist Party of Iraq*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jones, S. G., Doxsee, C., Harrington, N., Hwang, G., & Suber, J. (2020). *The War Comes Home: The Evolution of Domestic Terrorism in the United States*. Center For Strategic & International Studies.
- Kasapoğlu, C., & Ülgen, S. (2021). *PKK & YPG Terör Örgütünün Silahlanma Trendleri ve Terörle Mücadele Stratejisine Dair Siyasa Önerileri*. EDAM. <https://edam.org.tr/document/silahlar-ingolgesinde.pdf> adresinden alındı
- Kienle, E. (2019). The New Struggle for Syria and the Nature of the Syrian State. L. Matar, & A. Kadri içinde, *Syria: From National Independence to Proxy War* (s. 53-71). Londra: Palgrave Macmillan.
- Knights, M. (2017). Predicting the Shape of Iraq's Next Sunni Insurgencies. *CTC Sentinel - Combating Terrorism Center at West Point*, 10(7).
- Koppes, C. R. (1976). Captain Mahan, General Gordon, and the Origins of the Term 'Middle East'. *Middle Eastern Studies*, 12(1), 95-98.
- Korkmaz, S. C. (2019). Terör. M. Şahin içinde, *Ortadoğu: Aktörler, Unsurlar, Sistemler*. İstanbul: Kopernik.
- Lenczowski, G. (1990). *American Presidents and the Middle East*. Durham: Duke Univ Press.
- Loveman, C. (2002). Assessing the phenomenon of proxy intervention. *Conflict, Security & Development*, 2(3).
- Lynch, M. (2022, Marc/April). The End of the Middle East: How an Old Map Distorts a New Reality. *Foreign Affairs*.
- Mahan, A. T. (1902). *The Persian Gulf and International Relations*. Londra: National Review.
- Marr, P. (2017). *The Modern History of Iraq*. New York: Westview Press.

- Muslu, E. (2017, Mart-Nisan). Yemen'deki İnsansız Hava Aracı Saldırılarının Bilançosu. *Ortadoğu Analiz*, s. 42-45. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/10ensarmuslu_67.pdf adresinden alındı
- Newlines Institute for Strategy and Policy. (2021). *A Thousand Hezbollah's: Iraq's Emerging Militia State*. Newlines Institute.
- Özcan, N. A. (1999). *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. Ankara: ASAM.
- Parker, T., & Sitter, N. (2016). The Four Horsemen of Terrorism: It's Not Waves, It's Strains. *Terrorism and Political Violence*, 28(2), s. 197-216.
- Rapoport, D. C. (2015). The Four Waves of Modern Terrorism. A. K. Cronin içinde, *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy* (s. 46-73). Washington: Georgetown University Press.
- Romaniuk, S. N., Grice, F., Irrera, D., & Webb, S. (2017). *The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy*. Londra: Palgrave.
- Schlichte, K. (2009). *In the Shadow of Violence: The Politics of Armed Groups*. Frankfurt: Campus.
- Sluglett, P., & Kattan, V. (2019). *Violent Radical Movements in the Arab World*. New York: Bloomsbury.
- Spain, J. W. (1954). Middle East Defense: A New Approach. *Middle East Journal*, 8(3), 251-266.
- The Carter Center. (2022). *The State of the Syrian National Army*. The Carter Center. https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/syria-conflict/2022/state-of-the-syrian-national-army-march-2022.pdf adresinden alındı
- Tirpak, J. A. (2013). Legacy of Air Blockades. *Air Force Magazine*, 46-52.
- Troxell, J. F. (2001). Force Planning and U.S. Defense Policy. J. R. Cerami, & F. H. James içinde, *U.S. Army War College Guide To Strategy* (s. 157-179). U.S. Army War College.
- Türkiye Cumhuriyet İçişleri Bakanlığı. (2017). *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD/YPG*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet İçişleri Bakanlığı. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_tr_fr.pdf adresinden alındı
- Watkin, K. (2016). *Fighting at the Legal Boundaries: Controlling the Use of Force in Contemporary Conflict*. Oxford: Oxford University Press.
- Yılmaz, M. L., & Tetik, Ü. (2020). Ortadoğu'yu Terörize Eden PYD/PKK'nın Seçilmiş AB Ülkelerindeki Finansman Kaynakları. *Liberal Düşünce*(97), 109-129.

RUSYA'NIN TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE POLİTİKALARI

Merve Suna Özel Özcan - Ejazul Haq Ateed

ÖZET

II. Dünya Savaşı sonrasında dünya Yalta düzeni ile birlikte iki kutuplu bir yapıya evrilen Soğuk Savaşın başlangıcına da tanıklık etmiştir. Böylece SSCB'nin başını çektiği doğu paktı ve ABD'nin liderliğindeki Batı Bloku'nun liberal demokrasi ve kapitalizm arasında var olan kutupluluk söz konusudur. Ancak 1989 yılına gelindiğinde Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte iki kutuplu sistemin sona erdiği ve güvenlik algılarının hızla değiştiği görülmektedir. Güvenliğin değişen yeni sisteme dair yorumu ve yapısı SSCB'nin ardılı olan Rusya Federasyonu'nun yaklaşımını da etkilemiştir. Bu kapsamda ilgili çalışmanın örnek inceleme alanı olan Rusya'nın terörle mücadele politikalarının incelenmesi hedeflenmektedir. Burada ilk olarak belli durumların anlaşılması elzemdir bunun nedeni var olan konjonktürel sistem içinde karmaşık bir yapının karşımıza çıktığı gerçeğidir. Terörle mücadele konusunun Rusya'nın tarihinde uzun bir geçmişi ve özellikle imparatorluk dönemine uzanan bir arka planı söz konusudur. Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan güç kaybı ve büyük güç kaybının travmasının terörle mücadele politikalarına yansıdığı görülmektedir. 2000 sonrası dönemde Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte ülkede merkezleşme sağlanırken aynı zamanda terör ve güvenlik politikaların kurumsallaştığı söylenebilir. Burada var olan yapı içinde Rusya'nın terörizm tanımının Batı'dan farklı yönleri ve terimlerin tanımlanmasının zorlukları söz konusudur. Elbette bu durumda terörizmin iç faktörlere dair olan yönü etkilidir. Nitekim çalışma Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya Federasyonu'nun güvenlik algıları ekseninde terörizm politikasına odaklanacaktır. Ayrıca bu politika ve yaklaşımların Batı ile benzerlikleri ya da farklılıkları da ortaya konmaya çalışılacaktır.

GİRİŞ

1989 yılında Berlin Duvarının yıkılması ile iki kutuplu sistem sona ererken aynı zaman güvenlik algıları da hızla değişmeye başlamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) başını çektiği doğu paktı ve Amerika Bir-

KAYNAKÇA

- Achmatova, N. (2012, August 21). *Russia Launches First Federal TV Channel for Muslims*. Asia News. <https://www.asianews.it/news-en/Russia-launches-first-federal-TV-channel-for-Muslims-25595.html>
- Baumann , Robert F. (2019). The Decembrist Revolt and its Aftermath: Values in Conflict, Fort Leavenworth Ethics Symposium, Erişim Adresi: <https://thesimonscenter.org/wp-content/uploads/2019/08/IAJ-10-3-2019-pg21-32.pdf>
- Brigadier General Michael C. McDaniel & Cali Mortenson Ellis (2008) The Beslan Hostage Crisis: A Case Study for Emergency Responders, *Journal of Applied Security Research*, 4:1-2, 21-35, DOI: 10.1080/19361610802210178
- Brian Glyn Williams. (2015). *Inferno in Chechnya: The Russian-Chechen Wars, the Al Qaeda myth, and the Boston Marathon Bombings*. University Press of New England.
- Budak, L. (2012). *Çeçenistan Rusya Gerginliğinde Rus Medyası: Kuzey Osetya Beslan Okul Kuşatması Örneği* Uluslararası Suçlar ve Tarih Cilt: -, Sayı: 13, ss. 7 - 38
- Burunov, O. (2022, December 26). *Why Do GOP States Go Ahead With Migrant Bus Drop-Offs?* Sputnik News. <https://sputniknews.com/20221226/why-do-gop-run-states-bus-migrants-to-democratic-run-ones-1105798977.html>
- Calzini, P. (2005). Vladimir Putin and the Chechen War. *The International Spectator*, 40(2), 19-28. <https://doi.org/10.1080/03932720508457122>
- Caucasus Watch. (2022, March 8). *Chechen Minister of Information: "Oil Industry Will Not Allow Republic to Refuse Federal Subsidies."* <https://caucasuswatch.de/news/4977.html> adresinden alındı
- De Haas, M. (2010). *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century*. Routledge.
- Duma. (2014). *Federal Law No. 35-Fz Of 6 March 2006 On Counteraction Against Terrorism*. National Antiterrorism Committee. <http://en.nac.gov.ru/federal-law-no-35-fz-6-march-2006-counteraction-against-terrorism.html> adresinden alındı
- Edwin Bacon, Bettina Renz, & Julian Cooper. (2006). *Securitising Russia: The Domestic Politics of Vladimir Putin*. Manchester University Press.
- Eichler, M. (2011). *Militarizing Men: Gender, Conscription, and War in Post-Soviet Russia*. Stanford University Press.
- Ekaterina Stepanova. (2005). Russia's Approach to the Fght against Terrorism. In Jakob Hedenskog, Vilhelm Konnander, Bertil Nygren, Ingmar Oldberg, & Christer Pursiainen (Eds.), *Russia as a Great Power* (pp. 301-322). Routledge.
- Ekaterina Stepanova. (2019). Russia's Response to Terrorism in the Twenty-First Century. In M. J. Boyle (Ed.), *Non-Western Responses to Terrorism* (pp. 23-53). Manchester University Press.
- Ellis, F. (1999). *From Glasnost to the Internet*. Palgrave Macmillan UK.
- Emma Gilligan. (2014). Russia's War on Terror: Nationalism, Islam and Chechenization. In A. Hounen (Ed.), *States of War Since 9/11: Terrorism, Sovereignty and the War on Terror* (pp. 47-66). Routledge.
- Evangelista, M. (2002). *The Chechen Wars: Will Russia Go the Way of the Soviet Union?* Brookings Institution Press.
- Fielding, D. (2015, November 18). *Giant Russian Bombers Pound ISIS into Oblivion*. Russia Insider. <https://russia-insider.com/en/military/giant-russian-bombers-pound-isis-oblivion/ri11273> adresinden alındı

- Galeotti, M. (2017). *The Modern Russian Army 1992–2016*. Bloomsbury Publishing Plc.
- Gerber, T. P., & Mendelson, S. E. (2008). Casualty Sensitivity in a Post-Soviet Context: Russian Views of the Second Chechen War, 2001-2004. *Political Science Quarterly*, 123(1), 39–68.
- Glenn Diesen. (2022). *Russophobia: Propaganda in International Politics*. Springer Nature.
- Hauer, N. (2018, January 18). *Chechen and North Caucasian Militants in Syria*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/chechen-and-north-caucasian-militants-in-syria/> adresinden alındı
- Hill, F., & Gaddy, C. G. (2015). *Mr. Putin: Operative in the Kremlin*. Brookings Institution Press.
- Hoffman, D. E. (2011). *The Oligarchs: Wealth and Power in the New Russia*. Hachette UK.
- IFEAP. (2014). *Global Terrorism Index-2014*. Institute for Economics and Peace. <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/06/Global-Terrorism-Index-Report-2014.pdf> adresinden alındı
- (2022). *Global Terrorism Index*. Institute for Economics and Peace. <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2022/03/GTI-2022-web-09062022.pdf> adresinden alındı
- Jones, J. F. (2005). *Publications Combined: Russia's Regular and Special Forces In The Regional And Global War on Terror*. The JSOU Press.
- Jones, S. (2019). *Russia's Success in Syria: A Pyrrhic Victory?* 12(9), 1–9.
- Judah, B. (2013, April 26). *Putin's Medieval Peace Pact in Chechnya*. Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2013-04-25/putin-s-medieval-peace-pact-in-chechnya> adresinden alındı
- Kane, E. (2015). *Russian Hajj: Empire and the Pilgrimage to Mecca*. Cornell University Press.
- Kramer, M. (2005). Guerrilla Warfare, Counterinsurgency and Terrorism in the North Caucasus: The Military Dimension of the Russian-Chechen Conflict. *Europe-Asia Studies*, 57(2), 209–290.
- Korybko, A. (2015). Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach To Regime Change. Moskova: Project of the Institute for Strategic. <https://www.greenvillepost.com/special/AK-Hybrid-Wars-updated.pdf?x26064> adresinden alındı
- Korobeev A.I., Kuchina Y.O., Kniazeva N.A., Kniazeva E.A (2018). Fighting terrorism and extremism in the Russian Federation and worldwide: common issues". Erişim: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/7361124.pdf> adresinden alındı
- Lincoln, W. B. (1976). A Re-examination of Some Historical Stereotypes: An Analysis of the Career Patterns and Backgrounds of the Decembrists. *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas*, 24(3), 357–368. <http://www.jstor.org/stable/41045313>
- Litvinov, N. 1999. Terrorist organizations: formation and action (political and legal analysis). Moscow, Jurait, p. 74. Russia.
- Martel, G. (2012). *The Encyclopedia of War, 5 Volume Set*. John Wiley & Sons.
- Mazurova, N. (2016) Russia's Response to Terrorism: History and Implications for U.S. Policy, American Security Project, <http://www.jstor.com/stable/resrep06041> adresinden alındı
- Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. *Foreign Affairs*
- McDaniel, M. C., & Ellis, C. M. (2008). The Beslan Hostage Crisis: A Case Study for Emergency Responders. *Journal of Applied Security Research*, 4(1-2), 21–35. doi:10.1080/19361610802210178 adresinden alındı
- Mustaffa, M. (2022) *The Kadyrovtsy: Putin's Force Multiplier or Propaganda Tool?* <https://newlinesinstitute.org/russia/the-kadyrovtsy-putins-force-multiplier-or-propaganda-tool/> adresinden alındı
- NAK, "Цели и задачи" <http://nac.gov.ru/nak/celi-i-zadachi.html> adresinden alındı

- NAK (2006). Federal Law No. 35-Fz Of 6 March 2006 On Counteraction Against Terrorism. <http://en.nac.gov.ru/federal-law-no-35-fz-6-march-2006-counteraction-against-terrorism.html> adresinden alındı
- Offord, D. (1986). *Narodnaya Volya After 1 March 1881*. In *The Russian Revolutionary Movement in the 1880s* (pp. 36-76). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511660993.006 adresinden alındı
- UNODC, (2018). 'Radicalization' and 'violent extremism' Erişim: <https://www.unodc.org/e4j/zh/terrorism/module-2/key-issues/radicalization-violent-extremism.html> adresinden alındı
- Pokalova, E. E. (2015). *Chechnya's Terrorist Network: The Evolution of Terrorism in Russia's North Caucasus*. ABC-CLIO.
- Putin, V. (2007). Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. en.kremlin.ru: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> adresinden alındı
- Rosalsky, G. (2022, March 29). How Putin Conquered Russia's Oligarchy. *NPR*. <https://www.npr.org/sections/money/2022/03/29/1088886554/how-putin-conquered-russias-oligarchy> adresinden alındı
- Russell, J. (2016). Russian Perspectives on the "War on Terrorism" in the Decade since 9/11. In R. E. Utley (Ed.), *9/11 Ten Years After: Perspectives and Problems* (pp. 65–88). Routledge.
- Schwartz, M. (2009, April 16). *Russia Ends Operations in Chechnya*. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2009/04/17/world/europe/17chechnya.html> adresinden alındı
- Sinyavsky, Andrei, (1990). "Rus Milliyetçiliği", John Dunlop, Darrel P. Hammer, Andrei Sinyavsky, Ronald Grigor Suny, Alexander Yanov, Günümüzde Rus Milliyetçiliği, çev: Fatma Arzik, Murat Aygen, Yeni Forum Yayınları, ss. 69-90.
- Stephen Blank. (2001). Chechnya and Its Consequences. In M. H. Crutcher (Ed.), *Russian National Security: Perceptions, Policies, and Prospects* (pp. 135–155). Center for Strategic Leadership, U.S. Army War College.
- Tomáš Šmíd & Miroslav Mareš (2015) 'Kadyrovtsy': Russia's Counterinsurgency Strategy and the Wars of Paramilitary Clans, *Journal of Strategic Studies*, 38:5, 650-677, DOI: 10.1080/01402390.2014.942035 adresinden alındı
- Traynor, I., & White, M. (2000, March 11). Blair Courts Outrage with Putin Visit. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2000/mar/11/russia.ethicalforeignpolicy> adresinden alındı
- Trenin, D. (2018) "What Drives Russia's Policy In The Middle East?", (Ed.) Nicu Popescu And Stanislav Secieru, *Russia's Return To The Middle East Building Sandcastles?* Paris: Chailot Papers
- Xiaolu, L. (2016). An Assessment of the International Community's Fight against the Islamic State. In P. N. D. U. China (Ed.), *International Strategic Relations And China's National Security: World At The Crossroads* (Vol. 2). World Scientific.
- Осташев Алексей Анатольевич *Терроризм В Современном Мире: Понятие, Виды, Причины И Уголовная Ответственность За Содеянное* // E-Scio. 2021. №4 (55). <https://cyberleninka.ru/article/n/terrorizm-v-sovremennom-mire-ponyatie-vidy-prichiny-i-ugolovnaya-otvetstvennost-za-sodeyannoe> (дата обращения: 01.02.2023). adresinden alındı
- Официальный интернет-портал правовой информации. (2018, September 18). *Указ Президента Российской Федерации от 18.09.2018 № 528 · Официальное опубликование правовых актов· Официальный интернет-портал правовой информации*. <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201809180025> adresinden alındı

AFRİKA'DA TERÖR-TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELEDE BÖLGESEL ÖRNEKLER

Cihan Daban

ÖZET

Terör denilen olgu, neredeyse tüm dünya devletlerinin ortak sorunlarından biri hâline gelmiştir. Her ne kadar ortak sorundan bahsedilse de her devletin terör gruplarına yönelik politik uygulamalarında farklılıklar göze çarpabilmektedir. Daha açık bir ifadeyle hangi grupların terör olup olmadıkları devletten devlete değişebilmektedir. Örneğin A örgütü; bir devlet açısından terör olarak tanınıyor olsa da başka bir devlet veya devletler nezdinde bu örgüt terör olarak tanınmayabilir. Bu durumdan kaynaklı sorunlar da yaşanabilmektedir. Bu sorunlar genellikle komşu devletlerarasında yaşansa da komşu olmayan devletlerin izledikleri realist politikalardan kaynaklı sorunlardan da bahsedilebilmektedir. Bu nedenle terör olgusu neredeyse her devletin sınırlarında etkisini gösterebilmekte ve başka devletler tarafından doğrudan ya da genellikle dolaylı olarak desteklenebilmektedir. Bu desteğin altında birçok faktör yatmaktadır. Siyasi, ekonomik, sosyokültürel, askerî ve coğrafi gibi faktörler bu hususta zikredilebilmektedir. Bu bilgiler ışığında dünyanın en önemli kıtalarından biri olan Afrika coğrafyasının terörle imtihanından bahsetmek mümkündür; çünkü Afrika'da yaşanan terör olayları neredeyse tüm dünya kamuoyuna yansımaktadır. Küçük, büyük birçok terör gruplarının yer aldığı Afrika'da tüm terör örgütlerini detaylı bir analiz üzerinden bu makale için kaleme almak oldukça zordur. Bu nedenle makalede, dünya kamuoyuna en çok yansıyan terör örgütleri analiz edilmiştir. Bu analiz kıtanın beş bölgeden oluşması nedeniyle her bölgeden bir örnek terör örgütü ele alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analiz örgütün amaçları, ideolojik düşüncesi, şiddet eylemleri ve hedef kitlesi gibi konularla bağdaştırılarak yapılmıştır. Dolayısıyla terör, tüm dünya devletlerinin ortak sorunlarından biri olduğu için küresel terör olarak zikredilmektedir. Bu da gösteriyor ki terör gruplarının ortaya çıktığı bölgelerde, sadece o bölgede faaliyet gösterecekleri anlamına gelmemektedir. Doğu Afrika'da ortaya çıkan El-Şebab örgütü sadece bu bölgede faaliyet göstermediği gibi Orta Doğu bölgesinde ortaya çıkan IŞİD Örgütünün de sadece Orta Doğu'da faaliyet göstermediği görülmektedir. Bu nedenle makale hem Afrika'da hem de Afrika'da etkili olup ancak Afrika dışında ortaya çıkmış terör örgütlerine

KAYNAKÇA

- ABDI Zhaleh (2017), "Afrika'nın Kısa Tarihi", (Editörler: Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Huriye Yıldırım Çınar), *Afrika Politikası: 21. Yüzyılda Güvenlik, Refah ve Demokrasi Arayışı*, İstanbul: Beta Yayınları, s. 8-11.
- AFRICAN UNION (2020), "Al Qaeda in the Islamic Maghreb (AQIM) Appoints a New Leader", *Preliminary Report*, 23 November, p. 1-3.
- AFRICA UNION COMMISSION (2022), *Africa Union Handbook 2022*, Addis Ababa: Africa Union Commission Press, December, p. 18.
- AGBIBOA Daniel (2013), "Al-Shabab's Dangerous Affair with Al-Qaeda", *Journal of Social, Political and Economic Studies*, Vol 38, No 4, s. 430-433.
- AGBIBOA Daniel E. (2014), "Terrorism without Borders: Somalia's Al-Shabaab and the Global Jihad Network", *Journal of Terrorism Research*, Vol. 5, No. 1, s. 28-31.
- AHERE John and Grace Maina (2013), "The never-ending pursuit of the Lord's Resistance Army: An analysis of the Regional Cooperative Initiative for the Elimination of the LRA", *Policy & Practice Brief*, March, p. 3-4.
- AINA Victor Omowunmi (2016), *Domestic Institutions and the Spread of Boko Haram in Nigeria*, Masters of Arts in International Relations, North Cyprus: Eastern Mediterranean University, p. 40-42.
- AKMARAL Kemal (2015), *Terörizmin Gizli Kodları: Terörden Korunma ve Kurtulma Yolları*, İstanbul: Anatolia Yayınları, s. 16.
- ARTOKÇA İzzettin (2014), "Eş Şebab ve Boko Haram Terör Örgütlerinin Özellikleri ve Afrika Siyasetindeki Yerleri", (der.) İsmail Ermağan, *Dünya Siyasetinde Afrika 1*, Ankara: Nobel Yayınları, s. 225.
- ATAÖV Türkkeya (1977), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 605-616.
- ATKINSON Ronald R. (2009), "From Uganda to the Congo and Beyond: Pursuing the Lord's Resistance Army", *International Peace Institute*, December, p. 1-2.
- BACHIR Abdoulaye Ibrahim (2019), *Hükmedilmeyen Mekânlar Ve Afrika'daki Silahlı Grupların Varlık Mücadelesi: Mali'de İmek Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 77-79.
- BRIDGES Sarah and Douglas Scott (2019), "Early childhood health during conflict: The legacy of the Lord's Resistance Army in Northern Uganda", *CREDIT Research Paper*, No. 19/11, p. 4-5.
- CHURCHILL Winston S. (1969), *The Second World War: War Comes to America*, (6. Baskı), London: Cassell Publisher, p. 57-61.
- DABAN Cihan (2022), *Nijerya'da Boko Haram Çatışması: Taraflar, Talepler ve Çözüm Önerileri*, Fransa/Lyon: Livre de Lyon, s. 107-111.
- ELMİ Afyare Abdi (2012), *Somali: Kimlik, İslami Hareketler ve Barış*, (çev.) Zekiye Baykul, İstanbul: Açılım Kitap, s. 55.
- EL-NAGGAR Linda (2022), *Algeria's Hirak Movement: A Second National Liberation?*, Sweden: The Swedish Institute of International Affairs, p. 9-12.
- FERGUSON James (2013), *The World's Most Dangerous Place: Inside the Outlaw State of Somalia*, Bantam: De Capo Press, s. 13-15.
- FERHAVİ Fuad (2015), *Stratejik Etkileşimler, Arap Dünyası, Türkiye ve Afrika*, Ankara: USAK Yayınları, s.153.

- FILIU Jean-Pierre (2009), *Al-Qaeda in the Islamic Maghreb: Algerian Challenge or Global Threat?*, New York/Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace, p. 2-4.
- FISSEHA Mehari (2016), *The Nexus between Religion and Terrorism: An Investigation into the Boko Haram Killing Activities in Nigeria*, Master Degree Thesis, Uppsala University, May, p. 33-36.
- GÜLER Ahmet (2015), "Afrika'nın Ortasında Bir Terör Örgütü: Tanrının Direniş Ordusu", (Ed.: Bilal Sevinç ve İrfan Çiftçi), *Terör ve Şiddet Sarmalında Orta Doğu ve Afrika*, Ankara: Karınca Yayınları, s. 218-219.
- HAJJI Khalifa (2009), *The Origins And Strategic Objectives Of The Al-Qaeda Organization In The Islamic Maghreb (AQIM)*, Unpublished Thesis, California/Monterey: Naval Postgraduate School, p. 51-54.
- HANSEN Stig Jarle (2013), *Al-Shabab in Somalia: The History and Ideology of a Militant Islamist Group, 2005-2012*, Oxford: Oxford University Press, s. 15-17.
- HATCHO Yui (2003), "The Atlantic Charter of 1941: A Political Tool of Non-belligerent America", *The Japanese Journal of American Studies*, No. 14, p. 123-125.
- HAZAR Numan (2018), *Sovyet Tehdidinin Gölgesinde Türk Dış Politikası: Kuzey Afrika Örneği*, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayınları, s. 185-190.
- HOSKYNs Catherine (1969), *Case Studies in African Diplomacy*, Dar es Salam, Nairobi and Addis Ababa: Oxford University Press, s. 19-25.
- HUSTED Tomas F. (2022), "Boko Haram and the Islamic State West Africa Province", *Congressional Research Service*, February 24, p. 1-2.
- INTERNATIONAL CRISIS GROUP (2004), "Islamism, Violence and Reform In Algeria: Turning The Page", *ICG Middle East Report*, No 29, 30 July, p. 1-3.
- KARAKAYA Bayram Boran (2018), *Tanrı'nın Direniş Ordusu (LRA) ve Uganda Dış Politikasına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 51.
- KARAKAYA İskender (2019), "Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak Ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği", *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 38, Sayı 1, s. 159-160.
- KELLY Jocelyn TD (2016), Lindsay Branham and Michele R. Decker, "Abducted children and youth in Lord's Resistance Army in Northeastern Democratic Republic of the Congo (DRC): mechanisms of indoctrination and control", *Journal of Conflict and Health*, Vol. 10, No. 11, p. 5-8.
- KESSEIRI Radia (2005), *Ideologised Foreign Policy and the Pragmatic Rationale: The Case of Algeria under Houari Boumediene, 1965-1978*, The degree of Doctor of Philosophy, UK: The University of Leeds, p. 1-2.
- LE SAGE Andre (2011), "Countering the Lord's Resistance Army in Central Africa", *Institute for National Strategic Studies*, July, p. 4-6.
- MALEFAKIS Medinat A. (2019), "Religion and religious fundamentalism in Nigeria: Boko Haram's claims to truth", *WZB Discussion Paper*, No. SP VI, p. 6-9.
- MARCHAL Roland (2009), "A Tentative Assessment of the Somali Harakat Al Shabaab", *Journal of Eastern Africa Studies*, Vol 3, No 3, s. 385-389.
- MENKHAUS Ken (2004), *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism*, New York: Oxford University Press, s. 15-21.
- MIRZAYEV Farhad (2017), "General Principles of International Law: Principle of Uti Possidetis Juris", *Moscow Journal of International Law*, No. 3, p. 33-34.

- MOHAMMED Kyari (2014), "The Message And Methods Of Boko Haram", (ed.) Marc-Antoine Pérouse de Montclos, *Boko Haram: Islamism, politics, security and the state in Nigeria*, Zaria: African Studies Centre, p. 14-16.
- MOHAMEDOU Mohammad-Mahmoud Ould (2011), "The Many Faces of Al Qaeda in the Islamic Maghreb", *GCSP Policy Paper*, No: 15, May, p. 2-5.
- MUKHTAR Mohamed Haji (2003), *Historical Dictionary of Somalia*, Oxford: The Scarecrow Press, s. 4-8.
- MWANGI Oscar Gakuo (2012), "State Collapse, Al-Shabaab, Islamism and Legitimacy in Somalia", *Politics, Religion and Ideology*, Vol 13, No 4, s. 521-524.
- ORAN Baskın (1997), *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli*, 3. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, s. 245-254.
- PÉROUSE DE MONTCLOS Marc-Antoine (2014), "Boko Haram And Politics: From Insurgency To Terrorism", (ed.) Marc-Antoine Pérouse de Montclos, *Boko Haram: Islamism, politics, security and the state in Nigeria*, Zaria: African Studies Centre, p. 148-150.
- PIAZZA A. James (2009), "Is Islamist Terrorism More Dangerous? An Empirical Study of Group Ideology, Organization, and Goal Structure", *Terrorism and Political Violence*, Vol 21, No 1, s. 63-64.
- SAHNOUN Mohamed (1994), *Somalia: The missed opportunities*, Washington DC: United States Institute of Peace Press, s. 21-24.
- SARI Buğra (2012), "Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Bahar, s. 108-109.
- SCHOMERUS Mareike (2007), "The Lord's Resistance Army in Sudan: A History and Overview", *HSBA Working Paper 8*, p. 19-20.
- SERGIE Mohammed Aly and Toni Johnson (2014), "Boko Haram", *Council on Foreign Relations*, October 7, p. 1-5.
- SEVİNÇ Bilal (2015), "Afrika'daki El-Kaide: İslami Mağrip El-Kaide Örgütü-İMEÖ", (Ed.: Bilal Sevinç ve İrfan Çiftçi), *Terör ve Şiddet Sarmalında Orta Doğu ve Afrika*, Ankara: Karınca Yayınları, s. 242-243.
- SHAHIN Emad Eldin (2003), "The Foreign Policy of the Islamic Salvation Front in Algeria", *Islam and Christian-Muslim Relations*, Vol. 14, No. 2, p. 121-123.
- TOUMI Abdennour (2020), "Algeria's Military Changes and New Doctrine", *Center for Middle Eastern Studies/ORSAM*, Analysis No: 271, November, p. 3-4.
- WALKER Andrew (2012), "What Is Boko Haram?", United States Institute Of Peace, *Special Report*, June, p. 3-6.
- WASONGA Joseph Otieno (2019), *The International Criminal Court and the Lord's Resistance Army Enduring Dilemmas of Transitional Justice*, London: Routledge Press, p. 1-4.
- WISE Rob (2011), "Al-Shabab" *Center for Strategic and International Studies*, Washington, DC.: Case Study Number 2, July, s. 11-29.
- WORLD Peace Foundation (2017), "AU Regional Task Force Against the Lord's Resistance Army Mission", *African Politics-African Peace*, p. 1-5.
- ___, *Global Terrorism Index 2022: Measuring the Impact of Terrorism*, Sydney: Institute for Economics & Peace, March 2022, p. 36/44.

İNTERNET KAYNAKLARI

- AKTAŞ Tufan (2021), “Mozambik’te Terör Örgütü Ensar’ul Sunna’nın Saldırdığı Kentte Sivilleri Kurtarma Operasyonu Sürüyor”, 30.03.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mozambikte-teror-orgutu-ensarul-sunnanin-saldirigi-kentte-sivilleri-kurtarma-operasyonu-suruyor/2192133> Erişim Tarihi: 25.02.2023.
- COMBATING TERRORISM (2015), “Foreign Terrorist Organization Designation Process and U.S. Agency Enforcement Actions”, *Report to Congressional Requesters*, June, s. 23. <http://www.gao.gov/assets/680/671028.pdf> Erişim Tarihi: 22.12.2022.
- JAAFAR Jaafar (2017), “Sheikh Jafar’s Assassination File Found in Senator Goje’s House”, April 27, <https://dailynigerian.com/sheikh-jafars-assassination-file-found-in-senator-gojes-house/> Erişim Tarihi: 04.01.2023.
- KEATINGE Tom (2014), “Finances of Jihad: How Extremist Groups Raise Money”, 12 December, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30393832> Erişim Tarihi: 08.02.2023.
- MACK Herbert (2023), “The Case of Farhad Hooper: Is South Africa Becoming Islamic State’s Regional Fundraising Hub?”, *Terrorism Monitor*, Vol. 21, Issue 1, <https://jamestown.org/program/the-case-of-farhad-hooper-is-south-africa-becoming-islamic-states-regional-fundraising-hub/> Erişim Tarihi: 26.02.2023.
- OECD (2016), “Active With MENA-The Middle East and North Africa”, September 2016, https://www.oecd.org/mena/Active_with_MENA_EN.pdf Erişim Tarihi: 20.12.2022.
- THE WORLD FACTBOOK, “Algeria: Introduction”, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2021/countries/algeria/> Erişim Tarihi: 01.02.2023.
- THE WORLD FACTBOOK, “South Africa: Terrorism”, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/south-africa/#terrorism> Erişim Tarihi: 25.02.2023.
- UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE, “2014 Country Reports on Human Rights Practices: Nigeria,” 25 June 2015, <https://www.refworld.org/docid/559bd54b3a.html> Erişim Tarihi: 04.01.2023.
- U.S. DEPARTMENT OF THE TREASURY (2022), “Treasury Designates Members of ISIS Cell in South Africa”, November 7, <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1084> Erişim Tarihi: 27.02.2023.
- ___, “Border Disputes Among African States”, *Organization of African Unity*, https://au.int/sites/default/files/decisions/9514-1964_ahg_res_1-24_i_e.pdf Erişim Tarihi:15.12.2022.
- ___, “Mozambik’te IŞİD Bağlantılı Cihatçı Militanlar Çocukların Başlarını Kesiyor”, 16 Mart 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56413306> Erişim Tarihi: 25.02.2023.
- ___, “Mozambik’te IŞİD Tehdidi Artıyor”, 31 Mart 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mozambikte-isid-tehdidi-artiyor-1824497> Erişim Tarihi: 25.02.2023.
- ___, “Nijerya Boko Haram’la anlaşmaktan son anda vazgeçti”, 26 Mayıs 2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140526_boko_muzakere Erişim Tarihi: 04.01.2023.
- ___, “Nigeria Solar IPP Support Program”, *E&S Management Framework (ESMF)*, 22 January 2019, p. 56-69, https://www.africafc.org/wp-content/uploads/2019/03/Annex_NSISP_ESMF_FINAL_PublicDisclosure-1.pdf Erişim Tarihi: 16.01.2023.

GÜNEY ASYA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRİZMLE MÜCADELE

Ferhat Çağrı Aras

ÖZET

Güney Asya'da terörizmin tarihi mitoloji kadar eskidir. Mitolojik hikâyelerdeki temel karakterlerden 11 Eylül sonrası dönemlerdeki küresel savaş ve çatışmalara kadar, tarih boyunca bu topraklardan terör hiçbir zaman eksik olmadı. Terörizm ve yöneticiler arasındaki doğrudan ve görünür bağlar, bölgede terörü bilinçli bir devlet politikası aracı hâline getirdi. Bunun sonucunda ortaya çıkan şiddetin rasyonalize edilmesi kültürü de günümüzde dahi yöneticilerde teröre verilen desteğin normal bir tutum olduğu kanaatini doğurmuştur. Bu durum da terörün devletler arası ilişkileri baltalamasına; teröre karşı bölgesel bir politika izlenememesine ve politik çıkarların terör ile finanse edilmesi ile sonuçlanmaktadır. Günümüzde Güney Asya'da terörle mücadele hususunda izlenen genel bir tutum bulunmamaktadır. Bölge ülkeler arasında, kuruluşlarından günümüze kadar geline süreçte, çeşitli sınır ihtilafları, rekabet kaynaklı komşu ülkelerde terörün desteklenmesi, ideolojik ve dinî çeşitliliklerin radikalleşmesi gibi sebeplerden ötürü, terörün etkisi bölgede her geçen gün artmaktadır. Bölgesel ölçekten küresel düzleme kadar geniş bir etki tabanına sahip olan Güney Asya'daki terör grupları ile mücadele için gerekli olan iş birliği ise günümüzde maalesef uzlaşıdan uzak bir düzlemde sürdürülüyor. Bununla birlikte, bölgedeki ülkelerin bir diğer ülke ile ilişki kurma aracı olarak terörizmi ve güç kullanmayı araç edinmesi, bölgesel terör gruplarının daha da güçlenerek küresel bir tehlike hâline gelmesine; küresel ölçekte bir terör sorunsalının ortaya çıkması bölgedeki terör aktörlerinin uluslararası destek görerek daha da genişlemesine; bölge dışından destek gören bölgesel bir örgütün de daha işlevsel ve etkili hâle gelerek bölgede terörün geniş bir yayılım alanı bulmasına sebebiyet veriyor. Bütün bu kelebek etkisinin sonucunda da günümüzde Güney Asya'da terör, bölgenin tamamında gün geçtikçe daha yaygın hâle gelmekte; terörle mücadele bölgesel bağlamda iş birliği ise gün geçtikçe daha da zayıflamaktadır.

Öztop, F.A., Efeğil, E., Keskin, G.F. (2021). **Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Devletlerin Rolü: Afganistan Çatışmasında Pakistan ile Hindistan'ın Mücadelesi**. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 8(1), 102-127.

William Maley (2003). **The 'War Against Terrorism' in South Asia, Contemporary South Asia**, 12(2), 203-217.

KAYNAKÇA

- Alagöz, B., & Kandemir, E. (2016). 11 Eylül Sonrası Dönemde Bölgesel Güvenlik ve İran'ın Afganistan Siyaseti. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), Art. 2.
- Anand Kumar (Ed.). (2012). *The terror challenge in South Asia and prospect of regional cooperation*. Institute for Defence Studies & Analyses : Pentagon Security International.
- Ashraf, A. A. (2019, Mayıs 7). *The Global War on Terrorism, Domestic Imperatives, and Paramilitary Police Units: Lessons from South Asia*. International Centre for Counter-Terrorism. <https://icct.nl/publication/the-global-war-on-terrorism-domestic-imperatives-and-paramilitary-police-units-lessons-from-south-asia/>
- Athukorala, P. (2016). Sri Lanka's post-civil war development challenge: Learning from the past. *Contemporary South Asia*, 24(1), 19-35. <https://doi.org/10.1080/09584935.2015.1132188>
- Basit, A., & Ahmed, Z. S. (2021). An analysis of domestic and regional factors. İçinde M. R. Izarali & D. Ahlawat (Ed.), *Terrorism, Security and Development in South Asia* (ss. 157-174). Routledge.
- Biswas, B. (2021). Hindu radicalization and implications for India. İçinde M. R. Izarali & D. Ahlawat (Ed.), *Terrorism, Security and Development in South Asia* (ss. 177-193). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429342523-13/hindu-radicalization-implications-india-bidisha-biswas>
- Brett, D. (2017). Evolution and Rise of Contemporary Jihadism: From the Muslim Brotherhood to IS. İçinde P. Casaca & S. O. Wolf (Ed.), *Terrorism Revisited* (ss. 83-108). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-55690-1_4
- Buchan, P. G., & Rimland, B. (2020, Mart 16). *Defining the Diamond: The Past, Present, and Future of the Quadrilateral Security Dialogue | Center for Strategic and International Studies*. Center for Strategic & International Studies. <https://www.csis.org/analysis/defining-diamond-past-present-and-future-quadrilateral-security-dialogue>
- Cohen, S. P. (2016). *The South Asia papers: A critical anthology of writings*. Brookings Institution Press.
- Fair, C. C., Littman, R., & Nugent, E. R. (2018). Conceptions of Shari'a and Support for Militancy and Democratic Values: Evidence From Pakistan. *Political Science Research and Methods*, 6(3), 429-448.
- Febrica, S. (2020). An Assessment of the United States Counter-Terrorism Cooperation in Southeast Asia. *Al-Mesbar Center*. <https://mesbar.org/an-assessment-of-the-united-states-counter-terrorism-cooperation-in-southeast-asia/>
- Ganguly, S., & Al-Istrabadi, F. (Ed.). (2018). *The future of ISIS: Regional and international implications*. Brookings Institution.
- Gunaratna, R. (2002). *Inside Al Qaeda: Global Network of Terror*. Columbia University Press.
- Hussain, S. R. (2004). War Against Terrorism: Pakistani Perspective. *IPRI Journal*, 30-48.

- Hussain, T. (2005). *U.S.-Pakistan Engagement: The War on Terrorism and Beyond* (s. 16) [Special Report]. USIP. <https://www.usip.org/sites/default/files/sr145.pdf>
- Izarali, M. R., & Ahlawat, D. (2021). Contextualizing terrorism, security, and development in South Asia. İçinde M. R. Izarali & D. Ahlawat (Ed.), *Terrorism, Security and Development in South Asia: National, Regional and Global Implications* (ss. 3-21). Routledge, Taylor & Francis Group. <https://www.routledge.com/Terrorism-Security-and-Development-in-South-Asia-National-Regional-and-Izarali-Ahlawat/p/book/9780367761530>
- Karakaya, İ. (149M.S.). Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti(İşid) Örneği. *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38(1), 2019.
- Karakaya, İ. (2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin İşid ile Mücadele Politikaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 92-108.
- Kolås, Å. (2010). The 2008 Mumbai terror attacks: (Re-)constructing Indian (counter-)terrorism. *Critical Studies on Terrorism*, 3(1), 83-98. <https://doi.org/10.1080/17539151003594244>
- Maley, W. (2003). The 'War against Terrorism' in South Asia. *Contemporary South Asia*, 12(2), 203-217. <https://doi.org/10.1080/095849302000147663>
- Malhotra, V. P. (2011). *Terrorism and counter terrorism in South Asia and India*. Vij Books India.
- Malik, V. P. (2012). Developing a Viable Counter-terrorism Strategy for South Asia. İçinde A. Kumar (Ed.), *The Terror Challenge in South Asia and Prospect of Regional Cooperation* (ss. 13-19). Pentagon Press.
- Marks, T. A. (2021). Tenuous Security in the Himalayas: A focus on Nepal. İçinde M. R. Izarali & D. Ahlawat (Ed.), *Terrorism, Security and Development in South Asia* (ss. 62-80). Routledge.
- Muni, S. D. (2022). *Terrorism And Interstate Relations In South Asia*. 1-19. <https://indianstrategicknowledgeonline.com/web/sdmuni.pdf>
- Murphy, E., & Malik, A. R. (2009). Pakistan Jihad: The Making of Religious Terrorism. *IPRI Journal*, 9(2), 17-31.
- Mustafa, G., Ismail, M., Arslan, M., & Imran, M. (2020). *Terrorism and War on Terror in South Asia: A Threat to National Sovereignty of Pakistan*. 57(2), 107-113.
- Roberts, M. (2007). Blunders in Tigerland: Pape's Muddles on "Suicide Bombers" in Sri Lanka. *Heidelberg Papers in South Asian and Comparative Politics*, 32(1), 1-54. <https://doi.org/10.11588/HEIDOK.00007868>
- Saikia, P. (2009). North-East India as a Factor in India's Diplomatic Engagement with Myanmar: Issues and Challenges. *Strategic Analysis*, 33(6), 877-889. <https://doi.org/10.1080/09700160903255889>
- Sharma, S. K., & Behera, A. (2014). *Militant Groups in South Asia*. Pentagon Press. <https://www.idsa.in/book/MilitantGroupsInSouthAsia>
- Sheikh, M. Z. H., & Ahmed, Z. S. (2020). Military, Authoritarianism and Islam: A Comparative Analysis of Bangladesh and Pakistan. *Politics and Religion*, 13(2), 333-360. <https://doi.org/10.1017/S1755048319000440>
- Silva, M. (2017). Antisemitism and the Global Jihad. İçinde P. Casaca & S. O. Wolf (Ed.), *Terrorism Revisited* (ss. 157-179). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-55690-1_6
- Soherwordi, H. S. (2010). Pakistan-US Policies on the "War on Terror" and the Taliban: Allies at Loggerheads. *Pakistan Horizon*, 63(2), 51-67.
- South Asia Terrorism Assessment-2019*. (2019). SATP. <https://www.satp.org/terrorism-assessment/southasia>

- Subramaniam, A. (2012). Challenges of Protecting India From Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 24(3), 396-414. <https://doi.org/10.1080/09546553.2011.631634>
- Syed, S. H., Saeed, L., & Martin, R. P. (2015). Causes and Incentives for Terrorism in Pakistan. *Journal of Applied Security Research*, 10(2), 181-206. <https://doi.org/10.1080/19361610.2015.1004606>
- Tan, A. T. H. (2018). Evaluating counter-terrorism strategies in Asia. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 13(2), 155-169. <https://doi.org/10.1080/18335330.2018.1473628>
- Terrorism in South Asia* (Sy RL32259). (2005). CRS Report. <https://www.everycrsreport.com/reports/RL32259.html>
- Zimmermann, D., & Rosenau, W. (Ed.). (2009). *The radicalization of diasporas and terrorism*. ETH Zürich, Center for Security Studies.

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN TERÖR-TERÖRİZM ALGILAMALARI VE TERÖRİZMLE MÜCADELE YAKLAŞIMI

Göktuğ Çalışkan

ÖZET

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'nde bir terör tanımı net olarak henüz yapılmamıştır. Çin'de terörizm hususu, temel olarak ÇHC'nin ideolojik ya da politik değişimi etkilemek adına şiddetin kullanılmasını veya bu konudaki tehdidi ifade etmektedir. Terör kelimesi, Çin'de bir tanım olarak bilim insanları, ulusal ve uluslararası kurum ya da kuruluşlar arasında farklılıklar göstermektedir. Çin yönetimi ise terörizmi üç kötülükten biri olarak addetmektedir. Çin'in terör algılamaları ise genel anlamda ülke içindeki bazı gruplara dayanmaktadır. Söz konusu gruplar Çin tarafından terör örgütü olarak kabul edilmiş olup 2000-2010 yılları arasında birçok kişinin ölümüne ya da yaralanmasına neden olan saldırılara imza attıkları iddia edilmektedir. Bu örgütlerin başında ise Doğu Türkistan İslami Hareketi (ETİM), Doğu Türkistan Kurtuluş Örgütü (ETLO) gelmektedir. Bununla birlikte Çin, kendi ülkesinde dinî aşırılıkçı ve ayrılıkçı olarak addettiği ve başka ülkelerdeki benzer yapıda olduğunu ifade ettiği örgütlere karşı mücadelede de uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde çalışmaktadır. Çin, terörle mücadele konusundaki çalışmalarını 2001 yılında ABD'de El-Kaide tarafından gerçekleştirilen saldırılar sonrası hızlandırmıştır. Bu noktada Çin, 2002 yılında çıkardığı bir belgede terörle mücadele ifadesini kullanmıştır. 2015 yılında ise Terörle Mücadele Yasasını çıkarmış, böylece terörle mücadele noktasında ne şekilde politikalar izleyeceğini ve adımlar atacağını belirlemiştir. Çalışmamızın ana amacı Çin'in terör algılamaları ve terörle mücadelesinin nasıl ve ne şekilde işlediğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda, çalışmada öncelikle Çin'de kabul gören terör tanımları ile terör algılamaları ele alınacak, ardından Çin tarafından terörist kabul edilen örgütler ile faaliyetleri anlatılacaktır. Sonrasında ise Çin tarafından uluslararası alanda terör örgütü olarak tensip edilen gruplara dair bilgi verilerek Çin'in yurt içi ve yurt dışında terörist gruplara karşı terörle mücadele yaklaşımı ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çin Halk Cumhuriyeti, Terör, Terörle Mücadele, Doğu Türkistan.

ka'daki bazı ülkelerde Çinlilere yapılan suikast ve saldırılar buna örnek verilebilir. Avrasya ülkeleriyle iş birliğine odaklanan bir kalkınma stratejisi olan Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in uluslararası terörizmin hedefi olduğu Orta Asya, Güney Asya ve Güneydoğu Asya'nın yanı sıra Orta Doğu ve Sahra altı Afrika'da devam etmektedir.

Yakın vadede, uluslararası terörizmle ilgili olarak bir Çin-ABD iş birliği ise kuvvetle muhtemel asgari düzeyde kalacaktır. Zira Çin ve ABD arasındaki gerilim hâlâ tam anlamıyla yumuşamış değildir. Dolayısıyla iki tarafın da yumuşamaya yönelik adımları uluslararası terörizme verecekleri ortak katkıları da olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyecektir.

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Clarke, Michael. (2018). Introduction: Terrorism and Counter-Terrorism in China, Michael Clarke (ed.), *Terrorism and Counter-Terrorism in China: Domestic and Foreign Policy Dimensions*, Oxford Academic.

Duchatel, Matthieu. (2016). "Terror Overseas: Understanding China's Evolving Counter-Terror Strategy," European Council on Foreign Relations Policy Brief, Ekim 2016.

Purbrick, Martin. (2017). Maintaining A Unitary State: Counter-Terrorism, Separatism, And Extremism In Xinjiang And China, *Asian Affairs*, 48-2, 236-256.

Wayne, Martin (2009). Inside China's War on Terrorism, *Journal of Contemporary China*, 18-59, 249-261.

Zhou, Zunyou, (2018). Fighting Terrorism According to Law: China's Legal Efforts against Terrorism. Michael Clarke (ed.), *Terrorism and Counter-Terrorism in China: Domestic and Foreign Policy Dimensions*, Oxford Academic.

KAYNAKÇA

"China Rejects Group's Attack Claim," Al Jazeera, 4 Ağustos 2008, <http://www.aljazeera.com/news/asiapacific/2008/07/200872618311298883.html> (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

"China seeks co-op worldwide to fight East Turkistan terrorists", China Daily, 15 Aralık 2003, https://www.chinadaily.com.cn/en/doc/2003-12/15/content_290633.htm (Erişim Tarihi: 18.12.2022).

"Chinese FM Tang in Turkey to Enhance Bilateral Ties", Agence France Presse (AFP), 6 Ocak 2001.

"Eastern Turkistan terrorist killed", China Daily, 24 Aralık 2003, www.chinadaily.com.cn/en/doc/2003-12/24/content_293163.htm (Erişim Tarihi: 13.12.2022).

"Kurultay hakkında", Dünya Uygur Kongresi, 8 Aralık 2007, <https://tr.uyghurcongress.org/世界ウイグル会議のご紹介/> (Erişim Tarihi: 18.12.2022).

- The Uighurs and China's Regional Counter-Terrorism Efforts. (2017). Uyghur Academy, <https://akademiye.org/en/?p=499> (Erişim Tarihi: 25.12.2022).
- "Terror List with Links to al-Qaeda Unveiled," China Daily, 16 Aralık 2003, http://www.chinadaily.com.cn/en/doc/2003-12/16/content_290658.htm (Erişim Tarihi: 18.12.2022).
- Brady, Brendan. (2010). Beijing's moneyed advance on Southeast Asia. CBC, 5 Mart 2010. <https://www.cbc.ca/news/world/beijing-s-moneyed-advance-on-southeast-asia-1.955279> (Erişim Tarihi: 24.12.2022).
- Boehler, Patrick. (2014). China pledges help to Nigeria's hunt for Boko Haram militants, South China Morning Post, <https://www.scmp.com/news/china-insider/article/1507498/china-pledges-help-nigerias-hunt-boko-haram-militants> (Erişim Tarihi: 27.12.2022).
- China publishes names of six terrorists, China Daily, 6 Nisan 2012, https://www.chinadaily.com.cn/china/2012-04/06/content_14989239.htm (Erişim Tarihi: 12.12.2022).
- Clarke, Colin ve Kan, Paul. (2017). Uighur Foreign Fighters: An Underexamined Jihadist Challenge. Terrorism and Counter-Terrorism Studies.
- Clarke, Michael. (2018). Introduction: Terrorism and Counter-Terrorism in China, Michael Clarke (ed.), Terrorism and Counter-Terrorism in China: Domestic and Foreign Policy Dimensions, Oxford Academic.
- Counter-Terrorism Law, Madde 3, 27 Aralık 2015, <https://www.chinalawtranslate.com/en/counter-terrorism-law-2015/> (Erişim Tarihi: 06.12.2022).
- Çin Devlet Konseyi Beyaz Kitap, Development And Progress In Xinjiang, 21 Eylül 2009, <https://china.usc.edu/prc-state-council-white-paper-development-and-progress-xinjiang-sept-21-2009> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Çin Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, China's National Defense in 2010, Mart 2011, english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284525.htm (Erişim Tarihi: 05.12.2022).
- Çin Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, Xinjiang'ın Tarihi ve Gelişimi, Mayıs 2003, http://english.gov.cn/official/2005-07/28/content_17948.htm (Erişim Tarihi: 05.12.2022).
- Çin Devlet Konseyi, Vocational Education and Training in Xinjiang, 2019. english.www.gov.cn/archive/whitepaper/201908/17/content_WS5d57573cc6d0c6695ff7ed6c.html (Erişim Tarihi: 20.12.2022).
- Duchatel, Matthieu. (2016). "Terror Overseas: Understanding China's Evolving Counter-Terror Strategy," European Council on Foreign Relations Policy Brief, Ekim 2016.
- Group of 173 Uyghurs Freed From Thai Detention Arrive in Turkey, Radio Free Asia (RFA), 1 Temmuz 2015, <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/arrival-07012015160103.html> (Erişim Tarihi: 23.12.2022).
- Gunaratna, R., Acharya, A. ve Pengxin, W. (2010). Uighur Separatism: East Turkistan Groups. In: Ethnic Identity and National Conflict in China. Palgrave Macmillan, New York.
- Islamic State says it killed two Chinese teachers kidnapped in Pakistan, Reuters, 8 Haziran 2017, <https://www.reuters.com/article/us-pakistan-china-islamic-state-idUSKBN18Z200> (Erişim Tarihi: 20.12.2022).
- Jardine, Bradley. (2022). Great Wall of Steel China's Global Campaign to Suppress the Uyghurs. Wilson Center. Mart 2022.
- Maizland, Lindsay. (2022). China's Repression of Uyghurs in Xinjiang. CFR. <https://www.cfr.org/background/china-xinjiang-uyghurs-muslims-repression-genocide-human-rights> (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

- National Endowment for Democracy, "Çin (Sincan-Doğu Türkistan)," <http://www.ned.org/region/asia/eastturkistan-2014/> (Erişim Tarihi: 18.12.2022).
- Page Jeremy ve Levin Ned (2014). Çin'deki Uygurlara cihat çağrısı. The Wall Street Journal, <https://www.wsj.com/articles/cindeki-uygurlara-cihat-cagrs-1403777497> (Erişim Tarihi: 22.01.2023).
- Position Paper on China's Cooperation with the United Nations, Çin Dışişleri Bakanlığı, 22 Ekim 2021, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wjzcs/202110/t20211022_9609380.html (Erişim Tarihi: 24.12.2022).
- Purbrick, Martin. (2017). Maintaining A Unitary State: Counter-Terrorism, Separatism, And Extremism In Xinjiang And China, *Asian Affairs*, 48-2, 236-256.
- Ramos, Roy. (2017). Philippines receive \$7M arms donation from China, Anadolu Ajansı (AA), <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/philippines-receive-7m-arms-donation-from-china/850623> (Erişim Tarihi: 24.12.2022).
- Ranganathan, C. V. (2004). Facing Twenty-First Century Challenges On The Foundation Of Panchsheel. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 8(4), s. 11-17.
- Shambaugh, David ve Murphy, Dawn. (2013). US-China Interactions in the Middle East, Africa, Europe, and Latin America, David Shambaugh (Ed.), *Tangled Titans: The United States and China*, Rowman and Littlefield.
- Stephen Aris, Shangai Cooperation Organization, International Peace Institute, Aralık 2013.
- Tanner, Murray Scot ve Bellacqua, James. (2016). China's Response to Terrorism. Haziran 2016. US-China Economic and Security Review Commission.
- U.S. Department of the Treasury, "Press Statement on the UN Designation of the Eastern Turkistan Islamic Movement," 12 Eylül 2002), <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/po3415.aspx> (Erişim Tarihi: 15.12.2022).
- US Commission on International Religious Freedom (USCIRF), "China" Annual Report 2017, Washington.
- US Commission on International Religious Freedom. (2017). "China," USCIRF Annual Report 2017, Washington, DC.
- US Deparment of State, Terrorist Exclusion List, <https://www.state.gov/terrorist-exclusion-list/> (Erişim Tarihi: 11.12.2022).
- Wayne, Martin. (2009). Inside China's War on Terrorism, *Journal of Contemporary China*, 18-59, 249-261.
- Xu, Beina. (2014). Holly Fletcher ve Jayshree Bajoria, The East Turkestan Islamic Movement (ETIM), Conseil on Foreign Relations, 4 Eylül 2014, <https://www.cfr.org/backgrounder/east-turkestan-islamic-movement-etim> (Erişim Tarihi: 09.12.2022).
- Yue, Xu Jing ve Wu, Wei. (2006). "Official Responsible for Antiterrorist Bureau of Ministry of Security Speaks about China's Antiterrorist Measures," *Xinhua*, 26 Ağustos 2006.
- Zhou, Zunyou, (2018). Fighting Terrorism According to Law: China's Legal Efforts against Terrorism. Michael Clarke (ed.), *Terrorism and Counter-Terrorism in China: Domestic and Foreign Policy Dimensions*, Oxford Academic.

JAPONYA'DA TERÖR, TERÖRİZM VE TERÖRLE MÜCADELE

Keisuke Wakizaka

ÖZET

Bu çalışma “terörizmin 4 dalgası” bağlamında Japonya’daki terör hareketinin tarihsel süreci ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya’nın terörle mücadele politikasını ele almaktadır. Japonya’daki gelişmelere bakıldığında Radikal İslamcı örgütlerin terör eylemleri Japonya’da gözlenmemişken genel itibarıyla İkinci Dünya Savaşı sona erene kadar Kore milliyetçilerinin, 1970’li-1980’li yıllarda Japon Kızıl Ordusu’nun, 1990’lı yıllarda yeni dinî örgüt Aum Shinrikyo’nun terör eylemleri Japonya’nın gündeminde yer almaktaydı ve Japonya’daki süreç de “terörizmin 4 dalgası” teorisine uymaktadır. Japonya’nın terörle mücadele politikası konusunda özellikle 1945 yılından sonra Japonya hukuki engeller, iç kamuoyunun pasifist tutumu, siyasi-bürokratik yapısı ve istihbarat yapılanmasının dağınık ve karmaşık yapısından dolayı terörle mücadelede geri kalmış ve sert politikaları uygulayamazdı. Bu durumun karşısında 21. yüzyıldan sonra anayasanın maddeleri üzerindeki yorumlar ve kurumsal yapılar üzerinde büyük ölçekli reformlar yapılmıştır. Ayrıca dış politika konusunda da bölge ülkelerinin politikasında asistanlık yapmaya yönelmiş ve bu süreç terörle mücadele politikasını etkilemektedir.

GİRİŞ

1789 yılında meydana gelen Fransız devriminden sonra ulus-devlet sistemi dünyaya yayılmış ve dünyada yeni sistem hâkimiyeti kazanmıştır. Ayrıca 19. yüzyılda kapitalist ekonomik sistemin yükselmesi ve emperyalizmin Avrupa ülkeleri tarafından benimsenmesiyle birlikte terörizm de dünyaya yayılmış ve dünyadaki savaşın taktikleri önemli derecede değişmiştir. Özellikle günümüzde küreselleşme sürecinin ilerlemesi ve devlet dışı aktörlerin yükselmesi sebebiyle terör meselesi artık bölgesel sorundan çıkıp küresel-uluslararası sorun olarak gündemde yer almaktadır.

Normalde terör meselesi tartışılırken ağırlıklı olarak Orta Doğu ve Afrika ele alınmakta ve Japonya gibi Uzakdoğu’daki terörizme fazla değinilmemiştir.

uyum sağlayamamış ve Japonya'yı terörle mücadelesi konusunda zayıf tutmaktaydı. Durum böyleyken günümüzde terörle mücadele için Japonya siyaseti üzerinde ciddi değişimler devam etmekte ve bu süreç terörle mücadele politikasını da etkilemektedir.

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Akçadağ, E. (2010). Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları. *Bilge Strateji*, 2 (3): 1-28.

Doğrul, M. (2017). *Japonya'nın Terörle Mücadele Politikası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

McCargo, D. (2004). *Contemporary Japan*. New York: Palgrave Macmillian Press.

McCormack, G. ve Box M. (2004). Terror in Japan. *The Asia-Pacific Journal*, 2 (6), 1-17.

Miyaoka, T. (1998). Terrorist Crises Management in Japan: Historical Development and Changing Response (1970-1997). *Terrorism&Political Violence*, 10 (2), 23-52.

KAYNAKÇA

Akçadağ, E. (2010). Yumuşak Güç Japonya'nın Sert Güç Arayışları. *Bilge Strateji*, 2 (3): 1-28.

Biçer, R. S. S. (2020). Modern Terörizmin Beşinci Dalgası: Devletlerin Uluslararası Terörist Örgütlerle İş Birliğinin Sebepleri ve Sonuçları. *Güvenlik Strateji Dergisi*, 16 (36), 915-945.

Davies, B. (2006). *Terörizm: Ortadoğu'da Şiddet Dünyada Terör*. (Çev. P. Bulut). İstanbul: Truva.

Doğrul, M. (2017). *Japonya'nın Terörle Mücadele Politikası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Gallagher, A. (2003). *The Japanese Red Army*. New York: Rosen Publishing.

Hara, T. (1989). *Shiberia-Shuppei: Kakumeito Kanshou (1917-1922)* [Sibirya Harekâtı: Devrim ve Müdahale (1917-1922)]. Tokyo: Chikuma-Shobou.

Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.

Ikegami, A., ve Sato, M. (2021). *Gekidou Nihon Sayokushi: Gakuseiundouto Kagekiha (1960-1972)* [Japon Sol Hareketinin Tarihi: Öğrenci Hareketleri ve Aşırı Gruplar (1960-1972)]. Tokyo: Kodan-sha.

Jones, S. G., ve Libichi, M. (2008). *How Terrorist Groups Ends: Lessons for Countering al Qa'ida*. Santa Monica: Rand Cooperation.

Kaplan, D. E., ve Marshall, A. (1996). *The Cult at the End of the World*. New York: Crown Publishers.

Kaplan, J., Costa, C. P. (2015). "The Islamic State and the New Tribalism". *Terrorism & Political Violence*, 27 (5), 926-969.

- Katsuyuki, Y. (2015, Ekim 8). Abe's Hollow Victory. Erişim Adresi: <http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2015/abes-hollow-victory>
- Kokubun, N. (2018). Kankoku Rinjiseihu Kenpoubunshoniokeru Kokkakousou [Kore Geçici Hükümeti Anayasası'nda Devlet İdeali]. *Nagoya Daigaku Housei Ronshuu*, 277, 213-239.
- Lifton, R. J. (1999). *Destroying the World to Save: Aum Shinrikyo, Apocalyptic Violence, and New Global Terrorism*. New York: Henry Holt and Co.
- Lutz, B. J. (2004). *Global Terrorism*. New York: Routledge.
- Martin, G. (2010). *Understanding Terrorism Challenges, Perspectives, & Issue*. New York: Sage Publications.
- McCargo, D. (2004). *Contemporary Japan*. New York: Palgrave Macmillian Press.
- McCormack, G. ve Box M. (2004). Terror in Japan. *The Asia-Pacific Journal*, 2 (6), 1-17.
- Metraux, D. A. (1995). Religious Terroism in Japan; The Fatal Appel of Aum Shinrikyo. *Asian Survey*, 35 (12), 1140-1154.
- Miyaoka, T. (1998). Terrorist Crises Management in Japan: Historical Development and Changing Response (1970-1997). *Terrorism&Political Violence*, 10 (2), 23-52.
- Morikawa, T. (1976). *Chousen Dokuritsu Undou Ansatsushi* [Kore Bağımsızlık Hareketinde Sui-kast Olayları]. Tokyo: Sanichi-Shobou.
- Rapoport, D. C. (2004). The Four Waves of Modern Terrorism. A. K. Cronin ve J. M. Ludes (Eds.) *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy* içinde (s. 46-73). Washington D.C.: Georgetown University Press.
- Rosenau, W. (2001). Aum Shinrikyo's Biological Weapons Program: Why Did It Fail?. *Studies in Conflict & Terrorism*, 24(4), 289-301.
- Sasaki, H. (1985). *Chousen-Sensou Zenshitoshiteno Kankoku Dokuritsu Undouno Kenkyuu* [Kore Savaşı Öncesi Tarihi olarak Kore Bağımsızlık Hareketi üzerinde Bir İnceleme]. Tokyo: Kokusho-Kankoukai.
- Southgate, E. J. (2003). From Japan to Afghanistan: The U.S.-Japan Joint Security Relationship, The War on Terror, and the Ignominious End of the Pacifist State?. *The University of Pennsylvania. Law Review*, 151 (4), s. 1599-1606.
- Stratfor. (2015, Mart 2). Japan's Intelligence Reform Inches Forward. Erişim adresi: <https://www.stratfor.com/analysis/japans-intelligence-reform-inches-forward>
- Yee, T. H. (2016, Eylül 07). Japan Announces \$596.8m Aid to Counter Terrorism. Erişim Adresi: <http://www.straitstimes.com/asia/east-asia/japan-announces-5968m-aid-to-counter-terrorism>

**THE THEATRICAL REPRESENTATIONS OF
TRAUMATIZED PSYCHE:
BESIDE HERSELF, THE SKRIKER AND CRAVE**

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Metin Çameli

THE THEATRICAL REPRESENTATIONS OF TRAUMATIZED PSYCHE: BESIDE HERSELF, THE SKRIKER AND CRAVE

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Metin Çameli

Publishing No.: 1507
ISBN: 978-625-398-342-0
E-ISBN: 978-625-398-341-3
Edition: 1st Edition, March 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Çameli, Muhammed Metin.

The Theatrical Representations of Traumatized Psyche: Beside Herself, The Skriker and Crave / Muhammed Metin Çameli

1. Edition, VIII + 150 p., 13,5x21,5 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-342-0

E-ISBN: 978-625-398-341-3

1. Psychic Trauma 2. Trauma and Theatre 3. Language and Trauma

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com - **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Beştepe/Çankaya/ANKARA

CONTENTS

ABSTRACT	iii
PREFACE	v
INTRODUCTION	1
Chapter I	
“I WAS NEVER ON MY OWN.”: SARAH DANIELS’ BESIDE HERSELF	37
Chapter II	
“MY DAD DID THINGS TO ME. I NEVER TOLD YOU THAT. MY MUM SHUT ME IN THE CUPBOARD.”: CARYL CHURCHILL’S THE SKRIKER	71
Chapter III	
“LISTEN. I AM HERE TO REMEMBER. I NEED TO... REMEMBER. I HAVE THIS GRIEF AND I DON’T KNOW WHY.”: SARAH KANE’S CRAVE	103
CONCLUSION	131
BIBLIOGRAPHY	143
ABOUT THE AUTHOR	149

BIBLIOGRAPHY

- Ablett, Sarah J.: **Dramatic Disgust: Aesthetic Theory and Practice from Sophocles to Sarah Kane**, Bielefeld, transcript, 2020.
- Adishesiah, Sian: **Churchill's Socialism: Political Resistance in the Plays of Caryl Churchill**, UK, Cambridge Scholars Publishing, 2009.
- Amich, Candice: "Bringing the Global Home: The Commitment of Caryl Churchill's *The Skriker*," **Modern Drama**, Vol. 50, No:3, 2007, pp. 394-513.
- Angelica, Jade C.: **A Moral Emergency: Breaking the Cycle of Child Sexual Abuse**, Kansas City, Sheed & Ward, 1993.
- Armstrong, Jolene: **Cruel Britannia: Sarah Kane's Postmodern Traumatics**, Switzerland, PeterLang, 2015.
- Artaud, Antonin: **Theatre and Its Double**, New York, Grove Press, 1958.
- Arya, Rina: **Abjection and Representation: An Exploration of Abjection in the Visual Arts, Film and Literature**, New York, Palgrave Macmillan, 2014.
- Aston, Elaine: "Daniels in the Lion's Den: Sarah Daniels and the British Backlash," **Theatre Journal**, Vol. 47, No: 3, 1995, pp. 393-403.
- Aston, Elaine: **Feminist Views on the English Stage Women Playwrights, 1990-2000**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Aston, Elaine & Elin Diamond: **The Cambridge Companion To Caryl Churchill**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- Balaev, Michelle: **Contemporary Approaches in Literary Trauma Theory**, New York, Palgrave Macmillan, 2014.
- Barnett, Claudia: "Reveangance is gold mine, sweet: Alchemy and Archetypes in Caryl Churchill's *The Skriker*," **Essays in Theatre**, Vol.19, No: 1 2000, pp. 45-57.
- Bartleet, Carina: "The Scene of Disgust: Realism and its Malcontents The Audience and the Abject," **Theatres of Thought: Theatre, Performance and Philosophy**, UK, Cambridge Scholars Publishing, 2007, pp. 13-31.
- Bhadra, Suranjana: "Beyond Feminism: Damaged Motherhood in Caryl Churchill's *The Skriker*," **International Journal of Humanities and Social Science Invention**, Vol. 3, No:10, 2014, pp. 16-23.
- Brandell, Jerrold R. & S. Ringel **Trauma: Contemporary Directions in Theory, Practice and Research**, USA, Sage Publications, 2012.
- Breese, Elizabeth Butler: "Claiming Trauma through Social Performance: The Case of *Waiting for Godot*," **Narrating Trauma: On the Impact of Collective Suffering**, ed. by Ron Eyerman, Jeffrey C. Alexander, and Elizabeth Butler Breese, London, Paradigm Publishers, 2011, pp. 213-237.

- Buck Craig & Susan Forward: **Betrayal of Innocence: Incest and Its Devastation**, New York, Penguin, 1978.
- Buse, Peter: **Drama+Theory**, Manchester, Manchester University Press, 2001.
- Caruth, Cathy: **Trauma: Explorations in Memory**, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1995.
- Caruth, Cathy: "Trauma, Time and Address," **The Routledge Companion to Literature and Drama**, ed. by Colin Davis and Hanna Meretoja, London and New York, Routledge, 2020, pp. 79-89
- Caruth, Cathy: **Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, History**, Baltimore, Johns Hopkins University, 1996.
- Churchill, Caryl: **The Skriker**, London, Nick Hern Books, 1994.
- Cousin, Geraldine: **Women in Dramatic Place and Time: Contemporary Female Characters on Stage**, London and New York, Routledge, 1996.
- Crosthwaite, Paul: **Trauma, Postmodernism and the Aftermath of World War II**, London, Palgrave Macmillan, 2009.
- Crouthamel, Jason & Peter Leese: **Traumatic Memories of the Second World War and After**, Denmark and USA, Palgrave Macmillan, 2016.
- Cuder, Eva Gil: "More Than Words: Drama and Spectrality for the Articulation of Trauma," **Journal of English Studies**, Vol. 10, 2012, pp. 65-80.
- Daniels, Sarah: **Daniels Plays 2: Cut Girls; Beside Herself; Head-rot Holiday; Madness of Esme and Shaz**, London, Methuen Drama, 1997.
- Duggan, Patrick: **Trauma-Tragedy: Symptoms of Contemporary Performance**, Manchester, Manchester University Press, 2012.
- Duggan, Patrick: "Trauma and Drama/Theatre/Performance," **The Routledge Companion to Literature and Drama**, ed. by Colin Davis and Hanna Meretoja, London and New York, Routledge, 2020, pp. 328-339
- Felluga, Dino: "Modules on Kristeva: On Psychosexual Development," 06.03.2021, (Online) <https://cla.purdue.edu/academic/english/theory/psychoanalysis/kristevadevelop.html>.
- Felman, Shoshana & Laub: **Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History**, London, Routledge, 1992.
- Fisler, Rita & A. van der Kolk: "Dissociation and the Fragmentary Nature of Traumatic Memories: Overview and Exploratory Study," **Journal of Traumatic Stress**, Vol. 8, No:4, 1995, pp. 505-525.
- Freud, Sigmund: **The Aetiology of Hysteria The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud**, ed and translated by J. Strachey, London, Hogarth Press, 1962. (Original work published in 1896)

- Freud, Sigmund:**Beyond the Pleasure Principle**, Standard edition, vol. 18, pp. 1-65, reprinted in Penguin Library, vol. 11, Harmondsworth, Penguin, [1920a] 1984.
- Freud, Sigmund: **Beyond the Pleasure Principle**, London, Norton, 1959 [1920].
- Freud, Sigmund & J. Strachey(ed.):**Beyond the pleasure principle: the standart edition of the complete psychological works of Sigmund Freud**, London, The Hogarth Press: The Institute of Psycho-Analysis, 1955.
- Froula, Christine:“The Daughter’s Seduction: Sexual Violence and Literary History,” **Journal of Women in Culture and Society**, Vol. 11, No: 4, 1986, pp. 621-643.
- Gilbert, M. Sandra & Susan Gubar:**The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth- Century Literary Imagination**, New Haven and London, Yale University Press, 2000.
- Griffin, Gabriele:“Violence, abuse, and gender relations in the plays of Sarah Daniels,” **The Cambridge Companion To Modern British Women Playwrights**, ed. by Elaine Aston and Janelle Reinelt, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, pp. 194-211.
- Griffiths, Jennifer L.:**Traumatic Possessions: The Body and Memory in African American Women’s Writing and Performance**, the USA, University of Virginia Press, 2009.
- Grimm, Brothers:**The Complete Grimm’s Fairy Tales**, New York, Pantheon Books, 1994.
- Gritzner, Karoline:**Adorno and Modern Theatre: The Drama of the Damaged Self in Bond, Rudkin, Barker and Kane**, UK, Palgrave Macmillan, 2015.
- Goarzin, Anne:Articulating Trauma,” **OpenEdition Journals**, Vol.36, No: 1, 2011, pp. 11-22.
- Goldberg, A.:“Trauma, Narrative, and Two Forms of Death,” **Literature and Medicine**, Vol. 25, No: 1, 2006, pp. 122-141.
- Haaken, Janice:“Heretical Texts: The Courage to Heal and the Incest Survivor Movement,”**New Versions of Victims**, ed. by Sharon Lamb, London, New York University Press, 1999, pp. 13-41.
- Habib, M.A.R.:**A History of Literary Criticism: From Plato to the Present**, UK, Blackwell Publishing, 2005.
- Herman, Judith: **Trauma and Recovery**, New York, Basic Books, 1992.
- Herring, George C.:“The Cold War and Vietnam” **OAH Magazine of History**, Vol. 18, No:5, 2004, pp.18-21.
- Hopgood, Jeromy:**The Projection Designer’s Toolkit**, New York, Routledge, 2022.
- Howard, Jean E:“On owning and owing: Caryl Churchill and the nightmare of capital,” **The Cambridge Companion To Caryl Churchill**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, pp. 36-51.

- Huberman, Georges-Didi:**Invention of Hysteria**, London, The MIT Press, 2003.
- Huyssen, Andreas:**Present Pasts: Urban Palimpsests and the Politics of Memory**, Stanford, Stanford University Press, 2003.
- Kane, Sarah:**Complete Plays**, London, Methuen Publishing Ltd., 2001.
- Kellerman, Natan P. F.:**Holocaust Trauma: Psychological Effects and Treatment**, New York, iUniverse, 2009.
- Kolk, Bessel Van der:**The Body Keeps The Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma**, New York, Penguin Group, 2014.
- Kolk, Bessel Van der: "The Body Keeps the Score: Memory and the Evolving Psychobiology of Posttraumatic Stress" *Harvard Review of Psychiatry*, Vol.1, No:5, 1994, pp. 253-265.
- Kolk, Bessel Van der: Foreword by Bessel A. Van der Kolk, M.D., **Trauma and the Body: A Sensorimotor Approach to Psychotherapy**, ed. by Pat Ogden, Kekuni Minton and Clare Pain, New York, W. W. Norton & Company, 2006.
- Kolk & McFarlane & Weisaeth:**Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body and Society**, New York, The Guilford Press, 1996.
- Kovaceva, Elizabet:**Abjection in Selected Plays by Sarah Kane, Caryl Churchill, and Tim Crouch**, Master's thesis, Univerzita Karlova, Praha, 2017, <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/163777/?lang=en>.
- Kristeva, Julia: "On Pre-Oedipal Language," 06.03.2021, (Online), <https://www.youtube.com/watch?v=tNkLlxzZTys>.
- Kristeva, Julia:**Powers of Horror: An Essay on Abjection**, Leon S. Roudiez (trans.by), New York, Columbia University Press, 1982.
- Kritzer, Amelia Howe: "Damaged Myth in Caryl Churchill's *The Skriker*", **Dramatic Revisions of Myths, Fairy Tale and Legends: Essays on recent plays**, ed. by Verna A. Foster, Jefferson, NC, McFarland & Company, 2012, pp. 112-123.
- Lacan, Jacques:**Ecrits, A Selection**, translated from the French by Alan Sheridan, New York, W. W. Norton & Company Inc., 1977.
- LaPlanche, J & J. B. Pontalis:**The Language of Psychoanalysis**, New York, Norton, 1973.
- Lehmann, Hans-Thies:**Postdramatic Theatre**, trans. by Karen-Jürs-Munby, London and New York, Routledge, 2006.
- Luckhurst, Roger:**The Trauma Question**, New York, Routledge 2008.
- Madikizela & van der Merve:**Narrating Our Healing: Perspectives on Working Through Trauma**, UK, Cambridge Scholars Publishing, 2007.
- Morris, Pam:**Literature and Feminism: An Introduction**, Oxford, U.K., Blackwell Publishers, 1993.

- Nietzsche, Friedrich:**The Birth of Tragedy And Other Writings**,ed. by Raymond Geuss and Ronald Speirs, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Ovadija, Mladen:**Dramaturgy of Sound in the Avant-garde and Postdramatic Theatre**, Montreal, McGill Queen's University Press, 2013.
- Page, Herbert W.:**Injuries of the Spine and Spinal Cord and Nervous Shock**, London, J. and A. Churchill, 1883.
- Paryz, Marzena Sokolowska:“The Exploitation of Trauma: (Mis-) Representations of Rape Victims in the War Film,” **Languages of Trauma: History, Memory and Media**, ed. by Peter Leese, Julia Barbara Köhne and Jason Crouthamel, Toronto, University of Toronto Press, 2021, pp. 265-293.
- Pederson, Joshua:“Speak, Trauma: Toward a Revised Understanding of Literary Trauma Theory,” **NARRATIVE**, Vol. 22, No:3, 2014, pp. 333-353.
- Perrault, Katherine:“Beyond the Patriarchy: Feminism and the Chaos of Creativity,” **Journal of Dramatic Theory and Criticism**, Vol.17, No:1, 2002, pp. 45-68.
- Rance, Valerie: “Biblical Personalities and Trauma: Towards A Theology of Wellbeing”, **ResearchGate**, June 2015,(Online), <https://www.researchgate.net/publication/278727688>, 24.04.2021.
- Rebellato, Dan:“Interview with Sarah Kane”, **Brief Encounter Platform**, Royal Holloway College, London 1998.
- Rothberg, Michael: **Multidirectional Memory**, Stanford, Stanford University Press, 2009.
- Saunders, Graham & De Vos:**Sarah Kane in Context**, Manchester, Manchester University Press, 2010.
- Schönfelder, Christa: **Wounds and Words: Childhood and Family Trauma in Romantic and Postmodern Fiction**, Bielefeld, transcript Verlag, 2013.
- Sierz, Aleks:**In-Yer-Face Theatre: British Drama Today**, London, Faber and faber, 2001.
- Stafford, Anika:“Feminist Abuse Survivor Narratives in Angel and Sarah Daniels’s Beside Herself,” **The Literary Angel: Essays on Influences and Traditions Reflected in the Joss Wheden Series**, the USA, McFarland Company, 2010, pp. 85-98.
- Stephenson, Heidi and Langridge: **Rage and Reason Women Playwrights on Playwriting**, London, Methuen, 1997.
- Sütterlin, Nicole A.:“History of Trauma Theory,” ed. by Colin Davis, Hanna Meretoja, **The Routledge Companion to Literature and Trauma**, NewYork, Routledge, 2020, pp. 11-22.
- Tait, Peta:**Forms of Emotion: Human to Nonhuman in Drama, Theatre and Contemporary Performance**, New York, Routledge, 2022.
- Tatar, Maria:**Off with Their Heads!: Fairy Tales and the Culture of Childhood**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1992.

- Visvis, Vikki: "Traumatic Representation: The Power and Limitations of Storytelling as "Talking Cure" in Michael Ondaatje's *In the Skin of a Lion* and *The English Patient*," **ARIEL: A Review of International English Literature**, Vol. 40, No: 4, Oct. 2009, pp. 89-108.
- Wald, Christina:**Hysteria, Trauma and Melancholia Performative Maladies in Contemporary Anglophone Drama**, New York, Palgrave Macmillan, 2007.
- Wallace, Clare:**Suspect Cultures**, Prague, Litteria Pragensia, 2006.
- Wandor, Michelene:**Look Back in Gender: Sexuality and the Family in Post-War British Drama**, New York, Routledge Revivals, 2015.
- Wilson, Ann: "Failure and the Limits of Representation in the *Skriker*," ed. by Sheila Rabillard , **Essays on Churchill: Contemporary Representations**, Winnipeg, Blizzard Publishing, 1998, pp.174-188.
- Wilson, John. P.: "The Historical Evolution of PTSD Diagnostic Criteria: From Freud to DSM- IV," **Journal of Traumatic Stress**, Vol. 7, No: 4, 1994, pp. 681-698.
- Wolfe, Graham: "Shapeshifting in Caryl Churchill's *The Skriker*," **Journal of the Fantastic in the Arts**, Vol. 22, No: 2, 2011, pp. 234-256.

TOPLUMSAL DÜZEN: VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Doç. Dr. Ramazan Özbek

TOPLUMSAL DÜZEN: VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Doç. Dr. Ramazan Özbek

Yayın No.: 4503

Eğitim: 930

ISBN: 978-625-427-588-3

E-ISBN: 978-625-427-589-0

Basım Sayısı: 1. Basım, Mayıs 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özbek, Ramazan.

Toplumsal Düzen: Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi / Ramazan Özbek

1. Basım, X + 284 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-427-588-3

E-ISBN: 978-625-427-589-0

1. Vatandaşlık 2. İnsan Hakları 3. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	iii
ÖN SÖZ	v
I. GİRİŞ	1
1.1. Genel Durum	4
1.2. İnsan Toplum ve Kültür	8
1.3. Sosyal Kurumlar Bağlamında İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitiminde Rol Oynayan Etmenler	10
1.3.1. Aile Kurumu ve Sosyal Fonksiyonları	10
1.3.2. Eğitim Kurumu ve Fonksiyonları	11
1.3.2.1. İnfomal Eğitim	12
1.3.2.2. Formal Eğitim	14
1.3.2.2.1. Örgün Eğitim	14
1.3.2.2.2. Yaygın Eğitim	14
1.3.2.2.3. Eğitimin İşlevleri	15
1.3.3. Din Kurumu ve Fonksiyonları	16
1.3.4. Siyaset Kurumu ve Fonksiyonları	19
1.3.5. Sivil Toplum Kuruluşları ve Fonksiyonları	19
1.4. Toplumsal Yaşamı Düzenleyen Kurallar ve Nitelikleri	20
1.4.1. Din ve Ahlak Kuralları	21
1.4.2. Örf ve Âdet Kuralları	23
1.4.3. Sosyal Teamüller	23
1.4.4. Hukuk Kuralları	24
2. SİYASAL SİSTEMLER	27
2.1. Özgürlükçü Yönetim Biçimleri	29
2.2. Baskıcı Yönetim Biçimleri	38
3. VATANDAŞLIK VE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ	41
3.1. Vatan Kavramı	41
3.2. Vatandaş (Yurttaş) ve Vatandaşlık (Yurttaşlık)	43
3.3. Vatandaşlık Eğitimi	58
3.3.1. Vatandaşlık Eğitiminin Anlamı	58
3.3.2. Vatandaşlık Eğitiminin Amaçları	59

3.4. Bir İlişki Olarak Vatandaşlık	63
3.5. Vatandaşlık Eğitiminin Boyutları	64
3.6. Vatandaşlık Kavramının Tarihsel Gelişimi	66
3.7. Vatandaşlık Görevleri.....	67
3.7.1. Seçme ve Seçilme Hakkı ve Görevi	69
3.7.2. Vatandaşların Vergi Görevi.....	70
3.7.3. Vatandaşların Vatan Hizmeti Görevi.....	70
3.7.4. Vatandaşların Kanunlara ve Kurallara Saygılı Olma Görevi.....	72
4. İNSAN HAKLARI.....	73
4.1. Hak ve Özgürlük.....	73
4.2. İnsan Hakları Kavramı.....	75
4.3 İnsan Haklarının Sınıflandırılması.....	77
4.3.1. Birinci Kuşak Haklar (Klasik Haklar)	78
4.3.2. İkinci Kuşak Haklar (Sosyal Haklar).....	79
4.3.3. Üçüncü Kuşak Haklar (Dayanışma Hakları)	80
4.4. İnsan Haklarının Temelleri	81
4.4.1. İnsan Haklarının Felsefi Temelleri	81
4.4.2. İnsan Haklarının Sosyal Temelleri	84
4.4.3. İnsan Haklarının Hukuki Temelleri	85
4.5.İnsan Haklarının Sınırlandırılması.....	89
4.6. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi.....	91
4.6.1. İlk Çağ'da İnsan Hakları	92
4.6.2. Orta Çağ'da İnsan Hakları.....	93
4.6.2.1. Batı'da İnsan Hakları.....	94
4.6.2.2. Doğu'da İnsan Hakları.....	96
4.6.2.2.1. Kur'an (644).....	98
4.6.2.2.2. Magna Charta (Büyük Ferman) (1215)	100
4.6.3. Yeni Çağ'da İnsan Hakları	101
4.6.3.1. İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi (1689).....	105
4.6.3.2. Virginia İnsan Hakları Bildirisi (12 Haziran 1776)	106
4.6.3.3. ABD Bağımsızlık Bildirgesi (4 Temmuz 1776)	107
4.6.3.4. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi (3 Eylül 1791).....	109
4.6.4. XX. Yüzyılda İnsan Hakları	111
4.6.4.1. Dünyada İnsan Hakları	111
4.6.4.2. Türkiye'de İnsan Hakları.....	112
4.6.4.3. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)	118
4.6.5. BM'nin Yayımladığı Diğer İnsan Hakları Belgeleri	119
4.6.6. İnsan Haklarıyla İlgili Uluslararası Kuruluşlar.....	121

5. İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ	125
5.1. İnsan Hakları Eğitiminin Anlamı.....	125
5.2. İnsan Hakları Eğitiminin Amaçları	127
5.3. Uluslararası Belgelerde İnsan Hakları Eğitimi	130
5.3.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde İnsan Hakları Eğitimi	131
5.3.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde İnsan Hakları Eğitimi	131
5.3.3. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.....	132
5.3.4. Uluslararası, İşbirliği ve Barış İçin Eğitim ve İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere İlişkin Eğitim Tavsiye Kararı (19 Kasım 1974).....	133
5.3.5. Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Öğretimi Kararı (25 Ekim 1978).....	134
5.3.6. Avrupa Konseyinin, Okullarda İnsan Hakları Öğretimi Tavsiye Kararı (14 Mayıs 1985)	134
5.3.7. BM İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Genel Kurul Kararı ve Eylem Planı	135
5.3.8. İnsan Hakları ile İlgili Uluslararası Kuruluşlar.....	138
5.4. T.C. Anayasası'nda ve Millî Eğitim Mevzuatı'nda İnsan Hakları Eğitimi	138
5.4.1. T.C. Anayasası'nda İnsan Hakları Eğitimi	138
5.4.2. Millî Eğitim Mevzuatı'nda İnsan Hakları Eğitimi.....	140
5.4.3. Türkiye'de Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ile İlgili Kurum ve Kuruluşlar	141
5.5. Bazı Ülkelerde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	144
5.5.1. ABD'de Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	145
5.5.2. İngiltere ve Galler'de Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi.....	147
5.5.3. Avustralya'da Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	149
5.6. İlişkiler Bütünü Olarak Vatandaşlık, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi İlişkileri.....	150
6. OKULDA VE AİLEDE VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ	153
6.1. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi (İlkokul 4. Sınıf) Programı.....	154
6.2. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı'nda Değerler Eğitimi	156
6.3. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı'nın Yapısı.....	156
6.4. Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı.....	159
6.5. Ailede Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi.....	167
6.6. Diğer Derslerde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi.....	173
6.6.1. Değerler Eğitimi Kapsamında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi.....	173
6.6.2. Tarih Derslerinde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi.....	176
6.6.3. Din Eğitiminde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	179
6.6.4. Sosyal Bilimlerde Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	185
7. VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNDE DEĞERLENDİRME	187
7.1. Vatandaşlık, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminde Değerlendirme	187
7.2. Demokratik Eğitim ve Değerlendirme.....	188

8. VİHE DERSİ ÖĞRETİM STRATEJİLERİ, YÖNTEMLERİ, TEKNİKLERİ VE MATERYALLERİ	191
8.1. Öğrenme, Öğretme ve Öğretim Stratejileri.....	192
8.1.1. Öğretim Stratejileri.....	194
8.1.1.1. Buluş Yoluyla Öğretim Stratejisi.....	194
8.1.1.2. Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisi	197
8.1.1.3. Araştırma – İnceleme Yoluyla Öğretim Stratejisi.....	201
8.2. Öğretim Yöntemleri.....	204
8.2.1. Düz Anlatım Yöntemi.	204
8.2.2. Soru-Cevap Yöntemi	206
8.2.3. Sorgulama Tekniği	208
8.2.4. Sorun Çözme Metodu.....	209
8.2.5. Tartışma Metodu	210
8.2.6. Örnek Olay İncelemesi Metodu.....	212
8.2.7. Gezi-Gözlem Metodu	213
8.2.8. Yaratıcı Drama Metodu.....	215
8.2.9. Rol Oyunu	217
8.2.10. Gösteri Metodu	218
8.2.11. Beyin Fırtınası.....	219
8.2.12. Proje Metodu.....	220
8.2.13. Demokrasi, İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitiminde Kullanılabilecek Diğer Teknikler.....	222
8.3. Demokrasi, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Öğretim Teknolojileri.....	223
KAYNAKLAR.....	227
EKLER.....	235
EK 1.....	235
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.....	235
EK 2.....	240
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	240
EK 3.....	268
Millî Eğitim Temel Kanunu (1).....	268

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. Çağdaş Felsefe, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1979.
- Aktan, C. C. Haklar ve Özgürlükler Antolojisi, Hak-İş Yay. Ankara, 2000.
- Aktepe, V. (2016). Ailede Değerler Eğitimi ve Program İhtiyacı, Ed.Turan R. ve Ulusoy K. (2016). Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Akyüz, Y. Türk Eğitim Tarihi, Kültür Koleji Yayınları -2, 4. Basım, İstanbul, 1993.
- Almond and Coleman. (1960). <https://tr.socmedarch.org/political-institutions-44026-4198>. Erişim: 20.05.2022.
- Alpkaya G. Aybay R. ve diğerleri, “Ekler”, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yay. 1410. İstanbul, 2000
- Arslan, A. (2005). Felsefeye Giriş, 8. Basım, Adres Yayınları, Ankara.
- Arslan, A. “İnsan Hakları ve İslam”, Liberal Düşünce Topluluğu, Liberal Düşünce, 1999
- Arslan, O. (2001). Kurumsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Aybay, R. “İnsan Hakları Açısından Vatandaşlık (Uyrukluk)”, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yay. 1410. İstanbul, 2000
- Aytaç, K. Avrupa Eğitim Tarihi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1980.
- Banks, J.A. “Citizenship Education and Diversity-İmplications For Teacher Education”, Journal of Teacher Education, vol.52, No.1, 2001
- Bhabha, J. “Get Back to Where You Once Belonged” : İdentity, Citizenship, and Exclusion in Europe”, Human Rights Quarterly, Johns Hopkins University Press, V:20, N:3, 1998
- Bilge, N. (1989), Türkiye’ de Beden Eğitimi Öğretmeninin Yetiştirilmesi. Kültür Bakanlığı Yayın No: 1095, Ankara, 1989
- Bilge, N. “Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel İlkeleri”, (Aktaran. Duman, Tayyip, vatandaşlık Bilgisi, Gündüz Eğitim ve Yay. 2001, Ankara), Ankara, 1992.
- Bilhan, S. “Küreselleşme ve Ulusal değerler”, Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi, 23-26 Ekim 1996, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Van 1996-a
- Bilhan, S. Eğitim Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi, EBF. Yayınları, Ankara, 1996-b
- Blackstone, W.T. “Human Rights, Equality and Education”, Education and Ethics, (Edit. William T. Blackstone and George L.Newsoms), University of Georgia Press, Athens, 1969
- Bow, A. Mahtar M. İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996.

- Bursalıoğlu, Z.Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranışlar, A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979.
- Büyük Larousse-Sözlük ve Ansiklopedisi- Milliyet Yayınları- İstanbul, 1986.
- Cengizhan S. (2016). Öğretim Yöntemleri. Ed.Yelken T.Y. Öğretim İlke ve Yöntemleri, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Center For Civic Education, National Standarts For Civics And Government, Center for Civic Education, 5146 Douglas Fir Road Calabasas, California, 1994
- Cha, İ.S.“İnsan Haklarının Kültürler Ötesi Etiği”, Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları”, Editörler. Kuçuradi İonna ve Bülent Peker, Hacettepe Üniversitesi, UNESCO İnsan Hakları İçin Felsefe Kürsüsü Yay. Ankara, 1999.
- Chauhan, L.Citizenship Education And Human Rights Education-Developments And Resources İn the UK, The British Council Design Department, Public Policy Research Associates, 2000
- Çakmak Z. (2016). Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitiminin Gerekliliği, Ed.Turan R. ve Ulusoy K. (2016). Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Çavuşoğlu, N. “Avrupa Konseyi: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin Denetim Sistemi”, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yay. 1410. İstanbul, 2000
- Çeçen, A. İnsan Hakları. Gündoğan Yay. 3. Basım, İstanbul, 2000.
- Çıtak E. (2022). Uluslararası Örgütler. <http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/duyurular/emrecitak@hititedutr291220183D0P2Z3B.pdf>. Erişim:30.07.2022
- Çiftçi, A. (2011). Bir Bilim Olarak Eğitimin Hukuki Temelleri. Eğitim Bilimine Giriş, Ed:Özdemir Ç.M. PegemA Yayıncılık, Ankara
- Çiftçi, A. (2019). Hukuka Giriş ve Vatandaşlık Bilgisi, 7. Basım. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Çolak, K. (2019). Küresel Vatandaşlık ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi, Ed. Ed.Öztürk, C. İbrahimoğlu Z. Ve Yıldırım G. (2019). 21. Yüzyılda Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Dağı, I. ve Polat N. Demokrasi ve İnsan Hakları El Kitabı, TDV Yay. 1999, Ankara.
- Davies, L. An International Overview, The British Council Design Department, University of Birmingham, 2000-b
- Davies, L.Citizenship Education And Human Rights Education-Key Cocepts and Debates, The British Council Design Department, University of Birmingham, 2000-a
- Demirel Ö. (2009). Öğretme Sanatı: Öğretim İlke ve Yöntemleri, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Dias, C. “Human Rights Education as a Strategy for Development”,Human Rights Education for the Twenty-First Century, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997
- Dinç B.(2017). Okul Öncesi Eğitimde İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Ed. Turan R. Demokrasi Eğitimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara
- Doğan S. https://www.researchgate.net/publication/264083976_egitimin_islevleri_egitim_bilimine_giris_kitabi, Erişim: 23.03.2022
- Duverger M. (2002). Sosyal Bilimlere Giriş, 6. Basım, Ter: Ünsal Oskay, Bilgi Yayınları. Bilgi Dizisi No:4, Ankara.
- Ergün M.Eğitim Sosyolojisine Giriş. Ocak Yayınları, Ankara, 1994
- Ergün, M. (2014). Eğitim felsefesi, Pegem Akademi Yayıncılık
- Ergün, M. Ve Özdaş A.(1997). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Kaya matbaacılık, İstanbul.

- Ercal, M. Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983
- Ersoy A.F. (2017). Sosyal Bilgiler Dersinde Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi, Ed.Turan R. (2017). İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Ertürk, S.Eğitimde Program Geliştirme, Yelken tepe Yayınları, Ankara, 1979
- Eryılmaz B. (2006). Demokratik Ülkelerde Kolluk Güçleri Arasında Yetki Ve Görev Alanı Paylaşımı: Türkiye Örneği, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 64
- Fer, S. (2009). Öğretim Tasarımı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fidan, N. Okulda öğrenme ve Öğretme, Alkım Yayınları, Ankara, 1996
- Flowers, N. and Shiman, D. A. “Teacher Education and the Human Rights Vision”, Human Rights Education for the Twenty-First Century, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997
- Frazer, E. “Citizenship Education:Anti-Political Culture and Political Education in Britain”, Political Studies, Vol.48, 88-103, 2000
- Frazer, E. Panel- “Vision of Citizenship”, Citizenship Education: The Advisory Group On Education and the Prospect for Curriculum Reform In England, Sub-Faculty of Politics and New College, University of Oxford
- Galtung, J. Bir Baska Açıdan İnsan Hakları, Metis Yayınları, (Ter. Müge Sözen), İstanbul, 1999
- Gemalmaz, M. S. İnsan Hakları Belgeleri (Bölgesel Sistemler), Alkım Yayınları, 1999, s. 36-63.
- Gökberk, M.Felsefenin Evrimi, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1979.
- Göze, A. Siyasi Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul, 1986.
- Gözütok, F.D.(2017), Öğretim İlke ve Yöntemleri, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Gül, A.R. Dinin İşlevleri ve İnsan Hakları Ekseninde Devlet Eliyle Din Öğretimi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [2010] sayı: 29.
- Gülmez M. İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi -Egemenlik İnsanındır- TODAİE Yayınları, Ankara, 2001
- Gülmez, M. “Eğitim ve ‘İnsan Hakları Eğitimi’ Hakları”, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yay. 1410. İstanbul, 2000.
- Gülmez, M. Belgelerle İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler Onyılı, TODAİE Yayınları, Ankara, 1998.
- Günay T.D. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. IX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994).
- Gürkaynak, İ. Akipek, Ş. ve Diğerleri, Yurttaş Olmak İçin öğretmen El Kitabı, Umut Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998
- Harvey, Mc. G. “A Curriculum For Global Citizenship”, Times Educational Supplement, 97 Issue 4242 P:II, 1/6p
- Hatemi, H. “İslam’da İnsan Hakkı ve Adalet Kavramları”, Doğuda ve Batıda İnsan Hakları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Henkin, L. “The Rights of Men Today”, Westviev Press, Colorado, 1978
- Human Rights Education Team, First Steps, Amnesty International Secretariat, 1 Easton St, London WC1X 8DJ, United Kingdom,London, August 1996
- İçen, M. (2019). Anayasal Vatandaşlık. Ed. Ed.Öztürk, C. İbrahimoglu Z. Ve Yıldırım G. (2019). 21. Yüzyılda Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- İHD, (2014), Hakkımızda. <https://www.ihd.org.tr/hakkimizda/>, **Erişim: 01.08.2022**

- İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi, İnsan Hakları Eğitimi Türkiye Programı (1998-2007), İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi Yayınları No:1, Ankara, 1999
- İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulunun Çalışmaları, Bir İnsan Olarak Çevre Hakkı Ve Uygulaması, Ankara,1998
- İslam&İhsan, (<https://www.islamveihsan.com/din-ne-demek.html>). Erişim:23.03.2022
- İstanbul Bilgi Üniversitesi, İnsan Hakları Merkezi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/34-avrupa-guvenlik-ve-isbirligi-teskilat>. Erişim:01.08.2022
- Jones, S. and Therese O'toole. "Rethinking People's Political Participation Paper Presented to the Political Studies Association", Annual Conference- University of Manchester, 2001
- Kapani, M. Kamu Hürriyetleri, 7.Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.
- Kaptan, S. Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri, Bilim Kitap Kırtasiye, 11. Basım, Ankara, 1998.
- Kara C. (2017). İnsan Hakları, Ed. Turan R. Demokrasi Eğitimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara
- Karaman Kepenekçi Y. (2008), İnsan Hakları ve Vatandaşlık, Ekinos Yayınları, Ankara.
- Karaduman H. Ve Öncül B. (2019). Dijital Vatandaşlık ve Dijital Vatandaşlık Eğitimi. Ed.Öztürk, C. İbrahimoglu Z. ve Yıldırım G. (2019). 21. Yüzyılda Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Karasar, N. Araştırmalarda Rapor Hazırlama, Hacettepe Taş Kitapçılık, 4. Baskı, Ankara, 1984
- Karasar, N. Bilimsel Araştırma Yöntemi, Bilim Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1986
- Kaya, R. (2016), Tarih Öğretiminin Amaçları. Ed: Demirel M.(2016), Tarih Öğretim Yöntemleri, Pegem A Yayıncılık, Ankara
- Kennedy, K. "Visions of Citizenship Education", Oxford Review of Education, Sep.99, Vol.25, Issue 3, The Falmer Press, London, 1997
- Kepenekçi, Y. K. İnsan Hakları Eğitimi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Keser, H. ve Hışım, S. (2016). Demokrasilerde Sivil Toplumun Rolü, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:7 Sayı:2
- Kıncal, R. Y. "Aile ve Eğitim", Eğitim Dergisi, Sayı:5, Sh.63-69, 1993
- Kıncal, R. Y. "Vatandaşlık Eğitiminin Sınırları", Felsefe Kongresi (27-29 Mayıs), Erzurum, 1998-a
- Kıncal, R. Y. İlköğretim Öğretmenlerinin Davranışlarının Demokratiklik Düzeyi, A.Ü. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Erzurum.
- Kıncal, R. Y. Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yay., Erzurum, 1998-b
- Kır, İ. (2011), Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.10, S.36
- Kocatürk, U. (2003). Cumhuriyetin Anlamı, Önemi ve Milletimize Kazandırdıkları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 19, Sayı 56, 467 - 469, 01.07.2003.
- Kocatürk, U. (2003). Cumhuriyetin Anlamı, Önemi ve Milletimize Kazandırdıkları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 19, Sayı 56, 467 - 469, 01.07.2003.
- Koçoğlu E. (2017). İnsan Hakları ile İlgili Uluslararası ve Ulusal Örgütler ile Temel Belgeler Ed. Turan R. Demokrasi Eğitimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara

- Korkut, L. (2015), Siyasi kimlik olarak vatandaşlık: Türkiye’de ve dünya devletlerinde anayasal vatandaşlık tanımları. İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1 (2), 2015; 5-41.
- Kuçuradi, İ. “Açış konuşmaları”, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996
- Kuçuradi, İ. “Felsefe ve İnsan Hakları”, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996-b
- Kuzgun, Y. “İnsan Hakları ve Eğitim”, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. 1996, Ankara.
- Küçük, T. Dinler Tarihi, s. 39-41; Paul Tillich, İmanın Dinamikleri, çev. F. Terkan-S. Özer, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2000, s. 91 vd.
- Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi. <https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari/tr/uluslararası-i%CC%87nsan-haklari-belgeleri>, Erişim: 07.07.2022
- Marks, S.P. “Human Rights Education in UN Peace Building:From Theory to Praticte”, Human Rights Education for the Twenty-First Century, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1997
- Marks, S.P.. “From the “Single Confused Page” to the “Decalogue for Six Billion Persons” : The roots of the Universal Declaration of Human Rights in the French Revolution”, Human Rights Quarterly, The Johns Hopkins University Press, V:20, N:3, 1998
- Mc Gonigle, Par J. “New Approaches to Citizenship Education and the Teaching of Democracy in School from 2000”, Oxford, Royaume-Uni, 2-7 novembre 1999
- MEB, (2022). Haftalık Ders Çizelgeleri, <https://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7>, Erişim: 15.07.2022).
- MEB, TTKB, (2021), https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_01/19094445_Ortaoyretim-hdc-2022-2023.pdf, Erişim:26.06.2022)
- MEB. (2018), İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4. Sınıf), Ankara
- MEB. TTKB. (2013), Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı.
- Menter, I. and Maggie W. “How Would a Well- Educated Young Citizen React to the Stephen Lawrence Inquiry? An Examination of the Parameters of Current Models Of Citizenship Education”, The Curriculum Journal, Vol.11, No.1 Spring 2000
- Mercier, A. “İnsan haklarının Temelleri”, İnsan haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. (Çev. Ayşe Özberki), Ankara, 1980
- Meydan H. (2009). Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Bağlamında Din Öğretimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mumcu, A. İnsan Hakları&Kamu Özgürlükleri. Savaş Yayınları, 2.Basım, Ankara, 1994.
- Musulini, J. “Hürriyet Bildirgeleri”, Magna Charta’dan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine, Çev. Necmi Zeka, Belge Yayınları, İstanbul, 1983.
- Nevşehir Üniversitesi, (2022). <http://sistem.nevsehir.edu.tr>, Erişim:19.07.2022
- Nomer, E. Vatandaşlık Hukuku, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1983
- Nordic Area Citizenship Study-Final Report, July, Copenhagen, 1997
- Ocak G. (2018). Yöntem ve Teknikler. Ed. Ocak G.(2018), Öğretim İlke ve Yöntemleri, PegemA Yayınları, Ankara.
- Oğuzkan, F. (1974). Eğitim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Oluyemi O.F. & Grace T. A. (2017). Political Participation and Political Citizenship, The Palgrave Handbook of African Politics, Governance and Development pp 537–551)
- Onat H. (2017). Din Eğitiminde İnsan Hakları ve Demokrasi Ed. Turan R. Demokrasi Eğitimi, Pegem A yayıncılık, Ankara
- Ögel, B. İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991
- Ögel, B. Türk Mitolojisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2 cilt, İstanbul, 1997
- Önal, G. (2019), Vatandaşlık ve Sivil Toplum. Ed. Öztürk, C. vd. (2019). 21. Yüzyılda vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Öndül, H. “İnsancıl Hukuka Giriş”, İnsan Hakları Derneği Yayınları, 1998. <<http://www.ihd.org.tr/makale/kent5.html>>
- Özbek R. Öğrenme-Öğretme Süreci. Ed. Ocak G.(2018), Öğretim İlke ve Yöntemleri, Pegem A Yayınları, Ankara.
- Özbek, R. (2022). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Kullanımı, Ed. Aydemir, H. (2022). 21. Yüzyıl Öğretmen Becerileri, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Özbek, R. And Susam E.(2017). The evaluation of prospective teachers' attitudes towards citizenship and citizenship education, Educational Research and Reviews, Vol. 12(16), pp. 803-812, 23
- Özbudun E. (2014). Türk Anayasa Hukuku, 15. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Özdağ, Ü. “Batı’da İnsan Haklarının Doğuşu”, Doğu’da ve Batı’da İnsan Hakları, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1996
- Özden, D.Ö. (2019). Çevresel Vatandaşlık. Ed. Öztürk, C. İbrahimoglu Z. Ve Yıldırım G. (2019). 21. Yüzyılda Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Özer, M.H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi Ve Sosyal Fonksiyonları, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz-2008 C.7 S.26 (086-097).
- Özer, U. (...), Hukukun Temel Kavramları. <http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/duyurular/ugurozer@hititedutr260920175Y2K5T5W.pdf> Erişim: 27.05.2022.
- Özpolat A. (2010). Ailede Demokratik Sosyalleşme. Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 20 Ocak-Şubat-Mart.
- Öztaşkın Ö.B. (2017). İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi: Niçin ve Nasıl, Ed: Turan R. İnsan hakları ve Demokrasi Eğitimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Patrica, W. “Gratitude, Citizenship and Education”, Studies in Philosophy and Education, Kluwert Academic Publishers,18: 43-52, 1999
- Patrice, V. “Felsefi Kişilik Olarak Yurttaş”, Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları. Hacettepe Yay. (Çev. A.Selim Tümkaya) Ankara, 1999.
- Peace Resource Center, History of Human Rights, <<http://www1.umn.edu/humanrts/peace/peaceedu/binder2.html>>
- Ray, D.and Norma B. T. “Human Rights and Education: An overview”, Human Rights and Education, Pergamon Press, New York-“YTY”
- Rozemeijer, S. and Mariani, R. Net forum, ICE 2001, Final Report,
- Sadık, K. G. “Bugünkü İslam’da İnsan Hakları”, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. 1996, Ankara.
- Saylan H.İ.(2017). İlkokulda İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Öğretimi, Ed. Turan R. Demokrasi Eğitimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara

- Senemoğlu N. (1997). Gelişim, Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya. Spot Matbaacılık, Ankara.
- Shafer, S. M. “Human Rights Education in School”, Human Rights and Education, California State University, Long Beach, USA
- Shue, H. “Temel Hakların Evrenselliği”, İnsan haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. 1996, Ankara.
- Şaylan, G. Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi, TODAİE Yay. Ankara, 1998.
- T.C. Anayasası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Avrupa Birliği'nin Tarihçesi, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html, Erişim: 01.08.2022.
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı. Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), <https://www.mfa.gov.tr/amerikan-devletleri-orgutu.tr.mfa>, Erişim: 01.08.2022
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı. Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati_agit_.tr.mfa Erişim: 01.08.2022
- T.C. MEB Tebliğler Dergisi, Cilt:61, Sayı:2490, Temmuz, 1998
- T.C. MEB Tebliğler Dergisi, Cilt:62, Sayı:2501, Haziran 1999
- Tan, Ş. (2007). Öğretim İlke ve Yöntemleri. 2. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Taneri, A. Türk Devlet Geleneği Dün-Bugün, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993
- Tanilli, S. Devlet ve Demokrasi-Anayasa Hukukuna Giriş-, Çağdaş Yayınları, 8.Basım, İstanbul, 1996.
- Tarrow, N. B. Human Rights and Education, California State University, Long Beach, Pergamon Press, USA
- TDK. <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/demokrasi-nedir-tdk-sozluk-anlami-ne-demek-demokrasi-ornekleri-nelerdir> . Erişim: 20.05.2022
- Tolan, B. (1983). Toplum Bilimlerine Giriş. Savaş Yayınları, Ankara
- Tosun C. (2020), Din Eğitimi Bilimine Giriş, 10. Basım, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Tuncel, G. (2019). Medya Okur-Yazarlığı ve Aktif Vatandaşlık, Ed. Öztürk, C. İbrahimoğlu Z. Ve Yıldırım G. (2019). 21. Yüzyılda Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Turan R. (2017). Tarih Dersleri ve İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Ed.Turan R. Ve Ulusoy K. (2016). Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi, PegemA Yayıncılık, Ankara.
- Turan, O. Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Boğaziçi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 1996.
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay. 7. Baskı, Ankara, 1983.
- Türkiye Demokrasi Vakfı, Demokrasi Nedir?, Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi Yayınları No:1, Ankara, 1999
- Türkoğlu, A. Karşılaştırmalı Eğitim. Dünya Ülkelerinden Örneklerle, Baki Kitabevi, 1998, Adana.
- Türküne, M. “Osmanlı İmparatorluğu'nda İnsan Hakları”, Doğu'da ve Batı'da İnsan Hakları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Ulusavaş, M. Demokrasi ve İnsan Hakları, MEB, Hizmet içi Eğitim Daire Başkanlığı Eğitim Yönetimi Programı, İzmir, 2000

- UNESCO, International Congress on the Teaching of Human Rights, Vienna, 1978
- Uygun, O. “İnsan Hakları Kuramı”, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yay. 1410. İstanbul, 2000.
- Uysal, G. ve Uysal, M. a- Milli Eğitim Mevzuatı I- Kanunlar, 3.Baskı, Kültür Kitap Kırtasiye Yay. Niğde, 2001-a
- Uysal, G. ve Uysal, M. b- Milli Eğitim Mevzuatı II- Tüzük ve Yönetmelikler, 3. Baskı, Kültür Kitap Kırtasiye Yay. Niğde, 2001-b
- Üçok, B. “İnsan Haklarının Gerçekleşmesinde Dinin Etkileri”, İnsan haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. 1996, Ankara.
- Ültanır, G. Karşılaştırmalı Eğitim Bilimi Kuram ve Teknikler, Eylül Yayınları, Ankara, 2000.
- Ünal F. (2019). Vatandaşlık Yaklaşımları. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Ünal, Ş. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1995
- Variş F. (1978). Eğitimde Program Geliştirme “Teori ve Teknikler”, Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi yayınları, No:75, Ankara.
- Vural, İ. H. İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi, Serhat Yayınları, İstanbul, 2000
- Wilson, N. and Branka E. First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education, Human Rights Education Team, Amnesty International International Secretariat, 1 Easton St, London WC1X 8DJ, United Kingdom. London, August 1996.
- Yavuz, A.Fikri. Kur’an-ı Kerim ve Meal-i Alisi, Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul. 1974.
- Yavuzer H. (1999). Çocuk Psikolojisi, 19. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yeşil, R. Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002.
- Yıldırım Ö. (2020). Siyasal Yönetim Şekilleri Nelerdir? <https://www.felsefe.gen.tr/siyasal-yonetim-sekilleri-nelerdir/> Erişim:24.06.2022
- Yıldırım, Ö. (2022). Dinin Toplumsal İşlevleri Nelerdir?, <https://www.felsefe.gen.tr/dinin-toplumsal-islevleri-nelerdir/> Erişim: 22.03.2022
- Yılmaz, D. Üniversiteler İçin Vatandaşlık Bilgisi. Çizgi Kitabevi, Konya, 2000.
- Yiğit, Ö. (2019), Vatandaşlık Felsefi, İdeolojik ve Tarihsel Temelleri, Ed. Öztürk, C. İbrahimoğlu Z. Ve Yıldırım G. (2019). 21. Yüzyılda Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi, PegemA Yayıncılık, Ankara.

TOPLUMSAL GERÇEKLiğİN DÖNÜŞÜMÜNDE KURUMLAR SOSYOLOJİSİ

Editörler

Doç. Dr. Günce Demir

Doç. Dr. Çağatay Sarp

Prof. Dr. Dolunay Şenol

Toplumsal Gerçekliğin Dönüşümünde Kurumlar Sosyolojisi

Editörler: Doç. Dr. Günce Demir, Doç. Dr. Çağatay Sarp, Prof. Dr. Dolunay Şenol

Yayın No.: 5273
Beşeri Bilimler: 218
ISBN: 978-625-371-096-5
E-ISBN: 978-625-371-095-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demir, Günce., Sarp, Çağatay., Şenol, Dolunay.
Toplumsal Gerçekliğin Dönüşümünde Kurumlar Sosyolojisi / Günce Demir, Çağatay Sarp, Dolunay Şenol
1. Basım, VI + 234 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-096-5
E-ISBN: 978-625-371-095-8
1. Kurumlar Sosyolojisi 2. Toplumsal Değişim 3. Toplumsal Gerçeklik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

AİLE KURUMU

Prof. Dr. Dolunay Şenol

Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü, dolunay_senol@yahoo.com,
ORCID: 0000-0003-3716-0430

2. Bölüm

EĞİTİM KURUMU

Doç. Dr. Fatih Yıldız

Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, fatihyildiz@duzce.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-4746-7866

3. Bölüm

EKONOMİ KURUMU

Doç. Dr. Alper Mumyılmaz

Yozgat Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, alpermumyilmaz@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5796-3535

4. Bölüm

SİYASET KURUMU

Prof. Dr. Tevfik Erdem

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü, tevfik.erdem@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7658-1735

5. Bölüm

DİN KURUMU

Doç. Dr. Çağatay Sarp

Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü, csarp@kku.edu.tr,
ORCID: 0000-0001- 9369-6825

6. Bölüm

SAĞLIK KURUMU

Arş. Gör. Dr. Damla Şahin Büyük

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği
Anabilim Dalı, damla.sahin44@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0623-3951

Prof. Dr. Dilek Özmen

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı Hemşireliği
Anabilim Dalı, dilek.ozmen@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8288-7623

7. Bölüm

BOŞ ZAMANLAR KURUMU

Arş. Gör. Dr. Gıyasettin Yıldız

Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, gyildiz2121@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5191-509X

8. Bölüm

HUKUK KURUMU

Doç. Dr. Ruken Macit

Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, rukenmacit@harran.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-9622-2630

9. Bölüm

AHLAK KURUMU

Doç. Dr. Şule Gece

Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü, gecesule@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5668-9335

10. Bölüm

DİL KURUMU

Doç. Dr. Öznur Özdarıcı

Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
oznurozdarici@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5772-2624

11. Bölüm

SOSYAL MEDYA KURUMU

Doktora Öğrencisi Aynur Tekke

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, aynurtekke61@gmail.com,
ORCID: 0000-0002- 5280-3169

Doç. Dr. Günce Demir

Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü, gunceyilmaz@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-7747-6769

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI.....	iii
TAKDİM.....	v
1. Bölüm	
AİLE KURUMU.....	1
Dolunay Şenol	
2. Bölüm	
EĞİTİM KURUMU	25
Fatih Yıldız	
3. Bölüm	
EKONOMİ KURUMU	45
Alper Mumyakmaz	
4. Bölüm	
SİYASET KURUMU.....	65
Tevfik Erdem	
5. Bölüm	
DİN KURUMU.....	99
Çağatay Sarp	
6. Bölüm	
SAĞLIK KURUMU.....	115
Damla Şahin Büyük - Dilek Özmen	
7. Bölüm	
BOŞ ZAMANLAR KURUMU.....	135
Gıyasettin Yıldız	
8. Bölüm	
HUKUK KURUMU	153
Ruken Macit	

9. Bölüm	
AHLAK KURUMU	165
Şule Gece	
10. Bölüm	
DİL KURUMU	189
Öznur Özdarıcı	
11. Bölüm	
SOSYAL MEDYA KURUMU	203
Aynur Tekke - Günce Demir	

AİLE KURUMU

Dolunay Şenol

Giriş

İlk toplumlardan günümüze kadar aile kurumu her ne kadar şekil değiştirmiş olsa da önemini kaybetmeden varlığını sürdürülmüştür. Bugünün dünyasında aile kurumu eskiye oranla önemini kaybetmiş, birtakım fonksiyonlarını devretmiş gibi görünse de hem birey hem de toplum için vazgeçilmez olmaya devam etmektedir. Kurumlar, çağın ihtiyaçlarına uyum sağladığı oranda birey ve toplumlar için önemlerini sürdürmeye devam etmektedirler. Aile kurumu da farklı dönemlerde bu dönüşümü başarmış kurumların başında gelmektedir.

Toplumların gelişim ve dönüşümlerinde önemli fonksiyon yerine getiren aile kurumu, bundan dolayı toplumun en küçük yapı taşı olarak kabul edilmektedir (Bayer, 2013: s. 101). Ailenin toplumun kurallarını biliyor ve devamlılığını ona göre sürdürüyor olması aynı zamanda yeni doğan bireyleri için rol model olma görevini yerine getirmesinde etkili olmaktadır. Doğumundan itibaren bireyi sosyalleştiren aile, zaman içinde doğduğu ailenin, dolayısı ile de toplumun, kurallarını öğrettiği bireyin kişiliğinin gelişmesi ve sosyal ilişkilerinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Böylece aile, yeni doğan bireyin sadece bireysel özellikleri ile şekillenmesini değil aynı zamanda da toplumun istediği birey olmasını sağlamaktadır. Toplumun içindeki insanların bireysel özelliklerini göz ardı etmek mümkün olmamakla birlikte toplumun kurallarını öğreterek toplumla uyumlu olmasını sağlamak her ne kadar ailenin ve toplumun yararına gibi görünüyorsa da toplumla uyumlu olmanın bireyin sosyal hayatı ve gelişiminde de önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Günümüz toplumlarında her ne kadar bireyselleşme önemseniyor

içinde kendi aile yapılanmalarını gerçekleştirerek hem bireyin hem de toplumun ihtiyaçlarını en rasyonel şekilde yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak içinde bulunulan dönem ve şartlar ne kadar farklı olursa olsun geçmişten bugüne kadar aile kurumunun varlığını ve önemini, farklılıklar olsa da sürdürdüğü bir gerçeklik olarak bilinmektedir.

Kaynakça

- Aksan, G. (2016). "VII. Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi". İçinde M. Aydın (Ed.). **Sistemik Aile Sosyolojisi** (3. Baskı). Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Aksoy, A. B. & Gür Ç. (2008). "Ortadoğu Ülkelerinde Aile Yapısı ve Çocuğa Bakış". **Kastamonu Education Journal**, 16(1), ss. 49-60.
- Aydın, O. & Baran, G. (2010). "Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, 21(2), ss. 117-126.
- Butler, A. C. (2013). "Child Sexual Assault: Risk Factors for Girls". **Child Abuse Neglect**, 37(9), ss. 643-652.
- Celkan H. Y. (1991). "Beşeri Kültürün Temel Ögesi Aile", **Aile ve Toplum Dergisi**, 1(1), ss. 1-7.
- Clendon, J. & Munns, A. (2018). "Community Health and Wellness: Principles of Primary Health Care". **Elsevier Health Sciences**. <https://scholar.google.com.tr/scholar>, Erişim Tarihi: 31.08.2023.
- Cox, L. E., Tice, C. J. & Long, D. D. (2015). **Introduction to Social Work**, SAGE Publications.
- Doğan, İ. (2009). **Dünden Bugüne Türk Ailesi Sosyolojik Bir Değerlendirme**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Duran, R. (2022). "Türkiye Aile Yapısının Geleceğine Yönelik Çıkarımların Değerlendirilmesi". **Öndokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi**, 2(1), ss. 147-164.
- Dündar, Z. Ö. (2012). "Değişen ve Değişmeyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri". İçinde N. Adak (Ed.). **Değişen Toplumda Değişen Aile**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdem, T. (2020). **Sosyoloji Notları**. (Genişletilmiş 5. Baskı). İstanbul: Otorite Yayınları.
- Eşsizoglu, A. (2012). "Aile İle İlgili Temel Kavramlar". İçinde Ç. Yenilmez (Ed.). **Aile Yapısı ve İlişkileri** (ss. 2-19). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Furstenberg, F. F. (1996). "The Future of Marriage". **American Demographics**, 18(6), ss. 35-40.
- Gerhardt, C. (2016). "Family of Procreation". İçinde C. L. Shehan (Ed.). **The Wiley Blackwell Encyclopedia of Family Studies** (4). John Wiley & Sons.
- Giddens, A. (2012). **Sosyoloji**. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökbalp, Z. (2010). **Küçük Mecmua III** (Çev. Ş. Filiz). Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Gökçen, A. (2016). "IV. Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınırlandırmaları". İçinde M. Aydın (Ed.). **Sistemik Aile Sosyolojisi** (3. Baskı). Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Gültekin, A. K. (2016). "Köy ve Köylülük Kavramlarına Kısacık Bir Bakış". **Antropolog**, 2, ss. 24-34.

- Hecker, T., Boettcher, V. S., Landolt, M. A., & Hermenau, K. (2019). "Child Neglect and Its Relation to Emotional and Behavioral Problems: A Cross-Sectional Study of Primary School-Aged Children in Tanzania". **Development and Psychopathology**, 31(1), ss. 325-339.
- İçli, G. (1997). "Aile Araştırmalarında Yöntem ve Yaklaşım". **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 3, ss. 59-68.
- Kandiyoti, D. (1984). "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım". İçinde E. Türköz (Ed.). **Türkiye'de Ailenin Değişimi, Toplum Bilimsel İncelemeler** (ss. 15-33). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Lamb, M. E. & Lewis, C. (2010). "The Development and Significance of Father-Child Relationships In Two-Parent Families". İçinde M. E. Lamb (Ed.). **The Role of The Father in Child Development** (ss. 94-153). John Wiley & Sons, Inc..
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1985). "Paternal Behavior in Humans". *American Zoologist*, 25(3). ss. 883-894
- Malinowsky, B. (1971). "İçgüdüden Duyguya". İçinde A. Krich (Ed.). **Aşkın Anatomisi** (ss. 9-37). Ankara: Milliyet Yayınları.
- Marshall, G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü** (Çev: O. Akınhay & D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mayer, A. (1983). **Incest: A Treatment Manual for Therapy with Victims, Spouses and Offenders**. İstanbul: Öğrenme Yayınları.
- Newman, D. M. & Grauerholz, E. (2002). **Sociology of Families**. Pine Forge Press.
- Nirun, N. (1994). **Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1999). **Toplumbilim**. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özbay, F. (1984). "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansımaları". İçinde N. Erder (Ed.). **Türkiye'de Ailenin Değişimi**. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Özen, S. (1990). "Gecekondu Ailelerinde Bireylerarası Etkileşim". İçinde B. Dikeçligil & A. Çiğdem (Der.). **Aile Yazıları 2**. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Özgüven, E. İ. (2000). **Evlilik ve Aile Terapisi**. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Pew Research Center (2015). **Parenting in America**. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2015/12/17/1-the-american-family-today/> Erişim Tarihi: 31.08.2023.
- Resmi Gazete* (2001). **Türk Medeni Kanunu 129. Maddesi**, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>, Erişim Tarihi: 24.08.2023
- Rohner, R. P. (2014). "Parental Power and Prestige Moderate the Relationship between Perceived Parental Acceptance and Offspring's Psycho-Logical Adjustment: Introduction to the International Father Acceptance-Rejection Project". **Cross-Cultural Research**, 48(3). ss. 231-243
- Sezen, L. (2005). "Türkiye'de Evlenme Biçimleri". **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 11(27), ss. 185-195.

- Shwalb, D. W., Shwalb, B. J., & Lamb, M. E. (2013). "Final Thoughts, Comparisons, and Conclusions". **Fathers in Cultural Context**. New York.
- Subaşı, N. (2014). "Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları". İçinde M. Aydın (Ed.). **Aile Sosyolojisi Yazıları** (ss. 101-117). İstanbul: Açılım Kitabevi
- Şenol, D. (2011), "Kırıkkale'de Evlilik ve Boşanma", **Geçmişten Geleceğe Kırıkkale Tarih ve Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, (14-15 Kasım 2011), ss. 151-166.
- Şenol, D. & Erdem, S. (2017). "Yaşlılık ve Yaşlı Kadınlarda Huzurevi Algısı: Nitel Bir Çalışma". **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 7(2), ss. 31-50.
- Şenol, D. & Taştan, A. (2018). "Gelinlerin Dilinden Gelin Kayınvalide İlişkilerine Sosyolojik Bir Bakış". İçinde Demir, G & Akgün, R. (Ed.). **Görünür Olmak** (ss. 23-66). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şentürk, Ü. (2019). **Aile Sosyolojisine Bir Katkı**. Bursa: Dora Yayınevi.
- Tezcan, M. (1995). **Sosyolojiye Giriş ve Temel Kavramlar**. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Timur, S. (1972). **Türkiye'de Aile Yapısı**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Tolan, B. (1991). "Aile, Cinsiyet Ve Cinsel Roller". İçinde M. Doğan (Ed.). **Türk Aile Ansiklopedisi** ss. 208-214. Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Tuğrul, A. C. (2010). **Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar ve Ensest İlişkiler**. Ankara: Adalet Yayınları.
- Turner, B. S. (1999). **Klasik Sosyoloji** (Çev. İdil Çetin). Ankara: İletişim Yayınları.
- TÜİK (2022). **Kadınların Temel Doğurganlık Göstergeleri**, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673>, Erişim Tarihi: 27.08.2023.
- Türkdoğan, O. (1977). **Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları**. İstanbul: Dede Korkut Yayınları
- Ünal, V. (2013). "Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din". **Journal of International Social Research**, 6(26). ss. 588-601.
- Vergin, N. (1987). "Toplumsal Değişme ve Türkiye'de Aile". **İlim ve Sanat Dergisi**, 14, ss. 71-89.
- Yasa, İ. (1973). **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları**. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Yasa, İ. (1990). "Gecekondu Ailesi". İçinde B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Der.). **Aile Yazıları 1**, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Yıldırım, E. (2011). "Aile ve Evlilik Türleri". İçinde K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.). **Aile Sosyolojisi**. İstanbul: Açılım Kitabevi.
- Yılmaz, G. G. (2020). "Goffman'ın Total Kurumlarına Bir Örnek Olarak Kibbutzlar ve Değişen Denetleme Biçimleri." **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 49, ss. 125-136.
- Zafer, B. A. (2013). "Cumhuriyet ile Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı ve Kadının Durumu". **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 14(24), ss. 121-134.

2. Bölüm

EĞİTİM KURUMU

Fatih Yıldız

Giriş

Öz Türkçe bir kelime olan eğitimin terbiye kelimesinin yerine kullanılmaya başlanması Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına rastlar. Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* (2023) adlı eserinin 6. Bölümü'nün başlığını terbiye koymuş, bundan başka çok sayıda terbiye başlıklı yazı yazarak *Terbiyevî İçtimaiyat* alanında Türk sosyolojisinde öncü bir isim olmasına sebep olan fikirler serdetmiştir. 1924'te ölen Ziya Gökalp'in ölümünü takip eden yıllarda başlayan Öz Türkçecilik hareketi ile Ziya Gökalp'in de kullandığı terbiye kelimesi terk edilmeye başlandı gibi o güne kadar terbiye eden kurumlarda, bundan gayrı eğitim vermeye başlanmıştır. Değişen sadece toplumsal bir kurumun adı değildir; gerçekleştirilen reformlarla muhtevası, müfredatı ve başta siyaset olmak üzere diğer toplumsal kurumlarda olan münasebetleridir. Durmuş Hocaoğlu'nun eğitim ve terbiye kavramlarını tahkim ve tefrik eden düşünceleri şöyledir (2004: s. 40):

Terbiye'nin sıcaklığına, beşeriliğine, mânevî zenginlik ve derinliğine mukabil, Eğitim, mekaniksel bir işlem ifade etmektedir; soğuktur, ruhsuzdur. Hiç kimse, "eğitilmiş insan" ile "terbiyeli insan"ın aynı anlama geldiğini ileri süremez. Bu kelimeyi icad edenlerin onu "eğmek" kökünden türetmelerinin bilinçli olduğunu düşünmekteyim. Eğmek, eğip-bükme bir *fâil*'i ve tazyik ile eğilip-bükülen, bir *münfail*'i çağrıştırmaktadır. Bu sebebe binâen, Eğitim kelimesinin yüklenmiş olduğu başka bir zımnî (latent) kavramsal içerik de, işbu "eğip-bükme" fiilinin içerisine setredilmiş bulunan, "zorlayıcılık"tır. Eğitim ile anlaşılan ve uygulanan, insanların ruhlarını ve bedenlerini terbiye etmek değil, onları eğmek, yani eğip-bükme, onları 'kendileri' olmaya değil 'istenilen birileri' olmaya yöneltmek

Kaynaklar

- Baltacıoğlu, İ. H. (1939). **Sosyoloji**. İstanbul: Sebat Basımevi.
- Bilgin, R. (2009). “Diyarbakır’da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 8(27). 232-244.
- Bilton, T., Bonnet, K., Jones, P., Stanworth, M., Sheard, K. & Webster, A. (1991). **Introductory Sociology** (2nd Ed.). Houndmills: Macmillan Education Ltd.
- Bourdieu, P. (1995). **Pratik Nedenler**. (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Chandra, S. S. ve Sharma, R. K. (2004). **Sociology of Education**. New Delhi, India: Atlantic Publishers and Distributors
- Durkheim, E. (2020). **Eğitim ve Sosyoloji**. (Çev. Özer Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi
- Hocaoğlu, D. (1999). “Eğitim ve Özgürlük”. **Köprü Dergisi**, 68, 33-43.
- Moore, R. (2015). **Eğitim ve Toplum – Eğitim Sosyolojisinde Sorunlar ve Açıklamalar**. (Çev. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma Yayıncılık
- Özön, M. N., (1997). **Namık Kemal ve İbret Gazetesi**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Russell, B. (2017). **Eğitim ve Toplum Düzeni**. (Çev. Şebnem Duran). İstanbul: Bgst Yayınları
- Semavi Eyice Kitabı – İstanbul’un Yaşayan Efsanesi**. (2014). (Söyleşi: Selim Efe Erdem), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tamer, M. G. (2013). **Okulu Terk Deneyimi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ülken, H. Z. (1969). **Sosyoloji Sözlüğü**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Weber, M. (2006). **Sosyoloji Yazıları**. (Çev. Taha Parla). İstanbul: Deniz Yayınları.
- Ziya Gökalp. (1973). **Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri**. (Haz. Rıza Kardaş). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ziya Gökalp. (1981). **Makaleler V**. (Haz. Rıza Kardaş). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ziya Gökalp. (2023). **Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak**. (Haz. Mustafa Özseri). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

EKONOMİ KURUMU

Alper Mumyalmaz

Giriş

Toplumsal yapı, onu oluşturan kurumlar ve bu kurumlar arasındaki karmaşık ilişkilerle şekillenir. Din, siyaset, iktisat, hukuk, aile, eğitim, sağlık vb. olgularla ifade edilen toplumsal kurumlar, zaman içerisinde ve yaşanan gelişmelere bağlı olarak toplumsal yapının inşasını ve gelişimini etkiler; aynı zamanda bu yapıdan da etkilenir. İktisat ise Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan gelişmeler ve kapitalizmin artan hâkimiyeti nedeniyle diğer toplumsal kurumlar arasında giderek önemini daha da artırmış; başta din ve siyaset olmak üzere diğer toplumsal kurumlarla sıkı bir ilişki içerisinde olmuştur. Sanayi Devrimi sonrasında iktisadi alanda yaşanan gelişmeler ve bunun toplumsal yapıda meydana getirdiği etkiler; çeşitli disiplinler açısından analiz edilmeye çalışılmış, farklı yaklaşımlar üzerinden yorumlanmıştır. Sosyoloji de bu dönemde doğmuş; yaşanan gelişmelere tanıklık etmiş Karl Marx, Max Weber ve Emile Durkheim gibi sosyolojinin kurucu isimleri, bu dönemi analiz etmeye çalışmıştır. Daha çok Marx ve Weber üzerinden yorumlanmaya çalışılan bu dönemde iktisadın toplumsal yapıdaki yeri, etkisi ve önemi, iki farklı paradigmatik yaklaşım olarak iktisat ve toplum ilişkisinin anlaşılma sürecinde kendilerinden sonraki dönem üzerinde etkili olmuş, hâkim yaklaşımlar olarak öne çıkmıştır. İlk önce 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başında ortaya çıkan iktisat sosyolojisi çalışmaları, sonradan önemini kaybetmiş; 1980'lere gelindiğinde yeniden bir yükselişe geçerek iktisat ve toplum arasındaki derin ilişkinin sosyolojik analizine duyulan ihtiyacı anlamaya çalışmıştır. Bugün ise kapitalizmin son iki yüzyılda geçirdiği evreler ve krizler karşısında iktisadın toplumsal yapı içerisindeki etkinliği ve ilişkilerinin anlaşılıp yorumlanmasında iktisat sosyolojisi, önemi giderek artan bir alan olarak öne çıkmış; iktisadın diğer toplumsal kurumlarla ilişkisini yorumlamaya çalışmıştır.

sattaki bu metodolojik biçimlenme, sosyolojinin doğuşu sonrasında iktisat sosyolojisi alanında önemli çalışmalarla kendini göstermiş ancak 20. yüzyılın başından sonra 1980'lere kadar bir duraksamaya girmiştir. 1980'li yıllarda özellikle Granovetter'in yazdığı makaleyle birlikte iktisat sosyolojisinde ontolojik düzeyde bir tartışma yaşanmış ve iktisat toplumsal yapıda gömülü olan ve karmaşık toplumsal ilişkilerle örülerek inşa edilen toplumsal eylem üzerinden bir sorgulamaya tabi tutulmuştur. İnsanlık tarihinde Tarım Devrimi'nden sonra Sanayi Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan modern sanayi toplumu, endüstriyel toplum ve 20. yüzyılın sonunda da küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan post endüstriyel toplum süreçleri, toplumsal kurumlar açısından, özellikle de iktisat açısından, önemli safhalar olmuş ancak iktisat bu konuda yeterli olamamıştır. İktisadın metodolojik tercihi nedeniyle ortaya çıkan boşluğun sosyoloji açısından tamamlanmaya çalışılması ise sosyal bilimler alanında yaşanan uzmanlaşma ve muhafazakârlaşma çabaları nedeniyle yetersiz kalmış, iktisadi olay ve gelişmelerin tam anlamıyla analizi yapılamamıştır. 2008 Küresel Ekonomik Krizi, bunun en önemli örneği olmuştur. Bu gelişme dikkate alındığında iktisat disiplini toplumsal bir kurum olarak ekonomiyi, diğer bir deyişle iktisat kurumunun yeri, önemi ve ilişkilerini anlama konusunda tartışılır bir alana kaymıştır.

Kaynakça

- Acar, G. T. (2008). **İktisadı Değiştirmek. Neoklasik İktisada Eleştirel Bir Yaklaşım**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslan, M. (2011). "İktisatta Yeni Yaklaşımlar, Heterodoks İktisat ve Yapıçözüm: Karmaşıklığın Bilimi ve Postmodern Bilim Söylemi Bağlamında Bir Değerlendirme". **İktisatta Yeni Yaklaşımlar**. Derleyenler: Ercan Eren-Metin Sarfati. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Batifoulier, P., Chavance, B., Favereau, O., Jallais, S., Labrousse, A., Lamarche, T., Orlean, A. & Tinel, B. (2018). **Hepsi Aynı Şeyi Söyleyecekse Bu Kadar Çok İktisatçıya Ne Gerek Var? Çoksesli Bir İktisat İçin Manifesto**. (Çev. Çınla Akdere). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Becker, H. S. (2016). **Toplumu Anlamak**. Çev. Şerife Geniş, Ebru Arıcan, Mesut Hazır. Ankara: Heretik Yayınevi.
- Beckert, J. (1996). "What is Sociological About Economic Sociology? Uncertainty and the Embeddedness of Economic Action". **Theory and Society**, 25, ss. 803-840.
- Beckert, J. (2003). "Economic Sociology and Embeddedness: How Shall We Conceptualize Economic Action". **Journal of Economic Issues**, 37(3), ss. 769-787.

- Butler, E. (2020). **Kapitalizm**. (Çev. Atilla Yayla). Ankara: Liberte Yayınları.
- Cangızbay, K. (2015). "Sosyolojinin Ontolojik Temeli İnsan Özgürlüğü" İçinde V. Bilgin & E. Yazıcı (Der.). **Sosyoloji**. Ankara: Binyıl Yayınevi.
- Carr, E. H. (2017). **Karl Marx**. (Çev. Uygur Kocabaşoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chavance, B. (2019). **Kurumsal İktisat**. Çev. Tuba Akıncılar Onmuş. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Comte-Sponville, A. (2012). **Kapitalizm Ahlaki midir? Zamanımızın Kimi Güllünlükleri ve Zorbalıkları Üzerine**. (Çev. Dilek Yankaya). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eren, E. (2011). "Yeni İktisatta Ortak Noktalar". İçinde Ercan Eren & Metin Sarfati (Der.). **İktisatta Yeni Yaklaşımlar**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fichter, J. (1994). **Sosyoloji Nedir?**. (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.
- Fligstein, N., Dioun, C., (2015). "Economic Sociology". In James D. Wright (Ed.). **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**. (2. Edition), Vol 7, (pp. 67-72). Oxford: Elsevier.
- Giddens, A. (1994). **Sosyoloji, Eleştirel Bir Yaklaşım**. (Çev. M. Ruhi Esengün & İsmail Öğretir). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Granovetter, M. (1985). "Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness". **American Journal of Sociology**, 91(3), ss. 481-510.
- Gülbenkian Komisyonu (1996). **Sosyal Bilimleri Açın. Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine**. (Çev. Şirin Tekeli). İstanbul: Metis Yayınları.
- Illouz, E. (2021). **Soğuk Yakınlıklar. Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Levent, A. (2020). "Ana Akım İktisat ve Kapitalizm İlişkisi: Eleştirel Bir Giriş". **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8(2), ss. 483-492.
- Meriç, C. (1996). **Saint-Simon İlk Sosyolog İlk Sosyalist**. (Yay. Haz. Mahmut Ali Meriç). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özlem, D. (1998). "Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler Ayırımının Dünü ve Bugünü Üzerine". **Toplum ve Bilim Dergisi**, 76. ss. 7-40.
- Özveren, E. & Akdere, Ç. (2018). "Hepsi Aynı Şeyi Söyleyecekse Bu Kadar Çok İktisatçıya Ne Gerek Var?" **Çoksesli Bir İktisat İçin Manifesto** İçinde Batifoulier, P., Chavance, B., Favereau, O., Jallais, S., Labrousse, A., Lamarche, T., Orlean, A. & Tinel, B. (Çev. Çınla Akdere). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Smelser, N. J. and Swedberg, R. (2005). "Introducing Economic Sociology". In Smelser, N. J. & Swedberg, R. (Ed.). **The Handbook of Economic Sociology** (pp. 3-25). New York: Princeton University Press.
- Swedberg, R. (2019). **Max Weber ve İktisat Sosyolojisi Düşüncesi**. (Çev. Celal Burak Aydın). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Soylu, F. E. (2022), "Yeni Ekonomi Sosyolojisinde Sosyal Yapı: Eleştirel Gerçekçi Bir Kritik". **Sosyoekonomi**, 30(53), ss. 329-345.
- Turner, B. S. (2015). **Klasik Sosyoloji**. (Çev. İdil Çetin). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Weber, M. (1997). **Protestan Ahlak ve Kapitalizmin Ruhü**. (Çev. Zeynep Aruoba). İstanbul: Hil Yayınevi.
- Weber, M. (2000). **Sosyoloji Yazıları**. (Çev. Taha Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weber, M. (2012). **Ekonomi ve Toplum**. Cilt 1, (Çev. Latif Boyacı). İstanbul: Yarı Yayınları.
- Yılmaz, F. (2009). **Rasyonalite, İktisat Özelinde Bir Tartışma**. İstanbul: Paradigma Yayınevi.
- Yılmaz, F. (2012). "İktisat, Kurumsal İktisat ve İktisat Sosyolojisi". **Sosyoloji Konferansları**. 45 (2012-1), ss. 1-17.

SİYASET KURUMU

Tevfik Erdem

Giriş

Sosyoloji, insanlar arası ilişkilerin istikrarlı biçimde bütünleşme aracı olan kurumları temel inceleme konusu olarak ele alır. Bir analogi yapılırsa eğer insan organları gibidir, yani her bir organ aslında müstakil bir kurumdur ancak her bir organın rahatsızlığı (hastalığı) diğer organları etkiler. Tıpkı insan organlarındaki bu ilişki ve etkileşimin aynısı toplumsal kurumlar için de geçerlidir. Örneğin, ekonomi kurumunda meydana gelen bir kriz, dinî tutum ve davranışı (zekât ya da sadaka vb. verme oran ve miktarındaki azalışa sebep olarak), dolayısıyla din kurumunu etkiler. Aynı ekonomik kriz, hukuk kurumunu da etkiler çünkü iflaslar, ödenmeyen çekler, artan davalar ve mahkeme yükü ortaya çıkar. Siyaset kurumu da diğer kurumlar gibi ekonomik krizden etkilenir. Bu etkiyi hem izlenen ekonomik politikaya yönelik eleştirilerde hem bu politikaları yürüten hükûmete yönelik eleştirilerde hem de mevcut iktidarın ekonomik krizden sorumlu tutulmasında görebiliriz. Ekonomik kriz, bir anda siyasi bir krize dönebilir ve hükûmet değişikliğine sebep olabilir. Kurumlar arası ilişki ve etkileşim tek yönlü değildir, yani bir kurum diğerlerini etkilerken bu her kurumun diğerlerini etkilediği bir süreç ve dönüşüm olarak görülmelidir.

Bu çalışmada, temel toplumsal kurumlardan biri olan siyaset kurumu temel kavramları çerçevesinde ele alınarak analiz edilmek istenmektedir. Bu kapsamda önce temel kavramlar ele alınacak ve peşi sıra yönetim biçimleri ele alındıktan sonra sosyoloji ile siyaset kurumun kesiştiği sivil toplum ve yeni sosyal hareketler ele alınarak siyaset kurumu hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Toplumunu güç-iktidar ilişkileri üzerinden analiz eder. İnsanların iktidarı neden meşru olarak görüp görmediklerini, egemenliğin anlam ve kaynağının ne olduğunu bunun zaman içinde nasıl bir değişim sergilediğini ortaya koyar.

Siyaset kurumu, siyasi yönetim biçimlerinin siyaset bilimciler ve filozoflar tarafından nasıl izah edildiğini ve bugün bu yönetim biçimlerinin neyi ifade ettiğini ortaya koyar. Siyaset kurumu, yöneten ve yönetilen ayrımı üzerinden devlet ve sivil toplumun alanını çizer. Bu alanın nasıl bazen iç içe bazen de karşı karşıya işlediğini gösterir. Modern toplumlarda sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkileri ve gerilimleri ortaya çıkarmaya çalışır. Siyaset kurumu, böylece bir yandan devleti ve iktidarı temel inceleme nesnesi olarak ele alan siyaset bilimini; diğer yandan toplumu inceleme nesnesi alan sosyolojiyi bir araya getirmiş olur.

Kaynakça

- Alexander, J. C. (1998). "A introduction Society I, II, III: Constructing an Empirical Concept From Narrative Controversies and Historical Transformations". **Real Civil Society/Dilemmas of Institutionalization**. London: SAGE Publication
- Bouthol, G. (1975). **Siyaset Sosyolojisi**. (Çev. Selahattin Yıldırım). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Çayır, K. (1999). **Yeni Sosyal Hareketler**. İstanbul: Kaknüs.
- Daver, B. (1968). **Siyasal Bilime Giriş**, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Debray, R. (1997). "Cumhuriyetçi misiniz, Demokrat mı?". **Türkiye Günlüğü**, 47, ss. 16-27.
- Diamond, L. (1994). "Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation". **Journal of Democracy**, 5(3). ss. 4-17.
- Doehring, K. (2002). **Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)**. (Çev. A. Mumcu). İstanbul: İnkılap.
- Dursun, D. (2008). **Siyaset Bilimi**. (4. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Duverger, M. (1975). **Siyaset Sosyolojisi**. (Çev. Şirin Tekeli). İstanbul: Varlık Yayınları,
- Edwards, M. (2004). **Civil Society**. Cambridge, UK: Polity Press.
- Faulks, K. (2000) **Political Sociology**. New York: New York University Press.
- Giddens, A. (2000). **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori**. (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gilles, R. J. & Levine, A. (1995). **Sociology An Introduction**. (5. Edition). New York: Mc Graw-Hill.
- Gözler, K. (2003). **Anayasa Hukukuna Giriş**. (3. Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Heywood, A. (2002). **Politics**. (2. Edition). London: Palgrave Macmillan.

- Heywood, A. (2010). **Siyaset**. (Çev. Atilla Yayla, Bahattin Seçilmişoğlu, Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu). Ankara: Adres Yayınları.
- Hobbes, T. (2007). **Leviathan** (6. Baskı). (Çev. Semih Lim). İstanbul: YKY Yayınları.
- Jensen, M. N. (2006). "Concepts and Conceptions of Civil Society". **Journal of Civil Society**, 2(1). ss. 39-56.
- Keskinsoy, Ö. (2018). **Anayasa ve Türk Anayasa Hukuku**. (2. Baskı). Ankara: Monopol Yayınları.
- Nye, J. S. Jr. (2003). **Amerikan Gücünün Paradoksu**. (Çev. Gürol Koca). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Pierson, C. (2011). **Modern Devlet**. İstanbul: Çivi Yazısı Yayınları.
- Poggi, G. (1991). **Çağdaş Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım**. (Çev. Şule Kut & Binnaz Toprak). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Poulantzas, N. (1992). **Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar**. (Çev. Fevzi Lütfi Topaçoğlu & Şen. Süer). İstanbul: Belge Yayınları.
- Russel, B. (1990). **İktidar**. (Çev. Mete Ergin). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Vergin, N. (2003). **Siyasetin Sosyolojisi** (2. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Weber, M. (1987). **Sosyoloji Yazıları**. (Çev. Taha Parla). (2. Baskı). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Waters, M. (1994). **Modern Sociological Theory**. London: Sage Publications.
- Weber, M. (2004). **Sosyoloji Yazıları**. (Çev. Taha Parla). (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

DİN KURUMU

Çağatay Sarp

Giriş

İnsanlığın kadim tarihinde köklü bir konuma sahip olan din, en ilkel tapınma biçimlerinden norm koyucu, düzen getirici ve hatta medeniyetlere temel teşkil eden büyük inanç sistemlerine kadar uzanan; düşünce, tutum ve davranışlarla etkileşim içinde bulunan sosyal bir fenomendir. Din, psikolojik süreçlerle bireyin zihninde yer ediniş biçiminde rol sahibi olurken bir yandan da grup yaşamında sergilenen düzenlilikler çerçevesinde ortak bir paydayı teşkil etmekte, insanlık tarihi açısından önemine de asıl bu yönüyle ulaşmaktadır. Getirdiği sınırlamalar ve yönlendirmeleriyle toplumsal zihniyet ve eylemin şekillenmesindeki payı ile aynı zamanda zihniyet ve eylemin bir ürünü olarak sergilediği sürekli varoluş hâli, onun toplum hayatında temel bir kurum olarak devinim içindeki yerini işaret etmektedir.

Anlamlar ve kurumlar, bireyin tutum ve davranışlarını makuliyet çerçevesinde yönlendirmeye yardımcı olmak açısından tecrübelerle oluşmuş çözüm önerileri sunar. Söz konusu durum, zaman içinde oluşmuş sosyal bir birikimin göstergesidir (Berger ve Luckmann, 2015: s. 25). Diğer yandan içerdiği semboller ve kurallar ile sosyal ilişkileri sistematik hale dönüştüren kurumlar, nesiller boyu devam eden düzenlilikleri de sağlamaktadır (Freyer, 2016: s. 31). Kendine ait özel bir dokuya, renge, düzen önerisine ve sınırlamalara sahip olan, toplumsal yapıda belirgin bir ilişkiler ağına karşılık gelen “din kurumu” da bu niteliğini geçmişten bugüne sergilenmiş sosyal eylem ve rollerle anlam bulan birlikte yaşam olgusuna borçludur. Bu, birey eksenli anlama ve yorumlama biçiminin ötesinde sosyal bir bilinç düzeyinin yansımasıdır.

s. 19) de orijinal adı *The Development of Secularism in Turkey* olan meşhur çalışmada kendi bakış açısından "...dar anlamında din-devlet ya da devlet-kilise ayrımı sorunu değil, çok daha geniş anlamda 'kutsallaşmış gelenek boyunduruğundan kurtulma' sorunudur. Birincisi, ikincisinin birçok görüntüsünden yalnız biridir." ifadesiyle kutsalın bahse konu yeni görünümüne atıfta bulunmuştur.

Dinileşmiş gelenek veya gelenekleşmiş din, hangi kavram bütünü kullanılırsa kullanılsın, gücünü gelenekten yahut dinden alan otoritelerin itibar gördüğü toplumsal yapılarda toplumun büyük kesimi üzerinde oldukça kullanışlı bir tahakküm aracı olmaya elverişlidir. Öte yandan dinî metinlerin yeni düzen kurma iddiası da göz önüne alındığında gelenek ve dinin barışçıl ilişkisinden bahsetmek de mümkün değildir. Bu bağlamda Kur'an'da yer alan "Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun!' denildiğinde, 'Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol)a uyarız!' derler. Peki ama, ataları bir şey anlamayan, doğru yolu bulamayan kimseler olsalar da mı (onların yoluna uyacaklar)?" (Bakara, 170) ayeti epeyce manidardır. Nitekim buradan hareketle şöyle bir soru da sorulabilir: "Peki ya Müslüman toplumların dine dair bilgi ve algılamalarının ne kadarı geleneksel bir söylemin iz düşümünden ibarettir?"

Şüphesiz ki yukarıdaki soruya birbirinden farklı bakış açılarına göre verilebilecek pek çok cevap olabilir. Kaldı ki -ne yönde olursa olsun- sorunun cevabı, bu yazının odak noktasını da işaret etmeyecektir. Bununla beraber mesele, Müslüman toplumlarla sınırlı olmaksızın genel olarak din kurumu üzerinden yeniden düşünüldüğünde tarihin hep aynı dersi verdiği görülür: Herhangi bir güç tarafından tahakküm altına alınan muteber din kurumu, hele ki kutsal bir retoriğe indirgenerek araçsallaştırılmışsa ortaya çıkacak yegâne gerçek, meleklerin şefkatli kanatlarındaki avuntuyla yeryüzündeki cehennemine ateş taşıyan insanın çaresizliği ve cehennem kapılarını bekleyen zebanilerin acımasızlığıdır.

Kaynakça

Aydın, M. (2014). **Sistematik Din Sosyolojisi**. İstanbul: Açılım Kitap.

Bakara Suresi, **Kuran-ı Kerim**, Diyanet İşler Başkanlığı Tefsiri <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/177/170-ayet-tefsiri>

Berger, P. L. & Luckmann, T. (2008). **Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi**. (Çev. Vefa Saygın Öğütle). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Berger, P. L. & Luckmann, T. (2015). **Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi: Modern İnsanın Yönelimi**. (Çev. Mustafa Derviş Dereli). Ankara: Heretik.

- Berger, P. L. (2011). **Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları**. (Çev. Ali Coşkun). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Berkes, N. (2003). **Türkiye’de Çağdaşlaşma**. İstanbul: YKY.
- Comte, A. (1858). **The Cathecism of Positive Religion**. (Trans. Richard Congreve). London: John Chapman <https://archive.org/details/catechismoofposit00comt/page/40/mode/2up>
- Derrida, J. (2011). “İnanç ve Bilim”. **Din**. (ed.) Derrida, J & Vattimo, G. (Çev. Duygu Kundakçı & M. Emin Özcan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Durkheim, E. (1994). **The Division of Labor in Society**. (Trans. W. D. Halls). London: The Macmillan Press Ltd.
- Durkheim, E. (2005). **Dini Hayatın İlk Biçimleri**. (Çev. Fuat Aydın). İstanbul: Ataç Yayınları.
- Durkheim, E. (2013). **İntihar**. (Çev. Zühre İlk gelen). İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Freud, S. (1999). **Dinin Kökenleri: Totem ve Tabu Musa ve Tektanrıcılık ve Diğer Çalışmalar**. (Çev. Selçuk Budak). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Freyer, H. (2016). **Din Sosyolojisi**. (Çev. Turgut Kalpsüz). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Fromm, E. (1996). **Psikanaliz ve Din**. (Çev. Aydın Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Hegel, G. W. F. (2016). **Din Felsefesi Dersleri**. (Çev. Doğan Naci Kadioğlu). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hume, D. (1995). **Din Üstüne**. (Çev. Mete Tunçay). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Jung, C. G. (1998). **Psikoloji ve Din**. (Çev. Raziye Karabey). İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Kehrer, G. (1992). **Din Sosyolojisi**. (Çev. Semahat Yüksel). İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Kirman, M. A. (2016). **Din Sosyolojisi Sözlüğü**. Adana: Karahan Kitabevi.
- Marx, K. (2009). **Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi**. (Çev. Kenan Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Parsons, T. (2012). “Sunum”. **Din Sosyolojisi** içinde. Weber, M. (Çev. Fuat Aydın). İstanbul: Yarı Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2011). **Din Üzerine**. (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: Say Yayınları.
- Sorokin, P. A. (1962). **Social and Cultural Dynamics**. Vol. I. New York: The Bedminister Press.
- Spencer, H. (1898). **The Principles of Sociology. Vol. III**. New York: D. Appleton and Co. <https://ia801602.us.archive.org/23/items/principlessocio32spengooog/principlessocio32spengooog.pdf>
- Wach, J. (1987). **Din Sosyolojine Giriş**. (Çev. Battal İnandı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Weber, M. (2017). **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**. (Çev. Murat Demir). Ankara: Nilüfer Yayıncılık.

SAĞLIK KURUMU

Damla Şahin Büyük - Dilek Özmen

“Sağlığı olanın umudu, umudu olanın her şeyi vardır.
Her şeyin başı sağlıktır. Gücün ve mutluluğun temeli
sağlıktır.”

Benjamin Disraeli

Giriş

Sosyoloji disiplininin alt çalışma alanlarından biri olan sağlık sosyolojisi, sağlığı etkileyen sosyal ve kültürel etmenler üzerine çalışır. İnsanın hayatındaki en değerli varlık olan sağlık; ulaştırılması, korunup sürdürülmesi açısından sağlık alanı kadar sosyolojinin de konusudur. Geçmişten günümüze değin ele alındığında uzunca bir süre sağlığın sosyolojik ve kültürel yönü dikkate alınmamıştır. Ancak günümüzde değişen çok boyutlu sağlık anlayışı sosyolojik boyutun, sağlığın olmazsa olmazı olduğunu göstermiştir (Aytaç ve Kurtdaş, 2015: ss. 231-232).

Bireyin sağlığı, içinde yaşanılan toplumsal sistemden ayrı olarak düşünülemez. Sosyologlar tıbbi toplumsal bir bilim olarak nitelendirmektedir (Aytaç ve Kurtdaş, 2015: s. 232; Ekizer, 2020: ss. 2-3). Toplum, dinamik bir yapıdadır. Yıllar içinde toplumun önde gelen sağlık sorunları ve gereksinimleri, farklılık göstermekte; bazı sorunlar önemini yitirirken bazıları daha fazla önem kazanmaktadır. Tıbbi toplumdan ayrı değerlendiren bir yaklaşım, bu değişimi ve onun getirdiklerini takip edip öngöremeyeceğinden toplumun ihtiyaçlarına yanıt veremeyecektir.

1. Sağlık ve Hastalığa Kavramsal Bakış

En genel ve geleneksel hâliyle sağlık olgusu, herhangi bir hastalık veya sakatlık durumunun olmaması şeklinde tanımlanmıştır (Robinson ve Elkan, 1996: s. 98).

Kaynakça

- Açıkgöz, R. (2021). **Hastalık, Sağlık ve Toplum-Bir Sağlık Sosyolojisi İncelemesi**. İstanbul: DBY Yayınları.
- Adak, N. (2002). **Sağlık Sosyolojisi, Kadın ve Kentleşme**. İstanbul: Birey Yayınları.
- Adak, N. (2011). "Sosyal Bir Kurum Olarak Sağlık", (Edt.) Güçlü, S., **Kurumlara Sosyolojik Bakış**. İstanbul: Çalış Ofset.
- Akkaş, İ. (2022). **Sağlık ve Hastalık Sosyolojisi "Sağlık ve Hastalık Kavramlarının Sosyolojik Boyutu"**. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Akman, M. & Ünalın, P. (2010). "Biyopsikosozyal Yaklaşım". İçinde Bozdemir, N. & Kara, İ. (Ed.). **Birinci Basamakta Tanı ve Tedavi**. Adana: Nobel Tıp Kitabevi.
- Aytaç, Ö. & Kurttaş, M. Ç. (2015). "Sağlık-Hastalığın Toplumsal Kökenleri ve Sağlık Sosyolojisi". **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 25(1), ss. 231-250.
- Ayten, A. (2013). "Din ve sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 13(3), ss. 7-31.
- Baker, D., Parker, R. M. & Williams, M. V. (1998). "Health Literacy and the Risk of Hospital Admission". **Journal of General Internal Medicine**, 13(12), pp. 791-798.
- Belek, İ. (2004). **Sosyoekonomik Konumda ve Sağlıkta Sınıfsal Eşitsizlikler Antalya'da Beş Yıllık Bir Araştırma**. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Starrworth, M. & Webster, A. (2008). **Sosyoloji** (Çev. Kemal İnal). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bircher, J. (2005). "Towards a Dynamic Definition of Health and Disease". **Medicine, Health Care and Philosophy**, 8(3), pp. 335-341.
- Biröl, L. (2005). **Hemşirelik Süreci: Hemşirelik Bakımında Sistemik Yaklaşım**. İzmir: Etki Matbaacılık.
- Bloom, W.S. (2002). **The Word as Scalpel: A History of Medical Sociology**. New York.: Oxford University Press.
- Bolsoy, N. & Sevil, Ü. (2006). "Sağlık-Hastalık ve Kültür Etkileşimi". **Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 9(3), ss. 78-87.
- Browne, K. (2006). **Introducing Sociology for as Level**. Cambridge: Polity Press.
- Burr, V. (2012). **Sosyal İnşacılık** (Çev. Sibel Arkonaç). Ankara: Nobel.
- Cirhinlioğlu, Z. (2001). **Sağlık Sosyolojisi**. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Cockerham, W. C. (2016). **Medical Sociology**. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall.
- Cockerham, W. C. & Scambler, G. (2010), "Medical Sociology and Sociological Theory", In Cockerham W.C. (Ed.). **Medical Sociology**. Wiley-Blackwell.
- County Health Rankings and Roadmaps. (2014). *County Health Rankings Model*. <https://www.countyhealthrankings.org/explore-health-rankings/county-health-rankings-model>

- Çopurlar, C. K. & Kartal, M. (2016). "Sağlık Okuryazarlığı Nedir? Nasıl Değerlendirilir? Neden Önemli?" **TJFM&PC**, 10(1), ss. 42-47.
- Dahlgren, G. & Whitehead, M. (1991). **Policies and Strategies to Promote Social Equity in Health**. Stockholm: Institute for Futures Studies.
- Demirer, Y. (2006). "Kültür ve Siyaset Ekseninde Sağlıkta Kavramsallaştırma: "Hasta" ve "Hastalık" Örnekleri". **Toplum ve Hekim**, (21)1, ss. 25-31.
- Dünya Bankası. (2022a). *Life Expectancy at Birth, Total (years)*. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?end=2022&start=2000>. Erişim Tarihi: 14.06.2023.
- Dünya Bankası. (2022b). *Mortality Rate, Infant (per 1,000 live births)*. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN?end=2022&start=2000>. Erişim Tarihi: 14.06.2023.
- Ekizer, A. (2020). "Sağlık Sosyolojisi ve Tarihsel Gelişimi". **Selçuk Sağlık Dergisi**, 1(1), ss. 1-12.
- Feinstein, L. R., Sabates, T. M., Anderson, A., Sorhaindo, C. & Hammond. (2006). "What Are the Effects of Education on Health". **Proceedings of the Copenhagen Symposium**, OECD, pp. 173-354.
- Giddens, A. (2008). **Sosyoloji**. (Çev. Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gözlü, K. (2020). "Sağlığın Sosyal Bir Belirleyicisi: Sağlık Okuryazarlığı". **SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi**, 27(1), ss. 137-144.
- Hoyman, H. S. (1975) "Rethinking an Ecologic-System Model of Man's Health, Disease, Aging, Death". **The Journal of School Health**, 15(9), pp. 509-518.
- Kaya, İ. (2012). **Kültür, Sağlık ve Din Gürün (Sivas) ve Çevre Köylerinde Sağlık-Hastalık Kültürü Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Kutlu, İ. (2020). "Sağlık ve Sosyoekonomik Statü Bazlı Sağlık Göstergelerine Göre Sosyoekonomik Statü Farklarının İncelenmesi". **İnsan ve Toplum**, 10(4), ss. 289-322.
- Larson, J. S. (1991). **The Measurement of Health: Concepts and Indicators**. Greenwood Publishing Group.
- McCrea, F. B. (2003). "Gender". In Conrad P. & Leiter V. (Eds.). **Health and Health Care as Social Problems**. Lanham: Rowman&Littlefield Publishers.
- Mechanic, D. (1978). **Medical Sociology**. New York: The Free Press.
- Olafsdottir, S. (2013). "Social Construction and Health". In William C. Cockerham (Ed.). **Medical Sociology on the Move**. New York: Springer.
- Öngören, B. (2015). "Sosyolojik Açından Sağlıklı Beden İmgesi". **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 16(34), ss. 25-45.
- Özmen, D. & Şahin Büyük, D. (2021). "Sağlık Alanında Çalışan Kadın Olmak: Hemşirelik Örneği". İçinde Demir, G. & Akgün, R. (Ed.). **Görünür Olmak "Özel Alandan Kamusal Alana Kadına Bakış"**. Ankara: Nobel Yayınevi.

- Öztürk, Y. E. & Kıracı, R. (2019). "Sağlık ve Hastalık". İçinde Dalkılıç, M. (Ed.). **Scientific Developments**. Ankara: Gece Akademi.
- Parsons, T. (1951). **The Social System**. London and New York: The Free Press of Glencoe.
- Robinson, J. & Elkan, R. (1996). **Health Needs Assessment**. New York: Pearson Professional Limited.
- Sağlık Bakanlığı. (2011). **Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü**. Ankara: Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bakanlık Yayını No: 814.
- Seviğ, Ü. & Tanrıverdi, G. 2016. "Kültürlerarası Hemşirelik ve Tarihsel Gelişimi". İçinde Seviğ, Ü. & Tanrıverdi (Ed.). **Kültürlerarası Hemşirelik**. İstanbul: Akademi Yayıncılık.
- Terris, M. (1975). "Approaches to an Epidemiology of Health". **American Journal of Public Health**, 65(10), pp. 1037-1045.
- Topal, K. (2019). "Ailede Sağlık-Hastalık Kurguları ve Ailenin İşlevselliği". **Klinik Tıp Aile Hekimliği**, 11(1), ss. 14-17.
- Türk Toraks Derneği. (2016). *Toplumsal Sağlık Sadece Tıba İndirgenebilir mi?* <https://toraks.org.tr/site/news/3238> Erişim Tarihi: 08.07.2023.
- White, K. (2002). **Sociology of Health and Illness**. London: Sage Publications.
- WHO (2005). *Global Health Promotion*. (WHO Secretariat Background Document for the 6th Global Conference on Health Promotion in Bangkok, Thailand, 7-11 August 2005.) <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/sixth-global-conference> adresinden erişilmiştir. Erişim Tarihi: 26.06.2023.
- Yardımcıoğlu, F. (2013). "Eğitim ve Sağlık İlişkisi: Panel Eş Bütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi". **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 9(1), ss. 49-74.
- Yorulmaz, R. & Erdem, R. (2021). "Sağlıklı Yaşam Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve". **Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi**, 7(1), ss. 57-74.

BOŞ ZAMANLAR KURUMU

Gıyasettin Yıldız

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan boş zaman, kişinin mesleki veya işle ilgili yükümlülükleri dışında geçirdiği anları kapsar (Roberts, 1999: s. 5). İnsanların bu anları değerlendirme biçimleri; kişisel tercihler, kültürel etkiler ve toplumsal normlar gibi faktörlere bağlı olarak büyük ölçüde değişmektedir (Rojek, 2010: s. 1). Bu nedenle boş zaman kavramı, tarih boyunca toplumun sürekli değişen dinamiklerine yanıt olarak çok sayıda dönüşüm yaşamıştır. Başlangıçta geniş zaman ve kaynaklara sahip olan seçkinlerin uğraşlarıyla bağlantılı olan boş zaman (Stebbins, 2014), modernleşme döneminde ilerleyen teknolojik gelişmeler sayesinde daha fazla yaygınlık kazanmış; insanların hobilerini keşfedebilecekleri, benzer düşünen bireylerle bağlantı kurabilecekleri ve kendilerini interaktif deneyimlere kaptırabilecekleri çeşitli faaliyetlerine katılmaları için çok sayıda fırsat alanına dönüştürmüştür. Bu dönüşümle birlikte sosyal uyum, fırsat eşitliği, kimlik ve kişisel gelişim gibi alanlarda pozitif bir ivme yakalayarak toplumsal bütünleşmenin pekiştirilmesini sağlamıştır. Söz konusu durum boş zamanı küresel ölçekte toplumları etkileyebilen evrensel bir kurum hâline getirmiştir (Veal, 2005). Ancak bu aynı zamanda toplumu olumsuz yönden etkileyebilecek ve istenmeyen sonuçlara yol açabilecek sorunları da beraberinde getiren bir kurum olmasına neden olmuştur (İngen ve Eijick, 2007).

Dikkate değer ilk sorun, boş zaman kurumu içerisinde sunulan hizmetlerin ticarileştirilmesiyle tüketim kültürünün teşvik edilmesidir (Featherstone, 1990: s. 5). Şirketler sıklıkla tüketici harcamalarını teşvik eden ürün ve hizmetler pazarla-

Özetle boş zaman fenomeni, toplumun diğer birçok fenomeniyle bağlantılı olduğundan oldukça dinamik bir yapıdadır. Bu dinamik yapı, tarihin her döneminde etkin olmasına karşın günümüzde çok daha yaygın ve etkin bir konumdadır. Bu nedenle boş zaman fenomeniyle birlikte ortaya çıkan etkinlik alanlarının yalnızca fırsat veya eşitsizlik alanları olarak değil toplumsal alan içerisindeki yapılanma şekli ve kişilerin bu alandaki eylemleriyle birlikte değerlendirilmesi bu olgunun özünün daha doğru anlaşılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adorno, W. T. & Horkheimer, M. (2014). **Aydınlanmanın Diyalektiği**. (Çev. Nihat Ülner). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Adorno, W. T. (2007). **Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi**. (Çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel & Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balme, M. (1984). "Attitudes to Work and Leisure in Ancient Greece". **Greece & Rome**, 31(2), pp. 140–152. <http://www.jstor.org/stable/642580>
- Baudrillard, J. (2013). **Tüketim Toplumu**. (Çev. Nilgün Tural & Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). **Bireyselleşmiş Toplum**. (Çev. Yavuz Olagan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). **Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var Mı?** (Çev. Funda Çoban & İnci Katırcı). Ankara: De Ki Yayınları.
- Bocock, R. (1997). **Tüketim**. (Çev. İrem Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi.
- Borsay, P., & Furnée, J. H. (Eds.). (2016). **Leisure Cultures in Urban Europe, C.1700–1870: A Transnational Perspective**. Manchester University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt18j5zcc>. Erişim Tarihi: 10.06.2023.
- Bourdieu, P. (2006). **Pratik Nedenler**. (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). **Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**. (Çev. Derya Fırat & Günce Berkkurt). Ankara: Heretik Yayınları
- Chaney, D. (2002). **Cultural Change and Everyday Life**. London: Palgrave Macmillan.
- Collins, M., Kay, T. & Collins, M. (2014). **Sport and Social Exclusion** (2. Ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203859728>.
- De Grazia, S. (1964). **Of Time, Work and Leisure**. New York: Doubleday.
- Debord, G. (1996). **Gösteri Toplumu**. (Çev. Ayşe Ekmek & Okşan Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dick, E. (2021). "Public Policy For The Metaverse: Key Takeaways". **AR/VR Policy Conference**. Information Technology and Innovation Foundation.
- Dumazedier, J. (1967). **Toward a Society of Leisure**. New York: Free Press.

- Durning, A. (1998). **Ne Kadarı Yeterli: Tüketim Toplumu ve Dünyanın Geleceği**. (Çev. Sinem Çağlayan). Ankara: Tübitak-Tema Vakfı.
- Edginton, C. R., Jordan, D. J., Degraaf, D. G., & Edginton: S. R. (1995). **Leisure and Life Satisfaction: Foundational Perspectives**. Brown & Benchmark
- Elkington, S., (2011). "What It is to Take Flow of Leisure Seriously". **Leisure/Loisir**, 30(3), 253-282.
- Elkington, S. D. (2017). "Flow Theory and Leisure". In K. Spracklen, B. Lashua, E. Sharpe, & S. Swain (Eds.), **The Palgrave Handbook of Leisure Theory** (pp. 417-436). London: Palgrave Macmillan.
- Ellison, N. B., Steinfield, C. & Lampe, C. (2007). "The Benefits of Facebook 'Friends': Social Capital and College Students' Use of Online Social Network Sites". **Journal of Computer-Mediated Communication**, 12(4), pp. 1.
- Erik, V. I. & Koen, V. E. (2009). "Leisure and Social Capital: An Analysis of Types of Company and Activities". **Leisure Sciences**, 31(2), pp. 192-206. Doi: 10.1080/01490400802686078.
- Featherstone, M. (1990). "Perspectives on Consumer Culture". **Sociology**, 24(1), pp. 5-22.
- Featherstone, M. (Ed.) (1991). **The Body in Consumer Culture**. SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446280546>
- Giannakis, M., Spanaki, K. & Dubey, R. (2019). "A Cloud-Based Supply Chain Management System: Effects on Supply Chain Responsiveness". **Journal of Enterprise Information Management**, 32(4). <https://doi.org/10.1108/jeim-05-2018-0106>
- Haller M., Hadler M., Kaup, G., (2013). "Leisure Time in Modern Societies: A New Source of Boredom and Stress?", **Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement**. Springer, 111(2), pp. 403-434.
- Haworth, J. T., Hart, G. & Curtis, S. (2001). Available Online.
- Helliwell, J. F. & Putnam, R. D. (2004). "The Social Context of Well-Being". *Philosophical Transactions of The Royal Society of London. Series B, Biological Sciences*, 359(1449), pp. 1435-1446. <https://doi.org/10.1098/rstb.2004.1522>.
- Iso-Ahola, S. E. (1999). "Motivational Foundations of Leisure". **Leisure Studies: Prospects for the Twenty-First Century**, 35, pp. 51.
- Kasser, T. & Kanner, A. D. (2004). "Where is the Psychology of Consumer Culture?" In T. Kasser & A. D. Kanner (Eds.). *Psychology and Consumer Culture: The Struggle for A Good Life in A Materialistic World* (pp. 3-7). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10658-001>.
- Katz-Gerro, T. (2004). "Cultural Consumption Research: Review of Methodology, Theory, and Consequence". **International Review of Sociology**, 14(1), pp. 11-29.
- Katz-Gerro, Tally (1999) "Cultural Consumption and Social Stratification: Leisure Activities, Musical Tastes, and Social Location". **Sociological Perspectives**, 42(4), pp. 627-646.
- Kellner, D. (1995). "Communications vs. Cultural Studies: Overcoming The Divide". World Wide Web.

- Kellner D. (2001) "Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası". (Çev. Gülcan Seçkin). **Doğu-Batı Dergisi**, (15), ss. 187-220.
- Kelly, J. R. (1987). "Freedom to Be: A New Sociology of Leisure". **Journal of Leisure Research**, 19(3), pp. 246-247.
- Lindström, M., Hanson, B. S. & Ostergren, P. O. (2001). "Socioeconomic Differences in Leisure-Time Physical Activity: The Role of Social Participation and Social Capital in Shaping Health Related Behaviour". **Social Science & Medicine**, 52(3), pp. 441-451. Doi: 10.1016/S0277-9536(00)00153-2.
- Marcuse, H. (1990). **Tek-Boyutlu İnsan** (2. Baskı). (Çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.
- McDonald, M., Wearing, S. & Ponting, J. (2007). "Narcissism and Neo-Liberalism: Work, Leisure, and Alienation in An Era of Consumption". **Loisir et Société/Society and Leisure**, 30(2), pp. 489-510.
- Putnam, R. D. (1993). "What Makes Democracy Work?". **National Civic Review**, 82, pp. 101-107. <https://doi.org/10.1002/ncr.4100820204>
- Roberts, K. (1999). **Leisure in Contemporary Society**. Wallingford: CABI.
- Rojek, C. (2010). **The Labour of Leisure: The Culture of Free Time**. SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446269206>.
- Sandel, T. & Ju, B. (2019). "Social Media, Culture, and Communication". Oxford Research Encyclopedia of Communication. <https://oxfordre.com/communication/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-758>.
- Schor, J. & Holt, D. B. (Eds.). (2011). **The Consumer Society Reader**. The New Press.
- Seiluri, T., Lahti, J., Rahkonen, O., Lahelma, E. & Lallukka, T. (2011). "Changes in Occupational Class Differences in Leisure-Time Physical Activity: A Follow-Up Study". **International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity**, 1(8), pp. 14. Doi: 10.1186/1479-5868-8-14.
- Shaw, S. M. & Dawson, D. (2001). "Purposive Leisure: Examining Parental Discourses On Family Activities". **Leisure Sciences**, 23(4), pp. 37-41.
- Smith, R. (2013). **The Leisure Society**. Routledge.
- Smith, S., L. J., Xiao, H., Nunkoo, R. & Tukamushaba, E. (2013). "Theory in Hospitality, Tourism, And Leisure Studies". **Journal of Hospitality Marketing & Management**, 22(8), pp. 875-894. Doi: 10.1080/19368623.2013.771114.
- Spracklen, K. (2009). *The Meaning and Purpose of Leisure*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Spracklen, K. (2023). "Hegemony in Postmodernity: Lifeworld Colonization And The Instrumentalization of Leisure". **International Journal of the Sociology Leisure**, 6, pp. 283-296. <https://doi.org/10.1007/s41978-023-00136>.
- Stebbins, R. A. (2015). *Serious Leisure: A Perspective for Our Time*. Transaction Publishers.
- Stebbins, R. A. (2014). "The Serious Leisure Perspective. In: *Careers in Serious Leisure*". *Leisure Studies in A Global Era*. London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137399731_2

- Susan, M. S. (1985). "The Meaning of Leisure in Everyday Life". **Leisure Sciences**, 7(1), pp. 1-24. Doi: 10.1080/01490408509512105
- Veal, A. J. (2001). "Leisure, Culture and Lifestyle". **Loisir Et Société/Society and Leisure**, 24(2), pp. 359-376.
- Veal, A. J. (2005). **Business Research Methods: A Management Approach**. Frenchs Forest: Pearson Education Australia.
- Veal, A. J. (2016). "Leisure, Income Inequality and The Veblen Effect: Cross-National Analysis of Leisure Time and Sport and Cultural Activit". **Leisure Studies**, 35(2),pp. 215-240.
- Wilson, N. (2003). **Britain's Rising Personal Debt**. Leeds UK: Credit Management Research Centre, Leeds University Business School.
- Wilson, J. (1980). "Sociology of Leisure". **Annual Review of Sociology**, 6(1), pp. 21-40. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.06.080180.000321>

HUKUK KURUMU

Ruken Macit

Giriş

Hukuk sisteminin toplum üzerinde yarattığı etkiler sosyolojinin ilgilendiği önemli konulardan biridir. Kanunların bireylerin davranışları üzerinde nasıl ve ne ölçüde etkili olduğu konusu sosyolojik anlamda dikkat çekicidir. Toplumda sağlıklı bir düzenin kurulabilmesi için bireylerin ve sosyal ilişkilerin mevcut yasal sistemden ne şekilde etkilendiklerinin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Buna karşılık, sosyolojide önemli bir yeri olan hukuk sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu göze çarpmaktadır.

Karmaşık bir kurum olan hukukun anlaşılması ve toplumsal ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde yeniden yapılandırabilmesi için bu alanda uzmanlaşmış çalışmalara ihtiyaç vardır. Hukuk sosyoloğu, hukuku bir sosyal olgu olarak ele alır. Hukuk olgusunu; eğitim, suç, ekonomi, politika, din, aile vb. kurumlarla etkileşim içerisinde inceler. Bütün bu kurumları, toplumsal yapı ve birbirleriyle olan ilişkilerinin hukuk olgusuna olan etkisini konu edinir. Alan çalışmaları ile hukuka içeriden sosyolojik bir bakış açısı sunmaya çalışır. Hukuk olgusunun oluşmasına neden olan diğer olgular, hukuksal örgütlenme tipleri, özel ve kamu hukukuna dair toplumsal özellikler, hukuk alanında çalışanların rol ve işlevleri gibi konular hukuk sosyologlarının çalışma konularından bazılarıdır.

Bu bağlamda, bu çalışmada hukuk sosyolojisi konusu detaylı olarak ele alınacaktır. İlk başlıkta, hukuk kavramı bir sosyal olgu olarak incelenerek hukukun alanları açıklanacaktır. İkinci başlıkta, hukuk sosyolojisinin ne olduğu ve sosyolojinin içerisindeki önemine değinilecektir. Üçüncü başlıkta, hukuk sosyolojisinin sı-

sosyolojisinin gelişimi faşizm döneminde kesintiye uğrasa da II. Dünya Savaşı sonrası entelektüel anlamda ivme kazanmıştır. Bu dönemde hukuk sosyolojisinin gelişimine Luhman ve Habermas öncülük etmiştir.

İkinci önemli nokta ise hukuk sosyolojisi günümüze kadar kendisini bir akademik uzmanlık alanı olarak kabul ettirmekte çeşitli zorlukları deneyimlemiştir. Örneğin, Almanya'da bilim insanları hukuk sosyolojisinin hukuk politikalarına mı katkı sağlaması gerektiğini (Ehrlich'in çizgisinden devam ederek) yoksa esasında akademik bir atılım mı olması gerektiğini (Weber'in çizdiği yolda devam ederek) tartıştılar (Deflem, 2019). Benzer biçimde, ABD'de de çeşitli eğilimler; hukuk sosyolojisini sosyoloji yerine hukuk biliminde konumlandırma çabası içerisindedir. Ancak Polonya'da Podgorecki ve Petrazycki'nin çalışmalarıyla hukuk sosyolojisi, sosyolojinin içerisinde kurumsallaşmıştır.

Sonuç olarak tarihsel gelişim içerisinde hukuk sosyolojisi, sosyoloji disiplin ve yöntemleriyle hukuku ele alan bir çalışma alanı olarak yerini sağlamlaştırmıştır. Hukuk sosyolojisinin teorik zenginliği, hukukun uluslararası boyutları ve sosyal kontrolün kültürel etkileri gibi konular, yeni çalışmalara ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların hukuk sosyolojisi disiplinini geliştireceği ve nitelikli bir disiplinler arası yaklaşım oluşturmada katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Cotterrell, R. (2018). **Hukukbilimin Politikası: Hukuk Felsefesine Eleştirel Bir Giriş**. İstanbul: Pinhan Yayınevi.
- Deflem, M. (2019). **Hukuk Sosyolojisi**. (Çev. Devrim Özkan & Yücel Karadağ). Ankara: Adres Yayınları.
- Durkheim, E. (2016). **Toplumbilim Dersleri**. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Edinsel, K. (2014). **Sosyolojik Düşünme ve Çözümleme**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ehrlich, E. (2019). **Hukuk Sosyolojisinin Temel İlkeleri**. İstanbul: Pinhan Yayınevi.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1971). **İçtimaiyat Dersleri: Sosyoloji Doktrinleri ve Kolları**. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Gurvitch, G. (1942). **Sociology of Law**. New York: Philosophical Library.
- Gurvitch, G. (2021). **Hukuk Sosyolojisi**. İstanbul: Pinhan Yayınevi.
- Gürkan, Ü. (1994). **Hukuk Sosyolojisine Giriş**. Ankara: Siyasal Yayınevi.

- Habermas, J. (1981). **The Theory of Communicative Action Volume 1: Reason and The Rationalization of Society**. Boston: MA: Beacon Press.
- İzveren, A. (1995). **Hukuk Sosyolojisi**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınevi.
- Levy- Bruhl, H. (1991). **Hukuk Sosyolojisi**. (Çev. Hüsni Dilli): Ankara: İletişim Yayınevi.
- Luhman, N. (1972). **A Sociological Theory of Law**. London: Routledge& Kegan Paul.
- Petrazycki, L. (1955). **Law and Morality**. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Sorokin, P. (1957). **Social and Cultural Dynamics**. New York: Bedminster Press.
- Sumner, W. G. (1906). **Folkways: A Study of the Sociological Importance of Manners, Customs, Mores, and Morals**. Boston, USA: Ginn & Company.
- Timasheff, N. (1937). "What is Sociology of Law?" **American Journal of Sociology**, 43(2), pp. 225-235.
- Topçuoğlu, H. (1969). **Hukuk Sosyolojisi (Sosyoloji Açısından Hukuk)**. İstanbul: Cezaevi Yayınevi.
- Weber, M. (1995). **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**. Ankara: İmge Yayınevi

AHLAK KURUMU

Şule Gece

Giriş

Bireyler bir araya gelerek toplumu oluşturur ve toplumsal olarak bir arada yaşayabilmek için de birtakım kurallara ihtiyaç duyarlar ki bu kurallar ahlak kuralları olarak karşımıza çıkar. Bu kuralların varlığı bireyler arası saygının oluşmasına ortam hazırlar. Saygı, ahlak felsefesinde sıklıkla karşımıza çıkan ana kavramlardan birisidir. Örneğin, Immanuel Kant, kendi ahlak anlayışını yapılandırmada saygı kavramını kişilerin ahlaklı davranıp davranmadığı konusunda ayırım noktası olarak almıştır:

Başka bir deyişle kişilere saygı ilkesi benim başkalarını, hangi değerli amaç için olursa olsun, bir amacın aracı haline getirmeme izin vermez. Kant'ın anlayışının en fazla etki yapan yönünü meydana getiren bu anlayış, bütün insanların devredilemeyen, ortadan kaldırılamayan bazı temel ahlaki hakları olduğu genel düşüncesini yansıtır (Cevizci, 2015: s. 236).

Bu bağlamda bakıldığında bireylerin birbirine karşılıklı saygı göstermesi toplumsal yaşamda önem arz eder. Toplumsal düzenin sağlanması için var olan ahlaki kuralların saygı çerçevesi içinde uygulamaya sokulması toplumsal düzen ve ilerleme için temeldir. Buna göre her toplumun farklı değer yargıları vardır. Diğer bir ifadeyle değer yargıları toplumdan topluma farklılık gösterir. Bir toplumun genel karakterini anlamak istiyorsak öncelikle o toplumun değer ve ahlaki yargılarına bakmamız gerekir. Bu yargılar, yapısı gereği değişimi yavaş yavaş oluşturur. Çünkü toplumun değer yargıları ve ahlaki yapısının dönüşmesi çok zaman alır, bir anlamda değişim ve dönüşümler toplumun yeni nesillerinde görülür. Bu noktadan baktı-

Kimliğin bu niteliği bireyleri bağlayan değerler oluşturmaya engeldir (Canatan, 2021: s. 55).

Dolayısıyla modern ve postmodern dönemlerde değerlerin ele alınışı; geleneksel toplum yapısı, kimlik ve ötekileştirme gibi kavramların ele alınıp ahlaki tutum ve eylemlere odaklanması yine sosyologlar tarafından ayrı bir inceleme alanı olarak değerlendirilmektedir. Bugün değerlerin devamlılığı ya da süreksizliği sosyoloji açısından önemli bir araştırma alanı olmakta ve değindiğimiz gibi diğer alanlarla iş birliği içinde incelenmektedir.

Kaynakça

- Akdemir, F. (2014). "Ahlak Felsefesi". İçinde S. H. Erdem & A. Akdemir (Ed.). **Felsefe**. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Bottomore, B. T. (1998). **Toplumbilim**. (Çev. Ünsal Oskay). İstanbul: Der Yayınları.
- Canatan, A. (2021). "Değerler Sosyolojisi". İçinde N. Gökalp (Ed.). **Değer Çalışmaları**. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Değer Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Cevizci, A. (2002). **Etiğe Giriş**. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2015). **Felsefeye Giriş**. İstanbul: Say Yayınları
- Çilingir, L. (2015). "Ahlakın Kaynağı Sorunu". İçinde L. Çilingir (Ed.). **Ahlak Felsefesi Yazıları**. Ankara: Elis Yayınları.
- Frankena, W. (2007). **Etik**. (Çev. Azmi Aydın). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Hazlitt, H. (2006). **Ahlakın Temelleri**. (Çev. Mehmet Aydın & Recep Tapramaz). Ankara: Liberte Yayınları.
- Kant, I. (2003). **Ethica Etik Üzerine Dersler**. (Çev. Oğuz Özügül). İstanbul: Pencere Yayınları.
- MacIntyre, A. (2001). **Ethik'in Kısa Tarihi Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla**. (Çev. Hakkı Hünler & Solmaz Zelyüt Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Nuttall, J. (2011). **Ahlak Üzerine Tartışmalar Etiğe Giriş**. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özlem, D. (2010). **Etik Ahlak Felsefesi**. İstanbul: Say Yayınları.
- Pieper, A. (1999). **Etiğe Giriş**. (Çev. Veysel Atayman & Gönül Sezer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Poyraz, H. (2015). **Ahlak Felsefesi Yazıları**. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Platon (2002). **Devlet**. (Çev. Hüseyin Demirhan). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Platon (2010). **Kriton**. (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Yıldız, M. (2005). "Aristoteles'te Erdem Ahlakının Dünya Siyasetine Yansıması". İçinde G. Dülger (Ed.). **Ahlak Felsefesi Seminerleri**. Adana: Solfej Sanat Yayınları.

DİL KURUMU

Öznur Özdarıcı

Giriş

Dil, sosyal bir kurumdur. Bütün sosyal kurumlar gibi cemiyetin üstünde ve ona hâkim bir konumdadır. Dilin kendi kaide ve prensiplerini onu kullanan fertlere kabul ettiren bir yönü vardır. Sosyal bağları düzenleyen bir araç olması sebebiyle dil, hayatın her evresinde kendisini gösterir. Zamanın akışı içinde o da canlı bir varlık olarak değişir, gelişir ve çeşitlenir. Yani insan içine doğduğu toplum içerisinde hazır bulduğu dili zamanla geliştirir ve onu ileri bir seviyeye taşır. Her dilin merkezinde bir sistem vardır (Dilaçar, 1968: s. 28). Muharrem Ergin'in dil tanımı şöyledir:

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çevresinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir (1985: s. 3).

Sosyal bir kurum olarak dil, aynı zamanda millîdir. Aynı dili kullanmasının sonucu olarak toplumdaki fertler arasında bir yakınlık tesis edilir ve bu yakınlık; din, kültür, gelenek, tarih gibi diğer ortak değerlerle beraber bir milletin teşekkülünü ve devamını sağlar. Öyleyse dil, milleti millet yapan ve onu millet olarak devam ettiren değerlerden biridir.

Her dil, içinden çıktığı toplumun kültürel ifadesidir.

Bir dil, onu konuşan ulusun yaşayış biçiminin, en geniş anlamda kültürünün, dünya görüşünün, tarih boyunca geçirdiği çeşitli evrelerin ve başka toplumlarla

Kaynakça

- Akarsu, B. (1998). **Dil-Kültür Bağlantısı**. (3. Baskı). İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Aksan, D. (1997). **Türkçenin Gücü**. (4. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aktaş, Ş. (1991). **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**. (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. (1993). **Edebiyatta Üslup ve Problemleri**. (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bal, H. (2020). **Kurumlar Sosyolojisi**. Bursa: Sentez Yayınları.
- Demir, G. Y. (2007). **Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği**. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dilaçar, B. (1968). **Dil, Diller ve Dilcilik**. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (1985). **Türk Dil Bilgisi**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Jacobson, R. (1963). **Essais de Linguistique Générale I**. (Quatrième Partie: Poétique). Paris: Minuit.
- Kaplan, M. (2000). **Kültür ve Dil**. (13. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2017). **Genel Dilbilime Giriş**. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Kıran, Z. & Eziler, A. (2002). **Dilbilime Giriş**. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Mehmet R. (1998). **XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları**. (3. Baskı). İstanbul: YKY.
- Mengüşoğlu, T. (2015). **İnsan Felsefesi**. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Saussure, F. (1975). **Cours de Linguistique Générale**. Paris.
- Saussure, F. (2001). **Genel Dilbilim Dersleri**. (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Toklu, M. O. (2003). **Şiir Dili ve Çevirisi**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Wellek, R. & Austin W. (2001). **Edebiyat Teorisi**. (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel). (3. Baskı). İzmir: Akademi Kitabevi.

SOSYAL MEDYA KURUMU

Aynur Tekke - Günce Demir

Giriş

Toplum aynı coğrafi mekânı paylaşan, belirli kurumsallaşmış ortak davranış biçimlerini benimsemiş insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Mekânsal bir birlikteliğin klasik toplum tanımlarında oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi, toplumu tanımlamada kullanılan ilişkiler ağının etkisidir. Diğer yandan tarih boyunca toplumlar özelinde bakıldığında belirli yapıların, normların ve işlevlerin oluşturulduğu, şekillendirildiği ve zamanla da söz konusu olgularda değişiklikler yapıldığı görülmektedir. İlişkiler ağı, yapılar, normlar ve işlevler toplumu oluşturan bireylerin düzenli ilişkiler ve kalıplaşmış davranışlar ile birlik olma hâlini yansıtmaktadır.

Kurum kavramını, farklı disiplinlerde görmemize karşın sosyolojik açıdan baktığımızda toplumsal açıdan hayat tarzı ve kültürü oluşturan parçaların bütünüdür. Kurum kavramıyla ilgili literatürde farklı tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır. Hughes (1936: s. 182), toplumsal kurumu istikrarlı bir sosyal sistemin yansıması olarak tanımlamıştır. Jepperson'a (1991: s. 154) göre ise "Toplum tarafından oluşturulan normal koşullarda sürekli yeniden üretilen davranış kalıpları ve kurallar sistemleridir." Scott (2008: s. 84), kurum kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: "Toplumu meydana getiren bireyler tarafından yapılan davranışlara bir anlam ve süreklilik kazandıran düzenleyici algısal yapı ve hareketlerin birlikteliğinden oluşan sistemlerdir." Toplumun temel ihtiyaçları üzerinden değer, kural, örf, âdet, davranış kalıplarının oluşması bize toplumsal kurumları göstermektedir. Kurumlar ortaya koyduğu düzenlemeler sayesinde belirsizliklerin önüne geçilmesini sağlar. Toplumsal kurumları incelerken sosyolojik yöntemlerin temel alınması esastır. Kurum-

durumlar sosyal medyanın düzen anlayışını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla toplumsal kurumların sunduğu düzen oluşturma eyleminin yansımaları da yine sosyal medyada bulunmaktadır. Yabancılaşma duygusuyla karşılaşmamak, yaşamın olası değişim süreçlerine karşı uyum sağlamak için önemli bir rolü bulunan toplumsal kurumlar gibi sosyal medya da ilgili süreçlere kolaylaştırıcı, hatta hızlandırıcı katkıları sunmaktadır.

Yaşam içinde edindiği konum, değişim süreçlerine olan etkisi, toplum ve birey üzerindeki yansımaları göz önünde bulundurulduğunda sosyal medyanın dikkat çeken olgular arasında olması anlamlı hâle gelmektedir. Öte yandan dijitalleşme süreçlerinin bu denli yoğun yaşandığı bir dönemde toplumsal kurumların sabit kalamayacağı, onların da değişim süreçlerine uyum sağlamak adına güncellenmesi gerektiği düşünülmektedir. Söz konusu güncellemelerden ilki, bu denli yoğun etkilere sahip olan sosyal medyanın toplumsal bir kurum olarak değerlendirilmesi olmalıdır.

Kaynakça

- Agichtein, E., Castillo, C., Donato, D., Gionis, A. & Mishne, G. (2008). "Finding High-Quality Content in Social Media". **The International Conference on Web Search and Web Data Mining**, Palo Alto, CA.
- Akram, W. & Kumar, R. (2017). "A Study on Positive and Negative Effects of Social Media on Society". **International Journal of Computer Sciences and Engineering**, 5(10), pp. 347-354.
- Barnes, H. E. (1942). **Social Institutions**. New York.
- Batjargal, B. & Michael, A. H. (2013). "Institutional Polycentrism, Entrepreneurs Social Networks, and New Venture Growth". **Academy of Management Journal**, 55(4). pp. 1024-1049.
- Bjork-James, S. (2015). "Feminist Ethnography in Cyberspace: Imagining Families in the Cloud". **Sex Roles**, 73(3-4), pp. 113-124. <https://doi.org/10.1007/s11199-015-0507-8>
- Bogardus, E. S. (1922). **A History of Social Thought**. University of Southern California Press.
- Bogardus, E. S. (1960). **Development of Social Thought**. (4th Edition). New York: Longmans, Green and Comany.
- Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2007). "Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship". **Journal of Computer-Mediated Communication**, 13, pp. 210-230. doi: 10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x

- Bozkurt, F. G. & Triki, M. (2016). "Bir Kurum Olarak Sosyal Medyanın İnsan Kaynakları Yöneticilerinin İş Gören Tedarik-Seçim ve İşe Alma Kararları Üzerindeki Etkisi: Tunus Örneği". **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, 20(1), ss. 89-107.
- Carr, C. T. & Hayes, R. A. (2015). "Social Media: Defining, Developing, and Divining". **Atlantic Journal of Communication**, 23(1), pp. 46-65. <https://doi.org/10.1080/15456870.2015.972282>
- Chambers, D. (2013). **Social Media and Personal Relationships – Online Intimacies and Networked Friendships**. Palgrave Macmillan.
- Chayko, M. (2017). **Superconnectec – The Internet, Digital Media, and Techno-Social Life**. Sage Publications.
- Daft, R. L. & Lengel, R. H. (1986). "Organizational Information Requirements, Media Richness, and Structural Design". **Management Science**, 32(5), pp. 554-571.
- Daniel, B. K. (2011). **Handbook of Research on Methods and Techniques for Studying Virtual Communities: Paradigms and Phenomena**. USA: Information Science Reference.
- Datareportal (2023). **Digital 2023: Turkey**. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey>. Erişim tarihi: 01.08.2023.
- Effing, R., van Hilleberg, J. & Huibers, T. (2011). "Social Media and Political Participation: are Facebook, Twitter and Youtube Democratizing Our Political Systems?" İçinde E. Tambouris, A. Macintosh & H. de Bruijn (Ed.). **Electronic Participation** (ss. 25-35). Berlin, Germany: Springer.
- Fiske, A. P. (1992). "The Four Elementary Forms of Sociality: Framework For A Unified Theory of Social Relations". **Psychological Review**, 99(4), pp. 689-723. <https://doi.org/10.1037/0033-295x.99.4.689>.
- Fuchs, C. (2014). "Social Media and the Public Sphere". **TripleC**, 12(1), pp. 57-101.
- Fuchs, C. (2014). **Social Media: A Critical Introduction**. London: Sage Publication.
- Fuchs, C. (2017). **Social Media: A Critical Introduction** (2. Baskı). SAGE Publication.
- Garde-Hansen, J. & Gorton, K. (2013). **Emotion Online, Theorizing Affect on the Internet**. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Goffman, E. (1959). **The Presentation of Self in Everyday Life**. New York: Doubleday Anchor Books.
- Gündüz, U. (2017). "The Effect of Social Media on Identity Construction". **Mediterranean Journal of Social Sciences**, 8(5), pp. 85-92.
- Hall, J. A. (2016). "When is Social Media Use Social Interaction? Defining Mediated Social Interaction". **New Media & Society**, 20(1). <https://doi.org/10.1177/1461444816660782> pp. 162-179.
- Hansen, D. L. (2011). "Exploring Social Media Relationships". **On the Horizon**, 19(1), pp. 43-51. doi: 10.1108/10748121111107726
- Hempel, C. (1966). **Philosophy of Natural Science**. New Jersey: Prentice-Hall.
- Hilliard, J. (2023). **What Is Social Media Addiction?**. <https://www.addictioncenter.com/drugs/social-media-addiction/>. Erişim tarihi: 18.08.2023.

- Hopkins, L. (2009). **Media and Migration: A Review of The Field**. Australia and New Zealand Communication Association.
- Howard, P. N. & Parks, M. R. (2012). "Social Media and Political Change: Capacity, Constraint, and Consequence". **Journal of Communication**, 62, pp. 359–362. doi: 10.1111/j.1460-2466.2012.01626.x
- Hughes, E. C. (1936). "The Ecological Aspects of Institutions". **American Sociological Review**, 1(2), pp. 180-189.
- Jepperson, R. L. (1991). "Institutions, Institutional Effects, and Institutionalization". İçinde Walter W. Powell & Paul J. DiMaggio (Ed.). **The New Institutionalism in Organizational Analysis** (ss. 143-163). Chicago: University of Chicago Press.
- Kaplan, A. M. & Haenlein, M. (2010). "Users of The World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media". **Business Horizons**, 53, pp. 59–68. doi:10.1016/j.bushor.2009.09.003.
- Karasar, S. (2004). "New Communication Technologies in Education: Internet and Virtual Higher Education". **The Turkish Online Journal of Educational Technology**, 3(4), pp. 117-125.
- Kent, M. L. (2010). "Directions in Social Media for Professionals and Scholars". İçinde R. L. Heath (Ed.). **Handbook of Public Relations** (2. Baskı., ss. 643–656). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Komito, L. & Bates, J. (2009). "Virtually Local: Social Media and Community among Polish Nationals in Dublin". **Aslib Proceeding: New Information Perspectives**, 61(3), pp. 232-244.
- Lewis, B. K. (2010). "Social Media and Strategic Communication: Attitudes and Perceptions among College Students". **Public Relations Journal**, 4(3), pp. 1–23.
- Martin, P. Y. (2004). "Gender As Social Institution". **Social Forces**, 82(4), pp. 1249–1273. doi: 10.1353/sof.2004.0081
- Matook, S. & Butler, B. (2015). "Social Media and Relationships". İçinde Robin Mansell & Peng Hwa Ang (Ed.). **The International Encyclopaedia of Digital Communication and Society**. (ss. 1-12). John Wiley & Sons.
- Mayfield, A. (2006). **What is Social Media**. <https://www.antonymayfield.com/2006/09/27/social-media-ebook/>. Erişim Tarihi: 09.08.2023
- Mayfield, A. (2010). **What is Social Media, An E-Book by Antony Mayfield from Icrossing**. http://www.icrossing.com/uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/what%20is%20social%20media_icrossing_ebook.pdf. Erişim Tarihi: 09.09.2023.
- Meikle, G. (2016). **Social Media – Communication, Sharing and Visibilty**. New York: Routledge.
- Miller, D., Costa, E., Haynes, N., McDonald, T., Nicolescu, R., Sinanan, J., Spyer, J., Venkatraman, S. & Wang, X. (2016). **How the World Changed Social Media**. UCL Press.
- Murphy, J., Hill, C. A. & Dean, E. (2013). "Social Media, Sociality, and Survey Research". İçinde C. A. Hill, E. Dean & J. Murphy (Ed.). **Social Media, Sociality, and Survey Research** (ss. 1–33). Wiley.
- Nabi, R. L., So, J. & Prestin, A. (2010). "Media-Based Emotional Coping: Examining The Emotional Benefits And Pitfalls of Media Consumption". İçinde E. Konijn, K. Dovelng, & C. von Scheve (Ed.), **Handbook of Emotions and Mass Media** (ss. 116–133). New York: Routledge.

- O'Reilly, T. (2005). **What is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for The Next Generation of Software**. O'Reilly Media. <http://oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>. Erişim Tarihi: 26.08.2023.
- Orben, A. C. & Dunbar, R. I. M. (2017). "Social Media and Relationship Development: The Effect of Valence and Intimacy of Posts". **Computers in Human Behavior**, 73, pp. 489–498. doi: 10.1016/j.chb.2017.04.006
- Papacharissi, Z. (2015). "We Have Always Been Social". **Social Media and Society**, 1(1). <https://doi.org/10.1177/2056305115581185>. pp. 1-2.
- Payne, R. (2014). **Promiscuity of Network Culture**. New York: Taylor & Francis.
- Petersen, M. N., Harrison, K. Raun, T. & Andreassen, R. (2018). "Introduction: Mediated Intimacies". İçinde Andreassen, R., Petersen, M. N., Harrison, K. & Raun, T. (Ed.). **Mediated Intimacies Connectivities, Relationalities and Proximities**. New York: Routledge.
- Radi, Z. (2003) "Using Social Media in the Arab World". **Journal of Education**, 15(5), pp. 23-38.
- Radwan, M. (2022). "Effect of Social Media Usage on The Cultural Identity of Rural People: A Case Study of Bamha Village, Egypt". **Humanities and Social Sciences Communications**, 9(248), pp. 1-14. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01268-4>
- Rhee, L., Bayer, J. B., Lee, D. S. & Kuru, O. (2020). "Social by Definition: How Users Define Social Platforms and Why It Matters". **Telematics and Informatics**, 101538. doi: 10.1016/j.tele.2020.101538
- Russo, A., Watkins, J., Kelly, L. & Chan, S. (2008). "Participatory Communication with Social Media". **Curator: The Museum Journal**, 51, pp. 21–31. doi: 10.1111/j.2151-6952.2008.tb00292.x
- Sadiq, A. M. (2011). The New Media: A Study of Its Theoretical Interventions and Its General Characteristics. **The Arab Portal for Media and Communication Sciences**. 2(1), pp. 16-29.
- Salovey, P., Detweiler-Bedell, B. T., Detweiler-Bedell, J. B. & Mayer, J. D. (2008). "Emotional Intelligence". İçinde M. Lewis, J. Haviland-Jones, & L. Feldman Barrett (Ed.). **Handbook of Emotions** (3. Baskı), pp. 533–547. New York: Guilford.
- Schau, H. J. & Gilly, M. C. (2003). "We are What We Post? Self- Presentation in Personal Web Space". **Journal of Consumer Research**, 30(3), pp. 385-404.
- Scott, W. R. (2008). **Institutions and Organizations: Ideas and Interest** (3. Baskı). Los Angeles: Sage Publications.
- Shahjahan, A. T. M. & Chitsy, K. U. (2014). "Social Media Research and Its Effect on Our Society". **World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Information and Communication Engineering**, 8(6), pp 2009-2012.
- Short, J., Williams, E. & Christie, B. (1976). **The Social Psychology of Telecommunications**. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Siddiqui, S. & Singh, T. (2016). "Social Media its Impact with Positive and Negative Aspects". **International Journal of Computer Applications Technology and Research**, 5(2), pp. 71-75.

- Silverblatt, A. (2004). "Media as Social Institution". **American Behavioral Scientist**, 48(1), pp. 35–41. doi:10.1177/0002764204267249
- Stendel, M., Ramstead, M. J. D. & Veissière, S. (2019). "Internet Sociality". İçinde L. J. 1 Kirmayer, C. M. Worthman, S. Kitayama, R. Lemelson, & C. A. (Ed.). **Cummings, Culture, Mind, and Brain: Emerging Concepts, Methods, Applications**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taşçı, D. & Erdemir, E. (2013). **Örgüt Kuramı**. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Tatsis, N. C. & Zito, G. (1974). "Marx, Durkheim, and Alienation". **Social Theory and Practice**, 3(2), pp. 223-243.
- Terry, M. (2009). "Twittering Healthcare: Social Media and Medicine". **Telemedicine and e-Health**, 15, pp. 507–510. doi: 10.1089/tmj.2009.9955
- van Dijck, J. & Poell, T. (2013). "Understanding Social Media Logic". **Media and Communication**, 1(1), pp. 2-14.
- van Dijk, J. (2013). **The Culture of Connectivity – A Critical History of Social Media**. New York: Oxford University Press.
- Veissière, S. P. L. & Stendel, M. (2018). "Hypernatural Monitoring: A Social Rehearsal Account of Smartphone Addiction". **Frontiers in Psychology**, 9, pp. 141. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00141>
- Xiang, Z. & Gretzel, U. (2010). "Role of Social Media in Online Travel Information Search". **Tourism Management**, 31, pp. 179–188. doi: 10.1016/j.tourman.2009.02.016

TURİZM VE ŞEHİR PAZARLAMASI

Edit3rler

Dr. Aydın Ünal

Dr. Onur Çelen

Dr. Emre Çilesiz

TURİZM VE ŞEHİR PAZARLAMASI

Editörler: Dr. Aydın Ünal, Dr. Onur Çelen, Dr. Emre Çilesiz

Yayın No.: 4754

Turizm: 043

ISBN: 978-625-397-092-5

E-ISBN: 978-625-397-091-8

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Naim Dilek -Naim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ünal, Aydın., Çelen, Onur., Çilesiz, Emre.

Turizm ve Şehir Pazarlaması / Aydın Ünal, Onur Çelen, Emre Çilesiz

1. Basım, XIV + 344 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-092-5

E-ISBN: 978-625-397-091-8

1. Turizm 2. Turizm Pazarlaması 3. Destinasyon 4. Şehir 5. Şehir Pazarlaması

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm I

ŞEHİR PAZARLAMASI KAVRAMI

Dr. Onur Atak

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, onuratak@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9120-2884

Bölüm II

ŞEHİR PAZARLAMASI VE TURİZM

Dr. Öğr. Üyesi Erdem Temeloğlu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, etemeloglu@comu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8572-9172

Doç. Dr. Murat Aksu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, drmurataksu@comu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9881-4739

Bölüm III

ŞEHİR PAZARLAMASINDA PLANLAMA SÜRECİ

Arş. Gör. Elif Arslan Dinç

İstanbul Esenyurt Üniversitesi, elifarslan@esenyurt.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5000-7479

Bölüm IV

ŞEHİR PAZARLAMASINDA YÖNETİM SÜRECİ

Doç. Dr. Fatih Ercan

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, fatih.ercan@beun.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6469-3000

Doç. Dr. Taner Dalgın

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, tanerdalgın@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7645-1989

Bölüm V

ŞEHİR PAZARLAMASINDA KARMA OLUŞTURMA SÜRECİ

Dr. Zehra Gökçe Sel

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, zehragokce.sel@cbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6305-0492

Bölüm VI

ŞEHİR PAZARLAMASINDA HEDEF KİTLE SEÇİM SÜRECİ

Dr. Özge Bektaş Gümrükçü

Trabzon Üniversitesi, ozge.bekast@trabzon.edu.tr, ORCID ID:0000-0003-2528-230X

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Caner Kaya

Trabzon Üniversitesi, muhammetcanerkaya@trabzon.edu.tr, ORCID ID:0000-0001-9975-8011

Bölüm VII

ŞEHİR PAZARLAMASINDA YAŞAM DÖNGÜSÜ

Dr. Öğr. Üyesi Birgül Aydın

Doğuş Üniversitesi, baydin@dogus.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3459-2385

Bölüm VIII

ŞEHİR PAZARLAMASINDA TOPLUMUN YERİ VE ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Neşe Kafa

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, nesekafa@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-4153-5533

Bölüm IX

ŞEHİR PAZARLAMASINDA KÜLTÜREL FAALİYETLERİN YERİ VE ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Nur Neşe Şahin

Yalova Üniversitesi, nur.sahin@yalova.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0360-9631

Bölüm X

ŞEHİR PAZARLAMASINDA MARKA İLETİŞİM SÜRECİ

Doç. Dr. Merve Işkın

Ordu Üniversitesi, merveiskin25@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4748-0422

Bölüm XI

ŞEHİR PAZARLAMASINDA REKABET SÜRECİ

Öğr. Gör. Hülya Eraslan

Harran Üniversitesi, hulyaeraslan@harran.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1440-6736

Bölüm XII

ŞEHİR PAZARLAMASINDA DİJİTALLEŞME SÜRECİ

Arş. Gör. İpek İtir Can

Anadolu Üniversitesi, ipekc@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4793-7151

Bölüm XIII

ŞEHİR PAZARLAMASINDA SOSYAL MEDYA

Bilim Uzmanı Rana Şat

Bağımsız Araştırmacı, rana_sat_95@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0519-5524

Bölüm XIV

ŞEHİR PAZARLAMASINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Doktora Öğrencisi İlknur Özsegin

Bağımsız Araştırmacı, ozseginilknur@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8168-4031

Bölüm XV

ŞEHİR PAZARLAMASINDA BÜTÇE VE FİNANSAL YÖNETİM

Dr. Yasemin Koçak Bilgin

Doğuş Üniversitesi, kocakysmn@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3393-709X

Bölüm XVI

ŞEHİR PAZARLAMASINDA GASTRONOMİ

Dr. Öğr. Üyesi Erhan Babaç

Afyon Kocatepe Üniversitesi, erhanbabac@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9232-9177

Bölüm XVII

ŞEHİR PAZARLAMASINDA ÖRNEK UYGULAMALAR

Doç. Dr. Burhan Sevim

Kastamonu Üniversitesi, bsevim@kastamonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3326-9642

Arş. Gör. Selda Yordam

Kastamonu Üniversitesi, syordam@kastamonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8126-5817

Bölüm XVIII

ŞEHİR PAZARLAMASINDA SALGIN HASTALIKLAR, AFETLER, RİSKLER VE DİĞER TEHDİTLER

Dr. Öğr. Üyesi Uğur Saylan

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, ugur.saylan@dpu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5761-2399

Bölüm XIX

ŞEHİR PAZARLAMASINDA GELECEK TRENDLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan Dülğaroğlu

Balıkesir Üniversitesi, oguzhan@balikesir.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1992-0531

Doç. Dr. Gizem Özgürel

Balıkesir Üniversitesi, gizem.ozgurel@balikesir.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1161-3721

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	V
KİTABA KATKI SUNAN YAZARLAR	İX
ÖN SÖZ	XI
Bölüm I	
ŞEHİR PAZARLAMASI KAVRAMI	1
<i>Onur Atak</i>	
Bölüm II	
ŞEHİR PAZARLAMASI VE TURİZM.....	21
<i>Erdem Temeloğlu - Murat Aksu</i>	
Bölüm III	
ŞEHİR PAZARLAMASINDA PLANLAMA SÜRECİ.....	37
<i>Elif Arslan Dinç</i>	
Bölüm IV	
ŞEHİR PAZARLAMASINDA YÖNETİM SÜRECİ	49
<i>Fatih Ercan - Taner Dalgın</i>	
Bölüm V	
ŞEHİR PAZARLAMASINDA KARMA OLUŞTURMA SÜRECİ	65
<i>Zehra Gökçe Sel</i>	
Bölüm VI	
ŞEHİR PAZARLAMASINDA HEDEF KİTLE SEÇİM SÜRECİ	89
<i>Özge Bektaş Gümrükçü - Muhammet Caner Kaya</i>	
Bölüm VII	
ŞEHİR PAZARLAMASINDA YAŞAM DÖNGÜSÜ	109
<i>Birgül Aydın</i>	
Bölüm VIII	
ŞEHİR PAZARLAMASINDA TOPLUMUN YERİ VE ÖNEMİ	121
<i>Neşe Kafa</i>	

Bölüm IX ŞEHİR PAZARLAMASINDA KÜLTÜREL FAALİYETLERİN YERİ VE ÖNEMİ	129
<i>Nur Neşe Şahin</i>	
Bölüm X ŞEHİR PAZARLAMASINDA MARKA İLETİŞİM SÜRECİ	151
<i>Merve Işkın</i>	
Bölüm XI ŞEHİR PAZARLAMASINDA REKABET SÜRECİ	183
<i>Hülya Eraslan</i>	
Bölüm XII ŞEHİR PAZARLAMASINDA DİJİTALLEŞME SÜRECİ	201
<i>İpek İtir Can</i>	
Bölüm XIII ŞEHİR PAZARLAMASINDA SOSYAL MEDYA	229
<i>Rana Şat</i>	
Bölüm XIV ŞEHİR PAZARLAMASINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	245
<i>İlknur Özsezgin</i>	
Bölüm XV ŞEHİR PAZARLAMASINDA BÜTÇE VE FİNANSAL YÖNETİM	275
<i>Yasemin Koçak Bilgin</i>	
Bölüm XVI ŞEHİR PAZARLAMASINDA GASTRONOMİ	289
<i>Erhan Babaç</i>	
Bölüm XVII ŞEHİR PAZARLAMASINDA ÖRNEK UYGULAMALAR	299
<i>Burhan Sevim - Selda Yordam</i>	
Bölüm XVIII ŞEHİR PAZARLAMASINDA SALGIN HASTALIKLAR, AFETLER, RİSKLER VE DİĞER TEHDİTLER	317
<i>Uğur Saylan</i>	
Bölüm XIX ŞEHİR PAZARLAMASINDA GELECEK TRENDLERİ	327
<i>Oğuzhan Dülğaroğlu - Gizem Özgürel</i>	

ŞEHİR PAZARLAMASI KAVRAMI

Onur Atak

GİRİŞ

Şehirler, parçası olduğu ülkelerin, ekonomik büyüme ve kalkınmasında önem taşımaktadır. Sanayi, ulaştırma, teknoloji, turizm, sağlık, politika vb. alanlarda gerçekleşen hızlı değişim şehir kimliği ile ilişkilendirilmekte, oluşan bu kimlik şehirlerin imajına katkı sağlamaktadır. Günümüzde şehirlerin de birer ürün gibi pazarlanabileceği düşüncesi dünya genelinde yaygınlaşmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak şehir yöneticileri şehri ziyaret edecek ziyaretçilere, şehir sakinlerine ve potansiyel yatırımcılara yönelik pazarlama faaliyetleri içerisine girerek rekabet üstünlüğü sağlama çabasındadırlar (Şahin & Karakullukçu, 2019: 248). Aslında şehirler arasında süregelen rekabet bugünkü kadar belirgin olmasa da yüzyıllardır varlığını hissettirmektedir. Benzer pazarlara hitap eden şehirler kendilerini ve taşıdıkları potansiyeli ziyaretçi zihninde farklılaştırarak bir marka oluşturmaya çalışmaktadırlar. Şehirler, büyük organizasyonları ve projeleri destekleyerek, oluşumuna katkı sağlayarak veya bu faaliyetlere ev sahipliği yaparak marka imajlarını güçlendirmeye çalışmaktadırlar (Koşan, 2013: 376). Bu açıdan değerlendirildiğinde şehirlerin, hedef pazarlardaki tüketicilerin ihtiyaçlarını tatmin etmeye yönelik tasarlanması ve bu ihtiyaçlara yönelik üretimin gerçekleştirilmesi şehir pazarlaması kavramının önemini de ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında, şehir pazarlaması kavramı açıklanmış, şehir pazarlamasının temel kavramları vurgulanmış, şehir pazarlamasının mevcut durumu, yeri ve önemi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bunun yanında şehir pazarlamasında hedef pazarlar açıklanmış, satın alma öncesi karar süreci, satın alma sonrası davranışları, deneyim sonrası tatmin ve tatminsizlik durumu incelenmiştir.

kuruluşlar aynı zamanda ülkenin sahip olduğu kültürel miras öğelerinin korunması için de çaba sarf etmekte, marka imajının oluşturulması ve korunmasında önemli rol oynamaktadır.

1.2. SONUÇLAR, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yukarıda söz edilen aktörlerin her birinin, şehir pazarlamasının başarıya ulaşma sürecinde önemli katkıları bulunmaktadır. Bu aktörlerin birbirleriyle koordinasyon içerisinde çalışması, şehir pazarlamasının bütüncüllüğü açısından büyük önem taşımaktadır (Başçı, 2006: 51). Son olarak destinasyon pazarlama organizasyonlarından (DPO) da bahsetmek gerekmektedir. Destinasyon pazarlama organizasyonları, şehirselle ve yöreselle pazarlama üzerinde yoğunlaşmış yöreselle organizasyonlardır. Turizm büroları, özel sektör kuruluşları ve turizmle ilişkili kurumlar destinasyon pazarlama organizasyonlarına örnek gösterilebilir (Buhalis, 2000; Uysal ve ark., 2000; Dore & Crouch, 2002). Destinasyon pazarlama organizasyonları kentlerde pazarlama faaliyetleri konusunda önemli roller üstlenmektedir. DPO'lar şehir çekiciliklerinin korunması, turizm politikalarının uygulanması ve yatırım teşviklerinin sağlanması yoluyla turizmin gelişmesine katkı sağlama gibi birçok konuda önemli görevler üstlenmektedirler. Bütün bu önemli faaliyetlerin yanında destinasyon pazarlama organizasyonları şehirler için mali kaynak arayışına giren ve bulan, turizm dışındaki diğer sektörlerle iş birliği sağlayan yapılandırmalardır (Palmer & Bejou, 1995; Buhalis, 2000).

KAYNAKÇA

- Altınbaş, H. (2013).** Pazarlama İletişimi ve Şehir Pazarlaması "Şehirlerin Markalaşması". Selçuk İletişim, 4(4), 156-162.
- Altıparmak, B. (2016).** Kent Pazarlamasında Kentlilik Bilincinin Geliştirilmesi. Orta Karadeniz İletişim Çalışmaları Dergisi, 1(1), 18-28.
- Ateşoğlu İ., Adıgüzel, O., Çetintürk, İ. & Selman, A. (2009).** Uluslararası Destinasyon Markası Oluşturma Stratejileri-Isparta Örneği. Uluslararası Devraz Kongresi, Isparta.
- Başçı, A. (2006).** Şehir Markası Yaratma Süreci ve İstanbul Şehir Markası İçin Bir Model Önerisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başçı, A. (2008).** Şehir Markası Yaratma Süreci ve İstanbul Şehir Markası İçin Bir Model Önerisi. IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Kongresi. ss.966-113. Antalya.
- Braun, E. (2008).** City Marketing Towards An Integrated Approach. Erasmus University of Rotterdam.
- Bristow, G. (2005).** Everyone's A Winner: Problematising the Discourse of Regional Competitiveness. Journal of Economic Geography, 26(6), 793-807.

- Buhalis, D. (2000).** Marketing the Competitive Destination of the Future. *Tourism Management*, 21, 97-116.
- Bulduklı, Y. (2015).** İmaj Yönetimi-Yaklaşımlar, Taktikler, Stratejiler. Konya: Litera-Türk.
- Deffner, A. & Lioruris, C. (2005).** City Marketing: A Significant Planning Tool for Urban Development in A Globalised Economy. 45. Congress of the European Regional Science Association, Vrije Universty, Amsterdam.
- D'Hautesserre, A. M. (2001).** Destination Branding in A Hostile Environment. *Journal of Travel Research*, 39(3), 300-307.
- Dinis, A. (2004).** Territorial Marketing: A Useful Tool for Competitiveness of Rural and Peripheral Areas. 44. European Congress of the European Regional Science Association, Portugal.
- Dinnie, K. (2011).** City Branding: Theory and Cases. UK: Palgrave Macmillian.
- Dolu, Z. T. (2017).** Bilişsel ve Duygusal İmaj Unsurlarının Şehir Markası İmajına Etkisi: Muğla İli Örneği. *Pamukkale Journal of Eurasian Socio-Economic Studies*, 4(1), 37-56.
- Dore, L. & Crouch, G. I. (2002).** Promoting Destinations: An Exploratory Study of Publicity Programmes Used by National Tourism Organizations. *Journal of Vacation Marketing*, 9(2), 137-152.
- Eagly, A. H. & Chaiken, S. (1993).** The Psychology of Attitudes. Texas: Harcourt Brace Jovanoich.
- Echtner, C. & Ritchie, J. R. B. (1991).** The Meaning and Measurement of Destination Image. *Journal of Tourism Studies*, 2(2), 2-12.
- Gemci, R., Gülşen, G. & Kabasakal, F. M. (2009).** Markalar ve Markalaşma Şartları. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 14(1), 105-114.
- Goovaerts, P., Hannes V. B. & Tim V. T. (2014).** Measuring the Effect and Efficiency of City Marketing. *Enterprise and the Competitive Environment Conference*, Czech Republic.
- Görkemli, N. H. (2012).** Kent İmajı ve Markalaşan Kentler. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 17, 141-155.
- Greenwald, A. G. & Banaji, M. R. (1995).** Implicit Social Cognition: Attitudes, Self-Esteem and Stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 4-27.
- Günlü, E. & İçöz, O. (2004).** Turizmde Bölgesel Marka İmajı Yaratılması ve Turizm İstasyonları İçin Markanın Önemi (Turizm İlkeler ve Yönetim). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Hodgson, P. (1990).** New Tourism Product Development. *Tourism Management*, 8(1), 2-5.
- Kanibir, H., Nart, S. & Saydan, R. (2010).** Şehir Pazarlamasında Marka Kişiliğinin Etkisi: Algılanan Marka Kişiliği-Turistlerin Tavsiye Etme Davranışı İlişkisi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 6, 53-84.
- Kavaratzis, M. (2004).** From City Marketing to City Branding: Towards A Theoretical Framework for Developing City Brand. *Place Branding*, 1, 58-73.
- Kavaratzis, M. (2012).** From Necessary Evil Tonecessity: Stakeholders Involvement in Place Branding. *Journal of Place Management and Development*, 5(1), 7-19.
- Kaypak, Ş. (2013).** Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve Marka Kentler. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 335-355.
- Kelly, M. (2003).** Product and Destination the Dual Imperatives of Community Tourism Development. *The Community Tourism Development Newsletter*, May- June 2003.
- Kestane, S. Ü., Ateş, A. M. & Özer, K. (2017).** Şehir Pazarlama Stratejilerinin Belirlenmesi İçin Swot Analizi: Manisa Köprübaşı İlçesi. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 18(2), 283-298.

- Kırgız, A. C. (2011).** Şehir Markalaşmasının Pazarlama Estetiği İle Desteklenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koşan, A. (2013).** Spor Organizasyonlarının Şehir Pazarlaması Açısından Değerlendirilmesi-Universiade Örneği. Ekev Akademi Dergisi, 17(54), 1-11.
- Kotler, P. & Gertner, D. (2002).** Country As Brand, Product and Beyond: A Place Marketing and Brand Management Perspective. Brand Management, 9(4), 249-261.
- Kotler, P., Haider, D. H. & Rein, I. (1993).** Marketing Places Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations. New York: The Free Press.
- Kotler, P. (1984).** Pazarlama Yönetimi. (Çev.: Erdal, Y.). İstanbul: Beta Basım.
- Kozak, N., Kozak, M. A. & Kozak M. (2001).** Genel Turizm-İlkeler Kavramlar. (5. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kurtoğlu, R. (2017).** Şehir Pazarlaması ve Markalaşması Kapsamında Yozgat İlinin Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Öneriler. Turkish Journal of Marketing, 2(1), 1-20.
- Langer, R. (2000).** Place Images and Place Marketing. Unpublished Doctorate Thesis. Copenhagen Business School, Denmark.
- Lickorish, L. J. & Jenkins, C. L. (1997).** An Introduction to Tourism. (1. Edition). UK: Reed Educational and Professional Publishing.
- Limburg, V. B. (1998).** City Marketing: A Multi-Attribute Approach. Tourism Management, 19(5), 475-477.
- Malhotra, N. K. (1988).** Self-Concept and Product Choice: An Integrated Perspective. Journal of Economic Psychology, 9, 1-28.
- Merrilees, B., Miller, D. & Herington, C. (2012).** Multiple Stakeholders and Multiple City Brand Meanings. European Journal of Marketing, 46(7), 1032-1047.
- Mesci, Z. & Bakır, E. B. (2020).** Destinasyon Markalaşmasına Yönelik Paydaş Analizi: Akçakoca Örneği. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(44), 1323-1341.
- Mitchell, A. A. & Olson, J. C. (1981).** Are Product Attribute Beliefs the Only Mediator of Advertising Effects on Brand Attitude?. Journal of Marketing Research, 18, 318-32.
- Odabaşı, Y. & Oyman, M. (2012).** Pazarlama İletişimi Yönetimi. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Özçoban, E. (2019).** Konaklama Tesislerinin Şehir Pazarlamasında Sosyal Medya Kullanımı: Ankara Otellerinin Instagram Hesapları Üzerine Bir İçerik Analizi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 49, 221-236.
- Özdemir, G. (2008).** Destinasyon Pazarlaması. (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özden, A. T. & Bulut, Y. (2019).** Şehir Markası Oluşturma Süreci ve Bir Marka Şehir Olarak Samsun'un İncelenmesi. AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 1-21.
- Özsöz, F. M. (2018).** Şehir Pazarlamasında Bir Marka Şehir Olarak Eskişehir'in İncelenmesi. Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 2(1), 12-34.
- Page, S. (2015).** Urban Tourism. London: Routledge.
- Palmer, A. & Bejou, D. (1995).** Tourism Destination Marketing Alliances. Annals of Tourism Research, 22(3), 616-630.
- Polat, C. (2007).** Şehir Pazarlaması, Dünyadaki ve Türkiye'deki Gelişmeler ve Karşılaşılan Sorunlar. Selçuk Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1-2), 231-258.
- Prideaux, B. & Cooper, C. (2002).** Marketing and Destination Growth: A Symbiotic Relationship or Simple Coincidence?. Journal of Vacation Marketing, 9(1), 35-51.

- Rainisto, S. P. (2003).** Success Factors of Place Marketing: A Study of Place Marketing Practices in Northern Europe and The United States. Unpublished Doctorate Thesis. Helsinki University of Technology, Finland.
- Selvi, M. S. (2006).** Otel İşletmelerinde Markalaşmanın Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kariyer Gelişimine Olası Etkileri. II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, Balıkesir.
- Serçek, S. (2018).** Kent Markalaşması Üzerine Kavramsal Bir Araştırma. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 8(2), 1-11.
- Sevim, M. A. & Kircova, İ. (2019).** İstanbul Şehir Pazarlamasında Kamu Aktörlerinin Rolü. Strategic Public Management Journal, 5(10), 131-144.
- Sirgy, M. J. (1982).** Self-Concept in Consumer Behaviour: A Critical Review. Journal of Consumer Research, 9, 287-300.
- Smyth, H. (1994).** Marketing the City: The Role of Flagship Developments in Urban Regeneration. London: Taylor&Francis.
- Spotts, M. D. (1997).** Regional Analysis of Tourism Resources for Marketing Purposes. Journal of Travel Research, 35(3), 3-16.
- Şahin, E. & Karakullukçu, B. (2019).** Bir Kültürel Üretim Biçimi Olarak Etkinlik Pazarlaması ve Şehir Pazarlaması ile Olan İlişkisi: Selçuklu Kongre Merkezi Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı, 248-258.
- Taşkın, E. & Güven, Z. (2003).** Turizmde Bölgesel Tanıtım ve Pazarlama. Pazarlama Dünyası, 12(3-4), 52-57.
- Torlak, M. (2015).** Marka Şehir Oluşturma ve Bursa Şehrinin Markalaşması İçin Yol Haritası. Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 7(2), 47-93.
- Tosun, C. & Jenkins, C. L. (1998).** The Evolution of Tourism Planning in Third World Countries: A Critique. Tourism and Hospitality Research, 4(2), 101-114.
- Tosun, C. & Bilim, Y. (2004).** Şehirlerin Turistik Açından Pazarlanması: Hatay Örneği. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 15(2), 125-138.
- Winfield, J. (2005).** The Branding of Cities: Exploring City Branding and the Importance of Brand Image. Unpublished Master Thesis. Graduate School of Syracuse University.
- Zeren, H. E. (2011).** Stratejik Kent Yönetimi ve Kent Markası Oluşturma Süreci. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 1(2), 175-200.

ŞEHİR PAZARLAMASI VE TURİZM

Erdem Temeloğlu - Murat Aksu

GİRİŞ

Günümüzde şehirler, rollerinde ve çevrelerinde muazzam değişiklikler geçirdiler. Ekonomik kalkınma sloganının yol açtığı üretim artışının yerini, hizmet sektörünün önderlik ettiği katma değeri yüksek ekonomik faaliyetlere yapılan vurgu aldığından, kentsel alanlar üretim kapasitesini ve rekabet gücünü kaybetmektedir (Richards & Wilson, 2006). 1990'lardan bu yana şehirler arasında turizm destinasyonları olarak artan rekabet, birçok şehri giderek destinasyon markalaşmasının geliştirilmesine daha fazla dâhil olmuştur (Morgan ve ark., 2002). Şehir pazarlaması açısından incelendiğinde bir şehir hem ulusal hem de uluslararası gelirlerden pay alabilmesi için fiziksel, ekonomik sosyal, kültürel, turizm, sağlık, eğitim gibi tüm kaynaklarını geliştirmek zorundadır (Polat, 2007). Bunun yanında şehirler, geçmişten günümüze önemli bilgiler veren yerler olmuşlardır. Geçmişteki toplumların yaşam biçimleri, gelenek görenekleri, mimari yapıları ve bunun gibi birçok şey günümüz toplumlarında merak konusu olmaktadır. Bunu merak eden birçok insanda buraya giderek geçmişten günümüze olan olayları anlamaya çalışmaktadır. Bunun farkına varan turizm uzmanları da buna yönelik ürün oluşturma, pazarlama ve marka şehir oluşturma girişimlerinde bulunmuşlar ve çalışmışlardır. Turizm, sanayileşmenin geniş toplumlara yayılması ile birlikte daha gelişmeye ve çeşitlenmeye başlamıştır. Turizm, sanayi devriminden önce belirli kesimlerin katıldığı bir yapıda iken sanayinin gelişmesi ile birlikte daha halk kitlerine yayılmıştır. Bu gelişme I. ve II. Dünya Savaşı sürecinde yavaşlama gösterse bile II. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle kitle turizm hızla gelişmeye başlamıştır. Bunun en önemli sebebi ise askeri amaçlı kullanılan ulaşım araçlarının sivil amaçlı olarak kullanılmaya başlanmasıdır. Bunun sonucunda uluslararası tu-

- Sürdürülebilir şehir turizmi yapısının incelenmesi gerekir. Buna göre ekonomik, çevresel, sosyokültürel ve deneyimsel hedefleri belirlenmelidir.
- Şehir pazarlamasında turist satın alma davranışı incelenmelidir. Bunlar özellikle turist tipolojisi ve satın alma süreci olarak incelenmektedir.
- Marka olmuş şehirlerin mutlaka incelenmesi gerekir. Özellikle marka olma süreci, şehir kimliği oluşturma, logo, sembol ve slogan oluşturma ve tanıtım incelenmelidir.

Tüm bu öneriler başarılı bir şehir pazarlaması için temel ve gerekli unsurlardır. Bu unsurların başarılı olabilmesi için şehirdeki tüm paydaşların gönüllü katılımı önemli olmaktadır. Ayrıca turizm kaynaklarının da iyi incelenmesi şehir pazarlamasında turizmin doğru kullanılmasını sağlayacaktır. Bunu başaran New York, Londra, Paris ve Tokyo gibi şehirler bulunmaktadır. Bu şehirlerin ayrıntılı olarak incelenmesi şehir pazarlaması konusunda çalışan uzmanlara daha doğru karar almaları konusunda yardımcı olacaktır. Böylece turizm kaynaklarını en etkin ve verimli şekilde kullanmaları sağlanacaktır. Bu da şehirlerin rekabet gücü elde etmesi açısından daha ön planda olmalarının fırsatını yaratacaktır.

KAYNAKÇA

- Altınbaş, H. (2007).** Pazarlama İletişimi ve Şehir Pazarlaması "Şehrin Markalaşması". Selçuk İletişim, 4(4), 156-162.
- Altunışık, R. (2020).** Pazarlamanın Temelleri, Turizm Pazarlamasına Giriş ve Üç Perspektiften Turizm Pazarlama Yönetimi. (Edt.: Demirkol, Ş.). Değişen Pazar Dinamikleri Işığında Turizm Pazarlaması 9P-9C-9E. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Alvarez, M. D. (2010).** Creative Cities and Cultural Spaces: New Perspectives for City Tourism. International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research, 4(3), 171-175.
- Anholt, S. (2010).** Definitions of Place Branding: Working Towards a Resolution. Place Branding and Public Diplomacy, 6(1), 1-10.
- Avgoustis, S. H. & Achanca, F. (2002).** Designing A Sustainable City Tourism Development Model Using an Importance Performance (IP) Analysis. (Edt: Wöber, K.) City Tourism 2002. Vienna: Springer.
- Aydın, B. (2016).** Sürdürülebilir Şehir Turizmi Başarı Faktörleri ve Küçük Turizm İşletmelerinin Ekonomik Performansı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Bölükbaş, F. (2021).** Şehir Markası Yaratma Süreci ve Kastamonu Şehir Markası İçin Bir Model Önerisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kastamonu.
- Chan, A., Suryadipura, D. & Kostini, N. (2021).** City Image: City Branding and City Identity Strategies. Review of Integrative Business and Economics Research, 10(1), 330-341.

- Cohen, E. (1972).** Toward A Sociology of International Tourism. *Social Research*, 39(1), 164-182.
- Coll, S. F., Saumell, R. P., Garcia, J. S. & Fiol, L. J. C. (2012).** Urban Destination Loyalty Drivers and Cross-National Moderator Effects: The Case of Barcelona. *Tourism Management*, 33(6), 1309-1320.
- Davis, B. D. (1986).** Quantitative Applications in Tourism Market Segmentation: Traverse City, Michigan. Michigan: ProQuest Dissertations Publishing.
- Decrop, A. & Snelder, D. (2005).** A Grounded Typology of Vacation Decision-Making. *Tourism Management*, 26(2), 121-132.
- Edwards, D., Griffin, T. & Hayllar, B. (2008).** Urban Tourism Research: Developing An Agenda. *Annals of Tourism Research*, 35(4), 1032-1052.
- Hayllar, B., Griffin, T. & Edwards D. (2008).** City Spaces-Tourist Places: Urban Tourism Precincts. Burlington: Elsevier.
- Herget, J., Petrü, Z. & Abrham, J. (2015).** City Branding and Its Economic Impacts on Tourism. *Economics and Sociology*, 8(1), 119-126.
- Işık, M. & Erdem, A. (2015).** Nasıl Marka Şehir Olunur?. Konya: Eğitim Kitabevi
- İçöz, O. (2001).** Turizm İşletmelerinde Pazarlama İlkeler ve Uygulamalar. (2. Basım). Ankara: Turhan Kitabevi.
- İslamoğlu, A. H., Candan, B., Hacıfendioğlu, Ş. & Aydın, K. (2006).** Hizmet Pazarlaması. İstanbul: Beta Basım.
- Jafari, J. (1987).** Tourism Models: The Sociocultural Aspects. *Tourism Management*, 8(2), 151-159.
- Jansen-Verbeke, M. (1988).** Leisure, Recreation and Tourism in Inner Cities: Explorative Case Studies. Amsterdam: Netherlands Geographical Studies.
- Jojic, S. (2018).** City Branding and the Tourist Gaze: City Branding for Tourism Development. *European Journal of Social Science Education and Research*, 5(3), 150-160.
- Kavaratzis, M. & Ashworth, G. J. (2005).** City Branding: An Effective Assertion of Identity or A Transitory Marketing Trick?. *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie*, 96(5), 506-514.
- Kearney Global Cities Report (2022).** Readiness for the Storm: The 2022 Global Cities Report. <https://www.kearney.com/globalcities/2022#:~:text=The%20GCI's%20rankings%20of%20thea%20forecast%20of%20the%20future,E.T.12.01.2023>.
- Kocaman, S. (2012).** Destinasyon Yönetimi Kapsamında Marka Kimliğine Etki Eden Faktörlerin Marka İmajına Etkisi: Alanya Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kolb, B. M. (2011).** Tourism Marketing for Cities and Towns: Using Brandings and Events to Attract Tourists. (2. Edition). New York: Routledge.
- Law, C. M. (2002).** Urban Tourism: The Visitor Economy and the Growth of Large Cities. London: Continuum.
- Mendes, J. C., Valle, P. O., Guerreiro, M. M. & Silva, J. A. (2010).** The Tourist Experience: Exploring the Relationship Between Tourist Satisfaction and Destination Loyalty. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 58(2), 111-126.
- Morgan, N., Pritchard, A. & Pride, R. (2002).** Destination Branding: Creating the Unique Destination Proposition. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Parkerson, B. & Saunders, J. (2004).** City Branding: Can Goods and Services Branding Models Used to Brand Cities?. *Place Branding*, 1(3), 242-264.
- Polat, C. (2007).** Şehir Pazarlaması, Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişmeler ve Karşılaşılan Sorunlar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 10(1-2), 231-258.

- Plog, S. C. (1974).** Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 14(4), 55-58.
- Richards, G. & Wilson, J. (2006).** Developing Creativity in Tourist Experiences: A Solution to the Serial Reproduction of Culture?. *Tourism Management*, 27, 1209-1223.
- Rızaoğlu, B. (2007).** *Turizm Pazarlaması*. (5. Basım). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ryan, C. (1995).** *Researching Tourist Satisfaction: Issue, Concepts, Problems*. London: Routledge.
- Smith, V. L. (1989).** *Host and Guests: The Anthropology of Tourism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sollner, A. & Rese, M. (2001).** Market Segmentation and the Structure of Competition: Applicability of the Strategic Group Concept for an Improved Market Segmentation on Industrial Markets. *Journal of Business Research*, 51(1), 25-36.
- Strielkowski, W. (2013).** *Mystrey and Thriller Tourism: Novel Solutions for European Cities*. *Turizam*, 61(3), 277-287.
- Timur, S. & Getz, D. (2009).** Sustainable Tourism Development: How Do Destination Stakeholders Perceive Sustainable Urban Tourism?. *Sustainable Development*, 17(4), 220-232.
- Uca, S. (2019).** *Şehir Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Ünüsan, Ç. & Sezgin, M. (2007).** *Turizm Pazarlaması*. İstanbul: LiteraTürk.
- Yaldız, E., Aydın, D. & Sramkaya, S. B. (2014).** Loss of City Identities in the Process of Change: The City of Konya-Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 140, 221-233.
- Yükselen, C. (2008).** *Pazarlama: İlkeler-Yönetim-Örnek Olaylar*. (7. Basım). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Zhang, L. & Zhao, S. X. (2009).** City Branding and the Olympic Effect: A Case Study of Beijing. *Cities*, 26(5), 245-254.
- Zhou, B., Liu, L., Oliva, A. & Torralba, A. (2014).** Recognizing City Identity via Attribute Analysis of Geo-Tagged Images. 13. European Conference, 6-12 September, Switzerland.
- Zinaida, R. S., Sunarto, R. & Sunuantari, M. (2020).** City Branding of Palembang: Understanding Cultural Identification Through Logo and Tagline. *International Journal of Communication and Society*, 2(1), 30-40.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA PLANLAMA SÜRECİ

Elif Arslan Dinç

GİRİŞ

2000’li yıllardan sonra ortaya çıkan marka şehir olgusu ile, şehir pazarlanması olgusu önem kazanmıştır. Gelişen teknoloji ve gelişen iletişim teknolojileri ile daha geniş kitlelere hitap edebilme olanağı sağladığından, şehirlerin pazarlanması, pazarlamacıları heyecanlandıran bir konu olmuştur. Şehirlerin olumlu bir marka imajı ile dünya şehirleriyle rekabet edecek seviyede olması hem şehirde yaşayan yerel halk için hem de ülke ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olması açısından önemli bir konudur. Bunun için etkin bir pazarlama stratejisi oluşturmak, bu stratejiyi oluştururken; şehrin tüm aktörlerini belirleyerek, şehrin pazarlanması ile ilgili ortak paydada buluşarak, hedef kitleyi belirlemek, vizyon ve hedefleri belirlemek, ardından hazırlanacak eylem planı ile uygulamaya geçilmesi, kontrol ne denetiminin sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda şehrin analizinin doğru yapılması, şehrin üstün ve zayıf yönlerinin belirlenmesi, şehrin sahip olduğu fırsat ve tehditlerin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Pazarlama stratejisinin planlaması ile ilgili olan tüm bu süreçlerin şehir pazarlanması planlamasında doğru kullanımı, şehirlerin dünya markası hâline gelmesine yardımcı olacaktır.

3.1. İLGİLİ ALANYAZIN

3.1.1. Şehir Pazarlamasında Strateji Oluşturma

Pazarlama; yıllar içinde yaşanan gelişmeler ile Pazarlama 1.0, Pazarlama 2.0, Pazarlama 3.0, Pazarlama 4.0 dönemlerini ve günümüzde teknoloji ile insanı birleştiren yaklaşımı içeren Pazarlama 5.0 dönemini yaşamaya devam

KAYNAKÇA

- Hooley, G., Nigel F. P. & Nicoulaud, B. (2008).** Marketing Strategy and Competitive Position. (4. Edition). UK: Prentice Hall.
- Kılıç, M. (2010).** Stratejik Yönetim Sürecinde Değerler, Vizyon ve Misyona Kavramları Arasındaki İlişki. *Sosyoekonomi Dergisi*, 13(13), 82-97.
- Kotler, P., Haider, D. & Rein I. (1993).** Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations. New York: The Free Press.
- Kotler, P., Kartajaya, H. & Setiawan, I. (2012).** Pazarlama 3.0. (Çev.: Dündar, K.). İstanbul: Optimist Yayıncılık.
- Kotler, P. & Keller K. L. (2018).** Pazarlama Yönetimi. (Çev.: Kircova, İ.). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Oraman, Y. (2015).** Türkiye’de Coğrafi İşaretle Ürünler. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 76-85.
- Page, J. S. (2016).** Tourism Management. (Çev: Öter, Z.). (5. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Peggy, G., Biesbroeck, H. V. & Tilt, T. V. (2014).** Measuring the Effect and Efficiency of City Marketing. Enterprise and the Competitive Environment. ECE 2014, 6-7 March, Czech Republic.
- Sevim, M., A., (2019).** Şehir Pazarlamasında Meydanların Etkin Yönetiminin Rolü ve Önemi: İstanbul Meydanları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Torlak, Ö. & Altunışık, R. (2012).** Pazarlama Stratejileri. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Türkay, O. (2014).** Destinasyon Yönetimi: Yönetimbilim Bakış Açısıyla İşlevler, Yaklaşımlar ve Araçlar. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ülgen, H. & Mirze, K. (2018).** İşletmelerde Stratejik Yönetim. (9. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA YÖNETİM SÜRECİ

Fatih Ercan - Taner Dalgın

GİRİŞ

Şehirlerin marka imajı olarak ön plana çıkarılması, ülkelerin bütünsel olarak tanıtımından daha etkili sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Özellikle turistik tanıtım açısından bakıldığında şehirlerin marka imajının ziyaretçiler üzerinde daha etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle şehir pazarlamasına önem verilmeli ve bu pazarlama faaliyetleri etkili şekilde gerçekleştirilmelidir. Şehirler; sakinleri için yüksek yaşam kalitesi sunan bir ortam yaratmayı ve bu ortamı dış dünyaya stratejik pazarlama yöntemlerini kullanarak sunmayı başardıkları takdirde ülkelerin gelişmesine de önemli katkılar sunabileceklerdir. Pazarlama faaliyetlerinin başarısı, pazarlama kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetlerin iyi şekilde planlanması, pazarlama için etkili örgütlenmenin gerçekleştirilmesi, pazarlama faaliyetlerinin doğru koordine edilmesi ve pazarlama faaliyetlerinin başarısı ile ilgili geri bildirimlerin sağlıklı şekilde edilmesi ile yakından ilişkilidir. Şehir pazarlaması yönetiminde önemli unsurlardan birisi, amaç belirlenmesidir. Şehir pazarlamasının amaçlarını net olarak belirlemeden süreci etkin olarak yönetmek mümkün olmayacaktır. Genel olarak şehir pazarlamasının amacı; şehrin ziyaretçiler, iş dünyası, şehir sakinleri ve büyük ölçekli etkinlikler için çekici bir yer olarak rekabetçi pozisyonunu artırmaktır (Boisen, 2007). Şehirlerde pazarlama yönetimi gerçekleştirilirken bu genel amaç çerçevesinde çalışmalar yapılması faydalı olacaktır. Şehir pazarlaması şehrin ekonomik gelişmesini rastlantılara bırakmak yerine sürecin her aşamasının ince bir şekilde planlanmasını ve yüksek katılımıyla eylem planlarının uygulanarak kentin önceden belirlenmiş bir vizyona ulaştırılmasını amaçlayan bir süreçtir. Şehir pazarlamasının profesyonel bir ekip tarafından programlı bir şekilde gerçekleştirilmesi önemlidir. Şehir pazarlamasının

kuruluşlarının, şehrin ticari ve sınai kuruluşlarının, şehrin siyasetçileri, üniversiteleri, sanatçıları ve fikir önderleri gibi önde gelenlerinin, şehir sakinlerinin ve devletin desteğinin önemi büyüktür. Şehrin tüm paydaşlarının şehir pazarlamasında rol alması özellikle de şehirle ilgili oluşturulacak strateji ve planlara halkın katılımının da sağlanması pazarlama çabalarının başarısında elzemdir (Ünal Kestane ve ark., 2017: 286).

KAYNAKÇA

- Altunbaş, H. (2008).** Spor Pazarlaması ve İletişim. Konya: Tablet Yayınları.
- Bakır, M., Bal, H. T. & Akan, Ş. (2017).** Türk Sivil Havacılık Sektörünün Değerlendirilmesinde Bütünleşik SWOT-AHS Yaklaşımı. *Journal of Aviation*, 1(2), 154-169.
- Chudalla, J. & Pousttchi, K. (2009).** City Marketing Goes Mobile: Use of Mobile Commerce Techniques for City Marketing. (Edt.: Gascó-Hernández, M. & Torres-Coronas, T.). In: *Information Communication Technologies and City Marketing: Digital Opportunities for Cities Around the World*. pp. 86-107. London: Information Science Reference.
- Boisen, M. (2007).** The Strategic Application of City Marketing to Middle Sized Cities. Unpublished Master Thesis. Utrecht Universty, Department of Human Geography and Planning, Netherlands.
- Ceylan, H. H. (2010).** Yerel Kalkınma ve Rekabet Aracı Olarak Şehir Pazarlamasında Yatırımcıların Yatırım Destinasyon Tercih Yapılarının Belirlenmesi ve Uşak Tekstil Sektöründe Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Díaz-Luque, P. (2009).** Official Tourism Web Sites and City Marketing. (Edt.: Gascó-Hernández, M. & Torres-Coronas, T.). In: *Information Communication Technologies and City Marketing: Digital Opportunities for Cities Around the World*. pp. 152-183. London: Information Science Reference.
- Dril, N., Galkin, A. & Bibik, N. (2016).** Applying City Marketing as A Tool to Support Sustainable Developments in Small Cities: Case Study in Ukraine. *Transportation Research Procedia*, 16, 46-53.
- Eravcı, A. (2022).** Bütünleşik Pazarlama İletişiminden Bütünleşik Şehir Pazarlaması İletişimi Şehir Pazarlaması İletişimine Yönelik teorik Bir Çerçeve. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 57, 185-201.
- Fernández-Cavia, J. & Huertas-Roig, A. (2009).** City Brands and Their Communication Through Web Sites: Identification Problems and Proposals for Improvement. (Edt.: Gascó-Hernández, M. & Torres-Coronas, T.). In: *Information Communication Technologies and City Marketing: Digital Opportunities for Cities Around the World*. pp.26-49. London: Information Science Reference.
- Goovaerts, P., Biesbroeck, H. V. & Tilt, T. V. (2014).** Measuring the Effect and Efficiency of City Marketing, *Procedia Economics and Finance*, 12, 191-198.
- Gökerik, M. (2013).** Şehir Markalaşmasının Girişimcilik Eğilimi Üzerine Etkisi: Uşak İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Hofmanová N. (2008).** Marketing Měst A Obcí Jako Faktor Regionálního Rozvoje Na Příkladu Města Zlína, Zlín. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

- Kalandides, A. (2011).** City Marketing For Bogota: A Case Study in Integrated Place Branding. *Journal of Place Management and Development*, 4(3), 282-291.
- Kavaratzis, M. (2012).** From 'Necessaryevil' Tonecessity: Stakeholders' Involvement in Place Branding". *Journal of Place Management and Development*, 5(1), 7-19.
- Kotler, P., Haider, Donalt H. & Irving, R. (1993).** *Marketing Places Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations.* New York: The Free Press.
- Ma, W., Jong, M., Hoppe, T. & Bruijne, M. (2021).** From City Promotion via City Marketing to City Branding: Examining Urban Strategies in 23 Chinese Cities. *Cities*, 116, 103269.
- Merrilees, B., Miller, D. & Herington, C. (2012).** Multiple Stakeholders and Multiple City Brand Meanings. *European Journal of Marketing*, 46(7), 1032-1047.
- Muñiz-Martínez, N. & Cervantes-Blanco, M. (2009).** Identity and Marketing of Cities. (Edt.: Gascó-Hernández, M. & Torres-Coronas, T.). In: *Information Communication Technologies and City Marketing: Digital Opportunities for Cities Around the World.* pp. 1-25. London: Iformation Science Reference.
- Nas, A. (2021).** *Ulus Markalama: Dünyadan Örneklerle Kuram ve Uygulama.* (2. Baskı). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Parkerson, B. & Saunders, J. (2005).** City Branding: Can Goods and Services Branding Models Be Used To Brand Cities?. *Place Branding*, 1(3), 242-264.
- Peker, A. E. (2006).** *Kentin Markalaşma Sürecinde Çağdaş Sanat Müzelerinin Rolü; Kent Markalaşması ve Küresel Landmark, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Polat, C. (2007).** Şehir Pazarlaması, Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişmeler ve Karşılaşılan Sorunlar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 10(1-2), 231-260.
- Sevim, M. A. & Kircova, İ. (2019).** İstanbul Şehir Pazarlamasında Kamu Aktörlerinin Rolü. *Strategic Public Management Journal*, 5(10), 131-144.
- Sigala, M. (2009).** Web 2.0, Social Marketing Strategies and Distribution: Channels for City Destinations: Enhancing the Participatory Role of Travelers and Exploiting Their Collective Intelligence. (Edt.: Gascó-Hernández, M. & Torres-Coronas, T.). In: *Information Communication Technologies and City Marketing: Digital Opportunities for Cities Around the World.* pp. 221-245. London: Iformation Science Reference.
- Stefko, R., Bacik R. & Fedorko, R. (2017).** City Marketing and Its Impact on Income Sources of the Local Government. *Polish Journal of Management Studies*, 15(1), 244-254.
- Tayanç, M. (2021).** *Kent İmgesi ve Kent Kimliği.* (1. Baskı). Ankara: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Uygurtürk, H. & Yılmaz, A. (2019).** Şehir Pazarlamasında Marka Değeri Algısının Önemi: Sivas İli Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 394-409.
- Ünal Kestane, S., Ateş, A. M. & Kestane, Ö. (2017).** Şehir Pazarlama Stratejilerinin Belirlenmesi İçin SWOT Analizi: Manisa Köprübaşı İlçesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 18(2), 283-298.
- We Are Social (2023).** *Digital 2022: Another Year of Bumper Growth.* <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/>, E.T.: 19.01.2023.
- Zeren, H. E. (2011).** Stratejik Kent Yönetimi ve Kent Markası Oluşturma Süreci. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 175-200.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA KARMA OLUŞTURMA SÜRECİ

Zehra Gökçe Sel

GİRİŞ

Turizm destinasyonlarının bir ürün olarak pazarlanması süreci, pek çok kaynakta sıkça çalışılan konulardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak destinasyon, ürün olarak oldukça komplike ve bütüncül yaklaşım açısıyla incelemeyi zorunlu kılan bir yapıdadır. Pek çok bileşeni içerisinde barındıran destinasyonlar, geleneksel üretim malları için geliştirilen yaklaşımlardan farklı bir bakış açısıyla yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Turizm sektörüne konu olan ürünlerin ve hizmetlerin tümü destinasyonların fiziki sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle, destinasyon turizmde temel analiz birimi olarak ifade edilmektedir (Pike, 2008). Bu kapsamda, destinasyonlar için geliştirilen pazarlama stratejilerini tüm boyutlarıyla incelemek önemli olmaktadır. Destinasyonların pazarlanması; turizm, seyahat veya konaklama sektörlerinde yönetici ve girişimci olmayı düşünen tüm taraflar açısından oldukça önem taşımaktadır. Destinasyon pazarlama süreci sosyal, demografik, teknolojik ve ekonomik gelişmelerin etkisi altında kalmaktadır. Her yeni gelişme bu süreci farklılaşmaya ve yenilenmeye mecbur bırakmaktadır. Dünya üzerinde milyonlarca destinasyon bulunmaktadır. Bu destinasyonları ziyaret eden yabancı ziyaretçi sayısı 2022 yılı itibariyle 340 milyona ulaşmıştır (UNWTO, 2023). Destinasyonların ziyaretçi çekme kapasitesi bakımından rekabetçi bir pazar yapısı olduğu varsayımı yapılmaktadır. Destinasyon yönetiminden sorumlu birimlerin rekabet ortamı nedeniyle her daim yeni uygulamaların peşinde olması gerekmektedir. Herhangi bir destinasyonun başarısı bireysel işletmelerin rekabet edebilirliğine bağlı olduğu gibi, bireysel işletmelerin başarısı da sıklıkla buldukları destinasyonun rekabet edebilirliğine bağlıdır (Pike & Page, 2014). Bu durumda karşılıklı faydaları gözetilen bir ilişki olduğu düşü-

KAYNAKÇA

- Amaro, S. & Duarte, P. (2015).** An Integrative Model of Consumers' Intentions to Purchase Travel Online. *Tourism Management*, 46, 64-79.
- Armstrong, G., Kotler, P. & Da Silva, G. (2006).** *Marketing: An Introduction: An Asian Perspective*. New Jersey: Pearson.
- Benur, A. M. & Bramwell, B. (2015).** Tourism Product Development and Product Diversification in Destinations. *Tourism Management*, 50, 213-224.
- Buhalis, D. (2000).** Relationships in the Distribution Channel of Tourism: Conflicts Between Hoteliers and Tour Operators in the Mediterranean Region. *International Journal of Hospitality&Tourism Administration*, 1(1), 113-139.
- Buhalis, D. & Laws, E. (2001).** *Tourism Distribution Channels: Practices, Issues and Transformations*. Londra: Continuum.
- Byun, J. & Jang, S. S. (2015).** Effective Destination Advertising: Matching Effect Between Advertising Language and Destination Type. *Tourism Management*, 50, 31-40.
- Cavallaro, F. & Dianin, A. (2020).** Efficiency of Public Transport for Cross-Border Commuting: An Accessibility-Based Analysis in Central Europe. *Journal of Transport Geography*, 89, 102-876.
- Chen, C. & Liu, L. Q. (2014).** Pricing and Quality Decisions and Financial Incentives for Sustainable Product Design with Recycled Material Content Under Price Leadership. *International Journal of Production Economics*, 147, 666-677.
- Cooper, C. (1992).** The Life Cycle Concept and Strategic Planning for Coastal Resorts. *Built Environment*, 1978, 57-66.
- Day, G. S. (1981).** The Product Life Cycle: Analysis and Applications Issues. *Journal of Marketing*, 45(4), 60-67.
- Duncan, T. (2002).** *IMC: Using Advertising and Promotion to Build Brands*. New York: Mcgraw-Hill.
- Dyer, G. (1998).** *Advertising as Communication*. New York: Routledge.
- Fallon, P. & Schofield, P. (2006).** The Dynamics of Destination Attribute Importance. *Journal of Business Research*, 59(6), 709-713.
- Faulkner, B. (2002).** Rejuvenating A Maturing Tourist Destination: The Case of the Gold Coast. *Current Issues In Tourism*, 5(6), 472-520.
- Fuchs, M. & Weiermair, K. (2003).** New Perspectives of Satisfaction Research in Tourism Destinations. *Tourism Review*, 58(3), 6-14.
- Gehrels, S. (2019).** *Employer Branding for the Hospitality and Tourism Industry: Finding and Keeping Talent*. Londra: Emerald.
- Gunn, C. A. (1972).** *Vacationscape; Designing Tourist Regions*. Austin: Teksas University.
- Gursoy, D., Chi, C. G. & Dyer, P. (2010).** Locals' Attitudes Toward Mass and Alternative Tourism: The Case of Sunshine Coast, Australia. *Journal of Travel Research*, 49(3), 381-394.
- Hosany, S., Ekinci, Y. & Uysal, M. (2007).** Destination Image and Destination Personality. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 1(1), 62-81.
- Hudson, S. (2008).** *Tourism and Hospitality Marketing: A Global Perspective*. California: Sage.
- Inversini, A., Cantoni, L. & Buhalis, D. (2009).** Destinations' Information Competition and Web Reputation. *Information Technology&Tourism*, 11(3), 221-234.
- Jansen-Verbeke, M. (1986).** Inner-City Tourism: Resources, Tourists and Promoters. *Annals of Tourism Research*, 13(1), 79-100.

- Jeffries, D. (2001).** Governments and Tourism. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Jing, C. J. & Rashid, B. (2018).** Assessing the Influence of Destination Perceived Attributes Performance on Chinese Tourist Emotional Responses. *Journal of Tourism Hospitality Environment and Management*, 3, 59-70.
- Johann, M. (2014).** The Importance-Performance Analysis: An Evaluation of Tourist Satisfaction with the Destination Attributes. *International Journal of Economic Practices and Theories*, 4(5), 572-578.
- Khan, H. U. (2016).** Consuming Culture: Tourism and Architecture. *International Journal of Islamic Architecture*, 5(1), 5-26. S.
- Kim, J., Moon, J. & Choe, J. (2016).** Comparison of Destination Brand Equity Models of Competitive Convention Cities in East Asia. *Journal of Convention and Event Tourism*, 17(4), 318-342.
- Kim, S. S., Agrusa, J. & Chon, K. (2014).** The Influence of A TV Drama on Visitors' Perception: A Cross-Cultural Study. *Journal of Travel&Tourism Marketing*, 31(4), 536-562.
- Kim, S., Im, H. H. & King, B. E. (2015).** Muslim Travelers in Asia: The Destination Preferences and Brand Perceptions of Malaysian Tourists. *Journal of Vacation Marketing*, 21(1), 3-21.
- Kim, S., Mckercher, B. & Lee, H. (2009).** Tracking Tourism Destination Image Perception. *Annals of Tourism Research*, 36(4), 715-718.
- Kotler, P. (1973).** Atmospherics as A Marketing Tool. *Journal of Retailing*, 49(4), 48-64.
- Kotler, P., Armstrong, G., Ang, S.H., Leong, S.M., Tan, C.T. & Yau, O. (2008).** Principles of Marketing: An Global Perspective. New Jersey: Pearson.
- Kotler, P., Bowen, J. T., Makens, J. C. & Baloglu, S. (2014).** Marketing for Hospitality and Tourism. Londra: Pearson.
- Kozak, M. (2002).** Destination Benchmarking. *Annals of Tourism Research*, 29(2), 497-519.
- Kozak, M. & Decrop, A. (2009).** Handbook of Tourist Behavior: Theory&Practice. Londra: Routledge.
- Kozak, M. & Rimmington, M. (2000).** Tourist Satisfaction with Mallorca, Spain as An Off-Season Holiday Destination. *Journal of Travel Research*, 38(3), 260-269.
- Kracht, J. & Wang, Y. (2010).** Examining the Tourism Distribution Channel: Evolution and Transformation. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 22(5), 736-757.
- Laesser, C. & Beritelli, P. (2013).** St. Gallen Consensus on Destination Management. *Journal of Destination Marketing&Management*, 2(1), 46-49.
- Leiper, N. (1979).** The Framework of Tourism: Towards A Definition of Tourism, Tourist and the Tourist Industry. *Annals of Tourism Research*, 6(4), 390-407.
- Mazzotta, I., De Rosis, F. & Carofiglio, V. (2007).** Portia: A User-Adapted Persuasion System in the Healthy-Eating Domain. *IEEE Intelligent Systems*, 22(6), 42-51.
- Mccubbrey, D. J. & Taylor, R. G. (2005).** Disintermediation and Reintermediation in the US Air Travel Distribution Industry: A Delphi Reprise. *Communications of the Association for Information Systems*, 15(1), 26.
- Mcintyre, G. (1993).** Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners. Madrid: UNWTO.
- Morgan, N. & Pritchard, A. (2007).** Meeting the Destination Branding Challenge. New York: Routledge.

- Murphy, J. & Tan, I. (2003).** Journey to Nowhere? E-Mail Customer Service By Travel Agents in Singapore. *Tourism Management*, 24(5), 543-550.
- Pearce, D. G. & Schott, C. (2005).** Tourism Distribution Channels: The Visitors' Perspective. *Journal of Travel Research*, 44(1), 50-63.
- Pike, S. (2008).** Destination Marketing: An Integrated Marketing Communication Approach. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Pike, S. & Page, S. J. (2014).** Destination Marketing Organizations and Destination Marketing: A Narrative Analysis of the Literature. *Tourism Management*, 41, 202-227.
- Ritchie, J. B. & Crouch, G. I. (2003).** The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective. Londra: CABI.
- Schultz Don, E., Tannenbaum Stanley, I. & Lauterborn Robert, F. (1993).** Integrated Marketing Communications. Illinois: Lincolnwood.
- Shimp, T. A. (1993).** Promotion Management&Marketing Communications. (3. Edition). Orlando: The Dreyden.
- Smith, A. (2002).** Sporting A New Image? Sport-Based Regeneration Strategies as A Means of Enhancing the Image of the City Tourist Destination. Londra: Routledge.
- Stafford, M. R. & Day, E. (1995).** Retail Services Advertising: The Effects of Appeal, Medium and Service. *Journal of Advertising*, 24(1), 57-71.
- Tandoğan, U. (2015).** Stratejik Maliyet Yönetiminde Başa baş Noktası ve Değer Zinciri Analizi İle İşletme Fonksiyonlarının Performans Ölçümü: Yemek Fabrikası Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 1-18.
- Tasci, A. D. A. & Semrad, K. J. (2016).** Developing A Scale of Hospitableness: A Tale of Two Worlds. *International Journal of Hospitality Management*, 53, 30- 41.
- Wang, Y. & Pizam, A. (2011).** Destination Marketing and Management. Theories and Applications. London: Wallingford.
- Woodside, A. G. (1990).** Measuring Advertising Effectiveness in Destination Marketing Strategies. *Journal of Travel Research*, 29(2), 3-8.
- World Tourism Organization-UNWTO. (2023).** International Tourism Recovered 63% of Pre-Pandemic Levels in 2022, with Europe and Middle East in the Lead. *UNWTO World Tourism Barometer*, 21(1), 1-6.
- Zouni, G. & Kouremenos, A. (2008).** Do Tourism Providers Know Their Visitors? An Investigation of Tourism Experience at A Destination. *Tourism and Hospitality Research*, 8(4), 282-297.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA HEDEF KİTLE SEÇİM SÜRECİ

Özge Bektaş Gümrükçü - Muhammet Caner Kaya

GİRİŞ

Son yıllarda dünyadaki birçok şehrin, operasyonel ve stratejik hedeflerine ulaşmak için pazarlama tekniklerini uygulamakta ve pazarlama felsefesini giderek daha fazla benimsemekte olduğu görülmektedir (Kavaratzis, 2007). İşletmeler gibi şehirler de ticaret, turizm, sağlık, eğitim ve yatırım gibi alanlarda ulusal-uluslararası pazarlardan daha fazla pay almak için arayışlara girmişlerdir (Polat, 2007). Şehirlerin küresel rekabet koşullarında faaliyet göstermeleri; şehir sakinlerini, turistleri, yüksek nitelikli beşerî sermayeyi, işletmeleri ve yatırımları elde tutmak ve çekmek için eylemlerini yoğunlaştırmaya zorlamaktadır (Daszkiewicz & Pukas, 2016). Bu durum, şehirlerin stratejik pazarlama yönetimi araçlarının ve uygulamalarının (Mishra & Rolland, 2009), ayrıca, şehri tercih edebilecek hedef kitlenin seçim süreçlerinin saptanmasının önemini de göstermektedir. Şehir pazarlamasında alıcılar, tüketici olarak şehrin hedef kitleleridir ve tüketicisi veya müşterisi olduğu ürünler çok çeşitlidir. Bu durum, şehir pazarlanmasında tüketiciye göre ürün tasarımının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Eravcı, 2022). Bugün şehir pazarlaması sayesinde şehirler çekiciliklerini hızlı bir şekilde arttırırlarken, mobil kaynaklarını ve şirketlerin yatırımlarını, ziyaretçilerin ve yaşayanların faydalanacakları unsurlar hâline getirmektedirler (Giritlioğlu & Avcıkurt, 2010). Şehirler, rekabetin artmasının etkisiyle daha fazla turist çekebilmek için farklı yöntemler ve stratejiler geliştirmenin yollarını aramaktadırlar. Bir şehrin daha fazla turist çekebilmesine yardım edebilecek önemli araçlardan biri de şehir pazarlamasıdır (Kurtoğlu, 2017; Osorio-Andrade ve ark., 2020). Şehirler, eyaletler, bölgeler ve

len örneklerde belirtildiği üzere potansiyel şehir müşterisinin efektif müşteriye dönüştürülmesinin yanı sıra mevcut müşterilerin elde tutulması da önem arz etmektedir. Hedef kitlenin bir şehri seçmesini etkileyen faktörler ve bir şehri seçmesini sağlayan özelliklerin sürekliliği şehrin paydaşlarını elde tutmak açısından bir gerekliliktir. Şehrin imkânlarını, seçilmesini sağlayacak kriterlerini sürekli olarak iyileştirmek, mümkün değilse dahi istekleri karşılayabilecek oranda stabil tutmak durumundadır.

KAYNAKÇA

- Altunbaş, H. (2007).** Pazarlama İletişimi ve Şehir Pazarlaması "Şehirlerin Markalaşması". Selçuk iletişim, 4(4), 156-162.
- Anholt, S. (2006).** The Anholt-GMI City Brands Index: How the World Sees the World's Cities. Place Branding, 2(1), 18-31.
- Apaydın, F. (2014).** Şehir Pazarlaması. (2. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ashworth, G. J. (1998).** The Transition to Market Economies and Market Cities. (Edt.: Kimball, J. D.). The Transfer of Power: Decentralization in Central and Eastern Europe. Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative.
- Ashworth, G. J. & Voogd, H. (1990).** Selling the City: Marketing Approaches in Public Sector Urban Planning. London: Belhaven.
- Asnawi, A. (2020).** City Marketing in Various Fields of Schoolar: The Development of Periodical Concept and Definition. Journal Perspektif Pembiayaan dan Pembangunan Daerah, 8(1), 79-90.
- Avçılar, M. Y. & Kara, E. (2015).** Şehir Markası Kavramı ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi. Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi, 34, 76-94.
- Balencourt, A. & Zafra, A. C. (2012).** City Marketing: How to Promote A City? The Case of Umeå. Unpublished Master Thesis. Umeå School of Business, Sweden.
- Berg, L. Van Den & Russo, A. P. (2004).** The Student City; Strategic Planning for Student Communities in EU Cities. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Braun, E. (2008).** City Marketing: Towards an Integrated Approach (No. EPS-2008-142-ORG). ERIM Ph.D. Series Research in Management. Erasmus Research Institute of Management. <http://hdl.handle.net/1765/13694>, E.T.: 1.02.2023.
- Braun, E., Kavaratzis, M. & Zenker, S. (2010).** My City-My Brand: The Role of Residents in Place Branding. Presentation at the 50. European Regional Science Association Congress. Sweden.
- Braun, E., Otgaar, A. H. J. & Van den Berg, L. (2003).** Op Weg Naar Een Geïntegreerde Aanpak van Citymarketing. Rotterdam: Euricur.
- Ceylan, H. H. (2010).** Yerel Kalkınma ve Rekabet Aracı Olarak Şehir Pazarlamasında Yatırımcıların Yatırım Destinasyon Tercih Yapılarının Belirlenmesi ve Uşak Tekstil Sektöründe Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Chawla, L. (1992).** Childhood Place Attachments. (Edt.: Altman, I. & Low, S.). Place Attachment. New York: Plenum Press.
- Crang, M. (1998).** Cultural Geography. London: Routledge.

- Cubillo, J. M., Sanchez, J. & Cervino, J. (2006).** International Students' Decision-Making Process. *International Journal of Educational Management*, 26(2), 101-115.
- Daszkiewicz, M. & Pukas, A. (2016).** City Marketing Communication-Challenges and Inspirations. *Jagiellonian Journal of Management*, 2(2), 85-100.
- Deffner, A. & Liouris, C. (2005).** City Marketing: A Significant Planning Tool for Urban Development in a Globalized Economy. 45. Congress of the European Regional Science Association. Amsterdam.
- Demir, Ş. Ş. & Kozak, M. (2013).** Tüketici Davranışları. (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Duman, D., Eryılmaz, G. & Saçlı, Ç. (2021).** Şehir Pazarlaması Kapsamında Destinasyon İmajı Algısının Belirlenmesi: Hatay İli Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46, 125-147.
- Eravcı, A. (2022).** Bütünleşik Pazarlama İletişiminden Bütünleşik Şehir Pazarlaması İletişimine Yönelik Teorik Bir Çerçeve. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 57, 185-201.
- Erdem, A. (2006).** Tüketici Odaklı Bütünleşik Pazarlama İletişimi. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Girtlioğlu, İ. & Avcıkurt, C. (2010).** Şehirlerin Turistik Bir Ürün Olarak Pazarlanması, Örnek Şehirler ve Türkiye'deki Şehirler Üzerine Öneriler (Derlemeden Oluşmuş Bir Uygulama). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 74-89.
- Goovaerts, P., Biesbroeck, H. V. & Tilt, T. V. (2014).** Measuring the Effect and Efficiency of City Marketing. *Procedia Economics and Finance*, 12, 191-198.
- Greenberg, M. (2000).** Branding Cities, A Social History of the Urban Lifestyle Magazine. *Urban Affairs Review*, 36(2).
- Güvenek, B. & Alptekin, V. (2015).** Turistlere Yönelik Terör Saldırılarının Turizme Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 17(1), 21-38.
- Hacıoğlu, H. A. (2013).** Şehir Pazarlaması ve Şehir Markalaşması Çerçevesinde Şehir İmaj Algısının Ölçümü: Eskişehir'de Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Holloway, L. & Hubbard, P. (2001).** People and Place: The Extraordinary Geographies of Everyday Life. UK: Pearson Education.
- Hospers, G. J. (2010).** Making Sense of Place: From Cold to Warm City Marketing. *Journal of Place Management and Development*, 3(3), 182-193.
- Jong, M., Chen, Y., Joss, S., Lu, H., Zhao, M., Yang, Q. & Zhang, C. (2018).** Explaining City Branding Practices in China's Three Mega-City Regions: The Role of Ecological Modernization. *Journal of Cleaner Production*, 179, 527-543.
- Jorgensen, Bradley S. & Richard C. S. (2001).** Sense of Place as An Attitude: Lakeshore Owners Attitudes Towards Their Properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 233-248.
- Karakullukçu, B. (2016).** Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkentliğinin Ulusal Basındaki Yansımalarının Şehir Pazarlaması Ekseninde Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kavaratzis, M. & Ashworth, G. J. (2005).** City Branding: An Effective Assertion of Identity or A Tansitory Marketing Trick?. *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie*, 5, 96.
- Kavaratzis, M. (2004).** From City Marketing to City Branding: Towards A Theoretical Framework for Developing City Brands. *Place Branding and Public Diplomacy*, 1(1), 58-73.
- Kavaratzis, M. (2007).** City Marketing: The Past, the Present and Some Unresolved Issues. *Geography Compass*, 1(3), 695-712.

- Kaya, M. C. & Bektaş Gümrükçü, Ö. (2022).** Turizm ve Destinasyon Pazarlamasında Turist Davranışı ve Karar Verme Süreci. (Edt.: Ünal, A. & Çelen, O.). Turizm ve Destinasyon Pazarlaması. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kotler, P. & Armstrong, G. (2012).** Principles of Marketing (14. Edition). England: Pearson Education Limited.
- Kotler, P., Haider, D. H. & Rein, I. (1993).** Marketing Places. New York: The Free Press.
- Kotler, P., Hamlin, M. A., Rein, I. & Haider D. H. (2002).** Marketing Asian Places. Singapore: John Wiley&Sons.
- Kurtoğlu, R. (2017).** Şehir Pazarlaması ve Markalaşması Kapsamında Yozgat İlinin Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Öneriler. Turkish Journal of Marketing, 2(1), 1-20.
- Limburg, B. (1998).** City Marketing: A Multi-attribute Approach. Tourism Management, 19(5), 475-477.
- Mishra, B. & Rolland, E. (2009).** Chapter III: A Strategic Framework for City Marketing: The SSRM Approach. (Edt.: Gascó-Hernández, M. & Torres-Coronas, T.). Information Communication Technologies and City Marketing: Digital Opportunities for Cities Around the World. pp. 50-63. New York: Information Science Reference- IGI Global.
- Moore, R. L. & Graefe, A. R. (1994).** Attachments to Recreation Settings: The Case of Rail-Trail Users. Leisure Sciences, 16, 17-31.
- Osorio-Andrade, C. F., Murcia-Zorrilla, C. P. & Arango-Espinal, E. (2020).** City Marketing Research: A Bibliometric Analysis. Escuela De Administración De Negocios, 89, 113-130.
- Öztürk, M. (2016).** Şehir Pazarlaması ve Şehir Markalaşması: Elâzığ İli Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Pechlaner, H., Zehrer, A. & Tancevski, A. (2003).** Destination Marketing and City Management in Urban Areas-Towards Solving Potential Conflict Fields. Travel&Tourism Research Association, European Chapter: Urban Tourism-Mapping the Future: Conference Proceedings, 24-27 Sempemter, UK.
- Polat, C. (2007).** Şehir Pazarlaması, Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişmeler ve Karşılaşılan Sorunlar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 10(1-2), 231-260.
- Rainisto, S. K. (2003).** Success Factors of Place Marketing: A Study of Place Marketing Practices in Northern Europe and The United States. Helsinki University of Technology, Institute of Strategy and International Business, Finland.
- Rittichainuwat, B. (2013).** Tourists' Perceived Risks Toward Over Safety Measures. Journal of Hospitality and Tourism Research, 37(2), 199-216.
- Rivas, M. (2013).** Integrated City-Brand Building: Beyond the Marketing Approach. Reporting Note on the City Logo-Eurocities Thematic Workshop, Utrech, 1-25.
- Sadakoğlu, H. & Aşık, A. K. (2019).** Şehir Pazarlaması Kapsamında Şehir İmajının Ölçümü: Tokat Örneği. Enderun Dergisi, 3(1), 1-15.
- Scannell, L. & Gifford, R. (2010).** The Relations Between Natural and Civic Place Attachment and Pro-Environmental Behavior. Journal of Environmental Psychology, 30(3), 287-297.
- Sevim, M. A. (2019).** Şehir Pazarlamasında Meydanların Etkin Yönetiminin Rolü ve Önemi: İstanbul Meydanları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Simon, H. A. (1957).** Models of Man: Social and Rational; Mathematical Essays on Rational Human Behavior in A Social Setting. New York: Wiley and Sons.
- Spanos, V. D. & Goulas, A. (2017).** Cultural Heritage Displaying: Residents Looking in the Mirror. e-Journal of Science&Technology, 12(4), 1-11.

- Stedman, R. C. (2003).** Sense of Place and Forest Science: Toward a Program of Quantitative Research. *Forest Science*, 49(6), 1-8.
- Şeker, M. (2009).** Mutluluk Ekonomisi. *Akademi Konferansları. İstanbul Journal of Sociological Studies*, 39(0), 115-140.
- Torlak, M. (2015).** Marka Şehir Oluşturma ve Bursa Şehrinin Markalaşması İçin Yol Haritası. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 47-93.
- Van den Berg, L. & Braun, E. (1999).** Urban Competitiveness, Marketing and the Need for Organising Capacity. *Urban Studies*, 36, 987-999.
- Van der, M. J. (1990).** The Role of City Marketing in Urban Management, Paper Presented on the 30. European Congress of the Regional Science Association International, İstanbul.
- Van Dick, R., Christ, O., Stellmacher, J., Wagner, U., Ahlswede, O., Grubba, C., Hauptmeier, M., Höhfeld, C., Moltzen, K. & Tissington, P. A. (2004).** Should I Stay or Should I Go? Explaining Turnover Intentions with Organizational Identification and Job Satisfaction. *British Journal of Management*, 15, 351-360.
- Van Raaij, W. F. (2000).** Economische Psychologie en Gedragseconomie. *De Psycholoog*, 10-20.
- Wu, C. W. (2015).** Foreign Tourists' Intentions in Visiting Leisure Farms. *Journal of Business Research*, 68, 757-762.
- Xueyang, C. (2017).** Strategies for City Marketing and Brand Promotion on IMC Theory: The Case of Fuling, Chongqing. *Proceedings of the AIB-Midwest Conference*, 31, 321-331.
- Yağcı, M. İ., Bulut, A., Veliöğlü, M. N., Saydan, R., Nart, S., Fırat, A. & Aydın, E. (2011).** Pazarlama İlkeleri. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA YAŞAM DÖNGÜSÜ

Birgül Aydın

GİRİŞ

Günümüzde ekonomik, sosyal ve çevresel unsurların birçoğunun şehirlerde gerçekleşmesi şehirlerin, yerel ekonomik kalkınma stratejisinin göze çarpan bir özelliği olarak öne çıkmaktadır. Şehir alanlarının öneminin giderek artması var olan kaynakların doğru ve etkin kullanımını gündeme getirmektedir. Bu kapsamda, ziyaretçilerin ve yatırımcıların beklentileri karşılandığında şehirlerin pazarlanmasının uygun yolları aranmaktadır. Şehirlerin sahip olduğu unsurlar ve şehirlerin sürekli olarak bir seçim merkezi olması pazarlama stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. İyi yönetilmeyen ve planlanmayan pazarlama uygulamaları şehrin kaynaklarına zarar verebilmektedir. Bu kapsamda şehirlerin diğer şehirlerden farklılaşmasında, sürdürülebilirliğinin sağlanmasında temel unsurlar etkili olmaktadır. Bu durum, yaşam döngüsü aşamalarının şehirlerin gelişim sürecine entegre edilerek uygulanmasıyla mümkündür. Yaşam döngüsü; şehirlerin gelişiminde, farklılaşmasında ve sürdürülebilirliğinde başvurulabilecek yollardan biridir. Bu kapsamda, bu bölümde şehir pazarlamasında yaşam döngüsü kavramı bağlamında yaşam döngüsü kavramı, ürün yaşam döngüsü, destinasyon yaşam döngüsü modeli, şehir sistemi, şehir pazarlaması ve yaşam döngüsü ilişkisi açıklanmıştır.

7.1. İLGİLİ ALANYAZIN

7.1.1. Yaşam Döngüsü Kavramı

Yaşam döngüsü kavramı, öncelikle biyoloji alanında başvuru kavramlarından biri olup; bir türün bireylerinin farklı nesiller arasında yenilenme, gebe kalma, doğum, yeniden üretim ve yeniden doğuş aşamalarını içeren dairesel döngüsünü açıklamada kullanılmıştır. Bu kapsamda yaşam döngüsü; S-şekilli

KAYNAKÇA

- Bădiță, A. (2013).** Approaches to the Analysis and Evaluation of Urban Tourism System within Urban Destinations. *Revista de Turism-Studii Si Cercetari in Turism*, 16, 58-66.
- Bramwell, B. (1998).** User Satisfaction and Product Development in Urban Tourism. *Tourism Management*, 19(1), 35-47.
- Buhalis, D. (2000).** Marketing the Competitive Destination of the Future. *Tourism Management*, 21(1), 97-116.
- Butler, R. W. (1980).** The Concept of A Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. *The Canadian Geographer/Le Géographecanadien*, 24(1), 5-12.
- Casasnovas, A. A. & Rosselló, A. S. (2010).** The Tourist Area Life Cycle and the Unit Roots Test. A New Economic Perspective for a Classic Paradigm in Tourism.
- Christaller, W. (1964).** Some Considerations of Tourism Location in Europe. *Papers of the Regional Science Association*, 12(1), 95-105.
- Cooper, C. (1994).** The Destination Life Cycle: An Update. *Tourism: The State of the Art*, 340-346.
- Doxey, G. V. (1975).** A Causation Theory of Visitor-Resident Irritants: Methodology and Research Inferences. In: *Travel and Tourism Research Associations Sixth Annual Conference Proceedings* September. pp.195-198.
- Estelaji, A., Sadeghian, H. & Beyhaghi, Z. (2012).** The Role of Urban Tourism to Achieve Urban Sustainable Development. *International Journal of Geology*, 6(1), 17-25.
- Ho, G. K. S. & McKercher, B. (2016).** Review of Life Cycle Models by Plog and Butler from a Marketing Perspective. (Edt.: Kozak, M. & Kozak, N.). *Destination Marketing: An International Perspective*. pp.145-154. New York: Routledge.
- Jansen-Verbeke, M. (1986).** Inner-City Tourism: Resources, Tourists and Promoters. *Annals of Tourism Research*, 13(1), 79-100.
- Kolb, B. (2006).** *Tourism Marketing for Cities and Towns*. UK: Routledge.
- Kotler, P. (2000).** *Marketing Management*. (10. Edition). USA: Prentice Hall.
- Krolikowski, C. & Brown, G. (2010).** The Structure and Form of Urban Tourism Precincts: Setting the Stage for Tourist Performances. In: *City Spaces-Tourist Places*. pp. 127-149). UK: Routledge.
- McKercher, B. (2005).** Destinations as Products? A Reflection on Butler's Life Cycle. *Tourism Recreation Research*, 30(3), 97-102.
- Mo, C. M., Howard, D. R. & Havitz, M. E. (1993).** Testing An International Tourist Role Typology. *Annals of Tourism Research*, 20(2), 319-335.
- Murphy, P., Pritchard, M. P. & Smith, B. (2000).** The Destination Product and Its Impact on Traveler Perceptions. *Tourism Management*, 21(1), 43-52.
- O'Hare, G. & Barrett, H. (1997).** The Destination Life Cycle: International Tourism in Peru. *Scottish Geographical Magazine*, 113(2), 66-73.
- Oppermann, M. (1995).** Travel Life Cycle. *Annals of Tourism Research*, 22(3), 535-552.
- Plog, S. C. (1974).** Why Destinations Areas Rise and Fall in Popularity?. *Cornell Hotel and Restaurant Association Quarterly*, 15, 13-16.

-
- Tooman, L. A. (1997).** Applications of the Life-Cycle Model in Tourism. *Annals of Tourism Research*, 24(1), 214-234.
- Van den Berg, L., Van der Borg, J. & Van der Meer, J. (1995).** *Urban Tourism: Performance and Strategies in Eight European Cities.* Avebury, Aldershot.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA TOPLUMUN YERİ VE ÖNEMİ

Neşe Kafa

GİRİŞ

Günümüzde kentler, ilçeler ve kasabalar gelişen seyahat pazarlarından daha fazla pay alabilmek ve yatırımlarla kent sakinlerine daha iyi bir yaşam alanı yaratabilmek için sürekli olarak alt ve üstyapı yatırımlarını geliştirmektedirler. Ancak bir şehrin sahip oldukları, seyahat pazarlarında daha fazla pay alabilmeleri için yeterli değildir (Yolal & Ersoy, 2010: 27). Bunun sağlanabilmesi için şehirler pazarlama faaliyetlerinde sahip oldukları kaynakları öne çıkartmaya çalışmaktadırlar. Şehirlerde pazarlama sürecinin başarıya ulaşması ve ziyaretçi sayısının artması ise şehirlerin sahip oldukları kaynakların çeşitliliğine bağlı olmaktadır. Şehirlerin sahip oldukları kaynaklar; doğal, kültürel, tarihî, turistik vb. şekilde düşünülse de bunlar arasında önemli bir yere sahip olan diğer bir kaynak ise şehirlerde yaşayan insanlardır. Dolayısıyla şehirlerin sahip oldukları tüm kaynaklar birbiriyle bir bütündür ve ayrı olarak düşünülemez. Şehir pazarlaması, son yirmi yılda şehir yönetimi ve gelişimiyle ilgilenen uygulayıcılar için (hem yerel yönetim hem de sivil toplum kuruluşları dahil) arasında odak noktası hâline gelmiştir (Millington ve ark., 1997: 16). İlk olarak 1970'li yıllarda İngiltere'de özellikle kentsel alanlarda, karşılaşılan kitlesel terkedilme, fiziksel çürüme ve iş binalarını ve altyapısını dönüştürme ve modernleştirme maliyetlerinin artması ve artan işsizlik sonucunda ekonomik kalkınma birimleri gibi birçok otorite kurulmuş ve şehir pazarlaması uygulamaya başlanmıştır (Cochrane, 1990; Eisenschitz & Gough, 1993). Şehir pazarlaması kavramı ise "müşteri odaklı yaklaşım felsefesi tarafından desteklenen, şehrin müşterileri ve halkı açısından değer taşıyan bir kentsel sunum yarat-

KAYNAKÇA

- Aguilera, M. & Perales, A. (1994).** La Imagen De Las Ciudades En El Marketing Urbano. Marketing Y Ventas, 79, 10-14.
- Apaydın, F. (2011).** Şehir Pazarlaması. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aref, F., Gill, S. S. & Farshid, A. (2010).** Tourism Development in Local Communities: As A Community Development Approach. Journal of American Science, 6, 155-161.
- Braun, E. (2008).** City Marketing: Towards An Integrated Approach. Rotterdam: Erasmus Research Institute of Management.
- Bushell, R. & Mccool, S. F. (2007).** Tourism As A Tool for Conservation and Support of Protected Areas: Setting the Agenda. (Edt.: Bushell, R. & Eagles, P. F. J.). Tourism and Protected Areas: Benefits Beyond Boundaries. Wallingford: CABI.
- Chen, C. F. & Chen, F. S. (2010).** Experience Quality, Perceived Value, Satisfaction and Behavioral Intentions for Heritage Tourists. Tourism Management, 31, 29-35.
- Cochrane, A. (1990).** Recent Developments in Local Authority Economic Policy. (Edt.: Campbell, M.). Local Economic Policy. Cassel, London.
- Deffner, A. & Liourius, C. (2005).** City Marketing: A Significant Planning Tool for Urban Development in A Globalised Economy. Congress of the European Regional Science Association, Vrije University, Amsterdam.
- Eisenschitz, A. & Gough, J. (1993).** The Politics of Local Economic Policy: The Problems and Possibilities of Local Initiative. Macmillan, London.
- Gascó-Hernández, M. & Torres-Coronas, T. (2009).** Information Communication Technologies and City Marketing: Digital Opportunities for Cities Around the World, Information Science Reference, New York.
- Gümüş, N. (2017).** Şehir Pazarlaması Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Şehre Yönelik Algılarının Belirlenmesi: Kastamonu İlinde Bir Araştırma. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26, 299-314.
- Gün, S., Durmaz, Y. & Tutcu, A. (2019).** Destinasyon İmajının Ziyaretçi Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi: Mardin'e Gelen Yerli Turistler Üzerinde Bir Araştırma. Mukaddime, 10(1), 375-392.
- Haider, D. (1992).** Place Wars: New Realities of the 1990's. Economic Development Quarterly, 6(2), 127-134.
- Hassan, S. S. (2000).** Determinants of Market Competitiveness in An Environmentally Sustainable Tourism Industry. Journal of Travel Research, 38(3), 239-245.
- Haukeland, J. V. (2011).** Tourism Stakeholders' Perceptions of National Park Management Innorway. Journal of Sustainable Tourism, 19, 133-153.
- <https://vamsterdame.com/en/tips-from-locals/i-amsterdam-city-card.html>**, E.T.: 10.02.2023.
- <https://www.introducingmadrid.com/madrid-card>**, E.T.: 10.02.2023.
- Jamal, T. & Stronza, A. (2009).** Collaboration Theory and Tourism Practice in Protected Areas: Stakeholders, Structuring and Sustainability. Journal of Sustainable Tourism, 17, 169-189.
- Kotler P., Asplund C., Rein I. & Haider H. D. (1999).** Marketing Places Europe: How to Attract Investments, Industries, Residents and Visitors to Cotes, Communities, Regions and Nations in Europe. London: Prentice Hall.
- Králíková, A., Peruthová, A. & Rýglová, K. (2020).** Impact of Destination Image on Satisfaction and Loyalty. Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis, 68(1), 199-209.

- Millington, S., Young, C. & Lever, J. (1997).** A Bibliography of City Marketing. *Journal of Regional and Local Studies*, 17(2), 16-42.
- Ward, S. V. (1998).** *Selling Places: The Marketing and Promotion of Towns and Cities 1850-2000.* UK: Routledge.
- Yolal, M. & Ersoy, N. F. (2010).** Kent Markalarının Sürekliliği: Yükselen Trend Eskişehir. *Pazarlama İletişimi Dergisi*, 9(31), 27-34.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA KÜLTÜREL FAALİYETLERİN YERİ VE ÖNEMİ

Nur Neşe Şahin

GİRİŞ

Turizm faaliyetlerinin ülkeler, bölgeler ve şehirler açısından doğru planlanması, çeşitlendirilmesi ve uygulanması; orta ve uzun vadede şehrin dinamiklerini değiştiren bir süreç yaratmaktadır. Bu sürecin kontrolü, şehir pazarlamasının etkin şekilde sürdürülebilmesine bağlı olarak önemli pozitif katkılar ortaya koymaktadır. Turizm faaliyetleri, genel çerçevede tüm dünyada ve Türkiye’de ciddi bir ekonomik getiri sağlarken, sosyokültürel bağlamda da önemli seviyede kültürel alışverişi arttıran bir platform oluşturmaktadır. Bu platform; festivaller, fuarlar, spor müsabakaları gibi birçok kültürel faaliyet ile beslenmektedir. Rekabet, dünyanın globalleşmesi ile tüm sektörlerde dışlerini sivriltilirken turizm sektöründe de keskin virajlar oluşturmaktadır. Dengeli, kontrollü ve bilinçli hamlelerle bu virajları almak, rekabet sahasında kalabilmek de güncel değişimlerin takibini, daima yenilikçi olabilmeyi, toplumsal yapıyı ve dönüşümü anlayabilmeyi ve en önemlisi de esnekleşme ve uyumlanabilme kabiliyetini elzem kılmaktadır. Şehirlerin marka olabilmesi, lokal anlamda ekonomik ve sosyal gelişmeyi beslerken aynı zamanda bütüne bakıldığında da ülke ekonomisi ve refahına da katkı sunmakta ve geniş çerçevede rekabet anlamında beslenmektedir. Her şehrin dinamikleri, alt yapısı, sosyal yapısı, yatkınlığı ve kaynakları farklıdır. Bu noktada ideal ve standart bir markalama yerine özgün, uyumlu ve içeriden doğarak dışa yayılabilecek bir markalama stratejisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bir şehrin marka oluşturabilmesi, kendine çekeceği tüketici miktarını arttırırken bulunduğu bölgeyi ve ülkeyi de tanıtmaktadır. Dolayısıyla markalama noktasında sorumluluk şehirlerin kendi içinde yer alan kamu-özel dinamiklerin yanı sıra geniş çapta ülke bazında des-

KAYNAKÇA

- Aliağaoğlu, A. & Uğur, A. (2010).** Şehir Coğrafyası. (1.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Alptekin, Y. (2014).** Şehirden Kente Mekânsal Dönüşüm. (1. Baskı). Doğu Batı Yayınları
Düşünce Dergisi Şehir Yazıları I, 17(67), 36-61.
- Anholt, S. (2007).** Competitive Identity the New Brand Management for Nations. Cities and Regions. (1. Edition). UK: Palgrave Macmillan.
- Apaydın, F. (2011).** Şehir Pazarlaması. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arcodia, C. & Whitford, M. (2008).** Festival Attendance and the Development of Social Capital. Journal of Convention and Event Tourism, 8(2), 1-18.
- Argan, M. (2007).** Eğlence Pazarlaması. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arslan, K. (2008).** Türkiye’de Kongre Turizmini Geliştirme İmkânları. İstanbul.
- Arslan, K. (2009).** Türkiye’de Kongre Turizmini Geliştirme İmkânları. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Asprogerakas, E. (2007).** City Competition and Urban Marketing: The Case of Tourism Industry in Athens. Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism 2(1), 89-114.
- Avçılar, M. & Kara, E. (2015).** Şehir Markası Kavramı ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi, (34), 76-94.
- Aymankuy, Y. (2010).** Kongre Turizmi ve Fuar Organizasyonları. (2. Baskı), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bayık, F. (2014).** Kültür Kavramının Tarihsel ve Felsefi Yönlerden İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Boisen, M., Terlouw, K., Groote, P. & Couwenberg, O. (2018).** Reframing Place Promotion, Place Marketing and Place Branding –Moving Beyond Conceptual Confusion. Cities, 80, 4-11.
- Bowdin, G., O’toole, W., Allen, J., Harris, R. & McDonnell, I. (2006).** Events Management. London: Routledge.
- Braun, E. (2008).** City Marketing Towards An Integrated Approach. Erasmus University of Rotterdam.
- Buhalis, D. (2000).** Marketing the Competitive Destination of the Future. Tourism Management, 21(1), 97-116.
- Cengizkan, N. M. (2009).** 2010’da Avrupa Kültür Başkenti Olmak: İstanbul. Ruhr Peç Mimarlık Dergisi, 349, 50.
- Coomber, S. (2002).** Branding. (1. Edition). Oxford: Capstone Publishing.
- Cuche, D. (2013).** Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı. (Çev.: Arnas, T.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Çiçek, Ü. (2006).** Avrupa Kültür Başkenti ve İstanbul. İzmir Ticaret Odası. <https://api.izto.org.tr/storage/documents/original/fr8sjgqvzb7mpg3c.pdf>, E.T.: 10.12.2022.
- Deffner, A. M. & Labrianidis, L. (2005).** Planning Culture and Time in A Mega-Event: Thessaloniki as the European City of Culture in 1997. International Planning Studies, 10(3- 4), 241-264.
- Delice, K. (2012).** Kongre Turizmi ve Türkiye’deki Toplantılarda Katılımcı Algılarının İncelenmesi Antalya Yöresinde Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Dereli, T. & Baykasoğlu A. (2007).** Toplam Marka Yönetimi. (1.Baskı). İstanbul: Hayat Yayınları.

- Dewyer, L. M., Mistilis, R. & Mules N. T. (2000).** A Framework for Assessing 'Tangible' and 'Intangible' Impact of Events and Convenions. *Event Management*, 6(3), 175- 189.
- Enes, K. (2013).** Ankara'nın Kongre Turizm Potansiyeli. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, C. (2006).** İzmir İli Kongre Turizmi Arz Potansiyelinin İncelenmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eryılmaz, B. (2011).** Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Samsun'da Kongre Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi. Samsun Sempozyumu. Samsun.
- Esu, B. B. & Arrey, V. M. E. (2009).** Tourists' Satisfaction with Cultural Tourism Festival: A Case Management. *International Journal of Business and Management*, 4(3), 116-125.
- Evraham, E. & Ketter, E. (2008).** Media Strategies for Marketing Places in Crisis. (1. Edition.). Oxford: Elsevier.
- Gelders, D. & Van Zuilen, B. (2013).** City Events: Short and Serial Reproduction Effects on the City's Image?. *Corporate Communications: An International Journal*, 18(1), 110-118.
- Getz, D. (1997).** Event Management & Event Tourism. Cognizant Communication Corporation, New York.
- Gibson, H. J. (1998).** Active Sport Tourism: Who Parkticipates?. *Le Isurestudies*, 17, 155-170.
- Giritlioğlu, İ., Olcay, A. & Özekici, Y. K. (2015).** Bir Turizm Çeşitliliği Olarak Festival Etkinliklerinin Sınıflandırılması: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(13), 306-323.
- Görgülü, T. (2007).** Creativity, Created Cities, Created Architecture. *ITU A/Z*, 4(2), 81-100.
- Griffiths, R. (2006).** City/Culture Discourses: Evidence from the Competition to Select the European Capital of Culture 2008. *European Planning Studies*, 14, 415-430.
- Hernández, M. G. & Coronas T. T. (2009).** Information Communication Technologies and City Marketing. Information Science Reference, New York.
- İlgaz, A. (2014).** Destinasyon Pazarlamasında Kent Markası ve Kent İmajının Rolü: Nevşehir Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- İlgüner, M. & Asplund, C. (2011).** Marka Şehir. İstanbul: Marketing Yayınları.
- Jansson, J. & Power, D. (2006).** The Image of the City-Urban Branding as Constructed Capabilities in Nordic City Regions. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:707097/fulltext01.pdf>, E.T.: 01.12.2022.
- Karabıyık, N. (2013).** Kültür Pazarlaması: İstanbul'daki Kültür Miraslarının Algılanan Hizmet Kalitesinin Destinasyon İmaj Türlerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kavaratzis, M. (2004).** From City Marketing to City Branding: Towards A Theoretical Framework for Developing City Brands. *Placebranding*, 1, 58-73.
- Kavaratzis, M. & Ashworth, G. J. (2005).** City Branding: An Effective Assertion of Identity or A Transitory Marketing Trick?. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 96(5), 506-514.
- Kladou S. (2011).** Kültür Festivalleri: Genel Bir Bakış. (Der.: Ada, S.). İstanbul'un Festivalleri. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kotler, P., Haider, H. D. & Rein, I. (2002).** Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, Regions and Nations. New York: The Free Press.

- Kotler, P. & Pfoertsch, W. (2006).** B2b Brand Management. Berlin: Springer.
- Lau, C. & Li, Y. (2019).** Analyzing the Effects of An Urban Food Festival: A Place Theory Approach. *Annals of Tourism Research*, 74, 43-55.
- Lee, I., Arco Dia, C. & Lee, T. J. (2012).** Benefits of Visiting A Multicultural Festival: The Case of South Korea. *Tourism Management*, 33, 334-340.
- López, N. V., Boluda, I. K. & Aguilar, J. T. M. (2016).** Do Experiential Events Create City Brand?. *Review of Business Management*, 18(60), 191-206.
- Mackellar, J. M. (2006).** Conventions, Festivals and Tourism. *Journal of Convention&Event Tourism*, 8(2), 45-56.
- Merrilees, B., Miller, D. & Herington, C. (2012).** Multiple Stakeholders and Multiple City Brand Meanings. *European Journal of Marketing*, 46 (7), 1032-1047.
- Metaxas T. & Deffner A. (2015).** Using Critical Path Analysis (CPA) in Place Marketing Process: A Methodological Approach in the Case of Rostock, Germany. *European Spatial Research and Policy*, 22(11), 135-151.
- Morgan, A. & Condliffe, S. (2006).** Measuring the Economic Impacts of Convention Centers and Event Tourism. *Journal of Convention&Event Tourism*, 8(4), 81-100.
- Mucuk, İ. (2010).** Pazarlama İlkeleri. (18. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Okumus, B., Okumus, F. & Mckercher, B. (2007).** Incorporating Local and International Cuisines in the Marketing of Tourism Destinations: The Cases of Hong Kong and Turkey. *Tourism Management*, 28(1), 253-261.
- Özdemir, N. (2012).** Kültür Ekonomisi ve Yönetimi. Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Paganoni, M. (2015).** City Branding and New Media: Linguistic Perspectives, Discursive Strategies and Multimodality. (1. Edition). Palgrave Macmillan.
- Palmer/Rae Associates. (2004).** Report on European Cities and Capitals of Culture, Study Prepared for the European Commission, Brussels.
- Pechlaner, H. & Zeni, F. R. (2007).** Congress Tourism and Leisure Tendencies with Special Focus on Economic Aspects. *Tourism Review*, 62, 3(4), 32-38.
- Pembegül, T. (2008).** Geliştirilebilir Turizm Çeşidi Olarak Kongre Turizmi ve Türkiye'deki Kongre Merkezlerinin Avrupa'daki Örneklerle Karşılaştırılarak İncelenmesi. Uzmanlık Tezi. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Picard, D. & Robinson, M. (2006).** Remaking Worlds: Festivals, Tourism and Change. *Festivals, Tourism and Social Change: Remaking Worlds*, 8, 1-31.
- Pike S. (2008).** Destination Marketing An Integrated Marketing Communication Approach. (1. Edition). Burlington: Elsevier.
- Pine, B. J. & Gilmore, J. H. (1998).** Welcome to the Experience Economy. *Harvard Business Review*, 76(6), 97-105.
- Prentice, R. & Andersen, V. (2003).** Festival As Creative Destination. *Annals of Tourism Research*, 30(1), 7-30.
- Richards, G. & Palmer, R. (2010).** Eventful Cities: Cultural Management and Urban Revitalisation. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Richards, G. & Wilson, J. (2004).** The Impact of Culturel Events on City Image: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001. *Urban Studies*, 41, 1931-1951.
- Ross, S. D. (2001).** Developing Sport Tourism, AN Ecuide for Destination Marketers and Sports Events Planners. Illinois: University of Illinois at Urbana-Champaign, National Laboratory for Tourism and E-commerce.

- Saran M. (2005).** Kent Pazarlaması: Güçlü Bir Kent İmajı ve Kent Markası Oluşturmak, TMMOB Makine Mühendisleri Odası. Marka Yönetimi Sempozyumu, 14-15 Nisan, Gaziantep.
- Schuster, J. M. (2001).** Ephemera, Temporary Urbanism and Imaging. *Imaging the City: Continuing Struggles and New Directions*, 361-397.
- Sdrali, D. & Chazapi, K. (2007).** Cultural Tourism in A Greek IInsular Community: The Residents' Perspective. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 2(2), 61-75.
- Small, K., Edwards, D. & Sheridan, L. (2005).** A Flexible Framework for Evaluating The Socio-Cultural Impacts of A Small Festival. *International Journal of Event Management Research*, 1(1), 66-77.
- Smyth, H. (1998).** *Marketing the City*. (1. Edition). England: Taylor Ce Francis E-Library.
- Sneath, J. Z., Finney, R. Z. & Close, A. G. (2005).** An Approach to Event Marketing: The Effects of Sponsorship and Experience on Consumer Attitudes. *Journal of Advertising Research*, 45(4), 373-381.
- Şahin, A. (2011).** Marka Deneyimi ve İletişiminin Marka Sadakatine Etkisinde Marka İlişki Kalitesinin Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Kocaeli.
- Tek, M. (2009).** Kamu Yatırımlarında Turizmin Yeri, Türkiye Turizm Stratejisi 2023'de Marka Kentler Projesi: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 169-184.
- Torlak, S. E. & Polat, F. (2006).** Kentleşme Sürecinde Kimlik Farklılaşması Açısından Denizli'de, İki Mahallenin Karşılaştırmalı Analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 167-186.
- Tosun, Y. (2008).** Kültürel Mirasın Korunmasında Üst Ölçekli Projelerin Rolü 2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul ve Fatih Suriçi'ne Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- TÜRSAB Dergisi. (2003).** 229, 21-23.
- Uğur, Y. (2005).** Şehir Tarihi ve Türkiye'de Şehir Tarihçiliği. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(6), 9-26.
- Ulaga, W., Sharma, A. & Krishnan, K. (2002).** Plant Location and Place Marketing: Understanding the Process from the Business Customer's Perspective. *Industrial Marketing Management*, 31(5), 393-401.
- Van Der Wagen, L. (2005).** *Event Management for Tourism, Cultural, Business and Sporting Events*. (2. Edition). New South Wales: Pearson Education Australia.
- Weber K. K. C. (2002).** *Convention Tourism: International Research and Industry Perspectives*. Binghamton: The Haworth Press.
- Weed, M. (2003).** Why the Two Won't Tango! Explaining the Lack of Integrated Policies for Sport and Tourism in the UK. *Journal of Sport Management*, 17(3), 258-283.
- Wood, E. H. (2009).** Evaluating Event Marketing: Experienceor Outcome?. *Journal of Promotion Management*, 15, 247-268.
- Wood, L. (2000).** Brands and Brand Equity: Definition and Management. *Management Decision*, 38(9), 662-669.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA MARKA İLETİŞİM SÜRECİ

Merve Işkın

GİRİŞ

Turizm endüstrisi her geçen gün büyümekte ve bu büyüme ivme kazanarak devam etmektedir. Dünyada yaşanan ekonomik, teknolojik, demografik, sosyolojik ve kültürel gelişmeler turizm endüstrisindeki büyüme seyrini dolaylı olarak veya doğrudan etkilemektedir. Turizmde talep çekme potansiyeli olan arz kaynaklarına sahip işletme ve destinasyonlar büyüyen pazardan pay alabilmek adına önemli adımlar atmaktadır. Özellikle yerel yönetimler tarafından desteklenme avantajına sahip olan şehir düzeyindeki destinasyonlar turizm pazarından pay almak için çalışan paydaşlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Şehirlerin turizm pazarında pay elde etmelerini kolaylaştıran faktörlere rağmen şehirler arasındaki rekabet oldukça zordur. Mevcut arz kaynaklarının ve şehirlerin gösterdikleri çabaların taleple desteklenmesi şarttır. Şehirlerin talep edilmesi ise belli koşulların yerine getirilmesine bağlıdır. Bu noktada şehirlerin birer markaya dönüşmeleri istenilen düzeyde talep çekmenin başlıca kriterlerindedir. Marka olmak için şehirde buluna tüm paydaşların etkin katılımını içeren paydaş katımlı bir yönetim stratejisinin uygulanması gerekmektedir. Çünkü şehirlerin marka olması durumunda, her türlü paydaşı belli bir süreden sonra rahatsız edebilecek kentin olağan akışına aykırı olumsuzlukların ortaya çıkması olasıdır. Şehirlerin marka şehir olmaları kadar marka şehir olarak kalmaları da önemlidir. Bu durum şehrin pazarlamasıyla ilgili olarak gerçekleştirilecek tutundurma çabalarıyla mümkündür. Misafirlerle kurulacak güçlü ve etkili iletişim, kente ilişkin olumlu tutumun sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacak nitelikler taşımalıdır. Bu noktada şehirlerin

KAYNAKÇA

- Akman, T. K. (2011).** Genel İletişim. İzmir: İlya Yayınevi.
- Aktaş, Y. (2013).** İletişime Giriş. (Edt.: Aktaş, Y. & Kılıç, K.). Bir Bakışta İletişim. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Altunışık, R., Özdemir, Ş. & Torlak, Ö. (2017).** Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Arnold, D. (2008).** Editorial for Inaugural Issue of JOCCH: Pasteur's Quadrant: Cultural Heritage as Inspiration for Basic Research in Computer Science. *Journal on Computing and Cultural Heritage*, 1(1), 1-13.
- Babin, B. J. & Zikmund, W. G. (2015).** Exploring Marketing Research. Boston: Cengage Learning.
- Bansal, M. & Gupta, S. (2014).** Impact of Newspaper Advertisement on Consumer Behavior. *Global Journal of Finance and Management*, 6(7), 669-674.
- Bellotti, F., Berta, R., De Gloria, A. & Primavera, L. (2009).** Designing Online Virtual Worlds for Cultural Heritage. (Edt.: Höpken, W., Gretzel, U. & Law, R.). *Information and Communication Technologies in Tourism 2009*. pp.199-209. Vienna: Springer.
- Bozkurt, İ. (2017).** Şehir Markası Oluşturma Süreci ve Nevşehir'in Markalaşmasının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Brutzman, D. & Daly, L. (2010).** X3D: Extensible 3D Graphics for Web Authors. San Francisco: Elsevier.
- Çağlar, İ. & Kılış, S. (2011).** Genel İletişim. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çakıcı, A. C. (2008).** Otel İşletmelerinde Pazarlama. (Edt.: Kozak, N.). Otel İşletmeciliği. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çınar, E. (2007).** Radyo Reklamlarının Etkinliği ve Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Daniele, R., Frew, A. J., Varini, K. & Magakian, A. (2009).** Affiliate Marketing in Travel and Tourism. (Edt.: Höpken, W., Gretzel, U. & Law, R.). *Information and Communication Technologies in Tourism 2009*. pp.343-354. Vienna: Springer.
- Demir, H. (2014).** Açık Hava Reklamları: Kentsel Kimlik mi Kentsel Kirlilik mi?. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(36), 97-106.
- Deniz, A. (2000).** Kişisel Satış Süreci, Sürecin Sunum Adımında Kullanılan Tekniklerin Karşılaştırılması ve İlaç Sektöründeki Misyoner Satışçılar Üzerindeki Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekmekci, R. & Ekmekçi, A. Y. (2010).** Sport Marketing. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 1(1), 23-30.
- Eşiyok, E. (2017).** Dergi Reklamlarındaki Reklam Çekiciliklerine Yönelik Bir İnceleme: All Dergisi Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 641-656.
- Gedik, Y. (2020).** E-Posta Pazarlama: Teorik Bir Bakış. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(2), 476-490.
- Grewal, D. & Levy, M. (2010).** Marketing. New York: McGraw Hill.
- Güler, Y. B. (2001).** Spor Yüksekokulu ve Kulüplerinde Halkla İlişkiler Fonksiyonunun Etkinliği. Yayınlanmamış Yüksek Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

- Işık, M. & Biber, L. (2013).** İletişim, İletişim Süreci ve İletişim Çeşitleri. (Edt.: Işık, M.). Genel ve Teknik İletişim, Konya: Eğitim Yayınevi.
- John Berger, J. (1993).** Görme Biçimleri. (Çev.: Salman, Y.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kacur L. L. (2002).** Doktorların İlaç Mümessillerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi: Kayseri'de Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Keleş, Y. & Demirdağ, Ş. A. (2020).** Turizm Pazarlamasında Tutundurma (Promotion). (Edt.: Demirkol, Ş.). Değişen Pazar Dinamikleri Işığında Turizm Pazarlaması 9P-9C-9E. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Kobs, J. (1991).** Profitable Direct Marketing. Chicago: NTC Business Books.
- Kotler, P. & Keller, K. L. (2009).** Marketing Management. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Kozak, N. (2008).** Turizm Pazarlaması. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Li, W., Kim, Y. R. & Scarles, C. (2023).** What Makes People So Fond of Food Travel Vlogs? A Preliminary Study. (Edt.: Ferrer-Rosell, B., Massimo, D. & Berezina, K.). Information and Communication Technologies. pp.154-159. Cham: Springer Nature Switzerland.
- Minor, K., Mušanović, J., Dorčić, J. & Bratec, M. (2023).** Visual Social Media Communication of Italian Luxury Hotels and the Pandemic: An AI-Assisted Content Analysis. (Edt.: Ferrer-Rosell, B., Massimo, D. & Berezina, K.). In Information and Communication Technologies. pp.148-153. Cham: Springer Nature Switzerland.
- Morreale, S. P., Spitzberg, B. H. & Barge, J. K. (2007).** Human Communication: Motivation, Knowledge and Skills. Belmont-California: Thomson.
- Odabaşı, Y. & Oyman, M. (2003).** Pazarlama İletişimi Yönetimi. İstanbul: Media Cat Yayınları.
- Oğuz, G. V. (2017).** Yaratıcı Düşüncenin Kişisel Satış Üzerine Etkisi: Perakende Giyim Sektöründe Bir Uygulama. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(2), 1247-1259.
- Öztürk, B. & Şıklar, E. (2014).** Türkçe Bir Turizm Broşür Çözümlemesi Örneği: Kemer. The Journal of Academic Social Sciences, 2(2), 321-321.
- Papen, U. (2005).** Exclusive, Ethno and Eco: Representations of Culture and Nature in Tourism Discourses in Namibia. (Edt.: Jaworski, A. & Pritchard, A.). Discourse, Communication and Tourism, New York: Channel View Publications.
- Parapanos, D. & Michopoulou, E. (2023).** Meaning of Fun in Hotel Gamified Applications. (Edt.: Ferrer-Rosell, B., Massimo, D. & Berezina, K.). Information and Communication Technologies. pp.15-27. Cham: Springer Nature Switzerland.
- Pritchard A. & Jaworski, A. (2005).** Discourse, Communication and Tourism Dialogues. (Edt.: Jaworski, A. & Pritchard, A.). Discourse, Communication and Tourism, New York: Channel View Publications.
- Quadır, S. & Demir, M. (2009).** Televizyon Reklamlarının Çocuk Tüketiciler Üzerine Görsel Etkilerinin Bir İncelemesi. Selçuk İletişim, 6(1), 78-98.
- Rutherford, P. (1996).** Yeni İkonalar: Televizyonda Reklam Sanatı. (Çev.: Gerçekler, M. K.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sözer, V. & Gürbaşkan, S. (1980).** Bir Reklamcı Aranıyor. İstanbul: İstanbul Reklam Yayınları.
- Sunay, N. (2020).** İletişim Nedir, Neden Önemlidir?. <https://www.sektorumdergisi.com/iletisim-nedir-neden-onemlidir/>, E.T.: 27.01.2023.
- Şengel, Ü., Çevrimkaya, M., Işkın, M. & Zengin, B. (2022).** The Effects of Corporate Websites Usability of Travel Agencies on Their Technological Capabilities. Journal of Quality Assurance in Hospitality&Tourism, 23(6), 1575-1595.

- Şengül, S. (2018).** Turizm İşletmelerinde Pazarlama İletişimi. (Edt.: Şengül, S., Ulema, Ş. & Türkay, O.). Turizm İletişimi, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Taş, O. & Şahim, T. (1996).** Reklamcılık ve Siyasal Reklamcılık. Ankara: Aydoğdu Ofset.
- Tokgöz, O. (1979).** Televizyon Reklamları ve Çocuklar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 34(1), 93-110.
- Tutar, H., Yılmaz, M. K. & Eroğlu, Ö. (2014).** Genel ve Teknik İletişim. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ukpabi, D., Quarshie, B. & Karjaluoato, H. (2023).** Exploring Post-Covid-19 Branding Strategies of African Destinations. (Edt.: Ferrer-Rosell, B., Massimo, D. & Berezina, K.). Information and Communication Technologies. pp.217-227. Cham: Springer Nature Switzerland.
- Ulema, Ş. (2018).** Turizm ve İletişim. (Edt.: Şengül, S., Ulema, Ş. & Türkay, O.). Turizm İletişimi, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Verderber, K. S., Verderber, R. F. & Sellnow, D. (2010).** Communicate. Toronto: Wadsworth-Cengage Learning.
- Wallington, J. & Redfearn, D. (2007).** IAB Affiliate Marketing Handbook, Internet Advertising Bureau. [http://www.iabuk.net/en/1/affiliatemarketing handbook.html](http://www.iabuk.net/en/1/affiliatemarketing%20handbook.html), E.T.: 25/02/2023.
- Wotruba, T. R. (1991).** The Evolution of Personal Selling. Journal of Personal Selling&Sales Management, 11(3), 1-12.
- Yhee, Y., Kim, H., Kim, J. & Koo, C. (2023).** What Makes Potential Tourists Trust the Managerial Response of the Hotel?-The Three-Way Interaction of Ability, Benevolence, and Integrity. (Edt.: Ferrer-Rosell, B., Massimo, D. & Berezina, K.). Information Information and Communication Technologies. pp.343-348. Cham: Springer Nature Switzerland.
- Zainal Abidin, H., Tuomi, A. & Moreira Kares, E. (2023).** Older Adults' Perceptions of Digital Cultural Tourism in 'Super-Aged' Nations: The Case of Finland and Japan. (Edt.: Ferrer-Rosell, B., Massimo, D. & Berezina, K.). Information Information and Communication Technologies. pp.361-366. Cham: Springer Nature Switzerland.
- Zılhoğlu, M. (2014).** İletişim Nedir. İstanbul: Cem Yayınevi.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA REKABET SÜRECİ

Hülya Eraslan

GİRİŞ

Dünya üzerinde gelişen ve değişen koşullara bağlı olarak ortaya çıkan küreselleşme ile birlikte “rekabet gücü” kavramı artarak önem kazanmıştır. İnsanların bu etkiyle değişen ihtiyaçları ve beklentileri, yaşam tarzları, kullandıkları teknolojiler ve çevre koşulları mevcut firmaların hatta bölgelerin ve şehirlerin yenilikçilik arayışına girmelerine sebep olmuştur (Yeşil, 2010). Dünyanın dört bir yanındaki hükümetler, şehirleri nasıl daha rekabetçi hâle getirebileceklerine, yatırımları çekerek yoksulluğu ve işsizliği azaltmaya yardımcı olacak işler yaratarak daha fazla ilgi duymaya başlamışlardır. Dünyanın dört bir yanındaki hükümetler; yatırımları çekerek ve yoksulluğu ve işsizliği azaltmaya yardımcı olacak işler yaratarak, şehirleri nasıl daha rekabetçi hâle getirebileceklerine giderek daha fazla ilgi duymaya başlamışlardır. Bununla birlikte, daha rekabetçi olma çabasında, kentsel çevrenin, sosyal sistemlerin ve istihdamın kalitesinin artık ihmal edilemeyeceğine dair artan bir farkındalık oluşmaktadır (Bruneckiene ve ark., 2012). Ülkelerin sürdürülebilir rekabet gücü elde etmeleri; sahip oldukları potansiyellere bağlı olarak yenilikçi anlayışla ihtiyaç duyulanı üretmelerine bağlı olduğu düşünülmektedir. Küresel ekonomide ülkelerin rekabet gücünün, uzak ülkelerin karşılık veremeyeceği yerellik anlayışından geçtiği ileri sürülmektedir. Yerelleşmenin önemi gün geçtikçe artmakta ve bu artışa bağlı olarak yerelleşme eğilimleri güçlenmektedir (Doğan & Bakan, 2020). Bu sebeple, günümüzde şehirler karşılıklı yönde rekabet etmeye başlamışlardır. Artan rekabette şehirler, sürdürülebilirlik sağlayabilmek amacıyla özgün ve belirgin markalarını oluşturmak gayretine sahiptirler. Bu amaçla markalaşma stratejilerini sistematik bir biçimde yürütmek durumundadır. Küreselleşme ile birlikte ülkelerin kalkınmasında ürün ve işletme-

- Şehir yerel yönetiminin şehir pazarlaması süresince trafik akışı, kamu ve sağlık hizmetleri, bölgesel konumlandırma ve erişim gibi bilgileri paylaşarak hizmet performansını arttırması ve maliyeti azaltmasına yönelik sosyal medya hesapları ile uyumlu bilişim teknolojileri ve ağları kullanmalıdır.
- Şehir ile ilgili paydaşlara şehirlerinin rekabetçilik seviyelerinde hangi unsurların önemli olduğu belirlenebilir.
- Şehirlerin; sahip olduğu kaynakları, yetenekleri, ihtiyaçları sebebiyle, potansiyelini ortaya çıkaran stratejileri üreterek rekabet gücünü artırması sağlanabilir.
- Yerel yönetimler, sivil toplum ve özel sektör iş birliği ile şehir pazarlamasına yönelik etkin yönetim sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aaron, S. (2013).** A Brief History of the I Love New York, Logo, Logoworks. New York.
- Anayurt Gazetesi. (2017).** Marka Kent Bursa, E-Haber, <https://anayurtgazetesi.com/haber/11018198/marka-kent-bursa>, E.T.: 20.01.2023.
- Alkin, K., Bulu, M. & Kaya, H. (2007).** İller Arası Rekabet Endeksi: Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11), 221-235.
- Altunbaş, D. (2003).** Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Türkiye'deki Kurumsal Değişimlere Bir Bakış. Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(1-2), 103-118.
- Ambler, T. & Kokkinaki, F. (1997).** Measures of Marketing Success. Journal of Marketing Management, 13, 665- 678.
- Ashworth, J. G. & Voogd, H. (1990).** Selling the City: Marketing Approaches in Public Sector Urban Planning. London: Belhaven Press.
- Barca, M., Coşkun, R. & Altunışık, R. (2002).** Explaining Performance Differences Among Turkish Cities: A Tale of Five Cities. Small Business and Entrepreneurship Development Conference. UK: The University of Nottingham.
- Begg, I. (2002).** Urban Competitiveness: Policies for Dynamic Cities. Bristol: Policy Press.
- Bruneckiene, J., Cincikaite, R. & Kilijoniene, A. (2012).** The Specifics of Measurement the Urban Competitiveness at the National and International Level. Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 23(3), 256-27.
- Budd, L. & Hirmis, A. (2004).** Conceptual Framework for Regional Competitiveness. Regional Studies, 38(9), 1015-1028.
- Ceylan, H. H. (2010).** Yerel Kalkınma ve Rekabet Aracı Olarak Şehir Pazarlamasında Yatırımcıların Yatırım Destinasyon Tercih Yapılarının Belirlenmesi ve Uşak Tekstil Sektöründe Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Coşkun, R. & Geyik, M. (2002).** Türkiye'nin Rekabet Gücünün Değerlendirilmesinde Bir Yöntem Önerisi: Tows Matrisi. II. Orta Anadolu Kongresi, Niğde Üniversitesi.

- Crouch, G. I. & Ritchie, J. R. B. (1999).** Tourism, Competitiveness and Societal Prosperity. *Journal of Business Research*, 44(3), 137-152.
- Clark, B. (1999).** Marketing Performance Measures: History and Interrelationships. *Journal of Marketing Management*, 15(8), 711-732.
- Chang, T. Z. (1999).** The Effects of Market Orientation on Effectiveness and Efficiency: The Case of Automotive Distribution Channels in Finland and Poland. *Journal of Services Marketing*, 13(4-5).
- Ciamienèa, R. & Stankevičiūtė, G. (2015).** Theoretical Framework of E-Business Competitiveness. *Social and Behavioral Sciences*, 213, 734-739.
- Cox, W. (2022).** Demographia World Urban Areas: 2022 Released: 18th Annual.
- Darıcı, B. (2007).** Yerel Kalkınmada Küresel Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Konumu. *Selçuk Üniversitesi İİBF Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel sayısı*, 215-221.
- Davidson J. (1999).** Transforming the Value of Company Reports through Marketing Measurement. *Journal of Marketing Management*, 15(8), 757-777.
- Deffner, A. & Chiristos, L. (2005).** City Marketing: A Significant Planning Tool for Urban Development in A Globalised Economy. 45. Congress of the European Regional Science Association, 23-27 August, Portugal.
- De Keyser, R. & Vanhove, N. (1994).** The Competitive Situation of Tourism in the Caribbean Area Methodological Approach. *Revue de Tourisme*, 49(3), 19-22.
- Doğan, İ. F. & Bakan, İ. (2020).** Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Şehir Rekabetçiliği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 331-351.
- Dubarle, P. (2003).** Competitiveness in Metropolitan Regions. *OECD Seminar on Policy Challenges in Metropolitan Regions*, Busan.
- Ekber, Ş. & Ahmadov, F. (2017).** Pazar Odaklılık Yaklaşımları: Bir Literatür İncelemesi. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 33-44.
- Eraslan, H. & Eraslan, O. (2022).** Turizm ve Destinasyon Pazarlamasında Bilgi Sistemleri. (Edt.: Ünal, A. & Çelen, O.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Emür, H. S. & Onsekiz, D. (2007).** Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri Arasında Açık ve Yeşil Alanların Önemi-Kayseri/Kocasinan İlçesi Park Alanları Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 15-23.
- Go, F. M. & Govers, R. (1999).** The Asian Perspective Which International Conference Destinations in Asia Are the Most Competitive?. *Journal of Convention&Exhibition Management*, 1(4), 37-50.
- Goovaerts, P., Biesbroeck, H. V. & Tilt, T. V. (2014).** Measuring the Effect and Efficiency of City Marketing. *Enterprise and The Competitive Environment Conference*, ECE, 6-7 March, Brno, Czech Republic.
- Gordon, I. (2002).** The Competitiveness of Cities: Why It Matters in the 21. Century and How We Can Measure it?. *Cahiers De Laurif N 135, De L'institut D'aménagement Et D'urbanisme De La Région D'ile-De-France*.
- Gries, T. & Naudé, W. (2010).** Entrepreneurship and Structural Economic Transformation. *Small Business Economics*, 34(1), 13-29.
- Hassan, S. (2000).** Determinants of Market Competitiveness in An Environmentally Sustainable Tourism Industry. *Journal of Travel Research*, 38(3), 239-245.
- Hooley, G., Broderick, A. & Möller, K. (1998).** Competitive Positioning and the Resource-Based View of the Firm. *Journal of Strategic Marketing*, 6(2), 97-115.

- Huovari, J., Kangasharju, A. & Alanen, A. (2001).** Constructing An Index for Regional Competitiveness. Helsinki: Pellervo Economic Research Institute Working Papers, No:44.
- Işık, M. & Erdem, A. (2016).** Şehirler ve İmajlar: Marka Şehir Olma Sürecinde Sakarya İmajı Üzerine Bir Çalışma. Erciyes İletişim Dergisi, 4(3), 28-34.
- İleri, Y. H. & Horasan, A. (2014).** Küresel Rekabet Ortamında İşletmelerin Teknoloji ve Ar-Ge Yönetimlerinin Rekabete Etkileri Üzerine Araştırma ve Örnek Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 13(1-2), 171-190.
- Isenberg, D. J. (2010).** How to Start An Entrepreneurial Revolution. Harvard Business Review, 88(6), 41-45.
- Karahan, K. (2001).** İşletmelerimizin Her Ortamda Karlı Bir Faaliyet Sürdüremelerinde Pazar Yönlülüğün (Market Orientation) Rolü. Pazarlama Dünyası Dergisi, 15(6), 479-492.
- Karakurt, Ç. & Yazıcı, S. (2021).** Girişimcilik Potansiyelinin Ortaya Çıkarılmasında Şehir Kümelendirmelerinin Rolü: Çin Şehir Kümelendirmeleri Örneği ve Türkiye İçin Öneriler. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 16(1), 1-14.
- Keene, D. (2004).** Metropolitan Comparisons: London as A City-State. Historical Research, 76, 459-480.
- Kohli A. & Jaworski B., (1990).** Market Orientation: The Construct, Research Proposition and Managerial Implication. Journal of Marketing, 54 (2), 1-18.
- Kotler, P. & Gertner, D. (2004).** Country as Brand, Product and Beyond: A Place Marketing and Brand Management Perspective Destination Branding. Creating the Unique Destination Proposition Nigel Morgan and Annette Pritchard University of Wales Institute Cardiff Roger Pride Wales Tourist Board (2. Edition.).
- Kresl P. (1995).** The Determinants of Urban Competition: A Survey. (Edt.: Kresl, P. & Gappert, G.). North American Cities and the Global Economy: Challenges and Opportunities. London: Sage.
- Krugman, P. R. (1994).** Competitiveness: Does it Matter?. Fortune, 129(5), 109-111.
- NCC-National Competitiveness Council. (2009).** Our Cities: Drivers of National Competitiveness. Ireland: Forfas.
- Oktay, T. (2016).** Metropol Kent Yönetimi Yaklaşımları ve Uygulama Modelleri. Strategic Public Management Journal (SPMJ), 4, 49-71.
- Poon, A. (1993).** Tourism, Technology and Competitive Strategies. Wallingford: CABI.
- Porter, M. E. (1989).** From Competitive Advantage to Corporate Strategy. Readings in Strategic Management, 234-255.
- Porter, M. E. (1990).** The Competitive Advantage of Nations. Harvard Business Review, 68(2), 73-93.
- Porter, M. E. (2010).** Rekabet Stratejisi Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri. (Çev.: Ulubilgen, G.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Seggie, S. H., Cavusgil, E. & Phelan, S. E. (2007).** Measurement of Return on Marketing Investment: A Conceptual Framework and the Future of Marketing Metrics. Industrial Marketing Management, 36(6), 834-841.
- Sevim, M. A., Kırcova, İ. & Çuhadar, E. (2019).** Yerel Yönetimlerde Akıllı Şehir Vizyonu: Şehir Yönetim Araçları ve Trendleri. Strategic Public Management Journal, 5(9), 109-126.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Nüfus Haritası, <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi-10072021>, E.T.: 02.01.2023.**
- The Global Startup Ecosystem Report. (2022).** <https://startupgenome.com/report/gser2022>, E.T.: 20.01.2023.

- TUİK. (2023).** Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500>, E.T.: 18.01.2023.
- Ural T., Balıkçoğlu B. & Yükselen C. (2002).** Pazar Yönlülük, Pazarlama Yönlülük ve İşletme Performansı İlişkisi, Bilgi ve İletişim Sektöründe Bir Araştırma. *Pazarlama Dünyası Dergisi*, 16, 32-37.
- Wyner, G. (2004).** The Journey to Marketing Effectiveness. *Marketing Management*, 13, 8-9.
- Yeşil, S. (2010).** Küreselleşme ve İşletmelerin Küreselleşme Süreçleri: Karşılaşılan Fırsatlar ve Tehditler. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 22-72.
- Yükselen C. & Balıkçoğlu T. B. (2002).** Pazar Yönlülük, Pazarlama Yönlülük ve İşletme Performansı İlişkisi, Bilgi ve İletişim Sektöründe Bir Uygulama. *Pazarlama Dünyası Dergisi*, 16(1),
- Zeren, H. E. (2012).** Kent Markalaşması Sürecinde İç Girişimcilik Faktörü. *KSÜ İİBF Dergisi*, 2(1), 95-104.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA DİJİTALLEŞME SÜRECİ

İpek İtir Can

GİRİŞ

Dijitalleşme; Latince’de “kategorize edilmiş, sayılabilir, değer ve zaman bakımından ayrık” anlamlarına gelen *digitus* kelimesinden türemiştir (Pedro & Teixeira, 2021: 26) ve “bir iş modelini değiştirmek, yeni gelir ve değer üretme fırsatları sağlamak için dijital teknolojilerin kullanılması” şeklinde açıklanmaktadır (Gartner, 2020; Merimi & Taghipour, 2021: 24). Dijitalleşmede bilginin sayısallaştırılması esastır. Sayısallaştırma ise analog işlemlerin, süreçlerin ve bilgilerin sayısal bir formata dönüştürülerek veri hâline getirilmesi ve bilgisayar ortamında depolanması şeklinde tanımlanmaktadır (Karakaş ve ark., 2009; Ersöz & Özmen, 2020: 172). Farklı bir ifadeyle dijitalleşme kavramının temelinde, analog bilgi akışlarının dijital bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT’lere) dönüşüm süreci yer almaktadır. Fakat dijitalleşme, yalnızca bu süreçten ibaret olmayıp sosyal yaşamın birçok alanının dijitalleşen teknolojiler etrafından yeniden yapılandırılmasını içermektedir (Brennen & Kreiss, 2016). Özcan ve Keskin’e göre (2020: 2217) ise dijitalleşme; bilginin üretildiği, işlendiği, paylaşıldığı ve aktarıldığı dijital teknolojilerin benimsenmesi ile hayatın bütün alanlarında tetiklenen bir dönüşüm sürecidir. Tanımlardan hareketle, mikro veya makro bazda, sahip olunan kaynakların katma değer sağlayacak şekilde dönüştürülmesini ve BİT’ler ile entegre hâle getirilmesini içeren dijitalleşmenin; insanların yaşama, çalışma, üretme ve tüketme biçimlerini yeniden şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Dijitalleşme, internet ve ağ teknolojileri ile gündeme gelmiştir ve her geçen gün Endüstri 4.0 teknolojileri ile gelişimine devam etmektedir. Dijitalleşme sürecinin bir uzantısı olan Endüstri

Özetle turizm endüstrisinde dijital pazarlama yöntemlerinin baskın bir şekilde kullanıldığı ve her geçen gün öneminin arttığı yadsınamaz bir gerçek olarak kabul görmektedir. Hiç kuşkusuz, teknolojinin ve bilgi iletişim teknolojilerinin artması ile birlikte pazarlama bilimi de dönüşmeye devam edecektir. Gelecekte gündemde olacağı tahmin edilen pazarlama yöntemleri; nöropazarlama, gerçeklik teknolojileri (artırılmış/sanal/karma/genişletilmiş gerçeklik) aracılığıyla pazarlama ve oyunlaştırma aracılığıyla pazarlama şeklindedir. Bu kapsamda gelecek çalışmalarda, bahsi geçen pazarlama yöntemlerinin kuramsal ve pratik çerçevesinin oluşturulmaya başlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahrholdt, D., Greve, G. & Hopf, G. (2019).** Online Marketing Intelligence. Wiesbaden: Springer.
- Akgün, V. Ö. & Ergün, G. S. (2017).** Yeni Müşteri Kavramı ve Modern Pazarlama Sürecinde Sosyal Medya Pazarlaması. *Turkish Studies*, 12(32), 17-32.
- Aktan, E. (2018).** Sosyal Medyanın Turizm Pazarlamasındaki Rolünün Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 228-248.
- Albert Solino Blog. (2022).** PPC Nedir? Tıklama Başına Ödeme: Tanım ve Anlamı. https://www.albertsolino.com/blog/ppc-nedir/#PPC_Reklam_Nedir, E.T.: 24.01.2023.
- Ariyanti, I., Jumeilah, F. S., Astuti, I. I. & Mayasari, R. (2022).** Analysis of Tourism Marketing Strategies on Tourist Visits to Pagaram City. *International Journal of Economics, Business and Accounting Research*, 6(4), 1768-1778.
- Arklan, Ü. & Tuzcu, N. (2019).** Dijital Çağın Bir Pazarlama ve Marka İletişim Aracı Olarak Etkileyiciler: Kanaatler, Kriterler ve Takip Nedenleri Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim*, 12(2), 969-1011.
- Atadil, H. A. (2011).** Otel İşletmelerinde Sosyal Medya Pazarlaması: Turizm Tüketicilerinin Sosyal Paylaşım Sitelerine İlişkin Algıları Üzerine Bir Alan Çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Atakul, E. (2020).** Markaların Dijital Pazarlama Stratejileri: Arama Motoru Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Avcı, E. & Bilgili, B. (2020).** Sosyal Medya Fenomen Özelliklerinin Takipçilerin Destinasyonu Ziyaret Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi. *Tourism and Recreation*, 2(Ek 1), 83-92.
- Aytaş, G. (2019).** Ağızdan Ağıza Pazarlama Trendi Olarak Sosyal Medya Fenomenlerinin Marka Yayımlı ve Tüketici Satın Alma Karar Sürecine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Barutçu, S. & Tomaş, M. (2013).** Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması Ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü. *Journal of Internet Applications and Management*, 4(1), 5-24.
- Belber, B. G. & Eker, S. (2022).** Sosyal Medyanın Destinasyon Tercihine Etkisi: Kapadokya Örneği. *Yeni Medya*, 12, 205-233.
- Berman, R. & Katona, Z. (2013).** The Role of Search Engine Optimization in Search Marketing. *Marketing Science*, 32(4), 644-651.

- Brennen, J. S. & Kreiss, D. (2016).** Digitalization (Edt.: Jensen, K. B. & Craig, R. T.). The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy. NY: John Wiley&Sons.
- Brown, D. & Hayes, N. (2008).** Influencer Marketing. London: Routledge.
- Buffer. (2019).** Buffer Presents, State of Social 2019. <https://buffer.com/state-of-social-2019>, E.T.: 13.01.2023.
- Bulunmaz, B. (2016).** Gelişen Teknolojiyle Birlikte Değişen Pazarlama Yöntemleri ve Dijital Pazarlama. TRT Akademi, 1(2), 348-365.
- Campaign Monitor. (2019).** More Than E-mail: the Future of E-mail Marketing 2019. <https://www.campaignmonitor.com/blog/email-marketing/more-than-email-the-future-of-email-marketing-2019/>, E.T.: 17.01.2023.
- Campbell, C. & Farrell, J. R. (2020).** More Than Meets the Eye: The Functional Components Underlying Influencer Marketing. Business Horizons, 63(4), 469-479.
- Carter, D. (2016).** Hustle and Brand: The Sociotechnical Shaping of Influence. Social Media+Society, 2(3), 1-12.
- Chae, J. (2018).** Explaining Females' Envy toward SMLs. Media Psychology, 21(2), 246-262.
- Chen, C. Y., Shih, B. Y., Chen, Z. S. & Chen, T. H. (2011).** The Exploration of Internet Marketing Strategy by Search Engine Optimization: A Critical Review and Comparison. African Journal of Business Management, 5(12), 4644-4649.
- Constantinescu-Dobra, A. (2014).** Content Marketing in Dentist's Websites: An Empirical Comparative Study Between Romania and the UK. (Edt.: Vlad, S. & Ciupa, R. V.). International Conference on Advancements of Medicine and Health Care through Technology, Cham: Springer.
- Content Marketing Institute. (2022).** Content Marketing Basics: How to Start (or Jumpstart) Your Content Practice. <https://contentmarketinginstitute.com/articles/content-marketing-basics>, E.T.: 13.01.2023.
- Curran, K. (2004).** Tips for Achieving High Positioning in the Results Pages of the Major Search Engines. Information Technology Journal, 3(2), 202-205.
- Cyberclick Academy. (2021).** What is SEM? Definition, Advantages, Disadvantages and Key Concepts. <https://www.cyberclick.net/sem#b>, E.T.: 24.01.2023.
- Çakırkaya, M. (2019).** Dijital İçerik Pazarlaması Uygulamalarının Algılanan Kalite Üzerine Etkisi. Turkish Studies, 14(5), 17-35.
- Çakmak, S. & Nas, A. (2021).** Etkileyici Pazarlama Uygulamalarının Post-Hakikat Kavramı Bağlamında İncelenmesi. Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 6, 48-80.
- Ďaďová, I. & Soviar, J. (2021).** The Application of Online Marketing Tools in Marketing Communication of the Entities with the Tourism Offer in 2020 in Slovakia. Transportation Research Procedia, 55, 1791-1799.
- DataReportal. (2022).** Digital 2022: Global Overview Report. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>, E.T.: 15.01.2023.
- De Veirman, M., Cauberghe, V. & Hudders, L. (2017).** Marketing through Instagram Influencers: The Impact of Number of Followers and Product Divergence on Brand Attitude. International Journal of Advertising, 36(5), 798-828.
- Deitel, P. & Deitel, H. (2008).** Rich Internet Applications and Web Development for Programmers. London: Pearson.
- Delbaere, M., Michael, B. & Phillips, B. J. (2021).** Social Media Influencers: A Route to Brand Engagement for Their Followers. Psychology&Marketing, 38(1), 101-112.

- Dijital Pazarlama Okulu. (2022).** Geleneksel Pazarlama ile Dijital Pazarlama Arasındaki 10 Fark. <https://www.dijitalpazarlamaokulu.com/geleneksel-pazarlama-ile-dijital-pazarlama-arasindaki-10-fark/>, E.T.: 29.01.2023.
- Doğan, Ş. (2021).** Dijital Pazarlamada İnternet Arama Motorlarının Kullanımı: Morhipo ve Trendyol Sitelerinin Karşılaştırmalı Analizi. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 6(1), 123-139.
- Dollarhide, M. (2021).** Investopedia, Social Media: Definition, Effects and List of Top Apps. <https://www.investopedia.com/terms/s/social-media.asp>, E.T.: 13.01.2023.
- Dou, W., Lim, K. H., Su, C., Zhou, N. & Cui, N. (2010).** Brand Positioning Strategy Using Search Engine Marketing. MIS Quarterly, 34(2), 261-279.
- Erdoğan, Y. (2020).** Çekirdek Kapadokya'da Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Ölçekli Konaklama İşletmelerinde Dijital Pazarlamanın Satış Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Ersöz, B. & Özmen, M. (2020).** Dijitalleşme ve Bilişim Teknolojilerinin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 11(42), 170-179.
- Fesenmaier, D. R., Xiang, Z., Pan, B. & Law, R. (2011).** A Framework of Search Engine Use for Travel Planning. Journal of Travel Research, 50(6), 587-601.
- Freberg, K., Graham, K., McGaughey, K. & Freberg, L. A. (2011).** Who are the Social Media Influencers? A study of Public Perceptions of Personality. Public Relations Review, 37(1), 90-92.
- Gaffar, V., Tjahjono, B., Abdullah, T. & Sukmayadi, V. (2022).** Like, Tag and Share: Bolstering Social Media Marketing to Improve Intention to Visit A Nature-Based Tourism Destination. Tourism Review, 77(2), 451-470.
- Gartner. (2020).** Gartner Glossary, Digitalization. <https://www.gartner.com/en/information-technology/>, E.T.: 08.01.2023.
- Gautam, V. & Sharma, V. (2017).** The Mediating Role of Customer Relationship on the Social Media Marketing and Purchase Intention Relationship with Special Reference to Luxury Fashion Brands. Journal of Promotion Management, 23(6), 872-888.
- Gedik, Y. (2020).** Pazarlamada Yeni Bir Pencere: Dijital Pazarlama. Journal of Business in the Digital Age, 3(1), 63-75.
- Gedik, Y. (2022).** Arama Motoru Pazarlaması: Avantajları, Zorlukları ve Stratejileri Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 146-163.
- Gupta, S., Miglani, S. & Sundriyal, V. (2013).** Search Engine Optimization Techniques. International Journal of Engineering Research&Technology, 2(9), 65-74.
- Gurjar, P., Kaurav, R. P. S. & Thakur, K. S. (2019).** Content Marketing: Concepts and Its Relevance in the Tourism Industry. International Conference on Digital Strategies for Organizational Success, 5-7 January, Gwalior.
- Haans, H., Raassens, N. & Van Hout, R. (2013).** Search Engine Advertisements: The Impact of Advertising Statements on Click-Through and Conversion Rates. Marketing Letters, 24, 151-163.
- Handley, A. & Chapman, C. C. (2012).** Content Rules: How to Create Killer Blogs, Podcasts, Videos, Ebooks, Webinars (and More) That Engage Customers and Ignite Your Business. NY: John Wiley&Sons.
- Hartemo, M. (2016).** E-mail Marketing in the Era of the Empowered Consumer. Journal of Research in Interactive Marketing, 10(3), 212-230.

- Hartemo, M. (2022).** Conversions on the Rise—Modernizing E-mail Marketing Practices by Utilizing Volunteered Sata. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 16(4), 585-600.
- Hoang, T. P., Tuan, T. A., Bao, T. L. T. & Tung, T. D. T. (2021).** The Relationship Between Content Marketing Through Facebook and Purchase Intent of Consumers in Ho Chi Minh City, Vietnam. *European Academic Research*, 9(4), 2423-2437.
- Hollebeek, L. D. & Macky, K. (2019).** Digital Content Marketing's Role in Fostering Consumer Engagement, Trust and Value: Framework, Fundamental Propositions and Implications. *Journal of Interactive Marketing*, 45, 27-41.
- HubSpot. (2021).** HubSpot State of Marketing Report. <https://www.hubspot.com/marketing-statistics>, E.T.: 13.01.2023.
- Hubspot. (2022).** Content Marketing Statistics. <https://www.hubspot.com/marketing-statistics>, E.T.: 13.01.2023.
- İmre, N. (2020).** Turizm Sektöründe Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1655-1670.
- Jacinto, J. X. N., Pintado, J. S., Ibañez, L. J. M., Dagohey, R. G. & Buladaco, M. V. M. (2021).** Social Media Marketing Towards Consumer Buying Behavior: A case in Panabo City. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 5(2), 22-30.
- Jin, S. V., Ryu, E. & Muqaddam, A. (2021).** I Trust What She's# Endorsing on Instagram: Moderating Effects of Parasocial Interaction and Social Presence in Fashion Influencer Marketing. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 25(4), 665-681.
- Jutkowitz, A. (2014).** The Content Marketing Revolution, Harvard Business Review. <https://namt.org/app/uploads/The-Content-Marketing-Revolution.pdf>, E.T.: 11.01.2023.
- Kabani, S. H. (2016).** The Zen of Social Media Marketing: An Easier Way to Build Credibility, Generate Buzz and Increase Revenue. (4. Edition). Dallas: BenBella Books.
- Kaplan, A. M. & Haenlein, M. (2010).** Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68.
- Karakaş, S., Rukancı, F. & Anameriç, H. (2009).** Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Khairani, A. & Fachira, I. (2021).** The Influence of Different Digital Content Marketing on Consumer Engagement in the Tourism Sector. *International Journal of Social Science and Business*, 5(3), 443-450.
- Kim, D. Y. & Kim, H. Y. (2021).** Trust Me, Trust Me Not: A Nuanced View of Influencer Marketing on Social Media. *Journal of Business Research*, 134, 223-232.
- Koca, B. (2020).** Etkileyici Kişi Pazarlaması: İstanbul'daki Turistik Destinasyonlara Yönelik Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koçak Alan, A., Tümer Kabadayı, E. & Erişke, T. (2018).** İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Pazarlaması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 493-504.
- Kotler, P., Kartajaya, H. & Setiawan, I. (2019).** Pazarlama 4.0: Gelenekselden Dijitale Geçiş. (Edt.: Talay, s.). İstanbul: Optimist Yayın Dağıtım.
- Ledford, J. L. (2009).** Search Engine Optimization Bible. (2. Edition). IN: Wiley.
- Lou, C. & Yuan, S. (2019).** Influencer Marketing: How Message Value and Credibility Affect Consumer Trust of Branded Content on Social Media. *Journal of Interactive Advertising*, 19(1), 58-73.
- Lutkevich, B. (2021).** Techtargert, What is Social Media?. <https://www.techtargert.com/whatis/definition/social-media>, E.T.: 13.01.2023.

- Magna Dijital. (2021).** Magna Dijital, Arama Motoru Nedir, Ne İşe Yarar? <https://www.magna-dijital.com.tr/blog/seo/arama-motoru-nedir-ne-ise-yarar>, E.T.: 19.01.2023.
- Mailchimp. (2022).** Content Marketing. <https://mailchimp.com/marketing-glossary/content-marketing/>, E.T.: 13.01.2023.
- McCloskey, W. (2006).** E-mail Data Source. New York: Retail White Paper.
- McGuane, M. (2021).** Terakeet, 10 Remarkable Benefits of Content Marketing. <https://terakeet.com/blog/benefits-of-content-marketing/>, E.T.: 13.01.2023.
- Memon, M. (2022).** Dash Blog, 10 Influencer Marketing Benefits You Can't Miss. <https://dash.app/blog/influencer-marketing-benefits>, E.T.: 19.01.2023.
- Merimi, M. & Taghipour, A. (2021).** Accelerating The Digitalization of the Supply Chain: An Empirical Research About Covid-19 Crisis. (Edt.: Merimi, M. & Taghipour, A.). Digitalization of Decentralized Supply Chains During Global Crises. PA: IGI Global.
- Moran, M. & Hunt, B. (2009).** Search Engine Marketing, Inc.: Driving Search Traffic to Your Company's Web Site. (2. Edition). IN: IBM Press.
- Moustakas, E., Ranganathan, C. & Duquenois, P. (2006).** E-mail Marketing at the Crossroads: A Stakeholder Analysis of Unsolicited Commercial E-Mail (Spam). *Internet Research*, 16(1), 38-52.
- Munar, A. M. (2010).** Digital Exhibitionism: The Age of Exposure. *Culture Unbound*, 2(3), 401-422.
- Muthoni, J. (2021).** Forbes, 10 Key Benefits of SEO for Your Business. <https://www.forbes.com/sites/forbesagencycouncil/2021/06/14/10-key-benefits-of-seo-for-your-business/?sh=472725373fd0>, E.T.: 24.01.2023.
- Nanji, A. (2017).** Marketing Profs the State of Influencer Marketing in 2017. <https://www.marketingprofs.com/charts/2017/31524/the-state-of-influencer-marketing-in-2017?adref=nl020717>, E.T.: 19.01.2023.
- Özcan, M. & Keskin, B. (2020).** Dijitalizasyon Bağlamında Sosyal Dönüşüm. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29), 2214-2229.
- Özişik Yapıcı, O. & Özden, A. T. (2021).** Konaklama İşletmelerinin Dijital Pazarlama Açısından İncelenmesi: Samsun Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 2129-2145.
- Öztürk, E. (2019).** Marka Farkındalığı Yaratma Sürecinde Etkileyici Pazarlamanın Etkisi: Ajans Bakış Açısından Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Pan, B., Xiang, Z., Law, R. & Fesenmaier, D. R. (2011).** The Dynamics of Search Engine Marketing for Tourist Destinations. *Journal of Travel Research*, 50(4), 365-377.
- Păvăloaia, V. D., Anastasiei, I. D. & Fotache, D. (2020).** Social Media and E-mail Marketing Campaigns: Symmetry Versus Convergence. *Symmetry*, 12(12), 1940.
- Pedro, F. X. & Teixeira, A. C. (2021).** The Impact of Accelerated Digital Transformation on Educational Institutions. (Edt.: Loureiro, S. M. C. & Guerreiro, J.). *Handbook of Research on Developing A Post-Pandemic Paradigm for Virtual Technologies in Higher Education*. PA: IGI Global.
- Penpeçe, D. (2013).** Dijital İçerik Pazarlaması. Adana: Karahan Kitabevi.
- Pop, R. A., Săplăcan, Z., Dabija, D. C. & Alt, M. A. (2022).** The Impact of Social Media Influencers on Travel Decisions: The Role of Trust in Consumer Decision Journey. *Current Issues in Tourism*, 25(5), 823-843.
- Pulizzi, J. & Barrett, N. (2009).** Get Content Get Customers: Turn Prospects into Buyers with Content Marketing. *Saxena NSB Management Review*, 2(2), 98-100.

- Refaat, S. A. (2016).** Email Marketing Between Effectiveness and Inconvenience: A Case of the Travel Agencies In Cairo. *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality*, 13(1), 75-84.
- Repovienė, R. & Pažeraitė, A. (2019).** Content Marketing Decisions for Customers' Desired Value in the Tourism Sector. *Research for Rural Development*, 2, 284-291.
- Rezky, M. Z. & Dwita, V. (2022).** The Influence of Digital Content Marketing on E-WOM with Social Impact Transfer As Mediation for Rendang Business Owners in Padang City. *Marketing Management Studies*, 2(3), 274-284
- Riddall, J. (2021).** Search Engine Journal, Top 10 Business Benefits of Content Marketing. <https://www.searchenginejournal.com/top-content-marketing-benefits/423355/#close>, E.T.: 13.01.2023.
- Ripe. (2021).** Ripe Media, 7 Impressive Benefits of Search Engine Marketing. <https://www.ripe-media.com/7-impressive-benefits-of-search-engine-marketing/>, E.T.: 24.01.2023.
- Riserbato, R. (2021).** 12 Benefits of E-Mail Marketing Your Marketing Team Must Know. Hubspot Blog. <https://blog.hubspot.com/marketing/benefits-of-email-marketing>, E.T.: 17.01.2023.
- Rowley, J. (2008).** Understanding Digital Content Marketing. *Journal of Marketing Management*, 24(5-6), 517-540.
- Rutz, O. J., Bucklin, R. E. & Sonnier, G. P. (2012).** A Latent Instrumental Variables Approach to Modeling Keyword Conversion in Paid Search Advertising. *Journal of Marketing Research*, 49(3), 306-319.
- Sammis, K., Lincoln, C. & Pomponi, S. (2015).** *Influencer Marketing for Dummies*. NY: John Wiley&Sons.
- Saravanakumar, M. & SuganthaLakshmi, T. (2012).** Social Media Marketing. *Life Science Journal*, 9(4), 4444-4451.
- Sari, N., Mahrinasari, M. S., Erlina, R. R. & Bangsawan, S. (2022).** Optimization of Digital Content Marketing to Increase Visits to Tourist Destinations. *Advances in Global Business Research Conference*, 2-4 July, Istanbul.
- Saritaş, A. (2018).** İçerik Pazarlamasına Yönelik Bir Literatür Taraması. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4(6), 232-239.
- StatCounter. (2023a).** Search Engine Market Share Worldwide. <https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share>, E.T.: 20.01.2023.
- StatCounter. (2023b).** Search Engine Market Share Turkey. <https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share/all/turkey>, E.T.: 20.01.2023.
- Statistica. (2022a).** Number of E-mail Users Worldwide from 2017 to 2025. <https://www.statista.com/statistics/255080/number-of-e-mail-users-worldwide/>, E.T.: 17.01.2023.
- Statistica. (2022b).** Number of Sent and Received E-mails Per Day Worldwide from 2017 to 2025. <https://www.statista.com/statistics/456500/daily-number-of-e-mails-worldwide/>, E.T.: 17.01.2023.
- Stojanovic, I., Andreu, L. & Curras-Perez, R. (2022).** Social Media Communication and Destination Brand Equity. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 77(2), 451-470.
- The Word of Mouth Marketing Association. (2017).** *The WOMMA Guide to Influencer Marketing (2017 Edition)*. <http://getgeeked.tv/>, E.T.: 19.01.2023.
- Todua, N. (2019).** Using Social Media Marketing for Attracting Foreign Tourists to Georgian Destinations. *Globalization and Business*, 7, 39-48.

- Ütku Akgün, Ş. (2020).** Destinasyon Seçiminde Sosyal Medyada Yer Alan Gastronomik Unsurların Rolü: Sosyal Medya Kullanıcılarına Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünal, A. & İpar, M. S. (2021).** Turistlerin Destinasyon Tercihlerinde Sosyal Medyanın Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Sakin Şehir Destinasyonu Vize Örneği. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 12(45), 510-527.
- We Are Social. & Meltwater. (2023).** Digital 2023: Global Overview Report. <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/digital-2023/>, E.T.: 15.01.2023.
- Xiang, Z. & Fesenmaier, D. R. (2005).** Assessing the Initial Step in the Persuasion Process: Meta Tags on Destination Marketing Websites. *Information Technology&Tourism*, 8(2), 91-104.
- Xiang, Z. & Pan, B. (2011).** Travel Queries on Cities in the United States: Implications for Search Engine Marketing for Tourist Destinations. *Tourism Management*, 32(1), 88-97.
- Xiang, Z., Wöber, K. & Fesenmaier, D. R. (2008).** Representation of the Online Tourism Domain in Search Engines. *Journal of Travel Research*, 47(2), 137-150.
- Xu, X. & Pratt, S. (2018).** Social Media Influencers As Endorsers to Promote Travel Destinations: An Application of Self-Congruence Theory to the Chinese Generation Y. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 35(7), 958-972.
- Yasmin, A., Tasneem, S. & Fatema, K. (2015).** Effectiveness of Digital Marketing in the Challenging Age: An Empirical Study. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 1(5), 69-80.
- Yıldız, B. (2019).** Dijidijital, Arama Motoru Reklamcılığı-SEA. <https://www.dijidijital.com/arama-motoru-reklamciligi/>?, E.T.: 24.01.2023.
- Yılmaz, M. (2017).** Bütünleşik Pazarlama İletişiminin Dijital İçerik Pazarlamasında Kullanılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yüksel, D. & Tolon, M. (2019).** Dijital Pazarlama Stratejisi Olarak Arama Motoru Optimizasyonu (SEO). *International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry*, 3(3), 236-243.
- Zietek, N. (2016).** Influencer Marketing: The Characteristics and Components of Fashion Influencer Marketing. Unpublished Master Thesis. Borås: University of Borås, The Swedish School of Textiles.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA SOSYAL MEDYA

Rana Şat

GİRİŞ

Şehir; sürekli olarak toplumsal gelişimin içerisinde bulunduğu, halkın yerleşim, barınma, gidiş-geliş güzergâhını, çalışma alanları, dinlenme alanları, eğlence merkezleri gibi ihtiyaçlarını karşılayan konumlardan oluşmaktadır. Ayrıca tarımsal alanların içerisinde yer aldığı bölgelerin bulunduğu, köylere nazaran nüfus yönünden daha zengin olan ve küçük komşuluk alanlarından oluşan yerleşim birimlerinin bütünü ifade etmektedir (Keleş, 1998: 75). Dünyanın varoluşundan özellikle de 19. yüzyıl sonrasında doğmakta olan ihtiyaçlar ve hızla artmakta olan nüfus sonucunda şehirlerin gelişimi ve kentleşme konuları üzerinde yoğun çalışmalar yürütülmüştür. Şehirlerin gelişiminde birçok disiplince farklı açılardan yorumlanmıştır. Bu yaklaşımların en başında morfolojik yaklaşımlar gelmektedir. İnsanların yerleşim alanı formları, oluşumları ve dönüşüm süreçlerinde, mekânsal yapı ve karakterin, tarihsel gelişim ve dönüşüm süreçlerini ele alarak buna bağlı olarak yerleşimlerinde oluşan bileşenler analiz edilmeye başlanmıştır. Şehir morfoloji yapısında şehre dair birçok ve çeşitli kavramları içermektedir. “Şehirsel kuşak alanı” kavramı da son yıllarda şehir morfoloqları ve coğrafya alanının uzmanları tarafından araştırılmaktadır. Fakat şehir pazarlaması ve tasarım alanında fazla tanımlanmamış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Hazar & Kubat, 2015). Şehir pazarlamasında halka ulaşmak ve halkın zihninde güçlü bir şehir imajının oluşmasında sosyal medyanın büyük payı olduğu görülmektedir. Sosyal medya aracılığıyla, şehirlerle ilgili bilgiler bireylere doğrudan iletilerek; şehrin güçlü yönleri öne çıkarılır. Şehrin marka kimliğini ve kişiliğini etkin bir şekilde yansıtmasına olanak tanımaktadır. Diğer yandan yatırımcıların ve turistlerin dünyanın her alanından şehirlerle ilgili bilgi edinmesi, şehirlerin sakinlerine erişmeleri ve turistlerin deneyimlerine ulaşmalarına olanak tanımaktadır

sağlanmalıdır. Facebook ve Twitter hesaplarından şehir pazarlama süreci ve şehir planlanmasında kullanıcıların birbirleriyle konuşup tartışabilecekleri paylaşımlara yer verilmelidir. Kullanıcıların paylaşımlarına değer verildiği hissettirilerek resmî hesaplar üzerinden paylaşılmalı ve dönüşler sağlanmalıdır. Facebook, Twitter ve Instagram üzerinden kullanıcı ziyaretçilerin sayısının arttırılması adına şehirlerle ve şehir pazarlaması süresince önemli açıklamalar öncesinde merak uyandırıcı ön bilgiler paylaşılmalıdır. Sosyal medya hesapları üzerinde ana akışta paylaşılan kurumsal paylaşımlarla ilgili çıkan haber ve pazarlama sürecine yönelik linklere yer verilmelidir. Şehir pazarlama sürecinde kullanıcıların aktif rol alacağı tartışma ve merak edilen sorulara ilişkin linklere yer verilerek geri dönüşler alınmalıdır. Sosyal medya hesapları üzerinden sıkça şehir pazarlama süreciyle ilgili yazılı ve görsel içerikli sloganlar vurgulanmalıdır. Sosyal medya üzerinden paylaşılan görsellerin birbirinden farklı özellikte ve içerikte olmasına özen gösterilmelidir. Şehir yerel yönetiminin şehir pazarlaması süresince trafik akışı, kamu ve sağlık hizmetleri, bölgesel konumlandırma ve erişim gibi bilgileri paylaşarak hizmet performansını arttırması ve maliyeti azaltması adına sosyal medya hesapları ile uyumlu bilişim teknolojileri ve ağları kullanılmalıdır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda ise şehir pazarlaması sürecinde kullanılacak sosyal medya destekli uygulamalara yer verilmesi, hayata geçirilmesi ve şehir yerel yönetimlerinin, yöneticilerinin; sosyal medya hesaplarının daha uzun süre diliminde aktif olarak kullanılması anlamlı sonuçlara ulaşılması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aaker, D. (2015).** Markalama: Başarıya Ulaştıran Temel İlke. (Çev.: Özata, N.). İstanbul: Media-Cat Yayınları.
- Choudhury, N. (2014).** World wide web and its journey from web 1.0 to web 4.0. *International Journal of Computer Science and Information Technologies*, 5(6), 8096-8100.
- Dabner, N. (2012).** Breaking Ground in the Use of Social Media: A Case Study of a University Earthquake Response to Inform Educational Design with Facebook. *Internet and Higher Education*, 15(1), 69-78.
- Dao, D. V. (2015).** Social Media Classification Scheme in Online Teaching and Learning Activities: A Consideration for Educators. *International Journal of Education and Social Science*, 2(4), 85-94.
- Dikmen, G. Ö. (2011).** Tüketen Üreticiden Üreten Tüketicie Dönüşümde Sosyal Medya. (Edt.: Hepkon, Z.). *İletişim ve Teknoloji: Olanaklar, Uygulamalar, Sınırlar*. Ss.156-175. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

- Dülgerbaki, T. (2015).** Yerel Yönetimlerde Sosyal Medya Planlaması ve Uygulama Stratejileri. İstanbul: Erguvan Yayınevi.
- Ekinci, K. (2016).** Yeni Teknolojiler ve Marka Algısı Üzerinde Sosyal Medyanın Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Hazar, D. & Kubat, A. S. (2015).** Fringe Belts in the Process of Urban Planning and Design: Comparative Analyses of Istanbul and Barcelona. *ITU A/Z* 12(1), 53-65.
- Hiremath, B. K. & Kenchakkanavar, A. Y. (2016).** An Alteration of the Web 1.0, Web 2.0 and Web 3.0: A Comparative Study. *Imperial Journal of Interdisciplinary Research*, 2(4), 705-710.
- Hsu, C. L. & Park, H. W. (2011).** Sociology of Hyperlink Networks of Web 1.0, Web 2.0 and Twitter: A Case Study of South Korea. *Social Science Computer Review*, 29(3), 354-368.
- Kentsel Planlama. (2023).** https://tr.wikipedia.org/wiki/Kentsel_planlama, E.T.: 02.01.2023.
- Khanzode, C. A. & Sarode, R. D. (2016).** Evolution of the World Wide Web: From Web 1.0 to 6.0. *International Journal of Digital Library Services*, 6(2), 1-11.
- Kırcova İ. & Enginkaya E. (2015).** Sosyal Medya Pazarlama. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kietzmann, J. H., Hermkens K., McCarthy I. & Silvestre, B. (2011).** Social Media? Get Serious! Understanding the Functional Building Blocks of Social Media. *Business Horizons*, 54, 241-251.
- Kiráľová A. & Pavlíčka, A. (2015).** Development of Social Media Strategies in Tourism Destination. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 175, 358-366.
- Kotler, P., Kartajya, H. & Setiawan I. (2017).** Pazarlama 4.0. (Çev. Özata N.). İstanbul: Optimist Yayınları.
- Nath, K., Dhar, S. & Basishtha, S. (2014).** Web 1.0 to Web 3.0-Evolution of the Web and Its Various Challenges. *International Conference on Reliability Optimization and Information Technology*. pp.86-89. India.
- Mayfield, A. (2008).** What is Social Media? http://www.icrossing.com/uk/sites/default/files_uk/insight_pdf_files/What%20is%20Social%20Media_iCrossing_ebook.pdf, E.T.: 16.12.2022.
- Patel, K. (2013).** Incremental Journey for World Wide Web: Introduced with Web 1.0 to Recent Web 5.0-A Survey Paper. *International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*, 3(10), 410-417.
- Redhouse Sözlüğü. (1998).** İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Rudman, R. & Bruwer, R. (2016).** Defining Web 3.0: Opportunities and Challenges. *The Electronic Library*, 34(1), 132-154.
- Scott, P. R. & Jacka, J. M. (2013).** Sosyal Medya Kurumsal Yönetim ve Risk Rehberi. (Çev.: Bozbey, T.). Ankara: Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları.
- Sosyal Medya. (2023).** https://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_medya, E.T.: 02.01.2023.
- Shivalingaiyah, D. & Naik, U. (2008).** Comparative Study of Web 1.0, Web 2.0 and Web 3.0. *International CALIBER*, 499-507.
- Tekin, M., Zerenler, M. & Bilge, A. (2005).** Bilişim Teknolojileri Kullanımının İşletme Performansına Etkileri: Lojistik Sektöründe Bir Uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 4(8), 115-129.
- Toros, D. K. (2012).** Pazarlama Halkla İlişkilerinde Sosyal Medya Uygulamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuten, T. L. & Solomon, M. R. (2015).** *Social Media Marketing*. London: SAGE.
- Vardarlier, P. (2016).** Sosyal Medya Stratejisi. Ankara: Nobel Yayınevi.

- Yalçın, M. (2020).** Şehir Markalaşmasında Sosyal Medya ve Şehir İmajı. (1. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Yamamoto, G. T. & Şekeroğlu, Ö. K. (2014).** Sosyal Medya ve Blog. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Yılancıoğlu, H. M. (2017).** Sosyal Medyada Tüketici ile Bağ Kurma Sürecinin Marka Sadakatine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yaşar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

İlknur Özsezgin

GİRİŞ

Dünya ülkelerinin birçoğu ekonomik açıdan zorluklardan geçmektedir. Enerjisel kıtlık, fiyatların artışı ve dengesizliği, mal ve ürüne erişimde zorlanma gibi sebeplerden dolayı tüketicilerin satın alma davranışları farklılık göstermektedir. Mal ve hizmetlerin çeşitliliğinin artması, tutundurma ve tüketiciyi ikna yöntemleri, tüketicinin maddi olanakları, tercihleri, toplumsal statüsü gibi değişkenler, tüketiciyi ihtiyacı olmayan ürünleri de satın almaya yönlendirmektedir (Bayazıt Hayta, 2009). Pazarlama ile ilgili alanyazın incelendiğinde 1910'lu yıllarda üreticinin ürününü elinden çıkarabilmesi yönündeki faaliyetleri olurken, 1920'li yıllarda malın üreticiden tüketiciye ulaşmasındaki daha karmaşık hizmetler eklenmiştir. 1930'lu yıllara gelindiğinde, ürün ve hizmetlerin, üretimden tüketime kadar geçen sürede yer alan tüm ticari faaliyetleri kapsamıştır. 1950'li yıllarda malı tedarik eden ile tüketen arasındaki değiş tokuş olarak ifade edilirken 1960'lı yıllarda değiş tokuş ilişkisi daha geniş kapsamlı olarak yürütülmüştür. 1970'li yıllarda ise hedeflenen bir tüketici grubu için ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi ve dağıtılması yönündeki çalışmalardır. 1980'li yıllarda daha geniş bir açıdan ele alınmaya başlanan pazarlama kavramı, 1985 yılında Amerikan Pazarlama Birliği'ne göre "bireysel ve kurumsal hedefleri tatminkâr düzeyde değişim sağlamak için fikir, mal ve hizmetlerin tasarımı, fiyatlandırılması süreci, tanıtımı ve dağıtılmasının planlanması ve bu faaliyetlerin yürütülmesi süreci" olarak tanımlanmıştır (Brunswick, 2014: 105). İşletmeler gibi şehirler de uluslararası pazarda arzu ettikleri payı alabilmek, daha yüksek bir gelişme ve kalkınma seviyesine sahip olabilmek için şehir pazarlamasına yönelmektedir. Şehir yöneticileri, mevcut değerleri su-

olmalıdır. Şehirdeki kirlilik, atık, trafik gibi başlıca sorunlara çözüm olabilecek sürdürülebilir gelişim stratejileri hayata geçirilmelidir. Kent sakinlerinin yaşam kalitesinin yükseltilmesi strateji karar vericileri tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Sanayileşme ile birlikte artan çevre sorunları için ekonomik, kültürel ve çevresel açıdan kalkınmanın mümkün olduğu hedeflerin belirlenmesi, hızlı kentleşmenin getirdiği problemlerin önüne geçilmesi için uygulamaların sürdürülebilirliği gerekmektedir. Kaybolma tehlikesi içinde olan yerel ürünlerin geliştirilmesi hem üreticilere yarar sağlarken hem de ürünlerin gelişimini sağlayabilecektir. Yeşil alanların yeşil çatı gibi kullanışlı olarak düzenlenmesi, biyolojik çeşitliliği koruyucu önlemlerin alınması ve hava, su, toprak kirliliğini azaltıcı gelişmeler özellikle kalabalık nüfuslu destinasyonlar için önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adams, R., Carruthers, J. & Hamil, S. (1991).** Changing Corporate Values: A Guide to Social and Enviromental Policy and Practice in Britain's Top Companies. London: Kogan Page.
- Akılıbaş, E. (2022).** Konaklama İşletmeleri Perspektifinden Şehir Pazarlamasına Kavramsal Bir Bakış. Avrasya 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 15-16 Ocak, ss.19-42, Bodrum.
- Akıncı Z. & Sönmez, N. (2015).** Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 26(1), 96-113.
- Altunbaş, H. (2007).** Pazarlama İletişimi ve Şehir Pazarlaması "Şehirlerin Markalaşması", Pazarlama İletişimi ve Şehir Pazarlaması. Selçuk İletişim, 4(4), 156-162.
- Aras, B. (2018).** Kentsel Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeşil Çatı Uygulamaları. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(1), 469-504.
- Artar, Y. & Karabacakoğlu, Ç., (2003).** Türkiye'de Özürlüler Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Olarak Konaklama Tesislerindeki Altyapı Olanaklarının Araştırılması, Özürlülerin Toplumsal Gelişimine Yönelik Proje. Milli Produktivite Merkezi, Ankara.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2018).** Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı. <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708>, E.T.:17.01.2023.
- Ayaz, E. & Kerem Öztürk, Z. (2022).** Cittaslow Harreketi'nin Geleneksel Türk Şehirleri'nde Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(1), 1-13.
- Aydın, E. Ö. (2010).** Türkiye'nin Endüstri Mirası Potansiyeli ve Turizme Kazandırılması. Turizm ve Mimarlık Sempozyumu, Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayını, ss.169-175, Antalya.
- Aydın, N. (2021).** Yeşil Şehirler. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 116-124.
- Barthes, R. (2006).** The Eiffel Tower, Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory. UK: Routledge.
- Bayazıt Hayta, A. (2009).** Sürdürülebilir Tüketim Davranışının Kazanılmasında Tüketici Eğitiminin Rolü. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(3), 143-151.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Bütünleşik Kentsel Gelişme ve Eylem Planı. (2010-2023).** KENTGES, Kentsel Gelişme Stratejisi, Ankara.

- Bıçkı, D., Yetkin Şale, H. & Ak, D. (2016).** Herkes İçin Erişilebilir Kentler: Muğla Örneği. *International Journal of Social Science*, 51, 449-470.
- Brilhante, O. & Klaas, J. (2018).** Green City Concept and A Method to Measure Green City Performance over Time Applied to Fifty Cities Globally: Influence of GDP, Population Size and Energy efficiency. *Sustainability*, 10(6), 2031-2053.
- Brunswick, G. J. (2014).** Chronology of the Definition of Marketing. *Journal of Business&Economics Research*, 12, 105-111.
- Boran, T. & Taşkın, H. (2022).** Markaların Atık Yönetimi Stratejileri Dağlamında Yeşil Reklam Uygulamaları: Mavi ve Levi's Örneği. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 4, 140-166.
- Buhalis, D., Darcy, S. & Ambros, I. (2012).** Best Practice in Accessible Tourism: Inclusion, Disability, Ageing Population and Tourism. Bristol: Channel View Publications.
- Darcy, S. & Dickson, T. (2009).** A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16(1), 32-44.
- Demir C. & Çevirgen A. (2006b).** Ekoturizm Yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demirkan, H. (2015).** Mekânlarda Erişilebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik, Dosya. MMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 3(36), 1-5.
- Dinçer, B., Ö., Seçer, F., Edirne, J. & Ozkazanç, B. (2018).** Endüstriyel Mirasın Kentlerdeki Kültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi. 2. International Sustainable Buildings Symposium, 28-30 May, Ankara.
- Elmacı, D. (2019).** Avrupa'daki Erişilebilirlik Uygulamaları: Boras ve Cardiff Örneklerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. *Sosyal Politikalar Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 33-60.
- Eravcı, A. (2022).** Bütünleşik Pazarlama İletişiminden Bütünleşik Şehir Pazarlaması İletişimine Yönelik Teorik Bir Çerçeve. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 57, 186-201.
- Erbay, E. R. & Özden, M. (2018).** Kentler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini Gerçekleştirmeye Nasıl Yardımcı Olabilirler?. *Social Sciences Research Journal*, 7(4), 255-268.
- Erdede, S., B., Erdede, B. & Bektaş, S. (2014).** Kentsel Dönüşümde Yeşil Binaların Uygulanabilirliği. 5. Uzaktan Algılama-CBS Sempozyumu, 14-17 Ekim, İstanbul.
- Ergen, A. (2014).** Maddi Değerler, Gönüllü Sade Yaşam Biçimi, Çevre bilgisi: Sürdürülebilir Tüketim Davranışları Açısından Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erten, Ş. & Aktel, M. (2020).** Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28), 898-912.
- ESİAD. (1999).** Globalleşen Dünya'da Ekonomik Bağımsızlık Ege Vizyon. Ege Bölgesi Sanayici İşadamları Derneği, 7(27), 18-19.
- European Commision. (2004).** Improving Information on Accessible Tourism for Disabled People, Italy.
- European Commission. (2018).** Previous Winners of the Access City Award. <http://ec.europa.eu/social/main>, E.T.: 12.12.2022.
- European Landscape Contractors Association. (2011).** Green City Europe-For A Better Life in European Cities. ELCA Research Workshop.
- Fırat, S. (2009).** Engelsiz Bir Kent Tasarlamada Yerel Politikaların Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20(2), 57-68.
- Gilg, A., Barr, S. & Ford, N. (2005).** Green Consumption or Sustainable Lifestyles? Identifying the Sustainable Consumer. *Futures*, 7, 481-504.
- Goodall, C. (2009).** The Green Guide for Business. (1. Edition). London: Green Profile.
- Gümüşçü, O. (2018).** Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras. *ERDEM*, 75, 101-120.

- Haines-Young, R. & Potschin, M. (2008).** England's Terrestrial Ecosystem Services and the Rationale for An Ecosystem Approach. https://www.nottingham.ac.uk/cem/pdf/NR107_FTR_080108.pdf, E.T.: 08.11.2022.
- Handy, S. L. & Niemeier, D. A. (1997).** Measuring Accessibility: An Exploration of Issues and Alternatives. *Environment and Planning*, 29, 1175-1194.
- Haron, S., Palm, L. & Yahaya, N. (2005).** Towards Sustainable Consumption: An Examination of Environmental Knowledge Among Malaysians. *International Journal of Consumer Studies*, 29(5) 426-436.
- Hass, W., Hertwich, E., Hubacek, K., Korytarova, K. O. & Weisz, H. (2005).** The Environmental Impacts of Consumption: Research Methods and Driving Forces. *Program for Industrial Ecology*, 3.
- Hobbie, S. E. & Grimm, N. B. (2020).** Nature-Based Approaches to Managing Climate Change Impacts in Cities. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 375 (1794).
- Hopwood, B., M. Mellor. & G. O'Brien. (2005).** Sustainable Development: Mapping Different Approaches. *Sustainable Development*, 13, 38-52.
- Irmak, M. A. & Avcı, B. (2019).** Avrupa Yeşil Başkentlerin Yeşil Alan Politikalarının İncelenmesi. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 8(Enar Özel Sayı), 1-19.
- Işıldar, G. Y. (2012).** 2011 Avrupa Yeşil Başkenti Hamburg: Eko-Kent Kriterleri ve Göstergeleri Açısından İncelenmesi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(23), 241-262.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2022).** Projeler, Yeşil Şehir ile Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planlarımız Hazır. <https://www.izmir.bel.tr/tr/>, E.T.: 16.12.2022.
- Jacoby, J., Beming, C. K. & Dietvorst, T. F. (1977).** What About Disposition?. *Journal of Marketing*, April, 22-28.
- Karataş., İ. A. (2022).** Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler, Alanında Uluslararası Araştırmalar-5. (Edt.: Yücenurşen, M.). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Karmowska, J. (2002).** Cultural Heritage as An Element of Marketing Strategy in European Historic Cities, Cracow. *Proceeding of the 5. Conference, Cultural Heritage Research: A Pan-European Challenge*, pp.139-141. Poland.
- Kastenholz, E., Eusébio, C., Figueiredo, E. & Lima, J. (2012).** Accessibility as Competitive Advantage of A Tourism Destination: The Case of Lousã. In: *Field Guide to Case Study Research in Tourism, Hospitality and Leisure* Emerald Group Publishing Limited.
- Kennedy, E., de Oliveira, J. A. P., Balaban, O., Suwa, A., Doll, C., Jiang, P., Dreyfus, M., Moreno-Peñaranda, R. & Dirgahayani, P. (2013).** Greening the World Economy through Cities. Available from: <https://ourworld.unu.edu/en/greening-the-world-economy-through-cities>, E.T.: 30.01.2023.
- Kotler, P. (2011).** Reinventing Marketing to Manage the Environmental Imperative. *Journal of Marketing* 75, 132-135.
- Kuo, F. E., Sullivan, W. C., Coley, R. L. & Brunson, L. (1998).** Fertile Ground for Community: Inner-City Neighborhood Common Spaces. *American Journal of Community Psychology*, 26(6), 823-851.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022).** http://basin.kulturturizm.gov.tr/TR,159754/basbakan-davutoglu-kulturel_kalkinma-eylem-planini-acik-html, E.T.: 11.12.2022.
- Martin, D. & Schouten, J. (2012).** *Sustainable Marketing*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall.
- Mazurkiewicz, P. (2005).** Corporate Environmental Responsibility: is A Common. CSR Framework Possible?. *World Bank Discussion Paper*.

- Mihaela, B. C., Andrea, N. & Viorel, F. A. (2011).** The Tourism Barriers of the Disabled in Romania. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 201-205.
- Munier, N. (2005).** *Introduction to Sustainability: Road to Better Future*. Dordrecht: Springer.
- Odabaş Uslu, A. & Güneş, M. (2017).** Engelsiz Kentler-"Herkes İçin Erişilebilir Kentler". *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi*, 1(2), 30-36.
- Onaran, B. (2014).** *Sürdürülebilir Pazarlama*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Oğultürk, N. (2020).** Erişilebilir Kentsel ve Kamusal Alanlar Bir Yerel Deneyim: Çankaya Belediyesi. *Kentli Dergisi*, 11(37), 82-88.
- Owen, O. S., Chiras, D. D. & Reganold, J. P. (1998).** *Natural Resource Conservation: Management for Sustainable Future*. New Jersey: Prentice Hall.
- Özdemir, N. (2009).** Kültür Ekonomisi ve Endüstrileri ile Kültürel Miras Yönetimi İlişkisi. *Milli Folklor*, 21(84). 73-86.
- Papadopoulos, I., Karagouni, G., Trigkas, M. & Platogianni, E. (2010).** Green Marketing. *Euromed Journal of Business*, 5(2), 166-190.
- Polat, C. (2007).** Şehir Pazarlaması, Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişmeler ve Karşılaşılan Sorunlar. *Journal of Selçuk University Social Sciences Vocational School*, 1(2), 231-260.
- Rainisto, S. P. (2003).** Success Factors of Place Marketing: A Study of Place Marketing Practices in Northern Europe and The United States. Unpublished Doctorate Thesis. Helsinki University of Technology, Finland.
- Rakic, M. & Rakic, B. (2015).** Sustainable Lifestyle Marketing of Individuals: The Base of Sustainability. *Amfiteatru Economic*, 17(40), 891-908.
- Rode, P., Floater, G., Thomopoulos, N., Docherty, J., Schwinger, P., Mahendra, A. & Fang, W. (2014).** Accessibility in Cities: Transport and Urban Form. *LSE Cities*, London School of Economics and Political Science. NCE Cities-Paper 03.
- Samarasinghe, D. S. R. (2015).** Green Attitudes&Behavior Gap: Obstructions to be Green. *International Journal of Applied Business&Economic Research*, 13(3), 1461-1476.
- Satterthwaite, D. (1997)** Sustainable Cities or Cities that Contribute to Sustainable Development?. *Urban Studies*, 34(10), 1667-1691.
- Schlegelmilch, B., Bohlen, G. & Diamantopoulos, A. (1996).** The Link Between Green Purchasing Decisions and Measures of Environmental Consciousness. *European Journal of Marketing* 30(5), 35-55.
- Sevinç, M., Karas, İ., R. & Ortakçı, Y. (2022).** Akıllı Şehirlerde Sıfır Atık Yönetimi, Atık Toplama Otomasyonu. Üretim ve Tedarik Zinciri Sempozyumu, 9-11 Haziran, Sinop.
- Seyfang, G. (2005).** Shopping For Sustainability: Can Sustainable Consumption Promote Ecological Citizenship?. *Environmental Politics*, 14(2), 289-290.
- Shekdar, A. V. (2009),** Sustainable Solid Waste Management: An Integrated Approach For Asian Countries. *Waste Management*, 29, 1438-1448.
- Sıfır Atık El Kitabı (2017).** <https://sifiratik.gov.tr/>, E.T.: 06.12.2022
- Sönmez, M. (2008).** WEB Tabanlı CBS ile Bergama'nın Turizm Coğrafyasında Kültürel Miras Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Stoller, K. & College, W. (2009).** The Determinants of Environmental Sustainability in Africa and Asia. *Environmental Sustainability Determinants*.
- Şahin, E. & Aydın, F. (2018).** Sürdürülebilir Rekabet Boyutuyla İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Tüketici Davranışlarına Etkisi. 2. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Öğrenci Kongresi, 11-12 Ekim, ss.37-61. Antalya.

- Tezel, Ö. & Yıldız, E. (2020).** Sürdürülebilir Atık Yönetimi Uygulamalarında Dünya ve Türkiye Karşılaştırması: Edirne Örneği. *Social Sciences Research Journal*, 9(2), 35-48.
- Todaro, M. & Smith, S. C. (2011).** *Economic Development*. (11. Edition). UK: Pearson Education and Addison-Wesley.
- Thornton, J. (2020).** Covid-19 Pandemic Has Derailed Progress on Sustainable Development Goals. WHO.
- Türkmen, F. & Oranlı, E. C. (2022).** Sakin Şehirlerin Sürdürülebilir Destinasyon Pazarlaması Üzerinde Etkileri: Perşembe İlçesi Örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 60-83.
- Tsui, J. (2020).** What Will the Future of Sustainable Cities Look Like. <https://eonline.com/articles/2020/08/12/what-will-the-future-of-sustainable-cities-look-like.aspx>, E.T.: 22.10.2022.
- TDK. (2020).** Türk Dil Kurumu. <http://sozluk.gov.tr/>, E.T.: 30.01.2023.
- UNWTO. (2015).** *Manual on Accessible Tourism for All*, E.T.: 30.01.2023.
- United Nations. (2016).** *Good Practices of Accessible Urban Development*, E.T.: 30.01.2023.
- WEF. (2022a).** *The Global Risks Report 2022*. Geneva: WEF. E.T. 28.01.2023.
- What is Sustainability and Why Is It Important?** <https://www.environmentalscience.org/sustainability>, E.T.: 17.01.2023.
- Wheeler Stephen. (2004).** *Planning for Sustainability: Toward Livable, Equitable and Ecological Communities*. Londra: Routledge.
- World Health Organization. (2011).** *World Report on Disability*. The World Bank, Malta.
- UNESCO-Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi.** <https://www.unesco.org/tr/Pages/158/177/S%C3%B6zle%C5%9Fmeler>, E.T.: 23.11.2022.
- UNESCO. (1972).** Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi. 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmi Gazete.
- United Nations. (2015).** <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>, E.T.: 29.11.2022.
- United Nations World Tourism Organization. (2016a).** *Manual on Accessible Tourism for All: Principles, Tools and Best Practices*. UNWTO Publications. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284418077>, E.T.: 29.11.2022.
- Yates, L. (2008).** Sustainable Consumption: The Consumer Perspective. *Consumer Policy Review*, 8(4).
- Yıldız, S. & Derman, E. (2018).** Kültürel Miras: UNESCO Dünya Miras Listesi Türkiye Örneği. International Congress on Cultural Heritage and Tourism, Konya.
- YouthIdeas. (2021).** Green Cities: What Should Cities of the Future Look Like?. <https://www.europeanyouthideas.eu/questions/gree>, E.T.: 02.11.2022.
- Zhang, T. & Zhang, D. (2007).** Agent-Based Simulation of Consumer Purchase Decision-Making and The Decoy Effect. *Journal of Business Research*, 60(8), 912-922.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA BÜTÇE VE FİNANSAL YÖNETİM

Yasemin Koçak Bilgin

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisi ile şehirler arasındaki rekabet çok yoğun bir hâle gelmiştir. Dünyada bazı şehirler başarılı pazarlama çalışmaları sayesinde göz önünde iken, bazı şehirler hak ettikleri başarıyı yakalamamaktadır. Bu durum; şehirlerin aldığı yatırımlar, turizm ve ticaret faaliyetlerini etkilemektedir. Her bir şehir, hedeflenen pazarlar için olumlu bir imaj ve akıllıca yapılan bir konumlandırma için stratejik pazarlama planına sahip olmalıdır. Şehre gelen ve gelecek potansiyel ziyaretçiler, yeni iş kolları yaratacak yeni yatırımcılar için öncelikle geliştirilmesi gereken hususlar; altyapı kalitesi, yaşam kalitesi, insan kaynağı, vergilendirme/bürokrasi ve insan kaynağıdır. Yatırımcıları şehre çeken böylelikle yeni iş alanlarının oluşmasını, ekonomik anlamda şehirdeki insanın kalkınmasını sağlayan bir şehir markası oluşturmak uzun bir süreç gerektirmektedir.

15.1. İLGİLİ ALANYAZIN

15.1.1. Şehirlerin Markalaşmasında Ekonomik Faaliyetler

“Şehir nedir?” sorusunun cevabı pek çok şekilde verilmeye çalışılsa da alanyazına göre, mevzuatta ya da her ülke için geçerli bir tanım yoktur (Toprak, 1998: 5). Anttiroiko (2014) göre şehir, coğrafi olarak tanımlanabilir büyük bir yerleşim yeri veya yüksek insan yoğunluğunun olduğu, üretim, yeniden üretim ve dolaşım açısından kendine özgü bir yaşam tarzı olan ve işlevsel-

rı şehre çekmek amacıyla şehrin çekiciliğini artırmaktır (Granäs, 2009: 122). Özellikle de Covid-19 pandemisinin ardından, iş ve yatırımı yeniden kazanmak isteyen şehirler için şirketlere hitap etme ihtiyacı daha önemli hâle gelmiştir. Rakip şehirlere karşı kazanmak ve sıralamada yükselmek için, bir şehir ekonomik marka imajı üzerine yoğunlaşmalıdır. Şehirlerin ekonomik imajının güçlü olması için de altyapı ve vergilendirme sorunlarını çözmüş olması ve şehirde yaşayan insanlarla şehir yönetimi arasında iş birliği gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıllı Şehirler. (2023).** <https://www.akillisehirler.gov.tr/akilli-altyapi/>, E.T.: 19.01.2023.
- Anttiroiko, A. V. (2009).** Urban Responses to Global Intercity Competition. (Edt.: Kultalahti, J., Karppi, I., Kultalahti, O. & Todisco, E.). In: Globalisation: Challenges to Research and Governance. pp. 257-279. Helsinki: East-West Books.
- Anttiroiko, A. V. (2014).** The Political Economy of City Branding. UK: Routledge.
- Bell, D. (1973).** The Coming of the Post-Industrial Society. New York: Basic Books.
- Çeken, H., Ateşoğlu, L., Dalgın, T. & Karadağ, L. (2008).** Turizm Talebine Bağlı Olarak Uluslararası Turizm Hareketlerindeki Gelişmeler. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(26), 71-85.
- Deffner, A. & Metaxas, T. (2006).** Is City Marketing Opposed to Urban Planning? The Elaboration of A Pilot City Marketing Plan for the Case of Nea Ionia. 46. Congress of the European Regional Science Association, 30 August-3 September, Greece.
- Ekinci, D. (2019).** Türkiye Şehirlerinin Yenilikçilik Potansiyellerinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eroğlu, O. & Yalçın, A. (2014).** Yeni Bir Rekabet Formu Olan Kent Rekabetçiliğine Yönelik Literatür Taraması. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 19-42.
- Houghton, J. P. & Stevens, A. (2011).** City Branding and Stakeholder Engagement. (Edt.: Dinie, K.). In: City Branding: Theory and Cases. pp.45-53. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gorgolewski, M., Komisar, J. & Nasr, J. (2011).** Carrot City: Creating Places for Urban Agriculture. New York: Monacelli Press.
- Granäs, B. (2009).** Constructing the Unique: Communicating the Extreme Dynamics of Place Marketing. (Edt.: Nyseth, T. & Viken, A.). pp.111-125. Place Reinvention. Northern Perspectives. Farnham: Ashgate.
- Gürbüz, M. (2018).** Yerel Kalkınma ve İnovatif Rekabet Gücü. Milliyet Blog.
- ICCA Report. (2010-2017-2021).** <https://www.iccaworld.org>, E.T.: 13.02.2023.
- İbicioğlu, H., Karadal, H., Doğan, İ. & Çuhadar, M. T. (2008).** Organize Sanayi Bölgelerinin Bürokratik Sorunları Ve Yasal Düzenlemeler Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19, 291-311.
- İlgüner, M. & Asplund, C. (2011).** Marka Şehir. İstanbul: Markating Yayınları.
- Karakurt, A. (2010).** Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65(2), 143-163.
- Kozlu, C. (1994).** Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri. Ankara: İş Bankası Yayınları.

- Kesayak, B. (2009).** <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/inovasyona-onculuk-eden-sehirler-41184619>, E.T.: 31.01.2023.
- Killingbeck, A. & Trueman, M. (2002).** Redrawing the Perceptual Map of A City. Working Paper Series. The Bradford University School of Management.
- Koçak, Y. (2016).** Yabancı Turistlerin Türkiye Marka İmajı ve Türk İmajı Hakkındaki Algısı: Sabiha Gökçen Havalimanı Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kotler, P. & Kotler, M. (2015).** Küresel Pazarları Kazanmak. (Çev.: Gezer, T.). İstanbul: Türk Havayolları Yayınları.
- Langer, R. (2000).** Place Images and Place Marketing. Unpublished Philosophy Thesis. Copenhagen Business School, Denmark.
- Linkemer, B. (1997).** Profesyonel İmaj Yaratmak. İstanbul: Rota Yayınları.
- Metaxas T. (2002).** Place/City Marketing as A Tool for Local Economic Development and City's Competitiveness: A Comparative Evaluation of Place Marketing Policies in European Cities. Presented at the EURA Conference Urban and Spatial European Policies: Levels of Territorial Government, Turin.
- Nyseth, T. (2009).** Place Reinvention at the Northern Perspectives. (Edt.: Nyseth, T. & Viken, A.). pp.1-14. UK: Routlege.
- Porter, M. (2001).** Clusters of Innovation: Regional Foundations of U.S. Competitiveness. http://www.compete.org/images/uploads/File/PDF%20Files/CoC_Reg_Found_national_cluster.pdf, E.T.: 10.02.2023.
- Razskowski, A. (2012).** The Importance of City Image in Socio-economic Development. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 29, 335-344.
- Rogerson, R. (1999).** Quality of Life and City Competitiveness. *Urban Studies*, 36(5-6), 969-985.
- Saffron Report. (2021).** <https://cbb21.saffron-consultants.com/>, E.T.: 31.01.2022.
- Sassen, S. (2019).** *Cities in A World Economy*. (5. Edition). UK: Sage.
- Seyfeddinoğlu, Ü. & Ayoğlu, D. (2007).** Türk İmalat Sanyinde İllere Göre Yereleşme ve Kentleşme Ekonomilerinin Belirlenmesi. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, 43, 169-192.
- Sotarauta, M. & Linnamaa, R. (1998).** Urban Competitiveness and Management of Urban Policy Networks: Some Reflections from Tampere and Oulu. *Cities at the Millenium Conference*, London.
- The Safest City in the World. (2023).** <https://worldpopulationreview.com/world-city-rankings/safest-cities-in-the-world>, E.T.: 19.01.2023.
- Toprak, Z. (1998).** *Kent Yönetimi ve Politikası*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- UN-Habitat. World Cities Report 2020. (2021).** The Value of Sustainable Urbanization. <https://unhabitat.org/world-cities-report-2020-the-value-of-sustainable-urbanization>, E.T.: 01.02.2023.
- Wang, Y. & Fesenmaier, D. R. (2007).** Collaborative Destination Marketing: A Case Study of Elkhart County, Indiana. *Tourism Management*, 28(3), 863-875.
- World Watch Report. (2016).** Bir Kent Sürdürülebilir Olabilir mi?. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yarar, A. E., Taşdemir, E. & Aslan, E. Ş. (2021).** Marka Şehir ve Yatırım Potansiyeli: Doğu Karadeniz Şehirlerinin Yatırım Yapılabilir Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 1-28.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA GASTRONOMİ

Erhan Babaç

GİRİŞ

Günümüz dünyasında en çok ilgi çeken bilim alanlarından biri olarak gastronomi; bireylerin modern yaşam ihtiyaçlarını karşılamada çok önemli ve kompleks bir yapıya bürünmüştür. Geçmişte çok daha basit bir anlayış üzerinden ortaya çıkan bu kavramın günümüz modern pazarlama dünyasındaki yeri farklılaşmıştır. Günümüzde gastronomiyi bir pazarlama bakış açısıyla değerlendiren, hizmet pazarlamasını oluşturan birçok etmeni içinde barındırarak tamamen yeni bir anlayışı ortaya çıkardığı bilinmektedir. Bu sebeple de gastronomi ve pazarlama kavramları doğrudan ilişkili, oldukça önemli ve geleceğin gastronomi yapısını anlayabilmek için üzerinde sıklıkla durulması gereken iki kavramdır. Gastronomi ve şehirler, bir pazarlama aracı olarak günümüzde oldukça fazla şey vadetmektedir. Günümüzde şehirlerin en önemli pazarlama araçlarından biri gastronomidir. Gastronomi bakış açısını anlayan, doğru bir şekilde yönlendiren ve sahip olduğu gastronomik altyapı öğelerini doğru bir kullanımla sunan şehirlerin, günümüzde oldukça popüler ve tercih edilen şehirler olduğu açıktır. Bu bölümde; şehir pazarlamasında gastronominin rolü, önemi ve etkileri ifade edilirken, modern pazarlamada anlayışında gastronominin şehirler üzerindeki durumu da ele alınmıştır. Aynı zamanda şehirler ve gastronomi ilişkisine de değinilen bu bölümde, bu iki kavramın modern gelecek yapısındaki rolü de ifade edilmiştir. Gastronomi şehirleri oluştururken yapılması gereken yönetsel süreçlere de değinilen bölümde, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'nın gastronomi odaklı yapısı da ele alınmış, dünyada bu sınıflandırmada var olan gastronomi şehirlerinden örnekler de sunulmuştur. Kitabın önceki bölümlerinde de sıklıkla anlatıldığı gibi şehir pazarlaması modelinde hedef pazarlar (turistler, ihracatçılar, yatırımcılar, üreticiler, iş merkezleri,

KAYNAKÇA

- Altunbaş, H. (2007).** Pazarlama İletişimi ve Şehir Pazarlaması “Şehirlerin Markalaşması”. Selçuk İletişim, 4(4), 156-162.
- Aslan, F. (2014).** Şehir Pazarlaması: Kars İli Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Ateş, A. & Sunar, H. (2021).** Gastronomi Pazarlaması. (Edt.: Ateş, A. & Erdem, B.). Pazarlamada Güncel Yaklaşımlar, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Babaç, E. (2021).** Destinasyon Yönetiminde Dijital Gastronomi. (Edt.: Karasakal, S. & Doğan, O.). Destinasyon Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Durukal, E. (2019).** Pazarlama 1.0’dan Pazarlama 4.0’a Doğru Değişim. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3(8), 1614-1633.
- Gastro Afyon. (2022).** Afyonkarahisar Belediyesi. <https://gastroafyon.org/lokum/>, E.T.: 02.11.2022.
- Gastro Afyon. (2022).** Afyonkarahisar Belediyesi. <https://gastroafyon.org/sucuk/>, E.T.: 02.11.2022.
- Gastro Afyon Fest. (2022).** Gastro Afyon Turizm ve Lezzet Festivali. <https://gastroafyonfest.com/>, E.T.: 24.12.2022.
- Gathen, C., Skoglund, W. & Laven, D. (2020).** The UNESCO Creative Cities Network: A Case Study of City Branding. New Metropolitan Perspectives, 178, 727-737.
- Jennings, S., Cottee, J., Curtis, T. & Miller, S. (2015).** Food in An Urbanised World. The Role of City Region Food Systems in Resilience and Sustainable Development. <http://www.fao.org/fileadmin/templates>, E.T.: 22.11.2022.
- Kotler, P., Rein, I. & Haider, H. D. (1993).** Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, Regions and Nations. New York: The Free Press.
- Kotler, P., Kartajaya, H. & Setiawan, I. (2021).** Marketing 5.0: Technology for Humanity. USA: John Wiley&Sons.
- Namyślak, B. (2014).** Cooperation and Forming Networks of Creative Cities: Polish Experiences. European Planning Studies 22(11), 2411-2427.
- Park, E., Muangasame, K. & Kim, S. (2021).** We and Our Stories: Constructing Food Experiences in A UNESCO Gastronomy City. Tourism Geographies, 1-22.
- Romagnoli, M. (2019).** Gastronomic Heritage Elements at UNESCO: Problems, Reflections on and Interpretations of A New Heritage Category. Journal of Intangible Heritage, 14, 158-171.
- Rosi, M. (2014).** Branding or Sharing? The Dialectics of Labeling and Cooperation in the UNESCO Creative Cities Network. City, Culture and Society 5(2), 107-110.
- UNESCO. (2022).** <https://en.unesco.org/creative-cities/alba>, E.T.: 23.12.2022.
- UNESCO. (2022).** <https://en.unesco.org/creative-cities/creative-cities-map>, E.T.: 11.12.2022.
- Vassileva, B. (2017).** Marketing 4.0: How Technologies Transform Marketing Organization. Óbuda University e-Bulletin, 7(1), 47-56.
- Yeoman, I. & McMahon-Beattle, U. (2016).** The Future of Food Tourism. Journal of Tourism Features, 2(1), 95-98.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA ÖRNEK UYGULAMALAR

Burhan Sevim - Selda Yordam

GİRİŞ

Şehirler sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştirmek, alt ve üst yapı olanaklarını geliştirmek, yerel halkın refah seviyesini artırmak ve şehri tanıtmak için pazarlama faaliyetlerini kullanmaktadır (Yücel & Öztürk, 2018). Şehir pazarlaması; şehirlerin özgün yapıları, coğrafi özellikleri, kültürel ve tarihî mirasları ve altyapı imkânları vb. özelliklerine odaklanarak stratejiler geliştirmeyi kapsamaktadır (Şahin & Karakullukcu, 2019). Şehir pazarlaması; genellikle ekonomi, turizm, kültür ve eğitim alanları üzerine yoğunlaşarak şehre turistlerin, işletmelerin ve yatırımcıların çekilmesi onlar için cazip hâle getirilmesini amaçlamaktadır (Duman ve ark., 2021; Gün & Gün, 2022). Bu amaç doğrultusunda şehir pazarlaması faaliyetleri kapsamında çeşitli yarışmalar ve tanıtım etkinlikleri düzenlenmektedir. Yarışmalar destinasyonun tanıtımı ve markalaşmasına katkı sağlamakta ve yerel halkın sosyal ve ekonomik yönden gelişimine olanak tanımaktadır. Bu bölümde şehir pazarlaması kapsamında turizmle ilgili ulusal ve uluslararası ölçekte düzenlenen yarışmalara yer verilmiş ve bu yarışmaların şehirlere nasıl katkı sağladıkları irdelenmiştir.

17.1. İLGİLİ ALANYAZIN

17.1.1. Şehir Pazarlaması Kapsamında Değerlendirilebilecek Uygulamalar

Şehir pazarlaması kapsamında değerlendirilebilecek ulusal ve uluslararası ölçekte çok sayıda etkinlik düzenlenmektedir. Bu etkinliklerin seçim kriter-

Türkiye, Avrupa Kültür Başkenti, Türk Dünyası Kültür Başkenti ve Cittaslow uygulamalarında bir veya birden fazla şehirle bu unvanları kazanmıştır. Ayrıca Avrupa Kültür Rotalarının dokuzunun Türkiye'den geçmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Ülkemizde destinasyonların bu yarışmalara katılması belirli alanlarda uzmanlaşma sağlayarak turist profillerinin belirlenmesi, turizm gelirleri ve turist sayılarına olumlu yansiyacaktır. Ancak Akıllı Turizm Başkenti ve Yeşil Avrupa Başkentleri yarışmalarında Türkiye'nin yer almadığı görülmektedir. Bu noktada Türkiye'deki şehirler akıllı (elektrikli toplu taşıma, çevrimiçi vergiler, atık yönetimi, kamusal wifi, şarj istasyonları) ve sürdürülebilir (ulaşımında toplu taşımaya ve bisiklet kullanımına önem verilmesi, hava ve su kalitelerinin yüksek olması, doğal alanların korunması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması) uygulamalar üzerine daha çok çaba sarf etmelidir. Şehirlerin destinasyon yönetiminde bu konular ön plana çıkarılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdülkerimov, B. (2021).** Anadolu Ajansı. Türk Dünyası Kültür Başkenti Etkinliğinde, Özbekistan'ın Tarihi Hive Şehri Açık Hava Gösteri Alanına Dönüştü. <https://www.aa.com.tr/tr, E.T.: 06.02.2023>.
- Ada, E. & Yener, D. (2017).** Evaluation of Cittaslow-Slow City Association within the Conservation of Landscape Potential. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 7(16), 66-78.
- Akdemir, E. (2017).** Avrupa Ortak Kültür ve Sanat Mirasının Korunmasında Avrupa Birliği'nin Çalışmaları: Avrupa Kültür Başkenti Programı Özelinde Bir İnceleme. Sanat ve Tasarım Dergisi, 7(2), 176-194.
- Akman, E. (2018).** Türkiye'deki Yavaş Şehirlerin Politika Uygulamaları Üzerinden Bir Analiz. EKEV Akademi Dergisi, 76, 79-107.
- Akoğlan Kozak, M. (2016).** 2013 Türk Kültür Başkenti Olmasının Ardından Eskişehir. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(36), 419-428.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2016).** Avrupa Kültür Başkentleri 30 yılı Aşan Bir Uygulama. <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/avrupa-kultur-baskentleri-30-yili-asan-bir-uygulama-4571, E.T.: 12.01.2023>.
- Boz, M. (2018).** Kültür Rotaları. (Edt.: Aydın, Ş. & Boz, M.). Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler-II. ss.387-399. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Council of Europe. (2019).** Avrupa Konseyi Kültür Rotaları. <https://rm.coe.int/eicr-coe-leaflet-tur-june2019-web-01/168098232b, E.T.: 02.02.2023>.
- Council of Europe. (2021).** Cultural Routes of the Council of Europe. Booklet for Cultural Routes.
- Council of Europe. (2023a).** Cultural Routes of the Council of Europe programme. <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/home, E.T.: 31.01.2023>.
- Council of Europe. (2023b).** Türkiye. <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/turkey, E.T.: 31.01.2023>.
- Cömertler, S. (2017).** 2010-2018 Avrupa Yeşil Başkentleri. Uşak Üniversitesi Fen ve Doğa Bilimleri Dergisi, 1(1), 41-56.

- ÇEKÜL Vakfı-Tarihi Kentler Birliği. (2015).** Kültür Rotaları Planlama Rehberi. Stil Matbaa.
- Duman, D., Eryılmaz, G. & Saçlı, Ç. (2021).** Şehir Pazarlaması Kapsamında Destinasyon İmajı Algısının Belirlenmesi: Hatay İli Örneği. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 46, 125-147.
- Ekinci, M. B. (2014).** The Cittaslow Philosophy in the Context of Sustainable Tourism Development: The Case of Turkey. *Tourism Management*, 41, 178-189.
- European Commission. (2023a).** European Capitals of Smart Tourism. https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/about_en, E.T.: 30.01.2023.
- European Commission. (2023b).** Competition winners 2019. https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/cities/competition-winners-2019_en, E.T.: 30.01.2023.
- European Commission. (2023c).** 2020 Cities. https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/cities/competition-winners-2020_en, E.T.: 30.01.2023.
- European Commission. (2023d).** Competition winners 2022. https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/cities/competition-winners-2022_en, E.T.: 30.01.2023.
- European Commission. (2023e).** Cities 2023. https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/cities_en, E.T.: 30.01.2023.
- European Commission. (2023f).** Lyon-Winner of 2019 European Capitals of Smart Tourism. https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/lyon-winner-2019-european-capitals-smart-tourism_en, E.T.: 30.01.2023.
- European Commission. (2023g).** Helsinki-Winner of 2019 European Capitals of Smart Tourism. https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/helsinki-winner-2019-european-capitals-smart-tourism_en, E.T.: 30.01.2023.
- European Commission. (2023h).** Ljubljana-Category winner: Sustainability. https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/ljubljana-category-winner-sustainability_en, E.T.: 30.01.2023.
- European Commission. (2023i).** PAFOS-2023 European Capital of Smart Tourism. https://smart-tourism-capital.ec.europa.eu/pafos-winner-2023-competition_en, E.T.: 30.01.2023.
- European Commission. (2023j).** European Capitals of Culture. <https://culture.ec.europa.eu/policies/culture-in-cities-and-regions/european-capitals-of-culture>, E.T.: 13.01.2023.
- European Commission. (2023j).** Designated European Capitals of Culture. <https://culture.ec.europa.eu/policies/culture-in-cities-and-regions/designated-capitals-of-culture>, E.T.: 08.02.2023.
- European Commission. (2023k).** European Green Capital Award-Applying for EU Green Capital. https://environment.ec.europa.eu/topics/urban-environment/european-green-capital-award/applying-eu-green-capital_en, E.T.: 29.01.2023.
- European Commission. (2023l).** European Green Capital Award-Previous Winning cities. https://environment.ec.europa.eu/topics/urban-environment/european-green-capital-award/winning-cities/previous-winning-cities_en, E.T.: 25.01.2023.
- European Commission. (2023m).** European Green Leaf Award-About the European Green Leaf Award. https://environment.ec.europa.eu/topics/urban-environment/european-green-leaf-award/about-european-green-leaf-award_en, E.T.: 29.01.2023.
- European Commission. (2023n).** European Green Leaf Award-Previous Winning Cities. https://environment.ec.europa.eu/topics/urban-environment/european-green-leaf-award/winning-cities/previous-winning-cities_en, E.T.: 29.01.2023.
- European Union. (2015).** European Capitals of Culture 30 Years. <https://eurocid.mne.gov.pt/sites/default/files/repository/paragraph/documents/7088/brochura.pdf>, E.T.: 25.01.2023.

- Gün, S. & Gün, İ. (2022).** Gastronomi Turizmi Kapsamında Şehir Pazarlaması ve Şehir Markalaşması. (Edt.: Yücenurşen, M.). Sosyal Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar-XIV. ss.183-202. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- https://www.wikiwand.com/en/European_Capital_of_Culture**, E.T.: 17.01.2023.
- https://bursa2022.org/TR/etkinlikler/12/**, E.T.: 06.02.2023.
- https://cittaslowturkiye.org/tr/uyelik-sureci-ve-kriterler/**, E.T.: 07.02.2023.
- https://www.cittaslow.org/sites/default/files/content/page/files/246/cittaslow_list_novembre_2022.pdf**, E.T.: 07.02.2023.
- https://www.ab.gov.tr/49582.html**, E.T.: 25.01.2023.
- Karadağ, D. & Savaşkan, Y. (2018).** Türk Dünyası Kültür Başkenti Projesi'nin Türkiye Turizmine Etkileri. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(2), 71-78.
- Niksalhoğlu, A. (2007).** Kültür Eksenli Kentsel Dönüşüm: 2010 Avrupa Kültür Başkenti Olarak İstanbul. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kastamonu Valiliği. (2018).** 2018 Yılı Türk Dünyası Kültür Başkenti Kastamonu Etkinlik Program Kataloğu. <http://www.kastamonu.gov.tr/2018-yili-turk-dunyasi-kultur-baskenti-kastamonu-etkinlik-program-katalogu>, E.T.: 06.02.2023.
- Katipoğlu, S. (2009).** Avrupa Kültür Başkentleri, Kütüphaneleri ve İstanbul 2010. Bilgi Dünyası, 10(2), 303-308.
- Özür, N. K. (2016).** Sakin Şehir/Cittaslow Hareketi ve Yerleşme Coğrafyası. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 37, 151-157.
- Şahin, E. & Karakullukcu, B. (2019).** Bir Kültürel Üretim Biçimi Olarak Etkinlik Pazarlaması ve Şehir Pazarlaması ile Olan İlişkisi: Selçuklu Kongre Merkezi Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı), 248-268.
- Şahin, İ. & Kutlu, S. Z. (2014).** Cittaslow: Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Bir Değerlendirme (Cittaslow). Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 2(1), 55-63.
- Timur, M. N., Çevik, S. & Kıyık Gıncır, G. (2014).** Etkinlik Turizmi: Kültür Başkenti Etkinliklerinin Başarı Unsurları Üzerine Bir Değerlendirme. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(2/1), 56-83.
- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı-TÜRKSOY. (2023).** Kültür Başkentleri. <https://www.turksoy.org/kultur-baskentleri>, E.T.: 05.02.2023.
- Yücel, A. & Öztürk, M. (2018).** Şehir Pazarlaması ve Şehir Markalaşması: Elâzığ İli Örneği. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, 5(1), 78-101.
- Yüregen, A. (2022).** Yavaş Şehirlerin Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi: Ahlat Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA SALGIN HASTALIKLAR, AFETLER, RİSKLER VE DİĞER TEHDİTLER

Uğur Saylan

GİRİŞ

Onlarca yıldır dünyanın dört bir yanındaki şehirler, operasyonlarında ve stratejilerinde şehir pazarlamasının kavram ve tekniklerini uygulamıştır. Dünyadaki hemen hemen tüm şehirler, diğer şehirlerle rekabet edebilmek, şehirlerini geliştirmek ve güvence altına almak için gündemler ve stratejiler başlatırlar. Bir turizm destinasyonu birçok şehirden oluşur. Şehirler satış ve pazarlama kampanyalarında iş birliği yaptıklarında bir destinasyonun değerini artırabilirler. Aynı zamanda şehir yöneticileri, şehirlerin pazarlanmasında koordineli bir yaklaşım kullanmışlardır. Bu perspektifte, şehir pazarlaması giderek artan bir şekilde yeni bir pazarlama felsefesi hâline gelmektedir. Bu, farklı büyüklükteki şehirlerin, özellikle kendi bölgelerinde rekabet edebilmek için kavramı bir araç olarak kullanmalarına neden olmuştur. Bununla birlikte, şehirlerin rekabet edebileceği ve rekabet etmesi gerektiği tartışılabilir, yani şehir pazarlaması özellikle rekabet için değil, turist çekmek içindir. Şehirlerin pazarlanması, potansiyel ziyaretçilerin zihninde olumlu bir imajı yönetmek ve geliştirmek için bir araç hâline gelmektedir (Chigora & Hoque, 2018: 3). Şehir pazarlama planları, yerel kimliğin benzersizliğini vurgulayarak hem imaj oluşturmaya hem de bir yeri bir mal olarak yeniden paketlemeye yönelir. Bu bağlamda çekici bir yatırım yeri imajı veya bir kültür/turizm destinasyonu imajı oluşturmak, sosyoekonomik yenilenmenin önemli bir parçasıdır (Deffner ve ark., 2020: 1333). Turizm, şehir pazarlanmasında hayati bir rol oynamasına rağmen, çevresel olaylardan hızla etkilenmektedir. Salgın hastalıklar, doğal

KAYNAKÇA

- Alam, M. & Parveen, R. (2021).** Covid 19 and Tourism. *International Journal of Advanced Research*, 9(4), 788-804.
- Amankwah-Amoah, J. (2016).** Ebola and Global Airline Business: An Integrated Framework of Companies' Responses to Adverse Environmental Shock. *Thunderbird International Business Review*, 58(5), 385-397.
- Amore, A. & Roy, H. (2020).** Blending Foodscapes and Urban Touristscapes: International Tourism and City Marketing in India Cities. *International Journal of Tourism Cities*, 6(3), 639-655.
- Asgary, A. & Ozdemir, A. İ. (2020).** Global Risks and Tourism Industry in Turkey. *Quality & Quantity*, 54, 1513-1536.
- Asnawi, A. (2020).** City Marketing in Various Fields of Schoolar: The Development of Periodical Concept and Definition. *Jurnal Perspektif Pembiayaan dan Pembangunan Daerah*, 8(1), 79-90.
- Asnawi, A. (2021).** Destination Images: Antecedents of City Marketing, Tourism Event, and Social Media Marketing Concept. *Jurnal Perspektif Pembiayaan dan Pembangunan Daerah*, <https://doi.org/10.22437/ppd.v9i2.12742>.
- Bilgen, İ. & Vezir Oğuz, G. (2017).** Loyalty in City Marketing: The Case of Istanbul. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 77-91.
- Bulchand-Gidumal, J. (2022).** Post-Covid-19 Recovery of Island Tourism Using A Smart Tourism Destination Framework. *Journal of Destination Marketing&Management*, 23, <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2022.100689>.
- Cahyanto, I., Wiblishauser, M., Pennington-Grey, L. & Schroeder, A. (2016).** The Dynamics of Travel Avoidance: The Case of Ebola in the U.S. *Tourism Management Perspectives*, 20, 195-203.
- Chen, C., Chen, C., Tang, W. & Huang, B. (2009).** The Positive and Negative Impacts of the Sars Outbreak: A Case of the Taiwan Industries. *The Journal of Developing Areas*, 43(1), 281-293.
- Chigora, F. & Hoque, M. (2018).** City Marketing to City Branding: A Novel Practice in Zimbabwe Destination Branding. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 7(4), 1-14.
- Chuo, H. (2014).** Restaurant Diners' Self-Protective Behavior in Response to An Epidemic. *International Journal of Hospitality Management*, 38, 74-83.
- Cooper, M. (2005).** Japanese Tourism and the SARS Epidemic of 2003. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 19(2/3), 117-131.
- Dai, T., Hein, C. & Zhang, T. (2019).** Understanding How Amsterdam City Tourism Marketing Addresses Cruise Tourists' Motivations Regarding Culture. *Tourism Management Perspectives*, 29, 157-165.
- Das, G., Jain, S.P., Maheswaran, D., Slotegraaf, R. J. & Srinivasan, R. (2021).** Pandemics and Marketing: Insights, Impacts and Research Opportunities. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 49, 835-854.
- Deffner, A., Karachalis, N., Psatha, E., Metaxas, T. & Sirakoulis, K. (2020).** City Marketing and Planning in Two Greek Cities: Plurality or Constraints?. *European Planning Studies*, 28(7), 1333-1354.
- Dombey, O. (2004).** The Effects of SARS on The Chinese Tourism Industry. *Journal of Vacation Marketing*, 10(1), 4-10.

- Duro, J. A., Perez-Laborda, A., Turrion-Prats, J. & Fernandez-Fernandez, M. (2021).** Covid-19 and Tourism Vulnerability. *Tourism Management Perspectives*, 38, 1-12.
- Haque, T. H. & Haque, M. O. (2018).** The Swine Flu and Its Impacts on Tourism in Brunei. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 92-101.
- Henderson, J. C. & Ng, A. (2004).** Responding to Crisis: Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) and Hotels in Singapore. *International Journal of Tourism Research*, 6(6), 411-419.
- Hu, H., Yang, Y. & Zhang, J. (2021).** Avoiding Panic during Pandemics: Covid-19 and Tourism-Related Businesses. *Tourism Management*, 86, 1-6.
- Hung, K. K. C., Mark, C. K. M., Yeung, M. P. S., Chan, E. Y. Y. & Graham, C. A. (2018).** The Role of The Hotel Industry in The Response to Emerging Epidemics: A Case Study of SARS in 2003 and H1N1 Swine Flu in 2009 in Hong Kong. *Globalization and Health*, 14, 117.
- Irvine, W. & Anderson, A. R. (2005).** The Impacts of Foot and Mouth Disease on A Peripheral Tourism Area: The Role and Effect of Crisis Management. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 19(2-3), 47-60.
- Joo, H., Maskery, B. A., Berro, A. D., Rotz, L. D., Lee, Y. & Brown, C. M. (2019).** Economic Impact of the 2015 MERS Outbreak on the Republic of Korea's Tourism-Related Industries. *Health Security*, 17(2), 100-108.
- Korzeniewski, K. (2016).** Profile of Medical Information Sought by Polish Travelers. *Family Medicine and Primary Care Review*, 18(3), 262-267.
- Kuo, H., Chang, C., Huang, B., Chen, C. & McAlleer, M. (2009).** Estimating the Impact of Avian Flu on International Tourism Demand Using Panel Data. *Tourism Economics*, 15(3), 501-511.
- Law, R. (2005).** A Perspective on SARS and Education in Hospitality and Tourism. *Journal of Teaching in Travel and Tourism*, 5(4), 53-59.
- Lean, H. H. & Smyth, R. (2009).** Asian Financial Crisis, Avian Flu and Terrorist Threats: Are Shocks to Malaysian Tourist Arrivals Permanent or Transitory?. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 14(3), 301-321.
- Lee, C. & Chen, C. (2011).** The Reaction of Elderly Asian Tourists to Avian Influenza and SARS. *Tourism Management*, 32(6), 1421-1422.
- Leslie, D. & Black, L. (2005).** Tourism and the Impact of the Foot and Mouth Epidemic in the UK. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 19(2-3), 35-46.
- Liao, K-H., Yu, L-F. & Chen, S-H. (2016).** The Plight of Development Tourism Marketing in Disaster Area. 5. IIAI International Congress on Advanced Applied Informatics, 819-824.
- Ma, W., De Jong, M., Hoppe, T. & De Bruijne, M. (2021).** From City Promotion via City Marketing to City Branding: Examining Urban Strategies in 23 Chinese Cities. *Cities*, 116, 1-16.
- Mason, P., Grabowski, P. & Du, W. (2005).** Severe Acute Respiratory Syndrome, Tourism and The Media. *International Journal of Tourism Research*, 7(1), 11-21.
- McAleer, M., Huang, B., Kuo, H., Chen, C. & Chang, C. (2010).** An Econometric Analysis of SARS and Avian Flu on International Tourist Arrivals to Asia. *Environmental Modelling and Software*, 25, 100-106.
- Miller, G. A. & Ritchie, B. W. (2003).** A Farming Crisis or a Tourism Disaster? An Analysis of the Foot and Mouth Disease in the UK. *Current Issues in Tourism*, 6(2), 150-171.
- Mizrachi, I. & Fuchs, G. (2016).** Should We Cancel? An Examination of Risk Handling in Travel Social Media before Visiting Ebola-Free Destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 28, 59-65.

- Monterrubio, J. C. (2010).** Short-Term Economic Impacts of Influenza A (H1N1) and Government Reaction on The Mexican Tourism Industry: An Analysis of The Media. *International Journal of Tourism Policy*, 3(1), 1-15.
- Morford, J. B. (2017).** Beyond Ebola: Fundraising and the Impact of Ebola on Music and Dance Tourism in Guinea. *Africa Today*, 63(3), 45-60.
- Navarro, J. G. C. & Martinez-Martinez, A. (2011).** Improving Competitiveness through City Marketing in Spanish Hotels. *The Service Industries Journal*, 31(9), 1489-1503.
- Novelli, M., Burgess, L.G., Jones, A. & Ritchie, B. W. (2018).** 'No Ebola...still doomed'-The Ebola-Induced Tourism Crisis. *Annals of Tourism Research*, 70, 76-87.
- Okuyama, T. (2018).** Analysis of Optimal Timing of Tourism Demand Recovery Policies from Natural Disaster Using The Contingent Behavior Method. *Tourism Management*, 64, 37-54.
- Özdemir, O. (2021).** The Effect of Push and Pull Motivation on City Marketing: Research on Istanbul City. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(83), 2249-2255.
- Page, S, Song, H. & Wu, D. C. (2012).** Assessing the Impacts of the Global Economic Crisis and Swine Flu on Inbound Tourism Demand in the United Kingdom. *Journal of Travel Research*, 51(2), 142-153.
- Page, S. & Yeoman, I. (2007).** How VisitScotland Prepared for A Flu Pandemic. *Journal of Business Continuity and Emergency Planning*, 1(2), 167-182.
- Qiu, S.(C). & Cai, L. (2021).** A Framework of Tourist Behavioral Investment and Application to Small City Tourism Marketing. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26(2), 81-94.
- Ritchie, B. W., Dorrell, H., Miller, D. & Miller, G. A. (2004).** Crisis Communication and Recovery for the Tourism Industry: Lessons from the 2001 Foot and Mouth Disease Outbreak in the United Kingdom. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 15(2-3), 199-216.
- Rittichainuwat, B. N. & Chakraborty, G. (2009).** Perceived Travel Risks Regarding Terrorism and Disease: The Case of Thailand. *Tourism Management*, 30(3), 410-418.
- Scott, D., Gössling, S. & Hall, C. M. (2012).** International Tourism and Climate Change. *WIREs Clim Change*, 3, 213-232.
- Shi, W. & Li, K. X. (2017).** Impact of Unexpected Events on Inbound Tourism Demand Modeling: Evidence of Middle East Respiratory Syndrome Outbreak in South Korea. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22(3), 344-356.
- Ulqinaku, A. & Sarial-Abi, G. (2021).** Tourism Implications of Online Response to Terrorism. *Annals of Tourism Research*, 86, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102914>.
- Volo, S. (2008).** Communicating Tourism Crises Through Destination Websites. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 23(2-4), 83-93.
- Wilder-Smith, A. (2006).** The Severe Acute Respiratory Syndrome: Impact on Travel and Tourism. *Travel Medicine and Infectious Disease*, 4(2), 53-60.
- Yamada, T. (2014).** Saving Tourism or Preventing FMD? Risk Discourses in Japan's Island Community. *Asian Anthropology*, 13(2), 139-148.
- Yeoman, I, Lennon, J. J. & Black, L. (2005).** Foot-and-Mouth Disease: A Scenario of Reoccurrence for Scotland's Tourism Industry. *Journal of Vacation Marketing*, 11(2), 179-190.
- Zhou, L. & Wang, T. (2014).** Social Media: A New Vehicle for City Marketing in China. *Cities*, 37, 27-32.

ŞEHİR PAZARLAMASINDA GELECEK TRENDLERİ

Oğuzhan Dülğaroğlu - Gizem Özgürel

GİRİŞ

Şehirler, çeşitli özellikleri barındıran birçok turizm kaynaklarına sahiptir. Bu doğrultuda şehirlerin pazarlanmasının şehirlerde bulunan turistik ürünlerin pazarlaması anlamı taşımamasından bahsedilebilir. Şehirlerin pazarlanmasına yönelik gerçekleştirilen etkinliklerin 1800'lü yıllarda başladığı bilinmektedir (Kavaratzis, 2009). Bu başlangıç beraberinde şehirler arasında açığa çıkan toplumsal hareketlilik yaratmıştır. Şehirlerde yaşanan sosyal, ekonomik ve çevresel değişimler bir taraftan aralarında rekabetin artmasına yol açarken, diğer taraftan şehrin yöneticileri ve karar vericileri tarafından hazırlanan yatırım planlarını da şekillendirmeye başlamıştır. Bu planlara cazibeli şehirler oluşturma veya bir şehirde bulunan turistik değerlerin dikkatler önüne serilmesi üzerine yapılan çalışmalar da dâhil edilmiştir (Kurtoğlu, 2017). Turizm sektörünün elinde bulundurduğu finansal cazibe, ülkeleri ve şehirleri, zorlu rekabet koşulları içinde yer almaya zorlamaktadır (Kavaratzis, 2009). Bilhassa sermaye gücü, belli sınırlar içinde bulunan coğrafyalardan çıkarak, kıtalar ötesi özgürleşen dolaşım sistemi yoluyla, doğrudan temasa geçilmesinde ön plana çıkan araçlardan biri de iletişim teknolojileri olmuştur (Jasrotia & Gangothia, 2018). Böylece iletişim teknolojilerinde yaşanan önemli gelişmeler ve 21. yüzyılda açığa çıkan dijitalleşme ile birlikte şehirlerin pazarlanması hususunda kullanılacak birçok araç ortaya çıkmıştır. Küreselleşme ile beraber destinasyonlar arasındaki rekabet düzeyi şiddetinin artış gösterdiği görülmektedir. Dijital dünyada açığa çıkan yenilikler sayesinde bilgi dağıtımının kolaylaşması şehirler arasındaki rekabetin şiddetini artırmıştır (Kim ve ark., 2021). Mevcut rekabet düzeni içinde yer alan turistik ürün ve hizmetlere ek olarak

KAYNAKÇA

- Backman, K. F., Backman, S. J., Uysal, M. & Sunshine, K. M. (1995).** Event Tourism: An Examination of Motivations and Activities. *Festival Management and Event Tourism*, 3(1), 15-24.
- Bat, M. & Yurtseven, Ç. (2014).** Sosyal Medyada Kurumsal Kriz Yönetimi: Onur Air Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(3), 197-223.
- Bec, A., Moyle, B., Schaffer, V. & Tims, K. (2021).** Virtual Reality and Mixed Reality for Second Chance Tourism, *Tourism Management*, 83, 1-5.
- Bekar, A., Yozukmaz, N., Sürücü, Ç. & Gövce, A. M. (2015).** The Concept of Cittaslow as A Marketing Tool for Destination Development: The Case of Muğla, Turkey. *American International Journal of Social Science*, 4(3), 54-64.
- Boniface, P. (2003).** Tasting Tourism: Traveling for Food and Drink. Burlington: Ashgate Publishing.
- Boyacı, M. (2019).** Sosyal Medyanın Marka Kişiliği Yönünden Kullanımı: Markaların Sosyal Medyadaki Kişilik Sunumları ile Hedef Kitlelerin Marka Kişilik Algısını Karşılaştırmaya Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Can, S. & Koz, K. A. (2018).** Sosyal Medyada Tüketici Onaylı Pazarlama: Instagram Örneği. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 26(3), 444-457.
- Cittaslow Türkiye. (2023).** Cittaslow Yaşamın İyi Olduğu Kentlerin Ağı. <https://cittaslowturkiye.org/tr/>, E.T.: 19.01.2023.
- Coşkun, C. (2017).** Bir Sergileme Yöntemi Olarak Artırılmış Gerçeklik. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 20, 61-75.
- Çavuşgil Köse, B. (2022).** An Investigation on Çanakkale as A Smart Tourism City within the Scope of City Marketing. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(1), 118-130.
- Dülgeroğlu, O. (2021).** Uluslararası Troia Festivali'nin Marka Kişiliği: Sosyal Medya Destekli Bir Çalışma. *Journal of Global Tourism and Technology Research*, 2(2), 131-139.
- Dülgeroğlu, O. (2021).** Turizmde Dijitalleşme: Akıllı Turizm Uygulamaları, Dijital Turizm ve Turizm 4.0. *Journal of Tourism and Management*, 2(1), 1-15.
- Dülgeroğlu, O. (2022).** Metaverse Teknolojisi ve Turizm. *Review of Tourism Administration Journal*, 3(1), 82-93.
- Dülgeroğlu, O. & Avcıkurt, C. (2021).** Turizm Sektöründe Sosyal Medya İletişiminin Duyusal Markalama, Müşteri Değeri ve Müşteri Sadakatine Etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(1), 253-274.
- Dülgeroğlu, O., Mercan, Ş. O., Barboroz, M. & Avcıkurt, C. (2020).** Turistlerin Sağlıklı Beslenme ve Diyet Danışmanlığı Hizmeti Alma Motivasyonu ile Gerçekleştirdikleri Turizm Hareketlerinde Çekici ve İtici Faktörler: Sosyal Medya Destekli Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(2), 342-357.
- Events Nova Scotia. (2021).** Marketing Your Event. https://events.novascotia.ca/sites/default/files/2021-05/EventGuide_Chapter11.pdf, E.T.: 17.01.2023.
- Evin, H. & Demiral, B. (2018).** Yerel Kalkınma ve Markalaşma. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 18-33.

- Fatanti, M. N. & Suyadnya, W. (2015).** Beyond User Gaze: How Instagram Creates Tourism Destination Brand?. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 211, 1089-1095.
- Fondevila Gascón, J. F., Marqués-Pascual, J., Muñoz González, M. & Polo López, M. (2019).** The Impact of Robotics on the Tourism Sector: The Case of Barcelona. *Harvard Deusto Business Research*, 8(1), 49-61.
- Galvez, J. C. P., Granda, M. J., López-Guzmán, T. & Coronel, J. R. (2017).** Local Gastronomy, Culture and Tourism Sustainable Cities: The Behavior of the American Tourist. *Sustainable Cities and Society*, 32, 604-612.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2022).** Cittaslow Metropol'de Sakin Başlangıç. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/cittaslow-metropol-de-sakin-baslangic/46585/156>, E.T.: 19.01.2023.
- Jasrotia, A. & Gangotia, A. (2018).** Smart Cities to Smart Tourism Destinations: A Review Paper. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 1(1), 47-56.
- Jiang, T., Gan, X., Liang, Z. & Luo, G. (2022).** AIDM: Artificial Intelligent for Digital Museum Autonomous System with Mixed Reality and Software-Driven Data Collection and Analysis. *Automated Software Engineering*, 29(22), 1-22.
- Jemielniak, D. (2019).** Wikipedia: Why is the Common Knowledge Resource Still Neglected by Academics?. *Giga Science*, 8, 1-2.
- Karabağ, Ö., Yücel, F. & İnal, M. E. (2012).** Cittaslow Movement: An Opportunity for Branding Small Towns and Economic Development in Turkey. *International Journal of Economics and Research*, 313, 64-75.
- Karakoç, H. (2019).** Halkla İlişkiler Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Türkiye'deki Büyükşehir Belediyelerinin Sosyal Medya Hesapları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kavaratzis, M. (2009).** Cities and Their Brands: Lessons from Corporate Branding. *Place Branding and Public Diplomacy*, 5(1), 26-37.
- Kim, H., So, K. K., Mihalik, B. J. & Lopes, A. P. (2021).** Millennials' Virtual Reality Experience Pre and Post-COVID-19. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 48, 200-209.
- Kotler, P. & Keller, K. L. (2007).** *Marketing Management*. (12. Edition). Praha.
- Kurtoğlu, R. (2017).** Şehir Pazarlaması ve Markalaşması Kapsamında Yozgat İlinin Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Öneriler. *Turkish Journal of Marketing*, 2(1), 1-20.
- Lin, P., Abney, K. & Bekey, G. (2011).** Robot Ethics: Mapping the Issues for Amechanized World. *Artificial Intelligence*, 175(5-6), 942-949.
- Loureiro, S. M., Guerreiro, J. & Ali, F. (2020).** 20 Years of Research on Virtual Reality and Augmented Reality in Tourism Context: A Text-Mining Approach. *Tourism Management*, 77, 1-21.
- Long, L. M. (2010).** *Culinary Tourism*. Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Maček, A., Ovin, R. & Starc-Peceny, U. (2019).** Smart Cities Marketing and Its Conceptual Grounds. *Naše Gospodarstvo/Our Economy*, 65(4), 110-116.
- McConnell, P. (2021).** Marketing the Food Festival: A How to Guide from Footfall. https://www.whatarewordsworth.co.uk/uploads/1/2/3/9/123902777/marketing_the_food_festival.pdf, E.T.: 17.01.2023.
- Opoku, R. & Hinson, R. (2006).** Online Brand Personalities: An Exploratory Analysis of Selected African Countries. *Place Branding*, 2(2), 118-129.

- Özçoban, (2019).** Konaklama Tesislerinin Şehir Pazarlamasında Sosyal Medya Kullanımı: Ankara Otellerinin Instagram Hesapları Üzerine Bir İçerik Analizi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 49, 222-236.
- Özgürel, G., Alan, R. & Bingöl, Z. (2015).** Yerel Kalkınmada Bir Araç Olarak Festivaller: Munzur Kültür ve Doğa Festivali. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(2), 113-121.
- Özgürel, G. & Avcıkurt, C. (2018).** Yavaş Yemek (Slow Food) Hareketinin Yerli Turistler (Akademisyenler) Tarafından Algılanışı. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 568-587.
- Özgürel, G. & Kılınç Şahin, S. (2021).** Turizmde Robotlaşma: Yiyecek-İçecek Sektöründe Robot Şefler ve Robot Garsonlar, *OPUS*, 11(19), 1851-1882.
- Özgürel, G. & Yılmaz, O. K. (2021).** Aşırı Turizmde Kalabalık Yönetimi: Belediyeler Tarafından Kullanılabilecek Akıllı Turizm Uygulamaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1594-1620.
- Özgürel, G., Kesgin, M. & Avcıkurt, C. (2022).** Bir Destinasyon Olarak Balıkesir İlinin Marka Kişiliği: Vikipedi İçeriklerinin Analizi. (Edt.: Altınay, L., Karatepe, O. M. & Tuna, M.). *Daha İyi Bir Dünya için Turizm*. pp.1-13. USA: M3 Publishing.
- Nelson, V. (2016).** Food and Image on the Official Visitor Site of Houston, Texas. *Journal of Destination Marketing&Management*, 5(2), 133-140.
- Peltekoglu, F. B. (2012).** Sosyal Medya Akademi. (Edt.: Kara, T. & Özgen, E.). *İletişim, Sosyal Medya, Sosyal Değişim*. ss.3-9. İstanbul: Beta.
- Petrini, C. & Padovani, G. (2011).** Slow Food Devrimi (Çev.: Ekiz, Ç.). İstanbul: Sinek Sakız Yayınevi.
- Pfefferkorn, J. (2005).** The Branding of Cities: Exploring City Branding and the Importance of Brand Image. New York: Syracuse University Press.
- Pink, S. (2008).** Sense and Sustainability: The Case of the Slow City Movement. *Local Environment*, 13(2), 95-106.
- Sağlam, M. (2019).** Kurumsal İletişimde Sosyal Medya Kullanımı: Marmara Üniversitesi Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sezgin, M. & Ünüvar, Ş. (2012).** Yavaş Şehir: Sürdürülebilirlik ve Şehir Pazarlaması Ekseninde. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Singer, P., Lemmerich, F., West, R., Zia, L., Wulczyn, E., Strohmaier, M. & Leskovec, J. (2017).** Why We Read Wikipedia. *Proceedings of the 26. International Conference on World Wide Web*, 3-7 April, Australia.
- Quan, S. & Wang, N. (2004).** Toward A Structural Model of the Tourist Experience: An Illustration from Food Experiences in Tourism. *Tourism Management*, 25, 297-305.
- Trauer, B. & Ryan, C. (2005).** Destination Image, Romance and Place Experience: An Application of Intimacy Theory in Tourism. *Tourism Management*, 26(4), 481-491.
- Ünal, A., Özgürel, G. & Çelen, O. (2022).** The Use of Visual Reality Applications In Destination Marketing: A Study On Museums. *ASR Journal*, 7(35), 244-261.
- Vega, C. & Ubbink, J. (2008).** Molecular Gastronomy: A Food Fad or Science Supporting Innovative Cuisine?. *Trends in Food Science&Technology*, 19, 372-382.

- Vikipedi. (2023).** Wikipedi Özgür Anksiklopedi: Cittaslow. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Cittaslow>, E.T.: 19.1.2023.
- Viktória, K. (2013).** International and National Models Used For Measuring Festivals' Economic Impacts. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 31-46.
- Wang, D., Park, S. & Fesenmaier, D. (2012).** The Role of Smartphones in Mediating the Tourism Experience. *Journal of Travel Research*, 51(4), 371-387.
- Zengin, B. & Genç, K. (2018).** Yavaş Şehirlerin (Citta-Slow) Pazarlanması: Göynük Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 585-599.

TURİZMDE GÜNCEL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARI

Olca Sezen Doğancı

TURİZMDE GÜNCEL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARI

Olca Sezen Doğancılı

Yayın No.: 1623
ISBN: 978-625-398-558-5
E-ISBN: 978-625-398-557-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sezen Doğancılı, Olca.

Turizmde Güncel İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları / Olca Sezen Doğancılı

1. Basım, XIV + 168 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-558-5

E-ISBN: 978-625-398-557-8

1. Turizm 2. Güncel 3. İnsan Kaynakları Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	V
TABLolar LİSTESİ	İX
ŞEKİLLER LİSTESİ	Xİ
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

Bölüm 1

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ **3** |

1.1. İnsan Kaynakları Yönetimi Gelişim Süreci.....	3
1.1.1. Personel Yönetimi.....	5
1.1.2. İnsan Kaynakları Yönetimi	6
1.1.3. Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi.....	8
1.2. İnsan Kaynakları Yönetiminin Amacı	10
1.3. İnsan Kaynakları Yönetiminin Önemi	12
1.4. İnsan Kaynakları Yönetimi İlkeleri.....	14
1.5. İnsan Kaynakları Yönetimi İşlevleri	17
1.5.1. İş Analizi ve İş Tasarımı	19
1.5.2. İnsan Kaynakları Planlaması.....	24
1.5.3. Aday Araştırma, Bulma ve İşgören Seçimi	27
1.5.4. Eğitim ve Geliştirme.....	32
1.5.5. Performans Değerlendirme	36
1.5.6. Kariyer Yönetimi	44
1.5.7. Ücret ve Ödül Yönetimi.....	47
1.5.8. İşgören Sağlığı ve İş Güvenliği	53
1.5.9. İş Hukuku ve Sendikal İlişkiler	55
1.5.10.İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi	58

2. Bölüm

TURİZMDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ61

2.1. Turizmde İnsan Kaynakları Yönetimi Amacı	61
2.2. Turizmde İnsan Kaynakları Yönetimi Önemi.....	63
2.3. Turizmde İnsan Kaynakları Yönetimi İşlevleri	66
2.3.1. Turizm İşletmelerinde İş Analizi ve İş Tasarımı	67
2.3.2. Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Planlaması.....	68
2.3.3. Turizm İşletmelerinde Aday Araştırma, Bulma ve İşgören Seçimi.....	70
2.3.4. Turizm İşletmelerinde Eğitim ve Geliştirme.....	75
2.3.5. Turizm İşletmelerinde Performans Değerlendirme	81
2.3.6. Turizm İşletmelerinde Kariyer Yönetimi.....	83
2.3.7. Turizm İşletmelerinde Ücret ve Ödül Yönetimi.....	87
2.3.8. Turizm İşletmelerinde İşgören Sağlığı ve İş Güvenliği	89
2.3.9. Turizm İşletmelerinde İş Hukuku ve Sendikal İlişkiler	93
2.3.10. Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Bilgi Sistemi	94

3. Bölüm

TURİZMDE GÜNCEL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARI..... 97

3.1. Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi	97
3.1.1. Bulut Bilişim	101
3.1.2. Yapay Zekâ	104
3.2. İnsan Kaynakları Yönetimi 4.0.....	109
3.3. Oyunlaştırma	112
3.4. Uzaktan Çalışma ve Öğrenme	117
3.5. Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi	121
3.6. Çevik İnsan Kaynakları Yönetimi	125
3.7. Yenilikçi İnsan Kaynakları Yönetimi.....	128
3.8. Engelli Dostu İnsan Kaynakları Yönetimi.....	131

KAYNAKÇA 135

KAYNAKÇA

- Abdullah, P. Y., Zeebaree, S. R., Jacksi, K. and Zeabri, R. R. (2020). An HRM system for small and medium enterprises (sme)s based on cloud computing technology. *International Journal of Research -GRANTHAALAYAH*, 8(8), 56 - 64. doi: <https://doi.org/10.29121/granthaalayah.v8.i8.2020.926>.
- Abdullah, P. Y., Zeebaree, S. R., Shukur, H. M. and Jacksi, K. (2020). HRM system using cloud computing for small and medium enterprises (SMEs). *Technology Reports of Kansai University*, 6(4), 1977-1987.
- Abualigah, A., Koburtay, T., Bourini, I., Badar, K. and Gerged, A. M. (2022). Towards sustainable development in the hospitality sector: Does green human resource management stimulate greencreativity? A moderated mediation model. *Business Strategy and the Environment*, 1-16. doi: <https://doi.org/10.1002/bse.3296>.
- Acar, S. (2022). *Örgütlerde Yeşil İnsan Kaynakları Yönetiminin Önemi*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Adekola, B. (2011). Career planning and career management as correlates for career development and job satisfaction. A case study of Nigerian bank employees. *Australian Journal of Business and Management Research*, 1(2), 100-112.
- Afshari, A., Mojahed, M. and Yusuff, R. M. (2010). Simple additive weighting approach to personnel selection problem personnel selection problem. *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 1(5), 511-515. doi: [10.7763/IJIMT.2010.V1.89](https://doi.org/10.7763/IJIMT.2010.V1.89).
- Agdelen, Z. ve Erkut, H. (2008). Firma Kurumsal ve Yönetmel Özelliklerinin İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerindeki Etkisinin Analizi. *The GAU Journal of Social and Applied Science*, 3(6), 37-55.
- Agarwala, T. (2003). Innovative human resource practices and organizational commitment: An empirical investigation. *The International Journal of Human Resource Management*, 14(2), 175-197. doi: <https://doi.org/10.1080/0958519021000029072>.
- Agarwal, N. and Kapoor, M. (2012). Human Resource Information Systems (HRIS) - Its role and importance in Business Competitiveness. *Gian Jyoti E-Journal*, 1(2).URL: <https://gjimt.com/N14.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

- Ahammad, T. (2017). Personnel management to human resource management (HRM): How HRM functions?, *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 13(9), 412-420. doi: 10.17265/1548-6583/2017.09.004.
- Ahmad, S. (2019). Human resource planning: Effective performance. *Research Journal of Humanities and Social Sciences*, 10 (4), 1120-1124. doi : 10.5958/2321-5828.2019.00184.0.
- Akbaba, A. ve Günlü, E. (2011). Otel İşletmelerinde İşgören Bulma, Seçme ve Eğitim Sürecinin Stratejik İnsan Kaynakları Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 199-227.
- Akbaş Tuna, A. ve Çelen, O. (2020). İşletmelerin İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları Üzerinde Covid-19 Pandemisinin Etkileri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(30), 2710-2759. doi:10.26466/opus.781324.
- Akbaş Tuna, A. ve Türkmendağ, Z. (2020). Covid-19 Pandemi Döneminde Uzaktan Çalışma Uygulamaları ve Çalışma Motivasyonunu Etkileyen Faktörler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 3246-3260. doi:https://doi.org/10.20491/ isarder.2020.1037.
- Akçadağ, S. ve Özdemir, E. (2005). İnsan Kaynakları Kapsamında 4 ve 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde İş Tatmini: İstanbul'da Yapılan Ampirik Bir Çalışma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 167-193.
- Akdağ, G. (2019). Performans Değerleme. Ed.: M. Tuna, *İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 330-389). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akdemir, B. (2005). Küresel Rekabet Ortamında İnsan Kaynakları Yönetiminin Değişen Rolü: Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (49), 427-455.
- Akgül, O. ve Köroğlu, A. (2020). Turist Rehberlerinde Kişisel Markalaşma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi OPUS*, 10 (16), 4350-4375. doi:10.26466/opus.693032.
- Akgündüz, Y. (2016). İş Analizi ve İş Tasarımı. Ed.: M. Tuna, *İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 54-103). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akoğlan Kozak, M. (2019). *Otel İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Örnek Olaylar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akova, O., Saruışık, M. ve Akbaba, A. (2007). Seyahat Acentalarında İşgören Bulma ve İşgören Seçme Yöntemlerine Yönelik Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* (2), 275-296.
- Aksu, B. Ç. ve Doğan, A. (2021). Çevresel Sürdürülebilirlik ve İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonlarının Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13(3), 137- 148. doi:10.52791/aksarayıibd.947200.

- Aktaş, S. C. ve Süer, S. (2022). Döngüsel Ekonomi Anlayışı ile Otel İşletmeciliği Uygulamaları: Bir Doküman Analizi Çalışması. *Journal of Academic Tourism Studies*, 3(1): 13-31. doi: <http://dx.doi.org/10.29228/jatos.57785>.
- Aktaş, Y. (2008). *Personel Güçlendirmenin İnsan Kaynakları Yönetimindeki Yeri: Bir Örnek Olay*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Al-Alawi, A. I., Mehrotra, M. M., Sanosi, S. K., Elias, H. and Althawadi, A. H. (2023). Digital transformation adoption in human resources management during Covid-19. *Arab Gulf Journal of Scientific Research*. doi: 10.1108/AGJSR-05-2022-0069.
- Alayoğlu, N. (2010). Rekabet Üstünlüğü Sağlamada İnsan Kaynakları ve Rekabet Stratejileri Uyumunun Önemi. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (17), 27-49.
- Al Hrou, S.A. and Mohamed, B. (2014). Human resource management practice tourism and hotel industry. *SHS Web of Conferences* 12 (1), 1-6. doi: 10.1051/shsconf/20141201076.
- Al-kharabsheh, S. A., Attiany, M. S., Alshawabkeh, R. O., Hamadneh, S. and Alshurideh, M. T. (2023). The impact of digital HRM on employee performance through employee motivation. *International Journal of Data and Network Science* 7(1), 275-282. doi: 10.5267/j.ijdns.2022.10.006.
- Alfandi, A. (2014). The role of the incentives and reward system in enhancing employee's performance "A case of Jordanian travel and tourism institutions". *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4(4), 326-341. doi: <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBS/v4-i4/788>.
- Aloudat, A. S. (2017). Undergraduate students' perceptions of a tour-guiding career. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 17(4), 333-344. doi:10.1080/15022250.2017.1330847.
- Alreahi, M., Bujdosó, Z., Kabil, M., Akaak, A., Benkó, K., Setioningtyas, W. and Dávid, L. (2023). Green human resources management in the hotel industry: A systematic review. *Sustainability*, 15(1), 1-25. doi:<https://doi.org/10.3390/su15010099>.
- Altarawneh, I. and Al-Shqairat, Z. (2010). Human resource information systems in Jordanian universities. *International Journal of Business and Management*, 5(10), 113-127.
- Altay, H. ve Akgül, V. (2010). Seyahat Acentaları Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyi: Hatay Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 87 - 112.
- Altınel, Ö. ve Türksoy, N. (2017). Konaklama İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği. *IV. IBANESS Congress Series – Russe / Bulgarıa*.

- Amoah, V. A. and Baum, T. (1997). Tourism education: Policy versus practice. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 9(1), 5-12.
- Anafarta, N., Sarvan, F.ve Yapıcı, N. (2008). Konaklama İşletmelerinde Kadın Yöneticilerin Cam Tavan Algısı: Antalya İlinde Bir Araştırma. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*(15), 111-137.
- Ankrah, E. and Sokro, E. (2012). Human resource information system as a strategic tool in human resource management. *Problems of Management in the 21st century* (5), 6-15. doi: 10.33225/pmc/12.05.06.
- Ank, M. (2022). E-Dönüşüm ve İstihdam. Ed.: Y. Telli Üçler, *İstihdam Üzerine Notlar ve Ekonomik Etkileri* (s. 135-147). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Armstrong, M. (2006). *A handbook of human resorurce managment practice*. United Kingdom: Kogan Page Publishers.
- Arslan, K. (2020). Eğitimde Yapay Zeka ve Uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Arulrajah, A. A., Opatha, H. and N.N.J.Nawaratne. (2015). Green human resource management practices: A review. *Sri Lankan Journal of Human Resource Management*, 5(1), 1-16. doi: 10.4038/sljhrm.v5i1.5624.
- Arunprasad, P., Dey, C., Jebli, F., Manimuthu, A. and Hathat, Z. E. (2022). Exploring the remote work challenges in the era of Covid-19 pandemic: Review and application model. *Benchmarking: An International*, 29(10), 3333-3355. doi:10.1108/BIJ-07-2021-0421.
- Asiltürk, A. (2018). İnsan Kaynakları Yönetiminin Geleceği: İK 4.0. *Journal of Awareness*, 3 (Özel Sayı), 527-544. doi:10.26809/joa.2018548665.
- Atak, M. (2006). *Yiyecek İçecek İşletmelerinde Servis Elemanlarının Hizmet İçi Eğitiminin İş Tatminine Etkisi; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Uygulaması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Atar, A. (2020). Gelenekselden Dijitale Turizm Sektörü. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1640-1654. doi:10.26677/TR1010. 2020.417.
- Atay, H. (2016). İnsan Kaynakları Yönetimine Giriş. Ed.: M. Tuna, *İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 2-53). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Atay, H. ve Çolakoğlu, Ü. (2019). İşe Oryantasyon Sürecinde Yaşanan Sorunlar: Kuşadası A Grubu Seyahat Acentaları Örneği. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 14(52), 401-432.
- Avder, E. (2002). *Türkiye'de Ücretleme Konusundaki Değişikliklerin Personel Verimliliği Üzerine Etkisi*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

- Ay, F. A., Öz, B. F. ve Öncül, M. S. (2014). Yönetimi Uygulamalarının İş Tatminine Etkisi: Kamu ve Özel Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 16(2), 45-61.
- Awang Rajip, S. N. and Salleh, A. (2021) Factors that affect the readiness of human resource management in employing people with disability: Hotel Industry in Kota Kinabalu, Sabah, Malaysia / Siti Nurahana. *E-Proceeding 8th International Conference on Public Policy and Social Science (ICoPS)*, 27 Oktober 2021.
- Aydın, A. U. (2019). *İnsan Kaynakları Yönetiminde Eğitim ve Geliştirmenin Örgütsel Körlük ve Örgütsel Sessizliğe Etkilerinde Örgütsel Öğrenmenin Araçlık Rolü: Turizm Sektöründe Bir Uygulama*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Aykaç, M. ve Balcı, B. (2016). Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Yönetimi: Tamamlayıcı Mı, İkame Mi? *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-25.
- Bagheri, J. (2016). Overlaps between human resources' strategic planning and strategic management tools in public organizations. *Procedia - Social and Behavioral Science*(230), 430 - 438. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.09.054>.
- Bagri, S. C., Babu, S. and Kukreti, M. (2010). Human resource practices in hotels A study from the tourist state of Utrakhand, India. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 9, 286-299. doi: <https://doi.org/10.1080/15332841003749227>.
- Bağcı, E. ve İçöz, O. (2019). Z ve Alfa Kuşağı ile Dijitalleşen Turizm. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 232-256. doi: <https://doi.org/10.32572/guntad.578926>.
- Bakan, H. (2014). Konaklama İşletmelerinde Personel Planlamasına Yönelik Bir Model Önerisi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 51 (595), 73-94.
- Balezentis, A., Balezentis, T. and Brauers, W. K. (2012). Personnel selection based on computing with words and fuzzy Multimoora. *Expert Systems with Applications* 39(9), 7961-7967. doi: <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2012.01.100>.
- Bartlett, K. R., Johnson, K. R. and Schneider, I. E. (2016). Comparing strategic human resource development approaches for tourism and hospitality workforce planning. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 15(4), 440-461. doi: <https://doi.org/10.1080/15332845.2016.1148569>.
- Bartoli, E., Elmi, B., Pascuzzi, D. and Smorti, A. (2018). Gamification in tourism. *Psychology and Behavioral Science International Journal* 8(3), 93-95. doi:10.19080/PBSIJ.2018.08.555740.
- Baum, T. (2007). Human resources in tourism: Still waiting for change. *Tourism Management* (28), 1383-1399. doi: [doi:10.1016/j.tourman.2007.04.005](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.04.005).

- Baum, T. (2018). Sustainable human resource management as a driver in tourism policy and planning: A serious sin of omission? *Journal of Sustainable Tourism*, 26(6), 873-889. doi: <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1423318>.
- Başbuğ, G. ve Ünsal, P. (2009). Kurulacak Bir Performans Değerlendirme Sistemi Hakkında Akademik Personelin Görüşleri: Bir Kamu Üniversitesinde Yürütülen Anket Çalışması. *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi* 29, 1-24.
- Başer, M. Y. ve Olcay, A. (2022). Akıllı Turizmde Yapay Zekâ Teknolojisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(3), 1795-1817. doi: <https://doi.org/10.21547/jss.1084783>.
- Bayar, M. (2019). *İnsan Kaynakları Yönetiminde Personelin Hizmetiçi Eğitimi ve Motivasyonun Performans Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Ankara İlindeki Özel Sağlık Kurumlarında Bir Uygulama*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Bayat, B. (2008). İnsan Kaynakları Yönetiminin Stratejik Niteliği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 67-91.
- Bayraktaroğlu, S., Aras, M. ve Aras, M. (2018). Çalışanlarda İş Güvenliği ve İş Kazası Algısı: Mavi Yakalılar Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 1-15.
- Becherel, L. and Cooper, C. (2002). The impact of globalisation on human resource management in the tourism sector. *Tourism Recreation Research*, 27(1), 1-12. doi: <https://doi.org/10.1080/02508281.2002.11081351>.
- Beerbaum, D. O. (2023). Agile Strategy – Achieving Sustainable Advantage, *SSRN*, 1-23. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4397403. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4397403>.
- Bekar, A. ve Kılıç, B. (2015). Hizmet Kalitesi Memnuniyet İlişkisi: Üniversite Kampüsünde Faaliyet Gösteren Yiyecek İçecek İşletmelerinde Karşılaştırmalı Bir Uygulama. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* (34), 1-23.
- Bekiş, T., Bayram, A. ve Şeker, M. (2013). Kurumsal İtibarın İşgören Performansı Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(2), 19-27.
- Benli, A. ve Şahin, L. (2004). İnsan Kaynakları Yönetiminde İşgören Bulma ve Seçme: Çınar Hotel Uygulaması. *Bilgi Dergisi* (8), 113-124.
- Bingöl, D. (2003). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Boxall, P. (2011). *Strategy and human resource management 3rd edition*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bozkurt, H. (2010). *Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi Kapsamında İşgören Devrinin ve İşgören Devir Maliyetlerinin Hesaplanması Antalya Yöresinde Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

- Bozkurt Uzan, Ş. ve Sevimli, Y. (2020). Gastronomideki Robotik Uygulamalar ve Yapay Zeka. *Tourism and Recreation*, 2(2), 46-58.
- Budak, G. (2008). *Yetkinliğe Dayalı İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Budak, G., Arpacı, S. Ç. ve Tolay, E. (2017). Performansa ve Yetkinliğe Dayalı Ücret Ve Ödül Yönetimi Arasındaki Bağlantılar. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 15-34. doi: 10.25287/ohuüibf.336790.
- Burke, R. J. (2018). Human Resource management in the hospitality and tourism sector. Eds.: R. J. Burke ve J. C. Hughes, *Handbook off HRM in the Tourism and Hospitality Industries* (s. 3-40). Edward Elgar Publishing, Cheltenham UK, Northampton, USA.
- Can, H., Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2016). *Kamu ve Özel Kesimde İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ceryan, Y. (2017). *İşletmelerde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Yenilik İlişkisinin Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarında İncelenmesi: Marmara Bölgesinde Ampirik Bir Uygulama*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Chakraborty, A. R. and Mansor, N. N. (2013). Adoption of human resource information system: A theoretical analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(75), 473-478. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.04.051>.
- Chan, S. H. and Kuok, O. M. (2011). A study of human resources recruitment, selection, and retention issues in the hospitality and tourism industry in Macau. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 10 (4), 421-441. doi: <https://doi.org/10.1080/15332845.2011.588579>.
- Chatzi, K. (2022). Strategic Human Resource Management (shrm) -crucial in the crisis. *Public Policy.bg*. 13 (3), 12-20.
- Cheng, X., Xue, T. and BoYang. (2023). A digital transformation approach in hospitality and tourism research. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. doi:10.1108/IJCHM-06-2022-0679.
- Cheng, Q., Vasudevan, A., Sam, T.H., Wider, W., Senathirajah, A.R.S., Nagaraj, S. and Ruiteng, X. (2023). The influence of SHRM on job performance and the mediating roles of Chinese Government Policies on insurance company in China-A Pilot study. *Resmilitaris* 13(2), 1824-1840.
- Chowdhury, A. H., Hoque, N. and Mawla, M. M. (2019). Human resource management from Islamic perspective. *Bangladesh Journal of Islamic Thought*, 7(10), 19-35.

- Conte, J. M., Dean, M. A., Ringenbach, K. L., K., S. K. and Landy, F. J. (2005). The relationship between work attitudes and job analysis ratings: Do rating scale type and task discretion matter?, *Human Performance*, 18(1), 1-21. doi: https://doi.org/10.1207/s15327043hup1801_1.
- Çabuk, S. (2005). *Otel İşletmelerinde İşgören Seçimi ve Bir Alan Çalışması*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Çağatay, A. ve İrkülata, E. (2021). Dünyada Gelişen İnsan Kaynakları Uygulamaları: Covid-19 Temelli Yaklaşım. *Journal of Business in The Digital Age*, 4(2), 146-164. doi:10.46238/jobda.1000845.
- Çakır, O. ve Aybaş, A. (2019). Yiyecek İçecek Sektörü Çalışanlarının Algıladıkları Ödül Tatmininin İş Memnuniyeti. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(1), 71-84. doi: 10.21325/jotags.2019.354.
- Çalli, L. ve Çalli, B. A. (2021). Hizmet Sektöründe Dijital Dönüşüm: Yapay Zeka ve Robot Teknolojileri. Ed.: G. Koca ve Ö. Eğilmez, *Dijital Dönüşüm ve İşletmecilik*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Çark, Ö. (2021). Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi: Alan Yazın İncelemesi. Ed.: U. Karadavut, H. Şimşek ve M. Aslan, *Toplum 5.0.'a Doğru Sürdürülebilirlik* (s. 253-278). Çanakkale: Holistence Yayıncılık .
- Çark, Ö. ve Akyürek, S. (2021). Bulut Bilişim Teknolojisinin İşletmeler Açısından Önemi ve Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi. *International European Journal of Managerial Research Dergisi (EUJMR)*, 5(8), 72-91.
- Çatır, O. ve Karaçor, M. (2016). İnsan Kaynaklarında Kariyer Planlama: Turizm Öğrencileri Üzerinde Bir Alan Araştırması. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*(1), 201-220.
- Çavdar, H. ve Çavdar, M. (2010). İşletmelerde İşgören Bulma ve Seçme Aşamaları. *Journal of Naval Science and Engineering*, 6(1), 79-93.
- Çavuş, Ö. H. ve Akkuş, G. (2015). Turizm Sektöründe İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarının Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 1194-1202.
- Çelik, K. (2021). Bulut Bilişim Teknolojileri. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 436-450. doi:10.47129/bartiniibf.1019898.
- Çelik, A. ve Altıntaş, V. (2017). İşgören Bulma ve Seçiminde Cinsiyet Ayrımcılığının Etkisi: İzmir'deki A Grubu Seyahat Acentalarına Yönelik Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(1), 90-107.
- Çelik Uğuz, S. ve Topbaş, F. (2016). Turizmde Kadın İstihdamı ve Ücret Ayrımcılığı: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 27(1), 62-78. doi: <https://doi.org/10.17123/atad.vol27iss10004>.

- Çelikci, M. E. ve Nas, Z. (2020). Konaklama İşletmelerinde, İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları: Van-Bitlis Örneği. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 7-23.
- Çelikten, M. (2005). Neden İş Analizi Yapılmadı? *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18(1), 127-135. http://sbedergi.erciyes.edu.tr/sayi_18/o8_celikten.pdf (Erişim Tarihi: 05.04.2021).
- Çevik Tekin, İ. (2022). *Yenilikçi İnsan Kaynakları Uygulamaları ve Örgütsel İnovasyon:Teori, Örnek Olay ve Öneriler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çiçek, Ö. ve Oçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye’de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi. *Emek ve Toplum Dergisi* 5(11), 106-129.
- Çiftçiöğlü, B. A., Mutlu, M. ve Katırcıoğlu, S. (2019). Endüstri 4.0 ve İnsan Kaynakları Yönetiminin İlişkisi. *Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 31-53.
- Çiftydıldız, K., İslamoğlu, E. ve Özdemir, Y. (2017). İnsan Kaynakları Bilgi Sistemlerinin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 12(2), 99-122.
- Darvishmotevali, M. and Altınay, L. (2022). Green HRM, environmental awareness and green behaviors: The moderating role of servant leadership. *Tourism Management*(88), 1-12. doi:<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2021.104401>.
- Davidson, P., Tsakissiris, J. and Guo, Y. (2017). A systems model comparing Australian and Chinese HRM education. *Business Management Special Issue*, 10(1), 31-40.
- Demir, A. Z. (2016). Hava Taşımacılık Sektörü, İstanbul Yeni Havalimanı ve İnsan Kaynağı Planlama İhtiyacı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(25), 79-94. doi: 10.16992/ASOS.1099.
- Demir, Ç. (2021). Konaklama İşletmelerinin İş Süreçlerinde Yapay Zekâ Teknolojileri ve Akıllı Otel Uygulamaları: Avantajlar ve Dezavantajlar. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(1), 203-219. doi:10.21325/jotags.2021.785.
- Demir, İ. K. ve Ersoy, Y. (2022). Endüstri 4.0 ve Lojistik Faaliyetlerin Gelişimi: Lojistik 4.0. Ed.: M. Daştan ve S. K. Kayserili, *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Teorik ve Ampirik Çalışmalar* (s. 121-134). Ankara: Fenomen Yayıncılık.
- Demir, R. ve Acar, A. C. (2014). İş Ahlakı Açısından Ücret Yönetimi Sistemi. *İş Ahlakı Dergisi*, 7(1), 95-148. doi: 10.12711/tjbe.2014.7.1.0145.
- Demir, S. ve Yaşar, F. (2018). Ödül Yönetiminin İşgücü Atıklığı Üzerine Etkisi: Kahramanmaraş İli Tekstil Sektöründe Bir Araştırma. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 705-719.
- Demir, Y. (2006). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Performans Değerlendirme Yöntemlerinin İncelenmesi, Güven Sigorta T.A.Ş. İçin Karşılaştırmalı Bir Model*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmış Doktora Tezi, Konya.

- Demirbulat, Ö. G. ve Bozok, D. (2015). Presenteeism (İşte Varolamama) ile Yaşam Doyumu, Fiziksel ve Ruhsal İyi Halinin Etkileşimine Yönelik Seyahat Acentası İşgörenleri Üzerinde Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(27), 7-13. doi: <https://doi.org/10.18493/kmusekad.44589>.
- Demirçivi, B. M. (2016). Kariyer Yönetimi. Ed.: M. Tuna, *İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 390-462). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demirtaş, Ö. (2013). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Örgütsel İnovasyon. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 35(2), 261-290.
- Deniz, M. ve Ünal, A. (2007). İnsan Kaynaklarının Bir Fonksiyonu Olarak Örgütsel Kariyer Yönetimi ve Bir Uygulama. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 2(2), 101-119.
- Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R. and Nacke, L. (2011). From game design elements to gamefulness: Defining gamification. *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference: Envisioning Future Media Environments*, (s. 9-15). doi:<https://doi.org/10.1145/2181037.2181040>.
- Diktaş, M. ve Tekin, M. (2021). Pazarlama 4.0 Sürecinde Turizmde Oyunlaştırma: Kavramsal Çerçeve ve Güncel Uygulamalar. *Turizmde Geleceği Anlamak: Akıllı Turizm, Hazırlıklar ve Çözümler Kongresi (25-27 Haziran 2021)*. Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları: 35.
- Donnelly, R. and Johns, J. (2021). Recontextualising remote working and its HRM in the digital economy: An integrated framework for theory and practice. *The International Journal of Human Resource Management*, 32(1), 84-105. doi:10.1080/09585192.2020.1737834.
- Doving, E. and Nordhaug, O. (2010). Investing in human resource planning: An international study. *Management Revue*, 21(3), 292-307.
- Dönmez, B. ve Birdir, K. (2007). İş Doyumu ve Seyahat Acentalarında Çalışan Personelin İş Doyumunun Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 87-104.
- Dülgeroğlu, O. (2021). Turizmde Dijitalleşme: Akıllı Turizm Uygulamaları, Dijital Turizm. *Turizm ve İşletmecilik Dergisi*, 2(5), 01-15. doi:<https://doi.org/10.29329/jtm.2021.421.1>.
- Easa, N. F. and Orta, H. E. (2021). HRM practices and innovation: An empirical systematic review empirical systematic review. *International Journal of Disruptive Innovation in Government*, 1(1), 12-35. doi:10.1108/IJDIG-11-2019-0005.
- Emeksiz, M. (2000). Otel işletmelerinde içsel ve Dışsal Bilgi Sistemleri: Beş Yıldızlı Uluslararası Bir Zincir Otelin Dışsal Bilgi Sistemleri ile iletişiminin incelenmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 11, 34-43.

- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2009). URL: <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/#:~:text=S%C3%B6zleşme%20Birle%C5%9Fmi%20Milletler%20Genel%20Kurulu,30%20Mart%202007%20tarihinde%20imzalam%20C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>. (Erişim Tarihi: 10.04.2023).
- Erarslan, D., Deniz, N., Yıldırım, H. ve İnel, M. N. (2013). İşe Alım Sürecinde İç Kaynaklardan Yararlanma Politikasının Çalışanların Örgüte Bağlılığı Üzerindeki Etkisi. *Öneri Dergisi*, 10(39), 11-21.
- Erbaşı, A. (2021). Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlaması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi - KAÜİİBFD*, 12(23), 247-262.
- Ercan, F. (2020). Turizm Pazarlamasında Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanımı ve Uygulama Örnekleri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2), 394-410.
- Erdem, B. (2004). Otel İşletmelerinde İnsan Kaynakları Planlamasının Yeri ve Önemi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(11), 35-54.
- Erdem, B. ve Gezen, T. (2014). Turizm İşletmelerine Yönelik İş İlanlarının İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(21), 19-42. doi: <https://doi.org/10.11122/ijmeh.2014.10.21.425>.
- Erdem, B. (2016). Temin, Seçim ve İşe Alma. Ed.: M. Tuna, *İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 160-237). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erdem, B. ve Tokmak, C. (2015). Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Planlaması. Ed.: E. Pelit, *Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 131-200). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erdil, O., Alpkın, L. H. ve Biber, L. (2004). İnsan Kaynakları Uygulamalarıyla Örgütsel Performans Arasındaki İlişkileri Araştırmaya Yönelik Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 101-122.
- Eren, R. (2019). Yiyecek İçecek Müdürlüğünün Kariyer Basamakları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(1), 169-184. doi: [10.21325/jotags.2019.358](https://doi.org/10.21325/jotags.2019.358).
- Eren Gümüştekin, G. ve Gültekin, F. (2009). Stres Kaynaklarının Kariyer Yönetimine Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(23), 147-158.
- Ergin, G. (2009). *Çalışanların Ücretlendirilmesi: Sağlık Kurumlarında Çalışanların Ücret Sistemini Değerlendirmelerine İlişkin Bir Araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Ertaş, Ç. (2018). Turizm İşletmelerinin Nitelikli Çalışan Sıkıntısındaki Payı: İş İlanları Üzerinden Bir İnceleme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(30), 1143-1172. doi: <http://dx.doi.org/10.14520/adyusbd.437688>.

- Ertürk, M. (2011). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları, İşletme - Ekonomi Dizisi 1. Baskı.
- Eryiğit, A. L., Vilela, L. F. and Moscoso, S. (2015). Work analysis for personnel selection. Ed.: I. A. J.Oostrom, *Employee recruitment, selection a assessment*. Publisher: Psychology Press.
- Eryiğit, N. (2007). *Örgütsel Kariyer Planlama Sürecinde İnsan Kaynakları Yönetiminin Yetkinliği*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Farndale, E., Hope-Hailey, V. and Kelliher, C. (2011). High commitment performance management: The roles of justice and trust. *Personnel Review*, 40(1), 5-23.
- Ferris, G. R., Munyon, T. P., Basik, K. and Buckley, M. R. (2008). The performance evaluation context: Social, emotional, cognitive, political, and relationship components. *Human Resource Management Review*(18), 146-163.
- Fominiene, V. and Svagzdiene, B. (2017). Future Professionals' perception of career in tourism sector - the challenges of human resource management. *Transformations in Business & Economics*, 16(1), 211-222.
- Gabriel, M. and Pessl, E. (2016). Industry 4.0 and sustainability impacts: Critical discussion of sustainability aspects with a special focus on future of work and ecological consequences. *Annals of Faculty Engineering Hunedoara International Journal of Engineering*, 14(2), 131-136.
- Gajić, T., Durica, N. and Tomić, D. (2011). Quality of human resources as a key factor of success in tourism market-survey conducted in hotels in Novi Sad. *African Journal of Marketing Management*, 3(7), 139-148.
- Garipağaoğlu Uğur, N. ve Akova, O. (2021). Turizmde Bir Pazarlama Aracı Olarak Oyunlaştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(3), 597-613. doi : 10.14230/johut1066.
- Gavcar, E., Bulut, Z. A. ve Engin, K. (2006). Konaklama İşletmelerinde Uygulanan Performans Değerleme Sistemleri ve Uygulama Alanları (Mugla İli Örneği). *Yönetim ve Ekonomi*, 13(2), 31-45.
- Gigauri, I. (2020). Remote working concerns during the Covid-19 pandemic. *International Journal of Social Science and Economic Research*, 5(10), 2803-2818. doi:10.46609/IJSSER.2020.v05i10.005.
- Girisha M. C. and Nagendrababu, K. (2014). E human resource management (E HRM): A growing role in organizations. *International Journal of Management Studies*, 6(1 (5)), 98-104. doi:http://dx.doi.org/10.18843/ijms/v6i1(5)/11.
- Giritlioğlu, İ. (2010). Otel Mutfaklarında Çalışan Personelin Sektörde Kariyer Düşüncelerinin Ortaya Konulmasına Yönelik Bir Araştırma. *Sosyal Gelişim Dergisi*, 1(1), 111-124.

- Goldsmith, A., Nickson, D., Sloan, D. and Wood, R. C. (1997). *Human Resource Management for Hospitality Services*. Thomson Learning.
- Gökalp, E. and Eren, E. (2016). Akıllı Teknolojilerin Turizm ve Otelcilik Sektöründe Uygulanması. Ed.: V. Tecim, Ç. Tarhan ve C. Aydın, *Smart Technology & Smart Management: Akıllı Teknoloji & Akıllı Yönetim* (s. 278-287). İzmir: Gülermat Matbaacılık.
- Gökhan, S. ve Özmen, Ö. N. (2022). Dijitalleşen İK ve İK Uzmanlarının Dijitalleşme Algıları: Nitel Bir Araştırma. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı* (4-5 Temmuz 2022) (s. 38-48). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Göksu, N. ve Öz, B. (2008). Etkin Ücret Yönetiminin İşletmeye Sağlayacağı Yararlar Konusunda İşgören Algılamaları: Bir Alan Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(20), 419-436.
- Gözen, E. (2016). İşveren Markası Yönetimi Sürecinde İşe Alım Öncesi Dönem ve İşgören Seçimi: Kavramsal Bir Değerlendirme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 56-74.
- Gruescu, R., Nanu, R. and Pirvu, G. (2008). Human resource management in the tourism industry. *Bulletin UASVM, Horticulture*, 65(2), 168-173.
- Gröschl, S. (2007), An exploration of HR policies and practices affecting the integration of persons with disabilities in the hotel industry in major Canadian tourism destinations, *International Journal of Hospitality Management* 26 (3), 666-686. doi: 10.1016/j.ijhm.2006.05.007.
- Gubán, M. and Kovács, G. (2017). Industry 4.0 Conception. *Acta Technica Corviniensis - Bulletin of Engineering*, 10, 111-114.
- Guo, Y. (2018). An interview with human resource manager. *Research in Economics and Management*, 3(2), 142-144.
- Gül Özdoğan, Y. ve Çolakoğlu O.E. (2018). Otel İşletmelerinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları: Kuşadası Örneği, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 2 (2), 76-91, doi: 10.30625/ijctr.481518.
- Gümüş, B. (2005). *İş Analizinin İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Önemi ve Diğer İnsan Kaynakları Fonksiyonları İle Olan İlişkisi*: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Gümüş, S., Arı, M. ve Bakırtaş, H. (2010). Otel İşletmelerinde Personel Seçimi: Bursa İlinde Bir Uygulama. *MYO-ÖS 2010- Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu 21-22 Ekim 2010*. Düzce.
- Gültekin, Z. (2021). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Bankaların İnsan Kaynakları Stratejilerinin İçerik Analizi İle Belirlenmesi. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 15-30.

- Gün, G. ve Demir, N. (2017). Örgüt Kültürü Tiplerinin Kariyer Yönetim Uygulamalarına Etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(25), 349-389.
- Güney, K. (2019). *Seyahat Acentası Çalışanlarının Serbest Zaman Doyumları İle İş ve Yaşam Doyumlarının Etkileşimi*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Güney, S. (2017). *Yönetim ve Organizasyon El Kitabı*. Ankara : Nobel Akademik Yayıncılık.
- Günsel, A. ve Pelenk, S. E. (2017). Yenilikçi İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Yenilik Odaklı Bir Kültür Oluşturmadaki Rolü. *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 1(2), 57-68.
- Gürbüz, S. (2011). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Örgütsel Bağlılığa ve İş Tatminine Etkisi:İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 397-418.
- Gürbüz, S. (2019). *İnsan Kaynakları Yönetimi Teori, Araştırma ve Uygulama*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Gürbüz, S. ve Bekmezci, M. (2012). İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Bilgi İşçilerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Duygusal Bağlılığın Aracılık ve Düzenleyicilik Rolü. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 41(2), 189-213.
- Güven, B. (2014). *İş Güvenliği ve İşgören Sağlığı Kültürü ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Hadjielias, E., Christofi, M., Christou, P. and Drotarova, M. H. (2022). Digitalization, agility, and customer value in tourism. *Technological Forecasting & Social Change*, 175, 1-15. doi:<https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121334>.
- Hartog, D. N., Boselie, P. and Paauwe, J. (2004). Performance management: A model and research Agenda. *Applied Psychology: An International Review*, 53(4), 556 -569.
- Hasan, A. j., Fraij, J. and Várallyai, L. (2021). The role of agile management in HRM Environment change. *Journal of Agricultural Informatics*, 12(2), 37-45. doi:[10.17700/jai.2021.12.2.606](https://doi.org/10.17700/jai.2021.12.2.606).
- Hassannia, R., Rezapouraghdam, H. and Darvishmotevali, M. (2016). An exploratory investigation of the HRM practices in restaurant sector: The case of Famagusta. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(3), 13-24. doi:[10.21325/jotags.2016.39](https://doi.org/10.21325/jotags.2016.39).
- Hayes, D. K. and Ninemeier, J. D. (2009). *Human Resources Management in the Hospitality Industry*. Canada: John Wiley & Sons. ISBN:978-0-470-08480-9.

- He, J., Morrison, A. M. and Zhang, H. (2019). Improving millennial employee well-being and task performance in the hospitality industry: The interactive effects of HRM and Responsible Leadership. *Sustainability*, 11,4410, 1-19. doi: 4410. 10.3390/su11164410.
- Hecklaua, F., Galeitzkea, M., Flachsa, S. and Kohl, H. (2016). Holistic Approach for human resource management in Industry 4.0. *Procedia CIRP* 54, 1-6. doi:https://doi.org/10.1016/j.procir.2016.05.102.
- Heilmann, P., Forsten-Astikainen, R. and Kultalahti, S. (2020). Agile HRM practices of SMEs. *Journal of Small Business Management*, 58(6), 1291-1306. doi: https://doi.org/10.1111/jsbm.12483.
- Helvacı, M. A. (2002). Performans Yönetimi Sürecinde Performans Değerlendirmenin Önemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2), 155-169.
- Henry, E. (1959). *The Development of personnel management in the United States*, Business History Review 33 (3); (p. 345 - 364). Cambridge University Press: 24 July 2012, Boston.
- Hermawan, Y. (2019). The capacity building of human resources management on Bejiharjo tourism village in Industrial Revolution 4.0. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 382, 488-490. doi: 10.2991/icet-19.2019.124.
- Hernández-Perlines, F., AntonioAriza-Montes, Han, H. and Law, R. (2019). Innovative capacity, quality certification and performance in the hotel sector. *International Journal of Hospitality Management*(82), 220-230. doi: https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2019.04.027.
- Huang, A., Chao, Y., Velasco, E. d., Bilgihan, A. and Wei, W. (2022). When artificial intelligence meets the hospitality and tourism industry: An assessment framework to inform theory and management. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 5(5), 1080-1100. doi:10.1108/JHTI-01-2021-0021.
- Hui, R.T.Y, Tsui, B. and Tavitiyaman, P. (2020). Disability employment in the hotel industry: Evidence from the employees' perspective. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 20, 127-145. doi: 10.1080/15332845.2020.1763757.
- Ilgaz Yıldırım, B. ve Güzel, Ö. (2019). Seyahat Acentelerinin Turist Rehberi Seçim Kriterlerinin Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(1), 69 - 81. doi: https://doi.org/10.17123/atad.580649.
- Ilgaz Yıldırım, B., Uysal, F. ve Ilgaz, A. (2019). Havayolu İşletmelerinde Personel Seçimi: Aras Yöntemi İle Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(33), 219-231.

- Imperatori, B., Bissola, R., Butera, F. and Bodega, D. (2020). Work and HRM in the 4.0 era: Insights and research directions. *Studi Organizzativi* 2, 9-26. doi:10.3280/SO2019-002001.
- Imran, R., Majeed, M. and Ayub, A. (2015). Impact of organizational justice, job security and job satisfaction on organizational productivity. *Journal of Economics, Business and Management*, 3(9), 840-845. doi:10.7763/JOEBM.2015.V3.295.
- Ismanu, S. and Kusmintarti, A. (2019). Innovation and firm performance of small and medium enterprises. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 8(2), 312-323.
- Işık, C., Akoğul, E., Taş, S., Uyrun, A., Hajiyeva, T., Turan, B. ve Dırbo, A. (2018). Turizm ve İnovasyon İlişkisi: Literatür Taraması. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 34-74.
- Işık, C., Keskin, G. ve Serçoğlu, N. (2015). Turizm Sektöründe Nitelikli İşgücü Açığına Yenilikçi Yaklaşım: Kapadokya Örneği. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 4(2), 27-48.
- Işık, V. (2009). Endüstri İlişkilerinin Yeni Yüzü İnsan Kaynakları Yönetimi: Emegi Örgütsüzleştirme Stratejisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(3), 147 - 176.
- Ivanov, S. and Webster, C. (21 October 2017). Adoption of robots, artificial intelligence and service automation by travel, tourism and hospitality companies – A cost-benefit analysis. *International Scientific Conference “Contemporary tourism – traditions and innovations”*. Sofia University.
- Izverciana, M., Radua, A., Ivascua, L. and Ardelean, B.O. (2014). The impact of human resources and total quality management on the enterprise. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(124), 27 – 33. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.02.456>.
- İbiş, S. (2019). Turizm Endüstrisinde Robotlaşma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 403-420. doi:10.26677/TR1010.2019.169.
- İlhan, M. N., Gözükara, M. G. ve Aksu, E. (2017). Turizm Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği İle İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 1-8.
- İlhan, Ü. D. (2020). Covid-19 ile Mücadelede İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarında İhtiyaç Duyulan Aksiyonların Belirlenmesine Yönelik Örgütsel Müdahale Yöntemi Önerisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences (Special Issue)*, 288-307. doi: <https://doi.org/10.21547/jss.782458>.
- İnce, C. ve Gençay, İ.C. (2017). İşgören Motivasyonu Sağlamada Kullanılan Araçlar: Uludağ Kış Otellerinde Bir Araştırma. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi* 2(2), 112-126.

- İnce, C. ve Bulut, Y. (2016). Otel İşletmelerinde İşgören Seçimini Etkileyen Faktörler Ankara Otelleri Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(32), 129-147.
- İplik, F. N. (2004). Dört ve Beş Yıldızlı Otel işletmelerinde Çalışan Personelin Performans Değerlendirme Faaliyetleri: Çukurova Bölgesi Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 195-205.
- İrmiş, A. ve Bayrak, S. (2001). İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Kariyer Yönetimi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 177-186.
- İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (2012). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/15.6331.pdf> (Erişim Tarihi: 24.02.2021).
- Jabeen, F., Zaidi, S. A. and Dhaheri, M. H. (2022). Automation and artificial intelligence in hospitality and tourism. *Tourism Review*, 77(4), 1043-1061. doi:10.1108/TR-09-2019-0360.
- Jackson, S. E. and Schuler, R. S. (1995). Understanding human resource management in the context of organizations and their environments. *Annual Reviews* 46, 237-264.
- Jawabreh, O., Shniekat, N., Saleh, M. and Ali, B. (2022). The strategic deployment of information systems attributes and financial performance in the hospitality industry, *Information Sciences Letters* 11(5), 1419-1426. doi: p://dx.doi.org/10.18576/isl/110510.
- Jiang, B. and Tribe, J. (2009). 'Tourism jobs – short lived professions': Student attitudes towards tourism careers in China. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, 8(1), 4-19.
- Jime´ nez-Jime´ nez, D. and Sanz-Valle, R. (2005). Innovation and human resource management fit: An empirical study. *International Journal of Manpower* 16(4), 364-381. doi: 10.1108/01437720510609555.
- Jing, H. (2009). Application of fuzzy data mining algorithm in performance evaluation of human. *International Forum on Computer Science-Technology and Applications* 1(1), 343-346. doi: 10.1109/IFCSTA.2009.90.
- Jotaba, M.N., Fernandes, C.I., Gunkel, M. and Kraus, S. (2022). Innovation and human resource management: A systematic literature review. *European Journal of Innovation Management* 25(6), 1-18. doi: 10.1108/EJIM-07-2021-0330.
- Kabii, F., Okello, M. M. and Kipruto, N. (2017). Effects of tour guides training on their performance in Kenya. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 5(6), 233-250.
- Kağınçioğlu, D. (2001). İnsan Kaynakları Yönetimi ve Değişen Endüstri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 13-42.

- Kahyaoglu, M. ve Arıkan, E. (2017). Otel İşletmelerinde Erteleme Davranışının Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: Alanya Örneği. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 13(24), 79-92.
- Kalenderoğlu, F. N. (2007). *360 Derece Performans Değerlendirme Sistemi ve Bir İşletmedeki*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Kalugina, E. and Shvydun, S. (2014). An effective personnel selection model. *Procedia Computer Science* 31, 1102 - 1106.
- Kambur, E. (2022). Yapay Zeka Çağında İnsan Kaynakları Yönetimi Konusunda Yazılmış Türkçe Makaleler Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(48), 139-152. doi: 10.30794/pausbed.872606.
- Kanten, S. (2012). Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 191-205.
- Kapan, K. ve Üncel, R. (2020). Gelişen Web Teknolojilerinin (Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0) Türkiye Turizmine Etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 276-289.
- Karaca, S. ve Esen, E. (2019). İş Yeri İnovasyonunun Bir Örneği Olarak Uzaktan Çalışmanın İş-Yaşam Dengesine Etkisi: Çalışan Anneler Üzerine Bir Araştırma. *International Social Innovation Congress* (16-17 October 2019), 11-22. İstanbul.
- Karacan, E. ve Erdoğan, Ö. N. (2011). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğine İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonları Açısından Çözümsel Bir Yaklaşım. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 102-116.
- Karacaoğlu, K. (2013). *İşgören Temini ve Seçimi, İnsan Kaynakları Yönetimi*, Ed.: O. Erdil ve H. Özutku (s.168-195). İstanbul: Lisans Yayıncılık,
- Karadal, H. ve Merdan, E. (2020). İşgören Seçimi: Nitel Bir Örnek Olay Çalışması, *2020 International CEO Communication, Economics, Organization & Social Sciences Congress*, 655- 664. Bosnia Herzegovina / Gorajde.
- Karakan, H. İ. (2015). Turizm İşletmelerinde İş Analizi. Ed.: E. Pelit, *Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 201-238). Ankara: Grafiker Yayınevi.
- Karmoker, K., Zannat, T. and Roy, B. (2020). Can green HRM practices influence hotel employees' green behavior? Evidence from Khulna City hospitality industry, Bangladesh. *International Journal of Human Resource Studies*, 10(4), 149-167. doi:https://doi.org/10.5296/ijhrs.v10i4.17641.
- Kavurmacı, A. ve Demirdelen, D. (2015). Turizm Sektöründe İşçi Sağlığı ve Çalışan Güvenliği. Ed.: M. A. Çukurçayır, A. Başoda, Ş. Ünüvar, M. Sağır, M. Çiçekdağı, ve S. Büyükipekçi (s. 26-38). *I. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi: Güncel Konular, Eğilimler ve Göstergeler*.

- Kaya, İ. (2009). Otel İşletmelerinde Kullanılan Bilgi-İletişim Teknolojilerinin İşletmenin Farklı Boyutlarında Yarattığı Değişimler, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 25-46.
- Kaya, İ. (2012). Türk Turizm Sektöründe İstihdamın Temel Özelliklerinin ve Sorunlarının Ücretli Çalışanlar Açısından Coğrafi Bölgelere Göre Analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(28), 241-257.
- Kayır, A. G. (2020). *Otel İşletmelerinde Yenilikçilik Algısı ve Çalışan Enerjisinin Üretkenlik Karşıtı Davranışlara Etkisi: Pamukkale Örneği*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.
- Kazak, A. N., Chetyrbok, P. V. and Oleinikov, N. N. (2020). Artificial intelligence in the tourism sphere. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*. 421 (4), 1-6. doi:10.1088/1755-1315/421/4/042020.
- Kelemenis, A. ve Askounis, D. (2010). A new TOPSIS-based multi-criteria approach to personnel selection. *Expert Systems with Applications*(37), 4999-5008.
- Keleş, Y. (2015). İnsan Kaynakları Yönetimine Giriş. Ed.: E. Pelit, *Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 1-60). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kerse, G. (2019). İş Becerikliliği (Job Craftung). Ed.: C. N. Karabey ve G. Kerse, *Örgütsel Davranış Düzleminde Güncel Kavramlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kerse, G., Maden, Ş. ve Tartan Selçuk, E. (2021). Yeşil Dönüştürücü Liderlik, Yeşil İçsel Motivasyon ve Çalışanın Yeşil Davranışı: Ölçek Uyarlama ve İlişki Tespiti. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 1574-1591. doi:https://doi.org/10.20491/isarder.2021.1216.
- Khera, S. N. and Gulati, M. K. (2012). Human resource information system and its impact on human resource planning: A perceptual analysis of information technology companies. *IOSR Journal of Business and Management (IOSRJBM)*, 3(6), 6-13.
- Kılıç, G. ve Öztürk, Y. (2009). Kariyer Yönetimi: Beş Yıldızlı Otellerde Bir Uygulama. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 45-60.
- Kılıç, S. (2016). Sendikaların Yeniden Canlanması İçin İki Rakip Strateji: Paydaşlık ve Örgütlenme. *Çalışma ve Toplum* 50 (3), 1203-1230.
- Kılıç, Y. (2014). Turizm Sektörü İstihdamının Eğitim Durumu ve İnsangücü Planlaması. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 419-436.
- Kiliç Kirilmaz, S. (2020). Digital transformation in human resources management: Investigation of digital HRM practices of businesses. *Research Journal of Business and Management (RJBM)*, 7(3), 188-200. doi:10.17261/Pressacademia.2020.1282.

- Kılıç Kırılmaz, S. (2021). Covid-19 Pandemisinin İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerine Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Sosyoekonomi*, 29(50), 255-276. doi: <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2021.04.12>.
- Kılınç, İ., Kingır, S. ve Mesci, M. (2010). Türkiye'deki Seyahat Acentalarının Performans Değerlendirmelerinde Etkili Olan Faktörler. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1), 25-42.
- Kim, Y.-G., Kim, S.ve Yoo, J.-L. (2012). Travel agency employees'career commitment and turnover intention during the recent global economic crisis,. *The Service Industries Journal*, 32(8), 1247-1264.
- Kingır, S., Gürson, N.G. ve Karakaş, A. (2016). Turizm İşletmelerinin İnsan Kaynakları Planlamasında Bilgi Sistemlerinin Rolü. 17. *Ulusal Turizm Kongresi (20-203 Ekim 2016)* 408-418, Ankara: Detay Yayıncılık. URL: <https://utk22.maku.edu.tr/wp-content/uploads/2021/04/UTK-17.pdf>.
- Kocaman, G. (2017). İşgören Performansı ve İşgören Memnuniyetinin İşletme Performansına Etkisi: Turizm Sektöründe Bir Uygulama. *The International New Issues in Social Sciences*, 4(4), 65-76.
- Koch, M. J. and Mcgrath, R. G. (1996). Improving labor productivity: Human resource management policies do matter. *Strategic Management Journal* 17(5), 335-354.
- Kokina, J., Pachamanova, D. and Corbett, A. (2017). The role of data visualization and analytics in performance management: Guiding entrepreneurial growth decisions. *Journal of Accounting Education* (38), 50-62. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jaccuedu.2016.12.005>.
- Kong, H., Cheung, C. and Song, H. (2011). Hotel career management in China: Developing a measurement scale. *International Journal of Hospitality Management*(30), 112-118.
- Köleoğlu, Y. ve Seyyar, A. (2021). Engelli Dostu İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Özel İş Analizi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 10(28), 456-479. doi:10.31199/hakisderg.1010987.
- Köroğlu, Ö.¹ (2011). *İş Doyumu ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Performansla İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir.
- Köroğlu, Ö.² (2011). İşgören Doyumu ve Turizm İşletmelerinde Yapılan Araştırmalara İlişkin Bir Değerlendirme. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 245-266.
- Köroğlu, Ö. ve Avcıkurt, C. (2014). Turist Rehberlerinin Motivasyonu İle Performansı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(39), 45-60.

- Köroğlu, Ö. ve Merter, B. (2012). Seyahat Acentelerinin Turist Rehberlerini Seçme ve İşe Alma Sürecindeki Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Mus-tafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 213-238.
- Köse, S. ve Bilici, S. (2016). Mutfak ve Yemekhane Çalışanlarında İş Sağlığı ve Güvenliği Risklerinin Değerlendirilmesi. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 44(3), 239-247.
- Kulkarni, M. P. (2013). A literature review on training & development and quality of work life. *Journal of Arts, Science & Commerce*, 4(2), 136-143.
- Kuşluvan, Z. ve Kuşluvan, S. (2005). Otel İşletmelerinde İş ve İşletme ile İlgili Faktörlerin İşgören Tatmini Üzerindeki Görece Etkisi: Nevşehir Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 183-203.
- Kutlu, D., Ayyıldız, H. ve Kaner Koç, N. (2019). A Grubu Seyahat Acentalarında Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına Yönelik Bir Araştırma: Antalya Örneği. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi* 8 (15), 40-51.
- Kuvaas, B., Buch, R. and Dysvik, A. A. (2016). Performance management: Perceiving goals as invariable and implications for perceived job autonomy and work performance. *Human Resource Management*, 55(3), 401-412.
- Kwenin, D. O., Muathe, S. and Nzulwa, R. (2013). The influence of employee rewards, human resource policies and job satisfaction on the retention of employees in Vodafone Ghana Limited. *European Journal of Business and Management*, 5(12), 13-20.
- Latif, H. ve Uçkun, G. (2002). Oryantasyon Eğitiminin İçeriği Binek Otomotiv Sektörü Örneği. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*(41), 37-46.
- Lee, B. C. (2019). The effect of gamification on psychological and behavioral outcomes: Implications for cruise tourism destinations. *Sustainability* (11), 1-15. doi:10.3390/su11113002.
- Lee-Ross, D. and Pryce, J. (2010). *Human resources and tourism: Skills, culture and industry skills, culture and industry*. U.K.: Channel View Publications Ltd.
- Leede, J. d. and Looise, J. K. (2005). Innovation and HRM: Towards an integrated framework. *Creativity and Innovation Management*, 14(2), 108-117.
- Levine, E. L., Sistrunk, F., McNutt, K. J. and Gael, S. (1988). Exemplary job analysis systems in selected organizations: A description of process and outcomes. *Journal of Business and Psychology*, 3(1), 3-21.
- Lidia, A. (2023). Application of management information systems in F&B MSMEs. *Journal of Information Systems and Management* 2(2), 12-16. URL: <https://jisma.org/index.php/jisma/article/view/292/64> (Erişim Tarihi: 13.04.2023).

- Liu, A. and Wall, G. (2006). Planning tourism employment: A developing country perspective. *Tourism Management*(27), 159–170.
- Li, J., Bonn, M. and Ye, B. (2019). Hotel employee's artificial intelligence and robotics awareness and its impact on turnover intention: The moderating roles of perceived organizational support and competitive psychological climate. *Tourism Management*, 73(1), 172-181. doi: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.02.006>.
- Lin, Q. and Wei, W. (2020). Design and Research of Intelligent All-area-advancing Tourism Cloud Platform in the Era of Big Data. *Journal of Physics: Conference Series 22-23 May 2020, Zhejiang, China*, 1575. U.K.: IOP Publishing Ltd. doi:10.1088/1742-6596/1575/1/012145.
- Lin, S.-P., Yang, C.-L., Pi, H.-C. and Ho, T.-M. (2016). Tourism guide cloud service quality: What actually delights customers? *Springer Plus*, 5(1), 1-9. doi:10.1186/s40064-016-3345-4.
- Liu-Lastres, B., Wen, H. and Huang, W. J. (2022). A reflection on the Great Resignation in the hospitality and tourism industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 35(1), 235-249. doi:10.1108/IJCHM-05-2022-0551.
- Loi, R., Ngo, H.-Y., Zhang, L. and P.Lau, V. (2011). The interaction between leader-member exchange and perceived job security in predicting employee altruism and work performance. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* (84), 669–685. doi: <https://doi.org/10.1348/096317910X510468>.
- Lv, Z., Tan, Z., Wang, Q. and Yang, Y. (2018). Cloud Computing Management Platform of Human Resource Based on Mobile Communication Technology. *Wireless Personal Communications* 102, 1293–1306. doi:<https://doi.org/10.1007/s11277-017-5195-y>.
- Mahmoud, R., Al-Mkhadmeh, A., Alananzeh, O. and Masa'deh, R. (2021). Exploring the relationship between human resources management practices in the hospitality sector and service innovation in Jordan: The mediating role of human capital. *Geojournal of Tourism and Geosites*, 35(2), 507–514. doi:<https://doi.org/10.30892/gtg.35231-678>.
- Mandal, S. and Saravanan, D. (2019). Exploring the influence of strategic orientations on tourism supply chain agility and resilience: An empirical investigation. *Tourism Planning & Development*, 16(6), 612-636. doi: <https://doi.org/10.1080/21568316.2018.1561506>.
- Manifesto for Agile HR Development (2017). URL: <https://www.agilehrmanifesto.org> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- McMackin, J. and Heffernan, M. (2021). Agile for HR: Fine in practice, but will it work in theory? *Human Resource Management*, 100791, 1-14. doi: <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2020.100791>.

- Meacham, H., Cavanagh, J., Shaw, A. and Bartram, T. (2017). HRM practices that support the employment and social inclusion of workers with an intellectual disability, *Personnel Review*, 46 (8), 1475-1492, doi: <https://doi.org/10.1108/PR-05-2016-0105>.
- Meliou, E. and Maroudas, L. (2011). Career development in the hospitality industry in Greece: Implications for human resource practices. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 10(2), 218-233. doi: <https://doi.org/10.1080/15332845.2010.536503>.
- Mensah, I. and Mensah, R. D. (2013). *Management of tourism and hospitality services: Second Edition*. US America: Xlibris Corporation.
- Mikhaylov, F., Julia, K. and Eldar, S. (2014). Current tendencies of the development of service of human resources management. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(150), 330 - 335. doi: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.072>.
- Mudannayake, M.M. S. M. and Weerasinghe, T. D. (2021). Role of human resource management in recruitment and providing decent work for persons with disabilities in Sri Lanka, *Kelaniya Journal of Human Resource Management-KJHRM*, 16(2), 37-54. doi: <http://doi.org/10.4038/kjhrm.v16i2.93>.
- Muğan Ertuğral, S., Kuran, İ. ve Tekeli, H. N. (2022). Dijitalleşmenin Turizm Sektörüne Yansımaları ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 14-25. doi: <https://doi.org/10.37847/tdtad.1192165>.
- Negruşa, A. L., Toader, V., Sofică, A., Tutunea, M. F. and Rus, R. V. (2015). Exploring gamification techniques and applications for sustainable tourism. *Sustainability* 7(8), 11160-11189. doi:10.3390/su70811160.
- Nemli Çalışkan, E. (2010). The impact of strategic human resource management on organizational performance. *Journal of Naval Science and Engineering*, 6(2), 100-116.
- Norbu, J. and Wetprasisit, P. (2021). The study of job motivational factors and its influence on job satisfaction for hotel employees of Thimphu, Bhutan. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 22(2), 245-266. doi: <https://doi.org/10.1080/1528008X.2020.1769524>.
- Obeidat, B. (2012). The relationship between Human Resource Information System (HRIS) functions and Human Resource Management (HRM) functionalities. *Journal of Management Research*, 4(4), 192-212. doi: 10.5296/jmr.v4i4.2262.
- Oborilová, I., Myšková, R. and Melichar, V. (2015). Risks associated with the human resources management in transport companies. *Procedia Economics and Finance* 34, 352 - 359. doi: [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01640-8](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01640-8).

- Okakın, N. (2008). Kariyer yönetiminin Bazı İnsan Kaynakları Fonksiyonları ile İlişkisi Üzerine Bir Çalışma. *Öneri Dergisi*, 8(30), 1-8.
- Okatan, D. ve Yıldırım, Y. (2021). Endüstri 4.0 Teknolojilerinin Turizm Sektörüne Yansımaları: Literatür İncelemesi. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 4(2), 168-185.
- Olçay, Z. F. (2019). Mutfakta İş Sağlığı ve Güvenliği. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*(53), 21-34.
- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) (2018). *Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı. URL: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (Erişim Tarihi: 21.02.2021).
- Oncer, A. Z. (2019). Örgütlerde Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları: Teorik Bir İnceleme. *İş ve İnsan Dergisi*, 6(2), 199-208. doi:doi: 10.18394/ iid. 552555.
- Orhan, S. (2013). *Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları (ÇASGEM) Yayın No: 35, Ankara: Özyurt Matbaacılık.
- Öğüt, A., Akgemci, T. ve Demirsel, M. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi Bağlamında Örgütlerde İşgören Motivasyonu Süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 277-290.
- Örücü, E. (2002). Turizm İşletmelerinde Orta ve Üst Kademe Yöneticilerin İşgören Seçme ve Değerlendirme Sürecindeki Eğilimleri (Marmaris ve Çevresindeki Üç Yıldızlı İşletmeler Örneği). *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 119-132.
- Örücü, E. ve Yumuşak, S. (2005). Örgütlerde İşgören Eğitimi Üzerine Bir Alan Araştırması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 235-246.
- Örücü, E., Bulut, Z. A. ve Karabulut, A. N. (2005). Konaklama İşletmelerinde Uygulanan Ücret ve Ödül Yönetimi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 51-72.
- Örücü, E., Gizlier, Ö. ve Tuna, M. (2020). Öz Yeterlilik Algısının İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Bandırmadaki Yiyecek-İçecek Hizmetleri Sektöründe Çalışanlar Üzerinde Bir Araştırma. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1778-200. doi: <https://doi.org/10.38120/banusad.816592>.
- Özçelik Bozkurt, H. (2021). Turizm Endüstrisinde Dijitalleşme ve Yapay Zekâ Teknolojisi. Ed.: Ö. Yayla ve M. C. Birinci, *Rekreasyon ve Turizm Araştırmaları* (s. 386-405). Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.

- Özdemir, E. ve Akpınar, A. T. (2002). Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi Çerçevesinde Alanya'daki Otel ve Tatil Köylerinde İnsan Kaynakları Profili. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(3), 85-105.
- Özdemir, Y. ve Aras, M. (2015). Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi Sosyal Hizmet Özel Sayısı. *Sosyal Hizmetlerde Kariyer Yönetimi*, 107-121.
- Özer Güner, E. S. (2018). *Kadın Çalışanlarda Cam Tavan Sendromu ve Kariyer Planlaması İstanbul İli Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özışık Yapıcı, O. ve Yıldırım, G. (2021). Endüstri 4.0'ın Turizm Alanındaki Kavramları Üzerine Bir Araştırma. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(11), 394-412. doi:10.21733/ibad.956298.
- Özkoç, A. G. (2019). Eğitim ve Geliştirme. Ed.: M. Tuna, *İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 238-279). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Öztürk, D. ve Hancıoğlu, Y. (2019). Otel İşletmelerinde Çalışanların Kendilerine Uygulanan Ücret Yönetimi Hakkındaki Görüşleri: Çanakkale, Antalya ve Ordu Örneği. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(20), 503-530.
- Öztürkoğlu, Y. (2013). Tüm Yönleriyle Esnek Çalışma Modelleri. *Beykoz Akademi Dergisi*, 1(1), 109-129.
- Pan, F. C. (2015). Practical application of importance-performance analysis in determining critical job satisfaction factors of a tourist hotel. *Tourism Management*(46), 84-91. doi: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.06.004>.
- Parker, B. and Caine, D. (1996). Holonic modelling: Human resource planning and the two faces of Janus. *International Journal of Manpower*, 17(8), 30-45.
- Parlak, T., Barışık, T. ve Yalçın, F. (2017). Gıda Ürünleri İmalatında Çalışan Personellerin İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkındaki Farkındalık Durumlarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma. *OHS Academy*, 3(1), 13-27. doi: <https://doi.org/10.38213/ohsacademy.691458>.
- Parsehyan, B. G. (2020). İnsan Kaynakları Yönetiminde Dijital Dönüşüm: İK 4.0. *Turkish Studies - Information Technologies and Applied Sciences*, 15(2), 211-224. doi: <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41930>.
- Pehlivan, B. (2008). *İnsan Kaynakları Yönetiminde Performans Değerlendirmesi ve Maliye Bakanlığı Çalışanlarına Yönelik Bir Çalışma*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Pelenk, S.E. (2020). İnovatif (Yenilikçi) İnsan Kaynakları Uygulamalarının Yenilik Kültürüne Etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Prof. Dr. Sabri Orman Özel Sayısı, 237-261.

- Pelit, E. ve Çetin, A. (2020). Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi İşlevi Olarak İnsan Kaynakları Planlaması ve Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1268-1287. doi: <https://doi.org/10.33206/mjss.546642>.
- Pelit, E. ve Gökçe, F.¹ (2019). İnsan Kaynakları Yönetimi İşlevi Olarak İş Değerleme - Ücret Yönetimi Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar: Turizm İşletmeleri Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 369-382.
- Pelit, E. ve Gökçe, F.² (2019). Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi İşlevi Olarak İş Analizi ve Sorunlar: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 18-33. doi: <https://dx.doi.org/10.29226/TR1001.2019.102>.
- Phama, N. T., Tučková, Z. and Jabbour, C. J. (2019). Greening the hospitality industry: How do green human resource management practices influence organizational citizenship behavior in hotels? A mixed-methods study. *Tourism Management* (72), 386-399. doi:<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.12.008>.
- Pillai, R. and Srivastava, K. B. (2022). Smart HRM 4.0 for achieving organizational performance: a dynamic capability view perspective. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 1-21. doi:10.1108/IJPPM-04-2022-0174.
- Pirim, H. (2006). Yapay Zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(1), 81 - 93.
- Polychroniou, P. V. and Giannikos, I. (2009). Fuzzy multicriteria decision-making methodology for selection of human resources in a Greek Private Bank. *Career Development International*, 14(4), 372-387.
- Poulston, J. (2008). Hospitality workplace problems and poor training: A close relationship. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 20(4), 412-427.
- Rahman, M. H. and Rahman, S. M. (2021). Impact of remote working on human resource management: The role of IT in the Covid-19 ERA. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, 21(18), 1-16. doi: 10.9734/ajeba/2021/v21i1830493.
- Rao, P. and Teegen, H. (2001). Human resource issues : Us-Mexico Joint Ventures. *The 2001 Iberoamerican Academy Of Management December, 10-12, Mexico City*.
- Ranasinghe, R. (2019). Antecedents of job performance of tourism graduates: Evidence from State University-Graduated Employees in Sri Lanka. *Journal of Tourism and Services*, 10(18), 16-34. doi: 10.2139/ssrn.3517673.
- Ranasinghe, V. and Sangaradeniya, Y. (2021). Agile Human Resource Management. *Human Resource Management in Challenging Environments*, 23-31.

- Revutska, O. and Maršíková, K. (2021). Agile Approach in Human Resource Management: Focus on Generation Y. *E&M Economics and Management*, 24(2), 65-83. doi:<https://doi.org/10.15240/tul/001/2021-2-005>.
- Ribeiro, N., Gomes, D. R., Ortega, E. and Semedo, A. S. (2022). The impact of green HRM on employees' eco-friendly behavior: The mediator role of organizational identification. *Sustainability*, 14(5), 2897, 1-13. doi: <https://doi.org/10.3390/su14052897>.
- Richey, R. G., Tokman, M. and Wheeler, A. R. (2006). A Supply chain manager selection methodology: Empirical test and suggested application. *Journal of Business Logistics*, 27(2), 163-190.
- Riivari, E., Auvinen, T. and Merilehto, J. (2021). HR scenario game: Learning human resource management in a virtual environment. *7th International Conference on Higher Education Advances (HEAd'21)*, Universitat Politècnica de València, València, 2021 doi: <http://dx.doi.org/10.4995/HEAd21.2021.13064>.
- Rok, M. and Mulej, M. (2014). CSR-based model for HRM in tourism and hospitality. *Kybernetes* 43 (3/4), 346-362. doi: <https://doi.org/10.1108/K-02-2014-0026>.
- Saad, S.K. (2014). Investigating the effectiveness of the performance appraisal process in the Egyptian tourism companies. *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality* 11(2), 111-121. doi: 10.21608/jaauth.2014.57118.
- Sabuncuoğlu, Z. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1.Baskı.
- Salgado, J. F. (2017). Personnel Selection. *Oxford Research Encyclopedia of Psychology*, 1-32.
- Sandıkçı, M., Boyraz, M. and Mutlu, A. S. (2019). İslami Yaşam Tarzının İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Afyonkarahisar Termal Oteller Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6(1), 254-268.
- Santos, L. D. and Varejão, J. (2006). Employment, pay and discrimination in the tourism industry. *Tourism Economics*, 13(2), 1-25.
- Serinikli, N. (2021). Covid 19 Salgın Sürecinde Örgütsel Değişim: Uzaktan/Evden Çalışma Modeli. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 277-288. doi: <https://doi.org/10.18069/firatsbed.831755>.
- Sever, N. S., Sever, G. N. and Kuhzady, S. (2015). The evaluation of potentials of gamification in tourism marketing communication. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 5(10), 188-202. doi:10.6007/IJARBS/v5-i10/1867.
- Sezen, O. (2013). *Otellerde Uygulanan İnsan Kaynakları Yönetimi Politikalarının İşgören Verimliliğine Etkisi: Ankara'daki Beş Yıldızlı Oteller Örneği*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Shani, A. and Tesone, D. V. (2010). Have human resource information systems evolved into internal e-commerce?. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes* 2(1), 30-48. doi: 10.1108/17554211011012586.
- Siddique, C. (2004). Job analysis: A strategic human resource management practice. *The International Journal of Human Resource Management*, 15(1), 219-244.
- Silva, L. d., Soltovski, R., Pontes, J., Treinta, F., Leitão, P., Mosconi, E. and Yoshino, R. (2022). Human resources management 4.0: Literature review and trends. *Computers & Industrial Engineering*(168), 1-20. doi:https://doi.org/10.1016/j.cie.2022.108111.
- Simms, H. (2005). *Human Resource Planning*. Select Knowledge Limited.
- Simons, T. and Enz, C. A. (1995). Motivating hotel employees: Beyond the carrot and the stick. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 36(7), 20-27.
- Singh, A. (2013). Employees job preferences in F&B industry. *Review of HRM* (2), 159-171.
- Singh, P. (2008). Job analysis for a changing workplace. *Human Resource Management Review*(18), 87-99.
- Sofijanova, E. and Zabijakin-Chatleska, V. (2013). High performance work practices and organizational performance: An analysis of the Macedonian food and beverage industry. *XI International Scientific Conference "Management and Engineering" 23-26 June 2013, Sozopol, Bulgaria*.
- Sosyal Güvenlik Kurumu Resmî Web Sayfası URL: <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/>. (Erişim Tarihi: 11.04.2023).
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006). URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060616-1.htm> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).
- Soysal, A. ve Kılınç, E. (2016). İşletmelerde Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi Sürecinde Performans Değerlendirme ve Kariyer Yönetimi Uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 325-347. doi: <https://doi.org/10.30976/susead.302170>.
- Straus, E., Uhlig, L., Kühnel, J. and Korunka, C. (2022). Remote workers' well-being, perceived productivity, and engagement: Which resources should HRM improve during Covid-19? A longitudinal diary study. *The International Journal of human resource management*, 1-31. doi: <https://doi.org/10.1080/09585192.2022.2075235>.
- Stylos, N., Zwiegelaar, J. and Buhalis, D. (2021). Big data empowered agility for dynamic, volatile, and time-sensitive service industries: The case of tourism sector. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(3), 1015-1036. doi:10.1108/IJCHM-07-2020-0644.

- Subramanian, N. and Suresh, M. (2022). Assessment Framework for Agile HRM Practices. *Global Journal of Flexible Systems Management*, 23(1), 135-149. doi:<https://doi.org/10.1007/s40171-021-00294-6>.
- Susanti, S., Harling, V. N., Kurniawan, M. A., Rusdin, Asdi and Halim, A. (2019). Model of higher education quality improvement in Indonesia: Relationship between HRM and information technology literacy. *2nd International Conference on Advance & Scientific Innovation*. Journal of Physics: Conference Series.
- Sydow, M. v., Braus, N. and Hahn, U. (2017). Overcoming the tragedy of personnel selection? *Proceedings of the Thirty-Ninth Annual Conference of the Cognitive Science Society* (s. 3460-3465). London: Volume: Austin, TX: Cognitive Science Society.
- Şendoğdu, A. A. (2020). Endüstri 4.0 Devriminde Robotik Kaynaklar Yönetimi Bağlamında İnsan Kaynakları Yönetiminde Yeni Açılımların Kaçınılmazlığı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(1), 163-177. doi:10.16951/atauniibbd.631617.
- Şenol, F. (2011). The Effect of Job Security on the Perception of External Motivational Tools: A Study in Hotel Businesses. *Journal of Economic and Social Studies*, 33-67.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2020).
- Tarlan, D. ve Tütüncü, Ö. (2001). Konaklama İşletmelerinde Başarım Değerlemesi ve İşdoyumunu Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 141-163.
- Tayfun, A., Palavar, K. ve Çöp, S. (2010). İşgörenlerin Eğitim ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişki: Belek Bölgesindeki Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 3-18.
- Tekin, E. ve Doğan, A. (2022). Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi. Ed.: Y. Esmer ve F. Dayı, *Küresel Sistemde Yeşil Yönetim* (s. 41-74). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Temizkan, R. (2015). Turizm işletmelerinde İnsan Kaynağı Bulma- Seçme ve İşe Alma. Ed.: E. Pelit, *Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 239-294). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Temizkan, R. (2016). İnsan Kaynakları Planlaması. Ed.: M. Tuna, *İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 104-159). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tesone, D. V. and Ricci, P. (2005). Job competency expectations for hospitality and tourism employees. *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 4(2), 53-64.
- Thomas, S., Kureshi, S., Suggala, S. and Mendonca, V. (2020). HRM 4.0 and the shifting landscape of employer branding. Eds: P. Kumar, A. Agrawal and P. Budhwar, *Human & Technological Resource Management (HTRM): New Insights into Revolution 4.0.*, 39-53. doi:10.1108/978-1-83867-223-220201003

- Thoren, P. (2017). *Agile people*. Austin, TX: Lioncrest Publishing.
- Tokgöz, S. (2020). *Franchising Sistemlerinde Yönetim Bilgi Sistemi Uygulamaları:Yücecek Ağırlıklı Hizmet Sektöründe Bir Uygulama*. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Burdur.
- Tozkoparan, G. ve Taşoğlu, J. (2011). İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları İle İlgili İşgörenlerin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 181-209.
- Tripathi, K. P. (2011). Role of Management Information System (MIS) in human resource. *International Journal of Computer Science and Technology (IJCST)*, 2(1), 58-62.
- Tsaura, S.-H. and Lin, Y.-C. (2004). Promoting service quality in tourist hotels: The role of HRM practices and service behavior. *Tourism Management*(25), 471-481.
- Tsegaw, W. E. and Teressa, D. K. (2017). Tour guiding quality assurance mechanisms and respective tourist satisfaction: Evidence from South Ethiopia. *Journal of Tourism & Hospitality*, 6(6), 1-9. doi:10.4172/2167-0269.1000317.
- Tuan, L. T. (2022). Promoting employee green behavior in the Chinese and Vietnamese hospitality contexts: The roles of green human resource management practices and responsible leadership. *International Journal of Hospitality Management*(105), 1-14. doi:https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2022.103253.
- Tulsi, P. and Ji, Y. (2020). A conceptual approach to green human resource management and corporate environmental responsibility in the hospitality industry. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(1), 195-203 . doi:10.13106/jafeb.2020.vol7.no1.195.
- Tuna, M. (2007). Personel Devir Oranı Analizi: Ankara' da Yer Alan Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 45-52.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK Resmî Web Sitesi), URL: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.05.2021).
- Türkay, O. ve Eryılmaz, B. (2010). Kariyer Değerleri ve Kariyer Yolu Tercihleri İlişkisi: Türk Turizm Sektöründen Örnekler. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)* (24), 179-199.
- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı Resmî Web Sayfası <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>(Erişim Tarihi: 11.01.2022).
- Türkiye Yapay Zeka İniyatifi (TRAI) : <https://turkiye.ai/kaynaklar/yapay-zeka-zaman-cizelgesi/> (Erişim Tarihi: 26.02.2023).

- Türkmen, F. (2016). Ücret Yönetimi. Ed.: M. Tuna, *İnsan Kaynakları Yönetimi*, 493-527. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Tütüncü, Ö. ve Demir, M. (2003). Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında İşgücü Devir Hızının Analizi ve Muğla Bölgesi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 146-169.
- Tütüncü, Ö., Tarlan, D. ve Mamyrkulov, N. (2003). Seyahat Acentalarında Çalışanların İşe Alma Sürecini Algılamaları ve İzmir İli Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 113-140.
- Tussyadiah, I. (2020). A review of research into automation in tourism: Launching the Annals of Tourism Research curated collection on artificial intelligence and robotics in tourism. *Annals of Tourism Research* (81), 1-13. doi:<https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102883>.
- Uçuk, C. (2022). Dijital İnsan Kaynakları Yönetimi ve Pazarlama 5.o. Ed.: Ç. Demir ve B. Göktepe, *Dijital İnsan Kaynakları Pazarlaması* (s. 93-106). İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Ulferts, G., Ulferts, G. and Peterson, E. (2009). Strategic human resource planning in academia. *American Journal of Business Education*, 2(7), 1-10.
- Uslu, Y. D. ve Kedikli, E. (2017). Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimine Genel Bir Bakış. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 52(3), 66-81. doi:10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.17.12.694.
- Utar, G. ve Yazıcı Yılmaz, S. (2022). Z Kuşağı Turizm Öğrencilerinin Oyunlaştırma Kişilik Tipleri ile Beş Kişilik Tipleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(53), 99-118. doi:10.30794/pausbed.1103101.
- Uygur, A. ve Sarıgül, S. S. (2015). 360 Derece Performans Değerlendirme ve Geri Bildirim Sistemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(33), 189-201.
- Ünal, Ş. (2006). *İnsan Kaynaklarında Tedarik Eğilimleri ve İzmir İli Seyahat Acentaları Uygulaması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Unlu, C., Serarslan, M. Z., Yamaner, F. and Sahin, S. (2012). Comparing of human resources management sports enterprises and the other service enterprises. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(46), 4808 - 4812.
- Ünlüönen, K. ve Şahin, S. Z. (2011). Turizmde İstihdam. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37).
- Varga, E., Budavári-Takács, I., Boda-Kinga, H. and Bárdos, I. (2015). Personal competencies from the perspective of human resources management and the business programmes of higher education. *Trendy v podnikání - Business Trends*, 5(4), 22-31.

- Walker, J. W. (1992). Human Resource Planning, 1990s Style. *In Human Resource Planning* , 13(4), 31-42.
- Wang, K.-L., Chiang, C. and Tung, C.-M. (2012). Integrating human resource management and knowledge management: From the viewpoint of core employees and organizational performance. *The International Journal of Organizational Innovation*, 5(1), 109-137.
- Wang, X. L., Wang, L., Bi, Z., Li, Y. Y. and Xu, Y. (2016). Cloud computing in human resource management (HRM) system for small and medium enterprises (SMEs). *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*(84), 485-496. doi:10.1007/s00170-016-8493-8.
- Wangchuk, D. and Wetprasisit, P. (2019). Assessment of Current Training Program and Its Effectiveness in Hotels of Bhutan. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 20(4), 405-423. doi: <https://doi.org/10.1080/1528008X.2018.1549522>.
- Woods, R. (1997). *Human Resource Management*. Educational Institute. Michigan: AH&MA.
- Xu, F., Buhalis, D. and Weber, J. (2017). Serious games and the gamification of tourism. *Tourism Management*(60), 244-256. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2016.11.020>.
- Xu, F., Tian, F., Buhalis, D., Weber, J. and Zhang, H. (2016). Tourists as mobile gamers: Gamification for tourism marketing. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 33(8), 1124-1142. doi:10.1080/10548408.2015.1093999.
- Yakut Aymankuy, Ş. (2005). *Turizm Sektöründe Sendikalaşma ve Hizmet Kalitesi İlişkisi (Otel İşletmelerinde Bir Uygulama)*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir.
- Yalçın Kayıkcı, M. ve Kutluk Bozkurt, A. (2018). Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Yapay Zeka Uygulamaları ve Turizme Yansımaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*(1), 54-64.
- Yanardağ, M. Ö. ve Avcı, M. (2012). Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 39-62.
- Yavuz, H. (2017). *Yiyecek İçecek İşletmelerinde Nitelikli İşgören İstihdamını Etkileyen Faktörler: Sakarya Örneği*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Yavuz, N. (2020). Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi ve Yeşil İş Yetkinliklerinin İçerik Analizi Yöntemi İle Değerlendirilmesi, 12 (3), *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2669-2681. doi:<https://doi.org/10.20491/isarder.2020.1000>.

- Yaylı, A. ve Temiraliyeva, K. (2006). Otel İşletmelerinde İşe Alıştırma Eğitiminin İşgören Performansına Etkisi Üzerine Kazakistan'da Bir Uygulama. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(1), 96-120.
- Yazıcı, S. ve Utar, G. (2022). Otel İşletmelerinde İlk Oyunlaştırılmış İşgören Seçim Uygulaması ve Kritik Başarı Faktörleri. *Journal of Yasar University*, 17(65), 189-208. doi: <https://doi.org/10.19168/jyasar.843237>.
- Yenipınar, U.¹ (2005). Otel İşletmelerinde Ücretlendirme: İzmir İli 4-5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 148-176.
- Yenipınar, U.² (2005). Özendirme ve Ödül Yönetimi. C. Demir içinde, *Konaklama İşletmelerinde Ödül Yönetimi* (s. 185-210). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yeşiltaş, M. (2015). Turizm İşletmelerinde Endüstri ve Sendika İlişkileri. E. Pelit içinde, *Turizm İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 453-500). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yiğit, S. (2021). Uzaktan Yönetme ve Çalışma Zorlukları. Ed.: A. F. Çakmak ve O. Büyükyılmaz, *Uzaktan Çalışmada Yönetimsel Konular* (s. 257-278). Gazi Kitabevi Ankara.
- Yıldırım, E. (2010). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinde Eğitimin Rolü ve İşgörenlerin İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Eğitimi Konusundaki Bilinç Düzeylerini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yıldırım, M. (2016). Endüstri İlişkileri. Ed.: M. Tuna, *İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 580-632). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldız, M. ve Aslan, Z. (2019). Yiyecek – İçecek Alanında Eğitim Alan Öğrencilerin Mesleklerine Bakış Açıkları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 1124-1141. doi: DOI: 10.21325/jotags.2019.412.
- Yılmaz, C. ve Erkollar, A. (2018). Endüstri 4.0'ın İnsan Kaynakları Planlaması Üzerine Etkileri. *5th International Management Information Systems Conference* October 24-26 2018. Ankara.
- Yılmaz, G., Keser, A. ve Yorgun, S. (2010). Konaklama İşletmelerinde Çalışan Sendika Üyelerinin İş ve Yaşam Doyumunu Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması. *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 6(1), 87-107.
- Yılmaz, T. ve Sözcän, Z. (2019). Ödül Yönetimi: İşletmeler Açısından Değeri ve Önemi. *Bilgi Dergisi*, 21(2), 271-295.
- Yozcu, S. ve İstanbullu Dinçer, F. (2020). Tarihsel Olaylar Işığında, Sendikal Hareketlerin Turizm Gelişimine Etkileri. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 9(1), 45-76.

- Yurt, İ. ve Sarı, Ö. (2022). Teknolojik Gelişmeler ve İnsan Kaynağına Etkisi: Yiyecek İçecek Sektörüne Yönelik Bir İnceleme. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 5(4), 1575-1588. doi: 10.33083/joghhat.2022.221.
- Yüceol, N. ve Karaboğa, T. (2021). Süper Akıllı Toplum Çağında İnsan Kaynağının Dönüşümü: Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0 Geleceğin İşgücünü Nasıl Şekillendirecek? "*İŞ,GÜÇ*" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*(23), 25-44.
- Zainal-Abidin, H., C. S. and Lundberg, C. (2023). The antecedents of digital collaboration through an enhanced digital platform for destination management: A micro-DMO perspective. *Tourism Management*(96), 1-45. doi:<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104691>.
- Ziebell, R.-C., Albors-Garrigos, J., Schoeneberg, K.-P. and Marin, M. R. (2019). Adoption and Success of e-HRM in a Cloud Computing Environment: A Field Study. *International Journal of Cloud Applications and Computing*, 9(2), 1-27.
3. Turizm Şurası. (1-3 Kasım 2017). Turizm Eğitimi, İstihdamı ve Turist Rehberliği Komisyonu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. URL: <https://turizmsurasi.ktb.gov.tr/Eklenti/57389,turizmegitimistihdamituristrehberligikomisionraporupdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

TÜKETİCİ DAVRANIŞINDA BENZERSİZLİK VE UYUM İHTİYACI

*Tüketicilerin benzersizlik
ve gruba uyma ihtiyacı ile
üreticilerden kişiselleştirme hamlesi çerçevesinde
tüketici davranışına bir bakış*

Filiz Eroğlu

TÜKETİCİ DAVRANIŞINDA BENZERSİZLİK VE UYUM İHTİYACI

Filiz Eroğlu

Yayın No.: 1484
ISBN: 978-625-398-294-2
E-ISBN: 978-625-398-295-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Eroğlu, Filiz.

Tüketici Davranışında Benzersizlik ve Uyum İhtiyacı / Filiz Eroğlu

1. Basım, XXII + 126 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-294-2

E-ISBN: 978-625-398-295-9

1. Tüketicilerin Benzersizlik ve Uyum İhtiyacı 2. Kişiselleştirme Stratejileri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR.....	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	
KİTLESEL ÜRETİM: AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI	1
İKİNCİ BÖLÜM	
TÜKETİCİLERİN BENZERSİZLİK İHTİYACI.....	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
ÜRETİCİDEN KİŞİSELLEŞTİRME HAMLESİ	61
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TÜKETİCİLERDE GRUBA VE MODAYA UYMA EĞİLİMİNİN GETİRDİĞİ: AYNILAŞMA.....	83
BEŞİNCİ BÖLÜM	
TÜKETİCİLER, BENZERSİZ OLMAYI MI TERCİH EDECEK, YOKSA AYNILAŞACAK MI?.....	103
KAYNAKÇA	115
YAZAR HAKKINDA	125

KAYNAKÇA

- Akagündüz, Ümüt. “Sanayi Devrimi ve Sanayileşme”, içinde *Uygurluk Tarihi*, ed. İsmail Güven, Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Akturan, Ulun. “Modern Tüketicinin Tarihçesi: Püritenlikten Dijital Çağa Tüketicinin İdeolojisi”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52/610 (2015): 35-45.
- Alçın, Sinan. “Üretim için Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0”, *Journal of Life Economics*, 3/2 (2016): 19-30.
- Arora, Neeraj vd. “Putting One-to-One Marketing to Work: Personalization, Customization and Choice”. *Marketing Letters*. 19/3 (2008): 305-321.
- Asch, Solomon E. “Opinions and Social Pressure”. *Scientific American*. 193/5 (1955): 31-35.
- Solomon E. Asch. “Studies of Independence and Conformity: I. A Minority of One Against a Unanimous Majority”. *Psychological Monographs: General and Applied* 70/9 (1956): 1-70.
- Balıkçioğlu, Betül. “The Influence of Need for Uniqueness and Fashion Innovativeness & Opinion Leadership on Buying Impulsiveness and Impulse Purchase Behavior”, *Research and Development on Social Sciences*, eds. Rasim Yılmaz, Mehmet Ali İçbay ve Hasan Arslan, Polonya: IASSR, 2017.
- Baudrillard, Jean. *Tüketim Toplumu*. Çev. Nilgün Tural, Ferda Keskin. 15. baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2021.
- Bearden, William O., Richard G. Netemeyer ve Jesse E. Teel. “Measurement of Consumer Susceptibility to Interpersonal Influence?”. *Journal of Consumer Research*. 15 (1989): 473-481.
- Belk, Russell W. “Possessions and the Extended Self”. *Journal of Consumer Research*. 15 (1988): 139-168.
- Bernheim, B. Douglas. “A Theory of Conformity”. *Journal of Political Economy*. 102/5 (1994). 841-877.
- Bhaduri, Gargi ve Nancy Stanforth. “Evaluation of Absolute Luxury Effect of Cues, Consumers’ Need for Uniqueness, Product Involvement and Product Knowledge on Expected Price”. *Journal of Fashion Marketing and Management*. 20/4 (2016): 471-486.
- Bond, Rod ve Peter B. Smith. “Culture and Conformity: A Meta-analysis of Studies Using Asch’s (1952b, 1956) Line Judgment Task”. *Psychological Bulletin*, 119/1 (1996): 111-137.
- Brewer, Marilynn B. “The Social Self: On Being the Same and Different at the Same Time”. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17/5 (1991): 475-482.

- Burghartz, Pia vd. “You’re One in a Million: Strict Uniqueness of Mass-Customized Products”. *MSI Working Paper Series*. Paper no: 21-103, 2021.
- Burke, Sandra. *Fashion Entrepreneur: Starting Your Own Fashion Business*. Fashion Design Series, NY: Burke Publishing, 2013.
- Burns, David J. ve John Brady. “A Cross-Cultural Comparison of the Need for Uniqueness in Malaysia and the United States”. *The Journal of Social Psychology*. 132/4 (1992): 487-495.
- Cai, Huajian vd. “Increasing Need for Uniqueness in Contemporary China: Empirical Evidence”. *Frontiers in Psychology*. 9 Article 554 (2018). file:///C:/Users/asus/Downloads/fpsyg-09-00554.pdf
- Cardello, Armand V. vd. “Toward a new scale to measure consumers’ “need for uniqueness” in foods and beverages: The 31-item FBNFU scale”, *Food Quality and Preference*, 72 (2019): 159-171.
- Castaño, Gloria ve Laura Lino. “Values (Shalom H. Schwartz) – Conformity”. *The Encyclopedia of Cross-Cultural Psychology*. ed. Kenneth D. Keith, 1. bs.. NJ: John Wiley & Sons, Inc.. 2013.
- Cengiz, Hakan, Aylin Çalışkan ve Mehmet Şenel, “Tüketicinin Benzersizlik İhtiyacı ve Popülerite İhtiyacının Marka Algısı ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Y Kuşağı Üzerine Bir Çalışma” 1. Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Kongresi Özet Bildiriler Kitabı, Antalya, 2018.
- Cho, Eunjoo, Jihyun Kim-Vick ve Ui-Jeen Yu. “Unveiling Motivation for Luxury Fashion Purchase among Gen Z Consumers: Need for Uniqueness versus Bandwagon Effect”. *International Journal of Fashion Design, Technology and Education*. 15/1 (2022): 24-34.
- Coelho, Pedro Simões and Jörg Henseler. “Creating Customer Loyalty through Service Customization”. *European Journal of Marketing*. 46/3,4 (2012): 331-356.
- Cohen, Stephen L. ve B. Joseph Pine II. “Mass Customizing the Training Industry”. *American Society for Training and Development*. 6/6 (2007): 50-54.
- Çakmak, Umut. “Esnek Üretim Sistemi: İstihdama Etkisi ve Toyota Örneği”. *Ekonomik Yaklaşım*. 15/52-53 (2004): s.235-253.
- Çalışkan, Kutlu. “Sosyal İhtiyaçlar – Sosyal Beğenilirlik ve Popüler Kültür”. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. 5/1 sıra:4 no:17 (2003). <http://www.isguc.org/?p=makale&id=17&cilt=5&sayi=1&yil=2003>
- Daniels, Alfred H. “Fashion Merchandising”. *Harvard Business Review*. 29/3 (1951): 51-60.
- Darwin, Charles. *Türlerin Kökeni*, çev. Öner Ünalın. 3. bs., İstanbul: Ginko Bilim, 2021,
- Davis, Stanley M. *Future Perfect*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing, 1987.
- Davis, Stanley M. “From Future Perfect: Mass Customizing”. *Planning Review*. 17/2 (1989): 16-21.

- Değerli, Nursen Geyik. “21. Yüzyılda Giyilebilir Sanatın Öncü Moda Tasarımcıları”. *İdil Dergisi* 7/51 (2018): s.1413-1426.
- Deutsch, Morton ve Harold B. Gerard. “A Study of Normative and Informational Social Influences upon Individual Judgment”. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*. 51/3 (1955): 629–636.
- Drażkowski, Dariusz, Sebastian Pietrzak ve Laura Mađry. “Temporary Change in Personality States Among Social Media Users: Effects of Instagram Use on Big Five Personality States and Consumers’ Need for Uniqueness”. *Current Issues in Personality Psychology*. 10/1 (2022): 32-38.
- Efendioğlu, İbrahim Halil. “NFT Pazarının Yükselişİ: Sosyal Medya Etkileşiminin ve Benzersiz Olma İhtiyacının NFT Satın Alma Niyetine Etkisi”. III. Uluslararası Akademik Çalışmalar Kongresi, Osmaniye, 13-16 Mayıs 2022.
- Eroğlu, Filiz ve Elçin Bayraktar Köse. “How Much Does Being Unique Cost?”, IV. Congress of International Applied Social Sciences C-iasos, Kuşadası, 2020.
- Eroğlu, Filiz. “What does Change from Gen Y to Gen Z in Terms of Motivations for Luxury Consumption?”. *International Social Sciences Studies Journal*. 7/86 (2021): 3546-3557.
- Filiz Eroğlu ve Figen Kılıç, “Materyalist Eğilimin X, Y, Z’si! Materyalist Eğilim, Marka Bilinci ve Paraya Verilen Önem Üstüne Kuşaklararası Karşılaştırımlı Bir Araştırma”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19/2 (2021), s.102-129.
- Festinger, Leon. “A Theory of Social Comparison Processes”, *Human Relations*, 7/2 (1954): 117-140.
- Franke, Nikolaus ve M. Schreier. “Product Uniqueness as a Driver of Customer Utility in Mass Customization”. *Market Letters*. 19 (2008): 93-107.
- Fromkin, Howard. “Effects of Experimentally Aroused Feelings of Undistinctiveness upon Valuation of Scarce and Novel Experiences”. *Journal of Personality and Social Psychology*. 16/3 (1970): 521-529.
- Fromkin, Howard. “Feelings of Interpersonal Undistinctiveness: An Unpleasant Affective State”. *Journal of Experimental Research in Personality*. 6/2-3 (1972): 178-185.
- James H. Gilmore ve B. Joseph Pine II (1997). “The Four Faces of Mass Customization”. *Harvard Business Review*, Ocak-Şubat (1997): 91-101. <https://hbr.org/1997/01/the-four-faces-of-mass-customization>
- Goldsmith, Ronald E. ve Ronald A. Clark. “Uniqueness Motivation in Consumer Behavior”, Proceedings of AMA Winter Educator’s Conference (2009): 311-316.
- Google. “Advantages and Disadvantages of Mass Production”, Erişim Tarihi: 5 Kasım 2021. <https://www.laconveyors.co.uk/mass-production-advantages-and-disadvantages/>

- Google. “Global Social Media Statistics Research Summary 2022”. Erişim Tarihi: 14 Mart 2022. [https://www.smartinsights.com/social-media-marketing/social-media-strategy/new-global-social-media-research/#:~:text=59%25%20of%20the%20world's%20population,29%20minutes%20\(July%202022\).](https://www.smartinsights.com/social-media-marketing/social-media-strategy/new-global-social-media-research/#:~:text=59%25%20of%20the%20world's%20population,29%20minutes%20(July%202022).)
- Google. “Handmade vs. Factory Made: Tales of Time and Cost”, Erişim Tarihi: 3 Mart 2022. <https://www.manufacturing.net/operations/article/13226340/handmade-vs-factory-made-theses-of-time-and-cost>
- Google. “Kitlesel Üretim: Fordizm”, Erişim Tarihi: 1 Mart 2021, <https://www.markut.net/sayi-13/kitlesel-uretim-fordizm-nedir/>
- Google. “Manufacturing a Consumer Culture”. Erişim Tarihi: 23 Şubat 2021. <https://www.vision.org/consumerism-does-having-more-lead-to-happiness-118>.
- Google. “Mass Produced: Examples, Advantages and Disadvantages”, Erişim Tarihi: 18 Mart 2021, <https://www.investopedia.com/terms/m/mass-production.asp>
- Google. “Narkissos”, Erişim Tarihi: 3 Ocak 2022, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Narkissos>
- Google. “Sosyal Psikoloji ve Temel Kavramlar”, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2022, <https://quizlet.com/tr/679287336/sosyal-psikoloji-ve-temel-kavramlar-flash-cards/>
- Google. “The Evolution of Color in the American Automotive Industry”, Erişim Tarihi: 21 Mart 2021 <http://www.people.vcu.edu/~djbrumle/color-theory/color04/jithin/autocolor.htm>
- Google. “True Gen: Generation Z and Its Implications for Companies”, Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2022. <https://www.mckinsey.com/industries/consumer-packaged-goods/our-insights/true-gen-generation-z-and-its-implications-for-companies>
- Google. “The Stanford Prison Experiment”, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022, https://web.stanford.edu/dept/spec_coll/uarch/exhibits/Narration.pdf
- Google. “Türkiye’nin Endüstri Platformu. Endüstri Tarihine Kısa bir Yolculuk.” Erişim Tarihi 12 Nisan 2021. <https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/>
- Google. “Women and Pants: A Timeline of Fashion Liberation.” Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2021, https://www.huffpost.com/entry/women-and-pants-fashion-liberation_1_5c7ec7f7e4b0e62f69e729ec
- Gutman, Jonathan ve Michael K. Mills. “Fashion Life Style, Self-Concept, Shopping Orientation, and Store Patronage: An Integrative Analysis”. *Journal of Retailing*. 58/2 (1982): 64-86.
- Heckert, Maria. “The Relativity of Positive Deviance: The Case of the French Impressionists”. *Deviant Behavior*, 10 (1989): 131-144.
- Higgins, E. Tory. “Self-discrepancy: A Theory Relating Self and Affect”. *Psychological Review*. 94/3 (1987): 319-340.

- Holbrook, Morris, B. *Consumer Research Introspective Essays on the Study of Consumption*. USA: Sage Publications, 1995.
- Horn, Marilyn J. *The Second Skin*. Boston: Houghton Mifflin. 1968.
- Hurlock, Elizabeth B. *The Psychology of Dress: An Analysis of Fashion and Its Motive*. NY: Ronald Press Company. 1929.
- Imhoff, Roland ve Hans-Peter Erb. "What Motivates Nonconformity? Uniqueness Seeking Blocks Majority Influence". *Personality and Social Psychology Bulletin*. 35/3 (2009): 309-320.
- İsoraitė, Margarita, Irena Alperytė, Giedrė Svirbutaitė – Krutkienė, "Impact of Influencers on Purchasing Decision", *İZVALGOS*, 1 (2020): 30-43. https://www.utenos-kolegija.lt/upload/file_manager/Visuomenei/%C4%AE%C5%BEvalgos/2020-Nr1/3%20M.%20Isoraitė,%20I.%20Alperyte,%20G.%20Svirbutaite-Krutkiene_IMPACT%20OF%20INFLUENCERS%20ON%20PURCHASING%20DECISION.pdf
- Jargalsaikhan, Tsetsegsaikhan ve Anastasija Korotina. "Attitudes Towards Instagram Micro-celebrities and Their Influence on Consumers' Purchasing Decisions". Yüksek Lisans Tezi, Jönköping University International Business School, 2016. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:950526/FULLTEXT01.pdf>
- Jessop, Bob. "Fordism and Post-Fordism: A Critical Reformulation", *Pathways to Regionalism and Industrial Development*, Eds: Michael J. Storper Allen J. Scott, NY: Routledge, 1. bs., 1992.
- Joergensen, Kaj A. vd. "A Four Level Customization Model". Proceedings of the 7th World Conference on Mass Customization, Personalization, and Co-Creation MCPC, Springer, Danimarka, 2014.
- Kabadayı, Ebru Tümer vd. "Mikro Ünlülerin Tüketicilerin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisini İncelemeye Yönelik Ampirik Bir Çalışma". *OPUS*. 12/18 (2019): 230-261.
- Kagan, Jerome ve Paul Henry Mussen. "Dependency Themes on the TAT and Group Conformity". *Journal of Consulting Psychology*. 20/1 (1956): 29-32.
- Kastanakis, Minas N. ve George Balabanis. "Explaining Variation in Conspicuous Luxury Consumption: An Individual Differences' Perspective". *Journal of Business Research*. 67 (2014): 2147-2154.
- Kaygısız, Mustafa. "Kriminalistikte Parmak İzi İncelemesi". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995.
- Kıray, Mübeccel B. *Tüketim Normları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Mübeccel B. Kıray Toplu Eserleri 7, Yayına Hazırlayan Nigan Bayazıt, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005.
- Kim, Won. "Personalization: Definition, Status, and Challenges Ahead". *Journal of Object Technology*. 1/1 (2002): 29-40.
- King, Charles W. "The Innovator in the Fashion Adoption Process". *Reflections on Progress in Marketing*. ed. L. G. Smith, Chicago: American Marketing Association. 1964.

- Knight, Dee K. ve Eun Young Kim. "Japanese Consumers' Need for Uniqueness". *Journal of Fashion Marketing and Management*. 11/2 (2007): 270-280.
- Koca, Didem. "Sanayi Devrimlerinin Tarihsel Arka Planı ve İşgücü Becerileri Üzerindeki Yansımaları", *OPUS*, 16/31, (2020): 4531-4558.
- Koçak, Dilek Özhan. "Kimlik Edinmede Görüntünün Gücü: Moda". *Marmara İletişim Dergisi*. 17/17 (2010): 112-125.
- Kotler, Philip. "From Mass Marketing to Mass Customization", *Planning Review*, 17/5 (1989): 10-47.
- Kron, Joan. *Home-Psych: The Social Psychology of Home and Decoration*, NY: Potter, 1983 aktaran Tian, Bearden ve Hunter (2001).
- Kumar, Ashok. "From Mass Customization to Mass Personalization: A Strategic Transformation". *International Journal of Flexible Manufacturing Systems*. 19/4 (2007): 533-547.
- Kumar, Ashok, Said Gattoufi ve Arnold Reisman. "Mass Customization Research: Trends, Directions, Diffusion Intensity, And Taxonomic Frameworks". *International Journal of Flexible Manufacturing Systems*. 19/4 (2007): 637-665.
- Lascu, Dana-Nicoleta ve George Zinkhan. "Consumer Conformity: Review and Applications for Marketing Theory and Practice". *Journal of Marketing Theory and Practice*. 7(3) (1999): 1-12. https://www.jstor.org/stable/40469964?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Latter, Chelsey, Ian Phau ve Chris Marchegiani, "Roles of Consumers Need for Uniqueness and Status Consumption in Haute Couture Luxury Brands". *Journal of Global Fashion Marketing*. 1/4 (2010): 206-214.
- Lee, Seung Hwan M. ve Gail Leizerovici. "A Longitudinal Study of Consumers' Need for Uniqueness on Development of Networks". *Advances in Consumer Research*, 39 (2011): 279-286.
- Levy, Leo. "Studies in Conformity Behavior: A Methodological Note". *The Journal of Psychology*. 50 (1960): 39-41.
- Li, Jianan vd. "Conformity Consumer Behavior and External Threats: An Empirical Analysis in China During the COVID-19 Pandemic". *SAGE Open*. 11/3 (2021): 1-16. <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/21582440211032152>
- Lynn, Michael ve Judy Harris. "Individual Differences in the Pursuit of Self-Uniqueness Through Consumption", *Journal of Applied Social Psychology*. 27/21 (1997): 1861-1883.
- Lynn, Michael ve Charles Richard Snyder. "Uniqueness Seeking". *Handbook of Positive Psychology*, eds. C. R. Snyder, Shane J. Lopez. NY: Oxford University Press, 2002.
- Medeiros, Carlos A. "High Wage Economy, Sloanism and Fordism: The American Experience During the Golden Age". *Contribution to Political Economy*. 19 (2000): 33-52.
- Milgram, Stanley. "The Perils of Obedience". *Harper's Magazine*. 247/1483 (1973): 62-77.

- Miller, Geoffrey. *Tüketimin Evrimi, Cinsiyet, Statü ve Tüketim*. çev. Gülçin Vardar. İstanbul: Alfa, 2011.
- Murray, Henry A. *Explorations in Personality*. NY: Oxford Univ. Press. 1938.
- Mussen, Paul Henry ve Jerome Kagan. “Group Conformity and Perceptions of Parents”. *Child Development*. 29/1 (1958): 57-60.
- Nikhashemi, S.R. ve Elena Delgado-Ballester, “Branding Antecedents of Consumer Need for Uniqueness: A Behavioural Approach to Globalness vs. Localness”. *Journal of Marketing Communications*. 28/4 (2022): 392-427.
- Nystrom, Paul H. *Economics of Fashion*. NY: Ronald Press Company. 1928.
- Oskay, Ünsal. “Kısıtlayıcı Tüketim Boyutu ile Moda”. *Gergedan*. 1 (1987): 91-94.
- Paşalıoğlu, Halil ve Hakan Cengiz. “Tüketici Yaşam Tarzının Elektrikli Araçları Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Tüketici Yenilikçiliği, Tüketici Benzersizliği ve Keşifsel Davranışların Aracılık Etkisi”. International Congress on Business and Marketing, Maltepe University, İstanbul, 2019.
- Piller, Frank T., Kathrin Moeslein ve Christof M. Stotko. “Does Mass Customization Pay? An Economic Approach to Evaluate Customer Integration”. *Production, Planning & Control*. 15/4 (2004): 435-444.
- Pine II, Joseph B. *Mass Customization- The New Frontier in Business Competition*. Boston Massachusetts: Harvard Business School Press, 1993.
- Pine II, Joseph B., Bart Victor and Andrew C. Boyton. “Making Mass Customization Work”. *Harvard Business Review*. 71/5 (1993): 108-119.
- Rehman, Anees U., Tehmina Latif ve Muhammad I. Rana. “Consumers’ Purchase Intentions towards Global Brands: A Cross-Cultural Analysis”. *Journal of Economics, Business and Management*. 6/2 (2018): 36-44.
- Rose, Gregory M. vd. “Social Values, Conformity, and Dress”. *Journal of Applied Social Psychology*. 24/17 (1994): 1501-1519.
- Ruvio, Ayalla. “Unique Like Everybody Else? The Dual Role of Consumers’ Need for Uniqueness”, *Psychology & Marketing*, 25/5, (2008): 444-464.
- Ruvio, Avalla, A., Aviv Shoham ve Maja Makovec Brenčič. “Consumers' Need for Uniqueness: Short-form Scale Development and Cross-Cultural Validation”. *International Marketing Review*. 25/1 (2008): 33-53.
- Schreier, Martin. “The Value Increment of Mass-customized Products: An Empirical Assessment”. *Journal of Consumer Behavior*. 5 (2006): 317-327.
- Schumpe, Birga Mareen ve Hans-Peter Erb. “Humans and Uniqueness”, *Science Progress*, 98/1 (2015): 1-11.
- Sherif, Muzafer. *The Psychology of Social Norms*. NY and London: Harper & Brothers, 1936.
- Sherif, Muzafer. “An Experimental Approach to the Study of Attitudes”. *Sociometry*. 1/1-2 (1937). s.90-98.
- Silva, Emmanuel Sirimal vd. “Googling Fashion: Forecasting Fashion Consumer Behaviour Using Google Trends. Social Sciences”. *Social Sciences*. 8/111 (2019). file:///C:/Users/asus/Downloads/socsci-08-00111.pdf

- Sirgy, M. Joseph. "Self-Concept in Consumer Behavior: A Critical Review". *Journal of Consumer Research*. 9/3 (1982): 287-300.
- Snyder, Richard ve Howard Fromkin. "Abnormality as a Positive Characteristic: The Development and Validation of a Scale Measuring Need for Uniqueness". *Journal of Abnormal Psychology*. 86/5 (1977): 518-527.
- Snyder, Richard ve Howard Fromkin, *Uniqueness: The Human Pursuit of Difference*. NY: Plenum Press, 1980.
- Snyder, Richard. "Product Scarcity by Need for Uniqueness Interaction: A Consumer Catch-22 Carousel?", *Basic and Applied Social Psychology*, 13/1 (1992): 9-14.
- Sproles, George B. "Fashion Theory: a Conceptual Framework". *Advances in Consumer Research*. 1 (1974): 463-472.
- Sun, Gong, Jun Chen ve Jie Li. "Need for Uniqueness as a Mediator of the Relationship Between Face Consciousness and Status Consumption in China". *International Journal of Psychology*. 52/5 (2015): 349-353.
- Şimşek, Ömer Faruk ve Berna Yalınçetin. "I Feel Unique, Therefore I am: The Development and Preliminary Validation of the Personal Sense of Uniqueness (PSU) Scale", *Personality and Individual Differences*, 49/6 (2010): 576-581.
- Tian, Kelly Tepper ve Karyn McKenzie. "The Long-Term Predictive Validity of the Consumers' Need for Uniqueness Scale", *Journal of Consumer Psychology*. 10/3 (2001): 171-193.
- Tian, Kelly Tepper. "Categories, Contexts, and Conflicts of Consumers' Nonconformity Experiences", içinde *Research in Consumer Behavior*, ed. Russell W. Belk, Greenwich: CT, JAI Press, (1997): 209-45 aktaran Ruvio vd. (2008).
- Tian, Kelly Tepper, William O. Bearden ve Gary L. Hunter. "Consumers' Need for Uniqueness: Scale Development and Validation". *Journal of Consumer Research*. 28 (2001): 50-66.
- Torlak Ömer. *Tüketim: Bireysel Eylemin Toplumsal Dönüşümü*. İstanbul: İnkılab Yayınları, 2016.
- Tseng, Ting-Hsiang. "The Impact of Consumer Need for Uniqueness on Country-of-Origin Effects". *Global Journal of Business Research*. 14/1 (2020): 29-37.
- Tunçel, Niray. "Intention to Purchase Electric Vehicles: Evidence from an Emerging Market". *Research in Transportation Business & Management*. 43 (2022). https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S22110539521001474?casa_token=ZnbO8gB0AKIAAAAAA:z7MfeEnKZuXBSRi06HLWXDOCT-3agrR1m-HoT_iTYcjfFTIn53ukupsFscVISEeUkyq8nO80Tg
- Twenge, Jean M. ve W.Keith Campbell. *Asrın Vebası: Narsisizm İlleti*, çev. Özlem Korkmaz, İstanbul: Kaknüs Yayıncılık, 2010.
- Ünal, Sevtap, Elif Deniz ve Nisa Akın. "Determining the Factors that Influence the Intention to Purchase Luxury Fashion Brands of Young Consumers". *Ege Akademik Bakış*. 55 (2019): 221-236.

- Venkatesan, M. "Experimental Study of Consumer Behavior Conformity and Independence". *Journal of Marketing Research*. 3/4 (1966): 384-387.
- Wang, Yi vd. "Industry 4.0: A Way From Mass Customization To Mass Personalization Production". *Advances in Manufacturing* 5 (2017): 311-320.
- Westerman, George, Didier Bonnet ve Andrew McAfee. *Leading Digital*. Massachusetts: Harvard Business School Publishing, 2014.
- Workman, Jane E. ve Laura K. Kidd. "Use of the Need for Uniqueness Scale to Characterize Fashion Consumer Groups". *Clothing and Textiles Research Journal*. 18/4 (2000): 227-236.

RESİM KAYNAKÇA

- Resim 1 "Ford Motor Delivery Department", Erişim Tarihi: 23 Aralık 2021. <https://loc.getarchive.net/media/ford-motor-delivery-department>
- Resim 2 "The Devil Wears Prada Müzikali Hakkında Bilmeniz Gerekenler", Erişim Tarihi: 1 Şubat 2022. <https://www.elle.com.tr/unluler-stil/magazin-haberleri/the-devil-wears-prada-muzikali-hakkinda-bilmeniz-gerekenler>
- Resim 3 "Coco Chanel in Los Angeles", Erişim Tarihi: 8 Ocak 2022. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coco_Chanel_in_Los_Angeles,_1931.jpg
- Resim 4 "The Last 7 Words in James Joyce's 'Ulysses'", Erişim Tarihi: 31 Ocak 2022. https://www.flickr.com/photos/queen_of_subtle/2368195255
- Resim 5 "Girl Tie Office Chair Woman Business Suit Shirt", Erişim Tarihi: 23 Mart 2022. <https://www.maxpixel.net/Girl-Tie-Office-Chair-Woman-Business-Suit-Shirt-4818747>
- Resim 6 "Reformdrakt", Erişim Tarihi: 23 Mart 2022. <https://snl.no/reformdrakt>
- Resim 7 "Skirts And Heels Are Not Just For Women, This Guy Proves That Perfectly (30 Pics)", Erişim Tarihi: 25 Mart 2022. https://www.boredpanda.com/confident-man-wears-heels-skirt-markbryan911/?utm_source=google&utm_medium=organic&utm_campaign=organic
- Resim 9 "Art Palette Shaped Fridge Magnet Boasting Your Little Artists Name", Erişim Tarihi: 5 Nisan 2022. <https://www.tagdesigns.com/magnet-art-palette.htm>
- Resim 10 "BTS Eğlenceli Quiz", Erişim Tarihi: 23 Mart 2022. <https://www.playbuzz.com/nazmiyeo10/bts-e-lencel-quiz>
- Resim 11 "Asch (1951)", Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2022. <https://twitter.com/primalpoly/status/1323384486290055168>
- Resim 11 "The Asch Experiment", Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2022. <https://sites.google.com/site/theaschexperiment/overview>

TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINDA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Editör

Dr. Cemal Gümüş

TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINDA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Editör: Dr. Cemal Gümüş

Yayın No.: 4730

İşletme: 337

ISBN: 978-625-397-043-7

E-ISBN: 978-625-397-042-0

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gümüş, Cemal.

Tüketici Davranışlarında Güncel Yaklaşımlar / Cemal Gümüş

1. Basım, X + 252 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-043-7

E-ISBN: 978-625-397-042-0

1. Tüketici Davranışı 2. Pazarlama 3. İşletme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

TÜKETİCİ AKTİVİZMİ

Prof. Dr. Dursun Yener

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü,
dursun.yener@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4294-4056

TÜKETİCİLERİN GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİLERE YÖNELİK TUTUMLARI

Prof. Dr. Nihan Özgüven Tayfun

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
nihan.ozguven@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0118-2945

SAPKIN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI

Doç. Dr. Handan Özdemir

Ostim Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Pazarlama Bölümü,
handan.ozdemir@ostimteknik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1717-4010

TÜKETİCİLERİN ATIK BİLİNCİ

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Aygün Özgöz

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Lojistik Yönetimi Bölümü,
ayseozgoz@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8597-8240

TÜKETİCİLER AÇISINDAN FOMO (FEAR OF MISSING OUT)

Dr. Öğr. Üyesi Emine Pınar Saygın

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü,
emine.saygin@dpu.edu.tr, ORCID:0000-0001-8435-2924

YEŞİL TÜKETİM

Dr. Öğr. Üyesi Gazal Cengiz

Şırnak Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
gazalcengiz@sirnak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3468-3060

TÜKETİCİLERİN BOŞ ZAMAN TÜKETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Kamer İlgin Çakıroğlu

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
kamerilgin.cakiroglu@erdogan.edu.tr, ilgincakiroglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3294-9275

TÜKETİCİLERİN ÇEVİRİM İÇİ SATIN ALMA DAVRANIŞLARI

Dr. Öğr. Üyesi Makbule Civelek

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Karadeniz Ereğli Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü,
makbule.civelek@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3997-6508

SİNİK TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI

Dr. Öğr. Üyesi Zübeyir Çelik

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü,
zubeyircelik1@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1692-9378

GERÇEKLİK SONRASI EVREN (METAVERSE) VE TÜKETİCİ YANSIMALARI

Dr. Selda Fındıklı

Bağımsız Araştırmacı, seldakiygi@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4341-3249

TÜKETİCİLERİN SAĞLIKLI YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARI

Öğr. Gör. Dr. Cemal Gümüş

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Devrek Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü,
cemalgumus@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0283-1073

SOHBET PAZARLAMASI (CONVERSATIONAL MARKETING): TÜKETİCİLERİN SESLİ ARAMA (VOICE SEARCH) DAVRANIŞLARI

Arş. Gör. Dr. Yusuf Ozan Yıldırım

Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
yusuf.yildirim@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0346-2660

TÜKETİCİ SENDROMLARI

Arş. Gör. Serhat Ata

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü,
serhatata@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5423-5118

Doç. Dr. Murat Bayat

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü,
muratbayat@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0029-948X

TÜKETİCİLERİN KENDİN YAP UYGULAMALARINA (DO IT YOURSELF-DIY) YÖNELİK TUTUMLARI

Öğr. Gör. Gökçe Cebeci

İstanbul Arel Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü,
gokcecebeci@arel.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2559-2407

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	v
TÜKETİCİ AKTİVİZMİ	1
Dursun Yener	
TÜKETİCİLERİN GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİLERE YÖNELİK TUTUMLARI	17
Nihan Özgüven Tayfun	
SAPKIN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI	37
Handan Özdemir	
TÜKETİCİLERİN ATIK BİLİNCİ	57
Ayşe Aygün Özgöz	
TÜKETİCİLER AÇISINDAN FOMO (FEAR OF MISSING OUT).....	71
Emine Pınar Saygın	
YEŞİL TÜKETİM	83
Gazal Cengiz	
TÜKETİCİLERİN BOŞ ZAMAN TÜKETİMİ	99
Kamer İlgin Çakıroğlu	
TÜKETİCİLERİN ÇEVİRİM İÇİ SATIN ALMA DAVRANIŞLARI	117
Makbule Civelek	
SİNİK TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI	135
Zübeyir Çelik	
GERÇEKLİK SONRASI EVREN (METAVERSE) VE TÜKETİCİ YANSIMALARI.....	153
Selda Fındıklı	
TÜKETİCİLERİN SAĞLIKLI YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARI.....	175
Cemal Gümüş	

SOHBET PAZARLAMASI (CONVERSATIONAL MARKETING):	
TÜKETİCİLERİN SESLİ ARAMA (VOICE SEARCH) DAVRANIŞI	197
Yusuf Ozan Yıldırım	
TÜKETİCİ SENDROMLARI	213
Serhat Ata - Murat Bayat	
TÜKETİCİLERİN KENDİN YAP UYGULAMALARINA (DO IT YOURSELF-DIY)	
YÖNELİK TUTUMLARI	233
Gökçe Cebeci	

TÜKETİCİ AKTİVİZMİ

Dursun Yener

GİRİŞ

İhtiyaç kavramı pazarlama faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Pazarlamanın en temel amacı, tüketicilerin ihtiyaçlarını en uygun şekilde karşılayacak alternatifler sunmak ve bu sayede kâr elde etmektir. Maslow tarafından “ihtiyaçlar hiyerarşisi” olarak adlandırılan sınıflandırma mevcut tüm ihtiyaçları bir hiyerarşi içerisinde tanımlamıştır. Bu sınıflandırmada hiçbir ürün insan ihtiyacı olarak tanımlanmamaktadır. Bir ihtiyacı karşılayacak çok sayıda alternatif bulunabilir. Tüketiciler kendi koşullarına (kültürel, ekonomik vs.) en uygun alternatifi tercih ederek ihtiyaçlarını gidermektedirler. Tüketiciler tarafından yapılan bu seçim istek olarak adlandırılmaktadır. İşletmelerin pazarlama faaliyetleri aracılığı ile amaçladıkları hedef, mevcut bir ihtiyacı karşılayacak bir alternatif olarak kendi ürün veya hizmetlerinin tüketiciler tarafından tercih edilmesini sağlamaktır. Ancak bu amaca ulaşmaya çalışırken, topluma ve çevreye karşı sorumlulukları göz ardı edilmemelidir.

Günümüzün kitle üretimi anlayışı içerisinde, üretim faaliyetlerinin kaçınılmaz olarak bazı olumsuz sonuçları ortaya çıkmaktadır. Doğal kaynakların aşırı tüketimi, çevreye bırakılan atıklar ve ekolojiye verilen zararlar bu olumsuz sonuçlara örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde yaygınlaşan hedonik tüketim anlayışı, tüketicilerin sadece kendilerini ve o an için alacakları keyfi düşünerek hareket etmelerine neden olmaktadır. Ancak tüm tüketiciler için bu durum geçerli değildir. Çevresel konuları önemseyen, sürdürülebilirliği bir yaşam biçimine dönüştüren tüketiciler de mevcuttur. Elbette bu sorumluluk anlayışı sadece tüketicilerde var olan bir özellik değildir. Aynı bilinç ve sorumluluk anlayışı ile hareket eden işletmeler de bulunmaktadır. Gerekli sorumluluğa sahip olmayan işletmeler, tüketicilerin kole-

bunlar için harekete geçmek üzere hazır olarak bekleyen bir tüketici kitlesinin mevcut olduğunun farkındadır. Nasıl ki her yeni teknolojik gelişme, firmalar için yeni bir fırsat anlamına geliyorsa, tüketiciler için de aynı şekilde olumsuz deneyimlerle ilgili olarak mücadele fırsatı ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışma tüketici boykotlarının ve tüketici yandaşlığı kavramının tüketici aktivizmi içerisindeki yerini ve önemini açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca tüketici aktivizminin pazarlama teorisi içindeki konumu ve zaman içerisindeki gelişimi ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Al-Shebil, S., Rasheed A., ve Al-Shammari H. (2011). Coping with boycotts: An analysis and framework. *Journal of Management and Organization*, 17, 383-397.
- Armstrong, G. M., Gürol, M. N., and Russ, F. A. (1979). Detecting and Correcting Deceptive Advertising. *Journal of Consumer Research*, 6 (December), 237-246.
- Ashenfelter, O., Ciccarella, S., and Shatz H. J. (2007). French wine and the U.S. boycott of 2003: Does politics really affect commerce?. *Journal of Wine Economics*, 2(1), Spring, 55-74.
- Assad, S. W. (2007). The rise of consumerism in Saudi Arabian society. *International Journal of Commerce & Management*, 17(1/2), 73-104.
- Atabay, E., ve Ertuğrul, A. N. (2011). Bilişim sektörü kapsamındaki muhasebe paket program yazılım firmalarının ön lisans ve lisans düzeyindeki muhasebe eğitiminden beklentileri. XXX. *Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*, 181-199.
- Barton, L. (1993). *Crisis in organizations: Managing and communicating in the heat of chaos*. Cincinnati, OH: South-Western Publishing Company.
- Bauer, H. H., Albrect, C. M., Bryant, M. D., and Haber, T. E. (2008). The consumer strikes back: Assessing antecedents to boycott participation. *American Marketing Association*, Winter, 350-351.
- Baxter, S. (2007). Is it worth the cost? Marketing to negatively perceived consumer groups. *Global Journal of Business Research*, 1(1), 87-96.
- Bostan, I., Burciu, A., and Grosu, V. (2010). The consumerism and consumer protection policies in the European Community. *Theoretical and Applied Economics*, 17(4), 19-34.
- Cadotte, E. R., Woodruff, R. B., and Jenkins, R. L. (1987). Expectations and norms in models of consumer satisfaction. *Journal of Marketing Research*, 24(3), 305-314.
- Cissé-Depardon, K. and N'Goala G. (2009). The effects of satisfaction, trust and brand commitment on consumers' decision to boycott. *Recherche et Applications en Marketing (English Edition)*, 24, 43-66.
- Clouder, S. and Harrison, R. (2005). The effectiveness of ethical consumer behaviour. *The Ethical Consumer*, 89, 96.
- Davidson III, W. N., Worrell, D. L., and El-Jelly, A. (1995). Influencing managers to change unpopular corporate behavior through boycotts and divestitures: A stock market test. *Business & Society*, 34(2), 171-196.

- Dawes, R. M. (1980). Social dilemmas, *Annual Review of Psychology*, 31(1), 169-193.
- Day, G. S. and Aaker, D. A. (1970). A guide to consumerism, *Journal of Marketing*, 34, (July), 12-19.
- Ertuğrul, A. N. (2014), Hilenin insan kaynakları politikaları ile ilişkisi ve ampirik bir çalışma. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 41, 109-126.
- Ertuğrul, A. N. ve Eren, B. A. (2020). Satış promosyonlarının UFRS 15 müşteri sözleşmelerinden hâsılât standardına göre muhasebeleştirilmesi: BİST perakende firmaları ve örneklerle açıklama. *Erzurum Teknik Üniversitesi SBE Dergisi*, (12), 39-61.
- Ertuğrul, A. N. (2022). Perception of meaningful work and job satisfaction of accounting faculty members. *Amazonia Investiga*, 11(50), 232-244.
- Estes, R. M. (1971). Consumerism & Business. *California Management Review*, 5-11.
- Ettenson, R. and Klein, J. G. (2005). The fallout from French nuclear testing in the South Pacific: A longitudinal study of consumer boycotts. *International Marketing Review*, 22(2), 199-224.
- Farah, M. F. and Newman A. J. (2009). Exploring consumer boycott intelligence using a socio-cognitive approach, *Journal of Business Research*, 1-9.
- Ford, G. T. and Calfee, J. E. (1986). Recent developments in FTC Policy on deception, *Journal of Marketing*, 50 (July), 82-103.
- Friedman, M. (1985). Consumer boycotts in the United States, 1970-1980: Contemporary events in historical perspective, *The Journal of Consumer Affairs*, Summer, 19(1), 96-117.
- Friedman, M. (1991). Consumer boycotts: A conceptual framework and research agenda. *Journal of Social Issues*, 47(1), 149-168.
- Friedman, M. (1999). *Consumer Boycotts: Effecting Change through the Marketplace and the Media*, New York, Routledge.
- Garrett, D. (1987). The effectiveness of marketing policy boycotts: Environmental opposition to marketing. *Journal of Marketing*, 51, (April), 46-57.
- Gelb, B. D. (1995). More boycotts ahead? Some implications. *Business Horizons*, 38(2), 70-77.
- Hoffman, S. and Müller, S. (2009). Consumer boycotts due to factory relocation, *Journal of Business Research*, 62, 239-247.
- Ismail, H. B and Panni, M. F. A. K. (2008). Consumer perceptions on the consumerism issues and its influence on their purchasing behaviour: A view from Malaysian food industry. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 11(1), 43-64.
- Jackson J. E. and Schantz, W. T. (1993). Crisis management lesson: When push shoved Nike, *Business Horizons*, 36(1), 27-36.
- Jacoby, J. and Small, C. (1975). The FDA approach to defining misleading advertising, *Journal of Marketing*, 39 (October), 65-68.
- John, A. and Klein, J. (2003). The boycott puzzle: Consumer motivations for purchase sacrifice, *Management Science*, 49(9), September, 1196-1209.
- Klein, J. G., Smith, N. C. and John, A. (2004). Why we boycott: Consumer motivations for boycott participation. *Journal of Marketing*, 68(3), 92-109.

- Kozinets, R. V. and Handelman, J. (1998). Ensouling consumption: A netnographic exploration of the meaning of boycotting behaviour, *Advances in Consumer Research*, 25, 475-480.
- Lewis, A. and Mackenzie, C. (2000). Morals, money, ethical investing and economic psychology, *Human Relations*, 53(2), 179-191.
- Liss, D. (2002), Preparing for crisis, available at: www.brandchannel.com
- Miller, E. B. (2000). NLRB forum: strikes, lockouts and boycotts, *Labor Law Journal*, 51(2), 89-95.
- Mirchevska, T. P. and Markova, S. (2011). Emergence of the social consumer – The impact of personalization, localization and social collaboration on consumerism, *Annals of the University of Petrosani, Economics*, 11(3), 229-236.
- Murtagh, C. and Lukehart, C. (1994). *Boycott organizer's guide*, Washington, DC: Coop America.
- Patel, T. (1996). Nuclear tests a sobering experience for French wine, spirits exporters. *Journal of Commerce*, 3, 18.
- Preston, I. L. (1976). A Comment on 'Defining Misleading Advertising' and 'Deception in Advertising', *Journal of Marketing*, 40, 54-57.
- Sen, S., Gürhan-Canlı Z. and Morwitz, V. (2001). Withholding consumption: A social dilemma perspective on consumer boycotts. *The Journal of Consumer Research*, 28(3), 399-417.
- Sheth, J. N., Gardner, D. M. and Garrett, D. E. (1988). *Marketing Theory: Evolution and Evaluation*. John Wiley & Sons Incorporated.
- Swimberghe, K., Flurry L. A. and Parker J. M. (2011). Consumer religiosity: Consequences for consumer activism in the US. *Journal of Business Ethics*, 103, 453-467.
- Tyran, J. R. and Engelmann, D. (2005). To buy or not to buy? An experimental study of consumer boycotts in retail markets, *Economica*, 72(285), 1-16.
- Yener, D. (2017). *Social impact in consumer behaviour-consumer boycotts as a consumerism activity*. In Socio-economic perspectives on consumer engagement and buying behavior (pp. 22-35). IGI Global.
- Yener, D. (2022a). Tüketici düşmanlığı ve tüketici boykotlarına katılma niyeti ilişkisi: Tüketici etnosentrizminin aracı etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(1), 310-324.
- Yener, D. (2022b). *Aktivist tüketici davranışları inovasyon direnci, tüketici yandaşlığı ve tüketici boykotları*, İksad Publishing, Ankara.
- Yüksel, U. and Mryteza, V. (2009). An evaluation of strategic responses to consumer boycotts. *Journals of Business Research*, 62(2), 248-259.
- Zack J. (1991). The hullabaloo over boycott ballyhoo, *Business and Society Review*, 78, 9-15.

TÜKETİCİLERİN GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİLERE YÖNELİK TUTUMLARI

Nihan Özgüven Tayfun

GİRİŞ

Giyilebilir teknolojik ürünler, her geçen gün daha çok sayıda tüketicinin ilgisini çekmekte ve tüketiciler bu ürünleri kullanmaya başlamaktadır. Günümüzde tüketiciler mobil teknolojilere kolay ulaşmakta, bu yüzden mobil teknolojiler hem iş dünyasının hem de bireylerin günlük hayatlarının bir parçası hâline gelmektedir. İş dünyası açısından mobilite maliyetlerinin azalması, mobil tabanlı araçların kullanılmasına olan ilgiyi arttırmıştır. Mobil teknolojinin gelişimi ile giyilebilir teknolojinin kullanımı paralellik göstermektedir. Ayrıca, bununla beraber, yapay zekânın gelişimiyle, giyilebilir teknolojiler veri temininde önemli görev üstlenmektedir. Mobil teknolojiler, yapay zekâ ve giyilebilir teknolojiler birbirleriyle bütünleşmiş bir şekilde çalışmaktadır.

Giyilebilir teknolojiler, son zamanlarda popüler hâle gelen yapay zekâ teknolojilerine önemli bir temel oluşturmaktadır (Tran-Dang vd., 2020: 4716). Giyilebilir teknolojiler, pazarlamada veri tabanı pazarlama faaliyetlerinde de kullanılabilir. Giyilebilir teknoloji ürünlerinin sakladığı verilerden bu cihazları kullanan kişilere özelleştirilmiş mal ve hizmet sunmak için yararlanılabilir.

Giyilebilir teknolojiler, kullanıcıların oluşturdukları bilgileri işlemekte, bu bilgileri saklayıp yaymaktadır. Bununla birlikte bu bilgiler, farklı görevleri olan veri tabanlarına kaydedilmekte, veri tabanlarında işlenmekte ve depolanmaktadır (Park ve Jayaraman, 2021: 4). Giyilebilir teknolojilerin kullanıcıların bilgilerini

noloji ürünlerinin kullanımı, kullanıcılarda veri güvenliği kaygıları yaratabilmektedir. İşletmeler, kullanıcıların bu kaygılarını ortadan kaldıracak önlemler almalıdır. İşletmeler küçük ve verimli ürünler geliştirdikçe, giyilebilir teknoloji pazarı daha da gelişecektir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, F. P. ve Akan, A. (2015). Akıllı giyilebilir hasta takip sistemleri smart wearable patient tracking systems. *Vogue*, 15(18), 440-443.
- Aliverti A. (2017). Wearable technology: role in respiratory health and disease. *Breathe (Sheffield, England)*, 13(2), e27–e36. <https://doi.org/10.1183/20734735.008417>
- Attallah, B. and Ilagure, Z. (2018). Wearable technology: Facilitating or complexing education. *International Journal of Information and Education Technology*, 8(6), 433-436.
- Aydan, S. ve Aydan, M., (2016). Sağlık hizmetlerinde bireysel ölçüm ve giyilebilir teknoloji: Olası katkıları, güncel durum ve öneriler. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(3), 325-342.
- Aydın, Nevin. (2019). *Giyilebilir teknolojiler*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Baig, M. M., GholamHosseini, H., Gutierrez, J., Ullah, E., and Lindén, M. (2021). Early detection of prediabetes and T2dm using wearable sensors and internet-of-things-based monitoring applications. *Applied Clinical Informatics*. 12(01), 1-9.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2020). Giyilebilir teknolojiler raporu 2020. (<https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/giyilebilirteknolojiler-arastirma-raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 24.12.2022).
- Bostancı, E. (2015). Medikal alanda kullanılan giyilebilir teknolojiler: Uygulamalar, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Tıp Teknolojileri Ulusal Kongresi*, 15(18), 549-552.
- Ching, K. W. and Singh, M. M. (2016). Wearable technology devices security and privacy vulnerability analysis. *International Journal of Network Security & Its Applications (IJNSA)*, 8(3), 19-30.
- CNN Türk, Donanım Günlüğü. (<https://www.cnnturk.com/teknoloji/41-7-milyon-giyilebilir-teknoloji-urununu-satildi>, Erişim Tarihi: 08.12.2022).
- Deloitte Dijital Tüketici Trendleri, 2021 Türkiye, Nisan 2022, (<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consumer-business/Dijital-T%C3%BCketici-Trendleri-2021.pdf>, Erişim Tarihi: 08.12.2022).
- Demirci, Ş. (2018). Giyilebilir teknolojilerin sağlık hizmetlerine ve sağlık hizmet kullanıcılarına etkileri. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 985-992.
- Dunne, L. E. (2004). *The design of wearable technology: addressing the human-device interface through functional apparel design*. (Master's Thesis). Cornell University.
- E-Learners (2018). History of Wearable Technology. (<https://www.elearners.com/online-degrees/technology/history-of-wearabletechnology/>, Erişim Tarihi: 01.12.2022).

- Ener, Ü. A. (2015). *Wearable technology: A study on post-human and future applications*. Master's Thesis. Bilkent University. Ankara.
- Giyilebilir Teknolojilerde Gizliliğin Kalmaması. (<http://bit.ly/2EygQTC>, Erişim Tarihi: 23.12.2022).
- Giyilebilir Teknolojilerde Sağlık Tehlikesi. (<http://bit.ly/2EygQTC>, Erişim Tarihi: 23.12.2022).
- Hayward, J, Chansin, G. and Zervos, H. (2016). *Wearable technology 2016-2026 Markets, Players and 10YearForecasts*. (<http://www.idtechex.com/research/reports/wearabletechnology2016-2026-000483.asp>, Erişim Tarihi: 09.10.2022).
- Iervolino, R., Bonavolonta, F., Cavallari, A. (2017). A wearable device for sport performance analysis and monitoring. *2017 IEEE International Workshop on Measurement and Networking (M&N)*. 27-29 September, 1-6.
- Kalantari, M. (2017). Consumers' adoption of wearable technologies: Literature review, synthesis, and future research agenda. *International Journal of Technology Marketing*, 12(3), 274-307.
- Kim, K. J. and Shin, D.H. (2015). An acceptance model for smart watches. *Internet Research*. 25(4), 527-541.
- Koo, S. M. and Fallon, K. (2018). Explorations of wearable technology for tracking self and others. *Fashion and Textiles*, 5(8), 1-16.
- Kotler, P., Kartajaya, H., and Setiawan, I. (2021). *Marketing 5.0: Technology for Humanity*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
- Mann, S. (1998). *Wearable computing as means for personal empowerment*. Proc. 3rd Int. Conf. On Wearable Computing (ICWC). 12-13 May. 1-8.
- Morris, R. (2015). *Wearable technology: Fit, fashion, fun*. Whitepaper, Onebeacon Technology Insurance. Erişim adresi:07.10.2022.
- Mutlu, H. M. ve Sesliokuyucu, O. S. (2016). *Tüketicilerin Giyilebilir Teknolojileri Benimsemesi Üzerine Bir Araştırma*. 2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Kitabı, İksad, 361-370
- Park, S. and Jayaraman, S. (2021). Wearables: Fundamentals, advancements, and a roadmap for the future. E. Sazonov Ve M. R. Neuman (Ed.). *Wearable sensors (Second edition)*. Academic Press. Oxford. 3-27.
- Rawassizadeh, R., Price, B. A., and Petre, M. (2015). Wearables: Has the age of smartwatches finally arrived? *Communications of the Acm*. 58(1), 45-47.
- Ryan, S. E. (2008). What is wearable technology art?. *Intelligent Agent*. 8(1), 1-6.
- Sağbaş, E.A., Ballı, S., Yıldız, T., (2016). *Giyilebilir akıllı cihazlar: Dünü, bugünü ve geleceği*. Akademik Bilişim Konferansı. 3-5 Şubat. Aydın. 749-756.
- Schwab, K. (2016). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. (Çev: Zülfü Dicleli). İstanbul: Optimist Yayınevi.
- Sezgin, Sezan (2016). Eğitimde Giyilebilir Teknolojiler: Fırsatlar ve Eğilimler. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 1(40), 405-418.
- Sharma A., Al-Dala'in T., Alsadoon G., Alwan A. (2020). *Use of wearable technologies for analysis of activity recognition for sports*. 5th International Conference on Innovative Technologies in Intelligent Systems and Industrial Applications (CITISIA). Sydney, NSW, Australia. 25-27 November, 1-10.

- Statista (2016). Facts and statistics on wearable technology. (<http://www.statista.com/topics/1556/wearable-technology>, Erişim Tarihi: 15.11.2022).
- Statista (2022). Wearable technology- statistics and facts. (<https://www.statista.com/topics/1556/wearabletechnology/>, Erişim Tarihi: 05.12.2022).
- Şahin F. ve Söylemez C. (2022). Giyilebilir teknoloji ürünlerinde faydacı ve hedonik değerın satın alma niyeti üzerindeki rolü: Tüketici yenilikçiliğinin düzenleyici etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21(3), 1244-1269.
- Thierer, A. D. (2015). The internet of things and wearable technology: Addressing privacy and security concerns without derailing innovation. *Richmond Journal of Law & Technology*. 21(2), 1-118.
- Tran-Dang, H., Krommenacker, N., Charpentier, P., and Kim, D.-S. (2020). Toward the internet of things for physical internet: Perspectives and challenges. *IEEE Internet of Things Journal*, 7(6), 4711-4736.
- Turak, Y. (2015). *Nesnelerin interneti ve güvenliği*. Bilişim Teknolojisi Hukuku Enstitüsü, Bilişim Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul Bilgi Üniversitesi. İstanbul. 1-14.
- Wright, R. and Keith, L. (2014). Wearable technology: If the tech fits, wear it. *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries*. 11(4), 204-216.
- Xue, Y. (2019). A review on intelligent wearables: Uses and risks. *Human Behavior & Emerging Technologies*. 1 (4), 287-294
- Yetmen, G. (2017). Giyilebilir teknoloji. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(9), 275-289.
- <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/giyilebilir-cihaz-sektoru-buyumeye-devamediyor-41469739> Erişim tarihi: 08.10.2022.
- <https://www.wired.com/wiredinsider/2019/10/wearables-may-be-a-bigger-deal-forbusinesses> Erişim Tarihi: 12.11.2022.
- <https://ces.vporoom.com/ITRI/ITRI-Exhibits-Innovations-in-E-Health-Wearables-atCES-2021> (Erişim Tarihi: 08.10. 2022).
- <https://www.sozcu.com.tr/2019/dunya/ingiliz-ordusu-giyilebilir-jet-teknolojisidaedalusu-kullaniyor-3190765> Erişim tarihi: 10.11.2022.
- <https://www.ilawfashion.com/modanin-gelecegi-giyilebilir-teknoloji> Erişim Tarihi: 11.10. 2022
- <http://www.onebeacontech.com/OneBeaconTech/pages/news/whitepaper.page?id=b7900aa691eec8583538d0ecfacd786e>. Erişim Tarihi: 05.10.2022.
- <https://www.naturalhr.com/2017/05/16/pros-cons-wearables-workplace/> Erişim Tarihi: 15.11.2022.

SAPKIN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI

Handan Özdemir

GİRİŞ

Bireylerin tüketim davranışlarında, toplumun norm ve beklentilerinden sapan davranışları ifade eden sapkın tüketici davranışı, işletmeler, çalışanlar ve tüketiciler üzerindeki olumsuz psikolojik, finansal ve sosyal etkileri nedeniyle ilgi çekici bir alan hâline gelmiştir. Bir anlamda, günümüzdeki baskın tüketici kültürüne meydan okuyan bu davranış türü, çeşitli sosyal normları yok sayarak hareket eden tüketicilerin gerçekleştirdiği mağazadan hırsızlık, dolandırıcılık, sahte ürün satın alma, çalışanlara karşı kaba ve saldırgan tavırlar sergileme, istifçilik ve diğer etik veya yasa dışı davranış biçimleri gibi eylemleri içermektedir.

Üzerinde çok fazla çalışılmış olmasına rağmen, kavramı isimlendirme ve türlerini sınıflama konularında tam olarak bir fikir birliği sağlanamamıştır. Yanlış tüketici davranışı, fonksiyonel olmayan tüketici davranışı, sapkın tüketici davranışı, anormal tüketici davranışı, uygunsuz tüketici davranışı, müşteri sapkınlığı, jaycustomer gibi farklı isimlerle anılan bu davranışın temelinde alışlagelmiş ve toplum tarafından genel kabul görmüş kurallara karşı gelme ve bunlardan sapma eylemi söz konusudur. Bu normlar ve kurallar kültürel, sosyal veya yasal standartlar tarafından belirlenir ve davranışın gerçekleştirdiği bağlama ve kültüre bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

Bazı tüketiciler, beklenen davranış normlarından saparak, alışveriş deneyiminin hem tüketici hem de perakendeci için tatminden çok hayal kırıklığı olmasına neden olur (Fullerton ve Punj, 1993). Ancak bu durumu tam olarak anlamak için, yöneticilerin ve araştırmacıların, bu durumun çeşitli unsurlar tarafından tetiklenen

veya kaynaklar sağlamayı veya müşteri şikâyetlerini veya endişelerini ele almak için bir süreç uygulamayı içerebilir.

Sapkın davranışın potansiyel nedenlerini göz önünde bulundurmak ve altta yatan sorunları ele almaya çalışmak da önemlidir. Örneğin, agresif davranan bir müşteri işle ilgili olmayan stres veya hayal kırıklığı yaşıyor olabilir. Bu durumlarda, müşteriye duygularını yönetmesine ve sorunu çözmesine yardımcı olacak destek veya kaynaklar sunmak bir diğer yöntemdir. Ayrıca, tüketicilerin sapkın davranışlarını anlamak da markaların ürün, hizmet veya iş uygulamalarındaki potansiyel güvenlik açıklarını belirlemesine ve ele almasına olanak sağlar. Markalar, bu güvenlik açıklarını tanımlayarak ve ele alarak yasal işlem, itibarlarının zedelenmesi veya müşteri kaybı gibi tüketicinin uygunsuz davranışlarıyla ilişkili olumsuz sonuçlara dair riskleri azaltabilir.

Genel olarak, sapkın tüketici davranışını yönetmek, açık kurallar ve politikaların bir kombinasyonunu, zor durumların etkili bir şekilde ele alınmasını ve sapkın davranışın altında yatan nedenlerin anlaşılmasına ve ele alınmasına odaklanmayı gerektirir.

KAYNAKÇA

- Allen, A.M., Green, T., Brady, M.K. and Peloza, J. (2020). Can corporate social responsibility deter consumer dysfunctional behavior?. *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 37 No. 7, pp. 729-738. <https://doi.org/10.1108/JCM-11-2019-3503>
- Anadolu Ajansı (2022), "Danimarka'da hırsızlık olaylarında artış yaşanıyor". <https://www.ortadoguhaber.com/haber/danimarkada-hirsizlik-olaylarinda-artis-yasaniyor> Erişim tarihi: 17.12.2022
- Atak, A.Ö. (2022). *Turizm Sektöründe Müşterinin Olumsuz Davranışını Etkileyen Faktörler: 4, 5 Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Babin, B.J and Babin, A.L. (1996). Effects of moral cognitions and consumer emotions on shoplifting intentions, *Psychology & Marketing*, Vol. 13(8), p: 785-802
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.
- Berry, L.L., and Seiders, K. (2008). Serving unfair customers. *Business Horizons*, 51, 29–37.
- Chandran, S., and Morwitz, V. G. (2007). The influence of anticipated emotions on consumer choice. *Journal of Consumer Research*, 33(4), 515-527.
- Clinard, M.B. and Meier, R.F. (2011). *Sociology of deviant behavior (14th edt.)*, CA: Wadsworth Cengage Learning.

- Cloward, R. A. and Ohlin, L. E. (1960). *Delinquency and opportunity: A theory of delinquent gangs*. New York: Free Press.
- Cullen, F.T (1984). *Rethinking crime and deviance theory - The Emergence of a Structuring Tradition*. NJ: Rowman And Allanheld Publishers.
- Çakıroğlu K. I., (2019). Müşteri Her Zaman Haklı Mıdır? Uygunsuz (Anormal / Sapkın) Tüketici Davranışları, Remzi Altunışık (Ed.), *Tüketimin 1001 Hali-Duygu ve Mantığın Çekişmesinde Dağılan Amaçlar* içinde (s. 269-286). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım
- Dittmar, H. (2005). Consumer culture, identity, and well-being: The Search for the "Good Life" and the "Body Perfect". *Journal of Consumer Psychology*, 15(1), 70-80.
- Dootson, P., Lings, I., Beatson, A., and Johnston, K. A. (2017). Deterring deviant consumer behaviour: when 'it's wrong, don't do it' doesn't work. *Journal of Marketing Management*, 33(15-16), 1355-1383.
- Durkheim, E. (1897). *Suicide: A study in sociology*. New York: Free Press.
- Faber, R. J., O'Guinn, T. C., and Krych, R. (2007). Compulsive Buying: A Phenomenological Exploration. *Journal of Consumer Affairs*, 41(1), 21-40.
- Fombelle, P. W., Voorhees, C. M., Jenkins, M. R., Sidaoui, K., Benoit, S., Gruber, T., ... and Abosag, I. (2020). Customer deviance: A framework, prevention strategies, and opportunities for future research. *Journal of Business Research*, 116, 387-400.
- Frost, R. O., Steketee, G., and Williams, L. (2000). Hoarding: a community health problem. *Health & social care in the community*, 8(4), 229-234.
- Frost, R. O., Steketee, G., and Williams, L. (2011). Hoarding disorder: A new diagnostic Category in DSM-5. *Journal Of Clinical Psychology*, 67(10), 942-958.
- Fullerton, R.A. and Punj, G. (1993). *Choosing to misbehave: A structural model of aberrant consumer behavior*, in NA - *Advances in Consumer Research Volume 20*, eds. Leigh McAlister and Michael L. Rothschild, Provo, UT: Association for Consumer Research, Pages: 570-574.
- Global Overview Report: Digital 2022: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> Erişim Tarihi: 18.12.2022
- Goff, C. and Gilbert, G. (2011). *Edwin H. Sutherland: The Development of differential Association Theory Chapter* in the *The Origins of American Criminology* (Edited By Andrew Myer), Routledge.
- Gottfredson, M.ve Hirschi, T. (2020). *Modern control theory and the limits of criminal justice*, NY: Oxford University Press.
- Gümüş, C. (2021). Pazarlama iletişiminde etik kaygılar ve düzenlemeler. Aytuğ Mermer Üzümlü (Ed.), *Dijital Çağda Pazarlama İletişimi* içinde (s. 351-379). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley, CA: University Of California Press.
- Humphrey, J.A. and Schmallegger, F., (2020). *Deviant behavior*. SAGE Publications, CA.
- Jones, A., and Brown, J. (2015). Aberrant consumer behavior and its impact on the economy. *Journal of Consumer Affairs*, 49(1), 1-15.

- Kara, A., Kucukemiroglu, O., and Tutuncu, B. (2015). A Review of Consumer Misbehaviour. *Marketing Intelligence & Planning*, 33(2), 158-176.
- Kozinets, R. V., de Valck, K., Wojnicki, A. C., and Wilner, S. J. (2010). *Netnography: doing ethnographic research online*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Lévy-Leboyer, C. (1984). *Vandalism: Behaviour and motivations*. Elsevier Science Publishing Company, NY.
- Mills, M.K. and Bonoma, T.V. (1979). Deviant consumer behavior: A different view, *Advances in Consumer Research* Vol.6, 347-352.
- Mowen, J. C., ve Minor, M. S. (2013). *Consumer behavior: A framework*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- National Retail Federation 2022 Retail Security Survey Report, “The State of National Retail Security and Organized Retail Crime”. <https://nrf.com/research/national-retail-security-survey-2022>, Erişim tarihi: 13.12.2022
- O’Guinn, T. C., and Faber, R. J. (1989). Compulsive buying: A conceptualization and review. *Journal of Consumer Research*, 16(2), 147-157.
- Rosenfeld, R. (1989). Robert merton's contributions to the sociology of deviance. *Sociological Inquiry*, 59: 453-466.
- Smith, T. (2013). *Differential shoplifting risks of fast-moving consumer goods*. Rutgers, The State University of New Jersey, PhD Thesis.
- Sugiyarto, G., Mehta, A., ve Lim, J. (2015). The global economic impact of counterfeiting and piracy. *Journal of Consumer Affairs*, 49(2), 240-262.
- Sutherland, E. (1939). *Principles of criminology*. Philadelphia, PA: Lippincott.
- Tarbit, J.J. (2018). *Consumer deviance on social media: An exploration from a social media management perspective*. Queensland University of Technology, Master Thesis.
- Tonglet, M. (1999). *Shoplifting as a consumer misbehaviour: An exploratory study of shoplifting applying a consumer behaviour approach*. University of Leicester, Doctoral Thesis. <https://hdl.handle.net/2381/30118>
- Voyer, P. (2018) ,It’s about trust: The diffusion of deviant consumer behavior, *Advances in Consumer Research* Vol.46, Pages: 444-450.
- Yavuz, Ö. (2022). “Süpermarketlerde hırsızlık vakaları artıyor”. <https://www.ekonomim.com/sectorler/supermarketlerde-hirsizlik-vakalari-artiyor-haberi-658149> Erişim tarihi: 17.12.2022

TÜKETİCİLERİN ATIK BİLİNCİ

Ayşe Aygün Özgöz

GİRİŞ

İnsanlar; doğal çevreyi kendi çıkarları adına kullanmaya ve etkilemeye başladıklarından itibaren, aslında doğal çevreye verdikleri zararın dolaylı olarak kendi geleceklerini de olumsuz şekilde etkilediklerinin bilincinde değildiler. Yapılan bilimsel araştırmaların ortaya çıkardığı sonuçlarda gösterildiği üzere doğal kaynaklar sonsuz değildir ve dünya kuraklık ve kıtlık tehlikesi altındadır. Dünya nüfusunun kalabalıklaşması ile insanların tüketimleri artmakta ve bu artan tüketim, ürünlere olan talebin giderek yükselmesine sebep olarak doğal kaynakların kullanımının daha da artarak tükenme ihtimalini güçlendirmektedir (Çelik ve Küçük, 2020: 18).

Aşırı tüketimin gerçekleştiği dünya, ürünlerin üretim aşamasından tüketimine kadar her aşamada ortaya çıkan atıklarının biriktiği, artık kullanılmayan ürünlerin elden çıkarıldığı bir çöplük hâline dönüşmüştür. Çöp olarak bırakılan bu atıklar doğal çevreye, havaya, suya, toprağa, canlıların sağlığına ve geleceğine olumsuz etkilerle zarar vermektedir. Bu zararları engellemek ya da en aza indirmek için işletmeler, devletler, STK'ler ve insanlar yasal, etik ve gönüllü sorumlulukları üstlenmelidirler. Bu konuda isteksiz olanları da değiştirmek için formüller geliştirmeli ve çaba göstermelidirler.

Tüketicilerin atıklar konusunda bilinç düzeylerinin yüksek olması gelecek için umut verici bir durumdur. Bilinçli tüketici, seçimlerini çevreci odaklı faaliyetler gerçekleştiren işletmelerden yana kullanarak diğer işletmeleri de bu yönde kararlar almaya yöneltecektir.

KAYNAKÇA

- Aschemann-Witzel, J., Giménez, A., and Ares, G. (2018). Convenience or price orientation? Consumer characteristics influencing food waste behaviour in the context of an emerging country and the impact on future sustainability of the global food sector. *Global Environmental Change*, 49, 85-94. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.02.002>
- Ay, C. ve Ecevit, Z. (2005). Çevre bilinçli tüketiciler. *Akdeniz University Faculty of Economics ve Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(10), 238-263.
- Aytop, Y., Çetinkaya, S., ve Tulan, C. (2021). The effect of environmental awareness on environmental buying behaviours. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 9(2), 368-374.
- Bilgili, M. Y. (2020). Katı atık yönetiminde kullanılan bazı kavramlar ve açıklamaları. *Avrasya Terim Dergisi*, 8 (2), 88-97. <https://doi.org/10.31451/ejatd.773288>
- Cici Karaboğa, E.N. (2022). Bilinçli düşünce kavramına ilişkin algıların değerlendirilmesi: Bir metafor analizi çalışması. *İşletme ve Yönetim Çalışmaları: Uluslararası Bir Dergi*, 10 (1), 412-428.
- Connell, K. Y. H. (2011). Exploring consumers' perceptions of eco-conscious apparel acquisition behaviors. *Social Responsibility Journal*. 7 (1), 61-73.
- Çelik, A., ve Küçük, A. (2020). Tüketim toplumunun çevre sorunlarına etkileri. *Econharran*, 4(5), 1-22.
- Esen, A., ve Esen, M. F. (2018). Çevre eğitimi ve bilinci araştırması. *Akademik Bakış Dergisi*, (65), 164-178.
- Gök, A. ve Türk, M. (2011). Perakendeci işletmelerde çevreyi koruma bilinci üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 125-152.
- Guillard, V. (2018). Anticonsumption consciousness in pursuit of sustainability. *Journal of Public Policy ve Marketing*, 37(2), 274-290.
- Gümüş, C. (2020). Bütüncül bir bakışla pazarlama iletişimi. Aytuğ Mermer Üzümlü (Ed.), *Tüm Yönleriyle Bütünleşik Pazarlama İletişimi* içinde (s. 19-38). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gündüzalp, A. A., ve Güven, S. (2016). Atık, çeşitleri, atık yönetimi, geri dönüşüm ve tüketici: Çankaya belediyesi ve semt tüketicileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 9(1), 1-19.
- Karadayı Usta, S. (2022). Kullanılmayan ve atık ilaçların tersine lojistik faaliyetleri ile toplanmaya tüketicinin bakış açısının değerlendirilmesi. *International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences*, 34(4), 517-532
- Kılınç Şahin, S. ve Bekar, A. (2018). Küresel bir sorun "gıda atıkları": Otel işletmelerindeki boyutları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 1039-1061.
- Roberts, J. A., and Bacon, D. R. (1997). Exploring the subtle relationships between environmental concern and ecologically conscious consumer behavior. *İş Araştırmaları Dergisi*, 40(1), 79-89. [https://doi.org/10.1016/S0148-2963\(96\)00280-9](https://doi.org/10.1016/S0148-2963(96)00280-9)

- Tantawi, P., O'Shaughnessy, N., Gad, K., and Ragheb, M. (2009). Green consciousness of consumers in a developing country: A study of egyptian consumers. *Contemporary Management Research*, 5(1), 29-50.
- Velioğlu, M. N., Çifci, S., Dölarslan, E. M., Kıyan, Ş. S., ve Karsu, S. (2013). *Tüketim Bilinci ve Bilinçli Tüketici*. TC Anadolu Üniversitesi Yayın No, 2912.
- Yaran Ögel, İ., Aygün Özgöz, A., ve Ecer, F. (2022). Prioritizing causes and drivers of retail food waste through a fuzzy Dombi-Bonferroni operators-based best-worst approach: an emerging economy perspective. *Environmental Science and Pollution Research*, 1-18.
- Yaran Ögel, İ., Ecer, F., ve Özgöz, A. A. (2022). Identifying the leading retailer-based food waste causes in different perishable fast-moving consumer goods' categories: application of the F-LBWA methodology. *Environmental Science and Pollution Research*, 1-17.
- Yaraş, E., Eyüp, A. ve Şakacı, B. K. (2011). Tüketicilerin çevre bilinci düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Öneri Dergisi*, 9(35), 117-126.
- Yavuz, VA (2014). Sürdürülebilirlik kavramı ve işletmeler açısından sürdürülebilir üretim stratejileri/concept of sustainability and sustainable production strategies for business practices. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 63-86.
- Zero Waste Europe. <https://zerowasteurope.eu/about/about-zero-waste/>, Erişim Tarihi: 30.12.2022.
- <https://zerowasteurope.eu/wp-content/uploads/2022/10/ZWE-Marrying-safety-with-sustainability-in-food-packaging-FINAL.docx.pdf>, Erişim tarihi: 25.12.2022.
- <https://sifiratik.gov.tr/>, Erişim tarihi: 20.12.2022.

TÜKETİCİLER AÇISINDAN FOMO (FEAR OF MISSING OUT)

Emine Pınar Saygın

GİRİŞ

FOMO insanların rahatsız edici derecede bir şeyleri kaçırma, bir şeylerden mahrum kalma duygusuna verilen addır. Bu duygu bireyin arkadaşlarının katıldığı bir etkinliğe gidememesi, bir indirim fırsatını değerlendirememesi ya da sınırlı üretimi olan bir ürünü alamaması durumlarında oluşabilir. Esasen FOMO hep var olagelmış bir sosyal kaygıdır. Kavram, sosyal bir varlık olarak insanın diğerleri ile hem bağlantıda kalması hem onlarla kendini karşılaştırması hem de hiçbir şeyden eksik kalmak istememesi üzerine inşa edilmiş endişeleri içermektedir. Kavramın içeriğinin tanıdık gelmesine rağmen literatürde daha fazla çalışılmaya başlanması sosyal ağların artması, sosyal medyanın yaygınlaşması ile gerçekleşmiştir. İnsanın sosyal çevresini, etrafındaki gelişmeleri ya da ekonomik fırsatları takip edebilmesi bir “tık” kadar kolaylaşınca FOMO kaygısı da doğal olarak artmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak çeşitli disiplinler FOMO’yu kendi bakış açılarından incelemeye çalışmışlardır. FOMO kaygısının insanların duygu durumlarını ve tüketim kararlarını etkileyebilme gücü bu kavrama ilgiyi arttırmıştır. FOMO, bireyler üzerinde yorgunluğu ve stresi arttırıp insanları baskı altına alabilmektedir. FOMO kaygısı taşıyan insanların yaşadığı stresin fiziksel semptomlar gösterecek ölçüde sağlıkları etkilediğini ifade eden çalışmalar bulunmaktadır (Baker vd., 2016; Milyavskaya vd., 2018).

KAYNAKÇA

- Abel, J. P., Buff, C. L., and Burr, S. A. (2016). Social media and the fear of missing out: Scale development and assessment. *Journal of Business and Economics Research (JBER)*, 14(1), 33-44.
- Argan, M., and Argan, M. T. (2019). Toward a new understanding of FoMO: Fomsumerism. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 5(2), 277-302.
- Argan, M., Argan, M. T., Aydınoğlu, N. Z., and Özer, A. (2022). The delicate balance of social influences on consumption: A comprehensive model of consumer-centric fear of missing out. *Personality and Individual Differences*, 194, 111638.
- Aydın, H. (2018). Sosyal medyadaki gelişmeleri kaçırma korkusunun (fomo) içgüdüsel alımlara etkisinin öz belirleme kuramı ile açıklanması. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 415-426.
- Baker, Z. G., Krieger, H., and LeRoy, A. S. (2016). Fear of missing out: Relationships with depression, mindfulness, and physical symptoms. *Translational Issues in Psychological Science*, 2(3), 275.
- Beyens, I., Frison, E., and Eggermont, S. (2016). "I don't want to miss a thing": Adolescents' fear of missing out and its relationship to adolescents' social needs, Facebook use, and Facebook related stress. *Computers in Human Behavior*, 64, 1-8.
- Efendioğlu, İ. H. (2022). NFT pazarının yükselişi: Sosyal medya etkileşiminin ve benzersiz olma ihtiyacının NFT satın alma niyetine etkisi. *Change and Adaptation*, 3.
- Good, M. C., and Hyman, M. R. (2020). 'Fear of missing out': Antecedents and influence on purchase likelihood. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 28(3), 330-341.
- Griffiths, M.D., Kuss, D.J., 2017. Adolescent social media addiction (revisited). *Educ. Health*. 35 (3), 49-52.
- Gümüş, C. (2020). Bütüncül bir bakışla pazarlama iletişimi. Aytuğ Mermer Üzümlü (Ed.), *Tüm Yönleriyle Bütünlük Pazarlama İletişimi* içinde (s. 19-38). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güven, A. (2021). Multidisipliner bir kavram olarak "Fear of missing out"(Fomo): literatür taraması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(48), 99-124.
- Herman, D. (2000). Introducing Short-Term Brands: A New Branding Tool for a New Consumer Reality. *Journal of Brand Management*. 7 (5): 330-40
- Hodkinson, C. (2019). 'Fear of Missing Out'(FOMO) marketing appeals: A conceptual model. *Journal of Marketing Communications*, 25(1), 65-88.
- Jood, T. E. (2017). *Missing the Present for the Unknown: The Relationship Between Fear of Missing out (Fomo) and Life Satisfaction*. University of South Africa, Department of Psychology, Master of Arts.
- Kerse, Y. ve Yüce, A. (2022). FOMO ve Online Kompulsif Satın Alma: Sosyal Medya Fenomenleri Tüketicilerin Kaygılarını ve Takıntılarını Tetikliyor Mu? *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(43), 704-716.
- Lynn, M. (1991). Scarcity effects on value: A quantitative review of the commodity theory literature. *Psychology and Marketing*, Vol. 8, No. 1, s. 43-57.

- Lynn, M., and Snyder, C. R. (2002). *Uniqueness seeking*. Handbook of positive psychology, 395-410.
- Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- McGinnis, P. (2004). Social theory at HBS: McGinnis 'Two FOs, the harbus, at <http://www.harbus.org/2004/Social-Theory-at-HBS-2749>
- Milyavskaya, M., Saffran, M., Hope, N., and Koestner, R. (2018). Fear of missing out: prevalence, dynamics, and consequences of experiencing FOMO. *Motivation and Emotion*, 42(5), 725-737.
- Ocak, A. (2022). Online alışverişte kıtlık pazarlaması ile dürtüsel satın alma arasındaki ilişki ve alışverişten keyif almanın aracılık rolü. *Erciyes Akademi*, 36(2), 723-738.
- Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., and Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, 29(4), 1841-1848.
- Ryan, R. (2009). Self determination theory and well being. *Social Psychology*, 84(822), 848.
- Ryan, R. M., and Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68.
- Servidio, R., Sinatra, M., Griffiths, M. D., and Monacis, L. (2021). Social comparison orientation and fear of missing out as mediators between self-concept clarity and problematic smartp-hone use. *Addictive Behaviors*, 122, 107014.
- Stead, H., and Bibby, P. A. (2017). Personality, fear of missing out and problematic internet use and their relationship to subjective well-being. *Computers in Human Behavior*, 76, 534-540.
- Şenel, M. (2018). Farklı kıtlık mesajlarının plansız satın alma niyeti üzerindeki etkisi ve fomo (fırsatları kaçırma korkusu)'nun aracı rolü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Tandon, A., Dhir, A., Talwar, S., Kaur, P., and Mäntymäki, M. (2021). Dark consequences of social media-induced fear of missing out (FoMO): Social media stalking, comparisons, and fatigue. *Technological Forecasting and Social Change*, 171, 120931
- Wegmann, E., Oberst, U., Stodt, B., and Brand, M. (2017). Online-specific fear of missing out and Internet-use expectancies contribute to symptoms of Internet-communication disorder. *Addictive Behaviors Reports*, 5, 33-42
- Wolniewicz, C. A., Tiamiyu, M. F., Weeks, J. W., and Elhai, J. D. (2018). Problematic smartphone use and relations with negative affect, fear of missing out, and fear of negative and positive evaluation. *Psychiatry research*, 262, 618-623.

YEŞİL TÜKETİM

Gazal Cengiz

GİRİŞ

Küresel ısınmayla beraber iklim değişikliği, çevre sorunları, gıda krizi, temiz suya erişim, salgın hastalıklar gibi çokça problem kamuoyu gündemini oluşturan başlıca konular olmuştur. Yaşadığımız yüzyıl insanoğlunun çevre ile olan ilişkisini sorgulatırken pazarlama disiplini üzerinde de çeşitli baskılar yaratmış ve üretim ilişkilerinin düzenlenmesi için bir baskı unsuru olmuştur.

Tarım devrimiyle yerleşik hayata geçen insanın üretim ilişkilerinin değişmesiyle çevreyle olan ilişkisi de değişmiştir. İnsanoğlu yaşadığı çevreyi aktif olarak kullanan bir varlık olarak onu değiştirme ve dönüştürme etkisine de sahiptir. Çevreyi değiştirme şekli doğal kaynakların kullanılması sonucu gerçekleşen tahribat, bu tahribatın sebebi olan insan üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özellikle sanayileşme ile yeni üretim biçimlerinin bir sonucu olarak çevresel kirlenme, insan popülasyonunun artışı ve tüketimin artmasıyla ivme kazanmıştır. Günümüzde ise çevre bilincinin artması ve önem kazanmasıyla yeşil kavramı gündeme gelmiştir. Yeşil üretim ve tüketim ilişkilerinin gelişmesi sonucu, yeşil ekonomi, yeşil pazarlama, yeşil turizm gibi kavramlarla firma-müşteri, firma-toplum ve firma-doğa ikili ilişkileri yeniden şekillenmiştir. İşletmeler ekonomik bir birim olmalarının yanı sıra birer sosyal birim de olmalarının gereği olarak tüketicilerin değişen kaygılarını dikkate alırlar.

Pazarlama, işletmelerin piyasayı gözlemleyen gözü olarak ekolojik değişkenin pazarlama faaliyetlerine dâhil edilmesi, çeşitli şekillerde ekolojik pazarlama, çevresel pazarlama, yeşil pazarlama veya sürdürülebilir pazarlama olarak adlandırılan

KAYNAKÇA

- Alniacik, U., and Yilmaz, C. (2012). The effectiveness of green advertising: Influences of claim specificity, product's environmental relevance and consumers' pro-environmental orientation. *Amfteatru Economic*, 14 (31), 207-222.
- AMA (ty). Green Marketing, <https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/>, Erişim tarihi: 12.12.2022.
- Aslan Çetin, F. ve Korucuk, N. (2018). Yeşil pazarlama bağlamında tüketici davranışı: starbucks örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (22), 78-89.
- Ayyıldız, H. ve Genç, K. Y. (2010). Çevreye duyarlı pazarlama: Üniversite öğrencilerinin çevreye duyarlı pazarlama uygulamaları ile ilgili tutum ve davranışları üzerine bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (2), 505-527.
- Bridges, C. M., ve Wilhelm, W. B. (2008). Going beyond green: The "why and how" of integrating sustainability into the marketing curriculum. *Journal of Marketing Education*, 30 (1), 33-46.
- Carlson, L., Grove, S. J., and Kangun, N. (1993). A content analysis of environmental advertising claims: A matrix method approach. *Journal of advertising*, 22(3), 27-39.
- Chamorro, A., and Bañegil, T. M. (2006). Green marketing philosophy: a study of Spanish firms with ecolabels. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 13 (1), 11-24.
- Charter, M. (1992). *Greener marketing*. England: Greenleaf Publishing.
- Duralı, H. (2002). *Pazarlama-çevre ilişkisi ve Anadolu Üniversitesi öğrencilerinin tüketici olarak çevreye ilgili tutum ve davranışlarını belirlemeye yönelik bir araştırma*. Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Emirler Özsan, Ö. (2017). Yeşil Pazarlama, *Apelasyon*, 45, <https://apelasyon.com/yazi/45/yesil-pazarlama>, Erişim tarihi: 13.12.2022.
- Fox, K. F., and Kotler, P. (1980). The marketing of social causes: the first 10 years. *Journal of Marketing*, 44 (4), 24-33.
- Fuller, D.A. (1999). *Sustainable marketing: Managerial ecological issues*. CA: Sage.
- Gümüş, C. (2022). Değer temelli pazarlama. Aytuğ Mermer Üzümlü (Ed.), *Yeni Nesil Pazarlama Yaklaşımları* içinde (s. 99-114). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hanson, D.G., Walker, R.H. and Steen, J. (2017). *Green marketing of green places: the tasmania experience*. M. Charter and M.J. Polonsky (Ed.), *Greener Marketing* (325-337) içinde. USA: Routledge.
- Koçak, A. (2003). Yeşil Pazarlama: Eleştirel bir bakış. *Pi Dergisi*, Ocak, 33-40.
- Kotler, P. and Keller, K. L. (2016). *Marketing management*. England: Pearson Education Limited
- Kotler, P. and Zaltman, G. (1971). Social marketing: An approach to planned social change. *Journal of Marketing*, 35 (3), 3-12.
- Kuduz, N. ve Zerenler, M. (2013). *Yeşil pazarlama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Moisander, J. (2007). Motivational complexity of green consumerism. *International Journal of Consumer Studies*, 31(4), 404-409.
- Nadaf, Y.B.R. and Nadaf, S.M. (2014). Green marketing: Challenges and strategies for Indian companies in 21st century. *International Journal of Research in Business Management*, 2 (5), 91-104.
- OECD. (2001). *Strategies for sustainable development- Practical guidance for development*. Paris: OECD
- Onaran, B. (2014). *Sürdürülebilir pazarlama*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ozmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3 (12), 1853-1876.
- Özcan, H. ve Özgül, B. (2019). Yeşil Pazarlama ve tüketicilerin yeşil ürün tercihlerini etkileyen faktörler. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 1-18.
- Özhan, Ş. (2018). *Yeşil Pazarlama*. N. Altuğ ve Ş. Özhan (Ed.) *Pazarlamada Güncel Gelişmeler*, içinde. (s. 359-388). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Rahman, H.A. (2018). Green consumerism. *Asian Journal of Environment, History and Heritage*, 2 (2), 43-54.
- Tomasin, L., Pereira, G.M., Borchardt, M., and Sellitto, M.A. (2013). How can the sales of green products in the Brazilian supply chain be increased?. *Journal of Cleaner Production*, 47,274-282.
- WCED (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>, Erişim tarihi: 15.11.2022.

TÜKETİCİLERİN BOŞ ZAMAN TÜKETİMİ

Kamer Ilgın Çakıroğlu

GİRİŞ

Toplumlardaki yaşam tarzının değişmesiyle birlikte rekreasyon ihtiyacı ve insanların boş zamanlarını değerlendirme biçimleri de değerismektedir. Boş zaman genellikle arkadaşlar ve yakın çevre ile rahatlamak anlamında kullanılır (Istriyani, 2021: 22). İnternetin ortaya çıkışının tüm dünyada insanların alışkanlıkları ve yaşam standartları üzerinde büyük bir etkiye sahip olmasından dolayı, bu durum bir sorgulama oluşturmaktadır. Bu bağlamda internet kullanımının ve özellikle sosyal ağların tüketici davranışları üzerindeki etkisinin araştırılmasına özel bir önem verilmektedir (Nedra, Hadhri ve Mezrani, 2019: 21).

Pek çok insan, özellikle de genç nesil, boş zamanlarının büyük bir kısmını internette geçirmektedir. İnternetin insanların yaşamları üzerindeki önemli etkilerinden biri de çalışma saatlerini azaltan, boş zamanlarını arttıran, insanların mekân ve zaman tüketimleri arasındaki boşluğu daraltan tüketim devrimi olmasıdır. Boş zaman yaşamı sadece rahatlık üzerinde bir etkiye sahip değildir; aynı zamanda yaşam kalitesini, insanların gelişimini ve toplumun ilerlemesini de etkiler. Kişinin boş zamanını hoş, sağlıklı ve sistemli bir şekilde geçirmesi önemlidir. Boş zaman yaşamı, insanların çeşitli taleplerini karşılamak için oluşumunu, beğenisini, yorumlamasını kültürel bir şekilde gerçekleştirdiği bir durumdur (Yin, 2005: 177). Boş zaman tüketicileri, ağa bağlı, aktif ve iyi bilgilendirilmiş kişilerdir. Edindikleri deneyimin değerini en üst düzeye çıkarmak için bilinçli olarak harcama ihtiyacını açığa çıkarırlar (Zmyslony ve Wędrawicz, 2019: 186).

KAYNAKÇA

- Bäckström, K. (2011). Shopping as leisure: an exploration of manifoldness and dynamics in consumers shopping experiences. *Journal of Retailing and Consumer services*, 18(3), 200-209.
- Cook, D. T. (2006). Leisure and consumption. In *A handbook of leisure studies* (pp. 304-316). Palgrave Macmillan, London.
- Cotte, J., and Ratneshwar, S. (2003). Choosing leisure services: The effects of consumer timestyle. *Journal of Services Marketing*, 17(6), 558-572.
- Dimanche, F., and Samdahl, D. (1994). Leisure as symbolic consumption: A conceptualization and prospectus for future research. *Leisure Sciences*, 16(2), 119-129.
- Dzwonkowska, D. (2011). Zasada zrównoważonego rozwoju w turystyce. *Studia Ecologiae et Bioethicae*, 9(2), 23-41.
- Echegaray, F. (2021). What POST-COVID-19 lifestyles may look like? Identifying scenarios and their implications for sustainability. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 567-574.
- Featherstone, M. (1987). Lifestyle and consumer culture. *Theory, Culture & Society*, 4(1), 55-70.
- Fontenla, J. C. E., and Almeida, L. F. D. (2020). The importance of positive word-of-mouth (PWOM) in leisure services consumption by third age consumers. *Revista Brasileira de Gestão de Negócios*, 22(3), 750-780.
- Glorieux, I., Laurijssen, I., Minnen, J., and van Tienoven, T. P. (2010). In search of the harried leisure class in contemporary society: Time-use surveys and patterns of leisure time consumption. *Journal of Consumer Policy*, 33(2), 163-181.
- Hawes, D. K. (1979). Leisure and consumer behavior. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 7(4), 391-403.
- Hendricks, J., and Cutler, S. J. (1990). Leisure and the structure of our life worlds. *Ageing & Society*, 10(1), 85-94.
- Hogg, M. K., and Michell, P. C. (1996). Identity, self and consumption: a conceptual framework. *Journal of Marketing Management*, 12(7), 629-644.
- Howard, E. (2007). New shopping centres: is leisure the answer?. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 35(8), 661-672.
- Istriyani, R. (2021). Consuming leisure time: How the tourism trend has changed the village. *Journal of Contemporary Sociological Issues*, 1(1), 17-34.
- Klaver, J. S., and Lambrechts, W. (2021). The pandemic of productivity: a narrative inquiry into the value of leisure time. *Sustainability*, 13(11), 6271.
- Kolny, B. (2021). The role of leisure in sustainable development. In *Handbook of Sustainable Development and Leisure Services* (pp. 39-50). Springer, Cham.
- Lubowiecki-Vikuk, A., Đerčan, B. M., and de Sousa, B. M. B. (2021). Sustainable development and leisure services: Changes and trends. In *Handbook of sustainable development and leisure services* (pp. 1-20). Springer, Cham.

- Nedra, B. A., Hadhri, W., and Mezrani, M. (2019). Determinants of customers' intentions to use hedonic networks: The case of Instagram. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 46, 21-32.
- Raz-Yurovich, L. (2022). Leisure: Definitions, trends, and policy implications. *Population Research and Policy Review*, 41(3), 981-1019.
- Rodrigues, P., Sousa, A., and Veloso, M. (2022). Happiness leisure experiences in consumption. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 9(3), 377-388.
- Rojek, C. (2006). Leisure and consumption. *Leisure/Loisir*, 30(2), 475-486.
- Ropke, I., and Godskenen, M. (2007). Leisure activities, time and environment. *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 2(2), 155-174.
- Stebbins, R. (2009). *Leisure and consumption: Common ground/separate worlds*. Springer.
- Tonks, D. G., Davies, H. M., McMahon, J. P., and Wang, H. H. (1984). The role of marketing in studies of leisure. *Leisure Studies*, 3(1), 77-88.
- Torkildsen, G. (2005). *Leisure and recreation management*. Fifth edition. Routledge.
- Veblen, T. (1899). *The theory of the leisure class*. MacMillan. NewYork.
- Yin, X. (2005). New Trends of Leisure Consumption in China. *Journal of Family & Economic Issues*, 26(1), 175-182.
- Zmyslony, P., and Wędrowicz, K. A. (2019). Cities in the experience economy: the rise and the future of urban leisure formats. *Journal of Tourism Futures*, 5(2), 185-192.

TÜKETİCİLERİN ÇEVİRİM İÇİ SATIN ALMA DAVRANIŞLARI

Makbule Civelek

GİRİŞ

İnternetin yaygın kullanımı, değişen istek ve ihtiyaç kavramları, yeniden yaratılan tüketim kalıpları, pazarlamacılara yeni uygulama alanları açmıştır. Pazarlama ve tüketici araştırmaları sürekli değişerek toplumdaki yeni eğilimlere ve gelişmelere uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu bilgiler ışığında araştırmacılar, tüketici ihtiyaçlarına en iyi şekilde hitap eden ürünler ve araçlar geliştirmek için tüketici tercihleri ve davranışları hakkında meydana gelen değişimlere ayak uydurmak zorundadır. Bunlardan biri de dijital çağın gereklikleri ile ortaya çıkan çevrim içi satın alma biçimidir.

Çevrim içi satın alma, dijital araçlar aracılığı ile yapılan hem tüketicilere hem de üreticilere çeşitli avantajlar sağlayan satın alma biçimidir. Yaşanılan çağın özellikleri göz önüne alındığında tüketici isteklerine hızlı geri dönüş yapabilmek, işletmelere önemli bir rekabet avantajı sağlamaktadır. Üreticiler de bu dijital dönüşüme ayak uydurabilmek amacıyla fiziki pazarlar yerine dijital pazarlara yönelerek yeniliklere ayak uydurmaya çalışmaktadır. İşletmeler, dijital pazarlar sayesinde pazar paylarını artırarak yeni müşterilere kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Günümüzde, tüketicilerin geleneksel satın alma davranışına karşı bakış açıları ve alışkanlıkları farklılık göstermeye başlamıştır. Özellikle ihtiyaçların ve isteklerin önemli ölçüde değişiklik göstermesi çevrim içi satın almayı tüketiciler açısından gündelik yaşamın bir parçası hâline getirmiştir. Çevrim içi satın alma tüketicilere zaman ve maliyet tasarrufu sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra ürünler arasında

İşletmeler, meydana gelen değişimlere ve yeniliklere çevrim içi pazarlar aracılığı ile uyum sağlamaya çalışmalıdır. İşletmeler, çevrim içi faaliyetler yoluyla tüketicilerle ilişki kurmaya diğer işletmelerle rekabet ederek avantajı elde etmeye mecburlardır. Bu nedenle işletmeler tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını öngörerek dijital pazarlarda yer almalıdır. Ürünleri hakkında tüketicileri satın almaya ikna etmeye yönelik daha fazla bilgi ve görsel akışı sunmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra yapılan araştırmalar çevrim içi satın almada algılanan riskin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Tüketicileri çevrim içi satın alma davranışına yönlendirebilecek ve satın almaya ikna edebilecek güvenlik önlemleri alınmalıdır.

Kitap bölümünün sonuçları tüketiciler açısından değerlendirildiğinde, tüketicilerin dijital çağda, satın alma planları ile ilgili bilgi toplamak için çok daha fazla imkâna sahip olduğu görülmektedir. İnternetin yaygınlaşması, arama motorlarının algoritmasının gelişmesi, sosyal ağların ve mobil teknolojilerin kullanımının yaygınlaşmasıyla bilgiye ulaşılabilirlik önemli ölçüde artmıştır. Bu gelişmeler, tüketicilerin satın alma niyetlerini eskisinden çok daha detaylı ve çok daha hızlı bir şekilde yapabilmesine olanak tanırken, satın alma karar verme sürecini de etkilemektedir. Çevrim içi satın alma maliyet, zaman ve enerji gibi konularda tüketicilere avantajlar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmetoğulları, K. (2022). Pandemi dönemi çevrimiçi satın alma davranışında finansal yetenekler ve teknolojik uygulamalar için öneriler: Türkiye'den kanıtlar. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(2), 683-702.
- Akdeniz, P. C. ve Dursun, Y. (2021). Çevrimiçi kimlik hırsızlığı korkusunun çevrimiçi gizlilik endişesi ve satın alma davranışına etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 60, 609-632.
- Al-Azzam, A. F. ve Al-Mizeed, K. (2021). The effect of digital marketing on purchasing decisions: a case study in Jordan. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(5), 455-463.
- Algür, S. ve Cengiz, F. (2011). Türk tüketicilere göre online (çevrimiçi) alışverişin riskleri ve yararları. *Journal of Yasar University* 22(6), 3666-3680.
- Beldad, A., De Jong, M. ve Steehouder, M. (2010). How shall i trust the faceless and the intangible? a literature review on the antecedents of online trust. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 857-869.
- Borges-Tiago, M. T., Arruda, C., Tiago, F. ve Rita, P. (2021). Differences between TripAdvisor and Booking.com in branding co-creation. *Journal of Business Research*, 123, 380-388.

- Cortinas, M., Cabeza, R., Chocarro, R. ve Villanueva, A. (2019). Attention to online channels across the path to purchase: An eye-tracking study. *Electronic Commerce Research and Applications*, 36 (100864): 1-17.
- Deniz, E. (2020). Üniversite öğrencilerinde çevrimiçi kompulsif satın alma davranışına etki eden faktörlerin yapısal eşitlik modeliyle incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 209-226.
- Dos Santos, R., Oliveira, J. R., Jesica, B. ve Giraldi, J. (2015). Eye tracking in neuromarketing: a research agenda for marketing studies. *International Journal of Psychological Studies*, 7(1), 32-42.
- Goswami, B. K. (2022). Impact of consumers' risk perception on their online purchase intention with special references to purchase of electronics, *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 13(8), 1773-1783.
- Gümüş, C. (2020). Bütüncül bir bakışla pazarlama iletişimi. Ayтуğ Mermer Üzümlü (Ed.), *Tüm Yönleriyle Bütünlük Pazarlama İletişimi* içinde (s. 19-38). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gümüş, C. (2021). Pazarlama iletişiminde etik kaygılar ve düzenlemeler. Ayтуğ Mermer Üzümlü (Ed.), *Dijital Çağda Pazarlama İletişimi* içinde (s. 351-379). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gümüş, C. ve Aksoy, R. (2022). Hizmet baskın mantık çerçevesinde değerin birlikte yaratımı kavramına genel bir bakış, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(3): 324-334.
- Hwang, Y. M. ve Lee, K. C. (2018). Using an eye-tracking approach to explore gender differences in visual attention and shopping attitudes in an online shopping environment. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 34(1), 15-24.
- Katawetawaraks, C. ve Wang, C. L. (2011) Online shopper behavior: Influences of online shopping decision. *Asian Journal of Business Research*, 1, 66-74.
- Khanna, P. ve Sampat, B. (2015). Factors influencing online shopping during Diwali Festival 2014: case study of Flipkart and Amazon. *Journal of International Technology and Information Management*, 24(2), 65-86.
- Khatibi, A, Haque, A. ve Karim. K. (2006). E-commerce: A study on internet shopping in Malaysia. *Journal of Applied Sciences*, 6(3), 696-705.
- Letgo. (2023). Letgo hakkında genel bilgiler. <https://help.letgo.com/hc/tr/articles/5315865212178>. Erişim Tarihi: 29.01.2023
- Magnuson, S. J., Tanenhaus, K. M., Aslin, R. ve Dahan, D. (1996). Eye-tracking. *Language and Cognitive processes* 11(6). 583-588.
- Mainardes, E. W., Coutinho, A. R. S., Alves, H. M. B. (2023). The influence of the ethics of e-retailers on online customer experience and customer satisfaction, *Journal of Retailing And Consumer Services*, 70: 103171.
- Martin-Fuentes, E. ve Mellinas, J. P. (2018). Hotels that most rely on Booking. com–online travel agencies (OTAs) and hotel distribution channels. *Tourism Review*, 73(4), 456-479.

- Menon, S. ve Kahn, B. (2002). Cross-category effects of induced arousal and pleasure on the internet shopping experience. *Journal of Retailing*, 78(1), 31-40.
- Miklošik, A. (2015). Changes in purchasing decision-making process of consumers in the digital era. *European Journal of Science and Theology*, 11(6), 167-176.
- Miyazaki, A. ve Fernandez, A. (2001). Consumer perceptions of privacy and security risks for online shopping. *Journal of Consumer Affairs*, 35(1), 27-44.
- Nadirkitap. (2023). Nadirkitap hakkında genel bilgiler. <https://www.nadirkitap.com/hakkimizda.html>. Erişim tarihi: 27. 01. 2023.
- Pavlou, P. A. ve Mendel, F. (2006). Understanding and predicting electronic commerce adoption: An extension of the theory of planned behavior. *MIS Quarterly*, 30(1), 115-143.
- Peker, A. E., Şanlı, İ., ve Eren, E. (2019). Türkiye’de Genç İşsizlik ile Mücadelede Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Ekonomi ve E-Ticaret. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 44-60.
- Poel, D. V. D. ve Buckinx, W. (2005). Predicting online-purchasing behaviour. *European Journal of Operational Research*, 166(2), 557-575.
- Rebecca, J., Devika, N. ve Gabriella, S. (2021). Using eye-movements to assess underlying factors in online purchasing behaviors. *International Journal of Consumer Studies*, 46(4), 1365-1380.
- Rose, S., Hair, N. ve Clark, M. (2011). Online customer experience: a review of the business-to-consumer online purchase context. *International Journal of Management Reviews*, 13(1), 24-39.
- Sahibinden. (2022). Sahibinden hakkında genel bilgiler. <https://www.sahibinden.com/kurumsal/hakkimizda/>. Erişim tarihi: 27. 01. 2023.
- Scott, N., Zhang, R., Le, D. ve Moyle, B. (2019). A review of eye-tracking research in tourism. *Current Issues in Tourism*, 22(10), 1244-1261.
- Strzelecki, A. ve Rizun, M. (2020). Consumers’ security and trust for online shopping after GDPR: examples from Poland and Ukraine. *Digital Policy, Regulation and Governance*. 22(4), 289-305.
- Şahin, E. ve Kaya, F. (2019). Tüketiciden Tüketicie E-Ticaret Olanğı Sağlayan Web Sitelerinin Deneyimsel Pazarlama Faaliyetlerinin Tüketicilerin Plansız Satın Alma Davranışlarına ve Tatminlerine Etkisi: Konya İli Örneğı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 255-280.
- Tam, C., Pereira, F. C. ve Oliveira, T. (2022). What influences the purchase intention of online travel consumers?. *Tourism and Hospitality Research*, 0(0), 1-17.
- Trivedi, S., Kumar, P., Pradipta., S., Praveen, R., Zhang, J. Z., Zheng, L. (2022). What prompts consumers to purchase online? A machine learning approach. *Electronic Commerce Research*, Early Access, Doi 10.1007/S10660-022-09624-X.
- Tsai, M., Cheng, N. ve Chen, K. (2011). Understanding online group buying intention: the roles of sense of virtual community and technology acceptance factors. *Total Quality Management & Business Excellence*, 22, 1091-1104.

- Wang, Q., Yang, S., Liu, M., Cao, Z. ve Ma, Q. (2014). An eye-tracking study of website complexity from cognitive load perspective. *Decision Support Systems*, 62, 1-10.
- Wedel, M. ve Pieters, R. (2017). A review of eye-tracking research in marketing. *Review of marketing research içinde* (Ed: Naresh K. Malhotra), ss: 123-147. M.E. Sharpe: Londra.
- Zhou, L., Dai, L. ve Zhang, D. (2007). Online shopping acceptance model-a critical survey of consumer factors in online shopping. *Journal of Electronic Commerce Research*, 8(1), 41-62.

SİNİK TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI

Zübeyir Çelik

GİRİŞ

İlk kez, bazı pazar araştırmacıları, tüketici davranışının psikolojik belirleyicilerini açıklamak için pazar araştırmasına psikolojik düşünceyi uygulamışlardır (Alderson, 1952: 119; Dichter, 1947: 432; Lazarsfeld, 1934: 54). Psikoloji, geçmişten bu yana pazarlamaya önemli katkılar sağlamıştır (Donthu, Kumar, Pattnaik ve Lim, 2021: 834). Bu bağlamda psikolojik bir faktör olarak tüketici sizinizin piyasaların şekillenmesi ve piyasadan çekilme ile olumlu yönde bir ilişkisi olduğu belirtilmektedir (Helm, Moulard ve Richins, 2015: 522). Tüketici sizinizin psikolojik nedenlerini ve davranışsal etkilerini anlamak ve açıklamak dikkat çekicidir (Chu ve Chylinski, 2006: 1).

İlgili literatürde tüketici sizinizi ile ilgili sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Akgüç Çetinkaya ve Ceng, 2018: 177). Nitekim ulusal ve yabancı pazarlama literatürü incelendiğinde yeni, güncel ve yeterince çalışılmamış bir konu olarak psikolojik bir tepkiye karşılık gelen tüketici sizinizin tüketici davranışları üzerindeki rolünü inceleyen çoğu son zamanlarda yapılmış sınırlı sayıda çalışmanın olduğu görülecektir (Akpınar, Gürşen ve Yaman, 2021: 90; Akçay, 2021: 92; Utkutuğ, 2021: 224; Yazıcı Ayyıldız ve Baykal, 2021:1527; Kurtuluş, Özkan; Pir, 2022: 346; Narwal ve Rai, 2022: 537; Tran, Strizhakova, Usrey ve Johnson, 2022: 346). Bu nedenle oldukça yeni bir kavram olan tüketici sizinizin tüketici davranışları üzerindeki rolüne yönelik bu ve benzeri çalışmaların pazarlama literatürüne katkı sağlayacağı beklenmektedir (Çerçi, 2021: 36).

KAYNAKÇA

- Adams, S. H. and John, O. P. (1997). A hostility scale for the California psychological inventory: MMPI, observer Q-sort, and big-five correlates. *Journal of Personality Assessment*, 69(2), 408-424.
- Akçay, G. (2021). *Tüketici sinizminin öncülleri ve sonuçları: Hizmet sektörü üzerinde bir araştırma*. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Akgüç Çetinkaya, O. ve Ceng, E. (2018). Türkiye'deki black friday etkinliğinin tüketici sinizmi bağlamında bir değerlendirmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 167-180.
- Alderson, W. (1952). Psychology for marketing and economics. *Journal of Marketing*, 17(2), 119-135.
- Allison, N. K. (1978). A psychometric development of a test for consumer alienation from the marketplace. *Journal of Marketing Research*, 15(4), 565-575.
- Andaç, R. E. (2019). *Sinizm ve tüketici sinizmi: İstanbul ilinde bir uygulama*. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Atalay, B. ve Bozoklu, Ç. P. (2018). Tüketim karşıtlığı, sinizim ve tüketici sinizmi arasındaki ilişki. *Business and Organization Research Conference*, Safranbolu, Karabuk, Turkey.
- Atılğan, K. Ö., İnce, T. ve Yılmaz, S. (2017). Tüketicilerin satın alma niyetleri ve boykota yönelik tutumlarının tüketici sinizmi, fiyat şeffaflığı ve fiyat adaleti bağlamında incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(3), 34-44.
- Aydın, G. (2021). Consumer cynicism, skepticism, brand boycotts and social media. Ufuk Bingöl (ed.), *içinden Trending Topics on Social Media Researches*. Peter Lang, Berlin.
- Aydın, G. (2022). The role of word-of-mouth communication in the formation of cynical attitudes towards private health care organizations. *Journal of Management and Economics Research*, 20(1), 394-413.
- Bertilsson, J. (2015). The cynicism of consumer morality. *Consumption Markets & Culture*, 18(5), 447-467.
- Bozoklu, Ç. P. ve Ermeç, A. (2020). Tüketici sinizmi ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Güvenilirlik ve geçerlilik araştırması. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 440-459.
- Ceylan, H. H. ve Köse, B. (2019). Amaca dönük pazarlamada tüketici algısının satın alma niyeti üzerine etkisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 186-202.
- Chowdhury, R. M. M. I. and Fernando, M. (2014). The relationships of empathy, moral identity and cynicism with consumers' ethical beliefs: The mediating role of moral disengagement. *Journal of Business Ethics*, 124(4), 677-694.
- Chu, A. and Chylinski, M. (2006). A model of consumer cynicism—antecedents and consequences. *Proceedings of the Australian and New Zealand Marketing Academy*, 1(9), 1-8.
- Chylinski, M. and Chu, A. (2010). Consumer cynicism: Antecedents and consequences. *European Journal of Marketing*, 44(6), 796-837.
- Çam, M. S. (2019). *Öyküleyici reklamlar ve tüketici sinizmi ilişkisi üzerine deneysel bir çalışma*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Çerçi, M. (2021). İndirim günü reklamı yapan markalara yönelik sinik tutumlar. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 12(47), 32-47.
- Darke, P. R., Ashworth, L. and Main, K. J. (2010). Great expectations and broken promises: Misleading claims, product failure, expectancy disconfirmation and consumer distrust. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 38(3), 347-362.
- Darke, P. R. and Ritchie, R. J. (2007). The defensive consumer: Advertising deception, defensive processing, and distrust. *Journal of Marketing Research*, 44(1), 114-127.
- Dichter, E. (1947). Psychology in market research. *Harvard Business Review*, 25(4), 432-443.
- Donthu, N., Kumar, S., Pattnaik, D. and Lim, W. M. (2021). A bibliometric retrospection of marketing from the lens of psychology: Insights from Psychology & Marketing. *Psychology & Marketing*, 38(5), 834-865.
- Dudley, D. R. (1937). *A History of cynicism from Diogenes to the 6th century AD*. New York: Gordon Press.
- Durand, R. M. and Lambert, Z. V. (1985). Alienation and criticisms of advertising. *Journal of Advertising*, 14(3), 9-17.
- Durmuş, Y. (2022). *Yeni medyada markalara yönelik güven yitimi bağlamında üretilen tüketici sinizmi pratikleri*. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Göktaş, B. (2019). Tüketici sinizmi kavramı ve ağızdan ağıza pazarlama eylemlerinin sinik tüketici davranışlarına etkisi konusunda bir uygulama. *OPUS International Journal of Society Researches*, 13(19), 1650-1692.
- Gümüş, C. (2021). Pazarlama iletişiminde etik kaygılar ve düzenlemeler. Aytuğ Mermer Üzümlü (Ed.), *Dijital Çağda Pazarlama İletişimi içinde* (s. 351-379). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gümüş, C. (2022). Bebek maması kullanan tüketicilerin sinik davranışlarının değerlendirilmesi: Çevrimiçi tüketici şikayetleri üzerine netnografik bir inceleme. *World Children Conference-III*, 2(3), 729-740.
- Güven, E. (2016). Tüketimde sinik tutum: Tüketici sinizminin sebep ve sonuçları. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 152-174.
- Helm, A. E. (2004). Cynics and skeptics: Consumer dispositional trust. *Advances in Consumer Research*, 31, 345-351.
- Helm, A. E. (2006). *Cynical consumers: Dangerous enemies, loyal friends*. University of Missouri-Columbia, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Helm, A. E., Moulard, J. G. and Richins, M. (2015). Consumer cynicism: Developing a scale to measure underlying attitudes influencing marketplace shaping and withdrawal behaviours. *International Journal of Consumer Studies*, 39(5), 515-524.
- Indibara, I. and Varshney, S. (2020). Cynical consumer: How social cynicism impacts consumer attitude. *Journal of Consumer Marketing*, 38(1), 78-90.
- Jordan, A. (2019). That Scotch Diogenes: Thomas Carlyle and cynicism. *International Journal of the Classical Tradition*, 26(3), 295-318.

- Kanter, D. L. and Wortzel, L. H. (1985). Cynicism and alienation as marketing considerations: Some new ways to approach the female consumer. *Journal of Consumer Marketing*, 2(1), 5-15.
- Kerse, Y. ve Meriç, K. (2018). Beş faktör kişilik özelliklerinin tüketici sinizmine etkisi: Ampirik bir araştırma. 17. *Uluslararası Katılım İşletmecilik Kongresi*, 77-83, 26-28 Nisan, Çeşme, İzmir.
- Kurtuluş, S., Özkan, E., Akpınar, H. M., Gürşen, A. E. ve Yaman, Ö. (2021). Tüketicilerin çevrimiçi ikinci el alışveriş platformlarından alışveriş yapma motivasyonları üzerine bir araştırma: Çevresel endişenin düzenleyici rolü. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47), 85-101.
- Lazarsfeld, P. F. (1934). *The psychological aspect of market research*. *Harvard Business Review*, 13(1), 54-71.
- Mavnacıoğlu, K. (2022). Dijital çağda pazarlama iletişimi etiği üzerine bir değerlendirme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 52-66.
- Mayfield, D. S. (2017). "Against the Dog Only a Dog". Talking Canines Civilizing Cynicism in Cervantes' "coloquio de los perros" (With Tentative Remarks on the Discourse and Method of Animal Studies). *Humanities*, 6(2), 28-39.
- Mazella, D. (2007). *The making of modern cynicism* (1st Ed.). Charlottesville, VA: University of Virginia Press.
- Mikkonen, I., Moisander, J. and Firat, A. F. (2011). Cynical identity projects as consumer resistance—the Scrooge as a social critic?. *Consumption, Markets and Culture*, 14(1), 99-116.
- Mohr, L. A., Eroğlu, D. and Ellen, P. S. (1998). The development and testing of a measure of skepticism toward environmental claims in marketers' communications. *Journal of Consumer Affairs*, 32(1), 30-55.
- Moore, K. J. (1993). Emerging themes in environmental consumer behavior. In *Proceedings of the 1993 Marketing and Public Policy Conference* (pp. 109-122). East Lansing: Michigan State University Press.
- Narwal, P. and Rai, S. (2022). Individual differences and moral disengagement in Pay-What-You-Want pricing. *Journal of Business Research*, 149, 528-547.
- Neumann, E. and Zaki, J. (2022). Toward a social psychology of cynicism. *IN PRESS at Trends in Cognitive Sciences*.
- Obermiller, C. and Spangenberg, E. R. (1998). Development of a scale to measure consumer skepticism toward advertising. *Journal of Consumer Psychology*, 7(2), 159-186.
- Odou, P. and de Pechpeyrou, P. (2011). Consumer cynicism: From resistance to anti-consumption in a disenchanting world?. *European Journal of Marketing*, 45(11/12), 1799-1808
- Özkaya, B. ve Ülker, Y. (2020). Markaların sosyal medyada oluşan sinik tutuma yönelik yaklaşımları. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 115-128.
- Pir, E. Ö. (2022). Webrooming davranışı ve tüketici sinizmi ilişkisinde fiyat duyarlılığının aracı etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(1), 340-365.
- Pollay, R. W. (1986). The distorted mirror: Reflections on the unintended consequences of advertising. *Journal of Marketing*, 50(2), 18-36.

- Rodrigues, D. B. (2019). *Brand Cynicism: Start to develop a scale*. ISCTE-Instituto Universitario de Lisboa, Portugal. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Roux, D. (2007). Consumer resistance: proposal for an integrative framework. *Recherche et Applications En Marketing (English Edition)*, 22(4), 59-79.
- Rumbo, J. D. (2002). Consumer resistance in a world of advertising clutter: The case of Adbusters. *Psychology & Marketing*, 19(2), 127-148.
- Sarıyer, N. (2021). Tüketicilerin sinik davranışlarının netnografya ile tespiti. *Journal of Life Economics*, 8(4), 485-497.
- Sayre, F. (1945). Greek cynicism. *Journal of the History of Ideas*, 6(1), 113-118.
- Seeman, M. (1959). On the meaning of alienation. *American Sociological Review*, 24(6), 783-791.
- Sloterdijk, P. (1987). *Critique of cynical reason* (1st Ed.). Minneapolis, MN: Published by the University of Minnesota Press.
- Solomon, R. C. and Flores, F. (2003). *Building trust: In business, politics, relationships, and life*. Oxford University Press.
- Stanley, D. J., Meyer, J. P. and Topolnytsky, L. (2005). Employee cynicism and resistance to organizational change. *Journal of Business and Psychology*, 19(4), 429-459.
- Thompson, C. J. and Arsel, Z. (2004). The Starbucks brandscape and consumers' (anticorporate) experiences of glocalization. *Journal of Consumer Research*, 31(3), 631-642.
- Tokgöz, E. (2020). Tüketicinin kin tutma eğiliminin pazardan geri çekilme niyeti üzerinde etkisi: Tüketici sizinminin aracı ve düzenleyici rolü. *Journal of Management and Economics Research*, 18(1), 36-58.
- Tran, H. A., Strizhakova, Y., Usrey, B. ve Johnson, S. (2022). Consumer cynicism in service failures. *Psychology & Marketing*, 39(2), 346-359.
- Turner, J. H. and Valentine, S. R. (2001). Cynicism as a fundamental dimension of moral decision-making: A scale development. *Journal of Business Ethics*, 34(2), 123-136.
- Utkutug, Ç. P. (2021). The mediating role of social and environmental responsibility in the relationship between material values, consumer cynicism and product/service quality. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 213-237.
- van Dolen, W. M., De Cremer, D. and de Ruyter, K. (2012). Consumer cynicism toward collective buying: The interplay of others' outcomes, social value orientation, and mood. *Psychology & Marketing*, 29(5), 306-321.
- Yazıcı Ayyıldız, A. ve Baykal, M. (2021). Otel işletmelerinde tüketici sizinminin satın alma niyetine etkisinde elektronik ağızdan ağıza pazarlama niyetinin rolü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(46-1), 1521-1535.
- Yüksel, A. and Yüksel, F. (2008). *Consumer satisfaction theories: A critical review*. In *Tourist Satisfaction and Complaining Behavior: Measurement, and Management Issues in the Tourism and Hospitality Industry*, Nova Science Publishers, New York.

GERÇEKLİK SONRASI EVREN (METAVERSE) VE TÜKETİCİ YANSIMALARI

Selda Fındıklı

GİRİŞ

Metaverse, teknoloji dünyasının en popüler sözcüklerinden biridir. Bu popülaritesi internette sonraki dijital devrim olarak kabul edilmesiyle kesişmektedir. İnternetin üç boyutlu bir versiyonu olarak dijital ve fiziksel dünyanın yakınsaması olarak ifade edilmektedir. Sosyal medya, çevrim içi oyun, sanal gerçeklik, kripto para ve NFT (dijital mülkiyet hakkı) gibi unsurlarıyla, kullanıcıların etkileşimde bulunabileceği ve sosyalleşebileceği çarpıcı bir dijital alan yaratılmasına imkân vermektedir. Bu sanal dünyada kullanıcılar deneyimlerini paylaşmakta ve simüle edilmiş senaryolar içinde gerçek zamanlı olarak etkileşime girmektedirler. İnsanların çalışma, alışveriş yapma, iletişim kurma ve içeriği tüketme şeklini değiştirmesi pazarlama ve tüketici davranışları açısından oldukça güçlü bir şekilde öne çıkan başlıklardır. Gerçek hayatta fiziksel olarak gerçekleştirilen iş, eğitim, eğlence, alışveriş gibi deneyimler VR/AR (Virtual/Augmented Reality: Sanal ve Arttırılmış Gerçeklik) gözlük gibi cihazlarla dijital olarak etkili ve sürükleyici bir şekilde alan değiştirmektedirler. Bu çalışmanın amacını metaverse'e ilişkin tanım, kapsam ve tüketici yansımalarının kavramsal ana hatlarıyla ortaya konulması oluşturmaktadır.

1. METAVERSE TANIMI VE KAPSAMI

“Meta” kelimesinin etimolojik kökenlerini Proto-Hint-Avrupa kök ögesi “me” oluşturmaktadır. Bu kök, “ile” veya “arasında” anlamına gelen Eski İngilizce mið'e ve moder, İngilizcede de “ortasında” anlamlarına karşılık gelmektedir. Bu

KAYNAKÇA

- Barrera, K. G., and Shah, D. (2023). Marketing in the Metaverse: Conceptual understanding, framework, and research agenda. *Journal of Business Research*, 155, 113420.
- Baudrillard, J. (2019). *Neden her şey hala yok olup gitmedi?* (O. Adanır, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Bayhan, M. (2022) Tüketim Toplumunda Kimlik İnşası. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*,3(1), 47-57.
- BBC, (2022). <https://www.bbc.com/future/article/20211112-facebook-and-the-true-meaning-of-meta>., Erişim Tarihi: 09.12.2022.
- Buhalis, D., Lin, M. S., and Leung, D. (2022). Metaverse as a driver for customer experience and value co-creation: implications for hospitality and tourism management and marketing. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, (ahead-of-print).
- Chavannes, N. H., and Bai, C. (2022). Welcome to the new era of metaverse in medicine. *Clinical eHealth*.
- de la Fuente Prieto, J., Lacasa, P., and Martínez-Borda, R. (2022). Approaching metaverses: Mixed reality interfaces in youth media platforms. *New Techno Humanities*. <https://doi.org/10.1016/j.techum.2022.04.004>.
- Deloitte, (2022). The metaverse overview vision, technology, and tactics. <https://www2.deloitte.com/cn/en/pages/technology-media-and-telecommunications/articles/metaverse-report.html>, Erişim Tarihi: 09.12.2022.
- Dionisio, J., Burns III, W., and Gilbert, R. (2013). *3D Virtual worlds and the metaverse: Current status and future possibilities*. *ACM Computing Surveys*, 45(3), 1- 38. <https://doi.org/10.1145/2480741.2480751>
- Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Wang, Y., Alalwan, A. A., Ahn, S. J., Balakrishnan, J., ... and Wirtz, J. Metaverse marketing: How the metaverse will shape the future of consumer research and practice. *Psychology & Marketing*.
- El Kamel, L. (2015). For a Better Exploration of Metaverses as Consumer Experiences. In *Virtual social identity and consumer behavior* (p.88-148). ME Sharpe.
- Erdoğan, B. Z., ve İşlek, M. S. (2013). Pazarlamaya Farklı Yaklaşımlar Ve Kültürün Bu Yaklaşımlar Üzerindeki Rolü: Anglo-Sakson, Alp-Germen Ve Anadolu Yaklaşımları Karşılaştırılması. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*,6(12), 117-138.
- Gelernter, D. (1991). *Mirror worlds, or: The day soft- ware puts the universe in a shoebox....How it will hap- pen and what it will mean*. Oxford: Oxford University Press.
- Gümüş, C. (2022). Değer temelli pazarlama. Aytuğ Mermer Üzümlü (Ed.), *Yeni Nesil Pazarlama Yaklaşımları* içinde (s. 99-114). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gümüş, C. ve Aksoy, R. (2022). Hizmet baskın mantık çerçevesinde değerler birlikte yaratımı kavramına genel bir bakış, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(3): 324-334.

- Harmiad, (2022). TKGM'den metaverse açılımı. <https://harmiad.com/tkgmden-metaverse-acilimi/>, Erişim Tarihi: 20.12.2022.
- Hollensen, S., Kotler, P., and Opresnik, M. O. (2022). Metaverse—the new marketing universe. *Journal of Business Strategy*.
- Joshua, J. (2017). Information Bodies: Computational Anxiety in Neal Stephenson's Snow Crash. *Interdisciplinary Literary Studies*,19(1), 17-47.
- Kaplan, F., and di Lenardo, I. (2020). The advent of the 4D mirror world. *Urban Planning*, Volume 5, Issue 2, Pages 307-310. Doi: 10.17645/up.v5i2.3133
- Korpjiaakko, M. L. (2015). Linking identity theory, avatar attachment theory, and hyperreal considerations to overconsumption and self-fetishization on Facebook. In *Cracking Facebook* (pp. 33-53). SensePublishers, Rotterdam.
- Kozinets, R.V and Kedzior, R. (2015). Auto-Netnographic research in Virtual Worlds In *Virtual social identity and consumer behavior* (p.38-87). ME Sharpe.
- Marketing Türkiye, (2022). Markalar heyecanlı, peki ama vatandaş metaverse hakkında ne düşünüyor?, <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/vatandas-metaverse-hakkinda-ne-dusunuyor/>, Erişim tarihi: 20.12.2022.
- Mckinsey (2022), Marketing in the metaverse: An opportunity for innovation and experimentation, <https://www.mckinsey.com/business-functions/growth-marketing-and-sales/our-insights/marketing-in-the-metaverse-an-opportunity-for-innovation-and-experimentation>, Erişim Tarihi: 08.12.2022.
- Metaverseroadmap, (2022), <https://metaverseroadmap.org/inputs4.html#glossary>, Erişim tarihi: 15.12.2022.
- Moro-Visconti, R. (2022). *The Valuation of Digital Intangibles: Technology, Marketing, and the Metaverse*. Springer Nature.
- Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia*,2(1), 486-497.
- Narula, H. (2022). *Virtual Society*. Published New York, NY.
- Nazlı, A. K., Beşbudak, M., ve Akşit, O. O. Metaverse Evreninde Yer Alan Uygulamalar Üzerine Tematik Bir Analiz. *TRT Akademi*,7(16), 1096-1119.
- Reportlinker, (2022). <https://www.reportlinker.com/p06360579/Metaverse-Market-Size-Share-Trends-Analysis-and-Forecasts-By-Vertical-BFSI-Retail-Media-and-Entertainment-Education-Aerospace-and-Defense-Manufacturing-Others-Component-Stack-Hardware-Software-Services-Region-and-Segment.html>, Erişim Tarihi: 14.12.2022.
- Statista, (2022a). <https://www.statista.com/statistics/1345237/marketing-budgets-devoted-to-metaverse-us/>, Erişim Tarihi: 10.12.2022.
- Statista, (2022b). <https://www.statista.com/statistics/1287390/china-familiarity-with-metaverse/>, Erişim Tarihi: 10.12.2022

Statista, (2022c). <https://www.statista.com/statistics/1322587/turkey-metaverse-platforms-awareness/>,
Erişim Tarihi: 10.12.2022.

Taştepe, Ö. ve AYTEKİN, P. (2022). Dijital Pazarlamada Metaverse Uygulamaları. In Dijital Pazar-
lama Yaklaşım ve Uygulamaları (p. 44-65). Orion Akademi

TÜKETİCİLERİN SAĞLIKLI YAŞAM BİÇİMİ DAVRANIŞLARI

Cemal Gümüş

GİRİŞ

Toplumsal gelişmelere bağlı olarak bilgiye kolaylıkla erişebilen tüketiciler günümüzde yaşam biçimi seçimlerinde çok çeşitli kaynakları kullanmaktadır. Sağlık ve sağlıklı yaşam konusunda artan farkındalık düzeyi gerek sosyal pazarlama programlarının etkisiyle gerekse salgın hastalıkların küresel çapta etkisini göstermesi hatta sürdürmesiyle giderek yükselmektedir. Sağlık bilinç düzeyi yükselen tüketiciler kendilerinin, ailelerinin ve yakın çevrelerin refahı ve sağlıklı yaşamları konularında davranışlarını değiştirmek ve dönüştürmektedir. Dolayısıyla günümüzde bireylerin birer sağlık tüketicisi olarak sağlıklı yaşam biçimi davranışı geliştirmeleri ve bu davranışı benimsemeleri söz konusudur.

Ülkemizde özellikle beslenme alışkanlıklarında (fast food, paket gıda, işlenmiş gıda vb.) yaşanan değişim, hareketsiz yaşamın yaygınlaşması, stres düzeylerindeki artış gibi unsurlara ilave olarak Türkiye'nin obezite konusunda Avrupa'da birinci sıraya yerleşmesi gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda sağlıklı yaşam ve bilinçli tüketici davranışları konusunun önemi ortaya çıkmaktadır. Sağlıklı yaşam biçimi davranışı kavramının beraberinde sosyoekonomik ve sosyokültürel etkilere sahip sağlıklı tüketici kavramı da ortaya çıkmıştır. Sağlıklı bir yaşam biçimini benimseyen tüketicilerin davranışlarını ele alırken, bu tüketicilerin öz sağlıklarına yönelik sorumluk almaktan kaçmayan ve sağlığı geliştirmeye yönelik ürün ve hizmetleri satın alma potansiyeline sahip müşteriler ve tüketici-

sorumluları, halkla ilişkiler uzmanları yani kısacası etki alanına sahip tüm paydaşlar doğru ve sağlıklı yaşamı teşvik edici bilgileri toplumun tüm kesimlerine ulaştırmalı, gerekirse tüm kitle iletişim araçlarının da desteğini almalıdır. Dezavantajlı bireyler ile ayrıcalıklı bireyler arasında ayırım yapılmaksızın kişinin alışageldiği yaşam biçimine uygun bir sağlıklı yaşam biçimi politikası geliştirilmelidir. Bu bağlamda çalışmada sağlığın tanımı, sağlık davranışı, sağlığı teşvik etme, sağlıklı yaşam biçimi davranışları (6 boyut) ile sağlıklı yaşam pazarının pazarlama ile ilişkisi ele alınmaktadır. Sağlık hizmetleri pazarı istismara açık ve sürekli denetlenmesi gereken bir yapıdadır. Sağlığın telafisinin mümkün olmadığı ya da oldukça zor olduğu göz önünde bulundurulduğunda diğer hizmet sektörlerinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla, sağlıklı yaşam tüketicisinin bilinçli, sorgulayan ve öğrenmeye istekli bir yapıda olması oldukça önemlidir. Sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının kazanılması ile birlikte, hastalık sektörü olarak nitelendirilen sağlık hizmetlerinin yararlanıcılarının sayısında dikkate değer bir azalma beklenebilir. Bu sebeple, sağlıklı yaşam biçimi davranışları özendirilmeli, sağlığı olumsuz etkileyen davranışlar için ise toplumsal destek yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aqtash, S., and G. Van Servellen. (2013). Determinants of health-promoting lifestyle behaviors among arab immigrants from the region of the levant. *Research in Nursing & Health* 36 (5): 466-77
- Bahar, Z., Beşer, A., Gördes, N., Ersin, F. and Kıssal, A. (2008). Sağlıklı yaşam biçimi davranışları ölçeği II'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(1), ss. 1-13.
- Bahn, K. D., K. L. Granzin, and N. D Wright. (2001). The health-oriented market: Lifestyle model, empirical test, and implications for market segmentation strategy. *Academy of Marketing Studies Journal*, 5(1), 57-89.
- Bakhshi, F., Shojaezadeh, D., Sadeghi, R., Taghdisi, M. H., and Nedjat, S. (2017). The relationship between individual empowerment and health-promoting lifestyle among women ngos in northern iran. *Electronic Physician*, 9(2), 3690.
- Baltaş, Z., ve Baltaş, A. (2006). *Stresle Başa Çıkma Yolları* (Cilt 23.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi AŞ,.
- Biçer, M. (2008). *Streptozotosin ile diyabet oluşturulmuş akut yüzme egzersizi yaptırılan ratlarda çinko uygulamasının lipid peroksidasyonu ve laktat düzeylerine etkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

- Binay, Ş. (2012). Ergenlerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ile öz yeterlilikleri arasındaki ilişki. *Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Mersin
- Biol, L. (2004). *Hemşirelik süreci, hemşirelik bakımında sistematik yaklaşım*. 10. Basım, Akademisyen Kitabevi.
- Bottoff, J. L., Johnson, J. L., Rather, P. A., and Hayduk, L. A., (1996). The effects of cognitive-perceptual factors on health promotion behavior maintenance. *Nursing Research*, 45(1), pp. 30-36.
- Bozhüyük, A., Özcan, S., Kurdak, H., Akpınar, E., Saatçı, E., ve Bozdemir, N. (2012). Sağlıklı yaşam biçimi ve aile hekimliği. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 6(1).
- Bozkurt, F. (2015). *Sağlıklı yaşam ve pazarlama*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Chiang, F. M., H. F. Liang, H. J. Chiu, S. F. Cheng, and M. H. Huang. (2010). Study of the health concepts, perceived health status and health promoting lifestyle of the Southeast Asian women in Taiwan. *Chang Gung Nursing* 21 (1):12
- Corbin, C. B., Welk, G., Corbin, W. R, and Welk, K. (2008). *Concepts of fitness and wellness*. Boston: McGraw-Hill.
- Cüceloğlu, D., (2011). *İnsan ve davranış: Psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cürçani M, Tan M, ve Küçüköğlü S. (2011). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(1), ss. 41-49.
- Çayır, A., Atak, N., & Köse, S. K. (2011). Beslenme ve diyet kliniğine başvuranlarda obezite durumu ve etkili faktörlerin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 64(1), ss. 13-19.
- Divine, R. L., and Lepisto, L. (2005). Analysis of the healthy lifestyle consumer. *Journal of Consumer Marketing*, 22(5), 275-283.
- Edelman, C. L., and Mandel, C. L. (2002). *Health promotion throughout the lifespan*, Usa: Mosby, 13-25.
- Erbaydar, T. (2002). Sağlık kim için?. *Toplum Hekim Dergisi*, 17(4), 304-307.
- Erkan, G. (1990). Ortopedik özürlü çocukların kendini kabul düzeyi üzerine bir araştırma. *Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu, Tekel Ambalaj Müdürlüğü*, 5, 1-11.
- Genç, N., ve Demirdöğen, O. (2000). *Yönetim el kitabı temel kavramlara giriş*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Gochman Ds. (1988). *Neath Behavior Emerging Reasearch Perspectives*. Plenum Pres, New York.
- Hidalgo, K. D., Mielke, G. I., Parra, D. C., Lobelo, F., Simões, E. J., Gomes, G. O., and Pratt, M. (2016). Health promoting practices and personal lifestyle behaviors of Brazilian health professionals. *BMC public health*, 16(1), 1114.
- Huang, S. L., Li, R. H., and Tang, F. C. (2010). Comparing disparities in the health-promoting lifestyles of Taiwanese workers in various occupations. *Industrial Health*, 48(3), 256-264.
- Kasl, S. and Cobb, S. (1966). Health Behavior, Illness Behavior And Sick-Role Behavior: I Health And Illness Behavior. *Archives And Environmental Health*, 12,2, 246- 266.

- Kesgin, C., ve Topuzoğlu, A. (2006). Sağlıkın tanımı: Başaçıkma. *Journal of İstanbul Kültür University* (3), 48.
- Kickbusch, I., and Payne, L. (2003). Twenty-first century health promotion: The public health revolution meets the wellness revolution. *Health Promotion International*, 18(4), 275-278.
- Koçoğlu, D., ve Akin, B. (2009). Sosyoekonomik eşitsizliklerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve yaşam kalitesi ile ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*. 2 (4), ss. 145-154.
- Komduur R.H., Korthals M., and Molder H. (2009). The good life: living for health and a life without risks? on a prominent script of nutrigenomics. *Br J Nutr* 101(3)
- Kotler, P., and Armstrong, G. (2012). *Principles of marketing*. New Jersey: Pearson Publication.
- Kotler, P., and Keller, K. (2021). *Marketing management* (15th global edition). Pearson Education Limited.
- Kuzucanlı, G., ve Saygın, E. P. (2021). Pandemi (Covid-19) Sürecinde Özel Hastanelerin Hedef Kitlelerine Yönelik Instagram Paylaşımlarındaki Değişim: Şanlıurfa Örneği. M. (Michael) Kuyucu ve H. Çiftçi (Ed.) içinde, *A'dan Z'ye İletişim Çalışmaları-1*. 163–185. İksad Yayınevi: Ankara
- Lindsey, E., and Hartrick, G. (1996). Health-promoting nursing practice: the demise of the nursing process?. *Journal of Advanced Nursing*, 23(1), 106-112.
- Lusk Sl. Ronis Dl. Kerr Mj. and Atwood Jr. (1994). Test of health promotion model as a causal model of worker's use of hearing protection, *Nursing Research*, May/June, 43 (3):151-157.
- Mašina, T., Kraljić, V., and Musil, V. (2016). *Physical activity and health promoting lifestyle of first and second year medical students*. *Pedijatrija Danas: Pediatrics Today*, 12(2).
- Maslow, A. H. (2012). *Toward a psychology of being*. New York: Start Publishing LLC.
- Mehri, A., Solhi, M., Garmaroudi, G., Nadrian, H., and Sighaldehy, S. S. (2016). Health promoting lifestyle and its determinants among university students in sabzevar, Iran. *International Journal Of Preventive Medicine*, 7.
- Ocakçı A. (2003). Sağlıkın korunma ve geliştirilmesinde hemşirelik hizmetlerinin rolü. *Sağlık ve Toplum Dergisi*. 10(2), ss. 20-27.
- Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2012). *Tüketici davranışı*. (12. Baskı). İstanbul: MediaCat Akademi.
- Pender, N. J., Walker, S. N., Sechrist, K. R., and Frank-Stromborg, M. (1990). Predicting health-promoting lifestyles in the workplace. *Nursing research*.
- Pender, N.J., Barkauskas V.H., Hayman L., Rice V.H., and Anderson E.T. (1992). Health promotion and disease prevention: *Toward excellence in nursing practice and education*. *Nursing Outlook*, 40 (3), 106-120.
- Pilzer, P. Z. (2007). *The new wellness revolution*. Hoboken (NJ): John Wiley & Sons.
- Sabia, S., Singh-Manoux, A., Hagger-Johnson, G., Cambois, E., Brunner, E. J., and Kivimaki, M. (2012). Influence of individual and combined healthy behaviours on successful aging. *Canadian Medical Association Journal*, 184(18), 1985-1992.

- Sechrist, K. R., Walker, S. N., and Pender, N. J. (1987). Health promotion model-instruments to measure HPM behavioral determinants: exercise benefits/barriers scale [EBBS](Adult Version).
- Shin, C. (2011). Health and physical activity of Korean American adults. *Med-Surg Matters* 20 (2):14–18.
- Solomon, M. R., Dahl, D. W., White, K., Zaichkowsky, J. L., and Polegato, R. (2014). *Consumer behavior: Buying, having, and being* (Vol. 10). London: Pearson.
- Srof, B. J., and Velsor-Friedrich, B. (2006). Health promotion in adolescents: A review of pender's health promotion model. *Nursing Science Quarterly*, 19(4), 366-373.
- Stenhope, M., and Lancaster, J. (2000). *Community public health nursing*. Usa, Mosby. 285-292.
- Sur, H., ve Hayran, O. (1998). *Sağlık hizmetleri el kitabı*. İstanbul: Hiperlink.
- Sürücüoğlu, M. S. (1999). Beslenme ve sağlığımız. *Standard Dergisi*, 38(448).
- Tiryaki, K. (2013). *Üniversitede Görev Yapan Akademik Personelin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarının İncelenmesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Türküm, S. (2001). Stresle başa çıkma biçimi, iyimserlik, bilişsel çarpıtma düzeyleri ve psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlar arasındaki ilişkiler: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(2), ss. 1-16.
- Upton, D., and Thirlaway, K. (2014). *Promoting healthy behaviour: a practical guide for nursing and healthcare professionals*. Routledge.
- Ünalın, D., Şenol, V., Öztürk, A., ve Erkorkmaz, Ü. (2007). Meslek yüksekokullarının sağlık ve sosyal programlarında öğrenim gören öğrencilerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve öz-bakım gücü düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi*, 14(2).
- Vaizoğlu, S. A., Akça, O., Akdağ, A., Omar, A. ve Coşkun, D. (2004). Genç erişkinlerde fiziksel aktivite düzeyinin belirlenmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 3(4), 63-71.
- Walker, S. N., Sechrist, K. R., and Pender, N. J. (1995). Health promotion model-instruments to measure health promoting lifestyle: Health-promoting lifestyle profile [HPLP II](Adult version).
- World Health Organization (Who). (1998). *Regional Office For Europe*, "European Health 21 Target 11 Healthier Living", Copenhagen.
- Yılmaz, A., Demir, G. T., and Esenturk, O. (2016). Health promoting lifestyle behaviours of employees in public sector. *Ovidius University Annals, Series Physical Education & Sport/Science, Movement & Health*, 16.
- Zorba E. (2004). *Yaşam boyu spor*. İstanbul: Marmara Yayınları.

SOHBET PAZARLAMASI (CONVERSATIONAL MARKETING): TÜKETİCİLERİN SESLİ ARAMA (VOICE SEARCH) DAVRANIŞI

Yusuf Ozan Yıldırım

GİRİŞ

Pazarlamanın tanımları incelendiğinde temel olarak sistemin özünde bir takas (mübadele) söz konusu olduğu görülmektedir. Bu takas sistemi farklı iki taraf için değerli olan unsurların değiştirilmesine dayanmaktadır. Pazarlamanın ilk dönemlerinde takas durumu bir taraf için meta, mal vb.; diğer taraf için ise maddi karşılık iken değişen ortam koşulları ile birlikte takas sistemi hizmetler, değerler, deneyimler gibi unsurlara dönüşmüştür (Sheth ve Uslay, 2007). Geleneksel pazarlamanın genel değer odaklı gelişim süreci ise teknolojinin gelişmesi ile birlikte tüketiciler ile temas noktaları çeşitlenmiştir. Belirlenen sebeplerden dolayı eskiden belirli bir konumda gerçekleşen takas artık 7/24 ve her yerde gerçekleşebilir bir hâle gelmiştir.

Pazarlamanın dijitalleşmesi ve takas sisteminin değerlere odaklı olması üzerine doğrudan pazarlama kanalları çeşitlenmiştir. Geleneksel pazarlama sistemi içerisinde doğrudan kanallarının zamana bağlı gelişim süreci düşünüldüğünde ise yüz yüze, panolar, radyo, telefon, televizyon, e-mail, web ve son olarak mobil pazarlama olarak ilerlediği görülmektedir. Doğrudan pazarlama kanallarının gelişmesi ile birlikte tüketicilere yönelik veri tabanları da gelişmiştir. Verilerin işlenmesi ve anlamlı bilgilere dönüşmesine yol gösteren bilgi çağında ise pazarlama zekâsının önemli olacağı uzun yıllardır vurgulanan bir unsurdur (Webber, 2013). Pazarlama zekâsının kullanılmasının önemli faydası ise belirli algoritmalar ile hedef kitlenin

rekli dir. Küresel konjonktürde insan davranışlarının tahmin edilmesinin zor olmasına rağmen dijitalleşmenin sunmuş olduğu olanaklar sayesinde davranışlar bir yandan benzeşirken bir yandan ayrışmaktadır. Sohbet pazarlaması kapsamında küresel benzeşme ve ayrışma değerlendirildiğinde ise makineler ile konuşmanın yaygınlaşmasına rağmen makinelerin kullanıcılarına her kültürde farklı seçenekler sunabilmesi bu duruma bir örnektir. Son olarak her ne kadar dijital gelişimlerin insan hayatındaki entegrasyonu eskiye oranla daha hızlı bir şekilde olsa da insanı insan yapan konuşma, dokunma, hissetme gibi deneyimsel unsurlar ile teknolojinin de entegrasyonu gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Başkaya, F., and Karacan, H. (2022). Yapay Zekâ Tabanlı Sistemlerin Kişisel Veri Mahremiyeti Üzerine Etkisi: Sohbet Robotları Üzerine İnceleme. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 15(4), 481-491.
- Bacaksız, P. (2020). Covid-19 Pandemisi Döneminde Sohbet Pazarlamasının Önemi ve Sohbet Robotu Chatbot Uygulamalarının Kullanımı. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ek Sayı, 29-46.
- Barış, A. (2020). A New Business Marketing Tool: Chatbot. *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics*, 3(1), 31-46.
- Blazevic, V., and Sidaoui, K. (2022). The TRISEC framework for optimizing conversational agent design across search, experience and credence service contexts. *Journal of Service Management*, 33(4-5), 733-746.
- Bleu, N. (2022, 12 31). Startup Bonsai: <https://startupbonsai.com/voice-search-statistics/#:~:text=27%25%20of%20people%20are%20using,not%20used%20voice%20search%20yet>. adresinden alındı. Erişim Tarihi: 20.12.2022
- Cancel, D., and Gerhardt, D. (2019). *Conversational marketing: How the world's fastest growing companies use chatbots to generate leads 24/7/365 (and how you can too)*. John Wiley & Sons.
- Chen, J. S., Tran-Thien, Y. L., and Florence, D. (2021). Usability and responsiveness of artificial intelligence chatbot on online customer experience in e-retailing. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 49(11), 1512-1531.
- Donepudi, P. K. (2014). Voice Search Technology: An Overview. *Engineering International*, 2(2), 91-102.
- Eroğlu Hall, E., Sevim, N., and Bulut, A. (2022). Çevrimiçi Tüketicilerin Sohbet Robotlarına (Chatbots) Yönelik Tutumları. *Ekev Akademi Dergisi*, 26(91), 33-53.
- Esgin, Y. (2022). Mobil Bankacılıkta Pazarlama İletişimi: Chatbot Tasarımlarında Antropomorfik Özelliklerin Karşılaştırmalı Analizi. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİFE-Dergi)*, 7(1), 92-110.
- Fateh, A., and Willemstad, C. (2022). Relation between Metadata and Voice Search Results. *High Technology Letters*, 28(5), 220-229.

- Gümüş, C. (2020). Bütüncül bir bakışla pazarlama iletişimi. Aytuğ Mermerm Üzümlü (Ed.), *Tüm Yönleriyle Bütünleşik Pazarlama İletişimi* içinde (s. 19-38). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Guy, I. (2016). Searching by talking: Analysis of voice queries on mobile web search. In *Proceedings of the 39th International ACM SIGIR conference on Research and Development in Information Retrieval*, (s. 35-44).
- Howarth, J. (2022, 09 11). Exploding Topics: <https://explodingtopics.com/blog/ai-statistics> adresinden alındı
- Huang, H., Irene, K., and Ryu, N. (2019). Voice Search and Typed Search Performance Comparison on Baidu Search System. *arXiv preprint arXiv:1911.11063*, 1-14.
- Işık, A. H., and Yağcı, A. (2020). A. Sıradan Sıraya LSTM Modeli ile Telegram Bot Uygulaması. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6(1), 32-39.
- İşeri, İ., Aydın , Ö., and Tutuk, K. (2021). Müşteri Hizmetleri Yönetiminde Yapay Zeka Temelli Chatbot Geliştirilmesi. *European Journal of Science and Technology*, (29), 358-365.
- Israfilzade, K. (2021). Conversational marketing as a framework for interaction with the customer: Development and validation of the conversational agent's usage scale. *Journal of life economics*, 8(4), 533-546.
- Jeng, W., He, D., and Jiang, J. (2013). Users' perceived difficulties and corresponding reformulation strategies in voice search. In *The 7th annual symposium on human-computer interaction and information retrieval*. University of Pittsburgh.
- Ju, Y. C., and Paek, T. (2009). A voice search approach to replying to SMS messages in automobiles. *Tenth Annual Conference of the International Speech Communication Association*.
- Klaus, P., and Zaichkowsky, J. (2020). AI voice bots: a services marketing research agenda. *Journal of Services Marketing*, 34(3), 389-398.
- Kuruca, Y., Üstüner, M., and Şimşek, I. (2022). Dijital Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımı: Sohbet Robotu (Chatbot). *Medya ve Kültür*, 2(1), 88-113.
- Kushwaha, A. K., and Kar, A. K. (2021). MarkBot—a language model-driven chatbot for interactive marketing in post-modern world. *Information systems frontiers*, 1-18.
- Levitan, R., and Elson, D. (2014). Detecting retries of voice search queries. In *Proceedings of the 52nd Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 2, (s. 230-235).
- Lies, J. (2019). Marketing intelligence and big data: Digital marketing techniques on their way to becoming social engineering techniques in marketing. *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence*, 5(5), 134-144.
- Lovato, S. B., and Piper, A. M. (2019). Young children and voice search: What we know from human-computer interaction research. *Frontiers in psychology*, 10(8), 1-5.
- Mai, N. (2022). The merlin project: Malaysian students' acceptance of an AI chatbot in their learning process. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 23(3), 31-48.
- Mehta, R., Verghese, J., Mahajan, S., Barykin, S., Bozhuk, S., Kozlova, N., . . . Dedyukhina, N. (2022). Consumers' behavior in conversational commerce marketing based on messenger chatbots. *F1000Research*, 11(647), 1-10.

- Mirosavljević, M., and Milovanović, M. (2022). Conversational marketing-new roles of consumers. *X International Conference of Social and Technological Development* (s. 301-306). Republic of Srpska, Trebinje: B&H.
- Moguluwa, S. C. (2022). A Review of Conversational Marketing. *Journal of Positive School Psychology*, 4452-4461.
- Nyagadza, B. (2020). Search engine marketing and social media marketing predictive trends. *Journal of Digital Media & Policy*, 1-19.
- Poola, I. (2017). Making artificial intelligence (AI) and disrupted business intelligence (BI) truly conversational with humanity touch, automated descriptions and talking bots. *International Journal of Advance Research, Ideas and Innovations in Technology*, 3(5), 573-577.
- Purcarea, T. (2018). Conversational Commerce, New Marketing Tactics, CX, Loyalty and Emotions. *Romanian Distribution Committee Magazine, Romanian Distribution Committee*, 9(1), 30-39.
- Rhee, C. E., and Choi, J. (2020). Effects of personalization and social role in voice shopping: An experimental study on product recommendation by a conversational voice agent. *Computers in Human Behavior*, 109, 1-11.
- Sheth, J. N., and Uslay, C. (2007). Implications of the revised definition of marketing: from exchange to value creation. *Journal of Public Policy & Marketing*, 26(2), 302-307.
- Stent, A., Zeljković, I., Caseiro, D., and Wilpon, J. (2009). Geo-centric language models for local business voice search. In *Proceedings of Human Language Technologies: The 2009 Annual Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics*, (s. 389-396).
- Stone, B. (2008). *Successful direct marketing methods: interactive, database, and customer-based marketing for digital age*. New York: McGraw-Hill.
- Tarabasz, A. (2022). Anticipating Trends in Digital Marketing for 2023 and Beyond. *4th American University in the Emirates International Research Conference*. Dubai: Curtin University.
- Toprak, G., and Rasheed, J. (2022). Machine Learning based Natural Language Processing for Turkish Venue Recommendation Chatbot Application. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (38), 501-506.
- Wambsganss, T., Zierau, N., Söllner, M., and Käser, T. (2022). Designing Conversational Evaluation Tools: A Comparison of Text and Voice Modalities to Improve Response Quality in Course Evaluations. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 6(CSCW2), (s. 1-27).
- Wang, Y. Y., Yu, D., Ju, C. Y., and Acero, A. (2008). Y. -Y. Wang, D. Yu, Y. -C. Ju and A. Acero, "An introduction to voice search. *IEEE Signal Processing Magazine*, 25(3), 28-38.
- Webber, R. (2013). The evolution of direct, data and digital marketing. *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, 14(4), 291-309.
- Xing, Z., Yuan, X., Wu, D., Huang, Y., and Mostafa, J. (2020). Understanding voice search behavior: Review and synthesis of research. In *International Conference on Human-Computer Interaction* (s. 305-320). Cham: Springer.
- Yoo, J. (2021). The Structural Relationship between Service Quality and Sustainable Use Intention of Voice Search Technology in Korea. *Sustainability*, 13(24), 1-20.

TÜKETİCİ SENDROMLARI

Serhat Ata - Murat Bayat

GİRİŞ

21. yüzyılın en önemli hastalığı kuşkusuz fütursuzca yapılan tüketimdir. 1950'li yılların dünyası ile karşılaştırıldığında, insanlar bugün kişi başına iki kat daha fazla arabaya sahip olabilmekte, iki kat daha fazla sıklıkla dışarıda yemek yemek ve o zamanlar olmayan sayısız diğer metallerinin hazzını yaşamaktadır. 1970'li yılların serüvenleri kıyasa dâhil edildiğinde bugün büyük ekran TV'ler, mikrodalga fırınlar, SUV tipi arabalar, el tipi kablosuz cihazlar ve daha önce adı dahi duyulmamış birçok şey modern dünyanın sıradanları arasında yerini almıştır. Burada sorulması gereken en temel soru , “insanlar daha mı mutlu?” Elbette mutluluğu bırakın ölçmek, tespit etmek dahi zordur.

Modern pazarlama dünyasında tüketicilerin satın alma davranışları hiçbir zaman durağan olmamıştır. Çünkü modern tüketici davranışı çok sayıda değişkenden etkilenmekte ve bu değişkenler, etkileri nedeniyle tüketicilerin davranışlarını farklılaştırıcı doğrudan bir etkiye sahip olmaktadır (Kumar vd., 2022: 91). Bir taraftan bazı tüketiciler sahip oldukları değerlerin etkisiyle tutumlu yaşamayı tercih ederken, diğer taraftan materyalist bir çevrede yaşayan bir tüketicinin satın aldığı ve tükettiği ürünler onun için bir statü sembolü hâline gelebilmektedir. Benzer şekilde, belirli mal ve hizmetleri tüketmek de kendini diğerlerinden farklılaştırmanın bir yolu olabilmektedir. Ürün tüketiminden zevk almanın bir düşünme biçimini temsil ettiği tüketiciler, hazzcı tüketiciler olarak tanımlanmış ve tekrar tekrar tüketimden veya gereksiz alışverişten zevk alma davranışına da âdeta bir hastalık biçimi gibi atıfta bulunulmuştur (Kırgız, 2014: 201).

sahip olanları içten içe kıskanmaktadır. İnsanlar başkalarının ne satın aldığını ne giydiğini ve ne kullandığını fark etmekte zorlanmamaktadır. Toplumsal ve sosyal çevre bu karşılaştırmaları teşvik etmekte ve çoğu zaman, sırf arkadaşlık çevresindeki insanlar da aynısını yaptığı için ihtiyaç olunmayan şeyler de satın alınabilmektedir. İnsanlar kabul etmeseler de her defasında daha fazlasına sahip olma güdüsü ile hareket edip kişisel krallığının boyutunu büyütme çabası içerisinde kalmaktadır.

Tüm anlatılanların doğrultusunda ortada görünen nörolojik bir gerçek vardır. Günümüzdeki etkileşim göz önüne alındığında tüketimin insanlar arasında rahatsızlık verici boyutlara ulaştığı görülmektedir. Sözü edilen rahatsızlık ve bozuklukların sadece bireyin kendine özgü değil, çevresini de birçok anlamda şekillendirici bir boyut aldığı görülmektedir. Yukarıda bahsedilen birçok boyuta sendrom etkisi oluşturabilecek şekilde yaklaşılması etkileşimci ve devamlılık yönü sağlamasından kaynaklanmaktadır. Normalde tüketim bağımlılığı olmayan bireyler, geçici bir zevk almak için bir şeyler satın almaktan çekinmeyebilirler. Zaman zaman dürtüsel olarak da bir şeyler satın alabilirler. Ancak alışkanlığa dönüşen tüketim şekli genellikle sinirlilik, huzursuzluk ve yoğun arzu ile örtüşür. Bu tip bireyler genellikle normal hissetmek için alışveriş yapmaları gerektiğini düşünürler.

Sendroma dayalı yaklaşımın çıkış noktası burada sözü edilen devamlılık noktasıdır. Bu çerçevede birey ve çevresine düşen en önemli şey, sendroma dayalı teşhis konulmadan farkındalık oluşturarak sorunu bertaraf etmektedir. Aksi hâlde birey, çevresi ile etkileşimi nedeniyle zamanla ciddi zararlar görecektir ve hayat her iki taraf için de daha katlanılamaz hâlde dönüşecektir.

KAYNAKÇA

- Alba, J. W., and Williams, E. F. (2013). Pleasure principles: A review of research on hedonic consumption. *Journal of consumer psychology*, 23(1), 2-18.
- Baddeley, M. (2015). Herding, social influences and behavioural bias in scientific research: Simple awareness of the hidden pressures and beliefs that influence our thinking can help to preserve objectivity. *EMBO reports*, 16(8), 902-905.
- Bighiu, G., Manolică, A., and Roman, C. T. (2015). Compulsive buying behavior on the internet. *Procedia Economics and Finance*, 20, 72-79.
- Black, D. W. (2001). Compulsive buying disorder. *CNS drugs*, 15(1), 17-27.

- Black, D. W. (2007). A review of compulsive buying disorder. *World Psychiatry*, 6(1), 14.
- Bosangit, C., and Demangeot, C. (2016). Exploring reflective learning during the extended consumption of life experiences. *Journal of Business Research*, 69(1), 208-215.
- Brooks, A. W., Bereby-Meyer, Y., Moran, S., and Schweitzer, M. E. (2010, June). *Bring It On! How Negotiators Strategically Choose to Feel Worse*. In *How Negotiators Strategically Choose to Feel Worse*. IACM 23rd Annual Conference Paper.
- Buskirk, R. H., and Rothe, J. T. (1970). Consumerism—an interpretation. *Journal of Marketing*, 34(4), 61-65.
- Calvo, F., Karras, B. T., Phillips, R., Kimball, A. M., and Wolf, F. (2003). Diagnoses, syndromes, and diseases: a knowledge representation problem. In *AMIA annual symposium proceedings* (Vol. 2003, p. 802). American Medical Informatics Association.
- Chang, Y., and Durante, K. M. (2022). Why consumers have everything but happiness: An evolutionary mismatch perspective. *Current Opinion in Psychology*, 101347.
- Çelik, I. K., Eru, O., and Cop, R. (2019). The effects of consumers' FOMO tendencies on impulse buying and the effects of impulse buying on post-purchase regret: An investigation on retail stores. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 10(3), 124-138.
- DeSarbo, W.S., Edwards, E.A., 1996. Typologies of Compulsive Buying Behaviour, *Journal of Consumer Psychology*, 231-262.
- Diderot, D. (1964 [1772]) *Rameau's Nephew and Other Works*. Indianapolis: Bobbs-Merrill,
- Elif, A. N. E. (2010). Compulsive buying behavior tendencies: The case of Turkish consumers. *African Journal of Business Management*, 4(3), 333-338.
- Faber RJ, O'Guinn TC (1989). Classifying Compulsive Consumers: Advances in the development of a diagnostic tool. *Adv. Consumer Res.* 16: 738-744.
- Furnham, A., and Boo H. C. (2010). A literature review of the anchoring effect. *The Journal of Socio-Economics*, 40(1), 35-42. doi: 10.1016/j.socec.2010.10.008.
- Graciyal, D. G., and Viswam, D. (2021). Social media and emotional well-being: Pursuit of happiness or pleasure. *Asia Pacific Media Educator*, 31(1), 99-115.
- Herbst, J. P., and Menze, J. (2021). *Gear Acquisition Syndrome: Consumption of Instruments and Technology in Popular Music*, 284. University of Huddersfield Press.
- Hirschman, E., and M.B. Holbrook (1982). Hedonic consumption: Emerging concepts, methods and propositions, *Journal of Marketing* (46)3, pp. 92–101.
- Jie, W., Poulouva, P., Haider, S. A., and Sham, R. B. (2022). Impact of internet usage on consumer impulsive buying behavior of agriculture products: Moderating role of personality traits and emotional intelligence. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Kirgiz, A. (2014). Hedonism, a consumer disease of the modern age: Gender and hedonic shopping in Turkey. *Global media journal*, 4(8), 200-212.
- Kumar, S., Chawla, C., Yadav, A. K., Udaipure, P. A., and Chatley, P. (2022). Altered consumer behavior paradigms and novel trends of sustainable marketing in the next normal. *Korea Review of International Studies*, 15(3), 90-99.

- Lacher, K. T. (1989). Hedonic consumption: Music as a product. *Advances in Consumer Research*, 16, 367-373.
- Leibenstein, H. (1950). Bandwagon, snob, and veblen effects in the theory of consumers' demand. *The quarterly journal of economics*, 64 (2), 183-207.
- Lejoyeux, M., and Weinstein, A. (2010). Compulsive buying. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 36(5), 248-253.
- Levitan, L. C., and Verhulst, B. (2016). Conformity in groups: The effects of others' views on expressed attitudes and attitude change. *Political Behavior*, 38(2), 277-315.
- Mason, R. (1995). Interpersonal effects on consumer demand in economic theory and marketing thought, 1890-1950. *Journal of Economic Issues*, 29(3), 871-881.
- McCracken, G. D. (1988). *Culture and consumption: New approaches to the symbolic character of consumer goods and activities* (Vol. 1). Indiana University Press.
- McKinnon, G., Smith, M. E., and Hunt, H. K. (1985). Hoarding behavior among consumers: Conceptualization and marketing implications. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 13(2), 340-351.
- Najjya, V. K. (2018). Oniomania. *International Journal of Neurological Nursing*, 4(1), 61-64.
- Nordsletten, A. E., Reichenberg, A., Hatch, S. L., de la Cruz, L. F., Pertusa, A., Hotopf, M., and Mataix-Cols, D. (2013). Epidemiology of hoarding disorder. *The British Journal of Psychiatry*, 203(6), 445-452.
- Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., and Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in Human Behavior*, 29(4), 1841-1848.
- Ridho, M., and Ningsih, T. W. R. (2022). Hedonism practices as reflected through main character in the wolf of wall street movie. *ISLLAC: Journal of Intensive Studies on Language, Literature, Art, and Culture*, 6(1), 1-10.
- Rook, D.W. and Fisher, R.J. (1995), "Normative influences on impulsive buying behavior", *Journal of Consumer Research*, Vol. 22 No. 3, 305-313.
- Sheu, J. B., and Choi, T. M. (2021). Proactive hoarding, precautionary buying, and postdisaster retail market recovery. *IEEE Transactions on Engineering Management*.1-15
- Simonson, I., and Drolet, A. (2004). Anchoring effects on consumers' willingness-to-pay and willingness-to-accept. *Journal of consumer research*, 31(3), 681-690.
- Stępień, B. (2018). Snobbish bandwagoners: Ambiguity of luxury goods' perception. *Central European Management Journal*, 26(1), 79-99.
- Tinne, W. S. (2010). Impulse purchasing: A literature overview. *ASA University Review*, 4(2), 65-73.
- Ulusoy, Ş. G., and Atar, Ö. G. (2020). Reflection of social media addiction on family communication processes. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 10(2), 425-445.

- Uzgoren, E., and Guney, T. (2012). The snop effect in the consumption of luxury goods. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 62, 628-637.
- van Herpen, E., Pieters, F. G. M., and Zeelenberg, M. (2005). How Product Scarcity Impacts on Choice: Snob and Bandwagon Effects. *Advances in Consumer Research*, 32, 623-624.
- Wang, Z., and Scheepers, H. (2012). Understanding the intrinsic motivations of user acceptance of hedonic information systems: towards a unified research model. *Communications of the Association for Information Systems*, 30(1), 17.
- Wu, J., and Holsapple, C. (2014). Imaginal and emotional experiences in pleasure-oriented IT usage: A hedonic consumption perspective. *Information & Management*, 51(1), 80-92.
- Zalega, T. (2020). Oniomania in the purchasing behaviour of young Polish consumers—an economic approach. *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*, (62), 18-46.

TÜKETİCİLERİN KENDİN YAP UYGULAMALARINA (DO IT YOURSELF-DIY) YÖNELİK TUTUMLARI

Gökçe Cebeci

GİRİŞ

Prosumption kavramı, üretim ve tüketim sözcüklerinin birleşimi olarak Toffler ve Alvin (1981) tarafından bulunmuştur. Tüketici tarafından tüketilen ürünlerin üretimi anlamına gelmektedir. Tüketicileri aktif bir üretici olmalarının dışında onları pasif müşteriler olarak görmektedir. Xie vd. (2008) çalışmalarında, prosumption kavramı sürecinin bireylerin fiziksel ve zihinsel çalışmaları ile sosyopsikolojik kapsamdaki tecrübelerini belirtmektedir. Dolayısıyla “kendin yap” uygulamaları, bir prosumption biçimi olarak ifade edilmektedir (Wolf ve McQuitty, 2011). Luvaas’a (2013) göre “kendin yap” uygulaması aynı zamanda birlikte katılım ve yaratıcılık aktivitesidir (Örnekoğlu, 2020: 120).

Yeni ürünlerin geliştirilmesiyle birlikte kullanım alanlarının fonksiyonel ve sosyopsikolojik yönden azalması, hâlihazırda kullanılan ürünlerin kullanım değerlerinin yitirilmesine neden olmaktadır. Bu durum, beraberinde talep artışı ile birlikte, tüketicilerin tatmin olma seviyelerinin daha yükseğe çıkarılmasını getirmektedir (Odabaşı, 1999: 26).

Tüketim kültürü, bireyi sürekli daha fazla tüketim yapma eğilimine yönlendirerek sonu gelmez ihtiyaç arzusu yaratmaktadır. Endüstri devrimi ve sonrasında meydana gelen tüketim kavramının olumsuz etkilerine karşı çeşitli gruplar, başlattıkları düşünce ve eylemlerle tepkilerini ortaya koymaktadır. Gelecek bilimci Alvin Toffler, 1980 yılında yayımladığı “Üçüncü Dalga” isimli eserinde, “tüketen üretici-prosumer” kavramını ortaya atmıştır. Tüketici kavramı Toffler’a göre endüstri çağı döneminin sonucu olarak belirtilmektedir. Tüketen üretici, tükettiği bazı mal ve

Kendin yap davranışları, sanat eserleri, kitapları, filmleri tüketirken ortaya çıkan tüketici değeri yaratmanın yorumlama sürecinin ötesine geçmektedir. Çünkü bu tür davranışlar, tüketicilerin kişisel tüketim için planlama, tasarlama ve üretme eylemlerine hem zihinsel hem de fiziksel katılımlarını içermektedir. Birey fiziksel olarak bir faaliyette bulunarak hem üretim sırasında hem de faaliyeti tamamladıktan sonra deneyimsel olarak tüketilen projenin tasarımcısı, kurucusu ve değerlendiricisi olmaktadır. Malların tüketici davranışındaki odak rolü göz önüne alındığında, kendin yap davranışı, projenin işlevsel değerinden daha büyük bir anlam ifade etmektedir. Kendin yap davranışı, değer yaratan bir aktivitedir. Kendin yap faaliyetlerini gerçekleştiren bireylerin kendi ürettikleri ürünleri hem yaratarak hem de tüketerek değer yarattığı fikriyle belirtilmektedir. Değer yaratma, tüketicilerin mal ve hizmetleri kullanmayı, bakımını yapmayı ve uyarlamayı öğrenmesiyle sınırlı olmaktadır. Tüketicilere kendi mallarını nasıl üreteceklerini gösteren değişimlerdir. Bu deneyimlerin etkileri, kendin yap faaliyetlerini gerçekleştiren bireylerin yaşamlarına ve kişisel gelişimlerini etkileyen değerlerin yaratılmasına yansımaktadır.

KAYNAKÇA

- Atkinson, P. (2006). Do It Yourself: Democracy and Design. *Journal of Design History*, 19(1), 1-10. doi:10.1093/jdh/epk001
- Atkinson, P. (2011). *Orchestral manoeuvres in design*. Amsterdam: BIS Publishers. (24-31).
- Auh, S., Bell, S. J., McLeod, C. S., and Shih, E. (2007). Co-production and customer loyalty in financial services. *Journal of Retailing*, 83(3), 359-374.
- Aydınocak, E. U. (2015). Cep Telefonu Markalarının Müşterileri İle Birlikte Değer Yaratma Hıveslilikleri: İstanbuldaki Tüketicilerin Algıları Üzerine Bir Araştırma. *Beykoz Akademi Dergisi*, 3 (2), 75-92.
- Ballantyne, D., and Varey, R. J. (2008). The service dominant logic and the future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 36(1), 11-14.
- Belk, R. W. (1988). Possessions and the extended self. *Journal of Consumer Research*, 15(2), 139-168.
- Blodgett, J. G., Wakefield, K. L., and Barnes, J. H. (1995). The effects of customer service on consumer complaining behavior. *Journal of Services Marketing*, 9(4), 31-42.
- Bogdon, A. S. (1996). Homeowner renovation and repair: the decision to hire someone else to do the project. *Journal of Housing Economics*, 5(4), 323-350.
- Campbell, C. (2005). The craft consumer: culture, craft, and consumption in a postmodern society. *Journal of Consumer Culture*, 5(1), 23-42.

- Clarke, A.J. (2001). The Aesthetics of Social Aspiration. D. Miller (Ed.), *Home Possessions: Material Culture Behind Closed Doors* (23-45). Oxford: Berg.
- Dedeoğlu, A. Ö. (2015). Değişen Pazaryerinde Tüketici ve Tüketimin Rolüne İlişkin Yeni Yaklaşımlar: Ortak-Üretim (Co-Production) Ve Ortak-Yaratma (Co-Creation). *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 17-29.
- Dissanayake, E. (1995). The Pleasure and Meaning of Making. *American Craft*, 55(2), 40-45.
- Enes, Ö. (2022). Kendin Yap Akımının Punk Alt Kültüründeki Giyim ve Aksesuarlar Bağlamında İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (1).
- Gelber, S. (1997), 'Do-It-Yourself: Constructing, Repairing and Maintaining Domestic Masculinity', *American Quarterly*, 49 (1): 66-112.
- Gümüş, C. (2022). Değer temelli pazarlama. Aytuğ Mermer Üzümlü (Ed.), *Yeni Nesil Pazarlama Yaklaşımları* içinde (s. 99-114). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gümüş, C. ve Aksoy, R. (2022). Hizmet baskın mantık çerçevesinde değer birliktedir yaratımı kavramına genel bir bakış, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(3): 324-334.
- Jackson, A. (2010). Constructing at Home: Understanding the experience of the amateur maker. *Design and Culture*, 2(1), 5-26.
- Jeacle, I. (2017). The popular pursuit of DIY: Exploring the role of calculative technologies in an actor network. *Management Accounting Research*, 35, 99-109.
- Khademi-Vidra, A., and Bujdosó, Z. (2020). Motivations and attitudes: An empirical study on DIY (Do-It-Yourself) consumers in Hungary. *Sustainability*, 12(2), 517.
- Ligas, M. (2000). People, products, and pursuits: exploring the relationship between consumers' goals and product meaning. *Psychology and Marketing*, 17(11), 983-1003.
- Littlewood, A., ve Munro, M. (1996). Explaining disrepair: Examining owner occupiers' repair and maintenance behaviour. *Housing Studies*, 11(4), 503-525.
- Luvaas, B. (2013). *Diy Style: Fashion, music and global digital cultures*. London: Bloomsbury Academic.
- Martin, M. A. (2002). Consumer response to discontinuance of favorite products: An exploratory study. *Advances in Consumer Research*, 29(1), 249-250.
- McKay, G. (1998). DiY Culture: Notes towards an intro. *DiY culture: Party and protest in nineties Britain*, 1-53.
- McKellar, S., and Sparke, P. (Eds.). (2004). *Interior design and identity*. Manchester University Press.
- Melchionne, K. (1999). Of bookworms and busybees: Cultural theory in the age of do-it-yourselfing. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 57(2), 247-255.
- Ogden, J. (2016). *Sağlık psikolojisi*. (G. Dirik, Çev.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Odabaşı, Y. (1999). *Tüketim Kültürü*, İstanbul: Sistem Yayınları.
- Okumuş, A., ve Yaşın, B. (2007). Yapı market müşterilerinin hizmet kalitesi değerlendirmelerine göre pazar bölümlerinin incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2007), 87-106.

- Örnekoğlu Selçuk, M., ve Arda, D. (2020). Günübürlük Kendin-Yap Seramik Atölye Çalışmalarında Sosyal Kazanımlar. *UTAK 2020 Bildiri Kitabı Tasarım ve Öngörü*.
- Payne, A., Storbacka, K., Frow, P., and Knox, S. (2009). Co-creating brands: diagnosing and designing the relationship experience. *Journal of Business Research*, 62(3), 379–389.
- Sen, S., Gürhan-Canli, Z., and Morwitz, V. (2001). Withholding consumption: a social dilemma perspective on consumer boycotts. *Journal of Consumer Research*, 28(3), 399–414.
- Shove, E. (2007). *The design of everyday life*. Berg.
- Toffler, A., and Alvin, T. (1981). *The Third Wave*. New York: Bantam books.
- Valenzuela, A., Dhar, R., and Zettelmeyer, F. (2009). Contingent response to self-customization procedures: implications for decision satisfaction and choice. *Journal of Marketing Research*, 46(6), 754–763.
- Vargo, S. L., and Lusch, R. F. (2004). The four service marketing myths: Remnants of a goods-based, manufacturing model. *Journal of service research*, 6(4), 324-335.
- Voorhees, C. M., Brady, M. K., and Horowitz, D. M. (2006). A voice from the silent masses: an exploratory and comparative analysis of noncomplainers. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 34(4), 514–527.
- Watson, M., and Shove, E. (2008). Product, competence, project and practice: DIY and the dynamics of craft consumption. *Journal of consumer culture*, 8(1), 69-89.
- Williams, C. C. (2008). Re-thinking the motives of do-it-yourself (DIY) consumers. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, 18(3), 311-323.
- Wolf, M., and McQuitty, S. (2011). Understanding the Do-It-Yourself Consumer: DIY Motivations and Outcomes. *Academy of Marketing Science Review*, 1(3-4) 154-170.
- Woodward, I.(2003). Divergent narratives in the imagining of the home amongst middle-class consumers; aesthetics, comfort and the symbolic boundaries of self and home. *Sociology* 39, 391–412.
- Xie, C., Bagozzi, R. P., ve Troye, S. V. (2008). Trying to prosume: toward a theory of consumers as co-creators of value. *Journal of the Academy of marketing Science*, 36(1), 109-122.
- Yuksel, U., and Mryteza, V. (2009). An evaluation of strategic responses to consumer boycotts. *Journal of Business Research*, 62(2), 248– 259.

TÜM YÖNLERİYLE İŞ-AİLE ÇATIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Ali Kuzu
Dr. Öğr. Üyesi Güner Çöl

Tüm Yönleriyle İş-Aile Çatışması

Dr. Öğr. Üyesi Ali Kuzu, Dr. Öğr. Üyesi Güner Çöl

Yayın No.: 1809
ISBN: 978-625-398-923-1
E-ISBN: 978-625-398-924-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında
yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kuzu, Ali. Çöl, Güner.

Tüm Yönleriyle İş-Aile Çatışması / Ali Kuzu, Güner Çöl

1. Basım, VII + 144 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-923-1

E-ISBN: 978-625-398-924-8

1. İş-Aile Çatışması 2. Rol Çatışması 3. İş-Aile Dengesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
1. GİRİŞ	1
1.1. Statü – Rol – Rol Çatışması Kavramları.....	4
1.2. İş-Aile Çatışması Kavramı	7
1.2.1. Çatışmanın Yönü: İş - Aile Çatışması mı / Aile - İş Çatışması mı?	12
2. İŞ - AİLE ARASINDAKİ ETKİLEŞİME YÖNELİK TEORİLER, KURAMLAR VE YAKLAŞIMLAR.....	15
2.1. Taşma (Yayımla) -Spillover- Kuramı.....	16
2.2. Telifi – Compensation - Kuramı	19
2.3. Ayrışma –Segmentation- Kuramı	21
2.4. Uyum –Congruence- Kuramı	22
2.5. Kaynakların Korunması -Conservation of Resources- Kuramı	23
2.6. Sınır Kuramı (Boundary Theory)	24
2.7. Ekolojik Sistemler Kuramı	27
3. İŞ-AİLE ÇATIŞMASI TÜRLERİ	31
3.1. Zaman Temelli Çatışma	32
3.2. Gerilim/Gerginlik/Stres Temelli Çatışma	36
3.3. Davranış Temelli Çatışma	38

4. İŞ-AİLE ÇATIŞMASININ SEBEPLERİ	41
4.1. İş Kaynaklı Faktörler	46
4.1.1. İş Yükü	47
4.1.2. Çalışma Saatleri	51
4.1.3. İşletmenin ve Yöneticilerin Tutumu	52
4.1.4. İşe Bağlılık ve Kariyer Tutkusu	56
4.1.5. Mesleki Kısıtlar.....	57
4.1.6. Örgütsel Kısıtlar.....	62
4.2. Aile Kaynaklı Faktörler.....	65
4.2.1. Aile Katılımı (Aile İçin Harcanan Zaman)	65
4.2.2. Çocukların Sayısı, Yaşları ve Diğer Bakım Sorunları	67
4.2.3. Aile Yapısı ve Eşlerin Çalışma Saatleri	69
4.3. Birey Kaynaklı Faktörler.....	72
4.3.1. Cinsiyet.....	73
4.3.2. Medeni Durum.....	78
4.3.3. Eğitim Durumu	79
4.3.4. Kişilik.....	80
4.3.5. Yaş.....	84
4.4. Toplumsal ve Kültürel Faktörler	85
5. İŞ-AİLE ÇATIŞMASININ SONUÇLARI	87
5.1. İşle İlgili Sonuçlar	90
5.1.1. İş Tatminsizliği.....	91
5.1.2. Performans Düşüklüğü.....	94
5.1.3. Devamsızlık.....	97
5.1.4. İşten Ayrılma Niyeti	100
5.2. Aile İle İlgili Sonuçlar	103
5.2.1. Evlilik Hayatı Tatminsizliği	104
5.2.2. Sorumluluktan Kaçma	107
5.2.3. Aile Yaşamına Adapte Olamama	108

5.3. Bireysel Sonuçlar	110
5.3.1. Yaşam Tatminsizliği ve Tükenmişlik	110
5.3.2. Psikolojik ve Duygusal Sorunlar	112
5.3.3. Sağlıkla İlgili Sorunlar	114
6. İŞ-AİLE ÇATIŞMASIYLA BAŞA ÇIKMA YÖNTEMLERİ	119
6.1. İş Yeri Esnekliği Uygulamaları	126
6.2. İş-Aile kolaylaştırması (Work–family facilitation)	129
KAYNAKLAR	133

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, B. (2014). Çalışan Annelerde Başa Çıkma Stratejilerinin İş-Aile Çatışması Üzerindeki Etkileri: Zonguldak Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adisa T.A., Osabutey E. ve Gbadamosi G. (2016). Understanding the causes and consequences of work-family conflict - An exploratory study of Nigerian employees, *Employee Relations*, Vol. 38 No. 5, pp. 770-788, <https://doi.org/10.1108/ER-11-2015-0211>
- Ahmad, A. (2008). Job, Family and Individual Factors as Predictors of Work-Family Conflict, *The Journal of Human Resource and Adult Learning*, Vol. 4, Num. 1, June 2008, pp. 57-65.
- Aiken L.H., Sloane D.M., Clarke S., Poghosyan L., Cho E., You L., Finlayson M., Kanai-Pak M. And Aunguroch Y. (2011). Importance of work environments on hospital outcomes in nine countries, *International Journal for Quality in Health Care*, Vol.23, Issue.4, pp.357-364, <https://doi.org/10.1093/intqhc/mzr022>
- Akbolat, M., Kahraman, G. ve Öztürk, T. (2016). Sağlık Çalışanlarının İş Yaşamında Karşılaştıkları İş-Aile Çatışması Örgütsel Bağlılıklarını Etkiler mi? Sakarya İli Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, c.19, sayı.2, s.153-169. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/hacettepesid/issue/24439/259063>
- Akkas M.A., Hossain M.I. and Rhaman s. (2015). Causes and Consequences of Work-Family Conflict (WFC) Among the Female Employees in Bangladesh: An Empirical Study, *Journal of Business and Economics*, v.6, no.12, pp.2063-2071 DOI: 10.15341/jbe(2155-7950)/12.06.2015/007

- Akoensi T.D. and Annor F. (2021). Work–Family Conflict and Job Outcomes Among Prison Officers in Ghana: A Test of Mediation and Moderation Processes, *International Criminology*, vol.1, issue.2 pp.135-149
- Allen, T. D., Herst, D. L., Bruck, C. S. and Sutton, M. (2000). Consequences Associated with Work-to-Family Conflict: A Review and Agenda For Future Research. *Journal of Occupational Health Psychology*, vol.5, no.2, pp.278–308. DOI: 10.1037//1076-8998.5.2.278
- Allen, T. D. (2001). Family-supportive work environments: the role of organizational perceptions. *Journal of Vocational Behavior*, vol.58, issue.3, pp.414-435.
- Altıntopa, F.F. ve Aydın, B. (2001). Öğretmenlerde İş-Aile Çatışması ve Aile – İş Çatışmasının Tükenmişlik Üzerine Etkisi, *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, c.7, no.1, s.38-54. Doi: <https://doi.org/10.30855/gjeb.2021.7.1.003>
- Anderson, S.E., Coffey, B.S. and Byerly, R.T. (2002). Formal organizational initiatives and informal workplace practices: Links to work-family conflict and job-related outcomes. *Journal of Management, Tucson* vol. 28, issue. 6, pp.787-810.
- Anderson, B. and Geldenhuys, D.J. (2011). The Relationship Between Absenteeism and Employer-Sponsored Child Care, *Southern African Business Review*, Vol.15, No.3, pp.21-45
- Apaydın, M.D. (2004). Çift Kariyerli Ailelerde İş-Aile ve Aile-İş Çatışmalarının Kendini Kurgulama Düzeyleri ile İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aumann, K., Galinsky, E. and Matos, K. (2011). *The New Male Mystique*. New York: Families and Work institute. <https://cdn.sanity.io/files/ow8usu72/production/251245fa4de08d1cb6ff22475edb45e017d60bdd.pdf>
- Bacak B. ve Yiğit Y. (2010). İşe Devamsızlığın Nedenleri, Ekonomik Sonuçları ve Azaltılması İçin Alınması Gereken Önlemler, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi - Journal of Entrepreneurship and Development*, c.5, no.1, s.29-44. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/716027>

- Bartolome F. (1983). The Work Alibi: When It's Harder to Go Home, *Harvard Business Review*, March 1983, <https://hbr.org/1983/03/the-work-alibi-when-its-harder-to-go-home>, (Erişim Tarihi: 14/10/2021)
- Bartolome F. and Evans, P.A.L. (1980). Must Success Cost So Much?, *Harvard Business Review*, March 1980, <https://hbr.org/1980/03/must-success-cost-so-much>, (Erişim Tarihi: 21/09/2021)
- Benin, M. and Nienstedt, B. (1985). Happiness in single and dual career families: The effects of marital happiness, job satisfaction and life cycle, *Journal of Marriage and the Family*, vol.47, pp.975-984.
- Bonebright C.A., Clay D.L. and Ankenmann R.D. (2000). The relationship of workaholism with work-life conflict, life satisfaction and purpose in life, *Journal of Counseling Psychology*, vol.47, no:4, pp.469-477.
- Burke R.J. and Greenglass E.R. (1999). Work- family conflict, spouse support and nursing staff well-being during organizational restructuring. *Journal of Occupational Health Psychology*, vol.4, pp.327-336.
- Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work-family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, vol.67, no.2, pp.169-198. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2004.08.009>
- Carlson, D.S. (1999). Personality and Role Variables as Predictors of Three Forms of Work-Family Conflict. *Journal of Vocational Behavior*. Vol.55, pp.236-253.
- Carlson, D. S. and Perrewé, P. L. (1999). The role of social support in the stressor-strain relationship. *Journal of Management*, vol.25, pp.513-540.
- Carnicer M. P. de Luis, Sanches A. M., Perez M. P. and Jimenez M. J. V. (2004). Work-family conflict in a southern European country: The influence of job-related and non-job-related factors. *Journal of Managerial Psychology*, vol.19, issue:5, pp.446-489. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/02683940410543579/full/html>
- Cinamon, R.G. and Rich, Y. (2002). Gender Differences in the Importance of Work and Family Roles: Implications for Work-Family Conflict. *Sex Roles*, vol.47, no.11, pp.531-540. DOI:10.1023/A:1022021804846.

- Clark, S.C. (2001). Work Cultures and Work/Family Balance, *Journal of Vocational Behavior*, Volume 58, Issue 3, pp.348-365, <https://doi.org/10.1006/jvbe.2000.1759>, (Erişim Tarihi: 01/10/2021)
- Corsun D.L. and Young C.A. (1998) An Occupational Hazard: Alcohol Consumption Among Hospitality Managers, *Marriage & Family Review*, vol.28, no:1-2, pp.187-211, DOI: 10.1300/J002v28n01_11
- Çarıkcı, İ. H. ve Çelikkol, Ö. (2009). İş – Aile Çatışmasının Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:9, s.153-170. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23196/247777>
- Çelik, M. ve Turunç, Ö. (2009). Aile-İş Çatışması, İş Stresi ve Örgütsel Sadakatin İş Performansına Etkisi: Savunma Sektöründe Ampirik Bir Çalışma, *Savunma Bilimleri Dergisi*, c.8 s.2, s.217-245. https://kho.msu.edu.tr/akademik/enstitu/Alp_SAVBEN_dergi/82/Makale10.pdf, (Erişim Tarihi: 06/12/2021)
- Çelik, M. ve Turunç, Ö. (2010). Duygusal emek ve psikolojik sıkıntı: iş-aile çatışmasının aracılık etkisi. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, c.40, no.2, s.226-250. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuisletme/issue/9250/115732>, (Erişim Tarihi: 26/12/2021)
- Dede, N.P., Yılmaz, G., Karaca, Ç.A. (2014). İş-Aile Çatışması ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki Üzerinde İşe Tutkunluğun Aracılık Etkisi. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.3, s.5 (Güz-2014), s:121-142
- Eby, L. Casper, W., Lockwood, A., Bordeaux, C. and Brinley, A. (2005). Work and Family Research in IO/ OB: Content Analysis and Review of the Literature (1980-2002). *Journal of Vocational Behavior*, vol.66, pp.124-197.
- Edwards, J.R. and Rothbard, N.P. (2000). Mechanisms linking work and family: Clarifying the relationship between work and family. *Academy of Management Review*. Vol.25 No.1 pp.178-199.
- Ekici D., Cerit K. and Mert T. (2017). Factors That Influence Nurses' Work-Family Conflict, Job Satisfaction, and Intention to Leave in a Private Hospital in Turkey, *Hospital Practices and Research*, vol.2, issue.4, pp.102-108. DOI:10.15171/HPR.2017.25
- Enderby, L. (2016). Which Countries Have the Best Work-Life Balance?, <https://www.weforum.org/agenda/2016/02/which-countries-have-the-best-work-life-balance/>

- Erdoğan, I. (2009). The Relationship Between Work-Family Conflict, Life Role Saliency and Individual Coping Styles: A Gender-Sensitive Study, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fiksenbaum, L. M. (2014). Supportive work-family environments: Implications for work-family conflict and well-being. *The International Journal of Human Resource Management*, vol.25, no.5, pp.653–672. <https://doi.org/10.1080/09585192.2013.796314>
- Fotiadis, A., Abdulrahman, K., and Spyridou, A. (2019). The mediating roles of psychological autonomy, competence and relatedness on work-life balance and well-being. *Frontiers in Psychology*, vol.10, article:1267. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01267.
- Friedman, D.E. (2001). Employer supports for parents with young children, *The Future for Children*, vol.11, No.1, pp.62–77. DOI: 10.2307/1602810.
- Frone, M. R., Russell, M., and Cooper, M. L. (1992). Antecedents and outcomes of work-family conflict: Testing a model of the work-family interface. *Journal of Applied Psychology*, v.77, no.1, pp. 65-78. DOI: 10.1037/0021-9010.77.1.65
- Frone, R.M., Yardley, K.J., Markel, S.K. (1997). Developing and Testing an Integrative Model of the Work Family Interface, *Journal Of Vocational Behaviour*, vol.50, pp.145-167.
- Gallie, D. and Russell, H. (2009). Work-family conflict and working conditions in Western Europe. *Social Indicators Research*, 93(3), pp.445–467
- Greenhaus, J. and Beutell, N.J. (1985). Sources of Conflict Between Work and Family Roles, *The Academy of Management Review*, vol.10 No.1, pp.76-88. <https://www.jstor.org/stable/258214> (Erişim Tarihi: 16/09/2021)
- Greenhaus, J. H., Parasuraman, S., and Collins, K. M. (2001). Career involvement and family involvement as moderators of relationships between work-family conflict and withdrawal from a profession. *Journal of Occupational Health Psychology*, vol.6, no.2, pp.91-100.
- Greenhaus, J. and Parasuraman, S. (1986). A work-nonwork interactive perspective of stress and its consequences, *Journal of Organizational Behavior Management*, vol.8, pp.37-60.

- Grzywacz, J. G. and Marks, N. F., (2000). Reconceptualizing The Work Family Interface: An Ecological Perspective on The Correlates of Positive and Negative Spillover Between Work and Family, *Journal of Occupational Health Psychology*, Vol.5 No.1 pp.111-126.
- Grzywacz, J.G. and Marks N.F. (2004). Family, Work, Work-Family Spillover, and Problem Drinking During Midlife, *Journal of Marriage and the Family*, vol.62, pp.336–348. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00336.x>
- Grzywacz, J.G., Carlson, D.S., Kacmar, K.M. and Wayne, J.H. (2007), “A multi-level perspective on the synergies between work and family”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, Vol. 80 No. 4, pp. 559-574, doi: 10.1348/096317906X163081.
- Goff S.J., Mount M.K. and Jamison B.L. (1990). Employer Supported Child Care, Work/Family Conflict and Absenteeism: A Field Study, *Personnel Psychology*, vol.43, issue:4, pp. 793-809. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1990.tb00683.x>
- Gordon J. R. and Whelan-Berry K. S. (2007). The Relationship Among Work-Family Conflict and Enhancement, Organizational Culture and Work Outcomes for Older Working Women, *Journal of Occupational Health Psychology*, vol. 12, pp.350-364.
- Gök, A.U. (2019). İş-Aile Çatışmasının Öncül ve Ardılları: Hemşireler Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Guy-Evans, O. (2020). Bronfenbrenner’s ecological systems theory. <https://www.simplypsychology.org/Bronfenbrenner.html>
- Gürlek M and Kılıç İ. (2020). *Antecedents and Consequences of Work-Family Conflict in the Hospitality Industry*, Handbook of Research on Human Capital and People Management in the Tourism Industry (Editors: V.A.Costa, A.A.Moura and M.R.Mira), IGI Global Publications, pp.217-242, <https://www.researchgate.net/publication/344419057> DOI: 10.4018/978-1-7998-4318-4.ch011
- Haddock, S.A., Scott J. Ziemba, Toni Schindler Zimmerman and L.R. Current (2001); “Ten Adaptive Strategies for Family and Work Balance: Advice from Successful Families”, *Journal of Marital and Family Therapy*, vol.27, no.4, pp. 445-458. DOI:10.1111/j.1752-0606.2001.tb00339.x

- Halbesleben, J.R.B., Wheeler, A.R. ve Rossi, A.M. (2012). The Costs and Benefits of Working with One's Spouse: A two-sample Examination of Spousal Support, Work-Family Conflict, and Emotional Exhaustion in Work-Linked Relationships. *Journal of Organizational Behavior*, vol.33, pp.597-615.
- Hammer L.B, Neal M.B, Newsom J.T, Brockwood K.J and Colton C.L. (2005). A longitudinal study of the effects of dual-earner couples' utilization of family-friendly workplace supports on work and family outcomes. *Journal of Applied Psychology*, v.90, no.4, pp.799-810.
- Hegtvædt, K. A., Clay-Warner, J., and Ferrigno, E.D. (2002). Reactions to injustice: factors affecting workers' resentment toward family-friendly policies. *Social Psychology Quarterly*, vol.65, no.4, pp.386-400. <https://doi.org/10.2307/3090109>
- Heinen, M.M., van Achterberg T., Schwendimann R., Zander B., Matthews A., Kózka M., Ensio A., Sjetne I.S., Casbas T.M., Ball J. and Schoonhoven L. (2013). Nurses' intention to leave their profession: A cross sectional observational study in 10 European countries, *International Journal of Nursing Studies*, Vol.50, Issue.2, pp.174-184, <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2012.09.019>
- Herman J.B. and Gyllstrom K.K. (1977). WOrking Men and Women: Inter and Intra Role Conflict, *Psychology of Women Quarterly*, vol.1, pp.319-333.
- Higgins C.A. and Duxbury L.E. (1992). Work-family conflict: A comparison of dual-career and traditional-career men. *Journal of Organizational Behavior*, vol.13, no.4, pp.389-411. <https://www.jstor.org/stable/2488067>
- Hill E.J., Jackson A.D. and Martinengo G. (2006). Twenty Years of Work and Family at International Business Machines Corporation (IBM), *American Behavioral Scientist*, vol.49, no.9, pp.1165-1183. <https://doi.org/10.1177/0002764206286384>
- Hill E.J., Jacob J.I., Shannon L.L., Brennan R.T., Blanchard V.L. and Martinengo G. (2008). Exploring the relationship of workplace flexibility, gender, and life stage to family-to-work conflict, and stress and burnout, *Community, Work & Family*, vol.11, no.2, pp.165-181. DOI:10.1080/13668800802027564

- Hon, A.H.Y. (2013). Does job creativity requirement improve service performance? A multilevel analysis of work stress and service environment, *International Journal of Hospitality Management*, vol.35, pp.161–170. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2013.06.003>
- HSE: Health and Safety Executive (2004), “Work related stress report”, available at: www.hse.gov.uk/stress/index.htm.
- Hsu R.Y. (2011). Work-Family Conflict and Job Satisfaction in Stressful Working Environments: The Moderating Roles of Perceived Supervisor Support and Internal Locus of Control, *International Journal of Manpower*, vol.32, issue.2, pp.233-248. DOI 10.1108/01437721111130224
- Janning, M. (2006). Put yourself in my work shoes: Variations in work-related spousal support for professional married coworkers. *Journal of Family Issues*, vol.27, pp.85–109.
- Jaenudin, U., Tahrir, Jasmine, D. and Ramdani, Z. (2020). Work-Family Conflict Toward Marital Satisfaction With Self-Efficacy As A Moderator Variable, *Humanities & Social Sciences Reviews*, Vol.8, No.2, 2020, pp.373-380. <https://doi.org/10.18510/hssr.2020.8242>
- Johnson, S., Cooper, C., Cartwright, S., Donald, I., Taylor, P. and Millet, C. (2005), “The experience of work-related stress across occupations”, *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 20 No. 2, pp. 178-187. <https://doi.org/10.1108/02683940510579803>
- Karatepe, M. O. and Kılıç, H. (2007). Relationships of Supervisor Support and Conflicts in the Work Family Interface with the Selected Job Outcomes of Frontline Employees, *Tourism Management*, v.28, no.1, pp.238-252 doi: 10.1016/j.tourman.2005.12.019.
- Karatepe, O. M. and Uludag, O. (2007). “Conflict, exhaustion, and motivation: A study of frontline employees in Northern Cyprus hotels”, *International Journal of Hospitality Management*, Vol.26, No.3, pp. 645-665. doi.org/10.1016/j.ijhm.2006.05.006
- Karatepe, O.M. and Karadas, G. (2014), “The effect of psychological capital on conflicts in the work–family interface, turnover and absence intentions”, *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 43, pp. 132-143, doi: 10.1016/j.ijhm.2014.09.005.

- Kath, L.M, Stichler, J.F., Ehrhart, M.G., and Sievers, A., (2013). Predictors of nurse manager stress: A dominance analysis of potential work environment stressors, *International Journal of Nursing Studies*, vol.50, issue:11 pp.1474-1480. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2013.02.011>.
- Korabik, K., Aycan, Z. and Ayman, R. (Editors-2017). The Work-Family Interface in Global Context, 1st Edition by Routledge, (<https://books.google.com.tr/> Erişim tarihi: 14/09/2021)
- Kossek, E.E. and Ozeki, C. (1998). Work-family Conflict, Policies and The Job-Life Satisfaction Relationship: A Review And Directions for Organizational Behavior-Human Resources Research. *Journal of Applied Psychology*, v.83, pp.139-149.
- Lambert S.J. (1990). Processes Linking Work and Family: A Critical Review and Research Agenda, *Huma Relations*, vol.43, No.3, pp.239-257.
- Lambert, E.G., Hogan, N.L., Camp, S.D. and Ventura, L.A. (2006). The Impact of Work-Family Conflict on Correctional Staff: A Preliminary Study. *Criminology and Criminal Justice*, vol.6, issue.4, pp.371- 387. DOI: 10.1177/1748895806068572.
- Mansour S. and Mohanna D. (2018). Mediating Role of Job Stress Between Work-Family Conflict, Work-Leisure Conflict, And Employees' Perception of Service Quality in The Hotel Industry in France, *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, vol.17, issue.2, pp.154-174, DOI: 10.1080/15332845.2017.1340755
- Martin, A.B. (2013). “*Work/family Conflict as a Predictor of Employee Work Engagement of Extension Professionals*”, PhD dissertation, University of Tennessee, https://trace.tennessee.edu/utk_graddiss/2599 (Erişim Tarihi: 21/12/2021).
- Mjoli, T., Dywili, M., and Dodd, N. (2013). Demographic determinants of work-family conflict among female factory workers in South Africa. *Journal of Economics, Business and Management*, vol.1 no.1, pp.30–41. <https://doi.org/10.7763/JOEBM.2013.V1.9>
- Navarro J.L. and Helms H.M. (2020). After-hours Remote Work and Family Life: The Impact of Work-Extending Technology, *Work and Family Encyclopedia*, https://wfrn.org/wp-content/uploads/2020/11/After-Hours-Remote-Work_-Navarro-Helms.pdf (Erişim Tarihi: 15/09/2021).

- Netemeyer R.G., Boles J.S. and McMurrian R. (1996), Development and Validation of Work-Family Conflict and Family-Work Conflict Scales, *Journal of Applied Psychology*, Vol.81, No.4, pp.400-410.
- Noor, N. M. (2002). Work-family conflict, locus of control, and women's well-being: Test of alternative pathways. *The Journal of Social Psychology*, vol.142, no:5, pp.645-662. (DOI: 10.1080/00224540209603924)
- OECD -Organization for Economic Co-operation and Development- (2005), Babies and Bosses - Reconciling Work and Family Life (Volume 4): Canada, Finland, Sweden and the United Kingdom, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264009295-en>. (Erişim Tarihi: 15/09/2021).
- Okan, T. ve Özbek, M.F. (2016). İş Yükü Talebi, İş Tatminsizliği ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkilerde İş-Aile Çatışması ve İş Stresinin Ara Değişken Rolü: Sağlık Çalışanları Örneği, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, c.7, s.17, s.203-227.
- Özen, S., ve Uzun, T. (2005). İş Yerinde Çalışanın Yaşadığı Çatışmanın Azaltılmasında Örgütün ve Ailenin Rolü: Polis Memurlarına Yönelik Bir Uygulama. *9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.7 Sayı.3, ss. 128-147.
- Panatik, S. A. B., Badri, S. K. Z., Rajab, A., Rahman, H. A., and Shah, I. M. (2011). The Impact of Work Family Conflict on Psychological Well-Being Among School Teachers in Malaysia. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, vol.29, pp.1500–1507. doi: 10.1016/j.sbspro.2011.11.390
- Perry-Jenkins, M. and Gillman, S. (2000). Parental job experiences and children's well-being: The case of two-parent and single-mother working-class families. *Journal of Family and Economic Issues*, vol.21, issue.2, pp.123–145.
- Presser B.H. (2000). Nonstandard Work Schedules and Marital Instability, *Journal of Marriage and the Family*, vol. 62, issue:Feb.2000, pp. 93-110.
- Priyanka, T.J., Mily, M.A., Asadujjaman, M., Arani, M. And Billal, M. (2022). Impacts of work-family role conflict on job and life satisfaction: a comparative study among doctors, engineers and university teachers, *PSU Research Review*, vol.5, no.3, DOI 10.1108/PRR-10-2021-0058

- Robbins, Stephen P. (1998). *Organizational Behaviour: Concepts-Controversies-Applications*, 8th Edition, Prentice-Hall International Inc., New Jersey, 1998.
- Rodgers, C. S. (1992). The flexible workplace: What have we learned? *Human Resource Management*, vol.31, pp.183–199.
- Sönmez, H., Er, F. ve Eryılmaz, H. (2015). Hemşirelerde İş-Aile Çatışmasının Farklı Demografik Özelliklerle İlişkinin Correspondence Analiziyle Belirlenmesi, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.7 s.3, s.1-8.
- Staines, Graham L. (1980). Spillover Versus Compensation: A Review of the Literature on the Relationship Between Work and Nonwork. *Human Relations*, Vol.33 Number.2 pp:111-129.
- Stephens, R. and Grzywacz, J.G. (2014). Work-Family Facilitation. In: Michalos, A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_3275
- Stier H., Lewin-Epstein, N. and Braun, M. (2012). Work-family conflict in comparative perspective: The role of social policies, *Research in Social Stratification and Mobility*, vol.30 pp.265–279, doi:10.1016/j.rssm.2012.02.001
- Tetik, H.T. (2016). Psikolojik Sermaye, Lider-Üye Etkileşimi ve İş-Aile Çatışması Arasındaki İlişkilerin Hizmet Sektöründe Araştırılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Tepavcevic, J., Vukosav, S. and Bradić, M. (2021). The impact of demographic factors on work-family conflict and turnover intentions in the hotel industry. *Menadzment U Hotelijerstvu I Turizmu*. Vol.9, pp.25-36. DOI.10.5937/menhottur2102025T.
- Tepavcevic, J., Obralic, M. and Milojica, V. (2020). The Relationship Between Work-Family Conflict and Turnover Intentions Among Employees In Hotel Housekeeping, *Tourism & Hospitality Industry 2020, Congress Proceedings*, pp. 302-313.
- Thomas L.T. and Ganster D.C. (1995). Impacts of Family Supportive Work Variables on Work-Family Conflict and Strain: A Control Perspective, *Journal of Applied Psychology*, vol.80, pp.6-15

- Thurstone, L. L. (1934). The vectors of the mind. *Psychological Review*, vol.41, pp.1-32.
- Wajcman, J. (2008). Life in the Fast Lane? Towards a Sociology of Technology and Time. *British Journal of Sociology*, vol.59, no.1, pp.59-77.
- Wayne, J.H., Musisca, N., and Fleeson, W. (2004). Considering the role of personality in the work-family experience: Relationships of the Big Five to work-family conflict and facilitation. *Journal of Vocational Behavior*, vol.64, pp.108-130. (doi:10.1016/S0001-8791(03)00035-6)
- Voydanoff, P. (2004). The effects of work demands and resources on work-to-family conflict and facilitation, *Journal of Marriage and Family*, 66 (2), pp. 398-412
- Yang, N., Chen, C.C., Choi, J. and Zou, Y. (2000). Sources of Work-Family Conflict: A Sino- U.S. Comparison of The Effect of Work and Family Demands. *Academy of Management Journal*, vol.43, no.1, pp.113-123. <https://www.jstor.org/stable/pdf/1556390.pdf> (Erişim Tarihi: 31/01/2022)
- Yavas, U., Babakus, E., and Karatepe, O. M. (2008). Attitudinal and Behavioral Consequences of Work-Family Conflict and Family-Work Conflict: Does Gender Matter?, *International Journal of Service Industry Management*, Vol.19, No.1, pp.7-31. doi: 10.1108/09564230810855699. (Erişim Tarihi: 29/01/2022)
- Yılmaz, A. ve Eroğlu, C. (2010). Davranış Bilimleri ve Örgütsel Davranış. Detay Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Yüksel, İ. (2005). İş Aile Çatışmasının Kariyer Tatmini ve İş Tatmini Davranışları ile İlişkisi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c.19, s.2, ss. 301-314.
- Zedeck S. ve Mosier K.L. (1990). Work in the Family and Employing Organization, *American Psychologist*, vol.45 no.2 pp.240-251
- Zencirkıran, M. (2016). Davranış Bilimleri, Dora Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2016.
- www.sozluk.gov.tr (Türk Dil Kurumu sözlüğü)

TÜRK GÜMRÜK SİSTEMİ

Yusuf Güney
Gümrükler Muhafaza (E) Genel Müdürü

TÜRK GÜMRÜK SİSTEMİ

Yusuf Güney

Gümrükler Muhafaza (E) Genel Müdürü

Yayın No.: 1332

ISBN: 978-625-398-003-0

E-ISBN: 978-625-398-002-3

Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güney, Yusuf.

Türk Gümrük Sistemi / Yusuf Güney

1. Basım, XIV + 354 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-398-003-0

E-ISBN: 978-625-398-002-3

1. Güney 2. Gümrük 3. Sistem

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ VE KİTABIN ANLATIM PLANI.....	1

1. Bölüm TÜRK GÜMRÜK TARİHİ

I. Giriş.....	5
II. Gümrük Uygulamaları Yönünden Türk Gümrük Tarihi	6
a) Başlangıcından Türklerin İslamiyeti Kabulüne Kadar Olan Dönem.....	7
b) Türklerin İslamiyeti Kabulünden Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Dönem	10
c) Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Kadar Geçen Dönem.....	29
III. İdari Bakımdan Türk Gümrük Tarihi	33
a) Başlangıcından Türklerin İslamiyeti Kabulüne Kadar Olan Dönem.....	33
b) Türklerin İslamiyeti Kabulünden Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Dönem	34
c) Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze Kadar Olan Dönem	46

2. Bölüm GÜNÜMÜZ TÜRK GÜMRÜK İDARESİ

I. Merkez Teşkilatı.....	55
a) Ana Hizmet Birimleri	58
i. Gümrükler Genel Müdürlüğü	58
ii. Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü	59
iii. Ticaret Araştırmaları ve Risk Değerlendirme Genel Müdürlüğü	60
b) Denetim ve Yardımcı Hizmet Birimleri.....	64
i. Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı	64
ii. İç Denetim Birimi Başkanlığı.....	65
iii. Personel Genel Müdürlüğü.....	65
iv. Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.....	66
v. Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü.....	66
vi. Destek Hizmetleri, Tasfiye İşleri ve Döner Sermaye Genel Müdürlüğü	67
II. Taşra Teşkilatı.....	68

3. Bölüm

GÜMRÜK UYGULAMALARININ İKTİSAT POLİTİKASINDAKİ YERİ

I. Gümrük Vergilerinin Ekonomik Etkisi	79
a) Dar Anlamda (Mikroekonomik) Etkileri.....	79
i. Üretim (Koruma) Etkisi.....	79
ii. Tüketim Etkisi	80
iii. Dış Ticaret Etkisi.....	80
iv. Gelir Etkisi	80
v. Bölüşüm Etkisi	82
b) Rant Etkileri.....	83
c) Makroekonomik Etkiler	84
i. Milli Gelir ve İstihdam Artışı	84
ii. Dış Ticaret Bilançosu Açıklarını Giderme	84
iii. Dış Ticaret Hadlerini İyileştirme	85
iv. Ülkedeki Gelir Dağılımını Etkileme.....	85
v. Yabancı Ülkelerin Sübvansiyonlu ve Dampingle İhracatına Karşı Konulması.....	85
II. Dış Ticaret Politikası Savunma Araçlarının Uygulanması.....	86
III. Ülkenin İthalat Yasak ve/veya Zararlı Maddelerden Korunması.....	87
IV. İktisadi ve/veya Kültürel Değerlerin Ülke Dışına Çıkarılmasının Engellenmesi	88

4. Bölüm

TÜRK GÜMRÜK SİSTEMİNİN TEMEL KAYNAKLARI

I. Gümrük Kanunu.....	91
II. Gümrük Giriş Cetveli Hakkında Kanun.....	92
III. Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Uygulanması Hakkında Karar	92
IV. Gümrük Mevzuatı'na İlişkin İkincil Düzenlemeler.....	93
V. Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu	95
VI. Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'na İlişkin İkincil Düzenlemeler.....	96
VII. Dış Ticaret Mevzuatı	96
VIII. Diğer Mevzuat.....	96

5. Bölüm

TÜRK GÜMRÜK REJİMLERİ VE DİĞER GÜMRÜK İŞLEMLERİ

I. Bireysel Gümrük İşlemleri.....	99
II. Ticari Gümrük İşlemleri.....	99
a) Gümrük Rejimleri	101
i. Genel Gümrük Rejimleri	101
ii. Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri	102
b) Gümrükçe Onaylanmış Diğer Kullanım Şekilleri.....	104

6. Bölüm

GÜMRÜK İŞLEMLERİNİN TEMEL YAPI TAŞLARI

I. Tarife.....	109
a) Eşyanın Sınıflandırılması Yönünden Tarife.....	109
i. Bir Eşyanın Tarife Cetvelindeki Yerinin Tespitinde İzlenecek Yöntem	113
ii. Bağlayıcı Tarife Bilgisi (Binding Tariff Information).....	115
b) Eşyaya Uygulanacak Vergi/Fon Oranlarının Tespiti Yönünden Tarife	117
II. Menşe	117
a) Eşyanın Tercihli Olmayan Menşei.....	118
b) Eşyanın Tercihli Menşei.....	118
c) Bağlayıcı Menşe Bilgisi (Binding Origin Information).....	118
III. Kıymet.....	119
IV. Beyan	120
a) Yazılı Beyan	121
b) Sözle Beyan	122
c) Bilgisayar Veri İşleme Tekniği Yoluyla Beyan	122
d) Başka Bir Tasarruf Yoluyla Beyanı	123

7. Bölüm

TÜRK GÜMRÜK VERGİLENDİRME SİSTEMİ

I. Bireysel (Kişisel) Eşyanın Vergilendirilmesi	127
II. Ticari Eşyanın Vergilendirilmesi	130
a) Vergilendirme Yöntemleri	130
i. Advalorem (Kıymet Esasına Göre) Vergilendirme	130
ii. Spesifik (Miktar Esasına Göre) Vergilendirme	130
b) Vergi Türleri ve Diğer Mali Yükler.....	131
i. İthalat Esnasında Alınan Vergiler ve Diğer Mali Yükler	132
ii. İhracat Esnasında Alınan Vergiler ve Diğer Mali Yükler.....	156
III. Vergilendirmede Özel Durumlar.....	159
a) Askıya Alma	159
b) Nihai Kullanım.....	161
c) Tarife Kontenjanı (Tarife Kotası)	163
IV. Muafiyetler.....	164

8. Bölüm

TÜRK GÜMRÜK SİSTEMİNİN İŞ AKIŞLARI

I. İthalat Yönlü İş Akışı	171
II. İhracat Yönlü İş Akışı	180
III. Transit/Transit Ticaret Yönlü İş Akışı	186

9. Bölüm
GÜMRÜK İŞLEMLERİNİN KOLAYLAŞTIRILMASI UYGULAMALARI

I. Giriş.....	191
II. Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü (YYS) Uygulaması	193
III. Onaylanmış Kişi Statü Belgesi.....	196
IV. Kayıtlı İhracatçı Sistemi (REX)	199
V. Karşı Ülke Ortak Gümrük Kapısı Çalışmaları	200

10. Bölüm
TÜRK GÜMRÜK İDARESİNİN BİLGİ İŞLEM OTOMASYONU
UYGULAMALARI

I. Otomasyon Uygulamalarında Yaşanan Gelişmeler.....	203
II. Gümrüklerde Uygulanan Bilgi İşlem Uygulamaları	204

11. Bölüm
TÜRK GÜMRÜK İDARESİNİN DİĞER KURUMLARLA İLİŞKİLERİ

I. Bakanlıklar/Kurumlar.....	221
II. Kolluk Güçleri.....	221
III. Kamu Kurumu Niteliğindeki Kuruluşlar	221
IV. Özel Sektör Kuruluşları.....	221
V. Bakanlıklar/Kurumlar.....	221
VI. Kolluk Güçleri.....	225
VII. Kamu Kurumu Niteliğindeki Kuruluşlar	226
a) TOBB.....	226
b) Gümrük Müşavirleri Dernekleri.....	227
VIII. Özel Sektör Kuruluşları.....	229
a) Lojistik Sektörü ve Sektör Temsilcileri	229
b) Dış Ticaret, İthalat ve İhracat Şirketleri.....	231

12. Bölüm
TÜRK GÜMRÜK İDARESİNİN ULUSLARARASI KURULUŞLARLA İLİŞKİLERİ

I. Dünya Gümrük Örgütü (World Customs Organisation; WCO)	235
II. Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organisation; WTO).....	237
III. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suçla Mücadele Ofisi (The United Nations Office on Drugs and Crime; UNODC)	238
IV. Güneydoğu Avrupa Kanun Uygulama Merkezi (Southeast European Law Enforcement Center; SELEC).....	239
V. Avrupa Sahtecilikle Mücadele Ofisi (European Anti-Fraud Office; OLAF).....	240
VI. Almanya Gümrük Kriminal Dairesi (Zollkriminalamt; ZKA).....	243

VII. İngiltere Ulusal Suç Ofisi (National Criminal Agency; NCA).....	245
VIII. Nordik Ülkeleri Polis ve Gümrük İşbirliği Teşkilatı (Nordic Police and Customs Co-Operation).....	246

13. Bölüm

GÜMRÜK İŞLEMLERİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER VE KAÇAKÇILIKLA MÜCADELE

I. Mevzuat Sorunu	249
II. Güvenlik Sorunu/Kaçakçılıkla Mücadele.....	249
a) Kaçakçılıkla Mücadele Mevzuatı.....	250
b) Türk Gümrük İdaresi'nin Kaçakçılıkla Mücadele Faaliyetleri	252
c) Kaçakçılıkla Mücadede Kullanılan Teknik İmkanlar	253
i. Teknik Cihaz ve Araçlar.....	253
ii. Dedektör Köpekler	264
iii. Program ve Sistemler	265
iv. Komuta Kontrol Merkezi (KKM).....	267
v. Gümrük Muhafaza Kriminal Laboratuvarı	269

14. Bölüm

YABANCI ÜLKELER GÜMRÜK SİSTEMİ ÖRNEKLERİ

I. AVRUPA BİRLİĞİ (AB) GÜMRÜK SİSTEMİ	273
a) AB Gümrük Tarihi.....	273
b) AB Gümrük Teşkilatı.....	275
c) AB Gümrük Mevzuatı.....	281
d) AB Vergi Politikası.....	283
e) AB Gümrük Vergileri	284
II. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ GÜMRÜK SİSTEMİ	286
a) ABD Gümrük Tarihi	286
b) ABD Gümrük Teşkilatı.....	286
c) ABD Gümrük Uygulamaları.....	288
d) ABD İthalat Rejimi	289
e) ABD İhracat Rejimi	290
f) ABD Gümrük Vergileri ve Diğer Vergiler	291
g) ABD'de Tarife Dışı Engeller	292
h) ABD'de Fikri Mülkiyet Hakları-“Special 301 Raporu”.....	292
i) ABD Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar	293
III. RUSYA FEDERASYONU GÜMRÜK SİSTEMİ	294
a) Rus Gümrük Tarihi	294
b) Rus Gümrük Teşkilatı	296
c) Rusya Gümrük Uygulamaları	298

d) Rus Gümrük Vergileri ve Diğer Vergiler.....	299
e) Rusya'da İthalat Lisansı.....	300
IV. AZERBAYCAN GÜMRÜK SİSTEMİ	301
a) Azerbaycan Gümrük Tarihi	301
b) Azerbaycan Gümrük Teşkilatı	303
i. Merkez Teşkilatı.....	305
ii. Taşra Teşkilatı	306
c) Azerbaycan Gümrük Mevzuatı	307
d) Azerbaycan Gümrük Vergileri ve Diğer Vergiler	307
EKLER	309
EK:1- SINIR GÜMRÜK İDARELERİ LİSTESİ	311
EK:2- GÜMRÜK BEYANNAMESİ ÖRNEğİ (İTHALAT)	321
EK:3- GÜMRÜKLE İLGİLİ MEVZUAT LİSTESİ.....	322
DİZİN.....	345
KAYNAKÇA.....	353

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

- Atan, Turhan, Dr. Türk Gümrük Tarihi, Cilt II, Gümrük Müfettişleri Derneği Yayın No: 12
Büyük İslam Tarihi; Çağ Yayınları, Cilt 12, İstanbul-1989
İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara,
Erbay, Cemal; Gümrük Mevzuatı; Maliye ve Gümrük Bakanlığı. A.P.K. Yayın No: 1986/283
Diyanet Gazetesi Ordu Özel Sayısı : 3, Hazırlayan: Prof. Dr. İsmail Kayabalı, C. Aslanoglu , 1973.
Karamürsel Ziya; Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler, Türk Tarih Kurumu Yayınları,
Tezel, Yahya Sezai; Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Yurt yayınevi, Ankara,
1986
Özgen, Lemi; Cumhuriyetin 70. Yılında Maliye Bakanlığı, Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve
Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No: 1993/334, Ankara 1993
Kara ve Demiryolu Sınır Gümrük İdareleri, Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü Yayın No:1,
Nisan-2012
Ekonomi Ansiklopedisi, İstanbul 1983, Cilt 2
Gümrükten Yansımalar, T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı, Ankara-2004.
Güney, Yusuf; Bütün Yönleriyle TARİFE ve Avrupa Toplulukları Entegre Tarifesi (TARIC), Gümrük Kontrolörleri Derneği Yayın No: 4, Ankara, Haziran-1995
Güney, Yusuf; Tek Tip Gümrük Beyannamesiyle İthalat Gümrük İşlemleri, Gümrük Kontrolörleri Derneği Yayın No: 9, Ankara, Haziran-1998
Öner, Erdoğan, Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınevi; 2014
Saygılıoğlu Nevzat, Prof.Dr., Gerçek Adnan, Yrd. Doç.Dr., Dış Ticaret ve Gümrük, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara-2007, s. 99
Seyidoğlu, Halil; Prof.Dr. Uluslararası İktisat, s. 136, 15. Baskı Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003.

İNTERNET KAYNAKLARI:

- <https://ticaret.gov.tr/data/5d48195213b8762b40ceac88/a3a8a27b28de34174975b7696e56837c.pdf>
<https://ticaret.gov.tr/data/5d4817ef13b8762b40ceac59/db88306c85f9f72fb18d82d7fe74dd6.pdf>
<https://www.gumruktv.com.tr/ilave-gumruk-vergisi-nedir-ilave-gumruk-vergisi-nasil-hesaplanir>
https://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/Tebliğler/OTV_Kanunu/uygulama2/V_gumruk.pdf
<https://haber.evim.com/files/8639.pdf> (Makale; Şahin, Atilla; Gümrük Müşaviri)
<https://www.gumruktv.com.tr/ithalatta-kaynak-kullanimi-destekleme-fonu-kkdf-nedir> Makale; (Demirtaş, Hâki; Yetkilendirilmiş Gümrük Müşaviri (YGM), 16.05.2019)
<https://www.ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/ticaret/tarife>
<https://uygulama.gtb.gov.tr/BTBBasvuru/BtbWebArama>

<https://ugm.com.tr/ticaretin-kolaylastirilmasi-ve-dis-ticaret-islemlerinde-ilave-maliyetler-celiskisi>
<https://ticaret.gov.tr/data/5d63d89d13b8762f7c43a738/26-Yetkilendirilmi%C5%9F%20Y%C3%BCk%C3%BCml%C3%BC%20Sayilari.pdf>
<https://ticaret.gov.tr/data/5d48183213b8762b40ceac65/d3bd826a0d26f01fbbda25d5230baa74.pdf>
<https://ticaret.gov.tr/data/5d48183213b8762b40ceac65/c7376eb876279379fa465b0e0602c43a.pdf>
[https://ticaret.gov.tr/data/5d63d89d13b8762f7c43a738/25-Onaylanmis%20Kisi%20Sayilari%20\(A,%20B,%20C\).pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5d63d89d13b8762f7c43a738/25-Onaylanmis%20Kisi%20Sayilari%20(A,%20B,%20C).pdf)
https://ticaret.gov.tr/data/5d48172313b8762b40ceac49/tb_gumrukler_bilgilendirme_brosur_sunum_020519.pdf
<http://www.istanbulticaret.org.tr/reader/?pubId=4081>
<https://risk.ticaret.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/istatistik-ve-degerlendirme-dairesi>
<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/son-dakika-dis-ticaret-verisi-aciklandi-41434263>
<https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/1-1051/kurumsaltarihce>
<https://tobbtr.tobb.org.tr/Portal/Icerik/kurumsal/3>
<https://www.tobb.org.tr/TIRveATAKarnesi/ATA/Sayfalar/AnaSayfa.php>
https://www.igmd.org.tr/meslegimizin-tarihcesi_tarihce_sayfasi
<https://ticaret.gov.tr/data/5d63d89d13b8762f7c43a738/20-Ihracat%20ve%20Ithalat%20Yapan%20Firma%20Sayilari.pdf>
<https://www.gtb.gov.tr/data/51d557c6487c8e0f30a44f53/gtb%20stratejik%20plan-son.pdf>
https://abs.mehmetakif.edu.tr/upload/1454_2028_dosya.pdf
[http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/DGO.pdf; \(Bayraktar, Nurdan; Önal, Oğuz\)](http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/DGO.pdf; (Bayraktar, Nurdan; Önal, Oğuz))
http://www.wcoomd.org/en/about-us/what-is-the-wco/au_history.aspx
<http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-dto.tr.mfa>
<https://www.unov.org/unov/en/unodc.html>
<http://www.etik.gov.tr/wp-content/uploads/2019/03/mhakanozbaran-yolsuzlukvebulandamucadeleedenuluslararasiorgutler.pdf>
https://ec.europa.eu/anti-fraud/about-us/history_en
<http://nejatcogal.com/category/manset/2015/06/09/alman-gumruk-idaresi-ve-zka/>
<https://www.haberler.com/gumruk-muhafaza-ekiplerinden-uyusturucu-5646142-haberi/>
https://ec.europa.eu/taxation_customs/general-information-customs/eu-customs-strategy_en
https://ec.europa.eu/taxation_customs/history-eu-customs-union_en
https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/customs-controls/general_en
https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/organi_en.pdf
<https://ab.gtb.gov.tr/ab-ile-iliskiler/gumruk-mevzuati/ab-gumruk-mevzuati>
<https://www.cbp.gov/document/publications/cbp-organization-chart>
<https://www.cbp.gov/sites/default/files/assets/documents/2017-Mar/FY-2016-CBP-PAR-508C.pdf>
<http://eng.customs.ru/folder/86969>
<https://www.und.org.tr/kurumsal/hakkimizda>
https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/who_we_are_e.htm

TÜRKİYE GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ (2001-2020)

Dr. Seçil Pelin Aka
Prof. Dr. Ata Özdemirci

TÜRKİYE GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİ (2001-2020)

Dr. Seçil Pelin Aka, Prof. Dr. Ata Özdemirci

Yayın No.: 1776

ISBN: 978-625-398-858-6

E-ISBN: 978-625-398-857-9

Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Bu kitap, Seçil Pelin Aka'nın "Türkiye girişimcilik ekosisteminin tarihsel perspektifi (2001-2020) ve ekosistem durum araştırması" başlıklı tezinden üretilmiştir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aka, Seçil Pelin., Özdemirci, Ata.

Türkiye Girişimcilik Ekosistemi (2001-2020) / Seçil Pelin Aka, Ata Özdemirci

1. Basım, XII + 184 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-858-6

E-ISBN: 978-625-398-857-9

1. Girişimcilik Ekosistemi 2. Teknoloji Girişimciliği 3. Bölgesel Dinamikler 4. Nitel Araştırma Yöntemi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1
1. Bölüm	
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
1.1. Girişimci ve Girişimcilik Kavramı	7
1.2. Girişimcilik Ekosistemi	9
1.3. Girişimcilik Ekosistemi Modelleri.....	11
1.4. Start-up Kavramı.....	14
1.5. Girişimcilik Ekosistemi Bileşenleri ve Yapılan Çalışmalar	16
1.6. Girişimcilik Ekosistemi ve Bileşenleri	18
1.6.1. Girişimcilik Ekosistemi ve Kültür (Başarı Öyküleri-Toplumsal Normlar)	18
1.6.2. Girişimcilik Ekosistemi ve Finans	21
1.6.3. Girişimcilik Ekosistemi ve Teşvikler ve Destekler	23
1.6.4. Girişimcilik Ekosistemi ve Beşerî Sermaye.....	23
1.6.5. Girişimcilik Ekosistemi ve Piyasalar	25
1.6.6. Girişimcilik Ekosistemi ve Politika.....	26
1.7. Örgütsel Ekoloji Teorisi	29
2. Bölüm	
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	33
2.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	33
2.2. Nitel Araştırmanın Özellikleri ve Felsefi Varsayımlar	38
2.3. Araştırmanın Deseni	39
2.4. Örneklem Seçimi.....	41
2.5. Veri Toplama Süreci.....	42
2.6. Katılımcılar İçin Sağlanacak Fayda	44
2.7. Veri Toplama Teknikleri	44
2.7.1. Görüşme	44

2.7.2. Doküman-Belge İncelemesi	47
2.7.3. Gözlem	47
2.8. Veri Analiz İşlemleri	49
2.9. Pilot Çalışma	51
2.10. Geçerlik ve Güvenirlik.....	51
2.10.1. İnandırıcılık	53
2.10.2. Güvenirlik	54
2.10.3. Aktarılabirlik	55
2.10.4. Onaylanabilirlik.....	55
2.11. Araştırmacının Rolü	55
2.12. Araştırmanın Kısıtları	56
3. Bölüm	
ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	59
3.1. Katılımcılara Ait Betimsel Bilgiler	59
3.2. Türkiye Girişimcilik Ekosisteminin Tarihsel Perspektifi	61
3.3. Birinci Aşama: 2001-2011	63
3.4. İkinci Aşama: 2012-2015.....	74
3.5. Üçüncü Aşama: 2016-2020	80
3.6. Türkiye Girişimcilik Ekosistemi ve Bileşenlerine İlişkin Analiz Sonuçları.....	83
3.7. Tartışma	155
SONUÇ.....	171
KAYNAKÇA.....	175
EKLER.....	183

KAYNAKÇA

- Adly, A., Khatib, L. (2014), *Reforming the Entrepreneurship Ecosystem in Post-Revolutionary Egypt and Tunisia*. Stanford: Stanford Publications.
- Akçomak, İ.S., Doğan, G. ve Taşkın, Z. (2018). *Bilim, sanayi, teknoloji ve yenilik politikalarının evrimi: Geleceğin politikası nasıl olacak?*, STS TURKEY 2018, Toplum için Bilim ve Teknoloji Çalışmaları Konferansı, Ankara.
- Amit, R., Glosten, L., Muller, E. (1993), "Challenges to Theory Development in Entrepreneurship Research". *Journal of Management Studies*, 30/5: 815-834.
- Arruda, C., V. Nogueira, V. Costa (2013), "The Brazilian Entrepreneurial Ecosystem of Startups: An Analysis of Entrepreneurship Determinants in Brazil as Seen from the OECD Pillars", *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, 2/3:17-57.
- Aspen Network of Development Entrepreneurs (2013), *Entrepreneurial Ecosystem Diagnostic Toolkit*, Aspen Institute: Birleşik Krallık.
- Asuman, A. S., Toksoy, A. (2014), "Türkiye'de Girişimcilik ve Türk Girişimci Profili Üzerine Bir Analiz", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21/2: 41-58.
- Audretsch, D. B., Belitski, M. (2017), "Entrepreneurial Ecosystems in Cities: Establishing the Framework Conditions", *The Journal of Technology Transfer*, 42/5: 1030-1051.
- Başkale, H. (2016), "Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9/2: 23-28.
- Baumol, W. J. (1968), "Entrepreneurship in Economic Theory", *The American Economic Review*, 58/2: 64-71.
- Bayburtlu, B. (2007, 6 Şubat), "Mobile Monday İstanbul'da". <https://burak.com/2007/02/06/mobile-monday-istanbulda/> adresinden alındı. (Erişim tarihi: 8 Kasım 2021).
- Bayhan, D. (22 Mayıs 2022), "Teknoloji Transferini Hızlandırma Fonu Projesi" <https://rekabetcisektorler.sanayi.gov.tr/tr/cati/?bref=PROJE&kref=Ba%C5%9Far%C4%B1%20Hikayeleri&sref=Teknoloji%20Transferini%20H%C4%B1zland%C4%B1rma%20Fonu%20Projesi%20%E2%80%93%20TTH%20T%C3%BCrkiye&basariHikayesiFlag=1&projeSayfaFlag=1> adresinden alındı.
- Baxter, P., Jack, S. (2008), "Qualitative Case Study Methodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers", *The Qualitative Report*, 13/4: 544-559.
- Betton, J., Dess, G. G. (1985). "The Application of Population Ecology Models to The Study of Organizations", *Academy of Management Review*, 10/4: 750-757.
- Bıçakçıoğlu, M. (2020), *The Social Dynamics of The Entrepreneurship Ecosystem In Turkey: A Bourdieusian Perspective*, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Blank, S., Dorf, B. (2012), *The Startup Owner's Manual: The Step-By-Step Guide for Building a Great Company*, K & S Ranch. Inc: California.
- Bosma, N., Kelley, D. (2019), "Global Entrepreneurship Monitor 2018/2019", (GEM-2019). <https://www.gemconsortium.org/file/open?fileId=50213>
- Bowen, G. A. (2008), "Naturalistic Inquiry and The Saturation Concept: A Research Note", *Qualitative Research*, 8/1: 137-152.
- Braun, V., Clarke, V. (2019), "Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı", (Çev. S. N. Şad, N. Özer ve A. Atlı) Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – *Journal of Qualitative Research in Education*, 7/2: 873-898.
- Brouwer, M. T. (2002), "Weber, Schumpeter and Knight on Entrepreneurship And Economic Development", *Journal Of Evolutionary Economics*, 12/1:83-105.
- Brown, R., Mason, C. (2017), "Looking Inside the Spiky Bits: A Critical Review and Conceptualisation Of Entrepreneurial Ecosystems", *Small Business Economics*, 49/1:11-30.
- Buğra, A. (2017), *Devlet ve İş adamları* (2. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bygrave, B. (1998), "Stockton Lecture: Building an Entrepreneurial Economy: Lessons from the United States", *Business Strategy Review*, 9/2: 11-18.
- Cansız, M., Kurnaz, Z., Yavan, N. (2018), "Girişimcilik Ekosisteminde Türkiye İçin Yeni Bir Araç: Yenilik Merkezleri / Ağları", *Verimlilik Dergisi*, 4: 7-69.
- Carroll, G. R., Khessina, O. M. (2005), "The Ecology of Entrepreneurship", Alvarez, S.A., Agarwal, R., Sorenson, O. (Ed.), *In Handbook of Entrepreneurship Research*, Boston:Springer: 167-200.
- Cervantes, R., Nardi, B. (2012), "Building A Mexican Startup Culture Over the Weekends", *In Proceedings of the 4th International Conference On Intercultural Collaboration*, 11-20.
- Chang, E. P., Memili, E., Chrisman, J. J., Kellermanns, F. W., Chua, J. H. (2009), "Family Social Capital, Venture Preparedness, And Start-Up Decisions: A Study of Hispanic Entrepreneurs in New England", *Family Business Review*, 22/3: 279-292.
- Cohen, B. (2006), "Sustainable Valley Entrepreneurial Ecosystems", *Business Strategy and The Environment*, 15/1:1-14.
- Creswell, J.W. (2007), *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Çev. M. Bütün, S. B. Demir). Ankara: Siyasal Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2016), *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel Ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, (Çev. Edt. S. B. Demir), Ankara: Eğiten Kitap.
- Crowne, M. (2002), "Why Software Product Startups Fail and What to Do About It. Evolution Of Software Product Development In Startup Companies", *IEEE International Engineering Management Conference*, 1:338-343.
- Cukier, D., F. Kon, T. Lyons (2016), "Software Startup Ecosystems Evolution: The New York City Case Study", *2nd International Workshop on Software Startups*, IEEE International Technology Management Conference, Trondheim.

- Çubukçu, C. (2018), Teknoloji Girişimi Hızlandırıcılarının İncelenmesi ve Etkinliklerinin Araştırılması: Türkiye'deki Hızlandırıcıların Ampirik Bir Analizi, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- DeMarrais, K. (2004), "Elegant Communications: Sharing Qualitative Research with Communities, Colleagues, And Critics", *Qualitative Inquiry*, 10/2: 281-297.
- Demirel, F. (2011, 26 Aralık), "MIT EF Türkiye İş Planı Yarışması Başvuruları Açıldı" Webrazzi, <https://webrazzi.com/2011/12/26/mit-ef-turkiye-yarismasi> (Erişim tarihi: 8 Kasım 2021)
- Demirel, F. (23 Şubat 2015), "The Abraaj Group, Hepsiburada.com'un Yüzde 25 Hisselerini Satın Aldı" Webrazzi, <https://webrazzi.com/2015/02/23/abraaj-group-hepsiburada-comun-yuzde-25-hisselerini-satin-aldi> (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2022)
- Denzin, N. K., Lincoln, Y., Giardina, M. D. (2006), "Disciplining Qualitative Research", *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 19/6: 769-782.
- Dollinger, M. (2008), *Entrepreneurship* (4. Baskı), Illinois : Marsh Publications.
- Eroğlu, O., Piçak, M. (2011), "Entrepreneurship, National Culture and Turkey", *International Journal of Business and Social Science*, 2/16: 146-151.
- Eyidilli, S. (22 Şubat 2019), "Getir'in Girişim Sermayesi Yatırım Fonu İçin Hazırlanan Sunumu" Webrazzi, <https://webrazzi.com/2019/02/22/getirin-girisim-sermayesi-yatirim-fonu-icin-hazirlanan-sunumu/> (22.05.2022) (Erişim tarihi: 22.02.2019)
- Florida, R., Kenney, M. (1988), "Venture Capital, High Technology and Regional Development", *Regional Studies*, 22/1: 33-48.
- Freytag, A., Thurik, R. (2007), "Entrepreneurship and Its Determinants in A Cross-Country Setting", *Journal of Evolutionary Economics*, 17/2:117-131.
- Gauthier, JF., D. Stangler, M. Penzel, Morelix, A. (2018), "Global Startup Ecosystem Report 2018-Succeeding in the New Era of Technology" (Startup Genome)
- Gioia, D. (2021), "A Systematic Methodology for Doing Qualitative Research", *The Journal of Applied Behavioral Science*, 57/1: 20-29.
- Gnyawali, D. R., Fogel, D. S. (1994), "Environments For Entrepreneurship Development: Key Dimensions and Research Implications", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 18/4: 43-62.
- Griffiths, M. D., Kickul, J., Carsrud, A. L. (2009), "Government Bureaucracy, Transactional Impediments, And Entrepreneurial Intentions", *International Small Business Journal*, 27/5: 626-645.
- Guba, E. G., Lincoln, Y. S. (1982), "Epistemological and Methodological Bases of Naturalistic Inquiry", *Ectj*, 30/4: 233-252.
- Hannan, M. T., Freeman, J. (1977), "The Population Ecology of Organizations", *American Journal of Sociology*, 82/5: 929-964.
- Heikkilä, M., Kuivaniemi, L. (2012), "Ecosystem Under Construction: An Action Research Study on Entrepreneurship in a Business Ecosystem", *Technology Innovation Management Review*, 6: 18-24.
- Iansiti, M., Levien, R. (2004), "Strategy as Ecology", *Harvard Business Review*, 82/3: 68-78.
- Isenberg, D.J. (2010), "How to Start an Entrepreneurial Revolution", *Harvard Business Review*, 88/6: 40-50.

- Isenberg, D. (2011), "The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as A New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship", *Presentation At The Institute Of International And European Affairs*, 1/781: 1-13.
- İHA. (9 Kasım 2010), "M.I.T. Enterprise Forum Artık Türkiye'de". İhlas Haber Ajansı, <https://www.ihacom.tr/haber-mit-enterprise-forum-artik-turkiyede-145490/> (Erişim tarihi: 8 Kasım 2021).
- Karadeniz, E. (2010), "Entrepreneurship in Turkey 2010 The Global Entrepreneurship Monitor" (TOBB-2010). <https://mobil.tobb.org.tr/HaberResimleri/724-8.pdf>
- Kılıç, F. (2020), "Örgütsel Ekoloji Teorisi Üzerinden Girişimcilik Ekosisteminin Girişimciler Üzerindeki Etkisi", *Beykoz Akademi Dergisi*, 8/1: 154-173.
- Kiper, M. (2010). *Dünyada ve Türkiye'de Üniversite-Sanayi İşbirliği. Ankara: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı Yayını.*
- Knight, F. H. (1921), *Risk, Uncertainty and Profit*, New York: Houghton Mifflin
- Koca, A. A. (16 Ocak 2012). "212 Capital Partners İlk Yatırımını Butigo.com'a Yaptı". *Webrazzi*, <https://webrazzi.com/2012/01/16/212-butigo> (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2022)
- Krueger, N. F., Reilly, M. D., Carsrud, A. L. (2000a), "Competing Models of Entrepreneurial Intentions", *Journal of Business Venturing*, 15/5-6: 411- 432.
- Kuckartz, U. (2014), *Qualitative Text Analysis, a Guide to Methods, Practice and Using Software*, Los Angeles: SAGE.
- Lincoln, Y. S., Lynham, S. A., Guba, E. G. (2011), "Paradigmatic Controversies, Contradictions, And Emerging Confluences, Revisited", Denzin, N. K., Lincoln, Y.S. (Ed.), *The Sage Handbook of Qualitative Research*, Los Angeles: Springer: 4/2: 97-128.
- Lüthje, C., Franke, N. (2003), "The 'Making' Of an Entrepreneur: Testing A Model Of Entrepreneurial Intent Among Engineering Students At MIT", *R&D Management*, 33/2: 135-147.
- Mack, M., Mayer, H. (2016), "The Evolutionary Dynamics of Entrepreneurial Ecosystems", *Urban Studies*, 53/10: 2118-2133.
- Malecki, E.J. (2018), "Entrepreneurship and Entrepreneurial Ecosystems", *Geography Compass*, 12/3: e12359.
- Martinsons, M. G. (2002), "Electronic Commerce in China: Emerging Success Stories", *Information & Management*, 39/7: 571-579.
- Mason, C. M., Harrison, R. T. (2006) "After the Exit: Acquisitions, Entrepreneurial Recycling And Regional Economic Development", *Regional Studies*, 40/1: 55-73.
- Mason, C., Brown, R. (2014), "Entrepreneurial Ecosystems and Growth Oriented Entrepreneurship", *Final Report To OECD, Paris*, 30/1: 77-102.
- Matthews, C.H., Moser, S.B. (1996), "Family Background and Gender: Implications for Interest in Small Firm Ownership", *Entrepreneurship and Regional Development*, 7/4: 365-377.
- Merriam, S. B. (1998), *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (Çev. S. Turan), İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994), *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebookage*. California: SAGE.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., Saldana, J. (2014), *Qualitative Data Analysis A Methods Sourcebook* (4. Baskı) Los Angeles: SAGE.
- Moore, J. (1993), "Predators and Prey: A New Ecology of Competition", *Harvard Business Review*, 71/3: 75-86.
- Morse, J. M., Barrett, M., Mayan, M., Olson, K., Spiers, J. (2002). "Verification Strategies for Establishing Reliability and Validity in Qualitative Research" *International Journal of Qualitative Methods*, 1/2: 13-22.
- Motoyama, Y., Knowlton, K. (2016), "Examining the Connections within the Startup Ecosystem: A Case Study of St. Louis", *Entrepreneurship Research Journal*, 7/1:1-32.
- Neck, H. M., G. D. Meyer, B. Cohen, Corbett, A. C. (2004), "An Entrepreneurial System View of New Venture Creation", *Journal of Small Business Management*, 42/2: 190-208.
- Öğütçü, H. (2022, 22 Mayıs), "200 Milyon Doların Üzerinde Satışı Gerçekleşmiş 4 Türk Girişimi". <https://egirisim.com/2018/06/01/200-milyon-dolarin-uzerinde-satisi-gerceklesmis-4-turk-girisimi/> adresinden alındı.
- Öğütçü, H. (2022, 22 Mayıs), "İnsan Sayma Sistemleri Girişimi V-Count, Revo Capital'den 1,4 Milyon Dolar Yatırım Aldı". <https://egirisim.com/2016/07/15/insan-sayma-sistemleri-girisimi-v-count-revo-capitalden-14-milyon-dolar-yatirim-aldi/> adresinden alındı.
- Özata, F., Çelik, R. (2017, 23 Ağustos), "Türkiye'nin Teknoloji Üssü Teknopark İstanbul". Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/bilgi/turkiyenin-teknoloji-ussu-teknopark-istanbul-2784336/teknopark-istanbul-233392> (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2022)
- Özdoğan, N. (2012,19 Ağustos), "Rocket Internet Neden Türkiye'den Çıktı?" Webrazzi, <https://webrazzi.com/2012/08/19/rocket-internet-neden-turkiyeden-cikti/> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2022)
- Özen, Ş., Sargut, A. S., Varoğlu, A. K., Sözen, H. C., Gönül, Ö. Ö. (2008), "Türkiye'deki Büyük Girişimci Profilineki Değişim", (TÜBİTAK- Proje No: 107K042).
- Pandey, N. (2018), "An Analysis of Startup Ecosystem in Metropolitan City in India", *International Journal of Engineering and Management Research Page*, 8/2: 237-244.
- Patton, M. Q (1990), *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, (Çev. M. Bütün, S. B. Demir), Ankara: PEGEM Akademi.
- Petrakis, P. E., Kostis, P. C., Valsamis, D. G. (2015), "Innovation and Competitiveness: Culture as A Long-Term Strategic Instrument During the European Great Recession", *Journal of Business Research*, 68/7: 1436-1438.
- PricewaterhouseCoopers (2018), *Global Entertainment and Media Outlook 2014-2018, Turkey Summary*, PwC: London
- Reydon, T. A., Scholz, M. (2009), "Why Organizational Ecology Is Not a Darwinian Research Program", *Philosophy of the Social Sciences*, 39/3: 408-439.

- Salamzadeh, A. (2015), "New Venture Creation: Controversial Perspectives and Theories", *Economic Analysis*, 48/3-4: 101-109.
- Salamzadeh, A., Kesim, H. K. (2015), "Startup companies: Life cycle and challenges", *In 4th International conference on employment, education and entrepreneurship (EEE)*, Belgrad, Sırbistan.
- Saldana, J. (2019), *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı*, (Çev. A. T. Akcan, S. N. Şad). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019), 2019 Faaliyet Raporu, STB: Ankara, 2019
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020), 2020 Faaliyet Raporu, STB: Ankara
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021), Teknogirişim Sermaye Desteğinin Değerlendirilmesi (1512 BİGG), STB: Ankara
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022), Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, STB: Ankara.
- Schumpeter, J. A., Nichol, A. J. (1934), "Robinson's Economics of Imperfect Competition", *Journal of Political Economy*, 42/2: 249-259.
- Schwandt, T. A., Gates, E. F. (2017), "Case study methodology", Denzin, N. K., Lincoln, Y.S. (Ed.), *The Sage Handbook of Qualitative Research*, Los Angeles: Springer: 4/2: 189-214.
- Shane, S., Venkataraman, S. (2000), "The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research", *Academy of Management Review*, 25/1: 217-226.
- Sirt, T. (2016, 25 Kasım). "Yatırımcı Geri Adım Atmadı" Sabah, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/sirt/2016/11/25/yatirimci-geri-adim-atmadi> (Erişim tarihi: 22 Mayıs 2022).
- Sözüer, A. (2017), "Tekboynuzlar Örgütsel Topluluk Oluşturur mu? Demografik Özellikler Açısından Bir Değerlendirme", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46: 11-17.
- Spigel, B. (2017), "The Relational Organization of Entrepreneurial Ecosystems", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 41: 49-72.
- Stake, R. E. (1995). *The Art of Case Study*, California: SAGE.
- Stam, E. (2008), "Entrepreneurship and Innovation", Nooteboom, E., Stam, E. (Ed.), *Micro-foundations for Innovation Policy*, Amsterdam: Amsterdam University Press: 135-161.
- Stam, E. (2015), "Entrepreneurial Ecosystems and Regional Policy: A Sympathetic Critique", *European Planning Studies*, 23/9: 1759-1769.
- Startup Genome (2018), *Global Startup Ecosystem Report 2018*, Startup Genome: San Francisco.
- Steigerthal, L., Mauer, R. (2018), "EU Startup Monitor, 2018 Report", *ESCP Europe Jean-Baptiste Say Institute for Entrepreneurship*: Berlin, Germany. 1-34.
- Storper, M., Scott, A. J. (1995), "The Wealth of Regions: Market Forces and Policy Imperatives in Local and Global Context", *Futures*, 27/5: 505-526.
- Stough, R., K. Haynes, Campbell, H. (1998), "Small Business Entrepreneurship in The High Technology Services Sector: An Assessment for The Edge Cities Of The U.S. National Capital Region", *Small Business Economics*, 10: 61-74.
- Stough, R. R. (2016), "Entrepreneurship and Regional Economic Development: Some Reflections", *Investigaciones Regionales= Journal of Regional Research*, 36: 129-150.

- Strauss, A., Corbin, J. (1998), *Basics of Qualitative Research* (2. Baskı), California: Sage
- Swanborn, P. (2010), *Case study research: What, why, and how?* Los Angeles: SAGE.
- Teknoloji Transfer Hızlandırıcısı (2022, 22 Mayıs), “TTH Türkiye Danışmanlık Hizmetleri Projesi”. <https://www.ttaturkey.org/tr/index.html> adresinden alındı.
- Thornton, P. H. (1999), “The Sociology of Entrepreneurship”, *Annual Review of Sociology*, 25:19-46.
- Tobin, G. A., Begley, C. M. (2004), “Methodological Rigour Within a Qualitative Framework”, *Journal of Advanced Nursing*, 48/4: 388-396.
- Tripathi, N., P. Seppanen, G. Boominathan, M. Oivo, Liukkunen, K. (2018), “Insights into Startup Ecosystems Through Exploration of Multi-vocal Literature”, *Information and Software Technology*, 105:56-77.
- Tunçalp, D. (2021), “Nitel Araştırmalarda Paradigmalar, Yöntemleri ve Araştırma Titizliği”, *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 6/2:1-47.
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (2012), *Teknoloji Transfer Ofisleri Destekleme Programı Uygulama Esasları*, TÜBİTAK: Ankara
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (2015), *Teknogirişim Sermayesi Desteği Programı Uygulama Esasları*, TÜBİTAK: Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Yatırım Ofisi (2022, 22 Mayıs), “Abraaj’dan Hepsiburada.com’a Yatırım”. <https://www.invest.gov.tr/tr/news/news-from-turkey/sayfalar/230215-abraaj-capital-invests-in-hepsiburada.com.aspx> adresinden alındı.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2012), *GEP Bülteni*, TEPAV: Ankara.
- U.S. Department of State (2022, 13 Temmuz). “2011 Global Entrepreneurship Summit” <https://2009-2017.state.gov/e/eb/cba/entrepreneurship/ges/2011ges/index.htm> adresinden alındı.
- Valliere, D., Peterson, R. (2009), “Entrepreneurship and Economic Growth: Evidence from Emerging and Developed Countries”, *Entrepreneurship & Regional Development*, 21/5 – 6: 459-480.
- Vesper, K. H. (1980), *New Venture Strategies*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall
- Yaghoubi, J. (2010), “Study Barriers to Entrepreneurship Promotion in Agriculture Higher Education”, *Procedia Social and Behavioural Sciences*, 2:1901-1905.
- Yaribeigi, E., Hosseini, S. J., Lashgarara, F., Mirdamadi, S. M., Najafabadi, M. O. (2014), “Development of Entrepreneurship Ecosystem”, *International Journal of Advanced Biological and Biomedical Research*, 2/12: 2905-2908.
- Yazan, B. (2015), “Three Approaches to Case Study Methods in Education: Yin, Merriam, And Stake”, *The Qualitative Report*, 20/2: 134-152.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008), *Nitel Araştırma Yöntemleri. (Qualitative Research Methods)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2003), *Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları*, (Çev. İ. Günbayı), İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık

Walsh, J., Winsor, B. (2019), “Socio-Cultural Barriers to Developing a Regional Entrepreneurial Ecosystem”, *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 13/3:263-282.

Widianto, S. (2019), “Determinant Factors of National Entrepreneurial Activity: a Cross-Country Study”, *Jurnal Dinamika Manajemen*, 10/1: 58-67.

<https://girisimfabrikasi.com> erişim tarihi: 07.06.2022

<https://www.starbigg.com/> erişim tarihi: 11.07.2022

<https://www.girisimcilikvakfi.org/> erişim tarihi: 07.06.2022

<https://webrazzi.com/hakkimizda/> erişim 17.06.2022

<https://endeavor.org.tr/endeavor-turkiye/> erişim tarihi: 11.07.2022

www.rocket-internet.com erişim tarihi: 05.06.2022

<https://www.etoHum.com/about-us> erişim tarihi: 06.06.2022

Girişim Sermayesi Fonlarına Kaynak Aktarımı (hmb.gov.tr)

TÜRKİYE'DE MERKEZ TEŞKİLATIN KOORDİNASYON MERKEZLERİ

Dr. Lütfullah Ün

TÜRKİYE'DE MERKEZ TEŞKİLATIN KOORDİNASYON MERKEZLERİ

Dr. Lütfullah Ün

Yayın No.: 1778
ISBN: 978-625-398-861-6
E-ISBN: 978-625-398-860-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ün, Lütfullah.

Türkiye'de Merkez Teşkilatın Koordinasyon Merkezleri / Lütfullah Ün

1. Basım, XVIII + 130 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-861-6

E-ISBN: 978-625-398-860-9

1. Merkez Teşkilatı 2. Koordinasyon 3. Koordinasyon Merkezleri 4. Acil Durum

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostım OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	v
SUNUŞ.....	vii
ŞEKİLLER TABLOSU	xiii
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm

YÖNETİMİN FONKSİYONLARI VE KOORDİNASYON	3
1.1. PLANLAMA	3
1.2. ÖRGÜTLE(N)ME.....	4
1.3. PERSONEL İŞLERİ - PERSONEL ALMA.....	5
1.4. YÖNELTME (YÖNLENDİRME-KUMANDA ETME).....	5
1.5. DENETİM	6
1.6. BÜTÇELEME.....	7
1.7. KOORDİNASYON (EŞ GÜDÜMLEME).....	7
1.7.1. Genel Olarak Koordinasyon.....	7
1.7.2. Koordinasyonun Önemi	10
1.7.3. Koordinasyon Türleri.....	12
1.7.4. Koordinasyonu Güçlendirici Bir Unsur: Koordinasyon Merkezi.....	16
1.7.5. Koordinasyon Merkezlerinin Olası Faydaları ve Dezavantajları	18
1.7.6. Koordinasyon Merkezlerinin Yapısı ve Yönetimi.....	20
1.7.7. Koordinasyon Merkezlerinde Çalışan Personelin Kazanımları	22

İkinci Bölüm

DÜNYADA ACIL DURUM-KOORDİNASYON MERKEZİ ÖRNEKLERİ	25
2.1. ULUSLARARASI KOORDİNASYON MERKEZLERİ.....	25
2.1.1. Birleşmiş Milletler (BM) Operasyon ve Kriz Merkezi (OCC).....	25
2.1.2. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı Çatışma Önleme Merkezi	26
2.1.3. Avrupa Birliği Acil Müdahale Koordinasyon Merkezi.....	27
2.1.4. Interpol Komuta ve Koordinasyon Merkezi	29

2.1.5. Avrupa Siber Güvenlik Yetkinlik Merkezi ve Ağı	32
2.1.6. Avrupa Hareket Koordinasyon Merkezi	35
2.1.7. Avrupa Uzay Ajansı Dünyaya Yakın Nesne Koordinasyon Merkezi	37
2.1.8. Karadeniz Tahıl Girişimi Ortak Koordinasyon Merkezi	38
2.2. ULUSAL KOORDİNASYON MERKEZLERİ	40
2.2.1. Amerika Birleşik Devletleri	40
2.2.1.1. Ulusal Askerî Komuta Merkezi (NMCC)	40
2.2.1.2. Devlet Operasyon Merkezi Departmanı (OC)	41
2.2.1.3. Beyaz Saray Durum Odası (WHSR)	42
2.2.1.4. Ulusal Müdahale Koordinasyon Merkezi (NRCC) - FEMA	44
2.2.2. Birleşik Krallık	45
2.2.3. Fransa	45
2.2.4. Slovakya	47
2.2.5. İsveç	47
2.2.6. Almanya	47
2.3. İLLERDE KOORDİNASYON MERKEZLERİ	48
2.3.1. 112 Acil Çağrı Merkezleri	49
2.3.2. Yerel Yönetim Koordinasyon Merkezi Örneği: AKOM	50

Üçüncü Bölüm

MERKEZİ DÜZEYDEKİ KOORDİNASYON MERKEZLERİ	53
3.1. SAĞLIK BAKANLIĞI, SAĞLIK AFET KOORDİNASYON MERKEZİ-SAKOM	60
3.2. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI GÜVENLİK VE ACİL DURUMLAR KOORDİNASYON MERKEZİ BAŞKANLIĞI (GAMER)	65
3.3. ULUSAL KOORDİNASYON VE ORTAK RİSK ANALİZ MERKEZİ (UKORAM)	70
3.4. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI AFAD AFET YÖNETİM MERKEZİ (AYM)	71
3.5. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI EGM SİBER OPERASYON MERKEZİ	77
3.6. ULAŞTIRMA BAKANLIĞI ULUSAL SİBER OLAYLARA MÜDAHALE MERKEZİ (USOM)	78
3.7. ULAŞTIRMA BAKANLIĞI ANA ARAMA KURTARMA VE KOORDİNASYON MERKEZİ (AAKMM)	80
3.8. TİCARET BAKANLIĞI GÜMRÜK MUHAFAZA KOMUTA KONTROL MERKEZİ	83
3.9. ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YANGIN YÖNETİM MERKEZİ	85
3.10. ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI ACİL DURUM KRİZ YÖNETİMİ MERKEZİ (ADKYM)	86
3.11. ASKERÎ, İÇ GÜVENLİK VE İSTİHBARAT AMAÇLI HAREKÂT VE KOORDİNASYON MERKEZLERİ	88

3.11.1. Askerî Koordinasyon Merkezleri	88
3.11.2. İç Güvenlik Koordinasyon Merkezleri	90
3.11.2.1. Jandarma Harekât Merkezi	90
3.11.2.2. Emniyet Genel Müdürlüğü Koordinasyon Merkezi	91
3.11.2.3. Sahil Güvenlik Komutanlığı Deniz Arama Kurtarma Koordinasyon Merkezi (DAKKM)	92
3.11.3. İstihbarat Alanında Koordinasyon Merkezleri	92
3.12. CUMHURBAŞKANLIĞI DEVLET BİLGİ KOORDİNASYON MERKEZİ (DBKM)	94

Dördüncü Bölüm

DİĞER MERKEZİ DÜZEYDEKİ KOORDİNASYON MERKEZLERİ

101

4.1. CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI STRATEJİK İLETİŞİM VE KRİZ YÖNETİMİ DAİRESİ	101
4.2. KIZILAY AFET OPERASYON MERKEZİ (AFOM)	103
4.3. TÜRKİYE KÖK HÜCRE KOORDİNASYON MERKEZİ	108
4.4. İHTİYAÇ HÂLİNDE KURULAN KOORDİNASYON MERKEZLERİ	109
4.4.1. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Koordinasyon ve Bilgilendirme Merkezi	109
4.4.2. Dışişleri Bakanlığı Koordinasyon ve Destek Merkezi (DKDM)	110

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

115

KAYNAKÇA

119

ÖZ GEÇMİŞ

129

KAYNAKÇA

- 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 10/7/2018, 30474.
- 1/11/1983 tarih ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilatı Kanunu, RG: 3/11/1983, 18210.
- 1/11/1983 tarihli ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilatı Kanunu, RG: 3/11/1983, 18210.
- 10 Mart 2021 tarihli ve 781 sayılı 'İçişleri Bakanlığı Güvenlik ve Acil Durumlar Koordinasyon Merkezi Başkanlığı Teşkilat, Görev, Yetki, Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönerge. Erişim Adresi <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/gamer/YONERGE.pdf>. (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- 11 sayılı Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 16/7/2018, 30480.
- 112 Acil Çağrı Merkezleri Kurulu, Görev Ve Çalışma Yönetmeliği, RG: 16/05/2014, 29002.
- 12 sayılı Millî Saraylar İdaresi Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 16/7/2018 - 30480
- 13 sayılı Strateji Ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 24/7/2018, 30488.
- 14 sayılı İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 24/7/2018, 30488.
- 15/8/2017 tarihli ve 694 sayılı Olağanüstü Hâl Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, RG: 25/8/2017, 30165.
- 17 Mart 2016 tarihli Sınır Yönetimi Alanında Kurumlar arası İş Birliği ve Koordinasyon Hakkında Yönetmelik, RG: 17/3/2016, 29656.
- 19/8/2016 ve 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG: 26/8/2016, 29813.
- 2009/14633 sayılı Bakanlar Kurulu kararı uyarınca yürürlüğe konulan Türkiye Kızılay Derneğinin Tüzüğü, RG: 19.02.2009, 27146.
- 2014/18 sayılı Başbakanlık Genelgesi, RG: 28.10.2014, 29159.
- 22 Aralık 2016 tarihli ve 2016/27 sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi. Erişim Adresi https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/gamer/genelge2016_27.pdf (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- 22/6/1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun, RG: 2/7/1965, 12038.
- 24 TV (2017). *Oğuz Haksever sunumuyla 28 Ağustos 2017 tarihli "Cumhurbaşkanı Erdoğan ile 3. yıl Özel Yayını"*. Erişim Adresi <https://www.youtube.com/watch?v=q8Yzm1UhsAk> (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- 24 TV (2018). *Haber. 24 Ocak 2018 Haber Bülteni*. Erişim Adresi <https://www.dailymotion.com/video/x6bvj7t> (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- 2709 sayılı 1982 Anayasası.
- 29/5/2009 tarih ve 5902 sayılı Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı İle İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun, RG: 17/6/2009, 27261.

Türkiye’de Merkez Teşkilatın Koordinasyon Merkezleri

- 31/1/2011 tarih ve 2011/1377 sayılı Bakanlar Kurulu kararı doğrultusunda yayınlanan Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği, RG: 19/2/2011, 27851.
- 32 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Genel Kadro ve Usulü Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 18.04.2019, 30749.
- 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 15/7/2018, 30479.
- 5 sayılı Devlet Denetleme Kurulu Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 15/7/2018, 30479.
- 5253 sayılı Dernekler Kanunu, RG: 23/11/2004, 25649.
- 5442 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, RG: 18/6/1949, 7236.
- 6 sayılı Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 15/7/2018, 30479.
- 7 sayılı Savunma Sanayii Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 15/7/2018, 30479.
- 703 sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, RG: 09/07/2018, 30473 (3. Mükerrer).
- 73 sayılı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG: 21/04/2021, 31461.
- ABD Savunma Ulusal Askerî Komuta Merkezi (t.y.). Erişim Adresi https://en.wikipedia.org/wiki/National_Military_Command_Center (Erişim Tarihi: 01.02.2023)
- AFAD (2023). *Kahramanmaraş-Pazarcık'ta Meydana Gelen Deprem Hk. Basın Bülteni-4*. Erişim Adresi <https://www.afad.gov.tr/kahramanmaras-pazarcikta-meydana-gelen-deprem-hk-basin-bulteni4>, (Erişim: 06.02.2023).
- AFAD (t.y.a). *AFAD ve Tarihçesi*. Erişim Adresi <https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda>. (Erişim: 01.11.2021).
- AFAD (t.y.b). *TAMP*. Erişim Adresi <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani> (Erişim: 01.11.2021).
- AFAD AYDES Uygulaması, Erişim Adresi <https://aydes.afad.gov.tr/aydes/login/login.jsf>, (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- AFAD ve OGM Yetkilileri İle Yapılan Mülakat (2023).
- Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, RG: 24/2/2022, 31760.
- Afetlerde Ve Acil Durumlarda Sağlık Hizmetleri Yönetmeliği, RG: 25.05.2021, 31491.
- Alonso, R. Dessein, W. ve Matouschek, N. (2008). "When does coordination require centralization?", *The American Economic Review*. 98 (1), ss. 145- 179.
- Ana Arama Kurtarma ve Koordinasyon Merkezi personeli ile yapılan mülakat (2021)
- Anadolu Ajans-AA (2016). *Gümrüklere "teknolojik" takip*. 04.02.2016 tarihli haber. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/gumruklere-teknolojik-takip/515140>. (Erişim: 01.11.2021).
- Anadolu Ajansı-AA (2017). *SKKHM Resmî* Erişim Adresi <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/darbe-girisimini-harekat-merkezinden-yoneten-general-kendini-pasif-kaldim-diye-savundu/842916>, (Erişim: 01.11.2022).

- Anadolu Ajansı-AA (2018a). *Yeni Sistemle Hedef Güçlü Koordinasyon Verimli Yönetim*. Erişim Adresi <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/10485>, (Erişim Tarihi: 22.05.2022).
- Anadolu Ajansı-AA (2018b). *Başbakan Yıldırım: Terörü Türkiye'nin gündeminde daha aşağı indireceğiz*. 01.01.2018 tarihli haber. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/basbakan-yildirim-teroru-turkiyenin-gundeminde-daha-asagi-indirecegiz/1019586>, (Erişim: 01.11.2022).
- Anadolu Ajansı-AA (2019). *Barış Pınarı Harekâtı Koordinasyon Toplantısı yapıldı*. 09.10.2019 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/baris-pinari-harekati-koordinasyon-toplantisi-yapildi/1607613>, (Erişim Tarihi: 01.11.2022).
- Anadolu Ajansı-AA (2020). *EGM'nin Siber Operasyon Merkezi açıldı*. Erişim Adresi <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/egmnin-siber-operasyon-merkezi-acildi/1706061>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Anadolu Ajansı-AA (2023). *Orman yangınları Yangın Yönetim Merkezinden anlık takip ediliyor*. 18.07.2023 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/orman-yanginlari-yangin-yonetim-merkezinden-anlik-takip-ediliyor/2947882> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Avrupa Hareket Koordinasyon Merkezi (t.y.). Erişim Adresi https://en.wikipedia.org/wiki/Movement_Coordination_Centre_Europe#/media/File:MCCE's_environment.png, (Erişim Tarihi: 03.03.2023).
- Avrupa Hareket Koordinasyon Merkezi (t.y.), Erişim Adresi https://en.wikipedia.org/wiki/Movement_Coordination_Centre_Europe#/media/File:MCCE's_contributing_nations.png, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- Avrupa Siber Güvenlik Yetkinlik Merkezi ve Ağı-ECCC (t.y.). Erişim Adresi https://cybersecurity-centre.europa.eu/news/european-cybersecurity-competence-centre-governing-board-meets-first-time-bucharest-2022-06-23_en, (Erişim Tarihi: 05.06.2023).
- Avrupa Uzay Ajansı (t.y.). *Dünyaya Yakın Nesne Koordinasyon Merkezi*. Erişim Adresi https://www.esa.int/Space_Safety/Near-Earth_Object_Coordination_Centre, (Erişim Tarihi: 05.06.2023).
- Avrupa Uzay Ajansı (t.y.). *ESRIN*. Erişim Adresi https://www.esa.int/About_Us/ESRIN_ESA_s_establishment_in_Italy, (Erişim Tarihi: 05.06.2023).
- Bakvis, H. ve Juillet, L. (2004a). *The Strategic Management of Horizontal Issues: Lessons in Interdepartmental Coordination in the Canadian Government*, Erişim Adresi <http://faculty.arts.ubc.ca/campbell/sog-conf/papers/sog2004-bakvisjuillet.pdf>, (Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2018).
- Bakvis, H. ve Juillet, L. (2004b). *The Horizontal Challenge: Line Departments, Central Agencies and Leadership*. Vancouver: Canada School of Public Service.
- BBC (2023). *Rusya Tahıl Koridoru Anlaşması'ndan neden çekildi, bundan sonra ne olacak?* Başlıklı 17.07.2023 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.bbc.com/turkce/articles/c281rnz1xmwo>, (Erişim Tarihi: 10.08.2023).
- Bedük, S. A. (2017). "Güvenlik Ve Acil Durumlarda Koordinasyon". *İdarecinin Sesi Dergisi*, S. 179, Eylül-Ekim 2017. Erişim Adresi https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/gamer/2018/Makaleler/Gamer_SArıkanBeduk.pdf, (Erişim Tarihi: 01.11.2022). s. 2.
- Beyaz Saray Müzesi (t.y.). Erişim Adresi <http://www.whitehousemuseum.org/west-wing/situation-room.htm>, (Erişim Tarihi: 01.03.2021).
- Beyaz Saray Müzesi (t.y.). Erişim Adresi <http://www.whitehousemuseum.org/west-wing/situation-room.htm>, (Erişim Tarihi: 12.08.2022).
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu-BTK (t.y.). *USOM ve Kurumsal Siber Olaylara Müdahale Ekibi*. Erişim Adresi <https://www.btk.gov.tr/usom-ve-kurumsal-siber-olaylara-mudahale-ekibi>, (Erişim Adresi: 01.01.2023).

- Birleşmiş Milletler Operasyon ve Kriz Merkezi (UNOCC) (t.y.). Erişim Adresi <https://unitar.org/about/news-stories/news/unosat-support-un-operations-and-crisis-centre-satellite-analysis>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Bloomberght (2022) *Tahıl koridoru koordinasyon merkezi resmen açıldı*. Erişim Adresi <https://www.bloomberght.com/tahil-koridoru-koordinasyon-merkezi-faaliyete-geciyor-2311563>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- BM (t.y.). *Karadeniz Tahıl Girişimi*. Erişim Adresi <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative>, (Erişim: 01.01.2023).
- Bolat, T. vd. (2009). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bolat, T., Aytemiz Seymen, O., İnci Bolat, O., Erdem, B. (2008). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Detay Yayınları.
- Bouckaert G., Peters, B. G. ve Verhoest, K. (2010). *The Coordination of Public Sector Organizations: Shifting Patterns of Public Management*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Chisholm, D. (1989). *Coordination without Hierarchy: Informal Structures in Multiorganizational System*. Berkeley: University of California Press.
- Christensen, T. ve Læg Reid, P. (2008). “The Challenge of Coordination in Central Government Organizations: The Norwegian Case”. *Public Organization Review*. 8(2). ss. 97-116.
- Christensen, T., Læg Reid P., Roness, P. G. ve Røvik, K. A. (2007a). *Organization Theory and the Public Sector-Instrument, culture and myth*, London: Routledge.
- Christensen, T., Læg Reid, P. ve Rykkja, L. H. (2015). The challenges of coordination in national security management-the case of the terrorist attack in Norway. *International Review of Administrative Sciences*, 81(2), ss. 352-372.
- CNNTÜRK (2018). *24 Ocak 2018 Tarihli Haber Bülteni*. Erişim Adresi <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/bilgi-koordinasyon-merkezinin-goruntuleri-basinda-paylasildi>, (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- CNNTÜRK (2020). *Stratejik İletişim ve Kriz Yönetimi Dairesi kuruldu, görevi ne olacak?*, başlıklı 26.09.2020. tarihli haber. Erişim Adresi https://www.youtube.com/watch?v=61k3xBbq_ms. (Erişim Tarihi: 01.11.2022).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı-CSB (2021). *Marmara Denizi Eylem Planı Koordinasyon Kurulu Toplantısı Karar Tutanağı*. Erişim Adresi https://webdosya.csb.gov.tr/db/marmarahepimizin/menu/mdeplk-1-karar-tutanag-i_20210714040603.pdf, (Erişim Tarihi: 01/04/2023).
- Deniz Ve Hava Araçları Kazalarında Arama Kurtarma Yönetmeliği, RG: 17/10/2020, 31277.
- Denizcilik Genel Müdürlüğü (t.y.). *Ana Arama Kurtarma Koordinasyon Merkezi*. Erişim Adresi <https://denizcilik.uab.gov.tr/aakm>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).
- DEUTSCHLAND.de (2021). *Alman Federal Dışişleri Bakanlığı Kriz Müdahale Merkezi*. Erişim Adresi <https://www.youtube.com/watch?v=zj4-UZzedf0>, (Erişim Tarihi: 11.05.2023).
- Devlet Bilgi Koordinasyon Kurulu ve Merkezi Yönetmeliği, RG: 01/06/2019, 30791.
- Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile mülakat, 2023.
- Dışişleri Bakanlığı (2022). *Koronavirus Salgınındaki Rol ve Vizyonumuz*. Erişim Adresi <https://www.mfa.gov.tr/koronavirus-salginindaki-rol-ve-vizyonumuz-6-11-2020.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).
- Dursun, D. (1992). Bürokrasi Teorisi ve Yönetim. *Sosyal Siyaset Konferansları Der.*, 37, 133-149
- ECCC (2022). *Avrupa Siber Güvenlik Yetkinlik Merkezi ve Ağı*. Erişim Adresi https://cybersecurity-centre.europa.eu/nccs_en, (Erişim Tarihi: 04.05.2023).
- Efil, İ. (2007). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

- Emniyet Genel Müdürlüğü-EGM (t.y.). *Hakkımızda*. Erişim Adresi <https://www.egm.gov.tr/siber/hakkimizda2>, (Erişim Tarihi: 01.11.2022).
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı-ETKB (2019). *2019 Faaliyet Raporu*. Erişim Adresi http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/ZNIWC+ETKB_2019_Yili_Idare_Faaliyet_Raporu-28_02_2020.pdf. (Erişim Tarihi: 01.12.2022). s. 61-62.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı-ETKB (2020). *Twitter paylaşımı*. Erişim Adresi <https://mobile.twitter.com/TCEnerji/status/1322243432212008969/photo/1> (Erişim Tarihi: 01.12.2022).
- Ensonhaber (2018). *Cumhurbaşkanı Erdoğan askeri yetkililerden bilgi aldı*. Ocak 2018 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.ensonhaber.com/galeri/cumhurbaskani-erdogan-askeri-yetkililerden-bilgi-aldi>, (Erişim Tarihi: 01.11.2022).
- Eren, E. (2016). *Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Eryılmaz, B. (2019). *Kamu Yönetimi*. 12. Basım, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- European Commission. (t.y.). *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*. Erişim Adresi https://ec.europa.eu/echo/what/civil-protection/emergency-response-coordination-centre-ercc_en, (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- European Parliament. (t.y.). *Multimedia Center*. Erişim Adresi https://multimedia.europarl.europa.eu/en/photoset/p_20210421_EP-113752A_ARO_0002, (Erişim Tarihi: 02.03.2023).
- European Union law (2021). Erişim Adresi <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0887&from=EN>, (Erişim Tarihi: 07.07.2023).
- Fayol, H. (1937). *"The Administrative Theory In The State"*. İçinde. Papers On The Science of Administration. Luther Gulick ve L. Urwick (Eds.). Institute Of Public Administration. New York. İçinde Thompson, Kenneth (Ed.) (2003). *The Early Sociology Of Management And Organizations*, Volume IV. London and Newyork: Routledge, 108-125.
- Fayol, H. (2008). *Genel ve Endüstriyel Yönetim*. 2. Baskı. Çev. M. Asım Çalıkoğlu. Ankara: Adres Yayınları.
- Fayol, H. (2016). *Administration Industrielle et Generale*. (ed.) Marco L. & Okamba E. Édi-Gestion & Andese. Erişim Adresi <https://ihpm.hypotheses.org/files/2016/09/Fayol-1916.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2022).
- Fayol, H. (2016). *Genel ve Endüstriyel Yönetim*. (Çev. Çolakoğlu, M. A.). Ankara: Adres Yayınları.
- Federal Acil Durum Yönetim Ajansının kuruluşuna dair 12127 sayılı Yürütme Emri. Erişim Adresi <https://irp.fas.org/offdocs/eo/eo-12127.htm>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Federal İçişleri Ve Toplum Bakanlığı (t.y.). Erişim Adresi <https://www.bmi.bund.de/EN/topics/it-internet-policy/ncc-de/ncc-de-node.html>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- FEMA (2023), Erişim Adresi https://emilms.fema.gov/is_0102c/groups/16.html, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Fransa Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı (2022). *Kriz ve Destekleme Merkezi*. Erişim Adresi https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/rapport-cdcs-2021-online_cle854bcf.pdf, (Erişim Tarihi: 02.05.2023).
- Fransa Kriz ve Destekleme Merkezi (t.y.). *Fransa Kriz ve Destekleme Merkezi*. Erişim Adresi <https://www.gouvernement.fr/guide-victimes/en-le-centre-de-crise-de-soutien-cdcs>, (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- Gözler K. & Kaplan G. (2021). *İdare Hukukuna Giriş*. 27. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gulick, L. (1937). *"Notes On The Theory Of Organization"*. İçinde. Papers On The Science of Administration. Gulick L. ve Urwick L.(Eds.). Institute Of Public Administration. New York.

- Gulick, L., ve Urwick L. (1937) (Eds.). *Papers on the Science of Administration*. ss. vii, 195. New York: Institute of Public Administration.
- Güler, B. A. (2011). “*Yönetim Bilimi ya da Kamu Yönetimi: Yöntem bilimsel Özellikler Üzerine*” *Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları*. (Ed.) Kartal F. TODAİE. Ankara. ss.1-40
- Gümrüktv (2017). *Gümrükler 24 Saat İzleniyor*. 16.11.2017 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.gumruktv.com.tr/gumrukler-24-saat-izleniyor>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021).
- Gürüz, D. ve Gürel, E. (2006). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Nobel.
- Güvenlik ve Acil Durumlar Koordinasyon Merkezi Teşkilat, Görev, Yetki, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, RG: 24.10.2019, 30928.
- Haberler.com (2021). *Orman Genel Müdürlüğü Yangın Yönetim Merkezi 7/24 İzlemede*. 29.07.2021 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.haberler.com/guncel/orman-genel-mudurlugu-yangin-yonetim-merkezi-7-24-14295937-haber/>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Hollanda Savunma Bakanlığı (t.y.). *Avrupa Hareket Koordinasyon Merkezi*. Erişim Adresi <https://www.defensie.nl/onderwerpen/internationale-samenwerking/luchtransport-en-luchtruim/coordinatie-strategisch-militair-transport-binnen-navo-en-eu>, (Erişim Tarihi: 07.04.2023).
- Hurwicz, L. ve Stanley, R. (2006). *Designing Economic Mechanisms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Interpol (t.y.). *Komuta ve Koordinasyon Merkezi*. Erişim Adresi <https://www.interpol.int/How-we-work/Command-and-Coordination-Centre>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023)
- İçişleri Bakanlığı (2019). *İçişleri Bakanlığının Yapısı ve Mülki İdare Çalıştayı*. Çalıştay Raporu. Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı.
- İçişleri Bakanlığı (2020). Erişim Adresi https://twitter.com/tc_icisleri/status/1262320162033860609, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- İçişleri Bakanlığı GAMER (2018). *El Kitabı*. Ankara. Erişim Adresi <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/lcSite/gamer/2018/mevzuat/gamerelkitabı.pdf>, (Erişim Tarihi: 01/6/2023), s. 74.
- İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü (2023). *Ulusal Koordinasyon ve Ortak Risk Analiz Merkezinin (UKORAM) Kurumsal Kapasitesinin Desteklenmesi Projesi: İleri Düzey Risk Analizi Eğitimi*. 24.07.2023. (Erişim: 01.08.2023) <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/ulusal-koordinasyon-ve-ortak-risk-analiz-merkezinin-ukoram-kurumsal-kapasitesinin-desteklenmesi-projesi-ileri-duzey-risk-analizi-egitimi>.
- İletişim Başkanlığı (2019). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, İleri Müsterek Harekât Merkezini ziyaret etti*. 03.11.2019 tarihli haber. <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-ileri-musterek-harekat-merkezini-ziyaret-etti>, (Erişim: 01.11.2021).
- İstanbul Büyükşehir Belediye (İBB) (t.y.). Afet Koordinasyon Merkezi (AKOM) (Erişim: 02.03.2022). <https://akom.ibb.istanbul/Kurumsal/Sayfalar/1/Kurulus>.
- Jandarma Genel Komutanlığı-JGK (t.y.) Cari Harekât Daire Başkanlığının Görevleri. <https://www.jandarma.gov.tr/asayis/cari-harekat-daire-baskanliginin-gorevleri>, (Erişim: 01.11.2021).
- Karadeniz Tahlil Girişimi Görseli, Erişim Adresi https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Sea_Grain_Initiative, (Erişim Tarihi: 05.08.2023).
- Karaismailoğlu, A. (2020). *twitter paylaşımı*. Erişim Adresi <https://twitter.com/akaraismailoglu/status/1317355306041696257/photo/1>, (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- Kızılay (2015). *Ulusal Afet Yönetimi Müdürlüğü 2015 Yıllık Faaliyet Raporu*. Erişim Adresi <https://afetyonetimi.kizilay.org.tr/UI/doc/raporlar/2015.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.12.2022), s. 4.

- Kızılay (t.y.) *Hakkımızda*. Erişim Adresi <https://afetyonetimi.kizilay.org.tr/tr/kurumsal.html>, (Erişim Tarihi: 01.12.2022).
- Klein, D. ve Orsborn, A. (2009). "Concatenate Coordination and Mutual Coordination". *Journal of Economic Behavior & Organization*. 72 (1), ss. 176- 187.
- Koordinasyon merkezlerinde çalışan personelle mülakat, 2023.
- Kraak, A. (2012). "Horizontal Coordination, Government Performance and National Planning: The Possibilities and Limits of the South African States". *Politikon: South African Journal of Political Studies*. 38(3), ss. 343-365.
- Leavitt, H. J. & Whisler, T. L. (1958). "Management in the 1980s". *Harvard Business Review*, 36(6). ss. 41-48.
- Lisler, S. (2001). "Scaling-up Emergencies: British NGOs after Hurricane Mitch". *Disasters*. 25(1). ss. 36-47.
- Malone, T. W. (1988). "What is Coordination Theory?". (Working Paper: 2051-88), Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Sloan School of Management. pp.1-29.
- Malone, T. W. ve Crowston, K. (1990). *What is Coordination Theory and How Can it Help Design Cooperative Work Systems?* içinde D. Tatar (ed.), Proceeding of the Third Conference on Computer-supported Cooperative Work (ss. 357-370). Los Angeles, CA: ACM Press. Erişim Adresi <https://crowston.syr.edu/sites/crowston.syr.edu/files/10.1.1.92.4445.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- Malone, Thomas W. ve Crowston, Kevin (1994). "The Interdisciplinary Study of Coordination", *ACM Computing Surveys*, 26 (1), ss. 87-119.
- Manchin, J. (2014). *Overview of Crisis rooms. Crisis rooms: Towards a global network?* France: EU Institute for Security Studies.
- NATO (t.y.). Strategic airlift, Erişim Adresi https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50107.htm, (Erişim Tarihi: 01.01.2023)
- Newman, W. (1979). *Sevk ve İdare*. (Çev. Sürgit, K.). Ankara: TODAİE Yayınları.
- NTV (2018). Orgeneral Akar harekât merkezinde. 12.06.2018 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.ntv.com.tr/turkiye/orgeneral-akar-harekat-merkezinde,300sM9Yh4k6yICcxoNsWfQ>, (Erişim Tarihi: 07.11.2022).
- Orman Genel Müdürlüğü-OGM (t.y.). *Orman Yangınlarıyla Mücadele Dairesi Başkanlığı*. Erişim Adresi <https://www.ogm.gov.tr/tr/kurulusumuz/merkez-birimleri/orman-yanginlariyla-mucadele-dairesi-baskanligi>, (Erişim Tarihi: 01.08.2023)
- OSCE. (t.y.). *AGİT Çatışması Önleme Merkezi*. Erişim Adresi https://www.osce.org/files/f/documents/e/3/13717_0.pdf, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Övgün, B. ve Gül, H. (2019). Kriz Yönetiminde Reform. *Dirençlilik Dergisi*. 177-178.
- Parlak, B. (2011). *Yönetim Bilimi ve Çağdaş Yönetim Teknikleri*. İstanbul: Beta.
- Pawlak, P., ve Ricci, A. (Eds). (2014). *Crisis rooms: Towards a global network?* Paris: EU Institute for Security Studies.
- Peters, B. G. (1998). *Managing Horizontal Government: The Politics of Coordination*. Research Paper No. 21. Ottawa: Canadian Centre for Management Development.
- Polatoğlu, A. (2003). *Kamu Yönetimi Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: METU Press.
- Rodrigo, D., Allio, L., ve Andres-Amo, P. (2009). "Multi-Level Regulatory Governance: Policies, Institutions and Tools for Regulatory Quality and Policy Coherence". *OECD Working Papers on Public Governance*, No. 13. Paris: OECD Publishing.

- Royal Air Force (2013). *Organizational Srd – Movement coordination Centre Europe* (Formerly National Annex AE), (t.y.) Erişim Adresi https://archive.md/20170221204725/http://www.raf.mod.uk/rafcms/mediafiles/4BE9ECA5_5056_A318_A8B46C97D22BCCF7.pdf, (Erişim Tarihi: 01.01.2022).
- RTÜK’ün İletişim Başkanlığının ilgili kuruluşu olması ile ilgili 2018/2 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi.
- SABAH (2020). “*Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi (USOM) ilk kez görüntüledi!*”, 09/02/2020 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.sabah.com.tr/galeri/ekonomide-bugun/ulusal-siber-olaylara-mudahale-merkezi-usom-ilk-kez-goruntulendi>, (Erişim: 01.01.2023).
- Sağlık Bakanlığı (2020) *TÜRKÖK’ten temin edilen kök hücrelerle, 500. kemik iliği nakli gerçekleştirildi.* 07.10.2020 tarihli haber. Erişim Adresi <https://shgm.saglik.gov.tr/TR,28949/turkokten-temin-edilen-kok-hucrelerle-500-kemik-iligi-nakli-gerceklestirildi.html>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Sağlık Bakanlığı (t.y.a). *Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, SAKOM.* <https://acilafet.saglik.gov.tr/TR,4460/sakom.html>, (Erişim Tarihi: 01.11.2022).
- Sağlık Bakanlığı (t.y.b). *Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Afet Ve Acil Durum Yönetimi Daire Başkanlığı.* Erişim Adresi <https://ashgmafetacildb.saglik.gov.tr/TR-80256/saglik-afet-ve-koordinasyon-merkezi-birimi-sakom.html>, (Erişim Tarihi: 01.11.2022).
- Sahil Güvenlik Komutanlığı (t.y.a). *Arama Kurtarma Merkezleri.* Erişim Adresi <https://www.sg.gov.tr/arama-kurtarma-merkezleri>, (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Sahil Güvenlik Komutanlığı (t.y.b). *Deniz Arama Kurtarma Faaliyetleri.* Erişim Adresi <https://www.sg.gov.tr/deniz-arama-kurtarma-faaliyetleri>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).
- Saruhan, Ş. C. ve Yıldız M. L. (2013). *Çağdaş Yönetim Bilimi.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Simon, H. A. (1961). *Administrative Behavior*, 3rd ed, NY: Te Macmillan Company.
- State Services Commission (2008). “*Factors for Successful Coordination – A Framework to Help State Agencies Coordinate Effectively*”. New Zealand, Wellington: State Service Commission, Erişim Adresi https://www.ssc.govt.nz/sites/all/files/Factors-publication_0.pdf, (Erişim Tarihi: 10.08.2018)
- Şimşek, Ş. ve Çelik, A. (2016). *Yönetim ve Organizasyon.* Konya: Eğitim Kitabevi.
- TC Cumhurbaşkanlığı (2021). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Devlet Bilgi Koordinasyon Merkezinde yangınlar hakkında bilgi aldı.* 3 Ağustos 2021 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/128886/cumhurbaskani-erdogan-devlet-bilgi-koordinasyon-merkezi-nde-yaninlar-hakkinda-bilgi-aldi>, (Erişim Tarihi: 10.08.2023).
- TC İçişleri Bakanlığı (2017) Güvenlik ve Acil Durumlar Koordinasyon Merkezi Yönergesi, Erişim Adresi <https://icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/gamer/2017/mevzuat/ONAYLI%20GAMER%20Y%C3%96NERGES%C4%B0-11.04.2017-1530%20.pdf> (Erişim Tarihi: 01/11/2022).
- TC Kalkınma Bakanlığı. (2018). “*On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Güvenlik Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*”. Ankara. Erişim Adresi <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/GuvenlikHizmetlerindeEtkinlikOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf> (Erişim Tarihi: 11/11/2022). s. 39-40.
- Tevrüz, S. (1999). *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi.* Ankara: Türk Psikologları Derneği Yayınları.
- Tortop, N., İspir, E.G., Aykaç, B., Yaman, H. ve Özer, M. A. (2010). *Yönetim Bilimi.* 8.Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- TRT (2018). *TRT 24 Ocak 2018 tarihli Haber Bülteni*. Erişim Adresi <https://www.dailymotion.com/video/x6bvj7t>, (Erişim Tarihi: 08.06.2023).
- Türk Dil Kurumu (1983) *Türkçe Sözlük* cilt 2: L-Z. 7. Basım. Ankara: Türk Dil Kurumu, 505/2, s. 967.
- Türk Dil Kurumu (2011), *TDK Türkçe Sözlük*. Ankara. TDK Yayını. s. 1932.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *TDK Türkçe Sözlük* Erişim Adresi <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Türk Kızılayı (t.y.). *Tarihçemiz*. Erişim Adresi <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023)
- Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)
- Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), Erişim Adresi https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2419/files/Afet_Mud_Pl_ResmiG_20122013.pdf, (Erişim Tarihi: 02.06.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2020). *İletişim Başkanlığına Yeni Görev*. 18.09.2020 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/iletisim-baskanligina-yeni-gorev> (Erişim Tarihi: 01.11.2023)
- Türkiye Deprem Tehlike Haritası interaktif web uygulaması. Erişim Adresi <https://tdth.afad.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 07.12.2022).
- Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.-TEDAŞ (2020). *2020 Faaliyet Raporu*. Erişim Adresi https://www.tedas.gov.tr/sx.web.docs/tedas/docs/faaliyetrapor//2020Faaliyet_Raporu_webb.pdf, (Erişim Tarihi: 01.11.2022). s. 96
- TÜRKÖK (2020a). *Vizyonumuz*. Erişim Adresi <https://turkok.saglik.gov.tr/TR-19954/vizyonumuz.html>, (Erişim: 01.01.2023).
- TÜRKÖK (2020b). *Misyonumuz*. Erişim Adresi <https://turkok.saglik.gov.tr/TR-19953/misyonumuz.html>, (Erişim: 01.01.2023).
- TÜRKÖK (2021). *Birim görev tanımları*. Erişim Adresi <https://turkok.saglik.gov.tr/TR-64353/birim-gorev-tanimlari.html>, (Erişim: 01.01.2023).
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı-UAB (2020). *Bakan Karaismailoğlu, Ana Arama Kurtarma Koordinasyon Merkezinde incelemelerde bulundu*. 22 Temmuz 2020. <https://www.uab.gov.tr/haberler/bakan-karaismailoglu-ana-arama-kurtarma-koordinasyon-merkezi-nde-incelemelerde-bulundu>, (01.11.2022).
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı-UAB (2021). *Ana Arama Kurtarma Ve Koordinasyon Merkezi Yenilendi*. 22 Haziran 2021 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.uab.gov.tr/haberler/ana-arama-kurtarma-ve-koordinasyon-merkezi-yenilendi>, (Erişim Tarihi: 08.06.2023).
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı-UAB (t.y.). *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı*, Erişim Adresi <https://hgm.uab.gov.tr/uploads/pages/siber-guvenlik/some-2013-2014-eylemplani.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.11.2021). s. 8.
- Ulusal Askerî Komuta Merkezi-NMCC (t.y.). Erişim Adresi <http://www.globalsecurity.org/wmd/facility/nmcc.htm>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023)
- Usta, S. ve Akıncı, A. (2018), Bir Alman Yönetim Yaklaşımı Olarak Kameralizm, *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1).
- Verdierre F., (2016). *Movement Coordination Centre Europe*. Erişim Adresi <http://mcce-mil.com/wp-content/uploads/glance/MCCE-At-A-Glance-November-2016.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- Verhoest, K. ve Bouckaert, G. (2005). "Machinery of Government and Policy Capacity: The Effects of Specialization and Coordination", içinde M. Painter and J. Pierre, (ed.), *Challenges to State Policy Capacity, Global Trends and Comparative Perspectives*, (ss. 92-111), Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Wagner, T., Phelps, J. & Guralnik, V. (2004). “*Centralized vs. Decentralized Coordination: Two Application Case Studies*”, içinde Wagner, T. A. (Ed.), *An Application Science for Multi-Agent Systems. Multiagent Systems, Artificial Societies and Simulated Organizations*, c.10, (ss. 41-75), Boston, MA: Springer.
- Weber, M. (2013). *Bürokrasi ve Otorite*. (Çev. Akın, H. B.). 6.B. Ankara: Adres Yayınları.
- Weiss, J. A. (1987). “Pathways to Cooperation among Public Agencies”, *Journal of Policy Analysis and Management*. 7 (1). ss. 94-117.
- Wikipedia (t.y.). TC Koordinasyon Vekâleti. Erişim Adresi https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Cumhuriyeti_Koordinasyon_Vekaleti, (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- Wollmann, H. (2003). Coordination in the Intergovernmental Setting, içinde Peters G. & Pierre J. (Ed.), *The Handbook of Public Administration* (ss. 594-606). Thousand Oaks. CA: Sage Publication.
- Yenişafak (2018). *Operasyonun çelik duvarlı merkezi*. 24.01.2018 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.yenisafak.com/gundem/operasyonun-celik-duvarli-merkezi-3026397>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023)
- Yenişafak (2022). *Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu duyurdu: Antalya’da Ukrayna zirvesi*. 07/02/2022 tarihli haber. Erişim Adresi <https://www.yenisafak.com/gundem/disisleri-bakani-cavusoglu-duyurdu-antalyada-ukrayna-zirvesi-3768400>, (Erişim Tarihi: 05.05.2023).
- Yılmaz, S. ve Gül, H. (2017). The Center of Crisis Management and Situation Room, *International Relations and Diplomacy*, December 2017. B. 5. S. 12.
- youtube.com (2023). *Inside Look at FEMA’s National Reponse Coordination Center (NRCC)*. Erişim Adresi <https://www.youtube.com/watch?v=YY6fSYFyyc>, (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

TÜRKİYE'DE TOPLUM VE SİYASET

Teoriden Pratiğe Güncel Meseleler

Editörler

Dr. Şükrü Türköz

Dr. Melih Coşgun

TÜRKİYE'DE TOPLUM VE SİYASET
Teoriden Pratiğe Güncel Meseleler
Editörler: Dr. Şükrü Türköz, Dr. Melih Coşgun

Yayın No.: 1780
ISBN: 978-625-398-865-4
E-ISBN: 978-625-398-864-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gutfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türköz, Şükrü, Coşgun, Melih.
Türkiye'de Toplum ve Siyaset Teoriden Pratiğe Güncel Meseleler / Şükrü Türköz, Melih Coşgun
1. Basım, XVI + 290 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-865-4
E-ISBN: 978-625-398-864-7
1. Siyaset Sosyolojisi 2. Siyaset Bilimi 3. Türkiye'de Toplumsal ve Siyasal Hayat

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

AİLE VE EVLİLİĞE İLİŞKİN TUTUM VE BEKLENTİLERDEKİ DEĞİŞİM

Prof. Dr. Yücel Can

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,
ycan@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5782-6570.

BİZ AYRI DÜNYALARIN İNSANLARIYIZ: DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE SİYASAL DİZGEYİ DERİNDEN DEĞİŞTİRECEK BİR DİP DALGASI OLARAK SEÇMENLERİN DİJİTAL YERLİLEŞMESİ SÜRECİ

Dr. Öğr. Üyesi M. Ferit Duman

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmetler Programı, mduman@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7644-9486.

DEVİRİM, MUHAFAZAKÂR İDEOLOJİ VE TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Elif Nagihan Türköz

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,
elifnagihanturkoz@ohu.edu.tr, ORCID:0000-0002-0537-1041

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Doç. Dr. Abdullah Aydın

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü,
abdullahaydin01@hotmail.com, ORCID:0000-0002-1785-4999.

Doç. Dr. Bekir Gündoğmuş

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
gundogmusbkr@gmail.com, ORCID:0000-0002-4279-5935.

TÜRKİYE'DE DİN, TOPLUM VE SİYASET: SİYASAL DAVRANIŞ ve SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü Türköz

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Zübeyde Hanım Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, sukuruturkoz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6185-3785.

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE AKTÖRLERİ: BÜROKRATİK ELİTLER, POLİTİK ELİTLER VE HALK

Dr. Öğr. Üyesi Melih Coşgun

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Sosyal Bilimler MYO Hukuk Bölümü,
melihcosgun@ohu.edu.tr, ORCID:0000-0003-0017-0600.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE BÜROKRASİNİN SEYRİ VE GÜNCEL SORUNLARI

Öğr. Gör. Ali Davut Alkan

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Sosyal Bilimler MYO Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, alidavutalkan@ohu.edu.tr ORCID ID 0000-0002-9463-8683.

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÖMET SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANININ YETKİLERİ VE MECLİSİN DENGLEYİCİ GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Zarplı

Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, cagdas.zarpli@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8416-7016

TOPLUMDA SPOR VE SİYASET ETKİLEŞİMİNİN YANSIMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Hacı Şükrü Taştan

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Spor Yöneticiliği Bölümü, h.sukrutastan@ohu.edu.tr, ORCID:0000-0001-5082-4698.

SUÇLULUĞUN TEORİK TEMELLERİ, SUÇ SOSYOLOJİSİ VE SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ

Dr. Selman Bölükbaşı

Sosyal Hizmet Uzmanı, Manisa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, selmanbolukbasi@yandex.com, ORCID: 0000-0003-3771-4827.

Dr. Öğr. Üyesi Semih Sütçü

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Zübeyde Hanım Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, semihsutcu@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6833-3464.

TÜRKİYE'DE KATILIMCI BÜTÇENİN AKTÖRLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Semra Altıngöz Zarplı

Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, semra.altingoz@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4597-0193.

ANLAMIN SOSYAL KRİTİĞİ

Doç. Dr. Fikri Keleşoğlu

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, fkelesoglu@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3736-0179.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI..... iii

ÖN SÖZ..... v

AİLE VE EVLİLİĞE İLİŞKİN TUTUM VE BEKLENTİLERDEKİ DEĞİŞİM..... 1

Yücel Can

GİRİŞ..... 1

1. KUŞAKLAR VE ÖZELLİKLERİ 4

2. KLASİK AİLE MODELİ 6

3. KLASİK AİLEYE ALTERNATİF AİLE/YAŞAM BİÇİMLERİ 8

3.1. Birlikte Yaşama 9

3.2. Üvey Aileler/Yeni Geniş Aileler 10

3.3. Babasız Aile 12

4. EVLENMENİN DÜŞÜŞÜ VE BOŞANMANIN YÜKSELİŞİ 14

5. BABALIĞIN DEĞERSİZLEŞMESİ 17

6. PLASTİK CİNSELLİĞİN GELİŞİMİ 18

7. AİLE İÇİ ŞİDDET VE KADIN CİNAYETLERİ..... 20

SONUÇ..... 22

KAYNAKÇA..... 24

BİZ AYRI DÜNYALARIN İNSANLARIYIZ: DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE SİYASAL DİZGEYİ DERİNDEN DEĞİŞTİRECEK BİR DİP DALGASI OLARAK SEÇMENLERİN DİJİTAL YERLİLEŞMESİ SÜRECİ 27

M. Ferit Duman

GİRİŞ..... 27

1. DİJİTALLEŞME VE SİYASAL DİZGENİN DİJİTALLEŞMESİ 28

2. DÜNYALARI AYRI VE FAKAT GELECEKLERİ ORTAK SEÇMENLER OLARAK DİJİTAL GÖÇMENLER VE DİJİTAL YERLİLER..... 33

3. TÜRKİYE’DE TOPLUMSALIN DİJİTALLEŞMESİ 35

4. TÜRKİYE’DE SEÇMENİN DİJİTALLEŞMESİ.....	38
SONUÇ.....	39
KAYNAKÇA.....	40
DEVİRİM, MUHAFAZAKÂR İDEOLOJİ VE TÜRKİYE	43
Elif Nagihan Türköz	
GİRİŞ.....	43
1. DEVİRİM NEDİR?.....	44
2. İKİ FARKLI AYDINLANMA GELENEĞİ VE İKİ FARKLI SİYASİ ÇİZGİ.....	46
3. FRANSIZ DEVİRİMİ	49
4. DEĞİŞİM-DEVİRİM VE MUHAFAZAKÂR İDEOLOJİ	53
5. TÜRKİYE’DE DEĞİŞİM VE MUHAFAZAKÂR İDEOLOJİ	57
SONUÇ.....	61
KAYNAKÇA.....	63
TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ANALİZ	65
Abdullah Aydın - Bekir Gündoğmuş	
GİRİŞ.....	65
1. SİVİL TOPLUMUN KAVRAMSAL GELİŞİMİ	67
2. SİVİL TOPLUMA YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	70
2.1. Devlet Merkezli Sivil Toplum Yaklaşımları	71
2.2. Birey Merkezli Sivil Toplum Yaklaşımları.....	71
2.3. Sivil Topluma Eleştirel Yaklaşımlar	73
3. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUMUN TARİHSEL SÜRECİ	76
3.1. 1923-1945 Dönemi	77
3.2. 1945-1960 Dönemi	78
3.3. 1960-1980 Dönemi	79
3.4. 1980-2016 Dönemi	80
4. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM VE SİYASET İLİŞKİSİ	82
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	84
KAYNAKÇA.....	86

TÜRKİYE’DE DİN, TOPLUM VE SİYASET: SİYASAL DAVRANIŞ VE SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA BAĞLAMINDA BİR İNCELEME 89

Şükrü Türköz

GİRİŞ.....	89
1. DİN VE SİYASAL DAVRANIŞ İLİŞKİSİ	92
2. SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ARACI OLARAK DİN FAKTÖRÜ.....	96
3. TÜRKİYE’DE DİNİN TOPLUMSAL ve SİYASAL KONUMU.....	99
4. TÜRKİYE’DE DİN ve SİYASET İLİŞKİLERİNİN SEYRİ: ANA HATLAR ve KIRILMALAR.....	104
5. DİN ve SİYASET İLİŞKİLERİNDE GÜNCEL GELİŞMELER	111
SONUÇ.....	115
KAYNAKÇA.....	117

TÜRKİYE’DE DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE AKTÖRLERİ: BÜROKRATİK ELİTLER, POLİTİK ELİTLER VE HALK 121

Melih Coşgun

GİRİŞ.....	121
1. DEMOKRASİ VE MODERN DEMOKRASİLERİN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYOLOJİK ZEMİNİ	123
2. TÜRKİYE’NİN DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE DEMOKRASİNİN AKTÖRLERİ	127
2.1. Bürokratik Elitler	128
2.2. Politik Elitler	130
2.3. Halk	132
SONUÇ YERİNE	137
KAYNAKÇA.....	139

OSMANLI İMPARATORLUĞU’NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NE BÜROKRASİNİN SEYRİ VE GÜNCEL SORUNLARI 143

Ali Davut Alkan

GİRİŞ.....	143
1. BÜROKRASİ KAVRAMI.....	145
2. OSMANLI DÖNEMİ’NDE BÜROKRASİ	151
3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE BÜROKRASİ.....	153

4. DÜNYA GENELİNDE BAZI BÜROKRASİ ÖRNEKLERİ.....	156
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA.....	163

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANININ YETKİLERİ VE MECLİSİN DENGLEYİCİ GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ ... 167

Çağdaş Zarplı

GİRİŞ.....	167
1. FREN VE DENGESİSTEMİ BAĞLAMINDA GENEL OLARAK BAŞKANLIK SİSTEMİ: YASAMA-YÜRÜTME İLİŞKİLERİNİN TEMELİ OLARAK PARLAMENTONUN KANUN YAPMA VE BÜTÇE ONAYLAMA YETKİSİ.....	168
2. CUMHURBAŞKANLIĞI HAKKINDA TEMEL ANAYASAL DÜZENLEMELER.....	174
3. CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMELERİNİN ANAYASAL DAYANAKLARI.....	179
SONUÇ.....	189
KAYNAKÇA.....	191

TOPLUMDA SPOR VE SİYASET ETKİLEŞİMİNİN YANSIMALARI 193

Hacı Şükrü Taştan

GİRİŞ.....	193
1. SİYASİ GRUPLAR.....	194
2. SPOR GRUPLARI.....	195
2.1. Sosyalleşme Aracı Olarak Spor.....	196
3. TOPLUMU YÖNETEN SİYASET GRUPLARININ SPOR GRUPLARI İLE ETKİLEŞİMİ.....	196
4. ULUSLARARASI ALANDA YAŞANAN SPOR ve SİYASET OLAYI ÖRNEĞİ.....	197
4.1. Millî Halterci Naim Süleymanoğlu'nun Türkiye'ye Getirilmesi Olayı.....	197
4.2. Devlet Yönetiminde Futbol Siyaset Etkileşimi.....	199
5. GÜNCEL KARŞILAŞILAN SPOR ve SİYASET OLAYLARI ÖRNEKLERİ.....	199
5.1. Kayseri Stadyuma Fenerbahçe Taraftarlarını Almama Kararı ..	201
5.2. Fenerbahçe Taraftarlarının Rusya-Ukrayna Savaşı Enasında Putin Tezahüratları.....	201

6. SPOR VE SİYASET İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ SON ON YOLDA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	206
SONUÇ.....	211
KAYNAKÇA.....	213

SUÇLULUĞUN TEORİK TEMELLERİ, SUÇ SOSYOLOJİSİ VE SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ

215

Selman Bölükbaşı - Semih Sütçü

GİRİŞ.....	215
1. KRİMİNOLOJİK TEORİLER	217
1.1. Klasik Teori.....	217
1.2. Neoklasik Teori	222
1.3. Pozitivist Teori	223
2. SUÇ SOSYOLOJİSİ	226
3. SUÇ EKOLOJİSİ	227
3.1. Bölgesel Suç Okulu.....	228
3.2. Çevresel Suç Okulu.....	230
3.3. Ekolojik Yaklaşım Yönelik Eleştiriler	232
4. SUÇLULUĞUN YOKSULLUK VE İŞSİZLİKLE İLİŞKİSİ	233
4.1. Suçluluğun Bir Nedeni Olarak Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği.....	233
4.2. Suçluluk ve İşsizlik	236
5. SUÇ VE SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ	237
6. SUÇ SOSYOLOJİSİ VE SOSYAL HİZMET.....	239
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	241
KAYNAKÇA.....	243

TÜRKİYE’DE KATILIMCI BÜTÇENİN AKTÖRLERİ

247

Semra Altıngöz Zarplı

GİRİŞ.....	247
1. KATILIMCI BÜTÇENİN AKTÖRLERİ	248
1.1. Sivil Toplum Kuruluşları	248
1.2. Vatandaşlar	250
1.3. Kent Konseyleri	251
1.4. Belediye Birimleri.....	252

1.5. Mahalle Muhtarları	253
1.6. Üniversiteler	254
1.7. İnternet	255
2. KATILIMCI BÜTÇELEMEDE MERKEZ YEREL İLİŞKİLERİ.....	257
2.1. Katılımcı Bütçe ve Ademimerkeziyetçilikle İlişkisi	257
2.2. Katılımcı Bütçe ve Stratejik Plan İlişkisi	258
SONUÇ.....	260
KAYNAKÇA.....	262
ANLAMIN SOSYAL KRİTİĞİ.....	265
Fikri Keleşoğlu	
GİRİŞ.....	265
1. ANLAMA DAİR	266
2. SOSYAL GERÇEKLIK	267
3. SÖYLEMLERİN DÖNÜŞÜMÜ.....	268
3.1. Tek Kültürcü Söylem Pratiği ve Modernite	269
3.2. Postmodernite ve Çok Kültürcü Söylem	273
4. FENOMENOLOJİK ALANDA YAŞANAN ANLAM KRİZLERİ.....	274
SONUÇ.....	277
KAYNAKÇA.....	279
YAZARLAR HAKKINDA	283

AİLE VE EVLİLİĞE İLİŞKİN TUTUM VE BEKLENTİLERDEKİ DEĞİŞİM

Yücel Can

GİRİŞ

Filozof Heraklitos'a atfedilen 'Değişim değişmeyen tek şeydir' sözünde ifadesini bulan, değişimin toplumsal hayatın her alanında kaçınılmaz olduğu gerçeği, toplumsal yapıyı meydana getiren unsurlardan biri olan aile kurumu ve aile kurumunun başlangıcını oluşturan evlilik için de tüm açıklığıyla karşımıza çıkmaktadır. Gerek küresel gerekse yerel boyutta değişen trendler aile ve evliliğin de bundan nasibini almasını kaçınılmaz kılmıştır. Üniversite Öğrencilerinin Aile Cinsiyet Rollerini ve Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumları başlıklı makalenin yayınlanmasının üzerinden sekiz yıl geçti (Can, 2015). Üniversite öğrencilerinin konuya ilişkin tutumlarını belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, gençlerin aile kurumuna oldukça sıcak bakan tutumları karşısında kendi ailelerini kurma yani evlilik söz konusu olduğunda oldukça mesafeli bir tutum içerisine girdikleri gözlenmişti bu araştırmada. Değişen ve pek çok zorluğu da beraberinde getiren ekonomik ve sosyal koşullar ve bunun yanında değerler sistemindeki değişimler bireylerin aile ve evliliğe ilişkin tutum ve beklentilerindeki değişimi de beraberinde getirmektedir. Ulrich Beck ve Elizabeth Beck-Gernsheim Aşkın Olağan Kaosu adlı çalışmalarında, aile ve evliliği düzenleyen değerler (din, gelenek, kurallar ve ekonomi) sisteminin artık aile ve evlilik üzerindeki belirleyiciliğinin her geçen gün azalması, bunun yerini bireysel tercihlerin ve haz odaklılı-

findan yeniden gündeme getirilmesine neden olmuştur. Sağlıksız bir aile ortamında kaçınılmaz olabilen; boşanmalar sonucu ortaya çıkan sorunlar, ensest vakaları, tek ebeveynli aileler ve buna bağlı kadınların yaşadığı sorunlar ve ruh sağlığı sorunlarına karşılık sağlıklı bir aile ortamının bireye ve topluma sağladığı; duygusal doyum, suçla mücadele, erken yaşta cinsellikle mücadele, bireylerin topluma hazırlanması gibi pek çok yararı da göz önünde bulundurmamak doğru olacaktır.

Feministler, çocuk özgürlükçüleri, cinsel özgürlüğü savunanlar, liberaller, insancı psikologlar ve radikal terapistler tarafından meydan okunan aile gerçekten çağlar boyu devam eden kutsallığını yitirmekte midir? Bütün bu soru ve soruların ve tartışmaların sonunda *Nasıl Bir Aile?* sorusunun sorulması ve bu soruya verilecek cevabın bilimsel çalışmalarla belirlenmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2012). Evlilik mi? Birlikte Yaşama mı? *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Adak, N. (2012). Evlilik veya Evlilik Dışı Birlikte Yaşama: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı, 23-40.
- Aslan A. ve Kırışkan I. (2022). Türkiye’de Kadın Cinayeti Haberlerinin İçerik Analizi (2008-2021), *International Journal of Social Inquiry*, 15(1), 85–104.
- Aslantürk, H. ve Kaya Kılıç, A. (2020). Üvey Aileye Sahip Gençlerde Aile Aidiyeti: Nitel Bir Analiz, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1171-1189. <https://dergipark.org.tr/pub/ataunisobil/issue/57299/781502>
- Aydın, M. (2013). Toplumsal Yapı ve Kurumlar, *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Grafiker Yayınları
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye’de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 108-114. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.36760>
- Can, Y. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Aile Cinsiyet Roller ve Kadına Yönelik Şiddetle İlişkin Tutumları, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(1), 163-175. <https://doi.org/10.24289/ijsser.106407>
- Can, Y. Aksu, N.B. (2015). Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (58), 888-902.

- Erden, G. ve Akdur, S. (2018). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Kadın Cinayetleri. *Klinik Psikoloji Dergisi*, 2(3), 128-139.
- Erden Ayhün, S. (2013). Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-112. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1355884>
- Ertan, C. (2012). Sınırları Genişleyen Aile: Aynı Cinsiyetten Birliktelikler ve Evlilikler, *Değişen Toplumda Değişen Aile*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Güdücü, B. Balcı, C. (2021). Kuşaklar ve Eğitim Üzerine Sosyolojik Bir Analiz, *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(1), 105-120.
- Kaplan, S. Abay, H. Bükeci, E. Şahin, S. Arıöz Düzgün, H. ve Bay Karabulut, A. (2018). Türkiye’de Yapılan Çalışmalar Bağlamında Kadınlarda Boşanmanın Nedenleri (2000-2018): Sistematik Derleme, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 821-833.
- Keskin, D. (2017). *Geleneksel Aileden Modern Aileye Geçiş Sürecinde Ailede Din Eğitimi Anlayışındaki Değişim (Yayın No. 476405)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Parents (2023). ‘Generation Names and Dates’, <https://www.parents.com/parenting/better-parenting/style/generation-names-and-years-a-cheat-sheet-for-parents/>, (Erişim Tarihi: 22.02.2023)
- Poster, M. (1989). *Eleştirel Aile Kuramı*, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi
- Sezal, İ (2003). *Toplum ve Aile, Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi
- Sülü Akgül, C. ve Yıldız, R. (2022). Yeniden Yapılanan Ailelerin Tanınması ve Yaşanılan Başlıca Güçlük Alanlarının Belirlenmesi, *The Journal of Academic Social Studies*, 15(89), 449-476.
- Tekin Epik, M., Çiçek, Ö., & Altay, S. (2017). Bir sosyal politika aracı olarak tarihsel süreçte ailenin değişen/değişmeyen rolleri, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 35-58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/30309/327106>
- TÜİK (2023). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2022*, TÜİK Haber Bülteni, <https://data.tuik.gov.tr>
- UNGO (2023). *Ülkelere Göre Boşanma Oranları*, <https://ungo.com.tr>
- Wikipedi 1 (2023). *Türkiye’de Kadın Cinayeti*, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%B8Crkiye%27de_kad%C4%B1n_cinayeti, (Erişim Tarihi: (04.02.2023).
- Wikipedi 2 (2023). *Cinsel Devrim*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Cinsel_Devrim, (Erişim Tarihi: (10.04.2023).

- Yıldırım, E. (2011), Aile ve Evlilik Türleri, (Ed. K. Canatan & E. Yıldırım), *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap, 65-81. <https://docplayer.biz.tr/17228533-Aile-sosyolojisi-doc-dr-kadir-canatan-doc-dr-ergun-yildirim.html>
- Yıldırım, S. (2018). Türkiye’de Son On Yılda İşlenen Kadın Cinayetleri Üzerine: Sebep, Sonuç ve Öneriler, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:_6, ss. 1-21, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593922>

BİZ AYRI DÜNYALARIN İNSANLARIYIZ: DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE SİYASAL DİZGEYİ DERİNDEN DEĞİŞTİRECEK BİR DİP DALGASI OLARAK SEÇMENLERİN DİJİTAL YERLİLEŞMESİ SÜRECİ

M. Ferit Duman

GİRİŞ

Giddens Elimizden Kaçıp Giden Dünya (Runaway World-2000) çalışmasında; günümüzde yaşanan küresel gelişmelere tanıklık eden nesli küresel toplumda yaşayan ilk nesil olarak tarif etmekte ve yaşanan gelişmelerin yaşam biçimlerimizi neredeyse gelişi güzel hatta anarşist bir biçimde sarstığını ve bu durumun bizlerin kontrolünde olmayan bir seyir izlediğini ifade etmektedir. Giddens'ın çalışmasının dünyanın birçok yerinde farklı dillere çevrilmesi ve "Runaway World" kavramının da bu denli yaygın bir kullanım kazanabilmesi aslında Giddens'la birlikte dünyada pek çok kişinin de benzer bir kaygı duyduğunu göstermektedir. Aslında Giddens'a referans vermeden bile bu dönemde yaşayan hangi yaş almış kişiye sorsak kendi kültürel geçmişlerinden referans verecekleri "dünyanın çivisi çıktı" gibi birçok ifadeyi duymak mümkün olacaktır.

Özellikle küresel dijital iletişim teknolojileri yerel ve geleneksel iletişim biçimlerine alışkın yaş almışların başını döndürürken gençlere ise onları heyecanlandıran yeni olasılıklar sunmaktadır. Bu farklılaşmanın ise en temel nedeni dünyayı paylaşan insanların neredeyse küresel bir ölçekte

dijital dönüşümün en kritik noktasını insan unsuru oluşturduğu değerlendirilmektedir. Dijitalleşmenin dönüştürdüğü en önemli kaynak insandır. Dijitalleşme süreci sürece tanıklık eden kişileri dijital göçmenlere dönüştürürken sürecin içine doğan insanları ise dijital yerlilere dönüştürmektedir. Bu bağlamda dijital göçmen ve yerliler neredeyse küresel ölçekte ve birbirleriyle senkronize bir biçimde yaşamı anlama, algılama ve eyleme geçme biçimleri bakımından ayrışmaktadırlar.

Dünyada ilk dijital yerli neslin 1980’lerden sonra Türkiye’de ise 1990’larla birlikte belirginleştiği görülmektedir. Dolayısıyla özellikle seçme yaşı 18 olan Türkiye’de 2008 yılı itibarıyla dijital yerlilerin seçmen kitlesi içine girdikleri anlaşılmaktadır. Türkiye’de yapılan son seçim ise 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleridir. Bu seçimlerdeki seçmenlerin dijital yerli ve göçmen oranlarına bakıldığında ise geçen 28 yıl içinde toplam seçmen kitlesinin yaklaşık 4’te 1’inin dijital yerliler tarafından temsil edildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda orta ve uzun vadede dijital yerlilerin siyasal dizgesi üzerindeki etkisine ilişkin akademik çalışmalara ihtiyaç duyulacağı açıktır.

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı. (05.04.2018). *Facebook’un veri skandalından 87 milyon kişi etkilendi*. <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/facebookun-veri-skandalindan-87-milyon-kisi-etkilendi/1108733>
- BBC News Türkçe. (3 Ocak 2017). *2016’da gerçekleştirilen siber saldırılar*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-38489376>
- Bunz, M. (2014). *The silent revolution: how digitalization transforms knowledge, work, journalism and politics without making too much noise*. Palgrave Macmillan UK.
- Cambridge Dictionary. (05.02. 2023). *Digitize*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/digitize>
- Dijital Türkiye Platformu. (2021). *Dijitalleşme yolunda Türkiye 2021 trendler ve rehber hedefler*. <http://tbv.org.tr/wp-content/uploads/2021/04/Dijitalles%CC%A7me-Yolunda-Tu%CC%88rkiye-Raporu-v9.pdf>

- Duman, M.F. (8-9 Ağustos 2021). *Blockchain technology as 'the nativity' / milestone of digital life: the revolution of hunter-gatherer internet travelers becoming real settlers and the risk of digitalization of sovereignty* [Konferans sunumu özeti]. 4th International European Conference on Interdisciplinary Scientific Research. Poland. https://www.eucongress.org/_files/ugd/614b1f_dabd74abf59f41b89ab130082dfa5014.pdf
- Giddens, A. (2000). Elimizden Kaçıp Giden Dünya. (Çev.) Akinhay, O. Alfa Yayınları Güvenliweb. (10 Mart 2013). *We are social Şubat 2023- Türkiye Raporu*. <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/HQTLP.pdf>
- Isaacs, S. (2011). *A digital native perspective on policy practice* içinde, Shah N. & Jansen F. (Edi.) To be - Book 1- Digital AlterNatives with a Cause?. Ss.24-34. Internet and Society / Hivos.
- Işık, Ş. (2005). Türkiye'de kentleşme ve kentleşme modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 57-71.
- Keleşoğlu, F. (2021). Dijital Çağda Genç Olmak. S. Kayaarslan (Ed.) *Gençlik ve Eğitim Çerçevesinde Güncel Araştırmalar* içinde (ss. 5-32). Ankara: İksad Yayınları.
- Kurt, A. A., Günüç, S., & Ersoy, M. (2013). The current state of digitalization: Digital native, digital immigrant and digital settler. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 46(1), 1-22.
- Moncau, L. F. & Magrani E. (2011). *Digital natives & policy making: thoughts on participation* içinde Shah N. & Jansen F. (Edi.) To Act- Book 3- Digital AlterNatives with a Cause? Ss.10-27. Internet and Society / Hivos.
- Palfrey, J. & Gasser, U. (2008). *Born digital understanding the first generation of digital natives*. Basic books. New York.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. From *On the Horizon*. MCB University Press, 9(5), 1-6.
- Saka, E. (2019). Türkiye'de internet. İçinde (Edi.) Saka, E. *Yeni medya çalışmaları V Türkiye internet tarihi*. Alternatif Bilişim.
- Sasaki, D. (2011). *The youth-led revolutions of 1968 and 2011* içinde Shah N. & Jansen F. (Edi.) To Act- Book 3- Digital AlterNatives with a Cause? Ss.10-27. Internet and Society / Hivos.
- Sivil Toplum Araştırmaları Projesi (Dijitalleşme). (2022). *Sivil toplum dijitalleşmesi raporu*. https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Haberler/2022/dijitallesme2022/ONAYLANAN-25022022-STDR_kontrol_GELEN_.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On birinci kalkınma planı sanayide dijitalleşme çalışma grubu raporu*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/SanayideDijitallesmeCalismaGrubuRaporu.pdf>

- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). *Kalkınma ajansları hizmet sunumunda dijitalleşme politikaları*. https://www.kuzka.gov.tr/paylasim/yayinlar/rapor_analiz/20220107_kalkinma_ajanslari_dijitallesme_politikalari_analizi.pdf
- TİNG. (2021). *Dijital düşünme raporu*. https://ting.istanbul/wp-content/uploads/2021/08/ddr_2021.pdf
- The World Bank. *GDP (current US\$) – Türkiye*. (Erişim tarihi:8 Şubat 2023) <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=TR>
- The World Bank. *GDP per capita (current US\$)*, (Erişim tarihi:8 Şubat 2023) <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
- The Worl Bank. (10 Şubat 2023). *Population, total – Türkiye* <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=TR>
- Tulum, A. B., & Yaşar, K. A. Y. A. (2022). “Dijital yerli öğrenciler” in “değerli” kavramına yönelik algıları ve “kök değerler” açısından analizi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 154-193.
- TÜBİSAD. (2022). *Türkiye’nin dijital dönüşüm endeksi*. <https://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/DDE-2022-Raporu-Final.pdf>
- TÜİK. (6 Şubat 2023). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayal%C4%B1-N%C3%B0fus-Kay%C4%B1t-Sistemi-Sonu%C3%A7lar%C4%B1-2022-49685&dil=1>
- Yüksek Seçim Kurulu. *Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçim İstatistikleri*. (Erişim Tarihi:17 Şubat 2023). <https://www.ysk.gov.tr/tr/2018-cumhurbaskani-ve-milletvekili-secim-i-CC%87statistikleri/78032>.

DEVİRİM, MUHAFAZAKÂR İDEOLOJİ VE TÜRKİYE

Elif Nagihan Türköz

GİRİŞ

Değişim farklı boyutlarıyla modern toplumların gündeminde kalmayı başarmış bir olgudur. Devrim ise değişimin ani, hızlı, köklü olarak gerçekleştirilmesine yapılan vurguyla birlikte, modern siyasal tarihte İngiliz, Amerikan, Fransız Devrimi gibi örneklerini çağrıştıran bir kavram olarak karşımıza çıkar. Değişimin devrim gibi rijit boyutunun yanında daha yumuşak, ılımlı, ihtiyatlı özellikleri bünyesinde barındıran boyutunun da olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu bakımdan İngiliz, Amerikan, Fransız devrimleri ayrımında da genel nitelikler açısından değişimin bu temel ayrımını gözlemlemek mümkündür. Özellikle Fransız Devrimi söz konusu olduğunda 1789 tarihi, tam da değişimin devrim boyutuna getirilen eleştiriler odağında muhafazakâr ideolojinin de miladı olarak belirtilir. Muhafazakâr ideoloji Batı siyasal düşüncesinde Fransız Devriminin hemen sonrasında bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır. Bu reaksiyonun en temel eleştiri noktasında toplumun organik bütünlüğüne zarar verebilecek uygulamalara imza atılmış olması yer alır. Bu uygulamalar sonucu köklü değişim talebinin geçmişin tamamen reddi anlamını taşıdığı ve ara kurumların aynı zamanda geçmiş değerlerin tasfiyesinin toplum için iyi sonuçlar doğurmayacağı muhafazakâr düşüncüler tarafından vurgulanmıştır. Bu bakımdan bir muhafazakâr devrim gibi sert değişim modellerine karşı daha ılımlı değişim modellerine sıcak

Batı siyasi düşüncesinde muhafazakâr düşünceye egemen olan değişimin ihtiyatlı olarak yapılması, değişim eğer zaruriyse değişmeye gidilmesi ve devrim gibi köklü, ani, hızlı değişimlere karşı duruş gibi nitelikler, Türkiye özelinde farklı bir açıklamayı gündeme getirmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi muhafazakâr düşünce geleneği Türkiye’de kendine has özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Gerek geçmişten itibaren aristokratik temellere dayanmayan toplumsal yapı, gerekse muhafazakârlığın doğuşu itibarıyla siyasal niteliğinden ziyade kültürel bir temele dayanması (ya da zorunluluğu) değişim konusundaki temel yaklaşımın da özeti sunan bir çerçeve sağlamaktadır. Değişim eğer zaruriyse hayata geçirilmelidir ancak devrim gibi özellikle sol siyasetin çözüm pratiğine kaynaklık eden öneriler muhafazakâr ideolojinin her zaman uzağında yer almıştır. Esas mesele değişim ihtiyacı karşısında izlenmesi gereken yolun sınırlarını belirleyebilmekten geçer. Hemen her konuda olduğu gibi değişim konusunda da tek bir seçeneğin olmadığı göz önünde bulundurularak tercih yapılmalıdır. Söz konusu tercihimiz güncel siyasetin ana parametrelerine kaynaklık eden niteliği nedeniyle her daim önemini korumuştur.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çeviren: Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Arendt, H. (2012). *Devrim Üzerine*, (Çeviren: Onur Eylül Kara), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ile Yorumcular* (1. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Belge, M. (2006). Muhafazakârlık Üzerine, A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, (92-100), Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. & Onaran, B. (2006). Nostalji ve Muhafazakârlık, (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Cilt 5, (3. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları, (234-260).
- Burke, E. (1993). *Reflections on the Revolution in France*, Oxford-New York: Oxford University Press.
- Çaha, Ö. (2001). *Dört Akım Dört Siyaset*, İstanbul: Zaman Kitap.

- Çiğdem, A. (2006). Sunuş, A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, (13-19), Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Heywood, A. (2007). *Siyasi ideolojiler*, İstanbul: Adres Yayınları.
- İnsel, A. (2006). Düzen mi Kalkınma mı? (Editör: Ahmet Çiğdem), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Cilt 5, (3. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları. 617-621
- Karpat, K. H. (1959). *Turkey’s Politics: The Transition to a Multi-Party System*, Princeton: Princeton University Press.
- Nisbet, R. (2007). *Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek*, Ankara: Kadim Yayınları.
- Özipek, B. B. (2004). *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*, İstanbul: Liberte Yayınları.
- Tocqueville, Alexis de (1995). *Eski Rejim ve Devrim*, (Çeviren: T. Ilgaz), Ankara: Kesit Yayınları.
- Tunçay, M. (1986). *Batı’da Siyasi Düşünceler Tarihi*, Ankara: Teori Yayınları.
- Türköz, E. N. (2019). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Modernleşmesinde Fransız Jakobenizmi: Bir Etkinin Tarihsel ve İdeolojik Analizi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Türköz, Ş. & Türköz, E. N. (2022). Türkiye’de Muhafazakârlık Algısı Üzerine Bir Araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (3), 1135-1148.

TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM VE SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Abdullah Aydın - Bekir Gündoğmuş

GİRİŞ

İçinde yaşanılan çağın oluşturduğu sosyal ve siyasal atmosferin en önemli dinamiklerinden biri olan “Sivil Toplum” kavramı içinde barındırdığı unsurlarla birey ve toplumun yaşadığı değişim ve dönüşümünün anlaşılması açısından önem arz etmektedir. “Sivil Toplum” özellikle Aydınlanma Dönemi’nde ön plana çıkmış bir kavramı gibi düşünülse de esasında Antik Yunan’dan beri bilim insanlarının gündeminde olan bir kavramdır. İlk ele alındığı veya ortaya atıldığı dönemden beri yaşadığı içerik değişikliği de esasında birey-toplum-devlet ilişkisinin evriminin bir iz düşümü olarak da görülebilir.

Batı dünyasının sanayi devrimi ile yaşamış olduğu değişim sadece kendileri için değil tüm dünya için yeni bir dönemi işaret etmekteydi. Bu devrim ile ekonomik üstünlüğü beşerî sermaye merkezli olarak ele alan Batı, Dünya’nın başat gücü haline gelmiş ve sadece ekonomik ve endüstriyel alanda değil diğer her alanda hâkimiyetini hissettirmiştir (Aydın ve Yıldız, 2016: 52). Sanayi devriminin bir sonucu olan sanayi toplumu toplumdaki her birey, kademe, grup veya sınıfa farklı görev vermiştir. Veya bu sayılanların geçişliliğini sağlayarak onlara ya yeni bir alan ya da yeni bir misyon vermiştir.

Son yıllarda sivil toplumla ilgili literatürde zenginleşme dikkat çekmektedir. Aydınlanma dönemi siyaset filozofları (özellikle Monte-

KAYNAKÇA

- Akbıyık, N. ve Öztürk, M. (2010). Sivil Toplum ve Sosyal Medya Perspektifinde “Arap Baharı” Ve “Wall Street”’i İşgal Et” Eylemleri, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II- Küresel Değişim ve Demokratikleşme Sempozyumu*, Tam Metin kitabı içinde, 1-25.
- Aktaş, Hasret, (2008), Batıda ve Türkiye’de Sivil Toplum (Gelişim Süreci), *Kamuda Sosyal Politika*, Cilt: 2, Sayı:4, s. 91-104.
- Akıncı, B. (2020). Covid-19 Pandemisi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşları: Artçı Değişimlerin Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevsel Rollerine Yansımaları, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*,7(55), 1809-1816.
- Aslan, S. (2010). Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (33), 188-212.
- Aydın, A. ve Yıldız, M. (2016). 1950-1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme, *Yasama Dergisi*, (33), 50-67.
- Aydın, H. Ahmet, (2011), *Yönetim Bilimi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Belli, A. ve Aydın, A. (2018). Türkiye’deki Sivil Toplum Anlayışına 15 Temmuz Darbe Girişimi Üzerinden Bakış. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *15 Temmuz ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı*, 63-78.
- Bulut, Y., Akin, S. ve Kahraman, Ö. F. (2017). Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi. *Strategic Public Management Journal*, 3 (6), 23-34.
- Cohen, J. L. ve Arato, A. (1992). *Civil Society and Political Theory*, Cambridge, Mass. MIT Press.
- İnaç, H. Erdoğan, S. (2007). Farklı Kuramsal Perspektifler Çerçevesinde Sivil Toplum Tartışmalarının Karşılıklı Analizi, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi*, s. 11.
- Şen, S. (2008), *Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Önemi İzmir’deki Yoksullara Yardım Dernekleri Üzerine Bir Çalışma*, T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Çaha, Ömer (2000). *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, Gendaş Yayınları.
- Çaha, Ömer (2010). *Siyasi Düşüncelere Giriş*, Dem Yayınları.
- Demiroğlu, E. T. (2014), Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 133-144.
- Duman, F. (2009), Sivil Toplum, *Siyaset*, Türköne, Mümtazer (Ed.), Opus.
- Erdoğan, M. (2005). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat II*, (Editörler: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ), Aktüel Yayınları.

- Erdoğan, T. G. ve Tepeciklioğlu E. (2012), “Sivil Toplum ve Baskı Grupları”, *Siyaset Bilimi* (Ed. Halis Çetin), Orion Kitabevi, Ankara, s. 341-378.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/77654/siviltoplum-kuruluslarinin-temsilcileri-feto-uyelerinin-mahkemelerinde-hazirbulunmali.html>, E.T. 11.06.2023.
- Foley, M. W. ve Bob E. (1996), The Paradox of Civil Society, *Journal of Democracy*, 7(3), 38-52.
- Gang G. (1998), *Civil Society: Definitions, Causes, And Functions* <https://home.olemiss.edu/~gg/paperhtm/civlsoc.htm>,
- Güvenç, C. (2020). Rousseaucu Genel İrade Bağlamında Modern Devlet (Halk)’e Yönelik Bir Değerlendirme. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 4 (2), 88-107.
- Gramsci, A. (2018). *Hapishane Defterleri*, Türkçesi: Aycan Özüpek, Dorlion Yayınları.
- Güneş, M. ve Yükselen, C. (2004), *Sivil Toplum ve Yönetişim Tartışmaları Sürecinde Kent ve Kadın*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hann, C. ve Elizabeth D. vd (1996), *Civil Society: Challenging Western Models*, London: Routledge.
- Britannica, <https://www.britannica.com/topic/civil-society/Contemporary-political-discourse>, E.T. 11.06.2023.
- Haber 7, <https://www.haber7.com/siyaset/haber/223105-28-subatin-5li-cetesi-simdipisman>, E.T. 11.06.2023.
- Karatepe, Ş. <http://www.yenisafak.com/yazarlar/sukrukaratepe/cal%C4%B1nansiviltoplum-42121>, E.T. 10.10.2017.
- Keser, H.ve Hışım, S. (2016), “Demokrasilerde Sivil Toplumun Rolü”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 201-224.
- Keyman, F. (2004), Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi, *Konferans Yazıları*, (Yayına haz: Arzu Karamani), no 4.
- Mızrak, D. (2019). Toplum Sözleşmesi Kuramlarında Siyasal İktidarın Sınırı Olarak Kişi Hak ve Özgürlükleri Meselesi, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (17), 21-44.
- Nal, S. (2005), Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(3), 137-171.
- Schmitter, P (1995). "On Civil Society and the Consolidation of Democracy: Ten Propositions", mimeograph, *Stanford Department Of Political Science*, July 1995.
- Taylor C. (1990). Modes of Civil Society, *Public Culture*, 3(1): 95–118.
- Tester, K. (1992), *Civil Society*, London: Routledge.
- Tuncel, G. (2011). *Sivil Toplum ve Devlet*, Bilsam Yayınları.

- Tuncel, G. ve Gündoğmuş, B. (2012). Türkiye Siyasetinde Merkez- Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (3), 137-158.
- Tuncel, G. ve Gündoğmuş, B. (2013). “Türkiye’de Siyasal Denetim Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları”, *Yeni Anayasa Süreci ve STK’ların Rolü*, 8. *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*. <https://docplayer.biz.tr/7235792-8-uluslararası-sivil-toplum-kuruluslari-kongresi.html>.
- Tumay, M. ve Okatan, F. (2015). Alexis De Tocqueville’e Göre Sivil Toplum, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 321-340.
- Topçuoğlu, E. (2023). ‘Sivil’ ve ‘Demokratik’ Bir Sivil Toplum Nasıl Mümkün Olabilir? *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 97-119.
- Tunç, Ahmet, (2014), Bilgi Ekonomisi ve Kamu Yönetimine Etkileri, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 83-106.
- Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV). (2015). *Sivil Toplum İzleme Raporu 2013-2014*. İstanbul: TÜSEV Yayınları.
- Yanık, C. ve Öztürk, M. (2014). Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme, *Mukaddime*, 5(1), 45-63.
- Zabunoğlu, H. G. (2016). Toplum Sözleşmesi Bağlamında John Locke’un Devlet Anlayışı, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 431-456.

TÜRKİYE'DE DİN, TOPLUM VE SİYASET: SİYASAL DAVRANIŞ VE SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Şükrü Türköz

GİRİŞ

Sosyoloji, din olgusunu gözlemlenebilir bir toplumsal gerçeklik olarak ele alır. Bu nedenle, dinin toplumda önem kazandığı çeşitli süreçlerin anlaşılması ve açıklanması için sosyolojik bir perspektif uygular. Din sosyologları, Tanrı'nın var olup olmadığını sorgulamakla ya da din ile bilim arasındaki entelektüel uyumu kanıtlamakla ilgilenmezler. Onların odak noktası, dinî inançları anlamak ve bu inançların dünya görüşleri, uygulamalar ve kimliklerle ilişkisini açıklamaktır. Dinin çeşitli ifade biçimleri, zaman içinde nasıl değiştiği ve bunun diğer bireysel ve toplumsal eylem alanlarına ve ilişkilere nasıl yansıdığı da anlaşılmaya çalışılan konular arasındadır. Toplumsal bir gerçeklik olarak din, sosyolojinin çeşitli teorik kavramlarını ve araştırma tasarımlarını kullanarak farklı seviyelerde ve analiz birimlerinde incelenebilir. Bu açıdan din, dünyanın bütün bölgelerinde toplumsal yaşamı anlamak için önemli bir olgudur. Din, insanların günlük deneyimlerini anlamaya ışık tutar ve salt bu nedenle sosyologlar için ilgi çekicidir. Din aynı zamanda siyasi eylemden ekonomik etkinliklere varıncaya kadar çeşitli toplumsal süreçlerin anlaşılmasında önemli öngörüler sağlar ve toplumsal değişim süreçlerinde hayati bir rol oynama potansiyeline sahiptir (Dillon, 2003: 7).

dir. Bugün Türkiye’de genç neslin büyük çoğunluğu dinî özgürlükleriyle ilgili ciddi problemler yaşamadığı için siyasal iktidarın dinî alana ilişkin politikalarını kendileri için bir kazanım olarak değerlendirmemektedir. Ancak iktidarın dinî alandaki özgürlüklere ilişkin politikalarından yararlanan bireylerin gelecekte değişebilecek siyasal konjonktüre göre bu tutumlarını değiştirmeleri de ihtimal dâhilindedir. Günümüzde söylem düzeyinde de olsa laiklik hassasiyeti olan siyasal partiler ve adaylar laikliğin katı din düşmanlığı şeklinde algılanabilecek yorumlarından vazgeçmiş görünmektedirler. Söz konusu partilerin veya adayların laiklikle ilgili pratikleri ise ancak iktidara gelmeleri durumunda gözlemlenebilecektir. Türkiye’de kesintilerle de olsa siyasal iktidarın demokratik seçimlerle belirlenmeye devam etmesi şüphesiz laiklikle ilgili özgürlükçü yaklaşımın gelişmesi ve sürdürülmesinin en temel gerekçesi olmuştur. Dolayısıyla demokratik seçimler dışında iktidarın el değiştirmesi ihtimalinin ortaya çıkması (eğer böyle bir ihtimal hâlâ varsa) geçmişteki katı laiklik politikalarına geri dönüş ihtimalini de beraberinde getirebilecektir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, (Çev: Yavuz Alogan), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Akın, M. H. (2013). *Siyasallığın Toplumsal İnşası-Siyasal Toplumsallaşma*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Akşit, B., Şentürk, R., Küçükural, Ö., & Cengiz, K. (2012). *Türkiye’de Dindarlık: Muhafazakârlık ve Laiklik Ekseninde İnanma Biçimleri ve Yaşam Deneyimleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alkan, T. (1979). *Siyasal Toplumsallaşma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Alkan, Y. S. (2014). Türkiye’nin Laiklik Deneyimini Tanımlamak: “Kontrol-Temelli” mi “Manipülatif” mi? 3. *Türkiye lisansüstü çalışmalar kongresi Bildiriler Kitabı-III*, Sakarya.
- Başgil, A. F. (1977). *Din ve laiklik*, 3. Basım, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Bauberot, J. (2008). *Dünyada Laiklik*, (Çev: Ertuğrul Cenk Gürcan), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bayyigit, M. (2003). Din-Siyaset İlişkileri Bağlamında Seçmen Davranışları ve Din, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(15), 29-37.

- Berkes, N. (2019). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz: Ahmet Kuyaş), 29.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Coşgun, M. & Zarplı, Ç. (2022). Turkey between Secularism and Césaropapism, *Karmanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24 (42), 181-193
- Çelik, C. (2002). *Şehirleşme ve Din*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Davie, G. (2003). The evolution of the sociology of religion: Theme and variations. *Handbook of the Sociology of Religion*, (Ed.) Michele Dillon, Cambridge University Press, 61-75.
- Dillon, M. (2003). The sociology of religion in late modernity. *Handbook of The Sociology of Religion*, (Ed.) Michele Dillon, Cambridge University Press, 3-15.
- Driskell, R., Embry, E., & Larry, L. (2008). Faith and politics: The influence of religious beliefs on political participation, *Social Science Quarterly*, 89(2), 294-314.
- Easton, D. (1957). The Function of Formal Education in a Political System, *The School Review*, Vol. 65(3), 304-316.
- Easton, D., & Dennis, J. (1967). The child’s acquisition of regime norms: Political efficacy, *American Political Science Review*, 61(1), 25-38.
- Eraslan, E. & Coşgun, M. (2021). Engellilerin Toplumsal Entegrasyonunda Siyasal Temsil Üzerine Bir Deneme: Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi, *OPUS International Journal of Society Researches*, 17 (38), 5764-5790.
- Fırat, E. (2020). Din ve siyaset ilişkisi, *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, 7(44), 103-114.
- Gill, A. (2001). Religion and Comparative Politics, *Annual Review of Political Science*, 4(1), 117-138. doi:10. 1146/annurev.polisci.
- Giugni, M., Gianni, M., & Michel, N. (2013). The Impact of Religion on the Political Participation of Muslims: The Case of Switzerland, *Religion and Civil Society in Europe*, 251-266.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, Erzurum: Erzurum Kitaplığı Yayınları.
- Jones-Correa, M. A., & Leal, D. L. (2001). Political participation: Does religion matter? *Political Research Quarterly*, 54(4), 751-770.
- Kara, İ. (2000). Din ile Devlet Arasına Sıkışmış bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (18), 29-55.
- Kara, İ. (2016). *Şeyhendifinin Rüyasındaki Türkiye*, 9. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, İ. (2019). *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam*, Cilt 1. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karpat, K. (2009). *Osmanlıdan Günümüze Elitler ve Din*, (çev., yay. Haz. Güneş Ayas). 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

- Karpat, K. H. (2017). Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller, 9. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (1999). *Siyaset Bilimi*, (7. Baskı), Ankara: İmge Kitapevi.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye’de Dini Hayat*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köktaş, M. E. (2006). Türkiye’de Din ve Siyaset: Demokratikleşme Sürecinin Bir Problem Alanı, *Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, (Ed: Memed Zencirkıran), Nova, 259- 280.
- Layman, G. C. (1997). Religion and political behavior in the United States: The impact of beliefs, affiliations, and commitment from 1980 to 1994, *Public Opinion Quarterly*, 288-316.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çev: Metin Kıratlı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Liang, P., & Xiao, S. (2022). Pray, vote, and money: The double-edged sword effect of religions on rural political participation in china, *China Economic Review*, 71, doi: 10.1016/j.chieco.2021.101726.
- Lipset, S. M. (1986). *Siyasal İnsan*, (Çev: Mete Tunçay), Ankara: Teori Yayınları.
- Manza, J., & Wright, N. (2003). Religion and political behavior. *Handbook of the Sociology of Religion*, (Ed: Michele Dillon), Cambridge University Press, (297-314)
- Mardin, Ş. (2015). *Türkiye’de Din ve Siyaset: Makaleler-3*, 19. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nişancı, Z. (2023). *Turkey: Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık (Faith and Religiosity in Türkiye)*. International Institute of Islamic Thought (IIIT), İstanbul: Mahya Yayıncılık
- Norris, P., & Inglehart, R. (2011). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide* (Cambridge Studies in Social Theory, Religion and Politics), Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511894862.
- Okumuş, E., & Baltacı, A. (2020). Din Sosyolojisinde Emile Durkheim-Bir Giriş Denemesi, *İslami Araştırmalar*, 31(1):32-49.
- Omelicheva, M. Y., & Ahmed, R. (2018). Religion and politics: examining the impact of faith on political participation, *Religion, State & Society*, 46(1), 4-25.
- Pearson-Merkowitz, S., & Gimpel, J. G. (2009). Religion and Political Socialization, *The Oxford Handbook of Religion and American Politics*, (Ed: James L. Guth, Lyman A. Kellstedt, and Corwin E. Smidt), DOI: 10.1093/oxfordhb/9780195326529.003.0006
- Subaşı, N. (2020). Türkiye’de Dini Düşüncenin Üretimi: Devlet-Toplum Münasebetlerinde Dönüm Noktaları ve Kesişimsellikler, *Müslüman Dünyada Çağdaş Düşünce*, Ed. Lütfi Sunar, Cilt,1: Türk Düşüncesi, YTB yayınları, 147-179.
- Tocqueville, A. D. (2022). *Amerika’da Demokrasi*, (Çev: Seçkin Sertdemir Özdemir), 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Turan, O. (2005). *Türkiye'de Manevî Buhran: Din ve Laiklik*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Türköz, E. N. (2021). Demokrat Parti Erken Dönemi Din-Siyaset İlişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (4), 1067-1084.
- Türköz, Ş. & Türköz, E. N. (2022). Türkiye'de Muhafazakârlık Algısı Üzerine Bir Araştırma, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (3), 1135-1148. DOI: 10.18506/anemon.1127347.
- Yavuz, M.H. (2005). Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslâmcılık içinde* (591-603), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE AKTÖRLERİ: BÜROKRATİK ELİTLER, POLİTİK ELİTLER VE HALK

Melih Coşgun

GİRİŞ

Demokrasi, günümüz kullanımıyla aynı olmamakla birlikte ilk defa Antik Yunan'da karşımıza çıkan bir kavramdır. Halkın yönetimi anlamına gelen demokrasi Antik Yunan toplumlarının sahip olduğu birtakım siyasi, ekonomik ve sosyolojik yapılanmalar neticesinde doğrudan katılımı sağlayan bir yönetim anlayışıydı. Diğer yandan ortaya çıktığı biçimi, modern demokrasilerden farklı olarak; nüfusun yaklaşık %15'inin yönetime katıldığı, kadınların, kölelerin ve yabancıların yurttaş kabul edilmediği başka bir deyişle gerek eşitlik gerekse özgürlük temelinden uzak bir demokrasidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Antik Yunan demokrasisini modern demokrasiler için bir referans noktası kabul etmek pek mümkün görünmemektedir (Ağaoğulları, 1994: 20). Modern demokrasi ise kentleşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kent meclisleri, kapitalizm ve burjuva sınıfının itici gücü, ulus-devlet siyasi örgütlenme biçiminin sağladığı politik zemin ve bir dünya görüşü olan liberalizmin katkılarıyla (sivil topluma açtığı alan açısından) bugünkü görünümünü kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle modernleşme sürecinin bu görünüme katkısı yadsınamaz. Demokrasi, Batı'ya özgü kimi kırılma anlarının sonucunda çeşitli ihtiyaçları karşılamak üzere Batı'da ortaya çıkmış bir yönetim belirleme biçimi hâlini almıştır. Bu bağlamda modernleşmeyi kendi dinamikleriyle yaşayan toplumlar demokrasiye ve onun sahip olduğu özelliklerle

Çalışmanın başında önerildiği üzere Türk siyasal hayatında süregelen demokrasiyle ilgili olayları ve olguları değerlendirirken tek bir bakış açısıyla değil de farklı perspektiflerden değerlendirme yapmanın uygunluğu vurgulanmıştır. Ezcümle, kendilerini rejimin koruyucusu olarak göre bürokratik seçkinler demokrasiyi tekrar yoluna koymak için demokrasiyi askıya alma konusunda tereddüt dahi etmemişlerdir. Sivil, seçilmiş politik seçkinler ise kendilerinin varlık sebebi olan demokrasiyi bir araç olarak nitelendirmek yerine onu seçkin olma durumlarının devam ettirecek bir araç olarak kullanmışlardır. Halk ise her ne kadar demokrasiyle yakın zamanda tanışmış olsalar da demokrasiye olan güvenlerini her fırsatta göstermiş ve kendi iradelerinin yönetime yansımına sahip çıkmışlardır. Halk, diğer demokratik önelere nazaran demokratik kaygılara daha fazla sahip olduğunu 15 Temmuz 2016 yılında yaşanan darbe girişimine karşı vermiş olduğu tepkiyle fiilen göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (1994). *Kent Devletinden İmparatorluğa*, Ankara: İmge Yayınları.
- Albayrak Coşkun, B. (2008). Türkiye’de Siyasi Parti Kapatma ve Avrupa Örnekleri Parti Kapatmak Demokrasi Tehdidi mi, *Memleket Siyaset Yönetim*, 3 (7), 138-152.
- Altungöz, S. & Coşgun, M. (2016). Türkiye ve Avrupa Birliği Son Dönem İlişkilerinin Demokrasi ve Katılım Başlıkları Bağlamında Değerlendirilmesi, *21. Yüzyılda Türkiye-AB İlişkileri Algılar, Sorunlar ve Politik Yaklaşımlar*, (Ed. M. Ercan ve A. Aytan), İstanbul: Nobel Yayınları.
- Arat, Z. F. (1998). Democracy and Economic Development, *Modernization Theory Revisited. Comparative Politics*, October. Vol. 21. No. 1.
- Ayres, T. (2004). Batasuna banned: the dissolution of political parties under the European Convention of Human Rights, *BC Int'l & Comp. L. Rev.*, 27, 99.
- Barry, N. P. (2004). *Modern Siyaset Teorisi*, (Çev. M. Erdoğan ve Y. Sahin), Ankara: Liberte Yayınları.
- Beren, F. (2013). Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 191-214.
- Berger, P. L. (1999). Günümüz Dünyasında Demokrasi, (Çev. C. Aykan), *Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar* (Ed. Atilla Yayla), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Berktaş, F. (2010) Liberalizm: Tek Bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji. *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (Ed. H. Birsan Örs), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 67-68.

- Bloch, M. (1993). *Feodal Toplum*, (Çev. M. A. Kılıçbay), Ankara: Gece Yayınları.
- Bora, T. (2005). Turgut Özal. (Ed. Yılmaz, M.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt 7 Liberalizm, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, N. (2003). Kapitalizm-Demokrasi İlişkisi (Demokrasinin Ekonomik Temelleri Üzerine Bir İnceleme), *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1-2), 69-88.
- Çaha, Ö. (2008). *Siyasi Düşüncelere Giriş*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Çaylak, A. (2012). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de İktidar-Muhalefet İlişkileri, (Ed. A. Çaylak, M. Dikkaya, C. Göktepe, H. Kapu), *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Dahl, R. (2010). *Demokrasi Üzerine*, (Çev. B. Kadioğlu), Ankara: Phoenix Yayınları.
- Dursunoğlu, İ. (2019). Seçim Sonuçları Üzerinden Siyasal Kültür Okuması Mümkün Mü? Karşılaştırmalı Bir Örnek, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 11(20), 196-205.
- Gencer, B. (2002). Türk Siyasal Kültürü ve Ahmed Cevdet Paşa, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 217- 238.
- Gencer, B. (2003). Türk Siyasal Kültürü, Analitik Bir Çerçeveye Doğru, *Liberal Düşünce*, 97-118.
- Gökçen, S. (2020). İki Darbe Arası Türk Demokrasisi (1961-1980), *Atatürk Yolu Dergisi*, (67), 241-264.
- Gürlevik, Ö. (2019). *Siyasal Tercihlerde Seçmenleri Etkileyen Faktörler, Aksaray İli Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hakyemez, Y. Ş. (2001). İkibinli Yıllarda Militan Demokrasinin Güncelliği: Federal Almanya, Avusturya ve Türkiye Örnekleri, *Liberal Düşünce Dergisi*, Bahar.
- Hanioğlu, Ş. (2007). Siyasal Temsil Olayının Osmanlı İmparatorluğundaki Yeri, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay), Bursa: Alfa Aktüel.
- Heper, M. (2002). *Demokrasimizin Sorunları*, Doğu Batı, 6(21).
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Heywood, A. (1999). Demokrasi, (Çev. B. Şahin), *Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar*, (Ed. A. Yayla), Ankara: Siyasal Kitabevi, 67-84.
- <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/burjuva> (Erişim Tarihi, 12/06/2023).
- https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/bourgeois_1?q=bourgeois (Erişim Tarihi, 12/06/2023).
- <https://www.ysk.gov.tr/tr/secim-i%CC%87statistikleri/78318> (Erişim Tarihi, 11/07/2023).
- <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyada-secimlere-katilim-dusuk-seyrediyor/1462264> (Erişim Tarihi, 11/07/2023).

- <https://tr.euronews.com/2023/05/05/14-mayis-secimleri-icin-turkiyeyi-ziyaret-eden-agit-gozlemci-heyetinin-raporunda-neler-var> (Erişim Tarihi, 11/07/2023).
- Kalaycıoğlu, E. (2007a). Türkiye’de Politik Rejimin Evrimi ve Yasama Sistemi, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay), Bursa: Alfa Aktüel.
- Kalaycıoğlu, E. (2007b). 1960 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo-Patrimonyalizm ve İstikrar, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay), Bursa: Alfa Aktüel.
- Kara-İncioğlu, N. (2007). Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay), Bursa: Alfa Aktüel.
- Keyman, A. F. (2012). Türkiye’de Siyasi Tarih ve Demokratikleşme, *Osmanlı’dan İki binli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, (Ed. A. Çaylak, M. Dikkaya, C. Göktepe, H. Kapu), Ankara: Savaş Yayınevi.
- Mardin, Ş. (1973). *Center-Periphery Relations: A key to Turkish politics*, Daedalus, 169-190.
- Marx, K. & Engels, F. (1998). *Komünist Parti Manifestosu*, (Çev. Sol Yayın Kurulu), Ankara: Sol Yayınları.
- Moore, Jr. B. (2003). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soyulun ve Köylünün Rolü*, (Çev. Ş. Tekeli ve A. Şenel), Ankara: İmge Kitabevi.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat.
- Özekmekçi, M. İ., & Hekimoğlu, B. (2020). Kayseri’de Yaşayan Çerkes Gençlerinin Kimlik-Siyaset Algısı: Siyasal İlgi, Bilgi ve Katılma Düzeyleri Üzerine Bir Çalışma, *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 706-744.
- Poggi, G. (2009). *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım*, (Çev. Ş. Kut ve B. Toprak). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sander, O. (1992). *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918’e*, Ankara: İmge Yayınları.
- Saybaşı, K. (1995). *Münevver, Entelektüel, Aydın, Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Schmitter, P. C. & Karl, T. L. (1999). Demokrasi Nedir, Ne Değildir, (Çev. L. Gönenç), *Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar* (Ed. A. Yayla), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Schumpeter, J. A. (1966). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demorkasi I*, (Çev. T. Akoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2005). Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereli Demokrasi, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (10), 139- 162.
- Sjoberg, G. (1960). *The Preindustrial City Past and Present*, New York: The Free Pres.
- Sjoberg, G. (2002). Sanayi Öncesi Kenti, (Der. ve Çev. A. Alkan ve B. Duru), *20. Yüzyıl Kenti*, Ankara: İmge Yayınevi, 37-54.

- Sombart, W. (2020). *Burjuva, Modern Ekonomi Dönemine Ait İnsanın Ahlaki ve Entelektüel Tarihine Katkı*, (Çev. O. Adanır), İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2005). *Toplu Makaleler I: İktisat Tarihi*, İstanbul: Kitabevi.
- Tannenbaum, D. & Schultz, D. (2010). *Siyasi Düşünce Tarihi, Filozoflar ve Fikirleri*, (Çev. F. Demirci), Ankara: Adres Yayınları.
- Trimberger, E. K. (2003). *Tepeden İnmeci Devrimler*, (Çev. F. Uslu), İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye’de Politik Partiler 1859-1952*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Turan, İ. (2007). Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu. *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay), Bursa: Alfa Aktüel.
- Turan, İ. (2007). Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu. *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay), Bursa: Alfa Akademi Basım Yayım.
- Türköz, E. N. (2021). Demokrat Parti Erken Dönemi Din-Siyaset İlişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (4), 1067-1084.
- Türköz, Ş. (2023). Niğde Kent Kültürünü İnşa Eden Unsurlar, *Kent ve Çevre Politikaları Ekseninde Yerel Yönetimler*, (Ed. E. Ç. Zengin), Ankara: Nobel Bilimsel.
- Türköz, Ş. & Çoşgun, M. (2022). Kent Siyasal Kültürünün Genel Seçim Sonuçları Üzerinden Analizi: Niğde Örneği (1950-2018), *Kentsel Prizma ve Toplumsal Spektrum*, (Ed. M.F. Duman). Ankara: Nobel Bilimsel.
- Wood, E. M. (2016). *Kapitalizm Demokrasiye Karşı: Tarihsel Maddeciliğin Yeniden yorumlanması*. (Çev. Ş. Artan), İstanbul: Yordam Kitap.
- Yayla, A. (2016). 15 Temmuz Direnişi ve Türkiye Demokrasisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (83), 5-49.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE BÜROKRASİNİN SEYRİ VE GÜNCEL SORUNLARI

Ali Davut Alkan

GİRİŞ

Tarih boyunca insan toplulukları kendilerini yönetecek kişi ve kurumlara ihtiyaç duymuştur. Bu çerçevede, soy bağına dayalı olarak ya da farklı yollarla seçtikleri yöneticilerin idaresi altında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Ancak yöneticilerin de insan olmaları ve yeteneklerinin sınırlılıkları göz önüne alındığında tek kişinin bütün yönetim fonksiyonları tek başına yerine getirmesi mümkün görünmemektedir. İşte bu ihtiyacın karşılanması için monarşiden demokrasiye hemen her yönetim biçiminde, yöneticilerin yönetim fonksiyonlarını eksiksiz yerine getirmesini sağlamaya yardımcı olan ve yönetilen unsurun bir nevi kurumsal hafızası olarak faaliyet gösteren bürokrasi var olagelmıştır. Bu yönüyle bürokrasi devletlerin geçmişlerine ışık tutmakta, yapılan hatalar ve sonuçlarını ortaya koymaktadır.

Bürokrasinin ortaya çıkışı ve işlerliği, içinde olduğu yönetim biçimine göre değişmektedir. Roma İmparatorluğu'nun üçüncü imparatoru olan Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus, bilinen takma adıyla Caligula, dönemin bürokrasi unsuru olarak kabul edilecek senatoya karşı aşırı sert tedbirler alması ve senatonun saygınlığına hakaret olarak atını senatör ilan ettiği rivayet edilen uç bir örnek olarak gösterilebilir. Zira

devlet yönetiminde zafiyetler oluşması beklenebilir. “Devlette devamlılık esastır” anlayışının hayata geçirilmesinde bürokrasi olmazsa olmaz bir özellik taşımaktadır. Devletin kurumsal hafızası olarak görev yapması gereken belirli bürokratların siyasi iktidar değişimlerinde devletin sürekliliğini, hizmetlerin sürdürülebilirliğini ve herhangi siyasi partiden bağımsız kamunun çıkarlarını önceleyen bir yaklaşımı benimsemesi elzemdir.

Son tahlilde, Türkiye özelinde ve dünyada, bürokrasinin gerekliliği ve uygun kullanımında faydalı olacağı yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte bürokrasinin işlemez hâle getirilmesinin ya da siyasallaşmasının geri dönülmez aksaklıklara yol açabildiği/açabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak, bürokrasinin maksadını aşacak şekilde güçlenmesine ve deyim yerindeyse olumlu özelliklerini yok edecek bir canavar hâle gelmesini önleyici tedbirlerle sınırlarının kontrol edilmesi de ihmal edilmemesi gereken bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, M. (2016). Bürokrasi Kuramları ve Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Sorunlar. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 669-694.
- Akın, O.S. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Bürokrasi Kavramı ve Olgusu Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunok, H. (2016). Atama Yetkisi ve Bürokrasi Siyaset İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(14), 166-180. <https://doi.org/10.20875/sb.23145>
- Aydın, N. (2012). Weberyen Bürokraside Liyakat ve Türk Kamu Bürokrasisinden Bir Kesit: Siyasetin Bürokrasi İronisi. *Sayıştay Dergisi*, Nisan-Haziran 2012(85), 51-67.
- Aydilek, E. (2019). Türk Siyasal Hayatında Bürokrasi-Siyaset İlişkisi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2019(3), 57-72.
- Balcı, A. (2005). Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Hesap Verebilirlik Yaklaşımı. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 313-338.
- Bektaş, M. (2021). *Bürokratik Kültür ile Kamu Reformu Arasındaki İlişki: Türk Kamu Bürokrasisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bent, F.T. (1969). The Turkish Bureaucracy as an Agent of Change. *Administration & Society*, 1(1), 47-64. <https://doi.org/10.1177/009539976900100104>

- Britannica.com (2023). <https://www.britannica.com/topic/bureaucracy>, Erişim Tarihi: 14.06.2023.
- Cooper, C.A. (2021). Politicization of the Bureaucracy Across and within Administrative Traditions. *International Journal of Public Administration*, 44(7), 564-577. <https://doi.org/10.1080/01900692.2020.1739074>
- Cornell, A., Knutsen, C.H. & Teorell, J. (2020). Bureaucracy and Growth. *Comparative Political Studies*, 53(14), 2246-2282. <https://doi.org/10.1177/0010414020912262>
- Çalışkan, A. & Eğmir, R.T. (2020). Max Weber ve Niskanen’in Bürokrasi Yaklaşımlarının Türk Bürokrasi Yapısı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 853-877.
- Çelik, Ö. & Aksan, G. (2011). Demokrasi ve Bürokrasi Arasındaki Gerilim Temelinde Türk Hukukundaki Bazı Düzenlemelere Genel Bir Bakış. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(2), 189-214.
- Diehl, C. (2020). *Bizans İmparatorluğu Tarihi* (3. Baskı). İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. İstanbul.
- Doğan, K.C. (2020). Max Weber’de Patrimonyalizm ve Bürokrasi Kavramları: Antik ve Çin İmparatorluğu Üzerine Analizler. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 410-433. <https://doi.org/10.36543/kauiibfd.2020.019>
- Dursun, D. (1992). Bürokrasi Teorisi ve Yönetim. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 1992(37-38), 133-149.
- Eryılmaz, B. (2004). *Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime* (2. Basım). İstanbul: ALFA Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Fildiş, B. (2018). Modernleşen Ordular ve Bürokraside Yüklendikleri İşlev: Osmanlı Örneği. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(10), 335-351. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13443>
- Gülener, S. & Biricikoğlu, H. (2017). Türkiye’de Bürokrasinin Hesap Verebilirlik Açığı ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yürütmenin Hesap Verebilirliği. *Omudisman Akademik*, 3(5), 69-89.
- Günay, B. (2008). Osmanlı Devleti’nde Seçkin (Elit) Bürokrasi Sınıfının Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler 1. *Demokrasi Platformu Dergisi*, 4(14), 167-184.
- Gür, N. (2017). Güven, Bürokrasi ve Refah Devleti. *İlmi Etüdler Derneği İnsan & Toplum The Journal of Humanity and Society*, 7(1), 89-115.
- Heper, M. (1976). The Recalcitrance of the Turkish Public Bureaucracy to “Bourgeois Politics”: A Multi-Factor Political Stratification Analysis. *The Middle East Journal*, 30(4), 485-500.
- Heper, M. (1989). Motherland Party Governments and Bureaucracy in Turkey, 1983-1988. *Governance An International Journal of Policy, Administration and Institutions*, 2(4), 460-471. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0491.1989.tb00102.x>
- Heper, M. (2018). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- İnalçık, H. (2004). Bürokrasi, Batılılaşma, Laikleşme. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ocak-Şubat 2004(50)*, 61-71.
- İzci, F. & Bozdoğan, S. (2016). Türk Kamu Yönetiminde Bir Problem Alanı Olarak Bürokrasi-Siyaset İlişkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(34)*, 33-46.
- Kalağan, G. (2009). *Türkiye'de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kırılmaz, H. (2020). Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Bürokrasinin Rolü: Tek-Parti Dönemi ve Çok-Partili Sisteme Geçiş. *Bilgi, 2020(92)*, 1-28. <https://doi.org/10.12995/bilgi.9201>
- Kösece, Y. & Karakoç, R. (2021). Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Bürokrasinin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi, 93(492)*, 237-262.
- Kurşun Karakoyunlu, B. (2021). *Türkiye'de Bürokrasi ve Üç Kuşak Memur Vatandaş Etkileşimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Makarenko, V.P. (2022). On the Problem of Developing a Theory of Russian Bureaucracy. *Russian Studies in Philosophy, 60(5)*, 407-417. <https://doi.org/10.1080/10611967.2022.2144680>
- O'Connell, A.J. (2014). Bureaucracy at the Boundary. *University of Pennsylvania Law Review, 162(4)*, 841-927.
- Olsen, P.J. (2005). Maybe it is Time to Rediscover Bureaucracy. *Journal of Public Administration Research and Theory, 16(1)*, 1-24. <https://doi.org/10.1093/jopart/mui027>
- Önder, T. (2019). Türkiye'de Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi Üzerine. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 14(20)*, 2149-2168. <https://doi.org/10.26466/opus.654110>
- Özalp, A. (2016). İktidar ve Güç İlişkisinin Analizi: Elitist Teori ve Bürokrasi. *Toplum Bilimleri Dergisi, 10(19)*, 231-240.
- Özcan, Y. (2015). The European Transformation of Turkish Bureaucratic Elites. *Akademik Hassasiyetler Dergisi, 2(3)*, 147-189.
- Peker, K., Yörükoğlu, F. & Eryiğit, B.H. (2014). Türk Demokrasinin İnşasında Bürokrasinin Rolü. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 12(23)*, 165-188.
- Pérez-Durán, I. & Bravo-Laguna, C. (2019). Representative Bureaucracy in European Union Agencies. *Journal of European Integration, 41(8)*, 971-992. <https://doi.org/10.1080/07036337.2019.1611803>
- Peters, B.G. (2021). Bureaucracy for Democracy: Administration in Support of Legislatures. *The Journal of Legislative Studies, 27(4)*, 577-594. <https://doi.org/10.1080/13572334.2021.1961411>
- Riggs, F.W. (1994). Bureaucracy and the Constitution. *Public Administration Review, 54(1)*, 65-72.

- Roßmann K., Wegner H., Stark H., Großmann G., Jansen A. and Frangoulidis D. (2021). COVID-19 Pandemic & Bureaucracy: The Crisis Inside the Crisis. *Frontiers in Public Health*, 9, 1-6. Article 665323. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.665323>
- Setyasih, E.T. (2023). Creating an Effective Bureaucracy by Reducing Bureaucratic Pathology in Local Governments. *INFLUENCE: International Journal of Science Review*, 5(1), 137-143.
- Shaw, C.K.Y. (1992). Hegel’s Theory of Modern Bureaucracy. *American Political Science Review*, 86(2), 381-389. <https://doi.org/10.2307/1964227>
- Soyaltin-Colella, D. (2023). When Does Bureaucracy Function in Autocratizing Regimes? The Court of Auditors in Turkey. *Turkish Studies*, 24(2), 357-378. <https://doi.org/10.1080/14683849.2022.2126767>
- Sünnetçioğlu, S.B. (2019). *Hatıratlarda Türkiye’de Bürokrasi (1960-1980)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Şavklı, C. & Aydın, T. (2013). Atatürk Döneminde Bürokrasinin Yeniden Yapılandırılması. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Kasım 2013(87), 67-90.
- Tahtaloğlu, H. (2011). *Türk Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Çalışmalarını Zorlaştıran Faktör Olarak Bürokrasi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tijsterman, S.P. & Overeem, P. (2008). Escaping the Iron Cage: Weber and Hegel on Bureaucracy and Freedom. *Administrative Theory & Praxis*, 30(1), 71-91. <https://doi.org/10.1080/10841806.2008.11029624>
- Tsuneki, A. (2012). Japanese Bureaucracy. *The Japanese Economy*, 39(3), 49-68. <https://doi.org/10.2753/JES1097-203X390303>
- Turan, A. & Göktürk, İ.E. (2017). Türkiye Kamu Yönetiminde Var Olan Bürokrasi Anlayışının Halkla İlişkiler Uygulamaları Üzerine Etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 906-915. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434659>
- Ünal, E. (2019). *Bürokratik Etkinlik ve Dış Ticaret Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wood, E.M. (2016). *Özgürlük ve Mülkiyet Rönesans’tan Aydınlanma’ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi* (2. Basım). (Çev. Oya Köymen). İstanbul: Yordam Kitap.
- Zeybekoğlu, S. & Alkan, Y.S. (2021). Max Weber’in Bürokrasi Modeli: Bir Yeniden Okuma Denemesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 651-681.

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÛMET SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANININ YETKİLERİ VE MECLİSİN DENGELEYİCİ GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çağdaş Zarplı

GİRİŞ

21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanun ile yapılan; 16/4/2017 tarihinde halkoylamasına sunularak kabul edilen Anayasa değişiklikleri ile Türkiye'de başkanlık hükûmet sistemine geçilmiş; kabul edilen bu yeni sisteme ise “cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi” özel adı verilmiştir. Hükûmet sistemi, bazı boyutlarıyla orijinal sistem olan Amerikan Başkanlık sistemiyle benzerlikleri, bazı boyutlarıyla ise farklılıkları olan bir sistem ortaya çıkmıştır. Kuvvetlerin katı ayrılığı prensibine dayalı olan bu yapı, yasama ile yürütme arasında ayrı seçimlerle işbaşına gelme, istisnai durumlar dışında bir diğerinin görevine son verememe gibi unsurlarıyla klasik başkanlık sistemiyle ortak özellikleri bulunan bir sistem kurmuştur. Diğer yandan Amerikan başkanlık sistemiyle karşılaştırıldığında, yasama ve yürütme organlarının seçiminin ayrı pusulalarda olsa bile aynı gün yapılması; Cumhurbaşkanının ve parlamentonun (üye tamsayısının 3/5'inin iradesiyle) kendilerini de seçime götürmek şartıyla erken seçim kararı alabilmesi gibi unsurlarıyla orijinal bir yapı ortaya çıkarmıştır.

Sistem değişikliği ile beraber bütçe konusunda da esaslı değişiklikler ortaya çıkmıştır. Örneğin Bakanlar Kurulu ile beraber yasa tasarılarının ortadan kalkmasıyla bütçe, Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanıp

yasa çıkararak kararnameyi geçersiz kılmak şeklinde işleyebilecektir. Olağanüstü hâl dönemlerinde, olağanüstü hâlin gerekli kıldığı konularda çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri için ise bir meclis onay sistemi düzenlenmiştir. Bu kararnameler için meclis onay vermezse kararnameler geçersiz hâle gelebilecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Cumhurbaşkanını frenleyebileceği önemli bir yetki de bütçe onaylama yetkisidir. Ancak bu yetki, meclis çoğunluğu Cumhurbaşkanının kontrolünde olmasa bile çok etkin bir fren-denge sistemi yaratamayacaktır. Amerikan başkanlık sistemindeki tıkanmaların benzerlerinin yaşanmasını engellemek için Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bu konuda geniş yetkiyi yürütmeye yani Cumhurbaşkanı'na tanımış görülmektedir. Çünkü Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanan bütçenin, meclis tarafından onaylanmaması durumunda geçici bütçe uygulaması, geçici bütçenin de çıkarılamayacağı durumlarda, yeni bütçe kabul edilene kadar bir önceki yılın bütçesinin yeniden değerlendirilme oranında güncellenerek uygulanması kuralı kabul edilmiştir. Bu durum Cumhurbaşkanı'nın meclisten bütçe onayı almadan da ülkeyi yönetmeye devam edebilmesini sağlayacağı nedeniyle demokratik açıdan eleştirilen bir konu olmuştur.

KAYNAKÇA

- Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf>, Erişim Tarihi: 30.07.2023.
- Arslan, R. (2013). *Demokratik Yönetim Sistemleri*, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Çam, E. (2000). *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Der Yayınları.
- Durgun, Ş. (2013). Sistem Arayışlarında Siyasal Partiler ve Parti Disiplini, *Yeni Türkiye: Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, 51, 337-357.
- Kalaycıoğlu, E. (2013). Türkiye'nin Yeni Siyasal Rejim Arayışı, *Yeni Türkiye: Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, 51, 214-222.
- Kamalak, İ. (2014). Demokrasi, Başkanlık Sistemi ve Başbakanlar, (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye, İ. Kamalak (Ed.), (17-38), Kalkedon Yayıncılık.

- Özbudun, E. (2013). Hükümet Sistemi Tartışmaları, *Yeni Türkiye: Başkanlık Sistemi Özel Sayısı*, 51, 205-213.
- Parlak, B., & Caner, C. (2020). *Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetmel Yapılar*, İstanbul: Değişim Yayınları.
- T.C. Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, Erişim Tarihi: 02.08.2023.
- Yayla, A. (2014). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Zarplı, Ç. (2020). Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Niteliği: Kanun Hükümünde Kararnamelerden ve ABD Başkanlık Kararnamelerinden Farklarının İncelemesi, *OPUS International Journal of Society Researches*, 15 (26).

TOPLUMDA SPOR VE SİYASET ETKİLEŞİMİNİN YANSIMALARI

Hacı Şükrü Taştan

GİRİŞ

Spor günümüzde insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Eski zamanlarda hayatta kalmak, güç göstermek ve eğlenmek amacı ile yapılırken, şimdilerde iyi görünmek, sağlıklı olmak ve para kazanma aracı olarak yapılmaktadır. Spor yapmak toplumda insanların algısında olumlu bir imaj çizmektedir. Spor yapan birey yaşantısına önem veren, sağlıklı olmak için çaba harcayan, bilinçli, kültürlü ve güçlü bir görüntü vermektedir. Bununla birlikte insan sosyal bir varlıktır. Çevresi ile sürekli bir etkileşim ve paylaşım içerisinde dir. Sporda gerek bireysel gerekse de takım sporları olsun bir grup içerisinde gerçekleştirilmektedir. Spor yapma amacı ile bir araya gelen bu gruplar sosyalleşmektedir. Toplum bilimi sosyolojide toplumu, grupları, grup ve insan davranışlarının etkileşimini inceleyen sosyal bir bilim dalı olarak hem siyaset biliminin hem de sosyoloji biliminin alt dalları olarak bilimsel araştırmalarının konusu olmuştur. Bu kapsamda sosyolojide toplumun temel grupları arasında yer alan spor ve siyaset grupları toplumun önemli gruplarını oluşturmaktadır. Siyaset grupları devleti ve devlet kurumlarını yönetmek, yürütmek amacı ve işlevi için oluşum gösterirken, spor grupları bireylerin serbest zamanlarında dinlenme ve eğlenme amaçları için oluşum göstermektedir. Siyasi gruplar devleti yönetirken spor gruplarını da direkt ya da dolaylı olarak yönetmektedir ya da yönetmek istemektedir. Spor grupları toplumun büyük kitlesi tarafından sağlık, eğlenmek, iyi görünmek ve ekonomik amaçlar için amatör ve profesyonel olarak oluşum göstermek-

KAYNAKÇA

- Anadolu Ajansı (2022). <https://www.aa.com.tr/tr/futbol/fenerbahceden-putin-tezahurati-aciklamasi/2647925> Erişim Tarihi:15.05.2023.
- BBC. (2022). *Fenerbahçe Başkanı Ali Koç: Ukrayna'dan özür dilemeyeceğiz.* <https://www.bbc.com/turkce/articles/cg371r48n7xo#:~:text=Fenerbah%C3%A7e%20ge%C3%A7en%20hafta%20i%C3%A7inde%20oyunanan,temsil%20etmiyore%22%20s%C3%B6zleri%20yer%20ald%C4%B1>. Erişim Tarihi:15.05.2023.
- Burak, O. (2021). *Türkiye'de Spor ve Siyaset İlişkisi*, Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Can, N. (2012). *Sosyoloji*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Cumhuriyet. (2023). *'Hükümet istifa' tezahüratı yapan taraftarların evlerine tebligat gitti.* <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/hukümet-istifa-tezahurati-yapan-taraftarların-evlerine-tebligat-gitti-2056679>. Erişim Tarihi:10.05.2023.
- Dikici, S.T. (2015). *3F- Futbol, Fado, Fiesta / Futbol, Tribün ve Siyaset Üzerine*, İstanbul: Sinemis Yayınları.
- Doumbia, M. (2020). *Sporun politik araçsallaştırılması*, Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Euronews. (2022). *UEFA, 'Putin tezahüratları' yüzünden Fenerbahçe Kulübü hakkında soruşturma başlattı.* <https://tr.euronews.com/2022/07/30/uefa-putin-tezahuratları-yuzunden-fenerbahce-kulubu-hakkında-sorusturma-baslatti> Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- Gözeller, A.B. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Spor-Siyaset Etkileşimi Algısı*, Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Beden Eğitimi ve Spor Bölümü. Ankara.
- Haberler, (2014). *Soçi'ye İddiasız Katılım Meclis'te*, <https://www.haberler.com/güncel/soci-ye-iddiasiz-katilim-meclis-te-5645085-haberi/> Erişim tarihi: 15.05.2023.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.
- NTV. (2022). *UEFA'dan Fenerbahçe'ye "Putin tezahüratı" cezası.* <https://www.ntv.com.tr/sporskor/uefadan-fenerbahceye-putin-tezahurati-cezasi,z-HDOE4noUudF-4A42lRjw> Erişim Tarihi:10.05.2023.
- Sözcü. (2023). *Kayserispor maçına Fenerbahçeli taraftarlar alınmayacak.* <https://www.sozcü.com.tr/spor/futbol/kayserispor-macina-fenerbahceli-taraftarlar-alinmayacak-7605792/> Erişim Tarihi:10.05.2023
- Spor Şurası (1990). *Türk sporcusunu uygulama politikası*. GSGM. Ankara.
- Şahin M.Y. ve İmamoglu A.F. (2011). Akademisyenlerin ve Milletvekillerinin Spor Siyaset Etkileşimine Yönelik Görüşleri, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt: XVI Sayı:2, 25-44.
- Taştan, H.Ş. (2020). Spor ve Siyaset Etkileşiminin İncelenmesi: Niğde İli Örneği, *Gazi-antep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 499-518.

- TDK. (2023). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 15.05.2023.
- Tokatlıoğlu, A.E. (2012). *İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Türkiye'de Spor ve Siyaset İlişkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Wikipedia. (2023). Naim Süleymanoğlu, https://tr.wikipedia.org/wiki/Naim_S%C3%BCleymano%C4%9Flu, Erişim Tarihi: 10.06.2023.
- Yeniçağ. (2023). *Hani futbolda siyaset istemiyordunuz: İzmir Marşı'na bakın hangi tezahüratla karşılık verdiler*. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/futbolda-siyaset-istemiyoruz-diyenler-bakin-ne-yapti-635028h.htm> Erişim Tarihi:10.05.2023.
- Yenişafak. (2013). *Üç büyüklerden 'tezahürat' desteği!* <https://www.yenisafak.com/spor/uc-buyuklerden-tezahurat-destegi-549158>. Erişim Tarihi:10.05.2023.

SUÇLULUĞUN TEORİK TEMELLERİ, SUÇ SOSYOLOJİSİ VE SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ

Selman Bölükbaşı - Semih Sütçü

GİRİŞ

Suç, toplumsal düzen kurallarına aykırı olan eylemleri ifade eder. Bu eylemler, toplumun kabul ettiği normlar, yasalar veya etik değerlerle çelişir ve genellikle hukuki yaptırımlara tabi tutulurlar (Adler, Mueller, & Laufer, 2018). Suçun tanımı, toplumlar arasında ve zamanla değişiklik gösterebilir, ancak genel olarak suç, kişilerin güvenliği, toplumsal huzuru ve adaleti tehdit eden eylemleri içerir (Lilly, Cullen, & Ball, 2015).

Suçun ne olduğunu tanımlamak ya da bir suç ile haksız fiil arasındaki farkı ayırt etmek zordur. Suçların her zaman birey ya da toplum üzerinde daha ciddi etkilere sahip olduğunu söylemek bile mümkün değildir. Örneğin, tehlikeli olduğu ortaya çıkan bir ürünün ihmalkarca üretilmesi ve pazarlanması hem bireyler hem de toplum açısından bir kalem çalınmasından çok daha zararlı olabilir, ancak birincisi genellikle sadece haksız fiil teşkil ederken, ikincisi suç olarak kabul edilir. Suç ve haksız fiil arasında benzerliklerden söz edilebilir: her ikisi de bir haksızlıktır, her ikisi de hukuki bir yükümlülük veya kural ihlalidir. Peki, fark nedir? Hukuki bir kural ihlali (haksızlık) cezai sonuçları içeriyorsa, ancak o zaman bir suç olacaktır, bu dögüsel de olsa en iyi tanım ve en iyi ayırt edici özelliktir (Williams, 2012).

rı, suçun oluşumuna katkıda bulunan sosyal faktörleri anlamak ve bu faktörleri etkileyerek suçu azaltmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Özellikle suçluların rehabilite edilmesi ve topluma kazandırılması konusunda sosyal hizmetin rolü büyüktür. Sosyal hizmet uzmanları, suçluların davranış değişimini desteklemek, sosyal becerilerini geliştirmek ve alternatif yaşam seçenekleri sunmak için çeşitli müdahalelerde bulunmaktadır. Bu sayede suçlu bireylerin topluma entegrasyonu sağlanmakta ve tekrar suç işleme olasılıkları azaltılmaktadır.

Sonuç olarak, suç sosyolojisi ve sosyal hizmet arasındaki ilişki, suçun toplumsal bir sorun olduğunu ve çözümünde sosyal faktörlerin önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Sosyal hizmet, suç sosyolojisinin kuramsal ve metodolojik birikiminden faydalanarak suçla mücadelede etkili bir rol oynamakta ve toplumsal refahın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, suçla mücadelede sosyal hizmetin önemi göz ardı edilemeyecek kadar büyük ve etkili bir potansiyele sahiptir.

KAYNAKÇA

- Adler, F., Mueller, G. O., & Laufer, W. S. (2018). *Criminology*. New York: McGraw-Hill Education.
- Akers, R. L. (1999). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company.
- Allan, E. A., & Steffensmeier, D. J. (1989). Youth, underemployment, and property crime: Differential effects of job availability and job quality on juvenile and young adult arrest rates. *American sociological review*, 107-123.
- Australian National Crime Prevention. (1999). *Pathways to Prevention: Developmental and Early Intervention Approaches to Crime in Australia*. Canberra: Commonwealth Attorney-General's Department.
- Beccaria, C. (1767). *On Crimes and Punishments and Other Writings*. (R. Bellamy, Ed., R. Davies, & V. Cox, Trans.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Becker, G. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*, 76, 169-217.
- Bentham, J. (1789). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. London: W. Pickering.

- Bottom, A. E. (2000). The Relationship Between Theory and Research in Criminology. R. King, & E. Wincup içinde, *Doing Research on Crime and Justice* (s. 15-60). Oxford: Oxford University Press.
- Box, S. (1987). *Recession, Crime and Punishment*. London: Macmillan Education.
- Brenner, H. (1978). Review of Fox’s “Forecasting Crime. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 70, 273.
- Bursik, R. J., & Grasmick, H. G. (1993). *Neighborhoods and crime: The dimensions of effective community control*. Idaho Falls: Lexington Books.
- Campbell, B. (1993). *Goliath: Britain’s Dangerous Places*. London: Methuen.
- Clarke, A., Fielding, N. G., & Witt, R. (2000). Crime, Unemployment and Deprivation. N. G. Fielding, A. Clarke, & R. Witt içinde, *The Economic Dimensions of Crime*. London: Palgrave Macmillan.
- Clarke, R. V. (1983). Situational Crime Prevention: Its Theoretical Basis and Practical Scope. In M. Tonry, & N. Morris, *Crime and Justice: An Annual review of research* (Vol. 4). Chicago, IL: Chicago University Press.
- Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activities Approach. *American Sociological Review*, 44, 588–608.
- Crow, I., Richardson, P., Riddington, C., & Simon, F. (1989). *Unemployment, Crime and Offenders*. London: Routledge.
- Cullen, F. T., & Agnew, R. (2011). *Criminological Theory: Past to Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Currie, E. (1997). Market, Crime and Community: Toward a Mid-range Theory of Post-industrial Violence. *Theoretical Criminology*, 1, 147.
- Danziger, S., & Wheeler, D. (1975). The Economics of Crime: Punishment or Income Redistribution? *Review of Social Economy*, 33, 113.
- Durkheim, E. (1895). *The rules of sociological method*. New York: Free Press.
- Duyan, V., Özgür Sayar, Ö., & Özbulut, M. (2008). *Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak, Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar İçin Bir Rehber*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Fielding, H. (1751). *An enquiry into the causes of the late increase in robberies etc. with some proposals for remedying this growing evil. In which the present reigning vices are impartially exposed; and the laws that relate to the provision for the poor, and to the punishment*. (M. R. Zirker, Ed.) Oxford: Clarendon Press.
- Horberg, E. J., Oveis, C., Keltner, D., & Cohen, A. B. (2009). Disgust and the moralization of purity. *Journal of personality and social psychology*, 97(6), 963–976.
- Howard, J. (1784). *The State of Prisons*. London: Cadell, Johnson and Dilly.
- Ingram, A. I. (1993). Type of Place, Urbanism, and Delinquency: Further Testing the Determinist Theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, 192.
- Jones, T. (2016). *Criminology*. Oxford: Oxford University Press.

- Kadushin, A., & Harkness, D. (2014). *Supervision in social work*. New York: Columbia University Press.
- Lee, M. (2001). The Genesis of "Fear of Crime. *Theoretical Criminology*, 5(4), 467.
- Lilly, J. R., Cullen, F. T., & Ball, R. A. (2015). *Criminological Theory: Context and Consequences*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Lombroso, C. (2006). *Criminal Man*. (M. Gibson, & N. H. Rafter, Çev.) Durham and London: Duke University Press.
- Long, S. K., & Witte, A. (1981). Current Economic Trends: Implications for Crime and Criminal Justice. K. N. Wright içinde, *Crime and Criminal Justice in a Declining Economy*. Cambridge: Oelgeschlager, Gunn & Hain.
- Mayhew, P., Clarke, R. V., Sturman, A., & Hough, M. (1976). *Crime as Opportunity*. London: HMSO.
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.
- Newburn, T. (2017). *Criminology* (2. Baskı b.). Oxford: Oxford University Press.
- Pyle, D. (1998). Crime and Unemployment: What Do Empirical Studies Show? *International Journal of Risk Security and Crime Prevention*, 3, 169.
- Sainsbury, P. (1955). Suicide, Delinquency and the Ecology of London. W. G. Carson, & P. Wiles içinde, *The Sociology of Crime and Delinquency in Britain* (Cilt 1). Oxford: Martin Robertson.
- Sakarya, Ö. (2017). *Suç ve Suçlulukla Mücadelede Sosyal Hizmet Uygulamalarının Önleyici Etkileri*. Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Bölümü.
- Sampson, R. J., & Groves, W. B. (1989). Community structure and crime: Testing social-disorganization theory. *American Journal of Sociology*, 94(4), 774-802.
- Shaw, C. R., & McKay, H. D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas: A study of rates of delinquents in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Siegel, L. (2016). *Criminology: The Core* (6th Edition ed.). Boston, MA, USA: Cengage Learning.
- Stack, S. (1984). Income Inequality and Property Crime. *Criminology*, 22, 229.
- Tangney, J. P., Stuewig, J., & Mashek, D. J. (2007). Moral emotions and moral behavior. *Annual review of psychology*, 58, 345-372.
- Tolley, S., & Tregeagle, S. (1998). *Children's Family Centres: Integrated Support Services to Prevent Abuse and Neglect of Children* (Cilt Monograph 34). Sydney: Bernardo's Australia.
- Vold, G. B., Bernard, T. J., & Snipes, J. B. (2002). *Theoretical Criminology*. Oxford: Oxford University Press.

- Williams, K. S. (2012). *Textbook on Criminology* (Seventh edition b.). Oxford: Oxford University Press.
- Williams, K., & McShane, M. D. (2014). *Criminological Theory*. New York: Routledge.
- Yıldırım, N., & Yıldırım, K. (2007). Çocuk ve aileye yönelik sosyal hizmetler . *Sosyal hizmet sempozyumu* (s. 45-52). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Rektörlük Basımevi.
- Young, J. (1999). *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. London: Sage.

TÜRKİYE'DE KATILIMCI BÜTÇENİN AKTÖRLERİ¹

Semra Altıngöz Zarplı

GİRİŞ

Yerel yönetimler, sınırları içerisinde yaşayan vatandaşlar için bir eylem planı oluşturan, vatandaşların ihtiyaç ve önceliklerinde ortak hareket edebilme ve ortak katılımı sağlamak amacıyla katılımın en iyi şekilde uygulanabildiği yönetsel birimler olarak karşımıza çıkmaktadır (Çitci, 1989: 11).

Küreselleşme ile birlikte yerel yönetimlerden beklentiler de zamanla değişim göstermiştir. Çağın gereklerine göre ihtiyaçlara cevap verebilme yetisi yerel yönetimlerin başarılarını gözler önüne sermektedir. Hizmet alan kitleye en yakın konumda olan yerel yönetimler bu kitleler için çok çeşitli hizmetler üretme sorumluluğu taşımaktadırlar (Aydınlı, 2004: 72-73). Yerel yönetimler taşıdıkları bu sorumlulukları yerine getirirken birtakım değerlere bağlı kalarak bu değerlerin getirdiği etkinlik, özgürlük, özerklik, yeniden paylaşım ve demokratik katılım gibi unsurlara yaklaşımını etik bir şekilde gerçekleştirmelidirler (Kocaoğlu, 2015: 10). Katılımcı bütçe, yerel yönetimlerin üstlenmiş olduğu bu fonksiyonları yerine getirebilecek etkili bir uygulama örneğini teşkil etmektedir.

¹ Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında Doç. Dr. Ahmet Tekin danışmanlığında Semra Altıngöz Zarplı tarafından "Kamu Bütçelemede Yeni Bir Yaklaşım Olarak Katılımcı Bütçeleme: Türkiye'de Belediyelere Yönelik Bir Araştırma" başlığı ile tamamlanarak 22.08.2017 tarihinde savunulan doktora tezinden türetilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akyel, R. ve Köse, H. Ö. (2013). Auditing And Governance: Importance Of Citizen Participation And The Role Of Supreme Audit Institutions To Enhance Democratic Governance, *Journal of Yasar University*, C. 8 No: 32, ss. 5495-5514.
- Altingöz Zarplı, S. (2022). Kamu Bütçelemesinde Yeni Bir Yaklaşım Olarak Katılımcı Bütçeleme: Türkiye’de Belediyelere Yönelik Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24 (43), 1069-1088
- Aydın, H. İ. (2004). *Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Belediyeler*, 1.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Baimyrzaeva, M. ve Kose, H.O. (2014). The Role of Supreme Audit Institutions in Improving Citizen Participation in Governance, *International Public Management Review*, 15(2).
- Belediyeler Kanunu (5393), *T.C. Resmî Gazete*, 25874, 13 Temmuz 2005.
- Berman, E. (1997). Dealing with Cynical Citizens, *Public Administration Review*, 57(2), 105-112.
- Bovaird, T. (2003). Strategic Management in Public Sector Organizations, *Public Management and Governance*, Ed: Bovaird, Tony ve E. Löffler, 1. Baskı, Routledge, London, 55-73.
- Box, R. (1998). *Citizen Governance*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bingöl, N. (2006). *Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama, Kamu Mali Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme*, Ed: Coşkun C. Aktan, 193-204.
- Bursalıoğlu, A. S. ve Sakınç, S. (2014). Bütçelemede Demokratik Bir Değişim: Katılımcı Bütçeleme, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, ss.1. (Çevrimiçi) http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2014/pdf/01.pdf, 11 Mart 2016.
- Büyükşehir Belediye Kanunu (5216), *T.C. Resmî Gazete*, 25531, 23 Temmuz 2004.
- Creighton, J.L. (2005). *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions Through Citizen Involvement*, Jossey-Bass Yayınevi, San Francisco.
- Çolakoğlu, E. (2012). *Kent Konseyleri İçin Katılımcı Bütçe Örneği*, C.1, ss. 1-8 (Çevrimiçi), <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yerelpolitikalar/article/view/5000151911/5000137819>, 2 Mart 2016.
- Çitci, O. (1989), *Yerel Yönetimler Temsil*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Denters, B. ve Lawrence, R. (2005). *Comparing Local Governance: Trends and Developments (Government Beyond the Centre)*, Palgrave Macmillan Yayınları.
- Ebdon, C. ve Franklin, A. L. (2006). Citizen Participation in Budgeting Theory. *Public Administration Review*, 66(3), 437-447.
- Ergen, Z. (2012). Yönetimden Yönetişime: Katılımcı Bütçeleme Modeli, *Maliye Dergisi*, No: 163, ss.316-334.

- Ergen, Z. (2016). Kamu Mali Yönetiminde Yeniden Yapılanma: Muhasebe-İ Umumiye Kanunundan 5018 Sayılı Kanun'a Bütçe ve Harcama Usullerinde Dönüşüm, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 8(1), 93-115, http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_EBD/arsiv/EBD-2016_1/zuhul-ergen.pdf, 10 Haziran 2017.
- Fung, A. ve Wright, E.O. (2003). *Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance*, Verso Yayınevi, London- Newyork.
- Ganuza, E. Nez, H. ve Morales, E. (2014). The Struggle For A Voice: Tensions Between Association and citizens in Participatory Budgeting, *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(6), 2274- 2291.
- Güler, B.A (1998). Yerel Yönetimler Güçlendirmek mi? Adem-i Merkeziyetçilik mi? *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 7(4), 166-197.
- Gürer, H. (2006). "Stratejik Planlamanın Temelleri ve Türk Kamu Yönetiminde Uygulanmasına Yönelik Öneriler", *Sayıştay Dergisi*, C. 63, ss.95-96.
- Gürneş, B. (2009). *Belediyelerde Harcama Önceliklerinin Belirlenmesinde Katılımcı Bütçe Uygulaması: Çanakkale Belediyesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms*. MIT Press, Cambridge, MA
- Hirst, P. (1994). *Associative democracy. New forms of economic and social governance*. Polity Press, Cambridge.
- <http://projects.sklinternational.se/tuselog/tr/tusenet/>
- <https://www.participatorybudgeting.org>
- Human Devlopment Report, (2013). <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/TUR.pdf>, 5.Şubat 2016
- Hughes, O. E. (2003). *Public Management and Administration: An Introduction*, Third Edition, *Palgrave Macmillan*, New York.
- İl Özel İdareleri Kanunu (5302), *T.C. Resmî Gazete*, 25745, 4 Mart 2005.
- Kamu Mali Yönetimi ve Denetimi Kanunu (5018), *T.C. Resmî Gazete*, 25326, 24 Aralık 2003.
- Kettl, D. (2000). The Transformation of Governance: Globalization, Devolution, and the Role of Government. *Public Administration Review*, 60(6), s. 488.
- Kent Konseyleri Yönetmeliği. *Resmî Gazete*, 26113, 08.10.2006, (Erişim Tarihi: 3 Mart 2023).
- King, C. S., Feltey, K. M ve Susel, B.O. (1998). The question of participation: Toward authentic public participation in public administration. *Public administration review*, 317-326.
- Kocaoğlu, M. (2015). *Yerel Yönetimlerde Katılım ve Kültür*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Lukensmeyer, C. ve Torres, L. H. (2006). *Public Deliberation: A Manager's Guide to Citizen Deliberation*, IBM's Center for the Business of Government.
- Mahalli İdareler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, 29724, 27 Mayıs 2016.
- Moynihan, D. P. (2007). Citizen Participation in Budgeting: Prospects for Developing Countries. In Anwar Shah (Ed.), *Participatory Budgeting*, ss. 53-85. Washington D.C. The World Bank.

- Oates, W. (1972). *Fiscal Federalism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich
- On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (6360), *T.C. Resmî Gazete*, 28489, 6 Aralık 2012.
- Öner, Şerif (2001). Belediyelerde Yönetime Katılmada Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2).
- Özen, A. & Yaşa, A.A & Demirhan, H. (2016). Katılımcı Bütçeleme Anlayışı Çerçevesinde İzmir Büyükşehir Belediyesinin 2015-2019 Stratejik Planının Değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz- 2016, 15(59), 1296-1310.
- Polat, İ. (2014). Bir Katılım Deneyimi Olarak “Nilüfer Mahalle Komiteleri”, *Katılımcı Yerel Yönetim*, Derleyen: İnan İzci, İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Sakıncı, S. & S.A. Bursalıoğlu (2014), Bütçelemede Demokratik Bir Değişim: Katılımcı Bütçeleme, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, May, 1-10; <http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2014/pdf/01.pdf>
- Sarıbay, A. Y. (2008). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*, 1.Basım, İstanbul: Everest Yayınları.
- Schwartz, E. (1996). Capital Budgeting in Management Policies in Local Government Finance, Editör: Aranson, R. ve Schwartz, E., *Washington D. C. International City/County Management Association*, ss.433-445.
- Shah, Anwar (2007). *Participatory Budgeting* (Washington, D.C.: World Bank).
- Sintomer, Y. (2008). Du savoir d’usage au métier de citoyen? *Raisons politiques*, ss. 115–34.
- Sintomer, R. & Traub-Merz & Zhang, J. (2013). *Participatory Budgeting in Asia and Europe*. Key Challenges of Deliberative Democracy, Palgrave, Houndmills, Basingstoke/New York, ss. 1-24.
- TEPAV, (2007). *İyi Yönetişi İçin Örnek Bir Model: Katılımcı Bütçeleme*, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271229711r9770.Iyi_Yonetisim_Icin_Ornek_Bir_Model_Katilimci_Butceleme.pdf, 12 Ocak 2016.
- Tiebout, C. (1956). A pure theory of local expenditures. *Journal of Political Economy*, 64 (5), 416–24. doi:10.1086/257839.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982), *T.C. Resmî Gazete*, 2109, 7 Kasım 1982.
- Verba S & Nie N. (1972). *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*, New York: Harper and Row.
- World Bank. (2005). Issues and Options for Improving Engagement Between the World Bank and Civil Society Organizations, *Civil Society Team, External Affairs, Environmentally and Socially Sustainable Development Vice-Presidency*.
- Yıldız, F. ve Alkan, F. (2017). Katılımcı Bütçeleme Perspektifinden Yükseköğretim Öğrencilerinin Bütçe Algısı Araştırması: Dumlupınar Üniversitesi Örneği, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 129- 145.
- Zhang, S. (2016). Fiscal Decentralization, Budgetary Transparency, and Local Government Size in China, *Emerging Markets Finance & Trade*, ss. 1679–1697.

ANLAMIN SOSYAL KRİTİĞİ

Fikri Keleşoğlu

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar her bireyin kendisi ve çevresi adına sürekli sorgulamaktan geri durmadığı ve hâlâ kritik edilen arayış *anlam* üzerinde yoğunlaşmaktadır. İnsanın bu anlam arayışı, esasında onun için bulunduğu zamanı ve zemini de anlamlı kılarak kendisine sürdürülebilir hayat sunmaktadır. Zira anlamsızlık üzerine kurgulu bir hayatın işlevsel ve sürdürülebilir olması pek de mümkün görünmemektedir. Peki anlama dair tam olarak ne söylenebilir? Anlam arayışı içinde olan insan için geçmişten getirdiği kendi gerçekliği ile zamanın kendisine sunduğu gerçeklikler ne kadar harmoni içindedir? Acaba sunulan gerçekliğin inşa edilen ve zamana göre değişen tarafları anlam arayışında kişi ve grupları ne şekilde etkilemektedir? Diğer bir ifadeyle sosyal gerçekliğin farklı görünüşleri mümkün müdür ve bu değişkenlik bireylere bakan yönü itibarıyla anlamın sorgulanmasında nerede durmaktadır? Günümüzde değişen söylemlerin eksiyle anlamsızlık veya hakikatsizlik şeklinde bir fenomenolojik krizden bahsedilebilir mi? Tüm bu sorularla çalışmanın çerçevesi çizilirken anlama dair nasıl bir yolculuk yapılacağının da ipuçlarını verilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yukarıdaki bağlamlardan hareketle anlamın sosyal kritiğini yapmaktır. Sosyal açıdan yapılacak bu kritik, esasında anlama dair çok boyutlu ve bütüncül bir bakış sunma çabasıdır.

pi gibi insanlığın karşısına yeni bir *hakikatsizlik dayatması* çıkmaktadır. O hâlde bu krizin anlam arayışları içindeki yerini öncelikli olarak görmek ve sonrasında da eleştirel tartışmalarla derinleştirmek gerekmektedir. Hakikatsizliğin, farklı anlamların varoluşu gibi sunulması beraberinde anlam yitimini doğurmaktadır. Bunun ise bir hediye mi yoksa bir dayatma mı olduğunu anlamak anlam krizleri üzerine yapılacak farklı çalışmalar ve derinlikli tartışmalar ile mümkündür. Aksi takdirde farklı olanı, farklı anlamları ve farklı arayışları kutsarken bahsi geçen anlam krizi içinde belki bilerek belki bilmeyerek hakikatsizliğin meşrulaştığı yeni kaygan bir zemin hızla açılmaktadır. Nihayetinde bu zeminin sosyal kritiğinin yapılması söylem ve anlam açısından elzem bir yerde durmaktadır. Bu bağlamda yapılacak çalışmalar hakikatin meşru zeminde kalmasına hizmet edecektir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, N. (2012). Postmodernizm ve Çokkültürlülük. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (13), 3-10.
- Aksu, D. (2019). *Kurumsal Politikanın İşe Yabancılaşma Üzerindeki Etkisi: Isparta İli PTT Çalışanları Üzerinden Nitel Bir Analiz. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Aktay, Y. (2015). *Küreselleşme Çokkültürlülük Sahicilik*, 2. Baskı. İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Akto, A. (2018). *Çokkültürlülük Yaklaşımı ve Sorunsalları*. Ankara: İksad Yayınları.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Arkonaç, S. A. (1998). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, H. (2006). Eleştirel Aklın Işığında Postmodernizm, Temel Dayanakları ve Eğitim Felsefesi. *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 7(1), (27- 48).
- Aydoğdu, H. (2004). Modern Kimlikte Öznenin Ölümü. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 10. 115-147.
- Bahadır, A. (2002). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bahadır, A. (2018). *Postmodernitede Parçalanmış Gerçeklik, Mekân ve Sanatta Beden Algısı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Baudrillard, J. (2010). *Simülakrlar ve Simülasyon*. O. Adanır (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011). *Çaresiz Stratejiler*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat*. İ. Türkmen (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berman, M. (1994). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Ü. Altuğ, Ü. ve B. Peker (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bloor M. ve Bloor, T. (2007). *The Practice of Critical Discourse Analysis*. Great Britain: Hodder Arnold.
- Bölükbaşı, A. (2021). Hakikat-Sonrası Çağda Bilgi ve Manipülasyon. O. Çalışkan (Ed.). *Çarpıtılmış Gerçekliğin İnşası Cilt 2* içinde (ss. 1-20). Ankara: Nobel Akademik.
- Cüceloğlu, D. (1999). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demir Güneş, C. (2013). Michel Foucault’da Söylem ve İktidar. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (21), 55-69.
- Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen, Ü. (2000). *Yarına Kim Kalacak, Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak, Gelişmek, Uzlaşmak*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Duman, M.F. (2022). Kentleşme Nereden Nereye? Kentssel Çekirdek ve Çekirdeği Etkileyen Çevresel Faktörler. (M.F. Duman (Ed.). *Kentsel Prizma ve Toplumsal Spektrum* içinde (ss. 1-27). Ankara: Nobel Akademik.
- Duva, Ö. (2017). Mitleşen Aydınlatma, Araçsallaşan Rasyonalite. *İzmir Felsefe Günleri Bildiri Kitabı 2012-2016, DEÜ Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü*, İzmir, 2017, s.38-39.
- Erbaş, H. (2009). *Küreselleşme, Kapitalizm, Toplumsal Dönüşümler*. Ankara: Palme Yayınları.
- Erbay, M., & Aslan, M. M. (2019). Algı Yönetiminde Sosyal Değerlerin Etkisi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 497-505.
- Ercan, G. S. ve Danış P. (2019). Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 527-552.
- Ertürk, R. (2012). Pozitivizm Üzerine. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(11), 1-6.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Frankl, E. V. (2009). *İnsanın Anlam Arayışı*. S. Budak (Çev.). 3. Baskı. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Fromm, E. (1995). *Çağımızın Özgürlük Sorunu*. B. Güvenç (Çev.). 3. Basım. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Fromm, E. (1996). *Çağdaş Toplumların Geleceği*. G. Kaya, K.H. Ökten (Çev.). İstanbul: Arıtan Yayınları.

- Giddens, A. (2014). *Modernliğin Sonuçları*. 6. Baskı. Ersin Kuşdil (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Glasser, W. (1998). *Choice Theory: A New Psychology of Personal Freedom*. New York: HarperCollins.
- Göka, E. (2013). *Hayatın Anlamı Var mı?* İstanbul: Timaş Yayınları.
- Güven, A. (2020). Hakikatin Yitimi Olarak Post-Truth: Bir Kavramsallaştırma Denemesi. *İnsan ve İnsan*, 7 (23), 20-36. DOI: 10.29224/insanveinsan.577956
- H. P. Rickman, H.P. (1992). *Anlama ve İnsan Bilimleri*. M. Dağ (Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Horkheimer, M. (2000). *Akıl Tutulması*, O. Koçak (Çev.). Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 65.
- İşlek, N. (2023). *Modernizmden Postmodernizme Belgesel Fotoğraf ve Gerçeklik*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Keleşoğlu, F., Yıldız, R. (2021). Risk ve Fırsat İkileminde Çokkültürlülük Tartışmaları, *Akademik Hassasiyetler*, 8(17), 29-49.
- Keyes, R. (2004). *The Post-Truth Era: Dishonesty And Deception in Contemporary Life*. New York: St. Martin's Press.
- Kırman, T. ve Atak, H. (2020). Yabancılaşma: Kavramsal ve Kuramsal Bir Değerlendirme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 279-295.
- Liotard, J. F. (2000). *Postmodern Durum*, A. Çiğdem (Çev.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Momin, A. (2012). Çoğulculuk ve Çokkültürlülük: İslami Bir Bakış Açısı. A. Coşkun (Der.). *Küreselleşme Çokkültürlülük ve İslam içinde* (ss. 29-71). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Murdock, N.L. (200). *Theories of Counseling And Psychotherapy: A Case Approach*. 2nd Ed. New Jersey: Pearson Education.
- Özkurt, C. (2019), Toplumsallık, Anlam ve Bir Sosyal İnşa Olarak İnsan. *Kayı*. 18(1), 154-171.
- Renkema, J. (2004). *Introduction to Discourse Studies* (2. Basım). Philadelphia: John Benjamins.
- Sim, S. (2006). *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*. M. Erkan ve A. Utku (Çev.). Ankara: Ebabil Yayıncılık.
- Slattery, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler*. C. Özdemir vd. (Çev.). İstanbul: Sentez Yayınları.
- Soykan Ö. N. (1993). *Türkiye'den Felsefe Manzaraları*. İstanbul: Yapı-Kredi Yayınları.
- Şan, M.K. (2017). *Türkiye'de Toplumun Farklılık ve Birarada Yaşama Düzeyleri*. TÜBİTAK 1001 Araştırma Projesi (Tamamlanmış Proje). Proje No: 15K216.

- Taylor, C. (1992). *Modernliğin Sıkıntıları*. U. Canbilen (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tomlinson, J. (2020) *Kültürel Emperyalizm*. E. Zeybekoğlu. (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Topçu, N. (2016). *İradenin Davası/ Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Dergâh Yayınevi.
- Touraine, A. (2000). *Modernliğin Eleştirisi*. H. Tufan (Çev.). 3. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1999). *Etnik Sosyoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yanık, C. (2013). *Dünya'da ve Türkiye'de Çokkültürlülük*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2005). Postmodernizm Nedir? *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(13), 153-166.

TÜRKİYE'DE SİYASİ FİKİR HAREKETLERİ

Fırat Demirkol

TÜRKİYE'DE SİYASİ FİKİR HAREKETLERİ

Fırat Demirkol

Yayın No.: 1633
ISBN: 978-625-398-579-0
E-ISBN: 978-625-398-580-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımını yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirkol, Fırat.

Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri / Fırat Demirkol

1. Basım, VI + 188 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-579-0
E-ISBN: 978-625-398-580-6

1. Siyaset Bilimi 2. Siyasal İdeolojiler 3. Türk Siyasal Hayat

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz	iii
Giriş	1
Birinci Bölüm	
Türk Siyasi Kültürü Modern Öncesi Dönem:	
Klasik Siyasi Düşünce	17
İkinci Bölüm	
Modernleşme Dönemi, Değişen Siyasal Kültür, Öne Çıkan	
Farklılaşmalar: Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük.....	39
Üçüncü Bölüm	
Diğer Siyasi Akımlar.....	49
Dördüncü Bölüm	
Cumhuriyetin Kuruluşu, Kuruluş Felsefesi ve	
İktidarın Yapılanması	65
Beşinci Bölüm	
Altı Ok ve Kemalizm	79
Altıncı Bölüm	
Milliyetçilik, Türkçülük ve Ülkücülük.....	95
Yedinci Bölüm	
Liberalizm	111

Sekizinci Bölüm	
Muhafazakârlık	123
Dokuzuncu Bölüm	
Türkiye’de Sol Hareketler: Sosyalizm, Sosyal Demokrasi ve	
Ortanın Solu	139
Onuncu Bölüm	
Türkiye’de Feminizm ve Kadın Hareketleri	155
On Birinci Bölüm	
Yeni Sağ ve Sol	171
Kaynakça.....	185

Kaynakça

- Açıl, O. (2016). İlk Türk Devletlerinde Kadın Algısı ve Kadın Hakları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, s. 63-72.
- Akçura, Y. (2017). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Alter Yayınları.
- Akdoğan, Y. (2004). *Ak Parti ve Muhafazakar Demokrasi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Akdoğan, Y. (2010). Muhafazakar - Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı. H. YAVUZ içinde, *Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri* (s. 59 - 96). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi* (10. b.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Albayrak, S. (1989). *Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı*. İstanbul: Araştırma Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2018). *Türk Siyasi Tarihi* (3. b.). İstanbul: Kronik Kitap.
- Barry, P. N. (1988). *Yeni Sağ*. (C. Aykan, Çev.) Ankara: Tisamat Yayıncılık.
- Berzeg, K. (2019). *Liberal Demokrasinin Kapıkulu Geleneği*. Ankara: Liberte.
- Bora, T. (2018). *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler* (6. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Burke, E. (1986). *Reflections on Revolution in France*. Londra: Penguin Book.
- Davutoğlu, A. (2002). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Demirel, A. (2015). *Birinci Mecliste Muhalefet İkinci Grup* (7. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirkol, F. (2021). Türk-İslam Düşünce Tarihinde Devlet Kavramı. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 21(2), s. 88-99.
- Demirkol, F. (2022). *Liberal Demokrasi ve Adalet ve Kalkınma Partisi*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Demirkol, F. (2023). Türkiye Siyasetinde Muhafazakarlık Kavramı ve Etkisi: Ak Parti İktidarının Felsefi Kimliği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 479-508.
- Dileyici, Ç. C. (2007). Kamu Tercih İktisadına Giriş. D. D. Çoşkun Can Aktan içinde, *Modern Politik İktisat Kamu Tercih* (s. 9-39). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Duran, B. (2014). Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı: İdeolojik Konumları, Dönüşümü ve Evreleri. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 6: İslamcılık* (s. 129-156). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eliaçık, İ. (2003). Çağdaş İslam Siyaset Düşüncesinde Üçüncü Evrilme veya Yeni İslamcılık'da Devlet Düşüncesi. *Bilgi ve Düşünce*, 28-41.
- Erbakan, N. (1991). *Türkiye'nin Temel Meseleri ve Çözümleri*. (H. H. Ceylan, Dü.) Ankara: Rehber Yayınları.
- Erdogan, M. (2000). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*. Ankara : Siyasal Kitabevi.
- Farabi. (2013). *İdeal Devlet*. İstanbul: Divan Kitap.
- Feroz, A. (2008). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye* (4. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Heywood, A. (2012). *Siyaset* (7. b.). (B. B. Özipek, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojilere Bir Giriş*. Ankara: Liberte Yayınları.
- İnalçık, H. (2015). *Political Modernization in Japan and Turkey*. Princeton: Princeton University Press.
- İzgi, Ö. (2014). *Orta Asya Türk Tarihi Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kafesoğlu, İ. (1977). *"Nizamülmük" İslam Ansiklopedisi*. Ankara.

- Karakaş, M. (2008). II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri. A. ÖZ içinde, *Yüztüncü Yılında II. Meşrutiyet*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Karaman, H. (2006). *Laik Düzendeki Dini Yaşamak 2* (3. b.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Koyuncu, A. A. (2018). *İslamcılık ve Demokrasi*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Mardin, Ş. (1983). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2017). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleleri 1* (23. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nafi, B. M. (2012). *İslamcılık*. (B. ALDİYAI, Çev.) İstanbul: Yarı Yayınları.
- Nizamü'l-Mülk. (2020). *Siyasetname* (15. Baskı b.). (M. T. Ayar, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2018). *Türkiye'nin Yakın Tarihi*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Örs, H. B. (2015). *19. Yüzyılda 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özipek, B. B. (2014). 28 Şubat ve İslamcılar. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 6: İslamcılık* (s. 640-651). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özipek, B. B. (2017). *Muhafazarlık Nedir?* Ankara: Liberte Yayınları.
- Sayılı, Ö. B. (2018). Türk İslam Düşüncesi Tarihine Giriş. Ö. Bozkurt içinde, *Türk İslam Düşüncesi Tarihi* (s. 13-39). İstanbul: Divan Kitap.
- Tezais, C. (2011). *İkincilerin Cumhuriyeti Adalet ve Kalkınma Partisi* (2. b.). İstanbul: Mızrak Yayıncılık.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye'de Siyasal Partiler*. Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Türkmen, H. (2008). *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2016). *Türk Tefekkürü Tarihi* (2. Baskı b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Wilson, W. (2019, Haziran 28). BrainyQuote: https://www.brainyquote.com/quotes/woodrow_wilson_135822 adresinden alındı.
- Yaşar, İ. H., Demirkol, F., Daşdemir, E., & Gür Türkdoğan, T. (2021). 2020 Sosyoe-kopolitik Gençlik Araştırması: İstanbul ili Örneğinde Gençlerin Ekonomik ve Siyasal Eğilimleri. *International Journal of Social Inquiry*, s. 839-884.

- Yayla, A. (2005). *Siyasi Düşünceler Sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları.
- Yayla, A. (2012). *Siyaset Teorisine Giriş* (5. Baskı b.). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yayla, A. (2013). *Fikir Hareketleri ve Liberal Düşünce Topluluğu* (2. Baskı b.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Zurcher, E. J. (2016). *Modernleşen Türkiye Tarihi* (33. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Uçtan Uca

Faaliyet Zincirleri Yönetimi

Tarkan Tunç

Uçtan Uca Faaliyet Zincirleri Yönetimi

Tarkan Tunç

Yayın No.: 1630
ISBN: 978-625-398-573-8
E-ISBN: 978-625-398-574-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Bahar Yanbolulu -bahar@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tunç, Tarkan.

Uçtan Uca Faaliyet Zincirleri Yönetimi / Tarkan Tunç

1. Basım, XVIII + 284 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-573-8

E-ISBN: 978-625-398-574-5

1. Süreç Yönetimi 2. Kalite 3. Yaşam Döngüsü 4. Bilgi Teknolojileri 5. Yenilik 6. Yeniden Mühendislik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
1. SÜREÇ YÖNETİMİ TARİHÇESİ.....	3
Giriş.....	3
1.1. Süreç Yönetiminin Bilimsel Temelleri	4
1.2. Süreç Yönetiminin Gelişimi	10
1.2.1. Kalite Dönemi.....	10
1.2.1.1. Kalite Öncüleri.....	13
1.2.1.2. Yalın Düşünce Öncüleri	20
1.2.1.3. Altı Sigma Öncüleri.....	21
1.2.2. Yeniden Mühendislik Dönemi	22
1.2.3. Süreç Yönetimi Dönemi.....	23
2. SÜREÇ YÖNETİM PERSPEKTİFLERİ	25
Giriş.....	25
2.1. Temel Tanımlar	27
2.2. Temel Perspektifler	32
2.2.1. Süreç Perspektifleri	33
2.2.2. Süreç Yönetimi Perspektifleri.....	34
2.3. Kitabın BPM Sınıflandırması.....	37
3. SÜREÇ YAŞAM DÖNGÜLERİ.....	39
Giriş.....	39
3.1. Süreç Yaşam Döngüsü.....	41
3.2. Süreç Yaşam Döngüsü Modelleri	43

3.3. BPM Yaşam Döngüsü Modelleri.....	45
3.4. Dumas'ın BPM Yaşam Döngüsü Modeli	51
3.4.1. Süreç Tanımlama.....	52
3.4.2. Süreç Keşfi	53
3.4.3. Süreç Modelleme	54
3.4.4. Süreç Analizi	56
3.4.5. Süreç (Yeniden) Tasarımı.....	57
3.4.6. Süreç Kurulumu.....	58
3.4.7. Süreç İzleme / Kontrol.....	59
4. SÜREÇ İYİLEŞTİRME	61
Giriş.....	61
4.1. Süreçlerin İyileştirilmesi.....	64
4.2. Süreç İyileştirme Yöntemleri.....	69
4.2.1. Toplam Kalite Yönetimi	71
4.2.2. Altı Sigma	72
4.2.3. Yalın Düşünce.....	79
4.2.4. Kısıtlar Teorisi.....	80
4.3. İş Süreci Standardizasyonu	81
5. ORGANİZASYON YÖNETİMİ VE SÜREÇLER.	83
Giriş.....	83
5.1. Sistem Düşüncesi ve Süreçler	84
5.2. Değer Zinciri ve Süreçler	85
5.3. Strateji ve Süreçler	86
5.4. Rekabet ve Süreçler	87
5.5. Performans ve Süreçler.....	88
6. BPM YETENEK ALANLARI.	91
Giriş.....	91
6.1. Stratejik Hizalanma	93
6.2. Yönetişim	94
6.3. Yöntemler / Metotlar.....	95
6.4. Bilgi Teknolojileri.....	96

6.5. İnsan.....	97
6.6. Kültür	98
7. BPM'DE BECERİ VE ROLLER.....	101
8. BİLGİ TEKNOLOJİLERİ.....	113
Giriş.....	113
8.1. İş Akışı ve İş Süreci Yönetim Sistemleri (WfMS ve BPMS).....	118
8.2. Sürece Duyarlı Bilgi Sistemleri.....	121
8.3. Hizmet Odaklı Mimari	122
8.4. İş ve Süreç Zekâsı	124
8.5. İş Analitiği.....	126
8.6. Süreç Madenciliği.....	127
8.7. İş Faaliyeti İzleme.....	133
8.8. Süreç Simülasyonu (Benzetim).....	134
9. SÜREÇ YÖNETİM STANDARTLARI	135
Giriş.....	135
9.1. Pi Calculus ve Petri Ağları.....	141
9.2. Grafikselsel Standartlar	144
9.3. Yürütme Standartları	148
9.4. Değişim Standartları.....	151
9.5. Tanı (Teşhis) Standartları	152
10. SÜREÇ YÖNETİMİ DİSİPLİNİ	155
Giriş.....	155
10.1. Fonksiyon Odaklı Yönetim Anlayışı.....	158
10.2. Süreç Odaklı Yönetim Anlayışı	160
10.3. Proje Odaklı Yönetim Anlayışı.....	163
11. OLGUNLUK MODELLERİ.....	167
Giriş.....	167
11.1. Olgunluk Modelleri.....	169
11.2. Genel (İş) Yönetim Olgunluk Modelleri	183
11.3. Olgunluk Göstergeleri.....	188
11.4. BPM'nin Benimsenmesi ve Karşılaşılan Sorunlar.....	192

12. YENİDEN MÜHENDİSLİK	195
Giriş	195
12.1. Temelden Yeniden Düşünmek.....	199
12.2. BPR Metodolojileri	203
12.3. BPR ve BT	208
12.4. BPR ve TKY	210
13. SÜREÇ YENİLİĞİ.	213
Giriş	213
13.1. Yenilik Türleri	213
13.2. Süreç Yeniliği	216
14. BPM DİSİPLİNİNİN GELECEĞİ	221
Giriş	221
14.1. Çok Yönlü (Ambidextrous) BPM	225
14.2. Dijital BPM	227
14.3. Robotik Süreç Otomasyonu	231
14.4. Yeşil BPM	236
SON SÖZ	239
KAYNAKÇA.....	241
EKLER.....	275

KAYNAKÇA

1. Lizano-Mora, H., Palos-Sanchez, P. R., & Aguayo-Camacho, M. (2021). The evolution of business process management: A bibliometric analysis. *IEEE Access*, 9, 51088-51105.
2. Lusk, S., Paley, S., & Spanyi, A. (2005). The evolution of business process management as a professional discipline. *BPTrends*, 20, 1-9.
3. Paim, R., Caulliraux, H. M., & Cardoso, R. (2008). Process management tasks: a conceptual and practical view. *Business Process Management Journal*, 14(5), 694-723.
4. Smith, R. F. (2007). *Business process management and the balanced scorecard: using processes as strategic drivers*. John Wiley & Sons Inc.
5. Hammer, M. (1990). *Reengineering Work: Don't Automate, Obliterate*. HBR.
6. Davenport, T. H., & Short, J. (1990). The new industrial engineering: information technology and business process redesign, *Sloan Management Review*, 4, 11-27.
7. Smith, H., & Fingar, P. (2003). *BPM's Third Wave*. <http://www.bptrends.com/publicationfiles/BPM%20Third%20Wave%20Smith%20Fingar%20Apr2003.pdf> (Erişim: Mart 2022).
8. Hyötylainen, T. (2013). Advances in information systems and business engineering, adding business value with business process management and its systems. Springer.
9. Bakkalbaşı, İ. O. (2017). Yönetim biliminin doğuşu ve ilk temsilcileri hakkında bir tartışma. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 431-452.
10. Margherita, A. (2014). Business process management system and activities. *Business Process Management Journal*, 20(5), 642-662.
11. Hammer, M., & Champy, J. (1993). *Reengineering the corporation: A manifest for business revolution*, HarperCollins Publisher, New York, NY.
12. Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations: Volume One*. London: printed for W. Strahan; and T. Cadell, 1776.
13. van der Aalst, W. M. P., La Rosa, M., & Santoro, F. M. (2016). Business process management. *Business & Information Systems Engineering*, 58(1), 1-6. doi:10.1007/s12599-015-0409-x
14. Mohapatra, S. (2013). Business process reengineering: A consolidated approach to different models (ch.1). In *Business Process Reengineering: Automation Decision Points in Process Reengineering*. Springer, New York.
15. Taylor, F. W. (2020). *Bilimsel Yönetimin İlkeleri*. Adres yayınları. Ankara.
16. Dale, E. (1996). *Yönetim Teorileri*. Ankara.
17. Kale, V. (2019). *Enterprise Process Management Systems: Engineering Process-Centric Enterprise Systems using BPMN 2.0*. CRC Press.

18. Harmon, P. (2019). *Business process change: a business process management guide for managers and process professionals*. Morgan Kaufmann, Cambridge.
19. Leopold, H. (2013). *Natural language in business process models: Theoretical foundations, techniques, and applications*. Springer.
20. McLain, F. (2017). *Business process management*, Library Press, NY.
21. England, L. A., & Miller, S. D. (2016). *Maximizing electronic resources management in libraries: applying business process management*, Elsevier, Waltham.
22. McKinlay, A., & Wilson, J. (2012). 'All they lose is the scream': Foucault, Ford and mass production. *Management & Organizational History*, 7(1), 45-60.
23. Fayol, H. (2016). *Genel ve endüstriyel yönetim*. Liberte yayınları, Ankara.
24. Çevikbaş, R. (2014). Bürokrasi kuramı ve yönetsel işlevi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 75-102.
25. Eşki, H. (2010). Bugünü anlamak için Max Weber'i yeniden okumak. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(11), 187-198.
26. Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum - 1*. Yarın yayınları, İstanbul.
27. Chang, J. F. (2006). *Business process management systems: strategy and implementation*. Auerbach Publications.
28. Ford, H. (1922). *My life and work*. Garden City Publishing Co., Inc. NY.
29. Hounshell, D. (1985). *From the American system to mass production, 1800-1932: The development of manufacturing technology in the United States (No. 4)*. JHU Press.
30. Ford, H. (2019). *Today and tomorrow: commemorative edition of Ford's 1926 Classic*. Routledge.
31. Fleischmann, A., Schmidt, W., & Stary, C. (2015). Subject-oriented business process management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 601-621.
32. Sorensen, C. E. (1956). *My forty years with Ford*. W.W. Norton & Company, NY.
33. Harmon, P. (2015). The scope and evolution of business process management. In: vom Brocke, J., & Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 37-81.
34. Hoyer, R. W., & Hoyer, B. B. Y. (2001). What is quality? *Quality Progress*, 34(7), 52-62.
35. Ciranoğlu, M. (2018). EFQM mükemmellik modeli'nin işletmelerin stratejik yeteneklerine katkısı. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 16(31), 237-261.
36. Akdere, F., Polat, M. H., Aksoy, M. H., Psarapulos, M., Candaş, E., & Yılmaz, İ. H. (1994). *Toplam kalite yönetiminde Türkiye perspektifi: uygulamalar, sorunlar-fırsatlar, öneriler*. Toplam Kalite Yönetimi Araştırma Komitesi, İstanbul.
37. Fonseca, L. (2015). Relationship between ISO 9001 certification maturity and EFQM business excellence model results. *Quality Innovation Prosperity*, 19, 85-102.

38. Martinez-Lorente, A. R., Dewhurst, F., & Dale, B. G. (1998). Total quality management: origins and evolution of the term. *The TQM magazine*, 10(5), 378-386.
39. Dean Jr, J. W., & Bowen, D. E. (1994). Management theory and total quality: improving research and practice through theory development. *Academy of management review*, 19(3), 392-418.
40. Tonnessen, T. (2014). Managing process innovation through exploitation and exploration: A study on combining TQM and BPR in the Norwegian industry. Wiesbaden: Springer Gabler.
41. Dahlgaard, J. J., Kristensen, K., & Kanji, G. K. (2007). *Fundamentals of total quality management: Process analysis and improvement*. London: Taylor & Francis e-Library.
42. Neyestani, B. (2017). Principles and contributions of total quality management (TQM) gurus on business quality improvement. https://mpr.ub.uni-muenchen.de/77282/1/MPRA_paper_77282.pdf (Erişim: Mart 2022).
43. Oakland, J. S. (2008). *Statistical process control*. Routledge.
44. Aguayo, R. (1994). *Dr. Deming: Japon mucizesinin mimarı*. Form, İstanbul.
45. Deming, W. E. (1986). *Out of the crisis*. MIT Press.
46. van Drie, J. H. (2007). The Deming Approach to Quality-Enhancing Productivity in Pharmaceutical Research by a Focus on Process and Quality. *DDW Drug Discovery World*, 8(4), 20.
47. Maguad, B. A. (2006). The modern quality movement: origins, development and trends. *Total Quality Management & Business Excellence*, 17(2), 179-203. doi:10.1080/14783360500450608
48. Catherina, R. (1994). Report card on TQM. *Management Review*, January, 83(1).
49. Ngambi, M. T., & Nkemkifu, A. G. (2015). The impact of total quality management on firm's organizational performance. *American Journal of Management*, 15(4), 69.
50. Juran, J. M., Godfrey, A. B., Hoogstoel, R. E., & Schilling, E. G. (1999). *Juran's quality handbook* 5th ed. McGraw-Hill.
51. Madu, C. N. (Ed.). (1998). *Handbook of total quality management*. Springer Science & Business Media.
52. Slack, N., & Brandon-Jones, A. (2018). *Operations and process management: principles and practice for strategic impact*. Pearson, UK.
53. Hakes, C. (1994). *Total quality management: The key to business improvement*. Springer Science & Business Media.
54. Vardar, A. (2001). *Bireysel ve kurumsal değişimde yeniden yapılanma stratejileri*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul.
55. Kondo, Y. (1999). *İşletmede Bütünsel Kalite*. Mess Yayınları, İstanbul.
56. Bakerjian, R., & Mitchell, P. E. (1993). *Tool and manufacturing engineers handbook: A reference book for manufacturing engineers, managers, and technicians* (4th ed.). Society of manufacturing engineers.
57. Jacob, D., Berglang, S., & Cox, J. (2010). *Velocity*. Free Press, NY.
58. Dave, B. (2017). Business process management – a construction case study. *Construction Innovation*, 17(1), 50-67.

59. Ohno, T. (1988). *Toyota production system: beyond large-scale production*. Productivity Press, Portland.
60. Shingo, S. (1983). *A revolution in manufacturing. The SMED system*. Productivity Press, Portland.
61. Sümen, H. (2018). İyi endüstri yöneticisi, ST Endüstri Medya, <https://www.stendustri.com.tr/iyi-endustri-yoneticisi-makale,1218.html>, (Erişim: Ocak 2023).
62. Ohno, T. (2010). *Toyota ruhu, Toyota üretim sistemi'nin doğuşu ve evrimi*, Scala Yayıncılık, İstanbul.
63. Liker, J. K., & Meier, D. P. (2007). *Toyota talent: developing your people the Toyota way*. McGraw-Hill.
64. Laguna, M., & Marklund, J. (2019). *Business process modeling, simulation and design*. Boca Raton, CRC Press.
65. Jeston, J., & Nelis, J. (2008b). *Business process management: practical guidelines to successful implementations*. Elsevier.
66. Chiarini, A. (2011). Japanese total quality control, TQM, Deming's system of profound knowledge, BPR, Lean and Six Sigma. *International Journal of Lean Six Sigma*, 2(4), 332-355. doi:10.1108/20401461111189425
67. Stravinskiene, I., & Serafinas, D. (2020). The link between business process management and quality management. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(10), 225.
68. Hung, R. Y. Y. (2006). Business process management as competitive advantage: a review and empirical study. *Total quality management & business excellence*, 17(1), 21-40.
69. Porter, M. E. (1985). *Competitive advantage: creating and sustaining superior performance*, The Free Press, NY.
70. Burlton, R. T. (2015). Delivering business strategy through process management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 45-78.
71. Lind, M., & Seigerroth, U. (2015). Collaborative process modeling and design: The intersport case study. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 301-321.
72. Wong, W. P. (2013). Business-process management: a proposed framework for future research. *Total Quality Management & Business Excellence*, 24(5-6), 719-732.
73. Karagiannis, D., & Woitsch, R. (2015). Knowledge engineering in business process management. In: vom Brocke, J. and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 623-648.
74. van der Aalst, W. M. P. (2013). *Business process management: A comprehensive survey*, ISRN Software Engineering, 1-37.

75. Weske, M. (2007). *Business process management: concepts, languages, architectures*, Springer-Verlag, Berlin.
76. Dumas, M., La Rosa, M., Mendling, J., & Reijers, H. A. (2013). *Fundamentals of business process management*. Springer.
77. van der Aalst, W. M. P. (2016). *Process mining: data science in action*. Heidelberg: Springer.
78. Kirchmer, M. (2017). *High performance through business process management*. West Chester: Springer.
79. Reijers, H. A., Wijk, S. V., Mutschler, B., & Leurs, M. (2010). BPM in practice: who is doing what? In *International Conference on Business Process Management*, 45-60. Springer, Hoboken.
80. Maddern, H., Smart, P. A., Maull, R. S., & Childe, S. (2014). End-to-end process management: implications for theory and practice, *Production Planning & Control: The Management of Operations*, 25(16), 1303-1321, doi:10.1080/09537287.2013.832821
81. Armistead, C., & Machin, S. (1997). Implications of business process management for operations management. *International Journal of Operations & Production Management*, 17(9), 886-898, doi:10.1108/01443579710171217
82. Chinosi, M., & Trombetta, A. (2012). BPMN: An introduction to the standard. *Computer Standards & Interfaces*, 34(1), 124-134.
83. Harmon, P., & Wolf, C. (2016). *The state of business process management*. BP Trends.
84. Dumas, M., La Rosa, M., Mendling, J., & Reijers, H. A. (2018). *Fundamentals of business process management*. Springer.
85. Dallas, I., & Wynn, M. T. (2014). *Business process management in small business: A case study*. In *Information systems for small and medium-sized enterprises*, 25-46. Springer, Berlin.
86. Segatto, M., de Padua, S. I. D., & Martinelli, D. P. (2013). Business process management: a systemic approach? *Business Process Management Journal*, 19(4), 698-714.
87. Arsanjani, A., Bharade, N., Borgenstrand, M., Schume, P., Wood, J. K., & Zheltonogov, V. (2015). *Business process management design guide: using IBM business process manager*. IBM Redbooks.
88. Houy, C., Fettke, P., & Loos, P. (2010). Empirical research in business process management – analysis of an emerging field of research, *Business Process Management Journal*, 16(4), 619-661.
89. WfMC. (1999). *Workflow Management Coalition terminology & glossary*. https://healthcare-workflow.files.wordpress.com/2008/10/wfmc-tc-1011_term_glossary_v3.pdf (Erişim: Ocak 2023).
90. Mallur, K. (2015). *A Quality Assurance Framework for Business Process anagement* (Doctoral dissertation, Université d'Ottawa/University of Ottawa).
91. Damij, N., & Damij, T. (2014). *Process management: A multi-disciplinary guide to theory, modeling, and methodology*. Springer.
92. Lamine, E., Thabet, R., Sienou, A., Bork, D., Fontanili, F., & Pingaud, H. (2020). BPRIM: An integrated framework for business process management and risk management. *Computers in Industry*, 117, 103199.
93. Davenport, T. H. (1993). *Process innovation - Reengineering work through information technology*. Harvard Business School Press.

94. Cule, P. E. (1998). Business process reengineering: theory and practice-views from the field. In business process change: reengineering concepts, methods and technologies, Grover, V., Kettinger, W., (Eds.). 57-77.
95. Hammer, M. (2001). The process enterprise: An executive perspective. *Hammer and Company*, 1(0), 1-12.
96. vom Brocke, J., & Rosemann, M. (2014). Business process management. *Wiley Encyclopedia of Management*, 1-9. doi:10.1002/9781118785317.weom070213
97. von Rosing, M., Scheer, A.-H., & von Scheel, H. (2015). *The complete business process handbook: Body of Knowledge from Process Modeling to BPM, Vol I*, Elsevier, Waltham.
98. Smart, P. A., Maddern, H., & Maull, R. S. (2009). Understanding business process management: Implications for theory and practice. *British journal of management*, 20(4), 491-507.
99. Bendell, T. (2005). Structuring business process improvement methodologies. *Total Quality Management & Business Excellence*, 16(8-9), 969-978, doi:10.1080/14783360500163110
100. Ma, J. Y., Kim, B. W., Seo, Y. H., Leem, C. S., & Moon, H. (2012). An integrated method for business process improvement. *International Journal of Innovative Computing, Information and Control*, 8(7), 5237-5250.
101. Hammer, M. (2002). Process management and the future of Six Sigma. *MIT Sloan Management Review*, Winter, 26-32.
102. Hammer, M. (2015). What is business process management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., 3-16, Springer, Berlin.
103. Lehmann, C. F. (2012). *Strategy and business process management: Techniques for improving execution, adaptability, and consistency*. CRC Press.
104. vom Brocke, J., Zelt, S., & Schmiedel, T. (2015). On the role of context in business process management. *International Journal of Information Management*, 36(3), 486-495. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2015.10.002
105. Lee, R. G., & Dale, B. G. (1998). Business process management: A review and evaluation. *Business Process Management Journal*, 4(3), 214-225. doi:10.1108/14637159810224322
106. Hammer, M. (2004). Deep change: how operational innovation can transform your company. *Harvard Business Review*, 82(4), 84-93.
107. van der Aalst, W. M. P., ter Hofstede, A.H.M., & Weske, M. (2003). Business process management: a survey. *International Conference, BPM 2003*, Springer, 1-12.
108. Antonucci, Y. L., & Goeke, R. J. (2011). Identification of appropriate responsibilities and positions for business process management success: Seeking a valid and reliable framework. *Business process management Journal*, 17(1), 127-146. doi:10.1108/14637151111105616
109. Buh, B., Kovacic, A., & Stemberger, M. I. (2015). Critical success factors for different stages of business process management adoption — a case study. *Economic Research*, 28(1), 243-258. doi:10.1080/1331677X.2015.1041776

110. Takala, P. (2018). Developing delivery process of digital service enablers. Master's Thesis. Finland.
111. Bakhtiyari, M. (2019), Business process management, business Process reengineering and business process innovation. Authorea.
112. Bernardo, R., Galina, S. V. R., & de Padua, S. I. D. (2017). The BPM lifecycle: how to incorporate a view external to the organization through dynamic capability. *Business Process Management Journal*, 23(1), 156-175.
113. Armstrong, M. (2006). A handbook of management techniques: a comprehensive guide to achieving managerial excellence and improved decision making. Kogan Page.
114. Carpinetti, L. C. R., Buosi, T., & Gerolamo, M.C. (2003). Quality management and improvement: A framework and a business-process reference model. *Business Process Management Journal*, 9(4), 543-554.
115. Cherrier, S., & Deshpande, V. (2018). From BPM to IoT. In international conference on business process management 2017, 310-318. Springer, Cham.
116. Zelt, S., Schmiedel, T., & vom Brocke, J. (2018). Understanding the nature of processes: an information-processing perspective. *Business Process Management Journal*, 24(1), 67-88. doi:10.1108/bpmj-05-2016-0102
117. Yaremko, S. A., Kuzmina, E. M., Savina, N. B., Yepifanova, I. Y., Gordiichuk, H. B., & Mussayeva, D. (2022). Forecasting business processes in the management system of the corporation. *IAPGOŚ*, 12(4), 53-59.
118. Mooney, J. G., Gurbaxani, V., & Kraemer, K. L. (1996). A process oriented framework for assessing the business value of information technology. *SIGMIS Database* 27(2), 68-81.
119. Anand, A., Fosso Wamba, S., & Gnanzou, D. (2013). A literature review on business process management, business process reengineering, and business process innovation. In *Workshop on enterprise and organizational modeling and simulation*, 1-23, Springer, Berlin.
120. Rummler, G. A., & Brache, A. P. (2013). Improving performance: how to manage the white space on the organization chart, 3rd ed. John Wiley & Sons, San Francisco.
121. Brenner, M., Coners, A., & Matthies, B. (2015). Process capital as strategic success factor. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 133-152.
122. Earl, M., & Khan, B. (1994). How new is business process redesign? *European Management Journal*, 12(1), 20-30.
123. Kerpedzhiev, G. D., König, U. M., Röglinger, M., & Rosemann, M. (2020). An exploration into future business process management capabilities in view of digitalization: Results from a Delphi Study. *Business & Information Systems Engineering*, 63(2), 83-96.
124. Pradabwong, J., Braziotis, C., Tannock, J., & Pawar, K. S. (2017). Business process management and supply chain collaboration: effects on performance and competitiveness, *Supply Chain Management: An International Journal*, 22(2), doi: 10.1108/SCM-01-2017-0008

125. Elzinga, D. J., Horak, T., Lee, C-Y., & Bruner, C. (1995). Business process management: survey and methodology. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 42(2), 119-128. doi:10.1109/17.387274
126. Ohlsson, J., & Han, S. (2018). *Prioritising business processes: design and evaluation of the prioritisation and categorisation method (PCM)* (1st ed. 2018). Springer International Publishing: Imprint: Springer. doi.org/10.1007/978-3-319-70398-5
127. Lisovsky, A. L. (2019). *Sustainable development and business process management. Strategic decisions and risk management.*
128. Bucher, T., Raber, D., & Winter, R. (2015). A taxonomy of business process management approaches. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 203-225.
129. de Bruin, T. (2009). *Business process management: theory on progression and maturity* (Doctoral dissertation, Queensland University of Technology).
130. de Bruin, T., & Doebeli, G. (2015). An organizational approach to BPM: The experience of an Australian transport provider. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 741-759.
131. Zairi, M. (1997). Business process management: a boundaryless approach to modern competitiveness. *Business Process Management Journal*, 3(1), 64-80. doi:10.1108/14637159710161585
132. DeToro, I., & McCabe, T. (1997). How to stay flexible and elude fads. *Quality Progress*, 30(3), 55-60.
133. Sanchez-Ferreres, J., Burattin, A., Carmona, J., Montali, M., & Padro, L. (2019). Formal reasoning on natural language descriptions of processes. In *International Conference on Business Process Management*, 86-101. Springer, Cham.
134. Marrella, A. (2018). What automated planning can do for business process management. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 7-19. Springer, Cham.
135. Tsakalidis, G., Vergidis, K., Delias, P., & Vlachopoulou, M. (2019). A conceptual business process entity with lifecycle and compliance alignment. In *International Conference on Decision Support System Technology*, 70-82. Springer, Cham.
136. Draheim, D. (2010). *Business process technology: A unified view on business processes, workflows and enterprise applications.* Springer Science & Business Media.
137. Van Looy, A. (2021). A quantitative and qualitative study of the link between business process management and digital innovation. *Information & Management*, 58(2), 103413.
138. Szelagowski, M. (2018). Evolution of the BPM lifecycle. In *Federated Conference on Computer Science and Information Systems* (17), 205-211.
139. Hayes, R. H., & Wheelwright, S. C. (1979). The dynamics of product-process life cycles. *Harvard Business Review*, 57(2), 127-136.
140. Georgakopoulos, D., & Tsalgatidou, A. (1998). Technology and tools for comprehensive business process lifecycle management. In *Workflow Management Systems and Interoperability*, 356-395. Springer, Berlin.

141. Van Looy, A., & Devos, J. (2018). A roadmap for (un)successful BPM: positivist case studies, *Business Process Management Journal* doi:10.1108/BPMJ-04-2017-0083
142. Shewhart, W. A. (1931). *Economic control of quality of manufactured product*. Macmillan And Co Ltd, London.
143. Okes, D. (2013). *Performance metrics: The levers for process management*. ASQ Quality Press.
144. Gupta, P. (2006). Beyond PDCA: A new process management model. *Quality progress*, 45-52.
145. Tupa, J., & Steiner, F. (2019). Industry 4.0 and business process management. *Tehnicki glasnik*, 13(4), 349-355.
146. Deming, W. E. (2000b). *The new economics: For industry, government, education*. MIT Press, Cambridge.
147. TS EN ISO 9001. (2015). *Kalite yönetim sistemleri – Şartlar*.
148. IATF 16949. (2016). *Otomotiv üretimi ve ilgili servis parçaları kuruluşları için kalite yönetim sistemi şartları*.
149. Stangova, N., & Vighova, A. (2014). Process management-new way of self-government functioning. 2nd International Scientific Forum, ISF, Tirana, 85-95.
150. Di Ciccio, C., Marrella, A., & Russo, A. (2015). Knowledge-intensive processes: characteristics, requirements and analysis of contemporary approaches. *Journal on Data Semantics*, 4(1), 29-57.
151. Scheer, A. W., & Hoffmann, M. (2015). The process of business process management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 351-380.
152. Slominski, A., & Muthusamy, V. (2018). BPM for the masses: Empowering participants of cognitive business processes. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 440-445. Springer, Cham.
153. Mendling, J., Baesens, B., Bernstein, A., & Fellmann, M. (2017). Challenges of smart business process management: An introduction to the special issue. *Decision Support Systems*, 100, 1-5. doi:10.1016/j.dss.2017.06.009
154. Bernardo, R., Galina, S. V. R., & de Pádua, S. I. D. (2017). The BPM lifecycle: How to incorporate a view external to the organization through dynamic capability. *Business Process Management Journal*, 23(1), 156-175.
155. Oruthotaarachchi, C. R., & Wijayanayake, W. M. J. I. (2021). A thematic literature review on business process management. *International Journal of Managing Value and Supply Chains (IJMVSC)*, 12(1), 1-13.
156. König, M., Bein, L., Nikaj, A., & Weske, M. (2020). Integrating robotic process automation into business process management. In *International Conference on Business Process Management, BPM (Blockchain and RPA Forum)*, 132-146. Springer, Cham.
157. Ter Hofstede, A. H. M., Van der Aalst, W. M. P., Adams, M., & Russell, N. (Eds.). (2010). *Modern business process automation: YAWL and its support environment*. Springer-Verlag, Berlin.

158. Mendling, J. (2008). *Metrics for process models: Empirical foundations of verification, error prediction, and guidelines for correctness*. Springer, Heidelberg.
159. Pourshahid, A., Amyot, D., Peyton, L., Ghanavati, S., Chen, P., Weiss, M., & Forster, A. J. (2009). Business process management with the user requirements notation. *Electronic Commerce Research*, 9(4), 269-316.
160. ABPMP. (2009). *Guide to the business process management: Common body of knowledge*. V2.0.
161. De Moraes, R. M., Kazan, S., de Padua, S. I. D., & Costa, A. L. (2014). An analysis of BPM lifecycles: from a literature review to a framework proposal. *Business Process Management Journal*, 20(3), 412-432.
162. van der Aalst, W. M. P. (2011). *Process mining: discovery, conformance and enhancement of business processes*. New York: Springer.
163. Ko, R. K. L., Lee, S. S. G., & Wah Lee, E. (2009). Business process management (BPM) standards: A survey. *Business Process Management Journal*, 15(5), 744-791.
164. Wurm, B., Grisold, T., Mendling, J., & vom Brocke, J. (2021). Business process management and routine dynamics. *Cambridge Handbook of Routine Dynamics*, 513-524.
165. Mahendrawathi, E. R., Hanggara, B. T., & Astuti, H. M. (2018). Model for BPM implementation assessment: Evidence from companies in Indonesia. *Business Process Management Journal*. doi:10.1108/bpmj-08-2016-0160
166. vom Brocke, J., & Mendling, J. (2018). Frameworks for business process management: a Taxonomy for business process management cases. In *Business Process Management Cases*, 1-17. Springer, Cham.
167. Wetzstein, B., Ma, Z., Filipowska, A., Kaczmarek, M., Bhiri, S., Losada, S., ... & Cicurel, L. (2007). Semantic business process management: A lifecycle based requirements analysis. In *Proceedings of the Workshop SBPM (251)*.
168. Ubaid, A.M., & Dweiri, F. T. (2020). Business process management (BPM): Terminologies and methodologies unified. *International Journal of System Assurance Engineering and Management*, 11, 1046-1064.
169. Rehse, J. R., Fettke, P., & Loos, P. (2018). Process mining and the black swan: An empirical analysis of the influence of unobserved behavior on the quality of mined process models. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 256-268. Springer, Cham.
170. Rahimi, F., Hvam, L., Moller, C., & Haug, A. (2016). *Management of business process design in global implementation of enterprise resource planning systems*. DTU Management Engineering. (DTU Management Engineering, PhD thesis).
171. CMMI. (2002). *Capability maturity model integration (CMMI), version 1.1. CMMI for software engineering (CMMI-SW, V1.1)*. Continuous Representation. CMMI product team.
172. Pavlovski, C. J., & Zou, J. (2008). Non-functional requirements in business process modeling. In *APCCM*, 8, 103-112.

173. Aitken, C., Stephenson, C., & Brinkworth, R. (2015). A framework for classifying and modeling organizational behavior. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 177-202.
174. Boutros, T., & Cardella, J. (2010). *The basics of process improvement*. CRC Press.
175. Claes, J., Vanderfeesten, I., Reijers, H. A., Pinggera, J., Weidlich, M., Zugal, S., ..., & Poels, G. (2012). Tying process model quality to the modeling process: The impact of structuring, movement, and speed. In *International conference on business process management*, 33-48. Springer, Berlin.
176. Minonne, C., & Turner, G. (2012). Business process management: Are you ready for the future? *Knowledge and Process Management*, 19(3), 111-120. doi:10.1002/kpm.1388
177. Reijers, H. A. (2021). Business process management: The evolution of a discipline. *Computers in Industry*, 126, 103404.
178. Polderdijk, M., Vanderfeesten, I., Erasmus, J., Traganos, K., Bosch, T., Rhijn, G. V., & Fahland, D. (2018). A visualization of human physical risks in manufacturing processes using BPMN. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 732-743. Springer, Cham.
179. Kirchmer, M., Lehmann, S., Rosemann, M., Zur Muehlen, M., & Laengle, S. (2013). BPM governance in practice. Research Study. Accenture. www.accenture.com.
180. Indulska, M., Green, P., Recker, J., & Rosemann, M. (2009). Business process modeling: Perceived benefits. In *International Conference on Conceptual Modeling*, 458-471. Springer, Berlin.
181. Reijers, H.A., Mendling, M., & Recker, J. (2015). Business process quality management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 167-185.
182. Miovska, S., Krstev, A. B., Krstev, D., & Dimitrov, S. (2022). Business process modeling, system engineering and their approach to its application in industrial capacity. *Balkan Journal of Applied Mathematics and Informatics*, 5(2), 89-98.
183. Genova, G., Valiente, M. C., & Marrero, M. (2009). On the difference between analysis and design, and why it is relevant for the interpretation of models in Model Driven Engineering, *Journal of Object Technology*, 8(1), 107-127.
184. Muehlen, M., & Shapiro, R. (2015). Business process analytics. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 243-264.
185. Lederer, M., Schott, P., Huber, S., & Kurz, M. (2013). Strategic business process analysis: a procedure model to align business strategy with business process analysis methods. In *International Conference on Subject-Oriented Business Process Management, S-BPM ONE 2013*, 247-263. Springer, Berlin.

186. Antonucci, Y. L. (2015). Business process management curriculum. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 547-572.
187. Leyer, M., Heckl, D., & Moormann, J. (2015). Process performance measurement. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 227-242.
188. Kasim, T., Haracic, M., & Haracic, M. (2018). The improvement of business efficiency through business process management, economic review. *Journal of Economics and Business*, University of Tuzla, Faculty of Economics, 16(1), 31-43.
189. Griesberger, P., Leist, S., & Zellner, G. (2011). Analysis of techniques for business process improvement. 19th European Conference on Information Systems, ECIS 2011, Helsinki.
190. Lohrmann, M., & Reichert, M. (2016). Effective application of process improvement patterns to business processes. *Softw. Syst. Model*, 15, 353-375.
191. Davenport, T. H. (1993). Need radical innovation and continuous improvement? *Integrate Process Reengineering and TQM*, *Planning Review*, 21(3), 6-12.
192. Nowak, A., Leymann, F., & Schumm, D. (2011). The differences and commonalities between green and conventional business process management. In 2011 IEEE Ninth International Conference on Dependable, Autonomic and Secure Computing, 569-576. IEEE.
193. Chan, S. L. (2000). Information technology in business processes. *Business Process Management Journal*, 6(3), 224-237. doi:10.1108/14637150010325444
194. Blokdijk, G. (2008). Business process management BPM 100 success secrets, 100 most asked questions on BPM implementation, process, software, tools and solutions.
195. Pomffyova, M. (Ed.). (2010). *Process management*. Intech, Croatia.
196. Badiru, A. B. (1998). Quality improvement through learning curve analysis. In *Handbook of Total Quality Management*, Madu, C. N. (Ed.), 87-107. Springer, Boston, MA.
197. Rosemann, M. (2020). Explorative process design patterns. In *International Conference on Business Process Management*, 349-367. Springer, Cham.
198. Davenport, T. H. (2015). Process management for knowledge work. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., 17-35, Springer, Berlin.
199. AlHamad, A., Al Kurdi, B., Alshurideh, M., & Alrawabdeh, W. (2022). Impact of business process management and lean operations on cost of quality. *International Journal of Business Analytics and Security (IJBAS)*, 1(1), 173-192.
200. Spanyi, A. (2015). The governance of business process management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 333-350.

201. Beerepoot, I., Weerd, I. V. D., & Reijers, H. A. (2019). Business process improvement activities: differences in organizational size, culture, and resources. In *International Conference on Business Process Management*, 402-418. Springer, Cham.
202. Bergener, P., Delfmann, P., Weiss, B., & Winkelmann, A. (2015). Detecting potential weaknesses in business processes. *Business Process Management Journal*, 21(1), 25-54.
203. Kahrovic, E., & Lekovic, B. (2017). Determinants of the business process improvement methodology. *ECIN 2017: International economics and management conference*, Belgrade.
204. Conger, S. (2015). Six sigma and business process management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 127-146.
205. Bandara, W., Guillemain, A., & Coogans, P. (2015). Prioritizing process improvement: An example from the Australian financial services sector. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 547-572.
206. Sujova, A., & Marcinekova, K. (2015). Modern methods of process management used in Slovak enterprises, *Procedia Economics and Finance*, 23, 889-893.
207. Rashid, O. A., & Ahmad, M. N. (2013). Business process improvement methodologies: An overview. *Journal of Information System Research Innovation*, 5, 45-53.
208. Hofmann, M. (2021). *Holistic approach to process optimisation*. Springer Fachmedien Wiesbaden.
209. Johannsen, F., Leist, S., & Zellner, G. (2015). Implementing six sigma for improving business processes at an automotive bank. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 393-416.
210. Shankar, R. (2009). *Process improvement using Six Sigma: A DMAIC Guide*. Quality Press.
211. Brady, J. E., & Allen, T. T. (2006). Six Sigma literature: a review and agenda for future research. *Quality and reliability engineering International*, 22(3), 335-367.
212. Dönmez, C. Ç., & Yakar, B. (2019). A systematic perspective on supply chain improvement by using lean six sigma and an implementation at a fertilizer company. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(71), 1377-1396.
213. Pande, P., Neumann, R., & Cavanagh, R. (2000). *The Six Sigma way – how GE, Motorola and other top companies are honing their performance*. McGraw-Hill, New York.
214. Noskievicova, D. (2010). Effective implementation of statistical process control, In *Engineering the Future*, Laszlo Dudas (Ed.), InTech.
215. Anupindi, R., Chopra, S., Deshmukh, S. D., Van Mieghem, J., & Zemel, E. (2012). *Managing Business Process Flows: Principles of Operations Management*.
216. Voehl, F., Harrington, H. J., Mignosa, C., & Charron, R. (2014). *The lean six sigma black belt handbook: tools and methods for process acceleration*. CRC Press.

217. Chakraborti, S., & Graham, M. (2019). Nonparametric statistical process control. John Wiley & Sons.
218. Sower, V. E. (2014). Statistical process control for managers. Business Expert Press, NY.
219. Tunç, T. (2020). Sürdürülebilir Yeşil Değer. Nobel, Ankara.
220. Gershon, M. (2010). Choosing Which process improvement methodology to implement. *Journal of Applied Business & Economics*, 10(5).
221. Harmon, P. (2014). Business process change: A business process management guide for managers and process professionals. Elsevier Inc.
222. Hammer, M., & Stanton, S. (1999). How process enterprises really work. *Harvard Business Review*, 77(6), 108-120.
223. Romero, H. L., Dijkman, R. M., Grefen, P. W., & van Weele, A. J. (2015). Factors that determine the extent of business process standardization and the subsequent effect on business performance. *Business & Information Systems Eng.*, 57(4), 261-270.
224. Goel, K., Bandara, W., & Gable, G. (2018). A typology of different forms of Business Process Standardisation (BPS). In *International Conference on Business Process Management*, 179-193. Springer, Cham.
225. Wurm, B., & Mendling, J. (2020). A Theoretical model for business process standardization. In *International Conference on Business Process Management*, 281-296. Springer, Cham.
226. Nissinboim, N., & Naveh, E. (2018). Process standardization and error reduction: A revisit from a choice approach. *Safety science*, 103, 43-50.
227. Tregear, R. (2015). Business Process Standardization. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, *International Handbooks on Information Systems*, 2nd ed., 421-442. Springer, Berlin.
228. Ford, H. (2018). Today and tomorrow. Generosity Press.
229. Ohno, T. (2013). Taiichi Ohno's workplace management. McGraw-Hill.
230. Schafermeyer, M., Rosenkranz, C., & Holten, R. (2012). The impact of business process complexity on business process standardization. *Business & Information Systems Engineering*, 4(5), 261-270.
231. Fayol, H. (2016). Genel ve endüstriyel yönetim. Liberte yayınları, Ankara.
232. vom Brocke, J., & Sonnenberg, C. (2015). Value-orientation in business process management. In *Handbook on business process management 2*, 101-132. Springer, Berlin.
233. Weske, M. (2012). Business process management: Concepts, languages, architectures. Springer.
234. Ferguson, D. F., & Stockton, M. (2006). Enterprise business process management–architecture, technology and standards. In *International Conference on Business Process Management*, 1-15. Springer, Berlin.
235. Minonne, C., & Turner, G. (2012). Business Process Management-Are You Ready for the Future? *Knowledge and Process Management*, 19(3), 111-120. doi:10.1002/kpm.1388

236. Chandler, A. D. (1962). *Strategy and structure: Chapters in the history of the industrial enterprise*. The MIT Press.
237. Brenner, M., Coners, A. & Matthies, B. (2015). Process capital as strategic success factor. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 133-152.
238. Kirchmer, M., Franz, P., & Lotterer, A. (2015). *The BPM-Discipline—Getting more value out of Six Sigma and Traditional Process Improvement*. BPM-D Whitepaper, Philadelphia, London.
239. Röglinger, M., Plattfaut, R., Borghoff, V., Kerpedzhiev, G., Becker, J., Beverungen, D., ... & Trkman, P. (2022). Exogenous Shocks and Business Process Management. *Business & Information Systems Engineering*, 1-19.
240. Kröckel, J., & Hilgarth, B. (2011). BPM@ KMU – Designing e-Learning for the introduction of BPM in small-and medium-sized Enterprises. In *International Conference on Subject-Oriented Business Process Management*, 34-47. Springer, Berlin.
241. Reinheimer, S. (2011). Modeling needs in the BPM consulting process. In *International Conference on Subject-Oriented Business Process Management*, 115-125. Springer, Berlin.
242. Houy, C., Fettke, P., & Loos, P. (2010). Empirical research in business process management – analysis of an emerging field of research, *Business Process Management Journal*, 16(4), 619-661.
243. Shahim, N., & Moller, C. (2014). Identifying best practices in business process management using fuzzy analytical hierarchy process. In *International Conference on Business Informatics Research*, 306-319. Springer, Cham.
244. Nadarajah, D., & Abdul Kadir, S. L. S. (2014). A review of the importance of business process management in achieving sustainable competitive advantage. *The TQM Journal*, 26(5), 522-531. doi:10.1108/tqm-01-2013-0008
245. Ongena, G., & Ravesteyn, P. (2019). Business process management maturity and performance: A multi group analysis of sectors and organization sizes, *Business Process Management Journal*, doi:10.1108/BPMJ-08-2018-0224
246. Neder, R., Ramalho, P., Rabelo, O., Zambra, E., Maciel, C., & Benevides, N. (2018). Business Process Management: Terms, Trends and Models. *Computer Science and Information Systems*, 23(1), 163-170.
247. Letts, B., & Tran, V. (2020). IT culture and BPM adoption in organizations. In *International Conference on Business Process Management*, 213-228. Springer, Cham.
248. Kokkonen, A., & Bandara, W. (2015). Expertise in business process management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 517-546.
249. Meidan, A., Garcia-Garcia, J. A., Escalona, M. J., & Ramos, I. (2016). A survey on business processes management suites” *Computer Standards & Interfaces*, doi:10.1016/j.csi.2016.06.003

250. Özveri, O., & Kabak, M., (2016). Süreç yönetimi olgunluk modelleri ve bir organizasyonun ve süreç yönetimi olgunluğunun değerlendirilmesi, *AKÜ İİBF Dergisi*, 18(1), 101-110.
251. ABPMP. (2013). Guide to the business process management: common body of knowledge. V3.0.
252. Alzoubi, H. M., & Khafajy, N. A. (2015). The impact of business process management on business performance superiority. *International Journal of Business and Management Review*, 3(2), 17-34.
253. Texel, P. P. (2013). Measure, metric, and indicator: An object-oriented approach for consistent terminology. *Proceedings of IEEE Southeastcon*. doi:10.1109/secon.2013.656743
254. Gray, E. (2017). Measuring success: An introduction to metrics. www.thinkhdi.com (Erişim: Ocak 2023).
255. Waggoner, D. B., Neely, A. D., & P. Kennerley, M. (1999). The forces that shape organisational performance measurement systems: *International Journal of Production Economics*, 60(61), 53-60. doi:10.1016/s0925-5273(98)00201-1
256. Zur Muehlen, M., & Shapiro, R. (2015). Business process analytics. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 243-264.
257. Kahrovic, E., & Krstic, B. (2015). The effects of business process management on improvement of firm performances. *Industrija*, 43(4), 67-87. doi:10.5937/industrija43-9068
258. Akour, I., Al Kurdi, B., & Alshurideh, M. (2022). The impact of supply chain capabilities and business process management on firm performance. *International Journal of Business Analytics and Security (IJBAS)*, 1(1), 157-172.
259. de Bruin, T., & Rosemann, M. (2007). Using the Delphi technique to identify BPM capability areas. In: *ACIS 2007 Proceedings*, 42.
260. Antonucci, Y. L., & Goeke, R. J. (2009). Analysis of business process management skills and characteristics. *BPM Skills Survey Results*. Widener University.
261. Gabryelczyk, R., Jurczuk, A., & Roztocki, N. (2016). Business process management in transition economies: current research landscape and future opportunities. In *Proceedings of the 22th Americas Conference on Information Systems (AMCIS)*.
262. Rosemann, M., & vom Brocke, J. (2015). The six core elements of business process management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 105-122.
263. Rahimi, F., Moller, C., & Hvam, L. (2016). Business process management and IT management: The missing integration. *International Journal of Information Management*, 36(1), 142-154.
264. vom Brocke, J., & Sonnenberg, C. (2015). Part I. In *Handbook on business process management 2: Strategic alignment, governance, people and culture*. Springer, Berlin.

265. Morrison, E. D., Ghose, A. K., Dam, H. K., Hinge, K. G., & Hoesch-Klohe, K. (2012). Strategic alignment of business processes. *service-oriented computing - ICSOC 2011 Workshops*, 9-21, Springer-Verlag Berlin. doi:10.1007/978-3-642-31875-7_3
266. Aversano, L., Grasso, C., & Tortorella, M. (2016). Managing the alignment between business processes and software systems. *Information and Software Technology*, 72, 171-188. doi:10.1016/j.infsof.2015.12.009
267. Porter, M. E. (1996). What is strategy? *Harvard Business Review*, 61-78.
268. Porter, M. E. (2010). Rekabet üzerine. *Optimist Yayınları*, İstanbul.
269. Kerpedzhiev, G., König, U. M., Röglinger, M., & Rosemann, M. (2017). Business process management in the digital age. *BPTrends*.
270. Danilova, K. B. (2019). Process owners in business process management: a systematic literature review, *Business Process Management Journal*, Emerald Publishing, 25(6), 1377-1412.
271. vom Brocke, J., & Rosemann, M. (Eds.). (2010). Part II. In *handbook on business process management 2: Strategic alignment, governance, people and culture*. 309-310. Springer, Berlin.
272. Markus, M. L., & Jacobson, D. D. (2015). The governance of business processes. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 311-332.
273. Schonenberg, H., Mans, R., Russell, N., Mulyar, N., & van der Aalst, W. (2008). Process flexibility: A survey of contemporary approaches, *Lecture Notes in Business Information Processing*, 10, 16-30, 2008.
274. Gilbert, P. (2010). The next decade of BPM. In *International Conference on Business Process Management*, 1-4. Springer, Berlin.
275. Alves, C., Jatoba, I., Valença, G., & Fraga, G. (2018). Exploring the influence of organizational culture on BPM success: the experience of the Pernambuco Court of Accounts. In *Business Process Management Cases*, 593-610. Springer, Cham.
276. Schmiedel, T., Recker, J., & vom Brocke, J. (2019). The relation between BPM culture, BPM methods, and process performance: Evidence from quantitative field studies. *Information & Management*, 103175. doi:10.1016/j.im.2019.103175
277. Schmiedel, T., vom Brocke, J., & Recker, J. (2014). Development and validation of an instrument to measure organizational cultures' support of business process management. *Information & Management*, 51(1), 43-56.
278. vom Brocke, J., & Sinnl, T. (2011). Culture in business process management: A literature review. *Business process management journal*, 17(2), 357-378.
279. Syed, R., Bandara, W., & French, E. (2018). Effective leadership in BPM implementations: A case study of BPM in a developing country, public sector context. In *International Conference on Business Process Management*, 376-391. Springer, Cham.
280. Hernaus, T. (2008). Process-based organization design model: Theoretical review and model conceptualization. *EFZG working paper series*, (06), 1-17.

281. Bubenik, P., Capek, J., Rakyta, M., Binasova, V., & Staffenova, K. (2022). Impact of Strategy Change on Business Process Management. *Sustainability*, 14(17), 11112.
282. Hrabal, M., Tucek, D., Molnar, V., & Fedorko, G. (2020). Human factor in business process management: modeling competencies of BPM roles. *Business Process Management Journal*.
283. Lohmann, P., & Zur Muehlen, M. (2015). Business process management skills and roles: an investigation of the demand and supply side of BPM professionals. In *International Conference on Business Process Management*, 317-332. Springer, Cham.
284. Jesus, L., Macieira, A., Karrer, D., & Caulliraux, H. (2015). BPM center of excellence: the case of a Brazilian company. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, *International Handbooks on Information Systems*, 2nd ed., Springer, Berlin, 399-420.
285. Rosemann, M. (2015). The service portfolio of a BPM center of excellence. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, *International Handbooks on Information Systems*, 2nd ed., Springer, Berlin, 381-398.
286. Jenz, D. E. (2003). *Business process ontologies: Speeding up business process implementation*. Jenz & Partner GmbH2003.
287. Juric, M. B., & Pant, K. (2008). *Business process driven SOA using BPMN and BPEL: From business process modeling to orchestration and service oriented architecture*. Packt Publishing.
288. Davenport, T. H., & Prusak, L. (1998). *Working knowledge: How organizations manage what they know*. Harvard Business Press.
289. Kim, S. (1999). The roles of knowledge professionals for knowledge management. *IFLA Conference*.
290. Paschek, D., Ivascu, L., & Draghici, A. (2018). Knowledge management: The foundation for a successful business process management. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 238, 182-191.
291. De Silva, T. (2021b). *Integrating business management processes. Volume 2: Support and Assurance Processes*. Routledge.
292. Sidorova, A., Torres, R., & Al Beayez, A. (2015). The role of information technology in business process management. In: vom Brocke, J. and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, *International Handbooks on Information Systems*, 2nd ed., Springer, Berlin, 421-444.
293. Alrawabdeh, W., Alshurideh, M., Akour, I., & Al Kurdi, B. (2022). Impact of change management and communication on business process management. *International Journal of Business Analytics and Security (IJBAS)*, 1(1), 117-134.
294. Susanto, H., Leu, F. Y., & Chen, C. K. (2019). *Business process reengineering: An ICT approach*. CRC Press.
295. Sharbafi, B., & Javed, A. (2011). *An approach for aligning organization strategy with business process management*. Jönköping University, Sweden.

296. Xu, L. D. (2011). Enterprise systems: State-of-the-art and future trends. *IEEE Trans. Ind. Informat.*, 7(4), 630-640. doi:10.1109/TII.2011.2167156
297. May, M. (2003). *Business process management: Integration in a web-enabled environment*. Pearson Education Limited.
298. Kirchmer, M. (2015). Management of process excellence. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 79-99.
299. Al-Mashari, M. Al-Mudimigh, A., & Zairi, M. (2003). Enterprise resource planning: A taxonomy of critical factors. *Eur. J. Oper. Res.*, 146(2), 352-364. doi:10.1016/S0377005544
300. Harmon, P. (2008). Software tools for BPM. *BPTrends Spotlight* 1(6). http://www.bptrends.com/publicationfiles/spotlight_062008.pdf. (Erişim: Temmuz 2022).
301. Zuhaira, B., & Ahmad, N. (2020). Business process modeling, implementation, analysis, and management: the case of business process management tools. *Business Process Management Journal*. doi:10.1108/BPMJ-06-2018-0168
302. Mallur, K. (2015). *A quality assurance framework for business process management* (Doctoral dissertation, Université d'Ottawa/University of Ottawa).
303. Davies, I., & Reeves, M. (2015). BPM tool selection: the case of the Queensland court of justice. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 371-392.
304. Van Looy, A. (2018). On the synergies between business process management and digital innovation. In *International Conference on Business Process Management*, 359-375. Springer, Cham.
305. Luftman, J. (2015). Strategic alignment maturity. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 5-44.
306. Bonillo, P., Zambrano, N., & Acosta, A. E. (2008). Methodological Proposal for Business Process Management sustained in the use of Patterns. *J. Object Technol.*, 7(7), 131-145.
307. Nitzsche, J., Lessen, T. V., Karastoyanova, D., & Leymann, F. (2007). *BPELLight*. In *International Conference on Business Process Management*, 214-229. Springer, Berlin.
308. Ouyang, C., Adams, M., Wynn, M. T., & ter Hofstede, A. H. M. (2015). Workflow management. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 475-506.
309. Oberweis, A. (2005). Person-to-Application Processes: Workflow management. In: Dumas, M., Van der Aalst, W. M., & Ter Hofstede, A. H. (Eds.), *Process-Aware Information Systems: Bridging People and Software through Process Technology*, 21-36.

310. van der Aalst, W. M. (2021b). Process mining and RPA: How to pick your automation battles? In *Robotic Process Automation: Management, Technology, Applications*. De Gruyter Oldenbourg, 223-240.
311. Agostini, A., Michelis, G. D., & Loregian, M. (2003). Undo in workflow management systems. In *International Conference on Business Process Management*, 321-335, Springer, Berlin.
312. Garces, R., de Jesus, T., Cardoso, J., & Valente, P. (2009). Open source workflow management systems: A Concise Survey. *2009 BPM & Workflow Handbook*, 333-346.
313. Can, F. Ç. (2010). İş süreçleri yönetim sistemlerinin güncel durumu ve kuruluşu (Doctoral dissertation, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü).
314. Ravesteyn, J. P. P., & Versendaal, J. (2007). Success factors of business process management systems implementation”, *Australasian Conference on Information Systems*, Toowoomba.
315. Poelmans, S., Reijers, H. A., & Recker, J. (2013). Investigating the success of operational business process management systems. *Information Technology and Management*, 14(4), 295-314.
316. Pena, J., Bravo, A., & Resinas, M. (2022). BPM in digital transformation: New tools and productivity challenges. In *International Conference on Business Process Management*, 21-26. Springer, Cham.
317. Grambow, G., Oberhauser, R., & Reichert, M. (Eds.). (2017). *Advances in intelligent process-aware information systems: concepts, methods, and Technologies*, (123). Springer.
318. Comuzzi, M. (2018). Optimal paths in business processes: Framework and applications. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 107-123. Springer, Cham.
319. Russell, N., van der Aalst, W. M., & Ter Hofstede, A. H. (2016). *Workflow patterns: The definitive guide*. MIT Press.
320. Eid-Sabbagh, R. H., Dijkman, R., & Weske, M. (2012). Business process architecture: use and correctness. In *International Conference on Business Process Management*, 65-81. Springer, Berlin.
321. Hill, J. B., Sinur, J., Flint, D., & Melenovsky, M. J. (2006). Gartner’s position on business process management. *Gartner Research G*, 136533.
322. Cummins, F. A. (2015). BPM meets SOA: A new era in business design. In *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, 531-555. Springer Berlin Heidelberg.
323. Brahe, S. (2007). BPM on top of SOA: Experiences from the financial industry. In *International Conference on Business Process Management*, 96-111. Springer, Berlin.
324. Elbashir, M. Z., Collier, P. A., & Davern, M. J. (2008). Measuring the effects of business intelligence systems: the relationship between business process and organizational performance. *International journal of accounting information systems*, 9(3), 135-153.
325. Alshurideh, M., Al Kurdi, B., Alzoubi, A., & AlHamad, A. (2022). The impact of business intelligence and business process agility on achieving competitive advantage. *International Journal of Theory of Organization and Practice (IJTOP)*, 1(1), 1-17.

326. van der Aalst, W. M. P., Adriansyah, A., Medeiros, A. K. A. D., Arcieri, F., Baier, T., Blickle, T., ..., & Wynn, M. (2012). Process mining manifesto. In *International conference on business process management* (169-194). Springer, Berlin.
327. van Dongen, B., De Weerd, J., Burattin, A., & Claes, J. (2018). Introduction to the 13th International Workshop on Business Process Intelligence (BPI 2017). In *Proc. BPM*, 17, 162-164.
328. Bentley, D. (2017). Business intelligence and analytics. Link: <https://www.pdfdrive.com/business-intelligence-and-analytics-e56416503.html>
329. Shmueli, G., Bruce, P. C., Yahav, I., Patel, N. R., & Lichtendahl, K. C. (2018). *Data mining for business analytics: concepts, techniques and applications* in R. John Wiley & Sons.
330. Jaklic, J., Grubljesic, T., & Popovic, A. (2018). The role of compatibility in predicting business intelligence and analytics use intentions. *International Journal of Information Management*, 43, 305-318.
331. Ukhalkar, P. K., Phursule, D. R. N., Gaddekar, D. D. P., & Sable, D. N. P. (2020). Business intelligence and analytics: challenges and opportunities. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(12), 2669-2676.
332. Davenport, T. H. (Ed.). (2013). *Enterprise analytics: optimize performance, process, and decisions through big data*. FT Press.
333. Yurtay, Y. (2022). Process mining in manufacturing: A literature review. *Sakarya University Journal of Computer and Information Sciences*, 5(3), 341-355.
334. Sani, M. F., Zelst, S. J. V., & van der Aalst, W. M. (2018). Improving process discovery results by filtering outliers using conditional behavioural probabilities. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 216-229. Springer, Cham.
335. Yüzkat, M. (2016). *Süreç analizi ve keşfi için bir süreç madenciliği sistemi* (Doctoral dissertation), Yıldız Teknik Üniversitesi.
336. Fahland, D., & van der Aalst, W. M. (2012). Repairing process models to reflect reality. In *International conference on business process management*, 229-245. Springer, Berlin.
337. Syamsiyah, A., Dongen, B. F. V., & van der Aalst, W. M. (2018). Recurrent process mining with live event data. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 178-190. Springer, Cham.
338. Fahland, D., & van der Aalst, W. M. (2011). Simplifying mined process models: An approach based on unfoldings. In *International Conference on Business Process Management*, 362-378. Springer, Berlin.
339. Ghasemi, M., & Amyot, D. (2019). Goal-oriented process enhancement and discovery. In *International conference on business process management*, 102-118. Springer, Cham.
340. Knoch, S., Ponpathirkoottam, S., Fettke, P., & Loos, P. (2018). Technology-enhanced process elicitation of worker activities in manufacturing. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 273-284. Springer, Cham.
341. Seeliger, A., Stein, M., & Mühlhauser, M. (2018). Can we find better process models? process model improvement using motif-based graph adaptation. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 230-242. Springer, Cham.

342. Wynn, M. T., & Sadiq, S. (2019). Responsible process mining: A data quality perspective. In *International Conference on Business Process Management*, 10-15. Springer, Cham.
343. Tiwari, A., Turner, C. J., & Majeed, B. (2008). A review of business process mining: state-of-the-art and future trends. *Business Process Management Journal*, 14(1), 5-22.
344. van der Aalst, W. M. P. (2021). Hybrid intelligence: To automate or not to automate, that is the question. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 9(2), 5-20.
345. DeFee, J. M. (2004). Business activity monitoring and simulation. In *Workflow Handbook 2005*, 53-74. Future Strategies Inc., FL.
346. Gartner, I. (2013). IT Gartner Glossary, Business Activity Monitoring. <http://www.gartner.com/it-glossary/bam-business-activity-monitoring>. (Erişim: Ocak 2023).
347. Mete, M. (2018). Üretim sistemlerinin analizi ve modellemesinde petri ağı analizi ve simülasyon modeli: tekstil işletmesinde bir uygulama. Ege Üniversitesi.
348. Kosieradzka, A., & Rostek, K. (2021). Process management and organizational process maturity: Economic and non-economic organizations. Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland.
349. Lee, J., Hearn, S. N., Kim, J., & Choi, I. (2014). Incorporating the effects of organizational structure into business process simulation. In *Asia-Pacific Conference on Business Process Management*, 132-142. Springer, Cham.
350. Vergidis, K., Tiwari, A., & Majeed, B. (2008). Business process analysis and optimization: Beyond reengineering. *IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics (2007), Part C (Applications and Reviews)*, 38(1), 69-82.
351. Becker, J., Pfeiffer, D., Rackers, M., Falk, T., & Czerwonka, M. (2015). Semantic business process modelling and analysis. In: Vom Brocke, J., and Rosemann, M. (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, *International Handbooks on Information Systems*, 2nd ed., Springer, Berlin, 187-217.
352. Ivanchikj, A., Ferme, V., & Pautasso, C. (2017). On the performance overhead of bpmn modeling practices. In *International conference on business process management*, 216-232. Springer, Cham.
353. Blaukopf, S., & Mendling, J. (2018). An organizational routines perspective on process requirements. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 617-622. Springer, Cham.
354. Dijkman, R., Dumas, M., van Dongen, B., Kaarik, R., & Mendling, J. (2011). Similarity of business process models: Metrics and evaluation. *Information Systems*, 36, 498-516. doi:10.1016/j.is.2010.09.006
355. Gerth, C. (2013). *Business process models: Change management*. Springer.
356. Recker, J., & Mendling, J. (2006). On the translation between BPMN and BPEL: Conceptual mismatch between process modeling languages. In *Proceedings of the Workshops and Doctoral Consortium (521-532)*. Namur University Press.
357. Zur Muehlen, M. (2004). *Workflow-based process controlling: Foundation, design, and application of workflow-driven process information systems*. Logos.

358. Mendling, J., Reijers, H. A., & van der Aalst, W. M. (2010). Seven process modeling guidelines (7PMG). *Information and software technology*, 52(2), 127-136.
359. Ami, T., & Sommer, R. (2007). Comparison and evaluation of business process modelling and management tools. *International Journal of Services and Standards*, 3(2), 249. doi:10.1504/ijss.2007.012932
360. Havey, M. (2005). *Essential business process modeling*. O'Reilly Media, Inc.
361. Dumas, M., Van der Aalst, W. M., & Ter Hofstede, A. H. (2005). *Process-aware information systems: Bridging people and software through process technology*. John Wiley & Sons.
362. Mejia, G., & Montoya, C. (2009). Scheduling manufacturing systems with blocking: a Petri net approach. *International Journal of Production Research*, 47(22), 6261-6277. doi:10.1080/00207540802225983
363. Becker, J., Clever, N., Justus, H., Püster, J., & Shitkova, M. (2013). Semantically standardized and transparent process model collections via process building blocks. *5th International Conference on Information, Process, and Knowledge Management—eKNOW, Valencia*, 172-177.
364. Turban, B. M., & Schmitz-Lenders, J. (2018). A pattern-based question checklist for deriving requirements from BPMN models. In *International Conference on Business Process Management 2017*, 630-641. Springer, Cham.
365. Minoli, D. (2008). *Enterprise architecture A to Z: frameworks, business process modeling, SOA, and infrastructure technology*. Auerbach Publications.
366. Aagesen, G., & Krogstie, J. (2015). BPMN 2.0 for modeling business processes. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 1: Introduction, Methods, and Information Systems*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 219-250.
367. OMG. (2011). *Business Process Model and Notation (BPMN)*. www.omg.org/spec/BPMN/2.0/PDF (Erişim: Ocak 2023).
368. Krogstie, J. (2013). Perspectives to process modeling. In *Business Process Management*, 1-39, Springer, Berlin.
369. WfMC. (2005). *Workflow management coalition, workflow standard, process definition interface - XML process definition language*. WfMC-TC-1025.
370. Laue, R., Mayr, H. C., & Thalheim, B. (2022). 100 years of graphical business process modeling: Guest Editorial. *Enterprise Modelling and Information Systems Architectures (EMISAJ)*, 17(3).
371. Damelio, R. (2011). *The basics of process mapping*. CRC press.
372. Shapiro, R. (2002). A technical comparison of XPDL, BPML and BPEL4WS. *Cape Visions*. http://www.bptrends.com/bpt/wp-content/publicationfiles/Comparison%20of%20XPDL%20and%20BPML_BPEL%2012-8-02111.pdf (Erişim: Ocak 2023).
373. van der Aalst, W. M. P. (2003). *Patterns and XPDL: A critical evaluation of the xml process definition language*. BPM Center report BPM-03-09, BPMcenter.org, 1-30.

374. Spanyi, A. (2010). Business process management governance. In Handbook on business process management 2, 223-238. Springer, Berlin.
375. Mohapatra, S. (2013). BPR and Malcolm Baldrige National Quality Program (ch.9). In Business Process Reengineering: Automation Decision Points in Process Reengineering. Springer, New York.
376. Ulrich, W. (2021). Process management center of excellence: Three Different Managerial Models, <https://www.bpminstitute.org/resources/articles>, (Erişim: Aralık 2022).
377. da Silva, L. A., Damian, I. P. M., & de Padua, S. I. D., (2012). Process management tasks and barriers: Functional to processes approach, *Business Process Management Journal*, 18(5), 762-776.
378. Thiemich, C., & Puhmann, F. (2013). An agile BPM project methodology. In Business process management, 291-306. Springer, Berlin.
379. Reijers, H. A., Song, M., Romero, H., Dayal, U., Eder, J., & Koehler, J. (2009). A collaboration and productiveness analysis of the BPM community. In International Conference on Business Process Management, 1-14. Springer, Berlin.
380. Skrinjar, R., Bosilj-Vuksic, V., & Indihar-Stemberger, M. (2008). The impact of business process orientation on financial and non-financial performance. *Business Process Management Journal*, 14(5), 738-754. doi:10.1108/14637150810903084
381. Jeston, J., & Nelis, J. (2008a). *Manage by process: A roadmap to sustainable business process management*. Elsevier.
382. Kohlbacher, M. (2010). The effects of process orientation: A literature review. *Business Process Management Journal*, 16(1), 135-152. doi:10.1108/14637151011017985
383. Armistead, C. (1996). Principles of business process management. *Managing Service Quality: An International Journal*.
384. Palmberg, K. (2010). Experiences of implementing process management: a multiple-case study, *Business Process Management Journal*, 16(1), 93-113. doi:10.1108/14637151011017967
385. Becker, J., Kugeler, M., & Rosemann, M. (2003). *Process management: A guide for the design of business processes*. Springer-Verlag, Berlin.
386. Hammer, M. (2007). The process audit. *HBR*. 85(4), 1113-1142.
387. PMI. (2017). *PMI Project Management Body of Knowledge PMBOK (6th E)*. Project Management Institute, Inc.
388. TS ISO 10006. (2004). *Kalite yönetim sistemleri - Projelerde kalite yönetimi için rehberlik*.
389. Edelenbos, J., & Klijn, E. H., (2009). Project versus process management in public-private partnership: Relation between management style and outcomes. *International Public Management Journal*, 12(3), 310-331.
390. Rosemann, M., & De Bruin, T. (2005). Towards a business process management maturity model. In Rajola, F., Avison, D., Winter, R., Becker, J., Ein-Dor, P., Bartmann, D., vd. (Eds.) *ECIS Proceedings of the 13th ECIS*. Verlag and the London School of Economics.
391. Harmon, P. (2004). *Evaluating an Organization's Business Process Maturity*, BPTrends.

392. Röglinger, M., Pöppelbuss, J., & Becker, J. (2012). Maturity models in business process management, *Business Process Management Journal*, 18(2), 328-346.
393. Van Looy, A. (2014). *Business process maturity: A comparative study on a sample of business process maturity models*. Springer, NY.
394. Felch, V., & Asdecker, B. (2020). Quo Vadis, business process maturity model? Learning from the past to envision the future. In *International Conference on Business Process Management*, 368-383. Springer, Cham.
395. Tarhan, A., Turetken, O., & Reijers, H. A. (2016). Business process maturity models: A systematic literature review. *Information and Software Technology*, 75, 122-134.
396. de Bruin, T., Rosemann, M., Freeze, R., & Kaulkarni, U. (2005). Understanding the main phases of developing a maturity assessment model. In *Australasian Conference on Information Systems (ACIS)*, 8-19.
397. Paulk, M. C., Curtis, B., Chrissis, M. B., & Weber, C. V. (1993). Capability maturity model, version 1.1. *IEEE software*, 10(4), 18-27.
398. Feldbacher, P., Suppan, P., Schweiger, C., & Singer, R. (2011). Business process management: a survey among small and medium sized enterprises. *S-BPM ONE - Learning by Doing - Doing by Learning*, 296-312. doi:10.1007/978-3-642-23471-2_21
399. Fisher, D. M. (2004). The business process maturity model: A practical approach for identifying opportunities for optimization. *BPTrends*.
400. Rosemann, M., De Bruin, T., & Hueffner, T. (2004). A model for business process management maturity. *ACIS 2004 Proceedings*, 6.
401. Weber, C., Curtis, B., & Gardiner, T. (2008). *Business process maturity model (BPMM)*. Business Process Trends (1st ed.). Object Management Group.
402. OMG. (2008). *Business Process Maturity Model (BPMM), Ver.1*, Object Management Group.
403. McCormack, K. P. & Johnson, W. C. (2001). *Business process orientation: Gaining the E-business competitive advantage*, CRC Press.
404. Rohloff, M. (2009a). Process management maturity assessment. *AMCIS 2009 Proceedings*, 631.
405. Rohloff, M. (2009). Case study and maturity model for business process management implementation. In *International Conference on Business Process Management*, 128-142. Springer, Berlin, Heidelberg.
406. Baisa, B., Buljat, B., Babic, A., Capko, Z., Gaspari, F., Hruza, F., ... & Marciniak, R. (2020). *Smart governments, regions and cities*. University of Rijeka, Faculty of Economics and Business.
407. Rummler-Brache Group. The process performance index assessment. <https://www.rummler-brache.com/process-performance-index-assessment>. (Erişim: Kasım 2022).
408. Hribar, B., & Mendling, J. (2014). The correlation of organisational culture and success of BPM adoption. In: *ECIS2014 Proceedings*. AISEL Library, Tel Aviv.

409. Roeser, T., & Kern, E.-M. (2015). Surveys in business process management – A Literature Review. *Business Process Management Journal*, 21(3), 692-718.
410. Lee, J., Lee, D., & Kang, S. (2007). An overview of the business process maturity model (BPMM). In: *Advances in Web and Network Technologies, and Information Management. APWeb WAIM. Lecture Notes in Computer Science*, 4537. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-72909-9_42
411. Dewi, L. P., Wibowo, A., & Leander, A. (2015). Business process maturity at agricultural commodities company. *Intelligence in the Era of Big Data*, 505-513. doi:10.1007/978-3-662-46742-8_46
412. Gartner (2006). BPM maturity model identifies six phases for successful BPM adoption. Gartner, Inc.
413. Shafiei, A., & Hajiheydari, N. (2014). Developing a business process management maturity model: A study of 300 Iranian superior companies. *International Journal of Engineering and Technical Research*, 2(10), 231-242.
414. Maull, R. S., Tranfield, D. R., & Maull, W. (2003). Factors characterising the maturity of BPR programmes. *International Journal of Operations & Production Management*, 23(6), 596-624. doi:10.1108/01443570310476645
415. Armistead, C., Pritchard, J., & Machin, S. (1999). Strategic business process management for organisational effectiveness. *Long Range Planning*, 1(32), 96-106.
416. Pritchard, J-P., & Armistead, C. (1999). Business process management – Lessons from european business. *Business Process Management Journal*, 5(1), 10-35.
417. Have, S. ten, Have, W. ten, & Stevens, F. (2003). *Key management models: The management tools and practices that will improve your business*. Pearson Education.
418. Kalder. https://www.kalder.org/efqm_mukemmellik_modeli. (Erişim: Eylül 2022).
419. Türk, B. (2019). ISO ve EFQM kalite yönetim sistemlerinin karşılaştırılması ve toplam kalite yönetimine olan etkileri. Master Tezi, İstanbul YY Üniversitesi, SBE.
420. Suarez, E., Roldan, J. L., & Calvo-Mora, A. (2014). A structural analysis of the EFQM model: An assessment of the mediating role of process management. *Journal of Business Economics and Management*, 15(5), 862-885.
421. Bayo-Moriones, A., Merino-Díaz-de-Cerio, J., Escamilla-de-León, S. A., & Selvam, R. M. (2011). The impact of ISO 9000 and EFQM on the use of flexible work practices. *International Journal of Production Economics*, 130(1), 33-42.
422. Heras-Saizarbitoria, I., Casadesús, M., & Marimón, F. (2011). The impact of ISO 9001 standard and the EFQM model: The view of the assessors. *Total Quality Management*, 22(2), 197-218.
423. Russell, S. (2000). ISO 9000:2000 and the EFQM Excellence Model: Competition or cooperation? *Total Quality Management*, 11(4-6), 657-665. doi:10.1080/09544120050008039
424. Zelt, S., Recker, J., Schmiedel, T., & vom Brocke, J. (2018). A theory of contingent business process management. *Business Process Management Journal*. doi:10.1108/BPMJ-05-2018-0129

425. Schmiedel, T., vom Brocke, J., & Recker, J. (2015). Culture in business process management: How cultural values determine BPM success. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 649-664.
426. Aysolmaz, B., Gürsul, M., Kirchner, K., Laue, R., Mertens, R., Reher, F., ..., & Weißbach, R. (2018). A reflection on the interrelations between business process management and requirements engineering with an agility perspective. In *Int Conference on Business Process Management 2017*, 669-680. Springer, Cham.
427. Sadiq, S., & Governatori, G. (2015). Managing regulatory compliance in business processes. In: vom Brocke, J., and Rosemann, M., (Eds.), *Handbook on Business Process Management 2: Strategic Alignment, Governance People and Culture*, International Handbooks on Information Systems, 2nd ed., Springer, Berlin, 265-288.
428. Trkman, P., Mertens, W., Viaene, S., & Gemmel, P. (2015). From business process management to customer process management. *Business process management journal*.
429. Rosemann, M. (2019). Trust-aware process design. In *International Conference on Business Process Management*, 305-321. Springer, Cham.
430. McAllister, D. J. (1995). Affect-and cognition-based trust as foundations for interpersonal cooperation in organizations. *Academy of management journal*, 38(1), 24-59.
431. Triaa, W., Gzara, L., & Verjus, H. (2016). Organizational agility key factors for dynamic business process management. In *2016 IEEE 18th Conference on Business Informatics*, 64-73.
432. Antunes, P., & Mourao, H. (2011). Resilient business process management: framework and services. *Expert Systems with Applications*, 38(2), 1241-1254.
433. Neubauer, T. (2009). An empirical study about the status of business process management. *Business Process Management Journal*, 15(2), 166-183.
434. Bandara, W., Indulska, M., Chong, S., & Sadiq, S. (2007). Major issues in business process management: An expert perspective. In *Proceedings ECIS 2007 - The 15th European Conference on Information Systems*, 1240-1251, St Gallen, Switzerland.
435. Darmani, A., & Hanafizadeh, P. (2013). Business process portfolio selection in re-engineering projects. *Business process management journal*, 19(6), 892-916. doi:10.1108/BPMJ-08-2011-0052
436. Macdonald, J. (1995). Together TQM and BPR are winners. *The TQM Magazine*, 7(3), 21-25. doi:10.1108/09544789510087706
437. Schal, T. (1998). *Workflow management systems for process organisations* (2nd ed). Springer.
438. Yılmaz, C., Atsan, B., & Tuğba, S. A. R. I. (2020). Tedarik zinciri süreçlerinin ölçüm ve iyileştirilmesinde bir SCOR modeli uygulaması. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 27(3), 425-444.
439. Fiammante, M. (2010). *Dynamic SOA and BPM: Best practices for business process management and SOA agility*. IBM Press/Pearson.
440. Clark, T. H., & Stoddard, D. B. (1996). Interorganizational business process redesign: Merging technological and process innovation. *Journal of Management Information Systems*, 13(2), 9-28.

441. Grover, V., & Malhotra, M. J. (1997). Business process reengineering: A tutorial on the concept, evolution, method, technology, and application. *Journal of Operations Management*, (15), 193-213.
442. Stoddard, D. B., & Jarvenpaa, S. L. (1995). Business process redesign: Tactics for managing radical change. *Journal of Management Information Systems*, 12(1), 81-107, doi:10.1080/07421222.1995.11518071
443. Davenport, T. H. (1998). Business process reengineering: Where its been, where its going. In *Business Process Change, Reengineering Concepts, Methods and Technologies*; Grover, V., Kettinger, W., Eds, 1-13.
444. Klempa, M. J. (1998). Understanding business process reengineering: A sociocognitive contingency model. In *Business Process Change: Reengineering Concepts, Methods and Technologies*, Grover, V., Kettinger, W., Eds. 78-122.
445. Habib, M. N., & Shah, A. (2013). Business process reengineering: Literature review of approaches and applications. In *Proceedings of 3rd Asia-Pacific Business Research Conference*, Kuala Lumpur, Malaysia.
446. Hammer, M., & Champy, J. (1997). *Değişim mühendisliği: İş idaresinde devrim için bir manifesto*. Sabah, İstanbul.
447. Smith, H., McKeen, J., & Nelson, R. (1998). Reengineering the IS function: A managerial perspective. In *Business Process Change: Reengineering Concepts, Methods and Technologies*, Grover, V., Kettinger, W., (Eds.) 612-629.
448. Ozcelik, Y. (2013). Effects of business process reengineering on firm performance: an econometric analysis. In *Business Process Management*, 99-110, Springer, Berlin.
449. Goksoy, A., Ozsoy, B., & Vayvay, O. (2012). Business process reengineering: strategic tool for managing organizational change an application in a multinational company, *International Journal of Business and Management*, 7(2), 89-112. doi:10.5539/ijbm.v7n2p89
450. Davenport, T. H. (2000). *Mission critical: Realizing the promise of enterprise systems*. Harvard Business School Press.
451. Zeleny, M. (2005). *Human systems management: Integrating knowledge, management and systems*. World Scientific Publishing, 91.
452. O'Neill, P., & Sohal, A. S. (1999). Business process reengineering: A review of recent literature. *Technovation*, 19(9), 571-581.
453. Eftekhari, N., & Akhavan, P. (2013). Developing a comprehensive methodology for BPR projects by employing IT tools. *Business process management journal*. 19(1), 4-29.
454. Tunç, T. (2022). Project and process realms: analysis of two strategic management means in the context of competitive advantage. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 58-74. DOI: 10.52835/19maysbd.1023154
455. Laszlo, E. (2003). *Makro değişim: Sürdürülebilir bir dünyaya dönüşümü yönetmek*. Morpa Kültür Yayınları. İstanbul.
456. Manganelli, R. L., & Klein, M. M. (1994). *The reengineering handbook: A step-by-step guide to business transformation*, AMACOM.

457. Shin, N., & Jemella, D. F. (2002). Business process reengineering and performance improvement: The case of Chase Manhattan Bank. *Business Process Management Journal*.
458. Kotter, J. P., & Schlesinger, L. A. (2008). Choosing strategies for change. *Harvard Business Review*, July-August.
459. Valiris, G., & Glykas, M. (1999). Critical review of existing BPR methodologies. *Business Process Management Journal*, 5(1), 65-86.
460. Motwani, J., Kumar, A., Jiang, J., & Youssef, M. (1998). Business process reengineering: A theoretical framework and an integrated model. *International Journal of Operations & Production Management*, 18(9), 964-977.
461. Kumar, M. S., & Harshitha, D. (2019). Process innovation methods on business process reengineering. *Int. J. Innov. Technol. Explor. Eng.* 8(11), 2766-2768.
462. Chen, M. (1999). BPR methodologies: Methods and tools. In *Business Process Engineering: Advancing the State of the Art* (Eds. Elzinga, J., Gullede, T. R., & Lee, C. Y.), 187-211. doi:10.1007/978-1-4615-5091-4_8
463. Hussein, B., Chouman, M., & Dayekh, A. (2014). A project life cycle (PLC) based approach for effective business process reengineering (BPR). *Industrial Engineering Letters*, 4(6), 1-8.
464. Grover, V., Teng, J. T., & Fiedler, K. D. (1998). Technological and organizational enablers of business process reengineering. In *Business Process Change: Reengineering Concepts, Methods and Technologies*, Grover, V., Kettinger, W., Eds. 16-33.
465. O'Hara, M. T., & Watson, R. T. (1998). Automation, business process reengineering and client server technology. In *Business Process Change: Reengineering Concepts, Methods and Technologies*, Grover, V., Kettinger, W., (Eds.) 143-164.
466. Markus, M. L., & Robey, D. (1998). Business process reengineering and the role of the information systems professional. In *Business Process Change: Reengineering Concepts, Methods and Technologies*, Grover, V., Kettinger, W., Eds. 591-611.
467. Hammer, M. (1996). *Beyond reengineering: How the process-centered organization is changing our work and our lives*. New York: HarperBusiness.
468. Baregheh, A., Rowley, J., & Sambrook, S. (2009). Towards a multidisciplinary definition of innovation. *Management Decision*, 47(8), 1323-1339. doi:10.1108/00251740910984578
469. Reichstein, T., & Salter, A. (2006). Investigating the sources of process innovation among UK manufacturing firms. *Industrial and Corporate Change*, 15(4), 653-682. doi:10.1093/icc/dtl014
470. Milling P. M., & Stumpfe, J. (2000). Product and process innovation - A system dynamics-based analysis of the interdependencies. 18th International Conference of the System Dynamics Society Sustainability in the Third Millennium, Bergen, Norway.
471. Dixon, A. O., & Pusparini, E. S. (2020). The role of structural empowerment and innovative behavior in defining business process innovation and competitive advantage to cope with Industry 4.0. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 160, 226-232.
472. Nocco, A. (2008). Process innovations and growth. *Rivista italiana degli economisti*, 13(3), 301-338.

473. Frishammar, J., Kurkkio, M., Abrahamsson, L., & Lichtenthaler, U. (2012). Antecedents and consequences of firms' process innovation capability: A literature review and a conceptual framework. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 59(4), 519-529. doi:10.1109/tem.2012.2187660
474. Schumpeter, J. A. (1951). *The theory of economic development*. Harvard University Press.
475. Aliasghar, O., Rose, E. L., & Chetty, S. (2019). Where to search for process innovations? The mediating role of absorptive capacity and its impact on process innovation. *Industrial Marketing Management*, 82, 199-212. doi:10.1016/j.indmarman.2019.01.014
476. Oslo Manuel. (1992). Proposed guidelines for collecting and interpreting technological innovation data.
477. Oslo Manuel. (1997). Proposed guidelines for collecting and interpreting technological innovation data.
478. Oslo Manuel. (2005). *Guidelines for collecting and interpreting innovation data*. OECD/European Communities.
479. Oslo Manuel. (2018). *Guidelines for collecting, reporting and using data on innovation*, 4th Edition, *The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities*, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg. doi.org/10.1787/9789264304604-en.
480. Schubert, T. (2010). Marketing and organisational innovations in entrepreneurial innovation processes and their relation to market structure and firm characteristics. *Review of Industrial Organization*, 36(2), 189-212.
481. Park, J., & Park, M. (2014). The differences between product and process innovation and implications for marketing strategy. *Journal of Marketing Thought*, 1(3), 32-39. doi:10.15577/jmt.2014.01.03.4
482. Schilling, M. A. (2013). *Strategic management of technological innovation*. McGraw-Hill Irwin, NY.
483. Piening, E. P., & Salge, T. O. (2015). Understanding the antecedents, contingencies, and performance implications of process innovation: A Dynamic Capabilities Perspective. *Journal of Product Innovation Management*, 32(1), 80-97. doi:10.1111/jpim.12225
484. Utterback, J. M., & Abernathy, W. J. (1975). A dynamic model of process and product innovation. *Omega*, 3(6), 639-656.
485. Radnejad, A. B., Osiyevskyy, O., & Vredenburg, H. (2020). Barriers to radical process innovation: A case of environmental technology in the oil industry. *J. Strategy Management*, 13, 453-476.
486. Prajogo, D. I. (2006). The Relationship between innovation and business performance-A comparative study between manufacturing and service firms. *Knowledge and Process Management*, 13(3), 218-225.
487. Ganzer, P. P., Chais, C., & Olea, P. M. (2017). Product, process, marketing and organizational innovation in industries of the flat knitting sector. *RAI Revista de Administração e Inovação*, 14(4), 321-332. doi:10.1016/j.rai.2017.07.002a

488. Hervas-Oliver, J.-L., Sempere-Ripoll, F., & Boronat-Moll, C. (2012). Process innovation objectives and management complementarities: Patterns, drivers, co-adoption and performance effects. *UNU-MERIT Working Papers*.
489. Damanpour, F. (2010). An Integration of research findings of effects of firm size and market competition on product and process innovations. *British Journal of Management*, 21(4), 996-1010. doi:10.1111/j.1467-8551.2009.00628.x
490. Dost, M., Badir, Y. F., Sambasivan, M., & Umrani, W. A. (2020). Open-and-closed process innovation generation and adoption: analyzing the effects of sources of knowledge. *Technology in Society*, 62, 101309.
491. Radnejad, A. B., & Vredenburg, H. (2019). Disruptive technological process innovation in a process-oriented industry: A case study. *Journal of Engineering and Technology Management*, 53, 63-79. doi:10.1016/j.jengtecman.2019.08.001
492. Rochina-Barrachina, M. E., Manez, J. A., & Llopis, J. A. (2010). Process innovations and firm productivity growth, small business economics, 34(2), 147-166.
493. Köhne, H.-L., & Sawyer, A. (2018). Process innovation: Requirements and opportunities. *European Journal of Management Issues*. 26 (1-2), 22-28.
494. Houy, C., Fettke, P., Loos, P., van der Aalst, W. M., & Krogstie, J. (2011). Business process management in the large. *Business & Information Systems Engineering*, 3(6), 385-388.
495. Czvetko, T., Kummer, A., Ruppert, T., & Abonyi, J. (2022). Data-driven business process management-based development of Industry 4.0 solutions. *CIRP Journal of Manufacturing Science and Technology*, 36, 117-132.
496. Van Looy, A ve Poels, G. (2019). A Practitioners' point of view on how digital innovation will shape the future of business process management: Towards A Research Agenda.
497. BPLogix. (2022). BPM trends 2019. <https://www.bplogix.com/blog/bpm-trends> (Erişim: Mart 2023).
498. Jesus, L., & Rosemann, M. (2017). The future BPM: Seven opportunities to become the butcher and not the Turkey. *BPTrends*, February 2017.
499. DeSarkar, P. (2017). Top 5 BPM trends to watch out for in 2017. <https://www.money-control.com/news/business/companies/top-5-bpm-trends-to-watch-out-for2017-941670.html>
500. vom Brocke, J., Van Looy, A., Rosemann, M., & Santoro, F. M. (2022). Next generation business process management—What are the new conditions and capabilities that matter?
501. March, J. G. (1991). Exploration and exploitation in organizational learning. *Organization Science*, 2(1), 71-87. doi:10.1287/orsc.2.1.71
502. Grisold, T., vom Brocke, J., Gross, S., Mendling, J., Röglinger, M., & Stelzl, K. (2021). Digital innovation and business process management: Opportunities and challenges as perceived by practitioners. *Communications of the Association for Information Systems*, 49(27), 556-571. doi:10.17705/1CAIS.04927
503. Lindskog, C. (2018). Exploitation and exploration in business process management – An exploratory paper. In 17th International Conference on Perspectives in Business Informatics Research, Stockholm, 405-414. CEUR-WS.

504. Kohlborn, T., Mueller, O., Poeppelbuss, J., & Roeglinger, M. (2014). Interview with Michael Rosemann on ambidextrous business process management. *Business Process Management Journal*, 20(4), 634-638.
505. Helbin, T., & Van Looy, A. (2021). Is business process management (BPM) ready for ambidexterity? conceptualization, implementation guidelines and research agenda. *Sustainability*, 13(4), 1906.
506. Rosemann, M. (2014). Proposals for future BPM research directions. In *Asia-Pacific Conference on Business Process Management*, 1-15. Springer, Cham.
507. O'Reilly, C. A., & Tushman, M. L. (2004). The ambidextrous organization. *HBR*, 82(4), 74-82.
508. Roberts, J. (2007). *The modern firm: Organizational design for performance and growth*. Oxford University Press.
509. March, J. G. (1995). The Future, Disposable Organizations and the Rigidities of Imagination. *Organization*, 2(3-4), 427-440. doi:10.1177/135050849523009
510. Grisold, T., Gross, S., Röglinger, M., Stelzl, K., & vom Brocke, J. (2019). Exploring explorative BPM-setting the ground for future research. In *International Conference on Business Process Management*, 23-31. Springer, Cham.
511. Grisold, T., Groß, S., Stelzl, K., vom Brocke, J., Mendling, J., Röglinger, M., & Rosemann, M. (2021b). The five diamond method for explorative business process management. *Business & Information Systems Engineering*, 64(2), 149-166.
512. Gazova, A., Papulova, Z., & Smolka, D. (2022). Effect of business process management on level of automation and technologies connected to Industry 4.0. *Procedia Computer Science*, 200, 1498-1507.
513. Davies, R. (2015) *Industry 4.0.: Digitalisation for productivity and growth*. European Parliamentary Research Service.
514. Zheng, T., Ardolino, M., Bacchetti, A., & Perona, M. (2020). The applications of Industry 4.0 technologies in manufacturing context: a systematic literature review, *Int. Journal of Production Research*, doi: 10.1080/00207543.2020.1824085
515. Janiesch, C., Koschmider, A., Mecella, M., Weber, B., Burattin, A., Ciccio, C. D., ..., & Zhang, L. (2017). The Internet-of-Things meets business process management: Mutual benefits and challenges. *CoRR*.
516. Queiroz, M. M., Fosso Wamba, S., Machado, M. C., & Telles, R. (2020). Smart production systems drivers for business process management improvement: An integrative framework. *Business Process Management Journal*, 26(5), 1075-1092.
517. Hirsch-Kreinsen, H. (2014). Smart production systems: a new type of industrial process innovation Smart production systems: a new type of industrial process innovation. *DRUID Society Conference 2014*, CBS, Copenhagen, June 16-18.
518. Pihir, I. (2019). Business process management and digital transformation. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 353-360.
519. Imgrund, F., Fischer, M., Janiesch, C., & Winkelmann, A. (2018). Approaching digitalization with business process management. *Proceedings of the MKWI*, 1725-1736.

520. Leng, J., Wang, D., Shen, W., Li, X., Liu, Q., & Chen, X. (2021). Digital twins-based smart manufacturing system design in Industry 4.0: A review. *Journal of Manufacturing Systems*, 60, 119-137.
521. Bazan, P., & Estevez, E. (2022). Industry 4.0 and business process management: state of the art and new challenges. *Business Process Management J.*, 28(1), 62-80.
522. Del Giudice, M. (2016). Discovering the Internet of Things (IoT) within the business process management: A literature review on technological revitalization. *Business Process Management Journal*, 22(2). doi:10.1108/BPMJ-12-2015-0173
523. Wurm, B., Goel, K., Bandara, W., & Rosemann, M. (2019). Design patterns for business process individualization. In *International Conference on Business Process Management*, 370-385. Springer, Cham.
524. Scheer, A. W., & Klueckmann, J. (2009). BPM 3.0. In *International Conference on Business Process Management*, 15-27. Springer, Berlin.
525. Stravinskiene, I. (2022). The link between the business process management capabilities and the benefits created by robotic process automation in an organisation. *Vilnius University Open Series*, 64-71.
526. Czarnecki, C., & Fettke, P. (2021). Robotic process automation: Positioning, structuring, and framing the work. In *Robotic process automation: Management, Technology, Applications*. De Gruyter Oldenbourg. 3-24.
527. Davenport, T. H. (2018). *The AI advantage: How to put the artificial intelligence revolution to work*. MIT Press.
528. Chakraborti, T., Isahagian, V., Khalaf, R., Khazaeni, Y., Muthusamy, V., Rizk, Y., & Unuvar, M. (2020). From robotic process automation to intelligent process automation. In *International Conference on Business Process Management, (Blockchain and RPA Forum)*, 215-228. Springer, Cham.
529. Mangu, S. (2020). Robotic process automation approach. *Technology*, 11(11), 831-840.
530. Moiseeva, P. (2023). Application of robot process automation in business process management. *BSU, Minsk*.
531. Aguirre, S., & Rodriguez, A. (2017). Automation of a business process using robotic process automation (RPA): A case study. In *Workshop on Engineering Applications*, 65-71. Springer, Cham.
532. Van Looy, A. (2020). Adding intelligent robots to business processes: a dilemma analysis of employees' attitudes. In *International Conference on Business Process Management*, 435-452. Springer, Cham.
533. Syed, R., Suriadi, S., Adams, M., Bandara, W., Leemans, S.J., Ouyang, C., ter Hofstede, A.H., Van de Weerd, I., Wynn, M. T., & Reijers, H. A. (2020). Robotic process automation: Contemporary themes and challenges. *Comput. Ind.* 115, 103162.
534. Ivancic, L., Susa Vugec, D., & Bosilj Vuksic, V. (2019). Robotic process automation: systematic literature review. In *International Conference on Business Process Management*. Springer, 280-295.

535. Uskenbayeva, R. K., Kuandykov, A. A., Nalgozhina, N. Zh., & Berklaiyeva, M. A. (2022). RPA approach in business process management life cycle. *Вестник Ауэс*, 1(56).
536. Lazareva, N. (2022). Critical aspects in business process automation. Step into the future, 17(1), 27-28.
537. Quille, R. V. E., Almeida, F. V. D., Borycz, J., Corrêa, P. L. P., Filgueiras, L. V. L., Machicao, J., ... & Vajgel, B. (2023). Performance Analysis Method for Robotic Process Automation. *Sustainability*, 15(4), 3702.
538. Brundtland, G. H. (1987). Our common future - The Brundtland report. Report of the World Commission on Environment and Development.
539. Seidel, S., Recker, J., & vom Brocke, J. (2012). Green business process management. In *Green Business Process Management*, Springer, 3-13.
540. Gohar, R. S., & Indulska, M. (2020). Environmental sustainability through green business process management. *Australasian Journal of Information Systems*, 24. doi:10.3127/ajis.v24i0.2057
541. Kuppusamy, M., & Gharlegghi, B. (2015). Green business process management in manufacturing firms: Examining the role of upstream and downstream suppliers. *International Journal of Applied Business and Economic Research*, 13(1), 259-271.
542. Nowak, A., Leymann, F., Schleicher, D., Schumm, D., & Wagner, S. (2011b). Green business process patterns. *Proceedings of the 18th Conference on Pattern Languages of Programs: ACM*.
543. Couckuyt, D., & Van Looy, A. (2019). A systematic review of green business process management. *Business Process Management Journal*.
544. Sadiku, M. N. O., Adebayo, O. O., & Musa, S. M. (2018). Green business. *International Journals of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*, 8(7), 41-43.
545. Hasan, M. M., Nekmahmud, M., Yajuan, L., & Patwary, M. A. (2019). Green business value chain: A systematic review. *Sustainable Production and Consumption*.
546. Naim, A. (2021). Green business process management. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*, 1(6), 125-134.
547. Hoesch-Klohe, K., Ghose, A., & Lê, L. S. (2010). Towards green business process management. In *2010 IEEE International Conference on Services Computing*. 386-393.
548. Nowak, A., Leymann, F., & Mietzner, R. (2010). Towards green business process reengineering. In *International Conference on Service-Oriented Computing (187-192)*. Springer, Berlin, Heidelberg.

ULUSLARARASI KATILIM FİNANS UYUŞMAZLIKLARININ ÇÖZÜMÜNDE TAHKİM

Ensari Yücel

Uluslararası Katılım Finans Uyuşmazlıklarının Çözümünde Tahkim

Ensari Yücel

Yayın No.: 1732
ISBN: 978-625-398-772-5
E-ISBN: 978-625-398-773-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulferm@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Yücel, Ensari.

Uluslararası Katılım Finans Uyuşmazlıklarının Çözümünde Tahkim / Ensari Yücel

1. Basım, VIII + 174 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-772-5
E-ISBN: 978-625-398-773-2

1. Katılım Finansı 2. Uluslararası Tahkim 3. İslami Tahkim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
1. GİRİŞ	1
2. KATILIM FİNANSI	5
2.1. Katılım Finans Hukuku ve Kaynakları.....	10
2.1.1. Kur'an-ı Kerim	12
2.1.2. Sünnet	14
2.1.3. İcma	16
2.1.4. Kıyas	17
2.1.5. İslami Finansın İkincil Hukuk Kaynakları.....	18
2.2. Katılım Finans Teknikleri	29
2.2.1. Mudarebe	31
2.2.2. Murabaha	33
2.2.3. İcâre ve Finansal Kiralama.....	36
2.2.4. Müşareke	37
2.2.5. Selem	39
2.2.6. İstisna	40
2.2.7. Yatırım Vekaleti.....	40
2.2.8. Sukuk.....	41
2.3. Uluslararası Katılım Finansın Düzenleyici Kurumları	42
2.3.1. İslami Finans Kuruluşları için Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI)	43
2.3.2. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB).....	45
2.3.3. Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM).....	47
2.3.4. İslami Bankalar ve Finans Kuruluşları Genel Kurulu (CIBAFI)	48

3. İSLAM HUKUKUNDA UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ VE TAHKİM	51
3.1. Genel Olarak Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri	51
3.1.1. Devlet Yargısı (Kaza)	52
3.1.2. Mezalim Mahkemeleri	54
3.1.3. Sulh	55
3.1.4. Hisbe	57
3.1.5. Müftünün Fetvası	57
3.1.6. Nasihat	58
3.1.7. Arabuluculuk	59
3.2. Tahkim	60
3.2.1. İslam Hukuk Kaynaklarında Tahkimin Meşruiyeti	64
3.2.1.1. Kitap	65
3.2.1.2. Sünnet	67
3.2.1.3. İcma	70
3.2.1.5. Mecelle	74
3.2.1.6. Çağdaş Hukuki Görüşler	79
3.2.1.6.1. AAOIFI Standartlarında Tahkim	79
3.2.1.6.2. İslam Fıkıh Akademisinde Tahkim	82
3.2.2. İslam Hukukunda Tahkime Elverişlilik	85
3.2.2.1. Hanefi Mezhebi	85
3.2.2.2. Şafii Mezhebi	86
3.2.2.3. Maliki Mezhebi	87
3.2.2.4. Hanbeli Mezhebi	87
3.2.3. Hakemde Aranılan Şartlar	88
3.2.4. Tahkim Kararı	93
3.2.5. Modern Hukukta Tahkim	96
3.2.5.1. Uluslararası Hukukta Tahkim	100

3.2.5.2. Türk Hukukunda Tahkim	104
3.2.5.3. İslam Ülkelerinde Tahkim	108
4. KATILIM FİNANS UYUŞMAZLIKLARINDA TAHKİM	113
4.1. Genel Olarak	113
4.2. Türkiye’de Katılım Finansına İlişkin Düzenlemeler	118
4.3. Tahkimde Maddi Hukuk Olarak İslam Hukukunun Seçimi.....	125
4.4. Tahkimde İki Hukuk Seçimi ve Hukuk Çatışması	130
4.5. Seküler Hukuk Sistemlerinde Mahkeme ve Hakemlerin İslam Hukukuna Yaklaşımları.....	136
4.6. İslam Ülkelerinde Mahkemelerin İslam Hukuk İlkelerini Yorumlaması	142
5. KATILIM FİNANS TAHKİM MERKEZLERİ.....	147
5.1. Malezya İslami Finans Tahkim Hukukunun Gelişimi ve Kuala Lumpur Bölgesel Tahkim Merkezi (KLRC).....	149
5.2. Uluslararası İslami Arbuluculuk ve Tahkim Merkezi (IMAC).....	157
5.3. Uluslararası Uzlaşma ve Tahkim Merkezi (IICRA)	158
5.4. Dubai Dünya İslami Finans Tahkim Merkezi (DWIFAC)	161
6. SONUÇ	163
KAYNAKÇA	169

KAYNAKÇA

- AAOIFI. *Faizsiz Finans Standartları*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankalar Birliği Yayınları (TKBB). ts.
- Abdul Rahman, Abdullah. "Islamic finance arbitration: enforceability under the New York Convention 1958 of arbitration awards made following a reference to the Shariah Advisory Council under the Central Bank of Malaysia Act 2009". *Arbitration International*. C. 35, S. 2 (2019): 245-261.
- Akıncı, Ziya. *Milletlerarası Tahkim*. 2. bs. Ankara: Seçkin Yayınları. 2007.
- Alharbi, Ahmad. "Development of the Islamic Banking System". *Journal of Islamic Banking and Finance*. C. 3, S.1 (2015): 12-25.
- Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l Hükkam Şerhu Mecelleti-l Ahkam*, C. 4. çev: Raşit Gündoğdu-Osman Erdem. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2020.
- Atar, Adulkadir. "Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye'de İslâmi Bankacılığın Genel Durumu". *Journal of History Culture and Art Research*. C. 6, S. 4 (2017): 1029-1062.
- Atar, Fahrettin. "Fetvâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 12, 486.
- Avva, Fatıma Muhammed. *Akdü't-Tahkim fi'ş-şeria ve'l kanun*. Beyrut: el-Mektebül'l-İslami. 2002/1423.
- Bakkal, Ali. "Sünnetin Kaynak Değeri". *HRÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 11, S.11 (2003): 1-27.
- Balcı, Muharrem. *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*. 1. bs. İstanbul: Danışman Yayınları. 1999.
- Bardakoğlu, Ali. "İstihsan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2001), 23, 339.
- Bayındır, Abdulaziz. *Ticaret ve Faiz*, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları. 2007.
- Bilevi, Nidâl Cebr. *et-Tahkim fi'ş-şeriatil-İslamiyye ve nizamü't-tahkimi's-Suudi*. Amman: Dârü's-Sekâfe. 2012/1433.
- BNM ve ISRA. *Ser'i Standartlar ve Operasyonel Gereklilikler*. İstanbul: TKBB Yayınları. 2021.

- Brower, Charles N & Sharpe, Jeremy K. "International Arbitration and the Islamic World: The Third Phase". *The American Journal of International Law*. 2003, C. 97, S.3 (2003): 643-647.
- Çağrı, Mustafa. "Nasihah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, (2006), 32, 408.
- Cebeci, İsmail. *Modern İslam İktisadı Literatüründe Murabaha Tartışmaları* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010
- Cebeli, Necib Ahmed Abdullah Sabit. *et-Tahkim fi'l-kavanini'l-Arabiyye: Dirase mukarene fi'l-fikhi'l-İslami ve'l-enzmeti'l-vaz'iyye*. İskenderiye: el-Mektebül-Câmii el-Hadis. 2006.
- Ceradat, Ahmet Ali. *en-Nizam'ül Kadi fi'l İslam*. Amman: Dar-us-Sakafe. 2012.
- Colon, Julio C. "Choice of Law and Islamic Finance". *Texas International Law Journal*. C. 46, S. 2 (2011): 1-25.
- Dönemez, İbrahim Kâfi. "Maslahat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), 28, 79.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Şer'u Men Kablenâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), 39, 15.
- Efendioğlu, Mehmet. "Sahâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 35, 491.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü)*. Çev. Abdulkadir Şener. 4. bs. Ankara: Fecr Yayınları. 1986.
- Ekşi, Nuray. "Yargıtay Kararları Işığında İcc Hakem Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizi". *Ankara Barosu Dergisi*, C. 67, S. 1 (2009): 54-74.
- El Hanefi, İbn Nüceym. *el-Bahrü'r-raik fi şerh-u Kenzi'd-dekai*. 2. bs, C. 7. Kahire: Dar-ul Kitabü'l İslami, ts.
- El-Müneccid, Semire ez-Zaim. *et-Tahkimü'l-İslamü'i fi nizam gayri İslami*. 2. bs. Beyrut: Menşuratü'l Halebi el Hukukiyye. 2013
- Emek, Uğur. *Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları. 1999.
- Ersoy, Arif. "Faizsiz Banka ve İşlevleri", *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli (Faizsiz Kredileşme Sistemi)*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları. 1987.
- Farah, Ahmet Q. & Rasha M. Hattab. "The Application of Sharia Finance Rules in International Commercial Arbitration". *Utrecht Law Review*. C. 16, S. 1 (2020): 117-139.

- Hassan, Mohamed A. "The Ex Officio Power of the Arbitrator to Raise New Issues of Law in Islamic Finance Disputes". *The Indonesian Journal of International & Comparative Law*. 2020, 7:477.
- İbn Ferhun, Ebül-Vefa Burhaneddin İbrâhim b. Ali b. Muhammed *Tebssiratü'l-Hükkam fî Usulî'l-Akziye ve Menahici'l-Ahkâm*. C. 1. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye. 1883.
- Isra. *Islamic Financial System Principles & Operations*. Der. Marjan Muhammad & Mehbah Uddin Ahmed. Kuala Lumpur: International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance. 2016.
- Junius, Andreas "Islamic Finance: Issues Surrounding Islamic Law as a Choice of Law under German Conflict of Laws Principles". *Chicago Journal of International Law*: C. 7, S. 2 (2007): 537-550.
- Kallek, Cengiz. "Hisbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1998), 18, 133.
- Kalpsüz, Turgut. *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 2. bs. Ankara: Yetkin Yayınları. 2010.
- Karademir, Ebru. "Milletlerarası Kurumsal Tahkim Merkezlerinin Bir Karşılaştırılması". *Milletlerarası hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. C. 32, S. 2 (2012): 73-104.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, C.2. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2007
- Karaman, Hayrettin. "Fıkıh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 12, 126.
- Karaman, Hayrettin. *İslam Hukuk Tarihi*. 4. bs. İstanbul: İz Yayıncılık. 2004.
- Khan, Muhammad Akram. *İslam İktisadının Meseleleri: Güncel Durum ve Geleceğin Bir Analizi*. Çev. Sercan Karadoğan. İstanbul: İktisat yayınları. 2018
- Maita, Aida. "Arbitration of Islamic Financial Disputes". *Annual Survey of International & Comparative Law*. C. 20, S.1 (2014): 35-71.
- Martin, Elizabeth. A. *A Dictionary of Law*. 4. bs. Oxford: Oxford University Press. 1997.
- Mecelle-i Ahkam-ı Adliye.
- Mevdudi, Ebu'l Ala. *Tefhimul Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, C. 1, İstanbul: İnsan Yayınları. 1991.

- Mohamed, A.M.T., Makhtar, M., Hamid, N.A. & Asari, K.N., "Arbitration as a Method of Dispute Settlement in Islamic Banking and Finance: A Perspective from Malaysian Governing Law". *Pertanika J. Soc. Sci. & Hum. C.* 23(S). 2015: 153-164.
- Mukhlisin, Murniati. "Exploring Reflexivity and Resistance of Indonesian Islamic Financial Institutions towards IASB and AAOIFI Financial Reporting Standardization Projects", *Phd thesis*. University of Glasgow. 2014.
- Oseni, A. Umar. & Ahmad, Abu Umar Faruq. "Dispute Resolution in Islamic Finance: A case Analysis of Malaysia". *8th International Conference on Islamic Economics and Finance. Doha, Qatar*. 2011.
- Özbay, İbrahim. Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri. *EÜHFHD. C.* 10, S. 3-4 (2006): 459-475.
- Paldi, Camille. "Proposal for the Dubai World Islamic Finance Arbitration Tribunal (DWIFAC) and Jurisprudence Office (DWIFACJO) as the Dispute Resolution Mechanism and Center for the Islamic Finance Industry". *Journal of Islamic Banking and Finance. C.2, S.2* (2014):15-26.
- Reed, Rupert. "The application of Islamic finance principles under English and DIFC Law". *Butterworths Journal of International Banking and Financial Law*. (2014). 573-577.
- Sabuni, Muhammed Ali. *Kur'an-ı Kerim'in Ahkam Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu, C. 1. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Saleh, Samir. *Commercial Arbitration in the Arab Middle East*, 2. bs. Portland: Hart Publishing. 2006.
- Şa'ban, Zekiyyuddin. *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l Fıkıh)*. Çev. İbrahim Kâfi Dönmez. 3. bs. Ankara: TDV Yayınları. 1999.
- Şanlı, Cemal. *Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü. 1986.
- Trumbull. Charles P. "Islamic Arbitration: A New Path for Interpreting Islamic Legal Contracts". *Vanderbilt Law Review, C.* 59, S. 2 (2006): 609-647.
- Yaacob, Hakimah. "Shariah Arbitration in Islamic Finance Transaction: An Urgent Need for Muslim Arbitrators". *Pertanika J. Soc. Sci. & Hum. C.* 22(S) (2014): 205-222
- Yanpar, Atıla. *İslami Finans-İlkeler, Araçlar ve Kurumlar*, 2. bs. İstanbul: Scala Yayıncılık. 2015.

- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Mecmau'l-Fıkhî'l-İslamî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 28, 258.
- Yaşar, Ali ve Ömer Özkan. "Hakem Kararlarının Hukuki Niteliği: Yerli, Yabancı ve Milletlerarası Hakem Kararları". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 29 (2016): 1-22
- Yeniçeri, Celal. "Mezalim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2004), 29, 515.
- Yıldırım, Mustafa. *İslam ve Medeni Yargılama Hukukunda Tahkim*. Manisa: Şafak Basım Yayın Tic. Ltd. Şti. 2000.
- Zahid, Anowar & Hasani Mohd Ali. "Sharia as a Choice of Law in International Islamic Financial Contracts: Shamil Bank of Bahrain Case Revisited". *Us-China Law Review*, C. 10, S. 27 (2013): 27-34.
- Zaim, Sabahaddin. "İslam Kalkınma Bankası'nın Dünü, Bugünü ve Geleceği". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 2005.
- Zakaria, Tun Arifin Bin. "A Judicial Perspective on Islamic Finance Litigation in Malaysia". *International Islamic University Malaysia Law Journal*. C. 21 S. 2 (2013): 143-182.
- Zeylai, Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen. *Tebyinü'l-hakaik fi şerhi Kenzi'd-Dekaik*. C. 4. Kahire: el-Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye. 1314 h.
- Züheyli, Vehba. *İslam Fıkhî Ansiklopedisi*. Çev. Ahmet Efe vd. C. 8. İstanbul: Risale Yayınları. 2004.

İnternet Kaynakları:

- AAOIFI, <https://aaoifi.com> (16.11.2019).
- Aziz, Z. "Governor's Opening Remarks at the Third IFSB Seminar on Legal Issues: Survey on Legal & Sharia Issues in the Islamic Financial Services Industry". Retrieved January 18 2016, from BNM: http://www.bnm.gov.my/?ch=en_speech&pg=en_speech_all&ac=246&lang=bn (10.05.2021).
- CIBAFI. About. <https://www.cibafi.org/About> (20.03.2022).
- IICRA. About. <https://iicra.com/about-iicra/> (25.08.2022).
- IFSB. About. <https://ifsb.org> (20.08.2019)
- IIFA. The Principle of Arbitration in Islamic Jurisprudence. <https://iifa.aifi.or/en/32526.html?iebrowser=1> (12.11.2022).

IMAC. New.arabic.org/IMAC_aboutus.htm (05.02.2023).

Mohammad Rafa, “Arbitration, women arbitrators and sharia (2013), L.J. Nigeraia, <https://Works.bepress.com/mohamed-raffa/1>.

Rabi Koral, Birleşmiş Milletler Cenevre Konferansı ve 21 Nisan 1961 Tarihli Sözleşme. <https://dergispaz.org.tr/en/download/article-file/96474> (28.08.2022).

TKBB, Sorularla Katılım Bankacılığı | Murabaha Nedir?. <https://katilimbancaciligi.com/murabaha-nedir/> (03.10.2022)

Uğur Sayan, “Milletlerarası Ticari Tahkim Kuruluşları”, International Conference On Eurasian Economies 2013. Session 2D: Uluslararası Hukuk. <https://www.avekon.org/papers/808.pdf> (20.05.2022).

ULUSLARARASI TİCARİ VE EKONOMİK ÖRGÜTLER

Prof. Dr. Adem Üzümcü

ULUSLARARASI TİCARİ VE EKONOMİK ÖRGÜTLER

Prof. Dr. Adem Üzümcü

Yayın No.: 5053

Finans: 277

ISBN: 978-625-397-696-5

E-ISBN: 978-625-397-697-2

Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgın -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Üzümcü, Adem.

Uluslararası Ticari ve Ekonomik Örgütler / Adem Üzümcü

1. Basım, XII + 372 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-696-5

E-ISBN: 978-625-397-697-2

1. Uluslararası Ekonomik Örgütler 2. Uluslararası Para Fonu (IMF) 3. Dünya Bankası (WB) 4. GATT ve WTO

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

I. BÖLÜM

DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR.....1

1. Dünya Ekonomisinde Görülen Gelişmeler.....3
2. Dünya Dış Ticaretinde Görülen Gelişmeler6
3. Uluslararası Kuruluşlar10
 - 3.1. Uluslararası Kuruluşlar ve İktisadi Entegrasyonlar11
 - 3.2. Uluslararası Kuruluşların Ortak Özellikleri12
 - 3.3. Uluslararası Kuruluşlarda Üyelik13
 - 3.4. Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Sınıflandırılması.....14

ÇALIŞMA SORULARI.....17

KAYNAKÇA.....17

II. BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA SİSTEMİ, BRETTON WOODS SİSTEMİ (BWS) VE SONRASI19

1. Uluslararası Finansın Önemi ve Uluslararası Para Sistemi19
2. Uluslararası Para Sistemi ve Döviz Kuru Sistemleri20
3. Uluslararası Para Sisteminde Altın Standardı Dönemi ve Sabit Kur Uygulaması.....23
4. Ayarlanabilir Sabit Kur - Bretton Woods Sistemi (BWS).....25
5. Bretton Woods Sisteminin (BWS) Uygulama Dönemleri.....28
6. BWS'nin Çökmesi ve Smithsonian Antlaşması31
7. BWS Sonrası IMF'nin Döviz Kuru Politikaları, Jamaika Antlaşması ve Uluslararası Para Sisteminde Reform Önerileri.....32

ÇALIŞMA SORULARI.....35

KAYNAKÇA.....35

III. BÖLÜM

AVRUPA PARA SİSTEMİ VE AVRUPA MERKEZ BANKASI37

1. Avrupa Para Sistemine Neden Geçildi?.....38
2. Avrupa Para Sistemine Geçiş Öncesi Gelişmeler38
3. Avrupa Para Sistemine Geçiş ve ECU.....40

4. ECU ve Avrupa Döviz Kuru Mekanizması.....	41
5. Avrupa Para Sisteminde 1992 Krizi	42
5. Ortak Para Birimi Euro'ya Geçiş: Neden ECU yerine Euro.....	44
6. Maastricht Antlaşması ve Euro'ya Geçiş Kriterleri	45
7. Avrupa Merkez Bankası: Yapısı ve Organları.....	48
8. Avrupa Birliği Döviz Kuru Mekanizması II (ERM-2)	50
9. Euro ve Avrupa Kamu Borçları Krizi.....	52
ÇALIŞMA SORULARI	54
KAYNAKÇA.....	55

IV. BÖLÜM

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)	57
1. Uluslararası Para Fonunun (IMF) Kuruluşu.....	57
2. Uluslararası Para Fonunun (IMF) Amaçları.....	58
3. IMF: Üyeleri, Yönetim Yapısı ve Komiteler	59
4. IMF'nin Fon Kaynakları.....	62
4.1. Ülke Kotaları.....	63
4.2. Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights – SDR)	66
4.3. Borçlanmalar ve Diğer Kaynaklar	70
5. IMF'nin Fon-Kredi Mekanizması ve Şartlılık İlkesi	72
6. IMF'nin Gözetim Fonksiyonu (Surveillance).....	74
7. IMF'nin 1980 ve 1990'lı Yıllardaki Politika Uygulamaları	75
8. Küresel Finans Krizi Sonrası IMF Politikalarında Değişim	78
9. IMF – Türkiye İlişkileri	80
ÇALIŞMA SORULARI	85
KAYNAKÇA.....	85

V. BÖLÜM

DÜNYA BANKASI	87
1. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD).....	87
1.1. IBRD'nin Kuruluş Amaçları ve Yeni Hedefleri.....	88
1.2. IBRD: Üyeleri ve Yönetim Yapısı.....	90
1.3. IBRD'nin Fon Kaynakları.....	92
1.4. IBRD'nin Sağladığı Kredi ve İmkânlar	93
2. Uluslararası Finans Kurumu (IFC)	97
2.1. IFC'nin Amaçları, Üyeleri ve Yönetim Yapısı	97

2.2. IFC'nin Fon Kaynakları ve Sermayesi.....	98
2.3. IFC'nin Kaynak-Kredi Kullanımları ve Taahhütleri	99
3. Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)	101
3.1. IDA'nın Amaçları ve Yönetim Yapısı	101
3.2. IDA Üyelik Biçimleri ve Oy Hakları.....	102
3.3. IDA Fon-Kredi Kullanımları	104
4. Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)	106
5. Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi	109
ÇALIŞMA SORULARI.....	110
KAYNAKÇA.....	111

VI. BÖLÜM

TARİFELER VE TİCARET GENEL ANTLAŞMASI (GATT) VE

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO)..... 113

1. Dünya Dış Ticaretinde Korumacılık Dönemi (1914-1944)	113
2. Dünya Ticaretinin Serbestleştirilmesi Çabaları: GATT	118
3. GATT ve Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri	120
3.1. GATT'ın Amaç ve İlkeleri	120
3.2. GATT'ın İdari Yapısı, Üyeleri ve Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri	122
3.3. Uruguay Müzakereleri ve Sonuçları	124
4. Dünya Ticaret Örgütü (WTO).....	131
4.1. WTO'nun Kuruluşu, Üyeleri ve Yönetimsel Yapısı.....	131
4.2. WTO, Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri: Doha Raund	133
ÇALIŞMA SORULARI.....	135
KAYNAKÇA.....	135

VII. BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TİCARET VE KALKINMA KONFERANSI - UNCTAD 137

1. Az gelişmiş Ülkelerin Kalkınma İhtiyacı ve Çözüm Arayışı	137
2. Kalkınma ve Dış Ticaret İlişkisi: Merkez ve Çevre Ülkeler.....	138
3. Sanayi Devrimi Sonrası Ülkelerin Sınıflandırılmaları	140
4. Kuzey-Güney Diyalogu ve Yeni Dünya Düzeni Arayışı	142
5. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansının (UNCTAD) Toplanması	143
6. UNCTAD'ın Amaçları.....	145
7. UNCTAD: İkinci Kalkınma On Yılı ve Genel Preferanslar Sistemi (GSP).....	145
8. UNCTAD: 1980 ve 1990'lı Yıllardaki Gelişmeler	147

9. UNCTAD: 2000’li Yıllardaki Toplantılar ve Gelişmeler	149
10. UNCTAD: Üyeleri, Yönetim Yapısı ve Bütçesi	151
ÇALIŞMA SORULARI.....	153
KAYNAKÇA.....	154

VIII. BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER UZMANLIK KURULUŞLARI (ILO, FAO, UNIDO, UNDP)..... 155

1. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)	155
1.1. ILO’nun Misyonu, Stratejik Amaçları ve Fonksiyonları.....	156
1.2. ILO’nun Üyeleri, Organları ve Faaliyetleri	157
1.3. ILO’nun Bütçesi	159
2. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO).....	160
2.1. FAO’nun Stratejik Amaçları.....	161
2.2. FAO’nun Üyeleri ve Organizasyonel Yapısı	161
2.3. FAO’nun Bütçesi ve Faaliyetleri	163
3. Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO)	163
3.1. UNIDO’nun Stratejik Öncelikleri	164
3.2. UNIDO’nun Üyeleri, Oganizasyonel Yapısı ve Bütçesi.....	164
4. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)	167
4.1. UNDP’nin Fonksiyonu ve Network Ağı.....	167
4.2. UNDP’nin Faaliyetleri, Örgütsel Yapısı ve Bütçesi.....	168
ÇALIŞMA SORULARI.....	169
KAYNAKÇA.....	170

IX. BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖDEMELER BANKASI (BIS) VE BASEL KOMİTESİ..... 171

1. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS): Tarihçe	171
2. BIS’in Misyonu, Amaçları ve Fonksiyonları.....	173
3. BIS’in Üyeleri ve Organları.....	174
4. BIS’in Statüsü, Sermayesi ve Gelirleri.....	176
5. Basel Bankacılık Denetleme (Gözetim) Komitesi.....	177
5.1. Basel I Kriterleri: Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı	179
5.2. Basel II Kriterleri: Yeni Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı	181
5.3. Basel III Kriterleri: Küresel Finansal Krize Tepki	183
ÇALIŞMA SORULARI.....	185
KAYNAKÇA.....	186

X. BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİK GRUPLAŞMALAR - I (G-7 VE D-8 ÜLKELERİ) 187

1. G - 7 Ülkeleri (Group Seven)	187
1.1. G-7 Ülkeleri Zirve Toplantıları	188
1.2. G-7 Ülkelerinin Ekonomik Özellikleri	189
2. G-8 Oluşumu: G – 7 Ülkeleri + Rusya Federasyonu	196
3. D-8 Ülkeleri (Developing 8)	197
3.1. D-8 Grubu Kuruluş Amaçları ve İstanbul Deklarasyonu	198
3.2. D-8 Grubunun Organları	199
3.3. D-8 Ülkelerinin Ekonomik Özellikleri.....	199
ÇALIŞMA SORULARI.....	218
KAYNAKÇA.....	219

XI. BÖLÜM

ULUSLARARASI EKONOMİK GRUPLAŞMALAR - II (G-20 ÜLKELERİ) 221

1. G - 20 Ülkeleri (Group 20) Oluşumu	221
2. G-20 Oluşumunun Amaçları, Üye Ülke ve Katılımcılar	222
3. G-20 Toplantıları ve G-20 Yapısında Dönem Başkanlığı	223
4. G-20 Ülkelerinin Ekonomik Özellikleri	225
ÇALIŞMA SORULARI.....	246
KAYNAKÇA.....	247

XII. BÖLÜM

EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA ÖRGÜTÜ (OECD) VE AVRUPA SERBEST TİCARET BİRLİĞİ (EFTA)..... 249

1. OECD'nin Kurulması Öncesi Gelişmeler	250
2. Marshall Planı Mali Yardımları ve OEEC	250
3. OECD'nin Kurulması ve Genişlemesi	251
3.1. OECD'nin Amaçları, Yapısı ve Organları	253
3.2. OECD'nin Bütçesi	254
3.3. OECD Ülkelerinin Dünya Ekonomisindeki Yeri	254
4. Bölgeselleşme ve Bölgesel İktisadi Entegrasyonlar	255
4.1. Bölgeselleşme Hareketlerinin Tarihsel Dalgaları.....	257
4.2. Bölgesel İktisadi Entegrasyonların Aşamaları	260
5. Avrupa Serbest Ticaret Birliği / Bölgesi (EFTA).....	261
5.1. EFTA'da Üyelik ve Çekilme Süreçleri.....	262
5.2. EFTA'nın Uluslararası Ekonomik İlişkileri	262

5.3. EFTA'nın Yapısı	263
5.4. EFTA: Bazı Özellikleri ve Bütçesi	264
ÇALIŞMA SORULARI	265
KAYNAKÇA	266

XIII. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ (AB)	267
1. Kuruluşu, Genişleme ve Derinleşme Süreci	267
2. AB'nin Organları ve Yapısı	274
3. AB'nin Diğer Ülkelerle Ekonomik İlişkileri	279
4. AB'nin Günümüzdeki Bazı Ekonomik Göstergeleri	281
5. AB – Türkiye İlişkileri	283
ÇALIŞMA SORULARI	292
KAYNAKÇA	293

XIV. BÖLÜM

PETROL İHRAÇ EDEN ÜLKELER ÖRGÜTÜ (OPEC)	295
1. OPEC: Kuruluş Süreci ve Üyeleri	295
1.1. OPEC'in Kuruluş Amacı ve Üyelik Statüleri	296
1.2. OPEC'in Yapısı ve Organları	297
2. Dünya Petrol Rezervleri ve Üretiminde OPEC'in Yeri	298
3. OPEC'in Petrol Fiyatlarının Belirlenmesine Etkisi ve Birinci Petrol Şokunda OPEC'in Rolü	301
4. İkinci Petrol Şoku ve OPEC'in Etkisinin Azalma Süreci	305
5. Petro-Dolarlar ve OPEC Fonu	308
6. Petrol Fiyatlarında 2000'li Yıllardan Günümüze Görülen Değişimler ve OPEC	308
7. OPEC Üyesi Ülkelerin Son Dönem Dış Ticaret Gelişmeleri	317
ÇALIŞMA SORULARI	320
KAYNAKÇA	321

XV. BÖLÜM

SERBEST TİCARET ANTLAŞMALARI VE BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ HAREKETLERİ	323
1. Serbest Ticaret Antlaşmaları: Tanımı, Oluşturulma Nedenleri ve Koşulları	324
2. Serbest Ticaret Antlaşmalarının Avantaj ve Dezavantajları	327
3. Serbest Ticaret Antlaşmalarının Sınıflandırılması	329
4. Dünyadaki Serbest Ticaret Antlaşmaları: Genel Bir Bakış	331
5. Dünyadaki Serbest Ticaret Antlaşmaları: Coğrafi Dağılım	334

6. Dünyadaki Bazı Bölgesel İşbirliği Hareketleri	335
6.1. Avrupa Kıtadaki Bölgesel İşbirliği Hareketleri.....	336
6.2. Asya Kıtadaki Bölgesel İşbirliği Hareketleri.....	337
6.3. Amerika Kıtadaki Bölgesel İşbirliği Hareketleri.....	343
6.4. Afrika Kıtadaki Bölgesel İşbirliği Hareketleri.....	346
6.5. Kıtalar Arası İktisadi İşbirliği Hareketleri	347
ÇALIŞMA SORULARI.....	349
KAYNAKÇA.....	350

XVI. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN TARAF OLDUĞU SERBEST TİCARET ANTLAŞMALARI	353
1. Türkiye Neden Serbest Ticaret Antlaşmaları İmzalıyor ?	353
2. Türkiye’nin İmzaladığı Serbest Ticaret Antlaşmaları	356
3. Türkiye’nin Ülke ve Ülke Gruplarıyla İmzaladığı Serbest Ticaret Antlaşmaları.....	358
4. Türkiye’nin İmzaladığı Serbest Ticaret Antlaşmalarının (STA) Dış Ticaret Boyutu.....	367
5. Türkiye’nin İmzaladığı Tercihli Ticaret Antlaşmalarının (TTA) Dış Ticaret Boyutu.....	370
ÇALIŞMA SORULARI.....	371
KAYNAKÇA.....	372

DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR

Uluslararası düzeyde mal, sermaye hareketleri ve teknolojik gelişmelerin sürüklediği küreselleşme sürecinin zorlu bir dönemden geçtiği günümüzde dünya üretiminin dış pazarlara rahatça ulaşması bağlamında serbest / liberal dış ticaret politikalarının önündeki engellerin kaldırılması noktasında yeni gelişmeler olmadığı gibi aksine ABD ile Çin arasında 2016'dan beri süren karşılıklı dış ticareti engelleyici gümrük savaşları ve Covid-19 pandemisi, 2020 yılında dünya üretiminin azalmasına, küresel tedarik zincirlerinin kırılmasına ve dünya dış ticaretinin ve özellikle dış turizm olmak üzere hizmetler dış ticaretinin önemli ölçüde daralmasına yol açan belli başlı gelişmeler olmuştur. Bu bağlamda Uluslararası Para Fonu (IMF), Nisan 2020'de yayınladığı Dünya Ekonomik Görünümü (World Economic Outlook) Raporunda dünya ekonomisinin büyük bir karantina sürecine girdiğini ve Ocak-Nisan 2020 döneminde ham petrol fiyatlarında %60 oranında bir gerileme olduğuna dikkat çekmiştir (IMF, 2020).

IMF verilerine göre dünya ekonomisinin 2020'de %3,1 oranında küçülmesine, dünya mal dış ticaretinin %8 ve dünya hizmetler dış ticaretinin %21 oranında gerilemesine yol açan Covid-19 pandemisinin olumsuz ekonomik etkileri, 2021 yılında küresel çapta yaşanan aşı faaliyetleri ile sona ermiş, dünya ekonomisi ve dış ticareti 2021 yılında önemli ölçüde toparlanmıştır (IMF, 2021). Bununla birlikte dünya ekonomisi, 2021 yılı sonunda Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasındaki gerilimle yeni bir olumsuz sürece girmiştir. Ukrayna'nın özerk bölgesi Kırım'ı 2013 yılında yerel parlamento kararı ile ilhak eden Rusya Federasyonu'nun benzer biçimde Ukrayna'nın doğusunda Rus asıllı nüfusun çoğunlukta olduğu Rusya Federasyonu ve Belarus sınırındaki Donetsk ve Luhansk bölgelerini, bu bölgelerdeki Rus yanlısı partiler ve milis güçleri aracılığı ile ilhak etmeye çalışması üzerine gerilim ortaya çıkmış, Ukrayna'nın ısrarlı biçimde NATO'ya üye olma talebi sorunu çözmeye yönelik

ÇALIŞMA SORULARI

1. Dünya üretim ya da GSYİH düzeyinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından son 20 yıldaki gelişimini açıklayınız.
2. Dünya dış ticaretindeki gelişmeleri dünya mal ihracatının son 20 yıldaki gelişim trendi bağlamında kısaca açıklayınız.
3. Dünya mal ihracatında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ağırlığındaki değişimi değerlendirerek nedenlerini kısaca açıklayınız.
4. Dünya mal ihracatında önemli ülkeleri ve ülke gruplarının ağırlıklarını değerlendirerek kısaca yorumlayınız.
5. Uluslararası kuruluşların ortak özellikleri nelerdir? Kısaca açıklayınız.
6. Uluslararası kuruluşlarda üyelik nasıl olmaktadır? Kısaca açıklayınız.
7. Uluslararası kuruluşlar ile uluslararası iktisadi entegrasyonları amaçları açısından değerlendiriniz.
8. Uluslararası ekonomik kuruluşların üç farklı sınıflandırılma biçimini kısaca açıklayınız.

KAYNAKÇA

- Acar, Merve (2019), "Uluslararası Bir Aktör Olarak İslam İşbirliği Teşkulatı", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt: 7, No: 1, ss. 51-68.
- Aslan, Murat (2022), "Rusya'nın Ukrayna'ya Saldırısının Siyasi ve Askeri Değerlendirmesi", *SETA Perspektif*, Şubat 2022, Sayı: 332, ss. 1-4.
- Bağış, Bilal (2022), *Rusya - Ukrayna Savaşının Küresel Ekonomiye ve Türkiye'ye Etkileri*, SETA Yayınları, SETA-Rapor, No: 199, İstanbul.
- Çağırın, Mehmet Emin (2013), *Uluslararası Örgütler*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Dedeoğlu, Beril (1996), "Uluslararası Örgütlerin Farklı Sınıflandırılma Biçimleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 49, ss. 15-30.
- Eğilmez, Mahfi (2012), "Özetle IMF ve Türkiye", *Kendime Yazılar*, 13. 07. 2012. www.mahfiegilmez.com/2012/07/ozetle-imf-ve-turkiye.html (Erişim: 18 Temmuz 2023).
- Ertürk, Emin (2006), *Uluslararası İktisadi Birleşmeler*, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul.
- GREENPEACE (2023), <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/about-us/> (Erişim: 18.07.2023).
- Güran, Nevzat ve Aktürk, İsmail (1997), *Uluslararası İktisadi Kuruluşlar*, 3. Baskı, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- ILO (2013), *Ulusal Üçlü Sosyal Diyalog: Daha İyi Bir Yönetişim İçin ILO Rehberi*, ILO Publication, Cenevre, İsviçre. www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/europe/ro-geneva/ilo-ankara/genericdocument/wcms_616099.pdf. (Erişim: 18.07.2023).
- IMF (2020), "The Great Lockdown", *World Economic Outlook*, April 2020. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020> (Erişim: 14. 07. 2023).

- IMF (2021), "Recovery During A Pandemic, *World Economic Outlook*, October 2021. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021> (Erişim: 14. 07. 2023).
- IMF (2022), *G-20 Report on Strong, Sustainable, Balanced and Inclusive Growth*, Group of Twenty, November 2022. <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/2022/111322.pdf> (Erişim: 14.07.2023).
- IMF (2023), *World Economic Outlook Database*, April 2023 Edition, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/April> (Erişim: 14. 07. 2023).
- INTRACEN (2023), *Dış Ticaret İstatistikleri, Trademap Veri Tabanı* <https://intracen.org/resources/tools/trade-map> (Erişim: 14. 07. 2023).
- Karlık, S. Rıdvan (2002), *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Kasım, Mehmetali (2022), "Rusya'nın 2022 Yılındaki Ukrayna'yı İşgaline Karşı Büyük Güçlerin Tepkileri", *Uluslararası Yönetim Akademi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3, ss. 741-753.
- KIZILAY (2023), <https://www.kizilay.org.tr/about-us/history> (Erişim: 18.07.2023).
- KIZILHAÇ (2023), <https://www.redcross.org/about-us/who-we-are/history/global-red-cross-network.html> (Erişim: 18.07.2023).
- NATO (2023), <https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm> (Erişim: 18.07.2023).
- OECD (2023), <https://www.oecd.org/about/> (Erişim: 18.07.2023).
- Seyidoğlu, Halil (2015), *Uluslararası İktisat*, 20. Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Türkay, Hatice (2022), "Güncel Gelişmeler Işığında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Yeniden Yapılandırılması", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, ss. 681-709.
- Üzümcü, Adem (2020), "Türkiye'nin Rusya ve Azerbaycan İle Dış Ticaretinde Enerjinin Rolü ve Son Gelişmeler", *4. International Congress on Economics, Finance and Energy: Political Economy of Energy Revaluation, EFE'2020, Proceeding Book*, (Ed.: N. Şimsek, S. Şanlısoy ve Ö. Aydın), Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 68, Ahmed Yesevi University and Niğde Ömer Halisdemir University, 14-15 October 2020, Niğde, ss. 245-284.
- WTO (2021), *World Trade Statistical Review 2021*, www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts21_toc_e.htm (Erişim: 14.07.2023)
- WTO (2023), *WTO Stats*, <https://stats.wto.org/> (Erişim: 14. 07. 2023).
- Yumuşak, Tayfur (2023), "Türkiye'nin Rusya - Ukrayna Savaşındaki Arabuluculuk Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, ss. 165-194.

ULUSLARARASI PARA SİSTEMİ, BRETTON WOODS SİSTEMİ (BWS) VE SONRASI

Günümüzde uluslararası parasal sistemin gözetimini yapan, geçmişte ise uluslararası para sistemi üzerinde önemli ölçüde belirleyici olarak 1944-1973 arasında uygulanan ayarlanabilir sabit kur sisteminin (Bretton Woods Sistemi, kısaca BWS) uygulamasından sorumlu uluslararası finansal kuruluş Uluslararası Para Fonu (IMF) olarak bilinen uluslararası ekonomik örgüttür. İleride dördüncü bölümde bu uluslararası kuruluş/örgüt üzerinde durulacaktır.

IMF gibi uluslararası finansal sistemin işleyişinde ve uluslararası finansal kararlar üzerinde etkili olan çok önemli bir uluslararası finansal kuruluşu incelemeden önce bu bölümde uluslararası finansal sistemin önemi ve uluslararası parasal sistem ilişkisine değinilecek, farklı döviz kuru sistemlerinden, BWS uygulamasından kısaca söz edilecek, ayrıca BWS'nin çökmesi sonrası uluslararası para sisteminde reform arayışları/önerileri üzerinde de durulacaktır.

1. Uluslararası Finansın Önemi ve Uluslararası Para Sistemi

Mal ve hizmetler dış ticaretinin serbestçe gerçekleşmesi ve dünya çapında kaynak etkinliği sağlanması için uluslararası finansal piyasalara ihtiyaç vardır. Bu çerçevede sınır ötesi döviz ödemelerini gerçekleştirmeye katkı sağlayan uluslararası finansal sistemin sağlıklı biçimde işlemesi oldukça önemlidir ve liberal dış ticaret politikasının ve kapitalist ekonomik sistemin işleyişi açısından gereklidir. Nitekim bundan yaklaşık 250 yıl önce Adam Smith, sağlam bir uluslararası ödemeler sistemi oluşturulmadan etkin ve serbest bir uluslararası dış ticaret ilişkisinin ortaya çıkamayacağını belirtmiştir. Adam Smith'e göre uluslararası para sistemi aslında kapitalist ekonomik sistemin çarklarının işleyişini sağlayan oldukça önemli bir mekanizma ya da bir "büyük teker" (Great Wheel), durumundadır ve uluslararası para/ödemeler sisteminin varlığı ve sağlıklı biçimde işlemesi liberal serbest dış ticaret ilişkilerinin gelişmesinin olmazsa olmazdır (Dikkaya ve Üzümcü, 2017).

lerde özellikle kısa vadeli sıcak para akımlarında ise esnek kurların uygulanması doğru bir yöntem olarak düşünölmektedir. (Seyidoğlu, 2015: 841-845).

Döviz kuru sistemleri ve uluslararası parasal sisteme yönelik reform önerileri zaman zaman gündeme gelmesine rağmen gelişmiş kapitalist ölkeler ve özetde ABD'nin çıkarları çerçevesinde bu düşönceler tasarıdan öteye gitmemekte, kriz dönemlerinde hatırlansa bile finansal krizin etkileri hafifleyince bu öneriler rafa kalkmaktadır. Bu durum dünyanın en güçlü ekonomilerinin kendi çıkarlarını gözetmelerinin doğal bir sonucudur. Örneğin sanayi devrimi sonrası İngiltere'nin çıkarına uygun sabit kur esaslı altın standardı benimsemişken Birinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve askeri gücü zayıflayan İngiltere, altın standardına dönme noktasında Fransa kadar istekli olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın yeni süper ekonomik gücü ABD, ayarlanabilir sabit kur sistemini esas alan ve altın ile doları sabitleyen BWS sisteminde doların anahtar para olmasının kazançlarını elde ettiği için 1960'ların sonunda De Gaulle başkanlığındaki Fransa'nın altın standardına dönölmesi isteğini göz ardı etmiştir. IMF üzerinde etkisini günümüzde sürdüren ABD ve Batı Avrupa ölkeleri dalgalı kur sisteminin sürmesinden ve ölkelerin resmi rezervler olarak dolar ve euro tutmasından dolayı memnun oldukları için mevcut sistemin radikal değişikliğe uğramasını istememektedirler.

ÇALIŞMA SORULARI

1. Döviz kuru sistemleri nelerdir? Kısaca açıklayınız.
2. Altın standardı dönemi sabit kur sistemi uygulamasını açıklayınız.
3. Ayarlanabilir sabit kur sistemini (Bretton Woods Sistemi) ve uygulama dönemlerini kısaca açıklayınız.
4. Bretton Woods Sisteminin çöküş sürecini ve Smithsonian Antlaşmasını kısaca açıklayınız.
5. Bretton Woods Sisteminin çöküşü sonrası IMF'nin döviz kuru politikalarını ve Jamaika Antlaşmasının sonuçlarını kısaca açıklayınız.
6. Uluslararası parasal sisteme yönelik reform önerilerini açıklayınız.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Ece (2020), "Uluslararası Para Sisteminin Geçmiş, Bugünü ve Geleceği", *Çankaya Üniversitesi Hukuk Faköltesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 91-120.
- Al, İbrahim (2011), "Uluslararası Parasal Sistemde Alternatif Arayışlar: Dünya Parasının Uygulanabilirliği", *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29, ss. 131-142.
- Alpar, Cem ve Ongun, Mehmet Tuba (1985), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.

- Bal, Oğuz (2022), "Uluslararası Para Sisteminde Altına Tarihsel Bakış, Rolü ve Günümüz Ekonomilerine Etkileri", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences* (JOSHAS Journal), Vol:8, Issue: 50, pp. 434-444.
- Bardakçı, Hasan (2022), "Geçmişten Bugüne Dünya Uluslararası Para Sistemlerinin Gelişimi", *Avrasya Dosyası*, 13 (1), ss: 30-59.
- Bordo, Michael D. (1993), "The Bretton Woods International Monetary System: A Historical Overview", in *A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform*, (Ed: Michael D. Bordo and Barry Eichengreen), University of Chicago Press, 1993, pp. 3-108.
- Bordo, Michael D. and Eichengreen, Barry (2008), *Bretton Woods and Great Inflation*, NBER Working Paper, No: w14532
- Chacholiades, Miltiades (1990). *International Economics*, McGraw-Hill Publishing Company, International Edition, Singapore.
- Çelik, Kenan (2008). *Uluslararası İktisat*, 4. B., Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Demir, Osman (2019), *Para, Banka ve Finans*, 4. T Yayınları, İstanbul.
- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans*, 2.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Eğilmez, Mahfi (2015), "Triffin Çelişkisi ve FED'in Durumu", *Kendime Yazılar*, 13 Aralık 2015. <https://www.mahfiegilmez.com/2015/12/triffin-celiskisi-ve-fedin-durumu.html> (Erişim: 19.07.2023)
- Gök, Abdülkerim (2006), "Alternatif Döviz Kuru Sistemleri", *Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, ss: 131-145.
- IMF (1969), *The International Monetary Fund: 1945-1965, Twenty Years of International Monetary Cooperation, Vol: III Documents*, (Editors: J. Keith Horsefield), Washington.
- IMF (1985), *The International Monetary Fund: 1972-1978, Cooperation on Trial, Vol: III Documents*, (Editors: Margaret Garritsen de Vries), Washington.
- IMF (2021), Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions (AREAER), Washington. https://www.elibrary-areaer.imf.org/Documents/YearlyReport/AREAER_2021.pdf. (Erişim Tar.: 19.07.2023)
- Karlık, Rıdvan (2002), *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Karlık, Rıdvan (2003), *Uluslararası Ekonomi*, 7. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Mc Kinnon, Ronald I. (1988), "Monetary and Exchange Rate Policies for International Financial Stability: A Proposal", *Journal of Economic Perspectives*, Vol: 2, Number :1, pp. 83-103.
- Mumcu Akan, Dilara (2010), "Uluslararası Döviz Kuru Sistemlerinin Geleceği: Bretton Woods'a Geri Dönülebilir mi?", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010 (2), ss: 108-115.
- Rogoff, Kenneth (2001), "Why Not a Global Currency", *American Economic Review*, Vol: 91, No: 2, pp. 243-247.
- Salvatore, Dominic (2005), *Introduction to International Economics*, Wiley International Edition.
- Seyidoğlu, Halil (2015), *Uluslararası İktisat*, 20. b., Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (1994), *Uluslararası Finans*, Güzem Yayınları, No: 8, İstanbul.
- White, Lawrence H. (2021), "The End of Bretton Woods, Jacques Rueff and the Monetary Sin of the West", *Cato Blog*, 10 August 2021. <https://www.cato.org/blog/end-bretton-woods-jacques-rueff-monetary-sin-west> (Erişim: 19.07.2023)
- Williamson, John (1986), "Target Zones and the Management of the Dollar", *Brookings Papers on Economic Activity*, 1:1986, pp. 165-174.

III. Bölüm

AVRUPA PARA SİSTEMİ VE AVRUPA MERKEZ BANKASI

Avrupa Para Sistemi (European Monetary System – EMS), ekonomik ve parasal birlik amacına ulaşmak için Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üyesi ülkeler tarafından 1970'lerin başından itibaren adım adım gerçekleştirilen ve nihayetinde ortak/tek para birimine ve ortak merkez bankasına geçmeyi sağlayan sistemdir (Delivorias, 2015).

Başka bir tanımlama ile Avrupa Para Sistemi, ortak/tek bir para birimine belirli sabit kurlar (dönüşüm kurları) üzerinden ekonomik ve parasal birliğe dahil üyelerin kendi ulusal para birimlerini bağladığı ve geçtikleri yeni ortak para biriminin (Euro) diğer ülke para birimlerine karşı serbestçe dalgalandığı bir sistemin adıdır. Avrupa Para Sistemi, dünyadaki ilk parasal birlik uygulaması olmasa da son dönemde ortak/tek para biriminin (Euro) ve ortak para politikasının kabul edildiği *optimum para sahası*¹⁵ düşüncesinin hayata geçirilmesi noktasında dünyadaki önemli bir parasal birlik uygulaması örneğidir (Örnek, 2007).

Bu bölümde Avrupa Para Sistemine neden ihtiyaç duyulduğu, bu sisteme geçişin tarihçesi, Avrupa Para Biriminden (ECU) ortak merkez bankası ve ortak para euroya geçiş süreci ve Avrupa döviz kuru mekanizmasından ve bu

¹⁵ Optimum para sahası (OPS) teorisi, iktisadi entegrasyonların en ileri aşaması olan parasal birlikle ilgili önemli bir yaklaşımdır. OPS, birlik içinde tek, ortak bir para birimi kullanılması ve ortak para politikası uygulamanın optimum olduğu alandır. OPS teorisi, birbiriyle yakın ticari ve ekonomik ilişkileri olan ülkelerin; ulusal para birimlerini sabit bir kurdan birbirine bağlamaları, ortak bir para birimi kullanmaları ve bu ortak para biriminin üçüncü ülke para birimlerine karşı dalgalanmaya bırakmaları temeline dayanmaktadır. OPS teorisini geliştiren öncü iktisatçılar arasında Mundell (1961), Mc Kinnon (1963) ve Kenen (1969) sayılabilir. Mundell (1961), ortak paranın yararları ve maliyetlerine ilişkin değerlendirmeler yapmış, birlik içinde faktör (özellikle emek faktörü) hareketliğinin önemine dikkat çekmiş, Mc Kinnon (1963), optimum para sahasının etkinliği açısından ekonominin dışa açıklık derecesinin önemini vurgulamış ve Kenen (1969) bir para alanının optimum olabilmesi için birlik ortak pazarındaki ürün çeşitliliğinin yüksek olması gerektiğini savunmuştur (Ertürk, 1998).

4. Avrupa Para Sisteminde 1992 yılında yaşanan krizi ve nedenlerini kısaca açıklayınız.
5. AB üyesi ülkeler neden ECU yerine ortak para birimi euroya geçmeyi tercih etmiştir? Kısaca açıklayınız.
6. Maastricht Antlaşması çerçevesinde euroya geçişe ilişkin ekonomik yakınlaşma kriterlerini ve euroya geçiş sürecini kısaca açıklayınız.
7. Avrupa Merkez Bankasının (ECB) yapısı ve organlarını açıklayınız.
8. Euroya geçiş sonrası AB’de uygulanan Döviz Kuru Mekanizması-2 (ERM-2)’yi kısaca açıklayınız.
9. Euro ve Avrupa kamu borçları krizini arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

KAYNAKÇA

- Acar, İbrahim Atilla (2019), “İngiltere’nin Kara Çarşambası: 16 Eylül 1992”, <http://acarhoca.com/ingilterenin-kara-carsambasi-16-eylul-1992/> (Erişim: 20.07.2023).
- Akçay, Belgin (2006), “Euro Alanı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 5, No: 2, ss. 1-27.
- Alpar, Cem ve Ongun, Mehmet Tuba (1985), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.
- Altınbaş, Deniz (2010), “Yunanistan Krizi ve Avrupa Birliği”, Avrasya İncelemeleri Merkezi, Blog No: 2010/75, 8 Haziran 2010. <https://avim.org.tr/Blog/YUNANISTAN-KRIZI-VE-AVRUPA-BIRLIGI> (Erişim: 20.07.2023).
- Arslan, Canan Görkem (2002), *Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği Çerçevesinde Para Politikalarının Etkinliği Açısından Türkiye’deki Takas ve Mutakabat Sisteminin Değerlendirilmesi*, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Bal, Harun ve Özalp, Hüseyin (2011), “Avrupa’da Parasal Birlik Düşüncesi ve Euro’ya Geçiş”, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15 (2), ss. 77-94.
- Bayar, Yılmaz (2014), “Euro Bölgesi Borç Krizi ile Avrupa Döviz Kuru Mekanizması Krizinin Karşılaştırmalı Analizi”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:22, ss. 211-231.
- Çekin, Semih Emre (2017), *Değişim Sürecindeki AB Ekonomisi: Avro Krizi ve Artan Almanya Etkisi*, SETA Analiz, Sayı: 220. https://setav.org/assets/uploads/2017/11/Analiz_220.pdf (Erişim: 20.07.2023).
- Delivorias, Angelos (2015), *A History of European Monetary Integration*, Briefing, European Parliament, March 2015, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/551325/EPRS_BRI%282015%29551325_EN.pdf (Erişim: 20.07.2023)
- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans*, 2.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Dünya Gazetesi (2023), *Hırvatistan Euro’ya Geçti*, Ekonomi Haberi, 16 Ocak 1923, www.dunya.com/ekonomi/hrvatistan-euroya-gecti-haberi-682462 (Erişim: 20.07.2023).
- Eraslan, Mehmet Tarık (2011), *Ekonomik ve Parasal Birliğin Teknik Yapısı ve Türkiye’nin Sisteme Dahil Olması*, DPT, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Ertürk, Emin (1998), *İktisadi Birleşmeler Teorisi*, 2. Baskı, Alfa Kitap, Bursa.

- Euronews (2022), *Avrupa Birliği Hırvatistan'ın 2023'te Euro Para Birimine Geçişe Hazır Olduğunu Bildirdi*, Haziran 2022. Euronews Haber web Sitesi, <https://tr.euronews.com/2022/06/02/avrupa-birligi-hırvatistan-2023-te-euro-para-birimine-gecmeye-hazır-oldugunu-bildirdi> (Erişim: 20.07.2023).
- European Union (2023), *Countries Using the Euro*, https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/countries-using-euro_en (Erişim: 20.07.2023).
- Fels, Joachim (1987), "The European Monetary System: 1979-1987, Why has it worked?", *Intereconomics*, Vol: 22, No: 5, pp. 216-222.
- Habertürk (2010), "Avrupa Birliği Dağılıyor mu?", *Makro Ekonomi Haberleri*, 16 Aralık 2010, www.haberturk.com/ekonomi/makroekonomi/haber_581972-avrupa-birligi-dagiliyor-mu (Erişim: 20.07.2023).
- Karagöl, Erdal T. ve Kaya, Salihe (2015), "Syriza'nın Zaferi Sonrası Yunanistan'ın AB Süreci", *SETA Perspektif*, Sayı : 96, Nisan 2015, ss. 1-5.
- Karluk, S. Rıdvan (2002), *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Karluk, S. Rıdvan (2003), *Uluslararası Ekonomi*, 7. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Kava, Tolga H. (2005), *ERM II'de Gelecek Var mı?, Türkiye Açısından Olası Senaryolar ve Politika Önerileri Nelerdir?*, TCMB, Uzmanlık Tezi, Ankara
- Kokott, Juliane (1980), "The European Monetary System", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol: 20, pp. 97-132.
- Krugman, P. and Obstfeld, M. (2000), *International Economics: Theory and Policy*, 5.th Edition, Addison-Wesley Publishing Company.
- Krugman, P., Obstfeld, M. and Melitz, M. (2016), *Uluslararası İktisat: Teori ve Politika*, (Çeviri Editörü: Onur Özsoy), Palme Yayıncılık, Ankara.
- Lipinska, Anna (2008), "The Maastricht Convergence Criteria and Optimal Monetary Policy for the EMU Accession Countries", *European Central Bank Working Paper*, No: 896, Frankfurt.
- Örnek, İbrahim (2007), "Avrupa Birliği Bir Optimum Para Alanı mı?", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7 (13), ss. 154-179.
- Parasız, İlker ve Ölmezoğulları, Nalan ve Başoğlu, Ufuk (2001), *Dünya Ekonomisi*, 2. b., Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Seyidoğlu, Halil (1994), *Uluslararası Finans*, Güzem Yayınları, No: 8, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (2015), *Uluslararası İktisat*, 20. b, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Tekin, Hasan Hüseyin (1993), *Avrupa Para Sistemi ve Türkiye*, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul.
- Tunçsiper, Bedriye ve Yakut, Şimal (1998), "Avrupa Birliği'nin Ekonomik Parasal Birlik Hedefi ve Türkiye'nin Uyumunu", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 100-119.

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF)

1. Uluslararası Para Fonunun (IMF) Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı henüz bitmemişken savaş sonrası dünya finans sistemine ve dünya dış ticareti ve ekonomisine yön vermek isteyen ABD ve müttefikleri sanayileşmiş Batı Avrupa ülkeleri, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arası ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında daha sonra Bretton Woods Konferansı adı ile anılacak meşhur konferansta bir araya gelmişlerdir. Bretton Woods Konferansı öncesi çalışmalara yön vermek isteyen ABD ve İngiltere, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) ve diğer katılımcı ülkelerin onayıyla savaş sonrası uluslararası finansal sisteme düzen verecek iki önemli kuruluşu/örgütü oluşturmayı düşündüklerini açıklamışlardır (Dikkaya ve Üzümcü, 2017).

Bretton Woods Konferansı öncesi aralarında anlaşılan ABD ve İngiltere, konferansa katılan Türkiye dâhil 44 ülkenin delegasyonu ve Danimarka temsilcisi, 1929 Büyük Ekonomik Buhranı sonrası daralan hem dünya dış ticaret hacmini artırıcı politikalar izleyecek bir yapı oluşturma ve hem de uluslararası finansal sistemi düzenleyici örgütleri kurmayı konferans gündemine almıştı (Alpar ve Ongun, 1985: 124). Bu çerçevede uluslararası para sisteminin işleyişine yön verecek döviz kuru sistemini kurmak ve uluslararası ödemeler sistemine çeki düzen verecek Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund - IMF) oluşturulmuştur (Seyidoğlu, 1994: 26).

IMF ile birlikte, IMF'nin kardeş kuruluşu olarak kabul edilen Dünya Bankası ilk kuruluşu Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank of Reconstruction and Development - IBRD), 27 Aralık 1945'de yeterli sayıda ülkenin her iki kuruluşun antlaşmalarını onaylaması, IMF fon kotasının %80'nin ve IBRD sermayesinin %65'nin taahhüt edilmesiyle çalışmaya hazır hale gelmiştir. Her iki kuruluş, kardeş kuruluşlar olduğu için bu süreçte IMF üyesi bir ülke otomatik olarak Dünya Bankası (IBRD) üyesi olmuştur. IBRD, faaliyetlerine Haziran 1946'da, IMF ise Mart 1947'de başlamıştır. Türkiye, IMF ve IBRD'ye 19 Şubat 1947'de üye olmuştur (Karluk, 2002: 287- 290).

2013 yılı sonrası IMF ile Türkiye arasındaki “program” ilişkisi sona ermiş ve IMF ile ilişkiler, üyelikten kaynaklanan işlemler ile küresel ekonomik sistemin yönetimi alanlarına kaymıştır. Türkiye halen IMF kuruluş antlaşması 4c. Maddesi kapsamında gözetim fonksiyonu çerçevesinde “Madde IV Konsultasyonu görüşmelerini” sürdürmektedir⁵⁹. Türkiye’nin en son IMF ile yaptığı Madde IV Konsultasyonu raporu da, daha önce belirtildiği gibi 18 Ocak 2023’te IMF İcra Direktörleri toplantısında görüşülerek karara bağlanmıştır.

ÇALIŞMA SORULARI

1. Uluslararası Para Fonunun (IMF) kuruluş sürecini açıklayınız.
2. Uluslararası Para Fonunun (IMF) amaçlarını açıklayınız.
3. IMF’nin yönetim yapısını açıklayınız.
4. IMF’nin fon kaynaklarından kotaları kısaca açıklayınız.
5. IMF’nin fon kaynaklarından biri olan SDR nedir? Özellikleri nelerdir? SDR tahsisatlarını ve SDR’nin değerinin nasıl belirlendiğini açıklayınız.
6. IMF’nin fon-kredi mekanizmasını ve şartlılık ilkesini kısaca açıklayınız.
7. IMF’nin gözetim fonksiyonunu ve uygulanmasını kısaca açıklayınız.
8. IMF’nin 1980 ve 1990’lı yıllardaki politika uygulamalarını, sonuçlarını ve bu yıllarda IMF politikalarına ilişkin eleştirileri açıklayınız.
9. Küresel finans krizi sonrası IMF politikalarındaki değişimi açıklayınız.
10. Türkiye ile IMF arasındaki ilişkileri geçmişten günümüze açıklayınız.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Abdulvahap (2013), “Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E- Muhtıra”, *Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, ss. 39-58.
- Alpar, Cem ve Ongun, Mehmet Tuba (1985), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.
- Altınok, Serdar ve Çetinkaya, Murat (2001), “1994 Nisan, 2000 Kasım ve Şubat 2001 Krizlerinin Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 149-174.
- Bayraktutan, Yusuf ve Barışık, Salih (2005), “Kuruluşundan Günümüze Uluslararası Para Fonu”, *Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, (Editörler: O. Küçükahmetoğlu, H. Çeştepe ve Ş. Tüylüoğlu), Ekin Kitabevi, Bursa, ss. 113-141.
- Çelik, Kenan (2008), *Uluslararası İktisat*, 4. b, Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Demir, Osman ve Üzümcü, Adem (2001), “Türkiye’de Yaşanan Ara Rejimlerin Ekonomi Açısından Değerlendirilmesi”, *Uludağ Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 1-19.

⁵⁹ <https://www.imf.org/en/Countries/TUR> (Erişim: 22. 07.2023)

- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans*, 2.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Dikkaya, Mehmet ve Özyakışır, Deniz (2015), "Türkiye Ekonomisinde Radikal Dönüşüm: 1980-2002", *Osmanlıdan İkininli Yıllara Türkiye'nin Ekonomik Tarihi* içinde (Ed.: M. Dikkaya, A. Üzümcü ve D. Özyakışır), Savaş Kitabevi, Ankara, ss. 163-188.
- Erdinç, Zeynep (2007), "Uluslararası Para Fonu - Türkiye İlişkelerinin Gelişimi ve 19.Stand-By Antlaşması", *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, ss. 99-116.
- Erçel, Gazi (1999), *2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması*, TCMB, 9 Aralık 199, Ankara.
- Eroğlu, İlhan, Şeker, Hilal ve Demirel, Baki (2017), "IMF'nin Değişim Süreci: 2008 Finans Krizi Sonrası Dönüşüm ve Yeniden Yapılanma", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, ss. 53-61.
- Göngen, Mehmet A (2013), "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29, ss. 117-134.
- İnan, Mahmut (2019), "IMF İstikrar Programları ve Stand-by Antlaşmalarını Gerekli Kılan Nedenler Açısından Türkiye-IMF İlişkileri", *Adıyaman Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 32, ss. 591-640.
- İntaş, Özgür (2019), *24 Ocak 1980 Ekonomik Kararlarının Türkiye Ekonomisine Etkileri, Yansıması ve Sonuçları*, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Karluk, S. Rıdvan (2002), *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Karluk, S. Rıdvan (2003), *Uluslararası Ekonomi*, 7. b., Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Krugman, P. R. and Obstfeld M. (2000), *International Economics: Theory and Policy*, 5.th Edition, Addison-Wesley Publishing Company.
- Nelson, Stephen C., and Wallace, Geoffref P.R. (2017), "Are IMF Lending Programs Good or Bad for Democracy", *The Review of International Organization*, 12 (4), pp. 523-558.
- Öztürk, Nazım (2002), "IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57 (4), ss. 95-125.
- Salvatore, Dominic (2005), *Introduction to International Economics*, Wiley International Edition.
- Seyidoğlu, Halil (1994), *Uluslararası Finans*, Güzem Yayınları, No: 8, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (2015), *Uluslararası İktisat*, 20.b., Güzemcan Yayın., İstanbul.
- Soyak, Alkan (2004), "Yapısal Uyum Programları ile Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Sayı: 125, ss. 36-45.
- Stiglitz, Joseph. E (2002), *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çeviren: A. Taşcıoğlu ve D. Vural), Plan B Yayınları, İstanbul.
- Taşar, M. Okan (2009), "IMF İstikrar Programlarının Temel Esasları ve Reform Gereksinimi", *Selçuk Üniversitesi İİBF, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18), ss. 105-140.
- Toussaint, Eric (2020), "Worldbank and IMF Support to Dictatorship". <https://www.cadtm.org/World-Bank-and-IMF-support-to-dictatorships> (Erişim: 23.07.2023)
- Üzümcü, Adem ve Dikkaya, M. (2010), Küresel Finans Krizinin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri: 2001 Krizi İle Bir Karşılaştırma *Finansal Kriz Yazıları: Halil Seyidoğlu'na Armağan* içinde (Derleyen: İrfan Kalaycı), Nobel Yayın Dağıtım, No: 1639, Ankara, ss. 273-313.
- Yılmaz, Binhan Elif (2022), 1994 Krizi ve 5 Nisan Kararları, 5 Nisan 2022. <https://www.binhanelifyilmaz.com/1994-krizi-ve-5-nisan-kararları/> (Erişim: 23.07.2023)
- Züngün, Deniz (2008), "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Sonrası Türkiye - IMF İlişkilerinin Geleceği", *Öneri*, Cilt: 8, Sayı: 30, ss. 229-242.

DÜNYA BANKASI

İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD öncülüğünde 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında gerçekleşen Bretton Woods Konferansında, bir önceki bölümde incelenen IMF yanı sıra, savaş sırasında büyük tahribata uğrayan Avrupa'nın yeniden inşasına ve az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarına katkı sağlamak amacıyla kurulması kararı alınan Dünya Bankası grubunun ilk kuruluşu olan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Haziran 1946'da faaliyetlerine başlamıştır (Dikkaya ve Üzümcü, 2017: 249).

Dünya Bankası grubunu oluşturan diğer 4 kuruluş ise daha sonraki tarihlerde faaliyete geçmiştir. Bu bağlamda Dünya Bankası grubu, 5 kurumdan oluşmaktadır. Bunlar⁶⁰; Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank of Reconstruction and Development-IBRD), Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation-IFC), Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association - IDA), Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency - MIGA) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (International Center for the Settlement of Investment Disputes (ICSID) olarak belirtilebilir. Dünya Bankası grubu *beş kurum, tek grup* olarak dünya çapında önemli faaliyetler gerçekleştiren bir uluslararası finansal kuruluşur.

1. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasının (IBRD) kurulmasına Bretton Woods Konferansı sırasında karar verilmesi sonrası, ana sözleşmesinin gereği olarak banka sermayesinin oluşturulması beklenmiş ve 27 Aralık 1945'de üye devletlerin IBRD'nin sermayesinin %65'ni tamamlaması söz konusu olmuştur. Banka ilk ticari işlemini 25 Haziran 1946'da gerçekleştirmiş ve 15 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler teşkilatının bir ihtisas kuruluşu olarak kabul edilmiştir (Karluk, 2002: 239).

⁶⁰ <https://www.worldbank.org/en/about> (23..07.2023)

KAYNAKÇA

- Alpar, Cem ve Ongun, M. Tuba (1985), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Ankara.
- Çelik, Kenan (2008), *Uluslararası İktisat*, 4. b, Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans*, 2.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Göngen, Mehmet A (2013), "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29, ss. 117-134.
- Gümüş, Önder (2011), *Dünya Bankası Kredileri: Türkiye Örneği Üzerine Bir İnceleme*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Kar, Muhsin ve Sami Taban (2005), "Dünya Bankası: Yapısı, İşleyişi ve Türkiye İle İlişkileri", *Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, (Ed.: O. Küçükahmetoğlu, H. Çestepe ve Ş. Tüylüoğlu), Ekin Kitabevi, Bursa. ss. 143-167.
- Karlık, Rıdvan (2002) *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Lessambo, Felix I. (2015), "The International Development Association", in *International Financial Institutions and Their Challenges*, Palgrave, Mc Millan, New York, pp. 53-59.
- MIGA, *Annual Reports*, 2015, 2016, 2017 ve 2021.
- Öztürk, İlhan (2006), "Dünya Bankası Politikaları", *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 36-55.
- Seyidoğlu, Halil (2015). *Uluslararası İktisat*, 20.b., Güzemcan Yayın., İstanbul.
- Üzümcü, Adem (2008), "Artan Küresel Yoksulluk ve Uluslararası Ekonomik Krizler Ortamında Küresel Gıda Güvenliği Çerçevesinde Uluslararası Örgütler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Küresel Barışa Katkıları", *V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Bildiriler* (Ed.: A. Akdemir vd.), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Çanakkale: Ekim 2008, ss. 479-504.

TARİFELER VE TİCARET GENEL ANTLAŞMASI (GATT) VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO)

Bu bölümde dünya ticaretini yeniden serbestleştirme çabaları bağlamında 1914-1944 döneminde dünya ticaretinde ortaya çıkan daralmaya yol açan gelişmelerden söz edilmekte ve İkinci Dünya Savaşı sonrası 1947'de imzalanan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde yapılan çok taraflı ticaret müzakereleri üzerinde durulmaktadır. GATT çerçevesinde çok taraflı ticaret müzakerelerinin en kapsamlısı olan Uruguay Raund müzakereleri sonrası kurumsal bir yapıya kavuşan Dünya Ticaret Örgütü (WTO), üyeleri, yönetsel yapısı ve Doha Raund çok taraflı ticaret müzakerelerine ilişkin gelişmeler de bu bölümün diğer konuları olarak ele alınmaktadır.

1. Dünya Dış Ticaretinde Korumacılık Dönemi (1914-1944)

Bilindiği üzere 1815-1914 arasındaki dönem kapitalist ülkelerin yönlendirdiği Ricardocu karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre dünyada liberal dış ticaret ve ekonomi politikalarının izlendiği birinci küreselleşme dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu bir asırlık evrede başta İngiltere olmak üzere sanayileşmiş ülkeler ürettikleri sanayi mamullerini satmak, ihtiyaç duydukları hammaddelere ulaşmak amacıyla serbest dış ticareti sağlamak için yoğun çabalara girişmiştir. Bu bağlamda İngiltere, Fransa, Belçika gibi sanayileşmiş ülkeler Asya, Afrika ve Uzakdoğu'da sömürgeler elde etme yarışına girmiştir. Bu çerçevede yerli sanayilerini İngiliz sanayi ürünlerine karşı koruma motivasyonu ile hareket eden Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika, ABD ve Japonya kendi sanayilerini İngiliz sanayi ürünlerine karşı rekabetçi düzeye getirdiklerinde, özellikle 1850'lerden itibaren, sömürge yarışına dâhil olmuşlardır (Yaşar ve Akengin, 2022: 434-435).

Sonuçta sanayileşmiş/gelişmiş ülkelerin (merkez ülkeler), sanayi devrimini yakalayamayan geleneksel devletleri sömürge/pazar veya bir başka deyişle çevre ülkeler haline getirdikleri yaklaşık 100 yıllık bu süreç, birinci küre-

alınmıştır. 2017'de WTO Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşmasında yapılan değişiklikle yoksul ekonomilerin uygun fiyatlı ilaçlara erişimini kolaylaştırma kararı alınmış ve 2017 yılı itibarıyla WTO kapsamında Ticareti Kolaylaştırma Anlaşması yürürlüğe girmiştir¹²⁵.

ÇALIŞMA SORULARI

1. Dünya dış ticaretinde korumacılık dönemi (1914-1944) dönemi gelişmeleri ve sonuçlarını kısaca açıklayınız.
2. GATT öncesi (1944-1947) yıllardaki dünya ticaretini serbestleştirme çabalarını açıklayınız.
3. GATT'ın amaç ve ilkelerini kısaca açıklayınız.
4. GATT çok taraflı ticaret müzakerelerini ve sonuçlarını genel hatlarıyla kısaca açıklayınız.
5. Uruguay Raund müzakerelerini ve sonuçlarını açıklayınız.
6. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nün kuruluşunu ve yönetsel yapısını kısaca açıklayınız.
7. WTO bünyesinde gerçekleştirilen Doha Raund müzakeresini ve sonuçsuz tamamlanmasının nedenlerini kısaca açıklayınız.

KAYNAKÇA

- Arar, A. Asım (2003), "Dünya Ticaret Örgütü 5, Bakanlar Konferansının Düşündürdükleri", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı : XI, www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-5_-bakanlar-konferansi_nin-dusundurdukleri.tr.mfa (Erişim: 01.08.2023).
- Aydın, Ahmet (2002), "Küreselleşme Sürecinde Uruguay Raund'un Refah Etkileri: Teorik Analizlere Göre Kim Kazançlı?", *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, ss. 1-19.
- Bakırtaş, İbrahim ve Ali Tekinşen (2004), Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, ss. 83-100.
- Buluş, Abdülkadir ve Kabaklı, Esra (2010), "1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizinin Karşılaştırılması", *Selçuk Üniversitesi, İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 19, ss. 1-22.
- Çelik, Kenan (2008). *Uluslararası İktisat*, 4. b., Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Çeştepe, Hamza (2005). "Dünya Ticaretinin Serbestleştirilmesi: GATT'tan Dünya Ticaret Örgütüne", *Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, (Editör: O. Küçükahmetoğlu, H. Çeştepe ve Ş. Tüylüoğlu), Ekin Kitabevi, Bursa. ss. 203-223.

¹²⁵ www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr_e.htm (01.08.2023)

- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans*, 2.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Francois, J. and Mcdonald, B. (1996), "The Multilateral Trade Agenda: Uruguay Raund Implementation and Beyond", CEPR Discussion Paper, No: 1533. <https://cepr.org/publications/dp1533> (01.08.2023).
- Göngen, Mehmet A (2013), "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 29, ss. 117-134.
- Kalaycı, İrfan (2018), "Sona Erişinin 100.Yılında I. Dünya Savaşının Ekonomik Cephesine Dair Bir İnceleme", *TİKA, Avrasya Etüdları*, Sayı: 54, 2018/2, ss. 179-210.
- Karlık, Rıdvan (2002) *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kartal, Zeki (2008), "GATT ve Uruguay Raunt: Gelişmekte Olan Ülkelerin Dünya Ticaretindeki Yapısal Bağlılıklarının Artması", *Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, ss. 177-206.
- Krugman, Paul R., Obstfeld M. and Marc J. Melitz (2017), *Uluslararası İktisat Teori ve Politika*, 10.Baskı (2015)'dan Çeviri Editörü: Onur Özsoy, Palme Yayıncılık, Ankara.
- O'Brien, Patrick Karl (2004), "Colonies in a Globalizing Economy: 1815-1948", *Working Paper*, No: 08/04, London Scholl of Economics, pp. 1-68.
- Özlük, Duygu (2018), "GATT ve Dünya Ticaret Örgütü'nün Uluslararası Politik Ekonomideki Rolü", *Turkish Studies*, Cilt: 13, Sayı: 7, ss. 367.381.
- Seyidoğlu, Halil (2015), *Uluslararası İktisat*, 20. b. Güzemcan Yay., İstanbul.
- Sönmez, Sinan (1998), *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm*, 2.b., İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ticaret Bakanlığı (2022), *Dünya Ticaret Örgütü*, 18 Şubat 2022. <https://ticaret.gov.tr/disiliskiler/cok-taraflı-ve-bolgesel-iliskiler/cok-taraflı-iliskiler/dunya-ticaret-orgutu-dto> (Erişim: 01.08.2023).
- Tokgöz, Erdinç (2018), "Birinci Dünya Savaşı Sonrası Dünya Ekonomisinde Değişen Dengeler", Ufuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13, ss. 7-28.
- Tokgöz, Erdinç (1997), *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-1997)*, 4.b., İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Üzümcü, Adem (2008), "Türkiye'de Ulusal Ekonominin İnşası: 1923-1945 Dönemi", *Türkiye'nin Ekonomi Politikası* içinde, (Editörler: M. Dikkaya, D. Özyakışır ve A. Üzümcü), Orion Yayınları, Ankara, ss. 65-104.
- Üzümcü, Adem, Dikkaya, Mehmet ve Özyakışır, Deniz. (2009), "Türkiye'de İktisadi Dönüşümler ve Politik Yansımaları (1923-2007)", *Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)* (Editörler: A. Çaylak vd.), Savaş Yayınevi, Ankara, ss. 683-730.
- Wahed, Muhammed SHakil (2016), "The Impact of Colonialism on 19th and Early 20th Century China", *Cambridge Journal of Chinese Studies*, Vol: 11, No: 2, pp. 24-33.
- Yalçın, Emruhan (2015), "Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası", *Toros Üniversitesi İktisadi, İdari, Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, ss. 75-104.
- Yaşar, Ayşe ve Akengin, Hamza (2022), "İngiliz Sömürgeciliği ile Emperyalizminin Gelişimi ve Özellikleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 57, ss. 426-444.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TİCARET VE KALKINMA KONFERANSI - UNCTAD

İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanan ülkeler başta olmak üzere az gelişmiş ülkelerin kalkınma ve dış ticaretle bağlantılı sorunlarını dile getirdikleri bir platform işlevini gören ve 1964'de toplanan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD) görüşmeleri ve sonuçlarına geçilmeden önce az gelişmiş ülkelerin kalkınma ihtiyacı ve bu noktada uluslararası çözüm arayışlarına, kalkınma ve dış ticaret ilişkisine değinilmesi yerinde olacaktır.

1. Az gelişmiş Ülkelerin Kalkınma İhtiyacı ve Çözüm Arayışı

Ülkeler ve toplumlar siyasi bağımsızlık yanı sıra ekonomik açıdan da gelişmiş/kalkınmış olmak isterler ve buna uygun bir uluslar arası ekonomik düzeni görmeyi isterler. Çünkü kalkınmak demek, ülkenin refah düzeyinin artması, kişi başına gelirin artması demektir. Kalkınmak, kişi başına gelirin artması yanı sıra daha iyi sağlık ve eğitim hizmetleri almak, insanların yaşam standardını yükseltecek imkânları kavuşmaları anlamına da gelmektedir.

Kalkınma sürecinde yüksek kişi başına gelire sahip olan, daha iyi sağlık hizmetleri ve eğitim hizmetlerini alan ve özgürlük içindeki bireyler kendilerini de rahatça yeniden üretebilme imkânına sahip olmaktadır. Dolayısıyla bir az gelişmiş ülkenin iktisadi kalkınma sürecinden uzak durması veya az gelişmiş bir ülkenin iktisadi kalkınma yarışından kopması, ya da geri kalması arzu edilecek bir durum değildir (Taban ve Kar, 2015: 8).

Ekonomik açıdan zenginlik ve bireysel refah isteği, normal bir istek olsa da ve bir az gelişmiş ülke iktisadi kalkınma yarışı içinde bulunsa bile, gerek az gelişmiş ülkelerin iktisadi kalkınmalarına katkı sağlayabilecekleri kaynaklar (işgücü, fiziki sermaye, beşeri sermaye, doğal kaynaklar) açısından yeterli kaynaklara sahip olmamaları ve teknolojik düzey açısından geri kalmaları ve gerekse doğal kaynaklar ve az da olsa beşeri sermayeleri bulunsa bile bu kaynaklarını harekete geçirebilecek yerel kurum ve ortamın varlığı da bir o kadar

KAYNAKÇA

- Alpar, Cem ve Ongun, Mehmet Tuba (1985), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.
- Demirci, Nedret ve Doğan Uysal, "Birleşmiş Milletler ve Ekonomik Kuruluşları", *Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, (Ed.: O. Küçükahmetoğlu vd.), Ekin Kitabevi, Bursa: 2005, ss. 225-240.
- ILO (2023), *History of the ILO*, www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm (03.08.2023)
- Karlık, Rıdvan *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 2002.
- Nurdoğan, Ali Kemal (2018), "Uluslararası Çalışma Örgütünün (UÇÖ-ILO) Yüzüncü Yıldönümü ve Türkiye İlişkileri", *Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, ss. 78-95.
- Sengenberger, Werner (2013), *The International Labour Organization: Goals, Functions and Political Impact*, Fredrich Ebert Stiftung, Berlin.
- Sevgi, Hüseyin (2014), *Uluslararası Çalışma Örgütünün Felsefi Zemini ve Yapısı, Örgütün Küresel Kapitalist Sistemdeki Pozisyonu ve Politikaları*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Yolcu, Hüseyin ve Alaca, Engin (2021), "Uluslararası Çalışma Örgütü ve Eğitim", *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 11, Cilt: 18 (Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı), ss. 1943-1973.

ULUSLARARASI ÖDEMELER BANKASI (BIS) VE BASEL KOMİTESİ

Bu bölümde *merkez bankalarının bankası* olarak da bilinen merkezi İsviçre'nin Basel şehrinde bulunan Uluslararası Ödemeler (Denkleştirme) Bankası (Bank for International Settlements – kısaca BIS)'nden ve günümüz bankacılık sisteminde önemli yer tutan uluslararası bankacılık alanında geliştirdiği kriterleri ile bilinen Basel Komitesinden ve faaliyetlerinden söz edilmektedir.

1. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS): Tarihçe

Uluslararası Ödemeler (Denkleştirme) Bankası (BIS), İsviçre'nin Basel kentinde Young Planı çerçevesinde 20 Ocak 1930 tarihinde kurulmuştur. BIS, dünyanın günümüzde faaliyetlerini sürdüren en eski 90 yaşını geçmiş uluslararası finansal kuruluşu durumundadır¹⁹⁷.

Dawes tarafından 1924'de hazırlanan ve Young tarafından 1929'da revize edilen planlar çerçevesinde hazırlanan ve Paris'te imzalanan Versay Barış Antlaşması çerçevesinde Almanya'nın I. Dünya Savaşında müttefik ülkelerde verdiği zararların tamiratına yönelik tazminat ödemelerinin (Dawes ve Young Borç Ödemeleri¹⁹⁸ Planı) uluslararası bir yapıda sağlanması için Hollanda'nın Lahey şehrinde yapılan İkinci Hague Zirvesi sonrası 1930'da BIS oluşturulmuştur (Karluk, 2002: 332).

BIS'in kurulması sonrası Nisan 1930'da ilk gayri resmi Direktörler Kurulu toplantısı Basel kentinde gerçekleştirilmiştir. 1932 yılından itibaren BIS, kurucu ülkelerin (Almanya, Fransa, İngiltere, Belçika, İtalya, Japonya, ABD ve İsviçre) merkez bankaları arasında teknik işbirliği faaliyetlerinin koordinasyonuna odaklanmıştır¹⁹⁹.

¹⁹⁷ www.bis.org/about/history.htm?m=2445 (14.08.2023).

¹⁹⁸ www.bis.org/about/history_1foundation.htm (14.08.2023).

¹⁹⁹ www.bis.org/about/history_2ww2.htm (14.08.2023).

7. Basel II Kriterlerine neden ihtiyaç duyulmuştur? Basel II Kriterlerini kısaca açıklayınız.
8. Basel III Kriterlerinin ortaya çıkış sürecini ve yenilenmiş kriterlere neden ihtiyaç duyulduğunu kısaca açıklayınız.

KAYNAKÇA

- Akbulak, Yavuz (2022a), *Uluslararası Kuruluşlar 2: Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements)*, Legal Blog, 13 Mayıs 2022, <https://legal.com.tr/blog/genel/uluslararasi-kuruluslar-2-uluslararasi-odemeler-bankasi-bank-for-international-settlements/> (15.08.2023).
- Akbulak, Yavuz (2022b), *Uluslararası Kuruluşlar 6: Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS)*, Legal Blog, 16 Mayıs 2022, <https://legal.com.tr/blog/genel/uluslararasi-kuruluslar-6-basel-bankacilik-denetim-komitesi-bcbs/> (15.08.2023).
- Delice, Güven, *Uluslararası Finansal Kuruluşlar ve Finansal İstikrar Sorunu*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara: 2007.
- Erdoğan, Ali, "Basel Kriterlerinin Bankacılık Sektörüne Etkisi ve Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Basel Kriterlerine Uyum Süreci", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, Haziran 2014, ss. 141-182.
- Feridun, Mete (2020), *Küresel Bankacılık Düzenlemelerinin Dünü, Bugünü ve Yarını*, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 335, İstanbul.
- Filiz, Meryem (2007), "Uluslararası Bankaların Düzenlenmesine Yönelik Yeni Bir Uygulama Olarak Basel - II ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri", *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13 (2007), ss. 200-221.
- Gürel, Eymen, Bulgurcu Gürel, E. Burcu ve Demir Neslihan (2012), "Basel III Kriterleri", *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3-4 (Ocak 2012), ss. 16-28.
- Karlık, Rıdvan *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 2002.
- Pinto, Davi A. O. (2020), "The Quiet Central Bank Diplomacy at The Bank for International Settlements (BIS): Who Gets Voice and Vote", *Revista Tempo do Mundo*, No: 23, pp. 345-377.
- TCMB, *Finansal İstikrar Raporu*, Sayı: 11, Aralık 2010, Ankara.
- Torun, Melike (2017), "Basel II Uygulamalarının Bankacılık Sektörüne Etkileri", *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 1, ss. 1-19.
- Yıldırım, Oğuz, "Türk Bankacılık Sisteminde Basel Kriterleri", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 52, Sayı: 609, 2015, ss. 9-21.

ULUSLARARASI EKONOMİK GRUPLAŞMALAR - I (G-7 VE D-8 ÜLKELERİ)

Uluslararası iktisadi entegrasyonlar yanı sıra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında oluşturdukları ve zirve toplantıları ile bir araya geldikleri uluslararası ekonomik gruplaşmalar bulunmaktadır. Uluslararası ekonomik gruplaşmalar arasında; Gelişmiş 7'ler (G-7), Rusya Federasyonu dahil Gelişmiş 8'ler (G-8), Gelişen 8'ler (D-8) ile gelişmiş ve gelişmekte olan 20'ler (G-20) gibi kısaltmalarla anılan ekonomik gruplaşmalar en fazla bilinenler arasındadır.

Bu bölümde bu ekonomik gruplaşmalardan G-7, G-8 ve D-8 ülkeleri gruplarının ortaya çıkış süreci, dünya ekonomisindeki ağırlıkları, dünya dış ticareti ve dünya ekonomisine etkileri üzerinde durulmaktadır. G-20 ülkeleri oluşum süreci ve özellikleri bir sonraki üniteye ele alınmaktadır.

1. G - 7 Ülkeleri (Group Seven)

Bretton Woods Sisteminin (BWS) resmen çöktüğü (1973), dünya enerji krizinin (1974) gölgesinde küresel düzeyde durgunluk ve işsizliğin (stagflasyon) yaşandığı bir ortamda, aralarında ABD, Almanya, Japonya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın bulunduğu sanayileşmiş/gelişmiş 6 ülke 15-17 Kasım 1975 tarihleri arasında dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in davetiyle Fransa'nın ev sahipliğinde;

- Küresel durgunlukla mücadele etmek,
- Ekonomi politikalarını uluslararası düzeyde koordine etmek ve
- Küresel finansal sistemde istikrar sağlamak

Amacıyla bir araya gelmişlerdir. Kanada bu ülkelere 1976'da dahil olmuş, böylece Gelişmiş 7'ler ya da meşhur adıyla G-7 ülkeleri grubu ortaya çıkmıştır (Baker, 2008: 104-105).

KAYNAKÇA

- Acar, Hasan ve Karaağaç, Yunus (2021), "D-8 Organization for Economic Cooperation and Within The Scope of International Political Relations", *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, Vol: 5, No: 3, pp. 67-80.
- Anadolu Ajansı (2023), *G7 Liderler Zirvesi 2023 Japonya'da Başladı*, www.aa.com.tr/tr/dunya/g7-liderler-zirvesi-2023-japonyada-basladi/2900927 (15.08.2023)
- Atlı, Altay (2015), "Islam as a Catalyst for Economic Integration ? The Case of The Developing Eight", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, ss. 143-161. www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ATLI-Altay-ISLAM-AS-A-CATALYST-FOR-ECONOMIC-INTEGRATION-THE-CASE-OF-THE-DEVELOPING-EIGHT.pdf (15.08.2023)
- Baker, Andrew (2008), "Group of Seven", *Global Monitor, New Political Economy*, Vol: 13, No: 1, pp. 103-115.
- Bloomberg HT (2023), Döviz Kuru (Dolar / TL), www.bloomberght.com/doviz/dolar (20.08.2023)
- Çelik, Selahattin (2018), "İslam Birliğine Açılan Kapı: D-8", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 58, ss. 271-285.
- Dilek, Şerif (2018), *G7 Zirvesinde Çatırdayan Batı İttifakı*, Seta Perspektif, Sayı: 202, Haziran 2018, İstanbul.
- Dışişleri Bakanlığı, *Pakistan Ekonomisi*, www.mfa.gov.tr/pakistan-ekonomisi.tr.mfa (15.08.2023)
- Dünya Gazetesi (2023), Dış Ticaret 2022'de 110,2 milyar dolar açık verdi, <https://www.dunya.com/ekonomi/dis-ticaret-2022de-1102-milyar-dolar-acik-verdi-haberi-680315> (20.08.2023)
- Eğilmez, Mahfi (2023), "KKM Sorunu", *Kendime Yazılar*, 17 Ağustos 2023, www.mahfiegilmez.com/2023/08/kkm-sorunu.html (20.08.2023)
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), (2022), Doğalgaz Piyasası 2021 Yılı Sektör Raporu, Ankara, 2022. www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-94/dogal-gazyillik-sektor-raporu (16.08.2023).
- Erkekoğlu, Hatice ve Koçer, Emre (2022), "Türkiye İle Mısır Serbest Ticaret Antlaşmasının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri: İhracatta Uzmanlaşma (ES) Endeksi Uygulaması", *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, ss. 938-950.
- Ertürk, Emin (2006), *Uluslararası İktisadi Birleşmeler*, 4. Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- Euronews Türkçe (2023), *Türkiye ile Mısır 10 yıl Sonra karşılıklı büyükelçi atadı*, Dünya Haberleri, 4 Temmuz 2023. <https://tr.euronews.com/2023/07/04/turkiye-ve-misir-10-yil-sonra-karsilikli-buyukelci-atadi> (15.08.2023)
- Gül, Levent, Doğan Nükhet ve Berument, Hakan (2021), "Petrol Fiyatları, Döviz Kuru Rejimi ve Rusya Ekonomisi", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 167-180.
- Hürriyet Gazetesi (2022), *G7 Liderler Zirvesi Başladı*, 26 Haziran 2022, www.hurriyet.com.tr/dunya/g7-liderler-zirvesi-almanyada-basliyor-42090862 (15.08.2023)
- Karlık, Rıdvan *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 2002.
- Özcan Bora (2023), "Ekonomistler TÜFE'de Ne Kadar Artış Bekliyor?", *NTV Para Haberleri*, 28.07.2023, www.ntv.com.tr/ntvpara/ekonomistler-tufede-ne-kadar-artis-bekliyor,N3UD2w7uiU2gdcpQDoRm3Q (20.08.2023)

- Pınar, Abuzer (2018), *G8-1=?*, Köşe Yazısı, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 10 Haziran 2018, <https://www.sde.org.tr/abuzer-pinar/genel/g8-1-kose-yazisi-4926> (15.08.2023)
- Saray, Mehmet O. (2019), "D-8 Ekonomileri, Dış Ticaret Desenleri ve Türkiye İçin Önemi:İhracat ve İthalat Yoğunluğu Endeksiyle Bir Değerlendirme", *Current Research in Social Sciences*, Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 171-188.
- Smith, Gordon S. (2011), *G7 to G8 to G20: Evaluation of Global Governance*, CIGI G20 Papers, No: 6, Canada. <https://www.cigionline.org/sites/default/files/g20no6.pdf> (15.08.2023)
- Ticaret Bakanlığı (2023a), Endonezya Ülke Profili, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-dogu-asya/endonezya/ulke-profil> (15.08.2023)
- Ticaret Bakanlığı (2023b), Malezya Ülke Profili <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-dogu-asya/malezya/ulke-profil> (15.08.2023)
- Ticaret Bakanlığı (2023c), İran Ülke Profili <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/iran/ulke-profil> (15.08.2023)
- Ticaret Bakanlığı (2023d), Mısır Ülke Profili <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/misir/ulke-profil> (15.08.2023)
- Ticaret Bakanlığı (2023e), Nijerya Ülke Profili <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/nijerya/ulke-profil> (15.08.2023)
- Ticaret Bakanlığı (2023f), Pakistan Ülke Profili <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/pakistan/ulke-profil> (15.08.2023)
- Ticaret Bakanlığı (2022), Bangladeş Ülke Profili,<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-asya/banglades/ulke-profil> (15.08.2023)
- Tuğrul, Talip (2019), "Milli Görüş Mefkuresinde İslam Birliği ve D-8: Teori ve Pratik", *Din ve Bilim, Muş Alpaslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 23-49.
- TÜİK (2022), "Tüketici Fiyat Endeksi, Ekim 2022" *Haber Bülteni*, No: 45799, 3 Kasım 2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=tuketici-fiyat-endeksi-ekim-2022-45799&dil=1> (15.08.2023)
- TÜİK (2023a), "İşgücü İstatistikleri, II. Çeyrek: Nisan-Haziran, 2023" *Haber Bülteni*, No: 49389, 17 Ağustos 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-II-Ceyrek-Nisan---Haziran,-2023-49389> (18.08.2023)
- TÜİK (2023b), "Tüketici Fiyat Endeksi, Temmuz 2023" *Haber Bülteni*, No: 49649, 3 Ağustos 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Temmuz-2023-49649> (15.08.2023)
- TÜİK (2023c), "Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2022" *Haber Bülteni*, No: 49633, 31 Ocak 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=dis-ticaret-istatistikleri-aralik-2022-49633&dil=1> (15.08.2023)
- Türkan, Yavuz ve Alakıştekin, Abdurrahman (2017), "Gelişen 8 İslam Ülkesinin (D-8 Ülkelerinin)Dış Ticaretinin Yeterlilik Analizi", *Journal of Emerging Economies and Policy*, Cilt:2, Sayı: 1, ss. 137-162.

ULUSLARARASI EKONOMİK GRUPLAŞMALAR - II (G-20 ÜLKELERİ)

1997'de başlayan Güneydoğu Asya krizi sonrası, küresel çapta krizlere karşı ekonomi politikalarında koordinasyon sağlama noktasında sadece G-7 gibi gelişmiş ülkeler grubunun yeterli olamayacağı, aynı zamanda içinde gelişmekte olan ülkelerin de olacağı ve farklı kıtalardan gelişmekte olan ülkeleri içine alan daha geniş katılımlı yeni bir ülkeler grubu oluşumuna ihtiyaç duyulduğu G-7 maliye bakanları zirvesinde Kanada Maliye Bakanı Paul Martin tarafından 1997'de gündeme getirilmiştir (Apak ve Yılmaz, 2010: 14).

1. G - 20 Ülkeleri (Group 20) Oluşumu

Kanada Maliye Bakanı Paul Martin'in teklifi gündeme gelmesine karşın G-20 ülkeleri oluşumu için biraz zaman geçmesi gerekmiş, daha önce farklı sayıda sanayileşmiş 22 ülkenin diyalog arayışıyla bir araya geldiği G-22 ülkeleri toplantıları yapılmış, bu 22 ülke Nisan ve Ekim 1998'de G-7 dışı bir oluşum oluşturma amacıyla bir araya gelmişlerdir. Ayrıca küresel ekonomide ve küresel finans sisteminde reform oluşturma gündemiyle de Mart ve Nisan 1999'da daha geniş katılımlı 33 ülkeli toplantı (G-33 ülkeleri) gerçekleştirilmiştir²⁶³.

Bu toplantılar sonucunda küresel finansal sistemde krizlere karşı uluslararası işbirliğinin potansiyel faydalarından yararlanmak amacıyla hem gelişmiş, hem de farklı kıtalarda bulunan gelişmekte olan önemli sanayileşmiş ülkelerin dahil olduğu düzenli toplanacak bir uluslararası danışma ve işbirliği forumu olarak G-20 ülkeleri grubunun oluşturulması kararı alınmıştır. Alınan bu karar çerçevesinde bir forum olarak başlayan G-20 ülkeleri grubu, 1999'dan itibaren 19 ülkenin maliye ya da ekonomi bakanları, merkez bankası başkanları ile AB Komisyonu temsilcisinin katılımıyla düzenli biçimde yıllık toplantılar yapmaya başlamıştır.

²⁶³ <https://en.wikipedia.org/wiki/G20> (16.08.2023)

KAYNAKÇA

- Akbulut, Hakan (2001), "G-20 Ülkeleri", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı:III, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, https://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar-eylul-2001_tr.mfa (16.08.2023)
- Apak, Sudi ve Yılmaz, Güneş (2010), "G-20 Ülkeleri ve Küreselleşme", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Yıl: 2010, Sayı: 46, ss. 11-24.
- Aytekin, Emre (2022), *BM Tahminlerine Göre Çin'in Nufusu 2023'ten İtibaren Azalacak*, Anadolu Ajansı, Dünya Haberleri, 20 Temmuz 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-tahminlerine-gore-cin-nufusu-2023ten- itibaren-azalacak/2641142> (16.08.2023)
- Bayraç, Hüseyin N. ve Çemrek, Murat (2022), "Ortadoğu Enerji Kaynaklarının Bölge Ülkelerinin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisinin Analizi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 32, Sayı:2, ss. 579-592.
- BBC News Türkçe (2023), *Arjantin'de Enflasyon yüzde 100'ü aştı*, 17 Mayıs 2023, www.bbc.com/turkce/articles/cq5w8e528nro (16.08.2023)
- Destatis (2017), *G20 in Figures: Summit of the G20 States in Hamburg 2017*, https://www.destatis.de/EN/Themes/Countries-Regions/International-Statistics/Publications/g20-in-figures-pdf?_blob=publicationFile (16.08.2023)
- Dışişleri Bakanlığı (2023), *Dış Politika, Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz, G-20*, <https://www.mfa.gov.tr/g-20-tr.tr.mfa> (16.08.2023)
- Doğan, Adem ve Öner, Damla (2022), "Covid-19'un Çin, AB ve ABD Ekonomilerine Etkileri", *Fırat Üniversitesi, İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 1-26
- Kalmaç, Harun ve Tahsin, Emine (2020), "Orta Gelir Tuzağı ve Büyüme-Eğitim İlişkisi Bağlamında Türkiye, Brezilya ve Meksika Deneyimi", *Yıldız Social Science Review*, Vol: 6, No: 1, pp. 33-59.
- Karlık, Rıdvan *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 2002.
- Ticaret Bakanlığı, *Güney Kore Ülke Profili*, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/dogusya/guney-kore-cumhuriyeti/ulke-profil> (16.08.2023)
- UNCTAD (2022), *Handbook of Statistics 2022-Economic Trends, Fact Sheet 9: Foreign Direct Investment*. https://unctad.org/system/files/official-document/tdstat47_FS09_en.pdf (16.08.2023)
- Ülger, Özlem (2018), *Orta Gelir Tuzağı ve BRICS Ülkeleri*, İKSAD Publishing House, İstanbul.
- Üzümcü Adem ve Dikkaya Mehmet (2007), "Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA): Yeni Bölgeselleşme İçin Yeni Bir Umut", *Stratejik Öngörü*, Cilt:4, Sayı: 10, ss.40-52.
- Yıldız Neşe (2015), "G20, Küresel Sorunları Çözecek Bir Aktör müdür?", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 9, ss. 64-91.
- Yıldız, Neşe (2017), *G20: Gelişimi, Yapısı, Politikaları, Sosyal Boyutu ve L20*, Hak-İş Yayınları, Yayın No: 59, Ankara.

EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA ÖRGÜTÜ (OECD) VE AVRUPA SERBEST TİCARET BİRLİĞİ (EFTA)

Dünyada iktisadi işbirliği hareketleri, iktisadi ya da ticari işbirliği hareketi biçiminde olabildiği gibi iktisadi entegrasyon (bütünleşme) hareketi biçiminde de olabilmektedir (Ertürk, 2006: 55-56).

Ülkeler arasındaki iktisadi entegrasyon hareketleri zayıftan güçlüye doğru farklı entegrasyon düzeylerinde (serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar vb.) gerçekleştirilebilmekte ve genelde bölgesel işbirliği hareketleri biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu tarz bölgesel işbirliği hareketleri bağlamında Avrupa Serbest Ticaret Birliği/Bölgesi (EFTA), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA), Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİB), Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) ve Avrupa Birliği (AB) örnek olarak verilebilir (Seyidoğlu, 2015).

İktisadi entegrasyonu (bütünleşmeyi) içermeyen iktisadi ya da ticari işbirliği hareketleri genellikle çok farklı bölge ve coğrafyalarda bulunan ülkeler arasında olmaktadır. Bunlara örnek olarak da İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı / Örgütü (OECD), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Platformu (APEC) gösterilebilir (Karluk, 2002: 14).

Bu çerçevede bu bölümde önce zenginler kulübü olarak da bilinen ve iktisadi işbirliği platformu hareketi olarak farklı kıtalardaki ülkeler arasında işbirliği hareketi olan İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) üzerinde durulmakta, bölgesel iktisadi entegrasyonlara ilişkin genel bilgiler verilmekte ve daha sonra bölgesel iktisadi entegrasyon hareketleri bağlamında EFTA ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alpar, Cem ve Ongun, Mehmet Tuba (1985), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.
- Clifton, Judith and Fuentes, Daniel Diaz (2011), "From 'Club of the Rich' to 'Globalisation à la carte'? Evaluating Reform at the OECD", *Global Policy*, Vol: 2, No: 3, pp. 300-311.
- Çağlar Hekimoğlu, K. ve Erkan, Süleyman (2022), "Avrupa Bütünleşmesinde Birleşik Krallık: Brexit Referandumu ve Ayrılma Süreci", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, ss. 870-883.
- Çelik, Kenan (2008). *Uluslararası İktisat*, 4. B., Murathan Yayınevi, Trabzon
- Dışişleri Bakanlığı (2023), *İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı*, Dış Politika, Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz, www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati_oecd_tr.mfa (18.08.2023)
- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans*, 2.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Dura, Cihan ve Atik, Hayriye (2000), *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Erhan, Çağrı (1996a), "Avrupa'nın İntiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, ss. 259-273.
- Erhan, Çağrı (1996b), "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshal Planı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, ss. 276-287.
- Ertürk, Emin (2006), *Uluslararası İktisadi Birleşmeler: Teori ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri*, Alfa Aktüel, Bursa.
- Garnaut, R.(2002), "An Australia-United States Free Trade Agreement" *Australian Journal of International Affairs*, Vol:56, 2002, ss. 123-141.
- İnan, Şükrü (2018), "Bölgesel Ekonomik Entegrasyonların Ekonomi Politikası ve Tarihsel Evreleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 60, ss. 934-952.
- Karlık, Rıdvan *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 2002.
- Karlık, Rıdvan (2003), *Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika*, 7.b., Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- OECD (2023), *Economic Outlook*, Vol: 2023, Issue 1, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook_16097408 (18.08.2023)
- Seyidoğlu, Halil (2015), *Uluslararası İktisat*, 20.b., Güzemcan Yay., İstanbul.
- Turna, Ayhan (2014), Bölgesel Ticaret Düzenlemelerinin Uluslararası Ticarete Etkileri: Destek mi, Köstek mi?", *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, Yıl: 2014, Sayı: 4, ss. 53-59.
- Yıldız, Özgür (2019), "II. Dünya Savaşına Genel Bir Bakış", *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:12, ss. 62-75.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB)

AB, günümüzde Avrupa kıtasındaki 27 ülkenin üyesi olduğu, dünya üzerindeki en ileri aşamadaki bölgesel iktisadi entegrasyonu temsil eden bir bütünleşme hareketidir. AB'nin kuruluşundan itibaren günümüze gelinceye kadar sağladığı bu bütünleşme hareketi kolay olmamıştır. AB ülkeleri kuruluş, genişleme ve derinleşme süreçlerinde anlaşmazlıklar yaşamış, ancak kurucu ülkelerin iktisadi bütünleşme noktasında gösterdikleri kararlılık ve ortak zenginleşme hedefi sorunların zamanla çözülmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda bu bölümde AB'nin kuruluşu, genişleme ve derinleşme süreci yanında AB'nin organları, AB'nin diğer ülkelerle ilişkileri, son döneme ait bazı ekonomik göstergeleri ve Türkiye ile ilişkileri üzerinde durulmaktadır.

1. Kuruluşu, Genişleme ve Derinleşme Süreci

İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük kayıplarla çıkan Fransa'nın Planlama Teşkilatı başkanı olan ve 1947'de başlayan Marshall Planı mali yardımlarını dağıtmak için Fransa tarafından ileri sürülen Monnet Planı'nı açıklayan Jean Monnet³³⁵ ve savaş sonrası askerden arındırılmış Almanya'nın Hristiyan demokrat ve liberal görüşlere sahip Cumhurbaşkanı Konrad Adenauer³³⁶, Avrupa'da artık bir savaş daha olmaması için iki ülke arasındaki sorunları ortadan kaldırma ve Avrupa'ya barış getirmeye karar veren önemli siyasi liderler arasındadır. J. Monnet'in görüşlerinden etkilenen bir başka önemli siyasi lider ise dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'dır.

Avrupa kıtasında kalıcı barışın tesisi adına, R. Schuman³³⁷, avukatı tarafından hazırlanan ve J. Monnet tarafından düzeltilen Schuman Bilidirisini Almanya Cumhurbaşkanı Konrad Adenour ile birlikte 9 Mayıs 1950'de açıklamıştır. *Schuman Deklarasyonu* olarak da bilinen bu bildiri ile Fransa ve Almanya, iki büyük dünya savaşının ortaya çıkmasına yol açan Fransa-Almanya sını-

³³⁵ Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Jean_Monnet (18.08.2023)

³³⁶ Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Konrad_Adenauer (18.08.2023)

³³⁷ Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/Robert_Schuman (18.08.2023)

KAYNAKÇA

- Avrupa Birliği Bakanlığı (2011), *AB'ye Genel Bakış*, Yayın No: 2, Ankara.
- Alpar, Cem ve Ongun, Mehmet Tuba (1985), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.
- Ateş, Elif (2019), "1996-2002 Arası Dönemde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkelerindeki Gelişmeler", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt: 7, No: 1, ss. 26-50.
- Batır, Kerem (2017), "Antlaşmalar ve Avrupa Birliği Adalet Divanı Kararları Çerçevesinde Avrupa Birliği Vatandaşlığı", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, ss. 133-159.
- Canveren, Önder ve Öztürk, Çağlar (2018), "Avrupa Birliği Genişleme Politikalarında Meşrulaştırma: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri İle Batı Balkanların Karşılaştırılmalı Analizi", *Adnan Merenderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Vol:5, No: 1, ss. 46-64.
- Cengiz, Chinagir ve Kurtbağ, Ömer (2015), "Türkiye-AB Gümrük Birliğinde Yaşanan Güncel Sorunlar ve Bunlara Olası Çözüm Önerileri", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:2, ss. 1-33.
- Demir, Osman ve Üzümcü, Adem (2001), "Türkiye'de Yaşanan Ara Rejimlerin Ekonomi Açısından Değerlendirilmesi", *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:9, Sayı: 2, ss. 1-19.
- Demirel, Demokaan (2018), "Lizbon Antlaşması'nın AB'nin Kurumsal Yapısına Etkileri", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), ss. 91-103.
- Dışışleri Bakanlığı (2019), *Avrupa Birliği Konseyi*, Dışışleri Bakanlığı, AB Başkanlığı, 12.07.2019. www.ab.gov.tr/45630.html (20.08.2023)
- Dışışleri Bakanlığı (2020), *Avrupa Birliği'nin Kurumları*, Dışışleri Bakanlığı, AB Başkanlığı, 08.05.2020. www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-kurumlari_45641.html (20.08.2023)
- Dışışleri Bakanlığı (2022), *Avrupa Birliği'nin Genişlemesi*, Dışışleri Bakanlığı, Avrupa B. Başkanlığı, 15.11.2022. www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html (20.08.2023)
- Dışışleri Bakanlığı (2022), *Avrupa Birliği Adalet Divanı*, Dışışleri Bakanlığı, Avrupa B. Başkanlığı, 15.11.2022. www.ab.gov.tr/avrupa-birligi-adalet-divani_45632.html (20.08.2023)
- Dışışleri Bakanlığı (2023), *Türkiye AB İlişkilerinin Tarihçesi*, Dışışleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Başkanlığı, 10.03.2023. www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html (20.08.2023)
- Dış Ticaret Müsteşarlığı DTM- (1999), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 4. Baskı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans*, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Dura, Cihan ve Atik, Hayriye (2000), *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Eredem, Gökhan (2015), "12 Eylül Darbesi'nin Türkiye'nin Avrupa İle İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyi İle İlişkiler", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 14, No: 1, ss. 29-64.
- Ertürk, Emin (2006), *Uluslararası İktisadi Birleşmeler*, 4. Baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- Eurostat (2023), *Key Figures on Europe, 2023* Editon, Belgium. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-key-figures/w/ks-ei-23-001> (22.08.2023)
- Karluk, Rıdvan (2002), *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Karluk, Rıdvan (2003), *Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika*, 7.Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım Aş., İstanbul.

- Karlık, Rıdvan (2005), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 8.Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Karlık, Rıdvan ve Tonus, Özgür (2000), "Helsinki Zirvesi Sonrasında Türkiye'nin AB'ne Tam Üyeliği", *Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 205-221.
- Oğurlu, Ebru (2008), "Lizbon Antlaşması'ndan Sonra Avrupa Birliği", *Avrasya Etüdlere*, Cilt: 34, Sayı: 2008/2, ss. 7-34.
- Oğuz, Gönül (2012), "Avrupa Birliği'nin Genişleme Yorgunluğu Sürecinde AB-Türkiye İlişkileri", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 49-73.
- Özer, M. Akif (2009), "Avrupa Birliğine Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye", *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 89-105.
- Özgöker, C. Uğur ve Batı, G. Ferhat (2017), "Avrupa Birliği'nin Balkanlar Genişlemesi ve Balkan Ülkelerinde "Barış ve Refaha" Katkıları", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2017/3 Özel Sayı, ss.28-36.
- Sarıçoban, Gülay (2020), "Türkiye'de 1945-1950 Döneminde Dış Politika", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 26, Yıl: 2020, ss. 805-822.
- Seyidoğlu, Halil (2015), *Uluslararası İktisat*, 20.b., Güzemcan Yay. İstanbul.
- Topaloğlu, Gökçe (2018), "Avrupa Birliği'nden Ayrılma Hakkı ve Brexit Süreci", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl:9, Sayı: 34, ss. 341-365.
- Türko, Arzu S. ve Gökçenoğlu, Sümeyye (2020), "Avrupa Birliği Tarihinde Bir Geri Adım: Brexit", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 573-589.
- UNCTAD (2023), *World Investment Report 2023*, <https://unctad.org/topic/investment/world-investment-report> (22.08.2023)
- Üzümcü, Adem (2006), "Türkiye ve AB Tarımı: Karşılaştırmalı Bir Analiz ve Ortak Tarım Politikasına Uyum Süreci", *AB Yolunda Türkiye: Müzakere Sürecinin Ekonomi Politikası*, (Editör: M. Dikkaya), Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, ss. 143-187.
- Üzümcü, Adem (2008), "Türkiye'de Ulusal Ekonominin İnşası: 1923-1945 Dönemi", *Türkiye'nin Ekonomi Politikası* içinde, (Editörler: M. Dikkaya, D. Özyakışır ve A. Üzümcü), Orion Yayınları, Ankara, ss. 65-104.
- Üzümcü, Adem, Dikkaya, Mehmet ve Özyakışır, Deniz. (2009), "Türkiye'de İktisadi Dönüşümler ve Politik Yansımaları (1923-2007)", *Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)* (Editörler: A. Çaylak vd.), Savaş Yayınevi, Ankara, ss. 683-730.
- Yılmaz Elmas, Fatma (2010), "Değişen ve Dönüşen Yönleriyle AB Başkanlığı: Kurumsal Yapıda Etkinlik ve İşlerlik Sorunsalı", *Ankara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, No:2, ss. 45-65.

PETROL İHRAÇ EDEN ÜLKELER ÖRGÜTÜ (OPEC)

Uluslararası ticari ya da ekonomik örgütler içinde özellikle dünya enerji fiyatlarının arttığı dönemlerde gündeme gelme noktasında uluslararası örgütler arasında ilk sırayı, aynı zamanda bir enerji karteli olan Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) almaktadır. Dünyada enerji alanında faaliyet gösteren uluslararası ekonomik kuruluşlar arasında OPEC dışında Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu gibi kurumlar da yer almakla birlikte bu bölümde sadece OPEC üzerinde durulmaktadır.

1. OPEC: Kuruluş Süreci ve Üyeleri

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Oil and Petroleum Exporting Countries – kısaca OPEC), 1960'lı yılların başında petrol fiyatlarındaki düşüşü önlemek için dünyada en fazla petrol rezervine sahip Venezuela'nın önemli petrol üreticisi ülkelerle bir araya gelme teklifi üzerine 10-14 Eylül 1960'da Irak'ın başkenti Bağdat şehrinde yapılan toplantıya 5 ülkenin katılımıyla kurulmuştur³⁶³.

OPEC'in kurucuları olan 5 ülke, aynı zamanda o tarihte en fazla petrol rezervine sahip ülkeler arasında bulunan Irak, İran, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela'dır (Alpar ve Ongun, 1985: 215). OPEC'in üye sayısı, zaman zaman üyelikten ayrılan ülkeler olsa da izleyen yıllarda artmış ve OPEC günümüzde 13 ükeli bir yapı haline dönüşmüştür. Daha sonraki yıllarda OPEC'e üye olan ülkeler ve üye oldukları yıllar şöyledir; Katar (1961), Endonezya (1962), Libya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri-BAE (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvador (1973), Gabon (1975), Angola (2007), Ekvatorial Gine (2017) ve Kongo (2018).

Bu ülkelerden Endonezya (2016)'da, Katar (2019)'da, Ekvador (2020)'de OPEC üyeliklerini sonlandırma kararı almıştır. Öte yandan Gabon, 1 Ocak

³⁶³ www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (23.08.2023).

4. Birinci ve İkinci Petrol Şokunda (enerji krizinde) OPEC ülkelerinin etkisini kısaca açıklayınız.
5. Petro-dolar kavramı ne anlama gelmektedir? OPEC Fonu'nu açıklayınız.
6. OPEC ülkelerinin petrol fiyatlarını belirlemede geçmişten günümüze rolünü ve değişim sürecini kısaca açıklayınız.
7. OPEC ülkelerinin 2000'den günümüze petrol üretimi ve dış ticaretinin gelişimi ve etkilerini genel hatlarıyla açıklayarak yorumlayınız.

KAYNAKÇA

- Alpar, Cem ve Ongun, Mehmet Tuba (1985), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.
- Aslan, Hüsamettin (2022), *Ukrayna Savaşı ve Rus Petrolü ABD'yi Venezuela ile Yakınlaştırıyor*, Independent Türkçe, Türkiye'den Sesler, 17 Mart 2022, www.indyrturk.com/node/485386/turkiyeden-sesler/ukrayna-savasi-ve-rus-petrolu-abdyi-venezuela-ile-yakinalastiriyor (23.08.2023)
- Aslanoğlu, Volkan ve Yücel, Baran Can (2020), "OPEC İçin Yeni Bir Dönüşüm: OPEC+ ", *B' Enerji Notları*, BEN.38. <http://berument.bilkent.edu.tr/No038.pdf> (23.08.2023)
- Baysal, Kubilay, (1975), "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Petrol Analizi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 35, Sayı: 1-4, ss. 217-224.
- BP (2022), *Statistical Review of World Energy*, June 2022, www.bp.com/statisticalreview (23.08.2023)
- Demir, İdris (2008), "OPEC: Güçlü Bir Kartel?". *SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2008, Sayı :18, ss. 231-246.
- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans*, 2.b., Savaş Yayınevi, Ankara.
- Duzcu, Aynur (2020), *Yakın Tarihteki Petrol Krizleri ve Etkileri*, TESAD (Tarih, Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği), Ekonomi, Güncel Analizler, 8 Haziran 2020. <https://www.tesadernegi.org/yakin-tarihteki-petrol-krizleri-ve-etkileri.html> (23.08.2023)
- Kale, Dündar (2021), *20 Mart: Yalanlarla Başlayan Operasyon: ABD'nin Irak İşgali*, Independent Türkçe, 20 Mart 2021, www.indyrturk.com/node/332831/20-mart-yalanlarla-baslayan-operasyon-abdnin-irak-isgali (23.08.2023)
- Karluk, Ridvan *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 2002.
- Okumuş, Sinem (2023), "Rusya'ya Uygulanan Yaptırımların Türk Petrol Piyasasına Etkisi", *Rusya Araştırmaları Dergisi* (RUSAD), Yıl: 2023, Sayı: 9, ss. 127-155.
- OPEC (2012), *General Information*, Viyana, Mayıs 2012. www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/GenInfo.pdf (23.08.2023).
- OPEC (2022), *Annual Statistical Bulletin 2022*, Viyana. www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB_2022.pdf (23.08.2023).
- Özel Özcan, Merve S. ve Öten, Cihan (2022), "Enerji Kriz Girdabı Kavramsallaştırması Bağlamında Ortadoğu'da Petrol Krizleri", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 174-208.

- Öztürk, Salih ve Saygın Selin (2017), "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagfasyon Olgusu", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 1-13.
- Sırım, Veli (2018), "Türkiye -Ortadoğu Ülkeleri Ekonomik İlişkilerinde 1973 Petrol Krizinin Yeri", *Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)*, Vol: 4, Sayı: 26, ss. 5753-5762.
- Yazıcı, Elif Miray (2021), "Camp-David Antlaşmaları Çerçevesinde Mısır-İsrail İlişkileri ve Günümüze Yansımaları", *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 1-19.
- Yılmaz, Sefer ve Kalkan, Duhan (2017), "Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma", *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:3, ss. 169-199.

SERBEST TİCARET ANTLAŞMALARI VE BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ HAREKETLERİ

Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı sonrası 1947 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'nın imzalanması ile başlayan ve dünya mal dış ticaretinin topyekün serbestleştirilmesini amaçlayan çok taraflı ticaret müzakerelerinin sekizincisi 1986 yılında yapılan Uruguay Raund görüşmeleri olmuştur. Uruguay Raund görüşmeleri ile sanayi ürünlerinin küresel dış ticaretinin önündeki engelleri kaldıran, yenilenen GATT (1994) antlaşması yanı sıra tarım ürünleri üzerindeki dış ticaret engellerini ve sübvansiyonlarını azaltma noktasında da ülkeler arasında anlaşma sağlanmıştır. Uruguay Raund görüşmelerinde hizmetler dış ticareti antlaşması (GATS), fikri mülkiyet haklarını korumaya ilişkin TRIP's ve uluslararası yatırımların korunmasına ilişkin TRIM's antlaşması imzalanmış, II. Dünya Savaşı sonrası oluştur(u)lamayan Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması da kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede GATT (1947) antlaşmasının üzerinden yaklaşık elli yıl geçtikten sonra 1 Ocak 1995'te faaliyetlerine başlayan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) de ağır aksak biçimde olsa da dünya mal ve hizmetler dış ticaretinin günümüzde daha da serbest hale gelmesi için çaba göstermektedir.

WTO çerçevesindeki çok taraflı ticaret görüşmeleri ağır aksak çabalar olarak günümüzde devam etmekle birlikte bir çok ülke 1980'li yılların ortalarından beri giderek artan oranda kendi aralarındaki dış ticaret hacmini artırmak başta olmak üzere bazı sosyo ekonomik yararlar elde etmek amacıyla, çeşitli ekonomik entegrasyonlar kurmakta, bölgesel veya ikili serbest dış ticaret anlaşmaları (STA) imzalamaktadır. STA yapan ülkeler dışarıya (üçüncü ülkelere) karşı eski koruma oranlarını (gümrük tarifelerini) sürdürürken kendi aralarındaki dış ticareti serbestleştirmektedirler. Serbest dış ticaret sayesinde ihtiyaç duydukları ürünleri birbirlerinden daha ucuza temin eden ülkeler arasında zamanla dış ticaret hacminin artması, artan dış ticaret hacmi ve ortaya çıkan ölçek ekonomilerinin pozitif etkileriyle bu ülkelerin iktisadi büyüme ve kalkınma süreçlerine katkı yapmaları umulmaktadır. Bu bağlamda

KAYNAKÇA

- Alpar, Cem ve Ongun M. Tuba (1985), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Yayın No: 1985/3. Ankara.
- Altundağ, Zehra (2016), "Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü, *TİKA Avrasya Etüdlere*, Sayı: 49/2016, ss. 99-124.
- Amadeo, Kimberley (2021), "Free Trade Agreements: Their Impact, Types and Examples", *The Balance*, 29 May 2021, www.thebalancemoney.com/free-trade-agreement-types-and-examples-3305897 (11.08.2023)
- Anadolu Ajansı (2020), ABD-Meksika-Kanada Antlaşması Yürürlüğe Giriyor, 1 Temmuz 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-meksika-kanada-anlasmasi-yururluge-giriyor/1896649> (11.08.2023)
- Ateş, Erdem (2022), "Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) Antlaşması Üzerine İktisadi Bir Değerlendirme", *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, ss. 44-70.
- Bahçekapılı, Cengiz (2013), "Avrupa Kıtasında Avrupa Birliği Dışındaki Enetgrasyon Hareketleri", *Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım*, (Editörler: O. Küçükahmetoğlu, H. Çeştepe ve Ş. Tülyüoğlu), Ekin Kitabevi, Bursa, ss. 347-364.
- Bakan, Selahaddin ve Güven, Mehmet Emin (2021), "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Örneğinde Bölgesel İşbirliği Örgütlerinin Etkileri ve Akdeniz Üzerine Bir Değerlendirme", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, ss. 528-557.
- Candaş, Ulaş (2010), "Çok Tarafılık mı, İki Tarafılık mı? Tercihli Ticaret Anlaşmalarının Uluslararası Ticaret Sistemiyle İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 6, Sayı: 22, ss. 55-76.
- Çelik, Hatice (2019), "ASEAN 35. Zirvesi: Güneydoğu Asyanın Potansiyeli, Sorunları ve Dünyaya Bakışı", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 9 Kasım 2019 <https://www.sde.org.tr/hatice-celik/genel/asean-35-zirvesi-guneydogu-asyanin-potansiyeli-sorunlari-ve-dunyaya-bakisi-kose-yazisi-12032> (10.08.2023).
- Demiroğlu, Özlem (2019), *Serbest Ticaret Antlaşmalarının Dış Ticarete Etkisi: Türkiye İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz*, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Dışişleri Bakanlığı (2022), *And Topluluğu*, www.mfa.gov.tr/can-info.tr.mfa (11.08.2023)
- Dışişleri Bakanlığı (2023a), *Karayıpler Topluluğu (CARICOM)*, www.mfa.gov.tr/karayıpler-topluluğu.tr.mfa (11.08.2023)
- Dışişleri Bakanlığı (2023b), *Karayip Devletleri Birliği (KDB)*, www.mfa.gov.tr/karayip-devletleri-birliği.tr.mfa (11.08.2023)
- Dışişleri Bakanlığı (2023c), *Mağrip Arap Birliği (MAB)*, www.mfa.gov.tr/magrip-arap-birliği.tr.mfa (11.08.2023)
- Dışişleri Bakanlığı (2023d), *Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)*, www.mfa.gov.tr/guneydogu-asya-ulkeleri-birliği.tr.mfa (11.08.2023)
- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2017), *Uluslararası Ticaret ve Finans*, 2.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Doğan, Adem ve Uzun, Ahmet (2014), "Serbest Ticaret Antlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı:1, ss. 325-344.
- Ertürk, Emin (2006), *Uluslararası İktisadi Birleşmeler: Teori ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri*, Alfa Aktüel, Bursa.

- ESCAP, Asia-Pacific Trade Agreement, Bangkok, Tayland. www.unescap.org/sites/default/files/Brochure-of-the-APTA_Nov-2020.pdf (11.08.2023)
- Gao, Henry S. and Shaffer, Gregory C., "The RCEP: Great Power Competition and Cooperation over Trade", *UC Irvine School of Law Research Paper No. 2021-09*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3777604 (11.08.2023)
- Fontanelli, Filippo (2019), *Anatomy of Free Trade Agreements*, SPICe Briefing, The Scottish Parliament, 26 July 2019.
- Hekim Yılmaz, Derya (2020), "Bölgesel Ticaret Antlaşmaları (BTA)'nın Gelişimi ve Derin Ticaret Antlaşmaları: Türkiye'nin Serbest Ticaret Antlaşmaları (STA) Açısından Bir Analiz", *TESAM Akademi Dergisi*, 7 (1), ss. 39-64.
- İpek, Cemil Doğaç (2012), "Afrika Birliği Örgütü ve Kıtada İşbirliği Arayışları", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt: 1, Sayı: 3, ss. 111-130.
- Karataş, Muhammed ve Vatansver, Nursen (2001), "Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2001, Sayı:3, ss. 35-60.
- Kalaycı, Cemalettin (2017), "Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri: Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi Uygulaması", *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 3 (2), ss. 133-147
- Karluk, Rıdvan *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 2002.
- Koçtürk, O.M. ve Kocaefe, A. (2014), "Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türk Dış Ticareti Üzerine Etkileri", *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 20(2), 65-77.
- Mukherjee, I. N. (1978), "The Bangkok Agreement: An Evaluation of its Implications in Trade Liberalisation in Asia", *The Bangladesh Development Studies*, Cilt: 6, Sayı: 3, pp. 301-322.
- Pınar, Abuzer (2021), "ECOWAS'da CFA Yerine EKO", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 24 Haziran 2021. www.sde.org.tr/abuzer-pinar/genel/ecowasda-cfa-yerine-eko-kose-yazisi-22765 (10.08.2023).
- Pinto, Reyna Varinia A. (2021), "MERCOSUR'un 30 yılı", *Stratejik Düşünce Enstitüsü*, 9 Nisan 2021. www.sde.org.tr/reyna-varinia-aguilar-pinto-arastirmaci/genel/mercosurun-30-yili-kose-yazisi-21834 (10.08.2023).
- Seyidoğlu, Halil (2015), *Uluslararası İktisat*, 20.b., Güzemcan Yay., İstanbul.
- Tamer, Cenk (2021), "Güneydoğu Asya'da RCEP Antlaşması: Çin'in Ekonomik Zaferi mi?", *Ankasam*, 11 Ocak 2021, www.ankasam.org/guneydogu-asyada-rcep-anlasmasi-cinin-ekonomik-zaferi-mi/ (10.08.2023).
- Ticaret Bakanlığı (2020a), ABD-Meksika-Kanada Antlaşması İle Öngörülen Değişiklikler, 14 Temmuz 2020, <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/meksika/abd-meksika-kanada-anlasmasi-ile-ongorulen-degisiklikler> (10.08.2023).
- Ticaret Bakanlığı (2020b), Moğolistan Asya-Pasifik Ticaret Antlaşmasına Yedinci Üye Olarak Katıldı, 1 Ekim 2020, <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/mogolistan/mogolistan-asya-pasifik-ticaret-anlasmasi-yedinci-uye-olarak-katildi> (10.08.2023).
- Ticaret Bakanlığı (2021), *Yürürlükte Bulunan STA'lar: EFTA*, 13 Ekim 2021, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururluk-te-bulunan-stalar/efta> (10.08.2023).
- Ticaret Bakanlığı (2023), *Serbest Ticaret Antlaşmalarına İlişkin Genel Bilgi*, 10 Ağustos 2023. <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/genel> (11.08.2023).
- Ticaret Bakanlığı, Bangkok Müşavirliği (2023), Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) Liderler Toplantısı Bangkok'ta Düzenlendi, 21 Kasım 2022. <https://dtybs.ticaret.gov.tr/blog/post/16277/> (11.08.2023).

- Üzümcü Adem ve Dikkaya Mehmet (2007), “Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA): Yeni Bölgeselleşme İçin Yeni Bir Umut”, *Stratejik Öngörü*, Cilt:4, Sayı: 10, ss.40-52.
- Wicaksono, Abraham H. P. (2021), “India’s Withdrawal from Regional Comprehensive Economic Partnership”, *Nation State: Journal of International Studies*, Vol:4, No: 2, pp. 231-246.
- Yaşar, Nebahat T. (2010), *Körfez İşbirliği Konseyi: Ortak Para Birimi Sürecinde Son Durum*, ORSAM Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, 9 Temmuz 2010, <https://www.orsam.org.tr/tr/korfez-isbirligi-konseyi-ortak-para-birimi-surecinde-son-durum/> (11.08.2023)
- Yeşiltaş, Selim ve Erdem, Tolga (2021), “Vişegrad Grubu Üzerine Bir Analiz: Oluşumu, İşleyişi, Etkileri ve Sorunlar”, *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 40, ss. 2961-2988.
- Yeşiltepe, Ahmet (2022), “Şanghay İşbirliği Örgütü nedir, ne değildir?”, *NTV Dünya Haberleri*, 16.09.2022, <https://www.ntv.com.tr/dunya/sanghay-isbirligi-orgutu-nedir-ne-degildir, MjcBt8rq-k2AuS1RQNXXFlw#>
- Yıldırım, Oğuz ve Awa, Yava M. J (2018), “Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliğine Üye Ülkelerin Ekonomik Gelişmeleri”, *Uluslararası Bankacılık, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1, ss. 144-163.

TÜRKİYE'NİN TARAF OLDUĞU SERBEST TİCARET ANTLAŞMALARI

Türkiye, dışa açık bir ekonomi olarak dünya ekonomisindeki gelişmeleri gerek çok taraflı ticaret müzakereleri açısından gerekse ikili ve bölgesel düzeyde işbirliği hareketleri açısından yakından takip etmekte, çıkarlarına göre WTO kapsamında çok taraflı müzakerelerde pozisyon aldığı gibi gelişmelere ve yine ulusal çıkarlarına göre ikili veya bölgesel serbest ticaret antlaşmalarına (STA) taraf olmayı seçmektedir. Bu bölümde Türkiye'nin ikili ve bölgesel düzeyde taraf olduğu STA'lar üzerinde durulmakta ve STA'lar hakkında genel bilgiler verilmektedir. Bu çerçevede bölümde öncelikle Türkiye'nin neden STA'lar imzaladığı konusu değerlendirilmekte, ardından Türkiye'nin yürürlükte olan 22 STA'sı hakkında genel bilgiler verilmekte, son olarak Türkiye'nin taraf olduğu STA'ların dış ticaret boyutu kısaca analiz edilmektedir.

1. Türkiye Neden Serbest Ticaret Antlaşmaları İmzalıyor ?

Türkiye'nin özellikle 1980'li yıllardan günümüze imzaladığı serbest ticaret antlaşmalarına taraf olmasının nedenlerini üç genel başlık altında toplamak mümkündür. *Bunları; hukuki nedenler, dış ticaret politikası gereklilikleri ve tamamlayıcı ekonomik ve siyasi nedenler* olarak belirtebiliriz (Ticaret Bakanlığı, 2023).

Türkiye'nin bazı ülke veya ülke grupları ile STA akdetmesinin arkasında öncelikle *hukuki nedenler* bulunmaktadır. Hukuki nedenler bağlamında AB ile Türkiye arasındaki gümrük birliğinin gerektirdiği yükümlülükler ile GATT ve GATS çerçevesindeki avantajlardan yararlanmak amacıyla STA'ların imzalanmasından söz edilebilir.

Hukuki nedenler bağlamında 1 Ocak 1996'da yürürlüğe giren Türkiye ile AB arasında gümrük birliği oluşturmaya ilişkin Ortaklık Komitesinin (OK), 6 Mart 1995 tarihli 1/95 sayılı Ortaklık Komitesi Kararları (OKK) bağlamında alınan 16. ve 54. Maddelerine uyum sağlamak gerekmektedir. Türkiye - AB arasındaki OKK'ya göre 16. Madde Türkiye'nin AB'nin tercihli gümrük rejimlerine 5

KAYNAKÇA

- Aydın, Ali Kemal (2004), "Serbest Ticaret Antlaşmalarının Yeri ve Türkiye'nin Dış Ticaretinin Geliştirilmesindeki Önemi", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: XII, https://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ekonomik-sorunlar-subat-2004_tr.mfa (12.08.2023)
- Ayran Cihan, Kezban ve Sandalcılar, Ali Rıza (2021), "Serbest Ticaret Antlaşmalarının Türk Dış Ticaretine Etkisi", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Yıl: 2021, Sayı: 33, ss.37-52.
- Karluk, Rıdvan *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, 5. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 2002.
- Karayazı, Mehtap (2019), "Türkiye'nin Serbest Ticaret Antlaşmaları ve Dış Ticarete Etkisi", *KAYES 2019, II. Uluslararası Kahramanmaraş Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi*, 11-12 Nisan 2019, ss. 542-55.
- Ticaret Bakanlığı (2023), *Türkiye'nin Serbest Ticaret Antlaşmaları*, Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/genel> (12.08.2023)

UYGUR TABABETİNDE DİYABET HASTALIKLARI HAKKINDA İLK ARAŞTIRMALAR VE TEDAVİLERİ

Prof. Dr. M. Ömer Nazar

UYGUR TABABETİNDE DİYABET HASTALIKLARI HAKKINDA İLK ARAŞTIRMALAR VE TEDAVİLERİ

Prof. Dr. M. Ömer Nazar

Yayın No.: 1744
ISBN: 978-625-398-796-1
E-ISBN: 978-625-398-797-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Editör: Hasan Yazıcı

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: M. Ömer Nazar

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Nazar, M. Ömer.

Uygur Tababetinde Diyabet Hastalıkları Hakkında İlk Araştırmalar ve Tedavileri / M. Ömer Nazar

1. Basım, X + 100 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-796-1

E-ISBN: 978-625-398-797-8

1. Diyabet 2. Uygur

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	vii
URUMÇI UYGUR TABABETÇİLİK ŞİFAHANESİ KISA TARİHİ.....	1
Ruzi Mollam	2
Menlik Usta	2
Samet Usta.....	3
Bayahun Azizi	3
UYGUR TABABETİ TARİHİNDEN KISA BİLGİLER	5
DİYABET HASTALIKLARI KONUSUNDA TARİHİ DÜŞÜNCELER	9
DİYABET HASTALIKLARI KONUSUNDA KISA BİLGİLER	11
1- Sıcaktan Olan Diyabet (Tip 1).....	13
2- Soğuktan Olan Diyabet Hastalığı (Tip 2)	14
Sarı İdrar Türleri	15
Kırmızı İdrar Türleri.....	15
Kara İdrar Türleri	16
Hazim Sistemi.....	17
1. Hazim.....	17
2. Hazim.....	17
3. Hazim.....	17
4. Hazim.....	18
1- Diyabetes Asabi.....	19
A- Sevdavi-Safraviyeden Olanlar.....	19
Tedavi	19
B- Sevdavi-Demeviyeden Olanlar	20
Tedavi	20
C- Sevdavi-Balgamiyeden Olanlar	20
Tedavi	20
D- Sevdavi-Sevdaviyeden Olanlar	21
Genel Tedavi	21
2- Diyabetes Pankreası	22
Tedavi	22

İlave	23
3- Diyabetus Mirasi	23
Tedavi	23
4- Diyabetus Kibde	24
A- Yerkan (Hepatitler) Hastalıkları	24
Yerkan-ı Safraviye	24
Yerkan-ı Demeviye.....	24
Yerkan-ı Balgamiye	25
Yerkan-ı Sevdaviye.....	25
Tedavi	26
5- Diyabetus Kilye.....	26
Tedavi	27
Beslenme	27
Tedavi	28
Böbrek Yetmezliği Alametleri.....	28
6- Diyabetus Em'a	28
Tedavi	29
Perhiz.....	29
7- Diyabetus Hamel.....	30
Tedavi	31
DİYABET HASTALIKLARININ ÖNLEMİNİ ALMA VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ	33
A- İlkbahar Mevsiminin Bakımı	33
B- Yaz Mevsiminin Bakımı	33
C- Güz (Sonbahar) Mevsimi Bakımı.....	34
D- Kış Mevsimi Bakımı.....	35
A- Ruhi Tedavi.....	38
B- Yeme İçme ile Tedavi	38
DİYABET HASTALIĞI İÇİN ORTAK YEMEK DÜZENİ.....	41
Yenilmemesi Gereken Yiyecekler	42
Yenilebilir Meyveler.....	42
Yenilebilir Süt Ürünleri.....	42
Ziraat Ürünlerinin Durumu.....	43
Tarif	43
Faydalı Çiçekler.....	43
Takviye İlaçlar.....	43

DİYABET HASTALIKLARI KONUSUNDA URUMÇİ MİLLÎ ŞİFAHANESİNİN 1. ADIMI.....	45
Yatan Hastaların Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi.....	46
1- Karşılaştırma ve Değerlendirme (İstatistik).....	46
Yaş Farkı.....	47
Milletlere Göre Ayrım.....	48
Meslek Ayrımı.....	49
Mizaca Göre Ayrım.....	50
İlave.....	50
Vücut Tipine Göre Ayrım.....	51
2- Hastalığın Seyri ve Tarihi (Zamanı).....	51
3- Hastaların Kötü Alışkanlıkları.....	51
4- Hastaların Durumu.....	52
5- Hastalık Peyda Oluş Tarihi ve Aile Öyküsü.....	52
6- Hastalıkları Gözleme.....	52
7- Diyabet Hastalığına Bağlı Gelişen Hastalıklar.....	53
İlave.....	54
8- Laboratuvarda Gözleme.....	54
9- Tedaviden Önceki Bedensel Kuvvet.....	54
10- Mizaçlara Bölünüş.....	55
11- Teşhis Yöntemleri.....	55
12- Şifahanemizde Yatarak Tedavi Olmuş Önceki Hastaların Durumlarının Değerlendirilmesi.....	56
Yatan Hastaların Takibi.....	56
1- İlaçların Kullanım Yöntemlerindeki Tedaviyi Aksatan Engeller.....	57
2- Yeme İçme Nizamı.....	58
3- Tedavi Neticesinin Takibi.....	58
4- İyileşenler.....	58
5- Netice Alamayanlar- İyileşmeyenler.....	59
6- 1984 Yılındaki Değerlendirme (Neticelendirme).....	60
7- Bazı Hastaların Hastalık Süreci Örnekleri.....	60
A- Hasta XXX, Kadın, Uygur, Yaş 48.....	60
B- Hasta XXX, Erkek, Uygur, Yaş 60.....	61
C- Hasta XXX, Erkek, Uygur, Yaş 48.....	62
D- Hasta XXX, Erkek, Uygur, Yaş 62.....	63
E- Hasta XXX, Erkek, Tatar, Yaş 49.....	64
8- Hastalık Sebeplerinin Analizi.....	65
E- Örneğindeki Hastanın Keton ve Hipertiroid Konusundaki Analizi.....	66

DİYABET HASTALIKLARINDA SIK KULLANILAN MÜFREDATLAR HAKKINDA MALUMATLAR	71
1- Misket Cozu.....	71
2- İzhır Mekki.....	72
3- Semizotu Tohumu (Tohumu Hirpe)	72
4- Tebaşır	73
5- Haşhaş Tohumu.....	73
DİYABET HASTALIKLARINDA KULLANILMASI GEREKLİ OLAN İLAÇLAR KONUSUNDA KISA BEYAN.....	75
Macun İlaçların Özellikleri.....	75
İlaçların Türleri	78
Diyabet Hastalığıyla İlgili Çok Kullanılan İlaç Türleri	78
Mürekkep İlaçlar ve Kullanma Yöntemleri	80
İlaçları Mürekkepleştirme	80
Nüshalar.....	81
1. Nüsha: Supupi Sandal (1. Derecenin Sonunda Kuru-Soğuk).....	81
İlaçların Kullanım Zamanları	86
UYGUR TABABETİNDE HASTALIK TÜRLERİNE GÖRE TEDAVİ YÖNTEMLERİ.....	89
KAYNAKÇA.....	91
BİYOGRAFİ	93

KAYNAKÇA

- Abdulhamit Yusufi, *Uygur Tebabetçilik Kollanması*.
- B. D. Petrow, *Midit Sina Tarihi*, 1. Cild, Sovyet Midit Sina Akademisi.
- Cemaleddin Muhammed Aksariyi, Aksaray
- Dünya Sıhhiye Teşkilatının kuru iğne ile tedavi konusunda Aralık 1979 yılında yayınlanan mecmuası
- Henri Leclerc, Fransız Fitoterapi, 1870-1953
- İbn Sina, *Tıp Kanunu*, 1024
- İbn Sina, *el-Kanun fi't-Tıp*.
- Kaşgarlı Mahmut, *Divânu Lugâti't-Türk*.
- Mensur Hacı, *Nüshalar (Reçeteler)*, Şincan Fen Teknik Neşriyatı, 1 Aralık 2003.
- Mensur Hacı, *Namlık*, 1 Aralık 2003.
- M. E. Juko, *Dünya Umumi Tarihi* 2. Cilt.
- Tarikul İlaç, 7. Asrın Başı
- Tarikul İlaç, 1600
- Terikul İlaç, 1700
- Tıbbi Ekber
- Turdu Muhammed Ahun, *Uygur Tebabetçiliği*, 1. Neşir, Şincan Halk Neşriyatı, Aralık 1977
- Uygur Tebabetçilik İlmi Savatları
- Uygur Tebabeti İşhanesi Şincan Uygur Aptimun Rayunluk Sahiyye Nazareti Uygur Tebabeti Takkikat İşhanesi, *Çin Tıbbı Büyük Kamusu (Ansiklopedisi)*, Mart 1983
- V. Vuskov Boyunkov, *Ulu Hekim İbn-i Sina*, Şincan Halk Neşriyatı, 1 Kasım 1986
- www.date.worldbank.org

ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN DİJİTAL OYUN OYNAMA ALIŞKANLIĞININ ARAŞTIRILMASI

Dr. Hadi Pourmousa
Prof. Dr. Üstün Özen
Prof. Dr. Erkan Oktay
Dr. Neda Alipour
Şeymanur Akbaş

ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN DİJİTAL OYUN OYNAMA ALIŞKANLIĞININ ARAŞTIRILMASI

Dr. Hadi Pourmoussa, Prof. Dr. Üstün Özen, Prof. Dr. Erkan Oktay,
Dr. Neda Alipour, Şeymanur Akbaş

Yayın No.: 1988
ISBN: 978-625-393-262-6
E-ISBN: 978-625-393-263-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Pourmoussa, Hadi., Özen, Üstün., Oktay, Erkan., Alipour, Neda., Akbaş, Şeymanur.

Üniversite Gençliğinin Dijital Oyun Oynama Alışkanlığının Araştırılması /

Hadi Pourmoussa, Üstün Özen, Erkan Oktay, Neda Alipour, Şeymanur Akbaş

1. Basım, XX + 256 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-262-6

E-ISBN: 978-625-393-263-3

1. Oyun 2. Dijital Oyun 3. E-Oyun 4. Oyun Oynama Alışkanlığı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ	xix
GİRİŞ.....	1
DİJİTAL OYUN VE OYUNCU TÜRLERİ	2
DÜNYADA DİJİTAL OYUNLARIN TARİHÇESİ.....	5
TÜRKİYE'DE DİJİTAL OYUNLARIN TARİHÇESİ	5
DİJİTAL OYUNLARIN OLUMLU VE OLUMSUZ ÖZELLİKLERİ	6
ANAKÜTLE VE ÖRNEK HACMİNİN BELİRLENMESİ.....	9
ANKET TASARIMI.....	9
LİTERATÜR TARAMASI.....	10
MATERYAL VE METOT	20

Birinci Bölüm

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEKLEMİNİN ÖZELLİKLERİ.....	23
1.1. ÖĞRENCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ.....	23
1.1.1. Cinsiyetlerine Göre Öğrenciler	23
1.1.2. Yaş Gruplarına Göre Öğrenciler	24
1.1.3. Okuduğu Sınıfa Göre Öğrenciler	25
1.1.4. Medeni Durumuna Göre Öğrenciler	26
1.1.5. Eğitim Aldıkları Bilim Alanına Göre Öğrenciler	27
1.1.6. Babasının Eğitim Seviyesine Göre Öğrenciler	28
1.1.7. Annesinin Eğitim Seviyesine Göre Öğrenciler.....	29
1.1.8. Babasının Mesleğine Göre Öğrenciler	30
1.1.9. Barındığı Yere Göre Öğrenciler	31
1.1.10. Ailedeki Birey Sayısına Göre Öğrenciler	32
1.1.11. Ailesinin Aylık Gelirine Göre Öğrenciler	33
1.1.12. Ayda Yapılan Harcama Miktarına Göre Öğrenciler.....	34

1.1.13. Annesinin Çalışma Durumuna Göre Öğrenciler	35
1.1.14. Çalışma Durumuna Göre Öğrenciler	36
1.2. ÖĞRENCİLERİN İNTERNETE BAĞLANMA AMACI	37
1.2.1. Sosyal Ağlara Erişim Sıklığı	37
1.2.2. Müzik Dinleme Sıklığı	38
1.2.3. Film veya Dizi İzleme Sıklığı	39
1.2.4. Farklı Alanlarda Bilgi Edinme Sıklığı	40
1.2.5. Alışveriş Yapma Sıklığı	41
1.2.6. Haber ve Güncel Konuları İzleme Sıklığı	42
1.2.7. Oyun Oynama Sıklığı	43
1.3. İNTERNETE BAĞLANMA CİHAZLARI	44
1.3.1. Akıllı Telefonlarla Bağlanma Sıklığı	44
1.3.2. Tablet Bilgisayar, Masaüstü ve Dizüstü Bilgisayarla Bağlanma Sıklığı	45
1.3.3. Smart TV ile Bağlanma Sıklığı	46
1.4. İLGİLENİLEN DİJİTAL OYUN TÜRLERİ	47
1.4.1. Spor-Yarış Oyunu ile İlgilenme Sıklığı	47
1.4.2. Birinci Şahıs Nişancı (FPS) Oyunu ile İlgilenme Sıklığı	48
1.4.3. Çok Oyunculu Çevrim İçi Rol Yapma Oyunu ile İlgilenme Sıklığı	49
1.4.4. Rol Yapma Oyunu ile İlgilenme Sıklığı	50
1.4.5. Strateji Oyunu ile İlgilenme Sıklığı	51
1.4.6. Platform Oyunu ile İlgilenme Sıklığı	52
1.4.7. Üçüncü Şahıs Nişancı Oyunu ile İlgilenme Sıklığı	53
1.5. DİJİTAL OYUN OYNAMANIN PSİKOLOJİ ÜZERİNE OLUMLU ETKİLERİ	54
1.5.1. Kendini Mutlu Hissetme	54
1.5.2. Hayattaki Başarısızlıkları Unutturma	55
1.5.3. Can Sıkıntısını Unutturma	56
1.5.4. Korkulardan Kurtarma	57
1.5.5. Oyundaki Başarının Öz Güveni Artırma	58
1.5.6. Oyundaki Başarı ile Takdir Edilme Hissi	59
1.5.7. Efektler ve Seslerin Heyecan Yaratması	60
1.5.8. Gerçek Gibi Olmasının Çekmesi	61
1.5.9. Sakinleştirmesi	62
1.5.10. Stres Atma Etkisi	63
1.5.11. Yeterli Hissettirme	64
1.5.12. Oyundaki Kurgunun Meraklandırması	65
1.5.13. Hayalî Ortamlarda Eğlenceli Zamanın Geçirilmesi	66

1.6. DİJİTAL OYUN OYNAMANIN PSİKOLOJİ ÜZERİNE OLUMSUZ ETKİLERİ	67
1.6.1. Bağımlılığa Neden Olması	67
1.6.2. Şiddete Eğilimi Artırma	68
1.6.3. Kaygı Bozukluğuna Neden Olma	69
1.6.4. Depresyon, Asosyalleşme ve İletişimde Azalma	70
1.6.5. Dikkat Dağınıklığı ve Konsantrasyon Bozukluğu	71
1.6.6. Dil Gelişiminde Aksama ve Gelişim Geriliği	72
1.6.7. Yoksunluğunda Huzursuzluk, Rahatsızlık ve Dengesizlik Hissi	73
1.6.8. Zamanı Boşa Harcadığından Değersizlik Hissi	74
1.7. DİJİTAL OYUN OYNAMANIN OLUMSUZ AİLEVİ VE SOSYOLOJİK ETKİLERİ	75
1.7.1. Oyun Oynanmadığında Bile İletişim Problemi	75
1.7.2. Sosyal ve Sportif Faaliyetlerinden Fedakârlık Etme	76
1.7.3. Ödev Yapmayı Engelleme	77
1.7.4. Ailevi Sorumlulukları Aksatma	78
1.7.5. Oyun İçin Başkalarını İhmal Etme	79
1.7.6. Harcanan Zaman Yüzünden Uykudan Yoksun Kalma	80
1.7.7. Harcanan Zaman Konusunda Yakınlarla Kavga Etme	81
1.7.8. Yemek Yeme Alışkanlığı Üzerinde Olumsuz Etkisi	82
1.7.9. Aile İlişkileri Üzerine Olumsuz Etkisi	83
1.7.10. Toplumla Uyumu Üzerine Olumsuz Etkisi	84
1.8. DİJİTAL OYUN OYNAMANIN OLUMLU AİLEVİ VE SOSYOLOJİK ETKİLERİ	85
1.8.1. Arkadaşlarla Takım Kurma Fırsatı	85
1.8.2. Grupça Oynanan Oyunlarla Sosyalleşme	86
1.8.3. Arkadaş Edinme Eğilimi	87
1.8.4. Diğer İnsanlara Yardım Etme Eğilimini Artırma	88
1.8.5. Mücadele Etme Yeteneğini Geliştirme	89

İkinci Bölüm

ÖĞRENCİLERİN DİJİTAL OYUN OYNAMA ALIŞKANLIĞIYLA İLİŞKİLİ FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ

91

2.1. DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERE GÖRE DİJİTAL OYUN OYNAMA	91
2.1.1. Cinsiyete Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	91
2.1.2. Yaş Gruplarına Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	93
2.1.3. Sınıflarına Göre Öğrencilerin Dijital Oyun Oynama Sıklığı	94
2.1.4. Medeni Duruma Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	96

2.1.5. Bölümlerine Öğrencilerin Dijital Oyun Oynama Sıklığı.....	97
2.1.6. Annenin Eğitimne Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	99
2.1.7. Babanın Eğitimine Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı.....	101
2.1.8. Babanın Mesleğine Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	103
2.1.9. Barındığı Yere Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı.....	104
2.1.10. Ailedeki Birey Sayısına Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	106
2.1.11. Ailenin Aylık Gelirine Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı.....	108
2.1.12. Aylık Harcamaya Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	110
2.1.13. Annenin Çalışmasına Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	112
2.1.14. Öğrencinin Çalışma Durumuna Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı.....	114
2.2. İNTERNET BAĞLANMA AMACINA GÖRE DİJİTAL OYUN OYNAMA	116
2.2.1. Sosyal Ağlara Erişim Sıklığına Göre Dijital Oyun Oynama	116
2.2.2. Müzik Dinleme Sıklığına Göre Dijital Oyun Oynama.....	118
2.2.3. Film veya Dizi İzleme Sıklığına Göre Dijital Oyun Oynama.....	120
2.2.4. Farklı Alanlarda Bilgi Edinme Sıklığına Göre Dijital Oyun Oynama	122
2.2.5. Alışveriş Yapma Sıklığına Göre Dijital Oyun Oynama.....	124
2.2.6. Haber ve Güncel Konuları İzleme Sıklığına Göre Dijital Oyun Oynama.....	126
2.2.7. Oyun Oynama Sıklığına Göre Dijital Oyun Oynama	128
2.3. İNTERNETE BAĞLANMA CİHAZINA GÖRE DİJİTAL OYUN OYNAMA.....	130
2.3.1. Akıllı Telefonla İnternete Bağlanmaya Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	130
2.3.2. Tablet Bilgisayar, Masaüstü ve Dizüstü Bilgisayarla İnternete Bağlanmaya Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı.....	132
2.3.3. Smart TV İle İnternete Bağlanmaya Göre Dijital Oyun Oynama Sıklığı	134
2.4. İLGİLENEN OYUN TÜRÜNE GÖRE DİJİTAL OYUN OYNAMA	136
2.4.1. Spor-Yarış Oyun Türüne Göre Dijital Oyun Oynama.....	136
2.4.2. Birinci Şahıs Nişancı Oyun Türüne Göre Dijital Oyun Oynama	138
2.4.3. Çok Oyunculu Çevrim İçi Rol Yapma Oyun Türüne Göre Dijital Oyun Oynama	140
2.4.4. Rol Yapma Oyun Türüne Göre Dijital Oyun Oynama	142
2.4.5. Strateji Oyun Türüne Göre Dijital Oyun Oynama.....	144
2.4.6. Platform Oyun Türüne Göre Dijital Oyun Oynama	146
2.4.7. Üçüncü Şahıs Nişancı Oyun Türüne Göre Dijital Oyun Oynama	148
2.5. PSİKOLOJİ ÜZERİNDE OLUMLU ETKİLERİNE GÖRE DİJİTAL OYUN OYNAMA.....	150
2.5.1. Kendimi Mutlu Hissederim Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	150
2.5.2. Hayattaki Başarısızlıklarımı Unutturur Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama ..	152
2.5.3. Can Sıkıntımı Unutturur Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	154

2.5.4. Korkularımdan Kurtulurum Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	156
2.5.5. Oyundaki Başarı Öz Güvenimi Artırır Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	158
2.5.6. Oyundaki Başarı Takdir Edilme Hissimi Tatmin Eder Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	160
2.5.7. Efekter ve Sesler Beni Heyecanlandırır Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	162
2.5.8. Gerçek Gibi Olması Beni Kendine Çeker Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama....	164
2.5.9. Sakinleşmemi Sağlar Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	166
2.5.10. Stres Atmama Yardımcı Olur Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	168
2.5.11. Kendimi Yeterli Hissettirir Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	170
2.5.12. Oyunlardaki Kurgu Beni Meraklandırır Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama ...	172
2.5.13. Hayalî Bir Ortamda Eğlenceli Zaman Geçirmemi Sağlar Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	174
2.6. PSİKOLOJİ ÜZERİNDE OLUMSUZ ETKİLERİNE GÖRE DİJİTAL OYUN OYNAMA.....	176
2.6.1. Bağımlılığına Neden Olur Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	176
2.6.2. Şiddete Eğilimi Artırır Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	178
2.6.3. Kaygı Bozukluğuna Neden Olur Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	180
2.6.4. Depresyon, Asosyalleşme ve İletişimde Azalmaya Neden Olur Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	182
2.6.5. Dikkat Dağınıklığı ve Konsantrasyon Bozukluğuna Neden Olur Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	184
2.6.6. Dil Gelişiminde Aksamalara ve Gelişim Geriliğine Neden Olur Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	186
2.6.7. Yoksunluğunda Huzursuzluk, Rahatsızlık ve Dengesizlik Hissettirir Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	188
2.6.8. Zamanı Boşa Harcadığım İçin Değersiz Hissettirir Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	190
2.7. OLUMSUZ AİLEVİ VE SOSYOLOJİK ETKİLERİNE GÖRE DİJİTAL OYUN OYNAMA	192
2.7.1. Oyun Oynamadığım Zamanlarda Bile İnsanlarla İletişim Kuramıyorum Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	192
2.7.2. Sosyal ve Sportif Faaliyetlerinden Fedakârlık Ederim Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	194
2.7.3. Ödevlerimi Yapmamı Engeller Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	196
2.7.4. Ailevi Sorumluluklarımı Aksatırım Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	198
2.7.5. Oyun İçin Başkalarını İhmal Ederim Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	200
2.7.6. Harcadığım Zaman Yüzünden Uykumdan Yoksun Kalırım Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	202

2.7.7. Harcadığım Zaman Konusunda Yakınımdaki Kişilerle Kavga Ederim Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	204
2.7.8. Yemek Yeme Alışkanlığımı Olumsuz Etkiler Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	206
2.7.9. Aile İlişkilerini Olumsuz Etkiler Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama	208
2.7.10. Toplumaya Uyumu Olumsuz Etkiler Önermesine Göre Dijital Oyun Oynama.....	210
2.8. OLUMLU AİLEVİ VE SOSYOLOJİK ETKİLERİNE GÖRE DİJİTAL OYUN OYNAMA	212
2.8.1. Arkadaşlarla Takım Kurma Fırsatı Sağladığına Göre Dijital Oyun Oynama	212
2.8.2. Grupça Oynanan Oyunların Sosyalleşmeyi Sağladığına Göre Dijital Oyun Oynama	214
2.8.3. Arkadaş Edinme Eğilimini Artırdığına Göre Dijital Oyun Oynama.....	216
2.8.4. Diğer İnsanlara Yardım Etme Eğilimini Artırdığına Göre Dijital Oyun Oynama	218
2.8.5. Rakiplerle Mücadele Etme Yeteneğini Geliştirdiğine Göre Dijital Oyun Oynama ...	220

Üçüncü Bölüm

SIRALI LOGİT MODELLER YARDIMIYLA ÖĞRENCİLERİN DİJİTAL OYUN OYNAMA

ALİŞKANLIĞI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN ARAŞTIRILMASI	223
--	-----

SONUÇ	243
-------------	-----

ANKET FORMU	247
-------------------	-----

KAYNAKLAR	251
-----------------	-----

KAYNAKLAR

- Abou Naaj, M., Nachouki, M., & Lezzar, S. (2021, August). The Impact Of Video Game Addiction On Students' Performance During COVID-19 Pandemic. In *2021 16th International Conference on Computer Science & Education (ICCSE)* (pp. 55-60). IEEE.
- Akkaya, F. H. (2020). *Y Kuşağının Dijital Oyun Bağımlılığının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yeni Medya ve Gazetecilik Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Akkaya, F. H., Tutgun-Ünal, A., & Tarhan, N. (2021). Y Kuşağının Dijital Oyun Bağımlılığının İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, *8*(1), 1-22.
- Aksoy, Z., & Erol, S. (2021). Digital Game Addiction And Lifestyle Behaviors İn Turkish Adolescents. *Clinical and Experimental Health Sciences*, *11*(3), 589-597.
- Alkan Ö, Oktay E ve Ünver Ş. (2020). "Üniversite Gençliğinin Şiddete Eğiliminin Araştırılması", Nobel Yayınevi, Erzurum.
- Alkan, Ö., Oktay, E, Ünver, Ş. & Gerni, E. (2020). Determination of Factors Affecting the Financial Literacy of University Students in Eastern Anatolia using Ordered Regression Models. *Asian Economic and Financial Review*, *10*(5), 536-546.
- Aslan, H., Başçılar, M., & Karataş, K. (2022). Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı İle Sosyal Beceriler Arasındaki İlişki. *Bağımlılık Dergisi*, *23*(3), 266-274.
- Atak, F. (2020). *10-14 Yaş Arasındaki Çocukların Dijital Oyun Bağımlılığı İle Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Avcı, P. (2022). *Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığının Akademik Başarıları Üzerine Etkisi: Karma Yöntem Araştırması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Aydemir, N. (2020). *Dijital Oyun Bağımlılığı ile Saldırganlık Eğilimi ve Sosyalleşme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Ayverdi, E. (2022). *Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencileri ile Diğer Fakülteelerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Boş Zaman Tutumlarının Dijital Oyun Bağımlılığına Etkileri (Uşak İli Örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Bilimleri Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Baithesda, B., & Hanungtiasa, D. (2017, October). The Relationship of Playing Violent Video Game Addiction and Aggressive Behavior of Students at UNKLAB Elementary School. In *Abstract Proceedings International Scholars Conference*, *5*(1).
- Başar, A. ve Oktay, E. (2012). *Uygulamalı İstatistik-I: Kısa Teorik Bilgiler ve Çözülmüş Problemler*. Erzurum: EKEV Yayınları.
- Bayır, İ. (2023). *Z Kuşağının Dijital Oyun Bağımlılığı ve Fiziksel Aktiviteye Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sakarya.

- BTK (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu) (2020). *Dijital Oyunlar Raporu 2020*. <https://www.guvenlioyuna.org.tr/dosya/jVFeB.pdf>.
- Bilgin, H. C. (2015). *Ortaokul Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılık Düzeyleri İle İletişim Becerileri Arasındaki İlişki*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı, Denizli.
- Bircan, M. A., & Öner, İ. E (2022). Investigation of the Relationship Between Digital Game Addiction Levels and Problem Solving Skills of Secondary School Students. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 1934-1959.
- Bozkurt, A. (2014). Homo Ludens: Dijital Oyunlar ve Eğitim. *Eğitim Teknolojileri Araştırması Dergisi*, 5(1).
- Bozkurt, R. (2023). *Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı ve Dijital Oyun Bağımlılığına Yönelik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalı, Konya.
- Brunborg, G. S., Mentzoni, R. A., & Frøyland, L. R. (2014). Is video gaming, or video game addiction, associated with depression, academic achievement, heavy episodic drinking, or conduct problems?. *Journal of behavioral addictions*, 3(1), 27-32.
- Budak, K. S. (2020). *Okul Öncesi Dönem Çocukları için Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeğinin ve Dijital Oyun Ebeveyn Rehberlik Stratejileri Ölçeğinin Geliştirilmesi, Problem Davranışlarla İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Denizli.
- Choo, H., Gentile, D., Sim, T., Li, D. D., Khoo, A., & Liau, A. (2010). Pathological video-gaming among Singaporean youth. *Annals Academy of Medicine*, 39(11), 822-829
- Çakır, V. D. (2021). *Analysis of The Digital Game Addiction of High School Students in Terms of The Relationship Between Loneliness and Internet Parenting Styles, and Investigation of Digital Game Addiction in Terms of Various Demographics*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Teknolojileri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Çelik, M. (2021). *Üniversite Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığının Yalnızlık Ve Umutsuzluk İle İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Delebe, A. (2020). *Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı İle Bazı Fiziksel Parametreler Ve Akademik Başarı Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Niğde.
- Demirbozan, N. (2019). *Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığının Anne Baba Tutumu Ve Benlik Saygısı İle İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Klinik Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Deniz, G. (2021). *Ankara İl Merkezinde Bulunan Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı ve Anne Baba Tutumlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Dokumacı, C. (2023). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimlerinin Sosyal Becerileriyle İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Van.
- Durak, F. (2023). *5. Sınıf Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeyleri ve Stem Tasarımlarının İncelenmesi: Bir Durum Çalışması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, İzmir.

- Dursun, A., & Eraslan-Çapan, B. (2018). Digital Game Addiction And Psychological Needs For Teenagers. *Journal of the Faculty of Education*, 19(2), 128-140
- Entertainment Software Association. (2022). *Essential Facts About The Video Game Industry*. <https://www.theesa.com/wp-content/uploads/2022/06/2022-Essential-Facts-About-the-Video-Game-Industry.pdf>.
- Erboy, E. (2010). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılığına Etki Eden Faktörler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Aydın.
- Ercan, Ö. (2021). *Üniversite Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeylerinin, Sosyal Yeterlilik, Yaşantısal Kaçınma ve Yalnızlık Değişkenleri Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Erkılıç, E. (2021). *Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığının Yalnızlık ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkisi ve Çeşitli Demografikler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Teknolojileri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Fallah Tafti, H., Montazeri Sanij, F., & Rezaei, M. (2020). Analyzing The Effect Of Computer Game Addiction On Creativity And Entrepreneurial Intention (Case Study: Selected Gamers İn Yazd). *Journal of Entrepreneurship Development*, 13(3), 381-400.
- Farchakh, Y., Haddad, C., Sacre, H., Obeid, S., Salameh, P., & Hallit, S. (2020). Video gaming addiction and its association with memory, attention and learning skills in Lebanese children. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14(1), 1-11.
- Gentile, D. A., Lynch, P. J., Linder, J. R., & Walsh, D. A. (2004). The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance. *Journal of adolescence*, 27(1), 5-22.
- Gómez-Gonzalvo, F., Devís-Devís, J., & Molina-Alventosa, P. (2020). Video game usage time in adolescents' academic performance. *Comunicar*, 28(65), 89-99.
- Göldağ, B. (2018). Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılık Düzeylerinin Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1287-1315.
- Gregersen, A. (2011). Genre, technology and embodied interaction: The evolution of digital game genres and motion gaming. *MedieKultur: Journal of media and communication research*, 27(51), 16-p.
- Grilli, L. ve Rampichini, C. (2014). "Ordered logit model". *Encyclopedia of quality of life and well-being research*, 4510-4513.
- Gülbetekin, E., Güven, E., & Tuncel, O. (2021). Adölesanların Dijital Oyun Bağımlılığı İle Fiziksel Aktivite Tutum Ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler. *Bağımlılık Dergisi*, 22(2), 148-160.
- Gülçek, E. (2018). *Çocuk Kültürü ve Dijital Oyunlar: Elazığ Fmd Kursu Öğrencileri Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- Günay, G. (2011). *Şiddet İçerikli Online Bilgisayar Oyunlarının İlköğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri Üzerindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Çanakkale.
- Güvendi, B., Demir, G. T., & Keskin, B. (2019). Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı Ve Saldırganlık. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 1194-1217.
- Hastings, E. C., Karas, T. L., Winsler, A., Way, E., Madigan, A., & Tyler, S. (2009). Young children's video/computer game use: relations with school performance and behavior. *Issues in mental health nursing*, 30(10), 638-649.

- Hauge, M. R., & Gentile, D. A. (2003, April). Video Game Addiction Among Adolescents: Associations With Academic Performance And Aggression. In *Society for Research in Child Development Conference*.
- Hazar, Z., & Hazar, M. (2017). Çocuklar için Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 203-216.
- Hazar, Z., Tekkurşun Demir, G., Namlı, S., & Türkeli, A. (2017). Investigation of The Relationship Between Digital Game Addiction and Physical Activity Levels of Secondary School Students. *Journal of Physical Education & Sports Science/Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(3).
- İnal, Y. & Kiraz, E. (2008). Bilgisayar Oyunları İdeoloji İçerir Mi? Eğitsel ve Ticari Oyunlara Bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 523-544.
- Irmak, A. Y., & Erdogan, S. (2019). Predictors for digital game addiction among Turkish adolescents: a Cox's interaction model-based study. *Journal of addictions nursing*, 30(1), 49-56.
- Kanat, S. (2019). The Relationship between Digital Game Addiction, Communication Skills and Loneliness Perception Levels of University Students. *International Education Studies*, 12(11), 80-93.
- Karaca, S., Gök, C., Kalay, E., Başbuğ, M., Hekim, M., Onan, N., & Barlas, G. Ü. (2016). Ortaokul Öğrencilerinde Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ve Sosyal Anksiyetenin İncelenmesi. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 6(1), 14-19.
- Karaman Yaşar, S. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinin Gözünden Dijital Oyun ve Dijital Oyun Bağımlılığı: Kocaeli İli Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Karzi, V. (2020). *The Relationship Among Mindfulness, Digital Game Addiction and Demographic Variables*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Teknolojileri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Kaya, A. B. (2013). *Çevrim içi Oyun Bağımlılığı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tokat.
- Kaymak, B. (2020). *Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Dijital Oyun Bağımlılıkları İle Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişki*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Sakarya.
- Keskin, A. D., & Aral, N. (2021). Oyun Bağımlılığı: Güncel Bir Gözden Geçirme. *Bağımlılık Dergisi*, 327-339.
- Kiseleva, N., & Kiselev, S. (2021). Children With Computer Game Addiction Have Weakness İn Sustained Attention. *European Psychiatry*, 64(S1), 568-568.
- Koç, A. K. (2020). *Lise ve Üniversite Öğrencilerinde İnternet Oyun Bağımlılığı Sıklığı ve Etkili Faktörler*. (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık tezi). Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Koçak, H., & Köse, Z. (2014). Ergenlerin Bilgisayar Oyunu Oynama Alışkanlıkları ve Sosyalleşme Süreçleri Üzerine Bir Araştırma (Kütahya İli Örneği). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21-32.
- Koçoğlu, S. (2021). *Üniversite Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılıklarının İletişim Becerilerine Etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Malatya.
- Köse, N. (2023). *İlkokul Öğrencilerinin Çocukluk Çağı Narsisizmi ve Yaşam Doyumlarının Dijital Oyun Bağımlılıklarını Yordama Gücünün İncelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.

- Köseler, S. (2020). *Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımı Ve Dijital Oyun Bağımlılıklarının Akademik Başarıya Etkisi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Çanakkale.
- Kramer, B. (1996). "An ordered logit model for the evaluation of Dutch non-life insurance companies". *De Economist*, 144(1), 79-91.
- Mahamid, F. A., & Bdier, D. (2021). Aggressiveness and life satisfaction as predictors for video game addiction among Palestinian adolescents. *Journal of Concurrent Disorders*, 3(2), 45.
- Miezah, D., Batchelor, J., Megreya, A. M., Richard, Y., & Moustafa, A. A. (2020). Video/computer game addiction among university students in ghana: Prevalence, correlates and effects of some demographic factors. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 30(1), 17-23.
- Mustafaoğlu, R., & Yasacı, Z. (2018). Dijital Oyun Oynamanın Çocukların Ruhsal Ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri. *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), 51-58.
- Newzoo. (2022). *Global Games Market Report*. <https://newzoo.com/resources/trend-reports/newzoo-global-games-market-report-2022-free-version>.
- Orak, M. E., Üzüm, H. & Yılmaz, E. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı Düzeylerinin Belirlenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 279-293.
- Oktay, E. Tekmanlı H.H., Lögün, A (2021a). Üniversite Gençliğinin Spor Yapma Alışkanlığının Araştırılması, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.
- Oktay, E. Lögün, A Tekmanlı H.H., (2021b). Üniversite Gençliğinin Tasarruf Alışkanlığının Araştırılması, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.
- Öncel, M., & Tekin, A. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ve Yalnızlık Durumlarının İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 7-17.
- Polat, A., & Topal, M. (2022). Relationship Between Digital Game Addiction With Body Mass Index, Academic Achievement, Player Types, Gaming Time: A Cross-Sectional Study. *Journal of Educational Technology and Online Learning*, 5(4), 901-915.
- Rujataronjai, W., & Varma, P. (2016). The impact of video game addiction on depression, anxiety, and stress among Thai adolescents, mediated by self-regulation and social support. *Scholar: Human Sciences*, 8(2).
- Sağlam, H. (2022). *Hemşirelik Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Bağımlılığı ve İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Hemşirelik Esasları Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Sağlam, M., & Topsümer, F. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Nedenlerine İlişkin Nitel Bir Çalışma. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (32), 485-504.
- Sarpdağ Turan, S. (2022). *Üniversite Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ile Saldırganlık, Özdenetim ve Sosyal Kaygı İlişkisinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykoz Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Say, F. S. (2014). *Yedinci Sınıf Fen Bilimleri Dersine Yönelik Tasarlanan Bilgisayar Oyununun Öğrencilerin Fene Yönelik Özyeterliklerine, Motivasyonlarına ve Saldırganlıklarına Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı, Denizli.
- Schaefer, S., & Warren, J. (2004). Teaching computer game design and construction. *Computer-Aided Design*, 36(14), 1501-1510.
- Schmitt, Z. L., & Livingston, M. G. (2015). Video game addiction and college performance among males: Results from a 1 year longitudinal study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(1), 25-29.

- Taylan, H. H., Kara, H. Z., & Durğun, A. (2017). Ortaokul ve lise öğrencilerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıkları ve oyun tercihleri üzerine bir araştırma. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 78-87.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2023). Güncel Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.
- Vollmer, C., Randler, C., Horzum, M. B., & Ayas, T. (2014). Computer game addiction in adolescents and its relationship to chronotype and personality. *Sage Open*, 4(1), 1-9.
- Wang, J. L., Sheng, J. R., & Wang, H. Z. (2019). The association between mobile game addiction and depression, social anxiety, and loneliness. *Frontiers in public health*, 7, 247.
- Wright, J. (2011). The effects of video game play on academic performance. *Modern psychological studies*, 17(1), 6.
- Yengin, D. (2010). *Dijital Oyunlarda Şiddet Kavramı: Yeni Şiddet*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Yılmaz, E., & Çağltay, K. (2005, June). History of Digital Games in Turkey. In *DiGRA Conference* (pp. 16-20).
- Yılmaz, R., & Karaoğlan Yılmaz, F. G. (2018). Üniversite öğrencilerinin çevrim içi oyun bağımlılıkları ile yalnızlık ve depresyon eğilimleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Eğitim Kültür ve Birliktelik Dergisi*, 118-123.
- Yiğit, N. (2019). *Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Dijital Oyun Oynama Alışkanlıklarına İlişkin Anne/Baba Görüş Ve Uygulamaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Samsun.

ÜNİVERSİTELER İÇİN ARAPÇA YARATICI YAZMA PROGRAM TASARIMI VE ATÖLYE ÖNERİLERİ

Ayşe Hümeyra Süzen

ÜNİVERSİTELER İÇİN ARAPÇA YARATICI YAZMA PROGRAM TASARIMI VE ATÖLYE ÖNERİLERİ

Ayşe Hümeysra Süzen

Yayın No.: 1779
ISBN: 978-625-398-869-2
E-ISBN: 978-625-398-868-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren işe uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Süzen, Ayşe Hümeysra.

Üniversiteler İçin Arapça Yaraticı Yazma Program Tasarımı ve Atölye Önerileri / Ayşe Hümeysra Süzen

1. Basım, X + 180 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-869-2

E-ISBN: 978-625-398-868-5

1. Yabancı Dil 2. Arap Dili 3. Arapça Lisans Eğitimi 4. Arapça Öğretmeni Adayları 5. Yaraticı Drama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
GİRİŞ	1
Birinci Bölüm	
TEMEL KAVRAMLAR.....	7
Yazılı ve Sözlü Dil	7
Yazma Becerisi ve Yabancı Dilde Yazma Öğretimi	9
Yaratıcılık Kavramı	13
Yaratıcı Düşünce	14
Yaratıcılığı Engelleyen Etkenler	15
Yaratıcı Yazma	17
Yaratıcı Yazmanın Tarihiçesi	19
Yaratıcı Yazmanın Aşamaları	20
Yaratıcı Yazma- Yaratıcı Drama İlişkisi	23
Yaratıcı Yazma ve Yabancı Dil Öğretimi	28
Yaratıcı Yazma ve Arapça.....	30
Yaratıcı Yazma Öğreticisi.....	33
Program Tasarımında Yer Alanyazın Türleri.....	36
Gezi Yazısı	37
Anı	37
Deneme	37
Çocuk Edebiyatı/Masal	38
Öykü	38
Şiir	39
Atölye Tasarımlarında Yararlanılan Teknikler	40
Doğaçlama	40
Rol Oynama	40
Rol Değiştirme.....	41
Eş Zamanlı Doğaçlama.....	41
Lider Rolde (Öğretmenin Role Girmesi).....	41

Dramatizasyon	42
Geriyeye Dönüş	42
Donuk İmge (Fotoğraf Karesi)	43
Toplantı	43
Rol İçinde Yazma	43
Düşünce İzleme.....	44
Manşet	44
Pantomim	45
İstasyon	45
Yeniden Canlandırma	45
İmgeleme.....	46
Toplu Çizim	46
Rol Koridoru.....	46
Düz Anlatım	47
Soru-Cevap	47
Küçük Grup Tartışması.....	47
Büyük Grup Tartışması	48
Beyin Fırtınası	48

İkinci Bölüm

ARAPÇA YARATICI YAZMA ÖĞRETİM PROGRAMI.....	49
Programın Kapsamı	49
Programın Amacı.....	50
Programın Genel Öğrenme Çıktıları.....	50
Ölçme ve Değerlendirme Önerileri.....	51
Üniversiteler İçin Arapça Yaratıcı Yazma Öğretim Programı	53

Üçüncü Bölüm

ARAPÇA YARATICI YAZMA ATÖLYE TASARIMLARI.....	59
İletişim-Etkileşim (1. Oturum).....	59
Uyum-Güven-Denge (2. Oturum).....	67
Giriş-Teorik Altyapı (3. Oturum).....	74
Okuma/Çözümleme-1 (4. Oturum)	81
Anı (5. Oturum)	87
Gezi Yazısı (6. Oturum)	93
Deneme (7. Oturum)	102

Okuma/Çözümleme-2 (8. Oturum)	110
Çocuk Edebiyatı/Masal (9. Oturum)	117
Öykü-1 (10. Oturum)	124
Öykü-2 (11. Oturum)	130
Şiir-1 (12. Oturum)	136
Şiir-2 (13. Oturum)	145
Genel Değerlendirme (14. Oturum)	154

EKLER..... 161

EK-1: Uyum-Güven-Denge (2. Oturum)	161
EK-2: Okuma/Çözümleme-1 (4. Oturum) - Anı (5. Oturum)	162
EK-3: Okuma/Çözümleme-1 (4. Oturum) - Gezi Yazısı (6. Oturum)	163
EK-4: Okuma/Çözümleme-1 (4. Oturum) - Deneme (7. Oturum)	164
EK-5: Okuma/Çözümleme-2 (8. Oturum) - Çocuk Edebiyatı/Masal (9. Oturum)	165
EK-6: Okuma/Çözümleme-2 (8. Oturum)	166
EK-7: Okuma/Çözümleme-2 (8. Oturum)	167
EK-8: Çocuk Edebiyatı/Masal (9. Oturum)	168
EK-9: Öykü-1 (10. Oturum)	171
EK-10: Şiir-1 (12. Oturum)	173
EK-11: Şiir-1 (12. Oturum)	174
EK-13: Şiir-2 (13. Oturum)	176
EK-14: Genel Değerlendirme (14. Oturum)	177

KAYNAKÇA..... 179

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, H. Ö. (2010). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Natürel.
- Akbayır, S. (2006). *Yazılı anlatım biçimlerinin yazma becerisi edinimindeki işlevleri*. (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Akyol, H. (2006) *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Kök.
- Aslankara, M. S. (2006). Uluslararası eğitimde yaratıcı drama semineri- yaratıcı dramada on yıl. H. Ö. Adıgüzel. (Ed.), *Yaratıcı drama*. Ankara: Natürel.
- Barthes, R. (1985). *Yazı Nedir?* İstanbul: Hil Yayın.
- Bilen, M. (2006). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: Anı.
- Bowkett, S. (2007). *Jumpstart! Creativity: Games and activities for ages: 7-14*. New York: Routledge.
- Craft, A. (2005). *Creativity in schools: Tensions and dilemmas*. Londra: Routledge.
- Cremin, T., Gouch, K., Blakemore, L., Goff, E. & Macdonald, R. (2006). Connecting drama and writing: Seizing the moment to write. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*, 11(3). 273-291. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13569780600900636> sayfasından erişilmiştir.
- Demircan, Ö. (1988). *Dünden bugüne Türkiye’de yabancı dil*. İstanbul: Remzi.
- Demirel, Ö. (2007). *Yabancı dil öğretimi, dil pasaportu, dil biyografisi, dil dosyası*. Ankara: Pegem.
- Demmâc, Z. M. (2001). *En-Nezr- el-medfa’ el-eşfar- mecmû’a kaşâşiyye*. http://www.dammaj.net/files/short_stories.html sayfasından erişilmiştir.
- Dervîş, M. (1995). *Limâzâ terakte’l- hişâne vahîden*. Londra: Riyâd er-Rayyes.
- Duffy, B. (1998). *Supporting creativity and imagination in the early years*. England: Open University Press.
- Dyson, A. H. (1995). Individual differences in beginning composing: An orchestral vision of learning to compose. *Written Communication*, 4(4), 411-442.
- ed-Dağl, T. (2005). *Zikrayât semîn sâbiğ*. New York: Seeker.
- Edho, L. (2018). *Nuşûş Hâikû*. <https://antolgy.com/adab/haikou/> sayfasından 7.10.2020 tarihinde erişilmiştir.
- el-Hakîm, T. (1988). *Yakâzatu’l-fikr*. Kahire: Mektebet Mişr.
- Erdoğan, Ö. (2012). *Süreç temelli yaratıcı yazma uygulamalarının yazılı anlatım becerisine ve yazmaya ilişkin tutuma etkisi*. (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Foster, J. (2005). *Yaratıcılık fabrikası*. İstanbul: Optimist.
- Grenville, K. (2001). *Writing from start to finish: a six-step guide*. Avustralya: Allen&Unwin.
- Günyüz, M. (2014). *eş-Şabiyyu’l-ağra’ fî bilâdi’ş-şâmitîn* (M. H. Suçin, Çev.). Wassenberg: Anadolu.
- Hamand, M. (2014). *Creative writing exercises for dummies*. United Kingdom: John Wiley & Sons Ltd.

- Harb, M. (2006). (Ed.). *er-Rihle ilâ Mişr ve's-Südân ve'l-Habeşe: taşnîfu'r-rahhâle el-'usmanî Evliyâ Çelebî* (1. Cilt). (Huseyn Mucîb el-Miştirî vd., Çev.). Kahire: Dâru'l-Âfâk el-'Arabiyye.
- Haven, K. (1999). *Write right! : Creative writing using storytelling techniques*. Colorado: Teacher Ideas.
- Hunt, C. (2001). Assessing personal writing. *Auto/Biography*. 9(1-2). 89-94.
- İleri, C. (1998). *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ûabbânî, N. (1989). *Ûâlet Lî es-Semrâ'u*. Beyrut: Menşûrât Nizâr Kabbânî.
- Koçak, G. (2013). *Yaratıcı yazmanın hazzı*. İstanbul: Alfa.
- Kötüğ, M. A (2015). *Örneklerle metin türleri*. Şırnak: MEB.
- Lucas, M. (2001). *Haiku in Britain: Theory, practise, context*. (Doctoral Disseration), University of Whales, United Kingdom.
- Morgan, M. (2011). *How to teach poetry writing: Workshops for ages 5-9*. New York: Routledge.
- Morley, D. (2007). *The Cambridge introduction to creative writing*. New York: Cambridge University Press.
- Mutrân, H. (1984). *Vedâ'un limunâdemât eş-şebâb-dîvân Hâlîl Muţrân*. Beyrut: Dâru'l- 'Avde.
- Myers, D. G. (1994). The lesson of creative writing's history. *AWP Chronicle*, 26(1), 12-14.
- Naşşârî, B. (2018). *Hâikû el-Ehvâz*. <https://antolgy.com/adab/haikou/> sayfasından 7.10.2020 tarihinde erişilmiştir.
- Oral, G. (2002). *Yine yazı yazıyoruz*. Ankara: Pegem.
- Raimes, A. (1983). *Techniques in teaching writing*. Oxford: Oxford University Press.
- Rızvanoğlu, A. H. (2016). *Üniversiteler için Arapça yaratıcı yazma: Öğretim program ve atölye tasarımları*. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- San, İ. (1985). Sanat ve yaratıcılık eğitimi olarak tiyatro. H. Ö. Adıgüzel. (Ed.), *Yaratıcı drama 1985-1995 Yazılar*. Ankara. Natürel.
- Sellûm, F. (2003). *Do-re-mi: Eş'âr li'l-etfâl*. Kahire: ed-Dâr el-Miştirîyye el-Lubnâniyye.
- Suçin, M. H. (2015). Türkiye'de yabancı dil politikaları. A. Gümüş (Ed.), *Türkiye'de Eğitim Politikaları içinde* (s. 403-428). Ankara: Nobel.
- Sungur, N. (2001). *Yaratıcı okul düşünen sınıflar*. Ankara: Evrim.
- Şahin, Ç. (2005). Aktif öğretim yöntemlerinden beyin fırtınası yöntemi ve uygulaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1). 441-450.
- Tâmir, Z. (2000). *el- Hışrim*. Beyrut: Dâr Riyâd er-Reyyis.
- Tompkins, G. E. (2000). *Teaching Writing- Balancing Process and Product (3rd Ed.)*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Ulubey, Ö. & Toraman, Ç. (2015). Yaratıcı drama yönteminin akademik başarıya etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(132). 195-220.
- Uzgören, S. (2011). *Eğitimde drama uygulamaları*. Ankara: Nobel.
- Yıldız, M. (2008). *Osmanlı Döneminde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları*. Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimi Ulusal Kongresi s. 824-829. Ankara: 22-23/11/2007.

VATANDAŞLIK BAĞI VE SOSYAL HİZMET

Sami Kalaycı
Nazlı Nalcı Arıbaş

VATANDAŞLIK BAĞI VE SOSYAL HİZMET

Sami Kalaycı, Nazlı Nalcı Arıbaş

Yayın No.: 1468
ISBN: 978-625-398-252-2
E-ISBN: 978-625-398-253-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kalaycı, Sami., Nalcı Arıbaş, Nazlı.

Vatandaşlık Bağı ve Sosyal Hizmet / Sami Kalaycı, Nazlı Nalcı Arıbaş

1. Basım, XVI + 170 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-252-2

E-ISBN: 978-625-398-253-9

1. Vatandaşlık 2. Sosyal Hizmet 3. Sosyal Yardım 4. Vatandaşlık Bağı.

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	iii
ÖN SÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xv

Birinci Bölüm

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	1
1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Araştırmanın Hipotezleri	3
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	4
1.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	6

İkinci Bölüm

KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMLARI	7
2.1. Sosyal Hizmet Kavramı.....	7
2.1.1. Sosyal Hizmet Tarihi.....	10
2.1.1.1. Dünyada Ortaya Çıkışı.....	11
2.1.1.2. Türkiye'deki Gelişimi	15
2.1.2. Sosyal Hizmetin Amaç ve Hedefleri.....	19
2.1.3. Sosyal Hizmet Uygulama Alanları	22
2.2. Sosyal Yardım Kavramı	25
2.2.1. Sosyal Yardımın Amacı ve Özellikleri.....	27
2.2.2. Dünyada Sosyal Yardımların Gelişimi	30
2.2.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönem.....	30

2.2.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Dönem.....	33
2.2.3. Türkiye’de Sosyal Yardım Tarihi	35
2.2.3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	35
2.2.3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem.....	37
2.3. Vatandaşlık Kavramı ve Kuramları	41
2.3.1. Vatandaşlık Kavramı	41
2.3.2. Vatandaşlık Kuramları.....	46
2.3.2.1. Liberal Vatandaşlık Kuramı.....	46
2.3.2.2. Toplulukçu Vatandaşlık Kuramı.....	47
2.3.2.3. Cumhuriyetçi Vatandaşlık Kuramı	49
2.4. Yoksulluk Kavramı.....	51
2.4.1. Yoksulluk Türleri	53
2.4.2. Yoksulluk Nedenleri	57

Üçüncü Bölüm

SOSYAL HİZMET VE SOSYAL YARDIM ALANINDAKİ KURUM VE KURULUŞLAR 61

3. SOSYAL HİZMET VE SOSYAL YARDIM ALANINDAKİ AKTÖRLER.....	61
3.1. Merkezî Yönetim.....	61
3.1.1. Başkent Teşkilatı.....	62
3.1.1.1. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.....	62
3.1.1.1.1. AÇSHB’nin Aile ve Toplumaya Yönelik Hizmetleri.....	66
3.1.1.1.2. AÇSHB’nin Çocuk ve Kadına Yönelik Hizmetleri.....	69
3.1.1.1.3. AÇSHB’nin Engelli ve Yaşlıya Yönelik Hizmetleri.....	72
3.1.1.1.4. AÇSHB’nin Şehit ve Gazilere Yönelik Hizmetleri.....	73
3.1.1.1.5. AÇSHB’nin Sosyal Yardım ve Destek Hizmetleri.....	75
3.1.1.2. Millî Eğitim Bakanlığı.....	78
3.1.1.3. Gençlik ve Spor Bakanlığı	79
3.1.2. Taşra Teşkilatı.....	80
3.1.2.1. Valilik	81
3.1.2.2. Kaymakamlık	82
3.2. Yerel Yönetimler	84
3.2.1. İl Özel İdaresi.....	85
3.2.1.1. Muhtaç ve Yoksullara Yönelik Yardım Hizmetleri	86
3.2.1.2. Sağlık ve Çevre Hizmetleri	87

3.2.1.3. Eğitim, Kültür ve Turizm Hizmetleri	88
3.2.2. Belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri	89
3.2.2.1. Kadın, Çocuk ve Gençlere Yönelik Hizmetler	92
3.2.2.2. Yaşlı ve Engellilere Yönelik Hizmetler	93
3.2.2.3. Asker ve Yoksul Ailelere Yönelik Hizmetler	94
3.2.2.4. Mülteci ve Göçmenlere Yönelik Hizmetler	95
3.2.2.5. Sosyal ve Kültürel Hizmetler	96
3.2.3. Köyler	98
3.3. Sivil Toplum Örgütleri	100
3.4. Özel Sektör ve Girişimleri	102

Dördüncü Bölüm

ARAŞTIRMA VE SONUÇLARI 105

4. ŞIRNAK İLİNDEKİ SOSYAL HİZMET VE YARDIMLARIN VATANDAŞLIK BAĞINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI VE SONUÇLARI	105
4.1. Şırnak İli Geneli Sosyal Hizmet ve Yardımlarda Kapsam ve Boyutlar	105
4.1.1. Şırnak İlinin Nüfusu ve İlçeleri	106
4.1.2. Mülki İdare	109
4.2. Katılımcıların Demografik Yapısı	113
4.3. Katılımcıların Profilleri ve Sosyal Hizmet ve Yardımlardan Faydalanma Durumları	119
4.4. Sosyal Hizmet ve Yardımların Vatandaşlık Bağına Etkisinin Boyutları	128
4.4.1. Sosyal Hizmet ve Yardımların Aidiyet Duygusuna Etkisi	131
4.4.2. Sosyal Hizmet ve Yardım Uygulamalarında Katılımcıların Beklentileri	133
4.4.3. Sosyal Hizmet ve Yardımların Katılımcılardaki Adalet Anlayışına Etkisi	138
4.4.4. Sosyal Hizmet ve Yardımların Güven Duygusuna Etkisi	141

Beşinci Bölüm

GENEL DEĞERLENDİRME 147

5. SONUÇ VE ÖNERİLER	147
----------------------------	-----

KAYNAKÇA 153

EK 167

KAYNAKÇA

- Abay, A. R., (2004a), “Türkiye’de Kamusal Sosyal Hizmetlerin Algılanması ve Uygulanması Sorunu”, *Türkiye’de Sosyal Refah Politikaları Çerçevesinde Sosyal Hizmetler: 1. Sosyal Hizmetler Şurası*, SHÇEK Yayını, Ankara, ss. 593-606.
- Abay, A. R., (2004b), “Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri”, 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 24-26 Kasım 2004, Eskişehir, ss. 271-281. <https://baskanlikreferandumu.gov.tr/wp-content/uploads/2011/01/siviltoplum-vesivildayanisma.pdf> Erişim Tarihi: 23.11.2020.
- Acar, H. ve Çamur Duyan, G., (2003), “Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14 (1), ss. 1-19.
- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö. Ş., (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), s. 76-117.
- AÇSHB Strateji Geliştirme Başkanlığı, (2020), <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-16721sgc.pdf> Erişim Tarihi: 26.09.2020.
- Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M., (2015), *Sosyal Hizmet - Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar*, Çev. Ed.: Tarık Tuncay, (1.Baskı), Nika Yayınevi, Eylül, Ankara.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası: 73), (2021), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210421.pdf> Erişim Tarihi: 21.04.2021.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2013), 2013 Yılı Faaliyet Raporu, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/36155/2013-yili-faaliyet-raporu.pdf> Erişim Tarihi: 07.01.2019.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile Destek Merkezleri, (2020), Projeler - Aile Destek Merkezleri (ADEM), [https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/#:~:text=Aile%20Destek%20Merkezleri%20\(ADEM\)%203294,sa%C4%9Flamaya%20y%C3%B6nelik%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20merkezlerdir,](https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/#:~:text=Aile%20Destek%20Merkezleri%20(ADEM)%203294,sa%C4%9Flamaya%20y%C3%B6nelik%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20merkezlerdir,) Erişim Tarihi: 19.03.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2019), Hakkında, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/kurum-hakkinda/> Erişim Tarihi: 07.01.2019.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Bakım Merkezleri, (2020), “Gündüz Bakım Merkezleri Ülke Genelinde Yaygınlaşıyor”, <https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/haberler/gunduz-bakim-merkezleri-ulke-genelinde-yayginlasiyor/>, Erişim Tarihi: 09.03.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2020), Temel Faaliyetlerimiz, <https://ailevecalisma.gov.tr/media/37195/chgm-faaliyetler-ve-hedefler.pdf> Erişim Tarihi: 10.03.2020.

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Projeleri, (2020), Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı - Projeler, <https://ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/>, Erişim Tarihi: 10.03.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Dayanışma Merkezleri, (2020), Projeler - Sosyal Dayanışma Merkezleri (SODAM), [https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/#:~:text=Aile%20Destek%20Merkezleri%20\(ADEM\)%203294,sa%C4%9Flamaya%20y%C3%B6nelik%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20merkezlerdir,](https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/projeler/#:~:text=Aile%20Destek%20Merkezleri%20(ADEM)%203294,sa%C4%9Flamaya%20y%C3%B6nelik%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20merkezlerdir,) Erişim Tarihi: 19.03.2020.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2019), 2019 Yılı Faaliyet Raporu, https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf Erişim Tarihi: 05.03.2020.
- Ak Parti, (2020), 73 Şırnak - Şırnak 2019 - Memleket İş Gönül İş, <https://www.akparti.org.tr/media/313160/sirnak.pdf> Erişim Tarihi: 29.09.2020.
- Akgündüz, A., (1987), "Eski ve Yeni Hukukumuzda Devletin Kurduğu Vakıflar", *IV- Vakıf Haftası (1-7 Aralık 1986) - Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Hacı Bayram-ı Veli ve Dönemi Semineri (2-3 Aralık 1986) / Yeni Vakıfların Problemleri ve Geleceği Semineri (4 Aralık 1986)*, Yayına Hazırlayan: Abdülkerim Erdoğan, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Baskı: Elif Matbaacılık, ss. 235-246. https://cdn.vgm.gov.tr/yayin/dergi/vakiflarhaftasi/4_vakif-haftasi.pdf Erişim Tarihi: 12.02.2019.
- Aksan, G., (2012), "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, ss. 9-19.
- Aktan, C., C. ve Vural, İ., Y., (2002), "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ed.: Coşkun Can Aktan, içinde (39-69), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara,
- Akyüz, A., (2008), "Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1-5, ss. 58-69.
- Alcock, P., (1997), *Understanding Poverty*, Second Edition, Palgrave, London.
- Alptekin, D., (2011), *Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Altan, Ö. Z., (2008), *Sosyal Politika, Açıköğretim Fakültesi Yayınları*, Eskişehir.
- Altunok, H., (2014), "İstihdam Politikalarında Aktör Olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı", *Yasam Dergisi*, Sayı: 26, ss. 89-107.
- Arabacı Yüksel, R., (2019), "Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi", *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*, 9 (1), ss. 123-140.
- Arısoy, A. ve Korkmaz, A., (2018), "Şehit Yakını ve Gazilere Uygulanan Sosyal Politikalara Yönelik Halkın Algı ve Tutumlarının Araştırılması: Burdur İli Kent Merkezi Örneği", *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(19), ss. 552 – 572.
- Austin, D. M., (1997), "The Profession of Social Work: In the Second Century", *Social Work in the 21 st Century*, Ed.: Michael Reisch ve Eileen Gambrill, içinde (396-407), Pine Forge Press, California.

- Aybay, R., (2000), “İnsan Hakları Açısından Vatandaşlık (Uyrukluk)”, *İnsan Hakları*, (1. Basım), Ed.: Korkut Tankuter, içinde (179-194), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Aydın, A., H., (2017), *Türk Kamu Yönetimi*, Seçkin Yayıncılık, Geliştirilmiş ve Güncelleştirilmiş 7. Baskı, Ocak, Ankara.
- Aydın, M., (2008), *Sosyal Politikalar ve Yerel Yönetimler*, Yedirenk Yayıncılık, İstanbul.
- Babaoğlu, C. ve Kocaoğlu, M., (2017), “Kentli Sığınmacılar Meselesi ve Belediyeler”. *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 485, ss. 497-516.
- Barker, R. L., (2003), *The SocialWork Dictionary*, (5th Edition), NASW Press, October 1st, Washington DC.
- Barnes, J. R., (1987), *An Introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire*, Second Impression, E. J. Brill, Leiden, Holland.
- Barrientos, A., (2013), *Social Assistance In Developing Countries*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bartlett, J.E., Kotrlık, J.W. and Higgins, C.C., (2001), “Organizational Research: Determining Appropriate Sample Size in Survey Research”, *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, 19 (1), Spring, pp. 43-50. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.486.8295&rep=rep1&type=pdf>, 22.12.2019.
- Baş, M., (2008), *Anket: Anket Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir?*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Başaran, A. ve Çetinkaya, M., (2013), “Türkiye’de Sübjektif Yoksulluk Profili: 2003-2008”, *Sosyoekonomi Dergisi*, 19(19), ss. 243-262.
- Bellù, L. G. and Liberati, P., (2005), “Impacts of Policies on Poverty: The Definition of Poverty”, *EASYPol - On-line Resources for Policy Making*. http://www.fao.org/docs/up/easypol/312/povanlys_defpov_004EN.pdf 09.10.2018.
- Bilgin, N., (1998), “Cumhuriyet Fikri ve Yurttaş Kimliği”, *75. Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*, Ed.: Artun Ünsal, içinde (139-151), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Aralık, İstanbul.
- Bouineau, J., (1998) “Fransa’da Devrim Döneminde Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Yayına Hazırlayan: Turhan Ilgaz, Çeviren: Yeşim Küey, içinde (109-144), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Buğra, A. ve Ç. Keyder, (2003), *New Poverty and The Changing Welfare Regime of Turkey*, UNDP, Ankara, ss. 1-56.
- Buğra, A., (2013), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, (6. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buz, S. ve Ayyıldız, A., (2019), “Sosyal Hizmette Toplum Merkezleri”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30 (1), ss. 187-212.
- Cantekin, E., (2013), “Türkiye’de Afet Yönetiminde Gönüllülük”, *Türkiye’de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi* kitabı içinde (59-64), Birleşmiş Milletler Gönüllüleri Programı Türkiye GSM Gençlik Servisleri Merkezi Yayınları.

- Carothers, T. and Barndt, W., (1999), "Civil Society", *Foreign Policy*, Winter, pp. 18-29. <https://carnegieendowment.org/pdf/civilsociety.pdf> 19.01.2020.
- Cılga, İ., (2004), Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet, (Birinci Baskı), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 016, Kasım, Ankara.
- CSWE, (2015), Educational Policy and Accreditation Standards, https://www.cswe.org/getattachment/Accreditation/Accreditation-Process/2015-EPAS/2015EPAS_Web_FINAL.pdf.aspx, Erişim Tarihi: 19.09.2018.
- Çelikyay, H., (2014), Değişen Kent Yönetimi ve 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası. Seta |Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını, Sayı: 101, İstanbul.
- Çengelci, E., (1985), Türkiye’de Sosyal Yardımlar: Bir Model Geliştirme Denemesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Çengelci, E., (1993), "Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi", *Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 11 (1-2-3), ss. 9-34. <http://fs.hacettepe.edu.tr/tsh/Dergiler/1993-123.pdf>, Erişim Tarihi: 02.10.2018.
- Çetindamar, D., Tatal, E., Titiz, S ve Taluk, Ş., (2010), "Sosyal Dönüşümün Ajanları: Sosyal Girişimciler", *Social Entrepreneurship Conference*, 4 June 2010, Sabancı Üniversitesi, İstanbul. <http://www.sogenc.org/dosyalar/54-Sosyal%20D%C3%B6nüşümünAjanları.pdf> Erişim Tarihi: 05.01.2021.
- Çiçek, Ş. E., (2012), Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Politikaları: Batı Akdeniz Örneği, Türkiye Belediyeler Birliği Yayınları, Ankara.
- Çohaz, A., (2010), "Türkiye’de Yaşlı ve Yaşlılara Sunulan Bakım Hizmetleri". 3.*Akademik Geriatri Kongresi* içinde (122-126). Gazi Mağusa: Akademik Geriatri.
- DDK, (2009), Türkiye’de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi (Devlet Denetleme Kurulu Araştırma ve İnceleme Raporu), https://www.huzurevleri.org.tr/docs/ddk_rapor_200904.pdf Erişim Tarihi: 29.10.2018
- Demir, Ö., (2014), "Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Girişimcilik, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sosyal İşletme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), ss. 347-356.
- Denney, D., (1998), *Social Policy and Social Work*, Oxford University Press Inc., New York.
- Desforgues, L., (2004), "The Formation of Global Citizenship: International Non- Governmental Organization in Britain", *Political Geography*, 23, pp. 549–569.
- Dilik, S., (1988), "Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 43 (01), ss. 41-80.
- Dilik, S., (1991), *Sosyal Güvenlik*, Kamu-İş Yayınları, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (2001), Beş Yıllık Kalkınma Planı Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2001, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3500/oik605.pdf>, Erişim Tarihi: 17.09.2018.
- Duru, E., (2015), "Genel Aidiyet Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (44), ss. 37-47.

- Duyan, V., (2016), Sosyal Hizmet -Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri-, Sosyal Çalışma Yayınları, Yayın No: 027, Ekim, Ankara.
- Eker, S., (2016), “Türkiye’de Demokrasiyi Yeni Bir Yurttaşlık Anlayışıyla Düşünmek: Tekno-Bilimsel Yurttaşlık”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 71(1), ss. 33-72.
- Erdem, T., (2006), “Yoksulluk”, *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Ed.: Tefrik Erdem, içinde (321-365), Lotus Yayınevi, Ankara.
- Ergüç, V., (2016), “Cumhuriyetçilik Düşüncesinde Özgün Bir Yaklaşım: Philip Pettit ve Tahakkümsüzlük Olarak Özgürlük”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), ss. 37-63.
- Erol, N., (1997), “Yurttaşlık ve Demokrasi: Çoğulcu Bir Yurttaşlık Kavramına Doğru”, *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*, Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, içinde (119-129), Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Ersöz, H. Y., (2003), “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 53 (2), ss. 119-144.
- Erşahin, S., (1999), “Türk Hakimiyet Geleneğinde Bilge Kişi: Osmanlı Hakimiyetinde Şeyh Edebali Örneği”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12 (3-4), ss. 303-308.
- Ertaş, H., (2016), “Türkiye’de Yerel Yönetim Birimlerinin Görev ve Sorumlulukları ile İlgili Mevzuat ve Karşılaştırmalı Analiz”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 11, ss. 87-113.
- Ertek, T., (2017), Temel Ekonomi Basından Örneklerle, (5. Baskı), Beta Basım Yayım, Ekim, İstanbul.
- Eryılmaz, B., (2017), Kamu Yönetimi - Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar-, (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 10. Baskı), Umuttepe Yayınları, Kocaeli, Ağustos.
- Friedlander, W. A., (1965), Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları, Çev.: Elkin Besin, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 43, Kardeş Matbaası, Ankara.
- Friedlander, W. A., (1966), Sosyal Refah Hizmetine Başlangıç, Çev.: Resan Taşcıoğlu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 44, Şenyuva Matbaası, Ankara.
- Gençöz, T., (2000), “Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (46), ss. 19-26.
- Geray, C., (1999), “Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve “İlçe Köy Birlikleri” Önerisi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(2), ss.11-42.
- Gough, I., (2013), “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım”, *Sosyal Politika Yazıları*, (6. Baskı), Ed.: Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, içinde (231-260), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Göze, A., (1995), Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, (Genişletilmiş 7. Bası), Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Grameen Bank, (2021), Introduction, <https://grameenbank.org/>, Erişim Tarihi: 05.11.2021.

- Gurulkan, K., (2010), "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şırnak ve Çevresi", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 14-16 Mayıs 2010*, Ed.: M. Nesim Doru, Bildiriler Kitabı içinde (87-98), Şırnak Üniversitesi Yayınları, (1. Basım), Basım Yeri ve Tarihi: Ankara – 2010.
- Gül, H., vd., (2014), *Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset*, (1. Baskı), Detay Yayıncılık, Ekim, Ankara.
- Günel, V., (2018), "Şırnak İlindeki Zorunlu Göçlerin (2014-2017) Nüfusun Bazı Göstergelerine Etkisi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (82), s.151-167.
- Gündüz, M. ve Gündüz, F., (2002), *Yurttaşlık Bilinci*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Güneş, M., (2012), "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24, s. 149-184.
- Güneş, Z., (2009), *Türkiye’de Yoksulluk Araştırmaları: 1990 Sonrası Çalışmaların Bibliyografik Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güngör, M., (2016), *Ulus-Devlet Yurttaşlığından Küresel Yurttaşlığa Türkiye’de Yurttaşlık Olgusu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Güngör, M., (2017), "Bir Kimlik İnşası Olarak Ulus-Devlet Yurttaşlığı ve Yurttaşlık Kavramının Dönüşümü", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), ss. 438-464.
- Heater, D., (1999), *What Is Citizenship*, Polity Press, USA.
- Hull House, (2020), *Encyclopedia Of Chicago*, <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/615.html>, Erişim Tarihi: 08.10.2020.
- Human Development Report, (1997), *United Nations Development Programme Human Development Report 1997*, Oxford University Press, New York. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nostats.pdf Erişim Tarihi: 05.10.2018.
- Işık, O. ve M. Pınarcıoğlu., (2013), *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İçen, M., Öztürk, C., and Yılmaz, A., (2017), "Validity and Reliability of The Sense of Citizenship Scale", *International Journal Of Field Education*, 3 (2), pp. 26-36.
- İmra, (2020), *Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Sosyal Yardım Uygulamaları*, <http://www.imra.org/sosyal-yardim-bilgi-notu.pdf> Erişim Tarihi: 18.05.2020.
- Kadioğlu, A., (2012), "Vatandaşlık: Kavramın Farklı Anlamları", *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, Ed.: Ayşe Kadioğlu, içinde (21-30), Metis Yayınları, (İkinci Baskı), İstanbul.
- Kalaycı, S., (2020), "Engelli Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişebilmesinde Belediyelerin Yeri", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Erişilebilirlik Özel Sayısı Cilt 1, ss. 83-104.
- Karadoğan, E., (2012), *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Yardımların Bireyin Özsaygı Düzeyine Etkisi Bağlamında Dönüşümü ve Etkinliği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karagöl, E. T. ve Dama, N., (2015), *Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar, SETA- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını*, Sayı: 139, Kasım, İstanbul.

- Karagöz, Y. ve Bardakçı, S., (2020), Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Ölçme Araçları ve Ölçek Geliştirme, Nobel Akademik Yayıncılık, (1. Basım), Ekim, Ankara.
- Karagül, F., M. (2017). "The Risks Of Occupational Diseases Ceramicists" *Journal Of Awareness*, 2 (3) , pp. 27-36.
- Karataş, K. ve Erkan, G., (2005), "Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminin Tarihçesi", *Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar, Sosyal Hizmet Sempozyumu' 2002*, Ed.: Ümit Onat, içinde (112-133), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 17, Ankara.
- Karataş, K., (1999), "Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu Gelişimi ve Nitelikleri", *Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ed.: Nesrin G. Koşar, Veli Duyan, içinde (33-43), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 004, Ankara.
- Kaya, S., (2019), Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: Politikalar ve Öneriler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Keleş, R., (2006), Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınları, (5. Basım), İstanbul.
- Kesgin, B., (2011), "Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar", *İş Ahlakı Dergisi*, 4 (7), ss. 65-75.
- Kesgin, B., (2012a), Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet, (1. Baskı), Açılım Kitap Yayınları, Aralık, İstanbul.
- Kesgin, B., (2012b), Yoksulluğa Yerel Müdahale Sosyal Belediyecilik, Ekin Yayınevi, Mayıs, Bursa.
- Kesgin, B., (2013), Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım, (1. Baskı), Açılım Kitap Yayınları, Mart, İstanbul.
- Koç, B., (2017), "Tuna Vilayeti Göçmenleri ve Midhat Paşa", *Kafkasya Çalışmaları-Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4), ss. 55-70.
- Koç, M., (2005), Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihi Gelişimi ve Türk Sosyal Güvenlik Sistemi, Ofis Matbaacılık, Ocak, Malatya.
- Kongar, E., (2007), Sosyal Çalışmaya Giriş, (Tıpkı Basım), Sabev Yayınları, Sosyal Çalışma Dizisi:16, Basım Günü: 01 Aralık 2007, Ankara.
- Koşar, N. G., (2000), Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet), Şafak Matbaacılık, Ankara.
- Koşar, N. ve Tufan, B., (1999), "Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Tarihçesine Genel Bir Bakış", *Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ed.: Nesrin G. Koşar, Veli Duyan, içinde (1-20), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 004, Ankara.
- Kredi Yurtlar Genel Müdürlüğü, (2021), Yurt Hizmetleri - Genel Bilgiler, <https://kygm.gsb.gov.tr/Sayfalar/2434/2389/GenelBilgilerErişimTarihi:31.01.2021>
- Kut, S., (1988), Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri, Ankara.
- Kut, S., (2005), "Türkiye'de Sosyal Hizmet Mesleğinin Eğitimi", *Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar, Sosyal Hizmet Sempozyumu' 2002*, Ed.: Ümit Onat, içinde (9-13), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No: 17, Ankara.

- Küçük, M., (2014), Kent Yoksulluğu ve Evsizlik: İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Leca, J., (1998), “Bireycilik ve Yurttaşlık”, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Yayına Hazırlayan: Turhan Ilgaz, Çeviren: Yeşim Küey, içinde (13-79), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Mardin, Ş., (2015), Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Marshall, G., (1999), Sosyoloji Sözlüğü, Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Marshall, T. H. ve Bottomore, T., (2000), Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar, Çev.: Ayhan Kaya, Gündoğan Yayınları, (Birinci Baskı), Mayıs, Baskı ve Cilt: Yön Matbaacılık, Ankara.
- Metin, B., (2012), “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele”, *Sosyal Politika*, Ed.: Abdurrahman İlhan Oral ve Yener Şişman, içinde (90-120), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir.
- Metin, B., (2013), Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu: Ankara’da Uygulamalı Bir Araştırma, ÇASGEM Yayınları, Temmuz.
- Nadaroğlu, H., (2001), Mahalli İdareler: Teorisi, Ekonomisi, Uygulaması, (Yenilenmiş 7. Baskı), Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Nomer, E., (2018), Türk Vatandaşlık Hukuku, Filiz Kitabevi, 25. Baskı, İstanbul.
- Nurdoğan, A., K. ve Öztürk, M., (2018), “Şehit Yakınları ve Gazilerin Sosyal Dışlanmışlık Algısı ve Yaşam Kalitesi”, *İş ve Hayat*, 4 (7), ss.19 - 50.
- Oktay, T., (2008), “Belediyenin Tarihsel Gelişimi”, *Türkiye’de Yerel Yönetimler*, Ed.: Recep Bozdoğan ve Yüksel Demirkaya, içinde (119-156), Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Mart, Ankara.
- Okurkan Bursal, M., (2010), Yoksullukla Mücadelede Dünya Bankası’nın Değişen Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Oldfield, A., (2012), “Vatandaşlık: Doğal Olmayan Bir Pratik Mi?”, *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, Ed.: Ayşe Kadioğlu, içinde (92-107), Metis Yayınları, (İkinci Baskı), İstanbul.
- Ortaylı, İ., (2000), Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Osmanağaoğlu, C., (2004), Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi, Legal Yayıncılık, İstanbul.
- Özbek, N. (2006), Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar, Emeklilik Gözetim Merkezi ve Tarih Vakfı, İstanbul.
- Özbek, N., (2002), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 92, ss. 7-33.
- Özdemir, U., (1999), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitimi”, *Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan: Yaşam Boyu Sosyal Hizmet*, Ed.: Nesrin G. Koşar, Veli Duyan, içinde (21-32), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Yayın No:004, Ankara.

- Özkazanç, A., (2009), “Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-Liberalizm Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64 (1), ss. 248-273.
- Ringold, D. And Kasek, L., (2007), *Social Assistance In The New EU Member States, Strengthening Performance and Labor Market Incentives*, World Bank WorkingPaper No: 117. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6744/405410ECA0SocialLIC0disclosed0Aug271.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 04.10.2018.
- Saçlı, A., (2019), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(2), ss. 1-24.
- Schaber, P. ve Anwander, N., (2010), “Communitarian Values”, *Peace Studies, Public Policy And Global Security - Volume 5*, Ed.: Ursula Oswald Spring, Ada Aharoni, Ralph V. Summy, Robert Charles Elliot, içinde (92-108), EOLSS Publications.
- Seyyar, A., (2018), Yoksul Ailelere Dönük Sosyal Politikalar, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksul_ailelere_yonelik.htm, Erişim Tarihi: 02.10.2018.
- Slavin, S., (2017), *Economics -Just the Facts 101*, United States; Cram101Publisher, 12 February.
- Social Work Degree Guide, (2018), “What is the History of the Social Work Profession?”, www.socialworkdegreeguide.com, Erişim Tarihi: 08.09.2018.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Resmi Senedi, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19167.pdf> Erişim Tarihi: 02.02.2019.
- Şahin, F., (2000), *Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Refah Politikası Süreçlerine Katılımı*, Aydınlar Matbaası, Ankara.
- Şeker, A., (2015), *Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Cep Sözlüğü - Kavramlar, Terimler, Kurumlar*, Sabev Yayınları, Yayın No: 55, Basım Günü: 01.11.2015, Ankara.
- Şenocak, H., (2009), “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 56, ss. 409-468.
- Şenses, F., (2006), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, (4. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şırnak Belediyesi, (2020), *Şırnak Belediyesi 2020 - 2024 Stratejik Planı*, <http://sirnak.bel.tr/yuklemeler/formlar/birimler/%C5%9E%C4%B1rnak%20Belediyesi%202020-2024%20Stratejik%20Plan%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi: 27.09.2020.
- Şırnak Valiliği, (2019a), 2019 Yılında Gerçekleştirilen Kamu Hizmetleri - “Vali Ali Hamza Pehlivan Basın Toplantısında 2019 Yılında Gerçekleştirilen Kamu Hizmetleri, Tamamlanan Ve Devam Eden Yatırımları Anlattı”, <http://www.sirnak.gov.tr/vali-ali-hamza-pehlivan-basin-toplantisinda-2019-yilinda-gerceklestirilen-kamu-hizmetleri-tamamlanan-ve-devam-eden-yatirimlari-anlatt>, Erişim Tarihi: 29.09.2020.
- Şırnak Valiliği, (2019b), 2019 Yılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sosyal Yardım Faaliyetleri - “Vali Ali Hamza Pehlivan Başkanlığında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) 2019 Yılı Genel Değerlendirme Toplantısı Gerçekleştirildi”, <http://www.sirnak.gov.tr/vali-ali-hamza-pehlivan-baskanliginda-sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakfi-sydv-2019-yili-genel-degerlendirme-toplantisi-gerceklestirildi> Erişim Tarihi: 29.09.2020.

- Şırnak'ta İşsizlik ve İstihdam, (2017), *Şırnak 2023 Vizyon Çalıştayı*, 12-13 Ekim 2017 Şırnak, Çalıştay Kitabı, (Birinci Baskı), Ed.: İbrahim Baz, içinde (31-42), Şırnak Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 10, Aralık.
- Şişli Belediyesi, (2020), Toplum Merkezleri, <https://www.sisli.bel.tr/icerik/toplum-merkezleri>, Erişim Tarihi: 08.03.2020.
- Şit, B., (2008), "Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 76, ss. 64 - 82.
- Talas, C., (1997), Toplumsal Ekonomi, İmge Kitabevi, Ankara.
- Tanör, B., (1999), Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri, (3. Baskı), YKY Yayınları, İstanbul.
- Taşcı, F., (2008), "Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 15, ss. 127-149.
- Taşcı, F., (2007), 1980 Sonrası Türkiye'de Sosyal Yardımların Analizi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taşcı, F., (2010), Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım, (1. Baskı), Nobel Yayın Dağıtım, Haziran, Ankara.
- Taşkın Fiğlalı, A., (2008), Developing A Scale Of Citizenship Perceptions In Terms Of Rights And Duties In Contemporary Turkey, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- TDK, (2021), Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.11.2021.
- Tekeli, İ., (2000), "Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine", *Yoksulluk (Bölgesel Gelişme, Kırsal Yoksulluk, Kent Yoksulluğu)*, Koordinatörler: Halis Akder ve Murat Güvenç, içinde (139-159), TESEV Yayını, İstanbul.
- The International Federation of Social Workers, (2018), "Global Definition Of Social Work", www.ifsw.org, Erişim Tarihi: 06.09.2018.
- Touraine, A., (2015), Demokrasi Nedir?, Çev.: Olcay Kunal, (6. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TUİK, (2020), Türkiye İstatistik Kurumu İstatistiklerle Gençlik - 2019, 15 Mayıs 2020 Tarihli Haber Bülteni. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33731> Erişim Tarihi: 10.07.2019
- TUİK, (2021), Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 28.10.2021.
- Tuncay, A. C. ve Ekmekçi, Ö., (2016), Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Türkcan, R., (2003), Yerel Yönetimlerde Sosyal Yardım Hizmetleri, (Yayınlanmamış Lisansüstü Uzmanlık Tezi), TODAİE, Ankara.
- Uğur, S., (2013), Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Uşak İl Özel İdaresi, (2019), 2019 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.usakozelidaresi.gov.tr/2019-yili-faaliyet-raporu> Erişim Tarihi: 04.05.2020.
- Uşak İl Özel İdaresi, (2020), 2020 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.usakozelidaresi.gov.tr/2020-faaliyet-raporu> Erişim Tarihi: 31.03.2020.

- Uzundere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, (2020), Uzundere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Uygulama Yönergesi, <http://uzundere.gov.tr/sydv-uygulama-yonergesi> Erişim Tarihi: 09.03.2020.
- Ünsal, A., (1998), “Yurttaşlık Zor Zanaat”, 75. *Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*, Ed.: Artun Ünsal, içinde (1-4), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Aralık, İstanbul.
- Üstel, F., (1999), Yurttaşlık ve Demokrasi, Dost Kitabevi, Ankara.
- Vatandaşlık Araştırması, (2016), Vatandaşlık Araştırması Raporu 5-6 Mart 2016, Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi.
- Vink, M., P. and Bauböck, R., (2013), “Citizenship Configurations: Analysing the Multiple purposes of Citizenship Regimes in Europe”, *Comparative European Politics*, 11(5), pp. 621–648.
- Wagner, A., (2004), “Redefining Citizenship for The 21st Century: From The National Welfare State to The UN Global Compact”, *International Journal of Social Welfare*, 13(4), pp. 278-286.
- Yalçın, N., (2008), Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Yaşın, A., (2007), Tarih, Kültür ve Cizre, Kuloğlu Matbaacılık, Ankara.
- Yaşın, A., (2010), “Cudi Dağı ve Nuh Tufanı”, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 14-16 Mayıs 2010*, Ed.: M. Nesim Doru, Bildiriler Kitabı içinde (47-52), Şırnak Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, Basım Yeri ve Tarihi: Ankara – 2010.
- Yeğen, M., (2004), “Citizenship and Ethnicity in Turkey”, *Middle Eastern Studies*, 40 (6), pp. 51-66.
- Yekeler, B., (2014), İsrail'de Vatandaşlık Anlayışı, Alter Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (Genişletilmiş 9. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ekim, Ankara.
- Yıldırım, K., (2007), Sosyal Hizmet, (1. Baskı), Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Yıldız, M. Z., Sındır, R. ve Alaeddinoğlu, F., (2010), “Geçmişten Günümüze Şırnak ve Çevresinin Sosyo-Demografik Gelişimi”, *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu 14-16 Mayıs 2010*, Ed.: M. Nesim Doru, Bildiriler Kitabı içinde (295-311), Şırnak Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, Basım Yeri ve Tarihi: Ankara – 2010.
- Yılmaz, A., Aksanyar, Y. ve Güler, T., (2018), “Sosyal Yardım Olgusu ve Türkiye’de Şartlı Sosyal Yardım Uygulamaları”, *EKEV Akademi Dergisi*, 22 (73), ss. 595-612.
- Yiğit, M., (2016), Vatandaşın Sosyal Yardım Hizmet Algısı ve Yönetimi: Diyarbakır Örneği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Yolcuoğlu, İ. G., (2017), Sosyal Hizmet / Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş, (Genişletilmiş Gözden Geçirilmiş 3. Baskı), Nar Yayınevi, Mart, İstanbul.
- Yurttağüler, L., (2013), “Gönüllülük ve Vatandaşlık Kavramı”, *Türkiye’de Gönüllülük: Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi* kitabı içinde (18-27), Birleşmiş Milletler Gönüllüleri Programı Türkiye GSM Gençlik Servisleri Merkezi Yayınları.
- Zastrow, C., (2013), Sosyal Hizmete Giriş, (1. Baskı), Nika Yayınevi, Ocak, Ankara.

- Zengin, E. ve Öztaş, C., (2009), “Yerel Yönetimler ve Sosyal Yardımlar: Üsküdar Belediyesi Örneği”, *Aile ve Toplum Dergisi*, 4 (16), ss. 19-36. <https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/aile-ve-toplum-16-aile-ve-toplum-16.pdf>, Erişim Tarihi: 02.10.2018.
- 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- 15 Sayılı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/08/20180804-1.pdf> Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf> Erişim Tarihi: 13.04.2019.
- 1982 Anayasası, <https://www.mevzuat.gov.tr/#anayasa>, Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf> Erişim Tarihi: 04.01.2019.
- 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=222&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=4> Erişim Tarihi: 17.01.2019.
- 2684 Sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun, Erişim Tarihi: 01.02.2019. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2684&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 15.01.2019.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 04.01.2019.
- 28554 Sayılı ve 09. 02. 2013 tarihli Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17110&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 10.01.2019
- 2872 Sayılı Çevre Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2872.pdf> Erişim Tarihi: 01.02.2019.
- 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18453.pdf> Erişim Tarihi: 25.04.2019.
- 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3294.pdf> Erişim Tarihi: 04.01.2019.
- 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3294&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 02.02.2019.
- 3360 Sayılı Özel İdare Kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19471.pdf> Erişim Tarihi: 01.02.2019.
- 3647 Sayılı ve 16.05.1990 tarihli İki İl ile Beş İlçe Kurulması ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3647&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 10.05.2019
- 4109 Sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4109&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3> Erişim Tarihi: 13.05.2019.

- 442 Sayılı Köy Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=442&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3> Erişim Tarihi: 11.07.2019.
- 5102 Sayılı Yükseköğretim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5102&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 14.01.2019.
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 27.04.2019
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5302&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 28.01.2019.
- 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 01.07.2019.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 28.04.2019.
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 17.06.2019.
- 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5442&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3> Erişim Tarihi: 24.01.2019.
- 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-1.pdf> Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- 6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 04.05.2019.
- 6771 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6771.html> Erişim Tarihi: 04.01.2019.

VOLEYBOLDA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR

Editör

Doç. Dr. Özgür Dinçer

VOLEYBOLDA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIMLAR

Editör: Doç. Dr. Özgür Dinçer

Yayın No.: 5286

Spor Bilimleri: 114

ISBN: 978-625-371-114-6

E-ISBN: 978-625-371-115-3

Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Dinçer, Özgür.

Voleybolda Multidisipliner Yaklaşımlar / Özgür Dinçer

1. Basım, VIII + 194 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-371-114-6

E-ISBN: 978-625-371-115-3

1. Voleybol 2. Multidisipliner 3. Yeni gelişmeler 4. Analizler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

VOLEYBOLDA TARİHSEL GELİŞİM

Doç. Dr. Ayhan Dever

Ordu Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, ayhandever@gmail.com

2. Bölüm

VOLEYBOLDA TEMEL PSİKOLOJİK BECERİLER VE PERFORMANS İLİŞKİSİ

Prof. Dr. Turgay Biçer

Gedik Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, turgay@turgaybicer.com

3. Bölüm

VOLEYBOLDA YENİ ÖĞRETİM MODELLERİ

Ezel Nur Korur

Ordu Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, ezelkorur@gmail.com

4. Bölüm

VOLEYBOLDA FİZİKSEL UYGUNLUK VE BESLENME

Doç. Dr. İbrahim Kubilay Türkay

Süleyman Demirel Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Kubilay.turk.ay@hotmail.com

5. Bölüm

VOLEYBOLDA FİZİKSEL VE FİZYOLOJİK ÖZELLİKLER: BİR LİTERATÜR TARAMASI

Hasan Sözen

Ordu Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, sozenhasan@yahoo.com

6. Bölüm

VOLEYBOLDA YARALANMA VE SAKATLIKLARA ANATOMİK YAKLAŞIM

Prof. Dr. Tuncay Çolak

tuncayc@kocaeli.edu.tr

Arş. Gör. Emre Kaygın

emre.kaygin@kocaeli.edu.tr

Arş. Gör. Mehtap Erdoğan

Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Ana Bilim Dalı, Kocaeli/Türkiye, mehtaperdogan@sakarya.edu.tr

7. Bölüm

VOLEYBOLDA KONDİSYON VE ATLETİK PERFORMANS

Burak Soysal

İstanbul Büyükşehir Belediye Spor Kulübü, soysal_burak@hotmail.com

Doç. Dr. İsa Sağıroğlu

Trakya Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, isagirolu83@gmail.com

8. Bölüm

VOLEYBOLDA İSTATİSTİK ANALİZİ

Doğukan Yurdakul

Voleybol Süper Lig İstatistik Antrenörü, Dokan_53@hotmail.com

Doç. Dr. Özgür Dinçer

Ordu Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, ozgrdnrc@gmail.com

9. Bölüm

VOLEYBOLDA TEKNİK VE TAKTİK

Doç. Dr. Özgür Dinçer

Ordu Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, ozgrdnrc@gmail.com

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	v
1. Bölüm	
VOLEYBOLDA TARİHSEL GELİŞİM	1
Ayhan Dever	
2. Bölüm	
VOLEYBOLDA TEMEL PSİKOLOJİK BECERİLER VE PERFORMANS İLİŞKİSİ	11
Turgay Biçer	
3. Bölüm	
VOLEYBOLDA YENİ ÖĞRETİM MODELLERİ.....	33
Ezel Nur Korur	
4. Bölüm	
VOLEYBOLDA FİZİKSEL UYGUNLUK VE BESLENME	55
İbrahim Kubilay Türkay	
5. Bölüm	
VOLEYBOLDA FİZİKSEL VE FİZYOLOJİK ÖZELLİKLER: BİR LİTERATÜR TARAMASI	69
Hasan Sözen	
6. Bölüm	
VOLEYBOLDA YARALANMA VE SAKATLIKLARA ANATOMİK YAKLAŞIM	91
Tuncay Çolak - Emre Kaygın - Mehtap Erdoğan	
7. Bölüm	
VOLEYBOLDA KONDİSYON VE ATLETİK PERFORMANS.....	115
Burak Soysal - İsa Sağıroğlu	

8. Bölüm

VOLEYBOLDA İSTATİSTİK ANALİZİ 161

Doğukan Yurdakul - Özgür Dinçer

9. Bölüm

VOLEYBOLDA TEKNİK VE TAKTİK..... 177

Özgür Dinçer

VOLEYBOLDA TARİHSEL GELİŞİM

Ayhan Dever

GİRİŞ

Top oyunları denildiği zaman büyük bir oranda futbol akla gelmektedir. Bunun nedeni futbolun yoğun bir kitlesel ilgiye sahip olması ve belki de dünyanın en evrensel spor branşlarından birisi hâline gelmesidir. Ancak özellikle son dönemlerde bahsi geçen popülerliği yakalamış olan bir spor branşından daha söz edebiliriz: Voleybol...

Voleybolun 130'dan fazla ülkede oynandığı tahmin edilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde voleybol yılda en az bir kez yaklaşık yirmi beş milyon kişi tarafından oynanmakta ve bu oran ise voleybolu, ilk on takım sporlarından birisi hâline getirmektedir. Voleybol, en çok on iki ila on yedi yaş aralığındaki insanlar arasında daha popüler olmakla birlikte oyuna erkeklerden daha fazla oranda kızlar katılmaktadır (Vanderhoof, 2011: 10). Bu oranlar ise oyunun dünya genelindeki popülerliğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Voleybol, 1895 yılında William G. Morgan tarafından Massachusetts, Amerika Birleşik Devletleri'nde icat edilmiştir. Yerel bir YMCA'da (Young Men's Christian Association - Genç Hristiyan Erkekler Birliği) beden eğitimi öğretmeni olan Morgan, voleybolun özellikle iş adamları için basketbola nazaran daha az yorucu bir spor olarak hizmet etmesini amaçlamıştır (Reeser, 2003:1). Diğer bir ifadeyle, oyunun ortaya çıkışının temelinde sporda toplumsal sınıf ayrımına bağlı olarak üst sınıfın ilgileneceği bir aktivite ortaya koyma düşüncesinin yer aldığı söylenebilir. Çünkü üst sınıfa mensup bireyler fiziksel temasın daha az olduğu sporlarla ilgilendikleri ve neredeyse aynı dönemde ortaya çıkan basketbolda fiziksel temas yoğun bir şekilde yaşandığından dolayı bu spordan uzak durdukları bilinmektedir.

Oyun	<p>Çizgide elim sende: Oyuncular voleybol sahası çizgileri üzerinde yerleşirler. İçlerinden biri ebe olur. Oyun antrenörün komutu ile başlar. Ebe çizgilerden çıkmadan kayma adımı ile yanındaki oyuncuları ebelemeye çalışır. Diğer oyuncular da kayma adımı ile çizgiler üzerinde kaçmaya çalışırlar. Çizgilerden çıkan, kayma yapmayan veya ebe tarafından ebelenen oyuncular ebe olurlar.</p> <p>Alanını temizle: Oyuncular 2 eşit gruba ayrılır ve sahanın iki yanında dip çizgide pozisyon alırlar. Orta çizgiye oyuncu sayısı kadar voleybol topları konur. Antrenörün işareti ile birlikte her oyuncu orta çizgideki 1 voleybol topunu alıp 3 metre çizgisinin gerisinden topu servis ile karşı alana gönderir. Oyunda amaç, alandaki topları boşaltmaktır. Verilen süre boyunca oyuncular kendi sahalarına gelen topları servis ile karşı sahaya gönderir. Süre bittiğinde hangi sahada daha fazla top kalırsa o grup 1 puan kaybeder. 5 puan alan grup oyunu kazanır.</p>
Grup toplanmaları	<p>1. Bugünkü ders nasıldı? 2. Bugünkü derste neler öğrendiniz? 3. Bugünkü derste neler hissettiniz? 4. Ders boyunca birbirinize karşı saygılı, nazik davrandınız mı, kendinizi kontrol ettiniz mi? 5. Etkinlikleri yaparken zorlandınız mı? Tüm etkinliklere katıldınız mı? 6. Sizce bugünkü derste en iyi performansı gösteren kimdi? (Katılım, çaba, saygı vs.) 7. Bugün öğrendiğiniz davranışları spor salonu dışında başka nerelerde gösterebilirsiniz? 8. Bana bugünkü dersle ve hedeflerle ilgili sormak istediğiniz herhangi bir sorunuz var mı?</p>
Yansıtma zamanı	<p>1. Grubun içinde bugünkü etkinlikte gerçekleşen durumlar/ problemler/ iyi yönler nelerdi? 2. Bugünkü etkinlikte ne hissettin? "Önemli bir durum" olarak nitelendireceğin ne oldu? 3. Bugün hangi seviyeye odaklandın? 4. Bugünkü deneyimden sonra neyi daha fazla öğrenmeye ihtiyacın olduğunu düşünüyorsun? 5. Bugün yapmak için kendini ne kadar zorladın, çabaladın? 6. Bugün saygı ve çaba ile ilgili nasıldınız? 7. Bu hafta seviyeleri okul dışında kullandınız mı? Öğretmen son olarak seviye 1 ve 2 ile ilgili öğrencilere geribildirim verir.</p>

Sonuç

Spor eğitiminde öğrencilerden / sporculardan istenilen tüm özelliklerin sağlanması için kullanılacak tek bir model yoktur. Jewett ve diğerleri (1995), Metzler (2005) ve Lund ve Tannehill (2005); spor eğitiminde model temelli yaklaşım fikrini öne süren ilk araştırmacılarıdır. Gurvitch ve Metzler (2010), öğretim modellerinin teorik bir alt yapıya, istenilen öğrenme çıktılarına ve antrenör/öğretmenin içerik bilgisi uzmanlığına sahip olması gerektiğine değinmişlerdir.

Spor eğitimi alanında son yıllarda model temelli öğretim oldukça popüler gelmektedir (Metzler, 2007). Beden eğitimi ve spor alanında kullanılmaya başlanan sekiz farklı öğretim modeli bulunmaktadır. Bunlardan beşi (doğrudan öğretim modeli, bireyselleştirilmiş öğretim modeli, iş birlikli öğretim modeli, akran öğretim modeli, araştırma ve inceleme öğretim modeli) genel eğitim alanında da kulla-

nılan modellerdir ve beden eğitimi ve spor ortamına adapte edilmiştir. Bu kitaba konu olan üç model ise (Taktiksel Oyun Modeli, Spor Eğitimi Modeli ve Bireysel Sosyal Sorumluluk Modeli) sadece beden eğitimi ve spor ortamı için geliştirilmiş modellerdir (Gurvitch ve Metzler, 2010).

Boutigny ve Gueriot (1998), yapılandırmacı yaklaşımın beden eğitimi ve spor ortamına yansımaları, öğrencilerin / sporcuların sürece etkin katılımı ve öğrendiklerini gerçek yaşama yansıtmasıyla olacağını belirtmişlerdir. Model temelli uygulamalar, geleneksel öğretim yaklaşımının aksine yeni yapılandırmacı sistemle uyumlu öğretim planlarını gerekli kılar. Spor eğitiminde genellikle öğretim planlanırken yöntem ve stillere yer verildiği düşünülmektedir. Modele dayalı öğretimin yeni değer kazandığı bu süreçte Voleybol branşını Taktiksel Oyun Modeli, Spor Eğitimi Modeli ve Bireysel Sosyal Sorumluluk Modeli bağlamında tanıtmaya ve örnek planlar sunmaya çalıştım, okuyuculara kılavuz olacağını umut ediyorum.

KAYNAKÇA

- Beynor kyle, (2015). High School Sport Education Model Volleyball PHED 239 Module 3 Dr. Mangano Springfield College March 9, 2015
- Harvey, S.; Jarrett, K. A.,(2014) review of the game-centred approaches to teaching and coaching literature since 2006, *Phys. Educ. Sport Pedagog.* 19, 278–300.
- Harvey, S.; Pill, S.; Almond, L., (2018)Old wine in new bottles: A response to claims that teaching games for understanding was not developed as a theoretically based pedagogical framework *Phys. Educ. Sport Pedagog.* 23, 166–180.
- Hellison, D. (2010). *Teaching personal and social responsibility through physical activity*. Human Kinetics.
- Hellison, D. O. N., & Martinek, T. (2006). 5.4 Social and individual responsibility programs. *Physical Education*, 610.
- Hellison, D. R. (1985). *Goals and strategies for teaching physical education*. Human Kinetics Publishers, Inc., Box 5076T, Champaign, IL 61820.
- L. M. Reich and B. Lavay, (2009).“Physical Education and Sport Adaptations for Students Who Are Hard of Hearing,” *J. Phys. Educ. Recreat. Danc.*, vol. 80, no. 3, pp. 38–49,
- Metzler, M. *Instructional Models for Physical Education*; Holcomb Hathaway: Scottsdale, AZ, USA, 2011
- Siedentop, D. (1994). *Sport Education: Quality PE through Positive Sport Experiences*; Human Kinetics: Windsor, ON, USA,
- Siedentop, D., & Van der Mars, H. (2022). *Introduction to physical education, fitness, and sport*. Human kinetics.

- Siedentop, D.; Hastie, P.A.; van der Mars, H. (2019). *Complete Guide to Sport Education; Human Kinetics: Champaign, IL, USA,*
- Siedentop, Daryl. (2012). "Spor Eğitimi Modeli." Umut Koleji. Grand Rapids, MI. Web. 2 Şubat 2012.
- Stolz, S., & Pill, S. (2014). Teaching games and sport for understanding: Exploring and reconsidering its relevance in physical education. *European Physical Education Review, 20*(1), 36-71.

4. Bölüm

VOLEYBOLDA FİZİKSEL UYGUNLUK VE BESLENME

İbrahim Kubilay Türkay

GİRİŞ

Voleybol dünyadaki en popüler sporlardan biridir ve dünya çapında 200 milyon kişi tarafından oynanmaktadır (Verhagen and etc., 2004). Zıplama, yere düşme, blok yapma ve topu smaçlama gibi voleybola özgü görevlerin, kas-iskelet sisteminden çok şey talep eden hızlı hareketlerle birleştirilmesi gerekir. Sonuç olarak, voleybolcular kas-iskelet sistemi yaralanmaları açısından risk altındadır (Bere and etc., 2015).

Spor dalları açısından beslenme dikkate alınıp bilimsel açıdan incelendiğinde en popüler ve sevilen takım sporlarından bir tanesidir. Bireysel spor dallarının yanı sıra takım spor dallarında da başarılı olmanın sırrı sadece iyi oyun ya da iyi donanım değil aynı zamanda bu dallarla uğraşan sporcuların, vücut kompozisyonlarını, fiziksel uygunluklarını oluşturan özellikleri (denge, kuvvet, dayanıklılık, esneklik, sürat, koordinasyon) ve bu özellikleri tamamlayacak olan dallarına özgü beslenmelerini bilmeleri çok önemlidir.

Son yıllarda yukarıda saydığımız etkenler bilimsel açıdan yapılan bilimsel araştırmalar sayesinde oldukça geliştirilmiş durumdadır. Elde edilen bu araştırmalar sayesinde artık dala ve sporcuya özgü, sporcunun fiziksel yapısı ve uygunluğuna özgü antrenman programları ile beslenmelerini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda da her spor dalında olduğu gibi voleybolda da performans ve başarı takımlar için en üst noktaya ulaşmıştır.

ergojenik yardımcının ne zaman, ne kadar ve hangi amaçla kullanması gerektiğidir. Uzun dayanıklılık koşularında, yani aerobik antrenmanlarda yağ asitlerinin aktif hâle gelerek mitokondriye taşınması ve yağdan enerji elde edebilmesi için L-Karnitin kullanılabilir. Ancak yine kendi fiziksel özelliklerini göz önünde tutarak kullanacağı miktarı dikkatlice ayarlaması önemlidir.

Sonuç olarak; tüm spor dallarında olduğu gibi voleybolda da bu dalla ister amatör ister profesyonel şekilde ilgilenen sporcularda fiziksel uygunluk ve beslenme çok önemli bir yer tutmaktadır. Sporcunun fiziksel uygunluk açısından en iyi duruma gelebilmesi, atletik performansını üst düzeye çıkarabilmesi için yaptığı spor dalına özgü beslenmeye hâkim olması kaçınılmazdır. Çünkü teorikte kendini yetiştirmiş bir sporcu uygulamada da en iyi sonuca ulaşacaktır. Bilgiden uzak uygulama, uygulamadan uzak bir bilgi düşünülemez.

KAYNAKÇA

- Bere, T., Kruczynski, J., Veintimilla, N., Hamu, Y., & Bahr, R. (2015). Injury risk is low among world-class volleyball players: 4-year data from the FIVB Injury Surveillance System. *British Journal of Sports Medicine*, 49(17), 1132–1137. doi:10.1136/bjsports-2015-094959 [Crossref], [PubMed], [Web of Science®], [Google Scholar]
- Baysal, A. (2010). Genel Beslenme. 13. Baskı, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara.
- Ergun N., Baltacı G., Yılmaz, İ. (1994). Elit Bir Voleybol Takımının Fiziksel Yapı, Uygunluk ve Performans Düzeyinin Analizi, H.Ü.Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Sayı;2, s:26-33, Ankara.
- EFSA Panel on Dietetic Products, Nutrition, and Allergies (NDA), (2010). Scientific Opinion on principles for deriving and applying Dietary Reference Values. *EFSA Journal*; 8(3):1458. [30 pp.]. doi:10.2903/j. efsa.2010.1458. Available online: www.efsa.europa.eu
- EFSA NDA Panel(EFSA Panel on Dietetic Products, Nutrition and Allergies (2013). Scientific Opinion on Dietary Reference Values for energy. *EFSA Journal* 2013;11(1):3005. [112 pp.] doi:10.2903/j. efsa.2013.3005. Available online: www.efsa.europa.eu/ efsajournal.
- EFSA NDA Panel (EFSA Panel on Dietetic Products, Nutrition and Allergies), (2015). Scientific Opinion on Dietary Reference Values for vitamin E as-tocopherol. *EFSA Journal* 2015;13(7):4149, 72 pp. doi:10.2903/j. efsa.2015.4149
- EFSA NDA Panel (EFSA Panel on Dietetic Products, Nutrition and Allergies), (2015). Scientific Opinion on Dietary Reference Values for magnesium. *EFSA Journal* 2015;13(7):4186, 63 pp. doi:10.2903/j. efsa.2015.4186 Available online: www.efsa.europa.eu/ efsajournal
- Fink, H.H., Burgoon, L.A., Mikesky, A.E. (2009) “Practical Applications in Sports Nutrition”, Jones and Bartlett Publishers, pp.332, 363-428, Canada.

- Herzog, W. (1996). Muscle Function in Movement and Sport, pp:14, The American Journal of Sport Medicine, Vol:24, No:6, USA.
- Hawley, J., Dennis, S.C., Noakes, T.D. (1994). "Carbohydrate, fluid and electrolyte requirements of the soccer player: a review", *Int J Sport Nutr*, 3, pp. 221-236.
- "Joint Pozition Statement. Nutrition and Athletic Performance. American Dietetic Association. (2009). Dietitians of Canada, Am College of Sport Med, pp. 709-31.
- Kishali, F.N. (2002). Erzurum İ. Amatör Kümede Şampiyon Olan Takımların Fiziksel ve Fizyolojik Parametrelerinin İncelenmesi, , Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, Cilt: VI, Sayı: 1, s:17, 18, Erzurum.
- Liberati, A., Altman, D. G., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Gotzsche, P. C., Ioannidis, J. P., ... Moher, D. (2009). The PRISMA statement for reporting systematic reviews and meta-analyses of studies that evaluate healthcare interventions: Explanation and elaboration. *BMJ*, 339, b2700. doi:10.1136/bmj.b2700 [Crossref], [PubMed], [Web of Science®], [Google Scholar]
- Özdemir, G. (2010). Spor Dallarına Göre Beslenme. *Spor metre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt: VIII, Sayı: 1
- Rakıcioğlu, N., Acar, Tek, N,; Ayaz, A., Pekcan, G. (2014). Yemek ve Besin Fotoğraf Kataloğu Ölçü ve Miktarlar, 4. Baskı. ISBN:978-9944-5508-0-2. Ata Ofset Matbaacılık, Ankara.
- Sheiham A., James, W.P. (2014). A New Understanding of the Relationship Between Sugars, Dental Caries and Fluoride Use: Implications for Limits On Sugars Consumption. *Public Health Nutr.* 1–9
- Turnagöl, H. (1994). Voleybolda Enerji Sistemleri, H.Ü.Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Sayı;2, s:34-37, 1994, Ankara.
- Tipton, K.D., Elliott, T.A. (2009). Ferrando AA, Aarsland AA, Wolfe RR, "Stimulation of muscle anabolism by resistance exercise and ingestion of leucine plus protein", *Appl Physiol Nutr Metab*, 34(2), pp. 151-61.
- Temoçin, S., Ek, R.O., Tekin, T.A. (2004). Futbolcularda Sürat ve Dayanıklılığın Solunumsal Kapasite Üzerine Etkisi, Ankara Üniversitesi. *Spor metre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 1, s:31, 35, Ankara.
- Ünsal, A. (2020). Beslenmenin Önemi ve Temel Besin Öğeleri. Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu, Hemşirelik Bölümü ay_unsal@hotmail.com.
- Verhagen, E. A., Van der Beek, A. J., Bouter, L. M., Bahr, R. M., & Van Mechelen, W. (2004). A one season prospective cohort study of volleyball injuries. *British Journal of Sports Medicine*, 38(4), 477–481. doi:10.1136/bjism.2003.005785 [Crossref], [PubMed], [Web of Science], [Google Scholar]
- WHO. (2015). Guideline: Sugars Intake for Adults and Children. Geneva: World Health Organization.

VOLEYBOLDA FİZİKSEL VE FİZYOLOJİK ÖZELLİKLER: BİR LİTERATÜR TARAMASI

Hasan Sözen

GİRİŞ

Takım sporları, düşük yoğunluklu dönemlerle değişen kısa zaman dilimlerinde yoğun çabaların yürütüldüğü interval faaliyetlerle karakterize edilir. Bu interval özellik, oyuncuların metabolik taleplerini karşılamak için üç enerji sisteminin (aerobik, laktik anaerobik ve alaktik anaerobik) kullanılmasını gerektirir. Ayrıca bu sporlar, bireysel beceri, takım çalışması, teknik, taktik ve stratejilerin bir kombinasyonunu gerektiren, oyuncuların fiziksel koşullarına ve takım sporlarının dinamik doğasına katkıda bulunan karmaşık taleplere sahiptir. Voleybolun hız, kısa sürede yüksek yoğunluklarda ani ve bloklar için zıplama dâhil olmak üzere özellikleri, yüksek düzeyde kas gücüne ve aerobik kondisyona sahip hızlı ve çevik sporcular sağlar (Nalbant, 2017). Genel olarak sporcular, performansı en üst düzeye çıkarmak ve sakatlanmaları önlemek için antrenman veya müsabaka öncesinde bir ısınma rutini uygularlar ve yüklenmelerini buna göre şekillendirirler (Sağiroğlu ve ark., 2017).

Sporda performans, teknik, taktik, fiziksel, psikolojik ve antropometrik faktörlerin bir kombinasyonuna bağlıdır (Bompa ve Buzzichelli, 2018). Voleybolda oyuncuların antropometrik özellikleri, oyuncuların aşması gereken bir filenin varlığından dolayı en yüksek performansın önemli bir yönüdür. Antropometrik özellikler ve teknik yetenekler, bir oyuncunun sıçrayışındaki erişimin %83'ünü ve fiziksel kapasiteler %17'sini belirler (Palao ve ark., 2014).

Toplu sporlar, fiziksel, teknik, zihinsel ve taktiksel yönler dâhil olmak üzere ayrıntılı beceriler gerektirir. Bunların arasında oyuncuların fiziksel becerileri, oyun

çok önemlidir. Voleybol programı, balistik tipte veya plyometrik antrenmanı (yani kuvvet antrenmanı) içermelidir. Oyuncuların genel kondisyon programında bacak kas güçlerini geliştirmelerini sağlamak için özellikle patlayıcı tip kuvvet antrenmanları ve plyometrik antrenmanlara antrenman programında yer verilmelidir. Deneyimsiz oyuncular ağır yüklerle atlama antrenmanından kaçınmalı ve gücü artırmaya ve atlama tekniğini geliştirmeye odaklanmalıdır (Lidor ve Ziv, 2010). Voleybolcuların fiziksel, fizyolojik karakteristikleri yaş, cinsiyet ve oyun düzeyine göre farklılıklar göstermektedir bu durumun voleybol antrenmanlarının planlanması ve içeriğinin hazırlanması süresince göz önünde bulundurulması önemlidir.

KAYNAKÇA

- Bompa, T. O., & Buzzichelli, C. (2018). Periodization-: theory and methodology of training. Human kinetics.
- Clemente-Suarez, V. J., Knechtle, B., & Katsalidis, S. (2017). Who jumps the highest? Anthropometric and physiological correlations of vertical jump in youth elite female volleyball players. *The Journal of sports medicine and physical fitness*, 57(6), 802-10.
- Diñer, Ö., & Türkay, İ. (2015). The Examination of Effect on Anthropometric Characteristics and Motor Activities of Infrastructure Training at Volleyball. *International Journal of Science Culture and Sport. Special Issue 3: 757-763*.
- Duncan, M. J., Woodfield, L., & Al-Nakeeb, Y. (2006). Anthropometric and physiological characteristics of junior elite volleyball players. *British journal of sports medicine*, 40(7), 649-651.
- Fleck, S. J., Case, S., Puhl, J., & Van Handle, P. (1985). Physical and physiological characteristics of elite women volleyball players. *Canadian journal of applied sport sciences. Journal Canadien des Sciences Appliquees au Sport*, 10(3), 122-126.
- Fry, R. W., Morton, A. R., Keast, D. (2012). Overtraining in Athletes. *Sports Medicine*, 12:32-65.
- Gabbett, T., Georgieff, B., Anderson, S., Cotton, B., Savovic, D., & Nicholson, L. (2006). Changes in skill and physical fitness following training in talent-identified volleyball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 20(1), 29-35.
- Gabbett, T. J. (2008). Do skill-based conditioning games offer a specific training stimulus for junior elite volleyball players?. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 22(2), 509-517.
- Galamandjuk, L., Prozar, M., Stasjuk, I., Bakhmat, N., Iedynak, G., Kljus, O., ... & Dokuchina, T. (2017). Physiological characteristics and physical fitness of girls at the beginning of classes at the volleyball sports school. *Journal of Physical Education and Sport*, 17(4), 2467-2471.
- Gangta, K. S., & Singh, T. N. (2012). A study of selected anthropometric physical and physiological parameters as predictors of performance in female volleyball players. *Indian Journal of Movement Education and Exercises Sciences*, 2(1), 1-5.

- Gaurav, V., Singh, M., & Singh, S. (2010). Anthropometric characteristics, somatotyping and body composition of volleyball and basketball players. *Journal of Physical Education and Sports Management*, 1(3), 28-32.
- González, C., Ureña Espa, A., Llop, F., Garcia, J. M., Martin, A., & Navarro, F. (2005). Physiological characteristics of libero and central volleyball players.
- Sağiroğlu, İ., Kurt, C., Pekünlü, E. ve Özsu, İ. (2017). Residual effects of static stretching and self-myofascial-release exercises on flexibility and lower body explosive strength in well-trained combat athletes. *Isokinetics and Exercise Science* 25(2017) 135–141
- Koley, S., Singh, J., & Sandhu, J. S. (2010). Anthropometric and physiological characteristics on Indian inter-university volleyball players. *Journal of Human Sport and Exercise*, 5(3), 389-399.
- Lidor, R., & Ziv, G. (2010). Physical and physiological attributes of female volleyball players—a review. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 24(7), 1963-1973.
- Manjunatha, B., & Bujurke, A. G. (2020). A relationship of selected anthropometric, physical and physiological variables with playing performance of Karnataka state level volleyball players” *International Journal of Physiology. Nutr Phys Educ*, 5(2), 32-4.
- Manna, I., Lal Khanna, G., & Chandra Dhara, P. (2012). Effect of training on anthropometric, physiological and biochemical variables of U-19 volleyball players. *Journal of Human Sport and Exercise*, 7(1), 263-274.
- Marques, M. C., Van den Tillaar, R., Gabbett, T. J., Reis, V. M., & González-Badillo, J. J. (2009). Physical fitness qualities of professional volleyball players: determination of positional differences. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 23(4), 1106-1111.
- Melrose, D. R., Spaniol, F. J., Bohling, M. E., & Bonnette, R. A. (2007). Physiological and performance characteristics of adolescent club volleyball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 21(2), 481-486.
- Morrow Jr, J. R., Hosler, W. W., & Nelson, J. K. (1980). A comparison of women intercollegiate basketball players, volleyball players and non-athletes. *The journal of sports medicine and physical fitness*, 20(4), 435-440.
- Nalbant, Ö. (2017). Comparison of Physical and Motoric Features of Children Continuous the Sport School. *Journal of Education and Training Studies*, 5(13), 1-7.
- Nikolaidis, P. T., Ziv, G., Arnon, M., & Lidor, R. (2012). Physical characteristics and physiological attributes of female volleyball players—the need for individual data. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 26(9), 2547-2557.
- Nikolaidis, P. T., Afonso, J., Buško, K., Ingebrigtsen, J., Chtourou, H., & J Martin, J. (2015). Positional differences of physical traits and physiological characteristics in female volleyball players—the role of age. *Kinesiology*, 47(1.), 75-81.
- Palao, J. M., Manzanares, P., & Valadés, D. (2014). Anthropometric, physical, and age differences by the player position and the performance level in volleyball. *Journal of human kinetics*, 44(1), 223-236.

- Papadopoulou, S. D., Papadopoulou, S. K., Rosemann, T., Knechtle, B., & Nikolaidis, P. T. (2019). Relative age effect on youth female volleyball players: a pilot study on its prevalence and relationship with anthropometric and physiological characteristics. *Frontiers in psychology*, 10, 2737.
- Peña-González, I., Fernández-Fernández, J., Moya-Ramón, M., & Cervelló, E. (2018). Relative age effect, biological maturation, and coaches' efficacy expectations in young male soccer players. *Research quarterly for exercise and sport*, 89(3), 373-379.
- Schaal, M., Ransdell, L. B., Simonson, S. R., & Gao, Y. (2013). Physiologic performance test differences in female volleyball athletes by competition level and player position. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 27(7), 1841-1850.
- Schroepf, B., & Lames, M. (2018). Career patterns in German football youth national teams—a longitudinal study. *International journal of sports science & coaching*, 13(3), 405-414.
- Sheppard, J. M., Gabbett, T. J., & Stanganelli, L. C. R. (2009). An analysis of playing positions in elite men's volleyball: considerations for competition demands and physiologic characteristics. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 23(6), 1858-1866.
- Singh, H. (2015). Comparative study on selected physical fitness and physiological variables between volleyball and handball players. *European journal of Physical education and sport*, 10(4), 206-211.
- Smith, D. J., Roberts, D., & Watson, B. (1992). Physical, physiological and performance differences between Canadian national team and universiade volleyball players. *Journal of sports sciences*, 10(2), 131-138.
- Sozen, H. (2012). The effect of volleyball training on the physical fitness of high school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 1455-1460.
- Trajković, N., Milanović, Z., Sporiš, G., & Radisavljević, M. (2011). Positional differences in body composition and jumping performance among youth elite volleyball players. *Acta Kinesiologica*, 5(1), 62-66.
- Tsunawake, N., Tahara, Y., Moji, K., Muraki, S., Minowa, K., & Yukawa, K. (2003). Body composition and physical fitness of female volleyball and basketball players of the Japan inter-high school championship teams. *Journal of physiological anthropology and applied human science*, 22(4), 195-201.
- Yagüe, J. M., de la Rubia, A., Sánchez-Molina, J., Maroto-Izquierdo, S., & Molinero, O. (2018). The relative age effect in the 10 best leagues of male professional football of the Union of European Football Associations (UEFA). *Journal of sports science & medicine*, 17(3), 409.
- Zaccagni, L., Onisto, N., & Gualdi-Russo, E. (2009). Biological characteristics and ageing in former elite volleyball players. *Journal of science and medicine in sport*, 12(6), 667-672.

VOLEYBOLDA YARALANMA VE SAKATLIKLARA ANATOMİK YAKLAŞIM

Tuncay Çolak - Emre Kaygın - Mehtap Erdoğan

GİRİŞ

Voleybol sakatlıklarının, diğer takım spor dallarına göre daha nadir görülmekte olduğu söylene de sık ve yüksek şiddetteki antrenmanlar ile bölgesel olarak aşırı yüklenmeler, voleybolda topografik olarak belli anatomik bölgelerde daha sık sakatlık oluşmasına neden olabilmektedir. Antrenmanların sıklığına ve yoğunluğuna göre ısınma ve dinlenme periyotları ve programları düzenlenmelidir. Sakatlık oluşum sıklığı sadece travmaya değil yüksek şiddetteki antrenmandan önce veya sonra uygun ısınma ve dinlenme periyotları sağlanmazsa fizyolojik sebeplerden de (laktik asit birikimi, yetersiz germe egzersizler vb.) kaynaklanabilir. Bu bağlamda sporculara ısınma ve soğuma periyodunda yapılacak germe egzersizlerinin türünün (dinamik veya statik) farklı spor branşlarında olsa bile performanslara etkisi olduğu gibi, sakatlık oranlarına da spor türü ve anatomik bölge açısından da etkili olduğunu bildiren çalışmalar vardır (Çolak S., 2012; Akkaya C.C., 2020; Örs, A. ve ark., 2018). Elit bir voleybolcu, bir maç sırasında ortalama olarak 150 kez smaç veya blok amaçlı sıçrayabilmektedir. Sıçramalar için alt ekstremitte ve özellikle ayak bileği ve dizdeki kas iskelet sistemi organları olan kemik eklem ve kaslar yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Topa müdahale, blok ve smaçlar için de üst ekstremitte ve özellikle el bileği ve omuz bölgesi eklem ve kasları aktif hâlde fonksiyon görmektedir. Voleybolda sık olarak tekrarlanan bu hareketlerde gerek alt ekstremitte de gerekse üst ekstremitte de fonksiyon gören eklem ve kasların zayıflığı veya yetersizliği sakatlık ihtimalini topoğrafik olarak artırabilmektedir. Yanlış antrenman, yetersiz veya yanlış malzeme kullanmak yaralanmalara neden olabilir. ISS tarafından onay-

Tüm bu tamamlayıcı yöntemlerin eksik kalacağı durumlarda sporcu yaralanmalarında cerrahi ve medikal tedaviler tercih edilmektedir. Fizik tedavi ve rehabilitasyon cerrahi sonrası uygulamalarda da gereklidir.

KAYNAKÇA

- Colak, S. (2012). Effects of dynamic stretches on isokinetic hamstring and quadriceps femoris muscle strength in elite female soccer players. *South African Journal for Research in Sport Physical Education and Recreation*, 34(2), 15-25.
- Akkaya, CC., Çolak, S. (2020). 11-12 Yaş Futbolculara Uygulanan Farklı Dinamik Isınmaların Bazı Performans Parametreleri Üzerine Akut Etkisinin İncelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 22(4), 1-4.
- Örs, A., Çolak, T., Bal, E., Çolak, S., Sivri, İ., Taşdemir, R., Yener, MD., Güzelordu, D., Aksu, E., Bamaç, B., et al. (2018). Determining the Relationship Between Anthropometric, Physical and Muscle Strength Parametres of The Amateur Boxing Athletes. *International Journal of Current Research*, 10, 69133-69137.
- <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/voleybolda-sakatlik-riski-1575283,2022>
- Samangül E., (1996). Voleybol Oyuncularında Görülen Sakatlıklar Sakatlık İnsidansı ve Sakatlanma Riski Marmara Ün. Sağlık Bil.Enst. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/294457>
- Kılıç O., Maas M., Verhagen E., Zwerver J., Goutteberge V. (2017). Incidence, aetiology and prevention of musculoskeletal injuries in volleyball: A systematic review of the literature. *European Journal of Sport Science*, 17:6, 765-793.
- Bahr R., Reeser, J.C. (2020). Injuries Among World-Class Professional Beach Volleyball Players. *The American Journal of Sports Medicine*, Vol:31 No:1, 119-125.
- Arıncı, K., Elhan, A. (2020). *Anatomi 1. Cilt (7. Baskı)*. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.
- Gövsä Gökmen, F. (Ed.). (2003). *Sistematik Anatomi*. İzmir: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Baltacı G., Bayrakçı Tunay V., Tuncer A., Ergun N. (2003). *Spor Yaralanmalarında Egzersiz Tedavisi*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Miko H.C., Zillmann N., Ring-Dimitriou S., Dorner T.E., Bauer S.T. (2020). Effects of Physical Activity on Health. *Das Gesundheitswesen*; 82 (Suppl. 3): S184–S19.
- Johnston L.H., Carrol D. (2000). The Psychological Impact of Injury: Effects of Prior Sport and Exercise Involvement. *Br J Sports Med*. 34, 436–439.
- McGowan C.J., Pyne D.B., Thompson, K.G., Rattray B. (2015). Warm-Up Strategies for Sport and Exercise: Mechanisms and Applications. *Sports Med*. 45:1523–1546.
- Pornratshanee W., Hume P.A., Kolt G.S. (2005). The Mechanisms of Massage and Effects on Performance, Muscle Recovery and Injury Prevention. *Sports Med* 2005; 35 (3): 235-256.
- Yen-Ting C., Wen-Yen H., Li-Fong L., Yen-Nung L. (2018). Kinesio Taping Reduces Elbow Pain During Resisted Wrist Extension in Patients with Chronic Lateral epicondylitis: A Randomized, Double-blinded, Cross-over Study. *BMC Musculoskeletal Disorders*. 19:193, 1-8.
- Alawna M., Ayman A.M. (2020). Short-term and Long-term Effects of Ankle Joint Taping and Bandaging on Balance, Proprioception and Vertical Jump Among Volleyball Players with Chronic Ankle Instability. *Physical Therapy in Sport* 46, 145-154.

VOLEYBOLDA KONDİSYON VE ATLETİK PERFORMANS

Burak Soysal - İsa Sağıroğlu

GİRİŞ

Voleybol, dünya çapında büyük bir ilgiyle oynanan ve takip edilen bir spor dalıdır. Özellikle son yıllarda Türk millî takımı ve Türk kulüplerinin uluslararası arenada elde ettiği başarılar, voleybolun ülkemizdeki popülerliğini artırmıştır (Seminati, 2013). Küçük yaşlardan beri yürütülecek voleybol eğitiminin amacı, sistematik olarak çok yönlü sağlam bir temel oluşturarak bireyin atletik performans yeteneğini bu temelde geliştirmektir (Dinçer ve Türkay, 2015).

Ancak bu başarıların sırrı sadece teknik ve taktik gelişimde değil aynı zamanda sporcuların fiziksel ve atletik performanslarını artırmak için yapılan çalışmalarında yatmaktadır.

Voleybol, hızlı tempolu bir oyundur ve voleybol oyuncularından ani hareketler, sıçramalar, hızlı reaksiyonlar ve dayanıklılık performansı beklenir. Bu nedenle voleybolcuların atletik performanslarını geliştirmek hem performanslarını artırmak hem de yaralanma riskini azaltmak için hayati bir öneme sahiptir.

Atletik performans antrenörleri, voleybolcuların fiziksel hazırlıklarını yönlendiren uzmanlardır. Onların görevi, sporcuların güç, hız, çeviklik, dayanıklılık ve esneklik gibi temel atletik özelliklerini geliştirmek ve korumaktır. Ayrıca sporcuların yaralanma riskini en aza indirmek için önleyici tedbirler alırlar.

20 m mekik koşusu değerlerinde anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0.05$). (Sırasıyla: $9,55 \pm 3,72$; $9,27 \pm 3,61$ puan: $11,32 \pm 7,11$; $12,91 \pm 5,43$ cm). Araştırma sonunda TAP antrenmanının kadın voleybolcularda vücut ağırlığı, mekik, sınav, dikey sıçrama, durarak uzun atlama, 20 m sprint ve 20 m mekik koşusu değerleri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Gelişimsel özelliklerin kuvvet, hız ve dayanıklılık gibi motorik özellikler olduğunu görülmüştür Flamingo denge ve uzunluk-esneklik testlerinde anlamlı bir değişim gözlenmemiştir.

Sonuç

Sonuç olarak voleybolda atletik performansın düzeyi, oyuncuların hızlı hareket etme, sıçrama yeteneği, çeviklik, dayanıklılık ve güç gibi temel fiziksel özelliklerini geliştirerek oyun içinde üstün bir performans sergilemelerine olanak tanır. Bu sebeple öncelikle voleybolun ihtiyaçları sonrasında da sporcunun ihtiyaçları göz önüne alınarak en uygun performansa ulaşmak için atletik performans antrenörleri tarafından gerekli antrenman planlamaları hazırlanmalı ve takibi yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkada, C. (2018). Periyodizasyon: Antrenman Planlamasında Temel Bir Yaklaşım. Spor Performans Dergisi, 16(4), 223-232.
- Afyon, Y. A., Mülazimoğlu, O., & Altun, M. (2018). The effect of 6 weekly Tabata training on some physical and motor characteristics on female volleyball players. *European Journal of Physical Education and Sport Science*.
- Aksakallı, O., & Gelen, E. (2023). Yük-Hız İlişkisi Kullanılarak Bir Tekrarlı Maksimum Tahmini Güvenilir midir? Farklı Yöntemlerin Karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 57-66.
- Arazi, H., Khanmohammadi, A., Asadi, A., & Haff, G. G. (2018). The effect of resistance training set configuration on strength, power, and hormonal adaptation in female volleyball players. *Applied physiology, nutrition, and metabolism*, 43(2), 154-164.
- Asadi, A., & Ramírez-Campillo, R. (2016). Effects of cluster vs. traditional plyometric training sets on maximal-intensity exercise performance. *Medicina*, 52(1), 41-45.
- Astrand, P. O., Rodahl, K., Dahl, H. A., & Stromme, B. S. (1986). Evaluation of physical performance on the basis of tests. *Textbook of work physiology*, 4, 273-97.
- Bahr, J. C. (2017). *VOLLEYBALL*. Oxford: Blackwell Science Ltd.
- Bauer, P., Sansone, P., & Walshe, A. D. (2019). Effects of complex training on explosive strength in adolescent male basketball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 33(2), 502-510.

- Bhairo, N. H., Nijsten, M. W. N., Van Dalen, K. C., & ten Duis, H. J. (1992). Hand injuries in volleyball. *International Journal of Sports Medicine*, 13(04), 351-354.
- Boullosa, D. A., Abreu, L., Beltrame, L. G., & Behm, D. G. (2013). The acute effect of different half squat set configurations on jump potentiation. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 27(8), 2059-2066.
- Cheng, K. B., Wang, C. H., Chen, H. C., Wu, C. D., & Chiu, H. T. (2008). The mechanisms that enable arm motion to enhance vertical jump performance—A simulation study. *Journal of biomechanics*, 41(9), 1847-1854.
- Cin, M., Çabuk, R., Demirarar, O., & Özçaldıran, B. (2021). Cluster Resistance Training Results Higher Improvements on Sprint, Agility, Strength and Vertical Jump in Professional Volleyball Players. *Türkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences*, 13(2).
- Comfort, P., Allen, M., & Graham-Smith, P. (2011). Kinetic comparisons during variations of the power clean. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 25(12), 3269-3273.
- Cormie, P., McGuigan, M. R., & Newton, R. U. (2011). Developing maximal neuromuscular power: Part 2 - Training considerations for improving maximal power production. *Sports Medicine*, 41(2), 125-146.
- Cormie, P., McGuigan, M. R., & Newton, R. U. (2011). Developing maximal neuromuscular power: part 2—training considerations for improving maximal power production. *Sports medicine*, 41, 125-146.
- Coşkuner, Z., & Aydoğan, Ş. (2018). A study of aerobic and anaerobic capacities of university volleyball players. *Physical Education of Students*, 22(6), 294-299.
- Denton, J., & Cronin, J. B. (2006). Kinematic, kinetic, and blood lactate profiles of continuous and intraset rest loading schemes. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 20(3), 528-534.
- Dinçer, Ö., Türkay, İ.K. (2015). The Examination of Effect on Anthropometric Characteristics and Motor Activities of Infrastructure Training at Volleyball. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*. 3(15). 757-763.
- Erin A. McGill, I. M. (2019). *Essentials Of Sports Performance Training*. Burlington: Jones & Bartlett Learning.
- Flanagan, E. P., & Harrison, A. J. (2007). Muscle dynamics differences between legs in healthy adults. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 21(1), 67-72.
- Flanagan, E.P., Ebben, W.P., and Jensen, R.L. (2008). Reliability of the reactive strength index and time to stabilization during depth jumps. *Journal of Strength and Conditioning Research*. 22(5), pp.1677–1682.
- Fleck, S. J., & Kraemer, W. J. (2014). Designing resistance training programs. *Human Kinetics*.
- Freitas, T. T., Martinez-Rodriguez, A., Calleja-González, J., Alcaraz, P. E., & Short, M. W. (2017). Effect of successive days of crossfit training on performance and the cortisol hormonal axis in male and female participants. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 31(9), 2577-2584.
- Gabbett, T., & Georgieff, B. (2007). Physiological and anthropometric characteristics of Australian junior national, state, and novice volleyball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 21(3), 902-908.

- Gamble, P. (2004). Periodization of training for team sports athletes. *Strength & Conditioning Journal*, 26(6), 50-55.
- Gamble, P. (2006). Periodization of training for team sports athletes. *Strength & Conditioning Journal*, 28(5), 56-66.
- Giatsis, G., Papadopoulou, S. D., Sotiropoulos, K., & Kellis, E. (2018). Evaluation of plyometric exercise training, weight training, and their combination on vertical jumping performance and leg strength. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 32(5), 1413-1424.
- Girman, J. C., Jones, M. T., Matthews, T. D., & Wood, R. J. (2014). Acute effects of a cluster-set protocol on hormonal, metabolic and performance measures in resistance-trained males. *European journal of sport science*, 14(2), 151-159.
- González-Badillo, J. J., & Sánchez-Medina, L. (2010). Movement velocity as a measure of loading intensity in resistance training. *International journal of sports medicine*, 31(05), 347-352.
- González-Badillo, J. J., Gorostiaga, E. M., Arellano, R., & Izquierdo, M. (2005). Moderate resistance training volume produces more favorable strength gains than high or low volumes during a short-term training cycle. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 19(3), 689-697.
- Haff, G. G., Burgess, S., & Stone, M. H. (2008). Cluster training: theoretical and practical applications for the strength and conditioning professional. *Prof Strength Cond*, 12, 12-17.
- Hedrick, A. (2007). Training for volleyball. *Strength and Conditioning Journal*, 29(4), 42-54.
- Helgerud, J., Engen, L. C., Wisløff, U., & Hoff, J. A. N. (2001). Aerobic endurance training improves soccer performance. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 33(11), 1925-1931.
- Ho, C. S., Lin, K. C., Hung, M. H., Chang, C. Y., & Chen, K. C. (2019). System design and application for evaluation of digging agility in college male volleyball players. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part P: Journal of Sports Engineering and Technology*, 233(3), 424-431.
- Hoffman JR, Cooper J, Wendell M, Kang J. Comparison of Olympic vs. traditional powerlifting training programs in football players. *J Strength Cond Res* 18: 129–135, 2004.
- Hoffman, J. R., Ratamess, N. A., Klatt, M., Faigenbaum, A. D., & Kang, J. (2004). Do Explosive Movements Enhance Jumping Performance? *Strength and Conditioning Journal*, 26(2), 32-37.
- Holmberg, P. (2013). The biomechanics of jumping and landing and the influence on training and injury prevention in volleyball players. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 8(1), 165-176.
- Hori, N., Newton, R. U., Andrews, W. A., Kawamori, N., McGuigan, M. R., & Nosaka, K. (2008). Does performance of hang power clean differentiate performance of jumping, sprinting, and changing of direction. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 22(2), 412-418.
- Horička, P., Hianik, J., & Šimonek, J. (2014). The relationship between speed factors and agility in sport games.
- Hrysomalis, C. (2007). Relationship between balance ability, training and sports injury risk. *Sports Medicine*, 37(6), 547-556.
- Issa, S. N. (2022). Effect of interval training and drinking vital water on anaerobic capacity, functional indicators and some skills in volleyball. *SPORT TK-Revista EuroAmericana de Ciencias del Deporte*, 55-55.

- İnce, İ. (2019). Effects of Split Style Olympic Weightlifting Training on Leg Stiffness Vertical Jump Change of Direction and Sprint in Collegiate Volleyball Players. *Universal Journal of Educational Research*, 7(1), 24-31.
- Jones, A. M., & Carter, H. (2000). The effect of endurance training on parameters of aerobic fitness. *Sports medicine*, 29, 373-386.
- Jovanović, M., & Flanagan, E. P. (2014). Researched applications of velocity based strength training. *J Aust Strength Cond*, 22(2), 58-69.
- Klavora, P. (2000). Vertical-jump tests: A critical review. *Strength & Conditioning Journal*, 22(5), 70.
- Lees, A., Vanrenterghem, J., & Clercq, D.D. (2006). The energetics and benefit of an arm swing in sub-maximal and maximal vertical jump performance. *Journal of Sports Sciences*, 24(1), pp. 51 – 57.
- Levinger, I., Goodman, C., Hare, D.L., Jerums, G., Toia, D. and Selig, S. (2009) The reliability of the 1RM strength test for untrained middle-aged individuals. *Journal of Science and Medicine in Sport* 12 (3), 310-316
- Loturco, I., Pereira, L. A., Abad, C. C. C., Tabares, F., Moraes, J. E., Kobal, R., ... & Nakamura, F. Y. (2017). Bar velocities capable of optimising the muscle power in strength-power exercises. *Journal of Sports Sciences*, 35(8), 734-741.
- Mann, B. (2016). *Developing explosive athletes: Use of velocity based training in athletes*. Ultimate Athlete Concepts.
- Mann, J. B., Ivey, P. A., & Sayers, S. P. (2015). Velocity-based training in football. *Strength & Conditioning Journal*, 37(6), 52-57.
- Marques, M. A. C., González-Badillo, J. J., & Kluka, D. A. (2006). In-season resistance training for professional male volleyball players. *Strength & conditioning journal*, 28(6), 16-27.
- Marques, M. C. (2018). Strength and conditioning for volleyball. In *Volleyball* (pp. 77-99). Springer.
- McClymont, D., & Hore, A. (2003, April). Use of the reactive strength index (RSI) as an indicator of plyometric training conditions. In *Science and Football V: The proceedings of the fifth World Congress on Sports Science and Football, Lisbon, Portugal* (Vol. 408, p. 16).
- Meadows, S., Gordon, J., & Figueiredo, A. (2016). The effect of plyometric training on volleyball performance. *Journal of Australian Strength & Conditioning*, 24(5), 12-19.
- Mesfar, A., Hammami, R., Selmi, W., Gaied-Chortane, S., Duncan, M., Bowman, T. G., ... & van den Tillaar, R. (2022). Effects of 8-week in-season contrast strength training program on measures of athletic performance and lower-limb asymmetry in male youth volleyball players. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(11), 6547.
- Mroczek, D., Kawczyński, A., & Chmura, J. (2011). Changes of reaction time and blood lactate concentration of elite volleyball players during a game. *Journal of human kinetics*, 28(2011), 73-78.
- Nikolaidis, P. T., Ingebrigtsen, J., & Knechtle, B. (2015). Performance aspects and physiological responses in male amateur mountain climbers. *Journal of Sports Science & Medicine*, 14(3), 540-548.
- Oliver, J. M., Kreutzer, A., Jenke, S. C., Phillips, M. D., Mitchell, J. B., & Jones, M. T. (2016). Velocity drives greater power observed during back squat using cluster sets. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 30(1), 235-243.

- Oliver, J. M., Kreutzer, A., Jenke, S., Phillips, M. D., Mitchell, J. B., & Jones, M. T. (2015). Acute response to cluster sets in trained and untrained men. *European journal of applied physiology*, 115, 2383-2393.
- Pagaduan, J. C., & Pojskić, H. (2019). The effects of contrast training on vertical jump: A systematic review with meta-analysis. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 33(2), 604-617.
- Palao, J. M., & Valades, D. (2009). Testing protocol for monitoring spike and serve speed in volleyball. *Strength & Conditioning Journal*, 31(6), 47-51.
- Pareja-Blanco, F., Rodríguez-Rosell, D., Sánchez-Medina, L., Sanchis-Moysi, J., Dorado, C., Mora-Custodio, R., ... & González-Badillo, J. J. (2017). Effects of velocity loss during resistance training on athletic performance, strength gains and muscle adaptations. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 27(7), 724-735.
- Perez-Gomez, J., Rodriguez-Matoso, D., Quiroga, M. E., Soto, J. J., & Delgado-García, G. (2013). Effect of jump training on jump performance in soccer players: A pilot study. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 27(11), 2989-2996.
- Raya, M. A., Gailey, R. S., Gaunaud, I. A., Jayne, D. M., Campbell, S. M., Gagne, E., ... & Tucker, C. (2013). Comparison of three agility tests with male servicemembers: Edgren Side Step Test, T-Test, and Illinois Agility Test. *Journal of Rehabilitation Research & Development*, 50(7).
- Rebelo, A. (2022). Absolute Reliability, Relative Reliability, and Criterion-Related Validity of Two Reactive Agility Tests Using Two Types of Stimuli in Elite Male Volleyball Players. *Polish Journal of Sport and Tourism*, 29(2), 24-29.
- Sanchez-Medina, L., & González-Badillo, J. J. (2011). Velocity loss as an indicator of neuromuscular fatigue during resistance training. *Medicine and science in sports and exercise*, 43(9), 1725-1734.
- Sattler, T., Sekulić, D., & Hadžić, V. (2012). Analysis of the specificity of jumping, sprinting, and quick change of direction performance in elite volleyball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 26(4), 1238-1245.
- Sattler, T., Sekulic, D., Hadzic, V., Uljevic, O., & Dervisevic, E. (2012). Vertical jumping tests in volleyball: reliability, validity, and playing-position specifics. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 26(6), 1532-1538.
- Schmidt, A. H., et al. (2014). The effect of high-intensity interval training on performance in competitive volleyball players. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 9(3), 569-576
- Schmidtbleicher, D. (1992). Training for power events. *Strength and power in sport*, 1, 381-395.
- Seminati, E. (2013). Volleyball: Biomechanical principles and strategies. In *Routledge Handbook of Biomechanics and Human Movement Science* (pp. 449-459).
- Seyle, H. (1956). *The stress of life*. New York: McGraw-Hill.
- Sheppard, J. M., & Young, W. B. (2006). Agility literature review: classifications, training and testing. *Journal of Sports Science*, 24(9), 919-932.
- Sheppard, J. M., & Young, W. B. (2006). Agility literature review: Classifications, training and testing. *Journal of sports sciences*, 24(9), 919-932.
- Sheppard, J. M., Chapman, D. W., Gough, C., McGuigan, M. R., & Newton, R. U. (2009). Twelve-month training-induced changes in elite international volleyball players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 23(7), 2096-2101.
- Sherouse, P. (2016). Skill and masculinity in Olympic weightlifting: Training cues and cultivated craziness in Georgia. *American Ethnologist*, 43(1), 103-115.

- Skazalski, C., et al. (2018). Jumping characteristics of male college volleyball players. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 32(2), 515-522.
- Sotiropoulos, K., Smilios, I., Barzouka, K., Christou, M., Bogdanis, G., Douda, H., & Tokmakidis, S. P. (2022). Effects of Drop Jump Training from Different Heights and Weight Training on Vertical Jump and Maximum Strength Performance in Female Volleyball Players. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 10-1519.
- Sozen, H. (2012). The Effect of Volleyball Training on the Physical Fitness of High School Students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 46 (2012) 1455 – 1460
- Stone, M. H., Pierce, K. C., Sands, W. A., & Stone, M. E. (2006). Weightlifting: A brief overview. *Strength & Conditioning Journal*, 28(1), 50-66.
- Suchomel, T. J., Comfort, P., & Lake, J. P. (2017). Enhancing the force-velocity profile of athletes using weightlifting derivatives. *Strength & Conditioning Journal*, 39(1), 10-20
- Suchomel, T. J., Nimphius, S., & Stone, M. H. (2016). The importance of muscular strength in athletic performance. *Sports medicine*, 46, 1419-1449.
- Tabata, I., Nishimura, K., Kouzaki, M., Hirai, Y., Ogita, F., Miyachi, M., & Yamamoto, K. (1996). Effects of moderate-intensity endurance and high-intensity intermittent training on anaerobic capacity and VO₂ max. *Medicine and science in sports and exercise*, 28, 1327-1330.
- Tan, B. (1999). Manipulating resistance training program variables to optimize maximum strength in men: a review. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 13(3), 289-304.
- Tramel, W., Lockie, R. G., Lindsay, K. G., & Dawes, J. J. (2019). Associations between absolute and relative lower body strength to measures of power and change of direction speed in Division II female volleyball players. *Sports*, 7(7), 160.
- Tufano, J. J., Conlon, J. A., Nimphius, S., Oliver, J. M., Kreuzer, A., & Haff, G. G. (2019). Different cluster sets result in similar metabolic, endocrine, and perceptual responses in trained men. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 33(2), 346-354.
- Van Hooren, B., & Zolotarjova, J. (2017). The Difference between Countermovement and Squat Jump Performances: A Review of Underlying Mechanisms with Practical Applications. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 31(7), 2011-2020.
- Viru, A. (2002). *Adaptation in Sports Training*. CRC Press.
- Viru, A. (2002). Critical analysis of the concept of supercompensation. *Journal of Sports Science & Medicine*, 1(2), 43-49.
- Wathen, D., & Szymanski, D. (2000). Periodization: The effect on strength of manipulating volume and intensity. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 14(3), 266-272.
- Wathen, D., & Szymanski, D. (2000). Periodization: The effect on strength of manipulating volume and intensity. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 14(3), 266-272.
- Włodarczyk, M., Adamus, P., Zieliński, J., & Kantanista, A. (2021). Effects of velocity-based training on strength and power in elite athletes—a systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(10), 5257.
- Young, W. (1995). Laboratory strength assessment of athletes. *New Study Athletics*. 10, pp.88–96.

VOLEYBOLDA İSTATİSTİK ANALİZİ

Doğukan Yurdakul - Özgür Dinçer

Giriş

Günümüzde değişen spor anlayışı ile birlikte maçları kazanmanın tamamen ön plana çıktığı görülmektedir. Günümüze gelene kadar daha amatör ruh ile mücadelenin önde olmasından kaynaklı olarak taktiksel mücadelenin çok ön planda olmadığı daha çok hissiyatlarla hareket edildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca sporda maddi kazanç durumunun da ciddi boyutta olması birçok yeniliği sporun içine dâhil etmiştir. Diğer spor dalları ile beraber voleybolda da son yıllarda müsabaka analizi önemini ciddi derecede artmış ve gün geçtikçe daha da önemli hâle gelmektedir. Teknolojinin ilerleyişi ile beraber daha çok manuel olarak gözlem yoluyla yapılan analizler yerini gelişmiş müsabaka analizinde kullanılan programlara bırakmıştır.

Voleybolda analizleri kendi takımının analizi, rakip takım analizi ve bu doğrultuda taktik belirlemek için kullanılmaktadır. Bu bilgiler ışığında antrenman programları dizayn edilebilir ve bu şekilde maçta istenilen sonucun alınması hedeflenebilir.

Voleybol analizinde dünyada kullanılan birçok farklı program bulunmaktadır. Bu programlara Volley Statiton, Volley Studio, Tie Break ve dünyada yaygın olarak kullanılan Data Volley 4 örnek olarak gösterilebilir.

Kullanılan tüm programlarda voleybolda uygulanan teknikler bir sembol ile ifade edilir. Veriler programa kayıt edilir ve istenildiği takdirde sınıflandırılabilir.

Semboller ile ayrı ayrı ifade edilen teknikler daha sonra analiz çalışmalarına başlandığında oyuncunun farklı zamanlarda uyguladığı aynı tekniği ardı ardına

Sonuç olarak; voleybol içerisinde teknik ve taktik olarak istatistik analiz yapmanın, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte başarı üzerindeki etkileri ortaya konmuştur. Yapılan bir çalışmada, müsabakalarda kazanma faktörünü, müsabaka analizinin etkilediği görülmektedir. Lig düzeyi her ne olursa olsun, ister manuel-video ile isterse profesyonel analiz programları ile olsun, mutlaka analizlerin yapılması, hatta bunun eğitim süreçlerinde de kullanılması ihtiyacı açıkça ortadadır.

KAYNAKÇA

- Baacke, H. (2003). Voleybol Antrenmanı “Üst Düzey Koç ve Takımlar İçin El Kitabı”. Çeviri; Tiryaki, Ş. Çağrı Baskı Yayınevi. Cilt 1. Ankara.
- Baacke H. (2008). Üst Düzey Koç ve Takımlar İçin El Kitabı , Çeviren: Pekünlü E., Cilt 2, Çağrı yayıncılık. İstanbul.
- Drikos, S., Sotiropoulos, K., Papadopoulou, S.D. Ve Karolina Barzouk, K. (2019). Multivariate analysis of the success factors in high-level male volleyball: a longitudinal study .*TRENDS in Sport Sciences*. 2019; 26(4): 177-185 ISSN 2299-9590.
- Data Project. The statistics and analysis software used by the best teams worldwide. 2023. Retrieved from: <http://www.dataproject.com/US/en/Volleyball>.
- Giatsis. G., Drikos, S. ve Lola, A. (2023). Analysis of match report indicators in men’s volleyball Olympics and world championships (2014–2021) depending on the type of final score. *International Journal of Sports Science & Coaching*.2023, Vol. 18(3) 874–882
- İşgüzar, M. G. (2011). 2008 Pekin Olimpiyat Oyunlarındaki erkek voleybol müsabakalarının istatistiksel analiz. Gazi Üniversitesi, (Yüksek Lisans), 2011.
- İşgüzar, G.M., Keskin, K., Tokat, F. ve Uslu, S. (2023).Exploring the Relationship Between Total Vertical Jump Load and Block Performance in Elit Volleyball Players: Position-Specific Analysis.*International Journal of Human Sciences*. Volume: 20 Issue: 3.ISSN:2458-9489.
- Lima, F.R., Caleiro, F. Ve Clemente, M.F. (2021). Variations of technical actions among playing positions in male high level volleyball. *TRENDS in Sport Sciences*. 2021; 28(2): 153-158 ISSN 2299-9590 DOI: 10.23829/TSS.2021.28.2-9.
- Nculai, H. ve Carmen P. (2022). The Statistical Analysis of the Game Actions of the Middle- Blocker Based on the Application of the “Data Volley” Software .*Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. Volume 14, Issue 1Sup1, pages: 101-110| <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1Sup1/539>.
- Neculai, H. (2020) The Importance of Using the “Data Volley” Software and of the “Data Video” System in the Tactical Training of the Middle Blocker for Official Games. *Scientific Journal of Education, Sports, and Health*. Vol. XXI, Issue 1/ 2020.
- Szabo, A.D., Neagu, N., Voidazan, S., Sopa, S.J. ve Gliga, A.C. (2019). Analyzing the attack players in volleyball through statistical methods. *Health, Sports & Rehabilitation Medicine* Vol. 20, no. 4, October-December 2019, 154–158.

VOLEYBOLDA TEKNİK VE TAKTİK

Özgür Dinçer

GİRİŞ

Top oyunları, fiziksel, teknik, zihinsel ve taktiksel yönleri içeren detaylı bir beceri gerektirir. Bunlar; oyuncuların fiziksel becerilerini, oyun zekâlarını ve takımın taktiksel yaklaşımını önemli ölçüde etkiler. Çünkü topla oynanan oyunlar sürekli tekrarlanan maksimum çaba gerektirir (Sözen, 2012). Voleybol branşının da bu anlamda top oyunları içerisinde, temel özellikleri açısından var olan duygu ve yaratıcılığın iç içe olduğu, mücadele ruhunu, takım bütünlüğünü, iş birliğini, iletişimi, çeşitli görev ve sorumlulukları ve mükemmel beceriyi ortaya koymaya çalışan bir oyun sporu olduğu unutulmamalıdır.

Voleybolda bulunan teknikler içerisinde, bütünleşen fiziksel yeteneklerle birlikte yönlendirilebilen ve geliştirilebilen becerileri de kapsayan bir yapısı bulunduğu düşünülmektedir. Baacke 2011 yılında yazdığı kitabında voleybol müsabakalarında vücut teması yoktur; fiziksel yetiler sadece hareket basamaklamasının bir parçası olarak beceri içinde bütünlenirse, oyuncunun performansına katkıda bulunabilir şeklinde bu düşüncenin oluşabilmesine öncü olmuştur (Baacke, 2011).

Voleybolun yapısı, çabuk, doğru ve hatasız bir şekilde isabetli top yörüngesi içinde, 9 metrekarelik alan içerisinde oynanan, ortadan ikiye eşit bir parça şeklinde file ile bölünmüş, sınırlı sayıda top temasına sahip, belli bir dönüş sırası olan ve ralli puan sistemi ile her setin 25 sayıda sonlandığı 5 setlik bir oyun şeklindedir.

Voleybolun performans yapısı içerisinde, bireysel ve takım bileşenleri bulunmaktadır. Bunlar; bireysel açıdan, yetenek, genel fiziksel kondisyon, beceri mükemmelliği, moral, irade gücü ve duygusal durumlar ile oyun davranışı, takım

KAYNAKLAR

- Alptekin, A., Acet, N. ve Korkmaz, H. (2016). Voleybolda Yüzen Servis Tekniğinin Kinematik Analizi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 2016; 4:(SI 1): 51-58
- Aslan, S.C., Koç, H., Karakollukçu, M. (2015). Voleybol 1. Liginde Oynayan Erkek Sporcuların Seçilmiş Fiziksel, Fizyolojik ve Motorik Özelliklerinin Belirlenmesi. *In ÖñÜ Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2015, 2(3), 1-13
- Baacke, H. (2011). Voleybol Antrenmanı “Üst Düzey Koç ve Takımlar İçin El Kitabı”. Çeviri; Tiryaki, Ş. Çağrı Baskı Yayınevi. Ankara.
- Çelenk B. (2013). *Voleybol oyun kuramı ve uygulamaları*. Ankara-Spor
- Güneş FS, AkarÇeşme C. (2020). Elit Erkek Voleybol Takımlarının Pas Dağılımı Servis Karşılama Kalitesi ve Takım Sıralaması Açısından Değerlendirilmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*.14(2), 202-213.
- Harmandar, H.İ., Özdilek, Ç. ve Çimen, K. (2003). *Voleybol’da Taktik*. Nobel Yayınevi. Ankara.
- Sağiroğlu, İ., Kurt, C., Pekünlü, E. ve Özsu, İ. (2017). Residual effects of static stretching and self-myofascial-release exercises on flexibility and lower body explosive strength in well-trained combat athletes.. *Isokinetics and Exercise Science* 25 (2017) 135–141
- Sözen, H., (2012). The Effect Of Volleyball Training On The Physical Fitness Of High School Students. *Procedia - Social And Behavioral Sciences* 46 (2012) 1455 – 1460
- Sivrikaya, H.A. (2017). *Voleybol Temel Teknik*. 1. Basım. Spor Yayınevi. Ankara.
- Kahraman Y., Şahan, A. (2019). 10-13 Yaş Çocuklarda Voleybol Antrenmanlarının Fiziksel Performans Özellikleri Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *SPORTIVE*, 2 (1),27-35
- Korkmaz, H. (2018). Sıçrayarak Atılan Yüzen Servis ile Yüzen Servisin Kinematik Analizi ve Karşılaştırması. *Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi*. Pamukkale Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Denizli.
- Korkmaz, F. (2003). *Voleybol*. Ekin Kitapevi. Bursa.
- Lale, B. , Müniroğlu, S. , Çoruh, E. E. & Sunay, H. (2003). Türk Erkek Voleybol Millî Takımının Somatotip Özelliklerinin İncelenmesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1 (1) 53-56 .
- Ockerman, J. (2014). *Girl’s Volleyball..* 1. Baskı. USA.ISBN 978-1-61783-991-7.
- Reynaud, C. (2011). *Coaching Volleyball Technical and Tactical Skills*. Human Kinetics. USA. ISBN-13: 978-0-7360-5384-6
- Vute, R. (2009). *Teaching and Coaching Volleyball fort the Disabled*. Faculty of Education, University of Ljubljana. ISBN 978-961-253-035-8
- Vurat M. (2000). *Voleybol Teknik*, Bağrgan Yayınevi, Ankara.
- Waite, P. (2009). *Aggressive Vollleyball*. Human Kinetics. Kanada.

W. V. QUINE'IN BÜTÜNCÜ FELSEFESİ

Hatice Başdağ Baş

Doğmaların bilgi olarak gösterilebildiği ayrımcı bir dünyada,
doğruyu elde etmenin bir yöntemidir bütüncülük.

W. V. QUINE'İN BÜTÜNCÜ FELSEFESİ

Hatice Başdağ Baş

Yayın No.: 1743
ISBN: 978-625-398-793-0
E-ISBN: 978-625-398-790-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Rana Baş

Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldırım, Ertan.

W. V. Quine'in Bütüncü Felsefesi / Hatice Başdağ Baş

1. Basım, VIII + 190 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-793-0

E-ISBN: 978-625-398-790-9

1. Holizm 2. Quine 3. Analytic Sentences 4. Epistemology 5. Metaphysics 6. Semantic/Bütüncülük 7. Quine

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ÖN SÖZ	v
GİRİŞ.....	1
I. W. V. QUINE'İN HAYATI VE ESERLERİ	6
II. GENEL OLARAK QUINE'İN BÜTÜNCÜLÜĞÜ	9
Birinci Bölüm	
QUINE'İN BÜTÜNCÜ KAVRAYIŞININ OLUŞUMU.....	15
I. QUINE'İ ANLAMBİLİMSEL BÜTÜNCÜLÜĞE HAZIRLAYAN ARGÜMANLAR VE YAKLAŞIMLAR	15
A. Pragmatist Gelenek	15
B. Analitik Felsefe Ekolü	27
C. Frege'nin Anlam (Sense) ve Gönderim (Reference) Ayrımı.....	29
D. Dildeki Paradokslar ve Russell'in Çözüm Önerileri	33
E. Duhem Tezi	40
F. Wittgenstein ve Quine	43
G. Carnap'ın Aufbau'su.....	44
H. Tarski'nin Doğruluk Yorumu.....	46
II. BELİRLENEMEZLİKLER.....	48
A. Analitik-Sentetik Ayrımının İmkânsızlığı	49
1. Anlam	53
2. Eşanlamlılık.....	56
3. Tanım.....	57
4. Yer-Değiştirebilirlik İlkesinin Eşanlamlılığı Belirlenmesi	59
5. Anlambilimsel Kurallar	62
6. Quine'in Analitiklik Eleştirisi Üzerine Değerlendirme.....	64
B. Gönderimin (Reference) Bulanıklığı ve Çevirinin Belirlenemezliği	69
C. Epistemolojik İndirgemeciliğin Zayıflığı	74
D. Fizik Teorilerinin Belirlenemezliği ve Eksik Belirlenim.....	75

İkinci Bölüm

QUINE'IN BÜTÜNCÜLÜĞÜ..... 79

- I. QUINE'IN BÜTÜNCÜLÜĞÜNÜN BİLEŞENLERİ 83
 - A. Doğalcılık 83
 1. Doğalcı Ahlak 92
 - B. Gerçekçilik ve Şüphencilğe Karşı Özcü Olmayan Gerçekçilik 96
 - C. Bilgide Bina Yerine Ağ Modeli 98
 1. Ağ Modelinde Gözlem (Observation) Cümleleri 102
 2. Ağ Modelinde Kendinden-Delilli (Self-Evidental) Cümleler 108
 3. Ağ Modelinde Tanık İfadeleri ve Dini Haberler 112
 4. Ağ Modelinde Hipotezin Özellikleri 116
 5. Ağ Modeli Açısından Tümevarım, Kıyas ve Sezgi 120
 6. Hipotezin Onaylanma ve Reddedilme Durumları 123
 7. Hipotezin Açıklayıcılığı 126
 - D. İçlemsel Anlamın Reddi ve Kaplamcı Platonculuk 128
 - E. Kaplamsal Adcılığın Reddi ve Soyut Nesnelerin Varlığını Kabul 133
 - F. Kiplikli Niceleme Mantığı'nın (Quantified Modal Logic) Reddi 135
 - G. Fizik ve Metafizik Ayrımının Gereksizliği 137
 - H. Ontoloji ve Epistemoloji Ayrımının Reddi 143
 - İ. Ontolojik Görecelik ve Pragmatizm 144

Üçüncü Bölüm

QUINE BÜTÜNCÜLÜĞÜ SONRASI DEĞERLENDİRMELER VE

BÜTÜNCÜLÜĞÜN ETKİLERİ..... 157

- I. QUINE BÜTÜNCÜLÜĞÜNÜ OLUŞTURAN DOKTRİNLERE YÖNELİK ELEŞTİRİLER 160
 - A. Analitiklik Eleştirisine Grice ve Strawson'un İtirazı 160
 - B. Doğallaştırılmış Epistemoloji ve Çevirideki Belirlenemezlik Üzerine Tartışmalar 161
 1. Michael Friedman 164
 2. John Searle 168
 - C. Şüphencilğe Karşı Özcü Olmayan Gerçekçilik Tartışması 169
 - D. Ahlaki Önermelerin Metodolojik Zayıflığına İtirazlar 170
- II. QUINE BÜTÜNCÜLÜĞÜNÜN ETKİLERİ 174

SONUÇ..... 177

KAYNAKÇA..... 183

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1994.
- Atkin, Albert, "C.S. Peirce's Pragmatism" *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <<http://www.iep.utm.edu/peircepr>> 02/10/2013.
- Ayer, A.J., "Editor's Introduction", A.J. Ayer (ed.) *Logical Positivism*, New York: The Free Press, 1959, 3-28.
- _____, (ed.), *Logical Positivism*, New York: The Free Press, 1959.
- Baird, Grant, *Quine and Chomsky on Language an Indeterminacy: Is There a Debate?* <https://curve.carleton.ca/system/files/theses/24766.pdf>, 31/10/2013.
- Başdağ Baş, Hatice "Quine'in Analitiklik Eleştirisi", *Felsefe Dünyası*, Sayı 42, 2007, ss. 155-173.
- Başdağ Baş, Hatice, *Önergelerin Analitikliği Bağlamında W V Quine'in Mantıkçı Pozitivizme Eleştirisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 2005.
- Bağçe, "Duhem- Quie Problemi ve Poincare", *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı 22, 1996.
- Batuhan, Hüseyin & Teo Grünberg, *Modern Mantık*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 1970.
- Beatty, Harry, "Behaviourism, Mentalism, and Quine's Indeterminacy Thesis", *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Vol. 26, No. 2 (Oct., 1974), ss. 97-110.
- Bochenski, I.M., *A History of Formal Logic*, translated and edited by Ivo Thomas, 2nd Edition, New York: University of Notre Dame Press, 1970.
- Borradori, Giovanna, *The American Philosopher*, Translated by Rosanna Crotico, Chicago: The University of Chicago Press, 1994.
- Burc, Robert, "Charles Sanders Peirce", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2013/entries/peirce/>>., 02/10/2013.
- Carnap, Rudolf, *The Philosophy and Logical Syntax*, London: Kegan Paul, 1935.
- _____, *The Logical Structure of the World & Pseudoproblems in Philosophy*, Translated by Rolf A. George. Berkeley: University of California Press, 1967.
- _____, "The Eliminator of Metaphysics Through Logical Analysis of Language" A. J. Ayer (ed.) *Logical Positivism*, New York: The Free Press, 1959, ss. 60-81.
- _____, *Meaning and Necessity*, 2nd Edition, Chicago: the University of Chicago Press, 1956

- Carruthers, Peter, "Conceptual Pragmatism", *Synthese*, Vol.73, No.2, (Nov.,1987), ss. 205-224.
- Chomsky, Noam, "Quine's Empirical Assumptions" *Synthese*, Vol. 19, No. 1/2 (Dec., 1968), ss. 53-68.
- Coffa, Alberto, "Carnap, Tarski and the Search for Truth", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy, in the Twentieth Century*, Vol. VI, New York: Garland Publishing, 1996, ss. 155-180.
- Colyvan, Mark, "Indispensability Arguments in the Philosophy of Mathematics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2011 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/mathphil-indis> "Naturalism and Holism" 27/11/2013.
- Denjzka, Jan, *The Ontology of the Analytic Tradition and its Origins*, Maryland: LittlefieldAdams Books, 1996.
- Dewey, John, "The Reflex Arc Concept in Psychology" (1896), <http://psychclassics.yorku.ca/Dewey/reflex.htm>, 04/09/2013.
- Dewey, John "What Does Pragmatism Mean by Practical" (1908), http://www.brocku.ca/MeadProject/Dewey/Dewey_1916/Dewey_1916_12.html, 11/10/2013.
- Dummett, Michael, *Frege: Philosophy of Language*, New York: Harper & Row Publishers, 1973.
- Edmister, Bradley, and Michael O'Shea, "Interview: W. V. Quine: Perspectives on Logics, Science and Philosophy" , *Harvard Review of Philosophy*, 47-57, Spring, 1994.
- Field, Richard, "John Dewey", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/dewey/>, 04/09/2013.
- Fitzpatrick, Simon, "Simplicity in The Philosophy of Science", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/simplici/>, 05/12/2013.
- Flanagan, Jr., Owen J., "Quinean Ethics" *Ethics*, Vol. 93, No. 1 (Oct., 1982), ss. 56-74.
- Frege, Gottlob, "Sense and Reference" *The Philosophical Review*, Vol. 57, No. 3 (May, 1948), ss. 209-230.
- Friedman, Michael, "Physicalism and The Indeterminacy of Translation", *Noûs*, Vol. 9, No. 4 (Nov., 1975), ss. 353-374.
- _____, "Philosophical Naturalism", *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, Vol. 71, No. 2 (Nov., 1997), ss. 7-21.
- _____, *Dynamics of Reason*, California: CSLI Publications, 2001.
- _____, *Reconsidering Logical Positivism*, Cambridge, 1999.
- _____, "Carnap's Aufbau Reconsidered", *Reconsidering Logical Positivism*, New York: Cambridge University Press, 1999, ss. 89-114.

- Garry, Ann, "Analytic Feminism" *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/femapproach-analytic>, 02/1072013.
- Gibson, Jr., Roger F. *Enlightened Empiricism*, Tampa: University Of South Florida Press, 1988.
- _____, *The Cambridge Companion to Quine*, Cambridge University Press, 2004.
- Glock, Hans-Johann, *Quine and Davidson on Language, Thought and Reality*, Cambridge University Press, 2003.
- Glymour, Clark and Eberhardt, Frederick, "Hans Reichenbach", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2012 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/reichenbach/>>.
- Grice, H.P. & P.F. Strawson, "In Defense of a Dogma", *The Philosophical Review*, New York: Cornell University, Vol. 65, No.2 (Apr., 1956) ss. 141-158.
- Grünberg, Teo, David Grünberg, Adnan Onart, Halil Turan, *Mantık Terimleri Sözlüğü* Ankara, METU Press, 2003.
- Grünberg, Teo, "Bertrand Russell'in Tasvirler Teorisi", *Felsefe Arkivi*, S. 14, 1963.
- _____, *Anlama, Belirsizlik ve Çok-anlamlılık*, Ankara, 1999.
- _____, "Nominalizm", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/966/11900.pdf>, 24/06/2013. (46-67)
- Guttenplan, Samuel, (ed.), *Mind and Language*, Oxford: Clarendon Press, 1975.
- Haack, Susan, "The Pragmatist Theory of Truth" *The British Journal for The Philosophy of Science*, Vol 27, No:3, Sep, 1976, ss. 231-239.
- _____, *Philosophy of Logics*, New York: Cambridge University Press, 1978.
- _____, "The Pragmatist Theory of Truth" *The British Journal for the Philosophy of Science*, Vol. 27, No. 3. (Sep., 1976), ss. 231-249.
- _____, "On Roots of Reference" *The British Journal for the Philosophy of Science*, Vol. 27, No. 1 (Mar., 1976), ss. 93-96.
- Haack, R. J., "Quine's Theory of Logic", *Erkenntnis* (1975-), Vol. 13, No. 2 (Sep., 1978), ss. 231-259.
- Hahn, Lewis and P. Schilpp (ed.) *The Philosophy of W. V. Quine*, La Salle: Open Court, 1998.
- Harman Gilbert, Ernest LePore (eds.), *Blackwell Companion to Quine*, City University of New York, 2013.
- Hildebrand, David L, *Beyond Realism and anti-Realism*, Nashville: Vanderbilt University Press, 2003.

- Hookway, Christopher, "Pragmatism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2010 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2010/entries/pragmatism/>>.
- Irvine, Andrew David, "Bertrand Russell", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), forthcoming URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/russell/>>.
- James, William, *Pragmatism: A New Name for some Old Ways of Thinking*, <http://www.gutenberg.org/files/5116/>, 03/07/2013.
- Jones, W. T. ve Robert J. Fogelin, (ed.) *A History of Western Philosophy the Twentieth Century To Quine and Derrida*, Harcourt Brace College Publishers, 1980.
- Kant, Immanuel, *Prolegomena*, 2. Baskı, Çev. Ioanna Kuçuradi ve Yusuf Örneç, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1995.
- Kemp, Gary, *Quine: A Guide for The Perplexed*, New York, Gary Kemp, 2006.
- Kierkegaard, Søren, "Doğruluk Öznelliktir", Michael Peterson vd. (ed.) *Din Felsefesi – Seçme Metinler*, çev. Nebi Mehdiyev vd., İstanbul: Küre Yayınları, 2013, ss. 159-162.
- Kim, Jeagwon, "What is Naturalized Epistemology", *Philosophical Perspectives*, Vol. 2, Epistemology (1988), ss. 381-405.
- Klement, Kevin C., "Frege", *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/f/frege.htm>, 11/04/2013.
- Korkut, Buket, *On The Significance of Analyticity: A Study on The Controversy between Carnap and Quine*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 2003.
- Koskinen, Heikki J. and Sami Pihlström, "Quine and Pragmatism", *Transactions of the Charles S. Peirce Society*, Vol. 42, No. 3 (Summer, 2006), ss. 309-346.
- Kremer, Michael, "Sense and Reference: The Origins and Development of The Distinction", Tom Ricketts, Michael Potter (ed.), *The Cambridge Companion to Frege*, New York: Cambridge University Press, 2010, ss. 220-293.
- Kuhn, Thomas, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyuş, İstanbul, 2006.
- Kuryel, Beno, http://sci.ege.edu.tr/~eubio/yaz_okulu/felsefe_etik.htm, 22/12/2008.
- Kuyuş, Nilüfer, "Çevirmenin Sunuşu", Thomas S. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev. Nilüfer Kuyuş, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008 içinde, ss. 11-59.
- Lacey, A.R., *A Dictionary of Philosophy*, London: Routledge, 1986.
- Linsky, Leonard, (ed.), *Semantics and The Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970.
- Magee, Bryan, *Yeni Düşün Adamları*, çev. Füsün Akatlı, Ankara, 1985.
- Menand, Louis, *The Metaphysical Club: A story of Ideas in America*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2001.

- McDermid, Douglas, "Pragmatism", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/pragmati/> 27/09/2013.
- McDermott, Michael, "Quine's Holism and Functionalist Holism", *Mind*, New Series, Vol. 110, No. 440 (Oct., 2001), New York: Oxford University Press, ss. 977-1025.
- Misak, Cheryl, *Truth, Politics, Morality, Pragmatism and Deliberation*, London: Routledge, 2000.
- _____, *New Pragmatists*, New York: Oxford University Press, 2007.
- Munitz, Milton, "The Indeterminacy Thesis and Ontological Relativity" <http://www.loyno.edu/~folve/Quineindeterminacy.html>, 07/09/2013.
- Orenstein, Alex, *W. V. Quine*, New Jersey: Princeton University Press, 2002.
- Öztürk, Fatih S. M., "Carnap, Quine ve Natüralizm", *Felsefe Dergisi*, sayı: 6, (Güz, 2008) ss. 101-116.
- Parsons, Charles, "W. V. Quine: A Students Eye View", *The Harvard Review of Philosophy*, http://www.harvardphilosophy.com/?page_id=19, 25/11/2013.
- Peirce, C. S., "How to Make Our Ideas Clear?" <http://www.peirce.org/writings/p119.html>, 02/10/2013.
- Preston, Aaron, "Analytic Philosophy", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/analytic>, March/25/2006.
- Putnam, Hilary, "Why Reason Can't Be Naturalized", *Synthese*, Vol. 52, No. 1, Realism, Part II (Jul., 1982), ss. 3-23.
- _____, *Pragmatism an Open Question*, Blackwell, Cambridge, 1995.
- Quine, W.V., "Things and Their Place in Theories", *Theories and Things*, Cambridge: Harvard University Press, 1981, ss. 1-24.
- _____, *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980.
- _____, "On The Very Idea of a Third Dogma", *Theories and Things*, Cambridge: Harvard University Press, 1981, ss. 38-42.
- _____, "Notes on Existence and Necessity", *The Journal of Philosophy*, Vol. 40, No. 5, (Mar. 4, 1943), ss. 113-127.
- _____, "On What There is", *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980, ss. 1-19.
- _____, "Two Dogmas of Empiricism" *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980, ss. 20-46.
- _____, "Bir Deneyimcilik Dogması", Çev. Vehbi Hacıkadıroğlu, *Felsefe Tartışmaları-1. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1987, ss. 9-22.
- _____, *Word and Object*, Cambridge: Harvard University Press, 1960.

- _____, "Epistemology Naturalized", *Ontological Relativity and Other Essays*, New York: Columbia University Press, 1969, ss. 69-90.
- _____, "On The Nature of Moral Values", *Critical Inquiry*, Vol. 5, No. 3 (Spring, 1979), Chicago University Press, ss. 471-480
- _____, "Speaking of Objects", *Ontological Relativity and Other Essays*, New York: Columbia University Press, 1969, ss. 1-26.
- _____, *Theories and Things*, Cambridge: Harvard University Press, 1981.
- _____, "Five Milestones of Empiricism", *Theories and Things*, Cambridge: Harvard University Press, 1981, ss. 67-72.
- _____, *Ontological Relativity and Other Essays*, New York: Columbia University Press, 1969.
- _____, "Ontological Relativity", *Ontological Relativity and Other Essays*, New York: Columbia University Press, 1969, ss. 67-72. 26-68.
- _____, "Reply to Harold N. Lee", L. Hahn and P. Schilpp (ed.) *The Philosophy of W. V. Quine*, La Salle: Open Court, 1998, ss. 315-318.
- _____, "Reference and Modality" *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980, ss. 139-160.
- _____, *Elementary Logic*, Boston: Ginn. Revised Edition, Cambridge: Harvard University Press, New York: Harper Torchbooks, 1965.
- _____, "Truth by Convention" (1935) *The Ways of Paradox and Other Essays*, New York: Random House, 1966, ss. 70-100.
- _____, *The Ways of Paradox and Other Essays*, New York: Random House, 1966.
- _____, *The Roots of Reference*, Illinois: Open Court, 1973.
- _____, "On Empirically Equivalent Systems of the Worlds" *Erkenntnis*, vol.9, no.3, (Nov.1975), ss. 313- 328.
- _____, "The Nature of Natural Knowledge" Samuel Guttenplan, (ed.) *Mind and Language*, Oxford: Clarendon Press, 1975, ss. 67-81.
- _____, *Pursuit of Truth*, Cambridge: Harvard University Press, 1992.
- _____, "Natural Kinds" *Ontological Relativity and Other Essays*, New York: Columbia University Press, 1969, ss. 114-138.
- _____, *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980.
- _____, *The Time of My Life*, Cambridge: MIT Press, 1985.
- _____, "Autobiography of W. V. Quine", W. Lewis Edwin Hahn, Paul Arthur Schilpp (ed.), *The Philosophy of W. V. Quine*, Chicago: Open Court, 1998.
- _____, *Pursuit of Truth*, Cambridge: Harvard University Press, 1992.
- _____, *From Stimulus to Science*, Cambridge: Harvard University Press, 1995, ss. 23-25.

- _____, "Naturalism", *From Stimulus to Science*, Harvard University Press, 1995, ss. 15-27.
- _____, "Use and Its Place In Meaning", *Theories and Things*, Cambridge: Harvard University Press, 1981.
- W. V. Quine & J.S.Ullian, *The Web of Belief*, New York: Random House, 1978.
- W. V. Quine & J.S.Ullian, *Bilgi Ağı*, çev. A. Hadi Adanalı, Ankara: 2001.
- Rawls, John, *Siyasal Liberalizm*, çev. Mehmet Fevzi Bilgin, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Read, Stephen, *Thinking About Logic*, New York: Oxford University Press, 1994.
- Ricketts, Tom, Michael Potter (ed.), *The Cambridge Companion to Frege*, New York: Cambridge University Press, 2010.
- Russell, Bertrand Russell, "On Denoting" *Mind*, New Series, Vol. 114, No. 456 (Oct., 2005), ss. 873-887.
- Sarkar, Sahotra, (ed.), *Science and Philosophy in the Twentieth Century*, vol. VI, New York: Garland Publishing, 1996.
- Searle, John R, "Indeterminacy, Empiricism and The First Person", *The Journal of Philosophy*, Vol. 84, No. 3, (Mar., 1987), ss. 123-146.
- Sinclair, Robert "Quine and Conceptual Pragmatism", *Transactions of the Charles S. Peirce Society*, Vol. 48, No.3 (Spring, 2012), ss. 335-355.
- _____, "Quine's Philosophy of Science", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <<http://www.iep.utm.edu/quine-sc>>, 11/08/2013.
- _____, *Internet Encyclopedia of Philosophy*, "Quine's Influence" <<http://www.iep.utm.edu/quine-sc>>, 08/07/2013.
- Stroud, Barry, "The Transparency of Naturalism" *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, Vol. 83, No. 2 (November 2009), ss. 157-169.
- _____, "Naturalized Epistemology", *The Significance of Philosophical Scepticism*, New York: Oxford University Press, 1984, ss. 209-255.
- _____, *The Significance of Philosophical Scepticism*, New York: Oxford University Press, 1984.
- Surovell, Jonathan, "Quine's 'On What There Is'", http://jonathansurovell.com/wp-content/uploads/2012/08/Quine_OWTI_2012.pdf, 13/08/2013.
- Tarski, Alfred, "The Semantic Conception of Truth", Leonard Linsky (ed.), *Semantics and The Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970, ss. 13-47.

- Trimmer, John D., " The Present Situation in Quantum Mechanics: A Translation of Schrödinger's "Cat Paradox"Paper", *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 124, No. 5 (Oct. 10, 1980), ss. 323-338.
- Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, İstanbul, 1993.
- Whipps, Judy, "Pragmatist Feminism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <http://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/femapproach-pragmatism/> . 02/10/2010.
- White, Morton G., "Normative Ethics, Normative Epistemology and Quine's Holism", L. E. Hahn, Paul Arthur Schilpp (ed.), *The Philosophy of Quine*, Illinois: Open Court, 1998.
- Wittgenstein, Ludwig, *Philosophical Grammar*, Rush Rhees (ed.), çev. Antony Kenny, Oxford: Blackwell, 1974.
- _____, *Philosophical Investigations*, (çev.) G. E. M. Anscombe, Oxford: Blackwell, 1958.
- Yalçın, Şahbette, "Doğal Epistemoloji Mümkün müdür?" *Felsefe Tartışmaları*, 29. Kitap, 2002, ss. 39-49.

Yapay Zekâ & Sağlık Sektöründe Uygulamalar

Editörler
Ufuk Karadavut
Osman Yılmaz

Yapay Zekâ & Sağlık Sektöründe Uygulamalar

Editörler: Ufuk Karadavut, Osman Yılmaz

Yayın No.: 1871

ISBN: 978-625-393-018-9

E-ISBN: 978-625-393-019-6

Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karadavut, Ufuk, Yılmaz, Osman.

Yapay Zekâ & Sağlık Sektöründe Uygulamalar / Ufuk Karadavut, Osman Yılmaz

1. Basım, VIII + 278 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-018-9

E-ISBN: 978-625-393-019-6

1. Yapay Zeka 2. Sağlık 3. Teknoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

SAĞLIK HİZMETLERİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Ufuk Karadavut

Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Bilişimi Anabilim Dalı, ufukkaradavut@karabuk.edu.tr,
Orcid: 0000-0001-5362-7585

Bölüm 2

FİZİKSEL TIP VE REHABİLİTASYON ALANINDA YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Şengül Metin Tarhan

Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi, Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon A.B.D., Orcid: 0000-0002-6862-4448

Bölüm 3

TIP ALANINDA KULLANILAN ATMOSFERİK BASINÇ SOĞUK PLAZMANIN ÇALIŞMA PARAMETRELERİNİN YAPAY ZEKÂ YÖNTEMİ İLE OPTİMİZASYONU

Ferhat Bozduman

Karabük Üniversitesi, Tıp Fakültesi Biyofizik A.B.D., Orcid: 0000-0002-2669-021X

Bölüm 4

SAĞLIK 4.0 ÇAĞINDA KRONİK HASTALIKLARIN YÖNETİMİ VE NESNELERİN İNTERNETİ İLE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Merve Şimşek

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, merve.simsek001@outlook.com, Orcid: 0000-0001-7255-4350

Nur Kuban Torun

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, nurku-
ban.akdemir@bilecik.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9115-5838

Bölüm 5

YEŞİL HASTANELER VE BU HASTANELERDE YAPAY ZEKÂNIN KULLANIMI

Şeref Maden

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mehmet Tanrıkulu Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,
seref.maden@ibu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4946-5445

Gökhan Kerse

Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
gokhankerse@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-1565-9110

Bölüm 6

SAĞLIK HİZMETLERİ PAZARLAMASINDA YAPAY ZEKÂ TEMELLİ DEĞİŞİMLER

Semih Sezgin

Sinop Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, ssezgin@sinop.edu.tr, Orcid:0000-0001-8351-8128

Bölüm 7

SAĞLIK ALANINDA VERİ MADENCİLİĞİ UYGULAMALARI

Deniz Tanır

Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, tanirdeniz35@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6593-6625

Bölüm 8

İNME TEDAVİSİNDE TELEREHABİLİTASYON

Tarık Özmen

Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, Karabük, Türkiye., tarikozmen@karabuk.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4483-9655.

Nurcan Contarlı

Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, Karabük, Türkiye., nurcancontarli@karabuk.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3269-1056.

Bölüm 9

SAĞLIK ALANINDA UYGULAMA ODAKLI MAKİNE ÖĞRENMESİ MODELLERİ: SCIKIT-LEARN ÇATISI

Muhammed Kâmil Turan

Karabük Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Biyoloji, kamilturan@karabuk.edu.tr, Orcid: 0000-0002-1086-9514

Eftâl Şehirli

Karabük Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Tıp Mühendisliği, eftalsehirli@karabuk.edu.tr, Orcid: 0000-0003-0511-1933

Bölüm 10

METAVERSE'DE AKILLI SAĞLIK HİZMETLERİ

Kasım Özacar

Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, Karabük Üniversitesi, kasimozacararabuk.edu.tr, Orcid:0000-0001-7637-0620

Bölüm 11

ORTEZ-PROTEZ TEKNOLOJİLERİ

Mehmet Hanifi Kaya

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi, m.kaya@ahievran.edu.tr, Orcid: 0000-0003-4670-4794

Buket Büyükturan

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksekokulu,
buketbuyukturan@ahievran.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5898-1698

Bölüm 12

ARTTIRILMIŞ SANAL GERÇEKLİK UYGULAMALARI

Öznur Büyükturan

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksek Okulu,
buyukturanoznur@gmail.com, Orcid: 0000-0002-1163-9972

Mehmet Hanifi Kaya

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi, hnfky6@gmail.com, Orcid: 0000-0003-4670-4794

Bölüm 13

TELEREHABİLİTASYON

Buket Büyükturan

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksekokulu,
buketbuyukturan@ahievran.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5898-1698

Öznur Büyükturan

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksek Okulu,
buyukturanoznur@gmail.com, Orcid: 0000-0002-1163-9972

Bölüm 14

YAPAY ZEKÂ VE AFETLERDE KRİZ YÖNETİMİ

Gül Bilen

Aksaray Üniversitesi, bilengul8@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3073-425

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI..... iii

Bölüm 1

SAĞLIK HİZMETLERİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI1

Ufuk Karadavut

Bölüm 2

FİZİKSEL TIP VE REHABİLİTASYON ALANINDA YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI.....21

Şengül Metin Tarhan

Bölüm 3

**TIP ALANINDA KULLANILAN ATMOSFERİK BASINÇ SOĞUK PLAZMANIN ÇALIŞMA
PARAMETRELERİNİN YAPAY ZEKÂ YÖNTEMİ İLE OPTİMİZASYONU47**

Ferhat Bozduman

Bölüm 4

**SAĞLIK 4.0 ÇAĞINDA KRONİK HASTALIKLARIN YÖNETİMİ VE NESNELERİN
İNTERNETİ İLE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI.....63**

Merve Şimşek - Nur Kuban Torun

Bölüm 5

YEŞİL HASTANELER VE BU HASTANELERDE YAPAY ZEKÂNIN KULLANIMI87

Şeref Maden - Gökhan Kerse

Bölüm 6

SAĞLIK HİZMETLERİ PAZARLAMASINDA YAPAY ZEKÂ TEMELLİ DEĞİŞİMLER..... 101

Semih Sezgin

Bölüm 7

SAĞLIK ALANINDA VERİ MADENCİLİĞİ UYGULAMALARI 127

Deniz Tanır

Bölüm 8

İNME TEDAVİSİNDE TELEREHABİLİTASYON 143

Tarık Özmen - Nurcan Contarlı

Bölüm 9

SAĞLIK ALANINDA UYGULAMA ODAKLI MAKİNE ÖĞRENMESİ MODELLERİ:

SCIKIT-LEARN ÇATISI 159

Muhammed Kâmil Turan - Eftâl Şehirli

Bölüm 10

METAVEVERSE'DE AKILLI SAĞLIK HİZMETLERİ 199

Kasım Özacar

Bölüm 11

ORTEZ-PROTEZ TEKNOLOJİLERİ 209

Mehmet Hanifi Kaya - Buket Büyükturan

Bölüm 12

ARTTIRILMIŞ SANAL GERÇEKLİK UYGULAMALARI 227

Öznur Büyükturan - Mehmet Hanifi Kaya

Bölüm 13

TELEREHABİLİTASYON 239

Buket Büyükturan - Öznur Büyükturan

Bölüm 14

YAPAY ZEKÂ VE AFETLERDE KRİZ YÖNETİMİ 255

Gül Bilen

SAĞLIK HİZMETLERİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Ufuk Karadavut

1. Giriş

Sağlık sektörü diğer sektörlerle göre çok daha farklı bir konumda yer almaktadır. Bunun temel sebebi ise halk ile birlikteliğin olması ve bireylerin sağlıklarının korunarak yaşam standartlarının düşmemesi için çalışılmasıdır. Bunun içinde hizmet yoğun sektörlerden birisi haline gelmiştir. Nüfusun artması ve buna bağlı olarak daha fazla nüfusa daha kaliteli hizmet verilebilmesi için teknik personel sayısı ve kalitesinin artırılmasının yanında teçhizat bakımından gerekli alt yapının geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun içinde son yıllarda teknolojik gelişmeyle birlikte gündemimize oturan ve hayatımızın hemen her alanda aktif olarak kullanılmaya başlanan yapay zekâ uygulamaları kullanılmaya başlanmıştır. Yapay zekâ uygulamaları sağlık alanında büyük kolaylıklar sağlamakla birlikte henüz istenilen seviyeye ulaştığı söylenemez. Sağlık hizmetlerinde yapay zekânın son yıllardaki inanılmaz şekilde ilerlemeler kaydettiği konusunda herkes hemfikirdir. Sağlık sektöründe yapay zekâ teknolojisi, aynı zamanda halen uygulanan ve yakın zamanda uygulanması planlanan bazı geleneksel yaklaşımları çağdaştırma konusunda başarılı olmaya başlamıştır (Lin ve ark., 2002). Yapay zekâ teknolojisi, tıp alanını yavaş yavaş ancak oldukça başarılı ve sağlam bir şekilde dönüştürmektedir. Dönüşümün miktarı ve hızının belli şartlar bağlı olarak geliştirilebilmesi için yapılan çalışmalar daha uzman ekipler tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle konu hakkında uygulama geliştiren işletmeler tıp alanını ve sağlık hizmetlerini dönüştüren gelişmiş yapay zekâ tabanlı hizmet ve çözümler geliştirmeye başlamışlardır.

Kaynaklar

- Altman, R. B. (2017). Artificial intelligence (AI) systems for interpreting complex medical datasets. *Clin. Pharmacol. Ther.* 101:585–586.
- Altunbulak, N. (2021). Uzaktan Hasta İzleme Sistemleri. <https://www.saglikteknoloji.com/uzaktan-hasta-izleme-sistemleri/> (ET:22.08.2023).
- Andrews, J.E. (2003). An author co-citation analysis of medical informatics. *J Med Libr Assoc.* 2003;91(1):47–56.
- Biospace, (2023). Biotricity Unveils a New Digital Presence, Highlighting its Expanding Technology Portfolio and Cutting-Edge Innovations. <https://www.biospace.com/article/releases/biotricity-unveils-a-new-digital-presence-highlighting-its-expanding-technology-portfolio-and-cutting-edge-innovations/> (ET:22.08.2023).
- Chan, H. C. S., Shan, H., Dahoun, T., Vogel, H., Yuan, S. (2019). Advancing Drug Discovery via Artificial Intelligence. *Trends in Pharmacological Sciences*, 40(8), 592–604.
- Char DS, Shah NH, Magnus D. Implementing machine learning in health care – addressing ethical challenges. *N Engl J Med* 2018; 378: 981 – 993.
- Collins GS, Moons KGM. (2019). Reporting of artificial intelligence prediction models. *Lancet.* 2019;393(10181):1577–9.
- Davenport T, Kalakota R. (2019). The potential for artificial intelligence in healthcare. *Future Healthc J.* 2019 Jun;6(2):94–98.
- De Choudhury M, Gamon M, Counts S, Horvitz E. (2013). Predicting depression via social media. Seventh international AAAI conference on weblogs and social media (ICWSM) 2013;8(13):128–372.
- Delen, D., Oztekin, A., Kong, Z. J. (2010). A machine learning-based approach to prognostic analysis of thoracic transplantations. *Artif. Intell. Med.* 49:33–42.
- Deloitte (2018). State of AI in the enterprise. Deloitte Insights, 2018. www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/4780_Stateof-AI-in-the-enterprise/AICognitiveSurvey2018_Infographic.pdf (ET: 26.08.2023).
- Deo, R. C. (2015). Machine learning in medicine. *Circulation* 132:1920–1930.
- Dheeba J, Albert Singh N, Tamil Selvi S. (2014). Computer-aided detection of breast Cancer on mammograms: a swarm intelligence optimized wavelet neural network approach. *J Biomed Inform* 2014;49:45–52.
- Donner, Y., Kazmierczak, S., Fortney, K. (2018). Drug Repurposing Using Deep Embeddings of Gene Expression Profiles. *Molecular Pharmaceutics*, 15(10), 4314–43.
- ECR, (2019). Debuts Artificial Intelligence Exhibition. https://mobile.trademed.com/index.php?page=news_print&news_id=294776975 (ET:11.05.2023).
- Guo J, Li B. (2018). The application of medical artificial intelligence technology in rural areas of developing countries. *Health Equity.* 2018;2(1):174–81.
- Guo Y, Hao Z, Zhao S, Gong J, Yang F. (2020). Artificial intelligence in health care: bibliometric analysis. *J Med Internet Res.* 22(7):e18228.
- Gurumurthy, S. (2023). We Asked ChatGPT How It Will Revolutionize Health Care. Here Is The Reply. PADHAM HEALTH NEWS – Health Website Dedicated To Diabetic Foot Care & Health Awareness. www.padhamhealthnews.org
- Gülşen, H. (2023). Yapay Zekâ Destekli Robotik Cerrahi: Gelişmeler ve Potansiyel Riskler. Yapay Zekâ Destekli Robotik Cerrahi: Gelişmeler Ve Potansiyel Riskler. <https://blog.alokasko.com/> (ET:14.05.2023).

- Hamid S. (2016). The opportunities and risks of artificial intelligence in medicine and healthcare. http://www.cuspe.org/wp-content/uploads/2016/09/Hamid_2016.pdf (ET:26.08.2023).
- Han SS, Kim MS, Lim W, Park GH, Park I, Chang SE. (2018). Classification of the clinical images for benign and malignant cutaneous tumors using a deep learning algorithm. *J Invest Dermatol.* 2018 Jul;138(7):1529-1538.
- Hayden, C. E. (2014). The automated lab. *Nature* 516:131-132.
- Jha, S., Topol, E. J. (2016). Adapting to artificial intelligence: radiologists and pathologists as information specialists. *JAMA* 316, 2353-2354.
- Li, K.M., Li, E.C. (2018). Skin lesion analysis towards melanoma detection via end-to-end deep learning of convolutional neural networks. *CoRR*, abs/1807.08332.
- Lin, D. Y., Blumenkranz, M. S., Brothers, R. J., Grosvenor, D. M. (2002). The sensitivity and specificity of single-field nonmydriatic monochromatic digital fundus photography with remote image interpretation for diabetic retinopathy screening: a comparison with ophthalmoscopy and standardized mydriatic color photography. *Am. J. Ophthalmol.* 134, 204-213
- Little, G. (2016). Pharmacogenetics & Pharmacogenomics Personalized Medicine. Pharmacogenetics & Pharmacogenomics Personalized Medicine. - ppt download (slideplayer.com) (ET:11.05.2023).
- Mas F.D., Massaro M, Lombardi R, Biancuzzi H. (2020). La performance nel settore pubblico tra misure di out-put e di outcome. Una revisione strutturata della letteratura ejvcbp. 1(3):16-29.
- Novak D, Riener R. (2015). Control strategies and artificial intelligence in rehabilitation robotics. *AI Mag.* 2015;36(4):23-33.
- Patcas, R.; Signorelli, L.; Peltomaki, T.; Schatzle, M. (2012). "Is the use of the cervical vertebrae maturation method justified to determine skeletal age? A comparison of radiation dose of two strategies for skeletal age estimation". *The European Journal of Orthodontics.* 35 (5): 604-609.
- Ravi, M. Sneha, K.C., Application of Artificial Intelligence in Healthcare: Chances and Challenges (April 24, 2021). *Current Journal of Applied Science and Technology*, 40(6): 78-89, 2021, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4393347>
- SC. (2019). Step Change. The Robot Will See You Now: AI In The ER. Blog-Step Change - Strategy, Leadership, Digital, Creativity | Healthcare (hellostepchange.com). (ET:11.04.2023).
- Sever, A. (2021). Sanal Asistan (Akıllı Asistan) ve Yapay Zekâ. <https://yapayakademi.com/sanal-asistanakili-asistan-ve-yapay-zekâ/?ysclid=ljdc1aex21421185096>. (ET:17.07.2023).
- Triggle, N. (2023). Yapay zekâ meme kanseri tespitinde başarılı oldu. [https://www.bbc.com/turkce/articles/cp37r3x385mo#:~:text=Lancet%20Oncology%20adl%C4%B1%20hakemli%20dergide,bir%20veya%20iki%20radyolo%C4%9Fa%20sunuldu](https://www.bbc.com/turkce/articles/cp37r3x385mo#:~:text=Lancet%20Oncology%20adl%C4%B1%20hakemli%20dergide,bir%20veya%20iki%20radyolo%C4%9Fa%20sunuldu.). (3 Ağustos 2023).
- Xie, L., He, S., Song, X., Bo, X., Zhang, Z. (2018). Deep learning-based transcriptome data classification for drug-target interaction prediction. *BMC Genomics*, 19(7), 93-102.

FİZİKSEL TIP VE REHABİLİTASYON ALANINDA YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Şengül Metin Tarhan

1. Giriş

Fiziksel tıp ve rehabilitasyon (FTR); fiziksel ve bilişsel fonksiyonların ve katılımın iyileştirilmesi ile ilgilenen; ayrıca kişisel ve çevresel faktörlerin düzeltilmesi ile uğraşan bir tıp uzmanlık dalı olarak tanımlanmıştır. FTR alanında çalışan hekimler; tüm yaş gruplarında özürllülüğe neden olan tıbbi durumların ve bunlara bağlı oluşan morbiditelerin önlenmesi, teşhisi, tedavisi ve rehabilitasyonundan sorumludur (Negrini et al., 2018). Rehabilitasyon anatomik ya da fizyolojik kısıtlılığı ve çevreye uyum problemi olan bireyin isteklerine ve yaşam amaçlarına göre fiziki, ruhsal, özel uğraşı, mesleki, sosyolojik ve eğitim hedeflerini en üst seviyeye yükseltmek olarak tanımlanmaktadır (Oğuz, 2015).

Yapay zekâ; insan zekâsını taklit edip, problem çözebilme, anlam kazandırabilme, genelleme yeteneği, deneyimleme ile kazandıklarını öğrenebilme gibi yetenekleri, hazırlanan sisteme kazandırmayı hedeflemektedir (Yılmaz, 2021). Modern yapay zekâ fikri ilk kez Alan Turing tarafından dijital makineleri tasarlayarak ortaya konmuştur. Yapay zekâ aslı itibariyle mühendislik alanı olarak görülse de dil bilim, sağlık, psikoloji ve felsefe gibi birden çok alanı da içermektedir. Bu kapsamda yapay zekânın sağlık alanında kullanımının mümkün olduğu görülmüş ve 1960'ların sonlarından itibaren oldukça fazla çalışma yapılmıştır.

Öğrenme işlevini gerçekleştirmeye yarayan bilgisayar sistemleri, yapay sinir ağları (YSA) olarak tanımlanabilmektedir (Öztemel, 2003). Belirli bir fonksiyon hedefiyle bağlantılı olarak iç yapılarını değiştirebilen ve özellikle problemleri çözebilmek için uygun olan temel problemi tanımlayabilen verileri ortaya koyan, benzer hedefleri tekrardan yapabilen sistemlerdir (LeCun et al., 2015). YSA sayesinde rehabilitasyon alanında birçok problem daha kolay ve

Kaynaklar

- Abiri, R., Borhani, S., Sellers, E. W., Jiang, Y., & Zhao, X. (2019). A comprehensive review of EEG-based brain-computer interface paradigms. *J Neural Eng*, 16(1), 011001. <https://doi.org/10.1088/1741-2552/aaf12e>
- Akalın, B., & Demirbaş, M. B. (2022). Rehabilitasyon Hizmetlerinde Yapay Zekâ Uygulamaları. *Acta Infologica*.
- Alsancak, S. (2000). Ortez ve Protez Tarihçesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1(1), 27-33.
- Alwardat, M., & Etoom, M. (2019). Effectiveness of robot-assisted gait training on freezing of gait in people with Parkinson disease: evidence from a literature review. *Journal of exercise rehabilitation*, 15(2), 187.
- Argunşah, A. Ö. (2006). Beyinden bilgisayara bir yol: beyin bilgisayar arayüzü.
- Bamdad, M., Zarshenas, H., & Auais, M. A. (2015). Application of BCI systems in neurorehabilitation: a scoping review. *Disabil Rehabil Assist Technol*, 10(5), 355-364. <https://doi.org/10.3109/17483107.2014.961569>
- Baran, H. (2019). Sanal gerçeklik donanımları ve yazılımlarının dijital sanat ve sosyal medya üzerindeki etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(67), 426-434.
- Barrios-Muriel, J., Romero-Sánchez, F., Alonso-Sánchez, F. J., & Salgado, D. R. (2020). Advances in orthotic and prosthetic manufacturing: A technology review. *Materials*, 13(2), 295.
- Behm, A., Kollotzek, M. A., & Hüske, F. (2006). Brain Computer Interfaces-Controlling computers by thoughts. In.
- Bhattacharjya, S., Stafford, M. C., Cavuoto, L. A., Yang, Z., Song, C., Subryan, H., Xu, W., & Langan, J. (2019). Harnessing smartphone technology and three dimensional printing to create a mobile rehabilitation system, mRehab: assessment of usability and consistency in measurement. *Journal of NeuroEngineering and Rehabilitation*, 16(1), 1-13.
- Bockbrader, M. A., Francisco, G., Lee, R., Olson, J., Solinsky, R., & Boninger, M. L. (2018). Brain Computer Interfaces in Rehabilitation Medicine. *PM R*, 10(9 Suppl 2), S233-S243. <https://doi.org/10.1016/j.pmrj.2018.05.028>
- Brennan, D. M., & Barker, L. M. (2008). Human factors in the development and implementation of telerehabilitation systems. *Journal of telemedicine and telecare*, 14(2), 55-58.
- Cao, J., Xie, S. Q., Das, R., & Zhu, G. L. (2014). Control strategies for effective robot assisted gait rehabilitation: the state of art and future prospects. *Medical engineering & physics*, 36(12), 1555-1566.
- Carvalho, I., Pinto, S. M., das Virgens Chagas, D., Dos Santos, J. L. P., de Sousa Oliveira, T., & Batista, L. A. (2017). Robotic gait training for individuals with cerebral palsy: a systematic review and meta-analysis. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 98(11), 2332-2344.
- Carvalho, M. S. d., Carvalho, L. C., Menezes, F. d. S., Frazin, A., Gomes, E. d. C., & Iunes, D. H. (2020). Effects of exergames in women with fibromyalgia: a randomized controlled study. *Games for Health Journal*, 9(5), 358-367.
- Chae, S. H., Kim, Y., Lee, K.-S., & Park, H.-S. (2020). Development and clinical evaluation of a web-based upper limb home rehabilitation system using a smartwatch and machine learning model for chronic stroke survivors: prospective comparative study. *JMIR mHealth and uHealth*, 8(7), e17216.
- Chaudhary, U., Birbaumer, N., & Ramos-Murguialday, A. (2016). Brain-computer interfaces for communication and rehabilitation. *Nature Reviews Neurology*, 12(9), 513-525.

- Cikajlo, I., Rudolf, M., Goljar, N., Burger, H., & Matjačić, Z. (2012). Telerehabilitation using virtual reality task can improve balance in patients with stroke. *Disability and rehabilitation*, 34(1), 13-18.
- Daly, J. J., & Wolpaw, J. R. (2008). Brain-computer interfaces in neurological rehabilitation. *The Lancet Neurology*, 7(11), 1032-1043.
- Demir, S. Ö. (2020). Omurilik yaralanması: Robotik rehabilitasyon. *Türkiye Klinikleri*, 1. baskı, 44-56.
- Díaz, I., Gil, J. J., & Sánchez, E. (2011). Lower-limb robotic rehabilitation: literature review and challenges. *Journal of Robotics*, 2011.
- Dorsey, E. R., & Topol, E. J. (2016). State of telehealth. *New England journal of medicine*, 375(2), 154-161.
- Downey, J. E., Brane, L., Gaunt, R. A., Tyler-Kabara, E. C., Boninger, M. L., & Collinger, J. L. (2017). Motor cortical activity changes during neuroprosthetic-controlled object interaction. *Sci Rep*, 7(1), 16947. <https://doi.org/10.1038/s41598-017-17222-3>
- Emre, İ. E., Selçuk, M., Budak, V. Ö., Bütün, M., & Şimşek, İ. (2019). Eğitim amaçlı sanal gerçeklik uygulamalarında kullanılan cihazların daldırma açısından incelenmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 12(2), 119-129.
- Fan, Y. J., Yin, Y. H., Da Xu, L., Zeng, Y., & Wu, F. (2014). IoT-based smart rehabilitation system. *IEEE transactions on industrial informatics*, 10(2), 1568-1577.
- Feys, P., & Straudi, S. (2019). Beyond therapists: Technology-aided physical MS rehabilitation delivery. *Multiple Sclerosis Journal*, 25(10), 1387-1393.
- Ghwanmeh, S., Mohammad, A., & Al-Ibrahim, A. (2013). Innovative artificial neural networks-based decision support system for heart diseases diagnosis. *Journal of Intelligent Learning Systems and Applications*, 5(03), 176-183.
- Gibson, I., & Srinath, A. (2015). Simplifying medical additive manufacturing: making the surgeon the designer. *Procedia Technology*, 20, 237-242.
- Gutierrez, M., Vexo, F., & Thalmann, D. (2008). *Stepping into virtual reality*. Springer Science & Business Media.
- H I Krebs, B. T. V., S Hesse, A C Lo. (2010). Rehabilitation Robotics. In W. R. Frontera (Ed.), *Delisa's Physical Medicine Rehabilitation* (pp. 2187-2200). Lippincott Williams Wilkins.
- Hailey, D., Roine, R., Ohinmaa, A., & Dennett, L. (2011). Evidence of benefit from telerehabilitation in routine care: a systematic review. *Journal of telemedicine and telecare*, 17(6), 281-287.
- Hamine, S., Gerth-Guyette, E., Faulx, D., Green, B. B., & Ginsburg, A. S. (2015). Impact of mHealth chronic disease management on treatment adherence and patient outcomes: a systematic review. *Journal of medical Internet research*, 17(2), e52.
- Hauschild, M., Mulliken, G. H., Fineman, I., Loeb, G. E., & Andersen, R. A. (2012). Cognitive signals for brain-machine interfaces in posterior parietal cortex include continuous 3D trajectory commands. *Proc Natl Acad Sci U S A*, 109(42), 17075-17080. <https://doi.org/10.1073/pnas.1215092109>
- Healy, A., Farmer, S., Pandyan, A., & Chockalingam, N. (2018). A systematic review of randomised controlled trials assessing effectiveness of prosthetic and orthotic interventions. *PLoS One*, 13(3), e0192094.
- Hochberg, L. R., Bacher, D., Jarosiewicz, B., Masse, N. Y., Simeral, J. D., Vogel, J., Haddadin, S., Liu, J., Cash, S. S., van der Smagt, P., & Donoghue, J. P. (2012). Reach and grasp by people with tetraplegia using a neurally controlled robotic arm. *Nature*, 485(7398), 372-375. <https://doi.org/10.1038/nature11076>

- Hoffman, H. G., Patterson, D. R., Carrougher, G. J., & Sharar, S. R. (2001). Effectiveness of virtual reality-based pain control with multiple treatments. *The Clinical journal of pain*, *17*(3), 229-235.
- Hramov, A. E., Maksimenko, V. A., & Pisarchik, A. N. (2021). Physical principles of brain-computer interfaces and their applications for rehabilitation, robotics and control of human brain states. *Physics Reports*, *918*, 1-133.
- Huis In't Veld, M., van Dijk, H., Hermens, H., & Vollenbroek-Hutten, M. (2006). A systematic review of the methodology of telemedicine evaluation in patients with postural and movement disorders. *Journal of telemedicine and telecare*, *12*(6), 289-297.
- Iosa, M., Verrelli, C. M., Gentile, A. E., Ruggieri, M., & Polizzi, A. (2022). Gaming technology for pediatric neurorehabilitation: A systematic review. *Frontiers in Pediatrics*, *10*, 775356.
- Johansson, T., & Wild, C. (2011). Telerehabilitation in stroke care—a systematic review. *Journal of telemedicine and telecare*, *17*(1), 1-6.
- Kennedy, P. R., & Bakay, R. A. (1998). Restoration of neural output from a paralyzed patient by a direct brain connection. *Neuroreport*, *9*(8), 1707-1711. <https://doi.org/10.1097/00001756-199806010-00007>
- Kizony, R., Zeilig, G., Dudkiewicz, I., Schejter-Margalit, T., & Rand, D. (2016). Tablet apps and dexterity: comparison between 3 age groups and proof of concept for stroke rehabilitation. *Journal of Neurologic Physical Therapy*, *40*(1), 31-39.
- Koh, G., Ho, W., Koh, Y. Q., Lim, D., Tay, A., Yen, S.-C., Kumar, Y., Wong, S. M., Cai, V., & Cheong, A. (2017). A Time Motion Analysis of Outpatient, Home and Telerehabilitation Sessions From Patient and Therapist Perspectives. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, *98*(10), e28.
- Krausz, N. E., & Hargrove, L. J. (2019). A survey of teleceptive sensing for wearable assistive robotic devices. *Sensors*, *19*(23), 5238.
- Kruse, D., Wen, J. T., & Radke, R. J. (2014). A sensor-based dual-arm tele-robotic system. *IEEE Transactions on Automation Science and Engineering*, *12*(1), 4-18.
- Langan, J., Bhattacharjya, S., Subryan, H., Xu, W., Chen, B., Li, Z., & Cavuoto, L. (2020). In-home rehabilitation using a smartphone app coupled with 3D printed functional objects: Single-subject design study. *JMIR mHealth and uHealth*, *8*(7), e19582.
- Lauer, R. T., Peckham, P. H., & Kilgore, K. L. (1999). EEG-based control of a hand grasp neuroprosthesis. *Neuroreport*, *10*(8), 1767-1771.
- LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature*, *521*(7553), 436-444.
- Lewis, G. N., Woods, C., Rosie, J. A., & Mcpherson, K. M. (2011). Virtual reality games for rehabilitation of people with stroke: perspectives from the users. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, *6*(5), 453-463.
- Li, J., Zhang, C., Li, X., & Zhang, C. (2020). Patients' emotional bonding with MHealth apps: An attachment perspective on patients' use of MHealth applications. *International Journal of Information Management*, *51*, 102054.
- Lohse, K. R., Hilderman, C. G., Cheung, K. L., Tatla, S., & Van der Loos, H. M. (2014). Virtual reality therapy for adults post-stroke: a systematic review and meta-analysis exploring virtual environments and commercial games in therapy. *PLoS One*, *9*(3), e93318.
- Longo, U. G., Risi Ambrogioni, L., Berton, A., Candela, V., Carnevale, A., Schena, E., Gugliemelli, E., & Denaro, V. (2020). Physical therapy and precision rehabilitation in shoulder rotator cuff disease. *International Orthopaedics*, *44*, 893-903.

- Maciejasz, P., Eschweiler, J., Gerlach-Hahn, K., Jansen-Troy, A., & Leonhardt, S. (2014). A survey on robotic devices for upper limb rehabilitation. *J Neuroeng Rehabil*, 11, 3. <https://doi.org/10.1186/1743-0003-11-3>
- Matheve, T., Bogaerts, K., & Timmermans, A. (2020). Virtual reality distraction induces hypoalgesia in patients with chronic low back pain: a randomized controlled trial. *Journal of NeuroEngineering and Rehabilitation*, 17(1), 1-12.
- Mehrholz, J., Pollock, A., Pohl, M., Kugler, J., & Elsner, B. (2020). Systematic review with network meta-analysis of randomized controlled trials of robotic-assisted arm training for improving activities of daily living and upper limb function after stroke. *Journal of NeuroEngineering and Rehabilitation*, 17(1), 1-14.
- Meray, J., & Yenice, I. S. (2018). Beyin ve Egzersiz. *Journal of Physical Medicine & Rehabilitation Sciences*, 21(2).
- Meyer Jr, P. R. (1974). Lower limb orthotics. *Clinical Orthopaedics and Related Research®*, 102, 58-71.
- Miller, L. E., Zimmermann, A. K., & Herbert, W. G. (2016). Clinical effectiveness and safety of powered exoskeleton-assisted walking in patients with spinal cord injury: systematic review with meta-analysis. *Med Devices (Auckl)*, 9, 455-466. <https://doi.org/10.2147/MDER.S103102>
- Mohammadi, A., Lavranos, J., Zhou, H., Mutlu, R., Alici, G., Tan, Y., Choong, P., & Oetomo, D. (2020). A practical 3D-printed soft robotic prosthetic hand with multi-articulating capabilities. *PLoS One*, 15(5), e0232766.
- Molteni, F., Gasperini, G., Cannaviello, G., & Guanziroli, E. (2018). Exoskeleton and End-Effector Robots for Upper and Lower Limbs Rehabilitation: Narrative Review. *PM R*, 10(9 Suppl 2), S174-S188. <https://doi.org/10.1016/j.pmrj.2018.06.005>
- Moral-Munoz, J. A., Zhang, W., Cobo, M. J., Herrera-Viedma, E., & Kaber, D. B. (2021). Smartphone-based systems for physical rehabilitation applications: A systematic review. *Assistive Technology*, 33(4), 223-236.
- Mortensen, J., Kristensen, L. Q., Brooks, E. P., & Brooks, A. L. (2015). Women with fibromyalgia's experience with three motion-controlled video game consoles and indicators of symptom severity and performance of activities of daily living. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 10(1), 61-66.
- Moucheboeuf, G., Griffier, R., Gasq, D., Glize, B., Bouyer, L., Dehail, P., & Cassouduelle, H. (2020). Effects of robotic gait training after stroke: A meta-analysis. *Annals of Physical and Rehabilitation Medicine*, 63(6), 518-534.
- Müller-Putz, G. R., Scherer, R., Pfurtscheller, G., & Rupp, R. (2005). EEG-based neuroprosthesis control: a step towards clinical practice. *Neuroscience letters*, 382(1-2), 169-174.
- Negrini, S., Cantista, P., & Ceravolo, M. (2018). White Book on Physical and Rehabilitation Medicine in Europe.
- Nerz, C., Schwickert, L., Becker, C., Studier-Fischer, S., Müßig, J. A., & Augat, P. (2017). Effectiveness of robot-assisted training added to conventional rehabilitation in patients with humeral fracture early after surgical treatment: protocol of a randomised, controlled, multi-centre trial. *Trials*, 18(1), 1-9.
- Nolan, K. J., Karunakaran, K. K., Ehrenberg, N., & Kesten, A. G. (2018). Robotic exoskeleton gait training for inpatient rehabilitation in a young adult with traumatic brain injury. 2018 40th annual international conference of the IEEE engineering in medicine and biology society (EMBC),
- Oğuz, H. (2015). *Tıbbi Rehabilitasyon* (3 ed.). Nobel Tıp Kitabevi.

- Onose, G., Grozea, C., Anghelescu, A., Daia, C., Sinescu, C. J., Ciurea, A. V., Spircu, T., Mirea, A., Andone, I., & Spânu, A. (2012). On the feasibility of using motor imagery EEG-based brain-computer interface in chronic tetraplegics for assistive robotic arm control: a clinical test and long-term post-trial follow-up. *Spinal cord*, *50*(8), 599-608.
- Orban, M., Elsamanty, M., Guo, K., Zhang, S., & Yang, H. (2022). A Review of Brain Activity and EEG-Based Brain-Computer Interfaces for Rehabilitation Application. *Bioengineering (Basel)*, *9*(12). <https://doi.org/10.3390/bioengineering9120768>
- Organization, W. H. (2011). mHealth: new horizons for health through mobile technologies. *mHealth: new horizons for health through mobile technologies*.
- Öztemel, E. (2003). Yapay sinir ağları. *PapatyaYayincılık, Istanbul*.
- Pekyavas, N. O., & Ergun, N. (2017). Comparison of virtual reality exergaming and home exercise programs in patients with subacromial impingement syndrome and scapular dyskinesis: Short term effect. *Acta orthopaedica et traumatologica turcica*, *51*(3), 238-242.
- Peters, J., Abou, L., Wong, E., Dossou, M. S., Sosnoff, J. J., & Rice, L. A. (2022). Smartphone-based gait and balance assessment in survivors of stroke: a systematic review. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 1-11.
- Pfurtscheller, G., Guger, C., Müller, G., Krausz, G., & Neuper, C. (2000). Brain oscillations control hand orthosis in a tetraplegic. *Neuroscience letters*, *292*(3), 211-214.
- Pimentel, K., & Teixeira, K. (1993). *Virtual reality: Through the new looking glass*. McGraw-Hill, Inc.
- Polat, M. (2021). Non-inflamatuvar Romatizmal Hastalıklarda Sanal Gerçeklik Uygulamaları. In M. A. G. Can Özlü, Nilüfer Köylüoğlu, Hilmi Sefa Yangal, Aysun Özlü (Ed.), *Sağlıkta Yapay Zekâ ve Uygulamaları* (pp. 277-283). Akademisyen Kitapevi.
- Polat, M., Kahveci, A., Muci, B., Günendi, Z., & Kaymak Karataş, G. (2021). The effect of virtual reality exercises on pain, functionality, cardiopulmonary capacity, and quality of life in fibromyalgia syndrome: a randomized controlled study. *Games for Health Journal*, *10*(3), 165-173.
- Pramuka, M., & Van Roosmalen, L. (2009). Telerehabilitation technologies: Accessibility and usability. *International journal of telerehabilitation*, *1*(1), 85.
- Reyes, F., Niedzwecki, C., & Gaebler-Spira, D. (2020). Technological advancements in cerebral palsy rehabilitation. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics*, *31*(1), 117-129.
- Robbins, P., & Aydede, M. (2008). *The Cambridge handbook of situated cognition*. Cambridge University Press.
- Rodríguez, M., Pierre, C., Couve, S., Mazouzi, A., Ishchenko, A., Gasparutto, D., & Saporbaev, M. (2011). Towards brain-robot interfaces in stroke rehabilitation. *PLoS One*, *6*, 1-17.
- Russell, T. G. (2007). Physical rehabilitation using telemedicine. *Journal of telemedicine and telecare*, *13*(5), 217-220.
- Schrank, E. S., & Stanhope, S. J. (2011). Dimensional accuracy of ankle-foot orthoses constructed by rapid customization and manufacturing framework. *J Rehabil Res Dev*, *48*(1), 31-42.
- Schwamm, L. H., Holloway, R. G., Amarenco, P., Audebert, H. J., Bakas, T., Chumbler, N. R., Handschu, R., Jauch, E. C., Knight IV, W. A., & Levine, S. R. (2009). A review of the evidence for the use of telemedicine within stroke systems of care: a scientific statement from the American Heart Association/American Stroke Association. *Stroke*, *40*(7), 2616-2634.
- Sellers, E. W., Ryan, D. B., & Hauser, C. K. (2014). Noninvasive brain-computer interface enables communication after brainstem stroke. *Sci Transl Med*, *6*(257), 257re257. <https://doi.org/10.1126/scitranslmed.3007801>
- Shih, J. J., Krusienski, D. J., & Wolpaw, J. R. (2012). Brain-computer interfaces in medicine. *Mayo Clin Proc*, *87*(3), 268-279. <https://doi.org/10.1016/j.mayocp.2011.12.008>

- Simpson, R. C. (2005). Smart wheelchairs: A literature review. *Journal of rehabilitation research & development*, 42(4).
- Singh, S., & Ramakrishna, S. (2017). Biomedical applications of additive manufacturing: present and future. *Current Opinion in Biomedical Engineering*, 2, 105-115.
- Stein, J. (2012). Robotics in rehabilitation: technology as destiny. In (Vol. 91, pp. S199-S203): LWW.
- Straudi, S., Manfredini, F., Lamberti, N., Martinuzzi, C., Maietti, E., & Basaglia, N. (2020). Robot-assisted gait training is not superior to intensive overground walking in multiple sclerosis with severe disability (the RAGTIME study): A randomized controlled trial. *Multiple Sclerosis Journal*, 26(6), 716-724.
- Sunarti, S., Rahman, F. F., Naufal, M., Risky, M., Febriyanto, K., & Masnina, R. (2021). Artificial intelligence in healthcare: opportunities and risk for future. *Gaceta Sanitaria*, 35, S67-S70.
- Şekerci, C., & Tarihçesi, S. G. K. (2017). Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. *The Journal of International Social Research*, 10(54).
- Tarakçı, D. (2021). Rehabilitasyonda Yapay Zekâ.
- Thompson, M. K., Moroni, G., Vaneker, T., Fadel, G., Campbell, R. I., Gibson, I., Bernard, A., Schulz, J., Graf, P., & Ahuja, B. (2016). Design for Additive Manufacturing: Trends, opportunities, considerations, and constraints. *CIRP annals*, 65(2), 737-760.
- Tistad, M., Tham, K., von Koch, L., & Ytterberg, C. (2012). Unfulfilled rehabilitation needs and dissatisfaction with care 12 months after a stroke: an explorative observational study. *BMC neurology*, 12(1), 1-7.
- van den Berg, M., Sherrington, C., Killington, M., Smith, S., Bongers, B., Hassett, L., & Crotty, M. (2016). Video and computer-based interactive exercises are safe and improve task-specific balance in geriatric and neurological rehabilitation: a randomised trial. *Journal of physiotherapy*, 62(1), 20-28.
- Winters, J. M. (2002). Telerehabilitation research: emerging opportunities. *Annual Review of Biomedical Engineering*, 4(1), 287-320.
- Wirz, M., Mach, O., Maier, D., Benito-Penalva, J., Taylor, J., Esclarin, A., & Dietz, V. (2017). Effectiveness of automated locomotor training in patients with acute incomplete spinal cord injury: a randomized, controlled, multicenter trial. *Journal of neurotrauma*, 34(10), 1891-1896.
- Yılmaz, A. (2021). *Yapay zekâ*. KODLAB YAYIN DAĞITIM YAZILIM LTD. ŞTİ.
- Yoshikawa, K., Mutsuzaki, H., Sano, A., Koseki, K., Fukaya, T., Mizukami, M., & Yamazaki, M. (2018). Training with Hybrid Assistive Limb for walking function after total knee arthroplasty. *Journal of orthopaedic surgery and research*, 13, 1-10.

TIP ALANINDA KULLANILAN ATMOSFERİK BASINÇ SOĞUK PLAZMANIN ÇALIŞMA PARAMETRELERİNİN YAPAY ZEKÂ YÖNTEMİ İLE OPTİMİZASYONU

Ferhat Bozduman

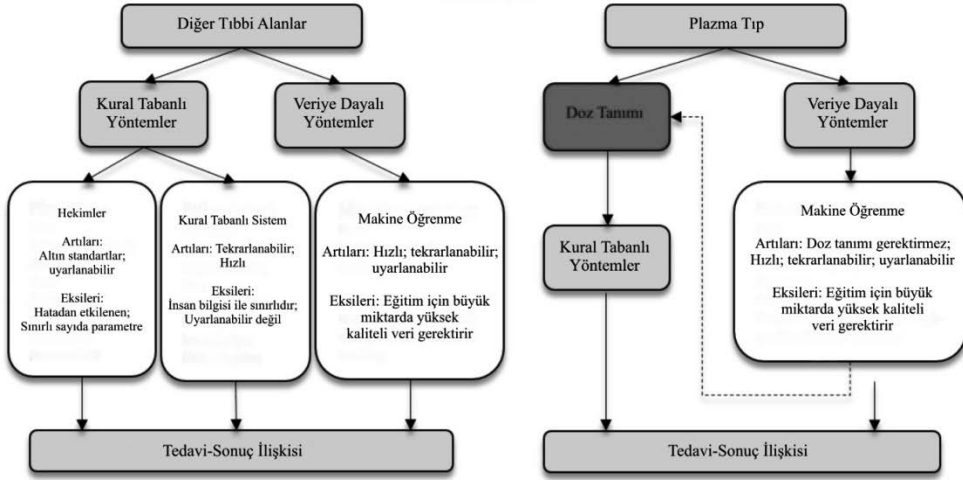
1. Plazma Nedir?

Plazma, yaklaşık olarak eşit sayıda pozitif ve negatif parçacık içeren kısmen iyonize bir gaz olarak tanımlanabilir (Chapman, 1980). Plazmalar kabaca sıcak plazmalar (dengeye yakın plazmalar olarak da tanımlanır) ve soğuk plazmalar (veya dengesiz plazmalar) olarak sınıflandırılabilir.

Sıcak plazmalar, çok yüksek elektron sıcaklıkları ve ağır parçacıklar (atomlar, moleküller veya iyonlar) ile karakterize edilir ve neredeyse tamamen iyonlaşır. Bunun yerine, soğuk plazmalarda, elektron sıcaklığı nispeten yüksektir (1-10 eV), ağır parçacıkların öteleme enerjisi çok düşük kalır, sıcaklık oda sıcaklığına yakındır ve iyonlaşma derecesi tipik olarak düşüktür (yaklaşık 10^4 - 10^6).

Bir gaza bir elektrik alanı uygulandığında, enerji iyonlardan çok gazda doğal olarak bulunan serbest elektronlara daha verimli bir şekilde aktarılır. Hızlandırılmış elektronlar daha sonra elastik ve elastik olmayan çarpışmalar yoluyla enerjiyi daha ağır parçacıklara aktarır. Düşük basınçta çarpışma frekansı çok düşüktür; ayrıca elektronlar ve ağır parçacıklar arasındaki büyük kütle farkı nedeniyle kinetik enerjinin transferi verimsizdir. Bu nedenle, bu denge dışı durumda, elektronlar ağır parçacıklarla esnek olmayan çarpışmalarla uyarımı, iyonlaşmayı, parçalanmayı ve reaktif türlerin oluşumunu desteklemek için yeterli kinetik enerji kazanırken, gaz sıcaklığı artmaz.

Bu senaryoda, enerjik elektronlar düşük sıcaklıkta bir gazda yüksek sıcaklık kimyası üretebilir ve polimerler gibi termal olarak hassas malzemelerin

Şekil 5. Plazma tıbbında ve diğer tıbbi alanlarda kural tabanlı ve veri tabanlı yöntemlerin kavramsal temsili. Plazma tıbbında, kurala dayalı yöntemler muhtemelen "plazma dozu" nun önceden tanımlanmasını gerektirecektir (Bonzanini vd., 2022).

Kaynakça

- Bibault, J.-E., Giraud, P., & Burgun, A. (2016). Big Data and machine learning in radiation oncology: State of the art and future prospects. *Cancer Letters*, 382(1), 110-117. <https://doi.org/10.1016/j.canlet.2016.05.033>
- Bonzanini, A. D., Shao, K., Stancampiano, A., Graves, D. B., & Mesbah, A. (2022). Perspectives on Machine Learning-Assisted Plasma Medicine: Toward Automated Plasma Treatment. *IEEE Transactions on Radiation and Plasma Medical Sciences*, 6(1), 16-32. <https://doi.org/10.1109/TRPMS.2021.3055727>
- Chapman, B. N. (1980). *Glow discharge processes: Sputtering and plasma etching*. Wiley.
- Dai, X., Zhang, Z., Zhang, J., & Ostrikov, K. (Ken). (2020). Dosing: The key to precision plasma oncology. *Plasma Processes and Polymers*, 17(10), 1900178. <https://doi.org/10.1002/ppap.201900178>
- Dang Van Sung Mussard, M., Foucher, E., & Rousseau, A. (2015). Charge and energy transferred from a plasma jet to liquid and dielectric surfaces. *Journal of Physics D: Applied Physics*, 48(42), 424003. <https://doi.org/10.1088/0022-3727/48/42/424003>
- Fridman, G., Peddinghaus, M., Balasubramanian, M., Ayan, H., Fridman, A., Gutsol, A., & Brooks, A. (2006). Blood Coagulation and Living Tissue Sterilization by Floating-Electrode Dielectric Barrier Discharge in Air. *Plasma Chemistry and Plasma Processing*, 26(4), 425-442. <https://doi.org/10.1007/s11090-006-9024-4>
- Gidon, D., Graves, D. B., & Mesbah, A. (2019). Predictive control of 2D spatial thermal dose delivery in atmospheric pressure plasma jets. *Plasma Sources Science and Technology*, 28(8), 085001. <https://doi.org/10.1088/1361-6595/ab2c66>

- Gjika, E., Pal-Ghosh, S., Tang, A., Kirschner, M., Tadvalkar, G., Canady, J., Stepp, M. A., & Keidar, M. (2018). Adaptation of Operational Parameters of Cold Atmospheric Plasma for in Vitro Treatment of Cancer Cells. *ACS Applied Materials & Interfaces*, 10(11), 9269-9279. <https://doi.org/10.1021/acsami.7b18653>
- Graves, D. B. (2014). Low temperature plasma biomedicine: A tutorial review. *Physics of Plasmas*, 21(8), 080901. <https://doi.org/10.1063/1.4892534>
- Graves, D. B. (2018). Lessons From Tesla for Plasma Medicine. *IEEE Transactions on Radiation and Plasma Medical Sciences*, 2(6), 594-607. <https://doi.org/10.1109/TRPMS.2018.2866373>
- Kalghatgi, S., Kelly, C. M., Cerchar, E., Torabi, B., Alekseev, O., Fridman, A., Friedman, G., & Azizkhan-Clifford, J. (2011). Effects of Non-Thermal Plasma on Mammalian Cells. *PLoS ONE*, 6(1), e16270. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0016270>
- Kogelschatz, U. (2003). Dielectric-Barrier Discharges: Their History, Discharge Physics, and Industrial Applications. *Plasma Chemistry and Plasma Processing*, 23(1), 1-46. <https://doi.org/10.1023/A:1022470901385>
- Kong, M. G., Kroesen, G., Morfill, G., Nosenko, T., Shimizu, T., Van Dijk, J., & Zimmermann, J. L. (2009). Plasma medicine: An introductory review. *New Journal of Physics*, 11(11), 115012. <https://doi.org/10.1088/1367-2630/11/11/115012>
- Laroussi, M. (2009). Low-Temperature Plasmas for Medicine? *IEEE Transactions on Plasma Science*, 37(6), 714-725. <https://doi.org/10.1109/TPS.2009.2017267>
- Laroussi, M., & Akan, T. (2007). Plasma Process. Polym. 9/2007. *Plasma Processes and Polymers*, 4(9), 765-765. <https://doi.org/10.1002/ppap.200790017>
- Laroussi, M., Mohades, S., & Barekzi, N. (2015). Killing adherent and nonadherent cancer cells with the plasma pencil. *Biointerphases*, 10(2), 029401. <https://doi.org/10.1116/1.4905666>
- Lerouge, S., Wertheimer, M. R., & Yahia, L. (2001). Plasma Sterilization: A Review of Parameters, Mechanisms, and Limitations. *Plasmas and Polymers*, 6(3), 175-188. <https://doi.org/10.1023/A:1013196629791>
- Park, J., Henins, I., Herrmann, H. W., Selwyn, G. S., Jeong, J. Y., Hicks, R. F., Shim, D., & Chang, C. S. (2000). An atmospheric pressure plasma source. *Applied Physics Letters*, 76(3), 288-290. <https://doi.org/10.1063/1.125724>
- Raiser, J., & Zenker, M. (2006). Argon plasma coagulation for open surgical and endoscopic applications: State of the art. *Journal of Physics D: Applied Physics*, 39(16), 3520-3523. <https://doi.org/10.1088/0022-3727/39/16/S10>
- Riès, D., Dilecce, G., Robert, E., Ambrico, P. F., Dozias, S., & Pouvesle, J.-M. (2014). LIF and fast imaging plasma jet characterization relevant for NTP biomedical applications. *Journal of Physics D: Applied Physics*, 47(27), 275401. <https://doi.org/10.1088/0022-3727/47/27/275401>
- Schutze, A., Jeong, J. Y., Babayan, S. E., Jaeyoung Park, Selwyn, G. S., & Hicks, R. F. (1998). The atmospheric-pressure plasma jet: A review and comparison to other plasma sources. *IEEE Transactions on Plasma Science*, 26(6), 1685-1694. <https://doi.org/10.1109/27.747887>
- Sladek, R. E. J., Stoffels, E., Walraven, R., Tielbeek, P. J. A., & Koolhoven, R. A. (2004). Plasma Treatment of Dental Cavities: A Feasibility Study. *IEEE Transactions on Plasma Science*, 32(4), 1540-1543. <https://doi.org/10.1109/TPS.2004.832636>
- Stalder, K. R., McMillen, D. F., & Woloszko, J. (2005). Electrosurgical plasmas. *Journal of Physics D: Applied Physics*, 38(11), 1728-1738. <https://doi.org/10.1088/0022-3727/38/11/014>
- Stalder, K. R., & Woloszko, J. (2007). Some Physics and Chemistry of Electrosurgical Plasma Discharges. *Contributions to Plasma Physics*, 47(1-2), 64-71. <https://doi.org/10.1002/ctpp.200710010>

- Stancampiano, A., Chung, T.-H., Dozias, S., Pouvesle, J.-M., Mir, L. M., & Robert, E. (2020). Mimicking of Human Body Electrical Characteristic for Easier Translation of Plasma Biomedical Studies to Clinical Applications. *IEEE Transactions on Radiation and Plasma Medical Sciences*, 4(3), 335-342. <https://doi.org/10.1109/TRPMS.2019.2936667>
- Stoffels, E. (2007). "Tissue Processing" with Atmospheric Plasmas. *Contributions to Plasma Physics*, 47(1-2), 40-48. <https://doi.org/10.1002/ctpp.200710007>
- Stoffels, E., Flikweert, A. J., Stoffels, W. W., & Kroesen, G. M. W. (2002). Plasma needle: A non-destructive atmospheric plasma source for fine surface treatment of (bio)materials. *Plasma Sources Science and Technology*, 11(4), 383-388. <https://doi.org/10.1088/0963-0252/11/4/304>
- Stoffels, E., Kieft, I. E., Sladek, R. E. J., Bedem, L. J. M. V. D., Laan, E. P. V. D., & Steinbuch, M. (2006). Plasma needle for *in vivo* medical treatment: Recent developments and perspectives. *Plasma Sources Science and Technology*, 15(4), S169-S180. <https://doi.org/10.1088/0963-0252/15/4/S03>
- Wagner, H.-E., Brandenburg, R., Kozlov, K. V., Sonnenfeld, A., Michel, P., & Behnke, J. F. (2003). The barrier discharge: Basic properties and applications to surface treatment. *Vacuum*, 71(3), 417-436. [https://doi.org/10.1016/S0042-207X\(02\)00765-0](https://doi.org/10.1016/S0042-207X(02)00765-0)
- Weltmann, K. D., Kindel, E., Von Woedtke, T., Hähnel, M., Stieber, M., & Brandenburg, R. (2010). Atmospheric-pressure plasma sources: Prospective tools for plasma medicine. *Pure and Applied Chemistry*, 82(6), 1223-1237. <https://doi.org/10.1351/PAC-CON-09-10-35>
- Weltmann, K.-D., Brandenburg, R., Von Woedtke, T., Ehlbeck, J., Foest, R., Stieber, M., & Kindel, E. (2008). Antimicrobial treatment of heat sensitive products by miniaturized atmospheric pressure plasma jets (APPJs). *Journal of Physics D: Applied Physics*, 41(19), 194008. <https://doi.org/10.1088/0022-3727/41/19/194008>
- Weltmann, K.-D., Kindel, E., Brandenburg, R., Meyer, C., Bussiahn, R., Wilke, C., & Von Woedtke, T. (2009). Atmospheric Pressure Plasma Jet for Medical Therapy: Plasma Parameters and Risk Estimation. *Contributions to Plasma Physics*, 49(9), 631-640. <https://doi.org/10.1002/ctpp.200910067>
- Weltmann, K.-D., & Von Woedtke, T. (2017). Plasma medicine—Current state of research and medical application. *Plasma Physics and Controlled Fusion*, 59(1), 014031. <https://doi.org/10.1088/0741-3335/59/1/014031>
- Yonson, S., Coulombe, S., Léveillé, V., & R L Leask. (2006). Cell treatment and surface functionalization using a miniature atmospheric pressure glow discharge plasma torch. *Journal of Physics D: Applied Physics*, 39(16), 3508-3513. <https://doi.org/10.1088/0022-3727/39/16/S08>

SAĞLIK 4.0 ÇAĞINDA KRONİK HASTALIKLARIN YÖNETİMİ VE NESNELERİN İNTERNETİ İLE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI¹

Merve Şimşek - Nur Kuban Torun

1. Giriş

Kronik hastalıklar; genetik, fizyolojik, çevresel ve davranışsal faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan, ömür boyu süregelen, uzun süreli tedavi ve bakım ihtiyacı gerektiren hastalıklardır (World Health Organization, 2022b). Toplumda yaşam süresinin artmasına paralel olarak, sigara, alkol, fiziksel hareketsizlik ve sağlıksız yaşam koşulları gibi risk faktörlerinin de etkisi ile kronik hastaların görülme sıklığı günden güne artmaktadır. Dünyadaki tüm ölümlerin %74 'ünün sebebi olan kronik hastalıklar, her yıl 41 milyon insanın hayatını kaybetmesine neden olmaktadır (World Health Organization, 2022b). Kronik hastalıkların kontrolü üzerine girişimlerde bulunulmadığı takdirde 2030 yılında bu hastalıkların yılda 55 milyondan fazla ölüme sebep olacağını öngörülmektedir (World Health Organization, 2022b). Ayrıca bu kronik hastalıklar yüksek ölüm oranlarının yanında, uzun süreli hastane yatışları sebebiyle yüksek sağlık bakım maliyetleri doğurmakta ve sağlık işgücü ihtiyacında artışa neden olmaktadır. Bu hastalıkların yönetimi özellikle gelir seviyesi düşük ülkelerde önemli bir toplumsal sorun haline gelmektedir (World Health Organization, 2022b).

Ülkemizdeki duruma baktığımızda ise, Türkiye'deki ölümlerin %87,5'inin kronik hastalıklardan kaynaklandığı ve bu hastalıkların sağlık hizmeti harcamaları içerisinde toplam maliyetinin 69,7 milyar TL ile yıllık gayri safi yurtiçi

¹ Bu kitap bölümü, İzmir International Conference on Technology and Social Sciences IICTSS 2022 (17.08.2022- 19.08.2022) 'de sözlü olarak sunulan bildirden türetilmiştir.

Sağlık sistemlerinin birlikte çalışabilirliği konusunda henüz geçerli olan bir standart bulunmamaktadır. Bu standartların oluşturulması ve mevcut standartların cihazlara entegre edilmesi üzerine çalışmalara ağırlık verilmelidir.

Hasta gizliliği ve veri güvenliği konusu önemli ve hassasiyetle ele alınması gerekmektedir. Hasta bilgileri istenmeyen kişilerin eline geçebileceği gibi hastanın hayati fonksiyonlarını tehlikeye sokabilen siber tehdit riskleri olabilmektedir. Bu sebeple sağlık teknolojilerinde siber güvenlik önlemlerinin alınmış olması gerekmektedir.

Kaynaklar

- AHA. (t.y.). 3 Ways 3D Printing Is Revolutionizing Health Care. Erişim tarihi: 29 Aralık 2022, Erişim adresi: <https://www.aha.org/aha-center-health-innovation-market-scan/2022-06-07-3-ways-3d-printing-revolutionizing-health-care>
- Akalın, B., & Veranyurt, Ü. (2021) Sağlık Hizmetleri ve Yönetiminde Yapay Zekâ. *Acta Infologica*, 5(1), 231-240. <https://doi.org/10.26650/acin.850857>
- Akalın, B., & Veranyurt, Ü. (2022). Sağlık 4.0 ve Sağlıkta Yapay Zekâ. *Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi*, 4 (1), 57-64. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jhpr/issue/68906/1060839>
- Aktif USBS Listesi. (t.y.). Erişim tarihi 22 Nisan 2023, Erişim adresi: <https://kayitescil.saglik.gov.tr/TR-90715/aktif-usbs-listesi.html?Sayfa=3>
- Al-Jaroodi, J., Mohamed, N., & Abukhousa, E. (2020). Health 4.0: On the Way to Realizing the Healthcare of the Future. *IEEE Access*, 8, 211189-211210. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3038858>
- Albert Health—World’s Simplest Health Assistant. (t.y.) Erişim tarihi: 22 Nisan 2023, Erişim adresi: <https://albert.health/patients>
- Alivecor Akıllı Mini EKG Kardiyo Cihazı 7144. (t.y.). Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2022, Erişim adresi: <https://www.monofe.com/urun/7144/alivecor-akilli-mini-ekg-kardiyo-cihaz.html>
- Altındış, S. & Kıran Morkoç, İ. (2018). Sağlık Hizmetlerinde Büyük Veri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 257-271. DOI: 10.25287/ohuibf.366227
- Bani Mohammad, E., & Ahmad, M. (2019). Virtual reality as a distraction technique for pain and anxiety among patients with breast cancer: A randomized control trial. *Palliative & supportive care*, 17(1), 29-34. <https://doi.org/10.1017/S1478951518000639>
- Bodur, G. (2020). Internet of Things (IoT) in Healthcare: Are We Ready for the Future? *Archives of Health Science and Research*, 7(1), 75-81. <https://doi.org/10.5152/ArcHealthSciRes.2020.550716>
- Bozbuğa, N., Tekbaş, M., & Gülseçen, S. (2021). Tıbbi Nesnelerin İnterneti. In *Tıp Bilişimi* (pp. 451-479). Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/b/et07.2021.003.22>
- Brugts, J. J., Radhoe, S. P., Aydin, D., Theuns, D. A., & Veenis, J. F. (2021). Clinical Update of the Latest Evidence for CardioMEMS Pulmonary Artery Pressure Monitoring in Patients with Chronic Heart Failure: A Promising System for Remote Heart Failure Care. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 21(7). <https://doi.org/10.3390/S21072335>
- Calle-Bustos, A.-M., Juan, M.-C., García-García, I., & Abad, F. (2017). An augmented reality game to support therapeutic education for children with diabetes. *PLoS One*, 12(9), e0184645. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0184645>

- CB Insights Research. (2018). New Google Patent Could Turn Your Bathroom Mirror Into A Medical Device. Erişim tarihi: 23 Mart 2023. Erişim adresi: <https://www.cbinsights.com/research/google-patent-smart-home-medical-device/>
- Chen, C., Zhao, X. L., Li, Z. H., Zhu, Z. G., Qian, S. H., & Flewitt, A. J. (2017). Current and Emerging Technology for Continuous Glucose Monitoring. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 17(1). <https://doi.org/10.3390/S17010182>
- Choi, D., Choi, H., & Shon, D. (2019). *Journal of Asian Architecture and Building Engineering Future changes to smart home based on AAL healthcare service Future changes to smart home based on AAL healthcare service*. <https://doi.org/10.1080/13467581.2019.1617718>
- Chronic respiratory diseases. (t.y.). Erişim tarihi: 06 Nisan 2023, Erişim adresi: <https://www.who.int/health-topics/chronic-respiratory-diseases>
- Conn, N. J., Schwarz, K. Q., & Borkholder, D. A. (2019). In-Home Cardiovascular Monitoring System for Heart Failure: Comparative Study. *JMIR mHealth and uHealth*, 7(1), e12419. <https://doi.org/10.2196/12419>
- Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı & Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). *Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS) 2021-2025*. Erişim adresi: <https://cbddo.gov.tr/Shared-FolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf>
- Diabetes. (t.y.). Erişim tarihi: 26 Mart 2023. Erişim adresi: <https://www.who.int/health-topics/diabetes>
- Ding, E. Y., Ensom, E., Hafer, N., Buchholz, B., Picard, M. A., Dunlap, D., Rogers, E., Lawton, C., Koren, A., Lilly, C., Fitzgibbons, T. P., & McManus, D. D. (2019). Point-of-care technologies in heart, lung, blood and sleep disorders from the Center for Advancing Point-of-Care Technologies. *Current Opinion in Biomedical Engineering*, 11, 58-67.
- Duan, S., Cao, H., Liu, H., Miao, L., Wang, J., Zhou, X., Wang, W., Hu, P., Qu, L., & Wu, Y. (2020). Development of a machine learning-based multimode diagnosis system for lung cancer. *Aging*, 12(10), 9840-9854. <https://doi.org/10.18632/AGING.103249>
- Duiverman, M. L., Vonk, J. M., Bladder, G., van Melle, J. P., Nieuwenhuis, J., Hazenberg, A., Kerstjens, H. A. M., van Boven, J. F. M., & Wijkstra, P. J. (2020). Home initiation of chronic non-invasive ventilation in COPD patients with chronic hypercapnic respiratory failure: a randomised controlled trial. *Thorax*, 75(3), 244-252. <https://doi.org/10.1136/thoraxjnl-2019-213303>
- Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Ofisi. (2018). Türkiye’de bulaşıcı olmayan (kronik) hastalıkların önlenmesi ve kontrolü için yatırım gerekçeleri raporu. Erişim adresi: <https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kronik-hastaliklar-engelli-db/hastaliklar/kalpvedamar/raporlar/BizzCaseTrSS.pdf>
- Dwivedi, R., Mehrotra, D., & Chandra, S. (2022). Potential of Internet of Medical Things (IoMT) applications in building a smart healthcare system: A systematic review. *Journal of Oral Biology and Craniofacial Research*, 12(2), 302-318. <https://doi.org/10.1016/j.jobcr.2021.11.010>
- Faruqui, N., Yousuf, M. A., Whaiduzzaman, M., Azad, A. K. M., Barros, A., & Moni, M. A. (2021). LungNet: A hybrid deep-CNN model for lung cancer diagnosis using CT and wearable sensor-based medical IoT data. *Computers in biology and medicine*, 139, 104961. <https://doi.org/10.1016/j.combiomed.2021.104961>
- Gioumouxouzis, C. I., Baklavaridis, A., Katsamenis, O. L., Markopoulou, C. K., Bouropoulos, N., Tzetzis, D., & Fatouros, D. G. (2018). A 3D printed bilayer oral solid dosage form combining metformin for prolonged and glimepiride for immediate drug delivery. *European journal of pharmaceutical sciences : official journal of the European Federation for Pharmaceutical Sciences*, 120, 40-52. <https://doi.org/10.1016/j.ejps.2018.04.020>

- Glatt Pharmaceutical Services and Aprelia to Advance Patient Focused Pharmaceuticals with Aprelia's 3D-Printing Technology. (t.y.). Erişim tarihi: 01 Nisan 2023, Erişim adresi: <https://www.aprelia.com/news/glatt-pharmaceutical-services-and-aprelia-to-advance-patient-focused-pharmaceuticals-with-aprelia-3d-printing-technology>
- Hevi AI | Medical Artificial Intelligence Solutions. (t.y.). Erişim tarihi: 19 Mayıs 2022, Erişim adresi: <https://hevi.ai/>
- Hoeg, E. R., Bruun-Pedersen, J. R., & Serafin, S. (2021). Virtual reality-based high-intensity interval training for pulmonary rehabilitation: A feasibility and acceptability study. *Proceedings - 2021 IEEE Conference on Virtual Reality and 3D User Interfaces Abstracts and Workshops, VRW 2021*, 242–249. <https://doi.org/10.1109/VRW52623.2021.00052>
- Hunter, B., Hindocha, S., & Lee, R. W. (2022). The Role of Artificial Intelligence in Early Cancer Diagnosis. *Cancers 2022, Vol. 14, Page 1524, 14(6)*, 1524. <https://doi.org/10.3390/CANCERS14061524>
- IBM. (t.y.). Cost of a data breach 2022. Erişim tarihi: December 29, 2022, Erişim adresi: <https://www.ibm.com/reports/data-breach>
- Ipp, E., Liljenquist, D., Bode, B., Shah, V. N., Silverstein, S., Regillo, C. D., Lim, J. I., Sadda, S., Domalpally, A., Gray, G., Bhaskaranand, M., Ramachandra, C., Solanki, K., & EyeArt Study Group (2021). Pivotal Evaluation of an Artificial Intelligence System for Autonomous Detection of Referrable and Vision-Threatening Diabetic Retinopathy. *JAMA network open*, 4(11), e2134254. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2021.34254>
- Isaacson, B., Kaufusi, S., Sorensen, J., Joy, E., Jones, C., Ingram, V., Mark, N., Phillips, M., & Briesacher, M. (2022). Demonstrating the Clinical Impact of Continuous Glucose Monitoring Within an Integrated Healthcare Delivery System. *Journal of diabetes science and technology*, 16(2), 383–389. <https://doi.org/10.1177/1932296820955228>
- Işık, B. (2022). Tele-Sağlık ve Tele-Hemşirelik. İçinde N. A. Ateş, S. Seçginli, & G. Silahtaroğlu (Ed.), *Hemşirelik Bilişimi* (C. 1, s. 348). ACR Tıp Kitabevi.
- İleri, Y. Y. (2018). Sağlık Hizmetlerinde Nesnelerin İnterneti (Nit): Avantajlar ve Zorluklar. *The Journal of Academic Social Sciences*, 67(67), 159–171. <https://doi.org/10.16992/ASOS.13529>
- Joshua, S. R., Shin, S., Lee, J. H., & Kim, S. K. (2023). Health to Eat: A Smart Plate with Food Recognition, Classification, and Weight Measurement for Type-2 Diabetic Mellitus Patients' Nutrition Control. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 23(3), 1656. <https://doi.org/10.3390/s23031656>
- Karami, B., Koushki, R., Arabgol, F., Rahmani, M., & Vahabie, A. H. (2021). Effectiveness of Virtual/Augmented Reality-Based Therapeutic Interventions on Individuals With Autism Spectrum Disorder: A Comprehensive Meta-Analysis. *Frontiers in Psychiatry*, 12. <https://doi.org/10.3389/FPSYT.2021.665326/FULL>
- Kim, H. E., Kim, H. H., Han, B. K., Kim, K. H., Han, K., Nam, H., Lee, E. H., & Kim, E. K. (2020). Changes in cancer detection and false-positive recall in mammography using artificial intelligence: a retrospective, multireader study. *The Lancet. Digital health*, 2(3), e138–e148. [https://doi.org/10.1016/S2589-7500\(20\)30003-0](https://doi.org/10.1016/S2589-7500(20)30003-0)
- Knudsen, M. V., Petersen, A. K., Angel, S., Hjorddal, V. E., Maindal, H. T., & Laustsen, S. (2020). Tele-rehabilitation and hospital-based cardiac rehabilitation are comparable in increasing patient activation and health literacy: A pilot study. *European journal of cardiovascular nursing*, 19(5), 376–385. <https://doi.org/10.1177/1474515119885325>
- Koştı, G., Burmaoğlu, S., & Kızak, L. B. (2021). Sağlık 4.0: Sanayide Öngörülen Gelişimin Sağlık Sektörüne Yansımaları. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(3), 483–506. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1560472>
- Kumar, Y., Koul, A., Singla, R., & Ijaz, M. F. (2022). Artificial intelligence in disease diagnosis: a systematic literature review, synthesizing framework and future research agenda. *Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing 2021, 1*, 1–28. <https://doi.org/10.1007/S12652-021-03612-Z>

- Lee, H., Song, C., Hong, Y. S., Kim, M. S., Cho, H. R., Kang, T., Shin, K., Choi, S. H., Hyeon, T., & Kim, D. H. (2017). Wearable/disposable sweat-based glucose monitoring device with multistage transdermal drug delivery module. *Science Advances*, 3(3). https://doi.org/10.1126/SCIADV.1601314/SUPPL_FILE/1601314_SM.PDF
- Li, J., & Carayon, P. (2021). Health Care 4.0: A Vision for Smart and Connected Health Care. *IIEE Transactions on Healthcare Systems Engineering*, 11(3), 171. <https://doi.org/10.1080/24725579.2021.1884627>
- Li, J., Liu, Y., Jiang, J., Peng, X., & Hu, X. (2021). Effect of telehealth interventions on quality of life in cancer survivors: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *International journal of nursing studies*, 122, 103970. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2021.103970>
- Low, C. A. (2020). Harnessing consumer smartphone and wearable sensors for clinical cancer research. *NPJ Digital Medicine*, 3, 140. <https://doi.org/10.1038/s41746-020-00351-x>
- Manimurugan, S., Almutairi, S., Aborokbah, M. M., Narmatha, C., Ganesan, S., Chilamkurti, N., Alzaheb, R. A., & Almoamari, H. (2022). Two-Stage Classification Model for the Prediction of Heart Disease Using IoMT and Artificial Intelligence. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 22(2), 476. <https://doi.org/10.3390/s22020476>
- Mansour, R. F., Amraoui, A. el, Nouaouri, I., Dlaz, V. G., Gupta, D., & Kumar, S. (2021). Artificial Intelligence and Internet of Things Enabled Disease Diagnosis Model for Smart Healthcare Systems. *IEEE Access*, 9, 45137–45146. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3066365>
- Mendi, B. (2016). Teletıp. İçinde B. Mendi (Ed.), *Sağlık Bilişimi ve Güncel Uygulamalar* (ss. 149-159). Nobel Tıp Kitabevleri.
- Nakamura, T., & Sasano, T. (2022). Artificial intelligence and cardiology: Current status and perspective. *Journal of Cardiology*, 79(3), 326–333. <https://doi.org/10.1016/J.JCC.2021.11.017>
- Ohri, N., Halmos, B., Bodner, W. R., Cheng, H., Guha, C., Kalnicki, S., & Garg, M. (2019). Daily Step Counts: A New Prognostic Factor in Locally Advanced Non-Small Cell Lung Cancer?. *International journal of radiation oncology, biology, physics*, 105(4), 745–751. <https://doi.org/10.1016/j.ijrobp.2019.07.055>
- Peyroteo M, Ferreira IA, Elvas LB, Ferreira JC, Lapão LV. Remote Monitoring Systems for Patients With Chronic Diseases in Primary Health Care: Systematic Review. *JMIR Mhealth Uhealth*.2021 Dec 21;9(12):e28285. doi: 10.2196/28285. PMID: 34932000; PMCID: PMC8734917.
- Popov, V. V., Kudryavtseva, E. V., Katiyar, N. K., Shishkin, A., Stepanov, S. I., & Goel, S. (2022). Industry 4.0 and Digitalisation in Healthcare. *Materials*, 15(6). <https://doi.org/10.3390/MA15062140>
- Pyles, L., Hemmati, P., Pan, J., Yu, X., Liu, K., Wang, J., Tsakistos, A., Zheleva, B., Shao, W., & Ni, Q. (2017). Initial Field Test of a Cloud-Based Cardiac Auscultation System to Determine Murmur Etiology in Rural China. *Pediatric cardiology*, 38(4), 656–662. <https://doi.org/10.1007/s00246-016-1563-8>
- Radiology AI | Aidoc Always-on AI. (t.y.). Erişim tarihi: 19 Mayıs, 2022, Erişim adresi: <https://www.aidoc.com/#detection>
- Radogna, A. V., Siciliano, P. A., Sabina, S., Sabato, E., & Capone, S. (2020). A Low-Cost Breath Analyzer Module in Domiciliary Non-Invasive Mechanical Ventilation for Remote COPD Patient Monitoring. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 20(3), 653. <https://doi.org/10.3390/s20030653>
- Reiter, O., Rotemberg, V., Kose, K., & Halpern, A. C. (2019). Artificial Intelligence in Skin Cancer. *Current Dermatology Reports 2019* 8:3, 8(3), 133–140. <https://doi.org/10.1007/S13671-019-00267-0>
- Rutkowski, S., Szczegieliński, J., & Szczepańska-Gieracha, J. (2021). Evaluation of the Efficacy of Immersive Virtual Reality Therapy as a Method Supporting Pulmonary Rehabilitation: A Randomized Controlled Trial. *Journal of clinical medicine*, 10(2), 352. <https://doi.org/10.3390/jcm10020352>

- Sadoughi, F., Kazemy, Z., Hamedan, F., Owji, L., Rahmanikatiğari, M., & Azadboni, T. T. (2018). Artificial intelligence methods for the diagnosis of breast cancer by image processing: a review. *Breast Cancer: Targets and Therapy*, 10, 219. <https://doi.org/10.2147/BCTT.S175311>
- Sekerel, B. E., Unsal, H., Murat Sahiner, U., Soyer, O. U., Damadoglu, E., Karakaya, G., & Kalyoncu, A. F. (2022). *Clinical Validation of the Spirohome Clinic Ultrasonic Spirometer in Child and Adolescent Patients*. <https://doi.org/10.2147/JAA.S345189>
- Shuaib, A., Arian, H., & Shuaib, A. (2020). The increasing role of artificial intelligence in health care: Will robots replace doctors in the future? *International Journal of General Medicine*, 13, 891–896. <https://doi.org/10.2147/IJGM.S268093>
- Sirintrapun, S. J., & Lopez, A. M. (2018). Telemedicine in Cancer Care. *American Society of Clinical Oncology Educational Book*, 38, 540-545. https://doi.org/10.1200/EDBK_200141
- T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kronik Hastalıklar, Yaşlı Sağlığı ve Özürlüler Daire Başkanlığı. (2015). Türkiye kalp ve damar hastalıkları önleme ve kontrol programı eylem planı (2015-2020). Erişim adresi: <https://tkd.org.tr/TKDDData/Uploads/files/Turkiye-kalp-ve-damar-hastaliklari-onleme-ve-kontrol-programi.pdf>
- Terzi, R., Sağıroğlu, Ş., Demirezen, U. (2017). Büyük veri ve açık veri: temel kavramlar. Sağıroğlu, Ş. ve Koç, O. (Ed.), büyük veri ve açık veri analitiği: yöntemler ve uygulamalar (s. 16). Yer: Ankara.
- Topalovic, M., Das, N., Burgel, P. R., Daenen, M., Derom, E., Haenebalcke, C., Janssen, R., Kerstjens, H. A. M., Liistro, G., Louis, R., Ninane, V., Pison, C., Schlessler, M., Vercauter, P., Vogelmeier, C. F., Wouters, E., Wynants, J., Janssens, W., Pulmonary Function Study Investigators, & Pulmonary Function Study Investigators: (2019). Artificial intelligence outperforms pulmonologists in the interpretation of pulmonary function tests. *The European respiratory journal*, 53(4), 1801660. <https://doi.org/10.1183/13993003.01660-2018>
- Türkiye Sağlık Veri Araştırmaları ve Yapay Zekâ Uygulamaları Enstitüsü. (t.y.). Erişim tarihi: 22 Nisan 2023, Erişim adresi: <https://tuyze.tuseb.gov.tr>
- Urlings, J., Sezer, S., ter Laan, M., Bartels, R., Maal, T., Boogaarts, J., & Henssen, D. (2022). The role and effectiveness of augmented reality in patient education: A systematic review of the literature. *Patient Education and Counseling*, 105(7), 1917–1927. <https://doi.org/10.1016/j.PEC.2022.03.005>
- Uzaktan Sağlık Hizmetlerinin Sunumu Hakkında Yönetmelik (2022, 10 Şubat). Resmi Gazete (Sayı: 31746) Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220210-2.htm>
- Varghese,R., Salvi,S. Sood, P., Karsiya, J. Kumar, D. (2022). 3D printed medicine for the management of chronic diseases: The road less travelled. *Annals of 3D Printed Medicine*, 5, <https://doi.org/10.1016/j.stlm.2021.100043>.
- World Health Organization. (2022, 16 Eylül). Non communicable diseases. Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/noncommunicable-diseases>
- World Health Organization. (2022, 3 Şubat). Cancer. (t.y.). Erişim tarihi: 20 Şubat, 2023, Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cancer>
- Xu, L. Da, He, W., & Li, S. (2014). Internet of Things in Industries: A Survey. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*, 10(4), 2233–2243. <https://doi.org/10.1109/TII.2014.2300753>
- Yan, R., Ren, F., Wang, Z., Wang, L., Zhang, T., Liu, Y., Rao, X., Zheng, C., & Zhang, F. (2020). Breast cancer histopathological image classification using a hybrid deep neural network. *Methods*, 173, 52–60. <https://doi.org/10.1016/j.YMETH.2019.06.014>
- Yang, G., Pang, Z., Jamal Deen, M., Dong, M., Zhang, Y.-T., Lovell, N., & Rahmani, A. M. (2020). Homecare Robotic Systems for Healthcare 4.0: Visions and Enabling Technologies. *IEEE Journal of Biomedical and Health Informatics*, 24(9), 2535–2549. <https://doi.org/10.1109/JBHI.2020.2990529>

YEŞİL HASTANELER VE BU HASTANELERDE YAPAY ZEKÂNIN KULLANIMI

Şeref Maden - Gökhan Kerse

1. Giriş

İnsanların fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını kapsayan çevresel kaynakların etkin kullanılması nesillerin devamlılığı için her zaman öncelikli konular olmuştur. Özellikle son iki asırda insanların tarım toplumundan sanayi toplumuna evrilmesi, sosyoekonomik ve sosyokültürel yapının değişimine neden olmuş ve çevreyi oluşturan kaynakların da olumsuz etkilenmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle teknolojinin gelişmesi, ekonomik gelişmelerin hız kazanması ve insan ihtiyaçlarının ve beklentilerinin bu doğrultuda sürekli artış göstermesi kıt kaynakların hızla azalmasına neden olmuş, nihayetinde de çevre zarar görmüştür.

Canlıların yaşam alanını oluşturan çevre, onların yaşaması ve korunması için gereken en önemli değerdir. Yer kürenin hava kalitesinin bozulması, iklim değişikliği, küresel ısınma ve küresel salgınlar gibi faktörler bu önemli değerlerin yok olmasına yol açmaktadır. Tüm bu faktörlerin temelinde insanoğlunun yani onun çevreyi bilinçsizce kullanmasının da yer aldığı görülmüş ve toplumlarda bir uyanış başlamıştır. Dolayısıyla her ne kadar telafisi güç olsa da zararın minimize edilmesi ve yeşil uygulamalarla ekosistemin desteklenmesi önem kazanmıştır. Bu doğrultuda kişilerden başlayarak tüm toplumlar solunan havanın kaliteli olması, beslenme ürünlerinin yetiştiği toprak ve suyun temiz olması ve diğer canlıların yaşam alanlarına saygı duyması gibi çevreye yönelik bazı sorumluluklarının olduğunun farkına varmışlardır.

Gelecek nesiller için emanet edilen içinde yaşadığımız çevrenin korunmasında kurumlara da büyük sorumluluklar düşmekte, sürdürülebilir ve akılcı

Kaynakça

- Akalın, B., & Veranyurt, Ü. (2021). Sağlık hizmetleri ve yönetiminde yapay zekâ. *Acta Infologica*, 5(1), 231–240.
- Asadi, S., Pourhashemi, S. O., Nilashi, M., Abdullah, R., Samad, S., Yadegaridehkordi, E., Aljojo, N., & Razali, N. S. (2020). Investigating influence of green innovation on sustainability performance: A case on Malaysian hotel industry. *Journal of Cleaner Production*, 258, 120860.
- Aslan, M., & Yıldız, A. (2019). How blameless are hospitals in climate change? An example of a province in Turkey. *Environmental & Socio-Economic Studies*, 7(4), 45–53.
- Bai, H. X., Wang, R., Xiong, Z., Hsieh, B., Chang, K., Halsey, K., Tran, T. M. L., Choi, J. W., Wang, D.-C., & Shi, L.-B. (2020). Artificial intelligence augmentation of radiologist performance in distinguishing COVID-19 from pneumonia of other origin at chest CT. *Radiology*, 296(3), E156–E165.
- Baytaş, V., & Aydın, G. Ç. (2022). Sağlık Kurumlarında Çevreye Duyarlı Politikalar: Yeşil Hastane Örnekleri. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 5(2), 336–356.
- Belmonte-Ureña, L. J., Plaza-Úbeda, J. A., Vazquez-Brust, D., & Yakovleva, N. (2021). Circular economy, degrowth and green growth as pathways for research on sustainable development goals: A global analysis and future agenda. *Ecological Economics*, 185, 107050.
- Chalmers, D., MacKenzie, N. G., & Carter, S. (2021). Artificial intelligence and entrepreneurship: Implications for venture creation in the fourth industrial revolution. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 45(5), 1028–1053.
- Çilhoroz, Y., & Oğuz, I. (2021). Yapay Zekâ: Sağlık Hizmetlerinden Uygulamalar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 573–588.
- Davenport, T., & Kalakota, R. (2019). The potential for artificial intelligence in healthcare. *Future Healthcare Journal*, 6(2), 94.
- Dhillon, V. S., & Kaur, D. (2015). Green hospital and climate change: Their interrelationship and the way forward. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, 9(12), LE01–LE05. <https://doi.org/10.7860/JCDR/2015/13693.6942>
- Dicuozzo, G., Donofrio, F., Fusco, A., & Shini, M. (2023). Healthcare system: Moving forward with artificial intelligence. *Technovation*, 120, 102510.
- Facciola, A., Laganà, P., & Caruso, G. (2021). The COVID-19 pandemic and its implications on the environment. *Environmental Research*, 201, 111648.
- Farrukh, A., Mathrani, S., & Sajjad, A. (2022). A natural resource and institutional theory-based view of green-lean-six sigma drivers for environmental management. *Business Strategy and the Environment*, 31(3), 1074–1090.
- Gayir, G. B. (2022). Yeşil hastanelerin gerekliliği üzerine nitel bir araştırma. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 5(2), 205–225.
- Gülşen, M., Turan, B., & Yılmaz, A. E. (2022). Nadir hastalıklarda yapay zekâ uygulamaları. *Journal of Ankara University Faculty of Medicine/Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 75.
- Hao, L.-N., Umar, M., Khan, Z., & Ali, W. (2021). Green growth and low carbon emission in G7 countries: how critical the network of environmental taxes, renewable energy and human capital is? *Science of the Total Environment*, 752, 141853.
- Karademir, A. Ç., & Aybars, D. A. Ğ. (2021). Sürdürülebilirlik uygulaması olarak yeşil bina ve LEED sertifikasyonu üzerine Türkiye’de inşaat sektöründe bir çalışma. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 63–83.

- Kerse, G., Maden, Ş., & Selçuk, E. T. (2021). Yeşil dönüştürücü liderlik, yeşil içsel motivasyon ve çalışanın yeşil davranışı: Ölçek uyarlama ve ilişki tespiti. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 1574–1591.
- Kılıç, T., & Tosun, N. (2021). Akıllı sağlık ekosistemi ve güncel uygulamala örnekleri. *İşletme Bilimi Dergisi*, 9(3), 543–564.
- Malik, S. Y., Cao, Y., Mughal, Y. H., Kundi, G. M., Mughal, M. H., & Ramayah, T. (2020). Pathways towards sustainability in organizations: Empirical evidence on the role of green human resource management practices and green intellectual capital. *Sustainability*, 12(8), 3228.
- Mansur, F., & Korkmaz, S. (2020). Sağlık hizmeti kullanıcılarının yeşil hastane farkındalık düzeylerini belirlemeye yönelik bir çalışma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 827–850.
- Mondejar, M. E., Avtar, R., Diaz, H. L. B., Dubey, R. K., Esteban, J., Gómez-Morales, A., Hallam, B., Mbungu, N. T., Okolo, C. C., & Prasad, K. A. (2021). Digitalization to achieve sustainable development goals: Steps towards a Smart Green Planet. *Science of The Total Environment*, 794, 148539.
- Mousa, S. K., & Othman, M. (2020). The impact of green human resource management practices on sustainable performance in healthcare organisations: A conceptual framework. *Journal of Cleaner Production*, 243, 1–14. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118595>
- Reddy, S., Fox, J., & Purohit, M. P. (2019). Artificial intelligence-enabled healthcare delivery. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 112(1), 22–28.
- Rejeb, A., Rejeb, K., Treiblmaier, H., Appolloni, A., Alghamdi, S., Alhasawi, Y., & Iranmanesh, M. (2023). The Internet of Things (IoT) in healthcare: Taking stock and moving forward. *Internet of Things*, 100721.
- Rutz, C., Loretto, M.-C., Bates, A. E., Davidson, S. C., Duarte, C. M., Jetz, W., Johnson, M., Kato, A., Kays, R., & Mueller, T. (2020). COVID-19 lockdown allows researchers to quantify the effects of human activity on wildlife. *Nature Ecology & Evolution*, 4(9), 1156–1159.
- Sherman, J. D., Thiel, C., MacNeill, A., Eckelman, M. J., Dubrow, R., Hopf, H., Lagasse, R., Bialowitz, J., Costello, A., & Forbes, M. (2020). The green print: advancement of environmental sustainability in healthcare. *Resources, Conservation and Recycling*, 161, 104882.
- Strohman, L., Hehakaya, C., Ranschaert, E. R., Boon, W. P. C., & Moors, E. H. M. (2020). Implementation of artificial intelligence (AI) applications in radiology: hindering and facilitating factors. *European Radiology*, 30, 5525–5532.
- Tarkar, P. (2022). Role of green hospitals in sustainable construction: Benefits, rating systems and constraints. *Materials Today: Proceedings*, 60, 247–252.
- Tuğaç, Ç. (2023a). Birleşmiş milletler sürdürülebilir kalkınma amaçları'nın gerçekleştirilmesinde yapay zekâ uygulamalarının rolü. *Sayıştay Dergisi*, 34(128), 73–99.
- Tuğaç, Ç. (2023b). İklim değişikliği ve yapay zekâ: fırsatlar ve sorunlar. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 74–94.
- Ulusoy, İ. (2022). Yapay zekâ ve makine öğrenmesi sigorta sektörünü yeniden şekillendiriyor. Türkiye Sigorta Birliği, Erişim: 04.09.2023. https://www.tsb.org.tr/media/attachments/ipek-ulusoy_yapay-zekâ-ve-makine-ogrenmesi.pdf.
- Vargas-Hernández, J. G., Pallagst, K., & Zdunek-Wielgołaska, J. (2023). Urban green spaces as a component of an ecosystem. In *Sustainable Development and Environmental Stewardship: Global Initiatives Towards Engaged Sustainability* (pp. 165–198). Springer.

- Wang, Q., & Su, M. (2020). A preliminary assessment of the impact of COVID-19 on environment—A case study of China. *Science of the Total Environment*, 728, 138915.
- WHO. (2022). *Ending the neglect to attain the sustainable development goals: a rationale for continued investment in tackling neglected tropical diseases 2021–2030*.
- Yüce, D. F., & Taşşöker, M. (2023). *Diş hekimliğinde yapay zekâ uygulamaları The applications of artificial intelligence in dentistry*. 141–149.

SAĞLIK HİZMETLERİ PAZARLAMASINDA YAPAY ZEKÂ TEMELLİ DEĞİŞİMLER

Semih Sezgin

1. Giriş

Yapay zekâ (YZ), genel anlamda; akıl yürütebilen, öğrenen, uyarlama yeteneğine sahip, hatırlama ve değerlendirme yapabilen, duyuşsal bir anlayış ile etkileşim oluşturabilen bilgisayar teknolojilerini ifade etmektedir (Russell & Norvig, 2016; s. 1-5); (Bioethics Briefing Note: Artificial Intelligence (AI) in Healthcare and Research. Nuffield Council, 2018).

YZ kavramını; insansı davranışlar gösterebilen, insan gibi düşünerek belirli bir mantıksal programlara göre karar verebilen akıllı makineler biçiminde tanımlamak mümkündür. Bu çerçevede YZ teknolojilerinin çevresini algılayabilen ve amaca göre başarıyı yakalama şansını maksimuma çıkarabilen bir cihazı ifade ettiği belirtilebilir. Özetle, YZ kavramı insana mahsus davranışlar sergileme yetisi, sayısal mantık yürütebilme, hareket edebilme, konuşma ve ses tanımlama gibi birçok beceriye sahip olan yazılım ya da donanım açısından oluşturulmuş sistemler bütünüdür şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda, YZ'nın bir nevi insan beynine benzer bir yapısının olduğu ve buna paralel bir performans gösterebilen (taklit edebilen) teknolojiyi işaret ettiği düşünülebilir.

YZ uygulamalarının sağlık hizmetleri alanında da kullanılmaya başlanmasıyla beraber tanı, tedavi ve bakım hizmetlerinde hekimlere ve hastalara yararlar sağladığı belirtilmektedir. Bununla beraber, mevcut durumda sağladığı faydaya göre potansiyelinin çok daha büyük olduğu düşünülmektedir. YZ'nın yüksek fayda sağlayıcı yönü dışında olumsuz birtakım özellikleri de içinde barındırdığı ifade edilebilir. Özellikle, hasta mahremiyeti, hastaya ait bilgilerin

Kaynakça

- Akalın, B. (2020). *Sağlık Hizmetleri ve Yönetiminde Yapay Zekâ*. İstanbul: Hiper Yayıncılık.
- Akın, Ö. (2017). Hızla Artan Endüstriyel Robotların Üretim Süreçlerinde Yarattığı Değişimler ve Türkiye İşgücü Piyasasında Yaratacağı Olası Etkilerin Değerlendirilmesi. *İş ve Hayat*, 42-71.
- Akter, S., Babu, M. M., Hossain, A., & Hani, U. (2022). Value Co-creation on A Shared Healthcare Platform: Impact on Service Innovation, Perceived Value and Patient Welfare. *Journal of Business Research*, 95-106.
- Akyel, A. (2021). Yapay Sinir ağları Kullanılarak Serebral İskemi ve Hemoraji Olaylarının Önceden Tahmin Edilmesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Altuntaş, E. Y. (2019). *Sağlık Hizmetleri Uygulamalarında Dijital Dönüşüm*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Amisha, P. M., Pathania, M., & Rathaur, V. K. (2019). Overview of Artificial Intelligence in Medicine. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 2328-2331.
- Anderson, S., Rayburn, S. W., & Sierra, J. J. (2019). Future Thinking: The Role of Marketing in Healthcare. *European Journal of Marketing*, 1521-1545.
- Bayrak, O. C. (2020). Tıbbi Görüntülerden Derin Öğrenme Yöntemleri ile Karaciğer ve Beyin Lezyonlarının Bölütlenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Becker, A. (2019). Artificial Intelligence in Medicine: What is it Doing for Us Today? *Health Policy and Technology*, 198-205.
- Berkowitz, E. N. (1996). *Essentials of Health Care Marketing*. Gaithersburg, Maryland: An Aspen Publication.
- Bilim ve Teknoloji: Anadolu Ajansı. (2023, 07 11). Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/oeed-yukse-otomasyon-riski-altindaki-meslekler-istihdam-yaklasik-yuzde-27si/2943125> adresinden alındı
- Caruana, R., Yin, L., Gehrke, J., Koch, P., Sturm, M., & Elhadad, N. (2015). Intelligible Models for HealthCare: Predicting Pneumonia Risk and Hospital 30-day Readmission. *Proceedings of the 21th ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining* (s. 1721-1730). KDD '15.
- Cemalçılar, İ. (1983). *Pazarlama*. Eskişehir: Hakan Ofset.
- Chen, C., Loh, E. W., Kuo, K. N., & Tam, K. W. (2019). The Times They are A-changin'–Healthcare 4.0 is Coming! *Journal of Medical Systems*, 1-4.
- Chen, M. C., Ball, R. L., Yang, L., Moradzadeh, N., Chapman, B. E., & vd. (2017). Deep Learning to Classify Radiology Free-text Reports. *Radiology*, 845-852.
- Copeland, B. J. (2023, 08 14). *britannica/technology*. 08 15, 2023 tarihinde Britannica: <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence> adresinden alındı
- Curioni-Fontecedro, A. (2017). A new era of oncology through artificial intelligence. *ESMO Open*, 1-2.
- Dabbagh, S. A. (2021). Using Deep Leearnig and Medical Data Classification for Predicting Bacterial Skin İnfection. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Altınbaş Üniversitesi, Lisanüstü Eğitim Enstitüsü.
- Dean, A., & Wilson, T. (2017, 06). PWC: <https://www.pwc.com/gx/en/industries/healthcare/publications/ai-robotics-new-health/ai-robotics-new-health.pdf> adresinden alındı
- Dignum, V. (2018). Ethics in Artificial Intelligence: Introduction to The Special Issue. *Ethics and Information Technology*, 1-3.

- Dişçi, A. Y. (2021). İşitme Kaybı Türü ve İşitme Kaybı Derecesi Belirlenmesinde İki Metot Karşılaştırması: Yapay Sinir Ağları ve Koşullu Yapılarla Kodlanan Mobil Uygulama. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Eğrioğlu, E., Aladağ, C. H., Yolcu, U., Uslu, V. R., & Başaran, M. A. (2009). A New Approach Based on Artificial Neural Networks for High Order Multivariate Fuzzy Time Series. *Expert Systems with Applications*, 10589-10594.
- Elmas, Ç. (2018). *Yapay Zekâ Uygulamaları*, (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Emir, B. (2021). Oküler Hastalıkların Sınıflandırılmasında derin Konvülsiyonel Sinir Ağı Modeli. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- European Commission (EC). (2019). *Ethics Guidelines For Trustworthy AI*. High-Level Expert Group On Artificial Intelligence. Brussels: European Commission (EC). <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai> adresinden alındı
- Fedal, M. H. (2021). X İşını ve Derin Öğrenme ile Covid 19 Tespiti. . *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Bilişim Enstitüsü.
- Fenech, M., Strukelj, N., & Buston, O. (2018). *Ethical, Social, And Political Challenges of Artificial Intelligence in Health*. Wellcome Trust.
- Fırat, O. Z., & Fırat, S. Ü. (2017). Endüstri 4.0 Yolculuğunda Trendler ve Robotlar. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 211-223.
- Forum, W. E. (2016). *The Global Competitiveness Report 2016-2017*. World Geneva: Economic Forum.
- Goodman, K., Zandi, D., Reis, A., & Vayena, E. (2020). Balancing Risks and Benefits of Artificial Intelligence in The Health Sector. *Bulletin of the World Health Organization*, 230-231.
- Grewal, D., Hulland, J., Kopalle, P. K., & Karahanna, E. (2020). The Future of Technology and Marketing: A Multidisciplinary Perspective. *Journal of the Academy of Marketing*, 1-8.
- Griffiths, S. (2016, 08 26). *Artificial Intelligence Will Change Healthcare as We Know It Wired*. Wired: <http://www.wired.co.uk/article/cancer-risk-ai-mammograms> adresinden alındı
- Hamet, P., & Tremblay, J. (2017). Artificial Intelligence in Medicine. *Metabolism-Clinical and Experimental*, 36-40.
- Heufelder, A. (2004). Bridging Regional and Global Perspectives. *Hormone Research in Pediatrics*, 8-14.
- Hussain, M., Khattak, A. M., Khan, A., Fatima, I., & vd. (2013). Cloud Based Smart CDSS for Chronic Diseases. *Health Technologies*, 153-175.
- IFR. (2018). *Robots and the Workplace of the Future*. Frankfurt, Germany.: International Federation of Robotics (IFR). https://ifr.org/downloads/papers/IFR_Robots_and_the_Workplace_of_the_Future_Positioning_Paper.pdf adresinden alındı
- Jarrahi, M. H. (2018). Artificial Intelligence and The Future of Work: Human-ai Symbiosis in Organizational Decision Making. *Business Horizons*, 577-586.
- Karakuş, A. (2019). Opsesif Kompulsif Bozukluk ve Tirikotilomani Bozukluklarının Uygun Biyobelirteç Kullanılarak Makine Öğrenme Yöntemleri ile Sınıflandırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, Ü., Oğuz, Y., & Şenol, Ü. (2018). An Assessment of Energy Production Capacity of Amasra Town Using Artificial Neural Networks. *Turkish Journal of Electromechanics and Energy*, 22-26.
- Kayıkcı, M. Y., & Bozkurt, A. K. (2018). Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Yapay Zekâ Uygulamaları ve Turizme Yansımaları. *Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 54-61.

- Koç, E. (2013). Yöntem ve Uygulama Açısından Klinik Karar Destek Sistemleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Okan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Koştı, G., Burmaoğlu, S., & Kıdak, L. B. (2021). Sağlık 4.0: Sanayide Öngörülen Gelişimin Sağlık Sektörüne Yansımaları. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 483-506.
- Krittanawong, C., Zhang, H., Wang, Z., Aydar, M., & Kitai, T. (2017). Artificial Intelligence in Precision Cardiovascular Medicine. *Journal of the American College of Cardiology*, 2657-2664.
- Kumar, V., Ramachandran, D., & Kumar, B. (2022). Influence of New-age Technologies on Marketing: A Research Agenda. *Journal of Business Research*, 864-877.
- Larson, D. B., Chen, M. C., Lungren, M. P., Halabi, S. S., Stence, N. V., & Langlotz, C. P. (2018). Performance of A Deep-learning Neural Network Model in Assessing Skeletal Maturity on Pediatric Hand Radiographs. *Radiology*, 313-322.
- Lepore, D., Dolui, K., Tomashchuk, O., Shim, H., Puri, C., & vd. (2022). Interdisciplinary Research Unlocking Innovative Solutions in Healthcare. *Technovation*, 1-12.
- Loder, J., & Nicholas, L. (2018, 05). *Confronting Dr Robot: Creating A People-powered Future for AI in Health*. Nesta: https://media.nesta.org.uk/documents/confronting_dr_robot.pdf adresinden alındı
- Malkoçoğlu Varol, A. B. (2020). Akut Lenfoblastik Lösemi Hücrelerini Derin Öğrenme Yöntemleri ile Sınıflandırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Mary, T. (2019, 12 20). *Healthcare and Life Sciences Technology Solutions*. Intel: <https://community.intel.com/t5/Blogs/Tech-Innovation/Artificial-Intelligence-AI/Montefiore-Health-System-Uses-Artificial-Intelligence-to-Deliver/post/1335701?wapkw=montefiore> adresinden alındı
- McCarty, J. (1990). *Artificial Intelligence, Logic and Formalizing Common Sense*. Stanford: Department of Computer Science, Stanford University.
- McSurely, B. H., & Fullerton, S. (2008). Health Care Marketing Information: An Assesment Past and Future Utulization Patterns. *Health Marketing Quarterly*, 63-73.
- Mesko, B. (2017). Yapay Zekâyıla Tıbbi Karar Almak. B. Mesko içinde, *Tıbbın Geleceğine Yolculuk* (s. 174-183). İstanbul: Optimist Yayın Grubu.
- Mesquita, A. C., Zamarioli, C. M., & De Carvalho, E. C. (2016). The Use of Robots in Nursing Care Practices: An Exploratory Descriptive Study. *Online Brazilian Journal of Nursing*, 404-413.
- Mintz, Y., & Brodie, R. (2019). Introduction to Artificial Intelligence in Medicine. *Minimally Invasive Therapy & Allied Technologies*, 73-81.
- Mondal, T., Jayadeva, S. M., Pani, R., M., A. P., & Sumana, B. K. (2022). E Marketing Strategy in Health Care Using IoT and Machine Learning. *Materials Today: Proceedings*, 2087-2091.
- Morris, Z. S., & Clarkson, P. J. (2009). Does Social Marketing Provide A Framework For Changing Healthcare Practice? *Health Policy*, 135-141.
- Muraro, C., Polato, M., Bortoli, M., Aioli, F., & Orian, L. (2020). Radical Scavenging Activity of Natural Antioxidants and Drugs: Development of A Combined Machine Learning and Quantum Chemistry Protocol. *Journal of Chemical Physics*, 114-117.
- Nasseef, O. A., Baabduallah, A. M., Alalwan, A. A., Lal, B., & Dwivedi, Y. K. (2021). Artificial Intelligence-based Public Healthcare Systems: G2G Knowledge-based Exchange to Enhance The Decision-making Process. *Government Information Quarterly*, 1-17.
- New Drug Development Process. (2019). CBRADrugDevelop: <http://www.ca-biomed.org/pdf/media-kit/fact-sheets/CBRADrugDevelop.pdf> adresinden alındı

- Ngai, E. W., & Wu, Y. (2022). Machine Learning in Marketing: A Literature Review, Conceptual Framework, and Research Agenda. *Journal of Business Research*, 35-48.
- Nilsson, N. J. (2014). *Principles of Artificial Intelligence*. Burlington: Morgan Kaufmann.
- Nuffield Council on Bioethics. (2018). *Bioethics Briefing Note: Artificial Intelligence (AI) in Healthcare and Research*. Nuffield Council. London WC1B 3JS: Nuffield Council on Bioethics, 28 Bedford Square,. <https://www.nuffieldbioethics.org/wp-content/uploads/Artificial-Intelligence-AI-in-healthcare-and-research.pdf> adresinden alındı
- Oğlak, S., & Canatan, A. (2017). Yaşlı Bakımında İşgücü Sorununa Çözüm Alternatifi. 4. *Uluslararası Katılımlı Evde Bakım Kongresi*. İstanbul.
- Özkaya, E. (2020). Yazılımsal Algoritma Kullanılarak Skafoit Kırıklarının Otomatik Tespiti. *Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi*. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi.
- Panch, T., Szolovits, P., & Atun, R. (2018). Artificial Intelligence, Machine Learning and Health Systems. *Journal of Global Health*, 1-8.
- Patel, V. L., Shortliffe, E. H., Stefanelli, M., Szolovits, P., Berthold, M. R., Bellazzi, R., & Abu-Hanna, A. (2009). The Coming of Age of Artificial Intelligence in Medicine. *Artificial Intelligence in Medicine*, 5-17.
- Premuzic, T. C., & Ahmetoglu, G. (2016, 12 12). *Leadership*. 08 14, 2023 tarihinde Harvard Business Review: <https://hbr.org/2016/12/the-pros-and-cons-of-robot-managers> adresinden alındı
- Rigby, M. J. (2019). Ethical Dimensions of Using Artificial Intelligence in Health Care. *AMA Journal of Ethics*, 121-124.
- Rigla, M., García-Sáez, G., Pons, B., & Hernando, M. E. (2018). Artificial Intelligence Methodologies and Their Application to Diabetes. *Journal of Diabetes Science and Technology*, 303-310.
- Robinson, L., Brown, M., & Whittington, F. (1979). Marketing as Viewed by Hospital Administrators. P. D. Cooper içinde, *Health Care Marketing: Issues and Trends* (s. 39-53). Maryland: Aspen Publications.
- Russell, S., & Norvig, P. (2016). *Artificial Intelligence A Modern Approach, (Third Addition)*. Essex England: Pearson Education Limited.
- Sabbir, M., Taufique, R., & Nomi, M. (2021). Telemedicine Acceptance During The COVID-19 Pandemic: User Satisfaction and Strategic Healthcare Marketing Considerations. *Health Marketing Quarterly*, 168-187.
- Saken, M. (2020). Çölyak Hastalığının Teşhis Edilmesi ve Sınıflandırılmasında Yapay Zekâ Algoritmalarının Kullanılması. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Say, C. (2018). *50 Soruda Yapay Zekâ, (4. Baskı)*. İstanbul: 7 Renk Basın Yayımları.
- Shameer, K., Johnson, K. W., Glicksberg, B. S., Dudley, J. T., & Sengupta, P. P. (2018). Machine Learning in Cardiovascular Medicine: Are We There Yet. *Heart*, 1156-1164.
- Somashekhar, S. P., Sepulveda, M. J., Puglielli, S., Norden, A. D., Shortliffe, E. H., & vd. (2018). Watson for Oncology and Breast Cancer Treatment Recommendations: Agreement with An Expert Multidisciplinary Tumor Board. *Ann Oncology*, 418-423.
- Sunarti, S., Rahman, F. F., Naufal, M., Risky, M., Febriyanti, K., & vd. (2021). Artificial Intelligence in Healthcare: Opportunities and Risk for Future. *Gaceta Sanitaria*, 67-70.
- Swan, E. L., Dahl, A. J., & Peltier, J. W. (2019). Health-care Marketing in An Omni-channel Environment Exploring Telemedicine and Other Digital Touchpoints. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 602-618.
- Tekin, H. (2006). Yapay Zekâ. *Journal of Yasar University*, 81-93.

- Tengilimoğlu, D. (2016). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tezcan, C. (2018). Sağlıkın Dijital Dönüşümü. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu Dergisi*, 82-85.
- Thomas, S. (2017, 01 26). *Bill of Health*. Harvard Law: <https://blog.petrieflom.law.harvard.edu/2017/01/26/artificial-intelligence-medical-malpractice-and-the-end-of-defensive-medicine/> adresinden alındı
- Tomašev, N., Glorot, X., Rae, J. W., Zielinski, M., Askham, H., Saraiva, A., . . . vd. (2019). A Clinically Applicable Approach to Continuous Prediction of Future Acute Kidney Injury. *Nature*, 116-119.
- Tüfekçi, N., Yorulmaz, R., & Cansever, İ. H. (2017). Dijital Hastane. *Journal of Current Researches on Health Sector*, 143-156.
- Umscheid, C. A., Betesh, J., VanZandberger, C., Hanish, A., Tait, G., Mikkelsen, M. E., . . . Fuchs, B. D. (2015). Development, Implementation, and Impact of an Automated Early Warning and Response System for Sepsis. *J Hosp Med*, 26-31.
- Yan, Y. (2020). MCI Progression Classification for Early Diagnosis of Alzheimer's Disease Using Machine Learning and Deep Learning Methods. *Research Biomed*, 311-331.
- Yeasmin, S. (2019). Benefits of Artificial Intelligence in Medicine. *2nd International Conference on Computer Applications & Information Security (ICCAIS)* (s. 1-6). IEEE.
- Yıldırım, Z. (2021). Yapay Zekânın Tıp Alanında İkame Edici veya Tamamlayıcı Kullanımının Doktorlar Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Senaryo Çalışması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- You, S., & Robert, L. P. (2018, 5-8 Mart). Human-robot Similarity and Willingness to Work with A Robotic Co-worker. *International Conference on Human-Robot Interaction*, (s. 251-260). Chicago, USA.

SAĞLIK ALANINDA VERİ MADENCİLİĞİ UYGULAMALARI

Deniz Tanır

1. Giriş

Sağlık en çok bilgi ihtiyacı olan araştırma alanlarından biridir. Son yıllardaki teknolojik gelişmelerde göz önüne alınarak bu gelişmelerin sağlık alanına entegre edilebilmesi için yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri de veri madenciliği çalışmalarıdır. Genellikle mühendislikte etkin olarak kullanılan veri madenciliği, son zamanlarda tıp alanında verilerin devasa boyutlara ulaşmasıyla birlikte iyice geliştirilmeye başlanmış ve sağlık personeline büyük destek olmuştur. Büyük veri yığınlarından, veri madenciliği ve istatistiki analiz yöntemleriyle önemli bilgiler bulunmaktadır. Veri madenciliği yöntemlerinden yararlanılarak oluşturulan bu bilgiler sayesinde özellikle hastalık tanısında doktorların doğru kararlar vermelerine katkı sağlayarak sağlık uygulamalarının ilerlemesine katkı sağlanmaktadır.

Veri madenciliği, verilerin düzenli ve uygulanabilir bir şekilde depolanması olarak adlandırılabilir. Veri madenciliği için veriler düzenlenirken yapay sinir ağları, karar ağaçları, farklı istatistiksel yöntemler kullanılmakta olup bu yöntemler zamanla gelişmektedir. Veri madenciliği; sağlık, pazarlama, elektronik, bilim, ticaret, bankacılık gibi sektörlerde kullanılır. Veri madenciliğinin sağlık sektöründe uygulanması ile sağlık alanında doğrudan bir iyileşmeye ve kalite artışına sebep olmuştur.

Sağlık alanında çok fazla veri olduğu için veriler iyi saklanamamakta hatta çoğu zaman her işlem için en baştan tüm kontroller yapılmaktaydı. Bu ağır iş yükü zaten yorucu olan sağlık çalışmalarını iyice zorlaştırıp yoruyordu. Fa-

Kaynaklar

- Anderberg, M.R., 1973, *Cluster analysis for applications*, Academic Press Inc.
- Aswad, N.A. (2022, Apr 22). Exploring lung cancer dataset. *Kaggle*. <https://www.kaggle.com/datasets/nancyalawaswad90/lung-cancer>
- Aydemir, E., ve Yavuz, M. (2019). Mevsimlere göre ilaç satış verilerinin birliktelik analizi ile incelenmesi. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 3(1), 23-30.
- Can, M. B., Çamur, E., Kuru, M., Özkan, Ö., Rzaeva, Z., ve Ögüş, E. (2012). Veri kümelerinden bilgi keşfi: Veri madenciliği. *Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi XIV. Öğrenci Sempozyumu*, Ankara.
- Çerkezi, M. (2013). *Veri madenciliği yöntemlerini kullanarak diyabetik retinopati hastalığının teşhisi* [Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Sakarya.
- Demirci, Ş., Konca, M., ve İlgün, G. (2021). Sağlık hizmetlerinin performansının değerlendirilmesinde kullanılan değişkenlerin birliktelik kuralları analizi ile incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 24(3), 507-532.
- Domingos P, Pazzani M (1997) On the optimality of the simple bayesian classifier under zero-one loss. *Mach Learn*, 29:103-130
- Güllüoğlu, S. S. (2011). Tıp ve sağlık hizmetlerinde veri madenciliği çalışmaları: kanser teşhisine yönelik bir ön çalışma. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 2(5), 1-7.
- Hong, Z. Q., and Yang, J. Y. (1991). Optimal discriminant plane for a small number of samples and design method of classifier on the plane. *Pattern Recognition*, 24(4), 317-324.
- Karabulut, D. (2021). *Hastane bilgi yönetim sistemlerinde veri madenciliği: Hasta profil tahmini* [Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi]. Karabük.
- Kaya, H., ve Köymen, K. (2008). Veri madenciliği kavramı ve uygulama alanları. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 159-164.
- Koyuncuğu, A., ve Özgülbaş, N. (2009). Veri madenciliği: tıp ve sağlık hizmetlerinde kullanımı ve uygulamaları. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 2 (2).
- Köse, A. (2022). Sağlık göstergelerinin birliktelik kuralları ile analizi. *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Bilişim Dergisi*, 3(2), 31-37.
- Nguyen, Q. H., Ly, H. B., Ho, L. S., Al-Ansari, N., Le, H. V., Tran, V. Q., ... and Pham, B. T. (2021). Influence of data splitting on performance of machine learning models in prediction of shear strength of soil. *Mathematical Problems in Engineering*.
- Nisbet. R., J. Elder and G. Miner. (2009). *Handbook of statistical analysis and data mining applications*. Academic Press, Burlington, MA.
- Pala, T. (2013). *Tıbbi karar destek sisteminin veri madenciliği yöntemleriyle gerçekleştirilmesi* [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. İstanbul.
- Savaş, S., Topaloğlu, N., ve Yılmaz, M. (2012). Veri madenciliği ve Türkiye'deki uygulama örnekleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 11(21), 1-23.
- Sıtkı, Y. H. (2020). *Tıp bilişiminde veri madenciliği yöntemleri kullanılarak hastalıkların tahmin edilmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ankara.
- Şık, M. Ş. (2014). *Veri madenciliği ve kanser erken teşhisinde kullanımı* [Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi]. Malatya.
- Şişaneci, İ. (2009). *Sağlık sisteminde veri madenciliği ile suistimal tespiti* [Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü]. Kocaeli.

- Tanir, D., and Karakas, A. B. (2022). De-MRI kullanarak miyokard infarktüsü vakalarını tahmin etmede yapay zekâ kullanımı. *International Conference on Global Practice of Multidisciplinary Scientific Studies Dedicated to the 100th Anniversary of "Georgian Technical University - Gtu"*, Tiflis, Gürcistan.
- Tanir, D., and Karakas, A. B. (2023). *The use of AI and structural magnetic resonance imaging in the diagnosis of major depressive disorder*, in Panigrahi, L., Biswal, S., Bhoi, A. K., Kalam, A., and Barsocchi, P. (Eds), *Machine Learning and AI Techniques in Interactive Medical Image Analysis*. IGI Global, pp. 167-187.
- Taşer, M., ve Öztekin, Ö. (2022). Kümeleme analiz yöntemi kullanılarak Pamukkale Üniversitesi Hastaneleri'nde poliklinik hizmeti veren bölümlerin hasta özelliklerine göre gruplanması. *Pamukkale Medical Journal*, 15(2), 251-266.
- Tekin, A. (2018). *Tıp'ta veri madenciliği uygulamaları: Yenidoğan sepsisi veri seti analizi/Data mining applications in medicine: Newborn sepsis data set analysis* [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi]. Elâzığ.
- Ünal, M. (2008). *PID kontrolörün karınca kolonisi/genetik algoritma tabanlı optimizasyonu ve Gunt RT 532 basınç prosesinin kontrolü* [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. İstanbul.
- Xu, R., and Wunsch, D.C. (2009). *Clustering*. IEEE Press, New Jersey, pp. 358.
- Yildirim, P., Uludağ, M., ve Görür, A. (2008). Hastane bilgi sistemlerinde veri madenciliği. *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Akademik Bilişim*.

İNME TEDAVİSİNDE TELEREHABİLİTASYON

Tarık Özmen - Nurcan Contarlı

1. Giriş

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre inme; vasküler sebepler haricinde herhangi bir sebep olmaksızın lokal veya bütün serebral fonksiyonlarda kayıp sonucu ortaya çıkan yirmi dört saatten uzun süren semptomların görüldüğü veya ölüme sonuçlanabilen klinik bir sendromdur (WHO, 1989). İnme, Türkiye'de ölüme neden olan hastalıklar arasında kardiyovasküler hastalıkları takiben ikinci sırada yer almaktadır (Öztürk, 2010). İnme, dünya genelinde ise üçüncü sırada ölümlüğe neden olan sağlık problemidir. Tüm dünyada her yıl yaklaşık olarak 13 milyon yeni inme vakası meydana gelmekte, bu vakaların yaklaşık yarısı yaşamını kaybetmektedir (Feigin ve ark., 2019). İnme sonrası sağ kalan bireyler ise genellikle görme, yutma, konuşma, motor ve duyu fonksiyonlarla ilgili günlük yaşamı etkileyen çeşitli sağlık sorunları ile mücadele etmektedir (Gresham ve ark., 2004). İnme, ayrıca sanayileşmiş toplumlarda sağlık kuruluşlarına başvurularında ve sağlık harcamalarında önemli bir yer tutmaktadır (Jorgensen ve ark., 1995).

İNME nedenlerine göre iskemik ve hemorajik olmak üzere iki farklı şekilde meydana gelmektedir. İnme vakalarının yaklaşık olarak %87'sini iskemik, %13'ünü ise hemorajik inme tipi oluşturmaktadır (Salvadori ve ark., 2020). İnme risk faktörleri değiştirilebilir ve değiştirilemeyen olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir (Johansson ve ark., 2021). Değiştirilemeyen risk faktörleri yaş, cinsiyet, ırk, aile öyküsü ve genetik faktörler iken hipertansiyon, sigara, kardiyovasküler hastalıklar, diyabet, hiperlipidemi, geçirilmiş inme, orak hücreli anemi, asemptomatik karotis arter stenozu, postmenopozal hormon tedavisi, oral kontraseptif kullanımı, obezite, fiziksel inaktivite, metabolik sendrom, ilaç bağımlılığı, alkol kullanımı, psikososyal stres de de

Sonuç

İnme tedavisi uzun süreli ve yoğun bir rehabilitasyon gerektirmektedir. İnmeli hastaların bu uzun süreçte yüz yüze rehabilitasyon hizmeti alabilmelelerinde ulaşım ve maddi birtakım güçlükler görülmektedir. Günümüzde telerehabilitasyon, inme sonrası hastaların kısa veya uzun süreli rehabilitasyon ihtiyacını karşılamak için yüz yüze rehabilitasyon uygulamalarına alternatif veya ilave bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Telerehabilitasyon kapsamında inmeli hastalarda sanal gerçeklik uygulamaları, robotik cihazlar, video oyunları, video konferans yöntemi gibi araçlardan faydalanılmaktadır. Telerehabilitasyon yöntemleri hastaların kaybolan motor becerileri, duyu ve bilişsel fonksiyonlarının restorasyonunda terapistlerin uzaktan kontrolü ve rehberliğinde hastaların aktif olarak terapiye katılımını sağlayarak motivasyonlarını artırmaktadır. Telerehabilitasyon araçlarının kısmen maliyetlerinin yüksek olması gibi dezavantajları bulunmasına rağmen akut veya kronik inmeli hastalarda yüz yüze rehabilitasyon yöntemlerine benzer düzeyde üst ekstremitte fonksiyonları, denge, yürüme, kognitif ve dil becerilerinde gelişmeler sağlamaktadır. Literatür incelendiğinde inme tedavisinde güncel bir yaklaşım olan telerehabilitasyon uygulamalarının etkinliğini ortaya koyacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Agostini, M., Moja, L., Banzi, R., Pistotti, V., Tonin, P., Venneri, A., & Turolla, A. (2015). Telerehabilitation and recovery of motor function: a systematic review and meta-analysis. *Journal of telemedicine and telecare*, 21(4), 202-213.
- Alashev, A. M., Andreev, A. Y., Gonysheva, Y. V., Lagutenko, M. N., Lutskovich, O. Y., Mamonova, A. V., et al. (2017). A comparison of remote and bedside assessment of the national institute of health stroke scale in acute stroke patients. *European neurology*, 77(5-6), 267-271.
- Almasi, S., Ahmadi, H., Asadi, F., Shahmoradi, L., Arji, G., Alizadeh, M., et al. (2022). Kinect-based rehabilitation systems for stroke patients: A scoping review. *BioMed research international*, 2022.
- Amorim, P., Santos, B. S., Dias, P., Silva, S., Martins, H. (2020). Serious games for stroke telerehabilitation of upper limb-a review for future research. *International journal of telerehabilitation*, 12(2), 65.
- Brennan, D. M., Mawson, S., Brownsell, S. (2009). Telerehabilitation: enabling the remote delivery of healthcare, rehabilitation, and self management. In *Advanced technologies in rehabilitation* (pp. 231-248). IOS Press.
- Bressi, F., Bravi, M., Campagnola, B., Bruno, D., Marzolla, A., Santacaterina, F., et al. (2020). Robotic treatment of the upper limb in chronic stroke and cerebral neuroplasticity: A systematic review. *Journal Of Biological Regulators & Homeostatic Agents*, 34(5 Suppl. 3), 11-44.

- Bressi, F., Campagnola, B., Cricenti, L., Santacaterina, F., Miccinilli, S., Di Pino, G., et. al. (2023). Upper limb home-based robotic rehabilitation in chronic stroke patients: A pilot study. *Frontiers in Neurorobotics*, 17, 1130770.
- Brewer, B. R., McDowell, S. K., Worthen-Chaudhari, L. C. (2007). Poststroke upper extremity rehabilitation: a review of robotic systems and clinical results. *Topics in stroke rehabilitation*, 14(6), 22-44.
- Burgos, P. I., Lara, O., Lavado, A., Rojas-Sepúlveda, I., Delgado, C., Bravo, E., et. al. (2020). Exergames and telerehabilitation on smartphones to improve balance in stroke patients. *Brain Sciences*, 10(11), 773.
- Butler, A. J., Bay, C., Wu, D., Richards, K. M., Buchanan, S., Yepes, M. (2014). Expanding tele-rehabilitation of stroke through in-home robot-assisted therapy. *Int J Phys Med Rehabil*, 2(184), 1-11.
- Chapman, J. E., Cadilhac, D. A., Gardner, B., Ponsford, J., Bhalla, R., Stolwyk, R. J. (2021). Comparing face-to-face and videoconference completion of the Montreal Cognitive Assessment (MoCA) in community-based survivors of stroke. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 27(8), 484-492.
- Chen, J., Sun, D., Zhang, S., Shi, Y., Qiao, F., Zhou, Y., et. al. (2020). Effects of home-based telerehabilitation in patients with stroke: a randomized controlled trial. *Neurology*, 95(17), e2318-e2330.
- Chen, S. C., Lin, C. H., Su, S. W., Chang, Y. T., Lai, C. H. (2021). Feasibility and effect of interactive telerehabilitation on balance in individuals with chronic stroke: a pilot study. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*, 18(1), 1-11.
- Choi, Y. H., Park, H. K., Paik, N. J. (2016). A telerehabilitation approach for chronic aphasia following stroke. *Telemedicine and e-Health*, 22(5), 434-440.
- Chumbler, N. R., Quigley, P., Li, X., Morey, M., Rose, D., Sanford, J., et. al. (2012). Effects of telerehabilitation on physical function and disability for stroke patients: a randomized, controlled trial. *Stroke*, 43(8), 2168-2174.
- Cikajlo, I., Rudolf, M., Goljar, N., Burger, H., Matjačić, Z. (2012). Telerehabilitation using virtual reality task can improve balance in patients with stroke. *Disability and Rehabilitation*, 34(1), 13-18.
- Ciortea, V. M., Motoaşcă, I., Ungur, R. A., Borda, I. M., Ciubean, A. D., Irsay, L. (2021). Telerehabilitation—a viable option for the recovery of post-stroke patients. *Applied Sciences*, 11(21), 10116.
- Craig, J., Patterson, V., Russell, C., Wootton, R. (2000). Interactive videoconsultation is a feasible method for neurological in-patient assessment. *European Journal of Neurology*, 7(6), 699-702.
- Cramer, S. C., Dodakian, L., Le, V., McKenzie, A., See, J., Augsburger, R., et. al. (2021). A feasibility study of expanded home-based telerehabilitation after stroke. *Frontiers in Neurology*, 11, 611453.
- Şahin, A. D., Üstü Y., Işık D. (2015). Serebrovasküler hastalıklarda önlenemeyen risk faktörlerinin yönetimi. *Ankara Medical Journal*, 15(2).
- Demirci, Ş. (2018). Sağlık Hizmetlerinde Sanal Gerçeklik Teknolojileri. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 6(1), 35-46.
- Díaz, I., Catalan, J. M., Badesa, F. J., Justo, X., Lledo, L. D., Ugartemendia, A., et. al. (2018). Development of a robotic device for post-stroke home tele-rehabilitation. *Advances in Mechanical Engineering*, 10(1), 1687814017752302.

- Dodakian, L., McKenzie, A. L., Le, V., See, J., Pearson-Fuhrhop, K., Burke Quinlan, E., et. al. (2017). A home-based telerehabilitation program for patients with stroke. *Neurorehabilitation and neural repair*, 31(10-11), 923-933.
- Fasoli, S. E., Krebs, H. I., Hogan, N. (2004). Robotic technology and stroke rehabilitation: translating research into practice. *Topics in stroke Rehabilitation*, 11(4), 11-19.
- Feigin VL, Nichols E, Alam T, Bannick MS, Beghi E, Blake N, et al. (2019). Global, regional, and national burden of neurological disorders, 1990-2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016. *The Lancet Neurology*. 18(5):459- 80.
- Feng X, Winters JM, editors. (2005). UniTherapy: A computer-assisted motivating neurorehabilitation platform for teleassessment and remote therapy. *9th International Conference on Rehabilitation Robotics*, ICORR.
- Galea MD. (2019). Telemedicine in rehabilitation. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics*. 30(2):473-483.
- Go, A. S., Mozaffarian, D., Roger, V. L., Benjamin, E. J., Berry, J. D., Borden, W. B., et. al. (2013). Heart disease and stroke statistics—2013 update: a report from the American Heart Association. *Circulation*, 127(1), e6-e245.
- Goldstein, L. B., Simel, D. L. (2005). Is this patient having a stroke? *Jama*, 293(19), 2391-2402.
- Grefkes, C., Fink, G. R. (2020). Recovery from stroke: current concepts and future perspectives. *Neurological research and practice*, 2(1), 1-10.
- Gresham GE, Stason WB, Duncan PW. (2004). Post-stroke rehabilitation. *Diane Publishing*.
- Hackney, M. E., Kantorovich, S., Earhart, G. M. (2007). A study on the effects of Argentine tango as a form of partnered dance for those with Parkinson disease and the healthy elderly. *American Journal of Dance Therapy*, 29(2), 109-127.
- Hao, J., Pu, Y., Chen, Z., Siu, K. C. (2023). Effects of virtual reality-based telerehabilitation for stroke patients: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Journal of Stroke and Cerebrovascular Diseases*, 32(3), 106960.
- Heslin, M., Forster, A., Healey, A., Patel, A. (2016). A systematic review of the economic evidence for interventions for family carers of stroke patients. *Clinical Rehabilitation*, 30(2), 119-133.
- Huma, S., Tariq, R., Amin, F., Mahmood, K. T. (2012). Modifiable and non-modifiable predisposing risk factors of myocardial infarction-A review. *Journal of pharmaceutical sciences and research*, 4(1), 1649.
- Huzmeli, E. D., Duman, T., Yıldırım, H. (2017). Efficacy of Telerehabilitation in patients with stroke in turkey: a pilot Study/Turkiye'de İnme Hastalarında Telerehabilitasyonun Etkinliği: pilot Çalışma. *Turkish Journal of Neurology*, 23(1), 21-26.
- Johansson, A., Drake, I., Engström, G., Acosta, S. (2021). Modifiable and non-modifiable risk factors for atherothrombotic ischemic stroke among subjects in the Malmö Diet and Cancer Study. *Nutrients*, 13(6), 1952.
- Johansson, T., Wild, C. (2011). Telerehabilitation in stroke care—a systematic review. *Journal of telemedicine and telecare*, 17(1), 1-6.
- Johnson, L., Bird, M. L., Muthalib, M., Teo, W. P. (2020). An Innovative STRoke Interactive Virtual therapy (STRIVE) online platform for community-dwelling stroke survivors: a randomized controlled trial. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 101(7), 1131-1137.
- Jørgensen, H. S., Nakayama, H., Raaschou, H. O., Larsen, K., Hübbe, P., Olsen, T. S. (1995). The effect of a stroke unit: reductions in mortality, discharge rate to nursing home, length of hospital stay, and cost: a community-based study. *Stroke*, 26(7), 1178-1182.

- Karamians, R., Proffitt, R., Kline, D., Gauthier, L. V. (2020). Effectiveness of virtual reality-and gaming-based interventions for upper extremity rehabilitation poststroke: a meta-analysis. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, 101(5), 885-896.
- Kaya, T., Kaya, G., Şahin, N. Y., Bakar, Y. (2021). İnmede Telerehabilasyon. *TOGÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 30-39.
- Kim J, Shin M, Min Y, Cho K, Paik N-J, Park H-S, editors. (2013). Intercontinental bilateral teleoperation applied to remote elbow assessment of patients post-stroke. *13th International Conference on Control, Automation and Systems (ICCAS)*. 447-1449.
- Kim, J., Sin, M., Kim, W. S., Min, Y. S., Kim, W., Park, D., (2020). Remote assessment of post-stroke elbow function using internet-based telerobotics: a proof-of-concept study. *Frontiers in Neurology*, 11, 583101.
- Krishnan G. (2021). Telerehabilitation: an overview. *Telehealth and Medicine Today*.
- Laver KE, Adey-Wakeling Z, Crotty M, Lannin NA, George S, Sherrington C. (2020). Telerehabilitation services for stroke. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 1.
- Lee, S. J., Lee, E. C., Kim, M., Ko, S. H., Huh, S., Choi, W., . (2022). Feasibility of dance therapy using telerehabilitation on trunk control and balance training in patients with stroke: A pilot study. *Medicine*, 101(35).
- Linder, S. M., Rosenfeldt, A. B., Bay, R. C., Sahu, K., Wolf, S. L., Alberts, J. L. (2015). Improving quality of life and depression after stroke through telerehabilitation. *The American Journal of Occupational Therapy*, 69(2), 6902290020p1-6902290020p10.
- Manjunatha, H., Pareek, S., Jujjavarapu, S. S., Ghobadi, M., Kesavadas, T., Esfahani, E. T. (2021). Upper limb home-based robotic rehabilitation during COVID-19 outbreak. *Frontiers in Robotics and AI*, 8, 612834.
- Martins, L. G., Molle da Costa, R. D., Alvarez Sartor, L. C., Thomaz de Souza, J., Winckler, F. C., Regina da Silva, T., et. al. (2021). Clinical factors associated with trunk control after stroke: a prospective study. *Topics in Stroke Rehabilitation*, 28(3), 181-189.
- Miller, E. L., Murray, L., Richards, L., Zorowitz, R. D., Bakas, T., Clark, P., et. al. (2010). Comprehensive overview of nursing and interdisciplinary rehabilitation care of the stroke patient: a scientific statement from the American Heart Association. *Stroke*, 41(10), 2402-2448.
- Min, K. B., Min, J. Y. (2015). Health-related quality of life is associated with stroke deficits in older adults. *Age and ageing*, 44(4), 700-704.
- Mousavi Hondori, H., Khademi, M. (2014). A review on technical and clinical impact of microsoft kinect on physical therapy and rehabilitation. *Journal of medical engineering*, 2014.
- Nikolaev, V. A., Nikolaev, A. A. (2022). Recent trends in telerehabilitation of stroke patients: A narrative review. *NeuroRehabilitation*, 51(1), 1-22.
- Oliveira, L. C. D., Dos Santos, H. M., da Silva, M. A., de Oliveira, B. S. L., de Lima, T. S., Pereira, G. S., et. al. (2023). Tele-assessment of activities and participation in chronic phase of stroke: Is use valid and viable in a developing country? *Journal of Telemedicine and Telecare*, 1357633X231166817.
- Öztürk, Ş. (2010). Serebrovasküler hastalık epidemiyolojisi ve risk faktörleri Dünya ve Türkiye perspektifi. *Türk Geriatri Dergisi*, 13(1), 51-58.
- Palsbo, S. E., Dawson, S. J., Savard, L., Goldstein, M., Heuser, A. (2007). Televideo assessment using functional reach test and European stroke scale. *Journal of Rehabilitation Research and Development*, 44(5), 659.

- Pastora-Bernal, J. M., Martín-Valero, R., Barón-López, F. J., Estebanez-Pérez, M. J. (2017). Evidence of benefit of telerehabilitation after orthopedic surgery: a systematic review. *Journal of medical Internet research*, 19(4), e142.
- Patel, S., Park, H., Bonato, P., Chan, L., Rodgers, M. (2012). A review of wearable sensors and systems with application in rehabilitation. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*, 9(1), 1-17.
- Peretti, A., Amenta, F., Tayebati, S. K., Nittari, G., Mahdi, S. S. (2017). Telerehabilitation: review of the state-of-the-art and areas of application. *JMIR rehabilitation and assistive technologies*, 4(2), e7511.
- Peters, S., Botero, M., Evers, A., Fong, B., Jakab, B., Petter, E., (2021). Development and feasibility of a modified Fugl-Meyer lower extremity assessment for telerehabilitation: a pilot study. *Pilot and Feasibility Studies*, 7(1), 1-9.
- Pramuka, M., Van Roosmalen, L. (2009). Telerehabilitation technologies: Accessibility and usability. *International journal of telerehabilitation*, 1(1), 85.
- Rajsic, S., Gothe, H., Borba, H. H., Sroczynski, G., Vujcic, J., Toell, T., et. al. (2019). Economic burden of stroke: a systematic review on post-stroke care. *The European Journal of Health Economics*, 20, 107-134.
- Redzuan, N. S., Engkasan, J. P., Mazlan, M., Abdullah, S. J. F. (2012). Effectiveness of a video-based therapy program at home after acute stroke: a randomized controlled trial. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, 93(12), 2177-2183.
- Russell, T. G. (2007). Physical rehabilitation using telemedicine. *Journal of telemedicine and telecare*, 13(5), 217-220.
- Salawu, A., Green, A., Crooks, M. G., Brixey, N., Ross, D. H., Sivan, M. (2020). A proposal for multi-disciplinary tele-rehabilitation in the assessment and rehabilitation of COVID-19 survivors. *International journal of environmental research and public health*, 17(13), 4890.
- Salvadori, E., Papi, G., Insalata, G., Rinnoci, V., Donnini, I., Martini, M., et. al. (2020). Comparison between ischemic and hemorrhagic strokes in functional outcome at discharge from an intensive rehabilitation hospital. *Diagnostics*, 11(1), 38.
- Saral, İ., Sürücü, S., Yayla, Y. T., Çakar, E. (2023). Face-to-face assessment versus tele-assessment of chronic stroke patients: do the results meet the needs?. *Journal of Health Sciences and Medicine*, 6(1), 82-86.
- Schröder, J., Van Criekinge, T., Embrechts, E., Celis, X., Van Schuppen, J., Truijen, S., et. al. (2019). Combining the benefits of tele-rehabilitation and virtual reality-based balance training: a systematic review on feasibility and effectiveness. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 14(1), 2-11.
- Sheehy, L., Taillon-Hobson, A., Sveistrup, H., Bilodeau, M., Yang, C., Welch, V., et. al. (2019). Home-based virtual reality training after discharge from hospital-based stroke rehabilitation: a parallel randomized feasibility trial. *Trials*, 20(1), 1-9.
- Singh, N., Saini, M., Kumar, N., Srivastava, M. V., Mehndiratta, A. (2021). Evidence of neuroplasticity with robotic hand exoskeleton for post-stroke rehabilitation: a randomized controlled trial. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*, 18(1), 1-15.
- Tenforde, A. S., Hefner, J. E., Kodish-Wachs, J. E., Iaccarino, M. A., Paganoni, S. (2017). Telehealth in physical medicine and rehabilitation: a narrative review. *PM&R*, 9(5), S51-S58.
- Toh, S. F. M., Gonzalez, P. C., Fong, K. N. (2023). Usability of a wearable device for home-based upper limb telerehabilitation in persons with stroke: A mixed-methods study. *Digital Health*, 9, 20552076231153737.

- Tyagi, S., Lim, D. S., Ho, W. H., Koh, Y. Q., Cai, V., Koh, G. C., et. al. (2018). Acceptance of tele-rehabilitation by stroke patients: perceived barriers and facilitators. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, 99(12), 2472-2477.
- Vogiatzaki, E., Krukowski, A. (Eds.). (2016). Modern stroke rehabilitation through e-health-based entertainment. *Springer International Publishing*.
- WHO. Stroke. (1989). Report of the WHO Task Force on Stroke and Other Cerebrovascular Disorders. *Stroke*, 20(10):1407-1431.

SAĞLIK ALANINDA UYGULAMA ODAKLI MAKİNE ÖĞRENMESİ MODELLERİ: SCIKIT-LEARN ÇATISI

Muhammed Kâmil Turan - Eftâl Şehirli

Bu bölüm sağlık alanında sıkça kullanılan makine öğrenimi algoritmalarına kısa bakışlar içerecek şekilde düzenlenmiştir. Makine öğrenmesi modelleri içinde en iyi anlayabileceğimiz model karar ağaçları algoritmaları olup, bölüm kavramları bu model üzerinde açıklanmıştır. Python için geliştirilmiş Keras, Tensor gibi çatılar derin ağları, sinir ağlarını ve makine öğrenmesi modellerini destekleseler de aralarında *scikit-learn*, hızı, belgelendirme desteği, yazım kurallarını basitliği gibi nedenlerle öne çıkmaktadır (Pedregosa vd., t.y.). Bu bölümde ele alacağımız verilerin yorumlanması, toplanması ve makine öğrenmesi modelleri ile eğitilmesi, test edilmesi, doğruluk oranının artırılması için modelin geliştirilmesi, probleme ait özelliklerden hangi ya da hangilerinin modelin başarısını arttırdığı ya da azalttığı analiz edilmesi gibi temel konular karar ağaçları algoritmaları üzerinden anlatılmıştır. Bölüm sonunda scikit-learn çatısının sahip olduğu diğer makine öğrenmesi algoritma listesi ve bu liste üzerinde bölüm kavramlarının uygulanmasına yer verilmiş; konuya bütüncül bir bakış açısı kazandırılmıştır.

1. Giriş

Bilginin yaygınlaşması, veri tabanlarının çok sayıda oluşturulması ve problemlere ait bir çok verinin oluşturulması ile birlikte, yararlı bilgilerden verilerin nasıl çıkarılacağı ve problemlere nasıl çözüm yollarının geliştirilebileceği gerçekten çözüm bekleyen çok acil bir sorundur (Wang vd., 2009). Makine öğrenimi algoritmaları karmaşık sorunlara çözüm bulma konusunda büyük umut vaat etmektedir. Basit aramalar yapmaktan, kompleks problemlere

Kaynaklar

- 3.2. *Tuning the hyper-parameters of an estimator*. (t.y.). Scikit-Learn. Geliş tarihi 24 Eylül 2023, gönderen https://scikit-learn/stable/modules/grid_search.html
- Ağaç, G., & Baki, B. (t.y.). *Sağlık Alanında Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri Kullanımı: Literatür İncelemesi*.
- An, Q., Rahman, S., Zhou, J., & Kang, J. J. (2023). A Comprehensive Review on Machine Learning in Healthcare Industry: Classification, Restrictions, Opportunities and Challenges. *Sensors*, 23(9), 4178. <https://doi.org/10.3390/s23094178>
- Belgiu, M., & Drăguț, L. (2016). Random forest in remote sensing: A review of applications and future directions. *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, 114, 24-31. <https://doi.org/10.1016/j.isprsjprs.2016.01.011>
- Bradley, A. P. (1997). The use of the area under the ROC curve in the evaluation of machine learning algorithms. *Pattern Recognition*, 30(7), 1145-1159. [https://doi.org/10.1016/S0031-3203\(96\)00142-2](https://doi.org/10.1016/S0031-3203(96)00142-2)
- Cai, J., Luo, J., Wang, S., & Yang, S. (2018). Feature selection in machine learning: A new perspective. *Neurocomputing*, 300, 70-79. <https://doi.org/10.1016/j.neucom.2017.11.077>
- Chicco, D., & Jurman, G. (2020). The advantages of the Matthews correlation coefficient (MCC) over F1 score and accuracy in binary classification evaluation. *BMC Genomics*, 21(1), 6. <https://doi.org/10.1186/s12864-019-6413-7>
- Danaci, M., ÇeliK, M., & Akkaya, A. E. (t.y.). *Veri Madenciliği Yöntemleri Kullanılarak Meme Kanseri Hücrelerinin Tahmin ve Teşhisi*.
- Demirović, E., & Stuckey, P. J. (2021). *Optimal Decision Trees for Nonlinear Metrics* (arXiv:2009.06921). arXiv. <http://arxiv.org/abs/2009.06921>
- Dixit, R. R., Schumaker, R. P., & Veronin, M. A. (t.y.). *A Decision Tree Analysis of Opioid and Prescription Drug Interactions Leading to Death Using the FAERS Database*.
- Dogan, S., & Turkoglu, I. (t.y.). *Iron-Deficiency Anemia Detection From Hematology Parameters By Using Decision Trees*.
- El Naqa, I., & Murphy, M. J. (2015). What Is Machine Learning? İçinde I. El Naqa, R. Li, & M. J. Murphy (Ed.), *Machine Learning in Radiation Oncology* (ss. 3-11). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-18305-3_1
- Faghani, S., Khosravi, B., Zhang, K., Moassefi, M., Jagtap, J. M., Nugen, F., Vahdati, S., Kuanar, S. P., Rassoulinejad-Mousavi, S. M., Singh, Y., Vera Garcia, D. V., Rouzrokh, P., & Erickson, B. J. (2022). Mitigating Bias in Radiology Machine Learning: 3. Performance Metrics. *Radiology: Artificial Intelligence*, 4(5), e220061. <https://doi.org/10.1148/ryai.220061>
- Fuadah, Y. N., Pramudito, M. A., & Lim, K. M. (2022). An Optimal Approach for Heart Sound Classification Using Grid Search in Hyperparameter Optimization of Machine Learning. *Bioengineering*, 10(1), 45. <https://doi.org/10.3390/bioengineering10010045>
- Heart Disease Predictions*. (t.y.). Geliş tarihi 23 Eylül 2023, gönderen <https://kaggle.com/code/desalegngeb/heart-disease-predictions>
- Jiang, C., Xiu, Y., Qiao, K., Yu, X., Zhang, S., & Huang, Y. (2022). Prediction of lymph node metastasis in patients with breast invasive micropapillary carcinoma based on machine learning and SHapley Additive exPlanations framework. *Frontiers in Oncology*, 12, 981059. <https://doi.org/10.3389/fonc.2022.981059>
- Kaggle: Your Machine Learning and Data Science Community*. (t.y.). Geliş tarihi 23 Eylül 2023, gönderen <https://www.kaggle.com/>

- Kannan, R., & Vasanthi, V. (2019). Machine Learning Algorithms with ROC Curve for Predicting and Diagnosing the Heart Disease. İçinde N. B. Muppalaneni, M. Ma, & S. Gurumoorthy, *Soft Computing and Medical Bioinformatics* (ss. 63-72). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-0059-2_8
- Lundberg, S. (t.y.). *shap: A unified approach to explain the output of any machine learning model* (0.42.1) [Python; MacOS, Microsoft :: Windows, POSIX, Unix].
- Okatan, E., & Işık, A. H. (2020). Sağlık Harcamalarının Tahmininde Karar Ağacının Kullanımı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 86-94. <https://doi.org/10.29048/makufebed.650463>
- Öner, S., Turan, M., & Öner, Z. (2021). Estimation of Gender by Using Decision Tree, a Machine Learning Algorithm, With Patellar Measurements Obtained From MDCT Images. *Medical Records*, 3(1), 1-9. <https://doi.org/10.37990/medr.843451>
- Pala, M. A., Çimen, M. E., Boyraz, Ö. F., Yıldız, M. Z., & Boz, A. F. (2019). Meme Kanserinin Teşhis Edilmesinde Karar Ağacı Ve KNN Algoritmalarının Karşılaştırmalı Başarım Analizi. *Academic Perspective Procedia*, 2(3), 544-552. <https://doi.org/10.33793/acperpro.02.03.47>
- Pedregosa, F., Varoquaux, G., Gramfort, A., Michel, V., Thirion, B., Grisel, O., Blondel, M., Prettenhofer, P., Weiss, R., Dubourg, V., Vanderplas, J., Passos, A., & Cournapeau, D. (t.y.). Scikit-learn: Machine Learning in Python. *MACHINE LEARNING IN PYTHON*.
- Performance Comparison of Grid Search and Random Search Methods for Hyperparameter Tuning in Extreme Gradient Boosting Algorithm to Predict Chronic Kidney Failure. (2021). *International Journal of Intelligent Engineering and Systems*, 14(6), 198-207. <https://doi.org/10.22266/ijies2021.1231.19>
- Plevris, V., Solorzano, G., Bakas, N., & Ben Seghier, M. (2022). Investigation of performance metrics in regression analysis and machine learning-based prediction models. *8th European Congress on Computational Methods in Applied Sciences and Engineering*. 8th European Congress on Computational Methods in Applied Sciences and Engineering. <https://doi.org/10.23967/eccomas.2022.155>
- Project Jupyter*. (t.y.). Geliş tarihi 23 Eylül 2023, gönderen <https://jupyter.org>
- Rebala, G., Ravi, A., & Churiwala, S. (2019). Machine Learning Definition and Basics. İçinde G. Rebala, A. Ravi, & S. Churiwala, *An Introduction to Machine Learning* (ss. 1-17). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-15729-6_1
- Sklearn.ensemble.RandomForestClassifier*. (t.y.). Scikit-Learn. Geliş tarihi 25 Eylül 2023, gönderen <https://scikit-learn/stable/modules/generated/sklearn.ensemble.RandomForestClassifier.html>
- Sklearn.tree.ExtraTreeClassifier*. (t.y.). Scikit-Learn. Geliş tarihi 25 Eylül 2023, gönderen <https://scikit-learn/stable/modules/generated/sklearn.tree.ExtraTreeClassifier.html>
- Turan, M., Sehirli, E., Oner, Z., & Oner, S. (2021). Sekazu: An integrated solution tool for gender determination based on machine learning models. *Medicine Science | International Medical Journal*, 10(2), 367. <https://doi.org/10.5455/medscience.2020.11.248>
- Viering, T., & Loog, M. (2022). *The Shape of Learning Curves: A Review* (arXiv:2103.10948). arXiv. <http://arxiv.org/abs/2103.10948>
- Wang, H., Ma, C., & Zhou, L. (2009). A Brief Review of Machine Learning and Its Application. *2009 International Conference on Information Engineering and Computer Science*, 1-4. <https://doi.org/10.1109/ICIECS.2009.5362936>
- Wu, Y., & Zhou, Y. (2022). Hybrid machine learning model and Shapley additive explanations for compressive strength of sustainable concrete. *Construction and Building Materials*, 330, 127298. <https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2022.127298>

METAVERSE'DE AKILLI SAĞLIK HİZMETLERİ

Kasım Özacar

1. Giriş

1.1. Akıllı Sağlık Hizmetleri

Akıllı sağlık hizmetleri, tıbbi bakımı daha verimli, daha kullanışlı ve daha kişisel hale getirmektedir (Tian vd., 2019). Yapay zekâ (AI), Nesnelerin İnterneti (IoT), ChatGPT tabanlı sohbet robotları, eğitim için Artırılmış Gerçeklik (AR) ve Sanal gerçeklik (VR), giyilebilir teknoloji ve blok zinciri gibi teknolojilerin dahil edilmesiyle hasta bakımını iyileştirmeye, verimliliği artırmaya, veri gizliliğini geliştirmeye ve sağlık sonuçlarını iyileştirmeye devam edecektir. Teknolojilerin altyapısındaki son hızlı gelişmeler de 'tele sağlık' pazarını yönlendirmiştir. Tele sağlık hizmetleri, uzaktan izleme, randevu rezervasyonu, çevrimiçi danışmanlık vb. sağlayarak kişinin sağlığını ve bakımını uzaktan desteklemek için teknoloji ve ekipman sağlar (Mc Lean vd., 2011). Buna ek olarak, pandemi sağlık hizmetlerinde inovasyonu hızlandırdı ve pandemi sonrası dönem, sağlık BT hizmetlerinin ve çözümlerinin yaygın bir şekilde benimsenmesini sağlayarak pazarın genişlemesini hızlandırıyor. Grandview Research (2023) tarafından hazırlanan bir pazar analizi raporuna göre, küresel sağlık BT pazarı 2022 yılında 167,7 milyar dolarlık bir değere ulaştı ve tahmin dönemi boyunca %17,9'luk bir yıllık bileşik büyüme oranıyla büyümesi bekleniyor. Bir başka raporda ise pazarın 2023'te 311 milyar dolardan 2028'de 632 milyar dolara çıkmasının beklendiği belirtilmektedir (2023-2028 döneminde %17,9 YBBO) (Morderintelligent, 2023).

alandan insanlardan daha iyi performans göstermesine rağmen, sağlık hizmetlerine entegrasyonu şeffaflık, hesap verebilirlik, önyargı, mahremiyet, güvenlik, özerklik ve adalet gibi hem mevcut hem de yeni ortaya çıkan etik zorlukları gündeme getirmektedir. Buna ek olarak, akıllı sağlık hizmetleri, hedef netliğini ve kaynak verimliliğini engelleyen belirsiz politikaların yanı sıra tutarsız standartlar ve veri sorunları nedeniyle zorluklarla karşı karşıyadır. Bunları ele almak için, teknoloji veri istikrarını artırmalı ve blok zinciri kullanarak cihaz etkileşimlerini standartlaştırmalı, düzenlemelerle birlikte uzman iş birliği yoluyla net hedefler ve gizlilik yasaları oluşturmalıdır. Son olarak, akıllı sağlık hizmetleri stratejilerinin benimsenmesi, karmaşık veriler, veri paylaşımı zorlukları, cihaz uyumluluğu sorunları ve sağlık çalışanları arasında kullanılabilirlik endişeleri ile ilgili zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için blok zinciri teknolojisinin kullanılması, kullanıcıların eğitilmesi, IoT cihazlarının dikkatli bir şekilde tasarlanması, veri kalitesinin sağlanması ve aşırı bilgi yüklemesinden kaçınılması gerekmektedir.

Kaynakça

- A. Musamih et al., "Metaverse in Healthcare: Applications, Challenges, and Future Directions," in *IEEE Consumer Electronics Magazine*, vol. 12, no. 4, pp. 33-46, 1 July 2023, doi: 10.1109/MCE.2022.3223522.
- Alami, H., Fortin, J. P., Gagnon, M. P., Pollender, H., Têtu, B., & Tanguay, F. (2018). The challenges of a complex and innovative telehealth project: a qualitative evaluation of the eastern Quebec Telepathology network. *International Journal of Health Policy and Management*, 7(5), 421.
- De Groot, C., Raissi, A., Kwon, Y., & Santana, M. J. (2016). Adoption of e-health technology by physicians: a scoping review. *Journal of multidisciplinary healthcare*, 335-344.
- Eden, K. B., Totten, A. M., Kassakian, S. Z., Gorman, P. N., McDonagh, M. S., Devine, B., ... & Hersh, W. R. (2016). Barriers and facilitators to exchanging health information: a systematic review. *International journal of medical informatics*, 88, 44-51.
- Global Industry Analysis (2023). *Metaverse in Healthcare Market - Global Industry Analysis, Size, Share, Growth, Trends, Regional Outlook, and Forecast 2023-2032*. Erişim Tarihi 30.08.2023 <https://www.precedenceresearch.com/metaverse-in-healthcare-market>
- <https://metaverseinsider.tech/2022/09/19/research-consulting-firm-gartner-highlights-six-magical-factors-crucial-for-the-near-term-adoption-of-metaverse-technologies/>, Erişim Tarihi 25.08.2023
- <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/healthcare-it-market>, Erişim Tarihi 30.08.2023
- <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/global-healthcare-it-market-industry>, Erişim Tarihi 28.08.2023
- <https://www.weforum.org/agenda/2021/10/smart-technologies-transforming-healthcare/>
- Lukaschek, Karoline, et al. "eHealth-supported case management for patients with panic disorder or depression in primary care: Study protocol for a cRCT (PREMA)." *Trials* 20 (2019): 1-11.

- McLean S, Protti D, Sheikh A. Telehealthcare for long term conditions. *BMJ*. 2011 Şubat 3;342:d120. doi: 10.1136/bmj.d120. PMID: 21292710
- Mileski, M., Kruse, C. S., Catalani, J., & Haderer, T. (2017). Adopting telemedicine for the self-management of hypertension: systematic review. *JMIR medical informatics*, 5(4), e6603.
- Pasricha, Sudeep. "AI Ethics in Smart Healthcare." *IEEE Consumer Electronics Magazine* (2022).
- Pradhan, Bikash, Saugat Bhattacharyya, and Kunal Pal. "IoT-based applications in healthcare devices." *Journal of healthcare engineering* 2021 (2021): 1-18.
- Renukappa, S., Mudiya, P., Suresh, S., Abdalla, W., & Subbarao, C. (2022). Evaluation of challenges for adoption of smart healthcare strategies. *Smart Health*, 100330.
- Riva, Giuseppe, and Brenda K. Wiederhold. "What the metaverse is (really) and why we need to know about it." *Cyberpsychology, behavior, and social networking* 25.6 (2022): 355-359.
- T. Keerthana, R. Tejaswini, V. Yamini, and K. Hemapriya, "Integration of Digital Certificate Blockchain and Overall Behavioural Analysis using QR and Smart Contract," *International Journal of Research in Engineering*, vol. 2, no. 3, 2019.
- Tian, S., Yang, W., Grange, J. M. L., Peng, W., Huang, W., Wu, X. (2019). Smart Healthcare: Making Medical Care More Intelligent. *Global Health Journal*, 3(3), 62-65. <https://doi.org/10.1016/j.glohj.2019.07.001>
- Tian, S., Yang, W., Le Grange, J. M., Wang, P., Huang, W., & Ye, Z. (2019). Smart healthcare: Making medical care more intelligent. *Global Health Journal*, 3(3), 62-65. Tornatzky, Louis, G., & Fleischer, Mitchell (1990). *The Processes of Technological Innovation*. Lexington: Lexington Books.
- Tian, Shuo, et al. "Smart healthcare: making medical care more intelligent." *Global Health Journal* 3.3 (2019): 62-65.
- Treisman, Glenn J., et al. "Perspectives on the use of eHealth in the management of patients with schizophrenia." *The Journal of Nervous and Mental Disease* 204.8 (2016): 620.
- Yin Yang, Keng Siau, Wen Xie, and Yan Sun. 2022. Smart Health: Intelligent Healthcare Systems in the Metaverse, Artificial Intelligence, and Data Science Era. *J. Organ. End User Comput.* 34, 1 (Sep 2022), 1-14. <https://doi.org/10.4018/JOEUC.308814>
- Zadvinskis, I. M., Smith, J. G., & Yen, P. Y. (2018). Nurses' experience with health information technology: Longitudinal qualitative study. *JMIR medical informatics*, 6(2), e8734.

ORTEZ-PROTEZ TEKNOLOJİLERİ

Mehmet Hanifi Kaya - Buket Büyükturan

1. Giriş

Ortez ve protez teknolojileri, bedensel hareketlilik kaybı yaşayan bireylerin yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan medikal cihazlar olarak öne çıkar. Bu teknolojiler, engellilerin günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmak, hareketliliklerini yeniden kazanmalarını sağlamak ve toplum içinde daha bağımsız bir şekilde var olmalarını desteklemek amacıyla tasarlanmıştır. Tarihsel kökleriyle birlikte, protez ve ortez gibi destekleyici teknolojiler, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırma ve işlevselliği yeniden kazanma amacıyla asırlardır kullanılmaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, bu alan içerisindeki gelişmeler oldukça hızlı bir ivme kazanmıştır. Bu bölümde, yapay zekânın ve 3D baskının katmanlı imalat teknolojilerinin ortez ve protez alanında devrim yaratan etkilerini inceleyeceğiz.

2. Ortez ve Protez Cihazlarının Evrimi

Ortez ve protez cihazları, geçmişten günümüze immobilizasyon, destek sağlama, düzeltme ve koruma gibi amaçlarla kullanılmıştır. Örneğin, omuriliğin yaralanması sonucu oluşan hareketlilik kaybı durumlarında ortezler, omurga ve boyun bölgesini desteklemek ve stabilize etmek amacıyla kullanılır. Ortezler, aynı zamanda travma sonrası iyileşme süreçlerinde de yardımcı olarak yaralanmış bölgeye destek sağlayabilir. Ancak işlevselliğin ötesinde, estetik kaygılar da gözetilerek tasarlanan bu cihazlara olan talep arttıkça, görünüm ve konforun önemi de giderek artmıştır (Webster & Darter, 2019).1970'lerde, daha çekici bir görünüm elde etmek amacıyla ortotik cihazlara yönelik talebin artmasıyla birlikte, renklendirilmiş kauçuk tabanlı plastik filmler ve benzeri kaplamalar gibi yeni teknikler geliştirilmiştir (Meyer Jr, 1974). Ancak, gerçek

polikarbonat (PC), ABS veya bunların karışımları, naylon bazlı materyaller ve önceden açıklandığı gibi diğer polimerler tercih edilebilir. Bu materyallerin öncü avantajı düşük maliyetlidir. Son olarak, farklı özelliklere sahip hızlı prototipleme yöntemlerinde dijital materyaller veya bileşik dijital materyaller kullanılabilir. Bu materyallerin nitelikleri, farklı türlerin bir araya getirilmesi ve dağıtılması ile istenilen biçimde değiştirilebilir.

Sonuç

Bu bölümde RPT ve AMT ortez ve protez alanında kullanılmasının getirdiği devrimi ve bu teknolojilerin ortez üretim sürecine etkisini detaylı olarak inceledik. Geleneksel üretim yöntemlerinden farklı olarak RPT yöntemi, bireysel ihtiyaçlara göre özelleştirilmiş ekipmanların tasarımını ve üretimini büyük ölçüde kolaylaştırır. Bu teknolojilerin protez alanındaki avantajları, yaşam kalitesinin iyileştirilmesine ve engelli kişilerin daha iyi işlev görmesine yardımcı olabilir. Gelecekte bu teknolojilerin daha da geliştirilip yaygınlaştırılması ve daha geniş bir uygulama alanına yayılması beklenmektedir. Bu alanda yapılacak daha fazla araştırmanın hastaların ihtiyaçlarına daha hızlı ve etkili çözümler sunma potansiyeline sahip olduğuna inanılmaktadır.

Kaynakça

- Agudelo-Ardila, C., & Prada-Botía, G. (2019). Orthotic prototype for upper limb printed in 3D: A efficient solution. *Journal of Physics: Conference Series*,
- Artioli, B. O., Kunkel, M. E., & Mestanza, S. N. (2019). Feasibility study of a methodology using additive manufacture to produce silicone ear prostheses. *World Congress on Medical Physics and Biomedical Engineering 2018: June 3-8, 2018, Prague, Czech Republic (Vol. 3)*,
- Barrios-Muriel, J., Romero Sánchez, F., Alonso, F., & Salgado, D. (2019). Design of Semirigid Wearable Devices Based on Skin Strain Analysis. *Journal of Biomechanical Engineering*, *141*(2), 021008.
- Bogo, F., Romero, J., Pons-Moll, G., & Black, M. J. (2017). Dynamic FAUST: Registering human bodies in motion. *Proceedings of the IEEE conference on computer vision and pattern recognition*
- Chatzitofis, A., Zarpalas, D., Kollias, S., & Daras, P. (2019). DeepMoCap: Deep optical motion capture using multiple depth sensors and retro-reflectors. *Sensors*, *19*(2), 282
- Chee Kai, C., Siaw Meng, C., Sin Ching, L., Seng Teik, L., & Chit Aung, S. (2000). Facial prosthetic model fabrication using rapid prototyping tools. *Integrated Manufacturing Systems*, *11*(1), 42-53
- Chua, C. K., & Leong, K. F. (2014). *3D Printing and additive manufacturing: Principles and applications (with companion media pack)-of rapid prototyping*. World Scientific Publishing Company.

- Ciobanu, O., Soydan, Y., & Hizal, S. (2012). Customized foot orthosis manufactured with 3D printers. *Proceedings of IMS*
- Cobetto, N., Aubin, C.-E., Clin, J., Le May, S., Desbiens-Blais, F., Labelle, H., & Parent, S. (2014). Braces optimized with computer-assisted design and simulations are lighter, more comfortable, and more efficient than plaster-cast braces for the treatment of adolescent idiopathic scoliosis. *Spine deformity*, 2(4), 276-284
- Culmone, C., Smit, G., & Breedveld, P. (2019). Additive manufacturing of medical instruments: A state-of-the-art review. *Additive manufacturing*, 27, 461-473
- Dal Maso, A., & Cosmi, F. (2019). 3D-printed ankle-foot orthosis: a design method. *Materials Today: Proceedings*, 12, 252-261
- Dawood, A., & Marti, B. M. (2015). V. Sauret-Jackson und A. Darwood. *Br. Dent. J*, 219, 521-529
- Deckers, J. P., Vermandel, M., Geldhof, J., Vasiliauskaite, E., Forward, M., & Plasschaert, F. (2018). Development and clinical evaluation of laser-sintered ankle foot orthoses. *Plastics, Rubber and Composites*, 47(1), 42-46
- Derakhshanfar, S., Mbeleck, R., Xu, K., Zhang, X., Zhong, W., & Xing, M. (2018). 3D bioprinting for biomedical devices and tissue engineering: A review of recent trends and advances. *Bioactive materials*, 3(2), 144-156
- Diwakar, M., & Kumar, M. (2018). A review on CT image noise and its denoising. *Biomedical Signal Processing and Control*, 42, 73-88
- Egan, P. F. (2019). Integrated design approaches for 3D printed tissue scaffolds: Review and outlook. *Materials*, 12(15), 2355
- Faustini, M. C., Neptune, R. R., Crawford, R. H., & Stanhope, S. J. (2008). Manufacture of passive dynamic ankle-foot orthoses using selective laser sintering. *IEEE transactions on biomedical engineering*, 55(2), 784-790
- Gibson, I., & Srinath, A. (2015). Simplifying medical additive manufacturing: making the surgeon the designer. *Procedia Technology*, 20, 237-242
- Górski, F., Zawadzki, P., Wichniarek, R., Kuczko, W., Żukowska, M., Wesołowska, I., & Wierzbicka, N. (2020). Automated design of customized 3D-printed wrist orthoses on the basis of 3D scanning. *Computational and Experimental Simulations in Engineering: Proceedings of ICCES2019* 24
- Grazioso, S., Caporaso, T., Selvaggio, M., Panariello, D., Ruggiero, R., & Di Gironimo, G. (2019). Using photogrammetric 3D body reconstruction for the design of patient-tailored assistive devices. 2019 II Workshop on Metrology for Industry 4.0 and IoT (MetroInd4. 0&IoT)
- Haleem, A., & Javaid, M. (2019). 3D scanning applications in medical field: a literature-based review. *Clinical Epidemiology and Global Health*, 7(2), 199-210
- Jeon, O., Lee, Y. B., Jeong, H., Lee, S. J., Wells, D., & Alsberg, E. (2019). Individual cell-only bioink and photocurable supporting medium for 3D printing and generation of engineered tissues with complex geometries. *Materials horizons*, 6(8), 1625-1631
- Jiang, R., Kleer, R., & Piller, F. T. (2017). Predicting the future of additive manufacturing: A Delphi study on economic and societal implications of 3D printing for 2030. *Technological Forecasting and Social Change*, 117, 84-97
- Kimura, M., Mochimaru, M., & Kanade, T. (2008). Measurement of 3D foot shape deformation in motion. *Proceedings of the 5th ACM/IEEE International Workshop on Projector camera systems*
- Koffler, J., Zhu, W., Qu, X., Platoshyn, O., Dulin, J. N., Brock, J., Graham, L., Lu, P., Sakamoto, J., & Marsala, M. (2019). Biomimetic 3D-printed scaffolds for spinal cord injury repair. *Nature medicine*, 25(2), 263-269

- Kruth, J.-P. (1991). Material in-process manufacturing by rapid prototyping techniques. *CIRP annals*, 40(2), 603-614
- Langlois, K., Moltedo, M., Bacek, T., Rodriguez-Guerrero, C., Vanderborght, B., & Lefeber, D. (2018). Design and development of customized physical interfaces to reduce relative motion between the user and a powered ankle foot exoskeleton. 2018 7th IEEE International Conference on Biomedical Robotics and Biomechanics (Biorob)
- Lantada, A. D., & Morgado, P. L. (2012). Rapid prototyping for biomedical engineering: current capabilities and challenges. *Annual review of biomedical engineering*, 14, 73-96
- Liacouras, P., Garnes, J., Roman, N., Petrich, A., & Grant, G. T. (2011). Designing and manufacturing an auricular prosthesis using computed tomography, 3-dimensional photographic imaging, and additive manufacturing: a clinical report. *The Journal of prosthetic dentistry*, 105(2), 78-82
- Liacouras, P. C., Sahajwalla, D., Beachler, M. D., Sleeman, T., Ho, V. B., & Lichtenberger, J. P. (2017). Using computed tomography and 3D printing to construct custom prosthetics attachments and devices. *3D printing in medicine*, 3, 1-7
- Liberadzki, P., Adamczyk, M., Witkowski, M., & Sitnik, R. (2018). Structured-light-based system for shape measurement of the human body in motion. *Sensors*, 18(9), 2827
- Ma, Z., Lin, J., Xu, X., Ma, Z., Tang, L., Sun, C., Li, D., Liu, C., Zhong, Y., & Wang, L. (2019). Design and 3D printing of adjustable modulus porous structures for customized diabetic foot insoles. *International Journal of Lightweight Materials and Manufacture*, 2(1), 57-63
- Mali, H. S., & Vasistha, S. (2019). Fabrication of customized ankle foot orthosis (AFO) by reverse engineering using fused deposition modelling. In *Advances in Additive Manufacturing and Joining: Proceedings of AIMTDR 2018* (pp. 3-15). Springer.
- Mavroidis, C., Ranky, R. G., Sivak, M. L., Patrilli, B. L., DiPisa, J., Caddle, A., Gilhooly, K., Govoni, L., Sivak, S., & Lancia, M. (2011). Patient specific ankle-foot orthoses using rapid prototyping. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*, 8(1), 1-11.
- Meyer Jr, P. R. (1974). Lower limb orthotics. *Clinical Orthopaedics and Related Research*®, 102, 58-71.
- Mikołajewska, E., Macko, M., Szczepański, Z., & Mikołajewski, D. (2018). Reverse Engineering in Rehabilitation. In *Encyclopedia of Information Science and Technology, Fourth Edition* (pp. 521-528). IGI Global.
- Mo, S., Leung, S. H., Chan, Z. Y., Sze, L. K., Mok, K.-M., Yung, P. S., Ferber, R., & Cheung, R. T. (2019). The biomechanical difference between running with traditional and 3D printed orthoses. *Journal of Sports Sciences*, 37(19), 2191-2197.
- Nguyen, K.-T., Benabou, L., & Alfayad, S. (2018). Systematic review of prosthetic socket fabrication using 3D printing. Proceedings of the 2018 4th international conference on mechatronics and robotics engineering,
- Oxman, N. (2010). *Material-based design computation* [Massachusetts Institute of Technology].
- Palo, M., Holländer, J., Suominen, J., Yliruusi, J., & Sandler, N. (2017). 3D printed drug delivery devices: perspectives and technical challenges. *Expert review of medical devices*, 14(9), 685-696.
- Parrilla, E., Ballester, A., Solves-Camallonga, C., Nacher, B., Antonio Puigcerver, S., Uriel, J., Piérola, A., González, J. C., & Alemany, S. (2015). Low-cost 3D foot scanner using a mobile app. *Footwear Science*, 7(sup1), S26-S28.
- Paterson, A. (2013). *Digitisation of the splinting process: exploration and evaluation of a Computer Aided Design approach to support Additive Manufacture* [Loughborough University].

- Paton, J., Jones, R. B., Stenhouse, E., & Bruce, G. (2007). The physical characteristics of materials used in the manufacture of orthoses for patients with diabetes. *Foot & ankle international*, 28(10), 1057-1063
- Schmeltzpfenning, T., Plank, C., & Krauss, P. A. (2010). Dynamic foot scanning. Prospects and limitations of using synchronized 3D scanners to capture complete human foot shape while walking. In *Advances in Applied Digital Human Modeling* (pp. 157-167). CRC Press
- Schrank, E. S., & Stanhope, S. J. (2011). Dimensional accuracy of ankle-foot orthoses constructed by rapid customization and manufacturing framework. *J Rehabil Res Dev*, 48(1), 31-42
- Singh, S., & Ramakrishna, S. (2017). Biomedical applications of additive manufacturing: present and future. *Current opinion in biomedical engineering*, 2, 105-115
- Tack, P., Victor, J., Gemmel, P., & Annemans, L. (2016). 3D-printing techniques in a medical setting: a systematic literature review. *Biomedical engineering online*, 15, 1-21
- Tahayeri, A., Morgan, M., Fugolin, A. P., Bompolaki, D., Athirasala, A., Pfeifer, C. S., Ferracane, J. L., & Bertassoni, L. E. (2018). 3D printed versus conventionally cured provisional crown and bridge dental materials. *Dental materials*, 34(2), 192-200
- Tan, K., Lee, P., Tam, K., & Lye, S. (1998). Automation of prosthetic socket design and fabrication using computer aided design/computer aided engineering and rapid prototyping techniques. Proceedings of the 1st National Symposium of Prosthetics and Orthotics, Singapore
- Tang, L., Wang, L., Bao, W., Zhu, S., Li, D., & Liu, C. (2019). Functional gradient structural design of customized diabetic insoles. *Journal of the mechanical behavior of biomedical materials*, 94, 279-287
- Thompson, A., McNally, D., Maskery, I., & Leach, R. K. (2017). X-ray computed tomography and additive manufacturing in medicine: a review. *International Journal of Metrology and Quality Engineering*, 8, 17
- Unkovskiy, A., Spintzyk, S., Brom, J., Huettig, F., & Keutel, C. (2018). Direct 3D printing of silicone facial prostheses: A preliminary experience in digital workflow. *The Journal of prosthetic dentistry*, 120(2), 303-308
- Vaish, A., & Vaish, R. (2018). 3D printing and its applications in Orthopedics. *Journal of Clinical Orthopaedics & Trauma*, 9, S74-S75
- Vasiliauskaite, E., Ielapi, A., Deckers, J., Vermandel, M., De Beule, M., Van Paeppegem, W., Forward, M., & Plasschaert, F. (2017). Selective laser sintered ankle foot orthosis can support drop foot gait. National Day on Biomedical Engineering, 16th Edition
- Walbran, M., Turner, K., & McDaid, A. (2016). Customized 3D printed ankle-foot orthosis with adaptable carbon fibre composite spring joint. *Cogent engineering*, 3(1), 1227022
- Webster, J. B., & Darter, B. J. (2019). Principles of normal and pathologic gait. In *Atlas of Orthoses and Assistive Devices* (pp. 49-62. e41). Elsevier

ARTTIRILMIŞ SANAL GERÇEKLİK UYGULAMALARI

Öznur Büyükturan - Mehmet Hanifi Kaya

1. Giriş

Günümüzün hızla gelişen teknolojik dünyasında, sanal gerçeklik kavramı, sadece bilim kurgu romanlarının veya bilim kurgu filmlerinin bir parçası olmaktan çıkıp, günlük yaşamımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Sanal gerçeklik, bizi fiziksel dünyamızın sınırlarını aşarak bilinmeyen coğrafyalara ve deneyimlere taşıyan bir kapı gibi görünse de, aslında bu teknolojinin altında yatan karmaşıklıkları anlamak için daha derinlere inmek gerekmektedir. Bu bölümde, sanal gerçeklik kavramını, tarihini, teknolojik temellerini ve potansiyel etkilerini keşfedeceğiz. Ayrıca, sanal gerçeklik dünyasının sadece eğlence sektörünü aşan birçok uygulama alanını da ele alacak ve bu teknolojinin gelecekte nasıl şekillenebileceğini tartışacağız.

2. Sanal Gerçeklik Teknolojisi

Sanal Gerçeklik (VR), giyilebilir cihazlar aracılığıyla deneyimlenen sentetik üç boyutlu (3D) bir ortam sağlayan bir teknoloji türüdür. Özellikle VR başlıkları, kullanıcılara bu 3D ortamda etkileşimde bulunma olanağı sunar. Benzer şekilde, Arttırılmış Sanal Gerçeklik (ASR), VR'ın temel öğelerini kullanır ve bunları elektronik bir cihazın ekranında canlı bir video olarak gerçek dünya ortamına entegre eder (Adie et al., 2017). Hem VR hem de ASR, kullanıcıların görsel ve işitsel duyularını etkileyerek çevresel bir yanılsama yaratmayı amaçlar (Appel et al., 2020). VR, son 50 yıl içinde gelişen bir kavramdır, ancak ASR relatif olarak yeni bir kavramdır. Her ikisi de, kullanıcıların gerçek dünyadan

Kaynakça

- Adie, K., Schofield, C., Berrow, M., Wingham, J., Humfryes, J., Pritchard, C., James, M., & Allison, R. (2017). Does the use of Nintendo Wii Sports™ improve arm function? Trial of Wii™ in Stroke: a randomized controlled trial and economics analysis. *Clinical rehabilitation*, 31(2), 173-185.
- Appel, L., Appel, E., Bogler, O., Wiseman, M., Cohen, L., Ein, N., Abrams, H. B., & Campos, J. L. (2020). Older adults with cognitive and/or physical impairments can benefit from immersive virtual reality experiences: A feasibility study. *Frontiers in medicine*, 6, 329.
- Bacha, J. M. R., Gomes, G. C. V., de Freitas, T. B., Viveiro, L. A. P., da Silva, K. G., Bueno, G. C., Varise, E. M., Torriani-Pasin, C., Alonso, A. C., & Luna, N. M. S. (2018). Effects of kinect adventures games versus conventional physical therapy on postural control in elderly people: a randomized controlled trial. *Games for health journal*, 7(1), 24-36.
- Berton, A., Longo, U. G., Candela, V., Fioravanti, S., Giannone, L., Arcangeli, V., Alciati, V., Berton, C., Facchinetti, G., & Marchetti, A. (2020). Virtual reality, augmented reality, gamification, and telerehabilitation: psychological impact on orthopedic patients' rehabilitation. *Journal of clinical medicine*, 9(8), 2567.
- Bevilacqua, R., Maranesi, E., Riccardi, G. R., Di Donna, V., Pelliccioni, P., Luzi, R., Lattanzio, F., & Pelliccioni, G. (2019). Non-immersive virtual reality for rehabilitation of the older people: a systematic review into efficacy and effectiveness. *Journal of clinical medicine*, 8(11), 1882.
- Bonnechère, B., Jansen, B., Omelina, L., & Van Sint Jan, S. (2016). The use of commercial video games in rehabilitation: a systematic review. *International journal of rehabilitation research*, 39(4), 277-290.
- Clark, W. E., Sivan, M., & O'Connor, R. J. (2019). Evaluating the use of robotic and virtual reality rehabilitation technologies to improve function in stroke survivors: A narrative review. *Journal of rehabilitation and assistive technologies engineering*, 6, 2055668319863557.
- Corbetta, D., Imeri, F., & Gatti, R. (2015). Rehabilitation that incorporates virtual reality is more effective than standard rehabilitation for improving walking speed, balance and mobility after stroke: a systematic review. *Journal of physiotherapy*, 61(3), 117-124.
- Garcia-Agundez, A., Folkerts, A.-K., Konrad, R., Caserman, P., Tregel, T., Goosses, M., Göbel, S., & Kalbe, E. (2019). Recent advances in rehabilitation for Parkinson's Disease with Exergames: A Systematic Review. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*, 16(1), 1-17.
- Hoda, M., Hoda, Y., Alamri, A., Hafidh, B., & Saddik, A. E. (2015). A novel study on natural robotic rehabilitation exergames using the unaffected arm of stroke patients. *International Journal of Distributed Sensor Networks*, 11(6), 590584.
- Hoffman, H. G., Patterson, D. R., Carrougher, G. J., & Sharar, S. R. (2001). Effectiveness of virtual reality-based pain control with multiple treatments. *The Clinical J. of pain*, 17(3), 229-235.
- Howie, E. K., Campbell, A. C., Abbott, R. A., & Straker, L. M. (2017). Understanding why an active video game intervention did not improve motor skill and physical activity in children with developmental coordination disorder: A quantity or quality issue? *Research in Developmental Disabilities*, 60, 1-12.
- Kim, E. K., Kang, J. H., Park, J. S., & Jung, B. H. (2012). Clinical feasibility of interactive commercial nintendo gaming for chronic stroke rehabilitation. *J.of physical therapy science*, 24(9), 901-903.
- Severiano, M. I. R., Zeigelboim, B. S., Teive, H. A. G., Santos, G. J. B., & Fonseca, V. R. (2018). Effect of virtual reality in Parkinson's disease: a prospective observational study. *Arquivos de neuro-psiquiatria*, 76, 78-84.

- Tranfield, D., Denyer, D., & Smart, P. (2003). Towards a methodology for developing evidence-informed management knowledge by means of systematic review. *British journal of management*, 14(3), 207-222.
- Vasantachart, A. Y., Yeo, E., & Chau, B. (2022). Virtual and Augmented Reality-based Treatments for Phantom Limb Pain: A Systematic Review. *Innovations in Clinical Neuroscience*, 19(10-12), 48.
- Venkatesan, M., Mohan, H., Ryan, J. R., Schürch, C. M., Nolan, G. P., Frakes, D. H., & Coskun, A. F. (2021). Virtual and augmented reality for biomedical applications. *Cell reports medicine*, 2(7).
- Zahabi, M., & Abdul Razak, A. M. (2020). Adaptive virtual reality-based training: a systematic literature review and framework. *Virtual Reality*, 24, 725-752.

TELEREHABİLİTASYON

Buket Büyükturan - Öznur Büyükturan

1. Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim, ihtiyacı olan bireylere fizyoterapi ve rehabilitasyon hizmetlerinin düşük maliyetle ve etkin yollarla ulaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak sağlık hizmetlerinin bireylere ulaştırılmasına tele-sağlık adı verilmektedir. Tele-rehabilitasyon, tele-sağlığın bir alt dalı olarak kabul edilir ve ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde, Rehabilitasyon Mühendisliği Araştırma Merkezi'nin 1997 yılında kurulmasıyla öne çıkmıştır (Winters,2002). Tele-rehabilitasyon, iletişim ve bilgi teknolojisinin kullanılarak hastaların rehabilitasyon hizmetine uzaktan erişmesini sağlamaktadır. Diğer bir tanımla fizyoterapi ve rehabilitasyon uygulamalarının hasta ve sağlık profesyoneli arasında teknolojik altyapıların kullanılmasıyla hastanın hizmetine sunulması olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde telere-habilitasyon birçok hastalığın değerlendirilmesi ve tedavisinde kullanılmasıyla, hastaların ve rehabilitasyon ekibinin, zaman, işgücü ve tedavi maliyetinden tasarruf etmesini sağlamaktadır. (Russell, 2007). Tele-rehabilitasyon, coğrafik, sosyo-ekonomik ya da fiziksel engelleri gibi farklı bariyerler nedeniyle rehabilitasyona bir şekilde erişemeyen bireylerin fizyoterapi ve rehabilitasyon uygulamalarından hastane ortamı dışından faydalanabilmelerine olanak sağlar (Hailey et al.,2011). Tele-rehabilitasyon, sağlık hizmetlerinin verimliliğini artırma, zaman ve sağlık harcamalarından tasarruf sağlama, rehabilitasyon hizmetlerine erişim engellerini kaldırma ve uzun süreli hasta takibi gibi avantajlara sahiptir. Ancak, materyal eksikliği, sağlık hizmetlerine erişim sorunları ve hastalar arasındaki önyargılar gibi olumsuz yönleri de vardır (Brennan et al., 2009). Tele-rehabilitasyon uygulamalarının avantajları ve dezavantajları aşağıdaki şekilde belirtilebilir.

Tablo 2. Yaşlılarda Telerehabilitasyon Uygulamalarının Avantaj ve Dezavantajları (Oh-Park et al., 2021).

Avantajları	Dezavantajları
*Ulaşım, zaman ve maliyetten tasarruf *Sınırlı ulaşımına sahip yaşlılar için rahat erişim olanağı *Covid-19' a veya herhangi bir bulaşıcı hastalığa karşı maruziyetin azaltılması	*Belirli bir düzeyde teknoloji bilgisine sahip olması *Hasta güvenliği sorunları *İnsan bağlantısı kurulamayabilir ve hasta katılımı zor olabilir *İşitme kaybı,görme bozuklukları veya bilişsel bozukluğu olan bireylerin bakıcı yardımına ihtiyacı olabilir. *Sağlık durumunu ve kendi kendine muayeneyi bildirmek için hastanın sorumluluğunun artması

Geriatrik hastalarda telerehabilitasyon, uygun teknoloji ve sağlık profesyonellerinin rehberliği ile başarıyla uygulanabilir. Ancak, her hasta için özelleştirilmiş bir rehabilitasyon planının oluşturulması ve bu sürecin düzenli olarak takip edilmesi önemlidir. Ayrıca, fiziksel muayene gerektiren durumlarda her hastanın ihtiyacını karşılamak için telerehabilitasyonun fiziksel randevularla birleştirilmesi yaygın bir yaklaşım olabilir.

Kaynaklar

- Albiol-Pérez, S., Gil-Gómez, J.-A., Muñoz-Tomás, M.-T., Gil-Gómez, H., Vial-Escolano, R., Lozano-Quilis, J.-A. (2017). The Effect of balance training on postural control in patients with Parkinson's disease using a virtual rehabilitation system. *Methods of Information in Medicine*, 56(02), 138-144.
- Ahmed, H., Patel, K., Greenwood, D. C., Halpin, S., Lewthwaite, P., Salawu, A., ... & Sivan, M. (2020). Long-term clinical outcomes in survivors of severe acute respiratory syndrome (SARS) and Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS) outbreaks after hospitalisation or ICU admission: a systematic review and meta-analysis. *Journal of rehabilitation medicine*, 52(5), 1-11.
- Azma, K., RezaSoltani, Z., Rezaeimoghaddam, F., Dadarkhah, A., Mohsenolhosseini, S. (2018). Efficacy of tele-rehabilitation compared with office-based physical therapy in patients with knee osteoarthritis: A randomized clinical trial. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 24(8), 560-565.
- Bairapareddy, K. C., Chandrasekaran, B., & Agarwal, U. (2018). Telerehabilitation for chronic obstructive pulmonary disease patients: an underrecognized management in tertiary care. *Indian journal of palliative care*, 24(4), 529.
- Bernocchi, P., Vitacca, M., La Rovere, M. T., Volterrani, M., Galli, T., Baratti, D., ... & Scalvini, S. (2018). Home-based telerehabilitation in older patients with chronic obstructive pulmonary disease and heart failure: a randomised controlled trial. *Age and ageing*, 47(1), 82-88.
- Bernocchi, P., Giordano, A., Pintavalle, G., Galli, T., Ballini Spoglia, E., Baratti, D. ... Scalvini, S. (2019). Feasibility and clinical efficacy of a multidisciplinary home-telehealth program to prevent falls in older adults: a randomized controlled trial. *Journal of the American Medical Directors Association*, 20(3), 340-346.

- Brennan, D. M., Mawson, S., Brownsell, S. (2009). Telerehabilitation: enabling the remote delivery of healthcare, rehabilitation, and self management. *Studies in Health Technology and Informatics*, 145, 231-48.
- Boldrini, P., Bernetti, A., Fiore, P., & Simfer, E. C. (2020). Impact of COVID-19 outbreak on rehabilitation services and Physical and Rehabilitation Medicine (PRM) physicians' activities in Italy. An official document of the Italian PRM Society (SIMFER). *European Journal of Physical and Rehabilitation Medicine*, 56(3),316-318.
- Bourne, S., DeVos, R., North, M., Chauhan, A., Green, B., Brown, T., ... & Wilkinson, T. (2017). Online versus face-to-face pulmonary rehabilitation for patients with chronic obstructive pulmonary disease: randomised controlled trial. *BMJ open*, 7(7), e014580.
- Burdorf, A., Porru, F., & Rugulies, R. (2020). The COVID-19 (Coronavirus) pandemic: consequences for occupational health. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 46(3), 229-230.
- Burns, R. B., Crislip, D., Daviou, P., Temkin, A., Vesmarovich, S., Anshutz, J., ... & Jones, M. L. (1998). Using telerehabilitation to support assistive technology. *Assistive Technology*, 10(2), 126-133.
- Camden, C., Pratte, G., Fallon, F., Couture, M., Berbari, J., Tousignant, M. (2020). Diversity of practices in telerehabilitation for children with disabilities and effective intervention characteristics: results from a systematic review. *Disability and Rehabilitation*, 42(24), 3424-3436.
- Ceylan, A. (2021). COVID-19 Süreci ve Fizyoterapide Telerehabilitasyon Uygulamaları: Derleme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(3), 617-627.
- Celli, B. R., MacNee, W. A. T. S., Agusti, A. A. T. S., Anzueto, A., Berg, B., Buist, A. S., ... & ZuWallack, R. (2004). Standards for the diagnosis and treatment of patients with COPD: a summary of the ATS/ERS position paper. *European Respiratory Journal*, 23(6), 932-946.
- Ceravolo, M. G., De Sire, A., Andrenelli, E., Negrini, F., & Negrini, S. (2020). Systematic rapid "living" review on rehabilitation needs due to COVID-19: update to march 31st 2020. *European Journal of Physical and Rehabilitation Medicine*, 56(3), 347-353.
- Chen, J., Sun, D., Zhang, S., Shi, Y., Qiao, F., Zhou, Y., ... Ren, C. (2020). Effects of home-based telerehabilitation in patients with stroke. *Neurology*, 95(17), e2318-e2330.
- Cramer, S. C., Dodakian, L., Le, V., See, J., Augsburg, R., McKenzie, A., ... Janis, S. (2019). Efficacy of home-based telerehabilitation vs in-clinic therapy for adults after stroke. *JAMA Neurology*;76(9):1079-1087.
- Cox, N. S., Dal Corso, S., Hansen, H., McDonald, C. F., Hill, C. J., Zanaboni, P., ... & Holland, A. E. (2021). Telerehabilitation for chronic respiratory disease. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (1).
- Cucinotta, D., & Vanelli, M. (2020). WHO declares COVID-19 a pandemic. *Acta bio medica: Atenei parmensis*, 91(1), 157.
- Cumming, T. B., Marshall, R. S., Lazar, R. M. (2013). Stroke, cognitive deficits, and rehabilitation: still an incomplete picture. *International Journal of Stroke*, 8(1), 38-45.
- Delaplain, C. B., Lindborg, C. E., Norton, S. A., & Hastings, J. E. (1993). Tripler pioneers telemedicine across the Pacific.
- De Marchi, F., Sarnelli, M. F., Seriola, M., De Marchi, I., Zani, E., Bottone, N., Ambrosini, S., Garone, R., Cantello, R., Mazzini, L., & CANPALS Study Group (2021). Telehealth approach for amyotrophic lateral sclerosis patients: the experience during COVID-19 pandemic. *Acta neurologica Scandinavica*, 143(5), 489-496.
- Di Tella, S., Pagliari, C., Blasi, V., Mendozzi, L., Rovaris, M., & Baglio, F. (2020). Integrated telerehabilitation approach in multiple sclerosis: A systematic review and meta-analysis. *Journal of telemedicine and telecare*, 26(7-8), 385-399.

- Dünder Ahi, E., Ayhan, F. F., & Demirbağ Kabayel, D. (2020). COVID-19 ve fiziksel tıp ve rehabilitasyon. İçinde: Ayhan, FF, Demirbağ Kabayel, D.(editörler). COVID-19 Pandemisi ve Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon, 1-6.
- Fatoye, F., Gebrye, T. , Fatoye, C., Mbada, C. E., Olaoye, M. I., Odole, A. C. ... Dada, O. (2020). The Clinical and cost-effectiveness of telerehabilitation for people with nonspecific chronic low back pain: randomized controlled trial. *Journal of Medical Internet Research mHealth and uHealth*, 8(6), e15375.
- Galea, M. D. (2019). Telemedicine in rehabilitation. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics of North America*, 30(2),473–483.
- Hailey, D., Roine, R., Ohinmaa, A., & Dennett, L. (2011). Evidence of benefit from telerehabilitation in routine care: a systematic review. *Journal of telemedicine and telecare*, 17(6), 281-287.
- Hernando-Garijo, I., Ceballos-Laita, L., Mingo-Gómez, M. T., Medrano-de-la-Fuente, R., Estébanez-de-Miguel, E., Martínez-Pérez, M. N. ... Jiménez-Del-Barrio, S. (2021). Immediate Effects of a Telerehabilitation Program Based on Aerobic Exercise in Women with Fibromyalgia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1–12.
- Hobson, E. V., Baird, W. O., Cooper, C. L., Mawson, S., Shaw, P. J., & Mcdermott, C. J. (2016). Using technology to improve access to specialist care in amyotrophic lateral sclerosis: A systematic review. *Amyotrophic Lateral Sclerosis and Frontotemporal Degeneration*, 17(5-6), 313–324.
- Hoffmann, T., Russell, T., Thompson, L., Vincent, A., Nelson, M. (2008). Using the Internet to assess activities of daily living and hand function in people with Parkinson's disease. *Neuro-Rehabilitation*, 23(3), 253-61.
- Holden, M. K. (2005). Virtual environments for motor rehabilitation. *Cyberpsychology & behavior*, 8(3), 187-211.
- Howard, I. M., & Kaufman, M. S. (2018). Telehealth applications for outpatients with neuromuscular or musculoskeletal disorders. *Muscle Nerve*, 58(4), 475–485.
- Hou, J., Yang, R., Yang, Y., Tang, Y., Deng, H., Chen, Z., ... & Shen, H. (2019). The effectiveness and safety of utilizing mobile phone-based programs for rehabilitation after lumbar spinal surgery: multicenter, prospective randomized controlled trial. *JMIR mHealth and uHealth*, 7(2), e10201.
- Isernia, S., di Tella, S., Pagliari, C., Jonsdottir, J., Castiglioni, C., Gindri, P., ... Baglio, F. (2020). Effects of an innovative telerehabilitation intervention for people with Parkinson's Disease on quality of life, motor, and non-motor abilities. *Frontiers in Neurology*, 11, 846.
- Jackson, P., Muyanja, S. Z., & Trishul Siddharthan, M. D. C. (2023). Health Equity and Check for updates Respiratory Diseases in. *Aiming to Improve Equity in Pulmonary Health, an Issue of Clinics in Chest Medicine, E-Book*, 44, 623-634.
- Kahraman, T. (2019). Telerehabilitasyon tabanlı motor imgeleme eğitiminin multipl sklerozlu bireylerin yürüme ve denge performansları üzerine etkisi: Randomize kontrollü çalışma.
- Kahraman, T. (2020). Koronavirüs hastalığı (COVID-19) pandemisi ve telerehabilitasyon. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 87-92.
- Karan, M. A., & Tufan, F. (2010). Yaşlanma mekanizmaları. *Ege Tıp Dergisi*, 49.
- Kemper, P., Komisar, H. L., Alecxih, L. (2005). Long-Term care over an uncertain future: what can current retirees expect? inquiry: *The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing*, 42(4), 335–350.
- Leochico, C. F. D., Valera, M. J. S. (2020). Follow-up consultations through telerehabilitation for wheelchair recipients with paraplegia in a developing country: a case report. *Spinal Cord Series and Cases*, 6(1), 58.

- Malliaras, P., Cridland, K., Hopmans, R., Ashton, S., Littlewood, C., Page, R., ... Haines, T. (2020). Internet and Telerehabilitation-Delivered Management of Rotator Cuff-Related Shoulder Pain (INTEL Trial): Randomized Controlled Pilot and Feasibility Trial. *The Journal of Medical Internet Research mHealth and uHealth*, 8(11), e24311.
- Martel, D., Lauzé, M., Agnoux, A., Fruteau de Laclos, L., Daoust, R., Émond, M., ... Aubertin-Leheudre, M. (2018). Comparing the effects of a home-based exercise program using a gerontechnology to a community-based group exercise program on functional capacities in older adults after a minor injury. *Experimental Gerontology*, 108, 41–47.
- McLean, G., Band, R., Saunderson, K., Hanlon, P., Murray, E., Little, P., ... & Mair, F. S. (2016). Digital interventions to promote self-management in adults with hypertension systematic review and meta-analysis. *Journal of hypertension*, 34(4), 600.
- Nelson, M., Bourke, M., Crossley, K., & Russell, T. (2020). Telerehabilitation is non-inferior to usual care following total hip replacement—a randomized controlled non-inferiority trial. *Physiotherapy*, 107, 19-27.
- Nobakht, Z., Rassafiani, M., Hosseini, S. A., Hosseinzadeh, S. (2020). A web-based daily care training to improve the quality of life of mothers of children with cerebral palsy: A randomized controlled trial. *Research in Developmental Disabilities*, 105, 103731.
- Oh-Park, M., Lew, H. L., & Raghavan, P. (2021). Telerehabilitation for geriatrics. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics*, 32(2), 291-305.
- Özden, F., Arık, A. F., Tuğay, N. (2020). Current telerehabilitation approaches in orthopaedic physiotherapy. *Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences*, 5(2), 354–360.
- Peretti, A., Amenta, F., Tayebati, S. K., Nittari, G., & Mahdi, S. S. (2017). Telerehabilitation: review of the state-of-the-art and areas of application. *JMIR rehabilitation and assistive technologies*, 4(2), e7511.
- Piau, A., Campo, E., Rumeau, P., Vellas, B., Nourhashemi, F. (2014). Aging society and gerontechnology: A solution for an independent living? *The Journal of Nutrition, Health & Aging*, 18(1), 97–112.
- Pinto, A., Almeida, J. P., Pinto, S., Pereira, J., Oliveira, A. G., de Carvalho, M. (2010). Home telemonitoring of non-invasive ventilation decreases healthcare utilisation in a prospective controlled trial of patients with amyotrophic lateral sclerosis. *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry*, 81(11), 1238–1242.
- Piovesana, M., A. Ross, S., Lloyd O., Whittingham, K., Ziviani, J., Ware, R. S., Boyd, R. N. (2017). Randomized controlled trial of a web-based multi-modal therapy program for executive functioning in children and adolescents with unilateral cerebral palsy. *Disability and Rehabilitation*, 39(20), 2021–2028.
- Prvu Bettger, J., Green, C. L., Holmes, D. N., Chokshi, A., Mather, R. C., Hoch, B. T., ... Peterson, E. D. (2020). Effects of virtual exercise rehabilitation in-home therapy compared with traditional care after total knee arthroplasty. *Journal of Bone and Joint Surgery*, 102(2), 101–109.
- Rabia, K. U. M., & Pehlivan, E. Farklı Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Alanlarında Telerehabilitasyon. *Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 166-180.
- Richmond, T., Peterson, C., Cason, J., Billings, M., Abrahante Terrel, E., Chong W Lee, A. et al. (2017). American telemedicine association's principles for delivering telerehabilitation services. *International Journal of Telerehabilitation*, 9(2),63-68.
- Rogante, M., Grigioni, M., Cordella, D., & Giacomozzi, C. (2020). Ten years of telerehabilitation: A literature overview of technologies and clinical applications. *NeuroRehabilitation*, 27(4), 287-304.

- Russell, T. G. (2007). Physical rehabilitation using telemedicine. *Journal of telemedicine and telecare*, 13(5), 217-220.
- Russell, T. G. (2009). Telerehabilitation: a coming of age. *Australian Journal of Physiotherapy*, 55(1), 5-6.
- Salcı, Y., Balkan Fil, A., Armutlu, K. (2019). Temel Fizyoterapi ve Rehabilitasyon. (Erbahçeci Fatih, Ed.). *Nörolojik Fizyoterapi ve Rehabilitasyon* (pp. 395-435). Hipokrat Yayınevi, 395-435.
- Sari, Z., Aydoğdu, O., Demirbükten, İ., Yurdalan, S. U., & Polat, M. G. (2019). A better way to decrease knee swelling in patients with knee osteoarthritis: a single-blind randomised controlled trial. *Pain Research and Management*, 2019.
- Seidman, Z., McNamara, R., Wootton, S., Leung, R., Spencer, L., Dale, M., ... & McKeough, Z. (2017). People attending pulmonary rehabilitation demonstrate a substantial engagement with technology and willingness to use telerehabilitation: a survey. *Journal of physiotherapy*, 63(3), 175-181.
- Shulver, W., Killington, M., Morris, C., Crotty, M. (2017). 'Well, if the kids can do it, I can do it': older rehabilitation patients' experiences of telerehabilitation. *Health Expectations*, 20(1), 120-129.
- Sobierajska-Rek, A., Mański, Ł., Jabłońska-Brudło, J., Śledzińska, K., Ucińska, A., Wierzba, J. (2021). Establishing a telerehabilitation program for patients with Duchenne muscular dystrophy in the COVID-19 pandemic. *Wiener klinische Wochenschrift*, 133(7-8), 344-350.
- Spruit, M. A., Singh, S. J., Garvey, C., ZuWallack, R., Nici, L., Rochester, C., ... & Wouters, E. F. (2013). An official American Thoracic Society/European Respiratory Society statement: key concepts and advances in pulmonary rehabilitation. *American journal of respiratory and critical care medicine*, 188(8), e13-e64.
- Stickland, M. K., Jourdain, T., Wong, E. Y., Rodgers, W. M., Jendzjowsky, N. G., & MacDonald, G. F. (2011). Using Telehealth technology to deliver pulmonary rehabilitation to patients with chronic obstructive pulmonary disease. *Canadian respiratory journal*, 18, 216-220.
- Tam, J. W., Van Son, C., Dyck, D., & Schmitter-Edgecombe, M. (2017). An educational video program to increase aging services technology awareness among older adults. *Patient education and counseling*, 100(8), 1564-1571.
- Tarakci, D. (2015). Pediatrik Rehabilitasyonda Oyun Konsolları ile Sanal Gerçeklik Uygulamaları. *Türkiye Klinikleri Physiotherapy and Rehabilitation-Special Topics*, 1(1), 30-34.
- Torrisi, M., Maresca, G., de Cola, M. C., Cannavò, A., Sciarrone, F., Silvestri, G., ... Calabrò, R. S. (2019). Using telerehabilitation to improve cognitive function in post-stroke survivors: is this the time for the continuity of care? *International Journal of Rehabilitation Research*, 42(4), 344-351.
- Tousignant, M., Giguère, A. M., Morin, M., Pelletier, J., Sheehy, A., Cabana, F. (2015). In-home tele-rehabilitation for proximal humerus fractures: a pilot study. *International Journal of Tele-rehabilitation*, 6(2), 31-38.
- Tsai, L. L. Y., McNamara, R. J., Moddel, C., Alison, J. A., McKenzie, D. K., & McKeough, Z. J. (2017). Home-based telerehabilitation via real-time videoconferencing improves endurance exercise capacity in patients with COPD: the randomized controlled TeleR Study. *Respirology*, 22(4), 699-707.
- Turolla, A., Dam, M., Ventura, L., Tonin, P., Agostini, M., Zucconi, C., ... & Piron, L. (2013). Virtual reality for the rehabilitation of the upper limb motor function after stroke: a prospective controlled trial. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*, 10, 1-9.
- Turolla, A., Rossetini, G., Viceconti, A., Palese, A., & Geri, T. (2020). Musculoskeletal Physical Therapy During the COVID-19 Pandemic: Is Telerehabilitation the Answer?. *Physical Therapy*, 100(8), 1260-1264.

- Van Straaten, M. G., Cloud, B. A., Morrow, M. M., Ludewig, P. M., & Zhao, K. D. (2014). Effectiveness of home exercise on pain, function, and strength of manual wheelchair users with spinal cord injury: a high-dose shoulder program with telerehabilitation. *Archives of physical medicine and rehabilitation*, 95(10), 1810-1817.
- Vieira ER, Schneider P, Guidera C, Gadotti IC, Brunt D (2016). Work-related musculoskeletal disorders among physical therapists: a systematic review. *Journal of Back and Musculoskeletal Rehabilitation* 29(3), 417-428.
- Voola S. I., Hema S. (2020). Effectiveness of tele rehabilitation on manual dexterity and its impact on quality of life in patients with Parkinson's Disease: a pilot study. *Indian Journal of Physiotherapy and Occupational Therapy - An International Journal*, 14(2), 186-193.
- Wang, W., Tang, J., & Wei, F. (2020). Updated understanding of the outbreak of 2019 novel coronavirus (2019-nCoV) in Wuhan, China. *Journal of medical virology*, 92(4), 441-447.
- Westgaard RH, Aaras A (1984). Postural muscle strain as a causal factor for development of work-related musculo-skeletal illness. *Applied Ergonomics* 15(3): 162-174.
- Winters, J. M. (2002). Telerehabilitation research: emerging opportunities. *Annual Review of Biomedical Engineering*, 4(1), 287-320.
- Yang, Y.-C., Chou, C.-L., Kao, C.-L. (2020). Exercise, nutrition, and medication considerations in the light of the COVID pandemic, with specific focus on geriatric population: A literature review. *Journal of the Chinese Medical Association*, 83(11), 977-980.

YAPAY ZEKÂ VE AFETLERDE KRİZ YÖNETİMİ

Gül Bilen

1. Giriş

Dünyada sıklıkla can ve mal kaybına yol açan deprem başta olmak üzere doğal ve beşerî birçok afet yaşanmaktadır. Günümüzde sosyal ve ekonomik krizler nedeniyle beşerî afetler ile iklim değişikliklerine bağlı olarak da doğal afet olaylarında artışlar gözlemlenmektedir. Bu bağlamda afetlerin yol açtığı krizleri yönetebilme noktasında artık bilgi teknolojilerinden yararlanılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bilgi teknolojilerinden en popülerlerinden biri olan yapay zekâ (artificial intelligence- AI) daha çok insanın düşünme yöntemlerini taklit eden algoritmalar geliştirmeye yönelik, eğitilebilen ve gelecekte insan zihninden bağımsız olarak gelişebileceği düşünülen bir kavramdır. Çağımızın en kıymetli kaynaklarından biri haline gelen verinin elde edilmesi, işlenmesi ve bu verilerden sonuçların elde edilerek afetlere ve sonuçlarına dair doğru çıkarımların yapılması, önlemlerin göz önüne alınarak stratejik planların hazırlanması ve teknolojik gelişmelerle geleneksel jeolojinin birleşerek yeni yaklaşımların ortaya konulması afetler sonucu ortaya çıkan kriz yönetimi süreci için önem arz etmektedir.

Geçmişte afet sonucu insan gücü ile kaldırılması mümkün olmayan enkazın yapay zekâ ürünü olan aletler aracılığıyla kaldırılması, drone ve insansız hava araçlarıyla afet bölgesine ihtiyaç duyulan yardımların ulaştırılması, otonom araçlarla malzemelerin enkaz yerine taşınması sadece bir hayaldi. Günümüzde ise dünyada bütün sektörleri etkileyen yapay zekâ teknolojisi, afet durumunda hayat kurtaracak, zararları azaltacak ve afetin etkilerini ortadan kaldıracak en önemli yeniliklerden biridir. Bu yüzden dünyada afetlerde yapay zekâ kullanımına dair yenilikler takip etmeli ve afet yönetim sistemleri çağın gereklerine uygun olarak güncellenmelidir. Her ne kadar afetlerin bütün sonuçlarının önlenmesi mümkün olmasa da (Şahin ve Üçgül, 2019) afetlerin etkilerinin ve zararlarının azaltılması mümkündür.

analiz çalışmalarına dâhil edilmektedir (Çağlayan, Satoğlu ve Kapukaya, 2018; Memiş ve Babaoğlu, 2020b). Sadece risk, tehlike ve hasar tespitinde değil, mekânsal ve mekânsal olmayan verilerin zarar azaltma çalışmalarında kullanılmasında yapay zekâ uygulamaları kritik bir rol oynamaktadır.

Sonuç olarak krizin adı ne olursa teknoloji bir araç olarak etkin yönetim imkânları sunmaktadır. Afetlerin öngörülmesi, kontrol edilmesi olumsuz sonuçlarının azaltılması noktasında etkin bir güç olarak teknolojiden yararlanılması zaruridir. Bu güç örgüte yeni kazanımlar kazandırıyor ve onun sayesinde elde edilen veriler, geleceğin tahmin edilmesinde ve yaşanan afetlerin yönetiminde etkili bir araç olarak kabul ediliyorsa, afetler sonucunda ortaya çıkan krizlerin yönetimi sürecinde dünyada gelişen ve değişen yeni teknolojileri, yapay zekâ uygulamalarını göz ardı etmek asla mümkün değildir. Teknolojinin dinamik dünyasında gelişmeleri yakından takip etmek ve süreçlere dâhil etmek kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2018). Projelerimiz, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara. <https://www.afad.gov.tr/projelerimiz>
- Akıncı, Z. (2010). *Konaklama işletmelerinde kriz yönetimi: alanya bölgesindeki konaklama işletmelerinde kriz sürecinde karşılaşılan sorunların tespit ve çözümüne yönelik bir araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alamdar, F., Kalantari, M., & Rajabifard, A. (2016). Towards multi-agency sensor information integration for disaster management. *Computers, Environment and Urban Systems*, 56, 68-85. <https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2015.11.005>
- Altan, Ş. (2008). Döviz kuru öngörü performansı için alternatif bir yaklaşım: yapay sinir ağı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 141-160. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziuiibfd/issue/28328/301043>
- Asunakutlu, T., & Safran, B. (2004). Stratejik yönetim açısından kriz kaynaklarına ilişkin bir değerlendirme. *Öneri Dergisi*, 6(21), 51-58. <https://doi.org/10.14783/maruoneri.680076>
- Atalay, M., & Çelik, E. (2017). Büyük veri analizinde yapay zekâ ve makine öğrenmesi uygulamaları-artificial intelligence and machine learning applications in big data analysis. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 155-172. <https://doi.org/10.20875/makusobed.309727>
- Ayaydın, A., & Akçayol, M. A. (2022). Deep learning based forecasting of delay on flights. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 15(3), 239-249. <https://doi.org/10.17671/gazibtd.1060646>
- Aydemir, M., & Demirci, M. K. (2005). Son dönemlerde yaşanan krizlerin işletmeler üzerindeki olumlu etkilerinin analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 65-81.
- Aydın, B. (2020). Lojistik yönetiminde yapay zekânın rolü. <https://www.lojistikcilerinsesi.biz/2020/04/13/lojistik-yonetiminde-yapay-zekanin-rolu-2/>.
- Aykaç, B. (2001). Kamu yönetiminde kriz ve kriz yönetimi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 123-132. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziuiibfd/issue/28351/301401>

- Babu, S.S., & Sudhakar, B. (2016). Construction project management during economic crisis. *International Journal of Management*, 7(7), 371–381. <http://iaeme.com/Home/issue/IJM?Volume=7&Issue=7>
- Balaban, Semiha, (2018), *Kriz yönetiminde liderlik ve liderlik özelliklerinin kriz yönetimine etkisi üzerine bir araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barr, A., Feigenbaum, E. A., & Cohen, P. R. (Eds.). (1981). *The handbook of artificial intelligence* (Vol. 3). HeurisTech Press.
- Basalla, G. (2013). *Teknolojinin evrimi*, Doğu-Batı Yayınları.
- Bingöl, K. , Er Akan, A. , Örmecioglu, H. T. & Er, A. (2020). Depreme dayanıklı mimari tasarımda yapay zekâ uygulamaları: Derin öğrenme ve görüntü işleme yöntemi ile düzensiz taşıyıcı sistem tespiti. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 35(4), 2197-2210. <https://doi.org/10.17341/gazimmfd.647981>
- Çağlayan, N., Satoğlu, Ş. I., & Kapukaya, (2018). Afet yönetiminde büyük veri ve veri analitiği uygulamaları: Literatür araştırması, 7. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi (ULTZK 2018), Bursa.
- Dubrovski, D. (2016) Strategic partnership and equity alliances in the function of crisis prevention and elimination. *Modern Economy*, 7, 1385-1395. <http://dx.doi.org/10.4236/me.2016.712128>
- Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye’de afet yönetimi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22) , 147-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2437/31194>
- Fujita, A., Sakurada, K., Imaizumi, T., Ito, R., Hikosaka, S. & Nakamura, R. (2017). Damage detection from aerial images via convolutional neural networks. *2017 Fifteenth IAPR International Conference on Machine Vision Applications (MVA)* (pp. 5-8). doi: 10.23919/MVA.2017.798.6759.
- Genç, N. (2012). Afet yönetimi ve iletişim teknolojileri. M. Z. Sobacı & M. Yıldız (Ed.), *E-Devlet: Kamu yönetimi ve teknoloji ilişkisinde güncel gelişmeler kitabı* içinde (s. 353—380). İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Griffith, D. A., Boehmke, B., Bradley, R. V., Hazen, B. T., & Johnson, A. W. (2019). Embedded analytics: Improving decision support for humanitarian logistics operations. *Annals of Operations Research*, 283, 247-265. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10479-017-2607-z>
- Göral, R. (2014). Turizm sektöründe stratejik kriz yönetimine ilişkin bütünsel bir çerçeve. *Seçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 89-101. <https://dergipark.org.tr/en/pub/susbed/issue/61812/924713>
- Güleryüz, İ. (2015). Kriz yönetimi süreci, örnek bir vaka incelemesi: Soma Faciası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, S., & Bilgin, K.R. (2020). *Kriz yönetimi: Kaçılmaz anlamak* (1.Basım), Gazi Kitabevi.
- Halaweh, M. (2018). Artificial intelligence government (Gov. 3.0): The UAE leading model. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 62, 269-272. <https://doi.org/10.1613/jair.1.11210>
- Haşit, G. (2013). *Kriz iletişimi ve yönetimi* (1.Basım), Anadolu Üniversitesi. <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/ILT202U/ebook/ILT202U-13V2S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf>
- Hoskere, V., Narazaki, Y., Hoang, T.A. & Spencer Jr., B.F. (2018). Towards automated post-earthquake inspections with deep learning-based condition-aware models. *The 7th World Conference on Structural Control and Monitoring, 7WCSCM*, July 22-25, 2018, Qingdao, China. <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1809/1809.09195.pdf>.
- İnce, Ş., Şimşek, M. Z., & Kaynarca, F. (2019). Yapay zekâ ve robotların hukuki sorumluluğunun Türk yasal mevzuatı çerçevesinde incelenmesi. *GSI Articleletter*, 21, 30-45.

- Ji, M., Liu, L. & Buchroithner, M. (2018). Identifying collapsed buildings using post-earthquake satellite imagery and convolutional neural networks: a case study of the 2010 haiti earthquake. *Remote Sensing*, 10(11), 1-20. <https://doi.org/10.3390/rs10111689>.
- Kadıbeşligil, S. (2002). *Kriz geliyorum der!*(1.Basım), Mediacat Yayınları.
- Kadıoğlu, M. (2017). *Afet yönetimi: Beklenilmeyeni beklemek, en kötüsünü yönetmek*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Karaman, A.E., & Özkul, B. (2021). Ülkelerin afet riski performans değerlendirmesi: bulanık mantık uygulaması, *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 36(1), 33-42. <https://doi.org/10.21605/cukurovaumfd.933250>.
- Kayabaş, İ. (2010). *Yapay zekâ sohbet ajanlarının uzaktan eğitimde öğrenci destek sistemi olarak kullanılabilirliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Leiras, A., de Brito Jr, I., Queiroz Peres, E., Rejane Bertazzo, T., & Tsugunobu Yoshida Yoshizaki, H. (2014). Literature review of humanitarian logistics research: trends and challenges. *Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management*, 4(1), 95-130. <https://doi.org/10.1108/JHLSCM-04-2012-0008>
- Memiş, L. & Babaoğlu, C. (2020a), Acil durum ve afet yönetiminde süreç yaklaşımı ve teknoloji, *Academic Review of Economics and Administrative Sciences*, 13(4) 776-791.
- Memiş, L. & Babaoğlu, C. (2020b). *Afet yönetimi ve teknoloji: Farklı boyutlarıyla afet yönetimi* (Edt. M. Yaman ve E. Çakır), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Murat, G., & Mısırlı, K. (2005). Küçük ve orta ölçekli işletmelerde kriz yönetimi: Çaycuma örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(1), 1-19. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1145346>
- Nabiyev, V. (2016). *Yapay zekâ: İnsan-bilgisayar etkileşimi* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Nunavath, V., & Goodwin, M. (2018, December). The role of artificial intelligence in social media big data analytics for disaster management-initial results of a systematic literature review. In *2018 5th International Conference on information and communication technologies for disaster management (ICT-DM)*(pp. 1-4). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICT-DM.2018.8636388>
- Özen, F. (2017). *Afetlerde robotların kullanımı*, İstanbul: TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, 16-21. https://www.emo.org.tr/ekler/09c7bd3514f9da1_ek.pdf?dergi=1106
- Özçakar, N. (1998). Genetik algoritmalar, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 27(1), 69-82.
- Öztemel, E.(2003).*Yapay sinir ağları* (1. Baskı), Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Pearson, C., & Mitroff, I. (1993). From crisis prone to crisis prepared: A framework for crisis management. *Academy of Management Executive*, 7(1), 48-59.
- Peña-Mora, F., Aziz, Z., Chen, A. Y., Plans, A., & Foltz, S. (2008). Building assessment during disaster response and recovery. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Urban Design and Planning*, 161(4), 183-195. <https://doi.org/10.1680/udap.2008.161.4.183>
- Ray, P. P., Mukherjee, M., & Shu, L. (2017). Internet of things for disaster management: State-of-the-art and prospects. *IEEE access*, 5, 18818-18835. doi: 10.1109/ACCESS.2017.2752174
- Robertson, B. W., Johnson, M., Murthy, D., Smith, W. R., & Stephens, K. K. (2019). Using a combination of human insights and 'deep learning'for real-time disaster communication. *Progress in Disaster Science*, 2, 100030. <https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2019.100030>
- Sağıroğlu, Ş., Beşdok, E. & Erler, E. (2003). *Mühendislikte yapay zekâ uygulamaları - I: yapay sinir ağları*, Ufuk Yayıncılık, Kayseri.

- Seçilmiş, C., & Sari, Y. (2010). Kriz dönemlerinde konaklama işletmelerinin kriz yönetimi uygulamaları üzerine bir araştırma. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 15(1). 501-520.
- Sun, W., Bocchini, P., & Davison, B. D. (2020). Applications of artificial intelligence for disaster management. *Natural Hazards*, 103(3), 2631-2689. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11069-020-04124-3>
- Şahin, Ş., & Üçgül, İ. (2019). Türkiye’de afet yönetimi ve iş sağlığı güvenliği. *Afet ve Risk Dergisi*, 2(1), 43- 63. <https://doi.org/10.35341/afet.498594>
- Şihmantepe, A. (2013). Kardak krizi sürecinin kriz yönetim prensipleri açısından incelenmesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9(17), 127-155. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/84492>
- Tan, L., Guo, J., Mohanarajah, S., & Zhou, K. (2021). Can we detect trends in natural disaster management with artificial intelligence? A review of modeling practices. *Natural Hazards*, 107, 2389-2417. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11069-020-04429-3>
- Tang, A., & Wen, A. (2009). An intelligent simulation system for earthquake disaster assessment. *Computers & Geosciences*, 35(5), 871-879. <https://doi.org/10.1016/j.cageo.2008.03.003>
- Tutar, H. (2021). *Kriz ve stres yönetimi* (5. Basım), Seçkin Basımevi.
- Türkoğlu, A. (2008), *Temel dışlı mekanizmalarının yapay sinir ağları ile web tabanlı kinematik tasarımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Türkcan, E. (2011). *Teknoloji tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tüz, V. M. (2014). *Kriz yönetimi* (5. basım). Nobel Yayıncılık.
- Uluğ, A. (2009). Nasıl bir afet yönetim modeli. *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu*, 1-19. https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/dc4876f3f08201c_ek.pdf
- Uzunçubuk, L. (2005). *Yerleşim yerlerinde afet ve risk yönetimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Van Wart, Montgomery and Kapucu, Naim(2011) 'Crisis Management Competencies'; PublicManagement
- Yeum, C. M., Dyke, S. J., & Ramirez, J. (2018). Visual data classification in post-event building reconnaissance. *Engineering Structures*, 155, 16-24. <https://doi.org/10.1016/j.engstruct.2017.10.057>
- Yu, M., Yang, C., & Li, Y. (2018). Big data in natural disaster management: a review. *Geosciences*, 8(5), 1-26. <https://doi.org/10.3390/geosciences8050165>
- Wart, M.V., & Kapucu, N. (2011) .Crisis management competencies, *Public Management Review*, 13(4), 489-511. <https://doi.org/10.1080/14719037.2010.525034>
- Westen, C.V. (2000). Remote sensing for natural disaster management. *International Archives of Photogrammetry and Remote Sensing*. 33(7), 1609-1617.
- Whitby, B. (2005). *A beginner’s guide: Artificial Intelligence.*(Çev: Çiğdem Karabağlı), İletişim Yayıncılık.
- Zhao, L., Li, H., Sun, Y., Huang, R., Hu, Q., Wang, J. & Gao, F. (2017). Planning emergency shelters for urban disaster resilience: an integrated location-allocation modeling approach. *Sustainability*, 9, 1-20. <https://doi.org/10.3390/su9112098>.

Yapay Zekâ & Sektörel Etkileri

Editörler
Ata Kahveci
Osman Yılmaz

Yapay Zekâ & Sektörel Etkileri

Editörler: Ata Kahveci, Osman Yılmaz

Yayın No.: 1872
ISBN: 978-625-393-016-5
E-ISBN: 978-625-393-017-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kahveci, Ata., Yılmaz, Osman.

Yapay Zekâ & Sektörel Etkileri / Ata Kahveci, Osman Yılmaz

1. Basım, VIII + 236 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-016-5

E-ISBN: 978-625-393-017-2

1. Yapay Zekâ 2. Sektörler 3. Uluslararası Ticaret 4. Lojistik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostım OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

YAPAY ZEKÂ EVRELERİ VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Züleyha Afra Beder

Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, zuleyha.afra@gmail.com, ORCID: 0009-0005-2422-6164

2. Bölüm

PAZARLAMA VE PERAKENDEDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Doktora Öğrencisi Selin Bolat

Tarsus Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Ana Bilim Dalı, selin_bolat@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0290-3540

Prof. Dr. Sezen Bozyiğit

Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, sbozyigit@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0951-3588

3. Bölüm

ULUSLARARASI TİCARETTE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Ata Kahveci

Tarsus Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, atakahveci@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2010-614X

4. Bölüm

YAPAY ZEKÂ İLE TÜRKİYE ZEYTİN SEKTÖRÜ İHRACAT TAHMİNİ

Dr. Muhammed Çubuk

Fırat Kalkınma Ajansı, ORCID: 0000-0002-3655-8036, muhammedcubuk23@gmail.com

5. Bölüm

LOJİSTİKTE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Prof. Dr. Köksal Hazır

Toros Üniversitesi, İ.İ.S.B.F. Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, koksals.hazir@toros.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6424-9679

6. Bölüm

KÜRESEL B2B E-TİCARET VE YAPAY ZEKÂ

Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Yusuf Sarihan

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Ö.S. Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ABD,
asarihan@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7119-9852

7. Bölüm

REKLAMCILIK SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Öğr. Gör. Onur Tos

Tarsus Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, onurtos@tarsus.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-4992-9315

Ebru Dıvrak

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Araştırmaları Doktora Programı,
ebrudivrak35@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2282-5014

8. Bölüm

HAVACILIK SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Öğr. Gör. Rafet Ertekin

İstanbul Okan Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü,
Uçuş Harekât Yöneticiliği Programı, rafet.ertekin@okan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7781-4852

9. Bölüm

TURİZM SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Dr. Güray Karacıl

Adıyaman Üniversitesi, guraykaracil@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8691-0395

10. Bölüm

ENERJİ SEKTÖRÜ DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE YAPAY ZEKÂNIN ROLÜ VE SEKTÖREL UYGULAMALARI

Dr. Esin Bengü Ceran

İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Anabilim Dalı,
esinbenguceran@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6960-795X

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	v
1. Bölüm	
YAPAY ZEKÂ EVRELERİ VE GELİŞİM ÖNERİLERİ	1
Züleyha Afra Beder	
2. Bölüm	
PAZARLAMA VE PERAKENDEDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI	37
Selin Bolat - Sezen Bozyiğit	
3. Bölüm	
ULUSLARARASI TİCARETTE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI	59
Ata Kahveci	
4. Bölüm	
YAPAY ZEKÂ İLE TÜRKİYE ZEYTİN SEKTÖRÜ İHRACAT TAHMİNİ	79
Muhammed Çubuk	
5. Bölüm	
LOJİSTİKTE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI	97
Köksal Hazır	
6. Bölüm	
KÜRESEL B2B E-TİCARET VE YAPAY ZEKÂ	127
Ahmed Yusuf Sarıhan	
7. Bölüm	
REKLAMCILIK SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI.....	141
Onur Tos – Ebru Divrak	

8. Bölüm

HAVACILIK SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI..... 171

Rafet Ertekin

9. Bölüm

TURİZM SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI..... 195

Güray Karacıl

10. Bölüm

**ENERJİ SEKTÖRÜ DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE YAPAY ZEKÂNIN ROLÜ VE SEKTÖREL
UYGULAMALARI..... 215**

Esin Bengü Ceran

YAPAY ZEKÂ EVRELERİ VE GELİŞİM ÖNERİLERİ

Züleyha Afra Beder

GİRİŞ

Yapay zekâ hayatımıza girdiği günden beri teknolojinin gelişiminden beslenerek niteliğini artırmaya ve evrimsel dönüşümünü sürdürmeye devam etmektedir. Geçmişte oldukça uzağımızda gördüğümüz yapay zekâ uygulamaları, artık hayatımızın bir parçası haline gelmiştir. Her geçen gün bu uygulamalara yeni nitelikler eklenmekte ve yapay zekâ giderek vazgeçilmez bir yaşamsal form haline gelmektedir.

Yapay zekânın gelişim safhalarına bakıldığında insan kontrolünde bir yapıdan uzaklaşarak daha özerk bir yapıya doğru gittiği gözlemlenmektedir. Bu gelişmeler ile birlikte, yapay zekânın kullanıldığı alanlara dair dinamiklerin değişim gösterdiğine ve birçok sektörde yapay zekânın etkisinin daha görünür hale geldiğine şahit olunmaktadır. Bu hızlı geçişler yapay zekânın gelecekteki rolüne ilişkin bazı belirsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmakta birlikte, insanlığı bekleyen tehdit unsurlarının neler olabileceği ve bunlara yönelik çözüm önerileri konunun uzmanları tarafından çok yönlü olarak değerlendirilmektedir.

1.1. Yapay Zekânın Evrimsel Aşamaları

Günümüzde farklı alanlarda var olmaya devam eden yapay zekâ, geçmişten geleceğe doğru gösterebileceği gelişim ve sahip olduğu birtakım özellikleri nedeniyle farklı başlıklar altında incelenmektedir.

KAYNAKÇA

- Ackermann, N. (2018). Artificial intelligence framework: a visual introduction to machine learning and AI. Retrieved from: <https://towardsdatascience.com/artificial-intelligence-framework-a-visual-introduction-to-machine-learning-and-ai-d7e36b304f87>
- Al Jazeera. (2014). Yapay zekâ Turing testini geçti. Retrieved from <https://www.aljazeera.com.tr/haber/yapay-zeka-turing-testini-gecti>
- Aliman, N.M., & Kester, L. (2019). Requisite variety in ethical utility functions for AI value alignment. Presented at the *28th International Joint Conference on Artificial Intelligence AISafety@IJCAI*. Workshop on Artificial Intelligence Safety. Retrieved from http://ceur-ws.org/Vol-2419/paper_12.pdf
- AlphaGo, (2020). Deep Mind. Retrieved from <https://www.deepmind.com/research/highlighted-research/alphago>
- Alsheibani, S., Cheung, Y., & Messom, C. (2018). Artificial intelligence adoption: AI-readiness at firm-level. In *PACIS 2018 Proceedings*, (37). Retrieved from <https://aisel.aisnet.org/pacis2018/37>
- Anderson, J., & Rainie, L. (2018). Artificial intelligence and the future of humans. *Pew Research Center*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/internet/2018/12/10/artificial-intelligence-and-the-future-of-humans/>
- Awati, R., Bernstein, C., & Wigmore, I. (2022). Moonshot definition. *Robotics*. Retrieved from <https://www.techtarget.com/whatis/definition/moonshot#:~:text=Moonshot%20thinking%20refers%20to%20an,better%2C%20solve%20the%20problem%20completely.>
- Barrat, J. (2013). *Our final invention: Artificial intelligence and the end of the human era*. Macmillan.
- Batty, M. (2018). *Inventing future cities*. Cambridge: MIT Press,
- Bharadwaj, A.S. (2000). A resource-based perspective on information technology capability and firm performance: an empirical investigation. *MIS Quarterly*, 24(1), 169. <https://doi.org/10.2307/3250983>
- Bhattacharyya, R. (2018). Trainers, explainers and sustainers are the new emerging skills: Eva Sage-Gavin, *Accenture*. Retrieved from https://economictimes.indiatimes.com/news/company/corporate-trends/trainers-explainers-and-sustainers-are-the-new-emerging-skills-eva-sage-gavin-accenture/articleshow/65662584.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst
- Bieger, J.B., Thorisson, K.R., & Garrett, D. (2014). Raising AI: Tutoring matters. B. Goertzel, L. Orseau, & J. Snider (Eds.) Berlin, Germany: Springer. In *The 7th International Conference (AGI)*. Quebec City, QC, Canada. August 1–4. doi:10.1007/978-3-319-09274-4
- Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: Paths, dangers, strategies*. Oxford: Oxford University Press.
- Braga, A., & Logan, R.K. (2017). The emperor of strong AI has no clothes: Limits to artificial intelligence. *Information*, 8(4), 156. <https://doi.org/10.3390/info8040156>
- Briot, J.P., & Pachet, F. (2020). Deep learning for music generation: challenges and directions. *Neural Computing & Applications*, 32, 981–993. <https://doi.org/10.1007/s00521-018-3813-6>
- Chalmers, D.J. (2010). The singularity: A philosophical analysis. *Journal of Consciousness Studies*, 17(9-10), 7–65. Retrieved from <https://consc.net/papers/singularity.pdf>
- Chollet, F. (2019). On the measure of intelligence. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1911.01547> Retrieved from <https://arxiv.org/>

- Choudhary, A. (2022). The trainers, explainers, and sustainers of AI. *Opinions. AIM*. Retrieved from <https://analyticsindiamag.com/the-trainers-explainers-and-sustainers-of-ai/>
- Ciampaglia, G.L., Mantzarlis, A., Maus, G., & Menczer, F. (2018). Research challenges of digital misinformation: Toward a trustworthy web. *AI Magazine*, 39(1), 65-74. <https://doi.org/10.1609/aimag.v39i1.2783>
- Collins Dictionary. (2023). Cosmism. Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/cosmism>
- Conati, C., Porayska-Pomsta, K., & Mavrikis, M. (2018). AI in education needs interpretable machine learning: Lessons from open learner modelling. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1807.00154> Retrieved from <https://arxiv.org/>
- Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., & Bressgott, T. (2020). How artificial intelligence will change the future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48(1), 24-42. <https://doi.org/10.1007/s11747-019-00696-0>
- Demartini, G., Mizzaro, S., & Spina, D. (2020). Human-in-the-loop artificial intelligence for fighting online misinformation: Challenges and opportunities. *IEEE Data Engineering Bulletin*, 43(3), 65-74. Retrieved from <https://espace.library.uq.edu.au/>
- Devedzic, V. (2022). Identity of AI. *Discover Artificial Intelligence* 2(23). <https://doi.org/10.1007/s44163-022-00038-0>
- Dill, K. (2017). Bill Gates: Job-stealing robots should pay income taxes. *Careers*. Retrieved from <https://www.cnn.com/2017/02/17/bill-gates-job-stealing-robots-should-pay-income-taxes.html>
- Dong, Y., Hou, J., Zhang, N., & Zhang, M. (2020). Research on how human intelligence, consciousness, and cognitive computing affect the development of artificial intelligence, *Complexity, Hindawi*, 2020, 1-10. doi:10.1155/2020/1680845
- Duncan, R.D. (2020). How will your career be impacted by artificial intelligence?. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/rodgerdeanduncan/2020/02/11/how-will-your-career-be-impacted-by-artificial-intelligence/>
- Elands, P., HuizingKester, A.L., Oggero, S., & Peeters, M. (2019). Governing ethical and effective behavior of intelligent systems: a novel framework for meaningful human control in a military context. *Militaire Spectator* 188 (6), 302-313. doi:10.3389/frai.2021.622364
- ESPAI. (2022). Expert survey on progress in AI. Retrieved from https://aiimpacts.org/2022-expert-survey-on-progress-in-ai/#Chance_that_the_intelligence_explosion_argument_is_about_right
- Fagella, D. (2018). What is artificial intelligence? An informed definition. *Emerj Artificial Intelligence Research*. Retrieved from <https://emerj.com/ai-glossary-terms/what-is-artificial-intelligence-an-informed-definition/>.
- Fang, J., Su, H., & Xiao, Y. (2018). Will Artificial Intelligence Surpass Human Intelligence?. *SSRN Electronic Journal*, May 4. doi:10.2139/ssrn.3173876
- Fjelland, R. (2020). Why general artificial intelligence will not be realized. *Humanities and Social Sciences Communications*, 7(1), 1-9. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0494-4>
- Geyer, W., Weisz, J., Pinhanez, J.S., & Daly, E. (2022). What is human-centered AI?. *IBM Blog*. Retrieved from <https://research.ibm.com/blog/what-is-human-centered-ai>

- Ghassemi, M., Naumann, T., Schulam, P., Beam, A. L., Chen, I. Y., & Ranganath, R. (2020). A review of challenges and opportunities in machine learning for health. In *AMIA Joint Summits on Translational Science Proceedings* (191–200). AMIA Joint Summits on Translational Science, USA.
- Gil, Y., & Selman, B. (2019). A 20-year community roadmap for artificial intelligence research in the US. *A Computing Community Consortium (CCC) Workshop Report*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1908.02624>
- Goertzel, B. (2014). Artificial general intelligence: Concept, state of the art, and future prospects. *Journal of Artificial General Intelligence*, 5(1), 1-48. <https://doi.org/10.2478/jagi-2014-0001>
- Goertzel, B. (2015). Superintelligence: Fears, promises and potentials. *Journal of Evolution and Technology*, 24(2), 55-87. Retrieved from <https://jetpress.org/v25.2/goertzel.htm>
- Goertzel, B. (2016). *The AGI revolution: An inside view of the rise of artificial general intelligence*. Middletown: Humanity Press.
- Goertzel, B. (2019). From narrow AI to AGI via narrow AGI?. *Medium*. Retrieved from <https://blog.singularitynet.io/from-narrow-ai-to-agi-via-narrow-agi-9618e6ccf2ce>
- Goertzel, B., & Pennachin, C. (2007). *Artificial general intelligence*. Berlin: Springer. doi:10.1007/978-3-540-68677-4
- Gonçalves, B. (2023). The Turing test is a thought experiment. *Minds & Machines*, 33, 1-31. <https://doi.org/10.1007/s11023-022-09616-8>
- Gubrud, M.A. (1997). Nanotechnology and international security. Paper presented at *Fifth Foresight Conference on Molecular Nanotechnology*. Palo Alto, CA: November 5–9.
- Han, C., Rundo, L., Murao, K., Nemoto, T., & Nakayama, H. (2020). Bridging the gap between AI and healthcare sides: Towards developing clinically relevant AI-powered diagnosis systems. I. Maglogiannis, L. Iliadis, & E. Pimenidis, (eds). *Artificial Intelligence Applications and Innovations, AIAI 2020*. (584). Paper presented at IFIP Advances in Information and Communication Technology. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-49186-4_27
- Heaven, W.D. (2019). Why deep-learning AIs are so easy to fool. *Nature*, 574(7777), 163-66. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-03013-5>
- Hein, A.M. & Condat, H. (2018). Can machines design? An artificial general intelligence approach. In M. Iklé, A. Franz, R. Rzepka & B. Goertzel (eds) *Artificial General Intelligence*, (10999). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-97676-1_9
- Hertzmann, A. (2018). Can computers create art?. *Arts* 7(2), 18. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1801.04486>
- Huang, A., Dinculescu, M., Vaswani, A., & Eck, D. (2018). Visualizing music self-attention. *NIPS Workshop on Interpretability and Robustness in Audio, Speech, and Language*. Retrieved from <https://openreview.net/pdf?id=ryfxVNEajm>
- Huang, C-Z.A., Hawthorne, C., Roberts, A., Dinculescu, M., Wexler, J., Hong, L., & Howcroft, J. (2019). Approachable music composition with machine learning at scale. In proceedings of the *20th International Society for Music Information Retrieval Conference* (pp. 793–800). Delft, The Netherlands: ISMIR. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3527930>
- Hurst, A. (2022). The future impact of artificial intelligence. *Information Age*. Retrieved from <https://www.information-age.com/future-impact-of-artificial-intelligence-19614/>

- Jaques, N., Gu, S., Turner, R. E., & Eck, D. (2016). Generating music by fine-tuning recurrent neural networks with reinforcement learning. In *Deep Reinforcement Learning Workshop, NIPS*. Retrieved from <https://research.google/pubs/pub45871/>
- Jefferson, G. (1949). The mind of mechanical man. *British Medical Journal*, 1(25), 1105–1121. doi: 10.1136/bmj.1.4616.1105
- Johnson, S. (2022). The Turing test: AI still hasn't passed the "imitation game". *The Future*. Retrieved from <https://bigthink.com/the-future/turing-test-imitation-game/>
- Kanade, V. (2022). What is narrow artificial intelligence (AI)? Definition, challenges, and best practices for 2022. Retrieved from <https://www.spiceworks.com/tech/artificial-intelligence/articles/what-is-narrow-ai/>
- Kayid, A. (2020). *The role of artificial intelligence in future technology*. Cambridge, MA: Academic Press. doi:10.13140/RG.2.2.12799.23201
- Kitsios, F., & Kamariotou, M. (2021). Artificial intelligence and business strategy towards digital transformation: A research agenda. *Sustainability*, 13(4), 2025. <https://doi.org/10.3390/su13042025>
- Kleppen, E. (2023). What is the Turing test?. *Built In*. Retrieved from <https://builtin.com/artificial-intelligence/turing-test>
- Korteling, J.E.H., van de Boer-Visschedijk, G.C., Blankendaal, R.A.M., Boonekamp, R.C., & Eikelboom, A.R. (2021). Human- versus artificial intelligence. *Frontiers in Artificial Intelligence*. 4(622364). doi: 10.3389/frai.2021.622364
- Kurzweil, R. (2005). *The singularity is near: When humans transcend biology*. New York: Penguin Books.
- Lane, M., & Saint-Martin, A. (2021). The impact of artificial intelligence on the labour market: What do we know so far?. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 256. OECD Publishing. doi:10.1787/7c895724-en
- Lateef, Z. (2023). Types of artificial intelligence you should know. *Edureka*. Retrieved from <https://www.edureka.co/blog/types-of-artificial-intelligence/>
- Lee, K.-F. (2019). Artificial intelligence and the future of work: A chinese perspective. In *Work in the Age of Data*. Madrid: BBVA. Retrieved from <https://www.bbvaopenmind.com/wp-content/uploads/2020/02/BBVA-OpenMind-Kai-Fu-Lee-Artificial-intelligence-and-future-of-work-chinese-perspective.pdf>
- Lee, K.-F. (2021). Our AI future. *Commonwealth Club Past Event*. September 27. Retrieved from <https://www.commonwealthclub.org/events/2021-09-27/kai-fu-lee-our-ai-future>
- Loukides, M. (2015). Artificial intelligence? *O'Reilly Media*. Retrieved from <https://www.oreilly.com/radar/artificial-intelligence-human-inhuman/>.
- Marche, S. (2022). Google's AI is something even stranger than conscious. *The Atlantic*. Retrieved from <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2022/06/google-palm-ai-artificial-consciousness/661329/>.
- Marcus, G., Rossi, F., & Veloso, M. (2016). Beyond the Turing Test. *AI Magazine*, 37(1), 3-4. <https://doi.org/10.1609/aimag.v37i1.2650>
- Marr, B. (2022). What does ChatGPT really mean for businesses?. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2022/12/28/what-does-chatgpt-really-mean-for-businesses/?sh=709535587d1e>

- McCormack, J., Gifford, T., & Hutchings, P. (2019). Autonomy, authenticity, authorship and intention in computer generated art. In A. Ekárt, A. Liapis, M.L. Castro Pena (eds) *Computational Intelligence in Music, Sound, Art and Design*. (11453). EvoMUSART 2019. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-16667-0_3
- McLean, S., Read, G.J.M., Thompson, J., Baber, C., Stanton, N.A., & Salmon, P.M. (2021). The risks associated with artificial general intelligence: A systematic review, *Journal of Experimental & Theoretical Artificial Intelligence*. 1-15. doi:10.1080/0952813X.2021.1964003
- MetaversePost. (2022). ChatGPT passes the Turing test. *Binance Feed*. Retrieved from <https://www.binance.com/en/feed/post/110143>
- Mihret, E.T. (2020). Robotics and artificial intelligence. *International Journal of Artificial Intelligence and Machine Learning*, 10 (2), 57-78. doi:10.4018/IJAIML.2020070104
- Mikhaylovskiy, N. (2020). How do you test the strength of AI?. In *Artificial General Intelligence: 13th International Conference, AGI 2020* (pp. 257-266). Paper presented at 13th International Conference, AGI 2020, St. Petersburg, Russia, September 16–19.
- Mittal, S., Joshi, A., & Finin, T. (2019). Cyber-all-Intel: An AI for security related threat intelligence. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1905.02895> Retrieved from <https://arxiv.org/>
- Montti, R. (2022). What is ChatGPT and how can you use it?. *Search Engine Journal*. Retrieved from <https://www.searchenginejournal.com/what-is-chatgpt/473664/#close>
- Moravec H. (2010). *Mind children: the future of robot and human intelligence*. (4th edn). Cambridge: Harvard University Press.
- Müller, V.C., & Bostrom, N. (2016). Future progress in artificial intelligence: A survey of expert opinion. In V.C. Müller (eds) *Fundamental Issues of Artificial Intelligence*. (pp. 553-571). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-26485-1_33
- Naudé, W., & Dimitri, N. (2020). The race for an artificial general intelligence: Implications for public policy. *AI & Society*, 35(2), 367-379. doi:10.1007/s00146-019-00887-x
- Nguyen, T.T., & Reddi, V.J. (2021). Deep Reinforcement Learning for Cyber Security. *IEEE Transactions on Neural Networks and Learning Systems*. 1-18. <https://doi.org/10.1109/TNNLS.2021.3121870>
- Piccialli, F., Somma, V. D., Giampaolo, F., Cuomo, S., & Fortino, G. (2021). A survey on deep learning in medicine: Why, how and when?. *Information Fusion*, 66, 111–137. <https://doi.org/10.1016/j.inffus.2020.09.006>.
- Rampersad, G. (2020). Robot will take your job: Innovation for an era of artificial intelligence. *Journal of Business Research*, 116, 68–74. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.05.019>
- Roberts, A., Engel, J., & Eck, D. (2017). Hierarchical variational autoencoders for music. Paper presented at the *31st Conference on Neural Information Processing Systems (NIPS 2017)*, Long Beach, CA, USA. Retrieved from https://nips2017creativity.github.io/doc/Hierarchical_Variational_Autoencoders_for_Music.pdf
- Romero, A. (2022). AI has an invisible misinformation problem. *Medium*. Retrieved from <https://albertoromgar.medium.com/ai-has-an-invisible-misinformation-problem-4593df3f35ce>.
- Ross, D., Sinha, A., Staheli, D., & Streilein, B. (2020). Proceedings of the artificial intelligence for cyber security (AICS) workshop 2020. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2002.08320> Retrieved from <https://arxiv.org/>

- Ruby, A. (2022). Gendering the posthuman: The intersection of gender, technology, and control on the cyborg body in Garland's ex machina. *Aletheia: The Arts and Science Academic Journal*, 2(1), 23-32. Retrieved from <https://journals.mcmaster.ca/aletheia/>
- Russell, S. (2016). Rationality and intelligence: A brief update. In V.C. Müller (eds) *Fundamental Issues of Artificial Intelligence*. (376). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-26485-1_2
- Russell, S. (2019). *Human compatible: Artificial intelligence and the problem of control*. Penguin.
- Russell, S., & Norvig, P. (2010). *Artificial intelligence: A modern approach*. (3rd edn). Prentice Hall.
- Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach*. (4th edn). Pearson.
- Saygin, A., Cicekli, P.I., & Akman, V. (2000). Turing test: 50 years later. *Minds and Machines*, 10, 463–518. <https://doi.org/10.1023/A:1011288000451>
- Shneiderman, B. (2020a). Design lessons from AI's two grand goals: Human emulation and useful applications. *IEEE Transactions on Technology and Society*. 1(2): 73–82. doi:10.1109/TTS.2020.2992669
- Shneiderman, B. (2020b). Human-centered artificial intelligence: reliable, safe & trustworthy. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 36(6), 495–504. doi:10.1080/10447318.2020.1741118
- Sigurdsson, G. (2020). *Humans in their natural habitat: Training AI to understand people*. Doctoral Thesis. Carnegie Mellon University. Pittsburgh, USA. <https://doi.org/10.1184/R1/13125068.v1>
- Smith, G. (2022). Turing tests are terribly misleading. *Mind Matters*. Retrieved from <https://mindmatters.ai/2022/05/turing-tests-are-terribly-misleading/>.
- Soni, N., Sharma, E.K., Singh, N., & Kapoor, A., (2019). Impact of artificial intelligence on businesses: from research, innovation, market deployment to future shifts in business models. *Project on Impact of Artificial Intelligence on Business and Society*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1905.02092> Retrieved from <https://arxiv.org/>
- Spinrad, N. (2017). Mr. singularity. *Nature*, 543(7646), 582–583. doi:10.1038/543582a
- Strauch, B. (2018). Ironies of automation: Still unresolved after all these years, *IEEE Transactions on Human-Machine Systems*, 48(5), 419-433. doi:10.1109/THMS.2017.2732506.
- Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being human in the age of artificial intelligence*. (1st edn). New York: Alfred A. Knopf.
- Toews, R. (2021). Artificial intelligence and the end of work. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/robtoews/2021/02/15/artificial-intelligence-and-the-end-of-work/?sh=3b7c957956e3>
- Torres, É.P. (2022). Would "artificial superintelligence" lead to the end of life on Earth? It's not a stupid question. *Commentary*. Retrieved from <https://www.salon.com/2022/08/06/would-artificial-superintelligence-lead-to-the-end-of-life-on-earth-its-not-a-stupid-question/>
- van Hartskamp, M., Consoli, S., Verhaegh, W., Petkovic, M., & van de Stolpe, A. (2019). Artificial intelligence in clinical health care applications: Viewpoint. *Interactive Journal of Medical Research*, 8(2), e12100. <https://doi.org/10.2196/12100>
- Vardi, M.Y. (2014). Would Turing have passed the Turing test?. *Communications of the ACM*, 57(9). doi:10.1145/2643596.

- Veiga, A.P. (2018). Applications of artificial intelligence to network security. *ITEC 625 - Information Systems Infrastructure*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1803.09992> Retrieved from <https://www.researchgate.net/>
- Wamba-Taguimdje, S.L., Wamba, S.F., Kamdjoug, J.R.K., & Wanko, C.E.T. (2020). Influence of artificial intelligence (AI) on firm performance: the business value of AIbased transformation projects. *Business Process Management Journal*. 26(7), 1893-1924. doi:10.1108/BPMJ-10-2019-0411.
- Wang, F. Y., Zhang, J. J., Zheng, X., Wang, X., Yuan, Y., Dai, X., Zhang, J., & Yang, L. (2016). Where does AlphaGo go: From church-turing thesis to AlphaGo thesis and beyond. *IEEE/CAA Journal of Automatica Sinica*, 3(2), 113-120. <https://doi.org/10.1109/JAS.2016.7471613>
- West, D.M., & Allen, J.R. (2018). How artificial intelligence is transforming the world. *Report*. Retrieved from <https://www.brookings.edu/research/how-artificialintelligence-is-transforming-the-world/>.
- Wigmore, I. (2017). Weaponized information. *Definition*. Retrieved from <https://www.techtarget.com/whatis/definition/weaponized-information>
- Wilson, H.J., Daugherty, P.R., & Morini-Bianzino, N. (2017). The jobs that artificial intelligence will create. *MIT Sloan Management Review*, 58(4). Retrieved from <http://mitsmr.com/>
- Yang, J., & Zhang, B. (2019). Artificial intelligence in intelligent tutoring robots: A systematic review and design guidelines. *Applied Sciences*, 9(10), 2078. <https://doi.org/10.3390/app9102078>

PAZARLAMA VE PERAKENDEDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Selin Bolat - Sezen Bozyiğit

GİRİŞ

İşletmelerin, sektörlerin, toplumun ve ülkelerin bütüncül dönüşümünü içeren Endüstri 4.0'ın getirmiş olduğu teknolojik yenilikler ile birlikte (Schwab, 2017), yapay zekâ teknolojileri de birçok alanda iş yapış şekillerinin değişmesinde önemli fırsatlar yaratmaktadır. Yapay zekâ; makine öğrenmesi, doğal dil işleme, yapay sinir ağları gibi birçok teknolojik alt bileşenden meydana gelmektedir ve ilgili teknoloji kapsamında insan zekası makineler tarafından taklit edilerek, algoritmalara karar verebilme ve faydalı sonuçlar çıkarılabilme yeteneği sağlanmaktadır. Yapay zekâ şu anda insanlara yardımcı olan bir araç olarak kişisel dijital asistan, posta filtreleme, müşteri hizmetleri, video prodüksiyonu, finansal raporlama gibi bir dizi işlevde kullanıcılarına çeşitli çözümler sunmaktadır (Rodgers, 2020).

İşletmelere ve kullanıcılara sunmuş olduğu yenilikler doğrultusunda yapay zekâ; e-ticaret, üretim, eğitim, sağlık, hukuk gibi birçok farklı sektörde ve endüstride yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Ek olarak yapay zekâ algoritmaları pazarlama stratejilerine de yön vermektedir. Yapay zekâ algoritmaları pazarlamada, doğru mal ve hizmetin hedef kitleye uygun bir biçimde sunulmasına katkıda bulunarak, işletmeler için rekabet avantajı yaratılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, işletmelerin yapay zekâ odaklı iş modelleri ile büyümelelerinde de etkin bir rol üstlenmektedir (Özer Çizer, 2022).

Yapay zekâ destekli teknolojilerin gelişimi ile birlikte, müşteriler tarafından sağlanan verilerin kullanılabilirliği de her geçen gün artmaktadır. Bundan hareketle, ilgili kurumlar/markalar müşteri odaklı stratejiler geliştirerek, mal

KAYNAKLAR

- Acar, H. M. ve İmik Tanyıldızı, N. (2022). Reklamda Yapay Zekâ Kullanımı: Ziraat Bankası #Senhepgülümse Reklam Filminde Deepfake Uygulamasının Görsel Anlatıya Etkisi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi (KİAD)*, (8), 78-99.
- Affectiva (2023). Affectiva Media Analytics, <https://go.affectiva.com/affdex-for-market-research> adresinden 24 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Airbnb (2023). Akıllı Fiyatlandırma, <https://www.airbnb.com.tr/help/article/1168> 21 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Airbnb Akıllı Fiyatlandırma (2023). Customized Regression Model For Airbnb Dynamic Pricing, <https://blog.acolyer.org/2018/10/03/customized-regression-model-for-airbnb-dynamic-pricing/>, 21 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Aktaş, M. (2021). Online Alışverişlerde Sanal Asistan Kullanımında 2 Yılda Yüzde 210 Artış, <https://epnext.com/online-alisverislerde-sanal-asistan-kullaniminda-2-yilda-yuzde-210-artis/> adresinden 21 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Alaa, M., Zaidan, A. A., Zaidan, B. B., Talal, M., & Kiah, M. L. M. (2017). A Review Of Smart Home Applications Based On Internet Of Things. *Journal of Network And Computer Applications*, 97, 48-65.
- Amazon (2023). How To Enjoy Just Walk Out Shopping, <https://www.amazon.com/b?ie=UTF8&node=16008589011> adresinden 23 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Amazon Personalize (2023). ML Destekli Kişiselleştirmeye Müşteri Deneyimini Artırın, <https://aws.amazon.com/tr/personalize/> adresinden 29 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- American Marketing Association - AMA, (2023). Definitions of Marketing, <https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/> adresinden 19 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Anjani, H. D., Irham, I. and Waluyati, L. R. (2018). Relationship of 7P Marketing Mix and Consumers' Loyalty In Traditional Markets. *Agro Ekonomi*, 29(2), 261-273.
- Atalay, M. ve Çelik, E. (2017). Büyük Veri Analizinde Yapay Zekâ ve Makine Öğrenmesi Uygulamaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 155-172.
- Bayuk, M. N. ve Demir, B. N. (2019). Endüstri 4.0 Kapsamında Yapay Zekâ ve Pazarlamanın Geleceği. *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(19), 781-799.
- Binbir, S. (2021). Pazarlama Çalışmalarında Yapay zekâ Kullanımı Üzerine Betimleyici Bir Çalışma, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5 (3), 314-328
- Campbell, C., Sands, S., Ferraro, C., Tsao, H. Y. J., & Mavrommatis, A. (2020). From Data To Action: How Marketers Can Leverage AI. *Business Horizons*, 63, 227-243.
- Cao, L. (2021). Artificial Intelligence in Retail: Applications and Value Creation Logics. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 49(7), 958-976.
- Chen, Y., Biswas, M. I. and Talukder, M. S. (2022). The Role of Artificial Intelligence in Effective Business Operations During COVID-19. *International Journal of Emerging Markets*, <https://doi.org/10.1108/IJOEM-11-2021-1666> adresinden 18 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Choi, J. A., & Lim, K. (2020). Identifying Machine Learning Techniques for Classification of Target Advertising. *ICT Express*, 6(3), 175-180.
- Crisalix (2023). Yüz Uygulaması, <https://www.crisalix.com/tr> adresinden 18 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.

- Çerkez, M. ve Kızıldemir, Ö. (2020). Yiyecek-İçecek İşletmelerinde Yapay Zekâ Kullanımı. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1264-1278.
- Dasgupta, P. R., & Hashimoto, Y. (2004). Multi-attribute Dynamic Pricing For Online Markets Using Intelligent Agents. In Proceedings of the Third International Joint Conference on Autonomous Agents and Multiagent Systems, 1, pp. 277-284. IEEE Computer Society.
- Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., & Bressgott, T. (2020). How Artificial Intelligence Will Change The Future Of Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48, 24-42.
- Dominos (2019). The Results Are in: Domino's New Technology Boosts Pizza Quality, <https://investors.dominos.com.au/news/2019/7/19/the-results-are-in-dominos-new-technology-boosts-pizza-quality> adresinden 19 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Dominos (2021). Domino's Tests Autonomous Delivery With Nuro In Houston, <https://media.dominos.com/stories/nuro-story/> adresinden 28 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Dominos (2021). Domino's And Nuro Launch Autonomous Pizza Delivery With On-Road Robot, <https://dominos.gcs-web.com/news-releases/news-release-details/dominosr-and-nuro-launch-autonomous-pizza-delivery-road-robot> adresinden 28 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Durna, E. C. ve Baysal, H. T. (2021). Ziyaretçilerin Otel İşletmelerine Yönelik Yorum ve Şikayetlerinin İncelenmesi: Dünyanın İlk Robotik Oteli Olan "Henn-Na Otel" Örneği. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 1(2), 85-102.
- Eren, B. A. (2021). Sanal Bankacılık Müşteri Asistanlarına İlişkin Hizmet Kalitesinin Müşteri Güveni, Müşteri Tatmini ve Müşteri Sadakatine Etkisi ve Ağızdan Ağıza İletişim, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 239-283.
- Frugal Feeds (2019). News: Domino's DOM Pizza Checker, <https://www.frugalfeeds.com.au/2019/news-dominos-dom-pizza-checker/> adresinden 19 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Guo, X., Shen, Z., Zhang, Y., & Wu, T. (2019). Review On The Application Of Artificial Intelligence In Smart Homes. *Smart Cities*, 2(3), 402-420.
- Gupta, R., & Pathak, C. (2014). A Machine Learning Framework For Predicting Purchase By Online Customers Based on Dynamic Pricing. *Procedia Computer Science*, 36, 599-605.
- Gülşen, İ. (2019). İşletmelerde Yapay zekâ Uygulamaları ve Faydaları: Perakende Sektöründe Bir Derleme. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 407-436.
- Güven, H. ve Güven, E. T. A. (2023). Yapay Zekâ Uygulamalarının E-Ticarette Kullanımı. *International Journal of Management and Administration*, 7(13), 69-94.
- Hen-na Hotel (2023). Our Hotel, <https://tokyo-haneda.hennnahotel.com/our-hotel/> adresinden 18 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Huang, M. H., & Rust, R. T. (2021). A Strategic Framework for Artificial Intelligence In Marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 49, 30-50.
- Huang, A., Chao, Y., de la Mora Velasco, E., Bilgihan, A., and Wei, W. (2022). When Artificial Intelligence Meets The Hospitality And Tourism Industry: An Assessment Framework To Inform Theory And Management. *Journal Of Hospitality And Tourism Insights*, 5(5), 1080-1100.
- IKEA (2023). Smart Home, <https://www.ikea.com/us/en/cat/smart-home-hs001/> adresinden 29 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Kabadayı, M. (2020). Otel İşletmelerinde Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(3), 464-479.

- Kamran, H. (2021). *Pazarlamada Yapay zekânın Kullanımı: Yapay zekâ Pazarlama Araçlarının Tüketici Kabulüne İlişkin Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kayım, N. (2021). *Yapay zekânın Halkla İlişkiler Uygulamalarındaki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koç, E. (2015). *Hizmet Pazarlaması ve Yönetimi Global Ve Yerel Yaklaşım*, Ankara: Seckin Yayıncılık.
- Kotler, P., Wong, V., Saunders, J. ve Armstrong, G. (2005). *Principles of Marketing:4th European Edition*. Pearson Education Limited.
- Kuruca, Y., Üstüner, M., & Şimşek, I. (2022). Dijital Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımı: Sohbet Robotu (Chatbot). *Medya ve Kültür Dergisi*, 2(1), 88-113.
- LCW (2023). Ben Elsiva. <https://www.lcwaikiki.com/tr-TR/TR/elsiva-survey>, adresinden 21 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Lowe (2023). See LoweBot in Action, <https://www.lowesinnovationlabs.com/projects/lowebot> adresinden 21 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Maras, M. H., & Alexandrou, A. (2019). Determining Authenticity Of Video Evidence In The Age Of Artificial Intelligence And In The Wake of Deepfake Videos. *The International Journal of Evidence & Proof*, 23(3), 255-262.
- Netflix Research (2023). Personalization & Search, <https://research.netflix.com/business-area/personalization-and-search> adresinden 29 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Özer Çizer, E. (2022). Pazarlama ve Yapay zekâ: Bibliyometrik Analiz. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 23-41.
- Öztürk, S. (2007). *Hizmet Pazarlaması Kuram, Uygulama ve Örnekler*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Pehlivan, A.S. (2023). Perakendede Yapay zekâ Dönemi, <https://www.ekonomist.com.tr/makale/perakendede-yapay-zeka-donemi-42498> adresinden 21 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Perreault, W. D. Ve McCarthy, E. J. (2002). *Basic Marketing A Global- Managerial Approach*. America: McGraw- Hill Irwin.
- Pukas, A. (2022). Hyper-Personalization as a Customer Relationship Management Tool in a SMART Organization. *Problemy Zarządzania (Management Issues)*, 20(3), 95-108.
- Ratesdotca (2023). RATESDOTCA Helps You Compare Rates From More Providers Than Anyone Else, <https://rates.ca/> adresinden 21 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Reis, J., Melão, N., Salvadorinho, J., Soares, B. and Rosete, A. (2020). Service Robots in The Hospitality Industry: The Case Of Henn-Na Hotel, Japan. *Technology in Society*, 63, 101423.
- Robles, R. J., & Kim, T. H. (2010). Applications, Systems And Methods In Smart Home Technology: A Review. *International Journal of Advanced Science And Technology*, 15, 37-48.
- Rodgers, W. (2020). *Artificial Intelligence In A Throughput Model: Some Major Algorithms*. A Science Publishers Book (CRC Press).
- Samsung (2023). SmartThings İle Daha Akıllı Bir Hayata Yelken Açın, <https://www.samsung.com/tr/apps/smarthings/> adresinden 29 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Samsung Newsroom Polska (2023). Smart Home To Smart Life, Czyli 5 Powodów, Dla Których Warto Mieć Inteligentny Dom, <https://news.samsung.com/pl/smart-home-to-smart-life-czyli-5-powodow-dla-ktorych-warto-miec-inteligentny-dom>, adresinden 29 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Sarioglu, B. ve Develi, E. İ. (2022). Pazarlamada Kampanya Yönetimi ve Yapay Zekâ Kullanımı. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 91-124.
- Schwab, K. (2017). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. (Çev. Z. Dicleli), İstanbul: Optimist Yayınları.

- Shen, A. (2014). Recommendations As Personalized Marketing: Insights From Customer Experiences. *Journal of Services Marketing*, 28(5), 414-427.
- Singh, M. (2012). Marketing Mix Of 4P's For Competitive Advantage. *IOSR Journal of Business and Management*, 3(6), 40-45.
- Siripipatthanakul, S., and Chana, P. (2021). Service Marketing Mix (7Ps) and Patient Satisfaction in Clinics: A Review Article. *International of Trend in Scientific Research and Development*, 5 (5), 842-850.
- Sucu, M. (2021). *Dijital Yönetim İşletme Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım*, Ankara: İKSAD Yayınevi.
- Thabit, T., & Raewf, M. (2018). The Evaluation of Marketing Mix Elements: A Case Study. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, 4(4).
- Verma, S., Sharma, R., Deb, S., & Maitra, D. (2021). Artificial Intelligence In Marketing: Systematic Review and Future Research Direction. *International Journal of Information Management Data Insights*, 1(1).
- Youtube (2021). Ziraat Bankası 157 Yıl Reklamı - Kemal Sunal ile Deepfake Video, <https://www.youtube.com/watch?v=o9hXSfig0ss> adresinden 25 Ağustos 2023 tarihinde edinilmiştir.
- Yudelson, J. (1999). Adapting McCarthy's Four P's For The Twenty-first Century. *Journal of Marketing Education*, 21(1), 60-67.
- Zengin, F. (2021). Yapay Zekâ ve Kişiselleştirilmiş Seyir Kültürü: Netflix Örneği Üzerinden Sanat Eserinin Hiper Kişiselleştirilmesi. *TRT Akademi*, 6(13), 700-727.

ULUSLARARASI TİCARETTE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Ata Kahveci

GİRİŞ

Tarihin ilk çağlarından bugüne kadar var olan uluslararası ticaretin karmaşıklığı, hızı ve kapsayıcılığı teknoloji ve medeniyet düzeyindeki gelişmeler ile doğru orantılı olarak artmıştır. Ürünlerin taşınmasında ağırlıklı olarak deniz yolu taşımacılığı kullanılmakta iken karayolu kullanımı yaklaşık 2.000 yıl önce Roma İmparatorluğu döneminde, demiryolu kullanımı yaklaşık 200 yıl önce sanayi devrimi sonrasında ve havayolu taşımacılığı ise yaklaşık 100 yıl önce yaygınlaşmıştır. Özellikle 1950'lerin sonuna doğru kara ve deniz yolu taşımacılığında konteyner sistemlerinin (Kosior, 2005:68-69) kullanılması ve bunun elleçleme faaliyetini minimuma indirmesi ile süreçlerdeki iyileşme sonucunda lojistikte ve uluslararası ticarete önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Bunu takip eden süreçte 1970'lerde mikroçip teknolojilerinin 1990'ların sonuna doğru cep telefonları ve internetin yaygınlaşması ile tüm süreçlerde yaşanan gelişmeler birbirini destekleyerek lojistikte ve uluslararası ticarete birçok değişime neden olmuştur. Son olarak 2011 yılında Almanya'nın Hannover şehrinde yapılan fuarda blokzincir, nesnelerin interneti, 5G, 3D yazıcılar, yapay zekâ, bulut bilişim, artırılmış/sanal gerçeklik gibi yeni gelişmekte olan teknolojileri kapsayacak şekilde kullanılan "Endüstri 4.0" kavramı, yaşamın birçok alanında (Kahveci ve Tos, 2022: 196) önemli yeniliklere kapı aralamıştır.

Çalışma kapsamında Endüstri 4.0 başlığı altındaki önemli teknolojilerden yapay zekânın uluslararası ticarete etkileri incelenecektir. Bu kapsamda birinci bölümde öncelikle uluslararası ticaretin mevcut yapısı ve işleyişi ile ilgili bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise yapay zekânın uluslararası ticarete hangi

KAYNAKLAR

- Achar, S. (2019). Early Consequences Regarding the Impact of Artificial Intelligence on International Trade. *American Journal of Trade and Policy*, 6(3), 119-126. <https://doi.org/10.18034/ajtp.v6i3.634>
- AGM, (t.y.). Gümrük Müşavirliği Mesleğinin Tarihsel Süreci. <https://agm.org.tr/tarihce/30.09.2023>.
- AKİB, (t.y.). AKİB Hakkında, <https://www.akib.org.tr/tr/kurumsal-akib-hakkinda.html> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Brynjolfsson, E., Hui, X., ve Liu, M. (2018). Does Machine Translation Affect International Trade? Evidence from a Large Digital Platform. *NBER Working Papers 24917*, National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w24917> (Erişim Tarihi: 22.09.2023)
- Canitez, M. (2011). İhracat Kavramı ve İhracatın Temel Esasları. Canitez, M. (Ed.), *Uygulamalı İhracat-İthalat İşlemler ve Dokümantasyon*. (ss. 1-54). Gazi Kitabevi.
- Canitez, M., ve İlker, A. (2011). İthalat İşlemleri ve Dokümantasyon. içinde Canitez, M. (Ed.), *Uygulamalı İhracat-İthalat İşlemler ve Dokümantasyon*. içinde (ss. 301-341). Gazi Kitabevi.
- Civelek, M. E. ve Artar, O. K. (2019). Blockchain and artificial intelligence technologies for balanced foreign trade: replacing exchange function of money. *European Scientific Journal*. 15 (22), 137-145.
- CSCMP, (t.y.). CSCMP Supply Chain Management Definitions and Glossary. https://cscmp.org/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms.aspx?hkey=60879588-f65f-4ab5-8c4b-6878815ef921 (Erişim Tarihi: 09.09.2023)
- ChatGPT, (t.y.). ChatGPT ile Yapay zekânın Uluslararası Ticarete Etkileri Konusunda yazarın gerçekleştirdiği konuşma <https://chat.openai.com/c/86f5e298-0042-4c1e-ba9e-ff562ad011b0> (Erişim Tarihi: 29.09.2023)
- Dab, S., Ramachandran, S., Chandna, R., Hanspal, R., Grealish, A., ve Peeters, M. (2016). *The Digital Revolution in Trade Finance*. Boston Consulting Group. 1-7. https://web-assets.bcg.com/img-src/BCG-The-Digital-Revolution-in-Trade-Finance-Aug-2016_tcm9-150230.pdf (Erişim Tarihi: 29.09.2023)
- Digiampietri, L.A., Roman, N.T., Meira, L.A., Ferreira, C.D., Kondo, A.A., Constantino, E.R., R.C. Brandao, B.C, R., Ribeiro, H.S. and Carolino, P.K. (2008, May 18-21). Uses of artificial intelligence in the Brazilian customs fraud detection system. *In Proceedings of the 9th Annual International Conference on Digital Government Research, Partnerships for Public Innovation*, DG. O, Montreal, Canada (pp. 181-187).
- Elnahrawi, N. (2021). *The Impact of Digitization and Artificial Intelligence on Trade: Whether Developing Countries Have the Proper Regulatory Framework to Govern Digital Trade*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Cairo University and The Institute of Law and Economics (ILE) at The University of Hamburg.
- GAİB, (t.y.). Üyelik Başvurusu, <https://www.gaib.org.tr/tr/uyelik.html> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)
- ICT, (2023, May 18). Exploring the Role of Artificial Intelligence in International Trade. <https://tradecouncil.org/exploring-the-role-of-artificial-intelligence-in-international-trade/> (30.09.2023)

- Jayathilaka, U. R. (2022) The Role of Artificial Intelligence In Accelerating International Trade: Evidence From Panel Data Analysis. *Reviews of Contemporary Business Analytics*, 5(1), pp. 1–15.
- Kahveci, A. (2020). *Çağdaş Maliyet Yöntemlerinin Entegrasyonu ile Lojistik Maliyetlerde Etkinliğin Sağlanması: Bir İhracat Firmasında Uygulama*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antalya.
- Kahveci, A. (2021). Uluslararası Ticaretin Finansmanı ve Dijital Dönüşüm. Canitez, M., Afşar, B. (Ed.), *Dijital Temelli Uluslararası Ticaret*. (ss. 153-199). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Kahveci A. (2022). Implications of Blockchain on Customs and Customs' Procedures. Balı, S., Akkaya, M., Topçu. G.. (Ed.), *Blockchain in Finance, Marketing and Others*. (ss. 203-220). Nobel Bilimsel.
- Kahveci, A. ve Tos, O. (2022). Metaverse'ün Dış Ticaret Olası Etkileri. Eyüboğlu, S., Çiçek, E. (Ed.), *Dijital Çağda İşletme ve Ekonomi Alanında Güncel Yaklaşımlar*. (ss. 195-221). Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Kavoya, J. (2020). Machine learning for intelligence-driven Customs management. *African Tax and Customs Review*.3(2), 50-58.
- Kosior, J. (2005). *Demand chain modeling utilizing logistical based costing*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi], University of Manitoba, Department of Mechanical and Manufacturing Engineering, Winnipeg, Canada.
- KOSGEB, (t.y.). Yurt Dışı Pazar Destek Programı. <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/7139/yurt-disi-pazar-destek-programi> (30.09.2023).
- Manyika, J. ve Bughin, J. (2018, October 15) The promise and challenge of the age of artificial intelligence. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/artificial-intelligence/the-promise-and-challenge-of-the-age-of-artificial-intelligence> (Erişim Tarihi: 28.09.2023)
- Meltzer, J.P. (2018, December 13). The impact of artificial intelligence on international trade. *Brookings* <https://www.brookings.edu/articles/the-impact-of-artificial-intelligence-on-international-trade/> 29.09.2023)
- OAİB, (t.y.). İhracatçı Birliklerinin Görevleri, <https://www.oaib.org.tr/tr/kurumsal-ihracatci-birliklerinin-gorevleri.html> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)
- OAİBa, (t.y.). Uluslararası Gözetim Hizmetleri ve Şirketleri. <https://oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-uluslararasi-gozetim-hizmetleri-ve-sirketleri-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> (30.09.2023).
- OECD, (2022). *Artificial Intelligence and International Trade some preliminary implications*. OECD Trade Policy Paper N°260. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/13212d3e-en.pdf?expires=1696237761&id=id&accname=guest&checksum=3084256305BB24187A42869B4DC4EB92> (Erişim Tarihi: 29.09.2023)
- Sevinov, J. U., & Khamroev, G. R. (2023). Current Issues of The Use of Artificial Intelligence in The Activities of Customs Authorities. *Chemical Technology, Control and Management*, 2023(3), 51-57.
- Symphony, (t.y.). Transformative Banking. <https://www.netreveal.ai/sectors/banking-sector/> (Erişim Tarihi: 29.09.2023)
- TB, (t.y.). Hudut Kapıları Genel Bilgiler. <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/gumruk-idareleri/hudut-kapilari/hudut-kapilari-genel-bilgiler> (Erişim Tarihi: 19.09.2023)
- TBB, (t.y.), Bankacılık Sektörünün Rolü, <https://www.tbb.org.tr/tr/finansal-tuketici/faydali-bilgiler/4575> (Erişim Tarihi: 19.09.2023)
- TİM, (t.y.). Rakamlarla İhracat, <https://tim.org.tr/tr/default> (Erişim Tarihi: 19.09.2023)

- TRAC, (2000). The U.S. Customs Services and Its Responsibilities. <https://trac.syr.edu/traccus/findings/aboutCUS/cusResponsibilities.html> (Erişim Tarihi: 12.09.2023)
- TRT, (2022, Eylül 29). *Gümrüklerde kaçakçılıkla mücadelede yapay zekâ kullanılacak*. <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/gumruklerde-kacakcilikla-mucadelede-yapay-zeka-kullanilacak-712337.html>
- TUIİK, (2021). Girişim Özelliklerine Göre Dış Ticaret İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisim-Ozelliklerine-Gore-Dis-Ticaret-Istatistikleri-2021-45583#:~:text=D%C4%B1%C5%9F%20ticaret%20istatistikleri%20ve%20i%C5%9F,%2C0'%C4%B1n%C4%B1n%20bilgilerine%20ula%C5%9F%C4%B1m%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.> (Erişim Tarihi: 19.08.2023)
- UGM, (t.y.). Yapay zekâ. <https://ugm.com.tr/yapay-zeka> (Erişim Tarihi: 29.09.2023)
- WCO, (2008). Chapter 2 Definitions. https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new/gach2.aspx#:~:text=%E2 (Erişim Tarihi: 19.09.2023)
- WTO, (t.y.). Total Merchandise, Exports, 2022. https://stats.wto.org/dashboard/merchandise_en.html (Erişim Tarihi: 19.09.2023)
- Yan, Z. (2020, November). Research on Supply Chain Management Information System of Foreign Trade Enterprises Based on Artificial Intelligence. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1684, 012015, No. 1, p.1-5). IOP Publishing. <https://www.doi.org/10.1088/1742-6596/1684/1/012015>
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 107-117.
<https://www.kolayihracat.gov.tr/>
<https://www.netreveal.ai/>

YAPAY ZEKÂ İLE TÜRKİYE ZEYTİN SEKTÖRÜ İHRACAT TAHMİNİ

Muhammed Çubuk

GİRİŞ

Küresel ekonomik dinamiklerin etkisiyle tarım ürünleri ticaretinde yaşanan değişimler, ülkelerin tarım politikalarını şekillendirirken, yerel üreticilerin ve ihracatçıların geleceği üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda, tarım ürünleri ihracatını tahmin etmek, ticaret stratejileri geliştirmek ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla önemli bir adımdır. İhraç edilen ürün miktarı ve değerlerinin doğru olarak tahmin edilmesi, kaynakların etkili kullanılmasına ve maliyetlerin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Bu durum hem kamu sektörü hem de özel sektör için önemlidir. Bölgesel yatırım ortamının analiz edilmesi ve tarımsal alanda yatırım ortamı ekosisteminin geliştirilmesi tarımsal ürünlerin ihracatına katkı sağlayacaktır.

Gelişmiş toplumlarda, zeytin ve zeytinyağı giderek değer kazanan bir besin olmaktadır. Türkiye, zeytincilikte sahip olduğu potansiyelin çok daha fazlasını barındırmaktadır. Türk zeytinin katma değeri artırılmalı ve yüksek katma değerli ihracat yapabilme yolları aranmalıdır. Sektörde markalaşmanın önemi her geçen gün artmaktadır (Tarım, Gıda ve Zeytincilik Sektör Raporu, 2016). Türkiye; dünya genelinde zeytin ağacı varlığı, sofralık zeytin ve zeytinyağı üretiminde önde gelen ülkelerden biridir. Zeytin üretimi özellikle ülkenin; Ege, Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Türkiye, zeytin üretimi açısından önemli bir ülke olmasına rağmen, dökme zeytin ihracatı yaparak tedarikçi rolünde bulunmaktadır (Bayramer, 2015). Dünya zeytin ithalatında ABD dünyada ilk sırada yer alırken, onu İtalya, Fran-

Uluslararası pazarlama faaliyetlerinde ürün ve marka kararları işletmeler ve ülkeler için önem arz etmektedir. İhracatın artırılması; tüketici isteklerine hitap edecek, müşteri beğenisi ve tatminini oluşturacak ve diğer ürünlerle rekabet edecek ürünlerin üretilmesi ile ilgilidir. Bu nedenle ürün stratejileri ve pazar araştırmaları sürekli ve düzenli bir biçimde yapılmalıdır. Bu araştırmalara göre oluşturulan talep tahminleri ihracata etki edebilecektir (Cevher, 2020). Bu doğrultuda zeytinin üretim miktarı, kalitesi ve uluslararası pazarlardaki talep, Türkiye'nin ihracat stratejilerini ve tarım politikalarını etkilemektedir. Bu türden ürünlerin dış ticaretinin tahmin edilmesi, ülkenin ekonomik geleceğini planlama, üretim kapasitesini ayarlama, pazarlama stratejileri oluşturma ve dış ticaret politikalarını belirleme konularında önemlidir. İyi bir tahmin sistemi, üreticilere, ihracatçılara ve hükümet yetkililerine gelecekteki talepleri ve yönelimleri daha iyi anlama ve buna göre hareket etme imkânı sunmaktadır. Zeytin üretimi ve ihracatı gibi belirli ürünlerdeki tahminler, bu ürünlerin ulusal ve uluslararası pazardaki konumunu belirlemede büyük bir rol oynamaktadır. Bu türden analizler, tarım sektörünün gelecekteki gelişimi ve ülke ekonomisi için stratejilerin oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır. Tahmin sonuçları zeytin üreticilerinin, ihracatçıların ve ilgili paydaşların gelecekteki dış ticaret eğilimlerini daha iyi kavramalarına yardımcı olabilecek niteliktedir. Çalışmadaki analiz sonuçları, Türkiye zeytin ihracatının gelecekte nasıl gelişebileceği konusunda önemli bilgiler barındırmaktadır. Gelecekteki benzer çalışmalarda, Yapay sinir ağları modelinin yanı sıra diğer makine öğrenimi teknikleri ve istatistiksel yöntemler de kullanılabilir. Ayrıca, modelin geliştirilmesi için daha fazla veri ve özellik mühendisliği yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ayyıldız F.V. & Demirci O. (2022). Effects of Research and Development Spending Groups on Economic Growth: Ardl Analysis with Artificial Neural Networks Within Turkey Case. *Trends in Business and Economics*, 36(4), 346-358.
- Basheer, I.A. & Hajmeer, M. (2000). Artificial neural networks: fundamentals, computing, design, and application. *Journal of microbiological methods*, 43(1), 3-31.
- Bayramer, G. (2015). Türkiye'nin Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı İhracatındaki Sorunların Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, s. 160.
- Cevher, M.F. (2020). Uluslararası Pazarlamada Ürün ve Marka Kararları. Editörler: Görgün, R. & Adıgüzel, S. *Uluslararası Pazarlama*. 145-165. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Çubuk, M. ve Eşidir, K.A. (2021). Zaman Serileri Analizi ile Türkiye Tavuk Yumurtası Sektörü Üretim ve İhracat Tahmini, Gazi Kitabevi, ISBN: 978-625-7588-55-3, Baskı: Mayıs, Ankara, s. 79.

- Eşidir, K.A. & Gür, Y.E. (2023). Turkey's crude oil import forecast with time series analysis models: Analysis of the March-December 2023 period. *Business & Management Studies: An International Journal*, 11(2), 594-609.
- Eşidir, K.A., Gür, Y.E., Yoğunlu, V. & Çubuk, M. (2022). Yapay Sinir Ağları (YSA) ve ARIMA Modelleri ile Türkiye'de Aylık Sıfır km Otomobil Satış Adetlerinin Tahmin Edilmesi. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9 (2) , 260-277.
- Gemlik Ticaret ve Sanayi Odası, (2016). Tarım, Gıda ve Zeytincilik Sektör Raporu, Gemlik/Bursa, s. 37.
- Gujarati, D.N. (2003). *Basic Econometrics*, McGraw Hill, Newyork.
- Jimenez-Martinez, M., & Alfaro-Ponce, M. (2021). Fatigue Life Prediction of Aluminum Using Artificial Neural Network. *Engineering Letters*, 29(2), 1-6.
- Kaynar, O. & Taştan, S. (2009). Zaman Serileri Tahmininde Arima-MLP Melez Modeli. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (3) , 141-149.
- Miikkulainen, R. (2010), *Topology of a Neural Network*. Boston, MA: Springer US, 988-989.
- Öztemel, E. (2003). *Yapay sinir ağları*. Papatya Yayıncılık.
- Sağlam, R.N., Açıkgenç Ulaş, M. & Alyamaç, K.E. (2022). Hafif Beton Üretimi İçin Gerekli Olan Hafif Agregâ Miktarının Yapay Sinir Ağı ile Tahmin Edilmesi, *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 34 (2) , 889-898.
- Taud, H. & Mas, J.F. (2018). Multilayer perceptron (MLP). *Geomatic approaches for modeling land change scenarios*, 451-455.
- Tian, Z., Wong, L. & Safaei, N. (2010), "A neural network approach for remaining useful life prediction utilizing both failure and suspension histories," *Mechanical Systems and Signal Processing*, vol. 24, no. 5, 1542-1555.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (TCMB-EVDS), <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, Erişim Tarihi: 13.08.2023.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), (2020). *Zeytin ve Zeytinyağı Sektör Raporu*, Ekonomik Araştırmalar Şubesi, s. 22.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 15.08.2023.
- Yang, G.R. & Wang, X.J. (2020). Artificial neural networks for neuroscientists: A primer. *Neuron*, 107(6), 1048-1070.

LOJİSTİKTE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Köksal Hazır

GİRİŞ

Kısaca ekonomik sistemdeki akışların yönetimi olarak açıklanabilecek lojistik, Peter Drucker'ın 1960'lı yıllardaki deyişiyle "ekonominin ana karasıdır" (Drucker, 1962). Ancak bu konudaki farkındalık günümüzde bile hala tam değildir. Geleneksel yöntemlerle çalışmaya devam eden işletmeler olaya daha çok maliyet unsuru olarak yaklaşmakta ve lojistik maliyetleri minimize ederek kar maksimizasyonuna odaklanmaktadır. 2020-2022 yılları arası Covid-19 Pandemi döneminde dünya üzerindeki mal ve hizmet akışlarında yaşanan ciddi problemler ve her geçen gün artan çevresel problemler lojistiğin önemini bir kez daha göstermiş ve sektöre ilişkin beklentiler artmış, değerlendirmeler değişmeye başlamıştır.

Sistemlerin ihtiyaç duyduğu girdilerin temin edilerek işlem merkezlerine aktarılması, dönüşüm işlemleri sonrasında üretim çıktılarının depolanması ve sırası geldikçe tüketim noktalarına aktarılması, atık ve iadeler gibi sorunların çözümü lojistiğin işlevleri arasındadır. Hammadde noktasından son tüketim noktalarına iletim, akış süreçlerinin etkili başarılması yüksek verimlilik, memnuniyet, yüksek karlılık sağlarken, öte yandan düşük çevresel etkileşimle sürdürülebilirliğe katkı sunmaktadır.

Lojistik, sistemleri yaşatan, amacını gerçekleştirmesini sağlayan (hammadde, ürün, bilgi, enerji, finansal fonlar, atık vb.) tüm akışların yönetimidir. Bu akışların yönetimi; akılcı planlamaları, iş organizasyonlarını, etkili koordinasyonları, uygulama operasyonlarını, etkili kontrol ve izlemeleri, çok yönlü veri işleme ve bilgi paylaşımlarını zorunlu kılmaktadır.

Yeryüzünde yürütülen insan odaklı faaliyetlerin tümünde, üretim, tüketim, yönetim vb. her faaliyette insanoglu işini kolaylaştırmak için adım adım

uygulamalar geldiği noktada insan yeteneklerinin en özeli olan yaratıcılık sınırlarını zorlamaktadır.

Tüm endüstri dallarının kullandığı teknoloji ve bireysel olarak kullanılan (Cep telefonları, kişisel bilgisayarlar, otomobiller, ev araç gereçleri vb.) teknolojiler yapay zekâ özellikleriyle güçlendirilerek işlev ve işlem sınırları, kabiliyetleri inanılmaz şekilde artırılmıştır. Lojistik 4.0 uzanımında yaratılan teknolojiler ve iş modelleri, yapay zekâ (YZ) sayesinde verimlilikleri artırmakta, çevresel zararlarını azaltmakta, karmaşık gibi görüne operasyonlar kolayca yapılabilmektedir. Bu eğilim tüm lojistik yönetim süreçlerinde (Girdi, dönüştürme, dağıtım) veya ayrı ayrı düşündüğümüzde, taşıma modları, depolama, stok yönetimi, elleçleme, paketleme, etiketleme, gözetim, sigorta, gümrük, katma değerli hizmetler, satış ve pazarlama, müşteri ilişkileri gibi tüm lojistik faaliyetlerde çok önemli katkılar sunar hale gelmiştir.

Yapay Zekâ uygulamalarının bugün ulaştığı *Üretici (Yaratıcı) Yapay Zekâ* noktasından sonra sistemlere sağlanan katkılarının inanılmaz boyutlara ulaşacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKLAR

- AI Index Report 2023, aiindex.stanford.edu/wp-content/uploads/2023/04/HAI_AI-Index-Report_2023.pdf, E.T. 15.09.2023.
- Avcı, C., Aydın, N. (2017), "Sürücüsüz Araçların Gelişimi ve Gelecek Vizyonu", Ulaştırma ve Lojistik Ulusal Kongresi, 26-27 Ekim 2017, İstanbul, 13.
- Avcı, A. (2022). Lojistik sektöründe blok zinciri ve yapay zekâ uygulamalarının incelemesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(85), 1311-1316. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3116>, E.T. 13.09.2023.
- Aylak, B. L., Oral, O., Yazıcı, K., (2021). "Yapay zekâ ve Makine Öğrenmesi Tekniklerinin Lojistik Sektöründe Kullanımı" *El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi*, 8 (1); 74-93.
- Bahadır, B., Büyüközkan, G. (2016), "Robot Selection for Warehouses", XIV. International Logistics and Supply Chain Congress, 1-2 December 2016, İzmir, 341-349.
- Ballou, Ronald H., (2007). The Evolution and Future of Logistics and Supply Chain Management, *European Business Review*, July. 19(4):332-348.
- Baykal, R.(2012). *Karma Taşımacılık Yaklaşımıyla Limanlar ve Terminaller*. İstanbul: Birsan Yayınevi.
- Bowersox, D.J. ve Closs, D.J., (1996). *Logistical Management-The Integrated Supply Chain Process*, McGraw-Hill International Editions.
- Bughin, J.; Hazan, E.; Ramaswamy, S.; Chui, M.; Allas, T.; Dahlstrom, P.; Trench, M. *Artificial Intelligence: The Next Digital Frontier*; McKinsey Global Institute: Washington, DC, USA, 2017.
- Büyüközkan, G. ve Güler, M. (2019). Lojistik 4.0 Teknolojilerinin Analizi için Metodolojik Yaklaşım. *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, 8 (1) , 21-47 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/jeim/issue/52604/692518>, E.T. 13.09.2023.

- Charniak, E., McDermot, D., (1985). Introduction to Artificial Intelligence, Boston: Addison Wesley Company,
- CSCMP (2023). Definitions_and_Glossary_of_Terms https://cscmp.org/CSCMP/Academia_and_Awards/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms.aspx?hkey=60879588-f65f-4ab5-8c4b-6878815ef921, E.T. 13.09.2023.
- Çakıroğlu, M. A., Süzen A. A., (2020). Assessment and Application of Deep Learning Algorithms in Civil Engineering, *El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi*, 7(2), 906-922.
- Dale M., (2018). Automating grocery shopping, *Imaging and Machine Vision Europe*, 85, 2018, 16-20.
- Dilemngi Cem (2023a), Top 100+ Generative AI Applications / Use Cases in 2023 Updated on September 11, <https://research.aimultiple.com/generative-ai-applications/>, E.T. 26.09.2023.
- Dilmegani, C. (2023b). Top 15 Use Cases And Applications of AI in Logistics in 2023. E.T.: 27. 09. 2023. <https://research.aimultiple.com/logistics-ai/>. E.T. 13.09.2023.
- Drucker, P., (1962). The economy's dark continent. *Fortune*, April, pp-103.104.
- Ertemel, A. V., Alış, G. ve Pirtini, S., (2020). Lojistik Sektöründe Endüstri 4.0 Uygulamalarının Operasyonel Verimliliğe Etkisi, *Business and Management Studies An International Journal*. 8 (1), 371-395.
- Gleissner, Harald; J. Christian Femerling (2012). *Logistics Basics – Exercises – Case Studies*, Springer Texts in Business and Economics, Springer.
- Helo Petri ve Hao Yuqiuge (2021). Artificial intelligence in operations management and supply chain management: an exploratory case study, *Production Planning & Control*, Taylor& Francis Group. <https://doi.org/10.1080/09537287.2021.1882690>, E.T. 13.09.2023.
- Hoffmann, C. H. (2022). "Is AI intelligent? An assessment of artificial intelligence, 70 years after Turing". *Technology in Society*, 101893.
- Jünemann, R. (1989). *Materialfluß und Logistik: Systemtechnische Grundlagen mit Praxisbeispielen*. Berlin.
- Keskin M. Hakan (2009). *Lojistik, Tedarik Zinciri Yönetimi (geçmiş, değişimi, bugünü, geleceği)*, Nobel Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Ankara.
- Kırbaç Gökhan ve Tektaş Berna (2021). Blokzinciri Teknolojisinin Üçüncü Parti Lojistik (3pl) İşletmelerinde Kullanılmasına Yönelik Analitik Hiyerarşi Süreci (Ahp) Uygulaması, *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1 / 1 – 16.
- Kocaoğlu, B. ve Gülsün, B. (2006). Türkiye’de üçüncü parti (3PL) lojistik kavramı ve uygulamada yaşanan problemlere yönelik bir anket çalışması. *Verimlilik Dergisi*, (1), 0-0. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/verimlilik/issue/30689/331547>.
- Klaus, P. (2002). *Die Dritte Bedeutung der Logistik – Beiträge zur Evolution Logistischen Denkens*. Hamburg.
- LODER (2023). *Lojistik Terimler Sözlüğü*, <https://www.loder.org.tr/lojistik-terimler?k=1>, E.T. 13.09.2023.
- Maslej Nestor, Loredana Fattorini, Erik Brynjolfsson, John Etchemendy, Katrina Ligett, Terah Lyons, James Manyika, Helen Ngo, Juan Carlos Niebles, Vanessa Parli, Yoav Shoham, Russell Wald, Jack Clark, and Raymond Perrault, "The AI Index 2023 Annual Report," AI Index Steering Committee, Institute for Human-Centered AI, Stanford University, Stanford, CA, April 2023.

- Marr Bernard (2022), The 5 Biggest Artificial Intelligence (AI) Trends In 2023, 10 Oct.Forbes, <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2022/10/10/the-5-biggest-artificial-intelligence-ai-trends-in-2023/?sh=f0be1aa1d3d8>, E.T. 28.09.2023.
- McKinsey, (2022). The state of AI in 2022—and a half decade in review. QuantumBlack By McKinsey December 2022. www.mckinsey.com, E.T. 21.09.2023.
- Mhlanga, D. (2021).Artificial intelligence in the industry 4.0, and its impact on poverty, innovation, infrastructure development, and the sustainable development goals: Lessons from emerging economies?. Sustainability, 13(11), 5788.
- Micieta, B., Słazewska, J., Binasova, V., Hercko, J. (2017), Adaptive Logistics Management And Optimization Through Artificial Intelligence, Communications, 19, 10- 14.
- Nabiyev, V. V.,(2012)Yapay Zekâ: İnsan-Bilgisayar Etkileşimi, Seçkin Yayıncılık.
- Nagarro (2023a). How to Land and Expand on Generative AI Capabilities, July 24, <https://www.nagarro.com/en/blog/how-to-land-and-expand-on-generative-ai-capabilities>, E.T. 23.09.2023.
- Nagarro, (2023b), How AI is disrupting the logistics industry, https://www.nagarro.com/hubfs/How-AI-is-disrupting-the-logistics-industry_White-paper.pdf, E.T. 20.09.2023.
- O'Brien, W.J. Fiatch: The next generation of the capital projects technology roadmap. J. Constr. Eng. Manag. 2017, 143, 02517003.
- Placek Martin, (2023). Logistics industry worldwide - statistics & facts, <https://www.statista.com/topics/5691/logistics-industry-worldwide/#topicOverview>, E.T. 13.09.2023.
- Pfohl, H.-C. (1972). Marketing-Logistik. Mainz: Distribution-Verlag.
- Ratner, B., (2020). A comparison of two popular machine learning methods, DM STAT-1 Online Newsletter about Quantitative Methods in Direct Marketing, 2000, 4.
- Regona, M.; Yigitcanlar, T.; Xia, B.; Li, R.Y.M. (2022). Opportunities and Adoption Challenges of AI in the Construction Industry: A PRISMA Review. J. Open Innov. Technol. Mark. Complex. 2022, 8, 45. <https://doi.org/10.3390/joitmc8010045>.
- Sahay Anurag (2023). How to Land and Expand on Generative AI Capabilities, July 24, <https://www.nagarro.com/en/blog/how-to-land-and-expand-on-generative-ai-capabilities>, E.T. 23.09.2023.
- Soyaslan M., Közkurt C., Fenercioğlu A., (2015). Otomatik Depolama ve Boşaltma Sistemleri (ODBS): Depo Kurulumu ve Performans Çalışmaları Üzerine Literatür İncelemesi, /APJES III-III (2015) 08-26, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/25199>, E.T. 13.09.2023.
- Sutherland Joel L.(2008). Logistics Engineering Handbook Section 1. Introduction to Logistics Engineering Chapter 1. Logistics from a Historical Perspective. University of San Diego, December.
- Tanyaş, M., Düzgün, M. (2014). Depo Yönetimi: Depo Sistemlerinin Otomasyonu ve Organizasyonu. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Taylor,G. D. (Ed.). (2007). Logistics engineering handbook. New York, NY: CRC Press.
- TEK, Ömer Baybars, İlkay KARADUMAN (2012). Lojistik Yönetimi Tedarik Zinciri Bakış Açısıyla Küresel Yönetimsel Yaklaşım Türkiye Uygulamaları, İzmir, İhlas Kitabevi
- Toh, C. K., Sanguesa, J. A., Cano, J. C., Martinez, F. J., (2020). Advances in smart roads for future Smart Cities, Proceedings of the Royal Society A, 2020, 476(2233), 20190439.

- Timm I.J. ve F. Lorig. (2015). Logistics 4.0-A Challenge for Simulation, Winter Simulation Conference (WSC). Almanya: IEEE, 3118-3119.
- Wang, H.; Osen, O.L.; Li, G.; Dai, H.-N.; Zeng, W. (2015). Big data and industrial Internet of Things for the maritime industry in Northwestern Norway. In Proceedings of the TENCON 2015—2015 IEEE Region 10 Conference, Macao, China, 1–4 November 2015.
- Waters Donald (2003). Logistics, An Introduction to Supply Chain Management, Palgrave Macmillan.
- Yıldıztekin, A., (2002). “Geçmişten Günümüze Lojistik”, Uta Lojistik Dergisi, 9:38-43.

KÜRESEL B2B E-TİCARET VE YAPAY ZEKÂ

Ahmed Yusuf Sarihan

GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerle yaşanan son derece hızlı ilerlemeler ile gündelik hayatın akışını ve insan kavramının doğasını baştan ayağa değiştiren durumların ortaya çıkışı herkes tarafından gözlemlenmektedir. Dijitalleşmenin etkileri ile bireysel alışkanlıklar değişmeye başlamış ve tüketim sisteminin talep yaratan en temel noktası olan insan faktörü, ticareti talep noktasında eskiye göre daha farklı şekillendirme yoluna girmiştir. Eskiden insanların sahip oldukları iletişim kanallarında sadece çevreleri ile iletişim kurdukları ancak günümüzde artık sosyal medya ağları sayesinde tüm dünyanın birbiri ile iletişim kurduğunu unutmamak gerekir. Nitekim dünyanın farklı yerleri ile kurulan iletişimin de farklı sonuçları olmasını beklemek son derece olasıdır. Talep yönündeki olağanüstü değişim neticesinde artık yereldeki işletmelerin müşterilerine tedarik etmeleri gereken ürünlerin çoğu zaman ülke sınırları içerisinde bile bulunabilmesi mümkün olmamaktadır. Son tüketicinin bu olağan dışı taleplerinin karşılanabilmesi için olduğu gibi satış yaparak işletme varlığını sürdürmek isteyen işletmeler için de bu durum pek çok sürecin de değişmesi anlamına gelmektedir.

Geleneksel işletme süreçleri ve modelleri alıcı-satıcı ilişkilerinden oluşan daha çok dikey ilişkileri içeren bir yapıdan oluşmaktadır. Oysa günümüzde artık bu durum çok daha fazlasıyla donatılmıştır. Teknoloji ve yeniliğin gösterdiği hızlı gelişmeler neticesinde özellikle yeni teknolojilerden ve yeniliklerden rekabetçi üstünlük kazanan işletmeler artık farklı işletmelerin süreçlerinin bir kısmını yürütebilen bir konuma gelmiştir. Dış kaynak kullanımı olarak ifade edilebilecek işletme süreçlerinden bazılarının farklı işletmelere yaptırılması faaliyeti aslında değişen işletme süreçlerinden sadece birisidir. Dolayısıyla

ulaştığı sanal bir pazar yeri haline gelecektir. Dolayısıyla yapay zekâ uygulamalarının gelecekte B2B e-ticaret pazar yerlerinde aranan bir özellik olacağına yönelik bir çıkarım yapılabilir. Özellikle var olan B2B küresel pazar yerlerinin bu uygulamalara daha fazla yatırım yapmaları ve daha fazla bu uygulamalardan faydalanarak kullanıcılarının memnuniyetini artırmaları önerilmektedir. Yapay zekâ uygulamaları ile sahtecilik gibi güvenlik açıklarının da önüne daha kolay geçilebileceği literatürde görüldüğünden bu alanın da özel bir ilgi gerektirdiği söylenebilir. Buna ek olarak özellikle büyük verinin işlenmesi noktasında B2B pazar yerlerinin hem kendi çıkarları doğrultusunda yapay zekâyı doğru kullanmaları hem de bu pazar yerlerinin kullanıcı olan taraflara aradıkları doğru analizlerin yapılmasını sağlayacak yapay zekâ uygulamalarını sunmaları gerekmektedir. Son olarak B2B pazar yerlerinin önemi her geçen gün arttığından Türkiye'nin de küresel boyutta e-ticaret pazar yerleri olması gerektiği düşünülmekle birlikte bu yönde atılacak adımlarda yapay zekâ uygulamalarının göz ardı edilmemesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abu-Mostafa, Y., (1993), "A method for learning from hints", in Hanson, S. et al. (eds), *Advances in Neural Information Processing Systems*, 5, San Mateo, CA: Morgan Kaufmann
- Akkaya, G. C., Demireli, E., & Yakut, Ü. H. (2009). İşletmelerde finansal başarısızlık tahminlemesi: Yapay sinir ağları modeli ile İMKB üzerine bir uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2).
- Akter, S. and Wamba, S.F., 2016. Big data analytics in E-commerce: a systematic review and agenda for future research. *Electronic Markets*, 26(2), pp.173-194.
- Albayrak, A. S., & YILMAZ, Ö. G. Ş. K. (2009). Veri madenciliği: Karar ağacı algoritmaları ve İMKB verileri üzerine bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1).
- Alma, F. (2022). Dünya E-Ticaret İstatistikleri, (Erişim Linki: <https://tr.linkedin.com/pulse/d%C3%BCnya-e-ticaret-istatistikleri-ferdi-alma#:~:text=2021'de%20perakende%20e%2Dticaret,insan%C4%B1n%20%27.6's%C4%B1n%C4%B1%20olu%C5%9Fturuyor.,> Erişim Tarihi: 20.09.2023).
- Alvarez, G., 2013. Hype Cycle for E-Commerce 2013, [online] Gartner Inc. Erişim Linki: <https://www.gartner.com/en/documents/2571916/hype-cycle-for-e-commerce-2013> [Erişim Tarihi 20 September 2020].
- Ananda, V., & Vedhapriya, P. The role of artificial intelligence in e-commerce. *International Research Journal of Modernization in Engineering Technology and Science*, 5(7), 623-625.
- Bezděk, V. (2014). Using fuzzy logic in business. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 124, 371-380.
- Bojadziev, George a Maria Bojadziev. *Fuzzy logic for business, finance, and management*. 2nd ed. Hackensack, NJ: World Scientific, c2007, xvii, 232 p. ISBN 98-127-0649-6.
- Bojadziev, George a Maria Bojadziev. *Fuzzy logic for business, finance, and management*. 2nd ed. Hackensack, NJ: World Scientific, c2007, xvii, 232 p. ISBN 98-127-0649-6.

- Chen, G a Trung Tat Pham. Introduction to fuzzy sets, fuzzy logic, and fuzzy control systems. Boca Raton, FL: CRC Press, 2001, 316 p. ISBN 08-493-1658-8.
- Çakıcı, E. D., & Yılmaz, K. G. (2021). Uluslararası pazarlarda hedef pazar seçimi üzerine bir araştırma. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(9), 833-849.
- Çelik, U., & Başarır, Ç. (2017). The Prediction of Precious Metal Prices via Artificial Neural Network by Using RapidMiner. *Alphanumeric Journal*, 5(1), 45-54.
- Dostál, Petr. Pokročilé metody analýz a modelování v podnikatelské a veřejné správě. první. Brno: Akademické Nakladatelství Cerm, 2008, 340 s. ISBN 978-80-7204-605-8.
- Dwivedi, Y. K., & Wang, Y. (2022). Guest editorial: Artificial intelligence for B2B marketing: Challenges and opportunities. *Industrial Marketing Management*, 105, 109-113.
- Eleren, A. (2007). İMKB'ye Kayıtlı Çimento İşletmelerinin Finansal Tablolarının Bulanık Mantık Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), 141-153.
- Ertuğrul, İ., & Karakaşoğlu, N. (2007). Finans Sektöründe Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesinde Bulanık Mantık Yaklaşımı. *Iktisat İşletme ve Finans*, 22(255), 95-114.
- Fayyad, U., Piatetsky-Shapiro, G., & Smyth, P. (1996). From data mining to knowledge discovery in databases. *AI magazine*, 17(3), 37-37.
- Friedman JH (1997). Data Mining and Statistics: What's the Connection? Dept. of Statistics and Stanford Linear Accelerator Center, Stanford University, Stanford, CA, <http://stat.stanford.edu/~jh/ftp/dm-stat.ps>
- Galushkin, A. I. (2007). Neural networks theory. Springer Science & Business Media.
- Gershoff, A. D., & West, P. M. (1998). Using a community of knowledge to build intelligent agents. *Marketing Letters*, 9, 79-91.
- Giles, C. and Omlin, C., (1993), "Rule refinement with recurrent neural networks", Proceedings of International Conference on Neural Networks, San Francisco, pp. 801-6.
- Graupe, D. (2013). Principles of artificial neural networks (Vol. 7). World Scientific.
- Groth R (1998): Data Mining. Prentice Hall.
- Jura, J. Základy fuzzy logiky pro řízení a modelování. Nakladatelství VUITUM, Brno, 2003.
- Klir, G. Fuzzy Sets and Fuzzy Logic. New Jersey, 1995, 574 s. ISBN 01-310-1171-5.
- Kovalerchuk, B., & Vityaev, E. (2000). Data mining in finance: advances in relational and hybrid methods (Vol. 547). Springer Science & Business Media.
- Koyuncugil, A. S. (2007). Borsa Şirketlerinin Sektörel Risk Profillerinin Veri Madenciliğiyle Belirlenmesi. Sermaye Piyasası Kurulu A-raştırma Raporu, Araştırma Dairesi, Ankara.
- Lu, H., Li, Y., Chen, M., Kim, H. and Serikawa, S., 2018. Brain intelligence: go beyond artificial intelligence. *Mobile Networks and Applications*, 23(2), pp.368-375.
- Maditinos, D., & Chatzoglou, P. (2004). The use of neural networks in forecasting. *Review of Economic Sciences*, 6, 161-176.
- Micu, A., Micu, A. E., Geru, M., Căpăţină, A., & Muntean, M. C. (2021). The impact of artificial intelligence use on the e-commerce in Romania. *Amfiteatru Economic*, 23(56), 137-154.
- Mitchell T. (1997): Machine Learning, Prentice Hall.
- Mitchell T. (1999): Machine Learning and Data Mining. *Communications of ACM* 42(11):31-36.
- Monnot, E., Reniou, F., Parguel, B. and Elgaaied-Gambier, L., 2019. "Thinking outside the packaging box": should brands consider store shelf context when eliminating overpackaging? *Journal of Business Ethics*, 154(2), pp. 55-370.
- Morris, R. G. 1999. D.O. Hebb: The Organization of Behavior, Wiley: New York; 1949. *Brain Res Bull*, 50, 437.

- O'Leary DE. 1998. Using neural networks to predict corporate failure. *International Journal of Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management* 7: 187-197.
- Özgülbaş, N., & Koyuncuğil, A. S. (2007). Sağlık kurumlarında finansal performans ölçümü: Kamu hastanelerinin veri madenciliği ile sınıflandırılması. *İktisat İşletme ve Finans*, 22(253), 18-30
- Seyrek, İ. H., & Ata, H. A. (2010). Veri Zarflama Analizi ve Veri Madenciliği ile Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü. *Journal of BRSA Banking & Financial Markets*, 4(2).
- Srivastava, A. (2021). The Application & Impact Of Artificial Intelligence (AI) On E-Commerce. *Contemporary Issues in Commerce and Management*.
- Tang, T. C., & Chi, L. C. (2005). Predicting multilateral trade credit risks: comparisons of Logit and Fuzzy Logic models using ROC curve analysis. *Expert Systems with Applications*, 28(3), 547-556
- Taylor, K., 2019. The retail apocalypse is far from over as analysts predict 75,000 more store closures, [online] Available at: <<https://www.businessinsider.com/retailapocalypse-thousands-store-closures-predicted-2019-4>> [Accessed 20 September 2020].
- Tektaş, A., & Karataş, A. (2004). Yapay sinir ağları ve finans alanına uygulanması: Hisse senedi fiyat tahminlemesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(3-4).
- Theriou, N. G. and Tsigiotis, G. (2000): "The Construction of an Anticipatory Model for the Strategic Management Decision Making Process at the Firm Level", *International Journal of Computing Anticipatory Systems*, 9: 127-142.
- Tufan, E., & Hamarat, B. (2003). Clustering of financial ratios of the quoted companies through fuzzy logic method, *Journal of Naval Science and Engineering*, 1(2), 123-138
- Velido A, Lisboa PJG, Vanghan J. 1999. Neural networks in business: a survey of applications (1992-1998). *Expert Systems with Applications* 17: 51-70.
- Von Altrock C. (1997): *Fuzzy Logic and NeuroFuzzy Applications in Business and Finance*. Prentice Hall PTR, NJ.
- Wong, B. K., Bodnovich, T. A., & Selvi, Y. (1995). A bibliography of neural network business applications research: 1988-September 1994. *Expert Systems*, 12(3), 253-261.
- Wong, B. K., Lai, V. S., & Lam, J. (2000). A bibliography of neural network business applications research: 1994-1998. *Computers & Operations Research*, 27(11-12), 1045-1076.
- Yakut, E., & Elmas, B. (2013). İşletmelerin Finansal Başarısızlığının Veri Madenciliği ve Diskriminant Analizi Modelleri ile Tahmin Edilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 261-280.
- Zadeh, L.A. Fuzzy Sets. *Information & Control - Vol. 8, 1965*, str. 338-353.
- Zeng, Y. E., Wen, H. J., & Yen, D. C. (2003). Customer relationship management (CRM) in business-to-business (B2B) e-commerce. *Information Management & Computer Security*, 11(1), 39-44.
- Zhang G, Patuwo E. B., Hu M. Y., (1998), "Forecasting with artificial neural networks: The state of the art", *International Journal of Forecasting* 14: 35-62.

REKLAMCILIK SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Onur Tos - Ebru Divrak

GİRİŞ

Reklamcılık sektörü kurumların ve kişilerin hedef kitleleriyle bağ kurmasını sağlayan bir rol üstlenmektedir. Özellikle kurumların ve ürünlerin tanıtımında başat rol üstlenen sektör göz ardı edilmemesi gereken bir alanı kapsamaktadır. Kurumlar ve kişiler kendilerine ait bilgilerin paylaşılmasında reklamveren rolü üstlenerek reklamcılık sektörüne belirli yatırımlar yapmakta ve bunun sonucunda da bilinir konuma gelmeye çabalamaktadır.

Reklamın izleyiciyle buluştuğu alanlar çeşitlilik göstermekle birlikte içeriklerin oluşumunda her zaman başarılı olduğu görülmemektedir. Bu kapsamda kanallar ya da basılı ortamlarda reklamlar sergilenmekte ya da hedef kitleye başka stratejilerle ulaşmanın yolları aranmaktadır. Gelişen teknolojik olanaklar düşünüldüğünde bu stratejilerin başında hem geleneksel medya ortamında hem de yeni medya platformlarında reklamların paylaşılmasına izin veren yapay zekâ sistematiği gelmektedir.

Reklam gösterimi alanında geleneksel kitle iletişim aracı konumunda bulunan televizyonun üstünlüğü devam etmektedir. Kurumların reklam ajansları vasıtasıyla sunduğu reklamlar, hedef kitleleriyle televizyon başta olmak üzere farklı platformlardan yayınlanarak da hedef kitleleriyle buluşmaktadır. Bu noktada kurumların esas amacı kurum ya da ürün tanıtmak olmakla birlikte işleyişe, yeniliğe ve kurumsallığa dair bilgi de reklam içeriklerinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra teknolojide yaşanan değişim ve gelişimle beraber reklam sunumunda farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasını olanaklı hale gel-

tematığıyla üretilen içeriklerde eğitim, sanat, eğlence ve sinema sektörüne dair kullanımların arttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra bu şekilde oluşturulan içeriklerin fayda sağlayacağı gibi manipüle gücünün de olduğunu unutmamak gerekmektedir. İnsanların özel hayatlarına da dokunabilen bu içeriklerin oluşturulmasında özellikle manipülasyon durumlarına dikkat edilmesi tüketiciler açısından gerekli olan bir durumdur. Ancak kurumların bu uygulamaları reklam içeriklerine taşınması işleme ödenen ücretlerin az olmasından ve tasarım çerçevesinde gelişen reklam içeriklerinin faydalarının da bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, sinema sektöründeki atılım ve televizyon içeriklerindeki güncellemeler bundan sonraki süreçte de devam edecektir. Bu platformlarda yaşanan gelişmeler reklamcılık sektörünü de doğrudan etkileyecektir. Bu noktada reklam içeriklerinin hedef kitlelerde buluşmasında kullanılan tekniklerin güncelliği, işlevselliği ve dikkat çekici olması gibi unsurlar ön plana çıkacaktır. Bu çerçevede kullanım alanı giderek artan yapay zekâ sistematiğini işlevsel bir şekilde etkin hale getirmek kurumlar ve insanların dikkat etmesi gereken konular arasındadır. İyi bir yapay zekâ sistematiği kullanımı hem kurumun hem de insanların reklamlardan aldığı bilgilendirmeyi, eğlenceyi ve birçok öğrenimi artıracaktır. Duruma tüketiciler açısından bakıldığında da ise her reklamın görüntüsünü ve işleyişini doğru yorumlamak gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda insanlara düşen görev medya ve yeni medya okuryazarlığı konusunda gerekli okumaları yaparak bilgi edinimini artırmaktır. Reklamların olumlu ve olumsuz yönlerinin tespiti elde edilen bilgilendirmelerle daha kolay olacak ve aktarımların doğru bir şekilde anlaşılması sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. M., & Tanyıldızı, N. İ. (2022). Reklamda Yapay Zekâ Kullanımı: Ziraat Bankası #Senhepgülümse Reklam Filminde Deepfake Uygulamasının Görsel Anlatıya Etkisi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*(8), 78-99.
- Acar-Şentürk, Z., & Tos, O. (2021). Sosyal Medyada Simülasyon Pazarlamasının Göstergeleri: Facebook Uygulamalarına Yönelik Göstergebilimsel Analiz. *Selçuk İletişim*, 14(4), 1605-1640.
- Adaş, E. B., & Erbay, B. (2022). Yapay Zekâ Sosyolojisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(1), 326-337.
- Adıgüzel, S. (2022). Afet Durumlarında Yapay Zekâ Teknolojisi ile Lojistik Yönetimi Örnekleri. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 7(1), 47-70.
- Aimiwu, E. E. (2022). Preventing Pandemic Diseases: An Augmented Reality & Artificial Intelligence Model. *International Journal of Technology in Education (ERIC)*, 5(2), 321-332.

- Akpınar, M. E. (2023). Reflections of Artificial Intelligence Supported Software on Communication Sciences: The Effects of Chatgpt in the Literature. *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları Dergisi*, 4(7), 82-90.
- Ansari, M. F., Dash, B., Sharma, P., & Yathiraju, N. (2022). The Impact and Limitations of Artificial Intelligence in Cybersecurity: A Literature Review. *International Journal of Advanced Research in Computer and Communication Engineering*, 11(9), 81-90.
- Aydın, İ. (2020). Geleneksel ve Yeni Mecralar. A. M. Üzümlü (Dü.) içinde, *Tüm Yönleriyle Bütünleşik Pazarlama İletişimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baştan, S. (2003). Yapay zekâ, Yeni İletişim Teknolojileri ve Örgütsel Değişim: Akıllı Örgüte Doğru. *Yönetim ve Ekonomi*, 10(1), 187-203.
- Baudrillard, J. (2020). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Beloev, I., Kinaneva, D., Georgiev, G., Hristov, G., & Zahariev, P. (2021). Artificial Intelligence-Driven Autonomous Robot for Precision Agriculture. *Acta Technologica Agriculturae*, 24(1), 48-54.
- Berdasco, A., Lopez, G., Diaz, I., Quesada, L., & Guerrero, L. A. (2019). User Experience Comparison of Intelligent Personal Assistants: Alexa, Google Assistant, Siri and Cortana. *Proceedings*, 31(1), 51-58.
- Bhat, H. R., Lone, T. A., & Paul, Z. M. (2017). Cortana-Intelligent Personal Digital Assistant: A Review. *International Journal of Advanced Research in Computer Science*, 8(7), 55-57.
- Budak, S. (2019). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Camilleri, A. R., Larrick, R. P., Hossain, S., & Patino-Echeverri, D. (2019). Consumers Underestimate the Emissions Associated with Food but are Aided by Labels. *Nature Climate Change*, 9, 53-59.
- Cerri, J., Testa, F., & Rizzi, F. (2018). The more I Care, the less I will Listen to You: How Information, Environmental Concern and Ethical Production Influence Consumers' Attitudes and the Purchasing of Sustainable Products. *Journal of Cleaner Production*, 175, 343-353.
- Chang, H. H., Rizal, H., & Amin, H. (2013). The Determinants of Consumer Behavior Towards email Advertisement. *Internet Research*, 23(3), 316-337.
- Chapelle, O., Manavoglu, E., & Rosales, R. (2015). Simple and Scalable Response Prediction for Display Advertising. *ACM Transactions on Intelligent Systems and Technology*, 5(4), 1-34.
- Chen, G., Xie, P., Dong, J., & Wang, T. (2019). Understanding Programmatic Creative: The Role of AI. *Journal of Advertising*, 48(4), 347-355.
- Choi, H., Mela, C. F., Balseiro, S. R., & Leary, A. (2020). Online Display Advertising Markets: A Literature Review and Future Directions. *Information Systems Research*, 31(2), 556-575.
- Dastres, R., & Soori, M. (2021). Artificial Neural Network Systems. *International Journal of Imaging and Robotics (IJIR)*, 21(2), 13-25.
- Deng, S., Tan, C.-W., Wang, W., & Pan, Y. (2019). Smart Generation System of Personalized Advertising Copy and Its Application to Advertising Practice and Research. *Journal of Advertising*, 48(4), 356-365.
- Dhiman, R., Chand, P. K., & Gupta, S. (2018). Behavioural Aspects Influencing Decision to Purchase Apparels amongst Young Indian Consumers. *FIIIB Business Review*, 7(3), 188-200.
- Dlamini, Z., Francies, F. Z., Hull, R., & Marima, R. (2020). Artificial Intelligence (AI) and Big Data in Cancer and Precision Oncology. *Computational and Structural Biotechnology Journal*, 18, 2300-2311.
- Donthu, N., Lim, W. M., Kumar, S., & Pandey, N. (2023). Tribute to a Marketing Legend: Commemorating the Contributions of Shelby D. Hunt with Implications for the Future of Marketing. *Journal of Business Research*, 164. doi:https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113954

- Ekinci, G., & Bilginer-Özsaatçı, F. G. (2023). Yapay Zekâ ve Pazarlama Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analizi. *Sosyoekonomi*, 31(56), 369-388.
- Elden, M. (2022). *Reklam ve Reklamcılık*. İstanbul: Say Yayınları.
- Evans, D. S. (2008). The Economics of the Online Advertising Industry. *Review of Network Economics*, 7(3), 359-391.
- Ford, J., Jain, V., Wadhvani, K., & Gupta, D. G. (2023). AI Advertising: An Overview and Guidelines. *Journal of Business Research*, 166. doi:https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.114124
- Fraga-Lamas, P., Lopes, S. I., & Fernandez-Carames, T. M. (2022). Emerging Paradigms and Architectures for Industry 5.0 Applications. *Applied Sciences*, 12(19). doi:https://doi.org/10.3390/app121910065
- Galoni, C., Carpenter, G. S., & Rao, H. (2020). Disgusted and Afraid: Consumer Choices under the Threat of Contagious Disease. *Journal of Consumer Research*, 47(3), 373-392.
- Ghobakhloo, M. (2020). Industry 4.0, Digitization, and Opportunities for Sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 252. doi:https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119869
- Gladysz, B., Tran, T.-a., Romero, D., Erp, T. v., Abonyi, J., & Ruppert, T. (2023). Current development on the Operator 4.0 and transition towards the Operator 5.0: A systematic literature review in light of Industry 5.0. *Journal of Manufacturing Systems*, 70, 160-185.
- Goldfarb, A. (2013). What is Different About online Advertising? *Review of Industrial Organization*, 44(2), 115-129.
- Goldfarb, A., & Tucker, C. (2011). Search Engine Advertising: Channel Substitution When Pricing Ads to Context. *Management Science*, 57(3), 458-470.
- Grewal, L., Hmurovic, J., Lamberton, C., & Reczek, R. W. (2019). The Self-Perception Connection: Why Consumers Devalue Unattractive Produce. *Journal of Marketing*, 83(1), 89-107.
- Hadi, M. S., & Junor, R. S. (2022). Speaking to Devices: Can we Use Google Assistant to Foster Students' Speaking Skills? *Journal of Languages and Language Teaching*, 10(4), 570-578.
- Haq, Z. u. (2009). E-mail Advertising: A Study of Consumer Attitude Toward e-mail Advertising among Indian Users. *Journal of Retail & #38; Leisure Property*, 8(3), 207-223.
- Helberger, N., Huh, J., Milne, G., Strycharz, J., & Sundaram, H. (2020). Macro and Exogenous Factors in Computational Advertising: Key Issues and New Research Directions. *Journal of Advertising*, 49(4), 377-393.
- Hong, G., Folcarelli, A., Less, J., Wang, C., Erbas, N., & Lin, S. (2021). Voice Assistants and Cancer Screening: A Comparison of Alexa, Siri, Google Assistant, and Cortana. *Annals of Family Medicine*, 19(5), 447-449.
- Horgan, D., Romao, M., Morr e, S. A., & Kalra, D. (2019). Artificial Intelligence. *Public Health Genomics*, 22(5/6), 145-161.
- Hoy, M. B. (2018). Alexa, Siri, Cortana, and More: An Introduction to Voice Assistants. *Medical Reference Services Quarterly*, 37(1), 81-88.
- Hüttel, A., Ziesemer, F., Peyer, M., & Balderjahn, I. (2018). To Purchase or Not? Why Consumers Make Economically (non-)Sustainable Consumption Choices. *Journal of Cleaner Production*, 174, 827-836.
- Ikonen, I., Sotgiu, F., Aydinli, A., & Verlegh, P. W. (2020). Consumer Effects of Front-of-Package Nutrition Labeling: An Interdisciplinary Meta-Analysis. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48, 360-383.
- İplikçi, H. G., & Batu. (2018). Dijital iletişim ve çocuk: Türkiye'de çocuk web sitelerindeki reklamlara yönelik bir içerik analizi. *Akdeniz üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (30), 242-256.

- Jeevitha, T., & Ramya, L. (2018). *Industry 1.0 to 4.0: the Evolution of Smart Factories*. APICS Magazine.
- Jones, P., Comfort, D., & Hillier, D. (2018). Common Ground: the Sustainable Development Goals and the Marketing and Advertising Industry. *Journal of Public Affairs, 18*(2), 1-7.
- Kahveci, A. (2021). Dijital Dönüşüm Kapsamında Endüstri 4.0 ve Uluslararası Ticarete Olası Etkileri. H. A. Kutlu, & E. Karabacak (Dü) içinde, *Uluslararası Ticaret ve Lojistikte Güncel Yaklaşımlar ve Değerlendirmeler 2* (s. 22-51). İstanbul: Efe Akademi.
- Kahveci, A. (2021). Uluslararası Ticaretin Finansmanı Dijital Dönüşüm. M. Canitez, & B. Afşar (Dü) içinde, *Dijital Temelli Uluslararası Ticaret* (s. 153-199). Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Kahveci, A. (2022). Dış Ticaret ve Blokzincir. O. Yılmaz, B. T. Kaplan, & M. Kaplan (Dü) içinde, *Blockchain Teknolojileri ve Sektörel Etkileri* (s. 191-214). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Kannan, R., & Tyagi, S. (2013). Use of Language in Advertisements. *English for Specific Purposes World, 37*(13), 1-10.
- Kao, T.-F., & Du, Y. Z. (2020). A Study on the Influence of Green Advertising Design and Environmental Emotion on Advertising Effect. *Journal of Cleaner Production, 242*. doi:https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.118294
- Keller, K. L., & Swaminathan, V. (2019). *Strategic Brand Management: Building, Measuring, and Managing Brand Equity, Global Edition*. Pearson.
- Ketelaar, P. E., Bernritter, S. F., Woudenberg, T. J., Rozendaal, E., Konig, R. P., Hühn, A. E., . . . Jansen, L. (2018). "Opening" Location-Based Mobile Ads: How Openness and Location Congruency of Location-Based Ads Weaken Negative Effects of Intrusiveness on Brand Choice. *Journal of Business Research, 91*, 277-285.
- Kietzmann, a., Mills, A. J., & Plangger, K. (2021). Deepfakes: Perspectives on the future "reality" of advertising and branding. *International Journal of Advertising, 40*(3), 473-485.
- Köse, U. (2021). Yapay zekâ Kavramı. U. Köse (Dü.) içinde, *Yapay zekâ Etiği* (s. 1-16). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kranenburg, R. V. (2011). The Internet Of Things. *World Affairs: The Journal of International Issues, 15*(4), 126-141.
- Küçüker, M. (2023). Muhasebede Yapay zekâ Uygulamaları: Chatgpt'nin Muhasebe Sınavı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33*(2), 875-888.
- Ladd, T. D., Jelezko, F., Laflamme, R., Nakamura, Y., Monroe, C., & O'Brien, J. L. (2010). Quantum Computers. *Nature, 464*, 45-53.
- Lau, J., Zimmerman, B., & Schaub, F. (2018). Alexa, Are You Listening? Privacy Perceptions, Concerns and Privacy-seeking Behaviors with Smart Speakers. *ACM on Human-Computer Interaction, 2*(102), 1-31.
- Leong, L.-Y., Hew, T.-S., Ooi, K.-B., & Dwivedi, Y. K. (2020). Predicting Trust in Online Advertising with an SEM-Artificial Neural Network Approach. *Expert Systems with Applications, 162*. doi:https://doi.org/10.1016/j.eswa.2020.113849
- Li, H. (2019). Special Section Introduction: Artificial Intelligence and Advertising. *Journal of Advertising, 48*(4), 333-337.
- Liang, Y., & Lee, S. A. (2017). Fear of Autonomous Robots and Artificial Intelligence: Evidence from National Representative Data with Probability Sampling. *International Journal of Social Robotics, 9*, 379-384.
- Liao, X., Shen, S. V., & Shi, X. (2020). The effects of Behavioral Intention on the Choice to Purchase Energy-Saving Appliances in China: The Role of Environmental Attitude, Concern, and Perceived Psychological Benefits in Shaping Intention. *Energy Efficiency, 13*, 33-49.

- Luca, D., & Dolga, V.-I. (2021). From Industry 3.0 to Industry 4.0. *The International Journal of Engineering and Science (IJES)*, 10(9), 44-49.
- Luo, B., Sun, Y., Shen, J., & Xia, L. (2020). How does green advertising Skepticism on Social Media Affect Consumer Intention to Purchase Green Products? *Journal of Consumer Behaviour*, 19(4), 371-381.
- Luo, B., Sun, Y., Shen, J., & Xia, L. (2020). How does Green Advertising Skepticism on Social Media Affect Consumer Intention to Purchase Green Products? *Journal of Consumer Behaviour*, 19(4), 371-381.
- Malthouse, E. C., Hessary, Y. K., Vakeel, K. A., Burke, R., & Fudurić, M. (2019). An Algorithm for Allocating Sponsored Recommendations and Content: Unifying Programmatic Advertising and Recommender Systems. *Journal of Advertising*, 48(4), 366-379.
- Martins, J., Costa, C., Oliveira, T., Gonçalves, R., & Branco, F. (2019). How Smartphone Advertising Influences Consumers' Purchase Intention. *Journal of Business Research*, 94, 378-387.
- McCarthy, J. (2007). *What is Artificial Intelligence?* Stanford: Stanford University. <https://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai.pdf> adresinden alındı
- McCorduck, P. (2004). *Machines Who Think*. Massachusetts: A. K. Peters/CRC Press.
- Michulek, J., & Gajanova, L. (2023). Is The Concept of Industry 4.0 still Intersting for Scientists due to the Emegence of Industry 5.0? Bibliometric Analysis. *Economics and Culture*, 20(1), 1-16.
- Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0—A Human-Centric Solution. *Sustainability*, 11(16). doi:<https://doi.org/10.3390/su11164371>
- Nofer, M., Gomber, P., Hinz, O., & Schiereck, D. (2017). Blockchain. *Business & Information Systems Engineering*, 59, 183-187.
- Panwar, D., Anand, S., Ali, F., & Singal, K. (2019). Consumer Decision Making Process Models and their Applications to Market Strategy. *International Management Review*, 15(1), 36-44.
- Pathak, P., Pa, P. R., Shrivastava, M., & Ora, P. (2019). Fifth Revolution: Applied AI & Human Intelligence with Cyber Physical Systems. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 8(3), 23-27.
- Pérez-Villarreal, H. H., Martínez-Ruiz, M. P., & Izquierdo-Yusta, A. (2019). Testing Model of Purchase Intention for Fast Food in Mexico: How do Consumers React to Food Values, Positive Anticipated Emotions, Attitude toward the Brand, and Attitude toward Eating Hamburgers? *Foods*, 8(9). doi:<https://doi.org/10.3390/foods8090369>
- Pizon, J., & Gola, A. (2023). Human–Machine Relationship—Perspective and Future Roadmap for Industry 5.0 Solutions. *Machines*, 11(2). doi:<https://doi.org/10.3390/machines11020203>
- Plakoyiannaki, E., & Zotos, Y. (2009). Female Role Stereotypes in Print Advertising: Identifying Associations with Magazine and Product Categories. *European Journal of Marketing*, 43(11/12), 1411-1434.
- Qin, X., & Jiang, Z. (2019). The Impact of AI on the Advertising Process: The Chinese Experience. *Journal of Advertising*, 48(4), 338-346.
- Qureshi, K. N., Jeon, G., & Piccialli, F. (2021). Anomaly Detection and Trust Authority in Artificial Intelligence and Cloud Computing. *Computer Networks*, 184. doi:<https://doi.org/10.1016/j.comnet.2020.107647>
- Rodgers, S. (2021). Themed Issue Introduction: Promises and Perils of Artificial Intelligence and Advertising. *Journal of Advertising*, 50(1), 1-10.
- Rojko, A. (2017). Industry 4.0 Concept: Background and Overview. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (ijIM)*, 11(5). doi:DOI:10.3991/ijim.v11i5.7072

- Rospigliosi, P. (2023). Artificial Intelligence in Teaching and Learning: What Questions should We ask of ChatGPT? *Interactive Learning Environments*, 31(1), 1-3.
- Rotzoll, K. B. (1985). Advertisements. T. A. Dijk (Dü.) içinde, *Discourse and Communication* (s. 94-105). De Gruyter.
- Shah, N., Engineer, S., Bhagat, N., Chauhan, H., & Shah, M. (2020). Research Trends on the Usage of Machine Learning and Artificial Intelligence in Advertising. *Augmented Human Research*, 5(19), 1-15.
- Sharma, S. K., & Chandra, P. (2010). Constructive Neural Networks: A Review. *International Journal of Engineering Science and Technology*, 2(12), 7847-7855.
- Skobelev, P. O., & Borovik, S. Y. (2017). On the Way from Industry 4.0 to Industry 5.0: from Digital Manufacturing to Digital Society. *Industry 4.0*, 2(6), 307-311.
- Sridhar, S., & Sriram, S. (2015). Is Online Newspaper Advertising Cannibalizing Print Advertising? *Quantitative Marketing and Economics*, 13, 283-318.
- Stasi, A., Songa, G., Mauri, M., Ciceri, A., Diotallevi, F., Nardone, G., & Russo, V. (2018). Neuromarketing Empirical Approaches and Food Choice: A Systematic Review. *Food Research International*, 108, 650-664.
- Sun, T. Q., & Medaglia, R. (2019). Mapping the Challenges of Artificial Intelligence in the Public Sector: Evidence from Public Healthcare. *Government Information Quarterly*, 36(2), 368-383.
- Şahin-Başfıncı, Ç., & Koç, N. (2023). İletişim Alanındaki Mesleklerde Yapay zekâ Uygulamaları: Mevcut Durum Analizi ve Alan Yazın Taraması. *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 121-148.
- Şener, S., & Elevli, B. (2017). Endüstri 4.0'da Yeni İş Kolları ve Yüksek Öğrenim. *Mühendis Beyinler Dergisi*, 1(2), 1-13.
- Tai, T.-Y., & Chen, H. H.-J. (2023). The Impact of Google Assistant on Adolescent EFL Learners' Willingness to Communicate. *Interactive Learning Environments*, 31(3), 1485-1502.
- Terlutter, R., & Capella, M. L. (2013). The Gamification of Advertising: Analysis and Research Directions of In-Game Advertising, Advergaming, and Advertising in Social Network Games. *Journal of Advertising*, 42(2-3), 95-112.
- Tkáč, M., & Verner, R. (2016). Artificial Neural Networks in Business: Two Decades of Research. *Applied Soft Computing*, 38, 788-804.
- Topsümer, F., & Elden, M. (2020). *Reklamcılık - Kavramlar, Kararlar, Kurumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. *Mind a Quarterly Review of Psychology and Philosophy*, 59(236), 433-460.
- Tzavella, K., Fekete, A., & Fiedrich, F. (2018). Natural Hazard Opportunities Provided by Geographic Information Systems and Volunteered Geographic Information for a Timely Emergency Response during Flood Events in Cologne, Germany. *Natural Hazards*, 91(3), 29-57.
- Vakratsas, D., & Wang, X. (2021). Artificial Intelligence in Advertising Creativity. *Journal of Advertising*, 50(1), 39-51.
- Weismueller, J., Harrigan, P., Wang, S., & Soutar, G. N. (2020). Influencer Endorsements: How Advertising Disclosure and Source Credibility Affect Consumer Purchase Intention on Social Media. *Australasian Marketing Journal (AMJ)*, 28(4), 160-170.
- White, G. R., & Samuel, A. (2019). Programmatic Advertising: Forewarning and Avoiding Hype-Cycle Failure. *Technological Forecasting and Social Change*, 144, 157-168.

- Wu, L., Doodoo, N. A., Wen, T. J., & Ke, L. (2022). Understanding Twitter Conversations about Artificial Intelligence in Advertising Based on Natural Language Processing. *International Journal of Advertising*, 41(4), 685-702.
- Xia, F., Yang, L. T., Wang, L., & Vinel, A. (2012). Internet of Things. *International Journal of Communication Systems*, 25, 1101-1102.
- Xu, X., Lu, Y., Vogel-Heuser, B., & Wang, L. (2021). Industry 4.0 and Industry 5.0—Inception, Conception and Perception. *Journal of Manufacturing Systems*, 61, 530-535.
- Yang, S., Lee, J., Sezgin, E., Bridge, J., & Lin, S. (2021). Clinical Advice by Voice Assistants on Postpartum Depression: Cross-Sectional Investigation Using Apple Siri, Amazon Alexa, Google Assistant, and Microsoft Cortana. *JMIR Publications - Advancing Digital Health & Open Science*, 9(1). doi:doi:10.2196/24045
- Kuruca, Y., Üstüner, M., & Şimşek, I. (2022). Dijital Pazarlamada Yapay Zekâ Kullanımı: Sohbet Robotu (Chatbot). *Medya ve Kültür - Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi*, 2(1), 88-113.
- Yıldız, Ö. E. (2016). *Reklam ve İkna*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Yin, Y., Stecke, K. E., & Li, D. (2018). The Evolution of Production Systems from Industry 2.0 through Industry 4.0. *International Journal of Production Research*, 56(1-2), 848-861.
- Zakir, J., Seymour, T., & Berg, K. (2015). Big Data Analytics. *Issues in Information Systems*, 16(11), 81-90.
- Zarra, T., Galang, M. G., Jr, F. B., Belgiorno, V., & Naddeo, i. (2019). Environmental Odour Management by Artificial Neural Network – A Review. *Environment International*, 133(Part B). doi:https://doi.org/10.1016/j.envint.2019.105189
- Zenetti, G., Bijmolt, T. H., Leeflang, P. S., & Klapper, D. (2014). Search Engine Advertising Effectiveness in a Multimedia Campaign. *International Journal of Electronic Commerce*, 18(3), 7-38.

HAVACILIK SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Rafet Ertekin

GİRİŞ

Günümüzde hayatta kalan tek insan türü olan Latince "bilge" veya "zeki" anlamına gelen sapiens (Schneck, D. J. 2006), Endonezya yağmur ormanının derinliklerinde ilkel kabileler halinde 40 m yükseklikteki ağaç evlerde veya modern şehirlere varlığını sürdürmektedir. İnsanoğlunun süregelen korkularından veya merakından doğan, doğayı gözlemleyerek kuşları taklit etmekle başlayıp uzay mekiklerinin geliştirilmesine uzanan süreçte uçuş arzusunun, göklere ulaşma düşüncesinin insanlık tarihi kadar eski olması muhtemeldir. Temel bilimlerden yola çıkılarak havacılık ve uzay teknolojisinin geliştirilmesi, milyonlarca parçadan oluşan mühendislik harikası hava ve uzay araçlarını üretilebilmesi, en karmaşık organlardan biri olan insan beyni ürünüdür. Temelde belirli bir hıza ulaşan hava aracının kanat profiline özel tasarımı sayesinde kanat alt ve üst yüzeylerinden farklı hızlarda akan havanın oluşturduğu basınç farkı sayesinde yukarı doğru oluşan taşıma kuvvetiyle gerçekleşen uçuş eyleminin anlaşılması ve doğru tasarımların yapılabilmesi Newton hareket yasaları, akışkanlar mekaniğinde Bernoulli prensibi ve Navier-Stokes denklemleri gibi karmaşık çalışmalar sayesinde atmosfer fiziği temelinde aerodinamik bilimine dayalı rüzgâr türbinlerinin geliştirilmesiyle gerçekleştirilebilmiştir.

Bilişsel becerilerini ürettiği makinelere de kazandırmaya çalışarak insan zekasını taklit edebilecek sistemler geliştirmeyi amaçlayan insanoğlu, yapay zekâ alt yapısını oluşturan makine öğrenimi süreçlerini takiben otonom sistemleri oluşturmuştur. Havacılık ve uzay teknolojisi çerçevesinde havacılık

takibi, kolaylaştırılmış havaalanı güvenliği ve özel uçuş önerileri gibi yapay zekâ odaklı hizmetlerle daha kişiselleştirilmiş bir deneyim yaşayacaklar. Ayrıca otomatik pilot sistemleri ve gelişmiş hava trafik yönetimi sayesinde hava trafiğindeki sıkışıklığı hafifleterek daha sorunsuz havalimanı operasyonları yaratacaktır.

Yapay zekâ ve havacılık sistemi için gelecek öngörülerini ve tavsiyeler ana hatlarıyla belirtilmiştir. Havacılık şirketleri, eğitim ve farkındalık kampanyaları yoluyla işgücü arasında yapay zekâ yetkinliklerini geliştirmeye teşvik edilmektedir. Yapay zekâ çözümleri uygulanırken veri gizliliği, güvenlik ve insan hakları dahil olmak üzere etik hususlar merkezi olmalıdır. Yapay zekâ ve insanlar arasındaki iş birliği vurgulanmalıdır ve insan karar verme mekanizmasının yerini almak yerine onu destekleyen bir araç olarak görülmesi gerektiği düşünülmelidir. Düzenleyici kurumlar, uygun politikalar ve standartlar oluşturmalı ve desteklenmelidir. Tıpkı hava taşımacılığının tarihsel gelişim sürecinde geçirdiği aşamalarda olduğu gibi yeni nesil havacılıkta da benzer adımlar atılmalıdır. Son olarak, havacılık ekosistemi paydaşları arasında iş birliği ve bilgi paylaşımının teşvik edilmesi, yapay zekânın benimsenmesini hızlandırarak havacılık için daha güvenli, daha verimli ve yenilikçi bir gelecek sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Air Cargo, Tons Carried, The World Bank. [Web sitesi] URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IS.AIR.GOOD.MT.K1?contextual=similar&locations=TR>
- Antonio V. Silva Neto, Joao B. Camargo, Jorge R. Almeida, Paulo S. Cugnasca. "Safety Assurance of Artificial Intelligence-Based Systems: A Systematic Literature Review on the State of the Art and Guidelines for Future Work", IEEE Access, 2022
- Boden, M. A. (2016). AI: Its nature and future. Oxford University Press, 1-3.
- Boden, M. A. (2016). AI: Its nature and future. Oxford University Press, 4.
- Crowley, T. (Invalid Date). Roger Bacon. Encyclopedia Britannica. [Web sitesi] URL:
- Çakır, M. (2021). Havacılık Nöroergonomisinde Optik Beyin Görüntüleme Uygulamaları. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (25), 380-391. DOI: 10.31590/ejosat.919993,1.
- Deep Learning vs. Machine Learning, Microsoft Azure. [Web sitesi] URL: <https://learn.microsoft.com/tr-tr/azure/machine-learning/concept-deep-learning-vs-machine-learning?view=azureml-api-2>
- Federal Aviation Administration, Online Bilgi. [Web sitesi] URL: <https://onlinebilgi.com.tr/federal-aviation-administration/>
- Heydenreich, L. Heinrich (Invalid Date). Leonardo da Vinci. Encyclopedia Britannica. [Web sitesi] URL: <https://www.britannica.com/biography/Leonardo-da-Vinci>
- Hooper, P., Hutcherson, S., & Nyathi, M. (1996). The challenge of liberalising domestic airline competition in a less developed country. Transportation, 23(4), 396-408.

<https://www.britannica.com/biography/Roger-Bacon>

Hulusi, K. I. L. I. Ç. (1993). CEVHERİ, İsmâil b. Hammâd. TDV İslâm Ansiklopedisi, C. VII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kırbıyık, K. (1988). Abbas b. firnâs. TDV İslâm Ansiklopedisi.

Kurzweil, R. (2021). Nonbiological Man: He's Closer Than You Think. Encyclopedia Britannica. [Web sitesi] URL: <https://www.britannica.com/topic/Nonbiological-Man-Hes-Closer-Than-You-Think-2118807>

Mahir, T. E. (1936). The Progress of Aviation. Metropolitan Police CJ, 2, 75.

Michael, N. (2005). Artificial intelligence: A guide to intelligent systems,17-18.

Predictive Maintenance Soars into the Future of Aviation,"Orapi Asia. [Web sitesi] URL: <https://orapiasia.com/predictive-maintenance-soars-into-the-future-of-aviation/>

Roadmap, A. I. (2020). A human-centric approach to AI in aviation. European Aviation Safety Agency, 1, 4.

Roadmap, A. I. (2020). A human-centric approach to AI in aviation. European Aviation Safety Agency, 1, 5-6.

Roadmap, A. I. (2020). A human-centric approach to AI in aviation. European Aviation Safety Agency, 1, 7-11.

Schneck, D. J. (2006). Lineage Homo sapiens. AMERICAN LABORATORY, 38(8), 6.

Service Bulletins for Aircraft Owners, Federal Aviation Administration. [Websitesi]URL: https://www.faa.gov/sites/faa.gov/files/202308/ServiceBulletins_AircraftOwner.pdf

Sivil Havacılıkta Onaylar, Taos Certification. [Web sitesi] URL: <https://taoscertification.com/wp-content/uploads/2017/05/Sivil-Havacilikta-Onaylar.pdf>

Social Benefits of Air Transport, International Civil Aviation Organization. [Web sitesi] URL: https://www.icao.int/meetings/wrdss2011/documents/jointworkshop2005/atag_social_benefitsairtransport.pdf,5.

Sustainable Development Goals, United Nations. [Web sitesi] URL: <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>

Teşkilatı, D. P. (2001). Ulaştırma Özel İhtisas Komisyonu Raporu Havayolu Ulaştırması Alt Komisyonu Raporu. Devlet Planlama Teşkilatı,140.

The Future of Aviation, Eurocontrol. [Web sitesi] URL: <https://www.eurocontrol.int/sites/default/files/2020-03/eurocontrol-fly-ai-report-032020.pdf>,9-36.

The History of Artificial Intelligence, Britannica. [Web sitesi] URL: <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>

The Rolls-Royce Intelligent Engine, Rolls-Royce. [Web sitesi] URL: <https://www.rolls-royce.com/media/our-stories/discover/2020/intelligentengine-how-ai-scales-up-iot-capability-in-turbofan-jet-engines.aspx>

Turing, A. M. (1950). Mind. Mind, 59(236), 433-460.

TURİZM SEKTÖRÜNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Güray Karacıl

GİRİŞ

1940'lı yıllardan sonra ortaya çıkan dijital bilgisayarların bazı matematik teoremlerini kanıtlamak ve satranç oynamak gibi karmaşık görevleri yerine getirmesi amacıyla programlanması yapay zekânın temelini atmıştır (Britannica, 2023). Yapay zekâ kavram olarak ilk olarak 1950'lerde John McCarthy tarafından "akıllı makineler, akıllı bilgisayar programları yapma bilimi ve mühendisliği" şeklinde tanımlanmıştır (Mccarthy 2007). Başka bir tanımda ise yapay zekâ, bir bilgisayarın veya bilgisayar kontrollü bir robotun, akıllı varlıklarla ilişkilendirilen görevleri yerine getirme/gerçekleştirme yeteneğini barındırması olarak tanımlanmaktadır (Britannica 2023). Dolayısıyla yapay zekâ, insanca düşünen, insanca davranan, rasyonel düşünen ve rasyonel olarak hareket eden bir sistem olarak kabul edilmektedir (Tussyadiah, 2020). Bir bilgisayarın yapay zekâ olarak kabul edilebilmesi için şu yeteneklere sahip olması gerekmektedir (Russell and Norving 2010):

- İletişim kurmak için doğal bir dil işleme becerisine sahip olmak,
- Bildiğini ve duyduğunu depolamak için bilgi temsiline sahip olmak,
- Soruları yanıtlamak ve yeni sonuçlar çıkarmak için saklanan bilgileri kullanmak için otomatik muhakeme becerisine sahip olmak,
- Yeni koşullara uyum sağlamak, örnekleri tespit etmek ve tahminde bulunmak için makine öğrenimi becerisine sahip olmak,
- Nesnelere algılamak için bilgisayar görüşüne sahip olmak,
- Nesnelere manipüle ve hareket ettirmek için robotik olmak.

eğitimi ve maaşlarında azalmaları beraberinde getirdiği görülmektedir. Bilgi edinme, fiyat tahmini ve talep tahmini gibi konularda hem işletmelere hem de turistlere fayda sağlayan makine öğrenimin; özellikle turizm işlememeleri ya da destinasyonlar hakkında bilgi edinmede ve karar alma süreçlerinde etkili olan sanal/artırılmış gerçeklik uygulamalarının turizm endüstrisine katkı sağladığı görülmektedir. Yapay zekâ destekli sohbet robotlarının kişiselleştirilmiş müşteri deneyimi sunma, şikayetleri çözme, hızlı bilgi sağlama ve müşteri isteklerine hızlı cevap verebilme gibi fonksiyonlarının (Arsenijevic and Jovic 2019; Ercan 2020) ve seyahat planlaması, müşteri rezervasyonu, müşteri desteği ve müşteriye seyahat sorunlarıyla ilgili tavsiye ve önerilerde bulunmak için sıklıkla kullanılması (Pillai and Sivathanu 2020) sektörün gelişimi önemli olduğu görülmektedir.

Yapay zekânın yaygınlaşmasının turizm endüstrisi sektörünün geleceği üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Ancak, yapay zekâ uygulamalarının turizm sektöründe yaygın olarak kullanılmasının sektörün gelişimine sağladığı katkıların yanında özellikle sektörün emek yoğun yapısına gelecekte getireceği olumsuz etkilerin de belirlenmesi gerekmektedir. Bu açıdan yapay zekânın ya da teknoloji kullanımının turizm sektörü üzerindeki etkilerinin önceden belirlenmesi ve turizm sektöründeki karar alıcıların planlamalarını bu doğrultuda yapmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadicio, Millicent. 2019. 'AI in the Travel and Tourism Industry – Current Applications | Emerj Artificial Intelligence Research'. Retrieved 2 October 2023 (<https://emerj.com/ai-sector-overviews/ai-travel-tourism-industry-current-applications/>).
- Adnan Hye, Qazi Muhammad, and Rana Ejaz Ali Khan. 2013. "Tourism-Led Growth Hypothesis: A Case Study of Pakistan". *Asia Pacific Journal of Tourism Research* 18(4):303–13. doi: 10.1080/10941665.2012.658412.
- Ağca, Yılmaz. 2021. 'Otel Oda Fiyatlarını Açıklamada Makine Öğrenmesi Algoritmalarının Kıyaslanması'. *İşletme Araştırmaları Dergisi* 13(1):450–63. doi: 10.20491/ISARDER.2021.1144.
- Akoğlan Kozak, Meryem, Savaş Evren, and Onur Çakır. 2013. 'Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması'. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 24(1):7–22.
- Arsenijevic, Uros, and Marija Jovic. 2019. 'Artificial Intelligence Marketing: Chatbots'. *Proceedings - 2019 International Conference on Artificial Intelligence: Applications and Innovations, IC-AIAI 2019* 19–22. doi: 10.1109/IC-AIAI48757.2019.00010.
- Bangare, Manoj L., Pushpa M. Bangare, Elia Ramirez-Asis, Robert Jamanca-Anaya, Chirasak Phoemchalard, and Dada Ab Rouf Bhat. 2022. 'Role of Machine Learning in Improving Tourism and Education Sector'. *Materials Today: Proceedings* 51:2457–61.
- Başer, Miraç Yücel, and Atınç Olcay. 2022. 'Akıllı Turizmde Yapay Zekâ Teknolojisi'. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21(3):1795–1817. doi: 10.21547/JSS.1084783.

- Belisle, Francois J., and Don R. Hoy. 1980. 'The Perceived Impact of Tourism by Residents a Case Study in Santa Marta, Colombia'. *Annals of Tourism Research* 7(1):83-101. doi: 10.1016/S0160-7383(80)80008-9.
- Bi, Jian Wu, Yang Liu, and Hui Li. 2020. 'Daily Tourism Volume Forecasting for Tourist Attractions'. *Annals of Tourism Research* 83:102923. doi: 10.1016/J.ANNALS.2020.102923.
- Britannica. 2023. 'Artificial Intelligence (AI) | Definition, Examples, Types, Applications, Companies, & Facts '. Retrieved 16 August 2023 (<https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>).
- Calvaresi, Davide, Ahmed Ibrahim, Jean-Paul Calbimonte, Roland Schegg, Emmanuel Fragniere, and Michael Schumacher. 2021. 'The Evolution of Chatbots in Tourism: A Systematic Literature Review'. *Information and Communication Technologies in Tourism 2021* 3-16. doi: 10.1007/978-3-030-65785-7_1.
- Çarbuğa, Ümit, Serdar Sünnetçioğlu, Şefik Okan Mercan, and Ferah Özkök. 2018. 'Yiyecek-İçecek İşletmelerinde Tür İsimleri: Teori ve Uygulamadaki Farklılıklar Üzerine Bir Araştırma'. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies* 6(4):482-95.
- Chen, Pei-Ti. 2001. 'Distribution of Tourism Economic Impact: An Application in Penghu Islands, Taiwan'. Doctor of Philosophy, Texas A&M University.
- Coşkun, Fatma, and H. Deniz Gülleroğlu. 2021. 'Yapay zekânın Tarih İçindeki Gelişimi ve Eğitimde Kullanılması'. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 54(3):947-66. doi: 10.30964/AUEBFD.916220.
- Diedrich, Amy, and Esther García-Buades. 2009. 'Local Perceptions of Tourism as Indicators of Destination Decline'. *Tourism Management* 30(4):512-21. doi: 10.1016/J.TOURMAN.2008.10.009.
- Doborjeh, Zohreh, Nigel Hemmington, Maryam Doborjeh, and Nikola Kasabov. 2022. 'Artificial Intelligence: A Systematic Review of Methods and Applications in Hospitality and Tourism'. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 34(3):1154-76. doi: 10.1108/IJCHM-06-2021-0767/FULL/PDF.
- Ercan, Fatih. 2020. 'Turizm Pazarlamasında Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanımı ve Uygulama Örnekleri'. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi* 23(2):394-410.
- Frent, Cristi, and Cristi Frent. 2016. 'An Overview on the Negative Impacts of Tourism'. *Revista de Turism - Studii Si Cercetari in Turism* 0(22).
- GOOINN. 2023. *GOOINN Yapay zekâ Raporu 2023*.
- Ha, Anthony. 2015. 'Hiphunk Aims To Become Your Travel Assistant With New "Hello Hiphunk" Features | TechCrunch'. Retrieved 2 October 2023 (<https://techcrunch.com/2015/11/17/hello-hiphunk/>).
- Haralambopoulos, Nicholas, and Abraham Pizam. 1996. 'Perceived Impacts of Tourism: The Case of Samos'. *Annals of Tourism Research* 23(3):503-26. doi: 10.1016/0160-7383(95)00075-5.
- Huang, Ming Hui, and Roland T. Rust. 2018. 'Artificial Intelligence in Service'. *Journal of Service Research* 21(2):155-72. doi: 10.1177/1094670517752459.
- Huang, Ming Hui, and Roland T. Rust. 2021. 'A Strategic Framework for Artificial Intelligence in Marketing'. *Journal of the Academy of Marketing Science* 49(1):30-50. doi: 10.1007/S11747-020-00749-9/TABLES/4.
- Hunter, F. Robert. 2004. 'Tourism and Empire: The Thomas Cook & Son Enterprise on the Nile, 1868-1914'. *Middle Eastern Studies* 40(5):28-54. doi: 10.1080/0026320042000265666/ASSET//CMS/ASSET/D736BB01-826B-41E7-B29E-7087CFC49230/0026320042000265666.FP.PNG.
- İbiş, Salim. 2019. 'Turizm Endüstrisinde Robotlaşma'. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi* 3(3).

- Jenkins, Carson Lewis. 2020. 'The Role of Government in the Tourism Sector in Developing Countries: A Perspective Article'. *Tourism Review* 75(1):203-6. doi: 10.1108/TR-04-2019-0142/FULL/PDF.
- Jordán, S., T. Haidegger, L. Kovács, I. Felde, and I. Rudas. 2013. 'The Rising Prospects of Cloud Robotic Applications'.
- Karacıl, Güray. 2020. 'TURİZMDE İLK AİLE ŞİRKETİ THOMAS COOK'. Pp. 171-81 in *Aile İşletmeciliğinde Tarım İşletmeleri ve Farklı Kurumsallaşma Örnekleri*, edited by O. Yılmaz, U. Karadavut, and M. Kan. İstanbul: Kriter.
- Kim, Kyungmi. 2002. 'THE EFFECTS OF TOURISM IMPACTS UPON QUALITY OF LIFE OF RESIDENTS IN THE COMMUNITY'. Doktor of Philosophy, Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia.
- Knani, Mouna, Said Echchakoui, and Riadh Ladhari. 2022. 'Artificial Intelligence in Tourism and Hospitality: Bibliometric Analysis and Research Agenda'. *International Journal of Hospitality Management* 107:103317. doi: 10.1016/J.IJHM.2022.103317.
- Kozak, Nazmi, Meryem A. Kozak, and Metin Kozak. 2015. *Genel Turizm İlkeler Ve Kavramlar*. Yenilenmiş 17. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozić, Ivan, Petar Sorić, and Ivan Sever. 2021. 'Contextual Factors Influencing Tourism-Led Growth: Do Social and Political Background Matter?' *Current Issues in Tourism* 24(13):1819-29. doi: 10.1080/13683500.2020.1778648.
- Kronenberg, Kai, and Matthias Fuchs. 2021. 'Aligning Tourism's Socio-Economic Impact with the United Nations' Sustainable Development Goals'. *Tourism Management Perspectives* 39:100831. doi: 10.1016/J.TMP.2021.100831.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. 2023. 'SANAL MÜZE - T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI'. Retrieved 2 October 2023 (<https://sanalmuze.gov.tr/>).
- Mason, Peter. 2003. *Tourism Impacts, Planning and Management*.
- Mccarthy, John. 2007. 'WHAT IS ARTIFICIAL INTELLIGENCE?'
- Melián-González, Santiago, Desiderio Gutiérrez-Taño, and Jacques Bulchand-Gidumal. 2021. 'Predicting the Intentions to Use Chatbots for Travel and Tourism'. *Current Issues in Tourism* 24(2):192-210. doi: 10.1080/13683500.2019.1706457.
- Niculescu, Andreea I., Ridong Jiang, Seokhwan Kim, Kheng Hui Yeo, Luis F. D'Haro, Arthur Niswar, and Rafael E. Banchs. 2014. 'SARA: Singapore's Automated Responsive Assistant, a Multimodal Dialogue System for Touristic Information'. *Lecture Notes in Computer Science (Including Subseries Lecture Notes in Artificial Intelligence and Lecture Notes in Bioinformatics)* 8640 LNCS:153-64. doi: 10.1007/978-3-319-10359-4_13/COVER.
- Özcan, Günay, and Muhsin Kar. 2020. 'Büyük Tecrit Sonrası Turizm Sektörünün Geleceği'. in *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*, edited by Prof. Dr. Muzaffer Şeker, Prof. Dr. Ali Özer, and Dr. Cem Korkut. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Özdamar, Murat. 2019. 'Turizmin Gelişmişlik Düzeyine Göre Yerel Halkın Turizm Algısı: Alanya-Erdek ve Kalecik'te Karşılaştırmalı Bir Araştırma'. Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Özgürel, Gizem, and Songül Kılınc Şahin. 2021. 'Turizmde Robotlaşma: Yiyecek-İçecek Sektöründe Robot Şefler ve Robot Garsonlar'. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18(Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı):1849-82. doi: 10.26466/OPUS.899296.
- Özyurt, Mustafa Paşa. 2018. 'Turizm Gelişiminin Yerel Halkın Bireysel ve Toplumsal Yaşam Kalitesi Üzerine Etkilerinin İncelenmesi'. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Page, Stephen. 2019. *Tourism Management*. 6. Edition. London: Routledge.

- Palrão, Teresa, Rosa I. Rodrigues, Arlindo Madeira, Alexandra S. Mendes, and Sofia Lopes. 2023. 'Robots in Tourism and Hospitality: The Perception of Future Professionals'. *Human Behavior and Emerging Technologies* 2023. doi: 10.1155/2023/7172152.
- Peng, Rongqun, Yingxi Lou, Michel Kadoch, and Mohamed Cheriet. 2020. 'A Human-Guided Machine Learning Approach for 5G Smart Tourism IoT'. *Electronics* 2020, Vol. 9, Page 947 9(6):947. doi: 10.3390/ELECTRONICS9060947.
- Pillai, Rajasshrie, and Brijesh Sivathanu. 2020. 'Adoption of AI-Based Chatbots for Hospitality and Tourism'. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 32(10):3199–3226. doi: 10.1108/IJCHM-04-2020-0259/FULL/PDF.
- royalcaribbean.com. 2023. 'Bionic Bar | Perfect Mixology Bar | Royal Caribbean Cruises'. Retrieved 20 September 2023 (<https://www.royalcaribbean.com/sgp/en/cruise-dining/bionic-bar>).
- Russell, Stuart J. ,, and Peter Norving. 2010. *Artificial Intelligence A Modern Approach*. Third Edition. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Sarıışık, Mehmet. 2004. 'Yat ve Marina İşletmeleri'. Pp. 177–220 in *Turizm İşletmeleri*, edited by Ş. Demirkol and B. Zengin. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Schubert, Stefan Franz, Juan Gabriel Brida, and Wiston Adrián Risso. 2011. 'The Impacts of International Tourism Demand on Economic Growth of Small Economies Dependent on Tourism'. *Tourism Management* 32(2):377–85. doi: 10.1016/J.TOURMAN.2010.03.007.
- Shin, Hakseung. 2022. 'A Critical Review of Robot Research and Future Research Opportunities: Adopting a Service Ecosystem Perspective'. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 34(6):2337–58. doi: 10.1108/IJCHM-09-2021-1171/FULL/PDF.
- Shin, Hyejo Hailey, and Miyoung Jeong. 2021. 'Travelers' Motivations to Adopt Augmented Reality (AR) Applications in a Tourism Destination'. *Journal of Hospitality and Tourism Technology* 12(2):389–405. doi: 10.1108/JHTT-08-2018-0082/FULL/PDF.
- Smith, Coty. 2023. 'Genesys DX (Formerly Bold360) - Genesys'. Retrieved 2 October 2023 (<https://community.genesys.com/discussion/genesys-dx-bold360-eol-and-eos-announcement>).
- techcrunch.com. 2023. 'Starwood Introduces Robotic Butlers At Aloft Hotel In Cupertino | TechCrunch'. Retrieved 20 September 2023 (<https://techcrunch.com/2014/08/13/starwood-introduces-robotic-butlers-at-aloft-hotel-in-palo-alto/>).
- thebestjapan.com/. 2023. 'Henn Na Hotel Akasaka (Robot Hotel) - The Best Japan'. Retrieved 20 September 2023 (<https://thebestjapan.com/henn-na-hotel-robot-hotel/>).
- tom Dieck, M. Claudia, Timothy Jung, and Dai In Han. 2016. 'Mapping Requirements for the Wearable Smart Glasses Augmented Reality Museum Application'. *Journal of Hospitality and Tourism Technology* 7(3):230–53. doi: 10.1108/JHTT-09-2015-0036/FULL/PDF.
- TURSAB. 2023. *Ünite 8: Turizm Türleri ve Sınıflandırması*.
- Tussyadih, Iis. 2020. 'A Review of Research into Automation in Tourism: Launching the Annals of Tourism Research Curated Collection on Artificial Intelligence and Robotics in Tourism'. *Annals of Tourism Research* 81:102883. doi: 10.1016/J.ANNALS.2020.102883.
- Uçkun, Gazi. 2004. 'Turizmde Ulaştırma Sistemleri ve Havayolu Taşımacılığı'. Pp. 221–54 in *Turizm İşletmeleri*, edited by Ş. Demirkol and B. Zengin. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Uçkun, Seher. 2004. 'İşletme ve İşletme Türleri'. in *Turizm İşletmeleri*. Vol. 1, edited by Ş. Demirkol and B. Zengin. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Ünal, Aydın, and Sinan Bayar Bayar. 2021. 'Turizm İşletmeleri'. Pp. 71–109 in *Turizm İşletmelerinde İtibar Yönetimi*, edited by M. Bozkurt. Çanakkale: Paradigma Akademi.

- Ünüvar, Şafak. 2014. 'TURİZM SEKTÖRÜNDE BİLGİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ KULLANIMI'. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 10(1-2):597-618.
- UNWTO. 2022. 'UNWTO World Tourism Barometer: September 2022 - EXCERPT'.
- UNWTO. 2023. 'UNWTO World Tourism Barometer - May 2023 ***EXCERPT***'.
- Wang, Xuequn, Xiaolin Lin, and Bin Shao. 2022. 'How Does Artificial Intelligence Create Business Agility? Evidence from Chatbots'. *International Journal of Information Management* 66:102535. doi: 10.1016/J.IJINFOMGT.2022.102535.
- We are social. 2023. *The Changing World of Digital In 2023*.
- Weaver, David B., and Laura J. Lawton. 2001. 'Resident Perceptions in the Urban-Rural Fringe'. *Annals of Tourism Research* 28(2):439-58. doi: 10.1016/S0160-7383(00)00052-9.
- webrazzi.com. 2023. 'Hilton ve IBM İşbirliğiyle Geliştirilen Concierge Robotu: Connie - Webrazzi'. Retrieved 20 September 2023 (<https://webrazzi.com/2016/03/16/hilton-ve-ibm-isbirligiyle-gelistirilen-concierge-robotu-connie/>).
- West, Jorrod. 2023. 'The 75 Best Virtual Museum Tours - Art, History, Science [2023]'. Retrieved 2 October 2023 (<https://upgradedpoints.com/travel/best-virtual-museum-tours/>).
- www.louvre.fr. 2023. 'Petite Galerie Du Musée Du Louvre05'. Retrieved 1 October 2023 (https://petitegalerie.louvre.fr/visite-virtuelle/saison2/#/petite_galerie_5/).
- www.travelandleisure.com/. 2023. '12 Museums From Around the World You Can Visit Virtually'. Retrieved 2 October 2023 (<https://www.travelandleisure.com/attractions/museums-galleries/museums-with-virtual-tours>).
- Wyllie, Robert W. 2011. *An Introduction to Tourism*. Champaign, USA: Venture Publishing.
- Yung, Ryan, and Catheryn Khoo-Lattimore. 2017. 'New Realities: A Systematic Literature Review on Virtual Reality and Augmented Reality in Tourism Research'. <https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1417359> 22(17):2056-81. doi: 10.1080/13683500.2017.1417359.
- Zalama, Eduardo, Jaime Gómez García-Bermejo, Samuel Marcos, Salvador Domínguez, Raúl Feliz, Roberto Pinillos, and Joaquín López. 2014. 'Sacarino, a Service Robot in a Hotel Environment'. *Advances in Intelligent Systems and Computing* 253:3-14. doi: 10.1007/978-3-319-03653-3_1/COVER.
- Zengin, Burhanettin. 2004. 'Seyahat İşletmeleri'. Pp. 41-80 in *Turizm İşletmeleri*, edited by Ş. Demirkol and B. Zengin. İstanbul: değişim Yayınları.
- Zlatanov, Sonja, and Jovan Popesku. 2019. 'Current Applications of Artificial Intelligence in Tourism and Hospitality'. *Sinteza 2019 - International Scientific Conference on Information Technology and Data Related Research* 84-90. doi: 10.15308/SINTEZA-2019-84-90.
- Zsarnoczky, Martin. 2017. 'HOW DOES ARTIFICIAL INTELLIGENCE AFFECT THE TOURISM INDUSTRY?' *Social Sciences Vadyba Journal of Management* 31(2):85-90.

ENERJİ SEKTÖRÜ DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE YAPAY ZEKÂNIN ROLÜ VE SEKTÖREL UYGULAMALARI

Esin Bengü Ceran

GİRİŞ

Küresel iklim krizinin ortaya çıktığı 70'li yıllardan bu yana enerji sektörü kaçınılmaz bir dönüşüm sürecine girmek durumunda kalmıştır. Sanayi devrimi ile artan üretim, gelişen pazarlama uygulamaları sonucunda artan tüketim ve buna bağlı enerji talebindeki artış, küresel iklim krizinin başlıca sebebi olarak görülmektedir. Bu durum enerji sektöründe karbonsuzlaşma ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelme gereksinimini doğurmuştur. Artan talebi karşılama çabasında olan enerji sektörü için bu talebi iklim sorunlarına yol açmayacak duyarlılıkla gerçekleştirmek güçtür. Bu doğrultuda gerçekleştirilmesi kaçınılmaz hale gelen enerji sektörünün dönüşümü Akıllı Şebeke sistemleri noktasında evirilmekte ve dijital dönüşüm olarak realize edilmektedir.

Sanayi devrimine dayanan bir sebep sonuç ilişkisi içerisinde ortaya çıkan dijital dönüşüm ihtiyacının karşılanması, bugün endüstrinin geldiği noktada yapay zekâ destekli uygulamalarla mümkün olabilmektedir. Bu çalışma kapsamında endüstriyel ve toplumsal devrimlerden başlanarak ele alınan enerji sektörü dönüşümü, sektörde yapay zekâ uygulamaları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında ilk olarak dönüşüm sürecinin kökeni ele alınmış endüstri 4.0 ve toplum 5.0 anlayışlarından yola çıkılmıştır. Enerji alanında gerçekleşen sektörel dönüşüm ve yapay zekâ uygulamalarının bu süreçteki rolü açıklanmış, dönüşüm sürecinde yapay zekâ destekli uygulama pratikleri sektörel kapsamda irdelenmiştir. Yapay zekâ uygulamalarının enerji sek-

KAYNAKÇA

- Ahmad, T., Zhang, D., Huang, C., Zhang, H., Dai, N., Song, Y., & Chen, H. (2021). Artificial intelligence in sustainable energy industry: Status Quo, challenges and opportunities. *Journal of Cleaner Production*, 289, 125834.
- Arı, E. S. (2021). Süper akıllı toplum: toplum 5.0. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 455-479.
- Bayındır K.Ç. (2022). Yapay Zekâ ve Enerji Dönüşümü. TÜBA - Enerjide Yapay Zekânın Rolü Çalıştayı ve Paneli.ttt
- Bloem, J., Van Doorn, M., Duivesteyn, S., Excoffier, D., Maas, R., & Van Ommeren, E. (2014). The fourth industrial revolution. *Things Tighten*, 8(1), 11-15.
- Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021). Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025), Ankara. Erişim adresi: <https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf>
- Deguchi, A., Hirai, C., Matsuoaka, H., Nakano, T., Oshima, K., Tai, M., & Tani, S. (2020). Society 5.0: A people-centric super-smart society. *Society 5.0: A People-Centric Super-Smart Society*, 1-177.
- Dinçer, İ., Arcaklıoğlu, P. D. E., & Ezan, M. A. (2023). TÜBA enerjide yapay zekâ nın rolü raporu. Erişim adresi: <https://www.tuba.gov.tr/tr/yayinlar/suresiz-yayinlar/raporlar/tuba-enerjide-yapay-zeknin-rolu-raporu>
- Elektrik Üretim A.Ş. (2022). Faaliyet Raporu. Erişim adresi: <https://www.euas.gov.tr/yillik-raporlar>
- Enerji Günlüğü & Kearney (2023). MW100 Türkiye'nin En Büyük 100 Elektrik Üreticisi Araştırma Raporu. Erişim adresi: <https://www.enerjigunlugu.net/d/file/mw100-raporu-2023-210323-s.pdf>
- EnerjiSa. (2022). Faaliyet Raporu. Erişim adresi: <https://www.enerjisainvestorrelations.com/finansal-bilgiler/finansal-sonuclar--raporlar/yillik-faaliyet-raporlari>
- Herzog, A. V., Lipman, T. E., & Kammen, D. M. (2001). Renewable energy sources. Encyclopedia of life support systems (EOLSS). *Forerunner Volume-Perspectives and overview of life support systems and sustainable development*, 76.
- Huang, S., Wang, B., Li, X., Zheng, P., Mourtzis, D., & Wang, L. (2022). Industry 5.0 and Society 5.0—Comparison, complementation and co-evolution. *Journal of manufacturing systems*, 64, 424-428.
- Koroteev, D., & Tekic, Z. (2021). Artificial intelligence in oil and gas upstream: Trends, challenges, and scenarios for the future. *Energy and AI*, 3, 100041.
- Limak Şirketler Grubu. (2022). Faaliyet Raporu. Erişim adresi: <https://www.limak.com.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari>
- Lyu, W., & Liu, J. (2021). Artificial Intelligence and emerging digital technologies in the energy sector. *Applied energy*, 303, 117615.
- Machlev, R., Heistrene, L., Perl, M., Levy, K. Y., Belikov, J., Mannor, S., & Levron, Y. (2022). Explainable Artificial Intelligence (XAI) techniques for energy and power systems: Review, challenges and opportunities. *Energy and AI*, 9, 100169.
- Şerban, A. C., & Lytras, M. D. (2020). Artificial intelligence for smart renewable energy sector in europe—smart energy infrastructures for next generation smart cities. *IEEE access*, 8, 77364-77377.

- Szczepaniuk, H., & Szczepaniuk, E. K. (2022). Applications of Artificial Intelligence Algorithms in the Energy Sector. *Energies*, 16(1), 347.
- Tiwari, D. D., Naskar, S., Sai, A. S., & Palleti, V. R. (2021). Attack detection using unsupervised learning algorithms in cyber-physical systems. In *Computer Aided Chemical Engineering* (Vol. 50, pp. 1259-1264). *Elsevier*.
- Zhou, K., Liu, T., & Zhou, L. (2015). Industry 4.0: Towards future industrial opportunities and challenges. In *2015 12th International conference on fuzzy systems and knowledge discovery (FSKD)* (pp. 2147-2152). IEEE.

Yapay Zekâ & Teori ve Uygulamalar

Editör
Sabiha Kılıç

Yapay Zekâ & Teori ve Uygulamalar

Editör: Sabiha Kılıç

Yayın No.: 1941

ISBN: 978-625-393-169-8

E-ISBN: 978-625-393-170-4

Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kılıç, Sabiha.

Yapay Zekâ & Teori ve Uygulamalar / Sabiha Kılıç

1. Basım, VI + 196 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-169-8

E-ISBN: 978-625-393-170-4

1. Yapay Zeka 2. Toplum 5.0 3. Veri Madenciliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

YAPAY ZEKÂ LİTERATÜRÜNÜN GÖRSEL HARİTASI

Prof. Dr. Sabiha Kılıç

Hitit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, sabihakilic@hitit.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-0906-4567

2. Bölüm

YAPAY ZEKÂ KAYGISI

Züleyha Afra Beder

Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
zuleyha.afra@gmail.com, ORCID: 0009-0005-2422-6164

3. Bölüm

YAPAY ZEKÂNIN DUYGULARI OLABİLİR Mİ?

Prof. Dr. Adnan Kalkan

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
adnankalkan@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2270-4100

Arş. Gör. Aslı Göde

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
agode@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7785-6200

4. Bölüm

YAPAY ZEKÂ VE RİSK ÖNGÖRÜSÜ

Melisa Aksoy

Boğaziçi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Dilbilim Bölümü

5. Bölüm

ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂNIN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİM ANLAYIŞINA ETKİSİ

Öğr. Gör. Sergen Gürsoy

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Kariyer Geliştirme, Uygulama ve Araştırma Merkezi.,
sergen.gursoy@alanya.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-9032-2999

Dr. Öğr. Üyesi Nuri Çeliker

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi İnsan Kaynakları
Yönetimi Bölümü., nuri.celiker@alanya.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-3865-5489

6. Bölüm

YAPAY ZEKÂ VE TOPLUM 5.0 İLİŞKİSİNE YÖNELİK KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Dr. Abdullah Zübeyr Akman

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Kemal Akman Meslek Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, abduallahzubeyrakman@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6392-1884

7. Bölüm

YAPAY ZEKÂ BİLEŞENLERİ VE TÜRLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Coşar

Hitit Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, mustafacosar@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6482-4592

8. Bölüm

İŞLETMELERDE YENİ HİZMET GELİŞTİRME BAĞLAMINDA YAPAY ZEKÂ UYGULAMASI OLARAK BÜYÜK VERİ ANALİTİĞİ

Songul Zehir

Gebze Teknik Üniversitesi, songulzehir@gmail.com, ORCID ID:0000-0002-5525-2438

9. Bölüm

VERİ MADENCİLİĞİ

Furkan Doğan

Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Anabilim Dalı, dgn.frkn2323@gmail.com, ORCID:0000-0002-2728-8660

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

1. Bölüm

YAPAY ZEKÂ LİTERATÜRÜNÜN GÖRSEL HARİTASI1

Sabiha Kılıç

2. Bölüm

YAPAY ZEKÂ KAYGISI23

Züleyha Afra Beder

3. Bölüm

YAPAY ZEKÂNIN DUYGULARI OLABİLİR Mİ?61

Adnan Kalkan - Aslı Göde

4. Bölüm

YAPAY ZEKÂ VE RİSK ÖNGÖRÜSÜ71

Melisa Aksoy

5. Bölüm

ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂNIN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİM ANLAYIŞINA ETKİSİ ...93

Sergen Gürsoy - Nuri Çeliker

6. Bölüm

YAPAY ZEKÂ VE TOPLUM 5.0 İLİŞKİSİNE YÖNELİK KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA115

Abdullah Zübeyr Akman

7. Bölüm

YAPAY ZEKÂ BİLEŞENLERİ VE TÜRLERİ129

Mustafa Coşar

8. Bölüm

**İŞLETMELERDE YENİ HİZMET GELİŞTİRME BAĞLAMINDA YAPAY ZEKÂ
UYGULAMASI OLARAK BÜYÜK VERİ ANALİTİĞİ147**

Songul Zehir

9. Bölüm

VERİ MADENCİLİĞİ165

Furkan Doğan

YAPAY ZEKÂ LİTERATÜRÜNÜN GÖRSEL HARİTASI

Sabiha Kılıç

GİRİŞ

Bilim kurgu olmaktan çıkan ve hayatımızın bir parçası haline gelen yapay zekâ, bugünün yeni normalidir. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmelerle pazara sunulan akıllı telefonların gün içerisinde hoşumuza gidebilecek şarkılar ya da restoranlar önermesi, sanal kişisel asistanları kullanarak çalışma günümüzü planlamamız ve sosyal medyada geçmiş verilerimize bağlı olarak bize sunulan içeriklere kadar karşılaştığımız tüm uygulama ve araçlar, insanlar için yapay zekâyı gerçek haline dönüştürmüştür. Bunların yanı sıra yapay zekâ artık kronik hastalıkların tedavisinde, trafik kazalarındaki ölüm oranlarının azaltılmasında, iklim değişikliğiyle mücadelede ve siber güvenlik tehditlerinin önlenmesi gibi hayati önem taşıyan zorlukların çözülmesinde de kullanılmaktadır. Örneğin Danimarka'da kullanılan yapay zekâ uygulaması, acil servisleri arayan kişilerin ses tonlarına göre kalp krizi ya da diğer hastalık durumlarının teşhis edilmesine olanak tanıyarak hayat kurtarmaya yardımcı olmaktadır. Avusturya'da kullanılan yapay zekâ uygulaması, röntgen verilerinin hastanın diğer tıbbi verileriyle anında karşılaştırılmasına izin vererek radyologların tümörleri daha doğru tespit etmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca Avrupa çapında bir çok çiftlikte hayvanların hareketleri, vücut ısıları ve yem tüketimleri yapay zekâ kullanılarak izlenmektedir. Avrupa sanayisinde kullanılan yapay zekâ uygulamaları, Avrupalı üreticilerin verimliliklerinin artmasının yanı sıra yabancı yatırımcıların da Avrupa ülkelerine fabrika kurmalarına ve yatırım yapmalarına vesile olmaktadır. Yapay zekânın enerji sektöründen eğitim sektörüne, finansal hizmetlerden inşaata kadar pek çok alanda katma değer yaratan faydaları bulunmaktadır. Gelecek on yıl içerisinde de hayal edilemeyecek kadar çok uygulama örneklerinin olacağı tahmin edilmektedir.

Özet analiz tablosu verilerine göre yapay zekâ alanında ortak atıf bazında performansı en yüksek ülke ABD, yazar A.M. Turing, kurum King's Collage London, dergi Artificial Intelligence'dir. Ortak atıf yayınlarında en fazla kullanılan anahtar kelime ise "artificial intelligence"dir. Yapılan analizler sonucunda yapay zekâ alanındaki yayın yoğunluğunun son 5 yılda artış gösterdiği söylenebilir. Atıf patlaması analizleri ile WoS bibliyografik veri seti bilgileri de bu bulguyu destekler niteliktedir. Öyle ki en yüksek yayın performansına sahip kurum ve yazarlara ilişkin yayınlara dair atıf düzeylerinin 2020-2023 yılları arasında artış gösterdiği belirlenmiştir. Yapay zekâ alanındaki tartışmaların 1950'li yıllarda başladığı düşünüldüğünde bu alana ilişkin bilgi yoğunlaşmasının son beş yılda hızla artmasının nedeni, bilgi ve iletişim teknolojileri ile veri kodlama ve algoritma alanlarındaki gelişmeler, açık erişimli veri sayısının artması, bilgi işleme gücündeki büyüme ve en önemlisi dijital dönüşüm gibi konulardaki üstel orandaki gelişmelerdir. Yapay zekâ teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak üretilen akademik literatürün görselleştirilmesi, bu konuda çalışmalar yapmayı planlayan öğrenci, akademisyen, uzman ve profesyoneller açısından rehber niteliği taşıyacaktır. Çalışma bu anlamda kaynak niteliği taşıyan özgün bir değere sahiptir.

KAYNAKÇA

- Ayoub, K., & Payne, K. (2016). Strategy in the age of artificial intelligence. *Journal of Strategic Studies*, 39(5-6), 793-819. <https://doi.org/10.1080/01402390.2015.1088838>
- Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: paths, dangers, strategies*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Chen, C. (2004). Searching for Intellectual Turning Points: Progressive Knowledge Domain Visualization. *PNAS*, 101(1), 5303-5310, www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.0307513100
- Chen, C.(2017). Science Mapping: A Systematic Review of the Literature. *Journal of Data and Information Science*, 2(2), 1-40. <https://doi.org/10.1515/jdis-2017-0006>
- Davenport, T., H. (2018). Artificial intelligence for the real world. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/webinar/2018/02/artificial-intelligence-for-the-real-world> (Erişim tarihi: 12/08/2023).
- European Commission (2018). Artificial Intelligence for Europe. Brussels, 25.04.2018, SWD, 137 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0237> (Erişim Tarihi: 01/09/2023).
- European Commission (2020). On artificial intelligence – A European approach to excellence and trust. White Paper, Brussels, 19.02.2020, COM, 65 final. https://commission.europa.eu/system/files/2020-02/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf (Erişim tarihi: 05/09/2023).
- Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed: Multiple intelligences for the 21st century*. New York, NY: Basic Books.

- Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons*, 62(1), 15-25. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2018.08.004>
- McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (1955). A proposal for the Dartmouth summer research project on artificial intelligence. <http://www-formal.stanford.edu/jmc/history/dartmouth/dartmouth.html> (Erişim tarihi: 27/08/2023).
- Minsky, M. L. (1968). *Semantic information processing*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Payne, K. (2018). Artificial intelligence: A revolution in strategic affairs?. *Global Politics and Strategy*, 60(5), 7-32. <https://doi.org/10.1080/00396338.2018.1518374>
- Turing, A., M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, 59(236), 433-460. <https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433>
- Wang, S., Sun, Z., & Chen, Y. (2022). Effect of higher education institutes' artificial intelligence capability on students' self-efficacy, creativity and learning performance. *Education and Information Technologies*, 28(5), 4919-4939. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11338-4>

YAPAY ZEKÂ KAYGISI

Züleyha Afra Beder

GİRİŞ

Yapay zekânın, insan hayatındaki yerinin giderek artması ve farklı alanlarda kendini göstermesi, onu bir yandan vazgeçilemez hale getirmekte, bir yandan da yapay zekânın bu önlenemez ilerleyişi ile birlikte insanlığın gelecekte nelerle karşılaşabileceği konusunda endişelerin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumun, yapılan bilim ve saha araştırmalarında gün geçtikçe daha çok adından söz ettirmeye başladığı ve yapay zekâ kaygısı şeklinde anılır hale geldiği görülmektedir.

Yapay zekâ kaygısı, literatüre yeni kazandırılmış bir kavram olarak karşımıza çıkmakta ve teknolojinin gelecekte neler getirebileceğine dair belirsizlikleri içinde barındırmakta ve daha yakından incelemeye değer bir hal arz etmektedir. Kavram ve sahip olduğu boyutlar hakkında açıklama yapmadan önce, yapay zekânın ne anlama geldiğinin, ilişkili olduğu sistemlerin neler olduğunun, bireylere / örgütlere/ topluma olan olası katkılarının ve götürülerinin bilinmesi, konunun daha iyi anlaşılması adına büyük önem taşımaktadır. Bu bölümde yapay zekânın getirdiği fırsatlara ve alana ait gelişmelere, yapay zekânın gelecekteki potansiyelinin neler olabileceğine yer verilmekte ve sonrasında yapay zekâ kaygısı kavramına ve yapay zekânın hangi durumlarda kaygıya yol açabileceğine ilişkin faktörlere değinilmektedir.

1. YAPAY ZEKÂNIN GELECEK POTANSİYELİ VE YAPAY ZEKÂ KAYGISI

Akıllı teknolojiler ve yapay sistemlerdeki son gelişmeler, sosyal araştırma alanlarındaki eleştirmenler, ekonomistler, küresel liderler ve kitlesel kamuoyunda yapay zekâ ile ilgili bir yandan iyimser bir bakış açısı doğururken, bir

açıklayabilen bir yapay zekâ sisteminin gerekli olduğu ve açıklanabilir iyi bir yapay zekâ sistemi için belirli özellikler taşıması gerektiği aktarılmaktadır. Bu özellikler, kullanıcılar için anlaşılır ve ikna edici olmak, sistemin mantığını doğru bir şekilde yansıtmak, eksiksiz olmak ve farklı koşullara veya farklı sonuçlara sahip farklı kullanıcıların farklı sonuçlar elde etmesini sağlayacak şekilde spesifik olmak şeklinde özetlenmektedir (Russell & Norvig, 2021).

KAYNAKÇA

- Abid A, Farooqi M., & Zou J. (2021). Large language models associate muslims with violence. *Nature Machine Intelligence*, 3(6), 461-463. <https://doi.org/10.1038/s42256-021-00359-2>
- Access Now. (2018). Human rights in the age of artificial intelligence, Retrieved from www.accessnow.org/cms/assets/uploads/2018/11/AI-and-Human-Rights.pdf
- Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2019). Robots and jobs: Evidence from US labor markets. *Journal of Political Economy*. 128(6), 2188-2244. doi:10.1086/705716
- Achenbach, J. (2015, 27 December). The A.I. anxiety: Big-name scientists worry that runaway artificial intelligence could pose a threat to humanity. Beyond the speculation is a simple question: Are we fully in control of our technology?. *Washington Post*, Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/sf/national/2015/12/27/aianxiety/>
- AI HLEG. (2019). A definition of artificial intelligence: Main capabilities and scientific disciplines. *High-Level Expert Group on Artificial Intelligence (AI HLEG)*, Retrieved from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines>
- AI100. (2021). Gathering strength, gathering storms: The one hundred year study on artificial intelligence (AI100) 2021 Study Panel Report. Retrieved from https://ai100.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj18871/files/media/file/AI100Report_MT_10.pdf
- Ali, M., Sapiezynski, P., Bogen, M., Korolova, A, Mislove, A., & Rieke, A. (2019). Discrimination through optimization: How Facebook's ad delivery can lead to biased outcomes. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 3(CSCW),1-30. doi: 10.1145/3359301
- Aliman, N.M., & Kester, L. (2019). *Requisite variety in ethical utility functions for AI value alignment*. Paper presented at the 28th International Joint Conference on Artificial Intelligence AISafety@IJCAI 2019. Retrieved from http://ceur-ws.org/Vol-2419/paper_12.pdf
- Alloulbi, A., Öz, T., & Alzubi, A. (2022). The use of artificial intelligence for smart decision-making in smart cities: A moderated mediated model of technology anxiety and internal threats of IoT. *Mathematical Problems in Engineering*, Article ID 6707431. <https://doi.org/10.1155/2022/6707431>
- Almaiah, M.A., Alfaisal, R., Salloum, S.A., Al-Otaibi, S., Al Sawafi, O.S., Al-Marroof, R.S., Lutfi, A., Alrawad, M., Al Mulhem, A., & Awad, A.B. (2022a). Determinants influencing the continuous intention to use digital technologies in higher education. *Electronics*, 11(18), 2827. <https://doi.org/10.3390/electronics11182827>
- Almaiah, M.A., Alfaisal, R., Salloum, S.A., Hajje, F., Thabit, S., El-Qirem, F.A., Lutfi, A., Alrawad, M., Al Mulhem, A., Alkhdour, T., Awad, A.B., & Al-Marroof, R.S. (2022b). Examining the impact of artificial intelligence and social and computer anxiety in e-learning settings: Students' perceptions at the university level. *Electronics*, 11(22), 3662. <https://doi.org/10.3390/electronics11223662>

- Anderson, J., & Rainie, L. (2018). Artificial intelligence and the future of humans. *Pew Research Center*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/internet/2018/12/10/artificial-intelligence-and-the-future-of-humans/>
- Anissimov, M. (2023). What are Robot Rights?. Retrieved from <https://www.easytechjunkie.com/what-are-robot-rights.htm#:~:text=Robot%20rights%20is%20a%20somewhat,to%20robots%20or%20artificial%20intelligences.>
- Arntz M., Gregory T., & Zierahn U. (2016), The risk of automation for jobs in OECD countries: a comparative analysis, *OECD*. Retrieved from <https://doi.org/10.1787/5jlz9h56dvq7-en>
- Arya, V., Bellamy, R.K.E., Chen, P-Y, Dhurandhar, A., Hind, M, Hoffman, S.C., Houde, S., Liao, Q.V., Luss, R., Mojsilović, A., Mourad, S., Pedemonte, P., Raghavendra, R., Richards, J., Sattigeri, P., Shanmugam, K., Singh, M., Varshney, K.R., Wei, D., & Zhang, Y. (2019). One explanation does not fit all: a toolkit and taxonomy of AI explainability techniques. *2021 INFORMS Annual Meeting Home*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1909.03012>
- Bartels, D.M., Bauman, C.W., Cushman, F.A., Pizarro, D.A., & McGraw, A.P. (2015). Moral judgment and decision making. In G. Keren and G. Wu (Eds.), *In The Wiley Blackwell Handbook of Judgment and Decision Making*. (1st edn). John Wiley & Sons.
- Batty, M. (2018). *Inventing Future Cities*. Cambridge: MIT Press.
- Batucu, D.M., Miguel, R.D., & Batucu, R. (2021). *Looking to the future: AI in education* (Master Thesis). Instituto Universitário de Lisboa. Repositório do Iscte, Portekiz.
- BBC News. (2014). Stephen Hawking: "AI could spell end of the human race", Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=fFLVyWBDDf0>
- Benner, K., Glenn T., & Isaac, M. (2019). Facebook Engages in Housing Discrimination With Its Ad Practices, U.S. Says. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2019/03/28/us/politics/facebook-housing-discrimination.html>.
- Berryhill, J., Heang, K.K., Clogher, R., & McBride, K. (2019). Hello, World: Artificial intelligence and its use in the public sector. *OECD Working Papers on Public Governance*, 36. <https://doi.org/10.1787/726fd39d-en>
- Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: Paths, dangers, strategies*. United Kingdom, Oxford: Oxford University Press.
- Braga, A., & Logan, R.K. (2017). The emperor of strong AI has no clothes: Limits to artificial intelligence. *Information*, 8(4), 156. <https://doi.org/10.3390/info8040156>
- Broadbent, E. (2017). Interactions with robots: The truths we reveal about ourselves, *Annual Review of Psychology*, 68, 627-652. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010416-043958>
- Browne, R. (2017). Elon Musk says global race for A.I. will be the most likely cause of World War III. Tech. Retrieved from <https://www.cnn.com/2017/09/04/elon-musk-says-global-race-for-ai-will-be-most-likely-cause-of-ww3.html>
- Bryson, J.J., & Winfield, A. (2017). Standardizing ethical design for artificial intelligence and autonomous systems. *Computer*, 50(5), 116–119. doi:10.1109/MC.2017.154
- Cave, S., & Dihal, K. (2019). Hopes and fears for intelligent machines in fiction and reality. *Nature Machine Intelligence*, 1(2), 74-78. <https://doi.org/10.1038/s42256-019-0020-9>
- Cellan-Jones, R. (2014). Stephen Hawking warns artificial intelligence could end mankind. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/technology-30290540>
- Chalmers, D.J. (2010). The singularity: A philosophical analysis. *Journal of Consciousness Studies*, 17(9-10), 7–65. Retrieved from <https://psycnet.apa.org/>
- Clifford, C. (2017). Facebook CEO Mark Zuckerberg: Elon Musk's doomsday AI predictions are 'pretty irresponsible'. *Entrepreneurs*. Retrieved from <https://www.cnn.com/2017/07/24/mark-zuckerberg-elon-musk-s-doomsday-ai-predictions-are-irresponsible.html>
- Coeckelbergh, M. (2022). *The political philosophy of AI: An introduction*. (1st edn). Polity Press.

- Cohen, M., Hutter, M., & Osborne, M. (2022). Advanced artificial agents intervene in the provision of reward. *AI Magazine*, 43(3), 282-293. <https://doi.org/10.1002/aaai.12064>
- Cook, J. (2014). Elon Musk: You have no idea how close we are to killer robots. *Tech*. Retrieved from <https://www.businessinsider.com/elon-musk-killer-robots-will-be-here-within-five-years-2014-11>
- Cooper, A. (2021). Police departments adopting facial recognition tech amid allegations of wrongful arrests. *CBS News*. Retrieved from <https://www.cbsnews.com/news/facial-recognition-60-minutes-2021-05-16/>.
- Cowgill, B., Dell'Acqua, F., Deng, S., Hsu, D., Verma, N., & Chaintreau, A. (2020). Biased programmers? Or biased data? A field experiment in operationalizing AI ethics. *In Association for Computing Machinery*, (679–681). 21st ACM Conference on Economics and Computation. New York, NY, USA. <https://doi.org/10.1145/3391403.3399545>
- Curiel, Sean. (2015). An astonishing agglomeration of robots and artificial intelligence. Retrieved from <https://www.novabackup.com/blog/an-astonishing-agglomeration-of-robots-and-artificial-intelligence>
- Das, E.J., & Walden, E.A. (2021). Why do people fear AI? Let's talk morality. In *Twentieth Annual Pre-ICIS Workshop on HCI Research in MIS*, Special Interest Group on Human-Computer Interaction (SIGHCI), December 12, 2021, Austin, Texas. Retrieved from <https://aisel.aisnet.org/sighci2021/10>
- Dastin, J. (2022). Amazon scraps secret ai recruiting tool that showed bias against women. Martin K. (Ed.), *Ethics data anal concepts cases* (s.299–302). (1st edn). Boca Raton: Auerbach Publications.
- De Graaf, M.M.A, Hindriks, F.A., & Hindriks, K.V. (2022). Who wants to grant robots rights?. *Frontiers in Robotics and AI*, 8(781985). doi: 10.3389/frobt.2021.781985
- DeCamp, M., & Lindvall, C. (2020). Latent bias and the implementation of artificial intelligence in medicine. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 27(12). <https://doi.org/10.1093/JAMIA/OCAA094>
- Devedzic, V. (2022). Identity of AI. *Discover Artificial Intelligence*, 2(23). <https://doi.org/10.1007/s44163-022-00038-0>
- Ding, J. (2018). The bostrom of China? Chinese philosopher Zhao Tingyang's essay on taking superintelligence seriously. *ChinAI Newsletter*, Retrieved from <https://chinai.substack.com/p/chinai-newsletter-14-the-bostrom-of-china-chinese-philosopher-zhao-tingyangs-essay-on-taking-superintelligence-seriously>
- Dong, Y., Hou, J., Zhang, N., & Zhang, M. (2020). Research on how human intelligence, consciousness, and cognitive computing affect the development of artificial intelligence, *Complexity, Hindawi*, 2020, 1-10. doi: 10.1155/2020/1680845
- Duan, Y., Edwards, J.S., & Dwivedi, Y.K. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of Big Data—evolution, challenges and research agenda. *International Journal of Information Management*, 48, 63–71. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.01.021>
- Dutta, S. (2022). *Strategies for Fair, Explainable, and Reliable Machine Learning Using Information Theory (Doktoral Thesis)*. Carnegie Mellon University, Pittsburgh, USA. <https://doi.org/10.1184/R1/19182041.v1>
- Dwork, C., Hardt, M., Pitassi, T., Reingold, O., & Zemel, R. (2012). *Fairness through awareness*, (ACM, 214–226). Paper presented at the 3rd Innovations in Theoretical Computer Science Conference. Retrieved from <https://www.cs.toronto.edu/~toni/Papers/awareness.pdf>
- European Commission, (2018). Ethics Guidelines for Trustworthy AI. Retrieved from <https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation.1.html>

- Floridi, L., & Cowls, J. (2019). A unified framework of five principles for AI in society. *Harvard Data Science Review*, 1(1). <https://doi.org/10.1162/99608f92.8cd550d1>
- Frey, C.B., & Osborne, M.A. (2013). The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?. *Technological Forecasting and Social Change* 114. doi:10.1016/j.techfore.2016.08.019
- Gent, E. (2019). The “ghost work” powering tech magic. *BBC – Worklife* 101. Retrieved from www.bbc.com/worklife/article/20190829-the-ghost-work-powering-tech-magic
- Goertzel, B. (2015). Superintelligence: Fears, promises and potentials. *Journal of Evolution and Technology*, 24(2), 55-87. Retrieved from <https://jetpress.org/>
- Google AI. (2022). Artificial intelligence at Google: Our principles. Retrieved from <https://ai.google/principles/>
- Hadfield-Menell, D., Dragan, A., Russell, S.J., Abbeel, P. (2016). Cooperative inverse reinforcement learning. *30th Conference on Neural Information Processing Systems, Barcelona, Spain (NIPS 2016 Vol.29)*. Retrieved from <https://people.eecs.berkeley.edu/~russell/papers/russell-nips16-cirl.pdf>
- Haring, K.S., Mougénot, C., Ono, F., & Watanabe, K. (2014). Cultural differences in perception and attitude towards robots. *International Journal of Affective Engineering*, 13(3), 149-157. doi: 10.5057/ijae.13.149
- Hawking, S. (2016). The best or worst thing to happen to humanity. *University of Cambridge Research*. Retrieved from <https://www.cam.ac.uk/research/news/the-best-or-worst-thing-to-happen-to-humanity-stephen-hawking-launches-centre-for-the-future-of>
- Holmes, W., Persson, J., Chounta, I.A., Wasson, B., & Dimitrova, V. (2022). Artificial intelligence and education: A critical view through the lens of human rights, democracy and the rule of law. *Council of Europe*. Retrieved from <https://rm.coe.int/artificial-intelligence-and-education-a-critical-view-through-the-lens/1680a886bd>
- Horvitz, E. (2014). *One hundred year study on artificial intelligence: Reflections and framing (AI100)*. Stanford: Stanford University Press.
- Huang, C., Zhang, Z., Mao, B., & Yao, X. (2023). An overview of artificial intelligence ethics. *IEEE Transactions on Artificial Intelligence*, 4(4), 799-819. doi: 10.1109/TAI.2022.3194503
- Hunt, T. (2023). Here's why AI may be extremely dangerous—whether it's conscious or not. *Scientific American*. Retrieved from <https://www.scientificamerican.com/article/heres-why-ai-may-be-extremely-dangerous-whether-its-conscious-or-not/>
- Jain, A. (2021). Impact of digitalization and artificial intelligence as causes and enablers of organizational change. *Implications for the International Civil Service. Report prepared for the Federation of International Civil Servants' Associations*. Retrieved from https://ficsa.org/fileadmin/user_upload/Impact_of_Digitalization_and_AI_-_Implications_for_the_international_civil_service_-_Final_report.pdf
- Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. *Nature Machine Intelligence*, 1(9), 389-399. <https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2>
- Johnson, D.G. (2015). Technology with no human responsibility?. *Journal of Business Ethics*, 127, 707-715. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2180-1>
- Johnson, D.G., & Verdicchio, M. (2017). AI anxiety. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 68(9), 2267-2270. doi:10.1002/asi.23867.
- Kafalı, H. (2019). Yapay zekâ, toplum ve din'in geleceği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 145-172. <https://doi.org/10.17120/omuifd.470376>

- Kharbat, F.F., Alshawabkeh, A., Woolsey, M.L. (2020). Identifying gaps in using artificial intelligence to support students with intellectual disabilities from education and health perspectives. *Aslib Journal of Information Management*, 73, 101–128. doi: 10.1108/AJIM-02-2020-0054
- Kharpal, A. (2017a). Stephen Hawking says A.I. could be ‘worst event in the history of our civilization’. *Tech Transformers*. Retrieved from <https://www.cnbc.com/2017/11/06/stephen-hawking-ai-could-be-worst-event-in-civilization.html>
- Kharpal, A. (2017b). Elon Musk: Humans must merge with machines or become irrelevant in AI age. *Tech Transformers*. Retrieved from <https://www.cnbc.com/2017/02/13/elon-musk-humans-merge-machines-cyborg-artificial-intelligence-robots.html>
- Koichi, H. (2015). How should we advance the research and development of AI, watching the technological singularity?. *Journal of Information Processing and Management*, 58(4), 250–258. doi: 10.1241/johokanri.58.250
- Kurth, C. (2018). *The anxious mind: An investigation into the varieties and virtues of anxiety*. Cambridge, UK: The MIT Press.
- Kurzweil, R. (2005). *The singularity is near: When humans transcend biology*. New York: Viking Books.
- Laitinen, A., & Sahlgren, O. (2021). AI systems and respect for human autonomy. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 4, 705164. <https://doi.org/10.3389/frai.2021.705164>
- Lane, M., & Saint-Martin, A. (2021). The impact of artificial intelligence on the labour market: What do we know so far?. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers* (256). doi: 10.1787/7c895724-en
- Lanier, J. (2014). The myth of AI. *Stuart Russell: Of myths and moonshine*. Retrieved from <https://www.edge.org/conversation/the-myth-of-ai#26015>
- Ledford, H. (2019). Millions of black people affected by racial bias in health-care algorithms. *Nature*, 574(7780), 608–609. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-03228-6>
- Lee, K.-F. (2020). Top 10 most endangered jobs from AI. Retrieved from <https://kaifulee.medium.com/top-10-most-endangered-jobs-from-ai-4675e0eff1a8>
- Lee, K.-F., & Qiufan, C. (2021). *AI 2041: Ten visions for our future*. (1st edn). New York: Penguin.
- Lemay, D.J., Basnet, R.B., & Doleck, T. (2020). Fearing the robot apocalypse: Correlates of AI anxiety. *International Journal of Learning Analytics and Artificial Intelligence for Education (ijAI)*, 2(2), 24–33. doi:10.3991
- LeoTronics. (2022). Should we grant human rights to robots?. *LeoTronics Robotics*. Retrieved from <https://leotronics.eu/en/blog/should-we-grant-human-rights-to-robots>
- Li, J., & Huang, J.S. (2020). Dimensions of artificial intelligence anxiety based on the integrated fear acquisition theory. *Technology in Society*, 63 (September). doi: 101410.
- Liang, Y., & Lee, S.A. (2017). Fear of autonomous robots and artificial intelligence: Evidence from national representative data with probability sampling. *International Journal of Social Robotics*, 9, 379–384. <https://doi.org/10.1007/s12369-017-0401-3>
- Liu, M., Li, S., Li, X., Jin, L., Yi, C., & Huang, Z. (2018). Intelligent Controllers for Multirobot Competitive and Dynamic Tracking. *Complexity*, 4573631. doi: 10.1155/2018/4573631
- Magee, B. (2022). Beware the gadgets taking over our lives. *Daily Business Magazine*. Retrieved from <https://magazine.dailybusinessgroup.co.uk/2022/04/16/beware-the-gadgets-taking-over-our-lives/>
- Makridakis, S. (2017). The forthcoming artificial intelligence (AI) revolution: Its impact on society and firms. *Futures*, 90, 46–60. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2017.03.006>

- Malle, B.F. (2016). Integrating robot ethics and machine morality: the study and design of moral competence in robots. *Ethics and Information Technology*, 18, 243–256. <https://doi.org/10.1007/s10676-015-9367-8>
- Manyika, J., Lund, S., Chui, M., Bughin, J., Woetzel J., Batra, P., Ko, R., Sanghvi, S. (2017), Jobs lost, jobs gained: workforce transitions in a time of automation, *McKinsey Global Institute*, Retrieved from <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/public%20and%20social%20sector/our%20insights/what%20the%20future%20of%20work%20will%20mean%20for%20>
- McCarthy, J. (2022). Artificial intelligence, logic, and formalising common sense. In S. Carta (Ed.), *Machine Learning and the City: Applications in Architecture and Urban Design* (69-90). <https://doi.org/10.1002/9781119815075.ch6>
- McKinsey Global Institute. (2017). Jobs lost, jobs gained: Workforce transitions in a time of automation. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/public%20and%20social%20sector/our%20insights/what%20the%20future%20of%20work%20will%20mean%20for%20jobs%20skills%20and%20wages/mgi-jobs-lost-jobs-gained-executive-summary-december-6-2017.pdf>
- Mercer. (2022). Global talent trends 2022-2023 Retrieved from <https://www.mercer.com/our-thinking/career/global-talent-hr-trends.html>.
- Microsoft. (2022). Responsible and trusted AI. Retrieved from <https://learn.microsoft.com/en-us/azure/cloud-adoption-framework/innovate/best-practices/trusted-ai>
- Mihret, E.T. (2020). Robotics and artificial intelligence. *International Journal of Artificial Intelligence and Machine Learning (IJAIML)*, 10(2), 57-78. <http://doi.org/10.4018/IJAIML.2020070104>
- Miller, L.F. (2015). Granting automata human rights: Challenge to a basis of full-rights privilege. *Human Rights Review*, 16, 369-391. doi:10.1007/s12142-015-0387-x
- Mittelstadt, B. (2019). Principles alone cannot guarantee ethical AI. *Nature Machine Intelligence*, 1, 501–507. <https://doi.org/10.1038/s42256-019-0114-4>
- Moore, P.V. (2019). OSH and the future of work: Benefits and risks of artificial intelligence tools in workplaces. In V. Duffy (Ed.), *Digital Human Modeling and Applications in Health, Safety, Ergonomics and Risk Management. Lecture Notes in Computer Science*, (11581). Human Body and Motion. HCII 2019. Cham.: Springer, https://doi.org/10.1007/978-3-030-22216-1_22
- Morse, L., Kane, G., & Awwad, Y. (2020). Protected attributes and "Fairness through unawareness". *MIT Open Courseware*. Retrieved from <https://ocw.mit.edu/courses/res-ec-001-exploring-fairness-in-machine-learning-for-international-development-spring-2020/pages/module-three-framework/protected-attributes/>
- Müller, V.C., & Bostrom, N. (2016). Future progress in artificial intelligence: A survey of expert opinion. *Fundamental Issues of Artificial Intelligence*, 555–572. doi:10.1007/978-3-319-26485-1_33
- Nasim, S.F., Ali, M.R., & Kulsoom, U. (2022). Artificial intelligence incidents & ethics a narrative review. *International Journal of Technology, Innovation and Management (IJTIM)*, 2(2). <https://doi.org/10.54489/ijtim.v2i2.80>
- Nelson, G.S. (2019). Bias in artificial intelligence. *North Carolina Medical Journal*, 80(4), 220–222. <https://doi.org/10.18043/NCM.80.4.220>
- Nicholas, B., Bin, G., Jan, R., & Radhika, S. (2021). Special Issue Editor's Comments: Managing Artificial Intelligence. *MIS Quarterly*, 45(3), 1433–1450. doi: 10.25300/MISQ/2021/16274

- Nomura, T., Suzuki, T., Kanda, T., & Kato, K. (2006). Measurement of anxiety toward robots. In *15th IEEE international symposium on Robot and Human Interactive Communication, ROMAN 2006* (pp. 372–377). doi:10.1109/ROMAN.2006.314462
- Ntoutsis, E., Fafalios, P., Gadiraju, U., Iosifidis, V., Nejdil, W., Vidal, M.-E., Ruggieri, S., Turini, F., Papadopoulos, S., Krasanakis, E., Kompatsiaris, I., Kinder-Kurlanda, K., Wagner, C., Karimi, F., Fernandez, M., Alani, H., Berendt, B., Kruegel, T., Heinze, C., Broelemann, K., Kasneci, G., Tiropanis, T., & Staab, S. (2020). Bias in data-driven artificial intelligence systems—An introductory survey. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, 10(3), e1356. <https://doi.org/10.1002/WIDM.1356>
- Obermeyer, Z., Powers, B., Vogeli, C., & Mullainathan, S. (2019). Dissecting racial bias in an algorithm used to manage the health of populations. *Science*, 366: 447–453. doi:10.1126/science.aax2342
- OECD. (2019). AI principles overview. Retrieved from <https://oecd.ai/en/ai-principles>.
- Ord, T. (2020). *The precipice: Existential risk and the future of humanity*. New York: Hachette Books.
- Osoba, O., & Welser, W. (2017). *An intelligence in our image: The risks of bias and errors in artificial intelligence*. California: RAND Corporation. <https://doi.org/10.7249/rr1744>
- PCMag AIA. (2023). AI anxiety. *PCMag Encyclopedia*. Retrieved from <https://www.pcmag.com/encyclopedia/term/ai-anxiety>
- Piper, K. (2022). AI experts are increasingly afraid of what they're creating. *The Highlight by Vox*. Retrieved from <https://www.vox.com/the-highlight/23447596/artificial-intelligence-agi-openai-gpt3-existential-risk-human-extinction>
- Raval, N. (2019). Artificial intelligence: human rights, social justice and development. *Global Information Society Watch 2019*. Retrieved from <https://www.apc.org/en/pubs/global-information-society-watch-2019-artificial-intelligence-human-rights-social-justice-and>
- Rodu, J., & Baiocchi, M. (2023). When black box algorithms are (not) appropriate. *Observational Studies*, 9(2), 79-101. doi:10.1353/obs.2023.0018
- Rometty, G. (2018). Ginni Rometty on how AI is going to transform jobs—All of them. *Wall Street Journal*. Retrieved from <https://www.wsj.com/articles/ginni-rometty-on-how-ai-is-going-to-transform-jobsall-of-them-1516201040>
- Russell, S. (2019). *Human compatible: Artificial intelligence and the problem of control*. U.K. London: Penguin
- Russell, S., & Norvig, P. (2010). *Artificial intelligence: A modern approach*. (3rd edn). New Jersey: Prentice Hall.
- Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach*. (4th edn). New Jersey: Pearson.
- Schiff, D., Biddle, J., Borenstein, J., & Laas, K. (2020). What's next for AI ethics, policy, and governance? A Global Overview. In *Association for Computing Machinery* (153–158). AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society (AIES '20), USA, New York. <https://doi.org/10.1145/3375627.3375804>
- Sherpa. (2020). The rights of robots: The case. Retrieved from <https://www.project-sherpa.eu/the-rights-of-robots/>
- Siau, K., & Wang, W. (2020). Artificial intelligence (AI) ethics: Ethics of AI and ethical AI. *Journal of Database Management (JDM)*, 31(2), 74-87. <http://doi.org/10.4018/JDM.2020040105>
- Soares, N., & Fallenstein, B. (2017). Agent foundations for aligning machine intelligence with human interests: a technical research agenda. In *The Technological Singularity*, 103–125. Retrieved from <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-662-54033-6>

- Sohn, K., & Kwon, O. (2020). Technology acceptance theories and factors influencing artificial intelligence based intelligent products. *Telematics and Informatics*, 47(July 2019), 1–14. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2019.101324>
- Solaiman I., & Dennison C. (2021). Process for adapting language models to society (PALMS) with values-targeted datasets. *35th Conference on Neural Information Processing Systems (NeurIPS 2021)*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2106.10328>
- Sparrow, R. (2004). The Turing triage test. *Ethics and Information Technology*, 6, 203–213. <https://doi.org/10.1007/s10676-004-6491-2>
- Spinrad, N. (2017). Mr. singularity. *Nature*, 543(7646), 582–583. doi:10.1038/543582a
- Sprinkle, T. (2017). Robophobia: Bridging the uncanny valley. *American Society of Mechanical Engineers*, Retrieved from <https://www.asme.org/topics-resources/content/robophobia-bridging-the-uncanny-valley>.
- Strait, M.K., Aguillon, C., Contreras, V., & Garcia, N. (2017). The public's perception of humanlike robots: Online social commentary reflects an appearance-based uncanny valley a general fear of a 'technology takeover' and the unabashed sexualization of female-gendered robots, In *26th IEEE International Symposium on Robot and Human Interactive Communication (RO-MAN)* (pp. 1418-1423). Lisbon: Computer Science Faculty Publications and Presentations doi: 10.1109/ROMAN.2017.8172490
- Sucu, İ. (2019). Yapay zekânın toplum üzerindeki etkisi ve yapay zekâ (A.I.) filmi bağlamında yapay zekâyâ bakış. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 2(2), 203-215. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/>
- Susskind, R., & Susskind, D. (2015), *The future of the professions: How technology will transform the work of human experts* (1st edn). Oxford: Oxford University Press.
- Tavani, H.T. (2018). Can social robots qualify for moral consideration? Reframing the question about robot rights. *Information*, 9(4), 73. <https://doi.org/10.3390/info9040073>
- Taylor, J., Yudkowsky, E., LaVictoire, P., & Critch, A. (2016). Alignment for advanced machine learning systems. *Machine Intelligence Research Institute*. Retrieved from <https://intelligence.org/files/AlignmentMachineLearning.pdf>
- Tegmark, M. (2017). *Life 3.0: Being human in the age of artificial intelligence*. (1st edn). New York: Alfred A. Knopf.
- Terzi, R. (2020), An adaptation of artificial intelligence anxiety scale into Turkish: Reliability and validity study. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 7(4). 1501-1515. Erişim adresi <http://iojet.org/>
- Tingyang, Zhao. (2021). The uncertain gamble of infinite technological progress. In B. Song (eds) *Intelligence and Wisdom* (pp 151–166). Singapore: Springer https://doi.org/10.1007/978-981-16-2309-7_10
- Toews, Rob. (2021). Artificial intelligence and the end of work. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/robtoews/2021/02/15/artificial-intelligence-and-the-end-of-work/?sh=3b7c957956e3>
- UNESCO. (2020). Recommendation on the ethics of artificial intelligence. *UNESCO. 2020*. Retrieved from <https://en.unesco.org/artificial-intelligence/ethics>.
- US Intel. (2020). Principles of artificial intelligence ethics for the intelligence community. Retrieved from <https://www.intelligence.gov/principles-of-artificial-intelligence-ethics-for-the-intelligence-community>
- Walk-Morris, T. (2022). These are the flaws of AI in hiring and how to tackle them. *World Economic Forum*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2022/12/ai-hiring-tackle-algorithms-employment-job/>

- Waltz, D.L. (2006). Evolution, sociobiology, and the future of artificial intelligence, *IEEE Intelligent Systems*, 21(3), 66-69. doi: 10.1109/MIS.2006.46.
- Wang, W., & Siau, K. (2019). Artificial intelligence, machine learning, automation, robotics, future of work and future of humanity: a review and research agenda. *Journal of Database Management*, 30(1): 61-79. doi:10.4018/JDM.2019010104
- Wang, Y.Y., & Wang, Y.S. (2019). Development and validation of an artificial intelligence anxiety scale: an initial application in predicting motivated learning behavior. *Interactive Learning Environments*, 30(4), 619-634. doi:10.1080/10494820.2019.1674887
- WEF. (2022). From medicine drones to coral cleaners: 3 'jobs of the future' that are already here. *Artificial Intelligence*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/robots-help-humans-future-jobs/>
- Wilson, H.J., Daugherty, P.R., & Morini-Bianzino, N. (2017). The jobs that artificial intelligence will create. *MIT Sloan Management Review* 58(4), 14-17. Retrieved from <https://sloanreview.mit.edu/>
- Wootson, C. (2017). Saudi Arabia, which denies women equal rights, makes a robot a citizen. *The Washington Post*, 29. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/news/innovations/wp/2017/10/29/saudi-arabia-which-denies-women-equal-rights-makes-a-robot-a-citizen/>
- Workforce Institute. (2018). Can artificial intelligence make work better?. Retrieved from <https://workforceinstitute.org/artificial-intelligence/>
- Yamaguchi, T., & Kanoh, H. (2019). Artificial intelligence anxiety and amplitude for spread of artificial intelligence. *J-STAGE*. 1, 55-58. https://doi.org/10.24711/rrie.1.0_55
- Yampolskiy, R.V. (2023). Ownability of AGI. In: B. Goertzel, M. Iklé, A.Potapov, D. Ponomaryov (eds) *Artificial General Intelligence* (pp.464-469). Cham.: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-19907-3_44
- Yampolskiy, R.V., & Spellchecker, S. (2016). Artificial intelligence safety and sybersecurity: A timeline of AI failures. Retrieved from <http://arxiv.org/abs/1610.07997>
- Yan, S. (2021). Algorithms are not bias-free: Four mini-cases. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 3(5), 1180-1184. <https://doi.org/10.1002/hbe2.289>
- Yudkowsky, E. (2016). The AI alignment problem: Why it is hard, and where to start. *Symbolic Systems Distinguished Speaker, Stanford Humanities Center*. Retrieved from <https://intelligence.org/stanford-talk/>
- Yurieff, K. (2019). Facebook settles lawsuits alleging discriminatory ads. *CNN Business*. Retrieved from <https://www.cnn.com/2019/03/19/tech/facebook-discriminatory-ads-settlement>.
- Zhang, T. (2022). Privacy vs. protected attributes: The interconnected opposite forces that underpin fairness. *Medium*. Retrieved from <https://medium.com/seek-blog/privacy-vs-protected-attributes-the-interconnected-opposite-forces-that-underpin-fairness-179d637aeb1c>

YAPAY ZEKÂNIN DUYGULARI OLABİLİR Mİ?

Adnan Kalkan - Aslı Göde

GİRİŞ

İnsanların en temel özellikleri arasında farklı türde ifadelere, fikirlere ve duygulara sahip olması ve bunları hissetme yetenekleri gelmektedir. İnsanlar duygularını kullanarak karar verebilir. Duygular insanların düşüncelerini, değerlerini ve motivasyonlarını etkileyen önemli bir faktördür. Duygusal tepkiler, bir durumun veya seçeneğin nasıl hissettirdiğini değerlendirmeye yardımcı olmaktadır. Bu da karar alma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda duygular öğrenmeyi daha kalıcı hale getirmektedir. Duygular ile birlikte öğrenilen bilgiler, beynin daha derin ve kalıcı belleğine yerleşmektedir. Bu nedenlerle, duygular öğrenme sürecinde de önemli bir role sahiptir.

Günümüzde gelişen teknoloji sonucu hayatımıza giren yapay zekâ, daha akıllı, daha hızlı ve daha verimli çözümler sunarak hayatımızı kolaylaştırmakta ve ilerlememize katkı sağlamaktadır. Örneğin kanser teşhisi (Aytaç vd., 2021), araç plaka tanıma sistemi (Chen, 2019), yüz tanıma sistemi (Mamak vd., 2020), turizm sektörü (Çuhadar vd., 2009), finans ve muhasebe sektörü (Söylemez ve Türkmen, 2017) gibi birçok alanda yapay zekâ kullanılmaktadır.

İnsan beyni karmaşık bir yapıya sahip olup, büyük bir bölümü hala tam olarak anlaşılammıştır. Ancak yapay zekânın tüm alt alanları insan beyninin işleyişinden yola çıkılarak geliştirilmektedir. Yapay zekânın günümüzde insan davranışlarını taklit etme yeteneğinin gelişmesi, akıllara bazı soruları gündeme getirmektedir. Bu sorulardan en önemlisi de; *yapay zekânın duyguları olabilir mi?*

Bu konu tartışmalara yol açmaktadır. Duygular, insanların önemli bir parçasıdır ve tam olarak anlaşılması zordur. Çünkü duygular pek çok faktörden etkilenmektedir. Örneğin kişinin geçmiş deneyimleri, değerleri, inanç-

temler geliştirilebilir. Örneğin, terapi alanında yapay zekâ destekli sistemler, insanların duygusal durumlarını anlama ve destek sağlama konusunda yardımcı olabilir. Duygusal zekâyâ sahip yapay zekâ sistemleri, eğitim, sağlık, iletişim, sanat gibi birçok alanda yeni fırsatlar sunabilir.

Ancak, yapay zekâyâ duygusal zekâyı tam olarak öğretmek ve insan duygularını anlaması için gelişmiş bir sistem oluşturmak oldukça zordur. Duygusal deneyimlerin karmaşıklığı ve kişiselliği, yapay zekânın bu alanda tam anlamıyla insan benzeri bir yetenek geliştirmesini sınırlayan faktörlerdir. Ayrıca duygusal zekânın etik ve sosyal boyutları da dikkate alınması gereken bir diğer önemli konulardır. Örneğin kişisel mahremiyetin ve veri güvenliğinin korunması, duygusal manipülasyon riski, önyargı ve ayrımcılık, sorumluluk ve hesap verebilirlik gibi konulara dikkat edilmesi gerekmektedir. Yapay zekâ sistemlerinin bu etik konularda şeffaf olması gerekmektedir.

Sonuç olarak, yapay zekâyâ duygusal zekâyı öğretebilme potansiyeli, teknoloji ve insan ilişkisinde yeni bir dönüm noktası olabilir. Ancak, bu alandaki çalışmaların dikkatli bir şekilde yürütülmesi ve etik ilkelerle uyumlu bir şekilde ilerlemesi önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Z., İşeri, İ., & Dandil, B. (2021). Derin öğrenme kullanarak tiroid kanseri teşhisi, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (29), 292-298. <https://doi.org/10.31590/ejosat.1011166>
- Başaran, B. I. (2004). Etkili öğrenme ve çoklu zekâ kuramı: Bir inceleme, *Ege Eğitim Dergisi*, 5(1), 7-15. <https://dergipark.org.tr/en/pub/egeefd/issue/4920/67308>
- Bozkurt, F. (2014). Sözlüklerdeki temel duygu kavramlarının yeniden tanımlanması: bir yöntem önerisi, *Türkoloji Dergisi*, 21(1), 25-34. https://doi.org/10.1501/Trkol_0000000277
- Chen, R. C. (2019). Automatic license plate recognition via sliding-window darknet-YOLO deep learning, *Image and Vision Computing*, 87, 47-56. <https://doi.org/10.1016/j.imavis.2019.04.007>
- Çuhadar, C. H. (2017). Müziksel zekâ, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(3), 1-12. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/33225/369434>
- Çuhadar, M., Güngör, İ., & Göksu, A. (2009). Turizm talebinin yapay sinir ağları ile tahmini ve zaman serisi yöntemleri ile karşılaştırmalı analizi: Antalya iline yönelik bir uygulama, *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 14(1), 99-114. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/20831/223138>
- Gürel, E., & Tat, M. (2010). Çoklu Zekâ Kuramı: Tekli Zekâ Anlayışından Çoklu Zekâ Yaklaşımına. *Journal of International Social Research*, 3(11).
- Hotaman, D. (2018). Okulların fiziksel donanım yeterliliğinin müzik, beden ve doğa zekâ alanları açısından incelenmesi, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 863-879. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.485953>

- Jaiswal, A., Raju, A. K., & Deb, S. (2020). Facial emotion detection using deep learning. In *2020 international conference for emerging technology (INCET)*, 1-5. <https://doi.org/10.1109/INCET49848.2020.9154121>
- Joshi, M. L., & Kanoongo, N. (2022). Depression detection using emotional artificial intelligence and machine learning: A closer review, *Materials Today: Proceedings*, 58(1), 217-226. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2022.01.467>
- Karamustafa, E. Y., & Arsan, B. (2022). Yapay zekânın geleceği: duygular yapay zekâyı nasıl etkileyecek?, *Journal of Business in The Digital Age*, 5(1), 58-64. <https://doi.org/10.46238/jobda.1070090>
- Köroğlu, Y. (2017). Yapay zekâ'nın teorik ve pratik sınırları. *Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi*, 26-30. <https://www.cmpe.boun.edu.tr/~yavuz.koroglu/publications/EBES17.pdf>
- Mamak, U., Konyar, M. Z., Solak, S., & Uçar, M. H. (2020). Gerçek zamanlı yüz tanıma tabanlı personel kontrol ve takip sistemi tasarımı, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (19), 497-504. <https://doi.org/10.31590/ejosat.727768>
- Mijwil, M. M., Sadıkoğlu, E., Cengiz, E., & Candan, H. (2022). Siber Güvenlikte Yapay Zekânın Rolü ve Önemi: Bir Derleme. *Veri Bilimi*, 5(2), 97-105. <https://dergipark.org.tr/en/pub/veri/issue/74116/1215131>
- Prentice, C., Dominique Lopes, S., & Wang, X. (2020). Emotional intelligence or artificial intelligence—an employee perspective, *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 29(4), 377-403. <https://doi.org/10.1080/19368623.2019.1647124>
- Somuncuoğlu, D. (2005). Duygusal zekâ yeterliliklerinin kuramsal çerçevesi ve eğitimdeki rolü, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 269-293. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunikkefd/issue/2772/37089>
- Soto-Rubio, A., Giménez-Espert, M. D. C., & Prado-Gascó, V. (2020). Effect of emotional intelligence and psychosocial risks on burnout, job satisfaction, and nurses' health during the covid-19 pandemic, *International journal of environmental research and public health*, 17(21), 7998. <https://doi.org/10.3390/ijerph17217998>
- Söylemez, Y., & Türkmen, S. Y. (2017). Yapay sinir ağları modeli ile finansal başarısızlık tahmini, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 270-284. <https://doi.org/10.29106/fe.364323>
- Talu, N. (1999). Çoklu zekâ kuramı ve eğitime yansımaları, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(15). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/88078>
- Tuğrul, C. (1999). Duygusal zekâ, *Klinik Psikiyatri*, 1, 12-20. https://jag.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_2_1_12_20.pdf
- Zhang, C., & Lu, Y. (2021). Study on artificial intelligence: The state of the art and future prospects, *Journal of Industrial Information Integration*, 23, 100224. <https://doi.org/10.1016/j.jii.2021.100224>

YAPAY ZEKÂ VE RİSK ÖNGÖRÜSÜ

Melisa Aksoy

GİRİŞ

Yapay zekâ, bilim dünyasında bir bilgisayarın veya bilgisayar destekli makinenin büyük ölçüde insana özgü nitelikler olan çözüm üretme, anlama, mana çıkartma, genelleme, geçmiş deneyimlerden öğrenme gibi mantık süreçlerine ilişkin görevleri yerine getirme kabiliyeti olarak tanımlanmıştır (Öztürk ve Şahin, 2018). Yapay zekânın ve yapay zekâyâ olan merakın ortaya çıkışında insanlığın veri depolama, cansız varlıkları canlandırma ve harekete geçirme düşüncesi büyük rol oynamaktadır. Yapay zekâ terimi, 1956'da Hannover şehrinde düzenlenen bir konferansta ilk kez ortaya atılmıştır. Bu terim, o yılı kadar resmi olarak kendine alan bulamasa da, modern yapay zekânın köklerini klasik filozofların insan düşünce sistemini sembolik bir sistem olarak tanımlama girişiminde görebiliriz. Yapay zekânın evrimi, tarih öncesi dönemde "yapay insan teşebbüsü" ile başlamış olup, 1980 yılından günümüze kadar süren ve hala devam eden "Girişimcilik Dönemi"ne kadar uzanan bir süreç içerisinde laboratuvarların dışına çıkarak sosyal gereksinimlere uygun daha karmaşık uygulamaların tasarlanması ve hayata geçirilmesiyle şekillenmiştir (Pirim, 2006).

Bu süreçte yapılan araştırmalar ve gözlemler sonucunda birçok farklı yapay zekâ tanımı ortaya çıkmıştır. Örneğin, Slage'ye (1991) göre yapay zekâ, sezgisel programlama temelinde olan bir yaklaşımdır, Popov'a (1985) göre ise insanların yaptıklarını bilgisayarlara yaptırabilme çalışmasıdır (Aktaran: Arslan, 2017).

Yapay zekâ, günümüzde pek çok alanda önemli bir rol oynamaktadır. İnsan hayatını kolaylaştırmak, verimliliği artırmak ve yeni keşifler yapmak için kullanılan yapay zekâ teknolojileri, otomasyon, robotik, sağlık, finans, iletişim

diyet ve sağlık arasındaki ilişkiyi anlamak için kullanılmaktadır. Yapay zekâ ayrıca finans sektöründe de kullanılarak piyasadaki belirsizlikten kaynaklı oluşan risklerin önüne geçilmeye çalışılır. Bu amaç doğrultusunda risk tahmini, hisse senedi fiyatları ve döviz kuru öngörüsü gibi alanlarda çalışmalar yapılmaktadır. Diğer yandan hukuk alanında yargının en doğru şekilde yapılması amacıyla yapay zekâ dan faydalanılırken afet yönetiminde süreç esnasında hasarı en aza indirmek amacıyla faydalanılır. Ancak yapay zekâ teknolojilerinin taşıdığı riskler de göz ardı edilemez. Metinde de bahsedildiği gibi makinelerdeki hata oranları, güçlü yapay zekânın oluşabilme potansiyeli, kişisel veri mahremiyeti ihlali, yapay zekâ araçlarının hukuki süreçte yarattığı belirsizlikler bu risklerden bazılarıdır. Bu nedenle yapay zekâ yöntemlerini daha etkili kullanabilmek adına etkili olabilecek yeni model ve teoriler geliştirilmelidir. Örneğin; hâlihazırda kullanılan VAR ve ARMA gibi modellemeler geliştirilerek daha doğru öngörülerde bulunulabilir ve hata payı en düşük seviyeye indirgenebilir. Bununla birlikte açıklık, güvenilirlik, silme, açık rıza gibi prensipler prensipler gözetilerek mahremiyet konusundaki endişeler giderilmelidir.

Sonuç olarak, yapay zekâ teknolojileri birçok farklı risk taşıyor olsa da hukuk, sağlık, finans, teknoloji ve afet yönetimi alanlarına oldukça katkıda bulunmaktadır. Teknolojinin hızla değiştiği ve geliştiği günümüzde yapay zekâ sistemleri ve kullanılan modellemeler hakkında henüz her detay kesinleşmemiş olsa da kullanılan yöntem ve araçlar geliştirilerek risk öngörüsü çalışmaları devam ettirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Afacan, E. & Avcı, N. (2020). COVID-19 Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. Retrieved from: (PDF) KORONAVİRÜS (COVID-19) ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN SALGIN HASTALIKLARA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ (researchgate.net)
- Akalın, B. & Veranyurt, Ü. (2020). Sağlıkta Dijitalleşme ve Yapay Zekâ . *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 2 (2), 128-137. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sdusyd/issue/60581/842035>
- Akalın, B. & Veranyurt, Ü. (2021). Sağlık Hizmetleri ve Yönetiminde Yapay Zekâ . *Acta Infologica*, 5 (1), 231-240. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/acin/issue/63212/850857>
- Akaner, M. & Özdemir, V. (2022). Yapay Zekâ Kullanılarak Faaliyet Alanları Tehlike Sınıflarının Belirlenmesi İçin Örnek Bir Çalışma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 13 (1) , 123-139. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cider/issue/68803/1049024>
- Akbaba, M. M. (2017). Havaçılık Sektöründe Tedarikçi Performansının Kümeleme Analizi ve Yapay Sinir Ağları ile İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Retrieved from Havaçılık sektöründe tedarikçi performansının kümeleme analizi ve yapay sinir ağları ile incelenmesi (9lib.net)

- Altınöz, U. (2013). Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Yapay Sinir Ağları Modeli Çerçevesinde Tahmin Edilebilirliği. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28 (2), ss.189-217.
- Arda, E. & Küçükkocaoğlu, G. (2021). Yapay Zekâ Yöntemleri İle Hisse Senedi Fiyat Öngörülleri . Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi, 6 (2), 565-586. doi: 10.30784/epfad.878664
- Arslan, K. (2017). Eğitimde Yapay Zekâ ve Uygulamaları. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(1), 71-88.
- Aslan, E. (2009). Bulanık Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemi Yardımıyla Tedarikçi Seçimi ve Üretim Sektöründe Bir Uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Retrieved from Bulanık analitik hiyerarşi prosesi yöntemi yardımıyla tedarikçi seçimi ve üretim sektöründe bir uygulama (9lib.net)
- Aslan, T. & Kızıl, C. (2018). Bulanık Mantık Yöntemiyle Açlık Kan Şekeri Karlılık Analizi: Bir Sağlık Kuruluşunda Uygulama. Retrieved from (PDF) BULANIK MANTIK YÖNTEMİYLE AÇLIK KAN ŞEKERİ KARLILIK ANALİZİ: BİR SAĞLIK KURULUŞUNDA UYGULAMA (researchgate.net)
- Aşan, A. & Sinanç Terzi, D. (2021). Klinik Araştırmalarda Geliştirilen Yapay Zekâ Modelleri için Yol Haritası. EMO Bilimsel Dergi, 11 (22), 7-14. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/emobd/issue/66349/960615>
- Ataseven, B. (2013). Yapay Sinir Ağları ile Öngörü Modellemesi. Öneri Dergisi, 10 (39) , 101-115. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/maruner/issue/17900/187806>
- Atsalakıs, G.S., Protoparadakıs, E.E., Valavanıs, K.P. (2015). Stock trend forecasting in turbulent market periods using neuro-fuzzy system, Operational Research. doi:10.1007/s12351-015-0197-6.
- Başkaya, F. & Karacan, H. (2022). Yapay Zekâ Tabanlı Sistemlerin Kişisel Veri Mahremiyeti Üzerine Etkisi: Sohbet Robotları Üzerine İnceleme. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 15 (4) , 481-491 . doi: 10.17671/gazibtd.1053803
- Baydilli, Y.Y. (2020).Derin Öğrenme Yöntemleri ile Periferik Yayma Görüntülerinin Analizi ve Sınıflandırılması. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Retrieved from DERİN ÖĞRENME YÖNTEMLERİ İLE PERİFERİK YAYMA GÖRÜNTÜLERİNİN ANALİZİ VE SINIFLANDIRILMASI (9lib.net)
- Birgili, E. , Sekmen, F. & Esen, S. (2013). Bulanık Mantık Yaklaşımıyla Finansal Yönetim Uygulamaları: Bir literatür taraması. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9 (19) , 121-136. doi: 10.11122/ijmeh.2013.9.19.439
- Büyükgöze, S. & Dereli, E. (2019). Dijital Sağlık Uygulamalarında Yapay Zekâ. Kırklareli Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu. Retrieved from (PDF) Dijital Sağlık Uygulamalarında Yapay Zekâ (researchgate.net)
- Ever, D. & Demircioğlu, E. N. (2022). Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kalite Maliyetleri Üzerine Etkisi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31 (1), 59-72. doi: 10.35379/cusosbil.1023004
- Efe, A. (2021). Yapay Zekâ Odaklı Siber Risk ve Güvenlik Yönetimi . Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi, 5 (2), 144-165. doi: 10.33461/uybisbd.972206
- Erdoğan, G. (2021). Yapay Zekâ ve Hukukuna Genel Bir Bakış . Adalet Dergisi, (66), 117-192. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/adaletdergisi/issue/62377/940007>
- Ersoy, H. (2012). Bankacılık Krizlerinin Yönetimi. Maliye ve Finans Yazıları, 1 (94), 69-96. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/mfy/issue/16286/170793>

- Fahjan, Y. M. & Pakdamar, F. & Kara, F. İ. & Eryılmaz, Y. & Eravcı B. & Baykal M. & Yenilmez G. & Yalçın, D. & K. Yanık (2015). Afet Yönetiminde Olası Depremler İçin 'AFAD-RED' Hasar Tahmin Sisteminin Kullanımı. 3. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı. Retrieved from (PDF) AFET YÖNETİMİNDE OLASI DEPREMLER İÇİN "AFAD-RED" HASAR TAHMİN SİSTEMİNİN KULLANIMI (researchgate.net)
- Gönül Y. , Ulu Ş. , Bucak A. , Bilir A. (2015). Yapay sinir ağları ve klinik araştırmalarda kullanımı. Genel Tıp Dergisi, 25(3): 104-111.
- Helhel, Y. (2009). Makroekonomik Değişkenler e Döviz Kuru İlişkisi: Yapay Sinir Ağı ve VAR Yaklaşımları ile Öngörü Modellemesi. Süleyman Demirel Üniversitesi. Retrieved from (PDF) Makroekonomik değişkenler ve döviz kuru ilişkisi: yapay sinir ağı ve VAR yaklaşımları ile öngörü modellemesi (researchgate.net)
- Hoşgör, H. & Güngördü, H. (2022). Sağlıkta Yapay Zekâ nın Kullanım Alanları Üzerine Nitel Bir Araştırma. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (35), 395-407. doi: 10.31590/ejosat.1052614
- İnce, H. , İmamoğlu, S. E. & İmamoğlu, S. Z. (2021). Yapay Zekâ Uygulamalarının Karar Verme Üzerine Etkileri: Kavramsal Bir Çalışma. International Review of Economics and Management, 9 (1) , 50-63 . doi: 10.18825/iremjournal.866432
- İpekten, O. B. (2006). Risk Sermayesi Finansman Modeli. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (1), 385-408. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/2817/37947>
- İrdem, İ. & Çobanoğlu, S. (2021). Yapay Zekâ nın İç Güvenlik Yönetimi Üzerine Yansımaları: Siber Güvenlik. Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi , 3 (2) , 175-202 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kaytek/issue/68781/1054553>
- İsbir, B. & Kaya, A. (2022). Güvenlik ve Acil Durum Koordinasyon Merkezi (GAMER) ve Yapay Zekânın Afetlerde Uygulanabilirliği . Afet ve Risk Dergisi , 5 (2) , 601-622 . doi: 10.35341/afet.1102768
- Kandemir, Ş. (2021). Bankacılık ve Finansın Denetiminde Denetim Teknolojisi (SupTech)ve Yapay Zekâ. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 18 (1) , 59-81 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cagsbd/issue/63182/959751>
- Korkmaz, Ö & Abdioğlu, Z. (2012). Tüketici ve Üretici Fiyat Endekslerinde Fiyat Geçişkenliği: Alt Sektörler. Retrieved from (PDF) Tüketici ve Üretici Fiyat Endekslerinde Fiyat Geçişkenliği: Alt Sektörler (researchgate.net)
- Öztürk, K. & Şahin, M. E. (2018). Yapay Sinir Ağları ve Yapay Zekâ'ya Genel Bir Bakış. Takvim-i Vekayi, 6 (2), 25-36. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/takvim/issue/40063/427526>
- Öztürk Dilek, G. (2019). Yapay Zekâ nın Etik Gerçekliği. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (4), 47-59. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usdad/issue/51335/642184>
- Partigöç, N. S. (2022). Afet Risk Yönetiminde Yapay Zekâ Kullanımının Rolü. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 15 (4) , 401-411. doi: 10.17671/gazibtd.1067831
- Pirim, A. G. H. (2006). Yapay Zekâ . Yaşar Üniversitesi E-Dergisi , 1 (1) , 81-93 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19113/202842>
- Şahinli, S. & Tarım, M. (2019). Yaşlı Sağlık Hizmetleri: Türkiye-Norveç Karşılaştırmalı Analizi. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi , (1) , 13-27. doi: 10.35375/sayod.532383
- Şekerci, C & Aşıcıoğlu, F. (2021). Denetimli Serbestlik Uygulamalarının Onarıcı Adalet Sistemine Etkisinin Araştırılması. Adli Tıp Bülteni. doi: 10.17986/blm.1420
- Tekin, P. & Erol, R. (2016). Risk Analizi: Bir Otomotiv Fabrikasında Gerçekleştirilen X Tipi Karar Matrisi Uygulaması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi , 19 (3) , 91-98 . Retrieved from <http://jes.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/26848/282323>

- Temir, C. (2021). Sermaye Piyasası Yatırım Kararlarında Etkili Olan Davranışsal Faktörler: Kırılgan Beşli Üzerine Bir Uygulama. İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü. Retrieved from Sermaye piyasası yatırım kararlarında etkili olan davranışsal faktörler: kırılıgıan beşli üzerine bir uygulama (9lib.net)
- Tsai, C.-F. and Wang, S.-P. (2009). Stock price forecasting by hybrid machine learning techniques. Paper presented at the International MultiConference of Engineers and Computer Scientists. Retrieved from <http://www.iaeng.org/>
- Turan, T. , Kemaloğlu, N. & Küçükısille, E. (2020). Hukuk'ta Yapay Zekâ : Çalışmalar ve Gelecek Öngörülerı. Mehmet Akıf Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergısı, 11 (2), 246-255. doi: 10.29048/makufebed.748843
- Uğur, A. & Kınacı, A. C. (2006). Yapay Zekâ Teknikleri ve Yapay Sinir Ağları Kullanılarak Web Sayfalarının Sınıflandırılması. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi. Retrieved from Yapay Zekâ Teknikleri ve Yapay Sinir Ağları Kullanılarak Web Sayfalarının Sınıflandırılması - PDF Ücretsiz indirin (docplayer.biz.tr)
- Ural, M. (2003). FİNANSAL KRİZLER ve TÜRKİYE. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergısı, 18 (1), 11-29. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuııbfd/issue/22758/242911>
- Ustalı, K. & Tosun N. & Tosun, N. Ö. (2021). "Makine Öğrenmesi Teknikleri ile Hisse Senedi Fiyat Tahmini". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergısı, 16(1), 1 – 16. doi: 10.17153/oguiıbf.636017
- Uysal, Y. (2021). Biyoinformatik 101 Serisi - 8 Biyoinformatiğin Kanser Biyolojisindeki Kullanımı. Retrieved from (PDF) Biyoinformatik Ve İlac Kesfi | Yusuf Emre Duman - Academia.edu
- Ülker, İ. & Çamlı, A. (2023). Beslenme ve Diyetetik Uygulamalarında Yapay Zekâ. Beslenme ve Diyet Dergısı. doi: <https://doi.org/10.33076/2023.BDD.1730>
- Yavuz, M. , Sakarya, Ş. & Özdemir, N. (2015). Yapay Sinir Ağları ile Risk-Getiri Tahmini ve Portföy Analizi. Niğe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergısı , 8 (4) , 87-107 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nıguııbfd/issue/19760/211573>
- Yılmaz, A. (2015). Sinirsel Bulanık Mantık Modeliyle Kanser Risk Analizi. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Retrieved from T06228.pdf (sakarya.edu.tr)
- Yurdakul, E.M. (2014). Türkiye'de İthalatın Gelişimi ve İthalatın Yapay Sinir Ağları Yöntemi İle Tahmin Edilebilirliğine Yönelik Bir Analiz. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Retrieved from Microsoft Word - ithalat (adu.edu.tr)

ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂNIN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİM ANLAYIŞINA ETKİSİ

Sergen Gürsoy - Nuri Çeliker

GİRİŞ

Dünya tarihinin süregelen değişimi içerisinde sistematik boyutta ilk sosyo-ekonomik dönüşüm tarım devrimiyle birlikte başlamıştır. Tarım devrimi ile üretim rastlantısal olmaktan çıkmış ve belirli uygulamalarla planlı ve verimli hale gelmiştir. Bununla birlikte yerleşik hayata geçilmiş, şehir devletlerinin ihtiyaçları gözetilerek mal mübadelelerinde bulunulmuştur (Doğruyol, 2021: 103). Ardından üretim ve ticaret daha teknik boyutlara taşınmıştır. Toplumlar üretimi ehlileştirmiş, zaman ve mekân boyutunu dâhil ederek sistematik üretim biçimini ortaya çıkarmıştır. Sanayi devrimi, hayvancılık ve tarım üretim biçiminin yanı sıra makineyi üretime dâhil ederek toplumsal gelişimi devrimsel olarak değiştiren olgu olmuştur (Küçükkalay, 1997: 51). Aşağıda görselleştirilen endüstriyel gelişim süreçleri, endüstriyel devrimler ile basamak halinde bir öncekini kaynak alarak gelişim sürecini devam ettirmiştir.

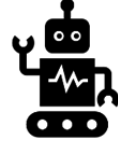
1. Sanayi devrimi
18. yüzyılın sonu

2. Endüstri Devrimi
1970 yılına kadar

3. Endüstri Devrimi
2000'li yıllara kadar

4. Endüstri Devrimi
Şu an-Gelecek

Şekil 1. Endüstriyel Gelişim Süreçleri

Kaynak: Kagermann vd., 2013: 13

KAYNAKÇA

- Abdeldayem, M. M., & Aldulaimi, S. H. (2020). Trends and Opportunities of Artificial Intelligence in Human Resource Management: Aspirations For Public Sector in Bahrain. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 9(1), 3867-3871. ISSN 2277-8616
- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Finance and Development-English Edition, 49(1), 53. ISBN-13: 978-0307719225
- Agarwal, A. (2022). AI Adoption By Human Resource Management: A Study of Its Antecedents and Impact on HR System Effectiveness. *Foresight*, 25(1), 67-81. <https://doi.org/10.1108/FS-10-2021-0199>
- Al-Alawi, A. I., Naureen, M., Alalawi, E. I., & Al-Hadad, A. A. N. (2021). The Role of Artificial Intelligence in Recruitment Process Decision-Making. In 2021 International Conference on Decision Aid Sciences and Application (DASA) (Pp. 197-203). IEEE. doi: 10.1109/DASA53625.2021.9682320.
- Alçin, S. (2016). Üretim İçin Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0. *Journal of Life Economics*, 3(2), 19-30. <https://doi.org/10.15637/jlecon.129>
- Allal-Chérif, O., Aranega, A. Y., & Sánchez, R. C. (2021). Intelligent Recruitment: How To Identify, Select, and Retain Talents From Around The World Using Artificial Intelligence. *Technological Forecasting and Social Change*, 169, 120822.
- Aydın, E., & Turan, M. (2023). An AI-Based Shortlisting Model For Sustainability of Human Resource Management. *Sustainability*, 15(3), 2737. <https://doi.org/10.3390/su15032737>
- Bankins, S., Formosa, P., Griep, Y., & Richards, D. (2022). AI Decision Making With Dignity? Contrasting Workers' Justice Perceptions of Human and AI Decision Making in A Human Resource Management Context. *Information Systems Frontiers*, 24(3), 857-875. <https://doi.org/10.1007/s10796-021-10223-8>
- Bhardwaj, G., Singh, S. V., & Kumar, V. (2020, January). An Empirical Study of Artificial Intelligence and Its Impact on Human Resource Functions. In 2020 International Conference on Computation, Automation and Knowledge Management (ICCAKM) (Pp. 47-51). IEEE. doi: 10.1109/ICCAKM46823.2020.9051544.
- Bozkurt, V., & Suğur, N. (2019). *Endüstri Sosyolojisi*. E-ISBN 978-975-06-2996-9
- Böhmer, N., & Schinnenburg, H. (2023). Critical Exploration of AI-Driven HRM To Build Up Organizational Capabilities. *Employee Relations: The International Journal*. ISSN: 0142-5455
- Budhwar, P., Malik, A., De Silva, M. T., & Thevisuthan, P. (2022). Artificial Intelligence–Challenges and Opportunities For International HRM: A Review and Research Agenda. *The International Journal of Human Resource Management*, 33(6), 1065-1097. <https://doi.org/10.1080/09585192.2022.2035161>
- Burmeister, C., Lüttgens, D., & Piller, F. T. (2016). Business Model Innovation For Industrie 4.0: Why The'industrial Internet'mandates A New Perspective on innovation. *Die Unternehmung*, 2. <http://dx.doi.org/10.5771/0042-059X-2016-2-124>
- Chen, Z. (2023). Collaboration Among Recruiters and Artificial intelligence: Removing Human Prejudices in Employment. *Cognition, Technology & Work*, 25(1), 135-149. <https://doi.org/10.1007/s10111-022-00716-0>
- Chowdhury, S., Dey, P., Joel-Edgar, S., Bhattacharya, S., Rodriguez-Espindola, O., Abadie, A., & Truong, L. (2023). Unlocking The Value of Artificial Intelligence in Human Resource Management Through AI Capability Framework. *Human Resource Management Review*, 33(1), 100899. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2022.100899>

- Crowley, M., Tope, D., Chamberlain, L. J., & Hodson, R. (2010). Neo-Taylorism At Work: Occupational Change in The Post-Fordist Era. *Social Problems*, 57(3), 421-447. <http://dx.doi.org/10.1525/sp.2010.57.3.421>
- Delecraz, S., Eltarr, L., Becuwe, M., Bouxin, H., Boutin, N., & Oullier, O. (2022). Responsible Artificial Intelligence in Human Resources Technology: An Innovative Inclusive and Fair By Design Matching Algorithm For Job Recruitment Purposes. *Journal of Responsible Technology*, 11, 100041. <https://doi.org/10.1016/j.jrt.2022.100041>
- Dhanpat, N., Buthelezi, Z. P., Joe, M. R., Maphela, T. V., & Shongwe, N. (2020). Industry 4.0: The Role of Human Resource Professionals. *SA Journal of Human Resource Management*, 18(1), 1-11. <https://doi.org/10.4102/sajhrm.v18i0.1302>
- Doğruyol, A. (2021). Tarım Devrimi ve Zaman Ölçümü . *Sakarya İktisat Dergisi* , 10 (1) , 103-114 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sid/issue/61134/908068>
- Escolar-Jimenez, C., Matsuzaki, K., Okada, K., & Gustilo, R. C. (2019). Data-driven decisions in employee compensation utilizing a neuro-fuzzy inference system. *International Journal of Emerging Trends in Engineering Research*, 7 (8), 163-169. <https://doi.org/10.30534/ijeter/2019/10782019>
- Figuroa-Armijos, M., Clark, B. B., & Da Motta Veiga, S. P. (2023). Ethical Perceptions of AI in Hiring and Organizational Trust: The Role of Performance Expectancy and Social Influence. *Journal of Business Ethics*, 1-19. <https://doi.org/10.1007/s10551-022-05166-2>
- Flores, E., Xu, X., & Lu, Y. (2020). Human Capital 4.0: A Workforce Competence Typology For Industry 4.0. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 31(4), 687-703. DOI:10.1108/JMTM-08-2019-0309
- Fraij, J., & László, V. (2021). A Literature Review: Artificial Intelligence Impact on The Recruitment Process. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 6(1), 108-119. <https://doi.org/10.21791/IJEMS.2021.1.10>.
- Geetha, R., & Bhanu, S. R. D. (2018). Recruitment Through Artificial Intelligence: A Conceptual Study. *International Journal of Mechanical Engineering and Technology*, 9(7), 63-70. SSN Online: 0976-6359
- Gonzalez, M. F., Liu, W., Shirase, L., Tomczak, D. L., Lobbe, C. E., Justenhoven, R., & Martin, N. R. (2022). Allying With AI? Reactions Toward Human-Based, AI/ML-Based, and Augmented Hiring Processes. *Computers in Human Behavior*, 130, 107179. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107179>
- Gunathunge, K. L. N. K., & Lakmal, K. G. P. (2021). Industrial Revolution 4.0 and The Future of HRM. *Contemporary Innovation in Management*.
- Hemalatha, A., Kumari, P. B., Nawaz, N., & Gajenderan, V. (2021). Impact of Artificial Intelligence on Recruitment and Selection of Information Technology Companies. In *2021 International Conference on Artificial Intelligence and Smart Systems (ICAIS)* (Pp. 60-66). IEEE. DOI: 10.1109/ICAIS50930.2021.9396036
- Hermann, M., Pentek, T., & Otto, B. (2015). Design Principles For Industrie 4.0 Scenarios: A Literature Review. *Technische Universität Dortmund, Dortmund*, 45, 1-15. doi: 10.1109/HICSS.2016.488.
- Hirsch-Kreinsen, H. (2016). " Industry 4.0" As Promising Technology: Emergence, Semantics and Ambivalent Character. ISSN 1612-5355
- Kagermann, H., Lukas, W. D., & Wahlster, W. (2011). Industrie 4.0: Mit Dem Internet Der Dinge Auf Dem Weg Zur 4. Industriellen Revolution. *VDI Nachrichten*, 13(1), 2-3. Nr. 13-2011 Seite 2
- Kagermann, H., Wahlster, W. & Helbig, J. (2013). Securing The Future of German Manufacturing Industry Recommendations For Implementing The Strategic Initiative INDUSTRIE 4.0 Final Report of The Industrie 4.0 Working Group. Secretariat of The Platform Industrie 4.0.

- Kaygısız, E. ve Sipahi, H. (2019). Y Kuşağı Üniversite Öğrencilerinin Bireysel Yenilik Ve Endüstri 4.0 Bilgi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(2), 922-936. <https://doi.org/10.21547/jss.442879>
- Kelan, E. K. (2023). Algorithmic Inclusion: Shaping The Predictive Algorithms of Artificial Intelligence in Hiring. *Human Resource Management Journal*, 1- 14. <https://doi.org/10.1111/1748-8583.12511>
- Köchling, A., & Wehner, M. C. (2023). Better Explaining The Benefits Why AI? Analyzing The Impact of Explaining The Benefits of AI-Supported Selection on Applicant Responses. *International Journal of Selection and Assessment*, 31(1), 45-62. <https://doi.org/10.1111/ijsa.12412>
- Kshetri, N. (2021). Evolving Uses of Artificial Intelligence in Human Resource Management in Emerging Economies in The Global South: Some Preliminary Evidence. *Management Research Review*, 44(7), 970-990. <https://doi.org/10.1108/MRR-03-2020-0168>.
- Küçükkalay, A. (1997). Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi . Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 2 (2) , - . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20855/223684>
- Küsbeci, P., & Çevik-Tekin, İ. (2021). Endüstri 4.0 Perspektifinden İnsan Kaynakları. *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 18-29. e-ISSN: 2651-3250
- Leicht-Deobald, U., Busch, T., Schank, C., Weibel, A., Schafheitle, S., Wildhaber, I., & Kasper, G. (2019). The Challenges of Algorithm-Based HR Decision-Making For Personal Integrity. *Journal of Business Ethics*, 160, 377-392. <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04204-w>
- Maity, S. (2019). Identifying Opportunities For Artificial Intelligence in The Evolution of Training and Development Practices. *Journal of Management Development*, 38(8), 651-663. DOI:10.1108/JMD-03-2019-0069
- Mathews, J. A. (2013). The Renewable Energies Technology Surge: A New Techno-Economic Paradigm in The Making?. *Futures*, 46, 10-22. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2012.12.001>
- Oswal, N., Khaleeli, M., & Alarmoti, A. (2020). Recruitment in The Era of Industry 4.0: Use of Artificial Intelligence in Recruitment and Its Impact. *Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(8), 39-47. Retrieved from <https://archives.palarch.nl/index.php/jae/article/view/1113>
- Ötleş, S., & Özyurt, V. H. (2016). Endüstri 4.0: Büyüme ve Verimlilik İçin Dijitalleşme. *Plastik&Ambalaj Teknolojisi Dergisi*, 4, 54-57.
- Paauwe, J., & Boon, C. (2018). Strategic HRM: A Critical Review. *Human Resource Management*, 49-73. ISBN: 9781315299556
- Palos-Sánchez, P. R., Baena-Luna, P., Badicu, A., & Infante-Moro, J. C. (2022). Artificial Intelligence and Human Resources Management: A Bibliometric Analysis. *Applied Artificial Intelligence*, 36(1), 2145631. <https://doi.org/10.1080/08839514.2022.2145631>
- Pan, Y., Froese, F., Liu, N., Hu, Y., & Ye, M. (2022). The Adoption of Artificial Intelligence in Employee Recruitment: The Influence of Contextual Factors. *The International Journal of Human Resource Management*, 33(6), 1125- 1147. <https://doi.org/10.1080/09585192.2021.1879206>
- Phuyal, S., Bista, D., & Bista, R. (2020). Challenges, Opportunities and Future Directions of Smart Manufacturing: A State of Art Review. *Sustainable Futures*, 2, 100023. <https://doi.org/10.1016/j.sftr.2020.100023>
- Prikshat, V., Malik, A., & Budhwar, P. (2023). AI-Augmented HRM: Antecedents, Assimilation and Multilevel Consequences. *Human Resource Management Review*, 33(1), 100860. <https://doi.org/10.1016/j.hrmmr.2021.100860>

- Qamar, Y., Agrawal, R. K., Samad, T. A., & Jabbour, C. J. C. (2021). When Technology Meets People: The Interplay of Artificial Intelligence and Human Resource Management. *Journal of Enterprise Information Management*, 34(5), 1339-1370. <https://doi.org/10.1108/JEIM-11-2020-0436>
- Qin, J., Liu, Y., & Grosvenor, R. (2016). A Categorical Framework of Manufacturing For Industry 4.0 and Beyond. *Procedia Cirp*, 52. <https://doi.org/10.1016/j.procir.2016.08.005>
- Rodgers, W., Murray, J. M., Stefanidis, A., Degbey, W. Y., & Tarba, S. Y. (2023). An Artificial Intelligence Algorithmic Approach To Ethical Decision-Making in Human Resource Management Processes. *Human Resource Management Review*, 33(1), 100925. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2022.100925>
- Rotich, K. J. (2015). History, Evolution and Development of Human Resource Management: A Contemporary Perspective. *Global Journal of Human Resource Management*, 3(3), 58-73.
- Schaefer, R. T., & Lamm, R. P. (1995). *Sociology*. 5th Edit.
- Shamim, S., Cang, S., Yu, H., & Li, Y. (2016). Management Approaches For Industry 4.0: A Human Resource Management Perspective. In 2016 IEEE Congress on Evolutionary Computation (CEC) (Pp. 5309-5316). IEEE. doi: 10.1109/CEC.2016.7748365.
- Singh, A., & Shaurya, A. (2021). Impact of Artificial Intelligence on HR Practices in The UAE. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8(1), 1-9. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00995-4>
- Sithambaram, R. A., & Tajudeen, F. P. (2022). Impact of Artificial Intelligence in Human Resource Management: A Qualitative Study in The Malaysian Context. *Asia Pacific Journal of Human Resources*. <https://doi.org/10.1111/1744-7941.12356>
- Sivathanu, B., & Pillai, R. (2018). Smart HR 4.0-How Industry 4.0 İs Disrupting HR. *Human Resource Management International Digest*, 26(4), 7-11. <https://doi.org/10.1108/HRMID-04-2018-0059>
- Tambe, P., Cappelli, P. and Yakubovich, V. (2019), "Artificial Intelligence in Human Resources Management: Challenges and A Path Forward", *California Management Review*, 61(4),15-42. DOI: 10.2139/ssrn.3263878
- Tewari, I., & Pant, M. (2020). Artificial Intelligence Reshaping Human Resource Management: A Review. In 2020 IEEE International Conference on Advent Trends in Multidisciplinary Research and Innovation (ICATMRI) (Pp. 1-4). IEEE. doi: 10.1109/ICATMRI51801.2020.9398420.
- Tunçer, P. (2012). Değişen İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışında Kariyer Yönetimi. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 31(1). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/omuefd/issue/20248/214834>
- TÜSİAD. (2016). Türkiye'nin Küresel Rekabetçiliği İçin Bir Gereklik Olarak Sanayi 4.0 Gelişmekte Olan Ekonomi Perspektifi. The Boston Consulting Group. Yayın No: TÜSİAD-T/2016-03/576. İstanbul.
- Umachandran, K. (2021). Application of Artificial Intelligence For Recruitment in Manufacturing Industries. *Journal of Emerging Technologies*, 1(1), 11-18. <https://doi.org/10.57040/jet.v1i1.39>
- Uslu, O. (2022). Endüstri 1.0'dan Endüstri 4.0'a Toplumsal Yapının Dönüşümü: Schumpeterci Yaklaşım (Master's Thesis, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Vardarlier, P., & Zafer, C. (2020). Use of Artificial Intelligence As Business Strategy in Recruitment Process and Social Perspective. In Hacıoglu, U. (Eds.), *Digital Business Strategies in Blockchain Ecosystems: Transformational Design and Future of Global Business*, Switzerland: Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-030-29739-8_17

- Vedapradha, R., Hariharan, R., & Shivakami, R. (2019). Artificial Intelligence: A Technological Prototype in Recruitment. *Journal of Service Science and Management*, 12(3), 382-390. DOI: 10.4236/jssm.2019.123026
- Whysall, Z., Owtram, M., & Brittain, S. (2019). The New Talent Management Challenges of Industry 4.0. *Journal of Management Development*, 38(2), 118-129. <https://doi.org/10.1108/JMD-06-2018-0181>
- Yazıcı, E. & Düzkaaya, H. (2016). Endüstri Devriminde Dördüncü Dalga ve Eğitim: Türkiye Dördüncü Dalga Endüstri Devrimine Hazır mı? . *Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori Ve Uygulama*, 7 (13), 49-88. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eibd/issue/29466/315920>
- Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 Ve Akıllı Fabrikalar. *Sakarya University Journal of Science*, 22(2), 546-556. DOI: 10.16984/saufenbilder.321957
- Yılmaz, C., & Yılmaz, T. (2023). Endüstri 4.0'ın İnsan Kaynakları Yönetimine Etkisi: İky 4.0. *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, 12(32), 11-28. DOI: 10.31199/hakisderg.1214130

YAPAY ZEKÂ VE TOPLUM 5.0 İLİŞKİSİNE YÖNELİK KAVRAMSAL BİR ARAŞTIRMA

Abdullah Zübeyr Akman

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, insanlığa ait gelişmelerin adeta kültürel bir yansıması sonucu ortaya çıkan gelişmelerdir. Günümüz dünyasında teknolojik gelişmelere bir taraf iyimser yaklaşım zor işlerin altından kalkabilecek bir yapı olarak bakarken diğer bir taraf ise eşitsizliği artıracak ve kaynakların dağılımı gibi bazı noktaları bozabileceği düşüncesiyle yaklaşmaktadır (Kılıç ve Atilla, 2022). Bu kapsamda insan eliyle oluşturulan teknolojik gelişmeler insanlığın tarihinde de önemli roller oynamaktadır. Ortaya çıkan yeni rollerden birisi de dijital dönüşüm, yapay zekâ (YZ) kavramı ile bunların toplumsal yansımalarıdır.

Endüstri 4.0 kavramıyla ortaya atılan ileri teknolojik gelişmeler hem bireyler hem de işletmeler için önemli etkiler bırakmaktadır. Bu kapsamda ortaya çıkan YZ, nesnelerin interneti, büyük veri gibi dijital teknoloji boyutları birçok değişime ve dönüşüme yol açmaktadır (Wang vd., 2015). Bu bağlamda değerlendirilen bileşenler dijitalleşme olarak adlandırılmaktadır. Dijitalleşmenin daha ileri boyutunu temsil eden dijital dönüşüm kavramı ise hayatın her alanında (sosyal, kültürel, ekonomi, finans, siyaset, sağlık, kamu, eğitim vb.) kendine yer bulabilen teknoloji temelli bir kavramdır.

Sanayi ve sosyal altyapıların dijitalleşmesi, yeniliklere bağlı olarak gerçekleştirilmekte ve bu süreç tüm dünyada hızlanmaktadır. YZ, giderek endüstriyel politikaların önemli bir bileşeni haline gelmektedir (Savaneviciene vd., 2019). Bu kapsamda YZ kavramını anlamak ve işletmeler açısından önemini

teknolojik gelişmelere yatkınlığı biri bazı noktalarda insanlığa birtakım faydalar ve avantajlar sunmaktadır.

T5.0 ve YZ kavramları, E4.0 ve dijital dönüşümle birlikte kullanılan kavramlar haline gelmiştir. T5.0 hedefine sahip olan bir toplum için YZ uygulamaları vazgeçilemez birer yeniliklerdir. Özellikle nitelikli bir eğitim vermek, bilgiyi tüm bireylere yayabilmek ve iş dünyasının istediği çalışan özelliklerini bireylere verebilmek için YZ gibi teknolojilerinden yararlanılması gerekmektedir.

Sonuç olarak T5.0 kavramının benimsenmesi, uygulanabilmesi ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışıyla beraber insan odaklı bir gelişim için teknolojik yeniliklerden faydalanılması gerekir. Bu kapsamda öne çıkan kavramlardan YZ, insan odaklı bir gelişim ve dönüşüm için oldukça önemlidir. Hem bireyler açısından hem de toplumlar ve devletler açısından her sektörde yararlanan YZ kavramının önemini kavramak, eğitim müfredatını bu yönde oluşturmak oldukça önemlidir. Bu konuda başta kamu olmak üzere birçok paydaşın iş birliği yapması ve bu konuda yeterli insan kaynağının yetiştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, Abdullah Z. (2023). *Toplum 5.0 yapılanmasında dijital dönüşüm ile örgüt kültürü etkileşiminin yeri: Bir alan araştırması*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Aldasoro, U., Merino, M. and Perez, G. (2019). Time consistent expected mean-variance in multistage stochastic quadratic optimization: A model and a matheuristic, *Annals of Operations Research*, 280(1-2) 151-187.
- Alimohammadlou, M. and Khoshsepehr, Z. (2023). The role of Society 5.0 in achieving sustainable development: A spherical fuzzy set approach, *Environmental Science and Pollution Research*, 30(16), 47630-47654.
- Aloini, D., Dulmin, R., Mininno, V., Pellegrini, L. and Farina, G. (2018). Technology assessment with IF-TOPSIS: An application in the advanced underwater system sector, *Technological Forecasting and Social Change*, 131, 38-48.
- Ammar, M., Russello, G. and Crispo, B. (2018). Internet of things: A survey on the security of IoT frameworks, *Journal of Information Security and Applications*, 38, 8-27.
- Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları, *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Balugani, E., Lolli, F., Gamberini, R., Rimini, B. and Babai, M.Z. (2019). A periodic inventory system of intermittent demand items with fixed lifetimes, *International Journal of Production Research*, 57, 1-13.
- Bigerna, S., Micheli, S., and Polinori, P. (2023). *Advantages and Disadvantages of Industry 5.0 in the Twenty-First Century*, In Quality Management, Value Creation, and the Digital Economy (pp. 20-43). Routledge.
- De Sousa Jabbour, A.B.L., Jabbour, C.J.C., Godinho Filho, M. and Roubaud, D. (2018). Industry 4.0 and the circular economy: A proposed research agenda and original roadmap for sustainable operations, *Annals of Operations Research*, 270(1-2), 273-286.

- Dhamija, P. and Bag, S. (2020). Role of artificial intelligence in operations environment: A review and bibliometric analysis, *The TQM Journal*, 32(4), 869-896.
- Dobrescu, E. M. and Dobrescu, E. M. (2018). Artificial intelligence (Ai)-the technology that shapes the world, *Global Economic Observer*, 6(2), 71-81.
- Dolgui, A., Ivanov, D. and Sokolov, B. (2018). Ripple effect in the supply chain: An analysis and recent literature, *International Journal of Production Research*, 56(1-2), 414-430.
- Duman M. Ç. (2022). Toplum 5.0: İnsan odaklı dijital dönüşüm, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 82, 309-336.
- Fang, J., Su, H., and Xiao, Y. (2018). Will artificial intelligence surpass human intelligence?, 1-9.
- Fukuyama, M. (2018). Society 5.0: Aiming for a new human-centered Society, *Jpn. Spotlight*, 27, 47-50.
- Garza-Reyes, J.A., Yu, M., Kumar, V. and Upadhyay, A. (2018). Total quality environmental management: Adoption status in the Chinese manufacturing sector, *The TQM Journal*, 30(1), 2-19.
- Gülşen, İ. (2019). İşletmelerde yapay zekâ uygulamaları ve faydaları: Perakende sektöründe bir derleme. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 407-436.
- Howard, J. (2019). Artificial intelligence: Implications for the future of work, *American Journal of Industrial Medicine*, 62(11), 917-926.
- İnce, H., İmamoğlu, S.E. ve İmamoğlu, S.Z. (2021). Yapay zekâ uygulamalarının karar verme üzerine etkileri: Kavramsal bir çalışma. *International Review of Economics and Management*, 9(1), 50-63.
- Jan, Z., Ahamed, F., Mayer, W., Patel, N., Grossmann, G., Stumptner, M. and Kuusk, A. (2023). Artificial intelligence for industry 4.0: Systematic review of applications, challenges, and opportunities, *Expert Systems with Applications*, 1-21.
- Kaplan, J. (2016). Artificial intelligence: Think again, *Communications of the ACM*, 60(1), 36-38.
- Keidanren, (2018). Society 5.0 co-creating the future (excerpt), *Japan Business Federation Report*. (<https://www.keidanren.or.jp/en/policy/2018/095.html>, Erişim tarihi: 19.07.2023)
- Khare, K., Stewart, B., and Khare, A. (2018). Artificial intelligence and the student experience: An institutional perspective, *IAFOR Journal of Education*, 6(3), 63-78.
- Kılıç C. ve Atilla G., (2022). *Yönetim Bilimi Perspektifinden Endüstri 4.0 ve Toplum 5.0*, İçinde Stratejik İşletme Yönetiminde Teknolojinin Endüstriyel Süreci, (ss.1-20), Eğitim Yayınevi.
- Lee, J., Davari, H., Singh, J. and Pandhare, V. (2018). Industrial artificial intelligence for industry 4.0-based manufacturing systems, *Manufacturing Letters*, 18, 20-23.
- Luckin, R. (2017). Towards artificial intelligencebased assessment systems, *Nature Human Behaviour*, 3(1), 1-4
- Magni, D., Del Gaudio, G., Papa, A. and Della Corte, V. (2023). Digital humanism and artificial intelligence: the role of emotions beyond the human-machine interaction in Society 5.0, *Journal of Management History*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print, 1-24.
- Mavrodieva, A.V. and Shaw, R. (2020). Disaster and climate change issues in Japan's society 5.0-A discussion, *Sustainability*, 12, 1-17.
- Moor, J. (2006). The dartmouth college artificial intelligence conference: the next fifty years, *AI Magazine*, 27(4), 87-91.
- Mourtzis, D., Angelopoulos, J. and Panopoulos, N. (2023). The Future of the human-machine interface (hmi) in Society 5.0, *Future Internet*, 15(5), 1-25.
- Müller, V. C. (2016). *Risks of Artificial Intelligence*, Boca Raton, FL: Chapman & Hall.

- Nadimpalli, M. (2017). Artificial intelligence-consumers and industry impact, *International Journal of Economics & Management Sciences*, 6(03), 4-6.
- Nalbantoğlu, C. B. (2022). *İşletmelerin Dijital Dönüşümünde Yapay zekâ: İş Gücü Piyasası ve Sektörel Düzeyde Bir İnceleme* İçinde Dijitalleşme 2, (Ed: Mehmet Baş, İnci Erdoğan Tarakçı ve Ramazan Aslan), 193-208.
- Önder, M. ve Saygılı, H. (2018). Yapay zekâ ve kamu yönetimine yansımaları, *Türk İdare Dergisi*, (487), 629-668.
- Peraković, D., Periša, M., Cvitić, I. and Zorić, P. (2020). *Information and communication technologies for the Society 5.0 environment*, In XXXVIII Simpozijum o novim tehnologijama u poštanskom i telekomunikacionom saobraćaju, Beograd, 1, 203-212.
- Ramaswamy, S. (2017). How Companies Are Already Using AI. Harward Business Review. (<https://hbr.org/2017/04/how-companies-are-already-using-ai>, Erişim tarihi: 25.07.2023 tarihinde erişilmiştir).
- Russell, S. and Norvig P. (2016). *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (Third Edition), Essex: Pearson
- Rüßmann, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P. and Harnisch, M. (2015). Industry 4.0: The future of productivity and growth in Manufacturing industries, *Boston Consulting Group*, 9(1), 54-89.
- Salgues, B. (2018). *Society 5.0: Industry of the Future, Technologies, Methods and Tools*, John Wiley & Sons, Inc.
- Sajidan, S. Saputro, R. Perdana, I. R., Atmojo W. and Nugraha D.A. (2020). Development of science learning model towards Society 5.0: A conceptual model, *Journal of Physics: Conference Series*, 1-10.
- Schatsky D., Katyal V., Iyengar S. and Chauhan R. (2019). Can AI be ethical? Why enterprises shouldn't wait for AI regulation, (https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/us/articles/4604_S4S-AI-and-ethics/DI_S4S-AI-and-ethics.pdf, Erişim tarihi: 20.08.2023).
- Taranto-Vera, G., Galindo-Villardón, P., Merchán-Sánchez-Jara, J., Salazar-Pozo, J., Moreno-Salazar, A. and Salazar-Villalva, V. (2021). Algorithms and software for data mining and machine learning: a critical comparative view from a systematic review of the literature, *The Journal of Supercomputing*, 77, 11481-11513.
- Taşçı, G. ve Çelebi, M. (2020). Eğitimde yeni bir paradigma: "Yükseköğretimde yapay zekâ", *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(29), 2346-2370.
- Taşlıyan, M. ve Yılmaz, Ö. İ. (2022). Yapay zekâ ve işletmeler açısından sonuçları, *International Academic Social Resources Journal*, 7(36), 463-471.
- Uzun, T. (2020). Yapay zekâ ve sağlık uygulamaları, *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 80-92.
- Ünal, A. ve Kılınç, İ. (2020). Yapay zekâ işletme yönetimi ilişkisi üzerine bir değerlendirme, *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 6(1), 51-78.
- Wang, S., Wan, J., Zhang, D., Li, D. and Zhang, C. (2015). Towards smart factory for industry 4.0: A selforganized multi-agent system with big data based feedback and coordination, *Computer Networks*. 101, 158-168.

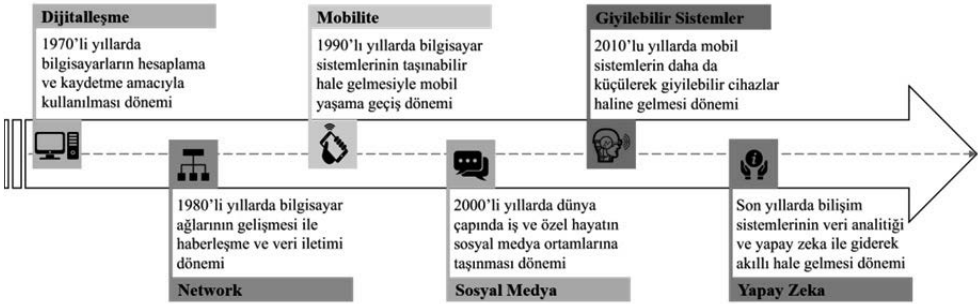
YAPAY ZEKÂ BİLEŞENLERİ VE TÜRLERİ

Mustafa Coşar

GİRİŞ

Bilişim Teknolojileri (BT) insan hayatının vazgeçilmez bir unsuru haline geldiğinden bu yana tüm dikkatleri üzerine toplamış bulunmaktadır. Üretim, tüketim, ulaşım ve iletişim gibi hayati öneme sahip alanlarda BT ve uygulamalarının kullanılmasıyla hız, zaman, kalite, erişilebilirlik ve karlılık gibi çok çeşitli avantajlar elde edilmektedir. Bu avantajların artması, bu teknolojilerin daha da gelişerek yeni nesil teknolojilerin ortaya çıkması da itici güç olmaktadır. BT'nin son yıllarda ortaya çıkan ve başarılı sonuçlar elde edilen yeni nesil teknolojilerinin başında, veri analitiği, derin öğrenme, yapay zekâ ve robotik gelmektedir. Bu teknolojilerin arasında en çok dikkat çekenini ise yapay zekâ olarak görülmektedir.

Bilişim Teknolojilerinin özellikle son 50 yıllık geçmişine bakıldığında baş döndürücü bir ilerlemeye sahip olduğu görülmektedir. Şekil 1'de bu son elli yılın 10'ar yıllık periyotlarda yeni gelişmeler ve yeni nesil uygulamalar ile nasıl şekillendiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Şekil 1. BT'nin Dönüm Noktaları

lanmalıdır. Bu bakış açısıyla insanların geleceği şekillendirecek bilgi, birikim ve farkındalık düzeyine biran önce erişmesi faydalı olacaktır.

BT'nin geliştirilmesi ve kullanılmasında dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise gizlilik ve güvenlik konularıdır. Hangi yapay zekâ türü kullanılırsa kullanılsın mutlaka kişisel bilgi güvenliği ve siber güvenlik konularına dikkat edilmelidir. Unutulmamalıdır ki, teknolojik bir sistem başka bir sisteme bağlandığı anda iki yönlü veri iletimi söz konusudur. Bu iletimin başından sonuna kadar kontrollü, izinli ve yetkili bir erişim sağlanmalıdır. Yapay zekâ sistemleri de bireysel veya kurumsal ağlar üzerinden bağlantı yapacağı için topladığı verilerin gizliliğini ve güvenliğini tehdit edebilir. Yapay zekâ sistemlerinde kişisel bilgi mahremiyetini korumanın zor olduğunu, bu sağlamanın kişisel bilinçlenmenin yanı sıra yasal düzenlemelerin de gerektiğini vurgulamaktadır (Eryılmaz, 2023). Ayrıca, mahremiyet konusunda başrol alan yapay zekâ sisteminin çözüm sürecinde de rol alması gerektiğini önermektedir.

Yapay zekâ ile ilgili önerilebilecek diğer bir konu ise enerji konusudur. Yapay zekâ ile çalışan sistemler en temelde veri ve enerji girdisine ihtiyaç duymaktadırlar. Dijital bir sistemde bu iki girdi elektrik enerjisine bağlıdır. Bu bağımlılık mevcut elektrik kapasitesinin aşılmasına ve maliyetlerinin yükselmesine neden olmaktadır. Yapay zekâ teknolojisinin gelecek vizyonu da göz önüne alınarak çevreci teknolojiler ile enerji üretiminin desteklenmesi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Bulutistan. (2022). Yapay Zekâ (AI) Nedir? Uygulama Alanları Nelerdir?. İnternet, Erişim Adresi: <https://bulutistan.com/blog/yapay-zekâ-ai-nedir/> Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2023
- Coşar, M. (2022). Siber Dünyanın Karanlık Yüzü: DeepWeb ve DarkNet. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 3 (1), ss.58-71.
- Coşar, M. (2023). Tedarik Zinciri Yönetiminde Yapay Zekâ ve Robotik. Editör: Taşkın, B. & Çağlar, B., *Tedarik Zincirinde Dijital Dönüşüm*, (5.Bölüm, ss.69-93), 1. Baskı, Ekin Yayınevi. ISBN: 978-625-6952-95-9
- Eryılmaz, H.E. (2023). Yapay Zekâ Çağında Kişisel Veri Mahremiyeti. *TSBS Bildiriler Dergisi*, Cilt:3, Yıl:2023, <https://doi.org/10.55709/TSBSBildirilerDergisi.539>
- French, S. C. (1996). *Data Processing And Information Technology*. BPB Publications, 1996, ISBN:9788170299943.
- Goertzel, B., Iklé, M., Wigmore, J. (2012). *The Architecture of Human-Like General Intelligence*. In: Wang, P., Goertzel, B. (eds) *Theoretical Foundations of Artificial General Intelligence*. Atlantis Thinking Machines, Volume:4. Atlantis Press, Paris. https://doi.org/10.2991/978-94-91216-62-6_8
- Güzel, S. (2021). 19. Yapay Zekâ Söylemi ve Toplumsal Yansıması. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Bildiri Kitabı, ss.219-232, 27-29 Eylül 2021, Bakü, ISBN:978-605-74309-7-7.

- Kaçtoğlu, S. & Kılağız, Y. (2000). Yapay Zekâ Bilgi İşlem Teknolojisi ve Bileşenleri, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1, ss.357-375, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/29915>
- Karagüel, K. (2023). Yapay Zekâ ve Toplumsal Sorumluluk. İnternet. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/profile/Kenan-Karaguel/publication/236840592_YAPAY_ZEKÂ_VE_TOPLUMSAL_SORUMLULUK/links/02e7e5194e3bbd6b89000000/YAPAY-ZEKÂ-VE-TOPLUMSAL-SORUMLULUK.pdf
- Muehlhauser, L. (2013). What is AGI?. MIRI-Machine Intelligence Research Institute, İnternet. Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2023, Erişim Adresi: <https://web.archive.org/web/20190104021732/https://intelligence.org/2013/08/11/what-is-agi/>
- Nauges, L. (2017). Trois niveaux d'intelligence artificielle : trois challenges majeurs pour l'humanité - première partie. İnternet Blog Sayfası, Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2023, Erişim Adresi: https://nauges.typepad.com/my_weblog/2017/02/trois-niveaux-dintelligence-artificielle-trois-challenges-majeurs-pour-lhumanit%C3%A9-premi%C3%A8re-partie.html
- Nilsson, N.J. (2005). Human-Level Artificial Intelligence? Be Serious!. *AI Magazine, American Association for Artificial Intelligence*, 25th Anniversary Issue.
- Oracle. (2023). Neden Büyük Veri?. İnternet, Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2023, Erişim Adresi: <https://www.oracle.com/tr/big-data/what-is-big-data/>
- Orhon, E.N. (2021). Süper Zekâ: Yapay Zekâ Uygulamaları, Tehlikeler ve Stratejiler. *TRT Akademi*, Cilt:6, Sayı:13, ss.943-947, <https://doi.org/10.37679/trta.1002519>
- Öztürk, K. & Şahin, M. E. (2018). Yapay Sinir Ağları ve Yapay Zekâ'ya Genel Bir Bakış. *Takvim-i Vekayi*, Cilt: 6, Sayı:2, ss.25-36.
- Russell, S. & Norvig, P. (2016). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. (Global Edition), Third Edition, Prentice Hall. New Jersey. ISBN-13:978-1292153964.
- Pei, J., Deng, L., Song, S. et al. (2019). Towards Artificial General Intelligence with Hybrid Tianjic Chip Architecture. *Nature*, Vol.572, pp.106-111, <https://doi.org/10.1038/s41586-019-1424-8>
- Singil, N. (2022). Yapay Zekâ ve İnsan Hakları. *Public and Private International Law Bulletin*, Volume:42, Issue:1, ss.121-158, <https://doi.org/10.26650/ppil.2022.42.1.970856>
- Skalfist, P., Mikelsten, D. & Teigens, V. (2020). *Yapay Zekâ: Dördüncü Sanayi Devrimi*, Cambridge Stanford Books. ebook, ISBN: 9781005239480.
- Şahin, G. & Amasyalı, F. (2014). Geniş Metin Koleksiyonlarından İteratif Bilgi Çıkarımı, *EMO Bilimsel Dergi*, Yıl 2014, Cilt:4, Sayı:7, ss.13-20
- Yıldız, M. & Yıldırım, F.B. (2018). Yapay Zekâ ve Robotik Sistemlerin Kütüphanecilik Mesleğine Olan Etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*, Cilt:32, Sayı:1, ss.26-32, <http://doi.org/10.24146/tkd.2018.29>
- Yılmaz, A. (2022). *Yapay Zekâ*. Kodlab Yayın, 11. Baskı, 2022, ISBN:978-605-9118-80-4

İŞLETMELERDE YENİ HİZMET GELİŞTİRME BAĞLAMINDA YAPAY ZEKÂ UYGULAMASI OLARAK BÜYÜK VERİ ANALİTİĞİ

Songul Zehir

GİRİŞ

İş süreçlerinin ve bireysel aktivitelerin giderek daha fazla dijitalleşmesi ile birlikte yeni bilgi kaynakları ve giderek daha ucuz hale gelen teknoloji bir araya gelerek bizi yeni bir çağa getiriyor: "*neredeyse bir işletmenin ilgilendiği her konuda büyük miktarda dijital bilginin bulunduğu bir çağ*" (McAfee & Brynjolfsson, 2012). Dünya genelinde veri artışının tek nedeni insanlar değildir. Nesnelerin İnterneti (Internet of Things) olarak isimlendirilen "cihazlar arası bağlantı ağı" kavramı da verinin artışında önemli rol oynamaktadır ve hatta bazı tahminlere göre gelecekte -sensörler her zamankinden daha yaygın hale geldikçe- nesnelere tarafından üretilen veri miktarı, insanlar tarafından üretilenleri geride bırakabilecektir (Gobble, 2013). Her türlü dijital bilgiyi analiz etmek ve yorumlamak için bir araç olarak düşünülebilecek olan ve günümüzün dijital ürün ve hizmetlerinin işlevsel kapsamını belirleyen büyük veri analitiğindeki teknik ve analitik gelişmeler yapay zekâ, bilişsel bilgi işlem yetenekleri ve iş zekasının geliştirilmesi için çok önemlidir (Loebbecke & Picot, 2015). Büyük veri, yapay zekâ için temel bir öneme sahiptir çünkü yapay zekâ algoritmalarının etkili çalışması ve doğru sonuçlar üretebilmesi için büyük ve çeşitli veri setlerine ihtiyaç duyar. Bu veri, yapay zekânın öğrenme süreçlerini besler ve karar mekanizmalarını güçlendirir (Li, Ye, & Zhang, 2022). İş dünyasındaki tüm bu gelişmeler doğal olarak hizmetlerin yapısını ve niteliğini değiştirecek etkiler gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Alsaad, A., Selem, K. M., Alam, M. M., & Melhim, L. K. B. (2022). Linking business intelligence with the performance of new service products: Insight from a dynamic capabilities perspective. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(4), 100262. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2022.100262>
- Arias-Pérez, J., Coronado-Medina, A., & Perdomo-Charry, G. (2022). Big Data Analytics Capability as A Mediator in the Impact of Open Innovation on Firm Performance. *Journal of Strategy and Management*, 1-15.
- Biemans, W. G., Griffin, A., & Moenaert, R. K. (2016). Perspective: New Service Development: How the Field Developed, Its Current Status and Recommendations for Moving the Field Forward. *Journal of Product Innovation Management*, 33(4), 382-397. <https://doi.org/10.1111/jpim.12283>
- Borasi, P., Khan, S., & Kumar, V. (2021). alliedmarketresearch.com. 2022 tarihinde Big Data and Business Analytics Market Statistics: 2021: <https://www.alliedmarketresearch.com/big-data-and-business-analytics-market>. adresinden alındı
- Bughin, J. (2016). Big Data: Getting a Better Read on Performance. *Mckinsey*.
- Caputo, M., Lamberti, E., Cammarano, A., & Michel, F. (2016). Exploring the Impact of Open Innovation on Firm Performances. *Management Decision*, 1788-1812.
- Chaudhary, R., Pandey, J., & Pand, P. (2015). Business Model Innovation Through Big Data. *International Conference on Green Computing and Internet of Things (ICGCIoT (s.259-263). IEEE*.
- Dahiya, R., Le, S., Ring, J., & Watson, K. (2020). Big Data Analytics and Competitive Advantage: The Strategic Role of Firm-Specific Knowledge. *Journal of Strategy and Management*.
- de Jong, J.P.J. ve Vermeulen, P.A.M. (2003). "Organizing Successful New Service Development: A Literature Review", *Management Decision*, c.41, s.9, ss.844- 858. <https://doi.org/10.1108/00251740310491706>
- Erdoğan ,S.B.,(2020). Yeni Hizmet Geliştirme Sürecine Müşteri Katılımının Müşteri Tatminine Etkisi: Bursa Kent Sakinleri Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Bursa
- Enkel, E., Bogers, M., & Chesbrough, H. (2020). Exploring Open Innovation in the Digital Age: A Maturity Model and Future Research Directions. *R&D Management*, 161-168.
- Ferraris, A., Mazzoleni, A., Devalle, A., & Couturier, J. (2019). Big data analytics capabilities and knowledge management: impact on firm performance. *Management Decision*, 57(8), 1923-1936. <https://doi.org/10.1108/MD-07-2018-0825>
- Froehle, G., Roth, A. (2007). A resource-process framework of new service development. *Production and Operations Management*, 16(2), 169-188.
- Garmaki, M., Boughzala, I., & Wamba, S. (2016). The Effect of Big Data Analytics Capability on Firm Performance. *PACIS 2016 Proceeding. Pacific Asia Conference on Information Systems (PACIS)*.
- Gobble, M. M. (2013). Big Data: The Next Big Thing in Innovation. *Research-Technology Management*, 56(1), 64-67. <https://doi.org/10.5437/08956308X5601005>
- Gupta, M., & George, J. F. (2016). Toward the development of a big data analytics capability. *Information & Management*, 53(8), 1049-1064. <https://doi.org/10.1016/j.im.2016.07.004>
- Gupta, S., Drave, V., Dwivedi, Y., Baabdullah, A., & Ismagilova, G. (2020). Achieving Superior Organizational Performance via Big Data Predictive Analytics: A Dynamic Capability View. *Industrial Marketing Management*, 581-592.

- Ha, S., & Geum, Y. (2022). Identifying new innovative services using M&A data: An integrated approach of data-driven morphological analysis. *Technological Forecasting and Social Change*, 174, 121197. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121197>
- Henaio-García, E., Arias-Pérez, J., & Lozada, N. (2021). Fostering Big Data Analytics Capability Through Process Innovation: Is Management Innovation The Missing Link? *Business Information Review*, 28-39.
- Janković, A., Adrodegari, F., Saccani, N., & Simeunović, N. (2022). Improving Service Business of Industrial Companies Through Data: Conceptualization and Application. *International Journal of Industrial Engineering and Management*, 13(2), 78-87. <https://doi.org/10.24867/IJIEM-2022-2-302>
- Jha, Ashish Kumar, Maher AN Agi, Eric WT Ngai. (2020). A Note on Big Data Analytics Capability Development in Supply Chain. *Decision Support Systems*.
- Johne, A., & Storey, C. (1998). New service development: a review of the literature and annotated bibliography. *European Journal of Marketing*, 32(3/4), 184-251. <https://doi.org/10.1108/03090569810204526>
- Johnston, R., 1999. Service operations management: return to roots. *International Journal of Operations and Production Management* 19 (2), pp. 104-124.
- Kantardzic, M. (2020). *Data Mining Concepts, Models, Methods, and Algorithms*. New Jersey: John Wiley and Sons.
- Kim, M. J., Lim, C. H., Lee, C. H., Kim, K. J., Choi, S., & Park, Y. (2016). Data-driven approach to new service concept design. In *Exploring Services Science: 7th International Conference, IESS 2016, Bucharest, Romania, May 25-27, 2016, Proceedings 7* (pp. 485-496). Springer International Publishing.
- Li, J., Ye, Z., & Zhang, C. (2022). Study on the interaction between big data and artificial intelligence. *Systems Research and Behavioral Science*, 39(3), 641-648. <https://doi.org/10.1002/sres.2878>
- Loebbecke, C., & Picot, A. (2015). Reflections on societal and business model transformation arising from digitization and big data analytics: A research agenda. *The Journal of Strategic Information Systems*, 24(3), 149-157. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2015.08.002>
- Maccani, G., Donnellan, B., & Helfert, M. (2015). Exploring the Factors that Influence the Diffusion of Open Data for New Service Development: An Interpretive Case Study. *AIS Electronic Library: University of Münster, Münster, Germany. ECIS 2015 Completed Research Papers. Paper,127*. Retrieved from http://aisel.aisnet.org/ecis2015_cr/ <https://doi.org/10.18151/7217419>
- Manyika, J., Chui, M., Brown, B., Bughin, J., Dobbs, R., Roxburgh, C., & Hung Byers, A. (2011). Big data: The next frontier for innovation, competition, and productivity.
- McAfee, A., & Brynjolfsson, E. (2012). Big Data: The Management Revolution. *Harvard Business Review*, 90(10), 60-68.
- Menor, L. J., & Roth, A. V. (2007). New service development competence in retail banking: Construct development and measurement validation. *Journal of Operations Management*, 25(4), 825-846. <https://doi.org/10.1016/j.jom.2006.07.004>
- Menor, L.J., Tatikonda, M.V. and Sampson, S.E. (2002). New Service Development: Areas for Exploitation and Exploration. *Journal of Operations Management*. vol. 20, pp. 135-157.
- Metters, R., & Maruchek, A. (2007). Service Management - Academic Issues and Scholarly Reflections from Operations Management Researchers. *Decision Sciences*, 38(2), 195-214.
- Mikalef, P., Pappas, I. O., Krogstie, J., & Giannakos, M. (2018). Big data analytics capabilities: a systematic literature review and research agenda. *Information Systems and E-Business Management*, 16(3), 547-578. <https://doi.org/10.1007/s10257-017-0362-y>

- Olabode, O., Boso, N., Hultman, M., & Leonidou, C. (2022). Big Data Analytics Capability and Market Performance: The Roles of Disruptive Business Models and Competitive Intensity. *Journal of Business Research*, 1218-1230.
- Pandey, N., & Rupnawar, A. (2022). Idea Generation for New Service Development (NSD): Harnessing the Power of Social Media Platforms. *Multidisciplinary Business Review*, 15(1), 2–10. <https://doi.org/10.35692/07183992.15.1.2>
- Park, M., & Geum, Y. (2021). On the data-driven generation of new service idea: integrated approach of morphological analysis and text mining. *Service Business*, 15(3), 539–561. <https://doi.org/10.1007/s11628-021-00449-6>
- Sheng, J., Amankwah-Amoah, J., & Wang, X. (2017). A multidisciplinary perspective of big data in management research. *International Journal of Production Economics*, 191, 97–112. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2017.06.006>
- Song, M., Zhang, H., & Heng, J. (2020). Creating Sustainable Innovativeness through Big Data and Big Data Analytics Capability: From the Perspective of the Information Processing Theory. *Sustainability*, 12(5), 1984. <https://doi.org/10.3390/su12051984>
- Sun, B., & Liu, Y. (2021). Business model designs, big data analytics capabilities and new product development performance: evidence from China. *European Journal of Innovation Management*, 24(4), 1162–1183. <https://doi.org/10.1108/EJIM-01-2020-0004>
- Thuethongchai, N., Taiphapoon, T., Chandrachai, A., & Triukose, S. (2020). Adopt Big-Data Analytics to Explore and Exploit the New Value for Service Innovation. *Social Sciences*, 9(3), 29. <https://doi.org/10.3390/socsci9030029>
- Van Es, K. (2023). Netflix & Big Data: The Strategic Ambivalence of an Entertainment Company. *Television & New Media*, 24(6), 656–672. <https://doi.org/10.1177/15274764221125745>
- Vargo, S. & Lusch, R. 2008. From goods to service(s): Divergences and convergences of logics. *Industrial Marketing Management*, 37, 254–259
- Vargo, S. L. and Lusch, R. F. 2004. Evolving to a New Dominant Logic for Marketing, *Journal of Marketing* Vol.68 (January 2004),1–17.
- World Bank. (2023). World Development Indicators: Structure of Value: <http://wdi.worldbank.org/table/4.2>.
- Yu, E., Sangiorgi, D. (2017). Service design as an approach to implement the value cocreation perspective in new service development. *Journal of Service Research, Scholarly Article*, 1-19.

VERİ MADENCİLİĞİ

Furkan Doğan

GİRİŞ

Endüstri devrimiyle birlikte teknolojinin hızla ilerlemesi elektronik bilgi sistemlerinin gelişmesine yol açmıştır. Teknolojinin devinimsel olarak ilerlemesi sonucunda bilgisayar sistemlerinin yerini nicel teknolojiler almıştır. Nicel teknolojilerin varlığı verilerin oluşturulmasına imkân sağlamaktadır. Veriler sayısal olarak toplanıp korunabilmektedir. Temel amaç veri yığınları içerisinde uygun ve işe yarayan verileri seçebilmektir. Seçilen datalardan doğru bilgiye ulaşılması önemlidir. Data kendi başına bir anlam ifade etmemektedir. Veriler sadece sayılar ve harf gibi değişkenlerden meydana gelmemektedir. Asıl önemli olan verinin taşıdığı anlamdır.

Veri madenciliği, doğru bilgiye ulaşmak ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunabilmek amacıyla veri yığınları içerisinde uygun verilerin seçilmesini sağlayan uygulama ve tekniklerin bütünü olarak tanımlanabilmektedir (Akgöbek ve Çakır, 2009:801-802).

Veri madenciliği günümüzde son zamanların popüler konusu haline gelmiştir. Geleceğin mesleği olarak da görülen bu kavram, büyük veri kümeleri içerisinde faydalı, işe yarayan datanın seçilerek doğru bilgiye ulaşılmasını sağlayan bir süreç olarak ifade edilebilmektedir. Veri madenciliği hem özel hem de devlet sektörlerinde kullanılabilir. Veri madenciliği kendi içerisinde birden fazla farklı uygulamaları içermektedir. Uygulamaların ilki, bağıntı uygulamasıdır ve bu uygulamada sepet analizi kullanılmaktadır. Sepet analizinde tüm ihtimaller değerlendirilir ve ilişki tespiti yapılır. Uygulamaların ikincisi, regresyon ve üçüncüsü zamana dayalı sıralı örüntüler, dördüncüsü benzer sıraları, sonuncusu ise belge madenciliğidir (Alpaydın, 2000:10-11).

KAYNAKLAR

- Acharya, A. ve Sinha, D. (2017). Web tabanlı öğrenme için kavram haritası oluşturmaya yönelik bir eğitimsel veri madenciliği yaklaşımı. *Ekonomik Bilişim*, 21 (4), 5-189. Doi: 10.12948/issn14531305/21.4.2017.04
- Agarwal, N., Koti, S. R., Saran, S., & Kumar, A. S. (2018). Data mining techniques for predicting dengue outbreak in geospatial domain using weather parameters for New Delhi, India. *Current Science*, 2281-2291. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/26495794>
- Akçay, A. (2014). Bilgi ve belge yönetiminde veri madenciliği. *İstanbul Üniversitesi, Sosyal*. Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=yHDi3vTjai89ly95CoBP_w&no=_C2_8Vf-jCxcRvWLOlLqHQ.
- Akçay, M. A. (2013). *Dünya değerler anket verilerinin veri madenciliği yöntemiyle incelenmesi* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü). Erişim Adresi: <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/624162>.
- Akgöbek, Ö., & Çakır, F. (2009). Veri madenciliğinde bir uzman sistem tasarımı. *Akademik Bilişim*, 9, 801-806. Erişim Adresi: https://ab.org.tr/ab09/kitap/akgobek_cakir_AB09.pdf
- Alaeddinoğlu, M., Aydın, T., & Deniz, D. A. L. (2014). Birliktelik kuralları ile mekânsal-zamansal veri madenciliği. *Erzincan University Journal of Science and Technology*, 5(2), 191-212. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/erzifbed/issue/6025/80686>
- Albayrak, A. S., & Yılmaz, S. K. (2009). Veri madenciliği: karar ağacı algoritmaları ve imkb verileri üzerine bir uygulama. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 14(1). Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20831/223135>
- Alonso, SG, de La Torre-Díez, I., Hamrioui, S., López-Coronado, M., Barreno, DC, Nozalede, LM ve Franco, M. (2018). Ruh sağlığında veri madenciliği algoritmaları ve teknikleri: sistematik bir derleme. *Tıbbi sistemler dergisi*, 42, 161. doi: 10.1007/s10916-018-1018-2.
- Alpaydın, E. (2000). Zeki veri madenciliği: Ham veriden altın bilgiye ulaşma yöntemleri. *Bilişim 2000 eğitim semineri*, 10-11. Erişim Adresi: <http://www.cmpe.boun.edu.tr/~ethem>
- Argüden, Y., & Erşahin, B. (2008). Veri Madenciliği: Veriden Bilgiye. *Masrafdan Değere*. İstanbul: *Alkim Kağıt Sanayi ve Ticaret AŞ*. Syf:14-57. Erişim Adresi: <https://arge.com/kitaplar/verimadenciligi.pdf> Retrieved from
- Arslan, F.M. (2004). "Spor Ayakkabısı Satın Alma ve Kullanım Amaçlarına İlişkin Pazar Bölümlerinin Oluşturulması: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(1), ss. 251-276. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muiibd/issue/481/4114>
- Ayık, Y. Z., Özdemir, A., & Yavuz, U. (2007). Lise türü ve lise mezuniyet başarısının, kazanılan fakülte ile ilişkisinin veri madenciliği tekniği ile analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 441-454. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunissosbil/issue/2820/38029>.
- Baykal, A. (2006). Veri madenciliği uygulama alanları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (7), 95-107. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47963/606848>
- Bozkır, A. S., Sezer, E., & Gök, B. (2009). Öğrenci seçme sınavında (ÖSS) öğrenci başarımını etkileyen faktörlerin veri madenciliği yöntemleriyle tespiti. 5. *Uluslararası İleri Teknolojiler Sempozyumu (IATS'09)*, 13(15), 37-43. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/profile/Ahmet_Bozkir/publication/237693243_Ogrenci_Secme_Sinavinda_OSS_Ogrenci_Basarimini_Etkileyen_Faktorlerin_Veri_Madenciligi_Yontemleriyle_Tespiti/links/546e03040cf29806ec2e6a65/Ogrenci-Secme-Sinavinda-OeSS-Ogrenci-Basarimini-Etkileyen-Faktoerlerin-Veri-Madenciligi-Yoentemleriyle-Tespiti.pdf

- Can, M. B., Çamur, E., Kuru, M., Özkan, Ö., Rzaeva, Z., & Öğüş, E. (2012). Veri kümelerinden bilgi keşfi: veri madenciliği. *Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi XIV. Öğrenci Sempozyumu, Ankara*. Doi: 10.1007/s11300-009-0092-z.
- Danacı, M., Çelik, M., & Akkaya, A. E. (2010). Veri madenciliği yöntemleri kullanılarak meme kanseri hücrelerinin tahmin ve teşhisi. *Akıllı Sistemlerde Yenilikler ve Uygulama Sempozyumu, 21(24)*, 9-12. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/236840040_Veri_Madenciligi_Yontemleri_Kullanilarak_Meme_Kanseri_Hucrelerinin_Tahmin_ve_Teshisi
- Demirel, B. (2010). Veri madenciliğinde chaid algoritmasının sosyal güvenlik kurumu veri tabanına uygulanması. *Unpublished master's thesis, Gazi University, Ankara, Turkey*. Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=qpUyLptlod6xIPDDPtKng&no=T3ETe117TWMv2GSWkTb-kg>
- Durmuşoğlu, A. (2017). Veri madenciliği çalışmaları üzerine bir analiz: Türkiye adresli yayınlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 16(62)*, 1034-1047. Doi: 10.17755/esosder.328714
- Emel, G. G., Taşkın, Ç., & Kılıçarslan, S. (2004). Sinir ağları veri madenciliği ile çelik üretim sürecinde bir analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 5(1)*. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ifede/issue/4605/62901>.
- Erbudak, A. E. (2022). *Veri madenciliği ve makine öğrenimi ile döviz kuru tahmini uygulaması* (Master's thesis, Altınbaş Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü). Doi: 10.35234/fumbd.1078207
- Erdoğan, Ş. Z., & Timor, M. (2005). A data mining application in a student database. Syf:54-55. Erişim Adresi: <https://hdl.handle.net/20.500.12415/8211>
- Fayyad, U. M., Piatetsky-Shapiro, G., & Smyth, P. (1996, August). Knowledge Discovery and Data Mining: Towards a Unifying Framework. In *KDD* (Vol. 96, pp. 82-88). https://www.researchgate.net/publication/2335012_Knowledge_Discovery_and_Data_Mining_Towards_a_Unifying_Framework.
- Gemici, B. (2012). *Veri madenciliği ve bir uygulaması* (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü). Syf:3-169. Erişim Adresi: <http://hdl.handle.net/20.500.12397/10499>
- Gökçen, H. (2007). *Yönetim bilgi sistemleri*. Palme Yayıncılık. Syf:124-128. Erişim Adresi: https://books.google.com.tr/books/about/Y%C3%B6netim_bilgi_sistemleri.html?id=VWjptAEACAAJ&redir_esc=y
- Güllüoğlu, S. S. (2011). Tıp ve sağlık hizmetlerinde veri madenciliği çalışmaları: kanser teşhisine yönelik bir ön çalışma. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology, 2(5)*, 1-7. Doi: 10.5824/1309-1581.2011.4.005.x
- Han, J., Pei, J. ve Tong, H. (2022). *Veri madenciliği: kavramlar ve teknikler*. Morgan Kaufmann. Syf:110-119. Doi: 10.1016/C2009-0-61819-5
- Irmak, S., Köksal, C. D., & Asilkan, Ö. (2012). Hastanelerin gelecekteki hasta yoğunluklarının veri madenciliği yöntemleri ile tahmin edilmesi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 4(1)*, 101-114. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uaifd/issue/21593/231863>
- İnan, O. (2015). Veri madenciliği uygulamaları için veri indirgeme algoritmalarının geliştirilmesi ve resim madenciliğine uygulanması. Erişim Adresi: <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/460644>
- Jiawei, H., Micheline, K. ve Jian, P. (2012). *Veri Madenciliği: Kavramlar ve Teknikler*.-3 . Morgan Kaufmann. Erişim Adresi: <https://shop.elsevier.com/books/data-mining-concepts-and-techniques/han/978-0-12-381479-1>
- Kayaalp, K. (2007). *Asenkron motorlarda veri madenciliği ile hata tespiti* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü). Erişim Adresi: <https://docplayer.biz.tr/106547518-T-c-suleyman-demirel-universitesi-fen-bilimleri-enstitusu-asen-kron-motorlarda-veri-madenciligi-ile-hata-tespiti.html>

- Kılıç, B. (2014). *Öğrencilerin sınav kaygısını etkileyen faktörlerin veri madenciliği ile irdelenmesi* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü). Erişim Adresi: <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/624134>.
- Koyuncuğil, A. S. (2007). Borsa şirketlerinin sektörel risk profillerinin veri madenciliğiyle belirlenmesi. *Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, Araştırma Dairesi, Ankara*. Syf:7. Erişim Adresi: https://scholar.google.com.tr/citations?view_op=view_citation&hl=tr&user=ZF8wYMYAAAAJ&citation_for_view=ZF8wYMYAAAAJ:Se3iqnhoufvc
- Mitra, S. ve Acharya, T. (2005). *Veri madenciliği: multimedya, yumuşak bilgi işlem ve biyoinformatik*. doi: 10.1117/1.2179076
- Oğuzlar, A. (2003). Veri ön işleme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (21). Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/5878/77794>
- Öğüt, A. (2007). Bilgi Çağında Yönetim, cilt: 3, sayfa: 305-314, Konya. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inesj/issue/40015/475764>
- Özbay, Ö. (2015). Veri madenciliği kavramı ve eğitimde veri madenciliği uygulamaları. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (5), 262-272. Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=9unIOZH3bhJrR6QFUARm-w&no=6j2yAbizQXKjgXuVQiXdOw>
- Özcan, C. (2014). *Veri madenciliğinin güvenlik uygulama alanları ve veri madenciliği ile sahtekarlık analizi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Syf:8-9. Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=9unIOZH3bhJrR6QFUARm-w&no=6j2yAbizQXKjgXuVQiXdOw>
- Özçınar, H. (2006). *KPSS sonuçlarının veri madenciliği yöntemleriyle tahmin edilmesi* (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü). Syf:2-116. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/35416068_KPSS_sonucularinin_veri_madenciligi_yontemleriyle_tahmin_edilmesi
- Özdemir, A., Aslay, F. Y., & Handan, Ç. A. M. (2009). Veri tabanında bilgi keşfi süreci: Gümüşhane devlet hastanesi uygulaması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(20), 347-366. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/312212427_VERI_TABANINDA_BILGI_KESFI_SURECI_GUMUSHANE_DEVLET_HASTANESI_UYGULAMASI
- Özdemir, A., Saylam, R., & Bilen, B. B. (2018). Eğitim sisteminde veri madenciliği uygulamaları ve farkındalık üzerine bir durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 2159-2172. Erişim Adresi: <https://www.acarindex.com/pdfs/40291>
- Özkan, Y. (2020). *Veri madenciliği yöntemleri*. Papatya Yayıncılık Eğitim. Syf:14-159. Erişim Adresi: <https://docplayer.biz.tr/52896919-Veri-madenciligi-yontemleri-dr-yalcin-ozkan.html>
- Pandey, U. K., & Pal, S. (2011). Data Mining: A prediction of performer or underperformer using classification. *arXiv preprint arXiv:686-1104*. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/51888589_Data_Mining_A_prediction_of_performer_or_underperformer_usingclassification?_sg=HjHNN86bTJCBhKM_Fq6q0mI_WRSx9ZwMQZY1ikThq_AKjkSiOV4BklJxZi4UgLxa7vXbErozHstBtuQ&_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6Il9kaXJlY3Q1LCJwYWdlljoiX2RpcmVjdCJ9fQ
- Piramuthu, S. (2004). Veri madenciliği uygulamalarında öğrenme için öznitelik seçme yöntemlerinin değerlendirilmesi. *Avrupa yöneylem araştırması dergisi*, 156 (2), 483-494. Erişim Adresi: [https://doi.org/10.1016/s0377-2217\(02\)00911-6](https://doi.org/10.1016/s0377-2217(02)00911-6)
- Savaş, S., Topaloğlu, N. (2011). Veri madenciliği yöntemi ile gsm şebekelerinin gerçekleştirilmesi analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 26 (4), Savaş, S., Topaloğlu, N., & Yılmaz, M. (2012). Veri madenciliği ve Türkiye'deki uygulama örnekleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 11(21), 1-23. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/gazimmfd/issue/6690/88783>

- Seyrek, İ. H., & Ata, H. A. (2010). Veri zarflama analizi ve veri madenciliği ile mevduat bankalarında etkinlik ölçümü. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 4(2), 67-84. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/313598835_VERI_MADENCILIGI_VE_TURKIYE%27DEKI_UYGULAMA_ORNEKLERI
- Shi, D., Guan, J., Zurada, J. ve Manikas, A. (2017). Güvenlik yönetim sistemlerindeki risk faktörlerinin tanımlanmasına yönelik bir veri madenciliği yaklaşımı. *Yönetim bilgi sistemleri dergisi*, 34 (4), 1054-1081. ErişimAdresi:<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bddkdergisi/issue/57360/812695>
- Şengür, D., & Tekin, A. (2013). Öğrencilerin mezuniyet notlarının veri madenciliği metotları ile tahmini. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 6(3), 7-16. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1080/07421222.2017.1394056>
- Takçı, H., & Soğukpınar, İ. (2002). Kütüphane kullanıcılarının erişim örüntülerinin keşfi. *Bilgi Dünyası*, 3(1), 12-26. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/325260601_Prediction_of_Student%27s_Grade_Point_Average_by_Using_the_Data_Mining_Methods
- Tekerek, A., & Aydos, M. (2018). Eğitimde veri madenciliği ve uygulamaları. Doi: 10.15612/BD.2002.522. Erişim Tarihi: https://www.researchgate.net/publication/328150217_Educational_Data_Mining_and_Applications
- Tekin, A., & Öztekin, Z. (2018). Eğitsel veri madenciliği ile ilgili 2006-2016 yılları arasında yapılan çalışmaların incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(2), 108-124. Doi: 10.17943/etku.351473
- Türkoğlu, B. (2018). *Soğuk dövme makinalarının duraklama sürelerinin azaltılmasında veri madenciliği yöntemiyle tahminleme* (Master's thesis, Sosyal BilimlerEnstitüsü). ErişimAdresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=9Awg4JHP1baI9ZmQyhyzzQ&n_o=CupPakYc5M-myEej99F7GA
- Tüzüntürk, S. (2010). Veri madenciliği ve istatistik. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 65-90. Erişim Adresi: http://www.uludag.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/genel-dokuman/2010_1/ASL04.pdf
- Ulusoy, M. G. (2017). *Hastane veri tabanında bilgi keşfi* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü). Erişim Adresi:<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Westphal, C. ve Blaxton, T. (1998). Veri madenciliği çözümleri: gerçek dünya sorunlarını çözmek için yöntemler ve araçlar. *John Wiley & Sons, Inc.* Erişim Tarihi:<https://www.wiley.com/enus/Data+Mining+Solutions:+Methods+and+Tools+for+Solving+Real+World+Problems-p-9780471253846>
- Wu, X., Zhu, X., Wu, G. Q., & Ding, W. (2013). Data mining with big data. *IEEE transactions on knowledge and data engineering*, 26(1), 97-107. Doi: 10.1109/TKDE.2013.109
- Yıldırım, P. ve Birant, D. (2018). Bulut bilişimde veri madenciliği tekniklerinin gerektirdiği: Bir literatür sonuçları. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 24 (2), 337-338. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/pajes/issue/36922/419746?publisher=pamukkale;?publisher=pamukkale>

YAPAY ZEKÂ YAKLAŞIMI:

Son Yıllarda ve Geleceğe Yönelik Mesleki Değişimler ile Eğilimlerin Analizi

Dr. Ebru Karaahmetoğlu
Dr. Osman Karaahmetoğlu

Yapay Zekâ Yaklaşımı: Son Yıllarda ve Geleceğe Yönelik Mesleki Değişimler ile Eğilimlerin Analizi

Dr. Ebru Karaahmetoğlu, Dr. Osman Karaahmetoğlu

Yayın No.: 1539
ISBN: 978-625-398-397-0
E-ISBN: 978-625-398-398-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karaahmetoğlu, Ebru., Karaahmetoğlu, Osman.

Yapay Zekâ Yaklaşımı: Son Yıllarda ve Geleceğe Yönelik Mesleki Değişimler ile Eğilimlerin Analizi /

Ebru Karaahmetoğlu, Osman Karaahmetoğlu

1. Basım, XVIII + 116 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-397-0

E-ISBN: 978-625-398-398-7

1. Metin Madenciliği 2. Makine Öğrenmesi 3. Meslekler 4. Denetimli Öğrenme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vii
ŞEKİLLER	xiii
TABLolar	xv
KISALTMALAR	xvii
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR TARAMASI	7
2.1. Veri Madenciliği Literatürü.....	7
2.2. Metin Madenciliği Literatürü.....	11
2.3. Endüstri 4.0 Literatürü	13
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNTEMLER	15
3.1. Veri Madenciliği	15
3.1.1. Veri Madenciliği Nedir?.....	15
3.1.2. Veri Madenciliğinin Tarihsel Keşfi ve Gelişimi	16
3.1.3. Veri Madenciliğinde Verinin Önemi.....	18
3.1.4. Veri Ambarı	20
3.1.5. Veri Madenciliği Yöntemleri	21
3.1.5.1. Problem Tanımı.....	22
3.1.5.2. Veri Keşfi.....	22
3.1.5.3. Veri Hazırlama.....	22
3.1.5.4. Modelleme	23
3.1.5.5. Değerlendirme	23
3.1.6. Bilgi Keşfi	23
3.1.6.1. Mantıksız Değerler	26
3.1.6.2. Eksik Değerler	27
3.1.6.3. Anlamsız Değerler	27
3.1.6.4. Veri Birleştirme	27
3.1.6.5. Veri Dönüşümleri	28

3.1.6.6. Aykırı Değerlerin Tespiti	28
3.1.6.7. Veri İndirgeme	28
3.1.7. Veri Madenciliği Modelleri	29
3.1.7.1. Sınıflama ve Regresyon Modelleri.....	31
3.1.7.2. Kümeleme Modelleri.....	39
3.1.7.3. Birliktelik Modelleri	45
3.1.7.4. Model Hata Değerlendirme	46
3.2. Metin Madenciliği.....	47
3.2.1. Metin İşleme	47
3.2.1.1. Bilgi Erişimi.....	49
3.2.1.2. Bilgi Çıkarımı	51
3.2.2. Metin Madenciliğinin Adımları	51
3.2.2.1. Metin Koleksiyonu Oluşturma	51
3.2.2.2. Metin Önışleme	52
3.2.2.3. Metin Dönüşümü	52
3.2.2.4. Özellik Seçme	53
3.2.3. Metin İşlemenin Adımları.....	53
3.3. Makine Öğrenmesi Algoritmaları.....	54
3.3.1. K-nn Algoritması	56
3.3.2. Naive Base Algoritması	59
3.3.2.1. Bayes Teoremi	60
3.3.2.2. Naive Bayes Sınıflandırma Modeli.....	61
3.3.3. Rastgele Orman Algoritması.....	62
3.3.4. Lasso ve ElasticNet Algoritmaları.....	63
3.3.5. Stokastik Gradyan İniş (Stochastic Gradient Descent) Algoritması	66
3.3.6. Perceptron Algoritması	68
3.4. Performans Değerlendirme Yöntemleri	72
3.4.1. Standartlaşma (Normalizasyon)	72
3.4.1.1. Min-Max Ölçekleme	72
3.4.1.2. Özellik Ölçeklendirme.....	72
3.4.2. Çapraz Doğrulama	73
3.4.3. Makine Öğrenme Algoritması Değerlendirme.....	73
3.4.4. Metrikler	74
3.4.5. Hata Matrisi.....	75

4. DENEYSEL ÇALIŞMALAR.....	77
4.1. Metin Madenciliği Yöntemi İle Meslek Analizleri	77
4.1.1. Metin Madenciliği İle IPA Raporlarının Analiz Edilmesi.....	77
4.1.1.1. Tokenlaştırma	78
4.1.1.2. Filtreleme	79
4.1.1.3. Kök Bulma (Stemmer)	79
4.1.1.4. Lemmatizer	80
4.1.1.5. Frekans Analizi	81
4.1.1.6. Pos-Tagger (A Part-Of-Speech Tagger)	82
4.1.1.7. Kollokasyon.....	82
4.1.1.8. Kelime Bulutu (Word Cloud).....	83
4.1.2. Metin Madenciliği İle Öğrenme ve Tahmin Çalışması	84
4.1.2.1. Önerilen Model.....	87
4.1.2.2. Günümüz Mesleklerine Yönelik Analizler	91
4.1.2.3. Geleceğin Mesleklerine Yönelik Analizler	94
4.1.2.4. Deneysel Metrik Sonuçları ve Yorumlar	96
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	101
KAYNAKLAR	105

KAYNAKLAR

- [1] J. Manyika, M. Chui, J. Bughin, R. Dobbs, P. Bisson, ve A. Marrs, *Disruptive Technologies: Advances That Will Transform Life, Business, and The Global Economy*. 2013.
- [2] Bilim ve Sanayi Bakanlığı, “Mesleklerin Geleceği Araştırma Raporu”, 2018.
- [3] M. Öztürk, “Üniversitede Eğitim-Öğretim Gören Öğrencilerde Uluslararası Fiziksel Aktivite Anketinin Geçerliliği Ve Güvenirliği ve Fiziksel Aktivite Düzeylerinin Belirlenmesi”, Hacettepe Üniversitesi, 2005.
- [4] K. Schwab, “The Fourth Industrial Revolution; World Economic Forum: Geneva, Switzerland”, Geneva, Switzerland, 2016.
- [5] TTTGV, “Sanayide Dijital Dönüşüm Platformu”, *Sanayide Dijital Dönüşüm Platformu Eğitim Çalışma Grubu*, 2018.
- [6] U.S. Chamber of Commerce, “Made in China 2025: Global Ambitions Built on Local Protections”, 2017.
- [7] M. Huimin vd., “Strategic Plan of ‘Made in China 2025’ and Its Implementation”, *Analyzing the Impacts of Industry 4.0 in Modern Business Environments*, c. 19, sayı May, 2018, ss. 1–23.
- [8] D. J. Hand, “Statistics and Data Mining: Intersecting Disciplines”, *ACM SIGKDD Explorations Newsletter*, c. 1, sayı 1, ss. 16–19, 1999, doi: 10.1145/846170.846171.
- [9] H. J. Friedman, “Data Mining and Statistics: What’s The Connection?’ and Its Implementation”, *Proceedings of the 29th Symposium on the Interface Between Computer Science and Statistics*, 1997, ss. 3–9.
- [10] J. Han, M. Kamber, ve J. Pei, *Data Mining: Concepts and Techniques*. USA, 2011.
- [11] D. T. Larose ve C. D. Larose, *Discovering Knowledge in Data: An Introduction to Data Mining*, Second. Wiley, 2014.
- [12] M. Bramer, *Principles of Data Mining*, sayı February. 2007.
- [13] R. Nisbet, J. Elder, ve G. Miner, *Handbook of Statistical Analysis and Data Mining Applications*. London: Elsevier, 2009.
- [14] H. Akpınar, “Veri Tabanlarında Bilgi Keşfi ve Veri Madenciliği”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, c. 29, sayı 1, ss. 1–22, 2000.
- [15] S. Tüzüntürk, “Panel Veri Modellerinin Tahmininde Parametre Heterojenliğinin Önemi: Geleneksel Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 21, sayı 2, ss. 1–14, 2010.
- [16] S. Savaş, N. Topaloğlu, ve M. Yılmaz, “Veri Madenciliği ve Türkiye’deki Uygulama Örnekleri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, c. 11, sayı 21, ss. 1–23, 2012.
- [17] A. S. Koyuncu, “Bulanık Veri Madenciliği ve Sermaye Piyasalarına Uygulanması”, Ankara Üniversitesi, 2006.

- [18] E. Küçükşille, “Veri Madenciliği Süreci Kullanılarak Portföy Performansının Değerlendirilmesi ve İmkb Hisse Senetleri Piyasasında Bir Uygulama”, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009.
- [19] A. Şentürk, *Veri Madenciliği: Kavram ve Teknikler*, 1. Basım. Ekin Basım Yayın, 2006.
- [20] U. T. Ş. Gürsoy, *Uygulamalı Veri Madenciliği Sektörel Analizler*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- [21] Z. Kızılca, “Türkiye’de Sanayi Üretim Endeksini Etkileyen Faktörler ve Zaman Serisi Analizi, Yüksek Lisans Tezi”, İstanbul Üniversitesi, 2007.
- [22] A. Baykasoğlu, “Veri Madenciliği ve Çimento Sektöründe Bir Uygulama”, 2005, <http://ab.org.tr/ab05/tammetin/171.pdf>.
- [23] R. D. King, C. Feng, ve A. Sutherland, “StatLog : Comparison of Classification Algorithms on Large Real-World Problems”, *Applied Artificial Intelligence*, c. 9, sayı 3, ss. 289–333, 1995, doi: 10.1080/08839519508945477.
- [24] Ö. G. Ali ve Y.-T. Chen, “Design Quality and Robustness with Neural Networks”, *IEEE Transactions on Neural Networks*, c. 10, sayı 6, ss. 518–527, 1999, doi: 10.1109/72.809098.
- [25] K. R. Skinner *vd.*, “Multivariate Statistical Methods for Modeling and Analysis of Wafer Probe Test data”, *IEEE Transactions on Semiconductor Manufacturing*, c. 15, sayı 4, ss. 523–530, 2002, doi: 10.1109/TSM.2002.804901.
- [26] M. Li, S. Feng, I. K. Sethi, J. Luciw, ve K. Wagner, “Mining Production Data with Neural Network & CART”, *Third IEEE International Conference on Data Mining*, 2003, ss. 731–734, doi: 10.1109/ICDM.2003.1251019.
- [27] A. Çoban, “İmalat Sanayinde Veri Madenciliği Destekli Tedarikçi Seçimi Uygulaması”, Sakarya Üniversitesi, 2006.
- [28] H. Özçınar, “Kpss Sonuçlarının Veri Madenciliği Yöntemleri ile Tahmin Edilmesi”, Pamukkale Üniversitesi, 2006.
- [29] S. Dolgun, M. O. Özdemir, T., G., Deliloğlu, “Öğrenci Seçme Sınavında (ÖSS) Öğrencilerin Tercih Profillerinin Veri Madenciliği Yöntemleriyle Tespiti”, 2009.
- [30] V. N. Rajavarman ve S. P. Rajagopalan, “Feature Selection in Data-Mining for Genetics Using Genetic Algorithm”, *Journal of Computer Science*, c. 3, sayı 9, ss. 723–725, 2007, doi: 0.3844/jcssp.2007.723.725.
- [31] A. S. Bozkır, B. Gök, ve E. Sezer, “Üniversite Öğrencilerinin İnterneti Eğitimsel Amaçlar İçin Kullanmalarını Etkileyen Faktörlerin Veri Madenciliği Yöntemleriyle Tespiti”, *Bilimde Modern Yöntemler Sempozyumu BMYS’2008, Eskişehir*, 2008, ss. 833–842.
- [32] A. Söylemez, “Bireysel Müşterilerin Kredi Değerlendirme Sonuçlarını En İyi Tahmin Eden Scorecard Modelinin Oluşturulması”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2009.
- [33] M. Çetin, “Bir Üretim İşletmesinde Veri Madenciliği Uygulaması”, Sakarya Üniversitesi, 2009.
- [34] C. Coşkun, “Veri Madenciliği Algoritmaları Karşılaştırılması”, Dicle Üniversitesi, 2010.
- [35] G. Bilekdemir, “Veri Madenciliği Tekniklerini Kullanarak Üretim Süresi Tahmini ve Bir Uygulama”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

- [36] D. Tokmak, "Bilgi Keşfi ve İris Veri Seti Üzerinde Veri Madenciliği Araçlarının Karşılaştırılması", Başkent Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.
- [37] C. Çiflikli ve E. Kahya-Özyirmidokuz, "Enhancing Product Quality of A Process", *Industrial Management and Data Systems*, c. 112, ss. 1181–1200, 2012, doi: 10.1108/02635571211264618.
- [38] I. Ertugrul, A. Organ, ve A. Savli, "The Determination of Patient Profile at Pamukkale University As Relater to The Application of Data Mining", *Pamukkale University Journal of Engineering Sciences*, c. 19, sayı 2, ss. 97–103, 2013, doi: 10.5505/pajes.2013.68077.
- [39] A. Oğuzlar, "Cart Analizi İle Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarının Özetlenmesi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 18, sayı 3–4, 2004, doi: 10.16951/iibd.13143.
- [40] E. Yılmaz, "İstatistiksel Analiz Yöntemi Olarak Veri Madenciliğinde CHAID Algoritması ve Türkiye'de İşgücü Piyasasının Durumunun ve Bunun Nedenlerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Uygulama", Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- [41] Y. Li, X. Nie, ve R. Huang, "Web Spam Classification Method Based on Deep Belief Networks", *Expert Systems with Applications*, c. 96, Nis. 2017, doi: 10.1016/j.eswa.2017.12.016.
- [42] A. Ågren, "Combating Fake News with Stance Detection Using Recurrent Neural Networks", Chalmers University of Technology University of Gothenburg, 2018.
- [43] E. F. Cardoso, R. M. Silva, ve T. A. Almeida, "Towards Automatic Filtering of Fake Reviews", *Neurocomputing*, c. 309, Eki. 2018, doi: 10.1016/j.neucom.2018.04.074.
- [44] S. Kudugunta ve E. Ferrara, "Deep Neural Networks for Bot Detection", *Information Sciences*, c. 467, ss. 312–322, 2018, doi: 10.1016/j.ins.2018.08.019.
- [45] Á. Figueira ve L. Oliveira, "The Current State of Fake News: Challenges and Opportunities", *Procedia Computer Science*, c. 121, ss. 817–825, 2017, doi: 10.1016/j.procs.2017.11.106.
- [46] Z. Yao ve C. Zhi-Min, "An Optimized NBC Approach in Text Classification", *Physics Procedia*, c. 24, ss. 1910–1914, 2012, doi: 10.1016/j.phpro.2012.02.281.
- [47] B. Trstenjak, S. Mikac, ve D. Donko, "KNN with TF-IDF Based Framework for Text Categorization", *Procedia Engineering*, c. 69, ss. 1356–1364, 2014, doi: 10.1016/j.proeng.2014.03.129.
- [48] C. Y. Liang vd., "Dictionary-based Text Categorization of Chemical Web Pages", *Information Processing and Management*, c. 42, sayı 4, ss. 1017–1029, 2006, doi: 10.1016/j.ipm.2005.09.001.
- [49] O. Kotevska, S. Padi, ve A. Lbath, "Automatic Categorization of Social Sensor Data", *Procedia Computer Science*, c. 98, ss. 596–603, 2016, doi: 10.1016/j.procs.2016.09.093.
- [50] A. Qazi ve R. H. Goudar, "An Ontology-based Term Weighting Technique for Web Document Categorization", *Procedia Computer Science*, c. 133, ss. 75–81, 2018, doi: 10.1016/j.procs.2018.07.010.
- [51] F. Mosconi, *The new European Industrial Policy: Global Competitiveness and The Manufacturing Renaissance*, 1. baskı. London, 2015.
- [52] M. Russmann vd., "Industry 4.0: World Economic Forum", 2015.
- [53] B. Vogel-Heuser ve D. Hess, "Guest Editorial Industry 4.0-Prerequisites and Visions", *IEEE Transactions on Automation Science and Engineering*, c. 13, sayı 2, ss. 411–413, 2016, doi: 10.1109/TASE.2016.2523639.

- [54] L. Vinet ve A. Zhedanov, “A ‘Missing’ Family of Classical Orthogonal Polynomials”, *Journal of Physics A: Mathematical and Theoretical*, c. 44, sayı 8, 2011, doi: 10.1088/1751-8113/44/8/085201.
- [55] R. Kurt, “Industry 4.0 in Terms of Industrial Relations and Its Impacts on Labour Life”, *Procedia Computer Science*, c. 158, ss. 590–601, 2019, doi: 10.1016/j.procs.2019.09.093.
- [56] A. S. Blinder, “Education for the Third Industrial Revolution, Princeton University, Department of Economics, Center for Economic Policy Studies, Working Papers”, 2008.
- [57] N. S. Pamuk ve M. Soysal, “Yeni Sanayi Devrimi Endüstri 4.0 Üzerine İnceleme”, *Verimlilik Dergisi*, sayı 1. ss. 41–66, 2018, [Çevrimiçi]. Available at: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/verimlilik/issue/34982/388198>.
- [58] T. Valentiny, J. Gonos, V. Timková, ve M. Košíková, “Impact of Selected Factors on The Formation of Regional Disparities in Slovakia”, *Journal of Applied Economic Sciences*, c. 12, sayı 6, ss. 1626–1638, 2017.
- [59] E. Weber, “Industry 4.0 – Job-Producer or Employment-Destroyer?”, 2016.
- [60] G. C. Kane, D. Palmer, A. N. Phillips, ve D. Kiron, “Is Your Business Ready for a Digital Future?”, *MIT Sloan Management Review*, c. 56, sayı 4, ss. 37–44, 2015, <https://sloanreview.mit.edu/article/is-your-company-ready-for-a-digital-future/>.
- [61] C. Kleinert, B. Matthes, ve M. Jacob, “Folgen der Digitalisierung für die Arbeitswelt Substituierbarkeitspotenziale von Berufen in Deutschland”, *IAB-Forschungsbericht*, 2015.
- [62] M. Özkan, A. Al, ve S. Yavuz, “Uluslararası Politik Ekonomi Açısından Dördüncü Sanayi-Endüstri Devrimi’nin Etkileri ve Türkiye”, *Siyasal Bilimler Dergisi*, ss. 1–30, 2018, doi: 10.14782/marusbd.418669.
- [63] Winter Corporation, “VLDB Survey Program”, 1998. test.winter-corp.com/VLDB/1998/VLD_Winners/table7.html.
- [64] N. Gürsakil, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Vipaş, 2001.
- [65] G. Piatetsky-Shapiro, “Knowledge Discovery in Real Databases : A Report on the IJCAI-89 Workshop”, *AI Magazine*, c. 11, sayı 4, s. 3, 1990.
- [66] G. Memiş, “Veri Madenciliği 1”, *Data Mining*, 2019. http://www.baskent.edu.tr/~gmemis/courses/datamining/DM_1.pdf.
- [67] K. Ergün, “Veri madenciliği”, *EMM4214-Veri Madenciliği Dersi*. <http://kergun.baun.edu.tr/20192020Bahar/EMM4214.html>.
- [68] D. Hand, H. Mannila, ve P. Smyth, *Principles of Data Mining Cambridge*. Massachusetts, 2001.
- [69] A. OĞUZLAR, “Veri Ön İşleme”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c. 0, sayı 21, 2003.
- [70] S. Piramuthu, “Evaluating Feature Selection Methods for Learning in Data Mining Applications”, *European Journal of Operational Research*, c. 156, ss. 483–494, 2004, doi: 10.1016/S0377-2217(02)00911-6.
- [71] D. Pyle, *Data Preparation for Data Mining*. Morgan Kaufmann Publishers, 1999.

- [72] A. Famili, W.-M. Shen, R. Weber, ve E. Simoudis, "Data Preprocessing and Intelligent Data Analysis", *Intelligent Data Analysis*, c. 1, sayı 1-4, ss. 3-23, Oca. 1997, doi: 10.1016/S1088-467X(98)00007-9.
- [73] W. Kim, B. J. Choi, E. K. Hong, S. K. Kim, ve D. Lee, "A Taxonomy of Dirty Data", *Data Mining and Knowledge Discovery*, c. 7, sayı 1, ss. 81-99, 2003, doi: 10.1023/A:1021564703268.
- [74] R. J. Roiger, *Data Mining A Tutorial-Based Primer*, Second Edi. Chapman and Hall/CRC, 2017.
- [75] A. Çalış, S. Kayapınar, ve T. Çetinyokuş, "Veri Madenciliğinde Karar Ağacı Algoritmaları ile Bilgisayar ve İnternet Güvenliği Üzerine Bir Uygulama", *Endüstri Mühendisliği*, c. 25, sayı 3, ss. 2-19, 2014, <http://dergipark.org.tr/endustrimuhendisligi/issue/46771/586362>.
- [76] S. Özkes, "Veri Madenciliği Modelleri ve Uygulama Alanları", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, ss. 65-82, 2003.
- [77] S. Albayrak, "Sınıflama ve Kümeleme Yöntemleri". <https://slideplayer.biz.tr/amp/3030436/>.
- [78] T. Ersoz, D. Merdin, ve F. Ersoz, "Veri Madenciliği Yöntemi ile Memnuniyet Algısının Araştırılması - A Research Into Satisfaction Perception By Means of Data Mining Method", 2015, VTT Information Technology Research Report.
- [79] F. Ersöz, *Veri Madenciliği Teknikleri ve Uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2019.
- [80] C. F. Chien, W. C. Wang, ve J. C. Cheng, "Data Mining for Yield Enhancement in Semiconductor Manufacturing and An Empirical Study", *Expert Systems with Applications*, c. 33, sayı 1, ss. 192-198, Tem. 2007, doi: 10.1016/j.eswa.2006.04.014.
- [81] C. E. Shannon, "A Mathematical Theory of Communication", *Bell System Technical Journal*, c. 27, sayı 3, ss. 379-423, 1948, doi: 10.1002/j.1538-7305.1948.tb01338.x.
- [82] C. Bounsaythip ve E. Rinta-Runsala, "Overview of Data Mining For Customer Behavior Modeling", VTT Information Technology Research Report, 2002.
- [83] J. R. Quinlan, "Induction of Decision Trees", *Machine Learning*, c. 1, ss. 81-106, 1986, doi: 10.1007/BF00116251.
- [84] J. R. Quinlan, *C4.5: Programs for Machine Learning*. Morgan Kaufmann, 1992.
- [85] L. Breiman, "Random Forests", *Machine Learning*, c. 45, sayı 1, ss. 5-32, 2001, doi: 10.1023/A:1010933404324.
- [86] W. M. Waggener, *Pulse Code Modulation Techniques*, 1. baskı. Springer, 1995.
- [87] L. Metcalf ve W. Casey, "Metrics, Similarity, and Sets", *Cybersecurity and Applied Mathematics*, ss. 3-22, 2016, doi: 10.1016/B978-0-12-804452-0.00002-6.
- [88] D. Alkın, "Kümeleme Analizi Yöntemlerinin Küme Geçerlilik İndekslerine Göre Karşılaştırılması", Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.
- [89] L. Kaufman ve P. J. Rousseeuw, *Finding Groups in Data: An Introduction to Cluster Analysis*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1990.
- [90] G. Mecca, S. Raunich, ve A. Pappalardo, "A New Algorithm for Clustering Search Results", *Data and Knowledge Engineering*, c. 62, sayı 3, ss. 504-522, 2007, doi: 10.1016/j.datak.2006.10.006.

- [91] I. H. Witten, “Text Mining”, *Practical Handbook of İnternet Computing*, Florida: Chapman & Hall/CRC Press, 2005, ss. 14-1-14-22.
- [92] D. Delen ve M. D. Crossland, “Seeding the Survey and Analysis of Research Literature With Text Mining”, *Expert Systems with Applications*, c. 34, sayı 3, ss. 1707-1720, 2008, doi: 10.1016/j.eswa.2007.01.035.
- [93] E. Alpaydın, “Zeki Veri Madenciliği: Ham Veriden Altın Bilgiye Ulaşma Yöntemleri”, *Bilişim 2000 Eğitim Semineri*. ss. 1-10, 2000.
- [94] G. Miner, D. Delen, J. Elder, A. Fast, T. Hill, ve R. A. Nisbet, *Practical Text Mining and Statistical Analysis for Non-structured Text Data Applications*. 2012.
- [95] S. E. Şeker, “Metin Madenciliği (Text Mining)”, 2014. <http://bilgisayarkavramlari.sadievrenseker.com/2014/06/15/metin-madenciligi-text-mining/>.
- [96] E. Zohar, “Introduction to Text Mining”, *Supercomputing*, 2002.
- [97] B. C. Vickery, *On Retrieval System Theory*. London, 1965.
- [98] C. N. Mooers, “Application of Random Codes to The Gathering of Statistical Information”, Massachusetts Institute of Technology, 1948.
- [99] E. Sezer, “Web Sayfaları İçin Anlamsal Erişim Sistemi”, Hacettepe Üniversitesi, 2006.
- [100] F. Can, S. Kocberber, E. Balcık, C. Kaynak, H. C. Ocalan, ve O. M. Vursavas, “Information Retrieval on Turkish Texts”, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, c. 59, sayı 3, ss. 407-421, 2008, doi: 10.1002/asi.20750.
- [101] İ. F. Pilavcılar, “Metin Madenciliği İle Metin Sınıflandırma”, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- [102] E. Sezer, “Öğrenci Seçme Sınavında (ÖSS) Öğrencilerin Tercih Profillerinin Veri Madenciliği Yöntemleriyle Tespiti”, sayı November 2014, ss. 13-15, 2009.
- [103] S. Soderland, “Learning Information Extraction Rules for Semi-Structured and Free Text”, *Machine Learning*, c. 34, sayı 1, ss. 233-272, 1999, doi: 10.1023/A:1007562322031.
- [104] R. Daş, “Web Kullanıcı Erişim Kütüklerinden Bilgi Çıkarımı”, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, 2008.
- [105] K. Kaiser ve S. Miksch, “Information Extraction A Survey”, Vienna, Avusturya, Vienna University of Technology Institute of Software Technology & Interactive Systems, 2005.
- [106] N. Kushmerick, “Wrapper Induction for Information Extraction”, University of Washington, 1997.
- [107] K. Oflazer, “Türkçe İçin Bir Sonlu Durumlu ‘Hafif Doğal Dil Çözümleyicisi ve Bilgi Çıkarımı Uygulamasının Gerçekleştirilmesi”, TÜBİTAK PROJESİ, PROJE NO:199E027, 2002.
- [108] A. Güven, “Türkçe Belgelerin Anlam Tabanlı Yöntemlerle Madenciliği”, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi., 2007.
- [109] B. Oğuz, “Metin Madenciliği Teknikleri Kullanılarak Kulak Burun Boğaz Hasta Bilgi Formlarının Analizi”, Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2009.

- [110] G. Cebirođlu, A. C. Tantuđ, E. Adalı, ve Y. Erenler, “Sentetik Tůrkçe Sůzcůk Kůkleri Őretimi”, *International XII. Turkish Symposium on Artificial Intelligence and Neural Networks TAINN*, sayı 2003.
- [111] G. C. Eryiđit, “Tůrkçe’nin Bağlılık Ayrıştırması”, İstanbul Teknik Őniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- [112] VeriBilimcisi, “Denetimli Őđrenme (Supervised Learning)”, 2017, <https://veribilimcisi.com/2017/07/12/denetimli-ogrenme/>.
- [113] VeriBilimcisi, “Denetimsiz Őđrenme (Unsupervised Learning)”, 2017. <https://veribilimcisi.com/2017/07/12/denetimsiz-ogrenme/>.
- [114] TutorialPoints, “KNN Algorithm - Finding Nearest Neighbors, Machine Learning with Python”, 2019. https://www.tutorialspoint.com/machine_learning_with_python/machine_learning_with_python_knn_algorithm_finding_nearest_neighbors.htm.
- [115] VeriBilimcisi, “K-En Yakın Komşu (K-Nearest Neighbors(KNN)), Makine Őđrenmesi”, 2017. <https://veribilimcisi.com/2017/07/20/k-en-yakin-komsu-k-nearest-neigh-borsknn/>.
- [116] M. Cover T ve E. Hart P, “Nearest Neighbor Pattern Classification”, *IEEE Transactions on Information Theory*, c. 13, sayı 1, ss. 21–27, 1967.
- [117] DataLabTR, “Naive Bayes Algoritması ve R Uygulaması”, 2019. <https://medium.com/@datalabtr/naive-bayes-algoritması-ve-r-uygulaması-4d321869d371>.
- [118] A. Chakure, “Random Forest Classification”, 2019. <https://towardsdatascience.com/random-forest-classification-and-its-implementation-d5d840dbead0>.
- [119] Y. Liu, Y. Wang, ve J. Zhang, “New Machine Learning Algorithm: Random Forest”, *International Conference on Information Computing and Applications. ICICA 2012. Lecture Notes in Computer Science*, 2012, c. 7473, ss. 246–252, doi: 10.1007/978-3-642-34062-8_32.
- [120] R. Tibshirani, “A Simple Explanation of The Lasso and Least Angle Regression”, *Tibshirani web page*, 2015. <http://statweb.stanford.edu/~tibs/lasso/simple.html>.
- [121] H. Zou ve T. Hastie, “Regression Shrinkage and Selection via the Elastic Net, with Applications to Microarrays”, 2003.
- [122] Ő. F. Rençber ve H. Bağcı, “Determination of Factors Affecting Capital Adequacy Using the Elastic Net Regression Method”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, c. 11, sayı 18, ss. 1828–1844, 2019, doi: 10.26466/opus.561915.
- [123] Z. Zhang, Z. Lai, Y. Xu, L. Shao, J. Wu, ve G. Xie, “Discriminative Elastic-Net Regularized Linear Regression”, *IEEE Transactions on Image Processing*, c. 26, sayı 3, ss. 1466–1481, 2017, doi: 10.1109/TIP.2017.2651396.
- [124] A. V Srinivasan, “Stochastic Gradient Descent”, 2019. <https://towardsdatascience.com/stochastic-gradient-descent-clearly-explained-53d239905d31>.
- [125] L. Bottou, “Stochastic Gradient Descent Tricks”, *Neural Networks: Tricks of the Trade. Lecture Notes in Computer Science*, c. 7700, ss. 421–436, 2012, doi: 10.1007/978-3-642-35289-8_25.
- [126] D. E. Rumelhart, G. E. Hinton, ve R. J. Williams, “Learning Internal Representations by Error Propagation”, *Parallel Distributed Processing: Explorations in The Microstructure of Cognition*, c. 1, sayı V, 1986, ss. 318–362.

- [127] N. Chigali, “Simple Perceptron Training Algorithm:Explained”, *The University of Utah*, 2018. <https://medium.com/@nikhilc3013/simple-perceptron-training-algorithm-explained-7bbfdff2c57d>.
- [128] F. Rosenblatt, “The Perceptron: A Probabilistic Model for Information Storage and Organization in The Brain”, *Psychological Review*, c. 65, sayı 6, ss. 386–408, 1958, doi: 10.1037/h0042519.
- [129] A. L. Chandra, “Perceptron Learning Algorithm: A Graphical Explanation Of Why It Works”. <https://towardsdatascience.com/perceptron-learning-algorithm-d5db0deab975>.
- [130] S. He, “The Perceptron Algorithm”, *Machine Learning Spring 2018*, 2018. <http://www.cs.utah.edu/~zhe/pdf/lec-10-perceptron-upload.pdf>.
- [131] VeriBilimcisi, “Özellik Ölçekleme ve Normalleştirme (Feature Scaling and Normalization)”. <https://veribilimcisi.com/2017/07/18/ozellik-olcekleme-ve-normallestirme-nedir-feature-scaling-and-normalization/>.
- [132] E. Uzun, “Makine Öğrenmesi”. https://erdincuzun.com/makine_ogrenmesi/makine-ogrenmesi-metotlari/.
- [133] VeriBilimcisi, “Tahminlerin Kalitesini Ölçmek”. <https://veribilimcisi.com/2017/07/14/makine-ogrenme-algoritmalarini-degerlendirme-metrikleri/>.
- [134] Veribilimcisi, “Doğruluk, Hassasiyet, Hata (Accuracy, Precision, Error)”. <https://veribilimcisi.com/2017/07/14/dogrulukaccuracy-kesinlikprecision-hataerror-nedir/>.
- [135] VeriBilimcisi, “MSE, RMSE, MAE, MAPE ve Diğer Metrikler”. <https://veribilimcisi.com/2017/07/14/mse-rmse-mae-mape-metrikleri-nedir/>.
- [136] M. Ohsaki, P. Wang, K. Matsuda, S. Katagiri, H. Watanabe, ve A. Ralescu, “Confusion-matrix-Based Kernel Logistic Regression for Imbalanced Data Classification”, *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*, 2017, doi: 10.1109/TKDE.2017.2682249.
- [137] International Labour Organization, “International Standard Classification of Occupations”, <https://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/docs/publication08.pdf>.
- [138] H. Heidenreich, “Stemming? Lemmatization? What?”, 2018. .
- [139] O. Tunçelli, “Turkish Stemmer for Python”, 2019. <https://github.com/otuncelli/turkish-stemmer-python>.
- [140] H. K. Simsek, “Makine Öğrenmesi Dersleri 6: Doğal Dil İşleme (NLP)”, 2018. <https://medium.com/data-science-tr/makine-ogrenmesi-dersleri-6-doğal-dil-ışleme-nlp-453c3c6b062a>.
- [141] A. Köksal, “Turkish-Lemmatizer”, 2018. <https://github.com/akoksal/Turkish-Lemmatizer>.
- [142] K. Toutanova, D. Klein, C. D. Manning, ve Y. Singer, “Feature-Rich Part-of-Speech Tagging With A Cyclic Dependency Network”, sayı June, ss. 173–180, 2003, doi: 10.3115/1073445.1073478.
- [143] T. Brants, “A Statistical Part-ofSpeech Tagger”, içinde *In Proceedings of the Sixth Applied Natural Language Processing Conference (ANLP 2000)*, 2000, ss. 224–231.

- [144] A. Ratnaparkhi, “A Maximum Entropy Model for Part-of-Speech Tagging”, *Proceedings of the Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing, University of Pennsylvania*, 1996, ss. 133–142.
- [145] E. Brill, “Some Advances in Rule-Based Part of Speech Tagging”, *Proceedings of the Twelfth Annual Conference on Artificial Intelligence*, ss. 722–727, 1994.
- [146] C. Samuelsson, A. Voutilainen, ve L. Technologies, “Comparing a Linguistic and a Stochastic Tagger”, *ACL '98/EACL '98: Proceedings of the 35th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and Eighth Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics*, 1997, ss. 246–253, doi: <https://doi.org/10.3115/976909.979649>.
- [147] F. Hu ve R. H. Trivedi, “Mapping Hotel Brand Positioning and Competitive Landscapes by Text-Mining User-Generated Content”, *International Journal of Hospitality Management*, c. 84, 2020, doi: 10.1016/j.ijhm.2019.102317.
- [148] M. Vanhala, C. Lu, J. Peltonen, S. Sundqvist, J. Nummenmaa, ve K. Järvelin, “The Usage of Large Data Sets in Online Consumer Behaviour: A Bibliometric and Computational Text-Mining–Driven Analysis of Previous Research”, *Journal of Business Research*, c. 106, sayı September 2019, ss. 46–59, 2020, doi: 10.1016/j.jbusres.2019.09.009.
- [149] H. Hassani, C. Beneki, S. Unger, M. T. Mazinani, ve M. R. Yeganegi, “Text Mining in Big Data Analytics”, *Big Data and Cognitive Computing*, c. 4, sayı 1, ss. 1–34, 2020, doi: 10.3390/bdcc4010001.
- [150] X. Xie, Y. Fu, H. Jin, Y. Zhao, ve W. Cao, “A Novel Text Mining Approach for Scholar Information Extraction From Web Content in Chinese”, *Future Generation Computer Systems*, c. 111, ss. 859–872, 2020, doi: 10.1016/j.future.2019.08.033.
- [151] D. Özdemir, Ş., Kılınc, “Geleceğin Meslekleri Listesi”, 2019.
- [152] Yüksek Öğretim Kurumu, “Geleceğin Meslekleri Çalışmaları”, 2019, https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/gelecegin_meslekleri_calismalari.pdf.

YAPISAL DEĞİŞİM VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER UYGULAMASI

Dr. Rabia İnci Özbek Çifçi
Prof. Dr. Ramazan Kılıç

YAPISAL DEĞİŞİM VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER UYGULAMASI

Dr. Rabia İnci Özbek Çifçi, Prof. Dr. Ramazan Kılıç

Yayın No.: 1601
ISBN: 978-625-398-515-8
E-ISBN: 978-625-398-514-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özbek Çifçi, Rabia İnci., Kılıç, Ramazan.

Yapısal Değişim ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Uygulaması /

Rabia İnci Özbek Çifçi, Ramazan Kılıç

1. Basım, XIV + 180 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-398-515-8

E-ISBN: 978-625-398-514-1

1. Gelir Eşitsizliği 2. Gelirin Oluşumu 3. Panel Veri Analizi 4. Yapısal Değişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZ SÖZ.....	iii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
GELİR EŞİTSİZLİĞİ KAVRAMI VE ÖLÇÜMÜ	5
1.1. GELİR EŞİTSİZLİĞİ TANIMI.....	5
1.2. ADİL GELİR DAĞILIMI YAKLAŞIMLARI.....	6
1.2.1. Platon ve Aristoteles Eşitlik Yaklaşımı.....	7
1.2.2. Doğal Kanun.....	7
1.2.3. Klasik Faydacılık Yaklaşımı	7
1.2.4. Rawls Adalet Teorisi.....	8
1.2.5. Özgürlük Yaklaşımı.....	9
1.3. GELİR EŞİTLİĞİNİN ÖNEMİ	9
1.3.1. Gelir Eşitsizliği ve Ekonomik Büyüme.....	10
1.3.2. Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk	12
1.3.3. Gelir Eşitsizliği ve Beşerî Sermaye.....	12
1.3.4. Gelir Eşitsizliği ve Siyasi İstikrar.....	12
1.4. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ.....	13
1.4.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	13
1.4.2. Kişisel Gelir Dağılımı.....	15
1.4.3. Bölgesel Gelir Dağılımı	17
1.4.4. Sektörel Gelir Dağılımı	17
1.5. GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ.....	18
1.5.1. Gelir Eşitsizliği Ölçümünün İlkeleri.....	19
1.5.1.1. Pigou-Dalton Transfer İlkesi.....	19
1.5.1.2. Gelir Ölçeğinden Bağımsız Olma İlkesi	19
1.5.1.3. Nüfus İlkesi.....	20
1.5.1.4. Anonimlik (Simetrik) İlkesi	20

1.5.1.5. Ayrıştırma İlkesi.....	20
1.5.2. Gelir Eşitsizliğinin Objektif Ölçütleri.....	21
1.5.2.1. Değişim Aralığı	21
1.5.2.2. Göreli Ortalama Mutlak Sapma	22
1.5.2.3. Varyans ve Değişim Katsayısı	23
1.5.2.4. Logaritmik Standart Sapma.....	24
1.5.2.5. Kuznets Katsayıları	25
1.5.2.6. Genel Entropi Ölçütleri ve Theil Endeksi	27
1.5.3. Gelir Eşitsizliğinin Normatif Ölçütleri	28
1.5.3.1. Dalton Ölçütü	28
1.5.3.2. Atkinson Ölçütü	29
1.5.4. Gelir Eşitsizliğinin Statik Ölçütü	30
1.5.4.1. Lorenz Eğrisi	30
1.5.4.2. Gini Katsayısı	34

İKİNCİ BÖLÜM

YAPISAL DEĞİŞİM İLE GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ.....37

2.1. YAPISAL DEĞİŞİM KAVRAMI	37
2.1.1. Yapısal Değişim Tanımı ve Göstergeleri	37
2.1.2. Yapısal Değişim Gelir Eşitsizliği İlişkisi	51
2.2. GELİRİN OLUŞUMU, YAPISAL DEĞİŞİM VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ	54
2.2.1. Sınırsız Emek Modeli ve Gelir dağılımı	55
2.2.2. Faktör Fiyatlandırılması ve Gelir Dağılımı	59
2.2.2.1. Rekabetçi Piyasalarda Faktörlerin Üretimden Aldığı Paylar	59
2.2.2.2. Aksak Rekabet Piyasalarında Faktörlerin Üretimden Aldığı Paylar	68
2.2.2.2.1. Mal Piyasasında Tekelci Faktör Piyasasında Rekabetçi Firmada Gelir Dağılımı.....	69
2.2.2.2.2. Mal Piyasasında Rekabetçi Faktör Piyasasında Monopson Firmanın Gelir Dağılımı.....	71
2.2.2.2.3. Mal Piyasasında Tekelci Faktör Piyasasında Monopson Firmada Gelir Dağılımı.....	75
2.2.2.2.4. Çift Yönlü Tekelde Gelir Dağılımı	77
2.2.3. Üretim Faktörleri İkame Edilebilirliği ve Gelir Dağılımı	79
2.2.4. Teknolojik İlerleme ve Gelir Dağılımı	81
2.2.5. Homojen Olmayan Üretim Faktörleri ve Gelir Dağılımı	85
2.3. DÜNYADA GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE YAPISAL DEĞİŞİM GÖSTERGELERİNİN SEYRİ.....	86
2.3.1. Düşük Gelirli Ülkelerde Gelir Eşitsizliği ve Yapısal Değişim	87

2.3.2. Alt-Orta Gelirli Ülkelerde Gelir Eşitsizliği ve Yapısal Değişim	89
2.3.3. Üst-Orta Gelirli Ülkelerde Gelir Eşitsizliği ve Yapısal Değişim.....	91
2.3.4. Yüksek Gelirli Ülkelerde Gelir Eşitsizliği ve Yapısal Değişim	94
2.4. YAPISAL DEĞİŞİM VE GELİR EŞİTSİZLİĞİNE İLİŞKİN AMPİRİK LİTERATÜR	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE YAPISAL DEĞİŞİM ARASINDAKİ İLİŞKİNİN AMPİRİK ANALİZİ..... 107

3.1. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK MODEL.....	107
3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM.....	117
3.2.1. Panel Veri Analizi	118
3.2.1.1. Panel Birim Kök Analizi.....	120
3.2.1.1.1. Kesitler İçin Ortak Birim Kök Süreçli Testler	122
3.2.1.1.1.1. Levin-Lin-Chu Panel Birim Kök Testi	122
3.2.1.1.1.2. Breitung Panel Birim Kök Testi	123
3.2.1.1.1.3. Hadri Panel Birim Kök Testi	123
3.2.1.1.2. Kesitler İçin Ortak Olmayan Birim Kök Süreçli Testler.....	124
3.2.1.1.2.1. Im-Pesaran-Shin Panel Birim Kök Testi	125
3.2.1.1.2.2. Fisher-ADF ve Fisher-PP Panel Birim Kök Testleri.....	125
3.2.1.2. Panel Eşbütünleşme Analizi	126
3.2.1.2.1. Pedroni Panel Eşbütünleşme Testi.....	127
3.2.1.2.2. Kao Panel Eşbütünleşme Testi	128
3.2.1.2.3. Maddala-Wu Panel Eşbütünleşme Testi	128
3.2.1.3. Uzun Dönemli Katsayılar Tahmini	129
3.2.1.3.1. Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi	130
3.2.1.3.2. Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi.....	132
3.2.1.3.3. Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi	132
3.3. EKONOMETRİK SONUÇLAR	134
3.3.1. Panel Durağanlık Analizi	135
3.3.1.1. Düşük Gelirli Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları	135
3.3.1.2. Alt-Orta Gelirli Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları	140
3.3.1.3. Üst-Orta Gelirli Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları.....	144
3.3.1.4. Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Birim Kök Test Sonuçları	147
3.3.2. Panel Eşbütünleşme Analizi	151
3.3.2.1. Düşük Gelirli Ülkeler İçin Panel Eşbütünleşme Analizi	152
3.3.2.2. Alt-Orta Gelirli Ülkeler İçin Panel Eşbütünleşme Analizi	153
3.3.2.3. Üst-Orta Gelirli Ülkeler İçin Eşbütünleşme Analizi	155

3.3.2.4. Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Panel Eşbütünleşme Analizi	156
3.3.3. Panel Uzun Dönem Katsayı Tahminleri	158
3.3.3.1. Düşük Gelirli Ülkeler İçin Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları	158
3.3.3.2. Alt-Orta Gelirli Ülkeler İçin Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları	160
3.3.3.3. Üst-Orta Gelirli Ülkeler İçin Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları	162
3.3.3.4. Yüksek Gelirli Ülkeler İçin Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları	164
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	171
DİZİN	179

KAYNAKÇA

- Ahluwalia, M. S. (1976). Inequality, poverty and development. *Journal of Development Economics*, 3(4), 307-342.
- Aghion, P. & Howitt P. (1998). *Endogenous growth theory*. Cambridge: MIT Press.
- Aizenman, J.; Lee, M. & Park, D. (2012). *The relationship between structural change and inequality: a conceptual overview with special reference to developing Asia*. Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- Akalın, G. (2012). *Kurumsal kalitenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi: Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ampirik bir analiz* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kütahya.
- Akalın, G., Özbek, R. İ., & Çifçi, İ. (2018). Türkiye’de gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 59-76.
- Akita, T; Puji A. K. & Sachiko M. (2011). Structural changes and regional income inequality in Indonesia: a bidimensional decomposition analysis. *Asian Economic Journal*, 25(1), 55-77.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002). Gelir dağılımında adalet(sız)lık ve gelir eşit(sız)lığı: terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, 1-21.
- Alkan, Y. (2018). *J. Rawls’ın iktisadi adalet teorisi ve Türkiye ekonomisi* (Yayımlanmamış Doktora Tez). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa.
- Alyu, E. (2018). *Gelir dağılımı eşitsizliğinin mikroekonomisi: seçilmiş ülkeler üzerine panel veri analizi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.
- Anand, S., & Kanbur, S. M. R. (1993). The Kuznets process and the inequality-development relationship. *Journal of Development Economics*, 40(1), 25-52.
- Anderson, T. W., & Hsiao, C. (1982). Formulation and estimation of dynamic models using panel data. *Journal of Econometrics*, 18(1), 47-82.
- Andersson, M. P. & Palacio-Chaverra, A. (2015). Structural change and income inequality-agricultural development and inter-sectoral dualism in the developing world, 1960-2010, *Oasis*, 23, 99-122.
- Arellano, M. & S. Bond (1991). Some tests of specification for panel data: monte carlo evidence and an application to employment equations. *Review of Economic Studies*, 38, 277-297.
- Arellano, M., & Bover, O. (1995). Another look at the instrumental variable estimation of error-components models. *Journal of Econometrics*, 68(1), 29-51.
- Arthur, L. W. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School*, 22(2), 139-191.
- Asteriou, D. & Hall S. G. (2007). *Applied econometrics: a modern approach using eviws and microfit*. Revised Edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Atkinson, A. B. (1970). On the measurement of inequality. *Journal of Economic Theory*, 2(3), 244-263.

- Aykaç, M. (2013), Gelir dağılımı ile ilgili temel kavramlar. İçinde N. Gündoğan ve V. Canbey Özgüler (Edt.), *Gelir dağılımı ve yoksulluk* (s. 1-27). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Baek, S. J. (2017). Is rising income inequality far from inevitable during structural transformation? A proposal for an augmented inequality dynamics. *Journal of Economics and Political Economy*, 4(3), 224-237.
- Baltagi, Badi, H., (2014), *Econometric analysis of panel data*. 5th Edition. Chichester: John Wiley& Sons Ltd.
- Barro, R. J. (2000). Inequality and growth in a panel of countries. *Journal of Economic Growth*, 5(1), 5-32.
- Baş, K. (2009). Küreselleşme ve gelir dağılımı eşitsizliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49-70.
- Baymul, C. & Sen, K. (2017). What do we know about the relationship between structural transformation, inequality and poverty?, *ESRC GPID Research Network Working Paper Number 2*.
- Baymul, C. & Sen, K. (2018). Was Kuznets right? new evidence on the relationship between structural transformation and inequality. *GDI Working Paper 2018-027*.
- Benabou, R. (2000). Unequal societies: income distribution and the social contract. *American Economic Review*, 90(1), 96-129.
- Berber, M. (2019). *İktisadi büyüme ve kalkınma*. 7. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Blonigen, B. A., & Slaughter, M. J. (2001). Foreign-affiliate activity and US skill upgrading. *Review of Economics and Statistics*, 83(2), 362-376.
- Blundell, R., & Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of Econometrics*, 87(1), 115-143.
- Boeke, J. H. (1961). Indonesian economics; the concept of dualism in theory and practice. *W. van Hoeve Publishers*, The Hague, Amsterdam: Published for The Royal Tropical Institute.
- Campano, F., & Salvatore, D. (2006). *Income distribution*. New York: Oxford University Press.
- Cantore, N. & Alcorta, L. (2021). Structuralist contributions to development thinking. (In: Alcorta, L., Foster-McGregor, N., Verspagen, B., & Szirmai, A. (Eds.), *New perspectives on structural change: causes and consequences of structural change in the global economy*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Chakravorty, S. (2006). *Fragments of inequality: social, spatial, and evolutionary analyses of income distribution*. New York: Routledge.
- Chenery, H. B. (1960). Patterns of industrial growth. *The American Economic Review*, 50(4), 624-654.
- Chenery, H. B. (1979). *Structural change and development policy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Chenery, H. B. & Syrquin, M. (1975). *Patterns of development, 1950 to 1970*. Oxford: Oxford University Press for the World Bank.
- Chenery, H. B., & Taylor, L. (1968). Development patterns: among countries and over time. *The Review of Economics and Statistics*, 391-416.
- Clark, C. (1940). The conditions of economic progress. *Madrid: Alianza Editorial S.A*.
- Cook, P. & Uchida, Y. (2008). Structural change, competition and income distribution. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 48(2), 274-286.

- Costa, R. N., & Pérez-Duarte, S. (2019). *Not all inequality measures were created equal: The measurement of wealth inequality, its decompositions, and an application to European household wealth*. ECB Statistics Paper (No. 31).
- Cowell, F. (2011). *Measuring inequality*. 3rd Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Dağdemir, Ö. (1992), *Türkiye ekonomisinde yapısal değişim ve gelir dağılımı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Dalton, H. (1920). The measurement of the inequality of incomes. *The Economic Journal*, 30(119), 348-361.
- Dartanto, T.; Yuan, E. Z. W. & Sofiyandi, Y. (2018). Structural transformation and the dynamics of income equality in indonesia: 1996–2014. In: P. Saumik (Edt.) *Kuznets beyond Kuznets* (pp. 9-22). Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- Dastidar, A. (2004). Structural change and income distribution in developing economies: evidence from a group of Asian and latin American countries. *Centre for Development Economics*, Working Paper No. 121.
- Dastidar, A. (2012). Income distribution and structural transformation: empirical evidence from developed and developing countries. *Seoul Journal of Economics*, 25(1), 25-56.
- Denison, E. F. (1967). *Why growth rate differ*. Washington: The Brookings Institution.
- Doğanoğlu, F., & Gülcü, A. (2001). Gelir eşitsizliği ölçümünde kullanılan yöntemler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 47-65.
- Dosi, G. & Tranchero, M. (2021). The role of comparative advantage, endowments, and technology in structural transformation. In: Alcorta, L., Foster-McGregor, N., Verspagen, B., & Szirmai, A. (Edt.), *New perspectives on structural change: causes and consequences of structural change in the global economy*. Oxford: Oxford University Press.
- DPT-Devlet Planlama Teşkilatı, (2001). *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele*. Ankara: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- Dünya Bankası. (2019a). Classifying countries by income. (25.03.2020). Erişim adresi <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/stories/the-classification-of-countries-by-income.html#:~:text=When%20it%20comes%20to%20income,calculated%20using%20the%20Atlas%20method>.
- Dünya Bankası. (2019b). The World Bank, DataBank. (18.10.2019). Erişim adresi <https://databank.worldbank.org/home>.
- Eclac (2012), *Structural change for equality an integrated approach to development*. Thirty-Fourth Session of Eclac San Salvador, 27-31 August. Santiago: United Nations.
- Engle, R. F. & Granger, C. W. J. (1987). Co-integration and error correction: representation, estimation, and testing. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 251-276.
- Eviews. (2015). *EViews 9 user's guide II*. Irvine: IHS Global Inc.
- Feenstra, R. C., & Hanson, G. H. (2001). *Global production sharing and rising inequality: A survey of trade and wages*. NBER Working Paper No: 8372.
- Fisher, A. G. (1939). Production, primary, secondary and tertiary production. *Economic Record*, 15(1), 24-38.
- Fisher, R. A. (1932). *Statistical methods for research workers*. 4th Edition. Edinburgh: Oliver & Boyd.
- Foster, J. E., & Sen, A. (1997). *On economic inequality*. Oxford: Clarendon Press.

- Gini, C. (1912). Variabilità e mutabilità. *Reprinted in Memorie di metodologica statistica*. (Ed. Pizetti E, Salvemini, T). Rome: Libreria Eredi Virgilio Veschi.
- Granger, C. W., & Newbold, P. (1974). Spurious regressions in econometrics. *Journal of Econometrics*, 2(2), 111-120.
- Greene, W. H., (2003), *Econometric analysis*, 5th Edition, New Jersey: Prentice Hall.
- Gujarati, D. D. & Porter, D. C. (2012). *Temel ekonometri*, 5. Baskı. (Ü. Şenesen ve G. Şenesen Çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Güriş, S. (2015). Panel veri ve panel veri modelleri. İçinde S. Güriş (Edt.), *Stata ile panel veri modelleri* (s. 1-38). İstanbul: Der Yayınları.
- Gürsel, S., L.; Selim, H. R. & Sarıca, Ö. (2000). *Türkiye'de bireysel gelir dağılımı ve yoksulluk-Avrupa birliği ile karşılaştırma*. TÜSİAD Ekonomik ve Mali İşler Komisyonu. İstanbul.
- Houghton, J. & Khandker, S. (2009). *Handbook on poverty and inequality*. Washington: World Bank Publications.
- Henze, P. (2014). *Structural change and wage inequality: evidence from German micro data*. Center for European, Governance and Economic Development Research, Working Paper No. 204.
- Hicks, J. R. (1946). *Value and capital*, 2nd Edition. Oxford: Clarendon Press.
- Hlouskova, J., & Wagner, M. (2006). The performance of panel unit root and stationarity tests: results from a large scale simulation study. *Econometric Reviews*, 25(1), 85-116.
- Hollis B. C. (1979) *Structural change and development policy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Im, K. S.; Pesaran, M. H. & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115, 53-74.
- Islam, S. N., & Iversen, K. (2018). *From "structural change" to "transformative change": rationale and implications*. UN/DESA Working Papers No: 155.
- Johansen, S. (1995). *Likelihood-based inference in cointegrated vector autoregressive models*, Oxford: Oxford University Press.
- Kaldor, N. (1960). *Causes of growth and stagnation in the world economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kao, C. (1999). Spurious regression and residual-based tests for cointegration in panel data. *Journal of Econometrics*, 90(1), 1-44.
- Kao, C. & Chiang, M. H. (2000). On the estimation and inference of a cointegrated regression in panel data. In: Baltagi, B. H. (Eds.) *Nonstationary panels, panel cointegration and dynamic panels* (pp. 179-222). Amsterdam: Elsevier.
- Karlık, S. R. (2005). *Cumhuriyet'in ilanından günümüze Türkiye ekonomisi'nde yapısal dönüşüm*. 10. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Keynes, J. M. (1936). *İstihdam, faiz ve paranın genel teorisi*. (Çev. U. S. Akalın,) İstanbul: Kaldeon Yayınları.
- Kim, K., & Sumner, A. (2019). *The five varieties of industrialisation: A new typology of diverse empirical experience in the developing world*. ESRC GPID Research Network Working Paper, 18.
- Koutsoyiannis, A. (1997). *Modern Mikro İktisat*. (Çev. M. Sarımeşeli), Ankara: Gazi Kitabevi.

- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28.
- Kuznets, S. (1966). *Modern economic growth: Rate, structure, and spread* (Vol. 2). New Haven: Yale University Press.
- Kuznets, S. (1973). Modern economic growth: findings and reflections. *American Economic Review*, 63, 247-258.
- Lazear, E. P., & Rosen, S. (1981). Rank-order tournaments as optimum labor contracts. *Journal of political Economy*, 89(5), 841-864.
- Levin, A.; Lin, C. & Chu, C. J. (2002). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. *Journal of Econometrics*, 108, 1-24.
- Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *Manchester School of Economic and Social Studies*, 22, 139-191.
- Litchfield, J. A. (1999). Inequality: methods and tools. Text for World Bank's Web Site on Inequality, Poverty and Socio-Economic Performance. Retrieved from http://icm.clsbe.lisboa.ucp.pt/docentes/url/analeco2/Papers/Litchfield_Inequality_Methods_Tools.pdf.
- Lorenz, M. O. (1905). Methods of measuring the concentration of wealth. *Publications of the American statistical association*, 9(70), 209-219.
- McMillan, M. S. & Rodrik, D. (2011). *Globalization, structural change and productivity growth*. Working Paper 17143. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Maddala, G. S., & Wu, S. (1999). A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 61(1), 631-652.
- Mark, N. C. & Sul, D. (2003). Cointegration vector estimation by panel DOLS and long-run money demand. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 65, 655-680.
- Markusen, J. R., & Venables, A. J. (1997). The role of multinational firms in the wage-gap debate. *Review of International Economics*, 5(4), 435-451.
- Marshall, A. (1919). *Industry and Trade*, New York: Cosimo Classics (Reprinted in 2006).
- Marx, K. (1861). *Economic manuscripts of 1861-1863*. Marx and Engels Collected Works, 30.
- Nayyar, D. (2019). *Structural change and economic transformation, resurgent Asia, diversity in development*. Oxford: Oxford University Press.
- Nuvolari, A. & Russo, E. (2021). Technical progress and structural change. In: Alcorta, L., Foster-McGregor, N., Verspagen, B., & Szirmai, A. (Eds.). *New perspectives on structural change: causes and consequences of structural change in the global economy*. Oxford: Oxford University Press.
- Nurkse, R. (1953). *Problems of capital formation in underdeveloped countries*. Oxford: Oxford University Press on behalf of the Royal Economic Society.
- Özdemir, M. Ç. (2017), Gelir eşitsizliği ölçüm yöntemleri. İçinde M. Ç. Özdemir ve E. İslamoğlu (Ed.), *Gelir dağılımı ve yoksulluk*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Pasinetti, L. L. (1981). *Structural change and economic growth: a theoretical essay on the dynamics of the wealth of nations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pasinetti, L. L. (1993). *Structural economic dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paul, S. (2018a). Structural transformation, growth, and inequality in Asia since the 1990s. In: Paul, S. (Ed.), *Kuznets beyond Kuznets* (pp. 9-22). Tokyo: Asian Development Bank Institute.

- Paul, S. (2018b). Structural transformation, growth incidence, and inequality: a framework. In Paul, Saumik (Ed.) *Kuznets beyond Kuznets* (pp. 23-41). Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- Pauw, K. (2003). *Measures of poverty and inequality: a reference paper*. The Provincial Decision-Making Enabling Project. No: 1853-2016-152560. Elsenburg.
- Pedroni, P. (1996). Fully modified OLS for heterogeneous cointegrated panels and the case of purchasing power parity. *Manuscript, Department of Economics, Indiana University*, 5, 1-45.
- Pedroni, P. (1999). Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61(1), 653-670.
- Pedroni, P. (2000). Fully modified OLS for heterogeneous cointegrated panels. *Advances in Econometrics*, 15, 93-130.
- Pedroni, P. (2001). Purchasing power parity tests in cointegrated panels. *Review of Economics and Statistics*, 83, 727-731.
- Pedroni, P. (2004). Panel cointegration: asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP hypothesis. *Econometric Theory*, 20(3), 597-625.
- Perotti, R. (1996). Growth, income distribution, and democracy: what the data say. *Journal of Economic growth*, 1(2), 149-187.
- Pesaran, M. H.; Shin, Y. & Smith, R. J. (2000). Structural analysis of vector error correction models with exogenous I(1) variables. *Journal of Econometrics*, 97(2), 293-343.
- Pesaran, M. H.; Shin, Y. & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Phillips, P. C., & Moon, H. R. (1999). Linear regression limit theory for nonstationary panel data. *Econometrica*, 67(5), 1057-1111.
- Piketty, T. (2022). *Eşitsizlikler ekonomisi* (C. Özpınar, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Prebisch, R. (1950). *The economic development of Latin America and its principal problems*. Economic commission for Latin America, United Nation Department of Economic Affairs, New York: Lake Success.
- Prebisch, R. (2016). *The economic development of Latin America. ECLAC Thinking, Selected Texts (1948-1998)*. Santiago: ECLAC.
- Ranis, G., & Fei, J. C. (1961). A theory of economic development. *The American Economic Review*, 533-565.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Ray, D. (1998). *Development economics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Ricardo, D. (1817). *Principles of political economy and taxation*. Indiana: Online Library of Liberty.
- Rosenstein-Rodan, P. N. (1943). Problems of industrialisation of eastern and south-eastern Europe. *The Economic Journal*, 53(210-211), 202-211.
- Rosenstein-Rodan, P. N. (1961). *Notes on the theory of the 'big push' economic development for Latin America*. London: Palgrave Macmillan.
- Rostow, W. W. (1959). The stages of economic growth. *The Economic History Review*, 12(1), 1-16.
- Rostow, W. W. (1959). *The stages of economic growth: a non-communist manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Roy, R. P. & Roy, S. S. (2017). *Structural change, trade, and inequality: some cross-country evidence*. Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- Sarma, V. & Paul S. (2018). Structural transformation, growth, and inequality: evidence from Vietnam. P. Saumik (Edt.) *Kuznets beyond Kuznets* (pp. 200-226). Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- Sarntisart, I. (2000). *Growth, structural change and inequality: the experience of Thailand*. WIDER Working Papers 207.
- Scazzieri, R. (2018). Structural dynamics and evolutionary change. *Structural Change and Economic Dynamics*, 46, 52-58.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The theory of economic development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Liberty Classics.
- Solt, F. (2019). The standardized world income inequality database. Version 8, Retrieved from <https://doi.org/10.7910/DVN/LM40WF>, Harvard Dataverse, V4.
- Solt, F. (2020). Measuring income inequality across countries and over time: the standardized world income inequality database. *Social Science Quarterly* 101(3), 1183-1199. SWIID Version 8.3. Retrieved from: <https://osf.io/preprints/socarxiv/mwnje/>.
- Sönmez, M. (2001). *Gelir uçurumu: Türkiye'de gelirin adaletsiz bölüşümü*. İstanbul: Om Yayınevi.
- Stiglitz, J. E. (2012). *Eşitsizliğin bedeli*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stolper, W. F., & Samuelson, P. A. (1941). Protection and real wages. *The Review of Economic Studies*, 9(1), 58-73.
- Sumner, A. (2020). *Industrialisation and de-industrialisation in the developing world*. Tokyo: UNU-MERIT United Nations University.
- Şak, N. (2015). Panel birim kök testleri. İçinde S. Güriş (Ed.), *Stata ile panel veri modelleri* (s. 203-267). İstanbul: Der Yayınları.
- Tarı, R. (2014). *Ekonometri*. 9. Baskı. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Tatoğlu, F. Y. (2013a). *Panel veri ekonometrisi*. 2. Baskı. İstanbul: Beta Basım.
- Tatoğlu, F. Y. (2013b). *İleri panel veri analizi*. 2. Baskı. İstanbul: Beta Basım.
- Theil, H. (1967). *Economics and information theory*. Amsterdam: North-Holland.
- Todaro, M. P. & Smith, S. C. (2012). *Economic development*. 11th Edition. New York: Addison-Wesley.
- Topuz, G. (2017). *Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme ilişkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Tregenna, F.; Nell, K. & Callaghan, C. (2021). *Determinants of industrial development*. In: Alcorta, L., Foster-McGregor, N., Verspagen, B., & Szirmai, A. (Edt.), *New perspectives on structural change: causes and consequences of structural change in the global economy* (pp. 378-406). Oxford: Oxford University Press.
- TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). Gelir ve yaşam koşulları araştırması-2020. (24.09.2021) Erişim adresi <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404>.
- Ünsal, E. (2007). *Mikro iktisat*. 7. Baskı. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Varian, H. R. (1996). *Intermediate microeconomics*. 4th Edition. New York: W. W. Norton & Company.

- Wan, G., Lu, M., & Chen, Z. (2006). The inequality-growth nexus in the short and long run: empirical evidence from China. *Journal of Comparative Economics*, 34(4), 654-667.
- Wan, G.; Wang, C. & Zhang, X. (2016). *Structural change and income distribution: Accounting for regional inequality in the People's Republic of China and its changes during 1952-2012*. Tokyo: Asian Development Bank Institute.
- White, H. & Anderson, E. (2001). Growth versus distribution: does the pattern of growth matter?. *Development Policy Review*, 19(3), 267-289.
- Wooldridge, J. M. (2013). *Introductory econometrics: A modern approach*. 5th Edition. Mason: South-Western, Cengage Learning.
- Young, H. P. (1994). *Equity in theory and practice*. New Jersey: Princeton University Press.
- Zhang, Y. & Wan, G. (2018). *Structure change and urban inequality in the People's Republic of China*. P. Saumik (Ed.) *Kuznets beyond Kuznets* (pp. 132-146). Tokyo: Asian Development Bank Institute.

YENİDEN ŞEKİLLENEN TARIM

Genetiği Değiştirilmiş Ürünler, Gıda Emperyalizmi ve Küresel Ticaret Rejimi

Duygu Yıldız Karakoç

Yeniden Şekillenen Tarım: Genetiği Değiştirilmiş Ürünler, Gıda Emperyalizmi ve Küresel Ticaret Rejimi

Duygu Yıldız Karakoç

Yayın No.: 1812
ISBN: 978-625-398-929-3
E-ISBN: 978-625-398-930-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldız Karakoç, Duygu.

Yeniden Şekillenen Tarım: Genetiği Değiştirilmiş Ürünler, Gıda Emperyalizmi ve Küresel Ticaret Rejimi /
Duygu Yıldız Karakoç

1. Basım, X + 282 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-929-3

E-ISBN: 978-625-398-930-9

1. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar 2. Gıda Güvenliği 3. Gıda Egemenliği 4. Gıda Adaleti 5. Yeni Emperyalizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostım OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
1.1. Kavramsal Tartışma	7
1.1.1. Gıda Hakkı, Gıda Güvenliği ve Gıda Güvencesi.....	7
1.1.2. Gıda Güvenliğinden Gıda Egemenliğine	24
1.1.3. Yeni Bir Kavrama Yönelim: Gıda Adaleti	27
1.2. Kuramsal Tartışma.....	34
1.2.1. Küresel Gıda Ticaretine Yönelik Kuramsal Tartışma.....	34
1.2.2. Gıda Emperyalizminin Yol Açıcıları: Küreselleşme ve Yeni Emperyalizm	49
1.2.3. Küresel Gıda Rejimine Yönelik Kuramsal Tartışma.....	58

İkinci Bölüm

TARİHSEL ÇERÇEVE: ULUSLARARASI TARIM TİCARETİNİN LİBERALLEŞMESİ.....	67
2.1. Tarım Ticaretinin Liberalleşme Süreci	67
2.2. Tarım Ticaretinin Liberalleşmesinde Kurumsallaşma	76
2.2.1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması.....	76
2.2.2. Ortak Tarım Politikası	81
2.2.3. Uruguay Turu	82
2.2.4. Dünya Ticaret Örgütü.....	86
2.2.4.1. DTÖ'nün İlgili Anlaşmaları	89
2.2.4.1.1. Tarım Anlaşması	90
2.2.4.1.2. Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma	93
2.2.4.1.3. Ticarete Teknik Engeller Anlaşması	95
2.2.4.1.4. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması	98
2.2.4.2. DTÖ'nün Bakanlar Konferansları.....	107
2.2.4.2.1. Singapur'dan Doha'ya Bakanlar Konferansı	107
2.2.4.2.2. Doha Kalkınma Gündemi ve Sonrası.....	110

Üçüncü Bölüm

GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ TARIMSAL ÜRÜNLER VE BU ÜRÜNLERE YÖNELİK

DÜZENLEMELER 117

3.1. Genetik Devrim ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar 117

3.2. Genetik Kaynaklar ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalarla İlgili Uluslararası Hukuki Düzenlemeler 129

3.2.1. Uluslararası Bitki Koruma Sözleşmesi 129

3.2.2. Yeni Bitki Çeşitlerinin Korunması Uluslararası Birliği 132

3.2.3. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü 135

3.2.4. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 141

3.2.5. Cartagena Biyogüvenlik Protokolü 146

3.2.6. Cartagena Biyogüvenlik Protokolü'ne Ek Sorumluluk ve Telafi Hakkında Nagoya- Kuala Lumpur Protokolü 155

3.2.7. Gıda ve Tarım için Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Antlaşması 157

3.2.8. Kodeks Alimentarius Komisyonu 161

3.2.9. DTÖ'nün Tahkim Kararları 166

3.3. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalarla İlgili Ülke Düzenlemeleri 173

3.3.1. Amerika Birleşik Devletleri 174

3.3.2. Avrupa Ülkeleri 179

3.3.3. Asya Ülkeleri 187

3.3.4. Afrika Ülkeleri 189

3.3.5. Latin Amerika Ülkeleri 192

3.3.6. Türkiye 193

Dördüncü Bölüm

GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ TARIMSAL ÜRÜNLER, SERBEST TİCARET VE GIDA ADALETİ ... 199

4.1. GDO'lu Ürünlerin Üretim ve Tarımsal Ticaret Hacmi 199

4.2. GDO'lu Ürünlerin Ticaretinde Aktörler 207

4.2.1. Devletler 207

4.2.2. Çok Uluslu Şirketler 214

4.2.3. Çiftçiler 218

4.2.4. Tüketiciler 225

4.3. Dünya Küresel Ticaretinde Yeni Eğilimler 227

4.4. Serbest Ticaret Anlaşmalarında Genetiği Değiştirilmiş Tarımsal Ürünler 233

4.4.1. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması 234

4.4.2. ASEAN- Avustralya ve Yeni Zelanda Serbest Ticaret Anlaşması	240
4.4.3. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı.....	244
4.4.4. Trans-Pasifik Ortaklığı	248
4.4. Serbest Ticaret Anlaşmalarının Gıda Güvenliği ve Adaleti Açısından Değerlendirilmesi	251
SONUÇ.....	255
KAYNAKÇA.....	263

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

- Abay, T. E. (2013), *Uluslararası Rejim Tartışmaları ve Karadeniz’de Çevre Yönetimi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Acar, M. (2001), Seattle Dünya Ticaret Görüşmelerinin Sonu mu?, *Ekonomik Yaklaşım*, 12(40), 29-43.
- Acemoğlu, D., Robinson J. A. (2013), *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, Ankara: Doğan Kitap.
- Afanzo, M. (2002), “The Relationship with Other Agreements: an EU Perspective”, *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- Akanbi, R. (2010), “Agricultural Biotechnology: Does it Work in Africa?”, *GMOs for African Agriculture: Challenges and Opportunities*, ASSAF: Pretoria, s.131-140.
- Akman, S., Yaman, Ş. (2008), “Giriş”, *Dünya Ticaret Örgütü, Doha Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye*, Ed. (Sait Akman ve Şahin Yaman), Ankara: TEPAV.
- Akman, S. M. (2014), “Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye’nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme”, *Değerlendirme Notu*, TEPAV.
- Akman, S. M. (2015), “Trans Pasifik Ortaklığı (TPP) Anlaşmasına Bir Bakış”, *Değerlendirme Notu*, TEPAV.
- Aksoy, M., Seven, H., Şengel, A. T., Şahin, A., Şahin, M. A. (2012), “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar Hakkında Tüketici Bilgisi ve Tercih”, *Akademik Gıda*, (10)1, 57-65.
- Aksoy, Z. (2018), “Biyolojik Çeşitlilik Rejimi”, *Uluslararası Çevre Rejimleri*, Ed. (G. Orhan, S.C. Mazlum, Y. Kaya), Bursa: Dora Yayınevi, 197-224.
- Amin, S. (2003), “Kapitalizm, Emperyalizm ve Küreselleşme”, *Özgür Üniversite Forumu*, 1(1), 25-37.
- Amin, S. (2016), *Liberal Virüs: Sürekli Savaş ve Dünyanın Amerikanlaştırılması*, (Çev. Fikret Başkaya), İstanbul: Yordam Kitap.
- Amin, S. (2018), *Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme*, (Çev. Semih Lim), İstanbul: Yordam Kitap.
- Anderson, J. R. (2019), “Concepts of Stability in Food Security”, *Encyclopedia of Food Security and Sustainability*, Ed. (P. Ferranti, E.M. Berry, J. R. Anderson), Amsterdam: Elsevier, 8-15.
- Aran, B. (2015), “Trans-Pasifik Ortaklık ve Türkiye”, *Değerlendirme Notu*, TEPAV.
- Arslan, Ü. (2006), “Latin Amerika Ülkelerinde Bağlımlılık”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 37-56.
- Aslan, D., İlhan, B. (2010), “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar: Kısa Bir Değerlendirme”, *Farklı Boyutlarıyla Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar*, Ankara: Ankara Tabip Odası.
- Atalık, A. (2010), “Biyolojik Çeşitliliğin Piyasalaştırılması, Türkiye’nin GDO ile İmtihanı: İkinci Yeşil Devrim, GDO’lar ve Sonrası Tufan”, *Görünmez Elin Ekolojisi: Biyogüvenlik ve GDO*, Ankara: Ekoloji Kolektifi, 1-20.
- Aydemir, C., Güneş, H. H. (2006), “Merkantilizmin Ortaya Çıkışı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 136-158.

- Aydın, Z. (2018), *Çağdaş Tarım Sorunu*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Aysu, A. (2015), *Gıda Krizi: Tarım, Ekoloji ve Egemenlik*, Metis Yayınları: İstanbul.
- Bahçe, S. (2014), "John Atkinson Hobson: Sapkın, Haberci ve Unutulmuş", *AÜ SBF Dergisi*, 69(1), 1-41.
- Bailey, R., Willoughby, R., Grywacz, D. (2014), *On Trial: Agricultural Biotechnology in Africa*, The Royal Institute of International Affairs.
- Balaam, D. N., Dillman, B. (2015), *Uluslararası Ekonomi Politığe Giriş*, (Çev. Nasuh Uslu), Ankara: Adres Yayınları.
- Balçık Mısır, G. (2008), "HACCP, Gıda Güvenliği ve Risk Yönetim Sistemi", *SÜMAE Yunus Araştırma Bülteni*, 8(3), 8-10.
- Baldwin, R. (2016), "The World Trade Organization and the Future Multilateralism", *Journal of Economic Perspectives*, 30(1), 95-116.
- Bao, X., Qiu, L.D. (2010), Do Technical Barriers to Trade Promote or Restrict Trade? Evidence from China, *Asia-Pacific Journal of Accounting and Economics*, 253-279.
- Başaran, K. E. (2007), "Küreselleşme Açısından Besin Rejimlerinde Uluslararası Şirketlerin Rolü", *Seçim Sürecinde Tarım Sektörü Sempozyumu*, TMMOB Yayınları, 99-104.
- Başkaya, F. (2003), "Sermayenin Küreselleşmesi ve Neo-Liberalizmin Vahşeti", *Özgür Üniversite Forumu*, 1(1), 5-24.
- Başkaya, F. (2015), *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, Öteki Yayınevi: İstanbul.
- Beaud, M. (2010), *Kapitalizmin Tarihi (1500-2010)*, (Çev. Fikret Başkaya), Ankara: Dost Kitabevi.
- Beierle, T. (2002), "From Uruguay to Doha: Agricultural Trade Negotiations at the World Trade Organization", *Discussion Paper*.
- Bello, W., Baviera, M. (2015), "Gıda Savaşları", *Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda*, İstanbul: Kalkedon, 97-118.
- Belson, N. A. (2000), "US Regulation of Agricultural Biotechnology: An Overview", *AgBioForum*, 3(4), s. 268-280.
- Bernstein, H. (2014), *Tarımsal Değişimin Sınıfsal Dinamikleri*, (Çev. Oya Köymen), İstanbul: Yordam Yayıncılık.
- Bernstein, H. (2016), "Agrarian Political Economy and Modern World Capitalism: The Contributions of Food Regime Analysis", *The Journal of Peasant Studies*, 43(3), 611-647.
- Bhatia, S. (2018), "History, Scope and Development of Biotechnology", *Introduction to Pharmaceutical Biotechnology*, Vol.1, IOP Publishing.
- Birkan, A. Ö. (2015), "A Brief Overview of the Theory of Unequal Exchange and its Critiques", *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol 5, 4(1), 155-163.
- Boratav, K. (2008), "Gıda Egemenliğinin Sosyo Politik ve Ekonomik Görünümleri", *Dünya Gıda Günü Gıda Egemenliği: 21. Yüzyılın Ayıbı Açlık Sempozyumu* (16 Ekim 2008), Ankara: TMMOB Kimya Mühendisleri Odası ve TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
- Boratav, K. (2010), *Emperyalizm, Sosyalizm ve Türkiye*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Bothma, G., Mashaba, C., Mkhonza, N., Chakauya, E., Chikwamba, R. (2010), GMOs in Africa: Opportunities and Challenges in South Africa, *GM Crops*, 1(4), 175-180.
- Bown, C. P. (2009), *Self-Enforcing Trade: Developing Countries and Dispute Settlement*, NY: Brookings Institution Press.
- Bragdon, S., Garforth, K., Haapala JR, J.E. (2008), "Safeguarding Biodiversity: The Convention on Biological Diversity (CBD)", *The Future Control of Food: A Guide to International Negotiations and Rules on Intellectual Property*, Biodiversity and Food Security, Ed. (Geoff Tansey and Tasmin Rajotte), London: Earthscan.

- Brewer, A. (2011), *Marksist Emperyalizm Teorileri: Eleştirel Bir Analiz*, (Çev. Cansu Aksoy), İstanbul: Kalkedon.
- Bringslid, D., Winders, B., Bayor, R. "The GMO Controversy and its Effects on Brazil's Agricultural Sector: Focusing on Soybean Trade with the European Union", *The Tower*, 3, 52-60.
- Brookes, G., Barfoot, P. (2011), *GM Crops: Global Socio-Economic and Environmental Impacts 1996-2009*, UK: PG Economics Ltd.
- Brookes, G., Barfoot, P. (2012), *GM Crops: Global Socio-Economic and Environmental Impacts 1996-2010*, UK: PG Economics Ltd.
- Brookes, G., Barfoot, P. (2013), The Global Income and Production Effects of Genetically Modified (GM) Crops 1996-2011, *GM Crops&Food*, 4(1), 74-83.
- Brookes, G., Barfoot, P. (2015), *GM Crops: Global Socio-Economic and Environmental Impacts 1996-2013*, UK: PG Economics Ltd.
- Brookes, G., Barfoot, P. (2016), *GM Crops: Global Socio-Economic and Environmental Impacts 1996-2014*, UK: PG Economics Ltd.
- Brown, L. (2008), *Plan B 3.0: Uygarlığı Kurtarmak için Harekete Geçmek*, İstanbul: TEMA Yayınları.
- Brown, L.; Deshpande, C., Hill, C.L.M., Lambrou, Y., Lambrou, M. and Ragasa, C. (2009), 'Module 1: Gender and Food Security', *Gender and Agriculture Sourcebook: Investing in Women as Drivers of Agricultural Growth*, Washington, DC: World Bank.
- Cadieux, K.V., Slocum, R. (2015), "What does it mean to do food justice?", *Journal of Political Ecology*, Vol. 22, 1-26.
- Carpenter, J. E. (2011), "Impact of GM Crops on Biodiversity", *GM Crops*, 2(1), 7-23.
- Casanova, P.G. (2003), "Küreselcilik, Neo-Liberalizm ve Demokrasi", *Özgür Üniversite Forumu*, 1(1), 38-47.
- Centre for Food Safety (2005), *Monsanto vs. US Farmers*, A Report by Centre for Food Safety.
- Chang, H. (2016), *Kalkanma Reçetelerinin Gerçek Yüzü, İletişim Yayınları*, 7. Baskı, (Çev. Tuba Akıncılar Onmuş), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cook, K. (2002), "Liability: No Liability, No Protocol", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- Cooper, H. D. (2002), "The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture", *RECIEL*, 11(1), s."1-16.
- Cotter, J. (2013), *Golden Illusion: The Broken Promises of "Golden" Rice*, Amsterdam: Greenpeace International.
- Council Directive (EU) 2015/412 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2015 Amending Directive 2001/18/EC as Regards the Possibility for the Member States to Restrict or Prohibit the Cultivation of Genetically Modified Organism (GMOs) in Their Territory Text with EEA Relevance, OJ L 68, 13.3.2015.
- Council Directive (EU) 90/219/EEC of 23 April 1990 on the Contained Use of Genetically Modified Micro-Organisms, OJ L 117, 8.5.1990.
- Council of the European Union (2019), *Authorising the Opening of Negotiations with the United States of America for an Agreement on the Elimination of Tariffs for Industrial Goods*, Brussels, 9 April 2019, 6052/19.
- Çakar, T. (2010), "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Tüketici Hakları", *Farklı Boyutlarıyla Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar*, Ankara: Ankara Tabip Odası, 75-84.

- Çoban, A. (2002), "Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar", *Praksis*, (7), 117-164.
- Çoban, A. (2018), "Devletin Egemenlik Haklarıyla Özel Mülkiyet Hakları Arasına Sıkıştırılmış Biyoçeşitlilik Düzenlemesi", *Ekolojik İhtilaflar ve Kapitalizm*, Ankara: İmge, 111-150.
- Damena, W. (2002), "Liability and Redress", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- De Castro, D. T. (2011), "EU-India TRIPS-Plus Agreement: A Real Threat for the Developing World?", *Contemporary European Studies*, 1/2011, 23-35.
- De Sadeleer, N. (2002), *Environmental Principles: From Political Slogans to Legal Rules*, New York: Oxford University Press.
- Des Jardins, J. R. (2006), *Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş*, (Çev. Ruşen Keleş), Ankara: İmge Kitabevi.
- Dobb, M. (1981), *Kapitalizm, Sosyalizm Az Gelişmiş Ülkeler ve İktisadi Kalkınma*, (Çev. Mehmet Selik), AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 100. Yılında Atatürk'e Armağan Dizisi: 7.
- Doğan, S. (2002), "Dünya Tarım Ürünleri Ticaretinin Liberalleşmesine Yönelik Düzenlemelerin Türk Tarımına Yansımaları", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, S.7, 1-19
- Doğruer, E. (2009), *Merkantilizm, Farklı Merkantilist Anlayış ve Uygulamaları Etkileyen Unsurların Ülkeler Bazında Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DPT (2007), *Fikri Mülkiyet Hakları*, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara: DPT.
- Dutfield, G. (2008), "Turning Plant Varieties into Intellectual Property: The UPOV Convention", *The Future Control of Food: A Guide to International Negotiations and Rules on Intellectual Property, Biodiversity and Food Security*, Ed. (Geoff Tansey and Tasmin Rajotte), London: Earthscan.
- Eaton, J. (2013), *Keynes'e Karşı Marx*, (Çev. Tonguç Ok), İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Ellialtıoğlu, Ş. (2008), "Hibrit Çeşitler ve Melezleme", *Bilim ve Teknik*, S. 482, 94-97.
- Elmas, F. (2012), "Modern Dünya Sistemi Analizi ve Dış Ticaret", *Ekonomik Yaklaşım*, C. 23, Özel Sayı, 133-160.
- Emre, Y. (2013), "Karl-Kautsky ve Ultra-Emperyalizm Kuramının Düşündürdükleri: Sosyal Demokrasi ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler*, 10(39), 45-69.
- Engels, F. (2014), "Koruma Vergileri ya da Serbest Ticaret Sistemi", *Serbest Ticaret Sorunu Üzerine*, Ankara: Notabene Yayınları, 27-32.
- Enright, C.A. (2002), "Miami Group: United States", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- Erbaş, H. (2017), Tarım-Gıda Etiği/Politikası ve Geleceğimiz: Ekonomi-Politik ve Ötesi Sosyolojik Bir Çerçeve, *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 4(1), 14-28.
- Eren, A. A. (2011), Sir William Petty: Merkantilist Bir Düşünür Mü?, *Ekonomik Yaklaşım*, 22(79), 45-70.
- Erkök Yılmaz, Ş. (2014), Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi, Ankara: Efil Yayınevi.
- Eroğul, C. (1966), "Diyalektiğe Giriş", *SBF Dergisi*, 21(3), 282-301.
- European Commission (2010), *Biotechnology Report*, Special Eurobarometer, Brüksel: TNS Opinion & Social:

- Falkner, R. (2002), "Negotiating the Biosafety Protocol: The International Process", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- FAO (2001), "Genetically Modified Organisms, Consumers, Food Safety and the Environment", *FAO Ethics Serie 2*, Rome: FAO.
- FAO (2003a), *Trade Reforms and Food Security: Conceptualizing the Linkages*, Commodity Policy and Projections Service Commodities and Trade Division, Rome: FAO.
- FAO (2004), *Health and Environmental Impacts of Transgenic Crops*, The State and Food and Agriculture, Rome: FAO.
- FAO (2008), *An Introduction to the Basic Concepts of Food Security*, Food Security Information for Action: Practical Guides, EC-FAO Food Security Programme.
- FAO (2009), *International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture*, Rome: FAO.
- FAO (2014b), *Low Levels of Genetically Modified Crops in International Food and Feed Trade: FAO International Survey and Economic Analysis*, Rome: FAO.
- FAO ve WHO (2005a), *Food Safety Risk Analysis, Part I: An Overview and Framework Manual*, Rome: FAO.
- FAO ve WHO (2005b), *Understanding the Codex Alimentarius Commission*, Rome: FAO.
- FAO ve WHO (2015), *Codex Alimentarius Commission: Procedural Manual, Twenty-Fourth Edition*, Joint FAO/WHO Food Standards Programme, Rome: FAO.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP ve WHO (2018), *The State of Food Security and Nutrition in the World 2018: Building Climate Resilience for Food Security and Nutrition*, Rome: FAO.
- Fernandez-Cornejo, J., Wechsler, S.; Livingston, M., Mitchell, L. (2014), *Genetically Engineered Crops in the United States*, USDA, Economic Research Service.
- Fischer, K., Ekener-Petersen, E., Rydhmer, L., Björnberg, K.E. (2015), "Social Impacts of GM Crops in Agriculture: A Systematic Literature Review", *Sustainability*, 7, 8598-8620.
- Foster, J. B. (2005), *Emperyalizmin Yeniden Keşfi*, (Çev. Çiğdem Çıdamlı), İstanbul: Devin Yayınevi.
- Fotourechi, Z., Şahinöz, A. (2016), "DTÖ Tarım Müzakerelerinde ve Tarım Politikalarında Yeni Yönelimler", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(7), 2017-2040.
- Fowler, C., Lusty, S., Dodson, M.V. (2013), "Genes&Genetic Diversity", *The Youthguide to Biodiversity*, Ed. (Neil Pratt, Reuben Sessa), Rome: FAO, 22-37.
- Funk, C., Kennedy, B. (2016), *The New Food Fights: US Public Divides Over Science*, Pew Research Center.
- Gee, Y. (2009), "The World System is not Neo-Liberal", *Critique*, 37(2), 253-259.
- Giancatirano, A.; Noor, S. (2014), *Building the Case for Racial Equity in the Food System*, NewYork: Center for Social Inclusion.
- Gonzalez, A.G. (2010), *The Protection of Maize Under the Mexican Biosafety Law, Environment and Trade*, Universitatdrucke Göttingen.
- Gonzalez, C.G. (2015), "Food Justice: An Environmental Justice Critique of the Global Food System", *International Environmental Law and the Global South*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gordillo, G., Jeronimo, O. M. (2013), *Food Security and Sovereignty*, Rome: FAO.
- Gostek, K. (2016), "How the United States' and European Union's Regulations Affect the Economy", *Michigan State International Law*, 24:3, s.761-800.
- Gottlieb, R., Joshi, A. (2013), *Food Justice*, Cambridge: MIT Press.

- Göçmen, D. (2003), "Karl Marx'ın Ahlak Felsefesi ve Adalet Teorisiyle Olan İlişkisi Üzerine", *Praksis*, S.10, 255-278.
- Gökdere, A.Y. (1977), "Temel Madde Üreticisi Ülkelerde Kartelleşme Eğilimleri", *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.34, S.1, 279-310.
- Gözler, K. (2008), "Tabii Hukuk ve Hukuki Pozitivizme Göre Adalet Kavramı", *Muhafazakâr Düşünce*, S. 15, 77-90
- Göztepe, Ö. (2014), *İlkel Birikim Sermayenin Kaldırıcı*, Notabene Yayınları: Ankara.
- Graff, L. (2002), "Precautionary Principle", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- Guerra, G. (2014), "Restrictions on Genetically Modified Organisms: Mexico", *Restrictions on Genetically Modified Organisms*, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center.
- Güran, T. (2003), *İktisat Tarihi*, İstanbul: Acar Basım.
- Gürbüz, M. (2008), "Gıda Hakkı Temasının Hukuksal Boyutta İrdelenmesi", *Gıda Hakkı Sempozyumu* (19-20 Ekim 2007), Ankara: Payda Yayıncılık, 31-41.
- Gürel, B. (2015), "Eşitsiz ve Bileşik Gelişme: Sürekli Devrimin Anahtarı", *Devrimci Marksizm*, C.24, 75-111.
- Gürkaynak, M., Yalçın, S. "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, 6(23),73-92.
- Halewood, M., Nnadozie, K. (2008), "Giving Priority to the Commons: The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture", *The Future Control of Food: A Guide to International Negotiations and Rules on Intellectual Property, Biodiversity and Food Security*, Ed. (Geoff Tansey and Tasmin Rajotte), London: Earthscan.
- Hardin, G. (2001), "Carrying Capacity As an Ethical Concept", *The Social Contract*, 12(1), 48-57.
- Hardt, M., Negri, A. (2015), *İmparatorluk*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (2004a), *Yeni Emperyalizm*, (Çev. Hür Güldü), Everest Yayınları: İstanbul.
- Harvey, D.(2004b),"Yeni Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim", *Praksis*, (11), (Çev. Evren Mehmet Dinçer) , 23-48.
- Hassan, Z. (1996), "Agreement on Agriculture in the Uruguay Round of GATT: from Punta del Este to Marrakesh", *Agricultural Economics*, 15, 29-46.
- Hayes, C., Carbone, E.T. (2015), "Food Justice: What is it? Where has it been? Where is it going?", *Journal of Nutritional Disorders&Therapy*, 5(4), 1-5.
- Henson, S.J., Loader, R., Swinbank A. (1999), *The Impact of Sanitary and Phytosanitary Measures on Developing Country Exports of Agricultural and Food Products*, Paper presented at the meeting Agriculture and the New Trade Agenda from a Development Perspective: Options in the WTO 2000 Negotiations, World Bank: Cenevre.
- Herrera I, J.A. (2007), "International Law and GMOs: Can the Precautionary Principle Protect Biological Diversity?", *Bol.Mex.Der.Comp.*, 40(118), 97-136.
- Hilton, R. (1984), Giriş, *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, (Çev. Müge Gürer, Semih Gökmen), İstanbul: Metis Yayınları, 7-31.
- Hirst, P. ve Thompson, G. (2007), *Küreselleşme Sorgulanıyor*, (Çev. Çağla Erdem, Elif Yücel), Ankara: Dost Kitabevi.
- Hobbs, J. E. (2014), "Canada, US-EU Beef Hormone Dispute", Ed. (P.Thompson, D. Kaplan), *Encyclopedia of Food and Agricultural Ethics*, Springer: Dordrecht.

- Hobson, J. A. (1954), *Imperialism: A Study*, London: G. Allen ve Unwin Ltd.
- Holt-Gimenez, E. (2010), "Food Security, Food Justice and Food Sovereignty?", *Institute for Food and Development Policy*, 16(4), 1-4.
- Huberman, L. (2012), *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev. Murat Belge), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hymer, S. H. (2016), *Çok Uluslu Şirket: Radikal Bir Yaklaşım*, Epos: Ankara.
- IATRC (1994), *The Uruguay Round Agreement on Agriculture: An Evolution*, Commissionel Paper Number 9, IATRC.
- IPPC (2016), *Overview on International Standards for Phytosanitary Measures (ISPMs) an Their Application to Living Modified Organisms (LMOs)*, Secreteriat of the International Plant Protection Convention.
- ISAAA (2019), *Global Status of Commercialized Biotech/GM Crops in 2019: Biotech Crops Drive Socio- Economic Development and Sustainable Environment in the New Frontier. ISAAA BriefNo. 55. ISAAA: Ithaca, NY.*
- Isaac, G. E. (2002), *Agricultural Biotechnology and Transatlantic Trade: Regulatory Barriers to GM Crops*, New York: CABI Publishing.
- James, C. (2017), *Global Status of Commercialized Biotech/GM Crops in 2017: Biotech Crop Adoption Surges as Economic Benefits Accumulate in 22 Years*, ISAAA Briefs No.34, ISAAA: Ithaca, New York.
- Jördens, R. (2005), "Progress of Plant Variety Protection Based on the International Convention for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV Convention)", *World Patent Information*, 27, 232-243.
- Junankar, P. N. (1975), "Green Revolution and Inequality", *Economic and Political Weekly*, 10(13), 15-18.
- Kabadayı, T. (2013), "Hakkaniyet Adaletin Temelidir", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, 49-57.
- Kafaoğlu, A. B. (2001), *Tarım Bolluk İçinde Yoksulluk*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kamle, M., K., P., Patra, J. K., & Bajpai, V. K. (2017). "Current Perspectives on Genetically Modified Crops and Detection Methods", *3 Biotech*, 7(3):219, 1-15.
- Kang, J.W., Ramizo, D. (2017), *Impact of Sanitary and Phytosanitary Measures and Technical Barriers on International Trade*, MPRA Paper, No. 82352
- Karagöz, B. (2011), *Toplumsal Adalet ve Totalitarizm*, İstanbul: Divan Yayınları.
- Karaömerlioğlu, M.A. (2001), "Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/ Türkiye Çalışmaları", *Toplum ve Bilim*, S.91, 81-99.
- Karaş, G. (2017), "Bağımlılık Teorisi Açısından DTÖ Kapsamındaki Korumacılık Politikası Araçlarının Kullanımı", *IJPF*, 2(2), 87-104.
- Katovich, E. (2012), *The Regulation of Genetically Modified Organisms in Latin America: Policy Implications for Trade, Biosafety, and Development*, Retrieved from the University of Minnesota Digital Conservancy.
- Kavas, A. (2016), *Afrika Topraklarında Uluslararası Pazarlıklar: Verimli Arazilerin Satışı veya Kiralanması*, Afrika Araştırmacıları Derneği, İstanbul.
- Kaymak, M. (2010a), "Tarımda Kapitalist Dönüşümün Klasik Modeli: İlkel Birikimden Tarımsal Kapitalizme İngiliz Tarımı", *Toplum ve Hekim*, 25(2), 85-102.
- Kaymak, M. (2010b), *Yeni Emperyalizmi: Siyasal Emperyalizmin Yeniden Keşfi, Özgürlük Dünyası*, S. 220.

- Kazgan, G. (2012), İktisadi Düşünce veya Politik İktisadin Evrimi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kazgan, G. (2016), *Liberalizmden Neoliberalizme: Neoliberalizmin Getirisi ve Götürüsü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2009), *Çevre Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kelsen, H. (2013), "Adalet Nedir?", *TBB Dergisi*, (Çev. Ali Acar), S.107, 431-454.
- Key, S., Ma J.K-C, Drake, P. M. (2008), "Genetically Modified Plants and Human Health", *J R Soc Med.*, 101, 290-298.
- Keyder, Ç. (2009), *Toplumsal Tarih Çalışmaları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder, Ç., Yenal, Z. (2013), *Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Khurana, A., Taneja, S., Khullar, B. (2018), *Genetically Modified Processed Foods in India: Need to Curb Illegal Sales in the Indian Market*, Ed. (Archana Shankar), New Delhi: Center for Science and Environment.
- Khwaja, R. H. (2002), "Socio-economic Considerations", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christopher Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- Kılıçbay, M. A. (2010), *Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Kıvılcım, Z. (2012), "Cartagena Protokolü ve Türkiye Biyogüvenlik Mevzuatı", *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 99-121.
- Kıymaz, T. (2008), *Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması*, Ankara: DPT Yayınları.
- Kloppenburg, J. R. (2004), *First the Seed: The Political Economy of Plant Biotechnology, 1492-2000*, London: The University of Wisconsin Pres.
- Kocaoğlu, M. (2015), *John Rawls: Adalet Teorisi ve Temel Kavramları*, Ankara: İmaj Yayınevi:
- Koç, M. (2013), *Küresel Gıda Düzeni: Kriz Derinleşirken*, Ankara: NotaBene.
- Komen, J., Wafula, D. (2013), *Trade and Tribulations: An Evolution of Trade Barriers to the Adoption of Genetically Modified Crops in the East African Community*, A Report of the CSIS Global Food Security Project, Lanham: Rowman&Littlefield Publishers.
- Kothari, A., Anuradha, R.V. (1999), "Biodiversity and Intellectual Property Rights: Can the Two Co-Exist?", *Journal of International Wildlife Law&Policy*, 2(2), 204-223.
- Kumar, P. (2002), "Impact of the Uruguay Round on the Multilateral Trading System", *The Reality of Trade: The WTO and Developing Countries*, The North-South Institute.
- Kurt, S. (2006), "Hayek'in Özgürlük ve Adalet Teorisi", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 199-213.
- Küçükcalay, A. M. (2016), *Dünya İktisat Tarihi*, 2. Basım, İstanbul: Beta.
- Landreth, H., Colander, D. C. (2002), *History of Economic Thought*, Boston-Toronto: Houghton Mifflin Company.
- Lang, T., Hines, C. (2000), *Yeni Korumacılık: Geleceği Serbest Ticarete Karşı Korumak*, (Çev. Teoman Törün), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Langdana F., Murphy P.T. (2014), *International Trade and Global Macropolicy*, Springer.
- Lankoski, J. (2000), "Multifunctional Agriculture, Non-Trade Concerns and the WTO", *Multifunctional Character of Agriculture*, (Ed. Jussi Lankoski), Finland: Agricultural Economics Research Institute.
- Lowder, S.K., Skoet, J., Raney, T. (2016), "The Number of Farms, Smallholder Farms and Family Farms Worldwide", *World Development*, 87, 16-29.
- Luxemburg, R. (1986), *Sermaye Birikimi*, (Çev. Tayfun Ertan), İstanbul: Alan Yayıncılık.

- Macartan, B. (2017), *Food Sovereignty: An Alternative Framework to the Narrower Concept of Food Security*, UK: Royal Agricultural University.
- MacKenzie, A. A. (2000), "The Process of Developing Labeling Standards for GM Foods in the Codex Alimentarius", *AgBioForum*, 3(4), 203-208.
- Magdoff, F. (2015a), "Meta Olarak Gıda", *Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda*, İstanbul: Kalkedon, 7-18.
- Magdoff, F. (2015b), "Dünya Tarihi Açısından Ekolojik Krizler ve Tarım Sorunu", *Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda*, İstanbul: Kalkedon, 39-58.
- Magdoff, F. (2015c), "21. Yüzyılın Toprak İlhakları Zirai Mülküsleştirme ile Toprak Kazanımı", *Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda*, İstanbul: Kalkedon, 119-146.
- Marquard, H. (2002), "Scope", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- Marx, K. (1966), *Felsefenin Sefaleti, M. Proudhon'un Sefaletin Felsefesine Cevabı*, (Çev. Erdoğan Başar), Sol Yayınları.
- May, C. (2006), "World Intellectual Property Organization", *New Political Economy*, 11(3), 433-445.
- Mayer, S. J. (2009), "The Regulation of Genetically Modified Food", *Biotechnology: Social, Educational and Political Aspects of Biotechnology, An Overview and an Appraisal of Biotechnology in a Changing World*, Ed. (Horst Werner Doelle, Stefan Rokem, Marin Berovic), Part I, XIII, UNESCO-EOLSS: Oxford.
- McMichael, P. (2009), "A Food Regime Genealogy", *The Journal of Peasant Studies*, 36(1), 139-169.
- McMichael, P. (2015), "Tarihsel Açından Dünya Krizi", *Ekolojik Felaket ve Meta Olarak Gıda*, İstanbul: Kalkedon, 59-82.
- Mercurio, B. (2012), TRIPS-Plus Provision in FTAs: Recent Trends, Regional Trade Agreements and the WTO Legal System, (Ed. Lorand Bartes and Federico Ortino), Oxford Scholarship Online.
- Moola, S., Munnik, V. (2007), *GMOs in Africa: Food and Agriculture*, Ed. (Mariam Mayet, Rose Williams), The African Centre for Biosafety, Durban: Prontaprint.
- Moore, J. W. (2010), "The End of the Road? Agricultural Revolutions in the Capitalist World-Ecology, 1450-2010", *Journal of Agrarian Change*, 10(3), 389-412.
- Murina, M., Nicita, A. (2014), *Trading with Conditions: the Effect of Sanitary and Phytosanitary Measures on Lower Income Countries' Agricultural Exports*, Policy Issues in International Trade and Commodities Research Study Series, No.68, Geneva: UNCTAD.
- Nadal, A. (2000), *The Environmental and Social Impacts of Economic Liberalization of Corn Production in Mexico*, WWF&Oxfam.
- Nurhayati, I. (2017), The Implementation of the WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures in Selected Southeast Asian Developing Countries: A Comparative Analysis and Evaluation, *PhD Thesis*, School of Law, The University of Queensland.
- OECD (2015), *Issues in Agricultural Trade Policy: Proceedings of the 2014 OECD Forum on Agriculture*, Paris: OECD Publishing.
- Oğuz, A. (2009), "Fikri Mülkiyet Hakları ve Geleneksel (Yerel) Bilginin ve Folklorun Hukuki Korunması", *Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, C.9, 9-52.
- Olhan, E. (2010), "Modern Biyoteknolojinin Tarımda Kullanımının Politik ve Ekonomik Yönünden Değerlendirilmesi", *Farklı Boyutlarıyla Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar*, Ankara: Ankara Tabip Odası, 9-14.
- Oliver, M. J. (2014), "Why We Need GM Crops in Agriculture", *Missouri Medicine*, 111(6), 492-507.

- Olivia, M. J. (2008), "Promoting and Extending the Reach of Intellectual Property: The World Intellectual Property Organization (WIPO)", *The Future Control of Food: A Guide to International Negotiations and Rules on Intellectual Property, Biodiversity and Food Security*, Ed. (Geoff Tansey and Tasmin Rajotte), London: Earthscan.
- Oxley, A. (1994), The Achievements of the GATT Uruguay Round, *Agenda: A Journal of Policy Analysis and Reform*, 1(1), 45-53.
- Öktem, N. (2011), "Ronald Dworkin ve Hukuk Felsefesi", *Anayasa Yargısı*, S.28, 83-96.
- Öz, S. (2009), Kriz ve Korumacılık: Tarih Tekerrür Edecek mi?, *Working Paper, No. 0904*, TÜSİAD-Koç University Economic Research Forum, İstanbul.
- Özalp, B., Ören M.N. (2014), "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri", *Tarım Ekonomisi Dergisi*, C.20, 29-39.
- Özdil, K. (2013), *Fikri Mülkiyetin Küresel Ekonomi Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özgüven, A. (2015), *İktisadi Düşünceler, Doktrinler ve Teoriler*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Pardo, C. A. (2003), "Genetically Modified Organisms and Biodiversity: Assessing the Threats", *Biotechnología Aplicada*, 20(1), 1-8.
- Parlak, Z. (2000), "Yeni Uluslararası İşbölümü Yaklaşımının Eleştirel Bir Değerlendirmesi", Prof. Dr. Nusret Ekin'e Armağan, Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Sendikası Yayını, 661-688.
- Parmaksız, Z. (2002), "Emperyalizm ve Küreselleşmecilik", *Teori ve Politika*, S.26.
- Pellegriono, E., Bedini, S., Ercoli, L. (2018), "Impact of Genetically Engineered Maize on Agronomic, Environmental and Toxicological Traits: A Meta Analysis of 21 Years of Field Data", *Scientific Reports*, 8(3113), 1-12.
- Petras, J. (1981) "Dependency and World System Theory: A Critique and New Directions", *Latin American Perspectives*, 8(3/4), 148-155.
- Porter, J. M., Bowers, D. E. (1989), A Short History of US Agricultural Trade Negotiations, Agriculture and Rural Economy Division, Economic Research Service, US Department of Agriculture, Staff Report No. AGES 89-23.
- Potrykus, I. (1981), "Rice and Beyond", *Plant Physiology*, 25, 1157-1161.
- Pirenne, H. (2005), *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rajotte, T. (2008), "The Negotiations Web: Complex Connections", *The Future Control of Food: A Guide to International Negotiations and Rules on Intellectual Property, Biodiversity and Food Security*, Ed. (Geoff Tansey and Tasmin Rajotte), London: Earthscan.
- Rajya Sabha Secreteriat (2009), *Genetically Modified Crops Issues and Challenges in the Context of India*, New Delhi: Rajya Sabha Secreteriat.
- Raustiala, K., Victor, D.G. (2004), "The Regime Complex for Plant Genetic Resources", *International Organization*, 58(2), 277-309.
- Rawls, J. (1999), *A Theory of Justice*, Massachusetts: President and Fellows of Harvard College.
- Regulation (EC) No 1829/2002 of the European Parliament and of the Council of 22 September 2003 on Genetically Modified Food and Feed, OJ L 268, 18.10.2003.
- Regulation (EC) No 1830/2003 of the European Parliament and of the Council of 22 September 2003 Concerning the Traceability and Labelling of Genetically Modified Organisms and the Traceability of Food and Feed Products Produced from Genetically Modified Organisms and Amending Directive 2001/18/EC, OJ L 268, 18.10.2003.

- Regulation (EC) No 1946/2003 of the European Parliament and of the Council of 15 July 2003 on Transboundary Movements of Genetically Modified Organism, OJ L 287, 5.11.2003.
- Resmî Gazete (1953), *Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasına ekli Torquay Protokolünün Onanmasına Dair Kanun*, 31 Aralık 1953 Tarih ve 8597 Sayılı Karar.
- Resmî Gazete (1995), *Dünya Ticaret Örgütü Kurucu Anlaşma*, Resmî Gazete, 25 Şubat 1995 Tarih ve 22213 (Mükerrer) Sayılı Karar.
- Resmî Gazete (1996), *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi*, 27.12.1996 Tarih ve 22860 Sayılı Karar.
- Resmî Gazete (2003), *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesinin Biyogüvenlik Cartagena Protokolünün Onaylanması Hakkında Kanun*, 11.08.2013 Tarih ve 25196 sayılı Karar.
- Resmî Gazete (2006), *Gıda ve Tarım için Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Antlaşması*, 08.08.2006 Tarih ve 26253 Sayılı Karar.
- Resmî Gazete (2010a), *Biyogüvenlik Kanunu*, 26.03.2010 Tarih ve 27533 Sayılı Karar.
- Resmî Gazete (2010b), *Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerine Dair Yönetmelik*, 13.08.2010 Tarih ve 27671 Sayılı Karar.
- Resmî Gazete (2019), *Uluslararası Bitki Koruma Sözleşmesi*, 05.07.2019 Tarih ve 30822 (Mükerrer) Sayılı Karar.
- Reyhan, H. (2010), "Ekolojik Emperyalizm Kuramına Bir Giriş: Biyopolitik Bir Kavramsallaştırma", *Memleket Siyaset Yönetim*, 14, 64-103.
- Reyhan, H. (2012), *Ekolojik Emperyalizm: Gıdaya Tahakkümün Biyopolitiği*, Ankara: Alter Yayıncılık.
- Rodrik, D. (2009), *Tek Ekonomi, Çok Reçete: Küreselleşme, Kurumlar ve Ekonomik Büyüme*, (Çev. Neşenur Domanıç), Ankara: Eflatun Yayınevi
- Rodrik, D. (2011), *Akıllı Küreselleşme*, (Çev. Burcu Aksu), Ankara: Eflatun Yayınevi
- Rodriquez-Ferrand, G. (2014), "Restrictions on Genetically Modified Organisms: Argentina", *Restrictions on Genetically Modified Organisms*, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center.
- Roffe, P. (2008), "Bringing Minimum Global Intellectual Property Standards into Agriculture: The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)", *Future Control of Food: A Guide to International Negotiations and Rules on Intellectual Property, Biodiversity and Food Security*, (Ed. Geoff Tansey and Tasmin Rajotte), Earthscan: London.
- Rosset, P. (2003), "Food Sovereignty: Global Rallying Cry of Farmer Movements", *Institute for Food and Development Policy*, 9(4), 1-4.
- Sadek, G. (2014), "Restrictions on Genetically Modified Organisms: Egypt", *Restrictions on Genetically Modified Organisms*, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center.
- Safrin, S. (2002), "The Relationship with Other Agreements: Much Do About a Savings Clause", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), Earthscan: London.
- Savaş, V. F. (2007), *İktisatın Tarihi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Şahinöz, A. (1990), "Yeşil Devrim ve Açlık Sorunu", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 233-239.
- Schumacher, R. (2012), "Adam Smith's Theory of Absolute Advantage and the Use of Doxography in the History of Economics", *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, 5(2), 54-80.
- Secretariat of the Convention on Biological Diversity (2011), Nagoya – Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to the Cartagena Protocol on Biosafety, Montreal: SCBD.

- Semiz, Ö. (2011), Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Sözleşmesi: Öncesi ve Sonrası, *Fikri ve Sınai Haklar Dergisi*, 7(27), 509-520.
- Seyidoğlu, H. (2003), *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*, 15. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Sezer, Y. (2001), "Küreselleşme: Emperyalizmin En Yüksek Aşaması", *Teori ve Politika*, 22.
- Sheppard, E. (2016), *Limits to Globalization: Disruptive Geographies of Capitalist Development*, New York: Oxford University Press.
- Shiva, V. (2016), *Çalınmış Hasat: Küresel Gıda Soygunu*, bgst Yayınları: İstanbul.
- Stiglitz, J. E. (2018), Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı, Ankara: Alfa.
- Strauss, D. M. (2009), "The Application of TRIPS to GMOs: International Intellectual Property Rights and Biotechnology", *Stanford Journal of International Law*, 45(2), 287-320.
- Sweezy, P. (1984), Eleştiri, *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, (Çev. Müge Gürer, Semih Gökmen), İstanbul: Metis Yayınları, 32-59.
- Şahinöz, A. (2002), Dünya Ticaret Örgütü'nün Dönüşümü, *Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumu*, Ankara.
- Şahinöz, A. (2016), "Yerelden Küresele Gıda Güvencesi", *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 3(4), 184-197.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2019), Gıda Güvenliği ve Güvencesi Grubu Çalışma Belgesi, Tarım Orman Şurası, Ankara.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2015), *Türkiye Biyoteknoloji Stratejisi ve Eylem Planı*, Ankara: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
- Tagliabue, G. (2016), "The Precautionary Principle: Its Misunderstandings and Misuses in Relation to GMOs", *New Biotechnology*, 33(4), 437-439.
- Taleb, N. N., Read, R. Douady, R., Norman, J., Bar-yam, Y. (2014), "The Precautionary Principle: with Application to the Genetic Modification of Organisms", *Extreme Risk Initiative*, NYU School of Engineering Working Paper Series, 1-24.
- Tekeli, İ., Güler, Ç., Yerli, S. V., Algan, N., Vaizoğlu, S. A., DüNDAR Kaya, A. (2006), *Dünya'da ve Türkiye'de Biyoçeşitliliği Koruma*, Ankara: TÜBA.
- Ten Kate, K., A Laird, S. (2002), *The Commercial Use of Biodiversity: Access to Genetic Resources and Benefit-Sharing*, London: Earthscan.
- Trigo, E.J. (2016), *Twenty Years of Genetically Modified Crops in Argentina*, Argentina Council for Information and Development of Biotechnology.
- Uçkan Dağdemir, E. (2009), *Küresel Düzenlemeler ve Avrupa Birliği Politikaları Çerçevesinde Dünya Tarım Ürünleri Ticareti ve Gelişmekte Olan Ülkeler*, İstanbul: Beta Basım.
- UNCTAD (2003), *Course on Dispute Settlement: Module 3.10: Technical Barriers to Trade*, Geneva: UNCTAD.
- UNCTAD-ICTSD (2003), *Intellectual Property Rights: Implications for Development*, Policy Discussion Paper, Geneva.
- UNICEF, WHO ve World Bank Group (2019), *Levels and Trends in Child Malnutrition: Key Findings of the 2019 Edition of the Joint Child Malnutrition Estimates*, Geneva: WHO.
- United Nations (2015a), *The Millenium Development Goals Report 2015*, New York: United Nations.
- United Nations (2015b), *UN Report of the Special Rapporteur on Integrating a Gender Perspective in the Right to Food*, A/HRC/31/51.
- United Nations (2018a), *UN Report of the Special Rapporteur on Agricultural Workers and the Right to Food*, A/73/164.

- United Nations (2018b), *United Nations Declaration on the Rights of Peasants and Other People Working in Rural Areas*, A/HRC/39/67.
- United Nations (2019), *UN Report of the Special Rapporteur on Sustainable Development Goals and the Right to Food*, A/74/164.
- UPOV (2003), Access to Genetic Resources and Benefit Sharing, Reply of UPOV to the May, C. (2006), "World Intellectual Property Organization", *New Political Economy*, 11(3), 433-445.
- USDA (2019b), *China - Peoples Republic of Agricultural Biotechnology Annual Regulatory Process Getting More Unpredictable, Additional Requirements on Trials and Data for Approvals*, USDA GAIN Report, GAIN Report Number: CH 18085.
- Van Der Meer, P. (2002), "Definitions", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- Varol, S. (2003), "Dünden Bugüne Ortak Tarım Politikası ve AB Tarımının Yönetim Yapısı", *AB Genişleme Sürecinde Türkiye, Tarımsal ve Kırsal Politikalar*, TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası, Etkinlikler, 8-9 Ocak 2003, Ankara.
- Vigani, M., Raimondi V., Olper, A. (2009), *The Imperialism of Standards: An Empirical Strategy for Measuring the Effects of GMO Regulations on International Trade Flows*, Paper prepared for presentation at the IATRC Mini-Symposium "Research Avenues for Non-Tariff Measures in Agricultural Trade", 2009 Triennial Conference of the International Association of Agricultural Economists, Beijing, August 19, 2009.
- Wallerstein, I. (2004), *Modern Dünya Sistemi- Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, I. Cilt, (Çev. Latif Boyacı), İstanbul: Bakış Yayınları.
- Wally, A. (2017), *Egypt Agricultural Biotechnology Annual 2017: Egypt Still Searching for a Biosafety Framework for Agriculture Biotechnology*, USDA, GAIN Report.
- Wang, X., Xiang, C., Huang, J. (2015), "Adoption and Uptake Pathway of GM Technology by Chinese Smallholders: Evidence from Bt Cotton Production", *AgbioForum*, 18(1), 55-70.
- Wieczorek, A. M., Wright, M.G. (2012), "History of Agricultural Biotechnology: How Crop Development Has Evolved", *Nature Education Knowledge*, 3(10): 9, 1-7.
- Wood, E. M. (2003), "Küreselleşme, Post Modernite ve Diğer New Age'ler: Sol Entelektüeller ve Yeni Bir Çığır Tutkuları", *Küreselleşme mi? Emperyalizm mi?: Piyasacı Efsanenin Çöküşü*, Ed. (Fikret Başkaya), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- WTO (1986), *General Agreement on Tariffs and Trade, The Text of the General Agreement*, Geneva: WTO.
- WTO (2001), *Ministerial Declaration*, WT/MIN(01)/DEC/1, Ministerial Conference Fourth Session, Doha, 9-14 November 2001.
- WTO (2004), Doha Work Programme, Decision Adopted by the General Council on 1 August 2004, WT/L/579, 2 August 2004.
- WTO (2015), *Export Competition*, Ministerial Decision of 19 December 2015, WT/MIN(15)/45-WT/L/980, Ministerial Conference Tenth Session, Nairobi, 15-18 December 2015.
- WTO (2016), *European Communities- Measures Affecting the Approval and Marketing of Biotech Products: Reports of the Panel*, WTO/DS291/R, WTO/DS292/R, WTO/293/R.
- Wunderlich, S., Gatto, A.K. (2015), "Consumer Perception of Genetically Modified Organisms and Sources of Information", *American Society for Nutrition*, 6, 842-851.
- WWF (2016), *Living Planet Report 2016: Risks and Resilience in a New Era*, WWF International: Gland-Switzerland.

- Yayla, A. (1992), *Hayek 20. Yüzyıl ve Türkiye*, Türkiye Günlüğü, S. 18.
- Yeldan, E. (2009), "Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007-2008 Krizi: Türkiye Krizinin Neresinde", *Çalışma ve Toplum*, 2009/1, 11-28.
- Yılmaz, G. (2000), *Kapitalizmin Kaleleri I: IMF-WB-AB*, Türkiye MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, İstanbul.
- Yılmaz, G. (2001), *Kapitalizmin Kaleleri II: Dünya Ticaret Örgütü*, Türkiye MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, İstanbul.
- Zedan, H. (2002), "The Road to the Biosafety Protocol", *The Cartagena Protocol on Biosafety: Reconciling Trade in Biotechnology with Environment and Development?*, Ed. (Christoph Bail, Robert Falkner, Helen Marquard), London: Earthscan.
- Zhang, J. (2018), "Top 20 Global Seed Companies in 2017", *Agropages*, 2018, Seed Special, 13-15.
- Zhang, L. (2014), "Restrictions on Genetically Modified Organisms: China", *Restrictions on Genetically Modified Organism*, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center.
- Zhu, X., Roberts, M.T., Wu, K., (2016), "Genetically Modified Food Labelling in China: In Pursuit of a Rational Path", *Food and Drug Law Journal*, 71, 30-58.

Elektronik Kaynaklar

- Agricultural Marketing Service (2018), National Bioengineered Food Disclosure Standard, Proposed Rule, *Agricultural Marketing Service- USDA*, <https://www.federalregister.gov/documents/2018/05/04/2018-09389/national-bioengineered-food-disclosure-standard>, "28.09.2019".
- Agrow (2018), *Top 20 2018: Includes Agrow Awards 2018 Shortlist*, https://agrow.agribusiness-intelligence.informa.com/-/media/agri/agrow/ag-market-reviews-pdfs/supplements/agrow_top20_2018_online.pdf, "19.11.2019".
- Akçay Eskizara, N. (2016), GDO Etiketlemesi: Amerika'da Sular Durulmuyor, *Yaşam İçin Gıda*, <https://www.yasamicingida.com/dergi/gdo-etiketlemesi-amerikada-sular-durulmuyor/>, "08.07.2019".
- Anderson, F. (2018), Food Sovereignty Now!: A Guide To Food Sovereignty, *European Coordination Via Campesina*, <https://viacampesina.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2018/02/Food-Sovereignty-A-guide-Low-Res-Vresion.pdf>, "02.07.2019".
- Atay, A. (2008), Genetiği Değiştirilmiş Yalanlar, *GDO'ya Hayır: Yaşam Patentlenemez*, <http://www.gdoyahayir.net/genetigi-degistirilmis-yananlar/>, "08.06.2018".
- Canadian Biotechnology Action Network (2017), *GMOs in Canada: At a Glance*, <https://cban.ca/wp-content/uploads/gmos-in-canada-at-a-glance-2017.pdf>, "17.11.2019".
- CBD (2019), *What Has Been Done on Liability and Redress?*, https://bch.cbd.int/protocol/cpb_art27_info.shtml, "13.09.2019".
- Centre for WTO Studies (2010), Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), Frequently Asked Questions, *Indian Institute of Foreign Trade*, <http://www.nationalaglaw-center.org/wp-content/uploads/assets/crs/RL32060.pdf>, "12.07.2019".
- Chakravarty, S. (2019), *Worlds Top 10 Agrochemical Companies: Industry Forecast and Trends*, <https://www.marketresearchreports.com/blog/2019/09/25/worlds-top-10-agrochemical-companies-industry-forecast-and-trends>, "21.11.2019".
- Corporate Europe Observatory (2019), *TTIP Reloaded: Big Business Calls The Shots on New EU-US Trade Talks*, <https://corporateeurope.org/en/internationaltrade/2019/02/ttip-reloaded-big-business-calls-shots-new-eu-us-trade-talks>, "21.11.2019".

- Dinçer, E. (2019), *Trump'ın Ticaret Savaşı ve Sonuçları: Türkiye'nin Durumu*, Heinrich Böll Stiftung, <https://tr.boell.org/tr/2019/05/22/trumpin-ticaret-savasi-ve-sonuclari-turkiyenin-durumu>, "12.07.2019".
- EMO (2009), *Kapitalist Küreselleşmenin Küresel Krizi*, http://www.emo.org.tr/ekler/fdc38c6b4585136_ek.pdf?dergi=593, "08.12.2018".
- Endeshaw, A. (2006), Intellectual Property and the WIPO Development Agenda, *Journal of Information, Law and Technology*, <https://pdfs.semanticscholar.org/098e/03720bb38fed27a4ae0d91b73b8a36d81e7.pdf>, "15.06.2019".
- EuropaBio (2018), The EU Protein Gap, Trade Policies and GMOs: Facts and Figures, https://www.europabio.org/sites/default/files/EU_protein_GAP_WCover.pdf, "10.10.2019".
- European Commission (2015a), *Technical Barriers to Trade (TBTs) in TRIP*, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/january/tradoc_153003.2%20TBTs.pdf, "12.11.2019".
- European Commission (2015b), *TTIP and Regulation: And Overview*, https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/february/tradoc_153121.pdf, "06.08.2019".
- FAO (1996), *Rome Declaration on World Food Summit- World Food Summit Plan of Action*, World Food Summit, <https://www.fao.org/3/w3613e/w3613e00.htm>, "28.08.2023".
- FAO (2003b), *Principles for the Risk Analysis of Foods Derived From Modern Technology*, CAC/CL 44-2003, http://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/sh-proxy/en/?lnk=1&url=https%253A%252F%252Fworkspace.fao.org%252Fsites%252Fcodex%252Fstandards%252FCXG%2B44-2003%252FCXG_044e.pdf, "12.06.2019".
- FAO (2011), *Compilation of Codex Texts Relevant to Labelling of Foods Derived From Modern Biotechnology*, http://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/shproxy/en/?lnk=1&url=https%253A%252F%252Fworkspace.fao.org%252Fsites%252Fcodex%252Fstandards%252FCXG%2B76-2011%252FCXG_076e.pdf, "13.07.2019".
- FAO (2014a), *The Right to Food within the International Framework of Human Rights and Country Constitutions*, Right to Food Handbooks, <http://www.fao.org/3/a-i3448e.pdf>, "17.08.2019".
- FAO (2019a), *International Plant Protection Convention*, http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/legal/docs/004s-e.pdf, "23.06.2019".
- FAO (2019b), *Food Safety and Quality: Egypt*, FAO GM Foods Platform, <http://www.fao.org/food/food-safety-quality/gm-foods-platform/browse-information-by/country/country-page/en/?cty=EGY>, "12.09.2019".
- FAS-USDA (2019), *US Sugar Monthly Import and Re-Exports, Final Report- Fiscal Year October, 2019*, https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/201912/fy_2019_final_sugar_report.pdf, "03.12.2019".
- FDA (2018), *Hazard Analysis Critical Control Point (HACCP)*, <https://www.fda.gov/food/guidance-regulation-food-and-dietary-supplements/hazard-analysis-critical-control-point-haccp>, "13.01.2019".
- Fergusson, I. (2008), *World Trade Organization Negotiations: The Development Agenda, CRS report for Congress*, <http://www.nationalaglawcenter.org/wp-content/uploads/assets/crs/RL32060.pdf>, "17.11.2019".

- Food and Power (2018), Mexico's Native Corn Varieties Threatened By New NAFTA, <http://www.foodandpower.net/2018/10/10/mexicos-native-corn-varieties-threatened-by-new-nafta/>, "30.04.2019".
- Food and Water Watch (2015a), *How GM Crops Hurt Farmers*, Fact Sheet, https://www.foodandwaterwatch.org/sites/default/files/gmo_crops_hurt_farmers_fs_jan_2015.pdf, "17.11.2019".
- Food and Water Watch (2015b), *Trans Pasific Partnership: Fast Tracking Fracking*, <https://www.foodandwaterwatch.org/sites/default/files/TPP%20Fracking%20FS%20Sept%202013.pdf>, "13.03.2019".
- Freiner, N. (2018), *TPP Sows Fear in Japan's Agriculture Industry*, The Diplomat, <https://thediplomat.com/2018/01/tpp-sows-fear-in-japans-agriculture-industry/>, "23.11.2019".
- Friends of the Earth Europe (2014), *GM Food and EU-US Trade Deal*, http://www.foeurope.org/sites/default/files/gm_food_eu-us_trade_deal.pdf, "18.11.2019".
- Friends of the Earth International (2014), *Who Benefits From GM Crops?: An Industry Built on Myths*, https://www.foeurope.org/sites/default/files/publications/foei_who_benefits_from_gm_crops_2014.pdf, "25.11.2019".
- Gakpo, J.O. (2019), Scientists: Ghana's Imports are Safe, *The Cornell Alliance for Science*, <https://allianceforscience.cornell.edu/blog/2019/01/scientists-ghanas-gmo-food-imports-safe/>, "10.08.2019".
- GRAIN (2001), TRIPS-Plus Through the Back Door, *GRAIN Publications*, www.grain.org/publications/trips-plus-en.cfm, "04.06.2019".
- GRAIN (2014), *Hungry for Land*, file:///C:/Users/bidb/Downloads/GRAIN%20-%20Hungry%20for%20land.pdf, "13.11.2019".
- GRAIN (2016), *New-Mega Treaty in the Pipeline: What does RCEP Mean for Farmers' Seeds in Asia?*, <https://www.grain.org/article/entries/5405-new-mega-treaty-in-the-pipeline-what-does-rcep-mean-for-farmers-seeds-in-asia>, "12.09.2019".
- GRAIN (2017), *Colonialism's New Clothes: The EU's Economic Partnership Agreements with Africa*, Report, <https://www.grain.org/en/article/5777-colonialism-s-new-clothes-the-eu-s-economic-partnership-agreements-with-africa>, "13.10.2019".
- GRAIN (2019a), *Asia Under Threat of UPOV 91*, <https://www.grain.org/en/article/6372-asia-under-threat-of-upov-91>, "03.12.2019".
- GRAIN (2019b), *EU-Mercosur Trade Deal will Intensify the Climate Crisis From Agriculture*, <https://www.grain.org/en/article/6355-eu-mercotur-trade-deal-will-intensify-the-climate-crisis-from-agriculture>, "06.12.2019".
- Greenpeace International (2016), *Leaked TTIP Documents Confirm Major Risks for Climate, Environment and Consumer Safety*, <https://www.greenpeace.org/archive-international/en/press/releases/2016/Leaked-TTIP-documents-confirm-major-risks-for-climate-environment-and-consumer-safety/>, "20.11.2019".
- Heinzer, B. (2008), *Codex Alimentarius and Genetically Modified Foods*, <https://pdfs.semanticscholar.org/ca80/be87de59830ce171af6e639bf8090686f1e2.pdf>, "04.04.2019".
- İzmir Ticaret Borsası (2014), *Rakamlarla Dünya Tarımı, İzmir Ticaret Borsası Ar-Ge Müdürlüğü*, <https://itb.org.tr/dosya/rapordosya/rakamlarla-dunya-tarimi.pdf>, "18.11.2019".

- Kelkar, G., Nathan, D., Rengalakshmi, R., Joshi, V. (2019), *Women and Genetically Modified Crops: Bt Cotton in India*, Heinrich Böll Stiftung, <http://in.boell.org/en/2019/09/25/women-and-genetically-modified-crops-bt-cotton-india>, "22.11.2019".
- Krishnan, M. (2017), *Colin Gonsalves: Who's India's Alternative Nobel Prize Winner?*, <https://www.dw.com/en/colin-gonsalves-whos-indias-alternative-nobel-prize-winner/a-40686709>, "13.09.2018".
- Kruft, D. (2001), *Impacts of Genetically Modified Crops on Farmers*, https://pennstatelaw.psu.edu/_file/aglaw/Impacts_of_Genetically_Modified.pdf, "17.11.2019".
- Lenin, V.İ. (2003), *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Eriş Yayınları, <https://www.marxists.org/turkce/lenin/1916/emperyalizm.pdf>, "13.10.2018".
- Mahmood, B. (2017), *International Food Safety: An Overview of the Sanitary and Phytosanitary Agreement*, <https://www.agrilinks.org/post/international-food-safety-overview-sanitary-and-phytosanitary-sps-agreement>, "22.10.2018".
- Marx, K. (2003), *Kapital I*, 3. Baskı, (Çev. Alaattin Bilgi), Eriş Yayınları, <https://www.marxists.org/turkce/m-e/kapital/kapital1.pdf>, "17.04.2018".
- Marx, K. (2004), *Kapital II*, 2. Baskı, (Çev. Alaattin Bilgi), Eriş Yayınları, <https://www.marxists.org/turkce/m-e/kapital/kapital2.pdf>, "19.04.2018".
- Mahmood, D. J. (2016), *Adam Smith, David Ricardo and Karl Marx's View on Trade*, <http://ekurd.net/karl-marx-view-trade-2016-12-14>, "22.04.2018".
- Mishra, G. (2005), *Çiftçiler Neden İntihar Ediyor?*, Permakültür Platformu, (Çev. Umut Hasdemir), <http://permakulturplatformu.org/2017/01/14/ciftciler-neden-intihar-ediyor-girish-mishra/>, "13.11.2019".
- Naidoo, K. (2013), *GM Crops: Genetic Colonialists*, The Guardian, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/jun/24/gm-crops-the-geneticcolonialists>, "13.11.2019".
- Nitschke, M. (2017), *Hunger is a Racial Equity Issue*, The Alliance to End Hunger, https://alliancetoendhunger.org/wp-content/uploads/2017/07/Factsheet_Alliance-To-EndHunger_HUNGER-IS-A-RACIAL-EQUITY-ISSUE_071917.pdf, "22.09.2019".
- Nyèlèni Editorial (2017), *FTAs and Agriculture*, Newsletter No 29, <https://nyeleni.org/spip.php?article614>, "03.11.2019".
- OHCHR (1999), *CESCR General Comment No. 12: The Right to Adequate Food* (Art. 11), <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c11.pdf>, "03.09.2019".
- Özcan, M. (2017), *Korumacılık Eğilimleri ve Gümrük Birliği'nin Geleceği*, <https://www.gumruktv.com.tr/korumacilik-egilimleri-ve-gumruk-birliginin-gelecegi>, "19.04.2019".
- Patton, D. (2019), *China Gives Long-Awaited GM Crop Approvals Amid US Trade Talks*, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-china-gmo/china-gives-long-awaited-gm-crop-approvals-amid-u-s-trade-talks-idUSKCN1P2028>, "15.11.2019".
- Raghavan, C. (2000), *NAFTA Corn Liberalization Fail Farmers, Environment*, Third World Network, <https://www.twn.my/title/mexico.htm>, "13.10.2019".
- Shiva, V. (2013), *The Seeds of Suicide: How Monsanto Destroys Farming*, Asian and Global Research, <https://www.globalresearch.ca/the-seeds-of-suicide-how-monsanto-destroys-farming/5329947>, "19.11.2019".
- SİDA (2015), *Women and Food Security: Brief*, <https://www.sida.se/contentassets/3a820dbd152f4fca98bacde8a8101e15/women-and-food-security.pdf>, "22.09.2019".
- Statista (2017), *Leading Destinations For Cotton Exported From Australia in 2016*, <https://cdn.statista.com/statistics/622720/australia-leading-cotton-export-partners/>, "12.08.2019".

- Şık, B. (2017), *GDO'lu Soya ve Mısır Hangi Gıda Ürünlerinde Kullanılır?*, Bianet, <https://m.bianet.org/bianet/saglik/188820-gdo-lu-misir-ve-soya-hangigidaurunlerindekullanilabilir>, "23.11.2019".
- Şık, B. (2018), *Gıda Güvenliği, Gıda Güvencesi ve Gıda Egemenliği Kavramları Üzerine*, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/197364-gida-guvenligi-gida-guvencesi-ve-gida-egemenligi-kavramlari-uzerine>, "22.20.2019".
- Treat, S.A. (2019), *New NAFTA Limits Labelling for Food and Workplace Chemicals*, IATP, <https://www.iatp.org/blog/201908/new-nafta-limits-labeling-food-and-workplace-chemicals>, "24.11.2019".
- UNESCO (2010), "Module 14: Understanding the World Hunger", *Teaching and Learning for a Sustainable Future*, UNESCO, <http://www.unesco.org/education/tlsf/>, "12.08.2019".
- Ungku, F., Greenfield, C. (2018), *Trump Says US Could Rejoin TPP if Deal Improved. How Hard Would it Be?*, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-china-tpp-explainer/trump-says-us-could-rejoin-tpp-if-deal-improved-how-hard-would-it-be-idUSKBN1HN0TW>, "23.11.2019".
- United Nations (1948), *Universal Declaration of Human Rights*, <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>, "15.08.2019".
- United Nations (1959), *Declaration of the Rights of the Child*, [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/1DeclarationoftheRightsoftheChild\(1959\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/1DeclarationoftheRightsoftheChild(1959).aspx), "04.06.2018".
- United Nations (1966), *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, <https://www.un.org/ruleoflaw/files/International%20Covenant%20on%20Economic,%20Social%20and%20Cultural%20Rights.pdf>, "23.09.2019".
- United Nations (1974), *Universal Declaration on the Eradication of Hunger and Malnutrition*, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/EradicationOfHunger dMalnutrition.aspx>, "23.09.2019".
- United Nations (1979), *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*, <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>, "23.09.2019".
- United Nations (1989), *Convention on the Rights of the Child*, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, "23.09.2019".
- United Nations (2016), "Goal 2: Zero Hunger", *Sustainable Development Goals*, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/hunger/>, "08.02.2019".
- UPOV (2019), *Overview of UPOV*, Pub. No: 437, <https://www.upov.int/export/sites/upov/about/en/pdf/pub437.pdf>, "22.08.2019".
- USDA (2018), *Establishing the National Bioengineered Food Disclosure Standard*, <https://www.usda.gov/media/press-releases/2018/12/20/establishing-national-bioengineered-food-disclosure-standard>, "03.07.2019".
- USDA (2019a), *How the Federal Government Regulates Biotech Plants*, <https://www.usda.gov/topics/biotechnology/how-federal-government-regulates-biotech-plants>, "31.10.2019".
- Uzgel, İ. (2017), *Emperyalizm mi, Küreselleşme mi?*, Gazete Duvar, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/08/28/emperyalizm-mi-kuresellesme-mi/>, "17.12.2018".
- WFP (2016), *Gender and Food Security Analyses: Guidance Document*, <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000019670/download/>, "27.09.2019".
- WHES (2018), *World Child Hunger Facts*, <https://www.worldhunger.org/world-child-hunger-facts/>, "23.09.2019".

- WHO (2019), *Food Safety: Key Facts*, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/food-safety>, "23.08.2019".
- WIPO (2007), *The 45 Adopted Recommendations under the WIPO Development Agenda*, <https://www.wipo.int/ip-development/en/agenda/recommendations.html>, "12.05.2019".
- WIPO (2015), *The WIPO Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*, Background Brief, No.2, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_tk_2.pdf, "17.05.2019".
- World Inequality Lab (2017), *World Inequality Report 2018*, <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf>, "13.09.2019".
- WTO (2018), *The WTO's Budget for 2018*, https://www.wto.org/english/thewto_e/secret_e/budget_e/budget2018_e.pdf, "15.01.2019".
- WTO (2023a), Glossary, https://www.wto.org/english/thewto_e/glossary_e/glossary_e.htm, "11.09.2023".
- WTO(2023b), Principles of the Trading System, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm, "10.09.2023"
- WTO (2023c), Overview of the WTO Secretariat, https://www.wto.org/english/thewto_e/secret_e/intro_e.htm, "11.09.2023"
- WTO (2023d), Agriculture: Fairer markets for farmers, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm, "12.09.2023"
- WTO(2023e), Technical Barriers to Trade, https://www.wto.org/english/tratop_e/tbt_e/tbt_e.htm, "09.09.2023"
- Yasoshima, R., Yamazaki, J. (2018), *TPP 11 Emerges As Bulwark Against American Protectionism*, Nikkei Asian Review, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/TPP-11-emerges-as-bulwark-against-American-protectionism>, "23.11.2019".
- "Bill Gates is Continuing The Work of Monsanto" Vandana Shiva Tells France 24, <https://www.france24.com/en/20191023-bill-gates-is-continuing-the-work-of-monsanto-vandana-shiva-tells-france-24-1>, "13.11.2019".
- France24 (2019), "Bill Gates is Continuing the Work of Monsanto, Vandana Shiva Tells France 24", <https://www.france24.com/en/20191023-bill-gates-is-continuing-the-work-of-monsanto-vandana-shiva-tells-france-24-1>, "13.11.2019".
- "Declaration of the International Conference on the Protection of the North Sea", https://www.ospar.org/site/assets/files/1239/1nsc-1984-bremen_declaration.pdf, "17.06.2019".
- "GMO Authorisation for Food and Feed", https://ec.europa.eu/food/plant/gmo/authorisation/food_feed_en, "13.06.2019".
- "Kanada'da Genetik Kolza Davası", <https://www.dw.com/tr/kanadada-genetik-kolza-davas%C4%B1/a-2524517>, "20.11.2019".
- <https://www.wto.org/english/>
- <https://www.globaltradealert.org>

YENİLİKÇİ ÖRGÜTLERDE İNOVASYON DİNAMİKLERİ VE İNOVASYON PERFORMANSI

Dr. Gökçe Akdemir Ömür

YENİLİKÇİ ÖRGÜTLERDE İNOVASYON DİNAMİKLERİ VE İNOVASYON PERFORMANSI

Dr. Gökçe Akdemir Ömür

Yayın No.: 4712

İşletme: 333

ISBN: 978-625-397-003-1

E-ISBN: 978-625-397-004-8

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ömür, Gökçe Akdemir.

Yenilikçi Örgütlerde İnovasyon Dinamikleri ve İnovasyon Performansı / Gökçe Akdemir Ömür

1. Basım, X + 152 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-003-1

E-ISBN: 978-625-397-004-8

1. İnovasyon 2. İnovasyon Dinamikleri 3. İnovasyon Yönetim Süreci 4. Yenilikçi Örgütler 5. İnovasyon Performans

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	V
TABLolar LİSTESİ	İX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

YENİLİKÇİ ÖRGÜTLER.....	5
1.1. İşletmeleri Yenilikçi Olmaya İten Gelişmeler	5
1.2. Yenilikçi Örgütler	8
1.2.1. Yenilikçi Örgütlere Tanımsal Yaklaşım	9
1.2.2. Yenilikçi Örgütlerin DNA Analizi.....	14
1.2.3. Yenilikçi Örgüt Tasarımı.....	17
1.2.3.1. Matriks Örgütlenme	23
1.2.3.2. Çift Yönlü Örgütlenme	26

İkinci Bölüm

YENİLİKÇİ ÖRGÜTLERDE İNOVASYON YÖNETİMİ	33
2.1. İnovasyona Tanımsal ve Tarihsel Yaklaşım.....	33
2.2. İnovasyon Türleri	41
2.2.1. Artımsal ve Radikal İnovasyonlar	44
2.2.1.1. Ürün İnovasyonu	47
2.2.1.2. Süreç İnovasyonu.....	48
2.2.1.3. Örgütsel İnovasyon	49
2.2.1.4. Pazarlama İnovasyonu.....	51
2.3. Çevre ile Etkileşime Odaklanan İnovasyon Modelleri ve İnovasyon Yönetim Süreci ..	52
2.3.1. Eşleştirme (Etkileşimli) İnovasyon Modeli.....	53
2.3.2. Ağ Modeli-Öğrenen Bütünleştirilmiş Sistemler İnovasyon Modeli.....	54
2.3.3. Açık ve Kapalı İnovasyon Modelleri.....	55

Üçüncü Bölüm

İNOVASYON YÖNETİM SÜRECİ VE İNOVASYON DİNAMİKLERİ 59

3.1. İnovasyon Yönetim Süreci	59
3.2. İnovasyon Yönetim Sürecine Yön Veren Stratejiler: İnovasyon Stratejileri	64
3.3. İnovasyon Dinamikleri	69
3.3.1. İnovasyon Odaklı Kültür	71
3.3.1.1. Örgüt İklimi	74
3.3.1.2. Yenilikçi Strateji Odaklılık.....	78
3.3.2. Öğrenme Odaklılık.....	80
3.3.2.1. Öğrenmeye Bağlılık.....	84
3.3.2.2. Paylaşılan Vizyon	84
3.3.2.3. Açık Görüşlülük	85
3.3.2.4. Sistemli Bilgi Paylaşımı	86
3.3.3. Pazar Odaklılık.....	87
3.3.3.1. Müşteri Odaklılık	91
3.3.3.2. Rakip Odaklılık	92
3.3.3.3. Fonksiyonlar Arası Koordinasyon	93

Dördüncü Bölüm

İNOVASYON PERFORMANSI..... 95

4.1. İnovasyon Performansının Tanımı.....	95
4.2. İnovasyon Performansının Ölçülmesi	96
4.3. İnovasyon Performansının Boyutları.....	99
4.4. İnovasyon Yönetim Süreci ile İlişkili Performans Kriterleri	104
4.4.1. İnovasyon Yönetim Süreci ile Doğrudan İlişkili Performans Kriterleri	104
4.4.2. İnovasyon Yönetim Süreci ile Dolaylı İlişkili Performans Kriterleri.....	115
4.5. İnovasyon Dinamikleri ile İnovasyon Performansı Etkileşimi	122
4.5.1. İnovasyon Odaklı Bir Kültürün İnovasyon Performansı ile Etkileşimi.....	123
4.5.2. Öğrenme Odaklılığın İnovasyon Performansına Etkisi	127
4.5.3. Pazar Odaklılığın İnovasyon Performansına Etkisi	129

DEĞERLENDİRME..... 135

KAYNAKÇA 141 |

YAZAR HAKKINDA 151 |

KAYNAKÇA

KİTAP

- Ahmed, Pervaiz K., Shepherd, Charles D. : **Innovation Management**, UK, Pearson Education Limited, 2010.
- Anderson, Chris : **Geleceği Üretenler**, İstanbul, Çev. Levent Görkem, Optimist Yayınları, 2014.
- Argyris, Chris, Schön, Donald A. : **Organizational Learning: A Theory of Action Perspective**, USA, Addison-Wesley, 1978.
- Bessant, John, Tidd, Joseph, : **Innovation and Entrepreneurship**, England, John Wiley and Sons Ltd., 2007.
- Bono, Edward De : **Rekabetüstü (Sur/Petition)**, 1.bs, İstanbul, Çev. Oya Özel, Remzi Kitabevi, 1996.
- Chesbrough, Henry W. : “Open Innovation: A New Paradigm for Understanding Industrial Innovation”, **Open Innovation**, Ed. by. Henry Chesbrough, Wim Vanhaverbeke, Joel West, New York, Oxford University Press, 2006, s.2.
- Christiansen, James : **Competitive Innovation Management: Techniques to Improve Innovation Performance**, London, Palgrave Macmillan, 1999.
- Cooke, Philip : “Regional Innovation Systems and Regional Competitiveness”, **Innovation and Social Learning**, Edited By. Meric S. Gertler and David A.Wolfe, Palgrave Macmillan, 2002.
- Creswell, John W. : **Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches**, 2nd Edition, SAGE Publications, 2011.
- Cunliffe, Ann L. : **Organization Theory**, Los Angeles, Sage Publications, 2008.
- Daft, Richard L. : **Management**, 3th Edition, Orlando, The Dryden Press, 1994.
- Daft, Richard : **Organization Theory and Design**, 10th Edition, USA, South-Western Cengage Learning, 2008.
- De Geus, Arie : **Yaşayan Şirket**, Çev. Ahmet Ünver, İstanbul, Rota Yayınları, , 1998.
- Drucker, Peter F. : **Innovation and Entrepreneurship**, New York, Harper Row Publishing, 1985.
- Durna, Ufuk : **Yenilik Yönetimi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2002.
- Düren, A. Zeynep : **2000’li Yıllarda Yönetim**, 2. bs., İstanbul, Alfa Basım Yayın, Kasım 2002.
- Dyer, Jeff, Gregersen, Hal, Christensen, Clayton M., : **The Innovator’s DNA: Mastering the Five Skills of Disruptive Innovators**, Boston, Harvard Business Review Press, 2011.
- Freeman, Chris, Soete, Luce : **The Economics of Industrial Innovation**, 3rd Edition, Taylor & Francis, 1997.
- Graubner, Michael : **Task, Firm Size, and Organizational Structure in Management Consulting**, Germany, European Business School Press, 2006.
- Herzog, Philipp : **Open and Closed Innovation**, Germany, Gabler-Verlag, 2008.

- Hurwitz, Wendy : **Leeds Social Approaches to Communication**, Guilford Press, 1995.
- Johansson, Frans : **Yaratıcılık ve İnovasyon: Medici Etkisi Yaratmak**, Çev. Dinç Tayanç, 2. bs, İstanbul, MediaCat Yayınları, Haziran 2013.
- Johnson, Mark W. Christensen, Clayton, M. Kagermann, Henning : **“İş Modelinizi Yeniden Yaratmak”**, İş Modeli İnovasyonu, Harvard Business Review, Çev. İlker Gülfidan, İstanbul, MESS Yayınları, 2010, s. 55-78
- Kanter, Rosabeth Moss : **The Change Masters**, New York, Simon & Schuster, 1983.
- Keçecioglu, Tamer : **Örgüt Teorisinde Yenilikler**, Ankara, Nobel Basım ve Yayın, 2011.
- King, Nigel, Anderson, Neil : **Innovation and Change in Organizations**, London and NewYork Routledge, 1995.
- Luecke, Richard : **İş Dünyasında Yenilik ve Yaratıcılık**, Çev. Turan Parlak, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Marquardt, Michael J. : **Building The Learning Organization**, USA, 2 nd Edition, Davies-Black Publishing, 2002.
- Maxwell, Ian E. : **Managing Sustainable Innovation - The Driver for Global Growth**, New Zealand, Springer, 2009.
- Merriam, Sharan B. : **Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber**, Çev. Selahattin Turan, 3.bs, Nobel Yayın Dağıtım, 2013.
- Mintzberg, Henry : **Structure in Fives: Designing Effective Organizations**, New Jersey, Prentice-Hall Inc., 1983.
- Ohmae, Kenichi : **The Next Global Stage Challenges and Opportunities in Our Borderless World**, USA, Wharton School Publishing, March 2005.
- Öğüt, Adem, Tekin, Mahmut, Güleş, Kürşat, Hasan : **Değişim Çağında Teknoloji Yönetimi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2003.
- Porter, Micheal : **The Competitive Advantage of Nations**, London, Macmillian, 1990.
- Rogers, Everett M. : **Diffusion of Innovations**, 4th Ed. The Free Press, New York,1995.
- Satı, Zümrüt Ecevit : **İnovasyonu Yönetmede Kesitler**, Ankara, 2013.
- Schein, Edgar : **Organizational Culture and Leadership**, 3rd Edition, USA, Jossey Bass, 2004.
- Schumpeter, Joseph A. : **Capitalism, Socialism & Democracy**, 5th Edition, New York, Routledge, 1994.
- Schumpeter, Joseph A. : **The Theory of Economic Development**, Cambridge, Harvard University Press, 1934.
- Senge, Peter : **Beşinci Disiplin: Öğrenen Organizasyon Düşünüşi ve Uygulaması**, 2.bs, Çev. Ayşegül İldeniz, Ahmet Doğukan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Tidd, Joe, Bessant, John, Pavitt, Keith, : **Managing Innovation: Integrating Technological, Market and Organizational Change**, 3rd Edition, Wiley, 2005.
- Traill, Bruce, Grunert, Klaus G., : **Product and Process Innovation in The Food Industry**, UK, Chapman Hall, 1997.
- Trott, Paul : **Innovation Management and New Product Development**, Prentice Hall, Person Education, 3rd Edition, 2005.
- Tushman, Michael, O'Reilly, Charles A. : **Winning Through Innovation: A Practical Guide to Leading Organizational Change and Renewal**, USA, Harvard Business School Press, 1997.

- Uzyurt, Cevahir : **Pazarlamada Değer Yaratma Aracı Olarak Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü**, İstanbul, Beta Basım Yayın, 2008.
- Womack, James P., Jones, Daniel T. : **Lean Thinking**, Simon&Schuster, 2003.
- Yazıcı, Selim : **Öğrenen Organizasyonlar**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001.
- Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan : **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 9.bs, Ankara, Seçkin Kitabev, Ekim 2013.
- Yin, Robert K. : **Qualitative Research from Start to Finish**, New York, The Guilford Press, 2011.

MAKALE

- Abujarad, Ismael Younis : “Innovation Creation and Innovation Adoption: A Proposed Matrix Towards A Better Understanding”, **The International Journal of Organizational Innovation**, Vol.3, No.1, Summer 2010, pp.303-325.
- Alegre, Joaquin, Chiva, Ricardo : “Assessing The Impact of Organizational Learning Capability on Product Innovation Performance: An Empirical Test”, **Technovation**, Vol.28, 2008, pp.315-326.
- Alegre, Joaquin, Chiva, Ricardo : “Linking Entrepreneurial Orientation and Firm Performance: The Role of Organizational Learning Capability and Innovation Performance”, **Journal of Small Business Management**, Vol.51, No.4, 2013, pp.491-507.
- Amabile, Teresa M. : “How to Kill Creativity”, **Harvard Business Review**, Vol.76, No.5, 1998, pp.77-87.
- Amabile, Teresa M., Conti, Regina, Coon, Heather : “Assessing the Work Environment for Creativity”, **Academy of Management Journal**, Vol.39, No.5, 1996, pp.1154-1184.
- Andersson, Martin, Löf, Hans : “Key Characteristics of the Small Innovative Firm”, **Centre of Excellence for Science and Innovation Studies (CESIS)**, No.175, 2009, pp.1-31.
- Andriopoulos, Constantine, Lewis, Marianne W. : “Exploitation-Exploration Tensions and Organizational Ambidexterity: Managing Paradoxes of Innovation”, **Organization Science**, Vol.20, No.4, July-August 2009, pp.696-717.
- Armbruster, Heidi, Bikfalvi, Andrea, Kinkel, Steffen, Lay, Gunter : “Organizational Innovation: The Challenge of Measuring Non-Technical Innovation in Large-Scale Surveys”, **Technovation**, Vol.28, 2008, pp.644-657.
- Artto, Karlos, Kulvik, Iiro, Poskela, Jarno, Turkulainen, Virpi : “The Integrative Role of The Project Management Office in The Front End of Innovation”, **International Journal of Project Management**, Vol.29, No.4, 2011, pp.408-421.
- Bai, Chun Hua, Sun Lu : “Impacts of Geographic Clusters and Network Status on Innovation Performance An Empirical Study on Manufacturing Industry in China”, **International Conference on Management and Service Science**, 20-22 September 2009, pp.1-5.
- Baker, William E., Sinkula, James M. : “The Synergistic Effect of Market Orientation and Learning Orientation on Organizational Performance”, **Journal of the Academy of Marketing Science**, Vol.27, 1999, pp.411-427.
- Baker, William E., Sinkula, James M. : “Learning Orientation, Market Orientation, and Innovation: Integrating and Extending Models of Organizational Performance”, **Journal of Market Focused Management**, Vol.4, 1999, pp.295-308.

- Barletta, Florencia,
Pereira, Mariano, : “Argentina: Recent Dynamics in the Software and It Services Industry”,
Robert, Verónica, : **CEPAL Review**, No.110, August 2013, pp.133-150.
Yoguel Gabriel
- Becker, Selwyn W., : “The Innovative Organization: A Selective View of Current Theory and Rese-
Whisler, Thomas L. : arch”, **Journal of Business**, Vol.40, No.4, October 1967, pp.462-469.
- Bergek Anna, Berggren
Christian, Magnusson, : “Technological Discontinuities and The Challenge for Incumbent Firms:
Thomas, Hobday, : Destruction, Disruption or Creative Accumulation?”, **Research Policy**, Vol.42,
Michael : 2013, pp.1210-1224.
- Berkhout, A.J., Hart-
mann, Dap, Duin, : “Innovating the Innovation Process”, **International Journal of Technology
Patrick Van Der, Ortt, : Management**, Vol.34, No.3/4, 2006, pp.390-404.
Roland
- Boso, Nathaniel,
Story, Vicky M., Cado-
gan, John W., Micevs- : “Firm Innovativeness and Export Performance: Environmental, Networking,
ki, Milena, Kadic- : and Structural Contingencies”, **Journal of International Marketing**, Vol.21,
Maglajlic, Selma : No.4, 2013, pp.62-87.
- Cai, Wenjing, Song, : “An Empirical Study on the Effects of Creative Personality and Job Autonomy
Wei, Zhao, Shuliang, : on Individual Innovation Performance of Knowledge Workers”, **International
Business and Management**, Vol.6, No.2, 2013, pp.24-30.
- Calantone, Roger J.,
Cavusgil, S. Tamer, : “Learning Orientation, Firm Innovation Capability, and Firm Performance”,
Zhao, Yushan : **Industrial Marketing Management**, Vol.31, 2002, pp.515-524.
- Cameron, Kim S., : “Cultural Congruence, Strength and Type: Relationships to Effectiveness”,
Freeman, Sarah J. : **Research in Organizational Change and Development**, Vol.5, 1991, pp.23-
58.
- Cao, Qing, Gedajlovic,
Eric, Zhang, Hongping : “Unpacking Organizational Ambidexterity: Dimensions, Contingencies, and
Synergistic Effects”, **Organization Science**, Vol.20, No.4, July-August 2009,
pp.781-796.
- Chen, Jin, Zhaohui, : “Measuring Intellectual Capital”, **Journal of Intellectual Capital**, Vol.5, No.1,
Zhu, Xie, Hong Yuan : 2004, pp.195-212.
- Chesbrough, Henry
W., Garman, Andrew : “How Open Innovation Can Help You Cope in Lean Times”, **Harvard Busi-
ness Review**, Vol. 87, No.12, December 2009, pp. 68-76.
R.
- Chin, Chee-Hua, Lo,
May Chiun, Ramayah, : “Market Orientation and Organizational Performance: The Moderating Role
T. : of Service Quality”, **SAGE Open**, Vol.3, October-December 2013, pp.1-14.
- Cohen, Wesley M., : “Absorptive Capacity: A New Perspective on Learning and Innovation”, **Ad-
Levinthal, Daniel A. : ministrative Science Quarterly**, Vol.35, 1990, pp.128-152.
- Cosh, Andy, Fu, Xiao-
lan, Hughes, Alan : “Organisation Structure and Innovation Performance in Different Environ-
ments”, **Small Business Economics**, Vol.39, No.2, September 2012, pp.301-
317.

- Covin, Jeffrey G., Green, Kimberly M., Slevin, Dennis P. : “Strategic Process Effects on the Entrepreneurial Orientation–Sales Growth Rate Relationship”, **Entrepreneurship Theory and Practice**, Vol.30, No.1, January, 2006, pp.57-81.
- Damanpour, Fariborz : “Organizational Complexity and Innovation: Developing and Testing Multiple Contingency Models”, **Management Science**, Vol. 42, No.5, 1996, s.693-716.
- Damanpour, Fariborz : “Organizational Innovation Ameta-Analysis of Effects of Determinants and Moderators”, **Academy of Management Journal**, Vol.34, No.3, 1991, pp.555-590.
- Damanpour, Fariborz, Gopalakrishnan, Shanthi : “Theories Of Organizational Structure and Innovation Adoption: The Role of Environmental Change”, **Journal of Engineering and Technological Management**, Vol.15, 1998, pp.1-24.
- Day, George S. : “Continuous Learning about Markets”, **California Management Review**, Summer 1994(a), pp.10-31.
- Deshpande, Rohit, Webster, Frederick E. : “Organizational Culture and Marketing: Defining the Research Agenda”, **Journal of Marketing**, Vol.53, January 1989, pp.3-15.
- Dewar, Robert D., Dutton Jane E., : “The Adoption of Radical and Incremental Innovations: An Empirical Analysis”, **Management Science**, Vol.32, No.11, 1986, pp.1422-1433.
- Dobni, C. Brooke : “Measuring Innovation Culture in Organizations the Development of a Generalized Innovation Culture Construct Using Exploratory Factor Analysis”, **European Journal of Innovation Management**, Vol.11, No.4, 2008, pp.539-559.
- Dunegan, Kenneth J., Tierney,Pamela, Duchon, Dennis : “Perceptions of an Innovative Climate: Examining the Role of Divisional Affiliation, Work Group Interaction, and Leader/Subordinate Exchange”, **IEEE Transactions on Engineering Management**, Vol.39, No.3, August 1992, pp.227-236.
- Ekvall, Göran, Ryhammar, Lars : “Leadership Style, Social Climate and Organizational Outcomes: A study of a Swedish University College”, **Creativity and Innovation Management**, Vol.7, No.3, September 1998, pp.126-130.
- Enkel, Ellen, Gassmann, Oliver, Chesbrough, Henry : “Open R&D and Open Innovation: Exploring The Phenomenon”, **R&D Management**, Vol.39, No.4, 2009, pp.311-316.
- Evan, William M., Black, Guy : “Innovation in Business Organizations: Some Factors Associated with Success or Failure of Staff Proposals”, **Journal of Business**, Vol.40, No.4, October 1967, s.519-530.
- Faron, Agnieszka : “Relations Between Lean Management and Organizational Structures”, **Research in Logistics and Production**, Vol.2, No.1, 2012, pp.103-114.
- Fischer, Manfred M. : “Innovation, Knowledge Creation and Systems of Innovation”, **Annals of Regional Science**, Vol.35, No.2, 2001, pp.199-216.
- Forte, Monique, Hoffman, James J., Lamont, Bruce ve Brockmann, Erich N. : Organizational Form and Environment: An Analysis of Between-Form and Within-Form Responses to Environmental Change, **Strategic Management Journal**, Vol.21, No.7, 2000, pp.753-773.
- Gibson, Cristina B., Birkinshaw, Julian : “The Antecedents, Consequences and Mediating Role of Organizational Ambidexterity”, **Academy of Management Journal**, Vol.47, No.2, 2004, pp.209-226.
- Gima, Kwaku Atuahene : “Resolving the Capability-Rigidity Paradox in New Product Innovation”, **Journal of Marketing**, Vol.69, October 2005, pp.61-83.

- Gunday, Gurhan, Ulusoy, Gunduz, Kılıç, Kemal, Alpkan, Lutfihak : “Effects of Innovation Types on Firm Performance”, **International Journal of Production Economics**, Vol.133, No.2, October 2011, pp.662-676.
- Hagedoorn, John, Cloudt, Myriam : “Measuring Innovative Performance: is There an Advantage in Using Multiple Indicators?”, **Research Policy**, Vol.32, 2003, pp.1365-1379.
- Hamel, Gary : “The Why, What, and How of Management Innovation”, **Harvard Business Review**, 2006, pp.72-84.
- Han, Jin K., Kim, Namwoon, Srivastava, Rajendra Kumar : “Market Orientation and Organizational Performance: Is Innovation a Missing Link?”, **Journal of Marketing**, Vol.62, No.4, October 1998, pp.30-45.
- Harmancıoğlu, Nükhet : “İnovasyon Süreci: Yeni Ürün Geliştirmede İnovasyon Literatürünün Teorik Meta Analizi”, **Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi**, Cilt. I, No.1, Haziran 2012, s.1-29.
- Hobday, Michael : “Firm-level Innovation Models: Perspectives on Research in Developed and Developing Countries”, **Technology Analysis & Strategic Management**, Vol.17, No.2, June 2005, pp.121-146.
- Hobday, Mike, Rush, Howard, Tidd, Joe : “The Project-Based Organisation: An Ideal Form for Managing Complex Products And Systems?”, **Research Policy**, Vol.29, No.7-8, 2000, pp.871-893.
- Hsin, Hsi Lai : “A Study of The Relationship Among The Compensation Management, Operational Management and Organizational Climate”, **The International Journal of Organizational Innovation**, Vol.3, No.3, Winter 2011, pp.231-249.
- Hult, G. Tomas M., Hurley, Robert F., Knight, Gary A. : “Innovativeness: Its Antecedents and Impact on Business Performance”, **Industrial Marketing Management**, Vol.33 No. 5, 2004, pp.429-38.
- Hung, Richard Yu Yuan, Lien, Bella Yahui, Yang, Baiyin, Wud, Chimin, Kuo, Yuming : “Impact of TQM and Organizational Learning on Innovation Performance in The High-Tech Industry”, **International Business Review**, Vol.20, 2011, pp.213-225.
- Hurley, Robert F., : “Group Culture and its Effect on Innovative Productivity”, **Journal of Engineering and Technology Management**, Vol.12, 1995, pp.57-75.
- Inauen, Matthias, Schenker-Wicki, Andrea : “The Impact of Outside-In Open Innovation on Innovation Performance”, **European Journal of Innovation Management**, Vol. 14 No.4, 2011, pp.496-520.
- Isaksen, Scott G., Lauer, Kenneth J., Ekvall, Göran, Britz, Alexander : “Perceptions of the Best and Worst Climates for Creativity: Preliminary Validation Evidence for the Situational Outlook Questionnaire”, **Creativity Research Journal**, Vol.13, No.2, 2000-2001, pp.174-181.
- Jimenez, Daniel, Valle, Raquel Sanz : “Innovation, Organizational Learning, and Performance”, **Journal of Business Research**, Vol.64, 2011, pp.408-417.
- Jimenez, Jimenez D., Martinez, Costa M., Sanz, Valle R. : “Innovation, Organizational Learning Orientation and Reverse Knowledge Transfer in Multinational Companies”, **The Electronic Journal of Knowledge Management**, Vol.12, No.1, 2014, pp. 47-55.
- Kanter, Rosabeth Moss : “İnovasyon: Klasik Tuzaklar”, **Esaslar: Harvard Business Review’den En Kalıcı Yönetim Fikirleri**, Çev: Melis İnan, Optimist Yayıncılık, İstanbul, 2.bs., Mayıs 2013, pp.150-162 .

- Kennerley, Mike, Neely, Andy : "A Framework of the Factors Affecting the Evolution of Performance Measurement Systems", **International Journal of Operations & Production Management**, Vol.22, No.11, 2002, pp.1222-1245.
- Kirner, Eva, Kinkel, Steffen, Jaeger, Angela : "Innovation Paths and the Innovation Performance of Low-Technology Firms-An Empirical Analysis of German Industry", **Research Policy**, Vol.38, 2009, pp. 447-458.
- Kohli, Ajay K., Jaworski, Bernard J. : "Market Orientation: The Construct, Research Propositions, and Managerial Implications", **Journal of Marketing**, Vol.54, April 1990, pp.1-18.
- Lam, Alice : "Organizational Innovation", Brunel University Brunel Research in Enterprise, Innovation, Sustainability, and Ethics, **Working Paper**, No.1, April 2004, pp.1-44.
- Laursen, Keld, Salter, Ammon : "Open for Innovation: The Role of Openness in Explaining Innovation Performance Among U.K. Manufacturing Firms", **Strategic Management Journal**, Vol.27, 2006, pp.131-150.
- Linton, Jonathan D., Walsh, Steven T. : "Integrating Innovation and Learning Curve Theory: An Enabler for Moving Nanotechnologies and Other Emerging Process Technologies into Production", **R&D Management**, Vol.34, No.5, 2004, pp.517-526.
- Looy, Bart Van Thierry Martens, Debacqere Koenraad : "Organizing for Continuous Innovation: On the Sustainability of Ambidextrous Organizations", **Creativity and Innovation Management**, Vol.14, No.3, 2005, pp.208-221.
- Luca, Luigi M. De, Gima, Kwaku Atuahe- ne : "Market Knowledge Dimensions and Cross-Functional Collaboration: Examining the Different Routes to Product Innovation Performance", **Journal of Marketing**, Vol.71, January 2007, pp.95-112.
- Maatoofi, Ali Reza, Tajeddini, Kayhan : "The Effect of Entrepreneurship Orientation on Learning Orientation and Innovation: A Study of Small-Sized Business Firms in Iran", **International Journal of Trade, Economics and Finance**, Vol.1, No.3, October, 2010, pp.254-260.
- Makimattila, Martti, Saunila, Minna, Salminen, Juho : "Interaction and Innovation - Reframing Innovation Activities for a Matrix Organization", **Interdisciplinary Journal of Information, Knowledge, and Management**, Vol.9, 2014, pp.131-152.
- Makimattila, Martti, Saunila, Minna, Salminen, Juho : "Matrix Structure for Supporting Organizational Innovation Capability", **International Journal of Business Innovation and Research**, Vol.8, No.1, 2014, pp.20-35.
- March, James G. : "Exploration and Exploitation in Organizational Learning", **Organizational Science**, Vol.2, No.1, February 1991, pp.71-87.
- Mezias, Stephen J., Glynn, Mary A. : "The Three Faces of Corporate Renewal: Institution, Revolution, and Evolution", **Strategic Management Journal**, Vol.14, No.2, 1993, pp.77-101.
- Morales, Víctor Jesús García; Barrionuevo, María Magdalena Jiménez; Gutiérrez, Leopoldo : "Transformational Leadership Influence on Organizational Performance Through Organizational Learning and Innovation", **Journal of Business Research**, Vol.65, 2012, pp.1040-1050.
- Narver, John C., Slater, Stanley F. : "The Effect of a Market Orientation on Business Profitability," **Journal of Marketing**, Vol.54, October 1990, pp.20-35.

- Nybakk, Erlend, Crespell, Pablo, Hansen, Eric : “Climate for Innovation and Innovation Strategy as Drivers for Success in the Wood Industry: Moderation Effects of Firm Size, Industry Sector, and Country of Operation”, **Silva Fennica**, Vol.45, No.3, 2011, pp.415-430.
- Nybakk, Erlend, Jenssen, Jan Inge : “Innovation Strategy, Working Climate, and Financial Performance in Traditional Manufacturing Firms: An Empirical Analysis”, **International Journal of Innovation Management**, Vol.16, No.2, April 2012, pp.1-26.
- O’Reilly, Charles A., Tushman, Michael L. : “The Ambidextrous Organization”, **Harvard Business Review**, Vol.82, No.4, 2004, pp.74-81.
- O’Reilly, Charles A., Tushman, Michael L. : “Ambidexterity as a Dynamic Capability: Resolving The Innovator’s Dilemma”, **Research in Organizational Behavior**, Vol.28, 2008, pp.185-206.
- Oldham, Greg R., Cummings, Anne : “Employee Creativity: Personal and Contextual Factors At Work”, **Academy of Management Journal**, Vol.39, No.3, 1996, pp. 607-634.
- Plessis, Marina Du : “The Role of Knowledge Management in Innovation”, **Journal of Knowledge Management**, Vol.11, No.4, 2007, pp.20-29.
- Prajogo, Daniel I., Ahmed, Pervaiz K. : “Relationships Between Innovation Stimulus, Innovation Capacity and Innovation Performance”, **R&D Management**, Vol.36, No.5, 2006, pp. 499-515.
- Preffer, Jeffrey : “Producing Sustainable Competitive Advantage Through the Effective Management of People”, **Academy of Management Executive**, 2005, Vol.19, No.1, pp.95-106.
- Raisch, Sebastian, Birkinshaw, Julian : “Organizational Ambidexterity: Antecedents, Outcomes, and Moderators”, **Journal of Management**, Vol.34, No.3, 2008, pp.375-409.
- Sinkula, James M., Baker, William E., Noordewier, Thomas G. : “A Framework for Market-Based Organizational Learning: Linking Values, Knowledge and Behavior”, **Journal of the Academy of Marketing Science**, Vol.25, No.4, 1997, pp.305-318.
- Slater, Stanley F., Narver, John C. : “Market Orientation and the Learning Organization”, **Journal of Marketing**, Vol.59, 1995, pp. 63-74.
- Stankevicius, Inga, Jucevicius, Giedrius : “Innovation Strategy: an Integrated Theoretical Framework”, **Social Sciences**, Vol.69, No.3, 2010, pp.24-31.
- Subramaniam, Mohan, Youndt, Mark A. : “The Influence of Intellectual Capital on The Types of Innovative Capabilities”, **Academy of Management Journal**, Vol.48, No.3, 2005, pp.450-463.
- Todd, J. Arnold, Fang, Eric, Palmatier, Robert W., : “The Effects of Customer Acquisition and Retention Orientations on A Firm’s Radical and Incremental Innovation Performance”, **Journal of the Academy of Marketing Science**, Vol.39, 2011, pp.234-251.
- Tushman, Michael L., Anderson, Philip : “Technological Discontinuities and Organizational Environments”, **Administrative Science Quarterly**, Vol. 31, 1986, pp.439-465.
- Tushman, Michael, Nadler, David : “Organizing for Innovation”, **California Management Review**, Vol.28, No.3, Spring 1986, pp.74-92.
- Tushman, Michael, O’Reilly, Charles : “Organizational Ambidexterity: Past, Present and Future”, **Academy of Management Perspectives**, Vol.27, No.4, 2013, pp.324-338.
- Tushman, Michael, O’Reilly, Charles : “Ambidextrous Organizations: Managing Evolutionary and Revolutionary Change”, **California Management Review**, Vol.38, No.4, Summer 1996, pp.8-30.

- Tushman, Michael,
Smith, Wendy K.,
Woody, Robert C.,
Westermanz, George,
O'Reilly, Charles : “Organizational Designs and Innovation Streams”, **Industrial and Corporate Change**, Vol.19, No.5, 2010, pp.1331-1366.
- Utterback, James M.,
Suarez, Fernando F., : “Innovation, Competition, and Industry Structure”, **Research Policy**, Vol.22, 1993, pp.1-21.
- Wang, Catherine L. : “Entrepreneurial Orientation, Learning Orientation, and Firm Performance”, **Entrepreneurship Theory and Practice**, Vol.32, No.4, 2008, pp.635-657.
- Yeloğlu, Hakkı Okan : “Örgütlerde Yapısal-Stratejik Konfigürasyonlar: Koşulbağımlılık Kuramı, Konfigürasyon Yaklaşımı Bağlamında Örgüt Yapıları Üzerine Önermeler”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.III, No.2, Ekim 2008, s.155-170.
- Zizlavsky, Ondrej : “The Balanced Scorecard: Innovative Performance Measurement and Management Control System”, **Journal of Technology Management Innovation**, Vol.9, No.3, 2014, pp.210-222.

BİLDİRİLER

- Cavaliere, Vincenzo
Francesco, Lombardi,
Sara, Sarti, Daria : “Enabling Employees' Knowledge Sharing Through Organizational and Individual Factors: Evidence From Italian Firms”, **Proceedings of the European Conference on Knowledge Management**, Vol.1, 2012, pp.179-188.
- Lam, Alice : “Innovative Organizations: Structure, Learning and Adaptation”, **The DIME (The Dynamics of Institutions and Markets in Europe) Conference**, Maastrecht, 6-8 April 2011, pp.163-175.
- Lewicka, Beata, Misterek,
Wojciech : “Features of An Innovative Company in the Opinion of the Business Entities and the Business Environment Institutions”, **Management, Knowledge and Learning International Conference**, Zadar, 19-22 June 2013, pp.577-584.
- Nicolov, Mirela, Badulescu,
Alina Daciana : “Different Types of Innovations Modeling”, **Proceedings of the 23rd International DAAAM Symposium**, Vol.23, No.1, 2012, pp.1071-1074.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Burns, Tom, Stalker,
George M. : “The Management of Innovation”, **The Management of Innovation**, Oxford University Press, 1994, pp.103-108, (Çevrimiçi) http://www.sagepub.com/upm-data/27412_8.pdf , 21 Ocak 2015.
- Chaveerug, Aukkara-
dej, Ussahawanitchait,
Phapruke : “Learning Orientation, Innovation Capability, and Organizational Performance in Thai Audit Firms: Moderating Effects of Organization Climate and Uncertainty Environment”, **Review of Business Research**, Vol.8, No.2, 2008, (Çevrimiçi) <http://www.freepatentsonline.com/article/Review-Business-Research/182406770.html> , 15 Mayıs 2015.
- Chih-Cheng, Lin,
Zheng, Ma : “Three Tails of Organizational Innovation: From The Value Creation Perspective”, **Academy of Management Annual Meeting**, 11-14 August 2012, pp.1-40, (Çevrimiçi) http://findresearcher.sdu.dk:8080/portal/files/110467826/Chih_Cheng_Lin_and_Zheng_Ma_AoM_2012_paper_.pdf, 14 Eylül 2013.
- Christiansen, James : “A Model of General Managers' Methods of Improving Innovation Performance”, **INSEAD Working Paper**, 1996, pp.1-35 (Çevrimiçi) <http://www.insead.edu/facultyresearch/research/doc.cfm?did=46725> , 31 Mayıs 2015.
- Cooper, Robert G : “What’s Next?: After Stage-Gate Progressive Companies Are Developing A

- New Generation of Idea to Launch Processes”, **Research-Technology Management**, January-February 2014, pp.20-31, (Çevrimiçi) <http://www.stage-gate.com>, 03 Haziran 2015.
- Darmer, Per, Hansen, Lars Bo : “Experience and Schumpeter- The Innovation Theories of Schumpeter related to Two Organizational Fields within the Experience Economy:Music and Sports”, **CEUS –Centre for Leisure Management Research**, 2006, pp.6-29 (Çevrimiçi) http://the-academy.celf.dk/dk/forskning_og_udvikling/publikationer/Documents/Schumpeter.pdf , 29 Mayıs 2011.
- Durendez, Antonio, Garcia, Domingo : “Innovative Culture, Management Control Systems and Performance in Young SMEs”, **Entrepreneurship, Culture, Finance And Economic Development Conference**, 2008, (Çevrimiçi), http://espe.unicaen.fr//colloques/Entrepreneurship_Conference_2008/Innovative_culture_management_control_systems_and_performance_in_young_smes.pdf , 15 Mayıs 2015.
- Educause Center : “Innovation Climate”, **IT Leadership in Higher Education**, Vol.1, 2004, pp.73-82 (Çevrimiçi) <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/erso401/rs/erso4017.pdf> , 30 Mayıs 2015.
- Medina, Carmen Cabello, Lavado, Antonio Carmona, Cabrera, Ramon Valle : “Exploring Characteristics of Innovative Companies: A Case Study in Spain”, **The 2nd European Academy of Management**, 2002, pp.1-15, (Çevrimiçi) http://ecsocman.hse.ru/data/927/662/1219/inn_comp.pdf , 15 Kasım 2014.
- Nonaka, Ikujiro, Takeuchi, Hirotaka : **The Knowledge-Creating Company**, New York, Oxford University Press, 1995, pp.5-6, (Çevrimiçi) <https://books.google.com.tr/books?id=B-qxrPaU1-MC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q=%022innovation%022&f=false>, 10 Mayıs 2015.
- O’Reilly, Charles A., Tushman, Michael L. : “Organizational Ambidexterity: Past, Present and Future”, **Working Paper**, No. 2130, May 2013, (Çevrimiçi) <http://www.gsb.stanford.edu/faculty-research/working-papers/organizational-ambidexterity-past-present-future>, 15 Ocak 2015.
- Oslo Manual, : **Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data**, 3rd Edition, 2005, (Çevrimiçi) <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9205111e.pdf?expires=1445037452&id=id&accname=guest&checksum=6069EF036D8D57CECD654B7FD0952E43> , 10 Aralık 2011.
- Passaris, Constantine E. : “The Business of Globalization and the Globalization of Business”, **Journal of Comparative International Management**, Vol. 6, No.1, 2006, (Çevrimiçi) <https://journals.lib.unb.ca/index.php/JCIM/article/view/5666/10661> , 10 Temmuz 2015.
- Ratam, Diwanggoro A., Mazzarol, Tim : “A Model of Leadership, Strategy and Company Structure in Innovative Indonesian SME”, **18 th Australia and New Zealand Academy of Management (ANZAM) Annual Conference**, Dunedin, New Zealand, 8-11 December 2004, pp.2-16,(Çevrimiçi) <http://www.cemi.com.au/sites/all/publications/ANZRATAMMAZZ.pdf> , 10 Ocak 2015.
- The Boston Consulting Group : “Getting More from Lean: Seven Success Factors”, 2008, pp.1-10, (Çevrimiçi) <http://www.bcg.co.jp/documents/file15326.pdf> , 10 Ocak 2015.

YEŞİL EKONOMİDE GÜNCEL EĞİMLER

Editörler

Doç. Dr. Nursen Vatansever Deviren

Dr. Tarık Duran

YEŞİL EKONOMİDE GÜNCEL EĞİLMELER

Editörler: Doç. Dr. Nursen Vatansever Deviren, Dr. Tarık Duran

Yayın No.: 1982
ISBN: 978-625-393-250-3
E-ISBN: 978-625-393-251-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Vatansever Deviren, Nursen., Duran, Tarık.

Yeşil Ekonomide Güncel Eğilimler / Nursen Vatansever Deviren, Tarık Duran

1. Basım, XXIV + 574 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-250-3

E-ISBN: 978-625-393-251-0

1. Sürdürülebilir Kalkınma 2. Avrupa Yeşil Mutabakatı 3. Yeşil Ekonomi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ

Doç. Dr. Nursen Vatansever Deviren

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, dnursen@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5784-2191.

Dr. Tarık Duran

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, tarikduran@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8865-2027.

Bölüm 2

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM POLİTİKALARI

Doç. Dr. Ayşe Yıldız Özsalmanlı

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ayseyildiz@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9533-3478.

Bölüm 3

EKOSİSTEMİN VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRMELER

Doç. Dr. Ayşe Yıldız Özsalmanlı

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ayseyildiz@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9533-3478.

Bölüm 4

YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE ORTAK TARIM POLİTİKASI

Dr. Tarık Duran

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, tarikduran@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8865-2027.

Bölüm 5

ADİL, SAĞLIKLI VE ÇEVRE DOSTU GIDA SİSTEMİ OLARAK TARLADAN SOFRAYA

Dr. Öğr. Üyesi Vasfiye Hazal Özyurt

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, hazalozyurt@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2524-5381.

Bölüm 6

SÜRDÜRÜLEBİLİR BESLENMENİN YAŞAMA DÂHİL EDİLMESİ VE DİYET MODELLERİ

Öğr. Gör. Betül Üner Yılmaz

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü,
betuluner@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7184-935X.

Doç. Dr. Şeyda Kıvrak

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü,
skivrak@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4860-4300.

Bölüm 7

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE SINIRDA KARBON DÜZENLEME MEKANİZMASI KAPSAMINDA YEŞİL TİCARET POLİTİKALARI

Dr. Öğr. Üyesi Soner Uysal

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, soneruysal@mu.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-8293-5509.

Bölüm 8

YEŞİL PAZARLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ İŞLETMELERDE KULLANILAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Dr. Öğr. Gör. Fatma Kömürcüoğlu Soytürk

T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Hava Lojistiği Bölümü, f.komurcuoglu@iku.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-6271-459X.

Doç. Dr. Aytekin Fırat

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, aytekinfirat@mu.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-5599-5063.

Bölüm 9

SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YENİLİKÇİ İŞ MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Mehmet Marangoz

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
mehmetmarangoz@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1589-2440.

Dr. Çağrı İzci

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
mehmetmarangoz@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1589-2440.

Bölüm 10

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL FİNANS

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre Kahraman

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,
yunusemrehahraman@osmaniye.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0306-5227.

Dr. Yılmaz Çalışkan

yilmazcaliskan1983@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2736-8935.

Bölüm 11

YENİLİKÇİ ATIK YÖNETİMİ İLE DOĞRUSAL EKONOMİDEN DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞ

Doç. Dr. Çağdaş Gönen

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü, Alternatif Enerji Kaynakları Teknolojisi Programı, cagdasgonen@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8554-8125

Bölüm 12

DÖNGÜSEL BİR EKONOMİ İÇİN ÇEVRE MUHASEBESİ VE YÖNETİMİ

Doç. Dr. Yusuf Tepeli

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
yusuftepeli@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0413-4869.

Dr. Öğr. Üyesi Çağatay Mirgen

Millî Savunma Üniversitesi, Balıkesir Kara Astsubay Meslek Yüksekokulu, İşletme Yönetimi Bölümü,
cmirgen@msu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0970-0121.

Bölüm 13

KARADENİZ'İN HİDROJEN ENERJİSİ VE MARMARA DENİZİ'NİN MÜSİLAJINDAN ENERJİ ELDE ETME OLANAKLARI

Doç. Dr. Erhan Atay

Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, erhanatay@trakya.edu.tr,
ORCID ID: 0000.0003.4190.3452.

Bölüm 14

YENİLENEBİLİR ENERJİ PERSPEKTİFİNDEN YARINLARIN YEŞİL İŞ VE BECERİLERİ

Doç. Dr. Erhan Atay

Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, erhanatay@trakya.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0003-4190-3452.

Bölüm 15

YEŞİL EKONOMİ VE SOSYAL ADALET İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Hilmi Etcı

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, hilmietci@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2858-7950.

Doç. Dr. Yener Şişman

Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ysisman@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4528-4521.

Bölüm 16

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ENERJİ VE KAYNAK VERİMLİLİĞİNE DAYALI BİR DÖNÜŞÜM

Dr. Öğr. Üyesi Vesile Hatun Akansel

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, vesileakansel@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3152-1252.

Bölüm 17

MİKROMOBİLİTENİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL ULAŞIMDAKİ YERİ: TÜRKİYE İLE BATI ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI

Dilek Keser-Yüksek Lisans Öğrencisi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, d.keser48@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5790-245X.

Doç. Dr. Ömür Kaygısız

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, omurkaygisiz@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9195-6339.

Bölüm 18

"YEŞİL EKONOMİNİN AKILLI KENTLERİ" ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SORGULAMA

Doç. Dr. Doğan Bıçkı

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, doganbicki@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1503-4575.

Bölüm 19

TURİZM SEKTÖRÜNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ

Doç. Dr. Reyhan Arslan Ayazlar

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, reyhanayazlar@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9546-9412.

Bölüm 20

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA ERİŞİLEBİLİRLİK

Dr. Öğr. Üyesi Nur Çelik İlal

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü,
nurcelik@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1170-4308.

Prof. Dr. Ozan Bahar

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, obahar@mu.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0003-3349-5479.

Bölüm 21

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDAKİ BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Prof. Dr. Erdoğan Gavcar

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
gavcar@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2748-3933.

Hüseyin Mustafa Metin-Doktora Öğrencisi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
huseyinmustafametin060@posta.mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1810-0064.

Cansu Tosun Gavcar- Doktora Öğrencisi

Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, c_tosun@hotmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-2750-0112.

Bölüm 22

YEŞİL EKONOMİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ANALİZ

Doç. Dr. Kurtuluş Bozkurt

T.C. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Söke İşletme Fakültesi, Ekonomi Bölümü,
kurtulus.bozkurt@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4020-0069.

Doç. Dr. Aytaç Pekmezci

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü, aytac0803@mu.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0003-4020-0069.

Bölüm 23

YEŞİL EKONOMİDE SÜRDÜRÜLEBİLİR STRATEJİK PROJE YÖNETİMİ

Dr. Ahmet Esen

T.C. Muğla Valiliği, AB ve Dış İlişkiler Bürosu Proje Uzmanı, ahmetesen08@hotmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-8278-0586.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI v

ÖN SÖZ xi

HAKEM KURULU xiii

Bölüm 1

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ 1

Nursen Vatansever Deviren-Tarık Duran

GİRİŞ 1

1.1. Literatür Taraması 2

1.2. Sürdürülebilir Kalkınma 5

1.2.1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tanımı 5

1.2.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Dönüm Noktaları 6

1.2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı 8

1.3. Yeşil Ekonomi 10

1.3.1. Yeşil Ekonomi Kavramı 11

1.3.2. Yeşil Ekonominin Prensipleri 12

1.3.3. Yeşil Ekonomiye Geçişin Önemi 12

1.3.4. Yeşil Ekonomiye Geçiş Sürecinde ve Sonrasında Ortaya Çıkan Avantaj ve
Dezavantajlar 13

1.4. Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi 14

1.5. Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Yeşil Ekonomiye Geçiş 15

SONUÇ 17

KAYNAKÇA 18

Bölüm 2

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM POLİTİKALARI 21

Ayşe Yıldız Özsalmanlı

GİRİŞ 21

2.1. Bölüm Hakkında Yöntem 24

2.1.1. Literatür Taraması 24

2.1.2. Metodoloji ve Veri Seti 24

2.2. Kavramlar	26
2.3. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri ve Sonuçları	30
2.3.1. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri	31
2.3.2. Küresel İklim Değişikliğinin Sonuçları	33
2.4. İklim Krizinde Çevre Etiği Açısından İklim Kurgu Eser ve Görüşler	38
2.5. İklim Politikaları	43
2.5.1. Ülkeler ve Uluslararası Örgütler Düzeyinde Politikalar	43
2.5.2. Türkiye’de İklim Krizi Sorunu Karşısında Öneriler	51
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	55
KAYNAKÇA	60

Bölüm 3

EKOSİSTEMİN VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRMELER..... 63

Ayşe Yıldız Özsalmanlı

GİRİŞ	63
3.1. Bölüm Hakkında Yöntem	65
3.1.1. Literatür Taraması	65
3.1.2. Metodoloji ve Veri Seti	65
3.2. Kavramsal Bakış	67
3.3. Ekosistemin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasının Önemi	71
3.3.1. Genel Olarak Konunun Önemi	71
3.3.2. Türkiye’de Konunun Önemi	74
3.4. Konu İle İlgili Bazı Uluslararası Sözleşme ve Ulusal Yasal Düzenlemeler	77
3.4.1. Uluslararası Sözleşmeler	77
3.4.2. Ulusal Yasal Düzenlemeler	80
3.5. Ekosistemin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması İle İlgili Türkiye’de Üst Düzey Kurumsal Yapılanma ve Politikalar	85
3.5.1. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)	85
3.5.2. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB)	88
3.5.3. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAYB)	92
3.6. Avrupa Birliği’nin Yeşil Büyüme Modeli, Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye’de Uyum Çalışmaları	93
3.6.1. Avrupa Birliği’nin Yeşil Büyüme Modeli ve Avrupa Yeşil Mutabakatı	93
3.6.2. Türkiye’de Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) Sürecine Uyum Çalışmaları	95
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	98
KAYNAKÇA	102

Bölüm 4

YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE ORTAK TARIM POLİTİKASI..... 107

Tarık Duran

GİRİŞ	107
4.1. Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikası	108
4.1.1. Ortak Tarım Politikası'nın Hedefleri.....	111
4.1.2. Ortak Tarım Politikası'nın Etkileri	112
4.2. Yeşil Ekonomi Anlayışı	114
4.2.1. Birleşmiş Milletler Yeşil Ekonomi Girişimi	114
4.2.2. Yeşil Ekonomi Girişiminden (GEI) Kapsayıcı Bir Yeşil Ekonomiye (IGE).....	115
4.2.3. Yeşil Büyüme-Tarım İlişkisi	116
4.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı.....	117
4.3.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Spesifik Hedefleri.....	119
4.3.2. Tarladan Sofraya Stratejisi.....	122
4.3.3. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve OTP Arasındaki Bağlantıların Değerlendirilmesi.....	122
4.4. Türkiye'de Ortak Tarım Politikası ve Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Atılan Adımlar	124
4.4.1. Türkiye'de AB Müzakereleri Çerçevesinde Organik Tarım Projeleri.....	124
4.4.2. Türkiye'de Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Oluşturulan Eylem Planı	127
SONUÇ	128
KAYNAKÇA	130

Bölüm 5

ADİL, SAĞLIKLI VE ÇEVRE DOSTU GIDA SİSTEMİ OLARAK TARLADAN SOFRAYA..... 131

Vasfiye Hazal Özyurt

GİRİŞ	131
5.1. Sürdürülebilir Tarım.....	132
5.2. Gıda Toplulukları	135
5.3. Tarladan Sofraya Stratejisi ve Sürdürülebilir Gıda Sistemleri	136
SONUÇ	145
KAYNAKLAR.....	146

Bölüm 6

SÜRDÜRÜLEBİLİR BESLENMENİN YAŞAMA DAHİL EDİLMESİ VE DİYET MODELLERİ..... 149

Şeyda Kıvrak-Betül Üner Yılmaz

GİRİŞ	149
6.1. Karbon Ayak İzi	151
6.2. Su Ayak İzi.....	152

6.3. Gıda Kayıp ve İsrafları	154
6.3.1. Freeganizm	156
6.4. Sürdürülebilir Beslenme	157
6.4.1. Akdeniz Diyeti.....	159
6.4.2. Çift Piramit Beslenme Modeli.....	162
6.4.3. Vejetaryen ve Vegan Diyeti	162
6.4.4. Nordik Diyet.....	164
6.5. Sürdürülebilir Beslenmeye Uygun Alternatif Protein Kaynakları.....	166
6.5.1. Doğal Alternatif Protein Kaynakları	166
6.5.2. Yapay Alternatif Protein Kaynakları.....	168
SONUÇ	168
KAYNAKÇA	170

Bölüm 7

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE SINIRDA KARBON DÜZENLEME MEKANİZMASI KAPSAMINDA YEŞİL TİCARET POLİTİKALARI

177

Soner Uysal

GİRİŞ	177
7.1. Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasına Giden Süreç.....	179
7.2. Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasına (SKDM) İlişkin Temel Bilgiler ve Tartışmalar.....	185
7.3. SKDM ve Türkiye'nin Ticari Konumu.....	188
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	194
KAYNAKÇA	196

Bölüm 8

YEŞİL PAZARLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ İŞLETMELERDE KULLANILAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

199

Fatma Kömürcüoğlu Soytürk-Aytekin Fırat

8.1. Yeşil Pazarlama	200
8.2. Yeşil Pazarlama ve Kullanılan Stratejiler	203
8.2.1. Yeşil İnovasyon	205
8.2.2. Yeşil İttifak	206
8.2.3. Yeşil İletişim.....	207
8.2.4. Yeşil Lojistik	207
8.2.5. Yeşil Fiyatlandırma	208
8.2.6. Yeşil Tasarım.....	209
8.2.7. Yeşil Konumlandırma.....	210

8.3. Türkiye’de İşletmelerin Kullandığı Yeşil Pazarlama Uygulamalarına Örnekler	210
SONUÇ	217
KAYNAKÇA	218

Bölüm 9

SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YENİLİKÇİ İŞ MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ..... 221

Mehmet Marangoz-Çağrı İzci

GİRİŞ	221
9.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Girişimcilik	222
9.1.1. Sürdürülebilir Girişimciliği Etkileyen Faktörler	224
9.1.2. Sürdürülebilir Girişimcilerin Temel Özellikleri	225
9.2. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Tüketim.....	226
9.2.1. Sürdürülebilir Tüketimin Boyutları	227
9.2.2. Sürdürülebilir Tüketimin Paydaşları	230
9.3. İş Modeli ve Girişimciler Açısından Önemi	232
9.3.1. Sürdürülebilir İş Modeli	233
9.3.2. Yenilikçi İş Modeli.....	234
9.3.3. Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modeli	235
9.3.3.1. Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modelinin Özellikleri	236
9.3.3.2. Dijital Çağda Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modeli	236
9.3.4. Sürdürülebilir Yenilikçi İş Modeli Türleri.....	238
9.3.4.1. Teknolojik İnovasyon	238
9.3.4.2. Örgütsel İnovasyon	239
9.3.4.3. Sosyal İnovasyon	240
9.3.4.4. Eko İnovasyon.....	241
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	241
KAYNAKÇA	243

Bölüm 10

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL FİNANS..... 247

Yunus Emre Kahraman-Yılmaz Çalışkan

GİRİŞ	247
10.1. Yeşil Finansman Kavramı ve Dünyada Yaşanan Gelişmeler	249
10.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Gelişimi ve Yeşil Finansman Bağlamında İrdelenmesi	254
SONUÇ	262
KAYNAKÇA	264

Bölüm 11

YENİLİKÇİ ATIK YÖNETİMİ İLE DOĞRUSAL EKONOMİDEN DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞ.... 269

Çağdaş Gönen

GİRİŞ	269
11.1. Atık ve Toplumsal Gelişim İlişkisi	270
11.2. Doğrusal Ekonomi ve Tüketim	272
11.3. Doğrusal Ekonomide Atıkların Durumu	274
11.4. Döngüsel Ekonomi ve Tüketim	276
11.5. Döngüsel Ekonomide Atıkların Durumu	276
11.6. Yenilikçi Teknolojiler İle Atık Yönetimi ve Toplum	280
11.7. Kendi Kendine Öğrenen ve Gelişen Akıllı Atık Ayırma Sistemleri.....	283
11.8. Akıllı Sistemler ve Atıkların Kentlerden Toplanması	283
11.9. Akıllı Sistemlerin Atık Yönetimindeki Eğitim ve Farkındalık Faaliyetleri Üzerine Etkisi. 284	
11.10. Akıllı Atık Yönetim Sistemlerinde Bilgi Güvenliği ve Şeffaflık.....	285
SONUÇ	286
KAYNAKÇA	290

Bölüm 12

DÖNGÜSEL BİR EKONOMİ İÇİN ÇEVRE MUHASEBESİ VE YÖNETİMİ 293

Yusuf Tepeli-Çağatay Mirgen

GİRİŞ	293
12.1. Döngüsel Ekonomi Kavramı ve Önemi.....	294
12.2. Çevre Muhasebesi Kavramı, Niteliği ve Kapsamı	299
12.3. Çevre Muhasebesi Yaklaşımları	303
12.4. Çevre Muhasebesine Yönelik Maliyetlerin Sınıflandırılması ve Raporlanması.....	305
SONUÇ	307
KAYNAKÇA	309

Bölüm 13

KARADENİZ’İN HİDROJEN ENERJİSİ VE MARMARA DENİZİ’NİN MÜSİLAJINDAN ENERJİ ELDE ETME OLANAKLARI 313

Erhan Atay

GİRİŞ	313
13.1. Hidrojen Enerjisinin Abecesi ve Ekonomik Olanakları.....	316
13.2. Karadeniz’deki Hidrojen Sülfürden Hidrojen Enerjisi Elde Etme.....	321
13.3. Enerjide Yeni Arayışlar: Müsilaj Krizini Fırsata Çevirme	325
SONUÇ	329
KAYNAKÇA	331

Bölüm 14

YENİLENEBİLİR ENERJİ PERSPEKTİFİNDEN YARINLARIN YEŞİL İŞ VE BECERİLERİ..... 333

Erhan Atay

GİRİŞ	333
14.1. Çevresel Problemlere AB'nin Yanıtı: "Avrupa Yeşil Mutabakatı"	337
14.2. Yenilenebilir Enerji ve Yenilenemeyen Enerji Kaynakları	341
14.3. Enerji Krizine Çare: Yenilenebilir Enerji Kaynakları	342
14.4. Yenilenemeyen Enerji Kaynakları.....	343
14.5. Hem Yenilenebilir Hem Yenilenemez Kaynak Odun ve Pelet.....	344
14.6. Türk Aydınlatma Kurumu'nun Örtülme Kuramı ve İktisat Bilimi	345
14.7. Fosil Yakıtların Dayanımlı Hafifliği: Yeşil Paradoks	347
14.8. Enerji Piyasalarında Yeniden Belediyeleştirme "Remunicipalisation"	349
14.9. Yenilenebilir Enerji Bağlamında Yeşil İşler ve Beceriler	352
SONUÇ	357
KAYNAKÇA	359

Bölüm 15

YEŞİL EKONOMİ VE SOSYAL ADALET İLİŞKİSİ 361

Hilmi Etcı-Yener Şişman

GİRİŞ	361
15.1. Çevre Sorunları ve Sosyal Adalet	362
15.2. Toplumsal ve Çevresel Sorunlar Karşısında Yeşil Ekonomi	366
15.3. Türkiye'nin Yeşil Ekonomi Performansı Üzerine	368
15.4. Yeşil Ekonominin Sosyal Adaletle Yansımaları	374
SONUÇ	376
KAYNAKÇA	378

Bölüm 16

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ENERJİ VE KAYNAK VERİMLİLİĞİNE DAYALI BİR DÖNÜŞÜM 381

Vesile Hatun Akansel

GİRİŞ	381
16.1. Avrupa Yeşil Mutabakatı Süreci ve Tarihçesi	382
16.2. Temel Kavramlar.....	385
16.2.1. Enerji Verimliliği	385
16.2.2. Kaynak Verimliliği	386
16.2.3. Yeşil Büyüme	387
16.2.4. Ayrışma.....	388
16.2.5. Yenilenme Dalgası	389
16.2.6. Yeşil Finansman	389

16.2.7. Uluslararası Sertifikalar	390
16.2.8. Sınırdaki Karbon Düzenlemeleri	390
16.3. İnşaat Sektörü, Avrupa Yeşil Mutakabati, Yeşil Dönüşüm ve Döngüsel Ekonomi İlişkisi	390
16.4. Bina Sertifikasyon Programları	395
16.5. Türkiye’de Yeşil Ekonomiye Yönelik Mevzuat ve Uygulamalar	396
SONUÇ VE ÖNERİLER	398
KAYNAKLAR	400

Bölüm 17

MİKRO MOBİLİTENİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL ULAŞIMDAKİ YERİ: TÜRKİYE İLE BATI ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI..... 405

Dilek Keser-Ömür Kaygısız

GİRİŞ	405
17.1. Kentsel Ulaşım Sistemleri	406
17.1.1. Özel Araç (Otomobil) Destekli Ulaşım	409
17.1.2. Toplu Taşıma Destekli Ulaşım	409
17.2. Kentsel Ulaşımın Sürdürülebilirlik Kavramı	411
17.2.1. Sürdürülebilir Kentsel Ulaşımın Mikro Mobilitesi	414
17.2.2. Seçilmiş Batı Ülkelerinde Kentsel Ulaşımın Mikro Mobilitesi	417
17.2.3. Türkiye’de Kentsel Ulaşımın Mikro Mobilitesi	422
17.3. Değerlendirme	425
SONUÇ VE ÖNERİLER	429
KAYNAKÇA	432

Bölüm 18

“YEŞİL EKONOMİNİN AKILLI KENTLERİ” ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SORGULAMA..... 437

Doğan Bıçkı

GİRİŞ	437
18.1. Yeşil Ekonomi	441
18.1.1. Yeşil Ekonomi Nedir?	441
18.1.2. Rio+20’de Yeşil Ekonomi	442
18.1.3. Yeşil Ekonomi ve Teknoloji	444
18.2. Bir Mekân Teknolojisi Olarak Akıllı Kent	446
18.2.1. Akıllı Kent Nedir?	446
18.2.2. Akıllı Kent Teknolojileri ve Kullanım Alanları	449
18.2.3. Akıllı Kentlerin Riskleri: Eleştirel Açıda Akıllı Kentler	453
18.3. Türkiye’de Akıllı Kent Politikaları/Uygulamaları, Ankara ve İstanbul’un Durumu	457
18.3.1. Merkezi Yönetim Düzeyinde Akıllı Kent Politikaları	457
18.3.1.1. Kalkınma Planı	457

18.3.1.2. Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı	458
18.3.1.3. Akıllı Mekân Yönetimi Uygulama ve Rehberlik Kılavuzu (Akıllı Şehirler Kapasite Geliştirme ve Rehberlik Projesi).....	459
18.3.1.4. Yerel Yönetimlerden Akıllı Uygulama Örnekleri	460
18.3.2. Akıllı Kentler İndeksine Göre Ankara ve İstanbul'un Durumu	461
18.4. Sonuç Yerine: Gerçek Akıllılık İçin Öneriler	463
KAYNAKÇA	464

Bölüm 19

TURİZM ENDÜSTRİSİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ

Reyhan Arslan Ayazlar

GİRİŞ	467
19.1. Paylaşım Ekonomisi Kavramı	468
19.2. Sürdürülebilirlik Kapsamında Paylaşım Ekonomisi	472
19.3. Turizm Endüstrisinde Paylaşım Ekonomisi.....	476
SONUÇ	478
KAYNAKÇA	479

Bölüm 20

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA ERİŞİLEBİLİRLİK

Nur Çelik İlal-Ozan Bahar

GİRİŞ	483
20.1. Sürdürülebilir Turizm	485
20.2. Turizmde Erişilebilirlik.....	489
20.2.1. Erişilebilir Turizm Kavramı	489
20.2.2. Erişilebilir Turizm Uygulamaları.....	491
20.3. Konu İle İlgili Çalışmalar	493
20.4. Erişilebilir Turizm Yönelik Projeler	497
20.4.1. Köyceğiz Aromatik Bitkiler Evi Projesi	497
20.4.2. Turizmde Erişiyoruz	498
20.4.3. Engelsiz Turizm Projesi	499
SONUÇ	500
KAYNAKÇA	502

Bölüm 21

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDAKİ BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Erdoğan Gavcar-Hüseyin Mustafa Metin-Cansu Tosun Gavcar

GİRİŞ	505
-------------	-----

21.1. Materyal ve Yöntem	509
21.2. Bulgular ve Tartışma	510
SONUÇ	522
KAYNAKLAR.....	523

Bölüm 22

YEŞİL EKONOMİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ANALİZ

525

Kurtuluş Bozkurt-Aytaç Pekmezci

GİRİŞ	525
22.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı	526
22.2. Yeşil Ekonomi Kavramı	528
22.3. Literatür	531
22.4. Veri Seti ve Yöntem	534
22.4.1.Eşbütünleşme Analizi.....	534
22.4.2.Johansen Eşbütünleşme Analizi.....	535
22.4.3.Granger Nedensellik Analizi.....	536
22.5. Uygulama Sonuçları	537
SONUÇ	541
KAYNAKLAR.....	542

Bölüm 23

YEŞİL EKONOMİDE SÜRDÜRÜLEBİLİR STRATEJİK PROJE YÖNETİMİ

545

Ahmet Esen

GİRİŞ	545
23.1. Proje Kavramı.....	547
23.2. Proje Yönetimi	548
23.3. Proje Yönetim Süreçleri	551
23.4. Proje Yönetimi Bilgi Alanları	552
23.5. Proje Başarısı	553
23.6. Stratejik Planlama ve Stratejik Proje Yönetimi	556
23.7. Proje Yönetiminde Sürdürülebilirlik.....	561
23.8. Yeşil Ekonomiye Dikkate Alan Bir Model: Proje Mükemmellik Modeli (PMM).....	564
SONUÇ	569
KAYNAKÇA	570

EDİTÖRLER HAKKINDA

573

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ

Nursen Vatansever Deviren-Tarık Duran

GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma, küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadeleyi teşvik ederek gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakmanın yanında sosyoekonomik kalkınmayı desteklemesi açısından kalkınma literatürüne önemli katkılar sağlamakta ve böylece insanlığın sürdürülebilir bir geleceğe doğru yol almasında vazgeçilmez bir rol oynamaktadır (Yılmaz, 2022: 1). 1980'li yıllarda ön plana çıkan sürdürülebilir kalkınma kavramı, ana akım iktisadın çevre-büyüme değiş-tokuşunun kırılmasına yol açmıştır. Bu çerçevede ana akım iktisat; çevresel problemlere çözüm üretirken aynı zamanda büyüeyebilen bir kalkınma kavramının literatüre girmesine yol açmıştır. Bundan dolayı, günümüzde sürdürülebilir kalkınmanın, kalkınma politikalarını yoğun bir şekilde yönlendirdiği dikkati çekmektedir (Demirtaş, 2017: 109).

İnsanlığın Sanayi Devrimi'nden beri uyguladığı doğrusal ekonomi modeli, fosil yakıtlara dayalı olarak daha çok üretim ve daha çok tüketime öncelik vererek doğa ve gezegendeki canlıların tahrip edilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla doğrusal ekonomi modelinin, son yıllarda gezegenimiz ve insanlık üzerinde yarattığı tehditlerin gittikçe artması ve tehlikeli boyutlara ulaşması sonucu iklim krizi, gittikçe derinleşmeye başlamıştır (Ecer, Güner ve Çetin, 2021: 125).

Son yıllarda iklim değişikliği ile mücadelede öncü rol üstlenen AB, 2019 yılında Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı duyurmuştur. Bu çerçevede Avrupa'nın 2050'ye kadar dünyanın ilk iklim (karbon) nötr kıtası olma hedefini belirlemiştir. Bu mutabakat, sadece iklim eylem planı olmakla kalmayıp aynı zaman-

Son olarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak ve yeşil ekonomiye geçiş yapmak için doğal sermayeye odaklanan, döngüsel ekonomiye dayalı, sosyal koruma sağlayan ve temel hizmetlere erişimi destekleyen bir yaklaşım benimsenmelidir. Böylece gelir ve istihdam artışı sağlayan, eşitsizlikleri azaltan ve yoksulluğu ortadan kaldıran, israfı önleyen, enerji ve kaynak verimliliğine dayanan karbonsuz ve çevre dostu bir büyümeyi hedefleyen, adil ve kapsayıcı bir ekonomiye geçiş mümkün olacaktır. Bu hedeflere ulaşmak için sürdürülebilir politikaların etkin bir şekilde uygulanması ve yeşil dönüşüm mekanizmalarının harekete geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye İçin Bir Endeks Önerisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 112-124. <https://doi.org/10.17218/hititsosbil.473413>
- Ali, E. B., Anufriev, V. P., & Amfo, B. (2021). Green Economy Implementation in Ghana as a Road Map for a Sustainable Development Drive: A Review. *Scientific African*, 12, 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2021.e00756>
- Apostu, S. A., Gigauri, I., Panait, M., & Martín-Cervantes, P. A. (2023). Is Europe on the Way to Sustainable Development? Compatibility of Green Environment, Economic Growth, and Circular Economy Issues. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(2), 1-17. <https://doi.org/10.3390/ijerph20021078>
- Aşıcı, A. A., & Acar, S. (2022). Channels of Cooperation Between the EU and Turkey on Green Transformation. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 21(1), 43-67.
- Aydinoğlu, A. U., & Esen, Ö. B. (2022). Yeşil Mutabakat: Tarihçe ve Akademik Araştırmaların İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 11(2), 107-121. <https://doi.org/10.47934/tife.11.02.02>
- Balbay, Ş., Sarıhan, A., & Avşar, E. (2021). Dünya'da ve Türkiye'de "Döngüsel Ekonomi/Endüstriyel Sürdürülebilirlik" Yaklaşımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 557-569. <https://doi.org/10.31590/ejosat.971172>
- Barbiroli, G. (2011). Economic Consequences of the Transition Process toward Green and Sustainable Economies: Costs and Advantages. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 18(1), 17-27.
- Demirtaş, I. (2017). Ekolojik ve Ekonomik Krizlere Alternatif Çözüm Olarak Yeşil Ekonomi Politikaları. *Alternatif Politika, İklim Değişikliği ve Enerji Özel Sayısı, Aralık*, 107-132.
- Diriöz, A. O. (2021). AB Yeşil Mutabakat Kapsamında Yeşil Ekonomiye Dönüşüm Süreci, Türkiye-AB İlişkilerine Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, 22, 107-130.
- Doğan, M. (2022). Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Dönüşümde Yeşil Ekonominin Rolü. *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD)*, 2(1), 49-73.
- Doğaner Gönel, F. (2002). Globalleşen Dünyada (Nasıl Bir) Sürdürülebilir Kalkınma. *Birikim Dergisi*, (158), 72-80. <https://www.unhcr.org/publications/manuals/4d9352319/unhcr-protection-training-manual-european-border-entry-officials-2-legal.html?query=excom>
1989

- EC. (2019). *The European Green Deal*. http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:208111e4-414e-4da5-94c1-852f1c74f351.0004.02/DOC_1&format=PDF
- Ecer, K., Güner, O., & Çetin, M. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 125–144.
- Gevher, R. (2022). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Avrupa Birliği Örneği*. Selçuk Üniversitesi.
- Hassiba, A., & Boumar, S. (2023). The Green Economy as a Solution for Sustainable Development. *Algerian Journal of Economic Performance*, 142–161. <https://doi.org/10.37575/h/geo/230008>
- Jain, M., Agarwal, M. R., & Jain, A. S. (2018). Impact of Green Economy-A Performance Analysis of India's Transition to Green Energy. *Impact of Green Economy*, 1(2), 8–22.
- Karakuş, D. N., An, N., Turp, M. T., & Kurnaz, L. (2022). AB Yeşil Mutabakatı ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Kapsamında Temel Uygulama Yaklaşımlarına Küresel Bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 47–67. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.976404>
- Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi:Avantaj ve Dezavantajları Türkiye İncelemesi. *Journal of Yasar University*, 29(8), 4896–4916.
- Lin, M., Zeng, H., Zeng, X., Mohsin, M., & Raza, S. M. (2023). Assessing Green Financing with Emission Reduction and Green Economic Recovery in Emerging Economies. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(14), 39803–39814. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-24566-5>
- Mirici, M. E., & Berberoğlu, S. (2022). Türkiye Perspektifinde Yeşil Mutabakat ve Karbon Ayak İzi: Tehdit Mi? Fırsat Mı? *Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8(1), 156–164. <https://doi.org/10.21324/dacd.982396>
- Purkis, S. (2020). *Yeşil Ekonominin Ekoloji Politikası: Doğanın Çılgılı*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Sachs, J. D. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Çağı (Çev: Barış Gönülşen)*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Sapmaz Veral, E. (2021). Döngüsel Ekonomi: Engeller, Stratejiler ve İş Modelleri. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 8(1), 7–18.
- Sarımehtem Duman, Ö. (2022). Avrupa'da Rekabetçi Sürdürülebilirliğin Politik Aracı: Ufuk Avrupa Programı. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 21(1), 225–255.
- Sezgin, F. H., Yüksel Acı, E., & Atabay Kuşçu, R. (2023). *Avrupa Yeşil Mutabakatı Kapsamında Yeşil Ekonomi* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Söderholm, P. (2020). The Green Economy Transition: The Challenges of Technological Change for Sustainability. *Sustainable Earth*, 3(1), 1–11. <https://doi.org/10.1186/s42055-020-00029-y>
- Şahin, G., & Önder, H. G. (2021). Atık Yönetimi, Sera Gazı Emisyonları ve Türkiye: Avrupa Yeşil Mutabakatı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(112), 194–216.
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). Döngüsel Ekonomi Politikaları. <https://dongusel.csb.gov.tr/hakkinda-i-105778>
- Taş, M. A., & Aylak, B. L. (2022). Analysing the Impacts of European Green Deal on Logistics through CIMO-Logic. *European Journal of Science and Technology*, (34), 568–572. <https://doi.org/10.31590/ejosat.1082778>
- Uğur, A. (2021). Antroposen: İklim Krizi mi Yoksa Uygurluk Krizi mi? *Reflektif Journal of Social Sciences*, 2(3), 557–579. <https://doi.org/10.47613/reflektif.2021.46>

- UN. (2015). *Adoption Of The Paris Agreement. United Nations*. <https://doi.org/10.17580/gzh.2021.07.02>
- UNDP. (2020). *UNDP Human Development Report 2020-The Next Frontier—Human Development and the Anthropocene. United Nations Development Programme*. <https://doi.org/10.1080/00139157.2021.1898908>
- UNDP. (2021). *İnsani Gelişme Raporu 2020-Önümüzdeki Sınır- İnsani Gelişme ve Antroposen (Çeviri: Adnan Bıçaksız)*. <http://hdr.undp.org>
- UNEP. (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty*. www.unep.org/greeneconomy
- Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 749–775. <https://doi.org/10.18074/cnuiibf.282>
- Yerlikaya, B. (2022). Yeşil Ekonomiye Geçiş Kadınların İstihdama Katılımı İçin Kriz Mi Fırsat Mı?: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Yeşil İşler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 44(1), 137–161. <https://doi.org/10.14780/muiibd.1135553>
- Yılmaz, F. (2022). *Yeşil İşler'e Doğru-Sürdürülebilir Gelişme ve Yeşil Ekonomi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Zvarych, R., Masna, O., & Rivilis, I. (2023). Methodological Principles of the Formation the Concept of Green Economy. *Herald of Economics*, 131–144. <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.04.131>

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE İKLİM POLİTİKALARI

Ayşe Yıldız Özsalmanlı

*Son ırmak kurduğunda, son ağaç kesildiğinde ve son bahk tutulduğunda
beyaz adam, paranın yenmeyecek bir şey olduğunu anlayacak.
Kızılderili Atasözü*

GİRİŞ

Yıllar öncesi televizyonlarda ABD, Meksika, Avustralya, Kanada gibi uzak ülkelerde orman yangını, fırtına, kasırga, hortum ve sellerin yaşandığı haberlerini duyardık. Televizyonda bu doğal afetlerin neden, nasıl olduğu ve bunlarla baş edebilmek için neler yapıldığını konu edinen ABD yapımı filmler, belgeseller ve haberlere denk gelirdik. Meğer Amerika, Asya, Avustralya ve Avrupa kıtalarındaki bazı ülkelerdeki çevre sorunları ulusal devlet politikalarıyla başarılabilir düzeyde imiş. Kısacası 1970-1980'lerde çevre sorunları uluslararası birlikteliği gerektiren, uluslararası konferanslar ile sözleşmelerin yapılmasını gerektiren bir düzeye ulaşmış.

Tabi bu konudaki akademik verileri daha sonra üniversitede iken aldığımız “Çevre Yönetimi ve Politikası” derslerinde öğrendik. Sanayileşerek, kentleşerek, ulusal ve uluslararası ekonomik girişimleri ve ticari faaliyetleri arttırarak gelişen bu ülkeler, faaliyetleri ile ozon tabakasına da ciddi zarar vermiş. Kısacası uzun yıllardır dünyada iklim değişikliğine (İD) neden olacak kadar doğada sera gazı artışı ve buna bağlı ozon tabakası incelmeleri vardır. O kasırga ve fırtınalar ise bu gelişmiş ülkelerde sera gazı emisyon artışının (salınımının) sonucudur ve artık mücadele edilemez düzeye ulaşan iklim değişikliği hatta iklim krizinin emareleri imiş.

Diğer bir anlatımla literatürde tarih olarak 1970'ler denilen ve Amerika, Avrupa, Avustralya kıtasında artan bu çevre sorunları, uluslararası çevre poli-

KAYNAKÇA

- 1000 kitap.com (2023). *Kızıldere'li Atasözleri ve Alıntılar*.<https://1000kitap.com/kizilderili-atasozu--5372/alintilar?amp=1&sayfa=14> (Erişim tarihi: 23.05.2023)
- Akıllı, H. , Kemahlı, F. , Okudan, K.ve Polat, F. (2008). Ekolojik Ayak İzinin Kavramsal İçeriği ve Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Bireysel Ekolojik Ayak İzi Hesaplaması.
- Akdeniz İİBF Dergisi*, 08 (15),1-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auibfd/issue/32317/359129>
- Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(2), 29-43. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66772/1044205> (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Altunel, M. (09.05.2020), "Doğa ile savaş halindeyiz, kaybetmeliyiz", *SETA*. <https://www.setav.org/doga-ile-savastayiz-kaybetmeliyiz/> (Erişim tarihi: 20.05.2023)
- Altınok, E. ve Altınok, A.E. (2013). *Avrupa Birliği İklim Değişikliği Politikaları. Denetim Dergisi*, (12), 45-55. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/208774>, (Erişim tarihi: 15.03.2023)
- Aygül Akkuş (Aralık 2021). Küresel Güney Bağlamında İklim Etiği ve İklim Adaleti Uygulamaları. *Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS)* 2021, (3)2, 200-215. DOI: <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.17><https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2169598>.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 25-34. <https://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi32/firatbayar.pdf>, https://www.academia.edu/download/58062282/kuresellesme_kavrami_ve_kuresellesme_surecinde_turkiye.pdf (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Birpınar, M.E. (Ocak 2022), Küresel Sorun: İklim Değişikliği, Gelişimi ve Uluslararası Müzakereler ve Türkiye. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, 1(1), 20-36. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2369174> (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Cihannur Cihanalp (2019). Derin Ekoloji ve Tarım. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 35-45, e-ISSN: 2717-8528. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adibd>, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1263449> (Erişim: 31.05.2023)
- Çelik, S., Bacanlı, H. ve Görgeç, H. (Kasım 2008). Küresel İklim Değişikliği ve İnsan Sağlığına Etkileri. *MGM. Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü*, Ankara, 1-31. https://mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/11_kureseliklimdegisikligietkileri.pdf (Erişim tarihi: 29.05.2023)
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı(2021)*. Tarihçemiz. <https://csb.gov.tr/tarihcemizi-7012> (Erişim tarihi: 03.06.2023)
- Çevre Kanunu (1983)*. 2872 sayılı ve 1983 tarihli, RG: 11.08.1983 ve 18132. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim tarihi: 27.05.2023)
- Dağ, Ü. (Ocak 2022). İklim Değişikliği ve Küresel Isınmaya Dikkat Çekme Açısından İklim Kurgu Romanları: Kurbağa Adası ve Köpekli Çocuklar Gecesi'nin Karşılaştırmalı Analizi, *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29),1-14. DOI: 10.54600/igdirsosbilder.980410. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1915125>, (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2023). DSÖ Afrika, Sağlık konuları, Bulaşıcı hastalıklar... <https://www.afro.who.int/health-topics/communicable-diseases>, (E.T: 30.05.2023)
- Erdoğan, S. (2020), Enerji, Çevre ve Sera Gazları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10 (1), 277-303. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1178439>, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

- Gündoğan, A.C. vd. (2015). A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi. *REC (Kaynak, Çevre ve İklim Derneği), Türkiye Bölgesel Çevre Merkezi (REC Türkiye) ve Almanya Federal Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayını*, Güncellenmiş 2.sürüm, Ankara. <https://rec.org.tr/2017/02/27/adan-zye-iklim-degisikligi-rehberi/>, https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/adanzye_iklim_degisikligi_basucurehberi.pdf
- Hayırsever Topçu, F. (2008). İklim Değişikliği: Ortak Beklentiler ve Farklılaşan Çıkarlar. *Mülkiye Dergisi*, 32 (259), 159-190. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/259/748> (Erişim tarihi: 20.05.2023)
- Işık, G. (2023). Kuraklık ve İklim Değişikliğinin Su Yönetimi Üzerine Etkileri: Muğla İli Örneği, Muğla Sıtkı Koçman Ün.v. SBE. Kamu Yönetimi ABD. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışmanı: Doç.Dr. Ayşe Yıldız Özsalmanlı), Muğla. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=a0OMTmEd_3mfOBxT8SiBTL7_TFemxxbhioliBEXRzY4iKmaGgf_iMvWBToTxON03 (Erişim Tarihi: 10.09.2023)
- İğci, T. ve Çobanoğlu, N. (2019). İklim Değişikliğinin ve İklim Değişikliğiyle İlgili Küresel Anlaşmaların Çevre Etiği Bakımından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 7(2), 130-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aucevrebilim/issue/51058/515454>
- Kaya, Y. (2017). Paris Anlaşmasını İklim Adaleti Perspektifinden Değerlendirmek, *Uluslararası İlişkiler Dergisi, Özel Sayı*, 87-106, DOI: 10.33458/uidergisi.513231, <https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/article/513231> (Erişim tarihi: 15.03.2023)
- Kayaer, M. (Nisan 2013). Çevre ve Etik Yaklaşımlar. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1(2), 63-76. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sevad/issue/53409/710347> (Erişim tarihi: 03.06.2023)
- Kaymaz, C. ve Tut, G. (Haziran 2020), İklim Değişikliği Politikalarına Yönelik Bir Çerçeve Denemesi. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 78-98, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yykentcevre/issue/55330/736780>, (Erişim tarihi: 15.04.2023).
- Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2015). Çevre Politikası. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kıvılcım, İ. (2013). 2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri: Avrupa Birliğinin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Yayın No: 268, 1-92. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=70&id=208 (Erişim tarihi: 15.04.2023).
- Milliyet (17.02.2023), *Dünya Haberleri*, "Dünyada kaç insan var? Ülkelere göre nüfus sıralaması... <https://www.milliyet.com.tr/dunya/dunya-nufusu-2023-dunyada-kac-insan-var-ulkelere-gore-dunya-nufus-siralamasi-6694352>.
- Nurhan Varol, Meltem Ayaz (2012). Küresel İklim Değişikliği ve Zeytincilik. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 5(1):11-13, ISSN: 1308-0040, E-ISSN: 2146-0132, www.nobel.gen.tr
- Ocak. M.E. (Temmuz 2014). İklim Tahminleri ve Küresel Isınma. *TUBITAK Bilim Genç Sayfası*. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/iklim-tahminleri-ve-kuresel-isininma> (Erişim tarihi: 02.06.2023).
- Ocak. M.E. (Mayıs 2022), Ozonun Küresel Isınmadaki Rolü. *TUBITAK Bilim Genç Sayfası*. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/ozonun-kuresel-isininmadaki-rolu> (Erişim tarihi: 02.06.2023).
- Oğuz, C. U. (2010). İklim Değişikliği ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Seattle Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17 (2), 25-41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13693/165720>(Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Özel, M. ve Kılıç, S. (2006). Küresel Bir Sorun Olarak İklim Değişikliği ve İklim Politikaları. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 34, 137-169. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5367> (Erişim tarihi: 20.05.2023)
- Öztürk, M. ve Öztürk, A. (2019). BM İDÇS'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (4) , 527-541. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/832675>, (Erişim tarihi: 15.04.2023)

- Öztürk, T. ve Gürsoy, F. (2022). Küresel İklim Değişikliğinin Arktik Okyanusuna Jeopolitik Etkisi. *Akdeniz Üniv. İİBF. Dergisi*, 22 (1) 117-13. DOI: 10.25294-aiibfd.10538, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aiiibfd/issue/65556/1053878>, (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Satır Reyhan, A. ve Reyhan, H. (2016). Küresel Isınmanın Nedenleri, Sonuçları, Çözümleri Üzerine Yeni Değerlendirmeler. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 11 (26), 1-24. <https://dergipark.org.tr/en/pub/msydergi/issue/75860/1251031>
- TEMA (Mayıs 2023), Toprağın Geleceği: Rüzgâr Perdeleri.<https://topraktema.org/kategoriler/topra%C4%9F%C4%B1n-gelece%C4%9Fi/ruezg%C3%A2r-perdeleri/> (Erişim: 31.05.2023)
- Türkess, M. (2022). IPCC'nin Yeni Yayımlanan İklim Değişikliğinin Etkileri, Uyum ve Etkilenebilirlik Raporu Bize Neler Söylüyor? *Dirençlilik Dergisi* 6(1), 197-207. DOI: 10.32569/resilience.1098946.<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2355282>, (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- UNDP (2020). 30. *İnsani Gelişmişlik Raporu*.<https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2020-insani-gelisme-raporu>, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf>, (Erişim tarihi: 01.05.2023)
- Vikisöz, Sözlük (t.y). Sayfa: Hurbert Reeves.https://tr.wikiquote.org/wiki/Hubert_Reeves, (Erişim tarihi: 20.05.2023)
- "Water World"(Su Dünyası)(1995). Film. Tür: Aksiyon, Macera, Bilim Kurgu. <https://sinopal.vip/su-dunyasi-izle-1995> (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- "Water World"(Su Dünyası) (1995). Film. Beyazperde, Su dünyası, Özet. <https://www.beyazperde.com/filmler/film-13247/> (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Worldometers,(2023). Dünya Nüfusu (30.05.2023). <https://www.worldometers.info/tr/> (Erişim tarihi: 30.05.2023)
- Worldometers (2023). Çevre (02.06.2023). <https://www.worldometers.info/tr/> (Erişim tarihi: 02.06.2023)
- Yazıcılar, A. (Ekim 2018). Sahip Olmadığı Ağacın Gölgesini Satan Adam: Kapitalizm, *Genç, Aylık Gençlik Dergisi*, Sayı 145, <https://gencdergisi.com/12851-sahip-olmadigi-agacin-golgesini-satan-sistem-kapitalizm.html> (Erişim tarihi: 23.05.2023)
- Yıldırım Y. (2020), "Greta Thunberg ve İklim İçin Okul Grevleri: Küresel İklim Aktivizminde Yeni Süreç", *Politik-Ekonomik Kuram, Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 45-71. e-ISSN: 2587-2567. <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/55161>, (Erişim tarihi: 20.05.2023)
- Yıldız, A. (1995). Türkiye'de Çevre Yönetiminde Özel Çevre Koruma Kurumunun Kararlarının Rolü. *Dokuz Eylül Üniv. SBE. Kamu Yönetimi ABD. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, (Danışmanı: Doç. Dr. Zerrin Toprak Karaman), İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (Erişim tarihi: 02.06.2023)
- Yıldız Özsalmalı, A. (16.03.2021a). Sürdürülebilir Çevre, İklim Değişikliği ve Kuraklık-1". *MSKÜ. Sürdürülebilir Yeşil Kampüs Koordinatörlüğü, Bahar 2021 Webinarları*. <https://www.youtube.com/watch?v=ERP-1XvV-Kg>, (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Yıldız Özsalmalı, A. (30.03.2021b). Sürdürülebilir Çevre, İklim Değişikliği ve Kuraklık -2. *2021-2022 Bahar Dönemi Webinarları*. <https://www.youtube.com/watch?v=JkoQNBhlJwQ>, (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Yıldız Özsalmalı, A. (31.01.2022). Sürdürülebilir Çevre Açısından Nükleer Santrallerin Etkileri. *2021-2022 Bahar Dönemi Webinarları*. <https://www.youtube.com/watch?v=4szt0SLmsd4&t=22s>, (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Yıldız Özsalmalı, A. (27.01.2023). Sürdürülebilir Çevre Yönetimi Açısından Dünyada Gıda Sorunu ve Çalışmalar. *2022-2023 Güz Dönemi Webinarları*.<https://www.youtube.com/watch?v=G3yprp4smOU> (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Yörük, A. ve Şahinler, N. (Kasım 2013). Küresel Isınmanın Balarlarını Üzerine Olası Etkileri. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 13 (2): 79-87.<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/409325> (Erişim tarihi: 15.04.2023)

EKOSİSTEMİN VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASI VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRMELER

Ayşe Yıldız Özsalmanlı

"Bu vatan, çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmaya değer..."

Mustafa Kemal Atatürk

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1923 yılından günümüze, tarım, sanayi, iktisat, sağlık, eğitim, ticaret, diplomasi politikaları yanında çevre politikası açısından da, Batılı devletlerle eşzamanlı ve birlikte hareket etmiştir. Türkiye'nin çevre yönetimi ve politikasının oluşturulmasında geçmişten günümüze kadar öncelikli şekilde Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi yanında Avrupa ülkeleri ile eşgüdüm içinde hareket etmiştir. Genelde Avrupa ülkeleriyle aynı zamanda imzalanan çevre koruma amaçlı uluslararası sözleşmeler ve Türkiye'nin de katıldığı uluslararası konferans ve bilimsel toplantılar bunların delili niteliğindedir. Yine geçen 40-50 yılda "Çevre Yönetimi ve Politikası, Çevre Politikası, Çevre Etiği, Çevre Hukuku" gibi isimlerle basılan kitaplarda genelde ilk bölümlerde "uluslararası çevre yönetimi/politikası" kısımlarındaki anlatılarda Türkiye'nin Avrupa Çevre Politikası ve Avrupa çevre hukukunun bir parçası olduğu sonucu çıkarılmıştı. Ayrıca Türkiye'de çevre koruma ile ilgili görev ve yetkileri bulunan iki bakanlığın ana hizmet birimleri içinde, "Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü"nü mutlakla yer almaktadır. Uluslararası Çevre Örgütü'nün (UNEP) çalışmaları da Türkiye'de çevre politikaları için önemli görülmekte ve yakından takip edilmektedir. Son dönemde ise Türkiye'nin AB'de üye ülkelerce hazırlanan ve kabul edilen "Avrupa Yeşil Mutabakatı" nı kabul ettiği ve takipçisi ile destekleyicisi olduğu izlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akmalı Özçiftçi, S. (Şubat 2010). Ekolojik Binalarda Enerjinin Etkin Kullanılmasının İrdelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Müjde Altın). İzmir. <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/8028/276564.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- Aydın, H. İ. ve Nasıroğlu, M. M. (Aralık 2020). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Yeşil Büyüme Göstergelerinin Değerlendirilmesi. Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (13), 1-30. (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- Balbay, S., Sarıhan, A., Avsar, E. (2021). Circular Economy/Industrial Sustainability. Approach in the World and in Turkey, European Journal of Science and Technology, (27), 557-569. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1879706> (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- Balkız, Ö. (2023). Ekosistemleri ve Biyolojik Çeşitliliği Korumak ve İyileştirmek-Ekosistem ve Biyolojik Çeşitlilik. Sezgin, F.H., Yüksel Avcı, E. ve Atabay Kuşçu, R. (Ed.). Avrupa Yeşil Mutabakatı Kapsamında Yeşil Ekonomi içinde (s. 201-216). 2.baskı, Ankara: Nobel Yayınevi (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Cihan, S. (18.02.2013), Büyükşehir Gaziantep, Ekolojik Şehirleşme ve Pasif Ev Projesi (ppt). İstanbul, https://www.emo.org.tr/ekler/f9af53058469867_ek.pdf (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı (2007). Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı, Ankara, 176. http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/ULUSAL_B%C4%B0YOLOJ%C4%B0K_%C3%87E%C5%9E%C4%B0TL%C4%B0L%C4%B0K_STRATEJISI_VE_EYLEM_PLANI.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB(2023). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Tarihçesi. <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). E-Hizmetler ve Projeler. <https://csb.gov.tr/uygulamalar> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). Teşkilat Şeması. <https://www.csb.gov.tr/teskilat-semasi> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Göksu Deltası ÖÇKB. <https://ockb.csb.gov.tr/goksu-deltas-i-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2749i> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Belek ÖÇKB. <https://ockb.csb.gov.tr/belek-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2759> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Gölbaşı ÖÇKB. <https://ockb.csb.gov.tr/golbasi-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2750>, (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Göksu Deltası ÖÇKB. <https://ockb.csb.gov.tr/goksu-deltas-i-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2749i> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Köyceğiz-Dalyan ÖÇKB. <https://ockb.csb.gov.tr/koycegiz-dalyan-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-2753> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Marmara Denizi ve Adalar ÖÇKB. <https://ockb.csb.gov.tr/marmara-denizi-ve-adalar-ozel-cevre-koruma-bolgesi-i-106827> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (2023). <https://tvk.csb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- ÇŞİDB (2023). ÖÇKB, Türkiye'deki ÖÇKB Haritası. <https://ockb.csb.gov.tr/ock-bolgeleri-harita-i-55> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

- TOB, DKMP GM (2023). Mevzuat, Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, 1993 Tarihli BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi. <https://www.cbd.int/>, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararası%C4%B1%20S%C3%B6zleşmeler/3%20BM%20B%20C4%B0YOLU%C4%B0K%20C3%87E%C5%9E%C4%B0TL%C4%B0L%C4%B0K%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB, DKMP GM (2023). Mevzuat, Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES). <https://www.cites.org/>, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararası%C4%B1%20S%C3%B6zleşmeler/5%20C%C4%B0TES%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB, DKMP GM (2023). Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı Mevzuatı. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/43/Hassas-Alanlar-Dairesi-Baskanligi-Mevzuati> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- TOB DKMP GM, Mevzuat, 2004 Tarihli ve 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ve İlgili Mevzuat, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/46/5199-Sayili-Hayvanlari-Koruma-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati>, Hayvanlar%C4%B1%20Koruma%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB, DKMP GM (2023). Mevzuat, 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu ve İlgili Mevzuat. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/44/4915-Sayili-Kara-Avciligi-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- TOB, DKMP GM. (2023). ONOUS. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/42/Odak-Noktasi-Oldugumuz-Uluslararası-Sozlesmeler> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- TOB, DKMP GM (2023). ONOUS., 1.ACCOBAMS. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararası%C4%B1%20S%C3%B6zleşmeler/1%20ACCOBAMS.pdf>, <https://accobams.org/> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- TOB, DKMP GM(2023). Odak Noktası Olduğumuz Uluslararası Sözleşmeler, 4.Bükreş Sözleşmesi. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararası%C4%B1%20S%C3%B6zleşmeler/4%20B%20C3%9CKRE%C5%9E%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0%20ALT%20PROTOKOL%C3%9C.pdf> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- TOB, Doğa Koruma ve Millî Parklar Genel Müdürlüğü (2023). ONOUS., 2.Bern Sözleşmesi. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Uluslararası%C4%B1%20S%C3%B6zleşmeler/2%20BERN%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB, DKMP GM (2023). 2873 Sayılı Millî Parklar Kanunu ve İlgili Mevzuat. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/41/2873-Sayili-Milli-Parklar-Kanunu-Ve-Ilgili-Mevzuati> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB, DKMP GM (2023). Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı Mevzuatı, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/Hassas%20Alanlar/AVRUPA%20PEYZAJ%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB, DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/20/Biyocesitlilik-Istatistikleri> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB, DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri, Nuhun Gemisi Veritabanı, <https://nuhungemisi.tarimorman.gov.tr/public/istatistik> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB, DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri, Korunan Alan İstatistikleri. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

- TOB DKMP GM (2023). Menü, Biyoçeşitlilik İstatistikleri, 2022 Yılına Ait Metaveri. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp%20resmi%20istatistik/resmiistatistikler/biyolojikcesitlilikistatistikleri/Biyo%C3%A7e%C5%9Fitlilik%20%C4%B0statistikleri%20Metaveri%202022.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB (2023). Millî Parklar. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/27/Milli-Parklar> (Erişim Tarihi: 10.08.2023).
- TOB, Mirasımız, Yerel Tohum (2023). <https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=57>, <https://mirasimizyereltohum.tarimorman.gov.tr> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- TOB (2023). Tabiat Parkları. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/28/Tabiat-Parklari> (Erişim Tarihi: 10.08.2023).
- TOB (2023). Tabiat Anıtları. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/29/Tabiat-Anitlari> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- TOB (2023). Tabiatı Koruma Alanları. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/30/Tabiat-Koruma-Alanlari> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- TOB, Taşra Birimleri (2023). <https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/TasraTeskilati.aspx> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB (2023). Sulak Alanlar. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/31/Sulak-Alanlar> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- TOB (2023). Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/32/Yaban-Hayati-Gelistirme-Sahalari> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TRT Haber (13.11.2022), "Doğayı Kirletenler Atıklardaki Parmak İzlerinden Tespit Ediliyor". <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/dogayi-kirletenler-atiklardaki-parmak-izlerinden-tespit-ediliyor-723240.html> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- TOB DKMP GM (2023). Kütüphane. <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP>.
- Türkoğlu, M. ve Verdiyeva, V. (Nisan 2019). Biyoçeşitliliğin ve Ekosistemin Devamlılığı. 1-7. <https://www.researchgate.net/publication/332767045> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- Türkoğlu Üstün, K. (2021). Yeni Bir Dönemin Başlangıcı: Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türk Çevre Hukuku ve Politikalarına Etkileri. Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, 16 (36), 329-366. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/msydergi/issue/68237/1063473> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2023). <https://www.uab.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 11.08.2023)
- Yıldız, A. (Şubat 1995). Türkiye'nin Çevre Yönetimi ve Politikasında Özel Çevre Koruma Kurumu Kararlarının Rolü. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD. (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi. (Danışman: Doç. Dr. Zerrin Toprak Karaman), İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- 1983 Tarihli ve 2872 Sayılı Çevre Kanunu, 11.08.1983 Tarih ve 18132 Sayılı RG. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=>
- 1983 Tarihli ve 2873 Sayılı Millî Parklar Kanunu, 11.8.1983 Tarih ve 18132 Sayılı RG. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2873.pdf>, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/2873%20Say%C4%B1%C4%B1%20Milli%20Parklar%20Kanunu/1-%202873%20Say%C4%B1%C4%B1%20Milli%20Parklar%20Kanunu.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).
- 19.10.1989 tarih ve 383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. 13.11.1989 Tarih ve 20341 Sayılı RG. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.383.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

- 2003 Tarihli ve 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu. 11.07.2003 Tarih ve 25165 Sayılı RG. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4915.doc>, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/4915%20Kara%20Avc%4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kanunu/1> (Erişim Tarihi: 11.08.2023)
- 2004 Tarihli ve 5199 Sayılı Hayvanları Koruma Kanunu, 01.07.2004 Tarih ve 25509 Sayılı RG. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5199-20100611.pdf>, <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/MEVZUAT/5199%20Say%4%B1%C4%B1%20Hayvanlar%4%B1%20Koruma%20Kanunu/1>, Hayvanlar%4%B1%20Koruma%20Kanunu.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2023).

YEŞİL EKONOMİYE GEÇİŞ SÜRECİNDE ORTAK TARIM POLİTİKASI

Tarık Duran

GİRİŞ

Geçmişten günümüze tarım sektörü, ülkelerin ekonomik kalkınmalarında önemli rol üstlenmiştir. Tarım sektörü, geçmişte sanayi sektörünün gelişmesine yol açacak sermaye birikimine katkı sağlamasıyla birlikte sanayi sektöründeki temel ham madde ihtiyacının giderilmesine yardımcı olması açısından da ayrıca önemli görülmektedir. Tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektörünün gelişmesi hem iç piyasada tüketimi karşılaması hem de ihracatının yapılması açısından millî gelirin artmasına yardımcı olmaktadır.

AB topraklarının %80'i tarım arazilerinden ve ormanlardan oluşmaktadır. Ortak Tarım Politikası (OTP), AB'nin biyoçeşitlilik için sağlanan fonların önemli bölümünü bu alanlarda kullanmaktadır. OTP'nin uygulamaya konulduğu 1962 yılından günümüze AB bünyesinde yer alan ülkelerde faaliyet gösteren çiftçilere tarımsal destek ödemeleri yapılmıştır. Böylece kırsal alanlarda faaliyet gösteren çiftçilere ve tarımsal gıda sistemine ciddi anlamda parasal destek sağlanmıştır (European Union, 2023).

Avrupa Birliği tarafından 2 Aralık 2021 tarihinde ele alınan "Ortak Tarım Politikası", 2023-2027 döneminde daha adil, çevre dostu ve performans odaklı olarak kurgulanmıştır. Bu misyon çerçevesinde ortaya konulan OTP'de aynı zamanda Avrupa Yeşil Mutabakatı'na istinaden ortaya konulan hedefler de dikkate alınmış ve tarım sektörünün sürdürülebilir bir yapıya kavuşabilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. Yeni OTP'de tarımsal sektörün ekonomik, sosyal ve çevresel olarak ele alınması gerektiğine değinilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023). AB'nin kapsayıcı ve sürdürülebilir olan Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın temelinde sağlıklı insanlar, sağlıklı toplumlar ve sağlıklı bir gezegen arasındaki sürdürülebilirlik ele alınmaktadır. Bu mutabakat, ekonomik canlanma

KAYNAKÇA

- European Commission. (2007). *The Common Agricultural Policy Explained*. https://www.seerural.org/wp-content/uploads/2009/05/04_THE-COMMON-AGRICULTURAL-POLICY-EXPLAINED.pdf
- European Commission. (2020). Commissions Staff Working Document: Analysis of links between CAP Reform and Green Deal. m https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2020-05/analysis-of-links-between-cap-and-green-deal_en_0.pdf
- European Commission. (2022). *Proposed CAP Strategic Plans and Commission Observations*.
- European Commission. (2023a). A European Green Deal. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- European Commission. (2023b). *Agriculture And The Green Deal: A Healthy Food System For People And Planet*.
- European Commission. (2023c). *Farm to Fork Strategy*.
- European Commission. (2023d). *The Common Agricultural Policy At A Glance*.
- European Union. (2023). EUR-Lex home/Summaries of EU Legislation /Agriculture. https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/agriculture.html?root_default=SUM_1_CODED=03
- Stevens, C. (2011). *Agriculture and Green Growth*. <https://www.oecd.org/greengrowth/sustainable-agriculture/48289829.pdf>
- T. C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*.
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023). *SEA Yönetmeliği hakkında Temel Rehber*. https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiFxK_d3bOBAXVRSfEDHYqoDE4QFnoECAsQAw&url=https%3A%2F%2Fkimyasallar.csb.gov.tr%2Fuploads%2Ffile%2Fsea-temel-rehber.docx%23%3A~%3Atext%3DSEA%252C%2520Maddelerin%2520ve%2520Kar%25C4
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). Fasil 11 : Tarım ve Kırsal Kalkınma. https://www.ab.gov.tr/fasil-11-tarim-ve-kirsal-kalkinma_76.html
- UNEP. (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty*. www.unep.org/greeneconomy
- UNEP. (2023). *What is an "Inclusive Green Economy"?* <https://www.unep.org/explore-topics/green-economy/why-does-green-economy-matter/what-inclusive-green-economy>

ADIL, SAĞLIKLI VE ÇEVRE DOSTU GIDA SİSTEMİ OLARAK TARLADAN SOFRAYA

Vasfiye Hazal Özyurt

GİRİŞ

Yeşil ekonomi ifadesi düşük karbonlu, kaynakları verimli kullanan ve sosyal olarak kapsayıcı ekonomi anlamına gelmektedir. Bu ekonomi modelini daha ayrıntılı olarak açıklayacak olursak sera gazı emisyonlarının ve dolayısıyla çevre kirliliğinin azaltılabileceği, biyoçeşitliliğin korunabileceği ve tüm bunların yanında kaynakların daha verimli kullanılabileceği bir ekonomi modelidir. Buradan hareketle bu sistemin içerisinde yer alan çalışanların gelirinin artacağı ve daha fazla istihdam olanağının olabileceği öngörülmektedir. Bir başka ifade ile, yeşil ekonomi, insan faaliyetlerinin doğaya olan zarar verici etkilerinin azaltılması ve/veya önlenmesi, yok edilmiş olan doğal zenginliklerin mümkün olabildiği kadarının yeniden kazanılması (ormanlaştırma, ağaçlandırma, vb.), üretimler sırasında atıkların azaltılması, bu mümkün değilse ortaya çıkan atıkların zararlarının azaltılması veya mümkünse zararsızlaştırılması, doğal yaşam alanlarının genişletilmesi ve çeşitli düzenlemelerle bu alanların yerleşim yeri olmasının engellenmesi, ekolojik mimarinin korunması ve yaygınlaştırılması, zarar görmüş ormanlık alanların ve kıyı bölgelerinin yenilenmesi, kentlerde yaya ve bisiklet yollarının yapılması sağlanarak karbon salınımının azaltılmak için halkı bu yolların kullanımına özendirilmeyi, ilaçsız gıda üretimi için organik tarımın yaygınlaştırılması ve bunun için yapılacak düzenlemelerin küçük tarım zanaatkarları lehine sonuçlanmasının sağlanması ve bunun gibi pek çok konuyu kapsamaktadır.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Paris Anlaşması gibi girişimlerin ardından 2019 yılında Avrupa Komisyonu, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı belirlemişlerdir. Bu mutabakatın, 2030 ve 2050 yılları için hedeflerinden birisi "tarladan sofraya": adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi tasarlamaktır. Bu çerçevede Türkiye'de de çok geçmeden 2021 yılında T.C. Ticaret Bakan-

biyoçeşitlilik üzerine olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Ayrıca tarım ürünlerinin yetiştirilmesi sırasında uygun olmayan şekillerde pestisit ve gübre kullanımını sonucunda iklim değişikliği ortaya çıkmaktadır. Gıdanın işlenmesi sırasında ortaya çıkan gıda atıkları ise doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı da artırmaktadır. Sürdürülebilir gıda sistemleri ise bunlara alternatif yöntemler geliştirmektedir: karbon emisyonunun azaltıldığı, sera gazlarının yayılımının engellendiği, gıda atıklarının biyoyakıtlar üretiminde kullanıldığı veya gıda atıklarının açlığı engelleyecek şekilde fonksiyonel gıdaların tasarlanmasında kullanıldığı veya gıda atıklarından katma değeri yüksek bileşenlerin üretildiği, obezite ve çeşitli kronik hastalıkları engelleyen gıdaların beslenme planlarında yer aldığı vb. Tüm bunların yanı sıra sürdürülebilir gıda sistemleri aynı zamanda üretilen gıdaların adil paylaşıldığı bir sistemdir.

Kısacası sürdürülebilir gıda sistemleri bir ürünün yetiştirilmesinden en son tüketicinin sofrasına gelene kadar tüm sürecin (tarladan sofraya) doğaya zarar vermeden hazırlanmasını planlamaktadır.

KAYNAKLAR

- Adanacıoğlu, H., Saner, G., ve Ağır, H. B. (2018). Sürdürülebilir Gıda Değer Zinciri Yaklaşımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 21, 221-226.
- Akşit, Z. (2018). Gıda Atıklarından Elde Edilen Bazı Bitkisel Posaların Emülsiyon Özellikleri ve Sosis Üretiminde Kullanımı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Akyol, H. (2017). Optimization of Extraction Method in Patoto Peel Waste and Evaluation of Antioxidant Activity and Phenolic Content in Various PEF Treated Potato Varieties. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Altıkat, A., Turan, T., Torun, F. E., ve Bingül, Z. (2009). Türkiye'de Pestisit Kullanımı ve Çevreye Olan Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 40 (2), 87-92.
- Arıcı, F. (2019). Üretici, Tüketici ve Sürdürülebilirliği Açısından Üretici Pazarı Değerlendirmesi: Yalova Köylü Üretici Pazarı. *Türk Coğrafya Dergisi*, (72), 34-44.
- Ata, Ö. (2019). Kuzu Ayaklarından Bazı Ekstrasellüler Matriks Bileşenlerinin (Kolajen Ve Gag) Ultrason Destekli Ekstraksiyonu ve Karakterizasyonu, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Atalay, A. B. (2019). Maraş Biberi Çekirdeğinden Farklı Yöntemlerle Yağ Üretimi Ve Kalite Özellikleri, Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa
- Başarangel, İ., & Tokatlı, C. (2018). Yavaş Yemek: Şile Yeryüzü Pazarı Ziyaretçilerinin Memnuniyet Düzeylerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6 (1), 3-19.
- Çelik, S. (2013). Kimler, Neden Organik Gıda Satın Alıyor? Bir Alan Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 93-108.
- Çelik, Z. (2016). Gıda Toplulukları ve Aracsız Ürün Ağı Analizi. *Meyve bilimi*, 1, 26-32.
- Çelik, C. (2021). Karpuz Kabuğu Tozunun Glutensiz Kekte Kullanım Potansiyeli, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli

- Dağdeviren, T., ve Yaylı, H. (2022). Yeşil Kent Ekonomisi ve Sakin Şehirlerde Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(1), 59-73.
- Demircan, N., ve Sezen, I. (2018). Sürdürülebilir ve Yaşanabilir Kentler İçin Yeşil Alanların Kullanımları; Kişiy Tahsisli Kent Bahçeleri. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 8(1), 263-270.
- Ecer, K., Güner, O., ve Çetin, M. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları. *İşletme Ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 125-144.
- Eryılmaz, H. S. (2016). Bir Bitkisel Gıda Atığı Olarak Yişne Çekirdeğinden Elde Edilen Proteinlerin Fizikokimyasal Ve Fonksiyonel Özelliklerinin Belirlenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eşitti, B., ve Harputluoğlu, D. D. (2015). Citta Slow Şehirlerde Yerel Halkın Earth Markete Yaklaşımı: Gökçeada Destinasyonu Örneği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 3(1), 64-71.
- Everest, B., Niyaz, Ö. C., Sibel, T., ve Yercan, M. (2018). Tüketicilerin Kooperatif Markalı Ürünleri Tercihinin İncelenmesi: Çanakkale İli Örneği. *Türk Tarım Ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 5(4), 516-522.
- Eyhorn, F., Roner, T., & Specking, H. (2015). Pestisit Kullanımını ve Pestisitlere İlişkin Riskleri Azaltmak: Nasıl Bir Eyleme İhtiyaç Var? *Bilgilendirme Raporu. Eylül 2015.*
- Findik, A. (2022). Tek Sağlık Yaklaşımında Antibiyotik Dirençliliği. *Doğanın Sesi*, 5(10), 53-64.
- Gümüş, M., Kahraman, A., Pınarcıoğlu, M., ve Yeşilata, B. (2018) GAP Bölgesi Tarım-Gıda Değer Zincirinin Karbon-Nötr Ekonomi Perspektifinde İncelenmesine Yönelik Bir Çalışma.
- Güneş, E., ve Karakaş, T. (2022). Tarım ve Gıda Sistemlerinde Sürdürülebilirlik Yaklaşımları. *Journal of Academic Value Studies*, 8(3), 304-316.
- Güneş, E., Keskin, B., ve Kıymaz, T. (2014). Gıda Sanayiinde Yeşil Ekonomi ve Uygulamaları. *XI. Tarım Ekonomisi Kongre Kitabı*, 1528-1532.
- Güven, E. (2013). Yavaş Güzeldir: “Yavaş Yemek”ten “Yavaş Medya”ya Hızlı Tüketime Dair Bir Çözüm Önerisi. *Selçuk İletişim*, 7(1), 113-121.
- Horrigan, L., Lawrence, R., Walker, P. (2002). How Sustainable Agriculture Can Address The Environmental And Human Health Harms Of Industrial Agriculture. *Environ. Health Perspec*, T, 110, 445-456.
- İnce, C. (2019). *Beyaz ve Tam Buğday Ekmek Çeşitlerine Eklenen Beyaz Dut (Morus Alba) Yapraklarının ve Posasının Antidiyabetik Aktivite Üzerine Etkisinin ve İn Vitro Biyoerişilebilirliğinin Belirlenmesi*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Kadioğlu, S., & Kaya, P. S. (2022). Çevresel ve Sağlıklı Beslenme: Sürdürülebilir Diyetler. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 29-46.
- Karaçal, İ., ve Tüfenkçi, Ş. (2010). Bitki Beslemede Yeni Yaklaşımlar ve Gübre-Çevre İlişkisi, Ders notları. Ankara.
- Kaya, B. (2020). Extraction Of Pectin From Sugar Beet Pulp By High Hydrostatic Pressure And Invest Igation Of Extraction Efficiency And Extract Characteristics. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kayıoğlu, Ç., ve Türksoy, S. (2023). Tarımda Sürdürülebilirlik ve Gıda Güvenliği. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 37(1), 289-303.
- Koç, G., ve Uzmay, A. (2015). Gıda Güvencesi Ve Gıda Güvenliği: Kavramsal Çerçeve, Gelişmeler Ve Türkiye. *Turkish Journal Of Agricultural Economics*, 21(1).
- Kuban, B. (2019). Tavuk Ayaklarından Kolajen Ve Glikozaminoglikanların Ekstraksiyonu ve Kemik Suyu İçinde Kullanımının Araştırılması, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Nayaka, A., Bhushan, B. 2019. An Overview Of The Recent Trends On The Waste Valorization Techniques For Food Wastes. *Journal Of Environmental Management*, 233: 352-370.
- Ozan, M. S., İ. Ü., ve Önen, S. M. Küresel İklim Değişikliğinin Kamu Politikalarına Etkisi: Türkiye'deki Tarım İçin Bir Değerlendirme. *II. Uluslararası Battalgazi Multidisipliner Çalışmalar Kongresi 15-16-17 Mart 2019*, 609.
- Özden, F. (2020). Gıda Etiği Bağlamında Topluluk Destekli Tarım Modeli Üzerine Bir İnceleme. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 7(3), 84-98.
- Ozyurt, V. H., ve Otlas, S. (2018). Hazelnut Testa as a By-Product: Nutritional Composition, Antioxidant Activity, Phenolic Compound Profile and Dietary Fiber Content. *Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University*, 42(3), 38-57.
- Ozyurt, V. H., Çakaloğlu, B., ve Otlas, S. (2021). Optimization Of Cold Press And Enzymatic-Assisted Aqueous Oil Extraction From Tomato Seed By Response Surface Methodology: Effect On Quality Characteristics. *Journal of Food Processing and Preservation*, 45(5), e15471.
- Özgüven, A. (2020). Veteriner İlaçlarının Çevrede Bulunuşu ve Etkileri. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 487-499.
- Özkan, G., Subaşı, B. G., Beştepe, S. K., ve Güven, E. Ç. (2022). Sürdürülebilir Gıda ve Tarımsal Atık Yönetimi. *Çevre İklim Ve Sürdürülebilirlik*, 23(2), 145-160.
- Özyurt, V. H., Tetik, I., & Ötleş, S. (2021). Influence of Process Conditions on Ultrasound-Assisted Protein Extraction from Cold Pressed Tomato Seed Waste. *Journal Of Food Processing And Preservation*, 45(12), e16079.
- Palamutoğlu, M. İ., ve Palamutoğlu, R. (2022). Sağlıklı Beslenme İçin Sürdürülebilir Gıda Sistemleri. *Sürdürülebilir*, 108.
- Soylu, A. C. (2022). Sürdürülebilir Kalkınma ve Gıda Güvenliği İlişkisi. *Paradigma*, 11(2), 100-111.
- Şenol, H., Elibol, E. A., Açıkel, Ü., ve Şenol, M. (2017). Türkiye'de Biyogaz Üretimi İçin Başlıca Biyokütle Kaynakları. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 6(2), 81-92.
- Taşan, M. (2019). Türkiye'de Tarımda Üretici Örgütlenmesi. *Uluslararası Anadolu Ziraat Mühendisliği Bilimleri Dergisi*, 1(5), 77-85.
- Topal, M., Şenel, G. U., Topal, E. I. A., ve Erdal, Ö. B. E. K. (2015). Antibiyotikler ve Kullanım Alanları. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 31(3), 121-127.
- Topkaya, C. (2017). *Nar Kabuğu Tozu İlavasının Keklerin Besinsel, Duyusal ve Mikrobiyolojik Özelliklerine Etkisi*, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Turhan, Ş. (2005). Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 11(1 ve 2), 13-24.
- USDA, 1980. Report and Recommendations on Organic Farming. Washington, D.C.: USDA.
- Yeşilören Akal, G. (2019). Siyah havuç posasından antosiyanin ekstraksiyonu, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Yıldırım, E., 2008. Tarımsal Zararlılarla Mücadele Yöntemleri ve Kullanılan İlaçlar. Atatürk Üniversitesi. Ziraat Fak. Yayınları, No:219, Erzurum, 350 s.
- Yıldırım, S., & Kaplan, M. (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Türkiye'de Denizler ve Deniz Ürünleri Profili. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 853-866.
- Yıldız, M., Gürkan, M. O., Turgut, C., Kaya, Ü., ve Ünal, G. (2005). Tarımsal Savaşmada Kullanılan Pestisitlerin Yol Açtığı Çevre Sorunları. *VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi*, 3-7 Ocak 2005.
- Yürekli, B. (2021). Elma Posasının Lifsel Kaynak Olarak Muffin Keklerde Kullanım Olanaklarının Araştırılması, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karaman

SÜRDÜRÜLEBİLİR BESLENMENİN YAŞAMA DÂHİL EDİLMESİ VE DİYET MODELLERİ

Şeyda Kıvrak-Betül Üner Yılmaz

GİRİŞ

Sürdürülebilir kalkınma terimi ilk olarak Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonu (WCED), Brundtland 1987 raporunda kullanılmıştır. WCED raporuna göre sürdürülebilir kalkınma; çevresel, ekonomik ve eşitlik ilkeleriyle birlikte günümüzün gereksinimlerini karşılarken gelecek nesillerin gereksinimlerini de göz önünde bulundurarak kaynakların kullanılması olarak tanımlanmıştır (Damtoft vd, 2008). Sürdürülebilir kalkınma uzun yıllardır gündemde olan bir konudur.

Sürdürülebilirlik ekoloji kökenli bir terim olmakla birlikte; ekosistemin uzun süreçte devam edebilmesi için gereken şartları ifade etmektedir. Bu nedenle “sürdürülebilir kalkınma” ve “sürdürülebilirlik” birbiri yerine kullanılan iki terim olarak literatürde yer almaktadır (Holden, Linnerud ve Banister, 2017). Sürdürülebilir kalkınma kavramı, insan ihtiyaçlarını karşılamak, sosyal eşitliği sağlamak ve çevresel sınırlara saygı göstermek olmak üzere üç ahlaki zorunluluğa dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ekonomik, çevresel ve sosyal olarak iç içe geçmiş durumdadır (Birleşmiş Milletler Türkiye).

Artan dünya nüfusunun aşırı kullanımı sonucunda azalan küresel kaynaklar sürdürülebilirliği ve gelecek nesilleri tehlikeye atmaktadır. Dünya çapında her bir bireyin gereksinimleri için harcanan kaynaklar düşünüldüğünde; kaynakların nasıl adil bir şekilde paylaşılacağı üzerinde durulması gereken önemli konulardandır (UNEP, 2018). Dünya üzerinde meydana gelen herhangi bir bozulma ve kirlilik tüm ekosistemi etkilemektedir. World Wildlife Fund (WWF) (Dünya Doğal Yaşamı Koruma Vakfı) 2022 Yaşayan Gezegen Raporuna göre 1970 ve 2018 yılları arasında dünya genelinde izlenen türlerin popülas-

KAYNAKÇA

- Agapios, A., Andreas, V., Marinos, S., Katerina, M., & Antonis, Z. A. (2020). Waste Aroma Profile In The Framework Of Food Waste Management Through Household Composting. *Journal of Cleaner Production*, 257, 120340.
- Akkuş, Z. N., & Çalışkan, G. (2019). Nordik Diyeti ve Sağlık Etkileri. *Academic Studies On Natural And Health Sciences*, 475.
- Akpınar, A., Erk, G. & Seven, A. (2019). Vegan ve Vejetaryan Beslenmede Probiyotik Bitkisel Bazlı Süt Ürünlerinin Yeri. *Gıda*, 44(3), 453-462.
- Aktaş, N. 2019. Beslenme Ekolojisine Genel Bir Bakış. 5th International Eurasian Congress on "Natural Nutrition, Healthy Life & Sport" 02-06 October 2019, Ankara. Proceeding Book Vol.II. 862-868. Editör: Karaman, R; Orhan Erdoğan, İ; Zorba, E; Konar, N. ISBN:978-605-69778-0-1
- Alarcon, B. ve Gerritsen, E. (2014). On Our Plate Today: Healty, Sustainable Food Choices. Live Well For Life. http://awsassets.panda.org/downloads/livewell_for_life_rec_report_english_final.pdf Erişim Tarihi: 16.05.2023
- Alçay, A. Ü., Bostan, K., Dinçel, E., & Varlık, C. (2017). Algerin İnsan Gıdası Olarak Kullanımı. *Aydın Gastronomy*, 1(1), 47-59
- Awange, J. ve Kiema, J. (2018). *Environmental Geoinformatics: Extreme HydroClimatic And Food Security Challenges: Exploiting the Big Data*: Springer.
- Barbaros, B., & Kabarın, S. (2014). Akdeniz Diyeti ve Sağlığı Koruyucu Etkileri. *Beslenme Ve Diyet Dergisi*, 42(2), 140-147.
- Barilla Center For Food Nutrition (BCFN) (2016). Double Pyramid: Healthy Food For People And Sustainable For The Planet. <https://www.fondazionebarilla.com/wpcontent/uploads/2016/02/doublepyramid2016-more-sustainable-future-depends-on-us.pdf> Erişim Tarihi: 16.05.2023
- Barnard, A. V. (2016). *Freegans: Diving Into The Wealth Of Food Waste In America*. U of Minnesota Press.
- Baş, A., Peksever, D., & El, S. N. (2021). Sürdürülebilir Protein Kaynakları: Bitki, Böcek, Yapay Et ve Tek Hücre Proteinleri. In *INTERNATIONAL TURKIC WORLD CONGRESS ON SCIENCE AND ENGINEERING* (p. 187).
- Benjama, O., & Masniyom, P. (2012). Biochemical Composition And Physicochemical Properties Of Two Red Seaweeds (Gracilaria Fisheri And G. Tenuistipitata) From The Pattani Bay In Southern Thailand. *Sonklanakarın Journal of Science and Technology*, 34 (2), 223.
- Bennbaia, S., Wazwaz, A., Abujarbou, A., Abdella, G. M., & Musharavati, F. (2018, March). Towards Sustainable Society: Design Of Food Waste Recycling Machine. In *Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management, Bandung, Indonesia* (pp. 6-8).
- Berry, E. M. (2019). Sustainable Food Systems And The Mediterranean Diet. *Nutrients*, 11(9), 2229.
- Bhatia, L., Bachheti, R. K., Garlapati, V. K., & Chandel, A. K. (2020). Third-Generation Biorefineries: A Sustainable Platform For Food, Clean Energy, And Nutraceuticals Production. *Biomass Conversion and Biorefinery*, 1-16.
- Bhatia, L., Sharma, A., Bachheti, R. K., & Chandel, A. K. (2019). Lignocellulose Derived Functional Oligosaccharides: Production, Properties, And Health Benefits. *Preparative Biochemistry and Biotechnology*, 49(8), 744-758.
- Birleşmiş Milletler Türkiye; <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> Erişim Tarihi: 19.05.2023

- Bonny, S.P.F., Gardner, G.E., Pethick, D.W., Hocquette, J.F. (2015). What Is Artificial Meat And What Does It Mean For The Future Of The Meat Industry? *J. Integr. Agric.*, 14(2): 255-263, doi: 10.1016/S2095-3119(14)60888-1.
- Borbolla-Gaxiola, J. E., Ross, A. B., & Dupont, V. (2022). Multi-Variate And Multi-Response Analysis Of Hydrothermal Carbonization Of Food Waste: Hydrochar Composition And Solid Fuel Characteristics. *Energies*, 15(15), 5342.
- Broad, G.M. (2020). Making Meat, Better: The Metaphors Of Plant-Based And Cell-Based Meat Innovation. *Environ. Commun.*, 14(7): 919-932, doi: 10.1080/17524032.2020.172 5085.
- Burd, N. A., McKenna, C. F., Salvador, A. F., Paulussen, K. J., & Moore, D. R. (2019). Dietary Protein Quantity, Quality, And Exercise Are Key To Healthy Living: A Muscle-Centric Perspective Across The Lifespan. *Frontiers in Nutrition*, 83.
- Civelekoğlu, G., & BIYIK, Y. (2018). Ulaşım Sektöründen Kaynaklı Karbon Ayak İzi Değişiminin İncelenmesi. *Bilge International Journal of Science and Technology Research*, 2(2), 157-166.
- Çirifoğlu, E., & Akoğlu, A. (2021). Restoranlarda Oluşan Gıda Atıkları ve Yönetimi: İstanbul İli Örneği. *Akademik Gıda*, 19(1), 38-48.
- Damtoft, J., Lukasik, J., Herfort, D., Sorrentino, D. ve Gartner, E. (2008). Sustainable Development And Climate Change Initiatives, Cement and Concrete Research, 38, 115-127.
- Daysal, H., & Demirbaş, N. (2020). Hanehalkı Gıda İsrafının Nedenleri ve Azaltılması İçin Öneriler: İzmir İli Örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(03), 40-47.
- de Carvalho, N. M., Madureira, A. R., & Pintado, M. E. (2020). The Potential Of İnsects As Food Sources—A Review. *Critical reviews in food science and nutrition*, 60(21), 3642-3652.
- De Gorter, H., Drabik, D., Just, D. R., Reynolds, C., Sethi, G. (2020). Analyzing The Economics Of Food Loss And Waste Reductions In A Food Supply Chain. *Food Policy*, 101953.
- De Souza, R. G. M., Schincaglia, R. M., Pimentel, G. D., & Mota, J. F. (2017). Nuts And Human Health Outcomes: A Systematic Review. *Nutrients*, 9(12), 1311.
- Demirbaş, N. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Gıda İsrafını Önleme Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *VIII. IBANESS Kongreler Serisi, Plovdiv, Bulgaristan*, 21(22), 521-526.
- Dernini, S., Berry, E. M., Serra-Majem, L., La Vecchia, C., Capone, R., Medina, F. X., & Trichopoulou, A. (2017). Med Diet 4.0: The Mediterranean Diet With Four Sustainable Benefits. *Public Health Nutrition*, 20(7), 1322-1330.
- Dernini, S., & Berry, E. M. (2015). Mediterranean Diet: From A Healthy Diet To A Sustainable Dietary Pattern. *Frontiers İn Nutrition*, 2, 15.
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) <https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/754> Erişim Tarihi: 05.05.2023.
- EFAD (The European Federation of the Associations of Dietitians). Sustainable Health Through the Life Span. 2019.
- Erdoğan, S. (2020). Enerji, Çevre ve Sera Gazları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 277-303.
- Ersoy, A. E. (2017). Türkiye’nin Hayvansal Gübre Kaynaklı Sera Gazı Emisyonları Durumu ve Biyogaz Enerjisi Potansiyeli.
- Esteve-Llorens, X., Darriba, C., Moreira, M. T., Feijoo, G., & González-García, S. (2019a). Towards An Environmentally Sustainable And Healthy Atlantic Dietary Pattern: Life Cycle Carbon Footprint And Nutritional Quality. *Science of the Total Environment*, 646, 704-715.
- Esteve-Llorens, X., Moreira, M. T., Feijoo, G., & González-García, S. (2019b). Linking Environmental Sustainability And Nutritional Quality Of The Atlantic Diet Recommendations And Real Consumption Habits İn Galicia (NW Spain). *Science of the Total Environment*, 683, 71-79.

- Estruch, R., Ros, E., Salas-Salvadó, J., Covas, M. I., Corella, D., Arós, F., & Martínez-González, M. A. (2018). Primary Prevention Of Cardiovascular Disease With A Mediterranean Diet Supplemented With Extra-Virgin Olive Oil Or Nuts. *New England Journal of Medicine*, 378(25), e34.
- FAO. Biodiversity and Sustainable Diets: United Against Hunger (Rome). Rome 2010.
- FAO. (2017). The Future of Food and Agriculture, Trends and Challenges, Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, <http://www.fao.org/3/a-i6583e.pdf> Erişim Tarihi: 18.05.2023
- FDA. (2019). Generally Recognized As Safe (GRAS). <https://www.fda.gov/food/food-ingredients-packaging/generally-recognized-safe-gras> Erişim Tarihi: 18.05.2023
- Fernandes, A.M., Teixeira O., Revillion, J.P.P., Souza, A.R. (2019). Conceptual Evolution And Scientific Approaches About Synthetic Meat. *J. Food Sci. Technol.*, 57(6):1991-1999, doi: 10.1007/s13197-019-04155-0.
- Freegan.info (2023), Strategies For Sustainable Living Beyond Capitalism, URL: www.freegan.info Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Frontuto, D., Carullo, D., Harrison, S. M., Brunton, N. P., Ferrari, G., Lyng, J. G., & Pataro, G. (2019). Optimization Of Pulsed Electric Fields-Assisted Extraction Of Polyphenols From Potato Peels Using Response Surface Methodology. *Food and Bioprocess Technology*, 12, 1708-1720.
- Galli, A., Iha, K., Halle, M., El Bilali, H., Grunewald, N., Eaton, D., ... & Bottalico, F. (2017). Mediterranean Countries' Food Consumption And Sourcing Patterns: An Ecological Footprint Viewpoint. *Science Of The Total Environment*, 578, 383-391.
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, Ekonomik Ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(3), 196-215.
- Gerbens-Leenes, P. W., Mekonnen, M. M., & Hoekstra, A. Y. (2013). The Water Footprint Of Poultry, Pork And Beef: A Comparative Study In Different Countries And Production Systems. *Water Resources And Industry*, 1, 25-36.
- Gooch, M., Matsubuchi-Shaw, M., Bucknell, D., LaPlain, D., & Kohler, L. (2022). Quantifying The Carbon Footprint Of Household Food Waste And Associated Ghgs In Oakville, Ontario, And A Municipality's Role In Reducing Both Food Waste And Ghgs. *The Canadian Geographer/Le Géographe canadien*.
- Gümüş, A. B., & Yardımcı, H. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Günlük Besin Ögesi Alımlarının Akdeniz Diyeti Kalite İndeksi (KIDMED) İle İlişkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 167-173.
- Güner, U. (2020). *Çevresel Sürdürülebilirlik*. Utku Güner. (17-33).
- Hajer, M., Nilsson, M., Raworth, K., Bakker, P., Berkhout, F., De Boer, Y., Rockström J., Ludwig, K. Ve Kok, M. (2015). Beyond Cockpit-ism: Four Insights to Enhance the Transformative Potential of the Sustainable Development Goals, *Sustainability*, 7, doi:10.3390/su7021651, 1651-1660.
- Haldhar, S. M., Thangjam, R., Kadam, V., Jakhar, B. L., Loganathan, R., Singh, K. I., & Singh, K. M. (2021). A Review On Entomophagy: Natural Food Insects For Ethnic And Tribal Communities Of North-East India. *Journal Of Environmental Biology*, 42(6), 1425-1432.
- Hoekstra, A. Y. (2003). Virtual Water Trade: Proceedings of the International Expert Meeting on Virtual Water Trade. UNESCO-IHE, Netherlands.
- Hoekstra, A. Y., & Mekonnen, M. M. (2012). The Water Footprint Of Humanity. *Proceedings Of The National Academy Of Sciences*, 109 (9), 3232-3237.
- Holden, E., Linnerud, K. & Banister, D. (2017). The Imperatives Of Sustainable Development, *Sustainable Development*, 25(3), 213-226.

- Jesus Raposo, M. F., De Morais, A. M. B., & De Morais, R. M. S. C. (2015). Marine Polysaccharides From Algae With Potential Biomedical Applications. *Marine Drugs*, 13 (5), 2967-3028. doi: 10.3390/md13052967.
- Johnston, B., De Smet, S., Leroy, F., Mente, A., & Stanton, A. (2023). Non-Communicable Disease Risk Associated With Red And Processed Meat Consumption—Magnitude, Certainty, And Contextuality Of Risk?. *Animal Frontiers*, 13(2), 19-27.
- Jones, A. D., Hoey, L., Blesh, J., Miller, L., Green, A., & Shapiro, L. F. (2016). A Systematic Review Of The Measurement Of Sustainable Diets. *Advances In Nutrition*, 7(4), 641-664.
- Jones, S. L., Gibson, K. E., & Ricke, S. C. (2021). Critical Factors And Emerging Opportunities In Food Waste Utilization And Treatment Technologies. *Frontiers In Sustainable Food Systems*, 5, 781537.
- Karaca, O.B., Çakıcı, A.C., Yıldırım, O. (2021). Girit Yemek Kültürü Doğu Akdeniz Bölgesinde Sürdürülebilir Mu? *J Tour Gastron Stud*. 9(2):1416-38.
- Kargin, D., Tomaino, L., & Serra-Majem, L. (2019). Experimental Outcomes Of The Mediterranean Diet: Lessons Learned From The Predimed Randomized Controlled Trial. *Nutrients*, 11(12), 2991.
- Kırcalı Haznedar N, Aktaş N. Sürdürülebilir beslenme ve gıda güvencesinin sağlanmasında gıda ve beslenme okuryazarlığının gerekliliği. Aktaş N, editör. Gıda ve Beslenme Okuryazarlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. p.17-25.
- Lal, R. (2022). Reducing Carbon Footprints Of Agriculture And Food Systems. *Carbon Footprints*, 1(1), 3.
- Lovarelli, D., Bacenetti, J., & Fiala, M. (2016). Water Footprint Of Crop Productions: A Review. *Science Of The Total Environment*, 548, 236-251.
- Macdiarmid, J. I., Kyle, J., Horgan, G. W., Loe, J., Fyfe, C., Johnstone, A., & McNeill, G. (2012). Sustainable Diets For The Future: Can We Contribute To Reducing Greenhouse Gas Emissions By Eating A Healthy Diet?. *The American Journal Of Clinical Nutrition*, 96(3), 632-639.
- Madalı, B., Karabulut, Ö. F., Öztürk, E. E., Parlak, L., Erdinç, A. Ş., & Dikmen, D. (2021). Toplu Beslenme Hizmeti Veren Bir Kuruluşta Sunulan Menü'nün Sera Gazı Emisyon ve Su Ayakizi Düzeylerinin Mevsimlere Göre Değerlendirilmesi. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 49(1), 5-14.
- Madenci, A. (2018). Yeni Trendler ve Ülkeler. *Gastronomide Güncel Konular*, 1-10.
- Mariotti, F. (Ed.). (2017). *Vegetarian And Plant-Based Diets In Health And Disease Prevention*. Academic Press.
- Mazzocchi, A., De Cosmi, V., Scaglioni, S., & Agostoni, C. (2021). Towards A More Sustainable Nutrition: Complementary Feeding And Early Taste Experiences As A Basis For Future Food Choices. *Nutrients*, 13(2695), 1-10. <https://doi.org/10.3390/nu13082695>
- Mekonnen, M. M., & Hoekstra, A. Y. (2011). National Water Footprint Accounts: The Green, Blue and Grey. Value of Water Research Report Series. UNESCO-IHE, Netherlands.
- Mekonnen, M. M., & Hoekstra, A. Y. (2012). A Global Assessment Of The Water Footprint Of Farm Animal Products. *Ecosystems*, 15(3), 401-415.
- Melzener, L., Verzijden, K., Buijs, J., Post, M., Flacka, J. (2020). Cultured Beef: From Small Biopsy To Substantial Quantity. *J. Sci. Food Agric.*, 101(1): 7-14, doi: 10.1002/jsfa.10663.
- Mintah, B. K., He, R., Agyekum, A. A., Dabbour, M., Golly, M. K., & Ma, H. (2020). Edible Insect Protein For Food Applications: Extraction, Composition, And Functional Properties. *Journal of Food Process Engineering*, 43(4), e13362.
- Mithril, C. E., Meyer, C., Blauert, E., & Holt, M. K. (2010). Grundlag for Ny Nordisk Hverdagsmad.
- Mithril, C., Dragsted, L. O., Meyer, C., Blauert, E., Holt, M. K., & Astrup, A. (2012). Guidelines For The New Nordic Diet. *Public Health Nutrition*, 15(10), 1941-1947.

- Mithril, C., Dragsted, L. O., Meyer, C., Tetens, I., Biloft-Jensen, A., & Astrup, A. (2013). Dietary Composition And Nutrient Content Of The New Nordic Diet. *Public Health Nutrition*, 16(5), 777-785.
- Moré, V. C. (2011). Dumpster Dinners: An Ethnographic Study Of Freeganism. *Journal For Undergraduate Ethnography*, 1(1), 43-55.
- Naja, F., Itani, L., Hamade, R., Chamieh, M. C., & Hwalla, N. (2019). Mediterranean Diet And Its Environmental Footprints Amid Nutrition Transition: The Case Of Lebanon. *Sustainability*, 11(23), 6690.
- Nale, Z. (2021). Yenilikçi Gıda Ürünlerinin Geliştirilmesinde Alternatif Bir Kaynak: Mikroalgler. *Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 4(1), 80-90.
- Nguyen, H. P., Chen, S., & Mukherjee, S. (2014). Reverse Stigma In The Freegan Community. *Journal Of Business Research*, 67(9), 1877-1884.
- Oral, Z. (2015). Dünya'da ve Türkiye'de Gıda İsrafi ve Önlenmesine Yönelik Uygulamalar. Yayınlanmamış AB uzmanlık tezi, T.C. Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- Ordoñez-Araque, R., & Egas-Montenegro, E. (2021). Edible insects: A Food Alternative For The Sustainable Development Of The Planet. *International Journal Of Gastronomy And Food Science*, 23, 100304.
- Othman, K. I., Lim, J. S., Ho, W. S., Hashim, H., & Hafizan, A. M. (2018). Carbon Emission And Landfill Footprint Constrained For Waste Management Using Cascade Analysis. *Chemical Engineering Transactions*, 63, 145-150.
- Özdemir, Ş. (2020). Tüketim Karşısı Yeni Yaşam Biçimi Köye Dönüşün Medyada Sunumu: Yeni Köylüler Örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7 (2), 833-852.
- Özsoy, C. E. (2015). Düşük Karbon Ekonomisi ve Türkiye'nin Karbon Ayak İzi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(9), 198-215.
- Parashar, S., Sood, G., & Agrawal, N. (2020). Modelling The Enablers Of Food Supply Chain For Reduction In Carbon Footprint. *Journal Of Cleaner Production*, 275, 122932.
- Pekcan, A. G. (2019). Sürdürülebilir Beslenme ve Beslenme Örüntüsü: Bitkisel Kaynaklı Beslenme. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 47(2), 1-10.
- Ramos-Elorduy, J. (2008). Energy Supplied By Edible Insects From Mexico And Their Nutritional And Ecological Importance. *Ecology of food and nutrition*, 47(3), 280-297.
- Resmî Gazete (RG). (2020). Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu. 01 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100613-12.htm> adresinden erişildi.
- Rohini, C., Geetha, P. S., Vijayalakshmi, R., Mini, M. L. ve Pasupathi, E. (2020). Global Effects Of Food Waste. *Journal Of Pharmacognosy And Phytochemistry*, 9(2), 690-699.
- Ruini, L. F., Ciati, R., Pratesi, C. A., Marino, M., Principato, L., & Vannuzzi, E. (2015). Working Toward Healthy And Sustainable Diets: The "Double Pyramid Model" Developed By The Barilla Center For Food And Nutrition To Raise Awareness About The Environmental And Nutritional Impact Of Foods. *Frontiers in Nutrition*, 2(9), 1-6. <https://doi.org/10.3389/fnut.2015.00009>
- Salihoglu, G., Salihoglu, N. K., Ucaroglu, S., & Banar, M. (2018). Food Loss And Waste Management In Turkey. *Bioresource Technology*, 248, 88-99.
- Sankaran, R., Show, P. L., Cheng, Y. S., Tao, Y., Ao, X., Nguyen, T. D. P., & Van Quyen, D. (2018). Integration Process For Protein Extraction From Microalgae Using Liquid Biphasic Electric Flotation (LBEF) System. *Molecular Biotechnology*, 60, 749-761.

- Serra-Majem, L., Tomaino, L., Dernini, S., Berry, E. M., Lairon, D., Ngo de la Cruz, J., & Trichopoulou, A. (2020). Updating The Mediterranean Diet Pyramid Towards Sustainability: Focus On Environmental Concerns. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 17(23), 8758.
- Serra-Majem, L., Roman-Vinas, B., Sanchez-Villegas, A., Guasch-Ferre, M., Corella, D., & La Vecchia, C. (2019). Benefits Of The Mediterranean Diet: Epidemiological And Molecular Aspects. *Molecular Aspects Of Medicine*, 67, 1-55.
- Seyhan, S., & Nakilcioğlu, E. (2022). Kalıcı Muhafaza Kapsamında Yenilenebilir Böcekler. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 1166-1178.
- Sezgin, A. C., & Ayyıldız, S. (2019). Gastronomi Alanında Vejetaryen/Vegan Yaklaşımı; Giresun Yöre Mutfağı'nın Vejetaryen Mutfak Kapsamında İncelenmesi. *Siyasi Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya*, 1(1), 505-53.
- Shanks, C. B., Banna, J., & Serrano, E. L. (2017). Food waste in the National School Lunch Program 1978-2015: A systematic review. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 117(11), 1792-1807.
- Sherratt, S. C., Libby, P., Budoff, M. J., Bhatt, D. L., & Mason, R. P. (2023). Role Of Omega-3 Fatty Acids In Cardiovascular Disease: The Debate Continues. *Current Atherosclerosis Reports*, 25(1), 1-17.
- Singh, A., Singhania, R. R., Soam, S., Chen, C. W., Halder, D., Varjani, S., & Patel, A. K. (2022). Production Of Bioethanol From Food Waste: Status And Perspectives. *Bioresource Technology*, 127651.
- Singh, V., Wyatt, J., Zougrana, A., & Yuan, Q. (2022). Evaluation of Vermicompost Produced by Using Post-Consumer Cotton Textile as Carbon Source. *Recycling*, 7(1), 10.
- Sohrabipour J. (2019). Fatty Acids Components Of Marine Macroalgae And Their Medicinal Applications. *Journal Of Phycological Research*, 3 (2).
- Son, G. Y. T., & Bulut, M. (2016). Vegan And Vegetarianism As A Life Style, Yaşam Tarzı Olarak Vegan ve Vejetaryenlik. *Journal Of Human Sciences*, 13(1), 830-843.
- Szabo, N. J., Matulka, R. A., & Chan, T. (2013). Safety Evaluation Of Whole Algalin Protein (Wap) From *Chlorella Protothecoides*. *Food And Chemical Toxicology*, 59, 34-45.
- Şahin, S. K., & Bekar, A. (2018). Küresel Bir Sorun "Gıda Atıkları": Otel İşletmelerindeki Boyutları.
- Şahin, G., & Avcıoğlu, A. O. (2016). Tarımsal Üretimde Sera Gazları ve Karbon Ayak İzi. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 12(3), 157-162.
- Taş, S. (2020). Tüketim Karşıtı Yaşam Tarzları: Freeganizm, Gönüllü Sadelik ve Minimalizm. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (6), 38-64.
- Teke, B., & Kahya, C. (2021). İnek Sütü Üretiminin Su Ayak İzi. *Su Vakfı Bülteni*, 2.
- Tokay, A., Yılmaz, C., Bülbül, N., Boyraz, Ö., & Bölük, S. (2022). The Mediterranean Diet's Place In Sustainability One Of The Sustainable Nutrition Diet Models. *J TOGU Heal Sci*, 2(2), 187-201.
- Torres-Tiji, Y., Fields, F. J., & Mayfield, S. P. (2020). Microalgae As A Future Food Source. *Bio-technology Advances*, 41, 107536.
- Tunçay, G. Y. (2018). Sağlık Yönüyle Vegan/Vejetaryenlik. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 25-29.
- Türkiye Beslenme Rehberi, TÜBER, 2022. [https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Rehberler/T%C3%BCrkiye%20Beslenme%20Rehber%20\(T%C3%9CBER\)%202022.pdf](https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Rehberler/T%C3%BCrkiye%20Beslenme%20Rehber%20(T%C3%9CBER)%202022.pdf) Erişim Tarihi: 16.05.2023
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bitkisel Üretim İstatistikleri (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-Istatistikleri-2022-45504> Erişim Tarihi: 29.04.2023

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2021-49672#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Sera%20gaz%C4%B1%20envanteri%20sonu%C3%A7lar%C4%B1na%20g%C3%B6re,olarak%20hesapland%C4%B1> Erişim Tarihi: 01.05.2023
- UNEP (United Nations Environment Programme). (2018). Sustainable Development Goal 6: Synthesis Report 2018 on Water and Sanitation, United Nations.
- Water Footprint Network. Available at: <https://www.waterfootprint.org/water-footprint-2/what-is-a-water-footprint/> Erişim tarihi: 01.05.2023
- Weindl, I., Ost, M., Wiedmer, P., Schreiner, M., Neugart, S., Klopsch, R., ... Klaus, S. (2020). Sustainable Food Protein Supply Reconciling Human And Ecosystem Health: A Leibniz Position. *Global Food Security*, 25, 100367. doi:10.1016/j.gfs.2020.100367.
- World Wildlife Fund (WWF) https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/ayak_izinin_azaltilmasi/su/ Erişim Tarihi: 05.05.2023
- World Wildlife Fund (Dünya Doğal Yaşamı Koruma Vakfı) 2022 Yaşayan Gezegen Raporu "Doğal Pozitif" Bir Toplum İnşa Etmek. https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/lpr_2022_tr_kck_.pdf Erişim Tarihi: 27.04.2023
- Vatan, A., & Türkbaş, S. (2018). Vegetaryen Turist ve Vegan Turist Kimdir? (Who Is Vegetarian Tourist and Vegan Tourist?). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 24, 39.
- Vaz-Velho, M. L., Pinheiro, R., & Rodrigues, A. S. (2016). The Atlantic Diet—Origin And Features. *International Journal of Food Studies*, 5(1).
- Yan, M., Su, H., Hantoko, D., Kanchanatip, E., Hamid, F. B. S., Zhang, S., ... & Xu, Z. (2019). Experimental Study On The Energy Conversion Of Food Waste Via Supercritical Water Gasification: Improvement Of Hydrogen Production. *International Journal of Hydrogen Energy*, 44(10), 4664-4673.
- Yerli, C., Şahin, Ü., Kızıloğlu, F. M., Tüfenkçi, Ş., & Örs, S. (2019). Van İlinde Silajlık Mısır, Patates, Şeker Pancarı ve Yoncanın Su Ayak İzi. *Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences*, 29(2), 195-203.

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE SINIRDA KARBON DÜZENLEME MEKANİZMASI KAPSAMINDA YEŞİL TİCARET POLİTİKALARI

Soner Uysal

GİRİŞ

Çevresel yıkım günümüz dünyası için yeni bir kavram değildir. Mezopotamya, Maya ve Yunan gibi birçok antik uygarlıktan bu yana için çevresel sorunlar olumsuz sonuçlarıyla birlikte süregelen bir olgudur. Ancak günümüzde insanlığın gezegene verdiği zararlar öylesine geniş çaplıdır ki geçmiş uygarlıklarda olduğu gibi yalnızca yerel ve bölgesel ekolojileri değil aynı zamanda tüm gezegen ekolojisini tehdit etmektedir (Foster ve Magdoff, 2014: 11-12). Birleşmiş Milletler Hükümetlerarası İklim Değişikliği Panelinin (BM-IPCC) 2023 yılında yayımladığı İklim Değişikliği 2023 adlı raporda; insan faaliyetlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonları nedeniyle küresel yüzey sıcaklığının 2011-2020 döneminde, 1850-1900 dönemine göre yaklaşık 1,1°C arttığı belirtilmektedir. Küresel ortalama deniz seviyesi 1901-2018 arasında yaklaşık 0,2 metre yükselmiştir. Sera gazı emisyonlarının 1850-2019 döneminde kümülatif toplamının yaklaşık %23'ü Kuzey Amerika, %16'sı Avrupa, %12'si Doğu Asya kaynaklı olmasına rağmen; Afrika'daki, Asya'daki, Orta ve Güney Amerika'daki, LDC ülkelerindeki² ve Kuzey Kutbundaki milyonlarca insan küresel ısınmanın getirdiği aşırı hava olayları, gıda güvensizliği ve temiz

¹ LDC ülkeleri, BM tarafından tanımlanan en az gelişmiş ülkeleri temsilen kullanılan bir kavramdır. Günümüz itibarıyla kırk altı LDC ülkesinin otuz üç tanesini Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) internet sayfası ziyaret edilebilir.

² SSP (Shared Socioeconomic Pathways), karbon emisyonları için geliştirilen farklı senaryoların genel ismidir. Her bir senaryoda karbon emisyon konsantrasyonlarının ne aralıkta olduğunu ayrıntılı bilgisi için Meinshausen vd.'ne (2020) bakılabilir.

KAYNAKÇA

- Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. Güney Ege Kalkınma Ajansı. http://cevre.mf.duzce.edu.tr/Dokumanlar/cevre_mf/Dosyalar/S%C3%9CRD%C3%9CR%C3%9CLEB%C4%B0L%C4%B0R%20Kalk%C4%B1nma%20ve%20%C3%87evre.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2023).
- Alada A., B., Gürpınar, E. ve Budak S. (1993). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı 3-4-5.
- Arısoy, H. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı. *Avrasya Tarım Ekonomistleri Derneği Dergisi*. Ağustos Sayısı.
- Bacchus, J. (2021). Legal Issues with the European Carbon Border Adjustment Mechanism. <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/2021-08/briefing-paper-125.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2023)
- Baydemir, T. (2021). Temiz Dünya Vizyonu ile Büyüme Stratejisi. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*. <https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/system/files/makale/yesil.pdf> (Erişim Tarihi: 27.03.2023).
- Blanc, B. L. ve Mendoza, I. L. (2023). Potential Conflicts Between the European CBAM and the WTO Rules. <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/9c5d9ec6/potential-conflicts-between-the-european-cbam-and-the-wto-rules> (Erişim Tarihi: 25.04.2023).
- Bozlaşan, R. (2010). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. Sayı: 50. pp. 1011-1028.
- Demirkıran, O. (2002). Dünya Çevre Günü Rio Zirvesi ve Rio+10 Johannesburg Zirvesine Doğru. *Çevre Dergisi*, https://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/tebhaberler/ocak_subat02/9.pdf (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- Drexhage, J. ve Murphy D. (2010). Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012. *Background Paper*. United Nations Headquarters, New York.
- Egenhofer, C. ve Georgiev, A. (2009). The Copenhagen Accord A First Stab at Deciphering the Implications for the EU. Centre for European Policy Studies. <http://re.indiaenvironmentportal.org.in/files/copenhagen-accord-first-stab-deciphering-implications-eu.pdf> (Erişim Tarihi: 17.03.2023).
- Engin, B. (2010). Avrupa Birliği Emisyon Ticareti Programı Ve CO₂ Fiyatını Belirleyen Faktörler. *Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 4. pp.33-43.
- Eslen, N. (2010). İklim Değişikliği Ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri. *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi*. 8(15). pp.237-275.
- European Commission (2015). EU ETS Handbook. https://climate.ec.europa.eu/system/files/2017-03/ets_handbook_en.pdf (Erişim Tarihi: 26.04.2023).
- European Commission (2016a). The EU Emissions Trading System (EU ETS). https://climate.ec.europa.eu/system/files/2016-12/factsheet_ets_en.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2023).
- European Commission (2016b). Communication From The Commission To The European Parliament and The Council. COM (2016) 110 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0110> (Erişim Tarihi: 14.03.2023).
- European Commission (2021). Carbon Border Adjustment Mechanism: Questions and Answers. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3661 (Erişim Tarihi: 02.03.2023).
- European Commission (2023). Questions and Answers: Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). <https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2023-06/20230602%20Q%26A%20CBAM.pdf> (Erişim Tarihi: 24.03.2023).

- Foster, B. J. ve Magdoff, F. (2014). *Her evrecinin Kapitalizm Hakkında Bilmesi Gerekenler Kapitalizm ve Çevre  zerine Bir Rehber*. ev.  zg n Aksakal. Patika Kitap. İstanbul.
- GAİB (2022a). İklim Değişikliği İle İlgili Uluslararası Müzakereler. Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (GAİB) Eğitim ve Ekonomik Araştırmalar Şubesi. <https://www.gaib.org.tr/tr/site/download-file/2639.html?class=StatisticFiles> (Erişim Tarihi: 17.03.2023).
- GAİB (2022b). 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri (GAİB) Eğitim ve Ekonomik Araştırmalar Şubesi. <https://www.gaib.org.tr/tr/site/download-file/2689.html?class=StatisticFiles> (Erişim Tarihi: 02.03.2023).
- G neş, A., M. (2010). İklim Değişikliği ereve S zleşmesinden Kyoto Protokolü’ne Küresel Isınmaya Karşı Uluslararası Alandaki Hukuki Gelişmeler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Sayı: 87. pp.43-89.
- Hodgson, C. (2021). EU Rebuffs US Concerns over Carbon Border Tax Threat. <https://www.ft.com/content/d31ec6c9-453a-4705-b47b-1c9e46de817a> (Erişim Tarihi: 12.03.2023)
- IPCC (2023). Climate Change 2023 Synthesis Report Summary for Policymakers. https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (Erişim Tarihi: 12.04.2023).
- Karakaya, E. (2016). Paris İklim Anlaşması: İeriği Ve Türkiye  zerine Bir Değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3(1). pp 1-12.
- Lim, B., Hong, K., Yoon, J., Chang, J.-I., Cheong, I. (2021). Pitfalls of the EU’s Carbon Border Adjustment Mechanism. *Energies*, 14 (7303). <https://doi.org/10.3390/en14217303>
- Meinshausen, M. vd. (2020). The Shared Socio-economic Pathway (SSP) Greenhouse Gas Concentrations and Their Extensions to 2500. *Geoscientific Model Development* 13, 3571-3605.
- Oharenko, Y. (2021). An EU Carbon Border Adjustment Mechanism: Can it Make Global Trade Greener While Respecting WTO Rules?. <https://sdg.iisd.org/commentary/guest-articles/an-eu-carbon-border-adjustment-mechanism-can-it-make-global-trade-greener-while-respecting-wto-rules/> (Erişim Tarihi: 18.04.2023)
- Pisano, U., Endl, A. ve Berger, G. (2012). The Rio+20 Conference 2012: Objectives, Processes and Outcomes. ESDN Quarterly Report N 25. https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/2012-June-The_Rio_20_Conference_2012.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2023).
- Powers, A. (2012). The Rio+20 Process: Forward Movement for the Environment?. Elisabeth Haub School Of Law Faculty Publications. <https://digitalcommons.pace.edu/lawfaculty/855/> (Erişim Tarihi: 01.03.2023).
- Ramachandran, A. (2023). The European Carbon Border Adjustment Mechanism A Step Towards Global Climate Solutions. <https://www.oneclicklca.com/eu-carbon-border-adjustment-mechanism/> (Erişim Tarihi: 17.08.2023).
- Reuters (2021). Russia Says EU Carbon Border Tax May Impinge on Global Trade Rules. <https://www.reuters.com/business/russia-says-eu-carbon-border-tax-may-impinge-global-trade-rules-2021-06-17/> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- SKD (2015). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği ereve S zleşmesi 21. Taraflar Konferansı (Cop 21) Raporu. <https://www.skdturkiye.org/haber/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-21-taraflar-konferansi-cop-21-ve-is-dunyasi> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- Steiner, M. (2003). NGO Reflections on the World Summit: Rio + 10 or Rio-10?. *Review of European Community & International Environmental Law*. 12(1). pp.33-38.
- Stiglitz, E., J. (2010). Kopenhag Başarışsızlığının  stesinden Gelmek. *Ekonomik Forum*. Ocak 2010. <https://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2010/01/084-085.pdf> (Erişim Tarihi: 19.03.2023).

- Store, J. (2022). Council Agrees on the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/15/carbon-border-adjustment-mechanism-cbam-council-agrees-its-negotiating-mandate/> (Erişim Tarihi: 01.03.2023).
- Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2(2). pp. 57–73.
- Troszczyńska-Van Genderen, W. ve Ramet, V. (2012). Much Ado About Nothing: The Rio+20 Conference. European Parliament Directorate-General For External Policies Policy Department. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2012/491432/EXPO-DEVE_SP\(2012\)491432_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2012/491432/EXPO-DEVE_SP(2012)491432_EN.pdf) (Erişim Tarihi: 22.03.2023).
- United Nations (2012). Rio Declaration On Environment and Development. *United Nations Audiovisual Library of International Law*. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dunche/rio_ph_e.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

YEŞİL PAZARLAMA VE TÜRKİYE'DEKİ İŞLETMELERDE KULLANILAN UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Fatma Kömürcüoğlu Soytürk-Aytekin Fırat

GİRİŞ

Son yıllarda, dünya genelinde doğal çevreye olan ilgi artmaktadır. Birçok araştırma, artan insan nüfusu, endüstriyel üretim ve yenilenemeyen kaynakların tüketimi gibi tehditlerin ortaya çıkardığı çevresel zorluklara dikkat çekmektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik ve çevre bilinci gibi konuların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yükselmesine neden olmuş ve hükümetleri ve işletmeleri çevresel sorunlara karşı bilinçlenmeye zorlamıştır. Bu bağlamda, çevre kirliliği ve koruma, çevre dostu ve sürdürülebilir gelişim modellerinin benimsenmesini gerektirmektedir. Sanayileşmiş ülkelerdeki birçok işletme son 30 yıldır çevresel devrimin bir parçası hâline gelmiş ve çevresel sorunları azaltmalarının karlarını artırma fırsatı sağladığını fark etmişlerdir. Ancak, sadece işletmelerin gelişimine değil aynı zamanda gezegenin sürdürülebilir bir küresel ekonomi sağlamasına yönelik uzun vadeli fırsatlar ve zorluklar da mevcuttur. Küresel ısınmanın yarattığı zorluklar veya çevresel belirsizlikler otomatik olarak büyüme veya kâr elde etme fırsatları yaratmaz. Bu nedenle, riskleri hesaba katarak stratejik yatırım planlaması ve uzun vadeli bir vizyon gibi stratejik yaklaşımlar geliştirmek gerekmektedir. Bu sayede, yeni fırsatları keşfedebilir ve sürdürülebilir bir gelecek için adımlar atılabilir (Mehraj ve Qureshi, 2022:142).

Bu çalışma, çevreye karşı artan ilginin sonucunda Türk işletmelerinin strateji belgelerine, vizyon, plan ve hedeflerine nasıl yansıtıldığı; sürdürülebilirlik planları ve çevre konulu sosyal sorumluluk projeleri ele alınarak; yeşil pazarlama çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca, yeşil pazarlama kavramı, yeşil

- Ürün değişikliklerinin ortaya çıkarılmasını sağlamalı,
- Üretim süreçlerinde çevreci değişikliklere gidilmeli,
- Ambalaj değişikliklerinde çevreci doğa dostu ambalajlara gidilmeli ve son olarak reklamların çevreci anlayışla tüketici ya da müşteri davranış değişikliğine götüreceği şekilde değiştirilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma ise gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamakta yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma anlamına gelmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde yeşil pazarlamayla bağlantılı olan sürdürülebilir kalkınmada asıl amaç gelecek nesillere doğayı koruyarak bırakabilmektir. Yeşil pazarlama ile ise toplumda çevreci bilinç oluşturulması ve çevrenin korunmasının gerekliliği amaçlanmıştır.

Yapılan çalışmalarda Türkiye’de çoğu işletme hâlâ çevreci bilince geçmediği görülmektedir. Genelde misyon vizyon hedeflerinde çevreci görüş yer alan işletmeler de ise yapılan çalışmalar kısıtlıdır. İklimsel değişim çevre sorunları hafife alınmaması gerektiğinin her fırsatta altı çizilen bir konu iken bunun iş süreçlerine yeterince dâhil edilememesi büyük bir sorundur. Bu hususta devlet otoriteleri daha fazla yaptırım uygulamalı, toplum daha çok bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Atılğan, K. Ö. (2019). Stratejik Yeşil Pazarlama Bağlamında Yeşil Fiyatlandırma Literatürünün İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 50-58.
- Aulina, L., ve Yuliati, E. (2017, November). *The Effects of Green Brand Positioning, Green Brand Knowledge, and Attitude Towards Green Brand on Green Products Purchase Intention*. In International Conference on Business and Management Research (ICBMR 2017) (pp. 548-557). Atlantis Press.
- Bartlett, D. ve Trifilova, A. (2010) Green Technology Andeco-Innovation: Seven Case-Studies From A Russian Manufacturing Context. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 21, 8, 910-929.
- Garg, A. (2015). Green Marketing for Sustainable Development: An industry Perspective. *Sustainable Development*, 23(5), 301-316. <https://doi.org/10.1002/sd.1592>
- Gedik, Y. (2020). Yeşil Pazarlama Stratejileri ve İşletmelerin Amaçlarına Etkisi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 6(2), 46-65.
- Herbig, Paul A. (1998) Green Marketing, Handbook of Cross-Cultural Marketing., p279-295. 17p.
- Holt, E. A. ve Holt M. (1997). Green Pricing Guide, The Regulatory Assistance Project, <https://www.raponline.org>, 1-129.
- Kemp, R. ve Pearson, P. (2007) Final Report of The MEI Project Measuring Eco Innovation.UM Merit Maastricht. Available at <http://www.merit.unu.edu/MEI/deliverables/MEI%20D15%20Final%20report%20about>

- Kocaşahin, S. B. (2019). Yeşil Pazarlama Stratejileri: Dünyadaki ve Türkiye’deki Örnek Uygulamaların Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kumar, A. (2015). Green Logistics for Sustainable Development: an Analytical Review. *IOSRD International Journal of Business*, 1(1), 7-13.
- Mehraj, D, ve Qureshi, I. H. (2022) “Evaluating The Emerging Opportunities and Challenges From Green Marketing Practices Among Indian Manufacturing Industries” *Business Strategy & Development*. Sep, Vol. 5 Issue 3, p142-152. 11p. DOI: 10.1002/bsd2.186.
- Mishra, P., ve Sharma, P. (2014). Green Marketing: Challenges and Opportunities for Business. *BVIMR Management Edge*, 7(1).
- Mukonza, C., ve Swarts, I. (2020). The Influence of Green Marketing Strategies on Business Performance and Corporate Image in The Retail Sector. *Business Strategy and The Environment*, 29(3), 838-845.
- Organisation for Economic Co-operation and Development(OECD). (2009) Eco-innovation in industry-enablinggreen growth. Available at http://www.oecd.org/document/62/0,3746,de_34968570_34968855_44452670_1_1_1_1,00.html
- Papadas, K. K., Avlonitis, G. J., Carrigan, M., ve Piha, L. (2019). The Interplay of Strategic and Internal Green Marketing Orientation on Competitive Advantage. *Journal of Business Research*, 104, 632-643.
- Peattie, K. ve Charter, M. (2003) “Green Marketing”. In: Baker, M. J.,(ed.) *The Marketing Book*. Burlington: Butterworth-Heinemann, pp. 726-756.
- Polonsky, M. J. (1994). An Introduction to Green Marketing. *Electronic Green Journal*, 1(2).
- Polonsky, M. J., & Rosenberger III, P. J. (2001). Reevaluating Green Marketing: A Strategic Approach. *Business Horizons*, 44(5), 21-30.
- Schiederig, T., Tietze, F., ve Herstatt, C. (2012). Green Innovation in Technology and Innovation Management—An Exploratory Literature Review. *R&d Management*, 42(2), 180-192.
- Stoica, M. (2021). Green Marketing Communication Strategies: An Integrative. *The Annals of The University of Oradea. Economic Sciences*, 30(1st).
- Widyastuti, S., Said, M., Siswono, S., ve Firmansyah, D. A. (2019). Customer Trust Through Green Corporate Image, Green Marketing Strategy, and Social Responsibility: A Case Study. *European Research Studies Journal Volume XXII*, Issue 2, pp. 83-99

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://www.opet.com.tr/sosyal-sorumluluk-projeleri/yesil-yol-projesi> (Erişim tarihi:23.03.2023)
- <https://www.boynergrup.com/i/assets/boynergrup/pdf/boyner-grup-surdurulebilirlik-raporu-tr-280522.pdf> (Erişim tarihi:23.03.2023)
- <https://www.hayatsu.com.tr/hayat-geri-donusumde> (Erişim tarihi:23.03.2023)
- <https://www.dimes.com.tr/sosyal-sorumluluk> (Erişim tarihi:23.03.2023)
- <https://www.capital.com.tr/capital-dergi/akilli-kimya/dagitimin-yesil-hedefleri?sayfa=3> (Erişim tarihi:23.03.2023)
- <https://kurumsal.carrefoursa.com/tr/surdurulebilirlik/yasam-icin-dogrusu-yaklasimi/cevre-icin-dogrusu> (Erişim tarihi:23.03.2023)
- <https://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/kurumsal-iletisim/sosyal-sorumluluk/cevre> (Erişim tarihi:24.03.2023)
- <http://www.vestelyatirimciliskileri.com/surdurulebilirlik/ekolojik-duyarlilik/cevre-uygulamaları.aspx> (Erişim tarihi:24.03.2023)

<https://www.arcelikglobal.com/tr/surdurulebilirlik/gezegen-icin-teknoloji/iklim-degisikligiyle-mucadele/> (Erişim tarihi:24.03.2023)

<https://www.dunya.com/sirketler/arcelikten-ortak-sosyal-sorumluluk-projesi-haberi-677430>
(Erişim tarihi:24.03.2023)

<https://www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/cevre> (Erişim tarihi:24.03.2023)

SÜRDÜRÜLEBİLİR GİRİŞİMCİLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YENİLİKÇİ İŞ MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Marangoz-Çağrı İzci

GİRİŞ

Son yıllarda çevresel sorunların giderek artması sonucu tüm dünyada çevre sorunlarına olan ilgi ve bu alanda yapılan çalışmalar giderek artmaktadır. Özellikle başta su olmak üzere doğal kaynakların aşırı kullanımı ve bu kullanım oranlarının sürdürülebilir olmaması, üretim ve tüketim davranışlarının değiştirilmesi gerekliliği ve sürdürülebilir hâle getirilmesi konusundaki çalışmaların öneminin artmasına neden olmaktadır (Önce ve Marangoz, 2012). Bu bağlamda hem akademik alanda hem de iş dünyası ve toplumda çevre ve sürdürülebilirlik konusunda bir bilinç ve farkındalığın oluştuğu görülmektedir.

Sürdürülebilir girişimcilik, tüketim modellerini ve pazar yapılarını değiştirerek, girişimcileri ve şirketlerini sürdürülebilir uygulamalar geliştirmeleri için etkilemekte ve motive etmektedir. Sürdürülebilir girişimciler, mevcut ekonomik kalıplardan daha sürdürülebilir ekonomilere geçiş için katalizör görevi görebilmektedir. Geleneksel girişimciler mümkün olan en kısa sürede maksimum finansal getiri amacı için kaynakları kullanırken, sürdürülebilirliğe odaklanan girişimciler ise işletme faaliyetlerinin kalitesinin korunması, iyileştirilmesi ve mümkün olduğunca devamlılığının sağlanması için insan kaynaklarını ve doğal kaynakları kullanmaktadırlar (Mendes vd., 2022). Sürdürülebilir girişimciler faaliyetlerinde daha çok çevreye odaklanan ve çevresel etkileri minimize etmeye çalışan veya sosyal olarak da çevre bilinci oluşturmaya çalışan kişilerdir.

sürdürülebilir tüketici davranışını teşvik etmede proaktif bir rol oynayabileceğini göstermektedir (Bocken, 2017; Tunn vd., 2019).

Sürdürülebilir yenilikçi iş modelleri, tüketicilerin kişisel ihtiyaç ve isteklerinin karşılanmasında en iyi seçeneklere sahip olduğundan sürdürülebilir tüketime sağlanmasındaki en önemli unsur olmaktadır. Bir diğer ifadeyle sürdürülemez tüketim kalıplarının sürdürülebilir hâle dönüştürülmesinde yenilikçi iş modelleri rol oynamaktadır (Tunn vd., 2019). Kısacası, sürdürülebilir girişimcilerin etkisiyle ortaya koyulan yenilikçi iş modelleri ile sürdürülebilir tüketime birbirine entegre olması daha sürdürülebilir bir toplum için önemli bir adım olacaktır. Bu bağlamda işletme yöneticilerinin ürün ve hizmetlerin üretim aşamasında kullanılan kaynakları, üretim yöntemlerini ve sürdürülebilirlik performanslarını sürdürülebilir yenilikçi iş modelleri ile açık bir şekilde paylaşması özellikle tüketicilerin güveninin kazanılması açısından yöneticilere önerilebilir. Aynı zamanda atık azaltma, geri dönüşüm ve yeniden kullanımı arttırmayı ifade eden ve sürdürülebilir yenilikçi iş modeli olan dögüsel ekonomi, üretimin daha az kaynak kullanılarak ve atık üretmeden gerçekleşmesini sağladığından yöneticiler tarafından benimsenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akyol, H. (2020). Teknolojik İnovasyon Sürdürülebilir Kalkınma Üzerinde Teşvik Edici Bir Faktör Müdür? *Aydin Faculty of Economics Journal*, 5(2), 14-24.
- Baldassarre, B., Calabretta, G., Bocken, N. M. P., & Jaskiewicz, T. (2017). Bridging sustainable business model innovation and user-driven innovation: A process for sustainable value proposition design. *Journal of cleaner production*, 147, 175-186.
- Bashir, M., Alfalih, A., & Pradhan, S. (2022). Sustainable business model innovation: Scale development, validation and proof of performance. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(4), 100243.
- Belz, F. M., & Binder, J. K. (2017). Sustainable entrepreneurship: A convergent process model. *Business Strategy and the Environment*, 26(1), 1-17.
- Beus, C. E., & Dunlap, R. E. (1990). Conventional versus alternative agriculture: The paradigmatic roots of the debate. *Rural sociology*, 55(4), 590-616.
- Bocken, N. (2017). Business-led sustainable consumption initiatives: Impacts and lessons learned. *Journal of Management Development*, 36(1), 81-96.
- Davies, I. A., & Chambers, L. (2018). Integrating hybridity and business model theory in sustainable entrepreneurship. *Journal of Cleaner Production*, 177, 378-386.
- Doğan, O., Bulut, Z. A. ve Çımrın, F. K. (2015). Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 29(4).
- Ergülen, A. ve Büyükkelik, A. (2008). Sürdürülebilir Kalkınmanın Ekonomik Ve Çevre Boyutları Açısından Atık Yönetimi Ve E-Atıklar. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 19-30.

- Evans, D. (2011). Thrifty, green or frugal: Reflections on sustainable consumption in a changing economic climate. *Geoforum*, 42(5), 550-557.
- Feng, J., Liu, Z., & Feng, L. (2021). Identifying opportunities for sustainable business models in manufacturing: Application of patent analysis and generative topographic mapping. *Sustainable production and consumption*, 27, 509-522.
- Fichter, K., & Tiemann, I. (2020). Impacts of promoting sustainable entrepreneurship in generic business plan competitions. *Journal of Cleaner Production*, 267, 122076.
- Geissdoerfer, M., Vladimirova, D., & Evans, S. (2018). Sustainable business model innovation: A review. *Journal of Cleaner Production*, 198, 401-416.
- Gregori, P., & Holzmann, P. (2020). Digital sustainable entrepreneurship: A business model perspective on embedding digital technologies for social and environmental value creation. *Journal of Cleaner Production*, 272, 122817.
- Grijalvo, M., & García-Wang, C. (2023). Sustainable business model for climate finance. Key drivers for the commercial banking sector. *Journal of Business Research*, 155, 113446.
- Guo, L., Cao, Y., Qu, Y., & Tseng, M. L. (2022). Developing sustainable business model innovation through stakeholder management and dynamic capability: A longitudinal case study. *Journal of Cleaner Production*, 372, 133626.
- Hajihydari, N., Kargar Shouraki, M., Vares, H., & Mohammadian, A. (2022). Digital sustainable business model innovation: applying dynamic capabilities approach (DSBMI-DC). *Foresight*.
- Haldar, S. (2019). Towards a conceptual understanding of sustainability-driven entrepreneurship. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(6), 1157-1170.
- He, J., & Ortiz, J. (2021). Sustainable business modeling: The need for innovative design thinking. *Journal of Cleaner Production*, 298, 126751.
- Hockerts, K., & Wüstenhagen, R. (2010). Greening Goliaths versus emerging Davids—Theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. *Journal of business venturing*, 25(5), 481-492.
- Hockerts, K., Wüstenhagen, R., 2010. Greening Goliaths versus emerging Davids: theorizing about the role of incumbents and new entrants in sustainable entrepreneurship. *J. Bus. Ventur.*, 25 (5), 481-492.
- Hummels, H., & Argyrou, A. (2021). Planetary demands: Redefining sustainable development and sustainable entrepreneurship. *Journal of Cleaner Production*, 278, 123804.
- İnci, B. Ergen, A. (2019). *Bilinçli Farkındalığın (Mindfulness) Sürdürülebilir Tüketim Bağlamında İncelenmesi*. PPAD Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 1-4 Mayıs, Kuşadası-AYDIN, 546-567.
- İpek, İ., Hızarcı Payne A.K., (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile Kurumsal Dönüşüm. Bölüm 12. Sorumlu Tüketim ve Üretim; Editörler: Madran, C., Tanyeri, M., Akademisyen Yayınevi, Ankara, 279-297.
- Joensuu-Salo, S., Viljamaa, A., & Varamäki, E. (2022). Sustainable entrepreneurs of the future: The interplay between educational context, sustainable entrepreneurship competence, and entrepreneurial intentions. *Administrative Sciences*, 12(1), 23.
- Kara, N. (2022). Bist spor endeksi hareketlerinin makine öğrenmesi teknikleri ile tahminine ilişkin bir uygulama. E. Poyraz (Eds.), içinde, *Finansta Disiplinlerarası Yaklaşımlar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Keskin, R. (2021). Girişimcilik ve İş Modeli Geliştirme: Teknokentlerde Bulunan Girişimler Üzerine Bir Araştırma. Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kişi, N. (2018). Paylaşım Ekonomisinin Ulaşım Sektörüne Yansımaları: Uber Örneği. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 57-68.

- Klapper, R. G., & Fayolle, A. (2023). A transformational learning framework for sustainable entrepreneurship education: The power of Paulo Freire's educational model. *The International Journal of Management Education*, 21(1), 100729.
- Lans, T., Blok, V., & Wesselink, R. (2014). Learning apart and together: towards an integrated competence framework for sustainable entrepreneurship in higher education. *Journal of Cleaner Production*, 62, 37-47.
- López-Nicolás, C., Ruiz-Nicolás, J., & Mateo-Ortuño, E. (2021). Towards Sustainable Innovative Business Models. *Sustainability*, 13, 5804.
- Mendes, A. C., Ferreira, F. A., Kannan, D., Ferreira, N. C., & Correia, R. J. (2022). A BWM approach to determinants of sustainable entrepreneurship in small and medium-sized enterprises. *Journal of Cleaner Production*, 371, 133300.
- Michaelis, L. (2003). The role of business in sustainable consumption. *Journal of Cleaner Production*, 11, 915-921.
- Mont, O., & Plepys, A. (2008). Sustainable Consumption Progress: Should We Be Proud or Alarmed? *Journal of Cleaner Production*, 16(4), 531-537.
- Novikovienė, L., & Navickaitė-Sakalauskienė, I. (2020). Safeguarding The Legal Balance Between Competitive Entrepreneurship (Business) And Sustainable Consumption. *Entrepreneurship And Sustainability Issues*, 8(1), 868-883.
- Önce, A. G. ve Marangoz, M. (2012). Pazarlamanın Sürdürülebilir Gelişmedeki Rolü. *International Conference on Eurasian Economies*, 389-397.
- Özdemir, N. ve Sunoğlu, Ş.K. (2022). *Karanlık Üçlü Kişilik Özelliklerinin Sürdürülebilir Tüketim Davranışına Etkisi*. 26. Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı, 23-25 Haziran, Kırşehir, 300-313.
- Parrish, B. D. (2010). Sustainability-driven entrepreneurship: Principles of organization design. *Journal of business Venturing*, 25(5), 510-523.
- Pies, I., & Schultz, F. C. (2023). The governance of sustainable business model innovation—An Ordonomic Approach. *Scandinavian Journal of Management*, 39(1), 101246.
- Rennings, K. (2000). Redefining Innovation Eco-Innovation Research and The Contribution From Ecological Economics. *Ecological Economics*, 32(3), 19-332.
- Rosário, A. T., Raimundo, R. J., & Cruz, S. P. (2022). Sustainable Entrepreneurship: A literature review. *Sustainability*, 14(9), 5556.
- Saraç, Ö. (2022). Kültür turistlerinin sürdürülebilir tüketim davranışlarının cinsiyete göre farklılıkları: Safranbolu üzerinde bir araştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (2), 265-283.
- Schimmenti, E., Migliore, G., Di Franco, C. P., & Borsellino, V. (2016). Is there sustainable entrepreneurship in the wine industry? Exploring Sicilian wineries participating in the SOSTain program. *Wine Economics and Policy*, 5(1), 14-23.
- Schlange, L. E. (2006). *What drives sustainable entrepreneurs*. In Proceedings of the Applied Business and Entrepreneurship Association International (ABEAI) Conference (pp. 1-11).
- Shakeel, J., Mardani, A., Chofreh, A. G., Goni, F. A., & Klemeš, J. J. (2020). Anatomy of sustainable business model innovation. *Journal of cleaner production*, 261, 121201.
- Shepherd D.A., & Patzelt H. (2011). The new field of sustainable entrepreneurship: studying entrepreneurial action linking 'what is to be sustained' with 'what is to be developed'. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 35(1), 137-163.
- Sinansari, P., Putri, A. A., & Lopatka, A. (2022). Value of Sustainable Business Model in Mining Company: A Case Study. *Procedia Computer Science*, 207, 4142-4150.

- Smania, G. S., Arakaki, I. R. Y., Oliveira, A. F., Cauchick-Miguel, P. A., & de Sousa Mendes, G. H. (2023). Car subscription services: Automakers' shift towards servitized and sustainable business models. *Sustainable Production and Consumption*, 36, 184-193.
- Terán-Yépez, E., Marín-Carrillo, G. M., del Pilar Casado-Belmonte, M., & de las Mercedes Capobianco-Uriarte, M. (2020). Sustainable entrepreneurship: Review of its evolution and new trends. *Journal of Cleaner Production*, 252, 119742.
- Tilley, F., & Young, W. (2009). Sustainability Entrepreneurs. *Greener Management International*, (55).
- Todeschini, B. V., Cortimiglia, M. N., Menezes, D. C., & Ghezzi, A. (2017). Innovative and sustainable business models in the fashion industry: Entrepreneurial drivers, opportunities, and challenges. *Business Horizons*, 60, 759-770.
- Tunn, V. S., Bocken, N. M., van den Hende, E. A., & Schoormans, J. P. (2019). Business models for sustainable consumption in the circular economy: An expert study. *Journal of Cleaner Production*, 212, 324-333.
- Viciunaite, V., & Alfnes, F. (2020). Informing sustainable business models with a consumer preference perspective. *Journal of Cleaner Production*, 242, 118417.
- Westerveld, P., Fiel, E., Desouza, K. C., & Gable, G. G. (2023). The business model portfolio as a strategic tool for value creation and business performance. *The Journal of Strategic Information Systems*, 32(1), 101758.
- Yang, M., Evans, S., Vladimirova, D., & Rana, P. (2017). Value uncaptured perspective for sustainable business model innovation. *Journal of Cleaner Production*, 140, 1794-1804.
- Yıldız, B. ve Kütahyalı, D. N. (2021). Yeşil Ürün Tutumunun Yeşil Satın Alma Niyeti, Geri Dönüşüm Ve Yalın Tüketim Üzerindeki Etkisi. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 365-398.
- Yurdakul, M. (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Eko İnovasyon Uygulamaları: Bir Model Önerisi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1, 15-33.
- Žaneta Piligrimiene, Z. Žukauskaite, A. Korzilius, H. Banyte, J., & Dovaliene, A. (2020). Internal and External Determinants of Consumer Engagement in Sustainable Consumption. *Sustainability*, 12(4), 1349.

AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI ÇERÇEVESİNDE YEŞİL FİNANS

Yunus Emre Kahraman-Yılmaz Çalışkan

GİRİŞ

20. yüzyılın başından itibaren sanayileşmenin her geçen gün büyümesi, Dünya'nın geçirmiş olduğu iki büyük dünya savaşı ve yaşanan felaketler, nüfusun hızla artması gibi nedenlerden dolayı enerji tüketimindeki artış, küresel ekonomide yaşanan büyüme çevre kirliliğini de beraberinde getirmiştir. Doğanın dengesinin bozulması, çevre kirliliği ve küresel ısınmanın zararlı etkileri her geçen gün daha çok hissedilmekte, gezegenin geleceğini tehlikeye atılmaktadır. Bu yaşanan çevresel sorunlara karşı önlemler alınmasına, doğal dengenin bozulmaması için toplumların bilinçlendirilmesine ve yaşanan bu sorunun çözümüne yönelik Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar çözüm arayışına girmiş ve bu çözüm arayışı uluslararası güvenlik meselesi hâline getirilmeye çalışılmıştır. Küresel anlamda çevreyi korumaya yönelik olarak sayılabilecek önemli gelişmeler; sürdürülebilir kalkınma adına 1960'lı yıllarda oluşturulan Roma kulübü, 1970'li yıllarda Stockholm'da gerçekleştirilen İnsan Çevresi Konferansı, 1980'li yıllarda ortak bir gelecek amacıyla düzenlenen Brundtland Raporu, 1990'lı yıllarda Brezilya'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma konferansıdır (Çanakçıoğlu, 2023:539). Bu gelişmelerden sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gruplandırılmış, en az gelişmiş ülkelere özel önem verilmiş, OECD ülkeleri listeye dâhil edilmesine rağmen dönüşüm ekonomisi içinde olanlar hariç tutulmuştur (Galeotti and Lanza: 1999).

Toplumsal, ekonomik ve siyasi gelişim ile çağdaşlaşmanın getirdiği çevresel bozulmaya tepki olarak yeşil teori ortaya atılmış, bölgelerarası geliştirilen çevresel mücadele uluslararası boyuta taşınmıştır (Ünal, 2014: 230). Yeşil teori ekseninde atılan adımlardan en önemlisi AB tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu teoriyle birlikte AB, iklim değişikliği ile mücadeleyi daha sürdürülebilir

küresel çapta bütün Dünya ülkelerinin katılımıyla tüm sektörlerde veri altyapıları kurulmalı, elde edilen veriler izlenmeli ve raporlanmalıdır. Gerçekleştirilecek tüm bu faaliyetler neticesinde sosyal ve ekonomik anlamda yeşil dönüşüm, finansman, istihdam ve kalkınma konusunda önemli fırsatlar elde edilecektir.

KAYNAKÇA

- Athanasios O. (2017). The Fiscal-Monetary Policy Mix in the Euro Area: Challenges at the Zero Lower Bound. *European Economy-Discussion Papers 060, Directorate General Economic and Financial Affairs (DG ECFIN)*, European Commission.
- Bayraktutan, Y. (2003), Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 175-186.
- Bennett, G. (Ed.), (1994). *Conserving Europe's natural heritage : towards a European ecological network*. Proceedings of the international conference, Maastricht 9-12 November 1993. London- Dordrecht- Boston: Graham&Trotman/Martinus Nijhoff.
- Bongardt, A. and F. Torres (2022), The European Green Deal: More than an Exit Strategy to the Pandemic Crisis, a Building Block of a Sustainable European Economic Model. *Journal of Common Market Studies*, 60(1): 170-185
- Chen, Y. and Z. J. Zhao. (2021). The Rise of Green Bonds for Sustainable Finance: Global Standards and Issues with The Expanding Chinese Market. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 52: 54-57. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2021.06.013>.
- Çanakçıoğlu, M. (2023). Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Çerçevesinde Yeşil Büyüme ve Yeşil Finans. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*. 6 (4). 537-554. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1217>.
- European Commission. (2014). A Policy Framework For Climate And Energy In The Period From 2020 to 2030. Brussels.
- European Commission. (2019a). A Clean Energy Transition. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/energy-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 30.10.2023).
- European Commission. (2019b). A Healthy Food System for People and Planet. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/agriculture-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- European Commission. (2019c). An Industrial Strategy for a Competitive, Green, Digital Europe. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/industry-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- European Commission. (2019d). EU as a Global Leader. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_19_6721. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- European Commission. (2019e). Path to Climate Neutrality. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/climate-action-and-green-deal_en#documents. (Erişim Tarihi: 30.10.2023).
- European Commission. (2019f). Press Remarks by President Von Der Leyen on the Occasion of the Adoption of the European Green Deal Communication. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6749. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).
- European Commission. (2019g). Protecting the Environment and Oceans with the Green Deal. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/protecting-environment-and-oceans-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).

- European Commission. (2020a). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Region. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:98:FIN&WT.mc_id=Twitter. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).
- European Commission. (2020b). Investing in a Green Future. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal_en. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).
- European Commission. (2020c). Providing Efficient, Safe and Environmentally Friendly transport. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/transport-and-green-deal_en. (Erişim tarihi: 28.10.2023).
- European Commission. (2020d). Research and innovation for the European Green Deal. https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/strategy-2020-2024/environment-and-climate/european-green-deal_en.(Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- European Commission. (2020e). The European Green Deal, COM(2019) 640 Final, Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- European Commission. (2021a). About the Initiative. https://europa.eu/new-european-bauhaus/about/about-initiative_en. (Erişim tarihi: 29.10.2023)
- European Commission. (2021b). Delivering on Our Targets. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_21_3688. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).
- European Commission. (2021c). New European Bauhaus. https://europa.eu/new-european-bauhaus/index_en. (Erişim Tarihi: 26.10.2023).
- European Commission. (2021d). The Just Transition Mechanism: Making Sure No One is Left Behind. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en. (Erişim Tarihi: 27.10.2023).
- European Commission. (2021e). Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy. COM(2021) 390 final. Strasbourg, 6.7.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0390>. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- European Commission. (2021f). NextGenerationEU. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/eu-borrower-investor-relations/nextgenerationeu_en. (Erişim Tarihi:02.11.2023).
- European Commission. (2022). REPORT on the New European Bauhaus. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0213_EN.html. (Erişim Tarihi:02.11.2023).
- European Commission. (2023a). Biodiversity Mainstreaming. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/horizontal-priorities/green-budgeting/biodiversity-mainstreaming_en#:~:text=How%20much%20do%20we%20spend%3F,-Biodiversity%20contribution%20in&text=For%20the%202021%2D2027%20period,the%20fight%20against%20biodiversity%20loss.. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- European Commission. (2023b). Supporting climate action through the EU budget. [https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/supporting-climate-action-through-eu-budget_en#:~:text=entire%20EU%20budget,-EU%20budget%202021%2D2027%3A%20Commission%20proposal%20to%20further%20strengthen%20climate,1.8%20trillion%20in%202018%20prices\).](https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action/supporting-climate-action-through-eu-budget_en#:~:text=entire%20EU%20budget,-EU%20budget%202021%2D2027%3A%20Commission%20proposal%20to%20further%20strengthen%20climate,1.8%20trillion%20in%202018%20prices).) (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- European Committee of the Regions, (2020), The European Green Deal is Going Local. <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/The-European-Green-Deal-is-Going-Local.aspx>. (Erişim Tarihi: 27.10.2023).

- European Environment Agency. (2011). Green infrastructure and territorial cohesion. The concept of green infrastructure and its integration into policies using monitoring systems. Technical Report (Number 18). <https://www.eea.europa.eu/themes/publications/green-infrastructure-and-territorial-cohesion>. (Erişim Tarihi: 04.11.2023).
- European Parliament. (2019). Seats by Political Group and Country: 2019-2024. <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/seats-politica-group-country/2019-2024/>. (Erişim Tarihi: 29.10.2023).
- Galeotti, M. and A. Lanza. (1999). Richer and cleaner? A study on carbon dioxide emissions in developing countries. *Energy Policy*, 27(10), 565-573.
- Gevher, R. ve H. Acet. (2023). Avrupa Birliğinde Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonominin Gelişimi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1) , 224-253 . DOI: 10.53443/anadoluibfd.1184407.
- Görkem, H. (2022). Covid-19 Pandemisinin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Yansımalar. *Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi (USSMAD)*, 2 (1), 74-90.
- Hansen, R., M. Buizer, E. L. Rall, Y. DeBellis, C. Davies, B. Elands, F. Wiersum and S. Pauleit. (2015). Report of Case Study City Portraits. Appendix to Green Surge Study on Urban Green Infrastructure Planning and Governance in 20 European Case Studies. Technical Report. European Union, Belgium. https://greensurge.eu/products/case-studies/GREEN_SURGE_Report_of_City_Portraits_small.pdf. (Erişim Tarihi: 27.10.2023).
- Jongman, R. H. G. (1995). Nature conservation planning in Europe: developing ecological networks. *Landscape and Urban Planning*, 32, 169-183.
- Kakışım, C. (2022). Avrupa Yeşil Mutabakatı: Yeşil Teori Perspektifinden Bir Analiz. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1),1-16.
- Kotecki, L. (ed.) (2020). Zielone finanse w Polsce. Sopot: Wyd. Instytut Odpowiedzialnych Finansów, European Financial Congress, Global Compact Network Poland, Know-How Hub Centrum Transferu Wiedzy.
- Lee, C-C., F. Wang, R. Lou, and K. Wang. (2023). How Does Green Finance Drive the Decarbonization of The Economy? Empirical Evidence from China, *Renewable Energy*, 204: 671- 684. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2023.01.058>.
- Lindenberg, N. (2014). Definition of Green Finance. <https://www.cbd.int/financial/gcf/definition-greenfinance.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.11.2023).
- Liu, M. (2022). The Driving Forces of Green Bond Market Volatility and The Response of The Market to the COVID-19 Pandemic. *Economic Analysis and Policy*, 75: 288-309. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2022.05.012>.
- Lloyd. (2021). Greener Industry. https://assets.lloyds.com/media/a683f8ab-9af7-40f7-8b25-2e95af503d3a/LLOYDS_CLIMATE_GREENER%20INDUSTRY_DOWNLOADABLE%20PDF%20V7.pdf. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).
- Madaleno, M., E. Dogan and D. A. Taskin. (2022). Step Forward on Sustainability: The Nexus of Environmental Responsibility, Green Technology, Clean Energy and Green Finance. *Energy Economics*, 109: 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.105945>
- Meltzer, J., N. Hultman and C. Langley. (2014). Low-Carbon Energy Transitions In Qatar And The Gulf Cooperation Council Region. SSRN Electronic Journal. DOI:10.2139/ssrn.2408743.
- Mngumi, F., S. Shaorong, F. Shair, and M. Waqas. (2022). Does Green Finance Mitigate the Effects of Climate Variability: Role of Renewable Energy Investment and Infrastructure. *Environmental Science and Pollution Research*, 29: 59287-59299. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-19839-y>.

- OECD. (2020). Green Infrastructure in the Decade for Delivery: Assessing Institutional Investment. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f51f9256-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/f51f9256-en&csp_=7d5d22ec82800d8235fe1f2706f7224f&itemIGO=oecd&itemContentType=book. (Erişim Tarihi:26.10.2023).
- Orçun, Ç. (2019). *Yeşil Finansman: Kavramı, Enstrümanları ve Uygulamaları*. (Editör) Orçun; Ç. ve Sezgin; O.B.: Yeşil İşletmecilik içinde (ss. 91-118), Bursa: Ekin Basım yayın Dağıtım.
- Orphanides, A. (2017). The Fiscal-Monetary Policy Mix in the Euro Area: Challenges at the Zero Lower Bound. *MIT Sloan Research Paper* No. 5197-17, Available at SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2965805>. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- Politico, (2020). The Politics of the Green Deal, <https://www.politico.eu/article/chapter-two-the-politics-of-the-green-deal/>. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).
- Rant, V. (2022). Regulating the Green Transition and Sustainable Finance in the European Union. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4108232>. (Erişim Tarihi: 02.11.2023).
- Ricardo, D. (1821). On the Principles of Political Economy and Taxation, 12 Ağustos 2018 tarihinde <http://www.econlib.org/LIBRARY/Ricardo/ricP.html>. (Erişim Tarihi: 08.11.2023).
- Richard, B. (2023a). Greening The Global Economy. <https://www.arup.com/perspectives/a-new-understanding-of-the-green-economy>. (Erişim Tarihi: 24.10.2023).
- Richard, B. (2023b). Identifying The Right Green Economy Opportunity. <https://www.arup.com/perspectives/identifying-the-right-green-economy-opportunity>. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).
- Samsun, T. (2021). Avrupa Birliğinin İklim Diplomasisi. *EURO Politika*, (7), 12-18. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/europ/issue/75959/1256278>. (Erişim Tarihi: 03.11.2023).
- Sarıarmağan Ş., M. Var ve M. D. Özgül. (26-27 Ekim 2022). Bölgelerarası Yeşil Altyapı Politikalarının Tartışılması. *International Conference on Sustainable Cities and Urban Landscape (ICSULA 2022%)*, Konya, 348-365.
- Schoenmaker, D. (2021). Greening Monetary Policy. *Climate Policy*, 21 (4), 581-592. <https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1868392>.
- Schoenmaker, D. (2023). The Green Deal-Futureproofing Europe. Annette Bongardt and Francisco Torres (Ed.), *The Political Economy Of Europe's Future And Identity Integration In Crisis Mode* içinde (65-75). Portugal: . Palma de Cima.
- Sharma, A. (2004). *The Indian Economy Since Liberalisation:The Structure and Composition of Exports and Industrial Transformation (1980-2000)*. United Kingdom: Industrial Dynamics, Innovation and Development.
- Shurey, D. (2016). *Guide to Green Bonds on the Bloomberg Terminal*. New York: Finance Note (July), Bloomberg New Energy Finance.
- Skjaereth, J. B. (2021). Towards a European Green Deal: The evolution of EU climate and energy policy mixes. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics, Springer*, 21(1), 25-41.
- Streimikiene, D. and V. Kaftan. (2021). Green Finance And The Economic Threats During COVID-19 Pandemic. *Terra Economicus*, 19(2), 105-113. DOI: 10.18522/2073-6606-2021-19-2-105-113.
- Şahin, C. (2023). İklim Kriziyle Mücadelede Bir Finansman Yöntemi Olarak Yeşil Tahviller. *Soc-rates Journal of Interdisciplinary Social Studies*,31, 1-10. Doi:10.5281/zenodo.8151009.
- Topuz, H. ve A. Coşkun. (2018). Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi: Türkiye, Kolombiya Ve Güney Kore Üçlüsünün Sektörel Bazda Uygulamalı Bir Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (25), 672-685. DOI: 10.20875/makusobed.460115

- United Nations. (2011). The Road to Rio+20 For a Development-Led Green Economy. dited20108_en.pdf (unctad.org). (Erişim Tarihi:25.10.2023).
- United Nations. (2021). Theme Report On Energy Transition Towards The Achievement Of Sdg 7 And Net-Zero Emissions. https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/11/2021-twg_2.pdf. (Erişim Tarihi: 28.10.2023).
- Ünal, S. (2014). Yeşil Teori. Mehmet Şahin ve Osman Şen (Ed.) içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, (229-249). Ankara: Kripto.
- Volz, U., J. Böhnke, L. Knierim, K. Richert, G. Roeber, V. Eidt. (2015). Financing the Green Transformation: How to Make Green Finance Work in Indonesia. London: Palgrave Macmillan.
- Wallace, O. (2023). Race to Net Zero: Carbon Neutral Goals by Country. <https://www.visualcapitalist.com/sp/race-to-net-zero-carbon-neutral-goals-by-country/>. (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- Zhang, D., Z. Zhang, and S. Managi. (2019). A Bibliometric Analysis on Green Finance: Current Status, Development and Future Directions. *Finance Research Letters*, 29, 425–430.
- Zak, K. (2021). Green Bonds As Modern Financial Instruments. Scientific Papers of Silesian University of Technology. <https://managementpapers.polsl.pl/wp-content/uploads/2022/01/ZN154-%C5%BBak.pdf>. (Erişim Tarihi: 04.11.2023).
- <https://www.climatefinancelab.org/about/how-it-works/>
- <https://www.scalingsolar.org/news/>
- <https://www.weforum.org/agenda/2020/09/how-to-drive-investment-into-sustainable-infrastructure/>
- <https://www.arup.com/perspectives/identifying-the-right-green-economy-opportunity>

YENİLİKÇİ ATIK YÖNETİMİ İLE DOĞRUSAL EKONOMİDEN DÖNGÜSEL EKONOMİYE GEÇİŞ

Çağdaş Gönen

GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan günümüze gelen uzun sürecin her döneminde insan faaliyetleri sonucunda her zaman atıklar oluşmuştur. Bu atıkların tür ve miktarları ise değişkenlik göstermektedir. Atıkların tür ve miktarındaki farklılıklar yaşanan döneme ve o topluma ait olan kültür, gelenek, alışkanlıklar, coğrafya, teknolojik imkanlar ve ekonomik gelişmişlik koşullarına göre değişkenlik göstermektedir. Bunun yanında zaman içerisinde gelişen teknoloji ve ekonomi modelleri ile günlük yaşantıda üretilen ürünlerin çeşitliliği artmış ve bu ürünlerde kullanılan malzemelerin türleri farklılık göstermeye başlamıştır. Özellikle teknolojinin ve sanayinin geliştiği sanayi devriminden günümüze kadar gelen süreçte atık yönetimi ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu süreç içerisinde bir yandan atık yönetimi modelleri gelişirken diğer yandan ise zehirli ve riskli atık maddeler için farklı atık yönetimi metotları zorunlu olarak ortaya çıkmıştır.

Sanayi devriminden bu yana dünya nüfusunun katlanarak artması, yaşam kalitesinin yükselmesi, kentleşmedeki hızlı büyüme ve ekonomik kalkınmalara paralel olarak katı atıklar dünyada ve özellikle kentsel alanlarda insan sağlığını ve ekosistemi tehdit eden ciddi bir sorun hâline gelmiştir (Meng vd., 2019; Zhou vd., 2019). Günümüzde dünyada küresel olarak 2 milyar ton atık oluşmakta ve hâlen bunların %33'ü yerel yönetimler tarafından toplanamamakta ve yönetilmemekte sonuç olarak kontrolsüzce doğaya karışmaktadır. Dünya ortalamasında günlük olarak üretilen atık miktarı ise kişi başına 0,75 kg olarak hesaplanmaktadır. Dünya bankası raporuna göre ise 2050 yılında katı atık üretim miktarının 3,5 milyar tona kadar çıkması öngörülmektedir. Dünya genelinde evsel nitelikli atıkların durumu incelendiğinde oluşan atıkların yaklaşık %70'inin bir depolama sahasında bertaraf edildiği, %19'unun geri dönü-

KAYNAKÇA

- Abdallah, M., Abu Talib, M., Feroz, S., Nasir, Q., Abdalla, H., Mahfood, B. 2020. "Artificial intelligence applications in solid waste management: A systematic research review". *Waste Management*, 109, 231-246.
- Awasthi, A. K., Cheela, V. R. S., D'Adamo, I., Iacovidou, E., Islam, M. R., Johnson, M., ... Li, J. 2021. "Zero waste approach towards a sustainable waste management". *Resources, Environment and Sustainability*, 3, 100014.
- Awasthi, A. K., Li, J., Koh, L., Ogunseitan, O. A. 2019. "Circular economy and electronic waste". *Nature Electronics*.
- Barles, S. 2014. "History of Waste Management and the Social and Cultural Representations of Waste". *Environmental History (Netherlands)*, 4, 199-226.
- Bogner, J., Spokas, K. 1993. "Landfill CH₄: Rates, fates, and role in global carbon cycle". *Chemosphere*, 26(1-4), 369-386.
- Chen, Z., Feng, Q., Yue, R., Chen, Z., Moselhi, O., Soliman, A., ... An, C. 2022. "Construction, renovation, and demolition waste in landfill: a review of waste characteristics, environmental impacts, and mitigation measures". *Environmental Science and Pollution Research*, 29(31), 46509-46526.
- Ciftci, I., Tatoglu, E., Wood, G., Demirbag, M., Zaim, S. 2019. "Corporate governance and firm performance in emerging markets: Evidence from Turkey". *International Business Review*, 28(1), 90-103.
- Dal, E. N. 2017. "Tüketim Toplumu Ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma-The Consumption Society And A Discussion On The Criticism Of The Consumption Society". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Erişen, S. 2021. "Incremental transformation of spatial intelligence from smart systems to sensorial infrastructures". *Building Research & Information*, 49(1), 113-126.
- Fatimah, Y. A., Govindan, K., Murniningsih, R., Setiawan, A. 2020. "Industry 4.0 based sustainable circular economy approach for smart waste management system to achieve sustainable development goals: A case study of Indonesia". *Journal of Cleaner Production*, 269, 122263.
- França, A. S. L., Amato Neto, J., Gonçalves, R. F., Almeida, C. M. V. B. 2020, Ocak 20. "Proposing the use of blockchain to improve the solid waste management in small municipalities". *Journal of Cleaner Production*. Elsevier.
- Golbaz, S., Nabizadeh, R., Sajadi, H. S. 2019. "Comparative study of predicting hospital solid waste generation using multiple linear regression and artificial intelligence". *Journal of Environmental Health Science and Engineering*, 17(1), 41-51.
- Gopalakrishnan, P. K., Hall, J., Behdad, S. 2021. "Cost analysis and optimization of Blockchain-based solid waste management traceability system". *Waste Management*, 120, 594-607.
- Hatipoğlu, A., Barab, A., Keskin, C., Baran, M. F., Aktepe, N., Onursal, N. 2021. "ATIKLAR KAVRAMI SINIFLANDIRILMASI VE YÖNETİMİ". (C. KESKİN & M. F. BARAN, Ed.) (1. bs). Ankara.
- Hidalgo, D., Martín-Marroquín, J. M., Corona, F., Juaristi, J. L. 2018. "Sustainable vacuum waste collection systems in areas of difficult access". *Tunnelling and Underground Space Technology*, 81, 221-227.
- Islam, M. S., Hannan, M. A., Basri, H., Hussain, A., Arebey, M. 2014. "Solid waste bin detection and classification using Dynamic Time Warping and MLP classifier". *Waste Management*, 34(2), 281-290.

- Kanojia, A., Visvanathan, C. 2021. "Assessment of urban solid waste management systems for Industry 4.0 technology interventions and the circular economy". *Waste Management and Research*, 39(11), 1414-1426.
- Karunathilake, H., Hewage, K., Mérida, W., Sadiq, R. 2019. "Renewable energy selection for net-zero energy communities: Life cycle based decision making under uncertainty". *Renewable Energy*, 130, 558-573.
- Kaza, S., Yao, L., Bhada-Tata, P., Woerden, F. Van. 2018. "*What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050-Silpa Kaza, Lisa Yao, Perinaz Bhada-Tata, Frank Van Woerden-Google Books*". World Bank Group.
- Lawn, P. 2011. "Is steady-state capitalism viable? A review of the issues and an answer in the affirmative". *Ann. N.Y. Acad. Sci.*, 1219, 1-25.
- Lozano, Á., Caridad, J., De Paz, J. F., González, G. V., Bajo, J. 2018. "Smart waste collection system with low consumption LoRaWAN nodes and route optimization". *Sensors (Switzerland)*, 18(5).
- Lu, W. 2019. "Big data analytics to identify illegal construction waste dumping: A Hong Kong study". *Resources, Conservation and Recycling*, 141, 264-272.
- Luttenberger, L. R. 2020. "Waste management challenges in transition to circular economy—Case of Croatia". *Journal of Cleaner Production*, 256, 120495.
- Ma, J., Hipel, K. W. 2016. "Exploring social dimensions of municipal solid waste management around the globe—A systematic literature review". *Waste Management*, 56, 3-12.
- Malandrino, O., Sica, D., Testa, M., Supino, S. 2017. "Policies and measures for sustainable management of solar panel end-of-life in Italy". *Sustainability (Switzerland)*, 9(481), 1-15.
- Meng, X., Tan, X., Wang, Y., Wen, Z., Tao, Y., Qian, Y. 2019. "Investigation on decision-making mechanism of residents' household solid waste classification and recycling behaviors". *Resources, Conservation and Recycling*, 140, 224-234.
- Mesjasz-Lech, A. 2019. "Reverse logistics of municipal solid waste—towards zero waste cities". *Transportation Research Procedia*, 39, 320-332.
- Molina, R. A., Catan, I. 2021. "Solid Waste Management Awareness and Practices among Senior High School Students in a State College in Zamboanga City, Philippines". *Aquademia*, 5(1), ep21001.
- Montecinos, J., Ouhimmou, M., Chauhan, S., Paquet, M. 2018. "Forecasting multiple waste collecting sites for the agro-food industry". *Journal of Cleaner Production*, 187, 932-939.
- Morseletto, P. 2023. "Sometimes linear, sometimes circular: States of the economy and transitions to the future". *Journal of Cleaner Production*, 390.
- Nanda, S., Berruti, F. 2021. "Municipal solid waste management and landfilling technologies: a review". *Environmental Chemistry Letters*, 19(2), 1433-1456.
- Neves, S. A., Marques, A. C. 2022. "Drivers and barriers in the transition from a linear economy to a circular economy". *Journal of Cleaner Production*, 341, 130865.
- Parker, C., Johnson, H. 2019. "From Food Chains to Food Webs: Regulating Capitalist Production and Consumption in the Food System". *Annu. Rev. Law. Soc. Sci.*, 15, 205-225.
- Pires, A., Martinho, G. 2019. "Waste hierarchy index for circular economy in waste management". *Waste Management*, 95, 298-305.
- Ritzer, G., Jurgenson, N. 2010. "Production, Consumption, Prosumption: The nature of capitalism in the age of the digital "prosumer"". *Journal of Consumer Culture*, 10(1), 13-36.
- Rousta, K., Zisen, L., Hellwig, C. 2020. "Household waste sorting participation in developing countries—A meta-analysis". *Recycling*, 5(1).

- Salihoglu, G., Salihoglu, N. K., Ucaroglu, S., Banar, M. 2017. "Food loss and waste management in Turkey". *Bioresource Technology*, 248, 88-99.
- Sarker, I. H. 2022. "AI-Based Modeling: Techniques, Applications and Research Issues Towards Automation, Intelligent and Smart Systems". *SN Computer Science* 2022 3:2, 3(2), 1-20.
- Shafique, K., Khawaja, B. A., Sabir, F., Qazi, S., Mustaqim, M. 2020. "Internet of things (IoT) for next-generation smart systems: A review of current challenges, future trends and prospects for emerging 5G-IoT Scenarios". *IEEE Access*, 8, 23022-23040.
- Sheng, T. J., Islam, M. S., Misran, N., Baharuddin, M. H., Arshad, H., Islam, M. R., ... Islam, M. T. 2020. "An Internet of Things Based Smart Waste Management System Using LoRa and Tensorflow Deep Learning Model". *IEEE Access*, 8, 148793-148811.
- Steenmans, K., Taylor, P., Steenmans, I. 2021. "Blockchain Technology for Governance of Plastic Waste Management: Where Are We?". *Social Sciences*, 10(11), 434.
- Varman, R., Vikas, R. M. 2007. "Consumption Markets & Culture Freedom and Consumption: Toward Conceptualizing Systemic Constraints for Subaltern Consumers in a Capitalist Society".
- World Bank. 2020. "World Bank country and lending groups [Internet]". Geliş tarihi gönderen <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>
- Yang, C. K., Ma, H. W., Liu, K. H., Yuan, M. H. 2023. "Measuring circular economy transition potential for industrial wastes". *Sustainable Production and Consumption*, 40, 376-388.
- Yukalang, N., Clarke, B., Ross, K. 2018. "Solid waste management solutions for a rapidly urbanizing area in Thailand: Recommendations based on stakeholder input". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(7).
- Zaman, A. U., Lehmann, S. 2011. "Urban growth and waste management optimization towards 'zero waste city'". *City, Culture and Society*, 2(4), 177-187.
- Zhou, M. H., Shen, S. L., Xu, Y. S., Zhou, A. N. 2019. "New Policy and Implementation of Municipal Solid Waste Classification in Shanghai, China". *International Journal of Environmental Research and Public Health* 2019, Vol. 16, Page 3099, 16(17), 3099.

DÖNGÜSEL BİR EKONOMİ İÇİN ÇEVRE MUHASEBESİ VE YÖNETİMİ

Yusuf Tepeli-Çağatay Mirgen

GİRİŞ

Dünya var olduğundan bu yana depremler, seller, devasa yangınlar, meteor yağmurları, buzul çağları derken birçok felaket yaşamış ama her defasında kendi kendini yenileyebilmiştir. Ne zaman ki insan doğaya meydan okumaya başlamış, o andan itibaren doğanın kendini yenileme yeteneği körelmeye başlamıştır. Ancak insanoğlu kendi faaliyetleri nedeniyle gittikçe zarar gören doğanın etkilerinin tüm canlılara zarar vereceğinin bilincine maalesef çok geç varmıştır.

Bilindiği üzere üretim faktörlerinin başında doğa gelmektedir. Dünya nüfusunun hızlı artışı neticesinde artan tüketim eğilimi ancak daha fazla üreterek karşılanabilmektedir. Maalesef ki bu üretim doğayı tüketerek gerçekleşmektedir. İnsanoğlunun doğadan bitmek bilmeyen talepleri, doğal kaynakların tüketilmesi, atık ve kirlilik emisyonları ile birlikte ekolojik baskı yaratarak küresel ekosistemi değiştirmektedir.

Küresel ekonomiler, rekabet avantajı elde etmek, ekonomik kalkınmalarını artırmak ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için ekonomik büyümelerini ve dış ekonomik faaliyetlerini artırmaya çalışmaktadır. Sanayi devriminden sonra ülkeler arasında bir güç göstergesi hâline gelen sanayileşmedeki artış hızı, zaman içerisinde şirketler özelinde de yaşanmıştır. Daha fazla üretim için yarışan şirketlerin her geçen gün artan fosil yakıt tüketimi neticesinde atmosfere salınan sera gazı yoğunluğundaki artış küresel ısınmaya neden olmuş, bu durum iklim değişikliğini beraberinde getirerek uzun vadede tüm canlı türlerini tehdit eder hâle gelmiştir. Fosil yakıtlara yapılan yatırımın devam etmesi durumunda 2030-2052 yıllarında küresel sıcaklık artışının 2 dereceye ulaşması beklenmektedir. Ancak söz konusu tehditin çevre üzerindeki etkisi, iklimdeki değişikliklerle sınırlı değildir; aynı zamanda arazi bozulmalarına, artan kirlili-

KAYNAKÇA

- Abdulrahman, D. M. (2021), "The Role of Environmental Accounting in Sustainable Development to Conserve Natural Resources", *Psychology and Education Journal*, 58(2): 11627-11653.
- Akdeniz Fatih, Yavuz Zeynep ve Açar Dilay, (2021), "Çevre Muhasebesi ve Çevresel Raporlama", *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 29-46.
- Alagöz, Ali ve İrdiren, Duygu, (2013), "Maliyet Muhasebesi Bakış Açısı İle İşletmelerde Çevre Maliyetleri ve Yönetimi", *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(26): 424-449.
- Arrive, Jean Tsitaire, and Feng Mei, (2018), "Corporate Social Responsibility Disclosure: Evidence from BRICS Nations", *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(5): 920-927.
- Artene, Alin, Bunget, Ovidiu Constantine, Dumitrescu, Alin Constantine, Domil, Aura Emanuela and Bogdan, Oana, (2020), "Non-Financial Information Disclosures and Environmental Protection-Evidence from Romania and Greece", *Forests*, 11(8), 814.
- Berrios, Fernando, Campbell, Daniel E. and Ortiz, Marco, (2017), "Emergy Evaluation of Benthic Ecosystems Influenced by Upwelling in Northern Chile: Contributions of the Ecosystems to the Regional Economy", *Ecological Modelling*, 359: 146-164.
- Boustead, Ian and Hancock, Gerald F., (1979), *Handbook of Industrial Energy Analysis*, Horwood, Chichester.
- Burritt, Roger Leonard and Schaltegger, Stefan (2010), "Sustainability Accounting and Reporting: Fad or Trend?", *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 23(7): 829-846.
- Burritt, Roger Leonard, Herzig, Christian, Schaltegger, Stefan and Viere, Tobias, (2019), "Diffusion of Environmental Management Accounting for Cleaner Production: Evidence from Some Case Studies", *Journal of Cleaner Production*, 224: 479-491.
- Buyse, Kristel and Verbeke, Alain (2003), "Proactive Environmental Strategies: A Stakeholder Management Perspective", *Strategic Management Journal*, 24(5): 453-470.
- Christ, Katherine L., and Burritt Roger Leonard, (2015), "Material Flow Cost Accounting: A Review and Agenda for Future Research", *Journal of Cleaner Production*, 108: 1378-1389.
- Dasgupta, Partha, (2008), "Nature in Economics", *Environmental and Resource Economics*, 39: 1-7.
- Datta, Rajib and DEB, Suman Kanti, (2012), "Green accounting: What? Why? Where we are now and where we are heading—A Closer Look", *European Journal of Business and Management*, 4(4), 99-109.
- Dauvergne, Peter, (2008), "Globalization and the Environment. In: Ravenhill, J. (Ed.), *Global Political Economy*, Oxford University Press, Oxford, UK.
- Destek, Mehmet Akif, Sarkodie, Samuel Asumadu, (2019), "Investigation of Environmental Kuznets Curve for Ecological Footprint: The Role of Energy and Financial Development", *Science of The Total Environment*, 650: 2483-2489.
- Dyduch, Justyna, and Krasodomska Joanna, (2017), "Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure: An Empirical Study of Polish Listed Companies", *Sustainability*, 9(11): 1934.
- Ewing, Brad et al. (2010), *The Ecological Footprint Atlas*, *Global Footprint Network*, Oakland.
- Farley, Joshua and Costanza, Robert (2010), "Payments for Ecosystem Services: from Local to Global", *Ecological Economics*, 69(11): 2060-2068.

- Field, Christopher B., et al. (2014), "Technical summary Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change ed CB Field et al.", 35-94.
- Franzese, Pier Paolo, LIU, Gengyuan and ARICO, Salvatore, (2019), "Environmental Accounting Models and Nature Conservation Strategies", *Ecological Modelling*, 397: 36-38.
- García-Sánchez, Isabel-María, et al. (2020), "CEO ability and sustainability disclosures: The mediating effect of corporate social responsibility performance", *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(4): 1565-1577.
- Ghisellini, P., Ji, X., Liu, G. and Ulgiati, S. (2018), "Evaluating the Transition towards Cleaner Production in the Construction and Demolition Sector of China: A Review", *Journal of Cleaner Production*, 195(1): 418-434.
- Gönen, Seçkin ve Güven, Zeynep, (2014), "Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesine Yönelik Bir Seramik Fabrikasında Uygulama", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 63: 39-58.
- Hannah Ritchie, MAX Roser and Pablo Rosado, (2020), "CO₂ and Greenhouse Gas Emissions", Published online at OurWorldInData.org. <https://ourworldindata.org/co2-and-greenhouse-gas-emissions>.
- Hein, Lars, Van Koppen, Kris, Van Lerland, Ekko C., and Leidekker, Jacob (2016), "Temporal Scales, Ecosystem Dynamics, Stakeholders and the Valuation of Ecosystems Services", *Ecosystem Services*, 21: 109-119.
- Jørgensen, Sven Erik, (2010), "Ecosystem Services, Sustainability and Thermodynamic Indicators", *Ecological Complexity*, 7(3), 311-313.
- Kırhoğlu, Hilmi ve Can, Ahmet, Vecdi (2006), "Çevresel Muhasebede Kavramsal Tartışmaların Gelişimi ve Analizi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 32:1-12.
- Kırhoğlu, Hilmi ve Can, Ahmet Vecdi,(1998), *Çevre Muhasebesi*, Değişim Yayınları: Adapazarı.
- Kurtlu, Ayşe, (2017), "Çevresel Maliyetlerin Faaliyet Tabanlı Maliyetleme Yöntemi ile Belirlenmesi ve Bir Uygulama", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(2): 309-325.
- Kyoto Protocol (1997). Kyoto protocol. UNFCCC Website. Available online: http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php (accessed on 1 January 2011).
- Le, Thi Tam and Nguyen, Thi Mai, (2019), "Practice Environmental Cost Management Accounting: The Case of Vietnamese Brick Production Companies", *Management Science Letters*, 9(1): 105-120.
- Linder, Marcus and Williander, Mats, (2017), "Circular Business Model Innovation: Inherent Uncertainties", *Business Strategy and the Environment*, 26(2): 182-196.
- LLENA, Fernando, Moneva, Jose M. and Hernandez, Blanca (2007), "Environmental Disclosures and Compulsory Accounting Standards: The Case of Spanish Annual Reports", *Business Strategy and the Environment*, 16(1): 50-63.
- Maama, Haruna and Appiah, Kingsley Opoku (2019), "Green Accounting Practices: Lesson from an Emerging Economy", *Qualitative Research in Financial Markets*, 11(4): 456-478.
- Mathews, M.R. (2008), "Further thoughts on Mega-accounting and the Need for Standards", *Issues in Social and Environmental Accounting*, 2(2): 158-175.
- Mellino, Salvatore, Buonocore, Elvira and Ulgiati, Sergio, (2015), "The Worth of Land Use: A GIS-Energy Evaluation of Natural and Human-Made Capital", *Science of the Total Environment*, 506: 137-148.

- Nikodinoska, Natasha, Paletto, Alessandro, Pastorella, Fabio, Granvik, Madeleine and Franzese, Pier Paolo, (2018), "Assessing, Valuing and Mapping Ecosystem Services at City level: The case of Uppsala (Sweden)", *Ecological Modelling*, 368: 411-424.
- Odum, Howard T., (1988), "Self-organization, Transformity, and Information", *Science*, 242(4882): 1132-1139.
- Olowu, G., Bein, M. and Olasehinde-Williams G., (2018), "Examining the Relationship between Financial Development, Sustainable Economic Opportunity and Ecological Footprint in SADC Countries", *Applied Ecology and Environmental Research*, 16(5): 7171-7190.
- Özkol, Ahmet Erdal, (2018), "Çevre Maliyetleri ve Bir Uygulama", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(2): 315-333.
- Phong, Le Hoang (2019), "Globalization, Financial Development, and Environmental Degradation in the Presence of Environmental Kuznets Curve: Evidence from ASEAN-5 Countries", *International Journal of Energy Economics and Policy*, 9(2): 40-50.
- Rashid, Audil, et al., (2018), "Ecological Footprint of Rawalpindi; Pakistan's First Footprint Analysis from Urbanization Perspective", *Journal of Cleaner Production*, 170: 362-368.
- Saud, Shah, Songsheng Chen, and Abdul Haseeb (2020), "The Role of Financial Development and Globalization in the Environment: Accounting Ecological Footprint Indicators for Selected One-Belt-One-Road Initiative Countries", *Journal of Cleaner Production*, 250: 119518.
- Scarpellini, Sabina, et al. (2020), "Dynamic Capabilities and Environmental Accounting for the Circular Economy in Businesses", *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal* 11(7): 1129-1158.
- Shahbaz, Muhammad, et al. (2015), "Does Globalization Impede Environmental Quality in India?", *Ecological Indicators*, 52: 379-393.
- Shahbaz, Muhammad, et al. (2020), "The Financial Development-Environmental Degradation Nexus in the United Arab Emirates: The Importance of Growth, Globalization and Structural Breaks", *Environmental Science and Pollution Research*, 27: 10685-10699.
- Soların, Sakiru Adebola and Bello Mufutau Opeyemi,(2018), "Persistence of Policy Shocks to an Environmental Degradation Index: The Case of Ecological Footprint in 128 Developed and Developing Countries", *Ecological Indicators*, 89: 35-44.
- Soylu, Yasemin ve İleri, Hüseyin, (2009), "Çevre Muhasebesi ve Çevre Maliyetlerinin Üretim Maliyetlerine Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12(1-2): 309-322.
- Şenay L., et al. (2018), "The Impact of Globalization and Financial Development on Environment within the Context of STIRPAT Model: The Case of Turkey", *J. Social Sciences*, 19(1):55-64.
- TÜİK (2022). Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2020-45862>.
- Ulupui, I Gusti Ketut Agung, Murdayanti, Yunika, Marini, Astari, Purwohedhi, Unggul, Mardia, Mardia and Yanto, Heri, (2020), "Green Accounting, Material Flow Cost Accounting and Environmental Performance", *Accounting*, 6(5): 743-752.
- Vassallo, P., Paoli, C., Buonocore, E., Franzese, P. P., Russo, G. F., and Povero, P. (2017), "Assessing the Value of Natural Capital in Marine Protected Areas: A Biophysical and Trophodynamic Environmental Accounting Model", *Ecological Modelling*, 355: 12-17.
- Wackernagel, Mathis and Kitzes Justin, (1998), *Ecological Footprint*, Encyclopedia of Ecology, Academic Press, 1031-1037.

Walton, Julia (2000), "Compulsory within Voluntary Environmental Agreements?", *Sustainable Development*,154(3): 146-154.

Zamfir, Ana Maria, Mocanu, Cristina and Grigorescu, Adriana (2017), "Circular Economy and Decision Models among European SMEs", *Sustainability*, 9(9): 1507.

KARADENİZ'İN HİDROJEN ENERJİSİ VE MARMARA DENİZİ'NİN MÜSİLAJINDAN ENERJİ ELDE ETME OLANAKLARI

Erhan Atay

GİRİŞ

Dünya genelinde geçmiş yüzyıl karbon çağı iken içerisinde bulunduğumuz 21. Yüzyıl, çığır açacak biçimde üzerinde geniş bir biçimde konsensüs sağlandığı üzere hidrojen çağı olarak nitelendirilmektedir. Ülkemizde ise hidrojen enerjisini geliştirme, yenilenebilir olması açısından gelecek vaat etmekte olup aynı zamanda enerji ithalatına olan bağımlılığı azaltmak için de stratejik öneme sahiptir. Türkiye, hidrojen enerjisi kaynakları açısından dünyanın en avantajlı ülkeleri arasındadır.

Enerji, gizemli bir kavramdır. Her yerde ve her maddede enerji vardır. İnsanların yaşamlarını kolaylaştırmada, barınakları olan evlerde ve çalıştıkları ofislerinde elektrik enerjisi, ulaşım sektöründe ise yakıt olarak benzin ve türevleri ile mazot denilen motorin kullanılmaktadır. Taşımacılık sektöründe depolama konusunun gündeme gelip konunun ivediliğinden dolayı elektrik enerjisi yerine taşıl yani fosil yakıtların bir bakıma kimyasal enerjisi, devreye girmektedir. Günümüze kadar insanlığın kullandığı kosmosta var olan enerjiyi kendi amaçlarına uygun olarak kullanması, ateşin bulunması kadar eski tarihlere gitmektedir. Nitekim bir çıta hatta çıpa olarak düşünürsek buhar makinesinin icat edilip kömürün kullanılmasının önü açıldığında enerji, daha önceki süreçte hiç rastlanmadığı şekilde insanlığa yarar sağlamaya başlamıştır. Neticede teknolojik gelişme enerji kullanımını, diğer yandan enerji kullanımı da teknolojik gelişmeyi teşvik ederek enerjinin devrede olmamasının, asla mevzu bahis olmadığı bir konuma gelinmiştir. Zira, daha sonraki süreçte gündeme gelen Sanayi Devrimi ile birlikte enerji konusu, oldukça önemli bir statü kazanmıştır (Erdener, 2007: 1).

KAYNAKÇA

- Abadie L.M. et al. (2016). Climate Risk Assessment Under Uncertainty: An Application to Main European Coastal Cities. *Frontiers in Marine Science*, 3 (3), 265-285.
- Adaman, F. (1993) *Çevre İktisadı ve Marmara Denizi Kirliliğinin İktisadi Analizi İçin Bir Çerçeve Çalışması*, İstanbul: TÜSES
- Aydın, L. (2014). *Enerji Ekonomisi ve Politikaları*, Ankara: Seçkin.
- Bahadar, A. ve Bilal Khan M. (2013).Progress in Energy from Microalgae: A review, *Renewable Sustainable Energy Rev*, 27(2), 128-148.
- Bockris, J vd. (1996). *Güneş Enerjisi*, İstanbul: İletişim.
- Bostancı Sahili. (2021,09 Mayıs), Daily Sabah.
- Demirel, Z. (2004). Jeotermal Akışkanların Yüzeysel Suları Üzerindeki Çevresel Etkilerinin Bütünsel Değerlendirilmesi, *V. Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu*, İstanbul: Bildiriler Kitabı.
- Göktepe B, Aldemir, T. (2010). In Hydrogen Production Status of New Generation Nuclear Reactors, *16th International Energy and Environment Fair and Conference*, İstanbul: ICCI
- Dinçer İ, Ezan M.A. (2022). *Enerji; Kavramlar ve Uygulamalar*, Ankara: TÜBA.
- Dindar, S. (2005, 20 Temmuz). Büyük Petrolcüler ve Yenilenebilir Enerji. *Global Enerji Dergisi*.
- Dursun, N. ve Gülşen, H. (2019). Methods of Biohydrogen Production and Usage of Bioreactors for Biohydrogen Production, *Journal of the Institute of Science and Technology*, 9(1): (66-75).
- Dyer, G. (2013). *İklim Savaşları*, Fusun Özlen (Çev.), İstanbul: Paloma.
- Erdener H, vd. (2007). *Sürdürülebilir Enerji ve Hidrojen*, Ankara: ODTÜ.
- Fuel Cells. (2021). ABD Enerji Bakanlığı; http://energy.gov/eere/fuelcells/fuel-cells,21_08_29.
- Kılış, B. (2022) Yeşil Hidrojen: Kuşak ve Yol Girişimi'nin Ortak Bağı, *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi (BRIQ)*, 3(3),6-20.
- Kump, L.R., Pavlov, A., Arthur M.A. (2005). Massive Release of Hydrogen Sulfide to the Surface Ocean and Atmosphere During Intervals of Oceanic Anoxia, *Geology*, 33(5),397-400.
- Kurnaz, M.L. (2021). *Son Buzul Erimesinden, İklim Değişikliği Hakkında Merak Ettiğiniz Her Şey*, İstanbul: DK.
- Mathews A.J. (2022). *A Solar-Hydrogen Economy: Driving the Green Hydrogen Industrial Revolution (Strategies for Sustainable Development Series)*, London: Anthem Press.
- Midilli, A, Ay M, Kale ve A, Veziroğlu, N. (2005). "Hydrogen Energy Potential of Black Sea Deep Water Based on H₂S and Importance of the Region", İstanbul: IHEC.
- Özhan K. vd. (2022). Current Oxygen Status of the Sea of Marmara and the Effect of Mucilage Bora Öztürk (Ed.) (113-119) *Marmara Denizi 2022 Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. İstanbul: TÜDAV.
- Öztürk, H.H. (2021). *Yenilenebilir Enerji Kaynakları*, İstanbul: Birsen.
- Öztürk, M., Midilli, A. ve Dinçer, İ. (2021). Effective Use of Hydrogen Sulfide and Natural Gas Resources Available in the Black Sea for Hydrogen Economy, *International Journal of Hydrogen Energy*, 46(18),10697-10707.
- Pahwa K.P, ve Pahwa K.G. (2014). *Hydrogen Economy Hardcover The Energy and Resource Institute*, New Delhi: TERI .
- Sandıklı, A. (2009). Hydrogen Energy Strategy, *IV. National Hydrogen Energy Congress and Exhibition (International Participation) Paper Book*: İstanbul.
- Smith, S. (2016). Neoliberalizm, Terry Dunne vd (Eds.) *Uluslararası İlişkiler Teorisinde Çeşitlilik ve Disiplinlerlik* içinde, (12-22).Özge Kelekçi (Çev.), Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

- Seddon, D. (2022). *The Hydrogen Economy: Fundamentals, Technology, Economics*, Avustralya: Pyd Ltd.,
- Şen, Z.V. (2004). Yenilenebilir Enerji, *Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu*, İstanbul. Bildiriler Kitabı.
- The Future of Hydrogen, (2019). International Energy Agency, Paris: IEA.
- Türkiye Hidrojen Teknolojileri Stratejisi ve Yol Haritası. (2023) Ankara: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.
- Uğur N.G. ve Dinçer F.F.İ. (2022). Impact of European Union Tourism Policies on Turkish Tourism in Context of Environment and Sustainability: Mucilage Problem of Marmara Sea, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 8(1), 5-18.
- Ünsan, Y. (2004). Türkiye Şartlarında Gezinti Teknelerinin Güneş Enerjisi İle Sevki, *V. Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu*, İstanbul: Bildiriler Kitabı.
- Vaitheeswaran, V. (2022, 14 Kasım). Hidrojen Çılgınlığı Yeniden Yükseliyor–Bu Sefer Farklı Sonuçlanacak Mı? *The Economist*.
- Vivid, S. (2019). Decarbonizing the Belt and Road-A Green Finance Roadmap, Executive Summary, https://www.vivideconomics.com/wp-content/uploads/2019/09/BRI_Exec_Summary_v13-screen_hi.pdf
- Ward, D., (2007). *Under a Green Sky*, New York: Smithsonian.
- Yüksek, A. (2021) The Reasons for Occurrence of Sea not/Mucilage in the Sea of Marmara. İsmail Öztürk (Ed.) *Ecology of the Marmara Sea: Formation and Interactions of Marine Mucilage, and Recommendations for Solutions* içinde (85-104), Ankara: Turkish Academy of Science.
- Yüzügüllü, E.A. (2005). Decision Aiding Model for Selection Among Hydrogen Production Options in the Light of Divergent Stakeholders: *Proceedings International Hydrogen Congress and Exhibition*, İstanbul: IHEC.
- Zhu Y., vd. (2022). What Do Hydrogen-Hub Developers and Producers Want? Is the US Department of Energy Meeting Their Needs? *Resources for the Future*, 5(2).1-23.

YENİLENEBİLİR ENERJİ PERSPEKTİFİNDEN YARINLARIN YEŞİL İŞ VE BECERİLERİ

Erhan Atay

GİRİŞ

Avrupa Komisyonu tarafından gündeme getirilen Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklim krizi konusunda harekete geçme sürecine ivme kazandırmıştır. Devam eden Covid-19 pandemisi, Mart 2020'den bu yana gündeme egemen olsa da, ilerleyen yıllarda hem küresel ısınma hem de iklim değişikliğinin insan yaşantısını zorlayan şartları, Avrupa Komisyonunun gündemine aldığı Avrupa Birliği'nin de Yeşil Mutabakatı ile ne kadar doğru bir strateji izlediğini net bir şekilde ortaya koymuştur.

Temiz enerjiye geçiş, fırsatları ve çözümleri de beraberinde getirmektedir. Temiz enerjiye yapılan yatırımın yaratacağı iş miktarı, yalnızca çevresel adaleti ele alan bir durum değildir. Sosyoekonomik adalet için de göz ardı edilmemesi gereken bir bileşen olduğunu, bir takım farklı sorunları aynı anda ele alma fırsatını göz önüne almak gerekmektedir.

Bu bağlamda kapsayıcı, eşitlikçi bir enerji geçişi için çalışmak, yenilenebilir enerji yoluyla ekonomik ve çevresel adaleti ilerletmek için topluluk güç çözümleri oluşturmak gerekir. Herkese fayda sağlayan, yenilenebilir enerjiden güç alan bir dünyaya hızlı ve adil bir geçiş öngörüyoruz ancak bu vizyonun ancak herkesi kapsayan örneğin, yenilenebilir güneş enerjisi ile gerçekleştirilebileceğinin farkındayız. Bu doğrultuda, bir takım ortaklıklar, ölçeklenebilir bir temiz enerji işgücünün hazırlanmasına yardımcı olabilmektedir.

Ortaklıklar, başarının anahtarlarından biridir ve kesinlikle geniş ölçekte temiz enerji işgücü sistemini verimli bir şekilde nasıl hazırlayacağımızı düşünmenin anahtarlarından biridir. Yılda binlerce işçiyi eğitebilecek tek bir kuruluş mucizesi bulunmamakta olup bir takım ortaklıklar gerektirecektir.

Klasik fosil yakıtların küresel ölçekte istihdam yaratamamasından kaynaklanacak farklı perspektifli ve “uzun erimli” bir global durgunluk periyoduna girme riskini ülkemizin de gündeminde olmasına alternatif olarak özellikle yenilenebilir enerji menşeli istihdam kaynağı da olabilecek yeşil işler ve beceriler, gelecek için işgücü piyasalarında umut yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

- Atay, E. (2023). *Yenilenebilir Hidrojen Ekonomisi Perspektifinden Yarınların Yeşil İş ve Becerileri*, Çanakkale: Paradigma Akademi .
- Atay, E. (2018). Green Paradox versus of Green Economy: Evidence from Green Skills and Jobs, IX. IBANESS Kongreler Serisi 29-30 Eylül 2018, Edirne: IBANESS.
- Auriemma, M. (2010). *Employment Effects of Transition to a Hydrogen Economy in the U.S.*, New York: Nova Science .
- Aydın, L. (2014). *Enerji Ekonomisi ve Politikaları*, Ankara: Seçkin.
- Badur, A. K. (2022). *Salgın, İklim, Toplum: Nasıl Bir Dünyada Yaşayacağız?* İstanbul Politikalar Merkezi Panelleri, İstanbul: Metis .
- Banks, F.E. (2007). *The Political Economy of World Energy an Introductory Textbook*, Uppsala: World Scientific.
- Behdioğlu S., Koca G.T. (2018). Otomotiv Ana Sektöründe YTYZ Kriterlerinin Ağırlıklandırılması, Kenan Terzioğlu (Ed.). *Ekonomi ve Güncel Konular* içinde (73-85), Ankara: Gazi .
- Berliner, H. J. (1969). Managing incentives and desion making: A comparison of the US and the Soviet Union, RG Feiwel (Ed.) *New currents in Soviet-Type economies* içinde (168-198), Oxford: Basil Blackwell.
- Bockris, J. (1996) .*Güneş Enerjisi*, İstanbul: İletişim .
- Bostanoğlu, M. (2020). *Where Does Turkey Stand on the International Climate Regime?* İstanbul: İKV.
- Burrows, E., Wallace, M. (1999). *Gotham: A history of New York City to 1898*. New York: Oxford Press.
- Cumbers, A. (2016). Geri Belediyeleşirme, Düşük Karbon Dönüşümü ve Enerji Demokrasisi, Dünyanın Durumu 2016 D. Kutluay,(Çev)., İstanbul: Bir Kent Sürdürülebilir Olabilir Mi? Washington, D.C: Worldwatch.
- Çaykara, E. (2002) . Türk Aynştaynı: Oktay Sinanoğlu Kitabı, İstanbul : T. İş Bankası Kültür.
- Çepel, N. (1992). *Doğa Çevre Ekoloji*, İstanbul: Altın.
- Diriöz, Ç.S. (2012). İstihdamın Artırılmasında Aktif İşgücü Politikalarının Rolü, Uzmanlık Tezi, Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Doug L.H., Simmons A. (2010). *The energy gap;How to solve the world energy crises,preserve the environment and save the civilization,the resilient* ,Bruxelles:Earth Press .
- Dunne T., vd. (2016). Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik, Ö. Keleşçi,(Çev),Sakarya Üniversitesi.
- Eckelsley, R. (2016). Yeşil Teori, Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik; Ö. Keleşçi (Çev)., Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Ekren, N. (2022). Döngüsel Ekonominin İşgücü Piyasalarına Etkileri: Ekonomi Politik Değerlendirme, Ed.Mehmet Bulut, Cem Korkut, *Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Hayat*, Ankara: TÜBA.

- Fazekas, K. (2014). *The Hungarian Labour Market 2014*, Budapest: Oliton.
- Fetting, C. (2020). *The European Green Deal*, (Report No.1) Vienna: ESDN.
- Fontana, A. (2013). *Energies Alternatives, Energies Renouvelables, Energies Vertes*, Université Libre de Bruxelles-Solvay Brussels School of Economics and Management Centre Emile Bernheim, CEB Working Paper N° 13/052 2013, Bruxelles: CEB .
- Gürpınar, T. (1981). *Doğal Kaynakların Tanımı ve Doğayı Korumanın Gerekçesi*.(Doğal Çevrenin Sorunları ve Korunması Rapor No.1): Ankara: Çevder.
- Hausman, R. (2022). *Green Growth Opportunities*, Washington: IMF Live.
- Hoedeman O, et al. (2012). Looking to the Future: What Next For Remunicipalisation? Martin Pigeon, (Ed.) *Remunicipalisation: Putting Water Back into Public Hands.*, Amsterdam:Transnational Institute,
- İKV, (2022). *İklim Nötr Bir Dünya Yolunda Küresel İklim Çabaları*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.
- IRENA. (2015). *REmap 2030* (Report No.3).Bonn: IRENA
- Kennedy, P. (1996). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri, B. Karanakçı (Çev.), Ankara: İş bankası Kültür .
- Kansu, I. (2023). Dünya Egemenlerinin Son Hamleleri, Cumhuriyet Gazetesi,s.5.
- Kışlalıoğlu M. Berkes F. (1994).*Ekoloji ve Çevre Birimleri*, İstanbul: Remzi.
- Mutlu, A (2006). Global Çevre Sorunları Karşısında AB Çevre Politikalarının Gelişimi, Turgay Berksoy (Ed.), *AB Üzerine Yazılar* içinde (300-313). Ankara: SPK.
- Mitscherlich, G. (1995). *Die welt in der wir leben.Entstehung-Entwicklung, heutige Stand.Rombach Ökologie*,Freiburg: Rombach Verlag.
- Neumann L, Edelenyi, M. (2014). The Hungarian Labour Market 2014, Károly Fazekas (Ed.) in: *Privatisation of Municipal Services, Outsourcing and in-sourcing Efforts and their Employment Impacts in the European Union Countries and Hungary*, Budapest: Oliton.
- Özbuğday F.C., Tirgil A. (2022). Döngüsel Ekonomi İnovasyonları ve İstihdam; Türkiye'deki İmalat Firmaları İçin Bir Analiz, Ed. M. Bulut-C. Korkut, *Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilir Hayat*, Ankara: TÜBA.
- Pahwa K. P., Pahwa K. G. (2014). *Hydrogen Economy Hardcover*,The Energy and Resource Institute, New Delhi: TERI Pres.
- Pamir, N. (2016). *Enerjinin İktidarı: Enerji Kaynaklarını Elinde Tutan Dünyayı Elinde Tutar*, İstanbul:
- Hayy .Pearse, R., Bryant, G. (2022). Labour in transition: A value-theoretical approach to renewable energy labour. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 5(4), 1872–1894. <https://doi.org/10.1177/25148486211055542>
- Sarıbrahimoğlu, S. Y., (2002). *Telekomünikasyon, Bankacılık, Enerji Sektöründe Üst Kurullar ve Rekabet*, Ankara: Odak.
- Sidiki, A.C. (2013). The Transition to the Green Economy as an Opportunity for African Economies, Munich Personal RePEc Archive, Insitut de Langues et de Commerce International (ILCI), MPRA Paper No. 53829, Munich: Repec.
- Sinn, W.H. (2016). *Yeşil Paradoks*, M. Dinçer. (Çev.) Kaufering: Literary Agency.İstanbul:Koç .
- Şen, Z.V. (2004). Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, İstanbul:Su Vakfı.
- Turgut, N.Y. (2012) *Çevre Politikası ve Hukuku*, Ankara: İmaj .
- Victor, A.P. (1978) İktisadi Açından Çevre Kirlenmesi, Ö. Baturel (Çev.), McMillan İktisat Serisi, İstanbul: Akbank Kültür.

YEŞİL EKONOMİ VE SOSYAL ADALET İLİŞKİSİ

Hilmi Etcı-Yener Şişman

GİRİŞ

Emeğinden başka bir geliri olmayan işçi sınıfının (proletarya) ortaya çıkmasında etkili olan Sanayi Devrimi, modern dünyada bir yanıyla meta üretimini arttırırken diğer yanıyla toplum ve çevre ile ilgili sorunları da beraberinde getirmiştir. İlerleyen süreçte çevre sorunları giderek yaygınlaşmış, küresel bir hâl alarak insanlığın geleceğini tehdit eden en önemli sorunlar arasında gösterilmeye başlanmıştır. Bu durum karşısında, özellikle 1970’li yıllarda sorunların ciddi boyutlara ulaştığının anlaşılması sonrasında kalkınma anlayışının bu doğrultuda yeniden ele alınması gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan “Ekolojik Dünya Görüşü” çevre sorunlarının toplumların felsefi inançlarındaki değişimlerinden kaynaklandığını iddia etmekte, çevre sorunlarının giderilmesi için insanların doğa ile ilgili kavram, fikir, duygu ve kültürel değerlerinin ve hatta yaşam tarzlarının değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Bu görüşü savunanlara göre yeni bir ekonomik refah anlayışının oluşturulması gerekmektedir. Böylelikle hem toplumsal hem de çevresel sorunların üstesinden gelinebileceği düşünülmektedir. Gelişen ekonomilerle birlikte toplumsal refahın adilane bir biçimde dağıtılması ve insana yakışır iş anlayışının hâkim olması gibi hedefler tüm ülkelerin temel hedefleri arasında gösterilmektedir. Ayrıca konunun önemi Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Dünya Bankası ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kuruluşlar tarafından da belirtilmektedir (Özçağ ve Hotunluoğlu, 2015: 304, 306; Günaydın, 2015: 503-505; Görmüş, 2019: 33). Özellikle Avrupa’da gelecek nesillerin korunması amacıyla “her şeye rağmen üretim” anlayışından vazgeçilerek; “yeşil ekonomi” politikaları ile içinde bulunduğu toplumsal ve çevresel krizin aşılması, gelecek nesillere yaşanabilir bir dünyanın bırakılması amaçlanmaktadır (Yalçın, 2016: 750; Yıldız, 2021: 1).

KAYNAKÇA

- Akdur, R. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Koruma Politikaları-Türkiye’nin Avrupa Birliğine Uyumunu*. Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi: 23, Ankara.
- Albayrak, Ş. G. (2023). Yeşil Ekonomi Alanında Yazında Yayınlanmış Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, (32), 347-367.
- Apaydın, Ş. (2020). Küreselleşmenin Ekolojik Ayakizi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 23-42.
- Azazi, H. & Uzma, O. (2022). Türkiye’de Yeşil Ekonomi, Yeşil İşler ve Yeşil İstihdam. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 93-100.
- CCAC (2021). Climate and Clean Air Coalition, <https://www.ccacoalition.org/en/content/short-lived-climate-pollutants-and-food-security>.
- Çakır Sümer, G. (2019). Çevresel Adalet (Environmental Justice). Yasemin Mamur Işıkcı ve Esmeray Alacadağlı (Ed.), *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi* (2. Baskı) içinde (s. 130-136), Ankara: Astana Yayınları.
- Çelik, S., Bacanlı, H. & Görgeç, H. (2008). *Küresel İklim Değişikliği ve İnsan Sağlığına Etkileri*. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü, Ankara.
- Çiloğlu, T. (2018). Yeşil Ekonomi ve Küreselleşme: Karşılıklı Etkileşim ve Dönüşümsel Süreç. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 42-48.
- Dadak, K. (2015). Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (5), 309-326.
- DİB (2021). Dış İşleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/i_temel-cevre-sorunlari.tr.mfa.
- Doğru, B., Alica G. & Suzan, S. (2019). *İklim Mücadelesinde Ekonomik, Sosyal ve Ekolojik Adalet*. İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 16, İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi, Ankara.
- DPT (1998). *Türkiye’nin Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı*. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Dual Citizen, 2023. <https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index/>.
- Elliot, Jennifer A. (1999). *An Introduction to Sustainable Development*. New York.
- Erkan, Ç., Tutar, F., Tutar, E. & Eren, M. V. (2013). Yeşil Ekonomi ve Turizm. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 62-72.
- Footprintnetwork (2021). https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.265044943.1368005453.1620436085-74809963.1620436085#/
- Gerşil, G. & Kalfaoğlu, S. (2018). Türkiye’de Yeşil İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Yansımaları. IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress, 7-8 Eylül, Didim/AYDIN.
- Gevher, R. & Acet, H. (2023). Avrupa Birliğinde Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonominin Gelişimi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 224-253.
- Global Footprint Network (2023). https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.187201835.2010694144.
- Görmüş, A. (2019). Yeşil Ekonominin İstihdam Üzerindeki Yansımaları ve Yeşil İşler: Cinsiyet Temelli Bir Modelleme ile İngiliz İşgücü Anketinden Bulgular. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (76), 29-66.
- Günaydın, D. (2015). Yeşil İşler ve İşgücü Piyasasına Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 503-525.

- Hoff, Marie D. T Mcnutt, John G. (2000). Social Policy and the Physical Environment. The Handbook of Social Policy, Midgley J.-Tracy M.-B.-Livermore M. (Eds.), Sage Publications Inc., California, USA.
- IPCC (2019). Climate Change and Land: an IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems, WMO ve UNEP.
- İlkin, A. & Alkin, E. (1991). *Çevre Sorunları, Ekonomik ve Sosyal Sorunlar. Çözüm Önerileri Dizisi: 1*, Ankara: TOBB Yayınları.
- İnançlı, S. (1996). *Türkiye ve Sakarya'da Sosyoekonomik Açısından Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası, Adapazarı.
- İnmez, İ. & Feyza, T. (2017). Yeşil Hareket ve Sosyal Politika, Başar Sarıipek, Doğa ve Güleç Taşdemir Aslı (Ed.), İdeoloji ve Sosyal Politika, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Jacob, K., Quitzow, R. & Bâr, H. (2015). Green Jobs: Impacts of a Green Economy on Employment, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit: Eschborn, Germany.
- Karakuş Kaçmaz, F. & Özaydın, M. (2019). Sosyal Politika Disiplini Bağlamında Küresel İklim Değişikliği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(2), 96-128.
- Kartal, F. (2006). Suyun Metalaşması, Suya Erişim Hakkı ve Sosyal Adalet. TMMOB Su Politikaları Kongresi, Bildiriler Kitabı 2. Cilt, 21-23 Mart, Ankara, 478-485.
- Kılıç, S. & Tok, N. (2014). Geleneksel Adalet Anlayışlarından Çevresel Adalet Anlayışına. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 213-228.
- Kışlalıoğlu, M. & Berkes, F. (2017). *Çevre ve Ekoloji* (15. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koyuncu, T. & Karabulut, T. (2021). Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi Açısından Yenilenebilir Enerji: Ampirik Bir Çalışma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(2), 466-482.
- Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik için Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları-Türkiye İncelemesi. *Journal of Yasar University*, 29(8), 4896-4916.
- Özçağ, M. & Hotunluoğlu, H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 303-324.
- Özsoy, C. (2011). Yeşil Ekonominin Dinamikleri: Yeşil İşler ve Beceriler. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 48(562), 19-32.
- Palmer, C., McShane, K. & Sandler, R. (2014). Environmental Ethics, *Annual Review of Environment and Resources*, (39), 419-442.
- Preston, I., White, V., Thumim, J., Bridgeman, T., & Brand, C. (2013). *Distribution of Carbon Emissions in the UK: Implications for Domestic Energy Policy*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Purkis, S. (2020). *Yeşil Ekonominin Ekoloji Politikası*. Ekin Yayınevi: Ankara.
- Sallan Gül, S. & Kahraman, F. (2012). Yeni Yoksulluğun Çevresel Risklerini Neo-Liberal Küreselleşme Üzerinden Okumak. 7. Karaburun Bilim Kongresi, http://kongrekaraburun.org/wp-content/uploads/2012/08/images_2012_Tam_Metin_ve_Ozetler_C7_3_ SallanGulKahraman.pdf
- Simas, M., Wiebe, K. S. & Sodersten, C. J. (2022), *Türkiye'de İklim Değişikliği ve Yeşil Ekonomi Politikalarının Sosyal ve İstihdam Etkileri*, ILO Yeşil İşler Programı.
- Somersan, S. (1993). *Türkiye'de Çevre ve Siyaset-Olağan Ülkeden Olağanüstü Ülkeye*. İstanbul: Metis Yeşil Kitaplar.
- Turgut, N. (2001). *Çevre Hukuku (Karşılaştırmalı İnceleme)*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Ucsusa.org (2021). Union of Concerned Scientists, <https://www.ucsusa.org/resources/each-country-share-co2-emissions>.

- UNEP-United Nations Environment Programme, (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication-A Synthesis for Policy Makers, www.unep.org/greeneconomy.
- Uzar, U. & Eyuboglu, K. (2019). The Nexus Between Income Inequality and CO₂ Emissions in Turkey. *Journal of Cleaner Production*, (227), 149-157.
- WHO (2021a). <https://www.who.int/data/gho/data/themes/public-health-and-environment>.
- WHO (2021b). <https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/deaths-attributable-to-the-environment>.
- Yalçın, A. Z. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi ve Mali Politikalar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 749-775.
- Yıldırım, Soner (1997). *İçinde Bulduğumuz Çevre*, Ankara: Hava Basımevi ve Neşriyat Müdürlüğü.
- Yıldız, F. (2021). *Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler*. İlke Politika Notu 23, İlke Yayın No: 93.

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE ENERJİ VE KAYNAK VERİMLİLİĞİNE DAYALI BİR DÖNÜŞÜM

Vesile Hatun Akansel

GİRİŞ

İnsanoğlunun dünya üzerindeki varlığı dünyanın yaşı ile karşılaştırıldığında oldukça küçük olsa bile, gerek sosyal gerekse endüstriyel gelişimi ile dünya kaynaklarının kısa sürede tükenmesine sebep olmuş ve açığa çıkan sera gazı etkisiyle kendi geleceğini tehlikeye atmıştır. Bir ölçekleme ile senaryo ortaya koyulacak olursa eğer; 4.6 milyar yaşındaki dünya döngüsünde: insanoğlu yaklaşık olarak 4 saattir dünyada bulunmaktadır, endüstri devrimi yaklaşık olarak 1 dakika önce başlamıştır ve bulunduğumuz an itibariyle dünya ormanlarının % 50'sinden fazlasını yok etmişizdir. Bu eylemlerimizin sürdürülebilir olmayışı ve sebep olduğu iklim değişikliği sonucu meydana gelen afetlerle (sel, taşkın, hastalıklar, kuraklık, biyoçeşitliliğin azalması vb. gibi), endüstri temelli eski tip ekonomiler yerine daha bütünüleyici, insanların kendi varlıklarını doğaya zarar vermeden gerçekleyebilecekleri bir döngüsel ekonomi arayışı içine girilmiştir.

Enerji ve kaynak verimli bir dönüşümle iklim değişikliği sebebiyle meydana gelen olumsuz etkilerin geriye çevrilmesi için 175 ülke temsilcisiyle 2015 yılında Paris Antlaşması (PA) (Paris Antlaşması, 2015) imzalanmıştır. Bu antlaşma ile 2030 yılına kadar küresel sıcaklık artışının 2 derecenin altına ve hatta 1.5 derecenin altına indirilmesi hedeflemiştir. 2050 yılı hedefi olarak da net sıfır emisyon hedefinin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. İnşaat sektörü ise gerek Dünya'da gerekse Türkiye'de enerji tüketimi, kaynak tüketimi ve bunlara bağlı karbon salınımı miktarı ile Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) (EC, 2019) ve PA (Paris Antlaşması, 2015) çerçevesinde döngüsel ekonomiye adapte edilmesi gereken sektörlerin başında gelmektedir. Enerji ve kaynak verimliliğine dayalı bir ekonomik dönüşüm, çevreye verilen zararın azaltılması ve iklim değişikliği ile birlikte meydana gelmesi muhtemel doğal afetlerin etkilerinin azaltılması için gereklidir. Bu çalışmada inşaat sektörü enerji ve

yeni binaların inşasında daha bütüncül tasarıma odaklanan düzenlemelere ve sertifikasyonlara önem verilmelidir. Mevcut binalar içinse tedbirler genişletilmelidir.

- Mevcut binaların enerji verimliliğini arttırmaya yönelik yeşil finansman teşvikleri devlet tarafından düzenlenmeli ve yönergelerin halk tarafından uygulanmasını sağlayacak tedbirler ve hukuki çerçeve oluşturulmalıdır. Kamu binalarında enerji verimliliği için mevcut durum tespiti 2023 yılı içinde güncel olarak yapılmaya başlanmıştır ancak bu çalışmanın konut ve ticari yapı boyutuna indirilmesi gerekmektedir.
- Kaynak verimliliği noktasında, inşaat sektöründe kullanılacak malzemelerin imalatından teminine, karbon ayakizi hesaplamalarının tanımlandığı bir yönergenin oluşturulması ve oluşturulan bu yönergenin kullanılabilirliğinin ve uygulanabilirliğinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Özellikle sınırda karbon uygulamaları kapsamında ülkelerin karbon emisyon miktarını azaltmaya yönelik başka ülkelere malzeme alımına gitme ihtimali yüksektir ve bu yönelim alım yapılacak ülkelerin daha dikkatli ve planlı şekilde hazırlık yapmasını gerektirecektir.

Türkiye dünyadaki bu değişimleri dikkatle izlemeli ve gelecek nesillere hem çevreci hem de daha güçlü bir ekonomi bırakabilmek adına gerekli düzenlemeleri oluşturmalı ve uygulamalıdır.

KAYNAKÇA

- Arnold, J. (2021). Electrification Is Key to Decarbonizing Building Sector, Says ULI Report. <https://urbanland.uli.org/sustainability/electrification-is-key-to-decarbonizing-building-sector-says-uli-report/> (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- BDC. (2023). Building Decarbonization Coalition: <https://buildingdecarb.org/> (Erişim Tarihi: 02.07.2023).
- Belaid, F. (2022). How Does Concrete And Cement Industry Transformation Contribute To Mitigating Climate Change Challenges? Resources, Conservation and Recycling Advances. doi:<https://doi.org/10.1016/j.rcradv.2022.200084>
- Carlson, R. L. (1962). Slient Spring. Greenwich, CONN, USA: FAWCETT Publications.
- CBAM. (2023). Establishing A Carbon Border Adjustment Mechanism. European Commission. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32023R0956&qid=1688600312196> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).
- EBPD. (2023). Energy Performance of Building Directive: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/energy-performance-buildings-directive_en (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

- EC. (2018a). A European Strategic Long-Term Vision For A Prosperous, Modern, Competitive And Climate Neutral Economy. European Commission. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773> (Erişim Tarihi: 02.05.2023).
- EC. (2018b). Directive 2003/87/EC To Enhance Cost-Effective Emission Reductions And Low-Carbon Investments, and Decision (EU) 2015/1814. European Commission. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0410&qid=1688625280781> (Erişim Tarihi:04.06.2023).
- EC. (2019). The European Green Deal. European Commission, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- EC. (2020a). AB Yeşil Mutabakatı-Renovasyon Dalgası, EU Green Deal-Renovation Wave. European Commission. doi:doi:10.2833/797135
- EC. (2020b). on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. European Commission. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R0852> (Erişim Tarihi: 12.06.2023).
- EC. (2020c). A new Circular Economy Action Plan. European Commission, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN>, (Erişim Tarihi: 02.05.2023).
- EC. (2020d). Sustainable Europe Investment Plan (European Green Deal Investment Plan). European Commission, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0021> (Erişim Tarihi: 02.04.2023).
- EC. (2021a). European Green Bond Standard-Briefing. European Commission. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694239/EPRS_BRI%282021%29694239_EN.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023).
- EC. (2021b). Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy. European Commission. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9f5e7e95-df06-11eb-895a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF (Erişim Tarihi: 23.06.2023).
- EC. (2021c). Establishing The Framework For Achieving Climate Neutrality And Amending Regulation No 401/2009 (EU) 2018/1999 (European Climate Law). European Commission, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119&from=EN> (Erişim Tarihi:01.04.2023).
- EC. (2021d). 'Fit for 55': Delivering the EU's 2030 Climate Target On The Way To Climate Neutrality. European Commission, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0550>, (Erişim Tarihi: 02.04.2023).
- GCCA. (2023a). Roadmap to 2050 Net Zero Emission. <https://gccassociation.org/news/global-cement-and-concrete-industry-announces-roadmap-to-achieve-groundbreaking-net-zero-co2-emissions-by-2050/> (Erişim Tarihi: 21.03.2023).
- GCCA. (2023b). Sustainability Innovations. Global Cement and Concrete Association: <https://gccassociation.org/sustainability-innovation/gnr-gcca-in-numbers/> (Erişim Tarihi: 01.02.2023).
- IEA. (2019). Global Energy Review:Assessing the effects of economic recoveries. Paris: International Energy Agency. <https://iea.blob.core.windows.net/assets/d0031107-401d-4a2f-a48b-9eed19457335/GlobalEnergyReview2021.pdf> (Erişim Tarihi: 12.01.2023).
- IEA. (2023a). Cement. International Energy Agency: <https://www.iea.org/reports/cement> (Erişim Tarihi: 06.01.2023).

- IEA. (2023b). Emissions Measurement and Data Collection for a Net Zero Steel Industry. International Energy Agency. <https://iea.blob.core.windows.net/assets/8f6568aa-1dd8-4578-bc61-24ceba4a07dd/EmissionsMeasurementandDataCollectionforaNetZeroSteelIndustry.pdf> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).
- IEA. (2023d). World Energy Outlook. International Energy Agency: <https://www.iea.org/topics/world-energy-outlook> (Erişim Tarihi: 05.04.2023).
- IGBP. (2012). Rio+20 Policy Brief: A Green Economy For A Planet Under Pressure. International Geosphere and Biosphere Programme, https://www.researchgate.net/publication/261061855_Policy_Brief_7_A_Green_Economy_for_a_Planet_under_P, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- İklim Uyum Projesi. (2021). Avrupa Birliği ve Üye Ülkelerde İklim Değişikliğine Uyum. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. <https://iklim.gov.tr/db/turkce/dokumanlar/avrupa-birligi--8230-18-20220808232623.pdf> (Erişim Tarihi: 04.04.2023).
- Keskin, S. B., Sahmaran, M., Yaman, İ. Ö., & Lachemi, M. (2014). Correlation Between The Viscoelastic Properties And Cracking Potential Of Engineered Cementitious Composites. *Construction and Building Materials*(71), 375-383. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2014.08.089>
- Level(s). (2023). European Framework For Sustainable Buildings. Avrupa Birliği. https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/levels_en (Erişim Tarihi: 05.05.2023).
- Meha, H. S., & Porwal, V. (2013). Green Building Construction for Sustainable Future. *Civil and Environmental Research*. <https://core.ac.uk/download/pdf/234677578.pdf> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).
- NSBE. (2020). Neredeyse Sıfır Enerjili Binalar (NSEB) için Rehber Kitap. T. C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. https://webdosya.csb.gov.tr/db/meslekihizmetler/icerikler/nseb_rehber--20201117075919.pdf (Erişim Tarihi: 02.06.2023).
- OECD. (2022). Framework For Industry's Net-Zero Transition: Developing Financing Solutions In Emerging And Developing Economies. General of OECD. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/0c5e2bac-en.pdf?expires=1688604855&id=id&accname=guest&checksum=3EE12A578929D7B6D9DB23E593AF384E> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).
- Paris Antlaşması, (P.A.). (2015). Paris Agreement. Paris: United Nations. https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2023).
- T. C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). Paris Antlaşması. 06 02, 2023 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa> adresinden alındı
- Taxonomy Regulation. (2020). Regulation On The Establishment Of A Framework To Facilitate Sustainable Investment, And Amending Regulation (EU) 2019/2088. European Commission.
- T. C. Ticaret Bakanlığı. (2021a). Views Of The Government Of Turkey On The Carbon Border Adjustment Mechanism Within The Framework Of The Inception Impact Assessment. Ticaret Bakanlığı (Republic of Turkey Ministry of Trade). https://ticaret.gov.tr/data/5f901d8813b8760d9ce54aeb/AB%20S%C4%B1n%C4%B1rda%20Karbon%20D%C3%B9Czenleme%20Mekanizmas%C4%B1%20Etki%20Analizi-%C3%9Clike%20G%C3%B9r%C3%BC%C5%9F%C3%BC_Ek_Turkey%20Views%20on%20CBA.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2023).

- T. C. Ticaret Bakanlığı. (2021b). Yeşil Mütabakat Eylem Planı. Ticaret Bakanlığı. <https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf> (Erişim Tarihi: 02.05.2023).
- Tiza, M. T., Sing, K., Kumar, L., Shettar, M., & Siingh, S. (2021). Assessing The Potentials Of Bamboo And Sheep Wool Fiber As Sustainable Construction Materials: A review. *Materials Proceedings*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.05.322>
- TUEP. (2022). Türkiye Ulusal Enerji Planı. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EIGM/tr/Raporlar/TUEP/T%C3%BCrkiye_Ulusal_Enerji_Plan%C4%B1.pdf (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- UN. (2015). Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015-Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development. United Nations General Assembly. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 02.06.2023).
- UNDP. (2022). Human Development Report 2021-2022 Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World. New York: United Nations Development Programme. <https://hdr.undp.org/informe-sobre-desarrollo-humano-2021-22> (Erişim Tarihi: 01.06.2023)
- UNEP. (2009). Global Green New Deal: Policy Brief, United Nations Environment Programme. <https://www.unep.org/resources/report/global-green-new-deal-policy-brief-march-2009>, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- UNEP. (2022). Global Status Report for Buildings and Construction Towards a zero-emissions, efficient and resilient buildings and construction sector. Nairobi: United Nations Environment Programme (UNEP). https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/41133/Building_Construction_2022.pdf?sequence=3&isAllowed=y (Erişim tarihi: 25.06.2023).
- UNEP-IRP. (2011). Decoupling: Natural Resource Use And Environmental Impacts From Economic Growth. United Nations Environment Programme. <https://www.unep.org/resources/report/decoupling-natural-resource-use-and-environmental-impacts-economic-growth> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).
- UNEP-IRP. (2014). Decoupling 2: Technologies, Opportunities And Policy Options. A Report of the Working Group on Decoupling to the International Resource Panel. on Weizsäcker, E.U., de Lardereel, J., Hargroves, K., Hudson, C., Smith, M., Rodrigues, M.: United Nations Environment Programme. <https://www.resourcepanel.org/file/409/download?token=vkGx91ix> (Erişim Tarihi: 01.06.2023).
- WGBC. (2022). Advancing Net Zero Statuses Report. World Green Building Council. <https://viewer.ipaper.io/worldgbc/wgbc-anz-status-report-2022/?page=1> (Erişim Tarihi: 20.06.2023).
- WSA. (2023a). World Steel Association (WSA). <https://worldsteel.org/steel-topics/environment-and-climate-change> (Erişim Tarihi: 11.02.2023).
- WSA. (2023b). Sustainability Indicators. World Steel Association (WSA). World Steel Association: <https://worldsteel.org/wp-content/uploads/Sustainability-Indicators-2022-report.pdf> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- Yadav, M., & Mathur, A. (2021). Bamboo As A Sustainable Material In The Construction Industry: An Overview. *Materials Today: Proceedings*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.01.125> (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

Yapı Karbonsuzlaştırma Kodu. (2021). Building Decarbonization Code An Overlay to Model Building Codes on the Path to Net Zero. USA: New Building Institute. <https://newbuildings.org/resource/building-decarbonization-code/> (Erişim Tarihi: 11.02.2023).

YBSY, Yeşil Bina Sertifikasyon Yönetmeliği, (2022). Resmi gazete (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/06/20220612-1.htm>) (Erişim tarihi: 20.09.2023).

MİKRO MOBİLİTENİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL ULAŞIMDAKİ YERİ: TÜRKİYE İLE BATI ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI*

Dilek Keser-Ömür Kaygısız

GİRİŞ

Sanayi devrimi sonucunda kentsel alanlarda artan faaliyetler, iş imkanlarının kentlere kayması ve kırdan kente yapılan göçler kent nüfusunun artmasına sebep olmuştur. Bu süreçte kentlerde yaya olarak ulaşım yetersiz kalırken yeni ulaşım sistemlerine ihtiyaç duyulmuş ve motorlu taşıtların kullanımı yaygınlaşmıştır. Motorlu ve bireysel araç kullanımının artması, kullanıcılar açısından kolaylık ve konforlu bir tercih olarak görülse de; zamanla özel araçlar ulaşımında çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan kentte en çok sorunun ortaya çıkmasına sebep olan ulaşım aracına dönüşmüştür. Bunlara ek olarak kentlerde otomobil kullanımını teşvik eden geleneksel ulaşım planlamasına yönelik politikaların uygulanması, trafik sıkışıklığı başta olmak üzere kazalar, yakıt tüketiminin ve sera gazının artışı, iklim değişikliği, hava, gürültü, görüntü kirliliği gibi birçok problemin de ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu problemlerin devamlılığının kentlerde geri dönüşümü zor zararlara yol açacağı düşünülmektedir. Dünyada bu sorunları çözmeye yönelik ülkeler çeşitli çözümler üretmektedir. Kentsel alanlarda motorlu taşıtlar yerine alternatif ulaşım türlerinin tercih edilmesi, erişilebilirlik ve kalitenin ön planda tutulması, toplu taşıma, bisiklet vb. ulaşım araçlarının ve yaya entegrasyonunun sağlanması, trafik sorunlarına karşı iyi bir çözüm yöntemidir. Teknolojinin de gelişmesiyle birlikte sürdürülebilir ulaşımaya yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Cirit (2014), sürdürülebilir kent içi ulaşımı, toplu taşıma ve motorsuz ulaşımaya öncelik verilen, ulaşımada entegrasyonun sağlandığı, yakıt tüketiminin az, sera gazı emis-

* Bu çalışma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisi Dilek KESER tarafından, Doç. Dr. Ömür KAYGISIZ danışmanlığında yürütülmekte olan yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abduljabbar, R. L., Liyanage, S., & Dia, H. (2021). The Role Of Micro-Mobility In Shaping Sustainable Cities: A Systematic Literature Review. *Transportation Research Part D: Transport And Environment*, 92, 102734.
- Anonim. (2022, 04 22). Elektrikli scooter'lar milyonların ayağını yerden kesti. <https://www.gemius.com.tr/974/elektrikli-scooterlar-milyonlarn-ayagn-yerden-kesti.html> adresinden alındı
- Babalık Sutcliffe, E. (2012). "Toplu Taşıma Sistemleri." içinde Kentsel Ulaşım, derleyen T. Kılınçaslan, 155-209. İstanbul: Ninova.
- Beatley, T. (1995). The Many Meanings Of Sustainability: Introduction To A Special Issue Of JPL. *Journal Of Planning Literature*, 9(4), 339-342.
- Behörde für Verkehr und Mobilitätswende. (2023). "68 Prozent aller Wege wurden 2022 im Umweltverbund absolviert" <https://www.hamburg.de/bvm/medien/17104782/2023-05-08-bvm-mobilitaetswende/> adresinden alındı
- Candan, S. (2003). *Ulaşım Sistemlerinin Bütünleştirilmesi Açısından Ankara Uygulamalarının Değerlendirilmesi Ve Geliştirme Önerileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. 08 21, 2022 tarihinde <https://avesis.gazi.edu.tr/yonetilen-tez/8dd3d6cb-222e-4442-ac62-0021060e3576/ulasim-sistemlerinin-butunlestirilmesi-acisindan-ankara-uygulamalarinin-degerlendirilmesi-ve-gelistirme-onerileri> adresinden alındı
- Carran-Fletcher, A., Joseph, C., Thomas, F., & Philbin, S. (2020). *Travel Demand Management: Strategies And Outcomes*. Waka Kotahi, NZ Transport Agency.
- Ceylan, F. (2022). Bisikletin kent içi ulaşım aracı olarak kullanımına ilişkin araştırma. İstanbul: T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Cirit, F. (2014). *Sürdürülebilir Kentiçi Ulaşım Politikaları ve Toplu Taşıma Sistemlerinin Karşılaştırılması: Uzmanlık Tezi*. TC Kalkınma Bakanlığı.
- City of Copenhagen. (2011). *Good, Better, Best: The City of Copenhagen's Bicycle Strategy 2011-2025*. Copenhagen, Denmark. Technical and Environmental Administration Traffic Department.
- Christoforou, Z., de Bortoli, A., Gioldasis, C., & Seidowsky, R. (2021). Who Is Using E-Scooters And How? Evidence From Paris. *Transportation Research Part D: Transport And Environment*, 92, 102708.
- Copenhagenize Index 2019. (t.y.). <https://copenhagenizeindex.eu/about/methodology> adresinden alındı
- Cyclist Türkiye. (2020, Nisan 07). *ABD'de Elektrikli Bisiklet ve Scooter Kullanımı Yasallaştı*. <https://www.cyclistmag.com.tr/2020/04/07/abdde-elektrikli-bisiklet-ve-scooter-kullanimi-yasallasti/> adresinden alındı
- ÇŞB. (2021). Türkiye Bisiklet Yolu Ağı Master Planı Cilt 1. Ankara: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/turk-ye-b-s-klet-agi-clt1-20211202125047.pdf> adresinden alındı
- Dediü, H. (2022, Ağustos 24). *Micromobility: The Obligatory Origin Story, Pt II*. Mart 23, 2023 tarihinde <https://micromobility.io/news/origin-story-of-micromobility-pt-2> adresinden alındı

- Demirtaş, E. (2021, Ocak 06). *Skuter Kullanımında Yeni Dönem Başladı!* Nisan 2023 tarihinde <https://gazetekadikoy.com.tr/gundem/skuter-kullaniminda-yeni-dnem-basladi> adresinden alındı
- Denruyter, J. P., Kalem, S., Yener, D., & Ayas, C. (2011). Yenilenebilir Enerji Geleceği ve Türkiye. *WWF Türkiye Rapor. İstanbul: WWF Türkiye.*
- Dobrovolskaia, A. A. (2021, May). Research The Application Of Data From Unmanned Systems For The Development Of Micromobility And Modernization Of Urban Infrastructure. In *2021 Wave Electronics And Its Application In Information And Telecommunication Systems (WECONF)* (pp. 1-4). IEEE.
- DuPuis, N., Griess, J., & Klein, C. (2019). Micromobility In Cities: A History And Policy Overview; National League of Cities: Washington, DC, USA.
- Elektrikli Skuter Yönetmeliği. (2021, 14 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 31454). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210414-3.htm>
- Eren, E., Katanalp, B. Y., Yıldırım, Z. B., & Uz, V. E. Türkiye'deki Bisiklet Paylaşım Programları.
- Euronews. (2020). <https://tr.euronews.com/2020/05/13/dunyanin-bisiklet-dostu-sehirleri-covid-19-pandemi-kentler-kopenhag-ve-amsterdam-istanbul> adresinden alındı
- Fonseca-Cabrera, A. S., Llopis-Castelló, D., Pérez-Zuriaga, A. M., Alonso-Troyano, C., & García, A. (2021). Micromobility Users' Behaviour And Perceived Risk During Meeting Manoeuvres. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 18(23), 12465.
- Forbes (1 Şubat 2019). Electric Scooters And Micro-Mobility: Here's Everything You Need To Know. Web adresinden erişildi: <https://www.forbes.com/sites/adeyemajao/2019/02/01/everything-you-want-to-know-about-scooters-and-micro-mobility/?sh=5960794c5de6>
- Güldür, H., Karaçor, F., Hatipoğlu, S., & Çubuk, K. (2022). Yeni Bir Kent İçi Ulaşım Türü: E-scooter. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 60-73.
- Hill, J., Rose, J., Schellong, D., & Schaetzberger, C. (2020, Ocak 02). *How E-Scooters Can Win a Place in Urban Transport*. www.bcg.com: <https://www.bcg.com/publications/2020/e-scooters-can-win-place-in-urban-transport> adresinden alındı
- ITDP. (2023). *Defining Micromobility*. Nisan 2023 tarihinde <https://www.itdp.org/multimedia/defining-micromobility/> adresinden alındı
- Imbert, C. (2019). Paris. Copenhagenize Index 2019. <https://copenhagenizeindex.eu/cities/paris>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB). (2020). İstanbul Bisiklet Ana Planı. İstanbul.
- Janic, M. (2006). Sustainable Transport In The European Union: A Review Of The Past Research And Future Ideas. *Transport Reviews*, 26(1), 81-104.
- Karayolları Trafik Kanunu. (1983, 18 Ekim Değişik 2020, 24 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 18195). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2918&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Karayolları Trafik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2022, 16 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 31925). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/08/20220816-4.htm>
- Kesim, B., & Hamamcıoğlu, C. C., (2021). *Mikro-Hareketlilik Bağlamında Paylaşımlı Elektrikli Scooter Düzenlemelerinin İrdelenmesi*. 6. Kent Araştırmaları Kongresi (pp.40-51). Ankara, Türkiye.
- Klassen, N., & Jödden, C. (2022). E-Scooter Usage And Mobility Behavior During The Covid-19 Crisis-Evidence From A Large Scale Survey In Munich And Implications For Leisure And Tourism. *Zeitschrift Für Tourismuswissenschaft*, 14(3), 369-399. <https://doi.org/10.1515/tw-2022-0014>.

- Kocaman, B., & Elbeyli, Ş. (2011). Bisikletle Bütünleşik Kentiçi Ulaşım Planlaması ve Yerel Yönetimlerin Uzmanlığının Geliştirilmesi. *İMO 9. Ulaştırma Kongresi*, 16-18.
- Kös, M., "Kentçi ulaşım problemlerine alternatif entegre bisiklet ulaşımı planlaması", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015.
- Kurtuluş Kün, S. B. (2022). *Türkiye'de mevcut bisiklet ve e-skuter altyapısının kentsel ulaşım bakımından değerlendirilmesi* (Master's thesis, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi).
- Litman, T. (2011). Sustainability And Livability: Summary Of Definitions, Goals, Objectives And Performance Indicators. Monograph Victoria Transport Policy Institute.
- Litman, T. (2023). *Evaluating Public Transit Benefits And Costs*. Victoria, BC, Canada: Victoria Transport Policy Institute.
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat. (2009). Cycling in the Netherlands.
- NACTO. (2019, Eylül). *NACTO Guidelines for Regulating Shared Micromobility*. https://nacto.org/wp-content/uploads/2019/09/NACTO_Shared_Micromobility_Guidelines_Web.pdf adresinden alındı
- NACTO. (2019). *Shared Micromobility in the U.S.: 2019*. 2023 tarihinde <https://nacto.org/https://nacto.org/shared-micromobility-2019/> adresinden alındı
- Önder, H., & Akdemir, F. (2022). Sürdürülebilir Ulaşım Altyapısının Pandemi Döneminde Yeniden Kurgulanması: Mikromobilite Trendleri ve Türkiye. *İDEALKENT*, 13(36).
- Özcan, N. Ş., & Hamamcıoğlu, C. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Kentsel Hareketlilik: Dünya Örnekleri ve Ankara Deneyimleri. *İDEALKENT*, 12(34), 1090-1124.
- Öztürk, S. (2019). *Sürdürülebilir Kentsel Ulaşımında Bisiklet Kullanımı: Manisa Örneği* (Master's thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Santacreu, A., Yannis, G., de Saint Leon, O., & Crist, P. (2020). Safe Micromobility.
- Schaap, N., Harms, L., Kansen, M., & Wüst, H. (2016). Cycling and walking: the grease in our mobility chain. *Netherlands Institute for Transport Policy Analysis*.
- Schiller, P. L., Bruun, E. C., & Kenworthy, J. R. (2010). *An Introduction To Sustainable Transportation: Policy, Planning And Implementation*. Earthscan.
- Sözcü. (2020, Temmuz 15). *Ülke Ülke Elektrikli Scooter Kanunları*. 2023 tarihinde [www.sozcu.com.tr: https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/ulke-ulke-elektrikli-scooter-kurallari-ingiltere-ve-almanyada-sigorta-sart-5931673/](https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/ulke-ulke-elektrikli-scooter-kurallari-ingiltere-ve-almanyada-sigorta-sart-5931673/) adresinden alındı
- Tack, A., Klein, A. ve Bock, B., (2019). "E-Scooters in Germany", <https://scooters.civity.de/en>, Erişim Tarihi: 12.10.2023
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019, Temmuz 18). *On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf adresinden alındı
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2017). Şehir İçi Bisiklet Yolları Kılavuzu.
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı . (2020, Ağustos 04). *Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planı*. <https://www.uab.gov.tr/uploads/announcements/ulusal-akilli-ulasim-sistemleri-strateji-belgesi-v/ulusal-akilli-ulas-im-sistemleri-strateji-belgesi-ve-2020-2023-eylem-planı.pdf> adresinden alındı
- UN. (2023). 05 13, 2023 tarihinde Birleşmiş Milletler Türkiye Web Sitesi: <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> adresinden alındı
- UNDP. (2021, Haziran 15). *White Paper: Micromobility*. <https://www.undp.org/ukraine/publications/white-paper-micromobility> adresinden alındı
- United Nations (UN), "Shangai Manual, A Guide for Sustainable Urban Development of the 21st Century", 2010.

- Vuchic, V.R. (1981). *Urban Public Transportation: Systems And Technology*. Prentice-Hall, New Jersey.
- Vuchic, V. R. (2007). *Urban Transit Systems And Technology*. Wiley & Sons, New Jersey.
- Wikipedia (t.y.). *E-Tretroller*. https://de.wikipedia.org/wiki/E-Tretroller#cite_note-5 adresinden alındı
- WRI Türkiye Sürdürülebilir Şehirler. (2013, Kasım 23). *Danimarka'da Bisikletler*. Mayıs 18, 2023 tarihinde TheCityFix Türkiye: <https://www.thecityfixturkiye.com/danimarkada-bisikletler/> adresinden alındı
- WRI Türkiye. (2022). Herkes İçin Bisiklet Projesi
- WRI Türkiye. (2022). Türkiye Kent İçi Bisikletli Ulaşım Strateji Planı-2030. https://wriehirler.org/sites/default/files/TurkiyeKent%C4%B0ciBisikletliUlasimStratejiPlani2030_Online_0.pdf adresinden alındı
- World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission) (1987) *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford, UK.
- Yavuz, Y. C., "İstanbul'da mikro hareketlilik: Paylaşımlı e-skuter kullanıcıları özellikleri ve karşılaşılan zorluklar" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- Yeni Konya Gazetesi. (2020,09 03). *Bisiklet şehri Konya'dan Türkiye'de ilk*. https://www.yenikonya.com.tr/guncel/bisiklet_sehri_konya_dan_turkiye_de_ilk-1430390 adresinden alındı.
- Yılmaz, E.A. & Can Öziç, H. (2018). Türkiye'nin Yenilenebilir Enerji Potansiyeli ve Gelecek Hedefleri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), 525-535. <https://dergipark.org.tr/en/pub/odusobiad/issue/40617/388868>

“YEŞİL EKONOMİNİN AKILLI KENTLERİ” ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR SORGULAMA

Doğan Bıçkı

GİRİŞ

2008 yılından bu yana giderek şiddetlenen “küresel mali kriz, iklim krizi, eşitsizlik krizi” ve bunlara en son eklenen salgın hastalıklar, (küresel kapitalist) sistemin dayanıklılığının çökmeye başladığını göstermektedir (UN, 2021: 6,9). Günümüz kentleri bugün, çok boyutlu yoksulluğun, çevresel bozulmanın, hastalıklara karşı kırılganlığın ve iklim değişikliğinin etkilerinin radikalleştiği yerler durumundadır. Küresel nüfusun üçte ikisinden daha fazlası, 20 yıl öncesine göre daha yüksek eşitsizlik düzeylerinin bulunduğu kentlerde yaşamaktadır (Medellin Deklerasyonu, 2014). İlginç olan şu ki; dünya ekonomisinde sürekli bir büyüme görülmesine rağmen bu durum yaşanmaktadır. Nitekim, dünya ekonomisinde 2000 ile 2010 arasındaki büyüme ikiye katlanarak 66.2 trilyon dolara; 2020 de ise 84.7 trilyon dolara yükselmiştir. Ancak eş zamanlı olarak dünya nüfusunun yüzde 70’inden fazlası için eşitsizlik de artmaktadır. Küresel gelirle beraber artan eşitsizlikten tüm ülkelerdeki zenginler ve gelişmekte olan ülkelerin yükselen orta sınıfları fayda sağlamaktadır (WCR,2022:6).

Küresel veriler hem yoksul hem de gelişmiş ülkelerde ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların varlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda 70’li yıllardan buyana devam eden çevreci tartışmalar, kapitalist ekonominin yeniden sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Biteviye tüketim üzerine kurgulanmış olan ekonomik sistem, bir yandan çevre kaynakları üzerinde baskı oluştururken, diğer yandan ucuz emek sömürüsü; yoksulluk, eşitsizlik gibi ekonomik ve sosyal çıktılar üretmektedir. Kapitalist sistemin yalnızca büyümeye odaklı yapısı, fiyatlanmayan her şeyi (temiz hava, estetik, tarihi doku vb.) değersizleştirdiği

lojik yenilikler heyecan verici olsa da bunların başarısı altyapısı olmayan ve yönetim kapasitesi asgari seviyede olan kentlerde ölçülecektir (Glasmeier ve Christophersen, 2015:7). Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin kentsel krizi, az gelişmişlik sorununun bir yan ürünü olduğu için bu krizin bertaraf edilmesi de teknolojik girişimcilikten fazlasını gerektirmektedir.

Hollands'ın (2008:315,316) çok isabetle belirttiği gibi, gerçekten akıllı bir kentte, bilgi iletişim teknolojilerinden insanların ne tür bir kentte yaşamak istediklerine dair demokratik tartışmaların geliştirilmesi için yararlanılabilir. Bu tam da Zukin'in kamu kültürü (public culture) olarak isimlendirdiği şeyin sanal bir tipi olacaktır. Zukin kamu kültürünü, tüm vatandaşların herhangi bir gündemle ilgili öncelik ve çıkarlarını serbestçe tartışabildiği bir ortam olarak tanımlamaktadır. Bilgi iletişim teknolojilerinin bu sanal kamusalılığı sağlama potansiyeli olmakla beraber politik açıdan böyle bir istekliliğin ve de dijital bölünme ilgili bir dikkatin olması gerekir. Son tahlilde kentler, kablolar, akıllı ofisler, lüks otellerden ibaret değildir. Gerçek akıllı kent, demokrasi ve eşitsizlikle mücadele konusuna daha çok eğilmelidir.

Ülkemizde akıllı kent çalışmaları öncelikle, merkezi yönetimin rehberliği ve patronajında sürdürülmektedir. Yerel yönetimlerin halka bakan yönüyle çok belirgin olmasa da kendi örgütsel işleyişlerinde akıllı teknolojilerden yararlandıkları görülmektedir. Ancak, henüz sivil toplumun akıllı kentler konusunda güçlü bir tartışma üretebildiğinden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle, kent hakkının temini için hemşerilerin dâhil edileceği bir çerçevede akıllı kentlerin tartışılması, akıllı kent politikasının başarısını ve yerel demokrasiye katkısını arttıracaktır.

KAYNAKÇA

- Akıllı Mekân Yönetimi Uygulama ve Rehberlik Kılavuzu, https://www.akillisehirler.gov.tr/wpcontent/uploads/KapasiteGelistirme/Uygulama_Pdf/akilli_mekan_yonetimi_uygulama_rehberlik_klavuzu.pdf
- Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi: Türkiye İçin Bir Endeks Önerisi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(1), 112-124.
- Aşıcı, Ahmet A. (2012) Sürdürülebilir Yaşam İçin Bir Dönüşüm Önerisi: Yeşil Yeni Düzen, Ed. Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin, Yeşil Ekonomi, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, ss.105-132
- Aşıcı, Ahmet A. (2017) İklim İçin Yeşil Ekonomi Politikaları, https://www.researchgate.net/publication/317304373_IKLIM_ICIN_YESIL_EKONOMI_POLITIKALARI?enrichId=rgreq-3773a1da97587078490f81805d6dcd3c-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzMxNzAwNDM3MztBUzo1MDA3MjE1Mjg3ODI4NDhAMTQ5NjM5MjcyMzEyNQ%3D%3D&el=1_x_2&_esc=publicationCoverPdf

- Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubu (2012) Yeşil Yeni Düzene Neden İhtiyaç Duyuyoruz, (Çev. İ.M.Aru) Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin, (Ed.) Yeşil Ekonomi,(s.133-149). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Balaban, O.(2020) Yeşil Ekonomi ve Akıllı Kent Tartışmaları Ekseninde Yeni Kentsel Gelecek, Gelecek, Teknoloji ve Mimarlık, Dosya 45, 47-54
- Caragliu, A. vd. (2009) Smart cities in Europe, *Journal of Urban Technology*,45-59
- Collins, A vd., Searching For A Smart City: A Bibliographic Analysis Of 'Public Facing' EU Smart City Projects, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*–2021, DOI:10.1111/tesg.12476, Vol. 0, No. 0, 1–17.
- Deloitte, Smart Cities, How Rapid Advances in Technology are Reshaping our Economy and Society Version 1.0, November 2015 <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/public-sector/deloitte-nl-ps-smart-cities-report.pdf>.
- Elgazzar R. and El-Gazzar R. Smart Cities, Sustainable Cities, or Both? *A Critical Review and Synthesis of Success and Failure Factors Proceedings of the 6th International Conference on Smart Cities and Green ICT Systems (SMARTGREENS 2017): 250-257*
- Giffinger vd., (2007) Smart cities Ranking of European medium-sized cities, Final Report Edited by the Centre of Regional Science, Vienna UT
- Glasmeier, A. ve Christopherson, S. Thinking about smart cities *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 2015, 8, 3–12
- Glasmeier, A. ve Nebiol,M. (2016) "Thinking about Smart Cities: The Travels of a Policy Idea that Promises a Great Deal, but So Far Has Delivered Modest Results." *Sustainability* 8, 11 (November 2016): 1122
- Harrison, C., & Donnelly, I. A. (2011). A Theory of Smart Cities. *Proceedings of the 55th Annual Meeting of the ISSS-2011, Hull, UK, 55(1)*. <https://journals.iss.org/index.php/proceedings/55th/article/view/1703> adresinden 16.08.2023
- Hollands, R. (2008) 'Will the real smart city please stand up?', *City*,12:3,303 — 320
- Hollands, R. (2014) Critical interventions into the corporate smart city, *Cambridge Journal of Regions Economy and Society · February 2014*
- ITU-T's Technical Reports and Specifications, Shaping Smarter And More Sustainable Cities, https://www.itu.int/dms_pub/itu-t/oth/0b/1f/T0B1F0000033301PDFE.pdf
- Liepitz,A. (2012) Korkular ve Umutlar: Liberal Üretkenlik Modelinin Krizi ve Yeşil Alternatif, (Çev. İ.M.Aru), Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin (Ed.)Yeşil Ekonomi (s57-104), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Meijer, A. ve Bolívar, M.(2015) Governing the smart city: a review of the literature on smart urban governance, *International Review of Administrative Sciences* 2015(0) 1-17
- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf
- Sınmaz, S. (2013) Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Çerçevesinde Akıllı Yerleşme Kavramı ve Temel İlkeleri, *MEGARON* 2013;8(2):76-86.
- Şahin,Ü. (2012) Yeşil Düşünmeden Yeşil Ekonomiye, Ahmet Atıl Aşıcı ve Ümit Şahin (Ed.), Yeşil Ekonomi (s.22-34), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- The UNECE-ITU Smart Sustainable Cities Indicators <https://unece.org/housing/smart-sustainable-cities>

- The World's Cities in 2018. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf.
- TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2020, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679)
- UCLG-MEVA. (2014). 7. Dünya Kentsel Forumu Medellín Deklarasyonu. <http://arsiv.uclg-mewa.org/7-dunya-kentsel-forumu-medelln-deklarasyonu.html>
- Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı (2020-2023) <https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlani.pdf>
- UNEP 2010. Green Economy Developing Countries Success Stories. UNEP, Geneva. World Bank, Inclusive Green Growth- The Pathway to Sustainable Development, 2012, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6058/9780821395516.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- World Cities Report 2023 <https://unhabitat.org/wcr/>

TURİZM ENDÜSTRİSİNDE PAYLAŞIM EKONOMİSİ

Reyhan Arslan Ayazlar

GİRİŞ

Dünya genelinde sürdürülebilirliğe ilginin artması, beraberinde bireyleri tüketime alternatif yolları arama yoluna sevk etmektedir. Bu noktada anılan paylaşım ekonomisi küresel bağlamda tüketime ve dünya ekonomisine yeni bir alternatif olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik açıdan elde edilen istatistikler de kavrama olan ilginin açık göstergelerinden biri olarak nitelendirilebilir. Nitekim, paylaşım ekonomisinin 2025 yılında 335 milyar dolara ulaşması öngörülmektedir (PWC, 2015). Paylaşım ekonomisine yönelik ilginin akademik açıdan da arttığını söylemek mümkündür. 2015 yılında “paylaşım ekonomisi” sözcüğü ile Web of Science veri tabanında yapılan araştırmada 33 makale ile karşılaşılrken bu rakam 2017 yılında 212’ye yükselmiştir (Gacar, 2018).

Doğal kaynakların sınırlılığı ve bazı kaynakların yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması dünya genelinde farkındalığı arttıran unsurlar olmuştur. Dünya nüfusunun giderek artması da devletleri yeni ekonomik modellere itmekle birlikte sürdürülebilirlik konusuna da ağırlık vermesi yönünde teşvik etmektedir (World Economic Forum, 2013: 5). Kullanıcıların atıl durumdaki varlıklarını paylaşmaya olanak tanıyan platformlar bu kapsamda oluşmuştur. Paylaşım önceleri yalnızca kullanıcılar arasında gerçekleşirken, bu konuda işletmeler de potansiyel talebe karşılık kendilerini paylaşım ekonomisi şemsiyesi altında konumlandırmaya başlamışlardır. Söz konusu konumlandırma turizm endüstrisi açısından da önemli olup paylaşım uygulamalarını sektör açısından incelemeye değer görülmektedir.

Turizm endüstrisinde yer alan bazı uygulamaların paylaşım ekonomisi ile özdeşleştiğini söylemek mümkündür. Özellikle COVID-19 pandemisi ile birlikte seyahat kısıtlamaları, aile içi harcamaların düşmesi gibi nedenler turizm endüstrisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle turistlerin tatil anlayışın-

Turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisinin çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri bulunmaktadır. Bu alanların sürdürülebilirliği aynı zamanda turizm endüstrisinin de sürdürülebilirliğini beraberinde getirmektedir. Söz konusu boyutların paylaşım ekonomisi uygulamalarının olumsuz yönleri açısından ele alınması önemli bulunmaktadır. Bu bağlamda bu olumsuzluklardan etkilenen başta yerel halk olmak üzere turizm paydaşlarının görüşlerinin alınması turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Paylaşım ekonomisinin olumsuz ekonomik etkileri bilhassa işletmeler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Söz konusu olumsuzlukların sistematik bir şekilde ele alınıp bu sorunların çözümüne yönelik bir model önerisi sonraki araştırmalar açısından değerlendirilebilir. Turizm endüstrisi kriz yönetiminin önemli olduğu alanlardan biridir. Özellikle küresel boyutta yaşanan olumsuzluklardan genel anlamda hizmet sektörü kolaylıkla etkilenebilmektedir. Bu durumun ekonomik yansımalarının yanı sıra çalışanlar ve turistlerin etkilenmesi gibi sosyal bir yönü bulunmaktadır. Yine sosyal yönde ki bu olumsuzlukların çözümüne yönelik yapılacak çalışmalar turizm endüstrisinde paylaşım ekonomisinin olumlu gelişimine katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Acuner, S. ve E. Acuner (2017), "Turizmde Paylaşım Ekonomisi ve Vergilendirilmesi", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(2), 188-212.
- Airbnb (2017). Beyond Cities: How Airbnb Supports Rural American Revitalization. Ulaşılabilir: https://news.airbnb.com/wpcontent/uploads/sites/4/2017/06/BeyondCities_United-States-National-Report.pdf Erişim tarihi, 12.06.2023
- Akan, Y. ve Tepeler, M.İ. (2022). Sürdürülebilirlik ve Güven Ekseninde Paylaşım Ekonomisi, *Sosyoekonomi*, 30(53), 447-464.
- Andreoni, V. (2020), The Trap of Success: A Paradox of Scale for Sharing Economy and Degrowth, *Sustainability*, 12(8), 1-17.
- Ayazlar, R.A. (2018). Paylaşım Ekonomisi ve Turizm Endüstrisine Yansımaları, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(3), 1186-1202.
- Bardhi, F. ve Eckhardt, G. M. (2012). Access-Based Consumption: The Case Of Car Sharing. *Journal Of Consumer Research*, 39(4), 881-898.
- Batool, M. V. Vd. (2021). How COVID-10 has Shaken the Sharing Economy? An Analysis Using Google Trends Data, *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*, 34(1), 2374-2386.
- Battino, S., ve Lampreu, S. (2019). The Role Of The Sharing Economy For A Sustainable And Innovative Development Of Rural Areas: A Case Study In Sardinia (Italy). *Sustainability*, 11(11), 3004. doi:10.3390/su11113004
- Belk R. (2007). Why Not Share Rather Than Own? *The Annals Of The American Academy Of Political And Social Science*. 611(1):126-140.
- Belk, R. (2014). You Are What You Can Access: Sharing And Collaborative Consumption Online. *Journal Of Business Research*, 67(8), 1595-1600.

- Bellotti, V., Ambard, A., Turner, D., Gossman, C., Demkova, K. ve Carroll, J. M. (2015). A Muddle Of Models Of Motivation For Using Peer-To-Peer Economy Systems. Proceedings Of The 33rd Annual Acm Conference On Human Factors In Computing Systems, 1085-1094.
- Belotti, S. (2019). "Sharing" Tourism As An Opportunity For Territorial Regeneration: The Case Of Iseo Lake, Italy. Hungarian Geographical Bulletin, 68(1), 79-91. doi:10.15201/hungeobull.68.1.6
- Benoit, S. vd. (2017), A Triadic Framework For Collaborative Consumption (CC): Motives, Activities and Resources & Capabilities Of Actors, Journal of Business Research, 79, 219-227.
- Birleşmiş Milletler Gıda İsrar Endeksi Raporu (2021). <https://www.unep.org/resources/report/unep-food-waste-index-report-2021>
- Botsman, R., ve Rogers, R. (2010). What's Mine Is Yours: The Rise Of Collaborative Consumption | Rachel Botsman, Roo Rogers.
- Chen, Y. ve Wang, L. (2019). Commentary: Marketing And The Sharing Economy: Digital Economy And Emerging Market Challenges. Journal Of Marketing, 83(5), 28-31.
- Cheng, M. (2016). Current Sharing Economy Media Discourse In Tourism, Annals Of Tourism Research, 60, 111-114.
- Cheng, M. (2016), Sharing Economy: A Review and Agenda For Future Research, International Journal of Hospitality Management, 57, 60-70.
- Constantiou, I., Marton, A., ve Tuunainen, V. K. (2017). Four Models Of Sharing Economy Platforms. Mis Quarterly Executive, 16(4).
- Culinary Club (2023). Welcome To The Culinary Club. <https://culinaryclub.com.au/>
- Demilly, D. ve A.S. Novel (2014), "The Sharing Economy: Make It Sustainable", Studies, 3(14), 14-30.
- Çelik-Varol, M. ve E. Varol (2020), "Postmodern Tüketim Postmodern Bir Yanıt: Paylaşım Ekonomisi", Asya Studies- Academic Social Studies, 12, 128-141.
- Daunoriene, A., Draksaitė, A., Snieska, V. Ve Valodkiene, G. (2015). Evaluating Sustainability Of Sharing Economy Business Models, 20th International Scientific Conference Economics And Management-2015 (ICEM). 213, 836-841.
- Demir, Y. (2020), "Paylaşım Ekonomisi Kapsamında Yemek Paylaşma Sitelerinin Analizi", Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 4(1), 54-69.
- Eatwith. (2023). Discover & Enjoy Social Eating. <https://www.eatwith.com/how-it-works>
- Foodsharing. (2023). Foodsharing Rettet Lebensmittel!. <https://foodsharing.de/>
- Frenken, K., ve Schor, J. (2017). Putting the sharing economy into perspective. Environmental Innovation and Societal Transition, 23, 3-10. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.01.003>
- Gacar, A. (2018). Paylaşım Ekonomisi Üzerine Yapılan Uluslararası Yayınların Bibliyometrik Analizi, İzmir International Congress On Economics And Administrative Sciences.
- Gansky, L. (2010), The Mesh: Why The Future of Business is Sharing, NewYork: Portfolio/Penguin.
- Geron, T. (2013). Airbnb And The Unstoppable Rise Of The Share Economy. Forbes, January 23.
- Hamari, J., Sjöklint, M. ve Ukkonen, A. (2016). The Sharing Economy: Why People Participate In Collaborative Consumption. Journal Of The Association For Information Science And Technology, 67(9), 2047-2059.
- Heo Y. C. (2016). Sharing Economy And Prospects In Tourism Research, Annals Of Tourism Research, 58, 166-170.

- Ingbank. (2015). What's Mine Is Yours-For A Price. Rapid Growth Tipped For The Sharing Economy. https://think.ing.com/uploads/reports/IIS_Think_Forward_special_report_sharing_economy_2015.pdf
- Karmann, M. (2012). The Rise Of Collaborative Consumption On The Example Of Couchsurfing. GRIN Verlag.
- Kaygısız, E. G., ve Demirtaş, I. (2016). Paylaşım Ekonomisi: Dünya ve Türkiye Örneklerinin Karşılaştırılması. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ICOMEP Özel Sayısı, 568-581. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/62195/900630>
- Lamberton, C. P. ve Rose, R. L. (2012). When Is Ours Better Than Mine? A Framework For Understanding And Altering Participation In Commercial Sharing Systems: Journal Of Marketing.
- Ma, Y. vd. (2018), "Challenges of Collaborative Governance in the Sharing Economy: The Case of Free-Floating Bike Sharing in Shanghai", Journal of Cleaner Production, 197, 356-365.
- Martin, C.J. (2016), "The Sharing Economy: A Pathway to Sustainability or A Nightmarish Form of Neoliberal Capitalism?", Ecological Economics, 121, 149-159.
- Mccormick, K., ve Leire, C. (2019). Sharing Cities Sweden: Exploring The Emerging Landscape Of The Sharing Economy In Cities.
- Midgett, C., Bendickson, J.S., Muldoon, J. ve Solomon, S.J. (2017). The Sharing Economy And Sustainability: A Case For Airbnb, Small Business Institute Journal, 13(2), 51-71.
- Meelen, T. ve Frenken, K. (2015). Stop Saying Uber Is Part Of The Sharing Economy. Fast Company, 14.
- Muñoz, P. ve B. Cohen (2018), "A Compass for Navigating Sharing Economy Business Models", California Management Review, 61(1), 114-147.
- Olio. (2023). What is OLIO?. <https://olioex.com/about/>
- Özdemir, G. ve D. Çelebi (2018), Paylaşım Ekonomisi: Airbnb Örneği, İş Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 20(2), 25-38.
- Palos-Sanchez, P. R., Correia, M. B., Palos-Sanchez, P. R., ve Correia, M. B. (2018). The Collaborative Economy Based Analysis Of Demand: Study Of Airbnb Case In Spain And Portugal. Journal Of Theoretical And Applied Electronic Commerce Research, 13(3), 85-98. <https://doi.org/10.4067/S0718-18762018000300105>
- Parente, R. C., Geleilate, J-M, G., ve Rong, K. (2018). The Sharing Economy Globalization Phenomenon: A Research Agenda. Journal Of International Management, 24, 52-64. doi:10.1016/j.intman.2017.10.001
- Petruzzzi, M.A. vd. (2021), "To Share Or To Exchange: An Analysis Of The Sharing Economy Characteristics Of Airbnb And Fairbnb. Coop", International Journal of Hospitality Management, 92, 102724.
- Prahalad, C. K. ve Ramaswamy, V. (2004). Co-Creation Experiences: The Next Practice In Value Creation. Journal Of Interactive Marketing, 18(3), 5-14.
- PWC (2015), The Sharing Economy: Consumer Intelligence Series, PricewaterhouseCoopers LLP, PWC Report PricewaterhouseCoopers, New York, NY.
- Räisänen, J. Vd. (2021), "Building Trust in The Sharing Economy: Current Approaches and Future Considerations", Journal of Cleaner Production, 279, 123724.
- Schor, J. (2016). Debating The Sharing Economy. Journal Of Self-Governance And Management Economics, 4(3), 7-22.
- Shaheen, S. A., Mallery, M.A., ve Kingsley, K. J. (2012). Personal Vehicle Sharing Services In North America. Research In Transportation Business & Management, 3, 71-81. doi:10.1016/j.rtbm.2012.04.005

- Smith, S. (2010). A Transumer Manifesto. Shareable Magazine <https://www.shareable.net/a-transumer-manifesto/>
- Stors, N., ve Kagermeier, A. (2015). Share Economy In Metropolitan Tourism. The Role Of Authenticity-Seeking. İçinde, Zátori, A. (Ed.), Metropolitan Tourism Experience Development: Diversion And Connectivity, (pp. 30-44). Proceedings of the RSA-Tourism Research Network Workshop, January 28-30, Budapest.
- Sundararajan, A. (2014). Peer-To-Peer Businesses And The Sharing (Collaborative) Economy: Overview, Economic Effects And Regulatory Issues. Written Testimony For The Hearing Titled The Power Of Connection: Peer To Peer Businesses, 1-7.
- World Economic Forum (2013). Young Global Leaders Circular Economy Innovation and New Business Models Dialogue, Young Global Leaders Sharing Economy Dialogue Position Paper.
- Zervas, G., Proserpio, D., ve Byers, J. (2016). The Rise Of The Sharing Economy: Estimating The Impact Of Airbnb On The Hotel Industry (Ssrn Scholarly Paper Id 2366898). Social Science Research Network. <https://papers.ssrn.com/abstract=2366898>

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA ERİŞİLEBİLİRLİK

Nur Çelik İlal-Ozan Bahar

GİRİŞ

Dünyada artan yaşlı ve engelli nüfusu ile birlikte birçok hizmet ve desteğe gereksinim artmış, erişilebilir turizm ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Önceleri engelli turizmi olarak yapılan sınıflandırmanın günümüzde yanlış bir ifade olduğu, bunun yerine erişilebilir turizmin daha kapsayıcı bir ifade olarak kullanıldığı literatürde yer almaktadır. Yıllar itibariyle engelli turizmden erişilebilir turizme dönüşen bu süreç engelli, yaşlı ve dezavantajlı bireylerin yanında tüm bireylerin turizm faaliyetlerinden benzer deneyimler yaşamasını mümkün kılmayı amaçlamaktadır (Sarı ve Abdülbaki Karaca, 2021).

Bir milyardan fazla insanın yani dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin görme, işitme, otizm spektrum bozukluğu, dil ve konuşma problemi, bedensel engel, zihinsel engel, duyuşsal ve davranışsal sorunlar, özel öğrenme güçlüğü gibi engellilik ile yaşadığını tahmin edilmektedir (WHO, 2011). Dünya Sağlık Örgütü raporuna (2011) göre, her geçen gün engelli insanların ve engellilikten etkilenen bireylerin (aile üyeleri, bakıcılar vb.) sayısı artmaktadır. Bunun nedenleri arasında ise yaşlı nüfusun artması, yaşlı nüfusta engellilik riskinin genç bireylere göre daha yüksek olması ve diyabet, kalp ve damar hastalıkları ve akıl hastalığı gibi engellilik ile ilgili kronik sağlık sorunlarının dünya genelinde artıyor olması yer almaktadır (WHO, 2011). Türkiye'de ise tüm yaş gruplarında engelli bireylerin toplam nüfusa oranı %6,9'dur. Bu oran 4.876.000 kişiye denk gelmektedir. Erkeklerde %5,9 olan bu oran, kadınlarda %7,9'dur. Yaş grubu arttıkça en az bir engeli olan nüfus oranının artma eğiliminde olduğu görülmektedir (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2023). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2022 verilerine göre ise Dünya'da yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı %9,8'dir. Bu oran 782 998 642 kişiye denk gelmektedir. Türkiye'de

KAYNAKÇA

- Akıncı Ekiztepe, B. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma ve Gelişim Süreci. Hüseyin Çeken (Ed.), *Sürdürülebilir Turizm* içinde (s. 27-54). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akıncı Ekiztepe, B., Yılmaz, E. ve Çeken, H. (2023). Az Gelişmişlik ve Az gelişmişliğin Giderilmesinde Kırsal Turizmin Önemi: Teorik Bir Çalışma. Gizem Özgürel & Levent Karadağ (Ed.), *Disiplinler Arası Yaklaşımlarla Turizm Araştırmaları* içinde (s.44-65). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akıncı, Z. & Sönmez, N. (2015). Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26 (1), 97-113.
- Aksöz, E. O., & Yücel, E. (2021). Engelli Turizmi Alanındaki Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 388-404.
- Arman, H. & Bulgan, G., (2022). Ulusal Literatür Kapsamında Engelsiz Turizm Konulu Makalelerin Bibliyometrik Analizi, *ODÜSOBİAD* 12 (3), 2171-2200.
- Bahar, O. & Çelik İlal, N. (2019). An Evaluation On Sustainable Tourism Demand: The Case Of Muğla, Turkey. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5 (3), 370-379.
- Baş, M. (2014). *Engelli Turizm*. Nobel Yayınevi: Ankara.
- Birdir, K., Karakan, H. İ., Çolak, O., & Kan, N. (2014). Gaziantep'in Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. 15. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 43, 61.
- Buhalis, D. & Darcy. S. (2011). *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. Birleşik Krallık: Channel View Publications.
- Bulgan, G. & Ergenççeği, A. (2021). Engelli Bireylerin Restoranlarda Yaşadıkları Erişim Sorunları: Isparta İli Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12 (29), 46-64.
- Cape Town (2002). The Cape Town Declaration for Responsible Tourism. https://resource.capetown.gov.za/documentcentre/Documents/Agreements%20and%20contracts/Toruism_RT_2002_Cape_Town_Declaration.pdf. Erişim Tarihi: 05.05.2023.
- Cavlak, N. & Cavlak, H. (2019). Avrupa Erişilebilir Turizm Politikası ve Türkiye. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), s. 29-41.
- Chunchang, F. & Nan, Z. (2012). The design and implement of tourism information system based on GIS: *Physics Procedia*, 24, 528-533.
- Çakmak, N.M., 2008. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57, 63-114.
- Çelik İlal, N. (2021). Sürdürülebilir Turizmin Geleceği İçin Hepimiz Sorumlu Muyuz? Işıl Arıkan Saltık (Ed), *Turizm Toplum Kültür* içinde (s. 75-98). Ankara: Nobel Yayıncılık
- Çelik, N. (2016). Sürdürülebilir Turizm Kavramı ve Gelişimi. Hüseyin Çeken (Ed.), *Sürdürülebilir Turizm* içinde (s. 67-85). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çetinkaya Özlem, F. (2022). Erişilebilir ve Erişilebilir Turizme Kavramsal Yaklaşım. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm-Postmodern Bir Sentez* içinde (s. 29--270). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Darcy, S. & Dickson, T. J. (2009). *A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences*. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16(1), 32-44.
- Darcy, S., Cameron, B. & Pegg, S. (2010) Accessible Tourism And Sustainability: A Discussion And Case Study. *Journal of Sustainable Tourism*, 18:4, 515-537.
- Darcy, S., Mc Kercher, B. & Schweinsberg, S. (2020). From Tourism And Disability To Accessible Tourism: A Perspective Article, *Tourism Review*, 75(1), 140-144.

- Diker, O. & Çetinkaya, A. (2016). Erişilebilir Turizm Açısından Safranbolu Turizm Destinasyonunun Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, 111-125.
- ENAT (2017). Services and Facilities for Accessible Tourism in Europe. https://www.accessible-tourism.org/resources/enat_study-2_services_and_facilities_en.pdf. Erişim Tarihi: 29.05.2023.
- ENAT (European Network for Accessible Tourism- Avrupa Erişilebilir Turizm Ağı) What is Accessible Tourism? www.accessibletourism.org/?i=enat.en.faq.744, Erişim tarihi: 2 Haziran 2023. Aktaran Akıncı Z. ve Sönmez N. (2015), Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, Bahar: 97- 13, 2015.
- Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Nisan, 2023). https://www.aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf. Erişim Tarihi: 29.05.2023.
- Erkaya, B. (2021). Erişilebilir Turizm Bağlamında Konaklama İşletmelerinde Engelli Bireylere Sunulan Hizmetlerin Önem-Performans Analizi İle Değerlendirilmesi. Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Evcı, A. (2016). Göreme Açık Hava Müzesi'nin Erişilebilir Turizm Açısından İrdelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ezenel, E., Cemile, E. C. E., & Şenel, E. (2019). Eskişehir'de Seyahat Acentelerinin Erişilebilir Turizm Algılarına Yönelik Bir Araştırma. 20. Ulusal Turizm Kongresi. 16-19 Ekim 2019. Eskişehir.
- Gilman, R. (1992). "Sustainability" UIA/AIA Call for Sustainable Community Solutions, (Çevrimiçi), <https://www.context.org/about/definitions/#sustainability>. Erişim Tarihi: 20.06.2023
- Grilli, G., Tyllianakis, E., Luisetti, T., Ferrini, Turner, S.R.K. (2021). Prospective Tourist Preferences For Sustainable Tourism Development In Small Island Developing States, *Tourism Management*, 82, 1-12.
- Herkes İçin Turizm (2023). <http://tourismforall.org.tr/Sayfa-Wide/Hakk%C4%B1m%C4%B1zda/24>. Erişim Tarihi: 27.06.2023.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017). 3. Turizm Şurası <https://turizmsurasi.ktb.gov.tr/Eklenti/57385,turizmdeuruncesitliligisurdurulebilirlikkomisyonraporup-.pdf?0>. Erişim Tarihi: 23.05.2023.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html>. Erişim Tarihi: 06.07.2023.
- Oduncuoğlu, F. & Efendi, M. (2020). Engelli Turizmde Turist Rehberliği Uygulamaları Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 15 (60), 708-727.
- Özlem Çetinkaya, F. (2021). Erişilebilir ve Erişilebilir Turizme Kavramsal Yaklaşım. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm-Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 29-60). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Pera Müzesi, Pera Engelsiz (2023). <https://www.peramuzesi.org.tr/pera-ogrenme/grup/pera-engelsiz/6>. Erişim Tarihi: 05.05.2023.
- Qiao, G., Cao, Y. and Zhang, J. (2023), Accessible Tourism-Understanding Blind And Vision-Impaired Tourists' Behaviour Towards Inclusion. *Tourism Review*, 78(2), 531-560.
- Qiao, G., Ding, L., Zhang, L. & Yan, H. (2022), Accessible Tourism: A Bibliometric Review (2008-2020), *Tourism Review*, 77(3), 713-730.

- Sabancı Vakfı (2023). Turizme Erişiyoruz. <https://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/fethiye-turizm-tanitim-egitim-kultur-ve-cevre-vakfi-turizme-erisiyoruz>. Erişim Tarihi: 23.06.2023.
- Sachs, J., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., & Woelm, F. (2022). *Sustainable Development Report 2022*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781009210058.
- Sakıp Sabancı Müzesi Engelli Projesi (2006). <https://www.sabancivakfi.org/tr/sosyal-degisim/tamamlanan-projeler>. Erişim Tarihi: 05.05.2023.
- Sarı Gök, H. (2022). Erişilebilir Turizmde Ulusal Yaklaşımlar. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm-Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 139-163). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sarı, H. & Abdülbaki Karaca, M. (2021). Engellilik ve Engelli Turizmi Kavramsal Açıklamaya Doğru. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm-Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 1-27). Ankara: Nobel Yayıncılık
- Snyman, J. A. (2027) The Needs of Tourists With Disabilities, Magister Artium in the School of Entrepreneurship, Marketing and Tourism Management, Potchefstroom University for Christian Higher Education.
- Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bilimsel Yaklaşımlar ve Çözümler Ağı <http://unsdsn.boun.edu.tr/>. Erişim Tarihi: 25.05.2023.
- Şenol, F., Oktay, K. & Özmen, M. (2016). Engelli Turistlere Yönelik Otel Uygulamaları: Antalya Yöresi Örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 74-91.
- Temizel, G. (2021). Erişilebilir Turizm Sistemleri. Şafak Ünüvar ve Şeyda Sarı Yıldırım (Ed.), *Erişilebilir Turizm-Postmodern Bir Sentez içinde* (s. 223-270). Ankara: Nobel Yayıncılık
- Timur, B., & Oğuz, Y. E. (2019). Eskişehir Erişilebilir Turizme Uygun Mu? *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6(4), 360-371.
- Tiyek, R., Eryiğit, B. H. & Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu Ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 225-261.
- TÜİK (2022). İstatistiklerle Yaşlılar. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667>. Erişim Tarihi: 20.05.2023.
- Tütüncü, Ö. ve Aydın, D., (2013) "Ulaşılabilir Turizm". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24, (2): 261-263.
- UNEP ve UNWTO (2005). Making Tourism More Sustainable A Guide for Policy Makers. <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741>, Erişim Tarihi: 25.05.2023
- UNWTO (2023). Global And Regional Tourism Performance. <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>. Erişim Tarihi: 20.05.2023.
- Ülkem İçin Engel Tanımyorum Projesi (2013). <http://www.hurriyet.com.tr/koctan-ulkem-icin-engel-tanimiyorum-projesi-23413244>. Erişim Tarihi: 05.05.2023.
- WHO (Dünya Sağlık Örgütü). <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf>. Erişim Tarihi: 20.05.2023.
- Yılmaz, E., Perna, F., Azevedo, P. S., Custódio, M. J., & Çeken, H. (2022). Can They Manage in a Sustainable Way? The Role of International Destination Awards in Beach Management. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 12(1), 89-99.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDAKİ BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN ARAŞTIRILMASI (MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Erdoğan Gavcar-Hüseyin Mustafa Metin-Cansu Tosun Gavcar

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik konusundaki bilinç düzeylerinin araştırılmasıdır. Sürdürülebilirlik günümüzde her geçen gün önemi artan ve her alanda uygulanması gereken bir konudur. Kaynaklar kıt olduğu için bundan en iyi şekilde yararlanmamız gerekir. Bunu yaparken de çevreye verilecek olan zararlarda minimuma indirilmelidir. Sürdürülebilirlik genel olarak sosyal, çevresel ve ekonomik faktörlerle birlikte değerlendirilmektedir.

İnsanın çevreye verdiği zarar yine kendine dönecektir. Bilinçsizce yapılan davranışlar basit görülüp önemsenmeyen zararlar bu kadarından bir şey olmaz düşünceleri hem insanın kendi yaşam kaynaklarını hem de kendinden sonra gelecek olan neslin yaşam kaynaklarını tüketmektedir. İşte burada sürdürülebilir kalkınma kavramı da ortaya çıkmaktadır (Çimen ve Benzer, 2019: 527).

Sürdürülebilirlik kavramından ilk kez 1987 yılında bahsedilmiştir. Oluşturulan komisyonun adı "Brundtland Komisyonu" idi ve Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun raporunda gündeme getirilerek bu konunun önemi "*Ortak Geleceğimiz*" başlığı altında incelenmiştir.

Sürdürülebilirlik, öncelikle düşünce yapısında düzenlemeler gerektiren bir olgudur. Bu süreci gerçekleştirirken de yaşam kalitesinin düşürülmemesi

öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Akademik ortalamaya göre 11 soruda fark var iken 9 soruda fark yoktur. Fark olan sorularda ortalaması 2'nin altında olanların bilgi seviyelerinin ortalaması 2'nin üstünde olanlara göre daha az olduğunu göstermektedir. Burada da ortalaması yüksek olan öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Fakültelere göre 12 soruda fakülteler arasında fark var iken 8 soruda fark yoktur. Farklılık sorulara bağlı olmakla birlikte genellikle fen fakültesi ve işletme fakültesinden kaynaklanmaktadır. Araştırma bir kez daha eğitimin önemini ortaya koymuştur. Her zaman başarılı öğrenciler bilgi konusunda ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle İlkokuldan itibaren öğrencilerimize iyi eğitim verilmesi konusunun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ateş, H. (2018). *Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının ve Bilgi Düzeylerinin Araştırılması*. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 31 Sayı: 2, 507-531.
- Atmaca, A. C. (2018). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Aytar, A. (2016). *Disiplinlerarası Fen Öğretiminin 7. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusundaki Gelişimlerine Etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Binbaşıoğlu, H., Tuna, A., Özer, N., Şad, N. S. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Turizm Hakkındaki Bilgi Düzeyleri*. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(3): 338-349.
- Çetin, F. A., Yıldırım, G. E. ve Aydoğdu, M. (2017). *Sürdürülebilir Yaşama Yönelik Ekolojik Ayak İzi Eğitiminin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum ve Davranış Düzeyine Etkisi*. Kuramsal Eğitim-bilim Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 1, 31-48.
- Çelikbaş, A. (2016). *Sürdürülebilirliği Temel Alan Çevre Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Çevresel Davranışlarına ve Sürdürülebilir Çevre Tutumlarına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Çimen, H., Benzer, S. (2019). *Fen Bilgisi ve Sınıf Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. İnsan & İnsan, Cilt: 6. Sayı: 21, 525-542.
- Derman, A., Hacıeminoğlu, E. (2017). *Sürdürülebilir Gelişme İçin Eğitim Bağlamında Sınıf Öğretmenlerinin Çevre Okuryazarlığı Düzeyleri*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 36 Sayı: 2, 81-103.
- Dinç, E., Acun, İ. (2017). *Sosyal Bilgiler Dersinde Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili Konuların Öğretiminde Güncel Olayların Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 41 Sayı: 41, 29-46.
- Gavcar, E. (2022). *İstatistik Yöntemler I*. Gazi Kitapevi (11. Baskı), Ankara.

- Karademir, A. H., Uludağ, G., Cingi, M. A. (2017). *Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevreye İlişkin Davranış Düzeylerinin İncelenmesi*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 41, 120-136.
- Koçulu, A. (2018). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıkları ile Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum ve Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Mamur, N., Köksal, N. (2016). *Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programının Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Bağlamında İncelenmesi*. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 3, 732-747.
- Nas, S. E., Çoruhlu, T. Ş. (2017). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Perspektifinden Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı*. Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 14 Sayı:1, 562-580.
- Özdemir, E. B., Arık, S. (2018). *Çocukların Üstbilişsel Farkındalıkları ile Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 1, 1-22.
- Özmehmet, E. (2008). *Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları*. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, Cilt:3 Sayı:12, 1853-1876.
- Öztürk, M. (2017). *Sürdürülebilir Gelişme odaklı Eğitim: Kuramsal Çerçeve, Tarihsel Gelişim ve Uygulamaya Dönük Öneriler*. İlköğretim Online, Cilt: 16 Sayı: 4, 1-11.
- Şeker, S. (2018). *İlköğretim 7-8. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliğine Yönelik Tutum ve Davranışları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Toprak K. S. (2016). *İlköğretim Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Çevre Eğitimine Yönelik Tutumları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Toran, M. (2016). *Erken Çocukluk Eğitimi İçin Sürdürülebilir Kalkınma: Türkiye Kökenli Yayınlarla Yönelik Bir Değerlendirme*. Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:3 Sayı:2, 35-58.
- Yaralı, K. T., Didin E. (2018). *Sürdürülebilir Gelişme Amaçlı Eğitimde Etkili Bir Örnek: 'Küçük Ağaç'ın Eğitimi*. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19 Sayı: 35, 849-868.
- Yücel, M., Altunkasa, S. G., Uslu, C., Peker, S. N., (2006). *Adana'da Çevre Duyarlılığı Düzeyinin ve Geliştirme Olanaklarının Araştırılması*. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 19(2), 217-228.
- Yüzüak, A. V. (2017). *Fen bilimleri adaylarının sürdürülebilir davranışlarının planlanmış davranış teorisi temelinde değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

YEŞİL EKONOMİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ANALİZ

Kurtuluş Bozkurt-Aytaç Pekmezci

GİRİŞ

Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan modern iktisat yaklaşımının anaakım ekolü olan klasik ve neoklasik iktisat teorisi, zenginliğin kaynağını maddi unsurlara dayandırmış ve bu maddi unsurlara sahip olmanın, ekonomik refah artışına ve dolayısıyla da ekonomik büyümeye yol açacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda muhakkak ki maddi unsurların varlığı ekonomik büyüme için kaçınılmaz bir gerekliliktir ancak refah kavramı maddi unsurlar yanında maddi olmayan unsurları da içerdiği için tek başına refah kavramını açıklamada maddi unsurlar yeterli değildir.

Literatürde ekonomik büyüme klasik olarak; kişi başına düşen millî gelirin diğer bir ifade ile reel anlamda üretilen mal miktarının artması olarak ifade edilmiştir. Bu noktada hanehalklarının söz konusu üretilen bu malları tüketmesi refah artışı ile ilişkilendirilmiştir ve burada ifade edilen refah kavramı maddi refah kavramını tanımlamaktadır. Diğer taraftan; Klasik İktisat yaklaşımına göre üretim artışı ancak ilave yeni fiziki sermaye yatırımları ile mümkün olacaktır ve bu artış üretim sürecine katılan faktörlerin elde ettiği payların artmasına katkı sunacak ve nihayetinde üretim faktörlerinin artan geliri, ülke gelirinin ve refahının artmasını sağlayacaktır.

İktisat Teorisindeki bu hâkim görüş bir taraftan hanehalklarının ve ülkelerin gelirlerini arttırırken diğer taraftan üretim için gerekli olan çevresel unsurların ve doğal kaynakların kit birer kaynak olduğu gerçeği üzerinde yeteri kadar durmamıştır. Özellikle endüstri devrimi ile birlikte gerek nüfus artışının gerekse üretim artışının doğal kaynak ve çevre üzerinde yaratmış olduğu tahribatlar son derece önemli boyutlara ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, F. E. (2009). *İklim Değişikliğinde Alternatif Politikaların Etkinliği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akyol, M. ve Mete, E. (2021). Çevresel Teknolojik İnovasyonların CO2 Emisyonu Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği, *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(2), 569-590.
- Alam, M. J., Begum, I. A., Buysse, J., Rahman, S. and Huynenbroeck, G. V. (2011). Dynamic Modeling of Causal Relationship between Energy Consumption, CO2 Emissions and Economic Growth in India. *Renewable Sustainable Energy Reviews*, 15, 3246-3251.
- Alper, A. E. (2018). Analysis of Carbon Tax on Selected European Countries: Does Carbon Tax Reduce Emissions?, *Applied Economics and Finance*, 5(1), 29-36.
- Ang, J. B. (2007). CO2 Emissions, Energy Consumption and Output in France. *Energy Policy*, 3, 4772-4778.
- Ang, J. B. (2008). Economic Development, Pollutant Emissions and Energy Consumption in Malaysia. *J Policy Model*, 30, 271-278.
- Anonim (2014). *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi: 2014-2023*. Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Gn. Mdr., 155.
- Anonim (2015). www.un.org/sustainabledevelopment, (Erişim Tarihi: 18.05.2023).
- Apergis, N. and Payne, J. E. (2010). Renewable Energy Consumption and Growth in Eurasia. *Energy Econ*, 32, 1421-1426.
- Aşıcı, A. A. (2012). *İktisadi Düşüncede Çevrenin Yeri ve Yeşil Ekonomi: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Aşıcı, A.A. ve Şahin, Ü. (ed.) *Yeşil Ekonomi içinde* (35-56). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Barlas, N. (2013). *Küresel Krizlerden Sürdürülebilir Toplumla Çamızın Çevre Sorunları*. 1. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Bashir, M. F., Benjiang, M. A., Muhammad, S. and Jiao, Z. (2020). The Nexus between Environmental Tax and Carbon Emissions with the Roles of Environmental Technology and Financial Development, *Plos One*, 15(11), 1-20.
- Bento, J. and Moutinho, V. (2016). CO2 Emissions, Non-renewable and Renewable Electricity Production, Economic Growth, and International Trade in Italy, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 55, 142-155.
- Bozdoğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1011-1028.
- Bölük, G. and Mert, M. (2015). The Renewable Energy, Growth and Environmental Kuznets Curve in Turkey: An ARDL Approach, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 52, 587-595.
- Cato, M.S. (2009). *Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice*. London: Earthscan.
- Ceratti, A.K., Bagliani, M., Beccaro, G.L, and Bounous, G. (2010). Application of Ecological Footprint Analysis on Nectarine Production: Methodological Issues and Results from a Case Study in Italy. *J. Cleaner Production* 18(8), 771-776
- Cromwell, J.B., Hannan, M.J., Labys, W.C., Terraza, M. (1994). *Multivariate Tests for Time Series Models*, Sage Publications Inc., USA, 104.
- Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series*, John Wiley and Sons. Inc., New York, 433.
- Göktaş, P.; Pekmezci, A.; Bozkurt, K. (2019). *Ekonometrik Serilerde Uzun Dönem Eşbütünlük ve Kısa Dönem Nedensellik*, Gazi Kitabevi, 211.
- Granger, C. W. J. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods, *Econometrica*, 37(3), 424-438.

- Gujarati, D. N. (2005). *Temel Ekonometri* (Çev.: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen), Literatür Yayıncılık, İstanbul, 849.
- Harris, R.I.D. (1995). *Using Cointegration Analysis in Econometric Modelling*, Prentice Hall/ Harvester Wheatsheaf, England, 176.
- Hotunluoğlu, H. (2007). *Karbon Vergisi Teorisi ve Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- İnglesi-Lotz, R. and Doğan, E. (2018). The Role of Renewable Versus Non-Renewable Energy to the Level of CO2 Emissions a Panel Analysis of Sub-Saharan Africa's Big 10 Electricity Generators, *Renewable Energy*, 123, 36-43.
- İslam, R., Ahmad, G. and Mahyudin, E. (2017). Carbon Dioxide Emission, Energy Consumption, Economic Growth, Population, Poverty and Forest Area: Evidence from Panel Data Analysis, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(4), 99-106.
- IULA-EMME. (1997). Yerel Gündem 21, *Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Geliştirilmesi Projesi Haber Bülteni*, Sayı 1, İstanbul.
- Jebli M. B. and Belloumi, M. (2017). Investigation of the Causal Relationships between Combustible Renewables and Waste Consumption and CO2 Emissions in the Case of Tunisian Maritime and Rail Transport, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 71, 820-829.
- Jebli, M. B. and Youssef, S. B. (2015). Economic Growth, Combustible Renewables and Waste Consumption, and CO2 Emissions in North Africa, *Environmental Science and Pollution Research*, 22(20), 16022-16030.
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economic Dynamic and Control*, 12, 231-254.
- Jones, B. (2011). Driving A Green Economy Through Public Finance and Fiscal Policy Reform. *Journal of International Commerce, Economics and Policy*, 2(2), 325-349.
- Kerk, G. V. de and Manuel, A. R. (2008). A Comprehensive Index for a Sustainable Society: The SSI-the Sustainable Society Index. *Ecological Economics*, 66, 2-3, 228-242.
- Kesbiç, C. Y. ve Şimşek, D. (2020). Çevresel Riskleri Azaltmada Çevre Vergilerinin Etkisi: Avrupa Birliği ve Türkiye Örneği, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 21(46), 20-39.
- Kılınc, E. C. ve Altıparmak, H. (2020). Çevre Vergilerinin CO2 Emisyonu Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Uygulama, *ODÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 217-227.
- Larsen, B. M. and Nesbakken, R. (1997). Norwegian Emissions of CO2 1987-1994, A Study of Some Effects of the CO2 Tax, *Environmental and Resource Economics*, 9(3), 275-290.
- Lawson, R. (2006). An Overview of Green Economics, *International Journal of Green Economics*, 1(2), 23-36.
- Maria, E., Marina P., and Pavel, G. (2015). Global Trends of "Green" Economy Development as a Factor for Improvement of Economical and Social Prosperity. *Procedia, Social and Behavioral*, 166,194-198.
- Masca, M. (2009). *Sürdürülebilir Kalkınma: Kalkınma ve Doğa Arasında Denge Arayışları*, 2.Ulusal Davraz Kongresi, SDÜ İİBF Isparta, 195-206.
- Mongo, M., Fateh, B. and Ramdani, B. (2021). The Effects of Environmental Innovations on CO2 Emissions: Empirical Evidence from Europe, *Environmental Science and Policy*, 118, 1-9.
- Okumuş, İ. (2020). Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Tüketimi, Tarım ve CO2 Emisyonu İlişkisi, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6(1), 21-34.
- Okumuş, İ. (2013). *Yeşil Ekonomi Göstergeleri Açısından Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Performansı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.

- Özçağ, M. ve Hotunluoğlu H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *CBÜ sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 303-324.
- Pao, H.T. and Tsai, C. M. (2010). CO2 Emissions, Energy Consumption And Economic Growth in BRIC Countries. *Energy Policy*, 38, 7850-7860.
- Pata, U. K. ve Yurtkuran, S. (2018). Yenilenebilir Enerji Tüketimi, Nüfus Yoğunluğu ve Finansal Gelişmenin CO2 Salınımına Etkisi: Türkiye Örneği, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı, 303-318.
- Polat, O. ve Polat, G. (2018). Avrupa Birliği Ülkelerinde Karbondioksit Emisyonu ve Çevre Vergileri: Panel Veri Analizi Yaklaşımı, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 639, 101-116.
- Saucedo, E., Jesus, D. and Parra, M. P. (2017). Estimating Environmental Kuznets Curve: The Impact of Environmental Taxes and Energy Consumption in CO2 Emissions of OECD Countries, *Dubrovnik International Economic Meeting*, 3(1), 901-912.
- Sevüktekin, M.; Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: Eviews Uygulamalı*, Nobel Yayın Dağıtım Geliştirilmiş 3. Baskı, Ankara, 591.
- Sinha, A. and Shahbaz, A. (2018). Estimation of Environmental Kuznets Curve for CO2 Emission: Role of Renewable Energy Generation in India, *Renewable Energy*, 119, 703-711.
- Tarı, R., (2010). *Ekonometri*, Umuttepe Yayınları Genişletilmiş 6.Baskı, Kocaeli, 518.
- Tarnawska, K. (2013). Eco-Innovations–Tools for the Transition to Green Economy. *Economics and Management*, 18, 735-743.
- UN, (2012). *Secretary General's High Level Panel on Global Sustainability Report*. New York.
- UNEP. (2011). *Towards A Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication*.
<http://www.unep.org/greeneconomy/portals/88/documents/ger/GreenEconomyReport.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.05.2023)
- Ünal, H. ve Atasel, O. Y. (2022). Koordineli Piyasa Ekonomilerinde Tarım, Orman Alanları ve Enerji Tüketiminin Çevresel Kalite Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), 319-337.
- Üstünişik, N. Z. (2014). *Türkiye İmalat Sanayinde Yeşil İmalatın Uygulanabilirliği: Makine İmalat Sanayi Örneği (Uzmanlık Tezi)*. Kalkınma Bakanlığı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No:2864.
- Waheed, R., Dongfeng, C., Suleman, S. and Chen, W. (2017). Forest, Agriculture, Renewable Energy, and CO2 Emission, *Journal of Cleaner Production*, 172, 4231-4238.
- Wiedmann T., and Minx J. (2008). *A Definition of "Carbon Footprint"*. (In: C.C. Pertsova, Ecological Economics Research Trends: Chapter 1) Nova Science Publishers, Hauppauge, NY, USA, 1-11.

YEŞİL EKONOMİDE SÜRDÜRÜLEBİLİR STRATEJİK PROJE YÖNETİMİ

Ahmet Esen

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) öncülüğünde ortaya çıkan “Yeşil Mutabakat” eylemi ile iklim, enerji, çevre, tarım, sanayi, ulaşım, finans ve bölgesel kalkınma, araştırma ve inovasyon, Yeni Avrupa Bauhaus girişimleri çerçevesinde 2050 yılında Avrupa’nın karbon-nötr yani sıfır karbondioksit emisyonu durumuna geçmek hedeflenmektedir. Bu iddialı girişimin dünyada da kabul gördüğü değerlendirildiğinde ülkeler özelinde yeşil dönüşüm kaçınılmaz olacaktır. Bu hususta akla gelen en önemli sorulardan bir tanesi bu dönüşümün nasıl sağlanacağı yönünde olmaktadır. Her ne kadar kesin olmasa da 1 trilyon Avro olarak konuşulan dönüşüm bütçesinin yarısından fazlası AB ülkelerinin ortaklaşa oluşturdukları bütçe tarafından karşılanacak olması ile birlikte Yeşil Mutabakat kapsamında belirlenen hedeflere ülkelerin uyum sağlaması ulusal bütçelerden ciddi pay ayırmalarını da gerektirecektir. Bu durumda yeni bir soru daha aklımıza gelmektedir. Aktarılan paylar kamu kaynaklarının kullanılmasında etkinlik, ekonomiklik, etkililik, etik ve çevre olmak üzere 5 E (economy, effectiveness, efficiency, ethics, environment) prensiplerine uygun nasıl kullanılacaktır?

Gerek AB tarafından sağlanacak fonlar gerekse de ülkeler özelinde kullanılacak olan kaynaklar dünya genelinde kabul gören “proje yönetimi” temelinde ele alınmaktadır. Hâlihazırda Yeşil Mutabakat başlığı altında AB tarafından çağrısı yapılan her hibe programı proje yönetimi yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmekte ve fonlanmaktadır. Bu bakımdan yukarıda bahsi geçen iki sorunun da cevabı aslında proje yönetimi ile doğrudan ilgilidir. Proje yönetiminde proje başarısı ise organizasyonların kurum kültürü, proje yönetim olgunluğu, insan kaynaklarının kalitesi gibi hususlar göz önünde bulundu-

KAYNAKÇA

- Aarseth, W., Ahola, T., Aaltonen, K., Økland, A., & Andersen, B. (2017). Project sustainability strategies: A systematic literature review. *International Journal of Project Management*, 35, 1071-1083.
- Albayrak, B. (2009). *Proje yönetimi ve analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Andersen, E. (2010). The X model—a tool for describing and assessing individual projects. *International Journal of Managing Projects in Business*, 369-386.
- Armenia, S., Dangelico, R., Nonino, F., & Pompei, A. (2019). Sustainable Project Management: A Conceptualization-Oriented Review and a Framework Proposal for Future Studies. *Sustainability*, 11(9), 2664-2680.
- Asada, T. (2008). A Study of Multiple Value Measures Applied into Strategic Project Management, *Japanese Project Management*. IAP2M, s. 187-201.
- Bryde, D. J. (2000, Eylül). *Project management: uses, structures, systems and influences*. Doktora Tezi. Liverpool, İngiltere: John Moores University.
- Bushuyev, S., & Wagner, R. (2014). IPMA Delta and IPMA Organisational Competence Baseline (OCB) New approaches in the field of project management maturity. *International Journal of Managing Projects in Business*, 302-310.
- Cleland, D. I., & Ireland, L. R. (1994). The evolution of project management. D. I. Cleland, & R. Gareis içinde, *Global project management handbook: Planning, organizing, and controlling international projects* (s. 1-36). McGraw Hill.
- Coşkun, B., Ak, D., & Yıldırım, Ç. (2018). Mevzuatta Son Dönemlerde Meydana Gelen Gelişmeler Bağlamında Çevresel Açından Korunan Alan Yönetiminin Değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 29-44.
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu. (1987). *Ortak Geleceğimiz*. Geneva: Oxford University Press.
- Defoe, D. (1887). *An essay upon projects*. Mayıs 2019 tarihinde Project Gutenberg: <https://www.gutenberg.org/files/4087/4087-h/4087-h.htm> adresinden alındı
- DPT. (1963). *Plan ve Programlar*. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden alındı
- DPT. (1968). *Planlar ve Programlar*. 09 2020 tarihinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden alındı
- DPT. (1979). *Planlar ve Programlar*. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden alındı
- DPT. (1989). *Planlar ve Programlar*. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden alındı
- DPT. (1990). *Planlar ve Programlar*. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden alındı
- DPT. (1996). *Plan ve Programlar*. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden alındı
- DPT. (2001). *Planlar ve Programlar*. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden alındı
- Drucker, P. F. (2000). 21. yüzyıl için yönetim tartışmaları. (İ. Bahçivangil, & G. Gorbon, Dü) İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business. *Environmental quality management*, 8(1), 37-51.

- Esen, A. (2014). Türkiye'nin dâhil olduğu 2014-2020 AB programları kapsamında Muğla ili proje potansiyelinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Gachie, W. (2019). Project sustainability management: risks, problems and perspective. *Problems and Perspectives in Management*, 17(1), 313-325.
- Gardiner, P. (2014). Creating and appropriating value from project management resource assets using an integrated systems approach. *Social and Behavioral Sciences*, 119, 85-94.
- Goel, A., Ganesh, L., & Kaur, A. (2019). Sustainability integration in the management of construction projects: A morphological analysis of over two decades' research literature. *Journal of Cleaner Production*, 236, 117676.
- Gomes, C. F., Yasin, M. M., & Lisboa, J. V. (2008). Project Management in the Context of Organizational Change: The Case of the Portuguese Public Sector. *International Journal of Public Sector Management*, 21(6), s. 573-585.
- Hosein, D., & Josu, T. (2017). Decision Making Towards Integration Of Sustainability Into Project Management; A Multilevel Theory Building Approach. *Management and Production Engineering Review*, 8(3), 13-21.
- Howes, N. R. (2001). Modern project management successfully integrating project management knowledge areas and processes. New York: Amacom.
- IPMA. (2015). 50th Anniversary of IPMA. Mayıs 2019 tarihinde International Project Management Association: http://products.ipma.world/ipma-product/50th_anniversary/ adresinden alındı
- Kerzner, H. (1994). Project management: A systems approach to planning, scheduling and controlling. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Kerzner, H. (2001). Strategic planning for project management using a project management maturity model. New York: John Wiley.
- Lappi, T., & Aaltonen, K. (2017). Project Governance in Public Sector Agile Software Projects. *International Journal of Managing Projects in Business*, 10(2), s. 263-294.
- Longman, A., & Mullins, J. (2004). Project Management: Key Tool for Implementing Strategy. *Journal of Business Strategy*, 25(5), s. 54-60.
- Marnewick, C., Silvius, G., & Ron Schipper, R. (2019). Exploring Patterns of Sustainability Stimuli of Project Managers. *Sustainability*, 11(8), 5016.
- Martens, M., & Carvalho, M. (2016). The challenge of introducing sustainability into project management function: multiple-case studies. *Journal of Cleaner Production*, 117, 29-40.
- Mathur, G., Jugdev, K., & Tak, S. (2007). Intangible project management assets as determinants of competitive advantage. *Management Research News*, 30(7), 460-475.
- Moe, T. L., & Pathranarakul, P. (2006). An Integrated Approach to Natural Disaster Management: Public Project Management and its Critical Success Factors. *Disaster Prevention and Management*, 15(3), s. 396-413.
- Morris, P. W. (2010). Research and the Future of Project Management. *International Journal of Managing Projects in Business*, 3(1), s. 139-146.
- Nel, H. J. (2001). A Project Management Approach to the Implementation of Development Programmes Within the Local Government Sphere: An Empirical Analysis. *Development Southern Africa*, 18(5), s. 605-624.
- Papke-Shields, K. E., & Boyer-Wright, K. M. (2017). Strategic Planning Characteristics Applied to Project Management. *International Journal of Project Management*, s. 169-179.

- Parker, D. W., Parsons, N., & Isharyanto, F. (2015). Inclusion of Strategic Management Theories to Project Management. *International Journal of Managing Projects in Business*, 8(3), s. 552-573.
- PMI. (2017). A guide to the project management body of knowledge. Pennsylvania: Project Management Institute, Inc.
- Sara Marcelino, S., Luis Felipe Gonzalez, J., & Amaya Perez, E. (2015). Using project management as a way to sustainability. From a comprehensive review to a framework definition. *Journal of Cleaner Production*, 1-16.
- Silvius, A., Kampinga, M., Paniagua, S., & Mooi, H. (2017). Considering sustainability in project management decision making; An investigation using Q-methodology. *International Journal of Project Management*, 1133-1150.
- Silvius, G. (2017). Sustainability as a new school of thought in project management. *Journal of Cleaner Production*, 166, 1479e1493.
- Silvius, G., & Schipper, R. (2014). Sustainability in project management: A literature review and impact analysis. *Social Business*, 4(1), 63-96.
- Srivannaboon, S., & Milosevic, D. Z. (2007). The process for aligning project management and business Strategy: An empirical study. M. Hörlesberger, M. El-Nawawi, & T. Khalil içinde, *Challenges in the management of new technologies* (Cilt 1, s. 227-240). World Scientific.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). Planlar ve Programlar. 09 2020 tarihinde TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden alındı
- Szalajko, G., Boxheimer, M., Elmann, S., Kotintcheva, M., Mansson, E., Polkovnikov, A., & Staal-Ong, P. (2016). Project Excellence Baseline for Achieving Excellence in Projects and Programmes (1.0.1 b.). Nijkerk: IPMA.
- Weaver, P. (2007). The origins of modern project management. Fourth annual PMI college of scheduling conference (s. 15-18). Amacom

YEŞİL İŞLETMELER TEORİ VE UYGULAMALAR

Editörler
Dr. İlknur Ayar
Dr. Aslı Öztürk

YEŞİL İŞLETMELER TEORİ VE UYGULAMALAR

Editörler: Dr. İlknur Ayar, Dr. Aslı Öztürk

Yayın No.: 2006
ISBN: 978-625-393-295-4
E-ISBN: 978-625-393-296-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ayar, İlknur., Öztürk, Aslı.

Yeşil İşletmeler Teori ve Uygulamalar / İlknur Ayar, Aslı Öztürk

1. Basım, XII + 180 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-295-4

E-ISBN: 978-625-393-296-1

1. Yeşil İşletme 2. Yeşil Yönetim 3. Yeşil Pazarlama 4. İşletmelerde Enerji ve Çevre Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

YEŞİL İŞLETME VE YEŞİL DEĞERLER

Öğr. Gör. Dr. Havva Değirmenci Tarakcı

Hitit Üniversitesi, Osmaniye Ömer Derindere Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, havvatarakci@hitit.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4149-0651

Bölüm 2

YEŞİL YÖNETİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BİLİNCİ

Öğr. Gör. Dr. Aslı Öztürk

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, asliozturk@karatekin.edu.tr , ORCID: 0000-0003-4520-0535

Bölüm 3

YEŞİL PAZARLAMA VE YEŞİL TÜKETİCİ DAVRANIŞI

Dr. Öğr. Üyesi İlknur Ayar

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, ilknurkiloc@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6870-5571

Bölüm 4

YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Öğr. Gör. Şerife Salman

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, serifesalman@karatekin.edu.tr, ORCID: 000-0002-3979-192

Bölüm 5

İŞLETMELERDE YENİLENEBİLİR ENERJİ

Öğr. Gör. Hüseyin Küçükerdem

Ankara Üniversitesi, Elmadağ Meslek Yüksekokulu, Elektronik ve Otomasyon Bölümü, hkucukerdem@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7680-0472

Bölüm 6

İŞLETMELERDE ÇEVRE KİRLİLİĞİ VE ATIK YÖNETİMİ

Doç. Dr. Demet Tatar

Hitit Üniversitesi, Osmaniye Ömer Derindere MYO, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü,
demettatar@hitit.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9317-3263>

Doç. Dr. Aysel Veyisoğlu

Sinop Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü,
aveyisoglu@sinop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1406-5513>

Bölüm 7

YEŞİL OTELCİLİK VE EKOTURİZM

Dr. Öğr. Üyesi Gönül Göker

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İlgaz Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Turizm Rehberliği
Bölümü, gonulgoker@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6161-7675

Bölüm 8

TURİZM İŞLETMELERİNDE YEŞİL PAZARLAMA

Doç. Dr. Yakup Öztürk

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İlgaz Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm Rehberliği Bölümü,
yakupozturk@karatekin.edu.tr ORCID: 0000-0003-1495-9979

Bölüm 9

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE YEŞİL YÖNETİM VE YEŞİL HASTANELER

Dr. Öğr. Üyesi Pınar Özdemir Karaca

Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler
Bölümü, pinar.ozdemir@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6952-8028.

Bölüm 10

YEŞİL AKLAMA: YANILTICI KURUMSAL İLETİŞİM

Öğr. Gör. Dr. Esmâ Ebru Şentürk

Hitit Üniversitesi, Osmaniye Ömer Derindere Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler
Bölümü, ebrucesurr@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4528-1518

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	V
Bölüm 1	
YEŞİL İŞLETME VE YEŞİL DEĞERLER.....	1
Havva Değirmenci Tarakcı	
GİRİŞ.....	1
YEŞİL İŞLETME VE YEŞİL DEĞERLER.....	2
Yeşil İşletme Nedir?	3
Yeşil İşletme Motivasyonları ve Zorlukları	5
Yeşil İşletme Stratejileri	8
Yeşil İşletme Sertifikaları.....	9
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA	10
SONUÇ.....	11
KAYNAKLAR.....	13
Bölüm 2	
YEŞİL YÖNETİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BİLİNCİ.....	15
Aslı Öztürk	
GİRİŞ.....	15
YEŞİL YÖNETİM ANLAYIŞI	16
Yeşil Yönetim Anlayışının Tarihsel Gelişimi.....	17
Yeşil Yönetim Anlayışının İlkeleri.....	18
Yeşil Yönetim Fonksiyonları	20
Yeşil Yönetim Anlayışının İşletme Başarısına Etkisi	21
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI	22
Sürdürülebilirlik Kavramının Amacı ve Önemi.....	23
Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi	23
Sürdürülebilirlik Kavramının Boyutları	24
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA	25

SONUÇ.....	27
KAYNAKLAR.....	29

Bölüm 3

YEŞİL PAZARLAMA VE YEŞİL TÜKETİCİ DAVRANIŞI.....33

İlknur Ayar

GİRİŞ.....	33
YEŞİL PAZARLAMA VE KAVRAMLAR.....	34
Yeşil Ürün.....	36
Yeşil Fiyatlandırma.....	37
Yeşil Tutundurma.....	37
Yeşil Dağıtım.....	38
Yeşil Marka.....	39
Yeşil Reklam.....	39
TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI.....	40
Cinsiyet.....	41
Yaş.....	41
Sosyal Statü.....	42
Eğitim.....	43
Gelir.....	43
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA.....	43
SONUÇ.....	44
KAYNAKLAR.....	46

Bölüm 4

YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ.....51

Şerife Salman

GİRİŞ.....	51
YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI.....	52
YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ.....	53
Yeşil İşe Alım.....	53
Yeşil Performans Yönetimi.....	55
Yeşil Eğitim.....	55
Yeşil Ücret ve Ödül.....	56
Yeşil Sağlık ve Güvenlik Yönetimi.....	56
Yeşil Çalışan Motivasyonu.....	57

Yeşil Çalışan Disiplin Yönetimi	57
Yeşil Çalışan İlişkileri.....	57
Yeşil İşyeri Davranışları	58
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA	59
SONUÇ.....	59
KAYNAKLAR.....	60

Bölüm 5

İŞLETMELERDE YENİLENEBİLİR ENERJİ.....63

Hüseyin Küçükerdem

GİRİŞ.....	63
YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI.....	64
Güneş Enerjisi.....	65
Rüzgâr Enerjisi.....	65
Biyoenjerji.....	66
Jeotermal Enerji.....	66
Hidroelektrik Enerji.....	67
Yenilenebilir Enerji ve İklim Değişikliği	67
Yenilenebilir Enerji ve Ekonomik Büyüme	67
Enerji Verimliliği ve Sektörlerin Bilinç Durumları.....	69
İşletmelerde Yenilenebilir Enerji	69
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA	71
SONUÇ.....	75
KAYNAKLAR.....	78

Bölüm 6

İŞLETMELERDE ÇEVRE KİRLİLİĞİ VE ATIK YÖNETİMİ.....81

Demet Tatar - Aysel Veyisoğlu

GİRİŞ.....	81
ÇEVRE KİRLİTİCİLERİ	82
KİRLİLİK ÇEŞİTLERİ	82
Hava Kirliliği	83
Su Kirliliği.....	84
Toprak Kirliliği.....	86
Gürültü Kirliliği	87

Radyoaktif/Nükleer Kirlilik	88
Termal Kirlilik	89
Işık Kirliliği	89
Deniz Kirliliği/Okyanus Kirliliği	89
ATIK YÖNETİMİ	89
TÜRKİYE'DEKİ ATIK YÖNETİMİ	90
YEŞİL İŞLETMECİLİK	92
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA	93
SONUÇ.....	94
KAYNAKLAR	95
Bölüm 7	
YEŞİL OTELCİLİK VE EKOTURİZM	97
Gönül Göker	
GİRİŞ.....	97
YEŞİL OTELCİLİK	98
EKOTURİZM.....	100
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA	102
SONUÇ.....	107
KAYNAKLAR	109
Bölüm 8	
TURİZM İŞLETMELERİNDE YEŞİL PAZARLAMA	113
Yakup Öztürk	
GİRİŞ.....	113
TURİZM VE YEŞİL PAZARLAMA.....	114
Yeşil Turizm	116
Yeşil Turizm Pazarlaması	117
Yeşil Oteller	118
Turizm Sektöründe Yeşil Pazarlama Uygulamaları ve Sertifikasyon Sistemleri.....	119
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA	124
SONUÇ.....	125
KAYNAKLAR	127

Bölüm 9

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE YEŞİL YÖNETİM VE YEŞİL HASTANELER 131

Pınar Özdemir Karaca

GİRİŞ.....	131
SAĞLIK İŞLETMELERİNDE YEŞİL YÖNETİM	132
Sağlık İşletmelerinde Yeşil Yönetim Anlayışını Destekleyen İşletme Fonksiyonları	135
YEŞİL HASTANELER.....	139
Yeşil Hastanelere Model Oluşturan Yeşil Bina Tasarımı	139
Yeşil Hastane Kavramı.....	141
Yeşil Hastanelerin Derecelendirilmesinde Kullanılan Sertifika Sistemleri	143
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA	145
SONUÇ.....	147
KAYNAKLAR.....	150

Bölüm 10

YEŞİL AKLAMA: YANILTICI KURUMSAL İLETİŞİM 155

Esmâ Ebru Şentürk

GİRİŞ.....	155
YEŞİL AKLAMA KAVRAMI.....	156
YEŞİL AKLAMA TÜRLERİ.....	158
Yanılıcı ya da Eksik Bilgilerle Yeşil Aklama (Greenlighting)	159
Uydurma Bilgilerle Yeşil Aklama (Greenlabelling)	160
Yeşil Susma (Greenhushing).....	160
Yeşil Durulama (Greenrinsing).....	161
Yeşil Değişim (Greenshifting).....	162
Yeşil Kalabalıklaşma (Greencrowding).....	162
YEŞİL AKLAMANIN NEDENLERİ.....	163
YEŞİL AKLAMA NASIL BELİRLENİR?	165
YEŞİL AKLAMANIN ETKİLERİ.....	167
Tüketiciler Açısından Etkileri.....	167
Rekabet ve İşletmeler Açısından Etkileri.....	169
Çevre ve Sürdürülebilirlik Açısından Etkileri.....	170
İŞLETMELERDE ÖRNEK UYGULAMA	170

SONUÇ.....	171
KAYNAKLAR.....	172
EDİTÖRLER HAKKINDA	177
YAZARLAR HAKKINDA	178

YEŞİL İŞLETME VE YEŞİL DEĞERLER

Havva Değirmenci Tarakcı

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağda, küresel çapta çevresel faktörlerin önemi giderek artmaktadır. Doğal kaynakların hızla tükenmesi, küresel ısınma, iklim değişikliği, kirlilik gibi çevresel sorunlar insanların yaşam standardını oldukça olumsuz etkilemektedir.

Günümüz dünyası ekolojik dengesi incelendiğinde insanın doğaya verdiği korkutucu zararların ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. Nesli tükenen hayvanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Su tüketiminin artmasıyla ilerleyen dönemlerde su savaşları yaşanacağı yönündeki öngörüler çoğalmaktadır. Her yıl çıkan orman yangınları ve betonlaşma sebebiyle orman oranlarında ciddi düşüşler meydana gelmektedir. Ozon tabakasındaki incelme ayrı bir çevresel sorunu teşkil etmektedir. Bunlara ek olarak son yıllarda doğal afetlerde yaşanan artışlar, mevsim dengesizlikleri, buzulların erimesi, kuraklığın dayanılmaz gerçekliği ulusal ve uluslararası örgütlerin en yoğun gündem maddelerini oluşturmaktadır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen son dönemde insan, doğa ile barışılmadığı takdirde başına neler gelebileceğinin farkına varmaya başlamıştır. Ayrıca eğitim seviyesinin yükselmesiyle daha bilinçli ve duyarlı bir nesil ve daha duyarlı tüketiciler meydana gelmektedir. Bilinçli tüketiciler üretiminden tedarikine kadar aldıkları ürünün her aşamasında doğaya ve canlılara zarar vermemeyi tercih etmektedirler. Bu noktada çevre dostu üretim yapan, sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden, sürdürülebilirlik stratejilerini benimseyen işletmeler küresel çapta rekabet gücü elde etmektedirler.

Hızla tükenen doğal kaynaklar ve sürdürülebilirliğin ekonomik etkileri 20. yüzyıla gelindiğinde yeşil iş, yeşil işletme, yeşil yönetim gibi yeşil değerle-

KAYNAKLAR

- Aba, E. K. & Badar, M. A. (2013). A Review of the Impact of ISO 9000 and ISO 14000 Certifications. *The Journal of Technology Studies*, 42-50.
- Adanacıoğlu, H., Saner, G. & Ağır, H. B. (2018). Sürdürülebilir Gıda Değer Zinciri Yaklaşımı. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21, 221-226. doi:10.18016/ksutarimdog.vi.472847
- Agudelo, M. L., Jóhannsdóttir, L. & Davídsdóttir, B. (2019). A literature review of the history and evolution of corporate social responsibility. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 4(1), 1-23. doi:10.1186/s40991-018-0039-y
- Azzone, G. & Noci, G. (1998). Identifying effective PMSs for the deployment of “green” manufacturing strategies. *International Journal of Operations & Production Management*, 18(4), 308-335. doi:10.1108/01443579810199711
- Bozbay, Z., Güleç, M. & Zulfugarova, N. (2019). Çevre dostu ürün satın alma niyetinde algılanan kalite, algılanan risk ve güvenin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1147-1171. doi:10.16953/deusosbil.507915
- Bruntland, G. (1987). *Our common future*. The World Commission on Environment 1 and Development.
- Bureau Veritas. (2023, Ekim 15). *bureauveritas*. <https://www.bureauveritas.com.tr/needs/green-check-yesil-kontrol-sertifikasi> adresinden alındı
- Čekanavičius, L., Bazytė, R. & Dičmonaitė, A. (2014). Green business: challenges and practices. *Ekonomika*, 93(1), 74-88. doi:10.15388/Ekon.2014.0.3021
- Chapin III, F. S., Torn, M. S. & Tateno, M. (1996). Principles of ecosystem sustainability. *The American Naturalist*, 1016-1037.
- Chen, J. H. & Wu, S. I. (2015). A comparison of green business relationship models between industry types. *Total Quality Management & Business Excellence*, 26(7-8), 778-792. doi:10.1080/14783363.2014.884309
- Croston, G. (2009). *Starting Green*. . Irvine: CA: Entrepreneur Press.
- Dong, Z., Tan, Y., Wang, L., Zheng, J. & Hu, S. (2021). Green supply chain management and clean technology innovation: An empirical analysis of multinational enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, 310, 127-377. doi:10.1016/j.jclepro.2021.127377
- Garvare, R. & Johansson, P. (2010). Management for sustainability – a stakeholder theory. *Total Quality Management & Business Excellence*, 21(7), 737-744. doi:10.1080/14783363.2010.483095
- Gökdeniz, A. (2017). Konaklama Sektöründe Yeşil Yönetim Kavramı, Eko Etiket ve Yeşil Yönetim Sertifikaları ve Otellerde Yeşil Yönetim Uygulama Örnekleri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 7(1), 70-77.
- Gupta, H. & Barua, M. K. (2018). A framework to overcome barriers to green innovation in SMEs using BWM and Fuzzy TOPSIS. *Science of the Total Environment*, 633, 122-139. doi:10.1016/j.scitotenv.2018.03.173
- Karakuş, G. & Erdirençelebi, M. (2018). İşletmelerin Yeşil Yönetim Algılarının İşletme Performansı Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 681-704. doi:10.20491/isarder.2018.543
- Masoumik, S. M., Abdul-Rashid, S. H. & Oluğu, E. (2015). Importance-performance analysis of green strategy adoption within the Malaysian manufacturing industry. *Procedia CIRP*, 26, 646-652. doi:10.1016/j.procir.2014.07.180

- Mihajlovska, K. H. (2021). Importance of identifying cost management in green businesses. *Економски Развој-Economic Development*, 23(1), 17-24.
- Miles, P. M., Munilla, L. S. & Darroch, J. (2008). Sustainable corporate entrepreneurship. *International Entrepreneurship And Management Journal*, 5(1), 65-76. doi:10.1007/s11365-008-0074-3
- Moore, J. (2005). Policy, priorities and action: A case study of the University of British Columbia's engagement with sustainability. *Higher Education Policy*, 18, 179-197.
- Oeko-Text. (2014, Ocak 20). *Standard 100 by Oeko-Tex, 2014*. <https://www.oeko-tex.com/en/our-standards/oeko-tex-standard-100> adresinden alındı
- Önel, B. (2021). İşletmelerin Yeşil Yönetim Algıları ve Sürdürülebilirlik Bilinci. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 21-33.
- pepsico. (2023). *Pepsico Sürdürülebilirlik Raporu*. <https://www.pepsico.com.tr/haberler> adresinden alındı
- Prusty, A. R. & Nath, U. (2016). A Study on Reality of Green Business and Management for Reliable Future. *International Journal Of Core Engineering & Management (IJCEM)*, 3(1), 194-205.
- Purwandani, J. A. & Michaud, G. (2021). What are the drivers and barriers for green business practice adoption for SMEs? *Environment systems and decisions*, 41(4), 577-593. doi:10.1007/s10669-021-09821-3
- Rajeev, A., Pati, R. K., Padhi, S. S. & Govindan, K. (2017). Evolution of sustainability in supply chain management: A literature review. *Journal of cleaner production*, 162, 299-314. doi:10.1016/j.jclepro.2017.05.026
- Semtrio. (2023). *semtrio.com*.
- Standartkalite. (2023, Ekim 10). *ISO 4001 Çevre Yönetim Sistemi*. http://www.standartkalite.com/iso14001_nedir.htm adresinden alındı
- Şenocak, B. & Bursalı, Y. (2018). İşletmelerde Çevresel Sürdürülebilirlik Bilinci ve Yeşil İşletmecilik Uygulamaları İle İşletme Başarısı Arasındaki İlişki. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 161-183.
- Thurner, T. & Roud, V. (2016). Greening Strategies in Russia's Manufacturing –From Compliance to Opportunity. *Journal of Cleaner Production*, 112(4), 2851-2860. doi:10.1016/j.jclepro.2015.09.126
- Toffel, M. W. (2003). The growing strategic importance of end-of-life product management. *California Management Review*, 45(3), 102-129. doi:10.2307/41166
- Trapp, N. L. (2012). Corporation as climate ambassador: Transcending business sector boundaries in a Swedish CSR campaign. *Public Relations Review*, 38(3), 458-465. doi:10.1016/j.pubrev.2012.03.004
- Tunç, T. (2019). *Yeşil İşletme Stratejileri ve Uygulamaları Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Niğde: Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi SBE.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2023, 09 13). *Çevre, İklim Değişikliği ve Suya Dair Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*. Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> adresinden alındı
- Yeşilaydın, G. (2018). *Yeşil İşletme*. Ankara: Nobel Basım Yayım.

Bölüm 2

YEŞİL YÖNETİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BİLİNCİ

Aslı Öztürk

GİRİŞ

İşletmeler, iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi ve karbondioksit salınımının artması gibi endişeler dâhil olmak üzere faaliyetlerinin çevre üzerindeki zararlı etkileri nedeniyle paydaşların önemli baskısıyla karşı karşıyadır. Ayrıca meslek hastalıkları, doğal afetler ve sağlık sorunlarıyla ilgili kaygılar da işletmelere baskı yapmaktadır. İşletmeler, tüketici beklentilerini karşılarken aynı zamanda da kısa, orta ve uzun vadede hayatta kalmalarını ve gelişmelerini sağlayacak yönetsel, teknolojik ve operasyonel çözümler aramaktadır. Bu noktada geliştirilen çözümlerde ise çevre ve toplumun refahı üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek için sürdürülebilirliğin boyutları olan ekonomik, sosyal ve çevresel konuların göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Sanayileşmenin ve nüfusun hızla arttığı toplumlarda, işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için çevre sorunlarına karşı duyarlı ve çevrenin korunması konusunda bilinçli olmaları gerekmektedir. Çevrenin korunmasına karşı duyarlı olan işletmelerin, tüketicilerin çevre sorunlarına ilişkin beklentilerini ve hassasiyetlerini göz önüne alarak tüm yönetim kademelerinde ve süreçlerinde, çevreye verilen zararın en aza indirilmesini amaçlayan, kaynakların etkin ve verimli bir biçimde kullanılmasını sağlayacak, çevre ile uyum içerisinde, çevre dostu ürünler geliştiren yönetim tarzlarını benimsemeleri gerekmektedir. Çevreyi koruyarak tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmet üreten, çevre dostu, yeşil işletmecilik anlayışını benimseyen işletmelerin rekabet gücü de artmaktadır.

Devrimi ile birlikte doğal kaynakların tüketiminin artması pek çok yenilene-meyen enerji kaynağının tükenmesine yol açmıştır. Bu durum ekosistem üze-rinde birçok olumsuz etkiye yol açmıştır. Bu olumsuzluklar sebebiyle işletme-ler doğal kaynaklar ve çevrenin daha etkin kullanımı konusunda sürdürülebi-lirliğe daha fazla önem vermeye başlamışlardır. İşletmeler için sürdürülebilirlik yalnızca çevresel anlamda değil ekonomik ve sosyal anlamda da pazarda rekabet güçlerini artıran önemli bir faktör hâline gelmiştir.

Sonuç olarak çevreci yaklaşım ile yeşil felsefeyi yönetimin tüm fonksiyon-larında benimseyen işletmeler, doğal kaynakları gelecek nesillerin kullanımına sunmakta ve bu çevresel politikalarla uyum içinde olan işletmelerin rekabetçi gücü artmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akdağ, M. & Özdemir, M. (2020). Çevreye duyarlılık ve sorumluluk bağlamında yeşil halkla ilişkiler ve antroposen kavramı: billboardlar üzerinden bir göstergebilimsel analiz. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16 (29 Ekim Özel Sayısı), 3505-3532. Doi: 10.26466/opus.791359.
- Arçelik. (2023,10,10). <https://www.arcelikglobal.com/tr/surdurulebilirlik> adresinden alınmıştır.
- Arçelik. (2023,10,10). <https://www.arcelikglobal.com/tr/surdurulebilirlik/oduller-ve-basarilar/> adresinden alınmıştır.
- Behçet, Ş. & Taşçıoğlu Baysal, H. (2022). Çevrecilik bağlamında yeşil yönetim uygulamaları: küresel boyutta faaliyet gösteren uluslararası işletmelerden yeşil yönetim uygulama örneklere. *Uluslararası İşletme Bilimi ve Uygulamaları Dergisi*, 2(2), 131-146.
- Capital. (2023, 10 10). <https://www.capital.com.tr/capital-dergi/akilli-kimya/35-cevreci-proje> adresinden alınmıştır.
- Ceyhan, S. & Ada, S. (2015). İşletme fonksiyonları açısından çevreye duyarlı işletmecilik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26), 115-137. Doi: 10.17130/ijmeh.2015.11.26.836.
- Çeltikci, M. (2023). *Sürdürülebilirlik raporlamasında güvence denetimi ve Bist' de bir araştırma*. Manisa: T.C. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğru, B. (2023). *Sivil toplum kuruluşlarının kurumlara yönelik itibar algısında sürdürülebilirlik iletişiminin rolü*. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Evren, S., Şimşek Evren, E., Çakıcı, A. C. & Çakır, O. (2019). Sürdürülebilir turizm gerçekten sürdürülebilir mi?: Sürdürülebilir turizme yönelik eleştirel değerlendirmeler. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(Ek sayı), 2011-220.
- Faisal, S. (2023). Green Human Resource Management—A Synthesis. *Sustainability*(15), 1-21.
- Güler, M. M. (2023). *Paylaşım ekonomisinin sürdürülebilir üretim açısından değerlendirilmesi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haden, S. S., Oyler, J. D. & Humphreys, J. H. (2009). Historical, practical, and theoretical perspectives on green management: An exploratory analysis. *Management Decision*, 47(7), 1041-1055. Doi:10.1108/00251740910978287.
- Hadi, T. G. (2023). Çevresel, sosyal, ekonomik sürdürülebilirlik ve marka aktivizmi: Türk bankacılık sektöründeki uygulamaları. *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları Dergisi*, 4(7), 21-43.

- Harrington, L. M. (2016). Sustainability theory and conceptual considerations: A review of key ideas for sustainability, and the rural context. *Papers in Applied Geography*, 2(4), 365-382. Doi:10.1080/23754931.2016.1239222.
- Heybet, K. & Duran, C. (2023). Sürdürülebilirlik sinyali olarak faaliyet ve sürdürülebilirlik raporlarının incelenmesi: BIST sürdürülebilirlik endeksinde bir araştırma. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(1), 23-38.
- Juma, L., Zimon, D., Ikram, M. & Madzík, P. (2022). Towards a sustainability paradigm; the nexus between lean green practices, sustainability-oriented innovation and Triple Bottom Line. *International Journal of Production Economics*(245), 1-13. Doi: 10.1016/j.ijpe.2021.108393.
- Kara, E. & Kaya , A. (2020). Sanayi işletmelerinde çevre bilinci ve yeşil yönetim üzerine bir değerlendirme. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(30), 3161-3182. Doi: 10.26466/opus.779229.
- Karakuş, G. & Erdiren Çelebi, M. (2018). İşletmelerin yeşil yönetim algılarının işletme performansı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 681-704. Doi: 10.20491/isarder.2018.543
- Koç Holding. (2023, 10 10). <https://www.koc.com.tr/surdurulebilirlik> adresinden alınmıştır
- Kuloğlu, E. & Öncel, M. (2015). Yeşil finans uygulaması ve Türkiye’de uygulanabilirliği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2).
- Kurt, Z. (2022). *İsrafla mücadelede yeşil yönetim ve yeşil örgütsel davranış: Mersin’de yeşil etiketli işletmelerde araştırma*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lee, K.-H. (2009). Why and how to adopt green management into business organizations? The case study of Korean SMEs in manufacturing industry. *Management Decision*, 47(7), 1101-1121. Doi: 10.1108/00251740910978322.
- Martínez Leon, H. C. & Calvo-Amodio, J. (2017). Towards lean for sustainability: Understanding the interrelationships between lean and sustainability from a systems thinking perspective. *Journal of Cleaner Production*, 142(4), 4384-4402. Doi:10.1016/j.jclepro.2016.11.132.
- Martínez-Jurado, P. J. & Moyano-Fuentes, J. (2014). Lean management, supply chain management and sustainability:A literature review. *Journal of Cleaner Production*(85), 134-150. Doi: 10.1016/j.jclepro.2013.09.042.
- Önel, B. (2021). İşletmelerin yeşil yönetim alguları ve sürdürülebilirlik bilinci. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 21-33.
- Philip, G. E. (1993). Environmental TQM. *Quality Progress*, 26(5).
- Piper, J. M. (2002). CAE and sustainable development evidence from UK case studies. *Environmental Impact Assesment Review*(22), 17-36.
- Porter, M. E. & Van Der Linde, C. (1995). Green and competitive: Ending the stalemate. *Harvard Business Review*, 73, 120-134.
- Raut, R. D., Luthra, S., Narkhede, B. E., Mangla, S. K., Gardas, B. B. & Priyadarshinee, P. (2019). Examining the performance oriented indicators for implementing green management practices in the Indian agro sector. *Journal of Cleaner Production* (215), 926-943. Doi:10.1016/j.jclepro.2019.01.139.
- Ruggerio , C. A. (2021). Sustainability and sustainable development: A review of principles and definitions. *Science of The Total Environment* (786), 1-11. Doi:10.1016/j.scitotenv.2021.147481.
- Salas-Zapata, W. A. & Ortiz-Muñoz, S. M. (2019). Analysis of meanings of the concept of sustainability. *Sustainable Development*, 27(1), 153-161. Doi:10.1002/sd.1885.
- Shrivastava, P. (1995). Ecocentric management for a risk society. *The Academy of Management Review*, 20(1), 118-137. Doi: 10.2307/258889.

- Sivarajah, U., Irania, Z., Gupta, S. & Mahroof, K. (2020). Role of big data and social media analytics for business to business sustainability: A participatory web context. *Industrial Marketing Management*(86), 163-179. Doi:10.1016/j.indmarman.2019.04.005.
- Starik, M. & Rands, G. P. (1995). Weaving an integrated web: Multilevel and multisystem perspectives of ecologically sustainable organizations. *The Academy of Management Review*, 20(4), 908-935. Doi: 10.2307/258960.
- Taylor, S. R. (1992). Green management: The next competitive weapon. *Futures*, 669-680. Doi:10.1016/0016-3287(92)90075-q.
- Tüyen, Z. (2020). İşletmelerde sürdürülebilirlik kavramı ve sürdürülebilirliği etkileyen etmenler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 91-117.
- Ünsal, S. (2023). *İşletmelerin çevresel sürdürülebilirlik uygulamaları ve rekabet gücüne yönelik bir vaka analizi*. Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Z. & Şahin , Z. (2017). Muhasebe dersi alan öğrencilerin yeşil muhasebe konusundaki algıları ve farkındalıkları. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 110-122.
- Zsidsisin, G. & Siferd, S. (2001). Environmental pruchasing: A framework for theory development. *European Journal of Purchasing & Supply Management*, 7(1), 61-73. Doi:10.1016/S0969-7012(00)00007-1.

YEŞİL PAZARLAMA VE YEŞİL TÜKETİCİ DAVRANIŞI

İlknur Ayar

GİRİŞ

Artan nüfus, tüketim biçimlerinin değişimi, ekonomik değişimler ile ortaya çıkan aşırı tüketim dünya üzerinde birçok olumsuz yan etkiyi de beraberinde getirmektedir. Kaynakların tükenmeyle karşı karşıya kalması, hava-toprak, su ve çevre kirliliği gibi bu kötü sonuçlar kamuoyu, hükümetler ve diğer grupları harekete geçirmiştir. Kamuoyunun çevre konusundaki farkındalığı her geçen gün artarken akademik araştırmalar da dikkatini çevreye çevirmiştir (Lee, 2008; Taufique & Islam, 2021). Çevreye duyarlı ürün konumlandırma, çevresel kaygıları ve farkındalığı artan tüketiciler için önemli bir pazarlama stratesiji hâline gelmiştir. Pazarlamacılar tüketicilerin çevresel kaygılarını iyi anlamalı, bu hususu pazarlama stratejilerine dâhil edebilmelidir (van Dam & Apeldoorn, 1996).

Fiziksel çevre, tüketicilerin çevresel kaygılarının yanı sıra işletmeleri de doğrudan veya dolaylı yoldan etkilemektedir. Toplumlar ve ekonomiler fiziksel çevrenin üzerine inşa edilmektedir. Çevre, bazı iş alanlarında doğrudan kaynağı sağlarken bu kaynakların yanlış kullanımı bu iş alanlarını doğrudan etkiler. Örneğin, balıkçılık gibi bazı iş alanlarında çevrenin iş sürdürülebilirliği üzerinde doğrudan etkisi vardır. Aşırı avlanma balık türlerini yok olmayla karşı karşıya bırakmaktadır. Gelecek nesillerin bazı balık türlerine erişemeyeceği sonucuna sebep olunmaktadır. Bu durum mevcut balıkçılık uygulamalarının değiştirilmesi zorluğunu ortaya koymaktadır (Peattie, 2008). Bununla birlikte kimyasal atıkların ve plastiklerin denizlere dökülmesi sonucunda da pek çok balık türünün kaybı söz konusudur. Atmosferin kirlenmesi ve karbondioksit salınımları deniz suyu sıcaklığını artırmaktadır. Artan deniz suyu sı-

ma kadınsı çağrışımlar yapan ürünler için zaten uygulanmaktadır. Örneğin, diyet ürünler geleneksel olarak daha çok kadınsı olarak görüldüğünden Pepsi Max-Erkekler İçin İlk Diyet Kola" gibi sloganlar kullanarak daha erkeksi bir kitleye hitap etmeye çalışmaktadır (Brough, Wilkie, Ma, Isaac, & Gal, 2016).

Değişen pazarda işletmeler pazarlama stratejilerinde değişiklik yapma, hatta yenilik yapma arayışındadırlar. Yapılan teorik değerlendirme sonucunda işletmelerde kullanılan yöntemlerin çevre, toplum ve ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için yeşil ilkeleri benimsemesi gerekliliği ortaya konulmuştur. İşletmeler yeşil pazarlama karmasını tanımlayarak buna yönelik stratejiler geliştirmelidir. Herhangi bir yeşil pazarlama girişiminin hedef kitle-si tüketicilerdir. İlgili değişkenlerin çeşitliliği göz önüne alındığında yeşil tüketici davranışını anlamak hem karmaşık hem de kritik öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

- Abzari, M., Safari Shad, F., Abedi Sharbiyani, A. A. & Parvareshi Morad, A. (2013). Studying the effect of green marketing mix on market share increase. *European Online Journal of Natural and Social Sciences: Proceedings*, 2(3), 641-653.
- Ahmed, R. R., Streimikiene, D., Qadir, H. & Streimikis, J. (2023). Effect of green marketing mix, green customer value, and attitude on green purchase intention: evidence from the USA. *Environmental Science and Pollution Research*, 30, 11473-11495. doi:https://doi.org/10.1007/s11356-022-22944-7
- Aitken, R., Watkins, L. & Kemp, S. (2019). Envisioning a sustainable consumption future. *Young Consumers*, 20(4), 299-313. doi:https://doi.org/10.1108/YC-12-2018-0905
- Bemporad, R. & Baranowski, M. (2007, Kasım). *BBMG Conscious Consumer Report*. Eylül 10, 2023 tarihinde http://www.fmi.org/docs/sustainability/BBMG_Conscious_Consumer_White_Paper.pdf adresinden alındı
- Berger, J. (2017). Are luxury brand labels and "green" labels costly signals of social status? An extended replication. *PLoS one*, 12(2), 1-17. doi:https://doi.org/10.1371/journal.pone.0170216
- Bieak Kreidler, N. & Joseph-Mathews, S. (2009). How green should you go? Understanding the role of green atmospherics in service environment evaluations. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 3(3), 228-245. doi:https://doi.org/10.1108/17506180910995414
- Bonini, S. & Oppenheim, J. (2008). Cultivating the green consumer. *Stanford Social Innovation Review*, 6, 56-61.
- Borah, P. S., Dogbe, C., Pomegbe, W., Bamfo, B. A. & Hornuvo, L. K. (2023). Green market orientation, green innovation capability, green knowledge acquisition and green brand positioning as determinants of new product success. *European Journal of Innovation Management*, 26(2), 364-385. doi:https://doi.org/10.1108/EJIM-09-2020-0345
- Brough, A. R., Wilkie, J. E., Ma, J., Isaac, M. S. & Gal, D. (2016). Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption. *Journal of Consumer Research*, 43(4), 567-582. doi:https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044

- Carfagna, L. B., Dubois, E. A., Fitzmaurice, C., Ouimette, M. Y., Schor, J. B., Willis, M. & Laidley, T. (2014). An emerging eco-habitus: The reconfiguration of high cultural capital practices among ethical consumers. *Journal of Consumer Culture*, 14(2), 158-178. doi: <https://doi.org/10.1177/14695405145262>
- Chen, C. (2011). Design for the environment: A quality-based model for green product development. *Management Science*, 47(2), 250-263. doi:<https://doi.org/10.1287/mnsc.47.2.250.9841>
- Chen, Y. S. & Chang, C. H. (2013). The determinants of green product development performance: Green dynamic capabilities, green transformational leadership, and green creativity. *Journal of business ethics*, 116, 107-119. doi:<https://doi.org/10.1007/s10551-012-1452-x>
- Choi, D. & Johnson, K. K. (2019). Influences of environmental and hedonic motivations on intention to purchase green products: An extension of the theory of planned behavior. *Sustainable Production and Consumption*, 18, 145-155. doi:<https://doi.org/10.1016/j.spc.2019.02.001>
- Dangelico, R. M. (2016). Green product innovation: Where we are and where we are going. *Business Strategy and the Environment*, 25(8), 560-576. doi: <https://doi.org/10.1002/bse.1886>
- Dangelico, R. M. (2017). What drives green product development and how do different antecedents affect market performance? A survey of Italian companies with eco-labels. *Business Strategy and the Environment*, 26(8), 1144-1161. doi:<https://doi.org/10.1002/bse.1975>
- Diamantopoulos, A., Schlegelmilch, B. B., Sinkovics, R. R. & Bohlen, G. M. (2003). Can socio-demographics still play a role in profiling green consumers? A review of the evidence and an empirical investigation. *Journal of Business Research*, 56, 465-480. doi:[https://doi.org/10.1016/S0148-2963\(01\)00241-7](https://doi.org/10.1016/S0148-2963(01)00241-7)
- Elliott, R. (2013). The taste for green: The possibilities and dynamics of status differentiation through "green" consumption. *Poetics*, 41(3), 294-322. doi:<https://doi.org/10.1016/j.poetic.2013.03.003>
- Essiz, O., Yurteri, S., Mandrik, C. & Senyuz, A. (2023). Exploring the Value-Action Gap in Green Consumption: Roles of Risk Aversion, Subjective Knowledge, and Gender Differences. *Journal of Global Marketing*, 36(1), 67-92. doi:<https://doi.org/10.1080/08911762.2022.2116376>
- Finish. (tarih yok). Eylül 20, 2023 tarihinde <https://finish.com.tr/blogs/bulasik-tuyolari/bulasiklari-makineye-koymadan-once-sudan-gecirme-efsanesi-adresinden-alindi>
- Goldsmith, E., Allen, R., Allaby, M., Davoll, J. & Lawrence, S. (1972). *A Blueprint for Survival*. Boston M.A.: Houghton Mifflin.
- Gomes, S., Lopes, J. M. & Nogueira, S. (2023). Willingness to pay more for green products: A critical challenge for Gen Z. *Journal of Cleaner Production*, 390, 136092. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.136092>
- Grant, J. (2008). Green marketing. *Strategic Direction*, 24(6), 25-27. doi:<https://doi.org/10.1108/02580540810868041>
- Griskevicius, V., Tybur, J. M. & Van den Bergh, B. (2010). Going green to be seen: status, reputation, and conspicuous conservation. *Journal of personality and social psychology*, 98(3). doi:<https://doi.org/10.1037/a0017346>
- Groening, C., Sarkis, J. & Zhu, Q. (2018). Green marketing consumer-level theory review: A compendium of applied theories and further research directions. *Journal of Cleaner Production*, 172, 1848-1866. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.12.002>
- Hossain, A. & Khan, M. Y. (2018). Green marketing mix effect on consumers buying decisions in Bangladesh. *Marketing and Management of Innovations*, 10(4), 298-306. doi:<https://doi.org/10.21272/mmi.2018.4-25>
- Jackson, T. (2009). *Prosperity without growth? The transition to a sustainable economy*. Eylül 10, 2023 tarihinde alındı

- Kaur, B., Gangwar, V. P. & Dash, G. (2022). Green marketing strategies, environmental attitude, and green buying intention: A multi-group analysis in an emerging economy context. *Sustainability*, 14(10), 6107. doi: <https://doi.org/10.3390/su14106107>
- Khatun, A. & Roy, S. K. (2022). Do green marketing strategies influence green buying intentions? Evidence from developing economy. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 7(10), 766-777. doi:<https://doi.org/10.5281/zenodo.7295607>
- Kisieliuskas, J. & Jančaitis, A. (2022). Green marketing impact on perceived brand value in different generations. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 44(2), 125-133. doi: <https://doi.org/10.15544/mts.2022.13>
- Kumar, P. (2016). State of green marketing research over 25 years (1990-2014): Literature survey and classification. *Marketing Intelligence & Planning*, 34(1), 137-158. doi:<https://doi.org/10.1108/MIP-03-2015-0061>
- Laroche, M., Bergeron, J. & Barbaro-Forleo, G. (2001). Targeting consumers who are willing to pay more for environmentally friendly products. *Journal of Consumer Marketing*, 18, 503-520. doi:<https://doi.org/10.1108/EUM0000000006155>
- Lee, C. K., Yap, C. S. & Levy, D. S. (2016). Place identity and sustainable consumption: Implications for social marketing. *Journal of strategic marketing*, 24(7), 578-593. doi:<https://doi.org/10.1080/0965254X.2016.1148758>
- Lee, K. (2008). Opportunities for green marketing: young consumers. *Marketing intelligence & planning*, 573-586. doi:<https://doi.org/10.1108/02634500810902839>
- Li, M. & Shan, M. (2023). Pricing and green promotion effort strategies in dual-channel green supply chain: considering e-commerce platform financing and free-riding. *Journal of Business & Industrial Marketing*. doi:<https://doi.org/10.1108/JBIM-07-2022-0303>
- Lin, J., Lobo, A. & Leckie, C. (2017). Green brand benefits and their influence on brand loyalty. *Marketing Intelligence & Planning*, 35(10), 425-440. doi:<https://doi.org/10.1108/MIP-09-2016-0174>
- Madeira, A. B. (2019). Green marketing mix: A case study of Brazilian retail enterprises. *Environmental Quality Management*, 28(3), 111-116. doi: <https://doi.org/10.1002/tqem.21608>
- Martin, D. & Schouten, J. (2012). *Sustainable marketing*. Upper Saddle River: Prentice Hall/Pearson.
- McDaniel, S. & Rylander, D. (1993). Strategic green marketing. *Journal of consumer marketing*, 10(3), 4-10. doi:<https://doi.org/10.1108/07363769310041929>
- Nadanyiova, M., Gajanova, L. & Majerova, J. (2020). Green Marketing as a Part of the Socially Responsible Brand's Communication from the Aspect of Generational Stratification. *Sustainability*, 12(7118). doi:<https://doi.org/10.3390/su12177118>
- Ozsacmaci, B. (2018). Yeşil pazarlama faaliyetlerinin yeşil marka farkındalığı ve tüketici satın alma niyeti üzerindeki aracılık etkisi. *Business and Economics Research Journal*, 9(4), 945-960. doi:10.20409/berj.2018.149
- Peattie, K. (2008). Green marketing. M. J. Baker & S. J. Hart içinde, *The marketing book* (s. 562-585). Burlington, MA: Butterworth-Heinemann.
- Peattie, K. & Charter, M. (2003). Green marketing. M. J. Baker içinde, *The Marketing Book* (s. 726-756). Burlington MA: Butterworth-Heinemann.
- Pelit, E., Baytok, A. & Sobalı, H. (2015). Sürdürülebilir turizm mi? Turizmde sürdürülebilirlik mi? Kavramsal bir tartışma. *Gümüşhane Üniversitesi sosyal bilimler elektronik dergisi*, 6(14), 39-58.
- Prakash, A. (2002). Green marketing, public policy and managerial strategies. *Business Strategy and the Environment*, 11, 285 - 297. doi:<https://doi.org/10.1002/bse.338>

- Rahim, R. A., Sulaiman, Z., Chin, T. A., Arif, M. S. & Hamid, M. H. (2017). E-WOM review adoption: Consumers' demographic profile influence on green purchase intention. *IOP Conf. Ser.: Mater. Sci. Eng*, 215, 1-6. doi:10.1088/1757-899X/215/1/012020
- Salazar, H. A., Oerlemans, L. & van Stroe-Biezen, S. (2013). Social influence on sustainable consumption: evidence from a behavioural experiment. *International Journal of consumer studies*, 37(2), 172-180. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2012.01110.x>
- Taufique, K. & Islam, S. (2021). Green marketing in emerging Asia: antecedents of green consumer behavior among younger millennials. *Journal of Asia Business Studies*, 15(4), 541-558. doi:<https://doi.org/10.1108/JABS-03-2020-0094>
- Trudel, R. (2019). Sustainable consumer behavior. *Consumer psychology review*, 2(1), 85-96. doi: <https://doi.org/10.1002/arcp.1045>
- Tseng, S. & Hung, S. (2013). A framework identifying the gaps between customers' expectations and their perceptions in green products. *Journal of cleaner production*, 59, 174-184. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.06.050>
- van Dam, Y. & Apeldoorn, P. A. (1996). Sustainable marketing. *Journal of Macromarketing*, 16(2), 45-56. doi:<https://doi.org/10.1177/027614679601600204>
- Wenting, F., Lijia, W. & Cuixin, G. (2022). The Influence of Social Crowding on Consumers' Preference for Green Products. *Frontiers in Psychology*, 13, 1-17. doi:<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.832869>
- Wheeler, M., Sharp, A. & Nenycz-Thiel, M. (2013). The Effect of 'Green' Messages on Brand Purchase and Brand Rejection. *Australasian Marketing Journal*, 21(2), 105-110. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ausmj.2013.02.007>
- White, K., Hardisty, D. J. & Habib, R. (2019, July - August). The Elusive Green Consumer. 11, 124-133. www.ananas-anam.com. (tarih yok). Eylül 13, 2023 tarihinde [https://www.ananas-anam.com/adresinden alındı](https://www.ananas-anam.com/adresinden%20alindi)
- Zeynalova, Z. & Namazova, N. (2022). Revealing consumer behavior toward green consumption. *Sustainability*, 14(10), 5806. doi: <https://doi.org/10.3390/su14105806>
- Zhao, Z., Gong, Y., Li, Y., Zhang, L. & Sun, Y. (2021). Gender-related beliefs, norms, and the link with green consumption. *Frontiers in Psychology*, 12, 710239. doi:10.3389/fpsyg.2021.710239

YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Şerife Salman

GİRİŞ

Günümüzde şirketlerin en önemli sorumluluklarının başında çevreyi korumaya yönelik uygulamalar gelmektedir. Bu sorumluluklarını yerine getirmek için şirketler yeşil insan kaynaklarını uygulamaktadırlar. Yeşil insan kaynakları bir işletmenin çalışanlarını çevre dostu olarak geliştirmeyi amaçlayan bir sistemin uygulanması ve sürekli bakımıyla ilgilidir (Arulrajah vd., 2015). Çalışanlar işyerinde değerlerin temel taşıyıcılarıdır. Yeşil bir insan kaynakları stratejisi kuruluşun iş stratejisiyle örtüşmeli ve sürdürülebilir kurumsal performansı arttıracak uygun bir kültür yaratmalıdır. Yeşil bir işletmeyi oluşturmaya yönelik insan kaynakları yaklaşımı organizasyonun düşük karbonlu ve çevresel sürdürülebilirlik girişimlerini geliştirmeli ve desteklemelidir (Bratton & Bratton, 2015).

Yeşil insan kaynakları işletmelerde çevre dostu ve kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik eden insan kaynakları faaliyetleri ile ilgilidir. Telekonferans, uzaktan çalışma, elektronik olarak dosyalama, sanal görüşmeler, geri dönüşüm, çevrim içi eğitim vb. yöntemlerle çalışanların karbon ayak izlerini azaltmaya çalışır (Deshwal, 2015). İşletmeler yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarını benimseyerek çevreyle ilgili kaygıların giderilmesinin desteklenmesinde önemli bir rol oynayabilirler. Etkili kurumsal çevre performansına ulaşmak için çalışanların bu hedeflere bağlı olmaları ve motive olmaları gerekir (Jabbar & Abid, 2014).

Yeşil insan kaynakları uygulamalarının içeriği bu çalışmada; yeşil işe alım, yeşil performans yönetimi, yeşil eğitim, yeşil ücret ve ödül, yeşil sağlık ve güvenlik yönetimi, yeşil çalışan motivasyonu, yeşil çalışan disiplin yönetimi ve yeşil çalışan ilişkileri, yeşil iş davranışları olarak ele alınmıştır.

yeşil uygulamaların sürdürülebilirliğini sağlamak için eğitimlerin sürekliliği önem arz etmektedir. Çalışanların yeşil uygulamalara daha kolay adapte olmaları ve benimsemeleri için yeşil uygulamaların amacı net bir şekilde aktarılmakta ve çalışanların yaptıkları uygulamalar için ödül sistemi kullanılmaktadır. Çalışanların yeşil uygulamalara etkin bir şekilde katılımı sağlanarak hem iş yaşamında hem de yeşil uygulamalar da başarılı olmaları sağlanmaktadır. Ayrıca yeşil uygulamalara uymayan personel için bir disiplin yönetmeliği de hazırlanmaktadır.

Yeşil insan kaynakları yönetimi küresel çevre krizinin çözülmesine destek sağlamak için oluşturulan önemli uygulamaların olduğu bir süreçtir. Yeşil insan kaynakları çevremizin daha temiz, kaynakların daha verimli ve çevreye dost bir şekilde kullanılması için büyük bir fırsattır. Yeşil insan kaynakları uygulamaları daha fazla geliştirilmeli çalışanlar daha fazla motive edilip desteklenmelidir. Özellikle dijitalleşme sayesinde birçok iş ve işlem çevreye ve doğal kaynaklara zarar vermeden gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Ahmad, S. (2015). Green human resource management: Policies and practices. *Cogent business & management*, 2(1), 1030817. <https://doi.org/10.1080/23311975.2015.1030817>
- Arora, M. & Kaul, A. (2020). Green Human Resource Management: An Empirical Study of India. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 9(2), 61-66. <https://doi.org/10.2478/vjbsd-2020-0012>
- Arulrajah, A. A., Opatha, H. H. D. N. P. & Nawaratne, N. N. J. (2015). *Green human resource management practices: A review*. DOI: 10.4038/slghrm.v5i1.5624
- Bangwal, D. & Tiwari, P. (2015). *Green HRM—A way to greening the environment*. *IOSR Journal of Business and Management*, 17(12), 45-53. DOI: 10.9790/487X-171214553
- Bombiak, E. & Marciniuk-Kluska, A. (2018). *Green human resource management as a tool for the sustainable development of enterprises: Polish young company experience*. *Sustainability*, 10(6), 1739. <https://doi.org/10.3390/su10061739>
- Bratton, A. & Bratton, J. (2015). *Building green enterprises through HRM*. A White Paper. GSB Insight.
- Bulińska-Stangrecka, H. & Bagieńska, A. (2021). *Culture-based green workplace practices as a means of conserving energy and other natural resources in the manufacturing sector*. *Energies*, 14(19), 6305. <https://doi.org/10.3390/en14196305>
- Chaudhary, R. (2019). *Green human resource management in Indian automobile industry*. *Journal of Global Responsibility*, 10(2), 161-175. <https://doi.org/10.1108/JGR-12-2018-0084>
- Çekirdekoğlu, Y. (2019). *Yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamalarının kurumsal sosyal sorumlulukdaki rolü* (Doctoral dissertation). <https://doi.org/10.15295/bmij.v9i3.1792>
- Das, S. C. & Singh, R. K. (2019). *Demographic Responses to Green Employee Relations (GER) in Indian Railways: A Methodological Exploration*. *International Journal of Business Ethics in Developing Economies*, 8(2), 1-9. <http://publishingindia.com/ijbede/>

- De Araujo, F. F. (2014). *Do I look good in green?* A conceptual framework integrating employee green behavior, impression management and social norms. *Amazônia, Organizações e Sustentabilidade*, 3(2), 7-23. <http://dx.doi.org/10.17800/aos.v3i2.135>
- Deshwal, P. (2015). *Green HRM: An organizational strategy of greening people*. *International Journal of applied research*, 1(13), 176-181. DOI:10.30780/IJTRS.V05.106.003
- Dumont, J., Shen, J. & Deng, X. (2017). *Effects of green HRM practices on employee workplace green behavior: The role of psychological green climate and employee green values*. *Human resource management*, 56(4), 613-627. <https://doi.org/10.1002/hrm.21792>
- Eniola, S., Joseph, E. & Adekemi, A. (2023). *Green Pay/Reward Techniques and Corporate Non-Financial Performance: A Case Study of South-West, Nigeria Deposit Money Banks*. <http://dx.doi.org/10.12944/JBSFM.05.01.02>
- Faisal, S. (2023). *Green human resource management—a synthesis*. *Sustainability*, 15(3), 2259. <https://doi.org/10.3390/su15032259>
- Fernandez, D. C., Ganesan, J. & Yeow, J. A. (2022). *The Mediating Role of Employers Attractiveness and Prestige on Job Aspirants Perception Towards Green Employee Relations in Malaysia*. *Estudios de economía aplicada*, 40(1), 19. <https://doi.org/10.25115/eea.v40i1.5451>
- Gupta, G. & Gupta, A. (2013). *Green Recruiting*. *International Journal of Management & Information Technology*, 3(3), 32-33. <https://doi.org/10.24297/ijmit.v3i3.1749>
- Hosain, S. & Rahman, M. D. (2016). *Green human resource management: A theoretical overview*. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM) Volume*, 18. <https://ssrn.com/abstract=2799537>
- İş leasing insan kaynakları uygulamaları (2023) <https://www.isleasing.com.tr/Sites/1/content/Surdurulebilirlik/2021/tr/m-6-1.html>
- Jabbar, M. H. & Abid, M. (2014). *GHRM: Motivating employees towards organizational environmental performance*. *Magnt Research Report*, 2(4), 267-278. DOI:10.30780/IJTRS.V05.106.003. 2014/2-4/MAGNT.34.
- Malik, S. Y., Hayat Mughal, Y., Azam, T., Cao, Y., Wan, Z., Zhu, H. & Thurasamy, R. (2021). *Corporate social responsibility, green human resources management, and sustainable performance: is organizational citizenship behavior towards environment the missing link?*. *Sustainability*, 13(3), 1044. <https://doi.org/10.3390/su13031044>
- Mandip, G. (2012). *Green HRM: People management commitment to environmental sustainability*. *Research Journal of Recent Sciences*, ISSN, 2277, 2502. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3323800>
- Masri, H. A. & Jaaron, A. A. (2017). *Assessing green human resources management practices in Palestinian manufacturing context: An empirical study*. *Journal of cleaner production*, 143, 474-489. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.087>
- Obaid, T. (2015). *The impact of green recruitment, green training and green learning on the firm performance: conceptual paper*. *International Journal of Applied Research*, 1(12), 951-953. <https://ssrn.com/abstract=3682078>
- Opatha, H. H. P. (2013). *Green human resource management a simplified introduction*. <http://dr.lib.sjp.ac.lk/handle/123456789/3734>
- Oncer A. Z. (2019). *Örgütlerde yeşil insan kaynakları yönetimi uygulamaları: Teorik bir inceleme*. *İş ve İnsan Dergisi*, 6(2), 199-208. <https://doi.org/10.18394/iid.552555>
- Saeed, B. B., Afsar, B., Hafeez, S., Khan, I., Tahir, M. & Afridi, M. A. (2019). *Promoting employee's proenvironmental behavior through green human resource management practices*. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(2), 424-438. <https://doi.org/10.1002/csr.1694>

- Siyambalapitiya, J., Zhang, X. & Liu, X. (2018). *Green human resource management: A proposed model in the context of Sri Lanka's tourism industry*. Journal of cleaner production, 201, 542-555. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.07.305>
- Shahriari, B. & Hassanpoor, A. (2019). *Green human resource management in the east and west*. Revista Gestão & Tecnologia, 19(2), 27-57. <https://doi.org/10.20397/2177-6652/2019.v19i2.1546>
- Tang, G., Chen, Y., Jiang, Y., Paillé, P. & Jia, J. (2018). *Green human resource management practices: scale development and validity*. Asia pacific journal of human resources, 56(1), 31-55. <https://doi.org/10.1111/1744-7941.12147>
- Teixeira, A. A., Jabbour, C. J. C., de Sousa Jabbour, A. B. L., Latan, H. & De Oliveira, J. H. C. (2016). *Green training and green supply chain management: evidence from Brazilian firms*. Journal of cleaner production, 116, 170-176. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.12.061>
- Van Heck, E., van Baalen, P., van der Meulen, N. & van Oosterhout, M. (2012). *Achieving High Performance in a Mobile and Green Workplace: Lessons from Microsoft Netherlands*. MIS Quarterly Executive, 11(4). <https://www.researchgate.net/publication/288294805>

İŞLETMELERDE YENİLENEBİLİR ENERJİ

Hüseyin Küçükerdem

GİRİŞ

Enerji, temel gereksinimlerin karşılanmasında; insan sağlığı, günlük yaşam, iletişim, hareketlilik, ekonomik ve sosyal kalkınma ve refah için olmazsa olmaz bir öneme sahiptir (Owusu & Asumadu-Sarkodie, 2016, s. 3). Dünya nüfusunun hızlı artışı ve enerjiye bağımlı teknolojik gelişmeler, enerjiye olan ihtiyacı son yıllarda hızlı bir şekilde artırmıştır ve nüfus artışıyla paralel bir şekilde daha da artması beklenmektedir. Küresel nüfusun 2050 yılına kadar yaklaşık 9 milyara çıkacağı tahmin edilmektedir (Masnadi vd., 2015, s. 197).

Yenilenebilir enerji, eski çağlardan bu yana enerji üretiminde mevcut olan tek kaynak olma özelliğini hâlâ taşımaktadır. Fosil yakıtların popüler olmasından önceki süreçte; ısıtma, pişirme ve aydınlatma için biyokütle gibi yenilenebilir kaynaklar; daha sonra değirmenleri sürmek için rüzgâr enerjisi; son olarak yine değirmenleri sürmek için de hidroelektrik kaynaklar kullanılmıştır. Ancak fosil yakıtların keşfedilmesinden sonra (ilk olarak kömür, daha sonra ham petrol ve son zamanlarda gaz), 19. ve 20. yüzyıllarda birçoğu sanayileşmiş ülkelerde olmak üzere ısıtma ve ulaşım amacıyla popülerliği azalmıştır.

Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar fosil yakıtların kullanımları yaklaşık 10.000 milyon ton petrol eşdeğerine ulaşmıştır. 2010 yılında, fosil yakıtlar dünya çapındaki tüm birincil enerjinin yaklaşık %80'ini sağlamıştır (Höök & Tang, 2013, s. 799-800). Daha spesifik olarak fosil yakıtların 2040 yılında dünya çapında toplam enerji tüketiminin %78'ini oluşturması beklenmektedir (Klemeš vd., 2019, s. 2). Fosil yakıtların çevrede yarattığı olumsuz etkiler uzun süredir bilinen bir gerçektir. Bunların yakılması ve kullanılması, küresel ısınma ve iklim değişikliğini doğrudan etkilemekte ve atmosferde büyük miktarda sera gazı emisyonuna yol açmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adams, S., Klobodu, E. K. M. & Apio, A. (2018). Renewable and non-renewable energy, regime type and economic growth. *Renewable Energy*, 125, 755-767. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2018.02.135>
- Anadolu Ajansı. Ağustos 9, 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/enerji/enerjisa-enerji-brisanin-aksaray-fabrikasinin-enerjisini-gunesten-saglayacak/674010> adresinden alındı.
- Apergis, N. & Payne, J. E. (2010). Renewable energy consumption and economic growth: evidence from a panel of OECD countries. *Energy policy*, 38(1), 656-660. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.09.002>
- Bhattacharya, M., Paramati, S. R., Ozturk, I. & Bhattacharya, S. (2016). The effect of renewable energy consumption on economic growth: Evidence from top 38 countries. *Applied energy*, 162, 733-741. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2015.10.104>
- Bildirici, M. E. (2013). Economic growth and biomass energy. *Biomass and bioenergy*, 50, 19-24. <https://doi.org/10.1016/j.biombioe.2012.09.055>
- Blanco, M. I. & Rodrigues, G. (2009). Direct employment in the wind energy sector: An EU study. *Energy policy*, 37(8), 2847-2857. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.02.049>
- Brook, B. W. & Bradshaw, C. J. (2015). Key role for nuclear energy in global biodiversity conservation. *Conservation Biology*, 29(3), 702-712. <https://doi.org/10.1111/cobi.12433>
- Demirbas, A. (2006). Global renewable energy resources. 28(8), 779-792. <https://doi.org/10.1080/00908310600718742>
- Ellabban, O., Abu-Rub, H. & Blaabjerg, F. (2014). Renewable energy resources: Current status, future prospects and their enabling technology. *Renewable and sustainable energy reviews*, 39, 748-764. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.07.113>
- EVÇED-TEEDB. (2022). Sanayi, Hizmet, Ulaştırma, Tarım İşletmelerinde Enerji Verimliliği Bilinç Endeksi Araştırma Raporu, 34(1), 1-44.
- Enerji Dünyası. Ağustos 8, 2023 tarihinde https://www.enerji-dunyasi.com/yayin/324/gunes-enerjisi-ile-iklimlendirmeye-ornek-dev-proje-hayata-gecirildi_30441.html adresinden alındı.
- Engelken, M., Römer, B., Drescher, M., Welpel, I. M. & Picot, A. (2016). Comparing drivers, barriers, and opportunities of business models for renewable energies: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 60, 795-809. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2015.12.163>
- Halkos G. E. & Gkampoura E. C. (2020). Reviewing Usage, Potentials and Limitations of Renewable Energy Sources. *Energies*, 13(11), 2906. <https://doi.org/10.3390/en13112906>
- Höök, M. & Tang, X. (2013). Depletion of fossil fuels and anthropogenic climate change-A review. *Energy policy*, 52, 797-809. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2012.10.046>
- İnglesi-Lotz, R. (2016). The impact of renewable energy consumption to economic growth: A panel data application. *Energy economics*, 53, 58-63. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2015.01.003>
- IRENA, E. (2018). Renewable energy prospects for the European Union. *International Renewable Energy Agency (IRENA), European Commission (EC), Abu Dhabi*.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. Ağustos 8, 2023 tarihinde <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izmir-de-5-tesis-daha-catisina-gunes-enerji-santrali-kuruluyor/45452/156> adresinden alındı.
- Kabir, E., Kumar, P., Kumar, S., Adelodun, A. A. & Kim, K. H. (2018). Solar energy: Potential and future prospects. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 82, 894-900. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.09.094>

- Klemeš, J. J., Varbanov, P. S., Ocloń, P. & Chin, H. H. (2019). Towards efficient and clean process integration: utilisation of renewable resources and energy-saving technologies. *Energies*, 12(21), 4092. <https://doi.org/10.3390/en12214092>
- Klein, S. J. & Coffey, S. (2016). Building a sustainable energy future, one community at a time. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 60, 867-880. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2016.01.129>
- KOMPEN. Ağustos 9, 2023 tarihinde https://kompen.com.tr/tr/basin_odasi-10/kompenden_dev_yatirim-139.html adresinden alındı.
- Lund, J. W. (2020). Direct utilization of geothermal energy. *Energies*, 3(8), 1443-1471. <https://doi.org/10.1016/j.geothermics.2020.101915>
- Masnadi, M. S., Grace, J. R., Bi, X. T., Lim, C. J. & Ellis, N. (2015). From fossil fuels towards renewables: Inhibitory and catalytic effects on carbon thermochemical conversion during co-gasification of biomass with fossil fuels. *Applied Energy*, 140, 196-209. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2014.12.006>
- Mohtasham, J. (2015). Renewable energies. *Energy Procedia*, 74, 1289-1297. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2015.07.774>
- Nugent, J. (2010). Book Review: The Politics of Climate Change, 3(2), 111-114. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2009.01896.x>
- Owusu, P. A. & Asumadu-Sarkodie, S. (2016). A review of renewable energy sources, sustainability issues and climate change mitigation. *Cogent Engineering*, 3(1), 1167990. <https://doi.org/10.1080/23311916.2016.1167990>
- Panwar, N. L., Kaushik, S. C. & Kothari, S. (2011). Role of renewable energy sources in environmental protection: A review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 15(3), 1513-1524. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2010.11.037>
- Roberts, J., Bodman, F. & Rybski, R. (2004). Community power: model legal frameworks for citizen-owned renewable energy. *Client Earth Energy*, 1, 271-295.
- Saidur, R., Rahim, N. A., Islam, M. R. & Solangi, K. H. (2011). Environmental impact of wind energy. *Renewable and sustainable energy reviews*, 15(5), 2423-2430. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2011.02.024>
- Salah, W. A., Abuhelwa, M. & Bashir, M. J. (2021). The key role of sustainable renewable energy technologies in facing shortage of energy supplies in Palestine: Current practice and future potential. *Journal of Cleaner Production*, 293, 125348. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.125348>
- Van Der Schoor, T. & Scholtens, B. (2015). Power to the people: Local community initiatives and the transition to sustainable energy. *Renewable and sustainable energy reviews*, 43, 666-675. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.10.089>
- Yeşil Haber-Güneş. Ağustos 9, 2023 tarihinde <https://yesilhaber.net/tosyali-holding-tesis-catilarina-140-mw-gunes-enerjisi-kuruyor/> adresinden alındı.

İŞLETMELERDE ÇEVRE KİRLİLİĞİ VE ATIK YÖNETİMİ

Demet Tatar - Aysel Veyisoğlu

GİRİŞ

Çevre kirliliği hayatın başlangıcından beri mevcuttur ancak bugün insanlığın hayatta kalmasını tehdit eden ciddi bir sorun hâlini almıştır. Çevrenin ve su, hava, toprak gibi doğal kaynakların farklı kirleticilerle kirlenmesi çevre kirliliği olarak tanımlanmaktadır. Kirliliğin en büyük ve esas zararlı etkisi, çevreyi ve içinde bulunan farklı ekosistemleri bozduğu için çevre üzerindedir. Hem insanlara hem de çevredeki diğer canlı ve cansız varlıklara olumsuz etkileri vardır. Dünya çapında bir sorun olup insanlar ve doğal kaynaklar üzerinde tehlikeli etkilere neden olmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin benimsediği tanıma göre, “kirlilik uygun bir yerde, uygun bir zamanda ve yetersiz miktarda karşılaşılan dışsal kimyasal maddelerdir” (Kolomeiceva-Jovanovic, 2010).

Çevre kirliliğinin en yoğun olduğu çeşitli ülke ve bölgelerde çevre durumunun kötüleşmesinin sonucu; ısınma, ozon tabakasının incelmeye ve çöleşmedir (Skenderovic vd., 2015).

Çevre kirliliği, bitkiler, hayvanlar ve insanlar üzerinde zararlı etkisi olan doğal ortamda istenmeyen değişikliklerin neden olduğu bir etkidir. Kirliliğin neden maddeler kirletici madde olarak adlandırılmakta olup katı, sıvı veya gaz hâlinde bulunabilmektedir. Bir maddenin konsantrasyonu doğal sınırları aştığında kirletici hâle gelmektedir ve konsantrasyondaki bu artış ya insan faaliyetlerinden ya da doğa olaylarından kaynaklanmaktadır.

Çevre kirliliği, zehirli kimyasalların ve gazların dünya atmosferine girerek çevrenin farklı doğal kaynaklarının kirlenmesi sonucu toprak, hava veya su gibi çevrenin doğal kaynaklarının yok olmasına yol açması durumu olarak

Atıkların geri dönüşüm projesi kapsamında yeniden kazanılması hem doğayı hem de ülke ekonomisini olumlu yönde etkilemektedir. Ülkemizde yeşil işletmelerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu işletmeler, kirliliğin önlenmesi ve işletmelerde ortaya çıkan atık ürünlerin bertaraf edilmesi ve yeniden kazanılması konularında gerekli duyarlılığı göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Aydın, M. E. & Bedük, F. (2010). İşletmelerde Çevre Yönetimi ve Karaman İli için Bir Örnek Uygulama. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10 (19), 403-414.
- Berger, C., Savard, G. & Wizere, A. (1999). EUGENE: an Optimisation Model for Integrated Regional Solid Waste Management Planning. *International Journal of Environment and Pollution*, Vol 12 (2/3), pp. 280-307.
- Biyoloji Eğitimi, Ekim 1, 2023 tarihinde <http://www.biyolojiegitim.yyu.edu.tr/kf/totprkkirgl/pges/totprkkirgl%20%289%29.jpg.htm> sitesinden alındı.
- Chen, B., Wang, M., Duan, M., Ma, X., Hong, J., Xie, F., et al. (2019). In Search of Key: Protecting Human Health and the Ecosystem from Water Pollution in China. *J. Clean. Prod.* 228, 101-111. doi:10.1016/j.jclepro.2019.04.228
- Chowdhary, P., Bharagava, R. N., Mishra, S., and Khan, N. (2020). Role of Industries in Water Scarcity and its Adverse Effects on Environment and Human Health. *Environ. Concerns Sustain. Dev.*, 235-256. doi:10.1007/978-981-13-5889-0_12.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, (2008), Atık Yönetimi Eylem Planı (2008-2012), Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Atık Yönetimi Dairesi Başkanlığı, ÇOB, Ankara. <http://www.atikyonetimi.cevreorman.gov.tr>. Erişim Tarihi: 13 Ekim 2023.
- Drechsel, D.A. & Patel, M. (2008). Role of reactive oxygen species in the neurotoxicity of environmental agents implicated in Parkinson's disease. *Free Radic Biol Med.* 44, 1873-1886.
- Hussain, C. M. & Keçili, R. (2020). Environmental pollution and environmental analysis. *Modern Environmental Analysis Techniques for Pollutants*, 1-36.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. Ekim 1, 2023 tarihinde <https://havakalitesi.ibb.gov.tr/Icerik/bilgi> sitesinden alındı.
- Jorgenson, A. K. (2009). Foreign Direct Investment and the Environment, the Mitigating Influence of Institutional and Civil Society Factors, and Relationships between Industrial Pollution and Human Health. *Organ. Environ.* 22(2), 135-157. doi:10.1177/1086026609338163.
- Kayan, A., Küçük, A. (2020). Plastik kirliliğin çevresel zararları ve çözüm önerileri. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2),403-427. E-ISSN 2667-405X
- Kolomeiceva-Jovanovic, L. (2010). Chemistry and environmental protection, *Belgrade*, page 146.
- Kılıç Kırılmaz, S. & Tekdemir, Y. (2022). Yeşil İşletmecilik Uygulamalarının Örnek Olaylarla İncelenmesi. *Journal of Business and Trade*, 3(2), 207-223
- Manisalidis, I., Stavropoulou, E., Stavropoulos, A. & Bezirtzoglou, E. (2020). Environmental and Health Impacts of Air Pollution: A Review. *Front. Public Health* 8(14). doi: 10.3389/fpubh.2020.00014.
- Meenakshi, S. K. (2021). Environmental Pollution: Causes and Prevention. *Journal of Research in Environmental and Earth Sciences*, Vol. 7(6), 80-85.
- Miguel, V., Cui, J.Y., Daimiel, L., Espinosa-Diez, C., Fernandez-Hernando, C., Kavanagh, T.J., Lamas, S. (2018). The role of microRNAs in environmental risk factors, noise-induced hearing loss, and mental stress. *Antioxid Redox Signal*, 28, 773-796.
- Morrissey, A. & Browne, J. (2004). Waste Management Models and their Application to Sustainable Waste Management. *Waste Management*, Vol 24, pp 297-308.

- Moss, B. (2008). Water Pollution by Agriculture. *Phil. Trans. R. Soc. B* 363 (1491), 659-666. doi:10.1098/rstb.2007.2176.
- Münzel, T., Hahad, O., Daiber, A., Landrigan, P.J. (2023). Soil and water pollution and human health: what should cardiologists worry about? *Cardiovasc Res.* 119(2):440-449. doi: 10.1093/cvr/cvac082. PMID: 35772469; PMCID: PMC10064841.
- Nemli, E. (2001). Çevreye Duyarlı Yönetim Anlayışı . *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0 (23-24), 211-224 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuisiyasal/> issue/610/6158.
- Parris, K. (2011). Impact of Agriculture on Water Pollution in OECD Countries: Recent Trends and Future Prospects. *Int. J. Water Resour. Dev.* 27 (1), 33-52. doi:10.1080/07900627.2010.531898.
- Sagaydack, J., Kharchenko, T., Kendus, D., Proshchalykina, A. & Hrabar, M. (2021). Development of Green Business in the Eu: Obstacles and State Support. *International Journal of Environmental Science*, 6.
- Sıfır atık, Ekim 3, 2023a tarihinde <https://sifiratik.gov.tr/sifir-atik/sifir-atik-kitabi#2816> sitesinden alındı.
- Sıfır atık, Ekim 3, 2023b tarihinde <https://sifiratik.gov.tr/sifir-atik/sifir-atik-nedir> sitesinden alındı.
- Sıfıratikco, Ekim 1, 2023 tarihinde <https://sifiratik.co/2018/07/26/su-kirliligine-giris-su-kirliligi-101/> sitesinden alındı.
- Sindhu, S. (2018). Environmental pollution: types, causes and consequences, *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*, 5(2), 540-552.
- Skenderovic, I., Kalac, B. & Becirovic, S. (2015). Environmental pollution and waste management. *Balkan J. of Hea. Scie.*, Vol. 3(1), 2-10.
- Stefanie, J., (2022). An overview of thermal pollution and its control. *Jr. of Industrial Pollution Control*, 38(4), 9-10.
- Tanskanen, J. H. (2000). Strategic planning of municipal solid waste management. *Resour. Conserv. Recy.* 30, 111.
- TÜİK (2020). Atık istatistikleri 2020. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198>.
- The Lancet Regional Health-Europe. (2023). Noise pollution: more attention is needed. *Lancet Reg Health Eur.* 2023 Jan 4,24:100577. doi: 10.1016/j.lanpe.2022.100577. PMID: 36643665; PMCID: PMC9832265.
- Vestel, Ekim 12, 2023 tarihinde <https://www.vestelyatirimciliskileri.com/surdurulebilirlik/ekolojik-duyarlilik/cevre-uygulamalari.aspx> sitesinden alındı.
- Wilson, W.E., Suh, H.H. (1997) Fine particles and coarse particles: concentration relationships relevant to epidemiologic studies. *J Air Waste Manag Assoc.* 47, 1238-49. doi: 10.1080/10473289.1997.10464074.
- Wu, C., Maurer, C., Wang, Y., Xue, S., and Davis, D. L. (1999). Water Pollution and Human Health in China. *Environ. Health Perspect.* 107 (4), 251-256. doi:10.1289/ehp.99107251.
- Wu, H., Gai, Z., Guo, Y., Li, Y., Hao, Y., and Lu, Z. N. (2020). Does Environmental Pollution Inhibit Urbanization in China? A New Perspective through Residents' Medical and Health Costs. *Environ. Res.* 182(Mar),109128-109128.9. doi:10.1016/j.envres.2020.109128.
- Xiao, J., Wang, L., Deng, L., and Jin, Z. (2019). Characteristics, Sources, Water Quality and Health Risk Assessment of Trace Elements in River Water and Well Water in the Chinese Loess Plateau. *Sci. Total Environ.* 650 (Pt 2), 2004-2012. doi:10.1016/j.scitotenv.2018.09.322
- Yurtsever, M. (2015). Mikro plastiklere genel bir bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 17(2), 68-83.

YEŞİL OTELCİLİK VE EKOTURİZM

Gönül Göker

GİRİŞ

Küresel ısınma, kuraklık vb. etkileri meydana getiren iklim değişikliği, şüphesiz 21. yüzyılın en büyük problemlerinden biridir. Ormanların yok olması, buzul erimeleri vb. durumlar gelecek kuşakların büyük bir tehlikede olduğunu gösterir. Sanayileşme ve devamında gelen 2. Dünya Savaşı sonrası artan endüstrileşme ile üretim ve tüketim alanındaki bilinçsizlik şu anki olumsuz koşulların tetikleyicisidir. Toplumun çevre konusunda bilinçlenmesi, sanayi ve hizmet sektörünün de faaliyetlerini bu çerçevede revize etmesini sağlamıştır.

COVID-19 sonrası dönemde gözlerin ekoturizm ve yeşil turizme çevrilmesi turizm sektörünün çevre konuları üzerinde çok fazla sorumluluğa sahip olduğunu vurgular. Konaklama sektöründe yoğun olarak fosil yakıt kullanılması bu alanda da temiz enerji ihtiyacını ortaya çıkarır. Yeşil turizm anlayışı bu sebeple temiz enerji ve sürdürülebilirlik bazında sektörün devinimlerini önceleyen bir anlayıştır (Shang vd., 2023). Konaklama işletmelerinin çevre ve doğa konusunda sorumlu bir tutum sergilemeleri konusu 1990'lardan günümüze yoğun bir şekilde politik gündemdir (Chen & Peng 2023).

Sürdürülebilir turizm, bir destinasyona ait doğal ve kültürel çekicilikleri koruyarak kullanım tarzı ile gelecek kuşaklara tahrip olmadan aktarımını amaç edinmektedir (Duman, 2023). Sürdürülebilir faaliyetler ile konaklama işletmeleri herhangi bir başarı kaybı yaşamadan atık kaynak kullanımlarını %20-40 oranında azaltabilirler (Punitha & Rasdi, 2013).

Doğasever ve çevreci bireylerin aynı bilinç düzeyine sahip işletmelere yönelimi, pek çok işletmeyi ekoetiket ve yeşil imaj konusunda yeniliğe yöneltmiştir. Konaklama sektörü yeşil anlayış tarzına uygun olarak pazarlama ve politikalar geliştirerek mevcut pazarı genişletme yoluna gitmektedir. Ayrıca

KAYNAKLAR

- Alamsyah, D.P., Suhartini, T., Rahayu, Y., Setyawati, I. & Hariyanto, O.I.B. (18 April, 2018). Presented at the 3rd Annual Applied Science and Engineering Conference. Bandung, Indonesia.
- Alshura, M. S. & Zabadi, A. M. (2016). İmpact of green brand trust, green brand awareness, green brand image, and green perceived value on consumer's intension to use green products: an empirical study of Jordanian consumers. *International Journal of Advanced Research* 4 (2), 1423-1433.
- Altınok-Çalışkan, S.E. ve Uzun, O., (2023). Ekoturizm'in Türkiye ve dünyadaki gelişimi, *Kent Akademisi Dergisi*, 16(2), 989-1002.
- Amman, M., Aykora, E., Tekin, G., ve Kılıç, M. (2010). Açık ve kapalı alan rekreasyoncularının denetim odağı ve benlik tasarımı açısından karşılaştırılması. *Türkiye Kickboks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 1309-1336.
- Bohdanowicz, P. & Martinac, I. (2007). Determinants and benchmarking of resource consumption in hotels – Case study of Hilton International and Scandic in Europe. *Energy & Buildings*, 39(1), 82-95.
- Chen, Y. S. (2010). The Drivers of Green Brand Equity: Green Brand Image, Green Satisfaction, and Green Trust. *Journal of Business Ethics*, 93(2), 307-319.
- Chen, A. & Peng, N., (2023.) Antecedents to consumers' green hotel stay purchase behavior during the COVID-19 Pandemic: the influence of green consumption value, emotional ambivalence, and consumers' perceptions. *Tourism Manag. Perspect.* 47, 101107 <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2023.101107>.
- Cui, Y. G., Errmann, A., Kim, J., Seo, Y., Xu, Y. & Zhao, F. (2020). Moral effects of physical cleansing and pro-environmental hotel choices. *Journal of Travel Research*, 59(6), 1105-1118. <https://doi.org/10.1177/0047287519872821>
- Çavuşoğlu, S. ve Durmaz, Y. (2019). Yeşil davranışlara karşı tutumun ziyaret niyetine etkisinde yeşil imajın düzenleyicilik rolü: yeşil oteller örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 303-315.
- D'Acunto, D., Filieri, R. & Amato, S. (2023). Hotels' environmentally-framed eWOM. The moderating role of environmental culture. *Tourism Management*, 98,. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2023.104776>.
- Duman, S. (2023). Ekoturizm ve Rekreasyon İlişkisi. Kaçay, Z. (Ed). *Spor Bilimlerinde Çok Yönlü Araştırmalar*, 97-112, Efe Akademi.
- Errmann, Amy & Kim, Jungkeun & Lee, Daniel Chaein & Seo, Yuri & Lee, Jaeseok & Kim, Seongseop Sam, 2021. "Mindfulness and pro-environmental hotel preference," *Annals of Tourism Research*, Elsevier, vol. 90(C). <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103263>.
- Ertas, M., Kırlar-Can, B., Yeşilyurt, H. ve Koçak, N. (2017). Konaklama işletmelerinin yeşil yıldız uygulamaları kapsamında çevreye duyarlılığının değerlendirilmesi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 102-119.
- Eser, N. ve Kanca, B. (2022). Google trendler verileri ile ekoturizm kavramının incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 798-814.
- Giritlioğlu, İ. ve Güzel, M. O. (2015). Otel işletmelerinde yeşil yıldız uygulamaları: Gaziantep ve Hatay bölgesinde bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 889-904.
- Göker, G. (20-21 Ocak, 2022). Ekolojik turizm bağlamında rekreatif etkinlikler: Hazım Dağı Tabiat Parkı örneği. Sözlü sunum, Boş zaman ve rekreasyonda gelecek trendler kongresi. Ankara.

- Graci, S., (2009). Examining the factors that impede sustainability in China's tourism accommodation industry: A case study of Sanya, Hainan, China', *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(1), 38-55. <http://dx.doi.org/10.1080/19368620903327683>
- Hailiang, Z., Chau, K. Y. & Waqas, M. (2023). Does green finance and renewable energy promote tourism for sustainable development: Empirical evidence from China. *Renewable Energy*, <https://doi.org/10.1016/j.renene.2023.03.032>.
- Han, H., Hsu, L. T. J. & Lee, J. S. (2009). Empirical Investigation of the Roles of Attitudes Toward Green Behaviors, Overall Image, Gender, and Age in Hotel Customers' Eco-Friendly Decision-Making Process. *International Journal of Hospitality Management*, 28(4), 519-528.
- Kahraman, N. & Türkay, O. (2014). Turizm ve Çevre. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Karaca, Ş. ve Yemez, İ. (2022). Çevresel kaygı, gelecek zaman perspektifi ve ekoturizm destinasyon imajının ekoturizm niyetine etkisinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(3), 798-816.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik turizmin sürdürülebilirliği. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 2(2), 93-114.
- Kılıç, A. G. ve Gençer, K. (2023). Aidiyet duygusu ile ekoturizm algısı ilişkisi: *Amasya örneği*. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 341-352. doi:10.33206/mjss.1167798
- Kızanlıklılı, M. M., Margazieva, N., Asanova, K. & Gündoğdu, İ. (2023). An assessment of eco hotel practices and green marketing perceptions: An eco-labelling model proposal for hotels in Kyrgyzstan. *Journal of Cleaner Production*, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.138438>.
- Kirk, D., (1995). Environmental management in hotels', *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 7(6), 3-8.
- Lemy, D. M., Carissa, J., Ayumi, S. W., Tamara, V. & Pramono, R. (2021). The relevance of green hotel concept from the hoteliers point of view after pandemic covid-19. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 12 (1), 506-514.
- Mayer, R., Ryley, T. & Gillingwater, D. (2012). Passenger Perceptions of the Green Image Associated with Airlines. *Journal of Transport Geography*, 22, 179-186
- Mbasera, M., Du Plessis, E., Saayman, M. & Kruger, M. (2016). Environmentallyfriendly practices in hotels. *Acta Commercii* 16(1), <http://dx.doi.org/10.4102/ac.v16i1.362>
- Millar, M. & Baloglu, S. (2008). Hotel Guests Preferences for Green Hotel Attributes. Paper presented at the 26th EuroCHRIE, Dubai.
- Özlu, Ö. (2023). Sustainability communication: analysis of sustainable development goals 2030 practices of the hotel chains in Turkey. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(1), 364-376. doi:10.33206/mjss.1154941
- Park, D. & Kim, S. (2015). Time to move on? When entity theorists perform better than incremental theorists. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(5), 736-748. <https://doi.org/10.1177/0146167215578028>.
- Paul, I. & Roy, G. (2023). Tourist's engagement in eco-tourism: a review and research agenda. *J. Hospit. Tourism Manag.* 54, 316-328. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2023.01.002>.
- Punitha, S., Rasdi, R.M., 2013. Corporate social responsibility: adoption of green marketing by hotel industry. *Asian Soc. Sci.* 9 (17), 79-93. <https://doi.org/10.5539/ass.v9n17p79>
- Resmi Gazete (2017). Çevreye duyarlı konaklama tesisi belgesi verilmesine dair tebliğ, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/06/20170619-8.htm>. Erişim: 02.10.2023.
- Shang, Y., Zhu, L., Qian, F. & Xie, Y. (2023). Role of green finance in renewable energy development in the tourism sector. *Renewable Energy*, 206, 890-896.
- Sungur, Z. (2012). Sürdürülebilir Ekoturizmin Toplumsal Etkileri: Türkiye'den Örnekler. *International Conference On Eurasian Economies* (338-344). Anadolu University, Turkey.

- Taylor, B., Hutchison, C., Pollack, S. & Tapper, R., (1994). The environmental management handbook, Pitman, London.
- T. C. Kültür Turizm Bakanlığı, Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (2023). Turizm İşletmesi Belgeli Tesisler: Çevreye Duyarlı Konaklama Tesisleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/genel/turizmtesisleri.aspx>
- Tutcu, A. (2021). Ekoturizm ve Türkiye'nin ekoturizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(6), 68-82.
- Türe, c. & Çiçek, A. (2018). Ekoloji ve Turizm. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Wearing, S. & Neil, J. (2009). Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities?. 2. Baskı. UK: Butterworth-Heinemann is an imprint of Elsevier.
- Wu, K. & Teng, Y. (2011). Applying The Extended Theory of Planned Behavior to Predict the Intention of Visiting a Green Hotel. *African Journal of Business Management*, 5(17), 7579-7587.
- Xue, N., Chan, E. K. & Wan, L.C. (2023). How eco-certificate/effort influences hotel preference. *Annals of Tourism Research*, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2023.103616>
- Yusof, Z. B. ve Jamaludin, M. (2013). Green Approaches of Malaysian Green Hotels and Resorts. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 85, 421 – 431.
- Zhang, X., Guo, W. ve Bashir, M. (2022). Inclusive green growth and development of the high-quality tourism industry in China: the dependence on imports, *Sustain. Prod. Consum.* 29, 57-78.

TURİZM İŞLETMELERİNDE YEŞİL PAZARLAMA

Yakup Öztürk

GİRİŞ

Dünya nüfusundaki artışa paralel olarak seyahat etme ihtiyacının artması nedeniyle önemli turistik arz kaynaklarına sahip destinasyonlar her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilmekte ve bu vesile ile turizm faaliyetleri pek çok ülkenin ekonomik kalkınmasında stratejik bir konuma gelmektedir. Ülke ekonomilerindeki bu öneminin ve olumlu etkilerinin yanı sıra turizm faaliyetlerinin kontrolsüz gelişiminin ve ekosistemi göz ardı eden turizm yatırımlarının olumsuz çevresel etkileri de olmaktadır.

Yeşil pazarlama, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının karşılanmasında doğal çevre üzerindeki olumsuz etkiyi minimum düzeyde tutan, bir markayı çevre dostu olarak tanıtan bir pazarlama tekniği olarak tanımlanmaktadır. Turistlerde çevresel farkındalığın artmasıyla birlikte turistik talep yapısında da ciddi değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. Bu noktada dünyadaki çevre dostu turizm faaliyetleri, doğanın ve çevrenin gelecek nesiller için sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için korunmasını ön plana çıkarmaktadır. Bu durum da turizm işletmelerinin yeşil pazarlama kavramını daha derinlemesine incelemelerine neden olmaktadır. Çevre kirliliği, doğal kaynakların aşırı kullanımı ve küresel iklim değişikliği neticesinde çevre korumaya olan ihtiyacın artmasıyla beraber sürdürülebilir çevre politikalarının kilit bir öneme sahip olduğu turizm sektörü; yeşil pazarlama uygulamalarının günden güne yaygınlaştığı sektörlerden biri konumundadır.

Turizm endüstrisinde yer alan işletmelerde de yeşil pazarlama anlayışına uygun olarak Mavi Bayrak, Green Globe Standards, Green Key, Travelife, Yeşil Yıldız gibi çeşitli sertifikalar kullanılmaktadır. Bu standartlara göre sertifikalandırılan konaklama işletmeleri, su tasarrufu, enerji verimliliği ve atık azaltma gibi yeşil uygulamalara dayalı belirli kriterleri karşılamalıdır.

s. 6). Turizm işletmeleri açısından yeşil pazarlama yaklaşımı olarak ekoserтифика ve ekoetiketlerin kullanılması çevresel hassasiyeti ve bilinci yüksek olan turistlerin satın alma karar süreçlerini yönlendirmede ve işletmeye olan güven düzeyini yükseltmede etkili olabilmektedir. Bununla birlikte, ekoetiketleri ve sertifikaları kullanmanın asıl faydası, çeşitli kuruluşların çevre yanlısı faaliyetlerinin uyumlaştırılmasına katkı sağlaması ve sürdürülebilir tüketime ve kalkınmaya destek sağlamasıdır (Nowakowski, 2020, s. 311).

KAYNAKLAR

- Acampora, A., Lucchetti, M. C., Merli, R. & Faizan, A. (2022). The theoretical development and research methodology in green hotels research: A systematic literature review. *Journal of Hospitality and Tourism Management*(51), 512-528. doi:10.1016/j.jhtm.2022.05.007
- Alarcon, J. (2022). Tourist accommodation demand vs. blue flag award: Review and a simple empirical approach to bivariate trends in the south-east of Spain. *Journal of Mediterranean Tourism Research*, 2(1), 58-74. doi:10.5038/2770-7555.2.1.1014
- Andari, R. & Setiyorini, H. P. (2016). Green tourism role in creating sustainable urban tourism. *South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law*, 11(2), 18-26.
- Arsenal, K. P., Sri Astuti, N. N., Aryana, N. R. & Anggraheni, R. R. (2022). Green practices to implement green hotel concept at Grand Hotel des Alpes, France. *International Journal of Green Tourism Research and Applications*, 4(2), 86-98. doi:10.31940/ijogtra.v4i2.86-98
- Atay, L. & Dilek, S. E. (2013). Konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları: Ibis Otel örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 203-219.
- Bianco, S., Bernard, S. & Singal, M. (2023). The impact of sustainability certifications on performance and competitive action in hotels. *International Journal of Hospitality Management*(108), 1-10. doi:10.1016/j.ijhm.2022.103379
- Blue Flag. (2023). *Blue Flag*. Haziran 13, 2023 tarihinde <https://www.blueflag.global/all-bf-sites> adresinden alındı
- Can, A. S., Ekinci, Y. & Fidler, S. D. (2023). Do Blue Flag promotions influence tourists' willingness to pay a price. *Tourism Management*(98), 1-12. doi:10.1016/j.tourman.2023.104767
- Ceylan, Y. (2019). Sürdürülebilir turizm kapsamında turizmde eko etiketler. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 65-80.
- Chan, E. S.-w. (2014). Green marketing: hotel customers perspective. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 31, 915-936. doi:10.1080/10548408.2014.892465915
- Chin, C. H., Chin, C. L. & Wong, W. P.-M. (2018). The implementation of green marketing tools in rural tourism: the readiness of tourists? *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 27(3), 261-280. doi:10.1080/19368623.2017.1359723
- Çebi, H. H. (2021). *Yeşil otellerin turist ve çevre üzerindeki algısı Muğla ili örneği*. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dilek, S. E. & Atay, L. (2011). Sürdürülebilirlik ve rekabet avantajı sağlamada turizm işletmelerinin yeşil ürün uygulamaları. 12. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 17-31). Düzce: Sidas Medya.

- Furqan, A., Mat Som, A. P. & Hussin, R. (2010). Promoting green tourism for future sustainability. *Theoretical and empirical researches in urban management*, 5(8), 64-74.
- Genç, G. (2022). *Çevre dostu otel uygulamalarının sadakat ve tavsiye etme niyetine etkisinde memnuniyetin aracı rolü*. Sakarya: T.C. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Green Globe. (2023). *Green Globe*. Haziran 13, 2023 tarihinde: <https://www.greenglobe.com/> adresinden alındı
- Gupta, V., Sajnani, M., Dixit, S. K., Mishra, A. & Gani, M. O. (2023). Are consumers influenced by the use of green practices in five-star hotels: an assessment of guest's revisit intentions, inclusive ratings and hotel performance. *International Journal of Tourism Cities*, 9(1), 159-181. doi:10.1108/IJTC-05-2022-0131
- Güzel, F. Ö. & Ön Esen, F. (2019). Seyahat acentalarının bölgesel sürdürülebilir gelişime katkısı: Turlar ve rehberler kapsamında Travelife örneği üzerinden bir değerlendirme. *Turizm Akademik Dergisi*, 205-217.
- Kapoor, R., Singh, A. & Manchand, G. (2023). Hospitality internships and green leaders: analysing the engagement of interns with hotel sustainable development practices. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 15(3), 295-307. doi:10.1108/WHATT-02-2023-0023
- Kartika, M., Sumada, M., Sasmita, N., Suwandana, M. A. & Komara, L. L. (2020). Analysis of green marketing tools on tourist satisfaction of staying in Bali Village. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(8), 5119-5127.
- Khan, E. A., Royhan, P., Rahman, M. A., Rahman, M. M. & Mostafa, A. (2020). The Impact of Enviropreneurial Orientation on Small Firms' Business Performance: The Mediation of Green Marketing Mix and Eco-Labeling Strategies. *Sustainability*, 12(1), 1-17. doi:10.3390/su12010221
- Lucrezi, S., Saayman, M. & Merwe, P. V. (2015). Managing beaches and beachgoers: Lessons from and for the Blue Flag award. *Tourism Management*(48), 211-230. doi:10.1016/j.tourman.2014.11.010
- Lumbanraja, P., Lubis, A. N. & Hasibuan, B. K. (2019). Sustaining Lake Toba's Tourism: Role of creative industry, green tourism marketing and tourism experience. *Asian Journal of Business and Accounting*, 12(1), 257-278. doi:<https://doi.org/10.22452/ajba.vol12no1.9>
- Martínez, P. (2015). Customer loyalty: exploring its antecedents from a green marketing perspective. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 27(5), 896-917. doi:10.1108/IJCHM-03-2014-0115
- Meler, M. & Ham, M. (2012). Green marketing for green tourism. *21th Biennial International Congress: New trends in tourism and hospitality management*, (s. 130-139). Opatija.
- Mousavi, R. (2021). The role of green tourism as a marketing at destinations. *Journal of Tourism & Hospitality*, 5(3), 1-6.
- Mzembe, A. N., Lindgreen, A., Idemudia, U. & Melissen, F. (2020). A club perspective of sustainability certification schemes in the tourism and hospitality industry. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(9), 1332-1350. doi:10.1080/09669582.2020.1737092
- Nistoreanu, P., Aluculesei, A. C. & Avram, D. (2020). Is green marketing a label for ecotourism? The Romanian experience. *Information*, 11(8), 1-13. doi:10.3390/info11080389
- Nowakowski, M. C. (2020). Labels and certificates for green hotels. *Middle Pomeranian Science Society Environment Protection*(22), 308-323.
- Patwary, A. K., Rasoolimanesh, S. M., Rabiul, K., Aziz, R. C. & Hanafiah, M. H. (2022). Linking environmental knowledge, environmental responsibility, altruism, and intention toward green hotels through ecocentric and anthropocentric attitudes. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(12), 4653-4673.

- Plotnikova, M. (2018). Green tourism development in smart communities. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(3), 203-210. doi:10.30525/2256-0742/2018-4-3-203-210
- Polonsky, M. J. (1994). An introduction to green marketing. *Electronic Green Journal*, 1(2), 1-11. doi:10.5070/G31210177
- Sert, A. N. (2017). Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: Doğa Residence Otel Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-20.
- Seyhan, G. & Yılmaz, B. S. (2010). Sürdürülebilir turizm kapsamında konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama: Calista Luxury Resort Hotel. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 11(1), 51-74.
- Sharma, R. (2023). Hospitality sustainable practices, a global perspective. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 15(3), 212-219. doi:10.1108/WHATT-02-2023-0022
- Simpao, K. J. (2023). ASEAN Green Hotel Standard Compliance: The Case of Subic Bay Metropolitan Authority, Olongapo City. *Asia-pacific Journal of Convergent Research Interchange*, 9(3), 159-168. doi:10.47116/apjcri.2023.03.14
- Şimşek, Ç. (2019). *Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: Otel Yöneticileri Üzerinde Bir Alan Araştırması*. Konya: T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı*. Haziran 14, 2023 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-277167/cevreye-duyarli-turizm-isletme-belgeli--konaklama-tesisi-istatistikleri.html> adresinden alındı
- Trang, H. L., Lee, J. S. & Han, H. (2019). How do green attributes elicit pro-environmental behaviors in guests? The case of green hotels in Vietnam. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 36(1), 14-28. doi:10.1080/10548408.2018.1486782
- Travelife. (2023). *Travelife*. Haziran 14, 2023 tarihinde https://www.travelife.info/index_new.php?menu=home&lang=tr adresinden alındı
- TÜRÇEV Türkiye Eğitim Vakfı. (2023, Haziran 13). *Türkiye Eğitim Vakfı*. http://www.turcev.org.tr/turcevCMS_V2/files/files/Green%20Key%20Branding%20Guidelines%20full%20version-2020.pdf adresinden alındı
- Ünlüönen, K., Kızanlıklık, M. M. & Aslan, E. (2011). Otel işletmelerindeki eko-etiket ve sistem yönetim belgelerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *12. Ulusal Turizm Kongresi*, (s. 446-457). Düzce.
- Yeşiltaş, M., Gürlek, M. & Kenar, G. (2022). Organizational green culture and green employee behavior: Differences between green and non-green hotels. *Journal of Cleaner Production*(343), 1-17. doi:10.1016/j.jclepro.2022.131051
- Yfantidou, G. & Matarazzo, M. (2017). The future of sustainable tourism in developing countries. *Sustainable Development*(25), 459-466. doi:10.1002/sd.1655
- Yıldırım, Ö. (2019). *İstanbul'da beş yıldızlı otellerde yeşil yıldız uygulamasının otellerin işletmeciliğine sağladığı avantajların analizi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yurtlu, M., Kar, M., Metin, F. & Güneş, S. G. (2021). Kalite yönetim ödülü alan otellerin çevre duyarlılık faaliyetlerinin yeşil yıldız kriterleri kapsamında değerlendirilmesi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 6(2), 476-493. doi:10.30785/mbud.972912
- Zengeni, N., Zengeni, D. M. & Muzambi, S. (2013). Hoteliers' perceptions of the impacts of green tourism on hotel operating costs in Zimbabwe: The case of selected Harare Hotels. *Australian Journal of Business and Management Research*, 2(11), 64-73. doi:10.52283/NSWRCA.AJBMR.20120211A06

- Zeydan, İ. & Gürbüz, A. (2021). Turizmde yeşil pazarlama uygulamaları: mavi bayrak ve yeşil yıldızın turistlerin konaklama tercihlerine etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(1), 224-235. doi:10.17130/ijmeh.779731
- Zhu, Q. & Sarkis, J. (2016). Green marketing and consumerism as social change in China: Analyzing the literature. *International Journal of Production Economics*(181), 289-302. doi:10.1016/j.ijpe.2016.06.006
- Zielinski, S. & Botero, C. M. (2019). Myths, misconceptions and the true value of Blue Flag. *Ocean & Coastal Management*(174), 15-24. doi:10.1016/j.ocecoaman.2019.03.012

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE YEŞİL YÖNETİM VE YEŞİL HASTANELER

Pınar Özdemir Karaca

GİRİŞ

Günümüzde her alanda artan çevre bilinciyle birlikte geleceğe dönük doğa dostu yaklaşımların temelini oluşturan “yeşil felsefe” günbegün daha da önem kazanmaktadır. Çevre odaklı faaliyetlerin işletmeler açısından bir ihtiyaç hâline getirdiği yeşil felsefe; teknoloji, tasarım, inovasyon ve yönetimle iç içe geçerek işletmelerin yanı sıra çevre ve toplum için de benzersiz fırsatlar sunulmasına imkân tanımaktadır. Bu kapsamda örgütler hem kıt kaynakların daha etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlamak hem de sosyal sorumluluk bilinciyle geleceğe yönelik yaşanan tedirginliği kontrol altına almak için yeşil yönetim uygulamalarını benimsemektedir.

Sağlık işletmelerinde, diğer sektörlerdeki işletmelerde kullanılan tükenbilir doğal kaynakların yanı sıra çevre odaklı kullanım gerektiren çok sayıda tehlikeli ve kimyasal içerikli kaynağın da kullanılması, bu işletmelerde de “yeşil” felsefesinin önemini arttırmaktadır. Çevresel sorumluluklarının farkında olan çevreye duyarlı sağlık işletmelerinin, hizmet sunumları sırasında kullandıkları kaynakları sürdürülebilir, verimli ve maliyet etkin şekilde kullanabilmek ve çevreye-topluma karşı gerçekleştirilecek muhtemel risklerin önüne geçebilmek amacıyla “yeşil yönetim” uygulamalarını sıklıkla tercih ettikleri görülmektedir. Sağlık işletmelerinde, yeşil felsefesi üzerine kurulan ve yeşil yönetim performansına etki eden bir diğer öne çıkan kavram da “yeşil hastane”lerdir. Sağlık işletmeleri, yeşil yönetim ve yeşil hastaneler sayesinde hizmet sunumlarını çevreye duyarlı hâle getirmenin yanında, kaynak kullanımına alternatifler oluşturabilme, hizmet kalitelerini ve rekabet yeteneklerini yükseltebilme fırsatını da yakalayabilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmad, J. H. & Abdullah, K. (2014). Adaptation of four models of public relations in promoting green technology: The role of green public relation in Malaysia. *International Review of Social Science*, 2(11), 475-481.
- Aimkij, N., Mujtaba, B. & Kaweevisultrakul, T. (2013). Green management sustainability and its economic impact. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 4(6), 104-115.
- Akdağ, M. (2010). Örgütsel açıdan insan kaynakları ve halkla ilişkiler. Konya, Türkiye: Literatürk Yayınları.
- Alzgoool, M. (2019). Nexus between green HRM and green management towards fostering green values. *Management Science Letters*, 9(12), 2073-2082.
- Amerikan Hastanesi (2022). LEED EBOM platinum. Eylül 18, 2023 tarihinde <https://www.amerikanhastanesi.org/kalite-yonetimi-ve-hasta-guvenligi> adresinden alındı.
- AMA (American Marketing Association). Definitions of Marketing. Ağustos 28, 2023 tarihinde <https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/> adresinden alındı
- Aristei, D. & Gallo, M. (2023). Green management, access to credit, and firms' vulnerability to the COVID-19 crisis. *Small Business Economics*, 1-33.
- Aver, Ö. F. (2021). Yeşil hastane derecelendirme sisteminin geliştirilmesi: Türkiye örneği (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye).
- Baytaş, V. & Çetin Aydın, G. (2022). Sağlık Kurumlarında Çevreye Duyarlı Politikalar: Yeşil Hastane Örnekleri. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 5(2), 336-356.
- Bohdanowicz, P. (2005). European hoteliers' environmental attitudes: Greening the business. *Cornell University, Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 46(2), 188-204.
- Brown, W. B. & Karagozolu, N. (1998). Current practices in environmental management. *Business Horizons*, 41(4), 12-19.
- Büyüktaş Gayır, G. (2022). Yeşil hastanelerin gerekliliği üzerine nitel bir araştırma. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 5(2), 205-225.
- Ceyhan, S. & Ada, S. (2015). İşletme fonksiyonları açısından çevreye duyarlı işletmecilik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26), 115-138.
- Cezlan, E. Ç. (2022). Çok ölçütlü karar verme yöntemleri ile yeşil tedarikçi seçimi: sağlık sektöründe bir uygulama. *Lojistik Dergisi*, (55), 39-52.
- Chias, P. & Abad, T. (2017). Green hospitals, green healthcare. *Int J of Energy Prod & Mgmt*; 2(2), 196-205.
- Çakanel, Z., İrmış, A. & Çoban Kumbalı, H. Ç. (2022). Üniversitelerde yeşil yönetim üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 1209-1238.
- Çankaya, S. Y. & Sezen, B. (2019). Effects of green supply chain management practices on sustainability performance. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30(1), 98-121.
- ÇEDBİK (2023a), Yeşil bina. Ağustos 30, 2023 tarihinde <https://cedbik.org/tr/yesil-bina> adresinden alındı.
- ÇEDBİK (Çevre Dostu Yeşil Binalar Derneği) (2023b). VKV Amerikan Hastanesi. Eylül 18, 2023 tarihinde <https://cedbik.org/tr/sertifikali-projeler/sertifikali-projeler/vkv-amerikan-hastanesi-523-cp> adresinden alındı.
- Çilhoroz, Y. & Işık, O. (2018). Ankara'daki hastanelerin yeşil hastane ölçütlerine uygunluğunun incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21(1), 65-85.

- Çilingir, F. & Erkilic, E. (2022). Konaklama işletmeleri yöneticilerinin yeşil yönetim uygulamalarına yönelik görüşlerinin incelenmesi: Trabzon örneği. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 63-89.
- Darko, A. & Chan, A. P. (2016). Critical analysis of green building research trend in construction journals. *Habitat International*, 57, 53-63.
- Demirel, D. & Okyay, C. (2023). Sürdürülebilirliğe ve çevresel yönetişime göre yeşil yönetim: Avrupa ve Türkiye perspektifi. Şahin Karabulut (Ed.), *Teori ve Uygulamada Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Analizleri*, Bursa (s. 139-154). Bursa, Türkiye: Ekin Yayınevi.
- Doğan, N. (2022). Yeşil yönetim. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 11(3), 483-492.
- Ekoyapı (2019). Çevre dostu Amerikan Hastanesi. Eylül 18, 2023 tarihinde <https://www.ekoyapidergisi.org/cevre-dostu-amerikan-hastanesi> adresinden alındı.
- Gjika, I. & Koli, Z. (2019). Policies and practices of green human resource management. *Journal of International Cooperation and Development*, 2(2), 60-72.
- Glorieux-Boutonnat, A. (2004). Can the environmental help boost your marketing? *The Australian Journal of Dairy Technology*, 59(2), 85-89.
- Gök, A. & Yüzgeç, Z. (2020). Yeşil pazarlama açısından çimento sanayisindeki uygulamalar: Elazığ'da örnek olay incelemesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 159-176.
- Göktaş, P. & Şengöl, S. N. (2022). Batı Akdeniz Bölgesi'nin yeşil yönetim perspektifinde swot analizi. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12 ve Özel Sayı), 123-140.
- Haden, S. S. P., Oyler, J. D. & Humphreys, J. H. (2009). Historical, practical, and theoretical perspectives on green management: An exploratory analysis. *Management Decision*, 47(7), 1041-1055.
- Hospital Manager (2019). Amerikan Hastanesi yeşil bina sertifikası almaya hak kazandı. Eylül 18, 2023 tarihinde <https://www.hospitalmanager.com.tr/amerikan-hastanesi-yesil-bina-sertifikasi-almaya-hak-kazandi/> adresinden alındı.
- Hoşgör, H. (2014). Yeşil hastane konsepti ve Türkiye deneyimi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 1(2), 75-84.
- IFAC (International Federation of Accountants) (2005). International guidance document environmental management accounting. Ağustos 30, 2023 tarihinde https://www.ifac.org/_flysystem/azure-private/publications/files/international-guidance-docu-2.pdf adresinden alındı.
- Kara, E. (2019). Yeşil yönetim ve çevre bilinci. Ankara, Türkiye: Akademisyen Kitabevi.
- Karabulut, E. (2003). İşletmelerde çevre bilinci ve yeşil yönetim uygulamalarının işletme başarısına katkısını incelemeye yönelik bir araştırma (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye).
- Karakuş, G. & Erdirençelebi, M. (2018). İşletmelerin yeşil yönetim algılarının işletme performansı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 681-704.
- Khurshid, R. & Darzi, M. A. (2016). Go green with green human resource management practices. *International Journal of Research in Commerce and Management*, 7(1), 19-21.
- Kılıç, C. H. & Güdük, Ö. (2018). Yeşil hastane kavramı ve Türkiye'deki son kullanıcıların beklentileri üzerine bir hastane örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 164-174.
- Koçman, Ö. (2022). Dünyada ve Türkiye'de petrol sektöründe yeşil yönetim Türkiye için bir model önerisi (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye).

- Lee, H. L. & Billington, C. (1992). Managing supply chain inventory: Pitfalls and opportunities. *Sloan Management Review*, 33(3), 65-73.
- Lee, H. Y., Liu, C. F., Yain, Y. S. & Lin, C. H. (2020). Intellectual capital for green accounting in agribusiness. *International Food and Agribusiness Management Review*, 23(5), 759-765.
- Loknath, Y. & Azeem, B. A. (2017). Green management–concept and strategies. In *National Conference on Marketing and Sustainable Development* 13(14), 688-702.
- Mansur, F. & Korkmaz, S. (2020). Sağlık hizmeti kullanıcılarının yeşil hastane farkındalık düzeylerini belirlemeye yönelik bir çalışma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 827-850.
- Miller, D., Doh, J., Panuwatwanich, K. & Oers, N., (2015). The contribution of structural design to green building rating systems: An industry perspective and comparison of life cycle energy considerations. *Sustainable Cities and Society*, 16, 39-48.
- Min, H. & Kim, I. (2012). Green supply chain research: Past, present, and future. *Logistics Research*, 4, 39-47.
- Mohiuddin, M. & Al-Amin, S. (2022). Green management in SMEs of Bangladesh: Present scenario, implementation obstacles and policy options. *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences*, 85(1), 278-286.
- Nemli, E. (2000). Çevreye duyarlı işletmecilik ve Türk sanayiinde çevre yönetim sistemi uygulamaları. İstanbul, Türkiye: İstanbul Sanayi Odası.
- Nemli, E. (2001). Çevreye duyarlı yönetim anlayışı. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (23-24), 211-224.
- Oduncu, F. & Cengiz, E. K. (2022). Yeşil yönetim ile ilgili yapılan uluslararası çalışmaların bibliyometrik analizi. *Pearson Journal*, 7(20), 80-108.
- Orji, I. & Wei, S. (2016). A detailed calculation model for costing of green manufacturing. *Industrial Management & Data Systems*, 116(1), 65-86.
- Öksüz, M. (2023). Yeşil nesil restoranlar ve sürdürülebilir restoranların Türkiye ve Dünya'daki örneklerinin incelenmesi. Gülay Örmeci Güney (Ed.), *Ekonomi, Sürdürülebilir Kalkınma ve İşletme Alanında Akademik Çalışmalar*, Ankara (s. 125-137). Ankara, Türkiye: Gazi Kitabevi.
- Önel, B. (2021). İşletmelerin yeşil yönetim algıları ve sürdürülebilirlik bilinci. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 21-33.
- Özkan, O., Bayın, G. & Terekli Yeşilaydın, G. (2014). Hastane yönetiminde sürdürülebilir yaklaşım: Yeşil yönetim. 8. Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi, (ss. 2238-2248). Lefte, KKTC.
- Özkaya, B. (2010). İşletmelerin sosyal sorumluluk anlayışının uzantısı olarak yeşil pazarlama bağlamında yeşil reklamlar. *Öneri Dergisi*, 9(34), 247-258.
- Preuss, L. (2001). In dirty chains? Purchasing and greener manufacturing. *Journal of Business Ethics*, 34(3), 345-359.
- Raharjo, K. (2019). The role of green management in creating sustainability performance on the small and medium enterprises. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 30(3), 557-577.
- Rocky Mountain Institute (RMI) (2005). Design for health: Summit for Massachusetts health care decision makers. *Health Care Without Harm Report*. Eylül 2, 2023 tarihinde https://rmi.org/wp-content/uploads/2017/05/RMI_Document_Repository_Public-Reprrts_D05-11_DesignForHealth2.pdf adresinden alındı
- Retzlaff, R. C. (2009). Green buildings and building assessment systems: A new area of interest for planners. *Journal of Planning Literature*, 24(1), 3-21.

- Rostamzadeh, R., Govindan, K., Esmaeili, A. & Sabaghi, M. (2015). Application of fuzzy VIKOR for evaluation of green supply chain management practices. *Ecological Indicators*, 49, 188-203.
- Sahamir, S. R. & Zakaria, R. (2014). Green assessment criteria for public hospital building development in Malaysia. *Procedia Environmental Sciences*, 20, 106-115.
- Sarıyıldız, A. Y. (2021). Sağlık kurumlarında yeşil insan kaynakları yönetimi ve uygulamaları. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 155-159.
- Sed-Smart Eco Desing (2023). LEED yeşil hastane sertifikası / VKV Amerikan Hastanesi. Eylül 18, 2023 tarihinde http://smartecodesign.com/?page_id=1607 adresinden alındı.
- Sezen Doğancılı, O. & Akbulut, B. A. (2015). Yeşil yıldız çevre etiketine sahip otellerin web sitelerinde yeşil pazarlamayı kullanmalarına ilişkin içerik analizi. 16. Ulusal Turizm Kongresi, 402, 417.
- Sharma, R. R. (2020). Green management and circular economy for sustainable development. *Vision*, 24(1), 7-8.
- Singh, S. K., Del Giudice, M., Chierici, R. & Graziano, D. (2020). Green innovation and environmental performance: The role of green transformational leadership and green human resource management. *Technological Forecasting & Social Change*, 150 (2020) 119762, 1-12.
- Soylu, K. & Uçkun, S. (2019). Yeşil işletmecilik uygulamaları ve yeşil muhasebe ilişkisi. *Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi (ICOMEP'19-Autumn)*, (ss. 520-533). İstanbul, Türkiye.
- Soysal, A. (2014). Sağlık sektöründe çevre duyarlılığı: Yeşil hastane uygulamaları özelinde bir değerlendirme. In *2nd International Symposium on Environment and Morality. Sempozyum Kitabı* (ss. 690-700). Adıyaman, Türkiye.
- Şenocak, B. & Mohan Bursalı, Y. (2018). İşletmelerde çevresel sürdürülebilirlik bilinci ve yeşil işletmecilik uygulamaları ile işletme başarısı arasındaki ilişki. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 161-183.
- Tekin, M. & Mert, G. (Ed.). (2021). *Yeşil yönetim* (1. baskı). Ankara, Türkiye: Nobel Yayın.
- Terekli, G., Özkan, O. & Bayın, G. (2013). Çevre dostu hastaneler: Hastaneden yeşil hastaneye. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 12(2), 37-54.
- Turan Kurtaran, A. & Yeşildağ, A. Y. (2021). Trabzon'daki kamu hastanelerinin yeşil hastane standartlarına uygunluklarının belirlenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(3), 777-797.
- UNESCAP (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific). (2013). *Low carbon green growth roadmap for Asia and the Pacific: Fact sheet - green finance*. Ağustos 30, 2023 tarihinde <https://www.unescap.org/sites/default/files/28.%20FS-Green-Finance.pdf> adresinden alındı
- Uydacı, M. (2011). *Yeşil pazarlama. Tekstil sektöründen örneklerle*. İstanbul, Türkiye: Beta Yayıncılık.
- Wang, Y. F., Chen, S. P., Lee, Y. C. & Tsai, C. T. (2013). Developing green management standards for restaurants: An application of green supply chain management. *International journal of Hospitality management*, 34, 263-273.
- Wood, L. C., Wang, C., Abdul-Rahman, H. & Abdul-Nasir, N. S. J. (2016). Green hospital design: Integrating quality function deployment and end-user demands. *Journal of Cleaner Production*, 112, 903-913.
- Yavuz, Ş. (2009). Yeşil halkla ilişkiler ve ikna. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (37), 128-143.

- Yelgen, E. (2022). Yeşil muhasebe ve uygulama örnekleri üzerine bir çalışma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (Özel Sayı), 100-126.
- Yıldız, H. (2016). Sürdürülebilirlik bağlamında sağlık sektöründe inovatif uygulamalar: Yeşil hastaneler. *KAÜİİBFD* 7(13), 323-340.
- Yudelson, J. (2008). The green building revolution. *Journal of Real Estate Literature*, 16(2), 253-255.
- Yücel, M. & Ekmekçiler, Ü. S. (2008). Çevre dostu ürün kavramına bütünsel yaklaşım; temiz üretim sistemi, eko-etiket, yeşil pazarlama. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 320-333.
- Yücebalkan, B. (2019). Yeşil yönetim anlayışı bağlamında işletmelerde yeşil maliyet ve yeşil kâr/zarar kavramları üzerine bir tartışma. 2. ICHUS Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi, (ss. 1-11). Ankara, Türkiye.
- Zhou, Y., Shu, C., Jiang, W. & Gao, S. (2019). Green management, firm innovations, and environmental turbulence. *Business Strategy and the Environment*, 28(4), 567-581.
- Zhu, Q. & Sarkis, J. (2006). An inter-sectoral comparison of green supply chain management in China: Drivers and practices, *Journal of Cleaner Production*, 14, pp. 472- 486.

YEŞİL AKLAMA: YANILTICI KURUMSAL İLETİŞİM

Esmâ Ebru Şentürk

GİRİŞ

Pazarlama bilimi, tüketicilerin beklentilerinden doğrudan etkilenen bir alandır. Tüketicilerin ihtiyaç ve istekleri, demografik özellikleri, yaşadıkları kültür, hayata bakış açıları ve imkânları gibi değişkenler tüketicilerin aynı ihtiyaçları çok farklı şekillerde talep etmesine yol açar. Nüfusun az, alım gücünün düşük olduğu dönemlerde tüketiciler için temel ihtiyaçlarını en uygun şekilde temin edebilmek en önemli durumken günümüzde ise bu durum birçok tüketici açısından değişmiştir (Dunbar, 2011). Öyle ki günümüzde tüketiciler piyasa ekonomisinin baş aktörleridir.

Bilinmektedir ki tüketim çılgınlığı hem üretim aşamasında hem de tüketim sonrasında ürün ve hizmetlerin çeşitli şekillerde doğaya zarar vermesine neden olabilmektedir. Özellikle üretim aşamasında işletmeler kaynakları etkin ve verimli kullanmazlarsa hem çevre kirliliğine hem de kaynakların tükenmesine neden olmaktadır (Özkaya, 2010, s. 247). Her ürünün ve hizmetin ikamesinin bulunduğu günümüzde, çevre duyarlılığı yüksek tüketiciler artık satın alırken ürünün yarattığı çevresel etkilere, ürünlerin ve şirketlerin doğayı korumak amacıyla uyguladıkları sürdürülebilirlik stratejilerine ve çevre dostu uygulamalara dikkat etme eğilimindedirler.

Bireylerin çevresel sorunlara duyarlı olması (Ham, Dajana & Horvat, 2016) doğal kaynakları koruma ve sürdürülebilirlik ilkelerine uygun hareket etme istekleri (Pachamama Alliance, t. y.) çevre duyarlılığı olarak adlandırılır. Bu duyarlılık, tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyen önemli bir faktördür. Çevre duyarlılığının temelinde doğal kaynakları ve çevreyi koruyarak gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen sürdürülebilirlik (Ge-

Yeşil aklamamanın tüketiciler üzerindeki doğrudan etkisini ölçmeye yönelik literatürde oldukça az sayıda çalışma olsa da genel olarak yeşil aklamamanın tüketicilerin yeşil ürünlere ve yeşil strateji uygulayan işletmelere karşı güven duygularını yitirmesine neden olduğu sonucu bu çalışmaların ortak sonucudur. Ayrıca güven duygusunu yitiren tüketiciler yeşil satın alma niyetinden uzaklaşmakta, tüm işletmeleri ve yeşil stratejilerini sorgular hâle gelmektedir. İşletmeler rekabet gücünü yitirmekle birlikte, pazar payını da kaybedebilmektedir. Mercedes-Benz örneğinde de anlaşılacağı üzere işletmeler açısından en önemli sonuç ise kuşkusuz itibar kaybıdır. Yeşil aklamamanın bir diğer sonucu ise çevre dostu tüm uygulamalara karşı oluşabilecek güven kaybı ve bunun sonucunda doğa savunucularının yalnız kalmasıdır.

Yeşil pazarlama yeni bir kavram olmamakla birlikte, yeşil aklama yoluyla yeşil pazarlama yapmak çoğu işletme için oldukça kolay ve ilgi çekici gelmektedir. Bu nedenle her geçen gün yeni bir yeşil aklama yöntemiyle karşı karşıya kalmak kaçınılmazdır. Literatür ve uygulamalar incelendiğinde yeşil aklamaya kanmamak için genel olarak tüketicilerin bilinçli ve dikkatli olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak sürdürülebilirliği sağlamanın yolu bu olmamalıdır. Bu konuda özellikle yasa yapıcıların ortaya koydukları kurallara uyulup uyulmadığı konusunda yasa uygulayıcıların daha sıkı önlemler alması ve ciddi boyutlu yaptırımlar gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İşletmeler bu uygulamalardan yalnızca maliyeti getirisinden yüksek finansman getirirse vazgeçeceklerdir.

KAYNAKLAR

- Abbas, M. A. H. (2019). *Consumer reactions to manipulative act "greenwashing" in the lodging industry* (Phd Thesis). Anadolu Üniversitesi, Graduate School of Social Sciences, Eskişehir.
- Ahmad, W. & Zhang, Q. (2020). Green purchase intention: Effects of electronic service quality and customer green psychology. *Journal of Cleaner Production*, 267, 122053. doi: 10.1016/j.jclepro.2020.122053
- Akkan, E. (2022). İtici güçleri ve sonuçları ile yeşil aklamamanın kavramsal analizi. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 84–102.
- Andreoli, T. P., Crespo, A. & Minciotti, S. (2017). What has been (short) written about greenwashing: A bibliometric research and a critical analysis of the articles found regarding this theme. *Revista de Gestão Social e Ambiental*, 11(2), 54–72. doi: 10.24857/rgsa.v11i2.1294
- Aşan, D. (2021, September 17). Yeşil Badana (Greenwashing). *Enerji ve Çevre Dünyası Dergisi*, (168), 20–22.
- Balluchi, F., Lazzini, A. & Torelli, R. (2020). CSR and Greenwashing: A Matter of Perception in the Search of Legitimacy. In M. Del Baldo, J. Dillard, M.-G. Baldarelli & M. Ciambotti (Eds.), *Accounting, Accountability and Society* (pp. 151–166). Cham: Springer International Publishing. Retrieved from http://link.springer.com/10.1007/978-3-030-41142-8_8

- Beeson, M. (2022, March 16). European Consumers Drive The Sustainability Demand. Retrieved October 10, 2023, from Forrester website: <https://www.forrester.com/blogs/european-consumers-drive-the-sustainability-demand/>
- Beyza, E. (2020, Kasım). Yeşil Aklama (Greenwashing) Nedir? [İyilik Tasarım Merkezi]. Retrieved October 10, 2023, from <https://www.iyiliktasarla.com/tr/blog/yesil-aklama-greenwashing-nedir>
- Boncinelli, F., Gerini, F., Piracci, G., Bellia, R. & Casini, L. (2023). Effect of executional greenwashing on market share of food products: An empirical study on green-coloured packaging. *Journal of Cleaner Production*, null, null. doi: 10.1016/j.jclepro.2023.136258
- Çabuk, S., Nakıboğlu, B. & Keleş, C. (2008). Tüketicilerin yeşil (ürün) satın alma davranışlarının sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 85–102.
- Carlile, C. (2018, December 17). The rise and rise of the ethical consumer: UK ethical markets worth over £83bn. Retrieved October 6, 2023, from <https://www.triodos.co.uk/articles/2018/the-rise-and-rise-of-the-ethical-consumer>
- Chan, W. (2023, March 27). Greenhushing, greencrowding, greenlighting: There's no end to the new word in 2023! Retrieved October 13, 2023, from Permutable website: <https://permutable.ai/greenhushing-greencrowding-greenlighting-theres-no-end-to-the-new-word-in-2023/>
- Channell, M. (2023, May 18). Greenhushing: What Is It & How Can You Avoid It? Retrieved October 12, 2023, from TSW Training website: <https://www.tsw.co.uk/blog/environmental/greenhushing/>
- Climate Case Chart. (n.d.). Deutsche Umwelthilfe (DUH) v. Mercedes-Benz AG. Retrieved October 12, 2023, from Climate Change Litigation website: <https://climatecasechart.com/non-us-case/deutsche-umwelthilfe-duh-v-mercedes-benz-ag/>
- de Freitas Netto, S. V., Sobral, M. F. F. & Ribeiro, A. R. B. (2020). Concepts and forms of greenwashing: A systematic review. *Environmental Sciences Europe*, 32(19). doi: doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3
- Defra. (2011). *Green Claims Guidance*. Department for Environment, Food and Rural Affairs. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.ukcpi.org/_Assets/custom-docs/publications/pb13453-green-claims-guidance.pdf
- Dhanani, R. (2023, March 22). What is greenhushing & why are brands doing it? Retrieved October 12, 2023, from The Sustainable Agency website: <https://thesustainableagency.com/blog/what-is-greenhushing/>
- Du, K., Cheng, Y. & Yao, X. (2021). Environmental regulation, green technology innovation, and industrial structure upgrading: The road to the green transformation of Chinese cities. *Energy Economics*, 98, 105247. doi: 10.1016/j.eneco.2021.105247
- Dunbar, E. (2011). *The Green Sheen: Are attitudes really predictive of proenvironmental behavior?* (Social Sciences Capstone Projects, Pacific University). Pacific University, 24. Retrieved from <https://dashboard.commons.pacificu.edu/downloads/e9c6f715-7709-42e6-98c5-96d0cc484a2d>
- Dutta-Powell, R., Rhee, J. & Wodak, S. (2023). Two interventions for mitigating the harms of greenwashing on consumer perceptions. *Business Strategy and the Environment*, null, null. doi: 10.1002/bse.3520
- Eng, N., DiRusso, C., Troy, C., Freeman, J., Liao, M.-Q. & Sun, Y. (2021). 'I had no idea that greenwashing was even a thing': Identifying the cognitive mechanisms of exemplars in greenwashing literacy interventions. *Environmental Education Research*, 27, 1599–1617. doi: 10.1080/13504622.2021.1976732

- Fraguier, N. de. (2023, March 10). Six shades of... Greenwashing. Retrieved October 13, 2023, from Medium website: <https://niels-defraguier.medium.com/six-shades-of-greenwashing-c2dd5053ff6e>
- Futerra Sustainability Communications. (2008). *The greenwash guide* [Research]. United Kingdom: Futerra Sustainability Communications. Retrieved from Futerra Sustainability Communications website: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://futerra-assets.s3.amazonaws.com/documents/The_Greenwash_Guide.pdf
- Gallicano, T. D. (2011). A Critical Analysis of Greenwashing Claims. *Public Relations Journal*, 5(3), 1-21.
- Gatti, L., Pizzetti, M. & Seele, P. (2021). Green lies and their effect on intention to invest. *Journal of Business Research*, 127, 228-240. doi: 10.1016/j.jbusres.2021.01.028
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(3), 198-215.
- Goh, S. K. & Balaji, M. (2016). Linking green skepticism to green purchase behavior. *Journal of Cleaner Production*, 131.
- Ham, M., Dajana, M. & Horvat, M. (2016). Insights for measuring environmental awareness. *Ekonomski Vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, 29(1), 159-176.
- Hicks, R. (2020, December 18). 8 brands called out for greenwashing in 2020. Retrieved October 22, 2023, from Eco-Business website: <https://www.eco-business.com/news/8-brands-called-out-for-greenwashing-in-2020/>
- Ho, S. (2023, June 12). Greenwashing: A Guide To Spotting All Kinds of Green Sheen From Greencrowding to Greenhushing. Retrieved October 13, 2023, from Green Queen website: <https://www.greenqueen.com.hk/greenwashing-terms-guide/>
- IKEA (Director). (2017). *Say Hej to IKEA Place*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=UudV1VdFtuQ>
- Jennifer, L. (n.d.). Definition > Greenwashing—Green sheen. Retrieved October 6, 2023, from Futura_Sciences website: <http://www.futura-sciences.us/dico/d/sustainable-development-greenwashing-50000767/>
- Jones, R. (2023, May 2). Greenwashing and the Sustainability Disclosure Requirements. Retrieved October 12, 2023, from Cushman & Wakefield website: <https://www.cushmanwakefield.com/en/united-kingdom/insights/greenwashing-and-the-sustainability-disclosure-requirements>
- Kocaşahin, S. B. (2019). *Yeşil pazarlama stratejileri: Dünyadaki ve Türkiye'deki örnek uygulamaların karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Lewis, T., Edegger, C. & Schrieffl, E. (2011). *Pedelects and Renewable Energy*. Intelligent Energy Europe. Retrieved from <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://www.energieautark.at/documents/projects/GoPedelec/pedelectsAndRenewableEnergy.pdf>
- Little Black Book. (2022, August 17). Stop the (Car) Wash: Wherefrom Calls Out Mercedes for Greenwashing in Latest Campaign | LBBOnline [News]. Retrieved October 13, 2023, from Lbbonline.com website: <https://www.lbbonline.com/news/stop-the-car-wash-wherefrom-calls-out-mercedes-for-greenwashing-in-latest-campaign>

- Lyon, T. P. & Maxwell, J. W. (2011). Greenwash: Corporate Environmental Disclosure under Threat of Audit. *Journal of Economics & Management Strategy*, 20(1), 3–41. doi: 10.1111/j.1530-9134.2010.00282.x
- Lyon, T. P. & Montgomery, A. W. (2015). The means and end of greenwash. *Organization & Environment*, 28(2), 223–249. doi: <https://doi.org/10.1177/1086026615575332>
- Naderer, B. & Oprea, S. J. (2021). Increasing Advertising Literacy to Unveil Disinformation in Green Advertising. *Environmental Communication*, 15(7), 923–936. doi: 10.1080/17524032.2021.1919171
- Narter & Partners. (2023, April 10). Greenwashing (Yeşil Aklama) Türleri. Retrieved October 10, 2023, from Narter & Partners website: <https://www.narterlaw.com/greenwashing-yesil-aklama-turleri/>
- Nyilasy, G., Gangadharbatla, H. & Paladino, A. (2014). Perceived Greenwashing: The Interactive Effects of Green Advertising and Corporate Environmental Performance on Consumer Reactions. *Journal of Business Ethics*, 125(4), 693–707. doi: 10.1007/s10551-013-1944-3
- Özkaya, B. (2010). İşletmelerin sosyal sorumluluk anlayışının uzantısı olarak yeşil pazarlama bağlamında yeşil reklamlar. *Öneri Dergisi*, 9(34), 247–258.
- Pachamama Alliance. (n.d.). Environmental Awareness. Retrieved October 3, 2023, from Pachamama.org website: <https://pachamama.org/environmental-awareness>
- Parguel, B., Benoît-Moreau, F. & Larceneux, F. (2011). How Sustainability Ratings Might Deter 'Greenwashing': A Closer Look at Ethical Corporate Communication. *Journal of Business Ethics*, 102(1), 15–28. doi: 10.1007/s10551-011-0901-2
- Ramus, C. A. & Montiel, I. (2005). When Are Corporate Environmental Policies a Form of Greenwashing? *Business & Society*, 44(4), 377–414. doi: 10.1177/0007650305278120
- Rodríguez-Ibeas, R. (2007). Environmental Product Differentiation and Environmental Awareness. *Environmental & Resource Economics*, 36, 237–254. doi: 10.1007/s10640-006-9026-y
- Roulet, T. J. & Touboul, S. (2015). The Intentions with Which the Road is Paved: Attitudes to Liberalism as Determinants of Greenwashing. *Journal of Business Ethics*, 128(2), 305–320. doi: 10.1007/s10551-014-2097-8
- Sahota, P. (2023, July 7). Greenhushing—The new trend? Retrieved October 12, 2023, from Linked In website: <https://www.linkedin.com/pulse/greenhushing-new-trend-paul-sahota>
- Şakar, Y. (2022, December 15). Ünlü Firmalardan Yeşil Aklama: Greenwashing. Retrieved October 22, 2023, from Sıfır Atık website: <https://sifiratik.co/2022/12/15/unlu-firmalardan-yesil-aklama-greenwashing/>
- Santos, C., Coelho, A. & Marques, A. (2023). A systematic literature review on greenwashing and its relationship to stakeholders: State of art and future research agenda. *Management Review Quarterly*, null, null. doi: 10.1007/s11301-023-00337-5
- Saxena, R. P. & Khandelwal, P. K. (2008). *Consumer attitude towards green marketing: An exploratory study*. Retrieved from <https://ro.uow.edu.au/dubaipapers/133>
- Schmuck, D., Matthes, J. & Naderer, B. (2018). Misleading Consumers with Green Advertising? An Affect–Reason–Involvement Account of Greenwashing Effects in Environmental Advertising. *Journal of Advertising*, 47(2), 127–145. doi: 10.1080/00913367.2018.1452652
- Şenocak, B. & Mohan Bursalı, Y. (2018). İşletmelerde çevresel sürdürülebilirlik bilinci ve yeşil işletmecilik uygulamaları ile işletme başarısı arasındaki ilişki. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 161–183.

- Seo, J. Y. & Scammon, D. L. (2017). Do green packages lead to misperceptions? The influence of package colors on consumers' perceptions of brands with environmental claims. *Marketing Letters*, 28(3), 357–369. doi: 10.1007/s11002-017-9420-y
- Shirish, J. & Jaya, B. (2018). Green washing: The darker shade of green. *International Journal of Management, IT and Engineering*, 8(5), 25–32.
- Solaiman, M., Osman, A. & Halim, M. S. B. A. (2015). *Green Marketing: A Marketing Mix Point of View*. Retrieved from <https://edms.wexl.in/handle/1/1935>
- TerraChoice Environmental Marketing Inc. (2007). *The six sins of greenwashing: A study of environmental claims in North American consumer markets*. TerraChoice Environmental Marketing Inc. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://sustainability.usask.ca/documents/Six_Sins_of_Greenwashing_nov2007.pdf
- Tiwari, J. (2014). Green marketing in India: An Overview. *Journal of Business and Management*, 1(6), 33–40.
- Torelli, R., Balluchi, F. & Lazzini, A. (2020). Greenwashing and environmental communication: Effects on stakeholders' perceptions. *Business Strategy and the Environment*, 29(2), 407–421. doi: 10.1002/bse.2373
- Vikipedi. (n.d.). Çevre hareketi. In *Vikipedi*. Retrieved from https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=%C3%87evre_hareketi&oldid=29984739
- Waldersee, V. & Waldersee, V. (2022, September 13). Mercedes-Benz climate case dropped by German court, appeal planned. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/business/autos-transportation/german-district-court-drops-climate-change-case-against-mercedes-benz-2022-09-13/>
- Walker, K. & Wan, F. (2012). The Harm of Symbolic Actions and Green-Washing: Corporate Actions and Communications on Environmental Performance and Their Financial Implications. *Journal of Business Ethics*, 109(2), 227–242. doi: 10.1007/s10551-011-1122-4
- WWF-UK. (n.d.). WWF guide to greenwashing. Retrieved October 6, 2023, from [www.wwf.org.uk website: https://www.wwf.org.uk/learn/guide-to-greenwashing](https://www.wwf.org.uk/learn/guide-to-greenwashing)
- Xue, F. & Muralidharan, S. (2015). A Green Picture is Worth A Thousand Words?: Effects of Visual and Textual Environmental Appeals in Advertising and the Moderating Role of Product Involvement. *Journal of Promotion Management*, 21(1), 82–106. doi: 10.1080/10496491.2014.971209
- Yavuz, A. (2010). Sürdürülebilirlik kavramı ve işletmeler açısından dürdürülebilir üretim stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63–86.
- Yavuz, H. H. (2023, September 13). Karbon Salınımı Kadar Tehlikeli: Greenwashing. Retrieved October 13, 2023, from [Webtekno website: https://www.webtekno.com/cevrecilik-duyari-kasan-reklamlar-h117749.html](https://www.webtekno.com/cevrecilik-duyari-kasan-reklamlar-h117749.html)
- Yıldız. (2022, August 18). Mercedes "Nature Or Nothing" Kampanyasıyla "Yeşil Yıkama" Mı Yapıyor? | Marketing Türkiye. Retrieved October 12, 2023, from <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/mercedes-yesil-yikama/>
- Yoder, K. (2022, September 27). "Nature-rinsing": How polluters use the beauty of nature to clean up their image. Retrieved October 12, 2023, from [Grist website: https://grist.org/accountability/nature-rinsing-how-polluters-use-the-beauty-of-nature-to-clean-up-their-image/](https://grist.org/accountability/nature-rinsing-how-polluters-use-the-beauty-of-nature-to-clean-up-their-image/)
- Zhang, W., Qin, C. & Zhang, W. (2023). Top management team characteristics, technological innovation and firm's greenwashing: Evidence from China's heavy-polluting industries. *Technological Forecasting and Social Change*, 191, 122522. doi: 10.1016/j.techfore.2023.122522

YEŞİL TÜKETİM

Dr. Nedim Tekin

YEŞİL TÜKETİM

Dr. Nedim Tekin

Yayın No.: 1745
ISBN: 978-625-398-794-7
E-ISBN: 978-625-398-795-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Tekin, Nedim.

Yeşil Tüketim / Nedim Tekin

1. Basım, XIV + 82 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-794-7

E-ISBN: 978-625-398-795-4

1. Yeşil Tüketim 2. Yeşil Pazarlama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
TEŞEKKÜR	ix
TABLolar	xiii
ŞEKİLLER.....	xiv
1. YEŞİL PAZARLAMA.....	1
1.1. Yeşil Pazarlama Karması	9
1.1.1. Yeşil Ürün	9
1.1.2. Yeşil Fiyat.....	16
1.1.3. Yeşil Dağıtım	18
1.1.4. Yeşil Tutundurma	20
1.2. Yeşil Pazarlamanın Zorlukları	22
1.2.1. Standardizasyon İhtiyacı.....	22
1.2.2. Yeni Konsept.....	23
1.2.3. Sabır ve Azim	23
1.2.4. Pazarlama Miyopisi.....	23
1.3. Yeşil Pazarlamanın Yararları.....	24
2. YEŞİL TÜKETİM	25
2.1. Tüketimin Olumsuz Çevresel Etkileri	27
2.1.1. Hava Kirliliği	35
2.1.2. Su Kirliliği	36

2.1.3. Toprak Kirliliği	37
2.1.4. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği	38
2.2. Yeşil Tüketici	40
2.2.1. Yeşil Tüketici Davranışını Etkileyen Faktörler	43
2.2.1.1. Demografik Faktörler	45
2.2.1.2. Sosyal Faktörler.....	46
2.2.1.3. Pazarlama Çabaları	47
2.2.1.4. Psikolojik Faktörler.....	51
2.2.2. Yeşil Tüketici Satın Alma Karar Süreci.....	59
2.2.2.1. Problemin Belirlenmesi (İstek veya İhtiyacın Belirlenmesi)	60
2.2.2.2. Bilgi Arama	61
2.2.2.3. Seçeneklerin Değerlendirilmesi	62
2.2.2.4. Satın Alma	63
2.2.2.5. Kullanma	64
2.2.2.6. Satın Alma Sonrası Davranış	64
KAYNAKLAR	67

KAYNAKLAR

- Abzari, M., Shad, F. S., Sharbiyani, A. A. A. & Morad, A. P. (2013). Studying the effect of green marketing mix on market share increase *European Online Journal of Natural and Social Sciences: Proceedings*, 2(3), 641-653.
- Ajzen, I. (2005). *Attitudes, Personality and Behavior (Second Edition)*. England: Open University Press.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I. (1985). From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior. *Action-control: From cognition to behavior*. Ed. J. Kuhl and J. Beckman. Germany: Springer, 11-39.
- Akehurst, G., Afonso, C. & Gonçalves, H. M. (2012). Re-examining green purchase behaviour and the green consumer profile: new evidences. *Management Decision*, 50(5), 972-988.
- Akın, Galip (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafiya Fakültesi Dergisi*, 46 (2), 29-43.
- Akın, M. & Akın, G. (2007). Suyun nemi, Türkiye’de Su Potansiyeli, Su Havzaları ve Su Kirliliği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafiya Fakültesi Dergisi* 47(2), 105-118.
- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O. & Kurt, L. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*, 25, 29-41.
- Alağoz, S. B. (2007). Yeşil Pazarlama ve Eko Etiketleme. *Akademik Bakış*, 11(10.01), 2017.
- Altunışık, R., zdemir, ř., & Torlak, . (2007). *Pazarlamaya Giriş*, Genişletilmiş 2. Baskı, *Adapazarı: Sakarya*.
- Appannagari, R. R. (2017). Environmental pollution causes and consequences: a study. *North Asian International Research Journal of Social Science and Humanities*, 3(8), 151-161.

- Aracıoğlu, B. & Tatlıdil, R. (2009). Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Çevre Bilincinin Etkileri. *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 435-461.
- Arseculeratne, D., & Yazdanifard, R. (2014). How green marketing can create a sustainable competitive advantage for a business. *International business research*, 7(1), 130.
- Ay, C. & Ecevit, Z. (2005). Çevre Bilinçli Tüketiciler. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10, 238-263.
- Balcı, A. F. & Yelken, T. Y. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin “değer” kavramına yükledikleri anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39), 81-90.
- Banerjee, S., Gulas, C. S. & Iyer, E. (1995). Shades of green: A multidimensional analysis of environmental advertising. *Journal of advertising*, 24(2), 21-31.
- Baykal, H. & Baykal, T. (2008). Küreselleşen Dünya’da Çevre Sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(5), 1-17.
- Bayram, H., Dörtbudak, Z., Fişekçi, F. E., Kargın, M. & Bülbül, B. (2006). Hava Kirliliğinin İnsan Sağlığına Etkileri. Dünya’da, Ülkemizde ve Bölgemizde Hava Kirliliği Sorunu Paneli Ardında.” *Dicle Tıp Dergisi*, 33(2), 105-112.
- Bei, L. T., & Simpson, E. M. (1995). The determinants of consumers' purchase decisions for recycled products: an application of acquisition-transaction utility theory. *ACR North American Advances*.
- Bener, Ö. & Babaoğlu, M. (2008). Sürdürülebilir Tüketim Davranışı ve Çevre Bilinci Oluşturmada Bir Araç Olarak Tüketici Eğitimi. www.sdergi.hacettepe.edu.tr, (Erişim Tarihi: 12 Haziraz 2020).
- Bemporad, R., & Baranowski, M. (2007). Conscious consumers are changing the rules of marketing. Are you ready. *Highlights from the BBMG conscious consumer report*.
- Berkowitz, E. N., Kerin, R. A., Hartley, S. W. & Rudelius, W. (1994). *Marketing (Fourth Edition)*. Boston: Richard D. Irwin Inc.
- Blythe, J. (2001). *Pazarlama İlkeleri*. Çev. Y. Odabaşı. İstanbul: Bilim Tekik Kitabevi.
- Boztepe, A. (2012). Green marketing and its impact on consumer buying behavior. *European Journal of Economic & Political Studies*, 5(1).

- Casper, J.M. & Pfahl, M. E. (2012). Environmental behavior frameworks of sport and recreation undergraduate students. *Sport management education journal*, 6(1), 8-20.
- Charter, M., Peattie, K., Ottman, J., & Polonsky, M. J. (2002). Marketing and sustainability. *Centre for Business Relationships, Accountability, Sustainability and Society (BRASS) in association with The Centre for Sustainable Design, April*.
- Chekima, B., Wafa, S. A. W. S. K., Igau, O. A., Chekima, S., & Sondoh Jr, S. L. (2016). Examining green consumerism motivational drivers: does premium price and demographics matter to green purchasing?. *Journal of Cleaner Production*, 112, 3436-3450.
- Chen, T. B., & Chai, L. T. (2010). Attitude towards the environment and green products: Consumers' perspective. *Management science and engineering*, 4(2), 27-39.
- Chen, Y. S. (2010). The drivers of green brand equity: green brand image, green satisfaction, and green trust. *Journal of Business Ethics*, 93(2), 307-319.
- Chen, K., & Deng, T. (2016). Research on the green purchase intentions from the perspective of product knowledge. *Sustainability*, 8(9), 943.
- Choi, D. & Johnson, K. K.P. (2019). Influences of environmental and hedonic motivations on intention to purchase green products: An extension of the theory of planned behavior. *Sustainable Production and Consumption*, 18, 145-155.
- Chuah, S. H. W., El-Manstrly, D., Tseng, M. L., & Ramayah, T. (2020). Sustaining customer engagement behavior through corporate social responsibility: The roles of environmental concern and green trust. *Journal of Cleaner Production*, 121348.
- Crane, A. (2000). Facing the backlash: green marketing and strategic reorientation in the 1990s. *Journal of Strategic Marketing*, 8(3), 277-296.
- Cretu, A. & Brodie, R. J. (2007). The influence of brand image and company reputation where manufacturers market to small firms: A customer value perspective. *Industrial Marketing Management*, 36 (2), 230 - 240.
- Cudworth, E. (2005). *Environment and society*. Routledge.
- Çelik, A., & Küçük, A. (2020). Tüketim Toplumunun Çevre Sorunlarına Etkileri. *Econharran*, 4(5), 1-22.

- Danish, H. S., Baloch, M. A., Mahmood, N., & Zhang, J. W. (2019). Linking economic growth and ecological footprint through human capital and biocapacity. *Sustain Cities Soc* 47: 101516.
- Davies, A., Titterton, A. J., & Cochrane, C. (1995). Who buys organic food?. *British Food Journal*, 97(10), 17-23.
- Delmas, M. A. & Grant, L. E. (2014). Eco-labeling strategies and price-premium: the wine industry puzzle. *Business & Society*, 53(1), 6-44.
- Do Paco, A. M. F., Raposo, M. L. B., & Leal Filho, W. (2009). Identifying the green consumer: A segmentation study. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, 17(1), 17-25.
- Dunlap, R. E. & Jorgenson, A. K. (2012). Environmental problems. *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization, First Edition*. Ed. G. Ritzer. The Blackwell Publishing Ltd.1-8.
- Dunlap, R. E., & Jones, R. E. (2002). Environmental concern: Conceptual and measurement issues. *Handbook of environmental sociology*, 3(6), 482-524.
- Dursun, İ. & Gündüz, S. (2016). Türkiye'de Sorumlu Tüketim Davranışı Üzerine Araştırmalar: Ulusal Makaleler ve Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Derleme. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 20(4), 1365-1391.
- Ellen, P. S., Wiener, J. L. & Cobb-Walgren, C. (1991). The role of perceived consumer effectiveness in motivating environmentally conscious behaviors. *Journal of public policy & marketing*, 10(2), 102-117.
- Emgin, Ö. & Türk, Z. (2004). Yeşil Pazarlama. *Mevzuat Dergisi*, (7), 78.
- Erbaşlar, G. (2014). *Pazarlama yönetimi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Erbaşlar, G. (2012). Yeşil pazarlama. *Mesleki Bilimler Dergisi (MBD)*, 1(2), 94-101.
- Ergün, S. & Polat, M. A. (2015). OECD ülkelerinde CO2 emisyonu, elektrik tüketimi ve büyüme ilişkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 45, 115-141.
- Erkmen, J., Kavcı, E. & Adıgüzel, M. (2019). Üretim planlaması yapılarak su bazı boyaların üretimi esnasında oluşan su kirliliğinin ve boya kaybının önlenmesi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 57-65.
- Erol, İ., Velioglu, M. N. & Şerifoğlu, F. S. (2006). AB uyum yasaları ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında tersine tedarik zinciri yönetimi: Türkiye'ye yönelik araştırma fırsatları ve önerileri, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 21(244), 86-106.

Kaynaklar

- Eze, U. C. & Ndubisi, N. O. (2013). Green buyer behavior: Evidence from Asia consumers. *Journal of Asian and African Studies*, 48(4), 413-426.
- Eti, H. S. (2017). Yeşil Tüketim: Tekirdağ İlinde Yeşil Tüketim Alışkanlığı ve Yeşil Tüketicilerin Satın Alma Davranışı Üzerine Bir İnceleme. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 95-98.
- Gadenne, D., Sharma, B., Kerr, D., & Smith, T. (2011). The influence of consumers' environmental beliefs and attitudes on energy saving behaviours. *Energy policy*, 39(12), 7684-7694.
- Gan, C., Wee, H. Y., Ozanne, L., & Kao, T. (2008). Consumers' purchasing behavior towards green products in New Zealand. *Innovative Marketing*, 4(1), 93-102.
- Gilg, A., Barr, S. & Ford, N. (2005). Green consumption or sustainable lifestyles? Identifying the sustainable consumer. *Futures*, 37(6), 481-504.
- Görmez, K. (2015). *Çevre Sorunları (3.Basım)*. Akara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Greendex (2010), <http://environment.nationalgeographic.com/environment/greendex>. Erişim Tarihi: 4 Şubat 2020.
- Gurău, C., & Ranchhod, A. (2005). International green marketing A comparative study of British and Romanian firms. *International marketing review*, 22 (5), 547-561.
- Güler, H.,& Cicioğlu, H. İ. (2021). Sedanter ve sporcuların yeni tip koronavirüse yakalanmada bireysel kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 18(1), 67-75.
- Gülmez, A. (2015). OECD ülkelerinde ekonomik büyüme ve hava kirliliği ilişkisi: panel veri analizi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 18-30.
- Güven, S. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Aile, Tüketim ve Çevre. *Tüketici Yazıları II*. Ed. Müberra Babaoğlu ve Arzu Şener. TÜPADEM, 117-134
- Halkman, A. K., Atamer, M. & Ertaş, A. H. (2000). Endüstri ve çevre ilişkileri. *Türkiye Ziraat Mühendisliği*, 1029-1047.
- Hallin, P. O. (1995). Environmental concern and environmental behavior in Foley, a small town in Minnesota. *Environment and Behavior*, 27(4), 558-578.
- Han, H. (2020). Theory of green purchase behavior (TGPB): A new theory for sustainable consumption of green hotel and green restaurant products. *Business Strategy and the Environment*, 29(6), 2815-2828.

- Hartmann, P., Ibáñez, V. A., & Sainz, F. J. F. (2005). Green branding effects on attitude: functional versus emotional positioning strategies. *Marketing intelligence & planning*.
- Hatipler, M. (2017). Postmodernizm, Tüketim, Popüler Kültür ve Medya. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 32-50.
- He, X. & Zhan, W. (2018). How to activate moral norm to adopt electric vehicles in China? An empirical study based on extended norm activation theory. *Journal of Cleaner Production*, 172, 3546-3556.
- Heath, T. & McKechnie, S. (2019). Sustainability in Marketing. *Incorporating Sustainability in Management Education*. Palgrave Macmillan, Cham, 105-131.
- Hines, J. M., Hungerford, H. R. & Tomera, A. N. (1987). Analysis and Synthesis of Research on Responsible Environmental Behavior: A Meta-Analysis. *The Journal of Environmental Education*, 18(2), 1-8.
- İslamoğlu, A. H. (2013). *Pazarlama ilkeleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Joshi, Y. & Rahman, Z. (2015). Factors affecting green purchase behaviour and future research directions. *International Strategic management review*, 3(1-2), 128-143.
- Kang, J., Liu, C. & Kim, S. H. (2013). Environmentally sustainable textile and apparel consumption: the role of consumer knowledge, perceived consumer effectiveness and perceived personal relevance. *International Journal of consumer studies*, 37(4), 442-452.
- Karaca, Ş. (2013). Tüketicilerin Yeşil Ürünlere İlişkin Tutumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma/A Research on Investigation of Consumers' Attitudes on Green Products. *Ege Akademik Bakis*, 13(1), 99.
- Karafakıoğlu, M. (2011). *Pazarlama İlkeleri (Genişletilmiş 2. Baskı)*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Karalar, R. ve Kıracı, H. (2011). Çevresel Sorunlara Karşı Bir Çözüm Önerisi Olarak Sürdürülebilir Tüketim Düşüncesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 63-76.
- Karpuzcu, M. (2016). *Çevre Kirlenmesi ve Kontrolü (15.Baskı)*. İstanbul: Kubbealtı.
- Karsu, S. (2013). Çevre Sorunları ve Çevre Sorunları Karşısında Tüketici. *Tüketim Bilinci ve Bilinçli Tüketici*. Ed. Meltem Nurtanış Veliöğlu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. 144-171.

- Kaufmann, H. R., Panni, M. F. A. K. & Orphanidou, Y. (2012). Factors affecting consumers' green purchasing behavior: An integrated conceptual framework. *Amfiteatru Economic Journal*, 14(31), 50-69.
- Kilbourne, W. E. (1998). Green marketing: A theoretical perspective. *Journal of Marketing Management*, 14(6), 641-655.
- Kim, Y. (2011). "Understanding green purchase: The influence of collectivism, personal values and environmental attitudes, and the moderating effect of perceived consumer effectiveness." *Seoul Journal of Business Volume*, 17 (1), 65-92.
- Kl ockner, C. A. (2013). "A comprehensive model of the psychology of environmental behaviour—A meta-analysis." *Global environmental change*, 23(5), 1028-1038.
- Ko er, L. L. & Delice, T. (2016). Yeşil Reklamlara Yönelik Tutumların Çevresel Duyarlılığa Etkisi: Çevresel Kaygının Aracılık Rolü. *Humanities Sciences*, 11(2), 112-139.
- Koenig-Lewis, N., Palmer, A., Dermody, J., & Urbye, A. (2014). Consumers' evaluations of ecological packaging—Rational and emotional approaches. *Journal of environmental psychology*, 37, 94-105.
- Kotler, P. (2017). *A'dan Z'ye Pazarlama* (Çev. A. K. Bakkal). MediaCat Kitapları.
- Kotler, P. & Keller, K. (2012). *Marketing Management (14th ed.)*. New Jersey: Pearson Education, Inc., publishing as Prentice Hall.
- Kotler, P., Armstrong, G., Saunders, J., & Wong, V. (1999). Principles of Marketing, 2nd. *Euopen Edn., Prentice Hall*.
- Kükreer, Ö. (2012). Tüketicilerin Çevresel Sorumluluklarının Yeşil Reklamlara Yönelik Tutumlarına Etkisi: Eskişehir Örneği. *Journal of Yasar University*, 26 (7), 4505-4525
- Laureti, T., & Benedetti, I. (2018). Exploring pro-environmental food purchasing behaviour: An empirical analysis of Italian consumers. *Journal of cleaner production*, 172, 3367-3378.
- Lea, E. & Worsley, A. (2008). Australian consumers' food-related environmental beliefs and behaviours. *Appetite*, 50 (2-3), 207-214.
- Lee, C., & Lim, S. Y. (2020). Impact of environmental concern on Image of Internal GSCM practices and consumer purchasing behavior. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*, 7(6), 241-254.

- Lee, K. (2010). The green purchase behavior of Hong Kong young consumers: the role of peer influence, local environmental involvement, and concrete environmental knowledge." *Journal of international consumer marketing*, 23(1), 21-44.
- Lee, K. (2009). Gender differences in Hong Kong adolescent consumers' green purchasing behavior. *Journal of consumer marketing*, 26(2), 87-96.
- Lin, D. & Chen, H.(2016). A Review of Green Consumer Behavior Based on the Social Perspective. *Theoretical Economics Letters*, 6, 1088-1095.
- Liobikienė, G., Mandravickaitė, J. & Bernatoniene, J. (2016). Theory of planned behavior approach to understand the green purchasing behavior in the EU: A cross-cultural study. *Ecological Economics*, 125, 38-46.
- Liu, P., Teng, M. & Han, C. (2020). How does environmental knowledge translate into pro-environmental behaviors?: The mediating role of environmental attitudes and behavioral intentions. *Science of The Total Environment*, 138126.
- Liu, X., Wang, C., Shishime, T., & Fujitsuka, T. (2012). Sustainable consumption: Green purchasing behaviours of urban residents in China. *Sustainable Development*, 20(4), 293-308.
- Luzio, J. P. P. & Lemke, F. (2013). "Exploring green consumers' product demands and consumption processes." *European Business Review*, 25 (3), 281-300.
- Madeira, A. B. (2019). Green marketing mix: A case study of Brazilian retail enterprises. *Environmental Quality Management*, 28(3), 111-116.
- Magnier, L. ve Schoormans, J. (2015). Consumer reactions to sustainable packaging: The interplay of visual appearance, verbal claim and environmental concern. *Journal of Environmental Psychology*, 44, 53-62.
- Mainieri, T., Barnett, E. G., Valdero, T. R., Unipan, J. B., & Oskamp, S. (1997). Green buying: The influence of environmental concern on consumer behavior. *The Journal of social psychology*, 137(2), 189-204.
- Martinho, G., Pires, A., Portela, G., & Fonseca, M. (2015). Factors affecting consumers' choices concerning sustainable packaging during product purchase and recycling. *Resources, Conservation and Recycling*, 103, 58-68.
- Mburu, J. Richard, A. Iason, D. et al. (2007). *Economic Valuation And Environmental Assessment*. & <https://www.researchgate.net/publication/263685863>, *Training Manual Economic Valuation and Environmental Assessment/stats*. Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2020.

Kaynaklar

- McBride, B. B., Brewer, C. A., Berkowitz, A. R. & Borrie, W. T. (2013). Environmental literacy, ecological literacy, ecoliteracy: What do we mean and how did we get here?. *Ecosphere*, 4(5), 1-20.
- Mei, O. J., Ling, K. C., & Piew, T. H. (2012). The antecedents of green purchase intention among Malaysian consumers. *Asian Social Science*, 8(13), 248.
- Merdun, H. (2013). Toprak Kirliliği ve Kontrolü. *Çevre Kirliliği ve Kontrolü (2. Baskı)*. Ed. Özer Çınar. Akara: Nobel Akademik Yayıncılık. 86-112.
- Merdun, H. & Çınar, Ö. (2013). Su Kirliliği ve Kontrolü (2.Baskı). *Çevre Kirliliği ve Kontrolü (2. Baskı)*. Ed. Özer Çınar. Akara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2-31.
- Miles, M. P., & Russell, G. R. (1997). ISO 14000 total quality environmental management: the integration of environmental marketing, total quality management, and corporate environmental policy. *Journal of Quality Management*, 2(1), 151-168.
- Mishra, P. & Sharma, P. (2014). Green marketing: Challenges and opportunities for business. *BVIMR Management Edge*, 7(1), 78-86.
- Mucuk, İ. (2001). *Pazarlama İlkeleri (13. Basım)*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Odabaşı, Y. & Barış, G. (2010). *Tüketici Davranışı (10.Baskı)*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Olli, E., Grendstad, G. & Wollebaek, D. (2001). Correlates Of Environmental Behaviors Bringing Back Social Context. *Environment and Behavior*, 33(2), 181-208.
- Onurlubaş, E., Yıldız, E., Yıldız, S. & Dinçer, D. (2017). Tüketicilerin Yeşil Ürün Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Bursa İli Örneği. *III. IBANESS Kongreler Serisi (04-05 Mart 2017)*. Edirne / Türkiye. 282-290.
- Ottman, J. A., Stafford, E. R. & Hartman, C. L. (2006). Avoiding green marketing myopia: Ways to improve consumer appeal for environmentally preferable products. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 48(5), 22-36.
- Ozaki, R. & Sevastyanova, K. (2011). Going hybrid: An analysis of consumer purchase motivations. *Energy policy*, 39(5), 2217-2227.
- Önel, N. (2017). Pro-environmental Purchasing Behavior of Consumers: The Role of Norms. *Social Marketing Quarterly*, 23(2), 103-121.

- Özbakır, M. & Velioglu, M. N. (2010). Pazarlamaya Sürdürülebilirlik Çerçevesinden Bakış ve Bir Örnek Olay Analizi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 71.
- Padel, S. & Foster, C. (2005). Exploring the gap between attitudes and behaviour: Understanding why consumers buy or do not buy organic food. *British food journal*, 107(8), 606-625.
- Padhy, S. C. (2014). *A Study Of Green Marketing Practices In Selected Automobile Companies And Its Effect On The Consumers In Pune And Aurangabad*. PhD Thesis, Navı Mumbai: Patil University Department of Business Management.
- Peattie, K. (2010). Green consumption: behavior and norms. *Annual review of environment and resources*, 35, 195-228.
- Peattie, K. (2008). Green marketing. In *The marketing book* (pp. 600-623). Routledge.
- Peattie, K. & Charter, M. (2003). Green Marketing. *The Marketing Book (Fifth Edition)*. Ed. M. J. Baker. Oxford: Butterworth-Heinemann. 726-755.
- Perera, C., Auger, P., & Klein, J. (2018). Green consumption practices among young environmentalists: A practice theory perspective. *Journal of business ethics*, 152, 843-864.
- Polonsky, M. J., & Rosenberger III, P. J. (2001). Reevaluating green marketing: a strategic approach. *Business horizons*, 44(5), 21-30.
- Polonsky, M. J. (1995). A stakeholder theory approach to designing environmental marketing strategy. *Journal of business & industrial marketing*, 10 (3): 29-46.
- Polonsky, M. J. (1994). "An Introduction To Green Marketing". *Electronic Green Journal*, 1 (2).
- Princen, T. (1999). Consumption and environment: some conceptual issues. *Ecological Economics*, 31(3), 347-363
- Rizwan, M., Mahmood, U., Siddiqui, H. & Tahir, A. (2014). An empirical study about green purchase intentions. *Journal of Sociological Research*, 5(11), 948-5468.
- Roberts, J. A. (1993). Sex Differences In Socially Responsible Consumers 'Behavior'. *Psychological Reports*, 73, 139- 148.
- Roberts, J. A. (1996). Green Consumers in the 1990s: Profile and Implications for Advertising. *Journal of Business Research*, 36, 217-231.

Kaynaklar

- Roggenbuck, J. W., Williams, D. R., Bange, S. P. & Dean, D. J. (1991). River float trip encounter norms: Questioning the use of the social norms concept. *Journal of Leisure Research*, 23(2), 133-153.
- Saatçi, M. & Dumrul, Y.(2011). Çevre kirliliği ve ekonomik büyüme ilişkisi: Çevresel kuznets eğrisinin Türk ekonomisi için yapısal kırılmali eş-bütünleşme yöntemiyle tahmini. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37), 65-86.
- Saba, A.& Messina, F. (2003). Attitudes towards organic foods and risk/benefit perception associated with pesticides. *Food quality and preference*, 14 (8), 637-645.
- Salazar, H. A., Oerlemans, L., & van Stroe-Biezen, S. (2013). Social influence on sustainable consumption: evidence from a behavioural experiment. *International Journal of consumer studies*, 37(2), 172-180.
- Sarıkaya, N. (2007). Organik ürün tüketimini etkileyen faktörler ve tutumlar üzerine bir saha çalışması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), 110-125.
- Sauvé, L. (1992). *Éléments d'une théorie du désign pédagogique en éducation relative à l'environnement: élaboration d'un supramodèle pédagogique*. Université du Québec à Montréal, Montréal.
- Sauvé, L. (1996). Environmental education and sustainable development: A further appraisal. *Canadian Journal of Environmental Education (CJEE)*, 7-34.
- Savaş, H. (2012). Tüketim Toplumu Çevre Performans İndeksi ve Türkiye'nin Çevre Performansının İndekse Göre Değerlendirilmesi. *Journal of History Culture and Art Research*, 1 (4), 132-148.
- Shamdasani, P., Chon-Lin, G. O., & Richmond, D. (1993). Exploring green consumers in an oriental culture: Role of personal and marketing mix factors. *ACR North American Advances*.
- Shrum, L. J., McCarty, J. A. & Lowrey, T. M. (1995). Buyer characteristics of the green consumer and their implications for advertising strategy. *Journal of advertising*, 24 (2), 71-82.
- Schwartz, S. H. (1977). Normative influences on altruism. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 10, pp. 22 1-279). New York, NY Academic.

- Singh, S. (2012). Green marketing: Challenges and strategy in the changing scenario. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, 1(6), 164-172.
- Sofuoğlu, A. & Sofuoğlu, S. C. (2013). Hava Kirliliği ve Kontrolü. *Çevre Kirliliği ve Kontrolü (2.Baskı)*. Ed. Özer Çınar. Akara: Nobel Akademik Yayıncılık. 114-160.
- Sonderskov, K. M. & Daugbjerg, C. (2011). The state and consumer confidence in eco-labeling: organic labeling in Denmark, Sweden, The United Kingdom and The United States. *Agriculture and human values*, 28(4), 507-517.
- Spears, N., & Singh, S. N. (2004). Measuring attitude toward the brand and purchase intentions. *Journal of current issues & research in advertising*, 26(2), 53-66.
- Stapp, W. B., Bennett, D., Bryan, W., Fulton, J., MacGregor, J., Nowak, P., ... & Havlick, S. (1969). The concept of environmental education. *Journal of environmental education*, 1(1), 30-31.
- Stanton, W., Etzel, M. & Walker, S. E. (2007). Fundamentos de marketing. *Editorial McGraw Hill*.
- Steg, L., Bolderdijk, J. W., Keizer, K., & Perlaviciute, G. (2014). An integrated framework for encouraging pro-environmental behaviour: The role of values, situational factors and goals. *Journal of Environmental psychology*, 38, 104-115.
- Şimşek, M. Ş., Çelik, A., & Akgemci, T. (2015). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*. Eğitim Yayınevi.
- Talas, M. (2018). "Çevre Kirliliği". *Çevre Eğitimi*. Ed. Ramazan Sever ve Elvan Yalçinkaya. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. 110 - 126.
- Tanner, C. & Kast, S. W. (2003). Promoting Sustainable Consumption: Determinants Of Green Purchases by Swiss Consumers. *Psychology & Marketing*, 20(10), 883-902.
- Testa, F., Pretner, G., Iovino, R., Bianchi, G., Tessitore, S., & Iraldo, F. (2021). Drivers to green consumption: A systematic review. *Environment, development and sustainability*, 23, 4826-4880.
- Thøgersen, J. & Ölander, F. (2006). The dynamic interaction of personal norms and environment-friendly buying behavior: a panel Study 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(7), 1758-1780.
- Thøgersen, J. (2006). Norms for environmentally responsible behaviour: An extended taxonomy. *Journal of environmental Psychology*, 26 (4), 247-261.

Kaynaklar

- Thøgersen, J. (2009). Consumer decision-making with regard to organic food products. *Traditional food production and rural sustainable development: A European challenge*, 1, 173-192.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 57-73.
- Trivedi, R. H., Patel, J. D. ve Acharya, N. (2018). Causality analysis of media influence on environmental attitude, intention and behaviors leading to green purchasing. *Journal of cleaner production*, 196, 11-22.
- Tomar, A. (2009). Toprak ve su kirliliği ve su havzalarının korunması. *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu*, 333-345.
- Tsakiridou, E., Boutsouki, C., Zotos, Y., & Mattas, K. (2008). Attitudes and behaviour towards organic products: an exploratory study. *International Journal of Retail & Distribution Management*.
- Tuğer, A.T., Dursun, İ. & Kabadayı, E. T. (2018). Çevreci Tüketim Davranışı: Etkili Faktörler ve Teorik Açıklamalar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (4), 2978-3007.
- Türküm, A. S. (1998). Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci. *Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Eskişehir*. 165-181.
- Uğur, V., Velioglu, M. N., Karsu, M. ve Umut, M. Ö. (2018). "A Green Supply Chain Case On Environmental Sensitivity From Turkey". *The 2018 WEI International Academic Conference Proceedings*: 94-123.
- Ulucak, R. & Erdem, E. (2012). Çevre-İktisat İlişkisi ve Türkiye'de Çevre Politikalarının Etkinliği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 4(6), 78-98.
- United Nations (2017). World Population Prospects, The 2017 Revision. New York.
- United Nations Environment Programme (UNEP), 2017. Kenya Announces Breakthrough Ban on plastic bags.
- Uzun, N. & Sağlam, N. (2006). Orta öğretim öğrencileri için çevresel tutum ölçeği geliştirme ve geçerliliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (30), 240-250.
- Yudacı, M. (2011). *Yeşil Pazarlama*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

- Üstündağlı, E. & Güzeloğlu, E. (2015). Gençlerin Yeşil Tüketim Profili: Farkındalık, Tutum ve Davranış Pratiklerine Yönelik Analiz. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 5(10), 341-362.
- Quoquab, F., Jaini, A., & Mohammad, J. (2020). Does it matter who exhibits more green purchase behavior of cosmetic products in Asian culture? A multi-group analysis approach. *International journal of environmental research and public health*, 17(14), 5258.
- Waheed, R., Sarwar, S., & Wei, C. (2019). The survey of economic growth, energy consumption and carbon emission. *Energy Reports*, 5, 1103-1115.
- Wang, S. T. (2014). Consumer characteristics and social influence factors on green purchasing intentions. *Marketing Intelligence & Planning*, 32 (7), 738-753.
- Warshaw, P. R., & Davis, F. D. (1985). Disentangling behavioral intention and behavioral expectation. *Journal of experimental social psychology*, 21(3), 213-228.
- Welsch, H. & Kühling, J. (2009). Determinants of pro-environmental consumption: The role of reference groups and routine behavior. *Ecological Economics*, 69(1), 166-176.
- Wu, P. C., Yeh, G. Y. Y., & Hsiao, C. R. (2011). The effect of store image and service quality on brand image and purchase intention for private label brands. *Australasian Marketing Journal (AMJ)*, 19(1), 30-39.
- Van Birgelen, M., Semeijn, J., & Keicher, M. (2009). Packaging and proenvironmental consumption behavior: Investigating purchase and disposal decisions for beverages. *Environment and Behavior*, 41(1), 125-146.
- Velioğlu, M. N. (2013). Tüketim ve Tüketim Kültürü. *Tüketim Bilinci ve Bilinçli Tüketici*. Ed. Meltem Nurtanış Velioğlu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2-25.
- Vermeir, I. & Verbeke, W. (2004). Sustainable food consumption: Exploring the consumer attitude-behavior gap. *Fac. Econ. En Bedrijfskunde Univ. Gent*, 121, 65-78.
- Vermeir, I. & Verbeke, W. (2006). Sustainable food consumption: Exploring the consumer “attitude-behavioral intention” gap. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 19(2), 169-194.
- Vermeir, I. & Verbeke, W. (2008). Sustainable food consumption among young adults in Belgium: Theory of planned behavior and the role of confidence and values. *Ecological Economics*, 64(3), 542-553.

Kaynaklar

- Vlek, C. & Steg, L. (2007). Human Behavior and Environmental Sustainability: Problems, Driving Forces, and Research Topics. *Journal of Social Issues*, 63(1), 1-19.
- Yue, B., Sheng, G., She, S., & Xu, J. (2020). Impact of consumer environmental responsibility on green consumption behavior in China: The role of environmental concern and price sensitivity. *Sustainability*, 12(5), 2074.
- Zengin, E. (2002). Azerbaycan'da Su Kirliliği. *Journal of Qafqaz University*, (10), 73.

Elektronik Kaynaklar

<http://cevreonline.com/hava-kirliligi/>. Erişim Tarihi:08 Mart 2017.

http://www.eie.gov.tr/iklim_deg/i_deg_nedir.aspx. Erişim Tarihi:26 Mart 2018.

<https://sifiratik.co/2018/08/13/tum-geri-donusum-sembolleri/>. Erişim Tarihi: 21 Şubat 2020.

<https://www.ama.org/resources/Pages/Dictionary.aspx?dLetter=G,11.06.2018> tarihinde erişildi.

<http://www.gencmaliye.com/tag/dissallik-nedir/>, 08.11.2018 tarihinde erişildi.

YÖNETİCİLER İÇİN KARAR VERME REHBERİ

Editör
Gül Eser

YÖNETİCİLER İÇİN KARAR VERME REHBERİ

Editör: Gül Eser

Yayın No.: 4972

İşletme: 354

ISBN: 978-625-397-538-8

E-ISBN: 978-625-397-533-3

Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Eser, Gül.

Yöneticiler İçin Karar Verme Rehberi / Gül Eser

1. Basım, IV + 248 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-538-8

E-ISBN: 978-625-397-533-3

1. Karar 2. Kültür 3. Etik 4. Duygular

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1	
KARAR VERME	1
Prof. Dr. Hande Sinem Ergun-Marmara Üniversitesi	
Bölüm 2	
KARAR VERME STİLLERİ	29
Doç. Dr. Gül Eser-Marmara Üniversitesi	
Bölüm 3	
KARAR VERME BECERİLERİ.....	59
Dr. Öğr. Üyesi Hava Yaşbay Kobal-Hakkari Üniversitesi	
Bölüm 4	
BEYİNDE KARAR VERME SÜRECİNİN NÖRAL BAĞLANTILARI.....	79
Prof. Dr. Tuna Uslu-Fenerbahçe Üniversitesi	
Bölüm 5	
KARAR VERMEDE ALGININ ROLÜ	103
Dr. Öğr. Üyesi Yaprak Kalafatoğlu-Marmara Üniversitesi	
Bölüm 6	
KARAR VERME VE DUYGULAR.....	129
Dr. Seray Begüm Samur-Teraman-Birmingham City University	
Bölüm 7	
KARAR VERME VE KÜLTÜR.....	159
Dr. Öğr. Üyesi Artür Yetvart Mumcu-Kültür Üniversitesi	
Bölüm 8	
KARAR VERMEDE ETİK	195
Prof. Dr. Nihal Kartaltepe Behram-Marmara Üniversitesi	

Bölüm 9

ÖZELLEŞTİRMEİN YARATTIĞI BELİRSİZLİK ORTAMINDA KARAR ALICILARIN KONUMU:

TEKEL GENEL MÜDÜRLÜĞÜNDE KARAR ALICILAR 229

Dr. Esra İşbilen Duru-İstanbul Gedik Üniversitesi

Bölüm 1

KARAR VERME

Hande Sinem Ergun

GİRİŞ

Her gün kararlar veririz. Bazıları bu kitabı alma ve okuma kararınız gibi küçük ve tehlikesiz olurlar. Diğerleri iş değiştirme, şehir değiştirme gibi daha geniş kapsamlıdır ve insanların yaşamlarını, geçim kaynaklarını ve sağlıklarını etkiler (Campbell, Whitehead ve Finkelstein, 2009). Karar verme çok sık yaptığımız ama büyük kararlar dışında otomatik bir şekilde yaptığımız ve genelde üzerine çok da düşünmediğimiz bir olgudur. Esasında yaptığımız her şey o an veya öncesinde aldığımız bir kararın sonucudur.

Karar verme insan için hayati bir kavramdır çünkü bugün bizim hayatta olmamızın sebebi de atalarımızın verdiği kararlardır. Atalarımız beslenmek, yiyecek aramak, yaşayacak güvenli yerler bulmak, eşler seçmek ve yavrularını korumak, yani hayatta kalabilmek için kararlar verdi. Bu “hayatta kalma görevlerini” yerine getirmedeki başarımız, yalnızca belirgin şekilde keskin duylara veya özellikle güçlü fiziksel kapasitelere bağlı değildi. İyi karar verme konusundaki ayırt edici kapasitemiz nedeniyle bugün hâlâ insan türü olarak bu dünyada yaşamaya devam ediyoruz. Bu aynı beceri, gezegeni yaşanmaz hâle getirebilecek teknolojiler ve silahlar geliştirmemiz gibi yıkıcı kararlar vermimize de neden oldu. Özetle insanlar, amaçlarına ulaşmak için uygun araçları seçme konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahiptir. Karar verme kapasitemiz, evrimsel gelişmenin sonucunda içimizde olan otomatik yaptığımız bir durum değildir. Akıllıca seçim yapmak, diğer tüm beceriler gibi deneyimle geliştirilebilen öğrenilmiş bir beceridir (Hastie ve Dawes, 2009).

İnsanların çoğu, karar vermeyi bir olay olarak ele alır. Diğer bir ifade ile insanların çoğu karar vermeyi ister bir masa başında otururken ister spor yaparken ister bir toplantıyı yönetirken veya sayısal değerlere bakarken olsun, zamanın tek bir noktasında gerçekleşen ayrı bir seçim olarak kavramlaştırmış-

REFERANSLAR

- Airley, D., (2010), The Long-Term Effects of Short-Term Emotions. *Harvard Business Review* (January-February 2010): 38.
- Arana, K. M. B., & Magbanua-Claur, A. (2022). The Effectiveness of Brainstorming Strategy in Teaching Philippine Politics and Governance. *Technium Soc. Sci. J.*, 27, 308.
- Azeska, A., Starc, J., & Kevereski, L. (2017). Styles of decision making and management and dimensions of personality of school principals. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 5(2), 47.
- Baird, I. S., & Thomas, H. (1985). Toward a contingency model of strategic risk taking. *Academy of management Review*, 10(2), 230-243.
- Bayburin, R., Bycik, N., Filinov, N., Isaeva, N., & Kasprzhak, A. (2015). Does conceptual decision-making style make school principal an efficient reforms promoter. *Higher School of Economics Research Paper No. WP BRP*, 34.
- Bazerman, M. H., & Moore, D. A. (2012). *Judgment in managerial decision making*. John Wiley & Sons.
- Ben-Hur, S., Kinley, N., & Jonsen, K. (2012). Coaching executive teams to reach better decisions. *Journal of Management Development*, 31(7), 711-723.
- Ben-Hur, S., Kinley, N., & Jonsen, K. (2012). Coaching executive teams to reach better decisions. *Journal of Management Development*, 31(7), 711-723.
- Burrus, D., & Mann, J. D. (2011). Skip your biggest problem. *Leader to Leader*, 2011(61), 29-35.
- Cairo, P. C., Dotlich, D. L., & Rhinesmith, S. H. (2009). Embracing Ambiguity. In *The Conference Board Review* (pp. 56-61).
- Camillus, J. C. (2008). Strategy as a wicked problem. *Harvard business review*, 86(5), 98-101.
- Campbell, A., Whitehead, J., & Finkelstein, S. (2009). Why good leaders make bad decisions. *Harvard Business Review*, 87(2), 60-6.
- Caya, S. (2015). Groupthink phenomenon as a common occurrence in juvenile gangs. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 190, 265-268.
- Christie, A. P., Downey, H., Frick, W. F., Grainger, M., O'Brien, D., Tinsley-Marshall, P., & Sutherland, W. J. (2022). A practical conservation tool to combine diverse types of evidence for transparent evidence-based decision-making. *Conservation Science and Practice*, 4(1).
- Courtney, H. (2003). Decision-driven scenarios for assessing four levels of uncertainty. *Strategy & Leadership*, 31(1), 14-22.
- Coyle, S., Conboy, K., & Acton, T. (2015). Investigating Process-Parameters for Decision Quality in Software Development Team.
- Daft, R. L. (2021). *Management*. Cengage Learning.
- Daft, R. L., & Lengel, R. H. (1986). Organizational information requirements, media richness and structural design. *Management science*, 32(5), 554-571.
- Daft, R. L., Sormunen, J., & Parks, D. (1988). Chief executive scanning, environmental characteristics, and company performance: An empirical study. *Strategic management journal*, 9(2), 123-139.
- Dhami, M. K., & Thomson, M. E. (2012). On the relevance of Cognitive Continuum Theory and quasirationality for understanding management judgment and decision making. *European Management Journal*, 30(4), 316-326.
- Doran, G. T., & Gunn, J. (2002). Decision making in high-tech firms: Perspectives of three executives. *Business Horizons*, 45(6), 7-7.

- Eilon, S. (1985). Structuring instructed decisions. *Omega (Oxford)*, 13(5), 369-377.
- Eisenhardt, K. M. (1999). Strategy as strategic decision making. *MIT Sloan Management Review*, 40(3), 65.
- Etzioni, A. (2001). Humble decision making. *Harvard Business Review on Decision Making*, (Harvard Business School Press: Boston, MA, 2001), 45-57.
- Ferris, G. R., Treadway, D. C., Perrewé, P. L., Brouer, R. L., Douglas, C., & Lux, S. (2007). Political skill in organizations. *Journal of management*, 33(3), 290-320.
- Finkelstein, S. (2009). Think Again-Good leaders often make bad decisions. *Executive Excellence*, 26(6), 7.
- Fredrickson, J. W. (1985). Effects of decision motive and organizational performance level on strategic decision processes. *Academy of Management journal*, 28(4), 821-843.
- Garvin, D. A., & Roberto, M. A. (2001). What you don't know about making decisions. *What Makes a Decisive Leadership Team*, 24.
- Gladwell, M. *Blink: The Power of Thinking without Thinking* New York: Little Brown, 2005, 288 pages.
- Hammond, J. S., Keeney, R. L., & Raiffa, H. (1998). The hidden traps in decision making. *Harvard Business Review*, 76(5), 47-58.
- Harvey, J. B. (1988). The Abilene paradox: The management of agreement. *Organizational Dynamics*, 17(1), 17-43.
- Hastie, R., & Dawes, R. M. (2009). *Rational choice in an uncertain world: The psychology of judgment and decision making*. Sage Publications.
- Johnson, S. (2018). How to make a big decision. *New York Times*.
- Kahneman, D., Lovallo, D., & Sibony, O. (2019). A structured approach to strategic decisions. *MIT Sloan Management Review*.
- Keeney, R. L. (1994). Creativity in decision making with value-focused thinking. *Sloan Management Review*, 35, 33-33.
- Kepner C. H. and Tregoe B. B., (1965), *The Rational Manager* (New York: McGraw-Hill, 1965).
- Koç, F. (2022) Habis Sorun Perspektifinde Afet Olgusunun Yeri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 409-423.
- Koller, T., Lovallo, D., & Klein, G. (2019). Bias busters: Premortems: Being smart at the start. *The McKinsey Quarterly*.
- Kwoh, L. (2013). Memo to Staff: Take more Risks. *The Wall Street Journal*.
- Litchfield R. C., (2008) "Brainstorming Reconsidered: A Goal-Based View," *Academy of Management Review* 33, no. 3: 649-668.
- Lovallo, D., Koller, T., Uhlener, R., & Kahneman, D. (2020). Your company is too risk-averse. *Harvard Business Review*, 98(2), 104-111.
- Lyles, M. A., & Thomas, H. (1988). Strategic problem formulation: biases and assumptions embedded in alternative decision-making models. *Journal of Management Studies*, 25(2), 131-145.
- Making, S. O. D. (2015). Leaders as decision architects. *Harvard Business Review*.
- Mangelsdorf, M. E. (2018). The trouble with homogeneous teams. *MIT Sloan Management Review*, 59(2), 43-47.
- March, J. G., & Shapira, Z. (1987). Managerial perspectives on risk and risk taking. *Management science*, 33(11), 1404-1418.

- Masuch, M., & LaPotin, P. (1989). Beyond garbage cans: An AI model of organizational choice. *Administrative Science Quarterly*, 38-67.
- Matzler, K., Bailom, F., & Mooradian, T. A. (2007). Intuitive decision making. *MIT Sloan Management Review*, 49(1), 13.
- Mauboussin M. J., (2012). The True Measures of Success. *Harvard Business Review* (October 2012): 46-56.
- Max H. Bazerman, *Judgment in Managerial Decision Making* (New York: Wiley, 1986).
- McKenna, Mindi K.; Shelton, Charlotte D.; Darling, John R. (2002). *The impact of behavioral style assessment on organizational effectiveness: a call for action. Leadership & Organization Development Journal*, 23(6), 314-322. doi:10.1108/01437730210441274
- McNeilly, M. (2002). Gathering information for strategic decisions, routinely. *Strategy & Leadership*, 30(5), 29-34.
- Miller, C. C., & Ireland, R. D. (2005). Intuition in strategic decision making: Friend or foe in the fast-paced 21st century? *Academy of Management Perspectives*, 19(1), 19-30.
- Nutt, P. C. (1999). Surprising but true: Half the decisions in organizations fail. *Academy of Management Perspectives*, 13(4), 75-90.
- Osborn, A. F. (1957). *Applied imagination* (1st ed.). New York: Scribner.
- Parnes, S. J. & Meadow, A. (1959). Effect of "brainstorming" instructions on creative problem-solving by trained and untrained subjects. *Journal of Educational Psychology*, 50, 171-176
- Putman, V. L., & Paulus, P. B. (2009). Brainstorming, brainstorming rules and decision making. *The Journal of creative behavior*, 43(1), 29-40.
- Radford, K. 1977. *Complex Decision Problems: An Integrated Strategy for Resolution*. Reston, VA: Reston Publishing Co.
- Rajagopalan, N., Rasheed, A. M., & Datta, D. K. (1993). Strategic decision processes: Critical review and future directions. *Journal of Management*, 19(2), 349-384.
- Ricks, T. E. (1997). Lessons learned: Army devises system to decide what does, and does not, work. *The Wall Street Journal*, 1(10).
- Rosenzweig, P. M. (2014). *Making Better Decisions over Time*. Strategy+ business. <https://www.strategy-business.com/article/00227> last accessed 15.03.2023
- Rousseau, D. M. (2018). Making evidence-based organizational decisions in an uncertain world. *Organizational Dynamics*, 47(3), 135-146.
- Rowe, A. J., & Mason, R. O. (1987). *Managing with style: A guide to understanding, assessing, and improving decision making*. Jossey-Bass.
- Rowe, A.; Mason, O.; Dickel, K.; Snyder, N. (1989). *Strategic Management –A Methodological Approach*. New York: Addison –Wesley Publishing Company
- Salter C, (2011). Protect And Attack: Lenovo's New Strategy . *Fast Company* (December 2011–January 2012): URL: <https://www.fastcompany.com/1793529/protect-and-attack-lenovos-new-strategy>, son erişim, 14.04.2023
- Schechner, S. (2017). Meet your new boss: An algorithm. *Wall Street Journal*, 10.
- Schwenk, C. R. (1984). Devil's advocacy in managerial decision-making. *Journal of Management Studies*, 21(2), 153-168.
- Serrat, O., & Serrat, O. (2017). The five whys technique. *Knowledge solutions: Tools, methods, and approaches to drive organizational performance*, 307-310.
- Simon, H. A. (1987). Making management decisions: The role of intuition and emotion. *Academy of Management Perspectives*, 1(1), 57-64.

- Simon, H., & MARCH, J. (1957). *Administrative Behavior and Organizations*. 2d ed. (New York: Free Press)
- Simon, H.A., *The New Science of Management Decision*. 1960, New York: Harper & Row.
- Sleesman, D. J., Lennard, A. C., McNamara, G., & Conlon, D. E. (2018). Putting escalation of commitment in context: A multilevel review and analysis. *Academy of Management Annals*, 12(1), 178-207.
- Smith, W. K., Lewis, M. W., & Tushman, M. L. (2016). Both/and" leadership. *Harvard Business Review*, 94(5), 62-70.
- Soyak, H. R. (1955). *Yakınlarından hatıralar* (Vol. 8). Sel Yayınları.
- Stevenson, W. B., Pearce, J. L., & Porter, L. W. (1985). The concept of "coalition" in organization theory and research. *Academy of Management Review*, 10(2), 256-268.
- Stoll, J. (2019). "Feel the Force": Gut Instinct, Not Data, Is the Thing". Wall Street Journal, URL: <https://www.wsj.com/articles/the-secret-behind-starbucks-amazon-and-the-patriots-gut-instinct-11571417153>, son erişim. 03.05.2023
- Sutton, R. I. & Hargadon, A. (1996). Brainstorming groups in context: Effectiveness in a product design firm. *Administrative Science Quarterly*, 41, 685-718.
- Veinott, B., Klein, G. A., & Wiggins, S. (2010, May). Evaluating the effectiveness of the PreMortem technique on plan confidence. In *ISCRAM*.
- Whyte, G. (1986). Escalating commitment to a course of action: A reinterpretation. *Academy of Management Review*, 11(2), 311-321, Chicago
- Wissema, H. (2002). Driving through red lights: How warning signals are missed or ignored. *Long Range Planning*, 35(5), 521-539.

KARAR VERME STİLLERİ

Gül Eser

GİRİŞ

Karar verme yöneticilerin en temel görevlerinden biridir ve her kademe-den yönetici karar vermek suretiyle kurum üzerinde bir etki yaratmaktadır. Her ne kadar karar vericinin kurumun hedefleri doğrultusunda karar vermesi beklense de karar verme süreci oldukça karmaşık bir yapıda olup, en başta karar vericinin bireysel değer ve tercihlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir (Taniş ve Yanık, 2021). En yalın hâliyle seçenekler arasından kendisi için en iyi olanı tercih etmek anlamına gelen karar verme sürecinde, aynı konuda dahi her birey farklı bir sonuca ulaşmaktadır (Çepelioğullar, 2021). Karar verme sürecinde bireysel özelliklerin yanı sıra pek çok farklı unsur önemli bir rol oynamaktadır.

Bunlar; sosyokültürel öğeler (Wilairatana vd., 2021; Mann vd., 1998), kontrol odağı (Soltwisch ve Krahnke, 2017), kültürel zekâ (Benhangi, 2016), bilişsel özellikler (Compitelli ve Gobet, 2010; Jiang vd., 2018), cinsiyet (Dharani ve Rajeswari, 2022), bireysel değerler (Taniş ve Yanık, 2020), marka farkındalığı ve kuşak (Chiguvi ve Tinashe, 2022), zekâ (Karamanlıoğlu ve Basım, 2021), kişilik (Çepelioğullar, 2021), liderlik tarzı (Montgomery, 2022) gibi bireysel ve sosyal unsurlardır. Alanda pek çok araştırma bu unsurların karar verme üzerindeki etkisini incelemektedir. Örneğin yüksek sosyal zekâ ve bilişsel esneklik, iyi ve etkili kararlar almaya yol açmaktadır (Karamanlıoğlu ve Basım, 2021). İyi karar almaya yol açan unsurlardan bir diğeri de içsel kontrol odağına sahip olmak ve rasyonel karar verme stilini kullanmaktır. İçsel kontrol odağına sahip olan birey, karar verme süreci üzerinde kader gibi birtakım dış güçlerin değil, kendisinin etkili olduğunu düşünecek; bu nedenle de veri toplama ve analiz ile en doğru kararı vermeye çalışacaktır (Akyürek ve Baştaş, 2019; Soltwisch ve Krahnke, 2017).

REFERANSLAR

- Ali, A., Azim, A. and Falcone, R. (1993), Work loyalty and individualism in the United States and Canada, *International Journal of Manpower*, Vol. 14, No. 6, 58-66.
- Ali, A. and Schapp, D. (1992), Value systems as predictors of managerial decision styles of Arab executives, *International Journal of Manpower*, Vol. 13 No. 3, 19-26.
- Ali, A.J., Azim, A. and Krishnan, K. S. (1995), Expatriates and host country nationals: managerial values and decision styles, *Leadership & Organization Development Journal*, Vol. 16, No. 6, 27-34.
- Alkharabsheh, A., Ahmad, Z. A., ve Kharabsheh, A. (2014). Characteristics of crisis and decision making styles: The mediating role of leadership styles. *Procedia-social and behavioral sciences*, 129, 282-288.
- Allwood, C. M., ve Salo, I. (2012). Decision-making styles and stress. *International Journal of Stress Management*, 19, 1, 34.
- Akyürek, S., ve Baştaş, M. (2019). Study of decision-making styles of managers according to their locus of control and learning styles. *Dilemas Contemporáneos: Educación, Política y Valor*, 6 (Special).
- Akdemir, A., Konakay, G., Demirkaya, H., Noyan, A., Demir, B., Ağ, C., Pehlivan, Ç., Özdemir, E., Akduman, G., Eregez, H., Öztürk, İ. ve Balcı, O. (2013). Y kuşağının kariyer algısı, kariyer değişimi ve liderlik tarzı beklentilerinin araştırılması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2, 2, 11-42.
- Alvi SM, Ali Saz, Shah AA, Khalily MT, Irfan MS, Noor A. Role of Wisdom in Decision Making Styles among Managers. *Isra Med J*. 2018; 10, 2. 91-95.
- Alavi, S. M. (2016). The Relationship Between Organizational Culture and Managers' Decision Making Style. *International Journal of Applied Operational Research*. Vol. 6, No. 3, 25-38.
- Arslan, E. T., ve Demir, H. (2020). Yöneticilerin Karar Verme Biçiminin Çalışanların Motivasyonu ve Performansı Üzerindeki Etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 2. 115-131.
- Azizi, S. (2012). Consumer decision-making styles: The case of Iranian young consumers. *Journal of Management Research (online)*, 4,2. 85-111.
- Bavolár, J., ve Orosová, O. (2015). Decision-making styles and their associations with decision-making competencies and mental health. *Judgment and Decision making*, 10, 1. 115-122.
- Benhangi, H. A. (2016). Studying The Role of Managers' Cultural Intelligence In The Selection Of Their Decision-Making Style (Case Study: Water and Sewage Organization In Mashhad). *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*, 6,2.
- Bahrami, M. A., Salehi, M., Barati, O., Ranjbar Ezzatabadi, M., Montazer-alfaraj, R., ve Dehghani Tafti, A. (2016). Nurses' voluntary extra work in the hospital: The role of managers' decision-making style. *International Journal of Healthcare Management*, 9,3. 155-162.
- Baiocco, R., Laghi, F., & D'Alessio, M. (2009). Decision-making style among adolescents: Relationship with sensation seeking and locus of control. *Journal of adolescence*, 32,4. 963-976.
- Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations in business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5,19. 218-229.
- Böyükaslan, H. D., ÖZKARA, B., & ÖZDEMİR, Ş. (2016). Kültürel değerlerin yöneticilerin karar verme stiline etkisi. *Journal of Management and Economics Research*, 14(3), 64-84.

- Chiguvu, D., ve Tinashe, M. (2022). The nexus between brand consciousness and psychological antecedents of consumers' decision-making styles. *International Journal of Research in Business and Social Science* (2147-4478), 11(10), 46-54.
- Campitelli, G., & Gobet, F. (2010). Herbert Simon's decision-making approach: Investigation of cognitive processes in experts. *Review of General Psychology*, 14(4), 354-364.
- Çepeliöğlü, N. (2021). Karar vermede Kişilik ve Kültürün Rolü. *Current Debates on Social Sciences* 7. Bilgin Yayınları.
- Cole, G., Smith, R. ve Lucas, L. (2002). The debut of generation Y in the american workforce. *Journal of Business Administration Online*, 1(2), 1-10.
- Connor, P. E., ve Becker, B. W. (2003). Personal value systems and decision-making styles of public managers. *Public Personnel Management*, 32(1), 155-180.
- Kınık, F. Ş. F., Çetin, M., ve Doğan, B. Yükseköğretimde Örgütsel Kültürün Öğrencilerin Karar Verme Stillere Etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (9), 223-232.
- Deniz, M.E. (2004). Investigation of the Relation Between Decision Making Selfesteem, Decision Making Style and Problem Solving Skills of University Students. *Eurasian Journal of Educational Research*.4(15), 23-35.
- Deniz, M. (2011). An investigation of decision making styles and the five-factor personality traits with respect to attachment styles. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 11(1), 105-113.
- Del Campo, C., Pauser, S., Steiner, E., ve Vetschera, R. (2016). Decision making styles and the use of heuristics in decision making. *Journal of Business Economics*, 86, 389-412.
- Dharani, K., ve Rajeswari, P. S. (2022). Comparing Men's and Women's Decision-Making Styles: Insights for Marketers. *Specialusis Ugdymas*, 1(43), 584-592.
- Durmuş, İ. (2019). Yöneticilerin İşlerine Yönelik Tutumları, Karar Verme Tarzları ve Modern Ahilik Davranışları. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 8(16), 16-32.
- Driver, M. J., Brousseau, K. E., ve Hunsaker, P. L. (1990). *The dynamic decisionmaker*. New York: Harper & Row.
- Eser, G. (2022). Karar Verme Stilleri ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. *İktisat İşletme ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 24-39.
- Galotti, K.M., Ciner, E., Altenbaumer, H.E., Geerts, H.J, Rupp, A. ve Woulfe, J. (2006) "Decision-Making Styles in a Real-Life Decision: Choosing a College Major", *Personality and Individual Differences*, 41: 629-639.
- Gambetti, E., ve Giusberti, F. (2019). Personality, decision-making styles and investments. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 80, 14-24.
- Ghasemi, H.R. & Medani, H.: the relationship between cultural intelligence and decision-making style, Sadra Publications, Tehran, First Edition, 2011.
- Güner, F., Öztörün, M., Meriç, İ., ve Özcan, Ç. (2022). Okul Müdürlerinin Karar Verme Stillere Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi. *International Academic Social Resources Journal*. 7, 35. 349-361.
- Hamilton, K Shih, S.I. ve Mohammed, S. (2016). The development and validation of the rational and intuitive decision styles scale. *Journal of Personality Assessment*, 98(5), 523-535.
- Harren, V. A. (1979). A model of career decision making for college students. *Journal of Vocational Behavior*, 14, 119e133.
- İme, Y., Kalı Soyer, M. ve Keskinöğlü, Ş. M.(2020). Akılcı ve sezgisel karar verme stilleri ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(Eğitim ve Toplum Özel Sayısı), 5995-6013. DOI: 10.26466/opus.720827

- Jiang, F., Ananthram, S., ve Li, J. (2018). Global mindset and entry mode decisions: Moderating roles of managers' decision-making style and managerial experience. *Management International Review*, 58, 413-447.
- Kara,U., Ü. I., ve Zekioğlu, A. (2022). Sağlık Yöneticisi Adaylarının Karar Verme Tarzları ile Bilişsel Esneklik İlişkisinin İncelenmesi. *Visionary E-Journal/Vizyoner Dergisi*, 13(34).
- Karamanlioğlu, Almula Umay, and Nejat Basım. "Sosyal Zekanın Karar Verme Stiline Olan Etkisinde Bilişsel Esnekliğin Düzenleyici Rolü." *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13.Kongre Özel Sayısı (2022): 148-164.
- Karahüseyinoğlu, F., ve Düşükcan, M. (2015). Yöneticilerin öz saygı seviyeleri ve karar verme stillerinin yönetim üzerine etkileri; Elazığ örneği. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 85-105.
- Keskin, E., ve Şhin Perçin, N. (2019). Yöneticilerin öz yeterlilik inançları, yönetsel güçlülük düzeyleri ve karar verme stilleri arasındaki ilişki.
- Kiesler, S., ve Sproull, L. (1982). Managerial response to changing environments: Perspectives on problem sensing from social cognition. *Administrative Science Quarterly*, 27(4), 548-570.
- Lauriola, M., Russo, P. M., Lucidi, F., Violani, C., & Levin, I. P. (2005). The role of personality in positively and negatively framed risky health decisions. *Personality and Individual Differences*, 38, 45-59.
- Levin, I. P., Huneke, M. E., ve Jasper, J. D. (2000). Information processing at successive stages of decision-making: Need for cognition and inclusion-exclusion effects. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 82, 171-193.
- Mau, W. C. (2000). Cultural differences in career decision-making styles and self-efficacy. *Journal of vocational behavior*, 57(3), 365-378.
- Mendes, F., Mendes, E., Salleh, N., ve Oivo, M. (2021). Insights on the relationship between decision-making style and personality in software engineering. *Information and Software Technology*, 136, 106586.
- Mann, L., Burnett, P., Radford, M., ve Ford, S. (1997). The Melbourne Decision Making Questionnaire: An instrument for measuring patterns for coping with decisional conflict. *Journal of Behavioral Decision Making*, 10(1), 1-19.
- Mann, L., Radford, M., Burnett, P., Ford, S., Bond, M., Leung, K., ve Yang, K. S. (1998). Cross-cultural differences in self-reported decision-making style and confidence. *International journal of psychology*, 33(5), 325-335.
- Montgomery, J. (2022). Supervisory Styles, Stress, and Decision Making: An Application of Prospect Theory. *Journal of Accounting, Business and Management (JABM)*, 29(2), 54-76.
- Nutt, P. C. (1990). Strategic decisions made by top executives and middle managers with data and process dominant style. *Journal of Management Studies*, 27, 173e194.
- style. *Journal of Management Studies*, 27, 173e194.
- Parker, A. M., De Bruin, W. B., ve Fischhoff, B. (2007). Maximizers versus satisficers: Decision-making styles, competence, and outcomes. *Judgment and Decision making*, 2(6), 342-350.
- Pimentel, D., Scholten, M., ve Couto, J. P. (2018). Fast or slow? Decision-making styles in small family and nonfamily firms. *Journal of Family Business Management*.
- Podrug, N., Pavicic, J. ve Bratic, V. (2006) "Corss-Cultural Comparison of Hofstede's Dimensions and Decision-Making Style Within Cee Context", *ICES*, 339-343.
- Podrug, N. (2011) "Influence of National Culture on Decision-Making Style", *SEE Journal*, April: 37-44.

- Rajh, S. P. (2022). Consumer Decision-Making Styles in the Digital Product Category. *MARKET/TRŽIŠTE*, 34(2), 191-203.
- Remenova, K., ve Jankeľova, N. (2019). Decision-making style of agribusiness managers. *Agricultural Economics*, 65(7), 322-330.
- Tanksale, D., Neelam, N. and Venkatachalam, R. (2014). Consumer decision-making styles of young-adult consumers in India. *Procedia-Social and Behavioural Science*, 133(1): 211-218.
- Taniş, V., ve Yanık, G. (2021). Koronafobinin Karar Verme Tarzları ve İŖe Bağlılık Üzerindeki Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(3), 459-474.
- Sarıkaya, O., ve Atsan, N. (2021). Karar verme stili ve risk alma eğilimi: X ve Y kuşakları açısından bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(30), 599-611.
- Scott, S. G., ve Bruce, R. A. (1995). Decision-making style: The development and assessment of a new measure. *Educational and psychological measurement*, 55(5), 818-831.
- Şen, N., Özgen Narcı, H., Kalmuk, G. (2019). İl Düzeyinde Görev Yapan Kamu Sağlık Yöneticilerinin Karar Verme Stilleri ve İlişkili Faktörlerin Araştırılması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(1): 73-96.
- Soltwisch, B. W., ve Krahnke, K. (2017). Maximizing decision making style and managerial effectiveness: Understanding how maximizing and locus of control impact managers' performance on the job. *Managing Global Transitions*, 15(3), 215-230.
- Schwartz, B., A.Ward, J.Monterosso, S. Lyubomirsky, K. White, and D. R. Lehman. 2002. 'Maximizing versus Satisficing: Happiness is a Matter of Choice.' *Journal of Personality and Social Psychology* 83 (5): 1178-97.
- Thunholm, P. (2004). Decision-making style: habit, style or both?. *Personality and individual differences*, 36(4), 931-944.
- Urieta, P., Sorrel, M. A., Aluja, A., Balada, F., Lacomba, E., ve García, L. F. (2022). Exploring the relationship between personality, decision-making styles, and problematic smartphone use. *Current Psychology*, 1-18.
- WILAIRATANA, Phenpimon, et al. The Study on Thai Female'Consumer Decision-making Style between Domestic and Imported Cosmetic Brands. In: 2021 10th International Congress on Advanced Applied Informatics (IIAI-AAI). IEEE, 2021. p. 71-76.
- Yanık A, Arslan Kurtuluş S, Örtlek M. The Effect of Social Intelligence Levels on Decision-Making Styles: A Research in Turkish Healthcare Managers. *Bezmialem Science* 2022;10(6):814-25
- Yousef, D. A. (1998). Predictors of decision-making styles in a non-western country. *Leadership & Organization Development Journal*, 19(7), 366-373.

KARAR VERME BECERİLERİ

Hava Yaşbay Kobal

GİRİŞ

Karar verme, bireylerin yaşamları boyunca dahil olduğu zihinsel bir süreçtir (Shahsavarani ve Abadi, 2015: 214). Günlük yaşamda yemek, elbise seçimi gibi basit konular ya da eş, iş ve meslek seçimi gibi önemli birçok konuyla ilgili karar verme durumuyla karşı karşıya kalınmaktadır (Tekin ve Ulaş, 2016: 28).

Günümüzde dünya sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik bakımdan tahmin edilmesi güç şekilde değişmektedir. Böyle bir ortamda problemleri çözmek ve karar vermek çok daha riskli ve zor bir hâle gelmiştir (Safi ve Burrell, 2007: 1). Dünyanın bu hızlı değişen yapısı hızlı düşünen, karşılaştıkları problemlere mantıklı çözümler üretebilen, doğru kararlar verebilen bireyler yetiştirmeyi gerekli kılmaktadır (Güçray, 2003: 29; Pekdoğan ve Ulutaş, 2018: 234).

Karar verme becerisi, problem çözme ile ilgili olgun bilişsel süreçlerin geliştirilmesi yoluyla elde edilir; çeşitli yaşam deneyimleri yoluyla kademeli olarak öğrenilebilir ve geliştirilebilir (Janis ve Mann, 1977; Leong vd., 1987; Beyth-Marom vd., 1989; Mann vd., 1989; Bluestein ve Philips, 1990; Klaczynski vd., 2001; Baroda ve Dhankar, 2019). Bireyler karar verme becerilerini kullanarak kararlar aldıklarında hayatları olumlu bir şekilde etkilenirken, bu beceriden yoksun biçimde kararlar aldıklarında ise hayatları olumsuz şekilde etkilenmektedir (Byrnes, 1998'den akt. Tekin ve Ulaş, 2016: 28; Singh ve Chaudhary, 2015: 10).

Alan yazında karar verme becerisinin bireylere öğretilerek kazandırılabilirliğine ve geliştirilebileceğine yönelik ampirik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar genellikle çocukluk (Taal ve De Carvalho, 1997; Garon ve Moore, 2004; Demirtaş ve Sucuoğlu, 2009; Tekin ve Ulaş, 2016; Pekdoğan ve Ulutaş,

REFERANSLAR

- Amato, P. R. (1987). Family processes in one-parent, step-parent and intact families: The child's point of view. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 327-337.
- Baroda, S. & Dhankar, N. (2019). Analysis of managerial decision making skills of prospective managers with special reference to management institutes of Rohtak District. V. Saini, K.P. Narval, S.K. Bhaker (Ed.) *Collectanea: A glimpse of contemporary business and management research içinde.* (ss. 127-134) New Delhi: Excel Books.
- Baron, J. (2007). *Thinking and deciding.* New York: Cambridge University Press.
- Baumberger-Henry, M. (2005). Cooperative learning and case study: does the combination improve students' perception of problem-solving and decision making skills?. *Nurse Education Today*, 25, 238-246.
- Bazerman, M. H. (2001). *Judgment in managerial decision making.* New York: Wiley.
- Beyth-Marom, R., Fischhoff, B., Jacobs, M. & Furby, L. (1989). Teaching decision making to adolescents: A critical review. *Carnegie Corporation.*
- Bluestein, D.L. & Philips, S.D. (1990). Relation between ego identity statuses and decision-making styles. *Journal of counseling psychology*, 37 (2), 160-168.
- Borders, M. (2009). Project hero: A goal-setting and healthy decision-making program. *Journal of School Health*, 79 (5), 239-243.
- Brown, J.E. & Mann, L. (1990). The relationship between family structure and process variables and adolescent decision making. *Journal of Adolescence*, 13, 25-37.
- Brown, J.E. & Mann, L. (1991). Decision-making competence and self-esteem: a comparison of parents and adolescents. *Journal of Adolescence*, 14, 363-371.
- Byrnes, J.P. (1998). *The nature and development of decisionmaking: A self regulation model.* USA: Earlbaum Manwah NJ.
- Canco, I., Kruja, D. & Iancu, T. (2021). AHP, a reliable method for quality decision making: A case study in business. *Sustainability*, 13, 1-14.
- Çolakkadoğlu, O. & Çelik, B. (2016). The effect of decision-making skill training programs on self-esteem and decision-making styles. *Eurasian Journal of Educational Research*, 65, 259-276
- Demirtaş, V.Y. & Sucuoğlu, H. (2009). In the early childhood period children's decision-making processes. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 1, 2317-2326.
- Dülger, Ö. (2009). Ergenlerde algılanan sosyal destek ile karar verme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eldeleklioğlu, J. (1996). Karar stratejileri ile ana baba tutumları arasındaki ilişki (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ercan, G. & Altunay, E. (2015). İlkokul ve ortaokul yöneticilerinin kişilik özellikleri ile karar verme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi (İzmir İli Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 120-143.
- Ersever, Ö.H. (1996). Karar verme becerileri kazandırma programının ve etkileşim grubu deneyiminin üniversite öğrencilerinin karar verme stilleri üzerindeki etkileri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gardner, W., Scherer, D. & Tester, T. (1989). Asserting scientific authority: Cognitive development and adolescent legal rights. *American Psychologist*, 44, 895-902.

- Garon, N. & Moore, C. (2004). Complex decision-making in early childhood. *Brain Cognition*, 55, 158-170.
- Giulioni, J. W. (2019). Are you a reflective or reflexive leader? Smart brief. Erişim adresi: <https://www.smartbrief.com/original/2019/02/are-you-reflective-or-reflexive-leader>.
- Guo, K.L. (2020). A decision-making model for more effective decision making by health care managers. *The Health Care Manager*, 39(3), 133-141.
- Güçray, S.S. (2003). The analysis of decision making behaviors and perceived problem solving skills in adolescents. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(2), 29-37.
- Halpern-Felsher, B.L. & Cauffman, E. (2001). Cost and benefits of a decision: Decision-making competence in adolescents and adults. *Applied Developmental Psychology*, 22, 257-273.
- Hammond, K. R. (1996). *Human Judgment and Social Policy: Irreducible Uncertainty, Inevitable Error, Unavoidable Injustice*. New York: Oxford University Press.
- Ireland, R.D. & Miller, C.C. (2004). Decision-making and firm success. *Academy of Management Executive*, 18(4), 8-12.
- Janis, I. L. & Mann, L. (1977). *Decision making: A psychological analysis of conflict, choice and commitment*. New York: Free Press.
- Karakaya, G. (1998). *Yöneticilerde karar verme becerileri geliştirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Klaczynski, P. A., Byrnes, J. B. & Jacobs, J. E. (2001). Introduction: Special issue on decision making. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 22, 225-236.
- Lassoued, K., Awad, A. & Guirat, R.B. (2020). The impact of managerial empowerment on problem solving and decision making skills: the case of Abu Dhabi University. *Management Science Letters*, 10, 769-780.
- Leong, S.L. Leong, F.T.L. & Hoffman, M.A. (1987). Counseling expectations of rational, intuitive, and dependent decision makers. *Journal of Counseling Psychology*, 34(3), 261-265.
- Mann, L. (1985). Decision making. In N. T. Feather (ed.), *Australian psychology: Review of research*. Sydney: Allen & Unwin.
- Mann, L. (1989). Becoming a better decision maker. *Australian Psychologist*, 24(2), 141-155.
- Mann, L., Harmoni, R. & Power, C. (1989). Adolescent decision-making: the development of competence. *Journal of Adolescence*, 12, 265-278.
- Melton, G.B. (1990). Knowing what we do know: APA and adolescent abortion. *American Psychologist*, 45, 1171-1173.
- Memar, S. & Bin Darwish, M. (2003). Towards the development of innovative work. *Umm Al-Qura University Journal*, 15(2), 156-178.
- Moshman, D. (1993). Adolescent reasoning and adolescent rights. *Human Development*, 36, 27 - 40.
- Pate, L.E. (2007). Improving managerial decision making. *Improving Managerial Decision Making*, 9-15.
- Payne, J. W., Bettman, J. R. & Johnson, E.J. (1990). *The adaptive decision maker: Effort and accuracy in choice*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Piaget, J. (1931). *Çocukta akıl yürütme ve karar verme (S.E. Siyavuşgil,Çev.)*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Pekdoğan, S. & Ulutaş, İ. (2018). The effect of the decision making skills education programme on the preschool children's decision making skills. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 19(1), 230-244.

- Pekdoğan, S. (2019). The effect of the problem solving training program on the children's decision making skill. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 1-16.
- Peters, E. & Bruine de Bruin, W. (2012). Aging and decision skills Mandeep K. Dhali, Anne Schlotmann, and Michael R. Waldmann (Eds.) *Judgment and decision making as a skill içinde* (ss.113-139).Cambridge University Press.
- Phillips, S.S., Paziienza, N.J. & Ferrin, H.H. (1984). Decision-making styles and problem-solving appraisal. *Journal of Counseling Psychology*, 31(4), 497-602.
- Ross, J.A. (1981). Improving adolescent decision-making skills. *Curriculum Inquiry*, Autumn, 11(3), 279-295.
- Safi, A. & Burrell, D.N. (2007). Developing advanced decision-making skills in international leaders and managers. *VIKALPA*, 32(3), 1-8.
- Scherer, D. & Gardner, W. (1990). Reasserting the Authority of Science. *American Psychologist*, 45, 1173-1174.
- Scherer, D.G. (1991). The capacities of minors to exercise voluntariness in medical treatment decisions. *Law and Human Behavior*, 15, 431-449.
- Schvaneveldt, J.D. & Adams, G.R. (1983). Adolescents and the decision-making process. *Theory Into Practice*, 22(2), 98-104.
- Shahsavaran, A.M. & Abadi, E.A.M. (2015). The bases, principles, and methods of decision-making: a review of literature. *International Journal of Medical Reviews*, 2(1), 214-225.
- Simon, H. A. (1997). *Administrative behavior, a study of decision making processes in administrative organizations* (4th ed.). New York: Free Press.
- Singh, A. & Chaudhary, A. K. (2015). SETP: A new powerful tool for improving problem solving, decision making and creativity in teenagers. *The International Journal of Indian Psychology*, 2, 10-15.
- Taal, M. & De Carvalho, F. S. (1997). Stimulating adolescents decision making. *Journal of Adolescence*, 20, 223-226.
- Tekin, S. & Ulutaş, A. (2016). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin karar verme becerilerine ilişkin bir araştırma. *Qualitative Studies*, 11, (3), 27-38.
- Thabet, M., Taha, E.E., Abood, S.A. & Morsy, S.R. (2017). The effect of problem-based learning on nursing students' decision making skills and styles. *Journal of Nursing Education and Practice*, 7(6), 108-116.
- van Riel, A. C. R., Ouwersloot, J. & Lemmink, J. G. A. M. (2003). Antecedents of effective decision making: a cognitive approach. METEOR, Maastricht University School of Business and Economics. METEOR Research Memorandum No. 026. <https://doi.org/10.26481/umamet.2003026>
- Weick, K. E. (2001). *Making sense of the organization*. Oxford, UK: Blackwell Ltd.
- Weithorn, L.A. & Campell, S.B. (1982). The competency of children and adolescents to make informed treatment decisions. *Child Development*, 53, 1589-1598.
- Wilks, J. (1986). The relative importance of parents and friends in adolescent decision making. *Journal of Youth and Adolescence*, 15(4), 323-334.
- Yurtseven, R., Akkaş Baysal E. & Ocak, G. (2021). Analysis of the relationship between decision making skills and problem solving skills of primary school students. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 8(3), 2117-2130.

BEYİNDE KARAR VERME SÜRECİNİN NÖRAL BAĞLANTILARI

Tuna Uslu

GİRİŞ

Karar verme süreci beyinde farklı devrelerden oluşan kompleks yapısı ile üst seviye bir bilişsel mekanizmadır. Bu süreç bağdaştırıcı ve dinamik yapıyla prefrontal korteksi şekillendirmekte ve belli bölgelerin belli görevler için özelleşmesine neden olmaktadır. Çevresel faktörlerin ve beyindeki kimyasalların da bu yapılanma üzerinde önemli etkileri vardır. Ancak karar verme esnasında atanan değer ve olasılığın nerede ve nasıl birleştirilip bir fayda fonksiyonu hâline dönüştürüldüğü, bu hesaplamanın hangi şekilde yapıldığı beynin çoklu sistemliliği ve adaptif yapısı nedeniyle henüz netliğe kavuşmamıştır. Bu çalışmada öncelikle karar verme ve sinirbilim alanında yeni bir eğilim olan nöroiktisat ve sosyal kognitif sinirbilim ile ilgili araştırmalar gözden geçirilmektedir.

Günümüzde sinirbilim alanında yapılan araştırmalar sonucunda, hangi tercihlere yönelim olduğu beyinsel aktiviteler izlenerek önceden anlaşılabilir. Örneğin oksitosin düzeyiyle bağlantılı olarak karar verme süreçleri ile tatmin, bağımlılık, kırgınlık, heyecan gibi tepkiler değiştirilebilmekte, fonksiyonel MR görüntüleme cihazları ile kaydedilebilmekte ve bilgisayar yazılımları aracılığıyla incelenebilmektedir. Yapılan deneysel araştırmalarla bilinçlilik ve farkındalık durumu incelenirken artık bireyin bilinçsiz tercihleri ve beyinsel aktiviteler ile yalan söylediği veya nasıl bir tercih yapacağı belirlenebilmektedir (Uslu, 2010). Son dönemde bu araştırmaların tek bir mekanizmaya yoğunlaşmak yerine dinamik sistemlere kaydığı ve farklı devreler arasındaki geçişleri gözlemlemeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Yapılan bu araştırmaların enformatik, iktisat, yönetim, ergonomi ve etik gibi alanların çehresini değiştirmesi ve bilgi dağarcığımızı genişletmesi muhtemeldir.

bireysel davranışlarının çevrelerini nasıl etkilediği ayrı ayrı ve bir arada deney tasarımıyla incelenerek çözümlenebilir (Uslu, 2013: 213). Karar verme süreciyle ilgili yapılan beyin araştırmalarının tek bir mekanizmaya yoğunlaşmak yerine, multimodal dinamik sistemler ve farklı devreler arasındaki geçişleri gözlemlemeye çalışması, bireysel karar vermenin ne kadar kompleks bir fonksiyon olduğunu ortaya koymaktadır.

Topluluk hâlinde yaşamının bir sonucu olarak verilen beşerî kararlar, bireyin sadece kendi seçimlerinin sonuçlarını değil, aynı zamanda çevresindekilerin kaderlerini de belirlemede rol oynar. Yapılan araştırmalar, sosyal tercihlerde bulunmanın ve toplumsallaşmanın bireyin öz belirlemesi ve hür iradesi ile oluştuğunu ve bu süreçlerin içsel güdülediğini göstermektedir.

Adam Smith'in klasikleşmiş "görünmez el" örneği beklenmeyen durumlar hakkında aslında göstermektedir ki kompleks bir sistem, kritik bir boyuta ve kendiliğinden organize olma özelliğine ulaştığında merkezîleşen ve rekabetçi bir pazar oluşur (Lewis, 2002). Karar verme süreçleri incelendiğinde beynin çeşitli bölgelerinin yanında özellikle prefrontal korteks benzer bir şekilde yapılanmakta ve yönetici işlevleri üstlenmektedir. Bu analogi karar alma davranışına olduğu kadar bellek ve bilinç hakkında yapılan çalışmalara da farklı bir perspektif kazandırabilir.

REFERANSLAR

- Amodio D., Cikara M. (2021). The social neuroscience of prejudice. *Annual Review of Psychology*, 2021(72), 439-469.
- Andreoni, J. (1990) "Impure altruism and donations to public goods: A theory of warm-glow giving", *Economic Journal*, 100, 293-312
- Andreoni, J., Vesterlund, L. (2001) "Which is the fair sex? Gender differences in altruism", *Quarterly Journal of Economics*, 116, 293-312.
- Amerikan Psikoloji Derneği (2022). Theory of Mind. APA Dictionary of Psychology. <https://dictionary.apa.org/theory-of-mind>.
- Ashraf, N., Bohnet, I. ve Piankov, N. (2006). Decomposing trust and trustworthiness. *Experimental Economics*, 9(3), 193-208.
- Baird, A., Dewar, B.K., Critchley H., Gilbert S.J., Dolan R.J. ve Cipolotti L. (2006) Cognitive functioning after medial frontal lobe damage including the anterior cingulate cortex: A preliminary investigation, *Brain and Cognition* 60, 166-175
- Barnes, C. A., Suster, M. S., Shen, J. ve McNaughton, B. L. (1997) Multistability of cognitive maps in the hippocampus of old rats. *Nature* 388, 272-275
- Baumgartner T., Knoch D., Hotz P., Eisenegger C. ve Fehr E. (2011). Dorsolateral and ventromedial prefrontal cortex orchestrate normative choice. *Nature Neuroscience*, 14(11), 1468-1474.
- Bechara, A., Damasio A.R., Damasio, H., Anderson S.W. (1994) Insensitivity to future consequences following damage to human prefrontal cortex. *Cognition* 50:7-15

- Bechara, A., Tranel, D., Damasio, H., Adolphs, R., Rockland, C., Damasio, A. R. (1995) Double dissociation of conditioning and declarative knowledge relative to the amygdala and hippocampus in humans. *Science* 269:1115–18
- Bechara, A., Damasio, H., Tranel, D. ve Damasio, A. R. (1997) Deciding advantageously before knowing the advantageous strategy. *Science* 275:1293–94
- Bechara, A. ve Damasio, H. (2002) Decision-making and addiction: impaired activation of somatic states in substance dependent individuals when pondering decisions with negative consequences. *Neuropsychologia*, 40: 1675–1689
- Bechara, A. (2005) Neural Basis of Decision-Making and Implications for Older Adults. The Center for Decision Neuroscience, University of Southern California
- Brian, W. A. (1994) "Inductive Reasoning and Bounded Rationality", *American Economic Review*, 84, 406-411
- Brian, W. A. (1996) "Increasing Returns and the New World of Business", *Harvard Business Review*, Jul/Aug, pp. 100-109
- Brian, W. A. (1998) *The End of Certainty in Economics*
- Brian, W. A. (1999) *Science* Vol. 284, No. 5411
- Breiter, H. C., Aharon, I., Kahneman, D., Anders, D., Shizgal, P. (2001) "Functional imaging of neural responses to expectancy and experience of monetary gains and losses", *Neuron* 30, 619–639.
- Camerer, C., Fehr, E., Gintis, H., Boyd, R., Bowles, S., McElreath, R. (2001). In search of homo economicus: Behavioral experiments in 15 small-scale societies. *American Economic Review* 91
- Camerer, C. (2003). *Behavioral Game Theory: Experiments in Strategic Interaction*. Princeton University Press: Princeton NJ.
- Camerer, C., Loewenstein, G., Prelec, D. (2005) "Neuroeconomics: How Neuroscience Can Inform Economics", *Journal of Economic Literature* Vol. XLIII: 9-64
- Damasio, A.R., Tranel, D., Damasio, H. (1990) "Individuals with sociopathic behavior caused by frontal damage fail to respond autonomically to social stimuli" *Behavioural brain research*, 41, 81-94
- Damasio, A.R. (1994) *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*, New York: Grosset/ Putnam
- Deco, G., Rolls, E.T. (2005) Attention, short-term memory, and action selection: A unifying theory, *Progress in Neurobiology* 76 (4): 236-56
- Delgado, M. R., Nystrom, L. E., Fissell, C., Noll, D. C., Fiez, J. A. (2000) "Tracking the Hemodynamic Responses to Reward and Punishment in the Striatum", *Journal of Neurophysiology* 84 (6): 3072-77
- Denburg, N. L., Tranel, D., & Bechara, A. (2005) The ability to decide advantageously declines prematurely in some normal older persons, *Neuropsychologia*, 43, 1099-1106
- Derrfuss, J., Brass, M., von Cramon, D.Y. (2004) Cognitive control in the posterior frontolateral cortex: evidence from common activations in task coordination, interference control, and working memory, *NeuroImage* 23, 604-612.
- Emonds G., Declerck C.H., Boone C., Vandervliet E.J. ve Parizel P.M. (2011). Comparing the neural basis of decision making in social dilemmas of people with different social value orientations, a fMRI study. *Journal of Neuroscience, Psychology, and Economics*, 4(1), 11–24.
- Fehr, E. ve Camerer, C. F. (2007). Social neuroeconomics: the neural circuitry of social preferences. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(10), 419-427.

- Geary, D. C. (2005) *The origin of mind: Evolution of brain, cognition, and general intelligence*, first edition, American Psychology Association, Washington
- Glimcher, P. (2003). *Decisions, uncertainty, and the brain: The science of neuroeconomics*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Goldstone, R. L. (2005) Human Collective Behavior as a Complex Adaptive System, 12th International Summer School in Cognitive Science, Sofia, Bulgaria, New Bulgarian University
- Haier, Richard J., Benjamin V. Siegel, Jr., Andrew MacLachlan, Eric Soderling, Stephen Lottenberg, and Monte S. Buchsbaum. (1992) "Regional Glucose Metabolic Changes After Learning a Complex Visuospatial/Motor Task: a PET Study." *Brain Research*, 570(1-2): 134-43.
- Harbaugh, William T., Krause, K. ve Liday, S. (2000) *Children's bargaining behavior: Differences by age, gender, and height*, University of Oregon
- Haruno M., Kimura M. ve Frith C.D. (2014). Activity in the nucleus accumbens and amygdala underlies individual differences in prosocial and individualistic economic choices. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 26(8), 1861-1870.
- Hayek, F.A. (1952). *The sensory order*, London: Routledge & Kegan Paul
- Hung J., Wang X., Wang X. ve Bi Y. (2020). Functional subdivisions in the anterior temporal lobes: a large scale meta-analytic investigation. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 115, 134-145.
- Kanagaretnam, K., Mestelman, S., Nainar, K. ve Shehata, M. (2009). The impact of social value orientation and risk attitudes on trust and reciprocity. *Journal of Economic Psychology*, 30(3), 368-380.
- Kandel, E.R., Schwartz J.H., Jessel T.M., (2000) *Principles of Neural Science*, McGraw-Hill Medical, 4. basım
- Knutson, B., Peterson, R. (2003) "Neurally Reconstructing Expected Utility", *Games and Economic Behavior*, Stanford University.
- Knutson, B., Kuhnen, C.M. (2005) The Neural Basis of Financial Risk Taking, *Neuron*, 47, 763-770
- Lee, I., Yoganarasimha, D., Rao, G., Knierim, J. J. (2004) Comparison of population coherence of place cells in hippocampal subfields CA1 and CA3. *Nature* 430, 456-459
- Levitt, S. D. ve List, J. A. (2007) "What do laboratory experiments measuring social preferences reveal about the real world?" *Journal of Economic Perspectives*, 21(2), ss. 153-174.
- Lewis, Marc D. (2005) "Bridging emotion theory and neurobiology through dynamic systems modeling", *Behavioral and Brain Sciences* 28, 169-245
- Lewis, L. Smith (2002) *Economies and markets as complex systems: Looking at them this way may provide fresh insight*
- Mayo Clinic (2022) *Mild cognitive impairment*, Medical Education and Research <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/mild-cognitive-impairment/symptoms-causes/syc-20354578>
- McClelland, McNaughton, and O'Reilly (1995) Why there are complementary learning systems in the hippocampus and neocortex: insights from the successes and failures of connectionist models of learning and memory. *Psychological Review*, 102, 419-457
- McClure, S.M., Laibson, D.I., Loewenstein, G.F., Cohen, J.D. (2004) Separate neural systems value immediate and delayed monetary rewards, *Science* 306, 503-507
- Medin, D. (2005) Social Networks, 12th International Summer School in Cognitive Science, Sofia, Bulgaria, New Bulgarian University
- Miller, E.K., Freedman, D.J., Wallis, J.D. (2002). The prefrontal cortex: categories, concepts and cognition. *Philos. Trans. R. Soc. Lond., Ser. B Biol. Sci.* 357, 1123-1136

- Montague P.R., McClure, S.M., York, M.K. (2004) The Neural Substrates of Reward Processing in Humans: The Modern Role of fMRI, *Neuroscientist* 10(3): 260–268
- Montague P.R., King-Casas B., Cohen, J.D. (2006) Imaging Valuation Models in Human Choice, *Annu. Rev. Neurosci.* 29:417–48
- Norman, K.A., O'Reilly, R.C. (2002) Hippocampal and neocortical contributions to memory: advances in the complementary learning systems framework, *TRENDS in Cognitive Sciences*, Vol.6 No.12
- O'Reilly, R.C., Frank M.J. (2006) Making Working Memory Work: A Computational Model of Learning in the Prefrontal Cortex and Basal Ganglia, *Neural Computation*
- Peker, G. (2004). Nöroetik, III. *Ulusal Sinirbilimleri Kongresi*, 7-11 Nisan 2004 Pamukale Üniversitesi, <<http://sinirbilim.pamukkale.edu.tr/k7.htm>>
- Phelps, E. A., O'Connor, K. J., Cunningham, W. A., Funayama, E. S., Gatenby, J. C., Gore, J. C., et al. (2000). Performance on indirect measures of race evaluation predicts amygdala activation. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 12, 729-738
- Pinker, S. (2002) *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*, New York: Viking Penguin
- Pizzagalli, Diego A. (2005) The role of frontocingulate pathways in the emotion-cognition interface: Emerging clues from depression, *Behavioral and Brain Sciences* 28, 169–245
- Premack, D. ve Woodruff, G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and Brain Sciences*, 1(4), 515–526. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00076512>.
- Price, J.S., Sloman, L. (1987) Depression as yielding behaviour: an animal model based upon Schelderup-Ebbe's pecking order, *Ethology and Sociobiology*, 8: 85-98
- Price, J., Sloman, L., Gardner, R. Jr., Gilbert, P., Rohde, P. (1994) The social competition hypothesis of depression, *Br Journal Psychiatry*, Mar 164(3): 309-315.
- Rhodes, M. G. (2004) Age-related differences in performance on the Wisconsin card sorting test: a meta-analytic review. *Psychol. Aging* 19, 482-494.
- Robbins, T.W., Clark, L., Manes, F., Antoun, N., Sahakian, B.J. (2003) The contributions of lesion laterality and lesion volume to decision-making impairment following frontal lobe damage, *Neuropsychologia* 41(11), 1474-1483.
- Roskies, A. (2002) Neuroethics for the New Millenium, *Neuron* 35, ss. 21-23.
- Roth, A. E. (1995) Bargaining Experiments. In Kagel, J.H. and Roth, A.E. (eds.) *The Handbook of Experimental Economics*, Princeton University Press: Princeton NJ.
- Roth, V. A. (2013) The potential of neuromarketing as a marketing tool. University of Twente. Netherlands. http://essay.utwente.nl/65342/1/Roth_BA_MB.pdf.
- Rowe, J.B., Toni, I., Josephs, O., Frackowiak, R.S., Passingham, R.E. (2000). The prefrontal cortex: response selection or maintenance within working memory? *Science* 288, 1656-1660
- Saha, A. K., Ghosh, E. S. K. (1998). Individualism-collectivism revisited: Some consequences for group decision-making, *Merging past, present, and future in cross-cultural psychology: Selected papers from the Fourteenth International Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology*. Swets & Zeitlinger Publishers, 245-255.
- Sanfey, A. G., Rilling, J. K., Aronson, J. A., Nystrom, L. E., Cohen, J. D. (2004). "The neural correlates of theory of mind within interpersonal Interactions" *NeuroImage* 22, 1694-1703
- Sanfey, A. G., Loewenstein, G., McClure, S.M., Cohen J.D. (2006) Neuroeconomics: cross-currents in research on decision-making, *TRENDS in Cognitive Sciences* Vol.10 No.3 March
- Scheibel, M. E., Lindsay, R. D., Tomiyasu, U., Scheibel, A. B. (1976) Progressive dendritic changes in the aging human limbic system. *Exp. Neurol.* 53, 420–430

- Scheibel, A. B. (1979) The hippocampus: organizational patterns in health and senescence. *Mech. Ageing Dev.* 9, 89-102
- Simon, H. A., Gobet, F. (2000) Expertise effects in memory recall: Comment on Vicente and Wang (1998). *Psychological Review*, 107(3), 593-600
- Sloman, S.A. (2002) Two systems of reasoning, *Heuristics and Biases: The Psychology of Intuitive Judgment* (Gilovich, T., Griffin, D.), Cambridge University Press, 379-396.
- Smith, D. E., Rapp, P. R., McKay, H. M., Roberts, J. A., Tuszynski, M. H. (2004) Memory impairment in aged primates is associated with focal death of cortical neurons and atrophy of subcortical neurons. *Journal of Neuroscience*, 24, 4373-4381.
- Tamir, D. I., Zaki, J., & Mitchell, J. P. (2015). Informing others is associated with behavioral and neural signatures of value. *Journal of Experimental Psychology: General*, 144(6), 1114-1123. <https://doi.org/10.1037/xge0000122>.
- Thompson, L. T., Best, P. J. (1990) Long-term stability of the place-field activity of single units recorded from the dorsal hippocampus of freely behaving rats. *Brain Res.* 509, 299-308.
- Uslu, T. (2010) İşletme ve Etikte Yeni Bir Boyut: Oyun Kuramı Aracılığıyla Karar Vermede Beyin Fonksiyonlarının Görüntülenmesi, 9. *Ulusal İşletmecilik Kongresi Bildiriler Kitabı*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Yayını, Gazi Kitabevi-Ankara, ISBN: 978-9944-165-82-2, 253-258.
- Uslu, T. (2013). Nöral Devrelerin ve Biyokimyasalların Beşerî ve İktisadi Karar Verme Sürecine Etkilerinin İncelenmesi, 11. *Ulusal Sinirbilim Kongresi Molekülden Topluma Beyin ve Davranış Özet Kitabı*, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, P-056, 213.
- Uslu, T. (2016). Economic Choices Among Different Groups According to the Cognitive Economics and Social Judgement Theory, *American Journal of Applied Psychology*. 5(6), 104-110.
- Watts, D.J. (1999) *Small Worlds, the dynamics of networks between order and randomness*, Princeton Studies in Complexity, Princeton University Press
- Wheeler, M. E. ve Fiske, S. T. (2005). Controlling Racial Prejudice: Social-Cognitive Goals Affect Amygdala and Stereotype Activation. *Psychological Science*, 16, 56-63. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.00780.x>.
- White, A. (2001) Bilateral Trade and Small-World Networks, *Computational Economics* 18: 49-64.
- Wilson, I. A., Ikonen, S., Gallagher, M., Eichenbaum, H., Tanila, H. (2005) Age-associated alterations in place cells are subregion specific, *Journal of Neuroscience*, 25, 6877-6886.
- Wimmer, H. ve Perner, J. (1983). Beliefs about beliefs: representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition* 13, 103-128. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(83\)90004-5](https://doi.org/10.1016/0010-0277(83)90004-5).
- Zak, P. J., Kurzban, R., Matzner, W. T. (2005) Oxytocin is Associated with Human Trustworthiness, *Hormones and Behavior*, 48, 522-527.

KARAR VERMEDE ALGININ ROLÜ

Yaprak Kalafatoğlu

GİRİŞ

100 yıl önce psikanalist Theodor Reik öğrencisi olduğu Sigmund Freud'dan kariyer seçimiyle ilgili tavsiye istemiş ve ondan şu cevabı almıştır: “Önemsiz bir karar verirken, artıları ve eksileri göz önünde bulundurmaya her zaman avantajlı bulmuşumdur. Ancak, eş veya meslek seçimi gibi hayati konularda, karar bilinçaltından, insanın içinden bir yerlerden gelmelidir. Özel hayatımızın önemli kararlarında, bence, doğamızın derin içsel ihtiyaçları tarafından yönetilmeliyiz.” (Opinion. Unconscious Decisions, 2006). Freud'un sözleri, karar alırken hem rasyonel hem sezgisel yöntemler kullandığını ifade etmekte ve bireysel özelliklerin karar verme sürecine etkisini vurgulamaktadır.

Peki bireysel özellikler karar verme sürecini tam olarak nasıl etkiler? Bu soruyu cevaplamak için öncelikle kararlara etki eden genel faktörleri inceleyelim.

Geçmiş araştırmalar açlık, alkol, yorgunluk, tükenmişlik, iş yükü, devamlılık gösteren ve artan stres gibi unsurların karar verme sürecine olumsuz etkisi olduğunu göstermiştir. Ayrıca ön yargılar, beklentiler, rasyonel olmayan tahminler ve bilişsel yanlılıklar da hatalı kararlara sebep olabilir (Küçükay, 2018).

Kararlar üzerinde etkili olan unsurları mikrodan makro düzeye doğru genişleyen bir sınıflandırma içerisinde ele almak mümkündür. Birey, grup ve örgüt düzeyindeki birçok değişken kararlara katkıda bulunur. Karar verme sürecini etkileyen faktörler üç başlık altında toplanabilir. İlk olarak algılama, motivasyon ve zihinsel beceriler gibi bireysel özellikler ve grup etkileşimleri gibi bireyler arası süreçler karar verme davranışına etki eder. Bununla birlikte iletişim, iş bölümü, rollerin dağılımı gibi örgüt yapısına katkıda bulunan unsurlar da alınan kararları değiştirebilir. Ayrıca karar verme davranışı, örgütün içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullardan bağımsız değildir (Tekin, 2009).

REFERANSLAR

- Acciarini, C., Brunetta, F. ve Boccardelli, P. (2021). Cognitive biases and decision-making strategies in times of change: a systematic literature review. *Management Decision*, 59(3), 638-652.
- Ackerman, C. E. (2018). Pollyanna principle: The psychology of positivity bias. Retrieved from <https://positivepsychology.com/pollyanna-principle/>
- Ackerman, C. E. ve Nash, J. (2018). Self-fulfilling prophecy in psychology. 16/2/2023 tarihinde <https://positivepsychology.com/self-fulfilling-prophecy/> adresinden erişildi.
- Ahmad, M., Shah, S. Z. A. ve Abbass, Y. (2021). The role of heuristic-driven biases in entrepreneurial strategic decision-making: evidence from an emerging economy. *Management Decision*, 59 (3), 669-691.
- Arvinen-Muondo, R. (2020). Algılama, karar verme ve yönetim. Çev. Nil Selenay Erden. Bölüm 2, ss. 51-73. *Örgütsel Davranış [Organizational Behavior]*. Arvinen-Muondo, R. ve Perkins, S. J. (Ed.). (Çev. Ed. Ayşe Küçük Yılmaz. 1. Basımdan Çeviri. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara
- Aytekin, Y. E. ve Aygün, M. (2016). Finansta yeni bir alan "Davranışsal Finans". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2), 143-156.
- Ayyıldız Ünnü, N. (2020). Karar Verme Hataları ve Kaynakları: Örgütsel Karar Vericiler Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 233-262.
- Bjälkebring, P., Västfjäll, D., Dickert, S. ve Slovic, P. (2016). Greater emotional gain from giving in older adults: Age-related positivity bias in charitable giving. *Frontiers in psychology*, 7, 846.
- Bodenhausen, G. V. (2005). The role of stereotypes in decision-making processes. *Medical Decision Making*, 25(1), 112-118.
- Bouygues, H. L. (2022). Don't Let Anchoring Bias Weigh Down Your Judgment. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2022/08/dont-let-anchoring-bias-weigh-down-your-judgment>.
- Cherry, K. (2020). How anchoring bias psychology affects decision making. <https://www.verywellmind.com/what-is-the-anchoring-bias-2795029>
- Diñç Cavlak, Ö. ve Ersoy, A.S. (2022). Düşünme Stillерinin Aşırı Öz Güven Yanlılığı Üzerindeki Etkisinde Risk Tutumunun Düzenleyici Rolü, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14 (1), 671-685.
- Emich, K. J. (2014). But consider the alternative: The influence of positive affect on overconfidence. *Cognition and Emotion*, 28(8), 1382-1397.
- Ergör, Z. B. (2017). Yatırımcı davranışları ve karar vermede çerçeveleme etkisi: Türkiye'de yaşayan karar vericiler üzerine bir çalışma. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 2(11), 8-20.
- Forgas, J. P. ve Laham, S. M. (2017). Halo effects (kitap bölümü). *Cognitive illusions*. Bölüm:15, Ed. Rüdiger, F. P. (286-300). *Intriguing phenomena in judgement, thinking and memory*. Routledge: New York.
- Gigerenzer, G. ve Gaissmaier, W. (2011). Heuristic decision making. *Annual Review of Psychology*, Vol. 62, pp. 451-482.
- Gölcük, S. (2018). Partisan selective news exposure and political polarization on twitter networks in Turkey (Master's thesis, Middle East Technical University).
- Hammond, J. S., Keeney, R. L. ve Raiffa, H. (1998-1999). Karar alma sürecindeki gizli tuzaklar. *Harvard Business Review*, 1-21.
- Hawkins, S. A. ve Hastie, R. (1990). Hindsight: Biased judgments of past events after the outcomes are known. *Psychological Bulletin*, 107, 311-327.
- Hmieleski, K.M. ve Baron, R.A. (2009). Entrepreneurs' optimism and new venture performance: a social cognitive perspective. *Academy of Management Journal*, 52 (3), 473-488.

- Hogg, M., A. ve Vaughan, G. M. (2011a). Yükleme ve Sosyal Bilgi. Bölüm 3. *Sosyal Psikoloji*. Çev. Yıldız, İ. ve Gelmez, A. Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Hogg, M., A. ve Vaughan, G. M. (2011b). Sosyal biliş ve sosyal düşünüş. Bölüm 2. *Sosyal Psikoloji*. Çev. Yıldız, İ. ve Gelmez, A. Ütopya Yayınevi: Ankara.
- Hoorens, V. (2014). Positivity Bias. In: Michalos, A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2219
- Kahneman, D. (2012). *Thinking, Fast and Slow*. Penguin Books: Londra
- Kahneman, D. ve Tversky, A. (1973). On the psychology of prediction. *Psychological review*, 80(4), 237.
- Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect theory: an analysis of decision under risk, *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 47 (2), 263-291.
- Kahneman, D., ve Tversky, A. (1984). Choices, values, and frames. *American psychologist*, 39(4), 341.
- Kalafatoğlu, Y. (2018). İşyerinde mutluluk. Örgütsel Davranış Gündemdeki Kavramlar. Bölüm 12, ss. 261-278. Turgut, T. (Ed.) Çağlayan Yayınevi: İstanbul
- Kalafatoğlu, Y. ve Turgut, T. (2017). The effects of mindfulness on overconfidence. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15 (29), 175-191.
- Kavurmacı, C. (2014). Stratejik Karar Verme Sürecinde Bilişsel Yaklaşım: Üst Kademe Yöneticiler Üzerine Nitel Bir Araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bursa Uludağ University (Turkey).
- Knobloch-Westerwick, S., Mothes, C. ve Polavin, N. (2020). Confirmation bias, ingroup bias, and negativity bias in selective exposure to political information. *Communication Research*, 47(1), 104-124.
- Koroğlu, Ç., Kazan, H. G. ve Temel, E. (2022). Covid-19 pandemi sürecinde finansal yatırım alışkanlıkları ve davranışsal finans eğilimleri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 29(1), 1-25.
- Köylü, A. (2004). Bilişim Sistemlerinin Yönetimin Karar Alma Sürecine Etkileri ve Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi.
- Kumar, S. ve Goyal, N. (2015). Behavioural biases in investment decision making—a systematic literature review. *Qualitative Research in financial markets*.
- Küçükay, A. (2018). Karar vermenin psikolojisi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (35), 607-640.
- McShane, S. ve Glinow, M. A. V. (2016a). Örgütsel Davranış [Organizational Behavior]. Bölüm 6. Karar verme ve yaratıcılık, s.115-118. Çev. Çetinkaya, N. I. (çev. A. Günsel & S.Bozkurt). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- McShane, S. ve Glinow, M. A. V. (2016b). Örgütsel Davranış [Organizational Behavior]. Bölüm 3. Örgütlerde kendimizi ve diğerlerini algılamak s.45-63. Çev. Çetinkaya, N. I. (çev. A. Günsel & S.Bozkurt). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mehrabi, R. ve Kolabi, A.M. (2012). Investigating effect of entrepreneur's personal attributes and cognitive heuristics on the quality of entrepreneurial strategic decision making. *Global Business and Management Research: International Journal*, 4 (2), 178-192.
- Moore, D. A. ve Healy, P. J. (2008). The trouble with overconfidence. *Psychological Review*, 115(2), 502.
- Nouri, P. (2022). Decision-making biases in women entrepreneurs: the novices vs the habitual. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 9(4), 675-691.
- Opinion. Unconscious Decisions (2006). *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2006/02/28/opinion/science/unconscious-decisions-807273.html>

- Öner, S. (2021). Duygu Yoğunluğu ve Duygu Değerliğinin Otobiyografik Hatırlamadaki Rolü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(3), 605-618.
- Polat, Y. ve Duman, H. (2020). Bilişsel yansıma ve davranışsal anomaliler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22(38), 10-41.
- Robbins, S.R. ve Judge, T. A. (2020). Algı ve bireysel karar verme, Bölüm 6, s.82-99, *Örgütsel Davranışın Temelleri [Essentials of Organizational Behavior]*, (Erdem Artan, İ. & Eser, G. Trans). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Robinson, A.T. ve Marino, L.D. (2015). Overconfidence and risk perceptions: do they really matter for venture creation decisions?. *The International Entrepreneurship and Management Journal*, 11 (1), 149-168.
- Roese, N. J. ve Vohs, K. D. (2012). Hindsight bias. *Perspectives on psychological science*, 7(5), 411-426.
- Saposnik, G., Redelmeier, D., Ruff, C. C. ve Tobler, P. N. (2016). Cognitive biases associated with medical decisions: a systematic review. *BMC medical informatics and decision making*, 16(1), 1-14.
- Schultz, D. P., Schultz, S. E. ve Aslay, Y. (2002). Psikolojide Çağdaş Düşünceler (kitap bölümü). *Modern Psikoloji Tarihi*, Bölüm 15, 692-725. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Schwenk, C. R. (1984). Cognitive simplification processes in strategic decision-making. *Strategic management journal*, 5(2), 111-128.
- Shanteau, J. (1989). Cognitive heuristics and biases in behavioral auditing: Review, comments and observations. *Accounting, Organizations and Society*, 14(1-2), 165-177.
- Simon, H. A. (1972). Theories of Bounded Rationality. *Decision and Organization*, 1(1), 161-176.
- Sleesman, D. J., Lennard, A. C., McNamara, G. ve Conlon, D. E. (2018). Putting escalation of commitment in context: A multilevel review and analysis. *Academy of Management Annals*, 12(1), 178-207.
- Staw, B. M. (1981). The escalation of commitment to a course of action. *Academy of management Review*, 6(4), 577-587.
- Şahin, G. (2021). Çerçeveleme etkisi: Asya hastalığı probleminin gerçeğe dönüşü covid 19 problemi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(3), 734-741.
- Tekin, Ö. A. (2009). Yönetimde karar verme: Batı Antalya bölgesinde bulunan beş yıldızlı otel işletmelerindeki çeşitli departman yöneticilerinin karar verme stillerini tespit etmeye yönelik uygulamalı bir araştırma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı.
- Toptaş, B. (2021). Karar verme yanlılıkları (kitap bölümü). Ed. Oğuz, E. ve Yılmaz, K. Prof. Dr. İnyet Aydın'a Armağan. Ankara: Pegem Akademi:
- Turvey, B. E. ve Freeman, J. L. (2012). Jury psychology. *Encyclopedia of Human Behavior*, 2nd edition, 495-502.
- Tversky, A. ve Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: heuristics and biases. *Science*, 185 (4157), 1124-1131.
- Why do we see unpredictable events as predictable after they occur? The Decision lab. <https://thedecisionlab.com/biases/hindsight-bias>
- Williams, P., Kern, M. L. ve Waters, L. (2016). Exploring selective exposure and confirmation bias as processes underlying employee work happiness: An intervention study. *Frontiers in Psychology*, 7, 878.
- Yaşlıoğlu, M. M., Toplu, D. ve Ömer, S. A. P. (2014). Biases in decision making process of employees. *Research Journal of Business and Management*, 1(1), 39-53.

KARAR VERME VE DUYGULAR

Seray Begüm Samur-Teraman

GİRİŞ

Hayatımızda her gün, bazen her saat bir şekilde kendimizi belirli kararlar vermenin eşiğinde buluyoruz. Bunlardan kimi profesyonel hayatımızla, kimi de özel hayatımızla ilgili oluyor ama en nihayetinde belirli kararlar almak durumunda kalıyoruz. Bazı kararlarımızı anlık, derinlemesine bir inceleme veya bir araştırma yapmadan alırken, bazılarını detaylı bir ön çalışma ile üzerinde uzun uzun düşündükten sonra alıyoruz. Ancak iki durumda da çoğu zaman tanımlayamadığımız bir şekilde karar alırken yaptığımız araştırmaların ve rasyonel (akılcı) düşünme dürtümüzün de ötesinde, içimizde oldukça derinlerde bir şeyler olduğunu hissediyoruz. Evet “*hissediyoruz*”, karşı konulmaz bir şekilde hissediyoruz! Bu bölüm işte tam da bu noktada, hislerimiz ve karar alma arasındaki ilişkiyi, keşifsel bir şekilde inceleyerek, karar alma öncesinde ve sonrasında maruz kaldığımız duygularımızın etkilerini anlama niyetiyle yazılmıştır.

Bu yaşadıklarımızdan hareketle karar verme süreci ve dinamikleri ekonomi, psikoloji, yönetim ve organizasyon başta olmak üzere birçok disiplinde, hem akademisyenler hem de profesyoneller tarafında ele alınmış, böylelikle de eklektik bir yapıya bürünmüştür. Dolayısıyla bu durum, karar vermenin belirli ilgi alanlarına bağlı olarak farklı perspektiflerden ele alınan ve çok çeşitli ancak gerçek yaşam ile de ilintilendirilebilen açık ara karmaşık bir süreç olduğunu da göstermektedir (Bouzguenda, 2018; Lerner vd., 2015). Bu bölümde de bu karmaşık sürecin duygular ve duygusal zekâ ile olan ilişkisi ele alınmış, duyguların karar verme sürecindeki öncül ve artçıl etkileri değerlendirilmiştir.

Geleneksel (veya klasik) olarak adlandırabileceğimiz paradigmada bireylerin mevcut durum ve koşullar/alternatifler öbeğinden optimal seçenekleri belirleyerek karar aldığı varsayılmaktadır. Dolayısıyla birey ilgili ve ihtiyaç duyduğu bilgi edinimini gerçekleştirebilecek, alternatifler belirleyecek ve bu

bireysel farkındalığı artıracak, mevcut duygu deneyimleri ve bu duyguların nasıl yönetildiği hususunda, özellikle de duygularının düzenlenmesi ile ilgili bazı stratejilere ihtiyaçları vardır. Bu stratejilerin yine aynı farkındalık ile geliştirilebilmesi için etkili bir destek mekanizmasının organizasyon içerisinde diğer öncelikli faktörler için geliştirilen destek mekanizmalarına ek veya tamamlayıcı olarak yapılandırılması gerekmektedir. Bu özellikle çalışanların bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak ortaya çıkan, duygusal farkındalıklarının gelişimi için temel bir ihtiyaç olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla duygu düzenleme becerilerini geliştirme konusunda, koçluk ve mentorluk (Fenton-O'craevy, 2011) kaslarını kullanabilecek etkili liderlere ve ancak bu vasıfları taşıyacak etkili yöneticilere ihtiyaç vardır. Yönetimsel sezgiyi daha kaliteli ve bağlamsal olarak uygun bir etki yaratacak şekilde kullanabilmenin de karar süreçlerine olumlu yansıtacağı düşünülmektedir.

REFERANSLAR

- Acar, F. T. (2001). Duygusal zeka yeteneklerinin göreve yönelik ve insana yönelik liderlik davranışları ile ilişkisi: Banka şube müdürleri üzerine bir alan araştırması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Alharbi, R., & Alnoor, A. (2022). The influence of emotional intelligence and personal styles of dealing with conflict on strategic decisions. *PSU Research Review*, Vol. (basım aşamasında), No. (basım aşamasında).
- Ashforth, B. E., & Humphrey, R. H. (1995). Emotion in the workplace: A reappraisal. *Human Relations*, 48, 97-125.
- Atanasiu, R. (2021). "Reason, emotions, intuition", *Critical Thinking for Managers: Structured Decision-Making and Persuasion in Business* içinde (syf. 41-47). Cham: Springer International Publishing.
- Bar-On, R. (2007). The Bar-On model of emotional intelligence: A valid, robust and applicable EI model. *Organisations and People*, 14, 2, 27-34.
- Bouzuenda, K. (2018). Emotional intelligence and financial decision making: are we talking about a paradigmatic shift or a change in practices? *Research in International Business and Finance*, 44, 273-284.
- Brackett, M. A., & Mayer, J. D. (2003). Convergent, discriminant, and incremental validity of competing measures of emotional intelligence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 9, 1147-1158.
- Bratianu, C. & Bejinaru, R. (2019). The theory of knowledge fields: a thermodynamic approach, *Systems*, 7, 2, 1-12.
- Bushan, N. (2019). "Four Elements of Making Emotionally Intelligent Decisions". *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/forbescoachescouncil/2019/05/24/four-elements-of-making-emotionally-intelligent-decisions-in-the-workplace/?sh=3be7dba75304>, erişim tarihi 01.05.2023.
- Cecchi, A. (2016). Rationality and Emotional Biases Do You Know What They Are? www.behavioraleconomics.com erişim tarihi 01.05.2023.

- Cuéllar-Molina, D., García-Cabrera, A. M., & Déniz-Déniz, M. D. L. C. (2019). Emotional intelligence of the HR decision-maker and high-performance HR practices in SMEs. *European Journal of Management and Business Economics*, 28,1, 52-89.
- Chrusciel, D. (2006). Considerations of emotional intelligence (EI) in dealing with change decision management, *Management Decision*, 44, 5, 644-657.
- Cools, E. & Van Den Broeck, H., (2008). Cognitive styles and managerial behaviour: a qualitative study. *Education & Training*, 50(2), pp. 103-114.
- O'Connor, P. J., Hill, A., Kaya, M., & Martin, B. (2019). The measurement of emotional intelligence: A critical review of the literature and recommendations for researchers and practitioners. *Frontiers in Psychology*, 10, 1116, 1-19.
- Crosbie, R. (2005). Learning the soft skills of leadership. *Industrial and Commercial Training*, 37,1, 45-51.
- Dewberry, C., Juanchich, M., & Narendran, S. (2013). Decision-making competence in everyday life: The roles of general cognitive styles, decision-making styles and personality. *Personality and Individual Differences*, 55, 7, 783-788.
- Dulewicz, V. & Higgs, M. (2000). Emotional intelligence—A review and evaluation study. *Journal of Managerial Psychology*, 15, 4, 341-372.
- Edwards, J. A., & Weary, G. (1993). Depression and the impression-formation continuum: piecemeal processing despite the availability of category information. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 4, 636-645.
- Extremera, N. & Fernández-Berrocal, P. (2006). Emotional intelligence as predictor of mental, social, and physical health in university students. *The Spanish Journal of Psychology*, 9,1, 45-51.
- Forgas, J. P., & Ciarrochi, J. V. (2002). On managing moods: Evidence for the role of homeostatic cognitive strategies in affect regulation. *Personality and Social Psychology bulletin*, 28, 3, 336-345.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56, 3, 218-226.
- Gawronski, B. & Creighton, L.A. (2013) Dual Process Theories, D. E. Carlston (ed.) *The Oxford Handbook of Social Cognition* içinde, syf. 282-312. Oxford University Press: New York, NY.
- Gohm, C. L. (2003). Mood regulation and emotional intelligence: individual differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 3, 594-607.
- Gohm, C. L., & Clore, G. L. (2000). Individual differences in emotional experience: Mapping available scales to processes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 679-697.
- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Bantam. New York.
- Goleman, D. (1996). Emotional intelligence. Why it can matter more than IQ. *Learning*, 24(6), 49-50.
- Grandey, A. A. (2008). Emotions at work: A review and research agenda. Barling, J. ve Cooper, L.C. (eds.) *Handbook of organizational Behavior* içinde, syf. 235-261, Sage Publications.
- Größler, A., Rouwette, E., & Vennix, J. (2016). Non-conscious vs. deliberate dynamic decision-making—A pilot experiment. *Systems*, 4, 13, 1-11.
- Gurbuz, G., Ergun, H. S., & Teraman, S. B. S. (2016). Mediating Role of Emotional Self-Efficacy Between Emotional Intelligence and Creativity: Empirical Study on University Undergraduates. *International Journal of Higher Education Management*, 3,1,14-29.

- Hahn, M.H., Choi, D.Y., Lee, K.C. (2013). An Empirical Analysis of the Effect of Social and Emotional Intelligence on Individual Creativity Through Exploitation and Exploration. Lee, K. (ed.) *Digital Creativity. Integrated Series in Information Systems* içinde, 32, syf.79-98, Springer: New York, NY.
- Hamilton, K., Shih, S. I., & Mohammed, S. (2016). The development and validation of the rational and intuitive decision styles scale. *Journal of personality assessment*, 98, 5, 523-535.
- Hodzic, S., Scharfen, J., Ripoll, P., Holling, H. and Zenasni, F. (2018). How efficient are emotional intelligence trainings: a meta-analysis. *Emotion Review*, 10, 2, 138-148.
- Isen, A. M. (2008). Some ways in which positive affect influences decision making and problem solving. Lewis, M. Haviland-Jones, J.M. ve Barret, L.F. (eds), *Handbook of Emotions* içinde, syf. 548-573, Guilford Press: New York, NY.
- Isen, A. M., Daubman, K. A., & Nowicki, G. P. (1987). Positive affect facilitates creative problem-solving. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51,1122–1131.
- Izard, C. E., Woodburn, E. M., Finlon, K. J., Krauthamer-Ewing, E. S., Grossman, S. R., & Seidenfeld, A. (2011). Emotion knowledge, emotion utilization, and emotion regulation. *Emotion Review*, 3,1, 44-52.
- Kahneman, D. (2012). *Thinking Fast and Slow*. Penguin Books: Random House, UK.
- Katherine Hamilton, Shin-I Shih & Susan Mohammed (2016) The Development and Validation of the Rational and Intuitive Decision Styles Scale, *Journal of Personality Assessment*, 98, 5, 523-535.
- Lerner, J. S., & Keltner, D. (2000). Beyond valence: Toward a model of emotion-specific influences on judgement and choice. *Cognition and Emotion*, 14,4 , 473-493.
- Lerner, J. S., Li, Y., Valdesolo, P., & Kassam, K. S. (2015). Emotion and Decision Making. *Annual Review of Psychology*, 66, 799-823.
- Palmiero M., Nori R., Piccardi L. & D'Amico S. (2020) Divergent Thinking: The Role of Decision-Making Styles. *Creativity Research Journal*, 32, 4, 323-332.
- Mayer, J. D., Caruso, D. R., & Salovey, P. (2016). The ability model of emotional intelligence: Principles and updates. *Emotion Review*, 8,4, 290-300.
- Mayer, J. D., Gayle, M., Meehan, M. E., & Haarman, A. K. (1990). Toward better specification of the mood-congruency effect in recall. *Journal of Experimental Social Psychology*, 26,6, 465-480.
- Mayer, J. D., Salovey, P. & Caruso, D. R. (2000) Emotional Intelligence as Zeitgeist, as Personality and as Mental Ability, R. Bar-On and J. Parker (eds.), *The handbook of Emotional Intelligence* içinde, syf. 92-117, Jossey Bas Wiley Company:
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2008). Emotional intelligence: New ability or eclectic traits?.*American Psychologist*, 63,6, 503-517.
- Morris, J. A., & Feldman, D. C. (1996). The dimensions, antecedents, and consequences of emotional labor. *Academy of Management Review*, 21,4, 986-1010.
- Murray, N., Sujan, H., Hirt, E. R., & Sujan, M. (1990). The influence of mood on categorization: A cognitive flexibility interpretation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59,3, 411-425.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995), *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*, Oxford University Press: New York, NY.
- O'Connor, P. J., Hill, A., Kaya, M., & Martin, B. (2019). The measurement of emotional intelligence: A critical review of the literature and recommendations for researchers and practitioners. *Frontiers in Psychology*, 10, 1-19.

- Papoutsis, C., Drigas, A., & Skianis, C. (2019). Emotional intelligence as an important asset for HR in organizations: Attitudes and working variables. *International Journal of Advanced Corporate Learning*, 12, 2, 21-35.
- Price, M. C., & Norman, E. (2008). Intuitive decisions on the fringes of consciousness: Are they conscious and does it matter? *Judgment and Decision Making*, 3,1, 28-41.
- Salovey, P. & Mayer, J. D. (1990) Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9,3, 185-211
- Samul, J. (2020). *Spiritual Knowledge at Work: Linkages Between Managers' Spiritual Intelligence and Workplace Perspective*. Academic Conferences International Limited.
- Seo, M. G., & Barrett, L. F. (2007). Being emotional during decision making—good or bad? An empirical investigation. *Academy of Management Journal*, 50,4,, 923-940.
- Shiv, B., Loewenstein, G., Bechara, A., Damasio, H., & Damasio, A. R. (2005). Investment Behavior and the Negative Side of Emotion. *Psychological Science*, 16, 6 , 435-439.
- Simon, H. A. (1987). Making management decisions: The role of intuition and emotion. *Academy of Management Perspectives*, 1,1, 57-64.
- Sternberg, R. J. (1997). The concept of intelligence and its role in lifelong learning and success. *American psychologist*, 52, 10, 1030-1037.
- Thanos, I. C. (2022). The complementary effects of rationality and intuition on strategic decision quality. *European Management Journal*,1-19.
- Zampetakis, L. A., ve Moustakis, V. (2006). "Linking creativity with entrepreneurial intentions: A structural approach", *The International Entrepreneurship and Management Journal*, 2, 3, 413-428.

KARAR VERME VE KÜLTÜR

Artür Yetvart Mumcu

GİRİŞ

Günlük hayatımızda ve iş hayatımızda her gün karar vermemiz gereken birçok durumla karşı karşıya kalmaktayız. Bu karar durumları bazen birbirine benzer bazen de birbirinden çok farklı yapılara sahiptir. Peki kişi karar verirken benzer yollar mı izler? Yoksa her bir karar için farklı yöntemler mi kullanır? Acaba benzer durumlarda hep aynı kararlar mı alınır? Eğer verilen kararlarda farklılıklar oluyorsa bu farklılığın altında yatan unsurlar nelerdir? Kişilerin meslekleri, cinsiyetleri, eğitim durumları veya kültürel değerleri verdikleri kararlarda etkili olur mu? Bu soruların yanıtlarını aramak sadece kişisel bir merakla sınırlı kalmayıp kurumsal ve de bununla birlikte bilimsel seviyelerde de incelenen önemli konular arasındadır.

Karar vermek, en basit tanımı ile olası seçenekler arasından tercih yapmaktır (Edwards, 1954). Seçenekleri gözden geçiren birey, kendisi için en uygun ve en yararlı olanı seçip diğerlerini eleme yoluna gider. Ancak bu süreç sırasında tahmin edileceği gibi herkes aynı yolu kullanmaz (Çepelioğlu, 2021). Peki kişilerin verdikleri kararları ayırıştırıran veya benzer kılan nedir? Demografik özellikler belki ilk akla gelen unsur olabilir. Fakat cinsiyet, eğitim durumu, gelir seviyesi vb. bu özelliklerin toplumdan topluma farklı değerlerle ve normlarla değerlendirildiğini düşünecek olursak, öncelikle kültürel ve toplumsal özellikleri irdelemekle başlamak doğru olacaktır. Çünkü kültür ve demografik özellikler arasında önemli bağlar bulunmaktadır (Skolnick, 2008). Örneğin önemli bir demografik özellik olan cinsiyeti ele alacak olursak, Doğu ve Batı kültürleri arasında farklı bir yaklaşım bulunmaktadır. Batı toplumlarında kadınlar Doğu toplumlarına kıyasla daha fazla iş hayatında rol almaktadırlar. Bu durum kültürel bir yapının işaretidir. Buradan yola çıkarak cinsiyetin farklı yapıdaki kültürlerde işletmeler üzerinde farklı etkilerinin olacağı aşikârdır. Bu

munda vereceği kararlarla ilgili hangi kültür yapısının etkili olacağı önemli bir sorunsaldır.

4- Toplumun kültürel yapısı ile kurumların örgütsel kültürünün karar verme üzerindeki etkileri; kişinin sahip olduğu kültürel yapı ile kurum kültürünün farklı olması durumunda hangi kültürel yapı karar üzerinde daha fazla etkili olacaktır?

Bu araştırmada mevcut başlıca sınırlılıklardan bahsetmek gerekirse; Türkiye’de kültür ve karar verme ile ilgili çok sınırlı incelemenin yapılmış olması sebebiyle ülke adına bir genelleme yapılması pek mümkün değildir. Araştırma sadece konu ile ilgili mevcut durum hakkında bir tahminde bulunma sınırlarındadır. Sektörlere özgü ve örgüt yapılarına özgü daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte örgütlerdeki farklı hiyerarşideki çalışanlar için bir örneklem ayrımı yapılması da gelecek çalışmalarda göz önünde bulundurulabilecek hususlardandır.

Ayrıca tarih boyunca aldığı göçler ve son dönemde artan mülteci göçü sebebiyle Türkiye’de araştırmaya katılan çalışanların veya yöneticilerin sahip olduğu alt kültürlerin tespit edilememiş olması da önemli bir sınırlılıktır. Yine bilimsel amaçlar ve bilimsel etik dâhilinde bu ayrımın ortaya konulabilmesi gelecek çalışmalarda ele alınabilecek bir diğer unsurdur.

REFERANSLAR

- Açıkgöz, A. (2015). Teknolojik Türbülans, Karar Verme Süreçleri ve Ürün Geliştirme Performansı. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, 26(79), 57-82.
- Adler, N. J. (2002). Global managers: no longer men alone. *International Journal of Human Resource Management*, 13(5), 743-760.
- Adler, N. J., & Gundersen, A. (2001). *International dimensions of organizational behavior*. South-Western Cincinnati, OH.
- Ali, A. J. (1993). Decision-making style, individualism, and attitudes toward risk of Arab executives. *International Studies of Management & Organization*, 23(3), 53-73.
- Apriliani, D., Anggraini, R. Z., & Anwar, C. (2014). The effect of organization ethical culture and ethical climate on ethical decision making of auditor with self efficacy as moderating. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 4(1), 226-244.
- Atsan, N. (2007). Farklı kültürlerde karar verme davranışı: Türk ve Japon yöneticiler arasında bir karşılaştırma. 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 675-681.
- Atsan, N. (2017). Karar vermede çatışma kurami ve özsaygi ilişkisine yönelik kültürel bir inceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(1), 63-73.

- Ball, R. (2001). Individualism, collectivism, and economic development. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 573(1), 57–84.
- Bansal, H. S., & Voyer, P. A. (2000). Word-of-mouth processes within a services purchase decision context. *Journal of service research*, 3(2), 166–177.
- Bik, O. P. G. (2010). The behavior of assurance professionals: A cross-cultural perspective. Eburon Uitgeverij BV.
- Bilgütay, H., & Deniz, M. (2019). Risk Kültürünün Karar Verme Sürecine Etkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 128–140.
- Bontempo, R., Lobel, S., & Triandis, H. (1990). Compliance and value internalization in Brazil and the US: Effects of allocentrism and anonymity. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 21(2), 200–213.
- Böyükaslan, H. D., Özkara, B., & Özdemir, Ş. (2016). Kültürel değerlerin yöneticilerin karar verme stiline etkisi. *Journal of Management and Economics Research*, 14(3), 64–84.
- Byrnes, J. P. (2002). The development of decision-making. *Journal of adolescent health*, 31(6), 208–215.
- Campion, L. L., & Wang, C. X. (2019). Collectivism and individualism: The differentiation of leadership. *TechTrends*, 63, 353–356.
- Canan, A. (2005). İşletmelerde etiksel karar almada kültürün rolü. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 12(2), 31–52.
- Çepeliöğlü, N. (2021). Karar Vermede Kişilik Ve Kültürün Etkisi. İçinde Z. KARACAGİL (Ed.), *Current Debates on Social Sciences 7: Human Studies* (ss. 159–162).
- Cohen, A. B. (2009). Many forms of culture. *American psychologist*, 64(3), 194.
- Colakoglu, S., & Caligiuri, P. (2008). Cultural distance, expatriate staffing and subsidiary performance: The case of US subsidiaries of multinational corporations. *The international journal of human resource management*, 19(2), 223–239.
- Correia, A., Kozak, M., & Ferradeira, J. (2011). Impact of culture on tourist decision-making styles. *International Journal of Tourism Research*, 13(5), 433–446.
- Curkan, S. C. (2019). Genişletilmiş online alışveriş kabul modeli (GOAKM) ile yerli turistlerin internet üzerinden tatil satınalma davranışlarının belirlenmesi ve kültürün etkisi.
- Cyert, R. M., Dill, W. R., & March, J. G. (1958). The role of expectations in business decision making. *Administrative Science Quarterly*, 307–340.
- Dabić, M., Tipurić, D., & Podrug, N. (2015). Cultural differences affecting decision-making style: a comparative study between four countries. *Journal of Business Economics and Management*, 16(2), 275–289.
- Dimitratos, P., Petrou, A., Plakoyiannaki, E., & Johnson, J. E. (2011). Strategic decision-making processes in internationalization: Does national culture of the focal firm matter? *Journal of World Business*, 46(2), 194–204.
- Edwards, W. (1954). The theory of decision making. *Psychological bulletin*, 51(4), 380.
- Eser, G. (2022). Karar verme stilleri ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *İktisat İşletme ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 24–39.
- Emre, S. (2007). Girişimcilik kültürü: Hofstede'in kültür boyutlarının Malatya uygulaması.
- Fayganoğlu, P., & Gürsoy, A. (2020). Evrenselci ve Özselci Kültürler Ayrımında Yöneticilerde Etik Karar Verme Davranışı. *Ankara hacı bayram veli üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergisi*, 22(1), 134–156.

- Feng, H. (2007). Chinese strategic culture and foreign policy decision-making: Confucianism, leadership and war. Routledge.
- Flood, R. L., & Romm, N. (1996). Diversity management. *Critical Systems Thinking*, 81-92.
- Ford, R. C., & Richardson, W. D. (1994). Ethical decision making: A review of the empirical literature. *Journal of business ethics*, 13, 205-221.
- Fritzsche, D. J. (2000). Ethical climates and the ethical dimension of decision making. *Journal of Business Ethics*, 24, 125-140.
- Fülöp, J. (2005). Introduction to decision making methods. BDEI-3 workshop, Washington, 1-15.
- Ginsberg, A. (1988). Measuring and modelling changes in strategy: Theoretical foundations and empirical directions. *Strategic Management Journal*, 9(6), 559-575.
- Gün, G. (2018). Kariyer değerlerinin kariyer karar yetkinliğine etkisi ulusal kültürün aracı rolü. *European Journal of Managerial Research Dergisi*, 2(2), 1-22.
- Harris, R. (1998). Introduction to decision making. *VirtualSalt*.
- Hofstede, G. (1980). Culture and organizations. *International studies of management & organization*, 10(4), 15-41.
- Hofstede, G. H. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage Publications.
- Ivancevich, J. M., & Gilbert, J. A. (2000). Diversity management: Time for a new approach. *Public personnel management*, 29(1), 75-92.
- Janis, I. L., & Mann, L. (1977). *Decision making: A psychological analysis of conflict, choice, and commitment*. Free press.
- Kaya, T. (2019). Elektrikli Küçük Ev Aletleri Sektöründe Markanın Tüketici Tercihlerindeki Rolü Ve Tüketici Karar Sürecinde Marka Bağlılığı. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 2121-2139.
- Kish-Gephart, J. J., Harrison, D. A., & Treviño, L. K. (2010). Bad apples, bad cases, and bad barrels: meta-analytic evidence about sources of unethical decisions at work. *Journal of applied psychology*, 95(1), 1.
- Kıral, E. (2015). Yönetimde karar ve etik karar verme sorunsalı. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 73-89.
- Kuvykaite, R., Dovaliene, A., & Navickiene, L. (2009). Impact of package elements on consumer's purchase decision. *Economics and management*, 14, 441-447.
- Loe, T. W., Ferrell, L., & Mansfield, P. (2000). A review of empirical studies assessing ethical decision making in business. *Journal of business ethics*, 25, 185-204.
- March, J. G. (1994). *Primer on decision making: How decisions happen*. Simon and Schuster.
- Munn, N. D. (1992). The cultural anthropology of time: A critical essay. *Annual review of anthropology*, 21(1), 93-123.
- Orhan, U. (2015). Yönetişimin hatalı karar vermeye etkisi: çimento sektöründe bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(1).
- Oyserman, D., & Lee, S. W. S. (2008). Does culture influence what and how we think? Effects of priming individualism and collectivism. *Psychological bulletin*, 134(2), 311.
- Öztopçu, A. (2019). Davranış ve ekonomik karar verme ilişkisi. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 364-376.

- Pennings, J. M. (1985). Introduction: on the nature and theory of strategic decisions. *Organizational strategy and change*, 1–34.
- Pettigrew, A. M. (2014). *The politics of organizational decision-making*. Routledge.
- Podrug, N. (2011). Influence of national culture on decision-making style. *South East European Journal of Economics and Business*, 6(1), 37.
- Rentmeester, C. (2014). Do no harm: a cross-disciplinary, cross-cultural climate ethics.
- Saha, A. K., & Ghosh, E. S. K. (2020). Individualism-collectivism revisited: Some consequences for group decision-making. *İçinde Merging past, present, and future in cross-cultural psychology* (ss. 245–255). Garland Science.
- Savani, K., Markus, H. R., & Conner, A. L. (2008). Let your preference be your guide? Preferences and choices are more tightly linked for North Americans than for Indians. *Journal of personality and social psychology*, 95(4), 861.
- Schneider, S. C. (1989). Strategy formulation: The impact of national culture. *Organization studies*, 10(2), 149–168.
- Shacklock, A. H. (1999). Ethical Decision Making in Human Resource Management: A Study of Human Resource Practitioners in the South Australian Public Sector. *Proceedings of the International Association for Business and Society*, 10, 169–182.
- Simon, H. A. (1979). Rational decision making in business organizations. *The American economic review*, 69(4), 493–513.
- Sims, R. H., & Schraeder, M. (2004). An examination of salient factors affecting expatriate culture shock. *Journal of Business & Management*, 10(1).
- Sıgır, Ü., & Tıgılı, M. (2006). Hofstede'nin "Belirsizlikten Kaçınma" Kültürel Boyutunun Yönetimsel Örgütsel Süreçlere ve Pazarlama Açısından Tüketici Davranışlarına Etkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 327–342.
- Skolnick, J. H. (2008). Enduring issues of police culture and demographics. *Policing & society*, 18(1), 35–45.
- Slovic, P., Lichtenstein, S., & Fischhoff, B. (1988). *Decision making*. Wiley.
- Stahl, M. J., & Grigsby, D. W. (1992). *Strategic management for decision making*. Pws Publishing Company.
- Steers, R. M., Nardon, L., & Sanchez-Runde, C. (2009). Culture and organization design: Strategy, structure, and decision making. *Cambridge handbook of culture, organizations, and work*, 71–117.
- Tarmo, C. G., & Issa, F. H. (2022). An analysis of groupthink and decision making in a collectivism culture: the case of a public organization in Tanzania. *International Journal of Public Leadership*, 18(1), 15–29.
- Telhaug, A. O., Mediås, O. A., & Aasen, P. (2004). From collectivism to individualism? Education as nation building in a Scandinavian perspective. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 48(2), 141–158.
- Tierney, W. G. (2016). *The impact of culture on organizational decision-making: Theory and practice in higher education*. Stylus Publishing, LLC.
- Topa, G., Moriano, J. A., Depolo, M., Alcover, C.-M., & Morales, J. F. (2009). Antecedents and consequences of retirement planning and decision-making: A meta-analysis and model. *Journal of Vocational Behavior*, 75(1), 38–55.

- Triandis, H. (1988). Collectivism v. individualism: A reconceptualisation of a basic concept in cross-cultural social psychology. *Cross-cultural studies of personality, attitudes and cognition*, 60–95.
- Ünnü, N. A. A. (2014). Rasyonel perspektif ışığında karar verme eylemi: Nitel bir analiz. *Journal of Management and Economics Research*, 12(24), 91–116.
- Wilson, D. (2003). Strategy as decision making. *Images of strategy*, 383–410.
- Yates, J. F., & De Oliveira, S. (2016). Culture and decision making. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 136, 106–118.

KARAR VERMEDE ETİK

Nihal Kartaltepe Behram

GİRİŞ

Örgütler, çok farklı karar türlerinin bir arada verildiği ortamlardır ve karar türlerinin her biri, hem örgüt için hem de paydaşları için farklı sonuçları beraberinde getirmektedir. Bu kararlar, normal şartlarda, doğru ve yanlışın ne olduğuna yönelik etik ilke ve kurallar çerçevesinde verilmektedir. Ancak bazı durumlarda karar vericiler, söz konusu ilke ve kuralların dışına çıkabilmektedirler. Yapılan araştırmalar, etik olmayan bu kararların azımsanmayacak düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Etik olmayan kararlara ilişkin sonuçların oldukça geniş bir etki alanına sahip olması, örgütlerde etik ve ahlak kavramlarına verilen önemin artmasına neden olmuştur. Etik düşünme ve hareket etme kaygısının iş yaşamındaki ağırlığının artması, örgütlerde karar verme sürecinin etik boyutu ile değerlendirmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede yöneticilerin, iş yaşamına ilişkin etik problemler karşısında nasıl karar verebileceklerini anlamak daha da önemli hâle gelmiştir.

1. Etik Kavramı ve Temel Etik İlkeler

Yunanca “ethos” kelimesinden türetilen ve “karakter” anlamına gelen etik; ahlaki olanın özünü ve temellerini araştıran bilim ve insan davranışları ile ilgili problemleri inceleyen felsefe dalı olarak tanımlanmaktadır. İnsanın bütün eylem ve davranışlarının temelini irdeleyen etik konusu, insanlık tarihi boyunca üzerinde en fazla çalışılan alanlardan biridir. Bu çalışmalarda temel odak noktasının, insanın ve toplumun iyiliği veya mutluluğu olduğu görülmektedir. Doğru ve yanlış davranış kavramlarını sistemleştirme, savunma ve önerme sürecini içeren bir felsefe dalı olarak etik, toplumsal yaşamın düzeni ve devamlılığı açısından kritik önem taşımaktadır.

REFERANSLAR

- Abumere, F. A. (2019). Utilitarianism. *Introduction to Philosophy: Ethics*.
- Allen, K. N., & Friedman, B. D. (2010). Affective learning: A taxonomy for teaching social work values. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 7(2), 1-12.
- Allwood, C. M., Selart, M., & Selart, M. (Eds.). (2001). *Decision making: Social and creative dimensions*. Springer Science & Business Media.
- Bandura, A., Caprara, G. V., & Zsolnai, L. (2000). Corporate transgressions through moral disengagement. *Journal of Human Values*, 6(1), 57-64.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action* (Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ).
- Carlson, D. S., & Kacmar, K. M. (1997). Perceptions of ethics across situations: A view through three different lenses. *Journal of Business Ethics*, 16, 147-160.
- Díaz de la Cruz, C., Fernández Fernández, J. L., & Ferrero, I. (2022). Ethical decision-making: From practice to theory.
- Fang, Z., Jung W. H., Korczykowski, M., Luo, L., Prehn, K., Xu, S., Detre, J. A., Kable, J. W., Robertson, D. C., & Rao, H. (2017). Post-conventional moral reasoning is associated with increased ventral striatal activity at rest and during task. *Scientific Reports*, 7(7105),
- Ferrell, O. C., & Gresham, L. G. (1985). A contingency framework for understanding ethical decision making in marketing. *Journal of marketing*, 49(3), 87-96.
- Giles, D. (2019). How Can I Be a Better Person? On Virtue Ethics. *Introduction to Philosophy: Ethics*, 26.
- Guy, M. E. (1990). *Ethical decision making in everyday work situations*. Greenwood Publishing Group.
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108(4), 814-834.
- Hannah, S. T., Avolio, B. J., & May, D. R. (2011). Moral maturation and moral conation: A capacity approach to explaining moral thought and action. *Academy of Management Review*, 6(4), 663-685.
- Jones, D. A. (2009). A novel approach to business ethics training: Improving moral reasoning in just a few weeks. *Journal of Business Ethics*, 88, 367-379.
- Jones, T. M. (1991). Ethical decision making by individuals in organizations: An issue-contingent model. *Academy of management review*, 16(2), 366-395.
- Kaplan, M. F., & Miller, C. E. (1987). Group decision making and normative versus informational influence: Effects of type of issue and assigned decision rule. *Journal of Personality and social psychology*, 53(2), 306.
- Kidder, R. M. (1996). *How good people make tough choices: Resolving the dilemmas of ethical living* (1st Fireside ed.). New York: Simon & Schuster
- Kish-Gephart, J. J., Harrison, D. A., & Treviño, L. K. (2010). Bad apples, bad cases, and bad barrels: Meta-analytic evidence about sources of unethical decisions at work. *Journal of Applied Psychology*, 95(1), 1-31.
- Kohlberg, L. (1969). The cognitive-developmental approach to socialization. *Handbook of socialization theory and research*. Chicago: Rand McNally, 347-480.
- Kohlberg, L. (1976). Moral stages and moralization: The cognitive-development approach. *Moral development and behavior: Theory research and social issues*, 31-53.
- Kranak, J. (2019). Kantian deontology. *Introduction to philosophy: Ethics*.
- Kuilman, L., Jansen, G. J., Middel, B., Mulder, L. B., & Roodbol, P. F. (2019). Moral reasoning explained by personality traits and moral disengagement: A study among Dutch nurse practitioners and physician assistants. *Journal of Advanced Nursing*, 75(6), 1252-1262.

- Mele', D. (2005). Ethical education in accounting. Integrating rules, values and virtues. *Journal of Business Ethics*, 57(1), 97-109.
- Mill, J. S. (1957). *Utilitarianism*. Indianapolis: Bobbs- Merrill; Carroll, A. (1993). *Business and society: Ethics and stakeholder management*, 2nd ed. Cincinnati: South- Western; Velasquez, M. G. (1992). *Business ethics: Concepts and cases*, 3rd ed. Englewood Cliff s, NJ: Prentice Hall.
- Moore, C. (2015). Moral disengagement. *Current Opinion in Psychology*, 6, 199-204.
- Nnamani, T. and Stückelberger C. (2019), *Resolving Ethical Dilemmas in Professional and Private Life. 50 Cases from Africa for Teaching and Training*. Geneva: Globethics.net.
- Özlem, D. (2010). Etik-ahlak felsefesi. Notos Kitap Yayıncılık Eğitim Danışmanlık ve Sanal Hizmetler Tic. Ltd. Şti.
- Pojman, L. (1998). *Ethical theory: Classical and contemporary readings*. 3rd ed. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- Radden, J., and Sadler, J. Z. (2010). *The Virtuous Psychiatrist : Character Ethics in Psychiatric Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Cambridge, MT: Belknap Press.
- Raz, J. (2000). Right-based moralities. *Rights and Reason: Essays in Honor of Carl Wellman*, 177-196.
- Reamer, F. G. (1999). *Social work values and ethics (2nd ed.)*. New York: Columbia University Press.
- Rest, J, and Narvaez, D. (1994). Summary: What's possible? In J. Rest & D. Narvaez (Eds.), *Moral development in the professions Psychology and applied ethics* (pp. 213-224). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rest, J. R. (1979). *Development in judgment moral issues*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Rest, J. R. (1986) *Moral development: advances in research & theory* (New York: Praeger).
- Rest, J. R.: 1986, *Moral Development: Advances in Research and Theory* (Praeger Publishers, New York, NY).
- Rossouw, D., & Stückelberger, C. (2012). *Global Survey of Business Ethics. In Training, Teaching and Research* (Vol. 5). Globethics.net.
- Sekerka, L. E., & Bagozzi, R. P. (2007). Moral courage in the workplace: Moving to and from the desire and decision to act. *Business Ethics: A European Review*, 16(2), 132-149.
- Staw, B. M., & Szwejkowski, E. (1975). The scarcity-munificence component of organizational environments and the commission of illegal acts. *Administrative science quarterly*, 345-354.
- Sternberg, R.J.(2012).Teaching for Ethical Reasoning, *International Journal of Educational Psychology (IJEP)*, 1(1), 35-50
- Thiroux, J. (1998). *Ethics: Theory and practice (6th ed.)*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Trevino, L. K.: 1986, 'Ethical Decision Making in Organizations: A Person-Situation Interactionist Model', *Academy of Management Review* 11(3), 601-617.
- Uygun, O. Immanuel Kant ve Ahlakın Temel İlkesi. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1439-1454.
- Velasquez, M. G. (2014). *Business Ethics: Concepts and Cases: Pearson New International Edition*. Pearson Education Limited.
- Vélez García, A. E., & Ostrosky-Solís, F. (2006). From morality to moral emotions. *International journal of psychology*, 41(5), 348-354.
- Weiss, J. W. (2021). *Business ethics: A stakeholder and issues management approach*. Berrett-Koehler Publishers, Seventh Edition

ÖZELLEŞTİRMENİN YARATTIĞI BELİRSİZLİK ORTAMINDA KARAR ALICILARIN KONUMU: TEKEL GENEL MÜDÜRLÜĞÜNDE KARAR ALICILAR¹

Esra İşbilen Duru

GİRİŞ

Karar verme; bir örgütsel yapı içerisindeki sorunların ve fırsatların tespit edilerek, var olan seçenekler arasından en uygun olanın seçilmesi sürecidir (Ertürk, 2009:116, Çetin, 2014:114, Koçel, 2014:134). Yöneticiler örgütlerin karar alıcıları olarak kabul edilirler (Ertürk, 2009:118) ve pozisyonlarına bağlı olarak kararlarının içeriği ve önemi açısından birbirlerinden ayrışır. Bu bağlam içerisinde genel müdür, genel müdür yardımcısı gibi karar alıcı yöneticilerin, dönemin ve örgütsel yapının koşullarına bağlı olarak karar mekanizmalarını işletmeleri gerekir. Bu esnada yöneticiler farklı ölçütlere göre sınıflandırılmaları mümkün olan çok sayıda karar tipi ile karşı karşıya gelirler. En sık başvurulan sınıflamalara göre bu kararlar; stratejik ya da operasyonel kararlar; programlanabilen veya rutin dışı kararlar; belirlilik veya belirsizlik şartları altında kararlar; ast-üst kademe kararlarıdır (Koçel, 2014: 135). Çalışmada karar tipleri bakımından belirsizlik şartları altında verilen kararlar üzerinde durularak, bir işletmenin belirsizlik şartları içerisinde kalmasına neden olan bir sürecin (özelleştirme) ilgili işletmedeki (TEKEL Genel Müdürlüğü) karar alıcı olan yöneticilerde nasıl bir karşılık bulduğu, yöneticilerin kendilerini bu süreç içerisinde nasıl konumlandıkları araştırılmaktadır.

¹ Bu bölüm Esra İşbilen Duru'nun doktora tezinden türetilmiştir.

REFERANSLAR

- Bal, H. (2016). Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örneklî). Sentez Yayıncılık, Bursa
- Creswell, John W. (2007). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches Edition: 2nd, Sage Publications, Inc.
- Çetin, C. (2014). **Temel İşletmeciliğe Giriş**. Beta Basım A.Ş., 4. Bası, İstanbul
- Denzin, N. K.,& Lincoln, Y. S. (Eds.). (2011). The Sage handbook of qualitative research. sage.,
- Ertürk, M. (2009). **Yönetim ve Organizasyon**. İstanbul: Beta Basım A.Ş., 1. Bası, İstanbul
- Güngör, G. (2012). Tarihi Açıdan Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 1(2), 100-119.
- Kıral, E. (2015). Yönetimde karar ve etik karar verme sorunsalı. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(2), 73-89.
- Koçak, Y. (2009). Neo-Liberalizmin Türkiye’deki Belediye Hizmetlerinin Görülmesi Üzweindeki Etkisi: Özelleştirme, Savaş Yayınları, Beta Basım A.Ş., İstanbul
- Koçel, T. (2014). **İşletme Yöneticiliği**. Beta Yayınları, 35. Baskı, İstanbul
- Orkunoğlu, I. F. (2005). Özelleştirme ve Alternatifleri. *Akademik Bakış Dergisi* Sayı 22, Ekim – Kasım – Aralık – 2010 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi.
- Saruhan, Ş.C. ve Özdemir, A. (2016). **Bilim, Felsefe ve Metodoloji**, Beta Yayınları, İstanbul
- Yalova, Y. ve Sarısu A. (2014). **Türkiye Örneğinde Demir Çelik Sektöründe Dönüşüm ve İsdemir Uygulaması Özelleştirme Bağlamında Dönem Analizi**, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul.
- Resmi Gazete 23.12.2003 tarihli ve 25325 numaralı 24.04.2008 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2008/23 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı

YÖNETİLEN KALBİ YÖNETMEK

Dr. Nurgül Soydaş

YÖNETİLEN KALBI YÖNETMEK

Dr. Nurgül Soydaş

Yayın No.: 1616

ISBN: 978-625-398-543-1

E-ISBN: 978-625-398-544-8

Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Soydaş, Nurgül.

Yönetilen Kalbi Yönetmek / Nurgül Soydaş

1. Basım, XIV + 280 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-543-1

E-ISBN: 978-625-398-544-8

1. Duygusal Emek 2. Örgütsel Bağlılık 3. Medya 4. Konvansiyonel Medya 5. Medya Sektörü

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ÖN SÖZ.....	v
TABLO LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1
Birinci Bölüm	
DUYGUSAL EMEK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	9
1.1. Duygusal Emek.....	9
1.1.1. Duygusal Emek Epistemolojisi.....	9
1.1.2. Duygu Kavramı.....	11
1.1.2.1. Duyguların İşlevi.....	13
1.1.2.2. Duyguların Sınıflandırılması.....	14
1.1.3. Emek Kavramı.....	18
1.1.4. Duygu–Emek İlişkisi.....	21
1.1.5. Duygusal Emek Kavramı ve Önemi.....	22
1.1.6. Çalışma Yaşamında Duyguların, Duygusal Emeğin Rolü ve Önemi.....	24
1.1.7. Duygusal Emek Kavramı.....	26
1.2. Duygusal Emek Kavramının Boyutları.....	32
1.2.1. Yüzeysel Davranış.....	34
1.2.2. Derinden Davranış.....	36
1.2.3. Samimi Davranış.....	38
1.3. Duygusal Emekle İlgili Yaklaşımlar.....	42
1.3.1. Hochschild (1983) Yaklaşımı.....	43
1.3.2. Ashforth ve Humprey (1993) Yaklaşımı.....	47
1.3.3. Morris ve Feldman (1996) Yaklaşımı.....	51
1.3.4. Grandey (2000) Yaklaşımı.....	56
1.3.5. Chu ve Murrmann (2006) Yaklaşımı.....	61
1.4. Duygusal Emeği Etkileyen Faktörler.....	63

1.4.1. Bireysel Faktörler	64
1.4.1.1. Demografik Faktörler	64
1.4.1.2. Kişisel Faktörler	67
1.4.2. Örgütsel Faktörler	71
1.5. Duygusal Emeğin Sonuçları	73
1.5.1. Duygusal Emeğin Olumlu Sonuçları	75
1.5.2. Duygusal Emeğin Olumsuz Sonuçları	77

İkinci Bölüm

ÖRGÜTSEL BAĞLILIK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	81
2.1. Örgütsel Bağlılık	81
2.1.1. Örgütsel Bağlılık Epistemolojisi	81
2.1.2. Bağlılık Kavramı	83
2.1.3. Örgütsel Bağlılık Kavramı	84
2.1.4. Örgütsel Bağlılık Kavramı ve Önemi	88
2.2. Örgütsel Bağlılık Kavramının Sınıflandırılması	91
2.2.1. Tutumsal (Duygusal) Bağlılık	93
2.2.2. Davranışsal Bağlılık	94
2.2.3. Çoklu Bağlılık	94
2.3. Örgütsel Bağlılık İle İlgili Yaklaşımlar	98
2.3.1. Etzioni (1961) Yaklaşımı	99
2.3.2. Kanter (1968) Yaklaşımı	102
2.3.3. O'reilly ve Chatman (1986) Yaklaşımı	105
2.3.4. Penley ve Gould (1988) Yaklaşımı	108
2.3.5. Allen ve Meyer (1990) Yaklaşımı	111
2.4. Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Faktörler	115
2.4.1. Bireysel Faktörler	116
2.4.1.1. Demografik Faktörler	116
2.4.2. Örgütsel Faktörler	119
2.5. Örgütsel Bağlılığın Sonuçları	125
2.5.1. Düşük Örgütsel Bağlılık	131
2.5.2. İlimli Örgütsel Bağlılık	132
2.5.3. Yüksek Örgütsel Bağlılık	133
2.6. Duygusal Emek ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi	134

Üçüncü Bölüm

DUYGUSAL EMEK VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLİŞKİSİ: MEDYA ÇALIŞANLARI ÜZERİNE

BİR ARAŞTIRMA	141
3.1. Araştırmanın Amacı	143
3.2. Araştırmanın Önemi	145
3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	146
3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	147
3.5. Araştırmanın Yöntemi	148
3.6. Veri Toplama Araçları	149
3.6.1. Duygusal Emek Ölçeği.....	150
3.6.2. Örgütsel Bağlılık Ölçeği	150
3.7. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri	151
3.8. Verilerin Analizi	155
3.9. Faktör Analizi ve Güvenilirlik Testleri	156
3.9.1. Keşfedici (Açımlayıcı) Faktör Analizi.....	156
3.9.1.1. Duygusal Emek Davranışlarının Keşfedici Faktör Analizi ve Güvenilirlik Testi	157
3.9.1.2. Örgütsel Bağlılık Keşfedici Faktör Analizi ve Güvenilirlik Testi	159
3.10. Bulgular	161
3.10.1. Medya Çalışanlarının Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	161
3.10.2. Tanımlayıcı İstatistiğe İlişkin Bulgular	163
3.10.3. Medya Çalışanlarının Duygusal Emek Davranış Boyutlarının Demografik ve Diğer Farklılıklara Göre Değişimlerinin İncelenmesi	163
3.10.3.1. Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi	163
3.10.3.2. Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi.....	165
3.10.3.3. Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi	166
3.10.3.4. Eğitim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesi	167
3.10.3.5. Çalışılan Medya Kuruluşu Değişkenine Göre İncelenmesi.....	168
3.10.3.6. Çalışılan Örgütteki Hizmet Süresi Değişkenine Göre İncelenmesi.....	169
3.10.3.7. Benzer Sektör Deneyimi Değişkenine Göre İncelenmesi	170
3.10.3.8. Toplam Hizmet Süresi Değişkenine Göre İncelenmesi	171
3.10.3.9. Mesleki Kadro (Pozisyon) Değişkenine Göre İncelenmesi	172
3.10.4. Medya Çalışanlarının Örgütsel Bağlılık Algı Boyutlarının Demografik ve Diğer Farklılıklara Göre Değişimlerinin İncelenmesi	173
3.10.4.1. Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi	173
3.10.4.2. Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi.....	174
3.10.4.3. Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi	175

3.10.4.4. Eğitim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesi	176
3.10.4.5. Çalışılan Medya Kuruluşu Değişkenine Göre İncelenmesi.....	177
3.10.4.6. Çalışılan Örgütteki Hizmet Süresi Değişkenine Göre İncelenmesi.....	178
3.10.4.7. Benzer Sektör Deneyimi Değişkenine Göre İncelenmesi	179
3.10.4.8. Toplam Hizmet Süresi Değişkenine Göre İncelenmesi	180
3.10.4.9. Meslek Kadro (Pozisyon) Değişkenine Göre İncelenmesi.....	181
3.10.5. Medya Çalışanlarının Duygusal Emek Davranışlarının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisine Yönelik Bulgular	182
3.10.5.1. Regresyon Analizi.....	182
3.10.6. Medya Çalışanlarının İş Hayatına veya Çalıştıkları Örgüte Yönelik Değerlendirmelerine Yönelik Bulgular.....	187
3.11. Değerlendirme ve Tartışma	197
SONUÇ VE ÖNERİLER	211
4.1. Sonuçlar	211
4.1.1. Medya Çalışanlarının Duygusal Emek Davranışlarına İlişkin Sonuçlar	212
4.1.2. Medya Çalışanlarının Örgütsel Bağlılık Algılarına İlişkin Sonuçlar	217
4.1.3. Medya Çalışanlarının Duygusal Emek ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar	223
4.2. Öneriler	225
KAYNAKÇA	231
EKLER	255
Ek 1: Etik Kurul Onayı	255
Ek 2: Anket Formu.....	257
Ek 3: İstatiksel Analizler.....	262
Ek 4: Hipotez Değerlendirmeleri.....	276
ÖZ GEÇMİŞ	279

KAYNAKÇA

- ABENSOUR, A.:2022
- ACAR, S., ÇEVİRGEN, A.: 2021
- ADLER, A.: 2021
- AĞIRBAŞ, İ., ÇELİK, Y., BÜYÜKKAYIKÇI, H.: 2005
- AKA, B.: 2017
- AKHTER, S.: 2016
- AKIN, U.: 2021
- BOBBIE M, T.JR.: 2007
- BOLAT, İ.O.: 2017
- BOLTON, S.C., BOYD, C.: 2003
- BOON, O.K., ARUMUGAM, V.: 2006
- BOTTON. A.: 2016
- BOURDIEU, P.: 1980
- BOYLU, Y., PELİT, E., GÜÇER, E.: 2007
- Bellek.** Ankara: Fol Kitap.
- Duygusal Emeğin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma. **İş ve İnsan Dergisi, The Journal of Human and Work**, Yıl: Nisan, 2021, Cilt-Sayı: 8 (1) ss: 91-105, doi: 10.18394/iid.873888, e-ISSN 2148-967X, <http://dergipark.gov.tr/iid/>
- İnsanı Tanıma Sanatı.** 1. Baskı, İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Motivasyon Araçları ve İş Tatmini: Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı Hastane Başhekim Yardımcıları Üzerinde Bir Araştırma. **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, 8, 3, 326-350.
- Kamu ve Özel Sektörde Çalışan Yöneticilerin Kuşak Farklılıkları ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: İzmir İlinde Bir Araştırma. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, T.C. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- The Impact of Emotional Labor on Employee Performance with Moderating Role of Supervisory Support. **Unpublished master's thesis**. Capital University of Science &Technology. Islamabad, Pakistan.
- Exploring the Relationship between Emotional Labor and Organizational Commitment Levels of Teachers. **Eurasian Journal of Educational Research**, 91, 61-82.
- An Analysis of the Relationships Among Job Satisfaction, Organizational Trust And Organizational Commitment in an Acute Care Hospital. **Doctoral Thesis**, California Saybrook University, California.
- İşletme Hizmet Verme Yatkinlığı ve Tükenmişlik İlişkisi: Çalışan Hizmet Verme Yatkinlığı ve Duygusal Emeğin Etkisi.** Ankara: Detay Yayıncılık.
- Trolley Dolly or Skilled Emotion Manager? Moving on From Hochschild's Managed Heart. **Work, Employment and Society**, 17 (2), 289-308.
- The Influence of Corporate Culture on Organizational Commitment: Case Study of Semiconductor Organizations in Malaysia. **Sunway Academic Journal**, 3, 99-115.
- "Karşılaştığımız Her Birey": Alain de Botton, "Why You Will Marry the Wrong Person" **New York Times**, 28 Mayıs, www.nytimes.com/2016/05/29/opinion/Sunday/why-you-will-marry-the-wrong-person.html. adresinden alındı.
- The Logic of Practice.** London: Stanford University Press.
- Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. **Finans Politik &Ekonomik Yorumlar**, 44(511), 55-73.

- BOZİONELOS, N., KIAMOU, K.: 2008 Emotion Work in the Hellenic Frontline Services Environment: How it Relates to Emotional Exhaustion and Work Attitudes. **The International Journal of Human Resource Management**, 19(6), 1108-1130.
- BRADY, M.: 2022 **Meraklısına Duygular**. (Çev.Vural, M.) İstanbul: Nova Kitap.
- BROOK, P.: 2009 The Alienated Heart: Hochschild's Emotional Labour Thesis and the Anticapitalist Politics of Alienatio. **Capital&Class Journal**, 33(2): 7-31.
- BROTHERIDGE, C., GRANDEY, A.: 2002 Emotional Labor and Burnout: Comparing Two Perspectives of People Work. **Journal of Vocational Behavior**, 60, 17-39.
- BROTHERIDGE, C., LEE, R.T.: 2003 Development and Validation of the Emotional Labor Scale. **Journal of Occupational and Organizational Psychology**, 76, 365-379.
- BROWN, B.B.: 2003 Employees' Organizational Commitment and their Perception of Supervisors' Relations-Oriented and Task-Oriented Leadership Behaviors. **Unpublished Dissertation Ph.D. Thesis**, Virginia: Falls Church.
- BROWN., B.: 2019 **Liderlik Etmeye Cesaret Etmek**. (çev.Savaş, P.) İstanbul: Butik Yayıncılık.
- BROWN, B.:2021 **Kuvvetle Ayağa Kalkmak**. (çev.Gündüz, B.) İstanbul: Butik Yayıncılık.
- BUCHANAN, B.: 1974 Building Organizational Commitment: The Socialisation of Managers in Work Organizations. **Administrative Science Quarterly**. 19(4), 533-546., DOI:10.2307/2391809.
- BUTLER- BOWDON, T.:2015 **50Psikoloji Klasiği: Biz Kimiz? Nasıl Düşünürüz? Nasıl Davranırız?**. (çev. Çelik, Ö.) İstanbul: Pegasus Yayıncılık, (orijinal basım tarihi: 2007).
- BÜYÜKBEŞE, T., ASLAN, H.:2019 Psikolojik Sermaye ve Duygusal Emegın Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi. **İşletme Araştırmaları Dergisi Journal Of Business Research-Turk**, 11(2), 949-963, <https://doi.org/10.20491/isarder.2019.647>
- CANPOLAT, C.: 2011 Öğretmen Kariyer Basamakları Uygulaması ile Öğretmen Motivasyonu ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkiler. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- CARLSON, D., FERGUSON, M., HUNTER, E., WHITTEN, D.: 2012 Abusive Supervision and Work-Family Conflict: The Path through Emotional Labor and Burnout. **The Leadership Quarterly**, 23, 849-859.
- CARMELI, A. TISHLER, A.: 2004 The Relationships Between Intangible Organizational Elements and Organizational Performance. **Strategic Management Journal**, Vol. 25: 1257-1278.
- CARUSO, D., SALOVEY., P.: 2004 **The Emotionally Intelligent Manager: How to Develop and Use the Four Key Emotional Skills of Leadership**. San Francisco Jossey-Boss, 10-13.
- CENGİZ, A., A.: 2001 Kişisel Özelliklerin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri ve Eskişehir'de Sağlık Personeli Üzerinde Bir Uygulama. **Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 10—30.

- CEYLAN, A.: 1998 Örgütsel Davranışın Bireysel Boyutu. **Gebze: GYTE Yayınları**, Sayı 2, s. 72.
- CEYLAN, A.K.: 2017 Öğretmenlerin Duygusal Emeklerinin Sosyo-Demografik Değişkenler Yönünden Özellikleri: Batman ili araştırması. **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, 7 (2/1), 122-132.
- CHANG, E.:1999 Career Commitment as a Complex Moderator of Organizational Commitment and Turnover Intention. **Human Relations**, 52(10), 1257-1278.
- CHANG C.H., CHIU, J.M.: 2004 Flight Attendant's Emotional Labor and Exhaustion in the Taiwanese Airline Industry. **Journal of Service Science and Management**, 2 (4), 305-311.
- CHATMAN, J.A.: 1991 Matching People and Organizations: Selection and Socialization in Public Accounting Firms. **Administrative Science Quarterly**, 36 (3), 459-484.
- CHEN,,Z.X., FRANCESCO, A.M.: 2003 The Relationship Between the Three Components of Commitment and Employee Performance in China. **Journal of Vocational Behavior**, 62 (3), 490- 510.
- CHEN, X. P., YAO, X., KOTHA, S.: 2009 Entrepreneur Passion and Preparedness in Business Plan Presentations: A Persuasion Analysis of Venture Capitalists' Funding Decisions. **Academy of Management Journal**, 52(1), 199-214.
- CHERNISS, C.: 1980 **Staff Burnout, Job Stress in the Human Service**. Beverly Hills, California: Sage Publications.
- CHERNISS, C.: 2000 Emotional intelligence: What it is and why it matters, Consortium for Research on Emotional Intelligence in Organizations Emotional Intelligence. **Paper presented at the Annual Meeting of the Society for Industrial and Organizational Psychology**, New Orleans, LA, April 15.
- CHEUNG, F.Y.L., TANG, C.S.K.: 2010 Effects of Age, Gender, and Emotional Labor Strategies on Job Outcomes: Moderated Mediation Analyses. **Applied Psychology: Health and Well-Being**, 2 (3), 323-339.
- CHU, K.H.L.: 2002 The Effects of Emotional Labor on Employee Work Outcomes, Doctoral Dissertation, Dissertation Submitted to the Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University in. Partial Fulfillment of the Requirements for The Degree of, **Doctor of Philosophy In Hospitality and Tourism Management**, Virginia.
- CHU, K.H.L., MURRMANN, S.K.: 2006 Development and Validation of the Hospitality Emotional Labor Scale. **Journal of Hospitality & Tourism Research**, 27 (6), 1181-1191.
- COHEN, A.: 1993 Age and Tenure in Relation to Organizational Commitment: A Meta-Analysis. **Basic and Applied Social Psychology**, Cilt: 14, Sayı: 2, 143-159.
- COHEN, A.: 2003 **Multiple Commitments in the Workplace**. Mahwah, N.J., Psychology Press.
- COHEN, A.: 2007 Commitment Before and After: An Evaluation and Reconceptualization of Organizational Commitment. **Human Resource Management Review**, 17(3), 336-354.
- COLE, G.: 2015 **Emotional management in the workplace**. Development and Learning in Organizations: An International Journal.

- COOPEY, J.: 1995
Managerial Culture and the Stillbirth of Organizational Commitment. **HRM Journal**, Cilt: 5 Sayı: 3, 56-76.
- COSTA, C., MURPHY, M.: 2015
Bourdieu, Habitus and Social Research: The Art of Application. Publication: Palgrave-Springer.
- CREGO, A., INIGO, D.M., TSCHAN F.: 2013
Moderating Effects of Attributions on the Relationship Between Emotional Dissonance and Surface Acting: A Transactional Approach to Health Care Professionals Emotion Work. **Journal of Applied Social Psychology**, 43, 570-581.
- CRESWELL, J. W.: 2012
Educational research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research.(4. Baskı). USA: Pearson Education.
- CSIKSZENTMIHALYI, M.: 2021
Good Business Liderlik Akış ve Anlam Yaratma.4.Baskı, (Çev. Tümay N.), İstanbul: OkuyanUs
- CROPANZANO, R., BOWEN, E.D., GILLILAND, W.S.: 2007
The Management of Organizational Justice. **Academy of Management Perspectives**, 21(4): 34-48
- CROPANZANO, R. W., H.M., ELIAS, S.M.: 2004
The Impact of Display Rules and Emotional Labor on Psychological Well-being at Work. Emotional and Physiological Process and Positive Intervention Strategies (Research in Occupational Stress and Well Being, Volume 3). Emerald Group Publishing Limited, 45-89.
- ÇAKI, N.: 2018
İş'te Bağlılık Pilotlar Üzerine Bir Alan Araştırması. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- ÇAKI, N., ASFUROĞLU, L., ERBAŞ, O.: 2015
The Relationship between the Level of Attachment in Romantic Relations, Affective Commitment and Continuance Commitment towards Organization: A field Research. **Procedia Economics and Finance**, Cilt: 26, 1007-1013.
- ÇAKIR, Ö.: 2001
İşe Bağlılık Olgusu ve Etkileyen Faktörler. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- ÇELİK, M., TURUNÇ, Ö.: 2011
Duygusal Emek ve Psikolojik Sıkıntı: İş-Aile Çatışmasının Aracılık Etkisi. **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 40 (2), 226-250.
- ÇETİN, M., KAYIR, H.: 2010
Örgütsel Bağlılık ve Halkla İlişkiler. Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, Cilt: 45, Sayı: 1, 40-64.
- ÇİÇEKLIOĞLU, H.: 2019
Presenteeism (İşte Var Olamama), Duygusal Emek ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Performans Üzerine Etkileri: Eğitim Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. **Doktora Tezi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı.
- ÇORUK, A.: 2014
Yükseköğretim Kurumlarında Görev Yapan İdari Personelin Duygusal Emek Davranışları. **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**,33(1), 79-94.
- ÇÖL, G.: 2004
Örgütsel Bağlılık Kavramı ve Benzer Kavramlarla İlişkisi. **İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, 6(2), 40-60.
- ÇUKUR, C.Ş.: 2009
Öğretmenlerde Duygusal İşçilik Ölçeği Geliştirme: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 9, 2,559-574.

- DAHLING, J.J., PEREZ, L.A.: 2010
Older Worker, Different Actor? Linking Age and Emotional Labor Strategies. **Personality and Individual Differences**, 48 (5), 574-578.
- DARWIN, C.: 1965
The Expression of the Emotions in Man and Animals. Chicago: University of Chicago Press
- DAVIDOV, Y.: 1990
Özgürlük ve Yabancılaşma, Bilim ve Sosyalizm Yayınları. Ankara, (Çev. Sölcün, S.)
- DAVIDSON, R.J., EKMAN, P., SENULIUS, S., FRIESEN, W.: 1990
Emotional Expression and Brain Physiology I: Approach/Withdrawal and Cerebral Asymmetry. **Journal of Personality and Social Psychology**. (58), 330-341.
- DAVIDSON, J. R., BEGLEY, S.: 2018
Beyninizin Duygusal Hayatı. (Çev. Satılmış, B.), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- DAWSON, C.L.: 2007
The Relationship Between the Emotional Intelligence and Emotional Labor. **Unpublished Master Thesis**, Angelo State University, Texas.
- DELEUZE, G.: 1992
Postscript on the Societies of Control. 59(Winter), 3-7.
- DELİVELİ, K.: 2018
Öğretim Elemanlarının Duygusal Emek Davranışları ile Örgütsel Bağlılık Algı Düzeyleri Arasındaki İlişki. **Doktora Tezi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- DEMİRCAN ÇAKAR, N., CEYLAN, A.: 2005
İş Motivasyonunun Çalışan Bağlılığı ve İşten Ayrılma Eğilimi Üzerindeki Etkileri. **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 6(1), 52-66.
- DEMİRGİL, A.: 2008
İşletmelerde Mobbing Uygulamaları ile Örgütsel Bağlılık İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- DESCARTES, R.: 2021
Duygular ya da Ruh Halleri. (çev. Dürüşken, Ç.), İstanbul: Alfa Yayınevi, 4. Baskı.
- DICK, G., METCALFE, B.: 2001
Managerial Factors and Organisational Commitment: A Comparative Study of Police Officers and Civilian Staff. **The International Journal of Public Sector Management**, 14(2), 111-128. DOI: 10.1108/09513550110387336.
- DIEFENDORFF, J.M., CROYLE, M., GOSSERAND, H.R.: 2005
The Dimensionality and Antecedents of Emotional Labor Strategies. **Journal of Vocational Behavior**, 66, 339-357.
- DIEFENDORFF, J.M., CROYLE, M.H.: 2008
Antecedents of Emotional Display Rule Commitment. **Human Performance**, 21 (3), 310-332.
- DIEFENDORFF, J.M., MOREHART, J., GABRIEL, A.: 2010
The influence of power and solidarity on emotional display rules at work. *Motiv Emot.* 34 (2), 120-132.
- DIJK, V.P.A., KIRK, A.: 2007
Being Somebody Else: Emotional Labour and Emotional Dissonance in the Context of the Service Experience at a Heritage Tourism Site. **Journal of Hospitality and Tourism Management**, 14 (2), 157-169.
- DİNÇŞAHİN, U.: 2020
Vaktinden Önce Mutsuz Olma Stoacı Filozoflardan Mutlu Bir Yaşam İçin Tavsiyeler ve Pratikler. 1. Baskı, İstanbul: Olimpos Yayınları.

- DOĞAN, A., SİĞRİ, Ü.: 2017
Duygusal Emek: Hemşireler Üzerine Bir Çalışma. **İş ve İnsan Dergisi, The Journal of Human and Work**. Ekim, Cilt-Sayı: 4 (2), ss: 113-12, doi: 10.18394/iid.342620, e-ISSN 2148-967X.
- DOĞAN, S., KILIÇ, S.: 2007
Örgütsel Bağlılığın Sağlanmasında Personel Güçlendirmenin Yeri ve Önemi. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 29, 37- 61.
- DOWNEY, M.S.: 1987
The Relationship Between Corporate Culture and Corporate Identity. **Public Relations Quarterly**, Volume 31, No: 4, 712
- DUBRIN, A. J.: 2006
Essentials of Management. (Sekizinci baskı). Thomson: South-Western.
- DUYGULU, S., ABAAN, S.: 2007
Örgütsel Bağlılık: Çalışanların Kurumda Kalma Yada Kurumdan Ayrılma Kararının Bir Belirleyicisi. **Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 2, 61-73.
- DUYGULU, S., KARABULUT, E., ABAAN, S., KUBLAY, G.: 2011
Türkiye’de Hemşireler için Liderlik Uygulamaları Envanterinin Geçerlilik ve Güvenirliliğinin Değerlendirilmesi. **Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi**, 18 (1), 14-27.
- EDİZLER, G.: 2010
İnsan Kaynakları Yönetiminde Duygusal Zeka Ölçüm ve Modeli. **Journal of Yasar University**, 18 (85), 2970-2984.
- EFEÖĞLU, İ. E., İPLİK, E.: 2011
Algılanan Örgütsel Adaletin Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik İlaç Sektöründe Bir Uygulama. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 20(3): 343-360.
- EFEÖĞLU, İ. E. VE ÖZGEN, H.: 2007
İş-Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16 (2), 237-254.
- EĞRİBOYUN, D.: 2013
Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Örgütsel Güven, Örgütsel Destek ve Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki (Bolu İli Örneği). **Doktora Tezi**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- EKMAN, P.: 1992
An Argument for Basic Emotions. **Cognition & Emotion**, 6 (3-4), 169-200. Doi: 10.1080/02699939208411068.
- ENGLAND, P., FARKAS, G.: 1986
Households, Employment, and Gender: A Social, Economic, and Demographic view. Hawthorne NY: Aldine Publishing Co.
- ERDEM, F.: 2003
“Örgütsel Yaşamda Güven”, **Sosyal Yaşamda Güven**. Ankara: Vadi Yayınları.
- ERDOĞAN, İ.: 1996
İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış. İ.Ü. İşletme Fak.Yay. Cilt: 6, Sayı: 1, No: 266, İstanbul.
- ERICKSON, R.J., RITTER, C.: 2001
Emotional Labor, Burnout and Inauthenticity: Does Gender Matter?. **Social Psychology Quarterly**, 146-163
- ERKUŞ A., GÜNLÜ, E.: 2008
Duygusal Zekânın Dönüşümcü Liderlik Üzerine Etkileri. **Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi Dergisi**, 9 (2), 187-209.
- EROĞLU, E.: 2011
İletişimci Liderlik: Yöneticilerin İletişimci Biçimleri Üzerine Bir Araştırma. **Literatürk Yayınları**, Konya.
- ERTÜRK, A., KESKINKILIÇ KARA, S.B., VE ZAFER GÜNEŞ, D.: 2016
Duygusal Emek ve Psikolojik İyi Oluş: Bir Yordayıcı Olarak Yönetimsel Destek Algısı. **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 16 (4), 1723-1744.

- ETZIONI, A.: 1961 **A Comparative Analysis of Complex Organizations.** New York: Free Press.
- ETZIONI, A.: 1964 **Modern Organizations.** Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- ETZIONI, A.: 1975 **A Comprehensive Analysis of Complex Organizations.** New York: NY: Free Press.
- ETZIONI, A.: 1997 **Modern Organizations.** Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- EZILMEZ, B., EROĞLU, U.: 2020 **Sağlık Çalışanlarında Duygusal Emek.** Ankara: Atlas Akademi Yayıncılık.
- FAIRHURST, G.,T.: 2017 **Liderlikte Etkili İletişimin Sırları.** (çev. Tanla, D.), İstanbul: The Kitap.
- FEIST, J.,FEIST, G.J.: 2006 **Theories of Personality.** (6th ed.). U.S.A.: McGraw Hill.
- FELDMAN, R.S.: 2012 **Understanding Psychology.** (10. Edition). New York: McGraw Hill.
- FELDMAN, D.,ARNOLD, H.: 1983 **Managing and Group Behaviour In Organizations.** Auckland: McGraw Hill Int. Book Company.
- FISHER, CYNTHIA D.,NEAL M. ASHKANASY: 2000 **The Emerging Role of Emotions In Work Life: An Introduction. Journal of Organizational Behavior,** Cilt 21, Sayı 2, s. 125.
- FISCHER, A.H.,MANSTEAD, A.S.: 2008 **Functions of Emotion from An Organizational Perspective.** N.M. Ashkanasy ve C.L Cooper (ed). Research Companion to Emotion in Organizations içinde (s.605-616). Cheltenham, UK: Elgar.
- FLEMING, P.: 2020 **Çalışmanın Mitolojisi Kapitalizm Kendine Rağmen Nasıl Ayakta Kalıyor?.** 2. Baskı, (çev.Kılıç, E.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- FORWARD, S.: 2022 **Duygusal Şantaj.** (çev.Aksoy, İ.K.), İstanbul: Beyaz Baykuş Yayınları.
- FOSSLIEN, L., WEST DUFFY, M.: 2020 **İş Hayatında Duygulara Yer Yok!.** (çev.Ulu,G.), İstanbul: Artisan Yayınları.
- FREEDMAN, J.: 2019 **Liderliğin Kalbinde.** (çev. Erol, B.), İstanbul: Paloma Yayınevi.
- FREUDENBERGER, H.J.: 1974 **Staff Burn-Out. Journal of Social Issues,** 30 (1), 159-165.
- FROMM, E.: 1994 **Yaşama Sanatı.** (çev. Arıtan, A.), İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- FUCHS, C.: 2015 **Dijital Emek ve Karl Marx.** 1. Baskı, (çev. Kalaycı, T. ve Oğuz., S.)Ankara: NotaBene Bilişim Yayıncılık.
- GALLUP: 2013 **“State of the Global Workerplace”,** <http://www.gallup.com/strategicconsulting/164735/state-globalworkplace.aspx>. adresinden alındı.
- GAMBETTI, Z.: 2007 **Marx ve Arendt: Emek, İş, Eylem Üzerinden Siyaset Biçimi. Birikim Dergisi,** Sayı: 217, Mayıs 2007: 46-54.
- GARDNER, W.L., MARTINKO, M.J.: 1988 **Impression Management in Organizations. Journal of Management,** 14 (2), 321- 338.
- GASSMANN, J. N. N.: 2010 **Patrolling the Homefront: The Emotional Labor of Army Wives Volunteering in Family Readiness Groups. Unpublished doctoral dissertation,** University of Kansas, Kansas.
- GEMLİK, N., ŞİŞMAN,F. A.,SİĞRİ, U.: 2010 **The Relationship Between Burnout and Organizational Commitment Among Health Sector Dtaff in Turkey. Journal of Global Strategic Management,** 4 (2), 137-150.

- GHEITANI, A., IMANI, S., SEYYEDAMIRI, N., FOROUDI, P.: 2019
Mediating Effect of Intrinsic Motivation on The Relationship Between Islamic Work Ethic, Job Satisfaction, and Organizational Commitment in Banking Sector. **International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management**, 12(1), 76-95.
- GİDERLER, C., BARAN, H., KIRMIZI, C.: 2016
Does Emotional Labour Affect Occupational Commitment? A Study on Academicians. **Research Journal of Business and Management**, 3 (2), 194-206.
- GİDERLER, C., DURMUŞ, H., KIRMIZI, C.: 2016
Determining the Relationship Between Emotional Labor and Occupational Commitment of Academicians. **PressAcademia Procedia**, 2 (1), 127-135.
- GLOMB, T.M., KAMMEYER-MUELLER, J.D., RUTONDO, M.: 2004
Emotional Labor Demands and Compensating Wage Differentials. **Journal of Applied Psychology**, 89 (4), 700-714.
- GOFFMAN, E.: 1959
The Presentation of Self in Everyday Life. New York: Doubleday Anchor.
- GOFFMAN, E.: 2004
Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu. (çev.Cezar, B.), İstanbul: Metis Yayınları.
- GOLEMAN, DANIEL.: 2011
İşbaşında Duygusal Zekâ. (9. Baskı), İstanbul: Varlık Yayınları.
- GOLEMAN, D.: 2006
Social Intelligence: The New Science of Human Relationships. (New York: Random House/ Bantham Dell.
- GOLEMAN, D., BOYATZIS, R., MCKEE, A.: 2020
Duygusal Zeka HBR'S 10 Must Reads, (içinde: Liderliğin Temeli: İyi Performansın Gizli Motoru). (çev. Şensoy, Ü.), İstanbul: Optimist Kitap.
- GOLEMAN, D.: 2022
Yıkıcı Duygular Bu Duygularla Nasıl Baş Edebiliriz? 1. Baskı, (çev. Yener, N.), İstanbul: Koridor Yayıncılık
- GOSSERAND, R.H.: 2003
An Examination of Individual and Organizational Factors Related to Emotional Labor. **Doctoral Dissertation**, Louisiana State University, Los Angeles.
- GOUDREAU, J.: 2018
Harvard Psychologist Steven Pinker: The No. 1 Communication Mistake That Even Smart People Make. CNBC, 20 Şubat 2018, www.cnbc.com/2018/02/20/harvard-psychologist-steven-pinker-shares-no1-communication-mistake.html. adresinden alındı.
- GÖKMEN, S.: 1996
İşletmeye Bağlılık Anketini Türkçe'ye Uyarlama ve Geçerlik ve Güvenirlilik Katsayılarını Belirleme Çalışması. **Yüksek lisans tezi**. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÖREN, T., SARP KAYA, P. Y.: 2014
İlköğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri (Aydın İli Örneği). **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 40(40), 69-87.
- GRANDEY, A.A.: 1999
The Effects of Emotional Labor: Employee Attitudes, Stress and Performance. **Yayımlanmış Doktora Tezi**, Colorado: Colorado State University
- GRANDEY, A. A.: 2000
Emotion Regulation in the Workplace: A New Way to Conceptualize Emotional Labor. **Journal of Occupational Health Psychology**. 5.1,95-110.
- GRANDEY, A. A.: 2003
When the Show must go on: Surface and Deep Acting as Determinants of Emotional Exhaustion and Peer-Rated Service Delivery. **Academy of Management Journal**, 46, 8696.

- GRANDEY, A. A., DICKTER, D. N., SIN, H.: 2004 The Customer is not Always Right: Customer Aggression and Emotion Regulation of Service Employees. **Journal of Organizational Behavior**, 25, 1-22.
- GRANDEY, A.A., FISK, G., M., STEINER, D.D.: 2005 Must 'Service With a Smile' Be Stressful? The Moderating Role of Personel Control for American and French Employees. **Journal of Applied Psychology**, 90(5), 893-904.
- GRASSMANN, J.N.N.: 2010 Patrolling the Homefront: The Emotional Labor of Armywives Volunteering in Family Readiness Droups. **Phd. Thesis**, Kansas University, Kansas.
- GROSS, J.J.: 1998 Antecedent-and Response- Focused Emotional Regulation: Divergent Consequences For Experience, Expression, and Physiology. **Journal of Personality and Social Psychology**, 74 (1), 224-237.
- GROVE, S. J., FISK, R. P.: 1992 The Service Experience as Theater. **Advances in Consumer Research**, 19(1), 455-462.
- GUATTARI, F.: 1996 **Soft Subversions**. ed. S. Lotringer, çev. D.L. Sweet ve C. Wiener, New York: Semiotext (e).
- GUY, M. E., NEWMAN, MASTRACCI, A.: 2004 Women's Jobs, Men's Jobs: Sex Segregation and Emotional Labor. **Public Administration Review**, 64 (3), 289-298.
- GÜL, H.: 2002 Örgütsel Bağlılık Yaklaşımlarının Mukayesesi ve Değerlendirmesi. **Ege Akademik Bakış**, 2 (1), 11-21.
- GÜL, H.: 2003 Davranışsal Bağlılık Yaklaşımı ve Değerlendirmesi. **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 10(1), ss. 73-83.
- GÜLOVA, A.A., PALAMUTÇUOĞLU, B.T., PALAMUTÇUOĞLU, A.T.: 2013 Duygusal Emek İle İşe Bağlılık Arasındaki İlişkide Amir Desteğinin Rolü: Üniversitede Öğrenci İşleri Personeline Yönelik Bir Araştırma. **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 28 (2), 41-74.
- GÜNEŞ, İ., BAYRAKTAROĞLU, S., KUTANIŞ, R. Ö.: 2009 Çalışanların Örgütsel Bağlılık ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Bir Devlet Üniversitesi Örneği. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 14(3), 481-497.
- GÜNEY, S.: 2020 **Örgütsel Davranış**. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- GÜNGÖR, M.: 2009 Duygusal Emek Kavramı: Süreci ve Sonuçları. **Kamu-İş Dergisi**, 11 (1), 167-182.
- GÖNGÖR DELEN, M.: 2017 **Emek Sürecinde Son Nokta Duygusal Emek & Tinsel Emek**. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- GÜRBÜZ, S., ŞAHİN, F.: 2017 **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. (3.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- GÜRKAN, G.Ç.: 2006 Örgütsel Bağlılık: Örgütsel İklimin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi ve Trakya Üniversitesi'nde Örgüt İklimi ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Araştırılması. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Edirne, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HACKMAN, J.R., GREG R. O.: 1976 Motivation Through The Design of Work: Test of a Theory. **Organizational Behavior and Human Performance**. 16(2), 250-279.

- HAIR, J.F., BLACK, W.C., BABIN, B.J., ANDERSON, R.E., TATHAM, R.L.: 2006 **Multivariate Data Analysis**. Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, NJ.
- HALL, D.T., SCHNEIDER, B., NYGREN, H.T.: 1970 Personel Factors in Organizational Identification. **Administrative Science Quarterly**, 15(2), 176-190.
- HAMPDEN-TURNER, C.: 1990 **Corporate Cultures From Vicious Circlesto Virtuous Circles**. London: Butter& Tanner.
- HAN, S. L., SHIM, H. S., CHOI, W. J.: 2018 The Effect of Emotional Labor of College Administrative Service Workers on Job Attitudes-Mediating Effect of Emotional Labor on Trust and Organizational Commitment. **Frontiers in Psychology**, 9, 1-11.
- HAN, CHUL, B.: 2022 **Palyatif Toplum Günümüzde Acı**. (çev. Barışcan, H). İstanbul: Metis Yayınevi.
- HANDY, C.: 1985 **Understanding Organizations**. HarmondSworth: Penguin.
- HOCHSCHILD, A.R.: 1983 **The Managed Heart: The Commercialization of Human Feeling**. University of California Press, Berkeley.
- HOCHSCHILD, A.R.: 2003 **The Managed Heart: The Commercialization of Human Feeling**. Berkeley, C.A: University of California Press.
- HOCHSCHILD, A.R.: 2012 **The Managed Heart Commercialization of Human Feeling**. Los Angeles: University of California Press.
- HODGKINSON, C.: 2008 **Yönetim Felsefesi, Örgütsel Yaşamda Değerler ve Motivasyon**. (1b). (çev. İ. Anıl ve B. Doğan), İstanbul: Beta.
- HOFMANN, V., STOKBURGER-SAUER, N. E.: 2017 The Impact of Emotional Labor on Employees' Work-Life Balance Perception and Commitment: A Study in the Hospitality Industry. **International Journal of Hospitality Management**, 65, 47-58.
- HOWARD J., KLEIN, P. H.: 2015 Organizational Commitment. **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, 17(2).
- HREBİNIÁK, L.G., ALUTTO, J.A.: 1972 Personal and Role-Related Factors in the Development of Organizational Commitment. **Administrative Science Quarterly**, 17 (4), 555-573.
- HULPIA, H., DEVOS, G., ROSSEEL, Y., VLERICK, P.: 2012 Dimensions of Distributed Leadership and the Impact on Teachers' Organizational Commitment: A Study in Secondary Education. **Journal of Applied Social Psychology**, 42 (7), 1745-1784., DOI:10.1111/j.1559-1816.2012.00917.x
- HULSHEGER, U.R., SCHEWE, A.F.: 2011 On the Costs and Benefits of Emotional Labor: A Meta-Analysis of Three Decades of Research. **Journal of Occupational Health Psychology**, 16 (3), 361-389.
- HUNTER, B., SMITH, P.: 2007 Emotional Labour: Just Another Buzz Word?. **International Journal of Nursing Studies**, 44, 859-861.
- ISANBARGER, L., ZEMBYLAS, M.: 2006 The Emotional Labor of Caring in Teaching. **Teaching and Teacher Education**, 22, 2006, 120-134.
- İKİZ, C.: 2022 Örgütsel Bağlılık İle Duygusal Emek, Tükenmişlik ve Genel Yetkinlik İnancı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **Yüksek Lisans Tezi**, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı.

- İLLEEZ, Z.: 2012 Örgüt İkliminin İş Görenlerin Örgütsel Bağlılıklarına Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama. **Yayınlanmamış yüksek lisans tezi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- İLSEV, A.: 1997 Örgütsel Bağlılık: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma. **Yüksek lisans tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İNCE, M., GÜL, H.: 2005 **Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık**. 1. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi.
- İŞCAN, F.Ö.,TIMUROĞLU, K.M.: 2007 Örgüt Kültürünün İş Tatmini Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama. **İktisadi ve idari Bilimler Dergisi**, 21 (1).
- JOHNSON, B., CHRISTENSEN, L.: 2000 **Educational Research: Quantitative and Qualitative Approaches**. Boston: Allyn & Bacon.
- JOHNSON, B., TURNER, L. A.: 2003 **Data collection strategies in mixed methods research**. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), Handbook of mixed methods in social and behavioral research(pp. 297-319). Thousand Oaks, CA: Sage.
- JOHNSON, HAZEL-ANNE M.: 2004 The Story Behind Service with a Smile: The Effects of Emotional Labor on Job Satisfaction, Emotional Exhaustion, and Affective Well-Being. **Yüksek Lisans Tezi**, South Florida University, ABD.
- JOHNSON, S.: 2015 **Peynirimi Kim Kaptı? “İşinizde ve Özel Yaşamınızda Değişime Uyum Sağlamanın Etkili Bir Yolu”**.20. Baskı, (çev. Uzunali, N.), İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- JONES, G. R., GEORGE, J. M.: 2003 **Contemporary Management**.(Second edition). New York: McGraw-Hill/ Irwin.
- KAHN, W. A.: 1990 Psychological Conditions of Personal Engagement and Disengagement at Work. **Academy of Management Journal**, vol. 33, no: 4, 692-724, Boston University, <https://doi.org/10.2307/256287>.
- KALLEBERG, L. A., COOK, R. C.: 1993 Gender Differences in Organizational Commitment: Influences of Work Positions and Family Roles. **Work and Occupations**, 20(3):368-390, August, DOI:10.1177/0730888493020003005.
- KANTER, R.M.: 1968 **Commitment and Social Organizations**. American Sociological Review, 449-517.
- KANTER, R.M.: 1968 Commitment and Social Organization: A Study of Commitment Mechanisms in Utopian Communities. **American Sociological Review**, 33(4), 499-517.
- KARAALIOĞLU, S.K.: 1984 **Resimlerle Atatürk: Hayatı / İlkeleri/ Devrimleri**. İnkılap ve Aka Yayınevi.
- KARABURÇAK, Z.,AYAN, C.: 2020 **İş mi Bizi, Biz mi İş'i Yarattık? “Deneyimsiz Çalışandan Üst Düzey Yöneticiliğe Giden Yol**. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.
- KARADOĞAN,DORUK, E.: 2009 **Sosyal Sermaye İletişimde Strateji ve Kalite Yönetimi/İnsan Toplumsal Kuruluşu ve Güven**. İstanbul: Derin Yayınları.
- KARADOĞAN,DORUK, E.: 2015 **İknanın Sosyal Psikolojisi (Temel Kavramlar ve Kuramlarıyla)**. İstanbul: Derin Yayınları.
- KARAHAN, A., YILMAZ, H.: 2014 Mobbing ve Örgütsel Bağlılık İlişikisine Yönelik Bir Çalışma. **Journal of Yaşar University**, Cilt 9, Sayı: 33, 5692-5715.
- KARASAR, N.: 2008 **Bilimsel Araştırma Yöntemi kavramlar-ilkeler-teknikler**. 18 baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- KART, E.: 2011 Bir Duygu Yönetimi Süreci Olarak Duygusal Emegın Çalışanlar Üzerindeki Etkisi. **Çalışma ve Toplum**, 3, 215-230.
- KATZ, D., KAHN, R.L.: 1997 **Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi**. (çev.Bayar, H.C.) Ankara: TODAİE.
- KAYA, U., SERÇEOĞLU, N.: 2013 Duygu İşçilerinde İşe Yabancılaşma: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma. **Çalışma ve Toplum**, 26.
- KAYA, H.: 2008 Kamu ve Özel Sektör Kuruluşlarının Örgütsel Kültürünün Analizi ve Kurum Kültürünün Çalışanların Örgütsel Bağlılığına Etkisi, Görgül Bir Araştırma. **Maliye Dergisi**. 155, 119-143.
- KAYA, E.: 2009 Özel okul öğretmenlerinin duygusal emek davranışını algılama biçimleri ile iş doyumları ve iş stresleri arasındaki ilişki. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KAYA, U., ÖZHAN, Ç.K.: 2012 Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma. **Çalışma İlişkileri Dergisi**, 3/2, 109-130.
- KELEŞ, H., ÇELİK, N.: 2006 İş Tatmininin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisine İlişkin İlaç Üretim ve Dağıtım Firmalarında Yapılan Bir Araştırma. **Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KELTNER, D., HAIDT, J., SHIOTA, M.N.: 2006 Social Functionalism and the Evolution of Emotions. In M. Schaller, J.A. Simpson & D.T. Kenrick (Eds.) **Evolution and Social Psychology**, (p.115-142). Psychosocial Press.
- KEMPER, T.D.: 1990 Emotional Deviance: Research Agendas” in Research Agendas in the Sociology of Emotions. ed.180, at 181 P.A. Thoits, “The Sociology of Emotions”. **Annual Rev. of Sociology** 31/7; 15 P.A. Thoits.
- KERSE, G., ÖZDEMİR, Ş.: 2018 Sağlık Sektörü Çalışanlarının Duygusal Emek Davranışları Örgütsel Bağlılık ile Açıklanabilir mi?. **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, 21 (1), 151-163.
- KESER, A., YILMAZ, G.: 2012 **Çalışma Yaşamında Davranış: Güncel Yaklaşımlar**. Editörler: Aşkın Keser, Gözde Yılmaz, Senay Yürür. İşe Bağlanma, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, İzmit.
- KHERA, A., KAJAL, : 2017 Relationship among Emotional Labour and Organizational Commitment: An Empirical Study on Indian Banking Sector. Aman Khera et al., **International Journal of Research in Management, Economics and Commerce**, ISSN 2250-057X, Impact Factor: 6.384, Volume 07 Issue 08, August 2017, Page 93-98.
- KIRAL, E., SUÇİÇEĞİ A.: 2015 **Haziran İlkokul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Rollerine İlişkin Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişki Aydın İli Örneği**. Sözlü Bildiri. 2. International Eurasian Educational Research Congress Bildiri Kitabı. Ankara, 265- 267.
- KIRAL, E., KAÇAR, O.: 2016 The Relationship Between Teachers’ School Commitment and School Culture. **International Education Studies**, 9(12), 90-108. DOI:10.5539/ies.v9n12p90.
- KIESLER, C.A., SAKAMURA, J.: 1966 A Test of a Model for Commitment. **Journal of Personality and Social Psychology**, 3(3), 349-353.
- KITZ, V., TUSCH, M.: 2012 **İşi Bırakıyorum! İstifa**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- KOCH, J. L., STEERS, R. M.: 1978 Job Attachment, Satisfaction, and Turnover Among Public Sector Employees. **Journal of Vocational Behavior**, 12(1), 119–128. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(78\)90013-1](https://doi.org/10.1016/0001-8791(78)90013-1).
- KOÇ, A.: 2007 Örgütlerde Ödüllendirme Sistemlerinin İş Tatmini ile İlişkinine Yönelik Bir Araştırma. **Yüksek Lisans Tezi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütahya.
- KOÇ, H.: 2009 Örgütsel Bağlılık ve Sadakat İlişkisi. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 28, 200-211.
- KONRAD, S., HENDL, C.: 2003 **Duyularla Güçlenmek**. (Çev. Taştan, M.), İstanbul: Hayat Yayınları.
- KOZAK M.A., GÜÇLÜ, H.N.: 2008 Turizm İşletmelerinde Duygusal Çaba Faktörünün İşe Alma Sürecinde Kullanılması Üzerine Bir Araştırma. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8 /2, 39-56.
- KÖKSEL, L.: 2009 İş Yaşamında Duygusal Emek ve Ampirik Bir Çalışma. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Programı.
- KÖSE, S., ORAL, L., TÜRESİN, H.: 2011 Duygusal Emek Davranışlarının İşgönerlerin Tükenmişlik Düzeyleri İlişkisi Üzerine Sağlık Sektöründe Bir Araştırma. **İşletme Fakültesi Dergisi**, 12/2, 165-185.
- KRUML, S.M., GEDDES, D.: 2000 Exploring The Dimensions of Emotional Labor: The Heart of Hochschild's Work. **Management Communication Quarterly**, 14 (1), 8-49.
- KURŞUNOĞLU, A., BAKAY, E., TANRIÖGEN, A.: 2010 İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri. **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 28(2), 101-115.
- KUVAAS, B.: 2003 Employee Ownership and Affective Organizational Commitment: Employees Perceptions of Fairness and their Preference for Company Shares Over Cash. **Scandinavian Journal of Management**, 19 (2), 193-212.
- LAHR, J.: 2016 **Act of Grace, New Yorker**. (19-26 Aralık), 64.
- LAM, T., ZHANG, H.O.: 2003 Job Satisfaction and Organizational Commitment in the Hong Kong Fast Food Industry. **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, 15(4), 214-220.
- LANGELIER, C.A.: 2006 **Duygu Yönetimi Becer Çalışma Kitabı**. (Çev. M. Bilgin, M. ve Çeçen, R.), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- LANG P.J., M., ÖHMAN, A.: 2000 Fear and Anxiety: Animal Models and Human Cognitive Psychophysiology. **Journal of Affective Disorders**, 61 (3), 137-159. [https://doi.org/10.1016/S0165-0327\(00\)00343-8](https://doi.org/10.1016/S0165-0327(00)00343-8).
- LAPOINTE, E., MORIN, A. J., COURCY, F., BOILARD, A. A., PAYETTE, D.: 2012 Work place Affective Commitment, Emotional Labor and Burnout: A Multiple Mediator Model. **International Journal of Business and Management**, 7 (1), 3-21.
- LAW, S. K., WONG, S.C., SONG, J.L.: 2004 The Construct and Criterion Validity of Emotional Intelligence and Its Potential Utility for Management Studies by the American Psychological Association. **Journal of Applied Psychology**, Vol. 89, No. 3, 483–496, DOI: 10.1037/0021-9010.89.3.483.

- LAZARUS, R.S.: 1991 **Emotion and Adaptation**. New York: Oxford University Press.
- LEBERECHT, T.: 2015 **Business Romantik**. (çev.Tümay, N.), İstanbul: Okuyan Us Yayıncılık.
- LEDOUX, J.E.: 1996 **The Emotional Brain: The Mysterious Underpinnings of Emotional Life**. Simon & Schuster.
- LEE, H.Y.: 2012 Antecedents and Consequences of Emotional Labor in Head Coaches of NCCA Division I Program. **Doctoral Dissertation**, Ohio State University.
- LEE, Y.H., CHELLADURAI, P.: 2016 Affectivity, Emotional Labor, Emotional Exhaustion, and Emotional Intelligence in Coaching. **Journal of applied sport psychology**, 28 (2), 170-184.
- LEE, S.M.: 1971 An Empirical Analysis of Organizational Identification. **Academy of Management Journal**. 14, 213-226.
- LEITER, M.P., MASLACH, C.: 2003 **Areas of Worklife: A Structured Approach to Organizational Predictors of Job Burnout**. Perrewe, P.L. & Ganster, D.C. (Eds.) Emotional and Physiological Processes and Positive Intervention Strategies (Research in Occupational Stress and Well-being-3) (91-134). UK: Emerald Group Publishing Limited. DOI:10.1016/S1479-3555(03)03003-8.
- LERNER, J.S., KELTNER, D.: 2000 Beyond Valence: Toward a Model of Emotion-Specific Influences on Judgement and Choice. **Cognition & Emotion**, 14 (4), 473-493.
- LERNER, J., LI, Y., VALDESOLO, P., KASSAM, K.: 2015 Emotion and Decision Making. **Annual Review of Psychology**, 66: 799-823.
- LIU, S.R.: 2008 An Analysis of the Concept of Organizational Commitment. **Nursing Forum**, 43(3), 116-125.
- LIRIO, P.: 2007 Exploring Career- Life Success And Family Social Support of Successful Women In Canada, Argentina And Mexico. **Career Development International**, 12 (1), 28-50.
- LUPTON, D.: 2013 Risk and Emotion: Towards an Alternative Theoretical Perspective. **Health, risk & society**, 15 (8), 634-647.
- LUTHANS, B., BACK, D., TAYLOR, L.: 1987 Organizational Commitment: Analysis of Antecedents, **Human Relations**, 40 (4), 219-236.
- MAHAL, P.K.: 2009 Organizational Culture and Organizational Climate as A Determinant of Motivation. **The IUP Journal of Management Research**, 8 (10), 38-51.
- MAHONEY, K., BUBOLTZ, W., BUCKNER, J., DOVERSPIKE, D.: 2011 Emotional labor in American professors. **Journal of Occupational Health Psychology**, 16 (4), 406-423.
- MAN, F., ÖZ, C. S.: 2009 Görüldüğü Gibi Olamamak ya da Olduğu Gibi Görünmemek: Çağrı Merkezlerinde Duygusal Emek. **Çalışma ve Toplum**, 20(1), 75-94. Erişim adresi: <https://www.calismatoplum.org/>
- MANISALI, E.: 2006 **İktisada Giriş**. İstanbul: Der Yayınları.
- MARSDEN, P.V., KALLEBERG, A.L., COOK, C.R.: 1993 Gender Differences in Organizational Commitment: Influences of Work Positions and Family Roles. **Work and Occupations**, 20 (3), 368-391.

- MARTIN, R.: 2021 **Keskin Sirke “Öfkenizi Olumlu Bir Değişim İçin Kullanmanın Yolları.** 1. Baskı (çev.Atamer, D.), İstanbul: Okuyan Us Yayınevi.
- MARX, K.: 1870 **Kapital, 1. Cilt, Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili.** 3. Baskı, (Çev.Bilgili A.), 2003, Eriş Yayınları.
- MARX, K.: 1973 **Grundrisse: Foundations of the Critique of Political Economy.** (çev. Nicolaus, M.), Harmondsworth: Penguin.
- MARX, K.: 1976 **Capital: A Critical Analysis of Capitalist Production.** cilt I, çev. B. Fowkes, Londra: Penguin.
- MARX, K.: 2012 **Ücretli Emek ve Sermaye Ücret Fiyat ve Kar.** (Çev.Belli, S.) Ankara: Sol Yayınları.
- MASLACH, C., SCHAUFELI, W.B.,LEITER, M.P.: 2001 **Job Burnout.** *Annual Review of Psychology*, 52, 397-422.
- MASSUMI, BRIAN.: 2019 **Duygu Politikası.** (çev. Erdoğan, H.), İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- MATHIEU, J.E, ZAJAC, D.M.: 1990 **A Review and Meta-Analysis of the Antecedents, Correlates and Consequences of Organizational Commitment.** *American Psychological Association*, 108 (2), 171-194.
- MATSUMOTO, D., HWANG, H. S.: 2013 **Emotion.** In K. D. Keith. (Ed.) *The Encyclopedia of Cross-Cultural Psychology.* (1st ed.), 472– 474.
- MAY, R.: 1997 **Kendini Arayan İnsan.** (çev. Karpat, A.), İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- MCCLURG, L.N.: 1999 **Organizational Commitment in the Temporary- Help Service Industry.** *Journal of Applied Management Studies*, 8 (1), 5-26.
- MCDONALD, D., MAKIN, P.J.: 2000 **The Psychological Contract, Organizational Commitment and Job Satisfaction of Temporary Staff.** *Leadership & Organization Development Journal*, 21 (2), 84-91.
- MCGEE, G.W.,FORD, R.C.: 1987 **Two (or More?) Dimensions of Organizational Commitment: Reexamination of the Affective and Continuance Commitment Scales.** *Journal of Applied Psychology*, 72 (4), 638-641.
- MCSHANE, S. L., VON GLINOW, M. A.: 2015 **Organizational Behavior: Emerging Knowledge, Global Reality.** Seventh Edition. Singapore: McGraw-Hill Education.
- MERRILL, M.R.: 2018 **Güven.** (çev. Çulpan, E.) 11. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.
- MESQUITA, B., BOIGER, M., LEERSNYDER D. J.: 2016 **The Cultural Construction of Emotions, Current Opinion in Psychology.** Volume 8, April 2016, Pages 31-36, University of Leuven, Belgium.
- MESQUITA, G., DE IEERSNYDER, J., BOIGER, M.: 2015 **The Cultural Psychology of Emotions.** In L.F. Barret, M. Lewis, & j. Haviland-Jones (Eds.) *Handbook of Emotions.*
- MEYER, J.P.: 2009 **Commitment in a Changing World of Work.** H.J.Klein, T.E. Becker and J.P. Meyer (Eds.). *Commitment in Organizations: Accumulated Wisdom and New Directions* (In), (pp. 37-68), New York: Taylor& Francis.
- MEYER, J.P., ALLEN, N.J.: 1991 **A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment.** *Human Resource Management Review*, 1(1), 61-89.
- MEYER, J.P.,ALLEN, N.J.: 1997 **Commitment in the Workplace Theory Research and Application.** Thousand Oaks, CA., Sage Publications.

- MEYER, J.P., IRVING, P.G., ALLEN, N.J.: 1998 Examination of the Combined Effects of Work Values and Early Work Experiences on Organizational Commitment. **Journal of Organizational Behavior**, 19 (1), 29-52.
- MEYER, J.P., STANLEY, D.J., HERSCOVITZ, L., TOPOLNYTSKY, L.: 2002 Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: A Meta-Analysis of Antecedents, Correlates, and Consequences. **Journal of Vocational Behavior**, 61, 20-52.
- MIDDLETON, D.R.: 1989 Emotional Style: The Cultural Ordering of Emotions. **Ethos**, Vol. 17, No: 2, June, 187-201.
- MILLER, K. I., CONSIDINE, J., GARNER, J.: 2007 Let me tell you about my job: Exploring the Terrain of Emotion in the Workplace. **Management Communication Quarterly**, 20 (3), 231-260.
- MILLER, J.S., CARDY, R.L.: 2000 Self-Monitoring and Performance Appraisal: Rating Outcomes in Project Teams. **Journal of Organizational Behavior**, 21 (6), 609-626.
- MILLER, A.: 2021 **Beden Asla Yalan Söylemez.** (çev. Dansuk, C.) 21. Baskı, İstanbul: OkuyanUs Yayınevi.
- MİZE, KELLY, J., STANFORTH, N., JOHNSON, C.: 2000 Perception of Retail Supervisors Ethical Behavior and Front-line Manager's Organizational Commitment. **Clothing and Textiles Research Journal**, 18(2), 100-110.
- MLODINOW L.: 2022 **Duygusal Duygular Düşünceyi Nasıl Şekillendirir?** (çev. Atamer, D.) İstanbul: Okuyan Us Yayınevi.
- MOON, T.W., HUR, W.M.: 2011 Emotional Intelligence, Emotional Exhaustion and Job Performance. **Social Behavior and Personality**, 39 (8), 1087-1096
- MORITA, A.: 1989 **Made in Japan: Bir Japon Mucizesi Sony.** (Çev. Güneri Yakut), İstanbul: İlgi Yayıncılık.
- MORRIS, J. H., SHERMAN, J. D.: 1981 Generalizability of An Organizational Commitment Model. **Academy of Management Journal**, 24(3), 512-526. <https://doi.org/10.2307/255572>.
- MORRIS A.J., FELDMAN, D.C.: 1996 The Dimensions, Antecedents and Consequences of Emotional Labor. **Academy of Management Review**, 21 (4), 986-1010.
- MORROW, P.C.: 1983 Concept Redundancy in Organizational Research: The Case of Work Commitment. **Academy of Management Review**, 8(3), 486-500.
- MOTTAZ, C.J.: 1989 An Analysis of the Relationship Between Attitudinal Commitment and Behavioral Commitment. **The Sociological Quarterly**, 30(1), 143-158.
- MOWDAY, R., STEERS, R., PORTER, L.: 1979 The Measurement of Organizational Commitment. **Journal of Vocational Behaviour**, 14(2), 224-247.
- MOWDAY, R.T., PORTER, L.W., STEERS, R.M.: 1982 **Employee-Organisation Linkages: The Psychology of Commitment, Absenteeism and Turnover.** Academic Press, New York. 29.04.2021 <https://trove.nla.gov.au/version/257739809>.
- MUMBY DENNIS K., PUTNAM LINDA L.: 1992 The Politics of Emotion: A Feminist Reading of Bounded Rationality. **Academy of Management Review**, Vol. 17, No.3, 1 Jul, 1992, 45-482. <https://doi.org/10.5465/amr.1992.4281983>.
- NAISBITT, J.: 2001 **High Tech/High Touch, Nicholas Brealey Limited.**
- NESSE, R.M.: 1990 Evolutionary explanations of emotions. **Human Nature**, 1 (3), 261-289.

- NEWTON, L.A., SHORE, L.: 1992
A Model of Union Membership: Instrumentality, Commitment and Opposition. **Academy of Management Review**, 17 (2), 275-298. 1 Apr 1992 <https://doi.org/10.5465/amr.1992.4279541>.
- NGO, H., WING-NGAR TSANG, A.: 1998
Employment Practices and Organizational Commitment: Differential Effects for Men and Women?. **The International Journal of Organizational Analysis**, Vol. 6 No. 3, pp. 251-266.
- NIKMAH, U., SULISTYARINI, I.: 2017
Emotional Labor and Organizational Commitment among Hospital Nurses: The Mediating Role of Job Burnout. In International Conference on Business and Management Research (ICBMR 2017). Atlantis Press.
- OHMAE, K.: 1982
The Mind of The Strategist: The Art of Japanese Business. McGraw Hill, New York, 41-42.
- O'MALLEY, M.: 2000
Creating Commitment: How to Attract and Retain Talented Employees by Building Relationships That Last. New York: John Wiley & Sons.
- ONAY, M.: 2011
Çalışanın Sahip Olduğu Duygusal Zekasının ve Duygusal Emeginin Görev Performansı ve Bağlamsal Performans Üzerindeki Etkisi. **Ege Akademik Bakış**, 11 (4), 587.
- ORAL, L., KÖSE, S.: 2011
Hekimlerin Duygusal Emek Kullanımı ili İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma. **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 16.2.2011, 463-492.
- O'REILLY, C.A., CHATMAN, J.: 1986
Organizational Commitment and Psychological Attachment: The Effects of Compliance, Identification and Internalization on Prosocial Behaviour. **Journal of Applied Psychology**, 71(3), 492-499.
- ORTONY, A. TURNER, T. J.: 1990
What's Basic About Basic Emotions?. **Psychological Review**, 97, 3: 315-331.
- ÖLÇÜM ÇETİN, M.: 2004
Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- ÖNER, O.: 2020
Birisi Patrona Gerçeği Söylesin. 2. Baskı, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- ÖZ, E. Ü.: 2007
Duygusal Emek Davranışlarının Çalışanların İş Sonuçlarına Etkisi. (1. Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- ÖZÇALIK, F.: 2022
Duygular Kitabı. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- ÖZDEMİR, G., YALÇIN, M., AKBIYIK, M.: 2013
Hizmet Sektöründe Duygusal Emek Davranışlarının Müşteri İlişkileri Üzerindeki Etkisi: Boyner Örneği. **NWSA- Humanities**, 4C0170, 8/3, 301-320.
- ÖZGEN, İŞİL.: 2010
Turizm İşletmelerinde Duygusal Emek. Ankara: Detay Yayıncılık.
- ÖZKAN, G.: 2011
Duygusal Emek Gerektiren Mesleklerde Örgütsel İletişim Doyumunun Duygusal Emeye Bağlı İş Doyumuna Etkisi: Çağrı Merkezlerinde Bir Uygulama Örneği. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZGÜN, A.: 2007
Kılıksız Emek, Yağsız Sermaye: Gayri -Maddi Emek Tartışması. **Birikim Dergisi**, Sayı: 217, Mayıs 31-45.
- ÖZKAPLAN, N.: 2009
Duygusal Emek ve Kadın İşi/ Erkek İlişi. **Çalışma ve Toplum**, 2 (21), 15-23).

ÖZSOY, S.A., ERGÜL, Ş.,
BAYIK, A.: 2001

Bir Yüksekökol Çalışanlarının Kuruma Bağlılık Durumlarının İncelenmesi. **Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 17(1-3), 1-16.

ÖZTUĞ, Ö., BAŞTAŞ, M.: 2012

The Effects of Teachers' Organizational Justice Perceptions on Organizational Commitment. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Hacettepe University Journal of Education**, Özel Sayı 2: 125-133.

ÖZTÜRK, Z. MARAL, S.: 2015

İlkökol ve Ortaökol Müdür Yardımcılarının Örgütsel Bağlılıklarının Bir Yordayıcısı Olarak Okul Kültürü (Yalova İli Örneği). **İşletme Araştırmaları Dergisi**, 7(2), 63-86.

PANKSEPP, J., BIVEN, L.:
2021

Zihnin Arkeolojisi. (çev. Taylor Çalkılıç, Ç.) İstanbul: Alfa Yayınevi.

PARKINSON, B.: 2005

Do Facial Movements Express Emotions or Communicate Motives?. **Personality and Social Psychology Review**, 9 (4), 278- 311.

PATIR, S.: 2009

Faktör Analizi İle Öğretim Üyesi Değerleme Çalışması. **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 23(4), 69-86.

PENLEY, L. E., GOULD, S.:
1988

Etzioni's Model of Organizational Involvement: A Perspective for Understanding Commitment to Organizations. **Journal of Organizational Behavior**, 9(1), 43-59. <https://doi.org/10.1002/job.4030090105>

PETRIDES, K., V., FURNHAM,
A.: 2003

Trait Emotional Intelligence: Behavioural Validation in Two Studies of Emotion Recognition and Reactivity to Mood Induction. **European Journal of Personality**, 17, 39-57.

PINKER, S.: 2013

Boş Sayfa: İnsan Doğasının Modern İnkârı. 2. Baskı. (çev. Doğan, M.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, (Original çalışma basım tarihi: 2002) s.35.

POHL, S. D. S., L.,
BATTISTELLI, A.: 2015

Empathy and Emotional Dissonance: Impact on Organizational Citizenship Behaviors. **Review of Applied Psychology**, 65 (6), 295-300.

POLATÇI, S., ÖZYER, K.:
2015

Duygusal Emek Stratejilerinin Duygusal Zekânın Tükenmişliğe Etkisindeki Aracılık Rolü. **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 15 /3, 131-156.

POLATKAN, N.N.: 2016

Ortaökol Öğretmenlerinin Duygusal Emek Davranışları İle İş Doyumları Arasındaki İlişki. **Yüksek Lisans Tezi**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

POLATKAN, N. N., KIRAL,
E.: 2017

Mayıs Ortaökol Öğretmenlerinin Duygusal Emek Davranışları ile İş Doyumları Arasındaki İlişki. Sözlü Bildiri. IV. International Eurasian Educational Research Congress Bildiri Kitabı. Denizli, 467-468.

PORTER, L.W., STEERS,
R.M., MOWDAY, R.T.,
BOULIAN, P.V.: 1974

Organizational Commitment, Job Satisfaction and Turnover among Psychiatric Technicians. **Journal of Applied Psychology**, 59(5), 603-609.

POYTNER, G.: 2002

Emotions in the Labor Process. **European Journal of Psychology**, **Counselling & Health**, 5 (3), 247-261.

PUGH, S.D., GROTH, M.,
THURAU, T.H.: 2011

Willing and Able to Fake Emotions: A Closer Examination of The Link Between Emotional Dissonance and Employee Well-Being. **Journal of Applied Psychology**, 96 (2), 377-390.

- RAFAELI, A., SUTTON, R. I.: 1987 Expression of Emotion as Part of the Work Role. **Academy of Management Review**, Vol. 12, No. 1, 23-37.
- RAFAELI, A., SUTTON, R.I.: 1989 The Expression of Emotion in Organizational Life. **Research in Organizational Behavior**, 11, 1-42.
- RAFAELI, A.: 1989 When Cashiers Meet Customers: An Analysis of the Role of Supermarket Cashiers. **Academy of Management Journal**, Vol. 32, No. 2, 245-273.
- RAFAELI, A.: 1989 When Clerks Meet Customers: A Test of Variables Related to Emotional Expressions on the Job. **Journal of Applied Psychology**, 74 (3), 385- 393.
- RAFAELI, A., WORLINE, M.: 2001 Individual Emotion in Organizations. **Social Science Information**, Vol.40, No. 1: 95-123.
- RANDALL, D. M.: 1987 Commitment and The Organization: The Organization Man Revisited. **Academy of Management Review**, 12(3), 460-471.
- REICHERS, A.E.: 1985 A Review and Reconceptualization of Organizational Commitment. **Academy of Management Review**, 10(3), 465-476.
- RETHEL-SOHN, A.: 2011 **Zihin Emeği Kol Emeği Epistemoloji Eleştirisi.** (çev. Temiz Deniz, A.), İstanbul: Metis Yayınları.
- REUTERS,: 2014 **U.S. sues N.Y.company that workers say made them pray, say ‘I love you’**https://www.reuters.com/article/us-usa-new-york-onionhead-idINKBN0EM2PR20140611 adresinden alındı.
- ROBBINS,S.P., COULTER,M.: 2007 **Management.** (Ninth Edition) London: Prentice- Hall.
- ROBBINS, S.P., JUDGE, T. A.: 2015 **Örgütsel Davranış.** (çev. Erdem, İ.). Ankara: Nobel Yayınları (14.Baskıdan çeviri)
- ROBBINS, S.P., JUDGE, T.: 2012 **Örgütsel Davranış.** (çev.Erdem, İ.). İstanbul: Nobel Yayınları.
- ROSENWEIN, B.H., CRISTIANI, R.: 2019 **Duygular Tarihi Nedir?.** (çev.Öznil, K.), İstanbul: Isık Yayınları.
- RUPP, E.D., SHARMIN, S.: 2006 When Customers Lash Out: The Effects of Customer Interactional Injustice on Emotional Labor and the Mediating Role of Discrete Emotions. **Journal of Applied Psychology**, 91(4), 971–978. https://doi.org/10.1037/0021-9010.91.4.971.
- RUPP, D. E., MCCANCE, A. S., SPENCER, S., SONNTAG, K.: 2008 Customer (in) Justice and Emotional Labor: The Role of Perspective Taking, Anger, and Emotional Regulation. **Journal of Management**, 20(10), 1-22.
- RYAN, R., CONNELL, J.: 1989 Perceived Locus of Causality and Internalization: Examining Reasons for Acting in Two Domains. **Journal of Personality and Social Psychology**, 57(5), 749-761.
- SABAN, A.: 2002 **Öğrenme- Öğretme Süreci.** 2. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- SABUNCUOĞLU, Z.,TÜZ, M.:1998 **Örgütsel Psikoloji.** Bursa: Alfa Yayınları.
- SALDAMLI, A.: 2009 **İşletmelerde Örgütsel Bağlılık ve İşgören Performansı.** Ankara: Detay Yayıncılık.
- SALOVEY, P., MAYER, J.D.: 1990 Emotional Intelligence. Imagination, Cognition, and Personality. **Scientific Research An Academic Publisher**, 9, 185-211. https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG.

- SALOVEY, P., GREWAL, D.: 2005 The Science of Emotional Intelligence. **Current Directions in Psychological Science**, 14 (6), 281-285.
- SALTIK, B. ÜNSAR, A. O., OĞUZHAN, A.: 2015 Örgütsel İletişimin Örgütsel Bağlılığa Olan Etkisi: Bir Alan Araştırması. **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 52 (600), 47-58.
- SAMADOV, S.: 2006 İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- SARTORIUS, M.: 2008 **Kadınlarda Duygusal Zeka- E-Q'yu Daha İyi Kullanmanın Yolları**. 2. Baskı. (Çev. Erendor Can, Ş.), İstanbul Varlık Yayınları.
- SAVAŞ, A. C.: 2012 İlköğretim Okul Müdürlerinin Duygusal Zeka ve Duygusal Emek Yeterliliklerinin Öğretmenlerin İş Doyumuna Etkisi. **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- SAVERY, L.K., SYME, P.D.: 1996 Organizational Commitment and Hospital Pharmacists. **Journal of Management Development**. Vol. 15, No. 1., 14-22.
- SAYAN, F.Ö.: 2002 İnsan Duygularının Ses İşleme ve Hata Yönetiminde Kullanılması. **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyomedikal Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- SAYERS, S.: 2007 The Concept of Labor: Marx and His Critics. **Science and Society**, 71 (4): 431-454.
- SCHEIN, H.E.: 1978 **Örgüt Psikolojisi**. (çev. Tosun, M.), Ankara: TODAİE.
- SCHIOPU, A.: 2014 Emotional Labor- A Precondition For Service Quality in Hospitality. **Quality- Access to Success**, 15, 170-175.
- SCHOLL, R.W.: 1981 Differentiating Organizational Commitment from Expectancy as a Motivating Force. **Academy of Management**, 6 (4), 589-599.
- SCHWARTZ, B.: 2015 **Neden Çalışırız?.**(çev. Bakkal Kalem, A.). İstanbul: Optimist Yayınevi.
- SCOTT, B.A., BARNES, C.M., WAGNER, D.T.: 2012 Chameleonic or Consistent? A Multilevel Investigation of Emotional Labor Variability and Self-Monitoring. **Academy of Management Journal**, 55(4), 905-926.
- SCOTT, B.A., BARNES, C.M.: 2011 A Multilevel Field Investigation of Emotional Labor, Affect, Work Withdrawal, And Gender. **Academy of Management Journal**, 54(1), 116-136.
- SEÇER, Ş. H.: 2005 Çalışma Yaşamında Duygular ve Duygusal Emek: Sosyoloji, Psikoloji ve Örgüt Teorisi Açısından Bir Değerlendirme. **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, "Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş' a Armağan Özel Sayısı", 50. 81-830.
- SE JIN, J.,DOONAM, O.: 2016 Relationships between Nurses' Resilience, Emotional Labor, Turnover Intention, Job Involvement, Organizational Commitment and Burnout. **Indian Journal of Science and Technology**, Vol 9(46), DOI: 10.17485/ijst/2016/v9i46/95239, December 2016, pp. 1-5.
- SEKMAN, M., UTKU, A.: 2004 **Çevik Şirketler Kurumsal Ataleti Yenmek**. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- SENECA, A. L.: 1995 "On Anger." **In Moral and Political Essays**. Translated by John M. Cooper and J.F. Procope. Cambridge UK: Cambridge University Press, Öfke Üzerine/ (çev.Özşar, C.B.), İstanbul: Biblos Kitabevi Yayınları, 2020).

- SEVİL, İ.: 2021 **Türk'ün Kalbi Nasıl Çarpar?**. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.
- SEZGIN, F.: 2010 Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılığının Bir Yordayıcısı Olarak Okul Kültürü. **Eğitim ve Bilim**, 35 (156), 142-159.
- SHARIF, S., DULLAH, J., OSMAN, K., SULAIMAN, S.: 2010 Headmaster's Leadership Style and Teachers' Commitment in Malaysian Rural Primary Schools. **International Journal of Learning**, 16 (12), 229-244., <https://doi.org/10.18848/1447-9494/CGP/v16i12/46708>.
- SHARMA,S., SHARMA, S.K.: 2014 Emotional Labour and Counterproductive Workplace Behavior: Evidence from Banking Sector in India. **Journal of Organization and Human Behavior**, 3 (4), 30-36.111.
- SHAW, J.D., DELERY, J.E., ABDULLA, M.H.: 2003 Organizational Commitment and Performance Among Guest Workers and Citizens of an Arab Country. **Journal of Business Research**, 56 (12), 1021-1030
- SHIROM,A.: 1989 **International Review of Industrial and Organizational Psychology**. C.L. Cooper, C.L. & Robertson, I.T. (Eds), Burnout in work organizations in (25-48). New York: Wiley. 16.04.2017. <https://doi.org/10.1177/017084068901000317>.
- SHORE, L. M., TETRICK, L. E.: 1991 A Construct Validity Study of the Survey of Perceived Organizational Support. **Journal of Applied Psychology**, 76(5), 637-643. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.76.5.637>.
- SHRAGAI, N.: 2014 Paranoia at Work Is Out to Get You. **Financial Times**, 18 Temmuz.
- SIĞRI, Ü.: 2007 İş Görenlerin Örgütsel Bağlılıklarının Meyer ve Allen Tipolojisiyle Analizi: Kamu ve Özel Sektörde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 2, 261-278.
- SIĞRI, Ü., UFUK B.: 2015 **Etik Liderliğin İyileştirici Etkisi Üzerine Görgül Bir Araştırma**. Bildiriler kitabı, 606.
- SMITH WATT, TIFFANY.: 2020 **Duygular Sözlüğü**. 4. Baskı, (çev. Şirin, H.), İstanbul: Kolektif Kitap.
- SOLINGER,N., OLFFEN, V., ROE, A. R.: 2008 Beyond the Three-Component Model of Organizational Commitment. **Journal of Applied Psychology**, Cilt 93, sayı 1, 70-83.
- SOLMUŞ, T.: 2004 **İş Yaşamında Duygular ve Kişiler arası İlişkiler: Psikoloji Penceresinden İnsan Kaynakları Yönetimi**. İstanbul: Beta Yayınları
- SOLOMON, C.R., FLORES, F.: 2001 **Building Trust in Business, Politics, Relationship, and Life**. Oxford University Press, 18.
- SOMERS, J.M.: 2009 The Combined Influence of Affective, Continuance and Normative Commitment on Employee Withdrawal. **Journal of Vocational Behavior**, Vol. 74, Iss., 1, February, 75-81.
- SOYDAŞ, N.: 2018 **#İletişimBence Dumandan Hashtag'e İletişim**. 4. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- SÖKMEN, A.: 2000 Ankara'daki Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Bağlılık ile İşgören Performansı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Ampirik Bir Araştırma. **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- STEERS, R.M.: 1977 Antecedents and Outcomes of Organizational Commitment. **Administrative Science Quarterly**, 22(1), March, 46-56.

- STEIGENBERGER, N.: 2015 Emotions in Sensemaking: A Change Management Perspective. **Journal of Organizational Change Management**, 28 (3), 432-451.
- WITTEL, A.: 2014 “**Sayısal Marx, Dağıtık Medyanın Ekonomi Politikası**” **Marx Geri Döndü**. içinde 389-433 arasında, Der: Vincent Mosco, Christian Fuchs, Ankara: Nota Bene Yayınları.
- WONG, C. S., LAW, K. S.: 2002 The Effects of Leader and Follower Emotional Intelligence on Performance and Attitude: An Exploratory Study. **The Leadership Quarterly**, 13 (3), 243-274.
- WONG, J.Y., WANG, C.H.: 2009 Emotional Labor of The Tour Leaders: An Exploratory Study. **Tourism Management**, 30 (2), 249-259.
- WOO, V.A.: 2013 The Perks and Pitfalls of Emotional Labor: A Conservation of Resources Approach. **Unpublished Doctoral Dissertation**, Hofstra University: New York.
- WU,X., LI, J., LIU, G., LIU, Y., CAO, J., JIA, Z.: 2018 The Effects of Emotional Labor and Competency on Job Satisfaction in Nurses of China: A Nationwide Cross-Sectional Survey. **International Journal of Nursing Sciences**, 5 (4), 383-389.
- XIN, W., TONG, L., YIWEN, C.: 2017 Influence of Emotional Labor on Organizational Commitment in Government Logistics Personnel: The Mediating Effect of Job Burnout and the Moderating Effect of Perceived Organizational Support. In **2017 IEEE 19th International Conference on e-Health Networking, Applications and Services (Healthcom)** (p. 1-6). Dalian, China.
- YAĞCI, P.: 2020 Duygusal Emek, Tükenmişlik, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Animatörler Üzerine Bir Araştırma **Doktora Tezi**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YAĞCI, K.: 2007 Meyer-Allen Örgütsel Bağlılık Modeli Yaklaşımıyla Otel İşletmeleri İşgörenlerinin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma. **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 3, ss. 114-129.
- YAKAR,S.: 2015 Turizm İşletmelerinde Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisi: Otel İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma. **Yüksek Lisans Tezi**, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Turizm İşletmeciliği Programı, İzmir.
- YALÇIN, A., İPLİK, F.N.: 2005 Beş Yıldızlı Otellerde Çalışanların Demografik Özellikleri ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Adana İli Örneği. **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14 (1), 395-412.
- YANG, F. H., CHANG, C. C.: 2008 Emotional Labour, Job Satisfaction and Organizational Commitment Amongst Clinical Nurses: A Questionnaire Survey. **International Journal of Nursing Studies**, 45(6), 879-887.
- YAYLACI, G.Ö.: 2006 **Kariyer Yaşamında Duygusal Zeka ve İletişim Yeteneği: “Diyalog ve Duyguları Yönetmek”**. Hayat yayıncılık.
- YAZGAN, Y.: 2019 **Kalp Çarpar Beyin Böler**. 18. Baskı, İstanbul: Kapital Kitapları.
- YAZICIOĞLU, Y., ERDOĞAN, S.: 2007 **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Detay Yayıncılık.

- YENİHAN, B.: 2014 Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Arasındaki İlişki, **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 170-178.
- YILMAZER, A., EROĞLU, C.: 2010 **Davranış Bilimleri ve Örgütsel Davranış**. Ankara: Detay Yayıncılık.
- YIING, L.H., AHMAD, B.Z.K.: 2009 The Moderating Effects of Organizational Culture on the Relationships between Leadership Behaviour and Organizational Commitment and Between Organizational Commitment and Job Satisfaction and Performance. **Leadership & Organization Development Journal**, Cilt: 30, Sayı: 1, 53-86.
- YOON, J., THYE, S.R.: 2002 A Dual Process Model of Organizational Commitment. **Work and Occupations**, 29 (1), 97-124.
- YUMUŞAK, H.: 2013 İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Bezdiri Yaşama Düzeyi ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YÜCEBALKAN, B., KARASAKAL, Ö. G. D. N.: 2016 Akademisyenlerde Duygusal Emek ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma: Kocaeli Üniversitesi örneği. **Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, 1 (2), 73-85.
- YÜRÜR, S.: 2000 Ödüllendirme Sistemleri ile Örgütsel Adalet Arasındaki İlişki. **Doktora Tezi**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- YÜKSEL, ŞAHİN, F.: 2005 **Grupla İletişim Becerileri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri Düzeylerine Etkisi**". (ed. S. Erkan ve A. Kaya), Deneysel Olarak Sınanmış Grupla Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları II, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- YÜRÜR, Ş., GÜMÜŞ, M., HAMARAT, B.: 2011 Çalışan- Müşteri İlişkilerinde Algılanan Adalet/ Adaletsizliğin Duygusal Emek Davranışlarına Etkisi. **Journal of Yasar University** 23/6, 3826-3839.
- ZAGANJORI, O.: 2016 An Empirical Research on the Relationship Between Emotional Labor and Work Alienation. **Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- ZAPF, D.: 2002 Emotion Work and Psychological Well-Being a Review of The Literature and Some Conceptual Considerations. **Human Resource Management Review**, 12 (2), 237-268.
- ZE'EV, BEN.A.: 2000 **The Subtlety of Emotions**. Cambridge, MA: MIT Press.
- ZEFFANE, R.: 1994 Patterns of Organizational Commitment and Perceived Management Style: A Comparison of Public and Private Sector Employees. **Human Relations**, 47(8), 977-1010.
- ZHANG, Q., ZHU, W.: 2008 Exploring Emotion in Teaching: Emotional Labor, Burnout, and Satisfaction in Chinese Higher Education. **Communication Education**, 57 (1), 105-122.
- ZILLIOĞLU, M.: 2008 **İletişim Nedir?**. İstanbul: Cem Yayınevi.
<https://sozluk.gov.tr/> adresinden sözlük tanımı alındı.

YÖNETİM BİLİMİNDE YAPAY ZEKÂ

Editörler

Prof. Dr. Salih Zeki İmamoğlu

Doç. Dr. Serhat Erat

Prof. Dr. Hüseyin İnce

YÖNETİM BİLİMİNDE YAPAY ZEKÂ

Editörler: Prof. Dr. Salih Zeki İmamoğlu, Doç. Dr. Serhat Erat, Prof. Dr. Hüseyin İnce

Yayın No.: 1874
ISBN: 978-625-393-012-7
E-ISBN: 978-625-393-013-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Kitaptaki yazıların her türlü hukuki ve bilimsel sorumluluğu ilgili bölüm yazarına aittir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

İmamoğlu, Salih Zeki., Erat, Serhat., İnce, Hüseyin.
Yönetim Biliminde Yapay Zekâ / Salih Zeki İmamoğlu, Serhat Erat, Hüseyin İnce
1. Basım, XVI + 290 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-012-7
E-ISBN: 978-625-393-013-4
1. Yapay Zekâ

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostım OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

BİLGİ YÖNETİMİ VE YAPAY ZEKÂ

Ufuk Karadavut

Karabük Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Bölümü, ufukkaradavut@karabuk.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-5362-7585

2. Bölüm

YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI İLE İŞLETMELERDE DEĞER YARATMA

Farid Huseynov

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
fhuseynov@gtu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9936-0596

Ceren Çubukçu Çerasi

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
cerencubukcu@gtu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9523-2826

3. Bölüm

KÜRESEL DEĞER ZİNCİRLERİNİN BUGÜNÜ VE YARINI AÇISINDAN YAPAY ZEKÂ

Abdullah Altun

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü, aaltun@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-4039-8458

Özel Sebetci

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü,
osebetci@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2996-0270

Halit Yanıkkaya

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü, halityanikkaya@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1542-0174

4. Bölüm

STRATEJİK YÖNETİM VE YAPAY ZEKÂ

Saadet Karakuş

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
saadet.karakuş@sbu.ed.tr, ORCID: 0000-0002-6326-5941

5. Bölüm

ÜRETİM YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ: TEORİ VE UYGULAMALAR

Yunus Kaymaz

İskenderun Teknik Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Lojistik Yönetimi Bölümü,
yunus.kaymaz@iste.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7557-7179

6. Bölüm

ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂ

Veciye Taşcı

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Strateji Bilimi Bölümü, vtasci@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-9179-8510

Serhat Erat

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Strateji Bilimi Bölümü, erat@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-0227-8914

7. Bölüm

TEDARİK ZİNCİRİNDE YAPAY ZEKÂ

Sena Esin İmamoğlu

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, imamoglu@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-6820-0090

Hüseyin İnce

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü, h.ince@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-5953-6497

8. Bölüm

PAZARLAMA YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ

Volkan Polat

Yalova Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, vpolat@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6606-2528

9. Bölüm

DİJİTAL MODEL FABRİKALAR

Aslı Çillioğlu Karademir

Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, aslia6375@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5208-7345

10. Bölüm

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ

Yavuz Selim Balcıoğlu

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
ysbalcioglu@gtu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7138-2972

11. Bölüm

FİNANSTA YAPAY ZEKÂ

Selçuk Bali

Selçuk Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Mülkiye MaliyeBölümü, selcukbali@selcuk.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-5117-8720

12. Bölüm

BLOKZİNCİR VE YAPAY ZEKÂ

Hülya Türkcân

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Strateji Bilimi Bölümü, hturkcân@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7452-0461

Salih Zeki İmamoğlu

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Strateji Bilimi Bölümü, imamoglu@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-7160-2370

13. Bölüm

DENETİMDE YAPAY ZEKÂ

Abdullah Kürşat Merter

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, akmerter@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-6874-1890

Gökhan Özer

Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, e-mail: ozer@gtu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-3255-998X

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İİBF, e-mail: ozer@gtu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3255-998X

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ vii

1. Bölüm

BİLGİ YÖNETİMİ VE YAPAY ZEKÂ 1

Ufuk Karadavut

GİRİŞ 1

1. BİLGİ YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂNIN POTANSİYEL UYGULAMALARI 4

1.1. Bilgi Oluşturma Açısından Kullanımı 7

1.2. Bilgi Depolama Açısından Kullanımı 8

1.3. Bilgi Paylaşımı Açısından Kullanımı 9

1.4. Bilgi Uygulaması Açısından Kullanımı 10

2. BİLGİ YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ VE İNSAN ETKİLEŞİMLERİ 12

2.1. Bilişim Güncellemesi 12

2.2. Özel Yeteneklere Sahip Olmak 13

2.3. Veri Kodlama ve İşbirliği Yapma 13

2.4. Ne, Nasıl ve Niçin Yaptığını Bilmek 14

2.5. İnsan ve Yapay Zekâ Etkileşim Zorunluluğu 15

SONUÇ 18

KAYNAKÇA 20

2. Bölüm

YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI İLE İŞLETMELERDE DEĞER YARATMA 25

Farid Huseynov - Ceren Çubukçu Çerasi

GİRİŞ 25

1. DEĞER YARATMA SÜRECİNDE KULLANILAN YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI 28

2. DEĞER YARATMA SÜRECİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ TEMEL FAYDALARI 30

2.1. Sohbet Robotları 30

2.2. Öneri Sistemleri 31

2.3. Robotik Süreç Otomasyonu.....	32
2.4. Yapay Zekâ Destekli Oyunlaştırma	33
2.5. Davranışların İnterneti	34
2.6. Otonom Sistemler	35
2.7. Genişletilmiş Gerçeklik	36
3. İŞ DÜNYASINDA YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ ZORLUKLARI.....	37
3.1. İnsan Kaynaklı Zorluklar	37
3.2. Ekonomik Kaynaklı Zorluklar	38
3.3. Veri Kaynaklı Zorluklar.....	38
3.4. Organizasyonel Zorluklar.....	39
3.5. Teknoloji Kaynaklı Zorluklar	39
3.6. Etik Kaynaklı Zorluklar	40
4. YAPAY ZEKÂDA GELECEK EĞİLİMLER VE FIRSATLAR	40
SONUÇ.....	42
KAYNAKÇA.....	43

3. Bölüm

KÜRESEL DEĞER ZİNCİRLERİNİN BUGÜNÜ VE YARINI AÇISINDAN YAPAY ZEKÂ

Abdullah Altun - Özel Sebetci - Halit Yanıkkaya

GİRİŞ.....	47
1. YAPAY ZEKÂYA NASIL BİR ROL BİÇİYORUZ	49
2. KÜRESEL DEĞER ZİNCİRLERİNİN BİLEŞENLERİ AÇISINDAN YAPAY ZEKÂ	51
3. KÜRESEL DEĞER ZİNCİRLERİNİN GELECEĞİ VE YAPAY ZEKÂ: FIRSATLAR VE TEHDİTLER ..	55
4. YAPAY ZEKÂ VE SORUMLULUK	59
SONUÇ.....	61
KAYNAKÇA.....	62

4. Bölüm

STRATEJİK YÖNETİM VE YAPAY ZEKÂ

Saadet Karakuş

GİRİŞ.....	65
1. DİJİTAL DÖNÜŞÜM: DİJİTAL TEKNOLOJİLER VE DİJİTAL İŞ STRATEJİSİ	67
2. YAPAY ZEKÂ	68
2.1. Yapay Zekâ Türleri: Makine Öğrenimi	72

2.2. Yapay Zekâ ve Blok Zincir Teknolojisi	73
2.3. Küresel Düzeyde Yapay Zekâ	75
3. STRATEJİK YÖNETİM	76
4. YAPAY ZEKÂ VE STRATEJİK YÖNETİM	76
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	83

5. Bölüm

ÜRETİM YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ: TEORİ VE UYGULAMALAR.....87

Yunus Kaymaz

GİRİŞ.....	87
1. ÜRETİM YÖNETİMİ VE GELİŞİMİ	89
2. DİJİTAL DÖNÜŞÜM.....	92
3. YAPAY ZEKÂ KAVRAMI	94
3.1. Genetik Algoritma	95
3.2. Uzman Sistemler	97
3.3. Yapay Sinir Ağları.....	98
3.4. Kaba Küme Teorisi.....	98
3.5. Doğal Dil İşleme.....	99
3.6. Makine Öğrenmesi	100
3.7. Bulanık Mantık	101
4. YAPAY ZEKÂNIN ÜRETİM YÖNETİMİ KAPSAMINDA KULLANIM ALANLARI	102
4.1. Üretim/İmalat.....	103
4.2. Stok ve Envanter	106
4.3. Dağıtım	107
4.4. Talep Planlama	108
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	110

6. Bölüm

ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂ 115

Veciye Taşcı - Serhat Erat

GİRİŞ.....	115
1. ENDÜSTRİ 4.0 VE ÖNCESİ.....	117
1.1. Endüstri 4.0'ın İlkeleri.....	118

1.2. Endüstri 4.0 Teknolojileri	120
1.3. Dijital İkiz (Digital Twin) Kavramı	123
2. ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂ	124
3. ENDÜSTRİ 4.0'DA YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI VE ZORLUKLAR	127
SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA.....	132

7. Bölüm

TEDARİK ZİNCİRİNDE YAPAY ZEKÂ 135

Sena Esin İmamoğlu - Hüseyin İnce

GİRİŞ.....	135
1. YAPAY ZEKÂ	136
1.1. Makine Öğrenmesi	137
1.2. Yapay Sinir Ağları.....	138
1.3. Derin Öğrenme	139
1.4. Genetik Algoritmalar	140
1.5. Uzman Sistemler	141
1.6. Bulanık Mantık	141
2. TEDARİK ZİNCİRİ.....	142
2.1. Tedarik Zinciri Fonksiyonları.....	143
2.1.1. Planlama	144
2.1.2. Üretim.....	145
2.1.3. Depolama (Stok)	145
2.1.4. Dağıtım	146
2.1.5. Geri Dönüş.....	146
2.2. Tedarik Zinciri Yönetimi.....	146
3. TEDARİK ZİNCİRİNDE YAPAY ZEKÂ	147
3.1. Büyük Veri	148
3.2. Tahmine Dayalı Analitik.....	150
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA.....	151

8. Bölüm

PAZARLAMA YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ 155

Volkan Polat

GİRİŞ.....	155
1. YAPAY ZEKÂ VE PAZARLAMA İLİŞKİSİNİN GELİŞİMİ.....	156
2. PAZARLAMADA YAPAY ZEKÂ: GENEL KAVRAMLAR.....	157
3. YAPAY ZEKÂ VE PAZARLAMA KARMASI	161
3.1. Yapay Zekâ ve Ürün	161
3.2. Yapay Zekâ ve Dağıtım	163
3.3. Yapay Zekâ ve Fiyat	164
3.4. Yapay Zekâ ve Tutundurma	165
4. YAPAY ZEKÂ VE PAZARLAMA: GÜNCEL VE ETİK TARTIŞMALAR	167
SONUÇ.....	169
KAYNAKÇA.....	171

9. Bölüm

DİJİTAL MODEL FABRİKALAR 175

Aslı Çillioğlu Karademir

GİRİŞ.....	175
1. DİJİTAL MODEL FABRİKA TANIMI VE ÖZELLİKLERİ	176
1.1. Model Fabrika Performansı	176
1.2. Model Fabrika Paydaş Ekosistemi ve İş Birlikleri	178
2. DİJİTAL MODEL FABRİKA İLE ENDÜSTRİ 4.0	179
3. DİJİTAL MODEL FABRİKADA YAPAY ZEKÂ VE YÖNETİCİLER.....	181
4. MODEL FABRİKA, DENEYİMSEL ÖĞRENME VE KOBİ'LER	184
4.1. Türkiye'de KOBİ'ler ve Model Fabrika	184
4.2. Model Fabrika Öğren-Dönüş Programı Yaklaşımı.....	187
5. MODEL FABRİKADA FIRSATLAR VE ZORLUKLAR	190
SONUÇ.....	192
KAYNAKÇA.....	195

10. Bölüm

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ 199

Yavuz Selim Balcıoğlu

GİRİŞ.....	199
1. İNSAN KAYNALARINDA YAPAY ZEKÂNIN TARİHİ	202
2. YAPAY ZEKÂNIN İK'DAKİ MEVCUT ROLÜ.....	204
3. İK'DA YAPAY ZEKÂNIN GELECEĞİ	206
4. ETİK HUSUSLAR VE ZORLUKLAR.....	210
SONUÇ.....	214
KAYNAKÇA.....	216

11. Bölüm

FİNANSTA YAPAY ZEKÂ 219

Selçuk Balı

GİRİŞ.....	219
1. YAPAY ZEKÂ	220
2. YAPAY ZEKÂ TEKNİKLERİ	221
2.1. Uzman Sistemler	221
2.2. Makine Öğrenmesi ve Algoritmaları.....	222
2.2.1. Sinir Ağları.....	223
2.2.2. Yapay Sinir Ağları	223
2.2.3. Tekrarlayan Sinir Ağları (RNN)	223
2.2.4. Ağaç Tabanlı Makine Öğrenme Modelleri	224
2.2.5. Melez Modeller	225
2.2.6. Boruta Özellik Seçim Algoritması.....	225
2.2.7. Hata Ölçüleri ve Değerlendirme Kriterleri	226
2.3. Genetik Algoritmalar	226
2.4. Bulanık Mantık	226
2.5. Derin Öğrenme.....	227
2.5.1. Çok Katmanlı Algılayıcı.....	227
2.5.2. Uzun-Kısa Süreli Bellek	227
2.5.3. Geçitli Tekrarlayan Birim	228
2.5.4. Zamansal Evrişimli Ağ	228
3. LİTERATÜR TARAMASI	228

SONUÇ.....	232
KAYNAKÇA.....	233

12. Bölüm

BLOKZİNCİR VE YAPAY ZEKÂ.....237

Hülya Türkcân - Salih Zeki İmamoğlu

GİRİŞ.....	237
1. BLOKZİNCİR.....	238
1.1. Blokzincirin Tarihsel Gelişimi.....	239
1.2. Blokzincirin Çalışma Prensibi.....	241
1.3. Blokzincirin Temel Özellikleri	242
1.4. Blokzincir Türleri.....	243
2. YAPAY ZEKÂ	244
2.1. Yapay Zekânın Tarihsel Gelişimi	245
2.2. Yapay Zekâ Türleri	246
3. BLOKZİNCİR VE YAPAY ZEKÂ ENTEGRASYONU.....	248
3.1. Yapay Zekâ İçin Blokzincir.....	250
3.2. Blokzincir İçin Yapay Zekâ.....	251
SONUÇ.....	252
KAYNAKÇA.....	254

13. Bölüm

DENETİMDE YAPAY ZEKÂ257

Abdullah Kürşat Merter - Gökhan Özer

GİRİŞ.....	257
1. DENETİM VE YAPAY ZEKÂ	259
1.1. Denetim.....	259
1.2. Yapay Zekâ.....	260
2. YAPAY ZEKÂ TABANLI DENETİM.....	262
2.1. Yapay Zekâ Tabanlı Denetimin Geleneksel Denetimden Farklılıkları	263
2.2. Denetimde Yapay Zekâ Uygulamalarının Faydaları	266
2.2.1. Finansal Raporlarda Doğruluk	266
2.2.2. Verimlilik ve Hız	267
2.2.3. Maliyet Tasarrufu	268

2.3. Denetimde Yapay Zekâ Uygulamalarının Zorlukları	268
2.3.1. Veri Gizliliği ve Güvenlik Endişeleri	268
2.3.2. Yanlılık ve Etik Kaygılar	270
2.3.3. Kalifiye İş Gücü Eksikliği	270
2.3.4. Değişim Algısı ve Kurum Kültürü.....	271
3. DENETİMDE KULLANILAN YAPAY ZEKÂ ARAÇLARI	272
3.1. Doğal Dil İşleme.....	272
3.2. Makine Öğrenmesi	274
3.3. Robotik Süreç Otomasyonu.....	275
3.4. Blok Zinciri Teknolojisi	276
4. VAKA ÇALIŞMALARI.....	277
SONUÇ.....	279
KAYNAKÇA.....	281
KATKIDA BULUNANLAR	285

BİLGİ YÖNETİMİ VE YAPAY ZEKÂ

Ufuk Karadavut

GİRİŞ

Bilgi, hayatımızda en çok ihtiyaç duyduğumuz konulardan ilkinin oluşturulmasıdır. Doğru bilgi ve bilginin elde edilmesi, doğru sonuçların elde edilmesini ve bununla birlikte doğru kararların alınmasını sağlayacaktır. Yapılan çalışmalarda en önemli konu doğru kararlar alabilmektir (Ahmadi vd., 2018). Bunun için de doğru ve kesin bilgilere gereksinim duyulmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler akıl almaz hızda devam ederken, bilgi yönetiminin de bundan doğrudan etkilendiği görülmektedir. Bazı alanlarda teknoloji, değişim konusunda işletmeleri destekleyen ve yönlendiren bir argüman olmaya başlamıştır. Tsui (2005), teknolojinin bilgi yönetimindeki bu etkisini katalizör etki olarak değerlendirmiş ve teknolojinin bilginin geliştirilmesini ve sunumunu doğrudan etkileyeceğini belirtmiştir. Teknoloji alanında derin öğrenme kavramı ile teknolojinin evrilmeye başladığı ve alışılmışın dışına çıktığı görülmektedir. Son yıllarda geliştirilen algoritmalar ile ses ve görüntü tanıma yetenekleri gelişmiş makinaların kullanılmaya başlanması ile bilginin üretilmesi ve sunumuna yönelik olarak bakış açılarında değişimler de yaşanmaya başlamıştır (Rolan vd., 2018). Özellikle karar verme süreçlerinde kullanılan algoritmalar ile verinin bilgiye çevrilmesinde analitik işleme yöntemleri devreye girmeye başlamıştır.

İnsan yeteneklerinin simüle edilerek uygulamada kullanılmaya başlanması aynı zamanda analitik veri işlemenin çok boyutlu olarak değerlendirilmesini sağlamıştır (Holmes vd., 2019). Her geçen gün artan veri sayısına bağlı olarak analiz

leceği ve insan-makine ortak çalışmasının artık zorunlu olduğu gerçeği önümüzde durmaktadır. Bundan kaçış olamayacağı gibi kaçmaya da gerek bulunmamaktadır. Ancak sınırların korunması ve akılcı dönüşümlerin yapılması için her insanın elinden geleni yapması gerekecektir.

KAYNAKÇA

- Ahmadi, A., Abzari, M., Nasr Isfahani, A., Safari, A. (2018). High-performance, knowledge sharing and ICT skills. *Human Systems Management*, 37(3), 271–280.
- Aktan, E. (2018). Büyük veri: Uygulama alanları, analitiği ve güvenlik boyutu. *Bilgi Yönetimi Dergisi*, 1(1), 1-22.
- Alavi, M., Leidner, D.E. (2001). Knowledge management and knowledge management systems: Conceptual foundations and research issues. *MIS Quarterly*, 25(1), 107-136.
- Alavi, M., Denford, J. S. (2012). Knowledge management: Process, practice, and Web 2.0. M. Easterby-Smith ve M.A. Lyles (Eds.), *Handbook of Organizational Learning and Knowledge Management* içinde (105-124), John Wiley & Sons: West Sussex, UK.
- Alıcılar, H. E., Çöl, M. (2021). Halk sağlığında yapay zekânın kullanımı. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 47 (1), 151-158.
- Ali, S., El Desouky, A., Saleh, A. (2016). A new profile learning model for recommendation system based on machine learning technique. *Indonesian Journal of Electrical Engineering and Informatics*, 4(1), 81-92.
- Andersson, M., Karlsson, C. (2007). Knowledge in regional economic growth—the role of knowledge accessibility. *Industry and Innovation*, 14(2), 129–149.
- Anderson, R. A. (2015). A model for data-driven knowledge creation and improved accountability in Jamaican public schools through ICTs. *The International Journal of Educational Organization and Leadership*, 21(2), 1–7.
- Antonelli, C., Colombelli, A. (2015). External and internal knowledge in the knowledge generation function. *Industry and Innovation*, 22(4), 273–298.
- Aria, M., Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959–975.
- Arlitsch, K., Newell, B. (2017). Thriving in the age of accelerations: A brief look at the societal effects of artificial intelligence and the opportunities for libraries. *Journal of Library Administration*, 57(7), 789-798.
- Babu, N.V., Kanaga, E.G.M. (2021). Sentiment analysis in social media data for depression detection using artificial intelligence: A review. *SN Computer Science*, 3, 74-81.
- Baima, G., Forliano, C., Santoro, G., Vrontis, D. (2021). Intellectual capital and business model: A systematic literature review to explore their linkages. *Journal of Intellectual Capital*, 22(3), 653-679.
- Bamel, N., Pereira, V., Bamel, U., Cappiello, G. (2021). Knowledge management within a strategic alliances context: Past, present and future. *Journal of Knowledge Management*, 25(7), 1782-1810.

- Barbosa, G. F., Shiki, S. B., da Silva, I. B. (2020). R&D roadmap for process robotization driven to the digital transformation of the Industry 4.0. *Concurrent Engineering*, 28(4), 290-304.
- Barrett, M., Davidson, E., Prabhu, J., Vargo, S. (2015). Service innovation in the digital age: Key contributions and future directions. *MIS Quarterly*, 39(1), 135–154.
- Bharadwaj, A., El Sawy, O. A., Pavlou, P. A., Venkatraman, N. (2013). Digital business strategy: Toward a next generation of insights. *MIS Quarterly*, 37(2), 471–482.
- Bhatt, G.D. (2001). Knowledge management in organizations: Examining the interaction between technologies, techniques, and people. *Journal of Knowledge Management*, 5(1), 68-75.
- Bhattacharya, S., Pradhan, K. B., Bashar, M. A., Tripathi, S., Semwal, J., Marzo, R. R., Bhattacharya, S., Singh, A. (2019). Artificial intelligence enabled healthcare: A hype, hope or harm. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 8(11), 3461-364.
- Bishop, D. A. (2018). Key performance indicators: Ideation to creation. *IEEE Engineering Management Review*, 46(1), 13–15.
- Bock, G. W., Zmud, R. W., Kim, Y. G., Lee, J. N. (2005). Behavioral intention formation in knowledge sharing: Examining the roles of extrinsic motivators, social-psychological forces, and organizational climate. *MIS Quarterly*, 29(1), 87-111.
- Boulesnane, S., Bouzidi, L. (2013). The mediating role of information technology in the decision-making context. *Journal of Enterprise Information Management*, 26(4), 387–399.
- Boyd, D., Crawford, K. (2012). Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. *Information, Communication & Society*, 15(5), 662-679.
- Brynjolfsson, E., Mitchell, T. (2017). What can machine learning do? Workforce implications. *Science*, 358, 1530-1534.
- Canhoto, A.I., Clear, F. (2020). Artificial intelligence and machine learning as business tools: A framework for diagnosing value destruction potential. *Business Horizons*, 63(2), 183-193.
- Carnabuci, G., Operti, E. (2013). Where do firms' recombinant capabilities come from? Intra-organizational networks, knowledge, and firms' ability to innovate through technological recombination. *Strategic Management Journal*, 34(13), 1591–1613.
- Chen, C., Loh, E. W., Kuo, K. N., Tam, K. W. (2020). The times they are a-Changin'—healthcare 4.0 is coming! *Journal of Medical Systems*, 44, 1-4.
- Cıbaroğlu, M. O., Yalçınkaya, B. (2019). Belge ve arşiv yönetimi süreçlerinde büyük veri analitiği ve yapay zekâ uygulamaları. *Bilgi Yönetimi*, 2(1), 44-58.
- Damuri, A., Riyanto, U., Rusdianto, H., Aminudin, M. (2021). Implementasi Data Mining dengan Algoritma Naïve Bayes Untuk Klasifikasi Kelayakan Penerima Bantuan Sembako. *JURIKOM (Jurnal Riset Komputer)*, 8(6), 219-225.
- Di Vaio, A., Palladino, R., Pezzi, A., Kalisz, D. E. (2021). The role of digital innovation in knowledge management systems: A systematic literature review. *Journal of Business Research*, 123, 220–231.
- Diligent Robotics (2023). Robots to support and empower patient care teams. <https://www.diligentrobots.com/> (Erişim Tarihi: 18.06.2023).

- Duan, Y., Edwards, J. S., Dwivedi, Y. K. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of big data—evolution, challenges and research agenda. *International Journal of Information Management*, 48, 63-71.
- Ferrara, E., De Meo, P., Fiumara, G., Baumgartner, R. (2014). Web data extraction, applications and techniques: A survey. *Knowledge-Based Systems*, 70, 301–323.
- Fintech (2023). Yapay zekâ, yatırım stratejilerinin oluşturulmasında büyük rol oynayacak. <https://fintechistanbul.org/2023/06/08/yapay-zeka-yatirim-stratejilerinin-olusturulmasinda-buyuk-rol-oynayacak/> (Erişim Tarihi: 15.06.2023).
- Frey, C. B., Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254-280.
- Gaviria-Marin, M., Merigo, J. M., Popa, S. (2018). Twenty years of the Journal of Knowledge Management: A bibliometric analysis. *Journal of Knowledge Management*, 22(8), 1655–1687.
- Gualtieri, M., Ten Pas, A., Saenko, K., Platt, R. (2016). High precision grasp pose detection in dense clutter. In *2016 IEEE/RSJ International Conference on Intelligent Robots and Systems (IROS)* (pp. 598-605). Daejeon, Korea (South).
- Haenlein, M., Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review*, 61(4), 5–14.
- Hemsley, J., Mason, R. M. (2012). The nature of knowledge in the social media age: Implications for knowledge management models. In *45th Hawaii International Conference on System Sciences* (pp. 3928-3937). Maui, HI, USA.
- Henriette, E., Feki, M., Boughzala, I. (2015). The shape of digital transformation: A systematic literature review. In *Ninth Mediterranean Conference on Information Systems (MCIS)* (pp. 431-443). Samos, Greece.
- Hittler, J. (2020). An antidote to the rise of the 'Global Useless Class'. <https://www.forbes.com/sites/forbescoachescouncil/2018/10/15/an-antidote-to-the-rise-of-the-global-useless-class/?sh=31aeb1a621b4> (Erişim Tarihi: 11.06.2023).
- Holmes, W., Bialik, M., Fadel, C. (2019). Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning. Christoph Stückelberger ve Pavan Duggal (Eds.), *Data Ethics: Building Trust: How Digital Technologies Can Serve Humanity* içinde (pp. 621-653). Globethics Publications.
- Hudic, A., Islam, S., Kieseberg, P., Rennert, S., Weippl, E. R. (2013). Data confidentiality using fragmentation in cloud computing. *International Journal of Pervasive Computing and Communications*, 9(1), 37-51.
- Ihme, M., Chung, W. T., Mishra, A. A. (2022). Combustion machine learning: Principles, progress and prospects. *Progress in Energy and Combustion Science*, 91, 101010.
- Janssen, M., van den Hoven, J. (2015). Big and Open Linked Data (BOLD) in government: A challenge to transparency and privacy? *Government Information Quarterly*, 32(4), 363-368.
- Jarrahi, M.H., Askay, D., Eshraghi, A., Smith, P. (2023). Artificial intelligence and knowledge management: A partnership between human and AI. *Business Horizons*, 66(1), 87-99.
- Juniantari, N. K. R., Putra, I. N. T. A. (2021). Analisis sistem informasi DPMPSTP menggunakan metode user experience questionnaire. *JIKO (Jurnal Informatika dan Komputer)*, 4(1), 31-37.

- Kalelioğlu, E. (2020). Cerrahi robotlar için geliştirilen bir yapay zekâ, video izleyerek dikiş atmaya öğrendi. <https://www.webtekno.com/yapay-zeka-video-izleyerek-dikis-atmayi-ogrendi-video-h95495.html> (Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- Lartey, P. Y., Kong, Y., Afriyie, S. O., Santosh, R. J., Bah, F. B. M. (2021). Knowledge management issues in India: A public sector perspective. *International Journal of Public Administration*, 44(3), 215-230.
- Legg, S., Hutter, M. (2007). A collection of definitions of intelligence. Ben Goertzel ve Pei Wang (Eds.), *Advances in Artificial General Intelligence: Concepts, Architectures and Algorithms* içinde (pp. 17-24). IOS Press.
- Lei, Z., Wang, L. (2020). Construction of organisational system of enterprise knowledge management networking module based on artificial intelligence. *Knowledge Management Research & Practice*, 1-13.
- Manesh, M. F., Pellegrini, M. M., Marzi, G., Dabic, M. (2020). Knowledge management in the fourth industrial revolution: Mapping the literature and scoping future avenues. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 68(1), 289-300.
- Marciano, R., Lemieux, V., Hedges, M., Esteva, M., Underwood, W., Kurtz, M., Conrad, M. (2018). Archival records and training in the age of big data. J. Percell, L.C. Sarin, P.T. Jaeger ve J.C. Bertot (Eds.), *Re-envisioning the MLS: Perspectives on the Future of Library and Information Science Education (Advances in Librarianship, Vol. 44B)* içinde (pp. 179-199). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Massaro, M., Secinaro, S., Dal Mas, F., Brescia, V., Calandra, D. (2021). Industry 4.0 and circular economy: An exploratory analysis of academic and practitioners' perspectives. *Business Strategy and the Environment*, 30(2), 1213-1231.
- Meski, O., Belkadi, F., Laroche, F., Ladj, A., Furet, B. (2019). Integrated data and knowledge management as key factor for Industry 4.0. *IEEE Engineering Management Review*, 47(4), 94-100.
- Min, H. (2010). Artificial intelligence in supply chain management: Theory and applications. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, 13(1), 13-39.
- Noordin, M. F., Othman, R., Rassa, A. H. R. (2018). Social media and knowledge management disruptive technology. In *2018 Knowledge Management International Conference (KMICe)* (pp. 6-11). Miri Sarawak, Malaysia.
- Noyons, E. (2001). Bibliometric mapping of science in a policy context. *Scientometrics*, 50, 83-98.
- Ntinis, V. G., Moutafis, B. E., Trunfio, G. A., & Sirakoulis, G. C. (2017). Parallel fuzzy cellular automata for data-driven simulation of wildfire spreading. *Journal of Computational Science*, 21, 469-485.
- O'Dell, C., Davenport, T. (2019). Application of AI for knowledge management. <https://knowledgemanagement.cioreview.com/cxoinsight/application-of-ai-for-knowledge-management-nid-30328-cid-132.html> (Erişim Tarihi: 21.06.2023).
- Oracle (2023). Bilgi yönetimi tanımı. <https://www.oracle.com/tr/cx/service/knowledge-management/what-is-knowledge-management/> (Erişim Tarihi: 21.06.2023).

- Ouamer-Ali, M. I., Belkadi, F., Laroche, F., Remy, S., Bernard, A. (2017). Facet-based approach for the management of information multi points-of-view in product modeling. *Computer-Aided Design and Applications*, 14(5), 582-594.
- Özdemir, A., Özgüner, M. (2018). Endüstri 4.0 ve lojistik sektörüne etkileri: Lojistik 4.0. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 6(4), 39-47.
- Öztürk, H. (2021). Arşivler ve yapay zekâ. *Bilgi Yönetimi*, 4(2), 283-300.
- Prusak, L., Cranefield, J. (2016). Managing your own knowledge: A personal perspective. D.J. Pauleen ve G.E. Gorman (Eds.), *Personal Knowledge Management: Individual, Organizational and Social Perspectives* içinde (pp. 99-114), Farnham: Gower Publishing Limited.
- Puspa, M. (2019). Decision support system for supplementary food recipients (PMT) by using the simple additive weighting (SAW) method. *Jurnal Teknik Informatika CIT Medicom*, 11(2), 37-44.
- Qin, J. (2020). Knowledge organization and representation under the AI lens. *Journal of Data and Information Science*, 5(1), 3-17.
- Rolan, G., Humphries, G., Jeffrey, L., Samaras, E., Antsouпова, T., Stuart, K. (2019). More human than human? Artificial intelligence in the archive. *Archives and Manuscripts*, 47(2), 179-203.
- Romme, A. G. L., Avenier, M. J., Denyer, D., Hodgkinson, G. P., Pandza, K., Starkey, K., Worren, N. (2015). Towards common ground and trading zones in management research and practice. *British Journal of Management*, 26(3), 544-559.
- Rzpeka, C., Berger, B. (2018). User interaction with AI-enabled systems: A systematic review of IS research. In *2018 Thirty Ninth International Conference on Information Systems* (pp. 1-17). San Francisco.
- Saykara, (2023). Saykara-crunchbase şirket profili & finansman. <https://www.crunchbase.com/> (Erişim Tarihi: 18.06.2023).
- Sense (2023). [sensely.com/Molly.php](https://www.sensely.com/Molly.php) (Erişim Tarihi: 18.06.2023).
- SGK (2023). Ulusal bilgi bankası. <https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/f0958f7d-a7a9-4c21-b928-7a6bd90fcde1/Ulusal-Bilgi-Bankasi-2022-05-14-10-44-39> (Erişim Tarihi: 21.06.2023).
- Şeker, O., Atiktürk, A. (2022). Big data'yı anlamak: Verinin bilgiye dönüşümünde ekonomik gözetim: Amazon örneği. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 5(1), 92-107.
- Tsui, J. B. Y. (2005). *Fundamentals of global positioning system receivers: A software approach*. NJ: John Wiley & Sons.
- Wilson, H. J., Daugherty, P. R. (2018). Collaborative intelligence: Humans and AI are joining forces. *Harvard Business Review*, 96(4), 114-123.
- Wintermantel, H. (2023). Understanding customer expectations: Management tips and examples. <https://www.zendesk.com/blog/customer-expectations-meet-rising-demands/> (Erişim Tarihi: 18.07.2023).
- Yıldız, M., Yıldırım, B. F. (2018). Yapay zekâ ve robotik sistemlerin kütüphanecilik mesleğine olan etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 32(1), 26-32.

YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI İLE İŞLETMELERDE DEĞER YARATMA

Farid Huseynov - Ceren Çubukçu Çerasi

GİRİŞ

Yapay zekâ (Artificial Intelligence, AI), makinelerin düşünebilmesi, öğrenebilmesi ve insanlar gibi problem çözme becerisini kazanması olarak tanımlanabilir. Yapay zekâ, insanların yaptığı şeyleri yapabilen, akıllı makineler oluşturma üzerine odaklanan bir bilgisayar bilimi alanıdır. Yapay zekâ sistemleri; veri analizi yapar, kararlar alır, desenleri tanır ve değişikliklere uyum sağlar. Bu sistemler, makine öğrenimi, doğal dil işleme, bilgisayar görü ve robotik gibi farklı teknikleri kullanabilir. Makine öğrenimi, yapay zekânın temel bir parçasıdır ve makinelere veriden öğrenme ve açık programlamaya ihtiyaç duymadan kendilerini geliştirme olanağı sağlar. Yapay zekâ sistemleri, büyük veri kümelerinde desenler ve bağlantılar bulmak için algoritmalar ve modeller kullanır, böylece öğrendiklerine dayanarak tahminler yapabilir ve harekete geçebilir. Doğal dil işleme (Natural Language Processing, NLP), makinelerin insan dilini anlamasına yardımcı olur ve böylelikle sohbet botları, sanal asistanlar ve çeviri hizmetleri için kullanılabilirler. Bilgisayar görü (Computer Vision), makinelerin yüzleri ve nesnelere tanıma gibi görsel bilgileri görmesine ve anlamasına yardımcı olur.

Yapay zekâ, makinelerin akıllı davranmasına, verilerden öğrenmesine, dünyayla etkileşimde bulunmasına ve kararlar vermesine yardımcı olur. Yapay zekâ endüstrileri dönüştürme, verimliliği artırma ve hayal edilemeyen şekillerde yenilikleri tetikleme potansiyeliyle hızla ilerlemektedir. Gelecek on yılda yapay zekâ paza-

Yapay zekânın avantajlarından tam olarak faydalanabilmek için işletmeler, yapay zekâ uygulamalarının olanaklarını yakından tanımalı ve en uygun olanlarını işletme hedeflerini gerçekleştirmek için benimsemelidir. Bunun yanı sıra yapay zekâ uygulamaları geliştiği hıza paralel olarak yaygınlaşmamaktadır. Yapay zekânın yaygınlaşma hızı insan kaynaklı olan sosyal zorluklar, ekonomik zorluklar, veri ile ilgili zorluklar, organizasyonel zorluklar, teknoloji kaynaklı zorluklar ve etik ile ilgili zorluklar nedeniyle gelişme hızına göre daha yavaştır. Bu zorlukların temeli iyi anlaşılırsa buna uygun çözüm önerileri geliştirilip yapay zekâyı daha da yaygınlaştırmak mümkün hale gelir. Böylece yapay zekâ ileriki yıllarda hayatımızda daha da önemli roller üstlenebilir. İş dünyasının yanı sıra, sağlık, eğitim ve sürdürülebilir bir gelecek için de yapay zekâ bizlere oldukça önemli olanaklar sunmaktadır. Bu olanakları değerlendirip gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakmak ise bizlerin elindedir.

KAYNAKÇA

- Afor, M. E., Sahana, S. (2022). The internet of behaviour (IOB) and its significant impact on digital marketing. In *International Conference on Computing, Communication, and Intelligent Systems (ICCCIS)* (pp. 7-12). Greater Noida, India.
- Alshahrani, A., Dennehy, D., Mäntymäki, M. (2022). An attention-based view of AI assimilation in public sector organizations: The case of Saudi Arabia. *Government Information Quarterly*, 39(4), 101617.
- Baldassarre, G., Santucci, V. G., Cartoni, E., Caligiore, D. (2017). The architecture challenge: Future artificial-intelligence systems will require sophisticated architectures, and knowledge of the brain might guide their construction. *The Behavioral and Brain Sciences*, 40, e254.
- Bartoletti, I. (2019). AI in healthcare: Ethical and privacy challenges. In *17th Conference on Artificial Intelligence in Medicine (AIME)* (pp. 7-10). Poznan, Poland.
- Baryannis, G., Validi, S., Dani, S., Antoniou, G. (2019). Supply chain risk management and artificial intelligence: State of the art and future research directions. *International Journal of Production Research*, 57(7), 2179-2202.
- Bughin, J., Seong, J., Manyika, J., Chui, M., Joshi, R. (2018). Notes from the AI frontier: Modeling the global economic impact of AI. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/artificial-intelligence/notes-from-the-ai-frontier-modeling-the-impact-of-ai-on-the-world-economy>. (Erişim Tarihi: 21.06.2023)
- Burström, T., Parida, V., Lahti, T., Wincent, J. (2021). AI-enabled business-model innovation and transformation in industrial ecosystems: A framework, model and outline for further research. *Journal of Business Research*, 127, 85-95.

- Cabitz, F., Campagner, A., Balsano, C. (2020). Bridging the “last mile” gap between AI implementation and operation: “Data awareness” that matters. *Annals of Translational Medicine*, 8(7), 501.
- Chan-Olmsted, S. M. (2019). A review of artificial intelligence adoptions in the media industry. *International Journal on Media Management*, 21(3–4), 193–215.
- Chatterjee, S. (2020). AI strategy of India: Policy framework, adoption challenges and actions for government. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 14(5), 757–775.
- Chen, J. S., Tran-Thien-Y, L., Florence, D. (2021a). Usability and responsiveness of artificial intelligence chatbot on online customer experience in e-retailing. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 49(11), 1512-1531.
- Chen, H., Wen, Y., Zhu, M., Huang, Y., Xiao, C., Wei, T., Hahn, A. (2021b). From automation system to autonomous system: An architecture perspective. *Journal of Marine Science and Engineering*, 9(6), 645.
- Cohen, J. L., Kharas, H. (2018). Using big data and artificial intelligence to accelerate global development. <https://www.brookings.edu/research/using-big-data-and-artificial-intelligence-to-accelerate-global-development/>. (Erişim Tarihi: 21.06.2023)
- Cubric, M. (2020). Drivers, barriers and social considerations for AI adoption in business and management: A tertiary study. *Technology in Society*, 62, 101257.
- Davenport, T. H., Ronanki, R. (2018). Artificial intelligence for the real world. *Harvard Business Review*, 96(1), 108–116.
- Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., Nacke, L. (2011). From game design elements to gamefulness: Defining “gamification”. In *Proceedings of the 15th international academic MindTrek conference: Envisioning future media environments* (pp. 9-15). Tampere, Finland.
- Doguc, O. (2022). Robot process automation (RPA) and its future. In *Research Anthology on Cross-Disciplinary Designs and Applications of Automation* (pp. 35-58). IGI Global.
- Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Ismagilova, E., Aarts, G., Coombs, C., Crick, T., Williams, M. D. (2021). Artificial intelligence (AI): Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 57, 101994.
- Edwards, S. D. (2019). The HeartMath coherence model: implications and challenges for artificial intelligence and robotics. *AI & SOCIETY*, 34(4), 899-905.
- Elayan, H., Aloqaily, M., Karray, F., Guizani, M. (2023). Internet of behavior (IOB) and explainable AI systems for influencing IOT behavior. *IEEE Network*, 37(1), 62–68.
- Gerpe, P. J., Markopoulos, E. (2020). Modeling decision-making with intelligent agents to aid rural commuters in developing nations. *Advances in Intelligent Systems and Computing*, 965, 523–532.
- Gupta, R. K., Kumari, R. (2017). Artificial intelligence in public health: Opportunities and challenges. *JK Science*, 19(4), 191–192.
- Hughes, L., Dwivedi, Y. K., Misra, S. K., Rana, N. P., Raghavan, V., Akella, V. (2019). Blockchain research, practice and policy: Applications, benefits, limitations, emerging research themes and research agenda. *International Journal of Information Management*, 49, 114–129.

- Huseynov, F. (2020a). Intelligent recommender systems in e-commerce: Opportunities and challenges for online customers. In *Handbook of Research on IT Applications for Strategic Competitive Advantage and Decision Making*, (pp. 36-51). IGI Global.
- Huseynov, F. (2020b). Gamification in e-commerce: Enhancing digital customer engagement through game elements. In *Digital Innovations For Customer Engagement, Management, and Organizational Improvement* (pp. 144-161). IGI Global.
- Huseynov, F. (2021). Big data in business: Digital transformation for enhanced decision-making and superior customer experience. In *Disruptive Technology and Digital Transformation for Business and Government* (pp. 235-249). IGI Global.
- Huseynov, F., Huseynov, S. Y., Özkan, S. (2016). The influence of knowledge-based e-commerce product recommender agents on online consumer decision-making. *Information Development*, 32(1), 81-90.
- Javaid, M., Haleem, A., Singh, R. P., Khan, S., Suman, R. (2022). An extensive study on Internet of Behavior (IoB) enabled Healthcare-Systems: Features, facilitators, and challenges. *Benchmarking Transactions on Benchmarks, Standards and Evaluations*, 2(4), 100085.
- Jiang, F., Jiang, Y., Zhi, H., Dong, Y., Li, H., Ma, S., Wang, Y., Dong, Q., Shen, H., Wang, Y. (2017). Artificial intelligence in healthcare: Past, present and future. *Stroke and Vascular Neurology*, 2(4) 230-243.
- Juniper Research (2018). AI in retail: Segment analysis, vendor positioning & market forecasts 2019–2023. <https://www.juniperresearch.com/researchstore/fintech-payments/ai-in-retail> (Erişim Tarihi: 17.08.2023)
- Kaczorowska-Spychalska, D. (2019). Chatbots in marketing. *Management*, 23(1), 251 – 270.
- Kilincer, I. F., Tuncer, T., Ertam, F., Sengur, A. (2023). An automated internet of behavior detection method based on feature selection and multiple pooling using network data. *Multimedia Tools and Applications*, 82, 29547–29565.
- Kim, M. K., Park, J. H. (2017). Identifying and prioritizing critical factors for promoting the implementation and usage of big data in healthcare. *Information Development*, 33(3), 257–269.
- Lawton, G. (2021). What is Robotic Process Automation (RPA)? Everything you need to know. <https://www.techtarget.com/searchcio/definition/RPA> (Erişim Tarihi: 20.08.2023)
- Luo, X., Tong, S., Fang, Z., Qu, Z. (2019). Frontiers: Machines vs humans: The impact of artificial intelligence chatbot disclosure on customer purchases. *Marketing Science*, 38(6), 937–947.
- Mitchell, M. (2019). Artificial intelligence hits the barrier of meaning. *Information*, 10, 51.
- Morley, J., Floridi, L., Kinsey, L., Elhalal, A. (2020). From what to how: An initial review of publicly available AI ethics tools, methods and research to translate principles into practices. *Science and Engineering Ethics*, 26(4), 2141–2168.
- Nam, T. (2019). Technology usage, expected job sustainability, and perceived job insecurity. *Technological Forecasting and Social Change*, 138, 155–165.
- Prahl, A., Van Swol, L. (2021). Out with the humans, in with the machines?: Investigating the behavioral and psychological effects of replacing human advisors with a machine. *Human-Machine Communication*, 2(1), 209-234.

- Rahaman, T. (2022). Smart things are getting smarter: An introduction to the internet of behavior. *Medical Reference Services Quarterly*, 41(1), 110-116.
- Reza Tizhoosh, H., Pantanowitz, L. (2018). Artificial intelligence and digital pathology: Challenges and opportunities. *Journal of Pathology Informatics*, 9(1), 38.
- Rubik, B., Jabs, H. (2018). Artificial intelligence and the human biofield: New opportunities and challenges. *Cosmos and History*, 14(1), 153-162.
- Sands, S., Ferraro, C., Campbell, C., Tsao, H.-Y. (2021). Managing the human-chatbot divide: How service scripts influence service experience. *Journal of Service Management*, 32(2), 246-264.
- Sharma, M., Luthra, S., Joshi, S., Kumar, A. (2022). Implementing challenges of artificial intelligence: Evidence from public manufacturing sector of an emerging economy. *Government Information Quarterly*, 39(4), 101624.
- Silvestri, B. (2020). The future of fashion: How the quest for digitization and the use of artificial intelligence and extended reality will reshape the fashion industry after Covid-19. *ZoneModa Journal*, 10(2), 61-73.
- Summa, M., Reno, V., Dibari, P., Pernisco, G., Sacco, M., Stella, E. (2022). Extended reality and artificial intelligence: Synergic approaches in real world applications. M. Alcañiz, M. Sacco ve J. G. Tromp (Eds.), *Roadmapping Extended Reality: Fundamentals and Applications* içinde (pp. 183-192). Scrivener Publishing LLC.
- Sun, T. Q., Medaglia, R. (2019). Mapping the challenges of Artificial Intelligence in the public sector: Evidence from public healthcare. *Government Information Quarterly*, 36(2), 368-383.
- Sun, J., Gan, W., Chao, H. C., Yu, P. S., ve Ding, W. (2023). Internet of Behaviors: A Survey. *IEEE Internet of Things Journal*, 10(3), 11117-11134.
- Thormundsson, B. (2023). Artificial intelligence market size 2030. <https://www.statista.com/statistics/1365145/artificial-intelligence-market-size/> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Van Pinxteren, M. M., Pluymaekers, M., Lemmink, J. G. (2020). Human-like communication in conversational agents: A literature review and research agenda. *Journal of Service Management*, 31(2), 203-225.
- Victor, D.G. (2019). How artificial intelligence will affect the future of energy and climate. <https://www.brookings.edu/research/how-artificial-intelligence-will-affect-the-future-of-energy-and-climate/> (Erişim Tarihi: 21.08.2023)
- Wamba-Taguimdje, S. L., Wamba, S. F., Kamdjoug, J. R. K., Wanko, C. E. T. (2020). Influence of artificial intelligence (AI) on firm performance: The business value of AI based transformation projects. *Business Process Management Journal*, 26(7), 1893-1924.
- Wang, L., Wang, X. V. (2016). Outlook of cloud, CPS and IoT in manufacturing. In *Cloudbased Cyber-Physical Systems in Manufacturing* (pp. 377-398). Cham: Springer.
- Ziani, L., Khanouche, M. E., Belaid, A. (2022). Internet of Behaviors: A literature review of an emerging technology. In *2022 First International Conference on Big Data, IoT, Web Intelligence and Applications (BIWA)* (pp. 42-47). Sidi Bel Abbes, Algeria.

KÜRESEL DEĞER ZİNCİRLERİNİN BUGÜNÜ VE YARINI AÇISINDAN YAPAY ZEKÂ

Abdullah Altun - Özel Sebetci - Halit Yanıkkaya

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik açısından bakıldığında önümüzde iki temel mesele görünmektedir: yapay zekâ ve iklim değişikliği. Özellikle ilk konu ile bağlantılı olarak robotların kullanımı ile artan otomasyon, üretim süreçlerini kalıcı ve yapısal olarak değiştirmektedir (Atolia vd., 2020). Robotlar da yapay zekâ ve büyük veri ile ele alınmaktadır (Kim, 2021). Bu kaçınılmaz değişim sadece imalat sanayi ile de sınırlı kalmamakta hizmetleri de hem karakteristiklerini değiştirerek hem de ticaretlerini geliştirecek olanaklar sağlayarak ciddi olarak etkilemektedir ve bu etkinin giderek daha da artacağı tahmin edilmektedir (Mishra vd., 2020; Lee ve Lee, 2021).

Yapay zekânın küresel ekonomi üzerinde büyük bir etkisi olması beklenmektedir. İş süreçlerinin otomasyonu ve veri analitiği yetenekleri sayesinde, yapay zekânın işletmelerin verimliliğini ve kârlılığını artırma potansiyeli vardır (Beach, 2019; CEA, 2022). Ayrıca, yeni hizmetler ve ürünler oluşturma, hedef pazarları daha iyi anlama ve inovasyonu hızlandırma yeteneği de ekonomik büyümeyi teşvik edebilir (Provost ve Fawcett, 2013). Bunun yanı sıra, yapay zekâ aynı zamanda işgücünün yapısını ve beceri gereksinimlerini de değiştirebilir ve bunun da ekonomik yapı ve işgücü piyasaları üzerinde önemli etkileri olabilir.

Yapay zekânın sürdürülebilirlik üzerindeki potansiyel etkisi, yeşil değer zincirlerinin yaratılmasında önemli bir rol oynayabilir. Yapay zekâ enerji verimliliğini artırma, atık yönetimini optimize etme ve doğal kaynakların daha etkin kullanımını sağlama yeteneklerine sahip olabilir. Ayrıca, yapay zekânın iklim değişikliği ve

Bu çalışmada ele aldığımız hususların akademinin ve genel kamuoyunun gündemini uzun süre meşgul edecek konular olduğu açıktır. Ancak bazı hususlar teknolojinin gidişatına ve uygulamadaki yaklaşımlara göre gündemimize de gelecektir. Bunların bir kısmını şimdiden öngöremiyor da olabiliriz. Bu şu soruyu da beraberinde getirecektir, öngöremediğimiz alanlarda geliştirmeye çalıştığımız bazı teknolojileri kendi otonom karar verme mekanizması ile ne kadar baş başa bırakabiliriz.

Bu teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanımında belirli teknik ve etik ilke ve standartlara ihtiyaç olduğu açıkça bellidir. Ama bu işin teknolojik gelişim düzeyinin çok daha gerisinden gelen bir mevzuat oluşturma süreci göze çarpmaktadır. Bu durum da bu teknolojileri kullanım noktasında öne çıkan aktörlerin mevzuat geliştirme sürecinde belirli düzeye gelmeden önce yapabilecekleri manipülatif hamleler bir risk olarak karşımızda durmaktadır. Daha da kötüsü, mevzuat geliştirme süreci konuya hâkimiyeti ve öngörüsü güçlü aktörler tarafından manipüle edilebilme riskiyle karşılaşabilir. Bu durum bazı riskli hususlar tespit edilebilse ve aslında gerekli çözüm önerileri mevcut olsa bile uygulanamaması ile sonuçlanabilecektir. Özetle yaşanan bu baş döndürücü teknolojik süreçlerin KDZ'leri başta olmak üzere tüm ekonomik ilişkiler için çok çeşitli risk ve fırsatları barındırdığı ve bunların bazılarının da gelecekte öngöremediğimiz şekilde karşımıza çıkacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu olumsuz ve olumlu her türlü etkinin bir süreç olduğu gerçeği altında tepkilerimizin ve çözümlerimizin de bununla mütenasip şekilde radikal olmaktan ziyade tedrici süreçlerle ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adetayo, A.J., Oyeniyi, W.O. (2023). Revitalizing reference services and fostering information literacy: Google Bard's dynamic role in contemporary libraries. *Library Hi Tech News*, Vol. ahead-of-print, No. ahead-of-print.
- Altun, A., Yanikkaya, H. (2023). Is the global economy on the verge of re-globalization? M. N. Rahman ve N. Rahman (Eds.), *International Trade: Past, Present and Future* içinde (pp. 1-18). New York: Nova Science Publishers.
- Arntz, M., Gregory, T., Zierahn, U. (2016). The risk of automation for jobs in OECD countries: A comparative analysis. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 189*. Paris: OECD Publishing.
- Atolia, M., Loungani, P., Marquis, M., Papageorgiou, C. (2020). Rethinking development policy: What remains of structural transformation? *World Development*, 128, 104834.

- Baldwin, R. (2016). *The great convergence: Information technology and the new globalization*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
- Beach, W.W. (2019). Productivity in the global value chain world. *Atlantic Economic Journal*, 47, 381–388.
- Bessen, J. (2018). Artificial intelligence and jobs: The role of demand. A. Agrawal, J. Gans ve A. Goldfarb (Eds.), *The economics of artificial intelligence: An agenda* içinde (pp. 291-307). University of Chicago Press.
- Bughin, J., Hazan, E., Ramaswamy, S., Chui, M., Allas, T., Dahlström, P., Henke, N., Trench, M. (2017). *Artificial intelligence: The next digital frontier?* McKinsey Global Institute.
- CEA (2022). The impact of artificial intelligence on the future of workforces in the European Union and the United States of America. <https://www.whitehouse.gov/cea/written-materials/2022/12/05/the-impact-of-artificial-intelligence/#content> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Chen, S-C., Jiang, W., Ma, Y. (2020). Decent work in a transition economy: An empirical study of employees in China. *Technological Forecasting and Social Change*, 153. 119947.
- Culot, G., Nassimbeni, G., Orzes, G., Sartor, M. (2020). The future of manufacturing: A Delphi-based scenario analysis on Industry 4.0. *Technological Forecasting and Social Change*, 157, 120092.
- Duan, Y., Edwards, J. S., Dwivedi, Y. K. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of Big Data—evolution, challenges and research agenda. *International Journal of Information Management*, 48, 63-71
- Foster-McGregor, N., Nomaler, Ö., Verspagen, B. (2021). Job automation risk, economic structure and trade: A European perspective. *Research Policy*, 50, 104269.
- Gereffi, G., Fernandez-Stark, K. (2016). Global value chain analysis: A primer second edition. G. Gereffi (Ed.), *Global value chains and development: Redefining the contours of 21st century capitalism* içinde (pp. 305-342). Cambridge University Press.
- Google (2023). Think with Google website. <https://www.thinkwithgoogle.com/> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Hassani, H. Silva, E.S. (2023). The role of ChatGPT in data science: How AI-assisted conversational interfaces are revolutionizing the field. *Big Data and Cognitive Computing*, 7(2), 62.
- Ibn-Mohammed, T., Mustapha, K.B., Godsell, J., Adamu, Z., Babatunde, K.A., Akintade, D.D., Acquaye, A., Fujii, H., Ndiaye, M. N., Yamoah, F.A., Koh, S.C.L. (2021). A critical analysis of the impacts of Covid-19 on the global economy and ecosystems and opportunities for circular economy strategies. *Resources, Conservation, and Recycling*, 164. 105169.
- Khan, S.A., Naim, I., Kusi-Sarpong, S., Gupta, H., Idrisi, A.R. (2021). A knowledge-based experts' system for evaluation of digital supply chain readiness. *Knowledge-Based Systems*, 228, 107262.
- Kim, D. (2021). Network analysis of robot ecosystems using national information systems. *Technological Forecasting and Social Change*, 170, 120855.
- Klumpp, M. (2018). Innovation potentials and pathways merging AI, CPS, and IoT. *Applied System Innovation*, 1(1), 5.

- Kordalska, A., Olczyk, M. (2023). Upgrading low value-added activities in global value chains: A functional specialisation approach. *Economic Systems Research*, 35(2), 265-291.
- Landesmann, M.A., Stöllinger, R. (2018). Structural change, trade and global production networks: An 'appropriate industrial policy' for peripheral and catching-up economies. *Structural Change and Economic Dynamics*, 48, 7-23.
- Lee, S.M., Lee, D. (2021). Opportunities and challenges for contactless healthcare services in the post-Covid-19 era. *Technological Forecasting and Social Change*, 167, 120712.
- Lee, S.M., Trimi, S. (2021). Convergence innovation in the digital age and in the Covid-19 pandemic crisis. *Journal of Business Research*, 123, 14-22.
- Lund, S., Bughin, J. (2019). Next generation technologies and the future of trade. <https://cepr.org/voxeu/columns/next-generation-technologies-and-future-trade> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Mishra, S., Tewari, I., Toosi, S. (2020). Economic complexity and the globalization of services. *Structural Change and Economic Dynamics*, 53, 267-280.
- Ngai, E. W. T., Xiu, L., Chau, D. C. K. (2009). Application of data mining techniques in customer relationship management: A literature review and classification. *Expert Systems With Applications*, 36(2), 2592-2602.
- OECD (2022). Recommendation of the council on artificial intelligence. <file:///C:/Users/user/Downloads/OECD-LEGAL-0449-en.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- OECD (2023a). The trade policy implications of global value chains. <https://www.oecd.org/trade/topics/global-value-chains-and-trade/> (Erişim Tarihi: 17.08.2023)
- OECD (2023b). OECD employment outlook 2023: Artificial intelligence and the labour market. https://www.oecd-ilibrary.org/employment/oecd-employment-outlook-2023_08785bba-en (Erişim Tarihi: 17.08.2023)
- Provost, F., Fawcett, T. (2013). Data science and its relationship to big data and data-driven decision making. *Big Data*, 1(1), 51-59.
- Ülengin, F., Önsel, Ş., Aktas, E., Kabak, O., Ozaydin, O. (2014). A decision support methodology to enhance the competitiveness of the Turkish automotive industry. *European Journal of Operational Research*, 234, 789-801.
- Wang, Z., Wei, S.-J., Yu, X., Zhu, K. (2017). Characterizing global value chains: Production length and upstreamness. *National Bureau of Economic Research, Working Paper*, No. 23261.
- Wang, L., Chen, Y., Ramsey, T.S., Hewings, G.J.D. (2021a). Will researching digital technology really empower green development? *Technology in Society*, 66, 101638.
- Wang, Z., Wei, S.-J., Yu, X., Zhu, K. (2021b). Tracing value added in the presence of foreign direct investment. *National Bureau of Economic Research, Working Paper*, No. 29335.
- Wu, X.D., Guo, J.L., Li, C., Chen, G.Q., Ji, X. (2019). Carbon emissions embodied in the global supply chain: Intermediate and final trade imbalances. *Science of The Total Environment*, 707, 134670.

STRATEJİK YÖNETİM VE YAPAY ZEKÂ

Saadet Karakuş

GİRİŞ

Sürekli değişen bir dünyada, işletmelerin pazara hâkim olmak gibi bir arzuları varsa teknoloji, organizasyon ve insan kaynakları arasında iyi bir dengeye sahip olmaları sağlanmalıdır. Bu üç temel faktörü uyumlu ve bilinçli bir şekilde yönetme, ürün ve hizmetlerinin kalitesine ve sonuç olarak müşterilerinin, çalışanlarının, sahiplerinin ve hissedarlarının memnuniyetine yansıyan artan üretkenlik kazanımları elde etme ihtiyacının günden güne arttığı belirlenmiştir. Yıllar içerisinde işletmelerin kültür ve iç değerler inşa etmektedir. Burada kısa vadeli düşünce ve davranış kalıplarına uyulacak kadar işletmelerin esnek olmadığı belirlenmiştir. İşletmelerin bunun sonucunda zorunlu bir dijital dönüşüme başlangıç yapmaya hazırlanması gerekmektedir (Ferraz vd., 2014)

İşletmelerin projelerini stratejik ve verimli bir şekilde yönetebilmesini sağlayacak birçok teknolojik araç bulunmaktadır. Yapay Zekâ (AI), dünya üzerinde derin bir etkiye sahip olacak, yaşama ve çalışma şeklimizi değiştiren yeni bir dijital sınır olarak tanımlanmaktadır. Yapay Zekâ terimi, insanın akıl yürütme, algılama, karar verme ve problem çözme kapasitesini taklit eden cihazların (kısacası zeki olma yeteneğine sahip makinelerin) geliştirilmesini öneren bir bilgisayar bilimi bölümüdür. Bu yaklaşım, sürücüsüz otomobiller, tıp ve hatta yatırım portföy yönetimi gibi alanlarda uygulanmaktadır. Bunların hepsi zaman, verimlilik ve etkinlik açısından olumlu sonuçlar ve iyileşmeler ortaya çıkarmaktadır. İşletmeler yapay zekâ kullanımını fütüristik bir seçenek olarak değil, rekabet edebilirlik açısından bir belirleyici olarak kullanmaktadır (Lopes da Costa vd., 2019; Wirtz vd., 2019; Walton, 2018).

KAYNAKÇA

- Adya, M., Collopy, F. (1998). How effective are neural networks at forecasting and prediction? *Journal of Forecasting*, 17, 481-495.
- Akkaya, G. C., Demireli, E., Yakut, Ü. H. (2009). İşletmelerde finansal başarısızlık tahminlemesi: Yapay sinir ağları modeli ile İMKB üzerine bir uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 187-216
- Aksakal, E., Dağdeviren, M. (2010). ANP ve DEMATEL yöntemleri ile personel seçimi problemi-ne bütünlük bir yaklaşım. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 25(4), 905-91.
- Angın, M., Doğmazer, O. (2023). Hindistan'ın yapay zekâ gelişimi üzerine bir inceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 323-349.
- Basu, K. K. (2015). The leader's role in managing change: Five cases of technology-enabled business transformation. *Global Business and Organizational Excellence*, 34(3), 28-42.
- Bharadwaj, A., Sawy, O., Pavlou, P., Venkatraman, N. (2018). Digital business strategy: Toward a next generation of insights. *MIS Quarterly*, 37, 471-482.
- Bostrom, N. (2018). *Süper zekâ: Yapay zekâ uygulamaları, tehlikeler ve stratejiler* (Çev. Ferit Burak Aydar). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Dinh, T. N., Thai, M. T. (2018). AI and blockchain: A disruptive integration. *Computer*, 51(9), 48-53.
- Dubitzky, W. (2004). *Artificial intelligence methods and tools for systems biology*. Heidelberg: Springer.
- Eren, E. (2000). *Stratejik yönetim ve işletme politikası*. Genişletilmiş Beşinci Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ergen, M. (2019). What is artificial intelligence? Technical considerations and future perception. *The Anatolian Journal of Cardiology*, 22(2), 5-7.
- Ersöz, S., Yaman, N., Birgören, B. (2008). Müşteri ilişkileri yönetiminde verilerin yapay sinir ağları ile modellenmesi ve analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 23(4), 759-767.
- Ferraz, P. F. P., Yanagi Junior, T., Hernández Julio, Y. F., Castro, J. D. O., Gates, R. S., Reis, G. M., Campos, A. T. (2014). Predicting chick body mass by artificial intelligence-based models. *Pesquisa Agropecuária Brasileira*, 49 (7), 559-568.
- Fletcher, D., Goss, E. (1993). Forecasting with neural networks: An application using bankruptcy data. *Information & Management*, 24(3), 159-167,
- Forbes (2019). <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/10/24/ai-and-blockchain-double-the-hype-ordouble-the-value/#25b52e5eb41d> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Grover, V., Kohli, R. (2013). Revealing your hand: Caveats in implementing digital business strategy. *MIS Quarterly*, 37(2), 655-662.
- Gültekin, A. (2021). Yapay zekânın luditleri kimler olacak? *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(44), 8432-8454.

- Hess, T., Benlain, A., Matt, C., Wiesbock, F. (2016). Options for formulating a digital transformation strategy. *MIS Quarterly*, 15(2), 123-139.
- Howard, J. (2019). Artificial intelligence: Implications for the future of work. *American Journal of Industrial Medicine*, 62(11), 917-926.
- Huang, Z., Chen, H., Hsu, C. J., Chen, W. H., Wu, S. (2004). Credit rating analysis with support vector machines and neural networks: A market comparative study. *Decision Support Systems*, 37(4), 543-558.
- İnce, A. R. (2021). Yöneticilerin stratejik yönetim yaklaşımları tercihlerinin iletişim ve demografik faktörler bağlamında değerlendirilmesi. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 3(2), 10-26.
- İyigün, N. Ö. (2021). Yapay zekâ ve gelecek: İnsan ve teknoloji arasındaki ilişki. N. Ö. İyigün ve M. K. Yılmaz (Eds.), *Yapay zekâ: Güncel yaklaşımlar ve uygulamalar* içinde (pp. 1-12). İstanbul: Beta Yayınları.
- Jahantigh, F.; Habibi, A., Sarafrazi, A. (2019). A conceptual framework for business intelligence critical success factors. *International Journal of Business Information Systems*, 30(1), 109 – 112.
- Jelonek, D., Mesjasz-Lech, A., Stepiak, C., Turek, T., Ziora, L. (2020). The artificial intelligence application in the management of contemporary organization: Theoretical assumptions, current practices and research review. In *Advances in Information and Communication: Proceedings of the 2019 Future of Information and Communication Conference (FICC)* (pp. 319-327). Springer International Publishing.
- Karaatlı, M., Güngör, İ., Demir, Y., Kalaycı, Ş. (2005). Hisse senedi fiyat hareketlerinin yapay sinir ağları yöntemi ile tahmin edilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 38-48.
- Karthikeyan, P., Soni, R. (2020). A hybrid PSO optimised virtual machine scheduling algorithm in cloud computing. *International Journal of Business Information Systems*, 34 (4), 536 – 559
- Kaya, İ., Gözen, Ş. (2005). Personel seçim sürecinde uzman sistem yaklaşımı ve Konya Büyükşehir Belediyesinde bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 355-376.
- Kaya, İ., Engin, O. (2011). Kalite iyileştirme sürecinde yapay zekâ tekniklerinin kullanımı. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 11(1), 103-114.
- Kılıç, Y., Seyrek, İ. H. (2012). Finansal başarısızlık tahmininde yapay sinir ağlarının kullanılması: İmalat sektöründe bir uygulama. In *2012 1. Uluslararası Muhasebe ve Finans Sempozyumu*. Gaziantep, Türkiye.
- Kırhoğlu, H., Ceyhan, İ. F. (2014). Mali tablo denetiminde ön analitik inceleme tekniği olarak veri madenciliğinin kullanımı: Borsa İstanbul uygulaması. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 13-36
- Köse, U. (2018). Are we safe enough in the future of artificial intelligence? A discussion on machine ethics and artificial intelligence safety. *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 9(2), 184-197.
- Kutlu, B., Badur, B. (2009). Yapay sinir ağları ile borsa endeksi tahmini. *Yönetim Dergisi*, 20(63), 25-40.
- Li, S., Duan, Y., Kinman, R., Edwards, J. S. (1999). A framework for a hybrid intelligent system in support of marketing strategy development. *Marketing Intelligence & Planning*, 17(2), 70-79.

- Li, S. (2000). The development of a hybrid intelligent system for developing marketing strategy. *Decision Support Systems*, 27(4), 395-409.
- Liao, S. H. (2003). Knowledge management technologies and applications: Literature review from 1995 to 2002. *Expert Systems With Applications*, 25(2), 155-164
- Liebowitz, J. (2001). Knowledge management and its link to artificial intelligence. *Expert Systems With Applications*, 20(1), 1-6.
- Lopes da Costa, R., Dias, Á., Pereira, L., António, N., Capelo, A. (2019). The impact of artificial intelligence on commercial management. *The Impact of Artificial Intelligence on Commercial Management*, 17(4), 441-452.
- Marr, B. (2018). What is deep learning AI? A simple guide with 8 practical examples. <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/10/01/what-is-deep-learning-ai-a-simple-guide-with8-practical-examples/#7c4d5c558d4b> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Martínez-López, F. J., Casillas, J. (2013). Artificial intelligence-based systems applied in industrial marketing: An historical overview, current and future insights. *Industrial Marketing Management*, 42(4), 489-495
- McCarthy, J. (1959). Programs with common sense. In *Proceedings of the Symposium on the Mechanization* (pp. 77-84). London.
- McKinsey. A. (2018). *Modeling the global impact of AI*. McKinsey Global Institute.
- Nemati, H. R., Steiger, D. M., Iyer, L. S., Herschel, R. T. (2002). Knowledge warehouse: An architectural integration of knowledge management, decision support, artificial intelligence and data warehousing. *Decision Support Systems*, 33(2), 143-161.
- OECD (2019). *Hello, world: Artificial intelligence and its use in the public sector*. OECD Working Paper.
- Özgür, S. B. (2021). Algoritmalar, yapay zekâ, makine öğrenmesi, derin öğrenme ve uygulamaları: Beşeri fayda üretiminin yazılımlar tarafından karşılanması. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 1-22.
- Pirim, H. (2006). Yapay zekâ. *Journal of Yaşar University*, 1(1), 81-93
- PWC (2018). The macroeconomic impact of AI. <https://www.pwc.co.uk/economic-services/assets/macro-economic-impact-of-ai-technical-report-feb-18.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Russell, S. J., Norvig, P. (2003). *Artificial intelligence: A modern approach*. Prentice Hall.
- Salah, K., Rehman, M. H. U., Nizamuddin, N., AlFuqaha, A. (2019). Blockchain for AI: Review and open research challenges. *IEEE Access*, 7, 10127–10149.
- Sebaa, A; Nouicer, A., Tari, A. (2019). Impact of technology evolution on the materialised views: Current issues and future trends. *International Journal of Business Information Systems*, 30(4), 427-462.
- Sharma, A., Chopra, A. (2013). Artificial neural networks: Applications in management. *IOSR Journal of Business and Management*, 12(3), 32-40.
- Süzen, A. A., Kayaalp, K. (2018). *Derin öğrenme ve Türkiye'deki uygulamaları*. İstanbul: İKSAD Publishing House.

- Syam, B., Rao, S. (2020). Feature set processing using multi-objective optimisation algorithm to improve content-based image retrieval system. *International Journal of Business Information Systems*, 34(2), 253 – 272.
- Şeker, A., Diri, B., Balık, H. H. (2017). Derin öğrenme yöntemleri ve uygulamaları hakkında bir inceleme. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 3(3), 47-64.
- Top, S. (2006). *Girişimcilik: Keşif süresi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Walton, P. (2018). Artificial intelligence and the limitations of information. *Information*, 9(12), 332.
- Wirtz, B.; Weyerer, J., Geyer, C. (2019). Artificial intelligence and the public sector—applications and challenges. *International Journal of Public Administration*, 42(7), 596-615.
- World Bank (2019). EMCompass-Note-71-AIInvestment-Trend. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/617511573040599056/pdf/Artificial-Intelligence-Investment-Trends-and-Selected-Industry-Uses.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Zaccaro, S. J. (2004). *The nature of executive leadership: A conceptual and empirical analysis of success*. Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Zeren, F., Ergüzel, O. Ş. (2014). Forecast share prices with artificial neural network in crisis periods. *İşletme Araştırmaları Dergisi-Journal of Business Research-Turk*, 6(3), 16-28.
- Ziyadin, S., Suieubayeva, S., Utegenova, A. (2020). Digital transformation in business. In *Digital age: Chances, challenges and future* 7 (pp. 408-415). Springer International Publishing.

ÜRETİM YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ: TEORİ VE UYGULAMALAR

Yunus Kaymaz

GİRİŞ

Özellikle son on yıllar içinde yaşanan teknolojik gelişmelerin ve sıkça duyduğumuz bir kavram olan dijital dönüşümün etkisiyle sadece işletmeler bazında bir değişimin değil toplumsal bir paradigma değişiminin de gerçekleştiği söylenebilir. İşletmeler özelinde gerçekleşen bu devrimsel süreçlerin yönetilmesi esnasında yöneticilerin de karar verme süreçleri bir hayli zorlaşmıştır. Tüketici yapılarının ve taleplerinin değişimi ile rekabet yapılarının değişmesi, işletmelerin buldukları ortam içinde daha da rekabetçi olmalarını gerektirmiştir. Bu sebeple, işletmelerin hem rekabetçi yapılarını korumak hem de müşteri beklentilerini yüksek tutmak için çeşitli çabalar sarf etmeleri gerekmiştir. Bahsedilen bu amaçları gerçekleştirmek için işletmeler geleneksel süreçlerinin dışına çıkarak daha yenilikçi, müşteri odaklı ve rekabetçi bir yapı benimsemeye başlamışlardır. Bunları sağlamak için sadece yönetsel değil aynı zamanda operasyonel bazı faaliyetlerin de bu çabalara dahil olduğunu görülmektedir.

Karar verme süreçlerinin her zamankinden daha da karmaşıklaştığı bu zaman diliminde, işletmeler önceden karşılaşmadıkları bir rekabet ortamı ve bilgi akışı içinde hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. İşletmeler rekabetçi yapılarını, bilgi ile desteklemekte ve kendilerini uyarlayıp geliştirmektedirler. Bu noktada, inanılmaz boyuttaki bilgi akışını yönetmek ve bu akıştan katma değerli sonuçlar elde etmek oldukça önemli hale gelmiştir. İşletme süreçleri içerisinde artan veri trafiğinin ortaya çıkardığı bu veri yığınlarının işletmeler için katma değerli bir şekilde değer-

min etmesine yardımcı olarak proaktif planlama ve envanter yönetimine olanak tanır. Ayrıca yapay zekâ güdümlü otomasyon, tekrarlayan görevleri düzene koyar ve iş akışlarını optimize ederek insan kaynaklarının yaratıcılık ve stratejik düşünme gerektiren daha yüksek değerli faaliyetlere odaklanması için serbest kalmasını sağlar (Shekhar, 2019). İnsan zekası ve yapay zekâ yeteneklerinin birleşimi, inovasyonu ve rekabetçiliği yönlendiren güçlü bir sinerjiyi teşvik eder. Bununla birlikte, yapay zekânın operasyon yönetimine başarılı bir şekilde entegrasyonu, etik, gizlilik ve güvenlik endişelerinin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesini gerektirir. İşletmeler, müşteriler ve paydaşlar arasında güveni sürdürmek için yapay zekâ uygulamalarının düzenlemelere uygun olduğundan ve hassas verileri koruduğundan emin olmalıdır.

Yapay zekâ gelişmeye devam ettikçe, işletmelerin karmaşık zorlukları ele almasını, inovasyonu hızlandırmasını ve sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirmesini sağlayarak operasyon yönetiminin daha da ayrılmaz bir parçası haline gelebilir. Yapay zekâyı operasyon yönetiminde stratejik bir araç olarak benimsemek, dijital çağda önde olmak isteyen kuruluşlar için belirleyici bir faktör olacaktır.

Temelde, operasyon yönetimi ve yapay zekânın kusursuz birleşimi, kuruluşlara benzeri görülmemiş değerlerin kilidini açma, verimliliği artırma ve yeni bir çeviklik ve uyarlanabilirlik paradigması oluşturma gücü verir. Yapay zekânın yol gösterici bir güç olmasıyla işletmeler, giderek daha rekabetçi ve sürekli değişen bir küresel ortamda başarıya yön veren akıllı, veriye dayalı operasyonların geleceğine giden yolu açabilir.

KAYNAKÇA

- Abi Younes, G., Ayoubi, C., Ballester, O., Cristelli, G., de Rassenfosse, G., Foray, D., Gaulé, P., Pellegrino, G., van den Heuvel, M., Webster, E., Zhou, L. (2020). Covid-19: Insights from innovation economists. *Science and Public Policy*, 47(5), 733-745.
- Abioye, S. O., Oyedele, L. O., Akanbi, L., Ajayi, A., Delgado, J. M. D., Bilal, M., Akinade O.O., Ahmed, A. (2021). Artificial intelligence in the construction industry: A review of present status, opportunities and future challenges. *Journal of Building Engineering*, 44, 103299.
- Ahmad, A. S., Hassan, M. Y., Abdullah, M. P., Rahman, H. A., Hussin, F., Abdullah, H., Saidur, R. (2014). A review on applications of ANN and SVM for building electrical energy consumption forecasting. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 33, 102-109.
- Aktepe, A., Yanık, E., Ersöz, S. (2021). Demand forecasting application with regression and artificial intelligence methods in a construction machinery company. *Journal of Intelligent Manufacturing*, 32, 1587-1604.

- AMRC (2023). Industry 4.0: Dictionary. https://www.amrc.co.uk/files/document/189/1522841973_i4.0_dictionary_DEV2.pdf (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Angelopoulos, S., Bendoly, E., Fransoo, J. C., Hoberg, K., Ou, C. X., Tenhiala, A. (2023). Digital transformation in operations management: Fundamental change through agency reversal. *Journal of Operations Management*, Forthcoming.
- Aracıoğlu, B. (2010). Üretim/işlemler yönetimi alanında yaşanan paradigmatik değişimler kapsamında sürdürülebilir üretim. *Ege Academic Review*, 10(1), 141-156.
- Arkhipova, D., Bozzoli, C. (2018). Digital capabilities. G. Bongiorno, D. Rizzo ve G. Vaia (Eds.), *CIOs and the digital transformation* içinde (pp. 121–146). Springer International Publishing AG.
- Atalay, M., Çelik, E. (2017). Büyük veri analizinde yapay zekâ ve makine öğrenmesi uygulamaları- Artificial intelligence and machine learning applications in big data analysis. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 155-172.
- Audi Media Center (2023). <https://www.audi-mediacycenter.com/en/press-releases/audi-optimizes-quality-inspections-in-the-press-shop-with-artificial-intelligence-10847> (Erişim Tarihi: 25.07.2023)
- Bai, R., Chen, X., Chen, Z. L., Cui, T., Gong, S., He, W., Jiang, X., Jin, H., Jin, J., Kendall, G., Li, J., Lu, Z., Ren, J., Weng, P., Xue, N., Zhang, H. (2023). Analytics and machine learning in vehicle routing research. *International Journal of Production Research*, 61(1), 4-30.
- Bayraktar, E., Jothishankar, M. C., Tatoglu, E., Wu, T. (2007). Evolution of operations management: Past, present and future. *Management Research News*, 30(11), 843-871.
- Bécue, A., Praça, I., Gama, J. (2021). Artificial intelligence, cyber-threats and Industry 4.0: Challenges and opportunities. *Artificial Intelligence Review*, 54(5), 3849-3886.
- Bhattacharya, A., Kumar, S. A., Tiwari, M. K., Talluri, S. (2014). An intermodal freight transport system for optimal supply chain logistics. *Transportation Research Part C: Emerging Technologies*, 38, 73-84.
- Bordeleau, F. E., Mosconi, E., de Santa-Eulalia, L. A. (2020). Business intelligence and analytics value creation in Industry 4.0: A multiple case study in manufacturing medium enterprises. *Production Planning Control*, 31(2–3), 173–185.
- Capgemini Research Institute (2019). <https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2019/12/AI-in-manufacturing-operations.pdf> (Erişim Tarihi: 18.06.2023)
- Choi, T. M., Wallace, S. W., Wang, Y. (2018). Big data analytics in operations management. *Production and Operations Management*, 27(10), 1868-1883.
- Çiçekli, U. G. (2016). A genetic algorithm to minimize makespan and number of tardy jobs in parallel machine scheduling problems. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 9(2), 147-151.
- Dash, R., McMurtrey, M., Rebman, C., Kar, U. K. (2019). Application of artificial intelligence in automation of supply chain management. *Journal of Strategic Innovation and Sustainability*, 14(3), 43-53.
- Davenport, T. H. (2018). From analytics to artificial intelligence. *Journal of Business Analytics*, 1(2), 73–78.

- Demey, Y. T., Wolf, M. (2017) SIMISS: A model-based searching strategy for inventory management systems. *IEEE Internet Things Journal*, 4(1), 172–182.
- Demircan Keskin F., Kaymaz, Y. (2021). Machine learning in supply chain management: A risk based supplier segmentation application. Y. A. Unvan (Ed), *Business studies and new approaches* içinde (pp. 139-162). Lyon: Livre de Lyon.
- Demircan Keskin, F., Çiçekli, U. G. (2023). Digital transformation in operations management: A bibliometric-based systematic review. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 19(1), 123-150.
- Deng, C. N., Liu, Y. J., (2021). A deep learning-based inventory management and demand prediction optimization method for anomaly detection. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 2021, 9969357.
- Dogru, A. K., Keskin, B. B. (2020). AI in operations management: Applications, challenges and opportunities. *Journal of Data, Information and Management*, 2, 67-74.
- Ebert, C., Duarte, C. H. C. (2018). Digital transformation. *IEEE Software Technology*, 35(4), 16-21.
- ElMassah, S., Mohieldin, M. (2020). Digital transformation and localizing the Sustainable Development Goals (SDGs). *Ecological Economics*, 169, 106490.
- Gao, W., Tang, Q., Ye, B., Yang, Y., Yao, J. (2020). An enhanced heuristic ant colony optimization for mobile robot path planning. *Soft Computing*, 24, 6139-6150.
- Grover, P., Kar, A. K., Dwivedi, Y. K. (2022). Understanding artificial intelligence adoption in operations management: Insights from the review of academic literature and social media discussions. *Annals of Operations Research*, 308(1-2), 177-213.
- Gunasekaran, A., Ngai, E. W. (2012). The future of operations management: An outlook and analysis. *International Journal of Production Economics*, 135(2), 687-701.
- Haenlein, M., Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review*, 61(4), 5-14.
- Han, J., Kamber, M., Pei, J. (2011). Data mining concepts and techniques third edition. *The Morgan Kaufmann Series in Data Management Systems*, 5(4), 83-124.
- Heizer, J., Render, B. (2014). *Operations management sustainability and supply chain management* (11th ed.). New York: Pearson Education.
- Helo, P., Hao, Y. (2022). Artificial intelligence in operations management and supply chain management: An exploratory case study. *Production Planning & Control*, 33(16), 1573-1590.
- Jayaraman, V., Srivastava, R. (1996). Expert systems in production and operations management: Current applications and future prospects. *International Journal of Operations & Production Management*, 16(12), 27-44.
- Kağnıcıoğlu, C. H. (2018). *İşletmelerde üretimi yönetimi ve sistemi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kumar, V., Rajan, B., Venkatesan, R., Lecinski, J. (2019). Understanding the role of artificial intelligence in personalized engagement marketing. *California Management Review*, 61(4), 135–155.
- Ławrynowicz, A. (2008). Integration of production planning and scheduling using an expert system and a genetic algorithm. *Journal of the Operational Research Society*, 59(4), 455-463.

- Lee, C. K. H. (2018). A review of applications of genetic algorithms in operations management. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 76, 1-12.
- Lygren, S., Piantanida, M., Amendola, A. (2019). Unsupervised, deep learning-based detection of failures in industrial equipments: The future of predictive maintenance. In *Abu Dhabi International Petroleum Exhibition & Conference*. Abu Dhabi, UAE.
- Matthias, O., Fouweather, I., Gregory, I., Vernon, A. (2017). Making sense of Big Data—can it transform operations management? *International Journal of Operations & Production Management*, 37(1), 37-55.
- Mazurek, G., Małagocka, K. (2019). Perception of privacy and data protection in the context of the development of artificial intelligence. *Journal of Management Analytics*, 6(4), 344-364.
- Michalewicz, Z. (1996). *Genetic algorithms + Data structures = Evolution programs*. Springer.
- Min, H. (2010). Artificial intelligence in supply chain management: Theory and applications. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, 13(1), 13-39.
- Mitchell, M. (1995). Genetic algorithms: An overview. *Complexity*, 1(1), 31–39.
- Mokhtarinejad, M., Ahmadi, A., Karimi, B., Rahmati, S. H. A. (2015). A novel learning based approach for a new integrated location-routing and scheduling problem within cross-docking considering direct shipment. *Applied Soft Computing*, 34, 274-285.
- Pakkan, B., Ermiş, M. (2010). Assignment of a fleet of unmanned aerial vehicles to multi targets using genetic algorithms. *Journal of Aeronautics and Space Technologies*, 4(3), 77-84.
- Patterson, D. (1990). *Introduction to artificial intelligence and expert systems*. Prentice-Hall Inc.
- Plathottam, S. J., Rzonca, A., Lakhnori, R., Iloeje, C. O. (2023). A review of artificial intelligence applications in manufacturing operations. *Journal of Advanced Manufacturing and Processing*, e10159.
- Preil, D., Krapp, M. (2022). Artificial intelligence-based inventory management: A Monte Carlo tree search approach. *Annals of Operations Research*, 1-25.
- Radhakrishnan, P., Prasad, V. M., Gopalan, M. R. (2009). Inventory optimization in supply chain management using genetic algorithm. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 9(1), 33-40.
- Romero, M., Guédria, W., Panetto, H., Barafort, B. (2020). Towards a characterisation of smart systems: A systematic literature review. *Computers in Industry*, 120, 103224.
- Russell, S., Norvig, P. (2020). *Artificial intelligence: A modern approach* (4th ed.). Saddle River, NJ: Pearson.
- Sharma, R., Shishodia, A., Gunasekaran, A., Min, H., Munim, Z. H. (2022). The role of artificial intelligence in supply chain management: Mapping the territory. *International Journal of Production Research*, 60(24), 7527-7550.
- Shekhar, S. S. (2019). Artificial intelligence in automation. *Artificial Intelligence*, 3085(06), 14-17.
- Slack, N., Brandon-Jones, A., Johnston, R. (2013). *Operations management* (seventh ed.). Pearson Education Limited, United Kingdom.
- Sustrova, T. (2016). A suitable artificial intelligence model for inventory level optimization. *Trends Economics and Management*, 10(25), 48-55.

- Tanyaş, M., Baskak, M. (2012). *Üretim planlama ve kontrol*. İrfan Yayıncılık, İstanbul.
- Telçeken, S., Doğan, M. (2004). Kaba kümeler teorisi yardımı ile büyük veri topluluklarının analizi. In *ELECO Elektrik-Elektronik-Bilgisayar Mühendisliği Sempozyumu*, Bursa, Turkey
- Tsai, C. W., Lai, C. F., Chao, H. C., Vasilakos, A. V. (2015). Big data analytics: A survey. *Journal of Big Data*, 2(1), 1-32.
- Wang, A., Gao, X. (2021). A variable-scale dynamic clustering method. *Computer Communications*, 171, 163-172.
- Wenzel, H., Smit, D., Sardesai, S. (2019). A literature review on machine learning in supply chain management. In *Artificial Intelligence and Digital Transformation in Supply Chain Management: Innovative Approaches for Supply Chains. Proceedings of the Hamburg International Conference of Logistics (HICL)*, Vol. 27 (pp. 413-441). Berlin: epubli GmbH.
- Xiao, N. (2008). A unified conceptual framework for geographical optimization using evolutionary algorithms. *Annals of the Association of American Geographers*, 98(4), 795-817.
- Yu, W., Graham, J.H., Min, H. (2002). Dynamic pattern matching for demand forecasting using temporal data mining. In *2002 Proceedings of the 2nd International Conference on Electronic Business* (pp. 400-402). Taipei, Taiwan.
- Zangiacomi, A., Pessot, E., Fornasiero, R., Bertetti, M., Sacco, M. (2020). Moving towards digitalization: A multiple case study in manufacturing. *Production Planning & Control*, 31(2-3), 143-157.
- Zhang, Q., Xie, Q., Wang, G. (2016). A survey on rough set theory and its applications. *CAAI Transactions on Intelligence Technology*, 1(4), 323-333.
- Zheng, S., Gupta, C., Serita, S. (2020). Manufacturing dispatching using reinforcement and transfer learning. In *2019 Machine Learning and Knowledge Discovery in Databases: European Conference, ECML PKDD*, (pp. 655-671). Würzburg, Germany.
- Zhu, X., Zhang, G., Sun, B. (2019). A comprehensive literature review of the demand forecasting methods of emergency resources from the perspective of artificial intelligence. *Natural Hazards*, 97, 65-82.
- Zwaida T. A., Pham C., Beaugard Y. (2021) Optimization of inventory management to prevent drug shortages in the hospital supply chain. *Applied Sciences*, 11(6), 2726.

ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPAY ZEKÂ

Veciye Taşcı - Serhat Erat

GİRİŞ

İnsanlık tarihinde köklü değişimlere yol açan büyük buluşlar, savaşlar, coğrafi keşifler, salgın hastalıklar gibi pek çok olay yaşanmıştır. Tüm bunlar meydana gelirken insanoğlu ilk çağlardan bu yana tabiatında taşıdığı bilmek arzusuyla bilim ve teknolojide ilerlemiş ve 21. yy'da geline son noktada söz konusu ilerleme farklı bir düzleme taşınmıştır. Öyle ki yapay zekâ olarak nitelendirilen, insan aklını taklit edebilen, bağımsız bir şekilde öğrenebilen ve karar verebilen bir teknoloji meydana gelmiştir. Günümüzde, öğrenme yeteneği ve bilgi organizasyonların en değerli varlıklarındandır. Dolayısıyla her örgüt yönetim stratejisinde yapay zekâ teknolojisine önemli bir yer vermelidir. Yapay zekâ teknolojisinin de etkisiyle üretim süreçleri büyük bir değişim yaşamakta ve Endüstri 4.0 ismi verilen yeni bir endüstri devrimi yaşanmaktadır. Endüstri devrimini, inovatif teknolojilerle üretimde ve endüstriyel süreçlerdeki büyük değişiklikler ve dönüşüm olarak tanımlamak mümkündür. Çalkantılı ve aşırı rekabetçi pazarda üstünlük kazanabilmek için tüm üreticilerin kendilerini şu an yaşamakta olduğumuz Endüstri 4.0 devriminin koşullarına hazırlaması gerekmektedir.

Endüstri 4.0 örgütler için sadece teknik bir zorlama değil, aynı zamanda örgütlerin organizasyon yapılarını önemli ölçüde değiştirmelerini gerektiren bir gerçektir. Endüstri 4.0'ın bu bağlamda birtakım önemli değişiklikler getirmesi öngörülmektedir. Örneğin yeni sosyo-teknik etkileşim seviyesi ile özerk ve kendi kendini organize edebilen üretim kaynakları, organizasyonlar arasındaki değer zincirlerinde planlama süreçlerini yürütebilecektir. Bir diğer değişiklik olarak kişiselleştirilmiş üretim ile ürünlerin tasarım, planlama, üretim ve geri dönüşüm aşı-

KAYNAKÇA

- Aheleroff, S., Xu, X., Zhong, R. Y., Lu, Y. (2021). Digital twin as a service (DTaaS) in Industry 4.0: An architecture reference model. *Advanced Engineering Informatics*, 47, 101225.
- Ahmed, I., Jeon, G., Piccialli, F. (2022). From artificial intelligence to explainable artificial intelligence in Industry 4.0: A survey on what, how, and where. *IEEE Transactions on Industrial Informatics*, 18(8), 5031-5042.
- Ahuett-Garza, H., Kurfess, T. (2018). A brief discussion on the trends of habilitating technologies for Industry 4.0 and Smart manufacturing. *Manufacturing Letters*, 15, 60-63.
- Bai, C., Dallasega, P., Orzes, G., Sarkis, J. (2020). Industry 4.0 technologies assessment: A sustainability perspective. *International Journal of Production Economics*, 229, 107776.
- Carvalho, N. G. P., Cazarini, E. W. (2020). Industry 4.0- What is it? J.H. Ortiz (Ed.), *Industry 4.0 – Current status and future trends* içinde (pp. 3-11). IntechOpen.
- Chen, X., Eder, M. A., Shihavuddin, A. S. M., Zheng, D. (2021). A human-cyber-physical system toward intelligent wind turbine operation and maintenance. *Sustainability*, 13(2), 561.
- Cheng, J., Zhang, H., Tao, F., Juang, C. F. (2020). DT-II: Digital twin enhanced Industrial Internet reference framework towards smart manufacturing. *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*, 62, 101881.
- Dalenogare, L. S., Benitez, G. B., Ayala, N. F., Frank, A. G. (2018). The expected contribution of Industry 4.0 technologies for industrial performance. *International Journal of Production Economics*, 204, 383-394.
- Frank, A. G., Dalenogare, L. S., Ayala, N. F. (2019). Industry 4.0 technologies: Implementation patterns in manufacturing companies. *International Journal of Production Economics*, 210, 15-26.
- Ghobakhloo, M. (2018). The future of manufacturing industry: A strategic roadmap toward Industry 4.0. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 29(6), 910-936.
- Groumos, P. P. (2021). A critical historical and scientific overview of all industrial revolutions. *IFAC-PapersOnLine*, 54(13), 464-471.
- He, Y., Guo, J., Zheng, X. (2018). From surveillance to digital twin: Challenges and recent advances of signal processing for industrial internet of things. *IEEE Signal Processing Magazine*, 35(5), 120-129.
- Hermann, M., Pentek, T., Otto, B. (2015). Design principles for Industrie 4.0 scenarios: A literature review. *Technische Universität Dortmund, Working Paper No. 01*.
- Hoffmann, C. H. (2022). Is AI intelligent? An assessment of artificial intelligence, 70 years after Turing. *Technology in Society*, 68, 101893.
- Jan, Z., Ahamed, F., Mayer, W., Patel, N., Grossmann, G., Stumptner, M., Kuusk, A. (2023). Artificial intelligence for Industry 4.0: Systematic review of applications, challenges, and opportunities. *Expert Systems with Applications*, 216, 119456.
- Javaid, M., Haleem, A., Singh, R. P., Suman, R. (2022). Artificial intelligence applications for Industry 4.0: A literature-based study. *Journal of Industrial Integration and Management*, 7(1), 83-111.

- Kaya, M. (2021). Sanayi 4.0'da yapay zekâ ve Türkiye. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(2), 63-94.
- Kerin, M., Pham, D. T. (2019). A review of emerging industry 4.0 technologies in remanufacturing. *Journal of Cleaner Production*, 237, 117805.
- Kunst, R., Avila, L., Binotto, A., Pignaton, E., Bampi, S., Rochol, J. (2019). Improving devices communication in Industry 4.0 wireless networks. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 83, 1-12.
- Lafferty, C. (2019). Sustainable Industry 4.0: Product decision-making information systems, data-driven innovation, and smart industrial value creation. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 7(2), 19-24.
- Li, J. Q., Yu, F. R., Deng, G., Luo, C., Ming, Z., Yan, Q. (2017). Industrial internet: A survey on the enabling technologies, applications, and challenges. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 19(3), 1504-1526.
- Lo, C. K., Chen, C. H., Zhong, R. Y. (2021). A review of digital twin in product design and development. *Advanced Engineering Informatics*, 48, 101297.
- Mittal, S., Khan, M. A., Romero, D., Wuest, T. (2018). A critical review of smart manufacturing & Industry 4.0 maturity models: Implications for small and medium-sized enterprises (SMEs). *Journal of Manufacturing Systems*, 49, 194-214.
- Nakagawa, E. Y., Antonino, P. O., Schnicke, F., Kuhn, T., Liggesmeyer, P. (2021). Continuous systems and software engineering for Industry 4.0: A disruptive view. *Information and Software Technology*, 135, 106562.
- Patel, K. K., Patel, S. M., Scholar, P. (2016). Internet of things-IOT: definition, characteristics, architecture, enabling technologies, application & future challenges. *International Journal of Engineering Science and Computing*, 6(5), 6122-6131.
- Pereira, A. G., Lima, T. M., Santos, F. C. (2020). Industry 4.0 and Society 5.0: Opportunities and threats. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(5), 3305-3308.
- Peres, R. S., Jia, X., Lee, J., Sun, K., Colombo, A. W., Barata, J. (2020). Industrial artificial intelligence in Industry 4.0-systematic review, challenges and outlook. *IEEE Access*, 80, 220121-220139.
- Rajaraman, V. (2016). Big data analytics. *Resonance*, 21, 695-716.
- Rashid, A., Chaturvedi, A. (2019). Cloud computing characteristics and services: A brief review. *International Journal of Computer Sciences and Engineering*, 7(2), 421-426.
- Ribeiro, J., Lima, R., Eckhardt, T., Paiva, S. (2021). Robotic process automation and artificial intelligence in Industry 4.0—a literature review. *Procedia Computer Science*, 181, 51-58.
- Rizvi, A. T., Haleem, A., Bahl, S., Javaid, M. (2021). Artificial intelligence (AI) and its applications in Indian manufacturing: A review. *Current Advances in Mechanical Engineering: Select Proceedings of ICRAMERD 2020*, 825-835.
- Roblek, V., Meško, M., Krapež, A. (2016). A complex view of Industry 4.0. *Sage Open*, 6(2), 1-11.

- Schroeder, G. N., Steinmetz, C., Rodrigues, R. N., Henriques, R. V. B., Rettberg, A., Pereira, C. E. (2020). A methodology for digital twin modeling and deployment for Industry 4.0. *Proceedings of the IEEE*, 109(4), 556-567.
- Sharma, A., Singh, B. J. (2020). Evolution of industrial revolutions: A review. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 9(11), 66-73.
- Singer, G., Cohen, Y. (2021). A framework for smart control using machine-learning modeling for processes with closed-loop control in Industry 4.0. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 102, 104236.
- Sosa-Reyna, C. M., Tello-Leal, E., Lara-Alabazares, D. (2018). Methodology for the model-driven development of service oriented IoT applications. *Journal of Systems Architecture*, 90, 15-22.
- Tang, C. S., Veelenturf, L. P. (2019). The strategic role of logistics in the Industry 4.0 era. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 129, 1-11.
- Xu, M., David, J. M., Kim, S. H. (2018). The fourth industrial revolution: Opportunities and challenges. *International Journal of Financial Research*, 9(2), 90-95.

TEDARİK ZİNCİRİNDE YAPAY ZEKÂ

Sena Esin İmamoğlu - Hüseyin İnce

GİRİŞ

Küreselleşmenin getirdiği değişime ayak uydurabilmek ve gelişmek için gerekli olan teknolojinin itici bir gücü olarak nitelendirilen yapay zekânın, verdiği insana benzer tepkileri insana kıyasla daha hızlı verebilmesi bir çok alana entegrasyonunu kaçınılmaz hale getirmiştir. Belirsiz bir çok değişkenin yer aldığı sürekli değişen pazarlarda, zamanın kısıtlı kaynak olmasından dolayı işletmelerin yapay zekâ kullanımı elzem hâline gelmektedir (Lu vd., 2018). Karşılaşılan karmaşık problemleri matematiksel, algoritmik, sembolik işlevlerle çözümleyen yapay zekâ, insana kıyasla çok daha az maliyetle ve çok daha kısa sürede insan beyninin işlevlerini yerine getirebilmektedir (Şen, 2018).

Gelişen dünya ticareti ve artan rekabet ortamında ürün yaşamlarının kısılması, ürün çeşitliliğinin fazla olması ve düşük maliyetlerin dayatılması tedarik zincirinin önemini ortaya koymaktadır. Belirsizlik, maliyet ve karmaşıklık gibi sorunlar karşısında zorlanan tedarik zincirleri için yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı oldukça önemli hale gelmiştir. Tedarik zincirlerinin gelişmesi ve genişlemesi işletmelere rekabet avantajı sağlamaktadır (Dubey vd., 2017). İşletmeler yapay zekâ ile verilerden çıkarımlar elde etmekte ve sahip oldukları bilgileri, kârlılığı ve verimliliği arttıracak çeşitli stratejilerde kullanarak rekabet avantajı sağlayabilmektedir. Tedarik zinciri hammaddelerin tedarik edilmesiyle başlayan üretimden nihai ürünlerin son tüketiciye ulaştırılmasına kadar uzanan, eş zamanlı bilgi akışını gerekli kılarak ürünü, en doğru kalite, miktar, zaman ve maliyetle ortaya koymayı hedefleyen süreçtir. Tüm bu hedeflerini gerçekleştirmek, rekabet ortamının bu denli değişken olduğu şu zamanlarda kârlılığını arttırarak varlığını sürdürmek iste-

SONUÇ

Küreselleşen dünya düzeninde dijitalleşmenin bir getirisi olarak değişen rekabet koşulları ve artan maliyetlere karşı varlıklarını sürdürmeyi amaçlayan işletmeler için tedarik zincirini doğru yönetebilmek ve problemlere karşı çözüm üretebilmek oldukça önemlidir. Planlama, üretim, depolama, dağıtım ve geri dönüş fonksiyonlarından meydana gelen tedarik zincirinin her aşamasından farklı veriler elde edilmekte ve bu verilerin yönetimi tedarik zincirinin bütünlüğü açısından önem arz etmektedir. Tüm bu sahip olunan verilerin toplanması, işlenmesi ve problemlere uygun olarak kullanılması artan rekabet ortamında sadece bir rekabet avantajı sağlamakla kalmayıp işletmelerin varlığını sürdürebilmeleri konusunda da oldukça etkilidir. Nesnelerin interneti, blok zincir gibi çok sayıda veri barındıran büyük veri ile eldeki verilerin derin öğrenme, tahmine dayalı analiz gibi yapay zekâ teknolojileriyle işlenmesi ve çıkarım haline getirilmesi işletmeler için avantaj yaratmaktadır. İşletmeler neyin nasıl olacağını öngörebilmek, daha hızlı ve etkin karşılık verebilmek için yapay zekâ teknolojilerinden yararlanmaktadırlar.

Tedarik zincirine yapay zekâyı entegre ederek tedarik zinciri üyeleri arasında koordinasyonu sağlanmış bilgi akışı ile performansı iyileştirmek, stokları azaltmak ve verimliliği arttırmak amaçlanmaktadır. Tedarik zincirinin her hangi bir faaliyetinde meydana gelebilecek sorunların öngörülmesinde, karşılaşılan sorunların çözümlenmesinde, oluşabilecek maliyetlerden kaçınarak maliyetlerin azaltılmasında, kararların hızlı verilmesiyle en kıymetli kaynaklardan olan zamandan tasarruf edilmesinde, kararları daha optimal hâle getirerek yanlış kararların doğuracağı sonuçlardan kaçınılmasında ve fırsatların yakalanmasında oldukça etkili olan yapay zekânın tedarik zincirinin ayrılmaz bir parçası olması öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdel-Basset, M., Manogaran, G., Mohamed, M. (2018). Internet of Things (IoT) and its impact on supply chain: A framework for building smart, secure and efficient systems. *Future Generation Computer Systems*, 86(9), 614-628.
- Abolghasemi, M., Abbasi, B., HosseiniFard, Z. (2023). Machine learning for satisficing operational decision making: A case study in blood supply chain. *International Journal of Forecasting*, Article in Press.
- Acar, A. Z., Köseoğlu, A. M. (2016). *Lojistik yaklaşımıyla tedarik zinciri yönetimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Allen, J. F. (1998). AI growing up: The changes and opportunities. *AI Magazine*, 19(4), 13-23.
- Alsheikh, M. A., Lin, S., Niyato, D., Tan, H. P. (2014). Machine learning in wireless sensor networks: Algorithms, strategies and applications. *IEEE Communications Surveys and Tutorials*, 16(4), 1996-2018.
- Anderson, D., McNeill, G. (1992). Artificial neural networks technology. *Kaman Sciences Corporation*, 258(6), 1-83.
- Azadi, M., Yousefi, S., Saen, R. F., Shabanpour, H., Jabeen, F. (2023). Forecasting sustainability of healthcare supply chains using deep learning and network data envelopment analysis. *Journal of Business Research*, 154, 113357.
- Bassiouni, M. M., Chakraborty, R. K., Hussain, O. K., Rahman, H. F. (2023). Advanced deep learning approaches to predict supply chain risks under Covid-19 restrictions. *Expert Systems with Applications*, 211, 118604.
- Ben-Daya, M., Hassini, E., Bahroun, Z. (2019). Internet of things and supply chain management: A literature review. *International Journal of Production Research*, 57(15-16), 4719-4742.
- Brachman, R. J. (2006). AI more than the sum of its parts. *AI Magazine*, 27(4), 19-34.
- Buchanan, B. G. (2005). A (very) brief history of artificial intelligence. *AI Magazine*, 26(4), 53-60.
- Dubey, R., Gunasekaran, A., Childe, S. J., Papadopoulos, T., Blome, C., Luo, Z. (2017). Antecedents of resilient supply chains: An empirical study. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 66(1), 8-19.
- Dubey, R., Gunasekaran, A., Childe, S. J., Papadopoulos, T., Luo, Z., Wamba, S. F., Roubaud, D. (2019). Can big data and predictive analytics improve social and environmental sustainability? *Technological Forecasting and Social Change*, 144, 534-545.
- Dubey, R., Gunasekaran, A., Bryde, D. J., Dwivedi, Y. K., Papadopoulos, T. (2020). Blockchain technology for enhancing swift-trust, collaboration and resilience within a humanitarian supply chain setting. *International Journal of Production Research*, 58(11), 3381-3398.
- Ganga, G. M. D., Carpinetti, L. C. R. (2011). A fuzzy logic approach to supply chain performance management. *International Journal of Production Economics*, 134(1), 177-187.
- Garbuio, M., Lin, N. (2019). Artificial intelligence as a growth engine for health care startups: Emerging business models. *California Management Review*, 61(2), 59-83.
- Garcia-Arroyo, J., Osca, A. (2021). Big data contributions to human resource management: A systematic review. *The International Journal of Human Resource Management*, 32(20), 4337-4362.
- Hackius, N., Petersen, M. (2017). Blockchain in logistics and supply chain: trick or treat?. In *Digitalization in Supply Chain Management and Logistics: Smart and Digital Solutions for an Industry 4.0 Environment. Proceedings of the Hamburg International Conference of Logistics (HICL)*, Vol. 23 (pp. 3-18). Berlin: epubli GmbH.
- Jain, A. K., Mao, J., Mohiuddin, K. M. (1996). Artificial neural networks: A tutorial. *Computer*, 29(3), 31-44.
- Janvier-James, A. M. (2012). A new introduction to supply chains and supply chain management: Definitions and theories perspective. *International Business Research*, 5(1), 194-207.
- Jauhar, S. K., Pant, M. (2016). Genetic algorithms in supply chain management: A critical analysis of the literature. *Sādhanā*, 41(9), 993-1017.

- Jeble, S., Dubey, R., Childe, S. J., Papadopoulos, T., Roubaud, D., Prakash, A. (2018). Impact of big data and predictive analytics capability on supply chain sustainability. *The International Journal of Logistics Management*, 29(2), 513-538.
- Kirsh, D. (1991). Foundations of AI: The big issues. *Artificial Intelligence*, 47(1-3), 3-30.
- Koehler, J. (2018). Business process innovation with artificial intelligence: Levering benefits and controlling operational risks. *European Business and Management*, 4(2), 55-66.
- Krupiy, T. (2020). A vulnerability analysis: Theorising the impact of artificial intelligence decision-making processes on individuals, society and human diversity from a social justice perspective. *Computer Law and Security Review*, 38, 105429.
- Kumar, A., Naz, F., Luthra, S., Vashistha, R., Kumar, V., Garza-Reyes, J. A., Chhabra, D. (2023). Digging DEEP: Futuristic building blocks of omni-channel healthcare supply chains resiliency using machine learning approach. *Journal of Business Research*, 162, 113903.
- Lawrence, T. (1991). Impacts of artificial intelligence on organizational decision making. *Journal of Behavioral Decision Making*, 4(3), 195-214.
- LeCun, Y., Bengio, Y., Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature*, 521, 436-444.
- Li, G., Li, L., Sethi, S. P., Guan, X. (2019). Return strategy and pricing in a dual-channel supply chain. *International Journal of Production Economics*, 215, 153-164.
- Lin, H., Lin, J., Wang, F. (2022). An innovative machine learning model for supply chain management. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(4), 100276.
- Lingam, Y. K. (2018). The role of Artificial Intelligence (AI) in making accurate stock decisions in E-commerce industry. *International Journal of Advance Research Ideas and Innovations in Technology*, 4(3), 2281-2286.
- Lu, H., Li, Y., Chen, M., Kim, H., Serikawa, S. (2018). Brain intelligence: Go beyond artificial intelligence. *Mobile Networks and Application*, 23(2), 368-375.
- Lucas, P., Van Der Gaag, L. (1991). *Principles of expert systems*. Utrecht: The Netherlands, Addison-Wesley Press.
- Manavalan, E., Jayakrishna, K. (2019). A review of Internet of Things (IoT) embedded sustainable supply chain for industry 4.0 requirements. *Computers & Industrial Engineering*, 127, 925-953.
- Manlhiot, C. (2018). Machine learning for predictive analytics in medicine: Real opportunity or overblown hype? *European Heart Journal-Cardiovascular Imaging*, 19(7), 727-728.
- Mason, S. J., Ribera, P. M., Farris, J. A., Kirk, R. G. (2003). Integrating the warehousing and transportation functions of the supply chain. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 39(2), 141-159.
- McCorduck, P. (2004). *Machines who think: A personal inquiry into the history and prospects of artificial intelligence*. Massachusetts: A. K. Peters Ltd.
- Min, H. (2010). Artificial intelligence in supply chain management: Theory and applications. *International Journal of Logistics: Research and Applications*, 13(1), 13-39.
- Mirjalili, S. (2019). *Evolutionary algorithms and neural networks*. Berlin/Heidelberg: Springer.

- Mula, J., Peidro, D., Díaz-Madroñero, M., Vicens, E. (2010). Mathematical programming models for supply chain production and transport planning. *European Journal of Operational Research*, 204(3), 377-390.
- Murdoch, W. J., Singh, C., Kumbier, K., Abbasi-Asl, R., Yu, B. (2018). Definitions, methods and applications in interpretable machine learning. *Proceedings of The National Academy of Sciences*, 116(44), 22071-22080.
- Niranjanamurthy, M., Nithya, B. N., Jagannatha, S. J. C. C. (2019). Analysis of blockchain technology: Pros, cons and SWOT. *Cluster Computing*, 22, 14743-14757.
- Perez, J. A., Deligianni, F., Ravi, D., Yang, G. Z. (2018). Artificial intelligence and robotics. <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1803/1803.10813.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2023)
- Rajasekaran, S., Pai, G. V. (2003). *Neural networks, fuzzy logic and genetic algorithm: Synthesis and applications*. New Delhi: PHI Learning Private Limited.
- Ransbotham, S., Kiron, D., Gerbert, P., Reeves, M. (2017). Reshaping business with artificial intelligence: Closing the gap between ambition and action. *MIT Sloan Management Review*, 59(1), 1-17.
- Shokouhyar, S., Seifhashemi, S., Siadat, H., Ahmadi, M. M. (2019). Implementing a fuzzy expert system for ensuring information technology supply chain. *Expert Systems*, 36(1), e12339.
- Silva, N., Ferreira, L. M. D., Silva, C., Magalhães, V., Neto, P. (2017). Improving supply chain visibility with artificial neural networks. *Procedia Manufacturing*, 11, 2083-2090.
- Spekman, R. E., Kamauff, J. W., Myhr, N. (1998). An empirical investigation into supply chain management: A perspective on partnerships. *Supply Chain Management: An International Journal*, 3(2), 53-67.
- Stevens, G. C. (1989). Integrating the supply chain. *International Journal of Physical Distribution & Materials Management*, 19(8), 3-8.
- Su, T. S., Hwang, M. H. (2017). An efficient order-picking route planning based on a fuzzy set method with a multiple-aisle in a distribution center. *Procedia Manufacturing*, 11, 1856-1862.
- Sustrova, T. (2016). A suitable artificial intelligence model for inventory level optimization. *Trends Economics and Management*, 10(25), 48-55.
- Şen, Z. (2018). Significance of artificial intelligence in science and technology. *Journal of Intelligent Systems: Theory and Application*, 1(1), 1-4.
- Waller, M. A., Fawcett, S. E. (2013). Data science, predictive analytics, and big data: A revolution that will transform supply chain design and management. *Journal of Business Logistics*, 34(2), 77-84.
- Wu, D., Wang, Q., Olson, D. L. (2023). Industry classification based on supply chain network information using Graph Neural Networks. *Applied Soft Computing*, 132, 109849.
- Xiao, T., Shi, K., Yang, D. (2010). Coordination of a supply chain with consumer return under demand uncertainty. *International Journal of Production Economics*, 124(1), 171-180.
- Yan, Y., Gupta, S., Licsandru, T. C., Schoefer, K. (2022). Integrating machine learning, modularity and supply chain integration for Branding 4.0. *Industrial Marketing Management*, 104, 136-149.
- Zadeh, L. A. (1988). Fuzzy logic. *Computer*, 21(4), 83-93.

PAZARLAMA YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ

Volkan Polat

GİRİŞ

Kâr amacı gütsün veya gütmeyen bir organizasyonun müşterileri, kullanıcıları, daha genel ifade ile hedef kitlesi tarafından tercih edilir olması gerekmektedir. Bunun için de organizasyon bu hedef kitlesini tanımlayabilmek, ulaşabilmek ve onlar tarafından tercih edilir olabilmek için pazarlama süreçlerini doğru ve etkin bir şekilde yönetebilmelidir.

Teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan ürün ve hizmetlerin kendileri ticari ürünlere dönüştükleri gibi, bazı teknolojik ürün ve hizmetler ise birer pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır. Yapay zekâ ve onun ekseninde gelişen araç ve hizmetler günümüzde pek çok alanda kullanıldığı gibi pazarlamanın da odak noktalarından biri haline gelmiştir (Kietzmann ve Pitt, 2020; Ruiz-Real vd., 2021). Yapay zekâ birçok işletme fonksiyonu için kullanıldığı gibi pazarlama yönetimi ve uygulamaları için her geçen gün farklı yönleri ve araçları ile kullanılmaktadır. Teknolojik gelişmelerin pazara yansımada bu dönüşümü yenilikçi ve yaratıcı bir şekilde başarabilmek için yapay zekânın yeteneklerinden ve imkanlarından yararlanmak işletmeler için kaçınılmaz hale gelmektedir (Huang ve Rust, 2022; Kaartemo ve Helkkula, 2018).

Bu çalışmada yapay zekânın pazarlama ile olan ilişkisi ve pazarlama yönetimi ve stratejilerine katkısı teorik bir çerçevede değerlendirilecektir. Çalışmanın ilk bölümünde yapay zekâ ve pazarlama ilişkisinin gelişim süreci ele alınacaktır. İkinci bölümde özellikle pazarlama yönetiminde kullanılan yapay zekâ teknikleri için genel kavramlara bir bakış sağlanacaktır. Üçüncü bölümde yapay zekânın pazarla-

Yapay zekâ henüz gelişim aşamasında olmasına rağmen hayatımıza hızlı ve güçlü bir giriş yapmıştır. Avantajları, dezavantajları ve taşıdığı potansiyel riskler ile işletmeler için de rekabet gücünü artırmada ve pazar başarısı getirmede önemli etkisi olacağı aşikardır. Fakat gelişim aşamasında olmasının getirdiği bahsedilen riskler de göz önüne alındığında doğru yönetim ve uygulamalara olan hassasiyeti de göz ardı edilmemelidir. Uygulamacıların yanı sıra bilim insanlarının da yapay zekâ ve pazarlama ilişkisine dair çok yönlü araştırmalarına olan ihtiyaçtaki artış da kullanımının yaygınlaşması ile paralellik göstermektedir. Özellikle iç içe geçmiş teknolojiler, uygulamalar ve yaklaşımlar araştırmacılar için çok geniş bir yelpazede araştırma alanı açmaktadır.

KAYNAKÇA

- André, Q., Carmon, Z., Wertenbroch, K., Crum, A., Frank, D., Goldstein, W., Huber, J., van Boven, L., Weber, B., Yang, H. (2018). Consumer choice and autonomy in the age of artificial intelligence and big data. *Customer Needs and Solutions*, 5(1-2), 28-37.
- Benabdelouahed, R., Dakouan, C. (2020). The use of artificial intelligence in social media: Opportunities and perspectives. *Expert Journal of Marketing*, 8(1), 82-87.
- Boddu, R. S. K., Santoki, A. A., Khurana, S., Vitthal Koli, P., Rai, R., Agrawal, A. (2022). An analysis to understand the role of machine learning, robotics and artificial intelligence in digital marketing. *Materials Today: Proceedings*, 56, 2288-2292.
- Daqar, M. A. M. A., Smoudy, A. K. A. (2019). The role of artificial intelligence on enhancing customer experience. *International Review of Management and Marketing*, 9(4), 22-31.
- Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., Bressgott, T. (2020). How artificial intelligence will change the future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48(1), 24-42.
- Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Ismagilova, E., Aarts, G., Coombs, C., Crick, T., Duan, Y., Dwivedi, R., Edwards, J., Eirug, A., Galanos, V., Ilavarasan, P. V., Janssen, M., Jones, P., Kar, A. K., Kizgin, H., Kronemann, B., Lal, B., Lucini, B., Medaglia, R., Williams, M. D. (2021). Artificial Intelligence (AI): Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice, and policy. *International Journal of Information Management*, 57, 101994.
- Feng, C. M., Park, A., Pitt, L., Kietzmann, J., Northey, G. (2021). Artificial intelligence in marketing: A bibliographic perspective. *Australasian Marketing Journal*, 29(3), 252-263.
- Frank, B. (2021). Artificial intelligence-enabled environmental sustainability of products: Marketing benefits and their variation by consumer, location, and product types. *Journal of Cleaner Production*, 285, 125242.
- Guha, A., Grewal, D., Kopalle, P. K., Haenlein, M., Schneider, M. J., Jung, H., Moustafa, R., Hegde, D. R., Hawkins, G. (2021). How artificial intelligence will affect the future of retailing. *Journal of Retailing*, 97(1), 28-41.

- Güngör, H. (2020). Creating value with artificial intelligence: A multi-stakeholder perspective. *Journal of Creating Value*, 6(1), 72–85.
- Haenlein, M., Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review*, 61(4), 5–14.
- Harahap, E. P., Sediyo, E., Hasibuan, Z. A., Rahardja, U., Hikam, I. N. (2022). Artificial intelligence in tourism environments: A systematic literature review. *IEEE Creative Communication and Innovative Technology (ICCICT)*, 64(1), 38–68.
- Hermann, E. (2022). Leveraging artificial intelligence in marketing for social good—an ethical perspective. *Journal of Business Ethics*, 179(1), 43–61.
- Huang, M. H., Rust, R. T. (2022). A framework for collaborative artificial intelligence in marketing. *Journal of Retailing*, 98(2), 209–223.
- Jain, P., Aggarwal, K. (2020). Transforming marketing with artificial intelligence. *International Research Journal of Engineering and Technology*, 3(4), 291–297.
- Jones, V. K. (2018). Voice-activated change: Marketing in the age of artificial intelligence and virtual assistants. *Journal of Brand Strategy*, 7(3), 233–245.
- Kaartemo, V., Helkkula, A. (2018). A systematic review of artificial intelligence and robots in value co-creation: Current status and future research avenues. *Journal of Creating Value*, 4(2), 211–228.
- Karuppusamy, D. P. (2020). Analysis of neural network based language modeling. *Journal of Artificial Intelligence and Capsule Networks*, 2(1), 53–63.
- Khrais, L. T. (2020). Role of artificial intelligence in shaping consumer demand in e-commerce. *Future Internet*, 12(12), 1–14.
- Kietzmann, J., Pitt, L. F. (2020). Artificial intelligence and machine learning: What managers need to know. *Business Horizons*, 63(2), 131–133.
- Kim, S.-H., Hwang, K.-H. (2011). Winning strategies for innovation and high-technology products management. *Journal of Business Research*, 64(11), 1147–1150.
- Kumar, V., Rajan, B., Venkatesan, R., Lecinski, J. (2019). Understanding the role of artificial intelligence in personalized engagement marketing. *California Management Review*, 61(4), 135–155.
- Kupec, M., Jakubikova, D., Kupec, V. (2021). Web personalization and artificial intelligence as tools for marketing communications. *Media Literacy and Academic Research*, 4(2), 100–118.
- Kühl, N., Mühlthaler, M., Goutier, M. (2020). Supporting customer-oriented marketing with artificial intelligence: automatically quantifying customer needs from social media. *Electronic Markets*, 30(2), 351–367.
- Luo, X., Tong, S., Fang, Z., Qu, Z. (2019). Frontiers: Machines vs. humans: The impact of artificial intelligence chatbot disclosure on customer purchases. *Marketing Science*, 38(6), 937–947.
- Martínez-López, F. J., Casillas, J. (2013). Artificial intelligence-based systems applied in industrial marketing: An historical overview, current and future insights. *Industrial Marketing Management*, 42(4), 489–495.

- Mikalef, P., Conboy, K., Krogstie, J. (2021). Artificial intelligence as an enabler of B2B marketing: A dynamic capabilities micro-foundations approach. *Industrial Marketing Management*, 98, 80–92.
- Mustak, M., Salminen, J., Plé, L., Wirtz, J. (2021). Artificial intelligence in marketing: Topic modeling, scientometric analysis, and research agenda. *Journal of Business Research*, 124, 389–404.
- Palanivelu, V. R., Vasanthi, B. (2020). Role of artificial intelligence in business transformation. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(4 Special Issue), 392–400.
- Paschen, J., Paschen, U., Pala, E., Kietzmann, J. (2021). Artificial intelligence (AI) and value co-creation in B2B sales: Activities, actors and resources. *Australasian Marketing Journal*, 29(3), 243–251.
- Peyravi, B., Nekrošienė, J., Lobanova, L. (2020). Revolutionised technologies for marketing: Theoretical review with focus on artificial intelligence. *Business: Theory and Practice*, 21(2), 827–834.
- Prentice, C., Dominique Lopes, S., Wang, X. (2020). The impact of artificial intelligence and employee service quality on customer satisfaction and loyalty. *Journal of Hospitality Marketing and Management*, 29(7), 739–756.
- Puntoni, S., Reczek, R. W., Giesler, M., Botti, S. (2021). Consumers and Artificial Intelligence: An Experiential Perspective. *Journal of Marketing*, 85(1), 131–151.
- Rabby, F., Chimhundu, R., Hassan, R. (2021). Artificial intelligence in digital marketing influences consumer behaviour: A review and theoretical foundation for future research. *Academy of Marketing Studies Journal*, 25(5), 1–7.
- Raiter, O. (2021). Segmentation of bank consumers for artificial intelligence marketing. *International Journal of Contemporary Financial Issues*, 1(1), 39–54.
- Ransbotham, S., Kiron, D., Gerbert, P., Reeves, M. (2017). Reshaping business with artificial intelligence: Closing the gap between ambition and action. *MIT Sloan Management Review*, 59(1), 1–17.
- Ruiz-Real, J. L., Uribe-Toril, J., Torres, J. A., Pablo, J. D. E. (2021). Artificial intelligence in business and economics research: Trends and future. *Journal of Business Economics and Management*, 22(1), 98–117.
- Saura, J. R., Ribeiro-Soriano, D., Palacios-Marqués, D. (2021). Setting B2B digital marketing in artificial intelligence-based CRMs: A review and directions for future research. *Industrial Marketing Management*, 98, 161–178.
- Schiessl, D., Dias, H. B. A., Korelo, J. C. (2022). Artificial intelligence in marketing: A network analysis and future agenda. *Journal of Marketing Analytics*, 10(3), 207–218.
- Sestino, A., De Mauro, A. (2022). Leveraging artificial intelligence in business: Implications, applications and methods. *Technology Analysis and Strategic Management*, 34(1), 16–29.
- Shah, N., Engineer, S., Bhagat, N., Chauhan, H., Shah, M. (2020). Research trends on the usage of machine learning and artificial intelligence in advertising. *Augmented Human Research*, 5(1), 1–15.
- Shaily, S. A., Emma, N. N. (2021). Integration of artificial intelligence marketing to get brand recognition for social business. *International Review of Management and Marketing*, 11(4), 29–37.

- Sohrabpour, V., Oghazi, P., Toorajipour, R., Nazarpour, A. (2021). Export sales forecasting using artificial intelligence. *Technological Forecasting and Social Change*, 163, 120480.
- Soltani-Fesaghandis, G., Pooya, A. (2018). Design of an artificial intelligence system for predicting success of new product development and selecting proper market-product strategy in the food industry. *International Food and Agribusiness Management Review*, 21(7), 847-864.
- Syam, N., Sharma, A. (2018). Waiting for a sales renaissance in the fourth industrial revolution: Machine learning and artificial intelligence in sales research and practice. *Industrial Marketing Management*, 69, 135-146.
- Theodoridis, P. K., Gkikas, D. C. (2019). How artificial intelligence affects digital marketing. In *2019 Strategic Innovative Marketing and Tourism: 7th ICSIMAT* (pp. 1319-1327), Athenian Riviera, Greece.
- Tiwari, R., Srivastava, S., Gera, R. (2020). Investigation of artificial intelligence techniques in finance and marketing. *Procedia Computer Science*, 173, 149-157.
- Toorajipour, R., Sohrabpour, V., Nazarpour, A., Oghazi, P., Fischl, M. (2021). Artificial intelligence in supply chain management: A systematic literature review. *Journal of Business Research*, 122, 502-517.
- Van Dieijen, M., Borah, A., Tellis, G. J., Franses, P. H. (2019). Big data analysis of volatility spillovers of brands across social media and stock markets. *Industrial Marketing Management*, 88, 465-484.
- van Esch, P., Stewart Black, J. (2021). Artificial intelligence (AI): Revolutionizing digital marketing. *Australasian Marketing Journal*, 29(3), 199-203.
- Vladimirovich, K. M. (2020). Future marketing in B2B segment: Integrating artificial intelligence into sales management. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 4(31), 1-8.
- Von Briel, F. (2018). The future of omnichannel retail: A four-stage Delphi study. *Technological Forecasting and Social Change*, 132, 217-229.

DİJİTAL MODEL FABRİKALAR

Aslı Çillioğlu Karademir

GİRİŞ

Endüstri 4.0 ve dijital dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkan Dijital Model Fabrikalar, işletmelerin rekabet gücünü artırmak için büyük potansiyel sunmaktadır. Bu fabrikalar, işletmede operasyonel etkinlikleri geliştirmekte verimliliği optimize etmekte ve müşteri memnuniyetini iyileştirmektedir. Esneklik, hızlı tepki verme kabiliyeti ve yenilikçilik kazandırmaktadır. Veri analitiği ve yapay zekâ, Dijital Model Fabrikaların temel bileşenleridir. Genel olarak, büyük veri (Big Data) analitiği, makine öğrenimi ve tahmin modelleri gibi teknolojiler, işletmelerin verimliliklerini artırmak, süreçleri optimize etmek ve daha iyi kararlar almak için güçlü araçlar sunmaktadır.

Türkiye’de KOBİ’ler, işletmelerin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu işletmelerin performansını artırmak için personel ve yöneticilerin verimlilik artırma, kalite iyileştirme, yalın üretim, ürün geliştirme, problem çözme ve süreç iyileştirme gibi konularda bilgi ve becerilerini geliştirmek önemlidir. İşletmelerin uygulama odaklı becerilerini geliştirmek ve yeni becerileri hızlı bir şekilde ilgili taraflara aktarabilmek için uygulamalı eğitimlerin sunulduğu fiziksel ortamların oluşturulması önemlidir. Bu doğrultuda model fabrikalar faaliyete geçirilmeye başlanmıştır.

Dijital Model Fabrikalar iş dünyasında önemli bir yer edinmektedir. Dijital Model Fabrikaların sağladığı avantajları, insan ve iş gücü yönetimini; veri analitiği, yapay zekâ, güvenlik ve etik konularını ve gelecekteki eğilimleri dikkate alarak işletmelerin rekabet güçlerini artıracabilecek stratejiler geliştirmek mümkündür. Bu

KAYNAKÇA

- Abele, E., Metternich, J., Tisch, M., Chryssolouris, G., Sihn, W., ElMaraghy, H., Hummel, V., Ranz, F. (2015). Learning factories for research, education, and training. *Procedia CiRp*, 32, 1-6.
- Altay, A. (2017). Dünya ekonomik forumu ve küresel rekabet politikaları üzerindeki etkileri. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 10, 25-34.
- Banger, G. (2018). *Endüstri 4.0- uygulama ve dönüşüm rehberi*. Eskişehir: Dorlion Yayınevi.
- Bozdağlıoğlu, U. Y. (2008). Türkiye’de işsizliğin özellikleri ve işsizlikle mücadele politikaları. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 45-65.
- Buchmeister, B., Palcic, I., Ojstersek, R. (2019). Artificial intelligence in manufacturing companies and broader: An overview. B. Katalinic (Ed.), *DAAAM international scientific book* içinde (pp. 81-98), DAAAM International.
- Carvalho, C. V., Lopes, M. P., Ramos, A. G., Ávila, P., Bastos, J., Fonseca, L., Martens, I. (2013). Lean learning academy: An innovative framework for lean manufacturing training. In *2013 1st International Conference of the Portuguese Society for Engineering Education (CISPEE)* (pp. 1-5). Porto, Portekiz.
- De Zan, G., De Toni, A. F., Fornasier, A., Battistella, C. (2015). A methodology for the assessment of experiential learning lean: The Lean Experience Factory case study. *European Journal of Training and Development*, 39(4), 332-354.
- Doğan Girgin, C., Yılmaz, S. (2022). Endüstri 4.0 kavramsal çerçeve. *Turkish Management Review*, 1(1), 27-45.
- Erol, S., Jäger, A., Hold, P., Ott, K., Sihn, W. (2016). Tangible Industry 4.0: A scenario-based approach to learning for the future of production. *Procedia CiRp*, 54, 13-18.
- Filizöz, B., Orhan, U. (2018). İnsan kaynakları yönetimi bağlamında Endüstri 4.0: Bir yazın çalışması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (2), 110-117.
- Hermann, M. T., Pentek, B. Otto, B. (2016). Design principles for Industrie 4.0 scenarios. In *2016 49th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS)* (pp. 3928-3937). Koloa, HI, USA.
- Hines, P., Holweg, M., Rich, N. (2004). Learning to evolve: A review of contemporary lean thinking. *International Journal of Operations & Production Management*, 24(10), 994-1011.
- Jacinto, J. (2014). Smart manufacturing? Industry 4.0? What’s it all about? <http://www.totallyintegratedautomation.com/2014/07/smartmanufacturing-industry-4-0-whats/> (Erişim Tarihi: 18.07.2023)
- Jeble, S., Kumari, S., Patil, Y. (2018). Role of big data in decision making. *Operations and Supply Chain Management: An International Journal*, 11(1), 36-44.
- Kaisler, S., Armour, F., Espinosa, J. A., Money, W. (2013). Big data: Issues and challenges moving forward. In *2013 46th Hawaii International Conference on System Sciences* (pp. 995-1004). Hawaii, USA.

- Karabacak, Z. İ., Sezgin, A. A. (2019). Türkiye’de dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık. *Türk İdare Dergisi*, 1(488), 319-343.
- Lasi, H., Fettke, P., Kemper, H. G., Feld, T., Hoffmann, M. (2014). Industry 4.0. *Business & Information Systems Engineering*, 6(4), 239-242.
- Lu, Y. (2017). Industry 4.0: A survey on technologies, applications and open research issues. *Journal of Industrial Information Integration*, 6, 1–10.
- Marques, M., Agostinho, C., Zacharewicz, G., Jardim-Gonçalves, R. (2017). Decentralized decision support for intelligent manufacturing in Industry 4.0. *Journal of Ambient Intelligence and Smart Environments*, 9(3), 299-313.
- McHauser, L., Schmitz, C., Hammer, M. (2020). Model-Factory-In-A-Box: A portable solution that brings the complexity of a real factory and all the benefits of experiential-learning environments directly to learners in industry. *Procedia Manufacturing*, 45, 246-252.
- Miles, M., Melton, D., Ridges, M., Harrell, C. (2005). The benefits of experiential learning in manufacturing education. *Journal of Engineering Technology*, 22(1), 24-29.
- Naganathan, V. (2018). Comparative analysis of big data, big data analytics: Challenges and trends. *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 5(05), 1948-1964.
- Othman, F., Bahrin, M. A., Azli, N. (2016). Industry 4.0: A review on industrial automation and robotic. *Jurnal Teknologi*, 78(6-13), 137-143.
- Pereira, A. C., Romero, F. (2017). A review of the meanings and the implications of the Industry 4.0 concept. *Procedia Manufacturing*, 13, 1206-1214.
- Pesen, S., Menteşoğlu, N. (2023). Yeni nesil girişimde model fabrikaların rolü. *Anahtar*, 35(411), 34-36.
- Popkova, E. G., Ragulina, Y. V., Bogoviz, A. V. (2019). *Industry 4.0: Industrial revolution of the 21st century*. New York: Springer Cham.
- Rose, A.M.N., Deros, B.Md., Rahman, M.N.Ab. Nordin, N. (2011). Lean manufacturing best practices in SMEs. In *Proceedings of the 2011 International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*, (pp. 22 – 24), Kuala Lumpur.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2023). <https://www.sanayi.gov.tr/merkezbirimi/92d9c73bddbb/model-fabrika> (Erişim Tarihi: 17.07.2023)
- Saraç, T.G. (2023). Yalın üretim eğitiminde deneyimsel öğrenme yaklaşımı ve model fabrikalarda kullanımı. *Anahtar*, 415, 26-28.
- Sheikh, S. (2020). *Understanding the role of artificial intelligence and its future social impact*. IGI Global.
- Siemens (2017). Endüstri 4.0 yolunda. <https://www.siemens.com.tr/dijitalfabrikalar> (Erişim Tarihi: 17.07.2023)

- Sommer, L. (2015). Industrial revolution - Industry 4.0: Are German manufacturing SMEs the first victims of this revolution? *Journal of Industrial Engineering and Management*, 8(5), 1512-1532.
- Sony, M., Naik, S. (2020). Key ingredients for evaluating Industry 4.0 readiness for organizations: A literature review. *Benchmarking: An International Journal*, 27(7), 2213-2232.
- Süzen, A., Kayaalp, K. (2019). Büyük verilerde gizlilik tabanlı yaklaşım: federe öğrenme. *International Journal of 3d Printing Technologies and Digital Industry*, 3(3), 297-304.
- Şendoğdu, A. A. (2020). Endüstri 4.0 devriminde robotik kaynaklar yönetimi bağlamında insan kaynakları yönetiminde yeni açılımların kaçınılmazlığı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(1), 168-184.
- Thames, L., Schaefer, D. (2016). Softwaredefined cloud manufacturing for Industry 4.0. *Procedia CIRP*, 52, 12-17.
- Thoben, K. D., Wiesner, S., Wuest, T. (2017). Industrie 4.0 and smart manufacturing-A review of research issues and application examples. *International Journal of Automation Technology*, 11(1), 4-16.
- TUSSİDE (Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü) (2022). <http://www.aso2osb.org.tr/wpcontent/uploads/2022/02/Model-Fabrika-Egitmeni-yeti%C5%9Ffirme-program%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 18.07.2023)
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020). Küçük ve orta büyüklükteki girişim istatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri-2020-41129> (Erişim Tarihi: 25.06.2023)
- Ulu, S. (2021). Model fabrika-üniversiteler iş birliği alanları. *Anahtar*, 395, 40-41.
- Ulu, S. (2023). Dijital dönüşümde model fabrikaların rolü. *Anahtar*, 410, 37-39.
- UNDP (Birleşmiş Milletler Yıllık Kalkınma Raporu) (2022). Model fabrika haberleri. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/undp-2022-yillik-raporu?search=model+fabrika> (Erişim Tarihi: 20.06.2023)
- Web 1: <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/birimler/SAVGMCerceveDokumani.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2023)
- Web 2: <https://www.kobi-efor.com.tr/haber/7-ilde-daha-model-fabrika-kurulacak-h13713.html> (Erişim Tarihi: 10.06.2023)
- Web 3: <https://www.modelfabrika.com.tr/projenin-paydaslari> (Erişim Tarihi: 20.06.2023)
- Web 4: <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/birimler/SAVGMMFOgrenDonusCerceveDokumani.pdf> (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- Web 5: [http://www.agu.edu.tr/haberler/6874/Kayseri%20Model%20Fabrika%](http://www.agu.edu.tr/haberler/6874/Kayseri%20Model%20Fabrika%20) (Erişim Tarihi: 12.06.2023)
- Web 6: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/model-fabrikalarin-sayisi-2023-sonunda-14e-cikacak/2779512> (Erişim Tarihi: 04.06.2023)

Web 7: <https://osbuk.org/lib/dokuman/d9102acc-89a2-11ec-aa3d-0050568cba34.pdf> (Erişim Tarihi: 11.06.2023)

Yang, F., Gu, S. (2021). Industry 4.0, a revolution that requires technology and national strategies. *Complex & Intelligent Systems*, 7(3),1311-1325.

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ

Yavuz Selim Balcioğlu

GİRİŞ

Yapay Zekâ (Artificial Intelligence, AI), insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirebilecek sistemler oluşturmaya odaklanan bir bilgisayar bilimi alanıdır. Bu görevler öğrenme, muhakeme, problem çözme, algı ve dil anlayışını içermektedir. Makine öğrenimi, doğal dil işleme, robotik ve daha fazlasını içeren çeşitli alt alanları kapsayan geniş bir alandır. Bilgisayar bilimciler tarafından sunulduğu şekilde Yapay Zekâ'nın resmi bir tanımı, onu akıllı makineler (Benko ve Lányi, 2009), özellikle akıllı bilgisayar programları yapma bilimi ve mühendisliği olarak tanımlar. Ayrıca zekanın, bir anlayış sergileyen, deneyimlerden öğrenen, yeni girdilere uyum sağlayan ve genellikle insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getiren bir sisteme atfedildiği şekilde açıklanmaktadır.

Ancak bu tanım, alandaki hızlı ilerleme ve değişimler göz önüne alındığında tartışmaya ve evrime konu olmuştur. Yapay zekâ tanımının rasyonellik kavramına odaklanması gerektiği savunulsa dahi ve aslında yapay zekâyı bir sistemin verileri doğru bir şekilde yorumlama, ondan öğrenme ve bu öğrenmeyi belirli hedeflere ve görevlere ulaşmak için kullanma yeteneği olarak tanımlar (Haenlein ve Kaplan, 2019). Esnek ve uyarlanabilir bir sistem olarak görülmektedir. Yapay zekânın geleneksel olarak insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirme potansiyeline sahip olmasına rağmen, bunun, yapay zekâ sistemlerinin insanların yaptığı gibi duyguları ile düşünmediği veya hissetmediği anlamına geldiğini not etmek çok önemlidir.

Geniş anlamda bir makinenin akıllı insan davranışını taklit etme yeteneği olarak tanımlanan Yapay Zekâ (YZ), iş dünyası ve endüstri dahil olmak üzere toplu-

KAYNAKÇA

- Benko, A., Lányi, C. S. (2009). History of artificial intelligence. In *Encyclopedia of Information Science and Technology*, (pp. 1759-1762). IGI global.
- Black, J. S., van Esch, P. (2021). AI-enabled recruiting in the war for talent. *Business Horizons*, 64(4), 513-524.
- Berkelaar, B. L., Buzzanell, P. M. (2015). Online employment screening and digital career capital: Exploring employers' use of online information for personnel selection. *Management Communication Quarterly*, 29(1), 84-113.
- Bughin, J., Seong, J., Manyika, J., Chui, M., Joshi, R. (2018). *Notes from the AI frontier: Modeling the impact of AI on the world economy*. McKinsey Global Institute.
- Chowdhury, S., Dey, P., Joel-Edgar, S., Bhattacharya, S., Rodriguez-Espindola, O., Abadie, A., Truong, L. (2023). Unlocking the value of artificial intelligence in human resource management through AI capability framework. *Human Resource Management Review*, 33(1), 100899.
- Chui, M., Manyika, J., Schwartz, D. (2018). The real-world potential and limitations of artificial intelligence. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/artificial-intelligence/the-real-world-potential-and-limitations-of-artificial-intelligence> (Erişim Tarihi: 10.07.2023)
- Davenport, T., Guha, A., Grewal, D., Bressgott, T. (2020). How artificial intelligence will change the future of marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48, 24-42.
- Edwards, M. R., Charlwood, A., Guenole, N., Marler, J. (2022). HR analytics: An emerging field finding its place in the world alongside simmering ethical challenges. *Human Resource Management Journal*, 2022, 1-11.
- Haenlein, M., Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review*, 61(4), 5-14.
- Halid, H., Yusoff, Y. M., Somu, H. (2020, May). The relationship between digital human resource management and organizational performance. In *First ASEAN Business, Environment, and Technology Symposium (ABEATS 2019)* (pp. 96-99). Atlantis Press.
- Hmoud, B., Laszlo, V. (2019). Will artificial intelligence take over human resources recruitment and selection. *Network Intelligence Studies*, 7(13), 21-30.
- Jatobá, M., Santos, J., Gutierrez, I., Moscon, D., Fernandes, P. O., Teixeira, J. P. (2019). Evolution of artificial intelligence research in human resources. *Procedia Computer Science*, 164, 137-142.
- Jia, Q., Guo, Y., Li, R., Li, Y., Chen, Y. (2018). A conceptual artificial intelligence application framework in human resource management. In *The 18th International Conference on Electronic Business*, (pp. 106-114). Guilin, China.
- Johnson, R. D., Lukaszewski, K. M., Stone, D. L. (2016). The evolution of the field of human resource information systems: Co-evolution of technology and HR processes. *Communications of the Association for Information Systems*, 38(1), 28.

- Laumer, S., Maier, C., Weitzel, T. (2017). Information quality, user satisfaction, and the manifestation of workarounds: a qualitative and quantitative study of enterprise content management system users. *European Journal of Information Systems*, 26(4), 333-360.
- Li, H., Li, H., Zhang, S., Zhong, Z., Cheng, J. (2019). Intelligent learning system based on personalized recommendation technology. *Neural Computing and Applications*, 31, 4455-4462.
- Li, A. Q., Rich, N., Found, P., Kumar, M., Brown, S. (2020). Exploring product-service systems in the digital era: A socio-technical systems perspective. *The TQM Journal*, 32(4), 897-913.
- Marler, J. H., Boudreau, J. W. (2017). An evidence-based review of HR Analytics. *The International Journal of Human Resource Management*, 28(1), 3-26.
- Nikitina, T., Lapiņa, I. (2019). Creating and managing knowledge towards managerial competence development in contemporary business environment. *Knowledge Management Research & Practice*, 17(1), 96-107.
- Majumder, S., Mondal, A. (2021). Are chatbots really useful for human resource management? *International Journal of Speech Technology*, 24(4), 969-977.
- Muthukrishnan, N., Maleki, F., Ovens, K., Reinhold, C., Forghani, B., Forghani, R. (2020). Brief history of artificial intelligence. *Neuroimaging Clinics*, 30(4), 393-399.
- Park, H., Ahn, D., Hosanagar, K., Lee, J. (2021). Human-AI interaction in human resource management: Understanding why employees resist algorithmic evaluation at workplaces and how to mitigate burdens. In *Proceedings of the 2021 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, (pp. 1-15). Yokohama, Japan.
- Pillai, R., Sivathanu, B. (2020). Adoption of artificial intelligence (AI) for talent acquisition in IT/ITeS organizations. *Benchmarking: An International Journal*, 27(9), 2599-2629.
- Stone, D. L., Deadrick, D. L. (2015). Challenges and opportunities affecting the future of human resource management. *Human Resource Management Review*, 25(2), 139-145.
- Strohmeier, S., Piazza, F. (2015). Artificial intelligence techniques in human resource management—A conceptual exploration. C. Kahraman ve S. Çevik Onar (Eds.), *Intelligent Techniques in Engineering Management: Theory and Applications* içinde (pp. 149-172). Springer International Publishing.
- Tambe, P., Cappelli, P., Yakubovich, V. (2019). Artificial intelligence in human resources management: Challenges and a path forward. *California Management Review*, 61(4), 15-42.
- Vrontis, D., Christofi, M., Pereira, V., Tarba, S., Makrides, A., Trichina, E. (2022). Artificial intelligence, robotics, advanced technologies and human resource management: A systematic review. *The International Journal of Human Resource Management*, 33(6), 1237-1266.
- Votto, A. M., Valecha, R., Najafirad, P., Rao, H. R. (2021). Artificial intelligence in tactical human resource management: A systematic literature review. *International Journal of Information Management Data Insights*, 1(2), 100047.

- Wood, S. (1999). Human resource management and performance. *International Journal of Management Reviews*, 1(4), 367-413.
- Zhang, W., Guan, X., Zhou, X., Lu, J. (2019). The effect of career adaptability on career planning in reaction to automation technology. *Career Development International*, 24(6), 545-559.

FİNANSTA YAPAY ZEKÂ

Selçuk Balı

GİRİŞ

Genel olarak herhangi bir finansal ürün veya hizmet oluşturmak için belirli bir düzeyde teknolojiye yararlanan, hemen hemen her türden başlangıcı tanımlayan finansal teknoloji (fintek) ve bu süreçte yer alan fintek girişimleri, mevcut süreçlerin ya da sistemlerin verimliliğinin artırılması amacıyla teknoloji destekli finansal hizmetler sağlamanın yanı sıra teknolojiyi kullanarak belirli hizmetler için de yeni çözümler üretebilmektedirler. Günümüzde söz konusu girişimleri gerçekleştirmek için oldukça fazla sayıda teknolojik modellemeler kullanılmaktadır. Konsept olarak fintek 3 temel prensibe dayanır: İlki, olası müşteri ya da potansiyel kullanıcılara ait verilerin toplanması ve saklanmasıdır. İkincisi gelecekteki kararlara etki edebilmesi ve yön verebilmesi için toplanan verilerin detaylı bir şekilde analiz edilerek işlenmesidir. Son olarak işlenen verilerin kullanımı ile mevcut hizmetlerin iyileştirilmesi ya da yeni hizmetlerin ortaya çıkarılmasıdır (Gupta ve Tham, 2019).

Bir endüstri olarak da ifade edilebilecek bu alanda yer alan şirketlerden bazıları doğrudan bankalarla rekabet ederken, bazıları ise onlarla ortaklık kurmuş veya onlara mal ve/veya hizmet sağlamaktadır. Bu yapılar için söylenebilecek en net şey yenilikçi fikirlerin sunulması ile birlikte rekabet çitasının yükselmesi, hızlı teslimat ve servis ile finansal hizmetler dünyasını iyileştirmesidir (Rubini, 2019).

Kredi kartlarıyla 1950'lerde başlayan, 60'larda otomatik vezne makinesi(ATM) ile devam eden fintek kullanımı, 70'lere geldiğinde elektronik ortamda hisse senedi satışının hayata geçmesiyle gelişimini sürdürmüş, 90'larda internetin gelişmesi ile teknoloji doğrudan finans ve bankacılığın içinde yer almaya başlamış-

KAYNAKÇA

- Aditi, M. (2019). Understanding RNN and LSTM, <https://towardsdatascience.com/understanding-rnn-andlstmf7cdf6dfc14e> (Erişim Tarihi: 10.06.2023)
- Agrawal, R., Srikant, R. (2000). Privacy-preserving data mining. In *Proceedings of the 2000 ACM SIGMOD International Conference on Management of Data* (pp. 439-450). New York, NY, USA.
- Aladağ, C.H., Egrioglu, E., Kadilar, C. (2009). Forecasting nonlinear time series with a hybrid methodology. *Applied Mathematics Letters*, 22(9), 1467-1470.
- Alaloul, W.S., Qureshi, A.H. (2020). Data processing using artificial neural networks. D. G. Harkut (Ed.), *Dynamic data assimilation-beating the uncertainties* içinde (pp. 81-102), IntechOpen.
- Altan, Ş. (2008). Döviz kuru öngörü performansı için alternatif bir yaklaşım: Yapay sinir ağı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 141-160.
- Altay, E., Satman, H. (2005). Stock market forecasting: Artificial neural network and linear regression. *Journal of Financial Management and Analysis*, 18(2), 18-33.
- Avcı, E. (2007). Forecasting daily and sessional returns of the ISE-100 index with neural network models. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8(2), 128-142.
- Avcı, E. (2009). Stock return forecasts with artificial neural network models. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 443-461.
- Bai, S., Kolter, J. Z., Koltun, V. (2018). An empirical evaluation of generic convolutional and recurrent networks for sequence modeling. *ArXiv*, 1803.01271.
- Bandara, K., Bergmeir, C., Smyl, S. (2020). Forecasting across time series databases using recurrent neural networks on groups of similar series: A clustering approach. *Expert Systems with Applications*, 140 (3), 112896.
- Barnston, A.G. (1992). Correspondence among the correlation, RMSE, and Heidke forecast verification measures; refinement of the Heidke score. *Weather and Forecasting*, 7(4), 699-709.
- Bengio, Y., Goodfellow, I., Courville, A. (2015). *Deep learning: methods and applications*. MIT Press.
- Benli, Y.K. (2005). Bankalarda mali başarısızlığın öngörülmesi lojistik regresyon ve yapay sinir ağı karşılaştırması. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 31-46.
- Bermudez, L. (2017). Overview of neural networks <https://medium.com/machinevision/overview-of-neural-networksb86ce02ea3d1> (Erişim Tarihi: 15.06.2023)
- Çakır, F. (2019). *Yapay sinir ağları: Matlab kodları ve matlab toolbox çözümleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Cao, J., Wang, J. (2020). Exploration of stock index change prediction model based on the combination of principal component analysis and artificial neural network. *Soft Computing*, 24(11), 7851-7860.
- Chen, T., Guestrin, C. (2016). Xgboost: A scalable tree boosting system. In *Proceedings of the 22nd ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*, (pp. 785-794).
- Chen, W., Zhang, Y., Yeo, C.K., Lau, C.T., Lee, B.S. (2017). Stock market prediction using neural network through news on online social networks. In *International Smart Cities Conference (ISC2)*, (pp. 1-6).

- Cheng, D., Yang, F., Xiang, S., Liu, J. (2022). Financial time series forecasting with multi-modality graph neural network. *Pattern Recognition*, 121, 108218.
- Chong, E., Han, C., Park, F.C. (2017). Deep learning networks for stock market analysis and prediction: Methodology, data representations, and case studies. *Expert Systems with Applications*, 83, 187-205.
- Chung, J., Gulcehre, C., Cho, K., Bengio, Y. (2014). Empirical evaluation of gated recurrent neural networks on sequence modeling. *ArXiv*, 1412.3555.
- Cutler, A., Cutler, D., Stevens, J. (2011). Random forests. *Ensemble Machine Learning*, 45, 157-176.
- Cybenko, G. (1989). Approximation by super positions of a sigmoidal function. *Mathematics of Control, Signals, and Systems*, 2(4), 303-314.
- Diler, A.I. (2003). Forecasting the direction of the ISE national-100 index by neural networks back propagation algorithm. *Istanbul Stock Exchange Review*, 7(25-26), 65-82.
- Fathi, E., MalekiShoja, B. (2018). Deep neural networks for natural language processing. V.N. Gudivada ve C.R. Rao (Eds.), *Handbook of Statistics* içinde, (pp. 229-316). Elsevier.
- Freund, Y. (1995). Boosting a weak learning algorithm by majority. *Information and Computation*, 121(2), 256-285.
- Freund, Y., Schapire, R.E. (1996). Experiments with a new boosting algorithm, machine learning. In *Proceedings of the Thirteenth International Conference* (pp.148-156). Citeseer.
- Granger, C.W.J., Terasvirta, T. (1993). *Modelling non-linear economic relationships*. OUP Catalogue, Oxford University Press.
- Gupta, P., Tham, T.M. (2019). *Fintech: The new DNA of financial services*. Walter De Gruyter.
- Han, J., Kamber, M., Pei, J. (2022). *Data mining: concepts and techniques*. Morgan Kaufmann.
- Hochreiter, S., Schmidhuber, J. (1997). Long short-term memory. *Neural Computation*, 9(8), 1735-1780.
- Hyndman, R.J. (2006). Another look at forecast accuracy metrics for intermittent demand. *Foresight: The International Journal of Applied Forecasting*, 4(4), 43-46.
- Japkowicz, N., Shah, M. (2011). *Evaluating learning algorithms: A classification perspective*. Cambridge University Press.
- Jing, N., Wu, Z., Wang, H. (2021). A hybrid model integrating deep learning with investor sentiment analysis for stock price prediction. *Expert Systems with Applications*, 178, 115019.
- Karaçor, Z., Alptekin, V. (2006). Finansal krizlerin önceden tahmin yoluyladeğerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(2), 237-256.
- Kubat, C. (2019). *MATLAB yapay zekâ ve mühendislik uygulamaları*. Abaküs Yayıncılık.
- Kursa, M., Rudnicki, W. (2010). Feature selection with boruta package. *Journal of Statistical Software*, 36, 1-13.
- Kursa, M. (2018). Boruta for those in a hurry, <https://rdr.io/cran/Boruta/f/inst/doc/inahurry.pdf> (Erişim Tarihi: 10.07.2023)
- Lin, C.C., Chen, C.S., Chen, A.P. (2018). Using intelligent computing and data stream mining for behavioral finance associated with market profile and financial physics. *Applied Soft Computing*, 68, 756-764.

- Ma, J., Cheng, J.C., Xu, Z., Chen, K., Lin, C., Jiang, F. (2020). Identification of the most influential areas for air pollution control using Xgboost and grid importance rank. *Journal of Cleaner Production*, 274, 122835.
- Makridakis, S., Andersen, A., Carbone, R., Fields, R., Hibon, M., Lewandowski, R., Newton, J., Parzen, E., Winkler, R. (1982). The accuracy of extrapolation (time series) methods: Results of a forecasting competition. *Journal of Forecasting*, 1(2), 111-153.
- McCulloch, W.S., Pitts, W. (1943). A logical calculus of the ideas immanent in nervous activity. *Bulletin of Mathematical Biophysics*, 5, 115-133.
- Metlek, S., Çetiner, H. (2021). *MATLAB ortamında derin öğrenme uygulamaları*. İksad Yayinevi.
- Mohammed, M., Khan, M., Bashier, E. (2016). *Machine learning: Algorithms and applications*. CRC Press.
- Moosa, I., Vaz, J. (2015). Why is it so difficult to outperform the random walk? An application of the Meese–Rogoff puzzle to stock prices. *Applied Economics*, 47(4), 398-407.
- Nunes, M., Gerding, E., McGroarty, F., Niranjana, M. (2019). A comparison of multitask and single task learning with artificial neural networks for yield curve forecasting. *Expert Systems with Applications*, 119, 362-375.
- Öğün, F. (2018). Bankacılık sektöründe yapay zekâ stratejisini kurgulamak, <http://www.finansgudem.com/yazarlar/bankaciliksektorunde-yapay-zekâ-stratejisini-kurgulamak-yazisi/1268684> (Erişim Tarihi: 07.07.2023)
- Öztemel, E. (2006). *Yapay sinir ağları*. Papatya Yayıncılık.
- Quinlan, J. (1986). Induction of decision trees. *Machine Learning*, 1, 81-106.
- Rokach, L., Maimon, O. (2008). *Data mining with decision trees, theory and applications*. Singapore, World Scientific Publishing.
- Rubini, A. (2019). *Fintech in a flash: Financial technology made easy*. Boston/Berlin, Walter de Gruyter Inc.
- Sağiroğlu, Ş., Beşdok, E., Erler, M. (2003). *Mühendislikte yapay zekâ uygulamaları 1: Yapay sinir ağları*. Kayseri: Ufuk Kitap Kırtasiye-Yayıncılık.
- Schapire, R. (2005). The strength of weak learnability. *Machine Learning*, 5, 197-227.
- Silahtaroglu, G. (2008). *Veri madenciliği kavram ve algoritmaları*. İstanbul: Papatya Bilim Yayıncılık.
- Staub, S., Karaman, E., Kaya, S., Karapınar, H., Güven, E. (2015). Artificial neural network and agility. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 1477-1485.
- Sungil, J., Heeyoung, K. (2016). A new metric of absolute percentage error for intermittent demand forecasts. *International Journal of Forecasting*, 32, 669-679.
- Takens, F. (1981). Detecting strange attractors in turbulence. D. Rand ve L. Sang-Young (Eds.). *Dynamical systems and turbulence* içinde (pp.366-381). Springer.
- Turing, A.M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, 59(236), 433-460.
- Vadlamudi, S. (2017). Stock market prediction using machine learning: A systematic literature review. *American Journal of Trade and Policy*, 4(3), 123-128.

- Yolcu, U., Egrioglu, E., Aladag, C.H. (2013). A new linear & nonlinear artificial neural network model for time series forecasting. *Decision Support Systems*, 54(3), 1340-1347.
- Yu, F., Koltun, V. (2016). Multi-scale context aggregation by dilated convolutions. *ArXiv*, 1511.07122.
- Zadeh, L.A. (1965). Fuzzy sets. *Information and Control*, 8(3), 338-353.
- Zhang, G.P., Patuwo, B.E., Hu, M.Y. (2001). A simulation study of artificial neural networks for nonlinear time-series forecasting. *Computers and Operations Research*, 28(4), 381-396.
- Zhang, N., Lin, A., Shang, P. (2017). Multidimensional k-nearest neighbor model based on EEMD for financial time series forecasting. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 477, 161-173.
- Zhang, Y., Yan, B., Aasma, M. (2020). A novel deep learning framework: Prediction and analysis of financial time series using Ceemd and Lstm. *Expert Systems with Applications*, 159(113609), 1735-1780.
- Zheng, H., Yuan, J., Chen, L. (2017). Short-term load forecasting using EMD-LSTM neural networks with a XGBoost algorithm for feature importance evaluation. *Energies*, 10(8), 1168.

BLOKZİNCİR VE YAPAY ZEKÂ

Hülya Türkcan - Salih Zeki İmamoğlu

GİRİŞ

Blokzincir (Blockchain) ve yapay zekâ hayatın her alanında radikal değişimlere sebep olan yıkıcı teknolojiler olarak kabul edilmekte, bireysel yaşamdan küresel ekonomiye kadar her alanda temelden bir dönüşümü beraberinde getirmektedir (Dinh ve Thai, 2018). Bu sebeple her iki teknolojiye de araştırmacılar yoğun ilgi göstermektedir.

Blokzincir 2008 yılında “Bitcoin” ile ortaya çıkmış bir teknolojidir. Ancak son yıllarda bunun çok ötesine geçmiştir ve pek çok sektörde ve alanda kullanılabilir hale gelmiştir (Aslam vd., 2021). Bunun sebebi, güvenli finansal işlemlerin ötesinde, güvenli değer aktarımını mümkün kılmasıdır (Kumar vd., 2023). Diğer yandan yapay zekânın ilk gündeme gelmesi ise 1940'lara dayanmaktadır. Ancak bu alanda, özellikle son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Nitekim günümüzde hemen herkesin kullandığı sosyal medyada bile yapay zekâ kullanılabilir hale gelmiştir (Karger vd., 2021). Kısacası her iki teknoloji de çok yakın geçmişte ortaya çıkmış olmasına rağmen çok hızlı gelişim göstermişlerdir ve çok fazla alanda kullanılmaktadırlar. Blokzincir merkezi olmayan bir ortam, güvenlik, gizlilik ve şeffaflık sunmakta, yapay zekâ ise makinelerin insanlar gibi algılama, kavrama, öğrenme ve karar vermesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, bu iki teknolojinin birbirinden oldukça farklı olduğunu ve tamamen farklı amaçlarla kullanıldığını söylemek mümkündür (Saigal, 2020). Hem yapay zekâ hem de blokzincir ayrı ayrı önemli avantajlar sağlamakla birlikte, bazı sınırlılıkları da vardır. Dolayısıyla bu iki teknolojinin entegre edilmesi hem sundukları avantajların daha güçlü olmasını sağlayabilir, hem de sınırlılıkları azaltabilir ya da ortadan kaldırabilir. Kısacası farklı görülen bu

KAYNAKÇA

- Ahmad, M. S., Shah, S. M. (2021). Moving beyond the crypto-currency success of blockchain: A systematic survey. *Scalable Computing: Practice and Experience*, 22(3), 321-346.
- Ahram, T., Sargolzaei, A., Sargolzaei, S., Daniels, J., Amaba, B. (2017). Blockchain technology innovations. In *2017 IEEE Technology & Engineering Management Conference (TEMSCON)* (pp. 137-141). IEEE.
- Alzhrani, F. E., Saeedi, K. A., Zhao, L. (2022). A taxonomy for characterizing blockchain systems. *IEEE Access*, 10, 110568-110589.
- Aslam, J., Saleem, A., Khan, N. T., Kim, Y. B. (2021). Factors influencing blockchain adoption in supply chain management practices: A study based on the oil industry. *Journal of Innovation & Knowledge*, 6(2), 124-134.
- Augustine, D. P., Raj, P. (2020). Blockchain and IoT security. P. Raj, K. Saini ve C. Surianarayanan (Eds.), *Blockchain Technology and Applications* içinde (pp. 51-64). New York: CRC Press.
- Avunduk, H., Aşan, H. (2018). Blok zinciri (blockchain) teknolojisi ve işletme uygulamaları: Genel bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1), 369-384.
- Belotti, M., Božić, N., Pujolle, G., Secci, S. (2019). A vademecum on blockchain technologies: When, which, and how. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 21(4), 3796-3838.
- Benbya, H., Davenport, T. H., Pachidi, S. (2020). Artificial intelligence in organizations: Current state and future opportunities. *MIS Quarterly Executive*, 19(4), ix-xxi.
- Bodkhe, U., Tanwar, S., Parekh, K., Khanpara, P., Tyagi, S., Kumar, N., Alazab, M. (2020). Blockchain for industry 4.0: A comprehensive review. *IEEE Access*, 8, 79764-79800.
- Brynjolfsson, E., McAfee, A. (2017). Artificial intelligence, for real. *Harvard Business Review*, 1, 1-31.
- Choi, T. M., Siqin, T. (2022). Blockchain in logistics and production from Blockchain 1.0 to Blockchain 5.0: An intra-inter-organizational framework. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 160, 102653.
- Crosby, M., Pattanayak, P., Verma, S., Kalyanaraman, V. (2016). Blockchain technology: Beyond bitcoin. *Applied Innovation Review*, 2, 6-19.
- Di Pierro, M. (2017). What is the blockchain? *Computing in Science & Engineering*, 19(5), 92-95.
- Dinh, T. N., Thai, M. T. (2018). AI and blockchain: A disruptive integration. *Computer*, 51(9), 48-53.
- Duan, Y., Edwards, J. S., Dwivedi, Y. K. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of Big Data—evolution, challenges and research agenda. *International Journal of Information Management*, 48, 63-71.
- Fedorova, E. P., Skobleva, E. I. (2020). Application of blockchain technology in higher education. *European Journal of Contemporary Education*, 9(3), 552-571.
- Gad, A. G., Mosa, D. T., Abualigah, L., Abohany, A. A. (2022). Emerging trends in blockchain technology and applications: A review and outlook. *Journal of King Saud University-Computer and Information Sciences*, 34(9), 6719-6742.
- Gatteschi, V., Lamberti, F., Demartini, C., Pranteda, C., Santamaria, V. (2018). To blockchain or not to blockchain: That is the question. *IT Professional*, 20(2), 62-74.

- Guo, H., Yu, X. (2022). A survey on blockchain technology and its security. *Blockchain: Research and Applications*, 3(2), 100067.
- Haenlein, M., Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review*, 61(4), 5-14.
- Hameed, K., Barika, M., Garg, S., Amin, M. B, Kang, B. (2022). A taxonomy study on securing Blockchain-based Industrial applications: An overview, application perspectives, requirements, attacks, countermeasures, and open issues. *Journal of Industrial Information Integration*, 26, 100312.
- Hayat, M., Winkler, H. (2022). An analytic hierarchy process for selection of blockchain-based platform for product lifecycle management. *Sustainability*, 14(21), 13703.
- Hussain, M. A., Abd Latiff, M. S., Madni, S. H. H., Raja Mohd Rasi, R. Z., Othman, M. F. I. (2019). Concept of blockchain technology. *International Journal of Innovative Computing*, 9(2), 51-57.
- Inbaraj, X. A., Chaitanya, T. R. (2020). Need to know about combined technologies of blockchain and machine learning. S. Krishnan, V. E. Balas, E. G. Julie, Y. H. Robinson, S. Balaji ve R. Kumar (Eds.), *Handbook of Research on Blockchain Technology* içinde (pp. 417-432). Academic Press.
- Jiang, Y., Li, X., Luo, H., Yin, S., Kaynak, O. (2022). Quo vadis artificial intelligence? *Discover Artificial Intelligence*, 2(1), 4.
- Kaplan, A., Haenlein, M. (2019). Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of artificial intelligence. *Business Horizons*, 62(1), 15-25.
- Karger, E. (2020). Combining blockchain and artificial intelligence – Literature review and state of the art. In *Forty-First International Conference on Information Systems*, (pp. 1-17). India.
- Karger, E., Jagals, M., Ahlemann, F. (2021). Blockchain for AI data—State of the art and open research. In *Proceedings of the 42nd International Conference on Information Systems (ICIS)* (pp. 12-15). Austin, TX, USA.
- Khanzode, K. C. A., Sarode, R. D. (2020). Advantages and disadvantages of artificial intelligence and machine learning: A literature review. *International Journal of Library & Information Science*, 9(1), 30-36.
- Khettry, A. R., Patil, K. R., Basavaraju, A. C. (2021). A detailed review on blockchain and its applications. *SN Computer Science*, 2(1), 30.
- Kolbjørnsrud, V., Amico, R., Thomas, R. J. (2017). Partnering with AI: how organizations can win over skeptical managers. *Strategy & Leadership*, 45(1), 37-43.
- Komalavalli, C., Saxena, D., Laroia, C. (2020). Overview of blockchain technology concepts. S. Krishnan, V. E. Balas, E. G. Julie, Y. H. Robinson, S. Balaji ve R. Kumar (Eds.), *Handbook of Research on Blockchain Technology* içinde (pp. 349-371). Academic Press.
- Kordon, A. K. (2020). Data science based on Artificial Intelligence. A. K. Kordon (Ed.), *Applying data science: How to create value with Artificial Intelligence* içinde (pp. 3-37). Switzerland: Springer Cham.
- Kouhizadeh, M., Zhu, Q., Sarkis, J. (2023). Circular economy performance measurements and blockchain technology: an examination of relationships. *The International Journal of Logistics Management*, 34(3), 720-743.

- Kumar, S., Lim, W. M., Sivarajah, U., Kaur, J. (2023). Artificial intelligence and blockchain integration in business: trends from a bibliometric-content analysis. *Information Systems Frontiers*, 25(2), 871-896.
- Li, B., Qi, G., Lu, W. (2022). Recent advances in privacy protection technologies in blockchain. In *2022 13th International Conference on Information and Communication Technology Convergence (ICTC)* (pp. 77-82). IEEE.
- Liu, B. (2021). Overview of the basic principles of blockchain. In *2021 International Conference on Intelligent Computing, Automation and Applications (ICAA)* (pp. 588-593). IEEE.
- Minh, D., Wang, H. X., Li, Y. F., Nguyen, T. N. (2022). Explainable artificial intelligence: A comprehensive review. *Artificial Intelligence Review*, 55, 3503–3568.
- Morkunas, V. J., Paschen, J., Boon, E. (2019). How blockchain technologies impact your business model. *Business Horizons*, 62(3), 295-306.
- Paul, P., Aithal, P. S., Saavedra, R., Ghosh, S. (2021). Blockchain technology and its types—A short review. *International Journal of Applied Science and Engineering*, 9(2), 189-200.
- Saigal, P. (2020). Merger of artificial intelligence and blockchain. P. Raj, K. Saini ve C. Surianarayanan (Eds.), *Blockchain technology and applications* içinde (pp. 139-158). New York: CRC Press.
- Salah, K., Rehman, M. H. U., Nizamuddin, N., Al-Fuqaha, A. (2019). Blockchain for AI: Review and open research challenges. *IEEE Access*, 7, 10127-10149.
- Sarmah, S. S. (2018). Understanding blockchain technology. *Computer Science and Engineering*, 8(2), 23-29.
- Singhal, B., Dhameja, G., Panda, P. S. (2018). *Beginning blockchain: A beginner's guide to building blockchain solutions*. New York: Apress Berkeley.
- Taherdoost, H. (2022). Blockchain technology and artificial intelligence together: A critical review on applications. *Applied Sciences*, 12(24), 12948.
- Taherdoost, H. (2023). Smart contracts in blockchain technology: A critical review. *Information*, 14(2), 117.
- Wang, P. (2019). On defining artificial intelligence. *Journal of Artificial General Intelligence*, 10(2), 1-37.
- Warwick, K. (2013). *Artificial intelligence: The basics*. Routledge.
- Xu, Y., Liu, X., Cao, X., Huang, C., Liu, E., Qian, S., ... Zhang, J. (2021). Artificial intelligence: A powerful paradigm for scientific research. *The Innovation*, 2(4), 1-20.
- Zhang, C., Lu, Y. (2021). Study on artificial intelligence: The state of the art and future prospects. *Journal of Industrial Information Integration*, 23, 100224.
- Zheng, Z., Xie, S., Dai, H. N., Chen, X., Wang, H. (2018). Blockchain challenges and opportunities: A survey. *International Journal of Web and Grid Services*, 14(4), 352-375.
- Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X., Wang, H. (2017). An overview of blockchain technology: Architecture, consensus, and future trends. In *2017 IEEE International Congress on Big Data (Big Data congress)* (pp. 557-564). IEEE.

DENETİMDE YAPAY ZEKÂ

Abdullah Kürşat Merter - Gökhan Özer

GİRİŞ

Yapay zekâ (AI), insan zekasını taklit etmek için tasarlanmış karmaşık algoritmalar ve sistemler kümesidir (Kulikov ve Shirokova, 2021). Makine öğrenmesi, doğal dil işleme ve konuşma tanıma gibi teknolojileri kullanır. Yapay zekâ, artık bilim kurgu filmleriyle sınırlı bir terim değildir; hayatımızın her alanında karşımıza çıkmakta ve kullanım alanı giderek genişlemektedir. Siri gibi sanal asistanlar sayesinde günlük işlerimizi daha hızlı ve kolay bir şekilde halledebiliyorken, Alexa gibi akıllı ev sistemleri evimizdeki ışıkları, termostatları ve kahve makinelerini bile kontrol etmemizi sağlamaktadır. Netflix'in tavsiye motoru sayesinde izlediğimiz filmler ve diziler, bize özel olarak seçilmekte ve sürücüsüz arabalar trafikte daha güvenli bir seyahat imkânı sunmaktadır. Yapay zekâ sayesinde günlük hayatta sağlanan kolaylıklarla birlikte endüstriyel sektörlerde de büyük dönüşümler yaşanmaktadır. Otomasyon teknolojileri, fabrikalarda üretim süreçlerini daha hızlı ve verimli hale getirmekte, insanların yapamayacağı kadar hassas işlemleri gerçekleştirmekte ve hataları en aza indirmektedir (Miller, 2019).

Yapay zekâ algoritmaları, günümüzde sadece teknoloji alanında değil, finans, muhasebe ve denetim gibi birçok sosyal bilim alanında da yaygınlaşmaya başlamıştır. Finans sektöründe yapay zekâ, risk yönetimi ve yatırım kararları gibi konularda yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (Doumpos vd., 2005). Örneğin bankalar, kredi onay süreçleri ve risk yönetimi dahil olmak üzere finansal prosedürleri yapay zekâ algoritmaları sayesinde otomatikleştirerek zamandan ve maliyetten önemli ölçüde tasarruf sağlamaktadırlar. Muhasebe ve denetim alanında ise yapay zekâ, bordro,

KAYNAKÇA

- AICPA (2020). The data-driven audit: How automation and AI are changing the audit and the role of the auditor, <https://us.aicpa.org/content/dam/aicpa/interestareas/frc/assuranceadvisoryservices/downloadabledocuments/the-data-driven-audit.pdf> (Erişim Tarihi: 10.07.2023)
- Alasmri, N., Basahel, S. B. (2022). Linking artificial intelligence use to improved decision-making, individual and organizational outcomes. *International Business Research*, 15(2), 1-11.
- Bak, M., Madai, V., Fritzsche, M. C., Mayrhofer, M., McLennan, S. (2022). You can't have AI both ways: Balancing health data privacy and access fairly. *Frontiers in Genetics*, 13, 1-7.
- Bozkurt, N. (2012). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Byrnes, P. E., Al-Awadhi, A., Gullvist, B., Brown-Liburd, H., Teeter, R., Warren, J. D., Vasarhelyi, M. (2018). Evolution of auditing: From the traditional approach to the future audit. D. Y. Chan, V. Chiu, ve M. A. Vasarhelyi (Eds.), *Continuous Auditing* içinde (pp. 285-297). London, UK: Emerald Publishing Limited.
- Cen, P., Zhang, K., Zheng, D. (2020). Sentiment analysis using deep learning approach. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 2(1), 17-27.
- Čerka, P., Grigienė, J., Sirbikytė, G. (2015). Liability for damages caused by artificial intelligence. *Computer Law and Security Review*, 31(3), 376-389.
- Chan, D. Y., Vasarhelyi, M. A. (2018). Innovation and practice of continuous auditing. In *Continuous Auditing*. Emerald Publishing Limited.
- Chinnasamy, P., Deepalakshmi, P., Dutta, A., You, J., Joshi, G. P. (2021). Ciphertext-policy attribute-based encryption for cloud storage: Toward data privacy and authentication in AI-enabled IoT system. *Mathematics*, 10(1), 68.
- Chukwuani, V. N., Egiyi, M. A. (2020). Automation of accounting processes: Impact of artificial intelligence. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*, 4, 444-449.
- Couceiro, B., Pedrosa, I., Marini, A. (2020). State of the Art of Artificial Intelligence in Internal Audit context. In *15th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI)*, (pp. 1-7). Seville, Spain.
- Dickinson, N. S., Claiborne, N. (2020). Supporting the child welfare workforce: The National Child Welfare Workforce Institute. *Journal of Public Child Welfare*, 14(5), 563-577.
- Dike, H. U., Zhou, Y., Deveerasetty, K. K., Wu, Q. (2018). Unsupervised learning based on artificial neural network: A review, In *IEEE International Conference on Cyborg and Bionic Systems (CBS)*, (pp. 322-327). Shenzhen, China.
- Doumpos, M., Gaganis, C., Pasiouras, F. (2005). Explaining qualifications in audit reports using a support vector machine methodology. *Intelligent Systems in Accounting, Finance ve Management: International Journal*, 13(4), 197-215.
- Durmuş, A., Öztürk, M., Hayrettin, U. S. U. L. (2016). Dijital ortamda denetim: Sürekli denetim. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(Muhasebe Denetimi Özel Sayısı), 1561-1571.

- Eck, M. L. V., Firat, M., Nuijten, W. P. M., Sidorova, N., van der Aalst, W. M. P. (2017). Human performance-aware scheduling and routing of a multi-skilled workforce. *Computer Science and Information Systems*, 14(4), 1265-1281.
- Fedyk, A., Hodson, J., Khimich, N., Fedyk, T. (2022). Is artificial intelligence improving the audit process? *Review of Accounting Studies*, 27(3), 938-985.
- Goto, M. (2023). Anticipatory innovation of professional services: The case of auditing and artificial intelligence. *Research Policy*, 52(8), 104828.
- Gultom, J. B., Murwaningsari, E., Umar, H., Mayangsari, S. (2021). Reciprocal use of artificial intelligence in audit assignments. *Journal of Accounting, Business and Finance Research*, 11(1), 9-20.
- Han, H., Shiwakoti, R. K., Jarvis, R., Mordi, C., Botchie, D. (2023). Accounting and auditing with blockchain technology and artificial intelligence: A literature review. *International Journal of Accounting Information Systems*, 48, 100598.
- Hasan, A. R. (2021). Artificial intelligence (AI) in accounting ve auditing: A literature review. *Open Journal of Business and Management*, 10(1), 440-465.
- Hirschberg, J., Manning, C. D. (2015). Advances in natural language processing. *Science*, 349(6245), 261-266.
- Jones, N. (2018). Top strategic iot trends and technologies through 2023. *Gartner Report G*, 370381.
- Karabınar, S., Yılmaz, E. (2012). XBRL (Genişletilebilir işletme raporlama dili) ve geleneksel finansal raporlama sistemlerindeki sorunların çözümüne katkıları. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 5(2), 1-24
- Kayahan, T. Ü. M. (2015). Muhasebe hilelerinin önlenmesinde iç kontrol sisteminin önemi üzerine bir araştırma. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1), 105-128
- Khan, R., Adi, E., Hussain, O. (2021). AI-based audit of fuzzy front end innovation using ISO56002. *Managerial Auditing Journal*, 36(4), 564-590.
- Kokina, J., Davenport, T. H. (2017). The emergence of artificial intelligence: How automation is changing auditing. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 14(1), 115-122.
- Krishnan Rajagopal, N., Qureshi, N. I., Durga, S., Ramírez Asis, E. H., Huerta Soto, R. M., Gupta, S. K., Deepak, S. (2022). Future of business culture: An artificial intelligence-driven digital framework for organization decision-making process. *Complexity*, 2022, 7796507.
- Kulikov, S. B., Shirokova, A. V. (2021). Artificial intelligence, culture and education. *AI & SOCIETY*, 36, 305-318.
- Li, H., Liu, D. (2022). Innovative development of intangible culture of arts and crafts in artificial intelligence decision support system. *Mobile Information Systems*, 2022, 1123356.
- Lison, P. (2015). An introduction to machine learning. *Language Technology Group (LTG)*, 1(35), 1-35.
- Lokanan, M., Tran, V., Vuong, N. H. (2019). Detecting anomalies in financial statements using machine learning algorithm: The case of Vietnamese listed firms. *Asian Journal of Accounting Research*, 4(2), 181-201.

- Majumdar, S., Madi, T., Jarraya, Y., Pourzandi, M., Wang, L., Debbabi, M. (2019). Cloud security auditing: major approaches and existing challenges. In *Proceedings of The International Symposium on Foundations and Practice of Security*, (pp. 61-77). Montreal, QC, Canada.
- Manchur, I. (2021). Level of use of blockchain technology by Ukrainian enterprises in the field of accounting and auditing. *Ekonomichnyy Analiz*, 31(3), 183-189.
- Miller, T. (2019). Explanation in artificial intelligence: Insights from the social sciences. *Artificial Intelligence*, 267, 1-38.
- Miyajima, H., Shigei, N., Miyajima, H., Shiratori, N. (2022). Machine learning with distributed processing using secure divided data: Towards privacy-preserving advanced AI processing in a super-smart society. *IEC Science Journal*, 2(2), 1-10.
- Munoko, I., Brown-Liburd, H. L., Vasarhelyi, M. (2020). The ethical implications of using artificial intelligence in auditing. *Journal of Business Ethics*, 167, 209-234.
- Ng, C., Alarcon, J. (2020). *Artificial intelligence in accounting: Practical applications*. Routledge.
- Noordin, N. A., Hussainey, K., Hayek, A. F. (2022). The use of artificial intelligence and audit quality: An analysis from the perspectives of external auditors in the UAE. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(8), 1-14.
- Ploug, T. (2023). The right not to be subjected to AI profiling based on publicly available data—Privacy and the exceptionalism of AI profiling. *Philosophy ve Technology*, 36 (14), 1-22.
- Polii, B. D., Permana, D. (2021). The implementation of local wisdom-based vocational hospitality curriculum development model. *International Journal of Tourism and Hospitality in Asia Pasific*, 4(1), 1-10.
- Raghavan, M., Barocas, S., Kleinberg, J., Levy, K. (2020). Mitigating bias in algorithmic hiring: Evaluating claims and practices. In *Proceedings of the 2020 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*, (pp. 469-481).
- Sağlar, J. (2009). İşletmelerde iç denetim fonksiyonunun bağımsız dış denetim maliyeti üzerindeki etkileri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 343-358
- Sen, P. C., Hajra, M., Ghosh, M. (2020). *Supervised classification algorithms in machine learning: A survey and review*. Springer, Singapore.
- Smith, S. S. (2018). Digitization and financial reporting—how technology innovation may drive the shift toward continuous accounting. *Accounting and Finance Research*, 7(3), 240-250.
- Tamimi, O., Orbán, I. (2022). Financial engineering and its impact on audit efficiency in the opinion of experts. *Journal of Security and Sustainability Issues*, 11(4), 1178-1188.
- Tiron-Tudor, A., Deliu, D. (2022). Reflections on the human-algorithm complex duality perspectives in the auditing process. *Qualitative Research in Accounting ve Management*, 19(3), 255-285.
- Tzafestas, S. G. (2018). Ethics and law in the internet of things world. *Smart Cities*, 1(1), 98-120.
- Ukpong, E. G., Udoh, I. I., Essien, I. T. (2019). Artificial intelligence: Opportunities, issues and applications in banking, accounting, and auditing in Nigeria. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, 10(1), 1-6.

- Uşul, H. (2013). *Türkiye finansal raporlama standartları uygulamalı bağımsız denetim*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Van der Aalst, W. M., Bichler, M., Heinzl, A. (2018). Robotic process automation. *Business and Information Systems Engineering*, 60, 269-272.
- Wan Ismail, W. A. (2021). Robotic process automation for future accountants: A threat or asset. *Accounting Bulletin*, 3, 1-3.
- Web 1: <https://www2.deloitte.com/tr/en/pages/aboutdeloitte/articles/deloitte-wins-audit-innovation-of-the-year.html> (Erişim Tarihi: 20/05/2023)
- Web 10: <https://harvardmagazine.com/2019/01/artificial-intelligence-limitations> (Erişim Tarihi: 30/05/2023)
- Web 2: <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/about-deloitte/articles/press-releases/deloitte-wins-2020-audit-innovation-of-the-year-at-digital-accountancy-forum-awards.html> (Erişim Tarihi: 20/05/2023)
- Web 3: <https://www2.deloitte.com/za/en/pages/audit/articles/impact-of-blockchain-in-accounting.html> (Erişim Tarihi: 22/05/2023)
- Web 4: <https://www.businessinsider.com/machinelearning-driving-innovation-at-amazon-2017-4> (Erişim Tarihi: 24/05/2023)
- Web 5: <https://www.cpapracticeadvisor.com/home/article/10263076/the-evolution-of-technology-for-the-accounting-profession> (Erişim Tarihi: 24/05/2023)
- Web 6: https://www.sas.com/tr_tr/insights/analytics/what-is-natural-language-processing-nlp.html (Erişim Tarihi: 25/05/2023)
- Web 7: <https://www.isaca.org/resources/news-and-trends/industry-news/2023/standardization-and-audit-in-the-blockchain-space> (Erişim Tarihi: 25/05/2023)
- Web 8: <https://www.theguardian.com/technology/2019/mar/17/the-cambridge-analytica-scandal-changed-the-world-but-it-didnt-change-facebook> (Erişim Tarihi: 29/05/2023)
- Web 9: <https://www.auditboard.com/blog/introduction-to-blockchain-for-audit-risk-and-compliance-professionals/> (Erişim Tarihi: 29/05/2023)
- Yoon, S. (2020). A study on the transformation of accounting based on new technologies: Evidence from Korea. *Sustainability*, 12(20), 8669.
- Yu, Y., Yin, G., Wang, T., Yang, C., Wang, H. (2016). Determinants of pull-based development in the context of continuous integration. *Science China Information Sciences*, 59, 1-14.
- Zhang, C. (2019). Intelligent process automation in audit. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 16(2), 69-88.
- Zhao, N., Yen, D. C., Chang, I. C. (2004). Auditing in the e-commerce era. *Information Management ve Computer Security*, 12(5), 389-400.

Z KUŞAĞININ ÇALIŞMA HAYATI

Dr. Z. Mehmet Fırat

Z KUŞAĞININ ÇALIŞMA HAYATI

Dr. Z. Mehmet Fırat

Yayın No.: 1528

ISBN: 978-625-398-382-6

E-ISBN: 978-625-398-381-9

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Fırat, Z. Mehmet.

Z Kuşağının Çalışma Hayatı / Z. Mehmet Fırat

1. Basım, VI + 168 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-382-6

E-ISBN: 978-625-398-381-9

1. Z Kuşağı 2. Çalışma Hayatı 3. Teknoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm

KUŞAK OLGUSU 5

1. KUŞAK KAVRAMI 5
 - 1.1. Kuşak Olgusunun Kavramsal Gelişimi 6
 - 1.2. Kuşak Sınıflandırması 11
2. KUŞAKLARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ 14

İkinci Bölüm

Z KUŞAĞI 19

1. KİMLER Z KUŞAĞIDIR? 19
 - 1.1. Z Kuşağına Verilen Diğer İsimler 20
 - 1.2. Bu Kuşağın Başlangıç Tarihi 21
2. Z KUŞAĞININ ŞEKİLLENMESİNDE ETKİLİ OLAN BÜYÜK OLAYLAR 22
3. TÜRKİYE’DE Z KUŞAĞI 23
4. Z KUŞAĞININ ÖZELLİKLERİ 24
 - 4.1. Z Kuşağının En Önemli Özellikleri 24
 - 4.2. Z Kuşağını Önceki Kuşaklardan Ayıran Temel Özellikler 27
 - 4.3. X, Y ve Z Kuşaklarının Bazı Konularda Karşılaştırılması 32
 - 4.4. Z Kuşağının Belirgin Özellikleri 36
 - 4.5. Çalışan Z Kuşağının Özellikleri 47
5. KUŞAK TEMELLİ KARŞILIKLI BAKIŞLAR 56

Üçüncü Bölüm

Z KUŞAĞI NASIL ÇALIŞIR? 61

1. Z KUŞAĞI NE İSTER 61
 - 1.1. Z Kuşağının İş Yaşamından Beklentileri 63
 - 1.2. Nasıl Bir İşletmede Çalışmak İsterler? 66
 - 1.3. Z Kuşağının Yönetimden ve Yöneticiden Beklentileri 72
 - 1.4. Geri Bildirim 74
 - 1.5. Ödüllendirme 75

2. GELECEK	76
2.1. Gelecekte Çalışma Hayatı.....	76
2.2. Dijitalleşen Dünya	79
2.3. İşletmeleri ve Z Kuşağını Gelecekte Neler Bekliyor?	81
2.4. Yönetim Anlayışındaki Değişim	83
3. Z KUŞAĞININ İŞ HAYATINA HAZIRLANMASI	86
4. Z KUŞAĞI VE ÇALIŞMA ORTAMI.....	89
4.1. Esnek Çalışma Saatleri	93
4.2. Z Kuşağının Ofisi, İş Yeri, Bürosu	94
5. Z KUŞAĞI VE İNSAN KAYNAKLARI	99
6. Z KUŞAĞININ MOTİVASYONU.....	104
7. Z KUŞAĞI VE KARIYER	106
8. Z KUŞAĞI VE LİDERLİK.....	111
8.1. Kendilerine Liderlik Yapacak Kişiler Nasıl Olmalı?	111
8.2. Kendileri Nasıl Liderlerdir?.....	112
8.3. Z Kuşağı ve Otorite.....	114
9. Z KUŞAĞI VE TEKNOLOJİ.....	115
10. Z KUŞAĞI VE İLETİŞİM.....	123
11. TAKIM ÇALIŞMASI	127
12. Z KUŞAĞI VE HOME OFFİCE	128
13. SOSYAL MEDYA VE SOSYAL SORUMLULUK	130
13.1. Sosyal Medya	131
13.2. Sosyal Sorumluluk.....	135
14. İŞ YERİNDE KUŞAK ÇATIŞMASI.....	137
Dördüncü Bölüm	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	143
1. SONUÇ.....	143
2. ÖNERİLER	144
2.1. Organizasyon İçerisinde Kuşaklararası Uyumun Yakalanması İçin Ne Yapılmalı?	148
2.2. Z Kuşağına Nasıl Davranılmalıdır?	150
2.3. Z Kuşağından Nasıl Faydalanılmalıdır?	155
KAYNAKÇA.....	157

KAYNAKÇA

- Akar, F. (2015). Yetenek yönetimi. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akın, E., (2014). Z kuşağına ne kadar hazırsınız? <https://turkishtimedergi.com/genel/z-kusagina-ne-kadar-hazirsiniz/> (Erişim tarihi: 12.12.2022).
- Akın, E. (2015). Z kuşağı açık ofis dönemini kapatıyor. <https://turkishtimedergi.com/perakende/z-kusagi-acik-ofis-donemini-kapatiyor/> (Erişim tarihi: 12.12.2022).
- Altun, B. ve Hüseyin A. (2021). 2000 yılı sonrası doğan öğrencilerin 21. yüzyıl becerileri ile kariyer planlaması ve teknoloji yönelimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 48-65.
- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 203-212.
- Arar, T. (2016). Z kuşağında kariyer geliştirmede yetenek yönetimi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arar, T., ve Yüksel, İ. (2015). How to manage generation z in business life. *Journal of Global Economics, Management and Business Research*, 4(4), 195-202.
- Arslanbaş S. ve Cizrelioğulları, M. N. (2020). Dijital jenerasyon olan Z kuşağının sosyal medya kullanım yaygınlığı. *Proceedings Book_ECLSS International Online Conference Cyprus Science University*, 8-9 September 2020, Kyrenia/TRNC.
- Atamian, R. B., & Simon, JD T. (2015). GenZ & the workplace of 2054—No Longer Science Fiction. *FYI In-Depth*, 38(2). https://buck.com/wp-content/uploads/2015/01/hrc_fyi_in-depth_2015-01-05-2.pdf (Erişim tarihi: 3.11.2022).
- Attias-Donfut C. (1991). *Génération et âges de la vie*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Avcı, A. (2020). İş dünyasında Maverick liderlik ve Z kuşağı incelemesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 5377-5392.
- Aydoğan, B. (2022). Gümbür gümbür istifa! *Popüler Yönetim Dergisi*, Kasım, Sayı 101.
- Aykan, E. (2022). İş dünyasında yükselen yeni akımların öncüsü: Z kuşağı. *Popüler Yönetim Dergisi*, Kasım, Sayı 101.
- Bağcı, E ve İçöz, O. (2019). Z ve Alfa Kuşağı ile dijitalleşen turizm, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 232-256.
- Başpınar, S. N. (2022). Z kuşağı ne istiyor. <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/z-kusagi-ne-istiyor-42006929> (Erişim tarihi: 10.8.2022).
- Bayramov, S., Geylan, A. ve Geylan, S. B. (2021). X, Y ve Z kuşak çalışanlarının esnek çalışmaya yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 122-139.
- Baysal Berkup, S. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of Different Generations in Business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(19), 218-229.

- Baysal Berkup, S. (2015). Sosyal ağlarda bireysel mahremiyet paylaşımı: X ve Y kuşakları arasında karşılaştırmalı bir analiz (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bejtkovský, J. (2016). The current generations: The baby boomers, X, Y and Z in the context of human capital management of the 21st century in selected corporations in the Czech Republic. *Littera scripta*, 9(2), 25-45.
- Benek, İ. (2019). Sosyobilimsel STEM etkinliklerinin öğrencilerin tutumlarına ve 21. yüzyıl becerilerine etkisinin incelenmesi (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bencsik, A., Horváth-Csikós, G., & Juhász, T. (2016). Y and Z generations at workplaces. *Journal of competitiveness*, 8(3), 90 – 106.
- Bernstein, R. (2015). Move over millennials -- Here comes Gen Z. *AdAge*. <https://adage.com/article/cmo-strategy/move-millennials-gen-z/296577> (Erişim tarihi: 25.9.2022).
- Bolelli, M. (2019). İş yaşamındaki kuşakların farklılıkları üzerine bir inceleme, *Proceedings of the International Congress on Business and Marketing (371-382)*, 13-15.06.2019, İstanbul.
- Bryce, A. (2021). What does self-expression really mean to Gen Z? <https://www.havaspeople.com/project/what-does-self-expression-really-mean-to-gen-z/> (Erişim tarihi: 22.9.2022).
- Bulur, N. (2020). Gözetim toplumu ve yeni iletişim teknolojileri: Z kuşağı üzerine bir inceleme (Yüksek lisans tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Burteçin, G. (2022). Z Kuşağını Ofise Çekmeliyiz. *Popüler Yönetim Dergisi*, Kasım, Sayı 101.
- Büyükkuslu, F. (2017). Z kuşağının iş yaşamından beklentileri konusunda bir araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cansever, D. ve Kızıldağ, D. (2019). Z kuşağı ne ister? İşveren markası perspektifinden üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 303-324.
- Çaşın, S. (2022). Çalışma hayatında yeni kuşaklar ve iş yaşamına etkisi: Z kuşağı çalışanların insan kaynakları yöneticileri açısından değerlendirilmesi (Yayımlanmamış doktora tezi). Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum.
- Chambers, E.G., Foulon, M., Handfield-Jones, H., Hankin, S. M. & Michaels, E. G. (1998) The war for talent. *McKinsey Quarterly* 3(3): 44-57. https://www.researchgate.net/publication/284689712_The_War_for_Talent. (Erişim tarihi: 16.11.2022).
- Chaney, D., Touzani, M., & Ben Slimane, K. (2017). Marketing to the (new) generations: Summary and perspectives. *Journal of Strategic Marketing*, 25(3), 179-189.
- Comte A. (1864) *Cours de philosophie positive*, J. B. Baillièere et Fils, Libraires De L'académie Impériale De Médecine, Paris. https://archive.org/details/Cours_de_philosophie_positive:_Comte,_Auguste,_1798-1857:_Free_Download,_Borrow,_and_Streaming:_Internet_Archive.
- Coşkunarda, G. (2022). İran'da isyanı Z kuşağı kadınları başlattı ve artık geri dönüş yok. <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/iranda-isyani-z-kusagi-kadinklari-baslatti-ve-artik-geri-donus-yok-42142649> (Erişim tarihi: 25.9.2022).

- Cowan, M. (2014). Generation Z: The new kids on the block have arrived. London: Happen Group Ltd. https://kupdf.net/download/generation-z_5af5f559e2b6f58b76e5d264_pdf (Erişim tarihi: 18.9.2022).
- Crinson, D. (2013). The Impact of Anti-BYOD Policies on Generation Z Hospitality Employee's Engagement. UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. 1924. <http://dx.doi.org/10.34917/4797993>
- Çamsarı, U. M. (2013). Z kuşağı çocukları. Genç Haber Dergisi, 1(1), 26-28.
- Çetin Aydın, G. ve Başol, O. (2014). X ve Y kuşağı: Çalışmanın anlamında bir değişme var mı? Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges), 4(4), 1-15.
- Çetin, C. ve Karalar, S. (2016). X, Y ve Z kuşağı öğrencilerin çok yönlü ve sınırsız kariyer algıları üzerine bir araştırma. Yönetim Bilimleri Dergisi, 14(28), 157-197.
- Çetinsaraç, M. (2015). İş dünyasının en yenileri: Z kuşağı. <https://www.kariyer.net/ik-blog/is-dunyasinin-en-yenileri-z-kusagi> (Erişim tarihi: 14.11.2022).
- Çınkır, A. (2018). Z kuşağının gelecekteki çalışma yaşamında ödüllendirme açısından ortaya çıkan beklentileri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Çiftçioğlu, B. A., Mutlu, M. ve Katırcıoğlu, S. (2019). Endüstri 4.0 ve insan kaynakları yönetiminin ilişkisi. Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2(1), 31-53.
- Çora, H. (2019). Z kuşağı jeneratif özelliklerinin 21yy işletme stratejilerine etkileri. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi KAÜİİBFD, 10(20), 909-926.
- Davutoğlu, N.A. (2019). Sanayi 4.0'ın gelecek nesillere taşınmasında Z kuşağının rolü. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 97, s. 329-340.
- Draper, A. (2015). Generation Z characteristics: 5 Infographics on the Gen Z Lifestyle. <https://www.business2community.com/infographics/generation-z-characteristics-5-infographics-gen-z-lifestyle-01394477> (Erişim tarihi: 18.11.2022).
- Durmaz, A. (2019) TEKNO donanımlı Z kuşağın sosyal medya kullanımlarının işletme performansına ve etik değerlere etkileri: Bir özel işletmede araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Düzgün, A. (2020). Y ve Z kuşaklarının iş hayatından beklentilerinin karşılaştırılması. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(1), 218-241.
- Elmore, T. (2022). Ten ideas to keep your best generation Z talent <https://www.timelmore.com/articles/e0w0vfoh8n985dtt1d8e8w7jt60vye> (Erişim tarihi: 18.9.2022).
- Erden Ayhün, S. (2013) Kuşaklar arasındaki farklılıklar ve örgütsel yansımaları, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(1), 93-112.
- Ersöz, E. (2018). Geleceğin mesleklerini Z kuşağı tasarlıyor, <https://www.kariyer.net/ik-blog/gelecegin-mesleklerini-z-kusagi-tasarliyor/> (Erişim tarihi: 23.12.2022).
- Erkara, C. ve Oktal, Ö. (2021). General Cynicism and Gen Z: A Prediction for Businesses. Journal of Current Researches on Social Sciences, 11(1), 17-38.

- Eryiğit, N. (2007). Örgütsel kariyer planlama sürecinde insan kaynakları yönetiminin etkinliği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Evlek, M. (2019). Çalışma hayatında kuşaklararası çatışma: Almanya ve Türkiye’de Z kuşağı üzerine bir inceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Francis, T. & Hoefel, F. (2018). “True Gen”: Generation Z and its implications for companies. McKinsey & Company, 12. <https://www.mckinsey.com/industries/consumer-packaged-goods/our-insights/true-gen-generation-z-and-its-implications-for-companies> (Erişim tarihi: 11.12.2022).
- Gaidhani, S., Arora, L., & Sharma, B. K. (2019). Understanding the attitude of generation Z towards workplace. *International Journal of Management, Technology and Engineering*, 9(1), 2804-2812. https://www.researchgate.net/profile/Bhuvanesh-Sharma-3/publication/331346456_UNDERSTANDING_THE_ATTITUDE_OF_GENERATION_Z_TOWARDS_S_WORKPLACE/links/5c751d22458515831f7025d7/UNDERSTANDING-THE-ATTITUDE-OF-GENERATION-Z-TOWARDS-WORKPLACE.pdf (Erişim tarihi: 9.9.2022).
- Genç, N. (2007). Yönetim ve organizasyon. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Gomez, K., Mawhinney, T., & Betts, K. (2022). Welcome to Generation Z. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/consumer-business/welcome-to-gen-z.pdf?ysclid=laslxm1bex764151673> (Erişim tarihi: 11.12.2022).
- Gök, B. ve Coşkun, A. (2020). Z kuşağının finansal okuryazarlık eğilimlerinin incelenmesine ilişkin bir araştırma. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6 (1), Yaz, 356-366.
- Gökdemir Ekici, S., ve Sütütemiz, N. (2018). Dijital kuşağın nitelikleri, beklentileri ve yakın geleceğin iş biçimlerine genel bir bakış. *International Congress on Politic, Economic and Social Studies (ICPESS) (No. 4)*. Venice/ITALY Accepted Papers.
- Göktaş, P. (2017). Kuşakların kariyer yaklaşımları ile ilişkilendirilmesine yönelik bir çalışma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi KAÜİİBFD*, 8(16), 373-393.
- Göktaş, P. ve Çarıkçı, İ. H. (2015). Kuşakların siyasal iletişim kültür ve liderlik açısından değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 7-33.
- Güleç Bekman, Ö. (2021). Yöneticilerin Z kuşağından beklentileri ve Z kuşağının iş yaşamı beklentileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, E. (2016). İş dünyasının Z kuşağı ile imtihanı, *Para Haftalık Ekonomi Dergisi*, 2-8 Ekim 2016, <https://www.dbe.com.tr/tr/dbe/19/is-dunyasinin-z-kusagi-ile-imtihani/> (Erişim tarihi: 2.12.2022).
- Güler, N. (2019). Yenilikçi insan kaynakları uygulamalarının Z kuşağının mutluluğuna ve işten ayrılma niyetine etkisi: Bankacılık sektöründe karma yöntem araştırması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Haddouche H. & Salomone, C. (2018). Generation Z and the tourist experience: Tourist stories and use of social networks, *Journal of Tourism Futures*, 4(1), 69-79.

- Harris, R. (2015). The changing nature of the workplace and the future of office space. *Journal of Property Investment & Finance*, 33(5), 424-435.
- Hejnová, V. (2016). Vstup Generace Z na trh práce, Ph.d. Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci Filozofická Fakulta, Olomouc.
- Horovitz, B. (2021). 10 tips for hiring—and retaining—Gen Z employees. <https://www.shrm.org/resourcesandtools/hr-topics/employee-relations/pages/10-tips-for-hiring-and-retaining-gen-z-employees.aspx>. (Erişim tarihi:13.9.2022).
- Howe, N. & Strauss, B. (1993). 13th Gen: Abort, Retry, Ignore, Fail? New York: Vintage Books. <https://www.xroads.virginia.edu/~CLASS/OBJECTS/III/REVIEWS/13thgen.html> (Erişim tarihi: 13.01.2023).
- Hürriyet Gazetesi. (26.6.2022). Kuşak çatışması iş hayatına sıçradı: Bir ipte kaç nesil oynar? <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/kusak-catismasi-is-hayatina-sicradi-bir-ipte-kac-nesil-oynar-42090633> (Erişim tarihi: 3.7.2022).
- Igel, C. ve Urquhort, V. (2012). Generation Z, meet cooperative learning. *Middle School Journal*, 43(4), 16-21.
- İlhan Nas, T. ve Doğan, A. (2020). Z kuşağındaki bireylerin kişilik özelliklerinin paternalist liderlik algılarına etkisinde örgüt kültürünün düzenleyici rolü. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 30-60.
- İnce, F. (2018). Z kuşağının girişimcilik eğilimi: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 32, 105-113.
- Jones, L. M. (2017). Strategies for retaining a multigenerational workforce. Doctoral dissertation, Walden University. <https://core.ac.uk/download/pdf/147838545.pdf> (Erişim tarihi: (1.12.2022).
- Jones, M. (2014). Meet Generation Z: Marketing's next big audience. <https://blog.marketo.com/2014/08/meet-generation-z-marketings-next-big-audience-infographic.html> (Erişim tarihi: 18.11.2022).
- Kapil, Y. & Roy, A. (2014). A Critical Evaluation of Generation Z at Workplaces, *International Journal of Social Relevance & Concern*, 2(1), 10-14.
- Kardes, F., Cronley, M., & Cline, T. (2014). Consumer behavior. Cengage Learning. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=A-fKAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP5&dq=Consumer+behavior.+Cengage+Learning&ots=_9o5ReAf40&sig=pXsvLyE8FRgvO-12yEqeThP-4Is&redir_esc=y#v=onepage&q=Kardes&f=false
- Karaçetin, M. ve Akbaş, L. (2019). Yönetimin yeni yüzü: Z kuşağının yönetim tarzı algısı üzerine bir araştırma. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 239-255.
- Kavak, A. B. (2020). Z kuşağı çalışanların çalışma değerlerinin belirlenmesine yönelik Ankara ilinde bir alan araştırması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaya Şen, S. (2022). 21. yüzyıl becerilerinin Fen Bilgisi Öğretmenliği lisans programına ne ölçüde dâhil edildiğine ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi), Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Kırık, A. M. ve Köyüstü, S. (2018). Z kuşağı konusunda yapılmış tezlerin içerik analizi yöntemiyle incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1497-1518.
- Kırpık, G. ve Akdemir, B. (2017). Y ve Z kuşağı çalışanlarının iş tutum farklılıklarının incelenmesi: TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) Organize Sanayi Bölgelerinin Örneği. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(7), 186-205.
- Kırpık, G. ve Akdemir, B. (2018). Kuşak farklılıkları ile kurumsal itibar algısı ve örgütsel özdeşleşme ilişkisi. Ankara: Gece Yayınları.
- Kızıldağ, D. (2019). Z kuşağı hangi beklentilerle iş yaşamına giriyor? Seçme ve yerleştirme sürecine ilişkin bir değerlendirme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 32-46.
- Kirchmayer, Z., & Fratričová, J. (2017). On the verge of Generation Z: Career expectations of current university students. *Education Excellence and Innovation Management through Vision 2020, Proceedings of the 29th International Business Information Management Association Conference (1575-1583)*, 3-4 May 2017, Vienna/Austria.
- Kon, B. (2017). Kuşakları anlamak ve yönetmek <https://www.humanica.com.tr/kusaklari-anlamak-yonetmek/> (Erişim tarihi: 8.9.2022).
- Korkmaz, A. Ç., ve Keçecioglu, T. (2014). Yeni insan kaynakları vizyonu: Yetenek yönetimi metrikleri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(22), 155-171.
- Köse, G. (2020). Toplumsal hareketlenmede önemli bir durak: Sosyal ağlarda dijital aktivizm ve dinamiklerine ilişkin Y ve Z kuşağının farkındalıkları üzerine bir araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(22), 1255-1288.
- Kubátová, J. (2016). Work-related attitudes of Czech generation Z: International comparison. *Central European Business Review*, 5(4).
- Kuran Evrim, (2022). Kuşaklar arası iş barışı mümkün. *Popüler Yönetim Dergisi*, Kasım, Sayı 101.
- Ladwein, R., Carton, A., & Sevin, E. (2007). Le capital transgénérationnel: Une transmission dynamique des pratiques de consommation entre la mère et sa fille. *Lille Economie & Management, Document de travail du LEM 2007-09*.
- Lanier, K. (2017). 5 things HR professionals need to know about Generation Z: Thought leaders share their views on the HR profession and its direction for the future, *Strategic HR Review*, Vol. 16 No. 6, pp. 288-290. <https://doi.org/10.1108/SHR-08-2017-0051> (Erişim tarihi: 20.11.2022).
- Leonhardt, M. (2022). Managing Gen Z is like working with people from a 'different country' <https://fortune.com/2022/10/10/how-to-manage-gen-z-working-culture/> (Erişim tarihi: 27.10.2022).
- Levickaite, R. (2010). Generations X, Y, Z: How social networks form the concept of the world without borders (the case of Lithuania). *LIMES: Cultural Regionalistics*, 3(2), 170-183.
- McCrimble, M. (2014). The ABC of XYZ: Understanding the global generations. 3rd edition, McCrimble Research Pty Ltd. Bella Vista NSW 2153 Australia. https://www.researchgate.net/publication/328347222_The_ABC_of_XYZ_Understanding_the_Global_Generations (Erişim tarihi: 14.9.2022).

- McCrinkle, M. & Fell, A. (2019). Understanding Generation Z: Recruiting, training and leading the next generation. McCrinkle Research Pty Ltd. Australia. https://generationz.com.au/wp-content/uploads/2019/12/Understanding_Generation_Z_report_McCrinkle.pdf (Erişim tarihi: 10.12.2022).
- Mannheim, K. (1952). "The Problem of Generations", In: Paul Kecskemeti (Ed.), *Essays On The Sociology of Knowledge*, Routledge, London. <https://marcuse.faculty.history.ucsb.edu/classes/201/articles/27MannheimGenerations.pdf>, p.276-322, (Erişim Tarihi: 23.08.2022).
- Mercan, N. (2016). X, Y ve Z kuşağı kadınların farklı tüketim alışkanlıklarının modern dünyada inşa edilmesi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 59-70.
- Mitchell, D. A. (2008). Generation Z striking the balance: Healthy doctors for a healthy community. *Australian Family Physician Professional Practice*, 37(8), 665-667.
- Mutlu, M. Seçkin, (2019). Postmodern yönetim anlayışı ve kurum içi iletişim: Sivil havacılıkta yer hizmetleri alanında kuşaklar arasında bir araştırma (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- O'Boyle, C., Atack, J. & Monahan, K. (2017). United States Generation Z enters the workforce. generational and technological challenges in entry-level jobs. Deloitte Insights, London, UK,[online] <https://www2.deloitte.com/global/en/insights/focus/technology-and-the-future-of-work/generation-z-enters-workforce.html>. (Erişim tarihi: 15.11.2022).
- O'Boyle, E., (2021). 4 Things Gen Z and Millennials expect from their workplace. *Workplace March* <https://www.gallup.com/workplace/336275/things-gen-millennials-expect-workplace.aspx> (Erişim tarihi: 13.12.2022).
- Oblinger, D. G. & Oblinger J. L. (2005). "Is it age or IT: First steps toward understanding the Net Generation" eds. Diana G. Oblinger and James L. Oblinger, In: "Educating the net generation", https://cyberlearn.hes-so.ch/pluginfile.php/804144/mod_resource/content/2/pub7101.pdf (Erişim tarihi: 15.11.2022).
- Özer, P. (2020). Z kuşağının çalışma hayatından beklentilerinin iş motivasyonu ve örgütsel bağlılığa etkisinin Y kuşağı ile karşılaştırılması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztemel, E. (2018). Eğitimde yeni yönelimlerin değerlendirilmesi ve eğitim 4.0. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 25-30.
- Palalar Alkan, D. (2020). İşgücünün değişen yüzü Z kuşağı ve kuşağın lider algısı. *Business Economics and Management Research Journal*, 3(2), 129-140.
- Pekel B, Çalışkan F, Doğan M, Öner S, Kaya T, Özyıldız Z, Erbay, E. (2020) Z kuşağı öğrencilerinin iş hayatı kişilik özelliklerinin ve iş beklentilerinin belirlenmesi: Ankara Üniversitesi örneği. *Sağlık Hizmetlerinde Kuram ve Uygulama Dergisi*; 1(1), 1-9.
- Pendell, R. & Vander Helm, S. (2022). Generation disconnected: Data on Gen Z in the workplace. *Workplace November*. <https://www.gallup.com/workplace/404693/generation-disconnected-data-gen-workplace.aspx> (Erişim tarihi: 13.12.2022).

- Peterson, H. (2014). Millennials are old news — Here's everything you should know about Generation Z. <https://www.businessinsider.com/generation-z-spending-habits-2014-6>. (Erişim tarihi: 2.11.2022).
- Poçan, F. (2018). Siper alın Z kuşağı geliyor, <https://fatihpocan.com/2018/01/01/siper-alin-z-kusagi-geliyor/> (Erişim tarihi: 3.12.2022).
- Ranstad, (2014). From Y to Z. A guide to the next generation of employees. https://cdn2.hubspot.net/hub/148716/file-2537935536-pdf/Gen_Y_Brochures/randstad-from-y-to-z-web_en_LR.pdf
- Reeves, T. C., & Oh, E. (2007). Generational Differences, In J. Michael Spector, M. David Merrill, Jeroen van Merriënboer, Marcy P. Driscoll (Eds.), *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (3rd Edition). <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203880869.ch25> (Erişim tarihi: 20.12.2022).
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2013). *Örgütsel davranış* (Çev. Ed. İ. Erdem). Ankara: Nobel.
- Robbins, S. P., DeCenzo, D. A. & Coulter M. (2013). *Fundamentals of management essential concepts and application*. 8. Edition, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Rowlands, I., Nicholas, D., Williams, P., Huntington, P., Fieldhouse, M., Gunter, B., Jamali, H.R., Dobrowolski, T. & Tenopir, C. (2008). The Google generation: The information behaviour of the researcher of the future. In *Aslib proceedings*, 60(4), 290-310. https://www.researchgate.net/publication/215500461_The_Google_generation_The_information_behaviour_of_the_researcher_of_the_future (Erişim tarihi: 19.11.2022).
- Rüßmann, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Engel, P., Harnisch, M. & Justus, J. (2015). Industry 4.0: The future of productivity and growth in manufacturing industries. https://www.bcg.com/publications/2015/engineered_products_project_business_industry_4_future_productivity_growth_manufacturing_industries (Erişim tarihi: 16.01.2023).
- Sarıoğlu, E. B. ve Özgen, E. (2018). Z kuşağının sosyal medya kullanım alışkanlıkları üzerine bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1067-1081. <https://docplayer.biz.tr/127547962-Z-kusaginin-sosyal-medya-kullanim-aliskanliklari-uzerine-bir-calisma-a-study-on-the-social-media-usage-habits-of-the-z-generation.html> (Erişim tarihi: 10.11.2022).
- Schawbel, D. (2014). Gen Z employees: The 5 attributes you need to know. *Entrepreneur Europe*. <https://www.entrepreneur.com/growing-a-business/gen-z-employees-the-5-attributes-you-need-to-know/236560> (Erişim tarihi: 24.9.2022).
- Scott, D. (2018). Step aside, Millennials, and let Generation Z enter the stage. <https://www.vontobel.com/en-int/impact/generation-z-11996/> (Erişim tarihi: 15.01.2023).
- Scott, R. (2016). Get ready for Generation Z. <https://www.forbes.com/sites/causeintegration/2016/11/28/get-ready-for-generation-z/?sh=4311849a2204> (Erişim tarihi: 11.11.2022).
- Seymen, A. F. (2017). Y ve Z kuşak insanı özelliklerinin Milli Eğitim Bakanlığı 2014-2019 stratejik programı ve TÜBİTAK Vizyon 2023 öngörülleri ile ilişkilendirilmesi. *Kent Akademisi*, 10(32), 467-489.

- Shahidullah, S. M. (2018). The rise of the digital society, Generation Z, and management challenges in the 21st century: A review essay, *Annals of Social Sciences & Management studies*, Juniper Publishers Inc., cilt 1(1), sayfa 1-4, Nisan.
- Shwetha, G. Y. (2019). A Descriptive study on attitude of Generation Z towards green behaviour. *Cape Comorin Research J*, 1(1), 30-35.
- Singh, A. (2014). Challenges and issues of Generation Z. *Journal of Business and Management*, 16(7), 59-63.
- Singh, A. P., & Dangmei, J. (2016). Understanding the generation Z: The future workforce. *South-Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 3(3), 1-5.
- Sladek, B. S., ve Grabinger, A. (2016). Gen Z: The first generation of the 21st Century has arrived! https://www.xyzuniversity.com/wp-content/uploads/2018/08/GenZ_Final-dl1.pdf (Erişim tarihi: 18.9.2022).
- Solmaztürk, A. B. ve Gürer, A. (2020). Kariyer uyum yeteneklerinin X, Y ve Z kuşakları bakımından incelenmesi: Bir alan araştırması. *Turkish Studies-Social*, 15(3), 1471-1487.
- Soydan, B. (2016). ...Ve Z kuşağı iş hayatına adımını atıyor. <https://www.turkishtimedergi.com/insan-kaynaklari/ve-z-kusagi-is-hayatina-adimini-atiyor/> (Erişim tarihi: 24.08.2022).
- Sönmez, F. (2016). Sosyal medyanın, Z kuşağı tüketicilerinin satın alma davranışları üzerindeki etkisi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Stallworth, O.E. & Kleiner, B.H. (1996). Recent developments in office design. *Facilities*, Vol. 14 No. 1/2, pp. 34-42.
- Stein, S. J. (2007). *Make your workplace great: The 7 keys to an emotionally intelligent organization*. John Wiley & Sons.
- Sterkenberg, Z. (2019). Office futures: The office design trends of 2020 <https://www.ambius.com/blog/2020-office-design-trends/> (Erişim tarihi: 13.11.2022).
- Stillman, D. & Stillman, J. (2017). *Gen Z @ Work how the next generation is transforming the workplace*. New York City: Harper Business. https://preview.aer.io/Gen_Z_Work-MjQwMDY=?social=1&retail=1&emailcap=0 (Erişim tarihi: 4.12.2022).
- Stillman, D. & Stillman, J. (2018). *İşte Z Kuşağı* (Çev: Duygu Pınar Kayıhan, Ferhat Erduran). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Strauss, W., & Howe, N. (1991). *Generations: The history of America's future, 1584 to 2069*. Harper Perennial. <https://archive.org/details/GenerationsTheHistoryOfAmericasFuture1584To2069ByWilliamStraussNeilHowe/page/n35/mode/2up> (Erişim tarihi: 11.9.2022).
- Şahbaz, E. (2019). Çalışma yaşamında Y ve Z kuşağının liderlik tipi algılarının karşılaştırılması: Turizm sektöründe bir araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, S.N. (2021). Z kuşağı bağlamında kariyer yönetiminin iş-yaşam dengesine ve role tutunmaya etkisinde kuşak farklılığının düzenleyici rolü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Şimşek, G. (2019). Z kuşağının kişilik özellikleri ve kariyer değerlerinin incelenmesi (Beykent Üniversitesi öğrencileri örneği) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Šimonová, K. (2017). Generation Z's perception of trust in relation to knowledge. In: Pavla Slavičková (ed.), Knowledge For Market Use 2017: People in Economics-Decisions, Behavior and Normative Models International Scientific Conference Proceedings.
- Tapscott, D. (2009). Grown up digital. Boston: McGraw-Hill Education. [http://socium.ge/downloads/komunikaciisteoria/eng/Grown_Up_Digital_-_How_the_Net_Generation_Is_Changing_Your_World_\(Don_Tapscott\).pdf](http://socium.ge/downloads/komunikaciisteoria/eng/Grown_Up_Digital_-_How_the_Net_Generation_Is_Changing_Your_World_(Don_Tapscott).pdf) (Erişim tarihi: 6.9.2022).
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M., ve Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz olan Z kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 7(13), 1031-1048.
- Taş, H. Y. ve Kaçar, S. (2019). X, Y ve Z kuşağı çalışanlarının yönetim tarzları ve bir işletme örneği. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18), 643-675.
- Taşlıbeyaz, E. (2019). Z kuşağı ile ilgili araştırma eğilimlerinin ve eğitime yönelik katkılarının analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(3), 715-729.
- TDK Sözlük. (2022). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 24.12.2022).
- Terzi, E. ve Boylu, Y. (2019). Türkiye ve dünyada tersine mentorluk: Kuşaklar bazında farklılaşan iş değerleri ve gençlerin işten ayrılma niyeti açısından bir inceleme, İşletme Araştırmaları Dergisi, 11(4), 3283-3322.
- Toker, K. (2018). Endüstri 4.0 ve sürdürülebilirliğe etkileri. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, 29(84), 51-64.
- Toprakçı Alp, G., Tuncer, A. D., Sulaiman, S. A. B. ve Güngör, A. (2019). Çalışma hayatında Y ve Z kuşağının motivasyonel farklılıkları. In Proceedings on 2nd International Conference on Technology and Science (pp. 803-810), 14-16 November 2019, Burdur.
- Toruntay, H. (2011). Takım rolleri çalışması: X ve Y kuşağı üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turak Kaplan, B., ve Çarıkçı, İ. H. (2018). İş dünyasında jenerasyonlar: X, Y ve Z jenerasyonları üzerine kavramsal bir inceleme. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 25-32.
- Turner, A. (2015). Generation Z: Technology and social interest. The journal of individual Psychology, 71(2), 103-113. <https://helenagmartins.files.wordpress.com/2019/04/turner2015.pdf> (Erişim tarihi: 23.12.2022).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). İstatistiklerle gençlik, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Gençlik-2021-45634> (Erişim tarihi: 3.7.2022).
- Türsen, D. (16.6.2017). Dijital liderler nasıl olmalı? <https://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/dijital-liderler-nasil-olmalı-40492744> (Erişim tarihi: 1.12.2022).
- Türsen, D. (22.8.2018). Y ve Z kuşağı danışma kurullarında. <https://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/y-ve-z-kusagi-danisma-kurullarında-40903774> (Erişim tarihi: 1.12.2022).

- Uğurluoğlu, B. (2020). Kişisel özelliklere göre jenerasyon belirlenmesi ve iş beklentilerinin karşılaştırılması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Unvan, M. ve Özturan, Ö. (2020). Z kuşağı çalışma alanları: Değişen ofis kavramının tasarımda mekan kurgusuna etkisi. *Mimarlık ve Yaşam*, 5(2), 551-560.
- Uysal S. (2019). Z kuşağının çalışma hayatından beklentileri: Bir alan araştırması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Williams, K. C. & Page, R. A. (2011). Marketing to the generations, *Journal of Behavioral Studies in Business Marketing to the Generations*, 3(1), 37-53.
- Woźniak, J. (2016). Social media as an e-recruitment tool for different generations: Methodological considerations and pilot study. *Human Resource Management / Zarzadzanie Zasobami Ludzkimi*, 113(6), 103-124.
- Yalçın, M. (2020). *Yetenek Yönetiminde Kuşaklar ve İş Tatmini*. Ankara: Iksad Publications.
- Yalçın Kayıkçı, M. ve Kutluk Bozkurt, A. (2018). Dijital çağda Z ve Alpha Kuşağı, yapay zekâ uygulamaları ve turizme yansımaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, s, 54-64.
- Yazıcı, S. (2019). Z kuşağının iş yaşamına ilişkin beklentileri, iş ve meslek tercihlerine ilişkin algılamaları ile X ve Y kuşağına mensup insan kaynakları yöneticilerinin Z kuşağına ilişkin beklenti ve algılamaları üzerine sağlık sektöründe görgül bir araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, S. ve Güvenç, D. (2020). Z kuşağının çalışma ortamı beklentilerine ilişkin bir araştırma. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 57-76.
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuculari-2020-37210> (Erişim tarihi: 19.01.2023).
- <https://growingleaders.com/generation-z-differs-generation-y/> (Erişim tarihi: 13.01.2023).
- <https://emp-help-images.s3.amazonaws.com/summit%20presentations/generation%20Z.pdf> (Erişim tarihi: 22.11.2022).
- <https://hthayat.haberturk.com/yasam/guncel/haber/1017025-x-y-z-kusaklari-bize-ne-anlatiyor> (Erişim tarihi: 21.11.2022).
- <https://ikiletisim.wordpress.com/2014/09/03/z-kusagi-gumbur-gumbur-geliyor/> (Erişim tarihi: 30.11.2022).
- <https://logos-world.net>
- <https://marka-logo.com> (Erişim tarihi: 3.1.2023).
- <https://mccrindle.com.au/article/archive/what-comes-after-generation-z-introducing-generation-alpha/>
- <https://turkishtimedergi.com/genel/z-kusagi-islerinin-yuzde-65i-henuz-dunyada-yok/> (Erişim tarihi: 12.12.2022).
- <https://workforceinstitute.org/wp-content/uploads/2019/11/Full-Report-Generation-Z-in-the-Workplace.pdf> (Erişim tarihi: 14.11.2022).

- <https://workplaceintelligence.com/geny-genz-global-workplace-expectations-study/> (Erişim tarihi: 23.11.2022)
- <https://wow-webmagazine.com/officeteam-office-of-the-future-2020> (Erişim tarihi: 4.11.2022).
- <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/deloitte-2022-genz-millennial-survey.pdf> (Erişim tarihi: 28.10.2022).
- <https://www.advanced-workplace.com/awa/research/whitepapers/> (Erişim tarihi: 21.08.2022)
- <https://www.aon.com/turkey/tr/saglik-ve-yan-haklar/esnek-yan-haklar-ve-calisanlarla-iletisim/kendinsec-esnek-yan-haklar-sistemi.jsp> (Erişim tarihi: 16.9.2022).
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60391987> (Erişim tarihi: 10.12.2022).
- <https://www.delltechnologies.com/asset/en-ca/solutions/industry-solutions/briefs-summaries/gen-z-the-future-has-arrived-executive-summary.pdf> (Erişim tarihi: 16.12.2022).
- <https://www.facebook.com>
- <https://www.iienstitu.com/blog/x-y-ve-z-kusaklarini-taniyalim> (Erişim tarihi: 23.9.2022).
- <https://im.qq.com/index>
- <https://www.ipsos.com/tr-tr/z-kusaginin-hayali-kendi-isini-kurmak> (Erişim tarihi: 29.11.2022).
- <https://www.paradergi.com.tr/ayin-konusu/2022/01/03/eglenceli-mantikli-girisimci-z-kusagi-ne-istiyor> (Erişim tarihi: 2.12.2022).
- <https://www.paradergi.com.tr/life-style/2022/09/14/sirketler-calisanlari-icin-yan-haklari-genisletme-egiliminde> (Erişim tarihi: 2.12.2022).
- <https://www.peryon.org.tr/upload/files/py-arsivi/PY%20101.%20say%C4%B1%20son.pdf> (18.01.2023).
- <https://www.slideshare.net/sparksandhoney/generation-z-final-june-17> (Erişim tarihi: 3.12.2022).
- <https://www.sparksandhoney.com/gen-z-complexities> (Erişim tarihi: 2.11.2022)
- <https://www.theprofessionalcentre.com/blog/14-surprising-statistics-on-generation-z/> (Erişim tarihi: 23.9.2022)
- <https://www.viber.com/en>
- <https://www.whatsapp.com>
- <https://www.youthall.com/tr/company/ebooks/calisma-sureleri-ve-modelleri-arastirmasi> (Erişim tarihi: 24.08.2022)
- <https://www.youthall.com/tr/company/ebooks/sessiz-istifa#download> (Erişim tarihi: 28.11.2022).

ZARİFOĞLU İNS'TEKİ YABANCI

Osman Özbahçe

Osman Özbahçe, 1 Ocak 1971 Konya doğumlu. İlk ve orta öğrenimini Konya'nın Ilgın ilçesinde tamamladı. Ilgın İmam Hatip Lisesi (1986) ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu (1991). İlk şiiri *Yeni Taşova* gazetesinin eki *Kültür Edebiyat* dergisinde yayımlandı (Mart 1990). Şiir ve yazıları *Ayane*, *Dergâh*, *Yedi İklim*, *Kayıtlar*, *İkinci Yazıları*, *Yarın Edebiyat*, *Hece*, *Çerağ*, *Edebiyat Ortamı*, *Athlar*, *Bumerang*, *Huruç*, *Okuntu*, *Kökler*, *Memleket Dergi*, *Karagöz*, *Aşkar*, *Ücra*, *Mahalle Mektebi*, *Türk Dili*, *Hayal Defteri*, *Çilingir*, *Natama*, *Buzdokuz*, *Bu Çağ* ve *Şiraze*'de yayımlandı. Nisan 2003-Haziran 2006 tarihleri arasında (12 sayı) yayımlanan üç aylık edebiyat dergisi *Kökler*'in yayın yönetmenliğini yaptı. *Karagöz* ve *TYB Akademi* dergilerinin kurucuları arasında yer aldı. 2007 yılında yayımlanan *Kural Dışı* adlı kitabı Türkiye Yazarlar Birliği tarafından eleştiri dalında yılın kitabı ödülüne değer bulundu. 2022 Ankara Edebiyat Festivali Deneme Büyük Ödülünü aldı.

Yayımlanmış Eserleri: *Uzun Yürekli Nehir* (şiir / 1999), *Çağın Mimarı Mimar Sinan* (biyografi / 2003), *Düşmanlık* (şiir / 2004), *Kitabımı Öğreniyorum* (çocuk kitabı / 2005), *Kral* (şiir / 2006), *Sağlam Şiir* (eleştiri / 2006), *Kural Dışı* (eleştiri / 2007), *Modern Şiirimizin Kökleri* (eleştiri / 2008), *Türkiye Kitabı* (şiir / 2012), *Analiz* (eleştiri / 2013), *İkinci Yeninin Doğuşu* (eleştiri / 2018), *Görevimiz Tehlike* (söyleşi / 2018), *Dogma* (şiir / 2019), *Edebiyatsız Edebiyat* (eleştiri / 2022), *Çevrimdışı* (eleştiri / 2022), *Zarifoglu Efsane ve Şiir* (eleştiri / 2023).

ZARİFOĞLU İNS'TEKİ YABANCI

Osman Özbahçe

Ebabil

Ebabil Yayınları: 245
Eleştiri: 27

1. Baskı Ağustos 2023

Zarifoğlu İns'teki Yabancı
Osman Özbahçe

© Ebabil Yayınları

Bu baskının bütün hakları Ebabil Yayınlarına aittir. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik, fotokopi veya başka bir yolla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Ebabil Yayınları bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Dizgi Tasarım: Furkan Mülayim

Kapak Tasarım: Hakan Şarkdemir

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi
Sertifika No.: 46519 Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Özbahçe, Osman

Zarifoğlu İns'teki Yabancı / Osman Özbahçe

1. baskı, 252 sayfa, 13.5 x 21.5

Kaynak var, indeks yok.

ISBN: 978-625-7470-36-0

E-ISBN: 978-625-7470-37-7

1. Türk 2. Şiir 3. Eleştiri

Sertifika No: 1005-06-001822

Dağıtım: Ana Basım, Alfa, Arasta, Final, Kida, Prefix, Atlas Dağıtım

Mithatpaşa Cad. No: 74 / 4, Kocatepe Kültür Merkezi, Kızılay, Ankara

Tel: +90 312 418 2010 Faks: +90 312 418 3020

www.ebabilayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
İNS DESTANI.....	9
YABANCI.....	28
YABANCI FELSEFE ÖZÜ	81
YABANCI DOĞA	96
İNSANCA VE ARSTİSTÇE.....	111
CEZAYİR GÜNEŞİ	125
İNS"TEKİ YABANCI.....	142
HAKİKAT SÜRECİ.....	171
FUZÛLÎ.....	183
DÜŞÜNCE ADASI.....	211
ZAL TEPESİNE DOĞRU HAKİKAT SÜRECİ	220

İNS DESTANI

“İns” mükemmel bir hikâyedir. Cahit Zarifoğlu (1940-1987) insanlık tarihini küçük bir hikâyeye sığdırmak istemiştir. Dünyanın kuruluşu, insanın yaratılışı, insanlık tarihi, dilin doğuşu, konuşmanın ve düşüncenin başlangıcı iç içe geçmiş parçalar hâlinde sanata özgü bir kronolojiyle anlatılmaktadır. Hikâyenin kronolojisi anlama dayalı dönemlerdir. Hikâyede dönem dönem geçişler yaşanmaktadır. Anne babanın ölümü, İns’in çocuklarının doğması, insanların çoğalması, birlikte yaşamaya başlaması, hakikat süreci gibi aşamalar hikâyenin zaman kronolojisidir. Zarifoğlu hikâyelerinde zaman kronolojik bir seyir izlemez. Saate ve takvime özgü düz çizgi değildir. Bunun nedeni hikâyelerde kullandığı bilinç akışı tekniğidir. İç içe kompakt bir yapı bütün hikâyelerde kendini gösterir. *İns*’te hiçbir boyut tek açığa sığmaz. Düz açığa indirgenemez. Diğer boyutlarla ilişkisi içinde anlam kazanır. Örneğin İns mitik bir kahramandır. Mucizevi bir doğuş yaşamıştır: Doğmuş ve hemen büyümüştür. İri yapılı, güçlü kuvvetlidir. Bir ağacı ot yolarcasına köklerinden sökmeye çalışır. Fakat hakikat sürecindeki İns tam tersine güçsüz kuvvetsiz bir insandır. Oysa “İns”e ilişkin bütün yazılarda dev adam üzerinden yorumlanır. Oysa hikâyeden dev adam nitelemesi de

“İns” mükemmel bir hikâyedir. Eski destanları *Yabancı*'yla, *Değişim*'le buluşturmak, Hay b. Yakzân'a, Hz. İbrahim'e, Hz. Adem'e insanın yaratılışı ve dünyanın kuruluşu bağlamında aynı anda işletilen süreçlerde atıf yapmak, ilk insanla modern insanı aynı kalıpta eritmek, Türkiye için erken sayılabilecek bir tarihte bilinç akışı tekniğini ustaca kullanmak ancak büyük bir yazara özgüdür.

İns dünyayı dolaşır. Dünya ayaklarının altındadır. Yeni ülkeler, geceler gündüzler görür. Hepsi elinin altındadır. Dünya hükümdarı büyük fatihtir. İnsanlığı o yönetir.

Kaynakça

- Aça, Mehmet (2002) “Türk Destancılık Geleneğine Bütüncül Yaklaşabilme ve Alp Kavramı Üzerine Bazı Yeni Yaklaşım Denemeleri”, *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları* içinde, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu-Prof. Dr. Ali Duymaz, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Camus, Albert (1984) *Yabancı*, Varlık Yayınları, 7. baskı, İstanbul, Eylül.
- Duymaz, Ali (2002) “Dede Korkut Kitabı'nda Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları* içinde, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu-Prof. Dr. Ali Duymaz, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2002) “Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler”, *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları* içinde, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu-Prof. Dr. Ali Duymaz, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1994) *Dede Korkut Kitabı I*, 3. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İbn Tufeyl (2019) *Hay b. Yakzân*, çeviren Babanzâde Reşid, yayına hazırlayan Hacer Sevim Aydoğdu, Büyüyenay Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Ekim.
- İnan, Abdülkadir (2002) “Türk Destanlarına Genel Bakış”, *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları* içinde, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu-Prof. Dr. Ali Duymaz, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kafka, Franz (1991) *Değişim*, Cem Yayınevi, 2. baskı, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (2002) “Oğuz Kağan-Oğuz Han Destanı”, *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları* içinde, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu-Prof. Dr. Ali Duymaz, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Ögel, Bahaddin (1995) *Türk Mitolojisi II*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sakaoğlu, Saim-Duymaz, Ali (2002) *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, Dursun (2002) “Türk Kahramanlık Destanları”, *İslâmiyet Öncesi Türk Destanları* içinde, Prof. Dr. Saim Sakaoglu-Prof. Dr. Ali Duy-maz, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Zarifoglu, Cahit (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.

— (1996) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, İstanbul, Ocak.

— (1988) “İns”, *Yedi İklim*, sayı 16, Haziran.

— (2010) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Mart.

YABANCI

“İns”in dikkat çekici yönlerinden biri Albert Camus’nün (1913-1960) *Yabancı*’sıdır. Hikâyenin giriş kısmındaki anne baba ölümlerinin anlatıldığı bölüm doğrudan *Yabancı* sahnesidir. İns de Meursault gibi annesinin ölümüne ilgisizdir. “Bugün annem öldü” (Camus 1984, 9) cümlesiyle başlayan *Yabancı* etkisi, “Ne çok acı var” (Zarifioğlu 1980, 9) cümlesiyle başlayan *Yaşamak*’ta üslûp niteliği kazanarak, Cahit Zarifoğlu (1940-1987) eserleri geneline yayılarak sürmektedir. *İns*, Zarifoğlu’nun Camus’den derinlemesine etkilendiğini göstermektedir. Hikâyeler geneline yayılan *Yabancı* etkisi üslûba da yansımıştır. Camus kısa, açık, anlaşılır cümlelerle yazmaktadır. “İns”teki üslûp da böyledir. Kısa cümlelere dayalıdır. Kısa cümle hikâyenin destansı yapısından kaynaklansa da hikâyedeki Camus etkisi kısa cümle üzerinden üslûp etkisi niteliği de kazanmaktadır.

Camus’nün romanlarında çıkış yolları kapalıdır. Kayıtsızlıktan, umutsuzluktan öte deterministik bir çaresizlik söz konusudur. Hayatı ve insanı kontrol eden katı bir sistem vardır. Bu sistemi bütün yalnızlığı içinde anlatmanın yolu kısa, açık cümlelerdir. Bu yolda anlamı renklendiren sıfatlardan bile kaçınılmalıdır: “Bütün sıfatları kaldıralım.” (Camus 1985, 310) Romanları, sanatın yardımıyla hakikati göstermeyi amaçlamaktadır:

Kaynakça

- Camus, Albert (1957) “Nobel Konuşması”, çev. Güleney Kırnalı, <https://medyascope.tv/2020/01/05/albert-camusnun-1957-nobel-konusmasi-felaket-caginda-yasamis-bir-neslin-buyuk-sorumluluklari-turkce-altyazili/> erişim tarihi 13.12.2021.
- (1966) *Bir Alman Dosta Mektuplar*, çev. Suat Tuygan, Bilgi Yayınevi, Ankara, Mart.
- (1967) *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, Ekim.
- (1973) *Mutlu Ölüm*, çev. Gül İğdirli, Gündüz Yayınları, Ankara, Temmuz.
- (1976) *Düşüş*, çev. Yalçın Tura, Varlık Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Nisan.
- (1983) *Düğün ve Yaz*, çev. Ramis Dara, Bayraktar Yayınları, Ankara, Haziran.
- (1984) *Yabancı*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, 7. baskı, İstanbul, Eylül.
- (1985) *Vebe*, çev. Oktay Akbal, Say Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Aralık.
- (2020a) *Caligula*, çev. Ayberk Erkay, Can Yayınları, 4. baskı, İstanbul, Eylül.
- (2020b) *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 44. baskı, İstanbul, Şubat.
- (2021) *Yaratma Tehlikesi*, çev. Alper Bakım, Can Yayınları, İstanbul, Ekim.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (1963) *Yeraltından Notlar*, çev. Nihal Yalaza Taluy, MEB, 2. baskı, İstanbul.
- Gide, André (1958) *Vatikan'ın Zindanları*, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, Şubat.
- Karakoç, Sezai (1962) *Şahdamar*, Kül Yayını, İstanbul.
- (1986) *Edebiyat Yazıları II*, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Lebesque, Morvan (1984) *Camus*, çev. Ayla Kurultay, Alan Yayıncılık, İstanbul, Ağustos.
- Orhan Veli (1952) *Bütün Şiirleri*, Varlık Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Kasım.
- Ünlü, Seyfettin (2017) “Şiirin Künyesi Cahit Şairin Adı Zarifoğlu”, *Acz* içinde, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Zarifoğlu, Cahit (1962) “Zorlama Kapısı”, *Açı*, yıl 1, sayı 1, 1 Ağustos, Maraş.
- (1967) *İşaret Çocukları*, İnsan Yayınevi, İstanbul, Aralık.
- (1973) *Yedi Güzel Adam*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ekim.
- (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.
- (1980) *Yaşamak*, Akabe Yayınları, İstanbul, Ocak.
- (1985) *Korku ve Yakarış*, Akabe Yayınları, İstanbul, Aralık.
- (1988) “İns”, *Yedi İklim*, sayı 16, Haziran.
- (1996) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, İstanbul, Ocak.
- (tarihsiz) *Konuşmalar*, Beyan Yayınları, İstanbul.

YABANCI FELSEFE ÖZÜ

Şatoya girince kapıları indirmek gerekir. Yabancı tam budur: “Ama bir kere köprü çekildi mi şatoda yaşamak gerekir artık.” (Camus 1967, 45) Geri dönüşü olmayan yoldur: “Kaldırılan köprü indirilmeyecek, kişisel yokoluş kabul edilecektir.” (46)

Yabancı, hayat ona kötü davranmış olayı değildir. Bilinçli seçimdir. Düşünme biçimini tersine çevirmektir: “Düşünce zincirini tersine çevirmemiz gerekirdi. İşte bunu buldum ben.” (Camus 1976, 135)

“Yöntemli yadsıma” (Camus 1967, 69) nihilizmi, nihilizm yabancıyı üretmiştir. Fakat yabancı, nihilizmin pratize edilmesi değildir. Kendine özgü bir bütünlük, metodik kavrayış temelinde adaletsiz dünyaya karşı çıkmaktır. Yabancı, “ilkel bir dünyada kaybolmuş bir yolcudur.” (Camus 1973, 80) Öz itibariyle kendisine sunulan bilgiyi kabul etmeyen kişidir. İki savaş arasında insanlık artık hiçbir şeye inanmadığını, her şeyi saçma bulduğunu haykırmıştır. Saçma, 20. yüzyıl ilk yarı, iki dünya savaşı, René Descartes’in (1596-1650) metodik şüphesi gibi “bütün eski düşünceleri silip atmıştır.” (Camus 1967, 11) Savaş üstüne savaş, ölüm üstüne ölüm, yıkım üstüne yıkım yaşanmıştır. Dünya saçmadır. Dünya saçmaysa ona sunulan bilgi yanlış demektir. Bu durumda o, “her türlü bilgiden yoksun” (11) bir in-

rede birbiri içinde biteviye eriyen günlere hapis. Özden yoksun özgürlük imkânsız özgürlüktür.

Yabancı, psikoloji değildir. Gerçek hayattır. Doğuştan gelen hayattır. Yara nerdeyse hapisane ordadır. Yara kalbindedir: “Fakat kalbimden yaralıydım.” (Camus 1985, 251)

Veba, hastalık şehrini büyük bir hapisaneye çevirir. Veba devlet kurar. İnsanları hükmü altına alır. Dünyadan koparır. Herkes dünyadan kopmuş bir adada tek başına yaşamaktadır. Hastalık, Cezayir ülkesinin Oran şehrini Robinson adasına çevirmiştir. *Veba*, Daniel Defoe’dan (1660-1731) bir alıntıyla, “Bir çeşit mahpusluğu başka çeşit bir mahpuslukla düşünmek, gerçekte var olan herhangi bir şeyi gerçekte var olmayan herhangi bir şeyle düşünmek kadar akla yakındır” (5) cümlesiyle başlar. Defoe’nun, *Robinson Crusoe*’dan başka, *Veba Yılı Günlüğü* başlıklı bir eseri daha vardır. Belki de Camus veba fikrini burdan almıştır. Söz konusu yabancının kendi düşüncesinde hapis hayatı yaşamasıyla toplumu aynı hayata mecbur tutan vebanın iç içe geçirilmesi mükemmel bir buluştur.

“*L’État de Siège (Sıkıyönetim)* veba ile aynı konuyu ele almaz. ... Böyle olmakla birlikte bu despotun adı veba, sekreterininki de ölümdür. *Sıkıyönetim*, sipariş üzerine olmasa da şartlar açısından zorunlu bir oyundur. Uzun zamandan beri Jean-Louis Barrault, Daniel Defoe’nun *Veba Yıllarının Günlüğü*’nü sahneye koymayı düşünmektedir. Camus’nün aynı olayı konu alan bir kitap yazdığını ve hatta başına da Daniel Defoe’dan bir alıntı yaptığını öğrendiğinde onu sahneye uyarlamasını önerir. Ama Camus tam da bir uyarlama yapmayı reddetmektedir; konuyu değiştirdikten sonra yeniden Defoe’ya dönmeydi.” (Lebesque 1984, 77-78)

Kaynakça

- Camus, Albert (1967) *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, Ekim.
- (1973) *Mutlu Ölüm*, çev. Gül İğdirli, Gündüz Yayınları, Ankara, Temmuz.
- (1976) *Düşüş*, çev. Yalçın Tura, Varlık Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Nisan.
- (1984) *Yabancı*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, 7. baskı, İstanbul, Eylül.
- (1985) *Veba*, çev. Oktay Akbal, Say Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Aralık.
- (2020) *Caligula*, çev. Ayberk Erkay, Can Yayınları, İstanbul, Eylül.

- (2021) *İlk Adam*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 12. baskı, İstanbul, Ocak.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (1963) *Yeraltından Notlar*, çev. Nihal Yalaza Taluy, MEB, 2. baskı, İstanbul.
- Lebesque, Morvan (1984) *Camus*, çev. Ayla Kurultay, Alan Yayıncılık, İstanbul, Ağustos.
- Özdenören, Rasim (1987) “Cahit’in Şiiri Hem Kaynakları Hem Yapısı İtibarı ile Müstakil Bir Alanın Ürünüdür”, söyleşi Alim Kahraman-Ali Haydar Haksal, *Yedi İklim*, sayı 5-6, Temmuz-Ağustos.
- Zarifoğlu, Cahit (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.
- (1980) *Yaşamak*, Akabe Yayınları, İstanbul, Ocak.
- (1988) “İns”, *Yedi İklim*, sayı 16, Haziran.

YABANCI DOĞA

Ritüeli doğadır. İnsanlarda bulamadığını doğada arar. İnsanlardan esirgediğini doğaya sunar. İlk hareketidir. Her hareket doğaya dönük, doğayı içkindir: “Valizini eline alarak kapının tokmağını çevirdi. Birdenbire güneş yüzüne çarptı.” (Camus 1973, 8) Kendini dinlediğinde, etrafa baktığında anlatılacak ilk husus doğadır:

“Meursault, kitaplığa dayanmış ayakta duruyor ve perdelerin arasından gökyüzüne, kırlara bakıyordu. Gelirken yağmur çiseliyordu. Erken gelmemek için bir saat kadar kırlarda dolaşmıştı. Sıkıntılı bir gündü. Meursault, rüzgârın sesini işitmediği hâlde, küçük vadideki ağaçların dallarının sessizce kımlıdadığını görüyordu.” (39)

Gittiği yere gitmek erken gitmektir. Bu nedenle birkaç saat kırlarda dolaşır: “Bazen yolumu tepelere vurup mesafeyi iki üç misli uzattığım oluyor.” (Zarifoglu, tarihsiz, 18) Annesinin cenazesinde sabah vakti ayaklarını ısıtmaya başlayan güneşi anlatır: “Güneş gökyüzünde biraz yükselmiş, ayaklarımı ısıtmaya başlıyordu.” (Camus 1984, 19) Sebepsiz cinayet sonrası hapisane duvarları ardında tek düşündüğü doğadır: “Sırtüstü yatarak gökyüzüne bakıyor, onunla ilgilenmeye zorluyordum kendimi.” (115) Ona ulaşmak yaşadığını hissetmektir: “Geceleri gökyüzüne bakan pencerede ışığın belirmesini sabırla bekledim.” (116)

geçmesine benzemektedir. Kitap yazarın, seyahat yabancının içeriğidir. Asıl kitap sonraki kitaptır. Bu nedenle seyahat bitmez, insan tükenmez.

Yolculuk kesintisiz akış içinde hayatını uzatmaktadır. Onu varoluş kaygılarından uzaklaştırmakta, hayatı yeni yerlerin acemiliklerine alışmakla geçmektedir: “Ben yaşantımı seyahat etmekle kazanıyorum. Hüzünlü bir yürekle pek çok yer gezdim.” (Camus 1973, 82) Aynı seyahatleri *Yaşamak* yazarı da yapmış, tıpkı bir roman kahramanı gibi ülke ülke gezmiştir.

Hayatı yolculuk metaforudur. “Yolculuğun monotonluğu” (78) hayat tarzına dönüşür. Bitmesini istemediği, sürekli uzattığı yolculuklarda, “kalbinde umut yaratacak, endişeleri yok edecek kelimeyi, cümleyi arar.” (79) Yolculuk onun inzivasıdır. İçine düştüğü yalnızlıktan çekip çıkaracak, hakikatle buluşturacak süreçtir: “İnsanın gerçek değerini kendinden üstün nesnelere karşısında anladığı o kapalı hücrelere benzeyen bu tren kompartımanında...” (79)

Pırl pırl bir güne sığınmasa yaşayamayacaktır. Seyahat ömrünü uzatmaktadır. “*Yeter ki gün eksilmesin pencereden*” (Tarancı 1996, 123) duygusu, boyutlarını küçültmeyle birlikte yaşamasına yetmektedir.

Kaynakça

- Camus, Albert (1973) *Mutlu Ölüm*, çev. Gül İğdirli, Gündüz Yayınları, Ankara, Temmuz.
- (1984) *Yabancı*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, 7. baskı, İstanbul, Eylül.
- (1985) *Veba*, çev. Oktay Akbal, Say Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Aralık.
- (2021) *İlk Adam*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 12. baskı, İstanbul, Ocak.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (1963) *Yeraltından Notlar*, çev. Nihal Yalaza Taluy, MEB, 2. baskı, İstanbul.
- (2015) *Karamazov Kardeşler*, İletişim Yayınları, çev. Ergin Altay, İstanbul.
- Karakoç, Sezai (2000) *Gün Doğmadan*, Diriliş Yayınları, İstanbul, Haziran.
- Kısakürek, Necip Fazıl (2002) *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, 46. baskı, Şubat.

- Lebesque, Morvan (1984) *Camus*, çev. Ayla Kurultay, Alan Yayıncılık, İstanbul, Ağustos.
- Tarancı, Cahit Sıtkı (1996) *Otuz Beş Yaş*, Can Yayınları, 11. baskı, İstanbul.
- Wilson, Colin (2018) *Yabancı*, Notos Kitap, çev. Cihan Barış Özkan, 2. baskı, İstanbul, Aralık.
- Zarifoğlu, Cahit (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.
- (tarihsiz) *Konuşmalar*, Beyan Yayınları, İstanbul.

İNSANCA VE ARSTİSTÇE

Cahit Zarifoğlu (1940-1987) sanat anlayışını “insanca ve artistçe” (Zarifoğlu, tarihsiz, 18) mottosuyla ifade etmiştir. Albert Camus (1913-1960) ve Zarifoğlu arasındaki etkileşimin önemli noktalarından biri de sanat anlayışlarıdır. İki yazarın da sanat anlayışlarının temelinde bu motto vardır. İki yazara göre de “sanat insanın sesidir.” (Zarifoğlu 1980, 198) Sanat “insanoğlu-nu yansıtan, bu arada [yazarın] kendi yansısını da veren [bir] aynadır.” (199)

İki yazara göre de sanat insanı ve insana ilişkin gerçeği amaçlar. İki yazara göre de insanın ifadesi sanat, sanattan vazgeçmemelidir: artistçe olmalıdır. Sanat, yaşayan insan ve yaşanan hayatla güçlenip büyüyecek, gerçeğe bağlı kalacak, mümkün olan en yalın biçim ifade aracı olarak benimsenecek; ama hiçbir seçenekte sanatın gereklerinden vazgeçilmeyecektir. “Elimden gelen tüm yalınlıkla” (Camus 2021a, 23) ifadesi iki yazarın da temel yöntemidir.

Camus, Zarifoğlu’nun insanca ve artistçe mottosunu ondan önce, neredeyse aynı kelimelerle kurmuştur: “Önemli olan insanca ve basit olmak. Hayır, gerçek olmaktır önemli olan. Hepsi girer bunun içine. İnsanlık da, basitlik de.” (69)

dünyadan uzaklaşma biçimidir yolculuk. Yalnızlıktan kurtulma çabasıdır. *İns*'in temel özelliği yolculuktur. Bu yolculuk insana doğrudur. Yaşamaya doğrudur. İnsanın ve hayatın önündeki engelin aşılmasına doğrudur: “İns durduğu yerden, baktığı alabildiğine geniş dünya içinde, herhangi bir yerde, bir kayanın üzerinde.” (Zarifoğlu 2010, 14) Yolculuk onların sonsuzluğu, hiçliğidir. Mutlu Ölüm demektir.

Zarifoğlu'na ilişkin anlatımlarda, sık sık arkadaş çevresinden uzaklaştığı, edebiyat ortamlarından koptuğu belirtilmektedir. Hem bu kopuşlar, hem otostopla Avrupa turu (“Sanırım çok gezdim. Avrupa ülkelerinde binlerce mil katettim.” Zarifoğlu, tarihsiz, 29) şiirine, hikâyesine, romanına yoğun bir biçimde yansıyan yalnızlıktan kurtulma, kendinden uzaklaşma çabasına koşut varoluş perspektifine, kendine kavuşma çabasından başka nedir.

Göç duygusu yabancı duygusunun ikizidir. O bulunduğu her yerde yabancılık çeken bir mültecidir. “*Kendinin bile ücrasında yaşayan*” (Özel 2012, 223) biri için yolculuk, yabancıyı açıklayan en iyi duygudur. Onun sonsuzluğu, hiçliğidir. Onu bir yere bağlayan, aidiyet bağı kuran bir neden yoktur. O her yerde yabancısıdır.

Yabancınnın evi yüreğidir. Yüreğinde biriktirdikleridir.

Kaynakça

- Behram, Nihat (2006) “Genç Bir Dergiydi Hep Genç Kaldı Halkın Dostları”, *Üç Nokta*, sayı 7, Kasım-Aralık.
- Camus, Albert (1985) *Vebe*, çev. Oktay Akbal, Say Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Aralık.
- (2021a) *Tersi ve Yüzü*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 24. baskı, İstanbul, Mart.
- (2021b) *Yaratma Tehlikesi*, çev. Alper Bakım, Can Yayınları, İstanbul, Ekim.
- (2021c) *İlk Adam*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 12. baskı, İstanbul, Ocak.
- Lebesque, Morvan (1984) *Camus*, çev. Ayla Kurultay, Alan Yayıncılık, İstanbul, Ağustos.
- Özel, İsmet (2012) *Erbain*, Tiyo Yayınları, 25. baskı, İstanbul, Kasım.

- Wilson, Colin (2018) *Yabancı*, çev. Cihan Barış Özkan, Notos Kitap, 2. baskı, İstanbul, Aralık.
- Zarifoğlu, Cahit (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.
- (1980) *Yaşamak*, Akabe Yayınları, İstanbul, Ocak.
- (1985) *Savaş Ritimleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, Mart.
- (tarihsiz) *Konuşmalar*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Zweig, Stefan (2020) *Dünün Dünyası*, çev. Gülçin Wilhelm, İletişim Yayınları.

CEZAYİR GÜNEŞİ

Yabancınnın nedeni Cezayir güneşidir. Cezayir güneşinin nedeni *İlk Adam*. *İlk Adam* yoksulluk, yabancılık, adaletsizlik, sömürgecilik demektir. Cahit Zarifoğlu (1940-1987) “İns”te anlattığı İlk Adam fikrini belki de *Le premier Homme / İlk Adam*’dan (Camus 2021a) almıştır. *İlk Adam*, Albert Camus’nün (1913-1960) aile kökenlerini araştırdığı hayat hikâyesidir. Hiç görmediği babasının izini sürer. Ülkesini arar.

İlk Adam, sömürgeci adamdır. Cezayir’e Fransa’dan gelen işgalci ilk gruptur. İşgalcilerin hepsi birer İlk Adamdır: “Herkes ilk adamdı bu unutuş toprağında.” (177) Camus için hepsi birer kahramandır. İlk Adam nitelemesini hak edecek ölçüde fedakâr kişiliklerdir. Köyler, kasabalar, şehirler, boy boy çiftlikler kurarak ülkeyi baştan başa işgal eden, olmadık zulümler işleyen sömürgeciler “uçsuz bucaksız fatihler kalabalığı” (177) biçiminde selâmlanır. Uçsuz bucaksız fatihler kalabalığı Cezayir’e gemilerle taşınır. Gemiler silah ve paralı asker taşımaktadır. Fatihler Cezayir halkını dağlık bölgelere sürer. Verimli topraklara, deniz kenarlarına Avrupa’dan taşınan yabancılar yerleştirilir: “İşgalciler Cezayir halkını dağlık ve çorak arazilere sürüp en verimli topraklara ve deniz kıyılarına yerleşmiştir.” (Selim 1985, 31)

yeniden tanımlar, kendisi hâline getirir. Doğa ona karşı çıkmaz. Onu destekler. Yalnız bırakmaz.

Zarifoglu'nda İns ulur. Camus'de güneş. Hayat ve korku “İns”te kurt, *Yabancı*'da güneştir. “İçeride kalın kalın, sarı ve ak çizgili perdelerin gölgesi içindeki sınıfta bile sıcaklık çatırdarken, dışarıda güneş kulamsı duvarlar üzerinde uluyabilirdi.” (Camus 2021a, 135)

Yabancı, aslolan hayat demektir. Güneş düşünceden nefret eder. Sanattan, felsefeden nefret eder. Aslolan hayattır:

“Artık sanat eserinden kaçıyorum. Artık yalnızca güneşe tapmak istiyorum. Dikkat ettiniz mi, güneş düşünceden nefret eder. ... Düşünce önceleri Mısır'da yaşardı, güneş Mısır'ı fethetti. ... Artık düşünce tümüyle ... güneşin hiç girmediği yerlere çekilmiş durumda.” (Wilde 2019, 17)

Oscar Wilde (1854-1900) için “güneşe tapmak, yaşama tapmaktır.” (17)

Yabancıyı biçimleyen güneştir. Güneş ve yoksulluk. Onun için başka hayat yoktur. “*Ekmek kırıntılarına*” (Zarifoglu 1967, 66) göre yaşar. Güneşe göre yaşar. Sokağa çıkmak için güneşin geçip gitmesini bekler. O yatışmadan kimse kıpırdıyamaz: “*kamuzdan zehirli bir iğne geçiyor / ve güneşten korkuyoruz.*” (72)

Kaynakça

- Attâr, Feridüddin (2020) *Mantık al-Tayr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, Türkiye İş Bankası Yayınları, 13. baskı, Ocak.
- Camus, Albert (1973) *Mutlu Ölüm*, çev. Gül İğdirli, Gündüz Yayınları, Ankara, Temmuz.
- (1985) *Vebe*, çev. Oktay Akbal, Say Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Aralık.
- (2021a) *İlk Adam*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 12. baskı, İstanbul, Ocak.
- (2021b) *Tersi ve Yüzü*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 24. baskı, İstanbul, Mart.
- Lebesque, Morvan (1984) *Camus*, çev. Ayla Kurultay, Alan Yayıncılık, İstanbul, Ağustos.
- Selim, Hasan (1985) *Cezayir Bağımsızlık Savaşı*, Beyan Yayınları, İstanbul, Haziran.
- Wilde, Oscar (2019) *De Profundis*, çev. Roza Hakmen, Can Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Ocak.

- Zarifoğlu, Cahit (1967) *İşaret ocukları*, İnsan Yayınevi, İstanbul, Aralık.
- (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.
 - (1980) *Yaşamak*, Akabe Yayınları, İstanbul, Ocak.
 - (1985) *Savaş Ritimleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, Mart.
 - (1996) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, İstanbul, Ocak.
 - (2010) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Mayıs.

İNS'TEKİ YABANCI

İns parodik bir eserdir. Albert Camus'nün (1913-1960) *Yabancı* romanından ve yabancı karakterinden izler taşımaktadır. Etki *Yabancı*'yla sınırlı değildir. Cahit Zarifoğlu (1940-1987) hikâyeler genelinde Camus'nün romanlarıyla etkileşim içindedir. Camus'nün sistemli bir biçimde romanlarında işlediği kayıtsızlık, nedensizlik ve yabancılık *İns*'te hâkim duygudur. *İns*'te temel duygu yabancılaşmadır. Yabancılaşma kendine, aileye, topluma ve dünyayaadır. Aileye yabancılaşma doğrudan Camus etkisidir.

“İns” Türk edebiyatında ilk defa işlenen bir konudur. Parodik bir hikâyedir. Parodi tekniği hikâyeye genelinde öylesine ustalıkla kullanılmıştır ki eserden esere geçişler yeni bir yazarın kaleminde yeni, orijinal buluş değeri kazanmaktadır. “İns” öncelikle Türk destanlarının parodisidir. Oğuz Kağan temelinde birçok destandan süzülen özellikler üstün bir işçilikle metne işlenmiştir. Camus'nün *Yabancı*'sı, Franz Kafka'nın (1883-1924) *Değişim*'i, André Gide'in (1869-1951) *Vatikan'ın Zindanları*, Hermann Hesse'nin (1877-1962) *Sidharta*'sı “İns”te yeni bir yorum değeri kazanmıştır.

“İns”le birlikte hakikat sürecini işleyen “Zal Tepesine Doğru” da *Mantıku't-Tayr*'ın parodisidir. “Zal Tepesi” Ferîdüddîn Attâr'ın (1146-1221) *Mantıku't-Tayr* adlı eserini yeniden yorum-

Kaynakça

- Baudrillard, Jean (2017) *Sessiz Yiğınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 7. baskı, Ankara.
- Camus, Albert (1967) *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, Ekim.
- (1973) *Mutlu Ölüm*, çev. Gül İğdirli, Gündüz Yayınları, İstanbul, Temmuz.
- (1976) *Düşüş*, çev. Yalçın Tura, Varlık Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Nisan.
- (1984) *Yabancı*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, 7. baskı, İstanbul, Eylül.
- (1985) *Veba*, çev. Oktay Akbal, Say Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Aralık.
- (2020) *Caligula*, çev. Ayberk Erkay, Can Yayınları, İstanbul, Eylül.
- (2021a) *İlk Adam*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 12. baskı, İstanbul, Ocak.
- (2021b) *Tersi ve Yüzü*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 24. baskı, İstanbul, Mart.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (1963) *Yeraltından Notlar*, çev. Nihal Yalaza Taluy, MEB, 2. baskı, İstanbul.
- (2001) *Karamazov Kardeşler*, çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gide, André (1958) *Vatikan'ın Zindanları*, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, Şubat.
- İbn Tufeyl (2019) *Hay b. Yakzân / Hakikatin Peşinde, Arapçadan çev.* Babanzade Reşid, hazırlayan Hacer Sevim Aydoğdu, Büyüyen Ay Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Ekim.
- Kafka, Franz (1991) *Değişim*, çeviri Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, 2. baskı, İstanbul.
- Zariföğlü, Cahit (1962) “Zorlama Kapısı”, *Açı*, yıl 1, sayı 1, 1 Ağustos, Maraş.
- (1967) *İşaret Çocukları*, İnsan Yayınevi, İstanbul, Aralık.
- (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.
- (1980) *Yaşamak*, Akabe Yayınları, İstanbul, Ocak.
- (1985) *Savaş Ritimleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, Mart.
- (1988a) *İşaret Çocukları*, Yazı Yayıncılık, İstanbul.
- (1988b) “İns”, *Yedi İklim*, sayı 16, Haziran.
- (1996) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, İstanbul, Ocak.
- (2010) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Mart.
- (tarihsiz) *Konuşmalar*, Beyan Yayınları, İstanbul.

HAKİKAT SÜRECİ

“İns” ve “Zal Tepesine Doğru” insanın anlam arayışı çerçevesinde hakikat süreçlerinin işlendiği hikâyelerdir. “İns”te hakikat açık bir biçimde ortaya konurken “Zal Tepesi”nde süreç yarıda kesilmiştir.

“İns” mükemmel bir hikâyedir. Hayatın anlamını arayan bir insanın hikâyesidir. İns insanın temsilidir. İnsana ve insanın tarihine toplu bir bakış söz konusudur. İnsanın özü insanın dile ulaşmasıyla tecelli etmektedir. Dil hakikatin göstergesidir. Dile ulaşmak hakikate ulaşmaktır.

“İns”in anahtarı dildir. “İns”te hakikat dile ilişkin bir süreçtir. Dile ulaşmak hakikate ulaşmaktır. Fakat dile ulaşmakla dünya barış diyarı hâline gelmeyecektir. Paradoksal bir biçimde dilin doğuşu suçun doğuşuna koşuttur. Hakikate ulaştıktan sonra gök yeni bir gök, İns yeni bir İns değildir. Hakikati bulduğunda dünya değişmemiştir. Oysa değişmelidir. Hakikat biçimleyicidir. İnsanı biçimlemedikten sonra, hayatı biçimlemedikten sonra hakikatin ne anlamı vardır: “Ter içinde fırlayıp çadırın kapısından öteki çadırlara, kırlara, uzaktaki tepelere ve dağlara baktı, onların aynı oluşları, değişmemiş ... olmaları onu şaşırttı. Ne yapacağını bilemiyordu.” (Zarifoğlu 1996, 36)

1996, 27) Geniş sular tanımlaması modern şiirimizde bile yoktur. “İçlerinden biri büyük sesle bağırmağa başlasa” (28) biçiminde sürpriz tanımlamalar yapılır. Sular geniş ses büyüktür. Güneş kaybedilen bir ev eşyası, dünya evidir:

“Koşarak güneşi aradı. Uçurumlara düştü. Suları kızgınlıkla geçti. Kemikli başını avuçlarıyla sıktı. Koşarak çığlıklar attı. Yüksek çığlıklardan hayvanlar uyandı, her taraf seslerle doldu. Hayvanlar bağırırken İns yeryüzüne yüzüstü düştü. Hiçbir şey görünmüyordu ama görünmeyenler yok değildi. Görünmeyenler bağırıyordu. Rahat etti. Yine de bir eliyle bir ağacı tutuyor, diğer eliyle toprağı tutuyor, terli yüzüyle her şeyi soğutan havaya dokunuyor, onlarla kendini yokluğun ötesinde tutuyordu.” (19-20)

Yeryüzüne düşen İlk Adamdır İns. Yokluğun ötesidir. Güneş kaybıldı duygusu yaşama içgüdüsünü ortaya çıkarır. İçgüdü biçiminde ortaya çıkan insan kurt insandır. İlk doğa. İlk bilgidir.

Kaynakça

Camus, Albert (1973) *Mutlu Ölüm*, çev. Gül İğdirli, Gündüz Yayınları, Ankara, Temmuz.

— (1976) *Düşüş*, çev. Yalçın Tura, Varlık Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Nisan.

— (1985) *Vebe*, çev. Oktay Akbal, Say Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Aralık.

— (2021a) *Tersi ve Yüzü*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 24. baskı, İstanbul, Mart.

— (2021b) *İlk Adam*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 12. baskı, İstanbul, Ocak.

Feridüddin Attâr, (2020) *Mantık al-Tayr*, çev. Abdülbâki Gölpinarlı, Türkiye İş Bankası Yayınları, 13. baskı, Ocak.

Wilson, Colin (2018) *Yabancı*, çev. Cihan Barış Özkan, Notos Kitap, 2. baskı, İstanbul, Aralık.

Zarifoglu, Cahit (1962) “Zorlama Kapısı”, *Açı*, sayı 1, Ağustos.

— (1967) *İşaret Çocukları*, İnsan Yayınevi, İstanbul, Aralık.

— (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.

— (1985) *Savaş Ritimleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, Mart.

— (1988) “İns”, *Yedi İklim*, sayı 16, Haziran.

— (1989) *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, Mayıs.

— (1996) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, İstanbul, Ocak.

— (2010) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Mart.

FUZÛLÎ

Yabancıyı oluşturan temel nedenlerden biri çıkmaz düşüncesidir. Ona göre insan çıkmazdadır. Modern dünyanın insana sunacağı hiçbir çıkış yolu kalmamıştır: “Modern dünya hiçbir çıkış yolu sunmuyor.” (Wilson 2018, 382)

Albert Camus (1913-1960), tıpkı “İns” gibi, insanlık tarihini incelediği eserinde, adaletten hareketle isyanın haklı nedenleri biçiminde doğan insanı araştırır. Camus’nün de, Cahit Zarifoğlu’nun (1940-1987) da insan araştırması hakikat araştırmasıdır. Büyük yasa nedir? Camus, insanı ve büyük yasayı tarihte arar. Tarihi iyi-kötü, doğru-yanlış karşıtlığı yerine, efendi-köle karşıtlığıyla kurgular. Tarihi ve insanı bir değerler manzumesi ışığında yorumlamaktan kaçınır. Tarih de, insan da efendi-köle çatışmasıdır. Bugünün dünyası da böyledir. Bu çatışma, “güç yasasından başka yasa yok demektir.” (Camus 1967, 142) “Yenen her zaman haklı” (142) demektir.

Tarih bir değerler manzumesi üretmez. Öyleyse yaşamak, sadece yaşamak. İnsan ve hayat bundan ibarettir. Serbest böcek, kurt doğadır:

“Feuerbach, Hegel’e bile karşı çıkarak, insanın yediği şeyden öte bir şey olmadığını kesinleyerek, düşüncesini ve geleceği şöyle özetleye-

de hayatından başka tutunacak hiçbir şeyi yoktur. Hayata yabancılaşır. Dönüp dönüp yaşadıklarına sığınır. Bir kere yabancılaştıktan sonra korkacak bir durum kalmamıştır. Hayata, insana, topluma, devlete yabancılaşmıştır. Herkesin tâbi olacağı büyük hakikati bulduğunda adaleti, adaleti bulduğunda aşkı, eşitliği, mutluluğu bulacaktır. Oysa hakikat yoksulluktur. Adaletsiz dünyadır. Herkese, kendinden başka bütün başkalara kapalıdır.

Yabancı felsefesi kapalı kutudur. Gelecek yoktur. Yüce, kutsal, aşkın değer yoktur. Ahlâk yabancıнын keyfi doğrultusunda değişken değerdir. Hiçbir umut yoktur. Ne olduğu, ne olacağı baştan bellidir. İnsanların içinde, hayatın kıyısında bütünüyle füzulîdir. Yabancı füzulîdir. Herkes füzulîdir. İnsan füzulîyim, füzulîsin, füzulîdir. O, dünyaya yöneltilmiş radikal eleştiridir. Aklın çelişkilerinden kurtulamamış yaralı bilinçtir. Taşların sessiz dünyasında onun için yeni bir sabah kalmamıştır.

Kaynakça

- Camus, Albert (1967) *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, Ekim.
- (1973) *Mutlu Ölüm*, çev. Gül İğdirli, Gündüz Yayınları, Ankara, Temmuz.
- (1976) *Düşüş*, çev. Yalçın Tura, Varlık Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Nisan.
- (1984) *Yabancı*, çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, 7. baskı, İstanbul, Eylül.
- (1985) *Veba*, çev. Oktay Akbal, Say Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Aralık.
- (2020a) *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 44. baskı, İstanbul, Şubat.
- (2020b) *Caligula*, çev. Ayberk Erkay, Can Yayınları, İstanbul, Eylül.
- (2021) *İlk Adam*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 12. baskı, İstanbul, Ocak.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (1963) *Yeraltından Notlar*, çev. Nihal Yalaza Taluy, MEB, 2. baskı, İstanbul.
- Kısakürek, Necip Fazıl (2002) *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, 46. baskı, İstanbul, 2002
- Lebesque, Morvan (1984) *Camus*, çev. Ayla Kurultay, Alan Yayıncılık, İstanbul, Ağustos.
- Özel, İsmet (2022) “Türkiye Hiçbir Zaman Şairlerin Bu Topraklara Kattığını Anlayan Bir Zümreye Kavuşmadı”, *Aşkar*, sayı 62, Nisan-Mayıs-Haziran.

- Tolstoy, Lev Nikolayeviç (2017) *İncil'in Kısa Bir Özeti*, Everest Yayınları, İstanbul, Temmuz.
- Wilson, Colin (2018) *Yabancı*, çev. Cihan Barış Özkan, Notos Kitap, 2. baskı, İstanbul, Aralık.
- Zarifoğlu, Cahit (1973) *Yedi Güzel Adam*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Eylül.
- (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.
- (1980) *Yaşamak*, Akabe Yayınları, İstanbul, Ocak.
- (1989) *Şiirler*, Beyan Yayınları, İstanbul, Mayıs.
- (1996) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, İstanbul, Ocak.
- (2010) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Mart.

DÜŞÜNCE ADASI

İbn Tufeyl'in (1110-1185) *Hay b. Yakzân* adlı eseri insanın hakikat sürecine ilişkin bir hikâyedir. Issız bir adada mucizevi bir biçimde doğup büyüyen bir insanın hakikate ulaşma süreci anlatılmaktadır. İns de mucizevi bir insandır: Doğmuş ve hemen büyümüştür. Değişik bir açıdan Hay b. Yakzân'ın yansıtılması, yaşantılanmasıdır. Hay, insanların yaşamadığı bir adada tek başına hakikate ulaşmıştır. İns de geniş ülkeler boyunca süren destansı yolculuğunun sonunda tek başına hakikate ulaşmıştır. İns'in yolculuğu ülke ülke dolaşmak yolculuğu değildir. İnsanlık hâline gelme yolculuğudur. İkisi de hakikat için kimseden yardım almamıştır. İkisi için de dünya bir düşünce adasıdır. İkisi de tanımadıkları bir dünyaya gözlerini açmış yabancıdır. İkisi de İlk Adamdır.

Hay b. Yakzân bir düşünce adasında yaşamaktadır. Adada yaşayan tek insandır. Herhangi bir insanla karşılaşmamış, insana ilişkin bilgi sahibi olmayan, hilâfı hakikat mucizevi bir insandır. Tek başına doğmuş, tek başına yaşamış, tek başına büyümüştür. Düşünce, insana özgü akıl onu aşama aşama bilinen insana dönüştürmüştür, hakikate taşımıştır. Bu insan, "kuvve-i müfekkire sayesinde tedrici bir tekemmül ile hakâyık-ı

Cevabını bile bile, “Anne vatan nedir” (187) diye sorar. Haksız hayat, yoksulları paketleyip bir kenara ayıran hayat. Bunu yaşasa ne olacak? Ne değişecek? Kim menfaatini satmayacak? Kim adalet için savaşmayı göze alacak? Adalet için savaşanlar bu dünyadan iz bırakmadan silinip gitmiş yabancılardır. Hepsinin vatani uçsuz bucaksız bir unutuştur:

“Tüm bu kuşaklar, bunca değişik ülkeden gelmiş tüm bu insanlar, şimdiden alacakaranlığın belirtisi sezilen bu hayranlık verici gök altında, iz bırakmadan silinmiş, kendi üstlerine kapanmışlardı. Uçsuz bucaksız bir unutuş yayılmıştı üzerlerine. ... Sessiz ve her şeyden kopmuş durumda, babasının, kaçınılmaz evlilikten de geçerek, öksüzler yurdundan hastaneye, tümüyle istem dışı bir yaşamdan, savaş kendisini öldürüp gömünceye dek, kendisine karşın kurulmuş bir yaşamdan sonra öldüğü gibi, yakınları ve oğlu için artık bir daha değişmemesiye yabancı, o da kendi ırkından insanların şaşmaz yurdu, köksüz başlamış bir yaşamın varış noktası olan uçsuz bucaksız unutuşa geri verilmiş durumda.” (175-176)

Yabancıнын mucizesi hakikattir. Ne mucizevi doğum, ne ıssız ada. Onun mucizesi hakikate ulaşmaktır. Hakikat onu olağanüstü bir insana dönüştürecektir. Yabancı bu gerçeğin kıyısında durmaktadır. Hakikatten yoksun, gözleri bağlı adalet sembolüdür.

Kaynakça

- Attâr, Ferîdüddîn (2020) Mantık al-Tayr, çev. Abdülbâki Gölpinarlı, Türkiye İş Bankası Yayınları, 13. baskı, Ocak.
- Camus, Albert (2021) *İlk Adam*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 12. baskı, İstanbul, Ocak.
- İbn Tufeyl (2019) *Hay b. Yakzân / Hakikatin Peşinde*, Arapçadan çev. Babanzade Reşid, hazırlayan Hacer Sevim Aydoğdu, Büyüyen Ay Yayınları, 3. baskı, İstanbul, Ekim.
- Zarifoglu, Cahit (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.

ZAL TEPESİNE DOĞRU HAKİKAT SÜRECİ

“Zal Tepesine Doğru” parodik bir hikâyedir. *Mantku't-Tayr*'ın çağdaş yorumudur. *Mantku't-Tayr* da, “Zal Tepesi” de insanın hakikat sürecine ilişkin eserlerdir. Sembolik imgelem *Mantku't-Tayr*'da kuşlar topluluğuyla, “Zal Tepesi”nde bu topluluğu yansıtan bir arkadaş grubuyla kurulmuştur. *Mantku't-Tayr*'da hakikat yolcuları kuşlar, “Zal Tepesi”nde harfler topluluğudur. Kuşlardan ve harflerden oluşan düşsel karakterler hakikatten, insanın doğasından temsil getirir. İnsanı temsil İns de, hayatı temsil Hay da düşsel karakterlerdir.

“İns” de, “Zal Tepesine Doğru” da insanın anlam arayışı çerçevesinde hakikat süreçlerinin işlendiği hikâyelerdir. *Mantku't-Tayr*'da, *Hay b. Yakzân*'da, “İns”te hakikat açık bir biçimde ortaya konurken “Zal Tepesi”nde süreç sonuçlanmadan yarıda kesilmiştir. “Yedi Güzel Adam” şiiri de *Mantku't-Tayr*'dan esinlenmiştir. Kuşların hakikate doğru aşama kaydeden yedi aşaması yedi adamla temsil edilmiştir. “Yedi Güzel Adam”dan dağ göreni, kan göreni, sevgilinin, aşkın, kavganın, devrimin, sofranın, ekmek ve emeğin gereğini belleyen adamlar bu aşamaları yansılamaktadır.

Mantku't-Tayr, hakikat yolculuğuna çıkan kuşların hikâyesidir. Yedi vadi geçildiğinde hakikate ulaşılabacaktır. Her

“Hiç emin olamıyordum ... varlığından, sesim kayboluyor çünkü. Bedenini yokladı elleriyle.” (136)

İns emin olmak için tutunur, dokunur. Çünkü hepsi birer yabancıdır. Hiçbiri varlığından emin değildir.

“Zal Tepesi”nde bütün karakterler temelde “Zarifoğlu”dur. Asıl bendir. Asıl ben bazen yazarın kendisidir, bazen ana karakterdir, bazen anlatıcı kişidir. “Yedi Güzel Adam”da da bütün adamlar temelde asıl beni yansıtan değişik açılardır. “Zal Tepesi”nde bütün karakterler SAD’ı değişik bir açıdan yansıtmaktadır. Hepsi onu gösteren birer aynadır. Ona bakan Simurg’u, Simurg’a bakan kendini görmektedir. Simurg hakikati yansıtan aynadır.

“Zal Tepesi” Ferîdüddîn Attar’ın (1142/1145-1221) *Mantıku’t-Tayr* adlı eserinin parodisidir. Zirvesine (ZAL tepesi) tırmandıkları bu dağ haritalarda yoktur. Olmayan bir dağdır. ZAL tepesi mavi gökyüzünün içindedir. Güneş ışığı ordan gelir. Mavi huzurun rengidir. İçinde ZAL tepesi parlamaktadır. Mavi gökyüzüyle iç içedir. “Zal Tepesi” arzudan, heva ve hevesten arınma yolculuğudur. Simurg’a dönüşen kuşların çağları aşan yolculuğudur.

Kaynakça

- Attâr, Ferîdüddîn (2020) *Mantık al-Tayr*, çev. Abdülbâki Gölpinarlı, Türkiye İş Bankası Yayınları, 13. baskı, Ocak.
- Camus, Albert (1967) *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, Ekim.
- (1973) *Mutlu Ölüm*, çev. Gül İğdirli, Gündüz Yayınları, Ankara, Temmuz.
- (1976) *Düşüş*, çev. Yalçın Tura, Varlık Yayınları, 2. baskı, İstanbul, Nisan.
- (1983) *Düğün ve Yaz*, çev. Ramis Dara, Bayraktar Yayınları, Ankara, Haziran.
- (1985) *Veba*, çev. Oktay Akbal, Say Yayınları, 6. baskı, İstanbul, Aralık.
- (2020) *Caligula*, çev. Ayberk Erkay, Can Yayınları, İstanbul, Eylül.
- (2021a) *Yaratma Tehlikesi*, çev. Alper Bakım, Can Yayınları, İstanbul, Ekim.

- (2021b) *İlk Adam*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, 12. baskı, İstanbul, Ocak.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (1963) *Yeraltından Notlar*, çev. Nihal Yalaza Taluy, MEB, 2. baskı, İstanbul.
- Zarifoğlu, Cahit (1974) *İns*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara, Ağustos.
- (1985) *Savaş Ritimleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, Mart.
- (1996) *Hikâyeler*, Beyan Yayınları, İstanbul, Ocak.

Bir Portrenin Anlatısı

Prof. Dr. Burhanettin Uysal

Prof. Dr. Adem Sağır
Doç. Dr. Raşıt Esen
Esra Kocakaya

Bir Portrenin Anlatısı: Prof. Dr. Burhanettin Uysal

Prof. Dr. Adem Sağır, Doç. Dr. Raşit Esen, Esra Kocakaya

Yayın No.: 1718
ISBN: 978-625-398-742-8
E-ISBN: 978-625-398-743-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sağır, Adem, Esen, Raşit, Kocakaya, Esra.

Bir Portrenin Anlatısı: Prof. Dr. Burhanettin Uysal / Adem Sağır, Raşit Esen, Esra Kocakaya

1. Basım, XVIII + 150 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-742-8

E-ISBN: 978-625-398-743-5

1. Sosyoloji 2. Bellek 3. Biyografi 4. Anlatı 5. Karabük Üniversitesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Beştepe-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz.....	iii
Tablolar Listesi.....	xi
Fotoğraflar Listesi	xiii
Görseller Listesi	xvii
Giriş	1
1. Prof. Dr. Burhanettin Uysal'ın Hayatı.....	5
1.1. Doğumu ve Çocukluğu.....	5
1.2. Eğitim Hayatı	6
1.3. Siyasi Dönemi	11
1.4. Vefatı	12
2. Prof. Dr. Burhanettin Uysal'ın Aile Hayatı	13
2.1. Evliliği.....	13
2.2. Bir "Eş" Olarak Prof. Dr. Burhanettin Uysal.....	14
2.3. Bir "Baba" Olarak Prof. Dr. Burhanettin Uysal.....	21
2.4. Bir "Kardeş" Olarak Prof. Dr. Burhanettin Uysal.....	32
2.5. Bir "Çocuk" Olarak Prof. Dr. Burhanettin Uysal.....	36
2.6. Bir "İnsan" Olarak Prof. Dr. Burhanettin Uysal.....	43

3. Prof. Dr. Burhanettin Uysal'ın Akademisyenlik ve Yöneticilik Hayatı..... 47

3.1. Akademisyenlik Dönemi	47
3.2. Yöneticilik Dönemi.....	58
3.3. Aldığı Ödüller.....	91

4. Prof. Dr. Burhanettin Uysal'ın Yöneticilik Yaklaşımını Belirleyen Özellikler 97

4.1. Kişisel-Karakteristik Özellikleri.....	98
4.1.1. Öz Güven Sahibi.....	98
4.1.2. Güven Veren.....	99
4.1.3. Öngörülü.....	100
4.1.4. Dürüst.....	100
4.1.5. Mütevazı.....	101
4.1.6. Makam ve Mevki Hırsı Olmayan.....	101
4.1.7. Cesaretli.....	103
4.1.8. Ciddiyet Sahibi.....	106
4.1.9. Kararlı	106
4.2. Düşünsel Özellikleri	107
4.2.1. Vizyon Sahibi	107
4.2.2. Yapacağı İşe İnanan ve İnanılabilen	110
4.2.3. İnsanlara Değer Veren	112
4.2.4. Adalet Kavramını İçselleştiren	114
4.3. Davranış Özellikleri.....	115
4.3.1. Çalışkan ve Mücadeleci.....	115
4.3.2. Dik Duran.....	116
4.3.3. Krizleri Yöneten	118
4.3.4. Planlı ve Programlı.....	119
4.3.5. İşine Sahip ve Her Daim Hazırlıklı	120
4.3.6. Sonuçları Takip Eden	122
4.4. İletişimsel Özellikleri.....	123
4.4.1. Samimi.....	124
4.4.2. Dinleyici	125
4.4.3. Vefalı.....	126

4.5. Toplumsal Algıya Yansıyan Özellikleri.....	126
4.5.1. Geçmiş Değerleri Unutmayan.....	127
4.5.2. Biz Duygusunu Yaşatan.....	127
4.5.3. Ortak ve Millî Değerleri Ön Planda Tutan.....	129
4.6. Yönetim Özellikleri	131
4.6.1. İnsan Yetiştiren.....	131
4.6.2. Ayrımcılık Yapmayan-Empati Kuran	132
4.6.3. Değişimi ve Dönüşümü Gerçekleştiren.....	133
4.6.4. Kalıcı Eserler Bırakan	135
Sonuç.....	137
Kaynakça.....	141
Ekler	147
Ek 1: Görüşme Formu	148
Ek 2: Görüşme Formu	149
Ek 3: Görüşme Formu	150

Kaynakça

- Akolaş, D. A. (2009). Teknoloji Yönetimi ve Teknoloji Yönetim Süreci. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 203-218.
- Akyürek, M. İ. (2020). Uzaktan Eğitim: Bir Alan Yazın Taraması. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, s. 1-9.
- Apaydın, H. (2001). Aile içi iletişimin çocuğun dinsel gelişimine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 319-337.
- Ayaz, E. (2021). Tanıştınlararak Evlenmiş Çiftlerde Evlilik Karar Sürecinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. *İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*. İstanbul.
- Balin, H. (2021). Aile İçi Rollerde Babalığın Önemi. *Çocuk ve Medeniyet*, s. 55-8.
- Batı Karadeniz Ekspres Gazetesi. (2008). Safrancar-ı İzmir'e uğurlandı. Arşiv kaydı.
- Batı Karadeniz Ekspres Gazetesi. (2009). Karabük Moscow iş birliğinde. Arşiv kaydı.
- Bedir, A. & Tabakoğlu, A. (2021). Hatırlama ve Kolektif Hafıza. *Kadim Akademi SBD*, 25-49.
- Bedük, A. (2014). Başarılı Bir Yöneticinin Özellikleri ve Başanya Giderken Üzerinde Durulması Gereken Hususlar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, s. 165-174.
- Biyografya/Biyografi, Meydan Larousse, c. 2, (İstanbul: Meydan Yayınevi, 1969): 417.
- Bolat, Ö. (2016). *Liderlik gönül işidir*. İstanbul: Hayat Yayıncılık. s.13
- Bölgenin Sesi Gazetesi. (2007). En başarılı üniversiteler arasında olacağız. Arşiv kaydı.

- Bölgenin Sesi Gazetesi. (2009). Üniversitemizde, ben değil biz varız. Arşiv kaydı.
- Bölgenin Sesi Gazetesi. (2010). Rektör öğrencilerle Kafkas oyunu oynadı. Arşiv kaydı.
- Bulut, Y. & Bakan, İ. (2005). Yönetici ve Yöneticilik Üzerine Kahramanmaraş Kentinde Bir Araştırma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 62-89.
- Cascella, M., Rajnik, M., Aleem, A., Dulebohn, S. C., & Di Napoli, R. (2023). Features, Evaluation, and Treatment of Coronavirus (COVID-19). In *StatPearls*. StatPearls Publishing.
- Ceylan, A. (1997). Etkili İletişim Geliştirmede Aktif Dinlemenin Önemi. *Öneri Dergisi*, s.83-88.
- Creswell, J.W, (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (S.M. Demir & M. Bütün, Çev.) İstanbul: Siyasal Kitabevi, s.44
- Çağdaş, A. (2020). *Anne-Baba Çocuk İletişimi*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık. s.4
- Çeşmeci, N. (2012). Stratejik Planlamanın Dayanağı Olarak Stratejik Öngörü Gerekisini ve Geliştirme Yöntemleri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, s.139-162.
- Çetin, M.A. (Ümmühan Cengiz). (2006). *Yönetici Nasıl Olmalı?*, İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Çetin, S. (2009). Vizyon Yönetimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.95-103.
- Dam, H. (2008). Öğrencinin okul başarısında aile faktörü. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.75-99.
- Demir, M. (2020). Mustafa Çiftçi Öykülerinde Tematik Bir Vurgu: Baba Eksenli Taşra Ailesi. *Hafıza*, s.33-45.
- Demir, R. & Türkođan, T. (2020). Baba-Çocuk İlişkisi Bağlamında İtaat ve Sanat-ta Kurban. *Tykhé Sanat ve Tasarım Dergisi*, s.190-216.
- Demirkaya, H. & Çal, Ü. T. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dürüstlük Değerine İlişkin Metaforik Algıları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 1964-1980.
- Demirtaş, A. G. H. & Üniversitesi, E. F. İ. (2000). Kriz yönetimi. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 353-373.
- Demirtaş, S. (2021). Efsaneler Bağlamında Türk Kültüründe Kardeşlik Olgusu. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 220-227.
- Doğanay, A. & Çöp, S. (2019). Lider İletişim Tarzlarının Örgütsel Muhalefete Etkisinde Örgütsel Erdemliliğin Düzenleyici Rolü: Otel İşletmeleri Üzerine Bir Çalışma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 159-175.
- Doğrucan, M. F. & Karabulut, D. (2018). İnsan Anlayışının Ontolojik Bağlamıyla Felsefi Antropolojisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 726-739.

- Dokuyan, M. (2016). 12.Sınıf Öğrencilerinde Algılanan Anne-Baba Tutumları ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 1-21.
- Durmuş, E. & Baba, E. (2014). Evli Çiftlerin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Evlilik Uyumlarının Karşılaştırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 352-369.
- Dursun, M. T. & Aydın, Ç. (2022). Sosyal Bilim Araştırmalarında Sözlü Tarih Yöntemi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, AÜSBD Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Özel sayısı*, 1-18.
- Elgünler, T. Ç. & Fener, T. Ç. (2011). İletişimin Kalitesini Etkileyen Engeller ve Bu Engellerin Giderilmesi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 35-39.
- Erbek, E. Beştepe, E. Akar, H. Eradamlar, N. & Alpkın, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam*, 39-47.
- Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki yükseköğretimin değişimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 299-314.
- Ergin, A. & Geçer, A. (1999). Öğrenci Algılarına Göre Öğretim Elemanlarının İletişim Biçimleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 0-0.
- Esenyel, M. Z. (2012). İnsanın, İnsan Olmak Bakımından İşlevi Nedir? Aristotelesçi Bir Bakış. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 209-220.
- Eyce, B. (2014). Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 223-244.
- Fakültesi, V. (1988). Prof. Dr. B. Liess'e Fahri Doktora Payesi Verildi. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 0-0, DOI: 10.1501/Vetfak_0000001127.
- Günboyyu Gazetesi. (2010). Sanal Dershane. Arşiv kaydı.
- Gürkan, T. (2018). Akademisyen olmak. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 440-446.
- Haberler.com. (2013). Karabük Üniversitesi bir ilke daha imza attı. <https://www.haberler.com/yerel/karabuk-universitesi-bir-ilke-daha-imza-atti-4371008-haberi/> [Erişim Tarihi: 15.12.2022]
- Halbwachs, M. (2019). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. (B. Uçar, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları. 48.
- Hürriyet Haber. (2009). Üniversiteye ışıklı yol. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/universiteye-iskli-yol-10800311> [Erişim Tarihi: 10.12.2022]

- Hürriyet. (2011). Karabük Üniversitesi rektörü seçildi. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/karabuk-universitesi-rektoru-secildi-19320610> [Erişim Tarihi: 05.11.2022]
- İbn Hucr, Ali (1998). Hadisü Ali b. Hucr es-Sa'di an İsmail b. Cafer el-Medenî. thk. Ömer b. Rufud, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- İhlas Haber Ajansı. (2013). Başbakan Erdoğan'dan Kardemir Ve Karabük Üniversitesine Övgü. <https://www.ihha.com.tr/mersin-haberleri/basbakan-erdogandan-kardemir-ve-karabuk-universitesine-ovgu-604819/> [Erişim Tarihi: 20.02.2023]
- İhlas Haber Ajansı. (2014). Karabük Üniversitesinde hilalin doğuşu. <https://www.ihha.com.tr/haber-karabuk-universitesinde-hilalin-dogusu-362520/>. [Erişim Tarihi: 11.08.2022].
- İmrek, M. K. (2005). *Yöneticiler ve Yönetici Adayları İçin Yönetmeye Başlamak*. İstanbul: Ankan Basım Yayım Dağıtım. 7-8.
- İnci, Ü. H. (2013). Karabük'te Üniversite Algısı: Karabük Üniversitesi Örneği.
- Kale, M. Karagöz, S. & Nur, İ. (2021). Eğitim ve Sosyal Bilimler Alanında Kardeş İlişkileri Konusunda Tezlerin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 148-160.
- Kandemir, S. (2022). Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Instagram: TRT Arşiv Örneği. *TRT Akademi*, 82-103.
- Kaplan, Y. & Ak, T. (2018). Ergenlerde Psikolojik Belirtiler ve Problem Davranışlarda Anne-Baba Tutumlarının Rolü. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 154-171.
- Karabük Üniversitesi 3 Nisan TV. (2013). Karabük Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Burhanettin Uysal 3 Nisan TV'ye konuk oldu. <https://www.youtube.com/watch?v=Ty1ws4qJP2s&t=248s> Erişim Tarihi: 05.09.2022]
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 62-80.
- Kırık, A. (2016). Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiye'deki durumu. *Marmara İletişim Dergisi*, 73-94.
- Kırpıtcı, E. (2010). Din Eğitimi Açısından Baba-Oğul İlişkisi. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 223-239.
- Koç, A. & Aksal, M. E. (2012). Güneş Enerjisinin Taşıtlarda Kullanımı ve Kırıkkale Üniversitesi Güneş Enerjili Araç Projesi Örneği. *International Journal of Engineering Research and Development*, 15-20.
- Korunur, R. & Tastan, N. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Eş Seçimi Kriterlerinin Kişilik Özellikleri ile İlişkisinin İncelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 313-322.

- Köser, D. B. & Mercanlioğlu, Ç. (2010). Akademik Danışmanlık Hizmetinin Önemi ve Türkiye'deki Üniversitelerde Akademik Danışmanlık Hizmetinin Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 27-36.
- Mücevher, M. H. & Erdem, R. (2019). Başarılı Yönetici ve Yöneticilik: Kavramsal Bir Çerçeve. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 48-77.
- Ortaş, İ. (2004). Öğretim üyesi ya da bilim insanı kimdir. *Pivolka*, 11-16.
- Öçal, Ş. (2017). İnsan Hayatının Değeri ve Yaşlılık Sorunu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 331-338.
- Öksüz, D. (2018). Recep Tayyip Erdoğan'ın liderlik yaklaşımı. Doktora Tezi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Kırıkkale.
- Öğüt Eker, G. (2001). Yazılı Kaynaklarda Türk Ailesi. *Erdem, ERDEM 37.SAYI*, 131-158.
- Parlar, H. & Özbük, H. (2018). Anne Baba Tutumları ile Çocuk Utangaçlığı Arasındaki İlişki. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 57-75.
- Pirgon, Y. (2014). Osmanlı Dönemi Mehteran-ı Tabl-ı Âlem Teşkilatına Genel Bir Bakış. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 0-0.
- Ramazanoğlu, F. & Bahçeci, B. (2006). Örgütlerde Vizyon ve Misyon Kavramı. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 52-56.
- Sağır, A., İnci Ü. H. (2013). Karabük'te Üniversite Algısı: Karabük Üniversitesi Örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2):49-81.
- Samsun Gazetesi, (2014) Eğitim Ocası Karabük Üniversitesinin <https://www.samsungazetesi.com/egitim-oscari-karabuk-universitesinin> [Erişim Tarihi: 01.01.2023].
- Sarıçam, E. (2017). *Lider Yönetici: İyi Yönetici Nasıl Olur?*, İstanbul: Az Yayıncılık. s.10
- Sennett, R. (2005). *Otorite*. (K. Durand, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. s.23
- Son Haber Gazetesi. (2009). Karabük Üniversitesi Ar-Ge kuruyor. Arşiv kaydı.
- Sonsöz Gazetesi. (2012). Türkiye'nin İlk Raylı Sistemler Öğrencileri. Arşiv kaydı.
- Şahin, Ö. (2014). Geçmiş, Tarih ve Sözlü Tarih. *Mülkiye Dergisi*, 111-126.
- Şahin, S. & Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 55-66.
- Şen, Z. (2011). *Bilimsel araştırma yaptırma ilkeleri*. Su Vakfı, İstanbul.
- Taymur, İ. & Türkçapar, M. H. (2012). Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 154-177.
- Tiryaki, O. (2014). Bilimsel yayın hazırlama teknikleri. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 143-155.

- Toprak, A. (2019). Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/Sofra Çekmek (Samsun Örneği). *Mecmua*, 74-81.
- Töremen, F. & Tan, Ç. (2010). Eğitim Örgütlerinde Adalet: Kavramsal Bir Çözümleme. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 58-70.
- Tütüncü, G. (2022). Tarih Araştırmalarında Sözlü Tarih Yöntemi ve Çevrimiçi Sözlü Tarih Arşivlerinden Örnekler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 135-173.
- Uğur Çerikan, F. (2019). Türk Ailesinde Sofra Adabı, Denizli Örneği ve İşlevselliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 481-511.
- Uğur, S. S. & Uğur, U. (2014). Yöneticilik ve Liderlik Ayırımında Kişisel Farklılıkların Rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 122-136.
- Ural, A. & Çınar, F. N. (2016). Anne ve Babanın Eğitim Düzeyinin Öğrencinin Matematik Başarısına Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 42-57.
- Uysal, F. (2021). Yöneticiye Komşu Kavramlar Bağlamında Bürokrattan Girokrata Burhanettin Uysal. Yüksek Lisans Tezi. *Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*. Karabük
- Ünver, Ş. & Demirli, C. (2022). Çalışan Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rol Algısı Bağlamında Aile İçi Rol Dağılımı: Bir Nitel Araştırma. *International Journal of Social Inquiry*, 143-156.
- Yalçın, H. (2013). Anne-Çocuk İletişimi Eğitiminin Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 179-194.
- Yayla, T. (2014). Diplomat Hasan Esat Işık'ın Biyografisi (1916-1989). Yüksek Lisans Tezi. *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Yazıcı, B. & Demirli, C. (2020). Evlilik Kararı Alan Bireylerin Evliliğe Yükladıkları Anlam ile Evlilik Öncesi İlişkilerin İncelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 295-326.
- Yengin Sarpkaya, P. (2021). Okul Müdürü Olmanın Anlamı Üzerine Bir OlguBilim Çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 1785-1822.
- Yıldız, A. (2019). Toplumsal Bellekten Bireysel Belleğe: İki Örnek Olay Bağlamında Altan Öymen'in Anılarında "Öfkeli Yıllar". *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 89-109.
- Yüksek Öğretim Kurumu. (2023). Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi/Öğrenci istatistikleri. <https://istatistik.yok.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 12.12.2022].

DATA PRIVACY

A Special Review of Android Applications in The USA

Sibel Dinç

Data Privacy: A Special Review of Android Applications in The USA

Sibel Dinç

Publishing No.: 1693
ISBN: 978-625-398-688-9
E-ISBN: 978-625-398-687-2
Edition: 1st Edition, September 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulferm@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Photography: Sibel Dinç @ Camden Market / London

Library Information Card

Dinç, Sibel.

Data Privacy: A Special Review of Android Applications in The USA / Sibel Dinç

1. Edition, XVI + 88 p., 13,5x21,5 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-688-9

E-ISBN: 978-625-398-687-2

1. Data Privacy 2. Military Apps 3. Classy Shark 4. Android Permissions 5. SDK Trackers

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Beştepe/Çankaya/ANKARA

Table of Contents

Acknowledgements	vii
Preface	ix
List of Tables	xiii
List of Figures	xv
1. Introduction	1
2. Literature Review	5
2.1. Data and Information Paradox	5
2.2. What Does Personal Data Mean?.....	5
2.3. Mobile Ecosystem Works for Digital Economy	6
2.4. Difference Between Data Privacy and Data Security.....	7
2.5. Famous GDPR: Do Personal Data Breaches Create Risk?	9
2.6. Is Data Privacy Literacy Required?	11
2.7. Data Privacy Cases in Mobile Applications	14
2.7.1. Case Type 1: Data from Civilians to Serve Military Purposes...14	
2.7.2. Case Type 2: Data from Military Personnel to Serve Other Purposes	16
3. Methodology	21
3.1. Introduction to Android Applications and Android Permission Concepts	21
3.2. SDK Tracker Concept: Difference Between First-Party Trackers and Third-Party Trackers.....	24
3.3. Examining Classy Shark Data with Content Analysis Method	25
3.4. Steps of Research	27
4. Analysis	33
4.1. Analysis of Applications.....	33
4.1.1. Tactical NAV	33

4.1.2. Avenza Maps.....	35
4.1.3. ATAK	38
4.1.4. Military Flashlight	42
4.1.5. Commissary Rewards Card	43
4.1.6. Army First Aid	45
4.1.7. Military 24/7	46
4.1.8. Sandbox.....	48
4.1.9. Military Pay.....	51
4.1.10. Military Transition	53
4.1.11. Military News	55
4.1.12. LifeArmor.....	56
4.1.13. Soflete	58
4.1.14. Military Acronyms	61
4.2. Data Visualization with RawGraphs and Excel	62
4.2.1. Bar Chart with RawGraphs.....	63
4.2.2. Bubble Chart with RawGraphs.....	65
4.2.3. Clustered Bar Chart with Excel	66
5. Discussion and Conclusion	67
6. References	73
7. Appendices	79
7.1. Explanations of Permissions	79
7.2. Frequency of Permissions	81
7.3. List of Trackers.....	83
Information About the Author	87

6.

References

- Android Team Awareness Kit* (2021) *U.S. Department of Homeland Security*. Available at: <https://www.dhs.gov/medialibrary/assets/videos/22957> (Accessed: 12 August 2021).
- Arikan, R. (2013) *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. 2nd edn. Ankara: Nobel .
- Bertino, E. (2016) 'Data Security and Privacy: Concepts, Approaches, and Research Directions', *International Computer Software and Applications Conference*. IEEE Computer Society, 1, pp. 400–407. doi: 10.1109/COMPSAC.2016.89.
- Binns, R. *et al.* (2018a) 'Third Party Tracking in the Mobile Ecosystem', *ACM Digital Library*. ACM Digital Library, pp. 23–31. Available at: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3201064.3201089> (Accessed: 18 September 2021).
- Binns, R. *et al.* (2018b) 'Measuring Third-party Tracker Power across Web and Mobile', *ACM Transactions on Internet Technology (TOIT)*. ACM PUB27 New York, NY, USA, 18(4). doi: 10.1145/3176246.
- Blanke, T. and Pybus, J. (2020) 'The Material Conditions of Platforms: Monopolization Through Decentralization', *Social Media + Society* . SAGE PublicationsSage UK: London, England, 6(4). doi: 10.1177/2056305120971632.
- Chaudhry, A. *et al.* (2015) 'Personal Data: Thinking Inside the Box', *Critical Alternatives*, 1(1). Available at: <http://donottrack.us/> (Accessed: 8 September 2021).
- Cole, B. (2018) '4 GDPR Strategy Tips to Bring IT Processes Up to Speed', *TechTarget*, 12 September. Available at: <https://searchcompliance.techtarget.com/tip/GDPR-strategy-4-tips-to-bring-IT-processes-up-to-speed> (Accessed: 16 September 2021).
- Cox, J. (2020) 'How the U.S. Military Buys Location Data from Ordinary Apps', *Vice Media Group*, 16 November. Available at: <https://www.vice.com/en/article/jgqm5x/us-military-location-data-xmode-locate-x> (Accessed: 16 September 2021).
- Crocetti, P. (2021) 'What is Data Protection and Why is it Important?', *TechTarget*, February. Available at: <https://searchdatabackup.techtarget.com/definition/data-protection> (Accessed: 16 September 2021).

- Definition of BBN* (no date) *PCMag*. Available at: <https://www.pcmag.com/encyclopedia/term/bbn> (Accessed: 2 August 2021).
- Denning, D. E. and Denning, P. J. (1979) 'Data Security', *ACM Computing Surveys (CSUR)*, ACM PUB27 New York, NY, USA, 11(3), pp. 227-249. doi: 10.1145/356778.356782.
- Dinç, S. (2017) *Statistical analysis on the most read children's books in Türkiye*. Marmara University Institute of Social Sciences .
- Dinç, S. (2023). BIG DATA FROM SOCIAL MEDIA PERSPECTIVE: A CASE STUDY WITH FACEBOOK. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 3 (1) , 1-14 . DOI: 10.58620/fbujoss.1310830
- Dinç, S. (2023). DIGITAL RACISM AS NEW GENERATION OF THREATS TO HUMAN SECURITY: THE CASE OF TWITTER. British International Studies Association, Conference Presentation, Glasgow, Jun 21.
- Download APK Free Online Downloader* (2021) *APKPure.com*. Available at: <https://apkpure.com/> (Accessed: 6 September 2021).
- Enck, W. *et al.* (2011) 'A Study of Android Application Security', *ACM Digital Library*. Available at: <https://dl.acm.org/doi/10.5555/2028067.2028088> (Accessed: 18 September 2021).
- Finley, K. (2012) *What Exactly Is GitHub Anyway?*, *Tech Crunch*. Available at: <https://techcrunch.com/2012/07/14/what-exactly-is-github-anyway/> (Accessed: 12 August 2021).
- Fischer, R. J., Halibozek, E. P. and Walters, D. C. (2019) *Intraduciton to Security*. 10th edn. Woburn, United States: Butterworth-Heinemann, Elsevier.
- Fitness App Strava Lights Up Staff at Military Bases* (2018) *BBC News*. Available at: <https://www.bbc.co.uk/news/technology-42853072> (Accessed: 14 September 2021).
- Garfinkel, S. and Spafford, G. (2002) *Web Security, Privacy & Commerce*. Second Edition. Edited by D. Russell. California: O'Reilly Media. Available at: https://books.google.co.uk/books?hl=en&lr=&id=KzabAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT4&dq=security+%2B+privacy&ots=XIWPRJq9Bo&sig=4wSP5ChVXQq50swSN2zDvG_Wq8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Accessed: 7 September 2021).
- General Data Protection Regulation Official Legal Text* (2018) *European Union*. Available at: <https://gdpr-info.eu/> (Accessed: 9 September 2021).
- Idrees, F. and Rajarajan, M. (2014) 'Investigating the android intents and permissions for malware detection', in *International Conference on Wireless and Mobile Computing, Networking and Communications*. IEEE Computer Society, pp. 354-358. doi: 10.1109/WIMOB.2014.6962194.
- Kelley, P. G. *et al.* (2012) 'A Conundrum of Permissions: Installing Applications on an Android Smartphone', *International Conference on Financial*

- Cryptography and Data Security*. Springer, Berlin, Heidelberg, 7398, pp. 68-79. doi: 10.1007/978-3-642-34638-5_6.
- Kelly, G. and McKenzie, B. (2002) 'Security, privacy, and confidentiality issues on the Internet', *Journal of Medical Internet Research*. Journal of Medical Internet Research, 4(2), p. e861. doi: 10.2196/JMIR.4.2.E12.
- Kleek, M. Van *et al.* (2017) 'Better the Devil You Know: Exposing the Data Sharing Practices of Smartphone Apps', *ACM Digital Library*. ACM Digital Library, pp. 5208-5220. doi: 10.1145/3025453.3025556.
- Krippendorff, K. (2018) *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Fourth Edition. Los Angeles: SAGE Publications.
- Lasswell, H. D. (1971) *Propaganda Technique in World War* . Cambridge: M.I.T. Press.
- LifeArmor* (2020). Available at: <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.t2.adcompanion&hl=en&gl=US> (Accessed: 31 August 2021).
- Lin, J. *et al.* (2012) 'Expectation and purpose: Understanding users' mental models of mobile app privacy through crowdsourcing', *UbiComp'12 - Proceedings of the 2012 ACM Conference on Ubiquitous Computing*, pp. 501-510. doi: 10.1145/2370216.2370290.
- Mañas, E. L. and Grancini, D. (2016) *Android High Performance Programming*. First, PACKT Publishing. First. Packt Publishing. Available at: https://books.google.co.uk/books?hl=en&lr=&id=aaXWDQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=classyshark&ots=DNKFFVCwI0&sig=oJTtN5_AJIT4wXg57cndF8UA_GY#v=onepage&q&f=false (Accessed: 4 September 2021).
- Manifest Permission* (2021) *Developers*. Available at: <https://developer.android.com/reference/android/Manifest.permission> (Accessed: 2 August 2021).
- Martijn, M. *et al.* (2018) 'This fitness app lets anyone find names and addresses for thousands of soldiers and secret agents', *De Correspondent*, 8 July. Available at: <https://decorrespondent.nl/8480/this-fitness-app-lets-anyone-find-names-and-addresses-for-thousands-of-soldiers-and-secret-agents/260810880-cc840165> (Accessed: 14 September 2021).
- Military Pay by Military.com* (2021) *military.com*. Available at: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.military.militarypay&hl=en&gl=US> (Accessed: 29 August 2021).
- Mission Statement* (no date) *DVIDSHub*. Available at: <https://www.dvidshub.net/about> (Accessed: 22 September 2021).
- Moallem, A. (2017) 'Do You Really Trust "Privacy Policy" or "Terms of Use" Agreements Without Reading Them?', *Advances in Intelligent Systems and Computing*. Springer, Cham, 593, pp. 290-295. doi: 10.1007/978-3-319-60585-2_27.

- Muslim Mingle: Arab & Muslim Dating App & Marriage* (2021) *Google Play*. Available at: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.mingle.muslimmingle&hl=en_GB&gl=US (Accessed: 20 September 2021).
- Muslim Pro: Athan, Quran, Prayer Times Qibla Islam* (2021) *Google Play*. Available at: https://play-google-com.translate.goog/store/apps/details?id=com.bitsmedia.android.muslimpro&hl=en_US&gl=US&x_tr_sl=auto&x_tr_tl=tr&x_tr_hl=en-GB&x_tr_pto=nui,se,elem (Accessed: 16 September 2021).
- Palmer, J. (2013) 'Mobile location data "present anonymity risk"', *BBC News*, 25 March. Available at: <https://www.bbc.co.uk/news/science-environment-21923360> (Accessed: 14 September 2021).
- Park, S. (2017) 'Information is Power', *Digital Capital*. London: Palgrave Macmillan, London, pp. 161-183. doi: 10.1057/978-1-137-59332-0_8.
- Pettit, H. (2018) 'Shocking security lapse as running app Polar Flow exposes the locations and personal details of 6,400 spies and personnel at MI6, the White House and GCHQ', *Daily Mail Online*, 9 July. Available at: <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-5932965/Shocking-security-lapse-running-app-Polar-exposes-locations-personnel-MI6-GCHQ.html> (Accessed: 14 September 2021).
- Pybus, J. and Coté, M. (2021) 'Did you give permission? Datafication in the mobile ecosystem', *Information, Communication & Society*. Routledge, pp. 1-19. doi: 10.1080/1369118X.2021.1877771.
- Reardon, J. *et al.* (2019) '50 Ways to Leak Your Data: An Exploration of Apps' Circumvention of the Android Permissions System', in *ACM Digital Library*. ACM Digital Library, pp. 603-620. Available at: <https://dl.acm.org/doi/10.5555/3361338.3361380> (Accessed: 18 September 2021).
- Rothschild, E. (1994) 'What Is Security?', *The MIT Press*, 124(3), pp. 53-98.
- Roy, A. (2018) *16 tools for bulletproof Android app security*, *TechBeacon*. Available at: <https://techbeacon.com/app-dev-testing/16-tools-bulletproof-android-app-security> (Accessed: 5 September 2021).
- Security or Privacy (Güvenlik mi Gizlilik mi)* (2019) *BGA Security*. Available at: <https://www.bgasecurity.com/2019/01/guvenlik-mi-gizlilik-mi/> (Accessed: 8 September 2021).
- Spiekermann, S. and Korunovska, J. (2017) 'Towards a value theory for personal data', *Journal of Information Technology*. SAGE PublicationsSage UK: London, England, 32(1), pp. 62-84. doi: 10.1057/JIT.2016.4.
- Stemler, S. E. (2015) 'Content Analysis', in Scott, R. A., Kosslyn, S. M., and Buchmann, M. C. (eds) *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource*. Wiley. doi: 10.1002/9781118900772.etrds0053.

- Stemler, S. E. (2019) 'An overview of content analysis', *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 7(1), p. 17. doi: <https://doi.org/10.7275/z6fm-2e34>.
- Tactical NAV: Military Grade MGRS Navigation* (2021) *Tactical NAV*. Available at: <https://tacticalnav.com/> (Accessed: 2 August 2021).
- The Best Military Apps and What Makes One Force Stand Out Among Them* (no date) *Swag Soft*. Available at: <https://swagsoft.com.sg/blog/the-best-military-apps-and-what-makes-one-force-stand-out-among-them/> (Accessed: 3 September 2021).
- The Best Military Apps for Families* (2021) *military.com*. Available at: <https://www.military.com/spouse/military-life/military-resources/the-best-apps-for-military-families.html> (Accessed: 26 August 2021).
- The Most Popular Muslim App* (2010) *Muslim Pro*. Available at: <https://www.muslimpro.com/> (Accessed: 16 September 2021).
- Top 10 Military Apps* (2018) *Military-today.com*. Available at: http://www.military-today.com/life/top_10_military_apps.htm (Accessed: 5 September 2021).
- Top Military Apps: Ranking 10 of the Best in the Industry* (2020) *Army Technology*. Available at: <https://www.army-technology.com/features/featurecombating-smart-the-top-10-military-apps-4785858/> (Accessed: 2 August 2021).
- Transition by Military.com* (2021). Available at: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.military.transition&hl=en&gl=US> (Accessed: 31 August 2021).
- Voigt, P. and Bussche, A. von dem (2017) *The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Practical Guide*. Springer. Available at: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-57959-7.pdf> (Accessed: 9 September 2021).
- Wang, K., Song, T. and Liang, A. (2017) 'Mmda: Metadata Based Malware Detection on Android', *IEEE*. Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE), pp. 598-602. doi: 10.1109/cis.2016.0145.
- Wei, X. *et al.* (2012) 'Permission Evolution in the Android Ecosystem', in *ACM Digital Library*. New York, New York, USA: ACM Press. doi: 10.1145/2420950.
- Wetherell, J. (2011) 'Java Algorithms Implementation', *Google Code Archive*. Available at: <https://code.google.com/archive/p/java-algorithms-implementation/> (Accessed: 2 August 2021).
- Whittaker, Z. (2018) *Fitness app Polar exposed locations of spies and military personnel*, *ZDNet*.
- Yıldırım, İ. E. and Dinç, S. (2017) 'Efficiency Analysis On The Most Read Children's Books In Türkiye', *Journal of Social Sciences Institute of Atatürk University*, 21(4), pp. 1477-1490.

DUYGULAR VE ÖRGÜTLER

"Cumhuriyetimizin 100. Yılına bir armağan olarak..."

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Bilal Ezilmez

DUYGULAR VE ÖRGÜTLER

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Bilal Ezilmez

Yayın No.: 1680
ISBN: 978-625-398-673-5
E-ISBN: 978-625-398-674-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sinemis Aymelek Çırpıcı

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ezilmez, Bilal.

Duygular ve Örgütler / Bilal Ezilmez

1. Basım, XII + 168 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-673-5

E-ISBN: 978-625-398-674-2

1. Duygular 2. Örgütler 3. Örgütler ve Duygular 4. Duygu Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

DUYGULAR VE ÖRGÜTSEL MEŞRUIYET

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Kiray

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-1734-8364,
e-Posta: abduhkiray@gmail.com

Dr. Öğrencisi Vesile Çavuşoğlu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6643-5520,
e-Posta: vesile.1996@hotmail.com

2. Bölüm

DUYGUSAL EMEK BAĞLAMINDA ÖRGÜTLERDE TİNSEL EMEK

Dr. Öğr. Üyesi Bilâl Ezilmez

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-6806-8376,
e-Posta: bezilmez@bandirma.edu.tr

3. Bölüm

DUYGULAR VE PSİKOLOJİK SERMAYE

Öğr. Gör. Dr. Burcu Tosun

Atılım Üniversitesi İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0002-8030-7066,
e-Posta: burcu.tosun@atilim.edu.tr

4. Bölüm

LİDERLİK VE DUYGULAR

Dr. Öğr. Üyesi Arzu Özkanan

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi; UEMYO, ORCID: 0000-0003-2166-7827,
e-Posta: arzuozkanan@isparta.edu.tr

5. Bölüm

DUYGULARI DÜZENLEMEK ÜZERİNE YEREL YÖNETİCİLERLE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA

Dr. Öğr. Üyesi Sibel Çalışkan

Bahçeşehir Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-6029-6833, e-Posta: sibel.caliskan@eas.bau.edu.tr

6. Bölüm

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE DUYGUSAL TÜKENME

Öğr. Gör. Dr. Gamze Güner Kibaroğlu

Başkent Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-6187-4607 e-Posta: gamzegunerkibaroglu@gmail.com, ggunerkibaroglu@baskent.edu.tr

7. Bölüm

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA MERHAMET YORGUNLUĞU

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Aslan

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-7362-2332, e-Posta: yaseminaslan@bandirma.edu.tr

8. Bölüm

SAĞLIK MODELİNDE BÜTÜNLÜK DUYGUSU

Dr. Öğr. Üyesi Arzu Bulut

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-7362-5667, e-Posta: abulut@bandirma.edu.tr

9. Bölüm

HİZMET SEKTÖRÜNDE DUYGULAR VE ESTETİK EMEK KULLANIMI

Yük. Lis. Öğr. Ayşe Gündoğan

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-8286-7411, e-Posta: aysegundogan17@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Güngör Hacıoğlu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-0694-9607, e-Posta: gungor.hacioglu@gmail.com

10. Bölüm

DİJİTALLEŞEN ÖRGÜTLERDE DUYGULAR

Dr. Fulya Özdemir

Bağımsız Araştırmacı Dr., ORCID: 0000-0001-9130-6571, e-Posta: fulyaozdemirtr@gmail.com

11. Bölüm

DİJİTAL ÇAĞDA DUYGUSAL MARKALAMA

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kaplan

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-5205-2123, e-Posta: mustafakaplan@comu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
EDİTÖRDEN	v
TAKDİM	vii
1. Bölüm	
DUYGULAR VE ÖRGÜTSEL MEŞRUIYET	1
Abdullah Kiray - Vesile Çavuşoğlu	
2. Bölüm	
DUYGUSAL EMEK BAĞLAMINDA ÖRGÜTLERDE TİNSEL EMEK	13
Bilâl Ezilmez	
3. Bölüm	
DUYGULAR VE PSİKOLOJİK SERMAYE	29
Burcu Tosun	
4. Bölüm	
LİDERLİK VE DUYGULAR	47
Arzu Özkanan	
5. Bölüm	
DUYGULARI DÜZENLEMEK ÜZERİNE YEREL YÖNETİCİLERLE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA	63
Sibel Çalışkan	
6. Bölüm	
SAĞLIK İŞLETMELERİNDE DUYGUSAL TÜKENME	79
Gamze Güner Kibaroğlu	
7. Bölüm	
SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA MERHAMET YORGUNLUĞU	93
Yasemin Aslan	

8. Bölüm	
SALUTOJENİK SAĞLIK MODELİNDE BÜTÜNLÜK DUYGUSU.....	109
Arzu Bulut	
9. Bölüm	
HİZMET SEKTÖRÜNDE DUYGULAR VE ESTETİK EMEK KULLANIMI	127
Ayşe Gündoğan - Güngör Hacıoğlu	
10. Bölüm	
DİJİTALLEŞEN ÖRGÜTLERDE DUYGULAR	143
Fulya Özdemir	
11. Bölüm	
DİJİTAL ÇAĞDA DUYGUSAL MARKALAMA.....	159
Mustafa Kaplan	

DUYGULAR VE ÖRGÜTSEL MEŞRUIYET

Abdullah Kiray - Vesile Çavuşoğlu

GİRİŞ

Günümüzde örgütler, hayatta kalabilmek, rakiplerine karşı rekabet avantajı elde edebilmek ve sadık müşterilere sahip olabilmek için birtakım çabalar harcamaktadır. Bütün bunlar, bireylerin örgüt hakkındaki algı ve varsayımlarını ifade eden meşruiyet (Suchman, 1995) ile mümkün olmaktadır, dolayısıyla meşruiyetin örgütler için önemi oldukça büyüktür ve örgütsel meşruiyeti etkileyen faktörler önem arz etmektedir. Duyguların insanın pek çok düşüncesi, kanaati, tutumları ve davranışlarında önemli bir yeri olmasına rağmen örgütsel meşruiyet ve duyguların ilişkisi hâlâ derinlikli olarak anlaşılmaya muhtaçtır. Duygular ve örgütsel meşruiyet arasındaki ilişki örgütlerin duyguları nasıl yönettiği, bütün paydaşların bu duruma nasıl tepki verdiği ile ilgilidir. Türkiye gibi geleneksel değerlerin ve insanların duygularının önemli olduğu kültürlerde duygular ve örgütsel meşruiyet arasındaki ilişki daha da önem kazanmaktadır. Bu bölümün amacı şimdiye kadar ilgili alanda duygular ve örgütsel meşruiyet hakkında yazılanları bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirerek duyguların ve meşruiyetin karşılıklı etkileşimini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda örgütlerde duygular ve örgütsel meşruiyet kavramsal olarak açıklanmış ve bu kavramların ilişkisini ele alan çalışmalar incelenmiştir.

1. MEŞRUIYET

Siyaset bilimi, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve örgüt çalışmaları gibi pek çok alanın konusu olan (Suddaby vd., 2017: 7) ve İngilizcede “legitimacy” ve “legitimation” olarak karşılık bulan meşruiyet kavramı, Latince “legitimus” ve “legitimationio” sözcüklerinden türetilmiştir (Öztürk ve Ok, 2017: 273). Bu kavramı, sosyal teori ve örgüt çalışmaları alanında ilk kez kullanan Weber (1918) ol-

KAYNAKÇA

- Akçay, C. & Çoruk, A. (2012). Çalışma yaşamında duygular ve yönetimi: Kavramsal bir inceleme. *Eğitimde Politika Analizi*, 1(1), 3-25.
- Aldrich, H. E. & Pfeffer, J. (1976). Environments of organizations. *Annual Review of Sociology*, 79-105.
- Aldrich, H. E., & Fiol, C. M. (1994). Fools rush in? The institutional context of industry creation. *Academy of management review*, 19(4), 645-670.
- Andries, A. (2009). Emotions Management within Organizations. *Economics and Applied Informatics*, 17-34.
- Archibald, M. E. (2004). Between isomorphism and market partitioning: How organizational competencies and resources foster cultural and sociopolitical legitimacy, and promote organizational survival. In *Legitimacy processes in organizations*. Emerald Group Publishing Limited.
- Ashforth, B. E. & Gibbs, B. W. (1990). The double-edge of organizational legitimation. *Organization Science*, 1(2), 177-194.
- Ashkanasy, N. M. (2003). Emotions in organizations: A multi-level perspective. In *Multi-level issues in organizational behavior and strategy* (Vol. 2, pp. 9-54). Emerald Group Publishing Limited.
- Bagneux, V., Bernache-Assollant, I. & Laurin, R. (2022). The impacts of legitimacy appraisal of defeat on supporters' identity management strategies: Testing the role of emotions. *International Journal of Sport Psychology*, 53(4), 355-377.
- Barrett, M., Hinings, C. R. & Oborn, E. (2008). Legitimacy management and trust in offshoring information technology services. In *Information Technology in the Service Economy: Challenges and Possibilities for the 21 st Century: IFIP TC8 WG8. 2 International Working Conference August 10-13, 2008, Toronto, Ontario, Canada* (pp. 283-299). Springer US.
- Bitektine, A. (2011). Toward a theory of social judgments of organizations: The case of legitimacy, reputation, and status. *The Academy of Management Review*, 36(1), 151-179.
- Blanco-González, A., Cachón-Rodríguez, G., Hernández-Perlines, F. & Prado-Román, C. (2023). Effects of social responsibility on legitimacy and revisit intention: The moderating role of anxiety. *Journal of Business Research*, 157, 1-9.
- Brown, A. D., & Toyoki, S. (2013). Identity work and legitimacy. *Organization Studies*, 34(7), 875-896.
- Clauzel, A., Delacour, H. & Liarte, S. (2019). When cuisine becomes less haute: The impact of expert ratings on consumers' legitimacy judgments. *Journal of Business Research*, 105, 395-404.
- Cropanzano, R., Weiss, H. M., Hale, J. M. & Reb, J. (2003). The structure of affect: Reconsidering the relationship between negative and positive affectivity. *Journal of Management*, 29(6), 831-857.
- Çolak, N. (2022). Duygusal emeğin iş performansına etkisi, havacılık sektöründe bir uygulama. *FSM Mesleki Bilimler Dergisi*, 1(1), 112-127.
- Deepphouse, D. L., Bundy, J., Tost, L. P. & Suchman, M. C. (2017). Organizational legitimacy: Six key questions. *The SAGE Handbook Of Organizational Institutionalism*, 4(2), 27-54.
- Díez-de-Castro, E., Peris-Ortiz, M., ve Díez-Martín, F. (2018). Criteria for evaluating the organizational legitimacy: A typology for legitimacy jungle. E. Díez-de-Castro ve M. Peris-Ortiz (der.), *Organizational legitimacy* içinde (s. 1-21). Germany: Springer.
- Díez-Martín, F., Blanco-González, A., Díaz-Iglesias, S. & Prado-Román, M. (2017). The Institutionalization of Sports Organizations: A Legitimacy Perspective. *Sports Management as an Emerging Economic Activity: Trends and Best Practices*, 87-99.
- Díez-Martín, F., González, A. B. & De-Castro, E. P. D. (2021). Measuring a scientifically multifaceted concept: The jungle of organizational legitimacy. *European Research on Management and Business Economics*, 27(1), 43-53.
- Díez-Martín, F., Prado-Román, C., Cruz-Suárez, A., & Díez-de-Castro, E. (2019). Emotional Legitimacy. In *Economy, Business and Uncertainty: New Ideas for a Euro-Mediterranean Industrial Policy* (pp. 188-199). Springer International Publishing.

- Fisher, C. (2019). Emotions in organizations. In *Oxford research encyclopedia of business and management*.
- Gordo-Molina, V. & Diez-Martin, F. (2021). Dimensions of organizational legitimacy as a function of gender and consumer status. *Esic Market Economics and Business Journal*, 53(1), 1-24.
- Graham, S. M., Huang, J. Y., Clark, M. S. & Helgeson, V. S. (2008). The positives of negative emotions: Willingness to express negative emotions promotes relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(3), 394-406.
- Haack, P., Pfarrer, M. D. & Scherer, A. G. (2014). Legitimacy-as-feeling: How affect leads to vertical legitimacy spillovers in transnational governance. *Journal of Management Studies*, 51(4), 634-666.
- Hannan, M. T., ve Freeman, J. (1977). The population ecology of organizations. *American Journal of Sociology*, 82(5), 929-964.
- Hareli, S. & Rafaeli, A. (2008). Emotion cycles: On the social influence of emotion in organizations. *Research in Organizational Behavior*, 28, 35-59.
- Hybels, R. C. (1995). On legitimacy, legitimation, and organizations: A critical review and integrative theoretical model. *Academy of Management Proceedings*, 241-245.
- Johnson, C., Kaufman, J. & Ford, R. (2000). Emotional reactions to conflict: Do dependence and legitimacy matter?. *Social Forces*, 79(1), 107-137.
- Kupers, W. & Weibler, J. R. (2008). Emotions in organisation: an integral perspective. *International Journal of Work Organisation and Emotion*, 2(3), 256-287.
- Lefsrud, L., Graves, H. & Phillips, N. (2020). "Giant toxic lakes you can see from space": A theory of multimodal messages and emotion in legitimacy work. *Organization Studies*, 41(8), 1055-1078.
- Luoma-aho, V. (2010, June). Emotional Stakeholders: A threat to organizational legitimacy. In *60th Annual Conference of the International Communication Association, Singapore* (Vol. 22, No. 26, pp. 1-12).
- Nickel, M. N. & Fuentes, J. M. (2004). Relationship between legitimation, competition and organizational death: Current state of the art. *International Journal of Management Reviews*, 5(1), 43-62.
- Öztürk, N. K. & Ok, A. Ş. (2017). Siyasal meşruiyet düşüncesinin evrimi. *Türk İdare Dergisi*, 89(484), 271-304.
- Roseman, I. J. (1979, September). Cognitive aspects of emotion and emotional behavior. In *87th Annual Convention of the American Psychological Association, New York* (Vol. 58).
- Roseman, I. J., Spindel, M. S. & Jose, P. E. (1990). Appraisals of emotion-eliciting events: Testing a theory of discrete emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 899-915.
- Santana, A. (2012). Three elements of stakeholder legitimacy. *Journal of Business Ethics*, 105, 257-265.
- Scott, W. R. (2008). Approaching adulthood: the maturing of institutional theory. *Theory and Society*, 37, 427-442.
- Suchman, M. C. (1995). Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *The Academy of Management Review*, 20(3), 571-610.
- Suddaby, R., Bitektine, A. & Haack, P. (2017). Legitimacy. *Academy of Management Annals*, 11(1), 451-478.
- Watson, D., Clark, L. A. & Tellegen, A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: the PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1063.
- Weber, M. (1918). *Economy and society*. G. Roth ve C. Wittich (der.). Berkeley, CA: California University Press.
- Yang, K., Kim, J., Min, J. & Hernandez-Calderon, A. (2021). Effects of retailers' service quality and legitimacy on behavioral intention: the role of emotions during COVID-19. *The Service Industries Journal*, 41(1-2), 84-106.
- Zietsma, C. & Toubiana, M. (2018). The valuable, the constitutive, and the energetic: Exploring the impact and importance of studying emotions and institutions. *Organization Studies*, 39(4), 427-443.

DUYGUSAL EMEK BAĞLAMINDA ÖRGÜTLERDE TİNSEL EMEK

Bilâl Ezilmez

GİRİŞ

Günümüzde çalışanların da duyguları olduğu ve duyguların uygun yönetim ilkeleri çerçevesinde ele alınmaları gerektiği ve duygulara dönük gerekli politikaların uygulanmasının kaçınılmaz olduğu ifade edilmeye başlanmıştır. Duygular çalışanın özel yaşam alanına ait olmaktan çıkmış ve böylece çalışanların iş ve kurumlarına bağlılıklarını güçlendirmek ve bu yönde ortaya konulan katma değeri artırmak için araçsallaştırılarak çalışma dünyasına taşınmıştır.

Yirminci yüzyılın başında sermaye ve çalışanların emek gücü üretim açısından belirleyici unsurlar olurken günümüzde insan davranışı ve insan ilişkilerinin merkeze alınmasıyla duyguların da kaçınılmaz olarak işletme faaliyetlerini derinden etkileyen unsurlardan biri olduğu kabul edilmiştir. Devamında ise duygusal emek, duygu yönetimi, duygusal zekâ, duygu düzenleme gibi duygularla ilgili kavramlar işletme araştırmalarına konu olmaya başlamıştır.

Duygu düzenleme, bireyin duygu ile ilişkili çeşitli faktörleri etkilediği ve duygusal emek ile çok yakınlık gösteren bir süreçtir. Zaman açısından duygusal tepki ortaya çıkmadan önce ya da sonra gerçekleşebileceği gibi, içerik açısından da birey deneyimleyeceği duygunun ne olacağını, bu duyguyu ne zaman ve nasıl deneyimleyip ne şekilde ifade edeceğini değiştirebilir (Gross, 1998; Grandey, 2015). Duygusal emek çalışanların duygularını karşıdan gözlemlenebilecek yüz ve bedensel hareketler olarak karşındakine yansıtmasıdır (Hochschild, 1983). Duygusal zekâ ise kendi ve diğerlerinin duygularını bilebilme, duygularını yaşamaya devam edebilme, ve dürtülerini kontrol ile tatmin ihtiyacını öteleyebilme, modunu düzenleme, sıkıntıların düşünmeyi engellemesine izin vermeme, empatik davranabilme ve umudu kaybetmeme-

yüksek düzeyde özdeşleşen üyeler, daha az uyumsuzluk gösterirken iş tatmini, sosyalleşme ve örgütsel kimlik gibi konulardaki tinsel (manevi) emek sonuçları da çok net olmayan sonuçlar ortaya koymuştur (McGuire, 2010).

Örgütlerde maddi olmayan unsurların, yani duyguların ve maneviyatın, çalışanların duygusal deneyimlerinin nasıl ifadelendirildiği ve nasıl işlediğini ve örgütsel sonuçları nasıl etkilediğini anlamak, işin nasıl yapıldığını ve nasıl daha iyi yapılabileceğini ortaya koymanın önemli bir yoludur (Barsade ve Gibson, 2007). Duygusal emek ve manevi emek kullanımı bu noktada örgütlerde iş tatminini artırmak, uyumsuzlukları azaltmak için birlikte kullanılabilir.

Yöneticiler örgütlerdeki tinsel (manevi) iklimi iyileştirerek örgüte bağlılığı ve dolayısıyla bireysel ve örgütsel performansı artırabilirler. Çalışanların manevi ihtiyaçlarını karşılayarak olumlu bir psikoloji yaşamalarına izin veren, insan olarak değerli olduklarını ve saygıyı hak ettiklerini hissettiren bir örgüt onlardan her zaman olumlu karşılık alacaktır.

Bu bölümde, şimdiye kadar örgütsel davranış alanında duygusal emek ile birlikte tinsellik (maneviyat) üzerine gerçekleştirilen araştırmaların yetersiz olduğu ve tinsel emek kullanımına ihtiyaç da olabileceği vurgulanarak örgüt ve yönetim alan yazınına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ashforth, B. E. & Humphrey, R. H. (1993). Emotional Labor in Service Roles. The Influence of Identity. *Academy of Management Review*. 18. 188-115.
- Ashmos DP, & Duchan D. (2000) Spirituality at Work: A Conceptualization and Measure. *Journal of Management Inquiry*.9(2):134-145. doi:10.1177/105649260092008.
- Ashkanasy, Neal. "Emotions in Organizations: A Multi-Level Perspective, Multi-Level Issues in Organizational Behaviour and Strategy", *Research in Multi-Level Issues, Elsevier Science*, 2, 2003, 9-54.
- Barsade, S. & Gibson D. (2007). "Why Does Affect Matter in Organizations?" *Academy of Management Perspectives*, February, 36-59.
- Beğenirbaş, Memduh ve Çalışkan Abdullah, (2014). "Duygusal Emegin İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Kişiler Arası Çarpıklığın Aracılık Rolü". *Business and Economics Research Journal*, 5(2), s.109-127.
- Beğenirbaş, M., ve Meydan Cem Harun, (2012). "Duygusal Emegin Örgütsel Vatandaşlık Davranışıyla İlişkisi: Öğretmenler Üzerinde Bir Araştırma". *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 1-24.
- Berzah, M. & Çakır, M. (2015). İş hayatında maneviyat yaklaşımı ne vaadediyor?. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(26), 135-149.
- Brotheridge, C M., & Grandey A. A, (2002). "Emotional Labor and Burnout: Comparing Two Perspectives of "People Work". *Journal of Vocational Behavior*,60(1), S.17-39.

- Burack, E. H. (1999). Spirituality in the workplace. *Journal of organizational change management*, 12, 4, 280-292. <https://doi.org/10.1108/09534819910282126>.
- Chi, Nai-Wen & Alicia A., Grandey. (2016) "Emotional Labor Predicts Service Performance Depending on Activation and Inhibition Regulatory Fit", *Journal of Management*, 1-28, <https://doi.org/10.1177/0149206316672530>.
- Chu, K. H.-L., & Murrmann, S. K. (2006). Development and validation of the hospitality emotional labor scale. *Tourism Management*, 27(6), 1181-1191.
- Chu, K. H. L. (2002). The effects of emotional labor on employee work outcomes. Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Diefendorff, J. M., Richard, E. M., & Yang, J. (2008). Linking emotion regulation strategies to affective events and negative emotions at work. *Journal of Vocational behavior*, 73(3), 498-508.
- Duman, N. (2017). "Duygusal Emek: Bir Literatür Değerlendirilmesi", *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries, (Journal EMI)*, 1 (1), 29-39.
- Ezilmaz, B. & Eroğlu, U. (2019), Bursa İli Doktor ve Hemşirelerinin Duygusal Emek Kullanımları Üzerine Bir Araştırma, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 40-57.
- Ezilmaz, B. (2018). Duygusal Emek Gösterimlerinin Bireysel ve Örgütsel Öncülleri ile Sonuçları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Goleman, D. (2012). *İşbaşında Duygusal Zekâ*, varlık yayınları, 10. Basım, İstanbul.
- Goleman, D. (2016). *Duygusal Zekâ neden IQ'dan daha önemlidir?*, varlık yayınları, 41. Basım. İstanbul.
- Graber, David R. Ph.D., M.P.H.; Johnson, James A. (2001). Spirituality and Healthcare Organizations. *Journal of Healthcare Management: January* 46, 1, 39-50.
- Grandey, A. A. (2015). Smiling for a wage: what emotional labor teaches us about emotion regulation. *Psychological Inquiry*. 26(1) 54-60.
- Grandey, A. A. (2000). Emotion Regulation in the Workplace: A New Way to Conceptualize Emotional Labor, *Journal of Occupational Health Psychology*. Vol. 5. No. 1. 95-110.
- Grandey, A. A. (1999). The effects of emotional labor: Employee attitudes, stress and performance. Yayınlanmış doktora tezi, Colorado State University, Colorado. (<https://www.proquest.com/dissertations-theses/effects-emotional-labor-employee-attitudes-stress/docview/304516512/se-2>)
- Gross, J.J. (1998) The emerging field of emotion regulation: an integrative review. *Rev Gen Psychol*, 2:271-299.
- Gull, G. A., & Doh, J. (2004). The "transmutation" of the organization: Toward a more spiritual workplace. *Journal of management inquiry*, 13(2), 128-139.
- Guy, M.E., Newman, M.A., & Mastracci, S.H. (2008). *Emotional Labor: Putting the Service in Public Service* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315704852>
- Güngör-Delen; M. (2017). *Emek Sürecinde Son Nokta Duygusal Emek & Tinsel Emek*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Hochschild, A. R. (1983). *The Managed Heart: The Commercialization of Human Feeling*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure, *American Journal of Sociology*, 85, 3, 551-575.

- Krishnakumar, S; C.P. Neck (2002). "The "What", "Why", and "How" of Spirituality in the Workplace", *Journal of Managerial Psychology*, v. 17/3, 153.
- Kruml, S. M.; Geddes, D. (2000). Exploring the Dimensions of Emotional Labor: The Heart of Hochschild's Work. *Management Communication Quarterly*, 14(1), 8-49. <https://doi.org/10.1177/0893318900141002>.
- Lee, Seonjeong, Kathi J. Lovelace & Charles C. Manz (2014) Serving with spirit: an integrative model of workplace spirituality within service organizations, *Journal of Management, Spirituality & Religion*, 11:1, 45-64, DOI: 10.1080/14766086.2013.801023.
- Leidner, R. (1999). Emotional labor in service work. *The annals of the American academy of political and social science*, 561(1), 81-95.
- Marques, J. F. (2006), "The spiritual worker", *Journal of Management Development*, Vol. 25 Iss 9 pp. 884- 895.
- Martínez-Iñigo, D.; Totterdell, P.; Alcover C. M. & Holman, D. (2007) Emotional labour and emotional exhaustion: Interpersonal and intrapersonal mechanisms, *Work & Stress*, 21:1, 30-47, DOI: 10.1080/02678370701234274.
- McGuire, T. (2010). From Emotions to Spirituality: "Spiritual Labor" as the Commodification, Codification, and Regulation of Organizational Members' Spirituality. *Management Communication Quarterly*, 24 (1), 74-103. <https://doi.org/10.1177/0893318909351432>.
- McGuire, T. (2006). *Spiritual labor and Spiritual Dissonance in the Total Institution of the parochial Boarding School*, Unpublished DissertationThesis, University of Missouri, Columbia.
- Milliman, J., Czaplewski, A. J.,; Ferguson, J. (2003). Workplace Spirituality and Employee Work Attitudes. *Journal of Organizational Change Management*, 16, 426-447. <http://dx.doi.org/10.1108/09534810310484172>.
- Mitroff, I.I., ve Denton, E.A. (1999). A Study of Spirituality in the Workplace. *Sloan Management Review*, 40, 83-92.
- Morris, J. A. ve Feldman, D. C. (1996). The Dimensions, Antecedents and Consequences of Emotional Labor, *Academy of Management Review*, 21, 4, 986-1010.
- Öz, E. Ü. (2007). *Duygusal Emek Davranışlarının Çalışanların İş Sonuçlarına Etkisi*. İstanbul: Beta.
- Pärna, K. (2012). "Spiritual Labour": Working on the Spiritual Marketplace and Producing Spirituality. *Implicit Religion*, 15(4).
- Rafaelli, A. & Sutton, R.I. (1987). Expression of Emotion as Part of the Work Role. *Academy of Management Review*, 12, 23-37.
- Rego, A., & Pina e Cunha, M. (2008). Workplace spirituality and organizational commitment: An empirical study. *Journal of Organizational Change Management*, 21(1), 53-75. <https://doi.org/10.1108/09534810810847039>.
- Seery, Brenda L., & Corrigan, E. A. (2009). "Emotional Labor: Links to Work Attitudes and Emotional Exhaustion". *Journal of Managerial Psychology*, 24(8), s.797-813.
- Seymour, D. (2000), "Emotional Labour: A Comparison between Fast-Food and Traditional Service Work", *Hospitality Management*, 19:159-171.
- Sheep, M. L. (2000). "Nurturing the Whole Person: The Ethics of Workplace Spirituality in a Society of Organizations", *Journal of Business Ethics*, 66, 357-375.
- Steinberg, R. J., & Figart, D. M. (1999). Emotional Labor Since: The Managed Heart. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 561(1), 8-26. <https://doi.org/10.1177/000271629956100101>.

- Ünler, E. (2023). Duyguların Dili Olsa- Duyguların Farkındalığıyla Yaşamak, Tuti Kitap, İstanbul.
- Wharton, A.S. (2009), "The Sociology of Emotional Labor", Annual Review of Sociology, 35:147-165.
- Wharton, A. S. (1999). The psychosocial consequences of emotional labor, The Annals Of The American Academy of Political And Social Science. 561: 158--Annals, Aapss. January.
- Wharton, A. S. & Erickson, R. I. (1993). "Managing Emotions on The Job and at Home: Understanding The Consequences of Multiple Emotional Roles". Academy of Management Review, 18(3), s.457-486.

DUYGULAR VE PSİKOLOJİK SERMAYE

Burcu Tosun

GİRİŞ

Sermaye, insan kaynakları, sosyoloji, ekonomi ve finans alanlarında sıklıkla kullanılan bir terimdir. Ekonomik sermaye (neye sahip olduğunuz), sosyal sermaye (kimi tanıdığınız) ve insan sermayesi (ne bildiğiniz) literatürde oldukça fazla ilgi gören ve başarının kritik itici güçleri olarak gösterilen kavramlardır. Pozitif psikologlar bu kavramı “kim olduğunuz” sorusuna cevap verecek şekilde geliştirerek “psikolojik sermaye” terimini gündeme getirmişlerdir (Luthans vd., 2004) içerecek şekilde genişletmiştir. Günümüz iş dünyasında işletmelerin sadece finansal kaynakları yönetmesi yeterli değildir. Psikolojik sermaye, işletmelerin sahip olduğu en değerli kaynaklardan biridir. Psikolojik sermaye, çalışanların sahip oldukları pozitif duygusal, bilişsel ve davranışsal kaynakların bir bütünüdür ve aynı zamanda örgütlerde çalışanların pozitif psikolojik kaynaklarının bütünleşmesi ile oluşan yüksek düzeyli bir çekirdek kavramdır (Luthans vd., 2007).

Günümüzde örgütlerin duygusal olgular olduğu gerçeği geniş ölçüde kabul görmüştür. Çalışma ortamlarında duyguları yönetebilen örgütler, kişisel, grupsal ve örgütsel sonuçlarda önemli farklılıklar yaratabilmektedirler (Fine- man, 1997). Yapılan çalışmalar, işteki duyguların çalışanın iş doyumunu (Watson ve Slack, 1993) ve motivasyonu (Lang, 1995) üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermiştir. İşteki duygusal olaylar, çalışanın tutum ve davranışları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olan farklı duygusal tepkileri beraberinde getirmektedir (Weiss ve Cropanzano, 1996). Bu duygulardan kaynaklanan davranışlar, yönüne ve şiddetine bağlı olarak çalışanın performansını etkilemektedir (Kiefer, 2005).

tur. Benzer şekilde Haar ve arkadaşları da (2014), liderlerin psikolojik sermayelerinin takipçilerininkini ve hatta takipçilerin psikolojik sermayelerinin de liderlerininkini etkileyebileceğini keşfetmişlerdir. Psikolojik sermayenin aşağıya (liderlerden takipçilere), yukarıya (takipçilerden liderlere) veya yatay olarak (ekip üyeleri arasında) yayıldığı yayılma mekanizmaları üzerine yapılan çalışmalar sürmektedir. Örneğin liderlerden takipçilere ve muhtemelen aynı seviyedekiler arasındaki damlama etkilerinin davranışsal modelleme yoluyla üretilmesi mümkündür. Taklit, duygusal yayılmaya yönelik en temel ve yaygın olarak kabul edilen sosyal mekanizmalardan biridir ve ortaya çıkan nörobilimsel kanıtlar, bu taklidi kolaylaştıran "ayna nöron sistemi" denen mekanizmayı desteklemektedir (Cattaneo ve Rizzolatti, 2009). Bununla birlikte psikolojik sermaye ve genel olarak pozitiflik, sadece davranışsal modelleme veya ilkel taklit yoluyla açıklanması muhtemel olmayan daha karmaşık bilişsel ve koşullu mekanizmalar içermektedir.

Sonuç olarak, psikolojik sermaye, akademisyenlerin ve yöneticilerin, liderlerin ve takipçilerin, bireysel güçler, gelişim ve mükemmeliyetin keşfedilmemiş alanlarına uzanabilmek için yararlanabilecekleri, kanıta dayalı bir temel yapı ve pozitif yaklaşımdır. Psikolojik sermayenin olumlu yapısı, teori ve araştırmaya dayalı olması, geçerli bir şekilde ölçülebilmesi, geliştirilebilir olması ve arzu edilen iş sonuçlarıyla doğrudan ilişkilendirilebilmesi, kavramın gelişimine ve aynı zamanda bilimsel kesinliğinin ve uygulanabilirliğinin sürdürülmesine katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Avey J. B., Avolio, B. J. Ve Luthans F. (2011). Experimentally analyzing the impact of leader positivity on follower positivity and performance. *Leadership Quarterly*, 21:350-64
- Avey, J. B. (2014). The left side of psychological capital: New evidence on the antecedents of PsyCap. *J. Leadership & Organizational Studies*, 21:141-49
- Avey, J. B., Luthans, F., Smith, R. M. ve Palmer, N. F. (2010). Impact of positive psychological capital on employee well-being over time. *Journal of Occupational Health Psychology*, 15:17-28
- Avey, J. B., Wernsing, T. S. ve Luthans, F. (2008). Can positive employees help positive organizational change? *Journal of Applied Behavioral Science*, 44:48-70
- Avey, J.B., Luthans, F. ve Jensen, S.M. (2009). Psychological capital: A positive resource for combating employee stress and turnover. *Human Resource Management*, 48(5), 677-693.
- Bakker, A. B. ve Demerouti, E. (2008). Towards a model of work engagement. *Career Development International*, 13(3), 209-222.
- Bakker, A. B., Demerouti, E. ve Verbeke, W. (2004). Using the job demands-resources model to predict burnout and performance. *Human Resource Management*, 43(1), 83-104.
- Bandura, A. (1994). Bandura Self-efficacy defined. In *Encyclopedia of Human Behavior* (Vol. 4, pp. 71-81). Academic Press

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York, NY: Freeman.
- Bandura, A. ve Locke, E. A. (2003). Negative self-efficacy and goal effects revisited. *Journal of Applied Psychology*, 88(1), 87–99.
- Bandura, A., Freeman, W. H. ve Lightsey, R. (1999). Self-Efficacy: The Exercise of Control. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 13(2), 158–166.
- Cameron, K. S. (2008). Paradox in positive organizational change. *Journal of Applied Behavioral Science*. 44:7–24
- Cameron, K. S. ve Caza, A. (2004). Contributions to the discipline of positive organizational scholarship. *American Behavioral Scientist*. 47:731–39
- Cameron, K. S. ve Spreitzer, G. M. (2012). *Oxford Handbook of Positive Organizational Scholarship*. New York: Oxford U. Press
- Carver, C. S. ve Connor-Smith, J. (2010). Personality and coping. *Annual Review of Psychology*, 61, 679–704.
- Carver, C. S. ve Scheier, M. F. (2002). Optimism. In *Handbook of positive psychology*. (pp. 231–243). Oxford University Press.
- Cattaneo, L. ve Rizzolatti, G. (2009). The mirror neuron system. *Archives of Neurology*. 66:557–60
- Ciarrochi, J., Parker, P., Kashdan, T. B., Heaven, P. C. L. ve Barkus, E. (2015). Hope and emotional well-being: A six-year study to distinguish antecedents, correlates, and consequences. *Journal of Positive Psychology*, 10(6), 520–532.
- Coutu, D. L. (2002). How resilience works - *Harvard Business Review*. *Harvard Business Review*, 80(5), 46–50.
- Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R.E. ve Smith, H.L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological bulletin*, 125(2), 276-302.
- Feldman, D. B., Rand, K. L. ve Kahle-Wroblewski, K. (2009). Hope and goal attainment: Testing a basic prediction of hope theory. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28(4), 479–497.
- Fineman, S. (1997). Emotion and Management Learning. *Management Learning*, 28(1), 13-25.
- Folkman, S. (1997). Positive psychological states and coping with severe stress. *Social science & medicine*, 45(8), 1207-1221.
- Fredrickson, B. L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. *American Psychology*. 56:218–26
- Fredrickson, B. L. (2013). Positive emotions broaden and build. In E. Ashby Plant & P. G. Devine (Eds.), *Advances on experimental social psychology* (Vol. 47, pp. 1–53). Burlington, VT: Academic Press.
- Fredrickson, B.L. (1998). What good are positive emotions? *Review of General Psychology*, 2(3), 300-319.
- Fredrikson, B. L., Tugade, M. M., Waugh, C. E. ve Larkin, G. R. (2003). What good are positive emotions in crises? A prospective study on resilience and emotions following the terrorist attacks on the United States on September 11th, 2001. *Journal of Personality & Social Psychology*, 84, 365–376.
- Guojuan, Z., Shuling, W. ve Junli, Z. (2010). Research on the Happiness Management Model from the Perspective of Psychological Capital. Paper presented at the Proceedings of the 7th International Conference on Innovation & Management.
- Haar, J. M., Roche, M. ve Luthans, F. (2014). Do leaders' psychological capital and engagement influence follower teams or vice versa?. In *Academy of Management Proceedings* (Vol. 2014, No. 1, p. 11058). Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management.

- Hartmann, S., Weiss, M., Newman, A., & Hoegl, M. (2020). Resilience in the Workplace: A Multi-level Review and Synthesis. *Applied Psychology*, 69(3), 913-959.
- Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*, 44, 513-524.
- Hobfoll, S. E. (2002). Social and psychological resources and adaptation. *Review of general psychology*, 6(4), 307-324.
- Hobfoll, S. E. (2011). Conservation of Resources Theory: Its Implication for Stress, Health, and Resilience. In S. Folkman (Ed.), *The Oxford Handbook of Stress, Health, and Coping* (pp. 127-147). Oxford University Press.
- Horton, T. V. ve Wallander, J. L. (2001). Hope and social support as resilience factors against psychological distress of mothers who care for children with chronic physical conditions. *Rehabilitation psychology*, 46(4), 382.
- Kiefer, T. (2005). Feeling bad: Antecedents and consequences of negative emotions in ongoing change. *Journal of Organizational Behavior*, 26(8), 875-897.
- Kinman, G., & Grant, L. (2011). Exploring stress resilience in trainee social workers: The role of emotional and social competencies. *British Journal of Social Work*, 41(2), 261-275.
- Lang, P.J. (1995). The emotion probe: Studies of motivation and attention. *American psychologist*, 50(5), 372-385.
- Lazarus, R.S. (1991). *Emotion and adaptation*: New York, NY: Oxford University Press, USA.
- Locke, E. A. ve Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation: A 35-year odyssey. *American psychologist*, 57(9), 705.
- Luthans, F. (2002a). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 23(6), 695-706.
- Luthans, F. (2002b). Positive organizational behavior: Developing and managing psychological strengths. *Academy of Management Perspectives*, 16(1), 57-72.
- Luthans, F. ve Avolio, B. J. (2003). Authentic leadership development. *Positive organizational scholarship*, 241(258), 1-26.
- Luthans, F. ve Youssef-Morgan, C. M. (2004). Human, social, and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage. *Organizational Dynamics*, 33(2), 143-160.
- Luthans, F. ve Youssef-Morgan, C. M. (2017). Psychological capital: An evidence-based positive approach. *Annual review of organizational psychology and organizational behavior*, 4, 339-366.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B. ve Norman, S. M. (2007). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60, 541-572.
- Luthans, F., Luthans, K. W. ve Luthans, B. C. (2004). Positive psychological capital: Human and social capital. *Business Horizons*, 47, 45-50.
- Luthans, F., Norman, S.M., Avolio, B.J. ve Avey, J.B. (2008). The mediating role of psychological capital in the supportive organizational climate—employee performance relationship. *Journal of Organizational Behavior*, 29(2), 219-238.
- Luthans, F., Youssef, C. M. ve Avolio, B. J. (2007). *Psychological capital*. New York, NY: Oxford University Press.
- Luthans, F., Youssef, C. M. ve Avolio, B. J. (2015). *Psychological capital and beyond*. Oxford University Press, USA.

- Luthans, F., Youssef, C. M., Sweetman, D. S. ve Harms, P. D. (2013). Meeting the leadership challenge of employee well-being through relationship PsyCap and health PsyCap. *Journal of leadership & organizational studies*, 20(1), 118-133.
- Malinowski, P. ve Lim, H. J. (2015). Mindfulness at work: Positive affect, hope, and optimism mediate the relationship between dispositional mindfulness, work engagement, and well-being. *Mindfulness*, 6, 1250-1262.
- Masten, A. S. ve Reed, M. G. J. (2002). Resilience in development. *Handbook of positive psychology*, 74, 88.
- McKenny, A. F., Short, J. C. ve Payne, G. T. (2013). Using computer-aided text analysis to elevate constructs: An illustration using psychological capital. *Organizational research methods*, 16(1), 152-184.
- Mischel, W. (1979). On the interface of cognition and personality: Beyond the person-situation debate. *American Psychologist*, 34(9), 740-754.
- Parker, S. K. (1998). Enhancing role breadth self-efficacy: the roles of job enrichment and other organizational interventions. *Journal of applied psychology*, 83(6), 835.
- Peterson, C. ve Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification* (Vol. 1). Oxford University Press.
- Rahimnia, F., Mazidi, A. ve Mohammadzadeh, Z. (2013). Emotional mediators of psychological capital on well-being: The role of stress, anxiety, and depression. *Management Science Letters*, 3(3), 913-926.
- Salovey, P., Mayer, J.D. ve Caruso, D. (2002). The positive psychology of emotional intelligence. In C. Snyder & S. Lopez (Eds.), *The Handbook of Positive Psychology* (Vol. 159, pp. 171). New York: Oxford University Press.
- Scheier, M. F. ve Carver, C. S. (1985). Optimism, coping, and health: assessment and implications of generalized outcome expectancies. *Health psychology*, 4(3), 219.
- Seligman, M. E. P. (2006). Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life. In *Learned Optimism* (Vol. 9, Issue 3). Vintage.
- Seligman, M. E. P. (2007). Coaching and positive psychology. *Australian Psychologist*, 42(4), 266-267.
- Siu, O. L., Cheung, F. ve Lui, S. (2015). Linking positive emotions to work well-being and turnover intention among Hong Kong police officers: The role of psychological capital. *Journal of Happiness Studies*, 16, 367-380.
- Snyder, C. R. (1994). The psychology of hope: You can get there from here. In *The psychology of hope: You can get there from here*. Free Press.
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13, 249-275.
- Snyder, C. R. (Ed.). (2000). *Handbook of hope: Theory, measures, and applications*. Academic press.
- Snyder, C. R., Irving, L. M. ve Anderson, J. R. (1991). Hope and health. *Handbook of social and clinical psychology: The health perspective*, 162, 285-305.
- Snyder, C. R., LaPointe, A. B., Crowson, J. J. ve Early, S. (1998). Preferences of High- and Low-hope People for Self-referential Input. *Cognition and Emotion*, 12(6), 807-823.
- Stajkovic, A. D. ve Luthans, F. (1998). Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis. *Psychological bulletin*, 124(2), 240.
- Wagnild, G. M. ve Young, H. M. (1993). Development and psychometric. *Journal of nursing measurement*, 1(2), 165-17847.

- Watson, D. ve Slack, A.K. (1993). General Factors of Affective Temperament and Their Relation to Job Satisfaction over Time. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 54(2), 181-202.
- Weiss, H.M. ve Cropanzano, R. (1996). Affective events theory: A theoretical discussion of the structure, causes and consequences of affective experiences at work. *Research in Organizational Behavior*, 18, 1-74.
- Wright, T. A. ve Quick, J. C. (2009). The emerging positive agenda in organizations: Greater than a trickle, but not yet a deluge. *Journal of Organizational Behavior*, 30(2), 147-159.
- Seligman, M. E. P. (2006). Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life. In *Learned Optimism* (Vol. 9, Issue 3). Vintage.
- Seligman, M. E. P. (2007). Coaching and positive psychology. *Australian Psychologist*, 42(4), 266-267.
- Siu, O. L., Cheung, F. ve Lui, S. (2015). Linking positive emotions to work well-being and turnover intention among Hong Kong police officers: The role of psychological capital. *Journal of Happiness Studies*, 16, 367-380.
- Snyder, C. R. (1994). The psychology of hope: You can get there from here. In *The psychology of hope: You can get there from here*. Free Press.
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13, 249-275.
- Snyder, C. R. (Ed.). (2000). *Handbook of hope: Theory, measures, and applications*. Academic press.
- Snyder, C. R., Irving, L. M. ve Anderson, J. R. (1991). Hope and health. *Handbook of social and clinical psychology: The health perspective*, 162, 285-305.
- Snyder, C. R., LaPointe, A. B., Crowson, J. J. ve Early, S. (1998). Preferences of High- and Low-hope People for Self-referential Input. *Cognition and Emotion*, 12(6), 807-823.
- Stajkovic, A. D. ve Luthans, F. (1998). Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis. *Psychological bulletin*, 124(2), 240.
- Wagnild, G. M. ve Young, H. M. (1993). Development and psychometric. *Journal of nursing measurement*, 1(2), 165-17847.
- Watson, D. ve Slack, A.K. (1993). General Factors of Affective Temperament and Their Relation to Job Satisfaction over Time. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 54(2), 181-202.
- Weiss, H.M. ve Cropanzano, R. (1996). Affective events theory: A theoretical discussion of the structure, causes and consequences of affective experiences at work. *Research in Organizational Behavior*, 18, 1-74.
- Wright, T. A. ve Quick, J. C. (2009). The emerging positive agenda in organizations: Greater than a trickle, but not yet a deluge. *Journal of Organizational Behavior*, 30(2), 147-159.

LİDERLİK VE DUYGULAR

Arzu Özkanan

GİRİŞ

İnsanın ikinci planda tutulduğu klasik yönetim anlayışı ile katı kurallar, baskı ve ceza yöntemleriyle yönetilmesi gereği inancından, insan kaynağının örgütler için en önemli kaynak olduğu inancına yönelik bir değişim gözlenmektedir. Bu değişim ile çalışana değer verilerek ılıman bir ortamda insan odaklı bir anlayış ile yönetim yaklaşımları geliştirilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan çevresindeki kişileri belirli hedefler doğrultusunda harekete geçirebilmek için gerekli olan ikna etme, etkileme ve yönlendirme yeterlilikleri ile anılan liderler de insan odaklı bu anlayış içerisinde kendilerine yer bulmaktadırlar.

Birçok çalışmaya akıl ve zekâ ile üstün yeterlilikler çerçevesinde konu olan liderler üstün öngörülerini, akılları, ileri görüşlülükleri, analiz yetenekleri ile başarıya ulaşabilirler algısının oluşmasına neden olmaktadır. İnsanların zayıf yönü olarak görülen duygular ise bu özellikler arasında yerini alamamıştır. Oysa somut problemler kolaylıkla çözüme kavuşturulabilirken duygu problemleri zahmetli ve zaman alıcıdır. Örgütlerin başarısızlıklarının arkasında yatan sorunlar arasında da çözülmemiş duygular yer almaktadır. Liderler gerek üyelerinin gerekse müşterilerin duygularını ve taleplerini fark ederek değerlendirebilmeli ve uygun tepkiler verebilmelidir. Ancak bu şekilde fark yaratılabilecek ve başarıya ulaşabilecektir.

Geçmişte çaresizlik ve güçsüzlük olarak değerlendirilen duygular günümüzde liderlerin özellikle üyelerini etkileyebilmeleri adına kullandıkları temel öğe olarak yer almaya başlamıştır. Duyguları anlayan ve önemini farkında olan liderler daha güvenilir, birleştirici ve motive edicidir. Şöyle ki davranışla-

KAYNAKÇA

- Acar, F. (2002). Duygusal Zekâ ve Liderlik, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, 53-68.
- Alderfer, C. P. (1977). Handbook of Leadership Reviewed, The American Political Science Review, 71(3)
- Alon, I. & Higgins, J.M. (2005). Global Leadership Success Through Emotional and Cultural Intel- ligences, Business Horizons, 501-512.
- Ang, M. C. H. (2012). An affective events theory perspective of emotional labor and intention to quit. Does emotional intelligence count?, İnternational Conference on Statistics in Science, Business and Engineering. September.
- Aryee, S., Pawan, S. & Zhen X.C. (2002). Trust as a Mediator of the Relationship Between Organi- zational Justice and Work Outcomes: Test of a Social Exchange Model, Journal of Organiza- tional Behavior, 23.
- Ashforth, B. E. & Humphrey, R. H. (1995). Emotion in the workplace: A Reappraisal, Human Relations, 48(2), 97-125.
- Ashkanasy, N. & Daus, C. (2002). Emotion in the workplace: the new challenge for managers. The Academy of Management Executive, 16(1), 76-86.
- Atabek, E. (1999). Bizim Duygusal Zekâmı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Bar-On, R. (2001). The Bar-On Model of Emotional- Social Intelligence-ESI. Psicothema, 18, 13-25.
- Barutçugil, İ. (2004). Organizasyonlarda Duygu Yönetimi, İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Bass, B. M. (1990). Bass and Stodgill's Handbook of Leadership, Theory Research and Applicati- ons, Third Edition, New York: Free Press.
- Bennis, W.G. (1996). The Leader As Storyteller, Harvard Business Review, 154- 160
- Bloch, S. & Whiteley, P. (2007). Kusursuz Liderlik, (Çev. Şensoy, Ü.). İstanbul, BZD Yayın ve İleti- şim Hizmetleri.
- Bodtker, A. M. (2000). Emotion in Conflict Formation and its Transformantion, Application to Organizational Conflict Management, The International Journal of Conflict Management, 12(3), 259-275.
- Brannigan, A. & Zwerman, W. (2001). The real "Hawthorne effect". Society, 38, 55-60.
- Bryman, A. (1992). Charisma and Leadership in Organizations, Organization Studies, London, 14.
- Celep, C. (2004). Eğitim Örgütlerinde Dönüşümsel Önderlik, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Chernis, C. (1998). Social and emotional learning for leaders, Educational Leadership, 55(17), 26-30.
- Clemens, J.K. & Wolff, M. (2007). Büyük Flmlerden Liderlik Dersleri, Çev. Yavuz, F., İstanbul: Kapital Medya
- Coetzee, C. & Schaap, P. (2005). The Relationship Between Leadership Behavior, Outcomes of Leadership and Emotional Intelligence, 31(3), 31-38.
- Cook, C.W.; Hunsaker, P. & Coffey, R.E. (1997) Management and Organizational Behaviour, Chi- cago, Iwin The Mc Graw Hill Book Companies Inc.
- Cooper, R.K.& Sawaf, A. (1997), Liderlikte Duygusal Zekâ, Çev. Ayman, Z. & Sancar, B., İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Covey, S.R. (2001). Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı, 16.Basım, Çev. Suveren, G. ve Deniztekin, O., İstanbul: Varlık Yayınları.
- Daft, R.L. (1997). Management, USA: The Dryden Press

- Damassio, A. R. (1994). *Descortese Error Emotion, Reason and the Human Brain*, New York: Putnam.
- Davis, K., (1982). *İşletmelerde İnsan Davranışı*, (Çev. Tosun vd.). İstanbul, İstanbul Matbaası.
- Erel, C. (2008). *Lider, İdealist Düşünce*, İkinci Basım. İstanbul: MMP Baskı.
- Eren, E. (2007). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, 10.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Flom, H. (1990). *Emotional Man; II. Corporate Actors as Emotion-Motivated Emotion Managers*, New York: International Sociology.
- Franke, R. H. & Kaul, J. D. (1978). The Hawthorne Experiments: First Statistical Interpretation. *American Sociological Review*, 43(5), 623-643.
- George, J. M. (2000). Emotions and leadership: The role of emotional intelligence. *Human Relations*, 53(8), 1027-1055.
- Geybullayev, G. (2002). *Yönetimin Esasları*, Isparta: Süleyman Demire Üniversitesi Yayınları, Yayın No. 28.
- Goleman, D. (2000). Leadership that gets results, *Harvard Business Review*, 78(2), 78-90.
- Goleman, D. (2003). *Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir?* (23. Bas.), (Çev. Banu Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık /Bilim Yayınları
- Goleman, D. (2007). *Duygusal Zekâ*, İstanbul: Varlık Yayınları
- Goleman, D. & Boyatzis, R. (2008). Social Intelligence and the Biology of Leadership. *Harvard Business Review*. Vol. September, 2-7.
- Goleman, D., Boyatzis, R., & McKee, A. (2002). *Primal leadership: Realizing the power of emotional intelligence*. Boston: Harvard Business School.
- Jago, A.G. (1982). Leadership, Perspectives in Theory and Research, *Management Science*, 28(3), 315-336.
- Jones, S. R. G. (1990). Worker Interdependence and Output: The Hawthorne Studies Reevaluated. *American Sociological Review*, 55(2), 176-190.
- Jordan, P. J.; Ashkanasy, N. M.; Hartel, C. E. J. & Hooper, G. S. (2002). Workgroup emotional intelligence scale development and relationship to team process effectiveness and goal focus, *Human Resource Management Review*, 12, 194-214.
- Koçel, T. (1999). *İşletme Yöneticiliği*, 7.Baskı, İstanbul: Beta yayınları.
- Kraus, M. (2017). Comparing Generation X and Generation Y on their preferred emotional leadership style, *Journal of Applied Leadership and Management*, 5, 62-75.
- Maddock, R.C. ve Fulton, R.L. (1998). *Motivation, Emotions and Leadership, The Silent Side of Management*, Westport, Connecticut, London: Quorum Books.
- Mandfred, F. R. K. D. V. & Balazs, K. (1999). Creating the "Authentizotic Organization: Corporate transformation and its vicissitudes-a rejoinder, *Administration & Society*, 31(2), 275-287.
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2000). Emotional intelligence as zeitgeist as personality and as a mental ability, *THE Handbook of emotional intelligence: Theory, development, assesment, and application at home, school, and in the workplace* (pp. 92-117), (edt. Baron, R. & Parker, J. D. A.) San Francisco, CA: Jossey- Bass.
- McKeown, A. & Bates, J. (2013). Emotion İntelligent Leadership Findings from Study of Public Library Branch Managers in Northern Ireland. *Library Management*. 34(6/7), 462-485.
- Mokhtaripour, M. (2007). Executive EQ, 6th Nexus EQ World Summit, Sandton, Johannesburg South Africa.
- Palmer, M. & Hyman, B. (1993). *Yönetimde Kadınlar*, (Çev. Üner, V.). İstanbul:Rota Yayınları.

- Palmer, B. & Walls, M. & Burgess, Z. & Stough, C. (2001). Emotional intelligence and effective leadership. *Leadership & Organization Development Journal*, 22(1), 5-10.
- Plas, J. M. & Hoover-Dempsey, K. V. (1988). *Working up a storm: Anger, anxiety, joy and tears on the job*. New York: Norton.
- Riggio, R.E. & Reichard, R.J. (2008). The Emotional and Social Intelligences of Effective Leadership. An Emotional and Social Skill Approach. *Journal of Managerial Psychology*. 23(2), 169-185.
- Robbins, S. & Judge, T.A. (2015). *Organizational Behavior*. Pearson Pub. (16.Edit.). USA.
- Rost, C. J. (1993). *Leadership For the Twenty-First Century*, New York: Praeger
- Rowden, R. W. (2000). The Relationship Between Charismatic Leadership Behaviors and Organizational Commitment, *The Leadership&Organization Development Journal*, 21(1), (30-35).
- Sabuncuoğlu, Z. & Vergiliel Tüz, M. (2005). *Örgütsel Psikoloji*, Bursa: Alfa Aktüel Basım.
- Schultz, C. (2007). Emotional Intelligence, An Overlooked Aspect of Effective Leadership Practices, Version.1-2, Us/Central, 1-7.
- Simon, H. (1999). *Gizli Şampiyon Şirketler*, İstanbul, Beyaz Yayınları.
- Sosik, M. J. (1999). Understanding leader emotional intelligence and performance, *Group&Organization Management*, 24(3). 367-391.
- Stogdill, R. M. (1974). *Handbook Of Leadership*. New York: Free Press.
- Stokes, S.L. (2004). Emotional Intelligence, *Information System Management*, Vol.21, No, 2, 91-96.
- Şimşek, M.Ş., Akgemci, T. & Çelik, A. (2001). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, 2.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Terkel, S. (1975). *Working*. New York: Avon.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2023). <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 20/03/2023
- Türkel, B. (2004). *Liderlik-Tarihe Yön Verenlerin Karakter Analizi*, Ankara: Elma Yayınevi.
- Voola,R., Carlson, J. ve West, A. (2004). Emotional Intelligence and Competitive Advantage, Examining The Relationship From a Resource-Based View, *Strategic Change*-13, 83-93.
- Weinberger, L. A. (2003). An examination of the relationship between emotional intelligence, leadership style and perceived leadership effectiveness. Candidate, Dissertation. Human Resource Development Research Center. Swanson & Associates.
- Werner, I. (1993). *Liderlik ve Yönetim*, (Çev. Üner, V.), İstanbul, Rota Yayınları.
- Yalçın, M. (2021). *Duygusal Emek ve Etkili Liderlik*, Ankara: İKSAD Yayınevi
- Zaleznik, A. (1977). Managers and Leaders: Are They Different?. *Harvard Business Review*, 67-78.
- Zel, U. (2001). *Kişilik ve Liderlik*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Zineldin, M., & Hytter, A. (2012). Leaders' negative emotions and leadership styles influencing subordinates' well-being. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(4), 748-758.

DUYGULARI DÜZENLEMELİK ÜZERİNE YEREL YÖNETİCİLERLE ÖRNEK BİR ÇALIŞMA

Sibel Çalışkan

GİRİŞ

Duyguları ile hareket etmenin rasyonelliğe aykırı olduğu düşüncesi, duygusal zekâ kavramının ortaya atılması ile yerini duyguları anlamaya bırakmıştır. Bireylerin olaylara tepki olarak deneyimlediği birincil duygular (korku, üzüntü, şaşkınlık gibi); bilgi sağlayarak durumla başa çıkmaya yardımcı olmaktadır. Bu işlev, duyguların etkili uyum için gerekliliğini göstermektedir. Üst (ikincil) duygular [meta-emotions] ise birincil duygular üzerine hissedilen duygular olarak tanımlanmaktadır (Gottman vd.,1996). Birincil duygular evrensel ve her bireyin deneyimlediği duygular olarak kabul edilmesine karşın; üst duygular bireye özgüdür. Bireylerin bulunduğu durumları algılayış ve yorumlama biçimine bağlı olarak aynı durumlarda bile farklı üst duygular deneyimlenebilmektedir (ör., öfke duyduğu için kızmak ya da pişmanlık hissetmek). Bu bağlamda iş hayatında duygularımızın bize ne söylediğini konuşmak hâlâ çalışılması gereken bir konudur.

Duyguların uyumlu işleyişini vurgulayan bir diğer önemli kavram ise duygusal farklılaşma/ayırt ediciliktir [emotional differentiation]: kişinin duyguları arasında ayırım yapma ve duygularını, bağlama duyarlı bir şekilde etiketleme eğilimidir (Barrett vd., 2001). Buna göre yüksek duygusal farklılaşma, duygu düzenlemeyi kolaylaştırmakta ve esenliği [well-being] artırmaktadır. Örneğin negatif duyguların kolay ayırt edilmesi, depresif ruh hâlinin azalmasıyla pozitif duyguların kolay ayırt edilmesi ise daha etkili stresle başa çıkma yöntemlerinin geliştirilmesi ile ilişkilendirilmiştir (Vedernikova vd. 2021).

KAYNAKÇA

- Ashkanasy, Neal M. (2003). Emotions in organizations: A multi-level perspective. Fred Dansereau and Francis J.Yammarino (Der.), *Multi-level issues in organizational behavior and strategy* içinde (ss. 9-54). Emerald Group Publishing Limited, Bingley. [https://doi.org/10.1016/S1475-9144\(03\)02002-2](https://doi.org/10.1016/S1475-9144(03)02002-2).
- Barrett, L. F., Gross, J., Christensen, T. C., & Benvenuto, M. (2001). Knowing what you're feeling and knowing what to do about it: Mapping the relation between emotion differentiation and emotion regulation. *Cognition and Emotion, 15*(6), 713–724. <https://doi.org/10.1080/02699930143000239>.
- Basch, J., & Fisher, C. D. (2000). Affective events–emotions matrix: A classification of work events and associated emotions. N. M. Ashkanasy, C. E. Härtel, & W. J. Zerbe (Der.), *Emotions in the workplace: Research, theory, and practice* içinde (ss. 36–48). Quorum Books/Greenwood Publishing Group.
- Chadha, N. K., & Singh, D. (2001). *How to measure your EQ. Emotional intelligence at work: A professional guide*. New Delhi: Response Books.
- Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition & Emotion, 6*(3-4), 169-200.
- Elfenbein H. A. (2023). Emotion in Organizations: Theory and Research. *Annual Review of Psychology, 74*, 489–517. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-032720-035940>.
- Erbas, Y., Ceulemans, E., Blanke, E. S., Sels, L., Fischer, A., & Kuppens, P. (2019). Emotion differentiation dissected: between-category, within-category, and integral emotion differentiation, and their relation to well-being. *Cognition & Emotion, 33*(2), 258–71. <https://doi.org/10.1080/02699931.2018.1465894>.
- Grant, A. M. (2013). Rocking the boat but keeping it steady: The role of emotion regulation in employee voice. *Academy of Management Journal, 56*(6), 1703–1723. <https://doi.org/10.5465/amj.2011.0035>.
- Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology, 10*(3), 243.
- Gross, J. J. (1998). Antecedent-and response-focused emotion regulation: divergent consequences for experience, expression, and physiology. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(1), 224.
- Hackman, J. R., & Oldham, G. R. (1976). Motivation through the design of work: Test of a theory. *Organizational Behavior & Human Performance, 16*(2), 250–279. [https://doi.org/10.1016/0030-5073\(76\)90016-7](https://doi.org/10.1016/0030-5073(76)90016-7).
- Hochschild, A. R. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Kuepers, W., & Weibler, J. (2008). Emotions in organisation: An integral perspective. *International Journal of Work Organisation and Emotion, 2*(3), 256-287. <https://doi.org/10.1504/IJWOE.2008.019426>.
- Lyons, E., & Coyle, A. (Eds.). (2007). *Analysing qualitative data in psychology*. Sage Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446207536>.
- Mitmansgruber, H., Beck, T. N., Höfer, S., & Schüßler, G. (2009). When you don't like what you feel: Experiential avoidance, mindfulness and meta-emotion in emotion regulation. *Personality and Individual Differences, 46*(4), 448-453. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.11.013>.

- Peng, K. Z., Li, W., & Bindl, U. K. (2021). Feeling energized to become proactive: A systematic literature review of the affect-proactivity link. K. Z. Peng & C.-H. Wu (Der.), *Emotion and proactivity at work: Prospects and dialogues* içinde,(13–53).BristolUniversityPress. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1ks0hcg.8>.
- Reid, K., Flowers, P., & Larkin, M. (2005). Exploring lived experience. *The Psychologist*, 18(1), 20–23.
- Rusting, C. L. (2001). Personality as a moderator of affective influences on cognition. Forgas, J. P. (Der.). *Handbook of affect and social cognition* içinde (ss. 371-391). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Snarey, J. R., & Vaillant, G. E. (1985). How lower-and working-class youth become middle-class adults: The association between ego defense mechanisms and upward social mobility. *Child Development*, 56(4), 899-910. <https://doi.org/10.2307/1130102>.
- Ünler, E., & Kılıç, B. (2019). Paternalistic leadership and employee organizational attitudes: The role of positive/negative affectivity. *Sage Open*, 9(3). <https://doi.org/10.1177/2158244019862665>.
- Vedernikova, E., Kuppens, P., & Erbas, Y. (2021). From Knowledge to Differentiation: Increasing Emotion Knowledge Through an Intervention Increases Negative Emotion Differentiation. *Frontiers in Psychology*, 12, 703757. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.703757>.
- Weinberger, L. A. (2002). Emotional intelligence: Its connection to HRD theory and practice. *Human Resource Development Review*, 1(2), 215-243. <https://doi.org/10.1177/15384302001002005>

SAĞLIK İŞLETMELERİNDE DUYGUSAL TÜKENME

Gamze Güner Kibaroğlu

GİRİŞ

Günümüzün hızla değişen ve gelişen iş dünyasında, sağlık işletmeleri de etkilenen sektörlerden biridir. Sağlık çalışanları, sıkı çalışma saatleri, yoğun iş yükü, hastalarla duygusal olarak bağ kurma gerekliliği gibi faktörlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle sağlık çalışanlarında duygusal tükenme, sıklıkla karşılaşılan bir sorundur (Burke ve Ng, 2013). Araştırmacılar, sağlık çalışanlarındaki duygusal tükenme konusunda giderek artan bir ilgi göstermektedir. Son yıllarda sağlık işletmelerinde duygusal tükenme konusunda önemli araştırmalar yapılmıştır (De Cordova vd., 2022; Luo vd., 2022). Yapılan bu araştırmalar duygusal tükenmenin, sağlık sektöründe kritik bir mesleki tehlike olduğunu ve sağlık çalışanları ve kuruluşları üzerindeki etkisinin önemli bir endişe kaynağı olduğunu göstermiştir.

Sağlık işinin karmaşıklığı ve talepleri, hastaların hastalıklarına ve acılarına sürekli maruz kalma ile birleştğinde sağlık çalışanları arasında yüksek düzeyde duygusal tükenme ile sonuçlanmıştır (Hall vd., 2016). Bu çerçevede sağlık işletmelerinde çalışanların duygusal tükenmesi sağlık sektöründeki çalışanlar arasında yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Duygusal tükenme, bir kişinin işiyle ilgili duygusal olarak yıpranması, işine olan bağlılığının azalması ve iş performansının düşmesi ile karakterize edilmektedir (Bianchi ve Schonfeld, 2016; Dyrbye vd., 2017). Bu nedenle sağlık çalışanlarının duygusal tükenme düzeylerinin yüksek olduğunu ve bu durumun iş performansını, iş memnuniyetini ve hasta bakım kalitesini olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Sağlık çalışanlarının duygusal tükenmesi, iş performansını, motivasyonu ve iş tatminini de etkileyebilir. Bu nedenle duygusal tükenmenin

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık işletmelerinde duygusal tükenme, sağlık çalışanları arasında sık görülen bir sorundur. Bu sorun, çalışanların yüksek iş yükü, iş talepleri, iş ve özel hayat dengesinin zorluğu, duygusal emeğin aşırı kullanımı gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada öncelikle duygusal tükenme kavramının anlamı, alt boyutları ve bu kavramın teorik temellerine değinilmiştir. Ardından son yıllarda sağlık işletmelerinde duygusal tükenme konusunda yapılan nitelikli araştırmalar incelenmiştir. İncelenen bu araştırmaların, sağlık çalışanlarının duygusal tükenmenin yanı sıra depresyon, kaygı, stres, iş tatminsizliği gibi sorunlarla da karşı karşıya kaldığını göstermiştir. Bu nedenle sağlık işletmelerinde duygusal tükenmenin etkisini azaltmak için önlemler alınması gerekmektedir.

Sonuç olarak duygusal tükenmenin nedenlerini ve sonuçlarını anlamak, etkilerini hafifletmek için etkili müdahaleler geliştirmek açısından kritik öneme sahiptir. Sağlık kuruluşları, duygusal tükenmeyi azaltmak ve genel refahı iyileştirmek için çalışma koşullarını iyileştirmeye ve sağlık çalışanlarına sosyal destek sağlamaya odaklanmalıdır. Ayrıca farkındalık temelli stres azaltma ve duygusal zekâ eğitimi gibi müdahaleler de duygusal tükenmenin hafifletilmesinde etkili olabilir. Bunlara ilave olarak sağlık işletmelerinde duygusal tükenme konusu sorunun çözümü için daha fazla araştırma ve önlemler alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adriaenssens, J., De Gucht, V., & Maes, S. (2015). Determinants and prevalence of burnout in emergency nurses: A systematic review of 25 years of research. *International Journal of Nursing Studies*, 52(2), 649-661.
- Aggarwal, S., & Singla, R. (2021). An examination of factors influencing emotional exhaustion in frontline nurses during the COVID-19 pandemic. *Journal of Nursing Management*, 29(4), 664-673. <https://doi.org/10.1111/jonm.13149>
- Alsaleem, S. A., Alsabaani, A. A., Alamri, R. S., Alsaif, M. F., Alahmadi, A. M., Almalki, M. A., & Aldeghaither, D. M. (2021). Depression, anxiety, and stress among health care workers during the COVID-19 pandemic in Saudi Arabia: a multicenter cross-sectional study. *Saudi Medical Journal*, 42(7), 723-729. <https://doi.org/10.15537/smj.2021.42.7.20210236>
- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job demands-resources theory: Taking stock and looking forward. *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3), 273-285. doi: 10.1037/ocp0000056
- Bakker, A. B., Demerouti, E., & Sanz-Vergel, A. I. (2014). Burnout and work engagement: The JD-R approach. *Annual Review Of Organizational Psychology And Organizational Behavior*, 1(1), 389-411.
- Bakker, A. B., Demerouti, E., & Sanz-Vergel, A. I. (2020). Burnout and work engagement: The JD-R approach. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 7, 389-411. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-032320-111059>

- Bakker, A. B., Rodríguez-Muñoz, A., & Derks, D. (2020). The impact of daily recovery processes on job resources: A diary study among nurses. *Journal of Occupational Health Psychology, 25*(4), 238–252. <https://doi.org/10.1037/ocp0000187>
- Bianchi, R., & Schonfeld, I. S. (2016). The occupational stress injury model: An integrative theoretical approach for the explanation and prevention of chronic stress related disorders. *Stress and Health, 32*(6), 449-464.
- Burke, R. J., & Ng, E. S. W. (2013). The changing nature of work and organizations: Implications for human resource management. *Human Resource Management Review, 23*(4), 131-136.
- Bogaert, P. V., & Clarke, S. (2010). Job demands, job resources, and burnout among Canadian nurses. *Journal of Nursing Management, 18*(5), 600-607. doi: 10.1111/j.1365-2834.2010.01126.
- Boiko, O., Campbell, C., & Contreras, R. (2020). COVID-19, stress, and nursing: a tale of two countries. *Nursing Forum, 55*(4), 564-572.
- Chan, Z. C. Y. (2015). Investigating the job stressors of nursing staff in a Hong Kong public hospital: a qualitative study. *Journal of Nursing Management, 23*(5), 588-598.
- Cheng, P., Xia, G., Pang, P., Wu, B., Wang, Y., and Hu, X. (2021). Protective measures and their impact on COVID-19 transmission among dental care personnel: a systematic review. *Journal of Dental Research, 100*(5), 503-512. doi: 10.1177/0022034520985008
- De Cordova, P.B., Johansen, M.L., Grafova, I.B., Crincoli, S., Prado, J., & Pogorzelska-Maziarz, M. (2022). Burnout and intent to leave during COVID-19: A cross-sectional study of New Jersey hospital nurses. *Journal of Nursing Management, 30*(6), 1913-1921
- Demerouti, E., Bakker, A. B., Nachreiner, F., & Schaufeli, W. B. (2001). The job demands-resources model of burnout. *Journal of Applied Psychology, 86*(3), 499-512.
- Derycke, H., Vandeveld, S., & Dochy, F. (2014). How perceived social support affects job satisfaction and engagement: The mediating role of work-family conflict and exhaustion. *Journal of Applied Social Psychology, 44*(6), 458-469. doi: 10.1111/jasp.12251
- Dyrbye, L. N., Shanafelt, T. D., & Sinsky, C. A. (2017). Burnout among health care professionals: A call to explore and address this underrecognized threat to safe, high-quality care. *The National Academy of Medicine Perspectives, 7*(9), 1-6.
- Fawcett, E., & Fairbrother, H. (2021). Predictors of emotional exhaustion, disengagement and job satisfaction in UK healthcare workers during COVID-19. *Occupational Medicine, 71*(2), 109-111. <https://doi.org/10.1093/occmed/kqaa214>
- Figley, C. R. (2016). Compassion fatigue: Psychotherapists' chronic lack of self care. *Psychotherapy in Australia, 22*(2), 32-41.
- Freaney, Y. M., & Tiernan, J. (2009). Exploration of the factors associated with nurse absenteeism rates: a systematic review. *Journal of nursing management, 17*(3), 312-330.
- Gupta, S., & Agarwal, U. A. (2020). Role of job stressors in predicting emotional exhaustion: An empirical study of public sector undertakings in India. *Management Research Review, 43*(10), 1162-1182. doi: 10.1108/MRR-05-2019-0188.
- Halbesleben, J. R. B., & Buckley, M. R. (2004). Burnout in organizational life. *Journal of Management, 30*(6), 859–879. <https://doi.org/10.1016/j.jm.2004.06.004>
- Hall, L. H., Johnson, J., Watt, I., Tsipa, A., & O'Connor, D. B. (2016). Healthcare staff wellbeing, burnout, and patient safety: a systematic review. *Plos One, 11*(7), e0159015.
- Hakanen, J. J., Bakker, A. B., & Schaufeli, W. B. (2020). Burnout and work engagement: About cross-over or double-cross? A test of the spillover-crossover model. *Journal of Occupational Health Psychology, 25*(1), 67–80. <https://doi.org/10.1037/ocp0000164>
- Hwang, J. Y., Yoon, H. J., & Kim, J. I. (2020). The effect of mindfulness on emotional exhaustion: The role of perceived stress and burnout. *Personality and Individual Differences, 152*, 109561. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109561>

- Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*, *44*(3), 513–524. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.3.513>
- Lee, R. T., & Ashforth, B. E. (1996). A meta-analytic examination of the correlates of the three dimensions of job burnout. *Journal of Applied Psychology*, *81*(2), 123-133. doi: 10.1037/0021-9010.81.2.123
- Lee, S. A., Jobe, M. C., Mathis, A. A., & Gibbons, J. A. (2020). Incremental validity of mindfulness, psychological flexibility, and positive affect in predicting psychological health and life satisfaction. *Mindfulness*, *11*(4), 922-931. doi: 10.1007/s12671-020-01410-4
- Lee, J., Kwon, K., & Lee, E. (2019). Job demands, job resources, and mental health in workers: A longitudinal mediation model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *16*(21), 4213. <https://doi.org/10.3390/ijerph16214213>
- Leiter, M. P., Zanaletti, W., Argentero, P., & Bakker, A. B. (2021). Burnout and engagement: Identifying the distinctiveness across a decade of research on burnout and engagement. *Work & Stress*, *35*(1), 1-14. <https://doi.org/10.1080/02678373.2020.1849136>
- Li, X., Li, S., Li, Z., Wang, Y., & Xu, X. (2020). Factors influencing healthcare provider burnout in China during the COVID-19 outbreak: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, *20*(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-08922-y>
- Linzer, M., Poplau, S., Grossman, E., Varkey, A., Yale, S., Williams, E., ... & Barbouche, M. (2020). A cluster randomized trial of interventions to improve work conditions and clinician burnout in primary care: results from the Healthy Work Place (HWP) Study. *Journal of General Internal Medicine*, *35*(3), 720-727.
- Luo, D., Song, Y., Cai, X., Li, R., Bai, Y., Chen, B., & Liu, Y. (2022). Nurse managers' burnout and organizational support: The serial mediating role of leadership and resilience. *Journal of Nursing Management*, *30*(8), 4251-4261.
- Lu, H., Barriball, K. L., Zhang, X., & While, A. E. (2012). Job satisfaction among hospital nurses revisited: a systematic review. *International Journal of Nursing Studies*, *49*(8), 1017-1038.
- Jones, M. J., Butler, E. M., & Fugate Woods, N. (2021). Depressive symptoms among midlife and older women: prevalence, incidence, and associated factors. *Archives of Psychiatric Nursing*, *35*(3), 428-432.
- Khamisa, N., Peltzer, K., & Ilic, D. (2015). Occupational stress, coping and mental health in nurses from five countries. *The Croatian Journal of Nursing*, *2*(5), 7-15.
- Khamisa, N., Peltzer, K., Ilic, D., & Oldenburg, B. (2020). Work related stress, burnout, job satisfaction and general health of nurses: A follow-up study. *International Journal of Nursing Practice*, *26*(1), e12795. <https://doi.org/10.1111/ijn.12795>
- Kim, H.-W., Cho, Y.-C., & Yoo, Y. (2020). Emotional exhaustion and job outcomes: The mediating role of job embeddedness and perceived organizational support. *Sustainability*, *12*(11), 4525. <https://doi.org/10.3390/su12114525>
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, *2*(2), 99–113. <https://doi.org/10.1002/job.4030020205>
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1986). Maslach Burnout Inventory. Consulting Psychologists Press.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2008). Early predictors of job burnout and engagement. *Journal of Applied Psychology*, *93*(3), 498-512.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Understanding burnout: New models. In *Professional burnout* (pp. 1-16). Routledge.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, *52*, 397–422. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.397>
- Montgomery, A. J., Bradley, C., Rochfort, A., & Panagopoulou, E. (2015). A review of self-medication in physicians and medical students. *Occupational Medicine*, *65*(4), 201-206.

- Montgomery, A. J., Bradley, C., Rochfort, A., Panagopoulou, E., & Rees, D. (2015). Nursing stress and patient care: real-time investigation of the effect of nursing tasks and demands on psychological stress, physiological stress, and job performance: study protocol. *Journal of Advanced Nursing*, 71(5), 1134-1143.
- Schaufeli, W. B., & Bakker, A. B. (2004). Job demands, job resources, and their relationship with burnout and engagement: A multi-sample study. *Journal of Organizational Behavior*, 25(3), 293-315.
- Schaufeli, W. B., Bakker, A. B., & Salanova, M. (2009). The measurement of work engagement with a short questionnaire: A cross-national study. *Educational and Psychological Measurement*, 69(4), 659-676.
- Schaufeli, W. B., & Taris, T. W. (2014). A critical review of the job demands-resources model: Implications for improving work and health. In G. F. Bauer & O. Hämmig (Eds.), *Bridging occupational, organizational and public health: A transdisciplinary approach* (pp. 43-68). Springer.
- Schaufeli, W. B., Taris, T. W., & Rhenen, W. V. (2008). Workaholism, burnout, and work engagement: Three of a kind or three different kinds of employee well-being? *Applied Psychology: An International Review*, 57(2), 173-203. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2007.00285.x>
- Shanafelt, T. D., Boone, S., Tan, L., Dyrbye, L. N., Sotile, W., Satele, D., ... & West, C. P. (2020). Burnout and satisfaction with work-life integration among physicians in an academic medical center. *Journal of General Internal Medicine*, 35(5), 1544
- Shanafelt, T. D., Boone, S., Tan, L., Dyrbye, L. N., Sotile, W., West, C. P., & Sloan, J. A. (2015). Burnout and satisfaction with work-life balance among US physicians relative to the general US population. *Archives of Internal Medicine*, 175(2), 265-267. 1551.
- Shanafelt, T. D., Hasan, O., Dyrbye, L. N., Sinsky, C., Satele, D., Sloan, J., ... & West, C. P. (2021). Intensive care unit nurses' well-being and caring behaviors: A systematic review. *Critical Care Medicine*, 49(4), 601-617.
- Shirom, A., Toker, S., Shapira, I., Berliner, S., & Melamed, S. (2011). Burnout and vigor as predictors of the incidence of hyperlipidemia among healthy employees. *Journal of Occupational Health Psychology*, 16(4), 457-467.
- Siegrist, J. (1996). Adverse health effects of high-effort/low-reward conditions. *Journal of Occupational Health Psychology*, 1(1), 27-41.
- Smith, J., Johnson, L., & Lee, M. (2022). The effects of exercise on mental health. *Journal of Psychology*, 25(2), 50-65. doi:10.1037/0033-2909.125.6.710
- Suliman, A. A., Al-Mathqoub, M. A., Al Hosis, K. F., Al-Surimi, K. M., Al-Eisa, A. A., & Al-Sadhan, S. A. (2018). Burnout among healthcare providers working in the maternity and gynecology units of a tertiary care hospital in Saudi Arabia. *Annals of Saudi Medicine*, 38(3), 195-203.
- Suresh, B. M., & Deepashree, K. (2021). Occupational stress and burnout among healthcare workers during COVID-19 pandemic: A systematic review of literature. *Journal of Occupational Health and Epidemiology*, 10(3), 156-167.
- Spector, P. E. (2020). Do not cross me: Optimizing the use of cross-sectional designs. *Journal of Business and Psychology*, 35(1), 1-17.
- Wolever, R. Q., Simmons, L. A., Sforzo, G. A., Dill, D., Kaye, M., Bechard, E. M., ... & Yang, N. (2012). A systematic review of the literature on health and wellness coaching: defining a key behavioral intervention in healthcare. *Global Advances in Health and Medicine*, 1(5), 38-57.
- Väänänen, A., Toppinen-Tanner, S., Kalimo, R., Mutanen, P., Peiró, J. M., & Kivimäki, M. (2005). Role clarity, fairness, and organizational climate as predictors of sickness absence: A prospective study in the private sector. *Scandinavian Journal of Public Health*, 33(6), 426-434.

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA MERHAMET YORGUNLUĞU

Yasemin Aslan

GİRİŞ

Duygular, insan davranışlarını pek çok açıdan etkileme özelliğine sahiptir. Bireylerin duygu durumlarında yaşanan değişiklikler iş performansını, yaşam kalitesini, memnuniyetini ve örgüt içi iletişimi doğrudan etkilediği için çalışanların duygu durumlarının verimli bir şekilde yönetilmesi önemlidir. Bu durum işgörenlerin bazen gerçek duygularını açıkça belirtmekten kaçınmasına ve zaman içinde bir yorgunluk durumunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle örgütlerde duygu yönetimi bireysel bir faktör olmaktan ziyade bütünsel açıdan örgütün duygusal iklimini de yakından ilgilendirdiği için yönetsel olarak ele alınması gereken bir konudur.

Bireysel ve örgütsel düzeyde başarılı bir şekilde yönetilemeyen duygular stres, öfke, üzüntü, kaygı, depresyon ve düşük benlik saygısına neden olabilmektedir. Son yıllarda özellikle sağlık, eğitim, turizm gibi hizmet alıcısı ve hizmet sunucusu insanlardan oluşan sektörlerde duygular ve duyguların örgüt üzerindeki etkileri daha fazla araştırma konusu olmaya başlamıştır.

Sağlık sektörü duyguların ve duygusal etkileşimin yoğun olduğu sektörlerden biridir. Özellikle uzun süreli bakım ve tedavi hizmetlerinin sunulduğu ortamlarda, hastalar ile sağlık çalışanları arasında zaman içerisinde duygusal bağ oluşabilmektedir. Acı çeken ve bakıma muhtaç hastaların en fazla ihtiyacı olan duygulardan biri merhamettir (Back vd., 2014).

Merhamet duygusunun hasta bakım kalitesini iyileştirdiği, organizasyonel kapasiteyi artırdığı, personelin işe devamlılığını sağladığı ve sağlık çalışan-

KAYNAKÇA

- Alharbi, J., Jackson, D., & Usher, K. (2020). Personal characteristics, coping strategies, and resilience impact on compassion fatigue in critical care nurses: A cross-sectional study. *Nursing and Health Sciences*, 22(1), 20–27. <https://doi.org/10.1111/nhs.12650>.
- Ariapooran, S. (2014). Compassion fatigue and burnout in Iranian nurses The role of perceived social support. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research*, 19(3), 279-284.
- Aryankhesal, A., Hamidi, R. M. Y., Alidoost, S., Behzadifar, M., Sohrabi, R., & Farhadi, Z. (2019). Interventions on reducing burnout in physicians and nurses : A systematic review. *Medical Journal of the Islamic Republic of Iran*, 33, 77. <https://doi.org/10.34171/mjiri.33.77>.
- Back, A. L., Deignan, P. F., & Potter, P. a. (2014). *Compassion, compassion fatigue, and burnout: Key insights for oncology professionals*. American Society of Clinical Oncology, University of Washington, Fred Hutchinson Cancer Research Center, Seattle, WA; Disaster Behavioral Health Response, New Hampshire Department of Health and Human Services, Concord, NH; Barnes-Jewish Hospital, St. Louis, MO.
- Bellolio, M. F., Cabrera, D., Sadosty, A. T., Hess, E. P., Campbell, R. L., Lohse, C. M., & Sunga, K. L. (2014). Compassion fatigue is similar in emergency medicine residents compared to other medical and surgical specialties. *Western Journal of Emergency Medicine*, 15(6), 629-635. <https://doi.org/10.5811/westjem.2014.5.21624>.
- Branch, C., & Klinkenberg, D. (2015). Compassion fatigue among pediatric healthcare providers. *ANCC Contact Hours*, 40(3), 160-166. <https://doi.org/10.1097/NMC.000000000000133>.
- Cimiotti JP, Aiken LH, Sloane DM, Wu ES. (2012). Nurse staffing, burnout, and health care-associated infection. *Am J Infect Control*, 40(6), 486-490. doi: 10.1016/j.ajic.2012.02.029.
- Cocker, F., & Joss, N. (2016). Compassion fatigue among healthcare, emergency and community service workers: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(6), 1-18. <https://doi.org/10.3390/ijerph13060618>.
- Coetzee, S. K., & Klopper, H. C. (2010). Compassion fatigue within nursing practice: A concept analysis. *Nursing & Health Sciences*, 12(2), 235-243. <https://doi.org/10.1111/j.1442-2018.2010.00526.x>.
- Crawford, P., Gilbert, P., Gilbert, J., Gale, C., & Harvey, K. (2013). The language of compassion in acute mental health care. *Qualitative Health Research*, 23(6), 719-727. <https://doi.org/10.1177/1049732313482190>
- Duarte, J., & Pinto-Gouveia, J. (2017). The role of psychological factors in oncology nurses' burnout and compassion fatigue symptoms. *European Journal of Oncology Nursing*, 28, 114-121. <https://doi.org/10.1016/j.ejon.2017.04.002>.
- Figley, CR. (1995). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. Brunner/Mazel, New York.
- Harr, C., & Moore, B. (2011). Compassion fatigue among social work students in field placements. *Journal of Teaching in Social Work*, 31(3), 350-363. <https://doi.org/10.1080/08841233.2011.580262>.
- Harris, C., & Griffin, M. T. Q. (2015). Nursing on empty: Compassion fatigue signs, symptoms, and system interventions. *Journal of Christian Nursing : A Quarterly Publication of Nurses Christian Fellowship*, 32(2), 80-87. <https://doi.org/10.1097/CNJ.0000000000000155>.
- Haslam, D. (2015). "More than kindness." *Journal of Compassionate Health Care*, 2(1), 4-6. <https://doi.org/10.1186/s40639-015-0015-2>.
- Hiçdurmaz, D., & Arı İnci, F. (2015). Eş duyum yorgunluğu: Tanımı, nedenleri ve önlenmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(3), 295-303. <https://doi.org/10.5455/cap.20141128113430>.

- Hinderer, K. A., VonRueden, K. T., Friedmann, E., McQuillan, K. A., Gilmore, R., Kramer, B., & Murray, M. (2014). Burnout, compassion fatigue, compassion satisfaction, and secondary traumatic stress in trauma nurses. *Journal of Trauma Nursing: The Official Journal of the Society of Trauma Nurses*, 21(4), 160-169. <https://doi.org/10.1097/JTN.0000000000000055>.
- Hooper, C., Craig, J., Janvrin, D. R., Wetsel, M. A., & Reimels, E. (2010). Compassion satisfaction, burnout, and compassion fatigue among emergency nurses compared with nurses in other selected inpatient specialties. *Journal of Emergency Nursing*, 36(5), 420-427. <https://doi.org/10.1016/j.jen.2009.11.027>.
- Hunt, P., Denieffe, S., & Gooney, M. (2019). Running on empathy: Relationship of empathy to compassion satisfaction and compassion fatigue in cancer healthcare professionals. *European Journal of Cancer Care*, 28(5), 1-8. <https://doi.org/10.1111/ecc.13124>
- Jang, I., Kim, Y., & Kim, K. (2016). Professionalism and professional quality of life for oncology nurses. *Journal of Clinical Nursing*, 25(19-20), 2835-2845. <https://doi.org/10.1111/jocn.13330>
- Jarrad, R. A., & Hammad, S. (2020). Oncology nurses' compassion fatigue, burn out and compassion satisfaction. *Annals of General Psychiatry*, 19(1), 1-8. <https://doi.org/10.1186/s12991-020-00272-9>
- Joinson, C. (1992). Coping with compassion fatigue. *Nursing*, 22(4), 116-121.
- Karadağ Arlı, Ş., Bakan A.B. (2018). Cerrahi hemşirelerde merhamet ve kültürlerarası duyarlılığı etkileyen faktörler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 27(4), 277-283.
- Khan, A. A., Khan, M. A., & Malik, N. J. (2015). Compassion fatigue amongst health providers. *Pak Armed Forces Med J*, 65(2), 286-289. <http://dx.doi.org/10.1590/0034-7167-2016-0524>.
- Kişmir, Ş., & İrge, N. T. (2020). Merhamet yorgunluğu düzeyinin çalışanların motivasyonu ve iş doyumlarına etkisi: Sağlık çalışanları üzerinde bir uygulama. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 3(1), 1-18. <https://doi.org/10.33723/rs.672142>.
- Knobloch Coetzee, S., & Klopper, H. C. (2010). Compassion fatigue within nursing practice: A concept analysis. *Nursing & Health Sciences*, 12(2), 235-243. <https://doi.org/10.1111/j.1442-2018.2010.00526.x>.
- Li, B., Bruyneel, L., Sermeus, W., Van den Heede, K., Matawie, K., Aiken, L., & Lesaffre, E. (2013). Group-level impact of work environment dimensions on burnout experiences among nurses: A multivariate multilevel probit model. *International Journal of Nursing Studies*, 50(2), 281-291. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2012.07.001>.
- Lombardo, B., & Eyre, C. (2011). Compassion fatigue: a nurse's primer. *Online J Issues Nurs*, 16(1), 3. <https://doi.org/10.3912/OJIN.Vol16No01Man03>.
- Lown, B. A. (2016). A social neuroscience-informed model for teaching and practising compassion in health care. *Medical Education*, 50(3), 332-342. <https://doi.org/10.1111/medu.12926>.
- Mangoulia, P., Alevizopoulos, G., Fildissis, G., & Katostaras, T. (2015). Archives of Psychiatric Nursing Prevalence of Secondary Traumatic Stress Among Psychiatric Nurses in Greece. *Archives of Psychiatric Nursing*, <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2015.06.001>.
- Mansur, F., Taş, M. Ö., & Ekinçi, N. (2022). Sağlık çalışanlarında merhamet doyum ve merhamet yorgunluğunun sürekli öfke düzeyine etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(49), 436-469.
- McGrath, K., Matthews, L. R., & Heard, R. (2022). Predictors of compassion satisfaction and compassion fatigue in health care workers providing health and rehabilitation services in rural and remote locations: A scoping review. *Australian Journal of Rural Health*, 30(2), 264-280. <https://doi.org/10.1111/ajr.12857>.

- Meyer, R. M. L., Li, A., Klaristenfeld, J., & Gold, J. I. (2015). Pediatric novice nurses: Examining compassion fatigue as a mediator between stress exposure and compassion satisfaction, burnout, and job satisfaction. *Journal of Pediatric Nursing, 30*(1), 174-183. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2013.12.008>.
- Mooney, C., Fetter, K., Gross, B. W., Rinehart, C., Lynch, C., & Rogers, F. B. (2017). A preliminary analysis of compassion satisfaction and compassion fatigue with considerations for nursing unit specialization and demographic factors. *Journal of Trauma Nursing, 24*(3), 158-163. <https://doi.org/10.1097/JTN.0000000000000284>.
- Murphy, B.S. (2014). Exploring holistic foundations for alleviating and understanding compassion fatigue. *Beginnings, 34*(4), 6-9.
- Najjar, N., Davis, L.W., Beck-Coon, K., & Carney Doebbeling, C. (2009). Compassion fatigue a review of the research to date and relevance to cancer-care providers. *Journal of Health Psychology, 14*(2), 267-277. <https://doi.org/10.1177/1359105308100211>.
- Nijboer, A. A., Van der Cingel, M. C. (2018). Compassion: Use it or lose it?: A study into the perceptions of novice nurses on compassion: A qualitative approach. *Nurse education today, 72*, 84-89. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.11.006>.
- Nolte, A. G. W., Downing, C., Temane, A., & Hastings-Tolsma, M. (2017). Compassion fatigue in nurses: A metasynthesis. *Journal of Clinical Nursing, 26*(23-24), 4364-4378. <https://doi.org/10.1111/jocn.13766>.
- O'Callaghan, E. L., Lam, L., Cant, R., & Moss, C. (2020). Compassion satisfaction and compassion fatigue in Australian emergency nurses: A descriptive cross-sectional study. *International Emergency Nursing, 48*(June 2019), 100785. <https://doi.org/10.1016/j.ienj.2019.06.008>
- Okoli, C. T. C., Seng, S., Otachi, J. K., Higgins, J. T., Lawrence, J., Lykins, A., & Bryant, E. (2020). A cross-sectional examination of factors associated with compassion satisfaction and compassion fatigue across healthcare workers in an academic medical centre. *International Journal of Mental Health Nursing, 29*(3), 476-487. <https://doi.org/10.1111/inm.12682>.
- Pakiş Çetin, S., & Çevik, K. (2021). Hemşirelik öğrencilerinin bireyselleştirilmiş bakım algıları ile merhamet düzeyi arasındaki ilişki. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(1), 57-70.
- Peate, I. (2014). Compassion fatigue: the toll of emotional labour. *British Journal of Nursing, 23*(5), 251. <https://doi.org/10.12968/bjon.2014.23.5.251>.
- Pehlivan, T. (2017). Compassion fatigue: The known, unknown. *Journal of Psychiatric Nursing, 9*(2), 129-134. <https://doi.org/10.14744/phd.2017.25582>.
- Pehlivan, T., & Güner, P. (2020). Merhametli bakım: Yararları, engeller ve öneriler. *J Psychiatric Nurs, 11*(2), 148-153. <https://doi.org/10.14744/phd.2017.25582>.
- Peters, E. (2018). Compassion fatigue in nursing : A concept analysis. *Nurs Forum, 53*(4), 466-480. <https://doi.org/10.1111/nuf.12274>.
- Pfaff, K., & Markaki, A. (2017). Compassionate collaborative care: An integrative review of quality indicators in end-of-life care. *BMC Palliative Care, 16*(1), 1-24. <https://doi.org/10.1186/s12904-017-0246-4>.
- Polat, F. N., & Erdem, R. (2017). Merhamet yorgunluğu düzeyinin çalışma yaşam kalitesi ile ilişkisi : Sağlık profesyonelleri örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(26), 291-312.
- Potter, P., Pion, S., & Gentry, J. E. (2015). Compassion fatigue resiliency training: The experience of facilitators. *Journal of Continuing Education in Nursing, 46*(2), 83-88. <https://doi.org/10.3928/00220124-20151217-03>.
- Sacco, T. L., & Copel, L. C. (2018). Compassion satisfaction: A concept analysis in nursing. *Nursing Forum, 53*(1), 76-83. <https://doi.org/10.1111/nuf.12213>.

- Sinclair, S., Beamer, K., Hack, T. F., McClement, S., Raffin Bouchal, S., Chochinov, H. M., & Hagen, N. A. (2017). Sympathy, empathy, and compassion: A grounded theory study of palliative care patients' understandings, experiences, and preferences. *Palliative Medicine*, 31(5), 437-447. <https://doi.org/10.1177/0269216316663499>.
- Slocum-Gori, S., Hemsworth, D., Chan, W. W. Y., Carson, A., & Kazanjian, A. (2013). Understanding compassion satisfaction, compassion fatigue and burnout: A survey of the hospice palliative care workforce. *Palliative Medicine*, 27(2), 172-178. <https://doi.org/10.1177/0269216311431311>.
- Sorenson, C., Bolick, B., Wright, K., & Hamilton, R. (2016). Understanding compassion fatigue in healthcare providers: A review of current literature. *Journal of Nursing Scholarship*, 48(5), 456-465. <https://doi.org/10.1111/jnu.12229>.
- Sweileh, W. M. (2020). Research trends and scientific analysis of publications on burnout and compassion fatigue among healthcare providers. *Journal of Occupational Medicine and Toxicology*, 15(1), 1-10. <https://doi.org/10.1186/s12995-020-00274-z>.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2023). *Merhamet*. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim tarihi: 20.02.2023.
- Uslu, E., & Buldukoğlu, K. (2017). Psikiyatri hemşireliğinde şefkat yorgunluğu : Sistematik derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 421-430. <https://doi.org/10.18863/pgy.3108311>.
- Van den Heede, K., Florquin, M., Bruyneel, L., Aiken, L., Diya, L., Lesaffre, E., & Sermeus, W. (2013). Effective strategies for nurse retention in acute hospitals: A mixed method study. *International Journal of Nursing Studies*, 50(2), 185-194. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2011.12.001>.
- Weidlich, C. P., & Ugarriza, D. N. (2015). A pilot study examining the impact of care provider support program on resiliency, coping, and compassion fatigue in military health care providers. *Military Medicine*, 180(3), 290-295. <https://doi.org/10.7205/MILMED-D-14-00216>.
- World Health Organization. (2019). *Burn-out an "occupational phenomenon": International Classification of Diseases*. <https://www.who.int/news/item/28-05-2019-burn-out-an-occupational-phenomenon-international-classification-of-diseases>. Erişim tarihi: 25.02.2023.
- Xie, W., Chen, L., Feng, F., Okoli, C. T. C., Tang, P., Zeng, L., Jin, M., Zhang, Y., & Wang, J. (2021). The prevalence of compassion satisfaction and compassion fatigue among nurses: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Nursing Studies*, 120, 103973. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2021.103973>.
- Younas, A., Maddigan, J. (2019). Proposing a policy framework for nursing education for fostering compassion in nursing students: A critical review. *Journal of Advanced Nursing*, 75(8), 1621-1636.
- Zeidner, M., Hadar, D., Matthews, G., & Roberts, R. D. (2013). Personal factors related to compassion fatigue in health professionals. *Anxiety, Stress and Coping*, 26(6), 595-609. <https://doi.org/10.1080/10615806.2013.777045>.

SALUTOJENİK SAĞLIK MODELİNDE BÜTÜNLÜK DUYGUSU

Arzu Bulut

GİRİŞ

Antonovsky'nin salutojenik (salutogenesis) modeli ve onun temel kavramı olan "Bütünlük duygusu (Sense of Coherence-SoC)" bireylerin yaşamdaki stres faktörleri (veya stresörler) ile başa çıkma ve sağlıklı kalma becerilerine odaklanmaktadır (Mittelmark ve Bauer, 2022). Antonovsky'nin öncülüğünü takip eden sonraki kuşak akademisyenler, bütünlük duygusu çalışmalarına o kadar çok odaklandılar ki salutojenik model bazen "Bütünlük Duygusu Teorisi" olarak anıldı. Antonovsky'nin kendisi bütünlük duygusunu bir teori olarak tanımlamamış olsa da bu teori onun sağlığın kökenlerinin ne olduğu şeklindeki salutojenik soruya verdiği cevaptı (Erikson, 2022).

Bütünlük duygusu, Antonovsky'nin Salutojenik Teorisine göre bir kişinin hayata bakışını ve stresli durumlara yanıt verme kapasitesini yansıtır. Yaşamı yapılandırılmış, yönetilebilir ve anlamlı olarak görmeye yönelik küresel bir yönelimdir. İnsanları ellerindeki içsel ve dışsal kaynakları tanımlamaya, bunlardan faydalanmaya ve yeniden kullanmaya yönlendiren içsel bir güvenle hareket eden kişisel bir düşünme, var olma ve hareket etme biçimidir. Salutojenik model, kişinin yaşamının her anında ve her yerde bulunan stresli durumları yönetmek için elindeki genel direnç kaynaklarını kullanma becerisi üzerinedir (Eriksson ve Lindström, 2006). Salutojenik modelde esas olan, sağlığın bir süreklilik içinde sağlık kolaylığı/hastalığı sürekliliğinde bir süreç olarak anlaşılmasıdır.

İnsanlar strese karşı çeşitli potansiyel tepkiler verirler. Bu tepkiler; 1) stresörlere karşı nötr olmak, 2) stresi yöneterek sağlıklı sona doğru ilerle-

SONUÇ

Antonovsky'nin 1970'li yılların sonuna doğru Sağlığı ne yaratır? Bizi sağlık yönünde hareket ettiren nedir? sorusundan hareketle bilim dünyasını salutogenez kavramıyla tanıştırmalarının ve sağlık araştırmalarında yeni bir düşünce tarzının ortaya çıkmasını sağlamasının üzerinden yarım asır diyebileceğimiz 50 yıldan daha fazla zaman geçmiştir. Antonovsky, tıbbi sosyoloji alanındaki geçmişiyle salutojenik çerçevesini sağlık alanıyla ilişkilendirmiş ve tek başına patogeneze, salutogeneze doğru bir paradigma değişikliğini teşvik etmiştir. Sağlık ve hastalık tanımına yeni bir bakış açısı kazandıran salutojenik yaklaşımın, kişinin sağlığını koruma ve geliştirmesine vurgu yapması, modelin başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede ilgi görmesini sağlamıştır.

Bütünlük duygusu ve sağlık arasındaki ilişki, araştırmalarda büyük ilgi görmüş ve oldukça tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. Salutogenezin araştırma, öğretim ve teori oluşturma alanlarında gelişmekte olduğundan şüphe yok gibi görünüyor. Öte yandan salutojenik teori sağlık sosyolojisi disiplini içinde ortaya atıldığından beri salutogenez ile diğer sosyal kavramlar arasındaki ilişkiler çoğunlukla ihmal edilmiş ve yakın zamana kadar sosyal psikoloji, ekonomi, antropoloji, örgütsel davranış, işçi sağlığı gibi disiplinler arası bir çerçeveye genişletilmemiştir. Bunun için salutojenik paradigma uyumunu hızlandırması, akademik bir alan olarak disiplinler ötesi bir bilim olarak ilerlemesi ve kendisine uygulamada daha fazla yer bulmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

- Akın, B., & Çankaya, S. (2022). Gebelerde Tutarlılık Duygusu, Algılanan Stres ve Doğum Korkusu. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 16(4), 772-778. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.1098166>
- Albertsen, K., Nielsen, M.L., & Borg, V. (2001). The Danish psychosocial work environment and symptoms of stress: The main, mediating and moderating role of sense of coherence. *Work & Stress*, 15, 241-253. <http://dx.doi.org/10.1080/02678370110066562>
- Anderzén, I., & Arnetz, B. B. (1999). Psychophysiological reactions to international adjustment. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 68(2), 67-75.
- Antonovsky, A. (1979). *Health, stress and coping*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Antonovsky, A. (1990). A somewhat personal odyssey in studying the stress process. *Stress Medicine*, 6(2), 71-80. <https://doi.org/10.1002/smi.2460060203>

- Antonovsky, A. (1991). The salutogenic approach to family system health: promise and danger. In: European congress on "Mental Health in European Families"; p.9. <https://www.angelfire.com/ok/soc/agolem.html>
- Antonovsky, A. (1993a). The structure and properties of the sense of coherence scale. *Social Science & Medicine*, 36(6):725-733.
- Antonovsky, A. (1993b). Some salutogenic words of wisdom to the conferees. *The Nordic School of Public Health in Gothenburg, Sweden*, 3.
- Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health Promotion International*, 11(1), 11-18.
- Antonovsky, A., Maoz, B., Dowty, N., & Wijsenbeek, H. (1971). Twenty-five years later: A limited study of the sequelae of the concentration camp experience. *Social Psychiatry*, 6, 186-193. <https://doi.org/10.1007/BF00578367>
- Bauer, G. F., & Jenny, G. (2007). Development, implementation and dissemination of occupational health management (OHM): Putting salutogenesis into practice. In J. Houdmont & S. McIntyre (Eds.), *Occupational Health Psychology: European Perspectives on Research, Education and Practice*, 2, 219-250. Maia, Portugal: ISMAI. <https://doi.org/10.1026/0943-8149/a000132>
- Bauer, G. F., Vogt, K., Inauen, A., & Jenny, G. J. (2015). Work-SoC—Entwicklung und Validierung einer Skala zur Erfassung des arbeitsbezogenen Kohärenzgefühls. *Zeitschrift Für Gesundheitspsychologie*, 23(1), 20-30. <https://doi.org/10.1026/0943-8149/a000132>
- Billings, J. & Hashem, F. (2010). Literature review: salutogenesis and the promotion of positive mental health in older people. Paper presented at the EU Thematic Conference "Mental Health and Well-being in Older People-Making it Happen, Madrid, Spain. https://www.sanidad.gob.es/organizacion/sns/planCalidadSNS/docs/saludmental/older_salutogenesis.pdf. Erişim Tarihi: 20.05.2023.
- Cecen, A. R. (2008). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordamada bireysel bütünlük (bütünlük) duygusu, aile bütünlük duygusu ve benlik saygısı. *Journal of Theory & Practice in Education (JTPE)*, 4(1).
- Çam, M. O., & Demirkol, H. (2019). Sense of Coherence as a Predictor of Posttraumatic Growth. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Guncel Yaklasimlar*, 11(2). <https://doi.org/10.18863/pgy.393111>
- Davies, M. & Macdowall, W. (2006) *Health Promotion Theory*. McGraw-Hill, New York.
- Demirden, A., & Sarıkoç, G. (2023). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Hemşirelik Öğrencilerinin Aile Bütünlük Duyguları ve Yeme Davranışları: Tanımlayıcı Araştırma. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 15(1).
- Eriksson, M. (2022). The sense of coherence: the concept and its relationship to health. *The handbook of salutogenesis*, 61-68.
- Eriksson, M., & Lindström, B. (2006). Antonovsky's sense of coherence scale and the relation with health: a systematic review. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 60(5), 376-381. <http://dx.doi.org/10.1136/jech.2005.041616>
- Eriksson, M., & Lindström, B. (2005). Validity of Antonovsky's sense of coherence scale: a systematic review. *Journal of Epidemiology ve Community Health*, 59(6), 460-466. <https://doi.org/10.1136/jech.2003.018085>

- Eriksson, M., & Lindström, B. (2008). A salutogenic interpretation of the Ottawa Charter. *Health Promotion International*, 23(2), 190-199. <https://doi.org/10.1093/heapro/dan014>
- Feldt, T. (1997). The role of sense of coherence in well-being at work: Analysis of main and moderator effects. *Work & Stress*, 11, 134-147. <http://dx.doi.org/10.1080/02678379708256830>
- Feldt, T., Kivimäki, M., Rantal, A., & Tolvanen, A. (2004). Sense of coherence and work characteristics: A cross-lagged structural equation model among managers. *Journal of Occupational and Organisational Psychology*, 77, 323-342.
- González-Siles, P., Martí-Vilar, M., González-Sala, F., Merino-Soto, C., & Toledano-Toledano, F. (2022). Sense of Coherence and Work Stress or Well-Being in Care Professionals: A Systematic Review. In *Healthcare*, (10) 7:1347. <https://doi.org/10.3390/healthcare10071347>
- Guo, L.-N., Liu, Y.-J., McCallum, J., Söderhamn, U., Ding, X.-F., Yv, S.-Y., Zhu, Y.-R., & Guo, Y.-R. (2018). Perceived stress and depression amongst older stroke patients: Sense of coherence as a mediator? *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 79, 164-170. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2018.08.010>
- Güngör, A. (2022). Üniversite öğrencilerinde algılanan stres ve anksiyete arasındaki ilişkinin araştırılması: yaşamda anlamın ve bütünlük duygusunun seri aracılık rolü. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 55(55), 275-291. <https://doi.org/10.15285/maruaebd.1026649>
- Jahnsen, R., Villien, L., Stanghelle, J. K., & Holm, I. (2002). Coping potential and disability--sense of coherence in adults with cerebral palsy. *Disability and Rehabilitation*, 24(10), 511-518. <https://doi.org/10.1080/09638280110108805>
- Jenny, G. J., Bauer, G. F., Vinje, H. F., Vogt, K., & Torp, S. (2017). The application of salutogenesis to work. *The handbook of salutogenesis*, 197-210. M.B. Mittelmark et al. (eds.), *The Handbook of Salutogenesis*, https://doi.org/10.1007/978-3-319-04600-6_20
- Kinman, G. (2008). Work stressors, health and sense of coherence in UK academic employees. *Educational Psychology*, 28, 823-835. <http://dx.doi.org/10.1080/01443410802366298>
- Küçükşen, K., Toptaş, T., & Çetin, S. N. (2023). Yetişkin bireylerde aile bütünlük duygusunun yaşam doyumu üzerindeki etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(1), 119-130. <https://doi.org/10.30783/nevsosbil.1123493>
- Lindström, B., & Eriksson, M. (2006). Contextualizing salutogenesis and Antonovsky in public health development. *Health Promotion International*, 21(3), 238-244. <https://doi.org/10.1093/heapro/dal016>
- Lindström, B., & Eriksson, M. (2009). The salutogenic approach to the making of HiAP/healthy public policy: illustrated by a case study. *Global Health Promotion*, 16(1), 17-28. <https://doi.org/10.1177/17579759081007>
- Lindström, B., & Eriksson, M. (2010). A salutogenic approach to tackling health inequalities. *Health assets in a global context: Theory, methods, action*, 17-39. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-5921-8_2
- Maass, R., Lindstrom, B. ve Lillefjell, M. (2017). Neighborhood-resources for the development of a strong the SOC and the importance of understanding why and how resources work: A grounded theory approach. *BMC Public Health*, 17(1), 1-13. <https://doi.org/10.1186/s12889-017-4705-x>

- Mahler, H. (1987). The role of schools of public health in the development of public health. In: Köhler, L., editor. *Public Health – a Nordic Perspective*. In Swedish. Gothenburg: Nordic School of Public Health.
- Mittelmark, M. B. (2022). Stressor Appraisal on a Pathway to Health: The Role of the Sense of Coherence. *The Handbook of Salutogenesis*, 69-78. https://doi.org/10.1007/978-3-030-79515-3_10
- Mittelmark, M. B., & Bauer, G. F. (2022). Salutogenesis as a Theory, as an Orientation and as the Sense of Coherence. *The Handbook of Salutogenesis*, 11-17. https://doi.org/10.1007/978-3-030-79515-3_3
- Nesbitt, B. J., & Heidrich, S. M. (2000). Sense of coherence and illness appraisal in older women's quality of life. *Research in Nursing & Health*, 23(1), 25-34. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-240X\(200002\)23:1<25::AID-NUR4>3.0.CO;2-M](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-240X(200002)23:1<25::AID-NUR4>3.0.CO;2-M)
- Nielsen, K., Randall, R., Holten, A.-L., & Gonzalez, E. R. (2010). Conducting organizational-level occupational health interventions: What works? *Work & Stress*, 24(3), 234-259. <https://doi.org/10.1080/02678373.2010.515393>
- Nutbeam, D. (1998) *Health Promotion Glossary*. WHO, Geneva. Erişim Adresi: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-HPR-HEP-98.1>
- Sagy, S. ve Antonovsky, H. (2000). The development of the sense of coherence: A retrospective study of early life experiences in the family. *International Journal of Aging and Human Development*, 51(2), 155-166. <https://doi.org/10.2190/765L-K6NV-JK52-UFKT>
- Strümpfer, D. J. W. (1995). The origins of health and strength: From 'salutogenesis' to 'fortigenesis'. *South African Journal of Psychology*, 25(2), 81-89.
- Sullivan, G. C. (1993). Towards clarification of convergent concepts: Sense of coherence, will to meaning, locus of control, learned helplessness and hardiness. *Journal of Advanced Nursing*, 18(11), 1772-1778. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1993.18111772.x>
- Tan, K.-K., Vehviläinen-Julkunen, K., & Chan, S. W.-C. (2013). Integrative review: Salutogenesis and health in older people over 65 years old. *Journal of Advanced Nursing*, 70(3), 497-510. <https://doi.org/10.1111/jan.12221>
- Toraman Uysal, A., & Eren, D. (2021). Salutojenik Model ve Yaşlı Sağlıkta Kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 14(3), 308-317. <https://doi.org/10.46483/deuhfed.814994>
- Van der Colff, J.J., & Rothmann, S. (2009). Occupational stress, sense of coherence, coping, burnout and work engagement of registered nurses in South Africa. *SA Journal of Industrial Psychology*, 35(1), 10 pages. <http://dx.doi.org/10.4102/sajip.v35i1.423>
- Vinje, H. F., Langeland, E., & Bull, T. (2017). Aaron Antonovsky's development of salutogenesis, 1979 to 1994. *The handbook of salutogenesis*, 25-40. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-04600-6>
- Vogt, K., Jenny, G. J., & Bauer, G. F. (2013). Comprehensibility, manageability and meaningfulness at work: Construct validity of a scale measuring work-related sense of coherence. *SA Journal of Industrial Psychology*, 39(1), 1-8. <https://doi.org/10.4102/sajip.v39i1.1111>
- Von Thiele Schwarz, U., Hasson, H., & Lindfors, P. (2015). Applying a fidelity framework to understand adaptations in an occupational health intervention. *Work*, 51(2), 195-203. <http://dx.doi.org/10.3233/WOR-141840>

- WHO. (1986). The Ottawa charter. Geneva: World Health Organization. <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-well-being/first-global-conference> Erişim Tarihi: 24.04.2022.
- Wijk, K., Bergsten, E. L., & Hallman, D. M. (2020). Sense of coherence, health, well-being, and work satisfaction before and after implementing activity-based workplaces. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(14), 5250. <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph17145250>

HİZMET SEKTÖRÜNDE DUYGULAR VE ESTETİK EMEK KULLANIMI

Ayşe Gündoğan - Güngör Hacıoğlu

GİRİŞ

Güzellik kavramı ilk olarak Yunan filozofları Platon ve Aristoteles tarafından tartışılmıştır. Kant, güzellikte öznel ve nesnel düşünce ayrımına dikkat çekmiş ve güzelliği yargılama sürecine dâhil etmiştir (Taşçı, 2009). Sanayi Devrimi sonrasında ürünlerin görünümünün önem kazanması, güzellik kavramını kitle iletişim araçlarında etkili olan sanat karşıtı bir kavram olarak ortaya çıkarmıştır. Günümüzde insanların güzellik algısının değişmesi iş yerleri tarafından güzellik algısının kullanılmasını artırmaktadır. Güzellik kelimesi estetik kavramı ile ilişkilidir. Estetik kelimesi, kökenini Eski Yunanca "aísthēsis" (αἴσθησις) kelimesinden alır. "Aísthēsis", duymak veya algılamak anlamına gelir. Estetik, güzelliğin oluşturulması ve değerlendirilmesiyle ilgilenen bir alanı ifade eder. Aynı zamanda duygusal ve duyusal değerlerin değerlendirilmesini de içeren bir disiplindir (wikipedia, erişim, 14.05.2023). Estetik kavramı, 18. yüzyılda ayrı bir felsefe dalı olarak kabul edilmiştir. 20. yüzyılda estetik kavramı "hazsal" bir değer olarak ifade edilmiştir ve post modern düşüncede nesne ön plana çıkmıştır (Demirci Katrancı, 2021).

Emek kelimesi ise Fransızcadaki "labor" ve Latincedeki "laborem" kelimelerinden türetilmiştir (Ekinci, 2019). Latince "labōr-, labor, çalışma, iş, zahmet" anlamına gelen ve Eski Fransızca labor, labour (Fransızca labeur) üzerinden İngilizceye geçmiştir (dictionary.com, erişim 14.05.2023). Emek kavramı bir malın değerinin ölçülebilmesi için harcanan çaba miktarı olarak tanımlanabilir (Yüksel, 2014). Bu tanımlamada emek, insan bedeninin ve zih-

KAYNAKÇA

- Akçay, C., & Çoruk, A. (2012). Emotions in Professional Life and Its Management: A Conceptual Study. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, 1(1), 3-25.
- Çetin, E. (2009). Çalışma yaşamında bedenini değişen görünümü. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), -.
- Demirci Katrancı, M. (2021). Estetik ve Güzellik Kavramlarının Tarihsel Gelişimi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (26), 29-44.
- Dictionary.com. (n.d.). Labor. In Dictionary.com. Retrieved May 14, 2023, from <https://www.dictionary.com/browse/labor>
- Ekinci, M. (2019). Dijital Emek ve Yabancılaşma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Entwistle, J., & Wissinger, E. (2006). Keeping up appearances: aesthetic labour in the fashion modelling industries of London and New York. *The Sociological Review*, 54(4), 774-794.
- Eroğlu, Ş. G. (2014). Örgütlerde Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 147-160.
- Genç, V. (2018). Duygusal ve sosyal yetkinliklerin estetik emek üzerine etkisi: Bir restoran zinciri örneği (Doctoral dissertation). Anadolu Üniversitesi.
- Ghodsee, K. (2007). Potions, lotions and lipstick: The gendered consumption of cosmetics and perfumery in socialist and post-socialist urban Bulgaria. *Women's Studies International Forum*, 30, 26-39.
- Hall, R., & van den Broek, D. (2012). Aestheticising retail workers: Orientations of aesthetic labour in Australian fashion retail. *Economic and Industrial Democracy*, 33(1), 85-102.
- Hancock, P., & Tyler, M. (2007). Un/doing Gender and the Aesthetics of Organizational Performance. *Gender, Work and Organization*, 14(6), 1-18.
- Kalfa Topateş, A. (2015). Tüketim toplumunda tükenen bedenler: Kozmetik reyonu çalışanları ve estetik emek. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6(2), 32-54.
- Katircioğlu, E. (2017). Estetik emek ve tükenmişlik arasındaki ilişkiler: Beş yıldızlı otellerdeki kadın çalışanlar üzerine bir araştırma [Relationships between aesthetic labor and burnout: A research on female employees in five-star hotels]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Isparta.
- Katircioğlu, E., & Akgun Tekin, Ö. (2021). Examining the Relationships Between Female Frontline Employees' Aesthetic Labour and Burnout. *Tourism and Hospitality Management*, 27(3), 503-528.
- Kenyon, A. J., & Sadkar, U. H. (2016). Looking good and sounding right. Asia Tourism Forum 2016-The 12th Biennial Conference of Hospitality and Tourism Industry in Asia (ATF-16).
- Mears, A. (2014). Aesthetic Labor for the Sociologies of Work, Gender, and Beauty. *Sociology Compass*, 8(12), 1330-1343.
- Payne, Jessica M. ve Gruys, Kjerstin (2018). Yoga as Work: Good Work? Bad Work? Emotional Labor, Aesthetic Labor, and Managing Stereotypes. Yüksek Lisans Tezi, California Üniversitesi, Los Angeles.
- Seçer, H. Ş. (2016). Estetik emek: Çalışan kadınlara yönelik ayrımcılığın yeni görünümü. [Aesthetic labor: The new appearance of discrimination against working women]. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, 5, 27-50.
- Seçer, H. Ş. (2005). Çalışma yaşamında duygular ve duygusal emek: Sosyoloji, psikoloji ve örgüt teorisi açısından bir değerlendirme. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 50, 813-834.

- Szabo, Diana Judit (2012). Aesthetic Labour at the Coffee Shop: Exploring Young Workers' Perceptions of the Service Encounter. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32(7/8), 420-434.
- Taşcı, Ö. (2009). Kadi Abdulcebban ve Kant'ta estetik anlayışı [The esthetical idea of Qadi Abdaljabbar and Kant]. *Kelam Araştırmaları*, 7(2), 73-80.
- Timming, Andrew R (2016). The effect of foreign accent on employability: a study of the aural dimensions of aesthetic labour in customer-facing and non-customer-facing jobs. *Work, employment and society*, 1-20.
- Topateş, Ashıcan Kalfa (2015). Tüketim Toplumunda Tükenen Bedenler: Kozmetik Reyonu Çalışanları ve Estetik Emek. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6(2), 32-54.
- Tunali, İsmail & Çelgin, Mehmet (1989). Estetik. Birinci basım. Cem Yayınevi.
- Tunali, İsmail & Çelgin, Mehmet (1998). Estetik. Beşinci basım. Remzi Kitabevi.
- Tyler, M. & Abbot, T. (1998). Chocs away: weight watching in the contemporary airline industry. *Sociology*, 32(3), 433-450.
- Warhurst, C. & Nickson, D. (2007). Employee experience of aesthetic labour in retail and hospitality. *The Service Industries Journal*, 21(1), 103-120.
- Warhurst, C. & Nickson, & Witz, A. & Cullen, A. M. (2000). Aesthetic Labour in Interactive Service Work: Some Case Study Evidence from the 'New' Glasgow. *The Service Industries Journal*, 20(3), 1-18
- Wikipedia contributors. (2023, May 14). Estetik. In Wikipedia. Retrieved May 14, 2023, from <https://tr.wikipedia.org/wiki/Estetik>
- Yıldız, F. Z. (2021). İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarında estetik emeğin rolü: Konuya ilişkin nitel bir araştırma. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Yönetimi Doktora Programı Doktora Tezi.
- Yüksel, H. (2014). Emek Kavramının Ortaya Çıkışında Rol Oynayan Tarihi Dönüm Noktalarının Süreç Merkezli Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 257-273.

DİJİTALLEŞEN ÖRGÜTLERDE DUYGULAR

Fulya Özdemir

GİRİŞ

Dijitalleşme veya diğer bir ifadeyle dijital dönüşüm 21. yüzyılda dijital teknolojilerin gündelik insan hayatının çok büyük bir bölümünü kapsamaması sebebiyle giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Yöneticiler, çalışanlar, müşteriler ve hatta işletmeler artık dijital dünyanın bir parçası hâline gelmiştir. Bunun dışında dijital dünyanın sunduğu fırsatlar; verimlilik ve kârlılık avantajları örgütleri dijitalleşmeye doğru itmektedir. Ancak dijitalleşme yolundaki bu dönüşüm örgütün birçok unsuru göz önüne almasını, birçok soruyu cevaplamasını ve bir strateji belirlemesini gerektirmektedir. Nasıl bir dijital yapı oluşturulacağı, verimlilik ve katma değer için hangi faaliyetlerin dijitalleşeceği dijital dönüşümde temel sorular olarak öne çıkmaktadır.

Ancak unutulmaması gereken bir husus var ki günümüzde örgütlerin başarısında ve sürdürülebilirliğinde en önemli faktör örgütün üyeleri olan insanlardır. Bu bağlamda örgütlerde duygular önemli bir ögeyi oluşturmaktadır çünkü insanların önemsedikleri konulara yönelik duygulara sahip olması kaçınılmazdır (Fisher, 2019). Dijital dönüşüm ise örgütün üyesi olan insanın çalışma hayatını ve hatta bu çalışmada inceleneceği kapsamda özel hayatını birçok yönden önemli ölçüde değiştirmektedir. Dijitalleşme aracılığıyla iş, çalışanların ev yaşamının ortasına taşınmakta, geleneksel çalışma yöntemleri ve anlayışı yeni dijital örgüt düzeninde eskiye göre bambaşka bir yapıya sahip olmaktadır. Duyguların ifadesi, iletişim, liderlik, kültür gibi örgütsel davranışın temelini oluşturan birçok unsur dijital dönüşüm ile birlikte geleneksel örgütlerden farklılaşmaktadır. Bu bağlamda dijital dönüşüm sürecinde duygulara ilişkin bir bilinç ve anlayış, sürecin başarılı bir şekilde yönetilmesi için önem arz etmektedir.

Özetle dijital dönüşüm süreci yönetilirken dijital teknolojilere yönelik teknik unsurlar ile işletmeye yönelik verimlilik, kârlılık ve katma değer gibi ekonomik unsurlar göz önüne alındığı gibi örgüt üyelerine yönelik duygusal unsurlar da göz önüne alınmalı ve diğer unsurlarda olduğu gibi planlı, bilinçli ve stratejik bir şekilde hareket edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Andrieş, A. M. (2009). "Emotions management within organizations". The Annals of "Dunarea de Jos" University of Galati Fascicle I. Economics and Applied Informatics.
- Ashkanasy, N. M. (2003). Emotions in organizations: A multi-level perspective. In *Multi-level issues in organizational behavior and strategy* (Vol. 2, pp. 9-54). Emerald Group Publishing Limited.
- Asunakutlu, T. (2001). Klasik ve neo-klasik dönemde örgütsel güvenin karşılaştırılması üzerine bir deneme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 1-17.
- Chiappetta, M. (2017). The Technostress: definition, symptoms and risk prevention. *Senses and Sciences*, 4(1).
- Demirci, B., Atsan, M., Çetinkaya, S. & Atsan Öğüt, E. (2022) Dijitalleşmenin insan kaynakları yönetimi uygulamalarına etkisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(1), 214-226.
- Domagalski, T. A. (1999). Emotion in organizations: Main currents. *Human relations*, 52(6), 833-852.
- Ebert, C., Duarte, C. H. C. (2018). Digital transformation, *IEEE Software*, 35(4), 16-21.
- Erer, B. (2021). Teknolojinin karanlık yüzü: teknostres. *Management and Political Sciences Review*, 3(1), 80-90.
- Fisher, C. (2019). Emotions in organizations. *Oxford Research Encyclopedia of Business and Management 2023*.
- Lord, R. G., & Kanfer, R. (2002). Emotions and organizational behavior. *Emotions in the workplace: Understanding the structure and role of emotions in organizational behavior*, 5-19.
- Matt, C., Hess, T. & Benlian, A. (2015). Digital transformation strategies, *Business & Information Systems Engineering*, 57(5), 339-343.
- Rafaeli, A. & Sutton, R. I. (1989). The expression of emotion in organizational life. *Research In Organizational Behavior*, 11, 1-42.
- Savaş, Y. (2021). Dijitalleşmenin örgüt kültürü ve iş birliğine etkisi. *14. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi*, 29-31 Ekim 2021, Antalya Türkiye.
- Schwertner, K. (2017). Digital transformation of business. *Trakia Journal Of Social Sciences*, 15(1), 388-393.
- Scott, D. A., Valley, B. & Simecka, B. A. (2017). Mental health concerns in the digital age. *International Journal of Mental Health And Addiction*, 15(3), 604-613.
- Shank, D. B. (2014). Technology and emotions. *Handbook of the Sociology of Emotions: Volume II*, 511-528.
- Small, G. W., Lee, J., Kaufman, A., Jalil, J. Siddarth, P. Gaddipati, H., Moody, T. D., Bookheimer, S. Y. (2022). Brain health consequences of digital technology use. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 22(2), 179-187.

- Tarafdar, M., Tu, Q., Ragu-Nathan, B. S., & Ragu-Nathan, T. S. (2007). The impact of technostress on role stress and productivity. *Journal of management information systems*, 24(1), 301-328.
- Tuna, A. A. & Türkmenadağ, Z. (2020). Covid-19 pandemi döneminde uzaktan çalışma uygulamaları ve çalışma motivasyonunu etkileyen faktörler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 3246-3260.
- Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The Journal of Strategic Information Systems*, 28(2), 118-144.
- Ziyadin, S., Suieubayeva, S. & Utegenova, A. (2019). Digital transformation in business. İçinde: Ashmarina, S., Vochozka, M., Mantulenko, V. (eds) *Digital Age: Chances, Challenges and Future*. ISCDTE 2019. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 84. Springer, Cham.

DİJİTAL ÇAĞDA DUYGUSAL MARKALAMA

Mustafa Kaplan

GİRİŞ

Günümüzde dijitalleşme, müşteri ve işletmelerin birbirleriyle etkileşime girdiği klasik kanalları değiştiren ve günlük yaşantımızda alışlagelmiş olarak yaptıklarımızın parçası olan bir kavram hâline gelmiştir. Bu çerçevede dijitalleşmenin, daha özelinde sosyal medyanın, ürünler, markalar ve işletmeler için tüketici davranışlarını ve alışkanlıklarını önemli ölçüde değiştirdiği görülmektedir (Taiminen ve Karjaluoto, 2015; Kaplan ve Haenlein, 2010).

Dijital dünyanın getirdikleriyle beraber üretim teknolojilerinin gelişiminin ürün çeşitliliğine etkisine benzer şekilde tüketicilerin alışveriş yaptıkları mecralar konusunda da eskisinden çok daha fazla seçenek ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür. Artan rekabetle birlikte satıcıların ya da uygulama geliştiricilerinin, geleneksel ya da çevrim içi tüketicilerin olumlu bir deneyim yaşayabilmeleri ve bununla beraber daha fazla harcama isteği göstermesini teşvik edebilmek için rakiplerinden sıyrılmaları gerekmektedir. Bu noktada da marka kavramı oldukça önemli hâle gelmektedir.

Örgütler günümüzde sahip oldukları varlıkları değerlendirdiklerinde sınılanın aksine en değerli olanların maddi varlıklar yerine ürünlerini temsil eden markalar olduğunun farkına varmışlardır. Geçmişte özellikle tüketicilerin ürün açısından değerlendirebileceği çok fazla alternatif varken bu çeşitlilik arasından doğru ürünü seçebilmek hem zaman hem de efor açısından pek mümkün değildi. Bu problem nedeniyle güçlü markalar yaratmanın önemi her geçen gün artmaktadır. Güçlü markalar yaratmanın genel olarak faydalarına bakarsak, karar verme sürecini basitleştirir, risk seviyesini düşürür, beklentileri karşılar ve müşteri memnuniyeti yaratır. Diğer yandan bu doğrultuda işletmelerin en büyük zorunluluğu ise sözünü tutan güçlü markalar yaratmak,

KAYNAKÇA

- AMA. <https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- Bapat, S.S. (2018). Digitalization on Marketing, *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, October, 57-63.
- Brand Finance, <https://brandirectory.com/rankings/global/table> (Erişim Tarihi: 18.04.2023).
- Charlesworth, A. (2021). *Absolute Essentials of Digital Marketing*, Routledge.
- Dziekonski, M. (2014). *Marketing 3.0*. (Ed. J. Królewski & P. Sala), E-marketing, Polonya: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gielens, K., Steenkamp, J.E.M. (2019). Branding in the era of digital (dis)intermediation, *International Journal of Research in Marketing*, Vol: 36, No: 3, 367-384.
- Gobe, M. (2009). *Emotional branding: The new paradigm for connecting brands to people*. New York: Allworth Press.
- Grzesiak, M. (2018). *Personal Brand Creation in the Digital Age*, Polonya: Palgrave.
- Kahn, B., Inman, J. J., Verhoef, P. C. (2018). Consumer response to the evolving retailing landscape. *Journal of the Association for Consumer Research*, 3(3), 255-259.
- Kaplan, A.M. ve Haenlein, M. (2010), Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media, *Business Horizons*, Vol. 53 No. 1, 59-68.
- Lynch, J., De Chernatony, L. (2004) "The power of emotion: Brand communication in business-to-business markets." *The Journal of Brand Management* 11(5), 403-419.
- Monohar, S., Kumar, R., Saha, R., Mittal, A. (2022). Examining the effect of emotional branding in building brand equity of social marketing campaigns: a case on Swachh Bharat, India, *Society and Business Review*.
- Rossiter, J., Bellman, S. (2012). Emotional branding pays off: How brands meet share of requirements through bonding, companionship and love. *Journal of Advertising Research*, 52(3), 291-296.
- Rowles, D. (2017). *Digital Branding*, New York: Kogan Page.
- Shpak, N., Kuzmin, O., Dvulit, Z., Onysenko, T., Sroka, W. (2020). Digitalization of the Marketing Activities of Enterprises: Case Study, *Information*, 11(2), 1-14.
- Stokes, R. (2013). *eMarketing: The essential guide to marketing in a digital World*, Quirk Education.
- Taiminen, H. M. ve Karjaluoto, H. (2015). The usage of digital marketing channels in SMEs, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol: 22, No: 4, 633-651.
- Wang, H.X., Chen, J., Hu, Y, C., Ye, M. (2008) The Consistency of Product Design and Brand Image, *IEEE 10th International Conference*, 1142-1144.
- We Are Social. <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/> (Erişim Tarihi: 21.03.2023).
- Wu, D. D., & Feng, W. (2015). Pragmatist, evangelist, or sensualist? Emotional branding on Sina Weibo. (Ed. P. P. K. Ng ve C. S. B. Ngai), *Role of language and corporate communication in Greater China*, Berlin: Springer.

- Yen, H., Lin, P., & Lin, R. (2014). Emotional Product Design and Perceived Brand Emotion, International Journal of Advances in Psychology (IJAP) Volume 3 Issue 2, 59-66.
- Yurder, Yiğit. (2020). Marka Yönetimi, İstanbul Üniversitesi AUZEF, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/isletme_ue/markayon.pdf?cv=1, (Erişim Tarihi: 17.03.2023).

Integrating
FINANCIAL LITERACY
into Elementary and Middle Schools: A Comprehensive Guide

Dr. Abdullah Özkale

Integrating FINANCIAL LITERACY into Elementary and Middle Schools: A Comprehensive Guide

Dr. Abdullah Özkale

Publishing No.: 1462
ISBN: 978-625-398-258-4
E-ISBN: 978-625-398-259-1
Edition: 1st Edition, March 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülâyim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Özkale, Abdullah.

Integrating Financial Literacy into Elementary and Middle Schools: A Comprehensive Guide / Abdullah Özkale

1. Edition, VIII + 202 p., 16,5x24 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-258-4

E-ISBN: 978-625-398-259-1

1. Financial Literacy 2. Mathematics Education 3. Task Design

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

BeYTEPE Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

CONTENTS

FOREWORD.....	iii
THE BACKGROUND OF THE TASKS	1
Financial Literacy	1
Mathematical Literacy.....	3
The interaction between mathematical and financial literacies	5
PISA and financial literacy.....	7
Financial Literacy Education	9
Instructional Considerations for Financial Literacy Education	10
The basic financial concepts	11
Progressing financial development of children by stages	12
Financial Literacy Education in Turkey	14
The analysis of the mathematics curriculums as a surface for the designing	15
The spiral approach in the mathematics curriculum	16
METHODOLOGY	19
What are the main dynamics of the tasks?	19
How to be analyzed the elementary mathematics curriculum?.....	19
How to be limited the target learning areas?.....	20
How to be distributed the tasks into the curriculum?.....	20
General dimensions of the designing of a task.....	21
How to be designed the general shape of task plans?	22
The target learning areas and distribution of the tasks	23
HOW TO BE USED THE TASKS?.....	29
Why are the tasks need?	29
How can teachers use from the guidebook and the tasks?.....	30
How can families use from them?	31
General advice to interested people	31

TASKS	33
Task 1: What can I buy with my cash?	34
Task 2: Pocket money	37
Task 3: The rest of the coins	40
Task 4: The gift for my friend.....	44
Task 5: My friend likes books	47
Task 6: Which is the best choice for my best friend?	50
Task 7: Coins and banknotes in the cash register.....	53
Task 8: How many each coin and banknote does the cash register have?	56
Task 9: Change the money!	60
Task 10: Mr/Ms Cashier.....	64
Task 11: Healthy eating	68
Task 12: The best option for water bottle.....	71
Task 13: The best option for water waste-prevention	74
Task 14: Let's paint our school!	77
Task 15: The packages on shelves	80
Task 16: Sugar packages	83
Task 17: Equal values of money.....	86
Task 18: We buy wholesale pencils	89
Task 19: Final costs of the pencils	92
Task 20: Monthly bills.....	95
Task 21: Where is my tax usable?.....	98
Task 22: What are on an invoice?.....	101
Task 23: Can you estimate how much you pay?.....	104
Task 24: The smoking wastes us.....	108
Task 25: How often do you change your shoes?	111
Task 26: Shopping on the internet	115
Task 27: Swapping products between friends.....	118
Task 28: Would you like to send chocolate to kids in need?	121
Task 29: Working hours and schedule of overtime	124
Task 30: Installment shopping.....	127
Task 31: Salesman wanted	130
Task 32: Bike to go.....	133
Task 33: Which vehicle?	137
Task 34: The minimum wages	140
Task 35: Credit card extraction.....	143

Task 36: Rates of outgoings	146
Task 37: Price review	149
Task 38: The optimal tool for price history.....	152
Task 39: Details on an electricity bill	155
Task 40: The new generation electricity bill	159
Task 41: The balance of income-outgoing.....	163
Task 42: The groups of money.....	166
Task 43: Coffee machine.....	170
Task 44: Elbow grease	173
Task 45: The unit prices of products.....	176
Task 46: Minimalist lifestyle	179
Task 47: I have prepared an exponential trick to my father.....	182
Task 48: The vehicle loan.....	185
Task 49: I am looking for a job.....	188
REFERENCES.....	193
APPENDIX	199
Appendix-A: The tasks in the elementary level (1-4).....	199
Appendix-B: The tasks in the secondary level (5-8).....	200
Appendix-C: The tasks in the practice course (5-8)	201

REFERENCES

- Abramovitch, R., Freedman, J. L., Pliner, P. (1991). Children and money: Getting an allowance, credit versus cash, and knowledge of pricing. *Journal of Economic Psychology*, 12, 27-45.
- Allgood, S., Walstad, W. (2013). Financial literacy and credit card behaviors: A cross-sectional analysis by age. *Numeracy*, 6(2), 1-26.
- Apra, C., Wuttke, E., Breuer, K., Koh, N. K., Davies, P., Greimel-Fuhrmann, B., Lopus, J. S. (Eds.). (2016). *International Handbook of Financial Literacy*. Singapore: Springer.
- Atkinson, A., Messy, F. (2012). "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15*, OECD Publishing.
- Berti, A. E., Bombi, A. S. (1988). *The child 's construction of economics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blanton, M., Stephens, A., Knuth, E., Gardiner, A., Isler, I., Kim, J. (2015). The development of children's algebraic thinking: The impact of a comprehensive early algebra intervention in third grade. *Journal for Research in Mathematics Education*, 46(1), 39-87.
- Buckland J. (2018). Credit, Cash, Savings, and Financial Literacy Delivered Through Civil Society. *In: Building Financial Resilience*. Palgrave Macmillan, Cham.
- California Department of Education. (2015). *Financial Literacy and Mathematics Education*, California Department of Education. Sacramento
- Caliskan Dedeoglu, N., Alat, Z. (2012). Harmony between Turkish Early Childhood and Primary Mathematics Education Standards. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(3), 2280-2285.
- Chick, H., Watson, J. (2001). Data representation and interpretation by primary school students working in groups. *Mathematics Education Research Journal*, 13(2), 91-111
- Demirdöğmez, M., Gültekin, N., & Taş, H. Y. (2018). Türkiye'de e-ticaret sektörünün yıllara göre gelişimi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2216-223
- Doyle, W. (1992). Curriculum and pedagogy. *In Jackson, P. (Ed), Handbook of Research on Curriculum* (pp. 486-516). New York: McMillan.
- Duveen, G. (2013). *The child's re-construction of economics*. Development as a Social Process: Contributions of Gerard Duveen, 27.
- Farnsworth, V. (2016). Following the trail from political discourse to curriculum reform: Reflecting on the shape of financial capability education in England. *In International Handbook of Financial Literacy* (pp. 147-161). Springer, Singapore.
- Finansal Okuryazarlık ve Erisim Derneği [FODER] (2017). [http-2: http://www.fo-der.org/category/bilgi-merkezi/](http://www.fo-der.org/category/bilgi-merkezi/)
- Flores, R., Inan, F. A., Han, S., Koontz, E. (2019). Comparison of algorithmic and multiple-representation integrated instruction for teaching fractions, decimals, and percent. *Investigations in Mathematics Learning*, 11(4), 231-244.

- Fraczek, B., Klimontowicz, M. (2015). Financial literacy and its influence on young customers' decision factors. *Journal of Innovation Management*, 3(1), 62-84.
- Fried, M. N., & Amit, M. (2005). A spiral task as a model for in-service teacher education. *Journal of Mathematics Teacher Education*, 8(5), 419-436.
- Frisancho, V. (2019). The impact of financial education for youth. *Economics of Education Review*, 101918.
- Frühau, F., Retzmann, T. (2016). Financial literacy in Germany. In *International handbook of financial literacy* (pp. 263-276). Springer, Singapore.
- Furnham, A. F. (2001). Parental attitudes towards pocket money/allowances for children. *Journal of Economic Psychology*, 22, 397-422.
- Furnham, A., Gunter, B. (2008). *Children as consumers: A psychological analysis of the young people's market*. Routledge.Ü
- Furth, H., Baur, M., Smith, J. (1976). Children's conception of social institutions: a Piagetian framework. *Human Development*, 19(6), 351-374.
- Gaumer, C. J., Arnone, C. (2009). Grocery store observation: Parent-child interaction in family purchases. *Journal of Food Products Marketing*, 16(1), 1-18.
- Griffin, L. B. (2016). Tracking decimal misconceptions: Strategic instructional choices. *Teaching Children Mathematics*, 22(8), 488-494.
- Harden. R.M. (1999). What is a spiral curriculum?, *Medical Teacher*, 21:2, 141-143.
- Henchoz, C. (2016). Sociological perspective on financial literacy. In *International handbook of financial literacy* (pp. 97-112). Springer, Singapore.
- Hoadley, S. Tickle, L., Wood, L.N., Kyng T. (2015) Threshold concepts in finance: conceptualizing the curriculum, *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 46(6), 824-840.
- Ilgar, S., Topac, N. (2014). An investigation on the anxiety of Turkish mothers living in the USA about their children's future. *American Journal of Educational Research*, 2(9), 745-751.
- Iuculano, T., Butterworth, B. (2011). Rapid Communication: Understanding the Real Value of Fractions and Decimals. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 64(11), 2088-2098.
- Jablonka, E. (2003). Mathematical literacy. A. Bishop (Ed.) In *Second international handbook of mathematics education* (p. 75-102). Netherlands: Springer.
- Jahoda , G. (1979). The construction of economic reality by some Glaswegian children. *European Journal of Social Psychology* , 9 , 115 – 127.
- Jahoda, G. (1983). European "lag" in the development of an economic concept: A study in Zimbabwe. *British Journal of Developmental Psychology*, 1, 113-120.
- Jayaraman, J. D., Jambunathan, S., Counselman, K. (2018). The Connection between Financial Literacy and Numeracy: A Case Study from India. *Numeracy*, 11(2), 5.
- Julie, C. (2006). Mathematical Literacy: Myths, further inclusions and exclusions. *Pythagoras*, (64), 62-69.
- Kilpatrick, J. (2001). "Understanding Mathematical Literacy: The Contribution of Research", *Educational Studies in Mathematics*, 47(1), 101-116.
- Klapper, L., Lusardi, A. and Van Oudheusden, P. (2014). *Financial Literacy Around the World. Insights From The Standard and Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey*.
- Kloep, M. (2017). When parents discuss the price of bread: Albanian children and the economic crisis. In *Troubling Children* (pp. 47-65). Routledge.

References

- Lacatus, M. L. (2016). Financial Education in Romania. In *International Handbook of Financial Literacy* (pp. 321-328). Springer, Singapore.
- Lee, Y., Capraro, R. M., Capraro, M. M. (2018). Mathematics teachers' subject matter knowledge and pedagogical content knowledge in problem posing. *International Electronic Journal of Mathematics Education*, 13(2), 75-90.
- Lusardi, A., Mitchell, O. S. (2011). "Financial literacy around the world: an overview", *Journal of Pension Economics and Finance*, 10 (4).
- Lusardi, A. (2012). "Numeracy, financial literacy, and financial decision-making", National Bureau of Economic Research.
- Lusardi, A. (2015). Financial literacy skills for the 21st century: Evidence from PISA. *Journal of consumer affairs*, 49(3), 639-659.
- Lusardi, A., Samek, A., Kapteyn, A., Glinert, L., Hung, A., Heinberg, A. (2017). Visual tools and narratives: New ways to improve financial literacy. *Journal of Pension Economics & Finance*, 16(3), 297-323.
- Mandell, L., Klein, L. S. (2007). Motivation and financial literacy. *Financial services review*, 16(2).
- Mandell, L., Klein, L. S. (2009). The impact of financial literacy education on subsequent financial behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1).
- Mau, G. (2018). Purchasing literacy of children, Ways to a competent purchase behaviour. *Zeitschrift für ökonomische Bildung*, 7, 26-35.
- Mays, T. (2015). Using spreadsheets to develop applied skills in a business math course: Student feedback and perceived learning. *Spreadsheets in Education*, 8(3), 1-15.
- McCrone, S. S., Dossey, J. A. (2007). Mathematical Literacy-It's Become Fundamental. *Principal Leadership*, 7(5), 32-37.
- MEB. (2013). Matematik I Öğretmen Kılavuz Kitabı, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi, Ankara
- MEB. (2015). İlkokul matematik dersi 1-4. sınıflar öğretim programı, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi, Ankara.
- MEB. (2016). <http://www.meb.gov.tr/ogrenciler-butce-yonetimini-ogrenecek/haber/12574/tr>
- MEB. (2018). *Matematik dersi öğretim programı (1-8.sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- Ministry of Education Ontario. (2005). *The Ontario Curriculum Grades 1-8 Mathematics*. Toronto: Ministry of Education Ontario
- Ministry of Education Ontario. (2010). *A sound Investment Financial Literacy Education in Ontario Schools. Report of the Working Group on Financial Literacy*. Ministry of Education Ontario Working Group on Financial Literacy, Canada.
- Ministry of Education Ontario. (2011). *Financial Literacy Scope and Sequence of Expectations. Resource Guide. The Ontario Curriculum Grades 4-8*. Toronto: Ministry of Education Ontario
- Moloney, K., Stacey, K. (2016). Understanding decimals: Kevin Moloney and Kaye Stacey find out why our students are getting tied up in knots about decimals. *Australian Mathematics Teacher*, 72(3), 46-50.
- Moro-Egido, A. I., Pedauga, L. E. (2017). Handling math expressions in economics: recoding spreadsheet teaching tool of growth models. *Interactive Learning Environments*, 25(1), 98-112.
- NCTM. (2000). *Principles and standards for school mathematics*. VA: Reston.
- Ngu, B. H., Yeung, A. S., Tobias, S. (2014). Cognitive load in percentage change problems: unitary, pictorial, and equation approaches to instruction. *Instructional Science*, 42(5), 685-713.

- OECD (1999). *Measuring Student Knowledge and Skills: A new framework for Assessment*, Paris: OECD Publications.
- OECD. (2005). *Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies*. OECD.
- OECD. (2014). *PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century (Volume VI)*, PISA, OECD Publishing.
- OECD. (2016a). *The PISA 2015 Assessment Framework: Mathematics, Reading, Science and Problem Solving Knowledge and Skills*, PISA, OECD Publishing.
- OECD. (2016b). *PISA 2015 Financial Literacy Framework, in PISA 2015 Assessment and Analytical Framework: Science, Reading, Mathematic and Financial Literacy*, OECD Publishing, Paris.
- OECD. 2016c. *Financial Education in Europe: Trends and Recent Developments*, OECD Publishing, Paris.
- OECD. (2017). *PISA 2015 Results (Volume IV): Students' financial literacy*, PISA, OECD Publishing, Paris.
- Orton, L. (2007). *Financial Literacy: Lessons from International Experience*, Ontario: Canadian Policy Research Networks.
- Ozkale, A. & Aprea, C. (2023). Designing mathematical tasks to enhance financial literacy among children in Grades 1–8. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*. 54(3), 433-450. Doi. 10.1080/0020739X.2022.2157342
- Ozkale, A., & Ozdemir Erdogan, E. (2022a). An analysis of the interaction between mathematical literacy and financial literacy in PISA. *International journal of mathematical education in science and technology*, 53 (8). 1983-2003.
- Ozkale, A. & Ozdemir Erdogan, E. (2022b). Review of Financial Literacy Models for Educational Studies. *HAYEF, Journal of Education*, 19(1). 61-70.
- Ozkale, A., & Ozdemir Erdogan. (2020). A Conceptual Model for the Interaction of Mathematical and Financial Literacies, *International Journal of Progressive Education*. 16(5), 288-304.
- Ozkale, A. (2018). *The research of curriculums of Turkey and Canada (Ontario) from the perspective of financial literacy and mathematical literacy and a model suggestion*. (Unpublished doctoral dissertation, Anadolu University, Graduate School of Educational Sciences, 2018).
- Ozkale, A., O., Erdogan, E. (2017a). A new theme in mathematics curriculums: financial literacy, *Literacy Information and Computer Education Journal (LICEJ)*, 8(3), 2640-2646.
- Ozkale, A., Ozdemir Erdogan, E. (2017b). “Financial literacy and its status in the mathematics curriculums of Turkey”, *International Journal of Human Sciences*, 14(4), 4869-4883.
- Özkale A., Özdemir Erdogan E. (2016). Finansal Matematik Eğitimi Üzerine Teknoloji Kullanımı: Faiz Örneği, *WAER Kongresi*, Eskişehir, Türkiye.
- Paivio, A. (2014). *Mind and its evolution: A dual coding theoretical approach*. Psychology Press.
- Papanastasiou, E. C., Ferdig, R. E. (2006). Computer use and mathematical literacy: An analysis of existing and potential relationships. *The Journal of Computers in Mathematics and Science Teaching*, 25(4), 361-371.
- Piaget, J. (2003). Part I: Cognitive Development in Children-Piaget Development and Learning. *Journal of research in science teaching*, 40.
- Pitta-Pantazi, D., Christou, C., Zachariades, T. (2007). Secondary school students' levels of understanding in computing exponents. *The Journal of Mathematical Behavior*, 26(4), 301-311.
- Pugalee, D.K. (1999). Constructing A Model of Mathematical Literacy, *The Clearing House*, 73(1), 19-22.

References

- Remund, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in An increasingly Complex Economy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 276-295.
- Resnick, S., Wolff, R. (2009). The class analysis of households extended: Children, fathers, and family budgets. In *Class Struggle on the Home Front* (pp. 86-115). Palgrave Macmillan, London.
- Resnick, I., Rinne, L., Barbieri, C., Jordan, N. C. (2019). Children's reasoning about decimals and its relation to fraction learning and mathematics achievement. *Journal of Educational Psychology*, 111(4), 604.
- Rutledge, S. L. (2010). *Consumer protection and financial literacy: lessons from nine country studies*. The World Bank.
- Ryan-Collins, J. (2018). *Why Can't You Afford a Home?* John Wiley & Sons.
- Sabri, M. F., Wijekoon, R. (2019). The Influence of Gender and Ethnicity on Young Adults' Participation in Financial Education Programme. *Journal of Management and Sustainability*; 9(1).
- Sarker, D. (2013). Microfinance for Disabled People: How is it contributing. *Research Journal of Finance and Accounting*, 4(9), 118-125.
- Sato, T. (2011). Minding money: how understanding of value is culturally promoted. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 45(1), 116-131.
- Shiller, R. J. (2013). Finance contributing to the good society. *Business Economics*, 48(1), 77-80.
- Shim, S., Barber, B. L., Card, N. A., Xiao, J. J., Serido, J. (2010). Financial socialization of first-year college students: The roles of parents, work, and education. *Journal of youth and adolescence*, 39(12): 1457-1470.
- Siegler, R. S., Thompson, D. R. (1998). Hey, would you like a nice cold cup of lemonade on this hot day?: Children's understanding of economic causation. *Developmental Psychology*, 34, 146-160.
- Skemp, R. R. (1978). Faux Amis. *The Arithmetic Teacher*, 26(3), 9-15.
- Sole, M. A. (2014). Financial Literacy: An essential component of mathematics literacy and numeracy. *Journal of Mathematics Education at Teachers College*, 5(2), 55-62.
- Sole, M. A. (2017). Financial education: Increase your purchasing power. *Mathematics Teacher*, 111(1), 60-64.
- Song, C. (2020). Financial Illiteracy and Pension Contributions: A Field Experiment on Compound Interest in China. *The Review of Financial Studies*, 33(2), 916-949.
- Swan, M. (2007). The impact of task-based professional development on teachers' practices and beliefs: A design research study, *Journal of Mathematics Teacher Education*, 10(4), 217-237.
- Star, J. R., Pollack, C., Durkin, K., Rittle-Johnson, B., Lynch, K., Newton, K., Gogolen, C. (2015). Learning from comparison in algebra. *Contemporary Educational Psychology*, 40, 41-54.
- Tan, H. K., & Stacey, B. G. (1981). The understanding of socio-economic concepts in Malaysian Chinese school children. *Child Study Journal*. 11(1), 33-49.
- Van de Walle, J. A., Karp, K. S., Williams, J. M. B. (2007). *Elementary and middle school mathematics. Teaching development*. Boston: Pearson.
- Van der Werf, P., Seabrook, J. A., Gilliland, J. A. (2019). "Reduce Food Waste, Save Money": Testing a Novel Intervention to Reduce Household Food Waste. *Environment and Behavior*, 1-33.
- Visano, B. S., Ek-Udofia, I. (2017). Inclusive financial literacy education for inspiring a critical financial consciousness: An experiment in partnership with marginalised youth. *International Journal of Inclusive Education*, 21(7), 763-774.
- Webley, P. (2005). Children's understanding of economics. *Children's understanding of society*, 43-67.

- Webley, P., Nyhus, E. K. (2006). Parents' influence on children's future orientation and saving. *Journal of Economic Psychology*, 27(1), 140-164.
- Williams, T. (2007). Empowerment of whom and for what? Financial literacy education and the new regulation of consumer financial services. *Law & Policy*, 29(2), 226-256.
- Willis, L. (2017): Finance informed citizens, citizen-informed finance. *Journal of Social Science Education* 16(4), 16-27.
- Wong, M., Evans, D. (2007). Improving basic multiplication fact recall for primary school students. *Mathematics Education Research Journal*, 19(1), 89-106.
- Worthington, A. (2004). The distribution of financial literacy in Australia. *Financial Services Review*, 15(1), 59-79.
- Zhu, A. Y. F. (2019). Credit Card Use of College Students: A Broad Review. *Journal of Personal Finance*, 18(1).

Hareket Eğitiminde Alıştırmalar

Burak ağlar Yaşlı

Hareket Eğitiminde Alıştırmalar

Burak Çağlar Yaşlı

Yayın No.: 1864
ISBN: 978-625-393-036-3
E-ISBN: 978-625-393-037-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yaşlı, Burak Çağlar.

Hareket Eğitiminde Alıştırmalar / Burak Çağlar Yaşlı

1. Basım, IV + 48 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-036-3

E-ISBN: 978-625-393-037-0

1. Hareket Eğitimi 2. Alıştırmalar 3. Spor

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

HAREKET EĞİTİMİNDE ALIŞTIRMALAR	1
HAREKET PERFORMANSI, ÖĞRENME ve TRANSFER.....	1
HAREKET ÖĞRENME AŞAMALARI	3
HAREKET ÖĞRENME AMAÇLARI	4
ALİŞTİRMA TÜRLERİ -HAREKET ALIŞTIRMALARI-	4
Çaylak (Serbest) Alıştırmalar (<i>Naive Practice</i>)	6
Bilinçli Alıştırmalar (<i>Deliberate Practice</i>)	6
Amaçlı Alıştırmalar	7
-Amaçlı- Bireysel Alıştırmalar (<i>Purposeful Practice</i>)	7
-Amaçlı- Takım (Grup) Alıştırmaları (<i>Structured Practice</i>)	8
Oyun Alıştırmaları	8
Müسابaka Alıştırmaları	9
Zihinsel (Mental) Alıştırmalar	10
ALİŞTİRMA SEÇİMLERİ.....	11
Öğrenme Aşamalarına Göre Alıştırma Seçimi	11
Başlangıç Aşaması ve Alıştırma Seçimi	11
Düzeltilme-Otomatikleşme Aşamaları ve Alıştırma Seçimi	12
Sporda Uzmanlık ve Alıştırma Seçimi	13
K. Anders Ericsson'un Erken Özelleşme Görüşü ve Alıştırma Seçimleri.....	13
Jean Cote'un Erken Çok Yönlülük Görüşü ve Alıştırma Seçimi	15
ALİŞTİRMA MİKTARLARI -NORMAL ÖĞRENME VE SPORDA UZMANLIK İÇİN-	18
ALİŞTİRMA DÜZENLEMESİ.....	23
Tek Bir Hareket Nasıl Tekrarlanır?.....	23
Birden Fazla Hareket Nasıl Tekrarlanır?	24
Hareketler Yoğun mu Yoksa Yayılarak mı Çalışılmalı?	26
Hareketler Bütünüyle mi Yoksa Parçalara Ayrılarak mı Çalışılmalı?	27

ALIŞTIRMA ZORLUĞUNU AYARLAMA.....	30
AliŐtırma Zorluğunu Gentile'in Hareket Sınıflamasına Göre Ayarlama.....	30
AliŐtırma Zorluğunu Bilişsel Zorlanmaya Göre Ayarlama	32
AliŐtırma Zorluğunu Hareket Sınırlayıcılarını Kullanarak Ayarlama	33
KAYNAKLAR.....	41

KAYNAKLAR

- Altıntaş, A., & Akalan, C. (2008). Zihinsel antrenman ve yüksek performans. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1), 39-43.
- Andrew, M., O'Brien, R. W., Ford, P. R., & Causer, J. (2022). Developmental activities of professional male British rugby-league players versus controls. *Science and Medicine in Football*, 6(3), 381-388.
- Baker, J., Cote, J., & Abernethy, B. (2003). Sport-specific practice and the development of expert decision-making in team ball sports. *Journal of applied sport psychology*, 15(1), 12-25.
- Baker, J. and Abernethy, B. (2003b). Learning from the experts: Practice activities of expert decision makers in sport. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 74: 342-347.
- Baker, J., & Horton, S. (2004). A review of primary and secondary influences on sport expertise. *High Ability Studies*, 15(2), 211-228
- Baker, J., Côté, J., & Deakin, J. (2005). Expertise in ultra-endurance triathletes early sport involvement, training structure, and the theory of deliberate practice. *Journal of applied sport psychology*, 17(1), 64-78
- Baker, J., & Cobley, S. (2013). Outliers, talent codes, and myths: play and practice in developing the expert athlete. In *Developing Sport Expertise* (pp. 13-29). Routledge.
- Baker, J., & Young, B. (2014). 20 years later: deliberate practice and the development of expertise in sport. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 7(1), 135-157.
- Barth, M., Güllich, A., Raschner, C., & Emrich, E. (2020). The path to international medals: A supervised machine learning approach to explore the impact of coach-led sport-specific and non-specific practice. *PLoS One*, 15(9),
- Berliner, D. (1987). Simple views of classroom teaching and a simple theory of classroom instruction. In D. Berliner & B. Rosenshine (Eds). *Talks to teacher* (pp. 93-110). New York: Random House.
- Berry, J., Abernethy, B., & Côté, J. (2008). The contribution of structured activity and deliberate play to the development of expert perceptual and decision-making skill. *Journal of sport and exercise psychology*, 30(6), 685-708.
- Bıçer, T. (2018). *Yaşamda ve sporda doruk performans: Başarının zihinsel dinamikleri* (Vol. 18). Beyaz Yayınları.

- Boyce, B. A., Coker, C. A., & Bunker, L. K. (2006). Implications for variability of practice from pedagogy and motor learning perspectives: finding a common ground. *Quest*, 58(3), 330-343.
- Breslin, G., Hodges, N.J., Steenson, A., & Williams, A.M. (2012). Constant or variable practice: Recreating the especial skill effect. *Acta Psychologica*, 140, 154-157.
- Bullock, N., Gulbin, J. P., Martin, D. T., Ross, A., Holland, T., & Marino, F. (2009). Talent identification and deliberate programming in skeleton: Ice novice to Winter Olympian in 14 months. *Journal of sports sciences*, 27(4), 397-404.
- Cote J. (1999). The influence of the family in the development of talent in sport. *The Sport Psychologist*, 13, 395-417
- Côté, J., & Hay, J. (2002). Children's involvement in sport: A developmental analysis. In J. M. Silva & D. Stevens (Eds.), *Psychological foundations of sport* (pp. 484-502). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Côté, J., Baker, J., & Abernethy, B. (2007). Practice and play in the development of sport expertise. *Handbook of sport psychology*, 3(1), 184-202.
- Côté, J., & Vierimaa, M. (2014). The developmental model of sport participation: 15 years after its first conceptualization. *Science & sports*, 29, S63-S69.
- Côté, J., & Erickson, K. (2015). Diversification and deliberate play during the sampling years. In *Routledge handbook of sport expertise* (pp. 305-316). Routledge.
- Côté, J., & Hancock, D. J. (2016). Evidence-based policies for youth sport programmes. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 8(1), 51-65.
- Coutinho, P., Mesquita, I., Davids, K., Fonseca, A. M., & Côté, J. (2016). How structured and unstructured sport activities aid the development of expertise in volleyball players. *Psychology of Sport and Exercise*, 25, 51-59.
- Duffy, L. J., Baluch, B., & Ericsson, K. A. (2004). Dart performance as a function of facets of practice amongst professional and amateur men and women players. *Int. J. Sport Psychol*, 35, 232-245.
- Edwards, W. H. (2010). *Motor learning and control: From theory to practice*. Cengage Learning. 119-153.
- Ericsson, K. (2008). Deliberate practice and acquisition of expert performance: a general overview. *Academic emergency medicine*, 15(11), 988-994.
- Ericsson, K. A., Krampe, R. T., & Tesch-Römer, C. (1993). The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. *Psychological review*, 100(3), 363-406
- Ericsson, A., & Pool, R. (2016). *Peak: Secrets from the new science of expertise*. Random House.

- Ericsson, K. A., & Harwell, K. W. (2019). Deliberate practice and proposed limits on the effects of practice on the acquisition of expert performance: Why the original definition matters and recommendations for future research. *Frontiers in psychology*, 10, 2396.
- Ericsson, K. A. (2020). Towards a science of the acquisition of expert performance in sports: Clarifying the differences between deliberate practice and other types of practice. *Journal of sports sciences*, 38(2), 159-176.
- Feltz, D., & Landers, D. M. (1983). The effects of mental practice on motor skill learning and performance: a meta-analysis. *J Sport Psychol* 5: 25-57.
- Ford, P. R., Yates, I., & Williams, A. M. (2010) 'An analysis of practice activities and instructional behaviours used by youth soccer coaches during practice: Exploring the link between science and application', *Journal of Sports Sciences* , 28: 483-95.
- Ford, P. R., Low, J., McRobert, A. P., & Williams, A. M. (2010b). Developmental activities that contribute to high or low performance by elite cricket batters when recognizing type of delivery from bowlers' advanced postural cues. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 32(5), 638-654.
- Ford, P. R., & Williams, A. M. (2012). The developmental activities engaged in by elite youth soccer players who progressed to professional status compared to those who did not. *Psychology of sport and exercise*, 13(3), 349-352.
- Ford, P. R., Coughlan, E. K., Hodges, N. J., & Williams, A. M. (2015). Deliberate practice in sport. In *Routledge handbook of sport expertise* (pp. 347-362). Routledge.
- Ford, P. R., Hodges, N. J., Broadbent, D., O'Connor, D., Scott, D., Datson, N., ... & Williams, A. M. (2020). The developmental and professional activities of female international soccer players from five high-performing nations. *Journal of Sports Sciences*, 38(11-12), 1432-1444
- Fitts, PM, and Posner, MI. (1967). *Human performance*. Belmont, CA: Brooks/Cole.
- Fuentes-García, J. P., Pulido, S., Morales, N., & Menayo, R. (2022). Massed and distributed practice on learning the forehand shot in tennis. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 17(2), 318-324.
- Gentile, AM. (1972). "A working model of skill acquisition with application to teaching." *Quest*, 17, 3-23.
- Gentile, A.M. (2000). Skill acquisition: Action, movement, and neuromotor processes. In J.H. Carr & R.B. Shepherd (Eds.). *Movement science: Foundations for physical therapy* (2nd ed., pp. 111-187). Rockville, MD: Aspen.
- Gladwell, M. (2021). *Outliers (Çizginin Dışındakiler)-Bazı İnsanlar Neden Daha Başarılı Olur?*. Chiviyazıları Yayınevi.

- Guadagnoli, MA, and Lee, TD. (2004). "Challenge point: A framework for conceptualizing the effects of various practice conditions in motor learning." *Journal of Motor Behavior*, 36(2), 212-225.
- Güllich, A. (2014). Many roads lead to Rome—developmental paths to Olympic gold in men's field hockey. *European journal of sport science*, 14(8), 763-771.
- Güllich, A. (2017). International medallists' and non-medallists' developmental sport activities—a matched-pairs analysis. *Journal of sports sciences*, 35(23), 2281-2288.
- Güllich, A., Hardy, L., Kuncheva, L., Woodman, T., Laing, S., Barlow, M., ... & Wraith, E. (2019). Developmental biographies of Olympic super-elite and elite athletes: A multidisciplinary pattern recognition analysis. *Journal of Expertise*, 2(1), 23-46.
- Güllich, A. (2019). "Macro-structure" of developmental participation histories and "micro-structure" of practice of German female world-class and national-class football players. *Journal of Sports Sciences*, 37(12), 1347-1355.
- Güllich, A., Macnamara, B. N., & Hambrick, D. Z. (2022). What makes a champion? Early multidisciplinary practice, not early specialization, predicts world-class performance. *Perspectives on Psychological Science*, 17(1), 6-29.
- Güllich, A., Barth, M., Hambrick, D. Z., & Macnamara, B. N. (2023). Participation patterns in talent development in youth sports. *Frontiers in Sports and Active Living*, 5, 1175718.
- Green, K., & Smith, A. (Eds.). (2016). *Routledge handbook of youth sport*. Routledge.
- Haibach-Beach, P. S., Perreault, M., Brian, A., & Collier, D. H. (2018). *Motor learning and development*. Human kinetics.
- Hecker, J. E., & Kaczor, L. M. (1988). Application of imagery theory to sport psychology: Some preliminary findings. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 10(4), 363-373.
- Helsen, W. F., Starkes, J. L., & Hodges, N. J. (1998). Team sports and the theory of deliberate practice. *Journal of Sport and Exercise psychology*, 20(1), 12-34.
- Helsen, W.F, Hodges, N. J., Winckel, J. V., & Starkes, J. L. (2000). The roles of talent, physical precocity and practice in the development of soccer expertise. *Journal of sports sciences*, 18(9), 727-736.
- Herrera, B. M., & Vargas, P. C. (2019). Benefits of Mental Practice in Sport Practice. *Apunts, Educación Física y Deportes*, 135, 82-99.
- Hinshaw, K. E. (1991). The effects of mental practice on motor skill performance: Critical evaluation and meta-analysis. *Imagination, Cognition and Personality*, 11(1), 3-35.

- Hodges, N. J. (1995). *Wrestling with the Nature of Expertise: A Sport Specific Test of Ericsson, Krampe and Tesch-Römer's (1993) Theory of "Deliberate Practice"* (Doctoral dissertation).
- Hodges, N. J., Kerr, T., Starkes, J. L., Weir, P. L., & Nananidou, A. (2004). Predicting performance times from deliberate practice hours for triathletes and swimmers: What, when, and where is practice important?. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 10(4), 219.
- Hodges, N. J., & Lohse, K. R. (2022). An extended challenge-based framework for practice design in sports coaching. *Journal of Sports Sciences*, 40(7), 754-768.
- Hornig, M., Aust, F., & Güllich, A. (2016). Practice and play in the development of German top-level professional football players. *European journal of sport science*, 16(1), 96-105.
- Hutchinson, C. U., Sachs-Ericsson, N. J., & Ericsson, K. A. (2013). Generalizable aspects of the development of expertise in ballet across countries and cultures: A perspective from the expert-performance approach. *High Ability Studies*, 24, 21-47.
- Hüttermann, S., Memmert, D., & Baker, J. (2014). Understanding the microstructure of practice: Training differences between various age classes, expertise levels and sports. *Talent Development and Excellence*, 6, 17-29.
- Johnson, M. B., Tenenbaum, G., & Edmonds, W. A. (2006). Adaptation to physically and emotionally demanding conditions: the role of deliberate practice. *High Ability Studies*, 17(1), 117-136.
- King, A.C., & Newell, K.M. (2013). The learning of isometric force time scales is differently influenced by constant and variable practice. *Experimental Brain Research*, 227, 149.,
- Landin, D., & Hebert, E.P. (1997). A comparison of three practice schedules along the contextual interference continuum. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 68, 357-361.
- Law, M. P., Côté, J., & Ericsson, K. A. (2007). Characteristics of expert development in rhythmic gymnastics: A retrospective study. *International journal of sport and exercise psychology*, 5(1), 82-103
- Lee, TD, Swinnen, SP, and Serrien, DJ. (1994). "Cognitive effort and motor learning." *Quest*, 46, 328-344.
- Lee, TD, and Genovese, ED. (1988). "Distribution of practice in motor skill acquisition: Learning and performance effects reconsidered." *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 59, 277-287.
- Lee, T.D., Chamberlin, C.J., & Hodges, N. (2001). Practice. In R.N. Singer, H.A.Hausenblas, & C.M. Janelle (Eds.), *Handbook of sport psychology* (2nd ed., pp. 115-143).New York: Wiley.

- Macnamara, B. N., Moreau, D., & Hambrick, D. Z. (2016). The relationship between deliberate practice and performance in sports: A meta-analysis. *Perspectives on Psychological Science*, 11(3), 333-350.
- Magill, R. (2007) *Motor learning: concepts and applications*. (8th ed.) Boston, MA: McGraw-Hill.
- Martens, R. (2012). *Successful coaching*. Human Kinetics.
- Masters, R. S. (1992). Knowledge, knerves and know-how: The role of explicit versus implicit knowledge in the breakdown of a complex motor skill under pressure. *British journal of psychology*, 83(3), 343-358.
- Masters, R.S.W., & Maxwell, J. P. (2004) 'Implicit motor learning, reinvestment and movement disruption:What you don't know won't hurt you?', in A. M. Williams & N. J. Hodges (eds) *Skill acquisition in sport:Research, theory and practice*, London: Routledge, 207-28.
- Maxwell, J. P., Masters, R. S., & Eves, F. F. (2000). From novice to no know-how: A longitudinal study of implicit motor learning. *Journal of sports sciences*, 18(2), 111-120.
- Memmert, D., Baker, J., & Bertsch, C. (2010). Play and practice in the development of sport-specific creativity in team ball sports. *High Ability Studies*, 21(1), 3-18
- Moesch, K., Elbe, A. M., Hauge, M. L., & Wikman, J. M. (2011). Late specialization: the key to success in centimeters, grams, or seconds (cgs) sports. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 21(6), e282-e290.
- Newell, KM. (1986). "Constraints on the development of coordination." In MG Wade and HTA Whiting (eds.), *Motor development in children: Aspects of Coordination and Control* (pp. 341-360). Boston: Martinus Nijhoff.
- Pachman, M., Sweller, J., & Kalyuga, S. (2013). Levels of knowledge and deliberate practice. *Journal of experimental psychology: Applied*, 19(2), 108.
- Panchuk, D., Spittle, M., Johnston, N., & Spittle, S. (2013). Effect of practice distribution and experience on the performance and retention of a discrete sport skill. *Perceptual and motor skills*, 116(3), 750-760.
- Page, S. J., Szaflarski, J. P., Eliassen, J. C., Pan, H., & Cramer, S. C. (2009). Cortical plasticity following motor skill learning during mental practice in stroke. *Neuro-rehabilitation and neural repair*, 23(4), 382-388.
- Peters, C. M., Hendry, D. T., & Hodges, N. J. (2022). A scoping review on developmental activities of girls' and women's sports. *Frontiers in Sports and Active Living*, 4, 903886.
- Pigott, R.E., & Shapiro, D.C. (1984). Motor schema: The structure of the variability session. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 55, 41-45.

- Proteau, L., Blandin, Y., Alain, C., & Dorion, A. (1994). The effects of the amount and variability of practice on the learning of a multi-segmented motor task. *Acta Psychologica (Amst)*, 85, 61-74.
- Rees, T., Hardy, L., Güllich, A., Abernethy, B., Côté, J., Woodman, T., ... & Warr, C. (2016). The great British medalists project: a review of current knowledge on the development of the world's best sporting talent. *Sports medicine*, 46(8), 1041-1058.
- Reid, M., Crespo, M., Lay, B., & Berry, J. (2007). Skill acquisition in tennis: Research and current practice. *Journal of science and medicine in sport*, 10(1), 1-10.
- Schmidt, RA, and Lee, TD. (2005). *Motor control and learning: A behavioral emphasis*, 4th ed. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Schmidt, R.A., & Wrisberg, C.A. (2008). *Motor learning and performance: A situation-based learning approach* (4th ed.). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Solmon, M.A. (2003). Student issues in physical education classes: Attitudes, cognition, and motivation. In S.L. Silverman and C.D. Ennis (Eds.). *Student learning in physical education* (2nd ed., pp.147-163). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Shea, CH, and Kohl, RM (1990). Specificity and variability of practice. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 61, 169-177.
- Shields, D. L., & Bredemeier, B. L. (2009). *True competition*. Human Kinetics.
- Simon, H., & Chase, W. (1988). Skill in chess. In *Computer chess compendium* (pp. 175-188). New York, NY: Springer New York.
- Soberlak, P., & Côté, J. (2003). The developmental activities of elite ice hockey players. *Journal of applied sport psychology*, 15(1), 41-49.
- Starkes, J. L., Deakin, J. M., Allard, F., Hodges, N. J., & Hayes, A. (2014). Deliberate practice in sports: What is it anyway?. In *The road to excellence* (pp. 81-106). Psychology Press.
- Starkes, J. L., & Ericsson, K. A. (2003). Expert performance in sports: Advances in research on sport expertise.
- Tucker, R., & Collins, M. (2012). What makes champions? A review of the relative contribution of genes and training to sporting success. *British journal of sports medicine*, 46(8), 555-561.
- Unestahl, L. E. (1982). *Teori och praktik (hypnosis in theory and practice)*. Orebro: Veje,
- Urfa, O. (2017). *10 Haftalık Psikolojik Beceri Antrenman Programının Genç Futbolcuların Kaygı, Özgüven, Güdülenme, Dikkat ve Şut Isabet Oranı Üzerine Etkisi* Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi İstanbul
- Vereijken, B. (1991). *The dynamics of skill acquisition*. Unpublished dissertation, Free University, Netherlands.

- Vereijken, B, van Emmerik, REA, Whiting, HTA, andNewall, KM. (1992a). “Free(z)ing the degrees of freedom in skill acquisition.” *Journal of Motor Behavior*, 24, 133-142.
- Vereijken, B, Whiting, HTA, and Beek, WJ. (1992b). “A dynamical systems approach towards skill acquisition.” *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 45A, 323-344.
- Vierimaa, M., Erickson, K., & Côté, J. (2016). The elements of talent development in youth sport. In *Routledge handbook of youth sport* (pp. 464-475). Routledge.
- Viru A, Loko J, Harro M, Volver A, Laaneots L, Viru M. (1999). Critical periods in the development of performance capacity during childhood and adolescence. *European Journal of Physical Education*, 4,75-119
- Ward, P., Hodges, N. J., Starkes, J. L., & Williams, M. A. (2007). The road to excellence: Deliberate practice and the development of expertise. *High ability studies*, 18(2), 119-153.
- Ward, P., Hodges, N.J., Williams, A.M., & Starkes, J.L. (2007b). The road to excellence in soccer: A quasi-longitudinal approach to deliberate practice. *High Ability Studies*, 18,
- Yan, J.H., Thomas, J.R., & Thomas, K.T. (1998). Children’s age moderates the effect of practice variability: A quantitative review. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 69, 210-215.
- Yılmaz, O. (2019). Zihinsel Antrenman Uygulaması: Otojenik Antrenman. Serhat Özdenk, Ozan Yılmaz (Ed.), Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Kitabı-1.Cilt içinde (ss. 69-85). Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.

HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE METEOROLOJİ KAYNAKLI DİVERTLERİN YÖNETİM STRATEJİLERİ

Dr. Ahmet Selim Süzer

HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE METEOROLOJİ KAYNAKLI DİVERTLERİN YÖNETİM STRATEJİLERİ

Dr. Ahmet Selim Süzer

Yayın No.: 1688
ISBN: 978-625-398-681-0
E-ISBN: 978-625-398-682-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Süzer, Ahmet Selim.

Hava Yolu İşletmelerinde Meteoroloji Kaynaklı Divertlerin Yönetim Stratejileri / Ahmet Selim Süzer

1. Basım, XVIII + 294 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-681-0

E-ISBN: 978-625-398-682-7

1. Uçuş 2. Meteoroloji 3. Divert

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xv
1. Bölüm	
TEMEL METEOROLOJİ	1
1.1. Atmosferin Tanımı	2
1.1.1. Atmosferin Önemi ve Özellikleri	2
1.1.2. Atmosferin Yaşı	2
1.1.3. Atmosferin Kalınlığı	2
1.1.4. Atmosferin Ağırlığı	3
1.1.5. Atmosferin Karışımı	3
1.1.6. Atmosferin Basıncı	4
1.2. Atmosferin Katları (Vertical Structure of the Atmosphere)	4
1.2.1. Troposfer	5
1.2.2. Stratosfer	5
1.2.3. Mezosfer	5
1.2.4. Termosfer/İyonosfer	5
1.3. Tropopoz (Tropopause)	6
1.3.1. Tropopozun Çeşitleri	7
1.3.2. Tropopozun Belirtileri	7
1.4. ICAO'nun Standart Atmosfer Tanımı	8
1.5. Havanın Yoğunluğu ve Oksijen Yetersizliği (Density and Hypoxia)	8
1.6. Sıcaklık (Temperature)	8
1.6.1. Isı ve Sıcaklık İlişkisi (Relation between Heat and Temperature)	9
1.6.2. Farklı Sıcaklıkların Meydana Geliş Sebepleri	9
1.6.3. Yükseklik ile Sıcaklık Değişimi (Temperature Variation with Altitude)	11
1.7. Atmosferde Isı Taşınması	12
1.7.1. İletim (Conduction) Yoluyla Isının Taşınması	12
1.7.2. Konveksiyon (Convection) Yoluyla Isının Taşınması	13
1.7.3. Adveksiyon (Advection) Yoluyla Isının Taşınması	13
1.7.4. Radyasyon (Radiation) Yoluyla Isının Taşınması	13
1.8. Sıcaklık Ölçümü	14
1.9. Atmosferik Basınç (Atmospheric Pressure)	15

1.9.1. Atmosfer Basıncının Ölçülmesi	15
1.9.2. Deniz Seviyesindeki Atmosfer Basıncının Hesaplanması.....	16
1.9.3. İstasyon Basıncı Hesaplanması (Station Pressure)	16
1.9.4. Basınç Değişikliğine Etki Eden Faktörler.....	17
1.9.4.1. Rakım/Yükselti (Altitude)	17
1.9.4.2. Basıncının Sıcaklıkla Değişmesi (Pressure Variation with Temperature).....	18
1.9.4.3. Deniz Seviyesi Basıncının Hesaplanması (Sea Level Pressure).....	19
1.10. Basınç Sistemleri Tanımı.....	21
1.10.1. Alçak Basınç Merkezi (Center of Low Pressure)	22
1.10.2. Yüksek Basınç Merkezi (Center of High Pressure).....	23
1.11.1. Altimetre (Yükseklik Ölçer).....	24
1.12. Basınç İrtifası (Pressure Altitude).....	25
1.13. İrtifa Yoğunluğu (Density Altitude)	26
1.14. Rüzgâr (Wind).....	29
1.14.1. Rüzgârın Meydana Geliş Sebebi	30
1.14.2. Coriolis Force Düşünmeksizin Alçak ve Yüksek Seviyelerde Rüzgâr Sirkülasyonu... 30	
1.14.3. Rüzgârı Etkileyen Faktörler	31
1.14.4. Kuzey Yarım Kürede Yüksek Basınçta Rüzgârların Yönü.....	33
1.14.5. Kuzey Yarım Kürede Alçak Basınçta Rüzgârların Yönü	34
1.14.6. Basınç Merkezlerinde Hava Olayları.....	34
1.14.7. Dünya’da Rüzgârın Genel Dolaşımı (Sirkülasyonu).....	35
1.14.8. Sürtünme (Friction)	36
1.14.9. Bölgesel ve Küçük Yüzeysel Rüzgârlar (Local and Small Scale Winds).....	37
1.14.10. Alçalan Rüzgâr (Ratabatic Wind).....	38
1.14.11. Fön Rüzgârları	38
1.14.12. Chinook Rüzgârı	38
1.14.13. Kara ve Deniz Meltem Rüzgârları (Land and Sea Breezes).....	39
1.14.14. Mevsimsel Muson Rüzgârları	39
1.14.15. Kasırga (Hurricanes).....	40
1.14.16. Jet Stream (Rüzgârı).....	42
1.14.17. Rüzgâr Yönü ve Hızı.....	43
1.15. Nem (Moisture).....	44
1.15.1. Buharlaşma (Evaporation).....	45
1.15.2. Yoğunlaşma (Condensation)	45
1.15.3. Süblimasyon (Sublimation)	45
1.15.4. Donma (Freezing).....	45
1.15.5. Erime (Melting)	45

1.16. Bağıl/Nisbi Nem (Relative Humudity).....	46
1.16.1. İşba Noktası (Dew Point):.....	47
1.16.2. Bağıl Nem ile İşba Noktası Arasındaki İlişki (Relative Humudity and Dew Point)	47
1.16.3. Spread:T-Td =Spread.....	48
1.16.3.1. Soğuma İşlemi ve Spread İlişkisi	48
1.17. Hava Olaylarını ve Yağışları Açıklayan Semboller	49
1.17.1. Yağış Anındaki Değişiklikler	50
1.18. Havanın Aşağı Yukarı Hareketindeki Değişiklikler	51
1.18.1. Adyobatik Ameliye	52
1.19. Bulut Tabanının Tespiti	56
1.20. Bulutlar (Clouds)	58
1.20.1. Bulut Çeşitleri	60
1.20.1.1. Alçak Bulutlar	63
1.20.1.2. Orta Bulutlar.....	64
1.20.1.3. Yüksek Bulutlar.....	65
1.20.1.4. Dikey Gelişmeli Bulut:.....	66
1.20.1.4.1. Gök Gürültülü Fırtınanın Safhaları	68
1.20.1.4.2. Gök Gürültülü Fırtınanın Uçuş Üzerindeki Etkileri.....	71
1.20.1.4.3. Gök Gürültülü Fırtınanın Çeşitleri	72
1.21. Hava Kitlelerinin Tanımı (Air Mass).....	75
1.21.1. Hava Kitlelerinin Fiziksel Özelliklerinin Oluşması ve Kaynak Bölgeleri	75
1.21.2. Hava Kitlelerinin Değişikliğe Uğraması	75
1.21.3. Hava Kitlelerinin Tanımı	75
1.21.4. Kışın Avrupa'yı Etkisi Altına Alan Kitleler.....	77
1.21.5. Yaz Aylarında Avrupa ve Türkiye'yi Etkileyen Hava Kitleleri.....	78
1.22. Cephelerin Tanımı	80
1.22.1. Cephenin Oluşumu için Gerekli Şartlar	80
1.22.2. Cephe Meylinin Oluşumu	80
1.22.3. Cepheler Katedilirken Belirgin Değişiklikler.	81
1.22.4. Cephe Çeşitleri	83
1.22.4.1. Sıcak Cephe (Warm Front)	83
1.22.4.2. Soğuk Cephe.....	86
1.22.4.2.1. Yavaş Hareket Eden Soğuk Cephe.....	86
1.22.4.2.2. Hızlı Hareket Eden Soğuk Cephe.....	87
1.22.4.2.3. İkinci Soğuk Cephe	89
1.22.4.3. Durağan Cephe/Sabit Cephe (Stationary Front).....	90
1.22.5.4. Cephesel Oluşumu ve Dağılımı.....	90

1.22.4.5. Oklizon Cephe	93
1.23. Sis Tanımı	94
1.23.1. Sisi Meydana Getiren Şartlar	95
1.23.2. Sis Çeşitleri	96
1.23.2.1. Hava Kitleleri Sisi	96
1.23.2.2. Cephe Sisleri	99
1.24. Buzlanmanın Tanımı	101
1.24.1. Havadaki Buzlanma Çeşidi	102
1.24.2. Buzlanma Şiddetinin Tespiti	104
1.24.3. Buzlanmanın Tahmini	106
1.24.4. Uçak Sistemlerindeki Buzlanmalar	107
1.25. Türbülansın Tanımı	109
1.25.1. Türbülansın Meydana Geliş Sebepleri	109
1.25.1.1. Konvektif Akımlar (Convective Currents)	110
1.25.1.2. Rüzgâr Akımına Mania Teşkil Eden Yeryüzeyleri (Mekanik Türbülans)	111
1.25.1.3. Rüzgâr Kesmesi/Kayması (Wind Sheare)	113
1.25.1.4. Rüzgâr Kesmesinin Meydana Geliş Şekilleri	114
1.25.1.5. Türbülansın Tip ve Şiddetleri	117
1.25.1.6. Sabit Seviye Chartları Vasıtasıyla CAT Tahmini	119
2. Bölüm	
METAR KOD FORMU YAPISI	121
2.1. Metar Grup Açıklanmasının İlkeleri/Kuralları	123
2.1.1. Tanımlayıcı Grup	123
2.1.2. Yüzey Rüzgâr Yönünün Tanımı ve Kodlanması	124
2.1.2.1. Rüzgârı Hızı ve Hamle Tanımı	125
2.1.2.2. Rüzgâr Tanımın Diğer Özellikleri	126
2.1.3. Görüş Mesafesinin Tanımı	128
2.1.3.1. Görüş Uzaklığının Tanımı	128
2.1.3.2. Hâkim ve Minimum Tanımı	128
2.1.3.3. RVR Görüş Mesafesi Tanımı	130
2.1.3.4. Görüş Mesafesindeki Tandans Tanımlanması	131
2.1.3.5. Pist Görünürlüğün Raporlanmasına Yönelik Yöntemler	133
2.1.3.6. Pist Görünürlüğünün Diğer Yöntemleri ve Tanımları	134
2.1.4. Mevcut Hava Durumu	136
2.1.4.1. Hadiselerin Kodlanması ve Tanımı	136
2.1.4.2. Olay Yakınlığı Derecesi	137
2.1.4.3. Hadiselerin Tanımlayıcı Kodları	140

2.1.4.4. Belli Başlı Hava Olayları	142
2.1.5. Bulut Bilgileri.....	143
2.1.5.1. Bulutların Kodlanması, Bulut Kapalık Miktarı ve Yüksekliği Tanımı.....	143
2.1.5.2. Bulut Katmanlarının Raporlanmasındaki Kurallar.....	145
2.1.5.3. CAVOK ve NSC, NCD Terimlerin Kullanımı.....	146
2.1.6. Hava Sıcaklığı ve İşba Sıcaklığı Kodlanması	147
2.1.7. Atmosferik Basınç (QNH) Kodlanması	148
2.2. Tamamlayıcı Bilgiler Grupları.....	148
2.2.1. Geçmiş Hava Olayları Grubu (REw'w')	148
2.2.2. Alçak Seviye Rüzgâr Sheari Grubu.....	150
2.3. Özel Hava Raporun Tanımlanması ve Kod Formu	151
2.3.1. Özel Hava Gözlemine Tarih ve Saat Tanımlaması	152
2.3.2. SPECI Gözlemlerinin Hazırlanması için Gerekli Kriterler	152
2.4. Amerikan Metar Tanımlaması	155
2.4.1. METAR/SPECI KODU	156
2.4.2. METAR/SPECI'nın Formatı ve İçeriği	156
2.4.3. METAR/SPECI'da Eksik Verilerin Kodlanması	157
2.4.4. METAR/SPECI Gövdesinin Kodlanması.....	157
2.4.4.1. Rapor Türü (METAR ve SPECI).....	157
2.4.4.2. İstasyon Tanımlayıcı (CCCC)	157
2.4.4.3. Rapor Tarihi ve Saati (YYGGggZ)	157
2.4.4.4. Rapor Değiştirici (AUTO veya COR).....	158
2.4.4.5. Rüzgâr Grubu (dddff(f)Gfmfm(fm)KT_dndndnVdxdxdx).....	158
2.4.4.6. Görünürlük Grubu (VVVVVSM).....	158
2.4.4.7. Pist Görüş Mesafesi Grubu.....	159
2.4.4.8. Mevcut Hava Durumu Grubu (w'w').....	160
2.4.4.9. Gökyüzü Durumu Grubu (NsNsNshshshs veya VVhshshs veya SKC/CLR)	163
2.4.4.10. Sıcaklık/İşba Sıcaklığı Grubu (T'T'/T'dT'd).....	165
2.4.4.11. Altimetre (APHPHPHPH).....	165
2.4.5. Açıklamalar (RMK).....	165
2.4.5.1. Otomatik, Manuel ve Sade Dilde Açıklamalar	166
2.4.5.2. İlave ve Otomatik Bakım Verileri	173
3. Bölüm	
HAVACILIK TAHMİNİ (TREND VE TAF).....	181
3.1. Genel Açıklama	182
3.2. Trend Tipi Pist İniş Tahmin Kod Formu	183
3.2.1. Trend Tipi Pist İniş Tahminin Düzenlenmesi	184

3.2.2. TTTT Değişiklik Terimleri	184
3.2.3. TTGGgg Zaman Gruplarının Tanımı	184
3.2.4. BECMG Değişikliği Teriminin Kullanımı	184
3.2.5. TEMPO Değişikliği Terimini Kullanma	187
3.2.6. Trend Tipi Pist İnişini Tahmin Etme Kriterleri.....	189
3.2.6.1. Yüzey Rüzgârı	189
3.2.6.2. Hâkim Görüş.....	189
3.2.6.3. Meteorojik Olaylar	190
3.2.6.4. NSW Teriminin Kullanımı (No Significant Weather)	190
3.2.7. Bulutların Tanımlanması	191
3.2.7.1. Dikey Görüş (VVhshshs).....	192
3.2.8. NSC Teriminin Kullanımı.....	192
3.2.9. CAVOK Teriminin Kullanımı.....	193
3.2.10. NOSIG Teriminin Kullanımı	193
3.3. Meydan Tahmini TAF Kod Formu.....	194
3.3.1. Grup Açıklamaları, Kuralları ve Prosedürler	195
3.3.2. Tanımlama Grubu	195
3.3.3. Beklenen Yer Rüzgârı	197
3.3.4. Beklenen Genel Görüş	197
3.3.5. Beklenen Hava Olayları	198
3.3.6. NSW Teriminin Kullanımı	198
3.3.7. Beklenen Bulutlar.....	199
3.3.8. NSC Teriminin Kullanımı.....	201
3.3.9. Dikey Görüş (VVh _s h _s) Grup	201
3.3.10. CAVOK Teriminin Kullanımı.....	202
3.3.11. Beklenen Sıcaklık (Bölgesel Kod).....	202
3.3.12. Önemli Değişikliklerin Açıklanması (Değişiklik Grubu)	202
3.3.12.1. PROB Grup Açıklanması	203
3.3.12.2. BECMG Değişiklik Terimi	204
3.3.12.3. TEMPO Değişiklik Terimi.....	204
3.3.12.4. FM Grubunun Kullanımı (TTGGgg Grubunun Kullanımı)	205
3.3.13. Değişikliklere Tabi Öngörülen Değişikliklerin Yayımlanmasına İlişkin Geçerli Kriterler.....	206
3.3.13.1. Beklenen Yüzey Rüzgârı.....	206
3.3.13.2. Beklenen Genel Görüş	206
3.3.13.3. Beklenen Hava Olayları.....	207
3.3.13.4. Beklenen Bulutlar.....	207

3.4. Düzeltilmiş Meydan Tahmini (TAF AMD) Kod Formu	209
3.4.1. TAF-AMD Grubunun Açıklaması.....	210
3.4.2. TAF-AMD Kriterleri.....	211
3.4.2.1. Tahmini Yüzey Rüzgârı.....	211
3.4.2.2. Tahmin Edilen Genel Görüş.....	211
3.4.2.3. Beklenen Hava Olayları.....	211
3.4.2.4. Beklenen Bulutlar.....	212

4. Bölüm

METEOROLOJİK İHBARLAR	213
4.1. Havaalanı İhbarları	213
4.2. SIGMET Raporları	213
4.2.1. SIGMET Kuralları	215
4.2.2. SIGMET Mesaj Formatı ve Hazırlanması	216
4.2.3. SIGMET Mesajının İptal Edilmesi.....	219
4.3. AIRMET Raporları.....	221
4.3.1. AIRMET Kuralları	222
4.3.2. AIRMET Mesaj Formatı ve Hazırlanması	222
4.3.3. AIRMET Mesajının İptal Edilmesi	225
4.4. GAMET Raporları	225
4.4.1. GAMET Mesaj Formatı ve Hazırlanması.....	225
4.5. Meteogram Raporları.....	230

5. Bölüm

UÇUŞ DOKÜMANLARI	233
5.1. Uçuş Belgesi Olarak Verilen Bilgiler.....	233
5.2. Yüksek Seviyeli SWC Tahmin (Prognostik) Haritaları (FL100 – 450) Yayın Saatleri	233
5.3. SWC Kartı Bilgileri ve Hazırlanması.	234

6. Bölüm

HAVA YOLLARINDA METEOROLOJİ İLE İLGİLİ DİVERT NEDENLERİNİ ARAŞTIRMAK.....	241
6.1. Araştırma Nedenleri.....	241
6.2. Tanım	241
6.3. Divert Nedenleri	242
6.3.1. Hava Durumundan Kaynaklı Divert	242
6.3.2. Teknik Nedenlerden Dolayı Divert	242
6.3.3. Havalimanların Yoğunluğu Nedeniyle Divert	242
6.3.4. Yolcu veya Mürettebat Hastalığı Nedeniyle Divert	243

6.3.5. Operasyonel Rotasyon Kaynaklı Divert	243
6.3.6. Üst Geçiş İzin Problemi	243
6.3.7. Meydan Olanakları.....	244
6.4. Hava Yolu Şirketinde 2011-2014 Yılları Arasındaki Divertler Üzerine Araştırma	244
6.4.1. 2011-2014 Arasında En Fazla Divert Olan Meydanların İncelenmesi	246
6.4.2. İstanbul Atatürk Meydanı'ndaki 2012-2014 Yılları Arasında Hava Durumun Etkisinin Olduğu Divertlerin İncelenmesi	247
6.5. Divertin Havacılık İşletmeleri Üzerindeki Önemli Etkisi	251
6.6. Sonuç ve Öneriler.....	252
7. Bölüm	
METAR VE TAF UYGULAMALARI.....	253
7.1. Metar Örnekleri	253
7.2. Metarlarda Geçmişteki Hava Olayları ve Tamamlayıcı Bilgiler ile İlgili Örnekler	259
7.3. Speci Metarlarla İlgili Örnekler	263
7.4. Trendlerle İlgili Örnekler.....	266
7.5. TAF'la İlgili Örnekler	270
7.6. TAF-AMD ile İlgili Örnekler	278
7.7. Amerikan (FAA) Metar Örnekleri	283
EK – 1.....	289
KAYNAKÇA.....	291
YAZAR HAKKINDA	293

KAYNAKÇA

- 1- Andreev, G.T., Bogatyrev, V.V., 2014. Investigation of Icing Effects on Aerodynamic Characteristics of Aircraft. In: Proceedings of ICAS 2014, 29th Congress of the International Council of the Aeronautical Sciences, St. Petersburg, Russia, 7-12 September 2014 1
- 2- Angrisano ve Gaglione, 2016. Assessment of NeQuick Ionospheric model for Galileo single-frequency users - Acta Geophysica, 6, 1457-1476.
- 3- Borhan, Y., 1987, Genel Meteoroloji basılmamış ders notları, İ.T.Ü., İstanbul
- 4- B.Ü.,2002 Balıkesir Üniversitesi Coğrafya Ders Notları
- 5- Cebeci, T. ve Besnard, E., Prediction of the performance degradation of aircraft in natural icing conditions, AIAA Paper 94-0487, 1994.
- 6- Çetin M. (2008) Alan Eğitiminde Araştırma Projesi. Ozon Tabakası, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fizik Öğretmenliği, İstanbul, Türkiye, 4.
- 7- Commonwealth of Australia (1995) The Wonders Of The Weather. Australia.
- 8- EIU) Eastern Illinois University, www.eiu.edu
- 9- Eken, M., 1995, 1990 Yılında Türkiye'yi Etkileyen Hava Kütleleri DMİ, Uzmanlık Tezi
- 10- EROL, O., 1993. Genel Klimatoloji. Ankara (Gazi Büro Kitapevi)
- 11- Erinç, S., 1984, Klimatoloji ve Metotları, İ.T.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul
- 12- Federal Meteorological Handbook September 2005
- 13- Federal Havacılık İdaresi (2008). *Yoğunluk İrtifa Federal Havacılık İdaresi* [çevrimiçi] Şu adres-
teneriştir: <https://www.faa.gov/files/gslac/library/documents/2011/Aug/56396/FAA%20P-8740-02%20DensityAltitude%5Bhi-res%5D%20branded.pdf>.
- 14- Galip, A. K. I. N. "Küresel ısınma, nedenleri ve sonuçları." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 46.2 (2006): 29-43.
- 15- ICAO, Air Navigation Plan, Doc 7754
- 16- ICAO, Annex3, Meteorological Service for International Air
- 17- ICAO, ICAO Abbreviations and Codes, Doc. 8400/4
- 18- ICAO, Manual of Aeronautical Meteorological Practice, Doc. 8896 – AN/893/4, (Ninth Edition – 2011)
- 19- ICAO, Manual of Runway Visual Range Observing and Reporting Practices, Doc. 9328 – AN/908, (Third Edition – 2005)
- 20- ICAO, Rules of The Air and Air Traffic Services, Doc. 4444 – RAC/501/12 (Amendment No.5 2007)
- 21- Meteoroloji 050 (2007) Meteoroloji Ders Kitabı, Türk Hava Kuvvetleri 2 nci Ana Jet Üs Komutanlığı Yayınları (1.Baskı). Türk Hava Kuvvetleri UÇAKLARI. Turkish air forces AIRCRAFTS
- 22- Mittal, KL ve Choi, C.-H. (2020). *Buz Yapışma* . John Wiley ve Oğulları.
- 23- Mohanakumar, K., 2008.Stratosfer Troposfer Interaction, Springer, Cochın
- 24- NAUMOV, A., 1999, Lecture Notes on Physical Environmental Geography, University at Buffalo, State University of New York, U.S.A
- 25- Navigation, (Eteenth Edition – July 2013)

- 26- NSIDC, The National Snow and Ice Data Center
 - 27- OpenStax (2016). *Üniversite Fiziği*.
 - 28- Ömer Akbal, Uçaklarda Buzlanmanın Nümerik Olarak İncelenmesi ve Uçuş Profili Boyunca Hava Tahmin Modeli Uygulaması (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2019).
 - 29- Öncüler K. Ve arkadaşları, 1982 Genel Meteoroloji I-II, Meteoroloji Teknik Lisesi Ders Kitabı
 - 30- Şahin, C. (1999) Lise Coğrafya. Ders Kitapları A.Ş. İstanbul. (2001) Türkiye’de Coğrafya Öğretimi (Sorunlar- Çözüm Önerileri). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. Ankara.
 - 31- The Australian Greenhouse Office www.greenhouse.gov.au/
 - 32- UCSB, The University of California, Santa Barbara
 - 33- UMKC, University Of Missouri-Kansas City
 - 34- Ulusal Araştırma Konseyi, On, D., On, C., Board ve, A. ve On, C. (1983). *Alçak İrtifa Rüzgâr Kesme ve Havacılık Tehlikesi*. Ulusal Akademiler Basın.
 - 35- WMO, Aerodrome Reports and Forecast, No. 782, 2008
 - 36- WMO, Compendium of Meteorology Volume II, Part 2 Aeronautical Meteorology, No.364
 - 37- WMO, Manual on Codes, No. 306, 2012
 - 38- WMO, Meteorology in The Service of Aviation, No. 706
 - 39- WMO, Technical Regulations, No. 49, 2010
 - 40- Yayvan M., Deniz A., 2000, D.M.İ. Analiz Şubesi, sözlü görüşme, 2000
 - 41- YÜKSEL, A.F., 2000, Atmosfer, Bilim-Teknik, Temmuz-2000
- [yakamoz2015site.files.wordpress.com.](https://yakamoz2015site.files.wordpress.com/) , NaN undefined. NaN. Web. 1 Apr. 2023. <<https://yakamoz2015site.files.wordpress.com/2018/04/atmosferin-katmanlar4b1.pptx>>.
- <http://atschool.eduweb.co.uk/kingworc/departments/geography/nottingham/atmosphere/pages/atmosphere.html>
- <https://tua.gov.tr/blog/dunya/dunya-nin-a>
- www.ucsb.edu/ PSU, The Pennsylvania State University ©2003 www.psu.edu/

HAVACILIKTA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Editörler

Prof. Dr. Selma Karatepe
Dr. Öğr. Üyesi Duygu Uludağ
Dr. Öğr. Üyesi Melis Soyer
Dr. Öğr. Üyesi Sefa Ceyhan

HAVACILIKTA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Editörler: Selma Karatepe, Duygu Uludağ, Melis Soyer, Sefa Ceyhan

Yayın No.: 1996
ISBN: 978-625-393-277-0
E-ISBN: 978-625-393-278-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karatepe, Selma., Uludağ, Duygu., Soyer, Melis., Ceyhan, Sefa.

Havacılıkta Güncel Yaklaşımlar / Selma Karatepe, Duygu Uludağ, Melis Soyer, Sefa Ceyhan

1. Basım, VIII + 228 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-277-0

E-ISBN: 978-625-393-278-7

1. Havacılık 2. Yönetim 3. Havacılık Yönetimi 4. Örgütsel Davranış

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. HAVACILIK SEKTÖRÜ EKONOMİSİ VE FİNANSMANI: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Emir Kaan Cengiz
Kurum: İstanbul Altınbaş Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-7102-8583
E-Mail: kaan.cengiz@altinbas.edu.tr

2. HAVACILIKTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, ULUSLARARASI SİVİL HAVACILIK KURULUŞLARININ VE DÜNYADAKİ HAVA YOLU İŞLETMELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Fulya Oduncu
Kurum: İstanbul Altınbaş Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-1340-9273
E-Mail: fulya.oduncu@altinbas.edu.tr

3. HAVA YOLU PAZARLAMASININ 7P'Sİ

Dr. Öğr. Üyesi Begüm Maral
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-0013-0281
E-Mail: begum.maral@nisantasi.edu.tr

4. HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE MÜŞTERİ SADAKATİNİN ÖNEMİ

Selçuk Gün
Kurum: Sosyal Güvenlik Kurumu İdari İşler Sorumlusu
ORCID: 0009-0001-1117-9291
E-Mail: selcukgun@hotmail.com.tr
Dr. Öğr. Üyesi Olcay Ölçen
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-4835-1171
E-Mail: olcay.olcen@nisantasi.edu.tr

5. YEŞİL HAVALİMANLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE BİR DERLEME

Dr. Öğr. Üyesi Sinem Sönmez
Kurum: Bingöl Üniversitesi
ORCID: 0000-0001-6390-8911
E-Mail: sesonmez16@gmail.com

6. HAVACILIK SEKTÖRÜNDE DİJİTALLEŞME

Dr. Öğr. Üyesi Duygu Uludağ
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-4822-0195
E-Mail: duygu.uludag@nisantasi.edu.tr

7. BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN HAVACILIK SEKTÖRÜNDE KULLANIMI

Arş. Gör. Yusuf Can Tunaboşlu
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0001-8681-589X
E-Mail: yusufcan.tunaboşlu@nisantasi.edu.tr

8. HAVACILIKTA KRİZ YÖNETİMİ VE ÖRGÜTSEL DİRENÇ KAPASİTESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Meriç Yazıcı
Kurum: İstanbul Gelişim Üniversitesi
ORCID: 0000-0001-6769-2599
E-Mail: ayazici@gelisim.edu.tr

9. HAVACILIK ENDÜSTRİSİNDEKİ KAZALARDA İNSAN UNSURU

Dr. Öğr. Üyesi Melis Soyer
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0001-5878-474X
E-Mail: melis.soyer@nisantasi.edu.tr

10. HAVACILIKTA KADIN İŞ GÜCÜ

Dr. Öğr. Üyesi Hilal Öztürk
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-1104-8635
E-Mail: hilal.ozturk@nisantasi.edu.tr

ÖN SÖZ

Gökyüzü, insanoglunun en büyük hayallerini taşıyan bir mavi serüvendir. İnsanlık tarihindeki en büyük başarı hikâyeleri, gökyüzünü keşfetme arzusu ve bu uğurda ortaya konan çabalarla şekillenmiştir. Havacılık, bu heyecan verici yolculuğun kapılarını aralayan anahtar olmuştur. Bu kitap, havacılık dünyasındaki güncel konulara odaklanarak, okuyucuları günümüz havacılık sektörünün heyecan verici ve karmaşık dünyasına davet etmektedir. Havacılık, teknoloji, güvenlik, çevre, ekonomi ve sosyal etkileşim gibi birçok önemli konunun işlendiği bu kitap; okuyuculara havacılıkla ilgili derinlemesine bir anlayış sunmayı amaçlamaktadır. Güvenlik, havacılık sektörünün temel taşlarından biridir ve kitap, bu alandaki güncel zorluklara ve çözümlere odaklanarak okuyuculara bir bakış açısı sunmaktadır. Havacılık endüstrisi, her geçen gün daha karmaşık hâle gelirken, güvenliğin önemi de bir o kadar artmaktadır. Çevre dostu uçuş teknolojileri, sürdürülebilirlik ve karbon ayak izi azaltma çabaları da bu kitapta detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Havacılık sektörü, çevresel etkileri en aza indirmek için çeşitli inovasyonlar ve stratejiler üzerinde çalışmaktadır. Bu bağlamda, okuyucular, havacılık endüstrisinin çevresel sorumluluklarını ele almasını ve sürdürülebilir bir gelecek için çaba sarf etmesini anlamak için bu kitaptan önemli bilgiler edineceklerdir. Ekonomik ve sosyal boyutlar da göz önüne alındığında, havacılık sektörü dünya genelinde büyük bir ekonomik etkiye sahiptir. Bu kitap, havacılık endüstrisinin ekonomik dinamiklerini ve sosyal etkileşimlerini anlamak isteyen okuyuculara kapsamlı bir bakış sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu kitap, havacılıkla ilgili en güncel konuları ele alarak okuyuculara bilgi ve içgörü sağlamayı amaçlamaktadır. Havacılık dünyasının sınırlarını genişleten bu kitap, okuyucuları gökyüzündeki sınırları keşfetmeye ve havacılığın geleceğine dair heyecan verici bir yolculuğa çıkarmaya davet etmektedir.

Uçuşa geçmeden önce, bu kitapla birlikte havacılık dünyasının zenginliğini keşfetmeye hazır mısınız?

Prof. Dr. Selma Karatepe
Dr. Öğr. Üyesi Duygu Uludağ
Dr. Öğr. Üyesi Melis Soyer
Dr. Öğr. Üyesi Sefa Ceyhan

İÇİNDEKİLER

1. HAVACILIK SEKTÖRÜ EKONOMİSİ VE FİNANSMANI: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ 1
Emir Kaan Cengiz
2. HAVACILIKTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, ULUSLARARASI SİVİL HAVACILIK KURULUŞLARININ VE DÜNYADAKİ HAVA YOLU İŞLETMELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİ 45
Fulya Oduncu
3. HAVA YOLU PAZARLAMASININ 7P'Sİ 67
Begüm Maral
4. HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE MÜŞTERİ SADAKATİNİN ÖNEMİ..... 115
Selçuk Gün - Olcay Ölçen
5. YEŞİL HAVALİMANLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE BİR DERLEME..... 131
Sinem Sönmez
6. HAVACILIK SEKTÖRÜNDE DİJİTALLEŞME 151
Duygu Uludağ
7. BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN HAVACILIK SEKTÖRÜNDE KULLANIMI..... 165
Yusuf Can Tunaboşlu
8. HAVACILIKTA KRİZ YÖNETİMİ VE ÖRGÜTSEL DİRENÇ KAPASİTESİ 185
Ayşe Meriç Yazıcı
9. HAVACILIK ENDÜSTRİSİNDEKİ KAZALARDA İNSAN UNSURU 199
Melis Soyer
10. HAVACILIKTA KADIN İŞ GÜCÜ..... 217
Hilal Öztürk

HAVACILIK SEKTÖRÜ EKONOMİSİ VE FİNANSMANI: TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Emir Kaan Cengiz

GİRİŞ

Teknolojide geçen yüzyılda yaşanan gelişmeler sonucunda havacılık kavramı havacılık ve uzay şeklinde genişleme göstermiştir. Buna rağmen havacılık kavramı ve devamında havacılık sektörü kavramından bahsedilirken, insanların ilk aklına gelen sivil havacılık sektörü olmaktadır. Ancak havacılık sektörü askerî ve sivil havacılık sektörü şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Genel kanının aksine sadece sivil havacılık sektörünün ekonomik anlamda katkısı olduğudur. Askerî havacılığın ise ekonomik katkı sunma anlamında dışlandığı görülmektedir. Ayrıca sivil havacılık sektörü de ticari havacılık ve genel havacılık şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

leri duruma göre yerel para birimlerinde olabilmektedir. Böylece uçak yatırımlarında karşımıza kur problemi tekrar çıkmaktadır. Ayrıca günümüzde uçak alımı gibi maliyetli işlemler leasing yoluyla yapılmakta ve böylece bu alımların içerisine fonlama maliyeti ve enflasyon oranları da girmektedir. Kurlar ve enflasyon oranı sadece yatırım bakımından değil, gelir bakımından da işletmeler için etkilenmeye açık oldukları durumlar yaratmaktadır. Nominal ve reel bilet fiyatlarındaki değişimler, yolcuların tüketim davranışlarını değiştirerek hava yolu şirketlerini etkilemektedir.

Yine önemli maliyet kalemlerinden jet yakıtı fiyatları döviz kurlarından ve petrol fiyatlarından etkilenerek değişmekte ve işletmeleri zorlamaktadır. Bu nedenle işletmeler gelecekteki sefer noktaları, sefer sayıları ve yolcu miktarlarını hesaplayarak yakıt tüketimi projeksiyonları yapmak zorundadır. Böylece gelecekte tüketilen yakıt ve diğer yatırım maliyetleri için hedging yöntemleri kullanılarak bilançoların maliyetler kısmının riskleri azaltılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akça, M. (2020). **COVID-19'un Havacılık Sektörüne Etkisi**. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. Cilt:7, Sayı:5. S.45-64.
- Battal, Ü. (2002). **Havayolu Taşımacılığında Finans ve Finansman Kaynakları**. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- Bank of International Settlement (1986). **Recent Innovations in International Banking**. BIS.
- Bolayır, Yusuf (2000). Kayseri 3. **Havacılık Sempozyumu Kitapçığı**, Kayseri, Erciyes Üniversitesi.
- Brothers, Lehman. **Introduction to Asset Backed Securities**. Published by Lehman Brothers, 1994.
- Cento, Alessandro (2009). *The Airline Industry, Challenges in the 21st Century*. Physica-Verlag Heidelberg Publishing, Berlin.
- Cornett, M.; Adair, T.; Nofsinger, J. (2011). **Finance (2.ed.)**. McGraw-Hill Higher Education.
- Çetin, T. Ve Benk, S. (2011). **“Regulation, Deregulation, and Competition in the Turkish Airline Industry”**. The Political Economy of Regulation in Turkey (Ed. Tamer Çetin ve Fuat Oğuz). Springer Pub.
- Digilli, Mustafa (2016). **“Ulaşım ve turizm ilişkisinin ekonomi politikası”**. Turizmin Ekonomi Politikası (Ed.Ceyhan Can Özcan).Paradigma Yayınevi.
- Dünya Bankası veri tabanı. <https://databank.worldbank.org/>. E.T: 08.01.2023.
- Erdoğan, B. (2019). **“Havayolu İttifakları Ve Havayollarına Etkileri: Türk Hava Yolları Örneği”**. Sobider Sosyal Bilimler Dergisi. 6, 33, s.375-395.

- Esin, M. Ve Düzgün, M. (2021). “**Küreselleşme Sürecinin Havayolları İşletmeleri Üzerine Etkisi ve Sonuçları**”. Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi. Uhusbad, cilt:3,sayı:1, s.19-35.
- Franke, Markus (2004). “**Competition Between network carriers and low-cost carriers—retreat battle or Breakthrough to a new level of Efficiency?**” *Journal of Air Transport Management*. Vol.10, p.15-21.
- Graham, Anne; Papatheodorou, Andreas; Forsyth, Peter (2008). **Aviation and Tourism**. Ashgate Publication, Hampshire.
- <https://investor.turkishairlines.com/tr>. E.T:25.04.2023
- <https://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-isletmeleri/2063-hava-tasima-isletmeleri>. E.T:25.04.2023.
- <https://www.icao.int/about-icao/History/Pages/default.aspx>. E. T: 08.01.2023.
- <https://www.statista.com/statistics/232513/net-profit-of-commercial-airlines-worldwide/>.E.T.: 5.4.2023.
- Jorge-Calderon, Doramas (2014). Aviation Investment, Economic Appraisal for Airports, Air Traffic Management, Airlines and Aeronautics. Ashgate Publishing, England.
- Kılıç, S. ve Alp, A. (2021). **Finansal Yönetim**. Beta Yayınevi, İstanbul.
- Konuralp, Güven (2001). **Sermaye Piyasaları, Analizler, Kuramlar ve Portföy Yönetimi**. Alfa Yayınevi, İstanbul.
- Kozak, Nazmi, Kozal, Meryem A.; Kozak, Metin (2015). **Genel Turizm, İlkeler ve Kavramlar**. Detay Yayınevi, Ankara.
- Korul, Vildan; Küçükönel, Hatice (2003). **Türk Sivil Havacılık Sisteminin Yapısal Analizi**. *Ege Academic Review*. Vol.3, issue.1, s.24-38.
- Küçük Yılmaz, Ayşe ve Flouris, Triant G. (2019). **Values, Ergonomics and Risk Management in Aviation Business Strategy**. Springer Publishing, Singapore.
- Long, Douglas (2019). **Uluslararası Lojistik, Küresel Tedarik Zinciri Yönetimi**; Nobel Yayınevi, İstanbul. (Çev: Mehmet Tanyaş, Murat Düzgün).
- Melvin, Michael ve Norrbin, Stefan C. (2013). **International Money and Finance**. Elsevier Publishing, Massachusetts, USA.
- Mengü, Cüneyt (2008). **Ortadoğu Turizm Pazarının Türkiye Açısından Analizi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Mengü, Cüneyt (2013). **Turizm Endüstrisinde Havacılık**. Yalın Yayıncılık, İstanbul.
- Morrel, P. S. (2007). **Airline Finance**. Ashgate Publishing, İngiltere.
- Okumuş, Zerrin (2017). **Türk Tayyare Cemiyeti**. Ordu üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.
- Özenen, Cem Galip (2003). **Havaalanı Yatırımlarında Özelleştirme Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Öneriler**. DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın No: DPT:2666, Ankara.

- Rodrigue, Jean-Paul (2020). **The Geography of Transport Systems**. Routledge Publishing, New York.
- Seyidoğlu Halil (2013); Uluslararası İktisat; Güzem Yayınları; İstanbul.
- SHGM (2022). **Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2022**. Ankara.
- SHGM (2021). **Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2021**. Ankara.
- Şimşek, Tayfun Mert (2019). **Döviz Kuru Artışının Türkiye'deki Havacılık Sektörüne Etkisi**. Erciyes Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Yayınlanmamış Bitirme Ödevi, Kayseri.
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Hava Kuvvetleri Komutanlığı web sitesi. E.T: 31.01.2023. <https://www.hvkk.tsk.tr/Custom/Hvkk/79>
- Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü. <https://www.icao.int/Pages/default.aspx>. E.T:15.04.2023.
- Vasigh, Bijan; Fleming, Kenneth; Humphreys, Barry (2014). **Foundations of Airline Finance: Methodology and Practice** (2nd Ed.). Routledge Publication, New York.
- Wensveen, John G. (2015). **Air Transportation, A Management Perspective**; Routledge Publishing.

HAVACILIKTA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, ULUSLARARASI SİVİL HAVACILIK KURULUŞLARININ VE DÜNYADAKİ HAVA YOLU İŞLETMELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİ

Fulya Oduncu

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik son yıllarda her sektörde olduğu gibi havacılık sektöründe de oldukça dikkat çeken bir konu hâline gelmiştir. Özellikle dünyada hava yolu ulaşımını tercih eden yolcu sayısının günden güne yükselmesi, beraberinde uçuşları da artırmıştır. Ancak bu durum paralelinde karbondioksit gazının yayılmasını da fazlaştırmıştır. Bu sebeptir ki başta IATA, ECAC gibi uluslararası havacılık otoriteleri ve hava yolu işletmeleri sürdürülebilirliğe daha çok önem vermeye başlamışlardır. Tüm bunların yanında öncelikle sürdürülebilirliği tanımlamakta fayda vardır.

Sürdürülebilirlik, hayatını devam ettirme, direnebilme ve bunları sürdürme becerisi olarak tanımlanabilir. Herhangi bir unsurun, sistemin ya da sürecin zaman ilerledikçe edindiği kaliteye verilen isimdir. Ekonomik açıdan bahsi geçen kalite, fazla sınırlı ya da sınırlı bir ifade olmasına karşılık, kârlılık, fayda edinme kapasitesiyle sunulacaktır. Sürdürülebilirlik, geniş kapsamıyla ileriki nesillerin gereksinimlerini sağlamayı tehlikeye sokmadan, kısacası ekonomik büyüme, çevre bakımı ve sosyal refah seviyesi arasında daima zorlaşan dengeyi kurabilmek için elindeki kay-

lir bir yönetim politikası benimseyen ve sürdürülebilirlik faaliyetleri yürüten hava yolu işletmelerini tercih etmektedirler. Atık sular, yakıt tüketimi, havada gürültü, ikramlar ve uçaklar gibi konularda çevreye dikkat eden, sadece çevre açısından insanı değil havayarı da korumaya dikkat eden hava yolu işletmeleri, bugün bu kurallara uymayan rakiplerine oranla üst sıralarda yer almakta ve müşteriler açısından tercih edilen hava yolu işletmeleri olmaktadır. Elbette bahsi geçen hususlar uluslararası sivil havacılık örgütleri tarafından belirli kurallar konup, sertifikalar verilmesine sebep olmuştur. Böylece hava yolu işletmeleri sürdürülebilir olmak için eksik olduğu konuları da saptayarak neler yapması gerektiğini anlayabilmektedirler. Sürdürülebilir ve çevreye duyarlı olmak başlıca görevlerimizden bir tanesidir. Sürdürülebilir ve çevreye duyarlı hava yolu işletmelerinin sayısı yükseldikçe, dünyanın ömrü uzayacak ve gelecek nesillerin daha temiz bir dünyada yaşamaları için katkı sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Alameeri, A., Ajmal, M. M., Hussain, M., & Helo, P. T. (2017). Sustainability practices in the aviation sector: a study of UAE-based airlines. *International Journal of Sustainable Society*, 9(2), 119-147.
- Al Sarrah, M., Ajmal, M. M., & Mertzanis, C. (2021). Identification of sustainability indicators in the civil aviation sector in Dubai: a stakeholders' perspective. *Social Responsibility Journal*, 17(5), 648-668.
- Dağlı, D., & Rodoplu, H. (2021). Havalimanlarında Sürdürülebilir Enerji Yönetimi Kapsamında Güneş Enerjisinin Kullanımı. In *International Marmara Social Sciences Congress Proceedings Book*.
- Guimaran, D., Arias, P., Tomasella, M., & Wu, C. L. (2019). A review of sustainability in aviation: A multidimensional perspective. *Sustainable transportation and smart logistics*, 91-121.
- Hüseyinliklioğlu, A. O. (2021). Havacılık sektörünün pilot eğitiminde sürdürülebilir rekabete etkisi. *Journal of Aviation Research*, 3(2), 150-172.
- <https://www.ana.co.jp/group/en/csr/environment/policy/#anchor001> E.T: 10.04.2023
- https://www.cathaypacific.com/cx/en_US/about-us/about-our-airline/sustainable-development.html E.T: 10.04.2023
- <https://www.ecac-ceac.org/activities/environment/environmental-forum> E.T: 10.04.2023
- <https://www.emirates.com/tr/english/about-us/our-planet/sustainability-in-operations> E.T: 10.04.2023
- <https://flyasiana.com/C/US/EN/contents/environmental-management> E.T: 10.04.2023
- <https://www.garuda-indonesia.com/in/en/csr/garuda-indonesia-green-efforts/index> E.T: 10.04.2023

<https://www.iata.org/en/about/corporate-structure/seac/> E.T: 30.03.2023

<https://www.iata.org/en/publications/newsletters/iata-knowledge-hub/How-CO2-emission-calculators-can-lead-your-business-to-a-sustainable-future/> E.T: 30.03.2023

<https://www.icao.int/environmental-protection/Pages/default.aspx> E.T: 10.04.2023

<https://www.icao.int/Newsroom/Pages/2021-global-air-passenger-totals-show-improvement.aspx> E.T. 09.12.2022

<https://www.jal.com/en/sustainability/environment/environment-management/> E.T: 10.04.2023

<https://www.qatarairways.com/en/about-qatar-airways/environmental-awareness.html> E.T: 10.04.2023

<https://skytraxratings.com/about> E.T: 10.04.2023

HAVA YOLU PAZARLAMASININ 7P'Sİ

Begüm Maral

GİRİŞ

Hızla gelişen teknoloji, yeni pazarlara entegre olan uluslararası ticaret, verimliliği artıran iş modelleri ve yükselen gelir seviyeleri, diğer taşımacılık yöntemlerine kıyasla daha güvenli ve rahat olan hava yolu taşımacılığına olan talebi artırmıştır. Tüm dünyada artan orta sınıf nüfusu hem iş hem de tatil amaçlı hava yolu seyahatlerinde standartların üzerinde hizmet talep etmektedir (Alp, 2023:131). Hava yolları, ulaştırma sektörü içinde hızlı gelişen ve rekabetçi bir alanı temsil eder (Bolat, 1998:64). Hava yolu sektörü, diğer tüm sektörlerde olduğu gibi, pazarlama faaliyetlerini işletmelerin ana önceliklerinden biri olarak kabul etmektedir. Özellikle bir hava yolu şirketinin toplam operasyonlarının yaklaşık yarısı, pazarlama stratejileri ve uygulamalarıyla ilgilidir (Oyman, 1999: 4).

Günümüzde sivil havacılık endüstrisinin 20. yüzyılın en önemli endüstrisi olduğu söylenmektedir. Havacılık, insanlığa yeni bir boyut getirmiş dünyayı küçülterek insanı tekerleğin sınırlarından kurtarmıştır (Öç, 2015:2). Yaklaşık olarak, hava yolu işletmelerinde çalışan personelin yarısı pazarlama sürecinin bir parçasıdır. Bu personel genellikle rezervasyon görevlileri, bilet satış acenteleri, müşteri hizmetleri temsilcileri, bagaj görevlileri, kabin ekibi, yolcu ve kargo satış temsilcileri ile fiyatlandırma ve pazar araştırması analistlerini içerir. Bir hava yolu işletmesi, son derece gelişmiş ekipmanlara ve yüksek verimli insan kaynağına sahip olabilir. Ancak üretilen ürün veya hizmeti satın alacak bir müşteri olmadığında, tüm yatırımlar ve

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Ş. M. (1983). Pazarlama Yönetim Fonksiyonları Açısından Hizmet Pazarlaması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (5), 123-137.
- Alp, M. (2023). Havayolu Pazarlaması. In *Pazarlamada Seçme Konular: Kavramlar ve Çalışmalar* (s. 131-147).
- Avunduk, H., & Küçükylmaz, S. (2020). Dinamik Fiyatlandırma Stratejisi. *Izmir Democracy University Social Sciences Journal*, 3(1), 10-23.
- Belgin, Ö. (2010). Hizmet Sektöründe Verimlilik. *Bilişim Dergisi*, Aralık.
- Bolat, O. İ. (1998). Havayolu İşletmelerinde Pazarlama Etkinlikleri ve Bir Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Balıkesir Üniversitesi*.
- Booms, B. H., & Bitner, M. J. (1981). Marketing Strategies and Organization Structures for Service Firms. In J. Donnelly & W. R. George (Eds.), *Marketing of Services* (s. 47-51). Chicago: American Marketing Association.
- Borden, N. H. (1964). The concept of the marketing mix. *Journal of Advertising Research*, 4(2), 2-7.
- Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in Information Technology and Tourism Management: 20 Years on and 10 Years after the Internet—The State Of Etourism Research. *Tourism Management*, 29(4), 609-623.
- Cam, A. C. (2020). *Havayolu Pazarlamasına Giriş* (2. Baskı). Pegem Akademi.
- Curran, A. (2022). The Difference Between Full Service & Low-Cost Carriers. Retrieved from <https://simpleflying.com/full-service-vs-low-cost>
- Çelik, D. S. (2022). Havayolu İşletmeciliğinde Reklamlar ve Uygulamaları. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 364-382.
- Doganis, R. (2002). *Flying Off Course: The Economics of International Airlines* (3. Baskı). Routledge.
- Driver, J. C. (1999). Developments in Airline Marketing Practice. *Journal of Marketing Practice: Applied Marketing Science*, 5(5), 134-150.
- Eğilmezgil, S. (2011). Konaklama İşletmelerinde Dağıtım Kanalı Aracı Olarak İnternet Kullanımı: Antalya Bölgesinde Bir Alan Araştırması (Yüksek Lisans Tezi). *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*.
- Eser, Z. (2016). Havayolu İşletmelerinde Tutundurma Karması. In Ö. Atalık (Ed.), *Havayolu Pazarlaması içinde* (s. 158-187). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Gamlath, J. R. (2023). Service Marketing Mix: Comparison of Indigo Airlines and Air India. *International Research Journal of Modernization in Engineering Technology and Science*, 5(3), 1089-1097.
- Grădinaru, C., Toma, S.-G., & Marinescu, P. (2016). Marketing Mix in Services. *Ovidius University Annals- Economic Sciences Series*, XVI(1), 311-314. Retrieved from http://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/wp-content/uploads/2015/03/ANALE-vol16_issue_1_site.pdf
- Grönroos, C. (2000). *Service Management and Marketing: A Customer Relationship Approach*. John Wiley.

- Gümüş, R. (2018). Pazarlama Faaliyetlerinin Sağlık Sektörüne Uygulanması: Bir Literatür İncelemesi. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 3(4), 217-235.
- Gün, D. (2001). Havayolu İşletmelerinde Dağıtım Kanalları ve Bilgisayarlı Rezervasyon Sistemleri Türkiye Uygulaması (Yüksek Lisans Tezi). *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sivil Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı*.
- Hasan, M. M., Mim, M. K., Hossain, A., & Khan, M. Y. H. (2023). Investigation of the Impact of Extended Marketing Mix and Subjective Norms on Visitors' Revisit Intention: A Case of Beach Tourism Destinations. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 7(1), 39-54.
- Karaağaoğlu, N. & Ülger, G. (2021). Havayolu İşletmelerinin Reklam Kampanyalarının Yolcu Satın Alma Kararına Etkisi. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 15-24.
- Kenton, W. (2022). What Are Direct Costs? Definition, Examples, and Types. *Investopedia*. Retrieved from <https://www.investopedia.com/terms/d/directcost.asp>
- Khan, N. T., Jung, G., Kim, J., & Kim, Y. B. (2019). Evolving Competition Between Low-Cost Carriers and Full-Service Carriers: The Case of South Korea. *Journal of Transport Geography*, 74, 1-9.
- Kotler, P., & Armstrong, G. (2012). *Principles of Marketing: Global Edition*. Pearson Education.
- Kushwaha, G. S., & Agrawal, S. R. (2015). An Indian Customer Surrounding 7P' S Of Service Marketing. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 22, 85-95.
- Kutlu, D., Ayyıldız, H., & Koç, N. K. (2019). A Grubu Seyahat Acentalarında Bilgi Teknolojilerinin Kullanımına Yönelik Bir Araştırma: Antalya Örneği. *Global Journal of Economics And Business Studies*, 8(15), 40-51.
- Lovelock, C. H., & Wirtz, J. (2016). *Service Marketing: People, Technology, Strategy* (8. baskı). World Scientific Publishing Co. Inc.
- Lovelock, C., Wirtz, J., & Chatterjee, J. (2007). *Services Marketing: People, Technology, Strategy*. Prentice Hall.
- Mohammad, H. I. (2015). 7PS Marketing Mix and Retail Bank Customer Satisfaction in Northeast Nigeria. *British Journal of Marketing Studies*, 3(3), 71-88.
- Murdick, R., & Render, B. (1990). *Service Operations Management*. Prentice-Hall.
- Oyman H.M. (1999). Havayolu İşletmelerinde İçsel Pazarlama Ve Türk Hava Yollarında İçsel Pazarlama Uygulamalarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir*.
- Öç, M. (2015). *Havayolu Pazarlaması Eskişehir'deki Potansiyel İş Amaçlı Pazarın Müşteri Profilinin Belirlenmesi (Doktora Tezi)*. Anadolu Üniversitesi.
- Öztürk, S. A. (2005). *Hizmet Pazarlaması*. Ekin Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.
- Pholphirul, P., Rukumnuaykit, P., Charoenrat, T., Kwanyou, A., & Srijamdee, K. (2022). Service marketing strategies and performances of tourism and hospitality enterprises: Implications from a small border province in Thailand. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 34(5), 887-905.
- Rafiq, M., & Ahmed, P. K. (1995). Using the 7Ps as a Generic Marketing Mix: An Exploratory Survey of UK and European Marketing Academics. *Marketing Intelligence & Planning*, 13(9), 4-15.

- Redwanuzzaman, D. M. (2022). The Extended Components of Service Marketing Mix and Its Effects on Garment Customer Satisfaction in Banks. *BUFT Journal of Business & Economics*, 3, 159-174.
- Saputri, M. E., & Sari, D. (2019, May). The Effect of Service Marketing Mix in Low-Cost Airlines: A study of Scoot Airlines Indonesia. In *1st International Conference on Economics, Business, Entrepreneurship, and Finance (ICEBEF 2018)* (pp. 588-592). Atlantis Press.
- Schlesinger, L., & Heskett, J. (1991). The Service-Driven Company. *Harvard Business Review*.
- Shanker, R. (2002). *Services Marketing: The Indian Perspective*. Excel Books, New Delhi.
- Shaw, S. (2007). *Airline Marketing and Management*. Ashgate.
- SHGM. (2014). *RAMP (Ramp Operasyonları) (1. baskı)*. SHGM Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü. Retrieved from <https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/RAMPBaski.pdf> (Accessed: September 10, 2023).
- SHİBY, *Sivil Havacılık İstatistiki Bilgiler Yönetmeliği*, 08.03.1986 Resmî Gazete Sayısı: 19041.
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM). (2017). *Havalimanları Yer Hizmet Türleri ve Detayları Talimatı (SHT-YHT)*. Retrieved from https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/taslaklar/Taslak_SHT-YHT.pdf (Accessed: August 12, 2023).
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM). *Bilgisayarlı Rezervasyon Sistemleri Talimatı, Madde 4 (d)*. Retrieved from <https://web.shgm.gov.tr/doc4/CRS.pdf> (Accessed: September 29, 2023).
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2022-. Retrieved from <https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/kurumsal/faaliyet/2022.pdf> (Accessed: August 05, 2023).
- Skinner, S. J. (1990). *Marketing*. Houghton Mifflin Company.
- Üner, M. (1994). Hizmet Pazarlamasında Pazarlama Karması Elemanları Değişiklik Gösterir mi? *Pazarlama Dünyası*, 43.
- Wensveen, J. (2007). *Air Transportation: A Management Perspective (6. baskı)*. Ashgate Publishing Company.
- Wensveen, J. G. (2015). *Air Transportation: A Management Perspective (8. baskı)*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Yılmaz, E. (2020). *Hava Yolu Pazarlaması*. In *Hava Yolu Yönetimi* (Eds. E. Kanbur & U. Turhan). Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Zeithaml, V. A., Wilson, A., & Bitner, M. J. (2008). *Services Marketing (4th ed.)*. New Delhi: The McGraw-Hill Companies.
- Zeithaml, V. A., & Bitner, M. J. (2003). *Services Marketing: Integrating Customer Focus Across the Firm (3rd ed.)*. Irwin McGraw-Hill, New York.

HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE MÜŞTERİ SADAKATİNİN ÖNEMİ

Selçuk Gün - Olcay Ölçen

GİRİŞ

Havacılık sektöründe özellikle 1990'lı yıllardan itibaren başlayan müşteri deneyimiyle birlikte müşterilerin tatmin düzeyleri incelenmiş ve yoğun rekabetin yaşandığı ortamda ürün ve hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla müşterilerinin tatmin düzeylerini yükseltmeyi amaçlayarak müşteri sadakatini oluşturmaya yönelmişlerdir.

Özellikle müşterilerle ilişkilerin ve yakın temasın yoğunlukta olduğu hava yolu sektörü havalimanlarına girişten başlayarak yolcuların hizmet alacağı hava yolu şirketlerinden, check-in işlemlerinin yapılmasından bagaj teslim işlemlerine ve hatta yolcuların kendilerini özel hissedebilecekleri özel yolcu dinlenme salonlarına kadar hizmetlerinin gerçekleştirildiği bir yer olarak belirlenmektedir.

Her hava yolu şirketinin kendine özgü bir sadakat programı vardır. Bazı hava yolu şirketleri, müşterilerinin devamlılığını sağlamak amacıyla oluşturacağı özel mil kartlarıyla yolcularına ücretsiz uçuş hakkı sunarken, daha uygun maliyetli hava yolu firmaları da bagaj haklarında kısıtlama yaparak, fiyatları yolcuların uçuş yapacağı şekilde indirimli olarak planlamaktadır.

Ülkemizde olduğu gibi dünyada da birçok hava yolu işletmesi sadakat programlarını benimseyerek uygulamaya başlamıştır. Müşteri ne kadar memnun olursa sadakatini de ardından getirecektir.

seyahatlerde uçak içi yolculuk zamanlarını iyi geçirmek amaçlı çeşitli oyuncaklar sunarak, uçuşların çocuklar için de keyifli geçmesini sağlamaktadır. Günümüzde havacılık sektörü, hep gelişen sektörler arasında yer almaktadır. Ülkemizde de birçok bölgede yeni havalimanları hizmete açılmaktadır. Dünyanın birçok noktasına uçan bayrak taşıyıcı firmamız Türk Hava Yolları, hizmetlerinden ödün vermeden en iyisini sunmayı garanti etmektedir.

Gelişen teknolojik faaliyetleriyle hava yolu şirketleri uçak içi eğlence sistemleriyle yolcularının keyifli zaman geçirmesiyle müşterileri memnuniyeti ve sadakatini sağlamaktadır. Mobil ve online iletişimlerini geliştirerek havacılık sektörü yolculardan anında geri bildirimler alabilmekte, yolculara daha kısa sürede en iyi hizmeti sunmayı amaçlamaktadır. Hızlı check-in işlemleriyle yolcuların konforunu gözeterek, zamandan tasarruf sağlamalarının önünü açmaktadır. Tüm bu havacılık sektöründe verilen hizmetlerin sonucunda, hava yolu işletmeleri rekabeti sağlayıp müşteri sadakatini sağlamayı başarmaktadır.

KAYNAKÇA

- Agyei, P. M., Kilika, J., M., & Mensah, P., A. (2014). Kenya'da Mobil Telekomünikasyon Pazarında Kurumsal İmaj ve Müşteri Sadakati Arasındaki İlişki. *Yönetim*, 2 (5), 299-308.
- Accor, A. (2020). JAL Mileage Bank is Japan Airlines Loyalty Program. Haziran 26, 2023 tarihinde [https://all.accor.com/loyalty-program/partners/japanairlines /index.en.shtml](https://all.accor.com/loyalty-program/partners/japanairlines/index.en.shtml) adresinden alındı.
- Armstrong, G., Kotler, P., & Da Silva, G. (2006). *Marketing: An Introduction: An Asian Perspective*. Pearson/Prentice Hall.
- Aydın, O. (2014). *Havayolu Müşteri Sadakat Programlarının Evrimi: Miles & Smiles Örneği* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Banar, K. ve Ekeril, V., Muhasebe Meslek Mensuplarının Hizmet Kalitesi: Sunulan Hizmetlerin Kalitesi ile Müşteri Memnuniyeti İlişkisi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 2010, ss. 39-60.
- Bayuk, M., & Küçük, F. (2007). Müşteri Tatmini ve Müşteri Sadakati İlişkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 285-292.
- Bazargana, A., Karray, S., & Zolfaghari, S. (2017). 'Buy n Times, Get One Free' Loyalty Cards: Are They Profitable for Competing Firms? A game theoretic analysis. *European Journal of Operational Research*, 621-630.
- Bergmann, K. (1998), *Angewandtes Kundenbindungsmanagement*, Frankfurt Am Main

- Bloemer, J. & De Ruyter, K. (1998). On The Relationship Between Store image, Store Satisfaction and Store Loyalty. *European Journal of Marketing*, 32(5/6): 499-513
- Burgeson, CD (1998). Müşteri Sadakatini Yönetmek. *Katı Hal Teknolojisi*, 41(1), 128-130.
- Burucuoğlu, M. (2011). *Müşteri Memnuniyeti ve Sadakatini Arttırmada Müşteri Şikayetleri Yönetiminin Etkinliği: Bir örnek olay incelemesi* (Master's thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- C., T. & Ho-Ming, O. (2012). *Principles of marketing: an Asian perspective*. Pearson/Prentice-Hall.
- CardRatings. (2020). Guide to the American Airlines AAdvantage Program. Haziran 30, 2023 tarihinde cardratings: <https://www.cardratings.com/guide-to-the-americanairlines-aadvantage-program.html> adresinden alındı.
- Creedy, S. (2018). The Airlineratings Top 10 Airlines for 2019. <https://www.airlineratings.com/news/airlineratingstop-10-airlines-2019/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 15.07.2023
- Dagvadorj, U. & Maralbayar, T. (2019). Telecom Industry with Customer Loyalty of Mongolia. *Hypothesis*, 1, 0-8.
- Fenwick, J., Sidebotham, M., Gamble, J. & Creedy, D., K. (2018). The Emotional and Professional Wellbeing of Australian Midwives: a Comparison Between Those Providing Continuity of Midwifery Care and Those not Providing Continuity. *Women and Birth*, 31(1), 38-43.
- Finder. (2023). What is The Best Frequent Flyer Program? Erişim tarihi: 12-06-2023 <https://www.finder.com.au/best-frequent-flyer-program>
- Gökgöz, H. (2021). Rekabet Stratejileri Kapsamında Havayolu İşletmelerinin Uyguladıkları Yolcu Sadakat Programlarının İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Kalite ve Strateji Yönetimi Dergisi*, 1(1), 1-20.
- Gremler, D., D. & Brown, S., W. (1999). The Loyalty Ripple Effect: Appreciating The Full Value of Customers. *International Journal of Service Industry Management*, 10(3), 271-291.
- Grundey, D. (2008). Deneyimsel Pazarlamaya Karşı Geleneksel Pazarlama: Tüketicilerle Rasyonel ve Duygusal Bağlar Oluşturmak. *Romanya Ekonomi Dergisi*, 29(3), 133-151.
- Güven, Ö. Z. (2007). İlişkisel Pazarlama Ekseninde Otel İşletmelerinde Müşteri Bağlılığının Öncel ve Sonuçlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Model Geliştirilmesi. Doktora Tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Halliru, M., Kabir, I. ve Abubakar, MS (2018). Effect of Chinese Product Price, Quality, Innovativeness and Brand Awareness on Customers' Loyalty: An Empirical Analysis of Local Industries in Northern Nigeria, *Covenant Journal of Entrepreneurship* 1(2), 41-52. https://www.singaporeair.com/en_UK/tr/home Erişim tarihi: 04.07.2023
- Ibis, S., Sarışık, M. & Batman, O. (2015). Sık Uçan Yolcu Programlarının Müşteri Sadakati Üzerindeki Etkisi: THY Miles&Smiles Uygulaması ve Kullanıcıları Üzerinde Etkisi. 12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi. 30 Ağustos- 6 Eylül. 997-1006.
- Jong, G., D., Behrens, C., & Ommeren, J., V. (2018). Airline Loyalty (programs) Across Borders: A Geographic. *International Journal of Industrial Organization*, 62, 251-272.

- Kali, Z. (2018). Krisflyer Sadakat Programı, Dünyanın İlk Blockchain Dijital Cüzdan Başlatıyor. Haziran 16, 2023 tarihinde Aeroportist: <https://www.aeroportist.com/krisflyer-sadakat-programi-dunyanin-ilk-blockchaindijitalcuzdan-baslatiyor.html> adresinden alındı.
- Kazançoğlu, İ. (2011). Havayolu Firmalarında Müşteri Sadakatının Yaratılmasında Kurum İmajının ve Algılanan Hizmet Kalitesinin Etkisi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 11(21), 130-158.
- Kotler, P., Armstrong, G., Ang, S., H., Leong, S., M., Tan & Odabaşı, Y. (2004). Satış ve Pazarlama a teri İlişkileri Yönetimi, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Odell, S., M. & Panjuen, J., A. (1997). *Butterfly Customer*, Toronto: S. Willey.
- Özkan, P. (2005). Türkiye’de İlişki Pazarlaması: Büyük Ölçekli İşletmeler Üzerinde Bir Uygulama. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Park, J., Robertson, R. & Cheng L. W. (2004), The Effect of Airline Service Quality On Passengers’ Behavioural Intentions : A Korean Case Study, *Journal of Air Transport Management*, 10, 435-439.
- Pine II, B. J. & Gilmore, J., H. (2012). *The Experience Economy, Updated Edition*. Blackstone Audio.
- PlusFly. (2020). THY Eksik Mil İşleme Nasıl Yapılır? Haziran 18, 2023 tarihinde plusfly: <https://plusfly.com/thy-eksik-mil-isleme-nasil-yapilir/#mil1> adresinden alındı.
- Points, U. (2017). Emirates Skywards Loyalty Program Review. Haziran. 21, 2023 tarihinde UpgradedPoints: <https://upgradedpoints.com/airline-loyalty-programs/emiratesskywards/> adresinden alındı.
- Sayman, E. Bayram, M (2019) Hava Yolu İşletmeleri Sadakat Programlarının Değerlendirilmesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1421-1432.
- Selvi, M., S., Özkoç, H. & Emeç, H. (2007). Mağaza İmajı, Mağaza Memnuniyeti ve Mağaza Sadakati Arasındaki İlişkinin Tüketiciler Açısından Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 105-121.
- Sharp, B. & Sharp, A. (1997). Loyalty Programs and Their Impact on Repeat-Purchase Loyalty. *International Journal of Research in Marketing*, 14, 473-486.
- Uncles, M. D., Dowling, G. R. & Hammond, K. (2003). Customer Loyalty and Customer Loyalty Programs. *Journal of Consumer Marketing*, 20(4), 294-316.
- Uncular, M. H. (2016). Havacılık İttifaklarında Bir Pazarlama Aracı Olarak Müşteri Sadakat Programlarının Yeri: Gulf Alliance Model Önerisi. Doktora Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünal, Z. (2003). *Öğretmenlerde iş doyumunu ve örgütsel vatandaşlık* Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yenidoğan, T. G. (2009). Müşteri Sadakat Programları: Pazarlama Yazınında Bakış Açılımları Ve Genel Bağlam. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 116-138.

YEŞİL HAVALİMANLARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÜZERİNE BİR DERLEME

Sinem Sönmez

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik kavramı kendi içinde ekonomik, sosyal ve çevresel faktörleri barındıran önemli bir kavramdır. Günümüzde özellikle artan teknolojik yenilikler ve çeşitli gelişmeler bu kavramın geniş açıdan ele alınabileceği alanlar oluşturmuştur.

Ekonomik olarak sürdürülebilirlik, bireysel ve toplumsal olarak belirli bir refah düzeyinin sağlanması ile oluşmaktadır. Bunda gelir adaletinin sağlanması ilk adım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için para ve maliye politikası gibi finansal dengelerin sağlanması gerekmektedir. Sonuçta ekonomik gelişmişlik seviyesi olarak karşımıza çıkan bu durumun devam ettirilebilmesi, ekonomik sürdürülebilirlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan sosyal sürdürülebilirlik kavramında bireysel ve toplumsal refah temelinde sosyal adalet ilkesi üzerinde durulmaktadır. Bu ilke, toplum içinde herkesin sunulan imkânlardan adil bir şekilde yararlanmasına dayanmaktadır. Son olarak çevresel sürdürülebilirlik kavramı ile doğanın en az şekilde tahrip edilmesi ve bunun sonraki nesillere güvenle bırakılmasının sağlanması istenmektedir. Bunun için birey, toplum ve örgütlerin gerekli özeni göstermesi gerekmektedir.

Çevresel sürdürülebilirlik ile ilişkili olarak değerlendirilen yeşil yönetim, örgütlerin rekabet üstünlüğü elde etmelerinde önemli bir hedef olarak görülmektedir. Yeşil yönetim genel haliyle kirliliğin azaltılarak çevrenin düzenlenmesi, atıkla-

Havacılık alanında bakıldığında sektör olarak yeşil bilincinin oluşturulması oluşacak mali olanaklardan faydalanmayı sağlarken bu alandaki örgütler açısından önemli kaynak avantajı sağlayacaktır. Çünkü havaalanlarının etkin kullanımı ve buradaki maliyetlerin azaltılması, israfın azaltılması ve temiz bir çevre yönetimi sisteminin kurulması faaliyetler açısından önemli bir kaynak oluşmasına da katkı sağlayacaktır.

Tüm bunların bize gösterdiği havacılık açısından sürdürülebilirlik konusunun gün geçtikçe öneminin artması ve gerek akademik alanda gerekse de uygulamada birey, örgüt ve toplumların üzerine düşeni yapması gerektirir. Özellikle havaalanları ve çevresinden etkin bir şekilde yararlanmak açısından buraların en temel sorunları olan gürültü, atık yönetimi ve israf gibi önemli konuların çözümü için adımlar atılmalıdır. Bunların ileriye dönük kalıcı adımlar olması, çevreyle dost uygulama ve davranışları içermesi gerekmektedir. Bu sayede daha sürdürülebilir ve yeşil hava alanları oluşturulma fırsatı elde edilmiş olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdullah, H. A. (2021). The Effect of The Verdancy Management Strategy on Permanent Development: A Case Study of Erbil, Iraq. İstanbul: İstanbul Gedik University, Business Administration Master in English Program.
- Anonim. (2022). *Sanal şantiye*. <https://www.sanalsantiye.com/hindistanda-yapilacak-olan-havaalani-enerjisini-gunesten-saglayacak/> adresinden alındı
- Canöz, N., & Ertek, A. (2020). Yeşil Kuruluş Sertifikasının Yeşil İmaj Oluşumuna Katkısı: Türk Sivil Havacılığı Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Aeronautics and Astronautics*, 1(1), 23-32.
- Cruz, L. B., & Pedrozo, E. A. (2009). Corporate Social Responsibility and Green Management. *Management Decision*, 47(7), 1174-1199.
- ÇŞİB. (2023). *Sıfır Atık Projesi*. Çevre Şehircilik ve İklim Bakanlığı: <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-sifir-atik-hareketi-ile-geri-kazanim-orani-artti-96-milyar-tl-ekonomik-kazanc-saglandi-bakanlik-faaliyetleri-38651> adresinden alındı
- Dalkıran, A. (2018). Havalimanı Yönetimi ve Sürdürülebilirlik. *Sürdürülebilir Havacılık Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 88-109.
- Ferrulli, P. (2016). Green Airport Design Evaluation (GrADE) - Methods and Tools Improving Infrastructure Planning. *6th Transport Research Arena April 18-21* (s. 3781-3790). Transportation Research Procedia 14.

- Haber. (2023, 07 01). *Turizm Gazetesi*. Haberler: <https://www.turizm gazetesi.com/haber/turkiye-de-kac-havaalani-var-hangi-havaalanini-kim-isletiyor/85149> adresinden alındı
- Haden, S. S., Oyler, J. D., & Humphreys, J. H. (2009). Historical, Practical, and Theoretical Perspectives On Green Management An Exploratory Analysis. *Management Decision*, 47(7), 1041-1055.
- Hopewell, J., Dvorak, R., & Kosior, a. E. (2009). Plastic Recycling: Challenges and Opportunities. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Science*, 364(1526), 2115-2126.
- Jkassim, S. (2014). Green Airports-Features and Perspectives. International Islamic University Malaysia.
- Kara, E., & Kaya, A. (2020). Sanayi İşletmelerinde Çevre Bilinci ve Yeşil Yönetim Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(30), 3161-3182.
- Loknath, Y., & Azeem, B. A. (2017). Green Management-Concept and Strategies. *National Conference on Marketing and Sustainable Development*, (s. 688-702). India.
- Organization), I. (. (2017). *Green Business Booklet*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_emp/---emp_ent/---ifp_seed/documents/publication/wcms_555274.pdf adresinden alındı
- Owens, J. (2022). *Can The Airline Industry Live Without Fossil Fuels?* OilPrice.com: <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Can-The-Airline-Industry-Live-Without-Fossil-Fuels.html> adresinden alındı
- Roome, N. (1994). Business Strategy, R&D Management and Enviromental Imperatives. *R&D Management*, 24(1), 65-82.
- Sumathi, N., Phanendra, M., & Teja, K. G. (2018). Green Airport- Soluşon to Stop Pollution! *International Journal of Latest Technology in Engineering, Management& Applied Science*, 7(4), 78-85.
- Sumathi, N., Phanendra, M., & Teja, K. G. (2018). Green Airports- Solution to Stop Pollution! *International Journal of Latest Technology in Engineering, Management & Applied Science (ULTEMAS)*, 78-85.
- Tam, H., & Taruna, D. (2016). Green Management: Road to Sustainability and Corporate Efficiency. *International Journal of Applied Research*, 2(1), 586-590.
- Yang, Y., Boom, R., Irion, B., Heerden, D.-J. v., & Pieter Kuiper, H. d. (2012). Recycling of Composite MAterials. *Chemical Engineering and Processing: Process Intensification*, 51, 53-68.
- Yılmaz, D., & Korkmaz, F. (2021). Havalimanlarında Güneş Enerji Sistemlerinin Kullanılması ile İşletme Maliyetinin Azaltılması. *Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Ge-lişmeler Dergisi*, 4(2), 79-87.
- Yılmaz, N., & Atmanlı, A. (2016). Havacılıkta Alternatif Yakıt Kullanılmasının İncelenmesi. *Sürdürülebilir Havacılık Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 3-10.
- Zanin, M. G. (2007). The Green Airport Concept and the International Flight Academy on Biofuels. Baylor University, Institute for Air Science .

HAVACILIK SEKTÖRÜNDE DİJİTALLEŞME

Duygu Uludağ

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılın başlangıcından bu yana, ağırlıklı olarak internet teknolojisinin yaygın erişilebilirliğine atfedilen derin dönüşümler, küreselleşen çevrede önemli etkiler yaratmıştır. Akıllı telefonlar, uygulamalar, sanal etkileşimler gibi yeniliklerin yanı sıra çeşitli sosyal medya kuruluşlarının yükselişi, bu ilerlemeyi önemli ölçüde hızlandırmıştır. Eş zamanlı olarak, yapay zekâ (artificial intelligence – AI) , makine öğrenimi (machine learning – ML) ve blockchain gibi çağdaş teknolojik gelişmeler eşi benzeri görülmemiş umutlar doğurmuştur.

Günümüz bilgi toplumunda, bilgiye hızlı erişim ve iş yapma hızı, teknolojinin varlığını temel bir unsur hâline getirmiştir. Teknoloji sürekli olarak değişip geliştikçe, işletmelerin iş süreçlerinde dijitalleşme, daha belirgin hâle gelmektedir. Dijitalleşmenin sonucu olarak görülen artan veri depolama kapasitesi, önemli verilerin kolayca elde edilmesi ve işlerin hızlandırılması gibi olumlu gelişmeler sayesinde, işletmeler arasında rekabet avantajı elde etmek mümkün olmaktadır (Gökalp vd., 2019).

Dijitalleşme, başkalarıyla iletişim kurma ve bilgiye erişme alanında devrim yaratarak hayatımızın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Çeşitli işlevleri yerine getirmek için dijital veri ve sinyalleri kullanan bilgisayarlar, akıllı telefonlar, internet ve diğer elektronik cihazlar teknolojinin sunduğu başlıca getirilerdir. Dijital teknoloji, dijitalleşmenin önemli bir kolaylaştırıcısıdır ve iş, sağlık, eğitim, eğlence

KAYNAKÇA

- Abdallah, F., & Elhooss, W. (2019). *The Impact of Management by Objectives (MBO) on Organizational Outcome in a Digital World: A Case Study in the Aviation Industry*. International Conference on Digital Economy, Bükreş, Romanya.
- Artar, O., & Türkay, U. İ. (2021). Havacılık Sektöründe Havalimanlarının Dijital Dönüşümü. *Working Paper Series Dergisi*, 2(1), 86-97.
- Bargghi, S., & Satı, Z. (2017). Havayolu Bagaj Hizmet Kalitesi İyileştirmeleri ve Yolcu Memnuniyeti Etkileri. *İzmir Aydın Üniversite Dergisi*, 44.
- Chang, W. L., & Chiu, C. L. (2016). Coopetition Under Alliance? Applying Awareness-Motivation-Capability Competitive Dynamics Perspective. *Journal of Business Economics and Management*, 17(5), 701-716.
- Cruz Rambaud, S., López Pascual, J., & Meléndez Rodríguez, J. C. (2021). Sustainability in The Aerospace Sector, A Transition to Clean Energy: The E2-EVM Valuation Model. *Sustainability*, 13(12), 6717.
- Çankaya, D. (2020). Havacılıkta Yaygınlaşan Yapay Zeka, API ve Büyük Veri Temelli Çözümler. *Academic Perspective Procedia*, 3(1), 465-473.
- Degas, A., Islam, M. R., Hurter, C., Barua, S., Rahman, H., Poudel, M., ... & Arico, P. (2022). A survey on Artificial Intelligence (Ai) And Explainable Ai in Air Traffic Management: Current Trends and Development with Future Research Trajectory. *Applied Sciences*, 12(3), 1295.
- Eren, H., & Çelik, K. (2020). Hava Trafik Yönetimi Araştırma Alanlarının Sınıflandırılması. *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 32(1), 225-234.
- Fitzgerald, M., Kruschwitz, N., Bonnet, D., & Welch, M. (2014). Embracing Digital Technology: A New Strategic Imperative. *MIT Sloan Management Review*, 55(2), 1.
- Gökçalp, E., Gökçalp, M. O., Çoban, S., & Eren, P. E. (2019). Dijital Dönüşümün Etkisinde Verimli İstihdam Yönetimi: Yol Haritası Önerisi. *Verimlilik Dergisi*, (3), 201-222.
- Işıl, H. B. (2021). Havayolu Endüstrisinde Dijital Pazarlama Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Havacılık ve Uzay Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 42-63.
- Jiang, Y., Tran, T. H., & Williams, L. (2023). Machine Learning and Mixed Reality for Smart Aviation: Applications and Challenges. *Journal of Air Transport Management*, 111, 102437.
- Khan, F. N., Ayiei, A., Murray, J., Baxter, G., & Wild, G. (2020). A Preliminary Investigation of Maintenance Contributions to Commercial Air Transport Accidents. *Aerospace*, 7(9), 129.
- Kurz, S., Gringinger, E., Rihacek, C., & Sauter, T. (2022). High Performance Implementation of Next Generation Aeronautical Communication Systems. *IEEE Open Journal of the Industrial Electronics Society*, 3, 700-710.
- Majeed, A., & Lee, S. (2021). Towards Privacy Paradigm Shift Due to The Pandemic: A Brief Perspective. *Inventions*, 6(2), 24.
- Malagas, K. N., Kourousis, K. I., Baxter, G., Nikitakos, N., & Gritzalis, S. (2013). The Introduction of Innovative Services in a State Owned Airline: A Case Study of an IT Migration Project. *Journal of Technology Management & Innovation*, 8(2), 74-83.

- Mendonca, F. A., & Carney, T. Q. (2017). A Safety Management Model for FAR 141 Approved Flight Schools. *Journal of Aviation Technology and Engineering*, 6(2), 33.
- Meydan, C. H. (2023). Havayolu İşletmelerinde Dijital Dönüşüm Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Aviation Research*, 5(1), 65-82.
- Mohamed, H. A. E. S., & Al-Azab, M. R. (2021). Big Data Analytics in Airlines: Opportunities and Challenges. *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality*, 21(4), 77-112.
- Molchanova, K. (2020). A Review of Digital Technologies in Aviation Industry. *Logistics and Transport*, 47(3-4), 69-77.,
- Nadolu, B., & Nadolu, D. (2020). Homo Interneticus—The Sociological Reality of Mobile Online Being. *Sustainability*, 12(5), 1800.
- Schwartzentruber, J. (2017). A Usability Study for Electronic Flight Bag (EFB) Flight Planning Applications on Tablet Devices For Ab-İnitio Pilots. *International Journal of Aviation, Aeronautics, and Aerospace*, 4(2), 3.
- Silling, U. (2019). Aviation of The Future: What Needs to Change to Get Aviation Fit for The Twenty-First Century. A. Sikander (Ed.), *Aviation and Its Management-Global Challenges and Opportunities* (s. 1-30). IntechOpen.
- Terrenoire, E., Hauglustaine, D. A., Cohen, Y., Cozic, A., Valorso, R., Lefèvre, F., & Matthes, S. (2022). Impact of Present and Future Aircraft NO X And Aerosol Emissions on Atmospheric Composition and Associated Direct Radiative Forcing of Climate. *Atmospheric Chemistry and Physics*, 22(18), 11987-12023.
- Tuncer, B. (2021). Dijital Havacılık. İ. Erdoğan Tarakçı, B. Göktaş (Ed.), *Dijital Gelecek Dijital Dönüşüm* (s.140-160). Efe Akademi.
- Yavaş, V. (2022). Havacılıkta Dijitalleşme ve Verimlilik İlişkisi Üzerine Bir İçerik Analizi. *Verimlilik Dergisi*, 225-237.
- Yılmaz, Y. (2021). Dijital Ekonomiye Geçiş Süreci, Ölçümü ve Dijitalleşme Verimlilik İlişkisi. *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(1), 283-316.
- Yüksek, G. (2013). Bilgi Teknolojilerinin Gelişimi, Seyahat İşletmeleri ve Küresel Dağıtım Sistemi Örneği. *Journal of Internet Applications and Management*, 4(1), 53-68.
- Yüksel, F. Ş., Kalan, O., & Işık, M. (2022). Havaalanlarında Dijital Dönüşüm Risklerinin Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 37(3), 781-792.
- Zeinali Nejad, M., Golshan, M., & Naeimi, A. (2021). The Effect of Synchronous and Asynchronous Computer-Mediated Communication (CMC) on Learners' Pronunciation Achievement. *Cogent Psychology*, 8(1), 1872908.

BLOK ZİNCİRİ TEKNOLOJİSİNİN HAVACILIK SEKTÖRÜNDE KULLANIMI

Yusuf Can Tunaboşlu

GİRİŞ

Blok zinciri teknolojisinin Satoshi Nakamoto tarafından ortaya atılmasının üzerinden yıllar geçmesine rağmen günümüzde tam anlamıyla kullanımı başlamamış; emekleme aşamasından yürüme aşamasına henüz geçmiş bir teknolojidir. Blok zinciri teknolojisi, bu teknolojinin ödeme aracı olarak kullanılan Bitcoin isimli kripto paranın dünya genelinde çeşitli kripto para borsalarında alım satım işlemlerine başlaması ve yatırımcılarına yüksek miktarlarda kazanç sağlamasıyla popüler hâle gelmiş ve gerek akademik anlamda gerekse gündelik yaşamda araştırılmaya başlanmış bir teknolojidir. Öte yandan blok zinciri tanınırlığını temelde finansal kaygılarla kazanmış olsa da içinde bulundurduğu ve geliştirilebilir birçok özelliği sayesinde farklı alanlarda bazı kolaylıklar sağlamaktadır. Blok zinciri teknolojisi, yapısı gereği zincire kaydedilen işlemlerin değiştirilemez ve herkes tarafından takip edilebilir olması özelliğiyle şeffaflık ve güvenlik sebepli çıkacak tüm problemlerin önüne geçebilecek potansiyele sahiptir. Bu bağlamda şeffaflığın ve güvenliğin en önemli olduğu sektörlerin başında gelen havacılık sektörü de bu teknolojinin kullanım alanlarından biridir. Sivil havacılık bir endüstri hâlini aldığı II. Dünya Savaşı sonrasındaki yıllardan itibaren 11 Eylül terör saldırıları, Covid-19 pandemisi gibi global krizler göz ardı edildiğinde sürekli olarak büyüyen bir sektördür. Öyle ki sivil havacılığın yakın geçmişine bakıldığında 2004 yılında 1,9 milyar olan toplam yolcu sayısı, 2019 yılında Covid-19 pandemisinin başlamasından önce 4,5 milyar

KAYNAKÇA

- Ahmad, R. W., Salah, K., Jayaraman, R., Hasan, H. R., Yaqoob, I., & Omar, M. (2021). The Role Of Blockchain Technology İn Aviation İndustry. *IEEE Aerospace And Electronic Systems Magazine*, 36, 3, 4-15.
- Aleshi, A., Seker, R., & Babiceanu, R. F. (2019). Blockchain Model For Enhancing Aircraft Maintenance Records Security. İçinde 2019 IEEE International Symposium On Technologies For Homeland Security (HST) (ss. 1-7).
- Alladi, T., Chamola, V., Sahu, N., & Guizani, M. (2020). Applications Of Blockchain İn Unmanned Aerial Vehicles: A Review. *Vehicular Communications*, 23, 100249.
- Balaji, S., Nathani, K., & Santhakumar, R. (2019). Iot Technology, Applications And Challenges: A Contemporary Survey. *Wireless Personal Communications*, 108, 363-388.
- Bamakan, S. M. H., Motavali, A., & Bondarti, A. B. (2020). A Survey Of Blockchain Consensus Algorithms Performance Evaluation Criteria. *Expert Systems With Applications*, 154, 113385.
- Battal, Ü., Yılmaz, H., & Ateş, S. S. (2006). Türkiye’de İç Hatlarda Serbestleşme ve Geleceği. İçinde Conference Paper Presented On Kayseri VI. Havacılık Sempozyumu.
- Bhargavan, K., Delignat-Lavaud, A., Fournet, C., Gollamudi, A., Gonthier, G., Kobeissi, N., & Zanella-Béguelin, S. (2016). Formal Verification Of Smart Contracts: Short Paper. İçinde Proceedings Of The 2016 ACM Workshop On Programming Languages And Analysis For Security (ss. 91-96).
- Brinkworth, B. J. (2012). The Gloster E. 28/39-Fin Arrangement and Spinning Characteristics. *Journal of Aeronautical History*, 5, ss. 65-82
- Bulut, A., Aydın, M. A., & Zaim, A. H. (2022). Sıfır Güven Ağ Erişim Mimarisinde Kullanıcı Güvenliğinin Sağlanması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 22, 43, 215-232.
- Button, K., Clarke, A., Palubinskas, G., Stough, R., & Thibault, M. (2004). Conforming with ICAO safety oversight standards. *Journal of Air Transport Management*, 10, 4, 249-255.
- Chen, T., Cao, R., Li, T., Luo, X., Gu, G., Zhang, Y., & Zhang, X. (2020). SODA: A Generic Online Detection Framework for Smart Contracts. İçinde A Generic Online Detection Framework for Smart Contracts (ss. 1-17).
- Chin, Z. H., Yap, T. T. V., & Tan, I. K. T. (2022). Genetic-Algorithm-Inspired Difficulty Adjustment for Proof-of-Work Blockchains. *Symmetry*, 14, 3, 609.
- DHMİ (2022). Havayolu Sektör Raporu. Erişim Adresi: <https://www.dhmi.gov.tr/Lists/HavaYolu-SektorRaporlari/Attachments/16/2022-Havayolu-Sektor-Raporu.pdf>
- Di Pierro, M. (2017). What İs The Blockchain? *Computing İn Science & Engineering*, 19, 5, 92-95.
- Efthymiou, M., McCarthy, K., Markou, C., & O’Connell, J. F. (2022). An Exploratory Research On Blockchain İn Aviation: The Case Of Maintenance, Repair And Overhaul (MRO) Organizations. *Sustainability*, 14, 5, 2643.
- Gupta, M. 2017. *Blockchain for Dummies*. New Jersey: John Wiley & Sons, ss.13-30
- Hallion, R. P. (2018). The First World War’s Aviation Legacy. İçinde 2018 AIAA Aerospace Sciences Meeting (ss. 1611).

- Höfer, C. (2003). Flight Pro Sim-Flight Simulator-Flight School. Free Software Foundation, ss. 59.
- Huh, J. H., & Kim, S. K. (2019). The Blockchain Consensus Algorithm For Viable Management Of New And Renewable Energies. *Sustainability*, 11, 11, 3184.
- ICAO (1974). Annexes 1 to 18. Erişim Adresi: https://www.icao.int/safety/airnavigation/nationalitymarks/annexes_booklet_en.pdf
- ICAO (2023). History. Erişim Adresi: <https://www.icao.int/secretariat/technicalcooperation/pages/history.aspx#:~:text=Pending%20of%20the%20Convention,being%20on%204%20April%201947>
- ICAO (2023). Convention on International Civil Aviation - Doc 7300. Erişim Adresi: <https://www.icao.int/publications/pages/doc7300.aspx>
- Khan, M. A., & Salah, K. (2018). Iot Security: Review, Blockchain Solutions, And Open Challenges. *Future Generation Computer Systems*, 82, 395-411.
- Krishnapriya, S., & Sarath, G. (2020). Securing Land Registration Using Blockchain. *Procedia Computer Science*, 171, 1708-1715.
- Lawrence, B., & Padfield, G. D. (2005). Flight Handling Qualities of the Wright Brothers 1905 Flyer III. İçinde 43. AIAA Aerospace Sciences Meeting and Exhibit (ss. 2005).
- Li, J., Peng, Z., Liu, A., He, L., & Zhang, Y. (2020). Analysis And Future Challenge Of Blockchain In Civil Aviation Application. İçinde 2020 IEEE 6th International Conference On Computer And Communications (ICCC) (ss. 1742-1748).
- Li, X., Lai, P. L., Yang, C. C., & Yuen, K. F. (2021). Determinants of blockchain adoption in the aviation industry: Empirical evidence from Korea. *Journal of Air Transport Management*, 97, 102139.
- Magazzeni, D., Mcburney, P., & Nash, W. (2017). Validation And Verification Of Smart Contracts: A Research Agenda. *Computer*, 50, 9, 50-57.
- Matei, G. (2022). Smart Contracts-Support for Successful Businesses. *Informatica Economica*, 26, 4, 28-39.
- Mingxiao, D., Xiaofeng, M., Zhe, Z., Xiangwei, W., & Qijun, C. (2017). A Review On Consensus Algorithm Of Blockchain. İçinde 2017 IEEE International Conference On Systems, Man, And Cybernetics (SMC) (ss. 2567-2572).
- Mohanta, B. K., Panda, S. S., & Jena, D. (2018). An Overview Of Smart Contract And Use Cases. İçinde Blockchain Technology. İçinde 2018 9th International Conference On Computing, Communication And Networking Technologies (ICCCNT) (ss. 1-4).
- Momoh, M. O., Shobowale, K. O., Abubakar, Z. M., Yahaya, B., & Yusuf, I. (2022). Blockchain Adoption in Aviation: Opportunities and Challenges. *International Journal of Electrical Engineering and Computing*, 6, 2, 92-97.
- Moses, L. N., & Savage, I. (1990). Aviation Deregulation and safety: Theory and Evidence. *Journal of Transport Economics and Policy*, 24, 2, 171-188.
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-To-Peer Electronic Cash System. *Decentralized Business Review*.

- Nguyen, T. D., Pham, L. H., Sun, J., Lin, Y., & Minh, Q. T. (2020). Sfuzz: An Efficient Adaptive Fuzzer For Solidity Smart Contracts. *İçinde Proceedings Of The ACM/IEEE 42nd International Conference On Software Engineering* (ss. 778-788).
- Nofer, M., Gomber, P., Hinz, O., & Schiereck, D. (2017). Blockchain. *Business & Information Systems Engineering*, 59, 183-187.
- Piccirillo, A. (1998). Heinkel And The Turbojet Engine-Origin of The First Jet Fighter. *İçinde AIAA and SAE, 1998 World Aviation Conference* (ss. 5598).
- Raffel, M., & Lukasch, B. (2022). *The Flying Man: Otto Lilienthal-History, Flights and Photographs*. Springer Nature, 68.
- Raffel, M., Wienke, F., & Dillmann, A. (2019). Flight-Testing Stability And Controllability of Otto Lilienthal's Monoplane Design From 1893. *Journal of Aircraft*, 56, 4, 1735-1742.
- Reay, D. A. (2014). *The History Of Man-Powered Flight*. Elsevier, ss, 2-9.
- Suliyanti, W. N., & Sari, R. F. (2019, October). Evaluation Of Hash Rate-Based Double-Spending Based On Proof-Of-Work Blockchain. *İçinde 2019 International Conference On Information And Communication Technology Convergence (ICTC)* (ss. 169-174).
- Suzuki, S., & Sakai, M. (2005). History of Early Aviation in Japan. *İçinde 43rd AIAA Aerospace Sciences Meeting and Exhibit* (ss. 118).
- Tasca, P., Thanabalasingham, T., & Tessone, C. J. (2017). *Ontology Of Blockchain Technologies. Principles Of İdentification And Classification*. SSRN Electronic Journal, 10.
- Ulutürk, F. (2021). Havacılık Sektöründe Blokzincir (Blockchain) Teknolojisi Uygulamalarının Bugünü ve Geleceği. *International Journal Of Social Humanities Sciences Research*, 8, 75, 2519-2529.
- Whittle, F. (1945). The First James Clayton Lecture: The Early History of The Whittle Jet Propulsion Gas Turbine. *Proceedings of The Institution Of Mechanical Engineers*, 152, 1, 419-435.
- Withey, P. A. (1997). Fatigue Failure of The De Havilland Comet I. *Engineering Failure Analysis*, 4, 2, 147-154.
- Wittmer, A., Bieger, T. & Müller, R. (2011). *Aviation Systems. Wittmer Andreas & Bieger Thomas. Fundamentals and Structure of Aviation Systems*. St. Gallen, ss.5-38.
- Wright, W. (1916). The Wright Brothers' Aeroplane. *The Aeronautical Journal*, 20, 79, 100-106.
- Yang, X., Chen, Y., & Chen, X. (2019). Effective Scheme Against 51% Attack On Proof-Of-Work Blockchain With History Weighted Information. *İçinde 2019 IEEE International Conference On Blockchain (Blockchain)* (ss. 261-265).
- IATA (2023). *Air Passenger Market Analysis*. Erişim Adresi: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/air-passenger-market-analysis---may-2023/>
- IATA (2023). *Airline Profitability Outlook Strengthens*. Erişim Adresi: <https://www.iata.org/en/pressroom/2023-releases/2023-06-05-01/>

HAVACILIKTA KRİZ YÖNETİMİ VE ÖRGÜTSEL DİRENÇ KAPASİTESİ

Ayşe Meriç Yazıcı

GİRİŞ

Havacılık sektörü, hızlı teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve ön görülemeyen zorluklarla karakterize edilen bir çağda, kriz yönetimi ve örgütsel direnç için dikkatli bir yaklaşım gerektiren karmaşık bir ağın en önemli örneğidir. Gökyüzü giderek kalabalıklaştıkça, hava yolları, havalimanları ve ilgili hizmetler üzerindeki talepler yoğunlaşmaktadır. Krizlere etkili bir şekilde yanıt verme ve aynı zamanda aksaklıklara direnme kapasitesini koruma yeteneği, bir havacılık kuruluşunun hayatta kalması ve başarısı için kritik bir belirleyici hâline gelmektedir. Havacılıkta kriz yönetimi ve örgütsel direnç kapasitesi arasındaki etkileşim, bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Kriz yönetiminin ötesinde, havacılık kuruluşlarının dayanıklılığının eşit derecede kritik bir yönü de aksaklıklara direnme kapasitelerinde yatmaktadır (Arslan, 2019). Örgütsel direnç, şoklara dayanma ve kaosu ortasında operasyonel normalliği sürdürme yeteneği, havacılık sektörünün temel gücünün bir kanıtıdır (Mallak, 1998). Havacılık sektörü sürekli değişim ve artan belirsizlik ortamında faaliyet gösterdiğinden, örgütsel direnç kapasitesinin belirleyicilerini anlamak bir zorunluluk hâline gelmektedir. Havacılıkta kriz yönetimi ve örgütsel direnç kapasitesi, bir kurumu ya iyileşmeye ve uzun vadeli başarıya doğru itebilecek ya da onarılamaz bir hasara açık hâle getirebilecek simbiyotik bir ilişki oluşturmaktadır (Bakreen vd., 2022).

KAYNAKÇA

- Afşar Doğrusöz, L., Yazıcı, S., & Omay, E. G. G. (2022). Organizational resilience in healthcare organizations: A research in the public and private sector. *Afet ve Risk Dergisi*, 5, 1, 318-329.
- Arslan, A. H. (2019). Havacılıkta kriz yönetimi: Southwest Havayolları örneği. *Journal of Aviation Research*, 1, 1, 42-56.
- Bakreen, S., Markovskaya, E., Merzlikin, I., & Mottaeva, A. (2022). Development of the approach to the analysis of aviation industry's adaptation to seasonal disruptions. *Transportation Research Procedia*, 63, 1431-1443. Doi:10.1016/j.trpro.2022.06.154
- Bracci, E., & Tallaki, M. (2021). Resilience capacities and management control systems in public sector organisations. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 17, 3, 332-351.
- Byrnes, K. P., Rhoades, D. L., Williams, M. J., Arnaud, A. U., & Schneider, A. H. (2022). The effect of a safety crisis on safety culture and safety climate: The resilience of a flight training organization during COVID-19. *Transport policy*, 117, 181-191.
- Bundy, J., Pfarrer, M. D., Short, C. E., & Coombs, W. T. (2017). Crises and crisis management: Integration, interpretation, and research development. *Journal of management*, 43, 6, 1661-1692.
- Chen, R., Xie, Y., & Liu, Y. (2021). Defining, conceptualizing, and measuring organizational resilience: A multiple case study. *Sustainability*, 13, 5, 2517.
- Demir, S., & Paksoy, T. (2021). Lean management tools in aviation industry: New wine into old wineskins. *International Journal of Aeronautics and Astronautics*, 2, 3, 77-83.
- Dube, K., Nhamo, G., & Chikodzi, D. (2021). COVID-19 pandemic and prospects for recovery of the global aviation industry. *Journal of Air Transport Management*, 92, 102022.
- Dubey, R., Bryde, D. J., Dwivedi, Y. K., Graham, G., Foropon, C., & Papadopoulos, T. (2023). Dynamic digital capabilities and supply chain resilience: The role of government effectiveness. *International Journal of Production Economics*, 258, 108790.
- Duchek, S. (2020). Organizational resilience: a capability-based conceptualization. *Business research*, 13, 1, 215-246.
- Göv, S. A., & Erbay, N. (2021). The effects of the Covid-19 pandemic on the aviation industry and strategies: opinions of Turkish aviation academics. *European Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 5, 9, 326-341.
- Gülaçtı, Ş. E. N., & Bütün, E. (2021). Covid-19'un pandemi salgınının havacılık sektörüne etkisi: Gig ekonomisi alternatifi. *Journal of Aviation Research*, 3, 1, 106-127.
- Güneş, M., & Beyazıt, E. (2010). Özel işletmelerde kriz yönetimi üzerine genel bir değerlendirme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 2, 15-33.
- He, Z., Huang, H., Choi, H., & Bilgihan, A. (2023). Dijital dönüşümle kurumsal dayanıklılık oluşturmak. *Hizmet Yönetimi Dergisi*, 34, 1, 147-171.
- Hillmann, J., & Guenther, E. (2021). Organizational resilience: a valuable construct for management research?. *International Journal of Management Reviews*, 23, 1, 7-44.
- Hopancı, B., Akdeniz, H., & Şahin, Ö. (2021). COVID19 Pandemisinin Havacılık Sektörü Üzerine Etkileri. *Mühendis ve Makine*, 62, 704, 446-467. Doi:10.46399/muhendismakina.874133

- Kansoy, S. U. (2023). Havacılık sektöründe insan kaynaklarını inceleyen çalışmalara bir bakış: bir içerik analizi çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 4, 1, 24-54.
- Kavak, O., & Kaygın, E. (2021). Ekonomik krizlerin sivil havacılık sektörü üzerindeki etkilerine kronolojik bakış. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 3, 1, 181-186.
- Kim, M., & Sohn, J. (2022). Passenger, airline, and policy responses to the COVID-19 crisis: The case of South Korea. *Journal of air transport management*, 98, 102144.
- Koblen, I., & Nizniková, L. (2013). Selected aspects of supply chain management in the aerospace industry, *Incas Bulletin*, 5, 1, 135.
- Kumar, B., & Sharma, A. (2021). Managing the supply chain during disruptions: Developing a framework for decision-making. *Industrial Marketing Management*, 97, 159-172.
- Lee, J. W. (2021). Government bailouts of airlines in the COVID-19 crisis: Improving transparency in international air transport. *Journal of International Economic Law*, 24, 4, 703-723.
- Li, C-W., Phun, V. K., Suzuki, M., & Yai, T. (2015). The Effects of Aviation Accidents on Public Perception toward an Airline, *Journal of the Eastern Asia Society for Transportation Studies*, 11.
- Linden, E. (2021). Pandemics and environmental shocks: What aviation managers should learn from COVID-19 for long-term planning. *Journal of Air Transport Management*, 90, 101944.
- Lykou, G., Anagnostopoulou, A., & Gritzalis, D. (2018). Smart airport cybersecurity: Threat mitigation and cyber resilience controls. *Sensors*, 19, 1, 19.
- Macit, D., & Macit, A. (2017). Türkiye’de Sivil Havacılık Sektöründe İstihdamın Mevcut Durumu, Sorunları ve Sorunların Çözümüne Yönelik Öneriler. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 2, 2.
- Madak, S. S., & Genel, Z. (2022). Havayolu taşımacılığı sektöründe kriz ve paydaş iletişimi: Türk Hava Yolları örneği. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 40, 196-214.
- Makarova, E. L., & Pavlov, P. V. (2017). Supplier management improvement in aviation industry: A case study of beriev aircraft company. *International Journal of Supply Chain Management*, 6, 1, 41-54.
- Makwana, N. (2019). Disaster and its impact on mental health: A narrative review. *Journal of family medicine and primary care*, 8, 10, 3090.
- Mallak, L. (1998). Measuring resilience in health care provider organizations. *Health Manpower Management*, 24, 4, 148-152.
- Mukyala, V., & Namono, R. (2023). Enhancing innovation in universities amidst the COVID-19 pandemic: the role of organisational resilience capacity. *International Journal of Innovation Science*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/IJIS-01-2023-0014>
- Munir, M., Jajja, M. S. S., & Chatha, K. A. (2022). Capabilities for enhancing supply chain resilience and responsiveness in the COVID-19 pandemic: exploring the role of improvisation, anticipation, and data analytics capabilities. *International Journal of Operations & Production Management*, 42, 10, 1576-1604.
- Murat, G., & Mısırlı, K. (2005). Küçük ve orta ölçekli işletmelerde kriz yönetimi: Çaycuma örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1, 1, 1-19.

- Oster Jr, C. V., Strong, J. S., & Zorn, C. K. (2013). Analyzing aviation safety: Problems, challenges, opportunities. *Research in transportation economics*, 43, 1, 148-164.
- Özdemir, Ö. (2017). Kriz yönetimi ve Samsung Note 7 örnekleme. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3, 1, 110-128.
- Özdemir, S. (2020). The Impact of Social Media on Brand Loyalty: Airline Industry in Turkey. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7, 2, 1549-1566.
- Özdemir, L., & Uçar, Y. (2020). Kriz yönetimi etkinlik sistemine yönelik bir öneri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 131-164.
- Rai, S. S., Rai, S., & Singh, N. K. (2021). Organizational resilience and social-economic sustainability: COVID-19 perspective. *Environment, Development and Sustainability*, 23, 12006-12023.
- Raj, A., Mukherjee, A. A., de Sousa Jabbour, A. B. L., & Srivastava, S. K. (2022). Supply chain management during and post-COVID-19 pandemic: Mitigation strategies and practical lessons learned. *Journal of business research*, 142, 1125-1139.
- Rego, L., Brady, M., Leone, R., Roberts, J., Srivastava, C., & Srivastava, R. (2022). Brand response to environmental turbulence: A framework and propositions for resistance, recovery and reinvention. *International Journal of Research in Marketing*, 39, 2, 583-602.
- Russell, M. G., & Smorodinskaya, N. V. (2018). Leveraging complexity for ecosystemic innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, 136, 114-131.
- Serfontein, E., & Govender, K. K. (2021). The relationship between resilience and organisational control systems in the South African aviation industry. *Journal of Transport and Supply Chain Management*, 15, 11.
- Shepherd, D. A., & Williams, T. A. (2023). Different response paths to organizational resilience. *Small Business Economics*, 61, 1, 23-58.
- Sucu, M. (2021). Covid-19 salgını döneminde havacılık sektöründe kriz yönetimi: Türk Havayolları (THY) özelinde bir durum çalışması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13, 3, 2863-2884.
- Sun, X., & Wandelt, S. (2018). Complementary strengths of airlines under network disruptions. *Safety science*, 103, 76-87.
- Şen, G. (2021). An Overview of Disaster Resilience, *Turkish Journal of Health Science and Life*, 4, 3, 106-115.
- Verreynne, M. L., Ford, J., & Steen, J. (2023). Strategic factors conferring organizational resilience in SMEs during economic crises: a measurement scale. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 29, 6, 1338-1375. Doi:10.1108/IJEBR-07-2022-0681
- Williams, T. A., Gruber, D. A., Sutcliffe, K. M., Shepherd, D. A., & Zhao, E. Y. (2017). Organizational response to adversity: Fusing crisis management and resilience research streams. *Academy of management annals*, 11, 2, 733-769.
- Yılmaz, M. K. (2021). Kuraldışı Yolcu Davranışlarının Havayolu Çalışanlarının Tutumları Üzerine Etkisi. *The Journal of Social Science*, 5, 9. Doi:10.30520/tjsosci.869499
- Zhang, W., Zeng, X., Liang, H., Xue, Y., & Cao, X. (2023). Understanding How Organizational Culture Affects Innovation Performance: A Management Context Perspective. *Sustainability*, 15, 8, 6644.

HAVACILIK ENDÜSTRİSİNDEKİ KAZALARDA İNSAN UNSURU

Melis Soyer

GİRİŞ

Havacılık her zaman dünyanın dört bir yanındaki insanların dikkatini ve ilgisini çekmiştir. 1903'te bir uçağın tarihteki ilk uçuşundan bu yana havacılık endüstrisi, insan faktörü ve gelişimi için ayrılan kaynaklarla gelişmeye devam etmiştir. Zamanla, uçak tasarımındaki gelişmeler uçuş güvenliğini artırmaya ve aynı zamanda yolcu kapasitesini ve konforunu iyileştirmeye odaklanmıştır (Kaptanoğlu, 2020).

Kapsamlı çalışmalar, ölçümler ve teknolojik gelişmeler sayesinde son yıllarda havacılık emniyetinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak çok sayıda uçuştan kaynaklanan kayıpların ve havalimanı kapasitelerindeki baskının hâlâ önemli zorluklar oluşturduğunu kabul etmek önemlidir (Wiegmann ve Shaphell, 2017).

Günümüz uçakları en son teknoloji ile donatılmıştır ancak hava trafiğindeki kazaların nedenleri incelendiğinde kazaların sadece %2'sinin gerçekten önlenemez, geri kalan %98'inin ise önlenebilir olduğu görülmektedir (Janic, 2000). Havacılığın ilk yıllarında, insan hatası genellikle yalnızca pilotlarla ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte, insan faktörlerinin bakım, yer hizmetleri ve trafik kontrolü dâhil olmak üzere uçuşla ilgili çeşitli faaliyetlerde yer alan tüm personeli kapsadığını kabul etmek çok önemlidir (Başak ve Gülen, 2004).

Havacılıkta insan faktörünün anlaşılması ve ele alınmasındaki zorluklardan biri, daha önceki çalışmalardan edinilen bilgi ve deneyimlerin aktarılmasını zorlaş-

- **Psikolojik sağlık:** Stres, yorgunluk ve zihinsel sağlık gibi psikolojik faktörlerin havacılıkta insan performansı ve güvenliği üzerindeki etkisi araştırılmalıdır. Havacılık profesyonellerinin psikolojisinin iyi oluşunu desteklemek için müdahaleler ve destek sistemleri geliştirilmelidir.
- **Veri toplama ve analiz:** Eğilimleri, kalıpları ve ortaya çıkan sorunları belirlemek için insan faktörleri ve havacılık olayları/kazaları hakkında sürekli veri toplanmalı ve analiz edilmelidir. Değerli içgörüler elde etmek ve gerçeklere dayalı kararlar almak için gelişmiş veri analizi tekniklerinden yararlanılmalıdır.

Bu araştırma alanlarına girerek, havacılıkta insan faktörü konusundaki anlayışı geliştirmeye devam edilebilir ve hataları en aza indirmek, güvenliği artırmak ve havacılık sistemlerinin performansını optimize etmek için stratejiler geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, A. B., & Çeken, S. Havacılık Psikolojisi: Kavramlar, Araştırmalar, Uygulamalar.
- Başak, H., & Gülen, M. (2008). İnsansız hava aracı kazalarının önlenmesi için risk ölçümü ve yönetimi modeli. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 14(1), 55-65.
- Başdemir, M. (2020). Uçuş operasyonlarında insan faktörünün rolü ve pilot performansını arttıracak öneriler. *Journal of Aviation*, 4(2), 55-70.
- Caldwell, J. A., Mallis, M. M., Caldwell, J. L., Paul, M. A., Miller, J. C., & Neri, D. F. (2009). Fatigue countermeasures in aviation. *Aviation, space, and environmental medicine*, 80(1), 29-59.
- Dawson, D., Chapman, J., & Thomas, M. J. (2012). Fatigue-proofing: a new approach to reducing fatigue-related risk using the principles of error management. *Sleep medicine reviews*, 16(2), 167-175.
- Dekker, S. (2017). *The field guide to understanding 'human error'*. CRC press.
- Endsley, M. R., & Garland, D. J. (2000). Theoretical underpinnings of situation awareness: A critical review. *Situation awareness analysis and measurement*, 1(1), 3-21.
- Faubion, R. W., Cleveland, E. A., & Harrell, T. W. (1942). The influence of training on mechanical aptitude test scores. *Educational and Psychological Measurement*.
- Fırat, A. (2019). Havacılıkta insan faktörü, ekip kaynak yönetimi ve Türk uçuş ekiplerinin ekip kaynak yönetimi performansı açısından değerlendirilmesi. *İstanbul: İstanbul Üniversitesi*.

- Flin, R., Martin, L., Goeters, K. M., Hörmann, H. J., Amalberti, R., Valot, C., & Nijhuis, H. (2018). Development of the NOTECHS (non-technical skills) system for assessing pilots' CRM skills. In *Human factors and aerospace safety* (pp. 97-119). Routledge.
- Güler, N. K. (2014). Pilotlarda psikososyal risklerin belirlenmesi. *İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Ankara*, (s 55).
- Hava Ordular Komutanlığı eğitim Daire Başkanlığı, *Fizyolojik Eğitim Ders Kitabı* (2001). Hv. Basımevi, Eskişehir.
- Hava Ordular Uçuş ve Yer Emniyet Okulu, *Havacılık Psikolojisi Basılmamış Ders Notları* (2003).
- Hawkins, F. H., & Orlady, H. W. (2017). *Human factors in flight*. Routledge.
- Helmreich, R. L., Merritt, A. C., & Wilhelm, J. A. (2017). The evolution of crew resource management training in commercial aviation. In *Human error in aviation* (pp. 275-288).
- Helmreich, R. L., Wiener, E. L., & Kanki, B. G. (1993). The future of crew resource management in the cockpit and elsewhere. *Cockpit resource management*, 479-501.
- Hsu, W. K. K., Shu, M. H., Liu, Y. C., & Wang, T. C. (2022). Risk Management of Safety for Flight Training in Air Forces. *Aerospace*, 9(10), 558.
- Janic, M. (2000). An assessment of risk and safety in civil aviation. *Journal of Air Transport Management*, 6(1), 43-50.
- Kaptanoğlu, R.Ö. (2020). İşten ayrılma politikası ve demokrasinin etkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 161-173.
- Kılıçarslan, M. ve Kaptanoğlu, R. Ö. (2019). Sağlık Hizmetlerinin Finansmanında Yalınlık ve Verimlilik. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (15), 297-301.
- Margolis, K. L., Asche, S. E., Bergdall, A. R., Dehmer, S. P., Groen, S. E., Kadrmaz, H. M., ... & Trower, N. K. (2013). Effect of home blood pressure telemonitoring and pharmacist management on blood pressure control: a cluster randomized clinical trial. *Jama*, 310(1), 46-56.
- Maurino, D. E., Reason, J., Johnston, N., & Lee, R. B. (2017). *Beyond aviation human factors: Safety in high technology systems*. Routledge.
- Önen, V. (2022). Havacılıkta İnsan Faktörleri Eğitimi Sorunsallarının Tespiti ve Buna Yönelik Geliştirilmiş Eğitim Modeli ve İyileştirme Önerileri. *Journal of Aviation Research*, 4 (1), 25-56
- Özveren, CG (2023). Uçuş güvenliği ve ticari havaayolu pilotlarının duygu durum bozuklukları: bir model önerisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (45), 66-77.
- Reinhardt-Klein, J. (2010). Firefighters: attitudes, beliefs, and behaviors that contribute to high-risk behaviors.
- Salas, E., Burke, C. S., Bowers, C. A., & Wilson, K. A. (2001). Team training in the skies: does crew resource management (CRM) training work? *Human factors*, 43(4), 641-674.
- Sekban, B. (2019). *Pilotlarda iş güvencesizliği algısı ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkide sürekli kaygının rolü* (Master's thesis, Işık Üniversitesi).

- Shappell, S. A., & Wiegmann, D. A. (2000). The human factors analysis and classification system--HFACS.
- Thomas, M. J., & Petrilli, R. M. (2012). *Error management training: Identification of core cognitive and interpersonal skill dimensions* (Doctoral dissertation, Ashgate).
- Toprak, C. Y., & Mutlu, K. T. D. (2006). *Hava aracı kazalarında olay yerinin incelenmesi* (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Uslu, S., & Dönmez, K. (2017). Hava trafik kontrol kaynaklı uçak kazalarının incelenmesi. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Social Science Institute*, 9(18).
- Wiegmann, D. A., & Shappell, S. A. (2017). *A human error approach to aviation accident analysis: The human factors analysis and classification system*. Routledge.
- Wiener, E. L., & Nagel, D. C. (Eds.). (1988). *Human factors in aviation*. Gulf Professional Publishing

HAVACILIKTA KADIN İŞ GÜCÜ

Hilal Öztürk

GİRİŞ

Kadınlar şüphesiz ki bulunduğumuz çağda neredeyse her iş kolunda boy gösterdiler ancak bazı mesleklerde ve genel olarak çalışma hayatında hâlâ istediğimiz ivme yakalanmış değildir. Kadınlar yirminci yüzyılın başından beri uçuyor olmasına ve 40 yılı aşkın bir süredir ticari olarak görev almasına rağmen, ticari uçağın uçuş kontrolünde yeterince bulunamamaktadır (Corn,1979). Genel olarak havacılık sektöründe baktığımızda 600.000'den fazla aktif olarak kullanılan uçuş lisansı bulunmaktadır ve bu lisansların yaklaşık %6'sı kadın pilotlardır (FAA, 2018).

Dünya üzerinde ilk defa 08.03.1910 tarihinde Barones Raymonde De Laroche'a pilot lisansı verilmiştir. 2009 yılında Dünya Havacı Kadınlar Enstitüsünün (IWOAW) kurucusu ve başkanı Mireille Goyer bu olayın 100. yıl dönümünde 07-13 Mart haftası "Dünya Havacı Kadınlar Haftası" olarak kutlanmasına karar vermiştir (Kahraman; 2022).

Havacılık Endüstrisinde uçucu personel dışında ABD'de 714.201 kişi çalışıyor. 215.905 kadın %30,2 iken ülkemizde havacılıkta kadın istihdamı %32'dir. Bu rakamın %65'i de kabin hizmetlerinde çalışmaktadır. Dünyada 664.565 pilot varken sadece 52.740 kadın pilot olduğu ve yüzdesel oranı %7,9 iken THY'de 5.839 pilotun %3,6'sı yani 211'i kadındır. THY'de 328 uçulan şehrin 3'ünde kadın yönetici bulunur. Bu oran maalesef %0,9'dur (Kahraman; 2022). Bu kadar önemli bir sektörde kadınların önemine daha derinlemesine bakmamız gerekçesiyle bu bölüm yazılmıştır.

oluşan bir mürettebata kaptanlık yapmıştır (Hindustan Times; 2021). 2013 yılında Boeing-777 uçuran en genç kadın pilot olmuştur. 2015 yılında ise nefes darlığı yaşayan bir yolcunun hayatını kurtarmak için rotası üzerindeki en yakın havalimanına inerek kişinin hastaneye ulaşmasını sağlamıştır (Roy; 2015).

SONUÇ

Sonuç olarak, kadınların iş hayatında çok ciddi yol katettiği görülmektedir. Geçen yüzyıl ve bu yüzyıl arasında çok ciddi farklar mevcuttur. Siyahi kadına, çalışan kadına, yönetici kadına, lider kadına ve hatta kadınların tamamına değişen bakış açısı için kadınlar olarak verdiğimiz mücadeleden başarıyla çıktık diyebilmekteyiz. Ancak hâlâ çabalarımız devam etmektedir çünkü özellikle iş hayatında hâlâ kabullendiremediğimiz, terfi alamadığımız ve cam tavan sendromu ile karşı karşıya kaldığımız durumlar maalesef mevcuttur.

Havacılıkta ise dünyada Raymonde De Laroche ve Amelia Earhart'ın tutkusu ile başlayan ülkemizde ise Bedriye Tahir Gökmen ve Sabiha Gökçen'le başlayan bu süreçte havacılığın her alanında kadınların çalışmaya başladığını görmekteyiz. Mükemmel havacı kadınlardan ve bugün Türkiye'de ilk kez hava yolu genel müdürü olan bir kadın liderden, Güliz Öztürk'ten bahsediyorsak, bu sektöre gönül vermiş bütün havacı kadınlar sayesinde.

Havacılıkta önümüzü açan bütün kadınlara saygıyla...

KAYNAKÇA

- Amaugo, A. (2022). Examining the Culture of Women in Aviation Leadership: A Case of UK Airports, *Women, Work and Transport (Transport and Sustainability, Vol. 16)*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 189-206. <https://doi.org/10.1108/S2044-99412022000016013>.
- Baker, C. (2014). Stereotyping and women's roles in leadership positions, *Industrial and Commercial Training*, Vol. 46 No. 6, pp. 332-337. <https://doi.org/10.1108/ICT-04-2014-0020>
- Balcı M. ve Karadeniz Y. (2018). Cumhuriyetin Modernleşmesinin Genç Kadın Pilotu: Sabiha Gökçen, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2-1: 1-7 DOI: 10.26695/mukatcad.2018.11.
- Bazargan, M., Guzhva, V.S. (2011). Impact of Gender, Age and Experience of Pilots on General Aviation, *Accident Analysis and Prevention*, 43(3), 962-970.

- Bennis, W. (1999). Bir Lider Olabilmek, (Çev.) Teksöz, U. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Cavallaro, U. (2017). Svetlana Savitskaya: Twice in Space-The Second Soviet First, Springer Praxis Books.
- Civelek, E. ve Yavuzylmaz, Ö. (2009). Havacılık sektöründe kadın işgücünün analizi: Pilotaj bölümleri ve uçuş okulları örneği. 4.Uluslararası Havacılık İşletmeciliği Konferansı.
- Douglas, S. (2022). Fostering Women's Resilience in the Aviation Sector, *Women, Work and Transport (Transport and Sustainability, Vol. 16)*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 207-225. <https://doi.org/10.1108/S2044-994120220000016014>.
- Drucker, P. F. & Maciariello, J. A. (2009). Yönetim, (Çev.) Gülfidan, İ. Optimist Yayıncılık, İstanbul.
- Güney, S. (2012). Liderlik, Nobel Yayınları, İstanbul.
- Hadley, E. A. (1990). Bessie Coleman: The Brownskin Lady Bird, A Bell & Howell Information Company, U.S.A.
- Evans M. (1996). R.J. House's "A path-goal theory of leader effectiveness", *The Leadership Quarterly, Volume 7, Issue 3, Autumn 1996, Pages 305-309*.
- Kanter, R. M. (1977). Şirketlerdeki Kadınlar ve Erkekler; Harvard Business Review, ABD.
- Koçel, T. (2011). İşletme Yöneticiliği, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Kuyucak, F. (2010). Türk Havacılığında Kadın. 21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar, 21. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Mcfadden, K.L. (1996). Comparing Pilot-Error Accident Rates of Male and Female Airline Pilots, *Omega*, 24(4), 443-450.
- Neal-Smith, J. (2014). Flying through Barriers: Identifying Issues for Female Airline Pilots, Absent Aviators.
- Neal-Smith, S. and Cockburn, T. (2009). Cultural sexism in the UK airline industry, *Gender in Management, Vol. 24 No. 1, pp. 32-45*. <https://doi.org/10.1108/17542410910930734>.
- Ramsey, D.C. and Ramsey, P.L. (1996). Feminine and masculine values in flight instructing, *Women in Management Review, Vol. 11 No. 8, pp. 4-12*. <https://doi.org/10.1108/09649429610148728>.
- Rich, D. L. (1989). A Biography Amelia Earhart, Smithsonian Books, Washington D.C.
- Robertson O. (2015), "Absent Aviators: Gender Issues in Aviation", *Gender in Management, Vol. 30 No. 5, pp. 427-431*. <https://doi.org/10.1108/GM-04-2015-0037>.
- Robbins, S. P. and Judge, T. A. (2012). Organizational Behaviour, Nobel Yayıncılık, İstanbul.
- Schein, E. H. (1992). Organizational Culture and Leadership, Jossey-Bass, A Wiley İmprint.
- Smith-Daugherty, R. (2015). Biography of a Pioneer Aviator, McFarland&Company Inc. Publishers, North Carolina.
- T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, (2018), *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023*, Ankara.

İnternet Kaynakları

- Habertürk (2018). *Motoru patlayan uçağı düşmekten kadın pilot kurtardı.* (<https://www.haberturk.com/motoru-patlayan-ucagi-dusmekten-kadin-pilot-kurtardi-1925955> Erişim Tarihi: 09.04.2023).
- Hindustan Times (2021). *Air India's Zoya Aggarwal to command world's longest route.* (<https://www.hindustantimes.com/india-news/believe-in-yourself-air-india-pilot-zoya-aggarwal-ahead-of-commanding-world-lon-101610186039662.html> Erişim tarihi: 3 Aralık 2022).
- Kahraman, Ö. (2022). *Dünya Havacı Kadınlar Haftası Kutlu Olsun.* (<https://opinyu.com/omurkahraman/dunya-havaci-kadinlar-haftasi-kutlu-olsun/> Erişim Tarihi: 30.03.2023).
- Lutte, R. K. (2019). *Women in Aviation: A Workforce Report, Aviation Institute Faculty Publications,* (<https://digitalcommons.unomaha.edu/aviationfacpub/6> Erişim Tarihi: 30.03.2023).
- Nergiz A. Havayolu101 (2022). *Pegasus'un yeni genel müdür Güliz Öztürk oldu.* (<https://www.havayolu101.com/2022/04/01/pegasusun-yeni-genel-muduru-guliz-ozturk> Erişim Tarihi: 31.03.2023).
- Güsar, Ö. Oggusto Dergi Business (2023). *Zor zamanlarda liderlik.* (<https://www.oggusto.com/business/business-roportajlari/zor-zamanlarda-liderlik-guliz-ozturk>, Erişim Tarihi: 09.04. 2023)
- The Times of India, Roy, Sidhartha (2015). *New York-bound AI flight returns to Delhi after passenger falls sick on board.* (<https://timesofindia.indiatimes.com/city/delhi/ai-ny-flight-recalled-as-passenger-falls-ill/articleshow/49029056.cms>Erişim tarihi: 3 Aralık 2022).
- Şimşek, G. Habertürk, 2014, *Gökyüzünün Altın Kadınları,* (<https://www.haberturk.com/yazarlar/guntay-simsek-1091/998519-gokyuzunun-altin-kadinlari>, Erişim tarihi: 20.03.2023).

IBM SPSS ile İstatistiksel Veri Analizi

Dr. Ayşem Ece Yalçınkaya

IBM SPSS ile İstatistiksel Veri Analizi

Dr. Ayşem Ece Yalçınkaya

Yayın No.: 1597

ISBN: 978-625-398-505-9

E-ISBN: 978-625-398-504-2

Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yalçınkaya, Ayşem Ece.

IBM SPSS ile İstatistiksel Veri Analizi / Ayşem Ece Yalçınkaya

1. Basım, VIII + 226 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-505-9

E-ISBN: 978-625-398-504-2

1. Veri Analizi 2. IBM SPSS 3. İstatistiksel Veri Analizi 4. İstatistik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
BÖLÜM 1	
DEĞİŞKEN TANIMLAMALARI VE VERİ GİRİŞİ.....	1
1. DEĞİŞKEN TANIMLAMA.....	3
1.1. Hatalı Değişken Tanımlama.....	5
1.2. Etiket Yazma.....	5
1.3. IBM SPSS Veri Editörü.....	6
1.4. Veri Kontrolü.....	7
1.5. Veri Girişi.....	8
1.5.1. Veri Setlerinin Girişi.....	8
1.5.2. Tabloların Girişi.....	10
1.5.3. Çapraz Tabloların Girişi.....	12
1.6. Word ve Excel'den Veri Aktarımı.....	15
BÖLÜM 2	
DEĞİŞKEN TÜRETİMİ.....	17
2. VERİ DÖNÜŞÜM (Transformation) İŞLEMLERİ.....	19
2.1. Hesaplama (Compute).....	20
2.2. Yeniden Kodlama (Recode).....	22
BÖLÜM 3	
VERİ SETLERİNİN VE TABLOLARIN OLUŞTURULMASI.....	27
3. TABLOLARIN OLUŞTURULMASI.....	29
3.1. Frekans Tablosu.....	29
3.2. IBM SPSS'de Frekans Tablosu Oluşturma.....	30
3.3. Çok Boyutlu Tablolar (İç İçe Tablolar).....	33
3.4. IBM SPSS'de Çok Boyutlu Tablo Oluşturulması.....	34
BÖLÜM 4	
VERİLERİN SUNUMU: GRAFİK ÇİZİMİ.....	37
4. GRAFİK ÇİZİMİ.....	39
4.1. Histogram Grafiği Çizimi.....	41
4.1.1. IBM SPSS'de Histogram Grafiği Çizimi.....	42

4.2. Çizgi Grafiği Çizimi.....	43
4.2.1. IBM SPSS'de Çizgi Grafiği Çizimi	44
4.3. Daire Grafiği Çizimi	45
4.3.1. IBM SPSS'de Daire Grafiği Çizimi.....	45
4.4. İlişki (Skatter, Dağılış) Grafiği Çizimi	46
4.4.1. IBM SPSS'de İlişki Grafiği Çizimi	47
4.5. Matris Grafik Çizimi.....	49
4.5.1. IBM SPSS'de Matris Grafiği Çizimi	49
4.6. Zaman Serisi Grafiği (Zamana Göre Y Çizgi Grafiği) Çizimi	52
4.6.1. IBM SPSS'de Zaman Serisi Çizgi Grafiği.....	52
4.7. Kutu (Boxplot) Grafiği Çizimi.....	53
4.7.1. IBM SPSS'de Kutu Grafiği Çizimi.....	53
4.8. Güven Aralığı Grafiği	55
4.8.1. IBM SPSS'de Güven Aralığı Grafiği Çizimi.....	55

BÖLÜM 5

TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER57

5. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLERİN HESAPLANMASI	59
5.1. Belirtici İstatistikler	59
5.1.1. IBM SPSS'de Belirtici İstatistiklerin Hesaplanması.....	59

BÖLÜM 6

HİPOTEZ TESTLERİ 1 PARAMETRİK TESTLER: T VE Z TESTLERİ.....65

6. PARAMETRİK TESTLER 1 (Z ve T TESTLERİ).....	67
6.1. IBM SPSS'DE Bağımsız İki Örnek T Testi.....	67
6.2. IBM SPSS'de Bağımsız İki Örnek T Testi.....	68
6.3. IBM SPSS'de Bağımlı İki Örnek T Testi (Eşleştirilmiş T Testi-Paired T Test, Related Samples T Test)	69
6.4. IBM SPSS'de Bağımlı İki Örnek T Testi	70

BÖLÜM 7

HİPOTEZ TESTLERİ 2 PARAMETRİK TESTLER: TEK YÖNLÜ VE İKİ YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ.....71

7. PARAMETRİK TESTLER – II	73
7.1. Tek ve İki Yönlü Varyans Analizi.....	73
7.2. Tek Yönlü Varyans Analizi (Bağımsız K Grupta Ortalamaların Testi)	73
7.3. IBM SPSS'de Tek Yönlü Varyans Analizi.....	74
7.4. IBM SPSS'de İki Yönlü Varyans Analizi.....	81

BÖLÜM 8

HİPOTEZ TESTLERİ 3 PARAMETRİK OLMAYAN TESTLER.....83

8. PARAMETRİK OLMAYAN TESTLER.....	85
8.1. Kikare Testi.....	85
8.1.1. IBM SPSS'de Kikare Bağımsızlık Testi.....	85
8.1.2. IBM SPSS'de R*C Kikare Analizi.....	89
8.1.3. Kikare Uygunluk Testi.....	91
8.1.4. IBM SPSS'de Kikare Uygunluk Testi.....	91
8.2. IBM SPSS'de İşaret Testi.....	96
8.3. Wilcoxon T Testi.....	98
8.4. IBM SPSS'de Wilcoxon T Testi.....	99
8.5. Mcnemar Testi.....	100
8.6. IBM SPSS'de McNemar Testi.....	101
8.7. IBM SPSS'de Diziler Testi.....	103
8.8. IBM SPSS'de Mann-Whitney U Testi.....	104
8.9. IBM SPSS'de Kruskal-Wallis Testi.....	106
8.10. IBM SPSS'de Mood Medyan Testi.....	108
8.11. IBM SPSS'de Friedman İki Yönlü Varyans Analizi.....	110
8.12. Kendall W Testi.....	111
8.12.1. IBM SPSS'de Kendall W Testi.....	112
8.13. IBM SPSS'de Cochran Q testi.....	113
8.14. IBM SPSS'de Tek Örnek Kolmogorov-Smirnov Testi.....	116
8.15. IBM SPSS'de İki Örnek Kolmogorov-Smirnov Testi.....	118

BÖLÜM 9

BASİT DOĞRUSAL REGRESYON VE KORELASYON ANALİZİ..... 121

9. BASİT DOĞRUSAL REGRESYON VE KORELASYON ANALİZİ.....	123
9.1. IBM SPSS'de Basit Doğrusal Regresyon ve Korelasyon Analizi.....	124
9.2. IBM SPSS'de Basit Korelasyon Analizi.....	126

BÖLÜM 10

ÇOKLU DOĞRUSAL REGRESYON VE KORELASYON ANALİZİ..... 129

10. ÇOKLU DOĞRUSAL REGRESYON VE KORELASYON ANALİZİ.....	131
10.1. Çoklu Regresyon ve Korelasyon Analizi.....	132
10.2. IBM SPSS'de Çoklu Regresyon ve Korelasyon Analizi.....	132
10.3. Polinomiyal Regresyon.....	134
10.4. IBM SPSS'de Polinomiyal Regresyon.....	134
10.5. Aşamalı Regresyon (Stepwise Regression).....	136
10.6. IBM SPSS'de Aşamalı Regresyon Analizi.....	137
10.7. IBM SPSS'de Model Tahmini (Curve Estimation).....	141

BÖLÜM 11	
LOGLİNEAR ANALİZ.....	143
11. LOGLİNEAR ANALİZ.....	145
11.1. IBM SPSS’de İki Yönlü Tablolarda Loglinear Analiz.....	146
11.2. Rxc Tablolarında Loglinear Analiz	152
BÖLÜM 12	
LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ.....	163
12. LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ.....	165
12.1. IBM SPSS’de İkili Lojistik Regresyon Analizi	167
BÖLÜM 13	
GÜVENİLİRLİK ANALİZİ.....	175
13. GÜVENİLİRLİK VE SORU ANALİZİ	177
13.1. Güvenilirlik Analizi	177
13.2. IBM SPSS’de Güvenilirlik Analizi	179
BÖLÜM 14	
FAKTÖR ANALİZİ	197
14. FAKTÖR ANALİZİ.....	199
14.1. Giriş	199
14.2. Faktör Analizinin Amacı.....	199
14.3. Faktör Analizinin Kullanıldığı Durumlar	200
14.4. Faktör Analizinin Kullanıldığı Alanlar	200
14.5. Faktör Analizi Modeli	201
14.6. Faktörlerin Tahmin Edilmesi İçin Kullanılan Yöntemler	202
14.7. Uygulama Süreci.....	203
14.8. Faktör Analizindeki İstatistik Kavramlar ve Çıktılar	207
14.8.1. Barlett Testi.....	207
14.8.2. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği Ölçütü	208
14.8.3. Öz Değer (Eigen value).....	208
14.8.4. Ortak Faktör Varyansı (Communality).....	209
14.8.5. Yığın Grafiği (Scree Plot).....	209
14.8.6. Açıklanan Toplam Varyans Oranı.....	210
14.8.7. Döndürülmüş Faktör Matrisi ile Faktör Yük Değeri	210
14.9. Uygulama.....	212
KAYNAKLAR.....	225

KAYNAKLAR

1. Akgül, A. (2003), *İstatistiksel Analiz Teknikleri-IBM SPSS'te İşletme Yönetimi Uygulamaları*. Ankara
2. Özdamar, K. (2000), *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi*, Kaan Kitabevi, Eskişehir, 499.
3. Özdamar, K. (2004), *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi 2*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
4. Norusis, M. J. (1997). *SPSS 14.0 Guide to Data Analysis*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
5. Yalçınkaya, A. E (2008). "Kategorik Veri Analizinin İstatistiksel Veri Analizi İçindeki Yeri ve Önemi" (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE YEŞİL MUTABAKAT

Sınırdada Karbon Uygulaması ve Emisyon Ticaret Sistemi

Editör

Prof. Dr. Metehan Yılgör

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE YEŞİL MUTABAKAT

Sınırdaki Karbon Uygulaması ve Emisyon Ticaret Sistemi

Editör: Prof. Dr. Metehan Yılığör

Yayın No.: 1658
ISBN: 978-625-398-624-7
E-ISBN: 978-625-398-625-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımını yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılığör, Metehan.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE YEŞİL MUTABAKAT Sınırdaki Karbon Uygulaması ve Emisyon Ticaret Sistemi / Metehan Yılığör

1. Basım, XVI + 170 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-624-7

E-ISBN: 978-625-398-625-4

1. İklim Değişikliği 2. Yeşil Mutabakat 3. Sınırdaki Karbon Uygulaması 4. Emisyon Ticaret Sistemi 5. Yenilenebilir Enerji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Birinci Bölüm

KÜRESEL BİR SORUN OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Sinem Atay

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

İkinci Bölüm

KÜRESEL ISINMA, EKOLOJİ İLE BİRLİKTE GELEN EKONOMİK GETİRİLER

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk Eren Vapur

Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

Üçüncü Bölüm

YENİLENEBİLİR ENERJİ KAVRAMLARI

Murat Erdoğan

Uluslararası Ticaret Uzmanı

Fatma Erdoğan

EÜAŞ. Makina Baş Mühendisi

Dördüncü Bölüm

YEŞİL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE YEŞİL TAHVİLLER VE ENDEKSLER

Doç. Dr. Çağatay Başarır

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Ö.S. Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Dr. Yasemin Başarır

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
SUNUŞ	v
ÖN SÖZ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
TABLO LİSTESİ	xv
Birinci Bölüm	
KÜRESEL BİR SORUN OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	1
1.1. KÜRESEL BİR SORUN OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	2
1.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	6
1.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELE SÜREÇLERİ	11
1.4. AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI	13
1.5. YEŞİL MUTABAKAT AÇISINDAN ÖNEMLİ SEKTÖRLER	15
1.5.1. Gübre Sektörü	16
1.5.2. Çimento Sektörü	16
1.5.3. Demir-Çelik Sektörü	17
1.5.4. Alüminyum Sektörü	18
1.5.6. Elektrik Sektörü	19
1.6. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNDE TÜRKİYE’NİN ROLÜ	20
1.7. İKLİM MÜCADELESİNDE TÜRKİYE’NİN YERİ	21
1.8. AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI VE TÜRKİYE	23
1.9. TÜRKİYE’NİN SEKTÖRLER BAKIMINDAN DURUMU	25
1.9.1. Gübre Sektörü	25
1.9.2. Çimento Sektörü	25
1.9.3. Demir-Çelik Sektörü	26
1.9.4. Alüminyum Sektörü	27
1.9.5. Elektrik Sektörü	28
SONUÇ	29
KAYNAKÇA	30

İkinci Bölüm

KÜRESEL ISINMA, EKOLOJİ İLE BİRLİKTE GELEN EKONOMİK GETİRİLER..... 35

2.1. KÜRESEL ISINMA.....	36
2.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ MÜZAKERELERİ-KYOTO PROTOKOLLERİ	44
2.3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE KARBON TİCARETİ VE KARBON VERGİSİ	45
2.4. AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI VE SINIRDA KARBON DÜZENLEMESİNE GEÇİŞ	49
2.5. KARBON AYAK İZİ-KARBON EMİSYONUNA BAKIŞ-SINIRDA KARBON DÜZENLEMESİ	54
2.6. KARBON BELGESİ NASIL OLUŞTURULUR?	63
2.7. GÖNÜLLÜ KARBON PİYASALARI NASIL ÇALIŞIRLAR, NASIL FİYATLANDIRILIRLAR VE KİMLER DÂHİLDİR?	67
2.8. COP (CONFERENCE OF THE PARIS) TOPLANTILARI DÜNYADA NEDEN YAPILIR VE HEDEF NEDİR?	68
2.9. HÜKÜMETLER ARASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ PANELİ (IPPC, THE INTERGOVERNMENTAL PANEL ON CLIMATE CHANGE)	70
2.10. KARBON NÖTR-KARBON SIFIR.....	72
2.11. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ (UNFCC).....	73
2.12. IREC SERTİFİKASI NEDİR? NASIL ALINIR?.....	73
2.13. ÜLKEMİZDE YENİLEBİLİR ENERJİ DURUMU	74
2.14. KARBON EMİSYONUNU AZALTMAYA YÖNELİK ÖRNEKLEMELER	78
2.15. EMİSYON TİCARET SİSTEMİ.....	83
2.16. EMİSYON TİCARET SİSTEMİNİN ÇALIŞTIRILMASI	86
2.17. KARBON BORSALARI.....	87
KAYNAKÇA.....	88

Üçüncü Bölüm

YENİLENEBİLİR ENERJİ KAVRAMLARI..... 91

3.1. YENİLENEBİLİR ENERJİ VE KAVRAMLARI	92
3.2. ENERJİ KAYNAKLARI.....	93
3.3. YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI.....	94
3.3.1. Güneş Enerjisi.....	94
3.3.1.1. Büyük Ölçekli PV Sistemleri	97
3.3.1.2. Küçük Ölçekli PV sistemleri.....	98
3.3.2. Rüzgâr Enerjisi	107
3.3.3. Hidroelektrik Enerji.....	109
3.3.4. Gelgit Enerjisi.....	113
3.3.5. Dalga Enerjisi	113
3.3.6. Jeotermal Enerji.....	114

3.3.7. Güneş Enerjisi (Sıcak Su)	115
3.3.8. Biyokütle	115
3.3.8.1. Arkaplan	119
3.3.8.2. Biyokütle Bazlı Hidrojenin Üretim Yöntemleri ve Sınıflandırılması	128
3.3.8.3. Termokimyasal Dönüşümler.....	128
3.3.8.4. Piroliz	129
3.3.8.5. Gazlaştırma.....	129
3.3.8.6. Süperkritik Su Gazlaştırma (SCWG).....	130
3.3.8.7. Biyolojik Dönüşüm	130
3.3.8.8. Fermentatif Hidrojen Üretimi.....	130
3.3.8.9. Fotosentez Süreci	131
3.3.4. Biyolojik Su Gazı Kaydırma Reaksiyonu (BWGS)	131
3.4. BINALARDA ÇÖZÜMLER	132
3.4.1. Sınıflandırma	134
3.4.2. Pasif Bina (PH)	135
3.4.3. Aktif Ev (AH)	138
KAYNAKÇA.....	139

Dördüncü Bölüm

YEŞİL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE YEŞİL TAHVİLLER VE ENDEKSLER	149
4.1. GİRİŞ	150
4.2. YEŞİL EKONOMİ	151
4.2.1. Kavramsal Olarak Yeşil Tahviller	152
4.2.1.1. Yeşil Tahvil Sürecinde Dikkat Edilecek Noktalar	153
4.2.1.2. Yeşil Tahvil Türleri.....	158
4.2.1.3. Yeşil Tahvillerin Avantajları ve Dezavantajları	160
4.3. YEŞİL TAHVİL PİYASALARI VE ENDEKSLER.....	162
SONUÇ VE ÖNERİLER	166
KAYNAKÇA.....	167

Birinci Bölüm

KÜRESEL BİR SORUN OLARAK İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Sinem Atay

ÖZET

İklim değışikliği küresel ölçekli bir kriz olarak etkilerini hayatın pek çok alanında hissettirirken aynı zamanda farklı ölçeklerden çeşitli oyuncuların çözüm üretmeye çalıştığı bir sorun alanı olarak da karşımızda durmaktadır. Avrupa Birliği, iklim değışikliği ile mücadele konusunda politikalar geliştirmeyi amaçlayan bir ulus-üstü oyuncu olarak ticari politikalarını Avrupa Yeşil Mutabakatı belgesinde de görüleceği üzere yeşil ile uyumlu hâle getirmeye çalışmaktadır. Mutabakat ile somut hâle getirilen yaklaşımda özellikle karbon emisyonunun önemli kaynakları olan gübre, çelik, çimento, alüminyum ve elektrik sektörleri için mali yaptırımlar ön-görmektedir. İklim değışikliğine karşı bu tutum yalnızca Avrupa Birliği'ni değil aynı zamanda onunla ticaret yapan ülkeleri de etkileyecektir. En büyük ihracatçısı Avrupa Birliği olan Türkiye'nin de söz konusu etkileneceği açıktır. Bu durum Türkiye'de de bahsi geçen sektörlerde karbon emisyonunun düşürülmesine yönelik adımlar atılmasını beraberinde getirecektir.

İklim değişikliğinin en önemli sebebi, üretim ve tüketimin en fazlaya çıkarılmaya çalışıldığı iktisadi sistemdir. Böyle bir sistemde iklim değişikliğiyle mücadele imkânsızdır. Sonunun kökenine inilmeden yalnızca etkileri ile yapılmaya çalışılan mücadele yetersiz kalacaktır. Ancak görünen o ki, içinde bulunduğumuz üretim ve tüketim ilişkileri en azından bir süre daha var olmaya devam edecektir. Bu nedenle kontrolsüz bir gidişat ve olumsuzlukların tahmin edilemeyecek noktalara varabileceği bir gelecektense adım adım yapılan hamleler sayesinde insani etkilerin azaltılmaya çalışıldığı bir süreç önem taşımaktadır. Bahsi geçen hamleler küresel iklim krizine bir çözüm sunmaktan uzaktır. Bu nedenle bu çabaları ancak mevcut düzenin değiştirilmesi için ancak bir başlangıç olarak düşünmek ve daha köklü çözümler için hazırlıklara başlamak lazımdır.

KAYNAKÇA

- A&T Bank (2017). Alüminyum Sektörü. Ekonomik Araştırmalar Departmanı. https://www.atbank.com.tr/Documents/Features/ATB_alum%C4%B1nyum-sektoru_agustos-2017-pdf_797.PDF.
- Apak, G. ve Ubay, B. (2007). İklim Değişikliği Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kapsamında Birinci Ulusal Bildirimi. Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Ankara.
- APLUS Enerji (2021). Karbon Nötr Türkiye Yolunda İlk Adım Kömürden Çıkış 2030. <https://sefia.org/wp-content/uploads/2021/12/komurden-cikis-2030-min.pdf>.
- Australian Academy of Science (2015). The Science of Climate Change Questions and Answers. <https://www.climatechangeauthority.gov.au/sites/default/files/2020-06/submissions/2015/Australian%20Academy%20of%20Science%20-%20attachment.pdf>.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (Tarih belirtilmemiş). Geleceğe Dair: Paris İklim Anlaşması. https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/brochure_4_v2.pdf.
- Avrupa Çevre Ajansı (12.10.2015). Tarım ve iklim değişikliği. <https://www.eea.europa.eu/tr/isaretler/isaretler-2015/makaleler/tarim-ve-iklim-degisikligi>.
- BBC News (17 Aralık 2018). Climate Change: The Massive CO2 Emitter You May Not Know About. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/science-environment-46455844>.
- Beniston, M. (2010). Climate Change and its Impacts: Growing Stress Factors for Human Societies. *International Review of the Red Cross*. 92(879), 557-568.
- Chatham House (13 Haziran 2018), Making Concrete Change: Innovation in Low-carbon Cement and Concrete, Erişim adresi: <https://www.chathamhouse.org/2018/06/making-concrete-change-innovation-low-carbon-cement-and-concrete>.
- Church, J.A., Clark, P.U., Cazenave, A., Gregory, J.M., Jevrejeva, S., Levermann, A., Merrifield, M.A., Milne, G.A., Nerem, R.S., Nunn, P.D., Payne, A.J., Pfeffer, W.T., Stammer D. ve Unnikrishnan, A.S. (2013). Sea Level Change. In: *Climate Change. The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Stocker, T.F., D. Qin, G.-K. Plattner, M. Tignor, S.K. Allen, J. Boschung, A. Nauels, Y. Xia, V. Bex and P.M. Midgley (Ed.) içinde (1137-1216). Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York.

- Congressional Research Service (2019). U.S. Carbon Dioxide Emissions in the Electricity Sector: Factors, Trends, and Projections. <https://sgp.fas.org/crs/misc/R45453.pdf>.
- Coşkun, M. (2019). Örnek Bir Alüminyum Ekstrüzyon İmalat Tesisinde Enerji Verimliliğinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Çaltı, N. ve Somuncu M. (2019). İklim Değişikliğinin Türkiye’de Tarım Üzerindeki Etkisi ve Çiftçilerin İklim Değişikliğine Yönelik Tutumları. 1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı. 20-22 Haziran, 2019. İstanbul.
- Çelik, Z., Erdal, Ü. ve Etöz, M. (2017). Türkiye’de Ekolojik Tarımın Ekonomik Boyutu ve İklim Değişimine Etkisi. I.Uluslararası Organik Tarım ve Biyoçeşitlilik Sempozyumu 27-29 Eylül 2017, Bayburt.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (tarih belirtilmemiş) Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. Erişim adresi: <https://iklim.csb.gov.tr/birlesmis-milletler-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-4362>.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (tarih belirtilmemiş). Kyoto Protokolü. <https://iklim.csb.gov.tr/kyoto-protokolu-i-4363>.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2016). Türkiye İklim Değişikliği 6. Ulusal Bildirimi. https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/editordosya/Turkiye_Iklim_Degisikligi_Altinci_Ulusal_Bildirimi.pdf.
- Dulkadiroğlu, Hakan (2018). Türkiye’de Elektrik Üretiminin Sera Gazı Emisyonları Açısından İncelenmesi. Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi,7(1), 67-74.
- Dünya (16 Mart 2021). “Alüminyum Sektörü 2050’ye Kadar Karbon Salınımını Yüzde 77 Azaltmalı”.<https://www.dunya.com/dunya/aluminyum-sektoru-2050ye-kadar-karbon-salinimini-yuzde-77-azaltmali-haberi-614560>.
- Elayouty, A. ve Abou-Ali, H. (2021). Exploring the Relationship between Electricity Consumption and Drivers of Climate Change: A Functional Data Analysis Approach. Working Paper No. 1456. The Economic Research Forum, Dokki, Giza, Egypt.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2018). 2019-2023 Stratejik Planı. Ankara.
- Erdemir (2015). Çeliğin Sürdürülebilir Hali Sürdürülebilirlik Raporu. https://www.erdemir.com.tr/Sites/1/upload/files/ERDEMIR_SR_30062016-1228.pdf
- Erdoğan, A. (2008). İklim Değişikliği ile Mücadele Faaliyetlerinin Türk Çimento Sanayiine Etkileri, DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Eroğlu, G. ve Şahiner, M. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Alüminyum. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Fizibilite Etütleri Daire Başkanlığı. Ankara.
- European Commission (2018). Our Planet, Our Future: Fighting Climate Change Together. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European Commission (2019). The European Green Deal. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf.
- European Environment Agency (30 Haziran 2015). Agriculture and Climate Change. <https://www.eea.europa.eu/signals/signals-2015/articles/agriculture-and-climate-change>.
- Foresight (2011). International Dimensions of Climate Change. Final Project Report. The Government Office for Science, London.
- Gezgin, S. (2018). Türkiye Topraklarının Organik Madde Durumu, Organik Madde Kaynaklarımız ve Kullanımı. Organomineral Gübre Çalıştayı içinde (12-16). Sena Ofset Ambalaj Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. İstanbul.
- Green Facts (tarih belirtilmemiş). Facts on Climate Change A summary of the 2007 Assessment Report of the IPCC. <https://www.greenfacts.org/en/climate-change-ar4/climate-change-ar4-foldout.pdf>.

- Grubb, M. (2006). Climate Change Impacts, Energy, and Development (Paper to World Bank Annual Bank Conference on Development Economics, Tokyo).
- Gündoğan, Arif Cem (5 Şubat 2018). Çelik Üretiminde Sera Gazı Emisyonlarına Dur Diyebilecek Proje. <https://www.iklimhaber.org/celik-uretiminde-sera-gazi-emisyonlarına-dur-diyebilecek-proje/>.
- Günen, S. (1 Mart 2011). Sera Gazlarının İzlenmesi ve Emisyon Ticareti. http://www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/32853f2d885dd4c_ek.pdf.
- Hasanbeigi, Ali; Springer, Cecilia.; Shi, Dinah (2022). Aluminum Climate Impact - An International Benchmarking of Energy and CO2 Intensities. Global Efficiency Intelligence, LLC.
- Heinrich Böll Stiftung Derneği (2015). Toprak Atlası: Toprak, Araziler ve Tarlalar Hakkındaki Olgular ve Rakamsal Veriler 2015. https://tr.boell.org/sites/default/files/toprak_atlasi_en_son_hal_-_final_1.pdf.
- Institute for Economics and Peace (2022). Ecological Threat Report 2022: Analysing Ecological Threats, Resilience & Peace, Sydney.
- Institute for Economics and Peace (2020). Over one billion people at threat of being displaced by 2050 due to environmental change, conflict and civil unrest. <https://www.prevention-web.net/news/over-one-billion-people-threat-being-displaced-2050-due-environmental-change-conflict-and>
- International Aluminium (2021). Aluminium Sector Greenhouse Gas Pathways to 2050. <https://international-aluminium.org/resource/aluminium-sector-greenhouse-gas-pathways-to-2050-2021/>.
- International Displacement Monitoring Center (2020). Global Report on Internal Displacement. <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2020/>.
- International Energy Agency (2020). Iron and Steel Technology Roadmap: Towards More Sustainable Steelmaking. https://iea.blob.core.windows.net/assets/eb0c8ec1-3665-4959-97d0-187ceca189a8/Iron_and_Steel_Technology_Roadmap.pdf.
- International Energy Agency (2022). Global Energy Review: CO2 Emissions in 2021, Global emissions rebound sharply to highest ever level. <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-co2-emissions-in-2021-2>.
- International Fund for Agricultural Development (2010). Climate Change Strategy. https://www.ifad.org/documents/38711624/39417915/climate_e.pdf/91513e27-2acf-41dc-8c4d-d8e8ec9e968f.
- İklimin (2019). İklim Değişikliği ve Türkiye Tarımı Etkileşimi. İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 7. <https://www.iklimin.org/moduller/tarimmodulu.pdf>.
- İstanbul Politikalar Merkezi (2021). Türkiye'nin Karbonsuzlaşma Yol Haritası: 2050'de Net Sıfır. İstanbul.
- Keleş, S. Ş. (2021). İzmir Ticaret Odası: Avrupa Yeşil Mutabakatı. <https://api.izto.org.tr/storage/Documents/original/XqMKcb6iZrvhi22m.pdf>.
- Klingelhöfer, D., Müller, R., Braun, M., Brüggmann, D. ve Groneberg David A. (2020). Climate Change: Does International Research Fulfill Global Demands and Necessities?, Environmental Sciences Europe, 32:137, 1-21. <https://enveurope.springeropen.com/counter/pdf/10.1186/s12302-020-00419-1.pdf>.
- Lemke, P., Ren, J., Alley, R.B., Allison, I., Carrasco, J., Flato, G., Fujii, Y., Kaser, G., Mote, P., Thomas, R.H. ve Zhang T. (2007). Observations: Changes in Snow, Ice and Frozen Ground. Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change içinde (337-383). Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York.

- NASA (1 Şubat 2005), What's the Difference Between Weather and Climate?, https://www.nasa.gov/mission_pages/noaa-n/climate/climate_weather.html.
- National Research Council (2012). Climate Change: Evidence, Impacts, and Choices: PDF Booklet. Washington, DC: The National Academies Press.
- Özcan, M. ve Öztürk S. (2015). Türkiye'nin Elektrik Enerjisi Üretimi Kaynaklı Sera Gazı Emisyonunda Beklenen Değişimler ve Karbon Vergisi Uygulaması. 4-5-6 Haziran 2015. Sakarya.
- Public Health Institute (2016) Climate Change 101: Climate Science Basics. <https://climate-healthconnect.org/wp-content/uploads/2016/09/Climate101.pdf>.
- Royal Society ve US National Academy of Sciences (2020). Climate Change Evidence & Causes. https://royalsociety.org/~media/royal_society_content/policy/projects/climate-evidence-causes/climate-change-evidence-causes.pdf.
- Sarı, B., Geyik, Ş. Y. ve Keskinan, O. (2020). Çimento Üretim Sektöründe ISO 14001 Çevre Yönetim Sisteminin Enerji Kazanımı ve İklim Değişikliği Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 35(4), 847-857.
- South Africa Department of Environmental Affairs (2012). National Climate Change Response White Paper. <https://www.sanbi.org/wp-content/uploads/2018/04/national-climate-change-response-white-paper.pdf>.
- Souza, E. (21.09.2021). Cement Can Be A (More) Sustainable Material. Erişim adresi: <https://www.archdaily.com/968785/concrete-can-be-a-more-sustainable-material>.
- Sweet, W.V., Horton, R., Kopp, R.E., LeGrande, A.N. ve Romanou, A. (2017). Sea Level Rise. Climate Science Special Report: Fourth National Climate Assessment, Volume I Wuebbles, D.J., D.W. Fahey, K.A. Hibbard, D.J. Dokken, B.C. Stewart, and T.K. Maycock (Ed.) içinde (333-363). U.S. Global Change Research Program, Washington, DC, USA.
- TALSAD (1 Temmuz 2021). Avrupa Yeşil Mutabakat Süreci ve Alüminyum Sektörüne Muhtemel Etkileri. http://talsad.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/TALSAD_WEBINAR_AYM_2021_TALSAD_Sunumu.pdf.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (tarih belirtilmemiş). BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. <https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa>.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (tarih belirtilmemiş). Kyoto Protokolü. <https://www.mfa.gov.tr/kyoto-protokolu.tr.mfa>.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve TÜBİTAK (2018). Kimyasal Gübre ve Azot Bileşiklerinin İmalatı Sektörü Kaynak Verimliliği Rehberi (Yayın No: 9). Sanayi ve Verimlilik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020). Demir Çelik Sektör Raporu. <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/sector-raporlari>.
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). Yeşil Mutabakat Eylem Planı.
- Tur, F., Urhan, C., Avcıoğlu, C. ve Yücel, G. (2021). Yeşil Mutabakatın Avrupa Versiyonu: İklim Gündemini Şekillendirmek İçin Bir Adım. TSKB Ekonomik Araştırmalar. <https://www.tskb.com.tr/uploads/file/c8d4a0d089f3eb274c6640c15e657acb-1639550528674.pdf>.
- TÜİK (30 Mart 2022). Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2020.
- Türk Çimento (tarih belirtilmemiş), Sektörel Öncelikler. https://www.turkcimento.org.tr/tr/sectorel_onceelikler/iklim-degisikligi.
- Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (12.04.2018). Paris Anlaşması'ndan Önce ve Sonra Neler Yaşandı? <https://www.tskb.com.tr/blog/surdurulebilirlik/paris-anlasmasindan-once-ve-sonra-neler-yasandi>.

- TÜRKONFED (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve KOBİ'ler. <https://turkonfed.org/tr/detay/3468/kobilerin-aymye-uyum-surecinde-kaynak-verimligi-onem-arz-ediyor>.
- TÜSİAD (2016). Ekonomi Politikaları Perspektifinden İklim Değişikliğiyle Mücadele. İstanbul.
- TÜSİAD (2020). Ekonomik Göstergeler Merceğinden Yeni İklim Rejimi. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10633-ekonomik-gostergeler-merceginden-yeni-i-klim-rejimi-raporu>.
- Uçak, S. ve Villi, B. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatının Çelik Sektörüne Olası Etkileri. Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 94-113.
- United Nations Environment Programme ve World Trade Organization (2009). Trade and Climate Change. WTO Sekretariat, Switzerland.
- United Nations Environment Programme (2022). The Closing Window: Climate Crisis Calls for Rapid Transformation of Societies (Emissions Gap Report 2022). Nairobi. <https://www.unep.org/emissions-gap-report-2022>.
- UN SDG Knowledge Platform (tarih belirtilmemiş). Climate Change. <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/climatechange>.
- UNHCR (6 Kasım 2016), Frequently Asked Questions on Climate Change and Disaster Displacement. <https://www.unhcr.org/en-us/news/latest/2016/11/581f52dc4/frequently-asked-questions-climate-change-disaster-displacement.html>.
- UNICEF (2020). The Climate Crisis Climate Change Impacts, Trends and Vulnerabilities of Children in Sub Saharan Africa. United Nations Children's Fund Eastern and Southern Africa Regional Office, Nairobi.
- United Nations Climate Change (tarih belirtilmemiş). What is the Kyoto Protocol? Erişim adresi: https://unfccc.int/kyoto_protocol.
- Ward, D. S. ve Mahowald N. M. (2014). Contributions of Developed and Developing Countries to Global Climate Forcing and Surface Temperature Change. Environmental Research Letters, 9(7), 1-10. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/9/7/074008/pdf>.
- Williamson, D., Munro, K. ve Carlotti M. (2021). Climate Change A Hunger Crisis in the Making. <https://reliefweb.int/report/world/climate-change-hunger-crisis-making>.
- World Bank (2014). Understanding CO₂ Emissions from the Global Energy Sector. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/873091468155720710/understanding-co2-emissions-from-the-global-energy-sector>.
- Worldometer (tarih belirtilmemiş). Carbon Dioxide (CO₂) Emissions by Country. Erişim adresi: <https://www.worldometers.info/co2-emissions/co2-emissions-by-country/>.
- 10 Soruda Türkiye ve Paris İklim Anlaşması (tarih belirtilmemiş). <https://www.wwf.org.tr/?10741/10-Soruda-Paris-Anlasmasi>.

İkinci Bölüm

KÜRESEL ISINMA, EKOLOJİ İLE BİRLİKTE GELEN EKONOMİK GETİRİLER

Ufuk Eren Vapur

ÖZET

İnsanın fosil yakıtlara geçmesi ve yoğun sanayi devrimlerinin yaşanması beraberinde atmosferde bulunan sera gazlarından özellikle de karbondioksitin miktarının artmasına sebep olmuştur. Bu da güneşten yansıyan enerjinin dolayısı ile ısının daha fazla ısı tutulmasına sebep olmuş ve gezegenimizde iklim değişikliği konusunu konuşur olmuş ve artık öyle bir noktaya gelmişizdir ki iklim bozulması şeklinde konu değişmiştir. İklim değişikliği ülkelere maaliyet olarak yansıdığı gibi gelir olarak da yansımaktadır. Dünya Emisyon Ticaret Sistemine 2005 yılında geçmiş olup karbon belgelerinin hisse senedi gibi satıldığı ortamlarda bir araya gelmekte ve ülkeler bu olayı gelir kaynağı noktasına getirerek kirletenin temizleyene vergi ödediği bir sistem çoktan başlamıştır. Şunu çok rahat söyleyebiliriz ki artık karbonu yöneten dünyayı yönetecektir. Ülkemizde de konu ile ilgili radikal ciddi adım ilk 2021 yılında Glaskov'da atılmış olup Kyoto protokollerini resmen tanıdığını beyan etmiştir. Yeşil fonlar da ülkemiz için ciddi gelir kaynağı olup bu fonlardan yararlanmak için EK-1 listesinden çıkma anlamında ileriki yıllarda ciddi adımlar atacaktır. Başlayan sınırdaki karbon uygulaması ile de çevreyi kirleterek düşük maliyetle üretim yapan ile çevreyi düşünerek üretim yapanı aynı kefeye konulamayacaktır. Bu anlamda konu ülkemizdeki işletmeleri özellikle Avrupa ülkelerine ihracat yapan işletmeleri bağlayacağı için sera gazı emisyonlarını beyan etmeleri ile ülkemiz için de başlamış olup yapılan her faaliyette bir sonraki sene sera gazı emisyonu azaltma anlamında yapılacak olan her faaliyet geleceğimiz için çok önemli kazanımlarımızdır. İşletmeler yenilenebilir enerjiler ile enerji maliyetlerinin düşmesi hem kendileri hem de sürdürülebilirlik anlamında evrimsel değil devrimsel bir gelişme olup dünyanın farklı yöne evrimlendiğini göreceğiz ve ülkemizde bu anlamda kendine düşeni yapacaktır.

Kitabımızın bu bölümünde başta küresel ısınma ve dünyanın bunun önüne geçme anlamında yıllar baz alınarak adım adım nasıl bir süreçten geçildiği ve ülkemizin de bu konjonktürdeki yeri anlatılmış olup karbon belgeleri, sınırdaki karbon uygulamaları, emisyon ticaret sistemi, çalışması ve kurulan karbon borsaları, karbon emisyonunu azaltmaya yönelik yenilenebilir enerji uygulamaları bütünsel bir bakış anlayışı ile açıklanmıştır.

COP 26'da Avrupa Birliği (AB) Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, küresel bir karbon piyasasının emisyonları azaltabileceğine işaret ederek "Karbona bir fiyat verin. Doğa artık o bedeli ödeyemez" ifadelerini kullandı.

Karbon piyasalarında fiyat, arz edilen karbon hisselerinin çokluğu ile belirleniyor. Avrupa Enerji Borsası (EEX), NordPool Borsası, Avrupa İklim Borsası (ECX), Çin Emisyon Sistemi, Chicago İklim Borsası, Bluenext, Climex ve Asya Karbon Global karbon ticareti yapılan diğer aktif piyasalardır (Yılmaz 2019).

KAYNAKÇA

- Aliusta, H. (2014). Sürdürülebilir İşletme Açısından Karbon Muhasebesi Ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Anonim, a. 2021. T.C Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. İzmir Kalkınma Ajansı. 2022 Çalışma Programı.
- Avcı, A.C. ve Kaygusuz, K (2021). Renewable and sustainable energy policies in Turkey after the Paris Agreement: economic and environmental analysis, *Journal of Engineering and Applied Sciences*, cilt 9, sayı 2, 1618-1629.
- Ertunga, E.M., Seyhun, Ö.K. (2022). Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması ve Türkiye'nin İhracatına Olan Etkileri. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:1, 1-13.
- United Nations (1992). United Nations Framework Convention on Climate Change.
- Gaspar, V. ve Parry, I. (2021). A Proposal to Scale Up Global Carbon Pricing, IMF Blog, 18 Haziran 2021, <https://blogs.imf.org/2021/06/18/a-proposal-to-scale-up-global-carbon-pricing/>. Erişim Tarihi: 17.09.2022.
- European Commission (2021, a). Regulation of the European Parliament and of the Council (14 Temmuz 2021), https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/carbon_border_adjustment_mechanism_0.p Erişim Tarihi: 10.09.2022.
- European Commission (2021, b). Carbon Border Adjustment Mechanism: Questions and Answers, 14 Temmuz 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3661. Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- European Commission (2021c). Questions and Answers, Emissions Trading, Putting Price on carbon, 14 Temmuz 2021. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_3542. Erişim tarihi: 17.09.2022.
- ESG. (t.y.). Karbon ayak izi dengeleme. ESG Turkey Danışmanlık <https://www.esgturkey.com/karbon-ayak-izi-dengeleme/#1620737374123-7d2f8a66-d8d2> (14 Eylül 2022).
- Freire Gonzalez, J. and Ho, M.S., (2018), Carbon Taxes and The Double Dividend Hypothesis in A Recursive-Dynamic CGE Model For Spain, *Economic Systems Research*, sayfa:1-18.
- GFN. (2017). *Ecological footprint*. Global Footprint Network. https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.159885373.1602855703.1639863196-879907951.1639863196#/ (Erişim tarihi 15.09 2022)
- Özmen, M. T. (2009). Sera Gazı-Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü, http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/16154_50_07.pdf

- Plassmann, K., Edwards-Jones, G. (2010). Carbon footprinting and carbon labelling of food products. In *Environmental Assessment and Management in the Food Industry* (pp. 272-296). Woodhead Publishing
- Sercan Bahadır, 2021. AB Sınırdaki Karbon Vergisi Uygulamasını Hayata Geçiriyor. EY Türkiye Dolaylı Vergiler Bölümü Lideri. https://www.ey.com/tr_tr/tax/ab-sinirda-karbon-vergisi-uygulamasini-hayata-geciriyor
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. <https://cygm.csb.gov.tr/cevre-ve-sehircilik-bakanligi-dunya-bankasindan-karbon-piyasasina-hazirlik-ortakligi-pmr-projesinin-uygulanmasina-yonelik-3-milyon-dolarlik-hibe-sagladi-duyuru-9686>
- Ünlü, D.E., 2021. Sınırdaki karbon vergisinin yıllık maliyeti, 1,8 milyar Euro'ya kadar çıkabilir, Yakın Plan. Dünya Gazetesi. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/sinirda-karbon-vergisinin-yillik-maliyeti-18-milyar-euroya-kadar-cikabilir/626993>.
- United Nations Comtrade, <https://comtrade.un.org/data/>. Erişim Tarihi: 10.09.2022.
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022A). İklim Şûrası Şubat Ayında Konya'da Yapılacak (3 Şubat 2022). <https://csb.gov.tr/iklim-s-rasi-subat-ayinda-konya-da-yapilacak-bakanlik-faaliyetleri-32048>. Erişim Tarihi: 17.09.2022.
- <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>. Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- <https://www.iccad.net/dr-saleemul-huq-media/opinion-we-need-a-clearer-roadmap-to-a-resilient-food-system/>
- <https://kalkinmaguncesi.izka.org.tr/index.php/2021/08/05/yenilenebilir-enerjinin-yarattigi-istihdam-potansiyeli/>
- <https://www.cevrehaber.com.tr/gundem/pandemide-karbon-dioksit-salinimi-2-milyar-ton-azaldi-h5299.html>
- https://izka.org.tr/yesil-buyume/https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/downloads/report/IPCC_AR6_WGIII_Chapter_04.pdf
- <https://www.facebook.com/kedkd1/>
- <https://www.weforum.org/>: Erişim 18 Eylül, 2022
- World Economic Forum-a, 2022. <https://www.weforum.org/agenda/2022/08/climate-emissions-speed-scale-tracker-net-zero>
- World Bank (2017), State and Trends of Carbon Pricing 2017, World Bank, Washington, DC.
- Yılmaz, B. (2019). "Enerji Sektörünün Geleceği: Karbon Ticareti", Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 29(1), 65-91.
- <https://www.diken.com.tr/9-soruda-iklim-krizi-ve-cop-zirvesi/>
- <https://turkiye.un.org/tr/139350-hukumetleraras-i-klim-degisikligi-paneli-kuresel-isinma-insan-kaynakli-ve-daha-once>
- <https://yesilgazete.org/iklim-degisikligine-dur-demek-icin-sinirdayiz-belkis-gokbulut/>
- <http://halicevre.com/images/PDF/pmr3.pdf>
- <https://www.basf.com/tr/tr/who-we-are/change-for-climate/If-insulated-walls-could-talk.html>
- <https://www.bloomberght.com/emisyon-ticaret-sistemini-kuran-ulkelere-sinirda-karbon-vergisi-uygulanmayacak-2291606>
- https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/icerikler/full_taslak-20191127113907.pdf
- <https://ticaret.gov.tr/blog/sector-haberleri/karbon-vergisi-ve-emisyon-ticaret-sistemi>
- https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/09/Rennert-et-al_forthcoming_15985-BPEA-BPEA-FA21_WEB.pdf

<https://yesilbuyume.org/emisyon-ticaret-sisteminin-gozden-gecirilmesi/>)
<http://olcwordbank.org/content/emissions-trading-systems-using-markets-promote-low-emission-development-self-paced>)
<http://skepticalscience.com/what-you-need-to-know-cdr-html>
<https://www.basf.com/tr/tr/who-we-are/change-for-climate/Learning-from-sharks.html>
<https://www.youtube.com/waT.C.h?v=yoLScIGffyk>
<https://www.youtube.com/waT.C.h?v=TLELz8HT5aE>
<http://olc.wordbank.org/content/emission-trading-systems-using-markets-promote-low-emissions-development-self-paced>
<https://kalkinmaguncesi.izka.org.tr/index.php/2020/06/01/iklim-degisikligi-ile-mucadelede-karbon-ticareti/>
<https://iklimgazetesi.com/karbonun-fiyati/>
<https://www.cevrecienerji.org/wp-content/uploads/2021/01/CEDDergi-Aralik-2020.pdf>

Üçüncü Bölüm

YENİLENEBİLİR ENERJİ KAVRAMLARI

Murat Erdoğan - Fatma Erdoğan

ÖZET

Kitabımızın bu bölümünde genel kabul görmüş yayımlanmış makalelerden kaynak gösterilerek araştırmacıların bu konudaki bilimsel araştırmalara ulaşabilmesi amacı ile sürdürülebilir enerjinin tanımları üzerine çalışılmıştır. Özellikle Yeşil Mutabakat ve Paris İklim Anlaşması sonrasında karşımıza çıkacak olan yeşil enerjili binaların tanımları, sürdürülebilir enerjinin üretim şekilleri, genel kavramları üzerine çalışılmıştır. Gelecekteki karbon emisyon azaltma yöntemlerinin başında gelen enerji çeşitleri, bu kitap ile geniş literatür taraması ile birleştirilmiş review makale yöntemi esas alınarak çalışılmıştır.

MCA, ön tasarım ve ön tasarıma rehberlik etmek için yararlıdır (Bhowmik, C., Bhowmik, S. ve Ray, A., 2018). Ön tasarım aşaması genellikle enerji tasarrufu için en verimli stratejilerin seçimini içerirken ön tasarım çeşitli kritik kurallara göre bina için en iyi tasarımın seçilmesiyle ilgilidir (Garde, F. ve diğerleri., 2014). Çoğu durumda MCA, enerji performans hedeflerine ek olarak binaların sürdürülebilirlik hedeflerini belirlediği için gerekli hâle gelir (Assimakopoulos, M. N. ve diğerleri, 2020). Atina'da, NZEB standardı dikkate alınarak mevcut binalarda ek hacimler oluşturmak için çeşitli mimari çözümlerin karşılaştırılması için bir çalışma yapılmıştır. Bina sakinleri için konfor koşullarının maksimize edilmesi ve ekonomik etkilerin minimize edilmesi düşünülmüştür. Sonuçlar, yaklaşık %90'lık bir enerji tasarrufu ve kirletici azaltma ile yaşam alanının %22 oranında arttığını vurguladı (Hanan, D., Burnley, S. ve Cooke, D., 2013).

Wight Adası'nda bertaraf seçenekleri ve atık kâğıt yönetimi prosedürlerini belirlemek için MCA uygulandı. En iyi seçeneklerin gazlaştırma ve geri dönüşüm olduğu, en az tercih edilen seçeneklerin ise çöplükler veya yakma için anakaraya ihracat olduğu öne sürülmüştür [Şengül, Ü. ve ark. 2015]. Türkiye'de yenilenebilir enerji arzını sıralamak için MCA yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlar, öncelikli teknolojilerin hidroelektrik ve ardından jeotermal enerji olduğunu gösterdi (Attia, S. ve ark., 2012).

KAYNAKÇA

- Aggarwal, V., Meena, C. S., Kumar, A., Alam, T., Kumar, A., Ghosh, A., & Ghosh, A. (2020). Potential and future prospects of geothermal energy in space conditioning of buildings: India and worldwide review. *Sustainability*, 12(20), 8428. <https://doi.org/10.3390/su12208428>.
- Ahmed, A., Ge, T., Peng, J., Yan, W. C., Tee, B. T., & You, S. (2022). Assessment of the renewable energy generation towards net-zero energy buildings: A review. *Energy and Buildings*, 256, 111755. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2021.111755>.
- Alrikabi, N. K. M. A. (2014). Renewable energy types. *Journal of Clean Energy Technologies*, 2(1), 61-64.
- Ansari, M. S. A. (2012). Municipal solid waste management systems in the Kingdom of Bahrain. *International Journal of Water Resources and Environmental Engineering*, 4(5), 150-161.
- Argun, H., Kargi, F., Kapdan, I. K., & Oztekin, R. (2008). Biohydrogen production by dark fermentation of wheat powder solution: effects of C/N and C/P ratio on hydrogen yield and formation rate. *International Journal of hydrogen energy*, 33(7), 1813-1819.
- Ashokverghese, (1998). "New and Renewable Energy Resources," *Proceedings of International conference on Alternate Energy resources*, Asian Institute of Technology, Thailand, pp.403-410.
- Assimakopoulos, M. N., De Masi, R. F., Fotopoulou, A., Papadaki, D., Ruggiero, S., Semprini, G., & Vanoli, G. P. (2020). Holistic approach for energy retrofit with volumetric additions toward nZEB target: Case study of a dormitory in Athens. *Energy and Buildings*, 207, 109630.

- Asumadu-Sarkodie, S., Rufangura, P., Jayaweera, M. P. C., & Owusu, P. A. (2017). Situational analysis of flood and drought in Rwanda. doi:10.14299/ijser.2015.08.013.
- Asumadu-Sarkodie, S., Owusu, P. A., & Rufangura, P. (2017). Impact analysis of flood in Accra, Ghana.
- Attia, S. (2018). *Net Zero Energy Buildings (NZEB): Concepts, frameworks and roadmap for project analysis and implementation*. Butterworth-Heinemann.
- Attia, S., Gratia, E., De Herde, A., & Hensen, J. L. (2012). Simulation-based decision support tool for early stages of zero-energy building design. *Energy and buildings*, 49, 2-15.
- Barbose, G. L., Darghouth, N., O'shaughnessy, E., & Forrester, S. (2020). Distributed solar 2020 data update. <https://doi.org/10.2172/1735556>.
- Ba-Shammakh M, Elkamel A. Biyokütleden hidrojen üretiminin simülasyonu, tasarımı ve ekonomik analizi. İçinde: *Küresel Isınma Küresel Konferansı Bildiriler Kitabı -2008 (GCGW-08)*, Istanbul, Turkey; 6-10 July 2008.
- Berberoğlu, H., Jay, J., & Pilon, L. (2008). Effect of nutrient media on photobiological hydrogen production by *Anabaena variabilis* AT.C.C 29413. *International Journal of Hydrogen Energy*, 33(4), 1172-1184.
- Berggren, B., Hall, M., & Wall, M. (2013). LCE analysis of buildings-Taking the step towards Net Zero Energy Buildings. *Energy and Buildings*, 62, 381-391.
- Bhowmik, C., Bhowmik, S., & Ray, A. (2018). The effect of normalization tools on green energy sources selection using multi-criteria decision-making approach: A case study in India. *Journal of Renewable and Sustainable Energy*, 10(6), 065901.
- Bimbela, F., Oliva, M., Ruiz, J., García, L., & Arauzo, J. (2007). Hydrogen production by catalytic steam reforming of acetic acid, a model compound of biomass pyrolysis liquids. *Journal of Analytical and Applied Pyrolysis*, 79(1-2), 112-120.
- Bontempi, E. (2017). A new approach for evaluating the sustainability of raw materials substitution based on embodied energy and the CO2 footprint. *Journal of Cleaner Production*, 162, 162-169.
- Boyle, G. (1996). *Renewable energy: power for a sustainable future* (Vol. 2). Oxford University Press.
- Brown, J.G. Hydro-Electric Engineering Practice, 2nd ed.; *Blackie: London, UK*, 1958; Volume 1, ISBN 0216875099.
- Burt, E., Orris, P., & Buchanan, S. (2013). Scientific evidence of health effects from coal use in energy generation. *Chicago and Washington: School of Public Health, University of Illinois and Health Care Without Harm*.
- C. J. M.O., Ivan D. Haigh , A. Angeloudis , Matt J. Lewis, Simon P. Neill, *Renewable Energy* 155 (2020) 469- 483.
- Cadelano, G., Cicolin, F., Emmi, G., Mezzasalma, G., Poletto, D., Galgaro, A., & Bernardi, A. (2019). Improving the energy efficiency, limiting costs and reducing CO2 emissions of a museum using geothermal energy and energy management policies. *Energies*, 12(16), 3192. <https://doi.org/10.3390/en12163192>
- Calbureanu, M., Malciu, R., & Calbureanu, D. M. (2018). Active House-A Building that Offers more than Consumes. In *Advanced Engineering Forum* (Vol. 27, pp. 193-201). Trans Tech Publications Ltd.
- Cascajo, R., García, E., Quiles, E., Correcher, A., & Morant, F. (2019). Integration of marine wave energy converters into seaports: A case study in the port of Valencia. *Energies*, 12(5), 787.

- Castillo, C. P., e Silva, F. B., & Lavallo, C. (2016). An assessment of the regional potential for solar power generation in EU-28. *Energy policy*, 88, 86-99.
- Chastas, P., Theodosiou, T., & Bikas, D. (2016). Embodied energy in residential buildings towards the nearly zero energy building: A literature review. *Building and environment*, 105, 267-282.
- Cline, W. R. (1992). The economics of global warming. *Institute for International Economics, Washington, DC*, 399.
- Cocco, A., & Costantinides, G. (1988). Produzione di idrogeno da biomasse mediante pirolisi gassificazione. *Rivista dei Combustibili*, 42(10), 255-264.
- Cox, J. L., Tonkovich, A. Y., & Elliott, D. C. (1995). *Hydrogen from biomass: A fresh approach* (No. NREL/CP-200-8098; CONF-9508104-). National Renewable Energy Lab.(NREL), Golden, CO (United States).
- Curto, D., Franzitta, V., & Guercio, A. (2021). sea wave energy. A review of the current technologies and perspectives. *Energies*, 14(20), 6604.
- Czernik, S., Evans, R., & French, R. (2007). Hydrogen from biomass-production by steam reforming of biomass pyrolysis oil. *Catalysis Today*, 129(3-4), 265-268.
- Çağlar, M. (2010). YEK. *Dünya ve Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Kaynakları*.
- Das, D., & Veziroğlu, T. N. (2001). Hydrogen production by biological processes: a survey of literature. *International journal of hydrogen energy*, 26(1), 13-28.
- Dascalaki, E., Argiropoulou, P., Balaras, C. A., Droutsa, K. G., Kontoyiannidis, S., & Koubogiannis, D. (2020). On the share of embodied energy in the lifetime energy use of typical Hellenic residential buildings. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 410, No. 1, p. 012070). IOP Publishing.
- Dechezleprêtre, Antoine, Daniel Nachtigall, and Frank Venmans. (2018). *The joint impact of the European Union emissions trading system on carbon emissions and economic performance*.
- Demirbas, A. (2001). Hydrogen-rich gaseous products from tea waste by pyrolysis. *Energy Sources*, 23(8), 739-746. <https://doi.org/10.1080/009083101316862499>
- Dincer, I. (2007). Environmental and sustainability aspects of hydrogen and fuel cell systems. *International Journal of Energy Research*, 31(1), 29-55.
- Ding, G. K. C. (2004). *The development of a multi-criteria approach for the measurement of sustainable performance for built projects and facilities* (Doctoral dissertation).
- Ding, Y., Shen, Y., Wang, J., & Shi, X. (2015). Uncertainty sources and calculation approaches for building energy simulation models. *Energy Procedia*, 78, 2566-2571.
- Dixit, M. K. (2019). Life cycle recurrent embodied energy calculation of buildings: A review. *Journal of Cleaner Production*, 209, 731-754.
- Dodgson, J. S., Spackman, M., Pearman, A., & Phillips, L. D. (2009). Multi-criteria analysis: a manual.
- Dodoo, A., Gustavsson, L., & Sathre, R. (2010). Life cycle primary energy implication of retrofitting a wood-framed apartment building to passive house standard. *Resources, Conservation and Recycling*, 54(12), 1152-1160.
- Durrant DR. Downslope winds. Encyclopedia of atmospheric sciences. Amsterdam: *Academic Press*; 2003
- Ebinger, J. O., & Vergara, W. (2011). *Climate impacts on energy systems: key issues for energy sector adaptation*. World Bank, Washington, DC.
- Ellabban, O., Abu-Rub, H., & Blaabjerg, F. (2014). Renewable energy resources: Current status, future prospects and their enabling technology. *Renewable and sustainable energy reviews*, 39, 748-764. <http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2014.07.113>

- Erdem, Koç & Kadir, Kaya. (2015). Enerji Kaynakları-Yenilenebilir Enerji Durumu. *Mühendis ve Makina*, 56(668), 36-47. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1099827>.
- Erdem, K. O. Ç., & Şenel, M. C. (2013). Dünyada ve Türkiye’de enerji durumu-genel değerlendirme. *Mühendis ve Makina*, 32-44.
- Eslami, S., Gholami, A., Bakhtiari, A., Zandi, M., & Noorollahi, Y. (2019). Experimental investigation of a multi-generation energy system for a nearly zero-energy park: A solution toward sustainable future. *Energy Conversion and Management*, 200, 112107. doi:10.1016/j.enconman.2019.112107.
- Feifer, L., Imperadori, M., Salvalai, G., Brambilla, A., & Brunone, F. (2018). *Active house: Smart nearly zero energy buildings*. Heidelberg, Germany: Springer.
- Feist, W., Pfluger, R., Kaufmann, B., Schnieders, J., & Kah, O. (2007). Passive house planning package 2007. *Specifications for Quality Approved Passive Houses, Technical Information PHI-2007/1 (E)*, Darmstadt, Passivhaus Institut (December 2007).
- Feist, W., Schnieders, J., Dorer, V., & Haas, A. (2005). Re-inventing air heating: Convenient and comfortable within the frame of the Passive House concept. *Energy and buildings*, 37(11), 1186-1203.
- Feng, W., Zhang, Q., Ji, H., Wang, R., Zhou, N., Ye, Q., ... & Lau, S. S. Y. (2019). A review of net zero energy buildings in hot and humid climates: Experience learned from 34 case study buildings. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 114, 109303.
- Fernández, J. C. R. (2019). Integration capacity of geothermal energy in supermarkets through case analysis. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 34, 49-55. <https://doi.org/10.1016/j.seta.2019.04.007>
- Florin, N. H., & Harris, A. T. (2008). Enhanced hydrogen production from biomass with in situ carbon dioxide capture using calcium oxide sorbents. *Chemical Engineering Science*, 63(2), 287-316.
- Ford, R., Maidment, C., Vigurs, C., Fell, M. J., & Morris, M. (2021). Smart local energy systems (SLES): A framework for exploring transition, context, and impacts. *Technological Forecasting and Social Change*, 166, 120612. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120612>.
- Fu, R., James, T. L., & Woodhouse, M. (2015). Economic measurements of polysilicon for the photovoltaic industry: market competition and manufacturing competitiveness. *IEEE Journal of Photovoltaics*, 5(2), 515-524.
- Fujimoto, S., Yoshida, T., Hanaoka, T., Matsumura, Y., Lin, S. Y., Minowa, T., & Sasaki, Y. (2007). A kinetic study of in situ CO₂ removal gasification of woody biomass for hydrogen production. *Biomass and Bioenergy*, 31(8), 556-562.
- Førsund, F. R. (2015). *Hydropower economics*. Springer.
- Garde, F., Lenoir, A., Scognamiglio, A., Aelenei, D., Waldren, D., Rostvik, H. N., ... & Cory, S. (2014). Design of net zero energy buildings: feedback from international projects. *Energy Procedia*, 61, 995-998.
- Giambastiani, B. M. S., Tinti, F., Mendrinós, D., & Mastrociccó, M. (2014). Energy performance strategies for the large scale introduction of geothermal energy in residential and industrial buildings: The GEO. POWER project. *Energy policy*, 65, 315- 322. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.10.008>
- Gibilisco, S. (2013). *Alternative energy demystified*. McGraw-Hill Education.
- Giordano, R., Serra, V., Demaria, E., & Duzel, A. (2017). Embodied energy versus operational energy in a nearly zero energy building case study. *Energy Procedia*, 111, 367-376.
- Gleick, P. H. (1996). Water resources. *Encyclopedia of climate, weather*, 817-823.

- Goh, H. B., Lai, S. H., Jameel, M., Teh, H. M., & Chin, R. J. (2020). Feasibility assessment of tidal energy extraction at the Tg Tuan coastal headland: A numerical simulation study. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 38, 100633.
- González, J. F., Román, S., Bragado, D., & Calderón, M. (2008). Investigation on the reactions influencing biomass air and air/steam gasification for hydrogen production. *Fuel Processing Technology*, 89(8), 764-772.
- Görig, M., & Breyer, C. (2016). Energy learning curves of PV systems. *Environmental Progress & Sustainable Energy*, 35(3), 914-923.
- Gupta, A., Kumar, A., & Khatod, D. K. (2019). Optimized scheduling of hydropower with increase in solar and wind installations. *Energy*, 183, 716-732.
- Hale, L. A. (2018). At home with sustainability: From green default rules to sustainable consumption. *Sustainability*, 10(1), 249.
- Hamann A. (2015). *Coordinated predictive control of a hydropower cascade*
- Hamilton, M. S. (2014). *Energy Policy Analysis: A Conceptual Framework: A Conceptual Framework*. Routledge
- Hanan, D., Burnley, S., & Cooke, D. (2013). A multi-criteria decision analysis assessment of waste paper management options. *Waste management*, 33(3), 566-573.
- Hanaoka, T., Yoshida, T., Fujimoto, S., Kamei, K., Harada, M., Suzuki, Y., ... & Minowa, T. (2005). Hydrogen production from woody biomass by steam gasification using a CO₂ sorbent. *Biomass and Bioenergy*, 28(1), 63-68.
- Harkouss, F., Fardoun, F., & Biwole, P. H. (2018, October). Optimization approaches and climates investigations in NZEB—A review. In *Building Simulation* (Vol. 11, pp. 923- 952). Springer Berlin Heidelberg.
- Hu, M. (2019). Does zero energy building cost more?—An empirical comparison of the construction costs for zero energy education building in United States. *Sustainable cities and society*, 45, 324-334.
- Isaksson, N., Masden, E. A., Williamson, B. J., Costagliola-Ray, M. M., Slingsby, J., Houghton, J. D., & Wilson, J. (2020). Assessing the effects of tidal stream marine renewable energy on seabirds: A conceptual framework. *Marine Pollution Bulletin*, 157, 111314.
- Jerez, S., Tobin, I., Vautard, R., Montávez, J. P., López-Romero, J. M., Thais, F., ... & Wild, M. (2015). The impact of climate change on photovoltaic power generation in Europe. *Nature communications*, 6(1), 10014. <http://dx.doi.org/10.1038/ncomms10014>.
- Kalmikov, A. (2013). Uncovering MIT wind myths through micro-climatological CFD analysis. *arXiv preprint arXiv:1310.3538*.
- Kalmikov, A. (2017). Wind power fundamentals. In *Wind energy engineering* (pp. 17-24). Academic Press. <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-809451-8.00002-3>
- Kapsalaki, M., & Leal, V. (2011). Recent progress on net zero energy buildings. *Advances in Building Energy Research*, 5(1), 129-162.
- Karellas, S., Karl, J., & Kakaras, E. (2008). An innovative biomass gasification process and its coupling with microturbine and fuel cell systems. *Energy*, 33(2), 284-291.
- Kelly-Yong, T. L., Lee, K. T., Mohamed, A. R., & Bhatia, S. (2007). Potential of hydrogen from oil palm biomass as a source of renewable energy worldwide. *Energy Policy*, 35(11), 5692-5701.
- Koroneos, C., Dompros, A., & Roubas, G. (2008). Hydrogen production via biomass gasification—A life cycle assessment approach. *Chemical Engineering and Processing: Process Intensification*, 47(8), 1261-1268.

- Laustsen, J. (2008). Energy efficiency requirements in building codes, energy efficiency policies for new buildings. IEA Information Paper.
- Li, J., & Huang, J. (2020). The expansion of China's solar energy: Challenges and policy options. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *132*, 110002.
- Lu, Y., Guo, L., Zhang, X., & Yan, Q. (2007). Thermodynamic modeling and analysis of biomass gasification for hydrogen production in supercritical water. *Chemical Engineering Journal*, *131*(1-3), 233-244.
- Lu, Y., Wang, S., & Shan, K. (2015). Design optimization and optimal control of grid connected and standalone nearly/net zero energy buildings. *Applied Energy*, *155*, 463- 477.
- Liu, Y., & Guo, W. (2021). Multi-frequency dynamic performance of hydropower plant under coupling effect of power grid and turbine regulating system with surge tank. *Renewable Energy*, *171*, 557-581.
- Liu, Z., Liu, Y., He, B. J., Xu, W., Jin, G., & Zhang, X. (2019). Application and suitability analysis of the key technologies in nearly zero energy buildings in China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *101*, 329-345.
- Liu, L., Wang, Z., Wang, Y., Wang, J., Chang, R., He, G., ... & Li, S. (2020). Optimizing wind/solar combinations at finer scales to mitigate renewable energy variability in China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *132*, 110151.
- Lv, P., Wu, C., Ma, L., & Yuan, Z. (2008). A study on the economic efficiency of hydrogen production from biomass residues in China. *Renewable Energy*, *33*(8), 1874-1879.
- Lv, P., Yuan, Z., Ma, L., Wu, C., Chen, Y., & Zhu, J. (2007). Hydrogen-rich gas production from biomass air and oxygen/steam gasification in a downdraft gasifier. *Renewable energy*, *32*(13), 2173-2185.
- Lyu, X., Shi, A., & Wang, X. (2020). Research on the impact of carbon emission trading system on low-carbon technology innovation. *Carbon Management*, *11*(2), 183-193.
- Machol, B., & Rizk, S. (2013). Economic value of US fossil fuel electricity health impacts. *Environment international*, *52*, 75-80.
- Mahishi, M. R., & Goswami, D. Y. (2007). An experimental study of hydrogen production by gasification of biomass in the presence of a CO₂ sorbent. *International Journal of Hydrogen Energy*, *32*(14), 2803-2808.-A
- Mahishi, M. R., & Goswami, D. Y. (2007). Thermodynamic optimization of biomass gasifier for hydrogen production. *International Journal of Hydrogen Energy*, *32*(16), 3831- 3840. -B
- Malik, S. A., & Ayop, A. R. (2020). Solar energy technology: Knowledge, awareness, and acceptance of B40 households in one district of Malaysia towards government initiatives. *Technology in Society*, *63*, 101416.
- McDonald, R. M., Swan, J. E., Donnelly, P. E., Mills, R. A., & Vaughan, S. R. (1981). Protein- extracted grass and lucerne as feedstocks for transport fuel production. *Transactions of the New Zealand Institution of Engineers Incorporated. Electrical/Mechanical/Chemical Engineering Section*, *8*(2), 59-64.
- Mitigation, C. C. (2011). IPCC special report on renewable energy sources and climate change mitigation. *Renewable Energy*, *20*(11).. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9781139151153>
- Modell, M., Reid, R. C., & Amin, S. I. (1978). Gasification process US Patent 4 (113), 446.
- Monetti, V., Davin, E., Fabrizio, E., André, P., & Filippi, M. (2015). Calibration of building energy simulation models based on optimization: a case study. *Energy Procedia*, *78*, 2971-2976.
- Nersesia, R. L. 2010. *Energy for the 21st century: A comprehensive guide to conventional and alternative sources*: M.E.Sharpe.

- Nikoo, M. B., & Mahinpey, N. (2008). Simulation of biomass gasification in fluidized bed reactor using ASPEN PLUS. *Biomass and bioenergy*, 32(12), 1245-1254.
- Nydahl, H., Andersson, S., Åstrand, A. P., & Olofsson, T. (2019). Environmental performance measures to assess building refurbishment from a life cycle perspective. *Energies*, 12(2), 299.
- Nouri, N., Balali, F., Nasiri, A., Seifoddini, H., & Otieno, W. (2019). Water withdrawal and consumption reduction for electrical energy generation systems. *Applied Energy*, 248, 196-206.
- Omar, A., A. F. B. Ismail, M.A. Hannan, M.S. Hossain Lipu, Ali Q. Al- Shetwi, R.A. Begum, Nizar F.O. Al-Muhsen, Ebrahim Soujeri, *Journal of Cleaner Production* 284 (2021) 125465.
- Pavesi, G., Cavazzini, G., & Ardizzon, G. (2016). Numerical analysis of the transient behaviour of a variable speed pump-turbine during a pumping power reduction scenario. *Energies*, 9(7), 534.
- Peacock, A., & Newborough, M. (2004). The 40% house project. *Task two: technical potential*.
- Pérez, J., Alay, F., Joshi, A., Nallim, R., Chacha, L., & Rojas-Solórzano, L. (2018). Improving Energy Efficiency in a Municipal Building: Case Study of Ekurhuleni Metropolitan Municipality Buildings in South Africa. *The Role of Exergy in Energy and the Environment*, 769-779.
- Peterson, K., Torcellini, P., Grant, R., Taylor, C., Punjabi, S., Diamond, R., ... & Kennett, E. (2015). A common definition for zero energy buildings, US Department of Energy. *Energy Efficiency and Renewable Energy*.
- Pielke Sr, R. A. (2013). *Mesoscale meteorological modeling*. Academic press.
- Punys, P., Dumbrasukas, A., Kasiulis, E., Vyčienė, G., & Šilinis, L. (2015). Flow regime changes: From impounding a temperate lowland river to small hydropower operations. *Energies*, 8(7), 7478-7501.
- Pye, S., Li, F. G., Price, J., & Fais, B. (2017). Achieving net-zero emissions through the reframing of UK national targets in the post-Paris Agreement era. *Nature energy*, 2(3), 1-7.
- Pinheiro, S. V., Wimmer, R., Maile, T., & O'Donnell, J. (2016, October). Model view definition for advanced building energy performance simulation. In *CESBP/BauSIM 2016: CESBP Central European Symposium on Building Physics, Technische Universität Dresden, Germany, 14-16 September 2016*.
- Qarout, L. (2017). *Reducing the environmental impacts of building materials: Embodied energy analysis of a high-performance building* (Doctoral dissertation, The University of Wisconsin-Milwaukee).
- Radivojević, A., Pavlović, T. M., Milosavljević, D. D., Đorđević, A. V., Pavlović, M., Filipović, I. M., ... & Punisić, M. R. (2015). Influence of climate and air pollution on solar energy development in Serbia. *Thermal Science*, 19, S311-S322.
- Ram, M., Aghahosseini, A., & Breyer, C. (2020). Job creation during the global energy transition towards 100% renewable power system by 2050. *Technological Forecasting and Social Change*, 151, 119682. doi:10.1016/j.techfore.2019.06.008
- Resch, G., Held, A., Faber, T., Panzer, C., Toro, F., & Haas, R. (2008). Potentials and prospects for renewable energies at global scale. *Energy policy*, 36(11), 4048-4056. <http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2008.06.029>.
- Roy, J. S., Morency, S., Dugas, G., & Messaddeq, Y. (2021). Development of an extremely concentrated solar energy delivery system using silica optical fiber bundle for deployment of solar energy: Daylighting to photocatalytic wastewater treatment. *Solar Energy*, 214, 93-100.
- Saeidi, R., Noorollahi, Y., & Esfahanian, V. (2018). Numerical simulation of a novel spiral type ground heat exchanger for enhancing heat transfer performance of geothermal heat pump. *Energy conversion and management*, 168, 296-307.

- Saffari, M., de Gracia, A., Ushak, S., & Cabeza, L. F. (2017). Passive cooling of buildings with phase change materials using whole-building energy simulation tools: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 80, 1239-1255.
- Saha, R. K., Gupta, B. R., & Sen, P. (1984). Production of hydrogen in an autothermal fluidized gasifier. *International journal of hydrogen energy*, 9(6), 483-486.
- Santamouris, M. (2016). Innovating to zero the building sector in Europe: Minimising the energy consumption, eradication of the energy poverty and mitigating the local climate change. *Solar Energy*, 128, 61-94.
- Sartori, I., Napolitano, A., & Voss, K. (2012). Net zero energy buildings: A consistent definition framework. *Energy and buildings*, 48, 220-232.
- Saxena, R. C., Adhikari, D. K., & Goyal, H. B. (2009). Biomass-based energy fuel through biochemical routes: A review. *Renewable and sustainable energy reviews*, 13(1), 167- 178.
- Saxena, R. C., Seal, D., Kumar, S., & Goyal, H. B. (2008). Thermo-chemical routes for hydrogen rich gas from biomass: a review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 12(7), 1909-1927.
- Shtargot, S. (2018). Living building challenge: Enhancing the local environment. *ReNew: Technology for a Sustainable Future*, (143), 24-25.
- Singh, R., & Lazarus, I. J. (2018). Energy-efficient building construction and embodied energy. In *Sustainability through energy-efficient buildings* (pp. 89-107). CRC Press.
- Spies, P., Pollak, M., & Mateu, L. (Eds.). (2015). *Handbook of energy harvesting power supplies and applications*. CRC Press.
- Steffen, B. (2012). Prospects for pumped-hydro storage in Germany. *Energy Policy*, 45, 420- 429.
- Stewart, C., & Hessami, M. A. (2005). A study of methods of carbon dioxide capture and sequestration--the sustainability of a photosynthetic bioreactor approach. *Energy Conversion and management*, 46(3), 403-420.
- Sun, Y., Huang, P., & Huang, G. (2015). A multi-criteria system design optimization for net zero energy buildings under uncertainties. *Energy and Buildings*, 97, 196-204.
- Şen, Z. (2004). Solar energy in progress and future research trends. *Progress in energy and combustion science*, 30(4), 367-416. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pecs.2004.02.004>.
- Şenel, M. C. (2012). *Rüzgâr türbinlerinde güç iletim mekanizmalarının tasarım esasları- dinamik davranış* (Master's thesis, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Şengül, Ü., Eren, M., Shiraz, S. E., Gezder, V., & Şengül, A. B. (2015). Fuzzy TOPSIS method for ranking renewable energy supply systems in Turkey. *Renewable energy*, 75, 617- 625.
- Tabrizi, A. (2021). Sustainable Construction, LEED as a Green Rating System and the Importance of Moving to NZEB. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 241, p. 02001). EDP Sciences.
- Tervo, E. J., Callahan, W. A., Toberer, E. S., Steiner, M. A., & Ferguson, A. J. (2020). Solar thermo-radiative-photovoltaic energy conversion. *Cell Reports Physical Science*, 1(12), 100258. <https://doi.org/10.1016/j.xcrp.2020.100258>.
- Thomas, A., & Erickson, J. D. (2021). Rethinking the geography of energy transitions: low carbon energy pathways through energysed design. *Energy Research & Social Science*, 74, 101941. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.101941>
- Tsaros, C. L., Arora, J. L., & Burnham, K. B. (1977). The manufacture of hydrogen from coal. *International Journal of Hydrogen Energy*, 2(1), 41-52.
- Vagia, E. C., & Lemonidou, A. A. (2008). Thermodynamic analysis of hydrogen production via autothermal steam reforming of selected components of aqueous bio-oil fraction. *International Journal of Hydrogen Energy*, 33(10), 2489-2500.

- Veziroğlu, T. N., & Şahi, S. (2008). 21st Century's energy: Hydrogen energy system. *Energy conversion and management*, 49(7), 1820-1831.
- Xu, B., Xu, J., & Chen, Z. (2020). Heat transfer study in solar collector with energy storage. *International Journal of Heat and Mass Transfer*, 156, 119778.
- Wang, L., Weller, C. L., Jones, D. D., & Hanna, M. A. (2008). Contemporary issues in thermal gasification of biomass and its application to electricity and fuel production. *Biomass and bioenergy*, 32(7), 573-581.
- Wang, Y., Liu, Y., Dou, J., Li, M., & Zeng, M. (2020). Geothermal energy in China: Status, challenges, and policy recommendations. *Utilities Policy*, 64, 101020.
- Wells, L., Rismanchi, B., & Aye, L. (2018). A review of Net Zero Energy Buildings with reflections on the Australian context. *Energy and buildings*, 158, 616-628.
- Wiser, R., Bolinger, M., Hoen, B., Millstein, D., Rand, J., Barbose, G., ... & Paulos, B. (2022). *Land-based wind market report: 2022 edition*. Lawrence Berkeley National Lab.(LBNL), Berkeley, CA (United States). <https://doi.org/10.2172/1818277>.
- Yang, G., Shi, H., Xu, D., Shen, Z., Zhang, Z., Shen, H., & Wang, Z. (2021, May). Research on simulation of energy consumption of ground water-source heat pump air conditioning system in plant factory. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 770, No. 1, p. 012044). IOP Publishing.
- Yang, J., Cai, W., Ma, M., Li, L., Liu, C., Ma, X., ... & Chen, X. (2020). Driving forces of China's CO2 emissions from energy consumption based on Kaya-LMDI methods. *Science of the Total Environment*, 711, 134569. doi:10.1016/j.scitotenv.2019.134569.
- Yanik, J., Ebale, S., Kruse, A., Saglam, M., & Yüksel, M. (2007). Biomass gasification in supercritical water: Part 1. Effect of the nature of biomass. *Fuel*, 86(15), 2410-2415.
- Yousefi, H., Roumi, S., Ármannsson, H., & Noorollahi, Y. (2019). Cascading uses of geothermal energy for a sustainable energy supply for Meshkinshahr City, Northwest, Iran. *Geothermics*, 79, 152-163.
- Zabaniotou, A., Ioannidou, O., & Skoulou, V. (2008). Rapeseed residues utilization for energy and 2nd generation biofuels. *Fuel*, 87(8-9), 1492-1502.
- Zavadskas, E. K., Antucheviciene, J., Kalibatas, D., & Kalibatiene, D. (2017). Achieving Nearly Zero-Energy Buildings by applying multi-attribute assessment. *Energy and Buildings*, 143, 162-172.
- Zhang, J., Yuan, X., Si, M., Jiang, L., & Yu, H. (2020). Core-shell structured cadmium sulfide nanocomposites for solar energy utilization. *Advances in Colloid and Interface Science*, 282, 102209.

YEŞİL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE YEŞİL TAHVİLLER VE ENDEKSLER

Çağatay Başarır - Yasemin Başarır

ÖZET

İnsan hemen hemen her dönem çeşitli sorunlarla baş başa kalmış ve bunları aşmanın çeşitli yollarını her zaman aramıştır. Bu kapsamda son zamanlarda insanı en fazla etkileyen ve geleceğini de etkileyecek olan iklim değişiklikleri insanın hayatla olan mücadelesinde birtakım değişiklikler yapmasını zorunlu hâle gelmiştir. Global dünyada en büyük sorunlardan birisi olarak görülen iklim değişiklikleri hemen hemen tüm bilimlerin ilgisinin bu tarafa kaymasına neden olmuştur. Çünkü iklimde meydana gelen değişimler tüm toplumu derinden etkilemektedir. Özellikle enerji kaynaklarının azalması, bu kaynakların etkin kullanılmasını önemli hâle getirmektedir. Bu doğrultuda, tüm ülkelerin birlikte hareket etmeleri bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bu amaçla başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülke gerek kamu kurumlarına gerekse de özel kurumların yeşil dönüşümlerine destek olmak amacıyla çeşitli teşvik araçları sunmuşlar ve sunmaya devam etmektedirler. Yeşil dönüşüm noktasında en büyük sorunun sermaye ihtiyacı olması nedeni ile finans sektörünün rolü büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla işletmeler yeşil dönüşümlerini sağlayabilmek amacıyla yeşil tahviller sunmaya başlamışlar ve buradan elde ettikleri gelirleri de yeşil yatırımlara yönlendirmeye başlamışlardır. Bu adımları takiben, yeşil tahvillerin ayrı bir bölüm olarak yer aldığı borsalar da ülkeler tarafından açılmaya başlanmıştır.

Kitabımızın bu bölümünde başta kısaca yeşil ekonomi konusu ele alınacak ardından yeşil tahviller ve yeşil endeksler açıklanacaktır.

şekilde kullanım alanı bulmuş ve piyasalarda yerini almıştır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde istenilen düzeye henüz ulaşamamıştır. Bu noktada yeşil tahvillerden oluşan borsaların önemi artmaktadır. Borsalar yeşil tahvillere yatırım yapmak isteyen yatırımcıların bu tip tahvillere daha kolay ulaşabilmelerine olanak vermektedir. Borsalar içerisinde açılacak olan yeşil tahvil bölümleri, likidite, coğrafi çeşitlilik ve pazar bütünlüğünü kolaylaştırarak yeşil tahvil piyasasını büyütmede önemli bir rol oynamaktadır.

Yeşil dönüşüm sürecinde finansman sorunu yaşayan işletmelere olanak sağlayan yeşil tahviller, birçok işletmenin yeşil dönüşüme katılmasına imkân sağlamaktadır. Bu doğrultuda sürdürülebilir büyümeye de imkân tanınmış ve bireyden kuruma tüm tarafların el birliği ile yaşanabilir bir dünya yaratma imkânı tanınmış olacaktır. Bu sayede geleceğimize yönelik önemli adımlar atılmıştır. Bireyden işletmelere kadar büyük önem taşıyan bu dönüşüm sürecinde düzenleyici otoritelerin de üzerine düşen görevi yerine getirerek acil bir şekilde yeşil dönüşümü teşvik edecek politikalar geliştirmeleri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, G. C., & Uzar, C. (2012). Karbona Dayalı Finansal Gelecek Sözleşmeleri ve Fiyat Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), 67-80.
- Alper, D ve Anbar, A. (2008). "İklim Değişikliğinin Finansal Hizmet Sektörüne Etkileri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(23): 223- 253.
- CAIA (2016), Alternative Investment Analysis https://www.caia.org/sites/default/files/AIAR_Q2_2016_02_GreenBonds.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2023).
- CBI (2022a) (Climatebonds Initiative), Explaining Green Bonds "Çevrimiçi" <https://www.climatebonds.net/market/explaining-green-bonds> Erişim tarihi: 12.01.2023.
- CBI (2022b) (Climatebonds Initiative), Green Bond Segments on Stock Exchanges, "Çevrimiçi" <https://www.climatebonds.net/green-bond-segments-stock-exchanges>, Erişim tarihi: 15.01.2023.
- CBI (Climate Bonds Initiative) (2022), <https://www.climatebonds.net/> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Chechulin, V. & Agliardi, E. (2020), Green Bonds vs Regular Bonds: Debt Level and Corporate Performance, *Journal of Corporate Finance Research*, 14(2): 83-99 (2020) DOI: <https://doi.org/10.17323/j.jcfr.2073-0438.14.2.2020.83-99>.
- onds Market Data (2022)<https://www.climatebonds.net/market/data/#issuer-type-charts> (Erişim Tarihi: 23.01.2023).
- Drozdowski, G., & P. Dziekański (2022), Local Disproportions of Quality of Life and Their Influence on the Process of Green Economy Development in Polish Voivodships in 2010-2020. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15), 9185.
- Escarus (2016), Önlenemeyen Gerçek: İklim Değişikliği http://www.escarus.com/i/content/194_2_cop-21-paris-zirvesi-sonrasi-sonuclar-ve-beklentiler.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

- Galaz, Victor, Johan Gars, Fredrik Moberg, Björn Nykvist ve Cecilia Repinski (2015), Why Ecologists Should Care about Financial Markets, *Trends in Ecology & Evolution*, 30(10): 571-580. <http://greenfinanceinitiative.org/> (Erişim Tarihi: 03.02.2023).
- ICMA (2021) Green Bond Principles (GBP) “Çevrimiçi” <https://www.icmagroup.org/sustainable-finance/the-principles-guidelines-andhandbooks/green-bond-principles-gbp/> Erişim tarihi: 11.02.2023
- IFC (2022), Green Bond Handbook: A Step-By-Step Guide To Issuing A Green Bond, https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/publications_ext_content/ifc_external_publication_site/publications_listing_page/202203-green-bond-handbook (Erişim Tarihi: 26.01.2023).
- Jun, M., Kaminker, C., Kidney S. & Pfaff, N. (2016), Green Bonds: Country Experiences, Barriers and Options, In support of the G20 Green Finance Study Group, https://www.oecd.org/environment/cc/Green_Bonds_Country_Experiences_Barriers_and_Options.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2022).
- Kaminker, C., Majowski, C.& Sullivan, R. (2018), Green Bonds – Ecosystem, Issuance Process and Regional Perspectives, http://www.emergingmarketsdialogue.org/wp-content/uploads/2018/02/GIZ-SEB_Green_Bond_Publication_India_WEB-1.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- Kandır, S. Y., & Yakar, S. (2017). Yeşil Tahvil Piyasaları: Türkiye’de Yeşil Tahvil Piyasasının Geliştirilebilmesi İçin Öneriler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(2), 159-175.
- Newton, A. C., & E. Cantarello (2014). *An Introduction to the Green Economy*. Abingdon, UK. Earthscan,
- Ning, Y., Cherian, J., Sial, M. S., Álvarez-Otero, S., Comite, U., & Zia-Ud-Din, M. (2022). Green bond as a new determinant of sustainable green financing, energy efficiency investment, and economic growth: a global perspective. *Environmental Science and Pollution Research*, 1-16.
- OECD, (2015), Mobilising the Debt Capital Markets for a Low-carbon Transition. [https://www.oecd.org/environment/cc/Green%20bonds%20PP%20\[f3\]%20\[lr\].pdf](https://www.oecd.org/environment/cc/Green%20bonds%20PP%20[f3]%20[lr].pdf)
- Pratama, F. C., A. Purnomo, & F. I. Maulana (2022). Building Two Decade of Green Economy Research Theme Map for Sustainability Using a Bibliometric Approach. In *Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*. İstanbul. 7-10 Mart, 4560-4568
- Song, M., Q. Xie, M. Shahbaz, & X. Yao, (2023). Economic Growth and Security From The Perspective of natural resource assets. *The International Journal of Minerals Policy and Economics*, 80 (1), 103153.
- UNDP (2016) (United Nations Development Programme), Green Bonds, <http://www.sdfinance.undp.org/content/sdfinance/en/home/solutions/green-bonds.html>
- UNEP (2011), *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication* (2011), Çevrimiçi <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/9158> Erişimi Tarihi:10.01.2023
- Ünlü, D.E. (2016). Türkiye'nin İlk Yeşil Tahvili TSKB'den, <https://www.dunya.com/surdurulebilir-dunya/turkiye039nin-ilk-yesil-tahvili-tskdbden-haberi-316877> (Erişim Tarihi: 18.01.2022).

İNOVASYON, AÇIK İNOVASYON VE İNOVASYON İÇİN TOPLULUKLARDAN FAYDALANMA (CROWDSOURCING)

Dr. Zeynep Ayfer Bozat

İNOVASYON, AÇIK İNOVASYON VE İNOVASYON İÇİN TOPLULUKLARDAN FAYDALANMA (CROWDSOURCING)

Dr. Zeynep Ayfer Bozat

Yayın No.: 1463
ISBN: 978-625-398-263-8
E-ISBN: 978-625-398-262-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: E. Sıla Sırakaya -eminesrkyya@gmail.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bozat, Zeynep Ayfer.

İnovasyon, Açık İnovasyon ve İnovasyon İçin Topluluklardan Faydalanma (Crowdsourcing) / Zeynep Ayfer Bozat

1. Basım, XII + 80 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-263-8

E-ISBN: 978-625-398-262-1

1. İnovasyon 2. Açık İnovasyon 3. Topluluklardan Faydalanma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	iii
ÖN SÖZ	v
ÇİZELGE LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. İNOVASYON	1
1.1. İNOVASYON KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ	1
1.1.1. İnovasyonun Kısa Tarihçesi	7
1.1.2. İnovasyon Süreci	11
1.1.3. Dünyanın En Büyük İnovasyoncuları	14
1.1.4. İnovasyon Türleri	17
1.1.4.1. Boyutlarına ve Etki Derecelerine Göre İnovasyonlar	17
1.1.4.2. Meydana Getirdiği Değişim ve Farklılıklara Göre İnovasyonlar	19
1.1.4.3. Kullanım Alanlarına Göre İnovasyonlar	20
1.1.4.4. Teknoloji Yoğunluğuna Göre İnovasyonlar.....	25
1.1.4.5. Diğer İnovasyon Sınıflandırmaları	28
2. AÇIK İNOVASYON	35
2.1. Kapalı İnovasyon-Açık İnovasyon Farkları.....	38
2.2. Açık İnovasyon Modelleri	41
2.2.1. Kullanıcı Modeli.....	41
2.2.2. Üretici Modeli	42
2.2.3. Şebekeler Üzerinden Açık İnovasyon	43
2.2.4. Açık İşbirliği İnovasyonu.....	44
2.3. Açık İnovasyon Süreci	45

3. CROWDSOURCING (TOPLULUKLARDAN FAYDALANMA)	47
3.1. TOPLULUKLARDAN FAYDALANMA KAVRAMI VE KAPSAMI	47
3.2. TOPLULUĞUN TANIMI	52
3.2.1. Topluluğun Farklı Türleri	55
3.3. TOPLULUKLARDAN FAYDALANMA SÜRECİ	56
3.4. TOPLULUKLARDAN FAYDALANMA BİÇİMLERİ	59
3.4.1. Topluluk Yarışmaları veya Topluluğa Devir	60
3.4.2. Büyük Ölçekli Görevler veya Topluluk İşbirliği	60
3.4.3. Küçük Ölçekli Görevler veya Topluluk İçeriği	61
3.4.4. Kendi Kendine Organize Olan Topluluk.....	63
3.4.5. Topluluk Fonu Oluşturma	63
3.4.6. Topluluk Görüşü.....	64
3.5. TOPLULUKLARDAN FAYDALANMA NEDENLERİ	67
3.6. İNOVASYON YAPMAYA UYGUN TOPLULUKTAN FAYDALANMA BİÇİMLERİ	68
3.6.1. Topluluk Yarışmaları.....	69
3.6.1.1. Topluluk Yarışmaları Düzenlemenin Nedenleri	69
3.6.1.2. Topluluk Yarışması Çeşitleri	70
3.6.2. Büyük Ölçekli Görevler veya Topluluk İşbirliği	71
3.6.2.1. Büyük Ölçekli Görevler Düzenlemenin Nedenleri	72
3.7. TOPLULUKLARDAN FAYDALANMA İLE İNOVASYON PLÂNLAMASI	73
3.7.1. Normal İnovasyon İçerisinde Fikir Üretme Süreci.....	73
3.7.2. Topluluk Yarışmaları Yoluyla Fikir Üretme Süreci	74
KAYNAKLAR	75

KAYNAKLAR

1. Abernathy, W.J ve Clark, K.B. (1984) Innovation: Mapping The Winds Of Creative Destruction, Research Policy, 14, ss. 3-22.
2. Abernathy, W.J. ve Utterback, J. (1978) 'Patterns of Industrial Innovation', Tushman, M.L. and Moore, W.L. Readings in the Management of Innovation içinde, ss. 97-108, Harper Collins, New York.
3. Açık İnovasyon. (2012) INOVITA için Revize Edilmiş Sürüm, inovita.org/uploads/1391513786_1333376338Acik_Inovasyon.pdf (son erişim: 16.03.2017)
4. Afuah, A. (2003) Innovation Management: Strategies, Implementation, and Profits, New York: Oxford University Press.
5. Afuah, A. (2009) Strategic Innovation, New Game Strategies for Competitive Advantage, Routledge, New York.
6. Andriopoulos, C., Dawson, P. (2012) Managing Change, Creativity & Innovation, Sage Publications, Great Britain.
7. Baldwin, C.Y. - von Hippel, E. (2011) Modeling a Paradigm Shift, From Producer Innovation to User and Open Collaborative Innovation, Organization Science, 22/6: ss. 1399-1417.
8. Barge-Gil, A. (2010) Open, Semi-Open and Closed Innovators. Towards an Explanation of Degree of Openness. Industry and Innovation, 17/6: ss. 577-607.
9. Baykal Bilgehan (2007) İnovasyon ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi: Türkiye, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
10. Bessant, J., Tidd, J. (2007) Innovation and Entrepreneurship, Chichester: John Wiley.
11. Betz, F. (2003) Managing Technological Innovation, Competitive Advantage from Change, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, United States of America.
12. Bozat, Z.A. (2005) Yenilik Ve Rekabet Avantajı Yaratmada Yeniliğin Rolü Durum Çalışması: Kütahya Porselen, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
13. Brabham, D. C. (2008, Haziran) Moving the Crowd at iStockphoto: The Composition of the Crowd and Motivations for Participation in a Crowdsourcing Application, First Monday, Vol. 13, No. 6, ss.1-22.
14. Brabham, D. C. (2008, Şubat) Crowdsourcing as a Model for Problem Solving: An Introduction and Cases, Convergence, Vol. 14, No. 1, ss.75-90.
15. Brabham, D.C. (2013) Crowdsourcing. MIT Press, London, United Kingdom.
16. Brusoni, S. (2001) Managing Knowledge in Loosely Coupled Networks: Exploring the Links between Product and Knowledge Dynamics. Journal of Management Studies, 38 (7): ss. 1019-1035.
17. Burns, T. ve Stalker, G.M. (1961) The Management of Innovation, Tavistock, London.

18. Camison, C. ve Villar-Lopez, A. (2011) Non-Technical Innovation: Organizational Memory and Learning Capabilities as Antecedent Factors With Effects On Sustained Competitive Advantage, *Industrial Marketing Management*, 40, ss.1294-1304.
19. Caraça, J. M. G., Lundvall, B. A., Mendonça, S. (2009) The Changing Role of Science in The Innovation Process: From Queen to Cinderella? *Technological Forecasting and Social Change*, 76(6), ss. 861-867. <http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2008.08.003> (Son erişim: 10.10.2016)
20. Carter, C.F. and Williams, B.R. (1957) The Characteristics of Technically Progressive Firms, *Journal of Industrial Economics*, Mart, ss. 87-104.
21. Chesbrough, H.W. (2003) The Era of Open Innovation, MIT (Massachusetts Institute of Technology) *Sloan Management Review*, Vol. 44, No: 3, ss. 35-41.
22. Chesbrough, H.W. (2004) Managing Open Innovation, *Research Technology Management*, Vol.47, No:1, ss. 23-26.
23. Chesbrough, H. W. (2006) *Open Business Models: How to Thrive in the New Innovation Landscape*. Boston: Harvard Business School Press.
24. Chesbrough, H.W., Vanhaverkere, W., West, J. (2006) *Open Innovation, Researching a New Paradigm*, Oxford University Press, New York.
25. Christensen, C. M. (1997) *Innovator's Dilemma*, United States of America: Harvard Business Review Press.
26. Christensen, C.M., Raynor, M.E., McDonald, R. (2015) What Is Disruptive Innovation? *Harvard Business Review*, December Issue. <https://hbr.org/2015/12/what-is-disruptive-innovation> (Son erişim: 01.02.2017)
27. Crossan, M.M., Apaydin, M., (2009) A Multi-Dimensional Framework Of Organizational Innovation: A Systematic Review of The Literature, *Journal of Management Studies*47, ss. 1154-1191.
28. Cyert, R.M. ve March, J.G. (1963) *A Behavioural Theory of the Firm*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
29. Daft, R. L. (1982) Bureaucratic versus Nonbureaucratic Structure and The Process of Innovation and Change, In S. B. Bacharach (Edited), *Research in The Sociology Of Organizations*, vol. 1: ss. 129-166. Greenwich, CT: JAI Press.
30. Damanpour, F., & Evan, W. M. (1984) Organizational Innovation and Performance: The problem of Organizational Lag, *Administrative Science Quarterly*, 29: ss. 392-409.
31. Damanpour, F. (1991) Organizational Innovation: A Meta-Analysis of Effects of Determinants and Moderators, *The Academy of Management Journal*, Vol. 34, No. 3 (Eylül, 1991), ss. 555-590.
32. Dawson, P. and Andriopoulos, C. (2014) *Managing Change, Creativity and Innovation*, Sage Publications, Los Angeles.
33. Demirci, A.E. ve diğerleri. (2012) T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2602. Açıköğretim Fakültesi Yayını, No: 1570.
34. Domar, D. (1946) Capital Expansion, Rate of Growth and Employment, *Econometra*, Vol. 14, ss.137-47.
35. Drucker, P.F. (2002) The Discipline of Innovation, *Harvard Business Review*, Ağustos 2002, Vol. 80, Issue 8, ss. 95.

36. Estellés-Arolas, E. ve González-Ladrón-de-Guevara, F. (2012) Towards an Integrated Crowdsourcing Definition, *Journal of Information science*, 38(2), ss. 189-200.
37. Estellés-Arolas, E. , Navarro-Giner, R. ve González-Ladrón-de-Guevara, F. (2015) *Crowdsourcing Fundamentals: Definition and Typology*. Advances in Crowdsourcing. Springer International Publishing, Switzerland.
38. Faludi, J. (2014) Fifty Shades Of Innovation From Open Toward User, and Open Collaborative Forms of Innovation- An Overview. XLV. ÉVF. 11. SZÁM / ISSN 0133-0179.
39. Fagerberg, J. ve diğerleri, *Innovation Studies (Evolution and Future Challenges)*, Oxford University Press, United Kingdom, 2013, ss.1.
40. Felin,T., Zenger, T.R. (2014) Closed or Open Innovation? Problem Solving and The Governance Choice, *Research Policy*, 43, ss. 914-925.
41. Frascati Manuel. (2002) OECD. <http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/9202081e.pdf?expires=1487094612&id=id&accname=guest&checksum=F3ACBACF40D8D1A596FCCA3EA782A32C> (Son erişim: 10.02.2017)
42. Frascati Kilavuzu. (2004) A Summary of The Frascati Manual. Main Definitions and Conventions for The Measurement of Research and Experimental Development (R&D). OCDE/GD(94)84. http://www.oecd.org/document/6/0,2340,en_2649_34451_33828550_1_1_1_1,00.html. (Son erişim: 10.02.2017)
43. Freeman, C. ve Soete, L. (1997) *The Economics of Industrial Innovation*, Routledge Publications, Abingdon, Great Britain.
44. Garrigos-Simon, F. J. and Narangajavana, Y. (2015) From Crowdsourcing to the Use of Masscapital. The Common Perspective of the Success of Apple, Facebook, Google, Lego, TripAdvisor, and Zara. *Advances in Crowdsourcing*. Springer International Publishing, Switzerland.
45. Gökten, K. (2006) İktisatta Evrim Düşüncesi ve Evrimci İktisadın Teknolojiye Yaklaşımı, *Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11, ss. 24-44.
46. Grier, D.A. (2013) *Crowdsourcing for Dummies*. John Wiley & Sons, Ltd. Great Britain.
47. Hage, J. (1980) *Theories of Organizations*, New York: Wiley.
48. Hamel, G. (2014) *Şimdi Ne Yapıyoruz*, Optimist Yayım Dağıtım, İstanbul.
49. Hansen, S. (2012) How Zara Grew into the World's Largest Fashion Retailer, *The New York Times Magazine*, 9 Kasım: <http://tentyp.es/12bPkkU> (Son erişim tarihi: 11.03.2017).
50. Harrod, R.F. (1949) An Essay in Dynamic Theory, *Economic Journal*, Vol. 49, No. 1, ss. 277-93.
51. Heiscala, R., (2007) Social Innovations: Structural and Power Perspectives, in: Hamalainen, T. J. and Heiskala, R.(Editörler), *Social Innovations, Institutional Change and Economic Performance*, Edward Elgar, Cheltenham, ss. 52-79.
52. Helft, M. (2002) Fashion Fast Forward. *Business 2.0*, May. <http://tentyp.es/XGKPSM> (Son erişim: 15.03.2017).
53. Howe, R. (2006) The Rise of Crowdsourcing. *Wired*, Vol. 14, no. 6, ss.1-4, Haziran.
54. Howe, R. (2009) *Crowdsourcing: Why the Power of the Crowd Is Driving the Future of Business*, Crown Publishing Group, United States of America.

55. IFI CLAIMS Announces Top Global Companies Ranked by 2010 United States of America Patents. <http://www.ificlaims.com/news/toppatents.html> (Son erişim: 16.03.2017).
56. Jayanti, E. (2012) Open Sourced Organizational Learning: Implications and Challenges of Crowdsourcing for Human Resource Development (HRD) Practitioners. *Human Resource Development International*, Vol. 15, No. 3, , ss. 375-384.
57. Jenssen, J., Aasheim, K. (2010) Organizational Innovation Promoters and Performance Effects in Small, Knowledge-Intensive Firms, *Entrepreneurship and Innovation Management*, 11(1), ss. 19-27. <http://dx.doi.org/10.5367/000000010790772476> (Son erişim: 16.03.2017).
58. Kaynak, R. ve Maden, O.M. (2012) İnovasyonda Sınırların Genişlemesi: Açık İnovasyon. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Bahar, Cilt:8, Yıl:8, Sayı:1, 8: ss. 31-47.
59. Keeley, L. ve Diğerleri (2013) *Ten Types of Innovation, The Discipline of Building Breakthroughs*, John Wiley & Sons, New Jersey.
60. Khilji, S., Mroczkowski, T., & Bernstein, B. (2006) From Invention to Innovation: Toward Developing an Integrated Innovation Model for Biotech Firms. *The Journal of Product Innovation Management*, 23, ss. 528-540. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-5885.2006.00222.x> (Son erişim: 11.03.2017)
61. Kimberly, J. R. ve Evanisko, M. J. (1981) Organizational Innovation: The Influence of Individual, Organizational and Contextual Factors, *Academy of Management Journal*. 24 (4), ss. 689-713.
62. King, N. ve N. Anderson (1995) *Innovation and Change in Organizations*, London & New York Routledge.
63. Kondratieff, N.D. (1935/51) The Long Waves in Economic Life, *Review of Economic Statistics*, Vol. 17, ss. 6-105.
64. Lebraty, J.F. ve Lebraty, K.L. (2013) *Crowdsourcing. One Step Beyond*. Wiley Publications. London, United Kingdom.
65. Lewitt, T. (2002) Creativity is Not Enough, *Harvard Business Review*, Ağustos 2002, Vol. 80, Issue 8, ss. 137.
66. Linton, J. ve Walsh, S. (2004) Integrating Innovation and Learning Curve Theory: An Enabler for Moving Nanotechnologies and Other Emerging Process Technologies into Production, *R&D Management*, Vol.34
67. Liyanage, S. ve Poon, P. S. (2003) Technology and Innovation Management Learning in the Knowledge Economy, *Journal of Management Development*, Vol: 22, No: 7. ss. 579-602.
68. Lundvall, B. A. (1992) *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*, London: Frances Pinter.
69. Malerba, F. (2005) *Innovation and the Evolution of Industries*, Università Commerciale Luigi Bocconi – CESPRI Via Sarfatti, 25 20136 Milano.
70. Marques, J.P.C. (2014) Closed versus Open Innovation: Evolution or Combination? *International Journal of Business and Management*, Vol. 9, No. 3, ss. 196-203.
71. Mulgan, G., Tucker, S., Rushanara, A., Sanders, B. (2007) *Social Innovation: What It Is, Why It Matters and How It Can Be Accelerated*, Oxford SAID Business School Working Paper. http://eureka.sbs.ox.ac.uk/761/1/Social_Innovation.pdf (Son erişim: 01.02.2017)

72. Myers, S. and Marquis, D.G. (1969) Successful Industrial Innovation: A Study of Factors Underlying Innovation in Selected Firms, National Science Foundation, ss. 69-17, Washington.
73. Narayanan, V.K. (2001) Managing Technology and Innovation for Competitive Advantage, Prentice Hall, United States of America.
74. OECD (2009) Non-Technological Innovation, in OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2009, OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technology-and-industry-scoreboard-2009/non-technological-innovation_sti_scoreboard-2009-41-en;jsessionid=1fxawirynggjw.x-oecd-live-03 (Son erişim: 10.02.2017)
75. Oinas-Kukkonen, H. (2008) Network Analysis and Crowds of People As Sources Of New Organisational Knowledge, In: A. Koohang ve diğerleri (Editörler): Knowledge Management: Theoretical Foundation, Informing Science Press, Santa Rosa, CA, US, ss. 173-189.
76. Oslo Kılavuzu (2005) Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler, 3. Baskı, OECD, Avrupa Komisyonu, Türkçe Baskısı: TÜBİTAK.
77. Pol, E. ve Ville, S. (2009) Social Innovation: Buzz Word or Enduring Term?, The Journal of Socio-Economics, 38 (6), ss. 878-885.
78. Popadiuk, S. ve Choo, C.W. (2006) Innovation and Knowledge Creation: How Are These Concepts Related? International Journal of Information Management 26, ss. 302-312.
79. Prahalad, C.K. ve Mashelkar R.A. (2011) İnovasyonun Kutsal Kâsesi. Harvard Business Review, Mess Yayınları, İstanbul.
80. Praveen, P. (2011) Leading Innovation Change-The Kotter Way, International Journal of Innovation Science, Volume 3, Number 3, ss. 141-150.
81. Sanz-Blas, S., Tena-Monferrer, S. ve Sánchez-García, J. (2015) Crowdsourcing: An Application of Promotional Marketing, Advances in Crowdsourcing., Springer International Publishing, Switzerland.
82. Savaşçı, İ., Kazançoğlu, Y. (2004) İşletmelerin Yenilik Yaratma Sürecinde Serbest Bölgelerin Rolü, 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, Eskişehir, ss. 518.
83. Saxton, G. D. & Onook O. & Rajiv K.(2013) Rules of Crowdsourcing: Models, Issues, and Systems of Control, Information Systems Management, 30: ss. 2-20.
84. Smith, K. (1998) Science, Technology and Innovation Indicators, A Guide For Policy Makers. Idea Paper, No 5, ss. 15.
85. Schumpeter, J.A. (1934) The Theory of Economic Development, Harvard University Press, Boston, Massachusetts.
86. Schumpeter, J.A. (1939) Business Cycles, McGraw-Hill, New York.
87. Schumpeter, J.A. (1942) Capitalism, Socialism and Democracy, Allen & Unwin, London.
88. Schumpeter, J.A. (1974) Capitalism, Socialism and Democracy. Routledge, London ve New York.
89. Simon, H. (1957) Administrative Behaviour, Free Press, New York.
90. Slappendel, C. (1996) Perspectives on Innovation in Organizations, Organization Studies, 17(1), ss. 107-129. <http://dx.doi.org/10.1177/017084069601700105> (Son erişim: 10.02.2017)

91. Surowiecki, J. (2005) *The Wisdom of Crowds, Why the Many Are Smarter Than the Few?* Abacus, Little Brown Book Group, United Kingdom.
92. Thawrani, V. ve diğerleri (2014, Mayıs-Haziran). *Crowdsourcing of Medical Data*, *Iete Technical Review*, Vol 31, No 3, ss. 249-253.
93. Tidd, J., Bessant, J., Pavitt, K. (2005). *Managing Innovation: Integration Technological, Market And Organizational Change*, John Wiley and Sons Publications, West Sussex, England.
94. T.C. Ekonomi Bakanlığı, *Kümelere İçin İnovasyon ve Ar-Ge Yönetimi Kılavuzu*, http://www.smenetworking.gov.tr/userfiles/pdf/belgeler/ekonomiBakanligi/8_inovasyon.pdf (son erişim: 05.04.2017)
95. *Technology Mastery Institute-Teknoloji Uzmanlık Enstitüsü*, (2014) (<http://www.fpov.com/wp-content/uploads/2014/09/Crowdsourcing-Process.pdf>, son erişim: 15.04.2017).
96. Trott, P. (2005) *Innovation Management and New Product Development*, Pearson Education Ltd. Harlow, England.
97. Tushman, M.L. ve Anderson, P. (1986) *Technological Discontinuities and Organizational Environments*, *Administrative Science Quarterly*, 31, ss. 439-465.
98. Uzkurt, C. (2008) *Pazarlamada Değer Yaratma Aracı Olarak Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü*, BetaYayıncılık, İstanbul.
99. von Hippel, E. (1976) *The Dominant Role of Users in the Scientific Instrument Innovation Process*, *Research Policy*, 5: ss. 212-239.
100. von Hippel, E. (1988) *The Sources of Innovation*, New York: Oxford University Press.
101. Walter, F. (2014) *Attracting Top Contributors to an Open Innovation Project*, *Harvard Business Review*, Mayıs 12.
102. Woodward, J. (1965) *Industrial Organisation: Theory and Practice*, 2. Basım, Oxford University Press, Oxford.
103. Yiğit, S. & Aras, M. (2012) *Crowdsourcing As an Open Innovation Tool and Its Adaptability in Universities-Gaziosmanpaşa University*, *Fakülte of Economic and Administrative Science Case*, *Journal of Süleyman Demirel University Fakülte of Economic and Administrative Science*, C.17, S.3, ss. 485-508.
104. Zaltman, G. Duncan, R. ve Holbek, J. (1973) *Innovations and Organizations*, New York: Wiley.
105. Zhang, L ve Zhang H. (2011) *Research of Crowdsourcing Model Basel on Case Study*. 8th International Conference on Service Systems and Service Management (ICSSSM), Institute of Electric and Electronics Engineers (IEEE), Ti anjin, 1-5 Haziran, ss. 25-27.
106. (<https://www.fastcompany.com/most-innovative-companies>, son erişim: 14.10.2016)

Karamenderes Havzası'nın (Çanakkale) Coğrafi Ekolojisi

Cansu Duman
Nuriye Garipağaoğlu

Karamenderes Havzası'nın (Çanakale) Coğrafi Ekolojisi

Cansu Duman, Nuriye Garipağaoğlu

Yayın No.: 1607
ISBN: 978-625-398-526-4
E-ISBN: 978-625-398-527-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Duman, Cansu., Garipağaoğlu, Nuriye.
Karamenderes Havzası'nın (Çanakale) Coğrafi Ekolojisi / Cansu Duman, Nuriye Garipağaoğlu
1. Basım, XXII + 440 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-398-526-4
E-ISBN: 978-625-398-527-1

1. Coğrafi Ekoloji 2. Ekolojik Risk Değerlendirmesi 3. AHP 4. Karamenderes Havzası 5. Çanakale 6. Kaz Dağı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ÖN SÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xviii
HARİTALAR LİSTESİ.....	xix
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xxi
GİRİŞ	
ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ	1
I. Araştırmanın Amacı ve Hedefleri.....	5
II. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	7
III. Veri ve Yöntem	14
1. Araştırma Verileri.....	14
2. Araştırma Yöntemleri	17
2.1. Jeokompleksin Dokusal Mekân Birimlerine Ayrılması	18
2.2. Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP).....	19
2.3. Ekolojik Risk Faktörlerinin Analizi	21
2.3.1. Arazi Kullanımı ve Arazi Örtüsü Değişimi Riski	22
2.3.2. Orman Yangını Riski.....	23
2.3.3. Kuraklık Risk Analizi	30
2.3.4. Erozyon Risk Analizi	34
2.3.5. Nüfus Riski Analizi.....	37
2.3.6. Kütle Hareketleri Riski Analizi	38
2.3.7. Deprem Riski Analizi.....	39
2.3.8. Fırtına Riski Analizi.....	39
2.3.9. Taşkın\Sel Riski Analizi	40
IV. Araştırma Konusu ve Saha ile İlgili Çalışmalar	40
1. Araştırma Konusu ile İlgili Çalışmalar	40
2. Araştırma Sahasını Konu Alan Çalışmalar	45

Birinci Bölüm

KARAMENDERES HAVZASI COĞRAFİ EKOLOJİSİ VE DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ 49

1.1. Jeolojik Özellikler	49
1.1.1. Başlıca Jeolojik Formasyonlar	53
1.1.1.1. Paleozoyik ve Mezozoyik.....	53
1.1.1.2. Tersiyer ve Kuvaterner	56
1.2. Jeomorfolojik Özellikler	65
1.2.1. Topoğrafik Analizler.....	65
1.2.1.1. Yükselti	65
1.2.1.2. Eğim	71
1.2.1.3. Bakı	72
1.2.2. Jeomorfolojik Birimler	74
1.2.2.1. Dağlık ve Tepelik Alanlar	76
1.2.2.1.1. Kaz Dağı.....	77
1.2.2.1.2. Gürgen ve Katran Dağı	81
1.2.2.1.3. Ağı Dağı	81
1.2.2.2. Plato Alanları	83
1.2.2.3. Vadi – Boğaz Sistemleri	84
1.2.2.4. Ovalar	88
1.2.2.4.1. Ezine- Bayramiç Ovası	88
1.2.2.4.2. Bahçeli Ovası.....	90
1.2.2.4.3. Kumkale (Batak) Ovası ve Deltası	91
1.2.3. Jeomorfolojik Oluşum ve Gelişim	94
1.3. İklim Özellikleri	95
1.3.1. İklimi Şartlarının Jenetik ve Dinamik Faktörleri	97
1.3.2. İklim Elemanlarının İncelenmesi.....	100
1.3.2.1. Sıcaklık	100
1.3.2.2. Yağış Şartları	107
1.3.2.3. Basınç ve Rüzgarlar	113
1.3.2.4. Subuharı ve Nemlilik.....	120
1.3.2.5. Yağış Etkinliği ve İklim Tipi.....	123
1.4. Hidrografik Özellikleri	127
1.4.1. Yüzey Suları	127
1.4.1.1. Akarsular.....	127
1.4.1.1.1. Hidrometrik Analizler	130

1.4.1.2. Baraj ve Göletler	135
1.4.2. Yeraltı Suları	138
1.5. Toprak Özellikleri	139
1.5.1. Büyük Toprak Grupları ve Özellikleri	142
1.5.1.1. Zonal Topraklar	142
1.5.1.1.1. Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları	144
1.5.1.1.2. Kahverengi Orman Toprakları	145
1.5.1.1.3. Kırmızı Kahverengi Akdeniz Toprakları	145
1.5.1.1.4. Kireçsiz Kahverengi Topraklar	145
1.5.1.2. İntrazonal Topraklar	146
1.5.1.2.1. Rendzinalar	146
1.5.1.2.2. Yüksek Dağ Çayırı Toprakları	146
1.5.1.3. Azonal Topraklar	146
1.5.1.3.1. Alüvyal Topraklar	146
1.5.1.3.2. Kolüvyal Topraklar	147
1.5.1.3.3. Alüvyal Sahil Bataklıkları ve Kıyı Kumulları	148
1.6. Biyocoğrafya Özellikleri	148
1.6.1. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri	148
1.6.1.1. Doğal Bitki Örtüsünün Ekolojik Şartları	149
1.6.1.1.1. Bitki Örtüsü-İklim İlişkileri	149
1.6.1.1.2. Bitki Örtüsü-Topoğrafya İlişkileri	152
1.6.1.1.3. Bitki Örtüsü-Toprak ve Ana Materyal İlişkileri	154
1.6.1.1.4. Bitki Örtüsü- Antropojenik Faktörlerle İlişkileri	156
1.6.1.2. Ağaç ve Ağaçcıkların Ekolojisi	158
1.6.1.2.1. Kızılçam (Pinus brutia)	159
1.6.1.2.2. Karaçam (Pinus nigra)	160
1.6.1.2.3. Kaz Dağı Gökarnı (Abies nordmanniana ssp. equi-trojani)	162
1.6.1.2.4. Doğu kayını (Fagus orientalis)	163
1.6.1.2.5. Kestane (Castanea sativa Miller)	164
1.6.1.2.6. Gürgen (Carpinus betulus)	165
1.6.1.2.7. Meşe (Quercus) Türleri	165
1.6.1.2.8. Fıstık Çamı (Pinus Pinea) ve Sahil Çamı (Pinus Pinaster)	166
1.6.1.2.9. Maki ve Garig Vegetasyon Ekolojisi	167
1.6.1.3. Doğal Bitki Örtüsü Formasyonları	168

1.6.1.3.1. Orman Formasyonu.....	168
1.6.1.3.2. Çalı Formasyonu	170
1.6.1.3.3. Ot Formasyonu	171
1.6.2. Fauna Özellikleri	173
1.6.2.1. Canlı ve Cansız Faktörlerin Hayvan Dağılıklarına Etkileri.....	174
1.6.2.2. Fauna Varlığı.....	176
1.6.2.2.1. Memeliler ve Yayılış Alanları.....	177
1.6.2.2.2. Amfibi ve Sürüngenler ve Yayılış Alanları.....	178
1.6.2.2.3. Kuş Türleri ve Yayılış Alanları	178
1.6.2.2.4. Balık Türleri ve Yayılış Alanları	179

İkinci Bölüm

KARAMENDERES HAVZASI'NIN COĞRAFİ EKOLOJİSİ VE BEŞERİ ORTAM ÖZELLİKLERİ..... 181

2.1. Yerleşme Tarihi.....	181
2.2. Nüfus Özellikleri.....	183
2.2.1. Nüfus Miktarları ve Artışı	185
2.2.2. Kır-Şehir Nüfusu.....	188
2.2.3. Nüfus Hareketleri (Göçler)	197
2.3. Yerleşme Özellikleri	199
2.3.1. Yerleşme Şekilleri	199
2.3.1.1. Kır Yerleşmeleri	200
2.3.1.2. Şehir Yerleşmeleri	204
2.4. Ekonomik Özellikleri	210
2.4.1. Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri	210
2.4.1.1. Bitkisel Üretim.....	211
2.4.1.1.1. Tarım Alanları ve Yetiştirilen Tarım Ürünleri	211
2.4.1.1.2. Havzada Kullanılan Başlıca Tarımsal Yöntemler	217
2.4.1.2. Hayvancılık Faaliyetleri	221
2.4.2. Sanayi ve Ticaret Faaliyetleri	225
2.4.3. Madencilik ve Enerji Kaynakları.....	227
2.4.4. Ulaşım.....	232
2.4.5. Turizm ve Rekreasyon	235
2.4.5.1. Turizm Alanları	238

Üçüncü Bölüm

KARAMENDERES HAVZASI ORTAM SORUNLARI 247

3.1. Hava Kirliliği	248
3.1.1. Hava Kirleticileri ve Kaynakları	248
3.1.2. Hava Kalitesi.....	248
3.2. Su Kirliliği	254
3.3. Toprak Sorunları	259

Dördüncü Bölüm

KARAMENDERES HAVZASI JEOKOMPLEKSİNİN DOKUSAL MEKÂN BİRİMLERİNE AYRILMASI . 265

4.1. Karamenderes Havzası'nın Ekorejyonları	267
4.1.1. Akdeniz Zonobiyomu.....	268
4.1.2. Orobiyom Zonu.....	274
4.1.3. Havza Tabanını Oluşturan Alüvyal Pedobiyomlar	280
4.1.4. Serpentinlerin Oluşturduğu Jeobiyomlar	281
4.1.5. Dar ve Derin Vadiler	284
4.1.6. Hidrobiyomlar ve Kumkale deltası	285
4.1.7. Granitlerin Oluşturduğu Jeobiyomlar	288
4.1.8. Dağ Eteklerindeki Jeopedo Biyomlar-Yamaçlar.....	289
4.1.9. Araplar (Epijenik-Sürempoze) Boğazı Habitatı	290
4.1.10. Kentsel Ekosistem.....	292

Beşinci Bölüm

KARAMENDERES HAVZASI'NIN EKOLOJİK RİSK DEĞERLENDİRMESİ 297

5.1. Arazi Kullanımı \ Arazi Örtüsü Değişimi Risk Analizi	297
5.1.1. Arazi Kullanımı Kabiliyet Sınıfları	297
5.1.1.1. Tarım Yapılmaya Elverişli Araziler	299
5.1.1.2. Tarım Yapılmaya Elverişsiz Araziler	300
5.1.2. Arazi Kullanımı \ Arazi Örtüsü ve Zamansal Değişimi	302
5.1.2.1. Yapay Alanlar.....	308
5.1.2.2. Tarım Alanları	310
5.1.2.3. Orman ve Yarı Doğal Alanlar	312
5.1.2.4. Su Kütleleri	314
5.2. Orman Yangını Riski Analizi	317
5.2.1. Orman Yangını Risk Analizi Parametreleri	325

5.2.1.1. Vejetasyon Parametreleri	325
5.2.1.2. İklim Parametreleri	326
5.2.1.3. Beşerî Parametreler	326
5.2.1.4. Topografik Parametreler	327
5.3. Kuraklık Riski Analizi	333
5.3.1. Karamenderes Havzasının Kuraklık İndislerine Göre Değerlendirilmesi	335
5.3.2. AHP ile Kuraklık Riski Analizi	344
5.4. Erozyon Riski Analizi	350
5.5. Nüfus Analizi	356
5.6. Kütle Hareketleri Riski Analizi	361
5.7. Deprem Riski Analizi	369
5.8. Fırtına Riski Analizi	375
5.9. Taşkın\Sel Riski Analizi	380
5.10. Ekolojik Risk Analizi	387
SONUÇ	401
KAYNAKÇA	417

KAYNAKÇA

- AA. (2020).** ‘Simgelerin köprüsü’ yükseldikçe emlak fiyatları artıyor. Haber. Çanakkale. [https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/simgelerin-koprusu-yukseldikce-emlak fiyatları-artiyor/1934394](https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/simgelerin-koprusu-yukseldikce-emlak-fiyatlari-artiyor/1934394) adresinden alındı.
- Acar, Z. (2008).** Biga Yarımadasındaki Yağış ve Akım Değişimlerinin ve Atmosferik Salınım İndisleri ile Bağlantılarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü /Coğrafya Anabilim Dalı Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı.
- Acatay, G. & Gülen, İ. (1971).** Türkiye Ormanlarında Fırtına Zararları. Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 1-11 (0). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jffiu/issue/18689/197146>
- Ager A.A., Vaillant N.M., Finney M.A., (2011),** Integrating Fire Behavior Models And Geospatial Analysis For Wildland Fire Risk Assessment And Fuel Management Planning, Journal of Combustion, 2011, 572452, doi: 10.1155/2011/572452
- Ahmadova, S. & Akova, O. (2016).** Türkiye’de Organik Ekoturizm Çiftlikleri Üzerine Bir Araştırma . Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 6 (1) , 14-29 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joiss/issue/30778/323585>
- Akarca, I. (1965).** Troas’ta Aşağı Kara Menderes Ovası çevresindeki Şehirler. Belleten, XLII , 1-52.
- Akay, A. E. & Şahin, H. (2019).** Forest Fire Risk Mapping by Using GIS Techniques and AHP Method: A Case Study in Bodrum (Turkey) . European Journal of Forest Engineering , 5 (1) , 25-35 . DOI: 10.33904/ejfe.579075
- Akbulak C. (2010).** Kara Menderes Havzası’nın (Çanakkale) Nüfus Özellikleri. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, vol.7, 577-610.
- Akbulak C. (2014).** “CBS ve çok kriterli karar verme yöntemleri ile arazi kullanımı uygunluk analizi: Kara Menderes Havzası (Çanakkale) örneği”, YILDIZ International Conference on Educational Research and Social Sciences, İSTANBUL, TÜRKİYE, 13 Eylül 2014, pp.7591
- Akbulak C. (2010b).** “Analitik hiyerarşi süreci ve coğrafi bilgi sistemleri ile Yukarı Kara Menderes Havzası’nın arazi kullanımı uygunluk analizi”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi , vol.7, pp.557576, 2010
- Akbulak C. (2013).** “Kara Menderes Havzası’nda köylerin nüfus miktarını etkileyen faktörler hakkında istatistiksel bir uygulama”, Prof. Dr. Süha Göney’e Armağan, Mehmet Bayartan, Ed., İstanbul Üniversitesi yayınları, İstanbul, ss.195 238, 2013
- Akbulak, C. (2017).** Kırsal Kalkınma Potansiyeli Bakımından Kara Menderes Havzası’nın (Çanakkale) Coğrafi Özellikleri. Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, vol.5, 14-38.
- Akbulak, C., Tatlı, H., Aygün, G., & Sağlam, B. (2018).** Forest Fire Risk Analysis Via Integration Of Gis, RS and AHP: The Case of Çanakkale, Turkey. Int. Journal of Human Sciences 15, 2127-2143.
- Akçakaya, H. (1994).** RAMAS/GIS: Linking Landscape Data With Population Viability Analysis (version 1,0). Setauket, New York: Applied Biomathematics.

- Akdeniz, H. A.; Turgutlu, T. (2007)** "Türkiye'de Perakende Sektöründe Analitik Hiyerarşik Süreç Yaklaşımıyla Tedarikçi Performans Değerlendirilmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (1), 1-17.
- Akgül, F. (2006)**. Karamenderes Çayı İçerisindeki Nutrient Yoğunluğu ve Planktonik Birincil Üreticilerin Biyokütleleşme Değişimlerinin İzlenilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Akgün, A. (2007)** Ayvalık ve Yakın Çevresinin Erozyon ve Heyelan Duyarlılığının Coğrafi Bilgi Sistemleri Tabanlı İncelenmesi, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Ens., İzmir.
- Akkaya, Y. (2012)**. Jeoekoloji Açısından Üçüncü Boğaz Köprüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enst.
- Akkaya, C., Efeoğlu, A., & Yeşil, N. (2008)**. Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *TMMOB Su politikaları Kongresi*, (s. 195-204)
- Akova, İ. (2019)**. Şehir Coğrafyası. M. Doğan ve Ö. Doğan Sertkaya (Ed.), Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (87-143. ss.). Pegem Akademi.
- Alexander, E., G. Coleman., T. Keeler-Wolf., S. Harrison. (2007)**. *Serpentine Geocology of Western North America*. Oxford Univ. Press, New York.
- Alizadeh, M., Ngah, I., Hashim, M., Pradhan, B., Pour, A., (2018)**. A hybrid analytic network process and artificial neural network (ANP-ANN) model for urban earthquake vulnerability assessment. *Remote Sens.* 10, 975.
- Altan, G. & Türkeş, M. (2011)**. Çanakkale Yöresinde Oluşan Orman Yangınlarının Hidroklimatolojik Karakteristikleri ve İklim Değişimleriyle İlişkisi. *Ege Coğrafya Dergisi* , 20 (2) , 1-25 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd/issue/4870/66888> adresinden alındı.
- Alves MVG, Batista AC, Soares RV, Ottaviano M, Marchetti M (2009)**. Fuel Moisture Sampling And Modeling in Pinus Elliottii Engelm. Plantations Based on Weather Conditions in Parana— Brazil. *IFor Biogeosci For* 2:99-103
- Ambraseys N.N., Finkel C., (1995)**. The Seismicity of Turkey and Adjacent Areas 1500-1800, Eren publishers, Istanbul.
- Anderson, H.E., Schuette, R.D., Mutch, R.W., (1978)**. Timelag and Equilibrium Moisture Content of Ponderosa Pine Needles. United States Department of Agriculture, Forest Service, Research Paper INT-202. Intermountain Research Station, Ogden, Utah, 28pp.
- Anonim. (2001a)**. Troya Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı Analitik Etüt Raporu. Ankara: Milli Parklar Daire Başkanlığı.
- Anonim. (2003)**. Water for People, Water for Life. World Water Assessment Program. The United Nations World Water Development Report.
- Anonim. (2006)**. Water A Shared Responsibility. ISBN UNESCO 92-3-104006-5: The United Nations World Water Development Report 2.
- Anonim. (2018)**. Worldbank. Worldbank Indicator: <https://data.worldbank.org/indicator> adresinden alındı.
- Anonim. (2020)**. Arazi Örtüsü Sınıfları. Corine Projesi Portalı: <https://corine.tarimorman.gov.tr/corineportal/araziortususuniniflari.html> adresinden alındı.

- Ardos, M., & Pekcan, N. (1997).** Jeomorfoloji Sözlüğü. İstanbul.
- Armas, I., (2012).** Multi-criteria vulnerability analysis to earthquake hazard of Bucharest, Romania. *Nat. Hazards* 63, 1129–1156.
- Artigas, F., Marti, A., Yao, N., & Pechmann, I. (2008).** Chlorophyll Detection and Mapping of Shallow Water Impoundments Using Image Spectrometry. *International Journal of Ecology*, 2008.
- Ariv, C., vd.,(2005).** Antalya Kentindeki Turizm Faaliyetlerinin Kıyı Alanlarına Etkilerinin Belirlenmesi, Antalya Yöresinin İnşaat Mühendisliği Sorunları Kongresi, İMO e-kütüphane, Antalya
- Aslan, S. (1985).** Kazdağı Gökarnı'nın Fidanlık Tekniği Üzerine Çalışmalar. Ankara: Ormanlık Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Ata, C. (1975).** Kazdağı Gökarnı'nın Türkiyedeki Yaylışı ve Silvikültürel Özellikleri. *Orman Fakültesi Dergisi* , 165-219.
- Atalay, A. Gökçe Gündüzoğlu, H.A. (2015).** Türkiye'nin Ekolojik Koşullarına Göre Arazi Kabiliyet Sınıflandırılması. *Meta Basım Matbaacılık*, İzmir.
- Atalay, İ. (1992).** Kayın Ormanlarının Ekolojisi ve Tohum Transferi Yönünden Bölgelere Ayrılması. Ankara: Orman Bakanlığı Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müdürlüğü.
- Atalay, İ. (1994).** Türkiye Vegetasyon Coğrafyası. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Atalay, İ. (2002).** Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri. İzmir: Meta Basımevi.
- Atalay, İ. (2011).** Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası. İzmir: Meta Basım.
- Atalay, İ. (2011a).** Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. İzmir: Meta Basım.
- Atalay, İ. (2015).** Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası. İzmir: META Basım .
- Atalay, İ., & Efe, R. (2010).** Anadolu Karaçamı'nın Ekolojisi ve Tohum Nakli Açısından Bölgelere Ayrılması. Ankara: Çevre ve Orman Bakanlığı Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müdürlüğü.
- Atalay, İ., & Efe, R. (2015).** Türkiye Biyocoğrafyası. İzmir: Meta Basım .
- Atmaca, İ., Derakhshandeh, M. , Işık Pekkan, Ö. , Özenen-kavlak, M. , Tunca, Y. S. & Çabuk, S. N. (2022).** Lojistik Regresyon ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Orman Yangını Risk Modellemesi: Muğla-Milas Örneği . *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8 (1), 66-75. DOI: 10.21324/dacd.951902.
- Avcı, M. (2000).** Yeryüzünün Zoocoğrafya Bölgeleri ve Türkiye'nin Yeri. *Coğrafya Dergisi* sayı 8 , 157-200.
- Avcı, V.; Sunkar, M.; Toprak, A. (2017)** “Malatya Kuzeydoğusunda Ballı ve Memikhan Dereleri Arasındaki Sahanın Erozyon Duyarlılık Analizi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 769-799.
- Aydeniz, A. (1985).** Toprak Amenajmanı. A.Ü. Ziraat Fak. Yay. No: 928. Ankara.
- Ayhan, Ç. (2019).** Ayazmapınarı Tabiat Parkı'nın (Bayramiç, Çanakkale) Rekreatif Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *ÇOMÜ Zir. Fak. Derg. (COMU J. Agric. Fac.)*, 219-228.
- Akova Balcı, S. (2019).** Tarım Coğrafyası. M. Doğan ve Ö. Doğan Sertkaya (Ed.), *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* (197-260. ss.). Pegem Akademi.
- Balcı, N., 1996.** Toprak Koruması. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3947, Orman Fakültesi Yayın No: 439. s. 490. İstanbul.

- Barrow, C. (1998).** River Basin Development Planning and Management: A Critical Review. *World Development*, 26(1) , 171-186.
- Başel, H. (2007).** Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 515-542.
- Bayazıt, Y. (2021).** Bilecik İlindeki Şehirleşmenin Taşkın Riski Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 217-227. DOI: 10.35193/bseufbd.877539
- Baycan Levent, T. (1999).** Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma: Marmara Havzası İçin Bir Yöntem Denemesi. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Yayınları.
- Baysal, İ., Uçarlı, Y., & Bilgili, E. (2017).** Orman Yangınları ve Kuşlar. *Kastamonu Üniv. Orman Fakültesi Dergisi*, 17, 543-553.
- Bayliss, P. v. (2012).** Quantitative Ecological Risk Assessment of Magela Creek floodplain in Kakadu National Park, Australia: Comparing Point Source Risks From Ranger Uranium Mine to Diffuse Landscape-Scale Risks. *Human and Ecological Risk Assessment*, 115-151.
- Beccaletto, & L., B. A. (2005).** Biostratigraphic data from the Cetmi Melange, northwest Turkey: Palaeogeographic and tectonic implications. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology*, 221, 215-244.
- Beccaletto, L., & Jenny, C. (2004).** Geology and Correlation of the Ezine Zone: A Rhodope Fragment in NW Turkey? *Journal of Earth Sciences*,13, 145-176.
- Beven, K.J., Kirkby, M.J., (1979).** A Physically Based, Variable Contributing Area Model of Basin Hydrology. *Hydrol. Sci. J.* 24, 43-69. <https://doi.org/10.1080/02626667909491834>
- Bilgili, E., Coskuner, K.A., Usta, Y. vd. (2019).** Modeling Surface Fuels Moisture Content in Pinus Brutia Stands. *J. For. Res.* 30, 577-587 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11676-018-0702-x>
- Bilgin, T. (1960).** Kaz Dağı üzerindeki periglasiyal şekiller hakkında . *Türk Coğrafya Dergisi* , o (20) , 114-123 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21265/228296>
- Bilgin, T. (1969).** Biga Yarımadası Güneybatı Kısımının Jeomorfolojisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Bilir, L. (2004).** Acarlar Gölü ve Yakın Çevresinin Jeoekolojik Özellikleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Selçuk Biricik, A. (2009).** Fiziki Coğrafya-Jeomorfoloji ile Hidroloji'nin Temel Prensipleri ve Araştırma Yöntemleri, Cilt 1. İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Blanco H., Lal R. (2010).** Principles of Soil Conservation and Management, Springer, USA.
- Blegen, C. (1937).** Excavations at Troy, *American Journal of Archaeology*,1937, 17-51.
- BMÇMS. (2021).** Kuraklık Aracı (Drought Toolbox). <https://maps.unccd.int/drought/> adresinden alındı.
- Bonev, N., & Beccaletto, I. (2007).** From Syn- to Post-orogenic Tertiary Extension in the North Aegean Region: Constraints on the Kinematics in the Eastern Rhodope- Thrace, Bulgaria-Greece and the Biga Peninsula, NW Turkey. T. Y. TAYMAZ içinde, *The Geodynamics of the Aegean and Anatolia* (s. 113-142). London: Geological Society, Special Publications, 291.
- Bowman, D. M., Balch, J. K., Artaxo, P., Bond, W. J., Carlson, J. M., Cochrane, M., Antonio, C. M., Defries, R., Doyle, J. C., Harrison, S. P., Johnston, F. H. Keeley, J. E., Krawchuk, M. (2009)**"Fire in the Earth System" *Science* 324:481-484.

Kaynakça

- Bozdağ, A., Yavuz, F. & Günay, A. S. (2016).** AHP and GIS based land suitability analysis for Cihanbeyli (Turkey) County. *Environ Earth Sci* 75, 813. <https://doi.org/10.1007/s12665-016-5558-9>
- Briscoe LRE, Harris TB, Broussard W, Dannenberg E, Olday FC ve Rajakaruna N, (2009).** Bryophytes of Adjacent Serpentine And Granite Outcrops on the Deer Isles, Maine, U.S.A. *Rhodora* 111.945: 1-20
- Brooks, R. R. (1987).** Serpentine and its Vegetation: A Multidisciplinary Approach. Dioscorides Press, Portland, OR.
- Bulut, A. (2013).** Coğrafi İşaretler ve Kırsal Kalkınma: Ezine Peyniri Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Büyükyazıcı, M., & Sucu, M. (2003).** The Analytic Hierarchy and Analytic Processes. *Hacettepe Journal of Mathematics and STATISTICS*, 65-73.
- C. Chandler, P. Cheney, P. Thomas, L. Trabaud, and D. Williams, *Fire in Forestry*, vol. 1, New York: John Wiley & Sons, 1983
- Cai, Z. Z. (2011).** A Schema Of Ecological Environment Sensitivity Evaluation Based On Gis. *International Conference on Multimedia Technology*, (s. 5250-5255).
- Castellanos A., E. A., Van Westen, C. J., (2007).** Generation of a landslide risk index map for Cuba using spatial multi-criteria evaluation. *Landslides*, 4 (4), 311-325.
- Çelik, G. (2000).** Çevre Yönetiminde Ekolojik Risk Değerlendirmesi ve Uluabat Ramsar Alanı İçin Problem Formülasyonu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Çepel, N. (1995).** Orman Ekolojisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını.
- Çetinkaya, O. (2011).** Karamenderes Havzası Topraklarının Yarıyıllık Mikro Besin Elementlerinin Durumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enst.
- Chandran B., Golden B. ve Wasil E. (2005).** “Linear Programming Models For Estimating Weights in The Analytic Hierarchy Process”, *Computers And Operations Research*, 32(9): 2235-2254.
- Chena M.ve Wang S.-C. (2010),** “The Critical Factors Of Success For Information Market: Using Analytic Hierarchy Process (AHP) Approach”, *Expert Systems With Applications*, 37(1): 694-704
- Chopra, P. (2006).** Drought Risk Assessment Using Remote Sensing And Gis: a Case Study Of Gujarat. Master Thesis.
- Chuvieco, & Congalton. (1989).** Application of Remote Sensing and Geographic Information Systems to Forest Fire Hazard Mapping. *Remote Sens. Environ.* 29, 147-159.
- Cincotta RP, Engelman R. (2000).** Nature’s Place: Human Population Density and the Future of Biological Diversity. Washington (DC): Population Action International.
- Clark, J. S. (1988).** Effect Of Climate Change On Fire Regimes In Northwestern Minnesota. *Nature*, 233-235.
- CMS, I. (2021).** IGU Commission on Mountain Studies. Neotropical Montology: <https://research.franklin.uga.edu/Montology/igu-commission-mountain-studies> adresinden alındı.
- Coleman, R. G., C. Jove. (1992).** Geological Origin Of Serpentinities, pp. 469-494. In: A. J. M. Baker, J. Proctor, and R. D. Reeves, eds., *The Vegetation of Ultramafic (Serpentine) Soils*. Proc. 1st International Conference on Serpentine Ecology. Intercept Ltd., Andover, Hampshire, U.K.

- Cook, J. M. (1973).** The Troad, An Archeological and Topographical Study. Oxford at the Clarendon Press, London.
- Corine. (2018).** Corine Arazi Sınıflandırılması. Tarım ve Orman Bakanlığı. <https://corinecbs.tarimorman.gov.tr/> adresinden alındı
- Cox, C. B., & Moore, P. D. (2000).** Biogeography, An Ecological and Evolutionary Approach. London.
- Cumhur, M. (1986).** Ahilerin Kurduğu Yerleşim Merkezleri. Türk Kültürü. S. 277, Ankara, s. 312-319.
- Cürebal, İ., Efe, R., Soykan, A., Sönmez, S. (2012).** Kazdağları Ekosistemi ve Ekolojisi. Kazdağları Ulusal Çalıştayı, Kazdağı ve Madra Dağı Belediyeler Birliği, 2-3 Haziran, Güre- Edremit- Balıkesir, 93-111.
- Çanakçıoğlu, H., (1993).** Orman Koruma, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Üniversite Yayın No: 3624, Fakülte Yayın No: 411, İstanbul
- ÇDR. (2001).** Çevre Durum Raporu. Çanakkale: İl Çevre Müdürlüğü.
- ÇDR. (2019).** Çanakkale İli 2019 Yılı Çevre Durum Raporları. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- ÇED (2020).** Feldspat Ocağı ve Kıрма-Elleme Tesisi Kapasite Artışı. Çanakkale: Savra İnş. Mak. Müh. Çevre Dan. San. Tic. Ltd. Şti.
- Çelik, G. (2000).** Çevre Yönetiminde Ekolojik Risk Değerlendirmesi ve Uluabat Ramsar Alanı İçin Problem Formülasyonu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı.
- ÇEM. (2018).** "DEMİS Türkiye Su Erozyonu İstatistikleri, Teknik Özet" Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Türkiye
- Çepel, N. (1986).** Barajların Yukarı Yağış Havzaları İçin Arazi Kullanım Planlamasının Ekolojik Esasları. İ.Ü.Orman Fakültesi Dergisi, Seri b, 36, (2), 17-27.
- Çepel, N. (1995).** Orman Ekolojisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayını.
- Çepel, N. (2003).** Ekolojik Sorunlar ve Çözümleri. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Çepel, N., (1989).** Orman Ekolojisi. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, No 3140/337, İstanbul.
- Çetinkaya, O. (2011).** Karamenderes Havzası Topraklarının Yarıyıllık Mikro Besin Elementlerinin Durumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enst.
- Dağdeviren M., Eraslan E., Kurt M. ve Dizdar, E.N. (2005).** "Tedarikçi Seçimi Problemine Analitik Ağ Süreci ile Alternatif Bir Yaklaşım", Teknoloji Dergisi, 8(2): 115-122.
- Danacıoğlu, Ş. (2017).** Bakırçay Havzasında ekolojik risk karakterizasyonuna dayalı havza yönetimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.
- Daneshvar, M. R. M., Bagherzadeh, A., (2011).** Landslide hazard zonation assessment using GIS analysis at Golmakan Watershed, northeast of Iran. Frontiers of Earth Science, 5 (1), 70-81.
- Darkot, B., (1967).** Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, s. 16, s.3-8.
- Darkot, B., & Tuncel, M. (1981).** Marmara Bölgesi Coğrafyası. İstanbul: İst. Üni. Yay. Coğrafya Enst. Yayınları.

Kaynakça

- DeBano, L. F.; Neary, D. G.; Ffolliott, P. F. (1998).** Fires's Effects on Ecosystems. New York: John Wiley & Sons. 333 p
- Demirel, K. (2018).** Sulama Sistemlerinin Altyapı Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi. Değişen ve Gelişen Lapseki Kentsel Altyapısı, Sağlık A., Editör, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, ss.45-55.
- DİE. (1929).** Umumi Nüfus Tahriri - Fasikül I. Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Dimitrakopoulos, A.P., and Papaioannou, K. K. (2001).** Flammability Assessment of Mediterranean Forest Fuels. Fire Technology, 37, 143-152.
- Doğan, M. (2019).** Ekonomik Coğrafya. M. Doğan ve Ö. Sertkaya Doğan (Ed.), Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (159-194. ss.). Pegem Akademi.
- Doğan Sertkaya, Ö. (2015).** Biga Yarımadası Nüfus Coğrafyası. Yeni Anadolu Yayınları. İstanbul.
- Doğanay, H., & Coşkun, O. (2015).** Tarım Coğrafyası. İstanbul: Pegem Akademi.
- Doğanay, H., & Doğanay, S. (2004).** Türkiye'de Orman Yangınları ve Alınması Gereken Önlemler. Doğu Coğrafya Dergisi 11, 31-48.
- Doğanay, H., & Sever, R. (2011).** Genel Fiziki Coğrafya. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Dönmez, Y. (1979).** Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Dönmez, Y. (1985).** Bitki Coğrafyası. İstanbul: GÜRYAY Matbaacılık.
- Döver, E. (2009).** Çanakkale Bayramiç Barajı ve Barajı Besleyen Akarsuların Kirlilik Yükleri İle Çevresel Etkileşimleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- DSİ. (2019).** Çanakkale: DSİ 25.Bölge Müdürlüğü 252.Şube.
- DSİ. (2019a).** DSİ'ce İnşa Edilerek İşletmeye Açılan Sulama ve Bataklık Islahı Tesisleri. Ankara: DSİ İşletme ve Bakım Dairesi Başkanlığı.
- DSİ. (2020).** 25. Bölge DSİ Bölge Müdürlüğü. İşletmedeki Tesisler: <http://bolge25.dsi.gov.tr/isletmedekitesisler/baraj-g%C3%B6let> adresinden alındı.
- Duvar, G. (2020).** Kazdağları'nda 17 bin üretici su bekliyor: Yanıyoruz. Yerel Haber. Çanakkale: Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2020/09/04/kazdaglarinda-17-bin-uretici-su-bekliyor-yaniyoruz> adresinden alındı.
- Sanderson E.W., Jaiteh M., Levy M.A, Redford K.H., Wannebo A.V., Woolmer G. (2002).** The Human Footprint and The Last of the Wild Bioscience, 52, pp. 891-904
- Eedy, W. (1995).** The Use of GIS in Environmental Assessment. Impact Assessment,13, Summer , 199-206
- EFFIS. (2009).** EFFIS. European Forest Fire Information System: <http://effis-viewer.jrc.ec.europa.eu/wmi/viewer.html>. adresinden alındı
- EFFIS. (2019).** Forest Fires in Europe, Middle East and North Africa 2018. Italy: EU.
- Eraslan, S. (2019).** Kızılırmak Deltası Ekolojik Risk Değerlendirmesi. Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Erdoğan, A. (2019).** Yangın Riski Taşıyan Orman Alanlarında Uygulanan Yangın Koruma Çalışmalarının CBS Teknikleri ile Planlanması. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı.

- Erdoğan, M. (2012).** Büyük Menderes Havzası İçin Ekolojik Risk Analizi Yöntemi Geliştirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi . İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Erer, S. (1990).** Coğrafi Ekolojide Çevre Sorunları Bozulma (Degredasyon) Aşamaları ve Önlemler. İstanbul: İst. Üni. Ed. Fak. Yay.
- Ergene, A. (1972).** Toprak Biliminin Esasları. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınevi.
- Erinç, S. (1965).** Yağış Müessiriyeti Üzerine Bir Deneme ve Yeni Bir İndis. İstanbul: İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Yayınları No.41.
- Erinç, S. (1969).** Klimatoloji ve Metodları. İstanbul: İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Yayınları No:35.
- Erinç, S. (1980).** Jeokoloji Açısından İstanbul Yöresi. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Derg. S. 23 279-290.
- Erinç, S. (1984).** Ekolojide Değişik Yaklaşımlar. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst Bülteni. c. 1 sy 1. 77-90.
- Erinç, S. (1984a).** Ortam Ekolojisi ve Degredasyonel Ekosistem Değişiklikleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü.
- Erol, O. (1985).** Genel Klimatoloji. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Ertan, A., Özelkan E., Karaman, M., (2021).** Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Coğrafi Bilgi Sistemleri Ortamında Sel ve Taşkın Alanlarının Belirlenmesi: Çanakkale-Karamenderes Havzası Örneği, Journal of Research in Atmospheric Science Vol. 3, No. 2, pp. 1-9.
- Erten, E., Kurgun, V., Musaoglu, N. (2002).** Forest Fire Risk Zone Mapping From Satellite Imagery And GIS: A Case Study.
- ESA. (2000-2019).** Sentinel 2 MSI Overview. 11 27, 2019 tarihinde ESA Sentinel Online: <https://sentinel.esa.int/web/sentinel/user-guides/sentinel-2-msi/overview> adresinden alındı
- ESRI. (2022, 04 15).** GEMI. ArcGIS Pro: <https://pro.arcgis.com/en/pro-app/2.8/arcpy/image-analyst/gemi.htm> adresinden alındı
- Everest T., Cengiz T., Akbulak C., & Sungur A. (2017).** Ecological Risk Assessment for Protected Areas: Case of Troia Historical National Park, Canakkale – Turkey. Fresenius Environmental Bulletin, 7463-7472.
- Falkenmark, M. (1989).** The Massive Water Scarcity Threatening Africa, Why Isn't It Being Addressed? Ambio 18, 112-118.
- Fox, D.M., Rorke, B.B., (1999).** The Relationship Of Soil Loss By Interrill Erosion To Slope Gradient. Catena 38, s:211-222
- Garipağaoğlu (Farımaç), N. (1994).** Tecer Dağı çevresinde bitki örtüsünün ekolojik koşulları ve step problemleri . Türk Coğrafya Dergisi , o (29) , 387-407 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21258/228181>
- Garipağaoğlu, N. (2015).** Türkiye Ortam Sorunları Coğrafyası. Yeditepe Yayınevi. İstanbul.
- Garipağaoğlu, N. (2017).** Bölge Planlama ve Türkiye'de Mekansal Planlama Yaklaşımları. Yeditepe Yayınevi. İstanbul.
- Garipağaoğlu, N. (2020).** Çevre Sorunlarına Türk Coğrafyacıların Yaklaşımları ve Bu Alanda Yapılmış Olan Çalışmalar. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi , 18 (35) , 5-45 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/55005/754725>

Kaynakça

- Garipağaoğlu, N. & Duman, C. (2017)**. Bursa Kenti Hava Kalitesinin Zaman İçerisindeki Değişimi . Marmara Coğrafya Dergisi , o (36) , 57-70 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marucog/issue/30253/329057>
- Geldiay, R., & Kocataş, A. (1983)**. Genel Ekoloji. İzmir: Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Baskı İşleri.
- Geneviève R., Michael S., Frédéric B.(1996)**. Optimization of Soil-Adjusted Vegetation Indices, Remote Sensing of Environment, Volume 55, Issue 2, 1996, Pages 95-107, ISSN 0034-4257, [https://doi.org/10.1016/0034-4257\(95\)00186-7](https://doi.org/10.1016/0034-4257(95)00186-7).
- Genç, S. C. (1998)**. Evolution of the Bayramiç magmatic complex, Northwestern Anatolia. Journal of Volcanology and Geothermal Research,85 (1-4), 233-249.
- Girgin, E. (2008)**. Bütüncül Havza Planlaması ve Yönetiminin Hukuki Temele Dayandırılması. TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi Bildirileri, (s. 377-388). Ankara.
- Gitelson, A. A., Kaufman, J., & Merzlyak, M. (1996)**. Use of a Green Channel in Remote Sensing of Global Vegetation from Eos-Modis. Remote Sens. Environ. 58, 289-298.
- GMKA. (2018)**. Çanakkale Enerji Sektörü Yatırım Rehberi. Çanakkale: Güney Marmara Kalkınma Ajansı.
- Gold., H. (1992)**. Environmental Risk Analysis; a Decision Analytic Perspective a Discussion of Modeling Issues for the Management of Risks From Toxic Substances in Our Environment. . Biomathematics Series No. 36.
- Goward, S. N., Dye, D., Kerber, A., and Kalb, V. (1987)**, Comparison of North and South American Biomes from AVHRR Observations, Geocarto Int. 2:27-40.
- Gökçe, O., Özden, Ş., Demir, A., (2008)**. Türkiye’de Afetlerin Mekânsal ve İstatistiksel Dağılımı Afet Bilgileri Envanteri, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Afet Etüt ve Hasar Tespit Daire Başkanlığı, Ankara.
- Grigg, N. S. (1996)**. Water Resources Management: Principles, Regulations and Cases . New York: McGraw-Hill.
- Grigg, N. S. (1999)**. Integrated Water Resources Management: Who should Lead, Who should Pay? Journal of the American Water Resources Association, 35(3), 527-534
- Grontmij. (2004)**. Implementation of the Water Framework Directive in Turkey – Final. Houten: Senter International Reference: MAT01/TR/9/3, Document number: 13/99044324/MJH, Grontmij Consulting Engineers.
- Guarin, A., Taylor, A.H., (2005)**. Drought Triggered Tree Mortality in Mixed Conifer Forests in Yosemite National Park. California, USA.
- Gündoğan, R. & Özyurt, H. & Akay, A. (2010)**. The Effects of Land Use on Properties of Soils Developed Over Ophiolites in Turkey. International Journal of Forest, Soil and Erosion. 1. 36-42.
- Gümrükçüoğlu M, İleri R, Sümer B, Seyfettinoğlu M (2000)**. Adapazarı’nda 17 Ağustos depremi sonrası çevre etki değerlendirmesi. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(1-2), 1 - 6.
- Gündoğdu, K. S., & Bantchina, B. B. (2018)**. Landsat Uydu Görüntülerinden NDVI Değer Dağılımının Parsel Bazlı Değerlendirilmesi, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Çiftlik Arazisi Örneği. Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 45-53.

- Güney, Y. & Turoğlu, H. (2018).** Çok Ölçütlü Karar Analizi ile Erozyon Duyarlılık Çalışmalarında Erozyon Yüzeyleri Envanter Verisinin Kullanımı: Selendi Çayı Havzası Örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16 (1), 105-119. DOI: 10.1501/Cogbil_0000000193
- Güngördü, M. (1999).** Marmara Bölgesinin Bitki Coğrafyası. İstanbul: İ.Ü. yay. no 27.
- Güre M., Akbulak C., & H., Ö. (2012).** Land Use Determination of Kara Menderes Basin (Çanakkale--Turkey) with Remote Sensing. *South-Eastern European Journal of Earth Observation and Geomatics*, vol.1., 17-23.
- Gürsoy, C. (1975).** Türkiye'nin Tabii Yolları. *Türk Coğrafya Dergisi*, Cumhuriyetimizin 50. Yıl Özel Sayısı, 24-33.
- GWF, & Partership, G. W. (2000).** Integrated Water Resources Management. Stockholm, Sweden: Technical Advisory Committee TAC). Tac Background Papers No. 4
- Hague, B. S., Murphy, B. F., Jones, D. A., & Taylor, A. J. (2019).** Developing impact-based thresholds for coastal inundation from tide gauge observations. *Journal of Southern Hemisphere Earth Systems Science*, 69(1), 252.
- Harmancıoğlu, B. N., Gül, A., & Fıstıkhoğlu, O. (2002).** Entegre Su Kaynakları Yönetimi. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 419, 29-39.
- Harris, J., Wenger, R., & Harris, A. D. (1994).** A Method for Assessing Environmental Risk: A case study of Green Bay, Lake Michigan, USA. *Environmental Management*, 18(2), 295-306.
- Hammami, S., Zouhri, L., Souissi, D. et al. (2019).** Application of the GIS based multi-criteria decision analysis and analytical hierarchy process (AHP) in the flood susceptibility mapping (Tunisia). *Arab J Geosci* 12, 653 (2019). <https://doi.org/10.1007/s12517-019-4754-9>
- Hasekiogulları, G. D., Ercanoğlu, M., (2012).** A new approach to use AHP in landslide susceptibility mapping: a case study at Yenice (Karabuk, NW Turkey). *Natural Hazards*, 63, 1157-1179.
- Hatton TJ, Viney NR (1988).** Modelling Fine, Dead, Surface Fuel Moisture. In: Gill AM (ed) Conference on Bushfire Modelling and Fire Danger Ratings Systems. CSIRO, Canberra, pp 119-125
- Hayes, M.J., (2006).** Drought Indices. Van Nostrand's Scientific Encyclopedia, John Wiley & Sons, Inc., doi:10.1002/0471743984.vse8593
- Heinselman, M.L. (1981).** Fire and Succession in the Conifer Forests of Northern North America.
- Herath, G., and Prato, T. (2006).** Role of Multi-Criteria Decision Making in Natural Resources Management In: G. Herath & T. Prato (Eds.) Using Multi-Criteria Decision Analysis in Natural Resource Management. Surrey: Ashgate Publishing Limited.
- Hirsch, S. N., Kruckeberg, R. F., and Madden, F. H. (1971).** The bi-spectral forest detection system, in Proc. 7th Int. Syrup. on Remote Sensing of Environment, ERIM, Ann Arbor, MI, pp. 2253-2259.
- Holmes, G., Singh, B. R., & and Theodore, L. (1993).** Environmental Risk Assessment. Handbook of Environmental Management and Technology (s. 573-583). içinde New York: John Wiley & Sons Inc.
- Hogsett, W. W. (1997).** An Approach for Characterizing Tropospheric Ozone Risk to Forests. *Environmental Management*, 21 (1), 105-120.
- Hoşgören, M. (2015).** Hidrografyanın Ana Çizgileri I. İstanbul: Çantay Kitabevi .
- Hoşgören, M. Y. (1974-1977).** İnegöl Havzası'nda arazi kaymaları ile ilgili gözlemler. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi. 20 - 21, 223-245.

Kaynakça

- İlgar, A., Demirci, E. S., Dönmez, M., Akçay, A. E., Duru, M., & Pehlivan, Ş. (2008).** Türkiye Jeoloji Haritaları Ayrıntılı İ16-J16 Paftaları . Ankara: MTA Genel Müdürlüğü.
- IPCC. (2021).** Intergovernmental Panel on Climate Change. Switzerland: WMO, UNEP.
- Işık, (1992).** Ezine ve Bayramiç Çevresindeki Kır Meskenleri, Ege Coğrafya Dergisi. 6; 101-116.
- Işık, Ş. (1990).** Biga Yarımadası'nın Ezine-Bayramiç Kesiminde Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- Iturralde RB, (2001).** The Influence of Ultramafic Soils On Plants in Cuba. South African Journal of Science 97:510- 12
- Ivanova, E., (2014).** Landslide susceptibility mapping using Frequency Ratio and Analytic Hierarchy Process (AHP): Comparative study of two areas in Bulgaria. International Conference Analysis and Management of Changing Risks for Natural Hazards,18-19 November, Padua, Italy.
- Iverson, L. R.; Prasad, Anantha M.; Rebeck, J. (2004).** A Comparison of the Integrated Moisture Index and the Topographic Wetness Index as Related to Two Years Of Soil Moisture Monitoring in Zaleski State Forest, Ohio. In: Yaussy, Daniel A.; Hix, David M.; Long, Robert P.; Goebel, P. Charles, eds. Proceedings, 14th Central Hardwood Forest Conference; 2004 March 16-19; Wooster, OH. Gen. Tech. Rep. NE-316. Newtown Square, PA: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Northeastern Research Station: 515-517.
- Ives, J. D. (1973).** Preface; Proceedings of the Symposium of the IGU Commission on High-Altitude Geoecology, Calgary, Alberta, 1 to 8 August 1972. Arctic and Alpine Research, 5 (3 Pt. 2): A1.
- Ives, J. D., (1980).** Highland-Lowland Interactive Systems in the Humid Tropics and Subtropics: The Need for a Conceptual Basis for an Applied Research Programme. IN Ives, J. D., Sabhasri, S., and Voraurai, P. (eds.). Conservation and Development in Northern Thailand. UNU Press, NRTS-3/UNUP-77, Tokyo, ss. 3-8.
- Ives, J. D., (1987).** The Theory of Himalayan Environmental Degradation: Its Validity and Application Challenged by Recent Research. Mountain Research and Development, 7 (3): 189 199.
- Ives, J.D. (1978).** Preface, IN Ives, J. D. and Zimina, R. P. (eds.). Proceedings of a Symposium of the IGU Commission on High-Altitude Geoecology: Mountain Geoecology and Land-Use Implications. Arctic and Alpine Research, 10(2):159.
- İÇDR. (2019).** Çanakkale İli 2018 Yılı İl Çevre Durum Raporları. Çanakkale: Çed ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü.
- İncedayı, N. (2015).** Kocasu Çayı Deltası ve Yakın Çevresinin Ekolojik Açından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.
- İRAP, (2021).** İl Afet Azaltma Planı. AFAD, Çanakkale Valiliği, 2021
- İslam, B. (2000).** Ekoloji Terimler Sözlüğü. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- İzbirak, R. (1976).** Bitki Coğrafyası. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- İzbirak, R. (1992).** Coğrafi Terimler Sözlüğü. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Jaiswal, K., Mukherjee, S., Mukherjee, K.D & Saxena, R. (2002).** Forest Fire Risk Zone Mapping from Satellite Imagery and GIS. Int J Appl Earth Obs Geoinfo 4: 1-10.
- Kaadın, G. (1957).** Çanakkale, Biga-Edremit yarımadası bölgesindeki jeolojik saha çalışmalarını ve maden yatakları hakkında rapor. Yayınlanmamış Rapor. Maden Tetkik Arama, Rapor No:2661.

- Kaaden, G. (1959).** Age relations of magmatic activity and metamorphic processes in the northwestern part of Anatolia, Turkey. MTA Enstitüsü Bülteni, 52, 15-33.
- Kahraman, S. & Çalışkan, V. & Körpe, R. & Aslan, A. (2017).** Geçmişten Günümüze Ayvacık Çevresinde Depremler ve Kırsal Alanlar üzerindeki Etkileri.
- Kalafatçoğlu, A. (1963).** Ezine Civarının ve Bozcaada'nın Jeolojisi, Kalker ve Serpantinlerinin Yaşı. MTA Dergisi 60, 60-70.
- Kamila J. Kabo-bah, Tang Guoan, Xin Yang, Jiaming Na, Liyang X. (2021).** Erosion Potential Mapping Using Analytical Hierarchy Process (AHP) and Fractal Dimension, Heliyon, Volume 7, Issue 6, 2021, e07125, ISSN 2405-8440, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07125>.
- Kamranzad, F., Memarian, H., & Zare, M. (2020).** Earthquake Risk Assessment for Tehran, Iran. ISPRS International Journal of Geo-Information, 9(7), 430. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/ijgi9070430>
- Kantarci, M. D. (2011).** Biga Yarımadası'nda Yükselti / İklim Kuşakları ve İklim Değişikliği ile Hava Kirliliğinin Ormanlara Etkisi. International Symposium on Kaz Mountains (Mount Ida) and Edremit, s. 234-246.
- Karabulut, M., Karakoç, A., Gürbüz, M., ve Kızılelma, Y. (2013).** Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanarak Başkonuş Dağında (Kahramanmaraş) Orman Yangını Risk Alanlarının Belirlenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (24).
- Karacık, Z. (1995).** Ezine-Ayvacık (Çanakkale) dolayında genç volkanizma plütonizma ilişkileri. Ph.D. Thesis. İstanbul: Inst. of Science, İstanbul Technical Univ.
- Karacık, Z., & Yılmaz, Y. (1998).** Geology of the ignimbrites and the associated volcano-plutonic complex of the Ezine area, Northwestern Anatolia. Journal of Volcanology and Geothermal Research, 251-264.
- Karadağ, A. (2009).** Kentsel Ekoloji: Kentsel Çevre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım. Ege Coğrafya Dergisi, 18 (1-2), 31-47.
- Karataş, A. (2017).** Karasu Çayı Havzasının Hidrografik Planlaması. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Kayacan, Y. A. (2008).** Biga Yarımadası Çanakkale İl Sınırları İçerisindeki Kıyı Sulak Alanların İnsan Çevre Etkileşimi Bakımından Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı.
- Kayan, İ. (1995).** The Troia Bay and Supposed Harbour Sites in The Bronze Age. Studia Troica. Band 5, 211-235.
- Kayan, İ. (1996).** Troia'da Son 6000 Yılda Doğal Çevre Değişimleri. "Yerleşim ve Çevre Sorunları: Çanakkale İli" Sempozyumu, (s. 1-11). Çanakkale.
- Kayan, İ. (2001).** Kuzey Ege Kıyılarımızın Kuvaterner Jeomorfolojisi. Türkiye Kuvaterneri Çalıştayı III. 21-22 Mayıs 2001 (s. 80-90). İstanbul.: İTÜ Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü.
- Kayan, İ. (2002).** Alüvyon Ovasının Jeomorfolojisi ve Paleocoğrafik Açından Rekonstrüksiyonu. Homer Kitabevi. İstanbul.
- Keetch, J.J. and G.M. Byram, (1968).** A Drought Index for Forest Fire Control. United States Department of Agriculture Forest Service Research Paper SE-38, Southeastern Forest Experiment Station, Asheville, NC.

Kaynakça

- Ketin, İ. (1966).** Tectonic Units of Anatolia. Maden Tetkik ve Arama Bülteni, 66: 23-34.
- KHGM. (1999).** Çanakkale İli Arazi Varlığı. Ankara: T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yay.
- Kılıç, H. (2005).** Tarımsal Sulama ve Enerji. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Enerji Formu (s. 112-118). Diyarbakır: TMMOB.
- Kıbaroğlu, A., Sağsen, İ., Kaplan, Ö., & Sümer, V. (2006).** Türkiye' nin Su Kaynakları Politikasına Kapsamlı Bir Bakış: Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve İspanya Örneği. TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt 1,, (s. 184-194). Ankara.
- Kılıç, O. M. (2015).** Kelkit Havzası Ekolojik Risk Değerlendirmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi-osmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Toprak Anabilim Dalı.
- Kışlalhoğlu, M., & Berkes, F. (2012).** Çevre ve Ekoloji . İstanbul: Remzi Kitapevi 12. basım.
- Koç, T. (2001).** Kuzeybatı Anadolu'da iklim ve ortam: sinoptik, istatistik ve uygulama boyutlarıyla. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Koçman, A. (1986).** İzmir-Bozdağlar Yöresinin Jeokolojisi (Batı Anadolu). İzmir: Ege Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fonu.
- Koçman, A. (1989).** Bölge Araştırmalarında Jeokolojik Yaklaşım. 2. Ulusal Bölge Planlaması Kongresi (s. 141-145). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.
- Koçman, A., Koç, T., Sezer, L. İ., & Ölgen, M. K. (2007).** Kazdağı ve Çevresinin Jeomorfolojisi ve İklim Özellikleri. İzmir: TÜBİTAK.
- Kogan, F. N. (1991).** Observations of the 1990 U.S. Drought from the NOAA-11 Polar-Orbiting Satellite, Drought Network News, 3(2), 7 - 11.
- Kogan, F. N. (1995).** Droughts of the late 1980s in the United States as Derived from NOAA Polar Orbiting Satellite Data, Bull. Am. Meteorol. Soc., 76, 655- 668.
- Kopecký M., Macek M. & Wild J. (2021).** Topographic Wetness Index Calculation Guidelines Based on Measured Soil Moisture and Plant Species Composition. Science of The Total Environment 757: 143785. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.143785>
- Korkmaz, H. (2009).** 21. Yüzyılda Su ve Yönetimi. K. K. Edt: Arıbaş içinde, 21. Yüzyıl ve Çevre. Uşak: Çelik Yayınları.
- Korkmaz, Ş. (2005).** Tanzimat Sonrası Çanakkale'nin İdari ve Nüfus Yapısı. Çanakkale Araştırmaları Yıllığı (3), 108-136.
- Koulouri ve Giourga, (2007).** Land Abandonment And Slope Gradient As Key Factors Of Soil Erosion In Mediterranean Terraced Lands. Catena 69, s:274-281
- Körpe, R. (2005).** Antik Kaynakların Işığında Troia'da Tsunami, Jeoarkeoloji ve Arkeojeofizik Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 23-25 Kasım 2005, 81-82.
- Kraft J. C. - Kayan İ. ve Erol O. (1980).** "Geomorphic reconstructions in the environs of ancient Troy", Science. American Association for the Advancement of Science. Vol. 209, No. 4458, p. 776-782.
- Kraft J. C. - Kayan İ. ve Erol O. (1982).** "Geology and paleogeographic reconstructions of the vicinity of Troy", Troy, the Archaeological Geology. Supplementary Monograph 4, p. 11-41. Ed. by Rapp G. Jr. and Gifford J. A. Princeton Univ. Press. for Univ. Cincinnati, U. S. A.
- Kruckeberg, A. R. (1984).** California Serpentes: Flora, Vegetation, Geology, Soils, and Management Problems. Univ. California Press, Berkeley, CA.

- Kurt L, Ozbey BG, Kurt F, Ozdeniz E. Bolukbaşı A, (2013).** Serpentine Flora of Turkey. Biological Diversity and Conservation 6(1): 134-152
- Kushla, J. D., and Ripple, W. J. (1997).** The Role of Terrain in a Fire Mosaic of a Temperate Coniferous Forest. Forest Ecology and Management, 95, 97-107.
- Küçükönder, M.; Karabulut, M. (2007).** Çok Kriterli Analiz Yöntemi Kullanılarak Kahramanmaraş'ta Çöp Depolama Alanı Tespiti, Coğrafi Bilimler Dergisi, 5 (2), 55-76.
- Lanquaye, C.O., (1999).** Empirical Modelling Of Windthrow Risk And Hazard Mapping Using Geographical Information Systems, (Msc Thesis), The University of Science and Technology, Kumasi, Ghana, 126.
- Larrabee, D. M. (1966).** Map Showing Distribution Of Ultramafic and Intrusive Mafic Rocks from Northern New Jersey to Alabama. U.S.G.S. Map I-476,
- Leichang, H. Z. (2008).** The Three-Dimensional Ecological Planning: An Effective Approach to Control The Urban Sprawl. Bioinformatics and Biomedical Engineering the 2nd International Conference, (s. 4302-4305.).
- Lemly, A. (1997).** Risk Assessment as an Environmental Management Tool: Considerations for Freshwater Wetlands. Environmental Management, 21 (3), 343-358.
- Lloyd-Hughes, B. (2014).** The Impracticality of a Universal Drought Definition. Theoretical and Applied Climatology, 117, 607-611.
- Flannigan M.D., Stocks B.J., Wotton B.M. (2000).** Climate Change and Forest Fires, Science of The Total Environment, Volume 262, Issue 3, Pages 221-229, ISSN 0048-9697, [https://doi.org/10.1016/S0048-9697\(00\)00524-6](https://doi.org/10.1016/S0048-9697(00)00524-6).
- MacDonald, G. M. (2003).** Biogeography . ABD : Wiley.
- Marjanović, M., (2009).** Landslide Susceptibility Modelling: A Case Study On Fruška Gora Mountain, Serbia. Geomorphologia Slovaca Et Bohemica, 9 (1), 29-42.
- Mater, B. (1998).** Toprak Coğrafyası. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- McKee, T.B., Doesken, N.J., Kleist, J. (1995).** Drought Monitoring with Multiple Time Scales. Presented at the Ninth Conference on Applied Climatology. American Meteorological Society, Dallas TX, p. 233-236.
- MGM, (2020).** 2019 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi. Ankara, 2020
- MGM, T. D. (2018).** Havacılık Meteorolojisi. Ankara: Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü.
- MGM. (2019).** Kuraklık ve Sınıflandırması. Meteoroloji Genel Müdürlüğü: <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/kuraklik-analizi.aspx?d=yontemsinif> adresinden alındı
- MGM. (2020).** İklim Parametreleri. Ankara: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.
- Maselli, F., Rodolf, I., Bottai, L., Romanelli, S., & Conese, C. (2000).** Classification of Mediterranean vegetation by TM and ancillary data for the evaluation of fire risk. International Journal of Remote Sensing, 21, 3303-3313.
- Matson, P. A., Parton, W. J., Power , A. G., & Swift, M. J. (1997).** Agricultural intensification and ecosystem properties. Science, 277, 504-509.
- Mckee, T. D. (1993).** The Relationship of Drought Frequency and Duration to Time Scales. 8th. Conference on Applied Climatology.

- Mijangos, C. M. (2011).** Natural Systems Changes Through GIS and Environmental Impact Assessment . 31st Annual Meeting of the International Association for Impact Assessment.
- Mitchell, S., Kulis, Y., Hailemariam, T., (2001).** Modeling and Mapping Cutblock Edge Windthrow Risk Using GIS, Proceedings of the Windthrow Researchers Workshop, Richmond, British Columbia, January 31-February 1, 122-138.
- Moayeri, M.; Maleki, A.; Entezari, M.; Moradi, K.; Olfati, S. (2013)** “Simulation of Possibility of Gully Erosion in Catchment of Dyreh by Analytical Hierarchy Process (AHP)”, Journal of Basic and Applied Scientific Research, 3 (7), 1-9.
- Moreira, B., Tormo, J., Estrelles, E., Pausas, J. G. (2010)** “Disentangling The Role Of Heat And Smoke As Germination Cues In Mediterranean Basin Flora”, Annals of Botany 105:627-635.
- MTA. (2010).** Çanakkale İli Maden ve Enerji Kaynakları. Çanakkale: MTA.
- Mu, Qiaozhen & Zhao, Maosheng & Running, Steven. (2013).** Algorithm Theoretical Basis Document: MODIS Global Terrestrial Evapotranspiration (ET) Product (NASA MOD16A2/A3) Collection 5. NASA Headquarters.
- Muslu, Y. (2000).** Ekoloji ve Çevre Sorunları. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Naiman, R. J. (2012).** Watershed management: balancing sustainability and environmental change. Springer Science & Business Media.
- Nadal-Romero, E. & Gonzalez Samperiz, P. & Beguería, S. & Cammeraat, Erik L.H.. (2016).** Geology in Mediterranean Mountain Areas: A tribute to Prof. José María García-Ruiz. CATENA. 149. 10.1016/j.catena.2016.09.008.
- Nasrin S., Amin A., Hossein S., Mohammad B., Azar Z., Gerrit H. (2017).** Estimation of Meteorological Drought Indices Based on AgMERRA Precipitation Data and Station-Observed Precipitation Data. Journal of Arid Land, 9(6): 797–809 <https://doi.org/10.1007/s40333-017-0070-y>
- Nelson, R.M., (1984).** A Method for Describing Equilibrium Moisture Content of Forest Fuels. Canadian Journal of Forest Research 14, 597–600.
- NIDIS. (2022).** National Integrated Drought Information System. Drought.gov: <https://www.drought.gov/what-is-drought/drought-basics#:~:text=American%20Meteorological%20Society%3A%20%E2%80%9CA%20period,vegetation%20over%20a%20sizeable%20area.%E2%80%9D> adresinden alındı.
- Nishanta R., Boyd R. S. (2014)**”Serpentine Soils” Oxford Bibliographies in Ecology.
- NOAA. (2022).** Version 4 DMSP-OLS Nighttime Lights Time Series. <https://ngdc.noaa.gov/eog/dmsp/downloadV4composites.html> adresinden alındı
- Noble, I. R., & Dirzo, R. (1997).** Forests as human-dominated ecosystems. Science, 277, 522-525.
- Okay, A. İ. (1996).** Paleo and Neo-Tethyan Events in Northwest Turkey. Geological and Geochronological Constraints (s. 420-441). içinde Cambridge University Press.
- Okay, A. İ., & Satır, M. (2000).** Upper Cretaceous Eclogite – Facies Metamorphic Rocks from the Biga Peninsula, Northwest Turkey. Turkish Journal of Earth Sciences,9, 47-56.
- Okay, A. İ., Siyako, M., & Bürkan, K. A. (1990).** Biga Yarımadası'nın Jeolojisi ve Tektonik Evrimi . Türkiye Petrol Jeologları Derneği Bülteni, 83-121.
- Okay, A., & Satır. (2000).** Coeval Plutonism and Metamorphism in a Latest Oligocene Metamorphic Core Complex İn Northwest Turkey. Geological Magazine, 495-516.

- Okuyama, S. E., & Chang, E. (2004).** Modeling Spatial Economic Impacts of Disasters. Berlin: SpringerVerlag.
- Omi, P. (2005).** Forest Fires . Kaliforniya, ABD: ABC-Clio. Inc.
- Okuyama, S. E., & Chang, E. (2004). Modeling Spatial Economic Impacts of Disasters. Berlin: Springer-Verlag.
- Orhan, G. (2008).** Sürdürülebilir Gelişme Bağlamında Havza Planlaması Ve Yönetimi: Alibey İçme Suyu Havzası Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi .
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı, T. (2014).** Ulusal Havza Yönetim Stratejisi (2014-2023). Ankara: Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü.
- Önder, G., & Önder, E. (2014).** Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemleri. B. Ö. Yıldırım içinde, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri. Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım.
- Özel, N., & Gemici, Y. (2001).** Kazdağları'nda Flora ve Vegetasyon. Kazdağları I. Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (s. 26-39).
- Özcan, H., & Uygun, R. (2004).** Çanakkale-Kumkale Ovasında Toprak Profiline Tuz Hareketinin Yerel ve Zamansal Değişimlerinin İzleme ve Değerlendirmesi. HR.Ü.Z.F. Dergisi 2004, 8 (2), 33-41.
- Özdeniz, E., Özbey, B. G., Kurt, L. & Bölükbaşı, A. (2017).** Serpantin Ekolojisi ve Türkiye Serpantin Florası'na katkılar. Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi , 5 (1) , 22-33 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tbbbd/issue/30321/327242>
- Özel, N. (1999).** Kaz Dağları Orman Vegetasyonu Üzerine Fitososyolojik ve Fitoekolojik Araştırmalar. İzmir: Orman Bakanlığı Ege Ormanlık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü.
- Özey, R., 2001,** Günümüz Dünya Sorunları. Aktif Yayınevi, İstanbul.
- Özhatay, N., Byfield, A., & Atay, S. (2003).** Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları. İstanbul: WWF Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı).
- Özşahin, E. (2014).** Forest Fire Susceptibility Analysis Using GIS and AHP: The Case of Antakya Forestry Operation Directorate. Route Educational and Social Science Journal, 1(3):50-71.
- Öztürk, N., & Özkan, L. (2019).** Orman Yangınları ve Yaban Hayatı. Karadaki Yaşam, 67-74.
- Palchaudhuri, M., Biswas, S.(2016).** Application of AHP with GIS in Drought Risk Assessment for Puruliya District, India. Nat Hazards 84, 1905–1920 (2016). <https://doi.org/10.1007/s11069-016-2526-3>
- Parlak, M., Yiğini, Y. & Ekinci, H. (2014).** Çanakkale Umurbey Ovası Topraklarının Erozyona Duyarlılığının Mevsimsel Değişimi . ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi , 2 (1) , 123-131 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuagri/issue/25671/270768>
- Parminter, J., (1992).** Fire Management Technical Session, Effects Of Fire On Forest Ecology: Fire And Biodiversity, Canadian Institute of Forestry, Annual Meeting 1992 Vancouver, B.C.
- Paula, S., Arianoutsou, M., Kazanis, D., Tavsanoğlu, Ç., Lloret, F., Buhk, C., Ojeda, F., Luna, B., Moreno, J. M., Rodrigo, A., Espelta, J. M., Palacio, S., Fernández-Santos, B., Fernandes, P. M., Pausas, J. G. (2009).** "Fire-Related Traits For Plant Species Of The Mediterranean Basin", Ecology 90:1420.

Kaynakça

- Perincek, Dogan. (2018).** Çanakkale Yöresi (KB Türkiye) Erenköy ve Güzelyalı Fosil Heyelanlarının Jeolojik ve Jeomorfolojik Analizi. Türkiye Jeoloji Bülteni / Geological Bulletin of Turkey. 10.25288/tjb.458432.
- Pinty, B., Verstraete, M.M. (1992).** GEMI: a Non-Linear Index to Monitor Global Vegetation from Satellites. *Vegetatio* 101, 15–20 <https://doi.org/10.1007/BF00031911>
- Poyraz, M. (2013).** Ekolojik Risk Değerlendirmesi Açısından Kazdağı Milli Parkı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.
- Prakash, P. H., Garg, P. K., & Ghosh, S. K. (2006).** GIS Based Modelling For Drought Assessment. ESRI. https://proceedings.esri.com/library/userconf/proco6/papers/papers/pap_2346.pdf adresinden alındı.
- Prasad, T. K. (1994).** Cooperation For International River Basin Development: The Kosi Basin, Integrated River Basin Development, Ed. By Celia Kirby and W.R. White. John Wiley & Sons, HR Wallingford Ltd and Institute of Hydrology.
- Proctor, J., Woodell SRJ, (1975).** The Ecology of Serpentine Soils. *Advances in Ecological Research* 9: 255–366
- Pyne, S. J (1996).** Patricia L. A.; Richard D. L. (1996) *Introduction to Wildland Fire*, Second edition, John Wiley & Sons, Inc. New York.
- Whelan, R.J.(1995).** *The Ecology of Fire*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1995, 346 pp.
- Raheja, N. (2003).** GIS-based Software Applications for Environmental Risk Management. Map India Conference. Noida, India.
- Rajakaruna, N., Tanner B. Harris, Earl B. Alexander. (2009).** Serpentine Geocology Of Eastern North America: A review. *Rhodora* 111.945: 21–10
- Ramadhan, R., Al-Abdul, V.H., Duffuaa S. (1999),** “The Use Of an Analytical Hierarchy Process in Pavement Maintenance Priority Ranking”, *Journal of Quality in Maintenance Engineering*, 5(1): 25-39.
- Ratiranjan, J., Biswajeet, P., Ghassan, B., Nizamuddin, A., Hizir, S., Muzailin, A., (2020).** Integrated model for earthquake risk assessment using neural network and analytic hierarchy process: Aceh province, Indonesia, *Geoscience Frontiers*, Volume 11, Issue 2, Pages 613-634, ISSN 1674-9871, <https://doi.org/10.1016/j.gsf.2019.07.006>.
- Renard, K., Laffen, J., Foster, G., & McCool, D. (1994).** The Revised Universal Soil Loss Equation. *Soil Erosion Research Methods* (s. 105-124). içinde Ankeny, IA : Soil and Water Conservation Society.
- Robichaud, Peter R.; Beyers, Jan L.; Neary, Daniel G., (2000).** Evaluating The Effectiveness Of Post-fire Rehabilitation Treatments. Gen. Tech. Rep. RMRS-GTR-63. Fort Collins: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Rocky Mountain Research Station. 85 p.
- Rothermel, R. C. (1983).** How to Predict The Spread and Intensity of Forest and Range Fires (40 p). Gen.Tech.Rep.INT-143. USDA Forest Service. Intermountain Forest and Range Experiment Station.
- Rowe, W. (1981).** *Methodology and Myth*. H. Y.Y. (Dü.) içinde, *Risk/Benefit Analysis in Water Resources Planning and Management*. Boston, MA: Springer. pp. 31-40.

- Rubenstein, J. M. (2010).** The Cultural Landscape. Pearson College.
- Saaty, T.L., Ozdemir, S.M. (2003).** "Why The Magic Number Seven Plus or Minus Two", *Mathematical and Computer Modelling*, 38(3-4): 233-244.
- Saaty, R. W. (1987).** The Analytic Hierarchy Process-What It Is And How It Is Used. *Mathl Modelling* Vol. 9, No. 3-5, 161-176.
- Saaty, T. L., Vargas, L. G. (2001).** Models, Methods, Concepts and Applications of the Analytic Hierarchy Process, Kluwer Academic Publishers, Boston.
- Sağlam, B., Bilgili, E., Küçük, Ö., Durmaz, B., Baysal, İ. (2005).** Korunan Alanlarda Orman Yangınları ve Etkileri. Korunan Doğal Alamlar Sempozyumu (s. 25-27). Isparta: SDÜ.
- Salihoğlu, G., Karaer, F. (2004).** Ecological Risk Assessment And Problem Formulation For Lake Uluabat, a Ramsar State in Turkey. *Environmental Management*, 33(6), 899-910.
- Saral, A., Musaoğlu, N., (2011).** Çok Kriterli Karar Verme ve Bilgi Difüzyonu Yöntemleri ile Taşkın Risk Analizi, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 13. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara
- Schliemann, H. (1884).** Troja. London.
- Sengun, M, T. Karadeniz, E., Saman, B. (2019).** Tavşanlı Deresinde (Sivas-Hafik) taşkın risk analizi. B. Gonençgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi (Ed.), 1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book (s. 653-668) içinde. İstanbul, Türkiye: Istanbul University Press. <https://doi.org/10.26650/PB/PS12.2019.002.064>
- Serveiss, V. B. (2002).** Applying Ecological Risk Principles To Watershed Assessment And Management. *Environmental Management*, 29(2), 145-154.
- Setiawan, I.; Mahmud, A. R.; Mansor, S.; Mohamed Shariff, A. R.; Nuruddin, A. A. (2004).** "GIS-Grid-Based and Multi-Criteria Analysis for Identifying and Mapping Peat Swamp Forest Fire Hazard in Pahang, Malaysia", *Disaster Prevention and Management*, 13 (5), 379-386.
- Sevgi, O. (2003).** Bayramiç İşletmesi'nde Kaz Dağları Karaçam'ın (*Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb). (Holmboe) Yükseltiye Göre Beslenme Büyüme İlişkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Toprak İlimi ve Ekoloji Programı.
- Sezer, L. İ. (2006).** Kaz Dağı Yöresinde Deprem Aktivitesi ve Riski. *Ege Coğrafya Dergisi* 15 (1-2), 17-29. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ecd/issue/4877/66923> adresinden alındı.
- Sharma M.J., Moon, I., Bae, H. (2008).** "Analytic Hierarchy Process To Assess and Optimize Distribution Network", *Applied Mathematics and Computation*, 202(1): 256- 265.
- Sharma, D., Hoa, V., Cuong, V., Tuyen, T., Sharma, N. (2009).** "Forest Fire Risk Zonation for Jammu District Forest Division Using Remote Sensing and GIS", 7th FIG Regional Conference-2009, Hanoi, Vietnam.
- Sharples, J. J., McRae, R., Weber, R., Gill, A. (2009).** A Simple Index For Assessing Fuel Moisture Content. *Environmental Modelling & Software* 24, 637-646.
- Sikkema, R., Caudullo, G., de Rigo, D., (2016).** *Carpinus betulus* in Europe: distribution, habitat, usage and threats. In: San-Miguel- Ayanz, J., de Rigo, D., Caudullo, G., Houston Durrant, T., Maturi, A. (Eds.), *European Atlas of Forest Tree Species*. Publ. Off. EU, Luxembourg, s. 74.
- Soyсал, H. S. (1981).** Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu (MÖ 2100-MS 1900). İstanbul: TÜBİTAK.

Kaynakça

- Sözer, B., Kocaman, S., Nefeslioğlu, H., Gökçeoğlu, C. (2019).** Değiştirilmiş AHP (M-AHP) Yöntemi Kullanılarak Ankara İçin Taşkın Duyarlılık Haritası Üretimi. 12-24.
- Steffen W, Tyson P, eds. (2001).** Global Change and the Earth System: A Planet Under Pressure. Stockholm: International Geosphere-Biosphere Program.
- Strabon. (2000).** Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası Kitap: XII-XIII-XIV, Çev. A. Pekman, . İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları .
- Suter, G. W. (2007).** Ecological Risk Assessment. CRC Press Taylor & Francis Group.
- Şahin C. ve Sipahioğlu Ş., (2002).** Doğal Afetler ve Türkiye. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- Şahin, K., Gümüştay, M. Ü. (2007).** “İnternet Tabanlı Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Orman Yangınlarında Kullanılması”, Harita Dergisi, 138, 69-83.
- Şen, İ. (2019).** “Toprağın Verimliliğini Korumak İçin, Ekim Nöbeti Uygulanması Bir Zorunluluktur”. Haber. Çanakkale: Gazete Boğaz. 03 01, 2021 tarihinde <http://www.bogazgazetesi.com.tr/haber/19951-topragin-verimliliğini-korumak-icin-ekim-nobeti-uygulanmasi-bir-zorunluluktur> adresinden alındı.
- Şener, G. (2001).** Kerpe Araştırma Ormanı Sahilçamı (Pinus Pinaster Ait.) Ağaçlandırmalarında Arama ve Artım Büyüme İlişkileri, . Thesis (M.Sc). Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul University.
- Şimşek, Y. (2007).** Külcüler (Bayramiç-Çanakkale) Jeotermal Sahasının Hidrojeokimyasal Özelliklerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Tağıl, Ş. (2009).** Çakirdere ve Yahu Dere Havzalarında Balıkesir Toprak Kaybının Mekânsal Dağılışı ve Etkileyen Faktörler . Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (22) 23-39. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50240/648074>
- Tairi, A., Elmouden, A., Aboulouafa, M. (2019).** Soil Erosion Risk Mapping Using the Analytical Hierarchy Process (AHP) and Geographic Information System in the Tifnout-Askaoun Watershed, Southern Morocco. European Scientific Journal, ESJ, 15(30), 338. Retrieved from <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/12541>
- Tanoğlu, A. (1969).** Nüfus ve Yerleşme. İstanbul: Taş Matbaası.
- Tanrıverdi, M. (2019).** Coğrafi Bilgi Sistemleri (Cbs) Tabanlı Çok Ölçütlü Karar Analizi İle Şanlıurfa İl Merkezi'nin Taşkın Alanlarının Belirlenmesi. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, T. (2020).** Tarım Arazileri Değerlendirme ve Bilgilendirme Portalı. <https://tad.tarim.gov.tr/TadPortal> adresinden alındı
- Taşdemir, S. (2016).** 1944 Ayvalık Depremi ve Sosyo-Ekonomik Sonuçları, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi Yıl 12 Sayı 24 (Güz 2016) 4-28.
- Tavşanoğlu, Ç., Gürkan, B. (2014)** “Long-Term Post-Fire Dynamics Of Co-Occuring Woody Species In Pinus Brutia Forests: The Role Of Regeneration Mode”, Plant Ecology 215:355-365.
- Tayla, E. (1981).** Hadimoğlu Mansion at Bayramiç. Turkish Treasures.
- TEMA (2020).** Kaz Dağları Yöresi'nde Madencilik. TEMA.
- TKB (2005).** Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı. Teknik Talimat. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.

- Tok, C. V., B., Ö., M., G., Y., Y. B. (2014).** Çanakale'nin Tetrapodları (Amphibia, Reptilia, Aves, Mammalia) ve Korunma Statüleri. *Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi*; 5 82, 36-53 .
- Tokgözlü A., Özkan E. (2018).** Taşkın Risk Haritalarında AHS Yönteminin Uygulanması: Aksu Çayı Havzası Örneği
- Tombuş, F.E. (2005).** Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Erozyon Risk Belirlemesine Yeni Bir Yaklaşım, Çorum İli Örneği, Anadolu Üniversitesi, Basılmamış YL Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Toprak, A., (2015).** Solhan Deresi Havzasının (Bingöl) Sel ve Taşkın Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Coğrafya Ana Bilim Dalı / Fiziki Coğrafya Bilim Dalı.
- Troll, C. (1939).** Luftbildplan und Ökologische Bodenforschung (Aerial Photography and Ecological Studies of the Earth). *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde*, 241-298.
- Troll, C. (1972).** Geocology And The World-Wide Differentiation Of High-Mountain Ecosystems. In, Troll, c. (Ed.). *Geocology Of The High-Mountain Regions Of Eurasia*. Erdwissenschaftliche Forschung der Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz. Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden, pp. 1-16.
- Troll, C. (1973).** High Mountain Belts Between The Polar Caps And The Equator: Their Definition And Lower Limit. *Arctic and Alpine Research*, 5 (3 Pt. 2): A19-A27.
- Troll, C.(ed.) (1968).** Geocology of the Mountainous Regions of the Tropical Americas. Proceedings of the UNESCO Mexican Symposium, A 1-3, 1966, Colloquium Geographicum, Bonn: Ferd. Dümmer Verlag, ss. 22.
- Trombulak, Stephen, Frissell, Christopher. (2000).** Review of Ecological Effects of Roads on Terrestrial and Aquatic Communities. *Conservation Biology*. 14. 18 - 30. 10.1046/j.1523-1739.2000.99084.x.
- TUİK (2020).** İllere Göre Motorlu Kara Taşıtları Sayısı. TUİK.
- TUİK (2021).** Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020. TUİK: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210&dil=1> adresinden alındı
- TUİK (2021).** Hayvancılık İstatistikleri.
- Tunçdilek, N. (1984).** Ekoloji Karşısında Geoekoloji. İstanbul Üniversitesi Coğrafya ve Deniz Bilimleri Enstitüsü Bülteni, 59-69.
- Tunçdilek, N. (1985).** Ekosistemlerin Evrimi. İst. Üni. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten, 17-40.
- Tunçdilek, N. (1987).** Geoekolojinin İlkeleri- Doğal Bölgeler. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü.
- Turner, M.G. (1989).** Landscape Ecology: The Effect of Pattern on Process. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 20, 171-197.
- Turner, M.G., & Gardner, R.H. (1991).** Quantitative methods in landscape ecology : the analysis and interpretation of landscape heterogeneity.
<http://dx.doi.org/10.1146/annurev.es.20.110189.001131>
- Turner, M.G., Gardner, R.H. and O'Neill, R.V. (2001)** Landscape Ecology in Theory and Practice: Pattern and Process. Springer, New York.

- Turoğlu, H. (2000).** Doğal Ortam Analizi ve Düzenleme-Planlama Çalışmaları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi, 8, 201-212. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iucogرافya/issue/25057/264552> adresinden alındı
- Tüfekçioğlu, A., Tüfekçioğlu, M. (2018).** Kuraklık ve Orman Ekosistem Dinamikleri Etkileşimi . Turkish Journal of Forestry , 19 (1) , 103-108 . DOI: 10.18182/tjf.342931
- Tümertekin, E. (1994).** Ekonomik Coğrafya. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- TÜREB. (2019).** Türkiye Rüzgar Enerjisi İstatistik Raporu . Ankara: Türkiye Rüzgar Enerjisi Birliği.
- Türkeş, M. (2011).** Akhisar ve Manisa Yörelerinin Yağış ve Kuraklık İndisi Dizilerindeki Değişimlerin Hidroklimatolojik ve Zaman Dizisi Çözümlemesi ve Sonuçların Çölleşme Açısından Coğrafi Bireşimi. Coğrafi Bilimler Dergisi , 9 (1) , 79-99 . DOI: 10.1501/Cogbil_0000000119
- Türkeş, M., Deniz, Z. A. (2001).** Güney Marmara Bölümü'nün (Kuzey Batı Anadolu) klimatolojisi ile yağış ve akım dizilerinde gözlenen değişimler ve eğilimler. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi cilt 8, sayı 1, 1579-1600.
- Türkeş, M., Altan, G. (2012).** Çanakkale'nin 2008 Yılı Büyük Orman Yangınlarının Meteorolojik ve Hidroklimatolojik Analizi. Coğrafi Bilimler Dergisi 10 (2), 195-218.
- Uhlig, H. (ed. Hermann Kreutzmann). (1995).** Persistence And Change In High Mountain Agricultural Systems. Mountain Research and Development, 15 (3): 199-212.
- Uhlig, H., (1978).** Geocological Controls On High-Altitude Rice Cultivation In The Himalayas And Mountain Regions Of Southeast Asia. Arctic and Alpine Research, 10 (2): 519-529.
- Urban, D.L., O'Neill, R.V. and Shugart Jr., H.H. (1987).** Landscape Ecology. A Hierarchical Perspective Can Help Scientists Understand Spatial Patterns. Bioscience, 37, 119-127. <https://doi.org/10.2307/1310366>
- Ursu, A., Jitariu, V., Ciutea, A. (2017).** Estimating the Impact of Human Activities on the Environment in Moldova Region (HI Index). Present Environment and Sustainable Development, (2), 129-140.
- USEPA (1996).** Clinch Valley Watershed Ecological Risk Assessment Planning and Problem Formulation. Washington, D.C.: EPA/630/R-96/005A (Draft).
- USEPA (1998).** Guidelines for Ecological Risk Assessment. Washington, D.C: U.S. Environmental Protection Agency.
- USEPA (2000).** Ecological Risk Assessment for the Middle Snake River, Idaho. Washington, D.C.: Region 10 Office of Environmental Assessment.
- USEPA (2004).** Generic Ecological Assessment Endpoints (GEAEs) for Ecological Risk Assessment. Washington DC: USEPA.
- USEPA (1992).** The US EPA framework for ecological risk assessment. U.S. Washington D.C.: U.S. EPA Risk Assessment Forum.
- USGS (2019).** LANDSAT Satellite Missions. USGS : https://www.usgs.gov/land-resources/nli/landsat/landsat-satellite-missions?qt-science_support_page_related_con=2#qt-science_support_page_related_con adresinden alındı
- USGS (2019).** LANDSAT Satellite Missions. USGS : https://www.usgs.gov/land-resources/nli/landsat/landsat-satellite-missions?qt-science_support_page_related_con=2#qt-science_support_page_related_con adresinden alındı.

- Uzun, M., Garipağaoğlu, N. (2021).** Havza Yönetiminin Gelişim Evreleri Ve Farklı Modelleri . International Journal of Geography and Geography Education , (43) , 338-357 . DOI: 10.32003/igge.816758
- Xu, X., Lin, H., & Fu, Z. (2004).** Probe into the method of regional ecological risk assessment—a case study of wetland in the Yellow River Delta in China. Journal of Environmental Management 70, 253-262.
- Van Loon, A.F. (2015).** Hydrological drought explained. WIREs Water, 2, 359-392.
- Vennetier, M., Vila, B., Keller, T., Eryuan, L., Guibal, F., (2004).** Impact of 2003 Climate Conditions on Radial Growth and State of Health According to Soil Water Balance for the Main Coniferous Species of French Mediterranean Area. Impacts of the Drought and Heat in 2003 on Forests, 17-19 November, 2004, Freiburg, Germany.
- Viney, N.R.,(1991).** A Review of Fine Fuel Moisture Modelling. International Journal of Wildland Fire 1 (4), 215-234.
- Wan, Z., P. Wang, and X. Li (2004),** Using MODIS Land Surface Temperature and Normalized Difference Vegetation Index for Monitoring Drought in the Southern Great Plains, USA, Int. J. Remote Sens., 25, 61-72.
- Water, K., & Safford, H. (2011).** A Summary of Fire Frequency Estimates for California Vegetation Before Euro-American Settlement. Fire Ecology 7:3, 26-58.
- Westerling, A. L. (2005).** “Regional Predictions of Annual Area Burned for the U.S. Forest Service: Analysis of Climate-Wildfire Interactions and Long Lead Forecast Skill for regions 1-6.” Report to the Rocky Mountain Research Station, USDA Forest Service, Missoula, Montana
- Westerling, A. L., T. J. Brown, A. Gershunov, D. R. Cayan and M. D. Dettinger. (2003).** “Climate and Wildfire in the Western United States.” Bulletin of the American Meteorological Society 84(5): 595-604.
- Whittaker RH. (1954).** The Ecology Of Serpentine Soils: a Symposium. I. Introduction. Ecology 35: 258-59
- Wijitkosum, S., & Sriburi, T. (2019).** Fuzzy AHP Integrated with GIS Analyses for Drought Risk Assessment: A Case Study from Upper Phetchaburi River Basin, Thailand. Water, 11(5), 939. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/w11050939>
- Wischmeier, W.H., Smith, D.D., (1978).** Predicting Rainfall Erosion Losses: A Guide to Conservation Planning. Agricultural Handbook No: 537. United States Department of Agricultural Science and Education Administration, Agricultural Research, Washington, DC. 67 pp.
- WMO. (2012).** Standardized Precipitation Index User Guide. Geneva, Switzerland: World Meteorological Organization.
- WMO and Global Water Partnership (GWP),(2016)** Handbook of Drought Indicators and Indices (M. Svoboda and B.A. Fuchs). Integrated Drought Management Programme (IDMP), Integrated Drought Management Tools and Guidelines Series 2. Geneva.
- Y. Zohar, A. Weinstein, A. Goldman, and A. Genizi (1988).** “Fire Behavior in Conifer Plantations in Israel,” Foret Mediterraneenne, vol. 10, no. 2, , pp. 423-426.
- Yalçınlar, İ., (1977).** Türkiye Erozyonunda Disimetrik Sistemler, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 22, s. 21-29, İstanbul

- Yalçınlar, İ. (1985).** Strüktürel Jeomorfoloji 1. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 800
- Yang, L., B. K. Wylie, L. L. Tieszen, and B. C. Reed (1998),** An Analysis of Relationships Among Climate Forcing and Time-Integrated NDVI of Grasslands over the U. S. Northern and Central Great Plains, *Remote Sens. Environ.*, 65, 25-37.
- Yavuz Kumlu, K.B., Tüdeş, Ş., (2019).** Determination of earthquake-risky areas in Yalova City Center (Marmara region, Turkey) using GIS-based multicriteria decision-making techniques (analytical hierarchy process and technique for order preference by similarity to ideal solution). *Nat Hazards* 96, 999-1018 <https://doi.org/10.1007/s11069-019-03583-7>
- Yerebakan, M., (2001).** Rüzgâr Enerjisi, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2001-33, İstanbul 2001.
- Yıldız, H., Mermer, A., Ünal, E., & Akbaş, F. (2012).** Türkiye Bitki Örtüsünün NDVI Verileri ile Zamanal ve Mekansal Analizi. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 21 (2, 50-56.
- Yılmaz, O., (1993).** Maki bitkileri, Ankara Üniversitesi Ziraat fakültesi, No: 1326, s. 7, Ankara s.14
- Yigitbas, E. (2016).** Jeolojik – Antropojenik Sebep – Sonuç İlişkileri Açısından Çanakkale Heyelanlarına Toplu Bakış. *Çanakkale Heyelanları, Çanakkale Valiliği*. s. 1-16.
- Yüksek, T. (2005).** Türkiye'nin Su Kaynakları ve Havza Planlamasına Dönük Genel Değerlendirmeler. Basılmamış Y.Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Yayınları.
- Yüzer, E. (2001).** Kazdağları ve Su Kaynakları. *Kazdağları I. Ulusal Sempozyumu, 20-22 Eylül 2001, Bildiriler* (s. 69-83). Ankara: Orman Mühendisleri Odası Yayını.
- Zahner, R., (1968).** Water Deficits and Growth of Trees. In "Water Deficits and Growth of Trees" (T.T. Kozlowski, Edt.). Vol. 2, pp. 191-254. Academic Press, New York.
- Zheng, D., Zhang, Q. S., & Wu, S. H. (2000).** Mountain Geoecology And Sustainable Development Of The Tibetan Plateau. Dordrecht: Kluwer Academic
- Zhou Y.-D. ve Shi M.-L. (2009),** "Rail Transit Project Risk Evaluation Based on AHP Model", Second International Conference on Information and Computing Science, 3: 236-238.

İnternet Kaynakları

- URL. (2020, 04 29). Çevreci Proje Troas Bölgesi Katı Atık Bertaraf Tesisi. Çanakkale İl Özel İdaresi: <http://www.canakkaleilozelidaresi.gov.tr/cevreci-proje-troas-bolgesi-kati-atik-bertaraf-tesisi> adresinden alındı.
- URL. (2021, 03 03). 1915 Çanakkale. <https://www.1915canakkale.com/> adresinden alındı.
- URL. (2021a). Göklin İçecek. <https://www.argrup.org/tr/goklin-icecek> adresinden alındı.
- URL. (2021b). Akçansa Çimento. <http://www.akcansa.com.tr/hakkimizda/> adresinden alındı.
- URL. (2021c). Tahsildaoglu. <http://www.tahsildaroglu.com.tr/tarihce> adresinden alındı.
- URL. (2021d, 03 08). Hakkımızda. Çanakkale Ezine İhtisas OSB: <http://canakkaleezinegiosb.org/ce-giosb-hakkimizda.html> adresinden alındı.
- URL. (2021e, 03 18). Karamenderes HES. Enerji Atlası: <https://www.enerjiatlası.com/hidroelektrik/karamenderes-hes.html> adresinden alındı.
- URL-3: <https://www.scbuk.com/ahp.html>

Karamenderes Havzası'nın (Çanakkale) Coğrafi Ekolojisi

- URL-5-Resim-1-http://www.canakkaleozelhaber.com/images/%C4%B0NTEPE_V%C4%BoYAD%C3%9C%C4%9E%C3%9C2.jpg Resim-2-https://i.sdacdn.com/galeri/2014/03/06/canakkale-izmir-yolun-5-100784_b.jpg Resim-3-https://www.cumhuriyet.com.tr/Archive/2015/2/2/204437_cover.jpeg
- URL 6- <https://www.internethaber.com/bu-ilce-cok-tedirgin-foto-galerisi-1196349.htm>
- URL-7 <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/canakkalede-saganak-bazi-ev-ve-is-yerlerini-subasti-552775.html>
- URL-8. ÇTB,2022. Çanakkale Ekonomisi. Çanakkale Ticaret Odası. <https://www.ctb.org.tr/canakkale-ekonomisi/> adresinden alındı.
- URL-9. TOKİ HABER <https://www.tokihaber.com.tr/dosya-haber/antik-cagdan-bugune-kemerdere-su-kemeri/> adresinden alındı.
- URL-10 https://twitter.com/kenan_kiran/status/1422186629628891140/photo/1

KENTSEL DAYANIKLILIK VE BM-HABİTAT

Dr. Öğr. Üyesi Zuhâl Önez Çetin

KENTSEL DAYANIKLILIK VE BM-HABİTAT

Dr. Öğr. Üyesi Zuhal Önez Çetin

Yayın No.: 1459

ISBN: 978-625-398-247-8

E-ISBN: 978-625-398-246-1

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çetin, Zuhal Önez.

Kentsel Dayanıklılık ve BM-Habitat / Zuhal Önez Çetin

1. Basım, IV + 160 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-247-8

E-ISBN: 978-625-398-246-1

1. Kent 2. Dayanıklılık 3. BM-Habitat

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

1. KENTSEL DAYANIKLILIK KAVRAMININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ, ÖZELLİKLERİ VE GELİŞİM SEYRİ ..1	
1.1. Kentsel Dayanıklılık Kavramı ve Gelişimi	1
1.2. Kentsel Dayanıklılık Özellikleri, Bileşenleri ve Çerçevesi	9
2. KENTSEL DAYANIKLILIĞA OLAN İHTİYACIN NEDENLERİ	17
3. KENTSEL DAYANIKLILIKLA İLGİLİ GİRİŞİMLER VE PROGRAMLAR	21
3.1. Kentsel Dayanıklılık Girişim Örnekleri	22
3.2. Kentsel Dayanıklılık Programları	34
4. BM-HABİTAT VE KENTSEL DAYANIKLILIK	55
4.1. BM-Habitat Kentsel Dayanıklılık ve Kent Sistemi	55
4.2. BM-Habitat Kentsel Dayanıklılık İlişkisi	57
5. BM-HABİTAT KENTSEL DAYANIKLILIK PROFİLİ OLUŞTURMA PROGRAMI VE ARACI	63
5.1. Kent Dayanıklılık Profili Oluşturma Aracı (CRPT) Uygulama Süreci	73
5.1.1. Başlatma (<i>Initiation</i>)	73
5.1.2. Eğitim (<i>Training</i>)	74
5.1.3. Veri Toplama ve Teşhis (<i>Data Collection and Diagnosis</i>)	74
5.1.4. Dayanıklılık için Eylemler (<i>Actions for Resilience</i>)	77
5.1.5. İlerleme (<i>Taking It Further</i>)	78
5.2. Kentsel Dayanıklılık Profili Oluşturma Programı (CRPP): Ülke Örnekleri	78
5.2.1. Asunción Kenti (Paraguay)	78
5.2.1.1. Asunción Kenti ve CRPP Süreci	83
5.2.2. Maputo Kenti (Mozambik)	95
5.2.2.1. Maputo Kenti ve CRPP Süreci	98
5.2.3. Port-Vila Kenti (Vanuatu)	106
5.2.3.1. Port-Vila Kenti ve CRPP Süreci	108
5.2.4. Dakar Kenti (Senegal)	119
5.2.4.1. Dakar Kenti ve CRPP Süreci	121
5.1.5. Yakutsk Kenti (Rusya)	130
5.1.5.1. Yakutsk Kenti ve CRPP Süreci	132
6. GENEL DEĞERLENDİRME	143
REFERANSLAR	153

REFERANSLAR

- ACCCRN (Asian Cities Climate Change Resilience Network). (2022). Building Resilience. <https://www.acccrn.net/> (Erişim tarihi 10.10.2022).
- Big Team. (2021). The BIG U-Executive Summary. https://s3-us-west-2.amazonaws.com/resilience-exchange/attachments/uploads/212/original/BIG_U_140326_STAGE_III_EXECUTIVE_SUMMARY.pdf.
- Brugmann, Jeb. (2012). Financing the resilient city. *Environment and Urbanization*, 24(1), 215-232. <https://doi.org/10.1177/0956247812437130>.
- C40. (2022). About C40. <https://www.c40.org/about-c40/>, (Erişim tarihi 12.09.2022).
- C40 Annual Report. (2020). C40 Annual Report 2020. https://www.c40.org/wp-content/uploads/2021/11/C40_Annual_Report_2020_vMay2021_lightfile.pdf.
- C40 Annual Report. (2021). C40 Annual Report 2021. https://www.c40.org/wp-content/uploads/2022/03/C40_annual_report_2021_V10.pdf.
- C40 Cities. (2019). C40 Cities Annual Report 2019. <https://www.c40.org/wp-content/uploads/2021/11/C40-2019-Annual-Report.pdf>.
- Campanella, T. J. (2006). Urban resilience and the recovery of New Orleans. *Journal of the American Planning Association*, 72(2), 141-146. <https://doi.org/10.1080/01944360608976734>.
- Cao, Y., Wilkinson, E., Pettinotti, L., Colenbrander, S. and Lovell, E. (2021) "A Decade of Urban Resilience: An Analytical Review", UNDP. <https://www.undp.org/publications/analytical-review-decade-urban-resilience#modal-publication-download>.
- City of New Orleans. (2015). Resilient New Orleans: Strategic Actions to Shape Our Future City. http://resilientnola.org/wp-content/uploads/2015/08/Resilient_New_Orleans_Strategy.pdf.
- City of New Orleans. (2021). Resilience & Sustainability. <https://nola.gov/resilience-sustainability/>, (Erişim tarihi 17.12.2021).
- CITY RAP TOOL. (2018). City Rap Tool, City Resilience Action Planning Tool. [http://capacitybuildingunhabitat.org/wp-content/uploads/workshops/2018-city-resilience-action-planning-tool-training-of-trainers/Preparatory%20Phase/CityRAP%20Tool%20Briefing%20\(to%20be%20reviewed\).pdf](http://capacitybuildingunhabitat.org/wp-content/uploads/workshops/2018-city-resilience-action-planning-tool-training-of-trainers/Preparatory%20Phase/CityRAP%20Tool%20Briefing%20(to%20be%20reviewed).pdf).
- City Resilience Framework. (2014). City Resilience Framework: City Resilience Index. April 2014. The Rockefeller Foundation, ARUP. https://resilientcitiesnetwork.org/downloadable_resources/UR/City-Resilience-Framework.pdf.
- City Resilience Framework. (2015). City Resilience Framework. November 2015. The Rockefeller Foundation, ARUP. <https://www.rockefellerfoundation.org/wp-content/uploads/100RC-City-Resilience-Framework.pdf>.
- City Resilience Index. (2022). City Resilience Index. <https://www.cityresilienceindex.org/#/>, (Erişim tarihi 20.11.2022).

- City Resilience Profiling Programme. (2020). City Resilience Profiling Programme. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2020/01/CRPP-2-pager.pdf>.
- Cutter, S. L., C. G. Burton, vd. (2010). "Disaster resilience indicators for benchmarking baseline conditions." *Journal of Homeland Security and Emergency Management* 7(1): 51.
- DİMSUR. (2021). DİMSUR. <https://www.gfdrr.org/sites/default/files/publication/DiMSUR%20Brochure.pdf>.
- Georgetown Climate Center. (2016). Rebuilding with Resilience, Lessons from the Rebuild by Design Competition After Hurricane Sandy. <https://en.klimatilpasning.dk/media/1167951/rebuild.pdf>.
- Global Alliance for Urban Crises. (2019). Building Urban Resilience in the Face of Crisis, A Focus on People and Systems. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2019/09/4.-Building-Urban-Resilience-in-the-Face-of-Crisis-1.pdf>.
- Global Cities Future Programme. (2021a). The Global Future Cities Programme. <https://www.globalfuturecities.org/global-future-cities-programme>, (Erişim tarihi 19.12.2021).
- Global Cities Future Programme. (2021b). Strategic Development Phase. <https://www.globalfuturecities.org/strategic-development-phase>, (Erişim tarihi 19.12.2021).
- Global Cities Future Programme. (2021c). Implementation Phase. <https://www.globalfuturecities.org/implementation-phase>, (Erişim tarihi 19.12.2021).
- HABITAT III. (2015). HABITAT III ISSUE PAPERS. 15-Urban Resilience. New York, 31 May 2015. <https://uploads.habitat3.org/hb3/Habitat-III-Issue-Paper-15_Urban-Resilience-2.0.pdf>.
- ICLEI. (2019). Resilient Cities, Thriving Cities: The Evolution of Urban Resilience. https://e-lib.iclei.org/publications/Resilient-Cities-Thriving-Cities_The-Evolution-of-Urban-Resilience.pdf.
- ICLEI. (2021a). Resilient City. ICLEI Local Governments for Sustainability. ICLEI Local Governments for Sustainability. <http://old.iclei.org/index.php?id=36>, (Erişim tarihi 20.12.2021).
- ICLEI. (2021b). ICLEI In The Urban Era. Our Vision For A Sustainable Urban World. https://e-lib.iclei.org/publications/ICLEI_in_the_Urban_Era_2021.pdf
- ICLEI. (2022a). Transformative Actions Program (TAP). <https://iclei.org/en/TAP.html>, (Erişim tarihi 16.10.2022).
- ICLEI. (2022b). Release: 2021 Transformative Actions Program Call for Applications Now Open. <https://www.iclei.org/en/media/release-2021-transformative-actions-program-call-for-applications-now-open>, (Erişim tarihi 19.09.2022).
- Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), 164-168.
- Lewis, Daniel. (2020). The Concept of Resilience: Emergence, Evolution and Operationality, An Urban Resilience Guideline. RESLOG, Resilience in Local Governance. Local Governance and Migration Series. http://www.reslogproject.org/en/wp-content/uploads/2020/03/reslog_KIT_goc_ve_yonetisim_ENG_ONLINE-2-1.pdf.
- Martin-Moreau, Mathilde ve David Ménascé. (2018). "Urban resilience: introducing this issue and summarizing the discussions", *Field Actions Science Reports* [Online], Special Issue 18 | 2018, <http://journals.openedition.org/factsreports/4629>.

- Meerow, Sara, Newell P., Joshua ve Stults, Melissa. (2016). Defining Urban Resilience: A Review. *Landscape and Urban Planning*. pp.38-49.
- OECD. (2016). Resilient Cities. Policy Highlights of the OECD Report (Preliminary Version).
- OECD. (2021). Resilient Cities. https://www.oecd.org/cfe/regional_development/resilient-cities.html, (Erişim tarihi 18.12.2021).
- ONE UN (ONE UNITED Nations For Climate Action). (2015). Local Governments' Pocket Guide to Resilience. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/07/Local-Governments-Pocket-Guide-to-Resilience.pdf>.
- Patel, Ronak ve Nosal, Leah. (2016). Defining the Resilient City. United Nations University Centre for Policy Research, Working Paper 6, December 2016. <https://sohs.alnap.org/system/files/content/resource/files/main/DefiningtheResilientCity24Jan.pdf>.
- Rebuild By Design. (2021). The Big-U. <http://www.homepages.ed.ac.uk/shs/Flood%20prevention/Big%20U.pdf>.
- Resilient BOTU 2028. (2019). Resilient BOTU 2028. Towards The Urban Social Average in 10 Years. https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/storage.resilientrotterdam.nl/storage/2019/07/07204112/1721_9002_Brochure-Bospolder_3.0-English.pdf.
- Resilient Cities Network. (2021). Urban Resilience. <https://resilientcitiesnetwork.org/urban-resilience/>, (Erişim tarihi 15.11.2021).
- Resilient Europe. (2016). Urban Resilience: A concept for co-creating cities of the future. Resilient Europe, URBACT, European Union. https://urbact.eu/sites/default/files/resilient_europe_baseline_study.pdf.
- Resilient Rotterdam. (2021a). Resilient Bospolder-Tussendijken. <https://www.resilientrotterdam.nl/en/initiatives/resilient-bospolder-tussendijken>, (Erişim tarihi 15.11.2021).
- Resilient Rotterdam. (2021b). Minor Resilient Cities at Rotterdam University of Applied Sciences. <https://www.resilientrotterdam.nl/en/initiatives/minor-resilient-cities-rotterdam-university-applied-sciences>, (Erişim tarihi 15.11.2021).
- Resilient Rotterdam. (2021c). Code Green Helps Young People to Shape Their Future City. <https://www.resilientrotterdam.nl/en/initiatives/code-green-helps-young-people-shape-future-city>, (Erişim tarihi 15.11.2021).
- Ribeiro, Paulo Jorge Gomes ve Gonçalves, Luís António Pena Jardim. (2019). Urban resilience: A conceptual framework. *Sustainable Cities and Society* (50). pp.1-11.
- Rockefeller Foundation. (2014). Summative Evaluation, The Rockefeller Foundation Asian Cities Climate Change Resilience Network Initiative September 2014. Rockefeller Foundation. <https://www.rockefellerfoundation.org/wp-content/uploads/ACCCRN-Final-Evaluation-Reissued-Dec-2016.pdf>.
- Rockefeller Foundation. (2021). 100 Resilient Cities. Overview. <https://www.rockefellerfoundation.org/100-resilient-cities/>, (Erişim tarihi 20.11.2021).
- Schofield, Holly ve Twigg, John. (2019). Making Cities Sustainable and Resilient: Lessons learned from the Disaster Resilience Scorecard assessment and Disaster Risk Reduction (DRR) action planning. https://www.preventionweb.net/files/66413_undrrlessons_learned_from_devcoproject.pdf.
- Shamsuddin, Shomon. (2020). Resilience Resistance: The Challenges and Implications of Urban Resilience. *Cities* 103 (2020).pp.1-8.

- Sustainable Development Goals Partnership Platform. (2022). Making Cities Sustainable and Resilient Campaign: implementing the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015- 2030 at the local level. <https://sdgs.un.org/partnerships/making-cities-sustainable-and-resilient-campaign-implementing-sendai-framework>, (Erişim tarihi 15.09.2022).
- TAP. (2015). Transformative Actions Program (TAP). <https://unfccc.int/sites/default/files/transformative-actions-programm.pdf>.
- UCCRN. (2018). The Future We Don't Want- How Climate Change Could Impact The World's Greatest Cities. UCCREN Technical Report. February 2018. https://c40-production-images.s3.amazonaws.com/other_uploads/images/1789_Future_We_Don't_Want_Report_1.4_high-res_120618.original.pdf.
- UCLG. (2021). Urban Resilience and Sustainability. https://learning.uclg.org/wp-content/uploads/2021/01/27_urban_resilience_and_sustainability.pdf.
- UN. (2012). How To Make Cities More Resilient A Handbook For Local Government Leaders. A Contribution to the Global Campaign 2010-2015 Making Cities Resilient- My City is Getting Ready. < https://www.unisdr.org/files/26462_handbookfinalonlineversion.pdf>.
- UN. (2018). World Urbanization Prospects: The 2018 Revision key facts. United Nations. <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-KeyFacts.pdf>.
- UN-Habitat. (2010). Mozambique Cities Profile, Maputo, Nacala and Manica. UN-Habitat Regional and Technical Cooperation Division. <https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/Mozambique%20Cities%20Profile%20%2C%20MAPUTO%20%20NACALA%20AND%20MANICA.pdf>.
- UN-Habitat. (2015). Global Urban Indicators Database, Verison 2. <https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/Global%20Urban%20Indicators%20Database.pdf>.
- UN-Habitat. (2017a). Introduction: UN-Habitat's Urban Resilience Work. http://capacitybuildingunhabitat.org/wp-content/uploads/workshops/2017-foundational-training-course-climate-compatible-sustainable-and-resilient-cities/Day%203_%20Urban_%20Resilience/Module%204%20-%20Urban%20Resilience/Intro%20brochure%20ENG.pdf.
- UN-Habitat. (2017b). Trends in Urban Resilience 2017. https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/Trends_in_Urban_Resilience_2017_smallest.pdf.
- UN-Habitat. (2017c). City Resilience Profiling Programme. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2017/12/CRPP-Brochure-1-1.pdf>.
- UN-Habitat. (2017d). How Resilient is Your City. <http://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2017/11/BookletV4Online.pdf>.
- UN-Habitat. (2017e). City Resilience Profiling Tool. Engagement Steps for Cities. http://capacitybuildingunhabitat.org/wp-content/uploads/workshops/2017-foundational-training-course-climate-compatible-sustainable-and-resilient-cities/Day%203_%20Urban%20Resilience/Module%204%20-%20Urban%20Resilience/Engagement%20Steps%20.pdf.
- UN-Habitat. (2017f). Annual Report 2017. Urban Resilience Programme Risk Reduction Unit. <https://unhabitat.org/sites/default/files/2021/01/annual-report-2017-31.05-small.pdf>.
- UN-Habitat. (2018a). City Resilience Profiling Tool. Guide. Barcelona: UN-Habitat. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/02/CRPT-Guide.pdf>.

- UN-Habitat. (2018b). Working Towards More Resilient Cities. <https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/UN-HABITAT-Working-towards-more-resilient-cities.pdf>. pp.1-3.
- UN-Habitat. (2019a). The Strategic Plan 2020-2023. https://unhabitat.org/sites/default/files/documents/2019-09/strategic_plan_2020-2023.pdf.
- UN-Habitat. (2019b). Addressing pressing resilience challenges in Paraguay's capital. <https://unhabitat.org/addressing-pressing-resilience-challenges-in-paraguay%E2%80%99s-capital>, (Erişim Tarihi 17.09.2022).
- UN-Habitat. (2020a). Prosperity Fund Global Future Cities Programme, Durban City Context Report. https://www.urbanagendaplatform.org/sites/default/files/2020-07/CCR_Durban.pdf.
- UN-Habitat. (2020b). CityRAP Tool City Resilience Action Planning. http://dimsur.org/wp-content/uploads/2020/07/CityRAP-Tool-presentation_EN_June2020.pdf.
- UN-Habitat. (2021a). Resilience and Risk Reduction. What is Urban Resilience? <https://unhabitat.org/topic/resilience-and-risk-reduction>, (Erişim tarihi 15.11.2021).
- UN-Habitat. (2021b). The Global Future Cities Programme. <https://unhabitat.org/programme/the-global-future-cities-programme>, (Erişim tarihi 16.11.2021).
- UN-Habitat. (2021c). Global Future Cities Programme of the United Kingdom and Northern Ireland's Prosperity Fund. https://unhabitat.org/sites/default/files/2021/04/eb_2021-5_agenda_item_7i_normative_operational_activities.pdf.
- UN-Habitat. (2021d). Disaster Risk Management, Sustainability and Urban Resilience (DİMSUR). <https://unhabitat.org/programme/disaster-risk-management-sustainability-and-urban-resilience-dimsur>, (Erişim tarihi 16.11.2021).
- UN-Habitat. (2021e). A better quality of life for all in an urbanizing World. <https://unhabitat.org/about-us>, (Erişim tarihi 17.11.2021).
- UN-Habitat. (2021f). City Resilience Profiling Tool. Guide. <https://unhabitat.org/sites/default/files/2021/01/crpt-guide.pdf>.
- UN-Habitat. (2022a). Global Urban Observatory. <https://mirror.unhabitat.org/categories.asp?catid=646>, (Erişim tarihi 08.09.2022).
- UN-Habitat. (2022b). The Urban Indicators. <https://mirror.unhabitat.org/content.asp?typeid=19&catid=646&cid=8383>, (Erişim tarihi 08.09.2022).
- UN-Habitat and DİMSUR. (2018). CityRAP Tool City Resilience Action Planning Tool. https://unhabitat.org/sites/default/files/documents/2019-05/cityrap-tool_booklet_05032019-compressed.pdf.
- UN-Habitat Annual Report. (2020). UN-Habitat Annual Report 2020. https://unhabitat.org/sites/default/files/2021/05/annual_progress_report_2020_final.pdf.
- UN-Habitat-Asuncion. (2020a). Recommendations of Actions for Resilience and Sustainability. ASUNCION-Executive Summary. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2020/05/EN-Executive-Summary-Recommendations-of-Actions-for-Resilience-and-Sustainability-Asuncio%CC%81n-Online.pdf>.
- UN-Habitat-Asuncion. (2020b). Recommendations of Actions for Resilience and Sustainability. ASUNCION- Full Report. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2020/07/EN-Recommendations-of-Actions-for-Resilience-and-Sustainability-Asunci%C3%B3n-Online.pdf>.

- UN Habitat-Dakar. (2020). Recommendations of Actions for Resilience and Sustainability. Dakar- Executive Summary. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2020/05/EN-Executive-Summary-Recommendations-of-Actions-for-Resilience-and-Sustainability-Dakar-Online.pdf>.
- UN-Habitat Evaluation Report 3/2020. (2020). Making Cities Sustainable and Resilient, 2016-2020: End-of-project Evaluation Report. https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/12/3_2020_making_cities_sustainable_and_resilient_end-of-project_evaluation_report_2016-2020.pdf.
- UN Habitat-Maputo. (2020). Recommendations of Actions for Resilience and Sustainability- Maputo. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2020/05/EN-Executive-Summary-Recommendations-of-Actions-for-Resilience-and-Sustainability-Maputo-Online.pdf>.
- UN-Habitat-Port Vila. (2020a). Recommendations of Actions for Resilience and Sustainability. Port Vila. <https://urbanresiliencehub.org/the-library/>.
- UN-Habitat-Port Vila. (2020b). Recommendations of Actions for Resilience and Sustainability. Port Vila-Executive Summary. <https://urbanresiliencehub.org/the-library/>.
- UN Habitat- Yakutsk. (2020a). (2020). Recommendations of Actions for Resilience and Sustainability- Yakutsk. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2021/05/Executive-Summary-Recommendations-of-Actions-for-Resilience-and-Sustainability-Yakutsk.pdf>.
- UN Habitat- Yakutsk. (2020b). (2020). Recommendations of Actions for Resilience and Sustainability- Yakutsk. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2021/05/Recommendations-of-Actions-for-Resilience-and-Sustainability-Yakutsk.pdf>.
- UNISDR. (2017). How To Make Cities More Resilient. A Handbook for Local Government Leaders. https://www.unisdr.org/campaign/resilientcities/assets/toolkit/Handbook%20for%20local%20government%20leaders%20%5B2017%20Edition%5D_English_ed.pdf.
- UNISDR. (2022a). Making Cities Resilient 2030. <https://www.unisdr.org/campaign/resilientcities/assets/home/documents/MCR2030%20in%20English.pdf>.
- UNISDR. (2022b). Networking Event Making Cities Resilient 2030 (MCR2030). <https://www.unisdr.org/campaign/resilientcities/assets/home/MCR2030%20Summary%20-%20WUF10%20Networking%20event%209%20Feb%202020.pdf>.
- Urban Resilience Hub. (2018). Making cities sustainable and resilient: implementing the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030 at the local level. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/05/Making-cities-sustainable-and-resilient-DEVCO-SMALL1.pdf>
- Urban Resilience Hub. (2021a). Urban Resilience Hub. City Profiles. <https://urbanresiliencehub.org/cities/>, (Erişim Tarihi 16.10.2021).
- Urban Resilience Hub. (2021b). Visual Dashboard, Asunción <http://urbanresiliencehub.org/crpt-asuncion/actions-for-resilience/>, (Erişim Tarihi 16.10.2021).
- Urban Resilience Hub. (2022) Port Vila. Actions for Resilience. <http://urbanresiliencehub.org/crpt-port-vila/actions-for-resilience/>, (Erişim Tarihi 15.11.2022).
- Urban Resilience Hub- Asunción. (2021). Visual Dashboard. <http://urbanresiliencehub.org/asuncion-indicators/>, (Erişim Tarihi 19.11.2021).
- Urban Resilience Hub-Dakar. (2021). Visual Dashboard. <http://urbanresiliencehub.org/crpt-dakar/dakar-indicators/>, (Erişim Tarihi 19.11.2021).

- Urban Resilience Hub-Port-Vila. (2021). Visual Dashboard. <https://urbanresiliencehub.org/port%20vila-indicators/>, (Erişim Tarihi 19.11.2021).
- Urban Resilience Hub-Yakutsk. (2021a). Visual Dashboard. <http://urbanresiliencehub.org/yakutsk-indicators/>, (Erişim Tarihi 20.11.2021).
- Urban Resilience Hub-Yakutsk. (2021b). Yakutsk, Actions For Resilience. <https://urbanresiliencehub.org/crpt-yakutsk/actions-4-resilience/>, (Erişim Tarihi 20.11.2021).
- Urban Resilience Hub- Asunción. (2022a). City Snapshot. Asuncion: City Context and History. <http://urbanresiliencehub.org/city-context/asuncion/>, (Erişim Tarihi 17.11.2022).
- Urban Resilience Hub- Asunción. (2022b). City Snapshot. Asuncion: Government and Public Administration. <http://urbanresiliencehub.org/city-government/asuncion/>, (Erişim Tarihi 15.11.2022).
- Urban Resilience Hub Asunción (2022c). City Snapshot. Asuncion: Hazards and Challenges. <http://urbanresiliencehub.org/city-hazards/asuncion/>, (Erişim Tarihi 15.11.2022).
- Urban Resilience Hub-Maputo. (2022a). City Snapshot: Maputo, City Context and History. <http://urbanresiliencehub.org/city-context/maputo/>, (Erişim Tarihi 15.11.2022).
- Urban Resilience Hub-Maputo. (2022b). City Snapshot: Maputo, Government and Public Administration. <http://urbanresiliencehub.org/city-government/maputo/>, (Erişim Tarihi 15.11.2022).
- Urban Resilience Hub-Maputo. (2022c). City Snapshot. Maputo: Hazards and Challenges. <http://urbanresiliencehub.org/city-hazards/maputo/>, (Erişim Tarihi 16.11.2022).
- Urban Resilience Hub-Port-Vila. (2022a). City Snapshot. Port Vila. City Context and History. <https://urbanresiliencehub.org/city-context/port-vila/>, (Erişim Tarihi 16.11.2022).
- Urban Resilience Hub-Port-Vila. (2022b). City Snapshot. Port Vila. Government and Public Administration. <https://urbanresiliencehub.org/city-government/port-vila/>, (Erişim Tarihi 16.11.2022).
- Urban Resilience Hub-Port-Vila. (2022c). City Snapshot. Port Vila Hazards and Challenges. <https://urbanresiliencehub.org/city-hazards/port-vila/>, (Erişim Tarihi 16.11.2022).
- Urban Resilience Hub-Dakar. (2022a). City Snapshot. City Context and History. <https://urbanresiliencehub.org/city-context/dakar/>, (Erişim Tarihi 16.11.2022).
- Urban Resilience Hub-Dakar. (2022b). City Snapshot. Dakar. Hazards and Challenges. <https://urbanresiliencehub.org/city-hazards/dakar/>, (Erişim Tarihi 17.11.2022).
- Urban Resilience Hub-Yakutsk. (2022a). City Snapshot. City Context and History. <http://urbanresiliencehub.org/city-context/yakutsk/>, (Erişim tarihi 11.08.2022).
- Urban Resilience Hub-Yakutsk. (2022b). City Snapshot. Government and Public Administration. <https://urbanresiliencehub.org/city-government/yakutsk/>, (Erişim tarihi 11.08.2022).
- Urban Resilience Hub-Yakutsk. (2022c). City Snapshot. Hazards and Challenges. <https://urbanresiliencehub.org/city-hazards/yakutsk/>, (Erişim tarihi 11.08.2022).
- Urban Resilience Hub Making Cities Sustainable and Resilient Action. (2022). Urban Resilience Hub, Making Cities Sustainable and Resilient Action. <https://urbanresiliencehub.org/making-cities-sustainable-and-resilient-action/>, (Erişim tarihi 09.07.2022).
- World Bank. (2012). Building Urban Resilience, Managing The Risks of Disasters in East Asia and The Pacific, Principles, Tools and Practice. World Bank Group, 2012. https://www.gfdrr.org/sites/default/files/publication/EAP_handbook_principles_tools_practice_web.pdf.

- World Bank Group. (2015a). Investing In Urban Resilience, Protecting and Promoting Development in a Changing World. GFDRR, World Bank Group. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25219/109431-WP-P158937-PUBLIC-ABSTRACT-SENT-INVESTINGIN-URBANRESILIENCEProtectingandPromotingDevelopmentinaChangingWorld.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- World Bank Group. (2015b). City Strength Resilient Cities Program. Addis Ababa, Ethiopia, Enhancing Urban Resilience. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/559781468196153638/pdf/Addis-Ababa-Enhancing-Urban-Resilience-city-strength-resilient-cities-program.pdf>.
- World Bank Group. (2019a). Building Urban Resilience, An Evaluation of the World Bank Group's Evolving Experience (2007-2017). <https://ieg.worldbankgroup.org/sites/default/files/Data/Evaluation/files/UrbanResilience.pdf>.
- World Bank Group. (2019b). Investing In Urban Resilience, Protecting and Promoting Development in A Changing World. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25219/109431-WP-P158937-PUBLIC-ABSTRACT-SENT-INVESTINGINURBANRESILIENCEProtectingandPromotingDevelopmentinaChangingWorld.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- World Bank (2019-2020). City Resilience Program. Annual Report. July 2019-June 2020. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/343941611599652517/pdf/City-Resilience-Program-Annual-Report-July-2019-June-2020.pdf>.
- World Bank. (2021). Urban Development At A Glance. <https://www.worldbank.org/en/topic/urban-development>, (Erişim tarihi 14.11.2021).
- World Bank. (2020). City Resilience Program. <https://www.worldbank.org/en/topic/disasterrisk-management/brief/city-resilience-program>.
- Ville De Dakar. (2022). Activities. <https://www.aivp.org/en/aivp/our-members/directory/ville-de-dakar/>, (Erişim tarihi 11.08.2022).

KIRŞEHİR EL ÖRGÜSÜ ÇORAPLARI VE PATİKLERİ

Hande Kılıçarslan
Sema Etikan
Filiz Nurhan Ölmaz

Kırşehir El Örgüsü Çorapları ve Patikleri

Hande Kılıçarslan, Sema Etikan, Filiz Nurhan Ölmez

Yayın No.: 1970
ISBN: 978-625-393-225-1
E-ISBN: 978-625-393-226-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kılıçarslan, Hande., Etikan, Sema., Ölmez, Filiz Nurhan.
Kırşehir El Örgüsü Çorapları ve Patikleri / Hande Kılıçarslan, Sema Etikan, Filiz Nurhan Ölmez
1. Basım, XX + 134 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-225-1
E-ISBN: 978-625-393-226-8
1. Kırşehir 2. El Örgüsü 3. Çorap 4. Patik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No: 46519
Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
1. GİRİŞ	1
1.1. El Örgüsü Çoraplar Konusunda Yapılmış Araştırmalar.....	6
1.2. Kırşehir Halk Kültüründe El Örgüsü Çoraplar.....	12
2. TARİHTE ÇORAP	14
3. KIRŞEHİR EL ÖRGÜSÜ ÇORAPLARI VE PATİKLERİ	20
3.1. Kullanılan Araç ve Gereçler.....	21
3.2. Çorap Örgücülüğünde Yararlanılan Uygulamalar	23
3.3. Çorap ve Patiklerin Renk, Motif, Desen ve Düzenleyim Özellikleri	31
3.3.1. Kadın Çorap ve Patikleri.....	31
3.3.2. Erkek Çorapları.....	106
3.3.3. Çocuk Çorap ve Patikleri.....	120
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	130
KAYNAKÇA	131

Bilge Merve Aktaş tarafından 2014 yılında İstanbul Koç Üniversitesi'nde el örgüsü çorapların sürdürülebilirliğine yönelik bir proje yürütülmüştür. Projenin adı "Ortak Örgü Projesi-Co-Knitting Project" olup el örgüsü çorap üretmek, bu el sanatını özendirmek, teşvik etmek ve yerel uygulamaları gelecekte de sürdürmek amacıyla iş birliği ve beceri paylaşımını kolaylaştıran örnek bir projedir. Bu tarz projelerin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Geleneksel çorapları sadece muhafaza etmek ve kullanmak yeterli değildir. Hobi örgücülüğü aracılığıyla üretiminin de yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir. Geleneği anlamının anahtarının, geleneğin nesilden nesile, zamanın ihtiyaçlarına uyacak şekilde sürekli olarak geliştiğini kabul etmekten geçtiği unutulmamalıdır.

Popüler kültürde çorap bağlamında hobi örgücülüğünün varlığı, eskiden olduğu gibi, kadınların ifade kültürünün çoğunlukla özel ve gündelik alanlardan kamusal ortamlara ve özel etkinlikler alanına doğru bir değişimi temsil ettiğine tanık oluyoruz. Yani günümüzde de el örgüsü çoraplar, daha geniş kapsama alanına yayılan, kavramsal ve sosyal mesajlar barındıran bir iletişim aracı olarak kullanılabilirler.

Günümüzde el örgücülüğünün tanıtılma şekline yönelik bazı olumsuz tepkilere rağmen el örgüsünün popüler kültürde varlığı, dezavantajlı gruplar gibi bazı kesimlerin zanaata katılımı için gereklidir. Çorap örücülüğü bunun en kolay ve talep gören alanı olabilir.

Gelenekler yapısal olarak, geleneksel sayılan uygulamaları onlarla yaşayan insanlarla ilişkili duruma getirmek için sürekli ama yavaş yavaş değişim hâlinde dirler. Çağdaş örgücülerin, el örgüsü formlarının dengeleşim sürecinin evrimine en son katkıda bulunanlar olduğu söylenebilir. Günümüzde kırsal ve kentsel hobi örgücülerini geçmiş hatırlatan çoraplar ve aynı zamanda eski moda için uygun yeni çoraplar üreterek sürekliliği sağlayabilirler. Hem %100 saf yün hem de akrilik ipliklerden oluşan çağdaş moda, günümüzün "geleneksel" el örgüleri olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

- And, Metin. (2014). Osmanlı Tasvir Sanatları I: Minyatür. Yapı Kredi Yayınları: 4165, Sanat: 199, İstanbul.
- Anonim. (1993). Kırşehir İl Yıllığı-1993. Erk Yayıncılık, Ankara.
- Anonim. (2011). Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akpınarlı, Feriha (1995). El Örgüsü Çorapların Teknik, Desen, Renk ve Kullanım Özellikleri. T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Akpınarlı, Feriha; Develioğlu, Yakute; Ortaç, Serpil; Özder, Lale; Yağcınkaya, Tomris; Büyükyazıcı, Meral; Tozun, Hatice; Kurt, Gülten; Develioğlu, Gülşen. (2008). Çankırı El Sanatları. Gazi Üniversitesi BAP tarafından desteklenmiştir. Ankara.

- Apak, Melek Sevüktekin; Gündüz, Filiz Onat; Eray, Fatma Öztürk. (1997). Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 362, Sanat Dizisi. 54, Ankara.
- Aslanapa, Oktay. (1987). Türk Halı Sanatının Bin Yılı, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti., İstanbul.
- Atay, Ayten. (1987). Örucülük Temel Ders Kitabı. Milli Eğitim Basımevi. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: 555, Drs Kitapları Dizisi: 185, İstanbul.
- Atabay, Serdar. (2009). Keçi Kalesi'nin Bağrında Bir Türkmen Oymağı, Kırşehir Eski Kızılcaköy Türkmenleri. ISBN: 978-9944-473-25-5, Kırşehir.
- Balkanal, Zeynep. (2016). Ankara İli Polatlı Yöresi El Örgüsü Çorapları. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / Cilt:9, Sayı:17 / 2016 (Ocak – Haziran), s.149-166.
- Barışta, Örcün. (1986). Türk El Sanatlarından El Örgüsü Çoraplar. Erdem, Cilt: 2, Sayı:6, s-867-882.
- Barutçu, İmren, F. (2000). Bitlis İli Çorap Örucülüğünün Teknik, Araç Gereç, ve Motif Yönünden İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Sanatta Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Cıbroğlu, Yıldız. (2004). Kadın Saçı, Büyü ve Türban. Panel Yayınları: 155, İstanbul.
- Çerkez, Murat. (1995). Isparta Müzesinde Bulunan El Örgüsü Çoraplar. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Diyarbakırlı, Nejat. (1972). Hun Sanatı. Kültür Yayınları. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Durul, Yusuf. (1974). *Karadeniz Bölgesi Halk El Sanatları Teşvik Yarışmaları (2 Mayıs-23 Haziran 1973)*. Türkiyemiz, Sayı: 12, Şubat-1974, s-37-44.
- Güler, Mediha; Akpınarlı Feriha; Ortaç, H. Serpil; Büyükyazıcı Meral; Erkaplan, Emel; Kurt, Gülten. (2010). Hemşin, Çamlıhemşin El Örgüsü Çoraplar. Gazi Üniversitesi BAP tarafından desteklenmiştir. Hazar Reklam Matbaacılık, Ankara.
- Güler, Mediha; Akpınarlı, Feriha; Soysaldı, Aysen; Ülger, Nihal; Balkanal, Zeynep; Kurt, Gülten; Koçak, Ketencioğlu Emine. (2013). Mengen El Sanatları. Gazi Üniversitesi BAP tarafından desteklenmiştir. Fırat Ofset. Ankara.
- Gürtuna, Sevgi. (1999). Osmanlı Kadın Giysisi. T. C. Kültür Bakanlığı, Yayınları/ 2261, Osmanlı Eserleri Dizisi:10, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Erbek, Mine. (2002). Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Eşberk, Tevfik. (1939). Türkiye'de Köylü El Sanatlarının Mahiyeti ve Ehemmiyeti. T.C. Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalarından: 44, Ankara.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. (2004). Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü. Sosyal Yayınlar. İstanbul.
- Fogg, Marnie. (2014). Modanın Tüm Öyküsü. Çeviren: Emre Özgü,.Hayal Perest Yayınları, İstanbul.
- İnan, Abdülkadir. (1952). II. Pazırık Kurganı. Belleten, Cilt: 16, Sayı: 61, s-137-140.
- Jolie E.Adverd., Lynch THomas.F., Geib Phil R, Adovasio James M. (2011). Cordage, Textiles, and the Late Pleistocene Peopling of the Andes. Current Anthropology, 52 (2): 285-296.
- Koçu, Ekrem Reşat. (1969). Türk Giyim Kuşam ve Süzlenme Sözlüğü. Sümerbank Kültür Yayınları. Ankara
- Koçu, Ekrem Reşat. (2015). Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Doğan Egmont Yayın ve Yapımcılık. İstanbul.
- Köklü, Vildan. (1997). Çankırı İli Kızılırmak İlçesine Ait Birkaç Köyde Bulunabilen El Örgüsü Çorap Örnekleri ve Yeni Tasarımlar. T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giyim Eğitimi Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Sanatta Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

- Köymen, Mehmet Altay. (1971). Alparslan Zamanı Türk Giyim Kuşamı. Selçuklu Araştırmaları Dergisinin 3. Sayısından Ayrı Basım, Ankara.
- Kuzucular, Emin. (1976). Şarkışla'da Çorap ve Çorapçılık. Sivas Folkloru, Cilt: 4, Sayı: 41, Bölüm: 3, s- 16-18.
- Küçükaytan, Şengül. (1992). Konya Müzesinde ve Evlerinde Bulunan El Örgüsü Çoraplar ve Eldivenler. T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Ögel, Bahaeddin. (1991). İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi. 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özbağı, Tevhide; Çetintaş, Vildan; Kasaplı, Köklü Hülya; Başaran, Fatma Nur; Ülger, Nihal; Bahar, Çıttır Tuba; Toktaş, Pınar. 2010. Göynük El Sanatları. Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi yayınları, Ankara.
- Özbel, Kenan. (1976). Türk Köylü Çorapları. İş Bankası Kültür yayınları: 164, Sanat Dizisi: 25, İstanbul.
- Seçilmiş, Gürsel; Atılğan, Mehmet. (2009). Anadolu Kültürünün Nazar Boncuğu Kırşehir'in Gelenek ve Göreneklere. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Kültür Hizmeti. Yayın No: 13. Kırşehir.
- Sever, Mustafa. (2017). Geçiş Dönemlerinde Hediyeleşme: Kırşehir Örneği. Kültür Tarihimizde Çeyiz. Ed: Emine Gürsoy Naskali ve Aylın Koç. PiCus Yayınları, İstanbul.
- Sezgin, Mualla. (1991). Konya Sarayönü Başhüyük Köyü Kadın Kıyafetleri. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 153. Türk Halk Kültürü Araştırmaları: 1991/2, Feryal Matbaası, Ankara.
- Soffer, O, Adovasio, J. M, Hyland D. C. 2000. The "Venus" Figurines: Textiles, Basketry, Gender, and Status in the Upper Paleolithic. Current Anthropology, 41 (4): 511-537.
- Sügerin, Şengül. (1987). Ayaş İlçesinde Çorap Örucülüğü. T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Sürür, Ayten. (1983). Ege Bölgesi Kadın Kıyafetleri. Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi: 7, Apa Ofset basımevi, İstanbul.
- Süslü, Özden. (1989). Tasvirlerle Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri. 1. Baskı, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 35, Ankara.
- Süslü, Özden. (2007). Tasvirlerle Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri. 2. Baskı, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 342, Ar. ve İnc. Dizisi: 47, Ankara.
- Tansuğ, Sabiha. (1985). Türkmen Giyimi. Ak Yayınları, İstanbul.
- Turhan, Salih; Kara, Mehmet; Tan, Nail; Gündüz, Abdullah. (2007). Kırşehir Halk Müziği- iter Kırşehir'in Gülleri. Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları: 11, Kırşehir.
- Türkoğlu, Sabahattin. (2002). Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam. Atılım K.Ü.B.S.A.Ş., İstanbul.
- Yener, Enise. (1955). Eski Ankara Kadın Kıyafetleri ve Giyiniş Tarzları. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 13 (3), 21-50 .

İnternet kaynakları

- URL: 1. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/chorap> , Er. Tar. 31.08.2023.
- URL: 2. <https://www.socksstations.com/bizden-haberler/corabin-tarihcesi-gecmisten-bugune-chorap-tarihi/>, Er. Tar. 31.08.2023.
- URL: 3. <https://www.csd.org.tr/corabin-tarihcesi>, Er. Tar. 31.08.2023.
- URL: 4. <https://www.dolichetekstil.com/blog/icerik/corap-tarihi> Er. Tar. 31.08.2023.
- URL: 5. <https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/taking-a-closer-look-at-an-odd-pair-of-very-very-old-socks-84123314/>, Er. Tar. 31.08.2023.

URL: 6. <https://collections.vam.ac.uk/item/O107787/pair-of-socks-unknown/>, Er. Tar. 05.09.2023

URL: 7<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/patik>, Er. Tar. 05.09.2023

YEŞİL ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Burcu Özgül

Yeşil Örgütsel Davranış

Editor: Dr. Öğr. Üyesi Burcu Özgül

Yayın No.: 1641
ISBN: 978-625-398-595-0
E-ISBN: 978-625-398-596-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özgül, Burcu.

Yeşil Örgütsel Davranış / Burcu Özgül

1. Basım, XVI + 290 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-595-0

E-ISBN: 978-625-398-596-7

1. Yeşil İş Gören Davranışı 2. Yeşil Örgütsel Vatandaşlık Davranışı 3. Algılanan Yeşil Örgütsel Destek
4. Yeşil Entelektüel Sermaye 5. Yeşil Bilinçli Farkındalık ve Yeşil Öz Yeterlilik 6. Yeşil İtibar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

BÖLÜM 1

YEŞİL İŞ GÖREN DAVRANIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Bahar Akın

İstanbul Topkapı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, E-mail: baharakin@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2586-4262

BÖLÜM 2

İŞ YERİNDE ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLAR

Dr. Öğr. Üyesi Ozan Emre Ufacık

İstanbul Beykent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
E-mail: emreufacik@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7982-6440

BÖLÜM 3

YEŞİL DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Fatih Şengüllendi

İstanbul Beykent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
E-mail: fatihshengullendi@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6807-6947

BÖLÜM 4

YEŞİL ÖRGÜT KÜLTÜRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Burcu Özgül

İstanbul Topkapı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü E-mail: burcuozgul@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8525-041X

BÖLÜM 5

YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Mert Öner

Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
E-mail: moner@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9668-0957

Prof. Dr. Adem Uğur

Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
E-mail: ademu@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6406-5522

BÖLÜM 6

YEŞİL ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Dilek Balak

İstanbul Beykent Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu İşletme Yönetimi Programı
E-mail: dilekbalak@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5145-3769

BÖLÜM 7

ALGILANAN YEŞİL ÖRGÜTSEL DESTEK

Dr. Öğretim Görevlisi Şerife Kuzgun

Kırklareli Üniversitesi Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü
E-mail: serife.erdun@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6145-6349

BÖLÜM 8

YEŞİL ENTELEKTÜEL SERMAYE

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Karaboğa

Amasya Üniversitesi Merzifon Meslek Yüksek Okulu Büro Hizmetleri ve Sekreterliği Bölümü
E-mail: tugba.karaboga@amasya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3830-3536

BÖLÜM 9

YEŞİL GİRİŞİMCİLİK

Dr. Öğr. Üyesi Dilek Çınar

İstanbul Topkapı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik (İngilizce) Bölümü, E-mail: dilekcinar@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4322-4277

BÖLÜM 10

YEŞİL BİLİNÇLİ FARKINDALIK VE YEŞİL ÖZ YETERLİLİK

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Ayfer Bozat

İstanbul Topkapı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
E-mail: zeynepayferbozat@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3764-4323

BÖLÜM 11

YEŞİL YARATICILIK

Dr. Öğretim Görevlisi Sevcan Pınar

Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi E-mail: sevcan.pinar@ou.bau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6907-4652

BÖLÜM 12

YEŞİL ÖRGÜTSEL KİMLİK VE YEŞİL PSİKOLOJİK İKLİM

Dr. Öğr. Üyesi Dilek Şahinci

İstanbul Topkapı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, E-mail: dilekshahinci@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4606-307X

BÖLÜM 13

YEŞİL İTİBAR

Dr. Ayşegül Eryılmaz Kırallı

Yıldız Teknik Üniversitesi E-mail: aeryilmazkiralı@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8013-4049

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	v
SUNUŞ	vii
ÖN SÖZ	ix
YAZARLAR	xiii
BÖLÜM 1	
YEŞİL İŞ GÖREN DAVRANIŞI	1
Bahar Akın	
BÖLÜM 2	
İŞ YERİNDE ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLAR	21
Ozan Emre Ufack	
BÖLÜM 3	
YEŞİL DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK	35
Muhammet Fatih Şengüllendi	
BÖLÜM 4	
YEŞİL ÖRGÜT KÜLTÜRÜ	55
Burcu Özgül	
BÖLÜM 5	
YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ	83
Mert Öner - Adem Uğur	
BÖLÜM 6	
YEŞİL ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI	113
Dilek Balak	
BÖLÜM 7	
ALGILANAN YEŞİL ÖRGÜTSEL DESTEK	141
Şerife Kuzgun	

BÖLÜM 8	
YEŞİL ENTELEKTÜEL SERMAYE.....	163
Tuğba Karaboğa	
BÖLÜM 9	
YEŞİL GİRİŞİMCİLİK.....	187
Dilek Çınar	
BÖLÜM 10	
YEŞİL BİLİNÇLİ FARKINDALIK VE YEŞİL ÖZ YETERLİLİK	207
Zeynep Ayfer Bozat	
BÖLÜM 11	
YEŞİL YARATICILIK.....	231
Sevcan Pınar	
BÖLÜM 12	
YEŞİL ÖRGÜTSEL KİMLİK VE YEŞİL PSİKOLOJİK İKLİM	253
Dilek Şahinci	
BÖLÜM 13	
YEŞİL İTİBAR.....	275
Ayşegül Eryılmaz Kırallı	

BÖLÜM 1

YEŞİL İŞ GÖREN DAVRANIŞI

Bahar Akın

Bu bölümde yeşil iş gören davranışı (employee green behaviour) kavramı incelenmiştir. İlk olarak yeşil iş gören davranışı tanımına yönelik kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. İkinci olarak yeşil iş gören davranışının ortaya çıkışı açıklanmıştır. Üçüncü olarak yeşil iş gören davranışının sınıflandırılmasına yer verilmiştir. Dördüncü olarak yeşil iş gören davranışı ile ilgili yapılan araştırmalar değerlendirilmiştir. Son başlıkta ise yeşil iş gören davranışı ile ilgili gelecekte yapılacak çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

Son olarak yaklaşık yirmi yıl boyunca yayımlanan akademik çalışmaların incelendiği, “yeşil iş gören davranışı” ve buna benzer terimleri içeren 106 ampirik çalışmanın sonuçlarının bir meta analiz olarak yayımlandığı çalışma (Farooq ve Yusliza, 2023) bulguları, araştırmacıların “çevreci çalışan davranışı” konusuna büyük önem verildiğini göstermektedir. Özellikle literatürdeki odak alanlarından en çok dikkat çekenin “ekolojik davranış uygulamaları” olduğu ve bu alanda önemli bir literatür boşluğu olduğu belirtilmiştir. Gelecekte ekolojik davranış uygulamaları konusunda yapılacak çalışmalar, araştırmacılara hem sayısal veriler elde etme hem de toplumsal, sosyal ve kültürel boyutlarda yorum yapabilme imkânı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Abbas, Zuhair; Khan, Afshan Gull; Smaliukiene, Rasa; Zamecnik, Roman; Hussain, Kanwal & Mubarik, Shujaat (2022). “Green HRM Pursuit of Social Sustainability in The Hotels: AMO Theoretical Perspective”. *Quality-Access to Success*, 23 (190), 41-50.
- Akbaba, M. (2019). “Örgütsel Adalet İşgörenlerin Yeşil Örgütsel Davranışını Etkiler mi?”. Trakya Üniversitesi, *Journal of Social Science*, 21(2), 641-660.
- Alsuwaidi, M; Eid, R. & Agag, G. (2021). “Understanding The Link Between CSR And Employee Green Behaviour”. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 46, 50-61.
- Amrutha, V. N. & Geetha, S. N. (2020). “A Systematic Review on Green Human Resource Management: Implications for Social Sustainability”. *Journal of Cleaner Production*, 247.
- Azhar, A. & Yang, K. (2019). “Workplace and Non-workplace Pro-Environmental Behaviors: Empirical Evidence from Florida City Governments”. *Public Administration Review*. 79(3), 399-410.
- Bayrakçı E. & Dinç, M. (2020). “Örgütsel Yeşil Davranışlara Yönelten Güdüler: Özel Okul Öğretmenleri Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 188-201.
- Blok, V.; Wesselink, R.; Studynka, O. & Kemp, R. (2014). “Encouraging Sustainability In The Workplace: A Survey on The Pro-Environmental Behaviour of University Employees”. *Journal of Cleaner Production*. 106, 55-67.
- Boiral, O. (2009). “Greening The Corporation Through Organizational Citizenship Behaviors”. *Journal of Business Ethics*, 87, 221-236.
- Borman, W. C. & Motowidlo, S. J. (1993). “Expanding The Criterion Domain to Include Elements of Con- Textual Performance”. In N. Schmitt ve W. C. Borman (Eds.), *Personnel Selection in Organizations* (pp. 71-98). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Chen, Y. S. & Chang, C. H. (2012). “The Determinants of Green Product Development Performance: Green Dynamic Capabilities, Green Transformational Leadership and Green Creativity”. *Journal of Business Ethics*, 116, 107-119.

- Dahiya, Rinki (2020). "Does Organisational Sustainability Policies Affect Environmental Attitude of Employees? The Missing Link of Green Work Climate Perceptions". *Business Strategy and Development*, 3 (3), 395-403.
- Durgun, G. & Sarıbay, B. (2019). "Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Yeni Bir Boyutu: Yeşil İşgören Davranışı". Yaşar Üniversitesi, *Business and Organization Research* Izmir (International Conference) 4 th -6 th September, 168-176.
- Erbaşı, A. (2019a). "Yeşil Örgütsel Davranış Ölçeği: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması". *Istanbul Management Journal*, 86, 1-23.
- Erbaşı, A. (2019b). "Çevrenin Sürdürülebilirliğine Örgütsel Davranış Yazınının Yaratıcı Katkısı: Yeşil Örgütsel Davranış". *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi*, May 2-4, 136-146.
- Erbaşı, A. & Akdeniz, G. (2019). "Yeşil Çalışan Kavramı: Dünyadaki ve Türkiye'deki Genel Duruma İlişkin Bir Değerlendirme". *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi*, May 2-4, 147-162.
- Erbaşı, A. & Özalp, Ö. (2016). "Çevre Tutkusu ve Yeşil Örgütsel Davranışın Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi". *Eurasian Business and Economics Journal*, 2, 297-306.
- Eroymak, S.; İzgüden, D. & Erdem, R. (2018). "Çalışanların Yeşil Davranışının Kavramsal Çerçeve İncelenmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23(3), 961-971.
- Farooq, Khalid & Yusliza, Mohd Yusoff (2023). "Two Decades of Workplace Ecological Behaviour: A Systematic Literature Review". *Benchmarking-An International Journal*.
- Farooq, Khalid; Yusliza, Mohd Yusoff; Muhammad, Zikri & Mat, Nik Hazimah Nik (2022). "Make It Their Decisions, Not Your Directives: Exploring Required Green Competencies for Employee Ecological Behaviour". *Organizacija*, 55 (2), 128-141.
- Fawehinmi, Olawole; Yusliza, Mohd Yusoff; Mohamad, Zaleha; Faezah, Juhari Noor & Muhammad, Zikri (2020). "Assessing The Green Behaviour of Academics, The Role of Green Human Resource Management and Environmental Knowledge". *International Journal of Manpower*, 41 (7), 879-900.
- Fawehinmi, Olawole; Yusliza, Mohd Yusoff; Ogbeibu, Samuel; Tanveer, M. Imran & Jabbour, Charbel Jose Chiappetta (2022). "Academic Employees' Green Behaviour as Praxis for Bolstering Environmental Sustainable Development: A Linear Moderated Mediation Evaluation". *Business Strategy and The Environment*, 31 (7), 3470-3490.
- Flagstad, Ingeborg & Johnsen, Svein Age Kjos (2022). "The Psychology of Green Entrepreneurship: Founder-Driven Development of Green Climate in Small-Scale Companies". *Cogent Business & Management*, 9 (1).
- Hameed, Ahmed Abdul; Anjum, Zafar-Uz-Zaman & Waqas, Muhammad (2022). "Does Ethical Leadership Enhance Employee Green Behaviour? Examining The Mediating Influence of Employee Green Commitment". *Middle East Journal of Management*, 9 (2), 127-145.

- Hossain, Mohammad Imtiaz; Ong, Tze San; Tabash, Mosab I. & Teh, Boon Heng (2022). "The Panorama of Corporate Environmental Sustainability and Green Values: Evidence of Bangladesh". *Environment Development and Sustainability*.
- Kerse, G., Maden, Ş. & Selçuk, E.T. (2021). "Yeşil Dönüştürücü Liderlik, Yeşil İçsel Motivasyon ve Çalışanın Yeşil Davranışı: Ölçek Uyarlama ve İlişki Tespiti". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 1574-1591.
- Kim, A., Kim, Y. & Han, K. (2019). "A Cross Level Investigation on The Linkage Between Job Satisfaction and Voluntary Workplace Green Behavior". *Journal of Business Ethics*, 159, 1199-1214.
- Kim, A.; Kim, Y.; Han, K.; Jackson, S.E. & Ployhart, R. E. (2014). "Multilevel Influences on Voluntary Workplace Green Behavior: Individual Differences, Leader Behavior, and Coworker Advocacy". *Journal of Management*, 43(5), 1335-1358.
- Kura, K. M. (2016). "Linking Environmentally Specific Transformational Leadership and Environmental Concern to Green Behaviour at Work". *Global Business Review*, 17(3), 1-14.
- Li, Hui; Li, Yiyun; Sarfarz, Muddassar & Ozturk, Ilknur (2022). "Enhancing Firms' Green Innovation and Sustainable Performance Through the Mediating Role of Green Product Innovation and Moderating Role of Employees' Green Behavior". *Economic Research-Ekonomika Istrazivanja*.
- Lülfes, R. & Hahn, R. (2013). "Corporate Greening Beyond Formal Programs, Initiatives, and Systems: A Conceptual Model for Voluntary Pro-Environmental Behavior of Employees". *European Management Review*, 10, 83-98.
- Norton, T. A.; Parker, S.L.; Zacher, H. & Ashkanasy, N.M. (2015). "Employee Green Behavior: A Theoretical Framework, Multilevel Review and Future Research Agenda". *Organization and Environment*, 28, 103-125.
- Norton, T.A. (2016). "A Multilevel Perspective on Employee Green Behavior". *The University of Queensland*, Doctor of Philosophy Thesis.
- Norton, Thomas A.; Zacher, Hannes & Ashkanasy, Neal M. (2014). "Organisational Sustainability Policies and Employee Green Behaviour: The Mediating Role of Work Climate Perceptions". *Journal of Environmental Psychology*, 38, 49-54.
- Ones, D.S. & Dilchert, S. (2012a). "Employee Green Behaviors". Jackson, S. E., Ones, D. S., Dilchert, S. ve Kraiger, K. (Eds.), *Managing Human Resources for environmental sustainability* içinde. San Francisco: CA: Jossey- Bass/Wiley, 85-116.
- Ones, D. S. & Dilchert, S. (2012b). "Environmental Sustainability at Work: A Call to Action". *Industrial and Organizational Psychology*. 5(4), 444-466.
- Priyankara, Hewawasam Puwakpitiyage Rasika; Luo, Fan; Saeed, Amer; Nubuor, Saviour Ayertey & Jayasuriya, Mahabaduge Prasad Fernando (2018). "How Does Leader's Support for Environment Promote Organizational Citizenship Behaviour for Environment? A Multi-Theory Perspective". *Sustainability*, 10 (1).

- Quan, Dongmei; Tian, Leyao & Qiu, Wenqi (2022). "The Study and The Influence of Green Inclusive Leadership on Employee Green Behaviour". *Journal of Environmental and Public Health*.
- Ramus, C.A. & Killmer, A.B.C. (2007). "Corporate Greening Through Prosocial Extrarole Behaviors: A Conceptual Framework for Employee Motivation". *Business Strategy and the Environment*, 16, 554-570.
- Ren, Shuang; Tang, Guiyao & Zhang, Shujie (2023). "Small Actions Can Make a Big Difference: Voluntary Employee Green Behaviour at Work and Affective Commitment to The Organization". *British Journal of Management*, 34 (1), 72-90.
- Singh, S.K.; Giudice, M. Del; Chierici, R. & Graziano, D. (2020). "Green innovation and environmental performance: The role of green transformational leadership and green human resource management". *Technological Forecasting and Social Change*, 150, 1-12.
- Sobaih, Abu Elnasr E.; Hasanein, Ahmed; Gharbi, Hassane; Abu Elnasr & Ahmed E. (2022). "Going Green Together: Effects of Green Transformational Leadership on Employee Green Behaviour and Environmental Performance in The Saudi Food Industry". *Agriculture-Basel*, 12 (8).
- Starik, M. & Marcus, A. A. (2000). "Introduction to the Special Research Forum on the Management of Organizations in the Natural Environment: A Field Emerging from Multiple Paths, with Many Crossleenges Ahead". *Academy of Management Journal*. 43, 539-546.
- Tang, Guiyao; Ren, Shuang; Wang, Mo; Li, Yixuan & Zhang, Shujie (2023). "Employee Green Behaviour: A Review and Recommendations for Future Research". *International Journal of Management Reviews*.
- Turgut, T. & Çinko, M. (2017). "Değerli İnsana "Değer"li Çalışmalar". (1. Baskı). İstanbul: *Beta Yayınevi*.
- Unsworth, Kerrie L.; Davis, Matthew C.; Russell, Sally, V; Bretter, Christian (2021). "Employee Green Behaviour: How Organizations Can Help the Environment". *Current Opinion in Psychology* 42, 1-6.
- Vatansever, Ç.; Kılıç, N. & Dinler, G. (2018). "Çalışanların Sürdürülebilirlik Davranışları ve Sürdürülebilir Çalışma Yaşamı için İnsan Kaynakları Yönetimi: Türkiye'den İki Kesit". *İstanbul Management Journal*, 29(85), 7-39.
- Veerasamy, Udhayageetha; Joseph, Michael S. & Parayitam, Satyanarayana (2023). "Green Human Resource Management and Employee Green Behaviour: Participation and Involvement, And Training and Development as Moderators". *South Asian Journal of Human Resource Management*. 1-33.
- Xing, Yijun & Starik, Mark (2017). "Taoist Leadership and Employee Green Behaviour: A Cultural and Philosophical Microfoundation of Sustainability". *Journal of Organizational Behavior*, 38 (9), 1302-1319.

- Yang, C. S.; Lu, C. S.; Haider, J. J. & Marlow, P. B. (2013). "The Effect of Green Supply Chain Management on Greenperformance and Firm Competitiveness in The Contextof Container Shipping in Taiwan". *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 55, 55-73.
- Yiğit, B. (2017). "Örgütsel Davranışta Yeni Bir Yaklaşım: Yeşil İşgören Davranışı". *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, I (1), 67-70.
- Yüksel A. & Uçkun C.G. (2022). "Çalışanların Yeşil Örgütsel Davranışlarına İlişkin Bir Araştırma". *Academic Social Resources Journal*, 7(43), 1380-1387.

BÖLÜM 2

İŞ YERİNDE ÇEVRE YANLISI DAVRANIŞLAR

Ozan Emre Ufacık

Bu bölümde iş yerinde çevre yanlısı davranışlar (pro-environmental behaviour in the workplace) kavramı incelenmiştir. İlk olarak çevre yanlısı davranışlar ve iş yerinde gerçekleşen çevre yanlısı davranışlara değinilmiştir. Daha sonra ilgili literatürde yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Son olarak ise iş yerinde gerçekleşen çevre yanlısı davranışlar üzerine bibliyometrik bir araştırma yapılarak, bu konu hakkında çalışacaklara önerilerde bulunulmuştur.

Dolayısıyla bundan sonraki çalışmaların üst yönetimi de kapsamı hâlinde yönetici ve çalışanlar açısından farklı değerlendirmeler yapılabilecektir. Ayrıca yapılan çalışmaların birçoğunun kavramsal değerlendirme niteliğinde olması pratikte iş yaşamı ve çalışanlara sağlanan katkının kısıtlı olmasını sağlamaktadır. Kavramsal çalışmaların yanında uygulamalara da yer verilmesi sonucunda gerek teorik gerekse de pratik olarak daha fazla katkının verilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Afsar, B., Badir, Y. & Kiani, U. S. (2016). "Linking spiritual leadership and employee pro-environmental behavior: The influence of workplace spirituality, intrinsic motivation, and environmental passion". *Journal of Environmental Psychology*, 45, 79-88.
- Asilsoy, B. & Oktay, D. (2018). "Exploring environmental behaviour as the major determinant of ecological citizenship". *Sustainable Cities and Society*, 39, 765-771.
- Bissing-Olson, M. J.; Iyer, A.; Fielding, K. S. & Zacher, H. (2013). "Relationships between daily affect and pro-environmental behavior at work: The moderating role of pro-environmental attitude". *Journal of Organizational Behavior*, 34(2), 156-175.
- De Roeck, K. & Farooq, O. (2018). "Corporate social responsibility and ethical leadership: Investigating their interactive effect on employees' socially responsible behaviors". *Journal of Business Ethics*, 151, 923-939.
- Dumont, J., Shen, J. & Deng, X. (2017). "Effects of green HRM practices on employee workplace green behavior: The role of psychological green climate and employee green values". *Human Resource Management*, 56(4), 613-627.
- Durgun, G. & Sarıbay, B. (2019). "Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Yeni Bir Boyutu: Yeşil İşgören Davranışı". *In Business & Organization Research (BOR) Conference* (168).
- Eroymak, S., İzgüden, D. & Erdem, R. (2018). "Çalışanların Yeşil Davranışının Kavramsal Çerçeve İncelenmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 961-971.
- Fatoki, O. (2019). "Hotel employees' pro-environmental behaviour: Effect of leadership behaviour, institutional support and workplace spirituality". *Sustainability*, 11(15), 4135.
- Graves, L. & Sarkis, J. (2011). "Fostering employee proenvironmental behavior: the impact of leadership and motivation". *Environmental leadership: A Reference Handbook*, 161-171.
- Javaid, M.; Kumari, K.; Khan, S. N.; Jaaron, A. A. & Shaikh, Z. (2023). "Leader green behavior as an outcome of followers' critical thinking and active engagement: the moderating role of pro-environmental behavior". *Leadership & Organization Development Journal*, 44(2), 218-239.
- Kakar, A. S. & Khan, M. (2022). "Exploring the impact of green HRM practices on pro-environmental behavior via interplay of organization citizenship behavior". *Green Finance*, 4(3), 274-294.

- Kement, Ü. (2015). “Doğaya Yönelik Gerçekleştirilen Rekreatif Etkinliklerde Tüketicilerin Çevre Dostu Rekreasyon Davranışlarının İncelenmesi: Kamping Örneği”.Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Kılıç, N. & Vatanserver, Ç. (2017). “Çalışanların “yeşil” tutum ve davranışları ile yaşam değerleri ilişkisi”. Değerli insana “değer” li çalışmalar, 1-37.
- Kim, A.; Kim, Y.; Han, K.; Jackson, S. E. & Ployhart, R. E. (2017). “Multilevel influences on voluntary workplace green behavior: Individual differences, leader behavior, and coworker advocacy”. *Journal of Management*, 43(5), 1335-1358.
- Klein, S. R. & Huffman, A. H. (2013). “IO psychology and environmental sustainability in organizations: A natural partnership”. In *Green Organizations: Driving Change with IO Psychology* (3-16). Taylor and Francis.
- Kollmuss, A. & Agyeman, J. (2002). “Mind the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?”. *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260.
- Li, M.; Qammar, R.; Qadri, S. U.; Khan, M. K.; Ma, Z.; Qadri, S., ... & Mahmood, S. (2023). “Pro-environmental behavior, green HRM practices, and green psychological climate: Examining the underlying mechanism in Pakistan”. *Frontiers in Environmental Science*. 1-10.
- Luo, H. & Qu, X. (2023). “Impact of environmental CSR on firm’s environmental performance, mediating role of corporate image and pro-environmental behavior”. *Current Psychology*, 1-15.
- Mansour, M.; Aman, N.; Al-Ghazali, B. & Shah, S. (2022). “Perceived corporate social responsibility, ethical leadership, and moral reflectiveness impact on pro-environmental behavior among employees of small and medium enterprises: A double-mediation model”. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Marsina, S.; Hamranova, A.; Hrivikova, T.; Bolek, V. & Zagorsek, B. (2019). “How can project orientation contribute to pro-environmental behavior in private organizations in Slovakia”. *Journal of Cleaner Production*, 231, 772-782.
- Muaf, I. & Uyun, Q. (2021). “The Effect of Green HRM on Business Sustainability with the Mediation role of Pro-Environmental Behavior”. *Quality-Access to Success*, 22(183).
- Nie, Q.; Peng, J. & Yu, G. (2023). “Leader expectations facilitate employee pro-environmental behavior”. *Business Ethics, the Environment & Responsibility*, 32(2), 555-569.
- Norton, T. A.; Parker, S. L.; Zacher, H. & Ashkanasy, N. M. (2015). “Employee green behavior: A theoretical framework, multilevel review, and future research agenda”. *Organization & Environment*, 28(1), 103-125.
- Ones, D. S. & Dilchert, S. (2012). “Environmental sustainability at work: A call to action”. *Industrial and Organizational Psychology*, 5(4), 444-466.
- Onubi, H. O.; Hassan, A. S. & Carpio, M. (2023). “Bridging the Gap between Perceived Pro-Environmental Benefits and Pro-Environmental Behavior: Mediating Roles of Green Work Climate and Pro-Environmental Training”. *Journal of Management in Engineering*, 39(2).

- Özalp, Ö. (2019). "Otel Çalışanlarının Yeşil Örgüt İklimi Algılarının Yeşil Örgütsel Davranışları Üzerine Etkisi" (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Robertson, J. L. & Barling, J. (2013). "Greening organizations through leaders' influence on employees' pro-environmental behaviors". *Journal of Organizational Behavior*, 34(2), 176-194.
- Saifulina, N.; Carballo-Penela, A. & Ruzo-Sanmartín, E. (2023). "Effects of personal environmental awareness and environmental concern on employees' voluntary pro-environmental behavior: a mediation analysis in emerging countries". *Baltic Journal of Management*, 18(1), 1-18.
- Soni, M. (2022). "Environmentally specific transformational leadership and pro-environmental behavior: An empirical analysis of energy sector". *International Journal of Organizational Analysis*, (ahead-of-print).
- Suganthi, L. (2019). "Examining the relationship between corporate social responsibility, performance, employees' pro-environmental behavior at work with green practices as mediator". *Journal of Cleaner Production*, 232, 739-750.
- Tezel, E. & Giritli, H. (2019). "Understanding pro-environmental workplace behavior: a comparative study". *Facilities*, 37(9/10), 669-683.
- Unsworth, K. L.; Davis, M. C.; Russell, S. V. & Bretter, C. (2021). "Employee green behaviour: How organizations can help the environment". *Current Opinion in Psychology*, 42, 1-6.
- Wang, Z.; Guo, D. & Wang, X. (2016). "Determinants of residents'e-waste recycling behaviour intentions: evidence from China". *Journal of Cleaner Production*, 137, 850-860.
- Wesseling, R.; Blok, V. & Ringersma, J. (2017). "Pro-environmental behaviour in the workplace and the role of managers and organisation". *Journal of Cleaner Production*, 168, 1679-1687.
- Yiğit, B. (2017). "Örgütsel Davranışta Yeni Bir Yaklaşım: Yeşil İşgören Davranışı". *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 1(1), 67-70.
- Zafar, H.; Tian, F.; Ho, J. A. & Zhang, G. (2022). "Environmentally specific servant leadership and voluntary pro-environmental behavior in the context of green operations: A serial mediation path". *Frontiers in Psychology*, 13.
- Zhang, Y.; Luo, Y.; Zhang, X. & Zhao, J. (2019). "How green human resource management can promote green employee behavior in China: A technology acceptance model perspective". *Sustainability*, 11(19), 5408.
- Zhou, Y.; Ning, Y.; He, H. & Li, D. (2022). "How and when does responsible leadership affect employees' pro-environmental behavior?". *Frontiers in Psychology*, 13.

BÖLÜM 3

YEŞİL DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK

Muhammet Fatih Şengüllendi

Bu bölümde yeşil dönüşümcü liderlik (green transformational leadership) kavramı incelenmiştir. İlk olarak yeşil dönüşümcü liderlik kavramına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur. İkincisi, yeşil dönüşümcü liderliğin ortaya çıkışı ele alınmıştır. Üçüncüsü, yeşil dönüşümcü liderlik ile ilgili bilimsel çalışmalara yer verilmiştir. Dördüncüsü, yeşil dönüşümcü liderliğin ölçümü konusu değerlendirilmiştir. Son olarak yeşil dönüşümcü liderlik konusundaki sonraki araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

EK A:

Araştırmacılar	Yeşil Dönüşümcü Liderlik Ölçeği
Chen ve Chang (2013)*	<ol style="list-style-type: none">1. Yöneticiler, organizasyon üyelerine çevre planları konusunda ilham vermektedir.2. Yöneticiler, organizasyon üyelerinin izleyebileceği net bir çevre vizyonu sağlamaktadır.3. Yöneticiler, organizasyon üyelerinin aynı çevresel hedefler için birlikte çalışmasını sağlamaktadır.4. Yöneticiler, organizasyon üyelerini çevresel hedeflere ulaştırmak için yöreklendirmektedir.5. Yöneticiler, organizasyon üyelerinin çevresel inançlarını düşünerek hareket etmektedir.6. Yöneticiler, organizasyon üyelerini yeşil fikirler hakkında düşünmeye teşvik etmektedir.
* Özgül (2020) tarafından Türkçeye uyarlanan yeşil dönüşümcü liderlik ölçeği	

KAYNAKÇA

- Ahmad, B.; Shafique, I.; Qammar, A.; Ercek, M.; & Kalyar, M. N. (2022). "Prompting green product and process innovation: Examining the effects of green transformational leadership and dynamic capabilities." *Technology Analysis & Strategic Management*, 1-13.
- Al-Ghazali, B. M.; Gelaidan, H. M.; Shah, S. H. A. & Amjad, R. (2022). "Green transformational leadership and green creativity? The mediating role of green thinking and green organizational identity in SMEs". *Frontiers in Psychology*, 13.
- Awan, F. H.; Dunnan, L.; Jamil, K. & Gul, R. F. (2022). "Stimulating environmental performance via green human resource management, green transformational leadership, and green innovation: a mediation-moderation model". *Environmental Science and Pollution Research*, 1-19.
- Barling, J.; Loughlin, C. & Kelloway, E. K. (2002). "Development and test of a model linking safety-specific transformational leadership and occupational safety". *Journal of Applied Psychology*, 87(3), 488.
- Barney, J. B. (1986). "Strategic factor markets: Expectations, luck, and business strategy". *Management Science*, 32(10), 1231-1241.
- Bass, B. M. & Bass, R. (2009). *The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications*. Simon and Schuster.
- Beauchamp, M. R.; Barling, J.; Li, Z.; Morton, K. L.; Keith, S. E. & Zumbo, B. D. (2010). Development and psychometric properties of the transformational teaching questionnaire. *Journal of Health Psychology*, 15(8), 1123-1134.

- Begum, S., Ashfaq, M.; Xia, E. & Awan, U. (2022). "Does green transformational leadership lead to green innovation? The role of green thinking and creative process engagement". *Business Strategy and the Environment*, 31(1), 580-597.
- Burns, J.M. (1978) *Leadership*. New York: Harper & Row.
- Cahyadi, A.; Natalisa, D.; Poór, J.; Perizade, B. & Szabó, K. (2022). "Predicting the Relationship between Green Transformational Leadership, Green Human Resource Management Practices, and Employees' Green Behavior". *Administrative Sciences*, 13(1), 5.
- Chen, Y. S. & Chang, C. H. (2013). "The determinants of green product development performance: Green dynamic capabilities, green transformational leadership, and green creativity". *Journal of Business Ethics*, 116, 107-119.
- Chen, Y. S. & Yan, X. (2022). "The small and medium enterprises' green human resource management and green transformational leadership: A sustainable moderated-mediation practice". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29(5), 1341-1356.
- Chen, Y. S.; Chang, C. H. & Lin, Y. H. (2014). "Green transformational leadership and green performance: The mediation effects of green mindfulness and green self-efficacy". *Sustainability*, 6(10), 6604-6621.
- Cui, R.; Wang, J. & Zhou, C. (2023). "Exploring the linkages of green transformational leadership, organizational green learning, and radical green innovation". *Business Strategy and the Environment*, 32(1), 185-199.
- Çop, S.; Olorunsola, V. O. & Alola, U. V. (2021). "Achieving environmental sustainability through green transformational leadership policy: Can green team resilience help?". *Business Strategy and the Environment*, 30(1), 671-682.
- Du, Y. & Yan, M. (2022). "Green transformational leadership and employees' taking charge behavior: The mediating role of personal initiative and the moderating role of green organizational identity". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(7), 4172.
- Farrukh, M.; Ansari, N.; Raza, A., Wu, Y. & Wang, H. (2022). Fostering employee's pro-environmental behavior through green transformational leadership, green human resource management and environmental knowledge. *Technological Forecasting and Social Change*, 179, 121643.
- Freud, S. (1922). *Group psychology and the analysis of ego*. London: International Psychoanalytical Press.
- Hameed, Z.; Naeem, R. M.; Hassan, M.; Naeem, M.; Nazim, M. & Maqbool, A. (2022). "How GHRM is related to green creativity? A moderated mediation model of green transformational leadership and green perceived organizational support". *International Journal of Manpower*, 43(3), 595-613.
- Huang, S. Y.; Ting, C. W. & Li, M. W. (2021). "The effects of green transformational leadership on adoption of environmentally proactive strategies: The mediating role of green engagement". *Sustainability*, 13(6), 3366.

- Kusi, M.; Zhao, F. & Sukamani, D. (2021). "Impact of perceived organizational support and green transformational leadership on sustainable organizational performance: A SEM approach". *Business Process Management Journal*, 27(5), 1373-1390.
- Kusi, M.; Zhao, F. & Sukamani, D. (2021). "Impact of perceived organizational support and green transformational leadership on sustainable organizational performance: A SEM approach". *Business Process Management Journal*, 27(5), 1373-1390.
- Li, L.; Zhu, B.; Che, X.; Sun, H. & Tan, M. (2021). "Examining effect of green transformational leadership and environmental regulation through emission reduction policy on energy-intensive industry's employee turnover intention in China". *Sustainability*, 13(12), 6530.
- Li, W.; Bhutto, T. A.; Xuhui, W.; Maitlo, Q., Zafar, A. U. & Bhutto, N. A. (2020). "Unlocking employees' green creativity: The effects of green transformational leadership, green intrinsic, and extrinsic motivation". *Journal of Cleaner Production*, 255, 120229.
- Liu, X. & Yu, X. (2023). "Green transformational leadership and employee organizational citizenship behavior for the environment in the manufacturing industry: A social information processing perspective". *Frontiers in Psychology*, 13, 1097655.
- Liu, X.; Yu, X. & Xing, W. (2022). "Green Product Innovation via Green Transformational Leadership and employees' OCB: The Moderating Role of Green Organizational Climate-Empirical Evidence from China'Manufacturing Enterprises". *Polish Journal of Environmental Studies*, 31(5).
- Maitlo, Q.; Wang, X.; Jingdong, Y.; Lashari, I. A.; Faraz, N. A. & Hajaro, N. H. (2022). "Exploring green creativity: The effects of green transformational leadership, green innovation climate, and green autonomy". *Frontiers in Psychology*, 13.
- Mansoor, A.; Farrukh, M.; Lee, J. K. & Jahan, S. (2021). "Stimulation of employees' green creativity through green transformational leadership and management initiatives". *Sustainability*, 13(14), 7844.
- Mansoor, A.; Farrukh, M.; Lee, J. K. & Jahan, S. (2021). "Stimulation of employees' green creativity through green transformational leadership and management initiatives". *Sustainability*, 13(14), 7844.
- Mittal, S. & Dhar, R. L. (2016). "Effect of green transformational leadership on green creativity: A study of tourist hotels". *Tourism Management*, 57, 118-127.
- Niazi, U. I.; Nisar, Q. A.; Nasir, N.; Naz, S.; Haider, S. & Khan, W. (2023). "Green HRM, green innovation and environmental performance: The role of green transformational leadership and green corporate social responsibility". *Environmental Science and Pollution Research*, 1-16.
- Ozgul, B. (2022). "Does Green Transformational Leadership Develop Green Absorptive Capacity? The Role of Internal and External Environmental Orientation". *Systems*, 10(6), 224.
- Öğretmenoğlu, M.; Akova, O. & Göktepe, S. (2022). "The mediating effects of green organizational citizenship on the relationship between green transformational leadership and green creativity: Evidence from hotels". *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 5(4), 734-751.
- Özgül, B. & Zehir, C. (2022). "Yeşil Liderlik", içinde: *Tüm Yönleriyle Yeşil İşletme* (ed. Ali Erbaşı), İstanbul, Nobel Yayınevi, 263-289.

- Özgül, B. & Zehir, C. (2022). "Top management's green transformational leadership and competitive advantage: the mediating role of green organizational learning capability". *Journal of Business & Industrial Marketing*, (ahead-of-print).
- Özgül, B. & Zehir, C. (2023). "How Managers' Green Transformational Leadership Affects a Firm's Environmental Strategy, Green Innovation, and Performance: The Moderating Impact of Differentiation Strategy". *Sustainability*, 15(4), 3597.
- Peng, J.; Yin, K.; Hou, N.; Zou, Y. & Nie, Q. (2020). "How to facilitate employee green behavior: The joint role of green transformational leadership and green human resource management practice". *Acta Psychologica Sinica*, 52(9), 1105.
- Perez, J. A. E.; Ejaz, F. & Ejaz, S. (2023). "Green Transformational Leadership, GHRM, and Pro-environmental Behavior: An Effectual Drive to Environmental Performances of Small-and Medium-Sized Enterprises". *Sustainability*, 15(5), 4537.
- Podsakoff, P. M.; MacKenzie, S. B. & Bommer, W. H. (1996). "Transformational leader behaviors and substitutes for leadership as determinants of employee satisfaction, commitment, trust, and organizational citizenship behaviors". *Journal of Management*, 22(2), 259-298.
- Priyadarshini, C.; Chatterjee, N.; Srivastava, N. K. & Dubey, R. K. (2023). "Achieving organizational environmental citizenship behavior through green transformational leadership: a moderated mediation study". *Journal of Asia Business Studies*.
- Robertson, J. L. & Barling, J. (2013). "Greening organizations through leaders' influence on employees' pro-environmental behaviors". *Journal of Organizational Behavior*. 34, 176-194.
- Sarros, J. C. & Santora, J. C. (2001). "The transformational-transactional leadership model in practice". *Leadership and Organization Development Journal*, 22(8), 383-393.
- Shah, A. K.; Jintian, Y.; Sukamani, D. & Kusi, M. (2020). "How green transformational leadership influences sustainability? Mediating effects of green creativity and green procurement". *Journal on Innovation and Sustainability RISUS*, 11(4), 69-87.
- Sidney, M. T.; Wang, N.; Nazir, M.; Ferasso, M. & Saeed, A. (2022). "Continuous effects of green transformational leadership and green employee creativity: A moderating and mediating prospective". *Frontiers in Psychology*, 13.
- Singh, S. K.; Del Giudice, M.; Chierici, R. & Graziano, D. (2020). "Green innovation and environmental performance: The role of green transformational leadership and green human resource management". *Technological Forecasting and Social Change*, 150, 119762.
- Sobaih, A. E. E.; Hasanein, A.; Gharbi, H. & Abu Elnasr, A. E. (2022). "Going Green Together: Effects of Green Transformational Leadership on Employee Green Behaviour and Environmental Performance in the Saudi Food Industry". *Agriculture*, 12(8), 1100.
- Suliman, M. A.; Abdou, A. H.; Ibrahim, M. F.; Al-Khaldy, D. A. W.; Anas, A. M.; Alrefae, W. M. M. & Salama, W. (2023). "Impact of Green Transformational Leadership on Employees' Environmental Performance in the Hotel Industry Context: Does Green Work Engagement Matter?". *Sustainability*, 15(3), 2690.

- Sun, X.; El Askary, A.; Meo, M. S.; Zafar, N. U. A. & Hussain, B. (2022). "Green transformational leadership and environmental performance in small and medium enterprises". *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 35(1), 5273-5291.
- Terman, L. M. (1904). "A preliminary study of the psychology and pedagogy of leadership". *Pedagogical Seminary*, 11, 413-451.
- Tosun, C.; Parvez, M. O.; Bilim, Y. & Yu, L. (2022). "Effects of green transformational leadership on green performance of employees via the mediating role of corporate social responsibility: Reflection from North Cyprus". *International Journal of Hospitality Management*, 103, 103218.
- Wang, X.; Zhou, K. & Liu, W. (2018). "Value congruence: a study of green transformational leadership and employee green behavior". *Frontiers in Psychology*, 9, 1946.
- Weber, G. (1997). *Growing tomorrow's leaders*. In F. Hesselbein, M. Goldsmith, & R. Beckhard (eds.), *The Leader of the Future: New Visions, Strategies and Practices for the Next Era*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Zhang, W.; Xu, F. & Wang, X. (2020). "How green transformational leadership affects green creativity: Creative process engagement as intermediary bond and green innovation strategy as boundary spanner". *Sustainability*, 12(9), 3841.
- Zhao, W. & Huang, L. (2022). "The impact of green transformational leadership, green HRM, green innovation and organizational support on the sustainable business performance: Evidence from China". *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 35(1), 6121-6141.
- Zhou, J.; Sawyer, L. & Safi, A. (2021). "Institutional pressure and green product success: the role of green transformational leadership, green innovation, and green brand image". *Frontiers in Psychology*, 12, 704855.
- Zhou, S.; Zhang, D.; Lyu, C. & Zhang, H. (2018). "Does seeing "mind acts upon mind" affect green psychological climate and green product development performance? The role of matching between green transformational leadership and individual green values". *Sustainability*, 10(9), 3206.

BÖLÜM 4

YEŞİL ÖRGÜT KÜLTÜRÜ

Burcu Özgül

Bu bölümde, yeşil örgüt kültürü (green organizational culture) kavramı incelenmiştir. İlk olarak yeşil örgüt kültürü kavramına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur. İkincisi, yeşil örgüt kültürü seviyeleri ve yaklaşımları tartışılmıştır. Üçüncüsü, yeşil örgüt kültürünün nasıl inşa edileceği konusu değerlendirilmiştir. Dördüncüsü, yeşil örgüt kültürü kavramının ölçümü ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Beşincisi, yeşil örgüt kültürü ile ilgili yapılmış çalışmalar başlığı altına “yeşil örgüt kültürünün öncülleri ve sonuçları” ve “yeşil örgüt kültürünün moderatör rolü” değerlendirilmiştir. Son olarak yeşil örgüt kültürü ile ilgili araştırma önerileri sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdul-Rashid, Salwa Hanim; Sakundarini, Novita; Ariffin, Raja & Ramayah, T. (2017). "Drivers for the adoption of sustainable manufacturing practices: a Malaysia perspective". *International Journal of Precision Engineering and Manufacturing*, 18 (11), 1619–1631.
- Aggarwal, Priyanka & Agarwala, Tanuja (2022). "Relationship of green human resource management with environmental performance: mediating effect of green organizational culture". *Benchmarking: An International Journal*, (ahead-of-print).
- Afum, Ebenezer; Agyabeng-Mensah, Yaw & Owusu, J. Amponsah (2020). "Translating environmental management practices into improved environmental performance via green organizational culture: Insights from Ghanaian manufacturing SMEs". *Journal of Supply Chain Management System*, 9(1), 31–49.
- Al-Hakimi, Mohammed; Al-Swidi, Abdullah Kaid; Gelaidan, Hamid Mahmood & Mohammed, Abdulalem (2022). "The influence of green manufacturing practices on the corporate sustainable performance of SMEs under the effect of green organizational culture: A moderated mediation analysis". *Journal of Cleaner Production*, 376, 134346.
- Al-Swidi, Abdullah Kaid; Gelaidan, Hamid Mahmood & Saleh, Redhwan Mohammed (2021). "The joint impact of green human resource management, leadership and organizational culture on employees' green behaviour and organizational environmental performance". *Journal of Cleaner Production*, 316, 128112.
- Ateş, Melek Akin; Jacqueline, Bloemhof; Erik M., Van Raaij & Finn, Wynstra. (2012). "Proactive Environmental Strategy In A Supply Chain Context: The Mediating Role of Investments". *International Journal of Production Research*. 50(4), 1079-1095.
- Awaliyah, Hurrina & Haryanto, Budhi (2022). "The Influence of Green Organizational Culture, Green Innovation, and Environmental Performance on Competitive Advantage Moderated by Green Supply Chain Management (Case Study on SME in Solo Raya)." *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 7, 191-199.
- Banerjee, Subhabrata Bobby (2002). "Corporate environmentalism: The construct and its measurement". *Journal of business research*, 55(3), 177-191.
- Burlea-Schiopoiu, Adriana; Shoukat, Muhammad Haroon; Shah, Syed Asim; Ahmad, Muhammad Shakil; & Mazilu, Mirela (2022). "The sustainability of the tobacco industry in the framework of green human resources management". *Sustainability*, 14(9), 5671.
- Chandra, Kristian; Arafah, Willy & Basri, Yuzwar Z. (2021). "Analysis of the effect of green organizational culture on organizational performance and competitive advantages of green through green innovation in manufacturing industries". *Journal of Hunan University Natural Sciences*, 48(6), 112-121.
- Chang, Christina Ling-hsing & Lin, Tung-Ching (2015). "The role of organizational culture in the knowledge management process". *Journal of Knowledge Management*, 19(3), 433–455.
- Chang, Ching-Hsun (2015). "Proactive and Reactive Corporate Social Responsibility: Antecedent and Consequence". *Management Decision*, 5(2), 451-468.

- Chen, Yu-Suhan (2011). "Green Organizational Identity: Sources and Consequence". *Management Decision*, 49(3), 384-404.
- Chen, Yu-Shan; Lin, Shu-Hsien; Lin, Chun-Yu; Hung, Shu-Tzu; Chang, Chih-Wei & Huang, Ching-Wen (2020). "Improving green product development performance from green vision and organizational culture perspectives". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(1), 222-231.
- Collier, Jane & Esteban, Rafael (2007). "Corporate social responsibility and employee commitment". *Business Ethics*, 16(1), 19-33.
- Da Silveira Marques Pereira, Giovana; Jabbour, Charbel; VW Borges de Oliveira, Sonia & Alves Teixeira, Adriano (2014). "Greening the campus of a Brazilian university: cultural challenges". *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 15(1), 34-47.
- Denison, Daniel R. & Mishra, Aneil K. (1995). "Toward a theory of organizational culture and effectiveness". *Organization science*, 6(2), 204-223.
- Egri, C. P. & Herman, S. (2000). "Leadership in the North American environmental sector: Values, leadership styles, and contexts of environmental leaders and their organizations". *Academy of Management Journal*, 43(4), 571-604.
- Fergusson, H. & Langford, D. A. (2006). "Strategies for managing environmental issues in construction organizations. Engineering". *Construction and Architectural Management*, 13(2), 171-185.
- García-Machado, Juan J. & Martínez-Ávila, Minerva (2019). "Environmental performance and green culture: The mediating effect of green innovation. An application to the automotive industry". *Sustainability*, 11(18), 4874.
- Gu, Shengyu (2022). "Green innovation; a way to enhance economic performance of Chinese hotels". *International Journal of Innovation Science*, (ahead-of-print).
- Gürlek, Mert; & Tuna, Muharrem (2018). "Reinforcing competitive advantage through green organizational culture and green innovation". *The service industries journal*, 38(7-8), 467-491.
- Hadi, Faizal Susilo; Wartini, S. & Widjaja, M. L. K. (2022, December). "Green Organizational Culture as Mediator of the Effect of Knowledge Creation on Green Performance." In *19th International Symposium on Management (INSYMA 2022)* (pp. 239-246). Atlantis Press.
- Harris, Lloyd C. & Crane, Andrew (2002). "The greening of organization culture: management views on the depth, degree and diffusion of change". *Journal of Organizational Change Management*, 15(3), 214-234.
- Heikkurinen, Pasi. (2011). "Environmental Strategy and Sustainability. Theory and Practice of Corporate Social Responsibility." eds. Samuel O. Idowu, Celine Louche. Springer Berlin Heidelberg. 123-140.
- Jabbour, Charbel Jose Chiappetta & de Sousa Jabbour, Ana Beatriz Lopes (2016). "Green human resource management and green supply chain management: Linking two emerging agendas". *Journal of Cleaner Production*, 112, 1824-1833.
- Imran, M.; Arshad, I. & Ismail, F. (2021). "Green organizational culture and organizational performance: The mediating role of green innovation and environmental performance". *Jurnal Pendidikan IPA Indonesia*, 10(4), 515-530.

- Imran, Muhammad & Jingzu, Gao (2022). "Green organizational culture, organizational performance, green innovation, environmental performance: A mediation-moderation model". *Journal of Asia-Pacific Business*, 23(2), 161-182.
- Khammadee, Preecha & Ninaroon, Panida (2022). "The effects of green human resource management, green organizational culture and green service innovation on environmental performance". *Journal of Positive School Psychology*, 6(3), 9741-9747.
- Khan, Muhammad S. & Terason, Sid. (2022). "Encouraging pro-environmental behavior in university employees: An approach toward environmental sustainability as moderated by green organizational culture". *Journal of Community Psychology*, 50(3), 1454-1469.
- Küçükoğlu, Mübeyyen Tepe & Pınar, Recep İbrahim (2016). "The mediating role of green organizational culture between sustainability and green Innovation: A research in Turkish companies". *Business & Management Studies: An International Journal*, 6, 64-85.
- Liu, Xiao & Lin, Kuen-Lin (2020). "Green organizational culture, corporate social responsibility implementation, and food safety". *Frontiers in Psychology*, 11, 585435.
- Marshall, Donna; McCarthy, Lucy; McGrath, Paul & Claudy, Marius (2015). "Going above and beyond: how sustainability culture and entrepreneurial orientation drive social sustainability supply chain practice adoption". *Supply Chain Management: An International Journal*, 20(4), 434-454.
- Mehrajunnisa, Mehrajunnisa; Jabeen, Fauzia; Faisal, Mohd Nishat & Mehmood, Khalid (2022). "Prioritizing green HRM practices from policymaker's perspective." *International Journal of Organizational Analysis*, 30(3), 652-678.
- Moktadir, Md. Abdul; Dwivedi, Ashish; Ali, Syed Mithun; Paul, Sanjoy Kumar; Kabir, Golam & Madaan, Jitender (2020). "Antecedents for greening the workforce: implications for green human resource management". *International Journal of Manpower*, 41(7), 1135-1153.
- Muster, Viola & Schrader, Ulf (2011). "Green work-life balance: A new perspective for green HRM". *German Journal of Human Resource Management*, 25(2), 140-156.
- Nassani, Abdelmohsen A.; Javed, Asad; Radulescu, Magdalena; Yousaf, Zahid; Secara, Carmen Gabriela & Tolea, Claudia (2022). "Achieving Green Innovation in Energy Industry through Social Networks, Green Dynamic Capabilities, and Green Organizational Culture". *Energies*, 15(16), 5925.
- Norton, Thomas A.; Zacher, Hannes & Ashkanasy, Neal M. (2015). Pro-environmental organizational culture and climate. In *The psychology of green organizations* (pp. 322-348). Oxford University Press.
- Pham, Nhat Tan; Phan, Quyen Phu Thi; Tučková, Zuzana; Vo, Nga & Nguyen, Lien H.L. (2018). "Enhancing the organizational citizenship behavior for the environment: the roles of green training and organizational culture". *Management & Marketing. Challenges for the Knowledge Society*, 13(4), 1174-1189.
- Pham, Nhat Tan; Tučková, Zuzana & Quyen Phu Thi. (2019). "Greening human resource management and employee commitment toward the environment: an interaction model". *Journal of Business Economics and Management*, 20(3), 446-465.

- Piowar-Sulej, Katarzyna. (2020). "Pro-environmental organizational culture: Its essence and a concept for its operationalization". *Sustainability*, 12(10), 4197.
- Porter, Tracy H.; Gallagher, Vickie Coleman & Lawong, Diane (2016). The greening of organizational culture: revisited fifteen years later". *American Journal of Business*, 31(4), 206-226.
- Qu, Xiaoyu; Khan, Adnan; Yahya, Salman; Zafar, Abaid Ullah & Shahzad, Mohsin. (2022). "Green core competencies to prompt green absorptive capacity and bolster green innovation: the moderating role of organization's green culture". *Journal of Environmental Planning and Management*, 65(3), 536-561.
- Roespinoedji, Roeshartono; Saudi, Mohd Haizam Mohd; Hardika, Andhika Ligar & Rashid, Aimi Zulhazmi Abdul (2019). "The effect of green organizational culture and green innovation in influencing competitive advantage and environmental performance". *International Journal of Supply Chain Management*, 8(1), 278-286.
- Schein, Edgar H. (1990). "Organizational culture". American Psychological Association, 45(2), 109.
- Schein, Edgar H. (1992). *Organizational Culture and Leadership*, 2nd ed., Jossey-Bass, San Francisco.
- Shah, Syed Mehmood Ali; Jiang, Yang; Wu, Hao; Ahmed, Zahoor; Ullah, Irfan & Adebayo, Tomiwa Sunday (2021). "Linking green human resource practices and environmental economics performance: The role of green economic organizational culture and green psychological climate". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(20), 10953.
- Shahriari, Mohsen; Riahi, Mahsa Tajmir; Azizan, Omid & Rasti-Barzoki, Morteza (2023). "The effect of green organizational culture on organizational commitment: The mediating role of job satisfaction". *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 33(2), 180-197.
- Şengüllendi, Muhammet Fatih; Bilgetürk, Mahmut & Afacan Fındıklı, Mine (2023). "Ethical leadership and green innovation: the mediating role of green organizational culture". *Journal of Environmental Planning and Management*, 1-22.
- Tahir, Rubab; Athar, Muhammad Razaq; Faisal, Farida; Shahani, Noor un Nissa & Solangi, Banaazir (2019). "Green organizational culture: A review of literature and future research agenda". *Annals of Contemporary Developments in Management & HR (ACDMHR)*, 1(1), 23-38.
- Tahir, Rubab & Javed, Muhammad Sabih (2022). "Reinforcing Green Organizational Culture to Sustain Green Human Capital: Innovative Way for Agri-Inputs Industry". Research Square, 1-19.
- Touil, Anass. & Babounia, Aziz (2022, May). "Green Supply Chain Quality Management and Corporate Green Performance: Structural Equation Modeling based on the PLS Method Axe: Green and Sustainable Supply Chain." In *2022 14th International Colloquium of Logistics and Supply Chain Management (LOGISTIQUA)* (pp. 1-6). IEEE.
- Umrani, Waheed Ali; Kura, Kabiru Maitama & Ahmed, Umair (2018). "Corporate entrepreneurship and business performance: The moderating role of organizational culture in selected banks in Pakistan". *Research Review*, 2(1), 59-80.

- Umrani, Waheed Ali; Kura, Kabiru Maitama & Ahmed, Umair (2016). “Unveiling the direct effect of corporate entrepreneurship’s dimensions on the business performance: a case of big five banks in Pakistan”. *Studies in Business and Economics*, 11(1), 181-195.
- Verrier, Brunilde; Rose, Bertrand; Caillaud, Emmanuel & Remita, Hakim (2014). “Combining organizational performance with sustainable development issues: the Lean and Green project benchmarking repository”. *Journal of Cleaner Production*, 85, 83-93.
- Wang, Wenfu; Zhang, Dongsheng; Wang, Hongwei; Zhu, Qingxiang & Morabbi Heravi, Hakimeh (2022). “How do businesses achieve sustainable success and gain a competitive advantage in the green era?”. *Kybernetes*, 0368-492X
- Wang, Chao-Hung (2019). “How organizational green culture influences green performance and competitive advantage: The mediating role of green innovation”. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30(4), 666-683.
- Yahya, Salman; Jamil, Sana & Farooq, Maryam. (2021). “The impact of green organizational and human resource factors on developing countries' small business firms tendency toward green innovation: A natural resource-based view approach”. *Creativity and Innovation Management*, 30(4), 726-741.
- Yang, Zhaojun; Sun, Jun; Zhang, Yali & Wang, Ying (2017). “Green, green, it’s green: A triad model of technology, culture, and innovation for corporate sustainability”. *Sustainability*, 9(8), 1369.
- Yang, Defeng; Wei, Jiang & Weihong, Zhao. (2019). “Proactive Environmental Strategy, Innovation Capability, and Stakeholder Integration Capability: A Mediation Analysis”. *Business Strategy and The Environment*. 28(8), 1534-1547.
- Yung, W. K.; Chan, H. K.; So, J. H.; Wong, D. W., Choi, A. C. & Yue, T. M. (2011). “A life-cycle assessment for eco-redesign of a consumer electronic product”. *Journal of Engineering Design*, 22(2), 69-85.
- Zsóka, Agnes Nemcsicsné (2007). “The role of organisational culture in the environmental awareness of companies”. *Journal for East European Management Studies*, 12(2), 109-131.

BÖLÜM 5

YEŞİL İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ*

Mert Öner - Adem Uğur

Bu bölümde, yeşil insan kaynakları yönetimi (green human resources management) kavramı incelenmiştir. İlk olarak yeşil insan kaynakları yönetiminin tanımı ve kapsamı ele alınmıştır. İkincisi, yeşil insan kaynakları yönetimi yaklaşımları değerlendirilmiştir. Üçüncüsü, yeşil insan kaynakları yönetiminin boyutları ve fonksiyonları üzerinde durulmuştur. Son olarak yeşil insan kaynakları yönetimine ilişkin teori ve uygulama üzerine öneriler getirilmiştir.

* Bu çalışma, Prof. Dr. Adem Uğur danışmanlığında Dr. Mert Öner tarafından hazırlanan “Yeşil İnsan Kaynakları Yönetimi Sistemine İlişkin Kritik Başarı Faktörlerinin Dematel Yöntemiyle Analizi” başlıklı doktora tezinden hazırlanmıştır.

duğu ifade edilebilir. Nitel çalışmalar ile kavramın yöneticiler tarafından ne anlama geldiği, kavramın önemi ve kavramın işletme çevre yönetimi performansına nasıl katkı sağlayabileceği konusunda derinlemesine bilgiler elde edileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, işletmeler özelinde yapılacak nicel çalışmaların boylamsal çalışmalar için yeterince veri sağlamayacağı da düşünülmektedir. Bu nedenle nicel çalışmaların fonksiyonel Yeşil İKY yaklaşımı bağlamında işletmelerde hangi uygulamaların yer aldığına yönelik frekans analizi üzerine yoğunlaşması ve veri olması durumunda işletmenin çevresel performansı ile ilişkisi ve etkisini ölçecek anket çalışmalarına odaklanması gerektiği söylenebilir. Nicel çalışmaların oluşturulması için Yeşil İKY literatürü derinlemesine incelenerek önceden geliştirilen ölçekler Türkçeye uyarlanabilir. Önceden geliştirilen anketlerin Türkçeye uyarlanmasında kültürel farklar dikkate alınarak ve yeni teoriler geliştirilerek ilgili alana katkı sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Adjei-Bamfo, Peter, B.; Bempong, J. Osei & S. Kusi-Sarpong (2019). “Green Candidate Selection for Organizational Environmental Management”. *International Journal of Manpower*, 41(7), 18-081-1096.
- Alberti, M, L.; Caini, A. Calabrese & D. Rossi (2000). “Evaluation of the Costs and Benefits of an Environmental Management System”. *International Journal of Production Research*, 38(17), 4455-4466.
- Ambec, Stefan & P. Lanoie (2012). “The Strategic Importance of Environmental Sustainability”, içinde: *Managing Human Resources for Environmental Sustainability* (Eds: Susan E. Jackson, Deniz S. Ones, Stephen Dilchert), San Fransisco, USA: Jossey-Bass.
- Barrett, Susan M. & D. Murphy (1996). “Managing Corporate Environmental Policy: A Process of Complex Change”, içinde *Greening People: Human Resources and Environmental Management* (Ed. Walter Wehrmeyer), England, Sheffield: Greenleaf Publishing.
- Bauer, Talya N.; B. Erdogan & S. Taylor (2012). “Creating and Maintaining Environmentally Sustainable Organizations: Recruitment and On-Boarding”, içinde: *Managing Human Resources for Environmental Sustainability* (Eds: Susan E. Jackson, Deniz S. Ones, Stephen Dilchert), San Fransisco, USA: Jossey-Bass.
- Benn, Suzanne; S. T. T. Teo & A. Martin (2015). “Employee Participation and Engagement in Working for the Environment”. *Personnel Review*, 44(4) 492 - 510.
- Benito, Javier Gonzalez & O. Gonzalez Benito (2006). “Review of Determinant Factors of Environmental Proactivity”. *Business Strategy and the Environment*, 15, 87-102.

- Blazajewski, Susanne, A.; Graf, A. Buhl & F. Dittmer (2018). "Enabling Green Spillover: How Firms can Benefit from Employees' Private Green Activism", içinde: Contemporary Developments in Green Human Resource Management Research: Towards Sustainability in Action (Ed. Douglas W.S. Renwick), New York : Routledge,
- Boxall, Peter & J. Purcell (2000). "Strategic Human Resource Management: Where Have We Come from and Where Should We Be Going?". *International Journal of Management Reviews*, 2(2), 183-203.
- Brio, Jesus Angel del,; B. Junquera & N. Ordiz (2008). "Human Resources in Advanced Environmental Approaches - A Case Analysis". *International Journal of Production Research*, 46(21), 6029 -6053.
- Carollo, Luca & M. Guerci (2018). "Employee Control, Ethics and Politics - GHRM in Context" içinde: Contemporary Developments in Green Human Resource Management Research: Towards Sustainability in Action (Ed. Douglas W.S. Renwick), New York : Routledge.
- Daily, Bonnie F. & S. Huang (2001). "Achieving Sustainability through Attention to Human Resource Factors in Environmental Management". *Journal of Operations & Production Management*, Vol. 21(12), 1539-1552.
- Daily, Bonnie F.; J. W. Bishop & R. Steiner (2007). "The Mediating Role of EMS Teamwork as It Pertains to HR Factors and Perceived Environmental Performance". *Journal of Applied Business Research, First Quarter*, 23(1).
- DuBois, Cathy L.Z. (2012), "EcoVision at Sherwin-Williams: Leadership at All Levels", içinde: Managing Human Resources for Environmental Sustainability (Eds: Susan E. Jackson, Deniz S. Ones, Stephen Dilchert), San Fransisco, USA: Jossey-Bass.
- DuBois, Cathy L.Z. & D. A. DuBois (2012). "Strategic Hrm as Social Design for Environmental Sustainability in Organization". *Human Resource Management*, 51(6), 799-826.
- Dumont, Jenny; J. Shen & X. Deng (2016). "Effects of Green HRM Practices on Employee Workplace Green Behavior: The Role of Psychological Green Climate and Employee Green Values". *Human Resource Management*, 56(4), 613-627.
- Fernandez, Esteban,; B. Junquera & M. Ordiz (2003). "Organizational Culture and Human Resources in the Environmental Issue: A Review of the Literature". *The International Journal of Human Resource Management*, 14(4), 634-656.
- Govindarajulu, Nalini & B. F. Daily (2004). "Motivating Employees for Environmental Improvement". *Industrial Management&Data Systems*, 104(4), 364-372.
- Graves, Laura M.,; J. Sarkis & N. Gold (2019). "Employee Proenvironmental Behavior In Russia: The Roles of Top Management Commitment, Managerial Leadership, And Employee Motives". *Resources, Conservation, Recycling*, 140, 54-64.
- Guerci, Marco & L. Carollo (2016). "A Paradox View on Green Human Resources Management: Insights from the Italian Context". *The International Journal of Human Resource Management*, 27(2), 212-238.
- Guerci, Marco; F. Montanari, A. Scapolan & A. Epifanio (2016b). "Green and Nongreen Recruitment Practices for Attracting Job Applicants: Exploring Independent and Interactive Effects", *The International Journal of Human Resources Management*, 27(2), 129-150.

- Gully, Stanley M.; J. M. Phillips, W. G. Castellano, K. Han & A. Kim (2013). "A Mediated Moderation Model Of Recruiting Socially And Environmentally Responsible Job Applicants". *Personnel Psychology*, 66, 935-973.
- Hanna, Mark D.; W. R. Newman & P. Johnson (2000). "Linking Operational and Environmental Improvement through Employee Involvement". *International Journal of Operations & Production Management*, 20(2) 148-165.
- Hikichi, Suzana E.; E. G. Salgado & L. A. Beijo (2016). "Characterization of Dissemination of ISO 14001 in Countries and Economic Sectors in the Americas". *Journal of Environmental Planning and Management*, 60(9), 1554-1574.
- Jabbour, Charbel Jose Chiappetta; F. C. A. Santos & S. Nagano (2010). "Contributions of HRM Throughout the Stages of Environmental Management: Methodological Triangulation Applied to Companies in Brazil". *The International Journal of Human Resource Management*, 21(7), 1049-1089.
- Jabbour, Charbel Jose Chiappetta & F. C. A. Santos (2013). "Green teams: understanding their roles in the environmental management of companies located in Brazil". *Journal of Cleaner Production*, 46, 58-66
- Jackson, Susan E. & J. Seo (2010). "The Greening of Strategic HRM Scholarship". *Organization Management Journal*, 7, 278-290.
- Jackson, Susan E.; D.W.S. Renwick, C. J. C. Jabbour & M. Muller – Camen (2011). "State-of-the-Art and Future Directions for Green Human Resource Management: Introduction to the Special Issue". *Zeitschrift für Personalforschung*, 2(2), 99-116.
- James, Peter (1996). "Total Quality Environmental Management and Human Resource Management", içinde: *Greening People: Human Resources and Environmental Management* (Ed. Walter Wehrmeyer), Sheffield, England: Greenleaf Publishing
- Jennings, P. Devere Aux & P.A. Zandbergen (1995). "Ecologically Sustainable Organizations: An Institutional Approach". *The Academy of Management Review*, 20(4), 1015-1052.
- Joshi, Gunjan & R. L. Dhar (2020). "Green Training in Enhancing Green Creativity Via Green Dynamic Capabilities in The Indian Handicraft Sector: The Moderating Effect of Resource Commitment". *Journal of Cleaner Production*, 267, 121948
- Malik, Saqib Yaqoob; Y. Cao, Y. H. Mughal, G. M. Kundi, M. H. Mughal & T. Ramayah (2020). "Pathways towards Sustainability in Organizations: Empirical Evidence on the Role of Green Human Resource Management Practices and Green Intellectual Capital, *Sustainability*, 12, 3228.
- Masri, Hiba A. & A.A.M. Jaaron (2017). "Assessing Green Human Resources Management Practices In Palestinian Manufacturing Context: An Empirical Study", *Journal of Cleaner Production*, 143, 474-489.
- Markey, Raymond; J. McIvor & C. F. Wright (2016). "Employee Participation and Carbon Emissions Reduction in Australian Workplaces". *The International Journal of Human Resource Management*, 27(2), 173-191.

- Matthews, Brian; L. Obereder, I. Aust & M. Müller-Camen (2018). "Competing Paradigms – Status quo and Alternative Approaches in HRM", içinde: Contemporary Developments in Green Human Resource Management Research: Towards Sustainability in Action (Ed. Douglas W.S. Renwick), New York: Routledge.
- Milliman, John & J. Clair (1996). "Best Environmental HRM Practices in the USA", içinde: Greening People: Human Resources and Environmental Management (Ed. Walter Wehrmeyer), Sheffield, England : Greenleaf Publishing.
- Milliman, John (2013). "Leading – Edge Green Human Resource Practices: Vital Components to Advancing Environmental Sustainability". *Environmental Quality Management*, 23(2), 31-45.
- Mishra, Pavitra (2017). "Green Human Resource Management: A Framework for Sustainable Organizational Development in an Emerging Economy". *International Journal of Organizational Analysis*, 25(5), 762-788.
- Morrow, David & D. Rondinelli (2002). "Adopting Corporate Environmental Management Systems: Motivations and Results of ISO 14001 and EMAS Certification". *European Management Journal*, 20(2), 159-171.
- Mousa, Sarifa K. & M. Othman (2020). "The Impact of Green Human Resource Management Practices on Sustainable Performance in Healthcare Organizations: A Conceptual Framework". *Journal of Cleaner Production*, 243, 118-595
- Muster, Viola & U. Schrader (2011). "Green Work-Life Balance: A New Perspective for Green HRM". *Zeitschrift für Personalforschung*, 25(2), 140-156.
- Nejati, Mehran; S. Rabiei & C. J. C. Jabbour (2017). "Envisioning The Invisible: Understanding The Synergy Between Green Human Resource Management and Green Supply Chain Management In Manufacturing Firms in Iran in Light of the Moderating Effect Of Employees' Resistance to Change". *Journal of Cleaner Production*, 168, 163-172.
- Neugebauer, Friederike (2012). "EMAS and ISO 14001 in the German Industry - Complements or Substitutes?". *Journal of Cleaner Production*, 37, 249-256.
- Ogbeibu, Samuel; J. Emelifeonwu, A. Senadjki, J. Gaskin & K. Kaivi-oja (2020). "Technological Turbulence and Greening of Team Creativity, Product Innovation, And Human Resource Management: Implications For Sustainability". *Journal of Cleaner Production*, 244, 118703.
- Ones, Deniz S. & S. Dilchert (2012). "Employee Green Behaviours", içinde: Managing Human Resources for Environmental Sustainability (Eds: Susan E. Jackson, Deniz S. Ones, Stephen Dilchert), San Fransisco, USA : Jossey-Bass.
- Paille, Pascal; P. Valeau & D. Renwick (2020). "Leveraging Green Human Resource Practices to Achieve Environmental Sustainability". *Journal of Cleaner Production*, 260, 121137.
- Pham, Nhat; Tan, Z. Tuckova & Q. P. T. Queyen (2019). "Greening Human Resource Management And Employee Commitment Towards The Environment: An Interaction Model". *Journal of Business Economics and Management*, 20(3), 446-465.
- Pinzone, Marta; M. Guerci, E. Lettieri & T. Redman (2016). "Progressing in the Change Journey Towards Sustainability in Healthcare: The Role of 'Green' HRM". *Journal of Cleaner Production*, 122, 201-211.

- Psomas, Evangelos L.; C. V. Fotopoulos & D. P. Kafetsopoulos (2011). "Motives, Difficulties and Benefits in Implementing the ISO 14001 Environmental Management System". *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 22(4), 502-521.
- Ragas, Sheena; Fatima Paro, F. M. A. Tantay, L. J. C. Chua & C. M. C. Sunio (2017). "Green Lifestyle Moderates GHRM's Impact on Job Performance". *International Journal of Productivity and Performance Management*, 66(7), 857-872.
- Ren, Shuang; G. Tang & S. E. Jackson (2018). "Green Human Resource Management Research in Emergence: A Review and Future Directions". *Asia Pacific Journal of Management*, 35, 769 - 803.
- Renwick, Douglas W.S.; T. Redman & S. Maguire (2013). "Green Human Resource Management: A Review and Research Agenda". *International Journal of Management Reviews*, 15, 1-14.
- Renwick, Douglas W. S.; C. J. C. Jabbour, M. Muller-Camen, T. Redman & A. Wilkinson (2016). "Contemporary Developments in Green(environmental) HRM Scholarship". *The International Journal of Human Resource Management*, 27(2), 114-128.
- Remmen, Arne & B. Lorentzen (2000). "Employee Participation and Cleaner Technology: Learning Processes in Environmental Teams". *Journal of Cleaner Production*, 8, 365-373.
- Rondinelli, Dennis & G. Vastag (2000). "Panacea, Common Sense or Just a Label? The Value of ISO 14001 Environmental Management Systems". *European Management Journal*, 18(5), 499-510.
- Russell, Sally V. & C. Hill (2018). "A Case Study of Mater Misericordiae Limited", içinde: Contemporary Developments in Green Human Resource Management Research: Towards Sustainability in Action (Ed. Douglas W.S. Renwick), New York: Routledge
- Saaed, Bilal Bin; B. Afsar, S. Hafeez, I. Khan, M. Tahiri & M. A. Afridi (2019). "Promoting Employee's Proenvironmental Behavior Through Green Human Resource Management Practices". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(2), 424 -438.
- Shen, Jie; J. Dumont & X. Deng (2020). "Green Human Resource Management in Chinese Enterprises", Routledge, New York, USA.
- Singh, Sanjay Kumar; M. D. Giudice, R. Chierici & D. Graziano (2020). "Green Innovation and Environmental Performance: The Role of Green Transformational Leadership and Green Human Resource Management". *Technological Forecasting & Social Change*, 150, 119762.
- Staffelbach, Bruno; E. A. Brugger & S. Babler (2012). "The Role of Strategic Context in Environmental Sustainability Initiatives: Three Case Studies", içinde: Managing Human Resources for Environmental Sustainability (Eds: Susan E. Jackson, Deniz S. Ones, Stephen Dilchert), San Francisco, USA: Jossey-Bass.
- Testa, Francesco; F. Rizzi, T. Daddi, N.M. Gusmerotti, M. Frey & F. Iraldo (2014). "EMAS and ISO 14001: The Differences in Effectively Improving Environmental Performance". *Journal of Cleaner Production*, 68, 165-173.
- Yong, Jing Yi; M-Y Yusliza, T. Ramayah & O. Fawehinmi (2019). "Nexus Between Green Intellectual Capital And Green Human Resource Management". *Journal of Cleaner Production*, 215, 364 - 374.

- Yusoff, Yusmani Mohd; M. Nejadi, D. M. H. Kee & A. Amran (2018). "Linking Green Human Resource Management Practices to Environmental Performance in Hotel Industry". *Global Business Review*, 21(3) 1-18.
- Wehrmeyer, Walter (1996). "Introduction", içinde: Greening People: Human Resources and Environmental Management (Ed. Walter Wehrmeyer), Sheffield, England: Greenleaf Publishing.
- Zhang, Y, Y. Luo; X. Zhang & J. Zhao (2019). "How Green Human Resource Management Can Promote Green Employee Behavior in China: A Technology Acceptance Model Perspective". *Sustainability*, 11, 5408
- Zibarras, Lara D. & P. Coan (2015). "HRM Practices Used to Promote Proenvironmental Behavior: A UK Survey". *The International Journal of Human Resource Management*, 26(16), 2121-2142.

BÖLÜM 6

YEŞİL ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI

Dilek Balak

Bu bölümde, yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı (green organizational citizenship behavior) kavramı incelenmiştir. İlk olarak yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı kavramının tanımına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur. İkincisi, yeşil örgütsel vatandaşlık davranışının ortaya çıkışını sağlayan unsurlar değerlendirilmiştir. Üçüncüsü, yeşil örgütsel vatandaşlık davranışının boyutları ele alınmıştır. Dördüncüsü, yeşil örgütsel vatandaşlık davranışının ölçümü değerlendirilmiştir. Beşincisi, alanyazında yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Son olarak yeşil örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilgili araştırma önerileri sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Agyabeng-Mensah, Yav; Baah, Charles & Afum, Ebenezer (2022). "Do the Roles of Green Supply Chain Learning, Green Employee Creativity, and Green Organizational Citizenship Behavior Really Matter in Circular Supply Chain Performance?". *Journal of Environmental Planning and Management*, 1-23.
- Becker, Brian E. & Huselid, Mark A. (2006). "Strategic Human Resources Management: Where Do We Go From Here?". *Journal of Management*, 32(6), 898-925.
- Boiral, Olivier; Heras-Saizarbitoria, Inaki & Brotherton, Marie-Christine (2019). "Improving Corporate Biodiversity Management Through Employee Involvement". *Business Strategy and the Environment*, 28(5), 688-698.
- Boiral, Olivier & Paillé, Pascal (2012). "Organizational Citizenship Behaviour for The Environment: Measurement and Validation". *Journal of Business Ethics*, 109, 431-445.
- Boiral, Olivier (2005). "The Impact of Operator Involvement in Pollution Reduction: Case Studies in Canadian Chemical Companies". *Business Strategy and the Environment*, 14(6), 339-360.
- Boiral, Olivier (2009). "Greening the Corporation Through Organizational Citizenship Behaviors". *Journal of Business Ethics*, 87(2), 221-236.
- Chang, Tai-Wei; Chen, Fei-Fan; Luan, Hua-Dong & Chen, Yu-Shan (2019). "Effect of Green Organizational Identity, Green Shared Vision, and Organizational Citizenship Behavior for The Environment on Green Product Development Performance". *Sustainability*, 11, 1-17.
- Chaudhary, Richa (2020). "Green Human Resource Management and Employee Green Behavior: An Empirical Analysis". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(2), 630-641.
- Chen, Chunyan; Rasheed, Anmol & Ayub, Arslan (2023). "Does Green Mindfulness Promote Green Organizational Citizenship Behavior: A Moderated Mediation Model". *Sustainability*, 15(6), 5012.
- Chen, Silu; Jiang, Wanxing; Li, Xin & Gao, Han (2021). "Effect of Employees' Perceived Green HRM on Their Workplace Green Behaviors in Oil and Mining Industries: Based on Cognitive-Affective System Theory". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(8), 4056.
- Daily, Bonnie F.; Bishop, James W. & Govindarajulu, Nalini (2009). "A Conceptual Model for Organizational Citizenship Behavior Directed Toward the Environment". *Business & Society*, 48(2), 243-256.
- Dubois, Cathy L. Z. & Dubois, David A. (2012). "Strategic HRM as Social Design for Environmental Sustainability in Organization". *Human Resource Management*, 51(6), 799-826.
- Dumont, Jenny; Shen, Jie & Deng, Xin (2016). "Effects Of Green Hrm Practices On Employee Workplace Green Behavior: The Role Of Psychological Green Climate And Employee Green Values". *Human Resource Management*, 1-15.
- Han, Hua & Yang, Yi-Chun (2021). "What Makes a Green Citizen in Taiwan's Restaurant Industry?". *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 49(7), 1-13.

- He, Hongwei; Zhu, Weichun & Zheng, Xiaoming (2014). "Procedural Justice and Employee Engagement: Roles of Organizational Identification and Moral Identity Centrality". *Journal of Business Ethics*, 122, 681-695.
- Hooi, Lai Wan; Liu, Min-Shi & Lin, Joe J. J. (2022). "Green Human Resource Management and Green Organizational Citizenship Behavior: Do Green Culture and Green Values Matter?". *International Journal of Manpower*, 43(3), 763-785.
- Hu, Xiao; Li, Rita Yi Man; Kumari, Kalpina; Ben Belgacem, Samira; Fu, Qinghua; Khan, Mohammed Arshad & Alkhuraydili, Abdulaziz A. (2023). "Relationship Between Green Leaders' Emotional Intelligence and Employees' Green Behavior: A PLS-SEM Approach". *Behavioral Sciences*, 13(1), 25.
- Jiang, Yuan; Jackson, Susan E.; Shim, Hanbo; Budhwar, Pawan; Renwick, Douglas W. S.; Chiappetta Jabbour, Charbel Jose; Jabbour, Ana Beatriz Lopes de Sousa; Tang, Guiyao; Müller-Camen, Michael; Wagner, Marcus & Kim, Andrea (2022). "Culture as Context: A Five-Country Study of Discretionary Green Workplace Behavior". *Organization & Environment*, 1-24.
- Kim, Andrea; Kim, Youngsang; Han, Kyongji; Jackson, Susan E. & Ployhart, Robert E. (2017). "Multilevel Influences on Voluntary Workplace Green Behavior: Individual Differences, Leader Behavior, and Coworker Advocacy". *Journal of Management*, 43(5), 1335-1358.
- Kitazawa, Shinichi & Sarkis, Joseph (2000). "The Relationship Between ISO 14001 and Continuous Source Reduction Programs". *International Journal of Operations & Production Management*, 20(2), 225-248.
- Kpphgn, Malsha; Arulrajah, A. Anton & Senthilnathan, Samithamby (2020). "Mediating Role of Employee Green Behaviour Towards Sustainability Performance of Banks". *Journal of Governance and Regulation*, 9(2), 92-102.
- Lamm, Eric; Tosti-Kharas, Jennifer & Williams, Eric G. (2013). "Read This Article, but Don't Print It: Organizational Citizenship Behavior Toward the Environment". *Group and Organization Management*, 38(2), 163-197.
- Li, Wenjing; Bhutto, Tahseen Ahmed; Xuhui, Wang; Maitlo, Qamaruddin; Zafar, Abaid Ullah & Bhutto, Niaz Ahmed (2020). "Unlocking Employees' Green Creativity: The Effects of Green Transformational Leadership, Green Intrinsic, and Extrinsic Motivation". *Journal of Cleaner Production*, 255, 120229.
- Liu, Xuhong & Yu, Xuan (2023). "Green Transformational Leadership and Employee Organizational Citizenship Behavior for the Environment in the Manufacturing Industry: A Social Information Processing Perspective". *Frontiers in Psychology*, 13, 1097655.
- Liu, Zonghua; Mei, Shiye & Guo, Yulang (2021). "Green Human Resource Management, Green Organization Identity and Organizational Citizenship Behavior for The Environment: The Moderating Effect of Environmental Values". *Chinese Management Studies*, 15(2), 290-304.
- Luu, Trong Tuan (2019). "Green Human Resource Practices and Organizational Citizenship Behavior for the Environment: The Roles of Collective Green Crafting and Environmentally Specific Servant Leadership". *Journal of Sustainable Tourism*, 27(8), 1167-1196.

- Meng, Jianfeng; Murad, Majid; Li, Cai; Bakhtawar, Ayesha & Ashraf, Sheikh Farhan (2023). "Green Lifestyle: A Tie between Green Human Resource Management Practices and Green Organizational Citizenship Behavior". *Sustainability*, 15(1), 44.
- Mesmer-Magnus, Jessica; Viwsevaran, C. & Wiernik, Brenton M. (2012). "The Role of Commitment in Bridging The Gap Between Organizational Sustainability and Environmental Sustainability", In S. E. Jackson, D. S. Ones, & S. Dilchert (Eds.), *Managing Human Resources for Environmental Sustainability* (155-186). San Francisco, CA: Jossey-Bass
- Mittal, Swati & Dhar, Rajib Lochan (2016). "Effect of Green Transformational Leadership on Green Creativity: A Study of Tourist Hotels". *Tourism Management*, 57, 118-127.
- Norton, Thomas A., Zacher, Hannes & Ashkanasy, Neal M. (2014). "Organisational Sustainability Policies and Employee Green Behaviour: The Mediating Role of Work Climate Perceptions". *Journal of Environmental Psychology*, 38, 49-54.
- Ones, Deniz S. & Dilchert, Stephan (2012). "Employee Green Behaviors", in Jackson, E. S., Ones, D. S., Dilchert, S. (ed.), *Managing Human Resources for Environmental Sustainability*, Wiley, 85-115.
- Owen, David; Gray, Rob & Bebbington, Jan (1997). "Green Accounting: Cosmetic Irrelevance or Radical Agenda for Change?". *Asia-Pacific Journal of Accounting*, 4(2), 175-198.
- Paillé, Pascal; Chen, Yang; Boiral, Olivier & Jin, Jiafei (2014). "The Impact of Human Resource Management on Environmental Performance: An Employee-Level Study". *Journal of Business Ethics*, 121, 451-466.
- Paillé, Pascal; Mejía-Morelos, Jorge Humberto; Marché-Paillé, Anne; Chen, Chih Chieh & Chen, Yang (2016). "Corporate Greening, Exchange Process Among Co-Workers, and Ethics of Care: An Empirical Study on the Determinants of Pro-Environmental Behaviors at Coworkers-Level". *Journal of Business Ethics*, 136, 655-673.
- Peattie, Ken & Crane, Andrew (2005). "Green Marketing: Legend, Myth, Farce or Prophecy?". *Qualitative Market Research: An International Journal*, 8(4), 357-370.
- Pham, Nhat Tan; Tučková, Zuzana & Chiappetta Jabbour, Charbel José (2019). "Greening The Hospitality Industry: How Do Green Human Resource Management Practices Influence Organizational Citizenship Behavior in Hotels? A mixed-methods study". *Tourism Management*, 72, 386-399.
- Raineri, Nicolas & Paillé, Pascal (2016). "Linking Corporate Policy and Supervisory Support with Environmental Citizenship Behaviors: The Role of Employee Environmental Beliefs and Commitment". *Journal of Business Ethics*, 137, 129-148.
- Ramus, Catherine A. & Killmer, Annette B. C. (2007). "Corporate Greening Through Prosocial Extrarole Behaviours - A Conceptual Framework for Employee Motivation". *Business Strategy and the Environment*, 16, 554-570.
- Ren, Shuang; Tang, Guiyao & Jackson, Susan E. (2018). "Green Human Resource Management Research in Emergence: A Review and Future Directions". *Asia Pacific Journal of Management*, 35(3), 769-803.

- Renwick, Douglas W. S.; Redman, Tom & Maguire, Stuart (2013). "Green Human Resource Management: A Review and Research Agenda". *International Journal of Management Reviews*, 15(1), 1-14.
- Riketta, Michael & Van Dick, Rolf (2005). "Foci of Attachment in Organizations: A Meta-Analytic Comparison of The Strength and Correlates of Workgroup Versus Organizational Identification and Commitment". *Journal of Vocational Behavior*, 67(3), 490-510.
- Robertson, Jennifer L. & Barling, Julian (2013). "Greening Organizations Through Leaders' Influence on Employees' Pro-Environmental Behaviors". *Journal of Organizational Behavior*, 34(2), 176-194.
- Robertson, Jennifer L. & Carleton, Erica (2018). "Uncovering How and When Environmental Leadership Affects Employees' Voluntary Pro-environmental Behavior". *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 25(2), 197-210.
- Slawinski, Natalie; Pinkse, Jonatan; Busch, Timo & Banerjee, Subhabrata Bobby (2017). "The Role of Short-Termism and Uncertainty Avoidance in Organizational Inaction on Climate Change: A Multi-Level Framework". *Business & Society*, 56(2), 253-282.
- Srivastava, Samir K. (2007). "Green Supply-Chain Management: A State-of-the- art Literature Review", *International Journal of Management Reviews*, 9(1), 53-80.
- Srivastava, Saumya & Dhiman, Neeraj (2022). "Does Green HRM Practices Infuse Green Behaviour Among Hotel Employees? The Mediating Role of Psychological Green Climate". *Vision*, 1-10.
- Unsworth, Kerrie L.; Dmitrieva, Alina & Adriasola, Elisa (2013). "Changing Behaviour: Increasing The Effectiveness of Workplace Interventions in Creating Pro-Environmental Behaviour Change". *Journal of Organizational Behavior*, 34(2), 211-229.
- Van Dick, Rolf (2001). "Identification in Organizational Contexts: Linking Theory and Research from Social and Organizational Psychology". *International Journal of Management Reviews*, 3(4), 265-283.
- Veerasamy, Udhayageetha; Joseph, Michael Sammanasu & Parayitam, Satyanarayana (2023). "Green Human Resource Management and Employee Green Behaviour: Participation and Involvement, and Training and Development as Moderators". *South Asian Journal of Human Resources Management*, 1-33.
- Xiang, Ling & Yang, Yi-Chun (2020). "Factors Influencing Green Organizational Citizenship Behavior". *Social Behavior and Personality*, 48(9), 1-12.

BÖLÜM 7

ALGILANAN YEŞİL ÖRGÜTSEL DESTEK

Şerife Kuzgun

Bu bölümde, algılanan yeşil örgütsel destek (perceived green organizational support) kavramı incelenmiştir. İlk olarak algılanan yeşil örgütsel destek kavramına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur. İkincisi, algılanan yeşil örgütsel destek tanımına yer verilmiştir. Üçüncüsü, algılanan yeşil örgütsel destek kavramının ortaya çıkışı değerlendirilmiştir. Dördüncüsü, algılanan yeşil örgütsel desteğin ölçümü konusu incelenmiştir. Beşincisi, algılanan yeşil örgütsel destek ile ilgili başlıca yapılmış çalışma örneklerine yer verilmiştir. Son olarak algılanan yeşil örgütsel destek ile ilgili araştırma önerileri sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aboramadan, M. & Karatepe, O. M. (2021). "Green human resource management, perceived green organizational support and their effects on hotel employees' behavioral outcomes". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(10), 3199-3222.
- Aboramadan, M.; Crawford, J.; Türkmenoğlu, M. A. & Farao, C. (2022). "Green inclusive leadership and employee green behaviors in the hotel industry: Does perceived green organizational support matter?". *International Journal of Hospitality Management*, 107, 103330.
- Ambec, S. & Lanoie, P. (2012). The strategic importance of environmental sustainability. SE Jackson, DS Ones, S Dilchert, (Eds.). *In Managing Human Resources for Environmental Sustainability*, (s.21-35). San Francisco: Jossey-Bass.
- Ari, E.; Karatepe, O.M.; Rezapouraghdam, H. & Avci, T. (2020). "A conceptual model for green human resource management: indicators, differential pathways, and multiple pro-environmental behaviors". *Sustainability*, 12 (17), 7089.
- Bhatnagar, J. & Aggarwal, P. (2020). "Meaningful work as a mediator between perceived organizational support for environment and employee eco-initiatives, psychological capital and alienation". *Employee Relations: The International Journal*, 42(6), 1487-1511.
- Chan, E. S. W.; Okumuş, F. & Chan, W. (2020). "What Hinders Hotels' Adoption of Environmental Technologies: A Quantitative Study". *International Journal of Hospitality Management*, 84, 102324.
- Chen, T.; Hao, S.; Ding, K.; Feng, X., Li, G. & Liang, X. (2020). "The impact of organizational support on employee performance". *Employee Relations: The International Journal*, 42 (1), 166-179.
- Chen, Y.S.; Lai, S. B. & Wen, C. T. (2006). "The influence of green innovation performance on corporate advantage in Taiwan". *Journal of Business Ethics*, 67(4), 331-339.
- Chiappetta Jabbour, J. C. (2013), "Environmental training in organizations: from a literature review to a framework for future research". *Resources, Conservation and Recycling*, 74, 144-155.
- Eisenberger, M.; Hornedo, J.; Silva, H.; Donehower, R.; Spaulding, M. & Van Echo, D. (1986). "Carboplatin (NSC-241-240): an active platinum analog for the treatment of squamous-cell carcinoma of the head and neck". *Journal of Clinical Oncology*, 4(10), 1506-1509.
- Eisenberger, R. & Stinglhamber, F. (2011). Perceived organizational support-today and in the future. *American Psychological Association*.
- Eisenberger, R.; Cummings, J.; Armeli, S. & Lynch, P. (1997). "Perceived organizational support, discretionary treatment and job satisfaction". *Journal of applied psychology*, 82 (5), 812.
- Esty, D. C. & Winston, A. S. (2008). *Yeşilden Altına- Akıllı Şirketler Çevreci Stratejiler ile Nasıl Avantaj Yarattır?*. L. Göktem (çev.). İstanbul: MediaCat. (orijinal baskı tarihi: 2006).
- Hameed, Z.; Naeem, R. M.; Hassan, M.; Naeem, M.; Nazim, M. & Maqbool, A. (2021). "How GHRM is related to green creativity? A moderated mediation model of green transformational leadership and green perceived organizational support". *International Journal of Manpower*, 0143-7720, 1-19.

- Hartmann, P.; Eisend, M.; Apaolaza, V. & D'Souza C. (2017). "Warm glow vs. altruistic values: How important is intrinsic emotional reward in proenvironmental behavior?". *Journal of Environmental Psychology*, 52, 43-55.
- Joo, B. K.; Hahn, H. J. & Peterson, S. L. (2015). "Turnover intention: the effects of core self-evaluations, proactive personality, perceived organizational support, developmental feedback, and job complexity". *Human Resource Development International*, 18 (2), 116-130.
- Karatepe, O. M.; Hsieh, H. & Aboramadan, M. (2022). "The effects of green human resource management and perceived organizational support for the environment on green and non-green hotel employee outcomes". *International Journal of Hospitality Management*, 103, 103202.
- Keijzers, G. (2002). "The transition to the sustainable enterprise". *Journal of Cleaner Production*, 10(4), 349-359.
- Keshavarz, M.; Damghanian, H.; Ebrahimi, S. A. & Rastgar, A. (2021). "Investigating the Role of Organizational Nudge, Emotional Intelligence, and Intrinsic Motivation in Creating Proenvironmental Behavior of Employees". *Journal of Organizational Behavior Studies Quarterly*, 1(37), 103-125.
- Khan, N. U.; Wu, W.; Saufi, R. B. A.; Sabri, N. A. A. & Shah, A. A. (2021). "Antecedents of sustainable performance in manufacturing organizations: a structural equation modeling approach". *Sustainability*, 13(2), 897, 1-23.
- Kim, Y. J.; Kim, W. G.; Choi, H. M. & Phetvaroon, K. (2019). "The effect of green human resource management on hotel employees' eco-friendly behavior and environmental performance". *International Journal of Hospitality Management*, 76, 83-93.
- Kramar, R. (2014). "Beyond strategic human resource management: is sustainable human resource management the next approach?". *The International Journal of Human Resource Management*, 25 (8), 1069-1089.
- Kuzgun, Ş. (2022). "Örgütsel Dayanıklılık Kapasitesi, Yeşil Yenilik, Algılanan Yeşil Örgütsel Davranış, Çevresel Belirsizlik ve Sürdürülebilirlik Performansı Arasındaki İlişkiler". Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Kuzgun, Ş. (2023). "Yönetim ve Strateji Alanında Yaşanan Gelişmelere İlişkin Akademik Çözümler", içinde: Algılanan Yeşil Örgütsel Davranış Ölçeği: Türkçe'ye Uyarlama, Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması (ed. Şahin Karabulut), Bursa: Ekin Yayınevi, 59-70.
- Lamm, E.; Tosti-Kharas, J. & King, C.E. (2015). "Empowering employee sustainability: perceived organizational support toward the environment". *Journal of Business Ethics*, 128 (1), 207-220.
- Lehman, F. K. & Geller, E. S. (2004). "Behavior Analysis and Environmental Protection: Accomplishments And Potential For More". *Behavior and Social Issues*, 13(1), 13-32.
- Madani, J. & Najjari, R. (2022). "Green Organizational Support: A New Approach in Reinforcement and Promoting Green Organizational Behavior of Employees". *Journal of Organizational Behavior Studies Quarterly*, 11 (4), 197-216.

- Meyers, M. & Rutjens, D. (2022). "Applying a Positive (Organizational) Psychology Lens to the Study of Employee Green Behavior: A Systematic Review and Research Agenda". *Frontiers in Psychology*, 1-13.
- Mowday, R.T.; Steers, R. & Porter, L. W. (1992), "Employee Organizational Linkages", San Diego: Academic Press.
- Norton, T. A.; Parker, S. L.; Zacher, H. & Ashkanasy, N. M. (2015). "Employee Green Behavior: A Theoretical Framework, Multilevel Review and Future Research Agenda". *Organization and Environment*, 28, 103-125.
- Ötken, A. (2015). "Algılanan örgütsel destek ve psikolojik sahiplenme arasındaki ilişki ve bu ilişkide örgütsel adaletin rolü". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(2), 113-140.
- Özgül, B. & Zehir, C. (2022). "Tüm Yönleriyle Yeşil İşletme", içinde: *Yeşil Liderlik* (ed. Ali Erbaşı), Ankara: Nobel Yayınevi, 263-287.
- Paillé, P. & Meija-Morelos, J. H. (2019). "Organisational support is not always enough to encourage employee environmental performance. The moderating role of exchange ideology". *Journal of Cleaner Production*, 220 (May), 1061-1070.
- Paillé, P.; Valéau, P. & Carballo-Penela, A. (2022). "Green rewards for optimizing employee environmental performance: examining the role of perceived organizational support for the environment and internal environmental orientation". *Journal of Environmental Planning and Management*, 1-22.
- Pinzone, M.; Guerci, M.; Lettieri, E. & Huisingh, D. (2019). "Effects of 'green' training on proenvironmental behaviors and job satisfaction: evidence from the italian healthcare sector". *Journal of Cleaner Production*, 226, 221-232.
- Ramus, C. (2001). "Organizational Support for Employees: Encouraging Creative Ideas for Environmental Sustainability". *California Management Review*, 43(3): 85-107.
- Ramus, C. A. (2002). "Encouraging innovative environmental actions: what companies and managers must do". *Journal of World Business*, 37(2), 151-164.
- Ren, S.; Tang, G. & Zhang, S. (2023). "Small actions can make a big difference: Voluntary employee green behaviour at work and affective commitment to the organization". *British Journal of Management*, 34(1), 72-90.
- Renwick, D. W.; Redman, T. & Maguire, S. (2013). "Green human resource management: A review and research agenda". *International Journal of Management Reviews*, 15(1), 1-14.
- Seibert, S. E.; Wang, G. & Courtright, S. H. (2011). "Antecedents and consequences of psychological and team empowerment in organizations: A meta-analysis review". *Journal of Applied Psychology*, 96, 981-1003.
- Serinikli, N. & Kara, M. (2020). "Çalışanların Algılanan Örgütsel Desteğinin İş Performansına Etkisinde Örgütsel Değişime Açıklığın Aracı Rolü". *Third Sector Social Economic Review*, 55(4), 2380-2398.

- Setyaningrum, R. P. (2023). "Achieving employee environmental performance through perceived organizational support towards the environment: a mediated-moderation analysis: A Mediated-Moderation Analysis". *Jurnal Siasat Bisnis*, 17-30.
- Shafaei, A. & Nejati, M. (2023). "Green human resource management and employee innovative behaviour: does inclusive leadership play a role?". *Personnel Review*. (ahead-of-print).
- Starik, M. & Marcus, A. A. (2000). "Introduction to the Special Research Forum on the Management of Organizations in the Natural Environment: A Field Emerging from Multiple Paths, with Many Crossleenges Ahead". *Academy of Management Journal*. 43, 539-546.
- Tabrizi, R. S.; Karatepe, O. M.; Rezapouraghdam, H.; Rescalvo-Martin, E. & Enea, C. (2023). "Green human resource management, job embeddedness and their effects on restaurant employees' green voice behaviors". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. (ahead-of-print).
- Tan, L. P.; Yap, C. S.; Choong, Y. O.; Choe, K. L.; Rungruang, P. & Li, Z. (2019). "Ethical leadership, perceived organizational support and citizenship behaviors: the moderating role of ethnic dissimilarity". *Leadership & Organization Development Journal*, 40 (8), 877-897.
- Wackernagel, M.; Schulz, N. B.; Deumling, D.; Linares, A. C.; Jenkins, M.; Kapos, V. & Randers, J. (2002). "Tracking the Ecological Overshoot of the Human Economy". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, (14). 9266.
- WCED World Commission on Environment and Development (1987). *Our common future*, Oxford: Oxford University Press.
- World Wide Fund for Nature - WWF (2014). *Living Planet Report 2014 - Species and spaces, people and places*. <https://www.worldwildlife.org/>, (27.02.2023).
- Yılmaz, H. & Görmüş, A. Ş. (2012). "Stratejik Girişimciliğin, Algılanan Örgütsel Destek ve Örgütsel Öğrenme Üzerine Etkilerinin Araştırılması: Tekstil Sektöründe Ampirik Bir Çalışma". *Journal Of Yasar University*, 26 (7), 4483-4504.
- Zhang, Y.; Wu, J. & Fan, Y. (2022). "The effect of perceived organizational support toward the environment on team green innovative behavior: Evidence from Chinese green factories". *Emerging Markets Finance and Trade*, 58(8), 2326-2341.

BÖLÜM 8

YEŞİL ENTELEKTÜEL SERMAYE

Tuğba Karaboğa

Bu bölümde yeşil entelektüel sermaye (green intellectual capital) kavramı ele alınmıştır. Öncelikle yeşil entelektüel sermaye kavramının ortaya çıkışı ve kavramın tanımına yönelik genel bilgiler verilmiştir. Yeşil entelektüel sermayenin literatürde öne çıkan boyutları ve kavramın çalışmalarda en çok hangi değişkenlerle ele alındığı, bu değişkenler üzerinde ne tür etkileri olduğuyla ilgili bulgulara yer verilmiştir. Son olarak ise araştırmacılara yol göstermesi ve yeni ufuklar açması amacıyla yeşil entelektüel sermaye alanındaki son gelişmeler ve trendlerin nasıl şekillenmeye başladığı ve gelecekte hangi konulara ağırlık verilebileceğiyle ilgili önerilere yer verilmiştir.

Literatür incelemeleri sonucunda yeşil entelektüel sermayenin etkin bir şekilde yönetilmesinin işletmelerin finansal, sosyal ve çevresel performansı ile rekabetçiliği ve sürdürülebilirliğe önemli katkı sağlayacağı anlaşılmıştır. Bu bağlamda araştırmacılar ve yöneticiler, yeşil entelektüel sermayenin tüm boyutlarıyla etkin bir şekilde yönetilebilmesi için işletmelerine yönelik yeni stratejilerin ve eylem planlarının oluşturulması konusundaki çalışmalara ağırlık verebilirler. Ayrıca yeşil entelektüel sermayenin işletmelerin değer yaratma süreçlerine katkısı, işletme değeri, piyasa değeri, toplam kârlılık, girişimcilik, sosyal sorumluluk ve yeşil yönetim gibi değişkenler üzerine etkileri de araştırmacılar tarafından incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Agyabeng-Mensah, Y. & Tang, L. (2021). "The relationship among green human capital, green logistics practices, green competitiveness, social performance and financial performance". *Journal of Manufacturing Technology Management*, 32(7), 1377-1398.
- Ahlatwat, D.; Sharma, P. & Kumar, S. (2023). "A systematic literature review of current understanding and future scope on Green Intellectual Capital". *Intangible Capital*, 19(2), 165-188.
- Al Issa, H. E.; Abdullatif, T. N.; Ntayi, J., & Abdelsalam, M. K. (2022). "Green intellectual capital for sustainable healthcare: evidence from Iraq". *Journal of Intellectual Capital*, (ahead-of-print).
- Ali, W.; Wen, J.; Hussain, H.; Khan, N. A.; Younas, M. W., & Jamil, I. (2021). "Does green intellectual capital matter for green innovation adoption? Evidence from the manufacturing SMEs of Pakistan". *Journal of Intellectual Capital*, 22(5), 868-888.
- AL-Khatib, A. W. & Shuhaiber, A. (2022). "Green intellectual capital and green supply chain performance: does big data analytics capabilities matter?." *Sustainability*, 14(16), 10054.
- Asiaei, K.; O'Connor, N. G.; Barani, O. & Joshi, M. (2023). "Green intellectual capital and ambidextrous green innovation: The impact on environmental performance". *Business Strategy and the Environment*, 32(1), 369-386.
- Astuti, P. & Datrini, L. (2021). "Green competitive advantage: Examining the role of environmental consciousness and green intellectual capital". *Management Science Letters*, 11(4), 1141-1152.
- Barney, J. (1991). "Firm resources and sustained competitive advantage". *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Benevene, P. & Buonomo, I. (2020). "Green human resource management: An evidence-based systematic literature review". *Sustainability*, 12(15), 5974.
- Benevene, P.; Buonomo, I.; Kong, E.; Pansini, M. & Farnese, M. L. (2021). "Management of green intellectual capital: Evidence-based literature review and future directions". *Sustainability*, 13(15), 8349.

- Bombiak, E. (2022). “Green Intellectual Capital as a Support for Corporate Environmental Development—Polish Company Experience”. *Energies*, 15(9), 3004.
- Bombiak, E. & Marciniuk-Kluska, A. (2018). “Green human resource management as a tool for the sustainable development of enterprises: Polish young company experience”. *Sustainability*, 10(6), 1739.
- Brooking, A. & Motta, E. (1996). A taxonomy of intellectual capital and a methodology for auditing it. In 17th Annual National Business Conference, McMaster University, Hamilton, Ontario, Canada (pp. 24-26).
- Castellacci, F. & Lie, C. M. (2017). “A taxonomy of green innovators: Empirical evidence from South Korea”. *Journal of Cleaner Production*, 143, 1036-1047.
- Cavicchi, C. & Vagnoni, E. (2017). “Does intellectual capital promote the shift of healthcare organizations towards sustainable development? Evidence from Italy”. *Journal of Cleaner Production*, 153, 275-286.
- Chang, C. H. & Chen, Y. S. (2012). “The determinants of green intellectual capital”. *Management Decision*.
- Chaudhry, N. I.; Bilal, A.; Awan, M. U. & Bashir, A. (2016). “The role of environmental consciousness, green intellectual capital management and competitive advantage on financial performance of the firms: an evidence from manufacturing sector of Pakistan”. *Journal of Quality and Technology Management*, 13(II), 51-70.
- Chen, Y. S. (2008). “The positive effect of green intellectual capital on competitive advantages of firms”. *Journal of Business Ethics*, 77, 271-286.
- Chen, Y. S. & Chang, C. H. (2013). “Utilize structural equation modeling (SEM) to explore the influence of corporate environmental ethics: the mediation effect of green human capital”. *Quality & Quantity*, 47, 79-95.
- Chopra, S.; Meindl, P. & Kalra, D. V. (2007). *Supply Chain Management by Pearson*. Pearson Education India.
- Delgado-Verde, M.; Amores-Salvadó, J.; Martín-de Castro, G. & Navas-López, J. E. (2014). “Green intellectual capital and environmental product innovation: the mediating role of green social capital”. *Knowledge Management Research & Practice*, 12(3), 261-275.
- Dubey, R.; Gunasekaran, A. & Ali, S. S. (2015). “Exploring the relationship between leadership, operational practices, institutional pressures and environmental performance: A framework for green supply chain”. *International Journal of Production Economics*, 160, 120-132.
- European Commission (2019). The European Green Deal, Communication from the commission to the European Parliament, The European Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the regions, Brussels, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf
- Evans, S.; Fernando, L. & Yang, M. (2017). Sustainable value creation—from concept towards implementation. *Sustainable manufacturing: Challenges, solutions and implementation perspectives*, 203-220.

- Huang, C. L. & Kung, F. H. (2011). "Environmental consciousness and intellectual capital management: Evidence from Taiwan's manufacturing industry". *Management Decision*, 49(9), 1405-1425.
- Jabbour, C. J. C. & de Sousa Jabbour, A. B. L. (2016). "Green human resource management and green supply chain management: Linking two emerging agendas". *Journal of Cleaner Production*, 112, 1824-1833.
- Jabbour, C. J. C.; De Freitas, T. P.; Soubihia, D. F.; Gunasekaran, A. & Jabbour, A. B. L. D. S. (2015). "Green and competitive: empirical evidence from ISO 9001 certified Brazilian companies". *The TQM Journal*, 27(1), 22-41.
- Johnson, W. H. (1999). "An integrative taxonomy of intellectual capital: measuring the stock and flow of intellectual capital components in the firm". *International Journal of Technology Management*, 18(5-8), 562-575.
- Joshi, M.; Cahill, D.; Sidhu, J. & Kansal, M. (2013). "Intellectual capital and financial performance: an evaluation of the Australian financial sector". *Journal of Intellectual Capital*.
- Khanlarov, E.; Lyeonov, S. & Starchenko, L. (2020). "Green intellectual capital and company performance." *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 100-109.
- Kryk, B. (2014). "Time for green collars." *Econ. Environ*, 3, 10-20.
- Li, W.; Bhutto, M. Y.; Waris, I. & Hu, T. (2023). "The Nexus between Environmental Corporate Social Responsibility, Green Intellectual Capital and Green Innovation towards Business Sustainability: An Empirical Analysis of Chinese Automobile Manufacturing Firms". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(3), 1851.
- López-Gamero, M. D.; Zaragoza-Sáez, P.; Claver-Cortés, E. & Molina-Azorín, J. F. (2011). "Sustainable development and intangibles: building sustainable intellectual capital". *Business Strategy and the Environment*, 20(1), 18-37.
- Malik, S. Y.; Cao, Y.; Mughal, Y. H.; Kundi, G. M.; Mughal, M. H. & Ramayah, T. (2020). "Pathways towards sustainability in organizations: Empirical evidence on the role of green human resource management practices and green intellectual capital". *Sustainability*, 12(8), 3228.
- Mansoor, A.; Jahan, S. & Riaz, M. (2021). "Does green intellectual capital spur corporate environmental performance through green workforce?". *Journal of Intellectual Capital*, 22(5), 823-839.
- Marco-Lajara, B.; Zaragoza-Sáez, P.; Martínez-Falcó, J. & Sánchez-García, E. (2022). Green intellectual capital in the Spanish wine industry. In *Innovative Economic, Social, and Environmental Practices for Progressing Future Sustainability* (pp. 102-120). IGI Global.
- Martínez-Falcó, J.; Sánchez-García, E.; Millan-Tudela, L. A. & Marco-Lajara, B. (2023). "The role of green agriculture and green supply chain management in the green intellectual capital-Sustainable performance relationship: A structural equation modeling analysis applied to the Spanish wine industry". *Agriculture*, 13(2), 425.

- Menguc, B. & Ozanne, L. K. (2005). "Challenges of the "green imperative": A natural resource-based approach to the environmental orientation–business performance relationship". *Journal of Business Research*, 58(4), 430-438.
- Muafi, M. & Sulistio, J. (2022). "A nexus between green intellectual capital, supply chain integration, digital supply chain, supply chain agility, and business performance". *Journal of Industrial Engineering and Management*, 15(2), 275-295.
- Örgün, G. S. & Kalay, F. (2018). "Entelektüel sermaye: Teorik bir inceleme". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(6), 94-103.
- Rezaei, S.; Izadi, M.; Jokar, I. & Rezaei, S. (2016). "The relationship between green intellectual capital and competitive advantages". *International Business Management*, 10(20), 4743-4748.
- Schwenk, G. & Möser, G. (2009). "Intention and behavior: a Bayesian meta-analysis with focus on the Ajzen–Fishbein Model in the field of environmental behavior". *Quality & Quantity*, 43, 743-755.
- Sheikh, A. M. (2022). "Green intellectual capital and social innovation: the Nexus". *Journal of Intellectual Capital*, 23(6), 1199-1220.
- Sidik, M. H. J. (2019). "The dynamic association of energy, environmental management accounting and green intellectual capital with corporate environmental performance and competitive". *International Journal of Energy Economics and Policy*, 9(5), 379-386.
- Stewart, T.A. (1997), *Intellectual Capital*, Doubleday-Currency, New York, NY.
- Susandya, A. A. P. G. B.; Kumalasari, P. D. & Manuari, I. A. R. (2019). "The role of green intellectual capital on competitive advantage: Evidence from Balinese financial institution". *Sriwijaya International Journal of Dynamic Economics and Business*, 3(3), 227-242.
- Templeton, J. & Kohler, P. (2014). "Implementation and compliance under the Minamata Convention on Mercury". *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, 23(2), 211-220.
- United Nations (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development A/RES/70/1*. New York: United Nations.
- Wang, C. H. & Juo, W. J. (2021). "An environmental policy of green intellectual capital: Green innovation strategy for performance sustainability". *Business Strategy and the Environment*, 30(7), 3241-3254.
- Wang, Z.; Wang, N. & Liang, H. (2014). "Knowledge sharing, intellectual capital and firm performance". *Management Decision*.
- WCED, S. W. S. (1987). World commission on environment and development. *Our common future*, 17(1), 1-91.
- Wiśniewska, A. (2004). Pro-ecological strategies in enterprise management. In *Ecological and Landscape Studies in Programming Sustainable Development. Review of Polish Experiences on The threshold of Integration with the European Union*; Kistowski, M., Ed.; University of Gdańsk: Gdańsk, Poland, pp. 91–98.

- Xi, M.; Fang, W. & Feng, T. (2022). "Green intellectual capital and green supply chain integration: The mediating role of supply chain transformational leadership". *Journal of Intellectual Capital*, (ahead-of-print).
- Yadiati, W. (2019). "The role of green intellectual capital and organizational reputation in influencing environmental performance". *International Journal of Energy Economics and Policy*.
- Yong, J. Y.; Yusliza, M. Y.; Ramayah, T. & Fawehinmi, O. (2019). "Nexus between green intellectual capital and green human resource management". *Journal of Cleaner Production*, 215, 364-374.
- Yong, J. Y.; Yusliza, M. Y.; Ramayah, T.; Farooq, K. & Tanveer, M. I. (2022). "Accentuating the interconnection between green intellectual capital, green human resource management and sustainability". *Benchmarking: An International Journal*, (ahead-of-print).
- Youndt, M. A. & Snell, S. A. (2004). "Human resource configurations, intellectual capital, and organizational performance". *Journal of Managerial Issues*, 337-360.
- Yusliza, M. Y.; Norazmi, N. A.; Jabbour, C. J. C.; Fernando, Y.; Fawehinmi, O. & Seles, B. M. R. P. (2019). "Top management commitment, corporate social responsibility and green human resource management: A Malaysian study". *Benchmarking: An International Journal*.
- Yusliza, M. Y.; Yong, J. Y.; Tanveer, M. I.; Ramayah, T.; Faezah, J. N. & Muhammad, Z. (2020). "A structural model of the impact of green intellectual capital on sustainable performance". *Journal of Cleaner Production*, 249, 119334.
- Yusoff, Y. M.; Omar, M. K.; Zaman, M. D. K. & Samad, S. (2019). "Do all elements of green intellectual capital contribute toward business sustainability? Evidence from the Malaysian context using the Partial Least Squares method". *Journal of Cleaner Production*, 234, 626-637.

BÖLÜM 9

YEŞİL GİRİŞİMCİLİK

Dilek Çınar

Bu bölümde, yeşil girişimcilik (green entrepreneurship) ve yeşil girişimci (green entrepreneur) kavramları incelenmiştir. İlk olarak yeşil girişimciliğin tanımı ve kapsamı ele alınmıştır. İkincisi, yeşil girişimciliğin özellikleri ve farklılıkları değerlendirilmiştir. Üçüncüsü, yeşil girişimciliğin önemi üzerinde durulmuştur. Dördüncüsü, yeşil girişimciliğin karşılaştığı zorluklar ve fırsatlar konusuna yer verilmiştir. Beşincisi; “yeşil işletme modelleri ve yenilikçi iş modelleri”, “yeşil girişimcilik ve inovasyon”, “yeşil girişimcilikte finansman” ve “yeşil girişimcilik ve sürdürülebilirlik” konuları incelenmiştir. Son olarak yeşil girişimciliğin sosyal etkileri konusuna değinilmiştir.

Görüldüğü gibi, yeşil girişimciliğin sosyal etkileri; sosyal sermaye oluşumunu desteklemek, yerel toplulukların katılımını artırmak, istihdam yaratmak, işletmelerin sürdürülebilirliğini artırmak ve toplumun genel refahını iyileştirmek gibi farklı boyutlarda incelenebilir. Bu etkiler yeşil girişimcilerin sadece çevreye değil topluma da katkıda bulunmalarını ve sürdürülebilir bir gelecek için rol oynamalarını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Althaus, C. E.; Preston, B. L. & Brown, J. C. (2017). *Global environmental governance: Law and regulation for the 21st century*. Routledge.
- Alpkan, L.; Şimşek, Ö. F. & Karaçor, Z. (2019). "Green entrepreneurship and its challenges: a review". *Journal of Cleaner Production*, 225, 539-548.
- Bacq, S. & Janssen, F. (2011). "The multiple faces of social entrepreneurship: A review of definitional issues based on geographical and thematic criteria". *Entrepreneurship & Regional Development*, 23(5-6), 373-403.
- Baser, V. E. & Ozdemir, O. (2019). "Green entrepreneurship as a tool for sustainable development". *European Journal of Sustainable Development Research*, 3(3), 63-72.
- Brink, A. & Zook, T. (2017). "Sustainability Investing by Angel Investors". *Journal of Investing*, 26(2), 46-57.
- Bocken, N. M.; Bakker, C. & Pauw, I. (2014). "Product design and business model strategies for a circular economy". *Journal of Industrial and Production Engineering*, 31(5), 308-320.
- Bocken, N. M. P.; Short, S. W.; Rana, P. & Evans, S. (2014). "A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes". *Journal of Cleaner Production*, 65, 42-56.
- Ceschin, F. & Gaziulusoy, I. (2016). "Evolution of design for sustainability: From product design to design for system innovations and transitions". *Design Studies*, 47, 118-163.
- Elkington, J. (1997). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Capstone.
- Fursov, K. (2020). "Green entrepreneurship and its contribution to sustainable development." *Revista Română de Statistică - Supplement*, 68(6), 122-130.
- Geczy, P. & Horvath, P. (2021). "Financing sustainable entrepreneurship: An institutional perspective". *Business Strategy and the Environment*, 30(2), 609-621.
- Hall, J. K.; Daneke, G. A. & Lenox, M. J. (2010). "Sustainable development and entrepreneurship: Past contributions and future directions". *Journal of Business Venturing*, 25(5), 439-448.
- Hockerts, K. & Wüstenhagen, R. (2010). "Green entrepreneurship: Criteria and ecological sustainability". *Journal of Business Venturing*, 25(5), 481-492.
- Hockerts, K., & Wüstenhagen, R. (2010). Green entrepreneurship: Opportunities and challenges for the tourism industry. In *Tourism and innovation* (pp. 69-83). Palgrave Macmillan, London

- Huang, W. & Pearce, J. M. (2015). Open Source Appropriate Technology and the Role of the University. In S. Hacker & D. M. R. Pretorius (Eds.), *Higher Education and Community Based Research* (pp. 155-169). Palgrave Macmillan US.
- İklim Haber. (2019, "26 Eylül). Türkiye'den 6 banka sürdürülebilir gelecek için adım attı" <https://www.iklimhaber.org/turkiyeden-6-banka-surdurulebilir-gelecek-icin-adim-atti/>
- İş Bankası, "Çevreci Krediler", (2023, 10 Nisan). İş Bankası. <https://www.isbank.com.tr/isticari/cevreci-krediler>
- Jenkins, K. & Newell, P. (2020). "Making corporate green investment work: Learning from entrepreneurs". *Business Strategy and the Environment*, 29(3), 1163-1173.
- Küçükbayrak, İ. B. (2020). Yeşil girişimcilik: Türkiye'de yeni bir iş modeli olarak. *Dünya Gıda*, 5(2), 28-38.
- Lee, J. H. & Lee, D. H. (2018). "Sustainable entrepreneurship and the triple bottom line: A global multi-level analysis". *Sustainability*, 10(4), 1058.
- Lerner, M. & Lerner, B. W. (Eds.). (2006). *Global issues: In context*. Gale.
- Lumpkin, G. T.; Moss, T. W.; Gras, D. M.; Kato, S. & Amezcua, A. S. (2013). "Entrepreneurial processes in social contexts: How are they different, if at all?". *Small Business Economics*, 40(3), 761-783.
- Lütkenhorst, W. & Hauff, M. V. (2016). "Green entrepreneurship and its societal impacts". *Journal of Cleaner Production*, 112, 3423-3434.
- Liu, W.; Chang, H. & Chen, Y. (2020). "Sustainability and Startup Investment: A Literature Review". *Sustainability*, 12(22), 9541.
- Miao, X.; Hu, S. & Chen, Y. (2021). "The impact of green entrepreneurship on sustainable development: Empirical evidence from China". *Journal of Cleaner Production*, 280, 124361.
- Molina-Morales, F. X. & Martínez-Fierro, S. (2020). "Crowdfunding in sustainable entrepreneurship". *Sustainability*, 12(18), 1-25.
- Park, J., Ryu, D. & Yoo, D. (2021). "Green entrepreneurship and environmental performance: The mediating role of eco-innovation". *Journal of Cleaner Production*, 313, 127960.
- Santos, F.; Hulse, D. & Tapper, R. (2019). "Measuring the impact of green entrepreneurship: A systematic review". *Journal of Cleaner Production*, 227, 362-377.
- Schaltegger, S. & Wagner, M. (2011). "Sustainable entrepreneurship and sustainability innovation: Categories and interactions". *Business Strategy and the Environment*, 20(4), 222-237.
- Schaper, M. T.; Volery, T.; Weber, P. C. & Gibson, B. (2014). "Entrepreneurship and culture: The impact of national values on entrepreneurial activity". *Journal of Business Venturing*, 29(3), 315-342.
- Schneider, M. & Spieth, P. (2013). "Business model innovation for sustainable energy: German offshore wind energy". *Journal of Business Strategy*, 34(6), 424-437.
- Searcy, C.; Barbarossa, L. & Dijkshoorn, J. (2018). "Sustainability-oriented innovation: A systematic review". *Journal of Cleaner Production*, 184, 198-217.

- Sharma, R. & Thakur, K. S. (2021). “Challenges faced by green entrepreneurs: A systematic review”. *Business Strategy and the Environment*, 30(2), 980-996.
- Smith, W. K. (2016). “Entrepreneurship and the natural environment”. *Journal of Business Venturing*, 31(4), 385-392.
- Songini, L. (2019). “Financing green entrepreneurship: what can we learn from small business finance?”. *Small Business Economics*, 52(4), 881-902.
- UNEP. (2021). Multilateral environmental agreements. <https://www.unep.org/explore-topics/disasters-conflicts/where-we-work/afghanistan/multilateral-environmental-agreements>.
- Velazquez, L.; Munguia, N. & Diez, L. I. (2019). “Sustainable business models: A review”. *Journal of Cleaner Production*, 208, 1423-1438.
- Vijayakumar, K. (2017). “The impact of climate change on human life: A global scenario”. *Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology*, 11(8), 1-6.
- Wagner, M. (2016). *Sustainable entrepreneurship and innovation*. Routledge.
- Wang, J.; Lin, S.; Li, X. & Huang, J. (2020). “How green entrepreneurship contributes to sustainable development: The mediating effect of environmental innovation”. *Journal of Cleaner Production*, 256, 120535.
- UNESCO. (2021). Sustainability. Retrieved April 1, 2023, from <https://en.unesco.org/themes/sustainability>

BÖLÜM 10

YEŞİL BİLİNÇLİ FARKINDALIK VE YEŞİL ÖZ YETERLİLİK

Zeynep Ayfer Bozat

Bu bölümde, ilk olarak yeşil bilinçli farkındalık (green mindfulness) kavramının tanımı ve kapsamı açıklanmaya çalışılmıştır. İkincisi, yeşil bilinçli farkındalık kavramının ölçümü ele alınmıştır. Üçüncüsü, yeşil bilinçli farkındalık ile ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Dördüncüsü, yeşil öz yeterlilik (self-efficacy) kavramının tanımı ve kapsamı açıklanmaya çalışılmıştır. Beşincisi, yeşil öz yeterlilik kavramının ölçümü ele alınmıştır. Altıncısı, yeşil öz yeterlilik ile ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Yedincisi, çok yeni iki kavram olan bu kavramların birlikte ele alındığı çalışmaların üzerinde durulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aeknarajindawat, N. & Jermsittiparsert, K. (2019). "The mediating impact of Green Self-efficacy and green mindfulness in the relationship between Green shared vision and green creativity among the manufacturing firms in Thai Sports Industry." *Journal of Human Sport and Exercise - 2019 - Summer Conferences of Sports Science*.
- Ahmad, Sh. F.; Rosli, N. T. & Quoquab, F. (2022). "Environmental quality awareness, green trust, green self-efficacy and environmental attitude in influencing green purchase behaviour". *International Journal of Ethics and Systems*, 38(1), 68-90.
- Ahuja, J.; Yadav, M. & Sergio, R. P. (2022). "Green leadership and pro-environmental behaviour: A moderated mediation model with rewards, self-efficacy and training". *International Journal of Ethics and Systems*, 39(2), 481-501.
- Amabile, T. M. (2012). "Componential Theory of Creativity". *Encyclopedia of Management Theory*, 12(019).
- Amel, E. L.; Manning, C. M. & Scott, B. A. (2009). "Mindfulness and Sustainable Behavior: Pondering attention and awareness as means for increasing green behavior". *Ecopsychology*, 1(1), 14-25.
- Armitage, C.J. & Conner, M. (2001). "Social cognitive determinants of blood donation". *Journal of Applied Social Psychology*, 31(7), 1431-1457.
- Aumeboonsuke, V. & Caplanova, A. (2021). "An analysis of impact of personality traits and mindfulness on risk aversion of individual investors". *Current Psychology*, 42(8), 6800-6817.
- Baer, R. A.; Smith, G. T.; Hopkins, J.; Krietemeyer, J. & Toney, L. (2006). Using self-report assessment methods to explore facets of mindfulness. *Assessment*, 13(1), 27-45.
- Bahl, S.; Milne, G.; Ross, S.; Mick, D.; Grier, S.; Chugani, S.; Chan, S.; Gould, S.; Cho, Y.-N.; Dorsey, J.; Schindler, R.; Murdock, M. & Boesen-Mariani, S. (2016). "Mindfulness: Its transformative potential for consumer, societal, and environmental well-being". *Journal of Public Policy & Marketing*, 35(2), 198-210.
- Bandura, A. (1982). "Self-efficacy mechanism in human agency". *American Psychologist*, 37(2), 122-147.
- Bandura, A. (1992). "Exercise of personal agency through the self- efficacy mechanism. In: Schwarzer R editor. Self-efficacy: Thoughts control of action". *Washington DC Hemisphere*, 3-38.
- Bandura, A. (1993). "Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning". *Educational Psychologist*, 28(2), 117-148.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Freeman, New York.
- Bandura, A. (2012). *Self-efficacy the exercise of Control*. Freeman.
- Barbaro, N. & Pickett, S. M. (2016). "Mindfully Green: Examining the effect of connectedness to nature on the relationship between mindfulness and engagement in pro-environmental behavior". *Personality and Individual Differences*, 93, 137-142.
- Beehner, C. G. (2021). *System leadership for Sustainability*. Routledge.

- Black, D. S.; Sussman, S.; Johnson, C. A. & Milam, J. (2012). "Trait mindfulness helps shield decision-making from translating into health-risk behavior". *Journal of Adolescent Health, 51*(6), 588-592.
- Brown, K. W. & Kasser, T. (2005). "Are psychological and ecological well-being compatible? the role of values, mindfulness, and lifestyle". *Social Indicators Research, 74*(2), 349-368.
- Brown, K. W. & Ryan, R. M. (2003). "The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being". *Journal of Personality and Social Psychology, 84*(4), 822-848.
- Cai, B.; Chen, Y. & Ayub, A. (2023). "Quiet the mind, and the soul will speak"! exploring the boundary effects of Green Mindfulness and Spiritual Intelligence on university students' green entrepreneurial intention-behavior link. *Sustainability, 15*(5), 3895.
- Chang, T.-W.; Chen, F.-F.; Luan, H.-D. & Chen, Y.-S. (2019). "Effect of green organizational identity, green shared vision, and organizational citizenship behavior for the environment on Green Product Development Performance". *Sustainability, 11*(3), 617.
- Chen, G.; Gully, S. M. & Eden, D. (2001). "Validation of a new general self-efficacy scale". *Organizational research methods, 4*(1), 62-83.
- Chen, Y.-S.; Chang, C.-H. & Lin, Y.-H. (2014a). "Green Transformational Leadership and green performance: The mediation effects of green mindfulness and green self-efficacy". *Sustainability, 6*(10), 6604-6621.
- Chen, Y.-S.; Chang, C.-H.; Yeh, S.-L. & Cheng, H.-I. (2014b). "Green shared vision and green creativity: The mediation roles of Green Mindfulness and green self-efficacy". *Quality & Quantity, 49*(3), 1169-1184.
- Chen, C.; Rasheed, A. & Ayub, A. (2023). "Does green mindfulness promote Green Organizational Citizenship Behavior: A moderated mediation model". *Sustainability, 15*(6), 5012.
- Creswell, J. D. (2017). "Mindfulness interventions". *Ann. Rev. Psychol, 68*, 491-516.
- Deci, E. L. (2004). "Intrinsic Motivation and Self-Determination". *Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology, 11*, 437-448.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2015). "Self-determination theory". *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 21*, 486-491.
- Dharmesti, M.; Merrilees, B. & Winata, L. (2020). "I'm mindfully green": Examining the determinants of guest pro-environmental behaviors (PEB) in hotels. *Journal of Hospitality Marketing & Management, 29*(7), 830-847.
- Ericson, T.; Kjønstad, B. G. & Barstad, A. (2014). "Mindfulness and Sustainability". *Ecological Economics, 104*, 73-79.
- Faraz, N. A.; Ahmed, F.; Ying, M. & Mehmood, S. A. (2021). "The interplay of green servant leadership, self-efficacy, and intrinsic motivation in predicting employees' pro-environmental behavior". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 28*(4), 1171-1184.

- Farooq, R.; Zhang, Z.; Talwar, S. & Dhir, A. (2022). "Do green human resource management and self-efficacy facilitate green creativity? A study of luxury hotels and Resorts". *Journal of Sustainable Tourism*, 30(4), 824-845.
- Geiger, S. M.; Otto, S. & Schrader, U. (2018). "Mindfully Green and healthy: An indirect path from mindfulness to ecological behavior". *Frontiers in Psychology*, 8.
- Guo, L.; Xu, Y.; Liu, G.; Wang, T.; Du, C. (2019). "Understanding Firm Performance on Green Sustainable Practices through Managers' Ascribed Responsibility and Waste Management: Green Self-Efficacy as Moderator". *Sustainability* 11 (18), 4976.
- Hmieleski, K. M. & Baron, R. A. (2008). "When does entrepreneurial self-efficacy enhance versus reduce firm performance?" *Strategic Entrepreneurship Journal*, 2(1), 57-72.
- Ho, Y. H.; Wang, C. K. & Lin, C. Y. (2022). "Antecedents and Consequences of Green Mindfulness: A Conceptual Model". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(11), 6367.
- Hwang, K. & Lee, B. (2019). "Pride, mindfulness, public self-awareness, affective satisfaction, and customer citizenship behaviour among Green Restaurant customers". *International Journal of Hospitality Management*, 83, 169-179.
- İbrahim, M. & Mahmood, R. (2022). "Proactive environmental strategy and environmental performance of the manufacturing smes of Karachi City in Pakistan: Role of Green Mindfulness as a DCV". *Sustainability*, 14(19), 12431.
- Jia, J.; Liu, H.; Chin, T. & Hu, D. (2018). "The continuous mediating effects of GHRM on employees' green passion via transformational leadership and green creativity". *Sustainability*, 10(9), 3237.
- Kalyar, M. N.; Ali, F. & Shafique, I. (2021). "Green Mindfulness and green creativity nexus in hospitality industry: Examining the effects of green process engagement and CSR". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(8), 2653-2675.
- Khan, F. A.; Shaukat, S. R.; Ahmad, M. & Saeed, T. (2022). "Can Employee's Green Creativity be nurtured? Clarifying the Roles of Green Employee Engagement and Green Self Efficacy: Proximal and Distal Effects of Green Human Resource Management Practices". *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS)*, 42(3), 609-622.
- Kirkpatrick, S. A. & Locke, E. A. (1996). "Direct and indirect effects of three core charismatic leadership components on performance and attitudes". *Journal of Applied Psychology*, 81(1), 36-51.
- Langer, E.J. (1997). *The Power of Mindful Learning*; Addison-Wesley, Inc.: Reading, MA, USA.
- Langer, E. J. & Moldoveanu, M. (2000). "Mindfulness Research and the future". *Journal of Social Issues*, 56(1), 129-139.
- Larwood, L.; Falbe, C. M.; Kriger, M. P. & Miesing, P. (1995). "Structure and meaning of organizational vision". *Academy of Management Journal*, 38(3), 740-769.
- Levesque, C. & Brown, K. W. (2007). "Mindfulness as a moderator of the effect of implicit motivational self-concept on day-to-day behavioral motivation". *Motivation and Emotion*, 31(4), 284-299.

- Li, W.; Bhutto, T. A.; Xuhui, W.; Maitlo, Q.; Zafar, A. U. & Ahmed Bhutto, N. (2020). "Unlocking employees' green creativity: The effects of green transformational leadership, green intrinsic, and extrinsic motivation". *Journal of Cleaner Production*, 255, 120229.
- Loon, Hoe, S. (2007). "Shared vision: A development tool for organizational learning". *Development and Learning in Organizations: An International Journal*, 21(4), 12-13.
- Moradi, P.; Hosseinpour, M. & Nasiri, M. (2016). "Determining the relationship between strategic functions of human resources management with staff self-efficacy of ports and Maritime of Khuzestan-special economic zone of the imam Khomeini (RA) port". *European Online Journal of Natural and Social Sciences: Proceedings*, 4(1), 2057-2068.
- Mughal, M. F.; Cai, S. L.; Faraz, N. A. & Ahmed, F. (2022). "Environmentally specific servant leadership and employees' pro-environmental behavior: Mediating role of Green Self Efficacy". *Psychology Research and Behavior Management*, Volume 15, 305-316.
- Nisar, Q. A.; Haider, S.; Ali, F., Gill, S. S. & Waqas, A. (2022). "The role of Green HRM on environmental performance of hotels: Mediating effect of green self-efficacy & employee green behaviors". *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 1-34.
- Nisar, Q. A.; Zafar, A.; Shoukat, M. & Ikram, M. (2017). "Green transformational leadership and green performance: The mediating role of green mindfulness and green self-efficacy". *International Journal of Management Excellence (ISSN: 2292-1648)*, 9(2), 1059-1066.
- Norton, T. A.; Parker, S. L.; Zacher, H. & Ashkanasy, N. M. (2015). "Employee green behavior: A theoretical framework, Multilevel Review, and future research agenda (supplementary material)". *UQ eSpace*.
- Panno, A.; Giacomantonio, M.; Carrus, G.; Maricchiolo, F.; Pirchio, S. & Mannetti, L. (2017). "Mindfulness, pro-environmental behavior, and belief in climate change: The mediating role of Social Dominance". *Environment and Behavior*, 50(8), 864-888.
- Princen, T. (1997). "The shading and distancing of Commerce: When internalization is not enough". *Ecological Economics*, 20(3), 235-253.
- Sharma, N. & Dayal, R. (2017). Drivers of Green Purchase Intentions: Green self-efficacy and perceived consumer effectiveness". *Global Journal of Enterprise Information System*, 8(3), 27.
- Stajkovic, A. D. & Luthans, F. (1998). "Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis". *Psychological Bulletin*, 124(2), 240-261.
- Tewari, A.; Srivastava, S.; Gangwar, D. & Verma, V. C. (2021). "Young Consumers' purchase intention toward organic food: Exploring the role of mindfulness". *British Food Journal*, 124(1), 78-98.
- Tiwari, P. (2022). "Analysing Green Self-efficacy and Green Altruism of Millennials Customers Toward Green Purchases Through the lens of the Theory of Planned Behaviour". *Public Organization Review*, 1-17.
- Umar, S. & Chunwe, G. N. (2019). "Advancing Environmental Productivity: Organizational mindfulness and strategies". *Business Strategy and the Environment*, 28(3), 447-456.

- Vogus, T. J. & Sutcliffe, K. M. (2012). "Organizational mindfulness and mindful organizing: A reconciliation and path forward". *Academy of Management Learning & Education*, 11(4), 722-735.
- Williams, J.J. & Seaman, A.E. (2010). "Corporate governance and mindfulness: the impact of management accounting systems change". *The Journal of Applied Business Research*, 26(5), 1-17.
- Wu, H. & Mweemba, L. (2009). "Environmental self-efficacy, attitude and behavior among small scale farmers in Zambia". *Environment, Development and Sustainability*, 12(5), 727-744.
- Yusliza, M. Y.; Amirudin, A.; Rahadi, R. A.; Nik Sarah Athirah, N. A.; Ramayah, T.; Muhammad, Z. & Mokhlis, S. (2020). "An investigation of pro-environmental behaviour and sustainable development in Malaysia". *Sustainability*, 12(17), 7083.
- Zhang, Y.; Chen, Z. J. & Ni, S. (2019). "The security of being grateful: Gratitude promotes risk aversion in decision-making". *The Journal of Positive Psychology*, 15(3), 285-291.
- Zhang, W.; Zhang, X. & Zhou, Q. (2023). "How does knowledge seeking and knowledge generation promote green supply chain management? An empirical study from China". *International Journal of Logistics Research and Applications*, 26(1), 37-57.
- Zhang, W.; X. Zhang & F. Liu. (2020). "Evaluation of the Urban Low Carbon Sustainable Development Capability Based on the TOPSIS-BP Neural Network and Grey Relational Analysis". *Complexity*, 6616988.
- Zhang, W.; Sun, B. & Xu, F. (2020). "Promoting green product development performance via leader green transformationality and employee green self-efficacy: The moderating role of environmental regulation". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(18), 6678.

BÖLÜM 11

YEŞİL YARATICILIK

Sevcan Pınar

Bu bölümde, yeşil yaratıcılık (green creativity) kavramı incelenmiştir. İlk olarak yeşil yaratıcılık kavramının tanımına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur. İkincisi, yeşil yaratıcılık kavramının ortaya çıkışını sağlayan unsurlar değerlendirilmiştir. Üçüncüsü, yeşil yaratıcılık kavramının ölçümü ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Dördüncüsü, yeşil yaratıcılık kavramı ile ilgili yapılmış çalışmalar değerlendirilmiştir. Beşincisi, yeşil yaratıcılık kavramı ile ilgili araştırma önerilerine yer verilmiştir. Son olarak yeşil yaratıcılık ile ilgili örnek olay sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aboelmaged, Mohamed & Hashem, Gharib (2019). "Absorptive capacity and green innovation adoption in SMEs: The mediating effects of sustainable organisational capabilities". *Journal of Cleaner Production*, 220, 853-863.
- Aboramadan, Mohammed & Karatepe, Osman M (2021) "Green Human Resource Management, Perceived Green Organizational Support and Their Effects on Hotel Employees' Behavioral Outcomes". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(10), 3199-3222.
- Abualigah, Ahmad; Koburtay, Tamer; Bourini, Islam; Badar, Kamal & Gerged, Ali Meftah (2022) "Towards Sustainable Development In The Hospitality Sector: Does Green Human Resource Management Stimulate Green Creativity? A Moderated Mediation Model". *Business Strategy and the Environment*, 1-16.
- Amabile, Teresa M; Conti, Regina; Coon, Heather; Lazenby, Jeffrey & Herron, Michael (1996). "Assessing the Work Environment for Creativity". *Academy of Management Journal*, 39, 1154-1184.
- Amabile, Teresa M (1998). "How to kill creativity", *Boston, MA: Harvard Business School Publishing*, 76, 76-87.
- Amabile, Teresa M. & Pratt, Michael G. (2016). "The Dynamic Componential Model of Creativity and Innovation in Organizations: Making Progress, Making Meaning". *Research in Organizational Behavior*, 36, 157-183.
- Awan, Usama; Sroufe, Robert & Kraslawski, Andrzej (2019). "Creativity Enables Sustainable Development: Supplier Engagement As A Boundary Condition for the Positive Effect on Green Innovation". *Journal of Cleaner Production*, 226, 172-185.
- Bakker, Arnold B. & Xanthopoulou, Despoina (2013). "Creativity and Charisma Among Female Leaders: The Role of Resources and Work Engagement". *The International Journal of Human Resource Management*, 24(14), 2760-2779.
- Calantone, Roger; Cavusgil, Tamer S. & Zhao, Yushan (2002), "Learning Orientation, Firm Innovation Capability and Firm Performance". *Industrial Marketing Management*, 31(6), 515-524.
- Chang, Ching-Hsun (2011). "The Influence of Corporate Environmental Ethics on Competitive Advantage: The Mediation Role of Green Innovation". *Journal of Business Ethics*, 104, 361-370.
- Chen, Yu-Shan (2010). "The Drivers of Green Brand Equity: Green Brand Image, Green Satisfaction, and Green Trust". *Journal of Business Ethics*. (93)2, 307-319.
- Chen, Yu-Shan & Chang, Ching-Hsun (2012). "Enhance Green Purchase Intentions: The Roles of Green Perceived Value, Green Perceived Risk, and Green Trust". *Management Decision*, 50(3), 502-520.
- Chen, Yu-Shan; Chang, Ching-Hsun & Wu, F.S. (2012). "Origins of Green Innovations: The Differences Between Proactive and Reactive Green Innovations". *Management Decision*, 50, 368-398.

- Chen, Yu-Shan (2008). "The Driver of Green Innovation and Green Image—Green Core Competence" *Journal of Business Ethics*, 81(3), 531–543.
- Chen, Yu-Shan & Chang, Ching-Hsun (2013). "The Determinants of Green Product Development Performance: Green Dynamic Capabilities, Green Transformational Leadership, and Green Creativity". *Journal of Business Ethics*, 116, 107–119.
- Chen, Yu-Shan (2011). "Green Organizational Identity: Sources and Consequence". *Management Decision*, 49, 384–404.
- Chen, Yu-Shan & Chang, Ke-Chiun (2013) "The Nonlinear Effect of Green Innovation on the Corporate Competitive Advantage". *Quality & Quantity*, 47(1), 271–286.
- Chen, Yu-Shen; Lin, Yu-Hsien; Lin, Ching-Ying & Chang, Chih-Wei (2015) "Enhancing green absorptive capacity, green dynamic capacities and green service innovation to improve firm performance: An analysis of structural equation modeling (SEM)". *Sustainability*, 7, 15674–15692.
- Chen, Yu-Shan; Chang, Tai-Wei; Lin, Chun-Yu; Lai, Pi-Yu & Wang, Kuan-Hung (2016). "The Influence of Proactive Green Innovation and Reactive Green Innovation on Green Product Development Performance: The Mediation Role of Green Creativity". *Sustainability*, 8(10), 966.
- Cooper, Robert G. (1979). "The Dimensions of Industrial New Product Success and Failure". *Journal of Marketing*, 43, 93–103.
- Coutinho, Vera; Domingues, Ana Rita; Caeiro, Sandra,; Painho, M., Antunes, P., Santos, R., Videira, N., Walker, R.M., Huisingh, D. & Ramos, T.B. (2018). "Employee-driven sustainability performance assessment in public organisations". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(1), 29–46.
- Çiçek, Berat & Çiçek, Ahmet (2020). "İşyeri Nezaketsizliğinin Yaratıcı Çalışan Performansı Üzerindeki Etkisi: Lider-Üye Etkileşiminin Aracılık Rolü". *İş ve İnsan Dergisi*, 7(2), 267–282.
- Darvishmotevali, Mahlagha; Altinay, Levent & Köseoglu, Mehmet Ali (2020). "The link between environmental uncertainty, organizational agility, and organizational creativity in the hotel industry". *International Journal of Hospitality Management*, 87, 102499.
- Eiadat, Yousef; Kelly, Aidan; Roche, Frank & Eyadat, Hussein (2008). "Green and Competitive? An Empirical Test of The Mediating Role of Environmental Innovation Strategy". *Journal of World Business*, 43, 131–145.
- Erez, Miriam & Nouri, Rikki (2010). "Creativity: The Influence of Cultural, Social and Work Contexts". *Management and Organization Review*, 6(3), 351– 370.
- Freeman, Chris & Soete, Luc (1997). *The Economics of Industrial Innovation*. MIT Press Books, 1.
- Freeman, Chris. (2013). *Economics of Industrial Innovation*. United States: Routledge.
- Friedman, Ronald S. & Förster, Jens (2001). "The Effects of Promotion and Prevention Cues on Creativity". *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(6), 1001–1013.
- Griffin, Abbie (1997). "The Effect of Project and Process Characteristics on Product Development Cycle Time". *Journal of Marketing Research*, 34, 24–35.

- Hair, Joe F; Sarstedt, Marko; Hopkins, Lucas & Kuppelwieser, Volker G. (2014). "Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM): An Emerging Tool in Business Research". *European Business Review*, 26, 106–121.
- Halbesleben, Jonathon R. B.; Novicevic, Milorad M.; Harvey, Michael G. & Buckley, M. Ronald (2003). "Awareness of Temporal Complexity in Leadership of Creativity and Innovation: A Competency-Based Model", *The Leadership Quarterly*, 14, 433–454.
- Hameed, Zahid; Naeem, Rana Muhammad; Hassan, Marria; Naeem, Muhammad, Nazim, Muhammad & Maqbool, Adana (2021), "How GHRM Is Related to Green Creativity? A Moderated Mediation Model of Green Transformational Leadership and Green Perceived Organizational Support". *International Journal of Manpower*, 43(3), 595-613.
- Hoe, Siu Loon (2007). "Shared Vision: A Development Tool for Organizational Learning". *Development and Learning in Organizations*, 21(4), 12–13.
- Huo, Weiwei; Li, Xianmiao; Zheng, Manyi; Liu, Yan & Yan, Jinyi (2020). "Commitment to Human Resource Management of the Top Management Team for Green Creativity". *Sustainability*, 12(3),1008.
- Jabbour, Charbel Jose Chiappetta; Santos, Fernando, Almada & Nagano, Marcelo Seido (2010). "Contributions of HRM Throughout the Stages of Environmental Management: Methodological Triangulation Applied to Companies in Brazil". *The International Journal of Human Resource Management*, 21, 1049–1089.
- Jia, Jianfeng; Liu, Huanxin; Chin, Tachia & Hu, Dongqing (2018). "The Continuous Mediating Effects of GHRM on Employees' Green Passion Via Transformational Leadership and Green Creativity". *Sustainability*, 10(9), 3237.
- Jiang, Hui; Wang, Kaichao; Lu, Zhibin; Liu, Yifei; Wang, Yu & Li, Gang (2021). "Measuring Green Creativity for Employees in Green Enterprises: Scale Development and Validation". *Sustainability*, 13, 275.
- Karatepe, Tuna; Ozturen, Ali; Karatepe, Osman M; Uner, M. Mithat & Kim, Taegoo Terry (2022). "Management Commitment to the Ecological Environment, Green Work Engagement and Their Effects on Hotel Employees' Green Work Outcomes". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*,
- Kwasniewska, Joanna & Necka, Edward (2004). "Perception of the Climate for Creativity in the Workplace: The Role of the Level in the Organization and Gender". *Creativity and Innovation Management*, 13(3), 187-196.
- Li, Guiquan; Shang, Yufan; Liu, Haixin & Xi, Youmin (2014). "Differentiated Transformational Leadership and Knowledge Sharing: A Cross-Level Investigation". *European Management Journal*, 32, 554–563.
- Li, W.; Bhutto, Tahseen Ahmed; Xuhui, Wang; Maitlo, Qamaruddin; Zafar, Abaid Ullah & Bhutto, Ahmad Niaz (2020). "Unlocking employees' green creativity: The effects of green transformational leadership, green intrinsic, and extrinsic motivation", *Journal of Cleaner Production*, 255, 120229

- Lin, Ru-Jen; Tan, Kim-Hua & Geng, Yong (2013). "Market Demand, Green Product Innovation, and Firm Performance: Evidence from Vietnam Motorcycle Industry". *Journal of Cleaner Production*, 40, 101-107.
- Liu, Beini; Xu, Jinghua; Guo, Yuehua & Fu, Yaoyao (2022). "How The Perceived Value of Green Creativity Influences Employees' Green Creativity: The Dual Promotion-Prevention Path". *Journal of Sustainable Tourism*,
- Lu, Chia-Chen (2016). "Interactive Effects of Environmental Experience and Innovative Cognitive Style on Student Creativity in Product Design". *International Journal of Technology Design Education*, 27, 577-594.
- Luu, Tuan Trong (2020). "Integrating Green Strategy and Green Human Resource Practices to Trigger Individual and Organizational Green Performance: The Role Of Environmentally-Specific Servant Leadership". *Journal of Sustainable Tourism*, 28, 1193-1222.
- Luu, Tuan Trong (2022) "Fostering Green Service Innovation Perceptions Through Green Entrepreneurial Orientation: The Roles of Employee Green Creativity and Customer Involvement". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*.
- Lyu, Chaolin; Peng, Can; Li, Ruixue, Yang, Xiaona & Cao, Dongqin (2022). "Ambidextrous Leadership and Sustainability Performance: Serial Mediation Effects of Employees' Green Creativity and Green Product Innovation". *Leadership & Organization Development Journal*, 43(8), 1376-1394.
- Maitlo Qamaruddin; Wang Xiuting; Jingdong Yan; Lashari Ishfaque Ahmed; Faraz Naveed Ahmad & Hajaro Nazim Hussain (2022). "Exploring Green Creativity: The Effects of Green Transformational Leadership, Green Innovation Climate, and Green Autonomy". *Frontiers in Psychology*, 13.
- Mansoor, Adil; Farrukh, Muhammad; Lee, Jong-Keon & Jahan, Sarwat (2021). "Stimulation of Employees' Green Creativity through Green Transformational Leadership and Management Initiatives". *Sustainability*, 13, 7844.
- McKinsey Global Institute (2023). *The Skills Revolution and the Future of Learning and Earning*,
- Mittal, Swati & Dhar, Rajib Lochan (2016). "Effect of green transformational leadership on green creativity: A study of tourist hotels". *Journal of Sustainable Tourism*, 57, 118-127.
- Muisyo, Paul Kivinda; Su, Qin; Hashmi, Hammad Bin Azami; Ho, Thu Hau & Julius, Mercy Muthoni (2022), "The role of green HRM in driving hotels' green creativity". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(4),1331-1352.
- Özgül, Burcu (2020). Yeşil İnovasyon, Öncülleri Ve Firma Performansı Arasındaki İlişki: Rekabet Stratejisinin Moderatör Rolü, T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı İşletme Yönetimi Doktora Programı Doktora Tezi.
- Özgül, Burcu & Zehir, Cemal (2022). "Yeşil Liderlik", içinde: Tüm Yönleriyle Yeşil İşletme (ed. Ali Erbaşı), Nobel Akademik Yayıncılık. Yayın No.: 4114, ISBN: 978-625-417-807-8, 1. Basım, Nisan. 263-289.

- Özgül, Burcu & Zehir, Cemal (2021). "The Influence of Green-Transformational Leadership Style on Corporate Sustainability: A Systematic Literature Review and Propositions for Future Studies". *Istanbul Management Journal*, (90), 1-30.,
- Pinzone, Marta; Guerci, Marco; Lettieri, Emanuele & Huisingh, Donald (2019). "Effects of 'Green' Training on Proenvironmental Behaviors and Job Satisfaction: Evidence from the Italian Healthcare Sector". *Journal of Cleaner Production*, 226(1), 221-232
- Porter, Michael E & Van der Linde, Claas (1995). "Green and Competitive: Ending the Stalemate". *Harvard Business Review*, 73, 120-134.
- Riva, Farzana; Magrizos, Solon & Rubel, Mohammad, Rabiul Basher (2021). "Investigating the Link Between Managers' Green Knowledge and Leadership Style, and Their Firms' Environmental Performance: The Mediation Role of Green Creativity". *Business Strategy and the Environment*, 30 (7), 3228- 3240.
- Shin, Soo-Young; Park, Won-Woo & Lim, Hyoun Sook (2013). "What Makes Small-and Medium-Sized Enterprises Promote Organizational Creativity: The Contingency Perspective". *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 41(1), 71-82.
- Sidney, Mangenda Tshiaba; Wang, Nianxin; Nazir, Mehrab; Ferasso Marcos & Saeed, Abeera (2022). "Continuous Effects of Green Transformational Leadership and Green Employee Creativity: A Moderating and Mediating Prospective". *Frontiers in Psychology*, 13, 840019.
- Smith, Faye (2004). "The Power of Strategy Innovation: A New Way of Linking Creativity and Strategic Planning to Discover Great Business Opportunities". *Academy of Management Perspectives*, 18(2), 10510.
- Smith, Preston G. & Reinertsen, Donald G. (1992). "Shortening The Product Development". *Research-Technology Management*, 35(3), 44-49.
- Song, Wenhao & Yu, Hongyan (2018). "Green Innovation Strategy and Green Innovation: The Roles of Green Creativity and Green Organizational Identity". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25, 135-150.
- Song, Wenhao; Yu, Hongyan & Xu, Hui (2020). "Effects of Green Human Resource Management and Managerial Environmental Concern on Green Innovation". *European Journal of Innovation Management*.
- Riva, Farzana; Magrizos, Solon & Rubel, Mohammad Rabiul Basher. 2021. "Investigating the Link Between Managers' Green Knowledge and Leadership Style, and Their Firms' Environmental Performance: The Mediation Role Of Green Creativity". *Business Strategy and the Environment*, 30(7), 3228-3240.
- Tahereh, Roshani & Mahnoush, Sadeghitari (2012). "Creativity". *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 6 (2), 25-28.
- Torrance, E. P. (1962). "Testing and Creative Talent". *Educational Leadership*, October, 7-11.
- Torrance, E. P. (1968). "Education and Creative Potential: Modern School Practices Series (5)", Minneapolis: The University of Minnesota Press

- Wang, Juanru; Xue, Yajiong; Sun, Xiaolin & Yang, Jin. (2020). "Green Learning Orientation, Green Knowledge Acquisition and Ambidextrous Green Innovation". *Journal of Cleaner Production*, 250:119475.
- Wang, Chao-Hung (2019). "How Organizational Green Culture Influences Green Performance and Competitive Advantage: The Mediating Role of Green Innovation". *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30, 666-683.
- Woodman, Richard W.; Sawyer, John E. & Griffin, Ricky W. (1993). "Toward A Theory of Organizational Creativity". *Academy of Management Review*, 18(2), 293-321.
- Vogus, Timothy J. & Sutcliffe, Kathleen M. (2012). "Organizational Mindfulness and Mindful Organizing: A Reconciliation and Path Forward". *Academic of Management Learning Education*, 11(4), 722-735.
- Wyer Jr., Robert. S. & Xu, Alison Jing (2010). "The role of behavioral mind-sets in goal-directed activity: Conceptual underpinnings and empirical evidence". *Journal of Consumer Psychology*, 20, 107-125.
- Yeşil, Salih & Mavi, Yüksel (2022). "Örgüt Kültürünün Bireysel Yaratıcılık Üzerine Etkisi: Bir Alan Araştırması", *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-19.
- Yıldırım, Ebru. (2007), "Bilgi Çağında Yaratıcılığın ve Yaratıcılığı Yönetmenin Önemi". *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, 12(9), 109-120.
- Yong, J.Y.; Yusliza, M.Y.; Ramayah, T. & Fawehinmi, O. (2019). "Nexus between green intellectual capital and green human resource management", *Journal of Cleaner Production*, 215, 364-374.
- Yoon, Seung Won; Song, Ji Hoon; Lim, Doo & Joo, Baek-Kyoo (2010). "Structural Determinants of Team Performance: The Mutual Influences of Learning Culture, Creativity, and Knowledge". *Human Resource Development International*, 13, 249-264.
- Zhang, Wengang; Xu, Feng & Wang, Xuefeng (2020). "How Green Transformational Leadership Affects Green Creativity: Creative Process Engagement as Intermediary Bond and Green Innovation Strategy As Boundary Spanner". *Sustainability*, 12(9), 3841.
- Zhou, Jing & Shalley, Christina E. (2011). Deepening Our Understanding of Creativity in The Workplace: A Review of Different Approaches to Creativity Research. In Zedeck Sheldon *Apa Handbook of Industrial & Organizational Psychology*; American Psychological Association: Washington, DC, USA, 275-302.

BÖLÜM 12

YEŞİL ÖRGÜTSEL KİMLİK VE YEŞİL PSİKOLOJİK İKLİM

Dilek Şahinci

Bu bölümde, yeşil örgütsel kimlik (green organizational identity) ve yeşil psikolojik iklim (green psychological climate) kavramları incelenmiştir. İlk olarak yeşil örgütsel kimlik kavramının tanımına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur. İkincisi, yeşil örgütsel kimlik kavramının gelişimi ve kavramla ilgili çalışmalar değerlendirilmiştir. Üçüncüsü, yeşil örgütsel kimlik ekseninde yeşil örgütsel imaj başlığı altında yeşil iletişim faaliyetlerine yer verilmiştir. Dördüncüsü, yeşil psikolojik iklim kavramına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur. Beşincisi, yeşil psikolojik iklim kavramının gelişimi ve ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Son olarak yeşil örgütsel kimlik ve yeşil psikolojik iklim kavramı ile ilgili araştırma önerileri sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Al-Zubi, Hasan & Albloush, Ahmad (2022). "The impact of green organizational identity on green innovation at Jordanian food and beverage companies". *Problems and Perspectives in Management*, 20(2), 302-310.
- Alnaim, Abdullah F. & Abdelwahed, Soomro (2022). "Environmental Challenges and Green Innovation Strategy: A Vigorous Development of Greener Dynamics", *Sustainability*, 14(15), 9709.
- Albert, Stuart & Whetten, David (1985). "Organizational Identity," in L.L. Cummings and B.M. Staw (eds.), *Research in Organizational Behavior*, 7, 263-296. Greenwich, CT: JAI Press.
- Al-Ghazali, Bazhaer & Gelaidan, Shah, Amjad (2022). "Green transformational leadership and green creativity? The mediating role of green thinking and green organizational identity in SMEs". *Frontiers in Psychology*, 13, 977998.
- Arulrajah, Anthonypillai Anton & Opatha, Nawaratne (2015). "Green human resource management practices: A review". *Sri Lankan Journal of Human Resource Management*, 5(1), 1-16.
- Babcock, Hope M. (2010). "Corporate Environmental Social Responsibility: Corporate "Greenwashing" or a Corporate Culture Game Changer?". *Fordham Environmental Law Review*, 21, 1-78.
- Badar, Kamal; Kundi, Y. M. & Siddique, Abualigah N. (2023). "Linking environmentally-specific empowering leadership to hotel employees' green creativity: understanding mechanisms and boundary conditions". *Journal of Service Theory and Practice*, 133(3), 412-435.
- Baltes, Boris (2001). "Psychological Climate in the Work Setting", in: *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, New York: Elsevier/Pergamon, 12355-12359.
- Biswas, Shetu Ranjan; Dey, M.; Bhattacharjee, S & Uddin, M. A. (2021). "How does corporate environmental strategy contribute to voluntary environmental behavior? Influence of psychological green climate, firms' size, and employees' age". *Sage Open*, 11(1), 1-11.
- Butto, Tahseen Ahmed; Farooq, R.; Talwar, S.; Awan, U. & Dhir, A. (2021). "Green inclusive leadership and green creativity in the tourism and hospitality sector: serial mediation of green psychological climate and work engagement". *Journal of Sustainable Tourism*, 29(10), 716-737.
- Cantor, David E.; Morrow, P.C. & Montabon, F. (2012). "Engagement in Environmental Behaviors Among Supply Chain Management Employees: An Organizational Support Theoretical Perspective". *Journal of Supply Chain Management*, 48, 33-51.
- Chang, Ching-Hsun & Chen, Yu-Shan, (2013). "Green organizational identity and green innovation". *Management Decision*, 51(5), 056-1070.
- Chang, Tai-Wei (2020). "Corporate Sustainable Development Strategy: Effect of Green Shared Vision on Organization Members' Behavior". *International Journal of Environmental Research And Public Health*, 17(7), 2446.
- Chang, Tai-wei & Hung, Chang-Ze (2021). "How to shape the employees' organization sustainable green knowledge sharing: Cross-level effect of green organizational identity effect on green management behavior and performance of members" -Z.Sustainability (Switzerland), 13(2), 1-19, 626202.

- Chang, Tai-Wei; Chen, F. F; Luan, H. D. & Chen Y. S. (2019). "Effect of Green Organizational Identity, Green Shared Vision, and Organizational Citizenship Behavior for the Environment on Green Product Development Performance". *Sustainability*, 1(3), 617.
- Chen, Silu; Jiang, W.; Li, X. & Gao, H. (2021). "Effect of Employees' Perceived Green HRM on Their Workplace Green Behaviors in Oil and Mining Industries: Based on Cognitive-Affective System Theory". *International Journal of Environmental Research And Public Health*, 18(8), 4056.
- Chen, Yu, Shan (2008). "The Driver of Green Innovation and Green Image-Green Core Competence". *Journal of Business Ethics*, 81(3), 531-543.
- Chen, Yu, Shan & Lai, S. B. & Wen C. T. (2006). "The Influence of Green Innovation Performance on Corporate Advantage in Taiwan". *Journal of Business Ethics*, 67, 331-339.
- Chen, Yu, Shan (2011). "Green Organizational Identity: Sources and Consequence". *Management Decision*, 49(3), 384-404.
- Chen, Yu, Shan & Chang, Ke, Chuin. (2013). "The nonlinear effect of green innovation on the corporate competitive advantage". *Quality & Quantity*, 47, 271-286.
- Chen, Yunqi; Gao, L. & Zhang, Y. (2022). "The Impact of Green Organizational Identity on Green Competitive Advantage: The Role of Green Ambidexterity Innovation and Organizational Flexibility". *Mathematical Problems in Engineering*, 4305900.
- Cheng, Zujie; Wu, B.; Deng, X. & Li, W. (2023). "Corrigendum: The impact of employees' pro-environmental behaviors on corporate green innovation performance: The mediating effect of green organizational identity". *Frontiers in Psychology*, 14, 1130314.
- Cheng, Zujie; Wu, B.; Deng, X. & Li, W. (2022). "The impact of employees' pro-environmental behaviors on corporate green innovation performance: The mediating effect of green organizational identity". *Frontiers In Psychology*, 13, 984856.
- Choong, Y. O.; Ng, L-P; Tee, C-W.; Kuar, L-S.; Teoh, S-Y. & Chen; I-C. (2019). "Green Work Climate and Pro-Environmental Behaviour Among Academics: The Mediating Role of Harmonious Environmental Passion". *International Journal of Management Studies*, 26(2), 77-97.
- Cornelissen, Joep, P. & Haslam, Balmer (2007). "Social identity, organizational identity and corporate identity: Towards an integrated understanding of processes, patternings and products". *British Journal of Management*, 18, 1-16.
- Crane, Andrew (2000). "Facing the Backlash: Green Marketing and Strategic Reorientation in the 1990's". *Journal of Strategic Marketing*, 8 (3), 277-296.
- Dalvi, Mohammed, Reza & Janati, Shima (2014). "The study effect of green organizational identity on green innovation". *Advances in Environmental Biology*, 8(25), 450-458.
- Du, Yuechao & Yan, Minghao (2022). "Green Transformational Leadership and Employees Taking Charge Behavior: The Mediating Role of Personal Initiative and the Moderating Role of Green Organizational Identity". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(7), 4172.
- Fatoki, Olawake (2023). "Green transformational Leadership and employee pro-environmental behavior: The role of green thinking and green psychological climate". *International Journal of Management and Sustainability, Conscientia Beam*, 12(1), 13-25.

- Frandsen, Sanne (2017). "Organizational Image", In Scott, C. & Lewis, L. (Eds.), *The International Encyclopedia of Organizational Communication*, 4, John Wiley & Sons.1795-1804.
- Furlow, Nancy, E. (2010). "Greenwashing in the New Millennium". *Journal of Applied Business & Economics*, 10(6), 22-25.
- Gangadharan, Lata & Ma R. Valenzuela (2000). "Interrelationships between Income, Health and the Environment: Extending the Environmental Kuznets Curve Hypothesis". *Ecological Economics*, 36,513-531.
- Gray, Edmund, R. & Balmer, John. M. T. (1998). "Managing corporate image and corporate reputation". *Long Range Planning*, 31(5), 695-702.
- Hart, Stuart, L.(2008). "Beyond Greening, Strategies For A Sustainable World", *Environmental Management: Readings and Cases*, by Michael V. Russo AGE Publications, Inc; 2nd edition.
- Hicklenton, Carol & Hine, Loi (2019). "Can work climate foster pro-environmental behavior inside and outside of the workplace?". *Plos One*, 14(10), 1-13.
- Huang, Stanley & Lee, Lee (2021). "Constructing an Adoption Model of Proactive Environmental Strategy: A Novel Quantitative Method of the Multi-Level Growth Curve Model". *Mathematics*, 9(16), 1962.
- James, Lawrence R.; Choi, C. C.; Ko, C. H. E.; McNeil, P. K.; Minton, M. K.; Wright, M. A. & Kim, K. I. (2008). "Organizational and Psychological Climate: A Review of Theory and Research". *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 17, 5-32.
- Joshua Jude, B.; Jin,Y.; Ogunmokun, O. A. & Ikhide, J. E. (2022). "Hospitality for sustainability: employee eco-anxiety and employee green behaviors in green restaurants". *Journal of Sustainable Tourism*, 1-7.
- Kassarjian, Harold (1971). "Incorporating Ecology Into Marketing Strategy: The Case Of Air Pollution". *Journal of Marketing*, 35, 61-65.
- Kats, Ian M.; Rauvola, R. S.; Rudolph, C. W. & Zacher, H. (2022). "Employee green behavior: A meta-analysis". *Corporate Social Responsibility And Environmental Management*, 29(5), 1146-1157.
- Kärnä, Jari; Juslin, H.; Ahonen, V. & Hansen, E. (2001). "Green Advertising: Greenwash or a True Reflection of Marketing Strategies?". *Greener Management International*, (33), 59-70.
- Khan, Muhammed, Amir, Shafique; Jianguo, D.; Ali, M.; Saleem, S. & Usman, M. (2019). "Interrelations between ethical leadership, green psychological climate, and organizational environmental citizenship behavior: A moderated mediation model". *Frontiers in Psychology*, 10, 1977.
- Khan, Noor Ullah; Cheng, J.; Yasir, M.; Saufi, R. A.; Nawi, N. C. & Bazkiaei, H. A. (2022). "Antecedents of Employee Green Behavior in the Hospitality Industry". *Frontiers In Psychology*, 13, 836109.
- Kim, Samuel, Seongseop; Lee, J. & Prideaux, B. (2014). "Effect of celebrity endorsement on tourists' perception of corporate image, corporate credibility and corporate loyalty". *International Journal of Hospitality Management*, 37, 131-145.

- Kim, Taeuk (2022). “Assessing the Impacts of Individual and Organizational Factors on South Korea Hotels' Green Performance Using the AMO Model”. *International Journal of Environmental Research And Public Health*, 19(16),10440.
- Li, Mingxing; Abidin, Qammar, R.; Qadri, S. U.; Khan, M. K.; Ma, Z. & Qadri, S. & Mahmood, S. (2023). “Pro-environmental behavior, green HRM practices, and green psychological climate: Examining the underlying mechanism in Pakistan”. *Frontiers in Environmental Science*, 11,1067531.
- Liu, Tiansen; Xing, X.; Song, Y.; Zhu, Y. & Zhu, Y. (2022). “Green organizational identity and sustainable innovation in the relationship between environmental regulation and business sustainability: Evidence from China’s manufacturers”. *Journal of General Management*, 47(4), 213-232.
- Liu, Liangcan & Zhao, Longying (2019). “The Influence of Ethical Leadership and Green Organizational Identity on Employees’ Green Innovation Behavior: The Moderating Effect of Strategic Flexibility”, 4th International Conference On Advances In Energy Resources And Environment Engineering, IOP Book Series, Conference Series, Earth and Environmental Science, 237, 052012.
- Machado, Juan, J. Garcia & Avila, Minerva, Martinez (2019). “Environmental Performance and Green Culture: The Mediating Effect of Green Innovation. An Application to the Automotive Industry”. *Sustainability*, 11, 1-18.
- Mittal, Swati & Dhar, Rajip Lochan (2016). “Effect of green transformational leadership on green creativity: A study of tourist hotels”. *Tourism Management*, 57, 118-127.
- Munshi Debashishe & Kurian Priya (2005). “Imperializing Spin Cycles: A Postcolonial Look at Public Relations, Greenwashing and the Separation of Publics”. *Public Relations Review*, 31, 513-20 .
- Mushtaq, Shakeela; Zubair, D. S. S., Khan, M. & Khurram, S. (2019). “Mediating role of environmental commitment between green organizational identity and green innovation performance”. *Pakistan Journal of Commerce and Social Science*, 13(2), 385-408.
- Norton, A. Thomas; Zacher, H. Parker, S. L. & Ashkanasy, N. M. (2017). “Bridging the Gap between Green Behavioral Intentions and Employee Green Behavior: The Role of Green Psychological Climate”. *Journal of Organizational Behavior*, 38, 996-1015.
- Parguel, Beatrice; Benoit-Moreau, F. & Larcaneux, F. (2009). “A Closer Look at Ethical Corporate Marketing: Sustainability Ratings as a Means to Deter Greenwashing”. *Centre de Recherche DMSP*, 1-19.
- Peattie, Ken & Crane, Andrew(2005). “Green Marketing: Legend, Myth, Farce or Prophecy?”. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 8(4), 357-370.
- Reger, Rjonda; Gustafson, L. T.; DeMarie, S. M. & Mullane, J. V. (1994). “Reframing the organization: why implementing total quality is easier said than done”, *Academy of Management Review*, 19(3), 565-584.
- Robertson, Jannifer. L. & Barling, Julian (2013). “Greening Organizations Through Leaders’ Influence on Employees’ ProEnvironmental Behaviors”, *Journal of Organizational Behavior*, 34, 176-194.

- Sabokro, Mehd; Masud, M. M. & Kayedian, A. (2021). "The effect of green human resources management on corporate social responsibility, green psychological climate and employees' green behavior". *Journal of Cleaner Production*, 313,127963.
- Saleem, Maria; Qadeer, F.; Mahmood, F.; Ariza-Montes, A. & Han, H. (2020). "Ethical Leadership and Employee Green Behavior: A Multilevel Moderated Mediation Analysis". *Sustainability*, 12(3314), 1-16.
- Saleem, Maria; Qadeer, F.; Mahmood, F.; Han, H.; Giorgi, G. & Ariza-Montez, A. (2021). "Inculcation of Green Behavior in Employees: A Multilevel Moderated Mediation Approach". *International Journal of Environmental Research And Public Health*, Volume 18(1), 331.
- Saleem, Maria; Qadeer, F.; Mahmood, F.; Ariza-Montez, A. & Han, H. (2020). "Ethical Leadership and Employee Green Behavior: A Multilevel Moderated Mediation Analysis". *Sustainability*, 1(8), 3314
- Shah, Syed Mehmood Ali; Jiang, Y., Wu, H.; Ahmed, Z.; Ullah, I. & Adebayo, T. S. (2021). "Linking green human resource practices and environmental economics performance: the role of green economic organizational culture and green psychological climate". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(20),10953.
- Sharif, Shahbaz; Yousaf, H. Q.; Shaikh, S.; Mirza, F. & Gantulga, U. (2022). "Hotels' experience of green environment management and innovation performance: stewardship of multiple green drivers". *Journal of Environmental Planning And Management*, 1-28.
- Srivastava, Saumya & Dhiman, Neeraj (2022). "Does Green HRM Practices Infuse Green Behaviour Among Hotel Employees? The Role of Psychological Green Climate". *Vision: The Journal of Business Perspective*.
- Soewarno, Noorlailie; Tjahjadi, B. & Fithrianti, F. (2019). "Green innovation strategy and green innovation: The roles of green organizational identity and environmental organizational legitimacy". *Management Decision*, 57(11), 3061–3078.
- Song, Wenhao & Yu, Hongyan (2018). "Green Innovation Strategy and Green Innovation: The Roles of Green Creativity and Green Organizational Identity". *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(2), 135–150.
- Song, Wenhao; Ren, S. & Yu, J. (2019). " Bridging the gap between corporate social responsibility and new green product success: The role of green organizational identity". *Business Strategy and the Environment*, 28(1), 88-97.
- Tahir, Rubab; Athar, M. R. & Afzal, A. (2020). "The impact of greenwashing practices on green employee behaviour: Mediating role of employee value orientation and green psychological climate". *Cogent Business and Management*, 7(1),1781996.
- Thong, Kai-Chong & Wong, Wai-Peng (2018). "Pathways for Sustainable Supply Chain Performance—Evidence from a Developing Country, Malaysia". *Sustainability*, 10(8), 2781.
- Ul-Islam, Jamid; Nazir, O. & Rahman, Z. (2023). "Sustainably engaging employees in food waste reduction: A conscious capitalism perspective". *Journal of Cleaner Production*, 389,136091.
- Werff, Ellen Van Der; Steg, L. & Keizer, K. (2013). "The Value of Environmental Self-Identity: The Relationship Between Biospheric Values, Environmental Self-Identity and Environmental Preferences, Intentions and Behaviour". *Journal of Environmental Psychology*, 34, 55-63.

- Wu, Jangjian; Tang, G. & Sun, W. (2018). "Exploring 'new generation' employees' green tactics in environmental protection in China". *Asia Pacific Business Review*, 24(4), 510-527.
- Xiao, Jincen; Mao, J. Y.; Huang, S. & Qing, T. (2020). "Employee-organization fit and voluntary green behavior: a cross-level model examining the role of perceived insider status and green organizational climate". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(7), 1-18.
- Xing, Xinpeng; Wang, J. & Tou, L. (2019). "The relationship between green organization identity and corporate environmental performance: The mediating role of sustainability exploration and exploitation innovation". *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(6), 921.
- Xu, Li; Cherian, J.; Zaheer, M.; Sial, M. S.; Comite, U.; Cismas, L. M.; Cristia, J. F. E. & Olah, J. (2022). "The Role of Healthcare Employees' Pro-Environmental Behavior for De-Carbonization: An Energy Conservation Approach from CSR Perspective". *Energies*, 15(9), 3429.
- Xu, Binfeng; Gao, X.; Cai, W. & Jiang, L. (2022). "How Environmental Leadership Boosts Employees' Green Innovation Behavior? A Moderated Mediation Model". *Frontiers in Psychology*, 12, 689671.
- Yang, Liqin & Liu, Haibing (2022). "The Impact of Ethical Leadership on Employees' Green Innovation Behavior: A Mediating-Moderating Model". *Frontiers In Psychology*, 13, 951861.
- Yousaf, Zahid; Radulescu, M.; Sinisi, C.; Nassan, A. A. & Haffar, M. (2022). "How Do Firms Achieve Green Innovation? Investigating the Influential Factors among the Energy Sector". *Energies*, 15(7), 2549.
- Yuan, Baolong & Li, Jingyu (2023). "Understanding the Impact of Environmentally Specific Servant Leadership on Employees' Pro-Environmental Behaviors in the Workplace: Based on the Proactive Motivation Model". *International Journal of Environmental Research And Public Health*, 20(1), 567.
- Zhou, Shunyi; Zhang, D.; Lyu, C. & Zhang, H. (2018). "Does seeing "mind acts upon mind" affect green psychological climate and green product development performance? The role of matching between green transformational leadership and individual green values". *Sustainability*, 10(9),32,06.
- Zhu, Jian; Tang, W.; Wang, H. & Chen, Y. (2021). "The Influence of Green Human Resource Management on Employee Green Behavior—A Study on the Mediating Effect of Environmental Belief and Green Organizational Identity". *Sustainability*, 13, 4544.
- Zhu, Jian; Tang, W.; Zhang, B. & Wang, H. (2022). "Influence of Environmentally Specific Transformational Leadership on Employees' Green Innovation Behavior-A Moderated Mediation Model". *Sustainability*, 14(3)1828.
- Zientara, Piotr & Zamojska, Anna (2018). "Green organizational climates and employee pro-environmental behaviour in the hotel industry". *Journal of Sustainable Tourism*, 26(7), 1142-1159.

BÖLÜM 13

YEŞİL İTİBAR

Ayşegül Eryılmaz Kırallı

Bu bölümde, yeşil itibar (green reputation) kavramı incelenmiştir. İlk olarak yeşil itibar kavramının tanımına yönelik bir çerçeve oluşturulmuştur. İkincisi, yeşil itibar kavramının ortaya çıkışını sağlayan unsurlar değerlendirilmiştir. Üçüncüsü, yeşil itibar kavramının ölçümü ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Dördüncüsü, yeşil itibar kavramı ile ilgili yapılmış çalışmalar başlığı altına “yeşil itibarın işletme performansına etkisi” ve “yeşil itibar ile ilgili yapılmış diğer çalışmalara” yer verilmiştir. Son olarak yeşil itibar kavramı ile ilgili araştırma önerileri sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdelzاهر, Dina & Newbury, William (2016). "Do green policies build green reputations?". *Journal of Global Responsibility*, 7(2), 226-245
- Afum, Ebenezer; Agyabeng-Mensah, Yaw; Baah, Charles; Asamoah, George & Yaw Kusi, Lawrence (2023). "Green market orientation, green value-based innovation, green reputation and enterprise social performance of Ghanaian SMEs: the role of lean management". *Journal of Business & Industrial Marketing*.
- Afum, Ebenezer; Agyabeng-Mensah, Yaw; Sun, Zhuo; Frimpong, Bright; Lawrence, Yaw Kusi & Acquah, Innocent S. K. (2020). "Exploring the link between green manufacturing, operational competitiveness, firm reputation and sustainable performance dimensions: a mediated approach". *Journal of Manufacturing Technology Management*, 31(7), 1417-1438.
- Agyabeng-Mensah, Yaw; Ebenezer, Afum & Baah, Charles (2022). "Green corporate reputation and innovation: the role of non-supply chain learning and green supply chain knowledge". *International Journal of Emerging Markets*.
- Ansong, Abraham & Agyemang, Otu Serebour (2016). "Firm reputation and financial performance of SMEs: The Ghanaian perspective". *EuroMed Journal of Management*, 1(3), 237-251.
- Baah, Charles; Opoku-Agyeman, Douglas; Acquah, Innocent Senyo Kwasi; Agyabeng-Mensah; Yaw, Afum, Ebenezer; Faibil, Daniel & Abdoulaye, Farid Abdel Moro (2021). "Examining the correlations between stakeholder pressures, green production practices, firm reputation, environmental and financial performance: evidence from manufacturing SMEs". *Sustainable Production and Consumption*, 27, 100-114.
- Barnett, Michael L.; Jermier, John M. & Lafferty, Barbara A. (2006). "Corporate reputation: The definitional landscape." *Corporate Reputation Review*, 9, 26-38.
- Biloslavo, Roberto and Trnavcevic, Anita (2009). "Web sites as tools of communication of a 'green' company". *Management Decision*, 47(7), 1158-1173.
- Boshoff, Christo (2009). "A psychometric assessment of an instrument to measure a service firm's customer-based corporate reputation". *South African Journal of Business Management*, 40(2), 35-44.
- Chen, Yu-Shan (2008). "The driver of green innovation and green image-green core competence". *Journal of Business Ethics*, 81, 531-543.
- Christmann, Petra & Taylor, Glen (2006). "Firm self-regulation through international certifiable standards: Determinants of symbolic versus substantive implementation". *Journal of International Business Studies*, 37, 863-878.
- Daddi, Tiberio; Iraldo, Fabio; Testa, Francesco & De Giacomo, Maria Rose (2019). "The influence of managerial satisfaction on corporate environmental performance and reputation." *Business Strategy and the Environment*, 28(1), 15-24.
- De Giovanni, Pietro & Cariola, Alfio, (2021). "Process innovation through industry 4.0 technologies, lean practices and green supply chains." *Research in Transportation Economics*, 90, 100869.

- Fombrun, Charles & Shanley, Mark (1990). "What's in a name? Reputation building and corporate strategy." *Academy of Management Journal*, 33(2), 233-258.
- Herbig, Paul & Milewicz, John (1995). "To be or not to be... credible that is: a model of reputation and credibility among competing firms." *Marketing Intelligence & Planning*, 13(6), 24-33.
- Hong, Zhaofu & Guo, Xiaolong (2019). "Green product supply chain contracts considering environmental responsibilities". *Omega*, 83, 155-166.
- King, Brayden G. & Whetten, David A. (2008). "Rethinking the relationship between reputation and legitimacy: A social actor conceptualization." *Corporate Reputation Review*, 11, 192-207.
- Kumar, Maneesh & Rodrigues, Vasco Sanchez (2020). "Synergetic effect of lean and green on innovation: A resource-based perspective." *International Journal of Production Economics*, 219, 469-479.
- Leonidou, Constantinos N. & Skarmeas, Dionysis (2017). "Gray shades of green: Causes and consequences of green skepticism." *Journal of Business Ethics*, 144: 401-415.
- Love, Geoffrey E. & Kraatz, Matthew (2009) "Character, conformity, or the bottom line? How and why downsizing affected corporate reputation." *Academy of Management Journal*, 52(2), 314-335.
- Martín-de Castro, Gregorio; Amores-Salvadó, Javier; Navas-López, Jose E. & Balarezo-Núñez, Remy M. (2020). "Corporate environmental reputation: Exploring its definitional landscape." *Business Ethics: A European Review*, 29(1), 130-142.
- Reich, Brondon J. & Soule, Catherine A. Armstrong (2016). "Green demarketing in advertisements: Comparing "buy green" and "buy less" appeals in product and institutional advertising contexts". *Journal of Advertising*, 45(4), 441-458
- Rindova, Violina P.; Williamson, Ian O.; Petkova, Antoaneta P. & Sever, Joy Marie (2005). "Being good or being known: An empirical examination of the dimensions, antecedents, and consequences of organizational reputation." *Academy of Management Journal*, 48(6), 1033-1049.
- Saha, Anup Kumar; Dunne, Theresa & Dixon, Rob (2021). "Carbon disclosure, performance and the green reputation of higher educational institutions in the UK." *Journal of Accounting & Organizational Change*, 17(5), 604-632.
- Shin, Sumin, & Eyun-Jung Ki (2019). "The effects of congruency of environmental issue and product category and green reputation on consumer responses toward green advertising." *Management Decision*, 57(3), 606-620.
- Stekelorum, Rebecca; Laguir, Issam & Elbaz, Jamal (2020). "Can you hear the Eco? From SME environmental responsibility to social requirements in the supply chain." *Technological Forecasting and Social Change*, 158, 120169.
- Walsh, Gianfranco & Sharon E. Beatty (2007). "Customer-based corporate reputation of a service firm: scale development and validation". *Journal of the Academy of Marketing Science*, 35, 127-143.
- Wang, Jun; Zang, Qian ; Lu, Xinman; Ma, Rui; Yu, Baoqin & Ga, Huming (2021). "Emission reduction and coordination of a dynamic supply chain with green reputation". *Operational Research*, 1-44.

- Xi, Bin; Wang, Yaran & Yang, Mingqian (2022). "Green credit, green reputation, and corporate financial performance: evidence from China". *Environmental Science and Pollution Research*, 29: 2401-2419.
- Yadav, Rambalak; Kumar Dokania, Abhishek & Swaroop Pathak, Govind (2016). "The influence of green marketing functions in building corporate image: Evidences from hospitality industry in a developing nation". *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28.10, 2178-2196.
- Yang, Yung-Kai ve Shu-Ling Wu (2016). "In search of the right fusion recipe: The role of legitimacy in building a social enterprise model". *Business Ethics: A European Review* 25.3, 327-343.
- Zameer, Hashim; Wang, Ying; Yasmeen, Humaira & Mubarak, Shujaat (2022). "Green innovation as a mediator in the impact of business analytics and environmental orientation on green competitive advantage". *Management Decision*, 60(2), 488-507.
- Zhang, Xingyi; Shao, Xiaolong; Jeong, EunHa Lena & Jang, SooCheong Shawn (2021). "The effects of restaurant green demarketing on green skepticism and dining intentions: Investigating the roles of benefit associations and green reputation". *International Journal of Hospitality Management*, 97, 103007.

3. Basım

Çocuk ve Aile Sorunlarının Terapi ve Tedavisi

Fatih Kılıçarslan

Çocuk ve Aile Sorunlarının Terapi ve Tedavisi

Fatih Kılıçarslan

Yayın No.: 4867
PDR/Psikoloji: 444
ISBN: 978-625-397-320-9
E-ISBN: 978-625-397-321-6
Basım Sayısı: 3. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kılıçarslan, Fatih.

Çocuk ve Aile Sorunlarının Terapi ve Tedavisi / Fatih Kılıçarslan

3. Basım, XIV + 264 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-320-9

E-ISBN: 978-625-397-321-6

1. Çocuk 2. Aile 3. Terapi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
AİLE TANIMI VE ÖZELLİKLERİ	1
AİLE TANIMI	1
AİLENİN FONKSİYONU.....	1
AİLE ÇEŞİTLERİ.....	2
Mutlu Aile, Güvenli Toplum	3
Ailenin önemi ve işlevi	3
Değişen toplum ve Aile	3
Sağlıklı ailenin özellikleri	3
AİLENİN VAROLUŞSAL TEMEL İHTİYAÇLARI	4
AİLE ORTAMINDA KORUNMASI GEREKEN BEŞ TEMEL ÖZGÜRLÜK.....	6
AİLE YAŞAM DÖNGÜSÜ.....	7
Çocukluktan yaşlılığa bir ömür	8
Küçük Çocuklu Aile Döngüsü.....	8
Çocuğu Ergenlik Döneminde Aile Döngüsü	8
Çocuğu Evden Ayrılan Aile Döngüsü	8
Yaşlılık ve Emeklilik Döngüsü	9
AİLENİN OLUŞUMU	9
Evlilik aşaması	9
AİLENİN OLUŞUM SÜRECİ	13
RUHSAL GELİŞİM DÖNEMLERİ.....	16
ORAL DÖNEM.....	16
ANAL DÖNEM	17
ÖDİPAL DÖNEM.....	17
LATENT DÖNEM	18
BİLİŞSEL GELİŞİM.....	19

1. Temel Güven.....	24
2. Özerklik	25
3. Girişim	26
4. Çalışma ve Yapıcılık.....	27
5. Kimlik.....	27
6. Yakınlaşma	29
7. Üretkenlik.....	29
8. Ego-Benlik Bütünlüğü.....	30
GELİŞİM SÜRECİ	31
1. Motor Gelişim	31
2. Algısal Gelişim.....	32
3. Sosyal ve Duygusal Gelişim.....	33
ANNE-BABA ÇOCUK ETKİLEŞİMİ	34
ZEKA GELİŞİMİ	35
DİL GELİŞİMİ	36
İLETİŞİM BİÇİMLERİ	38
OKUL ÖNCESİ DÖNEMİ (3-6 Yaş)	39
ÇOCUĞUN GELİŞİM SÜRECİNDE BEYİN	42
BEYİN İŞLEVSELLİĞİ.....	42
BEYİN GELİŞİMİ	42
BEYİN YETENEK İLİŞKİSİ.....	43
BEYİN GELİŞİMİNİN RUH SAĞLIĞI İLE İLİŞKİSİ	45
BEYİN GELİŞİMİNİN BEDEN SAĞLIĞI İLE İLİŞKİSİ.....	45
GELİŞİMİ OLUMSUZ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	47
YOKSULLUK VE BESLENME YETERSİZLİĞİ	47
ANA-BABA ÇOCUK İLİŞKİSİ	49
ANA- BABA VE ÇOCUĞUN ÖZELLİKLERİ.....	49
ANA- BABANIN ÇOCUKLARINA YAKLAŞIMI	50
ANA-BABA ÇOCUK RUHSAL SORUNLARI	52
Çocuğum Okula Başlıyor.....	52
Çocuğum Okul Korkusu.....	53
AİLE İÇİ İLİŞKİLERDE ÇATIŞMA	59
Çiftler Arası Çatışma Nedenleri	59

AİLE İÇİ ŞİDDET VE ÇOCUK İSTİSMARI.....	62
AİLEDE ŞİDDETİN OLUŞUMU.....	62
TANIMI VE NEDENLER	64
1. Aile İçi Şiddetin Biyolojik Nedenleri	65
2. Aile İçi Şiddetin Psikolojik Nedenleri.....	66
3. Aile İçi Şiddetin Sosyal Nedenleri.....	67
AİLE ŞİDDETİN ÖZELLİKLERİ.....	67
1. Fiziksel Şiddet.....	68
2. Duygusal Şiddet	68
3. Ekonomik Şiddet	68
ÇOCUK İSTİSMARININ ÖZELLİKLERİ	68
DÜNYADA VE TÜRKİYEDE; AİLE İÇİ ŞİDDET VE İSTİSMAR.....	69
AİLE İÇİ ŞİDDET VE ÇOCUK İSTİSMARININ ETKİLERİ	73
1. Bedensel Etkiler	73
2. Ruhsal Etkiler.....	73
3. Sosyal Etkiler.....	74
4. Aile İçi Şiddet veya Çocuk İstismarının, Uygulayanlar Üzerindeki Etkileri.....	75
SONUÇ	78
ÇOCUKLARDA MADDE BAĞIMLILIĞI.....	79
AJANS TR. RÖPORTAJ	79
Toplumun Kanayan Yarası ‘Çocuklarda Madde Bağımlılığı’	79
İstanbul’da bu değişimin yaşanmasının nedenleri nelerdir?.....	81
Buna bağlı önlemler neler olmalıdır?.....	81
Madde bağımlısı çocuklar nasıl bir tedavi sürecinden geçiyorlar? .	82
Hangi yaş grubu çocuklar bu tedaviye katılıyor?	82
Ekonomik durumu yüksek düzeyde olan ailelerin çocuklarında da madde bağımlılığı görülmektedir. Bunun nedeni nedir?	83
Madde bağımlılığına yönelen çocukların başlama sebepleri nelerdir?.....	83
Çocuğun sosyal faaliyetlerle yaşantısını dolduramaması da etken sanırım?	84
Yönetim kurulu üyeliğini yaptığımız Çocuk Akıl Sağlığı ve Rehberliği Derneği dışında, aynı alanla ilgilenen benzeri kuruluşlar var mı?.....	85
ŞİDDETSİZ İLETİŞİM VE SORUN ÇÖZME BECERİSİ.....	85
SORUN ÇÖZEBİLMEK İÇİN KULLANILABİLECEK AŞAMALAR ...	86

ÇOCUĞUN RUH SAĞLIĞI SORUNLARINDA TERAPÖTİK YAKLAŞIM.....	90
ÇOCUKLARDA UYUM VE DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI.....	90
PROBLEMLİ ÇOCUKLARA YAKLAŞIM BİÇİMLERİ:.....	92
UYUM VE DAVRANIŞ BOZUKLUĞUNA YOL AÇAN NEDENLER....	93
1. Soyaçekim.....	93
2. Fiziksel Nedenler.....	93
4. Çevresel ve Sosyo- Ekonomik Nedenler	94
ÇOCUKLARDA SIKLIKLA GÖRÜLEN UYUM BOZUKLUKLARI ...	95
KARŞI GELME-KARŞIT OLMA	95
KÜFÜRLÜ KONUŞMA.....	96
YALAN SÖYLEME	97
BAĞIMLILIK.....	99
İÇE KAPANIKLIK	100
ALT ISLATMA (ENURESIS).....	101
DIŞKI KAÇIRMA (ENKOPREZİS).....	102
PARMAK EMME	103
TIRNAK YEME.....	104
TİKLER	105
KEKEMELİK	106
DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI	110
1. Saldırgan Davranış.....	110
2. Çalma-Hırsızlık.....	111
3. Evden Kaçma	112
4. Dikkat Eksikliği-Hiperaktivite Bozukluğu	115
5. Özel Öğrenme Güçlüğü.....	119
6. Okul Fobisi	121
KİŞİLİK OLUŞUMUNDA KARŞILAŞILAN OLUMSUZLUKLAR ...	124
ÇOCUK VE AİLE SORUNLARINDA TERAPİYLE TEDAVİ	126
ANA-BABA ÇOCUK İLETİŞİMİ.....	126
ANA-BABA ÇOCUK İLETİŞİMİNDE SORUNLAR.....	128
AİLE VE ÇOCUKTA BENLİK ALGISI	129
ÇOCUKTA TERAPÖTİK DEĞERLENDİRME	131
ÇOCUK VE ERGENİNİN PSİKİYATRİK DEĞERLENDİRMELERİ ..	132

KİŞİ VE AİLE ANAMNEZİ (HASTALIK ÖYKÜSÜ).....	132
DUYGU VE DEĞER YARGILARIN ELE ALINMASI	133
AİLENİN TIBBİ VE PSİKİYATRİK ÖYKÜSÜ.....	136
ANNE BABA GÖRÜŞMESİNDE ÖZEL KONULAR.....	137
AİLELERLE TERAPÖTİK SÜRECİN BÖLÜMLERİ	145
GİRİŞ	145
BAŞLANGIÇ SEANSLARI.....	145
GELİŞME EVRESİ.....	146
SON BÖLÜM.....	147
AİLE VE EŞ TERAPİSİ YÖNTEM VE UYGULAMALARI.....	147
TERAPİ SÜRECİ (E/M- Z ÇİFTİ).....	152
TERAPİ SÜRECİNİ DEĞERLENDİRME.....	162
AİLE TEDAVİLERİ.....	162
Aile Tedavilerinin Tarihçesi.....	162
AİLE VE EVLİLİK TERAPİSİNDE AMAÇLAR.....	163
AİLE TERAPİSİ EKOLLERİ	164
Psikodinamik Ekol:	164
İlişki Temelli Ekol:.....	164
Yapısal Ekol:.....	166
Sistemik Ekol:.....	166
Bilişsel Davranışçı Ekol:.....	166
AİLE TERAPİSİNDE ALT SİSTEMLER.....	167
BİR SİSTEM OLARAK AİLE.....	168
SİSTEMİK TERAPİ	169
SİSTEMİK AİLE TEDAVİSİ.....	169
Terapi Sürecinin Özellikleri	170
UÇUCU MADDE KULLANAN ERGENDE AİLE TERAPİSİ: OLGU SUNUMU.....	172
ÇOCUK VE YAŞAM	181
ÇOCUKLA OYUN TERAPİSİ VE DRAMA.....	187
EĞİTİMDE DRAMA UYGULAMALARI.....	187
EĞİTİMDE DRAMA SÜRECİNDEKİ ÖGELER	187
1. Çalışma Mekanı (Çevre, araç ve gereçler).....	188

2. Oyun Grubu (Katılımcılar).....	189
3. Çalışmanın Kendisi (Uygulama).....	190
4. Drama Lideri (Öğretmen).....	191
EĞİTİMDE DRAMADA YARARLANABİLECEK KAYNAKLAR.....	205
OYUN TERAPİSİ.....	214
NON-DİREKTİF (YÖNLENDİRİLMİYEN) OYUN TERAPİSİ.....	220
BİLİŞSEL-DAVRANIŞÇI OYUN TERAPİSİ.....	220
OYUN SINIFLANDIRMASI.....	221
OYUN VE ZİHİNSEL GELİŞİM.....	222
ALIŞTIRMA OYUNLARI.....	223
SEMBOLİK OYUNLAR.....	223
KURALLI OYUNLAR.....	224
OYUNDA VE YARATICILIK.....	224
OYUN VE DUYGUSAL YAŞANTI.....	225
ROL OYUNLARININ İŞLEVLERİ.....	225
OYUNLA TANI VE TEDAVİ.....	226
ANAOKULU ÇOCUĞUNUN HAYATINDA OYUNCAĞIN YERİ..	227
ANNE - BABALAR ÇOCUKLARINA OYUN OYNARKEN NASIL YARDIMCI OLABİLİR?.....	229
ÇOCUKLARI "OYUNLA" EĞİTİN.....	230
ÇOCUKLARLA PSİKODRAMA.....	238
PSİKODRAMA OTURUMUNUN AŞAMALARI.....	245
KAYNAKLAR.....	257

KAYNAKLAR

- ADASAL, Rasim, Prof. Dr. , Ruh Hastalıkları, 3. Baskı, AÜ Tıp Fak. Yay. , 1976
- Aile Tedavileri, Efser Kerimoğlu; Ankara Üniversitesi Basımevi, 1996
- Ali Abdulhalim Mahmut, Müslüman Gençliğin Eğitimi, (Terc: Prof. Dr. Bedreddin Çetiner) , Uysal Kitabevi, Konya 1997, s. 197.
- Altınay D. (Psikodrama, Grup Psikoterapisi ve 300 Isınma Oyunu) AnaBritannica, (1988) 8. cilt. İstanbul: Ana Yayıncılık
- Ankay, A . (1992) , Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları . Turhan Kitabevi. Ankara
- Arat N. **Türkiye’de Kadın Olmak**. Say Yayınları, İstanbul, 1995.
- AÜTF Çocuk psikiyatrisi Bilim Dalı, Aile Tedavileri, 1996 Ankara
- Axline, V. M. (1974) . Play therapy. New York: Ballantine Boks Geldart, K. ve Geldart, D. (1999) . Councelling Children:A Practical Introduction. London: Sage Pub.
- Barker P. Basic Family Therapy, 4. Baskı London; Blackwell Selence, 1998.
- Baydar N. , Reid M. J. , Webster-Stratton C. , (2003) Parent Training for High Risk Mothers. Child Development . The Society for Research in Child Development, Inc. Vol. 74, Issue 5
- BeckAT. Love is Never Enough, NewYork; Harperand Row, 1988.
- BECVAR, J. R. ve S. D. BECVAR. (1982) Systems Theory and Family Therapy. University Press of America.
- Bergh V. D. ; Marcoen A. , (2003) Anxiety During Pregnancy Affects Child Behavior. Child Development . The Society for Research in Child Development, Inc. Vol. 74, Issue 4
- BERQUIST, W. ve DİĞERLERİ. (1993) . In Our Fifties:Voices fo Men And Women Reinventing Their Lives. San Francisko:Jossey Bass.
- Berrin Yurdadoğ, "Çeşitli Yaş Gruplarında Çocuk Kitaplarının Kağıt, Hurufat ve Renk Seçiminde Dikkat Edilecek Hususlar", 1. Çocuk Edebiyatı Sempozyumu, 23 Nisan Bildiriler ve Tartışmalar, İLESAM, Alıç Ofset, Ankara 1995, s. 52.
- Beşir Ayvazoğlu, İslam Estetiği, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 84.

- Beyza Bilgin, "Çocukta Ferdi, Dini ve Milli Duygunun Gelişimi", 1. Çocuk Edebiyatı Sempozyumu, 23 Nisan Bildiriler ve Tartışmalar, İLESAM, Alıç Ofset, Ankara 1995, s. 56.
- Bilir Ş. , Arı M. , Dönmez N. , Güneysu S. **4-12 Yaşları Arasında 16100 Çocukta, Örseleme Durumları ile İlgili Bir İnceleme.** Çocuk İstismarı ve İhmali, Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi 12-14 Haziran 1989 Kitabı, Ankara, 1991.
- BLACKER, L. (1999) . "The Launching Phase of the Life Cycle". B. Carter& M. McGoldrick (Ed.) , The Expanded Family Life Cycle. Individual, Family and Social Perspectives. Third Edition.
- Boddington SJA, LavenderA. Discussion paper, Treatment modeis for couples therapy: a review of the outcome literature and the Dodo'sverdict, Sexual and Marital Therapy 1995; 69-81.
- Bolay; Türköne, age. , s. 113.
- BRUUN, Ruth Dowling-Bertel, Evinizin Doktoru Vücudunuzun Atlası, Milliyet Gazetesi Eki, 1992
- CARTER, B. ve M. MCGOLDRICK (1999) . The Expanded Family Life Cycle: Individual, Family and Social Perspectives. Printed in The United States of America, Third Edition. Ally and Bacon.
- CARTER, B. ve M. MCGOLDRICK. (1989) . The Changing Family Life Cycle: A Framework for Family Therapy. Printed in The United States of America, Second Edition.
- Cinuçen Tanrıkorur, Biraz da Müzik, Zaman Kitap, İst. 2001, s. 44.
- Clifford T. Morgan, Psikolojiye giriş, Ankara 1981, Meteksan, S:311
- Contemporary Frameworks of Theory and Practice (eds A. Bentovim, A. Cooklin ve J. Gorrell Brnes) . London; Academic press, 1982.
- Crowe M, RidleyJ. The negotiated time table: a new approach to marital conflicts involving male demands and female reluctance for sex, Sexual and Marital Therapy 1986; 1:157-173.
- Crowe M, RidleyJ. Therapy with couples: A Behavioural-Systems Approach to Marital and Sexual Problems. Oxford; Blackwell, 1990.
- Crowe M. Couple therapy and sexual dysfunction, international Review ofPsychiatry 1995; 7:195-204.
- Cüceloğlu Doğan, insan ve davranışı, 13. Basım, Remzi Kitabevi İstanbul Haziran 2004, S:404

- ÇAMUR-DUYAN, G. (2000) . Aile İşlevleri ile Ailenin Sosyal, Demografik ve Ekonomik Nitelikleri ve Yaşam Döngüsü Arasındaki İlişkiler. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Çocuğu Tanımak ve Anlamak/ prof. dr. Haluk Yavuzer/remzi kitapevi Daniell D. Marital therapy, the psychodynamic approach, in: W. Dryden (Ed.) Marital Therapy in Britain. London; Harperand Row, 1985.
- Davranış Bilimleri Enstitüsü, www. dbe. com. tr
- Dawson G. , Ashman s. b. , Panagiotides H. . , Hessel D. , Self J. , Yamada E. , and Embry L. (2003) Preschool Outcomes of Children of Depressed Mothers. Child Development. The Society for Research in Child Development, Inc. Vol. 74, Issue 4
- DEMİRSAR, Aydın, Dr. , Çocuk ve Anne - Baba İlişkileri, Redhouse Yay. , İst. , 1985
- Dinkmeyer, D. Biz Bir Aileyiz
- Don Dinkmeyer; Gary McKay, Biz Bir Aileyiz, (Çev: Gül Önet) , Yapı Kredi Yay, İstanbul 1997, s. 28.
- DOWLING, C. (1996) . Red Hot Mamas. :Coming Into Our Own At Fifty. NewYork: Bantam Books.
- Dökmen Ü. (Sosyometri ve Psikodrama, Sistem Yayıncılık Ocak 1995)
- Dryden W. Marital therapy: the rational emotive approach, in: W. Dryden (Ed.) Marital Therapy in Britain. London; Harper and Row, 1985.
- DUVALL, E. M. (1972) . Family Development. New York: J. B. Lippincott Company.
- Engle P. L. , Ricciuti H. N. , (1995) Psychosocial Aspects of Care and Nutrition. Food and Nutrition Bulletin, 16:356-77
- Ergenlik Psikolojisi (1995) , : Ank. Ü. Eğt. Bil. Fak. E. P. H. Bölümü Ders Notları
- Ergin N. , Bilgel N. **Bursa İl Merkezinde Kadınlara Yönelik Şiddetle İlgili Durum Saptaması Araştırması.** Hemşire ve Ebeler İçin Hemşire Dergisi. 51 (1-2) :12-16, 2001.
- Erik H. Erikson, İnsanın sekiz çağı, 1. Baskı, Birey ve toplum Yayınları, Aralık 1984, S:3-5
- Gençtan Engin, Çağdaş Yaşam ve normal dışı davranışlar, 7. Basım, İstanbul Remzi Kitabevi 1993.

- Gençtan Engin, Psikanaliz ve sonrası, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999 S:203
- GOLDENBERG, I. ve H. GOLDENBERG. (1990) . Family Therapy:An Overview. California: Third Edition. 1990.
- Gordon, T . (1996) , Aile İletişim Dili . İstanbul
- Göğüş Z. **Kadınlar Olmadan Asla**. Sabah Kitapları Türkiye'den Dizisi No: 9. Mısırlı Matbaacılık, İstanbul 1998.
- Güleç ve Köroğlu, Psikiyatri temel kitabı, Hekimler yayın birliği, 1997 Ankara, S:180-182
- GÜVEN, S. (1991) . "Aile Yaşam Dönemlerinin ve Özelliklerinin Ev İdaresi İlkeleri Yönünden İncelenmesi" . (Yayımlanmamış Doktora Tezi) . Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, s. 220.
- Harun Avcı, Sızıntı Dergisi, Ekim 2001 Yıl:23 Sayı:273
- Hatun S. , Etiler N. , Gonullu E. , (2003) Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 46:251-260
- Hausermann J. , Vizard P. **Violence Against Women: A crime against Humanity**. Entrenous, 30-31/December: 6-7, Geneva, 1995.
- Hawley T. , Gunner M. , (2000) Starting Smart: How Early Experiences Affect Brain Development. Ounce of Prevention Fund and Zero to Three.
- HENRY S. , PETERSON G. W. (1995) . "Adolecant Social Competence, Parental Qualities and Parental Satisfaction. ". *American Journal of Orthopyhiatry*. 65 (2) : 249-262.
- HILL R. (1964) . Methodological Issues in Family Development Research. Family Process. Printed in The United States of America.
- <http://freud.hypermart.net>
- <http://www.cocukdunyasi.net/>
- İlgar, Ş. (2004) . "Evlilikte Birliğin Bozulması-Boşanma"Remzi Kitapevi Islamic Culture, Hyderabad-Decan, Newyork, London 1971, s. 120.
- İbrahim Canan, Kur'an'da Çocuk Eğitimi, Nesil Yay. , İstanbul 1996, s. 21.
- İmam-ı Gazali, İhya u Ulumi'd-din, (Terc: Ahmed Serdaroğlu) , cilt: 2, Huzur Yayınevi, İstanbul, s. 688.
- İst. Üniv. Ed. Fak. Psk. Böl. 1992-1993 gelişime giriş der notları

- Karatepe, H. (1992) , Öğrenme Yetersizliği Olan Çocuklar, Karatepe Yayınları
- Katip Çelebi, Şark Kasikleri, Mizanü'l-Hak fi İhtiyari'l-Ahak, (Haz: Orhan Şaik Gökyay) , MEB Yayınları, İstanbul 1993, s. 18.
- Kerimoğlu Efser (yayın sorumlusu) , Aile Tedavileri, Ankara Üniversitesi Çocuk Psikiyatrisi Bilim Dalı 72Yayınları: Ankara;1996.
- Kulaksızoğlu, A, (1999) , Ergenlik Psikolojisi. Remzi Kitabevi . İstanbul1
- Kuzgun, Y . (1995) , Kendini Değerlendirme Envanteri El Kitabı
- Kuzgun, Y . (2000) , Meslek Rehberliği ve Danışmanlığı . Nobel Yayınları
- Kuzgun, Y . Akademik Benlik Kavramı Ölçeği El Kitabı
- Kuzgun, Y . Edwars Kişisel Tercih Envanteri El Kitabı
- Labauve, B. J. , Watts, R. E. ve Kottman, T. (2001) . Approaches to play therapy: A tabular overview. TCA Journal. 29, 1, 104-114.
- McCallion P. & Toseland, R. W. , (1993) , “Empowering Families of Adolesents and Adults With Developmental Disabilities”, The Journal of Contemporary Human Services. CEU Article no:37 December.
- Mirci Erk Selma, Kişilik ve psikoterapi yazıları, 1. Basım, Alan Yayınları, İstanbul Eylül 2000, S:159
- Mirci Erk Selma, Kişilik ve psikoterapi yazıları, 1. Basım, Alan Yayınları, İstanbul Eylül 2000, S:165-166
- Mirci Erk Selma, Kişilik ve psikoterapi yazıları, 1. Basım, Alan Yayınları, İstanbul Eylül 2000, S:166
- Mustard. J. F. (2002) Early Child Development and the Brain-the Base for Health, Learning and Behavior Throughout Life. In Young M. E. , Eds. From Early Child Development to Human Development, The World Bank, Washington, D. C
- Mutlu Yıldırım, G. / Akbıyık, Y. (1999) , Çocuklarda Uyum ve Davranış Bozuklukları (I) Yenimahalle Rehberlik ve Araştırma Merkezi . Ankara
- NAVARO, Leyla, Beni Duyuyor musun?, Ya-Pa Yay. , 3. Baskı, İst. , 1990
- Nazlı, S. (2000) Aile Danışması. Ankara .

- Necdet Tozlu, "Geleneksel Çocuk Oyunlarının Türk Toplumundaki Yeri ve Önemi", 1. Çocuk Edebiyatı Sempozyumu, 23 Nisan Bildiriler ve Tartışmalar, İLESAM, Alıç Ofset, Ankara 1995, s. 132.
- NOCK C. S. (1979) . "The Family Life Cycle: Emprical or Conceptual Tool?". *Journal of Marriage and the Family*, (Feb) . 8-9:9-27.
- Norton, H. F. (1976) , "Counseling Parents of the Mentally Retarded Children", *The School Counselor* January.
- NYE F. (1973) . *The Family Its Structure and Interaction*. The Macmillan Company. New York.
- ÖZGÜVEN, İ. (2001) . *Ailede İletişim ve Yaşam*. PDREM Yayınları. Ankara. 2001.
- Özmenler K. N. (Psikodrama semineri, 1994)
- ÖZTÜRK, M. Orhan, Prof. Dr. , *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, (Yayınevi yok) , Ank. , 1988
- Peseschkian Nossrat, *Pozitif Aile Terapisi*, Beyaz Yayınları:İstanbul;1999.
- Pierre Lasserre, *Nietzsche'nin Müzik Üzerine Düşünceleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1996, s.
- Psikiyatri Temel Kitabı, C. Güleç, E. Köroğlu; Hekimler Yayın Birliği, 1997
- Psikiyatride Yıldızların Parladığı Anlar (Doç. Dr. A. Nahit Babaoğlu, Mayıs 2000, Cihangir İstanbul)
- Psikoterapiler Elkitabı, Ataman Tangör; Ege Psikiyatri Süreli Yayınları, 1997
- Psikoterapiler, Cengiz Güleç; Hekimler Yayın Birliği, 1993
- Rakel , E. R. : **Textbook of Family Practice**. 5 th Ed. W. B. Saunders, Philadelphia P. A, 1995.
- Ramey, C. , & Ramey, S. (1998) . Early intervention and early experience. *American Psychologist*, 53, 109-120.
- Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, O. Öztürk; Hekimler Yayın Birliği, 2001
- Ruhi Esen, *Çocuğumuz ve Biz*, YAN, 1998, s. 20.
- S. Hüseyin Nasr, *Felsefe Edebiyat ve Güzel Sanatlar*, Akabe Yay. , İst. 1989, s. 111.
- S. Uluç 130 Haziran 2005, Cilt 20, Sayı 55
- Satir Virginia, *İnsan Yaratmak-Aile Terapisinin Başyapıtı*, Beyaz Yayınları: İstanbul;2001.

- Schooley S. **Child Abuse and Sexual Assault**. In Raket Textbook of Family Practice 4 th ed. W. B. Saunders Company, Philadelphia P. A, 1990.
- Segraves RT. Marital Therapy: A Combined Psychodynamic-Behavioural Approach. NewYork; Plenum Medical, 1982.
- Selahattin Engin, İTÜ Devlet Konservatuvarı, Müzik Eğitimi Yöntemleri, (Yük. Lis.) Ders Notları, İstanbul, 1998, İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, Yıl: 2000, Çantay Kitabevi, İstanbul 2000, s. 258.
- Selçuk, Z. (2000) , Gelişim ve Öğrenme . Nobel Yayın Dağıtım . Ankara
- SHAPIRO P. G. (1996) . My Turn: Women's Search For Self After Children Leave. Princeton, NJ: Peterson's.
- Shore, R. (1997) . Rethinking the Brain. New York: Families and Work Institute.
- Skygger ACR. Frameworks for viewing the family as a system. in: Family Therapy:
- Spinks SH, Birchier GR. Behavioural-systems marital therapy:dealing with resistance. Family Process 1982; 21: 169-185.
- Süleyman Hayri Bolay; Mümtaz'er Türköne, Din Eğitimi Raporu, Ankara Merkez İHL Öğrencileri ve Mezunları Vakfı, Ankara 1995, s. 114.
- Süleyman Uludağ, İslam Açısından Musiki ve Sema', Uludağ Yay. , Bursa 1992, s. 354.
- Synopsis of Psychiatry Seventh Edition, Harold I. Kaplan, B. J. Sadock
- Şıpka, L. (2006) "Boşanma Sürecinde Meydana Gelen Çatışmalar ve Aile Mahkemeleri Uygulamasında Uzman Görüşleri" Tez
- Şizofrenide Psikososyal Tedaviler, Ayla Yazıcı; Parem, 2001
- T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. **Aile İç Şiddetin Sebep ve Sonuçları**. Ankara, 1995.
- Tekeli Ş. **Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. İletişim Yayınları, İstanbul, 1993
- TURAN, N. (1999) . Sosyal Kişisel Çalışma:Birey ve Aile İçin Sosyal Hizmet. V. Duyan (Ed.) . Ankara: Aydınlar Matbaası İkinci Baskı.
- Uluğ M. /göçebe yay. evi Niçin Oyun?
- Uluslar arası insan bilimleri dergisi www. insanbilimleri. com
- Unicef (2000) : Poverty Reduction Begins with Children. New York, Unicef

Unicef (2001) : The State of the World Children. Unicef

Ülker , (1996) , Ana- Baba Okulu İstanbul

Wactel EF. The family psyche över three generations: The genegrom revisited. Journal of Marital and Family Therapy 1982;8: 335-343.

Weeks G. R. Treating couples, The intersystem Model of the marriage Council of Philadephia. New York; Brunner/Mazel, 1989.

WHO. **Psychosocial and Mental Health Aspects of Women's Health.** WHO, Geneva, 1993.

WHO. **Women's Health: Across Age and Frontier.** WHO, Geneva, 1992.

Wickelgren I. , (1999) Nurture Helps Mold Able Minds. The American Association for the Advncment of Science. 283:1832-1834.

World Health Organization (1999) A Critical Link: Interventions for Physical Growth and Psychological Development, Switzerland.

www. egitim. com

www. historicalsense. com

www. icgoru. com

YALIN, A. . (1998) " Ailenin Yaşam Döngüsü" Davranış Bilimlerine Giriş. Edt. Y. Doğan. A. Ü. Tıp Fak. ANTIP A. Ş. Yayınları. 163-167.

Yavuzer , H . (1997) , Çocuk Eğitimi El Kitabı . İstanbul

Yavuzer, H . (1993) , Çocuk Psikolojisi . Remzi Kitabevi . İstanbul

Yavuzer, H . (2000) , Okul Çağı Çocuğu . İstanbul

Yavuzer, H . Ana-Baba Okulu

YÖRÜKOĞLU, Atalay, Prof. Dr, Çocuk Ruh Sağlığı, İş Bankası Yay. , İst. , 1978

Yurdadoğ, age. , s. 44.

3. Basım

DİN EĞİTİMİNDE AİLENİN YERİ VE ÖNEMİ

Dr. Ömer Özdemir

DİN EĞİTİMİNDE AİLENİN YERİ VE ÖNEMİ

Dr. Ömer Özdemir

Yayın No: 1172
ISBN: 978-625-433-696-6
E-ISBN: 978-625-433-695-9
Basım Sayısı: 3. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özdemir, Ömer.

Din Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi / Ömer Özdemir

3. Basım, XVIII + 252 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-433-696-6

E-ISBN: 978-625-433-695-9

1. Aile 2. Din Eğitimi 3. Ailede Din Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

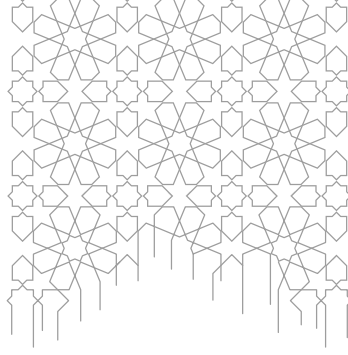
ÖN SÖZ	iii
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
EKLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR	xvii

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.2. Problem.....	5
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	8
1.3.1. Araştırmanın Çalışma Grubu	10
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	13
1.5. İlgili Çalışmalar	13

2. AİLENİN DİN EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ VE ÖNEMİ	23
2.1. Aile ve Önemi	23
2.2. Ailede Din Eğitimi ve Önemi	30
2.3. Ailede Din Eğitimi de Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....	36
2.3.1. Dinî Duygu ve Düşünce Gelişimini Dikkate Alma.....	36
2.3.1.1. Çocuklarda Dinî Duygu ve Düşünce Gelişimi.....	40
2.3.1.2. Ergenlerde Dinî Duygu ve Düşünce Gelişimi.....	44
2.3.2. Sağlıklı Bir Allah İnancı Kazandırma.....	50
2.3.3. Rol Model Olma	55
2.3.4. Çocuklara Sevgi ve Şefkatle Yaklaşma.....	63

2.3.5. Uygun Çevre Oluşturma	67
2.3.6. İlahi Yardım İsteme	72
2.3.7. Çocukların Dinî ve Ahlaki Gelişimine Katkı Sağlayacak Faaliyetler Gerçekleştirme	75
2.3.8. Çocukları Zaman Zaman Kutsal Mekânlara Götürme	77
3. BULGU VE YORUMLAR.....	83
3.1. Araştırmaya Katılanlar İle İlgili Kişisel Bilgiler	83
3.2. Katılımcıların Din Eğitimi Açısından Aileye Dair Görüşleri.....	86
3.2.1. Din İle İlgili Konuların Konuşulma Durumu ..	86
3.2.2. Evlerde Dinî Kitapların Bulunma Durumu	91
3.2.3. Ebeveynlerin Çocuklarına Din Eğitimi Verilmesine Yönelik Görüş ve Düşünceleri ...	97
3.2.4. Bireylerin Dinî Anlayış ve Birikiminde Aile Bireylerinin Etkisi	107
3.2.5. Ebeveynlerin Çocuklarının Din İle İlgili Sorularını Cevaplandırma Noktasındaki Yeterlikleri	116
3.2.6. Ebeveynlere Göre Çocuklara Din Eğitimi Verilirken Öncelik Verilmesi Gereken Hususlar	123
3.2.7. Ebeveynlerin Çocuklarına Din Eğitimi Verme Konusundaki Yeterlikleri	133
3.2.8. Çocukların Dinî Yaşantılarındaki Rol Modelleri	143
3.2.9. Ailede Dinî İfadelerin Kullanımı	148
3.2.10. Ailede Allah İle İlgili Ceza, Bela vb. İfadelerin Kullanımı	153
3.2.11. Ailelerin Çocuklarını Dinî Mekânlara Götürme Durumu	157
3.3. Katılımcıların Din Eğitimi Açısından Okula Dair Görüşleri.....	163

3.3.1. Ebeveynlerin Okulda Çocuklarına Din Eğitimi Verilmesine Bakışları	163
3.3.2. Ebeveynlere Göre Okulda Çocuklarına Verilen Din Eğitiminin Çocuklarına Etkisi	173
3.3.3. Katılımcıların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Çocuklar Üzerindeki Etkisi Hakkında Görüşleri	177
3.3.4. Ebeveynlerin Okulda Verilen Din Öğretimi/ Eğitiminden Beklentileri ve Bu Beklentilerin Karşılanma Durumu	187
3.4. Katılımcıların Din Eğitimi Açısından Aile ve Okul Dışındaki Çevreye Dair Görüşleri	195
3.4.1. Ebeveynler ve Okul Dışında Çocukların Dinî Anlayış ve Yaşantısına Etkisi Bulunan Kişi ve Kurumlar	195
3.4.2. Çocukların İnternet/Sosyal Medya Kullanma Durumu ve Dinî İçerikli Sitelere İlgisi	201
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	215
Sonuç.....	215
Öneriler.....	221
KAYNAKÇA.....	225
EKLER	245
Ek 1: Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Genel Özellikleri.....	245
Ek 2: Katılımcı Görüşme Formu.....	247

KAYNAKÇA

- Abanoz, Süleyman. “6-12 Yaş Arası Çocukların Dinî ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi, 2008.
- Adler, Alfred. **İnsanı Tanıma Sanatı**. Kâmuran Şipal (çev.). İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Ağca, Hüseyin. **Ailede Eğitim**. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınlar, 2005.
- Ağırakça, Gülsüm Pehlivan ve Arife Gümüş. **Ailede Din Eğitimi**. İstanbul: YEKDER Yayınları, 2018.
- Akbulut, Yavuz. “Çocuk ve Ergenlerde Bilgisayar ve İnternet Kullanımının Gelişimsel Sonuçları”. **Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt.3, Sayı.2, 2013, ss.53-68.
- Akdoğan, Ali. “Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dinî Hayattaki Değişim”. **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.9, Sayı.3, 2002, ss.27-72.
- Akseki, Ahmet Hamdi. “Din Tedrisatı ve Din Müesseseleri Hakkında Rapor”. **Sebilürreşad**, Cilt. 5, Sayı. 102 (Mayıs 1951).
- Akşit, Bahattin vd., **Türkiye’de Dindarlık**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Aktay, Yasin. “Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar”. **Aile Sempozyumu**. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2014, ss.241-251.
- Akto, Akif ve Semra Akto, “Okul Öncesi Değerler Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler (Nitel Bir Araştırma)”. **e-Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi**. Cilt.9, Sayı.18, 2017, ss.1074-1095.
- Akyürek, Süleyman. “DKAB Öğretmenlerinin Eğitim-Öğretim Yeterliklerine İlişkin Algısı”, Recep Kaymakcan vd. (Ed.), **Türkiye’de**

- Okullarda Din Öğretimi** içinde. İstanbul: Dem Yayınları, 2011, ss.491-521.
- Alkan, Haluk. “15 Temmuz’u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar”. **Bilgi**. Sayı.79, Güz 2016, ss.253-272.
- Alpar, Melek. “Sonuçları İtibarıyla 15 Temmuz Darbesi”. **Turkish Studies**. Cilt.12, Sayı.16, 2017, ss.53-64.
- Alpaydın, Yusuf. vd., **Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentileri ve Zorlanma Alanları**. İstanbul: Yekder Yayınları, 2015.
- Altaş, Nurullah. “Öğrenci Velilerinin İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerine Karşı Tutum Düzeylerinin Dinî Tutum Düzeyleriyle İlişkisi (Ön Araştırma)”. **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.45, Sayı.1, 2004, ss.85-105.
- Altaş, Nurullah. “Türkiye’de Zorunlu Din Eğitimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları (1980-2001)”. **Dinî Araştırmalar**. Cilt.4, Sayı.12, 2002, ss.145-168.
- Altıntaş, Ramazan. “Modernitenin İslam Ailesi Üzerine Etkisi”. **Mehir**. 1997, ss.5-8.
- Amman, Mehmet T. “Türkiye’de Ailenin Açık ve Örtük Sekülerleşmesinin Sosyolojik Analizi”. **Aile ve Eğitim**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Apaydın, Halil. “Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi”. **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.12-13, 2001, ss.319-337.
- Apaydın, Yunus. “İslâm Hukukunda Aile”, **Günümüzde Aile**. İstanbul: Ensar Yayınları, 2007.
- Aras, Bülent. “15 Temmuz Sonrası Türkiye’de Devlet, Kurumlar ve Reform”, **İstanbul Politikalar Merkezi**. ISBN: 978-605-9178-82-2.
- Araz, Hacer. “Türk Aile Yapısında Aile İçi Dinî İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimine Etkileri”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Armaner, Neda. **Din Psikolojisine Giriş I**. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.

- Arpacı, Mücahit. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Yeterlikleri: İzmir İli Örneğinde Bir Alan Araştırması”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Arpacı, Mücahit. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Velilerin Tutumları (Diyarbakır Örneği)”. **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.16, Sayı.29, 2014, ss.159-184.
- Arslantürk, Zeki. **Sosyal Bilimciler için Araştırma Metod ve Teknikleri**. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001.
- Aslan, Güllü. “Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıklarına Yönelik Bir İnceleme”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017.
- Asrı, Safinaz. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleki Yeterlikleri (Göller Bölgesi Örneği)”. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Aşıkoğlu, Nevzat. “DKAB Öğretim Programlarının Uygulanmasında Öğretmenin Rolü ve Mevcut Durumla İlgili Bir Değerlendirme”, Recep Kaymakcan vd. (Ed.), **Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi** içinde. İstanbul: Dem Yayınları, 2011, ss.483-490.
- Ateş, Süleyman. **Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri**. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1991.
- Ay, Mehmet Emin. “Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler”. **İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi II**. 2005, ss.361-374.
- Ay, Mehmet Emin. “Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuk Üzerindeki Etkileri”. **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**. Sayı.1, 1994, ss.163-170.
- Ay, Mehmet Emin. “Kur’an’da Gençler ve Gençlik Değerleri”, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi -II**. 18-20 Nisan 2003.
- Ay, Mehmet Emin. **Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi**. İstanbul: Beyza Kitap, 2009.
- Ay, Mehmet Emin. **Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım**. İstanbul: Ti-maş Yayınları, 2016.

- Ay, Mehmet Emin. **Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza**. İstanbul: Gül Yurdu Yayınları, 2012.
- Aybey, Salih. “Dünden Bugüne Modernleşme Bağlamında Ailenin Değişim ve Dönüşümü”. **Aile ve Modernite**. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2017, ss.103-119.
- Aydın, Ali Rıza. “Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi”. **Öndokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.8 1996, ss.105-112.
- Aydın, M. Şevki. “İbn Cema’ya Göre Öğretmenin Görev ve Nitelikleri”. **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.8, 1992, ss.213-228.
- Aydın, M. Şevki. “İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik”. **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.1, 2001, ss.59-74.
- Aydın, M. Şevki. **Açık Toplumda Din Eğitimi (Yeni Paradigma İhtiyacı)**. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Aydın, Mehmet Âkif. “Aile”, **DİA**, C.2, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Aydın, Mehmet Zeki. “Ailede Din Eğitimi”, Recai Doğan ve Remziye Ege (Ed.), **Din Eğitimi** içinde. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012, ss.287-314.
- Aydın, Mehmet Zeki. **Ailede Ahlak Eğitimi**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Aydın, Mehmet Zeki. **Din Öğretiminde Yöntemler**. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
- Ayhan, Halis. “Ailede Din Eğitimi”, **Diyanet İlmî Dergi**. Sayı.114-115, 1971, ss.409-413.
- Ayhan, Halis. “Din Kültür ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Başlıca Meseleleri”, **Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri**. Ankara: Sevinç Matbaası, 1991, ss.341-346.
- Ayhan, Halis. **Din Eğitimi ve Öğretimi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.
- Ayhan, Halis. **Eğitime Giriş ve İslamiyet’in Eğitime Getirdiği Değerler**. İstanbul: Damla Yayınevi, 1982.
- Bahadır, Abdülkerim. “Çocukluk Dönemi Din ve Değer Yapılanmasında TV Yayınlarının Olumsuz Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.

- Bahadır, Abdulkerim. “Günümüz Kitle İletişim Araçlarının, Ruhsal ve Toplumsal Hayatımız Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Korunma Yolları”. **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.7, 1997, ss.471-491.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı. **Terbiye ve İman**. İstanbul: Yakın Turan Matbaası, tarihsiz.
- Başaran, İbrahim Ethem. **Eğitim Psikolojisi: Eğitimin Psikolojik Temelleri**. Ankara: Feryal Matbaası, 2000.
- Bayer, Ali. “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”. **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.4, Sayı.8, 2013, ss.101-129.
- Bayraklı, Bayraktar. “Eğitimin Doğum Öncesi Boyutu”, **İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu (Tebliğ ve Müzakereler) I**. İstanbul: Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi (İSAV) İlmi Neşriyat, ty., ss.169-177.
- Bayraklı, Bayraktar. “Kur’an-ı Kerime Göre Ailede Çocuk Eğitimi”, **İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu II**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss.179-188.
- Bayraklı, Bayraktar. **İslam’da Eğitim**. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2009.
- Bayraklı, Bayraktar. **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri**. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2013.
- Bayraktar, Mehmet Faruk. “Ailenin Eğitim Görevi”. **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**. Sayı.2, 1995, ss.117-142.
- Bayraktar, Mehmet Faruk. **İslam’da Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri**. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1989.
- Beyatlı, Yahya Kemal. **Aziz İstanbul**. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2014.
- Bilgin, Beyza ve Mualla Selçuk. **Din Öğretimi**. Ankara: Akid Yayıncılık, 1991.
- Bilgin, Beyza. **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**. Ankara: Gün Yayıncılık, 2001.
- Bilgin, Beyza. **İslâm ve Çocuk**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Bilgin, Beyza. **Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri**. Ankara: Emel Matbaacılık, 1980.

- Bilhan, Saffet. “Din Eğitiminin Amacı”, **Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri**. Ankara: Gelişim Matbaası, 1981, ss.95-97.
- Bolay, Hayri. “Din Eğitiminin Şümulü”, **Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri**. Ankara: Gelişim Matbaası, 1981, ss.97-107.
- Bora, Nurullah. “Çoğulculuk Açısından Alevilere Göre Din Eğitim ve Öğretimi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2009.
- Bovet, Pierre. **Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi**. Selâhattin Odabaş (çev.), Ankara: İş Bankası Yayınları, 1958.
- Bozkurt, Hasan vd., “İnternet Bağımlılığı: Güncel Bir Gözden Geçirme”. **Journal Of Contemporary Medicine**. Cilt.6, Sayı.3, 2016, ss.235-247.
- Buyrukçu, Ramazan ve Safınaz Asri. “Aile ve Okuldaki Din Eğitimi-Öğretimi Farklılıklarının Çocuğun Kişilik Gelişimine Etkileri”, **Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, ss.672-701.
- Can, Burhaneddin. “Aile Hayatında Fıtrat Düzeninin Bozulması Olarak Boşanmanın Artış Sebepleri ve Sonuçları”, **Aile Sempozyumu**. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2014, ss.339-387.
- Carrel, Alexis. **İnsan Denen Meçhul**. Fatıma Zehra Bayrak (çev.), İstanbul: Hayat Yayınları, 2016.
- Cerrahoğlu, İsmail, “İslam’da Ailenin Önemi ve Aile Müessesemizdeki Erozyon”. **Diyanet İlmî Dergi**. Cilt.27, Sayı.2, 1991, ss.15-24.
- Cihandide, Zeynep Nezahat. **Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi**. İstanbul: Dem Yayınları, 2014.
- Creswell, John W. **Research Design Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches**. Selçuk Beşir Demir (çev. Ed.), Ankara: Eğiten Kitap, 2016.
- Cüceloğlu, Doğan. **İçimizdeki Çocuk**. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1992.
- Çakı, Fahri. “Türkiye’de 15 Temmuz’un Toplumsal Etkileri ve Ona Yol Açan Faktörler Üzerine Düşünceler”. **Akademik İncelemeler Dergisi**. Cilt.13, Sayı.1, Nisan 2018, ss.91-124.
- Çakır, Özlem ve Ebru Oğuz. “Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ile Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişki”. **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt.13, Sayı.1, 2017, ss.418-429.

- Çamdibi, H. Mahmut. **Güzel Ahlâk ve İnsan İlişkileri**. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.
- Çelik, Nesibe Gülşen, “7-12 Yaş Çocuğunun Karakter Eğitimi Açısından Ailenin Etkisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Çelikkaya, Hasan. **Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi**. Ankara: Nobel Yayınları, 2012.
- Çınar, Fatih. **Öğretmenlerine ve Velilerine Göre Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi**. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016.
- Çınar, Fatih ve Nural Şener. “Cami Cemaatinin Cami ile Tanışmalarında Çocukluk Dönemi Yaşantılarının Etkileri”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt.9, Sayı.47, 2016, ss.1050-1058.
- Dam, Hasan. “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, Mustafa Köylü (Ed.), **Gelecekte Basamaklara Göre Din Eğitimi** içinde. Ankara: Nobel Yayınları, 2011, ss.13-65.
- Demirci, Emin Yaşar. “Değişim Sürecinde Dünyada ve Türkiye’de Aile Yapısı ya da Cemaat-Cemiyet Ayırımında Aileyi Yeniden Düşünmek”, Ömer Çaha (Ed.), **Günümüzde Aile** içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, s.37-50.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, **Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması**. Ankara: 2014.
- Dodson, Fitzhugh. **Çocuk Yaşken Eğilir**. Seçkin Selvi (çev.), İstanbul: Özgür Yayınları, 2000.
- Dodurgalı, Abdurrahman. **Ailede Din Eğitimi**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Dodurgalı, Abdurrahman. **Sevgi Peygamberi ve Yetişkin Din Eğitimi**. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002.
- Doğan, Cihangir. “Ailenin Önemi ve Vazgeçilmez Fonksiyonları”, **Aile ve Eğitim** içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, ss.19-29.
- Doğan, Mehmet. “İletişim Araçları ve Gençlik”, **Gençlik Dönemi ve Eğitimi** içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000, ss.33-43.
- Doğan, Recai ve Nurullah Altaş. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenleri Yeterlik Ölçeği Üzerine Bir Ön Araştırma”. **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.43, Sayı.1, 2002, ss.109-122.

- Döndüren, Hamdi. “Eğitimde Ailenin Misyonu”, **Aile Sempozyumu**. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2014, ss.289-305.
- Elkind, David. “The Origins of Religion in the Child”, **Review of Religious Research**. Cilt.12, Sayı.1, 1970, ss.35-42.
- Erdoğan, İrfan. **Pozitivist Metodoloji: Bilimsel Araştırma Tasarımı İstatistiksel Yöntemler Analiz ve Yorum**. Ankara: ERK Yayınları, 2003.
- Ergül, Hamdi. “İnsan ve Mekan; İstanbul Örneği”, **ISCAT**. 2015, ss.433-441.
- Erkan, Erol. “Hakikati İnşa Aracı Olarak Din Dili”. **The Journal of Academic Social Science Studies**. Sayı.26, 2014, ss.167-179.
- Er-Râzî, Fahrüddin. **Tefsir-i Kebîr Mefâihü'l-Gayb**. Sadık Kılıç vd., (çev.), Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- Ersanlı, Kurtman ve Melek Kalkan. **Evlilik İlişkilerini Geliştirme**. Ankara: Nobel Yayınları, 2008.
- Es-Sâbûnî, Muhammed Ali. **Safetü't-Tefâsîr**. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz (çev.), İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. **Taberî Tefsîri**. Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya (çev.), İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Fersahoğlu, Yaşar ve Mehmed Akif Demir. **Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi**. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.
- Furat, Ayşe Zişan. “Din Eğitimi Açısından “7 Çok Geç” Kampanyası”, **Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, ss.701-719.
- Gardner, Howard ve Davis Katie. **App Kuşağı**. Ümit Şensoy (çev.), İstanbul: Optimist Yayınları, 2014.
- Göka, Şenol. **İnsan ve Mekân**. İstanbul: Pınar Yayınları, 2001, s. 96.
- Göktaş, Vahit. “Tasavvufî Terbiyenin Günümüz Din Eğitim-Öğretimine Sunabileceği İmkânlar”. **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.52, Sayı.2, 2011, ss.137-155.
- Gözütok, Şakir. “Çocukta Dinî ve Ahlakî Duyguların Eğitimi”, **Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, ss.797-808.

- Guittard, Louis, “Gençlerde Dinî Gelişim”. Ömer Özyılmaz (çev.), **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.2, Sayı.2, 1987, ss.229-232.
- Gül, Osman. “Ailenin Dinî Eğitimi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Gündüz, Fatma. “Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Dinî Tasavvurlara Psikolojik Bir Yaklaşım”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Gündüz, Turgay. “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, Mustafa Köylü (Ed.), **Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi** içinde. Ankara: Nobel Yayınları, 2011, ss.65-105.
- Gündüz, Turgay. “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)”. **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.7, Sayı.7, 1998, ss.543-558.
- Gündüz, Turgay. **İslam, Gençlik ve Din Eğitimi**. Bursa: Düşünce Kitabevi, 2003.
- Gündüz, Turgay. “İslam’ın Eğitim Anlayışı Çerçevesinde Gençlik Dönemi Din ve Ahlak Eğitimine Yeni Bir Bakış”. **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II**. Tartışmalı İlmî Toplantı, 18-20 Nisan 2003, ss.45-62.
- Günlü, Aykut ve Aydoğan Aykut Ceyhan. “Ergenlerde İnternet ve Problemli İnternet Kullanım Davranışının İncelenmesi”. **The Turkish Journal On Addictions**. Cilt.4, Sayı.1, Bahar 2017, ss.75–117.
- Gürel, Ramazan. **Din Eğitimi Açısından Kur’an’da Hz. İbrahim**. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013.
- Gürmen, Selenga. “Bağlanmak ya da Bağlanmamak: Teknoloji Bağımlılığının Aile İlişkileri Üzerindeki Etkisi”. **3. Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Kongresi**. İstanbul: 2016, ss.163-173.
- Hayta, Akif. “Anneden Allah’a: Bağlanma Teorisi ve İslam’da Allah Tasavvuru”. **Değerler Eğitimi Dergisi**. Cilt.4, Sayı.12, 2006, ss.29-63.
- Hökelekli Hayati. **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**. İstanbul: Dem Yayınları, 2009.
- Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

- Işıkdoğan, Davut. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü Mezunu Öğretmenlerin Yeterlikleri”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Işıkdoğan, Davut. “Kutsal Mekânların ve Ziyaretlerin Din Eğitimi Alt Yapısına Etkisinin Faktörleri”. **Uluslararası Veysel Karenî ve Mânevî Kültür Mirâsımız Sempozyumu**. Ankara: Matser Basım Yayın, 2012, ss.163-169.
- İbn Haldun, **Mukaddime**. Arslan Tekin (çev.), İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2017.
- İbn Manzur Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. **Lisânü'l-Arab**. Beyrut: Darü'l-İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1997.
- İçer, Tahsin. “Osmanlı Ailesinde Çocuk Eğitimi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- İçmeli, Celalettin. “Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi”. **Konuralp Tıp Dergisi**. Cilt.5, Sayı.3, 2013, ss.66-75.
- İli, Kenan. “Sosyal Medya Ortam ve Araçlarının Öğrenci Davranışlarına Etkisi (Gazi Çiftliği Anadolu Lisesi Örneği)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- İnci, Ramazan ve Mehmet Sağlam. “Teknoloji Bağımlılığının Çocukları Fiziksel Gelişimine Etkisine İlişkin Ebeveyn Farkındalığının Belirlenmesi”. **3. Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Kongresi**. İstanbul: 2016, ss.197-205.
- Jung, Carl Gustav. **Psikoloji ve Din**. Cengiz Şişman (çev.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1993.
- Kanburoğlu, Betül Ü. “Popüler Kültür-Din Eğitimi İlişkisi İmam Hatip Liseleri Örneği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Karaca, Faruk. “Gençlik ve Dinsel Yabancılaşma”. **Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II**. Bursa: 2003, ss.137-160.
- Karaca, Faruk. **Dinî Gelişim Psikolojisi**. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2016.
- Karaçoşkun, Mustafa Doğan. “Bireysel ve Toplumsal Çözümde Televizyon Faktörü Üzerine Düşünceler”. **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.6, Sayı.1, 2002, ss.227-232.

- Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012.
- Karışman, Tuba. “Din Eğitimi Açısından Çocuğun Yetiştirilmesinde Anne-babanın Hak ve Sorumlulukları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Karyağdı, Osman. “Kur’an’a Göre Sosyal Çevrenin İnanç ve Davranışlara Etkisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Kaya, Fatih. “DKAB Derslerinde Aleviliğin Öğretimi ve Sorunları”, Mustafa Köylü (Ed.), **Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları** içinde. İstanbul: Dem Yayınları, 2018, ss.83-131.
- Kaymakcan, Recep ve Hasan, Meydan. **Ahlak ve Değerler Eğitimi**. İstanbul: Dem Yayınları, 2014.
- Keskiner, Emine. “Bir İnsan Hakları Meselesi Olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri”. **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.38, 2010, ss.5-24.
- Kılavuz, M. Akif. “Anne-baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dini Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri”. **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.14, Sayı.2, 2005, ss.41-58.
- Kılıç, Feyza. “Dini Kimliğin Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Kızılabdullah, Şahin. “Dün, Bugün ve Gelecek Üçgeninde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Programları”. **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**. Cilt.5, Sayı.13, Bahar 2016, ss.31-43.
- Kınalızâde, Ali Efendi. **Ahlâk-ı Alâî**. Hüseyin Algül (haz.), Basım yeri ve yılı yok: Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, No.30.
- Koç, Ahmet. “Din Kültür ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Yeterlikleri”, **Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi** içinde. Recep Kaymakcan vd. (Ed.), İstanbul: Dem Yayınları, 2011, ss.523-553.
- Koç, Ahmet. “Eğitim İnsanı Tanyan Bilgelerin İşidir”, **Felsefeden Tecrübeye Etkili Öğretmenlik**. İstanbul: Ebsad Yayınları, 2015, ss.83-101.

- Koç, Ahmet. "Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi". **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.17, 2008, ss.145-176.
- Koç, Ahmet. "Okul Öncesi Dönemde Ailede Çocuğun Din Eğitimi". **Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Korkut, Kadir. "Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Yoluyla Geliştirdiği Tutumlar (Sakarya/Kaynarca Örneği)", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2016.
- Koyuncu, Ayşe. "Okul Öncesi Çocukların Din Eğitiminde Annenin Rolü ve Karşılaştığı Güçlükler", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Köktaş, M. Emin. **Türkiye’de Dinî Hayat**. İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Köse, Meliha ve Ebru Demir. "Öğretmenlerin Rol Modelliği Hakkında Öğrenci Görüşleri". **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**. Cilt.4, Sayı.1, 2014, ss.8-18.
- Köylü, Mustafa. "Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi". **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.45, Sayı.2, 2004, ss.137-154.
- Köylü, Mustafa. "Değerler Eğitiminde Ailenin Fonksiyonu". **Aile ve Eğitimi**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Köylü, Mustafa. "Ailede Din Eğitimi", Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş (Ed.), **Din Eğitimi** içinde. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012, ss.290-325.
- Kula, M. Naci. "Gençlerimize Peygamberimizi Nasıl Anlatalım?". **Hz. Muhammed ve Gençlik**. 1995, ss.67-2.
- Kula, M. Naci. "Kur'an Işığında İnsan-Çevre İlişkinin Ruh Sağlığı Açısından Önemi". **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.9, Sayı.9, 2000, ss.361-376.
- Kula, M. Naci. **Kimlik ve Din**. İstanbul: Ayışığı Yayınları, 2001.
- Kurt, Abdurrahman. "Aile ve Din", Niyazi Akyüz ve İhsan Çapçoğlu (Ed.), **Din Sosyolojisi** içinde. Ankara: Grafiker Yayınlar, 2012, ss.387-399.
- Kuşay, Yeliz. "Sosyal Medya Ortamı Olarak Facebook'un Çekiciliği ve Ergenlerde Bağımlılık Düzeyi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

- Kutub, Muhammed. **İslam Terbiye Metodu ve Ahlak Sistemi**. Ali Özek (çev.), İstanbul: Hisar Yayınevi, 1975.
- Küçük, Abdurrahman. **Din ve Eğitim**. Ankara: Berikan Yayınevi, 2010.
- Mehmedoğlu, Yurdagül. “Değer Oluşturucu ve Aktarıcı Konumuyla Aile”. **Diyanet İlmî Dergi**. Cilt.40, Sayı.2, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, ss.29-40.
- Mehmedoğlu, Yurdagül. **Çocuğum Değerlerimizi Öğreniyor**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003.
- Mehmedoğlu, Yurdagül. **Okul Öncesi Çocuklarda Dinî Duygu Gelişimi ve Eğitimi**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Meriç, Ümit, “İslam’da Aile”. **Hz. Peygamber ve Aile Hayatı**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006, ss.171-201.
- Mevdûdî, Ebu’lâ’lá. **Tefhimu’l Kur’an**. Ahmed Asrar (çev.), İstanbul: Bengisu Yayınları, 1997.
- Miş, Nebi vd., **15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması**. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2016.
- Nâsıh, Ulvan Abdullah, **İslam’da Aile Eğitimi 2**. Celal Yıldırım (çev.), Konya: Uysal Kitabevi, 1981.
- Nazıroğlu Bayramalı. “Din Eğitiminde Aile Vizyonu”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt.7, Sayı.32, 2014, ss.300-309.
- Oktay, Ayla. **Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem**. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2004.
- Oktay, Ayla. “Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenin Nitelikleri”. **M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Sayı.3, 1991, ss.187-193.
- Oktay, Ayşe Sıddıka. **Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Okur, Sinan. “Ailede Din Eğitimine Yönelik Bir Materyalin İncelenmesi: (Ev Okulu İlmihâl Kitapları Örneği)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2011.
- Okutan, Birsen Banu. “Türkiye’de Popüler Kültür ve Din İlişkisi: Kadın Üzerine Bir Araştırma (İstanbul Örneği)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

- Oruç, Cemil, “Erken Çocukluk Dönemi Dinî Gelişim Teorileri Bağlamında Din Eğitimi”. **Türkoloji Araştırmaları Dergisi**. Cilt.8, Sayı.8, 2013, ss.971-987.
- Oruç, Cemil. “İngiltere’de Okul Öncesi ve İlköğretim Okullarında Resmi Din Eğitimi II: Kilise Okulu Örneği”. **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. Cilt.6, Sayı.2, 2016, ss.23-50.
- Oruç, Cemil. “Okul Öncesi Dönemde Dinî Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”. **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. Cilt.10, Sayı.3, 2010, ss.75-96.
- Oruç, Cemil. **Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi**. İstanbul: Dem Yayınları, 2011.
- Öcal, Mustafa. **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar**. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990.
- Öcal, Mustafa. “Ailede Çocukların Dinî ve Ahlaki Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Teklifler”. **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**. Sayı.3 1996, ss.187-206.
- Öncel, Mustafa ve Ahmet Tekin. “Ortaokul Öğrencilerinin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ve Yalnızlık Durumlarının İncelenmesi”. **İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi**. Cilt.2, Sayı.4, 2015, ss.7-14.
- Özbaydar, Belma. **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**. İstanbul: Baha Matbaası, 1970.
- Özbek, Abdullah. “Ailede Dinî Sorumluluk Eğitimi”. **Aile ve Eğitim**. İstanbul: Ensar Neşriyat, ss.319-339.
- Özbek, Abdullah. “Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi”. **İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II)**. 2005, ss.57-74.
- Özdemir, Rifat. “Osmanlı Devleti’nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Siyaseti”. **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**. Sayı 5, 1994, ss.259-310.
- Özen, Serap Kapız. “İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi”. **Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E. Dergisi**. Cilt.4, Sayı.3, 2002, ss.139-153.
- Özkan, Fatih. “Çocuğun Din Eğitiminde Anne-babanın Etkisi Diyarbakır Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

- Öztürk, Mualla. “Din Eğitimi ve Çocuk Ruh Sağlığı”, **Türkiye’de 1. Din Eğitimi Semineri**. Ankara: Aydınlar Ocağı, 1981, ss.206-211.
- Öztürk, Mücahit. “Televizyon ve Bilgisayarın Çocukların Kişiliğine Etkileri”, **Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, ss.542-547.
- Parladır, Selâhattin. “Öğretmenliğin Dünü, Bugünü”. **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.3, 1986, ss.121-134.
- Pazarlı, Osman. **Din Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1968.
- Peker, Hüseyin. “Ailede Din Eğitiminin Psikolojik Temelleri”. **Diyanet İlmî Dergi**. Cilt.21, Sayı.1, Ocak-Şubat-Mart 1985, ss.21-26.
- Peker, Hüseyin. **Din Psikolojisi**. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- Punch, Keith F. **Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz (çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.
- Qualifications and Curriculum Authority (QCA), **Religious Education: The Non-statutory National Framework**. London: Qualifications and Curriculum Authority, 2004.
- Rousseau, Jean Jacques. **Emile**. Hilmi Ziya Ülken, Ali Rıza Ülgener, Salâhattin Güzey (çev.), İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1966.
- Sağlam, İsmail. “Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi”, **Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II**. Ankara: 2013, ss.547-561.
- Sağlam, İsmail. “Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”. **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.9, Sayı.9, 2000, ss.557-564.
- Sakız, Gönül. “Etkili Öğretmenlik ve Öğretmen Niteliğinin Geliştirilmesi”. **Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi**. Cilt.9, Sayı.2, Nisan 2016, ss.214-244.
- Salzmann, C. G. **Yengeç (Çocukları Kötü Yetiştirmenin Yolları)**. Ali Çankırılı (çev.), İstanbul: Zafer Yayınları, 2014.
- Saygılı, Sefa. “Sosyokültürel Çevre ve Oyun Türlerinin Çocuğun Kişiliği Üzerindeki Etkileri”, **Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Sayın, Önal. **Aile Sosyolojisi Ailenin Toplumdaki Yeri**. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınevi, 1990.

- SEKAM. **Türkiye’de Aile**. İstanbul: Sekam Yayınları, 2010.
- Selçuk, Mualla. **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Seven, Mehmet Ali ve Ali Osman Engin. “Türkiye’de Kadının Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler”. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.9, Sayı.1, 2007, ss.177-188.
- Seyfettin, Ömer. **Seçme Hikâyeler**. İstanbul: Üç Harf Yayınları, 2016,
- Sezen, Yümnî. **Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar**. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1990.
- Sıddıka, Oktay Ayşe. **Knalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Solak, Sevcan Güleç. “Mekân-Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekândaki Tezahürleri”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Subaşı, Necdet. “Ailenin Dönüşümü ve Yeni Bağlar”, **Aile Sempozyumu**. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2014, ss.185-209.
- Şahin, Hacer. “Aile ve Akrabalık İlişkilerinden Kaynaklanan Sorunlar ve Bu sorunların Çözümünde Din Eğitiminin Rolü”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Şemin, Refia. **Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973.
- Şentürk, Habil. “Çocukta Dinî Bilginin Uyanışı ve Gelişmesi Açısından Çevre Faktörü”. **Diyanet İlmî Dergi**. Cilt.24, Sayı.3, 1988, ss.55-63.
- T. Jersild, Arthur. **Gençlik Psikolojisi**. İbrahim N. Özgür (çev.), İstanbul: Gün Matbaası, 1974.
- Taş, Kemaleddin. “Türk Toplumunun Diyanet İşleri Başkanlığı’na Bakışı (İstanbul Örneği)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2001.
- Tavukçuoğlu, Mustafa. “Okul Öncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi”. **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.14, 2002, ss.51-63.

- Timurturkan, Meral. “Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme”, **Değişen Toplumda Değişen Aile** içinde. Nurşen Adak (Ed.), Ankara: Siyasal Yayınevi, 2012, ss.201-221.
- Topçu, Nurettin. **Türkiye’nin Maarif Dâvası**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Tosun, Cemal. **Din Eğitimi Bilimi**. Ankara: PegemA Yayıncılık, 2005.
- Tuğ, Salih. “Türkiye’de Din Eğitiminin Sosyal ve Hukukî Bazı Dayanakları”, **Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri**. Ankara: Gelişim Matbaası, 1981, ss.175-192.
- Turan, İbrahim. “Televizyonun Birey ve Toplum Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri”. **Diyanet İlmî Dergi**. Cilt.41, Sayı.1, 2005, ss.132-142.
- Turan, İbrahim. “Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Korunma Yolları”, **Çocuk Sorunları ve İslam Gençlik Sempozyumu**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, ss.608.617.
- TÜİK, **Aile Yapısı Araştırması 2006**. Ankara: TÜİK Matbaası, 2006.
- Türer, Osman. “Bir Eğitim Müessesesi Olarak Tasavvuf”, **İslâm’da Aile ve Çocuk Terbiyesi (I)**. 2005, ss.287-292.
- Ünal Tutgun, Aylin. “Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.
- Vergote, Antoine. “Çocukta Din”. Erdoğan Fırat (çev.), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.22, 1978, ss.315-329.
- Vergote, Antoine. “Ergenlikte Din”. Erdoğan Fırat(çev.), **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.24, 1981, ss.583-592.
- Yapıcı, Asım ve Zeki Salih Zengin. “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği”. **Değerler Eğitimi Dergisi**. Cilt:1, Sayı.4, 2003, ss.173-206.
- Yavuz, Kerim. **Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1987.
- Yavuz, Kerim. **Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012.

- Yavuz, Kerim. **Günümüzde Din Eğitimi**. Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998.
- Yavuz, Kerim. **Günümüzde İnançın Psikolojisi**. Ankara: Boğaziçi Yayınları, 2013.
- Yavuzer, Haluk. **Ana-Baba ve Çocuk**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.
- Yavuzer, Haluk. **Çocuk Eğitimi El Kitabı**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- Yavuzer, Haluk. **Çocuk Psikolojisi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Yavuzer, Haluk. **Çocuk ve Suç**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Yaylı, Hasan. “Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği”. **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. Sayı.24, 2012, ss.331-357.
- Yazıcı, Işıl. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Yeterlikleri (İstanbul İli Örneği Üzerinde Bir Alan Araştırması)”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Yeğin, Hüseyin İ. “Din Psikolojisi Açısından Kutsal Mekân İnsan İlişkisi”. **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt.17, Sayı.27, 2012, ss.53-91.
- Yıldırım, Bilal. “Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme”. **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı.2 1997, ss.119-136.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Yıldırım, Ali. “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”. **Eğitim ve Bilim Dergisi**. Cilt.23, Sayı.112, 1999, ss.7-17.
- Yıldız, Murat. **Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi**. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007.
- Yılmaz, Gül vd. “Ergenlerde Mobil Telefon Bağımlılığı İle Sosyal Kaygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. **Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying**, Cilt.2, Sayı.2, 2015, ss.20-37.

- Yiğit, Emrullah ve Selim Günüş. “Dijital Oyun Bağımlılığında Aile Yapılarının Bazı Değışkenler Açısından İncelenmesi”, **3. Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Kongresi**. İstanbul: 2016, ss.185-197.
- Yörükoğlu, Atalay. **Çocuk Ruh Sağılığı**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1978.
- Zengin, Zeki Salih ve Asım Yapıcı. “İlköğretim Okullarındaki DKAB Dersleri İçin Öğretmen Yetiştirilmesi ve Eğitim Fakülteleri: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneğı”. **Değerler Eğitimi Dergisi**. Cilt.4, Sayı.11, 2006, ss.127-154.
- Zeybekoğlu Dünder, Özge. “Değışen ve Değışemeyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, **Değışen Toplumda Değışen Aile** içinde. Nursen Adak (Ed.), Ankara: Siyasal Yayınevi, 2012, ss.39-65.
- Zorbaz, Osman. “Lise Öğrencilerinin Problemlı İnternet Kullanımının Sosyal Kaygı ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

İnternet Kaynakları

- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593> (9 Mayıs 2019).
- www.manevisosyalhizmet.com/wp (15 Ocak 2017).
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> (22 Aralık 2017).
- <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/bosanma-orani-son-10-yilda-artti/169614> (9 Mayıs 2019).
- http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2016_32_20160316.pdf (9 Mayıs 2019).
- <https://www.dunyabizim.com/mercek-alti/turk-halkinin-kitapla-imtihani-neden-okumuyoruz-h31496.html> (24 Aralık 2018).
- <https://www.kkfl41.com/ogrenci-yazari/465-kentlilesen-turkiye-de-okuma-aliskanligi-makale.html> (25 Aralık 2018).
- <https://www.yekder.org/birimler/ailede-din-egitimi-programi> (25 Şubat 2018).
- http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Millî_Egitim_Dergisi/144/tosunoglu.htm (18 Ocak 2019).

<http://www.necdetsubasi.com/index.php/makale/115-dvdin> (18 Ocak 2019).

<https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22:%5B%22hasan%20zengin%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D%7D> (4 Şubat 2019).

<https://www.adaletbiz.com/idare-mahkemeleri/bolge-idare-mahkemesi-zorunlu-din-dersi-dayatmasina-dur-dedi-h212926.html> (28 Mart 2019).

<https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/turkiye-egilimleri-web-basin.pdf> (14 Şubat 2022).

[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(-BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(-BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437) (14 Şubat 2022).

3. Basım

PYTHON İLE SORU ÇÖZÜM KİTABI

Dr. Eftâl Şehirli
Dr. Muhammed Kamil Turan

Python ile Soru Çözüm Kitabı

Dr. Eftâl Şehirli, Dr. Muhammed Kamil Turan

Yayın No.: 3044
Mühendislik/Teknik: 313
ISBN: 978-625-406-636-8
E-ISBN: 978-625-406-635-1
Basım Sayısı: 3. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin-dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şehirli, Eftâl, Turan, Muhammed Kamil.
Python ile Soru Çözüm Kitabı / Eftâl Şehirli, Muhammed Kamil Turan
3. Basım, X + 178 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-406-636-8
E-ISBN: 978-625-406-635-1
1. Python 2. Programlama 3. Çözüm Kitabı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Yazarlar Hakkında	vii
Teşekkür.....	ix
BÖLÜM 1 Temel İşlemler.....	1
BÖLÜM 2 Seçim Yapısı – if.....	15
BÖLÜM 3 Döngü Yapısı – while.....	27
BÖLÜM 4 Döngü Yapısı – for	43
BÖLÜM 5 Diziler	63
BÖLÜM 6 Fonksiyonlar	77
BÖLÜM 7 Sınıf Yapısı	97
BÖLÜM 8 Hata Ayıklama İşlemleri	105
BÖLÜM 9 Grafik İşlemleri	113
BÖLÜM 10 Veritabanı İşlemleri.....	135
BÖLÜM 11 Görüntü İşleme	145
BÖLÜM 12 Dosya Oluşturma İşlemleri	167
Python Terimler Sözlüğü.....	176
Yararlanılan Kaynaklar	177
Son Söz	178

3. Basım

HADİSLERLE İSLÂM'DA EHL-İ BEYT

Doç. Dr. Yusuf Açıkkel

HADİSLERLE İSLÂM'DA EHL-İ BEYT

Doç. Dr. Yusuf Açıkel

Yayın No.: 3987
Beşeri Bilimler: 389
ISBN: 978-625-417-559-6
E-ISBN: 978-625-417-560-2
Basım Sayısı: 3. Basım, Kasım 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Açıkel, Yusuf.

Hadislerde İslâm'da EHL-İ BEYT / Yusuf Açıkel

3. Basım, XXII + 410 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-417-559-6

E-ISBN: 978-625-417-560-2

1. Ehl-i Beyt 3. Hz. Ali 3. Hz. Peygamber'in Eşleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TAKRİZ	XV
ÖNSÖZ	XIX
ARAŞTIRMANIN AMACI, KAYNAKLARI VE METODU.....	1
GİRİŞ.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

EHL-İ BEYT KAVRAMI	19
--------------------------	----

I- EHL VE BEYT KELİMELERİ	19
A- EHL	19
1. Lügate Ehl	19
2. İstilahta Ehl.....	20
3. Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl	21
4. Ehl Anlamında Kullanılan "Âl" Kelimesi	22
4.1. Lügate âl	22
4.2. İstilahta âl.....	24
4.3. Terkip hâlinde âl (Âl-i Muhammed, Âl-i Rasûl, Âl-i Nebîve Âl-i Yâsîn)	25
4.3.1. Âl-i Muhammed (s.a) Hz. Peygamber'in şahsıdır.	26
4.3.2. Âl-i Muhammed (s.a) Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'i, sadaka almaları haram olanlar; yakınları, akrabaları ve zürriyyetidir.	27
4.3.3. Âl-i Muhammed (s.a) Hz. Peygamber'e ve tebliğ ettiği dinine bağlı kimselerdir.....	31
4.3.4. Âl-i Muhammed (s.a) Kureyş kavmidir.....	33
B- BEYT	34
1. Lügate ve İstilahta Beyt.....	34
2. Kur'ân-ı Kerîm'de Beyt.....	35
3. Beyt Anlamında Kullanılan Kelimeler	37
II- EHL-İ BEYT VE İLGİLİ TERİMLER	38

A- EHL-İ BEYT	38
B- EHL-İ BEYT ANLAMINDAKİ DİĞER TERİMLER	43
1. Aile	44
2. Âl-i abâ, Ashâbü'l-abâ, Ashâbü'l-kisâ, Ehlü'l-kisâ, Hamse-i âl-i abâ, Pençe-i âl-i abâ.....	44
3. Âl-i Beyt.....	46
4. Hâmmе	46
5. İtre	47
6. İle.....	49
7. Sıhr	49
8. Zü'l-kurbâ/karâbet.....	49
III- DEĞERLENDİRME.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE EHL-İ BEYT..... 53

I- "EHL-İ BEYT" LAFZININ GEÇTİĞİ AYETLER	53
A- HZ. PEYGAMBER'LE İLGİLİ KULLANIMI	53
B- HZ. İBRAHİM'LE İLGİLİ KULLANIMI.....	61
C- HZ. MÛSÂ İLE İLGİLİ KULLANIMI	63
II- HZ. MUHAMMED'İN (S.A) EHL-İ BEYT'İNE İŞARET EDEN ÂYETLER.....	64
A- DOĞRUDAN İŞARET EDENLER.....	64
1. Hz. Muhammed'e (s.a) Salât ü Selâm	64
2. Ehl-i Beyt Sevgisi (Meveddet Âyeti).....	66
2.1. Meveddet âyetinin Allah'a yakınlık ve O'nu sevmek olduğu görüşü	69
2.2. Meveddet âyetinin karabette sevgi ve sıla-yı rahim yapmak olduğu görüşü.....	70
2.3. Meveddet âyetinin akraba ve itre sevgisi olduğu görüşü	72
2.4. Meveddet âyetinin sadece sila-yı rahim yapmak olduğu görüşü..	75
2.5. Meveddet âyetinin mensûh olduğu görüşü.....	76
3. "Bağışta Bulunanlar"ın Ehl-i Beyt Olduğu Görüşü.....	77
4. Ehl-i Beyt'e Namazın Emredilmesi.....	78
5. Ehl-i Beyt'e Özel İmtiyazlar Verildiğini Belirten Âyetler.....	79
5.1. Ganîmet malları	80
5.2. Fey' malları.....	84
5.3. Zü'l-kurbânın mahiyeti:	87
B- EHL-İ BEYT'E DELÂLET ETTİĞİ İDDİA EDİLEN ÂYETLER.....	89
1. Şiirler'den Bazı Âlimlerin Doğrudan Ehl-i Beyt'e Delâlet Ettiğini İddia Ettikleri Âyetler	89

1.1. Hz. Muhammed'in şefâatinin sadece Ehl-i Beyt'ine ait olduğu iddiası	90
1.2. Allah'ın İpi'nin Ehl-i Beyt Olması	91
1.3. Zikir ehli'nin Ehl-i Beyt Olması	92
1.4. Âl-i Yâsîn'in Ehl-i Beyt Olması	92
1.5. Kevser'in Ehl-i Beyt Olması	94
2. Şiîlere Göre Dolaylı Olarak "Ehl-i Beyt"e Delâlet Eden Bazı Âyetler	94
2.1. Hz. Ali ile ilgili olduğu iddia edilen âyetler	94
2.1.1. Hz. Ali'nin cömertliğine delâlet eden âyetler	95
2.1.2. Hz. Ali'nin fedakârlığına işaret eden âyet	99
2.1.3. Hz. Ali'nin diğer sahâbilerden üstünlüğüne işaret eden âyetler	100
2.1.4. Hz. Ali'nin imam, velî ve halife tayin edildiğine işaret eden âyetler	107
2.1.5. Âyette geçen "şâhid" lafzı Hz. Ali'dir	114
2.1.6. Âyette geçen "hidâyetçi" lafzı Hz. Ali'dir	115
2.1.7. Âyette geçen "sâlih mü'min" lafzı Hz. Ali'dir	117
2.2. Hz. Peygamber'in kızları ve torunları ile ilgili olduğu iddia edilen âyetler	118
III- DEĞERLENDİRME	119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EHL-İ BEYT'İN TESPİTİ VE HADİSLERDE EHL-İ BEYT 121

I- EHL-İ BEYT'İN TESPİTİ	121
1. Ehl-i Beyt Hz. Peygamber'in Eşleridir Görüşü	121
2. Ehl-i Beyt Hz. Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'dir Görüşü	127
3. Ehl-i Beyt'in Hz. Peygamber'in Eşleri ve Yakın Akrabaları Olması	143
4. Ehl-i Beyt Sadaka Almaları Haram Olanlardır Görüşü	146
5- Ehl-i Beyt Ümmet-i Muhammed'dir Görüşü	149
6. Ehl-i Beyt'in Hz. Peygamber eşleri, Ali-Fâtıma, Ebü'l-Âs-Zeyneb Aileleri ve Bazı Hadislerde Teveccüh Şeklinde Ehl-i Beyt'e Katılanlar Olması	152
II- HADİSLERDE EHL-İ BEYT	158
A- EHL-İ BEYT'İN NİTELİKLERİ HAKKINDA RİVAYET EDİLDİĞİ İDDİA EDİLEN HADİSLER	159

1. Ehl-i Beyt'in Hikmet Sahibi Olduğunu İfade Eden Rivayet.....	159
2. Ehl-i Beyt'in İlminin Derinliğine Dair Rivayetler.....	159
3. Ehl-i Beyt'in Ahiretteki Derecelerini Bildiren Rivayetler.....	161
4. Ehl-i Beyt'in Faziletli ve Üstün Olduğu Hakkındaki Rivayetler.....	163
5. Ümmete Yasak Olanın Ehl-i Beyt'e Mübah Olduğu İle İlgili Rivayetler.....	164
B- EHL-İ BEYT'E İHTİMAM, İTAAT, MUHALEFET VE EHL-İ BEYT'İN GELECEKTEKİ DURUMU İLE İLGİLİ RİVAYETLER	
1. Ehl-i Beyt'e Hz. Peygamber'in İhtimamı.....	169
1.1. Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ini namaza daveti.....	170
1.2. Hz. Peygamber'in sadece Ehl-i Beyt'ine şefâat etme iddiası.....	172
1.3. Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ini ümmetine emanet etmesi.....	174
1.4. Hz. Peygamber'in Ehl-iBeyt'ine duası.....	178
1.5. Ehl-i Beyt'in Hz. Peygamber'in ahdini yerine getirmesi.....	179
2. Ehl-i Beyt'e İtaat İddiası.....	182
2.1. Ehl-i Beyt'e ittiba'.....	182
2.1.1. Sekaleyn hadisi.....	182
2.1.1.1. Sekaleyn hadisinin sened tenkidi.....	186
2.1.1.2. Sekaleyn hadisinin şerhi ve metin tenkidi.....	191
2.1.2. Sefîne hadisi.....	206
2.2. Ehl-i Beyt'e sila-yı rahim yapma.....	207
2.3. Ehl-i Beyt'e yardım etme.....	208
2.4. Ehl-i Beyt'le tevessül.....	210
2.5. Ehl-i Beyt'e sevgi, hürmet ve saygı gösterme.....	212
2.6. Ehl-i Beyt'e salâvat getirilmesi.....	219
2.7. Ehl-i Beyt'in velâyeti ve ma'sûmiyeti.....	223
3. Ehl-i Beyt'e Muhalefet.....	248
4. Ehl-i Beyt'in Gelecekteki Durumu.....	254
4.1. Ehl-i Beyt'in dünyada çekeceği sıkıntılar.....	257
4.2. Ehl-i Beyt'in zürriyetinden Mehdî gelmesi.....	259
4.3. Ehl-i Beyt'ten birinin arkasında Hz. İsa'nın namaz kılması.....	269
4.4. Ehl-i Beyt'ten olduğunu iddia eden birinin fitneye karışması.....	270
4.5. Kıyamet günü neseb ve sebebin (sıhriyet) kesilmesi.....	270
5. Şîa'nın Ehl-i Beyt Şehitlerine Bakışı.....	274
C- EHL-İ BEYT'LE İLGİLİ HÜKÜMLER	
1. Ehl-i Beyt'in Bazı Fertlerini İlgilendiren Hükümler.....	278
2. Ehl-i Beyt'in Bütün Fertlerini İlgilendiren Hükümler.....	280
2.1. Ehl-i Beyt'in zekât ve sadaka almalarının haramlığı.....	280

2.2. Ehl-i Beyt'in ganîmet ve fey' mallarından mahrum olma durumu.....	288
III-DEĞERLENDİRME	294

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARİHTE VE GÜNÜMÜZ TÜRKİYESİ'NDE EHL-İ BEYT

ANLAYIŞI..... 297

I- TARİHTE EHL-İ BEYT ANLAYIŞI 297

A- HULEFÂ-YI RÂŞİDİN DÖNEMİ 297

1. Hz. Ebû Bekir Dönemi (11-13/632-634) 298

2. Hz. Ömer Dönemi (13-23/634-644) 303

3. Hz. Osman Dönemi (23-35/644-656) 308

4. Hz. Ali Dönemi (35-41/656-661) 309

B- EMEVÎLER DÖNEMİ (41-133/661-750) 312

C- ABBÂSÎLER DÖNEMİ (133-657/750-1258) 324

D- DİĞER İSLAM DEVLETLERİNDEKİ EHL-İ BEYT ANLAYIŞI..... 335

1. Fâtımîler Dönemi (297-567 / 909-1171) 336

2. Zengîler, Eyyübîler ve İlhanlılar Dönemi 336

3. Memlûkler Dönemi (648-923/1250-1517) 338

4. Anadolu Selçukluları Dönemi 339

5. Osmanlılar Dönemi (698-1341/1299-1923) 340

II- GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE SÜNNÎLERİN EHL-İ BEYT;

ALEVÎ VE CA'FERÎLERİN SÜNNET VE EHL-İ BEYT

ANLAYIŞLARI 346

A- SÜNNÎLERİN EHL-İ BEYT ANLAYIŞLARI 346

B- ALEVÎ VE CAFERÎLERİN SÜNNET VE EHL-İ BEYT

ANLAYIŞLARI 349

1. Alevî-Bektaşiler ve Şia-Ca'ferilerin Sünnet Anlayışları 352

2- Alevî-Bektaşiler ve Şia-Ca'ferilerin Ehl-i beyt Anlayışları 358

2.1. Alevî-Bektaşilerin Ehl-i Beyt anlayışları 358

2.2. Şia-Ca'ferilerin Ehl-i Beyt anlayışları 363

III- DEĞERLENDİRME..... 364

S O N U Ç 367

BİBLİYOGRAFYA 375

DİZİN 403

BİBLİYOGRAFYA

KUR'AN-I KERİM.

- ABDULLAH B. AHMED, Ebû Abdîrrahman Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö. 290/903), *Müsnedü Ehli'l-Beyt*, thk. Abdullah el-Leyse'l-Ensârî, Beyrut 1408/1988.
- ABDULLAH B. HİŞÂM (761/1360), *Muğni'l-Lebîb an Kütübi'l-Eârib*, I-II, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut 1992.
- _____, *Şerhu Katri'n-nedâ ve Bellü's-sadâ*, İstanbul, ts.
- _____, *Şerhu Şüzûri'z-zeheb*, thk. Berekât Yûsuf Hebbûd, Beyrut 1414/1994.
- ABDULLAH B. MİFTAHA, Ebü'l-Hasan (ö. 877/1472), *Şerhu'l-Ezhâr*, Mısır 1332.
- ABDURRAHMAN ŞEREF (ö. 1343/1925), *Târîh-i Devlet-i Osmâniyye*, I-II, İstanbul 1309-1312, 1315-1318.
- ABDÜLÂZÎM, Abdülhalîm, *Risâletü'l-Ehâdîsi'l-vâride fi'l-Mehdiyyi*, y.y., ts.
- ABDÜRRAZZÂK, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (ö. 211/826-7), *el-Musannef*, I-XI, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut 1971-1975.
- ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed el-Aclûnî (ö. 1162/1749), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs amme'stehera mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-nâs*, Beyrut 1351-2.
- AÇIKEL, Yusuf "Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajlarından Rahmet", SDÜİF, III. Kutlu Doğum Sempozyumu, Isparta 2000.
- _____, "Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajlarından 'Müsâvât'", SDÜİF, IV. Kutlu Doğum Sempozyumu, Isparta 2001.
- _____, "Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajlarından Sulh Prensibi", SDÜİF, V. Kutlu Doğum Sempozyumu, Isparta 2002.
- _____, "Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajlarından 'Adâlet'", SDÜİF, VI. Kutlu Doğum Sempozyumu, Isparta 2003.
- AHMED B. HANBEL (ö. 241/855), Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, Beyrut 1978; İstanbul 1413/199.
- AHMED CEVDET PAŞA (ö. 1312/1895), *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*, I-II, İstanbul 1981.

- AKA, İsmail, “X. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kadar Şiilik”, *Uluslararası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- AKAY, Hasan, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, İstanbul 1995.
- AKDEMİR, Hikmet, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, İzmir 1999.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, İstanbul 1990.
- AKYÜZ, Vecdi, *Kur’an’da Siyasi Kavramlar*, İstanbul 1998.
- ALGAR, Hamid, “Âl-e Abâ”, *Encyclopaedia of Iranica*, London 1984.
- ALİ el-KARÎ (ö. 1014/1605), *el-Esrârü’l-merfû’a fi’l-ehâdîsi’l-mevzûa*, thk. Muhammed. b. Lütfi Sabbağ, Beyrut 1406/1986.
- _____, *el-Mevzûat*, y.y., ts.
- ALTAN, Fahrettin, “Hadislerde Salavatın Önemi ve Şekli”, *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, S. 12; İstanbul 1416-7/1996.
- _____, “Hadisler Işığında Peygamber ve Ehl-i Beyt’ine Salavatın Faydaları”, *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, S.19, İstanbul 1419/1998.
- ALÛSÎ, Şihâbüddîn Mahmûd (ö. 1270/1854), *Rûhu’l-Meânî fi Tefsîri’l-Kur’ani’l-Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesânî*, I-XVI, Beyrut 1417/1997.
- AMASYALI FEDAÎ BABA DÎVANI, (Haz. Abdullah Çelebi), Can Yay., İstanbul 1991.
- ÂMİLÎ, Ca’fer Murtaza, “Kur’an’da Ehl-i Beyt”, *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, Ankara 1414/1994.
- ANKARAVÎ, Mehmed Emin Efendi (ö. 1098/1687), *Fetâva’l-Ankaravî*, İstanbul 1281.
- ÂSİM EFENDÎ, *Kamus Tercümesi*, İstanbul ts.
- ASKERÎ, Seyyid Murtaza el-Askerî el-Huseynî, “Ehl-i Beyt Mektebinde İmâmet ve Hilâfet”, *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, S.11, İstanbul 1416/1996.
- _____, “Şia’ya Göre Sünnetin Dindeki Yeri”, *Uluslararası Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu*, İstanbul 1997.
- ÂŞIK PAŞAZÂDE (ö. 889/1484), *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İstanbul 1332.
- ATALAY, Âdil Ali, *Ehl-i Beyt’in Mûcizeleri*, İstanbul 1997.
- ATAÎ, Nev’îzâde, *Zeyl-i Şekâik*, İstanbul 1268.
- ATÇEKEN, İ. Hakkı, *Hişam b. Abdülmelik’in Halifeliği ve Şahsiyeti*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1977.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meali*, İstanbul ts..
- _____, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1988-1991.

- ATEŞ, Ali Osman, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, İstanbul 1996.
- AYDIN, Mustafa, *İlk Dönem İslâm Toplumun Şekillenışı*, İstanbul 1999.
- AYNÎ, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (ö. 855/1451), *Umdetü'l-Kari fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XX, Kahire 1972.
- AYŞE ABDURRAHMAN, *Terâcim Seyyidât Beyti'n-Nübüvve*, Kahire, ts.
- BAKAN, Tevhit, *Ashâbın Adâleti*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1993.
- BARDAKOĞLU, Ali, "Cahiliye Döneminde Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın*, İstanbul 1996.
- BAŞBAKANLIK ARŞİVİ, İbnü'l-Emin, Ensâb, No. 5, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 21, 24, 26.
- BEGAVÎ, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ el-Begavî (ö. 516/1122), *Meâlimü't-tenzîl*, Kahire 1955.
- BELÂZÜRÎ, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892-3), *Fütûhu'l-Büldân*, I-II, trc. Zâkir Kadîri Ugan, İstanbul 1955.
- _____, *Ensâbü'l-Eşrâf*, Kahire 1959; Beyrut 1974.
- BENDİDERYA, Ca'fer, "Mübâhele Olayı", *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, S. 8, Ankara 1415/1995.
- BEYHÂKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, Beyrut 1353.
- _____, *Delâilü'n-Nübüvve*, Beyrut 1985,
- BEYDÂVÎ, Ebû Saîd Abdullah b. Ömer (ö. 685/1286), *Envârü't-Tenzîl ve Eşrârü't-Te'vîl (Mecmûatün mine't-Tefâsir içinde)*, I-VI, Beyrut ts.
- BEZZÂR, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Utkî el-Bezzâr (ö. 292/905), *el-Bahrü'z-Zehâr (Müsned-i Bezzâr)*, I-V, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullah, Medine 1409/1988.
- BİLGE, Mustafa L., "Cuhfe", *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Ashab-ı Kiram Hakkında Müslümanların Nezih İtikadları*, İstanbul, ts.
- BOZKURT, Nebi, *Hadiste Folklor Mesken*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1991.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul 1315.
- _____, *et-Târihu'l-Kebîr*, Haydarabad 1943.

- BUHL, Fr. "Gadîru'l-Hum", *İA*, İstanbul 1964.
- BÛSÎRÎ, Şihâbüddin Ahmed b. Ebî Bekr el-Kinânî el-Bûsîrî, (ö. 840/1436), *Misbâhü'z-Zücâce fi Zevâidi İbn Mâce*, I-II, Beyrut 1406/1986.
- CÂNAN, İbrahim, "Aile Reisi Olarak Hz. Peygamber", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı Sempozyumu, İstanbul ts.
- _____, *Namus Fitesi Mut'a*, İstanbul 1992.
- _____, *Hadis Külliyyâtı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, I-XVIII, Ankara 1992.
- CÂRİM, Ali el-Cârim, Mustafa Emin, *el-Belağatü'l-Vâdiha*, İstanbul ts.
- CÂSİM, İbn Muhammed Mehli'l-Yâsin, *Mukaddimetü'l-Burhân fi Alâmâtî Mehdi Ahirzaman*, y.y., ts.
- CELÂLÎ, Muhammed Hüseyin el-Hüseyinî el-Celâlî, *el-İbâdât alâ Mezhebi Ehli'l-beyt*, y.y., ts.
- CESSÂS, Ebû Bekir Ahmed er-Râzî el-Cessâs (ö. 370/981), *Ahkâmü'l-Kur'an*, I-III, Beyrut 1414/1993.
- CEZÂİRÎ, Tâhir b. Sâlih b. Ahmed (ö. 1338/1920), *Tevcîhü'n-Nazar ilâ Usûli'l-Eser*, Kahire 1328/1910.
- CİHAN, Sâdık, *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi*, Samsun 1997.
- CİN, Halîl, Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1990.
- COŞKUN, İbrahim, "İmâmîyye Şia'sında Ehl-i Beyt Sevgisinin Ezoterik (Bâtınî) İnançlara Dönüşümü", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 127 –148.
- CUM'A, Ahmed Halîl, *Nisâü Ehli'l-Beyt fi Dav'i'l-Kur'an ve'l-Hadis*, Dimeşk 1417/1996.
- CÛRCÂNÎ, Seyyid Şerîf (ö. 816/1413), *Kitâbü't-Ta'rifat*, y.y., 1269
- ÇAĞATAY, Neşet, *İslâm Dönemine Denk Arap Tarihi*, Ankara 1989.
- _____, *İslâm Tarihi*, Ankara 1993.
- ÇANTAY, Hasan Basrî, *Kur'an-ı Hakîm ve Meal-i Kerîm*, I-III, İstanbul 1401/1981.
- ÇAVUŞOĞLU, Ali, "Ehl-i Beyt Sevgisinin "Tercuman"ları", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 319–340.
- ÇETİN, Mustafa, *Kur'an-ı Kerîm'e Göre Ölçü ve Denge*, İzmir 1996.
- _____, *Kur'an'î Kavramlar I*, Isparta 1998.

- ÇİFTÇİ, Şaban, *Günümüz Alevî-Bektâşî Kültüründe Hadis*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2005.
- D'OHSSON, Ignatius Mouradgea (ö. 1222/1807), *Tableu General de L'empire Ottoman*, I-VII, Paris 1791.
- DÂREKUTNÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî (ö. 385/995), *es-Sünen*, I-III, İstanbul 1982.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. Fazl b. Behrâmî ed-Dârimî (ö. 255/869), *Sünen-i Dârimî*, I-II, Beyrut ts.
- DÂVÛDÎ, Safvân Adnân, *Mukaddimetü Müfredâtü Elfâzî'l-Kur'an*, (Râğîb el-İsfehânî'nin *Müfredâtü Elfâzî'l-Kur'an'ının Mukaddimesi*), Beyrut 1412/1992.
- DAVUDOĞLU, Ahmet (ö. 1403/1983), *Sahîh-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, I-XI, İstanbul 1980.
- DEMİRCAN, Adnan, *Gadîr-i Hum Olayı*, İstanbul 1996.
- , "Arap Siyasî Geleneğinin Ehl-i Beyt Tamlamasının Kavramlaşma Sürecine Etkisi", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 93-110.
- DERVEZE, Muhammed İzzet b. Abdilhâdî b. Derviş (ö. 1404/1984), *et-Tefsîru'l-Hadîs*, I-XII, Dîmeşk 1961-1963.
- DERVÎŞ, Abdullah Muhammed ed-Dervîş, *Buğyetü'r-Râid fî Tahkîki Mecma'z-Zevâid*, I-X, Beyrut 1414/1994.
- DEYLEMÎ, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye ed-Deylemî (ö. 509/1115), *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hutâb*, thk. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, I-V+I, Beyrut 1406/1986.
- DEHLEVÎ, Şah Abdülazîz Gulâm Hakîm ed-Dehlevî, *Muhtasaru't-Tuhfeti'l-İsnâ Aşerîyye*, İstanbul 1396/1976.
- DEHLEVÎ, Şah Veliyyullah, *Hüccetullahi'l-Bâliga*, y.y., ts.
- DÎNEVERÎ, Ebû Hanife Ahmed b. Dâvûd (ö. 282/895), *el-Ahbârü't-Tivâl*, I-II, Leiden 1988.
- DOĞAN, İzzettin, "Söyleşi", *Cem Vakfı Çalışmaları*, İstanbul 1998.
- DOĞUŞTAN GÜNÜMÜZE BÜYÜK İSLÂM TARİHİ, Redaktör, Hakkı Dursun Yıldız, I-XIV+1, Konya 1994.
- DÖLEK, Adem, "Sekaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 149-173.
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleri İle İslâm İlmihali*, İstanbul 1991.

- DUMAN, M. Zeki, "Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i Beyt", *EÜİFD*, S. 11, Kayseri 2001.
- _____, "Tefsirin Temel İlkeleri Çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'de "Ehlibeyt", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 7-36.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/889), *es-Sünen*, I-IV, İstanbul 1413/1992.
- EBÛ HANÎFE, Nu'man b. Sâbit (ö. 150/767), *el-Âlim ve'l-Müteallim*, Kahire 1949.
- EBÛ KEVSER, "Gadîr-i Hum Olayı Üzerine", *Kriter Dergisi*, Ocak 1984.
- EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî (ö. 430/1038), *Hilyetü'l-Evliyâ*, Beyrut 1987.
- _____, *Târîh-i İsfahan*, y.y., ts.
- EBÛ ŞÂME, Şihâbüddin Abdurrahman b. İsmail el-Makdisî (ö. 665/1267), *Kitâbü'r-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Selâhiyye*, I-II, Kahire 1288.
- EBÛ ŞEHBE, Muhammed, *Difâün ani's-Sünne* (Sünnet Müdâfaası), I-II, Ankara 1990.
- EBÛ ŞÛCA', Kâdî Ahmed b. Hüseyin b. Ahmed el-İsfahânî (ö. 500/1107'den sonra), *Şerhu alâ Metni'l-Ğayeti ve't-Takrîb*, Kahire ts.
- EBÛ UBEYD, Kâsım b. Sellâm el-Herevî (ö. 224/838), *Garîbü'l-Hadîs*, I-IV, Beyrut 1396/1976.
- EBÛ YA'LÂ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ et-Temîmî el-Mevsîlî (ö. 307/919), *Müsned*, thk., Hüseyin Selîm Esed, I-XIII+III, Dımeşk-Beyrut 1404/1984-1990.
- EBÛ YÛSUF, Ya'kûb b. İbrahim (ö. 182/798), *Kitâbü'l-Harâc*, trc., Ali Özek, İstanbul 1973; Kahire 1397.
- EBÛ ZEHRRA, Muhammed, *Usûlü'l-Fıkh*, İstanbul ts.
- _____, *İmam Zeyd*, trc. Salih Parlak, Ahmet Karababa, İstanbul 1993.
- EBÛ'L-BEKÂ, Eyyûb b. Mûsâ el- Kefevî (ö. 1095/1684), *el-Küllîyyat*, (*Küllîyyatü Ebi'l-Bekâ*), neşr, Adnan Derviş, Beyrut 1413/1993.
- EBÛ'L-FADL, Veliyyüddin el-Bûsîrî (h.10.Asır), *en-Nihâye*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Kahire ts.
- EBÛ'S-SÛÛD, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî (ö. 982/1574), *Tefsîru Ebi's-Süüd* (İrşâdü'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm), I-IV, y.y., ts.

- EFE, Adem, "Alevi Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi: Balıca Kasabası ve Sünnetçiler Köyü Örneği", *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu-I-*, SDÜ İlahiyat F., Isparta 2005.
- EHL-İ BEYT DAVASI, Gülbay Yayıncılık, İstanbul 1989.
- EHL-İ BEYT MESAJI Dergisi, Tüba Yayınları, S.1-10 Ankara 1413/1993-1416/1995; S.11-21 İstanbul 1416/1996-1418/1999.
- ELBÂNÎ, Muhammed Nâsîrüddîn (ö. 1420/1999), *es-Silsiletü'l-Ehâdîsi's-sahîha ve Şey'min Fıkhihâ ve Fevâidihâ*, I-IV, Amman 1404.
- _____, *Sahîhu'l-Câmi's-Sağîr ve Ziyâdetühu*, I-II, Beyrut 1406/1986.
- _____, *es-Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-za'îfe ve'l-mevzûa*, I-V, Riyad 1412/1992.
- _____, *Te vessül*, trc., M. Emin Akin, İstanbul 1995.
- EMÎNÎ, Abdülhüseyn en-Necefi el Emînî, *el-Gadîr fi'l-Kitâb ve's-sünne ve'l-edeb*, I-XI, Beyrut ts.
- EMÎNÎ, Âyetullah İbrahim, Hz. Fâtıma, trc., Fahrettin Altan, Tahran 1412/1992.
- _____, "Rasûlullah (s.)'tan Sonra Ümmetin İlmî Mercileri", *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, S. 4, Ankara 1414/1994.
- ENGİN, İsmail, "Alevilerin Kendilerine Bakışı ve Alevi İmajına Yönelik Bakışlar", *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayriler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999 [Tarih-İnanç-SosyalYapı-Kurumlar Konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı Metinleri].
- ERCAN, Özcan, "İzzettin Doğan ile Söyleşi", *Cem Vakfı Çalışmaları*, İstanbul 1998.
- ERKAL, Mustafa E., *Sosyoloji*, İstanbul 1991.
- ERÖZ, Mehmet, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, İstanbul 1977.
- ERTÜRK, Mustafa "Havz-ı Kevser", DİA, İstanbul 1997.
- ERUL, Bünyâmin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Ankara 1999.
- ESAD, Mahmûd, *Târih-i Dîn-i İslâm*, İstanbul 1329.
- ESED, Muhammed (ö. 1413/1992), *Kur'an Mesajı*, I-III, İstanbul 1996.
- EŞ'ARÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. İsmail b. İshak el-Eş'arî (ö. 24/935), *Makalâtü'l-İslâmiyyîn*, neşr. A. Ritter, İstanbul 1931.
- EYYÜP SABRÎ PAŞA, *Mir'at-ı Mekke*, I-II, İstanbul 1329.
- EZHERÎ, Ebü Mansûr Muhammed b. Ahmed (ö. 370/980), *et-Tehzîb fi'l-Lüga*, I-XV, thk. Muh. Ali en-Neccar, Kahire 1964-1967.

- FARUK, Ömer Fevzî, “Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine”, çev. M. Bahaüddin Varol, *Selçuk Üniv. İFD.*, S. 9, Konya 2000, s. 397-404.
- FAYDA, Mustafa, “Hz. Muhammed’in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele”, *AÜFİİED*, S. 2, Ankara 1975, s. 143-149.
- _____, “Tarihte ve Günümüzde Şiilik”, Milletlerarası Şiilik Sempozyumu, İstanbul 1993.
- _____, “Âişe”, *DİA*, II, İstanbul 1996.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, “Osmanlı Öncesi İslâm Devletlerinde Din-Devlet İlişkileri”, *Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu*, İstanbul 1998.
- FERİDUN BEY, *Mecmûatü Münşeâtî’s-Selâtîn*, I-II, İstanbul 1264.
- FERRÂ, Ebû Ya’lâ Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ el-Hanbelî (ö. 458/1066), *el-Ahkâmü’s-Sultâniyye*, Kahire 1356/1938.
- FETTENÎ, Muhammed Tâhir b. Ali el-Hindî el-Fettenî, *et-Tezkiretü’l-mevzûât*, Beyrut 1399.
- FEYZÎ EFENDİ, *Fetâvâ-yı Feyziyye*, İstanbul 1266.
- FIĞLALI, Ethem Rûhî, *İmâmîyye Şiasî*, İstanbul 1984.
- _____, “Abdullah b. Ali b. Abdullâh”, *DİA*, İstanbul 1988.
- _____, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, Ankara 1990.
- _____, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Ankara 1991
- _____, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, 3. Baskı, Selçuk Yay., İstanbul 1994.
- _____, “Şiiliğin Doğuşu ve Gelişmesi”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- _____, “Ebû Mansûr el-İclî”, *DİA*, İstanbul 1994.
- _____, “Gadîr-i Hum”, *DİA*, İstanbul 1996.
- _____, “Hüseyin”, *DİA*, İstanbul 1998.
- FINDIKLI, Mehmed Ağa, *Târîh-i Silâhtar*, I-II, İstanbul 1928.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kub eş-Şirâzî el-Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415), *el-Kamûsü’l-Mühîr*, I-IV, Beyrut 1306.
- _____, *Hâtîmetü Sifriü’s-Saâde*, Kahire 1317.
- _____, *Besâiru Zevî’t-Temyîz*, Beyrut ts.
- FÎRÛZÂBÂDÎ, Seyyid Murtaza el-Hüseyinî el-Fîrûzâbâdî, *Fezâilü’l-Hamse mine’s-Sihâhi’s-Sitte*, Beyrut 1402/1982.

- FRAYER, Hans, *Din Sosyolojisi*, Çev. Turgut Kalpsuz, Ankara 1964.
- GENÇ, Reşad, “Karahanlılar”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* içinde, Redaktör: Hakkı Dursun Yıldız, I-XIV+1, Konya 1994.
- GEZGİN, A. Galip, *Kur'an'da Sevgi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2003.
- GOLDZİHER, Ignaz (ö. 1440/1921), C. Van Arendonk, A. S. Tritton, “Ahl al-Bayt”, *Encyclopaedia of Islam*, EI² (İng), Leiden 1960.
- _____, “Ehlülbeyt”, *İslâm Ansiklopedisi*, I-XII, MEB, İst. 1950.
- _____, “Âl”, *İslâm Ansiklopedisi*, I-XII, MEB, İstanbul 1950.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul 1969.
- GÜLER, Zekeriya, *Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri*, (Tahrir ve Değerlendirme), İstanbul 1997.
- GÜNALTAY, M. Şemseddin, *Kable'l-İslâm Araplarda İctimai Aile*, İlahiyat Fak. Mec. S.4.
- GÜNEL, Aşık Durmuş, *El Ele El Hakk’a*, Can Yay, İstanbul 2000.
- GÜVENÇ, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, İstanbul 1984.
- HÂİRÎ, Fazlullah el-Hâirî, *Min Müsned-i Ehli'l-Beyt*, London 1407/1987.
- HÂKİM EN-NÎSÂBÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, Beyrut ts.
- HALEBÎ, Nüreddin Ali b. İbrahim el-Halebî (ö. 1044/1635), *İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-emîni'l-me'mûn (es-Sîretü'l-Halebiyye)*, I-III, Kahire 1320.
- HALÎL B. AHMED, Ebû Abdirrahman el-Halîl b. Ahmed (ö. 170/786), *Kitâbü'l-Ayn*, I-VIII, Beyrut 1408/1988.
- HALLÂF, Abdülvehhâb (ö. 1375/1956), *İlmü Usûli'l-Fıkh*, İstanbul 1984.
- HAMEVÎ, Yâkut el-Hamevî (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-Üdebâ*, I-XX, Beyrut 1938.
- HAMÎDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. M. Saîd Mutlu, Salih Tuğ, İstanbul 1980.
- _____, *Mecmûatü'l-vesâiki's-siyâsiyye li'l-Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râşide*, Beyrut 1985.
- HANSÂRÎ, Muhammed Bâkır (ö. 1313/1895), *Ravzâtü'l-cennât fî Ahvâli'l-ulemâ ve's-sâdât*, I-VIII, Beyrut ts.

- HÂRİZMÎ, Ebü'l-Müeyyed Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî el-Hârizmî (ö. 568/1172), *Menâkıbu Emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, Necef 1965.
- HARMAN, Ömer Faruk, "Yahudi ve Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Peygamberlik ve Peygamber Evlilikleri Tebliği", *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, İstanbul ts.
- HASAN İBRAHİM, Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, I-IV, Kahire 1964.
- HASAN TEVFİK, *Ravza-i Âl-i abâ*, İstanbul ts.
- HASKÂNÎ, Hâkim el Haskânî, *Şehâvidü't-tenzîl li kavâidi't-tafdîl fi'l-Âyâti'n-nâzile fi Ehli'l- Beyt*, Beyrut ts.
- HASKEFÎ, Muhammed b. Ali el-Haskefî (ö. 1088/1677), *ed-Dürrü'l-Müntekâ Şerhu'l-Mültekâ*, İstanbul ts.
- HATÎB el-BAĞDÂDÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdad*, I-XIV, Kahire 1931; Beyrut 1985.
- HATİBOĞLU, M. Said, *Hz. Peygamber'in Vefatından Emevîlerin Sonuna Kadar Siyâsî-İctimâî Hâdiselerle Hadis Münâsebetleri*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1968.
- _____, *Gaybî Hadisler Meselesi*, Basılmamış Ders Notları.
- _____, "Müzâkere", *Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı Müzakereleri, Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayriler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999, [Tarih-İnanç-Sosyal Yapı Kurumlar Konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı Metinleri].
- _____, "Panel", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- HATTÂBÎ, Ebû Süleyman (ö. 388/998), *Meâlimü's-Sünen*, I-V, (*Sünen-i Ebî Dâvûd'la birlikte*), Humus, ts.
- HAYDARÎ, Muhammed Veys el-Haydarî, *ed-Dürrerü'l-behiyye fi'l-Ensâbi'l-Haydariyye ve'l-Üveysiyye*, y.y., ts.
- HÂZİN, Alâeddîn Ali b. Muhammed el-Hâzin (ö. 741/1341), *Lübâbü't-te'vîl fi Meâni't-tenzîl*, Kahire, 1955.
- HEMEDÂNÎ, Seyyid Ahmed, *İslam'da Işıklı Yol Ehl-i Beyt Yolu*, İstanbul 1967.
- HEMMÂM B. MÜNEBBİH (ö. 132/750), *Sahîfetü Hemmâm*, thk. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib, Kahire 1406/1985.

- HEREVÎ, Muînüddin Muhammed Emin el-Herevî, *Meâricü'n-Nübüvve*, İstanbul ts.
- HEYSEMÎ, Nureddîn Ali b. Ebî Bekr el- Heysemî (ö.807/1405), *Mecmâu'z-zevâid ve Menbeu'l-fevâid*, I-X, Beyrut 1967.
- , *Keşfü'l-Estâr an Zevâidi'l-Bezzâr*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, I-IV, Beyrut 1404/1984.
- HEYTEMÎ, İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), *es-Sevâiku'l-muhrika*, İstanbul 1984.
- HITTÎ, Philip Khuri (ö. 1399/1978), *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi*, I-IV, trc. Salih Tuğ, İstanbul 1980.
- HİLLÎ, İbnü'l-Mutahhar Hasan b. Yûsuf b. Ali el-Hillî (ö. 726/1325), *el-Elfeyn fî İmâmeti Emîri'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, Necef. 1389/1969 (*Elfeyn*).
- HİLMÎ, Filibeli Ahmed, Ziya Nur, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1982.
- HOWARD, İ. K. A., "Ahl al-Bayt", *Encyclopaedia Iranica (EI)*, London 1984.
- HÛFÎ, Ahmed Muhammed el-Hûfî, *Edebü's-siyâsiyye fî Asri'l-Ümevî*, Beyrut ts.
- HUMEYDÎ, Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr (ö. 219/834), *el-Müsned*, I-IV, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Haydarabad 1963.
- HÛT, Seyyid Derviş el-Hût, *Esne'l-Metâlib fî Ehâdîsi muhtelifeti'l-merâtib*, Beyrut 1403/1983; Kahire 1355.
- HÛSEYNÎ, Ali Cemal Hüseyinî, *Kur'an ve Ehli'l-Beyt*, Kum 1413.
- ITR, Nûreddîn, *el-İmâmü't-Tirmizî ve'l-Muvâzenetü beyne Câmihî ve beyne Sahîhayn*, Beyrut 1408/1988.
- İBN ABBAS, (*Mecmûâtün mine't-Tefâsir* içinde, Tenvîru'l-mekâbis min Tefsîri İbn Abbas, Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, (ö. 817/1415), I-VI, Beyrut ts.
- İBN ABDİLBERR, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Kahire ts.
- İBN ABDİRABBİH, Ebû Ömer Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih (ö. 328/940), *el-İkdü'l-Ferîd*, I-VII, Kahire 1962.
- İBN ÂBİDİN, Seyyid Muhammed Emîn (ö. 1252/1836), *Mecmûatü Resâil-i İbn Âbidîn*, I-II, y.y. ts.
- İBN ADÎ, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî (365/976), *el-Kâmil fî Ma'rifeti'z- zuafâi'l-Muhaddisîn*, Beyrut 1418/1997.

- İBN ARRÂK, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Kinânî (ö. 963/1556), *Tenzihü 'ş-Şer'iatî'l-merfûa ani'l-ahbâri 'ş-şeniati'l-mevzûa*, Kahire 1375.
- İBN ASÂKİR, Ebü'l-Kasım Ali b. Hasan eş-Şâfiî ed-Dimeşkî (ö. 571/1176), *Târîh-i Medînet-i Dimaşk*, Beyrut 1975.
- _____, *Muhtasar-ı Târîh-i Dimeşk*, Dimeşk 1990.
- İBN BATTÛTA, Ebü Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî (ö. 770/1368-1369), *Seyahatnâme*, I-II, trc. Mehmet Şerif, İstanbul 1333-1335.
- İBN BELBÂN, Emîr Alâüddîn Ali el-Fârisî (ö. 739/1339), *el-İhsân fî Takrîbi Sahîh-i İbn Hibbân*, I-XVI, Thk. Şuayb Arnavut, Beyrut 1988.
- İBN EBÎ ŞEYBE, Ebü Bekr Abdullah b. Muhammed (ö. 235/849), *el-Musannef*, I-VII, thk. Kemâl Yûsuf Hût, Beyrut 1989.
- İBN EBÎ'L-HADÎD (ö. 656/1258), *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl, Kahire ts.
- İBN EBÎ'L-İZ, Sadreddin Ali b. Ali ed-Dimeşkî el-Hanefî (ö. 792/1390), *Şerhu'l-Akâidetü't-Tahâviyye*, I-II, Beyrut 1408/1987.
- İBN FÂRÎS, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris el-Hemedânî el-Kazvîni (ö. 395/1004), *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüga*, I-VI, Kahire 1389/1969.
- İBN HABÎB, Ebü Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye el-Hâşimî el-Bağdâdî (ö. 245/860), *Kitâbü'l-Muhabber*, Beyrut ts.
- İBN HACER, Şihâbüddîn Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1449), *el-İsâbe fî Temyîzi's-sahabe*, Kalküta 1853-1874.
- _____, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXVII, Kahire 1959; Mısır, 1348.
- _____, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1412/1991.
- _____, *el-Metâlibü'l-Âliye bi-Zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye*, thk. Habîbürrahman el-A'zamî, I-IV, Küveyt 1393/1973.
- İBN HALDÛN (ö. 808/1406), *Mukaddime*, çev. Z. Kâdirî Ugan, I-III, İstanbul 1986.
- İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisin ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn*, I-III, Halep 1395-1396.

- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Dâru'l-fikr, Beyrut 1401/1981, Kahire 1974.
- İBN HUZEYME, Muhammed b. İshak en-Nisâbü'rî, (ö. 311/924), *es-Sahîh*, I-IV, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Beyrut 1395/1975.
- İBN İSHAK, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshak b. Yesâr (ö. 151/768), *es-Sîre*, thk. Muhammed Hamîdullah, Konya 1981.
- İBN KAYYİM, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir (ö. 751/1350), *İ'lâmü'l-müvakkûn*, Kahire 1955.
- _____, *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi hayri'l-ibâd*, I-IV, Kahire 1390/1970.
- _____, *el-Menârü'l-münîf fî's-sahîh ve'z-zaîf*, Kahire ts.
- İBN KESİR, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî (ö. 774/1373), *es-Sîre*, I-IV, Kahire 1385/1965; İstanbul 1987.
- _____, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1966, 1970.
- _____, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, I-IV, İstanbul 1987.
- İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Kudâme (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, I-XII+II, Beyrut 1414/1994.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî (ö. 276/889), *el-İmâme ve's-Siyâse*, Kahire 1388/1969.
- _____, *el-Meârif*, Kahire 1977.
- _____, *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs (Hadis Müdafaasi)*, çev. M. Hayri Kırbaçoğlu, İstanbul 1989.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), *es-Sünen*, I-II, İstanbul 1413/1992.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut 1414/1994.
- İBN MEGAZİLÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Megazilî (V/X. Asır), *Menâkıbu Ali b. Ebî Tâlib*, Beyrut 1983.
- İBN RÜŞD, Ebü'l-Velid el-Hafîd (ö. 595/1198), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, y.y, 1371.
- İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' (ö. 230/845), *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut 1960-1965.
- İBN TAĞRİBERDÎ, Cemâleddîn Ebü'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağrıberdî (ö. 874/1470), *en-Nücümü'z-zâhire fî Mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, Kahire 1962.

- İBN TEYMİYYE, Ebü'l-Abbas Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm (ö. 728/1328), *Kaidetün Celîle fi't-tevessül ve'l-vesîle*, Beyrut 1390.
- _____, *İbn Teymiyye Külliyyatı*, haz. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âşimî en-Necdî, trc. İ. Hakkı Sezer ve arkadaşları, İstanbul 1986.
- _____, *Fadlu Ehli'l-Beyt ve Hukûkukum*, Cidde 1405/1985.
- _____, *Minhâcü's-sünne fi Nakdi Kelâmi'ş-Şiati'l-Kaderiyye*, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, y.y., 1406/1986.
- _____, *Hukuku Âli'l-Beyt*, thk. Abdülkadir Ahmed Ata, Beyrut 1407/1987.
- İBNÜ'D-DEYBA', Vecîhüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 944/1537), *Temyizü't-tayyib mine'l-habis*, Beyrut 1405/1985.
- İBNÜ'L-ARABÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh (ö. 543/1148), *el-Avâsım mine'l-Kavâsım*, thk. Muhibbüddîn Hatib, Kahire 1399.
- _____, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I-IV, Beyrut 1408/1988.
- İBNÜ'L-ARABÎ, Muhyiddin Muhammed b. Ali (ö. 638/1240), *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, I-IV, Beyrut ts.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Abdurrahman (ö. 597/1201), *el-Muntazam fi Târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*, V- X, y.y., 1358.
- _____, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, I-IX, Beyrut 1385/1965.
- _____, *el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-Ehâdîsi'l-vâhiye*, thk. Halil el-Mays, I-II, Beyrut 1403/1983.
- _____, *el-Mevzûât*, y.y., ts.
- İBNÜ'L-ESÎR, Mecdüddîn Ebü's-Saâdât el-Mübarek b. Muhammed b. Esîr el-Cezerî (ö. 606/1210), *el-Câmiu'l-Usûl li Ehâdîsi'r-Rasûl*, I-IX, y.y., 1392/1972.
- _____, İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebü's-Saâdât el-Mübarek b. Muhammed b. Esîr el-Cezerî, *en-Nihâye fi Garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmûd Muhammed et-Tenâhî, Beyrut ts.
- İBNÜ'L-ESÎR, İzzüddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 630/1233), *Üsdü'l-Gabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Kahire ts.
- _____, *el-Kâmil fi't-Târîh*, İstanbul 1985.
- İBNÜ'L-İMÂD, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zehab fi Ahbâri men zehab*, I-VIII, Beyrut ts.

- İLHAN, Avni, *Mehdîlik*, İstanbul 1993.
- _____, “Şia’da Usûlü’-d-Dîn”, *Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- İSLÂM GERÇEĞİ, Heyet, Ankara 1995.
- İZMİRLİ, İsmail Hakkı (ö. 1365/1946), *Cerîde-i İlmîyye*, S.63, y.y, ts.
- KADI İYAD, Ebü'l-Fadl İyâd b. Mûsâ b. İyâd el-Yahsubî (ö. 544/1149), *eş-Şifâ bi-ta’rîfi Hukukî’l-Mustafâ*, Beyrut 1399/1979; trc. Naim ve Hüseyin Erdoğan, İstanbul 1977.
- KAHRAMAN, Hüseyin, “Şia’da Bir Hidâyet Rehberi Olarak Ehl-i Beyt ve “Nuh’un Gemisi” Benzetmesi”, *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 175-187.
- KALKAŞENDÎ, Ebü'l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Ahmed el-Kalkaşendî (ö. 821/1418), *Subhu’l-A’şâ fî Smâati’l-inşâ*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin, I-XIV, Kahire 1407/1987.
- KANDEMİR, M. Yaşar, “Ali”, *DİA*, II, İstanbul 1989.
- _____, “Sahîhayn’e Yöneltilen Tenkitlerin Değeri”, *Sünnetin Dindeki Yeri*, İstanbul 1997.
- _____, “Fatıma”, *DİA*, İstanbul 1989, XII, 222.
- KANUNNÂME-İ DİVÂNİYYE, İÜ Kütüphanesi, ty. No. 5846, 54/a, y.y., ts.
- KARAMAN, Abdülkadir, “Türk Alevileri”, *Yeni Şafak* gazetesi, 1 Temmuz 1996.
- KARAMAN, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukûku*, İstanbul 1975.
- _____, “Şia’da Fıkıh Usûlü ve Şer’î Deliller”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- KARDÂVÎ, Yûsuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, trc.Bünyamin Erul, İstanbul 1993.
- _____, *Fıkhu’z-zekât*, I-II, Beyrut ts.
- KÂSÂNÎ, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed el-Kâsânî (ö. 587/1191), *Bedâiu’s-sanâyi’fî Tertîbi’ş-şerâi’*, Beyrut 1982.
- KÂSİMÎ, Cemâlüddîn Muhammed b. Muhammed Saîd b. Kasım el-Kasımî (ö. 1332/1914), *Mehâsinü’t-te’vil*, I-VIII, y.y., 1376/1957.
- KASTALLÂNÎ, Ebü'l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî (ö. 923/1517), *İrşâdü’s-sârî fî Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Bulak 1304.
- _____, *el-Mevâhibü’l-ledüniyye*, I-II, Kahire 1281.

- KÂTİB ÇELEBÎ (ö. 1067/1657), *Takvîmü't-Tevârîh*, İstanbul 1146.
- _____, *Cihannümâ*, neşr. Faik Reşit Unat, Mehmet Köymen, Ankara 1987.
- KAVUKÇÎ, Ebû'l-Mehâsin Muhammed b. Halîl (ö. 1305/1888), *el-Lü'lü'ü'l-mersû' fî mâ lâ asle lehû ev bi-aslihî mevzû'*, Beyrut 1415/1994.
- KAYA, Haydar, *Alevilik Tanıtımı ve İlkeleri*, Manisa ts.
- _____, *Kurban-Kevser ve Ehl-i Beyt*, İstanbul 1989.
- KAZAN, Ramazan, *Edebî Üslûp Açısından Hadis Metinleri*, Basılmamış Doktora Tezi, SDÜ., SBE., Isparta 2005.
- KAZICI, Ziya, *Hz. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul 1993.
- KAZVÎNÎ, Ebû'l-Meâlî Celâlüddin el-Hatîb Muhammed b. Abdîrrahman b. Ömer (ö. 739/1338), *el-İzah fî Ulûmi'l-Belâğâ*, şerh ve ta'lîk Abdülmün'im Hafacî, y.y. 1400/1980.
- KAZVÎNÎ, Muhammed Kâzım, *Ali mine'l-Mehd ile'l-Lahd*, Dâru İhyâi't-Türâs, ts.
- KETTÂNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Hasen el-İdrîsî el-Kettânî (ö. 1345/1927), *Nazmü'l-Mütenâsir mine'l-hadîsi'l-mütevâtir*, Beyrut 1407/1987.
- KILIÇOĞLU, Kemal, *Ehl-i Beyt Yolu*, Amasya 1998.
- KIRBAŞOĞLU, Mehmed Hayri, "Ehlü's-Sünne Kavramı Üzerine Yeni Bazı Mülahazalar ve Sünnî Deyimin Ortaya Çıkışı", *İslâmî Araştırmalar*, S. 6, Ankara 1988.
- _____, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, Ankara 1993.
- _____, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara 1999.
- _____, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, Ankara 2002.
- KİRAZLI, Ali, *Ehl-i Beyte Doğru -2-*, Çorum 1996.
- KİRMÂNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ali (ö. 786/1384), *el-Kevâkibü'd-derârî*, Kahire 1352, 1354, 1356
- KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Tarihi*, Ankara 1977.
- _____, *Hadis İstılahları*, Ankara 1985.
- _____, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992.
- KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, "İhşidiler" ve "Tolonoğulları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Redaktör: H. Dursun Yıldız, I-XIV+1, Konya 1994.

- KORKMAZ, Esat, *Ansiklopedik Alevîlik Bektâşîlik Terimleri Sözlüğü*, Ant Yay, 2. Baskı, İstanbul 1993.
- KONYALI, İbrahim Hakkı (ö. 1404/1984), *Alanya Tarihi*, İstanbul 1945.
- KÖKSAL, Mustafa Âsım (ö. 1419/1998), *İslâm Tarihi*, İstanbul 1969.
- KUMMÎ, Şeyh Sadûk Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali b. Hüseyin Bâbüye (Bâbeveyh) (ö. 381/991), *Tefsîrü'l-Kummî*, I-II, nşr. Seyyid Tayyib el-Mûsevî, Beyrut 1387/1968.
- _____, *Risâletü'l-İ'tikâdi'l-Îmâmiyye*, trc. E. Rûhî Fığlalı, Ankara 1978.
- KUNDÛZÎ, Süleyman b. Hâce el-Hüseyin el-Belhî el-Kundûzî (ö. 1300/1883), *Yenâbiu'l-Mevedde*, Tahran 1302.
- KURTKAN, Âmiran, *Sosyoloji*, İstanbul 1980.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire 1372/1952.
- KUTLU, Sönmez, "Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçinde Semerelendirilmesi", *İslâmiyat III*, (2000), S. 3, s. 99-120.
- KÜÇÜK, Murat, "Alisiz!..", *Alisiz Alevîlik Olur mu?* (Ortak Kitap), Ali Aktaş -Hüseyin Bal-Nasuh Barın-İlhan Cem Erseven-Sadık Göksu-Burhan Kocadağ-Murat Küçük-İsmail Onarlı-Baki Öz-Cemal Şener-Ali Yaman-Rıza Zelyut, Ant Yay, İstanbul, 1998.
- KÜLEYNÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kub el-Küleynî (ö. 329/941), *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I-II, nşr. Muhammed Ahvendî, Tahran 1388.
- LEKNEVÎ, Seyyid Hâmid Huseyn el-Lekhenvî (ö. 1306/1389), *Abakatü'l-Envâr fi İmâmeti'l-eimmeti'l-athâr Hadîsü's-Sefîne*, thk. Ali el-Hüseyinî, el-Meylânî, Beyrut 1401.
- LİNGS, Martin, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc., Nazife Şişman, İstanbul 1984.
- LUTFULLAH, Ahmed, *Hayât-ı Hz. Ömeri'l-Fâruk*, İstanbul 1333.
- MACÎT, Yüksel, "Ehl-i Beytin Sadaka Ve Zekat Almaması Üstüne", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 397-404.
- MAHALLÎ, Celâleddin Muhammed b. Ahmed (ö. 864/1459) ve Celâleddîn es-SÛYÛTÎ (ö. 911/1505), *Tesîru'l-Kur'âni'l-Azîm (el-Celâleyn)*, I-II, İstanbul ts.

- MAKRİZÎ, Takıyyüddin Ahmed b. Ali (ö. 845/1442), *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti'l-mülûk*, I-II, nşr. Muhammed Mustafa, Kahire 1924.
- _____, *el-Hutâtü'l-makriziyye*, I-II, Beyrut ts.
- _____, Takıyyüddin Ahmed b. Ali, *Ma'rifetü ma Yecibü li-Âli'l-Beyti'n-Nebevî, (Fazlü Âli'l-Beyt)*, thk. M. Ahmed Âşûr, Beyrut 1392/1972.
- MÂLİK B. ENES (ö. 179/795), *el-Muvatta'*, I-II, İstanbul 1413/1992.
- MARDİNÎ, Abdülhalim b. Mûsâ el-Mardinî, (ö. 389/999), *eş-Şeceretü'd-Dürriyye fi Menâkibi's-sâdeti'l-hamidiyye*, thk. Muhammed Sâdık Aydın el-Hâmidî, Mekke 1413.
- MÂTÜRİDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî (ö. 333/944), *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, 1a-814b, Topkapı/Medine, No. 180.
- MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 450/1058), *Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-Velâyâtü'd-dîniyye*, Kahire 1966.
- MECMAU'T-TEFÂSİR, *Mecmûatün mine't-Tefâsîr*, I-VI, tashîh, Ahmed Rif'at b. Osman Hilmî, Beyrut ts. (İbn Abbâs, Beyzâvî, Nesefî, Hâzin)
- MEHDÎ-Lidînilâh, Yahyâ b. Murtaza (ö. 840/1437), *el-Bahrü'z-Zehhâr el-Câmi'li-Mezâhibi Ulemâ'l-Emsâr*, y.y., ts.
- MEHMED ZİHNİ EFENDÎ, *Ni'met-i İslâm*, İstanbul 1986.
- MEHRAN, M. Beyyûmî Mehran, *el-İmâme ve Ehli'l-Beyt*, Beyrut 1995.
- MELIKOFF, Irene, "Bektaşilik: Bektaşi-Kızılbaş (Alevi) Tarihi Müşterekleri ve Sonuçları", *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler ve Nusayrîler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999 [Tarih-İnanç-SosyalYapı-Kurumlar Konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı Metinleri].
- MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa (1371/1952), *Tefsîrü'l-Merâğî*, Kahire 1946.
- MERÇİL, Erdoğan, "Gazneliler" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, I-XIV+1, Redaktör: H. Dursun Yıldız, Konya 1994.
- _____, "Büveyhîler", *DİA*, İstanbul 1992.
- MERİÇ, Ümid, "İslâm'da Aile ve Peygamber Ailesi", *H. Peygamber ve Aile Hayatı*, İstanbul ts.
- MES'ÛDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali el Mes'ûdî (ö. 345/956?), *Mürûcüz-zeheb ve Meâdinü'l-cevher*, Beyrut 1981.
- _____, *el-İsbâtü'l-vasıyye li-Ali b. Ebî Tâlib*, Beyrut 1981.

- MEVDÛDÎ, Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, İstanbul 1987.
- MUĞNİYYE, Muhammed Cevâd el-Muğniyye, *Felsefetü'l-velâye*, Beyrut 1404/1984.
- _____, *Ehlü'l-Beyt Menziletühüm ve Mebâdiühüm İnde'l-müslimîn*, Beyrut 1404/1984.
- _____, *el-İsnâ Aşeriyye ve Ehlü'l-Beyt*, Beyrut 1409/1989.
- _____, *İmam Ca'fer'in Fıkhı*, Beyrut ts.
- MUHARRERÂT-I RESMÎYE SÛRETLERİ, İÜ Ktb., Ty., No. 228, 99/a, y.y., ts.
- MUHİBBÜDDİN et-TABERÎ (MUHİBBÛ'T-TABERÎ), Ebü'l-Abbas Muhibbüddîn Ahmed b. Abdillâh et-Taberî (ö. 694/1294), *Zehâirü'l-Ukbâ fî Menâkibi zevi'l-kurbâ*, Beyrut 1974, Kahire 1357.
- _____, *Riyâdü'n-Nadra*, Kahire ts.
- _____, *es-Simtü's-Semîn*, Halep ts.
- MUSTAFAVÎ, Hasan el-Mustafavî, *el-Hakâik fî Târîhi'l-İslâm ve'l-fiten ve'l-ehdâs*, y.y. ts.; Kum 1410.
- MUTAHHARÎ, Murtaza (ö. 1399/1979), *İmâmet ve Rehberiyet*, çev. Ünal Çetinkaya, Ankara 1991.
- MÜBÂREKFÛRÎ, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mübârekfûrî (ö. 1353/1934), *Tuhfetü'l-Ahvezî bi-Şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, (I-II Mukaddime) I-X+I, Beyrut ts.
- MÜNÂVÎ, Muhammed Abdürraûf (ö. 1031/1622), *Feyzü'l-kadîr Şerhu câmi's-sagîr*, I-IV, Kahire 1958.
- MÜSLİM, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî (ö. 261/875), *Sahîh-i Müslim (el-Câmiu's-Sahîh)*, I-III, thk. M.F. Abdülbâkî, İstanbul 1413/1992.
- MÛTTAKÎ el-HİNDÎ, Alâüddîn Ali b. Hüsâmiddîn el-Müttakî el-Hindî (ö. 975/1567), *Kitâbü'l-Burhân fî Alâmâti Mehdî Âhiri'z-Zamân*, y.y, 1988.
- _____, *Kenzü'l- Ummâl fî Süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, (I-XVI+II), Beyrut 1413/1993.
- _____, *Müntehabü Kenzi'l-Ummal fî Süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, (*Müsnedü Ahmed b. Hanbel'in kenarında*), I, VI, Beyrut ts.
- NASR B. ALÎ, Hasan eş-Şeyh, *Akâidetü Ehli's-sünne ve'l-Cemâa fî's-sahâbeti'l-kirâm*, I-III, Riyad 1415/1995.

- NASR, Seyyed Hossein, *Ideals and Realities of Islam*, London 1966.
- NEBHÂNÎ, Yûsuf b. İsmail en-Nebhânî (ö. 1350/1932), *el-Fethu'l-Kebîr fi Dammi'z-ziyâdeti ile'l-câmii's-sagîr*, I-II, Beyrut ts.
- _____, *Şerefü'l-Müebbed li-Âli Muhammed*, y.y, ts.
- NEDVÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Abdilhay el-Hasenî en-Nedvî (ö. 1420/1999), *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti*, İstanbul 1966.
- _____, *el-Murtaza*, Dimeşk 1409/1989.
- NESÂÎ, Ebü Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî (ö. 303/915), *Kitâbü Hasâisi Emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, Bağdat 1969.
- _____, *Sünenü'n-Nesâî*, I-VIII, İstanbul 1413/1992.
- _____, *Hadislerle Hz. Ali*, trc. Naim Erdoğan, İstanbul ts.
- NESEFÎ, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseî (ö. 710/1310), *Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl*, Kahire ts.
- NEVEVÎ, Ebü Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), *el-Mecmû şerhu'l-muhezzeb*, y.y., ts.
- _____, *el-Minhâc şerhu Sahîh-i Müslim b. Haccâc*, Beyrut 1418/1997.
- _____, *Riyâzü's-sâlihîn*, y.y, ts.
- _____, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lügât*, Beyrut ts.
- NİZÂMÜLMÜLK (ö. 485/1092), *Siyâsetnâme*, trc. Mehmet Altay Köymen, Ankara 1982.
- OKIÇ, Muhammed Tayyib (1397/1977), *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*. İstanbul 1959.
- ONAT, Hasan, “Şîlik ve Siyaset Kavramı”, *Din Devlet İlişkileri ve Türkiye’de Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılanması Uluslararası Sempozyumu* (26-27 Mart 1996 Atatürk Kültür Merkezi), İstanbul 1998.
- OZANKAYA, Özer, *Toplum Bilime Giriş*, İstanbul ts.
- ÖKTEM, Niyazi, “Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı”, *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler, Bektaşîler ve Nusayrîler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999 [Tarih-İnanç-Sosyal Yapı-Kurumlar Konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı Metinleri].
- ÖNKAL, Ahmet, “Büreyde b. Husayb”, *DİA*, İstanbul 1992.
- ÖZ, Bâki, *Alevilik Tarihinden İzler*, İstanbul 1997.

- ÖZ, Mustafa, “*Ehl-i Beyt*”, *DİA*, İstanbul 1994.
- _____, *İmamiyye Şiasında Onikinci İmam ve Mehdî İnancı*, İstanbul 1995.
- ÖZEK, Ali, “Şia-î İmâmiyye'nin Hadis Anlayışı Tartışması”, *Millatlerarası Tarihte ve Günümüzde Şülik Sempozyumu*, İstanbul 1998.
- ÖZTELLİ, Cahit, *Pir Sultan Abdal Bütün Şiirleri*, Özgür Yay., İstanbul 1989.
- ÖZTOPRAK, Halil, *Kur'ân'da Hikmet ve Tarih'te Hakikat ve Kur'ân'da Hikmet ve İncil'de Hakikat*, Can Yay., İstanbul 1990.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Hz. Fâtıma*, İstanbul 1997.
- _____, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, İstanbul 1998.
- _____, “Türkiye’de Din-Devlet İlişkilerinde Sorunlar”, *Türkiye’de Din-Devlet İlişkileri Sempozyumu*, İstanbul 1998.
- _____, *Kur'an'daki İslâm*, İstanbul 1998.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (ö. 1392/1972), *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul 1993.
- PÎŞVÂÎ, Mehdi, “Rasûlullah Döneminde Müminlerin Emiri Hz. Ali”, *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, S. 19, İstanbul 1419/1998.
- _____, *İmamların Hayatı*, trc. Davut Duman, İstanbul ts.
- RÂGİB, el-İsfâhânî, (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an (Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'an)*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Beyrut ts.
- RÂZÎ, Fahreddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî (ö. 606/1210), *et-Tefsîrû'l-kebîr veya Mefâtihu'l-gayb*, I-XXXII+1, Beyrut 1985.
- RÂZÎ, Zeynüddîn, Muh. b. Ebî Bekir b. Abdilkadir Zeynüddîn er-Râzî, (ö. 666/1268?), *Muhtârü's-Sihâh*, Beyrut 1398.
- RİZÂ, Muhammed Reşîd (ö. 1354/1935), *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Hakîm (Tefsîrû'l-Menâr)*, I-XII, y.y., ts.; Kahire 1900-1934.
- RÎŞEHRÎ, Muhammed er-Rîşehrî, *Mîzânü'l-Hikme*, Kum 1362-1363.
- RÛDÂNÎ, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed b. Süleyman er-Rûdânî (ö. 1094/1683), *Cem'u'l-fevâid min Câmii'l-usûl ve Mecmâ'uz-zevâid*, I-IV, Beyrut 1418/1998.
- RUHBÂNÎ, Mustafa es-Süyûtî er-Ruhbânî (ö. 1243/1827), *Metâlibu Evle'n-nühâ Şerhu gayeti'l-müntehâ*, Dımeşk 1380.
- SAÎD B. MANSÛR (ö. 227/842), *es-Sünen*, y.y, ts.

- SA'LEBÎ, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî (ö. 427/1035), *Kısâsü'l-Enbiyâ*, Kahire ts.
- SABBÂĞ, Nusreddin Ali b. Muhammed es-Sabbâğ el-Mâlikî, *el-Fusûlü'l-mühimme fi Ma'rifeti'l-eimme*, Tahran ts.
- SABBÂN, Ebü'l-İrfân, Muhammed b. Ali el-Mısrî (ö. 1206/1792), *İs'âfû'r-râgîbîn fi Sîreti'l-Mustafâ ve Fezâilü Ehli Beyti't-tâhirîn*, y.y., ts.
- SADR, Muhammed Sâdık *es-Sadr, eş-Şiatü'l-İmâmiyye*, Kahire 1402/1982.
- SAFFET, Ahmet Zeki, *Cemheretü'l-hutâbi'l-Arab*, I-III, Kahire 1936.
- SAKALLI, Talat, "Halife Me'mun ve Hadisçilerle Olan Münasebetleri", *EÜİFD*, S. 7, Kayseri 1990.
- SÂLÛS, Ali Ahmed, "Hadîsü's-Sekaleyn ve Fıkhuhü", *Mecelletü Merkezi Bühûsü's-Sünne ve's-Sîre*, Câmîatü Katar 1984, S. 1, s. 227-241.
- SÂMÎ, Şemseddin (ö.1322/1904), *el-Mu'cemü't-Türki't-türâsî*, nşr. Ahmed Cevdet, Beyrut 1989.
- SARI, Mehmet Ali, "Âsım b. Behdele", *DİA*, İstanbul 1991.
- SARICIK, Murat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibü'l-Eşraflık Müessesesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1989.
- _____, *Ahzab Sûresi Otuzüçüncü Ayeti ve Târihi Tesirleri*, Erzurum 1991.
- _____, *Kavram ve Misyon Olarak Ehl-i-Beyt*, İstanbul 1997.
- _____, *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, Isparta 1998.
- SARIKAYA, Mehmet Saffet, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- _____, *Fütüvvetnâme-i Ca'fer-i Sâdık*, Horasan Yay., İstanbul 2008.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Dinlerde Mehdî Tasavvurları*, Samsun 1997.
- SÂVÎ, Ahmed b. Muh. es-Sâvî (ö. 1241/1825), *Hâşiyetü's-Sâvî*, y.y., ts.
- SCHACHT, Joseph (ö. 1389/1969), "Nikâh", *DİA*, İstanbul 1978.
- SEHÂVÎ, Şemseddin, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahman es-Sehâvî (ö. 902/1497), *Mekâsîdü'l-hasene fi Beyâni kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-müştehire ale'l-elsine*, Beyrut 1406/1986.
- SEMÎN el-HALEBÎ, Ahmed b. Yûsuf (ö. 756/1355), *ed-Dürri'l-mesûn fi Ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, I-X, Dımeşk 1414/1994.
- SEYYİD ABDÛLÂZİZ SÂLİM, *Târîhu'l-Arab fi Asri'l-Câhiliyye*, Beyrut ts.

- SHARON, Moshe, “Ehl-i Beyt -Ev Halkı-”, Çeviren: Cem Zorlu, *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 341-353.
- SIDDÎKÎ, Mazharüddîn, *İslâm Dünyasında Modernist Düşünce*, Dergâh Yay., İstanbul 1990.
- SOFUOĞLU, M. Cemal, *Şia'nın Hadis Anlayışı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1977.
- _____, “*Gadîr-i Hum Meselesi*”, AÜİFD, C.XXVI, 461-470, Ankara 1983.
- _____, “Şia-i İmamîyye'nin Hadis Anlayışı”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- SÜBHÂNÎ, Âyetullah Ca'fer, “Tarihte ve Günümüzde Şiîlik”, *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, S. 3, Ankara 1414/1994.
- SÜBKÎ, Takıyyüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Abdilhâfî (ö. 756/1355), *Şifâü's-sekâm fi Ziyâreti hayri'l-enâm*, Kahire 1318.
- SÜVEYSÎ, Muhammed, “Ebherî, Ebû Bekir”, *DİA*, İstanbul 1994.
- SÜYÛTÎ, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö. 911/1505, *el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an*, I-IV, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, Kahire 1387/1967.
- _____, *ed-Dürrü'l-mensûr*, Beyrut 1983.
- _____, *el-Leâli'l-masnûa fi'l-ehâdisi'l-mevzûa*, I-II, Beyrut 1417/1996.
- _____, *Tenvîrü'l-havâlik*, I-III, Beyrut ts.
- _____, *el-Hâvî li'l-fetâvî*, I-II, Beyrut ts.
- _____, *el-Câmiu's-Sagîr*, I-II, Beyrut ts.
- _____, *İhyâü'l-meyyit bi Fedâili Ehli'l-Beyt*, (Abdullah b. Muh. b. Âmir eş-Şibrâvî'nin (1171/1758), *Kitâbü'l-İthâf bi Hubbi'l-eşrafı* içinde), s. 238-276, Kahire ts.
- _____, *Târîhu'l-hulefâ*, Beyrut ts.
- ŞARDAĞ, Rüştü, *Her Yönü İle Hacı Bektaş-ı Veli ve Yepyeni Eseri Besmele Açıklaması (Şerh-i Besmele)*, İzmir 1985.
- ŞEHÎDÎ, Seyyid Ca'fer, *Fâtumatü'z-Zehrâ*, İstanbul ts.
- ŞEREFEDDİN-İ ÂMİLÎ, Seyyid Abdülhüseyn b. Yûsuf el-Mûsevî el-Âmilî (ö. 1377/1957), *el-Mürâcaât*, Beyrut 1972.
- ŞERÎF MURTAZÂ, Ebü'l-Kasım Ali b. Hüseyin (ö. 436/1044), *eş-Şâfi*, Tahran 1417/1997.
- ŞEŞEN, Ramazan, A. Engin Beksaç, “Eyyübîler”, *DİA*, İstanbul 1995.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, (ö. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr*, Kahire 1932.

_____, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, Kahire 1960.

_____, *Neylü'l-Evtâr*, Mustafa el-Bâkî el-Halebî Baskısı, y.y., ts.

ŞEYHÎZÂDE DAMAD EFENDÎ, Abdurrahman b. Şeyh Muhammed b. Süleyman (ö. 1078/1667), *Mecmau'l-enhur Şerhu Mülteka'l-ebhur*, I-II, İstanbul 1319.

ŞEBLENCÎ, Mü'min b. Hasan (ö. 1308/1891'den sonra), *Nâru'l-ebşâr fî Menâkibi Âli Beyti'n-Nebiyi'l-muhtâr*, Kahire 1375.

ŞİBLÎ NU'MÂNÎ (ö. 1332/1914), *Asr-ı Saadet*, I-V, trc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul 1978.

ŞİNKİTÎ, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir (ö. 1393/1973), *Advâü'l-beyân fî izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, I-IX, Beyrut 1415/1995.

TABÂTABÂÎ, Seyyid Muhammed Hüseyin (ö. 1401/1981), *el-Mîzan fî Tefsîri'l-Kur'an*, I-XX+II, Beyrut 1417/1997.

TABERÂNÎ, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu'cemü's-Sagîr*, thk. Muhammed Süleyman Semara, Medine 1968.

_____, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî I-XIV, y.y., 1404/1984.

_____, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Mahmûd Tahhân, I.XI, Riyad 1405/1985.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et- Taberî (ö. 310/923), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-eser ve'l-Kur'an (Taberî Tefsîri)*, I-XXX, Kahire 1373/1954.

_____, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et- Taberî, *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk (Taberî Tarihi)* I-X, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Beyrut 1965.

TABERSÎ, Ebû Ali Fadl b. Hasan et-Tabersî (ö. 548/1153), *İ'lâmü'l-verâ bi-a'lâmi'l-Hüdâ*, Beyrut 1399/1979.

_____, *Mecmâu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, I-X, thk. Seyyid Hâşim Rasûlî ve Tabâtabâî, Beyrut 1414/1994; Beyrut, ts.

TAKÎ, Muhammed Takî el-Hakîm, *Sünnetü Ehli'l-Beyt*, Beyrut 1402/1982.

- TAŞĞIN, Ahmet, "Mit ve Gerçeklik Arasında Alevilikte Ehl-i Beyt", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 287-296.
- TAYÂLİSÎ, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. Cârûd et-Tayâlisî (ö. 204/819), *el-Müsned*, Haydarabad 1321.
- TEBRÎZÎ, Muhammed Sadr-ı Tebrîzî, *Caferî Mezhebine Göre Dinin Esasları*, trc. Hüseyin Perviz Hâtemî, İstanbul 1965.
- TEYMÎ, Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ et-Teymî (210/825), *Mecâzî'l-Kur'an*, I-II, thk. Muhammed Fuad Sezgin, Beyrut 1401/1981.
- TİCÂNÎ, M. Ticânî Semâvî, *Sümme İhtedeydü*, London ts.
- _____, *Doğrularla Birlikte*, Kum ts.
- _____, *Nasıl Hidayete Kavuştum?*, Kum 1411/1991.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ M. İsâ b. Sevre Tirmizî, *es-Sünen*, I-V, İstanbul 1413/1992.
- TOKSARI, Ali, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Sosyal Hayatta Kadın*, İstanbul 1996.
- TOPALOĞLU, Bekir, *İslam'da Kadın*, İstanbul 1965
- TUĞLU, Nuri, *Maturidî Kelam Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2003.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1980.
- TUR, Seyyid Derviş, *Erkânname Aleviliğın İslam'da Yeri ve Alevî Erkânları*, Can Yay, İstanbul, 2002.
- TÛSÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan et-Tûsî (ö. 460/1067), *el-Emâlî*, Nefes 1384.
- _____, *Tefsîrü't-Tibyân*, Nefes 1957.
- TÛRCAN, Galip, "İmâmî Ehl-i Beyt Tanımının Dinî-Tarihî Temelleri", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 66-70.
- TÛRKDOĞAN, Orhan, *Alevi-Bektaş Kimliği*, İstanbul 1995.
- TÛRKMÂNÎ, Ahmed Muhammed et-Türkmânî, *et-Ta'rîf bi-Mezhebi's-Şîati'l-İmâmiyye*, Amman 1403/1983.
- TÛYCERÎ, Hamûd b. Abdillâh b. Hamûd et Tüycerî, *el-İhticâc bi'l-Eser alâ Men enkerâ'l-Mehdi'l-muntazar*, Riyad 1403/1983.
- UÇAR, Ramazan *Alevîlik-Bektâşîlik*, Aziz Andaç Yay., Ankara 2006.
- UĞUR, Müctebâ, *Hicrî Birinci Asırda İslâm Toplumı*, İstanbul 1400/1980.

- UKAYLÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsa b. Hammad el-Ukaylî (ö. 322/934), *Kitâbü'd-duafâi'l-kebîr*, I-IV, thk, Abdülmü'tî Emin Kal'acî, Beyrut 1404/1984.
- ULEYŞ, Muhammed (ö. 1299/1882), *Fethu'l-Aliyyi'l-Mâlik fi'l-Fetvâ alâ mezhebi'l-Mâlik*, y.y., ts.
- ULUDAĞ, Süleyman, "Bektaşî ve İnanç Temasları ve Bağlantılar Konusunda Müzakereler", *Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşîler ve Nusayrîler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1999 [Tarih-İnanç-Sosyal Yapı-Kurumlar Konulu Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı Metinleri].
- UMERÎ, Ekrem Ziyâ, *Medine Toplumu*, çev. Nureddin Yıldız, İstanbul 1988.
- UNAT, F. Reşit (ö. 1964), *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihlerle Çevirme Klavuzu*, Ankara 1984.
- UYAR, Gülgün, *Ehl-i Beyt İslâm Tarihinde Ali- Fâtıma Evlâdı*, Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (ö. 1977), *Osmanlı Devlet Saray Teşkilâtı*, Ankara 1945.
- _____, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilâtı*, Ankara 1984.
- _____, *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*, Ankara 1984.
- _____, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Ankara 1988.
- ÜÇER, Cenksu, "Geleneksel Alevilikte Ehl-i Beyt Anlayışı 'Tokat Yöresi Örneği'", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 269-285.
- ÜNAL, İsmail Hakkı, "Fazlurrahman'ın Sünnet Anlayışı", *İslâmî Araştırmalar*, C. IV. Ankara 1990.
- VÂHİDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el- Vâhidî en-Nîsâbü'rî (ö. 468/1076), *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1387/1968.
- VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Vâkidî (ö. 207/823) *Kitâbü'l-Megazî*, Kahire 1367/1948.
- VARLIK, Ali Ağa, *Hânedân-ı Ehl-i Beyt Neden Hor Görüldü?*, İstanbul 1993, 1997.
- VAROL, M. Bahaüddin, *Ehl-i Beyt Gerçeği*, İstanbul ts.
- _____, "İslam Tarihi'nin İlk İki Asrında Ehl-i Beyt'e İdeolojik Yaklaşımlar", *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 73-92.
- VEHBÎ, Mehmed (ö. 1369/1949), *Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, I-XVI, İstanbul 1968.

- WATT, W. Montgomery, “*Sih’ism Under The Umayyads*”, *Emeviler Devrinde Şiilik*, trc. İsa Doğan, OÜİFD, S.10, Samsun 1998.
- WENSİNCK, A. J. (ö. 1939), *el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-hadîsi’n-Nebevî*, I-VIII, Leiden 1936.
- YAHYÂ B. ÂDEM, *Kitâbü’l-Harâc*, Kahire 1347.
- YAKAR, Ali, “Söyleyişi”, *Cem Vakfı Çalışmaları*, İstanbul 1998.
- YAKIŞTIRAN, Bekir, “İslâm Tarihinde Humus”, *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, S. 13, 1417/1996.
- YAKIT, İsmail, “Doğru Bir Kur’an Tercümesinde Semantik Metodun Önemi”, *SDÜİFD*, S. 1, Isparta 1994.
- YA’KÛBÎ, Ahmed b. İshak b. Ca’fer el-Ya’kubî (ö. 292/905?), *Târîh-i Ya’kubî*, I-II, Beyrut ts.
- YAMAN, Ahmet “Ehl-i Beyt Fıkhnın İmamı Hz. Ali ve Takip Ettiği İctihad Yöntemi”, *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 111-125.
- YAMAN, Mehmet, *Alevilik İnanç-Edeb-Erkân*, Ufuk Yay., İstanbul 1994.
- YAVUZ, Adil “Ehl-i Sünnete Göre Ehl-i Beyt’in Konumu- Sekaleyn Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme-”, *Marife*, yıl: 5, S. 3, kış 2005.
- YAVUZ, Salih Sabri, “İmamet-İsmet İlişkisi Çerçevesinde İbn Teymiyye’nin Ehl-i Beyt’e Yaklaşımı”, *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 189-198.
- YAVUZ, Ünal, “Hadis Verilerine Göre Mut’a Nikâhı”, *OMÜİFD*, S. 7, Samsun 1993.
- YAZIR, Muhammed Hamdi (ö. 1361/1942), *Hak Dini Kur’an Dili*, I-IX, İstanbul ts.
- YENİÇERİ, Celâl, “Hz. Peygamber Ailesinin Gelirleri”, *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, İstanbul 1989.
- YENİ TARAMA SÖZLÜĞÜ, TDK Yay., (Düzenleyen: Cem Dilçin), Ankara 1993.
- YILDIRIM, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1996.
- _____, “Alevî-Bektaşî Edebiyatında Kullanılan Hadisler ve Değerlendirilmesi”, *İslâmiyat*, C. VI, 2003, S. 3, s. 71-92.
- YILDIZ, Hakkı Dursun (Redaktör), *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I-XIV, İstanbul 1989.
- YILDIZ, Harun, “Ehl-i Beyt İnanışının Anadolu Alevileri Üzerindeki İzdüşümleri”, *Marife*, yıl: 4, S. 3, kış 2004, s. 297-317.

- YILMAZ, Musa Kâzım, *Tabersî ve Tabâtabâi'de İmamiyye Tefsîri*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1985.
- YURDAYDIN, Hüseyin, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara 1982.
- YÜCEL, Ahmet, *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1996.
- _____, *Hadis İlminde Tenkid Terimleri*, İstanbul 1998.
- ZAHİR, İhsan İlâhî, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, Lahor 1404/1984.
- ZEBÎDÎ, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillâtifi ez-Zebîdî (ö. 893/1488), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı, Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, I-XII+I, trc. Ahmed Naim, Kâmil Miras Ankara 1978, 1987.
- ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî (ö. 748/1348), *Mizânü'l-İ'tidâl*, Kahire 1382/1963.
- _____, *Siyerü A'lâmi'n-nübelâ*, Beyrut 1985.
- _____, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâti'l-meşâhir ve'l-A'lâm, Hulefa-yı Râşidîn ve Emevîler Dönemi*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut 1407/1987.
- _____, *Tezkiretü'l-huffâz*, Haydarabâd 1334.
- ZELYUT, Rıza, *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, Anadolu Kültürü Yay., İstanbul 1990; Yön Yay, İstanbul, 1992.
- ZEMAŞERÎ, Ebû'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-Zemaşerî (ö. 538/1144), *el-Keşşaf an Hakaiki't-tenzîl ve Uyûni'l-akâvil fî Vücûhi't-te'vîl (Tefsir-i Keşşâf)*, I-IV, Kahire 1966.
- ZENCÂNÎ, İbrahim el-Müsevî, *Akâidü'l-İmâmiyyeti'l-İsnâ aşeriyye*, Beyrut 1393/1973.
- ZEYDAN, Corci, *Medeniyet-i İslâm Tarihi*, I-V, trc. Zeki Megâmiz, İstanbul 1327.
- ZEYVELÎ, Hikmet, *Kur'an ve Sünnet Üzerine Makaleler*, Ankara 1996.
- ZİRİKLÎ, Hayreddin, *el-A'lâm*, I-XI, Beyrut 1389/1969.
- ZÜBEYRÎ, Mus'ab b. Abdullâh el-Medenî (ö. 236/851), *Nesebü Kureys*, Kahire ts.
- ZÜRKÂNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî (ö. 1122/1710), *Şerhu'z-Zürkanî alâ Muvatta'l-İmâm Mâlik*, I-IV, Beyrut 1407/1987.

3. Basım

İlköğretim Okulları İçin
OYUNLARLA BEDEN EĞİTİMİ

Prof. Dr. Bülent Ağbuğa
Doç. Dr. Şehmus Aslan

İlköğretim Okulları İçin OYUNLARLA BEDEN EĞİTİMİ

Prof. Dr. Bülent Ağbuğa, Doç. Dr. Şehmus Aslan

Yayın No.: 3861

Eğitim: 795

ISBN: 978-625-417-318-9

E-ISBN: 978-625-417-317-2

Basım Sayısı: 3. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ağbuğa, Bülent., Aslan, Şehmus.

İlköğretim Okulları İçin Oyunlarla Beden Eğitimi / Bülent Ağbuğa, Şehmus Aslan

3. Basım, VI + 126 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-417-318-9

E-ISBN: 978-625-417-317-2

1. Beden Eğitimi 2. Engelliler 3. İlköğretim 4. İnterdisipliner 5. Oyun 6. Sınıf İçi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNU	iii
GİRİŞ	1
Beden Eğitimi Dersine Neden İhtiyaç Duyulur?	2
Fiziksel Aktivite ve Obezite.....	2
Nitelikli Bir Beden Eğitimi ve Spor Dersinin Özellikleri Neler Olmalıdır?.....	4
Gelişime Uygun Beden Eğitimi.....	6
İlköğretim Çağı Çocukların Gelişim Özellikleri.....	7
6-14 Yaş Gelişim Özellikleri.....	7
Bölüm I	
OYUN	9
Oyun Nedir? Oyun Neden Önemlidir?.....	9
Oyunda Amaç.....	15
Önemli Noktalar:	16
Özel Gereksinimli Kaynaştırma Çocukları için Beden Eğitimi ve Uyarlamaları..	17
Anahtar Eylemler	20
Engelli Öğrenciler için Dikkat Edilecek Beceri Uyarlamaları.....	21
Disiplinlerarası Yaklaşımda İlişkilendirilmiş Eğitsel Oyun.....	22
Bölüm II	
Oyunlar ve Oyunlar İle İlgili Ders Planları	25
Sınıf İçi Eğitsel Oyunlar:	26
Disiplinlerarası Yaklaşımda İlişkilendirilmiş Eğitsel Oyunlar.....	48
Ders Planları İle Birlikte Spor Alanlarında Uygulanabilir Oyunlar.....	71
KAYNAKLAR	121
ÖZGEÇMİŞLER	125

KAYNAKLAR

- Akandere, M. (2004). Eğitici Okul Yayınları. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aracı, H. (2006). Öğretmen ve Öğrenciler için Okullarda Beden Eğitimi. 6. Basım. Nobel Yayın Dağıtım.
- Ayan, S. & Memiş, U. A. (2012). Erken Çocukluk Döneminde Oyun, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 14 (2): 143-149
- Binbaşıoğlu, C. (1990). Gelişim Psikolojisi. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Callois, R. (1961). Man, play, and games, New York: Free Press of Glencoe.
- Cengiz, S. (1998). Çocuk oyunlarının sınıflandırılması, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 38, 1-2.
- Centers for Disease Control and Prevention (2006). Promoting better health for young people through physical activity and sports: A report to the President. Available from URL: http://www.cdc.gov/healthyouth/physicalactivity/promoting_health/
- Centers for Disease Control and Prevention (2013). Comprehensive School Physical Activity Programs: A Guide for Schools. Atlanta, GA: Centers for Disease Control and Prevention, US Dept of Health and Human Services.
- Cone, T.P., Werner, P., Cone, S.L. and Woods, A., 1998. Interdisciplinary teaching through physical education. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Çamlıyer, H. & Çamlıyer, H. (2001). Eğitimin Bütünlüğü İçinde Çocuk Hareket Eğitimi ve Oyun. Manisa: Emek Matbaacılık.
- Çelen, N. (1992). 4-6 Yaş Çocukların Sayı ve Mekan Konumunu Kazanmasında Sembolik Oyunun İşlevi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Derin, Ö. (2019). Oyun Toplumu ve Kathartik Süreçsellik. XI Ibaness Congress Series – Tekirdag / Turkey..
- Deniz E., Çoban A., (2019) Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Nisan, 18 (70), 734-761.
- Dönmez, N. B. (1992). Üniversitede Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü ve Kız Meslek Lisesi Öğrencileri İçin Oyun Kitabı. İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Fink, L. D. (2003). Creating Significant Learning Experiences. San Francisco, CA: Jossey Bass.
- Gabbard, C. P. (2004). Lifelong Motor Development. (4th ed.). San Francisco, CA: Benjamin Cummings.

- Graham, G., Holt/Hale, S. A., & Parker, M. (2004). *Children Moving: A reflective approach to teaching physical education*. 6th ed. New York: The McGraw-Hill Company.
- Hazar, M. (1996). *Beden Eğitimi ve Sporda Oyunla Eğitim*. Ankara: Saray Matbaası.
- Heyward, V. H. (2002) *Advanced Fitness Assessment and Exercise Prescription*, (4th edit). Human Kinetics, USA, 369.
- <https://www.cdc.gov/ncbddd/disabilityandhealth/disability.html>
- <https://www.disabled-world.com/disability/types>
- <https://resilienteducator.com/classroom-resources/mainstreaming>
- <https://www.theadvocate.org/inclusion-vs-mainstreaming>
- <https://www.understood.org/en/school-learning/special-services/>
- Hurwitz, S. C. (2003). To Be Successful-Let Them Play! *Childhood Education*, 79(2): 101-102.
- Karacaoğlu, Ö. C. (2011). *Online eğitimde program geliştirme*. Ankara: İhtiyaç Yayıncılık
- Kuczala M. (2015). *Training in Motion: How to Use Movement to Create Engaging and Effective Learning*. Nashville, TN: AMACOM.
- Lavay, B. (2011). *Adapted physical education: a resource guide for professionals and students*, 1-146.
- McDonald, P. (2012). “Dizziness and Disorder”, *Aporia as Genre in Roger Caillois*.
- Ma JK, Mare LL, Gurd BJ. (2014). Classroom-based high-intensity interval activity improves off-task behaviour in primary school students. *Appl Physio Nutr Metab.*; 39(12), 1332–1337.
- Mahar, M. T., Scales, D. P., Kenny, R. K., Collins, G., & Shields, A. T. (2006). *Energizers: Classroom-based Physical Activities- The way teachers integrate physical activity with academic concepts*. East Carolina University. <http://www.ncpe4me.com/>
- Martin R, Murtagh EM. (2017). Effect of active lessons on physical activity, academic, and health outcomes: a systematic review. *Res Q Exerc Sport*. 88(2):149–168.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Ortaöğretim Spor Lisesi Eğitsel Oyunlar Ders Kitabı*. <http://img.eba.gov.tr/849/466/cca/d02/432/0b4/11d/8a0/128/a05/3ae/f14/bc7/9a0/013/849466ccad024320b411d8a0128a053aef14bc79a0013.pdf>
- Muniz J. D. (2018). *Adapted Physical Education Portfolio*, California State University, Long Beach
- Murata, N. & Maeda, J. (2007). Using occupational therapy strategies by adapted physical educators and classroom teachers for preschoolers with developmental delays. *Palaestra* (March 22). <http://www.thefreelibrary.com/>.

- National Association for Sport and Physical Education (NASPE). (2002). *Moving into the Future: National standards for physical education*. St. Louis, MO: Mosby.
- National Physical Activity Plan Alliance (2018). *The 2018 United States Report Card on Physical Activity for Children and Youth*. Columbia, SC: National Physical Activity Plan Alliance.
- Nicholls, B. (1990). *Moving and learning, the elementary school physical education experience*. St. Louis: Times Mirror/Mosby College Publishing.
- Orakçı, Ş., Aktan, O., Toraman, Ç., Çevik, H. (2016). The Influence of Gender and Special Education Training on Attitudes Towards Inclusion. *International Journal of Instruction*, 9 (2), 107-122.
- Özer, D. S., & Özer, K. (2005). *Çocuklarda motor gelişim*. (4. Basım). Nobel Yayın Dağıtım.
- Özhan, M. (1997). *Türkiye’ de Çocuk Oyunları Kültürü*. Ankara: Feryal Matbaası.
- Öztürk, F. (1998). *Toplumsal Boyutlarıyla Spor*. Ankara: Bağırın Yayınevi.
- Pedagogy in action (2020). *Why Teach with an Interdisciplinary Approach?* Retrieved from <https://serc.carleton.edu/sp/library/interdisciplinary/why.html>
- Pelinks4u. (2020). *Interdisiplinari physical education*. Retrieved from <http://www.pelinks4u.org/archives/interdisciplinary/070107.htm>
- Physical Activity Guidelines Advisory Committee (2018). *2018 Physical Activity Guidelines Advisory Committee Scientific Report*. Washington, DC: US Dept of Health and Human Services.
- Seyrek, H. & Sun, M. (1997). *Okul Öncesi Eğitimde Oyun Müzik*. İzmir: Eserleri Yayınları.
- Strong, W.B., Malina, R.M., Blimkie, C.J., Daniels, S.R., Dishman, R.K., Gutin, B., et al. (2005). Evidence based physical activity for school-age youth. *J. Pediatr.* 146: 732–737.
- Sucuoğlu, B. (2006). *Etkili Kaynaştırma Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks yayınları
- Tamer, K. (1987). *Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi*, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Ders Kitabı, Meteksan Ltd. Şti. Ankara.
- Topkaya, İ. (2004). *Oyun, Beden Eğitimi ve Spor Öğretiminin Eğitsel Temelleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tuncar, F. (1999). *Eğitici Çocuk Oyunları*. Ankara: Esin Yayınları.
- U.S. Department of Health and Human Services (2018). *Physical Activity Guidelines for Americans, 2nd edition*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services.
- Wagner, P. (2004). *Trimming the fat: Poor diet and inactivity hurt children and state’s future*, Texas Comptroller’s Office, Fiscal News, 5, 23.

- Willich, A. F. M. (1801). Quoted in Jack W. Berryman, "Exercise and Medical Tradition from Hippocrates through Antebellum America: A Review Essay," in Sport and Exercise Sciences: Essays in the History of Sports Medicine, ED. Jack W. Berryman and Roberta J. Park (Urbana: University of Illinois Press, 1992), 43.
- World Health Organization, (WHO). (2001). International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) external icon. Geneva.
- Yörükoğlu, A. (1990). Çocuk Ruh Sağlığı. Ankara: Serhat Matbaa. Ankara: Milli Eğitim Basım Evi.

4. Basım

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE YÖNETİMİ

Ercan Türk

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ VE YÖNETİMİ

Ercan Türk

Yayın No.: 3487

Eğitim No.: 733

ISBN: 978-625-439-555-0

E-ISBN: 978-625-439-556-7

Basım Sayısı: 4. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Emre Gürbüz -emregurbuz@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Lale Yalçın -laleenobel@nobelyayin.com

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türk, Ercan.

Türk Eğitim Sistemi ve Yönetimi / Ercan Türk

4. Basım, XVI + 360 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-439-555-0

E-ISBN: 978-625-439-556-7

1. Millî Eğitim Bakanlığı 2. Türk Eğitim Sistemi 3. Yönetim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh, 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelkitap.com - E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Ön Söz v

Birinci Bölüm

Giriş 1

İkinci Bölüm

Örgüt ve Yönetim 11

1. Örgüt 13

1.1. Örgüt Kuramları 16

2. Yönetim 23

2.1. Yönetim Süreçleri 26

2.2. Yeni Yönetim Yaklaşımları 29

3. Eğitim Sisteminde Yönetmelik Erkin Yasal

Dayanakları 30

3.1. Anayasa 31

3.2. Kanun 36

3.3. Tüzük 37

3.4. Yönetmelik 37

3.5. Yönerge 38

3.6. Genelge.....	38
3.7. Stratejik Plan ve Performans Programı.....	39

Üçüncü Bölüm

Türk Eğitim Sistemi 43

1. Türk Millî Eğitiminin Amaçları.....	45
1.1. Genel Amaçlar.....	45
1.2. Özel Amaçlar.....	46
2. Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri	46
2.1. Genellik ve Eşitlik	46
2.2. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları.....	47
2.3. Yöneltilme.....	47
2.4. Eğitim Hakkı.....	47
2.5. Fırsat ve İmkân Eşitliği	47
2.6. Süreklilik.....	48
2.7. Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği.....	48
2.8. Demokrasi Eğitimi.....	49
2.9. Laiklik.....	49
2.10. Bilimsellik.....	49
2.11. Planlılık	50
2.12. Karma Eğitim.....	50
2.13. Eğitim Kampüsleri ve Okul ile Ailenin İş Birliği.....	51
2.14. Her Yerde Eğitim.....	51
3. Türk Millî Eğitim Sisteminin Genel Yapısı	52
3.1. Örgün Eğitim	54
3.1.1. Okul Öncesi Eğitim	54

3.1.2. İlköğretim.....	55
3.1.3. Ortaöğretim.....	56
3.1.4. Özel Eğitim	60
3.1.5. Özel Öğretim	64
3.1.6. Yükseköğretim.....	67
3.2. Yaygın Eğitim (Hayat Boyu Öğrenme).....	69
3.3. Hizmet İçi Eğitim ve Mesleki Gelişim.....	77
3.4. Sayısal Veri.....	78
3.5. Bütçe	80

Dördüncü Bölüm

Millî Eğitim Bakanlığının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü..... 83

1. İmparatorluk Dönemi	85
1.1. Geleneksel Osmanlı Eğitim Kurumlarının Örgütlenmesi.....	85
1.2. Tanzimat Öncesi Yenileştirme Girişimleri	88
1.3. Tanzimatın İlk Yılları.....	89
1.4. Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatının Kurulması	90
1.5. Eğitim Sisteminin Genel Bir Yasaya Dayandırılması	95
1.6. Anayasalı Dönem	96
1.7. II. Meşrutiyet Dönemi.....	97
2. Cumhuriyet Dönemi	99
2.1. 1920-1924 Arası	108
2.2. 1924-1938 Arası	110
2.3. 1938-1960 Arası	121
2.4. 1960-1970 Arası	125
2.5. 1971-1980 Arası	127

2.6. 1980-1983 Arası	128
2.7. 1983-2002 Arası	131
2.8. 2002 ve Sonrası	138
3. Politika Belgelerinde Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı: Hedef ve Öncelikler.....	141
3.1. Hükûmet Programları	141
3.2. Millî Eğitim Şûraları	143
3.3. Kalkınma Planları	148
4. Eğitimde Örgütsel Yenileştirme Girişimlerinin Değerlendirilmesi.....	151
5. Eğitim Merkez, Taşra ve Yurt Dışı Teşkilatına Dair Hedef ve Politikalar.....	158
6. Millî Eğitim Bakanlığının Görevleri.....	160
7. Millî Eğitim Bakanlığında Yetki ve Sorumluluk Dağılımı.....	163
7.1. Bakanlık Makamı	169
7.2. Hizmet Birimleri.....	170
7.2.1. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü	170
7.2.2. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü	172
7.2.3. Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü.....	175
7.2.4. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü	176
7.2.5. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.....	178
7.2.6. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü.....	178
7.2.7. Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü.....	180
7.2.8. Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü.....	182

7.2.9. Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.....	184
7.2.10. Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü.....	186
7.2.11. Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü.....	187
7.2.12. Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü.....	190
7.2.13. Personel Genel Müdürlüğü	192
7.2.14. Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.....	193
7.2.15. Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü	193
7.2.16. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı	194
7.2.17. Teftiş Kurulu Başkanlığı	196
7.2.18. Strateji Geliştirme Başkanlığı.....	201
7.2.19. Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü.....	203
7.2.20. İnşaat ve Emlak Genel Müdürlüğü	205
7.2.21. Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği	207
7.2.22. Özel Kalem Müdürlüğü.....	207
7.2.23. İç Denetim Birimi Başkanlığı.....	208
7.3. Bakanlık Birimlerinin Ortak Görevleri	209
7.4. Bakanlığın Sürekli Kurulları.....	210
7.4.1. Millî Eğitim Şûrası.....	211
7.4.2. Çalışma Grupları.....	214
7.4.3. Strateji Geliştirme Kurulu	214
7.4.4. Disiplin Kurulları.....	215
7.5. Taşra Teşkilatı	216
7.6. Yurt Dışı Teşkilatı	217

Beşinci Bölüm

Okul Yönetimi.....	223
1. Eğitimde Temel Sistem: Okul	225
1.1. Okulun Görevleri.....	227
1.2. Okulun Örgüt Özellikleri.....	229
1.3. Okulun Temel İşgörenleri	231
1.3.1. Öğretmen	231
1.3.2. Eğitim Yöneticisi.....	252
1.3.3. Müfettiş	260
1.3.4. Uzman.....	261
1.3.5. Eğitime Yardımcı Görevliler	262
1.4. Okulların Sınıflandırılması	263
1.5. Okulda İnsan Kaynağının Yönetimi	265
1.6. Okulda Bütçe Yönetimi	270
1.7. Okulda Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerinin Yönetimi.....	272
1.8. Okulda Rehberlik ve İzleme-Değerlendirme Faaliyetlerinin Yönetimi	274
2. Türk Eğitim Sisteminde Okul Yönetimi	276
2.1. Bir Eğitim Kurumu Olarak Okul.....	276
2.2. Okula Sistem Yaklaşımı.....	277
2.3. Türk Eğitim Sisteminin Genel Olarak Yönetim Yapısı.....	278
3. AB Ülkelerinde Karşılaştırmalı Eğitim Sistemi ve Eğitim Yönetimi Modelleri	279
3.1. Avrupa'da Okul Yönetimi	282
3.2. Okul Yöneticilerinin Atanması	283
3.3. Okul Yöneticilerinin Yetiştirilmesi.....	287

3.4. Okul Yöneticisinin Görevleri	288
3.5. Ücret.....	289
3.6. Denetim.....	289
4. Değerlendirme, Sonuç ve Öneriler	291

Altıncı Bölüm

Eğitim ve Eğitim Kurumlarının Evrimi ile Türk Eğitim Sistemi Üzerine Genel Bir Değerlendirme

295

Kaynakça349

Öz Geçmiş359

Kaynakça

- Açıkgöz, Abdullah-Türk, Ercan-Ergün, Orhan. Millî Eğitim Mevzuatı. Nobel Yayınları, Ankara: 2001.
- AB-Türkiye İşbirliği Derneği. Şu AB Neyin Nesi? İstanbul: 2002.
- Akdeniz, İbrahim. Kamu Mali Yönetimi Reformunda Strateji Geliştirme Birimleri, Maliye Dergisi, Sayı: 159, Temmuz-Aralık, 2010.
- Akgün, Seçil. “Tevhidi Tedrisat”, Cumhuriyet Döneminde Eğitim. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul: 1983.
- Akyüz, Yahya. Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988’e). AÜ EBF Yayınları, No. 160, Ankara:1989.
- Ataunal, Aydoğan-Özalp, Reşat. Türk Millî Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul: 1977.
- Aydın, Ayhan. Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütünde Yetki Devri Sorunu. Gelişim Yayınları, Ankara: 1997.
- Aydın, Mustafa. Eğitim Yönetimi. Hatiboğlu Yayınevi, Ankara: 1991.
- Bal, Belgin-Başar, Erdoğan. Finlandiya, Almanya, Singapur ve Türkiye’nin Eğitim Sistemleri Açısından Kademeler Arası Geçiş Sistemlerinin Karşılaştırılması, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/belgin_bal_erdogan_basar_kademeler_arasi_gecis_sistemi.pdf

- Balcı, Ali. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler. Ankara: 1995.
- Balcı, Ali. Etkili Okul. Erek Ofset, Ankara: 1993.
- Başaran, İbrahim Ethem. Eğitim Yönetimi. Gül Yayınevi, Ankara: 1982.
- Yönetim. Gül Yayınevi, Ankara: 1989.
- Türkiye Eğitim Sistemi. Gül Yayınevi, Ankara: 1993.
- Bilgen, H. Nihat. Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütünün Analizi. AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), 1976.
- Bursalıoğlu, Ziya. Eğitim Yöneticisinin Sistemi Değerlendirmesi. AÜ Eğitim Fakültesi Yayınları, 1973.
- Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış. A.Ü Eğitim Fakültesi Yayınları, 1994.
- Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama. Ankara: 1993.
- Can, Halil-Azizoğlu, Öznur Aşan-Aydın, Eren Miski. Organizasyon ve Yönetim. Siyasal Kitabevi, Ankara: 2011.
- Canbolat, Yusuf. Eğitimde Kanıt Temelli Uygulama ve Politika Geliştirme. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara: 2016.
- Canbolat, Yusuf, Özdemir, M. Eğitimde Kanıt Sorunu. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 2016.
- Cicioğlu, Hasan. Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişim). AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1985.
- Çalık, Cemal- ŞEHİTOĞLU, Ekrem Tuğrul. Okul Müdürlerinin İnsan Kaynakları Yönetimi İşlevlerini Yerine Getirebilme Yeterlilikleri, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/170/170/cemal%20calik.doc
- Çelik, Vehbi. Küreselleşme Sürecinde Avrupa’da Eğitim Yönetimi, Eğitim Yönetimi, Sayı: 4, 1995, <https://pegem.net/dosyalar/dokuman/1066-2012020713528-celik.pdf>

- Çolak, Abdullah. Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Yönetimi, Taşra Örgütlenişi, Görev, Yetki, Sorumluluk ve Sorunların Değerlendirilmesi. TODAİE (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), 1989.
- DPT: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT Yayınları, Ankara: 1963.
- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT Yayınları, Ankara: 1968.
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT Yayınları, Ankara: 1973.
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT Yayınları, Ankara: 1979.
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT Yayınları, Ankara: 1995.
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT Yayınları, Ankara: 2000.
- Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT Yayınları, Ankara: 2006.
- Eğinli, Ayşen Temel-Çakır, Sinem Yeygel. “Toplum Kültürünün Kurum Kültürüne Yansımaları”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi 3/2 (Aralık 2011).
- Ergin, Osman Nuri. Türkiye Maarif Tarihi I. Eser Matbaası, İstanbul: 1977.
- Ersöz, Ahmet. Eğitimde Depremli Yıllar. Feza Yayıncılık, 1993.
- Ertürk, Selahattin. Planlı Eğitim ve Değerlendirme. Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara: 1972.
- Gönenç, Gülgün. Nazari ve Tatbiki Teşkilat ve İdare. TODAİE Yayınları, Ankara: 1960.
- Gözübüyük, Şeref-Kili, Suna. Türk Anayasa Metinleri, Kanun-i Esâsi. SBF Yayınları, 2. Baskı, Ankara: 1982.
- Gözübüyük, Şeref-Akıllıoğlu, Tekin. Yönetim Hukuku. Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara: 1992.
- Güçlüoğlu, Kemal. Millî Eğitimde Teşkilatlanma. Cumhuriyet Döneminde Eğitim, 1983.

- Gür, Bekir. Eğitimle İmtihan. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ankara: 2014.
- Hatemi, Hüseyin. “19. Yüzyılda Medreseler”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi. Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul: 1985.
- Hükümet Programları, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. İstanbul:1984.
- Kaya, Yahya Kemal. Eğitim Yönetimi. Ankara: 1982.
- Koçel, Tamer. Genel İşletme. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No. 931, 2. Baskı, Eskişehir: 1997.
- Koçer, Hasan Ali. Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923). MEB Basımevi, İstanbul: 1970.
- Türk Millî Eğitim Teşkilatı. AÜ EBF Yayınları, No. 103, Ankara:1981.
- Koçyiğit, Selahattin. “1923’ten 1993’e Kadar Millî Eğitimimiz”, Millî Eğitim Dergisi. ME Basımevi, İstanbul: 1993.
- Kökten, Mehmet. Millî Eğitim Hizmetlerinin Merkezi Düzeyde Örgütlenmesi Üzerine Bir Çalışma. TODAİE (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), 1989.
- Mıhçıoğlu, Cemal. Kamu Yönetimi. Ankara: 1973.
- MEB: Atatük’ün Maarife Ait Direktifleri. Maarif Basımevi, İstanbul: 1939.
- Millî Eğitimle İlgili Kanunlar. 1953.
- Eğitim Millî Komisyonu Raporu. MEB Basımevi, Ankara: 1961.
- Millî Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyon Raporu. MEB Basımevi, Ankara: 1961.
- Yedinci Millî Eğitim Şûrası Dokümanları. MEB Basımevi, İstanbul: 1961.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Millî Eğitimimiz. MEB Basımevi, İstanbul: 1973.

- Onuncu Millî Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981).
- Millî Eğitim ile İlgili Mevzuat. Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 1982.
- Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Ankara:16/12/1985 sayı: 2201
- Cumhuriyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler (1923-1988). Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 1988.
- TBMM 1995 Yılı Bütçe Raporu. Ankara: 1994.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (1983-1993). MEB Basımevi, İstanbul:1994.
- Eğitimde Reform Çalışmaları. Ankara: 1995.
- Cumhuriyetin 70. Yılında Millî Eğitimimiz. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul: 1995.
- Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 1995.
- Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme (1848-1995). Meslekî ve Teknik Açıköğretim Okulu Matbaası, Ankara: 1995.
- Eğitim Reformu ve 1995-1996 Öğretim Yılında Getirilen Yenilikler. Ankara: 1995.
- Millî Eğitim ile İlgili Bilgiler. Ankara: 1996.
- Öğretmen Yetiştirmede Koordinasyon ve İşbirliği Toplantısı (15-17 Haziran 1995). Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 1996.
- TBMM 1996 Yılı Bütçe Raporu. Ankara: 1996.
- Türk Millî Eğitiminin Ufku ve Türkiye’nin Geleceği. APK Kurulu Başkanlığı, Ankara: 1996.
- Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim. APK Kurulu Başkanlığı, Ankara: 1997.
- TBMM 1997 Yılı Bütçe Raporu. Ankara: 1997.

- TBMM 1998 Yılı Bütçe Raporu. Ankara: 1998.
- Cumhuriyetin 75. Yılında Gelişmeler ve Hedefler / Millî Eğitim. Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 1998.
- 2002 Yılı Başında Millî Eğitim. Ankara: 2001.
- Atatürkçülük I, II. İstanbul: 2001.
- TBMM Bütçe Raporları (2003-2020).
- TBMM Bütçe Raporu, 2021.
- Oğuz, Orhan. 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi. Sedar Yayınları, İstanbul: 2001.
- Özdamgacı, Yüksel. Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Merkez Örgütünde Yapısal Değişmeler. AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış YL. Tezi), 1987.
- Özgüneş, Mehmet. Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatı Üzerine Bir İnceleme. MEB Basımevi, Ankara: 1962.
- Sağlam, Mehmet. Millî Eğitimde Hedefler. MEB Basımevi, Ankara: 1997.
- Sezen, Nurettin. Etkin Yönetim ve Etkinlikte Başarı. Kalem Yayınları, Ankara: 1999.
- Sorguç, Bahir. 1920'den 1981'e Millî Eğitim Bakanlığı. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul: 1982.
- Su, Kamil. Türk Eğitim Sisteminde Teftişin Yeri ve Önemi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul: 1974.
- Süngü, Hilmi. Türkiye, Almanya, Fransa ve İngiltere'de Okul Müdürlerinin Atanması ve Yetiştirilmesi, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911423.pdf>
- Şaylan, Gencay. Örgüt Kuramı ve Politikası. TODAİE Yayınları, Ankara: 1965.
- Şimşek, M. Şerif. Yönetim ve Organizasyon. Nobel Yayınları, Ankara: 1999.

- Taşdemirci, Ersoy. Cumhuriyet Dönemi Türk Millî Eğitimi Politikasının Ana Devrelerinin Üzerine Tahlil ve Mukayeseli Bir Araştırma. A.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Taymaz, Haydar. Hizmet içi Eğitim. PEGEM Yayınları, Ankara: 1982.
- Taymaz Haydar. Okul Yönetimi. PegemA Yayınları, Ankara: 2003.
- Uygulamalı Okul Yönetimi. AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara: 1985.
- Tekeli, İlhan. “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Gelişim Yayınevi, İstanbul: 1984.
- “Tanzimat’tan Cumhuriyete Eğitim Sistemindeki Değişmeler”, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi. Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul: 1985.
- Tekin, Necdet. Eğitim Yönetimi Sistemleri. <http://necdetekin.net/egitim-yonetim-sistemleri/>
- TODAİE: Merkezî Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi Yönetim Kurulu Raporu. TODAİE Yayınları, Ankara: 1963.
- İdarenin Yeniden Düzenlenmesi, İlkeler ve Öneriler. TODAİE Yayınları, Ankara: 1972.
- Tomul, Ekber. “Yönetim Kuramları” Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Editör: A. Çiçek Sağlam, Maya Akademi, Ankara: 2013.
- Tuncor, Ferit Ragıp. Cumhuriyet Döneminde Eğitim. Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 1983.
- Türk, Ercan. Türk Eğitim Sistemi ve Yönetimi. Nobel Yayınları, Ankara: 2002.
- Türk, Ercan. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim. MEB Yayınları, Ankara: 2003.
- Türk, Ercan-Ünsal, Nezir. Eğitimde Stratejik Planlama. Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 2007.

- Türk, Ercan-Ünsal, Nezir. Eğitimde Stratejik Planlama-Okul/ Kurumlar İçin. Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 2010.
- Türk, Ercan. Aklın Yolu 1. Nobel Yayınları, Ankara: 2020.
- Türk, Ercan. 1001 Söz. Nobel Yayınları, Ankara: 2020.
- Türkiye Diyanet Vakfı. Türk Eğitim Sistemi Alternatif Perspektif. Ankara:1996.
- Türk Dil Kurumu. Büyük Türkçe Sözlük. Birlik Matbaası, İstanbul: 1975.
- İmlâ Kılavuzu. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 1996.
- TÜSİAD. Türkiye’de Eğitim. İstanbul: 1990.
- Uluğ, Fevzi. Türk Millî Eğitim Sisteminde Örgütlenme ve Örgütsel Yapı. TODAİE Yayınları, Ankara: 1990.
- Unat, Faik Raşit. Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış. Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 1964.
- Ünsal, Nezir. Eğitimde Stratejik Planlama-Makaleler. Millî Eğitim Basımevi, Ankara: 2009.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı. Ankara: 1965.
- Üniversiteler Kanunu. Resmî Gazete. Sayı: 14587, 7.7.1973.
- Varış, Fatma. Eğitim Bilimine Giriş. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara:1991.
- Yıldırım, M. Cevat. Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Eğitim Sistemlerinin Yapısı, Mayıs 2010, Cilt: 18 No. 2 Kastamonu Eğitim Dergisi 567-586. http://www.kefdergi.com/pdf/18_2/18_2_16.pdf
- Yıldırım, Ahmet-Çarıkcı, İ.H. Kamu Örgütlerinde Değişimin Yönetilmesi (652 sayılı KHK Çerçevesinde MEB Örneği), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014.

- Yıldız, Yılmaz. Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Merkez Örgütünde Yetki, Sorumluluk ve Personel Politikası. TODAİE (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), 1987.
- Yıldız, Kaya-Akgün, Nuri (Editörler). Eğitim Planlaması ve Ekonomisi Üzerine Seçme Yazılar, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu: 1997.

PANDORA'NIN KUTUSU AÇILIYOR: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 1

Editörler

Doç. Dr. Veda Bilican Gökkaya

Doç. Dr. Meral Öztürk

Pandora'nın Kutusu Açılıyor: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 1

Editörler: Doç. Dr. Veda Bilican Gökkaya, Doç. Dr. Meral Öztürk

Yayın No.: 1991
ISBN: 978-625-393-268-8
E-ISBN: 978-625-393-269-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bilican Gökkaya, Veda., Öztürk, Meral.

Pandora'nın Kutusu Açılıyor: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 1 / Meral Öztürk, Veda Bilican Gökkaya

1. Basım, XII + 372 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-268-8

E-ISBN: 978-625-393-269-5

1. Sosyoloji 2. Toplum 3. Sosyal Sorunlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

NEFRET SUÇLARI

Prof. Dr. Yaşar Erjem

Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, yerjem@yahoo.com,
ORCID: 0000-0002-8650-4167

UTOPIK/HAYALİ BİR KORKU: İSLAMOFOBİ

Prof. Dr. Vehbi Ünal

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, vunal@cumhuriyet.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-3827-6339.

TÜKETİM TOPLUMUNDA YOK OLAN ÇOCUK(LUK)

Prof. Dr. Rifat Bilgin

Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, rifatbilgin@firat.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1253-3851.

ÜNİSEKSİZM: BELA MI BAŞKALDIRI MI?

Prof. Dr. Özgür Sarı

Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, osari@sinop.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-8042-7252.

SUÇA MARUZ KALMA KORKUSU

Öğr. Gör. Ahmet Türk

Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü,
Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Programı, aturk@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5782-3794

SOSYAL BİR PROBLEM OLARAK BOŞANMA VE ALDATMA

Dr. Öğr. Üyesi Olcay Tire

Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, olcaytire@munzur.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-7622-062X.

KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA TÜKETİM TOPLUMUNUN AYNASI

Doç. Dr. Ahmet Mazlum

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mazlum@cumhuriyet.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7350-8671.

AİLE KURUMUNUN GÖLGESİNDE GÖRÜNMEZ KILINAN YASAK OLARAK ENSEST

Doç. Dr. Handan Karakaya

Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, hkarakaya@firat.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2749-4277

BİREYSEL SİLAHLANMA: ÖZGÜRLÜK MÜ? ŞİDDET Mİ?

Doç. Dr. Meral Öztürk

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
mrozturk@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7570-5361.

Öğr. Gör. Feyza Özler Ervüz

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Pazar Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Programı, feyza.ozler@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4158-4594.

Öğr. Gör. Cezmi Ervüz

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Artova Meslek Yüksekokulu, Çocuk Koruma ve Bakım Programı,
cezmi.ervuz@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5434-4533.

SEKS SATAN ERKEKLER

Doç. Dr. Orhan Bingöl

Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, e-mail: obingol@sinop.edu.tr,
ORCID:0000-0003-4398-3548.

ENGELLİ KADINLARIN ÇALIŞMA YAŞAMINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Doç. Dr. Veda Bilican Gökkaya

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü , bilican76@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5083-6445.

AFETLER SONRASI TOPLUMSAL SAĞLIK

Dr. Öğr. Üyesi Sezen Güleç

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, gulecsezen@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-4045-1650.

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLER SORUN ALANINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Başak Düzel

Bitlis Eren Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, bduzel@beu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-0130-9419.

ULUSLARARASI TERÖRİZM

Dr. Öğr. Üyesi Erol Bulut

Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, erolbulut@odu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7154-4193.

DİJİTAL BAĞIMLILIK: OYUNLAR

Dr. Öğr. Üyesi Furkan Arı

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, furkanari@cumhuriyet.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-3021-6668.

TOPLUMSAL YAŞLANMA

Arş. Gör. Sibel Temiz Sarıkaya

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, sibeltemiz@cumhuriyet.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-4993-9513.

SUÇLA YÜZLEŞMEK: SOSYAL RİSKLERİN GÖLGESİNDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

Yüksek Lisans Öğrencisi Sena Kaya

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, shu.senakaya@gmail.com, ORCID: 0009-0002-3630-9045.

Doç. Dr. Veda Bilican Gökkaya

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, bilican76@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5083-6445.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ 1	vii
ÖN SÖZ 2	viii
NEFRET SUÇLARI	1
Yaşar Erjem	
UTOPIK/HAYALİ BİR KORKU: İSLAMOFOBİ	17
Vehbi Ünal	
TÜKETİM TOPLUMUNDA YOK OLAN ÇOCUK(LUK)	31
Rıfat Bilgin	
ÜNİSEKSİZM: BELA MI BAŞKALDIRI MI?	61
Özgür Sarı	
SUÇA MARUZ KALMA KORKUSU	69
Ahmet Türk	
SOSYAL BİR PROBLEM OLARAK BOŞANMA VE ALDATMA	91
Olca Tire	
KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA TÜKETİM TOPLUMUNUN AYNASI	115
Ahmet Mazlum	
AİLE KURUMUNUN GÖLGESİNDE GÖRÜNMEZ KILINAN YASAK OLARAK ENSEST	133
Handan Karakaya	
BİREYSEL SİLAHLANMA: ÖZGÜRLÜK MÜ? ŞİDDET Mİ?	165
Meral Öztürk - Feyza Özler Ervüz - Cezmi Ervüz	
SEKS SATAN ERKEKLER	183
Orhan Bingöl	

ENGELLİ KADINLARIN ÇALIŞMA YAŞAMINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR	201
Veda Bilican Gökkaya	
AFETLER SONRASI TOPLUMSAL SAĞLIK.....	225
Sezen Güleç	
ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLER SORUN ALANINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME	257
Başak Düzel	
ULUSLARARASI TERÖRİZM	277
Erol Bulut	
DİJİTAL BAĞIMLILIK: OYUNLAR.....	303
Furkan Arı	
TOPLUMSAL YAŞLANMA	329
Sibel Temiz Sarıkaya	
SUÇLA YÜZLEŞMEK: SOSYAL RİSKLERİN GÖLGESİNDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR....	343
Sena Kaya - Veda Bilican Gökkaya	

NEFRET SUÇLARI

Yaşar Erjem

GİRİŞ

Nefret suçları günümüz toplumlarında dikkat çeken bir suç türü olarak görülür. Yarattığı sonuçlar ve yaygınlığı nedeniyle aynı zamanda önemli sosyal sorunlarından birisidir. Bazı yazarlar (Ersoy, 2018), nefret suçlarını çağımızın, bir başka ifadeyle modern toplumun *pandemisi* olarak değerlendirir. Çeşitli oranlarda tüm toplumlarda gözlemlenen bu suç türü, giderek ceza hukuku alanına da girerek hukuksal metinlerde yer almaya başlamıştır. İnsan hakları, demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri ve mantığı açısından bakıldığında bu son derece anlaşılır ve gerekli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu suç kategorisi altında oldukça trajik ve insanlık dışı eylemler gerçekleştirilmektedir. Ancak ifade edilen bu suç türünün kapsamı, niteliği ve çerçevesine yönelik farklı yaklaşımlar ve tartışmalar da yapılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle nefret suçlarının tanımlanması, sınırlarının belirlenmesi, türleri, nedenleri ve sonuçları hakkında araştırma ve incelemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Nefret Suçları adlı bu bölüm yukarıda ifade edilen ihtiyaca yönelik hazırlanmıştır. Bu bölümde temel amaç, nefret suçlarını geniş bir bağlamda ele alıp incelemektir. Bölümde şu soruların cevapları verilmeye çalışılacaktır:

1. Nefret suçlarıyla ilgili temel kavramlar nelerdir?
2. Nefret suçu/suçları nedir?
3. Nefret suçlarının belirgin/temel özellikleri nelerdir?
4. Nefret suçlarının nedenleri nelerdir?
5. Nefret suçlarını nasıl sınıflandırabiliriz?
6. Tarihsel açıdan ve farklı toplumlara göre nefret suçları nasıl bir görünüm arz etmektedir?

KAYNAKÇA

- Bulut, İ. (2014). *Nefret suçları*. Adalet Yayınevi.
- Çayır, K. (2010), Nefret söylemi ve nefret suçlarının sosyolojik arka planı, *Güncel Hukuk Dergisi*, 1(6), 36-37.
- Demirbaş, T. (2001). *Kriminoloji*. Seçkin.
- Demirbaş, T.(2017). Nefret söylemi ve nefret suçları, *DEÜ. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, Özel Sayı*, (19), 2693-2701
- Devrani, E. P.(2017). Medyada ötekinin temsili: Etnik komediler, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2):926-949.
- Dolu, O. (2012). *Suç teorileri*. Seçkin.
- Erjem, Y. (2012). *Hukuk ve toplumsal düzen*. Kum Saati.
- Erjem, Y. (2019,). Nefret söylemi, medya ve suç: Sosyolojik bir analiz. U. Pişmanlık (Ed.), *Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil 1. Sosyoloji Araştırmaları Sempozyumu: Basın Sosyolojisi, 2018, Bildiriler Kitabı* (s. 13-27) içinde. Aratos.
- Erjem, Y. (2020). Suç sosyolojisinde temel kavramlar. A. Arslan (Ed.), *Suç sosyolojisi* (s. 35-64) içinde. Paradigma Akademi.
- Ersoy, U.(2018). Çağımızın pandemisi: Nefret suçları, *Türk Adalet Akademisi Dergisi*, 9(35), 111-174
- Fıncıoğulları, S. (2020). Nefret söylemi ve nefret suçları. A. Arslan (Ed.), *Suç sosyolojisi* (s. 215-229) içinde. Paradigma Akademi.
- Fiske, J. (1988). *Introduction to communication studies*, Methuen.
- Giddens, A. ve Sutton, Philip, W.(2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar* (A. Esgin, Çev.). Phoenix
- Gözübüyük Şeref A, (1982). *Hukuka giriş ve hukukun temel kavramları*. Savaş.
- Gürler, C. (2010). Nefret suçları ve iş hayatı, *Ankara Barosu Dergisi*, 1(1), 259-274.
- İçli, T. (2003).Toplumdan kopuş: suç ve şiddet. İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş* (s. 498-558) içinde. Martı.
- Kızılçelik S. ve Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü*. Saray Yayınevi.
- Mutlu, E. (2012). *İletişim sözlüğü*. Sofos
- Öz-Yıldız, S. (2017). Nefret suçlarının kent güvenliğine etkisi: Suriyeliler örneği. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(9), 360-370.
- Ritzer, G. (2021) *Sosyolojiye giriş* (T. Banguoğlu, Çev.). Ayrıntı
- Schaefer, R. T. (2013). *Sosyoloji*. (S. Coşar, Çev.). Palme
- Tayınmak, İ. (2021). Nefret söylemi ve nefret suçlarının sosyal psikolojik bakış açısıyla incelenmesi: Bir derleme. *Nesne: Psikoloji Dergisi*, 9(22), 938-957.
- TDK, (2011). *Büyük Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınevi.
- Ünal, H. (2012). Sapma ve suç. *Sosyoloji* (s. 326-348) içinde. Detay.
- Yayak, A. ve Balcıoğlu, İ. (2016). Göçmenlerin nefret suçu deneyimlerinin incelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 470-473.

UTOPIK/HAYALİ BİR KORKU: İSLAMOFOBİ

Vehbi Ünal

GİRİŞ

İslamofobi kavramı son dönemlerde literatürde tartışılan kavramlardan biri olsa da batının olumsuz İslam algısı ve İslam dünyasına bakışı çok eskilere dayandığını söyleyebiliriz.

Fobi (phobia) köken olarak Yunanca bir sözcüktür, “kişinin kendisi tarafından da yersiz veya aşırı olarak kabul edilen irrasyonel korku” ya fobia denilmektedir. İslamofobi bu çerçeveden bakıldığında İslam hakkındaki “akıldışı korkuyu” ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle İslam'dan kaynaklanmayan bir korkuyu “icat edilmiş” yani “inşa edilmiş” korkuya tekabül etmektedir. Fakat bu kavram günümüzde Müslümanların özellikle batıda daha görünür hale gelmesi ile birlikte içerisinde “ırkçılık, ötekileştirme, küçümseme, nefret, dışlama, yabancı düşmanlığı, din düşmanlığı” vb. düşünce ve eylemleri de kapsayan bir yapıya dönüşmüştür.

Korkular sadece bir din karşısında duyulan korkular da değil insanın yaşadığı şartlardan, güç ilişkilerinden, kültürler arasındaki ilişkilerden kaynaklanmakta bu durum kendine duyduğu güven veya güvensizlik ölçüsünde başkaları hakkında korkular üretmektedir (Kentel, 2012: 262).

İslamofobi genel olarak İslam'dan korku olarak tanımlansa da bunun yanında Müslümanlara karşı önyargı, ayrımcılık, kin ve nefret söylemine de içermektedir. “Bu kavram artık masumiyetini, masum bir korku durumunu niteleme özelliğini yitirmiştir. İslam korkusu değil artık İslam karşıtlığına, hatta düşmanlığına dönüşmüştür” (Kirman, 2017: 199). İslamofobi, “belli bir grubu sadece dini, kültürel aidiyetinden ve kimliğinden dolayı ötekileştiren ve düşman olarak gören bir nefret objesi yapan bir suçu ifade etmektedir” (Kalın, 2013: 26).

İslamofobi kavramı ilk defa İngiliz hükümetinin desteğiyle hazırlanan ve daha ılımlı yaklaşılan 1997 yılında “Islamophobia: A Challenge for Us All” (İslamofobi:

görmelidir. Batı medyasının ve siyasetçilerin İslam'a karşı olumsuz ve ön yargılı tavrını değiştirmesi ve daha dikkatli bir dil kullanmaları gerekmektedir.

İslamofobi insanlığa karşı bir nefret suçu olarak bakılmalı ve antisemitizm gibi ırkçılık suçu olarak değerlendirilmelidir. Bununla ilgili yasal mevzuatın oluşturulması ve yaptırımların olması bu tür tutum ve davranışların azalmasını da beraberinde getirecektir. Ayrıca Müslümanların İslam'ı temsil noktasında gerek İslam'ı anlatma konusunda gerekse yaşama konusunda daha kuşatıcı ve evrensel bir dil kullanarak örnek davranışlar sergilemeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, F. (2017) Batı Dünyasında İslamofobi/Zenofobi ve nedenleri, A. Topper ve C. Aydın (Ed.), *Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu Bildirirler* (s. 231-255) içinde. Bartın Üniversitesi Yayınları.
- Akgöğneç, O. (2012). İslama fobiya ile mücadele. O. Alacahan ve B. Duman (Ed.), *İslamofobi Kolektif Bir Korkunun Anatomisi* (s.17-24) içinde. Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları.
- Allen, C., ve Nielsen, J. S. (2002). *Summary report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001*. EUMC.
- Avşar, Z. (2012). İslami terörizm nitelenmesine itiraz. O. Alacahan ve B. Duman (Ed.), *İslamofobi Kolektif Bir Korkunun Anatomisi* (s. 241-253) içinde. Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları.
- Aydemir, S. (2017). İslamofobi karşısında Müslümanların sorumluluğu. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 5(6), 171-182.
- Bozan, M. (2017). Küresel gücün tahkiminde düşmanca bir tavır İslamofobi. A. Topper- Kaygın ve C. Aydın (Ed.), *Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu Bildirirler Kitabı* (s. 101-115) içinde. Bartın Üniversitesi Yayınları.
- Çorbacı O. K. ve Özkan, A. R. (2021, 25-26 Mayıs). Hollywood sinemalarında İslamofobi, *I. Uluslararası Medya ve İslamofobi Sempozyumu*. (s. 212-224) içinde. Ankara.
- Dijital Oyunlar Bilgi Platformu, (2023). <https://www.guvenlioyuna.org.tr/blog-detay/dijital-oyunlarda-islamofobi> adresinden 19 Eylül 2023 tarihinde alınmıştır.
- Doğan H. (2021, 25-26 Mayıs). Bir dezenformasyon alanı olarak İslamofobi, *I. Uluslararası Medya ve İslamofobi Sempozyumu* (s. 37-47) içinde. Ankara.
- Gürsoy, S. ve Çoştur, Y. (2022). Dijital oyunlarda İslamofobik unsurlar. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (19), 107-129.
- Huntington, S. P. (2018). *Medeniyetler çatışması*. (Çev. M. Yılmaz). Vadi Yayıncılık.
- Huntington, S. P. (2018). *Medeniyetler çatışması*. (M. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Kabakcı E. (2012). Toynbee, Arnold J. *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi* (s. 272-273) içinde. Türkiye Diyanet Vakfı.

- Kalın, İ. (2013). Demokrasi, çok kültürlülük ve İslamofobi, *Hukuk ve Medya Bağlamında Tarabya Uluslararası İslamofobi Konferansı*, (s. 24-27) içinde. T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- Kentel, F. (2012). İslamofobi vesilesiyle Türkiye'nin fobilerine bakmak. O. Alacahan ve B. Duman (Ed.), *İslamofobi Kollektif Bir Korkunun Anatomisi* (s. 261-276) içinde. Sivas Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları.
- Kirman, M. A. (2017). İslamofobi Üzerine Söyleşi, *İlahiyat Akademi Dergisi*, (6), 197-202.
- Küçükcan, T. (2022). İslam dünyasının İslamofobi ile Mücadelesinin Parametreleri. *TRT Akademi*, 7(15), 768-779.
- Lean, N. (2015). *İslamofobi endüstrisi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Meriç, C. (2002). *Umrandan uygarlığa*. İletişim Yayınları.
- Metin, O. ve Çetin, S. ve Yalçın, H. (2021, 25-26 Mayıs). İslamofobik nefret söylemi bağlamında sosyal medya, *I. Uluslararası Medya ve İslamofobi Sempozyumu* (s. 928-953) içinde. Ankara.
- Okumuş, E. (2017). İslamofobik oyunda Müslümanlar. A. Toper-Kaygın ve C. Aydın (Ed.), *Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu Bildirirler Kitabı*, (s. 21-47) içinde. Bartın Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, S. (2022). *1990 Sonrası İslamofobi konulu raporlara göre batının İslam algısı ve İslamofobi* [Yayımlanmamış doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- PEW. (2011). The Future of the Global Muslim Population Projections for 2010- 2030, Analysis, January 27, <http://www.pewforum.org/The-Future-of-the-Global-Muslim-Population.aspx> adresinden 1 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.
- The Runnymede Trust. (1997). Islamophobia: A challenge for us all, chair of the commission professor Gordon Conway. <http://www.runnymedetrust.org/publications/17/32.html>, adresinden 14 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.
- Turner, B. S. (2003). *Oryantalizm, postmodernizm ve globalizm*. (İ. Kapaklıkaya, Çev.). Anka Yayınları.
- Türkmen, M. Y. ve Özçınar, M. (2020). 11 Eylül sonrası Hollywood sinemasında İslamofobinin yeniden üretimi, *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 1321-1341.
- Ünal, V. (2019). Sosyal bir sorun olarak alkol/madde ve teknoloji/dijital bağımlılığı. Y. Daşlı (Ed.), *Sosyal Sorunlarda Güncel Tartışmalar* (s. 269-292) içinde. Anı Yayıncılık.
- Ünal, V. ve Zengin, B. (2018). İslamofobinin kurgusal dünyada yansımaları: Realiteden Distopiye: Mohsin Hamid'in "Gönülsüz Köktendinci" ve Michel Houlloubecq'in "Unterwerfung" (Dizçöküş) başlıklı romanları. B. Zengin (Ed.), *VII. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi Bildiri Kitabı* (s. 501) içinde. Kriter Yayınları.
- Yılmaz, F. (2008). *Avrupa'da ırkçılık ve yabancı düşmanlığı AB politikalarının etkin(siz)liği*. Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu.
- Yorulmaz, B. (2018). Dijital oyunlarda Müslüman temsili. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 275-286.
- Yüksel, M. (2012) İslamofobinin tarihsel temellerine bir bakış oryantalizm ya da batı ve öteki O. Alacahan ve B. Duman (Ed.), *İslamofobi kollektif bir korkunun anatomisi* (s.103-116) içinde. Sivas Kemal İbn-i Hümmam Vakfı Yayınları.

TÜKETİM TOPLUMUNDA YOK OLAN ÇOCUK(LUK)

Rıfat Bilgin

GİRİŞ

1. ÇOCUK KAVRAMINA VE ÇOCUKLUK SÜRECİNE GENEL BİR BAKIŞ

“Çocuk” terimi, bir evlat veya toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde tam bir ekonomik ve hukuki statü kazanmamış birey anlamında kullanılmaktadır. Çocukluk sosyolojisi kapsamında yapılan çalışmalarda, çocukluğun modern Batı toplumunun kuruluşunda önemli bir sembol görevini gördüğü ifade edilmektedir. Çocukluk teriminin oldukça muğlâk bir kavram olması, onun sembolik işlevini arttırmaktadır. Çocuklar bir yandan anne ve babalarının üstüne titredikleri değerli varlıklar olarak görülürken öbür yandan toplum için bir maliyet ve yük (özellikle kadınlar için) konumundadırlar (Marshall, 1999: 121).

Leibenstein (1974: 460) “Doğurganlığın Ekonomik Teorisi” adlı çalışmasında, çocuğun aileler için anlamının üç farklı fayda veya faydalanma düşüncesini içerisinde barındırdığını ifade etmektedir. Söz konusu faydalar şöyle sıralanmaktadır:

- 1) Tüketim bağlamında fayda (consumption utility): Çocuğun neşe, huzur, sahip olma, neslini devam ettirmeyi içerisinde barındırdığı söylenebilir.
- 2) İş ve gelir bağlamındaki fayda (work or income utility): Ailenin üretici ve gelir getirici bireylerinin sayısını artırma yoluyla ailenin ekonomik anlamda kendini güvence altına alma düşüncesini ifade ettiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, E. (2000) *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. MEB Yayınları.
- Ayan, S. (2010) *Aile ve şiddet: Aile içinde çocuğa yönelik şiddet*. Ütopya Yayınevi.
- Bauman, Z. (1999). *Küreselleşme toplumsal sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme toplumsal sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. (Y. Alogan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bee, H. L. ve Boyd, D. R. (2020). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (O. Gündüz Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Çabuklu, Y. (2004). *Toplumsal sınırında beden*. Kanat Kitap-Pusula Yayınları.
- Çakı, F. (2012). Batı dışı toplumlarda gençlik ve beden imajı. K. Canatan (Ed.), *Beden Sosyolojisi* (s. 307-323) içinde. Açılım Yayınevi.
- Duclos, G. (2016). *Benlik saygısı yaşam için bir pasaport*. (O. Kunal, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Featherstone, M. (2013). *Post-modernizm ve tüketim kültürü*. (M. Küçük, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Forward, S. ve Buck, C. (2014). *Zor bir ailede büyüme: Geçmiş onarmanın ve hayatını geri kazanmanın yolları*. (A. Terzi, Çev.). İletişim Yayınları.
- Freud, A. (2000). *Çocuklukta normallik ve patoloji*. (A. N. Babaoğlu, Çev.). Metis Yayınları.
- Fukuyama, F. (2009). *Büyük çözülme/insan doğası ve toplumsal düzenin yeniden oluşturulması*. (H. Kaya, Çev.). Profil Yayıncılık.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ayraç Yayınevi.
- Gültekin, B. ve Yıldız, E. (2009). *İletişimde çocuk figürü*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Güneş, S. (2006). *Enformasyon toplumunun putları*. Hece Yayınları.
- İlik, B., Türkmen, Z. ve Geter, R. (1994). *Sokaktan ustalığa*. ILO/IPEC.
- Kızılçelik, S. (2003). Küreselleşme, beden ve şizofreni. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 89-94.
- Kula, N. (2013). TV dizileri yoluyla yeniden üretilen tüketim kültürü. *The Journal of Academic Social Science Studies* 6(1), 989-1010.
- Lefebvre, H. (2013). *Modern dünyada gündelik hayat*. (I. Gürbüz, Çev.). Metis Yayınları.
- Leibenstein, H. (1974). An interpretation of the economic theory of fertility: promising path or blind alley. *Journal of Economic Literature*, 12(2), 457- 479.
- Lupton, D. (2002). *Duyusal yaşantı, sosyo-kültürel bir inceleme*. (M. Cemal, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Macionis, J. (2013). *Sosyoloji*. (V. Aktan, Çev.). Nobel Yayınları.
- Marcuse, H. (1990). *Tek boyutlu insan*. (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınbay ve D. Kömürçü, Çev.). Bilim ve Sanat.
- Matthews, G. B. (2000). *Çocuk felsefesi*. (E. Çakmak, Çev.). Gendaş Kültür Yayınları.
- Mendel, G. (1992). *Son sömürge çocuk*. (H. Portakal, Çev.). Kabalcı Yayınevi.
- Nazlı, A. (2015). Kadın bedeni ve toplumsal izdüşümleri: sosyolojik bir bakış. F. Z. Fidan ve D. Alptekin (Ed.), *Kadın bedeni ve istismarı*. (s. 33-55) içinde, İstanbul: Opsiyon Yayınları.

- Newman, D. M. (2013). *Sosyoloji: günlük yaşamın mimarisini keşfetmek*. (Çev. A. Arslan). Nobel.
- Okçay, H. (2013). *Din sosyolojisi ve İzmir, kadınlar ve Yahudiler üzerine*. Duvar Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2008). Modern kontrol: Tüketim. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 221-239.
- Topçu, S. (2009). *Silinmeyen izler (Çocuk, genç ve engellilerin istismar ve ihmali)*. Phonenix Yayınevi.
- Turner, S. B. (2008). *The body&society explorations in social theory*. Sage Publications.
- Tutar, H. (2014). *Sosyal psikoloji, genişletilmiş*. Seçkin Yayınları.
- Van Der Loo, H. ve Van Reijen, W. (2003). *Modernleşmenin paradoksları*. (K. Canatan, Çev.). İnsan Yayınları.
- Wolff, S. (2001). *Problem çocuklar (Stres altındaki çocukları tedavi etme yöntemi)*. (A. Oral ve S. Kara, Çev.). Say Yayınları.
- Yavuzer, H. (2001). *Çocuk ve suç*. Remzi Kitapevi.

ÜNİSEKSİZM: BELA MI BAŞKALDIRI MI?

Özgür Sarı

1. KAVRAM TARTIŞMASI MAHİYETİNDE BİR GİRİŞ

Sosyolojide içinde bulunduğumuz ve halen cereyan etmekte olan olay ve olgular üzerine tartışmak zordur. Halen işlemekte ve şekil almakta olan bu süreçleri tanımlamak neredeyse imkansız hale gelir. Birincisi, halen içinde olduğumuz için dışından bakmak ve nesnel bir tanımlama yapmak çok zordur. İkincisi ise halen şekillenmekte olduğu için sınırları belirsiz bu olgu ve olayları tanımlayamadığımız için öngöründe bulunmak ve nereye gideceğini tahmin etmek zorlaşır.

Bu olgulardan bir tanesi de “üniseksizm”dir. Öncelikle üniseks kavramı herhangi bir cinsiyete dair olmayan ya da her iki cinsiyete de uyan anlamlarına gelen bir kavramdır. Modern toplumlar daha karmaşık toplumlardır. İkincil ilişkilerin, daha profesyonel işbölümünün şekillendirdiği toplumsal yapının olduğu ve statü-rol yapılarının çoğaldığı bir toplum yapısıdır. Dolayısıyla modern öncesi toplumlarda şekillenen cinsiyet statü ve rollerinin modern toplumlarda dönüştüğü ve değiştiği aşikardır. Dolayısıyla beden görünümünden giyim tarzına, davranış kalıplarından mesleklere kadar pek çok olgularda “kadınsı-kadınsal-kadına dair” ile “erkeksi-erkeksel-erkeğe dair” olma halleri değişmektedir. Daha dün gibiydi TBMM’de kadın milletvekilleri pantolon giyebilmeli tartışmalarının gündemi şekillendirdiği günler. 2013 yılında kadın vekillere pantolon yaşayının kalkmasını sağlayan süreç, ortopedik engelli ve kadın vekil Şafak Pavey’in bacak protezinin görünür olması neticesinde sonuç bulabilmişti. Ya da kadın vatman, kadın taksi şoförü, kadın otobüs şoförü gibi bizlere “sıradışı” gelen olayları basında üst sıralarda okuyup izleyebilmekteyiz. Bir başka örnekte ise aile içi rollerde artık kadının da iş yaşamına girmesi ve erkek kadar evin geçiminden sorumlu olması hali ile kadınlara özgür görülen ev işlerinin, erkekler tarafından da yapılır hale gelmesidir.

KAYNAKÇA

- Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası: feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. (B. Ertürk, Çev.). Metis Yayınları.
- Ceylan, T. (2011). Toplumsal sistem analizinde toplumsal statü ve rol, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 89-104.
- Çelikkol, İ. ve Hira, İ. (2022). Modernizm ve postmodernizm tartışmaları ekseninde toplumsal cinsiyet, cinsel yönelimler ve cinsiyetsizleştirme. *Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 37-54.
- Durocher, K. ve Caxaj, C. S., (2022). Gender binaries in nursing: a critical shift to postgenderism. *Nursing for Women's Health*, 26(4), 262-268.
- Dvorsky, G. ve Hughes, J. (2008). *Postgendersim: beyond the gender binary*. IEET Monograph Series
- Kara, O. (2017). Tüketim kültürü nesnesi olarak beden ve tarihsel değişimi, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 179-195.
- Öndoğan, Z. ve Öndoğan, N.(2021). Moda ve marka. İKSAD Yayınevi.
- Sarı, Ö. (2011). Toplumsal cinsiyet ve mesleki rol ilişkisi: hemşirelik bölümünde okuyan erkek öğrenciler örneği. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 493-504.
- Stan, R. (2018). The emergence of genderfluidity and postgenderism in the make-up World. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 9(2), 47-55.
- Tunç, H. (2014). Toplumsal cinsiyet farklılaşması üzerine sosyolojik bir araştırma: erkeklerin küpe takması örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 608-625.
- Tunç, H.(2021). *Din ve toplumsal cinsiyet lise gençliği üzerine bir araştırma*. İKSAD Yayınevi.

SUÇA MARUZ KALMA KORKUSU

Ahmet Türk

GİRİŞ

Günümüzde oldukça büyük bir hız kazanan modernleşme, bir yandan getirdiği yeniliklerle insan yaşamını kolaylaştırırken bir yandan da hem bireyler hem de toplumlar için önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Bu önemli sorunlardan birisi şüphesiz suç oranlarındaki artıştır (Şenol ve Gülver, 2020). İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden bu yana varlığı sürdüren (Elmalı ve Ervüz, 2021) suç, toplumsal yaşam içerisinde sosyal düzenin ve güvenliğin sağlanabilmesi adına belirlenen kuralların ihlal edilmesiyle ortaya çıkan bir kavramdır (Yavuz, 2019). Toplumsal norm ve yasalara karşı işlenen suç eylemleri yalnızca mağdurlar üzerinde maddi veya manevi kayıplar oluşturmakla kalmamakta, sosyal ilişkiler ve toplumsal düzeni de sarsmaktadır (Dolu vd., 2010). Bu bağlamda suçun bireysel düzeyde bir eylem olmakla birlikte toplumsal sonuçlar doğuran karmaşık bir sosyal sorun olduğu söylenebilir.

Evrensel bir olgu olan suç, geleneksel toplumlara kıyasla modern toplumlarda daha yaygın bir sorundur. Nitekim, Park ve arkadaşları (1925), suçun modernleşme ve kentleşmenin doğal bir sonucu olduğunu, modern toplumların bu süreçte sosyal kontrolü sağlamada ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir. Bu durumun ise sosyal düzensizlik ve suçluluk meydana getirerek güvensiz bir ortam oluşturmaktadır. Benzer şekilde Ulrich Beck (2014), modernleşmeyle birlikte birey ve toplumların karşı karşıya kaldıkları risk, tehdit ve tehlikeler nedeniyle bir korku atmosferinde yaşadıklarını ifade etmiş ve günümüz toplumunu risk toplumu olarak adlandırmıştır. Beck, toplumdaki risklerin günümüz dünyasında evrensel boyutlara ulaştığını, belirsizlik ve güvensizliğin had safhalara çıktığını, toplumsal yapı içerisinde “korku” duygusunun hâkim olduğunu öne sürmektedir. Benzer şekilde Giddens (2008) da modern dünyada belirsizlik, güvensizlik ve

güvene dayalı olmayan sosyal ilişkilerin, giderek korkuya dayalı ilişkilere dönüştüğü söylenebilir.

Dünyanın aksine Türkiye'de suç korkusu konusunda az sayıda çalışma bulunmaktadır. Her bireyin günlük yaşamının her noktasında karşı karşıya kalabileceği suç gibi bir olgu, nedenleri ve sonuçlarıyla birlikte detaylı olarak araştırılması gereken bir olgudur. Suç korkusu da bu sonuçlardan biridir. Aslında suçla mücadele açısından bakıldığında, suç korkusunun kapsamlı bir analizi, suçla mücadelenin başarı şansını artıracaktır. Bu nedenle, suçla mücadele çabalarının en önemli bileşenlerinden birinin tamamlayıcısı olması açısından bu alana yönelik çalışmaların yapılması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Amerio, P. ve Roccato, M. (2005). A predictive model for psychological reactions to crime in Italy: An analysis of fear of crime and concern about crime as a social problem. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 15(1),17–28. DOI: org/10.1002/casp.806
- Beck, U. (2014). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru* (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.). İthaki Yayınları.
- Bennett, R. R. ve Flavin, J. M. (1994). Determinants of fear of crime: The effect of cultural setting. *Justice Quarterly*, 11(3), 357-381. DOI: 10.1080/07418829400092311
- Beşe, E. (2013). İnsan niçin suç işler? Suçun nedenselliğine ilişkin temel yaklaşımlar. F. Tepecik (Ed.), *Suç Önleme Modelleri* (s.2-33) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Braungart, M., Braungart, R. ve Hoyer, W. (1980). Age, sex and social factors in fear of crime. *Sociological Focus*, 13(1), 55-65. DOI: 10.1080/00380237.1980.10570360
- Burgess, E. W. (1928). The growth of the city. R. E. Park, E.W. Burgess, ve R.D. McKenzie, (Ed.), *The City* (s. 35-41) içinde. University of Chicago Press.
- Bursik, R. J. ve Grasmick, H. G. (1993). *Neighborhoods and crime: The dimensions of effective community control*. Lexington Books.
- Bursik, R.J. (1988). Social disorganization and theories of crime and delinquency: Problems and prospects. *Criminology*, 26(4), 519-551. DOI:10.1111/j.1745-9125.1988.tb00854.x
- Clarke, R., Ekblom, P., Hough, M. ve Mayhew, P. (1985). Elderly victims of crime and exposure to risk. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 24(1), 1-9. DOI: 10.1111/j.1468-2311.1985.tb00509.x
- Cohen-Cline, H., Beresford, S. A., Barrington, W., Matsueda, R., Wakefield, J. ve Duncan, G. E. (2018). Associations between social capital and depression: A study of adult twins. *Health & place*, 50, 162-167. DOI: 10.1016/j.healthplace.2018.02.002

- Coston, C.T.M. ve Finckenauro, J. O. (2004). Fear of crime among vulnerable populations: Homeless women. C.T.M. Coston (Ed.), *Victimizing Vulnerable Groups: Images of Uniquely High-Risk Crime Targets* (s. 2-23) içinde. Praeger Publishers.
- Covington, J. ve Taylor R. B. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implications of between- and within-neighborhood sources for current models. *The Sociological Quarterly*, 32 (2), 231-249. DOI: 10.1111/j.1533-8525.1991.tb00355.x
- Çoklar, I. ve Solak, N. (2017). Suç korkusu: Tanım, ölçüm ve belirleyiciler. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 5 (10), 311-328. DOI: 10.7816/nesne-05-10-06
- Dolu, O., Uludağ, Ş. ve Doğutaş, C. (2010). Suç korkusu: Nedenleri, sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 57-81. DOI: 10.1501/SBFder_0000002154
- Doran, B.J. ve Burgess, M.B. (2012). *Putting fear of crime on the map: Investigating perceptions of crime using geographic information systems*. Springer.
- Elmalı, R. R. ve Ervüz, C. (2021). Çocuk suçluluğu ve adalet sistemi. N. Çalış ve O. Zengin (Ed.), *Multidisipliner Perspektiften Sosyal Boyutuyla Çocukluk ve Gençlik* (s. 145-175) içinde. Efe Akademi Yayınevi.
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of crime: Interpreting victimization risk*. State University of New York Press.
- Fetchenhauer, D., Flache, A., Buunk, A.P. ve Lindenberg, S. (2005). *Solidarity and prosocial behavior: An integration of sociological and psychological perspectives*. Springer.
- Franklin, T. W., Franklin, C. A. ve Fearn, N. E. (2008). A multilevel analysis of the vulnerability, disorder, and social integration models of fear of crime. *Social Justice Research*, 21(2), 204–227. DOI: 10.1007/s11211-008-0069-9
- Friend, C. (2006). *Social contract theory: Thomas Hobbes*. <https://iep.utm.edu/soc-cont/#SH2a> adresinden 15 Eylül 2023 tarihinde alındı.
- Furstenberg, F. F. (2000). Public reaction to crime in the streets. J. Ditton ve S. Farrall (Ed.), *The Fear of Crime* (s. 601-610) içinde. Routledge.
- Garofalo, J. (1981). The fear of crime: Causes and consequences. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 72 (2), 839-857. DOI: 10.2307/1143018
- Garofalo, J. (1982). Fear of crime as a problem for elderly. *Social Problems* 30, 240-245.
- Geleri, A. (2014). Suç korkusu. A. Geleri (Ed.), *Suç Sosyolojisi* (s. 106-133) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (C. Güzel, Çev.). Kırmızı Yayınları.
- Güzey, Ö. ve Özcan, Z., (2010). Gated communities in Ankara, Turkey: Park renaissance residences as a reaction to fear of crime. *Gazi University Journal of Science*, 23(3), 365-375.
- Hale, C. (1996). Fear of crime: A review of the literature. *International Review of Victimology*, 4, 79-150.
- Hale, C., Pack, R. ve Salkeld, J. (1994). The structural determinants of fear of crime: an analysis using census and crime survey data from England and Wales. *International Review of Victimology*, 3(3), 211-233. DOI: 10.1177/026975809400300303
- Hignite, L.R. (2007). *Measuring the impact of neighborhood incivilities and other variables upon fear of crime and perceived likelihood of victimization* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sam Houston State University.

- Jackson, J. (2004). Experience and expression: social and cultural significance in the fear of crime. *British Journal of Criminology*, 44(6), 946-966. DOI: 10.1093/bjc/azh048
- Jorgensen, L.J. (2008). *The effect of environmental and social cues on fear of crime in community park setting* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Utah, Department of Parks, Recreation, and Tourism.
- Karakuş, Ö. (2013). Suç korkusunun sosyolojik belirleyenleri: Sosyal sermaye mi? Sosyal kontrol mü?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1-19.
- Kızılmaz, Z. (2005). Sosyolojik suç kuramlarının suç olgusunu açıklama potansiyelleri üzerine bir değerlendirme. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 149-174.
- Koomen, W., Visser, M. ve Stapel, D. A. (2000). The credibility of newspapers and fear of crime. *Journal of Applied Social Psychology*, 30 (5), 921-934. DOI: 10.1111/j.1559-1816.2000.tb02503.x
- Lane, J. ve Meeker, J. W. (2000). Subcultural diversity and the fear of crime and gangs. *Crime & Delinquency*, 46(4), 497-521. DOI: 10.1177/0011128700046004005
- Lee, M. (2007). *Inventing fear of crime criminology and the politics of anxiety*. Willan.
- Lewis, D. A. (2017). *Fear of crime: Incivility and the production of a social problem*. Routledge.
- Liska, A.E., Sanchirico, A. ve Reed, M.D. (1988). Fear of crime and constrained behavior: Specifying and estimating a reciprocal effects model. *Social Forces*, 66 (3), 827-837. DOI: 10.2307/2579577
- Markowitz, F.E., Bellair, P.E., Liska, A.E. ve Liu, J. (2001). Extending social disorganization theory: Modeling the relationships between cohesion, disorder, and fear. *Criminology*, 39(2), 293-320. DOI: 10.1111/j.1745-9125.2001.tb00924.x
- Maslow, A. H. (1942). The dynamics of psychological security-insecurity. *Journal of Personality*, 10 (4), 331-344. DOI: 10.1111/j.1467-6494.1942.tb01911.x
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396. DOI: 10.1037/h0054346
- Melde, E. C. (2007). *Peer-group composition and the perceived risk of victimization: Modeling fear of crime in a school-based sample* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Missouri, Criminology and Criminal Justice.
- Mesch, G.S. (2000). Perceptions of risk, lifestyle activities and fear of crime. *Deviant Behavior* 21(1), 47-63. DOI:10.1080/016396200266379
- O'Brien D. T ve Wilson D. S. (2011). Community perception: The ability to assess the safety of unfamiliar neighborhoods and respond adaptively. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(4), 606-620. DOI: 10.1037/a0022803
- Öztürk, M. (2015). *Sosyolojik açıdan suç korkusu ve yaşam memnuniyeti: Mersin ili örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, M. (2016a). Kent ve suç korkusu: Kuramsal temeller. Ö. Sarı ve A. Esgin (Ed.), *Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları* (s.237-276) içinde. Phoenix.

- Öztürk, M. (2016b). Düzensizlik ve toplumsal kaygı teorileri bağlamında suç korkusu: Mersin örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40 (1), 281-291.
- Öztürk, M. (2018). Kadın ve erkeklerin suç mağduriyetleri ile suç korkuları arasındaki ilişki: Mersin örneği. *Türkiye Klinikleri*, 2(15), 66-79.
- Öztürk, M. ve Yıldız, M. (2017). Yaşam doyumu ve suç korkusu arasındaki ilişki (Mersin örneği). *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 657-673.
- Park, R. E. (1921). *Introduction to the study of sociology*. University of Chicago Press.
- Park, R.E., Burgess, E.W. ve McKenzie, R. (1925). *The City*. University of Chicago Press.
- Putnam, R. (1993). The prospectus community: Social capital and public life. *American Prospect*, 4, 35-42.
- Rader, N. E. (2005). *Women doing fear: Applying the doing gender framework to fear of crime for women* (Yayımlanmamış doktora tezi). Southern Illinois University, Department of Sociology, Carbondale.
- Rader, N. E., May, D. C. ve Goodrum, S. (2007). An empirical assessment of the threat of victimization: Considering fear of crime, perceived risk, avoidance, and defensive behaviors. *Sociological Spectrum*, 27(5), 475-505. DOI: 10.1080/02732170701434591
- Rountree, P. W. ve Land, K. (1996). Perceived risk versus fear of crime: Empirical evidence of conceptually distinct reactions in survey data. *Social Forces*, 74 (4), 1354-1377. DOI: 10.2307/2580354
- Sacco, V.F. (1990). Gender, fear, and victimization: A preliminary application of power-control theory. *Sociological Spectrum* 10 (4), 485-506. DOI: 10.1080/02732173.1990.9981942
- Sampson, R. J. (1991). Linking the micro and macrolevel dimensions of community social organization. *Social Forces*, 70(1), 43-64. DOI: 10.2307/2580061
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W. ve Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277 (5328), 918-924. DOI: 10.1126/science.277.5328.918
- Shaw, C. R. ve McKay, H. D. (1972). *Juvenile delinquency and urban areas*. University Of Chicago Press.
- Skogan, W. G. ve Maxfield, M. G. (1981). *Coping with crime: Individual and neighborhood reactions*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Skogan, W.G. (1990). *Disorder and decline: Crime and the spiral of decay in American neighborhoods*. Free Pres.
- Smith, L. N. ve Hill, G. D. (1991). Victimization and fear of crime. *Criminal Justice and Behaviour*, 18(2), 217-239.
- Snedker, K. A. (2003). *Explaining the dynamics of fear of crime: Crime, disorder and risk in New York neighborhood* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of New York, Department of Sociology.
- Snell, C. (2001). *Neighborhood structure, crime, and fear of crime: testing Bursik and Grasmick's neighborhood control theory*. LFB Scholarly Publishing.
- Stafford, M.C. ve Galle, O.R. (1984). Victimization rates, exposure to risk, and fear of crime. *Criminology*, 22(2), 173-185. DOI: 10.1111/j.1745-9125.1984.tb00295.x

- Stanko, E. (1995). Women, crime, and fear. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 539 (1), 46-58. DOI: 10.1177/0002716295539001004
- Sundeen, R. A. ve Mathieu, J. T. (1976). The fear of crime and its consequences among the elderly in three urban communities. *Gerontologist*, 16 (3), 211-219. DOI: 10.1093/geront/16.3.211
- Şenol, D. ve Gülver, Ö. (2020). Suçun sosyal psikolojik maliyeti: Suç korkusu ve suç korkusuna neden olan faktörler. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (5), 25-41.
- Taylor, R. B. ve Hale, M. (1986). Testing alternative models of fear of crime. *Journal of Criminal Law and Criminology* 77 (1), 151-189. DOI: 10.2307/1143593
- Vanderveen, G. (2006). *Interpreting fear, crime, risk & unsafety*. BJU Legal Publisher.
- Warr, M. (2000). Fear of crime in the united states: Avenues for research and policy. D. Duffee (Ed.), *Criminal Justice 2000: Measurement and Analysis of Crime and Justice* (s. 451-489) içinde. U.S. Department of Justice.
- Weimer, D. L. ve Vining, A. R. (2017). *Policy analysis: Concepts and practice*. Taylor & Francis.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *The American Journal of Sociology*, 44 (1), 1-24. DOI: 10.1086/217913
- Yavuz, Y. (2019). Suç mağduru olma korkusuna sosyolojik bir bakış. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (4), 28-52.
- Yin, P. P. (1980). Fear of crime among the elderly: Some issues and suggestions. *Social Problems*, 27 (27), 492-504. DOI: 10.2307/800177

SOSYAL BİR PROBLEM OLARAK BOŞANMA VE ALDATMA

Olcaý Tire

GİRİŞ

İnsanlar mutlu olmak için evlenirler, yine mutlu olmak içinde boşanırlar; ancak boşanma ailenin varlığını olumsuz etkileyen bir durum olduğundan tüm toplumlarda istenmeyen bir olgudur. Özellikle çocukların büyümesi ve sosyalleşmesi açısından boşanma toplumlar tarafından pek istenen bir durum değildir. Dünyada özellikle sosyal refahı yüksek, bireyselliğin yüksek olduğu toplumlarda evlilik oranlarının düşmesi, buna karşın boşanma oranlarındaki artış boşanmayı önemli bir sosyal problem haline dönüştürmüştür. Tüm evlilikler, mutlu olmak ve yaşam boyu sürmek için gerçekleşir. Toplumlar da en önemli değerlerden biri evlilik birliğinin dengeli ve sağlıklı bir şekilde yürümesidir. Evlenmeye karar veren bireyler aile kurarak daha mutlu, huzurlu ve geleceğe dönük bazı sonuçların (yalnız kalmama, çocuk sahibi olma, ortak bir hayatı sürdürme vb.) duygusu içinde hareket ederler. Ancak mevcut evlilik ilişkileri ile beklentiler arasında uyum olmadığında, yeniden mutluluğu ve huzuru yakalayabilmek için boşanabilmektedirler (Can ve Aksu, 2016). Çiftler arasındaki duygusal, kültürel, ekonomik uyumsuzlukların ve çatışmanın çözüme kavuşturulamadığı durumlarda eşler birbirlerinden ayrılarak evlilik birlikteliğini sonlandırabilmektedirler (Akgül-Sarpkaya, 2012). Sosyolojik açıdan boşanma, kadın ve erkek arasında evlilikle birlikte oluşan duygusal, cinsel, yasal ve ekonomik bağların sonlandırılması anlamına gelmektedir (Arıkan, 1992).

KAYNAKÇA

- Akgül Sarpkaya, O. (2012). Boşanmış kadınların yaşam deneyimlerine sosyolojik bakış. *Sosyoloji Derneği, Türkiye Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 1-43.
- Aksan, G. (2016). Evlilik ve ayrılma: Ailenin kurulması ve sona ermesi. M. Aydın (Ed.), *Sistemantik Aile Sosyolojisi* (s. 169-194) içinde. Çizgi Kitabevi.
- Aktaş, Ç. (2018). Boşanmanın erkekler üzerindeki etkisi: İstanbul örneği. *İmgelem*, 2(2), 29-57.
- Aktaş, G. ve Uray, D. (2021). Erkeklerin boşanma sürecine ilişkin deneyimleri: Denizli'de nitel bir çalışma. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45(2), 1-28.
- Aktaş-Akoğlu, Ö. ve Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 153-172.
- Alaçam, S. (2020). *Evlü bireylerde evlilik doyumu aldatma eğilimi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Işık Üniversitesi.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287. DOI:10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Amato, P. R. (2014). The consequences of divorce for adults and children: An update. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 23(01), 5-24. DOI: 10.5559/di.23.1.01
- Arıkan, Ç. (1996). Halkın boşanmaya ilişkin tutumlarının araştırması. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Genel Yayın No: 96.
- Atilla-Demir, S. (2016). Aile içi problemler: İletişimsizlik, şiddet ve boşanma. N. Avcı ve E. Aksoy (Ed.), *Aile sosyolojisi* (s. 235-274) içinde. Lisans Yayıncılık
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (BASAGM) (2009). *Boşanma Nedenleri Araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bayar, Ö. (2015). *Romantik ilişkilerde aldatma ve affetme: Empatinin rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beck, U. ve Gernsheim-Beck, E. (2012). *Aşkın normal kaosu*. İmge Kitabevi.
- Bilici, A. B. (2014). Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki psiko-sosyal etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 79-110.
- Can, Y. ve Aksu, N. B. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi Yaz*, 15(58), 888-902.
- Coontz, S. (2007). The origins of modern divorce. *Family process*, 46(1), 7-16.
- Çobanoğlu, A. ve Tek, S. (2021). Türkiye'de yeniden evlenme olgusu: Cinsiyet ve psikososyal değişkenler bağlamında bir değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Research*, 18 (44), 8092-8118.
- Çobanoğlu, A. (2020). Türk aile yapısında ve kültüründe yakın gelecekte önem kazanacağı öngörülen değişimler. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 4 (2), 68-80.
- Ekşi, Z. (2018). Siber aldatma. N. Oktik ve H. Ünal-Reşitoğlu (Ed.), *Aileyi anlamak: Disiplinler arası yaklaşım* (s. 207-232) içinde. Nobel Yayıncılık.

- Er, K., Bal, F. ve Faraji, H. (2020). Aldatma eğilimi sebepleri ölçeği. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6(22), 596-608. DOI: 10.26728/ideas.314
- Erdim, L. ve Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84.
- Güleç, V.(2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(1), 105-120.
- Güler, Ö. Ü. K. ve Kalafat, B. (2022). Boşanma ve boşanmanın yetişkinler üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(135), 207-232.
- Gülmez, A. ve Öztürk, M. (2023). Boşanma sürecinde olan/yeni boşanan bireylerin kaygı ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi: Tunceli ili örneği. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1) , 64-85
- İğdırlı, Z. (2023). Romantik ilişkilerdeki aldatma davranışını narsistik kişilik eğilimi çerçevesinde değerlendirmeye dayalı kısa bir derleme. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 16-23.
- Kankaya, D. (2015). *Evli bireylerde aldatma eğilimi ve cinsel yaşantılar* [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Beykent Üniversitesi.
- Kantarci, D. (2009). *Evli bireylerin bağlanma stillerine göre adatma eğilimleri ve çatışma yönetim biçimlerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Karakaya, H. (2018). Toplumsal cinsiyet bağlamında boşanma/boşanma süreci ve kadın: Elâzığ örneği. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 261-291.
- Kalaman, S. ve Çelik, F.(2019). Türkiye'deki evli bireylerin sosyal medya kullanımlarının evlilikleri üzerine etkisi: Nitel bir araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 424-453.
- Kaya Örk, E. (2021). Bağlanma kuramı çerçevesinde aldatma ve boşanma. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 248- 263.
- Kızılçelik, S. (1996). *Postmodernizm dedikleri*. Saray Medikal Yayıncılık.
- Kubat, D. E. (2012). *Evli bireylerde aldatma eğilimi ve evlilik doyumu ilişkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Milam, S. R. ve Schmidt, C. K. (2018). A mixed methods investigation of posttraumatic growth in young adults following parental divorce. *The Family Journal*, 26(2), 156-165.
- Öztürk, M. ve Temiz, S. (2020). Aile ve boşanma. E. Dikici, O. Tire ve Z. S. Adıgüzel (Ed.), *Aile ve sosyoloji* (s. 126-156) içinde. Eğitim Yayınevi.
- Polat, D. (2006). *Evli bireylerin evlilik uyumları, aldatma eğilimleri ve çatışma eğilimleri arasındaki ilişkilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Sarı, Ö. (2018). Boşanmanın sosyolojisi-toplumsal boyutlar ve bireysel kesitler. N. Oktik ve H. Ünal-Reşitoğlu (Ed.), *Aileyi anlamak: Disiplinler arası yaklaşım* (s. 233-248) içinde. Nobel Yayıncılık.

- Seyfi, S. (2017). *Evli bireylerin aldatma eğilimleri ve affetme düzeylerinin bağlanma stillerine göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Seyfi, S. (2017). *Evli bireylerin aldatma eğilimleri ve affetme düzeylerinin bağlanma stillerine göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Şahinbaş, B.B. (2017). *Evli bireylerde bağlanma stillerinin aldatma eğilimi ve cinsel yaşantılar ile ilişkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 7-32.
- Şentürk, Ü. (2019). *Aile sosyolojisine bir katkı*. Dora Yayıncılık.
- Şentürk Dizman, Z.(2019). Sosyal medyanın boşanmaya etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 548-555.
- Tarhancı, M. (2017). Boşanma avukatlarının anlatisıyla Trabzon'da aile ve boşanma olgusu. *İmgelem*, 1(1), 89-120.
- Tatlıhoğlu, K. ve Demirel, N. (2016). Sosyal bir gerçeklik olarak boşanma olgusu: sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(22), 59-73.
- T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). *Türkiye boşanma nedenleri araştırması TBNA 2014*, Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 23, Birinci Basım, Proje Koordinatörü Mustafa Turğut.
- Thornton, A. ve Young-DeMarco, L. (2001). Four decades of trends in attitudes toward family issues in the United States: The 1960s through the 1990s. *Journal of marriage and family*, 63(4), 1009-1037. DOI:10.1111/j.1741-3737.2001.01009.x
- Timurturkhan, M. (2016). Aile birliğinin bozulması: Boşanma ve yeniden evlenme. N. Adak (Ed.), *Değişen toplumda değişen aile sosyolojik tartışmalar* (s.201-220) içinde. Siyasal Kitabevi.
- Tire, O. (2021). Toplumsal değişme ve boşanma. Ulusal Toplum ve Değişme Kongresi Tam Metin Bildiriler (293-303) içinde. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Toth, K. ve Kimmelmeier, M. (2009). Divorce attitudes around the world: Distinguishing the impact of culture on evaluations and attitude structure. *Cross-Cultural Research*, 43(3), 280-297. DOI: 10.1177/1069397109336648
- Turanlı, F. ve Fidan, Z. (2022). Sanal aldatma ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 317-328.
- TÜİK (2021). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020 (Yayın no. 37211). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni.
- TÜİK (2022). Evlenme ve boşanma istatistikleri 2021 (Yayın no. 45568). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni.
- TÜİK (2022). Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021. (Yayın no. 45813). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni.
- TÜİK (2023). Evlenme ve boşanma istatistikleri 2022 (Yayın no. 49437). Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni.
- Uğur, S. B. (2014). Günümüzde kadının boşanma deneyimleri: Akademisyen kadınlar üzerine bir araştırma. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(2), 293-326. DOI: 10.13114/MJH.201428447.

- Utma, S. (2020). Aile kurumunun dönüşümünde sosyal medyanın etkisi: Aile içi iletişimin dijitalleşmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 1016-1023
- Uzunovalı, I. ve Özbay, A. (2023). Aldatma ve sadakatsizlik: Cinsiyet bağlamında bir değerlendirme. *Turkish Academic Research Review*, 8(3), 1073-1091.
- Ünal, S. ve Avcı, D. (2019). Kolektiviteden bireyciliğe geçiş: Aile ve evlilik kurumuna dair değişen göstergeler ve kaygılar. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(5), 2641-2668.
- Üstün, A. ve Öztürk-Özer, D. (2021). Bireylerin evlilikte aldatma problemi hakkındaki görüşleri ve çözüm önerileri. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 7(53), 3312-3319.
- Yeniçeri, Z. ve Kökdemir, D. (2006). University students' perceptions of, and explanations for, infidelity: The development of the Infidelity Questionnaire. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 34(6), 639-650. DOI: 10.2224/sbp.2006.34.6.639
- Yıldırım, E. (2005). Bir modernite rüyası: Ailenin sonu mu? Kütahya yetiştirme yurdu örneği. *Aile ve Toplum*, 2(8), 93-100.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye'de boşanma ve sebepleri. *Bilgi*, (28), 59-81.
- Zeybekoğlu, D. Ö. (2016). Sosyal problem boyutuyla aile. N. Adak (Ed.), *Sosyal problemler sosyolojisi dünyadan ve Türkiye'den örnekler* (s. 35-69) içinde. Siyasal Kitabevi.
- <https://evrenatlası.org/2020/12/ulkelere-gore-bosanma-oranlari/> 20 Eylül2023 tarihinde alınmıştır.
- <https://www.milliyet.com.tr/gundem/aldatma-raporu-6002766> adresinden 30 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır. 20.07.2019 tarihinde yayınlanmıştır.

KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA TÜKETİM TOPLUMUNUN AYNASI

Ahmet Mazlum

*“Haydi çık pazara her şey satılık
Üç otuz paraya her şey satılık
Dostluk, şeref, namus; hep haraç mezat
Üstte başta ne varsa her şey satılık
Dostluk, şeref, namus; hep haraç mezat
Üstte başta ne varsa her şey satılık*

*Sen, ben, biz, siz, onlar; bütün yurttaşlar
Savaştan barıştan arta kalanlar
Romen Bulgar derken şimdi de Ruslar
Otelde motelde canlar satılık
Romen Bulgar derken küçük çocuklar
Otelde motelde canlar satılık*

*Pazar malı olmuş babanın ismi
Aileden yadigar takı satılır
Mezatlara düşmüş annenin resmi
Kararmış gözleri hakkı satılık
Mezatlara düşmüş annenin resmi
Kararmış gözleri hakkı satılık*

*Baba ocağımı yerle bir eden
Sefer taşı gibi katlar satılık
İthal otolara yenik düştüler
Rüzgarlarla yarışan atlar satılık
İthal otolara yenik düştüler
Rüzgarlarla yarışan atlar satılık”*

Besteciler: Ömer Zülfü Livaneli / Andrew Peter Clayburn / Paul Dwyer

Bu süreçte toplumun en küçük yapı taşı ve atomize kurumu olan aile de payına düşeni aldı. Aile bireylerinin her biri, evin bir köşesinde/odasında cep telefonu, tablet, bilgisayar, tv vb. trend teknolojik ürünlerle sanal dünyanın kahramanları olarak bu sahte dünyaya yelken açıyorlardı. Aile bireylerinin bir arada olma, birlikte yemek yeme, birlikte zaman geçirme, birlikte ortak faaliyette bulunma gibi aileyi bir arada tutan özellikler, bu sayede çoktan “aut” olmuştu. Nikah masasındaki “iyi günde kötü günde”, “hastalıkta sağlıkta” sözleri çoktan sahte ifadelere dönüşmüş, aile yapısı tıpkı şirket ortaklığı gibi temelinde maddi ve tecimsel kaygıların olduğu ticari bir yapıya/şirkete dönüşüyordu.

Elbette söylenecek, yazılacak çok şey var. Ama bir noktada son vermeyi bilmek gerekir. Bu çalışmayı, aşağıdaki metinle bitirmek yararlı olacaktır. “Her şey, bildiğimiz, inandığımız, güvendiğimiz her şey almış başını gidiyor. Kapitalizm, o bildiğimiz kapitalizm değil gibi. Üretimden ziyade tüketime, faydadan ziyade imaja, ‘üretken emek’ten ziyade ‘hizmet’ sınıfına yaslanıyor gibi. İş saatleri içerisinde çileci bir etik hüküm sürerken; hafta sonları ve gece, dünya karşısında hedonistik bir yönelim benimsememiz talep ediliyor. Ulusaşırı sermaye sınır tanımaksızın gezegeni bir uçtan öbürüne katederken başta ulus-devlet olma üzere devasa bürokratik aygıtları önüne katıp süpürüyor” (Featherstone, 2013: Arka kapak sunuş yazısı).

KAYNAKÇA

- Baudrillard, J. (2009). *Gösterge ekonomi politikası hakkında bir eleştiri*. (Çev. O. Adanır, A. Bilgin). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2016). *Tüketim toplumu, söylenceleri yapıları*. (Çev. H. Deliceçayır ve F. Keskin). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *Akışkan hayat*. (Çev. A. E. Pilgir). Ayrıntı Yayınları.
- Bocock, R. (2005). *Tüketim*. (Çev. İ. Kutluk). Dost Kitabevi.
- Buğra, A. (2009). *Devlet-Piyasa karşılığının ötesinde, ihtiyaçlar ve tüketim üzerine yazılar*. (Çev. B. S. Şener). İletişim Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. (Çev. Küçük). Ayrıntı Yayınları.
- Göze, A. (2009). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. Beta Yayınları.
- Hartmann, K. (2014). *Küresel çarkın dışında kalanlar: Tüketim toplumundaki yeni fakirlik*. (Çev. E. L. Bakaç). Ayrıntı Yayınları.

- Korkmaz, S. (2022). *Tüketim*. Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Miller, G. (2012). *Tüketimin evrimi, cinsiyet, statü ve tüketim*. (Çev. G. Vardar). Alfa Basın Yayım.
- Philippe, R. ve Skephane, R. (2003). *Siyaset felsefesi sözlüğü*. (Çev. İ. Yerguz, N. K. Sevil, E. Ergun ve H. Dilli). İletişim Yayınları.
- TDK (2023). İstek. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 28 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır.
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe sözlüğü-felsefe serisi*. Bulut Yayınları.

AİLE KURUMUNUN GÖLGESİNDE GÖRÜNMEZ KILINAN YASAK OLARAK ENSEST

Handan Karakaya

“O kötüyse anne babası iyidir. Eğer kötüyse, iyi olmayı deneyebilir. Eğer bir şekilde bu kaderi kendi başına getirmişse, o zaman bir şekilde bunu değiştirme gücü de vardır. Eğer anne babasını kendisine kötü davranmaya itmişse, o zaman yeterince çaba gösterirse, bir gün onların affedilmesini ve sonunda çaresizce ihtiyaç duyduğu koruma ve ilgiyi kazanabilir”
(Herman, 2015:103).

GİRİŞ

Ensest toplumsal bir sorun olarak geçmişten günümüze kadar varlığını sürdürmüş ve tartışılmıştır. Her toplumda farklı boyutları ile rastlanan ensest, içinden çıkılması zor bir sorun alanı olarak tanımlanmaktadır. Bunun temel iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, aile gibi kutsallığına ve mükemmelliğine inanılan bir kurumun içinde gerçekleşebiliyor olmasıdır. İkincisi ise aile üyesi olan yetişkinler arasında “rıza dayanan” cinsel ilişkinin olmasıdır. Aile toplumsallaşma sürecinin en temel kurumu olduğu gibi toplumun da temel taşı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla ensestin bir yasak ve istismar olma boyutu ile aile kurumunda gerçekleşmesi ve burada yaşama fırsatı bulması önemli bir sorundur. Elbette ensest dendiği zaman oldukça geniş yelpazede bir “yasak cinsel ilişki” anlamı ortaya çıkmaktadır. Green (1993: 890) yaygın anlamda ensesti, üvey ebeveynler ve akrabaları da içine alan cinsel bir istismar durumu olarak tanımlar. Ancak ensest de ikili ya da farklı boyutlar söz konusudur. Bunlardan ilki, yakın akraba olmakla birlikte iki yetişkin arasında gönüllü olarak ortaya çıkan cinsel ilişkinin ensest olarak tanımlanmasıdır. İkincisinde ise cinsel istismar boyutu çok daha güçlü bir biçimde yer alan bir yetişkin

KAYNAKÇA

- Ataç, A. S. (2013). Ceza hukuku ve ensest fiiller arasındaki ilişkiye genel bir bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 871-878.
- Bozbeyoğlu, A. Ç., Koyuncu, E., Kardam, F. ve Sungur, A. (2010). Ailenin karanlık yüzü: Türkiye’de ensest. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 1-37.
- Carmichael, C.(1995). Incest in the Bible, Chicago-Kent Law Review, Issue 1Symposium on Ancient Law, Economics and Society Part II: Ancient Rights and Wrongs / Symposium on Ancient Law, Economics and Society Part II: Ancient Near Eastern Land Laws, 71:122-147.
- Çavlan, E. (2014). 22-23 Kasım 2014 Türkiye Ensest Atlası Projesi. <https://doczz.biz.tr/doc/117220/t%C3%BCrkiye-ensest-atlas%C4%B1> adresinden 18 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Çetin, K. Altın, H. (2019). Cinsel istismara uğramış çocukların sosyodemografik değerlendirilmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 135-147.
- Doak, J. M. (2007). *Child abuse and domestic violence*. Information Plus.
- Dombak, K. ve Çelik, E. (2021). Bireylerin Cinsel İstismar Mağdurlarına Yönelik Bakış Açılarının İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(77), 425-440.
- Dünçar-Cihan, Ü. (2022). Çocuk ihmal ve istismarı. M. Başçılar (Ed.), *Sosyal sorunlar ve sosyal hizmet*. (s. sayfa aralıkları) içinde. Nobel Yayınları.
- Finkelhor, D. (1994). Current information on the scope and nature of child sexual abuse. *The Future of Children Sexual Abuse Of Children*, 4(2), 30-53.
- Gaffney, D. A. (2003). PTSD, RTS, and child abuse accommodation syndrome: Therapeutic tools or fact-finding aids. *Pace L. Rev*, (24), 271-291.
- Genç, Ş. Coşkun, S. (2013), Ensest. *TBB Dergisi*, (106), 215-260.
- Green, A. H. (1993). Child sexual abuse: Immediate and long-term effects and intervention. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 32(5), 890-902.
- Gupta, S. Garg, S. (2020). Causes and effects of child sexual abuse. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*. 5(5), 1867-1870.
- Güzel, E. (2021). Eski Mısır’da ensest evlilikler ve kraliyet ensestinin gelenekselleşmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (18), 257-266.
- Hall, M. ve Hall, J. (2011). The long-term effects of childhood sexual abuse: Counselingimplications Retrieved from http://counselingoutfitters.com/vistas/vistas11/Article_19.pdf adresinden 10 Eylül 2023 tarihinde alınmıştır.
- Herman, J. (2015). *Trauma and recovery: The aftermath of violence from domestic abuse to political terror*. A Member of the Perseus Books Group New York.
- Işık, E. Çetin, Z. (2016). Aile içi şiddetin bir türü: Kardeş istismar. *International Journal of Contemporary Educational Studies*, (IntJCES), 261-270.
- İbiloğalı, A. O., Atlı, A., Oto, R. ve Özkan, M. (2018). Çocukluk çağı cinsel istismar ve ensest, olgularına çok yönlü bakış, psikiyatride güncel yaklaşımlar. *Current Approaches in Psychiatry*, 10(1), 84-98.

- Kar, S. K. ve Swain, R. (2020). *Insect, encyclopedia of evolutionary psychological science living edition*. Springer.
- Kartopu, S. Dağcı, A. (2015). Tarihsel süreçte ensest yasakları ve dinî emirler: mahremiyetin psiko-antropolojik kökenleri üzerine bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 141-160.
- Kartopu, S. ve Dağcı, A. (2015). Tarihsel süreçte ensest yasakları ve dinî emirler: mahremiyetin psiko-antropolojik kökenleri üzerine bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 141-160.
- Maryanski, A. ve Turner, J. (2018). *Incest, theoretical perspectives on*. The International Encyclopedia of Anthropology.
- Murdoch, L. (2002). Child sexual abuse in Victorian England by Louise A. Jackson. *Victorian Studies*, 44(3), 541-543.
- Platon (2005). *Devlet*. (C. Sarçoğlu ve V. Atayman, Çev.). BS Yayın Basım Dağıtım.
- Ramey, W. J. (1979). Dealing With The Last Taboo, SIECUS Report. *Sex Information and Education Council of the U.S.*, 7(5), 1-16.
- Rape, Abuse and Incest National Network. (2017). Incest. Retrieved from: <https://www.rainn.org/articles/incest> adresinden 16 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Russel, D. E. H. (1987). *The secret trauma: Incest in the lives of girls and women*. Basic Books.
- Sancar, T. Y. ve Yaşar, T. N. (2009). Ensest," Genel ahlak" ve Alman Anayasa mahkemesi'nin kararı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (80), 245-297.
- Saygılı, S. ve Gönenli, S. (2008). Aynı ailede görülen çoklu ensest. *Düşünen Adam*, 21(1-4), 32-37.
- Smaal, Y. (2013). Historical perspectives on child sexual abuse. *History Compass*, 11(9), 715-726.
- Somer, E. (2012). Effects of incest in aging survivors: Psychopathology and treatment issues. *Journal of Clinical Geropsychology*, 6, 53-61.
- Şen, E. ve Başarır, T. (2012). Ensest mağdurlarından birisi: Kadın. *TBB Dergisi*, (99), 317-340.
- Topçu, S. (1997). *Çocuk ve gençlerin cinsel istismarı*. Doruk Yayınları.
- Topçu, S. (2009). *Silinmeyen izler: Çocuk, genç ve engellilerin istismar ve ihmali*. Phoenix yayınları.
- Tripathi S. ve Kaur, S. P. (2018). Beyond being instinctive: An inquiry into incest through media, *Global Media Journal*, (16), 1-6.
- Ugoji, F. N. (2004). Child abuse: Dimensions, causes and effects. *Journal of the Nigerian Association of Educational Psychologists*, 3(1), 179-184.
- White, A. L. (1948). The definition and prohibition of incest. *American Anthropologist*, 50(3), 416-435.
- World Health Organization (WHO) Global Status Report On Preventing Violence Against Children (2020). <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/igo> adresinden 7 Ağustos 2023.
- Yokuş-Sevük, H. (2005). 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda cinsel saldırı ve cinsel taciz suçları. *TBB Dergisi*, (57), 243-282.

BİREYSEL SİLAHLANMA: ÖZGÜRLÜK MÜ? ŞİDDET Mİ?

Meral Öztürk - Feyza Özler Ervüz - Cezmi Ervüz

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nin Lewiston kentinde 18 kişiyi öldüren silahlı saldırıyı arama çalışmaları devam ederken halka "dışarı çıkmayın" uyarısı yapıldı. Saldırının silahlı ve tehlikeli olduğuna yönelik yapılan uyarılara ek olarak kentte eğitime ara verildiği bildirilmiştir (NTV, 2023).

Rusya'da bir okulda katliam meydana geldi. Aralarında çocukların da olduğu 13 kişinin hayatını kaybettiği, 21 kişinin ise yaralandığı olaya ilişkin kan donduran detaylar ortaya çıktı. Saldırının resmen bir cephanelik ile içeri girdiği, yakalanacağını anladığında ise intihar ettiği öğrenildi (Sabah Gazetesi, 2022).

ABD'deki okul saldırısının faili, Salvador Ramos adlı lise öğrencisi çıktı. Akran zorbalığı sonucu psikolojisi bozulan Ramos, katliamın sinyallerini önceden vermiş. 18 yaşına basar basmaz silah alan ve sosyal medyada silahlı fotoğraflarını paylaşan caninin, katliamdan hemen önce mesajlaştığı kadına "Bir şey yapmak üzereyim" diye mesaj attığı ortaya çıktı (Hürriyet Gazetesi, 2022).

İstanbul Esenyurt'ta bir tekel bayisinde iki kişinin öldürüldüğü, bir kişinin ise yaralandığı silahlı saldırının kamera görüntüleri ortaya çıktı. Görüntülerde hepsi silahlı 4 kişinin işyerine girdiği, kasada duran bayi çalışanını sıkıştırıp tehdit ederek dövdükleri, kafasında şişeler kırarak işkence ettikleri görüldü. Görüntülere göre, bu sırada bayi çalışanı kasada bulunan silahı alarak, saldırganlardan birinin ayaklarına ateş etti. Ardından saldırganlardan biri hem kasada duran çalışana hem de bayi içindeki diğer iki kişiye kurşun yağdırdı. Aynı tekel bayisine iki ay önce de benzer bir silahlı saldırının yapıldığı öğrenildi (T24 Haber, 2023).

eğilimin yok edilmesi için okulların yanında medyada da silahsızlanmaya teşvik edici programların yaygınlaştırılmasının büyük önemi vardır. Ayrıca 6135 sayılı yasanın başta toplum sağlığı olmak üzere yükümlülükler, denetim ve bireysel güvenlikler açısından yeniden düzenlemesi gerekmektedir. İnsanların silaha yönelimini engellemede, adalet sistemine olan inancın kuvvetlendirilmesi de önemlidir (Umut Vakfı, 2019).

KAYNAKÇA

- Alper, M. ve Glaze L. (2019). *Source and Use of Firearms Involved in Crimes: Survey of Prison Inmates, 2016*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.
- Amnesty.org. (2023). Gun Violence. <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/arms-control/gun-violence/> adresinden 09.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Anglemyer, A., Horvath, T., ve Rutherford, G. (2014). The Accessibility of Firearms and Risk for Suicide and Homicide Victimization Among Household Members: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Annals of Internal Medicine*, 160(9), 658-659.
- Arria A, Borges G, Anthony JC. (1997). Fears and Other Suspected Risk Factors for Carrying Lethal Weapons Among Urban Youths of Middle-School Age. *Arch Pediatr Adolesc Med*. 151(6), 555-560.
- Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun. (1953). Yayımlandığı Resmi Gazete: 15/7/1953- 8458 sayı. 3 (34), 1542.
- Aydın, Ö. (2019a). *Özgürlük ve Güvenlik Ekseninde Bireysel Silahlanma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Aydın, Ö. (2019b). Amerika Birleşik Devletleri'nde Bireysel Silahlanma ve Sonuçları. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (6), 25-37.
- APA, (2013). Gun Violence: Prediction, Prevention, and Policy. <https://www.apa.org/pubs/reports/gun-violence-prevention> adresinden 10.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Avcı, S. (2018). *Bireysel Silahlanma ve Toplumsal Şiddet: Samsun/Çarşamba İlçesi Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- BBC News. (2022). ABD'de Silah Kültürü. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61591246> adresinden 13.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Benjamin, A.J. ve Bushman, B.J. (2017). The Weapons Effect. *Curr Opin Psychol*. 19, 93-97.
- Cao L, Zhang Y, He N. (2008). Carrying Weapons to School for Protection: an Analysis of the 2001 School Crime Supplement Data. *J Crim Justice*. 36(2), 154-164.
- Casiano H, Mota N, Afifi, T. vd. (2009). Childhood Maltreatment and Threats with Weapons. *J Nerv Ment Dis*. 197(11), 856-861.
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC), (2023). Fast Facts: Firearm Violence and Injury Prevention. <https://www.cdc.gov/violenceprevention/firearms/fastfact.html> adresinden 20.09.2023 tarihinde erişilmiştir.

- Cukier, W. ve Eagen, S.A. (2018) Gun Violence. *Current Opinion in Psychology*. 19, 109–112.
- Cumhuriyet. com (2021). Bireysel Silahlanma ve Sosyal Medya Bağımlılığı İntiharları Artırıyor. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bireysel-silahlanma-ve-sosyal-medya-bagimliliği-intiharları-artırıyor-1864024> adresinden 21.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Danssaert, P. (2022). Small Arms and Light Weapons Proliferation and Violence: Estimating its Scale and Forms. *International Action Network on Small Arms (IANSA)*. 1-19.
- Demetriou, D. (2016). Our Dignity-Right to Guns. Armed Self-Defense and Gun Control In The United States. The Critique's.
- Dorn, A. W. (2000). Small Arms, Human Security and Development. *International Development Information Centre*. 5, 1-14.
- Erdoğan, G. (2007). Bireysel Silahlanma, Yaşama Hakkı ve Devletin Pozitif Yükümlülüğü. *Hukuk Gündemi Dergisi*. 7, 80-86.
- Euronews. (2023). Bireysel Silahlanma: Türkiye'de Sivillerde Ruhsatlı ve Ruhsatsız Kaç Silah Var? <https://tr.euronews.com/2023/08/14/bireysel-silahlanma-turkiyede-sivillerde-ruhsatli-ve-ruhsatsız-kac-silah-var> adresinden 17.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of crime: Interpreting Victimization Risk*. State University of New York Press.
- Geel, M., Vedder, P. ve Tanilon, J. (2014). Bullying and Weapon Carrying. *JAMA Pediatr*, 168 (8), 714-720.
- Goldsmith, A., Halsey, M. ve Bright, D. (2020). Taking Crime Guns Seriously: A Socio-Material Perspective. *British Society of Criminology*, 22 (3).
- Gilbert, D., Wakeling, S., ve Crandel, V. (2015). *Procedural Justice and Police Legitimacy: Using Training as a Foundation for Strengthening Community-Police Relationships*. California Partnership for Safe Communities.
- Gramlich, J. ve Schaeffer, K. (2019). 7 Facts about Guns in the U.S. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/10/22/facts-aboutguns-in-unitedstates/> adresinden 20.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- The Guardian Staff and Agencies. (2022). People in Homes with Handguns More Likely to be Shot Dead, Major Study Finds. <https://www.theguardian.com/us-news/2022/apr/07/guns-handguns-safety-homicide-killing-study> adresinden 10.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Tudor A. (2008). A (macro) Sociology of Fear. *The Sociological Review*, 51(2), 238- 256.
- Hauser, W. ve Kleck, G. (2013). Guns and Fear: A One-Way Street? *Crime and Delinquency*. 59(2) 271-291.
- Huemer, M. (2003). Is There a Right to Own a Gun? *Social Theory and Practice*. 29 (2), 297-324.
- Hürriyet.com (2022). Doğum Gününde Aldığı Silahla Katliam Yaptı. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/dogum-gununde-aldigi-silahla-katliam-yapti-42070245> adresinden 16.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Iain, R. B. ve Simon, C. M. (2009). Weapons and Violence: A Review of Theory and Research. *Aggression and Violent Behavior*, 14 (3), 215-225.

- International Action Network on Small Arms (IANSA). (2007). Silah ve Şiddet. https://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_e8edbbf6db1a4ea89b56937cce73cbf2.pdf adresinden 22.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- IANSA ve IPIS, (2022). *Small Arms and Light Weapons Proliferation and Violence: Estimating its Scale and Forms*. Briefing Paper.
- Kalaycı, İ. (2011). "Türkiye ve Dünya Bağlamında Bireysel Silah(lanma) Sorunu ve Psiko-Ekonomik Çözümlemesi: Sürdürülebilir Silahsızlanma İçin Bir Manifesto", Umut Vakfı 28 Eylül 2011 Bireysel Silahlanma Günü 17. Geleneksel Ödüllü Yarışma, Malatya İnönü Üniversitesi.
- Karp, A. (2018). Estimating Global Civilian-Held Firearms Numbers. <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/T-Briefing-Papers/SAS-BP-Civilian-Firearms-Numbers.pdf> adresinden 10.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Karagöz, A. (2023). Türkiye'de Bireysel Silahlanma Korkunç Boyutta: Her İki Yetişkinden Biri Silahlı. <https://medyascope.tv/2023/08/01/turkiyede-bireysel-silahlanma-korkunc-boyutta-her-iki-yetiskinden-biri-silahli/> adresinden 13.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Karaman, E. (2019). İnternet Üzerinden Denetimsiz Silah Satışı Yasak Dinlemiyor. <https://tr.euronews.com/2019/01/25/bireysel-silahlanma-internet-uzerinden-silah-satisi-yasak-dinlemiyor> adresinden 15.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kaypak, Ş. (2016). Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(33), 33-50.
- Kızmaz, Z. (2012). Gelişmekte olan ülkelerde suç: Suç oranlarının artışı üzerine sosyolojik bir çözümleme. *Mukaddime*, (5), 52-74.
- Kula, S. ve Çakar, B. (2015). Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 6 (12), 191-210.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Ntv.com (2023). ABD'de 18 Kişiyi Öldüren Saldırgan Hala Aranıyor: Halka 'Dışarı Çıkmayın' Uyarısı. <https://www.ntv.com.tr/dunya/abdde-18-kisiyi-olduren-saldirgan-hala-araniyor-halka-disari-cikmayin-uyarisi,nE5mZR4X60e5hrGHFHfd4A> adresinden 27.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Orhan, G. ve Yeter, Ö. B. (2019). Bir İç Güvenlik Sorunu Olarak Bireysel Silahlanma: Türkiye için Durum Değerlendirmesi ve Politika Alternatifleri. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 130-143.
- Özalp, E. ve Karakılıç, H. (2007). Türkiye'de Silah Sahipliği: Hukuki Boyutu ve Ruh Sağlığı Uygulamaları. *Uluslararası Ruh Sağlığı Dergisi*. 36 (3), 95-104.
- Öztürk, M. (2015). *Sosyolojik açıdan suç korkusu ve yaşam memnuniyeti: Mersin ili örneği*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Papachristos, A.V., Braga, A.A. ve Hureau, D.M. (2012). Social Networks and the Risk of Gunshot Injury. *J Urban Health*. 89 (6), 992-1003.
- Pew Research Center. (2023). What the Data Says About Gun Deaths in the U.S. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/04/26/what-the-data-says-about-gun-deaths-in-the-u-s/> adresinden 11.09.2023 tarihinde erişilmiştir.

- Reichert, J., Gilbreath, J. ve Mcguirk, M. (2022). *Illegal Gun Carrying: Motives, Consequences, and Illinois Arrest Trends*. ICJIA Research and Analysis Unit.
- Rountree PW. (2000). Weapons at School: Are the Predictors Generalizable Across Context? *Sociol Spectr*. 20(3), 291–324.
- Sabah.com (2022). Rusya'da Okul Katliamı: Saldırgan Hakkında Şok Detaylar! <https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/rusyadaki-okul-katliaminda-yeni-detaylar-saldirgan-hakkinda-sok-detay-putinden-ilk-aciklama> adresinden 16.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Schmidt, C. J. (2007). An International Human Right to Keep and Bear Arms. *William and Mary Bill of Rights Journal*. 15 (3), 983-1019.
- Small Arms Survey (2017). Global Firearms Holdings. <https://www.smallarmssurvey.org/database/global-firearms-holdings#:~:text=The%20Small%20Arms%20Survey%20estimates,owned%20by%20law%20enforcement%20agencies> adresinden 20.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Slutkin, G., Ransford, C. ve Zvetina, D. (2018). How the Health Sector Can Reduce Violence by Treating it as a Contagion. *AMA J Ethics*. 20 (1), 47-55.
- Sungur, Z. (2013). Kendisiyle Yüzleşen Toplum: Risk Toplumu. S. Suğur ve A. Görgün-Baran (Ed.), *Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler* (s. 78-98) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Steinman, K.J. ve Zimmerman, M.A. (2003). Episodic and Persistent Gun-Carrying Among Urban African-American Adolescents. *J Adolesc Health*. 32(5), 356–364.
- Şahiner, A. E. (2023). Türk Kültüründe Silah ve Hegemonik Erkeklik Sembolü Olarak Silahın Kullanımı. *Asia Minor Studies*. 11 (2), 162-174.
- The Global Burden of Disease 2016 Injury Collaborators. (2018). Global Mortality From Firearms, 1990-2016. *JAMA*, 320 (8), 792-814.
- Tracy, M., Braga A.A. ve Papachristos, A.V. (2016). The Transmission of Gun and Other Weapon-Involved Violence Within Social Networks. *Epidemiol Rev*. 38(1), 70-86.
- Tuncel, G. ve Acar, A. (2022). Türkiye'de Siyasi Partilerin Bireysel Silahlanmaya Bakışı. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 12 (23), 335-357.
- T24.com (2023). Esenyurt'ta Cinayet. <https://t24.com.tr/haber/esenyurt-ta-cinayet-tekeli-bayisine-giren-4-silahl-saldirgan-iskence-edip-kursun-yagdirmis,1122467> adresinden 15.10.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Umut Vakfı. (2019). Umut Vakfı “Türkiye Silahlı Şiddet Haritası” 2019 Raporu. <http://umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahl-siddet-haritasi-2019/> adresinden 15.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Weiner, J., Wiebe, D. J..... vd. (2007). Reducing Firearm Violence: a Research Agenda. *National Library of Medicine*. 13 (2), 80-84.
- Werbick, M. vd. (2021). Firearm Violence: A Neglected 'Global Health' Issue”. *Globalization and Health*. 17,120.
- WHO (2002). World Report on Violence and Health, Geneva.
- Wheeler, S. (1999). Arms as Insurance. *Public Affairs Quarterly*. 13 (2), 111–129.

- Wisevoter.com (2023). Gun Ownership by Country. <https://wisevoter.com/country-rankings/gun-ownership-by-country/> adresinden 15.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Wynne, T. (2008). An Investigation into the Fear of Crime: is There a Link Between Fear of Crime and the Likelihood Victimization. *Internet Journal of Criminology*. [http://www.internetjournal-ofcriminology.com/wynne-fear of crime.pdf](http://www.internetjournal-ofcriminology.com/wynne-fear%20of%20crime.pdf) adresinden 15 Eylül 2023 tarihinde alınmıştır.
- Yasintimur, A. ve Ögünç, G. İ. (2022). Bireysel Silahlanma ve Şiddet: Ateşli Silah Şiddetinin Güncel Durumu. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*. 11(1), 167-200.

SEKS SATAN ERKEKLER

Orhan Bingöl

GİRİŞ / DOĞRU İFADEYİ BULMAK

“Eğer Homeros’un küçük dünyasında Truva her şeyden önce bir cinsel dram idiyse; eğer Sezar saralı ve eşcinsel idiyse; IX. Charles veremli ve aşırı derecede sinir hastası idiyse; VIII: Henry frengili, II. Katherina sadist ve erkek düşkünü, XVI. Louis iktidarsız, Hitler bir paranoyak idiyse ve bu insanlar da bir ölçüde tarihi yapmışlarsa, o halde tarih cinseldir”.

Andre Morali Daninos

Tarih, yukarıda bahsi geçtiği gibi bir bakıma cinseldir. Benzer şekilde cinsellik de tarihidir. Cinsellik ve tarihi, aynı zamanda biyolojik, psikolojik, dini, ekonomik ve sosyolojik bir komplekstir. Dolayısıyla cinsellik, siyasal bir olgudur; yönetmeye ve yönetilmeye daima açıktır.

Cinselliğin tarih boyunca insanları yönetmesi görece üstü kapalı (güdüsel, doğal hatta ilkel), toplumca değerlendirilmesi ve yönetilmesi ise aleni bir şekilde süregelmiştir. Burada üstüne alınması gereken mercilerin başında özellikle ahlak gelmelidir. Çünkü Reich’in de dediği gibi (1995: 38-69) cinsel yaşamla ilgili her kuram, öteden beri ahlaki tutuma göre düzenlenmiştir. Cinsel yaşama müdahale edenler, bin bir türlü ahlaki ve kültürel savunma biçimi geliştirirler. Öyleyse Foucault (2012) “cinsellik yalnızca yargılanmaz, yönetilir de” derken doğruyu söyler.

Bununla birlikte cinsellik ya da seksle ilgili yargılanan ve yönetilen şeyler; algılar, davranışlar, kurallar, yasaklar, ödüller veya cezalar ahlaki olduklarından tartışmaya açıktır. Ben de bu bölümde cinsellikle ilgili önemli tartışma konularından birini, seks satan bireyleri kaleme aldım. Ve bunu daha özel bir boyutuyla yaptım; seks satan kadınları değil erkekleri incelemeye aldım. Fakat işin özel olan kısmı,

İşte kendi bedenleri üzerinden seks sattıkları için bu bölüme konu olan erkeklerin de kâh gizlice kâh resmice bazen zoraki kimi kez de şevkle çok uzun zamandır bu işi yaptığı anlaşılıyor. Onlardan seks satın alan kişilerinse amaçları ve kim oldukları farklılık gösteriyor; genç, yaşlı, zengin kadınlar veya erkekler meraktan, haz için, cinsel yönelimleri gereği ya da ellerindeki parayı güce çevirerek erkeklerden seks satın alıyor.

Bu ilişki ağlarının özellikle de sürekli güncellenen teknolojik imkânlarla nereye ve nelere doğru gideceği merak edilesi bir süreç. Ve konunun sağlıkla ilgili (aslında sağlıksız), hukuki (yani hukuksuz) veya sosyal (ya da asosyal) bağlamları ilgilenebilir bir o kadar muhtaç. Dolayısıyla seks satan erkekler ile temas kurdukları kesimlerin paylaştığı sorunlara eğilmek, onların varlıklarını tanıma realitesini tamamlayacak çok önemli bir adım. Ben bu adımlardan birini bu metni yazarak attım. Devam edecek yolun gerçekçi, bilimsel ve kesintisiz olmasını temenni ediyorum.

KAYNAKLAR

- Berg, H. (2021). Male sex work in the porn industry: gendering risk and protection. John S., Christian G. & Victor M. (Ed.). *The routledge handbook of male sex work* (s. 130- 139) içinde. Routledge. DOI: 10.4324/9781003152835.
- Castle T ve Lee J. (2008). Ordering sex in cyberspace: a content analysis of escort websites *International Journal Of Cultural Studies*, 11(1), 107-121. DOI: 10.1177/1367877907086395.
- Çoker, S. (2017). Dünyada ve Türkiye'de seks işçilerinin sağlığı, *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 8(21), 8-20.
- Daninos Andre, M. (1991). *Cinsel ilişkiler tarihi*. (İ. Yakupoğlu, Çev.). İletişim Yayınları.
- Dolby K. (2014). *Bir nefeste cinsellik tarihi*. (P. Üstel, Çev.). Maya Kitap.
- Durocher, M. (2021). Male sex work and the female client: accounts from a straight male escort. John, S., Christian, G. & Victor, M. (Ed.), *The routledge handbook of male sex work* (s. 326-336) içinde. Routledge. DOI: 10.4324/9781003152835.
- Dursun, H. (2011). Fuhşa ve fuhuş hakkındaki temel Türk hukuk normlarına genel bir bakış. *TBB Dergisi* (93), 405-442.
- Eryılmaz, G. H. (2019). *Gözde hazal, gökkuşağının görünmeyen yüzü: seks işçisi transseksüel bireylerle ilgili fenomenolojik bir çalışma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi,]. Ege Üniversitesi.
- Foucault, M. (2021). *Cinselliğin tarihi*. (H. U. Tanrıöver, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Global network of sex world project the needs and rights of male sex workers a summary, Briefing Paper (8), 1-6. <https://www.nswp.org/sites/default/files/Male%20SWs.pdf>. adresinden 02 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.

- Kudat, A. (2006). *Satılık erkeklik*. Doğan Kitap.
- Kumar N., Minichiello V., Scott J. ve Harrington T. (2017). A global overview of male escort websites. *Journal of Homosexuality*, 64(12), 1731-1744. DOI: 10.1080/00918369.2016.1265356.
- Lee-Gonyea Jenifer A., Castle T., Gonyea Nathan E. (2009). Laid to order: male escorts advertising on the internet, *Deviant Behavior*, 30(4), 321-348. DOI: 10.1080/01639620802168858.
- MacPhaila C., Scotta J. ve Minichiello V. (2015). Technology, normalisation and male sex work, *Culture, Health & Sexuality*, 17(4), 483-495. DOI: 10.1080/13691058.2014.951396.
- Minichiello V., Scott J., Harrington T., Callander D. ve Grov C.(2021). Quantifying global male sex work communities in the technology era: revisions in definitions and statistics. John, S., Christian, G. ve Victor, M. (Ed.), *The routledge handbook of male sex work* (s.74-101) içinde. Routledge DOI: 10.4324/9781003152835.
- Nguyen H. (2017). Understanding male sex work: A Literature Review. *Journal of Substance Abuse & Alcoholism*, 5(1054), 1-13.
- Öncü, C. (2006). *Bir jigolonun Anıları*. Marjinal Kitaplar.
- Ördek K. (2014). *Görünmeyen gerçeklik: eşcinsel ve biseksüel erkek seks işçileri bir ön çalışma*. Ayrıntı Basımevi.
- Ördek, K. (2015). *Erkek seks işçilerinin ihtiyaç ve hakları*. Ayrıntı Basımevi.
- Ördek, K. (2015). *Seks işçileri için cinsel sağlık bilgilendirme kitapçığı, kırmızı şemsiye cinsel sağlık ve insan hakları derneği*. Ayrıntı Basımevi.
- Ördek, K. (2017). *Türkiye’de “geçici koruma” altında Suriyeliler ve seks işçiliği*. Şen Matbaa.
- Özbay C. (2010b), *Neoliberal erkekliğin sosyolojisine doğru: rent boy’lar örneği, neoliberalizm ve mahremiyet*. İstanbul Metis Yayınları
- Özbay, C. (2010a). Nocturnal queers: rent boys masculinity in Istanbul. *Sexualities*, 13(5), 645-663. DOI: 10.1177/1363460710376489.
- Parsons J. T., Koken J. A. ve Bimbi D. S. (2004). The use of the internet by gay and bisexual male escorts: sex workers as sex educators. *AIDS Care: Psychological and Sociomedical Aspects of AIDS/HIV*, 16(8), 1021-1035. DOI: 10.1080/09540120412331292405.
- Pruitt Matthew V. (2005). Online boys: male-for-male internet escorts. *Sociological Focus*, 38(3), 189-203. DOI: 10.1080/00380237.2005.10571265.
- Reich, W. (1995). *Cinsel devrim* (B. Onaran, Çev.). Payel Yayınları.
- Rodríguez-Díaz Carlos E. ve Jovet-Toledo, G. (2015). Male escorts’ and male clients’ sexual behavior during their last commercial sexual encounter: comparing and contrasting findings from two online studies. *Archives of Sexual Behavior*, 45(4), 965- 973. DOI: 10.1007/s10508-015-0531.
- Scott J., Minichiello V., Glenn Rodrigo M. (2005). Understanding the new context of the male sex work industry. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(3), 320-342. DOI: 10.1177/0886260504270334.
- Segal, L. (1990). *Ağır çekim / değişen erkeklikler değişen erkekler*. (V. Ersoy, Çev.). Ayrıntı yayınları.

- Smith Michael D., Grov C., Seal David W. ve Mccall P. (2013). A social-cognitive analysis of how young men become involved in male escorting. *Journal of Sex Research*, 50(1), 1-10. DOI: 10.1080/00224499.2012.681402.
- Ünüböl H., Ünüböl B., Tutgun Ünal A. ve Hızlı Sayar G. (2023). Siber pornografi kullanım envanteri-9'un Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, 24(4), 448-460. DOI: 10.51982/bagimli.1243882.

ENGELLİ KADINLARIN ÇALIŞMA YAŞAMINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Veda Bilican Gökkaya

"İnsan topluluğu kadın ve erkek denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki, bu kütlenin bir parçasını ilerletelim, ötekini ihmal edelim de kütlenin bütünlüğü ilerleyebilsin? Mümkün müdür ki, bir cismin yarısı toprağa zincirlerle bağlı kaldıkça öteki kısmı göklere yükselebilsin?"

M. K. ATATÜRK

GİRİŞ

Engellilik, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm toplumlarda karşılaşılan önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. "Bir yetersizlik veya özür nedeni ile yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması ya da yerine getirilememesi" (World Health Organization, 1980: 29; Yarımadağ ve Erciyes, 2021: 349; Timur vd., 2006: 52; Gültekin ve Sezer, 2017: 84; Taner ve Demirel-Bozkurt, 2021: 240; Karataş ve Oran, 2007: 8; Purutçuoğlu, 2019: 128; Bilsin ve Başbakkal, 2014: 66; Altuntaş ve Doğanay, 2016: 317) olarak tanımlanan engellilik, sanayileşme ve modernleşmeyle birlikte daha görünür hale gelmiş (Ünal, 2018: 1462), her geçen gün de nüfus içerisinde sayısı artmaya başlamıştır. Bu artışın nedenlerine bakıldığında ise yaşanan ya da hala devam eden çeşitli savaşlar, tıbbi alandaki gelişmelerle birlikte uzun yaşam beklentisi, çeşitli kazalar, mesleki hastalıklar, sağlık sorunları (obezite, kalp/damar hastalıkları vb.) gibi faktörler göze çarpmaktadır (Evlince, 2019: 80; Şen, 2018: 130; Ünal, 2018: 1462).

Ulusal ve uluslararası pek çok yasal düzlemde engelli bireylerin hakları güvence altına alınmış olsa da bu haklara erişimde ve bu hakları kullanmada en zayıf ve dezavantajlı grubu yine onlar (engelli bireyler) oluşturmakta (Erdoğan, 2017:

Engelli bireylerin diğer vatandaşlar gibi kamu hizmetlerinden (eğitim, sağlık, iş vb. kurumlara) etkin bir şekilde yararlanmaları temin edilmeli; okullarına, işyerlerine kolay ve güvenli gidebilmeleri -söz konusu alanlara erişimlerinin kolay olması için engelli rampaları, engelli asansörleri, engellilere uygun merdivenler, kabartmalı yollar, kabartmalı levhalar, sesli bildirim cihazları, vb. uygulamalar hayata geçirilmelidir (Işık ve Demirok, 2021: 114)- sağlanmalıdır.

Engelli kadınların çalışma yaşamında yer alabilmeleri adına kamu sektöründe ve özel sektörde kotalar artırılmalı, çalışan engelli kadınların sayısını artırmak için sosyal devlet anlayışıyla özel sektör desteklenmeli ve teşvik edilmelidir.

Sözün özü engelli kadınların, çalışma yaşamına katılarak, üretici konumuna gelmeleri için her anlamda güçlendirilmeleri ve desteklenmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla eğitim alan ve topluma kazandırılan her engelli kadın hem kendisine hem ailesine hem de ülke ekonomisine katkı sağlayacak bu da bireysel ve toplumsal barışı, güveni ve adaleti beraberinde getirecektir.

KAYNAKÇA

- 159 No'lu Engellilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme, (1983). https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377302/lang-tr/index.htm adresinden 2 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Abacı, G. C. ve Sallan Gül, S. (2021). Engelli kadın sürücülerin deneyiminde trafikte eril tahakkümü bourdieucu bir analizle anlama çabası, *Fe Dergi*, 13(1), 86-100.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021). Engelli ve yaşlı istatistik bülteni. https://www.aile.gov.tr/media/96693/eyhgm_istatistik_bulteni_aralik_2021.pdf tarihinde alınmıştır.
- Alpaslan-Arar, M., Erbil, N. ve Yıldırım, F. (2021). Engelli kadınlarda üreme sağlığı sorunları ve hemşirelik yaklaşımı, *Androloji Bülteni*, (23), 250-255.
- Altuntaş, N. ve Doğanay, G. (2016). Trabzon'da engelli kadın profili, *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), 315-339.
- Altuntaş-Duman, N. ve Doğanay, G. (2017). Toplumsal dışlanma pratikleri üzerinden Trabzon'da engelli kadınlar, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 1-48.
- Arslan, H. ve Altuntaş, G. (2014). Engellilerin çalışma yaşamına katılımını arttırarak toplumla kaynaşmalarını sağlamayı hedefleyen bir model önerisi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 165-186.
- Arslan, Y., Şahin, H. M., Gülnar, U. ve Şahbudak, M. (2014). Görme engellilerin toplumsal hayatta yaşadıkları zorluklar (Batman merkez örneği), *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-14.

- Avrupa Sosyal Şartı, (1996). <https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf> adresinden 11 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Aytemur-Sağiroğlu, N. (2017). Eğitimin görme engelli kadınların toplumsal ve siyasi katılımı üzerindeki etkisi, *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 169-191.
- Bilican-Gökkaya, V. (2018). *Toplumsal cinsiyet ve aile içinde kadına yönelik şiddet*, Gece Kitaplığı.
- Bilsin, E. ve Başbakkal, Z. (2014). Dünyada ve Türkiye’de engelli çocuklar, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 65-78.
- Birleşmiş Milletler (2006). Engellilik Nedir? https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convention_accessible_pdf.pdf, adresinden 2 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2009). <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/> adresinden 2 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Borozancı, İ., Sezer, S., Türe, D., Panış, B. İ., Arıcı, A. ve Bolat, G. B. (2021). Pandemi sürecinde fiziksel engelli bireylerin sorun ve beklentileri üzerine nitel bir inceleme, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21(2), 269-289.
- Bulut-Şimşek, F. (2020). Engellilere yönelik yerel yönetim çalışmaları: Ümraniye belediyesi örneği, *Akademik MATBUAT*, 4(2), 41-60.
- Burcu, E. (2007). *Türkiye’de özürsüz birey olma: temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Buz, S. ve Akbulut, A. (2015). Ortopedik engelli kadınlar: toplumsal cinsiyet çerçevesinde bir çalışma, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 25-45.
- Çakır, H. (2021). Engelli kadın istihdamı: İşkur aktif istihdam politikaları üzerine bir analiz, *Akademik Hassasiyetler*, 8(16), 151-173.
- Çavuş, Ö. H. ve Tekin, A. (2015). Türkiye’de engellilerin istihdam yöntemi olarak korumalı işyeri, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 145-165.
- Çetin, İ. (2021). Engelli kadınların toplumsal cinsiyet algısı, yaşam doyumu ve benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Çondur, F., Yenipazarlı, A. ve Cömertler, N. (2020). Engelli istihdamının dünyada ve Türkiye’deki görünümünü, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 347-362.
- Demirtaş, Z. (2019). Uluslararası antlaşmalar çerçevesinde engellilerin eğitim hakkı, *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu*, (2), 39-59.
- Devlet Memurları Kanunu, (1965). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.657.pdf>, adresinden 2 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Doğruel, F. (2022). Beden, birey ve toplum kesişiminde engelli bireylerin erişebilirlik deneyimleri: Gaziantep örneği, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 299-317.
- Donat-Bacıoğlu, S. ve Pehlivan, S. (2019). Engelli kadınlarla gerçekleştirilen bir grupla psikolojik danışma uygulaması: Edirne ili örneği, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 789-801.

- Elbozan-Cumurcu, B., Karlıdağ, R. ve Han-Almış, B. (2012). Fiziksel engellilerde cinsellik, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 84-98.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Temmuz (2021). https://www.aile.gov.tr/media/88684/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz2021.pdf adresinden 8 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Engelliler Hakkında Kanunu, (2005) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf> adresinden 18 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Ercan, M. (2021). Engelli bireylerin kent vatandaşlığı deneyimleri eksenine bir çalışma, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(39), 99-125.
- Erdoğan, O. (2017) İnsan hakları bağlamında engelli kadınların sosyo-ekonomik sorunları: Trabzon ili örneği, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(14) , 89-114.
- Erten, Ş. (2019). 2030 Sürdürülebilir kalkınma gündemi ve engelliler: güçlendirme kavramı çerçevesinde bir değerlendirme, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 890-902.
- Evlice, E. (2019). Engellilerin türk sosyal güvenlik sistemindeki yeri. *Asya Studies Akademik Sosyal Araştırmalar*, (7), 79-92.
- Gazi, A. M. ve Çakı, C. (2019). Engelli istihdamına yönelik hazırlanan kamu spotu reklamları: Amerika Birleşik Devletleri çalışma bakanlığı üzerine inceleme, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), 409-430.
- Güdül-Öz, H. ve Yangın, H. (2020). Görme engelli bireylerin cinsel sağlık ihtiyaçlarının belirlenmesi, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 90-108.
- Gültekin, T. ve Sezer, S. (2017). Engelli ailelerinin yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunlar, *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 81-100.
- Gürler, S. (2016). *İnsan hakları bağlamında engelli kadınların uluslararası hukukta korunması ve Türkiye örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Haykır, V. (2020). *Engelli kadınların çalışma hayatına katılımı önündeki sorunlar: Türkiye örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi.
- Hüseyinli, N. Göçmen, S. ve Nasibov, D. (2017). Çalışma hayatında engelli haklarına ilişkin yasal düzenlemeler ve engellilerin haklara ilişkin farkındalıkları, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(6), 138-152.
- Işık, M. ve Demirok, K. (2021). Sosyal politika kapsamında kamu kuruluşları tarafından bir dezavantajlı grup olarak engellilere yönelik verilen hizmetlerin etkinliği: Isparta ili örneği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(1), 111-135.
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi-İHEB (1948). <https://www.hsk.gov.tr/Ekklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> adresinden 2 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- İş Kanunu (2003). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857-20140910.pdf> adresinden 9 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Kahraman-Güloğlu, F. (2019). Uluslararası çalışmaların gündeminde engelli kadın ayrımcılığının ifadesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 260-285.

- Kahraman-Güloğlu, F. (2022). Türkiye’de engelliliğe dair sorun alanlarına sistematik bir yaklaşım, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(32), 364-381.
- Kapan, B. K. ve Boyacıoğlu, N. E. (2019). Engelli gebelerin karşılaştıkları zorluklar ve ebelik yaklaşımı, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi (ASBD)*, 8(2), 64-71.
- Karacan, E., Albayrak, H ve Certel, N. (2020). Engellilik ve sosyal hizmet. A. Şenkal, E. Karacan ve Ç. Uludağ-Güler (Ed.), *Dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmetler* (s. 79-97) içinde. Umuttepe Tayınları,
- Karadağ, Z. ve Eroğlu, D. (2019). Kırsal alanda yaşayan engelli kadınların toplumsal hayata katılımında toplumsal cinsiyete bağlı etkiler: Bulanık ilçesi örneği, *Sosyoloji Dergisi*,(39), 33-52.
- Karataş, K. ve Oran, B. (2007). Engelliler: siyasetin periferinde kalanlar, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 7(2), 4-19.
- Kayhan-Kuzgun, İ. K. (2008). Türkiye’de ücret karşılığı özürülü kadın işgücü istihdamının belirleyici değişkenleri, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2) , 57-66.
- Mesleki Eğitim Kanunu, (1986). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3308.pdf> adresinden 2 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Nasibov, D. ve Hüseyinli, N. (2017, 5-7 Ekim). Engelli kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar: Alanya örneği. *3rd International Conference on Economic and Social Impacts of Globalization* (s.147-154) içinde. T.C. Uşak Üniversitesi.
- Nazlı, A. (2012). Öteki beden: bir ötekilik biçimi olarak engelli beden ve engellilik, *Sosyoloji Dergisi*, (27), 15-32.
- Orhan, S. ve Özkan, E. (2020). Engelli kadın olmak, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 1-19.
- Özgökçeler, S. ve Alper, Y. (2010). Özürülüler Kanunu’nun sosyal model açısından değerlendirilmesi, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-54.
- Purutçuoğlu, E. (2019). Engelli yoksulluğu, yoksulluk ve sosyal hizmet. F. Yıldırım (Ed.), *Yoksulluk ve sosyal hizmet* (s. 125-149) içinde. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Sosyal Hizmetler Kanunu, (1983). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf> adresinden 2 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Şen, G. (2022). Kırsal bölgelerde yaşayan engelli kadınların ekonomik açıdan incelenmesi: Kütahya ili örneği, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 9(2), 177-189.
- Şen, M. (2018). Türkiye’de engellilere yönelik istihdam politikaları: sorunlar ve öneriler, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 129-152.
- T.C. Anayasası (1982). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>, adresinden 3 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Taner, A. ve Demirel-Bozkurt, Ö. (2021). Görme engelli kadınlara verilen planlı üreme sağlığı eğitiminin bilgi düzeyi ve memnuniyet üzerine etkisi, *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*, 13(2), 239-250.
- Timur, S., Ege, E. ve Bakış, E. (2006). Engelli kadınların üreme sağlığı sorunları ve etkileyen faktörler, *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 51-58.

- Tören, Z. (2014). *Kamuda çalışan engelli kadınların problemleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). Engellilik. <https://sozluk.gov.tr> adresinden 18 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> adresinden 2 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır).
- Ünal, V. (2018). Engellilerin engelliliğe bakışı ve dine yaklaşımları, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(3), 1457-1482.
- Ünal, V. (2018). Toplumsal değişim sürecinde engelliler. *Electronic Turkish Studies*, 13(18), 1323-1342.
- World Health Organization-WHO. (1980). *International classification of impairments, disabilities, and handicaps: a manual of classification relating to the consequences of disease*. Geneva: World Health Organization.
- Yarımdağ, E. ve Erciyes, J. E. (2021). Engelli çocuğu olan ebeveynlerin sorunları ve kaygılarının toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 347-373.

AFETLER SONRASI TOPLUMSAL SAĞLIK

Sezen Güleç

GİRİŞ

Afetler, günlük yaşamı derinden etkileyen, can ve mal kaybına neden olabilen, insan ile çevre dengesini bozan ciddi olaylardır (Varol ve Buluş-Kırıkkaya, 2017). Bireylerin sosyal yaşamlarında pek çok olumsuz değişikliği beraberinde getiren afetler, toplum sağlığını da olumsuz yöne de etkilemektedir (Cangöl-Söğüt, 2023).

Afetler sonrasında toplumda ortaya çıkan en önemli durumlardan birisi psikolojik ve zihinsel sağlık sorunlarıdır. Bireylerde afet sonrası; gerginlik, anksiyete, stres, hayattan soyutlanma isteği, yalnızlık, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik rahatsızlıkların ve belirtilerin ortaya çıktığı görülmektedir (Karancı, 2008). Öte yandan afetlerden yalnızca afete doğrudan maruz kalan bireyler değil, bu bireylerin yakınları, afetzedelere müdahale eden meslek elemanları ve olaylara medya aracılığıyla şahit eden diğer bireylerde etkilenmektedir (Altun, 2018).

Buradan hareketle kitabın bu bölümde, afet olgusunun, psikolojik ve zihinsel sağlık sorunlarıyla ilişkisine değinilmiştir. Esas olarak bölümde, bu tür felaketlerden sağ kurtulanların gereksinimlerine, ruh sağlığı ve dayanıklılıkları ile bunlara etki eden faktörlere (sosyodemografik ve diğer), afet sonrası gerçekleştirilen uygulama ve müdahalelere vurgu yapılmıştır.

1. AFET NEDİR?

Afet, “kişisel güvenliği tehdit eden, topluluk ve aile yapılarını bozan ve mevcut kaynakların üzerinde gereksinimler yaratan, kişisel ve toplumsal kayıpla sonuçlanan olay veya olgular” (Ursano vd., 2007) şeklinde ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi Birimi (UN-IDSAR) (2004) afeti, “et-

bulundurmak kaydıyla afet sonrasında kadın, çocuk ve yaşlıların hassasiyetlerine odaklanılması gerekmektedir. Risk altında olan gruplardan bir diğeri, afeti deneyimleyen bireylere müdahale eden afet yardım ekipleridir. Bu ekipler, çoğunlukla afetin ilk etkilerine ve oldukça travmatik olan görüntü ve olaylara maruz kalmaktadır. İkincil travmatik stres veya dolaylı travmatizasyon olarak adlandırılan bu durum nedeniyle, ilgili ekiplerin de ruh sağlığı sorunları geliştirme olasılıkları olduğu söylenebilir. Bu olasılığı azaltmak amacıyla medikal sağlık personeli ve ruh sağlığı uzmanlarına destek hizmetleri sunulabilir, afet bölgesinde hizmet verecek profesyonellerin bu konuda deneyimli olmasına dikkat edilebilir.

Toplum ruh sağlığını desteklemek amacıyla sunulan psikososyal destek hizmetleri, akut dönem, orta vade ve uzun vade olarak sınıflandırılmıştır. Afet sonrası ilk dönemde, etkilenen bireylere psikolojik ilk yardım hizmeti sunulmaktadır. Psikolojik yardım hizmeti, temel ihtiyaçları ve stabilizasyon çalışmalarını kapsamaktadır. Orta vadede sunulan hizmetler, psikoeğitim ve paylaşım gruplarını, uzun vadede sunulan hizmetler ise afetin etkileri nedeniyle ruhsal sorun geliştiren bireylere yönelik terapi süreçlerini içermektedir. Bu müdahaleleri sunan meslek elemanlarının ise görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları kurumsal ve duygusal sorunlara yönelik çözümlerin, çalışana destek boyutunda yürütülen sosyal faaliyetlerden ibaret olduğu bilinmektedir. Bu nedenle psikososyal destek kapsamında yürütülen faaliyetler de görev alan bütün personele yönelik psikolojik sağaltım görevini yürütecek ekiplere ihtiyaç olduğu düşünülmektedir

KAYNAKÇA

- AFAD-Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (2023). T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı 2014-2023 iklim değişikliği ve buna bağlı afetlere yönelik yol haritası belgesi <https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/3920/xfiles/iklim-son.pdf> adresinden 12 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.
- APA (2020). Building your resilience. <https://www.apa.org/topics/resilience/building-your-resilience> adresinden 8 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Adams, V., Van Hattum, T. ve English, D. (2009). Chronic disaster syndrome: Displacement, disaster capitalism, and the eviction of the poor from New Orleans. *American Ethnologist*, 36(4), 615-636. DOI: 10.1111/j.1548-1425.2009.01199.x
- Artiga, S., ve Hinton, E. (2018). Beyond health care: the role of social determinants in promoting health and health equity. *Kaiser Family Foundation*, (10), 2-13.

- Anwar, J., Mpofu, E., Matthews, L. R. ve Brock, K. E. (2013). Risk factors of posttraumatic stress disorder after an earthquake disaster. *The Journal Of Nervous And Mental Disease*, 201(12), 1045-1052. DOI: 10.1097/NMD.0000000000000060
- Barry, M. M. (2009). Addressing the determinants of positive mental health: concepts, evidence and practice. *International Journal of Mental Health Promotion*, 11(3), 4-17. DOI: 10.1080/14623730.2009.9721788
- Bender, W. N., ve Sims, R. (2007). Helping kids exposed to population-wide trauma. *Teaching Exceptional Children*, 40(1), 40-47.
- Bolton, D., O'Ryan, D., Udwin, O., Boyle, S. ve Yule, W. (2000). The long-term psychological effects of a disaster experienced in adolescence: II: General psychopathology. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41(4), 513-523. DOI: 10.1177/004005990704000105
- Bradshaw, S. (2015). Engendering development and disasters. *Disasters*, 39(1), 54-75. DOI: 10.1111/disa.12111
- Bradshaw, S. ve Fordham, M. (2015). Double disaster: Disaster through a gender lens. J. F. Shroder, A. E. Collins ve J. Jayawickrama (Ed.), *Hazards, risks, and disasters in society* (s. 233-251) içinde. Academic Press. DOI: 10.1016/B978-0-12-396451-9.00014-7
- Brewin, C. R., Andrews, B. ve Valentine, J. D. (2000). Meta-analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults. *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 68(5), 748. DOI: 10.1037/0022-006X.68.5.748
- Brooks, S. K., Dunn, R., Amlôt, R., Greenberg, N. ve Rubin, G. J. (2018). Training and post-disaster interventions for the psychological impacts on disaster-exposed employees: a systematic review. *Journal of Mental Health*, (1), 1-25. DOI: 10.1080/09638237.2018.1437610
- Brown, R. C., Witt, A., Fegert, J. M., Keller, F., Rassenhofer, M. ve Plener, P. L. (2017). Psychosocial interventions for children and adolescents after man-made and natural disasters: a meta-analysis and systematic review. *Psychological Medicine*, 47(11), 1893-1905. DOI: 10.1017/S0033291717000496
- Bryant, R. A., Gallagher, H. C., Gibbs, L., Pattison, P., MacDougall, C., Harms, L., ... ve Lusher, D. (2017). Mental health and social networks after disaster. *American Journal of Psychiatry*, 174(3), 277-285. DOI: 10.1176/appi.ajp.2016.15111403
- Chemtob, C. M., Nakashima, J. ve Carlson, J. G. (2002). Brief treatment for elementary school children with disaster-related posttraumatic stress disorder: A field study. *Journal Of Clinical Psychology*, 58(1), 99-112. DOI: 10.1002/jclp.1131
- Cherry, K. E., Brown, J. S., Marks, L. D., Galea, S., Volaufova, J., Lefante, C., ... ve Louisiana Healthy Aging Study. (2011). Longitudinal assessment of cognitive and psychosocial functioning after Hurricanes Katrina and Rita: exploring disaster impact on middle-aged, older, and oldest-old adults. *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 16(3-4), 187-211. DOI: 10.1111/j.1751-9861.2011.00073.x
- Citraningtyas, T., MacDonald, E. ve Herrman, H. (2010). A second tsunami: The ethics of coming into communities following disaster. *Asian Bioethics Review*, 2(2), 108-123.

- Danese, A., Smith, P., Chitsabesan, P. ve Dubicka, B. (2020). Child and adolescent mental health amidst emergencies and disasters. *The British Journal of Psychiatry*, 216(3), 159-162. DOI: 10.1192/bjp.2019.244
- Demircioğlu, M., Şeker, Z. ve Aker, A. T. (2019). Psikolojik ilk yardım: Amaçları, uygulanaşı, hassas gruplar ve uyulması gereken etik kurallar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(3), 351-362. DOI: 10.18863/pgy.456301
- Deville, G. J., Wright, R. ve Varker, T. (2009). Vicarious trauma, secondary traumatic stress or simply burnout? Effect of trauma therapy on mental health professionals. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 43(4), 373-385. DOI: 10.1080/00048670902721079
- Diakakis, M., Deligiannakis, G., Katsetsiadou, K. ve Lekkas, E. (2015). Hurricane Sandy mortality in the Caribbean and continental North America. *Disaster Prevention and Management*, 24(1), 132-148. DOI: 10.1108/DPM-05-2014-0082
- Duggan, S., Deeny, P., Spelman, R. ve Vitale, C. T. (2010). Perceptions of older people on disaster response and preparedness. *International Journal of Older People Nursing*, 5(1), 71-76. DOI: 10.1111/j.1748-3743.2009.00203.x
- Elwood, L. S., Mott, J., Lohr, J. M. ve Galovski, T. E. (2011). Secondary trauma symptoms in clinicians: A critical review of the construct, specificity, and implications for trauma-focused treatment. *Clinical Psychology Review*, 31(1), 25-36. DOI: 10.1016/j.cpr.2010.09.004
- Etiler, N. (2012). Afetlerde Sık Karşılaşılan Sorunlar. M. Karaböcüoğlu, H. L. Yılmaz, M. Duman (Ed.), *Çocuk Acil Tıp* (s. 1-15) içinde. İstanbul Tıp Kitabevi.
- Fan, F., Zhou, Y. ve Liu, X. (2017). Sleep disturbance predicts posttraumatic stress disorder and depressive symptoms: a cohort study of Chinese adolescents. *The Journal Of Clinical Psychiatry*, 78(7), 19701. DOI: 10.4088/JCP.15m10206
- Fisher, J., ve Herrman, H. (2009). Gender, social policy and implications for promoting women's mental health. P. S. Chandra vd., (Ed.), *Contemporary topics in women's mental health* (s. 499-506) içinde. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Fothergill, A. ve Peek, L. A. (2004). Poverty and disasters in the United States: A review of recent sociological findings. *Natural Hazards*, 32, 89-110. DOI: 10.1023/B:NHAZ.0000026792.76181.d9
- Fullerton, C. S., McKibben, J. B., Reissman, D. B., Scharf, T., Kowalski-Trakofler, K. M., Shultz, J. M. ve Ursano, R. J. (2013). Posttraumatic stress disorder, depression, and alcohol and tobacco use in public health workers after the 2004 Florida hurricanes. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 7(1), 89-95. DOI: 10.1017/dmp.2013.6
- Fussell, E. ve Lowe, S. R. (2014). The impact of housing displacement on the mental health of low-income parents after Hurricane Katrina. *Social Science & Medicine*, 113, 137-144. DOI: 10.1016/j.socscimed.2014.05.025
- Galea S, Nandi A, Vlahov D. . (2005). The epidemiology of posttraumatic stress disorder after disasters. *Epidemiol Review*, 27, 78-91. DOI: 10.1093/epirev/mxi003
- Gallagher, S. ve McGilloway, S. (2008). Living in critical times: The impact of critical incidents on frontline ambulance personnel: A qualitative perspective. *International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience*, 9(3), 215-224.

- Généreux M., Lafontaine, M. ve Eykelbosh, A. (2019). From science to policy and practice: A critical assessment of knowledge management before, during, and after environmental public health disasters. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 16(4), 587.
- Gillespie, G. L., Bresler, S., Gates, D. M. ve Succop, P. (2013). Posttraumatic stress symptomatology among emergency department workers following workplace aggression. *Workplace Health & Safety*, 61(6), 247-254. DOI: 10.1177/216507991306100603
- Ghahramanlou, M. ve Brodbeck, C. (2000). Predictors of secondary trauma in sexual assault trauma counselors. *International Journal Of Emergency Mental Health*, 2(4), 229-240.
- Goldmann E. ve Galea S. (2014). Mental health consequences of disasters. *Ann Rev Public Health*. 35, 169-83. DOI: 10.1146/annurev-publhealth-032013-182435
- Gray, M. J., Maguen, S. ve Litz, B. T. (2004). Acute psychological impact of disaster and large-scale trauma: Limitations of traditional interventions and future practice recommendations. *Pre-hospital and Disaster Medicine*, 19(1), 64-72. DOI: 10.1017/S1049023X00001497
- Grotberg, E. H. (2001). Resilience programs for children in disaster. *Ambulatory Child Health*, 7(2), 75-83. DOI: 10.1046/j.1467-0658.2001.00114.x
- Hallegatte, S., Vogt-Schilb, A., Bangalore, M. ve Rozenberg, J. (2016). *Unbreakable: building the resilience of the poor in the face of natural disasters*. World Bank Publications.
- Halpern, J., Maunder, R. G., Schwartz, B. ve Gurevich, M. (2012). Identifying, describing, and expressing emotions after critical incidents in paramedics. *Journal of Traumatic Stress*, 25(1), 111-114. DOI: 10.1002/jts.21662
- Hensel, J. M., Ruiz, C., Finney, C. ve Dewa, C. S. (2015). Meta-analysis of risk factors for secondary traumatic stress in therapeutic work with trauma victims. *Journal of Traumatic Stress*, 28(2), 83-91. DOI: 10.1002/jts.21998
- Herrman, H. (2012). Promoting mental health and resilience after a disaster. *Journal of Experimental & Clinical Medicine*, 4(2), 82-87. DOI: 10.1016/j.jecm.2012.01.003
- Herrman, H. ve Jané-Llopis, E. (2012). The status of mental health promotion. *Public Health Reviews*, 34, 1-21. DOI: 10.1007/BF03391674
- Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., ... ve Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 70(4), 283-315. DOI: 10.1521/psyc.2007.70.4.283
- Hooper, C., Craig, J., Janvrin, D. R., Wetsel, M. A. ve Reimels, E. (2010). Compassion satisfaction, burnout, and compassion fatigue among emergency nurses compared with nurses in other selected inpatient specialties. *Journal of Emergency Nursing*, 36(5), 420-427. DOI: 10.1016/j.jen.2009.11.027
- Hull, A. M., Alexander, D. A. ve Klein, S. (2002). Survivors of the Piper Alpha oil platform disaster: long-term follow-up study. *The British Journal of Psychiatry*, 181(5), 433-438. DOI: 10.1192/bjp.181.5.433
- Ivers, L. C., & Ryan, E. T. (2006). Infectious diseases of severe weather-related and flood-related natural disasters. *Current Opinion in Infectious Diseases*, 19(5), 408-414. DOI: 10.1097/O1.qco.0000244044.85393.9e

- United Nations Publications International Strategy for Disaster Reduction(UN-IDSR). (2004). Living with risk: A global review of disaster reduction initiatives. Geneva.
- Jenkins, S. R. ve Baird, S. (2002). Secondary traumatic stress and vicarious trauma: A validation study. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 15(5), 423-432. DOI: 10.1023/A:1020193526843
- Jia, Z., Tian, W., Liu, W., Cao, Y., Yan, J. ve Shun, Z. (2010). Are the elderly more vulnerable to psychological impact of natural disaster? A population-based survey of adult survivors of the 2008 Sichuan earthquake. *BMC Public Health*, 10(1), 1-11. DOI: 10.1186/1471-2458-10-172
- Kar, N. (2009). Psychological impact of disasters on children: review of assessment and interventions. *World Journal Of Pediatrics*, 5, 5-11. DOI: 10.1007/s12519-009-0001-x
- Kar, N. (2010). Indian research on disaster and mental health. *Indian Journal of Psychiatry*, 52(Suppl1), 286-290. DOI: 10.4103/0019-5545.69254
- Kessler, R. C., Aguilar-Gaxiola, S., Alonso, J., Benjet, C., Bromet, E. J., Cardoso, G., ... ve Koenen, K. C. (2017). Trauma and PTSD in the WHO world mental health surveys. *European Journal of Psychotraumatology*, 8(sup5), 1353383. DOI: 10.1080/20008198.2017.1353383
- Khashaba, E. O., El-Sherif, M. A. F., Ibrahim, A. A. W., ve Neatmatallah, M. A. (2014). Work-related psychosocial hazards among emergency medical responders (EMRS) in Mansoura city. *Indian Journal Of Community Medicine: Official Publication Of Indian Association Of Preventive & Social Medicine*, 39(2), 103. DOI: 10.4103/0970-0218.132733
- King, D. W., Taft, C., King, L. A., Hammond, C. ve Stone, E. R. (2006). Directionality of the association between social support and Posttraumatic Stress Disorder: A longitudinal investigation 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(12), 2980-2992. DOI: 10.1111/j.0021-9029.2006.00138.x
- Kreimer, A. (2001). Social and economic impacts of natural disasters. *International Geology Review*, 43(5), 401-405.
- Lavoie, S., Talbot, L. R., Mathieu, L., Dallaire, C., Dubois, M. F. ve Courcy, F. (2016). An exploration of factors associated with post-traumatic stress in ER nurses. *Journal of Nursing Management*, 24(2), 174-183. DOI: 10.1111/jonm.12294
- Lee, E. ve Lee, H. (2019). Disaster awareness and coping: Impact on stress, anxiety, and depression. *Perspectives in Psychiatric Care*, 55(2). DOI: 10.1111/ppc.12351
- Leung, T., Schmidt, F. ve Mushquash, C. (2023). A personal history of trauma and experience of secondary traumatic stress, vicarious trauma, and burnout in mental health workers: A systematic literature review. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 15(Suppl 2), S213–S221. DOI: 10.1037/tra0001277
- Lewis, B. ve Maguire, R. (2016). A human rights-based approach to disaster displacement in the Asia-Pacific. *Asian Journal of International Law*, 6(2), 326-352. DOI: 10.1017/S2044251315000168
- Liu, B., Tarigan, L. H., Bromet, E. J. ve Kim, H. (2014). World Trade Center disaster exposure-related probable posttraumatic stress disorder among responders and civilians: a meta-analysis. *Plos One*, 9(7), e101491. DOI: 10.1371/journal.pone.0101491

- Makwana, N. (2019). Disaster and its impact on mental health: A narrative review. *Journal Of Family Medicine And Primary Care*, 8(10), 3090- 3095. DOI: 10.4103/jfmipc.jfmipc_893_19
- Mao, W. ve Agyapong, V. I. (2021). The role of social determinants in mental health and resilience after disasters: Implications for public health policy and practice. *Frontiers In Public Health*, 9, 658528. DOI: 10.3389/fpubh.2021.658528
- Marshall, C. (2022). The Inter-Agency Standing Committee (IASC) guidelines on mental health and Psychosocial support (MHPSS) in emergency settings: a critique. *International Review of Psychiatry*, 34(6), 604-612. DOI: 10.1080/09540261.2022.2147420
- Marthoenis, M., Meutia, I., Fathiariani, L. ve Sofyan, H. (2018). Prevalence of depression and anxiety among college students living in a disaster-prone region. *Alexandria Journal of Medicine*, 54(4), 337-340.
- Maslach, C. ve Leiter, M. P. (2006). *Burnout*. Stress and quality of working life: current perspectives in occupational health, 37, 42-49.
- McAdam, J. (2020). Displacing evacuations: A blind spot in disaster displacement research. *Refugee Survey Quarterly*, 39(4), 583-590. DOI: 10.1093/rsq/hdaa017
- McFarlane, A.C. (1989). The etiology of post-traumatic morbidity: predisposing, precipitating and perpetuating factors. *The British Journal of Psychiatry*. 154(2), 221–228. DOI: 10.1192/bjp.154.2.221
- McFarlane, A.C. ve Williams, R. (2012). Mental health services required after disasters: learning from the lasting effects of disasters. *Depression Research Treatment*, 2012. DOI: 10.1155/2012/970194
- Mills, L. D. ve Mills, T. J. (2005). Symptoms of post-traumatic stress disorder among emergency medicine residents. *The Journal of Emergency Medicine*, 28(1), 1-4. DOI: 10.1016/j.jemermed.2004.05.009
- Morganstein, J. C. ve Ursano, R. J. (2020). Ecological disasters and mental health: causes, consequences, and interventions. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 1. DOI: 10.3389/fpsy.2020.00001
- Neumayer, E. ve Plümper, T. (2007). The gendered nature of natural disasters: The impact of catastrophic events on the gender gap in life expectancy, 1981–2002. *Annals of the association of American Geographers*, 97(3), 551-566. DOI: 10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x
- Naushad, V. A., Bierens, J. J., Nishan, K. P., Firjeeth, C. P., Mohammad, O. H., Maliyakkal, A. M., ...ve Schreiber, M. D. (2019). A systematic review of the impact of disaster on the mental health of medical responders. *Prehospital And Disaster Medicine*, 34(6), 632-643. DOI: 10.1017/S1049023X19004874
- Newell, J. M. ve MacNeil, G. A. (2010). Professional burnout, vicarious trauma, secondary traumatic stress, and compassion fatigue. *Best Practices In Mental Health*, 6(2), 57-68.
- Norris, F. H. ve Murrell, S. A. (1988). Prior experience as a moderator of disaster impact on anxiety symptoms in older adults. *American Journal of Community Psychology*, 16(5), 665-683. DOI: 0091-0562/88/1000-0665\$06.00/0
- Norris, F.H. ve Wind, L.E.(2009). The experience of disaster: trauma, loss, adversities and community effects. Y. Neria vd., (Ed.), *Mental health and disasters*, (s. 29-44) içinde. Cambridge University Press.

- Norris, F. H., Friedman, M. J., Watson, P. J., Byrne, C. M., Diaz, E. ve Kaniasty, K. (2002). 60,000 disaster victims speak: Part I. An empirical review of the empirical literature, 1981—2001. *Psychiatry*, 65(3), 207-239. DOI: 10.1521/psyc.65.3.207.20173
- North, C. S., Oliver, J. ve Pandya, A. (2012). Examining a comprehensive model of disaster-related posttraumatic stress disorder in systematically studied survivors of 10 disasters. *American Journal of Public Health*, 102(10), 40-48. DOI: 10.2105/AJPH.2012.300689
- WHO. Gender and Health in Disasters. (2002). Available online at: https://www.who.int/gender/other_health/genderdisasters.pdf adresinden 7 Eylül 2023 tarihinde alınmıştır.
- Varol, N. ve Buluş-Kırıkkaya, E. (2017). Afetler karşısında toplum dirençliliği. *Resilience*, 1(1), 1-9.
- Cangöl-Söğüt, S. (2023). Afetler ve halk sağlığı. H. Uyar-Hazar (Ed.), *Sağlık ve bilim 2023: Hemşirelik-I* (s. 9-16) içinde. Efe Akademi.
- Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Karancı, A. N. (2008). Afet zararlarını azaltmada psikolojinin önemi. M. Kadioğlu ve E. Özdamar (Ed.), *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri* (s. 51-58) içinde. JICA Türkiye Ofisi.
- Orui, M., Ueda, Y., Suzuki, Y., Maeda, M., Ohira, T., Yabe, H., et al. (2017). The Relationship between starting to drink and psychological distress, sleep disturbance after the Great East Japan earthquake and nuclear disaster: the Fukushima health management survey. *Int J Environ Res Public Health*, 14(10), 1281. DOI: 10.3390/ijerph14101281
- Otto, K., Boos, A., Dalbert, C., Schöps, D. ve Hoyer, J. (2006). Posttraumatic symptoms, depression, and anxiety of flood victims: The impact of the belief in a just world. *Personality and Individual Differences*, 40(5), 1075-1084. DOI: 10.1016/j.paid.2005.11.010
- Quarantelli, E. L. (1988). Disaster crisis management: A summary of research findings. *Journal of Management Studies*, 25(4), 373-385. DOI: 10.1111/j.1467-6486.1988.tb00043.x
- Özdemir, O., Boysan, M., Ozdemir, P. G. ve Yilmaz, E. (2015). Relationships between posttraumatic stress disorder (PTSD), dissociation, quality of life, hopelessness, and suicidal ideation among earthquake survivors. *Psychiatry Research*, 228(3), 598-605. DOI: 10.1016/j.psychres.2015.05.045
- Paterson, D. L., Wright, H., & Harris, P. N. (2018). Health risks of flood disasters. *Clinical Infectious Diseases*, 67(9), 1450-1454. DOI: 10.1093/cid/ciy227
- Peek, L., Abramson, D. M., Cox, R. S., Fothergill, A. ve Tobin, J. (2018). *Children and disasters*. Handbook of disaster research, 243-262. DOI: 10.1007/978-3-319-63254-4_13
- Penrose, A. ve Takaki, M. (2006). Children's rights in emergencies and disasters. *The Lancet*, 367(9511), 698-699. DOI: 10.1016/S0140-6736(06)68272-X
- Perrin, M. A., DiGrande, L., Wheeler, K., Thorpe, L., Farfel, M., VE Brackbill, R. (2007). Differences in PTSD prevalence and associated risk factors among World Trade Center disaster rescue and recovery workers. *American Journal of Psychiatry*, 164(9), 1385-1394. DOI: 10.1176/appi.ajp.2007.06101645

- Rafiey, H., Momtaz, Y. A., Alipour, F., Khankeh, H., Ahmadi, S., Sabzi Khoshnami, M. ve Haron, S. A. (2016). Are older people more vulnerable to long-term impacts of disasters?. *Clinical Interventions in Aging*, 1791-1795. DOI: 10.2147/CIA.S122122
- Rauvola, R. S., Vega, D. M. ve Lavigne, K. N. (2019). Compassion fatigue, secondary traumatic stress, and vicarious traumatization: A qualitative review and research agenda. *Occupational Health Science*, 3, 297-336. DOI: 10.1007/s41542-019-00045-1
- Reyes, G. ve Elhai, J. D. (2004). Psychosocial interventions in the early phases of disasters. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 41(4), 399. DOI: 10.1037/0033-3204.41.4.399
- Seo, J. ve Kim, M. (2021). A prediction model for quality of life by resilience in disaster female victims. *Korean Journal of Adult Nursing*, 33(6), 639-648. DOI: 10.7475/kjan.2021.33.6.639
- Silove, D. ve Bryant, R. (2006). Rapid assessments of mental health needs after disasters. *Jama*, 296(5), 576-578. DOI:10.1001/jama.296.5.576
- Sims, A. ve Sims, D. (1998). The phenomenology of post-traumatic stress disorder: A symptomatic study of 70 victims of psychological trauma. *Psychopathology*, 31(2), 96-112. DOI: 10.1159/000029029
- Somville, F. J., De Gucht, V. ve Maes, S. (2016). The impact of occupational hazards and traumatic events among Belgian emergency physicians. *Scandinavian Journal Of Trauma, Resuscitation And Emergency Medicine*, 24(1), 1-10. DOI: 10.1186/s13049-016-0249-9
- Sugar, M. (1989). Children in a disaster: An overview. *Child Psychiatry and Human Development*, 19, 163-179.
- Thalheimer, L., Simperingham, E., & Jjemba, E. W. (2022). The role of anticipatory humanitarian action to reduce disaster displacement. *Environmental Research Letters*, 17(1), 014043. DOI: 10.1088/1748-9326/ac4292
- Thompson, M. P., Norris, F. H. ve Hanacek, B. (1993). Age differences in the psychological consequences of Hurricane Hugo. *Psychology and Aging*, 8(4), 606. DOI: 10.1037/0882-7974.8.4.606-616.
- Tominaga, Y., Goto, T., Shelby, J., Oshio, A., Nishi, D. ve Takahashi, S. (2020). Secondary trauma and posttraumatic growth among mental health clinicians involved in disaster relief activities following the 2011 Tohoku earthquake and tsunami in Japan. *Counselling Psychology Quarterly*, 33(4), 427-447. DOI: 10.1080/09515070.2019.1639493
- Yılmaz, B. (2007). Yardım çalışanlarında travmatik stres. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10(3).
- Ursano, R. J., Fullerton, C. S., Weisaeth, L. ve Raphael, B. (2007). *Individual and community responses to disasters*. Textbook of disaster psychiatry, 3-26.
- Van Ommeren, M., Saxena, S., & Saraceno, B. (2005). Mental and social health during and after acute emergencies: emerging consensus?. *Bulletin of the World Health Organization*, 83(1), 71-75. Ref. No. 03-009951
- World Health Organization (2002). Gender and Health in Disasters. https://www.who.int/gender/other_health/genderdisasters.pdf adresinden 07.09.2023 tarihinde alınmıştır.
- Wong, M. M. R. ve Said, A. M. (2020). Consequences of the 2004 Indian ocean tsunami in Malaysia. *Safety Science*, 121, 619-631. DOI: 10.1016/j.ssci.2019.05.016

- World Health Organization. (2005). *Department of mental health, Substance Abuse*. World Health Organization.
- Zhen, R., Quan, L. ve Zhou, X. (2018). Fear, negative cognition, and depression mediate the relationship between traumatic exposure and sleep problems among flood victims in China. *Psychol Trauma: Theory Res Pract Policy*, 10(5), 602–9. DOI: 10.1037/tra0000331
- Zoraster, R. M. (2010). Vulnerable populations: Hurricane Katrina as a case study. *Prehospital and Disaster Medicine*, 25(1), 74-78. DOI: 10.1017/S1049023X00007718

ÇOCUK YAŞTA, ERKEN VE ZORLA EVLİLİKLER SORUN ALANINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Başak Düzel

GİRİŞ

Çocuk yaşta, erken yaşta ve zorla evlilikler, bireylerin gelişimine uygun olmayan bir dönemde hazır olmadığı roller yüklenerek mağduru edildiği, dünyada ve ülkemizde varlığını devam ettiren önemli bir sosyal sorundur. Çocuk evlilikleri veya çocuk gelinler olarak adlandırılan 18 yaş altı evliliklere ilişkin veriler, dünyada hali hazırda 18 yaşından önce evlenmiş yaklaşık 650 milyon kız çocuğu ve kadının var olduğunu, her yıl yaklaşık 12 milyon kız çocuğunun 18 yaşından önce evlendirildiğini ve önlem alınmadığı takdirde 2030'a kadar 150 milyon kız çocuğunun daha erken yaş evlilik mağduru olabileceğini göstermektedir (UNICEF, 2023). Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir çocuk hakları ihlali ve istismarı olarak yakıcılığını sürdüren erken yaş evlilikler bakımından Türkiye'deki durumu ilk evlenme yaşı verilerine göre açıklayan 2021 yılı Türkiye Aile Yapısı Araştırması, evliliğini 18 yaşından önce yapan erkeklerin oranının %4,4, kadınların oranının ise %24,2 olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2022a). Türkiye nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan çocuklar, günümüzde hala ataerkil kültür ve aile yapıları, ekonomik yetersizlikler, yaş ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın da etkisiyle hak ihlalleri ve istismarlara yol açan erken yaşta, zorla evliliklere maruz kalmaktadır. Eğitim, istihdam, siyasal ve sosyal yaşamda kadının güçlendirilmesine yönelik çalışmaların etkisiyle geçmişe oranla azalmakla birlikte göç, ekonomik krizler, iklim değişiklikleri ve afetlerin yıkıcı etkileri de göz önüne alındığında erken yaşta, zorla evlilikler, önleyici çalışmalara ihtiyaç duyulan çok faktörlü bir sorun alanı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu süreçte sosyal sorunların çözümünde bireyi çevreleyen mikro, mezzo ve makro sistemlerin bireyle ve birbirleriyle etkileşimini

çalışmalarının yanı sıra ilgili alanlarda teşvik edici politik düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Kadınların yönetim süreçlerine katılımı güçlendirilmeli, özellikle ataerkil toplumsal yapının hakim olduğu bölgelerde ve kırsal alanlarda kadınların iş yaşamına ve sosyal yaşama katılımını güçlendirecek projeler arttırılmalıdır. Uzun vadeli önleyici çalışmaların yanı sıra gelir düzeyi düşük ailelere sunulan sosyoekonomik destek ve çocuklara yönelik eğitim desteği gibi kısa vadeli destekler reel ekonomik koşullara uygun düzeye çekilerek devam ettirilmelidir. Sorun alanıyla mücadelede ekonomi, siyaset, eğitim, hukuk ve sosyal yaşamda çocukları ve kadınları güçlendirici düzenlemeler bütüncül ve hak temelli bir yaklaşımla değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akço-Bilen, S. (2021). *Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesi temel bilgiler rehberi*. UNPFA
- ASHB (2021). Kadına yönelik şiddetle mücadele IV. ulusal eylem planı 2021-2025, <https://www.aile.gov.tr/media/82082/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-iv-ulusal-eylem-planı-2021-2025.pdf> adresinden 2 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.
- ASHB (2023). Erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele il eylem planları yaygınlaştırılıyor, <https://www.aile.gov.tr/ksgm/haberler/erken-yasta-ve-zorla-evliliklerle-mucadele-il-eylem-planları-yaygınlaştırılıyor/> adresinden 07 Ocak 2023 tarihinde alınmıştır.
- Avrupa Konseyi (2016). Avrupa konseyi çocuk hakları stratejisi 2016-2021, <https://www.aile.gov.tr/media/7643/ak2016-2021-cocuk-hakları-strateji-belgesi-turkce.pdf> adresinden 7 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi evcilik mi? erken ve zorla evlilikler: çocuk gelinler*. International Strategic Research Organization.
- Bronfenbrenner U. (1994). Ecological models of human development. *Readings on the Development of Children*, 2(1), 37-43.
- CEİD (2021). *Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini izleme raporu 2019-2020*. CEİD Yayınları.
- Çocuk Koruma Kanunu- ÇKK (2005). T. C. Resmi Gazete, 5395, 03 Temmuz 2005.
- Dedeoğlu, S. (2009). Türkiye'de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı. *Çalışma ve Toplum Dergisi* (21), 41-54.
- Doğan-Koroğlu E. (2014). *En az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde erken yaşta evliliklerle mücadele ve Türkiye uygulamaları* [Uzmanlık Tezi]. Ankara.
- Düzel, B. (2022). *Sosyal hizmet bakış açısıyla erken yaşta evlilikler Bitlis ili örneği*. Nobel Yayıncılık.
- Ergöçmen, A. B., Keskin, F. ve Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2020). *Türkiye'de çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler 1993-2018 Türkiye nüfus ve sağlık araştırmaları veri analizi*. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNPFA). <https://turkiye.unpfa.org/tr/publications/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-erken-ve-zorla-evlilikler> adresinden 7 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.

- Euronews (2023). İngiltere ve Galler'de resmi evlenme yaşını 18'e yükselten yasa yürürlüğe girdi. <https://tr.euronews.com/2023/02/27/ingiltere-ve-gallerde-resmi-evlenme-yasini-18e-yukselten-yasa-yururluge-girdi> adresinden 7 Temmuz.2023 tarihinde alınmıştır.
- European Parliament (2020). Combating child marriage in germany, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-005357_EN.html#def1 adresinden 2 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- Evening Standard (2023). <https://www.standard.co.uk/news/uk/minimum-marriage-age-worldwide-england-wales-raise-limit-18-civil-partnership-b1063349.html> adresinden 16 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.
- Evlendirme Yönetmeliği (1985). T. C. Resmi Gazete, 1039, 7 Kasım 1985.
- Gezer-Tuğrul, Y. (2018). Erken yaşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. *Sosyoloji Notları*, 1(2), 2-38.
- Girls Not Brides (2023). Why it happens, <https://www.girlsnotbrides.org/about-child-marriage/why-child-marriage-happens/> adresinden 2 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- Girls Not Bridge (2021). Child marriage atlas. <https://www.girlsnotbrides.org/learning-resources/child-marriage-atlas/atlas/turkey> adresinden 3 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- Greijer, S. ve Doek, J. (2019). *Çocukların cinsel sömürü ve cinsel istismardan korunması terimler ve kavramlar kılavuzu*. ECPAT International, Uluslararası Çocuk Merkezi- ECPAT.
- HÜNEE (2015). *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. Elma Teknik Basım.
- IPPF (2006). *Ending child marriage: a guide for global policy action*. IPPF.
- KAMER (2015). Hane Ziyaretleri Verileri 2015, https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=256 adresinden 3 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- KEFEK (2010). *Erken yaşta evlilikler hakkında komisyon raporu*. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2088> adresinden 3 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.
- KEFEK (2011). *Çocuk cinsiyeti nedeniyle kadın üzerinde oluşturulan psikolojik şiddet, başlık parası ve geleneksel evlilikler hakkında komisyon raporu*. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2293> adresinden 3 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- Köseli, A. ve Çelik, K. (2020). *Çocuk yaşta erken ve zorla evliliklerin sağlık riskleri ve sonuçlarına çok sektörlü yaklaşım*. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA).
- KSGM (2007). *Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele ulusal eylem planı 2007-2010*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- KSGM (2010). *Toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planı 2008-2013*. Ankara.
- OECD (2019). States of fragility 2018 highlights, https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/OECD%20Highlights%20documents_web.pdf adresinden 6 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- Özkan, M. S. (2013). Erken yaşta evliliklerin önlenmesi konusunda yargının üstlenebileceği rol. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*(8) <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/179484> adresinden 03 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- Resmi Gazete (2014). Kalkınma Bakanlığı'nun uygun görüşüyle ulusal çocuk hakları strateji ve eylem planı (2013-2017)'nda yapılan revizyon değişiklikleri. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140708-12-1.pdf> adresinden 20 Mart 2023 tarihinde alınmıştır.

- Sağlık Bakanlığı (2005). *Cinsel sağlık ve üreme sağlığı sağlık sektörü için ulusal stratejik eylem planı 2005-2015*. T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Sözer, H. (2020). Bir Çocuk İstismarı Formu Olarak Çocuk Evlilikleri: Kültüre Sığınmanın Sınırları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 157-191.
- Terzioğlu H. (2015). Erken yaşta ve zorla kurulan evlilikler (çocuk gelin) İslam dini özelinde referans bulabilir mi?. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 15-33.
- Tosun, Z. (2021). *Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesi temel bilgiler rehberi*. UNPFA.
- Tuna-Uysal, M., Tan-Eren G. ve Şimşek E. (2019). Sosyo-kültürel özellikler bağlamında erken evlilikler: Ağrı örneği. *Mediterranean Journal Of Humanities*, 9(1), 349-375.
- TÜİK (2022a). Türkiye aile yapısı araştırması 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813#:~:text=%C4%B0lk%20evlenme%20ya%C5%9F%C4%B1%20cinsiyete%20g%C3%B6re,oran%C4%B1%20%23%2C0%20oldu> adresinden 7 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.
- TÜİK (2022b). İstatistiklerle Çocuk 2021. <https://archive.is/cCgca>, adresinden 21 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türk Ceza Kanunu-TCK (2004). T.C. Resmi Gazete, 25611, 26 Eylül 2004.
- Türk Medeni Kanunu-TMK (2001). T. C. Resmi Gazete, 24607, 8 Aralık 2011.
- UN Women (2021). Çocuk Yaşta, Erken Zorla Evliliklere İlişkin Erkek Algısı Araştırma Raporu, https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2021/3/Report%20on%20Reserach%20of%20Male%20Perception%20on_CEFM_BASKI-min.pdf adresinden 30 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.
- Unchained At Last (2021). About child marriage in the U.S., <https://www.unchainedatlast.org/laws-to-end-child-marriage/> adresinden 2 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- UNICEF (2019). 115 million boys and men around the world married as children. <https://www.unicef.org/press-releases/115-million-boys-and-men-around-world-married-children-unicef> 02 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- UNICEF (2020). <https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/8smartnotedesign.pdf> adresinden 2 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır.
- UNICEF (2021a). Child marriage database. https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2019/08/Child-marriage-database_Mar2021.xlsx adresinden 7 Şubat 2023 tarihinde alınmıştır.
- UNICEF (2021b). Towards ending child marriage global trends and profiles of progress. <https://data.unicef.org/resources/towards-ending-child-marriage/> adresinden 8 Eylül 2023 tarihinde alınmıştır.
- UNICEF (2023). UNICEF: Küresel düzeyde yaşanan çok sayıda kriz, çocuk yaşta evliliklerle mücadeleyi zorlaştırıyor. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-k%C3%BCresel-d%C3%BCzeyde-ya%C5%9Ffanan-%C3%A7ok-say%C4%B1da-kriz-%C3%A7ocuk-ya%C5%9Fta-evliliklerle-m%C3%BCadeleyi> adresinden 17 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.
- Yiğit, T. (2017). *İmkansız bir yaşam çocuk evlilikler*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Yüksel H. ve Yüksel M. (2014). Çocuk ihmali ve istismarı bağlamında Türkiye'de çocuk gelinler gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-24.

ULUSLARARASI TERÖRİZM

Erol Bulut

GİRİŞ

Terörizm, örgütsel bir yapının sivil hedeflere karşı şiddet vasıtasıyla toplumda korku ve panik havası oluşturarak siyasal hedeflerini zorla gerçekleştirme amacındaki eylemleridir. Bu çerçevede diğer şiddet olaylarından terörizmi ayıran özellikler; örgütsel bir yapıya sahip olması, sivil hedeflere yönelik olması, toplumda korku/panik yaratma amacı gütmesi ve siyasal amaçlar içermesidir (Cirhinlioğlu, 2004: 32).

Terörizm temelde devlet terörü ve ideolojik terör olmak üzere ikiye ayrılabilir. Devlet terörü, devlet veya uzantıları yoluyla sivil halk üzerine uygulanan terör eylemleridir. İdeolojik terör ise devlet dışı unsurların ya da örgütleri tarafından uygulanan terör eylemleri için kullanılmaktadır (Cirhinlioğlu, 2004). Etnik temelli terör sağ terör, sol terör vb. ideolojik terör içerisinde yer almaktadır.

Diğer taraftan ulusal ve uluslararası boyutta terörizmden bahsedilebilir. Ancak küreselleşme ve iletişim olanaklarının arttığı günümüz dünyasında ulusal ve uluslararası boyutları birbirinden tamamen ayırabilmek zordur. Çünkü belli bir ülke ve toplumdaki siyasal amaçları doğrultusunda şiddet eylemi uygulayan terör örgütlerinin; parasal kaynak bulma, savaşçı devşirme, ideolojik çıkarları çatışan farklı ülkelerden destek alma ve sığınma gibi uluslararası özellikler göstermektedirler. Bu nedenle terörizmin tarihi binlerce yıl öncesine dayandırılmakla birlikte modernizm ve küreselleşme ile büyük bir tehdit haline geldiği gözlemlenmektedir. Özellikle teknolojinin nimetlerinden yararlanan terörizm hızlı bir ivme kazanmıştır. Ülkelerin kendi aralarındaki ideolojik ve ekonomik çatışmalar, terörizmin yükselişinde en önemli nedenlerdendir. Örneğin PKK terör örgütü, bölgesel düzeyde eylemleri ile ön plana çıkmakla birlikte Avrupa ülkelerindeki faaliyetleri çerçeve-

KAYNAKÇA

- Baffa, R. C. vd. (2019). *Defining and understanding the next generation of salafi-jihadis*. RAND Corporation, Santa Monica, <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE341.html> adresinden 10 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır.
- Bardwell, H. ve Iqbal, M. (2020). The economic impact of terrorism from 2000 to 2018. *Peace Econ. Peace Sci. Pub. Pol*, 27(2): 227-261.
- Berrebi, C. (2007). Evidence about the link between education, poverty and terrorism among Palestinians. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, The Berkeley Electronic Press, 13(1), 1-36.
- Bjorgo, T. (2005). Introduction. T. Bjorgo (Ed.), *Root causes of terrorism: Myths, reality and ways forward* (s. sayfa aralıkları) içinde. Routledge.
- Cirhinlioğlu, Z. (2004), *Terör ve toplum*. Gündoğan Yayınları.
- Crenshaw, M. (1981). The causes of terrorism. *Comparative Politics*, 13(4), 379-99.
- Crenshaw, M. (1987). Theories of terrorism: instrumental and organizational approaches. *Journal of Strategic Studies*, 10(4), 13-31.
- Dede, Ö. ve Tansü, Y. E. (2020). IŞİD terör örgütü'nün Türkiye'deki dijital propagandası: Konstantiniye Dergisi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 7(16), 106-24.
- ETR (2022), *Ecological threat report 2022: Analysing ecological threats*. Resilience & Peace, Institute for Economics & Peace.
- Evans, A. T. ve Williams, H. J. (2022). How Extremism Operates Online. RAND Corporation, www.rand.org/t/PEA1458-2 adresinden 12 Temmuz 2023 tarihinde alınmıştır.
- GTI (2020). *Global terrorism index 2020: Measuring the impact of terrorism*. Institute for Economics & Peace.
- GTI (2022), *Global terrorism index 2022: Measuring the impact of terrorism*. Institute for Economics & Peace.
- GTI (2023), *Global terrorism index 2023: Measuring the Impact of terrorism*. Institute for Economics & Peace.
- Gupta, D. K. (2006). Tyranny of data: going beyond theories. J. Victoroff (Ed.), *Tangled Roots: social and psychological factors in the genesis of terrorism* (s. 37-50) içinde. IOS Press.
- Gurr, T. R. (2006). Economic factors. L. Richardson (Ed), *The roots of terrorism* (s. 85-101) içinde. Routledge.
- Gurr, T. R. (1970). *Why men rebel*. Princeton University Press.
- Horgan, J. (2003a). The search for the terrorist personality. A. Silke (Ed.), *Terrorists, victims and society: psychological perspectives on terrorism and its consequences* (s. 3-28) içinde. John Wiley.
- Horgan, J. (2003b). Leaving terrorism behind: an individual perspective. A. Silke (Ed.), *Terrorists, victims and society: psychological perspectives on terrorism and its consequences*, (s. 109-130) içinde. John Wiley.
- Krueger, A. B. & Maleckova, J. (2003). Education, poverty and terrorism: is there a causal connection. *Journal of Economic Perspectives*, 17(4), 119-44.

- Laqueur, W. (1977). Interpretations of terrorism: fact, fiction and political science, *Journal of Contemporary History*, 12(1), 1-42.
- Laqueur, W. (2002). Terörizmin yorumlanması. C. Güzel (Ed.), *Silinen Yüzler Karşısında Terör* (s. 95-141) içinde. Ayraç Yayınevi.
- Li, Q. (2005). Does democracy promote or reduce transnational terrorist incidents?. *The Journal of Conflict Resolution*, 49(2), 278-97.
- Li, Q. ve Schaub, D. (2004). Economic globalization and transnational terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, 48(2), 230-258.
- Liang, C. S. (2022). *The technology of terror: from dynamite to the metaverse*. Global Terrorism Index 2022. Institute for Economics and Peace.
- Liang, C. S. (2023). *Terrorist digitalis: preventing terrorists from using emerging technologies*. Global Terrorism Index 2023. Institute for Economics and Peace.
- Mamdani, M. (2005). *İyi Müslüman kötü Müslüman*, (Çev. S. Altınçekiç). 1001 Kitap Yayınları.
- McAllister, B. ve Schmid, A. P. (2011). Theories of terrorism, A. P. Richardson (Ed.), *The routledge handbook of terrorism reaserch* (s. 201-271) içinde. Routledge.
- McCauley, C. ve Moskalenko, S. (2008). Mechanisms of political radicalization: pathways toward terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 20(3), 415-33.
- Post, J. M. (2006). The psychological dynamics of terrorism. L. Richardson (Ed.), *The roots of terrorism* (s. 17-28) içinde. Routledge.
- Post, J. M. (2007). *The mind of the terrorist*. Palgrave Macmillan Press.
- Sageman, M. (2008). *Leaderless jihad: Terror networks in the twenty-first century*. University of Pennsylvania Press.
- Schmid, A. P. (1992). Terrorism and democracy, *Terrorism and Political Violence*, 4(4), 14-25.
- Silke, A. (2003). Becoming a terrorist. A. Silke (Ed.), *Terrorists, victims and society: Psychological perspectives on terrorism and its consequences* (s. 29-54) içinde. John Wiley.
- Silva, J. R. et al. (2020). Addressing the myths of terrorism in America. *International Criminal Justice Review*, 30(3), 302-24.
- Sprinzak, E. (1991). The process of delegitimation: towards a linkage theory of political terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 3(1), 50-68.
- Tololyan, K. (1987). Cultural narrative and the motivation of the terrorist. *Journal of Strategic Studies*, 10(4), 217-233.
- Victoroff, J. (2005). The mind of the terrorist: a review and critique of psychological approaches. *Conflict Resolution*, 49(1), 3-42.
- Wells, D. (2023). *Climate change, terrorism and potential implications for P/CVE*. Global Terrorism Index 2023. Institute for Economics and Peace.
- Wilkinson, P. (2002). Terörist ideolojiler ve inançlar. C. Güzel (Ed.), *Silinen yüzler karşısında terör* (s. 180-188). Ayraç Yayınevi.
- William L. E. ve Leonard W. (1994). Does democracy encourage terrorism?. *Terrorism and Political Violence*, 6(4), 417-35.

DİJİTAL BAĞIMLILIK: OYUNLAR

Furkan Arı

GİRİŞ

Teknolojide yaşanan gelişmeler ve yenilikler 21.yy'da hayatın tüm alanlarına nüfuz etmiştir. Bilgi teknolojilerinde meydana gelen en büyük devrim ise internetin keşfidir. İnternet ile birlikte zaman ve mekân kavramları ortadan kalkarak yeni bir yaşam formu ortaya çıkmaya başlamıştır. İnsanoğluna büyük kolaylıklar ve avantajlar sağlayan internet, bireylerin yaşamlarının da evrilmesine neden olmuştur. Özellikle birçok işin internet üzerinden yapılabilmesi internet bağlantısına olan ihtiyacı da arttırmıştır. İnternetin bireylerin hayatını kolaylaştırmasının yanında bazı olumsuzluklarının da olduğu bilinmektedir. Bireylerde artan yoğun bir şekilde internet kullanımı da dijitalleşmeye neden olmaktadır (Arı, 2022: 85). Dijitalleşme ile birlikte bireylerin hayatları tarihsel süreç içerisinde hiç olmadığı kadar köklü bir değişim yaşamıştır. Yaşamın her alanında kendini hissettiren dijitalleşme yeni kavramların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kavramlardan biri de dijital oyunlardır. Dijitalleşme ile birlikte farklı boyutlara ulaşan bu oyunlar bir endüstri olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı içerik ve yapılarla piyasaya sürülen bu dijital oyunların her geçen gün kullanıcısı artmaktadır. Dijital oyunlar sunmuş olduğu cazip bir sanal dünya ile birçok bireyi bağımlı yapmaktadır. Yeni bir bağımlılık türü olarak kabul edilen dijital oyun bağımlılığı da modern dünyanın sosyal sorunlarından yalnızca birisidir. Dijital oyun bağımlılığı yetişkinlerden çok oyun çağındaki çocuklar ve ergenler üzerinde etkili olmaktadır (Orman ve Arıca, 2019: 41).

Kitabın bu bölümünde toplumsal bir sorun olan fakat göz ardı edilen dijital oyun bağımlılığı, dijitalleşme süreci ile ele alınmış olup yeni bir bağımlılık türü olarak literatüre giren bu bağımlılığının önlenmesine yönelik de çözüm önerileri getirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akçay, D. (2020). Ebeveynlerin çocukların dijital video oyunları bağımlılığı karşısında tutum ve davranışları. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 5(2), 65-71.
- Akgöl, O. (2019). Spor endüstrisi ve dijitalleşme: Türkiye’de e-spor yapılanması üzerine bir inceleme. *TRT Akademi*, 4(8), 208-224.
- Alioğlu, M. ve Algül, A. (2021). Türkiye’de dijital oyun durumu: E-Spor oyuncularının değerlendirilmeleriyle League of Legends örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 121-154.
- Alptekin, Z. M. (2020). Dijitalleşme ve dijital sosyal sorumluluk iletişimi. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi (MEDIA)*, 3 (2), 136-155.
- Arı, F. (2022). İnternet bağımlılığının sonrası: Netlessfobi ve sanallaşan kimlik. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 85-96.
- Aydoğdu-Karaaslan, İ. (2015). Dijital oyunlar ve dijital şiddet farkındalığı: Ebeveyn ve çocuklar üzerinde yapılan karşılaştırmalı bir analiz. *Journal of International Social Research*, 8(36), 806-818.
- Ayhan, B. ve Köseliören, M. (2019). İnternet, online oyun ve bağımlılık. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 6(1), 1-30.
- Baldemir, H. ve Övür, A. (2021). Dijital oyun bağımlılığının yeni yüzü olarak Pubg Mobile. *Journal of Communication Science Researchs*, 1(2), 139-153.
- Bektaş, M. (2018). Davranışsal bağımlılık: tanımı, türleri ve sınıflandırılması. H. Ateş ve A. Koçak (Ed.), *Bir kamu politikası olarak-bağımlılıkla mücadele* (s. 147-159) içinde. Nobel Akademi Yayıncılık.
- Biricik, Z. ve Atik, A. (2021). Gelenekselden dijitalleşmiş oyun kavramı ve çocuklarda oluşan dijital oyun kültürü. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 446-469.
- Bozkurt, H., Şahin, S. ve Zoroğlu, S. (2016). İnternet bağımlılığı: güncel bir gözden geçirme. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6(3). 235-247.
- Budak, K.S. ve Işıkoğlu, S. (2022). Dijital oyun bağımlılık eğilimi ve ebeveyn rehberlik stratejileri ölçeklerinin geliştirilmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 55(3), 673-719.
- Büyükbaykal, C. ve Abay Cansabuncu, İ. (2020). Türkiye’de yeni medya ortamı ve dijital oyun olgusu. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 4(1), 1-9.
- Can, H. C. ve Tekkurşun-Demir, G. (2020). Sporcuların ve e-spor oyuncularının dijital oyun bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığına ilişkin farkındalık düzeyleri. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 364-384.
- Chaudron, S., Di Gioia, R. ve Gemo, M. (2018). *Young children (0-8) and digital technology: A qualitative study across Europe*. Publications Office. DOI: 10.2760/294383
- Chen, C. ve Leung, L. (2016). Are you addicted to Candy Crush Saga? An exploratory study linking psychological factors to mobile social game addiction. *Telematics and Informatics*, 33(4), 1155-1166. DOI: 10.1016/j.tele.2015.11.005
- Değirmencioğlu, G. (2016). Dijitalleşme çağında gazeteciliğin geleceği ve inovasyon haberciliği. *TRT Akademi*, 1(2). 592-606.

- Derin, S. (2013). *Lise öğrencilerinde internet bağımlılığı ve öznel iyi oluş* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Dijital Oyunlar Raporu (2020). Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. <https://www.guvenlioyuna.org.tr> adresinden 12 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Eni, B. (2017). *Lise öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ve algıladıkları ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi.
- Gencer, H. (2017). *Ortaokul öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık davranışları ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Gezgin, D. M., Ümmet, D. ve Hamutoğlu, N. B. (2020). Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığı: Çok boyutlu yalnızlığın yordayıcı rolü. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(2), 317-329.
- Gökçearsan, Ş. ve Durakoğlu, A. (2014). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 419-435.
- Griffiths, M. (1996). *Internet "addiction:" an issue for clinical psychology?*, *Clinical Psychology Forum* (97). Nottingham Trent University.
- Griffiths, M. D. ve Meredith, A. (2009). Videogame addiction and its treatment. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 39(4), 247-253. DOI: 10.1007/s10879-009-9118-4
- Günüç, S. (2015). Relationships and associations between video game and Internet addictions: Is tolerance a symptom seen in all conditions". *Computers In Human Behavior*, (49), 517-525. DOI :10.33711/691498
- Hayırcı, B. ve Sarı, E. (2020). Lise öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri ile sosyal kaygı ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 61-79.
- Hazar, K., Özpolat, Z. ve Hazar, Z. (2020). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi (Niğde İli Örneği). *Sportmetre*, 18(1), 225-234.
- Hazar, Z. (2016). Fiziksel hareketlilik içeren oyunların 11-14 yaş grubu ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığına etkisi. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Huizinga, J. (2006). *Oyunun toplumsal işlevi üzerine bir deneme* (Çev. M. A. Kılıçbaş). Ayrıntı Yayınları.
- Işıkoğlu, N. ve Ergenekon, E. (2021). Bebeklerin teknolojik araçları kullanmalarıyla ilgili anne görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 54(1), 117-140. DOI: 10.30964/auebfd.767338
- Kabaklı Çimen, L. (2018). Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı ile sanal ortam yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1431-1452.
- Kapan, K. ve Üncel, R. (2020). Gelişen web teknolojilerinin (Web 1.0- Web 2.0- Web 3.0) Türkiye turizmine etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 276-289.
- Karaduman, M. ve Acıyan, E. P. (2020). Baudrillard'ın simülasyon kuramı bağlamında dijital oyunlar ve bağımlılık üzerine bir değerlendirme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 453-472.

- Kestane, M. (2019). *Dijital oyun bağımlılığının ilköğretim ikinci kademe çağındaki öğrencilerin akademik başarıları ile ilişkisi* [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Biruni Üniversitesi.
- Leung, L. (2008). Linking psychological attributes to addiction and improper use of the mobile phone among adolescents in Hong Kong. *Journal of Children and Media*, 2(2), 93-113. DOI: 10.1080/17482790802078565
- Lin, C. H., Lin, S. L. ve Wu, C. P. (2009). The effects of parental monitoring and leisure boredom on adolescents' internet addiction. *Adolescence*, 44(176), 993-1004.
- Liu, M., ve Peng, W. (2009). Cognitive and psychological predictors of the negative outcomes associated with playing MMOGs (massively multiplayer online games). *Computers in Human Behavior*, 25(6), 1306–1311. DOI: 10.1016/j.chb.2009.06.002
- Mehroof, M., ve Griffiths, M. D. (2010). Online gaming addiction: The role of sensation seeking, self-control, neuroticism, aggression, state anxiety, and trait anxiety. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(3), 313-316. DOI: 10.1089/cyber.2009.0229.
- Mustafaoğlu, R. (2018). E-spor, spor ve fiziksel aktivite. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 84-96.
- Newzoo (2023). Newzoo's Global Games Market Report 2023. <https://newzoo.com/resources/trend-reports/newzoo-global-games-market-report-2023-free-version> adresinden 11 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Newzoo Küresel Oyun Pazarı Raporu (2022). <https://guvenlioyna.org.tr> adresinden 11 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- O'Hagan, M. ve Mangiron, C. (2013). Game Localization: Translating for the global digital entertainment industry. *Benjamins Translation Library*, (1), 45-86.
- Orak, M. E., Üzüm, H. ve Yılmaz, E. (2021). Üniversite öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin incelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 279-293.
- Orman, N.K. ve Arıcak, O.T. (2019). Aşırı dijital oyun oynama davranışında anne tutumu ve benlik kontrolünün etkisi. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 1(11), 40-42. DOI: 10.35365/ctjpp.19.special.1.11
- Öncel, M. ve Tekin, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı ve yalnızlık durumlarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 7-17.
- PEGI (2017). What do the labels mean? <http://www.pegi.info/> adresinden 12 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Soyöz-Semerci, Ö. U. ve Balcı E. V. (2020). Lise öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı üzerine bir alan araştırması: Uşak örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(3): 538-567.
- Söylemez, A. (2021). *Bilişsel davranışçı oyun terapisi temelli psiko-eğitim programının çocuklarda şiddet içerikli dijital oyun bağımlılığı ve saldırganlık düzeylerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Toran, M., Ulusoy, Z., Aydın, B., Deveci, T., ve Akbulut, A. (2016). Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Education Journal*, 24(5), 2263-2278.

- TÜİK (2021). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132> adresinden 16 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu (2023). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 9 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Uzunoglu, A. (2021). Dijital oyun ve bağımlılık. *Yeni Medya*, 11, 116-131.
- Vazsonyi, A. T. ve Huang, L. (2010). Where self-control comes from: On the development of self-control and its relationship to deviance over time. *Developmental psychology*, 46(1), 245-257. DOI: 10.1037/a0016538
- We Are Social (2020). Digital Around The World In April 2020 <https://wearesocial.com/uk/blog/2020/04/digital-around-the-world-in-april-2020/> adresinden 14 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- WHO (2021). Addictive behaviours. https://www.who.int/health-topics/addictivebehaviours#tab=tab_1 adresinden 14 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- World Health Organization (2019). ICD-11 for mortality and morbidity statistics. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/1448597234> adresinden 14 Ağustos 2023 tarihinde alınmıştır.
- Yabancı, C. (2019). *Lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumları ile narsisizm ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Yalçın Irmak, A. ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(2), 128-37.
- Yalçın, S. ve Bertiz, Y. (2019). Üniversite öğrencilerinde oyun bağımlılığının etkileri üzerine nitel bir çalışma. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 3(1), 27-34.
- Yankın, F. B. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 7(2), 1-38.
- Yavuzer, H. (2017). *Doğum öncesinden ergenlik sonuna çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Yay, M. (2019). *Dijital ebeveynlik*. Yeşilay Yayınları.
- Young, K. S., Pistner, M. O., Mara, J. ve Buchanan, J. (2000). Cyber-disorders: the mental health concern for the new millennium. *CyberPsychology & Behavior*, 3(5), 475-479.
- Yumrukuz, Ö. (2021). Pubg oynama pratiklerinin dijital oyun bağımlılığı ilişkisi ekseninde incelenmesi, *Ata İlet Dergisi*, 21, 5-28.
- Yücel, V. (2019). Zararlı dijital oyunlar ve çocuklar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(7), 340-353.
- Zhou, S. X. (2010). *Gratifications, loneliness, leisure boredom and self-esteem as predictors of SNS-game addiction and usage pattern among Chinese college students*. Chinese University of Hong Kong.

TOPLUMSAL YAŞLANMA

Sibel Temiz Sarıkaya

GİRİŞ

İnsan hayatı, doğum ile başlayıp ölümlerle sona eren bir süreçtir. Bu süreç bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere çeşitli dönemlerden oluşmaktadır. Birbirlerinden farklı olan ancak kesin sınırlarla ayrılamayan bu dönemler içerisinde yaşlılık, yaşamın son dönemini ifade etmektedir. Bu dönem kronolojik yaşın ilerlemesi ile meydana gelen biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimleri içermektedir. Yaşlanma ise gençlikten yetişkinliğe, yetişkinlikten yaşlılığa doğru geçişi belirtmektedir. Bu geçiş süreci organizmada hücre, doku, organ ve sistemler düzeyinde zamanla meydana gelen, geri dönüşümsüz, yapısal ve fonksiyonel değişikliklerin tümünü içermektedir (Can ve Aslan, 2014; Özer, 2019: 7). Söz konusu bu değişiklikler bireysel yaşlanmanın belirtileridir. Bireysel gelişim süreci olarak adlandırılabilir bireysel yaşlanmanın sosyal içeriğinde toplumsal rol ve statülerin, sosyal ilişkilerin yaşlanma süreci ile ilişkisi ve bu süreçteki görünümün ön plana çıkmaktadır. Bireysel bir olgu olarak kabul edilen yaşlanmanın sosyal içerikleri tüm toplumlarda kendine özgü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Söz konusu bu görünümün bireyin içinde yaşadığı toplumdaki ayrı bir şekilde var olamayacağı gerçeğinden hareketle toplumsal bir boyuta sahip olduğu kabul edilmektedir. Başka bir deyişle yaşlanmaya ilişkin var olan ve bireysel düzeyde ortaya çıkan görünümün bireyin içinde yaşadığı toplumun sahip olduğu ailesel, sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel vb. özelliklerinden etkilenmekte ve yaşlanmaya ilişkin çeşitli sosyal anlamlandırmalar ve görünümün ortaya çıkmaktadır (Nazlı, 2016: 2). Dolayısıyla yaşın ilerlemesi sonucunda bireylerde ortaya çıkan ve geri dönüşümü olmayan değişiklikler anlamına gelen yaşlanma süreci hem bireysel hem de toplumsal yönleri olan bir süreçtir. Bireyin yaşlanmasına yaşadığı toplumun etki etmesi ve bireyin

- Toplumsal yaşlanma toplumda ekonomik bazı sonuçlara yol açmaktadır. Bu sorunlar aktif yaşlanabilmiş bireylerin çalışma hayatından zorunlu emeklilik ile ayrılmaya mecbur tutulmasının önlenmesi ile çözüme kavuşabilir. Çalışabilecek ve ekonomiye katkıda bulunabilecek olan yaşlılar istekleri dâhilinde çalışma hayatında kalmaya devam edebilir.
- Yaşlı ayrımcılığını önleyici tedbirler alınmalıdır. Bu bağlamda genç kuşak ile yaşlı kuşak arasında etkileşimi artırıcı uygulamalar geliştirilmelidir. Kurum bakımındaki yaşlıları çocuk ve gençlerle bir araya getiren uygulamalar yaygınlaştırılabilir. Ayrıca yaşlı olmayan bireylerin yaşlılara yönelik hangi düşüncelerinin, davranışlarının ayrımcılık olduğu ve bu ayrımcılıkların nasıl önleneceği ile ilgili resmi, özel ve gönüllü kurum ve kuruluşlar yazılı, görsel ve sosyal medya aracılığı ile bilgilendirmeler yapmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altun, F. (2000). Modernleşme kuramı ve gelişme sorunu. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (8), 123-186.
- Atchley, R. C. (1989). A continuity theory of normal aging. *The Gerontologist*, 29(2), 183-190.
- Bilir, N. (2004). Yaşlanan toplum. *Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı ABD*, 1, 1-6.
- Blau, Z. S. (1973). *Old age in a changing society*. New Viewpoints.
- Can, M. İ. ve Aslan, A. (2014). Yaşlanmanın moleküler temelleri. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 30(2), 107-112.
- Ceylan, H. (2016). Toplumsal yaşlanma ve yaşlılık sosyolojisi. H. Ceylan, (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 169-178) içinde. Nobel.
- Cowgill, D.O. (1972) : The Role and status of the aged in thailand. D. O. Cowgill and L.D. Holmes, (Ed.), *Aging and Modernization* (s. 91-101) içinde. Appleton-Century-Crofts.
- Cumming, E. ve William, E.H. (1961). *Growing old, the process of disengagement*. Basic Books.
- Danış, Y. (2019). Yaşlılık kuramları. M. Z. Danış (Ed.), *Gerontolojik Sosyal Hizmet* (s. 156-175) içinde. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- DSÖ (2011). *Global Health and Ageing*. https://www.who.int/ageing/publications/global_health.pdf adresinden 28 Eylül 2023 tarihinde alınmıştır.
- DSÖ (2015). *World Report on Ageing and Health*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf?sequence=1. adresinden 10 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır.
- Durak, M. (2012). Yaşlılık döneminde psikososyal ve bilişsel gelişim. H. Bacanlı ve Ş. Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi* (s. 275-310) içinde. Açılım Kitap.

- Efe, A. ve Aydemir, M. (2015). Yaşlı kadın olmak: Psiko-sosyolojik kuramlar çerçevesinde yaşlılık ve kadın-ısparta huzurevi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (34), 193-223.
- Erol, S. I. (2016). Küresel bir sorun olarak demografik dönüşüm: Nedenleri, etkileri ve alınması gereken önlemler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (37), 75-123.
- Eurostat Statistics Explained (2019). *Archive: marriage and birth statistics - New Ways of living together in the EU*. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriage_and_birth_statistics_-_new_ways_of_living_together_in_the_EU#:~:text=Marriages%20are%20more%20common%20among,%25\)%20and%20Italy%20\(2.8%20%25\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriage_and_birth_statistics_-_new_ways_of_living_together_in_the_EU#:~:text=Marriages%20are%20more%20common%20among,%25)%20and%20Italy%20(2.8%20%25) adresinden) adresinden 25 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır.
- Gönüllü, C. (2022). Aktivite kuramı çerçevesinde yaşlıların eğitimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (56), 26-35.
- Güngör, F. ve Erkoç, B. (2016). Bakıma muhtaç kişilerin özellikleri ve ilk yardım. A. R. Abay ve F. Güngör, (Ed.), *Bakım ve Sosyal Hizmet* (s. 293-317) içinde. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Hanif, N. Wilmoth, J. R., Bas, D. ve Mukherjee, S. (2023). *World social report 2023: Leaving no one behind in an ageing world*. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA).
- Heinz, M., Cone, N., Da Rosa, G., Bishop, A. J. ve Finchum, T. (2017). Examining supportive evidence for psychosocial theories of aging within the oral history narratives of centenarians. *Societies*, 7(2), 1-21.
- Korkut, G. ve Kutlu Dönmez, Ö. (2021). Yaşlılık dönemi sorunları. M. Pekesen, (Ed.), *Yaşlanan Toplumlarda Güncel Yaşlılık Konuları* (s. 87-102) içinde. Efe Akademi.
- Linhart, S. (2008). Social ageing and the sociology of ageing. F. Coulmas, H. Conrad, A. Schad-Seifert ve Gabriele Vogt, (Ed.), *The Demographic Challenge: A Handbook about Japan* (s. 125-143) içinde. Brill.
- Nazlı, A. (2016). Yaşlanma, birey ve toplum: Yaşlanmaya sosyolojik bakış. *Ege Tıp Dergisi*, (55), 1-5.
- Özer, Z. (2019). Sosyolojik yaşlanma teorileri. R. Pınar Bölüktaş (Ed.), *Yaşlanma Teorileri ve Geriatrik Değerlendirme* (s. 41-59) içinde. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Samancı Tekin, Ç. ve Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye’de yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 219-229.
- Saygılı, S. (2015). *Yaşlılık psikolojisi*. Türdav Yayınları.
- Soysal, G. (2023). *Türkiye’de toplumsal yaşlanma ve çalışma hayatı: Özellikler, sorunlar ve bir uygulama*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık sosyolojisi: Yaşlılığın sosyolojik yörüngeleri*. Dora.
- Temiz, S., (2020). Yaşlı intiharını önlemede sosyal hizmet mesleğinin önemi. M. B. Bulut, (Ed.), *Ölüm ve İntihar* (s.195-214) içinde. Nobel.

- Thorslund, M., Bergmark, A. ve Parker, M. G. (2001). Care for elderly people in sweden: do cut-backs reflect changing principles or simply adjustment to economic pressure?. D. N. Weisstub, D. C. Thomasma, S. Gauthier ve G. F. Tomossy, (Ed.), *Aging: Caring for Our Elders* (s. 49-63) içinde. Kluwer Academic Publishers.
- Tinker, A. (2002). The social implications of an ageing population. *Mechanisms of Ageing and Development*, 123(7), 729-735.
- Tufan, İ. (2001). *Antik Çağ'dan günümüze yaşlılık*. Aykırı Yayınevi.
- TÜİK (2023). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2022-49667>. adresinden 10 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır.
- Üçok, A. (2018). Yaşlılıkta aktivite kuramı ile yaşamdan kopma kuramının karşılaştırılması. *Journal of International Social Research*, 11(56), 451-456.
- Ünal, V. (2020). *Modernliğin Diğer Yüzü ve Dezavantajlı Gruplar*. Nobel.

SUÇLA YÜZLEŞMEK: SOSYAL RİSKLERİN GÖLGESİNDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

Sena Kaya - Veda Bilican Gökkaya

GİRİŞ

Birçok disiplin (sosyoloji, hukuk, ekonomi, biyoloji, psikoloji, kriminoloji vb.) tarafından araştırılan ve insanlık tarihi kadar eski bir olgu olan suç, “bir kişinin kendi iradesi ile bulunduğu ve hukuka aykırı olması nedeniyle belirli hukuki yaptırımları gerektiren eylem” (Sarı vd., 2019: 178) olarak tanımlanmaktadır.

Tüm toplumlarda var olmuş ve var olmaya da devam eden suçun önemli bir boyutunu ise çocuk suçluluğu oluşturmaktadır. Bebeklik ve ergenlik dönemi arasındaki insan olarak ifade edilen çocuk (Akyayla, 2014), her ne kadar yaş sınırı açısından zamana ve içinde yaşanılan topluma göre farklılık gösterse de Türk Ceza Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu’nda 18 yaşını doldurmamış birey olarak kabul edilmektedir (Çocuk Koruma Kanunu, 2005; Türk Ceza Kanunu, 2004). Suça sürüklenen çocuk kavramı ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda: “Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk” (Çocuk Koruma Kanunu, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır.

Çocukların suça sürüklenmesinde bireysel (zekâ geriliği ya da ruhsal bozukluk gibi) ve çevresel (aile, arkadaş, okul, iletişim araçları, göç, kentleşme, madde kullanımı/bağımlılığı vb. faktörler) birçok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Özellikle toplumsallaşma süreci içerisinde olan çocuğun, içinde büyüdüğü çevreye ait özellikler, suçlu davranışlar geliştirmesi konusunda oldukça belirleyicidir. Dola-

KAYNAKÇA

- Acar, G., Demir, A., Görmez, D. ve Keser, İ. (2015). Aile ve çocuk suçluluğu ilişkisi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, (2), 651-656.
- Adıgüzel, A. ve Karadaş, H. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin okula ilişkin tutumlarının devamsızlık ve okul başarıları arasındaki ilişki. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 49-67.
- Akbaba, T. (2011). *Kartal-Kadıköy bölgesi çocuk suçluluğu profili*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Aksoy, E. (2007). Suç ve güvenli kent yaklaşımı. *TMMOB Mimarlar Odası Bülteni Kent ve Suç Dosyası*, 6(1), 11-16.
- Akyayla, B. (2014). *Suçta sürüklenen çocukların yargılanması ve uygulanacak tedbirler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk eğitim tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2012*. Pegem Akademi.
- Alkan, H. (2021). *Suçta itilmiş çocuklar ve mükerrer çocuk suçluluğu ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Polis Akademisi.
- Anjaswarni, T., Widati, S. ve Yusuf, A. (2019). Analysis of the risk factors related to the occurrence of juvenile delinquency behavior. *Journal Ners*, (14), 129-136.
- Arditti, J. A. ve Few, A. L. (2006). Mothers' reentry into family life following incarceration. *Criminal Justice Policy Review*, (17), 103-123.
- Aslan, A. K. (2001). Eğitimin toplumsal temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(5), 16-30.
- Austin, A. (2016). Is prior parental criminal justice involvement associated with child maltreatment? A systematic review. *Children and Youth Services Review*, (68), 146-153.
- Aydın, D., Şahin, N. ve Akay, B. (2017). Göç olayının çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi*, 7(1), 8-14.
- Aydoğdu, F. ve Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 570-585.
- Bağış, R. C. (2022). Mekânın suça yansması: kentsel mekân ve çocuk suçluluğu ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1181-1202.
- Bakar, C. (2009, 9-11 Nisan). Göç ve sağlık: binlerce yıldır sona ermeyen yolculuğun sağlığa etkileri. *Hemşirelik ve Ebelikte Kültürlerarası Yaklaşım Sempozyumu* (43-49) içinde. Çanakkale Üniversitesi Hastanesi.
- Balo, Y. S. (1996). *Suç mağduru ve suç faili olan çocuklar açısından çocuk suçluluğu ve çocuk mahkemeleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Bayrak, D. (2021, 10-11 Aralık). Risk faktörleri bağlamında suça sürüklenen çocuk. *International Marmara Social Sciences Congress* (s. 226-237) içinde. Kocaeli Üniversitesi.
- Bell, R. Q. ve Chapman, M. (1986). Child effects in studies using experimental or brief longitudinal approaches to socialization. *Developmental Psychology*, 22(5), 595-603.

- Beyers, J. M. ve Loeber, R. (2003). Untangling developmental relations between depressed mood and delinquency in male adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, (31), 247-266.
- Bilican-Gökkaya, V. (2018). *Toplumsal cinsiyet ve aile içinde kadına yönelik şiddet*. Gece Kitaplığı.
- Bilican-Gökkaya, V. (2022). Suça sürüklenen çocuk ve aile faktörü. *Juvenile Delinquent And The Family Factor*, 46(2), 193-204.
- Blomberg, T. G. ve Pesta, G. B. (2017). *Education and delinquency*. The Encyclopedia Of Juvenile Delinquency And Justice. DOI: 10.1002/9781118524275.ejdj0044
- Bradley, G. ve Matsukis, P. (2000). Identity status and youth recklessness. *Youth Studies Australia*, (19), 48- 53.
- Brantingham, P. J. ve Faust, F. L. (1976). A conceptual model of crime prevention. *Crime & Delinquency*, 22(3), 284-296.
- Bülbül, S. ve Doğan, S. (2016). Suça sürüklenen çocukların durumu ve çözüm önerileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, (59), 31-36.
- Chang, J. J., Chen, J. J., ve Brownson, R. C. (2003). The role of repeat victimization in adolescent delinquent behaviors and recidivism. *Journal Of Adolescent Health*, 32(4), 272-280.
- Clarke, D. R. (2017). *The effect of risk factors on recidivism among juveniles from the perspectives of juvenile justice professionals* [Yayımlanmış doktora tezi]. Walden University.
- Cohen, D. (1995). *Erkek olmak*. (Y. Alagon, Çev.). Alan Yayıncılık.
- Cömertler, N. ve Kar, M. (2007). Türkiye'de suç oranının sosyo-ekonomik belirleyicileri: Yatay kesit analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(02), 37-57.
- Çakmak, C. (2015). Suçun belirleyicileri olarak başlıca ekonomik risk faktörleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(4), 125-184.
- Çelik, G. (2016). Erkekler de ağlar: toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklik inşası ve şiddet döngüsü. *Fe Dergi*, 8(2), 1-10.
- Çocuk Koruma Kanunu (2005). T.C. Resmi Gazete, 25876, 15 Temmuz 2005.
- Çopur, E., Ulutaşdemir, N. ve Balsak, H. (2015). Çocuk ve suç. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, (1), 120-124.
- Dallaire, D. H. ve Wilson, L. C. (2010). The relation of exposure to parental criminal activity, arrest, and sentencing to children's maladjustment. *Journal of child and family studies*, (19), 404-418.
- Dallaire, D. H. ve Wilson, L. C. (2010). The relation of exposure to parental criminal activity, arrest, and sentencing to children's maladjustment. *Journal of child and family studies*, (19), 404-418.
- Danziger, K. (1971). *Socialization*. Penguin Education.
- Dawkins, M. P. (1997). Drug use and violent crime among adolescents. *Adolescence*, 32(126), 395-405.
- Delikara, İ. (2001, 29-30 Mart). Ergenlerin akran ilişkileriyle suç kabul edilen davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenleri ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu* (s. 147-161) içinde. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Yayını.
- Dematteo, D. ve Marczyk, G. (2005). *Risk factors, protective factors and the prevention of antisocial behavior among juveniles*. Oxford University Press.

- Demuth, S. ve Brown, S. L. (2004). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of parental absence versus parental gender. *Journal Of Research in Crime and Delinquency*, 41(1), 58-81.
- Dolu, O., Uludağ, Ş. ve Doğutaş, C. (2010). Suç korkusu: nedenleri, sonuçları ve güvenlik politikaları ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 57-81.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*. Filiz Kitabevi.
- Duman, N., Önal-Dölek, B., Çiftçi, G., Karakuş, B. ve Aktan, M. C. (2014). Milli eğitim Bakanlığı'nda sosyal hizmet mesleği ve okul sosyal hizmetinin görev ve sorumlulukları raporu. G. Polat (Ed.), *Sosyal Hizmet* (s. 8-19) içinde. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.
- Durmuş, H. (2021). *Suçla sürüklenen çocuklarda çocukluk çağı travması ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Ekpenyong, N. S., Raimi, L. ve Ekpenyong, A. S. (2012). Urban poverty and juvenile delinquency in Nigeria: Through the lens of Port Harcourt Remand Home Inmates. *Research on Humanities and Social Sciences*, 2(8), 127-132.
- Elmalı, R. R. ve Ervüz, C. (2021). Çocuk suçluluğu ve adalet sistemi. N. Çalış ve O. Zengin (Ed.), *Multidisipliner perspektiften sosyal boyutuyla çocukluk ve gençlik* (s. 146-176) içinde. Efe Akademi Yayınevi.
- Emler, N. ve Reicher, S. (1995). *Adolescence and delinquency: the collective management of reputation*. Blackwell Publishing.
- Eren, S. ve Demiray, N. (2018). Çocuk suçluluğunu etkileyen muhtemel faktörler: suç korkusu, kentleşme ve aile yapıları Samsun ilk adım ve Canik ilçeleri örneği. *Researcher*, 7(4), 132-161.
- Erkan, R. ve Erdoğan, M. Y. (2006). Göç ve çocuk suçluluğu. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 79-90.
- Erkan, R. ve Erdoğan, Ö. G. M. Y. (2006). Göç ve çocuk suçluluğu. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 79-90.
- Ervüz, C. (2021). Türkiye'de çocuk koruma ve bakım sistemi. N. Çalış ve O. Zengin (Ed.), *Multidisipliner perspektiften sosyal boyutuyla çocukluk ve gençlik* (s. 85-118) içinde. Efe Akademi Yayınevi.
- Ervüz, C. (2022). Türkiye'de korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici hizmetler. F. Yaman ve C. Ervüz (Ed.), *Çocuk koruma sistemleri: Ulusal ve uluslararası boyutlarıyla* (s. 277-293) içinde. Nobel Yayınevi.
- Ferraro, F. K. (1995). *The fear of crime: interpreting victimization risk*. SUNY.
- Fırat, A. S. (2008). Yoksulluk, kentlerde suç artışı ve kent merkezlerinde özel güvenlik hizmetleri verilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 201-228.
- Fleisher, B. M. (1966), The effect of income on delinquency. *The American Economic Review*, 56(1/2), 118-137.
- Ford, J. A. (2005). Substance use, the social bond, and delinquency. *Sociological inquiry*, 75(1), 109-128.
- Frisell, T., Lichtenstein, P. ve Långström, N. (2010). Violent crime runs in families: a total population study of 12.5 million individuals. *Psychological Medicine*, 41(1), 97-105.

- Garabedian, P. G. ve Gibbons, D. C. (1970). *Becoming delinquent: young offenders and the correctional process*. Routledge.
- Goldstein, P. J. (1985). The drugs violence nexus: A tripartite conceptual framework. *Journal Of Drug Issues*, 15(4), 493-506.
- Gove, W. R. ve Crutchfield, R. D. (1982). The family and juvenile delinquency. *Sociological Quarterly*, 23(3), 301-319.
- Göcen, G. (2016). Kadirşinâslık ve öznel iyi oluş: suçta sürüklenen çocuklar üzerine nicel bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 966-990.
- Gönültaş, M. B. ve Kelebek, G. (2017). Metropollerde önemli bir realite: göç, çocuk suçluluğu ve sosyal hizmet odağında çözüm önerileri. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 142-155.
- Gönültaş, M. B. (2009). *Adana ilinde mala ve şahsa karşı suç işleyen çocukların sosyodemografik özelliklerinin ortaya konulması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Gönültaş, M. B. (2020). Çocuk suçluluğunda gelişim aşamaları çocuk suçluluğunun önlenmesinde okul bazlı yaklaşım. D. Elitez ve M. B. Gönültaş (Ed.), *Adli sosyal hizmet: yaklaşım ve müdahale* (s. 149-160) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gönültaş, M. B. ve Sağlam, A. (2011, 7-8 Ekim). Çocuk suçluluğunu önleme çalışmaları adına örnek bir proje: Yaşam koçlarıyla umut yıldızı projesi. *Suç Önleme Sempozyumu* (s. 398-407) içinde. Bursa Emniyet Müdürlüğü Yayınları.
- Graham, J. ve Bowling, B. (1995). *Young people and crime*. Development and statistics directorate.
- Graif, C. (2015). Delinquency and gender moderation in the moving to opportunity intervention: the role of extended neighborhoods. *Criminology*, 53(3), 366-398. DOI: 10.1111/1745-9125.12078
- Groot, W. ve van den Brink, H. M. (2010). The effects of education on crime. *Applied Economics*, 42(3), 279-289.
- Gül, S. K. ve Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 80-101.
- Gülmez, S. C. ve Öztürk, A. (2018). Göç yaşantısı çerçevesinde çocukta psiko-sosyal uyum süreci üzerine bir inceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (2), 449-481.
- Gültekin-Akduman, G. ve Baran, G. (2007). The self perception of delinquent children in Turkey. *P. Journal of Social Sciences*, 4(2), 224-229.
- Güngör, M. (2008). Evrensel bir sorun olarak çocuk suçluluğu ve sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 25-43.
- Hadjar, A., Baier, D., Boehnke, K. ve Hagan, J. (2007). Juvenile delinquency and gender revisited: the family and power-control theory reconceived. *European Journal of Criminology*, 4(1), 33-58. <https://doi.org/10.1177/1477370807071729>
- Hagan, J., Gillis, A. R. ve Simpson, J. (1985). The class structure of gender and delinquency: Towards a power-control theory of common delinquent behavior. *American Journal of Sociology*, (90), 1151-1178.

- Hansen, K. (2003). Education and the crime-age profile. *British Journal of Criminology*, (43), 141-168.
- Hetherington, E. M. ve Parke, R. D., Gauvain, M. ve Locke, V. O. (2006). *Child psychology: a contemporary viewpoint*. McGrawHill Publication.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. University of California.
- İşkil, R., Öztürk, M. ve Türk, A. (2023). Eş şiddeti mağduru kadınların travma sonrası stres bozukluğu ile stresle başa çıkma stratejileri arasındaki ilişki. M. Bulut ve Z. Karacagil (Ed.), *Sosyal Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 12* (s. 995-1004) içinde. Bilgin Kültür Sanat Yayınları
- İçli, T. G. (1999). *Kriminoloji*. Bizim Büro Yayınları.
- Jesor, R. (1987). Problem-behaviour teory, psychosocial development and adolescent problem drinking. *British Journal of Addiction*, (82), 331-342.
- Johnston, D. ve Carlin, M. (1996). Enduring trauma among children of criminal offenders. *Progress: Family Systems Research and Therapy*, (5), 9-36.
- Jordan, L. P., Ren, Q. ve Falkingham, J. (2014). Youth education and learning in twenty-first century China disentangling the impacts of migration, residence, and hukou. *Chinese Sociological Review*, (47), 57-83. DOI: 10.2753/csa2162-0555470103
- Junger-Tas, J., Ribeaud, D., ve Cruyff, M. J. (2004). Juvenile delinquency and gender. *European Journal of Criminology*, 1(3), 333-375.
- Kara, B. (2018). Niğde ili örneğinde çocuk suçluluğu. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, (39), 46-64.
- Karataş, K., Erükçü-Akbaş, G. ve Gülhan-Orhan, M. (2020). Ankara'da çocuk suçluluğu: emniyet çocuk şubeye gelen olgular üzerinden bir değerlendirme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(1), 137-156.
- Karataş, Z. ve Mavili, A. (2019). Çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamalarda karşılaşılan sorunlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(45), 1013-1043.
- Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim düzeyi ve suç: suç okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 291-319.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-238.
- Kula, S. ve Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumunu arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi İİ BF Dergisi*, 6(12), 191-210.
- Kulaksızoğlu, A. (1999). *Ergenlik psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Küntay, E. (2000). Kanunla ihtilaf halindeki çocuklar. *Polis Dergisi*, (41), 8-14.
- Leone, P. E., Christle, C. A., Nelson, C. M., Skiba, R., Frey, A. ve Jolivet, K. (2003). *School failure, race, and disability: Promoting positive outcomes, decreasing vulnerability for involvement with the juvenile delinquency system*. The National Center on Education, Disability, and Juvenile Justice.
- Loeber, R. ve Farrington, D. P. (2001). Executive summery. R. Loeber ve D. P. Farrington (Ed.), *Child delinquents development intervention and service needs* (s. 510) içinde. Sage Publications.
- Marshall, G. (1998). *A dictionary of sociology*. OUP.

- Marshall, I. H. ve Enzmann, D. (2012). The generalizability of self-control theory. J. Junger-Tas, I. H. Marshall, D. Enzmann, M. Killias, M. Steketee ve B. Gruszczynska (Ed.), *The many faces of youth crime: Contrasting theoretical perspectives on juvenile delinquency across countries and cultures* (s. 285-325) içinde. Springer.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Mason, W. A. ve Windle, M. (2002). Reciprocal relations between adolescent substance use and delinquency: A longitudinal latent variable analysis. *Journal of Abnormal Psychology*, 111(1), 63-76
- McMahon, W. W. (1999). *Education and development: measuring the social benefits*. Oxford University Press.
- Merton, R (2009). Social structure and anomie. L. Siegel ve B. Welsh (Ed.), *Social Structure, Process, Culture And Delinquency* (s. 126-128) içinde. *Juvenile Delinquency: Theory, Practice and Law*, Wadsworth Cengage Learning.
- Merton, R. K. (1968) *Social theory and social structure*. New York University Press.
- Moffitt, T. E. ve Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*, 13(2), 355-375. DOI: 10.1017/S0954579401002097
- Ögel, K., Tanı, I. ve Eke, C. Y. (2006). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*. Yeniden Yayınları.
- Öter A. (2005). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri: Antalya örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Özen, Ş., Aydın, E., Oto, R., Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2005). Juvenile delinquency in a developing country: a province example in Turkey. *Law and Psychiatry*, 4(28), 430-441. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2004.05.001>
- Özer, Y. E. ve Çolak, M. (2015). Yoksulluk, dezavantajlı grup ve suç ilişkisine yönelik bir alan araştırması: İzmir kadın sığınma evleri örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(3), 479-491.
- Özkan, R. (2011). Toplumsal yapı, değerler ve eğitim ilişkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 333-344.
- Özler-Ervüz, F. (2022). Türkiye'de korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik kuruluş bakım hizmetleri. F. Yaman ve C. Ervüz (Ed.), *Çocuk koruma sistemleri: Ulusal ve uluslararası boyutlarıyla* (s. 205-221) içinde. Nobel Yayınevi.
- Özservet, Y. Ç. ve Sirkeci, I. (2016). Editörden: Çocuklar ve göç. *Göç Dergisi*, 3(1), 1-4.
- Parker, R. N. ve Auerhahn, K. (1998). Alcohol, drugs, and violence. *Annual Review Of Sociology*, 24(1), 291-311.
- Phillips, S. D., Erkanlı, A., Keeler, G. P., Costello, E. J. ve Angold, A. (2006). Disentangling the risks: Parent criminal justice involvement and children's exposure to family risks. *Criminology & Public Policy*, 5(4), 677-702.
- Polat, C., Eren, H. ve Erbakıcı, F. (2016). Hırsızlık suçunu etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik yaklaşımlar. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2(1), 1-34.

- Polat, O. (2004). *Kriminoloji ve kriminalistik üzerine notlar*. Seçkin Yayıncılık.
- Robins, L. N. (1978). Sturdy childhood predictors of adult antisocial behaviour: replications from longitudinal studies. *Psychological medicine*, 8(4), 611-622.
- Saldırım, M. (2022, 29-30 Mart). Suça itilmiş çocukların yeniden sosyalizasyonu projesi. *I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu* (s.279) içinde. Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Sampson, R. J. (1986). Crime in cities: the effects of formal and informal social control. *Crime And Justice*, (8), 271-311.
- Sampson, R. J., Raudenbusch, S. W. ve Earls, F. (1997) Neighborhoods and violent crime: A multi-level study of collective efficacy. *Science*, 277(5328), 918-924.
- Sarı, E. ve Arslantaş, H. (2018). Ergen suçluluğu. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 27(4), 397-413.
- Sarı, S. A., Çiçek, A.U., Bütün, C. ve Yıldırım, A. (2019) Sivas ilinde suça sürüklenen çocuk olgularının sosyodemografik ve klinik özellikleri. *Adli Tıp Bülteni*, 24(3), 177-182.
- Shaw, C. R. ve McKay, H. D. (1932). Are broken homes a causative factor in juvenile delinquency. *Social Forces*, 10(4), 514-524.
- Smith, V. C., Wilson, C. R., Ryan, S. A., Gonzalez, P. K., Patrick, S. W., Quigley, J. ve Walker, L. R. (2016). Families affected by parental substance use. *Pediatrics*, 138(2), 1-13.
- Sprott, J. B. (2004). The development of early delinquency: Can classroom and school climate make a difference. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, (46), 553-572.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 7-32.
- Thomas, A. ve Chess, S. (1980). *The dynamics of psychological development*. Brunner/Mazel Publishers.
- Thompson, S. K. ve Gartner, R. (2014) The spatial distribution and social context of homicide in Toronto's neighborhoods. *J Res Crime Delinq*, 51(1), 88-118.
- Türk Ceza Kanunu (2004). T.C. Resmi Gazete, : 25611, 12 Ekim 2004.
- Van de Rakt, M., Nieuwebeerta, P. ve Apel, R. (2009). Association of criminal convictions between family members: Effects of siblings, fathers and mothers. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19(2), 94-108.
- Van de Werfhorst, H. G. (2000). A detailed examination in the role of education in intergenerational social class mobility. *Social Science Information*, 41(3), 407-438.
- Van der Heijden, M., Schmidt, A. ve Wall, R. (2007). Broken families: economic resources and social networks of women who head families. *The History of the family*, 12(4), 223-232.
- Walters-Sleyon, G. (2021). *Prison chaplains on the beat in us and uk prisons: caring for aging, dying, and dead prisoners*. Outskirts Press.
- Ward, S. ve Williams, J. (2015). Does juvenile delinquency reduce educational attainment. *Journal of Empirical Legal Studies*, 12(4), 716-756.
- Webster, C. S. ve Kingston, S. (2014). *Anti-poverty strategies for the*. Poverty and crime review.
- Weinberg, N. Z. (2001). Risk factors for adolescent substance abuse. *Journal Of Learning Disabilities*, 34(4), 343-351.

- Williams, K. R. ve Hawkins, R. (1986) Perceptual research on general deterrence: A critical review. *Law Soc Rev*, 20(4), 545-527.
- Wynne, T. (2008). An investigation into the fear of crime: is there a link the fear of crime and the likelihood of victimization. *Internet Journal of Criminology*, (5), 1-29.
- Yaprak, B. (2007). *İlköğretim öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumunun diskriminant analiziyle belirlenmesi ve benlik saygısı ile olan ilişkisinin değerlendirilmesi üzerine bir uygulama* [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk ve suç*. Remzi Kitabevi.
- Yıldız, Ö. (2007). Çalışan çocuklar: sorun mu çözüm mü?. *G. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 57-66.
- Zigler, E., Taussig, C. ve Black, K. (1992). Early childhood intervention: a promising preventative for juvenile delinquency. *American Psychologist*, 47(8), 997-1006. DOI: 10.1037/0003-066X.47.8.997

1961 ANAYASASI ve VESAYETÇİ DEMOKRASİ: KURUMLAR ve UYGULAMALAR

Dr. Faruk Yahşı

1961 Anayasası ve Vesayetçi Demokrasi: Kurumlar ve Uygulamalar

Dr. Faruk Yahşi

Yayın No.: 1672

ISBN: 978-625-398-650-6

E-ISBN: 978-625-398-651-3

Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yahşi, Faruk.

1961 Anayasası ve Vesayetçi Demokrasi: Kurumlar ve Uygulamalar / Faruk Yahşi

1. Basım, VIII + 152 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-650-6

E-ISBN: 978-625-398-651-3

1. 1961 Anayasası 2. Vesayetçi Demokrasi 3. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

GİRİŞ..... 1

Birinci Bölüm

VESAYETÇİ DEMOKRASİ: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE 9

1.1. Demokrasi Kavramının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi 9

1.1.1. Etimolojik Açıdan Demokrasi Kavramının Anlamı 9

1.1.2. Demokrasinin Temel Değerleri 11

1.1.3. Demokratik Yönetimin Göstergeleri 13

1.1.4. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi..... 16

1.1.4.1. Antik Dönem Demokrasi Anlayışı 16

1.1.4.2. Modern Temsilî Demokrasi Anlayışı..... 17

1.1.4.3. Demokratlaşma Dalgaları 19

1.2. Vesayetçi Demokrasinin Kapsamı 21

1.2.1. Vesayet Kavramı 21

1.2.2. Vesayet-Demokrasi İlişkisi 22

1.2.3. Vesayetçi Demokrasinin Düşünsel Kökenleri 23

1.2.3.1. “Halkın Yetersizliği” ya da “Kapasite Sorunu” Anlayışı 23

1.2.3.2. “Ortak İyiyi Özel Bilgiye Sahip Olanlar Tespit Edebilir” Düşüncesi 24

1.2.3.3. Korumacılık/Muhafızlık Düşüncesi 25

1.2.4. Vesayeti Meşrulaştırma Aracı Olarak Elitizm 26

1.3. Vesayetçi Demokrasinin Tanımı 31

İkinci Bölüm

VESAYET ANLAYIŞININ TÜRKİYE’DEKİ TARİHSEL VE KÜLTÜREL ARKA PLANI 35

2.1. Türk Siyasal Kültürünün Vesayetçi Özellikleri 35

2.1.1. Türk Siyasetini Açıklamada Kullanılan İkili Modeller 36

2.1.1.1. Devletçi Elit-Siyasal Elit Ayrışması 38

2.1.2. Devlet Kontrolündeki Tepeden İnme Modernleşme Anlayışı..... 40

2.1.3. Muhalefete Duyulan Hoşgörüsüzlük.....	44
2.1.3.1. Tek Parti Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri	45
2.1.3.2. Demokrat Parti İktidarı Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri.....	51
2.2. Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisi.....	57
2.2.1. Sivil-Asker İlişkilerinde Demokratik İlke: Sivillerin Üstünlüğü	57
2.2.2. Türk Yönetim Geleneğinde Ordunun Baskın Rolü.....	58
2.2.2.1. Osmanlı Dönemi.....	58
2.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi	60
2.3. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi	61

Üçüncü Bölüm

1961 ANAYASASI VE VESAYETÇİ DEMOKRASİ: KURUMLAR VE UYGULAMALAR	67
3.1. 1961 Anayasası’nın Hazırlanışındaki Vesayetçi Anlayış	67
3.1.1. Kurucu Meclisin Oluşumu ve Vesayetçi Yapı	67
3.1.2. 1961 Anayasa Halkoylaması.....	69
3.1.3. Egemenlik Anlayışındaki Değişim ve Vesayetçi Kurumların Anayasal Sisteme Dâhil Edilmesi	69
3.2. Vesayetçi Kurumlar ve Uygulamaları	71
3.2.1. Cumhuriyet Senatosu	71
3.2.1.1. 1961 Anayasası Öncesi Dönemde Çift Meclis Sistemi Tartışmaları	71
3.2.1.2. 1961 Anayasası’nın İkinci Meclis Tasarımı	76
3.2.1.3. Kurucu Meclisteki Görüşmeler	78
3.2.1.4. Cumhuriyet Senatosunun Vesayetçi Demokrasi Anlayışı Bağlamında Değerlendirilmesi	80
3.2.2. Genelkurmay Başkanlığı.....	81
3.2.2.1. Genelkurmay Başkanlığının Sistem İçerisindeki Konumunun Tarihî Seyri....	82
3.2.2.2. 1961 Anayasası’nda Genelkurmay Başkanlığının Konumu.....	84
3.2.2.3. Kurucu Meclisteki Görüşmeler	85
3.2.2.4. Genelkurmay Başkanlığının Vesayetçi Demokrasi Anlayışı Bağlamında Değerlendirilmesi	89
3.2.3. Cumhurbaşkanlığı	91
3.2.3.1. 1961 Anayasası’na Göre Cumhurbaşkanının Seçim Usulü	93
3.2.3.2. Kurucu Meclisteki Görüşmeler	95
3.2.3.3. 1961 Anayasası Döneminde Gerçekleşen Cumhurbaşkanı Seçimlerinin Vesayetçi Demokrasi Bağlamında Değerlendirilmesi	96
3.2.4. Millî Güvenlik Kurulu.....	102

3.2.4.1. “Millî Savunma”dan “Millî Güvenlik”e Geçiş.....	103
3.2.4.2. Millî Güvenlik Kurulunun Anayasal Bir Organ Hâline Gelişi.....	105
3.2.4.3. Kurucu Meclisteki Görüşmeler.....	106
3.2.4.4. Millî Güvenlik Kurulu Kararlarının Vesayetçi Demokrasi Bağlamında Değerlendirilmesi.....	109
3.2.5. Anayasa Mahkemesi.....	117
3.2.5.1. Anayasa Yargısı Kavramı ve Anayasa Yargısı Modelleri.....	117
3.2.5.2. Anayasa Yargısının Varlık Sebepleri ve Türkiye’deki Tarihî Süreç.....	119
3.2.5.3. Anayasa Mahkemesi’nin 1961 Anayasası’nda Düzenlenişi.....	120
3.2.5.4. Kurucu Meclisteki Görüşmeler.....	123
3.2.5.5. Anayasa Mahkemesi Kararlarının Vesayetçi Demokrasi Bağlamında Değerlendirilmesi.....	124
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA.....	141

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları, 6. Basım, 2020.
- Ahmad, Feroz - Turgay Ahmad, Bedia. *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.
- Akgün, Birol - Özşahin, M. Cüneyt. *Türkiye’de Demokratik Konsolidasyon ve Liberal Siyasal Kültür: Teorik Bir İnceleme*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, 2013.
- Akgüner, Tayfun. *1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1983.
- Akın, Rıdvan. *Gazi’den Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri 1923-2007*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Basım, 2008.
- Akyol, Taha. *Atatürk’ün İhtilal Hukuku*. İstanbul: Doğan Kitap, 6. Basım, 2012.
- Akyol, Taha. *Kuvvetler Ayrılığı Olmayınca Otoriter Demokrasi 1946-1960*. İstanbul: Doğan Kitap, 2021.
- Akyol, Taha. *Türkiye’nin Hukuk Serüveni: Fıkıhtan Hukuka ve Demokrasiye Geçiş Sorunları*. İstanbul: Doğan Kitap, 2. Basım, 2015.
- Aldıkaçtı, Orhan. *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası (Ders Notları)*. İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi Yayınları, 1970.
- Almond, Gabriel - Verba, Sidney. *The Civic Culture; Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press, 1963.
- Arcayürek, Cüneyt. *Çankaya Gelenler Gidenler*. İstanbul: Detay Yayıncılık, 2007.
- Aristoteles. *Politika*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi, 17. Basım, 2014.
- Arsel, İlhan. “Çift Meclis Sisteminin Memleketimizde Tatbiki Hususunda Bazı Düşünceler”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/3 (1955), 59-99.
- AÜSBF, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi. *Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsü’nün Gerekçeli Anayasa Tasarısı ve Seçim Sistemi Hakkındaki Görüşü*. Ankara: Ajans Türk Matbaası, 1960.
- Avcı, Mücahit. *İç ve Dış Etkenler Açısından Türkiye’de 1960 ve 1980 Askeri Müdahaleleri Sonrası Demokrasiye Geçiş Süreçlerinin Analizi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Aybay, Rona. “Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 33/1 (1978), 59-82.

- Aydın, Suavi - Taşkın, Yüksel. *1960'tan Günümüze Türkiye Siyaseti*. İstanbul: İletişim Yayınları, 7. Basım, 2020.
- AYM, Anayasa Mahkemesi. E. 1963/67, K. 1966/19, 14 Nisan 1966. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1966/19>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. E. 1967/39, K. 1968/41, 10 Ekim 1968. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1968/41>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. E. 1970/52, K. 1971/46, 27 Nisan 1971. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1971/46>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. E. 1970/1, K. 1970/31, 16 Haziran 1970. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1970/31>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. E. 1970/41, K. 1971/37, 13 Nisan 1971. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1971/37>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. E. 1973/19, K. 1975/87, 15 Nisan 1975. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1975/87>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. 1975/167, K. 1976/19, 23 Mart 1976. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1976/19>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. E. 1976/26, K. 1976/47, 12 Ekim 1976. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1976/47>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. E. 1976/43, K. 1977/4, 27 Ocak 1977. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1977/4>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. 1977/82, K. 1977/117, 27 Eylül 1977. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1977/117>
- AYM, Anayasa Mahkemesi. 1968/15, K. 1968/13, 3,4 ve 6 Mayıs 1968. <https://normkararlarbilgi-bankasi.anayasa.gov.tr/ND/1968/13>
- Balta, Tahsin Bekir. "Türkiye'de Anayasa Yargısı (1)". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18/1 (1961), 547-565.
- Barry, Norman P. *Modern Siyaset Teorisi*. çev. Mustafa Erdoğan - Yusuf Şahin. Ankara: Liberte, 3. Basım, 2012.
- Başgil, Ali Fuat. "Demokrasilerin Tehlikesi ve Çifte Meclis Usulü". *Hür Fikirler Mecmuası* 1/2 (1948), 75-78.
- Baykız, Mehmet Ulaş. *Türkiye'de Vesayet Demokrasisine Bir Örnek: 27 Mayıs 1960 Darbesi*. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Bayram, Ahmet Kemal. "Türkiye'de Askeri Darbeler, Kemalizm ve Demokrasi". *Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi*. ed. Davut Dursun. 207-231. İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- Beetham, David. *Demokrasi ve İnsan Hakları*. çev. Bilal Canatan. Ankara: Liberte Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Beriş, Hamit Emrah. *Millî İradeye ve Demokrasiye İlk Darbe - 27 Mayıs 1960*. Ankara: TBMM Yayınları, 2022.

- Bilgin, Vedat. "Türkiye'de Anti Demokratik Geleneğin Gücü Nereden Geliyor?" *Yeni Türkiye* 17 (1997), 26-28.
- Bilici, İlhan. *Vesayetçi demokrasi kavramı bağlamında Yön Dergisi'nin nitel bir analizi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Birand, Mehmet Ali vd. *Demirkırat*. İstanbul: Can Yayınları, 2016.
- Bottomore, Tom. *Seçkinler ve Toplum*. çev. Erol Mutlu. Ankara: Gündoğan Yayınları, 2. Basım, 1997.
- Bülbül, Kudret. *Siyaset Bilimi: Kavramlar, Kurumlar, İdeolojiler*. Ankara: Liberte Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Cizre, Ümit. *AP-Ordu İlişkileri: Bir İnkilemin Anatomisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Çaha, Ömer. "Sivil Toplum-Devlet Karşıtlığında Türkiye'de Cumhuriyet". *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. ed. Nuri Bilgin. 257-263. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997.
- Çaylak, Adem. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de İktidar-Muhalefet İlişkileri". *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)*. ed. Adem Çaylak vd. Ankara: Savaş Yayınevi, 2. Basım, 2010.
- Çaylak, Adem - Nişancı, Şükrü. "Türkiye'de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş: Demokrasiye Geçiş Mi Siyasal Rejimin Restorasyonu Mu?" *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi (İç ve Dış Politika)*. ed. Adem Çaylak vd. 303-343. Ankara: Savaş Yayınevi, 2. Basım, 2010.
- Dahl, Robert A. *Demokrasi Üzerine*. çev. Betül Kadioğlu. Ankara: Phoenix, 2. Basım, 2010.
- Dahl, Robert A. *Demokrasi ve Eleştirileri*. çev. Levent Köker. Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.
- Dahl, Robert A. *Siyasi Eşitlik Üzerine*. çev. A. Emre Zeybekoğlu. Ankara: Dost Kitabevi, 2018.
- Danış, Ömer Faruk. *27 Mayıs 1960 Darbesinin Seçkin Kuramları Doğrultusunda İncelenmesi*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Demirel, Süleyman. "Köşk satrancı en tehlikeli oyun" (Görüşmecisi: Yavuz Donat, Görüşme 19 Ocak 2000). <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/01/19/g13.html>
- Demirel, Tanel. "Demokrat Parti İktidarı ve Ordu". *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. haz. Kaynar, Mete Kaan. haz. Kaynar, Mete Kaan. 267-284. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Demirel, Tanel. *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Diamond, Larry. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Londra: The Johns Hopkins University Press, 1999.
- Doğan, İlyas. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Ankara: Astana Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Doğaner, Yasemin. "Vatan Cephesi". *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. haz. Kaynar, Mete Kaan. haz. Kaynar, Mete Kaan. 177-191. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Duran, Lütfi. *İdare Hukuku Ders Notları*. İstanbul: İstanbul Hukuk Fakültesi Yayınları, 1982.
- Duran, Lütfi. "Milli Güvenlik Kurulu'nun Bildirisi". *Cumhuriyet* (08 Nisan 1970).
- Dursun, Davut. *27 Mayıs Darbesi: Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler*. İstanbul: Şehir Yayınları, 2001.
- Dursun, Davut. *Demokratikleşmeyen Türkiye*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.

- Dursun, Davut. *Ertesi Gün Demokrasi Krizinde Basın ve Aydınlar: 27 Mayıs - 12 Mart - 12 Eylül*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2000.
- Dursun, Davut. "Siyasal Sistem ve İdare". *Türkiye'de Yönetim Geleneği (Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları)*. ed. Davut Dursun - Hamza Al. 13-28. İstanbul: İlke Yayıncılık, 1988.
- Dursun, Davut. *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta, 7. Basım, 2014.
- Dursun, Davut. "Türk Demokrasisinin Demokratikleşme İhtiyacı". *Demokrasi Sorunu ve Türk Demokrasisi*. ed. Davut Dursun. 289-297. İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- Dursun, Davut. *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*. İstanbul: Beta, 2018.
- Dursun, Davut - Yurttaş Özcan, Fatma. "Türkiye'de Demokrasiye Geçişlerde Askerin Elde Ettiği Çıkış Garantisi Olarak Milli Güvenlik Kurulu". *Muhafazakar Düşünce* 9-10 (2006), 223-246.
- Duverger, Maurice. *Siyaset Sosyolojisi*. çev. Şirin Tekeli. İstanbul: Varlık Yayınları, 2011.
- Duverger, Maurice. *Siyasi Rejimler*. çev. Yaşar Gürbüz. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1963.
- Embel, Ersin. "Topyekûn Savaş Uygulamasının Tarihsel Gelişimi". *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 4/1 (2016), 153-171.
- Erdem, Çiğdem. "Tek Parti Döneminde Muhalefet Algısı: Serbest Cumhuriyet Fırkası Hareketi Üzerinden Bir İnceleme". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 15/1 (2013), 1-22.
- Erdoğan, Mustafa. *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 12. Basım, 2015.
- Erdoğan, Mustafa. *Özgürlük, Hukuk ve Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Erdoğan, Mustafa. "Silahlı Kuvvetlerin Türk Anayasa Düzeni İçindeki Yeri". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi* 45/1 (1990), 309-334.
- Erdoğan, Mustafa. *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*. Ankara: Hukuk Yayınları, 2016.
- Erdoğan, Mustafa. "Türkiye'de Siyasal Sistem ve Demokrasi". *Yeni Türkiye* 17 (1997), 49-64.
- Erim, Nihat. "Anayasa Meselemize Dair (3)". *Siyasi İlimler Mecmuası* 199 (1947), 295-301.
- Erkanlı, Orhan. *Anılar... Sorunlar... Sorumlular*. İstanbul: Baha Matbaası, 3. Basım, 1973.
- Eroğul, Cem. *Anayasası Değiştirme Sorunu (Bir Mukayeseli Hukuk İncelemesi)*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1974.
- Eroğul, Cem. *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*. İstanbul: Yordam Kitap, 3. Basım, 2019.
- Eryılmaz, Bilal. "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Bürokrasi-İktidar İlişkileri". *Türkiye'de Yönetim Geleneği (Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları)*. ed. Davut Dursun - Hamza Al. 153-166. İstanbul: İlke Yayıncılık, 1998.
- Esen, Bülent Nuri. "Büyük Hastalık". *Cumhuriyet* (06 Nisan 1970).
- Eser, H. Bahadır vd. "Türk Siyasal Sisteminde 1960 Müdahalesi ve Vesayetin Kurumsallaşması Üzerine Bir Analiz Denemesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (2012), 69-97.
- Ete, Hatem. "Tutulary Regime of Single-Party Period: Segue or Impediment to Democracy?" *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 10/17 (2019), 1963-1992.

- Feridun, Server. *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*. İstanbul: Aydın Güler Kitabevi, 1962.
- Feyzioğlu, Turhan. *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi*. Ankara: AÜSBF Yayınları, 1951.
- Findley. *Modern Türkiye Tarihi*. çev. Ayas Güneş. İstanbul: Timaş Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Gençkaya, Ömer Faruk. "Türk Siyasal Sisteminde Kurucu Meclis". *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*. ed. Suna Kili. 15-32. İstanbul: Boyut Kitapları, 1998.
- Giritli, İsmet. "Tek meclis mi, Çift Meclis mi?" *Siyasi İlimler Mecmuası* 272 (1953), 232-235.
- Göze, Ayferi. *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta, 15. Basım, 2015.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2000.
- Güneş, Mehmet. *Bir Siyasal Rejim ve Demokrasi Uygulaması Olarak: Vesayetçi Demokrasi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Güngör, Erol. *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 17. Basım, 2006.
- Hakyemez, Yusuf Şevki. *Hukuk ve Siyaset Ekseninde Anayasa Mahkemesinin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları Anlayışı*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2009.
- Hale, William. *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*. çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- Hanioğlu, M. Şükrü. "Asırlık düşünsel vesayet". *Sabah* (20 Temmuz 2014). <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2014/07/20/asirlik-dusunsel-vesayet>
- Hanioğlu, M. Şükrü. "Bir muhalefet söylemi olarak 'demokrasi'". *Sabah* (30 Nisan 2017). <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2017/04/30/bir-muhalefet-soylemi-olarak-demokrasi>
- Hartwell, R.M. "Bir Liberalin Eğitimi". çev. Sema Coşaroglu. *Siyasal ve Sosyal Teori*. ed. Atilla Yayla. 301-308. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2. Basım, 1999.
- Heper, Metin. "Türkiye'de Devlet, Demokrasi Geleneği ve Silahlı Kuvvetler". *Türkiye'de Yönetim Geleneği (Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları)*. ed. Davut Dursun - Hamza Al. 209-233. İstanbul: İlke Yayıncılık, 1998.
- Heper, Metin. *Türkiye'de Devlet Geleneği*. çev. Nalan Soyarik. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 6. Basım, 2018.
- Heywood, Andrew. *Siyaset*. çev. Bekir Berat Özipek vd. Ankara: Adres Yayınları, 14. Basım, 2014.
- Heywood, Andrew. *Siyaset Teorisine Giriş*. çev. Hızır Murat Köse. Ankara: Adres Yayınları, 6. Basım, 2014.
- Hocaoğlu, Durmuş. "Türkiye ve Demokrasi". *Yeni Türkiye* 17 (1997), 29-40.
- Huntington, Samuel P. *Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*. çev. Ergun Özbudun. Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.
- İnalçık, Halil. *İmparatorluktan Cumhuriyete*. İstanbul: Kronik Kitap, 8. Basım, 2021.
- İnsel, Ahmet. "Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri". *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu*. ed. Ahmet İnsel - Ali Bayramoğlu. 41-57. İstanbul: Birikim Kitapları, 6. Basım, 2017.
- İnsel, Ahmet - Ali Bayramoğlu (ed.). *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Basım, 2017.

- Kaboğlu, İbrahim. *Anayasa Yargısı Avrupa Modeli ve Türkiye*. Ankara: İmge Kitabevi, 2000.
- Kahraman, Hasan Bülent. *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi I - Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “27 Mayıs 1960 İhtilaline Giden Yol: Nedenler ve Açıklamalar”. *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*. ed. Suna Kili. 33-48. İstanbul: Boyut Kitapları, 1998.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Türkiye’de Demokrasi’nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu”. *Ergun Özbudun’a Armağan*. ed. Serap Yazıcı vd. 247-277. Ankara: Yetkin Yayınları, 2008.
- Kalaycıoğlu, Ersin. “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi”. *Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür*. 43-69. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1995.
- Kapani, Münci. *Politika Bilmine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 36. Basım, 2014.
- Karaosmanoğlu, Ali L. “Siyaset ve Ordu”. *Türkiye’de Siyasal Yaşam: Dün, Bugün, Yarın*. haz. Kabasakal, Mehmet. haz. Kabasakal, Mehmet. 127-153. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Karatepe, Şükrü. *Darbeler ve Anayasalar*. Ankara: A Kitap, 5. Basım, 2017.
- Karpat, Kemal H. “1960 Sonrası Siyasal Sistem ve Sosyal Gruplar”. çev. Güneş Ayas. *Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. haz. Güneş Ayas. haz. Güneş Ayas. 159-225. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Karpat, Kemal H. *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*. İstanbul: Timaş, 2. Basım, 2015.
- Karpat, Kemal H. “Türkiye’de Ordu ve Siyaset 1960-1964: Bir Darbenin Analizi”. çev. Onur Güneş Ayas. *Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi*. ed. Zeynep Berketaş. 130-173. İstanbul: Timaş Yayınları, 9. Basım, 2020.
- Kayalı, Kurtuluş. *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs - 12 Mart*. İstanbul: İletişim Yayınları, 7. Basım, 2018.
- Kaynar, Mete Kaan. “Türkiye’nin Ellili Yılları Üzerine Bazı Notlar”. *Türkiye’nin 1950’li Yılları*. haz. Kaynar, Mete Kaan. haz. Kaynar, Mete Kaan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Keskin, Yusuf Ziya. *27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası’nın Türk Devlet Teşkilatı ile Siyaset Hayatına Etkileri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Kıvanç, Sinan. *27 Mayıs 1960 Darbesi ve Vesayet Kurumsallaşması*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- KMTD, T.C. Kurucu Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.2, B.14, O.1, 26 Mayıs 1961.
- Koçak, Cemil. “Siyasal Tarih (1923-1950)”. *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980)*. ed. Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi, 12. Basım, 2013.
- Koçak, Cemil. *Türkiye’de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*. 6 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Kongar, Emre. *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 19. Basım, 1999.
- Kongar, Emre. *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 18. Basım, 2014.

- Köker, Levent. "Kimlik, Meşruluk ve Demokrasi: Türkiye'de Yeni-Muhafazakar Kültür Politikasının Eleştirisi". *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür*. 71-89. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1995.
- Küçükta, Vural. "Anayasa Anketi ve Aydınlarımız (1): Ord. Prof. Sıddık S. Onar Ne Diyor?" *Siyasi İlimler Mecmuası* 264 (1953), 627-632.
- Küçükta, Vural. "Anayasa Anketi ve Aydınlarımız (3): Prof. Hüseyin Nail Kubalı Ne Diyor?" *Siyasi İlimler Mecmuası* 266 (1953), 79-87.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. çev. Babür Turna. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 4. Basım, 2010.
- Linz, Juan J. - Stepan, Alfred. *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996.
- Lipson, Leslie. "Demokrasinin Felsefesi". çev. Mustafa Erdoğan. *Siyasal ve Sosyal Teori*. ed. Atilla Yayla. 17-23. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2. Basım, 1999.
- Lipson, Leslie. *Demokratik Uygarlık*. çev. Haldun Gülalp - Türker Alkan. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.
- Lipson, Leslie. *Siyasetin Temel Sorunları*. çev. Fügen Yavuz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.
- Macpherson, C.B. *Demokrasinin Gerçek Dünyası*. çev. Levent Köker. Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık, 1984.
- Mardin, Şerif. "Türk Siyasetini Açıklayacak Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri". *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*. haz. Türköne, Mümtaz'er - Önder, Tuncay. haz. Türköne, Mümtaz'er - Önder, Tuncay. 34-76. İstanbul: İletişim Yayınları, 8. Basım, 2000.
- Mardin, Şerif. "Türkiye'de Muhalefet ve Kontrol". çev. Mehmet Özden. *Türk Modernleşmesi*. haz. Türköne, Mümtaz'er - Önder, Tuncay. haz. Türköne, Mümtaz'er - Önder, Tuncay. 175-191. İstanbul: İletişim Yayınları, 20. Basım, 2011.
- MBKGKTT, Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanakları. Ankara: TBMM, C.6, B.83, O.1, 11.05.1961.
- MBKGKTT, Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanakları. Ankara: TBMM, C.6, B.87, O.1, 17 Mayıs 1961.
- MBKGKTT, Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanakları. Ankara: TBMM, C.6, B.87, O.2, 17 Mayıs 1961.
- MBKGKTT, Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanakları. Ankara: TBMM, C.6, B.87, O.3, 17 Mayıs 1961.
- MBKGKTT, Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantı Tutanakları. Ankara: TBMM, C.6, B.85, O.1, 14 Mayıs 1961.
- Mills, C. Wright. *İktidar Seçkinleri*. çev. Ünsal Oskay. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2019.
- MMTD, Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.8, B.133, O.3, 19 Ekim 1962.

- Mumcuoğlu, Maksut. *Çağdaş Demokrasi Kuramlarında Katılma ve Türkiye’de Katılmanın Gelişimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Doçentlik Tezi, 1982.
- O’Donnell, Guillermo. “Transitions, Continuities, Paradoxes”. *Issues in Democratic Consolidation: The New South American Democracies in Comparative Perspective*. ed. Scott Mainwaring vd. 16-56. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1992.
- Oktağ, Cemil. “Çağdaşlık Sikkесinin Yazı ve Tuğrası: Bürokrasi ve Demokrasi”. *Türkiye’de Yönetim Geleneği (Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları)*. ed. Davut Dursun - Hamza Al. İstanbul: İlke Yayıncılık, 1998.
- Oktağ, Cemil. “Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Anlamı ve Türkiye Örneği”. *Türkiye’de Yönetim Geleneği (Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları)*. ed. Davut Dursun - Hamza Al. 184-207. İstanbul: İlke Yayıncılık, 1998.
- Ortaylı, İlber. *Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK*. İstanbul: Kronik Kitap, 2018.
- Önder, Özgür. *Türkiye’de Sivil Bürokratik Elitlerin Dönüşümü (1960-1980)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Örs, Birsен. *Türkiye’de Askeri Müdahaleler (Bir Açıklama Modeli)*. İstanbul: Der Yayınları, 1996.
- Özbudun, Ergun. *1924 Anayasası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Özbudun, Ergun. *Anayasalcılık ve Demokrasi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Özbudun, Ergun. *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1986.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2000.
- Özbudun, Ergun. *Türkiye’de Demokratikleşme Süreci Anayasa Yapımı ve Anayasa Yargısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Özbudun, Ergun. “Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür”. *Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür*. 1-42. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1995.
- Özbudun, Ergun - Gençkaya, Ömer Faruk. *Türkiye’de Demokratikleşme ve Anayasa Yapımı Politikası*. İstanbul: Doğan Kitap, 2010.
- Özcan, Gencer. “Türkiye’de Milli Güvenlik Kavramının Gelişimi”. *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*. ed. Evren Balta Peker - İsmet Akça. 307-351. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Özdağ, Ümit. *Atatürk İnönü Dönemlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri*. Ankara: Kripto Kitaplar, 2017.
- Özdağ, Ümit. *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Kitapları, 2004.
- Özdemir, C. Oral. “Demokrasinin Gizlenen Yüzü: Tahkikat Komisyonu”. *Türkiye’nin 1950’li Yılları*. haz. Kaynar, Mete Kaan. haz. Kaynar, Mete Kaan. 235-247. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Özdemir, Hikmet. *Atatürk’ten Günümüze Cumhurbaşkanları Seçimleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.
- Özdemir, Hikmet. *Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağandışı Rolü: Türkiye Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

- Özdemir, Hikmet. “Siyasal Tarih (1960-1980)”. *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980)*. ed. Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi, 12. Basım, 2013.
- Özpek, Burak Bilgehan. “Vesayet Nedir, Nasıl Kurulur, Niçin Çöker?” *Daktilo 1984*. Erişim 28 Mayıs 2021. <https://daktilo1984.com/yazilar/vesayet-nedir-nasil-kurulur-nasil-coker/>
- Pantül, Mehmet - Yalçın, Bekir Sıtkı. *Türk Parlamento Hukukunda İkinci Meclisler*. Ankara: Cumhuriyet Senatosu Vakfı Yayınları, 1982.
- Parla, Taha. “Anayasalar ve Kurucu Meclisler Üzerine Bazı Karşılaştırmalı Notlar”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 38/3-4 (1984).
- Parla, Taha. *Türkiye’de Anayasalar Tarih, İdeoloji, Rejim 1921-2016*. İstanbul: Metis Yayınları, 5. Basım, 2015.
- Parla, Taha. *Türkiye’nin Siyasal Rejimi (1980-1989)*. İstanbul: Deniz Yayınları, 6. Basım, 2009.
- Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 14. Basım, 2008.
- Popper, Karl R. “Açık Toplum ve Düşmanlarına Yeniden Bakış”. çev. İhsan Duran Dağı. *Sosyal ve Siyasal Teori*. ed. Atilla Yayla. 25-32. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2. Basım, 1999.
- Przeworski, Adam. *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Roskin, Michael G. vd. *Siyaset Bilimi: Bir Giriş*. çev. Atilla Yayla. Ankara: Adres Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Sarıbay, Ali Yaşar. *Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Sartori, Giovanni. *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. çev. Mehmet Turhan - Tunçer Karamustafaoğlu. Bursa: Sentez Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Satır, Kadriye Ümran. *Politik Anayasacılık Ekseninde 1961 Anayasası’nın Mahiyeti*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Savcı, Bahri. “Milli Güvenlik Kurulu’nun Açıklaması”. *Cumhuriyet* (03 Nisan 1970).
- Schmidt, Manfred G. *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. çev. M. Emin Köktaş. Ankara: Vadi Yayınları, 2. Basım, 2002.
- Schmitter, Philippe C. - Karl, Terry Lynn. “Demokrasi Nedir... Ne Değildir?” çev. Levent Gönenç. *Demokrasinin Küresel Yükselişi*. ed. Larry Diamond - Marc F. Plattner. 67-81. Ankara: Yetkin Yayınları, 1995.
- Schumpeter, Joseph Alois. *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*. çev. Hasan İlter. Ankara: Alter Yayıncılık, 4. Basım, 2021.
- Selçuk, İlhan. “Demokrasi düzmece, Bildiri bildirmece”. *Cumhuriyet* (01 Nisan 1970).
- Serozan, Rona. “Anayasayı Değiştirme Yetkisinin Sınırları”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 37/1-4 (1971), 135-141.
- Shills, Edvard. *Political Development In The New States*. The Hague: Mouton & Co, 1965.
- Soysal, Mümtaz. *100 Soruda Anayasanın Anlamı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1977.

- Şimşek, Mürşide. “Çoğulculuk ve Vesayet İkileminde 1961 Anayasası”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı, (2020), 221-240.
- Tannenbaum, Donald G. - Schultz, David. *Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*. çev. Fatih Demirci. Ankara: Adres Yayınları, 2005.
- Tanör, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 27. Basım, 2016.
- TBMM Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.19, B.96, O.2, 30 Mayıs 1949.
- TBMM Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.19, B.96, O.3, 30 Mayıs 1949.
- TBMM Zabıt Ceridesi. Ankara: TBMM, C.11, B.7, O.68, 5 Haziran 1944.
- T.C. Başvekâlet Muamelât Umum Müdürlüğü Tetkik Müdürlüğü. *Genelkurmay Başkanlığının Vazife ve Salâhiyetleri Hakkında Kanun Lâyihası ve Millî Müdafaa Encümeni Mazbatası (1/233), Sıra Sayısı 128, Sayı: 71-116, 6-1034*. Ankara: TBMM, 4 Nisan 1944.
- T.C. Başvekâlet Muamelât Umum Müdürlüğü Tetkik Müdürlüğü. *Millî Savunma Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun Tasarısı ve Millî Savunma Komisyonu Raporu (1/558), Sıra Sayısı 223, Sayı: 71 1318, 6-1502*. Ankara: TBMM, 20 Nisan 1949.
- TCKMAKK, T.C. Kurucu Meclisi Anayasa Karma Komisyonu. *Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi Anayasa Karma Komisyonunun Anayasa Tasarısının Bazı Maddeleri Hakkında Raporu, Esas No 5/7, Karar No.30*. Ankara: TBMM, 25 Mayıs 1961.
- TCTMAK, T.C. Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (5/7), Karar No. 27, Sıra Sayısı: 35*. Ankara: TBMM, 09 Mart 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.3, B.47, O.4, 18 Nisan 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.3, B.47, O.2, 18 Nisan 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.4, B.58, O.4, 2 Mayıs 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.5, B.70, O.3, 20 Mayıs 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.3, B.49, O.3, 20 Nisan 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.3, B.49, O.4, 20 Nisan 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.4, B.59, O.3, 3 Mayıs 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.5, B.70, O.4, 20 Mayıs 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.4, B.59, O.2, 3 Mayıs 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.3, B.48, O.4, 19 Nisan 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.3, B.41, O.3, 10 Nisan 1961.
- TMTD, Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi. Ankara: TBMM, C.4, B.53, O.1, 25 Nisan 1961.
- Toktamış, Ateş. *Demokrasi: Kavram - Tarihi Süreç - İlkeler*. Ankara: Ümit Yayıncılık, 5. Basım, 1994.
- Touraine, Alain. *Demokrasi Nedir?* çev. Olcay Kunal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 7. Basım, 2019.
- TSK, Türk Silahlı Kuvvetleri. “Tarihçe”. Erişim 28 Mart 2020. <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Tarihce>

- Tunaya, Tarık Zafer. “Milli Güvenlik Kurulu ve Gerçekler”. *Milliyet* (04 Nisan 1970).
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye’de Siyasal Partiler (1859-1952)*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1952.
- Turan, İlter. “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”. *Türk Siyasal Hayatı: Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*. ed. Ersin Kalaycıoğlu - Ali Yaşar Sarıbay. 479-512. Ankara: Sentez Yayıncılık, 5. Basım, 2014.
- Uyar, Hakkı. *Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960*. İstanbul: Doğan Kitap, 2017.
- Uyar, Hakkı. *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2012.
- Varel, Anıl. “Ellili Yıllarda Muhalefet: Hükümete Yönelik Temel Eleştiriler ve DP Karşısında CHP’nin İdeolojik Konumlanması”. *Türkiye’nin 1950’li Yılları*. haz. Kaynar, Mete Kaan. haz. Kaynar, Mete Kaan. 203-234. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Vergin, Nur. *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Doğan Kitap, 6. Basım, 2013.
- Yayla, Atilla. *Siyaset Bilimi*. Ankara: Adres Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Yayla, Yıldızhan. “Anayasa Mahkemesine göre Cumhuriyetin Özü”. *Hıfzı Timur’un Anısına Armağan*. ed. Bilinmiyor. 943-1040. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü Yayını, 1979.
- Yazıcı, Serap. *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, 2012.
- Yazıcı, Serap. *Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1997.
- Yazıcı, Serap. *Yeni Bir Anayasa Hazırlığı ve Türkiye Seçkincilikten Toplum Sözleşmesine*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Yeniçeri, Özcan. *Darbe ve Demokrasi*. Ankara: Kripto, 2015.
- Yıldırım, Mutlu. *Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecinde Çıkış Güvencelerinin Rolü ve Etkisi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- YSK, Yüksek Seçim Kurulu. “1950-1977 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri”. Erişim 08 Nisan 2020. <https://ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>
- Zürcher, Eric Jan. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. çev. Yasemin Saner. İstanbul: İletişim Yayınları, 24. Basım, 2009.
- Milliyet*. “60 general Meclis’e geldi” (21 Temmuz 1989).
- Vatan*. “Anayasa Meseleleri: Prof. Dr. Ali Fuat Başgil Fikirlerini Anlatıyor” (27 Temmuz 1947).
- Vatan*. “Anayasa Meselesi ve Parti Başkanlığı” (02 Ağustos 1947).
- Milliyet*. “Bilgiç: AP’nin Adayı Sunay” (12 Şubat 1966).
- Milliyet*. “Boğaz Köprüsü” (09 Kasım 1967).
- Cumhuriyet*. “Cemal Gürsel Amerika’ya Bugün Gidecek” (02 Şubat 1966).
- Milliyet*. “CHP Kurultayı Taahhüde Girdi” (15 Ocak 1959).
- Milliyet*. “Demirel: 27 Mayıs İstismar Edilmemeli” (13 Mart 1966).
- Milliyet*. “Devlet Sektörü yakıtını Petrol Ofis’ten alacak” (26 Temmuz 1967).

- Milliyet*. “Fabrikalar Şehir Dışına Çıkarılacak” (14 Ekim 1965).
- Milliyet*. “Gürsel, Demirel ve Atasagun ile görüştü” (01 Şubat 1966).
- Milliyet*. “Güvenlik Kurulu Anarşiye Karşı yeni kanun teklifleri hazırlanmasını tavsiye etti” (18 Aralık 1975).
- Milliyet*. “Güvenlik Kurulu aşırı cereyanları görüştü” (09 Nisan 1964).
- Milliyet*. “Halk Partisi ayan teşkilini istiyor” (03 Temmuz 1950).
- Milliyet*. “Hükümet, Milli Güvenlik Kurulu’nun anarşiyle ilgili tavsiyelerini görüştü” (29 Nisan 1978).
- Milliyet*. “Hürriyet Partisi Resmen Kuruldu” (21 Aralık 1955).
- Cumhuriyet*. “Karşılarında bütün Devlet Güçlerini Bulacaklardır” (29 Mart 1970).
- Milliyet*. “Maaş Farkları için Güvenlik Kurulu’na Başvurdu” (03 Eylül 1972).
- Cumhuriyet*. “Memleket Müdafaası ile alakalı yeni kararlar alındı” (14 Aralık 1954).
- MGKGSY, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterlik Yönetmeliği. *Resmi Gazete* 11422 (7 Haziran 1963). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11422.pdf>
- Cumhuriyet*. “Millî Güvenlik Kurulu örfî idare konusunun görüştü” (15 Ekim 1963).
- Cumhuriyet*. “Millî Güvenlik Kurulu: Tehditlere karşı tüm anayasal kurumlar kararlı davranırsa önlemler etkinlik kazanabilecek” (26 Temmuz 1979).
- Milliyet*. “Millî Güvenlik Kurulu ve Bildiri” (12 Nisan 1970).
- Cumhuriyet*. “Millî Savunma Yüksek Kurulu dün toplandı” (04 Aralık 1953).
- Vatan*. “Prof. Nihat Erim’in Anketimize Cevabı” (05 Ağustos 1947).
- 1030 Sayılı Kanun, Seçimlerle ilgili kanunların bazı maddelerinin yürürlükten kaldırılması ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa bazı maddeler eklenmesi hakkında Kanun. *Resmi Gazete* 12856 (23 Mart 1968). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12856.pdf>
- Cumhuriyet*. “Sunay Ant İçti” (18 Mart 1966).
- Milliyet*. “Trafik Haftası başladı” (06 Mayıs 1973).
- Hukuk Sözlüğü*. Erişim 22 Kasım 2021. <https://sozluk.adalet.gov.tr/vesayet>
- Milliyet*. “Yurtta 110 bin camiye karşı 15 bin ehliyetli din adamı var” (24 Mayıs 1964).

AFGANİSTAN

TARİH, SOSYOKÜLTÜREL YAPI, EKONOMİ VE DIŞ POLİTİKA

Editörler

İskender Karakaya

Yılmaz Ulvi Uzun

AFGANİSTAN: TARİH, SOSYOKÜLTÜREL YAPI, EKONOMİ VE DIŞ POLİTİKA

Editörler: İskender Karakaya, Yılmaz Ulvi Uzun

Yayın No.: 1755
ISBN: 978-625-398-815-9
E-ISBN: 978-625-398-822-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karakaya, İskender., Uzun, Yılmaz Ulvi.

Afganistan: Tarih, Sosyokültürel Yapı, Ekonomi ve Dış Politika / İskender Karakaya, Yılmaz Ulvi Uzun

1. Basım, XXII + 516 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-815-9

E-ISBN: 978-625-398-822-7

1. Afganistan 2. Türkiye 3. Orta Asya 4. Türkistan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1 AFGANİSTAN TARİHİ

TARİH ÖNCESİ DÖNEMDEN AFGAN KRALLIĞININ KURULUŞUNA AFGANİSTAN TARİHİ (MÖ...-1747)

Dr. Mehmet Erkin Kara

Selçuk Üniversitesi, ekara79@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-9546-6847

HORASAN'DAN AFGANİSTAN'A ŞAHLIK REJİMİ (1747-1973)

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Naim Naimi

Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/Din Psikolojisi Bilim Dalı, naimnaimi@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7528-5694

SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL YÖNLERİYLE 1973-1992 YILLARI ARASINDA AFGANİSTAN

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Naim Naimi

Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri/Din Psikolojisi, naimnaimi@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7528-5694

AFGANİSTAN'DAKİ UZUN İÇ SAVAŞ SÜRECİ (1992-2001) VE SİYASİ GELİŞMELER

Dr. Öğr. Üyesi Özgür Çınarlı

Aksaray Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, ozgurcinarli@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9436-9284

11 EYLÜL 2001 SONRASI AFGANİSTAN'DA ULUSLARARASI MÜDAHALE DÖNEMİ (2001-2021) VE SİYASİ GELİŞMELER

Dr. Öğr. Üyesi Özden Selcen Özmelek

Çukurova Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, osozmelek@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5019-9677

Bölüm 2

AFGANİSTAN'DA EKONOMİ, SOSYOKÜLTÜREL YAPI VE GÖÇ HAREKETLERİ

1919'DAN 1973'E AFGANİSTAN'IN EKONOMİK DURUMU

Dr. Öğr. Üyesi Gökay Karaduman

Ardahan Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, gokaykaraduman@ardahan.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-6796-1250

AFGANİSTAN'DA MİLLÎ KİMLİK İNŞA SORUNU: SOSYOKÜLTÜREL TEMELLER

Doç. Dr. Ali Bilgenoğlu

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ali.bilgenoglu@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9097-1737

Arş. Gör. Ata Taha Kuveloğlu

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ata.kuveloglu@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1999-9366

AFGANİSTAN'DA SSCB İŞGALİNDEN 2. TALİBAN İKTİDARINA ETNİSTE, KÜLTÜR VE GÖÇ HAREKETLERİ (1979-2021)

Mohammad İshak Nazarı

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi,
meshaqn@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3700-821X

AFGANİSTAN'DA SİYASAL YAPI VE SİYASAL HAYAT: SİYASİ KÜLTÜR ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Yücel Özden

Bitlis Eren Üniversitesi, yozden@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2455-9151

Bölüm 3

BÖLGESEL VE KÜRESEL GÜÇLERİN AFGANİSTAN POLİTİKALARI

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: BAŞARISIZ GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU'NDAN SİVİL GÜCÜN SINIRLARINA

Dr. Öğr. Üyesi Cem Savaş

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (Fransızca), Yeditepe Üniversitesi,
cem.savas@yeditepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8620-6514

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: İKİLİ İLİŞKİLERDEN ASKERİ MÜDAHALEYE

Dr. Öğr. Üyesi Aziz Balci

Ankara Bilim Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
aziz.balci@ankarabilim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9995-1708

RUSYA FEDERASYONU'NUN AFGANİSTAN POLİTİKASI: DOĞRUDAN MÜDAHALEDEN BÖLGESEL GÜVENLİK DÜZENLEMELERİNE

Arş. Gör. Dr. Murat Güneylioğlu

Kırkırelı Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, guneylioglumurat@yahoo.com,
ORCID: 0000-0003-3959-5219

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: GÜVENLİK, EKONOMİ VE ÇIKAR ODAKLI BİR DRAGON

Doktorant Aslıhan Genç

Trakya Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, aslihanngenc@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5592-4513

Doç. Dr. Serdar Yılmaz

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
serdaryilmaz@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3400-3392

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: SOVYET COĞRAFYASININ DENGELENMESİNDEN ÖNLEYİCİ MÜDAHALEYE

Doç. Dr. Levent Ersin Orallı

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Bölüm Başkan Yardımcısı, levent.oralli@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7610-4514

İNGİLTERE'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: İMPARATORLUKLARIN MEZARINDA GÜNEŞİ BATMAYAN İMPARATORLUĞUN GÜÇ MÜCADELESİ

Dr. Öğr. Üyesi Emre Yürük

Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, emre.yuruk@ktu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-6798-1048

TÜRKİSTAN (ORTA ASYA) DEVLETLERİNİN AFGANİSTAN POLİTİKALARI: GÜVENLİK ALGILAMALARI BAĞLAMINDA RİSKLER VE FIRSATLAR YUMAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Turgay Düğen

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı, turgaydugen@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-7459-1382

İRAN'IN AFGANİSTAN POLİTİKASI: BÖLGESEL GÜVENLİK SORUNLARINDAN İŞ BİRLİĞİ ÇABALARINA

Prof. Dr. Cem Karadeli

Ufuk Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, cem.karadeli@ufuk.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-8976-137X

Dr. Öğr. Üyesi Elif Özdilek

Ufuk Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, cem.karadeli@ufuk.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-0907-8771

PAKİSTAN'IN AFGANİSTAN POLİTİKASI: BÖLGESEL GÜÇ OLMANIN ONAYLANACAĞI COĞRAFYA

Dr. Emrah Kaya

Uluslararası İlişkiler Bölümü, dremrhkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6873-8309

Dr. Doğacan Başaran

Uluslararası İlişkiler Bölümü, basarandogacan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5055-5069

KÖRFEZ ÜLKELERİNİN (SUUDİ ARABİSTAN, BAE, KATAR) AFGANİSTAN POLİTİKASI: İŞ BİRLİĞİ Mİ, REKABET Mİ?

Dr. Öğr. Üyesi Nuri Salık

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü,
nurisalikal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4311-7167

HİNDİSTAN'IN AFGANİSTAN POLİTİKASI: DÜŞMANIMIN DÜŞMANI DOSTUMDUR!

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Çağrı Aras

Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, ferhatcagriaras@ktu.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2108-1981

TÜRKİYE'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: SOSYOKÜLTÜREL BAĞLAR, BÖLGESEL GÜVENLİK YAPILANMALARI VE KÜRESEL ÖRGÜTLER/GÜÇLER EKSENİNDE İKİLİ İLİŞKİLER

Dr. Öğr. Üyesi İskender Karakaya

Yozgat Bozok Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, iskenderkarakaya@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-6285-4568

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	v
TAKDİM/ÖN SÖZ	ix

Bölüm 1 AFGANİSTAN TARİHİ

TARİH ÖNCESİ DÖNEMDEN AFGAN KRALLIĞININ KURULUŞUNA AFGANİSTAN TARİHİ (MÖ...-1747)	1
--	----------

Mehmet Erkin Kara

GİRİŞ	1
1. TARİH ÖNCESİ DÖNEMDEN İSLAM'IN YÜKSELİŞİNE AFGANİSTAN TARİHİ (MÖ...-651)	6
2. İSLAM'IN YÜKSELİŞİNDEN AFGAN KRALLIĞININ KURULUŞUNA AFGANİSTAN TARİHİ (651-1747)	8
2.1. Gazneliler Dönemi (963-1186)	9
2.2. Moğol İstilas ve Timur Dönemi (1186-1504)	10
2.3. Babür ve Safevi Devletleri Dönemi (1504-1747)	11
SONUÇ	13
ÖNERİLEN OKUMALAR	14
KAYNAKÇA	15

HORASAN'DAN AFGANİSTAN'A ŞAHLIK REJİMİ (1747-1973)	17
---	-----------

Muhammed Naim Naimi

GİRİŞ	17
1. ARYANA'DAN HORASAN VE AFGANİSTAN'A (MÖ 1000-MS 19. YY.)	18
2. HORASAN'DAN AFGANİSTAN'A ŞAHLIK REJİMİ	19
2.1. Ahmet Han Abdali Dönemi (1747-1772)	20
2.2. Timur Şah Dönemi (1772-1793)	22
2.3. Zaman Şah-Mahmud Şah-Şücâülmülk Dönemleri (1793-1819)	23
2.4. I. Dost Muhammed Dönemi (1819-1838)	24
2.5. I. İngiliz Müdahalesi ve Şah Şucâ' Dönemi (1838-1842).....	25
2.6. İngiliz Destekli Kral: II. Dost Muhammed Dönemi (1842-1863)	26
2.7. Emir Şîr Ali Han Dönemi (1863-1879)	27
2.8. II. İngiliz Müdahalesi ve Yakup Han Dönemi (1879-1880).....	28

2.9. Abdurrahman ve Ülke Adının Horasan'dan Afganistan'a Değiştirilmesi (1880-1901) ..	29
2.10. Habibullah Han Dönemi (1901-1919)	32
2.11. Emanullah Han Dönemi (1919-1929)	33
2.12. Habibullah Kelekânî (Beçe-i Saka) Dönemi (17.01.1929-13.10.1929)	35
2.13. Muhammed Nadir Han Dönemi (1929-1933).....	36
2.14. Muhammed Zahir Dönemi (1933-1973).....	37
SONUÇ	41
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	42
KAYNAKÇA	43
SİYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL YÖNLERİYLE 1973-1992 YILLARI ARASINDA AFGANİSTAN	45
Muhammed Naim Naimi	
GİRİŞ	45
1. AFGANİSTAN'DA İLK CUMHURİYET TECRÜBESİ (1973-1978).....	46
1.1. İlk Cumhurbaşkanı Muhammed Davud Han (1909-1978).....	48
1.2. Beş Yıllık Cumhuriyet Tecrübesi	49
1.3. Davud Han Döneminde İslami Motifli Örgütler.....	52
2. SOVYETLER BİRLİĞİ YANLISI SOL PARTİLER DÖNEMİ (1978-1992)	55
2.1. Nur Muhammed Teraki ve Hafizullah Emin Dönemleri (1978-1979).....	55
2.2. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a Doğrudan Müdahalesi: Babrak Karmal Dönemi (1979-1986).....	61
2.3. Dr. Muhammed Necibullah Dönemi ve Sovyetler Birliği İşgalinin Sona Ermesi (1986-1992).....	64
SONUÇ	69
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	71
KAYNAKÇA	71
AFGANİSTAN'DAKİ UZUN İÇ SAVAŞ SÜRECİ (1992-2001) VE SİYASİ GELİŞMELER	73
Özgür Çınarlı	
GİRİŞ	73
1. MÜCAHİTLERİN NECİBULLAH YÖNETİMİNE KARŞI MÜCADELESİ	74
2. MÜCAHİTLERİN KENDİ ARALARINDAKİ İKTİDAR MÜCADELESİ.....	87
3. TALİBAN DÖNEMİ (1996-2001)	97
SONUÇ	118
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	119
KAYNAKÇA	120

11 EYLÜL 2001 SONRASI AFGANİSTAN'DA ULUSLARARASI MÜDAHALE DÖNEMİ (2001-2021) VE SİYASİ GELİŞMELER.....	123
Özden Selcen Özmelek	123
GİRİŞ	124
1. ULUSLARARASI ASKERÎ MÜDAHALELER VE BARIŞ OPERASYONLARI	125
2. AFGANİSTAN MÜDAHALESİ VE SİYASİ KONJONKTÜR	128
2.1. Müdahalenin Başlangıcı ve Siyasi Etkileri.....	128
2.2. Müdahalenin Dönüşümü ve Sahadaki Barış Operasyonları	131
2.3. Müdahaleleri Çevreleyen Şartlar ve Siyasi İstikrarsızlık	136
3. AFGANİSTAN'DAN ÇEKİLME SÜRECİ VE MÜZAKERELER.....	139
3.1. Müdahale ve Operasyonlardan Başarısızlığa	139
3.2. Çekilme Kararı ve Müzakereler	142
SONUÇ	145
ÖNERİLEN OKUMA LİSTESİ.....	147
KAYNAKÇA	148

Bölüm 2

AFGANİSTAN'DA EKONOMİ, SOSYOKÜLTÜREL YAPI VE GÖÇ HAREKETLERİ

1919'DAN 1973'E AFGANİSTAN'IN EKONOMİK DURUMU	153
Gökay Karaduman	
GİRİŞ	153
1. EMANULLAH HAN DÖNEMİ (1919-1929).....	155
2. MUSAHİBAN HANEDANI (1929-1978).....	160
SONUÇ	162
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	163
KAYNAKÇA	164
AFGANİSTAN'DA MİLLÎ KİMLİK İNŞA SORUNU: SOSYOKÜLTÜREL TEMELLER	165
Ali Bilgenoğlu - Ata Taha Kuveloğlu	
GİRİŞ	165
1. AFGANİSTAN'DA TOPLUMSAL YAPI: ETNİK GRUPLAR, KİMLİK VE FARKLILIK	168
2. AFGANİSTAN'DA MİLLÎ KİMLİK İNŞA SORUNUNUN SOSYOKÜLTÜREL TEMELLERİ.....	171
SONUÇ	175
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	177
KAYNAKÇA	177

**AFGANİSTAN'DA SSCB İŞGALİNDEN, 2. TALİBAN İKTİDARINA ETNİSTE,
KÜLTÜR VE GÖÇ HAREKETLERİ (1979-2021) 179**

Mohammad İshak Nazarı

GİRİŞ	180
1. AFGANİSTAN'IN COĞRAFI, ETNİK YAPISI VE SSCB'NİN AFGANİSTAN İŞGALİ VE GÖÇ HAREKETİ (1979-1994).....	181
1.1. Afganistan'ın Coğrafi Konumu ve Etnik Yapısı.....	181
1.2. 1979 Öncesi Afganistan'daki Göç Hareketleri.....	184
1.3. SSCB'nin Afganistan İşgali (1979) ve Göç Hareketi.....	186
2. TALİBAN'IN ORTAYA ÇIKIŞI VE İKİNCİ GÖÇ HAREKETİ (1994-2001) VE SONRASI.....	188
2.1. Taliban'ın Ortaya Çıkışı ve Göç Hareketleri (1994-2001)	188
2.2. ABD ve Koalisyon Güçlerinin Afganistan Müdahalesi (2001) ve Göç Hareketleri	190
2.3. İkinci Taliban İktidarı ve Göç Hareketi (2021 ve Sonrası)	193
SONUÇ	195
OKUMA ÖNERİLERİ	197
KAYNAKÇA	198

**AFGANİSTAN'DA SİYASAL YAPI VE SİYASAL HAYAT: SİYASİ KÜLTÜR ÇERÇEVESİNDE BİR
DEĞERLENDİRME 201**

Yücel Özden

GİRİŞ	201
1. SİYASAL KÜLTÜR.....	202
2. AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	204
2.1. Afganistan Adı	204
2.2. Afganistan'da Coğrafi ve Demografik Yapı.....	205
2.3. Afganistan'da Etnik Yapı.....	207
3. AFGANİSTAN'DA SİYASAL HAYAT VE SİYASAL KÜLTÜR	209
3.1. Afganistan'da Anayasal Yapı	209
3.2. Afganistan'da Siyasal Yaşam ve Siyasal Partiler	215
3.3. Afganistan'da Siyasal Kültür.....	218
SONUÇ	219
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	220
KAYNAKÇA	221

Bölüm 3
BÖLGESEL VE KÜRESEL GÜÇLERİN AFGANİSTAN POLİTİKALARI

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: BAŞARISIZ GÜVENLİK SEKTÖRÜ
REFORMU'NDAN SİVİL GÜCÜN SINIRLARINA 225**

Cem Savaş

1. SOĞUK SAVAŞ, AVRUPA VE AFGANİSTAN	227
2. 11 EYLÜL SONRASI AFGANİSTAN'IN “YENİDEN İNŞASI” VE AVRUPA BİRLİĞİ	229
3. EUPOL-A MİSYONU'NUN KURULUŞU, İŞLEVLERİ VE SORUNLARI.....	232
4. NATO'NUN AFGANİSTAN'DAN TAHLİYESİ VE GÖÇMEN KRİZİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN STRATEJİLERİ	235
SONUÇ	238
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	239
KAYNAKÇA	239

**SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: İKİLİ İLİŞKİLERDEN ASKERİ
MÜDAHALEYE 243**

Aziz Balcı

GİRİŞ	244
1. SSCB'NİN KURULUŞUNDAN 1970'LERE KADAR AFGANİSTAN'DAKİ POLİTİK GELİŞMELER VE SSCB'NİN BÖLGEYE BAKIŞI	245
2. AFGANİSTAN'DA 1973 ASKERİ DARBESİ VE CUMHURİYETİN KURULMASI	249
3. 1978 SEVR DEVRİMİ VE AFGANİSTAN DEMOKRATİK CUMHURİYETİ.....	251
4. SSCB'NİN AFGANİSTAN MÜDAHALESİNİN NEDENLERİ VE SOĞUK SAVAŞ REKABETİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	257
4.1. İdeolojik Sebepler	257
4.2. Jeopolitik ve Ekonomik Sebepler	261
5. SSCB'NİN AFGANİSTAN'I İŞGALİ VE GELİŞMELER (1979-1989).....	265
SONUÇ	268
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	271
KAYNAKÇA	271

**RUSYA FEDERASYONU'NUN AFGANİSTAN POLİTİKASI: DOĞRUDAN MÜDAHALEDEN
BÖLGESEL GÜVENLİK DÜZENLEMELERİNE 273**

Murat Güneşlioğlu

GİRİŞ	274
1. RUSYA'NIN AFGANİSTAN MESELESİNE YAKLAŞIMININ DÖNÜŞÜMÜ: UZUN VADELİ STRATEJİK AMAÇLAR, PRAGMATİK VE ESNEK POLİTİKALAR	276
2. RUSYA'NIN AFGANİSTAN'A YÖNELİK POLİTİKASININ ASKERİ BOYUTU: KGAÖ VE BÖLGEDEKİ FAALİYETLERİ	281

3. RUSYA’NIN AFGANİSTAN’A YÖNELİK DİPLOMATİK VE SİYASAL GİRİŞİMLERİ: ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ’NÜN ARTAN ROLÜ VE AĞIRLIĞI	284
SONUÇ	288
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	289
KAYNAKÇA	290

ÇİN HALK CUMHURİYETİ’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: GÜVENLİK, EKONOMİ VE ÇIKAR ODAKLI BİR DRAGON 293

Aslıhan Genç - Serdar Yılmaz

GİRİŞ	293
1. TARİHSEL OLARAK ÇİN’İN AFGANİSTAN POLİTİKASI.....	295
2. ÇİN-AFGANİSTAN DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ: TEHDİT VE RİSKLERE KARŞI STRATEJİK ÇIKARLAR VE ORTAK AMAÇLAR	304
SONUÇ	309
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	310
KAYNAKÇA	311

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: SOVYET COĞRAFYASININ DENGELENMESİNDEN, ÖNLEYİCİ MÜDAHALEYE..... 315

Levent Ersin Orallı

GİRİŞ	315
1. ABD’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI (1919-1989) TARİHSEL GELİŞMELER	317
2. ABD’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASINI ŞEKİLLENDİREN KIRILMA NOKTALARI	320
3. ABD’NİN GÜVENLİK KAYGILARI VE DENGE ARAYIŞLARI	325
4. ABD’NİN BÖLGEDE DEMOKRASİ ARAYIŞLARI VE BÖLGESEL ÇATIŞMA RİSKİNİN ZAYIFLATILMASI	328
SONUÇ	333
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	335
KAYNAKÇA	335

İNGİLTERE’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: İMPARATORLUKLARIN MEZARINDA GÜNEŞİ BATMAYAN İMPARATORLUĞUN GÜÇ MÜCADELESİ 337

Emre Yürük

GİRİŞ	337
1. 19. YÜZYILDA İNGİLİZ-AFGAN İLİŞKİLERİ: BÜYÜK OYUN.....	338
2. AFGANİSTAN’IN BAĞIMSIZLIĞI VE SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ İNGİLTERE’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI	347

3. ABD’NİN AFGANİSTAN’I İŞGALİ VE AFGAN-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ	351
SONUÇ	353
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	354
KAYNAKÇA	355

**TÜRKİSTAN (ORTA ASYA) DEVLETLERİNİN AFGANİSTAN POLİTİKALARI:
GÜVENLİK ALGILAMALARI BAĞLAMINDA RİSKLER VE FIRSATLAR YUMAĞI 357**

Turgay Düğen

GİRİŞ	358
1. TARİHİ VE COĞRAFİ BÜTÜNLÜKTEN KOPUŞA: TÜRKİSTAN VE AFGANİSTAN	360
2. SOVYET SONRASI TÜRKİSTAN DEVLETLERİNİN DIŞ POLİTİKA YAKLAŞIMLARINDA AFGANİSTAN ALGILAMALARI	364
3. ÖZBEKİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN	367
4. TACİKİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN	375
5. KIRGIZİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN	381
6. TÜRKMENİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN	383
7. KAZAKİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASINDA AFGANİSTAN	386
SONUÇ	388
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	390
KAYNAKÇA	391

**İRAN’IN AFGANİSTAN POLİTİKASI: BÖLGESEL GÜVENLİK SORUNLARINDAN İŞ BİRLİĞİ
ÇABALARINA..... 395**

Cem Karadeli - Elif Özdilek

GİRİŞ	395
1. TARİHTE İRAN-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ	396
2. MODERN DÜNYADA İRAN-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ.....	398
2.1. Afgan Siyasetinde Çalkantılı Dönem	398
2.2. Savaş ve İşgal Arasında İran’ın Tutumu.....	399
2.3. İran’ın Mohajerin (Muhacir) Politikası	401
3. TALİBAN YÖNETİMİNDEN TALİBAN YÖNETİMİNE İLİŞKİLER	405
SONUÇ	408
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	409
KAYNAKÇA	410

**PAKİSTAN'IN AFGANİSTAN POLİTİKASI: BÖLGESEL GÜÇ OLMANIN
ONAYLANACAĞI COĞRAFYA 411**

Emrah Kaya - Doğacan Başaran

GİRİŞ	411
1. AFGANİSTAN ÜZERİNDEN HİNDİSTAN'IN SINIRLANDIRILMASI HEDEFİ.....	413
2. DURAND SINIR SORUNU	415
3. PAKİSTAN MERKEZLİ TERÖR SALDIRILARI VE AFGANİSTAN	416
4. CPEC'İN AFGANİSTAN'A UZATILMASI VE VAHAN MEVZUSU.....	418
SONUÇ	420
ÖNERİLEN KAYNAKLAR	422
KAYNAKÇA	423

**KÖRFEZ ÜLKELERİNİN (SUUDİ ARABİSTAN, BAE, KATAR) AFGANİSTAN POLİTİKASI:
İŞ BİRLİĞİ Mİ, REKABET Mİ? 425**

Nuri Salık

GİRİŞ	425
1. KÖRFEZ-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	427
2. SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN İŞGALİNDEN 11 EYLÜL SALDIRILARINA KADAR KÖRFEZ'İN AFGANİSTAN POLİTİKASI (1979-2001).....	429
3. 11 EYLÜL SALDIRILARINDAN TALİBAN'IN GERİ DÖNÜŞÜNE KADAR KÖRFEZ'İN AFGANİSTAN POLİTİKASI (2001-2021)	438
4. ABD'NİN AFGANİSTAN'DAN ÇEKİLMESİNİN ARDINDAN KÖRFEZ'İN AFGANİSTAN POLİTİKASI.....	445
SONUÇ	453
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	455
KAYNAKÇA	456

HİNDİSTAN'IN AFGANİSTAN POLİTİKASI: DÜŞMANIMIN DÜŞMANI DOSTUMDUR! 461

Ferhat Çağrı Aras

GİRİŞ	462
1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HİNDİSTAN-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ	463
2. HİNDİSTAN-AFGANİSTAN İLİŞKİLERDEKİ BÖLGESEL FAKTÖRLER.....	466
3. HİNDİSTAN-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİNİ ETKİLEYEN YEREL FAKTÖRLER	469
4. TALİBAN SONRASI HİNDİSTAN AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ: HİNDİSTAN İÇİN YÜKSELEN GÜVENLİK SORUNU.....	472
SONUÇ	475
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	477
KAYNAKÇA	478

TÜRKİYE’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: SOSYOKÜLTÜREL BAĞLAR, BÖLGESEL GÜVENLİK YAPILANMALARI VE KÜRESEL ÖRGÜTLER/GÜÇLER EKSENİNDE İKİLİ İLİŞKİLER.... 481

İskender Karakaya

GİRİŞ	482
1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE AFGANİSTAN TARİHİ	483
2. TÜRKİYE-AFGANİSTAN SİYASİ İLİŞKİLERİ.....	485
2.1. Osmanlı İmparatorluğu-Afganistan İlişkileri.....	485
2.2. Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu-Afganistan İlişkileri.....	486
2.3. Enver Paşa ve Cemal Paşa’nın Afganistan Siyaseti.....	486
2.4. Atatürk Dönemi (1919-1939) Türkiye Cumhuriyeti-Afganistan İlişkileri	487
2.5. İkinci Dünya Savaşı Sonundan Sovyetlerin Afganistan İşgaline (1945-1979) Kadar Türkiye-Afganistan İlişkileri.....	489
2.6. Afganistan’da SSCB İşgali Dönemi (1979-1989) ve Türkiye-Afganistan İlişkileri	490
2.7. Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Afganistan İlişkileri	491
3. TÜRKİYE-AFGANİSTAN SOSYOEKONOMİK VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ	496
4. TÜRKİYE-AFGANİSTAN İKİLİ ASKERİ İLİŞKİLERİ.....	498
SONUÇ	499
ÖNERİLEN OKUMALAR.....	502
KAYNAKÇA	503
KİTABIN YAZARLARININ ÖZ GEÇMİŞLERİ	505

TARİH ÖNCESİ DÖNEMDEN AFGAN KRALLIĞININ KURULUŞUNA AFGANİSTAN TARİHİ (MÖ...-1747)

Mehmet Erkin Kara

ÖZET

Afganistan tarihi, dış kaynaklı işgaller, fetihler ve bu duruma karşılık bölge halkının varlığını korumak maksadıyla savaş ve direniş arasında geçmiştir. Büyük İskender'den, Moğol İmparatoru Cengiz Han'a, Emir Timur'dan Babür Şah'a kadar büyük savaşçılar ordularını Afganistan'dan geçirmiş ve bu toprakları işgal etmişlerdir. Tarihin başat hükümdarları Afganistan'da iyi veya kötü anlamda izlerini bırakmıştır. Bu bağlamda; Afganistan'ın fetih ve işgallere maruz kalmasının önemli nedenlerinden biri, coğrafi konumu itibarıyla Orta Asya, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya arasında önemli bir geçiş yolu oluşturmasıdır. Afganistan'ın tarihin çeşitli dönemlerinde çok sayıda savaş ve mücadele yaşanmış, sert güç kapsamında çeşitli devletlerin askerî gücünün etkilerine maruz kalmış ve devlet ve ulus inşası da coğrafyasının kaderi doğrultusunda şekillenmiştir. İlaveten Afganistan, Batılı güçlerin bölgeye yerleşmesiyle birlikte sert gücün her anlamıyla her aktör tarafından doğrudan kullanıldığı bir coğrafya olmuştur.

GİRİŞ

Afganistan; kuzeyinde Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, kuzey doğusunda Çin, doğusunda Pakistan, batısında İran, kuzeyinde Hindistan devletleri bulunan Asya Kıtası'nda konumlanmış bir devlettir. Afganistan, Asya'nın kalbinde yer almakta ve Orta Asya ile Hindistan yarımadasını ikiye ayırmaktadır. Bu kapsamda; Afganistan jeopolitik konumu nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Afganistan topraklarının 647500 km karesi yani yaklaşık yarısı dağlık bir arazidir. Dağların ortalama yüksekliği 1980 metredir. Dağların büyük bölümü devamında Himalayalara ulaşan, Hindukuş Dağlarının parçasıdır (Adamec, 2003: 166-167). Dağlık arazi yapısı, bölgedeki çok fazla nehir bulunmasına ve nehir debilerinin yüksek olmasına neden olmaktadır (Wahab, 2007: 9).

KAYNAKÇA

- Adamec, L. W. (2003). *Historical Dictionary of Afghanistan*. Lanham, Maryland, and Oxford: The Scarecrow Press, Inc., III, 135-136, 155-156, 205-206.
- Afganistan İslam Cumhuriyeti. *Afganistan's Constitution* (2004). Afganistan.
- Aka, İ. (2022). *Timurlular*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/timurlular>, (Erişim Tarihi:27.09.2022).
- Barfield, T. (2010). *Afganistan*. Princeton& Oxford: Princeton University Press, 50,75.
- Bhatia, M., Sedra, M. (2008). *Afganistan, Arms And Conflict*. New York: Routledge, 219-220.
- Carlisle, R. P. (2010). *Afganistan War*. New York: Chelsea House, 2-4.
- CIA. (1997). *Ethnolinguistic groups in Afghanistan*, <https://www.loc.gov/item/98682058/>, (Erişim Tarihi:27.09.2022).
- Cordesman, A. H., Hwang, G. (2020). *The Prospects for a Real Peace*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2.
- Çubukçu, A. (2022). *NU'MÂN b. MUKARRİN*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/numan-b-mukarrin>, (Erişim Tarihi:27.10.2022).
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Devlet*. <https://web.archive.org/web/20110812153216/http://tdk.gov.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=devlet>, (Erişim Tarihi:19.11.2022).
- Dorronsoro, G. (2000). *Revolution Unending*. Londra: Hurst Company, 7.
- Gankovsky, Y. V. (1982). *A History of Afganistan*. Moskova: Progress Publishers, 8, 21-27.
- Goodson, L. P. (2001). *Afganistan's Endless War*. Seattle, Londra: University of Washington Press, 4.
- Grousset, R. (1970). *The Empire of The Steppes*. New Jersey: Rutgers University Press, 81.
- Hodgson, M. G. S. (1977). *The Venture of Islam, Volume 1: The Classical Age of Islam*, 41-42.
- Kakar, M. H. (2006). *A Political And Diplomatic History Of Afghanistan, 1863-1901*. Boston: Brill, 85.
- Katzman, K. (2009). *Afganistan: Post-War Governance, Security, and U.S*. In L. B. Peabody (Ed.), *Afganistan Security*. New York: Nova Science Publishers, 14-15.
- Lee, J. L. (2018). *Afganistan A History from 1260 to the Present*. Reaktion Books. Londra, 28.
- Liulevicius, V. G. (2000). *War, Peace And Power : Diplomatic History of Europe, 1500-2000*. In *The Teaching Company*. Teaching Company. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.16914/kjapr.2018.20.3.5>
- Manchanda, N. (2020). *Imagining Afghanistan*. *Imagining Afghanistan*. <https://doi.org/10.1017/9781108867986>, 27.
- McCauley, M. (2002). *Afganistan And Central Asia A Modern History*. Londra: Pearson, 4, 162.
- Morgan, M. J. (2007). *A Democracy Is Born*. Westport, Connecticut, London: Praeger, 163.
- National Geographic Society. (2022). *Afganistan and Pakistan Ethnic Groups*, <https://education.nationalgeographic.org/resource/afghanistan-and-pakistan-ethnic-groups>, (Erişim Tarihi:27.08.2022).
- Nojumi, N. (2009). *The Taliban And The Crisis of Afghanistan*. In A. Crews, Robert; Tarzi (Ed.), *The Taliban And The Crisis of Afghanistan*. Cambridge, Massachussets: Harvard Univesity Press, 4.
- Otfinoski, S. (2004). *Afganistan*. New York: Facts On File, 4, 7-8, 51-55.
- Rahel, S. (1975). *Cultural Policy In Afghanistan*. Paris: The Unesco Press, 16, 44-45.

- Runion, M. L. (2007). *The History Of Afghanistan*. Westport, Connecticut, London: Greenwood Press, 34-68.
- Sander, O. (1989). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi, 16.
- Siddique, A. (2014). *The Pashtun Question The Unresolved Key to The Future of Pakistan and Afghanistan*. Londra: HURST, 9-30.
- South Asia: Afghanistan. (2020). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, (Erişim Tarihi:13.10.2022).
- Şenses, M. (2019). İmparatorluk ve Ulus Devlet. *Liberal Düşünce Dergisi*, 24(95), 87-98. <https://doi.org/10.36484/liberal.599153>, (Erişim Tarihi:19.11.2022).
- Tanner, S. (2002). *Afghanistan*. Cambridge: Da Capo Press, 40-57, 77-86.
- Thomas Galasz Nielsen, Hussain Syed, M., & Vestenskov, D. (2015). *Counterinsurgency And Counterterrorism: Sharing Experiences In Afghanistan and Pakistan*. Kopenhag: Royal Danish Defence College, 40.
- Vaughan, D. (2022). 8 of the Largest Empires in History. *Britannica*, <https://www.britannica.com/list/8-of-the-largest-empires-in-history>, (Erişim Tarihi:19.11.2022).
- Wahab, S. (2007). *A Brief History Of Afghanistan*. New York: Facts On File, 9-71.

HORASAN'DAN AFGANİSTAN'A ŞAHLIK REJİMİ 1747-1973

Muhammed Naim Naimi

ÖZET

Bugün Afganistan olarak bildiğimiz coğrafya, tarihte Aryana ve Horasan isimleriyle bilinegelmiştir. Bu coğrafya, stratejik konumu ve durumu gereği, her zaman büyük güçlerin ilgi alanında olan bir bölge olmuştur. Bölge, Gazneliler, Timurlular ve Babürlüler gibi büyük devletlerin kurulduğu ve başkentliğini yaptığı yer olmuştur. Çalışmamızda, 1747 yılı Ahmed Han liderliğinde Kandahar merkezli olarak kurulan Horasan ve 19. yüzyıldan itibaren ise Afganistan olarak bilinen coğrafyadaki siyasi gelişmeler ele alınmıştır. Çalışmamızın ana konusu, 1747'den 1973 yılına kadar şahlık rejimi ile yönetilen ülkenin siyasi durumu ve gelişmeleri olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda yaşanan aile içi kavga ve mücadeleler, Peştun aşiretleri arasındaki iktidar mücadelesi ve bunun sonucunda saltanatın Peştun Abdali aşiretinden Peştun Barezey aşiretine geçiş serüveni üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde adı anılan aşiretler arasındaki iktidar mücadelesinde dış güçlerin dahli ve etkisi, çalışmamızın tali konuları arasında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayla günümüz Afganistan'ının, 1747-1973 yılları arasındaki monarşi yıllarının siyasi gelişmelerinin ve değişmelerinin kısaca ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden belge tarama yönteminden yararlanılmıştır. Tarihî bir mesele nin araştırılmasından dolayı konuyla ilgili ikinci verilere başvurularak veriler elde edilmiş ve betimsel analiz tekniği kullanılarak değerlendirilip yorumlanmıştır.

GİRİŞ

Bugünkü adıyla bildiğimiz Afganistan, tarihte Aryana ve Horasan isimleriyle bilinmekteydi. Bu coğrafya tarih boyunca medeniyetlerin merkezi, dinlerin bulunduğu yer, İpekyolu güzergahının kesiştiği nokta, cihan fatihlerinin güzergahı, Hindistan'ın kapısı ve Asya'nın kalbi olarak bilinmiştir (Hayfi, 2010: 6). Beş bin yıllık tarihe sahip olan Afganistan, Aryayilerin inşa ettiği Vidi Medeniyeti, Zerdüş'tün yazılarıyla gün yüzüne çıkan Avesta medeniyeti, Grek

Gubâr, Mir Gulâm Muhammed (hş. 1386-m. 2007). *Afganistan der Mesîr-i Tarih (1-2. Cilt)*. Kabil: İntişârât-ı Hâver.

Hakcû, Mir Akâ (hş. 1384-m. 2005). *Afganistan ve Müdâhilât-ı Hârici*. Kabil: İntişârât-ı Maiwand.

Karagöl, Uğur (2014). *Evimiz Afganistan'da Kaldı: Bir Doktorun Yaşam Yolculuğu*. İstanbul: G Yayınları.

Mayorov, Alexander (hş. 1379-m. 2000). *Der Afganistan Çi-migüzešt*. Çev: Abdullah Safa. Peşaver: İntişârât-ı Dâniş.

Pejvak, Abdulkayum; Dayfuladiyan, Ali ve Hasani, Mehdi (hş. 1389-m. 2010). *Revâbıt-ı Hârici-i Amerika ve Afganistan*. Kabil: İntişârât-ı Ferheng.

Saray, Mehmet (1997). *Afganistan ve Türkler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Sivrioğlu, Töre ve Türkoğlu, Ahmad Jawid (2017). *Başlangıçtan Günümüze Afganistan Tarihi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

KAYNAKÇA

Furkani, Mehterhan (2020). *İslam Dünyasında Kanunlaştırma Faaliyetleri: Afgan Ceza Kanunu Örneği*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Gubâr, Mir Gulâm Muhammed (hş. 1386-m. 2007). *Afganistan der Mesîr-i Tarih (1-2. Cilt)*. Kabil: İntişârât-ı Hâver.

Hakcû, Mir Akâ (hş. 1384-m. 2005). *Afganistan ve Müdâhilât-ı Hârici*. Kabil: İntişârât-ı Maiwand.

Hakem, Abdüşşükür (hş. 1390-m. 2011). *Efsâne-i Bayrak ve Seyr-i Efsânevi-i ân der Kişver*. Kabil: İntişârât-ı Feyzi.

Hayfi, Halil (hş. 1389-m. 2010). *Afganistan Tahta-hîz-i İsti'mâr*. Kabil: İntişârât-ı Maiwand.

Karagöl, Uğur (2014). *Evimiz Afganistan'da Kaldı: Bir Doktorun Yaşam Yolculuğu*. İstanbul: G Yayınları.

Karakaya, İskender ve Nazari, Mohammad İshak (2022). "Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 ve sonrası) ve Afganistan Dış Politikası." *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl, 12, S. 23, ss. 143-169).

Konukçu, Enver (1991). "Babür." *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İSAM Yayınları, C. 4, ss. 395-396.

Kuğu, Ali Rıza (2020). *Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahale Sorunsalı: Uluslararası Toplum için Yeni Bir Yol Haritası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Marsden, Peter (hş. 1379-m. 2000). *Taliban: Ceng, Mezheb ve Nizâm-ı Cedîd der Afganistan*. Tahran: Neşr-i Merkez.

Merçil, Erdoğan (1996). "Gazneliler." *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İSAM Yayınları, C. 13, ss. 480-484.

- Naimi, Muhammed Naim (2016). "Afganistan'da İç Savaşın Sebepleri ve Çözüm Yolları." *Günümüz İslam Dünyasında Meseleler ve Çözüm Yolları Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ed. Cezmi Bayram vd.. İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, ss. 761-786.
- Naimi, Muhammed Naim (2019). *Din ve Terör: Taliban Hareketi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Karakum Yayınları.
- Naimi, Muhammed Naimi (2021). "Timurlu Rönesansının Başkenti: Herat." *Orta Asya'dan Anadolu'ya İlimin Yolculuğu*. Ed. Yakup Koçyiğit ve Aitmamam Kariev. Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları, ss. 654-672.
- Nizam-Name-i Esasi (1923). *Nizam-nâme-i Esâsî-i Devlet-i 'Aliyye-i Afganistan*. Kabil: Bakanlar Kurulu Yazı İşleri Dairesi Matbaası.
- Oğuz, Esedullah (2001). *Hedef Ülke Afganistan*. İstanbul: Doğan Kitapçılık Yayınları.
- Pejvak, Abdulkayum; Dayfuladiyan, Ali ve Hasani, Mehdi (hş. 1389-m. 2010). *Revâbıt-ı Hârici-i Amerika ve Afganistan*. Kabil: İntişârât-ı Ferheng.
- Saray, Mehmet (1988). "Afganistan." *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: İSAM Yayınları, C. 1, ss. 401-48.
- Saray, Mehmet (1997). *Afganistan ve Türkler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sivrioğlu, Töre ve Türkoğlu, Ahmad Jawid (2017). *Başlangıçtan Günümüze Afganistan Tarihi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Şahsi, Resul (2022). "Afganistan." *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 6, S. 1, ss. 131-148.
- Yemin, Muhammad Hüseyin (hş. 1388-m. 2009). *Afganistan Tarihi (Felsefe-i Nâm-güzâri-i Şehr-hâ, Şehrek-hâ) (5. Baskı)*. Kabil: İntişârât-ı Said.

SIYASAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL YÖNLERİYLE 1973-1992 YILLARI ARASINDA AFGANİSTAN

Muhammed Naim Naimi

ÖZET

Afganistan'da 1973 senesinde rejim değişikliği yaşanmış ve aile içi bir darbe ile cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyet rejiminin başında ilk cumhurbaşkanı olarak Muhammed Zahir Şah'ın akrabası Muhammed Davud Han yer almıştır. Dolayısıyla ülkede rejim değişmesine rağmen iktidar aynı ailede kalmıştır. 17 Temmuz 1973 tarihinde Muhammed Zahir Şah'ın İtalya'ya gittiği sırada Muhammed Davud Han önderliğinde sol ideolojiye sahip ordu ve partililerin desteğiyle kansız bir darbe gerçekleştirilmiştir. Böylelikle şahlık rejiminden cumhuriyet rejimine geçilmiştir. Darbeye destek verenlerin çoğunluğu, şahlık döneminde özellikle Muhammed Davud Han'ın başbakanlığı döneminde eğitim amaçlı Sovyetler Birliği'ne giden Afganistanlılardan oluşmuştur. Bu kişiler, başta askerî alan olmak üzere muhtelif alanlarda yetişmiş ve bunun yanında sol ideolojinin ülkeye gelmesine ön ayak olmuşlardır. Bu çalışmanın ana konusu, 1973-1992 yılları arası Afganistan'ındaki cumhuriyet rejiminin siyasi, sosyal ve kültürel yönleriyle ele alınmasını içermektedir. Bu amaçla yukarıda belirtilen yıllarda ülkedeki siyasi, sosyal ve kültürel gelişmeler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarihî yöntemden yararlanılmıştır. Bu bağlamda çalışma konumuzla ilgili resmi, tarihî ve kişisel materyallere başvurulmuş veriler toplanmıştır. Toplanan veriler, betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilip yorumlanmıştır.

GİRİŞ

Kırk yıllık Muhammed Zahir Şah dönemi, Şah'ın amcalarının tahakkümü altında geçmiştir. Muhammed Zahir'in son yıllarında ise bir dizi yenilikler yapıldıysa da bu durum çok uzun sürmemiştir. Çünkü bu yıllarda yapılan reform hareketlerinin mimarlarından biri 1953-1963 yılları arasında başbakanlık görevini üstlenen Muhammed Davud Han olmuştur. Muhammed Davud Han, 1963 yılında başbakanlıktan uzaklaştırılmış bu gelişmede kendisinin dış politikada izlediği Sovyetler Birliği yanlısı tutum ile Pakistan'a karşı yaklaşımı

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Faryabi, A. (hş. 1385-m. 2006). *Nigâhi ber Hevâdis-i Bist Sâl Ehîr-i Afganistan*. Hûzistân-Ahvâz: İntişârât-ı Berliyân.

Hekimi, Ahmed Münib (hş. 1392-m. 2013). *Ahzâb ve Nühzet-hâ-yı Siyasi ve Mezhebi-i Afganistan*. Peşaver: İntişârât-ı el-Ezher.

Lyakhovsky, Aleksandr (2012). *Tûfân der Afganistan*. Çev: Aziz Aryanfer. Kabil: İntişârât-ı Meyvend.

Mamun, Rezzak (hş 1389-m 2010). *Raz-i Khoabide (Esrar-ı Merg-i Doktor Necibullah)*. Kabul: İntişârât-ı Sa'idi.

Mecruh, Seyid Şemseddin (2012). *Mecmu'a-ı Makâlât-ı İlmi, Siyasi ve İçtimâi*. Kabil: Matbaa-ı Afganistan Times.

Naimi, Muhammed Naim (2019). *Din ve Terör: Taliban Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Karakum Yayınları.

Pamir, Peykâr (2014). *Nakş-ı Pakistan der Trajedi-i Hûnîn-i Afganistan (Cild-i 1)*. Hollanda: İntişârât-ı Shahmama.

Pamir, Peykâr (2015). *Nakş-ı Pakistan der Trajedi-i Hûnîn-i Afganistan (Cild-i 2)*. Toronto: Yayınevi İsmi Yok.

Roy, Olivier (hş. 1382-m. 2003). *Afganistan ez Cihad tâ Ceng-hâ-yı Dâhili*. Çev: Ali Alimi Kirmâni. Tahran: Neşr-i İrfân.

Tenvir, Muhammed Halim (2000). *Tarih ve Rûz-nâme Nigâri der Afganistan*. Peşaver: İntişârât-ı Sabur.

KAYNAKÇA

Dinç, Ali (2021). *Afganistan Savaşları*. İstanbul: Cinius Yayınları.

Ensari, Hoace Beşir Ahmed (hş. 1385-m. 2006). *Afganistan der Ateş-i Neft*. Kabil: İntişârât-ı Meyvend.

Faryabi, A. (hş. 1385-m. 2006). *Nigâhi ber Hevâdis-i Bist Sâl Ehîr-i Afganistan*. Hûzistân-Ahvâz: İntişârât-ı Berliyân.

Hakcû, Mir Akâ (hş. 1384-m. 2005). *Afganistan ve Müdâhilât-ı Hârici*. Kabil: İntişârât-ı Maiwand.

Hakem, Abdüşşükür (hş. 1390-m. 2011). *Efsâne-i Bayrak ve Seyr-i Efsânevi-i ân der Kışver*. Kabil: İntişârât-ı Feyzi.

Hekimi, Ahmed Münib (hş. 1392-m. 2013). *Ahzâb ve Nühzet-hâ-yı Siyasi ve Mezhebi-i Afganistan*. Peşaver: İntişârât-ı el-Ezher.

Hulusi, Muhammed Muhsin (hş. 1398-m. 2019). "Nuhustin Nizâm-ı Cumhuri ve Dest-âverd-hâyi O." *Endişe-i Mu'âsır*. S. 16, ss. 27-44.

- Karakaya, İskender ve Nazari, Mohammad İshak (2022). "Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 ve sonrası) ve Afganistan Dış Politikası." *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl, 12, S. 23, ss. 143-169).
- Kazemi, Ani (hş. 25.01.1399-m. 20.03.2020). "Muhammed Zahir Şah Aherin Şah-ı Afganistan." *Tarih-i Ma*. <https://tarikhema.org/ancient/other/afgan/54450/>-محمد-ظاهر-شاه-آخرين-شاه-افغانستان. Erişim Tarihi: 27.11.2022.
- Lyakhovsky, Aleksandr (2012). *Tûfân der Afganistan*. Çev: Aziz Aryanfer. Kabil: İntişârât-ı Meyvend.
- Mamun, Rezzak (hş 1389-m 2010). *Raz-i Khoabide (Esrar-ı Merg-i Doktor Necibullah)*. Kabul: İntişârât-ı Sa'idi.
- Marsden, Peter (hş. 1379-m. 2000). *Taliban: Ceng, Mezheb ve Nizâm-ı Cedîd der Afganistan*. Tahran: Neşr-i Merkez.
- Mecruh, Seyid Şemseddin (2012). *Mecmu'a-ı Makâlât-ı İlmi, Siyasi ve İctimâi*. Kabil: Matbaa-ı Afganistan Times.
- Naimi, Muhammed Naim (2019). *Din ve Terör: Taliban Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Karakum Yayınları.
- Oğuz, Esedullah (2001). *Hedef Ülke Afganistan*. İstanbul: Doğan Kitapçılık Yayınları.
- Pamir, Peykâr (2014). *Nakş-ı Pakistan der Trajedi-i Hûnîn-i Afganistan (Cild-i 1)*. Hollanda: İntişârât-ı Shahmama.
- Pamir, Peykâr (2015). *Nakş-ı Pakistan der Trajedi-i Hûnîn-i Afganistan (Cild-i 2)*. Toronto: Yayınevi İsmi Yok.
- Selim, Yavuz (2004). *Afganistan ve Dostum*. Ankara: Hiler Yayınları.
- Şark, Muhammed Hasan (hş. 1373-m. 1994). *Kerbâs-pûş-hâ-yı Birehne Pâ*. Peşaver: Seba Kitabhâne.
- Sivrioğlu, Töre ve Türkoğlu, Ahmad Jawid (2017). *Başlangıçtan Günümüze Afganistan Tarihi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Şahsi, Resul (2022). "Afganistan." *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 6, S. 1, ss. 131-148.
- Tenvir, Muhammed Halim (2000). *Tarih ve Rûz-nâme Nigâri der Afganistan*. Peşaver: İntişârât-ı Sabur.

AFGANİSTAN'DAKİ UZUN İÇ SAVAŞ SÜRECİ (1992-2001) VE SİYASİ GELİŞMELER¹

Özgür Çınarlı

ÖZET

Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgalini sona erdirdiği 1989 yılı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a askerî müdahalede bulunduğu 2001 yılları arasında bu ülkede şiddetli bir iç savaş yaşanmıştır. Önceleri Komünist Hükûmete karşı Mücahitlerin mücadelesi şeklinde geçen bu iç savaş, Komünist yönetimin devrilişiyle beraber, Mücahitler arası iktidar mücadelesine evrilmiştir. Çünkü mücahit gruplar kendi aralarında ortak ve istikrarlı bir yönetim konusunda uzlaşmamıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan istikrarsızlık, halk nezdinde mücahit gruplara karşı da derin bir hayal kırıklığına neden olmuştur. Bu hayal kırıklığı da Taliban'ın ortaya çıkışının ve yükselişinin başat nedeni olmuştur. Nitekim 1994 yılında ortaya çıkan Taliban, birkaç yıl içinde Afganistan'ın tamamına yayılarak diğer mücahit grupları birer gerilla hareketine indirgemeyi başarmıştır. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin 2001 yılındaki askerî müdahalesine kadar devam etmiştir. Çalışmada, 1989 ila 2001 yılları arasındaki Afganistan iç siyasetindeki gelişmeler iç savaş bağlamında incelenirken, tarihsel süreç mücahitlerin Komünist Hükûmete karşı mücadelesi; mücahitler arası iktidar mücadelesi, Taliban ile mücahit gruplar arası mücadele olmak üzere üç alt başlık etrafında ele alınmaktadır. Çalışmada tarihsel süreç, olaylar ve gelişmeler anlatılmıştır.

GİRİŞ

Şubat 1986'da Sovyetler Birliği'nin devlet başkanı Mihail Gorbaçov'un Afganistan işgalini "kanayan yara" olarak nitelmesiyle ilk sinyallerini vermeye başlayan Sovyetler Birliği'nin çekilme işlemi, 14 Nisan 1988'de imzalanan Cenevre Antlaşması ile resmîyete dökülmüş ve nihayet 14 Şubat 1989'da son Sovyet askeri de Afganistan'ı terk etmiştir. Ancak, Sovyetler Birliği'nin Afganis-

¹ Bu çalışma, 2009 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında kabul edilen "Afganistan'da İç Savaş ve Dış Müdahale (1989 - 2001)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Rubin, B. (1995b). *The fragmentation of Afghanistan: State formation and collapse in the international system*. Michigan: Yale University Press.

Saikal, F. H. ve Maley, W. (1992). *Political Order in Post-Communist Afghanistan*. London: Lynne Rienner Publishers.

Selim, Y. (2004). *Afganistan ve Dostum*. Ankara: ATO Yayınları.

KAYNAKÇA

- Ahadi, A. (1998). Saudi Arabia, Iran and the conflict in Afghanistan. W. Maley (Ed.), *Fundamentalism reborn* içinde (ss. 117-134). London: C. Hurst & Co.
- Akcalı, P. (1998). Islam as a 'common bond' in Central Asia: Islamic Renaissance Party and the Afghan mujahidin. *Central Asian Survey*, 18 (2), 267-284.
- Amnesty International. (1995). Afganistan: Executions, amputations, and possible deliberate and arbitrary killings. 16 Haziran 2008 tarihinde <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGASA110051995?open&of=ENG-AFG> adresinden erişildi.
- Arnold, A. (1983). *Afganistan's two party communism: Parcham and Khalk*. Standford: Hoover Institution Press.
- Baldauf, S. (2001, 23 Ekim). Old guard crafts new Afghan rule. *Christian Science Monitor*, 93 (230), 1.
- Beg, R. (2001). *Adı Afganistan'dı Talibanların eline nasıl düştü?*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı.
- Brzezinski, Z. (1989). *The grand failure: The birth and death of communism in the twentieth century*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Cogan, G. C. (1993) Partners in time: The CIA and Afghanistan since 1979", *World Policy Journal*, 10 (2), 73-82.
- Davis, A. (1998). How Taliban became a military force. W. Maley (Ed.), *Fundamentalism reborn* içinde (ss. 43-71). London: C. Hurst & Co.
- De Neufville, P. (1995, 29 March). Religious zeal drives Afghani youth army to swift dubious win. *Christian Science Monitor*, 87 (85), 7.
- Emadi, H. (2001). Radical political movements in Afghanistan and their politics of peoples' empowerment and liberation. *Central Asian Survey*, 20 (4), 427-450.
- Fielden, M. ve Goodhand, J. (2001). Beyond the Taliban? The Afghan conflict and United Nations peacemaking. *Conflict, Security & Development*, 1 (3), 5-32.
- Galster, R. S. (1989). Waiting in Afghanistan – What will follow the pullout?. *Nation*, 248 (1), 9-14.
- Giustozzi, A. (1999). *War, politics, and society in Afghanistan, 1978-1992*. London: C. Hurst.
- Goldman, F. M. (1992). President Bush and Afghanistan: A turning point in American policy. *Comparative Strategy*, 11 (2), 177-193.
- Goodson, P. L. (1998). Periodicity and intensity in the Afghan war. *Central Asian Survey*, 17 (3), 471-488.
- Goodson, P. L. (2001). Perverting Islam: Taliban social policy toward women. *Central Asian Survey*, 20 (4), 415-426.
- Halliday, F. (1996, 11 November). Kabul's patriarchy with guns. *Nation*, 263 (15), 19-22.
- Halliday, F. (1999). Soviet foreign policy making and the Afghanistan war: From 'second Mongolia' to 'bleeding wound'. *Review Of International Studies*, 25 (4), 675-691.

- Halliday, F. ve Tanin, Z. (1998). The communist regime in Afghanistan 1978-1992: Institutions and conflicts. *Europe-Asia Studies*, 50 (8), 1357-1380.
- Huntington, P. S. (1993). The clash of civilizations?. *Foreign Affairs*, 72 (3), 22-49.
- Huntington, P. S. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Simon & Schuster.
- Hyman, A. (1998). Russia, Central Asia and the Taliban. W. Maley (Ed.). *Fundamentalism Reborn* içinde (ss. 104-116). London: C. Hurst & Co.
- Khalilzad, Z. (1995). Afghanistan in 1994: Civil war and disintegration. *Asian Survey*, 35 (2), 147-152.
- Khalilzad, Z. (1996). Afghanistan in 1995: Civil war and a mini great game. *Asian Survey*, 36 (2), 190-195.
- Maass, D. C. (1999). The Afghanistan conflict: External involvement. *Central Asian Survey*, 18 (1), 65-78.
- Mackenzie, R. (1998). The United States and the Taliban. W. Maley (Ed.). *Fundamentalism Reborn* içinde (ss. 90-103). London: C. Hurst & Co.
- Magnus, H. R. (1997). Afghanistan in 1996: The year of Taliban. *Asian Survey*, 37 (2), 111-117.
- Magnus, H. R. (1998) "Afghanistan in 1997: The war moves to north. *Asian Survey*, 38 (2), 109-115.
- Magnus, H. R. ve Naby, E. (1995). Afghanistan and Central Asia: Mirrors and models. *Asian Survey*, 35 (7), 605-620.
- Magnus, H. R. ve Naby, E. (1998) *Afghanistan: Mullah, Marx, and Mujahid*, U.S.A.: Westview Press.
- Maley, W. (1997). The dynamics of regime transition in Afghanistan. *Central Asian Survey*, 16 (2), 167-184.
- Marsden, P. (1998). *The Taliban: War, religion, and the new order in Afghanistan*. Karachi: Oxford University Press.
- Matinuddin, K. (1999). *The Taliban phenomenon: Afghanistan 1994-1997*. New York: Oxford University Press.
- Newell, N. P. ve Newell, R. S. (1981). *The struggle for Afghanistan*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Oğuz, E. (2001). *Hedef ülke Afganistan*. Türkiye: Doğan Ofset AŞ.
- Okman, T. ve Çınarlı Ö. (t.y.). Afganistan'daki İnsani Durum. *Afganistan Harita Sitesi*, 15 Temmuz 2009 tarihinde http://www.afganistanharita.wkhost.org/index.php?p=1_2_Haritalar adresinden erişildi.
- Okman, T. ve Çınarlı Ö. (t.y.). Afganistan'ın Vilayetleri. *Afganistan Harita Sitesi*, 22 haziran 2009 tarihinde http://www.afganistanharita.wkhost.org/index.php?p=1_2_Haritalar adresinden erişildi.
- Okman, T. ve Çınarlı Ö. (t.y.). Kabil Şehir Haritası. *Afganistan Harita Sitesi*, 30 Temmuz 2009 tarihinde http://www.afganistanharita.wkhost.org/index.php?p=1_2_Haritalar adresinden erişildi.
- Payind, A. (1993). Evolving the alternative views on the future of Afghanistan. *Asian Survey*, 33 (9), 923-931.
- Rashid A. (2000). *Taliban: Islam, oil and the new great game in Central Asia*. London: I.B. Tauris.
- Rashid A. (2001, 8 October). Pakistan, the Taliban and the US. *Nation*, 273 (10), 15-17.
- Robin, L. R., (1996, 17 June). *US interests in and policy toward Afghanistan*. Department of State Dispatch.
- Rubin, B. (1994). Afghanistan in 1993 Abandoned but surviving. *Asian Survey*, 34 (2), 185-190.

- Rubin, B. (1995b). *The fragmentation of Afghanistan: State formation and collapse in the international system*. Michigan: Yale University Press.
- Rubin, B. (1998, August). Afghanistan: Persistent crisis challenges the UN system. *Writeanet Country Papers*.
- Rupert, J. (1989). Afghanistan slide toward civil-war. *World Policy Journal*, 6 (4), 759-785.
- Saikal, A. (1996). The UN and Afghanistan: A case study of failed peacemaking intervention. *International Peacekeeping*, 3 (1), 19-34.
- Saikal, A. ve Maley, W. (Ed.), (1989). *The Soviet withdrawal from Afghanistan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saikal, F. H. ve Maley, W. (1992). *Political Order in Post-Communist Afghanistan*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Selim, Y. (2004). *Afganistan ve Dostum*. Ankara: ATO Yayınları.
- Siddiki, K. (1996, 9-13 November). US oil giant and the Taliban. *Financial Times*, s. 6.
- Singh, I. (2001). Exploring issues of violence within the recent context of the Hazarajat, Afghanistan. *Central Asian Survey*, 20 (2), 195-228.
- Tarzi, M. S. (1991). Politics of the Afghan resistance movement: Cleavages, disunity, and fragmentation. *Asian Survey*, 31 (6), 479-495.
- Tarzi, M. S. (1992). Afghanistan in 1991: A glimmer of hope. *Asian Survey*, 32 (2), 189-196.
- Tarzi, M. S. (1993). Afghanistan in 1992: A Hobbesian state of nature. *Asian Survey*, 33 (2), 165-174.
- The Nation*, (2000, 12 September). Worst humanitarian crisis in northern Afghanistan. 19 Mart 2006 tarihinde <http://www.rawa.org/north.htm> adresinden erişildi.
- US Bureau of Democracy, Human Rights, and Labour. (2000, 23 February). Afghanistan country reports on human rights practices 1999. 18 Ocak 2009 tarihinde <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/1999/431.htm> adresinden erişildi.
- US Bureau of Democracy, Human Rights, and Labour. (2001, 26 October). Afghanistan religious freedom report 2001. 26 Aralık 2008 tarihinde <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2001/5533.htm> adresinden erişildi.
- Weinbaum, G. M. (1991). War and peace in Afghanistan: The Pakistani role. *Middle East Journal*, 45 (1), 71-85.

11 EYLÜL 2001 SONRASI AFGANİSTAN'DA ULUSLARARASI MÜDAHALE DÖNEMİ (2001-2021) VE SİYASİ GELİŞMELER

Özden Selcen Özmelek

ÖZET

2001 senesinde başlayıp 2021 senesinde sona eren Afganistan'a müdahaleler ve barış operasyonları dönemi yirmi senenin sonunda Taliban'ın yeniden iktidar olması ile sona erdi. Bu süreçte Afganistan'da muazzam bir aktör ve amaç çokluğu var oldu. Bu çoğulluk yapılan hareketlerin ve barış operasyonlarının konularına ve sayılarına da yansımış, ortaya çıkardığı karmaşık yapı nedeniyle Afganistan'da yaşananların analiz edilmesini zorlaştırmıştır. Bu makalenin amacı müdahalelerin ve barış operasyonlarının hangi kavramlar hususunda, kim tarafından ne amaçlarla oluşturulduğunun incelenmesi ve seneler içinde asker sivil ortaklığının nasıl dönüştüğünün anlamlandırılmasıdır. Bu çerçevede Afganistan'da hangi unsurların sürecin olumlu ilerlemesine zarar verdiğini anlamak ve bu sorunların kaynaklarına inmek hedeflenmektedir. Bu amaçla araştırmanın ilk bölümünde müdahaleleri ve barış operasyonlarını çevreleyen konseptler incelenmiş, ikinci bölümde Afganistan'da gerçekleşen müdahale ve operasyonlarının içerikleri, dönüşümleri ve yarattıkları etki ortaya konulmuş, en son bölümde ise hatalar ve sonradan varılan barış süreci analiz edilmiştir. Özellikle müdahalelerin yöntemlerinin ve amaçlarının daimî olarak değişmesinin, aktör çeşitliliğinin, operasyonların konularının net olmamasının, hedeflenen değişimlerin yerel halkın tarihsel ve sosyoekonomik gerçeklerine uygun olmamasının yirmi sene sonunda uluslararası camianın çekilmesine ve Taliban'ın yeniden iktidar olmasına neden olduğu gözlemlenmektedir. Afganistan'daki tecrübelerin ileride yapılabilecek müdahale ve barış operasyonlarına yol göstermesi ve hataların tekrar edilmemesi maddi ve manevi maliyeti yüksek olan askerî ve sivil müdahalelerin geleceği açısından önem taşımaktadır.

Katzman, Kenneth. (2004). *Afghanistan: Post-War Governance, Security, and US Policy*. CRS Report for Congress, No. RL30588.

Lambert, Karras J., Coyne, Christopher J., Goodman, Nathan P. (2021). "The Fatal Conceit of Foreign Intervention: Evidence from the Afghanistan Papers". *Peace Econ. Peace Sci. Pub. Pol.*, 27:3, 285-310.

Özmelek, Özden Selcen. (2019). *Inward and Outward - Tracing the Paths of Internationalized Civil Wars in Afghanistan, the Democratic Republic of Congo and Iraq*. Ankara: Nobel yayınevi.

Rasanayagam, Angelo. (2003). *Afghanistan: A Modern History*. UK: I.B. Tauris.

Rogers, P. (2004). *A War on Terror: Afghanistan and After*. London: Pluto Press.

Rubin, Barnett R. (2013). *Afghanistan from the Cold War through the War on Terror*. New York: Oxford University Press.

Thomas, Clayton. (2021). *U.S. Military Withdrawal and Taliban Takeover in Afghanistan: Frequently Asked Questions*. CRS Report No. R46879.

Thürer, Daniel. (1999). "The "failed state" and international law". *International Review of the Red Cross*, 81:836, 731-761.

KAYNAKÇA

Acet, Gül Seda, Doğan, Fazlı. (2017). "11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine". *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17:33, 59-76.

Aras, Bülent, Toktaş, Şule. (2008). "El-Kaide, "Teröre Karşı Savaş" ve Türkiye". *Stratejik Öngörü*, No:12, 60-70.

Bellamy, A.J., Williams, P. (2010). *Understanding Peacekeeping*, Cambridge: Polity Press.

Bilgin, K. R. (2018). "Barış Operasyonlarına Kavramsal ve Kuramsal Bakış". *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2:2, 21-36.

BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi). (19 Aralık 2000). *Resolution 1333*, S/RES/1333, <https://digitallibrary.un.org/record/430002?ln=en>

BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi). (12 Eylül 2001). *Resolution 1368*, S/RES/1368, <https://digitallibrary.un.org/record/448051?ln=en>

BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi). (20 Aralık 2001). *Resolution 1386*, S/RES/1386, <https://digitallibrary.un.org/record/454998?ln=en>

BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi). (13 Ekim 2003). *Resolution 1510*, S/RES/1510, <https://digitallibrary.un.org/record/503843?ln=en>

BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi). (12 Aralık 2014). *Resolution 2189*, S/RES/2189, <https://digitallibrary.un.org/record/784885?ln=en>

- Bogdandy, Armin Von, Häußler, Stefan, Hanschmann, Felix, Utz, Raphael. (2005). "State-Building, Nation-Building, and Constitutional Politics in Post-Conflict Situations: Conceptual Clarifications and an Appraisal of Different Approaches". *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 9:1, 579-613.
- Byers, M. (2002). "Terrorism, The use of Force and International Law After 11 September". *International and Comparative Law Quarterly*, 51:2, 401-414.
- Campbell, John, F. (5 Ekim 2015). *Operation Freedom's Sentinel and our continued security investment in Afghanistan*. https://www.army.mil/article/156517/operation_freedoms_sentinel_and_our_continued_security_investment_in_afghanistan
- Carati, A. (2015). "No Easy Way Out: Origins of NATO's Difficulties in Afghanistan", *Contemporary Security Policy*, 36:2, 200-218.
- Connah, Leoni. (2021). "US Intervention in Afghanistan: Justifying the Unjustifiable?". *South Asia Research*, 41:1, 70-86.
- Cordesman, Anthony H. (2021). "Who Lost Afghanistan?" versus Learning "Why We Lost". Center for Strategic and International Studies (CSIS).
- DMDC (Defense Manpower Data Center). (2022). *Operation Enduring Freedom (OEF)*. <https://dcas.dmdc.osd.mil/dcas/app/conflictCasualties/oef>
- Dodge, Toby. (2013). "Intervention and dreams of exogenous statebuilding: the application of Liberal Peacebuilding in Afghanistan and Iraq". *Review of International Studies*, 39:2, 1189-1212.
- Dodge, Toby. (2021). "Afghanistan and the Failure of Liberal Peacebuilding", *Survival*, 63:5, 47-58.
- European Court of Auditors. (2015). *The EU police mission in Afghanistan: mixed results*. Special Report 07. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR15_07/SR_EUPOL_AFGHANISTAN_EN.pdf
- Felbab-Brown, Vanda. (2016). "No Easy Exit: Drugs and Counternarcotics Policies in Afghanistan". *Brookings Institution*, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/FelbabBrown-Afghanistan-final.pdf>
- Foxley, Tim. (2009). "Security and Politics in Afghanistan: Progress, Problems and Prospects". *SIPRI Yearbook 2009: Armaments, Disarmament and International Security*. Oxford: Oxford University Press, 159-176.
- Johnson, Casey Garret. (2018). "The Political Deal with Hezb-e Islami: What it Means for Talks with the Taliban and Peace in Afghanistan". *Peaceworks*, United States Institute of Peace No. 139.
- Katzman, Kenneth. (2004). *Afghanistan: Post-War Governance, Security, and US Policy*. CRS Report for Congress, No. RL30588.
- Klingebiel, Stephan, Roehder, Katja. (2004). "Development-Military Interfaces. New Challenges in Crises and Post-Conflict Situations". *German Development Institute*, DIE, Reports and Working Papers No. 5.
- Kolenda, Christopher D. (2019). "Slow failure: Understanding America's quagmire in Afghanistan". *Journal of Strategic Studies*, 42:7, 992-1014.
- Lambert, Karras J., Coyne, Christopher J., Goodman, Nathan P. (2021). "The Fatal Conceit of Foreign Intervention: Evidence from the Afghanistan Papers". *Peace Econ. Peace Sci. Pub. Pol.*, 27:3, 285-310.
- Lijn, Jain Van der, Pfeifer, Claudia. (16 Eylül 2021). *Multilateral peace operations in Afghanistan between 2001 and 2021*. <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2021/multilateral-peace-operations-afghanistan-between-2001-and-2021>

- Maj, Ryan C., Wie, C. Van. (2020). "A Peacekeeping Mission in Afghanistan Pipedream or Path to Stability?". *Journal Of Indo-Pacific Affairs*, 3:4, 182-203.
- Nadiri, Khalid Homayun. (2014). "Old Habits, New Consequences: Pakistan's Posture toward Afghanistan since 2001". *International Security*, 39:2, 132-168.
- NATO. (30 Mayıs 2022). *Resolute Support Mission in Afghanistan (2015-2021)*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm
- Özmelek, Özden Selcen. (2019). *Inward and Outward - Tracing the Paths of Internationalized Civil Wars in Afghanistan, the Democratic Republic of Congo and Iraq*. Ankara: Nobel yayınevi.
- Rasanayagam, Angelo. (2003). *Afghanistan: A Modern History*. UK: I.B. Tauris.
- Rogers, P. (2004). *A War on Terror: Afghanistan and After*. London: Pluto Press.
- Robinson, Colin D. (2018). "What explains the failure of U.S. army reconstruction in Afghanistan?". *Defense & Security Analysis*, 34:3, 249-266.
- Rubin, Barnett R. (2013). *Afghanistan from the Cold War through the War on Terror*. New York: Oxford University Press.
- Schachter, Oscar. (1984). "The Right of States to Use Armed Force". *Mich. L. Rev.*, 82:5, 1620-1646.
- Sedra, Michael. (2004). "Civil-Military Relations in Afghanistan: The Provincial Reconstruction Team Debate." *Asia-Pacific Foundation of Canada research paper*, http://www.asiapacificresearch.ca/caprn/afghan_project/m_sedra.pdf
- Stapleton, B. J. (2007). "A means to what end? Why PRTs are peripheral to the bigger political challenges in Afghanistan". *Journal of Military and Strategic Studies*, 10:1, 1-49.
- Thomas, Clayton. (2021). *U.S. Military Withdrawal and Taliban Takeover in Afghanistan: Frequently Asked Questions*. CRS Report No. R46879.
- Thürer, Daniel. (1999). "The "failed state" and international law". *International Review of the Red Cross*, 81:836, 731-761.
- Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, <https://www.transparency.org/en/cpi/2021>
- Topal, Ahmet. (2005). *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- White House. (18 Ocak 2005). *Accelerating Success in Afghanistan in 2004: An Assessment*. <https://www.google.com/search?client=safari&rls=en&q=%E2%80%A2+library.rumsfeld.+com%2Fdoclib%2Fsp%2F440%2FFrom%2520+the%2520White%2520House%2520re%2520+Accelerating%2520Success%2520in%2520+Afghanistan%2520in%25202004%2520an%2520+Assessment%252001-18-2005.pdf.&ie=UTF-8&oe=UTF-8>

1919'DAN 1973'E AFGANİSTAN'IN EKONOMİK DURUMU

Gökay Karaduman

ÖZET

Afganistan Orta Asya'nın güneyinde kuzey ve güneybatıda geniş ovalara sahip dağlık bir yerleşim bölgesinin ortasında kalan bir ülkedir. Bulunduğu coğrafya itibarıyla ekonomik olarak tarım ve hayvancılığa bağımlıdır. Dünyada kişi başına düşen gelir sıralamasında sonlarda yer alan Afganistan, ekonomik olarak gelişmişlik seviyesine ulaşamamıştır. Günümüzde ülkelerin ekonomik performanslarının arka planında tarihsel ve kültürel mirasın da etkisi vardır. Bağımsızlığını elde ettiği 1919 yılından itibaren siyasi kargaşalar ve çatışmalar ile mücadele eden Afganistan'ın ekonomik durumunu, bu tarihsel etkiler dışında analiz etmek mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda, Afganistan'ın düşük ekonomik performansının arkasında yatan sebepleri irdelerken iktisat tarihi açısından da bir değerlendirme yapma ihtiyacı doğmaktadır. Bu çalışma, Afganistan'ın 20. Yüzyılın başlarından itibaren yaşadığı ekonomik süreci, iktisat tarihi perspektifinden ele almaktadır. Afganistan'ı yönetenlerin ekonomik kalkınma ve büyüme adına yaptığı reformların ne olduğu ve bu reformların etkileri incelenmiştir. Çalışmada ayrıca 20. Yüzyılın başlarında yeni bir ekonomik yapılanma sürecinde olan Afganistan'ın karşılaştığı ekonomik ve politik problemler göz önünde bulundurularak, genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Afganistan'ın iktisat tarihi açısından ekonomik durumu irdelenirken, yıllar içinde değişen Afgan liderlerin ekonomi politikalarına etkileri de değerlendirilmiştir.

GİRİŞ

Afganistan iktisat tarihi, Afganistan'ın modernleşme tarihi ile yakından ilgilidir. 20. Yüzyılın başından itibaren yeni bir Afganistan inşa etmek, hemen her Afgan liderin ilk hedefi olagelmiştir. Dolayısıyla 1900-1970 yılları arasında Afganistan ekonomisi sürekli dinamik bir hâldedir. Değişen iktidarlar ve bu iktidarların farklı görüşleri ekonomik ve mali hayatı da derinden etkilemiştir. Aynı coğrafyada yer alan Hindistan, Nepal, Pakistan gibi ülkelerle aynı ekonomik kaderi paylaşan Afganistan, siyasi bağımsızlığını elde ettiği 1919 yılından

KAYNAKÇA

- AKBAŞ, İsmail. (2008), Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 16, 311-333.
- ALAMGIRIAN Muhammad Yousaf, RIAZ, SAQIB. (2019), Pak-Afghan Border: Historical Perspective and Way Forward, *National Defence University NDU Journal*, Vol. 33, 144-157.
- BARFIELD, Thomas. (2021), *Afganistan Politik ve Kültürel bir Tarih*, (B. Yüksektaş, Çev) İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- ELTEZAM, A. Zabioullah. (2015), Afghanistan and its Economy, *GSTF Journal on Business Review (GBR)*, Vol.4 No.1, 57-70.
- FAZLI, Mehmet. (2008), *Afganistan'a Seyahat-Afganistan'ın Kalkınması için Giden İlk Türk Heyetinin Gözlemleri*, (A. Ahmetbeyoğlu, Yay. Haz.) İstanbul: Selis Kitaplar.
- KILLIOĞLU, Mehmet Erkan. (2022), Sovyetler Birliği ve Afganistan İlişkileri 1919-1945, *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 6, 106-131.
- KÖÇER, Mehmet. (2009). *Emanullah Dönemi Afganistan (1919-1929)*, Elazığ: Manas Yayıncılık.
- KURTULUŞ, Rıza. (2006), Nadir Şah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, 278.
- ROY, Tirthankar. (2020), Reading the Economic History of Afghanistan, *The London School of Economics and Political Science Economic History Working Papers*, No: 309, 1-29.
- SİVRİOĞLU Töre., TÜRKÖĞLU Ahmed Jawid. (2017), *Başlangıçtan Günümüze Afganistan Tarihi*, İstanbul: Kalkedon.
- YILMAZ, Aliye. (2010), Amanullah Han'ın Islahatları ve Atatürk, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:21, 155-165.

AFGANİSTAN'DA MİLLÎ KİMLİK İNŞA SORUNU: SOSYOKÜLTÜREL TEMELLER

Ali Bilgenoğlu - Ata Taha Kuveloğlu

ÖZET

Pakistan, Tacikistan, İran, Türkmenistan, Özbekistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin arasında yer alan Afganistan tarih boyunca yeryüzünün en sorunlu jeopolitiklerinden birisi olagelmiştir. Modern zamanlarda ülkeyi siyasi, iktisadi ve askerî açıdan bir istikrarsızlık sembolü hâline getiren unsurların bölgesel ve küresel sebepleri olmakla birlikte ülke içi siyasi ve toplumsal fay hatlarının varlığı da bu süreci yerleşik hâle getiren önemli faktörler arasında dikkat çekmektedir. Zira ülkenin beşerî coğrafya bağlamındaki kozmopolit yapısı, etnik grupların dağılımı ile aralarındaki kökleri geçmişe dayanan siyasi ve toplumsal çatışmalar hesaba katıldığında tarihsel süreç içerisinde Afgan üst kimliğinin oluşturulamadığı, buna karşın yerel kimliklerin otonom etkinliklerini korumaya devam ettikleri gözlemlenmektedir. Bu çalışmada Afgan üst kimliğinin, diğer bir deyişle Afganistan'ın uluslaşmasının inşasına ket vuran kültürel etmenlerin varlığı, nitelikleri, tarihsel kimlikleri, aralarındaki ihtilaflar ve bunların ülke siyaseti ile kültürüne olan yansımaları ele alınacaktır.

GİRİŞ

Afganistan sahip olduğu jeopolitik önem gereği eski çağlardan itibaren Asya kıtasının önemli geçiş noktalarından bir tanesi olagelmiştir. Aynı zamanda büyük bir medeniyet havzasına işaret eden bu tarihsel coğrafyanın “İpek Yolu Kavşağı” ve “İmparatorlukların Geçiş Yolu” gibi isimlerle adlandırılması sözü edilen jeopolitik öneme işaret eder niteliktedir (Duman, 2019, s.9). Bu nedenle hâkimiyet teorilerinin kurucu isimleri olarak bilinen Nicolas Spykman Kenar Kuşak Teorisi ile Harold MacKinder ise Kara Hâkimiyet Teorisi ile Afgan coğrafyasını jeopolitik analizlerinin kapsamına dâhil etmişlerdir.¹ Erken dö-

¹ Bu konuda bkz. Donald W. Meinig, “Heartland and Rimland in Eurasian History”, *The Western Political Quarterly*, vol: 9, no: 3, 1956, ss. 553-569; Kubilayhan Erman, “Jeopolitik Teoriler ve Afganistan”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 14, sayı: 11, 2017, ss.394-420.

ÖNERİLEN OKUMALAR

- Barfield, T. (2021), *Afganistan*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul
- Bingöl, O., ve Ongun, Y. (ed.) (2022), *Afganistan'da Taliban Dönemi*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2022.
- Dupree, L. (1978), *Afganistan*, Princeton University Press.
- Efegil, E. ve Akçalı, P.(2003), *Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları: Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite*, Gündoğan Yayınları, Ankara
- Gregorian, V. (1969), *The Emergence of Modern Afghanistan*, Stanford University Press.
- Olivier, R. (1990), *Afganistan'da Direniş ve İslam*, Yöneliş Yayınları, İstanbul
- Spykman, N.J. (2020), *Coğrafya ve Dış Politika*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul

KAYNAKÇA

- Ahady, A. (1995). "The Decline of Pashtuns in Afghanistan", *Asian Survey*, 35(7), 621-634.
- Barfield, T. (2010). *Afganistan: A Cultural and Political History*, Princeton University Press.
- Bilgü, İ. (1988). "Sovyet İşgali ve Sonrası", İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 1, 410-411.
- Duman, S. (2019). *Afganistan'da Türkler*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Dupree, L. (1978). *Afganistan*, Princeton University Press.
- Erman, K. (2017). "Jeopolitik Teoriler ve Afganistan", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(11), 394-420.
- Eröz, M. (1969). "Afganistan'daki Türk Aşiretleri", *Türk Kültürü*, 83, 846-850.
- Fazla, H. (2022). Afganistan'ın 19 ve 20. Yüzyıl Tarihi: Büyük Oyun-Sovyet İşgali ve İç Savaş, Bingöl, O & Yelda Ongun, Y (Ed.), *Afganistan'da Taliban Dönemi* içinde (s. 65-106), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Goldman, M. F. (1984). "Soviet Military Intervention in Afghanistan: Roots and Causes, Polity", 16(3), 384-403.
- Gregorian, V. (1969). *The Emergence of Modern Afghanistan*, Stanford University Press.
- Habermas, J. (1975). *Legitimation Crisis*, Beacon Press.
- Heywood, A. (2015). *Siyasetin Temel Kavramları*, Ankara: Adres Yayınları.
- Karadeli, C. (2022). Afganistan'da 2001-2021 Dönemi: Uluslararası Müdahale ve Devlet İnşası Süreci, Bingöl, O & Yelda Ongun, Y (Ed.), *Afganistan'da Taliban Dönemi* içinde (s. 109-136), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Meinig, D. W. (1956). "Heartland and Rimland in Eurasian History", *The Western Political Quarterly*, 9(3), 553-569.
- Merçil, E. (1966). "Afganistan'daki Özbekler", *Türk Kültürü*, 39, s. 62.
- Olesen, A. (1995). *Islam and Politics in Afghanistan*, Routledge.
- Rai, K. (1983). "Afganistan İnsanı ve Kültürü", *Kubbealtı Mecmuası*, 12(3), 29-40.

- Roux, J. (2001). *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Roy, O. (1990). *Afganistan'da Direniş ve İslam*, Yöneliş Yayınları.
- Roy, O. (2005). *The New Central Asia The Creation of New Nations*, New York University Press.
- Saray, M. (1984). *Türk-Afgan Münasebetleri*, İstanbul.
- Saray, M. (1988). "Afganistan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt: 1, İstanbul, ss. 404-405.
- Saray, M. (1989). "Ahmed Şah Dürrani", *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt: 2, 133- 134.
- Saray, M. (1997). *Afganistan ve Türkler*, İstanbul.
- Spykman, N. J. (2020). *Coğrafya ve Dış Politika*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Tilly, C. (1992). *Coercion, Capital and European States*, BlackWell Publishers.
- Vergin, N. (2012). *Siyasetin Sosyolojisi*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society*, University of California Press.

AFGANİSTAN'DA SSCB İŞGALİNDEN, 2. TALİBAN İKTİDARINA ETNİSTE, KÜLTÜR VE GÖÇ HAREKETLERİ (1979-2021)

Mohammad İshak Nazarı

ÖZET

İnsanlık tarihi kadar eskiye dayanan göç tarihi günümüz Afganistan tarihi açısından da yeni bir kavram değildir. Yıllardır devam eden güvenlik sorunları, savaş, şiddet, ekonomik sorunlar ve iklim koşullarına bağlı olarak yaşanan doğal afetler, halkın hem ülke içinde yer değiştirmesini hem de ülke dışına göç etmesini zorunlu kılmıştır. Bunun yanı sıra ülkedeki farklı etnik yapılar arası ilişkiler ve iktidar mücadelesi söz konusu sayıları daha az olan azınlık üzerindeki baskı ülke içinde yer değiştirmelere neden olabilmektedir. Bu yönüyle Afganistan son yarım asırdır yaşanan göç hareketleriyle âdeta göçmen üreten ülkeler arasında yer almaktadır. Afganistan kitlesel göç hareketi her ne kadar 1979'da SSCB'nin işgali ile başlamış olsa da tarihsel olarak Afganların dışı doğru göçleri çok daha eskiye dayanmaktadır. 1850'li yıllarda yaşanan kuraklık ve iktidarın diğer azınlıklar üzerindeki baskısı ile 1970'lerde yaşanan ekonomik sorunlar halkın komşu ülkeler olan İran ve Pakistan'a göç etmesine neden olmuştur. Bu çalışmada 1979 SSCB'nin Afganistan'ı işgalinden İkinci Taliban iktidarına kadar olan; "etnisite, kültür ve göç hareketleri" incelemektedir. Çalışmanın temel amacı 1979 başlayan ve günümüz de hâlâ devam eden milyonlarca Afgan'ın ülke içinde ve ülke dışındaki göç hareketlerini analiz etmektir. Bu çalışmanın temel hipotezi, 1979'da başlayan göç hareketlerinin nedenlerinin, SSCB'nin Afganistan işgali olduğu kadar, 1989 sonrası etnik çatışma, iktidar mücadelesi, baskı ve ağırlıklı olarak ekonomik, yoksulluk sorunlarının olduğu argümanıdır. Bu çerçevede Afganistan göç hareketlerini beş başlık altında incelemek mümkündür: Buna göre bu beş dönem "1979 öncesi dönem, 1979-1992 arası dönem, 1994-2001 arası dönem ve 2001-2021 arası dönem ile 2021 sonrası 2. Taliban iktidarı dönem" olarak ele alınabilir.

Yıldırım Selda Geyik, (2018), *Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler"*, Göç Araştırmalar dergisi, Cilt:4, Sayı:2, s. 128-159.

KAYNAKÇA

- Adigüzel, Yusuf. (2016). *Göç Sosyolojisi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Anadolu Ajans, (2021a). *Afgan göçüyle politikasını değiştiren İran, yeni mültecilere ülkeye giriz izin vermedi*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afgan-gocuyile-iligili-politikasini-degistiren-iran-yeni-multecilere-ulkeye-giris-izni-vermedi/2341071>, (Erişim: 27.09.2022).
- Anadolu Ajans, (2021b). *7 Ayda 13 bin Afgan 37 bin düzensiz göçmen sınır dışı edildi?*, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/7-ayda-13-bini-afgan-37-bin-duzensiz-gocmen-sinirdisi-edildi/2334454>, (Erişim: 26.09.2022).
- Atai Ferhad, Jafari Mohammad Musa. (2019). تحولات ژئوپلیتیک و سیاست خارجی افغانستان: سال های ۱۹۱۹ تا ۲۰۰۱, "Afganistan'ın jeopolitik ve dış politika gelişmeleri", 1919'dan 2001'e, Orta Asya çalışmaları, cilt, 12, sayı, 1, s.157-175.
- BBC, (2021). *Taliban'dan kaçan Afganlar nereye gidecek?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58298969>, (Erişim:25.09.2022).
- Cankara Yavuz, Çerez Okan, (2020). *Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Göç Sorunu Türkiye'ye Yansımaları*, Türk Dünyası Araştırmaları, cilt 124, sayı 245, s. 447-460.
- Center for Strategic & Regional Studies, (2016). (جنگ امریکا در افغانستان (۲۰۰۱-۲۰۱۶), "Amerikan'ın Afganistan'daki savaşı", (2001-2015), <https://csrskabul.com/?p=3085>, (Erişim: 24.09.2022).
- Çınarlı Özgür, (2012). *Afganistan'ın Etnik Yapısı*, Aksaray Üniversitesi, İİBF, Dergisi, cilt 4, sayı 1, s.73-84.
- Göç İdaresi Başkanlığı, (2022a). *Kitlesel Akınlar*, <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>, (Erişim:10.07.2022).
- Göç İdaresi Başkanlığı, (2022b). *Yılbaşından bugüne 69.692 kaçak göçmen sınır edildi*, <https://www.goc.gov.tr/kacak-gocmen-sinir-disi2>, (Erişim:26.09.2022).
- Göç İdaresi Başkanlığı, (2023). *Düzensiz Göç*, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>,(Erişim: 27.04.202).
- Gubar Mir Ghulam Muhammed. (2007). *Afganistan Dar Masir Tarih*, Khawar Yayınları, Kabil.
- Güney Türkistan, (2010). *Abdulkerim Mahdum*, <https://guneyturkistan.wordpress.com/2010/03/04/abdulkerim-mahdum/>, (Erişim: 11.07.2022).
- Hasht Sobh, (2015). *تراژدی دیرپای مهاجران افغانی*, "Uzun Süredir Devam Eden Afgan Mültecilerin Trajedisi", <https://8am.af/enduring-tragedy-of-afghan-refugees/>, (Erişi:15.09.2022).
- Human rights watch, (2015). *Events of Afghanistan*, <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/afghanistan>, (Erişim:25.09.2022).
- IOM, (2021). "USD 24 Million Urgently Needed for Acute Humanitarian Needs in Afghanistan", <https://www.iom.int/news/usd-24-million-urgently-needed-acute-humanitarian-needs-afghanistan>, (Erişim:19.09.2022).
- IOM, (2022). *Operational Highlights Afghanistan and Neighbouring Countries*, <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/documents/AFG-Operational-Highlights-2021-2022.pdf>, (Erişim: 26.09.2022).

- Info Migrants, (2022), Wath's the status of displaced Afghans worldwid, <https://www.infomigrants.net/en/post/38943/whats-the-status-of-displaced-afghans-worldwide>, (Erişim: 25.09.2022).
- Karadere, Mervenur Lüleci, (2015). "Afganistan: Asya'daki Stratejik Çıkamaz", İnsanı ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Karakaya İskender, Nazari Mohammad İshak, (2022). "Afganistan'da Taliban iktidarı dönemleri (1996-2001 ve 2021 sonrası) ve Afganistan dış politikası", Karedeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, yıl. 12, sayı. 22, s. 143-169.
- Khalidi Noor Ahmet. (2022). ترکیب قومی نفوس افغانستان (Afganistan nüfusunun etnik bileşimi), https://www.academia.edu/29495342/%D8%AA%D8%B1%DA%A9%DB%8C%D8%A8_%D9%82%D9%88%D9%85%DB%8C_%D9%86%D9%81%D9%88%D8%B3_%D8%A7%D9%81%D8%BA%D8%A7%D9%86%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86, (Erişim: 26.06.2022).
- Nejad H. H, Abdali Y, Alipoori E. (2015). مطالعه سنج کیفیت زندگی مهاجران افغان مقیم ایران با رویکرد ذهنی. موردی: روستای فیروزآباد (Iran'da Yaşayan Afgan Göçmenlerin Yaşam Kalitesinin Zihinsel Bir Yaklaşım ile Ölçülmesi: Firoozabad Köy, örneği).
- Noor mags, (2011). فرهنگ مردم افغانستان (Afganistan Halkının Kültürü), Siyaset Bilimi: Bölgesel Çalışmalar, sayı: 7, s.287-307.
- Oğuz Esedullah, (2001). "Hedef Ülke Afganistan", Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Payam Aftab News Agency. (2016). جغرافیای طبیعی افغانستان (Afganistan'in Doğal Coğrafyası), <http://payam-aftab.com/vdcfijdw6dj.giw.html>, (Erişim: 22.06.2022).
- Raof, Mohammad Tahir. (2017). "11 Eylül Sonrası Afganistan'dan Türkiye'ye Göçler ve Bunların Türkiye'ye Etkileri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Ruiz Hiram A. (2002). *Afghanistan: Conflict and Displacement 1979 to 2001*, In: *September 11th: has Anything Changed?*, Ed.: Maroin Couldrey & Dr. Tim Morris, *Forced Migration Review*, <https://www.fmreview.org/september-11th-has-anything-changed/ruiz>, (Erişim:20.07.2020).
- Saray Mehmet. (2002), *Afganistan ve Türkler*, (3), Avrasya Bir Vakıf ASAM Yayınları; 36. Türkistan Araştırmalar Dizisi; 3. Ankara.
- Şehir-i Arannews, (2020). مروری بر تاریخ مهاجرت افغانستانی‌ها به مشهد از قاجار تاکنون/ وطن‌داران دور از وطن (Kaçar'dan bugüne, Meshed'e Göç eden Afganların Tarihinin İncelenmesi evden Uzak Vatan-severler), <https://shrr.ir/0006Qa>, (Erişim:10.03.2022).
- Şimşek Alırıza. (2021). *Tarihten Günümüze Afganistan Göçleri ve Türk Asıllı Göçmenler*, Ankara kriz ve Siyaset Araştırmalar Merkezi (ANKASAM). <https://www.ankasam.org/tarihten-gunumze-afghanistan-gocleri-ve-turk-asilli-gocmenler/>, (19.06.2022).
- T.C. R.G. (17 Mart 1982). *Afganistan'dan Pakistan'a sığınan Türk soylu göçmenlerin Türkiye'ye kabulü ve iskanına dair kanun*, (T.C. Resmi Gazete, 17 Mart, 1982, sayı: 2641). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17638.pdf>, (Erişim: 3.07.2022).
- UNCHR, (2022). "Afganistan Situation Update - 1 August 2022", <https://data.unhcr.org/en/documents/details/94944>, (Erişim: 25.09.2022).
- UNCHR, "Afganistan", <https://reporting.unhcr.org/afghanistan>, (Erişim:24.09.2022).
- UNCHR, Global Report, (2011). *Afganistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/4fc880b20/unhcr-global-report-2011-afghanistan.html>, (Erişim:26.09.2022).
- UNHCR Global Report, (2013). *Afganistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/539809fa6/unhcr-global-report-2013-afghanistan.htm>, (Erişim:26.09.2022).

- UNHCR Global Report. (2002). *Afgahnistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/3edf4fc02/unhcr-global-report-2002-afghanistan.html>, (Erişim: 26.09.2022).
- UNHCR Global Report. (2003). *Afgahnistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/40c6d7382/unhcr-global-report-2003-afghanistan.html>, (Erişim: 26.09.2022).
- UNHCR Global Report. (2004). *Afgahnistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/42ad4d913/unhcr-global-report-2004-afghanistan.html>, (Erişim:26.09.2022).
- UNHCR Global Report. (2005), *Afgahnistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/449267540/unhcr-global-report-2005-afghanistan.html>, (Erişim:26.09.2022).
- UNHCR Global Report. (2006). *Afghanistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/4666d22c0/unhcr-global-report-2006-afghanistan.htm>, (Erişim: 26.09.2022).
- UNHCR Global Report. (2007). *Afghanistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/48490afa2/unhcr-global-report-2007-afghanistan.html>, (Erişim: 25.09.2022).
- UNHCR Global Report. (2009). *Afghanistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/4c08f18c9/unhcr-global-report-2009-afghanistan.html>, (Erişim:25.09.2022).
- UNHCR Global Report. (2010). *Afghanistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/4dfdbf5116/unhcr-global-report-2010-afghanistan.html>, (Erişim:25.09.2022).
- UNHCR Global Report. (2012). *Afghanistan*, <https://www.unhcr.org/publications/fundraising/51b1d63e0/unhcr-global-report-2012-afghanistan.html>, (Erişim: 26.09.2022).
- UNHCR Global Report. (2015). *Afghanistan*, <https://www.unhcr.org/uk/5461e6090.pdf>, (Erişim:26.09.2022).
- Worldometer, (2019). *Population of Afghanistan (2020 and historial)* <https://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population/>, (Erişim:26.06.2022).
- Yesevi Çağla Gül. (2019), *Kardeşlik ve Güvenlik Üzerinden Pakistan'ı Okumak: Afgan Mültecilerin Pakistan'a Siyasal ve Sosyo- Ekonomik Etkileri*, 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü/Özel Rapor.
- Yıldırım Selda Geyik. (2018). *Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler"*, Göç Araştırmalar dergisi, Cilt:4, Sayı:2, s. 128-159.

AFGANİSTAN'DA SİYASAL YAPI VE SİYASAL HAYAT: SİYASİ KÜLTÜR ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Yücel Özden

Özet

Bir Asya ülkesi olan Afganistan coğrafi konumu ve stratejik önemi nedeniyle farklı kültürlerin keşiştiği bir ülke olma özelliğine sahiptir. Afganistan tarih boyunca işgaller, istilalar, iç karışıklıklar ve istikrarsızlıklarla anılan bir ülke olmuştur. İngiltere, Sovyet Rusya ve ABD gibi ülkeler tarafından farklı dönemlerde işgal altına alınan Afganistan'da kalıcı ve istikrarlı bir devlet yapılanması gerçekleştirilememiştir. Ancak, dış devletler tarafından yapılan müdahalelerin dışında Afganistan'ın sahip olduğu toplumsal yapı da Afganistan'daki siyasal, kurumsal ve toplumsal yapılanmaları derinden etkilemiştir. Bununla birlikte, Afganistan nüfusunu oluşturan halkın farklı etnik yapı ve unsurdan oluşması ülke genelinde millî birlik ve ulus bilincinin oluşmasını olanaksız hâle getirmektedir. Parçalı toplumsal yapı hem ülke içindeki grupların birbirleriyle çatışmasına neden olmakta hem de dış devletler tarafından ülke geneline yayılan ve çatışmaya dönüşen toplumsal farklılıkların kendi amaçları çerçevesinde kullanılmasına neden olmaktadır. Bu koşullar ülke içinde modern toplumlara özgü birtakım değerlerin gelişimine de engel olmaktadır. Her toplumun kendi özellikleri çerçevesinde oluşan kültürü ve bu kültürel birikim sonucunda bireylerin siyasal sisteme yönelik düşüncelerinin, davranışlarının gelişimi olarak açıklanan bir siyasal kültürü vardır. Bu çalışmada, Afganistan'ın siyasal, toplumsal ve anayasal yapısı siyasal kültür çerçevesinde ele alınacak ve siyasal kültür çerçevesinde değerlendirilecektir.

GİRİŞ

Günümüzde Afganistan, Türkistan, Hindistan ve İran olmak üzere farklı kültürleri içine alan coğrafi bölgenin keşişme noktasında yer almaktadır. Afganistan toprakları üzerinde geçmişte birçok medeniyet ya da ordu hâkimiyet kurarak hüküm sürmüştür. Bu kapsamda, Afganistan toprakları Dara'dan Makedonyalı İskender'e, Araplardan Moğollara, İngilizlerden Sovyetlere ve en son ABD ile müttefikleri olmak üzere birçok ülke tarafından işgal altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Afganistan Anayasası. (2022, 11 5). <https://moj.gov.af/>. <https://moj.gov.af/en/enforced-constitution-afghanistan> adresinden alındı
- Akkurt, M. (2004). Afganistan'ın Yeniden Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler. *Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Almond, G. (1956). Comparative Political Systems . *The Journal of Politics*, 18(3), 391-409. Retrieved July 3, 2020, from www.jstor.org/stable/2127255 adresinden alındı
- Almond, G., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Arslan, M. (2015). Abdurrahman Han Reformlarından 2015'e Afgan Modernleşmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 309-336.
- Babür, Z.-d. M. (1987). *Vekay; Babür'un Hatıratı C.I-II*. (R. Arat, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Başır, B. A. (2019). Afganistan Anayasalarında Temel Hak ve Hürriyetlerin Gelişimi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Bingöl, O. (2012). Afganistan'da Devlet İnşası Sürecinde Savaş Ağları İle İşbirliği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*.
- Canan Sokullu, E. (2015). Siyasal Kültür. S. Sayarı, & H. D. Bilgin içinde, *Karşılaştırmalı Siyaset* (s. 101-122). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çam, E. (1995). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Emiroğlu, A. (2006). *Toplumbilimsel Siyasa: Siyasal Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Ekin Yayınevi.
- Erman, K. (2013). Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali . *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*.
- <https://moj.gov.af/>. (2022, 11 1). *Afganistan Anayasası*. <https://moj.gov.af/>: <https://moj.gov.af/en/enforced-constitution-afghanistan> adresinden alındı
- <https://moj.gov.af/>.(2022, 11 2). <https://moj.gov.af/en/registered-political-parties>: <https://moj.gov.af/en/registered-political-parties> adresinden alındı
- <https://www.insamer.com/>. (2022, 11 20). <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-i-afganistan/>: <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-i-afganistan/> adresinden alındı
- Ischchy, N. B. (2022). Taliban Öncesi Dönemde Siyasi Partiler. *Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Karakaya, İ., & Nazarı, M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 143-169.
- Lüleci Karadere, M. (2015). *Afganistan: Asya'daki Stratejik Çıkmaz*. İNSAMER.
- Mutanoğlu, M. (2006). *Afganistan Moğol İstilasından Amerikan İşgaline*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Nasrat, Q. (2020). Parlamenter Hükümet Sistemleri ve Afganistan için Parlamenter Hükümet Sisteminin Uygulanabilirliği. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*.
- Öztekin, A. (2007). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Saaie, M. A. (2009). Afganistan'da Siyasi Partiler Tarihçesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Sakhizada, K. (2017). Afganistan'da Federal Sistem. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Salihy, M. A. (2014). Afganistan'da İktidar Mücadeleleri ve Dış Müdahaleler (1973-2014). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.

- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyasal Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2008). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Selim, Y. (2004). *Afganistan ve Dostum*. İstanbul: Hiler Yayınevi.
- Sivrioğlu, T., & Türkoğlu, A. J. (2017). *Başlangıcından Günümüze Afganistan Tarihi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Turan, İ. (1997). Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu. E. Kalaycıoğlu, & A. Y. Sarıbay içinde, *Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim*. İstanbul : Der Yayınları.
- Yalçinkaya, A., & Rashid, Y. (2020). Afganistan Anayasası'nda İnsan Hakları. *Strategic Public Management Journal*, 6(12), 134-148.
- Yusofi, S. H. (2013). Afganistan'da Siyasi Partiler (1990-2010). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: BAŞARISIZ GÜVENLİK SEKTÖRÜ REFORMU'NDAN SİVİL GÜCÜN SINIRLARINA

Cem Savaş

ÖZET

Taliban'ın 2001 yılında iktidardan düşüşünden sonra Avrupa Birliği Afganistan'da önemli bir rol oynamıştır. Aslında, Avrupa ülkelerinin Afganistan politikaları 11 Eylül saldırılarından çok önceye dayanır. Soğuk Savaş süresince Avrupa Topluluğu'nun Afganistan'a yaklaşımı, 1950'lerden bu yana Afganistan devletini modernize etme ve geliştirme hedefiyle ilişkilendirildi. 1980'li yıllara kadar önceleri ticaret, yardım daha sonra ise yeniden yapılanma ve demokratikleşmeye odaklanan bu çok taraflı yaklaşımın Afganistan üzerinde ilk bakışta olumlu bir etkisi olsa da bugün gelinen noktada beklenen hedefleri karşılamadığı vurgulanmalıdır. 2001 sonrası süreçte AB, çatışma sonrası yeniden yapılanmanın askerî boyutunda doğrudan bir rol üstlenmemekle birlikte, Afganistan'ın yeniden inşasında hem mali hem de siyasi açıdan önemli bir siyasi ve ekonomik aktör olarak yer almıştır. Bölgesel ve uluslararası güvenlikle ilgili artan tehditler bağlamında, 2000'li yıllarla birlikte, Afganistan'ın ciddi bir güvenlik endişesi olduğu düşünüldüğünden, Afganistan'daki Güvenlik Sektörü Reformu, AB için birincil politika önceliği hâline geldi. 2007-2016 yılları arasında yürürlüğe konulan AB Afganistan Misyonu EUPOL-A konuyla ilgili literatürde Güvenlik Sektörü Reformunun önemli örnekleri arasında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, AB'nin Afganistan stratejisinin başarıya ulaştığını iddia etmek oldukça zordur. AB ve üyelerinin Afganistan'a yönelik ortaya koyduğu yaklaşımlarda göze çarpan en büyük zorluk ya da başarısızlık, Birliğin siyasi, ekonomik ve güvenlik stratejilerindeki koordinasyon eksikliğidir. Bu noktalardan hareketle, bu çalışmanın amacı, Soğuk Savaş'ın dayandığı tarihsel arka plandan hareketle, AB'nin Soğuk Savaş'ın sonundan ve 11 Eylül saldırıları bağlamında günümüze kadar gelen süreçte Afganistan'a yönelik geliştirdiği politikaları eleştirel bir şekilde ele almaktır. Bu doğrultuda, çalışmada ilk olarak 11 Eylül öncesine odaklanıp Soğuk Savaş'tan 1990'lı yıllara giden süreçte Avrupa-Afganistan ilişkileri üzerinde durulacaktır. Daha sonra 11 Eylül sonrasında Afganistan'ın "yeniden inşası"na yönelik AB yaklaşımları irdelenecektir. Üçüncü bölümde EUPOL-A Misyonu'nun kuruluşu, işlevleri ve sorunları ele alındıktan sonra göçmen krizi ve NATO'nun Afganistan'dan tahliyesi bağlamında AB'nin güncel Afganistan stratejileri incelenecektir.

ANAHTAR KELİMELEER: Avrupa Birliği, Bonn Anlaşması, Güvenlik Sektörü Reformu, Afganistan, EUPOL-A, Uluslararası İlişkiler, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Taliban.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Gross, E. (2008). The EU in Afghanistan. Growing Engagement in Turbulent Times, Heinrich Böll Foundation, 8 August 2008, <https://www.boell.de/de/navigation/asien-4225.html>

Hüseyin, S. Ş, Alvi, A. ve Rizvi, A. H. (1982). *Sovyet İşgali Altındaki Afganistan*. İstanbul: Bürde Yayınları.

Larivé, M. H. A. (2012). From speeches to actions: EU involvement in the war in Afghanistan through the EUPOL Afghanistan Mission, *European Security*, 21:2, 185-201.

Oz, H. (2020). The evolution of the European Union's failed approach to Afghanistan, *European Security*, 29:1, 74-95.

Rasanayagam, A. (2005). *Afghanistan. A Modern History. Monarchy, Despotism or Democracy? The Problems of Governance in the Muslim Tradition*. New York: I.B.Tauris.

Rashid, A. (2000). *Taliban*. London: I.B. Tauris.

Saray, M. (1981). *Dünden Bugüne Afganistan*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Sedra, M. (ed.). (2003). *Confronting Afghanistan's security dilemma: reforming the security sector*. Bonn: Bonn International Center for Conversion.

Thruelsen, P.D. (2010). Striking the right balance: how to rebuild the Afghan National Police. *International Peacekeeping*, 17:1, 80-92.

KAYNAKÇA

AB Konseyi (Council of the European Union) (2005). *EU concept for ESDP support to Security Sector Reform (SSR)*. 12566/4/05, Brussels: Council Secretariat, 13 October.

Agence Europe (1994). *Communique by council presidency on the situation in Afghanistan*. 9 February.

Baş, T. (2013). Modern Military Missions as a Method of Resolving Conflict in Order to Maintain International Security. *Internal Security*, July-December 2013, 31-50.

Berg, L. (2011). *The EU's experience with security sector governance*, United States Institute of Peace. Special Report 265, Washington, DC, January.

Bergmann, D. (1977). Agricultural policies in the EEC and their external implications. *World development*, 5:5, 407-415.

BİA Haber Merkezi, BM İNSAN HAKLARI KONSEYİ (HRC 51) (2022). "Taliban verdiği hiçbir sözü yerine getirmedi", Cenevre -, 14 Eylül, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/267160-taliban-verdigi-hicbir-sozu-yerine-getirmedi> (Erişim Tarihi: 20.10.2022).

- Blockmans, S. vd. (2014). Afghanistan and Central Asia: prospects and challenges after withdrawal of NATA/ISAF forces. Brussels. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/457127/EXPO_STU\(2015\)457127_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/457127/EXPO_STU(2015)457127_EN.pdf) (Erişim Tarihi: 15.11.2022).
- Buckley, J. (2010). Can the EU be more effective in Afghanistan? Center for European Reform, *Policy Brief*, 27 April, 1-9.
- Çakır, A. (2021). AB'den Afgan Göç Dalgasına "Güvenlik" Önlemleri, Voice of America Türkçe, 1 Eylül, <https://www.voaturkce.com/a/ab-den-afgan-goc-dalgasina-guvenlik-onlemleri/6080831.html> (Erişim Tarihi: 5.9.2022)
- Danishyar, A. S. (2021). Afghanistan and European Union Relations from 2001- 2019 the Challenges and Opportunities, *Scholars Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, 266-274.
- Dawlatyar, A. K. (2022). Avrupa Birliği'nin Afganistan Politikası, Ankasam, 25/03, <https://www.ankasam.org/avrupa-birliginin-afganistan-politikasi/> (Erişim Tarihi: 6.11.2022).
- Dempsey, J. (2008). Europe lagging in effort to train Afghan Police. *International Herald Tribune*, 29 May.
- Eckhard, S. (2016). Political guidance or autonomy in peacebuilding? EU police reform in Afghanistan and Kosovo, *International Peacekeeping*, 23:3, 363-388.
- ECSC (1954). Informations statistiques (CECA) - Statistical information (ECSC). <http://aei.pitt.edu/43909/> (Erişim Tarihi: 20.10.2022).
- European Commission (2003). Country strategy paper (CSP) Afghanistan 2003-2006. https://www.eeas.europa.eu/delegations/afghanistan_en (Erişim Tarihi: 20.10.2022).
- European Commission, (2010). Video report: a chronic crisis. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. <https://ec.europa.eu/echo/media/> (Erişim Tarihi, 4.11.2022).
- Euronews (2022). <https://tr.euronews.com/2022/08/16/5-grafikle-taliban-sonrasi-afganistandan-avrupa-birligine-gocun-seyri>, 16/08 (Erişim Tarihi: 13.10.2022).
- Friesendorf, C. (2011). Paramilitarization and Security Sector Reform: the Afghan National Police. *International peacekeeping*, 18:1, 79 95.
- Gross, E. (2009). Security Sector Reform in Afghanistan: the EU's contribution, Paris: European Union Institute for Security Studies. Occasional Paper 78, April.
- Gross, E. (2008). The EU in Afghanistan. Growing Engagement in Turbulent Times, Heinrich Böll Foundation, 8 August 2008, <https://www.boell.de/de/navigation/asien-4225.html> (Erişim Tarihi: 10.11.2022)
- House of Lords and European Union Committee. (2011). *The EU's Afghan Police Mission. 8th Report Session 2010 2011, HL Paper 87*, London: The Stationery Office Limited, February.
- Hüseyin, S. Ş, Alvi, A. ve Rizvi, A. H. (1982). *Sovyet İşgali Altındaki Afganistan*. İstanbul: Bürde Yayınları.
- Jenkins, R. (1980). Statement on Afghanistan by E.C. Commission president Roy Jenkins. European Community News 7.
- ICG (2005). Rebuilding the Afghan state: the European Union's role. <https://www.crisisgroup.org/asia/south-asia/afghanistan/rebuilding-afghan-state-european-unions-role> (Erişim Tarihi: 11.10.2022).
- Karakaya, İ. ve Nazarı, M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 12, Sayı 23/Haziran, 143-169.

- Katzman, K. (2005). *Afghanistan: post-war governance, security and U.S. policy*. Washington, DC: Congressional Research Service.
- Korski, D. ve Pothier, F. (2009). Can Afghans still count on the EU? European Council on Foreign Relations, 3 September.
- Larivé, M. H. A. (2012). From speeches to actions: EU involvement in the war in Afghanistan through the EUPOL Afghanistan Mission, *European Security*, 21:2, 185-201.
- Michelsen Institute (2005). *Humanitarian and reconstruction assistance to Afghanistan 2001–05: from Denmark, Ireland, the Netherlands, Sweden and the United Kingdom a joint evaluation*. Ministry of Foreign Affairs of Denmark; Chr. Michelsen Institute (Lead Agency), Copenhagen Development Consulting and German Association of Development Consultants.
- Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der) (2022), Ortak Açıklama: Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirilmesinden bir yıl sonra: Avrupa koruma ihtiyacı olan Afganistan vatandaşlarını nasıl karşıladı? 9 Eylül, <https://multeci.org.tr/2022/09/09/ortak-aciklama-talibanin-afganistani-ele-gecirilmesinden-bir-yil-sonra-avrupa-koruma-ihtiyaci-olan-afganistan-vatandaslarini-nasil-karsiladi/> (Erişim tarihi: 26.10.2022).
- OJ (1972). Agreement between the European economic community and the kingdom of Afghanistan on the supply of common wheat as food aid. *Journal officiel des Communautés européennes*, 8.
- OJ (1973). The issue of a new invitation to tender for the mobilization of common wheat as food aid for the kingdom of Afghanistan. *Official Journal of the European Communities*, 37-39.
- OJ (1975a). The conclusion of the agreement between the European economic community and the republic of Afghanistan on the supply of skimmed-milk powder as food aid. *Official Journal of the European Communities*. 26-30.
- OJ (1975b). Agreement between the European economic community and the republic of Afghanistan on the supply of butteroil as food aid. *Official Journal of the European Communities*, 33-37.
- Orme, W. (2002). U.N. may broaden peace mission: council hears of appeals for security outside Kabul. *Los Angeles Times*, February.
- Oz, H. (2020). The evolution of the European Union's failed approach to Afghanistan, *European Security*, 29:1, 74-95.
- Özcan, Y. (2021). AB Yüksek Temsilcisi Borrell'e göre Afganistan'daki gelişmeler Avrupa'nın zayıflığını bir kez daha gösterdi. Anadolu Ajansı. 14.09. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-yuksek-temsilcisi-borrelle-gore-afganistandaki-gelismeler-avrupanin-zayifligini-bir-kez-daha-gosterdi/2364544> (Erişim Tarihi: 24.9.2022).
- Parrock, J. (2021). Avrupa Birliği, Afgan mülteci politikasına nasıl karar verecek?, Euronews, 24/08, <https://tr.euronews.com/2021/08/24/avrupa-birligi-afgan-multeci-politikas-nas-l-karar-verecek> (Erişim Tarihi: 21.9.2022).
- Rasanayagam, A. (2005). *Afghanistan. A Modern History. Monarchy, Despotism or Democracy? The Problems of Governance in the Muslim Tradition*. New York: I.B.Tauris.
- Rashid, A. (2000). *Taliban*. London: I.B. Tauris.
- Saray, M. (1981). *Dünden Bugüne Afganistan*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- SCFR (2001). *The political future of Afghanistan hearing before the committee on foreign relations*, United States senate, one hundred and seventh congress, first session: 77–065 DTP, 2001; December 6th.
- Sedra, M. (ed.) (2003). *Confronting Afghanistan's security dilemma: reforming the security sector*. Bonn: Bonn International Center for Conversion.

- Suhrke, A. (2007). Democratization of a dependent state: the case of Afghanistan, Chr. Michelsen Institute (CMI Working Paper WP 2007: 10).
- Sondorp, E. (2004). Service delivery in difficult environments: case study 1: Afghanistan. London: International Development Report on Service Delivery in Difficult Environments, undertaken by the DFID Health Systems Resource Centre.
- Tardy, T. (2018). EUPOL Afghanistan: Civilian Policing in a War Environment, *European Law Enforcement Research Bulletin*, 17, Winter/Spring, 31-38.
- Thruelsen, P.D. (2010). Striking the right balance: how to rebuild the Afghan National Police. *International Peacekeeping*, 17:1, 80-92.
- Wilder, A. (2007). *Cops and Robbers? The Struggle to Reform the Afghan National Police*, Issues Paper Series, Afghanistan Research and Evaluation Unit, Kabul, June, 1-94.

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: İKİLİ İLİŞKİLERDEN ASKERÎ MÜDAHALEYE

Aziz Balcı

Özet

Afganistan'ın Asya-Ortadoğu ekseninde önemli bir geçiş hattında yer alan jeopolitik konumu, küresel politikada tarihin her döneminde büyük güçlerin bölgeye ilgi duymasına neden olan faktörlerin başında gelmiştir. 1922 yılında bir iç savaşın sonunda resmî olarak kurulan SSCB de, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmak üzere, Afganistan'a ilgi duyan, bu anlamda bu ülkeye karşı siyasi, ekonomik, jeopolitik birçok yönden politika geliştiren büyük güçlerden biri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş döneminde Afganistan gerek ABD'nin gerek SSCB'nin bölgede etkili olmaya çalıştığı bir ülke durumuna gelirken, Afganistan'ın bu iki aktör ile ilişkilerine bakıldığında ise özellikle SSCB ile daha yakın ilişkiler geliştirdiği görülmektedir. Bu anlamda 1955 yılından itibaren Afganistan'da Davud Han'ın Başbakan olarak görev almasından itibaren Sovyet-Afgan ilişkileri daha fazla gelişmeye başlamıştır. Bununla birlikte Afganistan'da 1973 yılından itibaren ilk defa bir cumhuriyet yönetiminin kurulmasından sonraki dönemde Sovyet etkisi ülkede özellikle Afganistan Demokratik Halk Partisi aracılığıyla artmaya başlamış ve 1978 yılında gerçekleşen bir darbe/devrim hareketiyle, artan bu Sovyet etkisi Afganistan'ın artık tamamen komünist/Marksist bir rejim ile yönetilmeye başlanmasıyla birlikte iki ülke yönetimleri arasında birçok alanda bir iş birliği politikasına dönülmesine neden olmuştur. Bu çerçevede, çalışmada SSCB'nin kuruluşundan sonraki dönemde, özellikle Soğuk Savaş dönemine ve bu dönem içerisinde 1970'li yıllara yoğunlaşmak kaydıyla, ülkenin Afganistan ile ilişkileri ve bu kapsamda Afganistan'a yönelik dış politikası ele alınmıştır. SSCB'nin 1979 yılından itibaren neden Afganistan'a bir askerî müdahale seçeneğini düşündüğü, bu bağlamda sonrasında bir işgale dönüşen bu politikanın nedenleri çalışmada birçok yönden analiz edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte devamında 1979-1989 yılları arasında SSCB ve Afganistan arasında gelişen savaştaki önemli gelişmeler de çalışma kapsamında ele alınmıştır.

lû ve koordineli olarak savaştan geri çekilmeye başlamıştır. Bu çekilme 1989 Şubat'ta tamamlanmasına rağmen, Afganistan'daki ADHP hükûmeti Sovyetler'in bıraktığı askerî ve ekonomik destek sayesinde savaşa bir süre daha devam edebilmiş, fakat Aralık 1991'de SSCB'nin dağılması sonrası yardımların da tamamen kesilmesiyle, Nisan 1992'de direnişçi gruplara yenilerek savaşı kaybetmiş ve sonuç olarak Afganistan Demokratik Cumhuriyeti de sona ermiştir.

ÖNERİLEN OKUMALAR

Balekoğlu, F. (2021). *Sovyetler'in Afganistan'ı İşgali: 1978-1979*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Collins, J. (1987). Soviet Policy toward Afghanistan. *Proceedings of the Academy of Political Science*, 36(4), 198–210.

Dupree, L. (1980). *Afghanistan*. New Jersey: Princeton University Press.

Goldman, M. F. (1984). Soviet Military Intervention in Afghanistan: Roots & Causes. *Polity*, 16(3), 384–403.

Gregory, D. C. (1986). *Soviet Invasion of Afghanistan: Causes and Future Options*. Alabama, USA.

KAYNAKÇA

Amin, T. (1984). Afghan Resistance: Past, Present, and Future. *Asian Survey*, 24(4), 373–399.

Balekoğlu, F. (2021). *Sovyetler'in Afganistan'ı İşgali: 1978-1979*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Batoor, Q. feriaghun. (2018). Afganistan'da Cumhuriyetin Kuruluşu. *Anasay*, 2(5), 13–31. <https://dergipark.org.tr/en/pub/anasay/issue/39928/420562> adresinden erişildi.

Brown, J. D. J. (2013). Oil fueled? the soviet invasion of Afghanistan. *Post-Soviet Affairs*, 29(1), 56–94.

Byju's. (2022). Saur Revolution in Afghanistan - [April 27, 1978] This Day in History. Byju's. 9 Nisan 2022 tarihinde <https://byjus.com/free-ias-prep/this-day-in-history-apr27/> adresinden erişildi.

Collins, J. (1987). Soviet Policy toward Afghanistan. *Proceedings of the Academy of Political Science*, 36(4), 198–210.

Covarrubias, J. (2017). *Amin, Hafizullah (1929-1979)*. (T. Lansford, Ed.). Santa Barbara, California: ABC-CLIO, LLC.

Dil, S. F. (1977). The Cabal in Kabul : Great-Power Interaction in Afghanistan. *The American Political Science Review*, 71(2), 468–476.

Dunn, J. (2020). What is Operation Storm-333, and how did Spetsnaz assassinate Afghan President Hafizullah Amin? <https://www.quora.com/What-is-Operation-Storm-333-and-how-did-Spetsnaz-assassinate-Afghan-President-Hafizullah-Amin> adresinden erişildi.

Dupree, L. (1980). *Afghanistan*. New Jersey: Princeton University Press.

- Erman, K. (2013). *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali (Etkiler ve Sonuçları)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı.
- Fremont-Barnes, G. (2012). *The Soviet-Afghan War: 1979-89*. Oxford: Osprey Publishing.
- Garrity, P. J. (1980). The Soviet Military Stake in Afghanistan: 1956-79. *RUSI Journal*, 125(3), 31-36. doi:10.1080/03071848009441883
- Ghaus, A. S. (1988). *The Fall Of Afghanistan: An Insider's Account* (1. bs.). London: Pergamon-Brassey's International Defense Publishers.
- Gibbs, D. (1987). Does the USSR Have a "Grand Strategy"? Reinterpreting the Invasion of Afghanistan. *Journal of Peace Research*, 24(4), 365-379. doi:10.1177/002234338702400404
- Goldman, M. F. (1984). Soviet Military Intervention in Afghanistan: Roots & Causes. *Polity*, 16(3), 384-403.
- Grau, L. W. (2009). The Soviet-Afghan war: a superpower mired in the mountains. B. Rubin (Ed.), *Conflict and Insurgency in the Contemporary Middle East* içinde (ss. 187-208). New York: Routledge.
- Gregory, D. C. (1986). *Soviet Invasion of Afghanistan: Causes and Future Options*. Alabama, USA.
- Han, A. K. (2011). Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük : Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme. *Orta Doğu Etütleri, Cilt 2*(Sayı 2), 57-95. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201122_ahmetHan.final.orsam.pdf adresinden erişildi.
- Hauner, M. (2018). The Soviet Geostrategic Dilemma. M. Hauner ve R. L. Canfield (Ed.), *Afghanistan and the Soviet Union: Collision and Transformation* içinde (ss. 160-194). New York: Routledge.
- Hilali, A. Z. (2003). *The soviet decision-making for intervention in Afghanistan and its motives*. *The Journal of Slavic Military Studies* (C. 16). doi:10.1080/13518040308430562
- Hughes, G. (2008). The Soviet-Afghan War, 1978-1989: An Overview. *Defence Studies*, 8(3), 326-350. doi:10.1080/14702430802252511
- Kakar, H. (1978). The Fall of the Afghan Monarchy in 1973. *International Journal of Middle East Studies*, 9(2), 195-214.
- Karakaya, İ. ve Nazari, M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 143-169.
- Lansford, T. (2017). *Afghanistan at War: From the 18th-century Durrani dynasty to the 21st century*. (T. Lansford, Ed.) ABC-CLIO, LLC. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, LLC.
- Mustafa, Z. (1978). Pakistan-Afghanistan Relations and Central Asian Politics (1973-1978). *Pakistan Horizon*, 31(4), 14-37.
- Newell, R. S. (1979). Revolution and Revolt in Afghanistan. *The World Today*, 35(11), 432-442.
- Sivrioğlu, U. T. (2020). Sovyet Askeri Müdahalesinden Önce Sovyetler Birliği-Afganistan İlişkileri (1919-1979). *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 3(1 Mart), 57-75.
- Winger, G. (2017). The Nixon doctrine and U.S. relations with the Republic of Afghanistan, 1973-1978: Stuck in the Middle with Daoud. *Journal of Cold War Studies*, 19(4), 4-41. doi:10.1162/JCWS_a_00763

RUSYA FEDERASYONU'NUN AFGANİSTAN POLİTİKASI: DOĞRUDAN MÜDAHALEDEN BÖLGESEL GÜVENLİK DÜZENLEMELERİNE

Murat Güneylioğlu

ÖZET

21. Yüzyılda Afganistan küresel güvenlik ajandasının en temel gündem maddelerinden biri hâline gelmiştir. Fakat Rusya için Afganistan meselesinin önemi tarihsel açıdan çok daha gerilere dayanmaktadır. 19. yüzyıldan beri Rusya'nın Batılı güçlerle Afganistan üzerine bir jeopolitik rekabet içine girdiği görülmektedir. Bunun yanında Rusya, Sovyetlerin Afganistan'a müdahalesinden beri kırk yılı aşkın bir süredir cihatçı İslami gruplara karşı Orta Asya ve Kafkaslarda mücadele vermektedir. Soğuk Savaşın son döneminde yaşanan başarısız ve yıpratıcı Afganistan müdahalesinin ardından Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi, Rusya Federasyonu'nun Afganistan meselesine daha temkinli yaklaşmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Rusya Afganistan'a doğrudan müdahale seçeneğini masadan kaldırmıştır. Ayrıca bu dönemde "süper güç" konumunu kaybeden Rusya, Afganistan konusundaki uzun vadeli hedeflere ulaşabilmek için Orta Asyalı devletler ve Asya'daki diğer önemli güçlerle birlikte çalışması gerektiği fikrini benimsemiştir. Bu bakımdan Rusya'nın Afganistan politikasının 1990'lardan bu yana komşu ülkelerle geliştirdiği bölgesel güvenlik düzenlemeleri üzerine inşa edildiği görülmektedir. Rusya'nın Afganistan politikasının askerî boyutu Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) üyesi bölgesel müttefikleriyle iş birliği çerçevesinde Afganistan kaynaklı tehditleri çevrelemeye odaklanmaktadır. Diğer taraftan Kremlin'in Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) üyeleriyle geliştirdiği siyasal ve diplomatik iş birliği, Rusya'nın Afganistan konusunda yürütölen siyasal çözüm sürecinde giderek daha etkili bir rol oynamasını sağlamıştır. Bu bağlamda, çalışma Rusya'nın Afganistan politikasında KGAÖ ve ŞİÖ'den nasıl yararlandığını ortaya koymaktadır. 2021 yılında ABD'nin Afganistan'dan çekilmesinin ve Taliban döneminin başlamasının, Rusya'nın Afganistan politikasına ve bu örgütlerle ilişkilerine etkileri de çalışma içerisinde tartışılmaktadır.

Lewis, D. G. (2020). Return to Kabul? Russian Policy in Afghanistan. Security Insights, George C. Marshall European Center for Security Studies, No. 60, June. https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/121818/SecurityInsights_60_1-1%20Afghanistan.pdf?sequence=1 (20 Kasım 2022).

Tsygankov, A. P. (2016). *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Lanham: Rowman & Littlefield.

KAYNAKÇA

Ahmad, I. (2018). Shanghai Cooperation Organization: China, Russia, and Regionalism in Central Asia. In H. Loewen & A. Zorob (Eds.), *Initiatives of Regional Integration in Asia in Comparative Perspective: Concepts, Concerns and Prospects* (pp. 119-135). Dordrecht: Springer.

Ahmed, Z. S., Ahmed, S., & Bhatnagar, S. (2019). Conflict or Cooperation? India and Pakistan in Shanghai Cooperation Organisation. *Pacific Focus*, 34(1), 5-30.

Alimov, R. (2017). The Role of the Shanghai Cooperation Organization in Counteracting Threats to Peace and Security. *UN Chronicle* 54(3), 34-37. <https://www.un-ilibrary.org/content/journals/15643913/54/3/19> (20 Kasım 2022).

Aliyev, N. (2020). How Russia Views Afghanistan Today. War on the Rocks, October 19. <https://warontherocks.com/2020/10/russias-contemporary-afghan-policy/> (20 Kasım 2022).

Allison, R. (2018). Protective Integration and Security Policy Coordination: Comparing the SCO and CSTO. *The Chinese Journal of International Politics*, 11(3), 297-338.

Aman, F. (2021). The Afghan War and Iran's Acceptance into the Shanghai Cooperation Organisation. Manara Magazine, Cambridge Middle East and North Africa Forum (MENAF), December 8. <https://manaramagazine.org/2021/12/the-afghan-war-and-irans-acceptance-into-the-shanghai-cooperation-organisation/> (20 Kasım 2022).

Bailes, A. J. K., Baranovsky, V., & Dunay, P. (2007). Regional security cooperation in the former Soviet area. In S.I.P.A.R. Institute (Ed.), *SIPRI Yearbook 2007: Armament, Disarmament and International Security* (Vol. 2007, pp. 165-192). New York: Oxford University Press.

Baizakova, K. I. (2013). The Shanghai Cooperation Organization's Role in Countering Threats and Challenges to Central Asian Regional Security. *Russian Politics & Law*, 51(1), 59-79.

Bordyuzha, N. (2011). The Collective Security Treaty Organization: A Brief Overview. In *OSCE Yearbook* (Vol. 17, pp. 339-350). Hamburg: Nomos Verlagsgesellschaft.

Borshchevskaya, A. (2021). How Russia Stands to Gain Thanks to Biden's Afghanistan Disaster. The Washington Institute, August 18. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/how-russia-stands-gain-thanks-bidens-afghanistan-disaster> (20 Kasım 2022).

Chia, C., & Haiqi, Z. (2021). Russia's Policy Overtures in Afghanistan. ISAS Insights, National University of Singapore, November 3. <https://www.isas.nus.edu.sg/papers/russias-policy-overtures-in-afghanistan/> (20 Kasım 2022).

Chung, C. P. (2006). China and the institutionalization of the Shanghai Cooperation Organization. *Problems of Post-Communism*, 53(5), 3-14.

Cornell, S. E. (2006). The narcotics threat in greater Central Asia: from crime-terror nexus to state infiltration? *China and Eurasia Forum Quarterly*, 4(1), 37-67.

De Haas, M. (2017). Relations of Central Asia with the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization. *The Journal of Slavic Military Studies*, 30(1), 1-16.

- Denisov, I. E., & Safranchuk, I. A. (2016). Four Problems of the SCO in Connection with Its Enlargement. *Russian Politics & Law*, 54(5-6), 494-515.
- Golub, K., & Golub, Y. (2018). Collective Security Treaty Organization: Origins of the Multidimensional Mandate and Modern Means for its Implementation. *Vestnik Mezhdunarodnykh Organizatsii - International Organisations Research Journal*, 13(1), 193-203.
- Hughes, G. (2008). The Soviet-Afghan War, 1978-1989: An Overview. *Defence Studies*, 8(3), 326-350.
- Kaczmarek, M. (2007). Russia Attempts to Limit Chinese Influence by Promoting CSTO-SCO Cooperation. The Central Asia-Caucasus Analyst, October 17. <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/11497-analytical-articles-caci-analyst-2007-10-17-art-11497.html> (20 Kasım 2022).
- Karakaya, İ., & Nazarı, M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 143-169.
- Kaura, V. (2018). Russia's Deadly Embrace of Pakistan. BESA Center for Strategic Studies. August 31. <https://besacenter.org/russia-pakistan-navies/> (20 Kasım 2022).
- Kaura, V. (2021). Russia's Afghan Policy: Determinants and Outcomes. *Strategic Analysis*, 45(3), 165-183.
- Kazantsev, A., & Medvedeva, S. (2021). Russia's good cop, bad cop strategy in Afghanistan. IPS Journal, November 30. <https://www.ips-journal.eu/topics/foreign-and-security-policy/russias-good-cop-bad-cop-strategy-in-afghanistan-5577/> (20 Kasım 2022).
- Khan, A. (2017). Russia-China-Pakistan Third Trilateral Dialogue on Afghanistan. Institute of Strategic Studies, Issue Brief, January 17. http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2017/01/Final_IB_Amina_dated_17-1-2017.pdf (20 Kasım 2022).
- Khan, J., & Sultana, R. (2019). Shanghai Cooperation Organization and Afghanistan: An Overview. *FWU Journal of Social Sciences*, 13(2), 1-13.
- Klyszcz, I. U. (2021). Reframing Russia's Afghanistan Policy. Foreign Policy Research Institute, July 29. <https://www.fpri.org/article/2021/07/reframing-russias-afghanistan-policy/> (20 Kasım 2022).
- Kozlov, P., & Rynda, A. (2021). Afghan crisis: Russia plans for new era with Taliban rule. BBC, August 21. <https://www.bbc.com/news/world-europe-58265934> (20 Kasım 2022).
- Kropatcheva, E. (2016). Russia and the Collective Security Treaty Organisation: Multilateral Policy or Unilateral Ambitions? *Europe-Asia Studies*, 68(9), 1526-1552.
- Kucera, J. (2013). Russia "Increasingly Distrustful" Of SCO. Eurasianet, March 5. <https://eurasianet.org/russia-increasingly-distrustful-of-sco> (20 Kasım 2022).
- Lalrinfel, B., & Tripathi, A. (2018). Afghanistan and the Shanghai Cooperation Organisation: Prospects for Membership. *International Journal of Research and Analytical Reviews*, 5(4), 1114-1119.
- Larson, D. W., & Shevchenko, A. (2010). Status seekers: Chinese and Russian responses to US primacy. *International Security*, 34(4), 63-95.
- Lewis, D. G. (2020). Return to Kabul? Russian Policy in Afghanistan. Security Insights, George C. Marshall European Center for Security Studies, No. 60, June. https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10871/121818/SecurityInsights_60_1-1%20Afghanistan.pdf?sequence=1 (20 Kasım 2022).
- Matveeva, A. (2013). Russia's changing security role in Central Asia. *European Security*, 22(4), 478-499.

- Nikitina, Y. (2013). Security cooperation in the Post-Soviet area within the Collective Security Treaty Organization. *ISPI Analysis*, 1(152).
- Nurshayeva, R. (2015). Russian Border Guards' Return to Tajikistan 'Not on Agenda': Official. Reuters, November 12. <https://www.reuters.com/article/us-russia-tajikistan-border/russian-border-guards-return-to-tajikistan-not-on-agenda-official-idUSKCN0T10BY20151112> (20 Kasım 2022).
- Nygren, B. (2008). *The rebuilding of Greater Russia: Putin's foreign policy towards the CIS countries*. New York: Routledge.
- Öztürk, T., & İrfanoğlu, E. (2021). Amerikan Dış Politikasında Jeopolitiğin Önemi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21(1), 17-27.
- Peimani, H. (2009). *Conflict and security in Central Asia and the Caucasus*. Santa Barbara: ABC-CLIO, LLC.
- Posen, B. (2017). It's Time to Make Afghanistan Someone Else's Problem. The Atlantic, August 18. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/08/solution-afghanistan-withdrawal-iran-russia-pakistan-trump/537252/> (20 Kasım 2022).
- Postings, R. (2019). ISIS Announces New India and Pakistan Provinces, Casually Breaking up Khorasan. The Defense Post, May 15. <https://www.thedefensepost.com/2019/05/15/islamic-state-pakistan-province-al-hind/> (20 Kasım 2022).
- Rozanov, A. A. (2010). CSTO Political and Military Dimensions. In A. A. Rozanov & E. F. Dovgan (Eds.), *Collective Security Treaty Organization 2002-2009* (pp. 53-79). Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces.
- Smith, G. (1999). The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 24(4), 481-494.
- Song, W. (2013). Feeling safe, being strong: China's strategy of soft balancing through the Shanghai Cooperation Organization. *International Politics*, 50(5), 664-685.
- Stepanova, E. (2018). Russia's Afghan policy in the regional and Russia-West contexts. IFRI, Russie.Nei.Reports, No 23, May. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnr_23_stepanova_russia_afpak_2018.pdf (20 Kasım 2022).
- Stepanova, E. (2022). Russia, Central Asia and Non-traditional Security Threats from Afghanistan following the US Withdrawal. *Global Policy*, 13(1), 138-145.
- TASS. (2018). US joins Post-Soviet security bloc's anti-drug operation. February 8. <https://tass.com/defense/989017> (20 Kasım 2022).
- Tihomirov, A. V. (2016). Approaches of the Main Actors in the Development of CSTO after 2014 (Russia, Belarus, Kazakhstan). In A. F. Douhan & A. V. Rusakovich (Eds.), *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014* (pp. 35-63). Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces.
- Troitskiy, M. (2007). A Russian Perspective on the Shanghai Cooperation Organization. SIPRI Policy Paper, No. 17, May. <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRI17.pdf> (20 Kasım 2022).
- Tsukanov, I. (2015). Russian Military Bases Abroad: How Many and Where? Sputnik, December 12. <https://sputniknews.com/20151219/russian-bases-abroad-1032030941.html> (20 Kasım 2022).
- Umarov, A., & Murtazashvili, J. B. (2022). Where Russia's Afghanistan Policy Went Wrong. The National Interest, July 15. <https://nationalinterest.org/feature/where-russia%E2%80%99s-afghanistan-policy-went-wrong-203566> (20 Kasım 2022).
- Weinstein, A. (2007). Russian Phoenix: The Collective Security Treaty Organization. *Whitehead J. Dipl. & Int'l Rel.*, 8(1), 167-180.

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: GÜVENLİK, EKONOMİ VE ÇIKAR ODAKLI BİR DRAGON

Aslıhan Genç - Serdar Yılmaz

ÖZET

Çin'in Afganistan'a yönelik dış politikası zaman zaman dönemsel şartlara göre farklılıklar gösterse de, 1979 yılında Afganistan'da başlayan Sovyet askerî müdahalesi bu ülkenin Çin dış politikasındaki önemini artırmıştır. Çin devleti için Afganistan'daki istikrarsız ve güven vermeyen ortam en önemli sorun alanlarıdır. Çin'in temel amacı uluslararası alanda da egemenliği tanınmış istikrarlı bir Afgan hükûmetine sahip olmaktır. Çin için onaylanmayan ve dışlanmış bir devletle komşu olmak çıkarlarına uygun değildir. Afgan ekonomisine muhtemelen çok daha büyük yatırımlar yapacağı göz önüne alındığında Pekin, Afganistan için kesinlikle daha büyük rol oynayacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada Çin'in Afganistan'a yönelik politikalarındaki temel prensipleri neler olduğu, Çin için hangi konuların önem taşıdığı ve iki devlet arasında stratejik çıkar alanlarının neler olduğu sorularına cevap aranacaktır. Çalışmada tarihsel süreç kapsamında iki devletin diplomatik ilişkileri analiz edilecektir. Bu kapsamda iki ülke arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkiler oluşan yeni jeopolitik ortam ışığında ele alınacaktır. Afganistan- Çin ilişkilerinde fazla bilinmeyen Mao Zedung dönemindeki tarihsel ilişkilere atıf yaparak başlayacak olan bu çalışmada, iki ülke arasındaki güvenlik sosyokültürel, ekonomik ve ticari faaliyetler, çıkarlar ve fırsatlar açısından analiz edilecektir. Taliban'ın Afganistan'da tekrar yönetime gelmesi sonrasında Çin'in son dönemde izlediği Afganistan siyasetine ve iki ülke arasındaki güncel durum detaylıca ele alınacaktır.

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri, İkiz Kuleler olarak bilinen New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 saldırıları akabinde Afganistan'a askerî bir müdahalede bulunmuştur. Aynı yıl Taliban yönetiminde olan Afganistan'ı işgal etmiş ve kendine bağlı ve sadık yeni bir yönetim biçimi tesis etmiştir. Nisan 2021'e kadar 20 yıl kaldıktan sonra ise ülkeden çekilmiştir. Dünyanın kalpağında yer alan Afganistan'da

Hilali, A. Z. (2001). China's Response to Soviet Invasion of Afghanistan. *Central Asian Survey*. 323-351.

Oğuz, E. (2001). *Hedef Ülke Afganistan*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Şalizi, A. (1989). *Vatanım Afganistan*, İstanbul: Gonca Yayınevi.

Yousaf, M. ve Mark A. (2001). *Afghanistan: The Bear Trap*. Havertown: Casemate.

Zaeef, A. S. (2010). *My Life with the Taliban*. (Ed. By Alex Strick van Linschoten ve Felix Kuehn). New York: Columbia University Press.

KAYNAKÇA

Akhter, M. N. (2021). New Perspectives on China's Evolving Relations with Afghanistan. *Global Strategic & Security Studies Review*. 4(2). 96-106. https://web.archive.org/web/20220428141122id_/https://www.gssrjournal.com/papers/frXumeEH11.pdf

American Enterprise Institute (AEI). (2022). *China Global Investment Tracker*. <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

Angela Stanzel, A. (2018). *Fear and Loathing on the New Silk Road: Chinese Security in Afghanistan and Beyond*, European Council on Foreign Relation. https://ecfr.eu/publication/new_silk_road_chinese_security_in_afghanistan_beyond/

Bakhtar News.(2012). *First Afghan-Pak-China Trilateral Dialogue Held In Beijing*. <https://bakhtarnews.af/en/first-afghan-pak-china-trilateral-dialogue-held-in-beijing/>

Başaran, D. (2021). Yeni Büyük Oyun'un Dönüşümü:11 Eylül'den Günümüze Büyük Güçlerin Afganistan Politikası (ABD, Rusya ve Çin Örnekleri). 387-401. (Ed. Onur Liman, Servet Karagöz, Ümran Güneş), *21.Yüzyılda Bölgesel Sorunlar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

BBC. (2014). *Deadly China Blast at Xinjiang Railway Station*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-27225308>

BBC. (2015). *Mullah Omar: Taliban leader 'died in Pakistan in 2013*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-33703097>

Bradsher, H. S. (1985). *Afghanistan and the Soviet Union*. Durham: Duke University Press.

Burhanettin Şenli, B. (2017). *Afganistan (1945-1989)*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Cheng, J. Y. (2018). *Multilateral Approach In China's Foreign Policy*. Singapore: World Scientific Publishing.

Chinadaily. (2013). *Confucius Institute re-opens in Afghanistan*. http://www.chinadaily.com.cn/world/2013-04/07/content_16381337.htm

Çınar, B. (2008). Tarihte Üçüncü Güç ve Orta Asya Enerji Savaşları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(8), 21-44.

Çınarlı, Ö. (2009). *Afganistan'da İç Savaş ve Dış Müdahale(1989-2001)*, Ankara: YDT.

Dashti, Z. (2021). *Afganistan ve Dış Göç*. (Ed. Onur Limon, Servet Karagöz, Ümran Güneş). *21.Yüzyılda Bölgesel Sorunlar*. Ankara. Nobel Yayıncılık.

- Embassy of the People's Republic of China in the Islamic Republic of Afghanistan. (2013b). *China Afghanistan Relation in 2012*. http://af.china-embassy.gov.cn/eng/zagx/introduction/201310/t20131014_1311778.htm
- Embassy of the People's Republic of China in the Islamic Republic of Afghanistan. (2011). *China, Afghanistan Relations in 2009*, http://af.china-embassy.gov.cn/eng/zagx/introduction/201108/t20110830_1311769.htm
- Embassy of the People's Republic of China in the Islamic Republic of Afghanistan. (2013a). *China-Afghanistan Joint Statement on Deepening Strategic and Cooperative Partnership*. http://af.china-embassy.gov.cn/eng/zagx/asdfg/201311/t20131115_1312054.htm
- Embassy of the People's Republic of China in the Islamic Republic of Afghanistan. *China-Afghanistan Relations Introduction*. <http://af.china-embassy.gov.cn/eng/zagx/introduction/>
- Embassy of the People's Republic of China in the Islamic Republic of Afghanistan. (2012). *Joint Declaration between The People's Republic of China and The Islamic Republic of Afghanistan on Establishing Strategic and Cooperative Partnership*. http://af.china-embassy.gov.cn/eng/zagx/asdfg/201311/t20131115_1312051.htm
- Erkul, İ. Ç. (2010) Soğuk Savaş'ın Üç Büyük Kırılma Noktası: Kore, Vietnam ve Afganistan Savaşları, Savaşların Sonuçları, Günümüze ve Uluslararası İlişkilere Etkileri. (Yayımlanmış Yüksek Lisan Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erman, K. (2019). Çin Dış Politikasında Afganistan. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*. 42, 169-191.
- Erman, K. (2017). Afganistan'daki Sovyet Nüfuzu ve İşgali (Etkiler ve Sonuçları). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Fiddler, C. (2021). *The 3 Pillars of Chinese Foreign Policy: The State, The Party, The People*. <https://thedi diplomat.com/2021/02/the-3-pillars-of-chinese-foreign-policy-the-state-the-party-the-people/>
- FMPRC. (2021). Wang Yi Talks About China's Policy Toward Afghanistan, Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202110/t20211027_10229574.html
- FMPRC. (2022). Wang Yi Talks about Diplomatic Recognition of the Afghan Interim Government. https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202204/t20220401_10662740.html
- FMPRC. *Wang Yi Chairs the First "Neighboring Countries of Afghanistan Plus Afghanistan"*. https://www.fmprc.gov.cn/wjbzhd/202109/t20210908_9604939.shtml
- Foreignpolicy. (2022). *China Is Doomed to Play a Significant Role in Afghanistan*. <https://foreignpolicy.com/2022/07/31/sinostan-china-afghanistan-relations-taliban-history/>
- Foster, K. (2019). *The New Road to Conflict: Geopolitics of the Wakhan Corridor*. <https://hir.harvard.edu/wakhancorridor/>
- Gao, C. (2017). *Why Is China Holding the China-Pakistan-Afghanistan Dialogue Now?* <https://thedi diplomat.com/2017/12/why-is-china-holding-the-china-pakistan-afghanistan-dialogue-now/>
- Genç, A. (2019). Bir Kuşak Bir Yol Projesi ve Çin", (Ed. Serdar Yılmaz). *Bir Kuşak ve Bir Yol Projesi Kavramlar, Aktörler, Uygulamalar*. Ankara: Astana Yayınları.
- Ghaus, A. S. (1988). *The Fall of Afghanistan*. 1st Edition. Oxford: Pergamon-Brassey's International Defense Publishers.
- Hilali, A. Z. (2001). China's Response to Soviet Invasion of Afghanistan. *Central Asian Survey*. 323-351.

- Joseph N. S. (2018). *China's Soft and Sharp Power*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-soft-and-sharp-power-by-joseph-s--nye-2018-01>
- Kissinger, H. A. (2021). *Why America failed in Afghanistan*. <https://www.henrykissinger.com/articles/henry-kissinger-on-why-america-failed-in-afghanistan/>
- Kynez, A. (2011). *Avrasya'nın Büyük Güçlerinin Mevcut Afganistan Politikaları: Rusya, Çin, Hindistan ve İran*. (Çev: Sercan Doğan). *Orsam Analiz*, 3(31-32). 74-82.
- Ludwig, J. Z. (2013). Sixty Years of Sino-Afghan Relations. *Cambridge Review of International Affairs*, 26:2. 392-410.
- Magnus, R. H. ve Eden N. (1998). *Afghanistan: Mullah, Marx, and Mujahid*. Colorado: Westview Press.
- Maharaj, S. B. (2016). China and Stability in Afghanistan: China's Afghanistan Strategy. *Scholar Warrior*. 45-51. https://archive.claws.in/images/journals_doc/703322313_SanjayBadriMaharaj.pdf
- Ministry of Finance-Afghanistan (15.5.2017). Afghanistan and China sign agreement on customs cooperation. <http://mof.gov.af/en/news/afghanistan-and-china-sign-agreement-on-customs-cooperation>
- Ministry of Foreign Affairs Government of Pakistan. (2017). *Pakistan-Afghanistan and China Hold First Round of Trilateral Practical Cooperation Dialogue*. <https://mofa.gov.pk/pakistan-afghanistan-and-china-hold-first-round-of-trilateral-practical-cooperation-dialogue/>
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2021). *Wang Yi Talks About China's Policy Toward Afghanistan*. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202110/t20211027_10229574.html
- Ministry of Mines and Petroleum, Islamic Emirate of Afghanistan, <https://momp.gov.af/>
- Ng, T. P. (2010). *China's Role in Shaping the Future of Afghanistan*. https://carnegieendowment.org/files/china_role_afghanistan.pdf.
- Oğuz, E. (2001). *Hedef Ülke Afganistan*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Opacin, N. (2015). *China's Role in Afghanistan: A Capitalist Peace Approach*. Hamburg: Anchor Academic Publishing.
- Pan G. (2006). East Turkestan Terrorism and the Terrorist Arc: China's Post-9/11 Anti-Terror Strategy. *China and Eurasia Forum Quarterly*. 4(2). 19-24.
- Pantucci, R. (2022). *China Is Doomed to Play a Significant Role in Afghanistan*. <https://foreignpolicy.com/2022/07/31/sinostan-china-afghanistan-relations-taliban-history/>
- Reuters. (2014). *China appoints special envoy for Afghanistan*. <https://www.reuters.com/article/us-china-afghanistan/china-appoints-special-envoy-for-afghanistan-idUSKBN0FN11Z20140718>
- Sputnik, (2016). <https://sputniknews.com.tr/20160826/Cin-Pakistan-Sincan-Gvadar-1024577741.html>
- Şalizi, A. (1989). *Vatanım Afganistan*, İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Tasav, (2021). <https://www.tasav.org/index.php/wakhan-koridoru-ve-cin-afganistan-pakistan-uclu-diyalogu.html>
- Uçarol, R. (2000). *Siyasi Tarih 1789 - 1999*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- USA Federal Register. (2020). *The Daily Journal of the USA Government*. <https://www.federalregister.gov/documents/2020/11/05/2020-24620/in-the-matter-of-the-designation-of-the-eastern-turkistan-islamic-movement-also-known-as-etim-as-a>

- Wong E. and Mashan, M. (2015). *Taliban and Afghan Peace Officials Have Secret Talks in China* <https://www.nytimes.com/2015/05/26/world/asia/taliban-and-afghan-peace-officials-have-secret-talks-in-china.html>
- Xing, D.(2021). *The Taliban is persuading China to Invest in Afghanistan, But It Is Not an Easy Task*. <https://www.abc.net.au/news/2021-08-29/the-taliban-trying-to-persuade-china-to-invest-in-afghanistan/100408696>
- Xu H. (2019). *Afghan NSA hopes China will encourage regional players in constructive roles*. <http://www.chinadaily.com.cn/a/201901/15/WS5c3d9efba3106c65c34e4978.html>
- Yau, N. (2022). *China Takes Full Advantage of Taliban's Isolation*. <https://thediplomat.com/2022/07/china-takes-full-advantage-of-talibans-isolation/>
- Yousaf, M. ve Mark A. (2001). *Afghanistan: The Bear Trap*. Havertown: Casemate.
- Zaeef, A. S. (2010). *My Life with the Taliban*. (Ed. By Alex Strick van Linschoten ve Felix Kuehn). New York: Columbia University Press.
- Zhai, Q. (2000). *China and the Vietnam Wars 1950-1975*. USA: The University of North Caroline Press.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: SOVYET COĞRAFYASININ DENGELENMESİNDEN ÖNLEYİCİ MÜDAHALEYE

Levent Ersin Orallı

ÖZET

Amerikan dış politikası, Orta Asya coğrafyasını önemli bir geçiş güzergahı olarak değerlendirilmekte ve bölgenin dengelemesi için Çin ve Rusya gibi hedef alanlarını göz önünde bulundurmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte liberal entegrasyon sürecinde, ticaret alanlarının kontrol altına alınması ve otoriter rejimlerin demokratikleştirilmesi hedeflenmiştir. Afganistan, stratejik önemi nedeniyle sürekli olarak işgal edilmiş ve hegemonya mücadelelerinin merkezinde yer almıştır. Amerikan dış politikası, otorite boşluklarının terör örgütleri tarafından kullanılmasını engellemek ve bölgesel güçlerin dengelemesini sağlamak amacıyla politikalar izlemektedir. Afganistan'ın Asya'nın merkezindeki konumu, bölgesel kesişim noktası olması ve zengin kültürel geçmişi önemini artırmaktadır. Ayrıca, coğrafi konumunun yanı sıra Afganistan, İslam, Çin ve Hint kültürlerinin buluşma noktasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a olan ilgisi, coğrafi konumu, istikrarsızlık potansiyeli, uluslararası uyuşturucu ticareti ve küresel terör tehdidi gibi faktörlerden etkilenmektedir. Afganistan, Amerikan dış politikası için önemli bir bölgedir. Amerika, terör örgütlerine barınma imkânı sağlayan otorite boşluklarını önlemek ve bölgedeki güvenlik denklemini dengede tutmak amacıyla politikalar izlemektedir. Afganistan'ın jeopolitik konumu ve bölgedeki istikrarsızlık potansiyeli, Amerikan dış politikasının önceliklerini şekillendiren temel faktörlerdir.

GİRİŞ

Amerikan dış politikasının yönelim alanı ele alındığında, Orta Asya coğrafyası bir geçiş güzergahı mahiyetinde değerlendirilip, nihai hedef alanlarını oluşturan Çin ve Rusya sahalarının dönemsel olarak dengelenme süreçleri itibarıyla önem arz etmektedir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte liberal söylemin entegrasyonu sürecinde, ticaret alanlarının kontrol altına

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

Chomsky, N. (2004). *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?* (Çev: Taylan Doğan, Nuri Ersoy), İstanbul:Aram Yayıncılık.

Sahoo, S. S. (2010). M. S. Kidwai içinde, *US Policy Towards The Muslim World: Focus On 9/11 Period*. New York: University Press Of America.

Gutman, R. (2021). "The Taliban is Back, and the World's Jihadis Are Coming", Policy Analysis, The Washington Institute for Near East Policy, August 18.

KAYNAKÇA

Acet, G. & Doğan, F.(2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (33), 59-76.

Adamec, L. W. (2012). *Historical Dictionary of Afghanistan*. Toronto: Scarecrow Yayınları.

Arı, T. (2006). 'BOP, Orta Doğu ve ABD: Politika mı Yoksa Propaganda mı?', *Global Strateji*, Sayı 5.

Byman, D. (2021). "The Good Enough Doctrine" , *Foreign Affairs*, September-October, Bantam Press.

Chomsky, N. (2004). *11 Eylül ve Sonrası: Dünya Nereye Gidiyor?* (Çev: Taylan Doğan, Nuri Ersoy), İstanbul:Aram Yayıncılık.

Consolatore, D. (2006). 'The Pashtun Factor: Is Afghanistan Next in Line For An Ethnic Civil War?', *Humanist*, Cilt 66, Sayı 3, Mayıs-Haz. s.11.

Crocker, Ryan C. (2021). "Why Biden's Lack of Strategic Patience Led to Disaster", *New York Times*, August 21.

Demirtepe, T. & Erdoğan, İ. (2013). Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik. *Güvenlik Stratejileri*, 9(17), 49-83.

Emadi, H. (1997). *State, Revolution and Super Powers in Afghanistan*. Karachi: Royal Book Company.

Erol, M. S. & Bingöl, O. (2014). Afganistan'da Geçiş Safhası ve 2014 Sonrası Öngörüler, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, 5(10), 173-187.

Erol, M. S. & Burget, F. A. (2002). 'Afganistan'da Karzai ve Diğerleri: Yeni Bir Mücadeleye Doğru Yeni Oluşumlar', *Stratejik Analiz*, 3(30), Ekim.

Ertan, F. (2003). *Amerika'nın Dönüşümü*, İstanbul: Kızılirma Yayıncılık.

Farzemabd, R. (2018). Rusya ve İran üçgeninde Taliban. *Anadolu Ajansı. Analiz*, Sayı 170.

Gutman, R. (2021). "The Taliban is Back, and the World's Jihadis Are Coming", Policy Analysis, The Washington Institute for Near East Policy, August 18.

İrşad, Z. (2014, Ekim 1). Çahar Fasli Rawabiti Afghanistan ve Amrika (Afganistan ve Amerika arasında dört mevsim ilişkiler). BBC/Farsça: http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/10/141001_k04_afg_us_relati_on (Erişim Tarihi: 05.04.2023).

İnat, K. (2004). *ABD'nin Haydut Devletler*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Jabeen, M., Mazhar, M., & Goraya, N. (2010). US Afghan Relations: A Historical Perspective of Events of 9/11. *South Asian Studies*, 25(1), 143-173.

- Karakaya, İ., Nazari, M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 23, 143-169.
- Keskin, F. (2003). 1990 Sonrası Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Türkiye'nin Katkısı. *Avrasya Dosyası Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel*, 9(4).
- Mohmand, Abdul-Qayum. (2007). American Foreign Policy Toward Afghanistan: 1919- 2001. University of Utah.
- Ongay, Ş. (2002). "11 Eylül 2001 Tarihinden Sonra BM, AB ve NATO'da Terörle Mücadeleye Yönelik Gelişmeler". *Stratejik Araştırmalar ve Etüt Merkezi*, Sayı 4.
- Önal, H. (2010). ABD'nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 6(23), 43-71.
- Özel, C. (2013). *Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Sorunlar ve Bu Sorunların Uluslararası Güvenliğe Etkileri, Asya'da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları*. Bilgesam Yayınları.

İNGİLTERE’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: İMPARATORLUKLARIN MEZARINDA GÜNEŞİ BATMAYAN İMPARATORLUĞUN GÜÇ MÜCADELESİ

Emre Yürük

ÖZET

Bu çalışmada, 19. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar yaklaşık 200 yıllık süreçteki İngiliz – Afgan ilişkileri izah edilmeye çalışılmıştır. İlişkilerin ilk yıllarında Rus tehdidine karşı en büyük kolonisi Hindistan’ı koruma refleksiyle hareket eden İngilizler, Rusları Afganistan topraklarında durdurmayı, en azından Afganistan’ın bir tampon bölge olarak kalmasını amaçlamıştır. İki büyük gücün mücadele sahasına dönüşen Afganistan ise bağımsızlığını korumak için mücadele etmiştir. Afganistan’ın 1919’da bağımsızlığı ve akabinde İngilizlerin 1947’de Hindistan ve Pakistan’a bağımsızlıklarını verip Hint yarımadasından çıkması, İngilizlerin Afganistan’a olan ilgisini azaltmıştır. Ancak, Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a girmesiyle İngilizler dönemin siyasi şartlarına uygun olarak Afganistan siyasetini belirleyip Sovyet ordusuna karşı Afgan mücahitlere yardımda bulunmuştur. İngilizler, 2001 yılında ABD’nin en büyük müttefiki olarak Afganistan’a müdahale etmiş ve askerî operasyonlarda aktif rol almıştır. 2021 yılında Afganistan’dan askerlerini çekerken Afgan halkına bıraktığı 200 yıllık mirası ise sınır sorunları, yıkılmış bir altyapı ve siyasi sıkıntılardır.

GİRİŞ

“Onu fethedemeyiz ama bırakamayız da” (Greaves, 1993). Britanya İmparatorluğu’nun Hindistan Bakanı Lord Salisbury’nin Afganistan hakkındaki bu sözleri İngilizlerin 200 yıllık Afganistan politikasının âdeta bir özeti gibidir. Afganistan ve İngiltere coğrafi olarak birbirine uzak olsalar da özellikle İngilizlerin emperyalist çıkarlarından dolayı iki devlet yaklaşık 200 yıl boyunca yakın ilişkiler içinde olmuştur. İngiliz – Afgan ilişkileri, 17. yüzyılın başlarında Hint yarımadasına ticari amaçlarla gelen İngilizlerin buradaki siyasi bölünmüşlükten yararlanarak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hint yarımadasının büyük bir bölümüne egemen olmasıyla başlamıştır.

KAYNAKÇA

- Aras, Ferhat Çağrı ve Kandemir, Ekber (2023). "An Evaluation of India's Central Asian Policy in the Context of Regional Interests", *Bilig*, No: 105, 159-181.
- Aybudak, U. (2022). "Afganistan Modernleşmesi Ve Emanullah Han Dönemi", *Asya Studies*, 6 (21), 275-286.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Y..PRK.A., 2/20, 06-11-1295.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Y..A...HUS., 161/79, -01-08-1296.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Y..A...HUS., 181/49 18-06-1302.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Y..PRK.HR., 5/17 27-05-1297.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Muameleat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0 / 222-495-10.
- Bayar, Erdal (2022). *Kimliğini Arayan Ülke: Afganistan*, Ankara: Orion Akademi.
- Baysun, M. C (1952)., "Şirvanî-zade Ahmed Hulûsi Efendi'nin Efganistan Elçiliğine Aid Vesikalar", *iÜEFTD*, 4, 147-158.
- BBC News (12 Ağustos 2022), Afğhanistan: How many people has the UK resettled?, <https://www.bbc.com/news/uk-58245684>.
- Becker, Seymour (2012), "The "Great Game": The History of an Evocative Phrase", *Asian Affairs*, 43(1), 61-80.
- Bowcott, Owen (2010) UK discussed plans to help mujahideen weeks after Soviet invasion of Afghanistan, <https://www.theguardian.com/uk/2010/dec/30/uk-mujahideen-afghanistan-soviet-invasion>.
- Cabinet Office (14 January 2014), *Policy paper: The UK's work in Afghanistan*, <https://www.gov.uk/government/publications/uks-work-in-afghanistan/the-uks-work-in-afghanistan>.
- Cowling, M. (1961), "Lytton, the Cabinet, and the Russians, August to November 1878", *The English Historical Review*, 76(298), 59-79.
- Cuddy, Alice, Hamedani, Ali, Adams, Anna, Convery, NJ, (14 Nisan 2022), *Afganistan'dan tahliye edilip İngiltere'ye getirilen mülteciler yedi aydır otellerde bekliyor*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61105237>.
- Dupree, Louis (1976), "The First Anglo-Afghan War and the British Retreat of 1842: the Functions of History and Folklore", *East and West*, 26(3/4), 503-529.
- Farrell, Theo. 2(017), *Unwinnable: Britain's War in Afghanistan, 2001-2014*, Londra: Bodley Head.
- Fletcher, Arnold (1950), "Afghanistan--Highway of Conquest", *Current History*, 18(106), 337-341.
- Forbes, Archibald (1892), *The Afghan Wars 1839-42 and 1878-80*, Londra: Seeley and Co.
- Greaves, Rose L. (1993), "Themes in British Policy Towards Afghanistan in Its Relation to Indian Frontier Defence, 1798-1947", *Asian Affairs*, 24(1), 30-46.
- Gregorian, Vartan (1969), *The Emergence of Modern Afghanistan: Politics of Reform and Modernization, 1880-1946*, Stanford, California, Stanford Üniversitesi Yayınları.
- Hanna, H. B. (1899), *The Second Afghan War, 1878-79-80: Its Causes, Its Conduct and Its Consequences*, 1, Westminster: Archibald Constable.
- Hauener, Milan L. (1982). "Afghanistan between the Great Powers, 1938 - 1945", *International Journal of Middle East Studies*, 14(4), 481-499.
- Hughes, Geraint (2021), *The Second 'Great Game': Britain and the Soviet Intervention in Afghanistan, 1979 - 1980*, <https://www.kcl.ac.uk/the-second-great-game-britain-and-the-soviet-intervention-in-afghanistan-1979-1980>.
- Hürriyet (2 Ekim 2001), *Blair: Harekât an meselesi*, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/blair-harekat-an-meselesi-19214>.

- Karaman, Hayreddin (1994), "Cemaleddin Efgani", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 10, 456-466.
- Karlekar, Hiranmay (2012), *Endgame in Afghanistan: For Whom the Dice Rolls*, Yeni Delhi: SAGE.
- King, Anthony (2010), "Understanding the Helmand Campaign: British Military Operations in Afghanistan", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 86(2), 311-332.
- Kreutzmann, Hermann (2007), "Afghanistan and the Opium World Market: Poppy Production and Trade", *Iranian Studies*, 40(5), 605-621.
- Lambah, Satinder Kumar (2012), "The Durand Line", *Indian Foreign Affairs Journal*, 7(1), 42-60.
- Neville, Leigh (2015), *British Troops in Afghanistan 2006–14 Task Force Helmand*, Oxford: Osprey Publishing.
- Norris, James Alfred (1967), *The First Afghan War, 1838-1842*, Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Özcan, Azmi (2002), "II. Abdülhamid Döneminde Afganistan ile İlişkiler ve İngiltere", *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, Ed. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: TATAV Yayınları, 83-102.
- Özgüdenli, Osman Gazi (2009) "Sistan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 37, 274-276.
- Quinn, Ben (15 Ağustos 2022), *UK treatment of Afghan refugees 'continues to be source of shame'*, <https://www.theguardian.com/uk-news/2022/aug/15/uk-treatment-of-afghan-refugees-continues-to-be-source-of-shame>.
- Runion, Meredith L. (2017), *The History of Afghanistan*, California: Greenwood.
- Saray, Mehmet (1988), "Afganistan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1, 401-408.
- Saray, Mehmet (1997), *Afganistan ve Türkler*, İstanbul: Kitabevi.
- Sarkar, Sir Jadunath (2019), *Nadir Shah in India*, Delhi: B. R. Publishing.
- Sayın, Abdullah ve Aras, Ferhat Çağrı (2022), "Kamu Diplomasisi Bağlamında Rus Diasporasının Rusya Federasyonu Dış Politika Yapım Sürecindeki Etkisi: Orta Asya Örneği", *Uluslararası İlişkiler Tahlilleri-3*, Ed: Yasemin Özüm Ercan, (9-32), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sivrioğlu, Töre; Türkoğlu, Ahmed Jawid (2017), *Başlangıçtan Günümüze Afganistan Tarihi*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Smith, R. (2013). "The UK Response to the Soviet Invasion of Afghanistan: Proposals for a Neutral and Non-aligned Afghanistan, 1980–1981", *Cambridge Review of International Affairs*, 26 (2), 355–373.
- Tanner, Stephen (2002), *Afganistan: A Military History From Alexander the Great to the Fall of the Taliban*, New York: Da Capo Press.
- The Guardian (4 Ekim 2001), *Full text of Tony Blair's speech to parliament*, <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/04/september11.usa3>.
- The Guardian (7 Ekim 2001), *Tony Blair's statement' The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/07/afghanistan.terrorism11>.
- Wheeler, Stephen (1895), *The Ameer Abdur Rahman*; New York: Frederick Warne.
- Wilks, A. (2019). "The 1921 Anglo-Afghan Treaty: How Britain's 'man on the spot' shaped this agreement". *Journal of the Royal Asiatic Society*, 29(1), 75-94.
- Wyatt, Christopher M. (2011), *Afganistan and the Defence of Empire: Diplomacy and Strategy During the Great Game*, Londra: I.B.Tauris.
- Yazıcı, Orhan (2002), "Birinci İngiliz-Afgan Savaşı ve Sonuçları", *Afganistan Üzerine Araştırmalar*, Ed. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul: TATAV: 51-82.
- Yazıcı, Orhan (2011), *Modern Afganistan'ın Kuruluşu 1834-1922*, Malatya: Mengüceli Yayınları.

TÜRKİSTAN (ORTA ASYA) DEVLETLERİNİN AFGANİSTAN POLİTİKALARI: GÜVENLİK ALGILAMALARI BAĞLAMINDA RİSKLER VE FIRSATLAR YUMAĞI

Turgay Düğen

ÖZET

Günümüzde Afganistan'ın kuzey komşusu olan Türkistan coğrafyası, tarihte siyasi ve sosyokültürel olarak Afganistan ile birbirinin devamı, hatta bazı dönemlerde bir bütün olarak var olmuşlardır. Afganistan ile Türkistan arasındaki tarihî etkileşim ve beraberlik, siyasi mücadele ve çatışma dönemlerinde de birbirini doğrudan etkilemiştir. Sovyet sonrası dönemde bağımsız olan Türkistan devletleri (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) ile Afganistan arasındaki ilişkiler ise tarihte olduğundan çok daha uzak olmakla birlikte, güvenlik ve tehdit algılamaları bağlamında Afganistan'daki gelişmeler Türkistan devletlerini de doğrudan etkileyen sorunlar hâline gelmiştir. Ancak Afganistan meselesi üzerinden ortaya çıkan güvenlik riskleri beraberinde yeni fırsatlar ve iş birliği süreçlerine neden olmuştur. Bu bölümde, Türkistan devletlerinin Afganistan politikaları, Afganistan'daki güvenlik meselesi üzerinden değerlendirilmiş ve Türkistan devletlerinin Afganistan kaynaklı risk ve fırsatlara yönelik yaklaşımları incelenmiştir. Her ülkenin jeopolitik, siyasi, sosyokültürel ve ekonomik koşullarına bağlı olarak Afganistan'a ve Afganistan meselesine yönelik yaklaşımları farklılıklar gösterdiği gibi bazı benzerliklere de sahiptir. Bu farklılıklar ve benzerlikler ise dönemsel kırılmaları üzerinden değişkenlik gösterebilmektedir. Afganistan'daki siyasi duruma ilişkin temel kırılma noktaları, Türkistan devletlerinin Afganistan algılamalarını ve politikalarını değiştirmektedir. Bu bağlamda Türkistan devletlerinin Afganistan politikaları incelenirken; birinci Taliban dönemi olan doksanlı yıllar, ABD müdahalesi sonrası ve ikinci Taliban dönemindeki yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Türkistan devletlerinin Afganistan meselesine yaklaşımlarını belirleyen temel konular ise; dinî radikalizm, terör örgütleri, bölgesel güvenlik, bölgesel ve küresel aktörlerin Afganistan politikaları olmuştur. Türkistan devletlerinin Afganistan politikaları ve Afganistan meselesine yaklaşımında da bu konular merkezde yer almıştır. Bazı Türkistan devletleri açısından ise Afganistan meselesinin doğrudan bir millî güvenlik ve rejim tehdidi olarak algılanması da yine bölüm içinde tartışılmıştır. İkinci Taliban dönemiyle birlikte, Türkistan devletlerinin Afganistan politikalarında yaşanan değişim ise sürecin çok sıcak olmasına rağmen, son görüşmeler, açıklamalar ve gelişmeler üzerinden değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmadi, H. (2019). Iran and Tajikistan: How culture and civilization fade in the shadow of politics and the political. *Iran and Caucasus*, 23, 105-119.
- Afghanistan Times. (2018). Peace Council hails Uzbekistan's offering political Office to Taliban. <https://www.afghanistantimes.af/peace-council-hails-uzbekistans-offering-political-office-taliban/> . 30.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Akorda.kz. (2021). Prezident Kasım-Jomart Tokaev soltüstik Makedoniyannın Sırtkı İster Ministri Buyar Osmandi kabıldadı. <https://akorda.kz/kz/prezident-kasym-zhomart-tokaev-soltustik-makedoniyannyn-syrtky-ister-ministri-buyar-osmanidi-kabyldady-1083845> .25.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Ansechi, L. (2009). *Turkmenistan foreign policy, positive neutrality and the consolidation of Turkmen regime*. Londra ve New York: Routledge.
- Balım, Ç. ve Gürbüz, Y.E. (2012). O'zbekistan Respublikası: 'Özbek Modeli'. A. Aydınğün & Ç. Balım (Ed.), *Bağımsızlıklarının yirminci yılında Orta Asya cumhuriyetleri, Türk dilli halklar – Türkiye ile ilişkiler* (ss.221-311). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Barthold, W. (1997a). Türkistan. *İslam Ansiklopedisi*, 12/2. Cilt. Eskişehir (Anadolu Üniversitesi): M.E.B. Yayınları. 140-142.
- Barthold, W. (1997b). Tacik. *İslam Ansiklopedisi*, 11. Cilt. Eskişehir (Anadolu Üniversitesi): M.E.B. Yayınları. 616-617.
- BBC News O'zbek. (2012). O'zbekistonning Afg'onistondagi roli nega kutilganidek yuqori emas?. https://www.bbc.com/uzbek/lotin/2012/04/120403_latin_uzbek_afghan_trade . 31.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Bıçakçı, S. (2008). Andijon'da nima bo'ldi? Özbekistan'da terör, güvenlik ve demokrasi, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.6, ss. 1-22.
- Bıyıktay, H. (1991). *Timurlular zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Burna-Asefi, S.N. (2022). The Trans-Afghan railway line: back on track?. <https://thediplomat.com/2022/07/the-trans-afghan-railway-line-back-on-track/> . 30.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Brasher, R. (2011). Ethnic brother or artificial namesake? The construction of Tajik identity in Afghanistan and Tajikistan. *Berkeley Journal of Sociology*, 55, 97-120.
- U.S. Department of State Publication Bureau of Counterterrorism. (2013). *Country Reports on Terrorism 2012*.
- Dames, M. L. (1997). Efganistan. *İslam Ansiklopedisi*, 4. Eskişehir (Anadolu Üniversitesi): M.E.B. Yayınları. 133-168.
- D'encausse, H.C. (2016). *Dünyayı değiştiren altı yıl, 1985-1991 Sovyet İmparatorluğu'nun yıkılışı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Djalili, M.R. ve Kellner, T. (2009). *Yeni Orta Asya jeopolitiği, SSCB'nin bitiminden 11 Eylül sonrasına*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Düğün, T. (2012). Dar alanda büyük pazarlık: Kırgızistan'da ABD ile Rusya'nın üs mücadelesi. <https://21yyte.org/tr/merkezler/dar-alanda-buyuk-pazarlik-kirgizistanda-abd-ile-rusyanin-us-mucadelesi> . 22.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Düğün, T. (2019). *Kazakistan'da kimlik inşa politikasının tarihî, sosyokültürel ve güvenlik boyutları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Egemen.kz. (2022). Kasım-Jomart Tokaevtın Parlament Mejlisinin oturısında söylegen sözi. <https://egemen.kz/article/300843-qasym-zhomart-toqaevtynh-parlament-madgilisininh-otyrysynda-soylegen-sozi> . 23.01.2023 tarihinde alınmıştır.

- Gazete.uz. (2022). ISHID raketaları O'zbekistongacha yetib bormadi – "Tolibon". <https://www.gazeta.uz/uz/2022/04/20/afghanistan-border/>. 02.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Gleason, G. (2001). Inter-state cooperation in Central Asia from the CIS to the Shangai Forum. *Europe-Asia Studies*. 53(7), 1077-1095.
- Goble, P. (2021). Iran and Tajikistan announce formation of joint military committee. <https://jamestown.org/program/iran-and-tajikistan-announce-formation-of-joint-military-committee/>. 12.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Gul, A. (2022). Islamic State Khorasan claims rocket attack on Uzbekistan. <https://www.voanews.com/a/islamic-state-khorasan-claims-rocket-attack-on-uzbekistan-/6534866.html> . 02.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Hatunoğlu, N. (2016). *Türkistan'da son Türk devleti Buhâra Emîrliği ve Âlim Han*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Hayit, B. (1997). *Basmacılar, Türkistan millî mücadele tarihi (1917-1934)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hirsch, F. (2005). *Empire of nations: ethnographic knowledge and the making of the Soviet Union*. London: Cornell University Press.
- Imanaliyeva, A., Ibragimova, K. (2021). Kyrgyzstan, Tajikistan diverge on approaches to Afghanistan. <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-tajikistan-diverge-on-approaches-to-afghanistan>. 22.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Imamova, G. (2021). Taliban takeover spurs Central Asian diplomatic activity. <https://www.voanews.com/a/taliban-takeover-spurs-central-asian-diplomatic-activity/6290950.html> . 31.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Kabar. (2021). Sadır Japarov JKKU samitinde Afganistandaki kırdal boyunca Kırgızstandın pozisyonunu bildirdi. <http://kg.kabar.kg/news/zhaparov-zhkkusammitinde-afganistandagkyrdaal-boiuncha-kyrgyzstandyn-pozitciiasyn-bildirdi/> . 22.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Karasar, H.A., Kuşumbayev, S.K. (2009). *Türkistan bütünleşmesi Merkezî Asya'da birlik arayışları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kaya, R., Bayar, E. (2022). Afganistan'da Taliban iktidarı sonrası Orta Asya bölgesel güvenliği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, TDT Özel Sayısı. 147-180.
- Khalid, A. (2011). *Komünizmden sonra İslam, Orta Asya'da din ve politika*. İstanbul: Sitare.
- Kennedy, P. (1991). *Büyük güçlerin yükseliş ve çöküşleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kılıoğlu, M.E. (2022). Basmacı isyanı ve Sovyet-Afgan sınır anlaşmazlığı (1925-1926). *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 15 (30), 65-85.
- Köprülü, F. (1997). Babur, Zahir Al-Din Muhammed B. Omar Şayh. *İslam Ansiklopedisi*, 2. Cilt. Eskişehir (Anadolu Üniversitesi): M.E.B. Yayınları. 180-187.
- Kucera, J. (2014). U.S. formally closes its Kyrgyzstan air base. <https://eurasianet.org/us-formally-closes-its-kyrgyzstan-air-base> . 22.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Landler, M. (2014). U.S. troops to leave Afghanistan by end of 2016. <https://www.nytimes.com/2014/05/28/world/asia/us-to-complete-afghan-pullout-by-end-of-2016-obama-to-say.html> . 22.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Laruelle, M. (2017). Assessing Uzbekistan's and Tajikistan's Afghan policies, the impact of domestic drivers. *The Central Asia – Afghanistan relationship, from Soviet intervention to the Silk Road Initiatives*. Marlene Laruelle (Ed.). Lanham, Boulder, New York, London: Lexington Books. 115-139.

- Lemon, E. (2015). Daesh and Tajikistan: The Regime's (in)security policy. *The RUSI Journal*, 160:5, 68-76.
- Levine, S. (2000). Evaluation the Balkanization threat in Central Asia. <https://eurasianet.org/evaluation-the-balkanization-threat-in-central-asia>. 30.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Manz, B.F. (2022). *Timurlenk, Bozkırların son göçebe fatihi*. İstanbul: Kronik.
- Nazarbayev, N. (2012). Kazakistan Respublikasının Prezidenti – Elbası N. A. Nazarbayevtin 'Kazakistan – 2050 Strategiyası kalıptaskan memlekettin jana sayası bağıtı' attı Kazakistan halkına joldau. https://www.akorda.kz/kz/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/kazakistan-respublikasynyn-prezidenti-elbasy-nenazarbaevty-n-kazakistan-2050-strategiyasy-kalyptaskan-memlekettin-zhana-sayasy-bagyty-atty-kaza . 23.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Nourzhanov, K. (2012). Omnibalancing in Tajikistan's foreign policy: security-driven discourses of alignment with Iran. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 14(3), 363-381.
- Olimov, M. (1999). The policy of Russia in Central Asia: A perspective from Tajikistan. *Russia and Asia: The emerging security agenda*. Gennadiy Illarionovich Chufrin (Ed.). Oxford University Press.
- Ozodlik. (2011). O'zbek temiryo'lchilari Afg'oniston temir yo'llariga asos soldi. <https://www.ozodlik.org/a/24430961.html> . 30.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Özbekistan Dışişleri Bakanlığı. (2017). O'zbekiston va Afg'oniston munosabatlarida yangi sahifa. <http://www.ddsma.uz/uz/ozbekiston-va-afgoniston-munosabatlarida-yangi-sahifa> . 30.12.2022 tarihinde alınmıştır.
- Özcan, A. (2006). Nadir Şah. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sürücü, C. (2007). Türkiye – Özbekistan ilişkilerinin üç evresi. M. Aydın (Ed.). *Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989-2006*. (ss. 345-367). Ankara: Nobel Yayınları.
- Pala, B. A. (2021). Kırgızistan dış politikasının oluşumu ve gelişimi. *Bağımsızlığının 30. Yılında Kırgız Cumhuriyeti: Dış politika ve uluslararası ilişkiler* (Ed. Burulkan Abdibaitova Pala). Astana Yayınları. 1-29.
- Pannier, B. (2022). *Northern Afghanistan and the new threat to Central Asia*. Philadelphia: Foreign Policy Research. Institute
- Pannier, B. (2022). First firefight: Turkmen, Taliban engage in border shoot - out. <https://www.rferl.org/a/turkmen-taliban-border-shoot-out/31640971.html> . 23.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Raşid, A. (2007). *Taliban: İslamiyet, petrol ve Orta Asya'da yeni büyük oyun*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- RFEL. (2015). Kazakhstan jails two radical Islamist for terrorism. <https://www.rferl.org/a/kazakhstan-jail-two-radical-islamists-for-terrorism/26860302.html> . 22.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Roy, O. (2009). *Yeni Orta Asya ya da ulusların imal edilişi*, İstanbul: Metis.
- Taflıoğlu, S. (2020). Tacikistan iç savaşı. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1). 107-115.
- Tengrinews. (2015). Kazakh President urges not to associate terrorism with Islam. https://en.tengrinews.kz/politics_sub/kazakh-president-urges-not-to-associate-terrorism-with-islam-259083/ . 23.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- The Economist. (2000). Wooded but not wowed. <https://www.economist.com/asia/2000/04/20/wooded-but-not-wowed> . 31.12.2021 tarihinde alınmıştır.

- Tribune. (2022). Taliban reject reports of fuelling unrest in Kazakhstan. <https://tribune.com.pk/story/2341603/taliban-reject-reports-of-fuelling-unrest-in-kazakhstan> . 24.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Togan, Z. V. (1981). *Bugünkü Türk ili Türkistan ve yakın tarihi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Toktogulov, B. (2022). Uzbekistan's foreign policy under Mirziyoyev: change or continuity?. *Eurasian Research Journal*, 4(1). 49-67.
- Turkmenistan (2022). Türkmenistanyň Prezidenti Serdar Berdimuhamedowyň Döwlet Maslahatyndaky çykyşy. <https://turkmenistan.gov.tm/tk/habar/66448/turkmenistanyň-prezidenti-serdar-berdimuhamedowyn-dowlet-maslahatyndaky-çykyşy> . 24.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Sarı, Y. (2012). Foreign policy of Kyrgyzstan under Askar Akayev and Kurmanbek Bakiyev. *Perceptions*. 17(3), 131-150.
- Sagındık Kızı, E. (2022). Afganistan menen Kırgızstandın alakasının abalı. <https://www.bbc.com/kyrgyz/articles/cjqw8q3plweo> . 22.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Salamnews. (2022). Serdar Berdimuhamedow «Merkezi Aziýa – Russiýa» Sammitinde Owgan meselesine ünsi çekdi. <https://salamnews.tm/section/syyasat/syyasy-wakalar/serdar-berdimuhamedow-merkezi-aziya-russiya-sammitinde-owgan-meselesine-ünsi-çekdi-1e3fce> . 23.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Scott, P.D. (2010). Kyrgyzstan, the U.S. and the global drug problem: Deep forces and the syndrome of coups, drugs, and terror. *The Asia-Pacific Journal*. 8(28), 1-23.
- Ubiria, G. (2016). *Soviet nation-building in Central Asia, the making of Kazakh and Uzbek nations*. Routledge.
- Umarov, T. (2021). Why Tajikistan is taking a stand against the Taliban. <https://carnegiemoscow.org/commentary/85649> . 10.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Uzdaily. (2022). Information about rocket fire from the territory of Afghanistan on units of the Armed Forces of Uzbekistan is not true. <https://uzdaily.uz/en/post/72500> . 02.01.2023 tarihinde alınmıştır.
- Wyke, T. ve Boyle, D. (2015). ISIS release shocking new video of child soldiers from Kazakhstan being trained with AK47. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2845531/ISIS-release-shocking-new-video-child-soldiers-Kazakhstan-trained-AK47s.html> . 25.01.2023 tarihinde alınmıştır.

İRAN'IN AFGANİSTAN POLİTİKASI: BÖLGESEL GÜVENLİK SORUNLARINDAN İŞ BİRLİĞİ ÇABALARINA

Cem Karadeli - Elif Özdilek

ÖZET

İran ve Afganistan; jeopolitik konumları, ortak menfaat alanları ve çatışma kaynakları itibarıyla; tarih boyunca yaşam tarzları, kültürel, etnik, dinsel ve dilsel faktörler göz önünde bulundurulduğunda; yakın siyasi, askerî ve ekonomik ilişki içerisinde oldukları gözlemlenmektedir. Sovyet işgalinin sonlanmasıyla birlikte, ABD'nin Taliban'a karşı verdiği mücadele ve İran dâhil olmak üzere, diğer uluslararası aktörlerin de kendi çıkarları doğrultusunda, Afganistan'daki iç savaş içinde yer almaları, bu bölgenin dünya siyasetindeki belirleyici önemini arttırmıştır. Çalışmada, İran-Afganistan ilişkisi tarihsel perspektifte ele alınmakta, İran'ın Afgan siyasetinde belirleyici konumu incelenmektedir. İran'ın Afganistan üzerindeki nüfuzunun temel sebebi, sahip olduğu güçlü devlet geleneğine bağlanabilir. Afganistan'da ise devlet örgütlenmesi oldukça zayıf olmakla birlikte, rejim değişikliklerinde sadece güc devri olmuş, devlet mekanizması güçlendirilememiştir. Dünya siyasetinde etkili olan Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgeye yönelik yaklaşımları, bölgesel ve küresel dinamiklerin İran'ın Afganistan siyasetine olan etkisi konjonktürel olarak incelenme, iki ülke arasında süregelen su güvenliği, İran'a kaçan Afgan göçmenleri ve Afganistan kaynaklı uyuşturucu kaçakçılığı sorunu analiz edilmektedir. İran'ın dış politikası çerçevesinde alacağı stratejik ve taktiksel kararların, bölgesel aktörler olan Çin, Hindistan, Pakistan'ın siyasi tercihlerinin ve ABD, Sovyetler Birliği gibi küresel güçlerin jeostratejik yaklaşımlarının Afganistan'ın geleceği için doğrudan belirleyici olduğu iddia edilebilir.

GİRİŞ

İran ve Afganistan, 900 kilometrelik bir sınırı ve uzun bir tarihî ilişkiyi paylaşan iki devlettir. Afganistan'ın nüfusunun önemli bir bölümü Tacikler ve Hazaralardan oluşur. Bu iki grup da İran kültürüyle hem yaşam tarzı hem dil açısından çok yakından ilişkilidirler. Hazara, dil birliğinin yanında İran'a bir de Şii mezhebine geçmiş olmaları sebebiyle yakındır. İran'ın Afganistan'da ve

KAYNAKÇA

- Abdolmohammadi Pejman ve Giampiero Cama (2020): *Contemporary Domestic and Foreign Policies of Iran*, Palgrave Macmillan, Cham, İsviçre.
- Adlparvar, Naysan (2021): 'Navigating Precarity, Prejudice and Return,' M.C. Inhorn ve L. Volk (ed.) *Unsettling Middle Eastern Refugees* (Berghahn Books) içinde.
- Aman, Fatemeh (2016): *Water Dispute Escalating between Iran and Afghanistan*, Atlantic Council
- Barzegar, Kayhan (2014): *Iran's Foreign Policy in Post-Taliban Afghanistan*, *The Washington Quarterly*, 25 Haziran 2014.
- Chaudet, Didier (2020): *Comprendre la défaite*, *Diplomatie*, no. 104 (Juin-Juillet 2020), 61-66.
- Fathollah-Nejad, Ali ve Hamidreza Azizi (2021): "Iran and Taliban after the US Fiasco in Afghanistan", *Middle East Institute*, 22 Eylül 2021, <https://www.mei.edu/publications/iran-and-taliban-after-us-fiasco-afghanistan>
- Foltz, Richard (2016): *Iran in World History*. New York: Oxford University Press.
- Karadeli, Cem (2022): 'Afganistan'da 2001-2021 Dönemi: Uluslararası Müdahale ve Devlet İnşası Süreci,' Bingöl, Oktay ve Yelda Demirağ (ed), *Afganistan'da Taliban Dönemi*, Nobel, Ankara içinde.
- Levkowitz, Joshua (2017): *Iran's Taliban Gamble in Afghanistan*, *Middle East Institute*, <https://www.mei.edu/publications/irans-taliban-gamble-afghanistan>.
- Milani, Mohammad (2006): *Iran's Policy Towards Afghanistan*, *Middle East Journal*, Spring 2006, 235-256.
- Osiewicz, Przemyslaw (2021): *Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran: Between Ideology and Pragmatism*, Routledge, Oxon, İngiltere.
- Runion, Meredith P (2007): *The History of Afghanistan*, Greenwood Press, Westport, Conn, ABD.
- Sandin Linnea, S. McKeown, M. Sturgis, E. Mendez Leal (2020): *Lessons from the El Salvador Peace Process for Afghanistan*, *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*
- Taslimi, Tala (2021) : "Iran joy at U.S. withdrawal from Afghanistan fades quickly", *Nikkei Asia*, 22 Eylül 2022, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Afghanistan-turmoil/Iran-joy-at-U.S.-withdrawal-from-Afghanistan-fades-quickly>
- Wagner, Alex (2002): "Bush Labels North Korea, Iran, Iraq an 'Axis of Evil'", *Arms Control Association*, <https://www.armscontrol.org/act/2002-03/press-releases/bush-labels-north-korea-iran-iraq-axis-evil>

PAKİSTAN'IN AFGANİSTAN POLİTİKASI: BÖLGESEL GÜÇ OLMANIN ONAYLANACAĞI COĞRAFYA

Emrah Kaya - Doğacan Başaran

ÖZET

Pakistan, Afganistan merkezli gelişmelerden yakından etkilenen ve ülkeye egemen olan Taliban yönetimi üzerinde ciddi bir nüfuza sahip olan bir devlettir. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgaline kadarki sürece dayanan Pakistan'ın Afganistan'daki etkisi, birinci Taliban döneminde Pakistan'ı Taliban yönetimini tanıyan az sayıda devletten biri hâline getirmiştir. Ancak bu durum, ABD ve Uluslararası Koalisyon'un Afganistan'ı işgali döneminde değişmiş ve Pakistan, Afganistan denkleminin dışına itilmiştir. 31 Ağustos 2021 tarihinde ABD'nin ve Uluslararası Koalisyonun Afganistan'dan çekilmesi, Pakistan'da memnuniyet yaratmıştır. İslamabad yönetimi Afganistan politikası aracılığıyla Hindistan'a karşı stratejik derinlik elde etmek, Durand Hattı sorununu kendi çıkarları doğrultusunda çözmek, terör ve güvenlik temelli riskleri bertaraf etmek ve Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru 'nu (CPEC) Afganistan'ı da içerecek biçimde genişletmek istemektedir. Bu çalışmada da Pakistan'ın Afganistan politikası incelenmektedir.

GİRİŞ

Umman Denizi kıyısında yer alan Pakistan, doğusunda Hindistan, batısında İran ve Afganistan ve kuzeyinde de Çin'le sınırdış olan bir Güney Asya ülkesidir. 242 milyon insanın yaşadığı ülke (CIA Factbook, 2022), 1947 yılında bağımsızlığını elde etmiştir.

Eski bir İngiliz sömürgesi olan Pakistan, tarih boyunca siyasi elitlerine ve askerî ve sivil bürokrasisine İngiliz etkisinin sirayet ettiği bir devlet olmuştur. Kuşkusuz bu durum, Pakistan'ın jeopolitik yönelimlerini de derinden etkilemiştir. Nitekim 1949 yılında Pakistan, Bağdat Antlaşması'na (CENTO) katılmış ve en temelde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) bölgedeki partnerlerinden biri olarak konumlanmıştır (Azizi, 2022: 73).

KAYNAKÇA

- Afintl, (2022). "کردند گفتگو" جاده یک کمر بند یک پروژه به افغانستان پیوستن درباره پاکستان و چین های مقام، <https://www.afintl.com/202207193253>
- Ali, A. M. (2014). "India's Afghan Policy: Prospects and Challenges", *The Journal of Central Asian Studies*, 21, 139-148.
- Anadolu Ajansı, (2021a). *Pakistan Başbakanı Han, Afganistan'ın köleliğin zincirlerini kırdığını söyledi*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/pakistan-basbakani-han-afganistanin-koleligin-zincirlerini-kirdigini-soyledi/2336753>
- Anadolu Ajansı, (2021b). *Pakistan, Afganistan sınırına çektiği tel örgüleri neredeyse tamamladı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/pakistan-afganistan-sinirina-cektigi-tel-orguleri-neredeyse-tamamladi/2354316>
- Ani News, (2021). *Pakistan's 'Strategic Depth Policy' behind 'unbearable suffering' of Afghans*, <https://www.aninews.in/news/world/asia/pakistans-strategic-depth-policy-behind-unbearable-suffering-of-afghans20210623231647/>
- Azizi, B. (2022). *Afganistan Dış Politikasında Pakistan Faktörü, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara 2022.
- Başaran, D. (2021). *İslam İşbirliği Teşkilatı'nda Afganistan Gündemi*, <https://www.ankasam.org/islam-isbirligi-teskilatinda-afganistan-gundemi/>
- Bulut, F. (2021). *Talibancuların İslam anlayışının fikir ocağı: Diyobend Medreseleri*, <https://www.indyturk.com/node/407381/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/talibanc%C4%B1lar%C4%B1n-i%C3%87slam-anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1n%C4%B1n-fikir-oca%C4%9F%C4%B1-diyobend-medreseleri>
- Burget, F. A. (2013). "'Durand Hattı': Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavganın Diğer Adı", *Orta Doğu Analiz*, 5(56), 60-67.
- CIA Factbook, (2022). *Pakistan*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/#geography>
- Cumhuriyet, (2022). *"Pakistan'dan Taliban yönetimine tepki: Asılsız iddialar üzücü*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/pakistandan-taliban-yonetimine-tepki-asilsiz-iddialar-uzucu-1974773>
- Dashti, Z. (2021). "ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi ile Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 195-212.
- Elias, B. (2022). *Documents on the Structure and Leadership of the Taliban 1996-2002*, Ns Archive ve 2, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB295/Taliban_Structure.pdf.
- Erol, M. S.-Başaran, D. (2021), "2021'de Taliban: "Eski" ve "Yeni" Taliban (Taliban 2.0) Tartışmaları", *Afganistan'da Taliban Dönemi*, Oktay Bingöl-Yelda Ongun, der., Ankara: Nobel Yayınları.
- Erol, M. S.-Kaya, E. (2021). "Afganistan Barış Süreci: Küresel ve Bölgesel Aktörler", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 407-457.
- Ganguly, S. (2012). *India's Role in Afghanistan, CIDOB Policy Research Project*, NOREF, Barcelona.
- Karakaya, İ.-Nazari, M. İ. (2022). "Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 143-169.
- Kaya, E. (2022). *Afganistan'a Ulaşmak İsteyen Çin: Tartışmalı Vahan mı; Yoksa İstikrarlı Orta Asya mı?*, <https://www.ankasam.org/afganistana-ulasmak-isteyen-cin-tartismali-vahan-mi-yoksa-istikrarli-orta-asya-mi/>

- Kaya, E. (2023). "Ripeness Levels and Their Relations with the Success of the Negotiation Method: CPP-NPA, TTP, IRA", *Gazi Akademik Bakış*, 16(32), 293-314.
- Koyuncu, M. C. (2021). *Çin'in Afganistan Politikası*, <https://www.ankasam.org/cinin-afganistan-politikasi/>
- Mapping Militant Organizations, (2022). *Tehrik-i-Taliban Pakistan*, Stanford, https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/tehrik-i-taliban-pakistan#text_block_19701
- Mir, A. (2022). *Pakistan's Twin Taliban Problem*, <https://www.usip.org/publications/2022/05/pakistans-twin-taliban-problem>
- Mir, A.-Oslon, R.-Watkins, A. (2022). *Afghanistan-Pakistan Border Dispute Heats Up*, <https://www.usip.org/publications/2022/01/afghanistan-pakistan-border-dispute-heats>
- Mitton, J. (2014), "India-Pakistan Rivalry and Failure in Afghanistan", *International Journal*, Vol. 69(3), 353-376.
- Monhblatt, D. (2022). *Pakistan Supports Islamism in Afghanistan To Undermine Pashtun Separatism at Home, Experts Say*, <https://themedialine.org/by-region/pakistan-supports-islamism-in-afghanistan-to-undermine-pashtun-separatism-at-home-experts-say/>
- Sattar, A. (2012). *Pakistan's Foreign Policy 1947-2012: A Concise History*. Karachi: Oxford Press.
- Sinha, R. (2022). *TTP-Pakistan peace talks: The pitfalls and their implications*, <https://www.orfonline.org/expert-speak/ttp-pakistan-peace-talks/>
- Tarzi, A. (2012), "Political Struggles over the Afghanistan-Pakistan Borderlands", *Under the Drones: Modern Lives in the Afghanistan-Pakistan Borderlands*, Shahzad Bashir-Robert D. Crews, ed., Cambridge: Harvard University Press.
- The India Times, (2022). *Joining China-Pakistan Economic Corridor may isolate Taliban: Report*, <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/joining-china-pakistan-economic-corridor-may-isolate-taliban-report/articleshow/93572964.cms?from=mdr>
- The Print, (2022). *Pakistan: Abandoned US arms from Afghanistan strengthening Baloch militants*, <https://theprint.in/world/pakistan-abandoned-us-arms-from-afghanistan-strengthening-baloch-militants/847437/>
- Tolo News, (2021). *Islamic Emirate Mediating Between Pakistan, TTP: Muttaqi*, <https://tolonews.com/afghanistan-175456>
- Tolo News, (2022). *Kabul, Doha to Sign Security Agreement: Acting Defense Minister*, <https://tolonews.com/afghanistan-178885>
- Twitter, (2022). @KarimKhurram_KK, *Pakistan Karzai'dan Vahandan koridor istemiştir.*, https://twitter.com/KarimKhurram_KK/status/1550501772367732737?cxt=HHwWgoC92bTJvoQrAAAA
- Yusuf, M. (2013). *Decoding Pakistan's 'Strategic Shift' in Afghanistan*. Sweden: SIPRI.

KÖRFEZ ÜLKELERİNİN (SUUDİ ARABİSTAN, BAE, KATAR) AFGANİSTAN POLİTİKASI: İŞ BİRLİĞİ Mİ, REKABET Mİ?

Nuri Salık

ÖZET

İsmi iç savaş, terörizm, işgal ve direniş kelimeleriyle özdeşleşen Afganistan, geçtiğimiz 50 yılda uluslararası siyaseti en çok meşgul eden ülkelerden biri olmuştur. Tarihsel süreç içinde jeostratejik önemi nedeniyle büyük güçlerin nüfuz mücadelelerine sahne olan Afganistan, bölgesel güçlerin de söz sahibi olmak istedikleri bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, yakın dönem Afganistan tarihinde büyük etkisi olan üç Körfez ülkesinin -Suudi Arabistan, BAE ve Katar- Afganistan politikasını Soğuk Savaş'tan günümüze kadar geçen süreçte stratejik ve ideolojik faktörleri göz önünde bulundurarak incelemektedir. Çalışma dört alt bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Körfez-Afganistan ilişkilerinin tarihî arka planına değinilmektedir. İkinci bölümde, Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgalinden 11 Eylül terör saldırılarına kadar devam eden periyotta üç Körfez ülkesinin Afganistan politikasını şekillendiren faktörlerin ve olayların üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde, 11 Eylül terör saldırılarından Taliban'ın Ağustos 2021'de Afganistan'da yeniden hâkimiyet sağlamasına kadar geçen 20 yıllık süreçte Körfez ülkelerinin Afganistan politikasında yaşanan dönüşümlere odaklanılmaktadır. Son bölümdeyse, ikinci Taliban iktidarında üç Körfez ülkesinin Afganistan politikasının temel dinamiklerine ve Afganistan sahasındaki ilişkilerinin iş birliği mi yoksa rekabet ekseninde mi şekilleneceği sorusuna cevap aranmaktadır.

GİRİŞ

Taliban'ın 15 Ağustos 2021 tarihinde Kabil'e girerek ABD destekli Eşref Gani yönetimine son vermesi, Afganistan konusunu yeniden uluslararası gündemin üst sıralarına taşımıştır. Tek kutuplu dünyanın yegâne hegemonik gücü konumunda bulunan ABD'nin 20 yıllık işgalin ardından terk etmek zorunda kaldığı Afganistan'ın Taliban tarafından nasıl idare edileceği, terör örgütlerinin Afganistan'da yeniden yuvalanıp yuvalanamayacağı, insan ve kadın hakla-

KAYNAKÇA

Kitap, Makale ve Raporlar

- Alghanim, A. A. ve Salhi, R. I. (2010). The War on Terror from the Perspective of Indonesia and Saudi Arabia. *Digest of Middle East Studies*, 19 (1), 92-106.
- Bajoria, J. (2011). *The Taliban in Afghanistan*. Council on Foreign Relations, 1-8.
- Barfield, T. (2010). *Afghanistan: A Cultural and Political History*. Princeton: Princeton University Press.
- Bearden, M. (2001). Afghanistan, Graveyard of Empires. *Foreign Affairs*, 80 (6), 17-30.
- Fürtig, H. (2014). Afghanistan in the Foreign Policies of Middle Eastern Countries. *Asian Perspective*, 38 (4), 541-564.
- Harpviken, K. B. (2010). Caught in the Middle? Regional Perspectives on Afghanistan. K. B. Harpviken (Ed.), *Troubled Regions and Failing States: The Clustering and Contagion of Armed Conflicts* (s. 277-305) içinde. Bingley, UK: Emerald.
- Hartman, A. (2002). 'The red template': US policy in Soviet-occupied Afghanistan. *Third World Quarterly*, 23 (3), 467-489.
- Hokayem, E. (2011). Chapter Twelve: Saudi Arabia. *Adelphi Series*, 51 (425-426), 247-252.
- Karakaya, İ. (2019). "Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği". Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 38(1), 149-198.
- Karakaya, İ. ve Nazari, M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (23), 143-169.
- Katzman, K. ve Thomas, C. (2017). *Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy*. Congressional Research Service, 1-74.
- Lee, J. L. (2018). *Afghanistan: A History from 1260 to Present*. London: Reaktion Books.
- Mahendrarajah, S. (2015). Saudi Arabia, Wahhabism, and the Taliban of Afghanistan: 'Puritanical reform' as a 'revolutionary war' program. *Small Wars & Insurgencies*, 26 (3): 383-407.
- Misdaq, N. (2006). *Afghanistan: Political frailty and external interference*. London and New York: Routledge.
- Nader, A., Scotten, A. G., Rahmani, A. I., Stewart, R., Mahnad, L. (2014). *Iran's Influence in Afghanistan: Implications for the U.S. Drawdown*. RAND Corporation, 1-58.
- Quandt, W. B. (1981). *Saudi Arabia in the 1980s: Foreign Policy, Security, and Oil*. Washington D.C.: Brookings Institution.
- Rais, R. B. (1993). Afghanistan and the Regional Powers. *Asian Survey*, 33 (9), 905-922.
- Rakipoğlu, M. (2021). *Körfez'in Afganistan Politikası: Fırsat ve Endişe Arasında Temkinli Pragmatizm*. SETA Analiz, 1-16.
- Rasanayagam, A. (2003). *Afghanistan: A Modern History*. London: I. B. Tauris.
- Rubin, B. (1989). The Fragmentation of Afghanistan. *Foreign Affairs*, 68 (5), 150-168.
- Runion, M. L. (2007). *The History of Afghanistan*. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Saikal, A. (2004). *Modern Afghanistan: A History of Struggle and Survival*. New York: I. B. Tauris.
- Steinberg, G. ve Woermer, N. (2013). *Exploring Iran & Saudi Arabia's Interests in Afghanistan & Pakistan: Stakeholders or Spoilers – A Zero Sum Game?*. Barcelona Centre for International Affairs, 1-18.
- Tarzi, S. M. (1992). Afghanistan in 1991: A Glimmer of Hope. *Asian Survey*, 32 (2), 189-196.

- Thomas, C. (2021). *Taliban Government in Afghanistan: Background and Issues for Congress*. Congressional Research Service, 1-41.
- Ulrichsen, K. C. (2014). The Persian Gulf States and Afghanistan: Regional Geopolitics and Competing Interests. *Asian Policy* 32, 47-53.
- Ulrichsen, K. C. (2017). *The Transformations in UAE's Foreign Policy*. Al Jazeera Centre for Studies, 1-5.
- Wu, B. (2022). Afghanistan: a new arena for geostrategic competition among Middle Eastern countries. *China International Strategy Review*, 4 (129), 129-143.

Online Kaynaklar

- Abdulla, A. (2021, 17 Ağustos). Lessons from Afghanistan for the Gulf. *The National*. <https://www.thenationalnews.com/opinion/comment/2021/08/17/lessons-from-afghanistan-for-the-gulf/> adresinden edinilmiştir.
- Alamm, W. (2021, 15 Ekim). What the Resurgence of the Taliban Means for Politics of the GCC. *Wilson Center*. <https://www.wilsoncenter.org/article/what-resurgence-taliban-means-politics-gcc> adresinden edinilmiştir.
- Alibabalu, S. S. (2021, 27 Ekim). Afghanistan Brings the Saudi-Iranian Rivalry to a New Level. *Politics Today*. <https://politicstoday.org/saudi-arabia-iran-rivalry-in-afghanistan/> adresinden edinilmiştir.
- Aluwaisshag, A. (2022, 16 Şubat). GCC holds first meeting with Afghanistan's de facto rulers. *Arab News*. <https://www.arabnews.com/node/2026246> adresinden edinilmiştir.
- Barhouma, M. (2021, 17 Eylül). The Reverberation of the American Withdrawal from Afghaistan in the Arabian Gulf. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/sada/85367> adresinden edinilmiştir.
- Başaran, D. (2022, 18 Ocak). BAE'nin Afganistan Politikasında Değişen Taliban Algısı. *Ankasam*. <https://www.ankasam.org/baenin-afganistan-politikasinda-degisen-taliban-algisi/> adresinden edinilmiştir.
- Batrawy, A. (2021, 30 Ağustos). Qatar emerges as key player in Afghanistan after US pullout. *AP News*. <https://apnews.com/article/middle-east-afghanistan-qatar-6c1e9e4ef1a9f0c3d19eac20b9321339> adresinden edinilmiştir.
- Bruno, G. (2008, 10 Aralık). Saudi Arabia and the Future of Afghanistan. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/backgrounder/saudi-arabia-and-future-afghanistan> adresinden edinilmiştir.
- Cafiero, G. (2023, 24 Ocak). The UAE's Approach to the Taliban. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/sada/88869> adresinden edinilmiştir.
- Craig, T. (2014, 21 Eylül). Ghani named winner of Afghan election, will share power with rival in new government. *The Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/ghani-abdullah-agree-to-share-power-in-afghanistan-as-election-stalemate-ends/2014/09/21/df58749a-416e-11e4-9a15-137aa0153527_story.html adresinden edinilmiştir.
- Fontenrose, K. (2021, 23 Ekim). What the Arab Gulf is thinking after the Afghanistan withdrawal. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/what-the-arab-gulf-is-thinking-after-the-afghanistan-withdrawal/> adresinden edinilmiştir.
- Geldi, M. (2021, 29 Kasım). Saudi Arabia calls for extraordinary OIC meeting on Afghanistan. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/saudi-arabia-calls-for-extraordinary-oic-meeting-on-afghanistan/2434047> adresinden edinilmiştir.

- Göksedef, E. (2021, 21 Temmuz). Taliban: Afganistan'da 20 yıl sonra yeniden kontrolü sağlayan örgüt nasıl kuruldu, bugünlere nasıl geldi?. *BBC*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57913781> adresinden edinilmiştir.
- Güler, B. (2021, 24 Aralık). Taliban 2021'de Yeniden Afganistan Yönetimini Ele Geçirdi. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/taliban-2021de-yeniden-afganistan-yonetimini-ele-gecirdi/2456398> adresinden edinilmiştir.
- Hassan, R. (2022, 9 Haziran). Saudi Arabia provides \$30m grant to support Afghan humanitarian fund. *Arab News*. <https://www.arabnews.com/node/2100196/saudi-arabia> adresinden edinilmiştir.
- IsDB Board of Executive Directors Approves US\$ 338 Million for Development Projects in Member Countries and Establishment of Afghanistan Humanitarian Trust Fund. (2022, 13 Şubat). *Islamic Development Bank*. <https://www.isdb.org/news/isdb-board-of-executive-directors-approves-us-338-million-for-development-projects-in-member-countries-and-establishment-of-afghanistan-humanitarian-trust-fund> adresinden edinilmiştir.
- İşgalden İşgale Afganistan: Taliban'ın Yükselişi ve Yerelleşmesi. (t.y.). *Acta Fabula* <https://actafabula.net/afganistanda-talibanin-yukselisi-ve-yerellesmesi/> adresinden edinilmiştir.
- Latif, A. (2021a, 6 Eylül). Pakistan, Saudi Arabia call for inclusive government for peace in Afghanistan. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/en/politics/pakistan-saudi-arabia-call-for-inclusive-government-for-peace-in-afghanistan/2356470#> adresinden edinilmiştir.
- Latif, A. (2021b, 19 Aralık). OIC to set up humanitarian trust fund for Afghanistan. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/oic-to-set-up-humanitarian-trust-fund-for-afghanistan/2451845> adresinden edinilmiştir.
- Maini, T. S. (2021, 25 Ağustos). *The Geopolitics*. <https://thegeopolitics.com/gcc-member-states-important-players-in-afghanistan/> adresinden edinilmiştir.
- Mazzucco, L. J. M. ve Alexander, K. P. (2023, 12 Ocak). Saudi Arabia and Qatar are cooperating with the Taliban. But their approaches to Afghanistan are different. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/saudi-arabia-and-qatar-are-cooperating-with-the-taliban-but-their-approaches-to-afghanistan-are-different/> adresinden edinilmiştir.
- Miles, H. (2021, 9 Eylül). The Aftershocks of the Saudi and American Debacle in Afghanistan. *Fair Observer*. https://www.fairobserver.com/region/middle_east_north_africa/hugh-miles-arab-digest-saudi-arabia-taliban-afghanistan-arab-world-news-middle-east-24792/ adresinden edinilmiştir.
- Murphy, D. ve Gamble, H. (2021, 29 Ağustos). Saudi Arabia's former Intel Chief Calls weapons proliferation risk in Afghanistan very worrying as terror threat grows. *CNBC*. <https://www.cnbcm.com/2021/08/30/weapons-proliferation-risk-in-afghanistan-very-worrying-saudi-prince-turki.html> adresinden edinilmiştir.
- Q&A: Afghan Taliban open Doha Office. (2013, 20 Haziran). *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-22957827> adresinden edinilmiştir.
- Qatar aiding in the evacuation of Afghanistan, says foreign minister. (2021, 16 Ağustos). *Middle East Eye*. <https://www.middleeasteye.net/news/afghanistan-qatar-aiding-evacuation-says-foreign-minister> adresinden edinilmiştir.
- Rafiq, A. (2022, 20 Ocak). Evaluating the Impact of Taliban's Return on the GCC, Emirates Policy Center. *Emirates Policy Center*. <https://epc.ae/en/details/brief/evaluating-the-impact-of-taliban-s-return-on-the-gcc> adresinden edinilmiştir.

- Ramani, S. (2018, 13 Ocak). What's behind Saudi Arabia's turn away from the Taliban?. *The Diplomat*. <https://thediplomat.com/2017/09/whats-behind-saudi-arabias-turn-away-from-the-taliban/> adresinden edinilmiştir.
- Rubin, B. R. (2020, 16 Eylül). A New Look at Iran's Complicated Relationship with the Taliban, War on the Rocks, 16 Eylül 2020, <https://warontherocks.com/2020/09/a-new-look-at-irans-complicated-relationship-with-the-taliban/>.
- Saudi Arabia Cuts Ties to Taliban. (2001, 25 Eylül). *ABC News*. <https://abcnews.go.com/International/story?id=80514&page=1> adresinden edinilmiştir.
- Saudi Arabia hopes new Afghan government can bring stability-minister. (2021, 8 Eylül). *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/middle-east/saudi-arabia-hopes-new-afghan-government-can-bring-stability-minister-2021-09-08/> adresinden edinilmiştir.
- Saudi Arabia sends humanitarian aid to Afghanistan. (2021, 17 Aralık). *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/17/saudi-arabia-sends-humanitarian-aid-to-afghanistan> adresinde edinilmiştir.
- Saudi Arabia takes cautious approach towards Taliban takeover. (2021, 17 Ağustos). *The Arab Weekly*. <https://theArabweekly.com/saudi-arabia-takes-cautious-approach-towards-taliban-takeover> adresinden edinilmiştir.
- Seren, M. (2021, 16 Nisan). Afganistan Barış Sürecinde Kritik Aşama. *AA Analiz*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/afganistan-baris-surecinde-kritik-asama/2211111> adresinden edinilmiştir.
- Siddiqui, S. (2021, 14 Eylül). Saudi Arabia seeks low key influence in Afghanistan. *Al Monitor*. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/saudi-arabia-seeks-low-key-influence-afghanistan> adresinden edinilmiştir.
- Stancati, M. (2021, 4 Aralık). Arab Gulf States Compete for Influence in Taliban-Ruled Afghanistan. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/arab-gulf-states-compete-for-influence-in-taliban-ruled-afghanistan-11638624895> adresinden edinilmiştir.
- Stancati, M. ve Kalin, S. (2021, 4 Aralık). Arab Gulf States Compete for Influence in Taliban-Ruled Afghanistan. *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/arab-gulf-states-compete-for-influence-in-taliban-ruled-afghanistan-11638624895> adresinden edinilmiştir.
- Suudi Arabistan Afganistan'a insani yardım gönderdi. (2021, 16 Aralık). *Şarkul Avsat*. <https://turkish.aawsat.com/home/article/3362701/suudi-arabistan-afganistan-insani-yardim-gonderdi> adresinde edinilmiştir.
- Tabatabai, A. M. (2016, 5 Ekim). Saudi Arabia and Iran Face Off in Afghanistan: The Threat of a Proxy War. *Foreign affairs*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/afghanistan/2016-10-05/saudi-arabia-and-iran-face-off-afghanistan> adresinden edinilmiştir.
- Taliban to open Qatar Office for Talks with US. (2012, 4 Ocak). *France24*. <https://www.france24.com/en/20120104-taliban-qatar-office-peace-talks-usa-reconciliation-first-overseas-afghanistan> adresinden edinilmiştir.
- Taliban to Sign Contract with UAE's GAAC Company over Airspace Control. (2022, 8 Eylül). *Afghanistan Times*. https://www.afghanistantimes.af/taliban-to-sign-contract-with-uaes-gaac-company-over-airspace-control/?_cf_chl_tk=ijS2DEEL1Q7Slrb.KeckSjbevqcJrRD1F3VwQT1jnQ0-1676237907-0-gaNycGzNCTs adresinden edinilmiştir.
- Taneja, K. (2021, Temmuz 20). Saudi Arabia and UAE: Are they strategically distancing themselves from Afghanistan crisis?. *ORF Online*. <https://www.orfonline.org/expert-speak/saudi-arabia-strategically-distancing-themselves-afghanistan-crisis/> adresinden edinilmiştir.

- Theros, P. (2021, 24 Haziran). How Instability in Afghanistan Endangers the Gulf. *Gulf International Forum*. <https://gulif.org/how-instability-in-afghanistan-endangers-the-gulf/> adresinden edinilmiştir.
- Türkiye'nin de talip olduğu Kabil Havalimanı'nın işletilmesi Birleşik Arap Emirlikleri'ne kaldı. (2022, 8 Eylül). *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2022/09/08/turkiyenin-de-talip-oldugu-kabil-havalimaninin-isletilmesi-birlesik-arap-emirliklerine-kal> adresinden edinilmiştir.
- UAE cuts ties with Taliban. (2001, 22 Eylül). *CNN*. <https://edition.cnn.com/2001/WORLD/asiapcf/central/09/22/ret.afghan.taliban/index.html> adresinden edinilmiştir.
- UAE has done exemplary work in Afghanistan. (2011, 25 Ağustos). *Gulf News*. <https://gulfnnews.com/opinion/editorials/uae-has-done-exemplary-work-in-afghanistan-1.856680> adresinden edinilmiştir.
- Who are the Taliban?. (2022, 12 Ağustos). *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-11451718> adresinden edinilmiştir.

HİNDİSTAN'IN AFGANİSTAN POLİTİKASI: DÜŞMANIMIN DÜŞMANI DOSTUMDUR!

Ferhat Çağrı Aras

ÖZET

Yıllardır küresel güçlerin bir çatışma, rekabet ve çıkar merkezi konumunda olan Afganistan, Hindistan'ın dış politikasında ve güvenlik paradigmasında da çeşitli farklı politika izlencelerini etkilemektedir. Asya'nın bir anlamda kalbi olarak nitelendirilen Afganistan, bölgede komşu devletlerin ve küresel güçlerin güvenlik paradigmasını geliştirirken bir şekilde muhatap olduğu bir ülke konumundadır. Bu bakımdan, Hindistan'ın da Afganistan politikası, bağımsızlığından günümüze kadar olan süreçte, Afganistan'daki demokratik rejimleri desteklemek ve Taliban'ın geri dönüşünü engelleme stratejileri üzerine kuruluydu. Birinci bölümde bu stratejilerin geçmişten günümüze Hindistan-Afganistan ilişkilerini nasıl ve ne ölçüde belirlediği açıklanmıştır. İkinci ve üçüncü bölümde, tarihsel bağlamda izlenen bu dış politika tutumunun temel parametreleri, bölgesel ve yerel faktörlerin analizi bağlamında, tartışılmaktadır. Taliban'ın tekrar yönetime gelmesi sonrasındaki Hindistan'ın Afganistan politikası ve güncel durumunun tartışıldığı son bölümde ise, Hindistan'ın Afganistan politikasındaki kırılmalar, güvenlik ve terör tehditleri, Afganistan'ın potansiyel pazar durumu ve mevcut enerji kaynaklarına erişim ile ilgili temel problemler ele alınmış ve gelecekte Hindistan'ın Afganistan politikasında izleyeceği politik tutumun ne şekilde bir strateji olabileceği tartışılmıştır. Bu bakımdan Hindistan'ın Afganistan politikasının temel etkeni her iki ülkenin de Pakistan ile olan kötü ilişkileri ve bu durumun her iki ülkede de bir güvenlik açığı oluşturması ile ilgilidir. Ayrıca Hindistan'ın Orta Asya'nın petrol ve minerallerine ulaşabilmesi için Afganistan'ın stratejik konumundan faydalanmak istemesi, Afganistan'daki potansiyel pazarın henüz tam olarak dünya piyasasına açılmaması, Taliban önderliğinde gelişen Hindistan karşıtı faaliyetlerin engellenmesi için yapılan çalışmalar ve bu bölgeden gelecek herhangi bir güvenlik tehdidini engellemek için çalışmalar yapma girişimleri de Hindistan'ın Afganistan'daki hedeflerini oluşturmaktadır.

Brobst, Peter John (2005). **The Future of the Great Game: Sir Olaf Caroe, India's Independence, and the Defense of Asia**. Texas: University of Akron Press

Çınarlı, Özgür (2016). **Afganistan İhtilafı ve Hindistan**, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8(3), 10-16.

Knyazev Alexander (2011). **Avrasya'nın Büyük Güçlerinin Mevcut Afganistan Politikaları: Rusya, Çin, Hindistan ve İran** (çev. Sercan Doğan), Ortadoğu Analiz, 31-32(3). 74-82

Öztop, F.A., Efeğil, E., Keskin, G.F. (2021). **Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Devletlerin Rolü: Afganistan Çatışmasında Pakistan ile Hindistan'ın Mücadelesi**. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 8(1), 102-127.

Erol, M.S., ve Kaya E. (2021), **Afganistan Barış Süreci, Küresel ve Bölgesel Aktörler**, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 5(2), 407-457.

KAYNAKÇA

- Ahmad, P. T. (2021). A Study of India's Policy in Afghanistan Since 2001. *Kardan Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(1), 34-43.
- Ali, W. (2019). Historical Perspective of Indo-Afghan Relations. *International Journal of Political Science and Governance* www.journalofpoliticalscience.com, 1(2), 26-29.
- Ashraf, F. (2007). India-Afghanistan Relations: Post-9/11. *Strategic Studies*, 27(2), 90-102.
- Braithwaite, R. (2011). *Afgantsy: The Russians in Afghanistan, 1979-89*. Moskova: 019983265X, 9780199832651 Oxford University Press.
- Burget, F. A. (2013, Ağustos). "Durand Hattı": Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavga'nın Diğer Adı. *Ortadoğu Analiz*, 5(56), 60-67.
- Byrd, W. (2012). *Lessons from Afghanistan's History for the Current Transition and Beyond*. Washington: US Institute of Peace.
- Chatterji, R. (2022, Haziran 15). *Afghanistan under Taliban 2.0: Revisiting its humanitarian crisis*. Ağustos 22, 2022 tarihinde ORF Online: <https://www.orfonline.org/expert-speak/afghanistan-under-taliban-2-0/> adresinden alındı
- Dalrymple, W. (2013). *A Deadly Triangle: Afghanistan, Pakistan, and India*. Brookings Institution Press.
- Destradi, S. (2014). India: A Reluctant Partner for Afghanistan. *The Washington Quarterly*, 37(2), 103-117.
- Ganguly, S. (2012). *India's Role in Afghanistan*. Norwegian Peacebuilding Resource Center, CIDOB Policy Research. Barcelona: Norwegian Ministry of Foreign Affairs.
- Ganguly, S. (2016). *Engaging the World: Indian Foreign Policy since 1947*. Yeni Delhi: Oxford University Press.
- Ishtiaq, S., & Shah, K. (2016). *India and Afghanistan: Old Friends, New Dialogue*. Yeni Delhi: ORF.

- Joshi, M. (21, Temmuz 2022). *India's cautious return to Afghanistan*. Eylül 2022 tarihinde ORF Online: <https://www.orfonline.org/research/indias-cautious-return-to-afghanistan/> adresinden alındı
- Kandemir, Ekber (2021). *Enerji Güvenliği ve İran*. Ankara: Tiav Yayınları.
- Karakaya, İ. ve Nazari, M. H. (2022). "Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 ve sonrası) ve Afganistan Dış Politikası." *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. Yıl, 12, S. 23, ss. 143-169
- Karakaya, İ.(2020). Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin IŞİD ile Mücadele Politikaları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1, 92-108
- Kapur, R. (2022, Haziran 17). *New anti-Taliban forces in Afghanistan: Genesis of a low-intensity conflict?* Ağustos 22, 2022 tarihinde ORF Online: <https://www.orfonline.org/expert-speak/new-anti-taliban-forces-in-afghanistan/> adresinden alındı
- Mahr, K. (2013, August 06). *India-Pakistan Tensions Find Deadly Echo in Afghanistan*. Ağustos 2022 tarihinde Time: <https://world.time.com/2013/08/06/afghanistan-becoming-new-theater-of-india-pakistan-conflict/> adresinden alındı
- Maley, W. (2021). Terrorism and insurgency in Afghanistan. M. Izarali, & D. Ahlawat içinde, *Terrorism, Security and Development in South Asia: National, Regional and Global Implications* (s. 140-156). New York: Routledge.
- MEA, M. (2022, Ocak 27). *Delhi Declaration of the 1st India-Central Asia Summit*. Ağustos 22, 2022 tarihinde MEA: https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/34773/Delhi_Declaration_of_the_1st_IndiaCentral_Asia_Summit adresinden alındı
- MoEA. (2021, Aralık 19). *Joint Statement of the 3rd meeting of the India-Central Asia Dialogue*. Ağustos 22, 2022 tarihinde Ministry of External Affairs: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/34705/Joint+Statement+of+the+3rd+meeting+of+the+IndiaCentral+Asia+Dialogue> adresinden alındı
- Paliwal, A. (2017). *My Enemy's Enemy: India in Afghanistan from the Soviet Invasion to the us Withdrawal*. London: C.Hurst&Co. Publishers Ltd.
- Patil, S. (2022, Şubat 28). *India's Strategy towards Post-August 2021 Afghanistan*. Ağustos 15, 2022 tarihinde ORF Online: <https://www.orfonline.org/research/indias-strategy-towards-post-august-2021-afghanistan/> adresinden alındı
- Pti. (2022, Şubat 04). *UN recorded 152 attacks by ISIL-K in 16 provinces between Aug-Dec '21, compared to 20 attacks a year ago: Secretary-General*. Ağustos 22, 2022 tarihinde The Economic Times: <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/un-recorded-152-attacks-by-isil-k-in-16-provinces-between-aug-dec-21-compared-to-20-attacks-a-year-ago-secretary-general/articleshow/89339278.cms?from=mdr> adresinden alındı
- Sareen, S. (2022, Şubat 17). *Afghanistan: It isn't just about the girls*. Ağustos 22, 2022 tarihinde ORF Online: <https://www.orfonline.org/expert-speak/afghanistan-it-isnt-just-about-the-girls/> adresinden alındı
- Sharma, R. (2009). *India& Afghanistan: Charting the Future*. Yeni Delhi: Institute of Peace and Conflict Studies.
- Sood, R. (2021, Kasım 27). *Redefining India's role in Afghanistan*. Ağustos 15, 2022 tarihinde ORF Online: <https://www.orfonline.org/research/redefining-indias-role-in-afghanistan/> adresinden alındı
- Taneja, K. (2022, Ağustos 08). *Afghanistan is now an Asian problem*. Eylül 15, 2022 tarihinde ORF Online: <https://www.orfonline.org/research/afghanistan-is-now-an-asian-problem/> adresinden alındı

- Tol. (2021, Kasım 11). *'Troika plus' group holds conference on Afghanistan in Pakistani capital*. Ağustos 22, 2022 tarihinde The Times of India: <https://timesofindia.indiatimes.com/world/pakistan/troika-plus-group-holds-conference-on-afghanistan-in-pakistani-capital/articleshow/87644532.cms> adresinden alındı
- Yuruk, E. (2018). Seeking an Ally against British Expansion in India: Tipu Sultan's Mission to the Ottoman Empire. *American International Journal of Research in Humanities, ARts and Social Sciences*, 24(1), 86-91.
- Yürük, E. (2022). *Ottoman-Asia Relations: A Study of the Ottoman and Mughal Relations*. In: Anas,O. (eds) *Turkey's Asia Relations*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/979-3-030-93515-3_3
- Wani, A. (2022). *Taliban's Afghanistan: An Emerging Security Challenge for India and Central Asia*. Yeni Delhi: ORF.
- Wolf, S. O. (2017). Pakistan and State-Sponsored Terrorism in South Asia. P. Casaca, & S. Wolf içinde, *Terrorism Revisited: Islamism, Political Violence and State-Sponsorship* (s. 109-156). Brussels: Springer.

TÜRKİYE’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: SOSYOKÜLTÜREL BAĞLAR, BÖLGESEL GÜVENLİK YAPILANMALARI VE KÜRESEL ÖRGÜTLER/GÜÇLER EKSENİNDE İKİLİ İLİŞKİLER

İskender Karakaya

Özet

Türkiye – Afganistan ilişkileri geçmişten günümüze tarihsel süreçte birçok önemli, gelişme, olay ve dönemi geride bırakmıştır. Tarihsel açıdan Afganistan Türkler ve Türk dünyası için Güney Türkistan olarak görülmüştür. Osmanlı-Afganistan ilişkilerinde ilk temas 19. yüzyılda sağlanmış ancak kurumsal bir iş birliği sağlanamamıştır. Afganistan, İngiltere-Rusya arasındaki 19. yüzyılda “büyük oyun” mücadelesinde, tampon bölge olarak konumlanmış, sonraki dönemdeki tarafsızlık siyaseti ve 1919 sonrası bağımsızlık sürecinde bu durumu etkili olmuştur. Türkiye-Afganistan ilişkileri, Atatürk ve Emanullah Han dönemlerinde yakın iş birliği süreçlerine sahne olmuştur. Muhammed Zahir Şah dönemi ve sonrasında ikili iş birliği sosyokültürel ve ekonomik alanlarda yoğunlaşmış ancak siyasi boyutta farklılaşma görülmüştür. Afganistan, 1973’teki askerî darbe ile Cumhuriyet rejimine geçerken, SSCB ile ilişkileri yoğunlaşmış, 1978’deki darbe sonrası 1979’da ülkede SSCB işgali görülmüştür. Türkiye – Afganistan ilişkileri 1950’lerden sonra sosyokültürel ve ekonomik boyutta ilerlerken, 1979 SSCB işgali sonrası Türkiye’nin bölgeye bakışında sosyokültürel ilişkiler ve ekonomi yanında, reel-politik ve güvenlik kaygıları da etkili olmuştur. SSCB’nin Afganistan’dan çekilmesi, Soğuk Savaş sonrası Afganistan’da iç savaş başlamış, Türkiye, hem iç savaşın Afganistan’daki yıkımını azaltmak, hem de bölgesel çıkarlarını ve Türk varlığını korumak için diplomatik araçları kullanmışsa da Taliban’ın 1996’da iktidara gelmesi ile ilişkiler zayıflamıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası süreçte ilişkiler Taliban’ın düşüşü, uluslararası müdahale döneminde, Türkiye’nin ABD ve müttefikleri ile Afganistan’da iş birliği yapması ve Afganistan’da demokratik bir hükûmetin kurulması süreci olarak tanımlanabilir. Ancak, ABD’nin bölgeden çekilmesi süreci tartışmaları devam ederken, Taliban, Ağustos 2021’de tekrar iktidara gelmiştir. Türkiye, Afganistan’da 2001-2021 döneminde siyasi, askerî, sivil, insani yardım ve imar faaliyetleri gerçekleştirmiş, reel-politik, güvenlik ve tarihsel miras ve sosyokültürel ilişkiler bağlamında ilişkilerini sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

- Akalın, C. (2022). Dünden Bugüne Türkiye-Afganistan İlişkileri. O. Bingöl ve Y. Ongun (Eds.). *Afganistan'da Taliban Dönemi: Bölgesel-Küresel Bakış ve Türkiye Açısından Bir İnceleme* içinde (ss.321-346). Ankara: Nobel Yayınları.
- Akbaş, İ. (2008). Afgan Kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. C. 7, S. 16, 311-333.
- Akdevelioğlu, A., Kürkcüoğlu, Ö (2001). Afganistan ile İlişkiler. Oran, B. (ed.) *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar*. İçinde (364-369). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmetbeyoğlu, A. (2020). 10. Asra Kadar Afganistan'da Türk Varlığı. *İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi (İRTAD)*. Aralık, S. 5, 14-23.
- Aras, F. Ç., (2023a). An Evaluation of India's Central Asian Policy in the Context of Regional Interests. *BILIG*, no.105, 159-181.
- Aras, F. Ç., & Sayin, A., (2022). Kamu Diplomasisi Bağlamında Rus Diasporasının Rusya Federasyonu Dış Politika Yapım Sürecindeki Etkisi: Orta Asya Örneği *Uluslararası İlişkiler Tahlilleri* 3 (ss.9-32), Ankara: Siyasal Kitabevi
- Aras, F. Ç., (2023b). Uluslararası Hukuk Açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Hindistan'ın Yaklaşımı. *Stepler, Dinyeper ve Barut: Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Uluslararası Hukuk Veçhesi* (ss.763-784), Ankara: Adalet Yayınevi.
- Arıncı, K. (2018). Doğu Sınırlarından Türkiye'ye Yaya Mülteci Akını ve Ortaya Çıkan Sorunlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (3), 1467-1485
- Aslan, M & Erdağ, R. (Ed.), (2022), *Yüz Yıllık Kriz Afganistan*. İstanbul: Seta Kitapları.
- Aslan, M. (2022). Türk Dış Politikasında Afganistan. Aslan, M, Erdağ, R. (Eds). *Yüz Yıllık Kriz Afganistan* içinde (209-228). İstanbul: Seta Yayınları.
- Barfield, T. (2023). *Afghanistan: A Cultural and Political History*. Princeton: Princeton University Press.
- Batoor, A. F. (2018). Afganistan'da Cumhuriyet'in Kuruluşu. *Anasay*, S. 5 (13), 13-31.
- Bingöl, O & Ongun, Y.(Ed.), (2022). *Afganistan'da Taliban Dönemi: Bölgesel-Küresel Bakış ve Türkiye Açısından İnceleme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bishku, M. B. (2020). Turkey and Afghanistan: Culture, Security and Economics. *Contemporary Review of the Middle East*, 7(3), 239 – 258.
- Bulut, Y. & Aras, F. Ç. (2023). Within the Framework of Geopolitical Conditions of World War I. Importance of The Caliphate Movement For Turkey and India . *İmgelem*, 7 (12) , 25-46 . DOI: 10.53791/imgelem.1286644
- Çınarlı, Ö. (2012). Afganistan'ın Etnik Yapısı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (1) , 73-84 .
- Dashti, Z. (2021). Zahir Şah Dönemi Afganistan – Türkiye İlişkileri (1933 – 1973). *Anasay*, Y. 5, S. 17, 125 – 152.
- Dashti, Z. (2022). Afghan External Migration Movement in the Historical Process. *Asya Studies*, Y. 6, N. 20, 301 – 314.
- Doğan, F., Acet, G.S. (2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 33, 59-76.
- Fatah, M. (2020). Analysis of Intra-State Conflict in Afghanistan. *International Journal of Politics and Security*. 2 (3), 34-63.

- Malkasian, C. (2021). *The American War in Afghanistan: A History*. Oxford: Oxford University Press.
- Erdal, İ. (2022). Afganistan'ın Modernleşme Süreci ve Dış Politikasında Türkiye'nin Etkisi (1920-1973). *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 8, Temmuz, 925 – 938.
- Genel Kurmay Başkanlığı Raporu (2009). Geçmişten Günümüze Türk-Afgan İlişkileri, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Han, Ahmet L. (2011). Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme, *Ortadoğu Etüdüleri*, C 2, S. 2, 57-95.
- Kaya, M. & Önal, K.(2020). Osmanlı Devletinden Günümüze Türkiye – Afganistan İlişkileri, *Capadocia Journal of History and Social Sciences*, C. 15, Ekim, 207-225.
- Kaya, G. & Elik, S. (2020). Türkiye – Afganistan Siyasi İlişkileri, 1921 – 2021: Yüzyılı Aşan Özel Siyasi, Güvenlik ve Kültürel Bağlar. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. C. 1, 35-59.
- Khan, A. Q. (2021). *Understanding Afghanistan: History, Politics and the Economy*. London: Routledge.
- Kuğu, A. R. (2021). *İç Çatışma ve Dış Müdahale Kısacasında Afganistan*. Ankara: Pankuş Yayınları.
- Kundakçı, S.K. & Hamşioğlu, O. (2018), Demir Emir Abdurrahman Dönemi ve Modern Afgan Devletinin Doğuşu (1880 – 1901). *Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. C. 2, S. 3, 119-143.
- Lee, Jonathan L. (2019). *Afghanistan: A History From 1260 To The Present*. London: Reaktion Books.
- Manchanda, N. (2020). *Imagining Afghanistan: The History and Politics of Imperial Knowledge*, Cambridge: Cambridge University Press.
- McCauley, M. (2002). *Afghanistan and Central Asia*. London: Routledge.
- Naimi, Muhammed, Naim (2019). *Din ve Terör: Taliban Hareketi Üzerine Bir İnceleme*.Ankara: Karakum Yayınları.
- Rahimi, M.R. (2017). *State Formation in Afghanistan: A Theoreticak and Political History*. London: I.B. Tauris.
- Sivrioğlu, U. T & Türkoğlu, A. J. (2021), *Afganistan 1978 – 1992*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Yaşar, B. (2020). Bağımsız Afganistan'ın Modernleşmesi Hususunda Türkiye'den Afganistan'a Gönderilen Uzmanlar, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 10, S. 2, 51-86.
- Yıldız, M. (2013). Devlet İnşasında Başarı ve Kurumlara Talep: Türkiye'nin Afganistan'daki Rolü (2001 – 2011). *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, C. 15, S. 2, 183 – 212.
- Yılmaz, A. (2010). Amanullah Han'ın İslahatları ve Atatürk, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, S. 21, 155-165.
- Yürük, E., (2018). Gelişen Teknoloji, Değişen Savaş: Babür Şah'ın Hindistan'daki Savaşlarında Ateşli Silahların Rolü. *History Studies* , vol.10, no.5, 269-283.
- Yürük, Emre (2020) . "18. ve 19. Yüzyıllarda Hint Altkıtasında Müslümanların Eğitim Öğretim Meselesi: Oryantalizm – Evanjelizm Mücadelesi ve Medreselerde Ekolleşme". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20/2, (Eylül 2020):1485-1514.
- Yürük, E., (2022a). Osmanlı Devleti'nin Teknoloji Aktarımı: 16. Yüzyıl Hint Coğrafyasında Ateşli Silahlar ve Kullanımı. Teoriden Pratiğe Osmanlı'da Bilim (pp.331-347), Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Yürük, E., (2022b). Ottoman–Asia Relations: A Study of the Ottoman and Mughal Relations. *Turkey's Asia Relations* (pp.37-55), Cham: Palgrave Macmillan.

ALGI, KORKU, DÜŞMAN VE SİLAHLARIN KONTROLÜ
Devletlerin Düşman ve Askerî Tehdit İnşası Üzerine Bir İnceleme

Dr. Tolga Otabatmaz

ALGI, KORKU, DÜŞMAN VE SİLAHLARIN KONTROLÜ
Devletlerin Düşman ve Askerî Tehdit İnşası Üzerine Bir İnceleme
Dr. Tolga Otabatmaz

Yayın No.: 1471
ISBN: 978-625-398-269-0
E-ISBN: 978-625-398-268-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Otabatmaz, Tolga.

Algi, Korku, Düşman ve Silahların Kontrolü Devletlerin Düşman ve Askerî Tehdit İnşası Üzerine Bir İnceleme /

Tolga Otabatmaz

1. Basım, X + 250 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-269-0

E-ISBN: 978-625-398-268-3

1. Korku 2. Güven 3. AKKA 4. Viyana Belgesi 5. Algi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

GÜVENLİK KAVRAMI	11
1.1. Tarihsel Süreçte Güvenlik Kavramı	11
1.2. Güvenliğin Tanımı	16
1.3. Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Güvenlik Kavramı	29
1.3.1. Realist Teori ve Neorealist Teoride Güvenlik Kavramı	29
1.3.2. Liberal Teori ve Neoliberal Teoride Güvenlik Kavramı	82
1.3.3. Marksist ve Eleştirel Teorilere Göre Güvenlik Kavramı	96
1.3.4. Kopenhag Okulu ve Güvenlik Kavramı.....	120
1.3.4.1. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kavramı	122
1.3.4.2. Sektörel Güvenlik Yaklaşımı.....	125
1.3.4.3. Güvenikleştirme Teorisi	129

İkinci Bölüm

AVRUPA KONVANSİYONEL KUVVETLER ANTLAŞMASI, VİYANA BELGESİ-2011 ANTLAŞMASI VE ASKERÎ GÜVENLİK	145
2.1. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması.....	156
2.1.1. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasının Yürütülmesinde Karşılaşılan Sorunlar	162
2.1.2. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşmasında Son Durum ve Antlaşmaya Taraf Ülkelerin Politikaları	165
2.2. Viyana Belgesi-2011.....	170
2.2.1. Viyana Belgesi-2011 Antlaşmasının Yürütülmesinde Karşılaşılan Sorunlar	174
2.2.2. Viyana Belgesi-2011 Antlaşmasında Son Durum ve Antlaşmaya Taraf Ülkelerin Politikaları	176

Üçüncü Bölüm

RUSYA FEDERASYONU VE ABD/NATO’NUN BİRBİRLERİNİ ASKERÎ TEHDİT OLARAK

TANIMLAMA SÜREÇLERİ İLE İLGİLİ İNCELEME.....189

3.1. Rusya Federasyonu’nun ABD/NATO’yu Askerî Tehdit Olarak Tanımlama

Süreci ile İlgili İnceleme192

3.2. ABD/NATO’nun Rusya Federasyonu’nu Askerî Tehdit Olarak Tanımlama

Süreci ile İlgili İnceleme203

SONUÇ.....221

KAYNAKÇA.....231

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akçapar Burak, **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Munich, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1996.
- Altmann Jürgen, **Military Nanotechnology, Potential Applications and Preventive Arms Control**, London, New York, Routledge, 2006.
- Amin Samir, **Değişim Halindeki Dünya Sistemi**, Çeviren: Fikret Başkaya, Ankara, Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı, 2000.
- Aristoteles, **Oluş ve Bozuluş Üzerine**, Çeviren: Celal Gürbüz, İstanbul, Ara Yayıncılık, 1990.
- Aristoteles, **Politika**, Çeviren: Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.
- Austin John Langshaw, 1975, (1962), *How to do Things with Words*, 2nd edition, Oxford Univ.Press., (aktaran: Ole Waever), **Security, the Speech Act Analysing the Politics of a Word, Paper Presented at the Research Training Seminar**, Sostrup Manor, Center of Peace and Conflict Research, June 1989.
- Ayman Gülden, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994.
- Birdişi Fikret, **Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, Kavram-Teori-Uygulama**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2019.
- Booth Ken, **Dünya Güvenliği Kuramı**, Çeviren: Çağdaş Üngör, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.
- Bowlby John, **Attachment and Loss, Volume 1 Attachment**, New York, Basic books, 1982.
- Bowlby John, **Attachment and Loss, Volume 2 Separation, Anxiety and Anger**, New York, Basic books, 1973.
- Bowlby John, **Attachment and Loss, Volume 3 Loss, Sadness and Depression**, New York, Basic books, 1980.
- Bull Hedley, **Anarchical Society**, New York, Palgrave, 2002.
- Buran Bedia, Sinem Aydın Büyükçınar, Cem Erkat, Sevil Ceylan Erkat, Şenal Sarıhan, **Savaş ve Hukuk**, Ankara, Ankara Barosu İnsan Hakları Kurulu, 2003.
- Buzan Barry, **An Introduction to Strategic Studies: Military Technology and International Relations**, London, The Macmillan Press, 1987.
- Buzan Barry, **İnsanlar, Devletler ve Korku**, Çeviren: Hüseyin Alper Özcan, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.
- Buzan Barry, Ole Waever, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

- Buzan Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde, **Security: A New Framework For Analysis**, London, Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Buzan Barry, Lene Hansen, **The Evolution of International Security Studies**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- Calhoun Craig, **Milliyetçilik**, Çeviren: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Carr Edward Hallett, **Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)**, Çeviren: Can Cemgil, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Çevik Abdülkadir, **Politik Psikoloji**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007.
- Çiçekçi Ceyhun, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı**, İstanbul, Kriter Yayınları, 2012.
- d'Encausse Helene Carrere, **Tamamlanmamış Rusya**, Çeviren: Reşat Uzmen, İstanbul, Ötüken, 2003.
- de Waal Thomas, **Black Garden, Armenia and Azerbaijan Through Peace and War**, New York and London, New York University Press, 2003.
- Descartes Rene, **Ruhun Tutkuları**, İstanbul, Say Yayınları, 2016.
- Deutsch Karl Wolfgang, **Political Community and the North Atlantic Area, International Organization in the Light of Historical Experience**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 2015.
- Durch William J., **Constructing Regional Security, The Role of Arms Transfers, Arms Control, and Reassurance**, Hampshire, Palgrave, 2000.
- Erözden Ozan, **Ulus Devlet**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1997.
- Freud Sigmund, **Ben ve O**, Çeviren: Oya Kasap, İstanbul, Telos Yayınevi, 2013.
- Freud Sigmund, **Kitle Psikolojisi ve Ego Analizi**, Çeviren: Elif Yıldırım, İstanbul, Oda Yayınları, 2017.
- Freud Sigmund, **Uygarlığın Huzursuzluğu**, Çeviren: Haluk Barışcan, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.
- Galtung Johan, **Çatışmaları Aşarak Dönüştürmek, Çatışma Çözümüne Giriş**, Çeviren: Havva Kök, Ankara, Usak Yayınları, 2012.
- Geller Daniel S., J.David Singer, **Nations at War, A Scientific Study of International Conflict**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- Goldblat Jozef, **Arms Control, The New Guide to Negotiations and Agreements**, London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications, 2003.
- Grotius Hugo, **Savaş ve Barış Hukuku**, Çeviren: Seha L.Meray, İstanbul, Say Yayınları, 2011.
- Habermas Jürgen, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Çeviren: Medeni Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yayınları, 2008.
- Hobbes Thomas, **Leviathan**, Çeviren: Semih Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Holsti Kalevi, **Kalevi Holsti: Major Texts on War, the State, Peace, and International Order, Springer Briefs on Pioneers in Science and Practice 42**, Switzerland, Springer, 2016.
- Holthaus Leonie, **Pluralist Democracy in International Relations**, Cham, Switzerland, Palgrave, 2018.

- Kagarlitski Boris, **Bugünkü Rusya, Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon**, Çeviren: Fatma Arıkan, Serdar Arıkan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2009.
- Kant Immanuel, **Fikir Mimarları-2 Kant, "Sürekli (Ebedi) Barış Üstüne Felsefi Bir Deneme"**, Çeviren: Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 2005.
- Kant Immanuel, **Toward Perpetual Peace: A Philosophical Sketch, Toward Perpetual Peace and Other Writings on Politics, Peace, and History**, New Haven and London, Yale University Press, 2006.
- Kant Immanuel, **Yaşamın Anlamı, 200.Ölüm Yıldönümü Anısına, Immanuel Kant**, Çeviren: Gürsel Uyanık, Ahmet Sarı, İstanbul, Birey Yayıncılık, 2004.
- Karabulut Bilal, **Güvenlik, Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek**, Ankara, Barış Kitap, 2015.
- Kelly Raymond C., **Warless Societies and the Origin of War**, Michigan, The University of Michigan Press, 2003.
- Keohane Robert O., **After Hegemony, Cooperation and Discord in the World Political Economy**, New Jersey, Princeton University Press, 1984.
- Keohane Robert Owen, Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, Boston, Longman, 2012.
- Kissinger Henry A., (1957), **A World Restored: Castlereagh, Metternich and the Restoration of Peace, 1812–1822**, Boston: Houghton Mifflin, s.146, (aktaran: Ole Waever) "Identity, Communities and Foreign Policy, Discourse Analysis as Foreign Policy Theory", **European Integration and National Identity, The Challenge of the Nordic States**, (ed.: Lene Hansen, Ole Waever), Londra, Routledge, 2003.
- Kitching Carolyn J., **Britain and the Geneva Disarmament Conference, A Study in International History**, Hampshire, New York, Palgrave Macmillan, 2003.
- Lachowski Zdzislaw, **The Adapted CFE Treaty and the Admission of the Baltic States to NATO**, Stockholm, SIPRI, 2002.
- Lasswell Harold. D., **The Political Writings Of Harold D.Lasswell**, Illinois, The Free Press, 1951.
- Lenin Vladimir İlyiç, **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, Çeviren: Cemal Süreyya, Ankara, Eriş Yayınları, 2003.
- Lenin Vladimir İlyiç, **Sosyalizm ve Savaş**, (Çeviren bilgisi yok), Ankara, Eriş Yayınları, 2003.
- Levi Michael A., Michael E. O'Hanlon, **The Future of Arms Control**, Washington D.C., Brooking Institution Press, 2005.
- Lukes Steven, **Power a Radical View, Second Edition**, New York, Palgrave Macmillan, 2005.
- Machiavelli Niccolo, **Prens**, Çeviren: Nazım Güvenç, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Mearsheimer John J., **The Great Delusion, Liberal Dreams and International Realities**, New Haven and London, Yale University Press, 2018.
- Mearsheimer John J., **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, London, W.W.Norton&Company, 2001.

- Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, Çeviren: Berna Günen, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Morgenthau Hans Joachim, **Scientific Man vs Power Politics**, London, Latimer House Limited, 1947.
- Morgenthau Hans Joachim, **Uluslararası Politika**, Çeviren: Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1970.
- Niebuhr Reinhold, **Ahlaklı İnsan Ahlaksız Toplum**, Çeviren: Sara Akad, Ankara, Yeryüzü Yayınevi, 2003.
- Nye Jr. Joseph S., David A. Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, Kurama ve Tarihe Giriş**, Çeviren: Renan Akman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Nye Joseph S., Robert Owen Keohane, **Power and Interdependence**, Boston, Longman, 2012.
- Nye Jr. Joseph S., **Understanding International Conflicts, An Introduction to Theory and History**, New York, Longman, 2003.
- Onuf Nicholas Greenwood, **Making Sense, Making Worlds, Constructivism in Social Theory and International Relations**, New York, Routledge, 2013.
- Oran Baskın, **Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli**, Ankara, Bilgi Yayınları, 1997.
- Özcan Mesut, Muzaffer Şenel, **Modernite ve Dünya Düzen(ler)i**, İstanbul, Klasik Yayınları, 2010.
- Özdemir Haluk, **Avrupa Mantığı, Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015.
- Özkırmı Umut, **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Riasanovsky Nicholas V., Mark D. Steinberg, **Rusya Tarihi**, Çeviren: Figen Dereli, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011.
- Rogozin Dimitri, **NATO i Rassiya, Naş Atvet na Ugrozı Zapada**, Moskova, Algoritm, 2015.
- Rousseau Jan Jacques, **A Lasting Peace Through the Federation of Europe and the State of the War**, London, London Constable And Company Limited, 1917.
- Rousseau Jan Jacques, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çeviren: Rasih Nuri İleri, İstanbul, Say Yayınları, 2001.
- Rousseau Jan Jacques, **Toplum Sözleşmesi**, Çeviren: Vedat Günyol, İstanbul, Adam Yayınları, 1994.
- Sargisyan Yuri, **Kto Tıy Yest Armiyanın**, Erivan, 2010.
- Sargisyan Yuri, **Tainı Araratskih Gor**, Erivan, 2014.
- Singer J.David, Melvin Small, **The Wages of War, 1816-1965**, New York: John Wiley, 1972, (aktaran: John A.Vasquez) **Savaş Bulmacası**, Çeviren: Haluk Özdemir, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.
- Smith Anthony D., **Milli Kimlik**, Çeviren: Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.
- Smith Michael E., **Uluslararası Güvenlik**, Çeviren: Ramazan Gözen, Ankara, Felix Kitap, 2020.
- Soljenitsın Aleksandr, **Pryamaya Liniya: Nada Dumat ob Obşey Bede**, Moskova, İzdatelstvo AST, 2016.

- Sönmezoglu Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, DER Yayınları, 2014.
- Spinoza Benedictus de, **Siyaset Üzerine Seçmeler**, Çeviren: Afşar Timuçin, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2003.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2011.
- Trubetskoy Nikolay, **Avrupa ve Beşeriyet**, Çeviren: Vügar İmanov, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.
- Vasquez John A., **Savaş Bulmacası**, Çeviren: Haluk Özdemir, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.
- Vernadsky George, **Rusya Tarihi**, Çeviren: Doğukan Mızrak, Egemen Ç.Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011.
- Viotti Paul R., Mark V. Kauppi, **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, Çeviri Editörü: Metin Aksoy, Ankara, Nobel Yayınları, 2016.
- Volkan Vamık, **Kıbrıs: Savaş ve Uyum, Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi**, Çeviren: Berna Kılınçer, İstanbul, Everest Yayınları, 2008.
- Volkan Vamık D., **Körü Körüne İnanç, Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri**, Çeviren: Özgür Karaçam, İstanbul, Okuyan Us, 2005.
- Volkan Vamık D., **Politik Psikoloji**, Çeviren: Abdülkadir Çevik, Birsen Ceyhun, Ankara, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1993.
- Volkan Vamık, **Psychoanalysis, International Relations, and Diplomacy**, London, Karnac Books, 2014.
- Volkan Vamık, Norman Itzkowitz, **Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular**, Çeviren: M.Banu Büyükkal, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2002.
- Wallerstein Immauel, **Avrupa Evrenselciliği, Gücün Retoriği**, Çeviren: Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul, BGST Yayınları, 2010.
- Wallerstein Immauel, **Dünya Sistemleri Analizi, Bir Giriş**, Çeviren: Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy, İstanbul, BGST Yayınları, 2014.
- Walt Stephen M., **The Origins of Alliances**, New York, Cornell University Press, 1987.
- Waltz Kenneth, **Uluslararası Politika Teorisi**, Çeviren: Osman S.Binatlı, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2015.
- Wendt Alexander, **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, Çeviren: Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer İhlamur Öner, İstanbul, Küre Yayınları, 2016.
- Wood Ellen Meiksins, **Kapitalizmin Kökeni**, Çeviren: A.Cevdet Aşkın, Ankara, Epos Yayınları, 2003.
- Wright Quincy, **A Study of War, Volume 2**, Chicago, Illinois, The University Of Chicago Press, 1942.
- Yılmaz AYTEKİN, **İkinci Küreselleşme Dalgası**, Ankara, Vadi Yayınları, 2004.
- Yükselen Hasan, **Strategy and Strategic Discourse in Turkish Foreign Policy**, Cham, Switzerland, Palgrave Macmillan, 2020.
- Zinovyev Grigori Yevseyeviç, **Rusya Komünist Partisi Tarihi**, Çeviren: İ.Kılıç, A.Yalman, İstanbul, Akış Yayıncılık, 1991.

Makaleler

- Adler Emanuel, Condition(s) of Peace, **The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999**, (ed.: Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth), Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- Aktürk Şener, Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 38, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2006.
- Altes Edy Korthals, Progress and Failure in Arms Control, **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), London, The Macmillan Press, Hampshire, 1989.
- Amin Samir, Bunalım, "Ulusçuluk ve Toplumculuk", Çeviren: F.Akar, **Genel Bunalımın Dinamikleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1984.
- Arrighi Giovanni, "Bir Hegemonya Bunalımı", Çeviren: F.Akar, **Genel Bunalımın Dinamikleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1984.
- Arrighi Giovanni, La Geometria Dell İmperialismo, (aktaran: Samir Amin) "Bunalım, Ulusçuluk ve Toplumculuk", Çeviren: F.Akar, **Genel Bunalımın Dinamikleri**, İstanbul, Belge Yayınları, 1984.
- Ashley Richard Kent, "The Eye of Power: The Politics of World Modeling", **International Organization**, 37, 3, The Massachusetts Institute of Technology and the World Peace Foundation, 1983.
- Ataman Muhittin, "Feminist Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", **Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1, Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika**, (ed.: Tayyar Arı), Bursa, MKM Yayınları, 2012.
- Baldwin David A., "The Concept of Security", **Review of International Studies**, 1997, 23.
- Balibar Etienne, Bir "Yeni İrkçilik" Var mı?, **İrk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler**, Çeviren: Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, 1993.
- Barth Fredrik, "Giriş", Çeviren: Ayhan Kaya, Seda Gürkan, **Etnik Gruplar ve Sınırları, Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu**, (ed.: Fredrik Barth), İstanbul, Bağlam Yayınları, 2001.
- Baylis John, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Çeviren: Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008).
- Bilgin Pınar, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", **Stratejik Araştırmalar**, 8 (14), Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), Ocak 2010.
- Booth Ken, "Bilmeye Cesaret Etme: Uluslararası İlişkiler Kuramına Karşı Gelecek", Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.
- Booth Ken, "Disarmament and Arms Control", **Contemporary Strategy 1**, (ed.: John Baylis, Ken Booth, John Garnett, Phil Williams), New York, London, Holmes and Meier Publishers, 1987.
- Booth Ken, "Security and Emancipation", **International Security, Volume II: The Transition to the Post-Cold War Security Agenda**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.

- Boztemur Recep, "Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 38, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2006.
- Brauch Hans Günter, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Çeviren: Zeynep Arkan, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, (ed.: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Bremer Stuart, Cynthia Cannizzo, Charles W.Kegley, James Ray (1975) "The Scientific Study of War", New York, **Learning Resources in International Studies**, reprinted in John Vasquez and M.Enehan (ed.), **The Scientific Study of Peace and War**, New York, Lexington Books, 1992, (aktaran: John A.Vasquez) **Savaş Bulmacası**, Çeviren: Haluk Özdemir, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.
- Brown Paul S., "The Purposes, Achievements and Priorities of Arms Control", **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989.
- Bull Hedley, "Arms Control and World Order", **Hedley Bull on Arms Control**, (ed.: Robert O'Neill, David N. Schwartz), New York, Palgrave Macmillan, 1987.
- Bull Hedley, "Uluslararası İlişkilerin İncelenmesinde Grotius'un Önemi", Çeviren: Burç Beşgül, **Hugo Grotius ve Uluslararası İlişkiler**, (ed.: Hedley Bull, Benedict Kingsbury, Adam Roberts), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, 2015.
- Burchill Scott, "Liberalizm", Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013.
- Buzan Barry, "Rethinking Security After the Cold War", **Cooperation and Conflict**, vol. 32 (1):5-28, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Sage Publications, 1997.
- Cazala Menent Savaş, "Eleştirel Kuramda Özgürleşme ve Aydınlanma Düşüncesi", (ed.: Tayyar Arı) **Post Modern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar**, Bursa, Dora Yayınları, 2014.
- Churchill Winston, (aktaran: Paul S.Brown) "The Purposes, Achievements and Priorities of Arms Control", **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989.
- Clausewitz Carl Von, "Carl Von Clausewitz (Savaş Üzerine)", Çeviren: Alp İçen, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, (ed.:Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.
- Cox Robert W., "Sosyal Kuvvetler, Devletler ve Dünya Düzenleri, Etkileşim veya Bölgesellik", Çeviren: Sezgi Durgun, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (ed.: Esra Diri), İstanbul, DER Yayınları, 2017.
- Dahl Robert A., "The Concept of Power", **Behavioral Science**, 2:3 (1957:July).
- Dean Jonathan, "Conventional Arms Reduction in Europe: Past. Present and Future", **Jonathan Dean Pioneer in Detente in Europe, Global Cooperative Security, Arms Control and Disarmament**, (ed.: Hans Günter Brauch, Teri Grimwood), Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London, Springer, 2014.

- Dedeoğlu Beril, “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, (ed.: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Derian James Der, “The (S)pace of International Relations, Simulation, Surveillance, and Speed”, **Critical Practices of International Relations, Selected Essays**, New York, Routledge, 2009.
- Dettke Dieter, “Conventional Arms Control in the Context of European Security”, **Arms Control, History, Theory, and Policy, Volume 2: Contemporary Problems and Policies**, (ed.: Robert E. Williams, Paul R. Viotti), Santa Barbara, Denver, Oxford, Praeger Security International, 2012.
- Devetak Richard, “Eleştirel Teori”, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013.
- Donnelly Jack, “Realizm”, Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013.
- Doyle Michael W., “An International Liberal Community”, **Liberal Peace, Selected Essays**, New York, Routledge, 2012.
- Ephraim Nimni, 1991, *Marxism and Nationalism: Theoretical Origins of a Political Crisis*, Londra: Pluto, s.23, (aktaran: Umur Özkırmı) **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Fabbro David, “Peaceful Societies: An Introduction”, **Journal of Peace Research**, No.1, Vol.XV, 1978.
- Frederik J., M. Arends, “Homeros’tan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde “Güvenlik” Kavramı”, Çeviren: Burcu Yavuz, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, (ed.: Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikpala, Ursula Oswald Spring, Necati Polat), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Fontaine Richard, Daniel M. Kliman, “International Order and Global Swing States”, **The Washington Quarterly**, Washington, Center For Strategic And International Studies, 2013.
- Galtung Johan, “Violence, Peace and Peace Research”, **Journal of Peace Research**, Vol. 6, No. 3 (1969).
- Gartner Heinz, **Deterrence, Disarmament and Arms Control, Working Paper 68**, Viyana, Austrian Institute for International Affairs, 2013.
- Gartner Heinz, Price Adrian Hyde, “Introduction”, **Europe’s New Security Challenges**, (ed.: Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, Erich Rieter), London, Lynne Rienner Publishers, 2001.
- Gonçarov Vitali İğoreviç, “Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Obichnımi Vooruzenhiyami”, (aktaran: Tolga Otabatmaz) **Avrupa Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Gögebakan Yüksel, “Dörtlü Atlı Grup Olarak “Quadrıga” ile “Maşherin Dört Atlısı”nın İlişkilendirilmesi ve Sanatsal Yansımaları”, **Sanat ve Tasarım Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2017.

- Graham Thomas, "Prablema vı Rosii, a ni vı Putine", **Tsivilizatsiya Pritvoryayuşayasya Stranoy, Veduşıye Zapadniye Analitiki o Rasii**, (ed.: Andrey Şusentsov), Moskova, İzdatelstvo Eksmo, 2016.
- Gül Murat, "Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm", **Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)**, Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2015.
- Gündüz Onur, Göçoğlu Volkan, "Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD'nin Güvenlik Anlayışına Kronolojik Bir Bakış", **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 21, Yıl: 10, Ocak 2020.
- Haas Ernst, "International Integration: The European and the Universal Process", **International Organization**, Vol.15, No.3 (Summer, 1961).
- Herz John, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", The John Hopkins University Press, **World Politics**, Vol. 2, No. 2 (Jan., 1950).
- Hirst Paul, "The Eighty Years' Crisis, 1919-1999-Power", **The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999**, (ed.: Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth), Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- Ishay Micheline R., 1995, "Introduction", Omar Dahbour vs Micheline R.Ishay (der.), The Nationalism Reader, New Jersey: Humanities Press International Inc. içinde: 1-21, (aktaran: Umud Özkırmlı) **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Gilpin Robert G., "No One Loves a Political Realist", **Security Studies**, 5:3, 1996.
- Jervis Robert, "Cooperation Under The Security Dilemma", Cambridge University Press, Princeton University Press, **World Politics**, Vol. 30, No. 2 (Jan., 1978).
- Keyman E.Fuat, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark", **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (ed.: Atilla Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- Keyman E.Fuat, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik Sorunu ve Demokratik Dünya Düzeni", **Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1, Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika**, (ed.: Tayyar Arı), Bursa, MKM Yayınları, 2012.
- Kreile Michael, "Üretim Hizmetlerinin Uluslararası Hale Gelişi", Çeviren: Müjdat Kayayerli, **Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası**, (ed.: Karl Kaiser, Hans-Peter Schwarz), Ankara, Sinemis Yayınları, 2005.
- Kurat Akdes Nimet, "Slavların Maruz Kaldıkları Başlıca Medeni Tesirler", **Prof.Dr.Akdes Nimet Kurat, Makaleler, I.Cilt**, (Hazırlayanlar: Nihat Yazılıtaş, Ahmet Vurgun), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2015.
- Küçük Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Ramazan Gözen), İstanbul, İletişim Yayınları, 2019.
- Leffler Melvyn P., "National Security", Michael J.Hogan and Thomas G.Paterson, eds., Explaining the History of American Foreign relations, 2nd ed., Cambridge: Canbridge University Press, 2004, s.123-136., (aktaran: Faruk Sönmezoğlu) **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, DER Yayınları, 2014.

- Leibniz, Gottfried Wilhelm, "Letter of 1705 in Die Werke von Leibniz", (aktaran: Emma Rothschild), What is Security, **International Security, Volume III, Widening Security**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.
- Lenin Vladimir İlyiç, "Savaş ve Rus Sosyal Demokrasisi", Çeviren: Süheyla Kaya, **Seçme Eserler, Cilt 5, Emperyalizm ve Emperyalist Dünya Savaşı**, İstanbul, İnter Yayınları, 1995.
- Linklater Andrew, "Kuramda ve Pratikte Neorealizm", Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.
- Long F.A., "Steps to Constrain Arms Races", **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), Hampshire, London, The Macmillan Press, 1989.
- MacIntosh Jim, "Future Verification Requirements: Conventional Arms Control in Europe", **Back to the Future: Lessons from Experience for Regional Arms Control and Verification**, (ed.: Brian S.Mandell), Ottawa, Carleton International Proceedings, 1989.
- Mearsheimer John J., "Bound to Fail, The Rise and Fall of the Liberal International Order", **International Security**, Vol. 43, No. 4 (Spring 2019).
- Mitrany David, "The Functional Approach to World Organization", International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944), cilt 24, sayı 3 (Temmuz 1948), ss.351-353, (aktaran: Haluk Özdemir) **Avrupa Mantığı, Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015, s.64.
- Montesquieu, De l'esprit des Lois, (aktaran: Emma Rothschild) What is Security, **International Security, Volume III, Widening Security**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.
- Morgan Patrick M., "Elements of a General Theory of Arms Control", **Arms Control, Volume 1**, (ed.: Robert E.Williams, Paul R.Viotti), Santa Barbara, Denver, Oxford, Praeger Security International, 2012.
- Morgenthau Hans Joachim, "Another "Great Debate": The National Interest of the United States", **International Security, Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.
- Müller Harald, "Uluslararası Rejim ve Dünya Düzenine Katkısı", Çeviren: Müjdat Kayayerli, **Yeni Yüzyılda Yeni Dünya Politikası**, (ed.: Karl Kaiser, Hans-Peter Schwarz), Ankara, Sinemis Yayınları, 2005.
- Müller Harald, "Where It All Began", **Norm Dynamics in Multilateral Arms Control, Interests, Conflicts, and Justice**, (ed.: Harald Müller, Carmen Wunderlich), Athens, London, The University of Georgia Press, 2013.
- Nicholson Michael, "Realism and Utopianism Revisited", **The Eighty Years' Crisis: International Relations 1919-1999**, (ed.: Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth), Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- Özdemir Haluk, "Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 63-3, Ankara, 2008.

- Price Adrian Hyde, "Beware The Jabberwock", **Europe's New Security Challenges**, (ed.: Heinz Gartner, Adrian Hyde Price, Erich Rieter), London, Lynne Rienner Publishers, 2001.
- Reagan Ronald, (aktaran: Steve Symms, David Sullivan) "Soviet Violations Of Existing Arms Control Treaties May Make Future Treaties Ineffective", **Quantitative Assessment in Arms Control, Mathematical Modeling and Simulation in the Analysis of Arms Control Problems**, (ed.: Rudolf Avenhaus, Reiner K.Buber), New York, Plenum Press, 1984.
- Rittberger Volker, Manfred Efinger, Martin Mendler, "Confidence- and Security-Building Measures: An Evolving East-West Security Regime?", **East-West Arms Control, Challenges for the Western Alliance**, (ed.: David Dewitt, Hans Rattinger), New York, London, Routledge, 2002.
- Reus-Smit Christian, "Konstruktivizm", Çeviren: Muhammed Ağcan, Ali Aslan, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ed.: Scott Burchill, Andrew Linklater), İstanbul, Küre Yayınları, 2013.
- Rotblat Joseph, "Technology, the Arms Race and Disarmament", **New Technologies and the Arms Race**, (ed.: Carlo Schaerf, Brian Holden Reid, David Carlton), London, The Macmillan Press, Hampshire, 1989.
- Rousseau Jan Jacques, "Rousseau (Avrupa Federasyonu Aracılığı ile Daimi Barış)", Çeviren: Faruk Yalvaç, Nur Ziyal, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, (ed.: Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.
- Schelling Thomas C., Halperin Morton H., (1985), Strategy and Arms Control, New York: Pergamon, p. 142., (aktaran: Herbert Dittgen) "Strategy, Arms Control and Reassurance: Dilemmas in German-American Security Relations", **East-West Arms Control, Challenges for the Western Alliance**, (ed.: David Dewitt, Hans Rattinger), London, New York, Routledge, 2002.
- Singer J.David, "Deterrence, Arms Control and Disarmament: Towards a Synthesis in National Security Policy", (Columbus, Ohio: Ohio State University Press, 1962), chapter 7, (aktaran: Ken Booth) "Disarmament and Arms Control", **Contemporary Strategy 1**, (ed.: John Baylis, Ken Booth, John Garnett, Phil Williams), New York, London, Holmes and Meier Publishers, 1987,
- Slade Arietta, "The Place Of Fear In Attachment Theory And Psychoanalysis The Fifteenth John Bowlby Memorial Lecture", **Terror Within and Without Attachment and Disintegration: Clinical Work on the Edge**, (ed.: Judy Yellin, Orit Badouk Epstein), Great Britain, Karnac Books Ltd., 2013.
- Smith Anthony D., 1996, "Nationalism and the Historians", Gopal Balakrishnan (der.), Mapping the Nation, Londra: Verso içinde: 175-97, (aktaran: Umut Özkırmılı) **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Stargardt Nicholas, 1995, "Origins of the Constructivist Theory of the Nation", Sukumar Periwal (der.), Notions of Nationalism, Budapeşte: Central European University Press içinde: 83-105, (aktaran: Umut Özkırmılı) **Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Stern Maria, Öjendal Joakim, "Mapping the Security-Development Nexus: Conflict, Complexity, Cacophony, Convergence?", **Security Dialogue**, Vol. 41, No. 1, February 2010.

- Symms Steve, David Sullivan, "Soviet Violations Of Existing Arms Control Treaties May Make Future Treaties Ineffective", **Quantitative Assessment in Arms Control, Mathematical Modeling and Simulation in the Analysis of Arms Control Problems**, (ed.: Rudolf Avenhaus, Reiner K.Buber), New York, Plenum Press, 1984.
- Tanrısever Oktay F., "Güvenlik", **Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (ed.: Atilla Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, "Avrupa'da Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve Denetimi ile Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Faaliyetleri", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı: 419, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2014.
- Tickner J. Ann, "Güvenlik Revizyonu", Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.
- Ullman Richard, "Redefining Security", **International Security, Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.
- Vasquez John A., "Komşular Neden Savaşır? Yakınlık, Etkileşim veya Bölgesellik", Çeviren: Emre Erşen, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (ed.: Esra Diri), İstanbul, DER Yayınları, 2017.
- von Arx Pierre, "Vienna Document 2011, Achievements and Prospects for Further Updates", **OSCE Magazine**, Vienna, 2012.
- Waever Ole, "Identity, Communities and Foreign Policy, Discourse Analysis as Foreign Policy Theory", **European Integration and National Identity, The Challenge of the Nordic States**, (ed.: Lene Hansen, Ole Waever), Londra, Routledge, 2003.
- Waever Ole, "Peace and Security, Two Concepts and Their Relationship", **Contemporary Security Analysis and Copenhagen Peace Research**, (ed.: Stefano Guzzini, Dietrich Jung), London, Routledge, 2004.
- Waever Ole, "Securitization and Desecuritization", **International Security, Volume III, Widening Security**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.
- Waever Ole, "The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders", **International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security, and Community**, (ed.: Michael C. Williams, Morten Kelstrup), Londra, Routledge, 2000.
- Waltz Kenneth, "Kenneth Waltz (Man, State and War)", Çeviren: Asena Günalp, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, (ed.: Howard Williams, Moorehead Wright, Tony Evans), Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.
- Waltz Kenneth, "The Stability of a Bipolar World", **International Security, Volume I: The Cold War and Nuclear Deterrence**, (ed.: Barry Buzan, Lene Hansen), London, SAGE Publications, 2007.
- Wendt Alexander, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", **International Organization**, Vol. 46, No. 2. (Spring, 1992).
- Wendt Alexander, "Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet", Çeviren: Emre Erşen, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (ed.: Esra Diri), İstanbul, DER Yayınları, 2017.

- Wendt Alexander, "Uluslararası Politikayı İnşa Etmek", Çeviren: İbrahim Kurnaz, **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, (yazarlar: Paul R.Viotti, Mark V.Kauppi), Ankara, Nobel Yayınları, 2016.
- Wolfers Arnold, "National Security as an Ambiguous Symbol", **Political Science Quarterly**, Vol. 67, No. 4. (Dec., 1952).
- Yalvaç Faruk, "Savaş ve Barış", **Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (ed.: Atilla Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.
- Yost David S., "Arms Control and European Security: An Overview Of Start, INF, MBFR, and CSCE/CDE", **Quantitative Assessment in Arms Control, Mathematical Modeling and Simulation in the Analysis of Arms Control Problems**, (ed.: Rudolf Avenhaus, Reiner K.Buber), New York, Plenum Press, 1984.
- Yurdusev A.Nuri, "Uluslararası İlişkiler Öncesi", **Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (ed.: Atilla Eralp), İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- Zagorski Andrei, "Conventional Arms Control in Europe: Is there a Way Out of the Stalemate?", **Russia: Arms Control, Disarmament and International Security, IMEMO Supplement to the Russian Edition of the SIPRI Yearbook 2012**, (ed.: Alexei Arbatov, Alexandre Kalidine), Moscow, IMEMO RAN, 2013.
- Zalewski Marysia, Cynthia Enloe, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik Hakkında Sorular", Çeviren: Muhammed Aydın, **Uluslararası İlişkiler Kuramları**, (ed.: Ken Booth, Steve Smith), İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

Bildiriler

- Gaskin Walter E., Security Perception of NATO in the Euro-Atlantic and Beyond, **Partnership for Peace Review, Selected Papers Presented at the Silk Road 2010 Flag Officers Seminar "Towards a New Strategic Concept, The Future of NATO-Partners Relations"**, Vol.1, No.1, Special Edition, Ankara, The Partnership for Peace Training Center, 2010.
- Mearsheimer John J., "Kissing Cousins: Nationalism and Realism", Yale Üniversitesinde 05 Mayıs 2011 tarihinde Uluslararası İlişkiler üzerine gerçekleştirilen seminerde sunulan yayınlanmamış bildiri.
- Mueller Geri, İsviçre Milli Konseyi üyesi Geri Mueller'in silahların kontrolü konusyla ilgili olarak Cenevre'de icra edilen çalıştaydaki konuşması, **The Role of Parliaments in Arms Control, Disarmament, and the Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction (WMD), Geneva Papers 22**, Cenevre, 2011.
- Sandıklı Atilla, Bilgehan Emekler, "21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları", (ed.: Hasret Çomak, Caner Sancaktar) **21'inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği**, Uluslararası Balkan Kongresi (International Balkan Congress), Kocaeli, 2011.
- Waever Ole, **Security, the Speech Act Analysing the Politics of a Word, Paper Presented at the Research Training Seminar**, Sostrup Manor, Center of Peace and Conflict Research, June 1989.

Resmi Belgeler

- ABD delegasyonu, **928th Plenary Meeting of the Forum, Annex 3, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/934, 2019.
- ABD delegasyonu, **928th Plenary Meeting of the Forum, Annex 4, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/934, 2019.
- ABD delegasyonu, **950th Plenary Meeting of the Forum, Annex 1, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/956, 2020.
- ABD delegasyonu, **956th Plenary Meeting of the Forum, Annex 2, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/962, 2020.
- ABD delegasyonu, **967th Plenary Meeting of the Forum, Annex 2, Statement by the Delegation of the United States of America**, FSC.JOUR/973, 2021.
- ABD Devlet Başkanlığı, **National Security Strategy of The United States of America**, Washington D.C., ABD Devlet Başkanlığı, 2017.
- ABD Dışişleri Bakanlığı, **Joint Regional Strategy, State Bureau of European and Eurasian Affairs (EUR) and USAID Bureau for Europe and Eurasia (E&E)**, Washington, ABD Dışişleri Bakanlığı, 2019.
- ABD Savunma Bakanlığı, **Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America, Sharpening the American Military's Competitive Edge**, Washington, Savunma Bakanlığı, 2018.
- AGİK, **Helsinki Final Act**, Helsinki, 1975.
- AGİK, **Treaty on Conventional Armed Forces in Europe**, Paris, 1990.
- AGİT, **Vienna Document-2011**, Viyana, 2011.
- Carpenter Michael R., **Working Session II: Conventional Arms Control and Confidence- and Security-Building Measures: Problems and Prospects**, PC.DEL/984/16, Viyana, 2016.
- Cooper Laura, **Closing Session of the U.S. FSC Chairpersonship, Remarks by Deputy Assistant Secretary for Russia, Ukraine and Eurasia, Office of the Secretary of Defense, Laura Cooper**, FSC.DEL/102/21, Viyana, 2021.
- Delegation of the Russian Federation to the Vienna Negotiations on Military Security and Arms Control, **Otveti Rosiiskoy Federatsii na Voprosnik po Kodeksu Povedeniya, Kasayuschemusya Voенno-Politiçeskih Aspektov Besopasnosti**, FSC.EMI/94/13, 2013.
- Ermenistan delegasyonu, **2021 Annual Implementation Assessment Meeting, Annex 7, Statement by the Delegation of Armenia**, FSC-AIAM.JOUR/24, 2021.
- European Union, **EU Statement at the Opening Session of the US FSC Chairpersonship**, FSC.DEL/12/21, Viyana, 2021.
- European Union, **EU Statement on the Importance of Transparency and Reliability of Military Information**, FSC.DEL/19/18, Viyana, 2018.

- European Union, **OSCE Forum for Security Co-operation 956th Plenary Meeting. Security Dialogue: Vienna Document**, FSC.DEL/224/20, Viyana, 2020.
- Gilmore James S., **FSC Security Dialogue on Vienna Document, U.S. Right of Reply to Russian Federation**, FSC.DEL/145/20, Viyana, 2020.
- Hollanda Dışişleri Bakanlığı, **Treaty on Conventional Armed Forces in Europe and Related Documents**, Hollanda, Hollanda Dışişleri Bakanlığı Yayını, 1996.
- NATO, **NATO 2022 Strategic Concept**, Brussels, NATO Public Diplomacy Division, 2022.
- NATO, **Brussels Declaration on Transatlantic Security and Solidarity, PR-CP(2018)094**, Brussels, Public Diplomacy Division, 2018.
- NATO, **NATO El Kitabı, 50. Yıldönümü Sayısı**, Brüksel, Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998.
- NATO, **NATO in Focus, An Introduction to the Transatlantic Alliance**, Brussels, NATO Public Diplomacy Division, 2010.
- NATO, **Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization**, Brussels, NATO Public Diplomacy Division, 2010.
- Robinson Christopher, **Annual Security Review Conference Closing Session**, PC.DEL/774/20, Viyana, 2020.
- Rusya Federasyonu delegasyonu, **724th Plenary Meeting of the Forum, Annex 4, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/730, 2013.
- Rusya Federasyonu delegasyonu, **928th Plenary Meeting of the Forum, Annex 7, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/934, 2019.
- Rusya Federasyonu delegasyonu, **950th Plenary Meeting of the Forum, Annex 3, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/956, 2020.
- Rusya Federasyonu delegasyonu, **956th Plenary Meeting of the Forum, Annex 6, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/962, 2020.
- Rusya Federasyonu delegasyonu, **967th Plenary Meeting of the Forum, Annex 6, Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/973, 2021.
- Rusya Federasyonu delegasyonu, **Proposal for a Draft FSC Vienna Document Plus Decision on Increasing of the Duration of Inspections and Evaluation Visits**, FSC.DEL/9/14, 2014.
- Rusya Federasyonu delegasyonu, **Proposal for a Draft FSC Vienna Document Plus Decision on Increasing the Size of Inspection and Evaluation Teams**, FSC.DEL/8/14, 2014.
- Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/729, 2013.
- Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement by the Delegation of the Russian Federation**, FSC.JOUR/730, 2013.
- The Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research, **Issue Brief, Public Opinion in Russia: Russians' Attitudes on Foreign Affairs and Social Issues**, The Associated Press and NORC, 2015.

The Joint Staff, **Description of the National Military Strategy 2018**, Strategy Development Division Deputy Directorate for Joint Strategic Planning Directorate for Strategy, Plans, and Policy (J-5), Washington, 2018.

Ulyanov Mikhail, **Statement by Mr.Mikhail Ulyanov, Head of the Delegation of the Russian Federation to the Vienna Talks on Military Security and Arms Control, at the 2008 OSCE Annual Security Review Conference**, PC.DEL/557/08/Corr.1, 2008.

Tezler

Amanov Şatlık, **Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Dabanlı İhsan Tuncer, **11 Eylül Sonrası Ortamda (2001–2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Otabatmaz Tolga, **Avrupa Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

Sulfaro Valerie A., **Factors Influencing Arms Control**, Honors Theses, Paper 296, Southern Illinois University Carbondale, Illinois, 1989.

Şimşek Fatma, **Popüler Milliyetçilik**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Şişman Büşra, **Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Değişen Güvenlik Politikası ve Bu Politika Çerçevesinde ABD-Japonya İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2015.

Urul Abdullah, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Yazgan Şükrü, **Sistem ve Kriz: Sistemsel Kriz ve Uluslararası Sistemin Yeniden Kurgulanması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Elektronik Kaynaklar

Biden Says Russia Key Threat to US, (2020, 26 Ekim), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://tass.com/world/1216217> adresinden alınmıştır.

DIA Director Testifies on Top Five Global Military Threats (2017, 23 Mayıs), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/1190834/dia-director-testifies-on-top-five-global-military-threats/> adresinden alınmıştır.

Dunford Describes U.S. Great Power Competition with Russia, China (2019, 21 Mart), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/1791811/dunford-describes-us-great-power-competition-with-russia-china/> adresinden alınmıştır.

- EU Statement on the Vienna Document Modernisation, (2021, 03 Şubat), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.norway.no/no/missions/osce/norway-and-the-osce/statements/statements-with-norwegian-alignment-2021/eu-statement-on-the-vienna-document-modernisation/> adresinden alınmıştır.
- Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016), (2016, 01 Aralık), 11 Mayıs 2021 tarihinde https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/2542248 adresinden alınmıştır.
- Four Horsemen of the Apocalypse (t.y.), 31 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/four-horsemen-of-the-Apocalypse> adresinden alınmıştır.
- Grzegorz Kuczynski, (2019, 04 Nisan), NATO-Russia Relations: The Return of the Enemy, 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://warsawinstitute.org/nato-russia-relations-return-enemy/> adresinden alınmıştır.
- Güvenlik ne demek TDK Sözlük Anlamı, (t.y.), 13 Nisan 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Intelligence Chiefs Say China, Russia are Biggest Threats to U.S. (2021, 14 Nisan), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.npr.org/2021/04/14/987132385/intelligence-chiefs-say-china-russia-are-biggest-threats-to-u-s> adresinden alınmıştır.
- Kathy Frankovic, (2020, 23 Aralık), Russia Has Become an Enemy in the Eyes of Many Americans, 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://today.yougov.com/topics/international/articles-reports/2020/12/23/russia-has-become-enemy-eyes-many-americans> adresinden alınmıştır.
- Kyle Amonson, (2018, 08 Ağustos), **International Security in the Post-Cold War Era: A Security Evaluation**, Erişim adresi: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/international-security-post-cold-war-era-security-evaluation>, Erişim tarihi: 10 Haziran 2022.
- Lavrov: NATO'nun Hala Rusya'yı Düşman Olarak Gördüğünü Düşünmüyoruz (2010, 01 Kasım), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.haberler.com/lavrov-nato-nun-hala-rusya-yi-dusman-olarak-2347021-haberi/> adresinden alınmıştır.
- Lavrov, NATO'nun Rusya ile İlişkilerini Neden Dondurduğunu Açıkladı, (2017, 08 Mayıs), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201705081028381174-lavrov-nato-rusya-iliskilerini-neden-dondurdugunu-acikladi/> adresinden alınmıştır.
- Milestones: 1801-1829, Monroe Doctrine, 1823, (t.y.), 13 Şubat 2022 tarihinde <https://history.state.gov/milestones/1801-1829/monroe> adresinden alınmıştır.
- Milestones: 1945-1952, NSC-68, 1950, (t.y.), 13 Şubat 2022 tarihinde <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/NSC68> adresinden alınmıştır.
- Monroe Doctrine (1823), (t.y.), 13 Şubat 2022 tarihinde <https://www.archives.gov/milestone-documents/monroe-doctrine> adresinden alınmıştır.
- NATO Leader Says Russia Building 'Arc of Steel' in Europe (2015, 06 Ekim), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/622080/nato-leader-says-russia-building-arc-of-steel-in-europe/> adresinden alınmıştır.

- NATO Needs 'Position of Strength' for Russia (2016, 18 Eylül), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/947851/nato-needs-position-of-strength-for-russia/> adresinden alınmıştır.
- National Security Concept of the Russian Federation, (2000, 10 Ocak), 11 Mayıs 2021 tarihinde https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/589768 adresinden alınmıştır.
- North Atlantic Council Statement Following the Announcement by the United States of Actions with Regard to Russia, (2021, 15 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_183168.htm?selectedLocale=en adresinden alınmıştır.
- Otnoşeniye kı SŞA, (t.y.), 15 Haziran 2022 tarihinde <https://www.levada.ru/indikatory/otnoshenie-k-stranam/> adresinden alınmıştır.
- Otnoşeniye kı Stranam, (2020, 18 Şubat), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.levada.ru/2020/02/18/otnoshenie-k-stranam-6/> adresinden alınmıştır.
- Pompeo, Rusya'yı ABD'nin Düşmanı Olarak Niteledi, (2020, 12 Aralık), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/abd/202012191043432710-pompeo-rusyayi-abdnin-dusmani-olarak-niteledi/> adresinden alınmıştır.
- Progress on Modernizing the Vienna Document Vital to Making the Agreement Effective in Current Challenging Security Environment (2017, 01 Şubat), 08 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.osce.org/fsc/296801> adresinden alınmıştır.
- Public Opinion in Russia: Russians' Attitudes on Foreign Affairs and Social Issues, (t.y.), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://apnorc.org/projects/public-opinion-in-russia-russians-attitudes-on-foreign-affairs-and-social-issues/> adresinden alınmıştır.
- Putin: Rusya'ya Karşı Eylem Düzenleyenler, Hiçbir Şeyden Pişman Olmadıkları Kadar Pişman Olacaklar, (2021, 21 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.indyurk.com/node/348431/d%C3%BCnya/putin-rusyaya-kar%C5%9F%C4%B1-eylem-d%C3%BCzenleyenler-hi%C3%A7bir-%C5%9Feyden-pi%C5%9Fman-olmad%C4%B1klar%C4%B1-kadar> adresinden alınmıştır.
- Russia (t.y.), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://news.gallup.com/poll/1642/russia.aspx> adresinden alınmıştır.
- Russia Calls US an Adversary, Warns Its Warships to Avoid Crimea, (2021, 13 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.reuters.com/world/europe/russia-warns-us-warships-steer-clear-crimea-for-their-own-good-2021-04-13/> adresinden alınmıştır.
- Russia is 'Primary Threat' to Euro-Atlantic Security, U.S. General Says, (2019, 13 Mart), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.rferl.org/a/russia-primary-threat-euro-atlantic-security-scaparrotti-general/29819782.html> adresinden alınmıştır.
- Russia Remains Top Threat to U.S. Homeland, General Says (2021, 16 Mart), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-16/russia-remains-top-threat-to-u-s-homeland-general-says> adresinden alınmıştır.

- Russia Sees No Sense in Modernizing Vienna Document Amid Containment Policy-Lavrov, (2019, 05 Aralık), 05 Mayıs 2021 tarihinde <https://tass.com/politics/1096069> adresinden alınmıştır.
- Rusya Batı Sınırlarında 20 Yeni Askeri Birlik Kuracak (2021, 31 Mayıs), 04 Haziran 2021 tarihinde <https://www.dw.com/tr/rusya-bat%C4%B1-s%C4%B1n%C4%B1rlar-%C4%B1nda-20-yeni-askeri-birlik-kuracak/a-57730692> adresinden alınmıştır.
- Rusya Dışişleri Sözcüsü Zaharova: ABD'nin de Dahil Olduğu Düşman Ülkeler Listesi Hazırlanıyor (2021, 25 Nisan), 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.indyurk.com/node/350161/d%C3%BCnya/rusya-d%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri-s%C3%B6z%C3%BCs%C3%BC-zaharova-abdnin-de-dahil-oldu%C4%9Fu-d%C3%BC%C5%9Fman-%C3%BClkeler-listesi> adresinden alınmıştır.
- Rusya'dan NATO ve Norveç'e Füze Savunma Sistemleri Uyarısı, (2017, 30 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201704301028282677-rusyadan-nato-ve-norvece-fuze-savunma-sistemleri-uyarisi/> adresinden alınmıştır.
- Sharp Drop in World Views of US, UK: Global Poll (2017, 04 Temmuz), 08 Mayıs 2021 tarihinde <https://globescan.com/sharp-drop-in-world-views-of-us-uk-global-poll/> adresinden alınmıştır.
- Stratcom Leader Describes Growing Threat From Nuclear-Armed China and Russia (2021, 07 Mayıs), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2600122/stratcom-leader-describes-growing-threat-from-nuclear-armed-china-and-russia/> adresinden alınmıştır.
- Sustainable Development Goals (t.y.), 06 Eylül 2020 tarihinde <https://www.un.org/sustainable-development/sustainable-development-goals/> adresinden alınmıştır.
- Şoygu: NATO'nun Eylemleri, Rusya'yı Simetrik Stratejik Çevreleme Önlemleri Almak Zorunda Bırakıyor, (2021, 20 Nisan), 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/202104201044318517-soygu-natonun-eylemleri-rusyayi-simetrik-stratejik-cevreleme-onlemleri-almak-zorunda-birakiyor/> adresinden alınmıştır.
- Şoygu: NATO, Norveç'te, Baltık ülkelerinde ve Arktik'te Etki Alanını Arttırmaya Çalışıyor, (2017, 26 Nisan), 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/201704261028238811-soygu-nato-norvec-te-baltik-ulkelerinde-ve-arktikte-etki-alanini-arttitmaya-calisiyor/> adresinden alınmıştır.
- Şoygu: Rusya, NATO'nun Tehditkar Askeri Faaliyetlerine Karşı Önlem Alıyor, (2021, 13 Nisan), 12 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/rusya/202104131044263181-soygu-rusya-natonun-tehditkar-askeri-faaliyetlerine-karsi-onlem-aliyor/> adresinden alınmıştır.
- Şoygu: Rusya, Sınırlarını Korumak İçin Gereken Her Şeyi Yapacak, (2021, 27 Nisan), 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/savunma/202104271044366420-soygu-rusya-sinirlarini-korumak-icin-gereken-her-seyi-yapacak/> adresinden alınmıştır.
- Ted Bromund, Luke Coffey, (2012, 29 Kasım), Understanding American Security, 13 Şubat 2022 tarihinde <https://www.heritage.org/defense/report/understanding-american-security> adresinden alınmıştır.

The Military Doctrine of the Russian Federation, (2015, 29 Haziran), 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://rusemb.org.uk/press/2029> adresinden alınmıştır.

Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), (t.y.), 05 Mayıs 2021 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-_agit_.tr.mfa adresinden alınmıştır.

U.S. Relations With Russia (2020, 22 Temmuz), 06 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.state.gov/u-s-relations-with-russia/> adresinden alınmıştır.

ALMANYA'YA HOŞ MU GELDİNİZ? ALMANYA'DAKİ TÜRKLERİN SURİYELİLERE BAKIŞI

Dr. Sezen Ceceli Köse

Almanya'ya Hoş mu Geldiniz? Almanya'daki Türklerin Suriyelilere Bakışı

Dr. Sezen Ceceli Köse

Yayın No.: 1921
ISBN: 978-625-393-135-3
E-ISBN: 978-625-393-136-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ceceli Köse, Sezen.

Almanya'ya Hoş mu Geldiniz? Almanya'daki Türklerin Suriyelilere Bakışı / Sezen Ceceli Köse

1. Basım, XIV + 262 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-135-3

E-ISBN: 978-625-393-136-0

1. Almanya'da Göç 2. Türkiye Kökenli Göçmenler 3. Suriyeli Göçmenler 4. Rasyonel Tercih 5. Sosyal Kimlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
TABLOLAR LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1
A. Çalışmanın Yöntemi	6
Birinci Bölüm	
KURAMSAL ARKA PLAN VE GÖÇ ÇALIŞMALARINA YANSIMALARI	11
A. Rasyonel Tercih Kuramı	12
1. Kâr Zarar Hesabının Tercihlere Etkisi	15
2. Rasyonalite Teorisinin Eleştirileri	16
B. Sosyal Kimlik Kuramı	18
1. Gruplar Arası Kıyaslamamanın Etkileri	22
2. Gruplar Arası İlişkilerin Açıklayamadıkları	25
C. Siyasi Hoşnutsuzluklar Kuramı	27
1. Beklentiler Siyasi Hoşnutsuzlukları Nasıl Etkiler?	29
2. Siyasi Hoşnutsuzluk Yaklaşımının Sınırlılıkları	33
D. Kuramsal Yaklaşımlar Işığında Göç	36
İkinci Bölüm	
SURİYELİLERİN FEDERAL ALMANYA'YA GÖÇÜ	41
A. Federal Almanya'nın Suriyelilere Yaklaşımı: "Biz Yapabiliriz"	44
B. Alman Toplumunun Suriyelilere Yaklaşımı	48
Üçüncü Bölüm	
MADDİ ÇIKARLAR AÇISINDAN ANALİZ	53
H.1. Suriyelilerin Gelişinden Fayda Sağlayacağına Düşünüyorsa Olumlu Bakar	55
A. Gelir Seviyesi	57

H.1.a. Gelir Seviyesi Düştüğçe Yeni Gelenlere Bakış Olumsuz Olur.....	57
1. Pazar Dengesi ve Suriyeliler	58
2. Risk Değerlendirmesi ve Suriyeliler	61
B. Eğitim.....	64
H.1.b. Eğitim Seviyesinin Düşmesi Suriyelilere Bakışı Olumsuz Etkiler Çünkü Rekabet Alanında Yer Alırlar	64
1. Eğitim Seviyesi Yüksek Kesimin Suriyelilere Bakışı	64
2. Eğitim Seviyesi Fark Yaratır mı?.....	68
3. Düşük Eğitim Bakış Açısını Etkiler mi?	69
C. Ekonomik Kazanç.....	72
H.1.c. Suriyelilerin Gelişinden Ekonomik Kazanç Elde Ettiğini Düşünenler Olumlu Bakar	72
1. Ekonomik Kazanç Açısından Olumlu Bakanlar	73
2. Ekonomik Kazanç Açısından Olumsuz Bakanlar	75
D. Geri Dönme.....	79
H.1.d. Suriyeliler Arasında Savaş Sonrasında Güvenli Bir İstikrarın Sağlanması Durumunda Kendi Ülkelerinde Daha İyi İmkânlara Sahip Olacağını Düşünenler Geri Dönmeyi Düşünürler.....	79
1. İlk Kimler Geri Döner?	81
2. Kimler Geri Dönmez?	82
E. Suriyeli Nüfus.....	87
H.1.e. Almanya'daki Suriyeli Nüfus Artarsa Maddi Kayba Uğrayacağını Düşünenler Olumsuz Bakar.....	87
1. Emek Göçmenlerinin Görüşleri	88
2. İltica Göçmenlerinin Görüşleri.....	89
3. Beyaz Yaka Göçmenlerin Görüşleri.....	90
F. Değerlendirme.....	91

Dördüncü Bölüm

GRUP KİMLİKLERİ ÜZERİNDEN ANALİZ	95
A. Almanya'daki Türkiye Kökenlilerin Sosyal Kimlikleri	96
B. "Biz" ve "Onlar" Kategorileri.....	98
H.1. Suriyelilerle Ortak Grup Aidiyetine Sahip Olduğuna İnananlar Olumlu Bakar .	101
1. Dinî Kimlikler	101
H.1.a. Dinî Kimlik Ortaklaştıkça Olumlu Bakış Artar	101
a. Müslüman Grup Kimliği	102

b. Almanya’da Suriyelilerin Göçü ve Müslüman Karşıtlığı Üzerine Yorumlar	103
(1) Müslüman Kimliği Güçlü Olanlar	104
(2) Müslüman Kültürden Gelip Müslüman Olmayanlar.....	105
(3) Müslüman Kimliği Baskın Olmayanlar	107
(4) Alevilerin Suriyelilere Bakışı	109
c. Hristiyan ve/veya Hristiyan Kültürden Gelenler	110
2. Etnik Kimlikler	111
H.1.b. Etnik Kimlik Ayrıştıkça Olumsuz Bakış Artar	111
a. Suriyelilere Bakışta Ortaklıklar.....	113
b. Ötekileştirilen Suriyelilerin Portresi	117
c. Olumlu Bakanların Grup Aidiyetleri	120
3. Göçmenlik	122
H.1.c. Suriyeliler İle Ortak Göçmen Kimlik Paydasına Sahip Olanlar Olumlu Bakar .	122
a. Göçmenlik Ortak Payda mı?.....	124
b. Göçmenlik Paydasına Engeller	129
4. Yardımlar	132
H.1.d. Suriyelilerle Ortak Grup Aidiyeti Olanlar Daha Çok Yardım Eder	132
a. Göç Türlerine Göre Yardımlar	133
d. Yardım Kıyaslamaları.....	139
(1) Alt Kimlikler.....	140
(2) Almanların Yardımları	142
C. Değerlendirme	146

Beşinci Bölüm

SİYASİ HOŞNUTSUZLUKLAR ÜZERİNDEN ANALİZ

A. Görece Yoksunluk ve Suriyelilere Bakış.....	152
H.1. Güçlü Görece Yoksunluk Hissedenler Suriyelilere Daha Olumsuz Bakar	152
1. Misafir İşçi Birinci Kuşak Erkeklerin Hoşnutsuzlukları.....	154
H.1.a. Değer Kapasitesi Sabitken Değer Beklentisi Artanlar Olumsuz Bakar mı?..	154
a. Görece Yoksunluğun Çarpan Etkisi	155
b. Konjonktür Değerlendirmesi ve Suriyelilere Bakış	160
2. Grup İçi Kıyaslamalar	164
H.1.b. Değer Beklentisi Sabitken Değer Kapasitesi Azalanlar Olumsuz Bakar mı? ...	164
3. İkinci ve Üçüncü Kuşak Emek Göçmenlerinin Çifte Yoksunlukları.....	168

H.1.c. Değer Kapasitesi Artarken Değer Beklentisi de Artanlar Olumsuz Bakar mı?..	168
B. İdeolojik Görece Yoksunluk Duyanlar.....	173
H.2. İdeolojik Görece Yoksunluk Duyanlar Olumlu Bakar.....	173
C. Değerlendirme.....	183

Altıncı Bölüm

SURİYELİLERE BAKIŞ ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME..... 187

A. Beyaz Yaka Göçmenler.....	188
1. Suriyeliler Henüz Rakip Değil.....	189
2. Güçlü ve Zayıf Rasyonellik.....	194
B. İltica Göçmenleri.....	196
1. Farklılıkta Birliktelik.....	198
2. Farklılıkta Birliktelik Devam Eder mi?.....	199
C. Emek Göçmenlerinin İkişimleri.....	201
1. Üçüncü Kuşakların Ayrıksı Yaklaşımları.....	202
2. Kapsayıcı ve Dışlayıcı Grup Kimlikleri.....	203
3. Hoşnutsuzluklar Denklemi.....	205

SONUÇ..... 209

KAYNAKÇA..... 223

EKLER..... 251

EK 1: Katılımcılar Listesi.....	251
A. EK 2: Gönüllü Onam Formu Örneği.....	255
B. EK 3: Araştırma Soruları.....	258

ÖZ GEÇMİŞ..... 261

KAYNAKÇA

- Abelson, Robert P.: "The secret existence of expressive behavior" **Critical Review: A Journal of Politics and Society**, C. 9 No: 1-2, 1995, s. 25-36.
- Abdi, Jamal: "Expanding the explanatory sphere of rational choice theory: bridging rational choice theory and social identity theory", **International Journal of Interdisciplinary Social Science Studies**, C. 4, No: 2, 2018, s. 26-32.
- Abu Jarour, Safa'a, Krasnova, Hanna: "E-Learning as a Means of Social Inclusion: the Case of Syrian Refugees in Germany", **Twenty-four American Conference on Information Systems, New Orleans**, 2018, s. 1-9.
- Ackerman Jashua M., Shapiro Jenessa R., Neuberger Steven L., Kenrick, Douglas T., Becker, Voughn D., Griskeyicius, Vladas, Maner, Jon K., Schaller Mark: "They All Look the Same to Me (Unless They're Angry): From Out-Group Homogeneity to Out-Group Heterogeneity", **Psychological Science**, 2006, C.17, No: 10, 2006, s. 836-840.
- Adam, Francesca, Föbker, Stefanie, Imani, Daniela, Pfaffenbach, Carmella, Weiss, Günther, Wiegandt, Claus-C.: "Lost in transition"? Integration of refugees into the local housing market in Germany, **Journal of Urban Affairs**, C.43, No:6, 2021, s. 831-850.
- Aguiar, Fernando, De Francisco, Andrés: "Rational Choice, Social Identity, and Beliefs about Oneself", **Philosophy of the Social Sciences**, C.39, No: 4, 2009, s. 547- 57.
- Aldırmaz, Yaşar: "Değerler Avrupa'sından Duvarlar Avrupa'sına", **Kastamonu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.16, No: 2, 2017, s.83-103.
- Aldrich, John H.: "Rational Choice and Turnout", **American Journal of Political Science**, C. 37, No:1, 1993, s. 246-278.
- Al Husein, Nawras, Wagner, Natascha: "Determinants of intended return migration among refugees: A comparison of Syrian refugees in Germany and Turkey", **ISS Working Paper Series/General Series**, C. 659, 2020, s. 1-36.
- Ali, Ali A. G., Eibadavi, İbrahim A., El-Battahani, Atta: "Sudan's Civil War: Why Has It Prevailed for So Long?," (Çevrimiçi) 2005, ed. by Paul Collier, Nicholas Sambanias, *Understanding Civil War: Evidence and Analysis*, C.1-Africa, Washington, DC, ©World Bank, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7437>, s. 193-220.

- AlJebawi,Ghiath: "Syrian refugees in German cities: Resettlement Dynamics and its Impacts on the Urban Structures across the City", 22 Ekim 2015, (Çevrimiçi) <https://www.sicherheitspolitik-blog.de/2015/10/22/syrian-refugees-in-german-cities/>, 12 Haziran 2021.
- Allen, Vernon L., Wilder, David A.: "Perceived persuasiveness as a function of response style: Multi-issue consistency over time", **European Journal of Social Psychology**, C. 8, No: 3, 1978, s. 289-296.
- Allport, Floyd.H, (1954): "The structuring of events: outline of a general theory with applications to psychology", *Psychological Review*, C. 61, No: 5, s. 281-303.
- Amaral, Ernesto F. L., Woldetsadik, Mahlet A., Gabriela, Armenta: "Europe's Great Challenge: Integrating Syrian Refugees", 20 Nisan 2018, (Çevrimiçi) **Georgetown Journal of International Affairs**, Europe's Great Challenge: Integrating Syrian Refugees — Georgetown Journal of International Affairs, 23 Ekim 2020.
- Aras, İlhan, Sağıroğlu, Akın: "Almanya ve Suriyeli Mülteci Krizi", **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi**, C.1, No:1, 2018, s. 105-116.
- Arnson, Cynthia, Zartman, William: **Rethinking the Economics of War: The Interface between Need, Creed and Greed**, Baltimore, Woodrow Wilson and the Johns Hopkins Press, 2005.
- Ash, Philip: "The parties to the grievance", **Personnel Psychology**, C. 23, No: 1, 1970, s. 13-37.
- Avrupa Komisyonu: "Communication From the Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A European Agenda On Migration," (Çevrimiçi) 13 May 2015, **European Commission COM(2015) 240 final**, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240&from=EN>, 1 Kasım 2020.
- Azzi, Assaad E., Chrysochoou, Xenia, Klандermans, Bert, Simon, Bernd: **Identity and Participation in Culturally Diverse Societies: A Multi-disciplinary Perspective**, MA and Oxford, Wiley-Blackwell, 2011.
- Ayaz, Şeyda: Berlin'deki Türk Göçmenlerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Görüş ve Tutumları Üzerine Bir Çalışma: Berlin/Almanya Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.
- Balourdos, Dionyssis, Petroki, Maria: "Immigrant social inclusion in Europe: A descriptive investigation", *Europa XXI*, C. 37, 2019, s. 105-124.
- Baldwin- Edwards, Martin, Blitz, Brad K., Crawley, Heaven: "The politics of evidence-based policy in Europe's 'migration crisis'", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, C. 45, No:12, 2019, s. 2139-2155.
- Bamf.de (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge): Migration Report-2015: central conclusions, (Çevrimiçi) 2015 Forschungszentrum: Migration, Integration und Asyl, Federal Office for Migration and Refugees, <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/>, 18 Aralık 2020.

- Baltes, ChelseaM.: "Causes and Consequences of the Syrian Civil War," (çevim içi) University of South Carolina, Bitirme Tezi, Columbia, 2016.
https://scholarcommons.sc.edu/senior_theses/105/, 28 Ekim 2019.
- Bansak, Kirk,Hainmueller, Jens, Hangartner, Dominik: "How economic, humanitarian, and religious concerns shape European attitudes toward asylum seekers," **Science**, C. 354, No: 6309, 2006, s. 217- 222.
- Bar Tal, Daniel: "Formation and change of ethnic and national stereotypes: An integrative model," **International Journal of InterculturalRelations**, C.21, No: 4, 1997, s. 491-523.
- Bartusevičius, Henrikas, vanLeeuwen, Florian: "Resisting Change: Decremental—Not Relative—Deprivation Motivates," 25 Mayıs 2018 (Çevrim içi), SocArXiv,**Democracy** C.1-2, No: 015, S. 1-94, <https://osf.io/preprints/socarxiv/mcjyp/>, 25 Şubat 2021.
- Bascom, Johnathan: "The long, 'last step'? Reintegration of repatriates in Eritrea," **Journal of Refugee Studies**, C. 18, No: 2, 2005, s. 165-180.
- Batson, DanielC., Turk, Cynthia L.,Shaw, Laura L., Klein, Tricia R.: "Information function of empathic emotion: Learning that we value the other's welfare," **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 68, No: 2, 1995, s. 300-313.
- Baxter-King,Ryan: "Social Identity vs. Rational Choice: An Experimental Approach to Understanding Political Preferences", (Çevrim içi),Hoverford Collage Department of Economics, Doktora Tezi, Pensilvanya, 2016.
- Bayramoğlu, Yener, Lünenbong, Margret: "Queer Migration and Digital Affects: Refugees Navigatingform the Middle East via Turkey to Germany", **Sexuality&Culture**, C. 22, 2018, s 1019-1036.
- BBC: "Germany Hate Crime: Nearly 10 attacks a day on migrants in 2016," (Çevrimiçi) 26.02.2017, BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-39096833> 22 Eylül 2020.
- BBC: "Almanya'da tır saldırısını IŞİD üstlendi," (Çevrimiçi) 20 Aralık 2016, BBC News Türkçe,<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38379413> , 28 Eylül 2020.
- Becker, Gary S.: **The economic approach to human behavior**, Chicago andLondon, University of Chicago press, 1976.
- Benček, David,Strasheim, Julia: "Refugees welcome? A dataset on anti-refugee violence inGermany", **Research & Politics**, C.3, No: 4, s. 1-11.
- Berry, John W.: "Immigration, Acculturation, and Adaptation," **Appliedpsychology**, V. 46, No: 1, 1997, s. 5-34.
- Betts, Alexander, Collier, Paul: **Refuge: Transforming a broken refugee system**. UK,Penguin, 2017.
- Bhandari, Prem: "Relative deprivation and migration in an agricultural setting ofNepal," **Population and Environment**, C. 25, No: 5, 2004, s. 475-499.
- Bhardwaj,Maya: "Development of Conflict in Arab Spring in Libya and Syria: From Revolution to Ciwil War", **the Washington University International Review**, C.1, 2012, s.76-98.

- Billig, Michael: "Rhetorical Psychology, Ideological Thinking, and Imagining Nationhood," ed. by Hank Johnston and Bert Klandermans, **Social Movements and Cultures: Social Movements, Protest, and Contention**, C.4, Minneapolis, University of Minnesota Press, s. 64-85, 1995.
- Binder, Susanne, and Jelena Tošić: "Refugees as a particular form of transnational migrations and social transformations: Socioanthropological and gender aspects," **Current Sociology**, C. 53, No: 4, 2005, s. 607-624.
- Bloemraad, Irene: "Becoming a citizen in the United States and Canada: Structured mobilization and immigrant political incorporation," **Social Forces**, C. 85, No: 2, 2006, s. 667-695.
- Blumer, Herbert: "Race prejudice as a sense of group position," **Pacific Sociological Review**, C. 1, No: 1, 1958, s. 3-7.
- Blumer, Herbert: **George Herbert Mead: Self, Language, and the World**, Chicago: Chicago University Press, 1981.
- Bodenhausen, Galen V., Destiny Peery: "Social categorization and stereotyping in vivo: The VUCA challenge," **Social and Personality Psychology Compass**, C.3 No: 2, 2009, s. 133-151.
- Boudon, Raymond: "Beyond rational choice theory"i, **Annual review of sociology**, C. 29, 2003, s.1-21.
- Bovingdon, Gardner: "Autonomy in Xinjiang: Han nationalist imperatives and Uyghur discontent," **Policy Studies**, V.11, 2004, s. 1-77, Washington, DC: East-West Center.
- Böhmelt, Tobias, Vincenzo Bove, Kristian Skrede Gleditsch: "Blame the victims? Refugees, state capacity, and non-state actor violence," **Journal of Peace Research**, C. 56, V. 1, 2019, s. 73-87.
- Braakmann, Nils, Waqas, Muhammad, & Wildman, John: "Are immigrants in favour of immigration? Evidence from England and Wales," **The BE Journal of Economic Analysis & Policy**, C. 17, No: 1, 2017, s. 1-17
- Branton, Regina: "Latino attitudes toward various areas of public policy: The importance of acculturation," **Political Research Quarterly**, C. 60, No: 2, 2007, s.293-303.
- Bretschneider, Uwe, Ralf Peters: "Detecting offensive statements towards foreigners in social media," **Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences**, 2017, s. 2213-2222.
- Brewer, Marilyn B., Donald T. Campbell: **Ethnocentrism and intergroup attitudes: East African evidence**, y.y., Sage, 1976.
- Brewer, Marilyn B.: "The social self: On being the same and different at the same time," **Personality and social psychology bulletin**, C. 17, No: 5, 1991, s. 475-482.
- Brewer, Wesley D.: "Searching for community: The role-identity development of a dually nontraditional music education student enrolled in a traditional degree program," **Bulletin of the Council for Research in Music Education**, C. 200, 2014, s.23-40.

- Brush, Stephen G.: "Dynamics of theory change in the social sciences: Relative deprivation and collective violence", **Journal of Conflict Resolution**, C.40, No: 4, 1996, s. 523-545.
- Burke, Peter J., Stets, Jan E. "Identity theory," Social Psychology Section Session on Theoretical Frameworks at the Annual Meetings of the American Sociological Association, San Francisco, 1998, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/doi=10.1.1.336.3700&rep=rep1&type=pdf>, 26 Kasım 2019.
- Caplan, Nathan S., and Jeffery M. Paige: "A study of ghetto rioters", **Scientific American**, C. 219, No: 2, 1968, s. 15-21.
- Caplan, Nathan: "The new ghetto man: A review of recent empirical studies", *Journal of Social Issues*, C. 26, 1970, s. 59-73.
- Capozza, Dora Ed, Rupert Ed Brown: **Social identity processes: Trends in theory and research**, London, California, New Delhi, Sage Publications Ltd, 2000.
- Case, Charles E., Andrew M. Greeley, Stephan Fuchs: "Social determinants of racial prejudice", **Sociological Perspectives**, C. 32, No: 4, 1989, s. 469-483.
- Ceceli Köse, Sezen: "How group identities influence the views about assistance to new immigrants? A study on the opinions of the Turkish origins in Germany about assistance to Syrian immigrants", *Migration Studies: Eurasian Perspectives*, ed. by. M. Hazer Yiğit Uyar, A. Kerem Altıntop, Yaşar Onay; İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Ceceli Köse, Sezen: "Uyum Sağlamışların İkilemi: Hollanda'daki İkinci Kuşak Türkiye Kökenli Göçmenlerin Beklentileri", **İdealkent**, C. 6, No: 15, 2015, s. 100-118.
- Cederman, Lars E., Gleditsch, Kristian S., Buhaug, Halvard: **Inequality, grievances, and civil war**, New York, Cambridge University Press, 2013.
- Ceobanu, Alin M., Xavier Escandell: "Comparative analyses of public attitudes toward immigrants and immigration using multinational survey data: A review of theories and research," **Annual review of sociology**, C. 36, 2010, s. 309-328.
- Chrysochoou, Xenia: "Identity processes in culturally diverse societies: how is cultural diversity reflected in self?", ed. by. Rusi Jaspal, Glynis Breakwell, **Identity process theory: Identity, social action and social change**, New York: Cambridge University Press, 2012, s. 135-155.
- Coenders, Marcel, Lubbers, Marcel, Scheepers, Peer: "Support for Repatriation Policies of Migrants: Comparison Across and Explanations for European Countries", **International Journal of Comparative Sociology**, C. 49, No: 2-3, 2008, s. 175-194.
- Coenders, Marcel, Peer Scheepers: "Changes in resistance to the social integration of foreigners in Germany 1980-2000: Individual and contextual determinants," **Journal of Ethnic and Migration Studies**, C. 34, No: 1, 2008, s. 1-26.
- Coenders, Marcel, Peer Scheepers: "Support for ethnic discrimination in the Netherlands 1979- 1993: Effects of period, cohort, and individual characteristics," **European Sociological Review**, C. 14, No: 4, 1998, s. 405-422.
- Coleman, James S.: "The rational reconstruction of society: 1992 presidential address," **American Sociological Review**, 1993, s. 1-15.

- Coleman, James S., Farraro, Thomas J.: **Rational choice theory: Advocacy and critique**, New York, London, New Delhi, Sage Publications, 1992.
- Coleman, James S.: "Commentary: Social institutions and social theory," **American Sociological Review**, C. 55, No: 3, 1990, s. 333-339.
- Coleman, James S.: "Social theory, social research, and a theory of action," **American Journal of Sociology**, C. 91, No: 6, 1986, s.1309-1335.
- Collier, Paul, Anke Hoefler: "Greed and grievance in civil war," **Oxford economic papers**, C. 56, No: 4, 2004, s. 563-595.
- Constant, Amelie F., Gataullina, Liliya Zimmermann., Klaus F.: "Ethnosizing immigrants," **Journal of Economic Behavior & Organization**, C. 69, No: 3, 2009, s. 274-287.
- Cook, Stuart W.: "Experimenting on social issues: The case of school desegregation," **American Psychologist**, C. 40, No: 4, 1985, s. 452-460.
- Cook, Thomas D., Crosby, Faye, Hennigan, Karen: "The Construct Validity of Relative Deprivation," Ed. by Jerry Suls and Richard Miller, **Social Comparison Processes**, 1977, New York, John Wiley, 307-333.
- Coşkun, Recai, Altunışık, Remzi, Bayraktaroğlu, Serkan, Yıldırım, Engin: Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı), Sakarya,
- Crage, Suzanna: "The More Things Change ... Developments in German Practices towards Asylum Seekers and Recognised Refugees", **German Politics**, C.25, No:3, 2016, s. 344-365.
- Crosby, Faye: "Relative deprivation in organizational settings," **Research in organizational behavior**, C. 6, 1984, s. 51-93.
- Crosby, Faye, Gonzalez-Intal, A. Miren: "Relative deprivation and equity theories," ed. by Robert Folger, **The sense of injustice**, Boston, MA, Springer, 1984, s.141-166.
- Crosby, Faye: "A model of egoistical relative deprivation," **Psychological review**, C. 83, No: 2, 1976, s. 85-113.
- Czaika, Mathias: "Internal and international migration as response of double deprivation: some evidence from India", (Çevrim içi) **Proceedings of the German Development Economics Conference**, Berlin 2011 No. 21, Conderence Paper, <https://www.econstor.eu/handle/10419/48319>, 9 Haziran 2020.
- Czymara, Christian S., Schmidt-Catran, Alexander W.: "Refugees unwelcome? Changes in the public acceptance of immigrants and refugees in Germany in the course of Europe's 'immigration crisis'," **European Sociological Review**, C. 33, No: 6, 2017, s. 735-751.
- Çetin, İhsan: "Almanya'da Suriyeli Mültecilerin Kalıcı Olma İmkânları", (Çevrim içi) 2 Ocak 2020, **Birikim**, <https://birikimdergisi.com/guncel/9870/almanyada-suriyeli-multecilerin-kalici-olma-imkanlari>, 11 Mart 2022.

- Davidov, Eldad, Meuleman, Bart: "Explaining Attitudes Towards Immigration Policies in European Countries: The Role of Human Values", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, C. 38, No: 5, 2012, s.757-775.
- Davis, James A.: "A formal interpretation of the theory of relative deprivation," **Sociometry**, C. 22, No: 4, 1959, s. 280-296.
- Davies, James C.: "Toward a theory of revolution," **American Sociological Review**, C. 27, 1962, s. 5-19.
- De Jong, Gordon F., Fawcett, James T. : "Motivation for migration: An assessment and a value expectancy research model", ed. by. Gordon F. de Jong & Robert W. Gardner, **Migration decision making: Multidisciplinary approaches to microlevel studies in developed and developing countries** New York: Pergamon Press, 1981, s.13-58.
- de la Croix, David, Perrin, Faustine: "French fertility and education transition: rational choice vs. cultural diffusion," (Çevrimiçi), 10 December 2016, **IRES Discussion Papers**, No: 2016-7 economicdynamics.org/meetpapers/2017/paper_246.pdf, s. 1- 42, 17 Şubat 2020.
- Demirtaş, H. Andaç: "Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar", **İletişim Araştırmaları**, C.1, 2003, s.123-144.
- Denzin, Norman K. "On understanding emotion: The interpretive-cultural agenda," ed. by. Theodore D. Kemper, **Research agendas in the sociology of emotions**, Albany, NY, State University of New York Press, 1990, s. 85-116.
- Dickert, Stephan, Kleber, Janet, Peters, Ellen, Slovic, Paul: "Numeracy as a precursor to pro-social behavior: The impact of numeracy and presentation format on the cognitive mechanisms underlying donation decisions", **Judgment and Decision Making**, C. 6, No: 7, 2011, s. 638-650.
- Dion, Kenneth L.: "Responses to Perceived Discrimination and Relative Deprivation", ed. by James M. Olson, C. P. Herman, Mark P. Zanna, **Relative Deprivation and Social Comparison: the Ontario Symposium**, C.4, 1986, s. 159-180.
- Diven, Polly J., Stefan Immerfall: "Hospitality or hostility?," **Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft**, C.12, No: 1, 2018, s. 189-209.
- Dovidio, John F., Samuel L. Gaertner, Silvia Abad-Merino: "Helping behaviour and subtle discrimination," ed. by Esther van Leeuwen & Hanna Zagefka, **Intergroup helping**, Cham, Springer, 2017, s. 3-22.
- Dovidio, John F., Samuel L. Gaertner, Tamar Saguy: "Color-blindness and commonality: Included but invisible?," **American Behavioral Scientist**, C. 59, No: 11, 2015, s.1518-1538.
- Dovidio, John F., Gaertner, Samuel L., Saguy, Tamar: "Another view of "we": Majority and minority group perspectives on a common ingroup identity," **European review of social psychology**, C. 18, No: 1, 2007, s. 296-330.
- Dovidio, John F., Gaertner, Samuel L., Validzic, Ana: "Intergroup bias: status, differentiation, and a common in-group identity," **Journal of personality and social psychology**, C. 75, No: 1, 1998, s. 109-120.
- Downs, Anthony: "An economic theory of democracy", **Journal of Political Economy**, C. 65, No: 2, 1957, s. 260-276.

- Dustmann, Christian, Weiss, Yoram, "Return migration: theory and empirical evidence from the UK," **British Journal of Industrial Relations**, C. 45, No: 2, 2007, s.236-256.
- Dustmann, Christian, Ian Preston: "Attitudes to ethnic minorities, ethnic context and location decisions," **The Economic Journal**, C. 111, No: 470, 2001, s. 353-373.
- Eagly, Alice H., Mladinic, Antonio: "Are people prejudiced against women? Some answers from research on attitudes, gender stereotypes, and judgments of competence," **European review of social psychology**, C. 5, No:1, 1994, s. 1-35.
- Edling, Christofer: "Rational Choice Theory and Quantitative Analysis: A Comment on Goldthorpe's Sociological Alliance", **European Sociological Review**, C. 16, No: 1, 2000, s. 1-8.
- Ehrkamp, Patricia: "Placing identities: Transnational practices and local attachments of Turkish immigrants in Germany," **Journal of Ethnic and Migration studies**, C. 31, No: 2, 2005, s. 345-364.
- Ein-Gar, Danit, Levontin, Liat : "Giving from a distance: Putting the charitable organization at the center of the donation appeal," **Journal of Consumer Psychology**, C. 23, No: 2, 2013, s.197-211.
- El Khoury, Samar Jean: "Factors that impact the sociocultural adjustment and well-being of Syrian refugees in Stuttgart-Germany," **British Journal of Guidance & Counselling**, C. 47, No: 1, 2019, s. 65-80.
- Ellemers, Naomi: "Social identity and relative deprivation," ed. by Ian Walker & Heather J. Smith, **Relative deprivation: Specification, development, and integration**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 239-264.
- Ellemers, Naomi: "Gender stereotypes," **Annual review of psychology**, C. 69, 2018, s. 275-298.
- Ellemers, Naomi, Kortekaas, Paulien, Ouwerkerk, Jaap W.: "Self-categorisation, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity," **European journal of social psychology**, C. 29, No: 2-3, 1999, s. 371-389.
- Ellemers, Naomi, Spears, Russell, Doosje, Bertjan: "Sticking together or falling apart: In-group identification as a psychological determinant of group commitment versus individual mobility," **Journal of personality and social psychology**, C. 72, No: 3, 1997, 617-626.
- Emirhan, Pınar N.: "Görelî yoksunluk ve bölgeler arası göçler: Türkiye örneği," **Business and Economics Research Journal**, C. 6, No: 2, 2015, s. 79-89.
- Erbaş, Hayriye, Türker, Özlem A. "Göç Araştırmaları Alanında Kavramsal Sorunlar Ve Etik/Politik Sorumluluk," **Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 59, No:2, 2019, s. 883-911.
- Erikson, Robert S., Kent L. Tedin: **American public opinion: Its origins, content and impact**, London & New York, Routledge, 2015.
- Esser, Frank: "Tabloidization' of news: A comparative analysis of Anglo- American and German press journalism," **European journal of communication**, C. 14, No: 3, 1999, s. 291-324.
- Esser, Hartmut: **Migration, language and integration**, Berlin, WZB, 2006.
- Esser, Hartmut: "What is wrong with 'variable sociology'?", **European sociological review**, C. 12, No: 2, 1996, s. 159-166.

- Esses, Victoria M., Wagner, Ulrich, Wolf, Carina, Preiser, Matthias, Wilbur, Christopher J.: "Perceptions of national identity and attitudes toward immigrants and immigration in Canada and Germany," **International journal of inter-cultural relations**, C. 30, No: 6, 2006, s. 653-669.
- European Commission: Changing Influx of Asylum Seekers 2014-2016, (Çevrimiçi) August 2018, Synthesis Report for the EMN-European Migration Network-Study, https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2021-05/00_eu_changing_influx_study_synthesis_final_en_0.pdf, 23 Aralık 2019.
- Falter, Jürgen W., Schumann, Siegfried: "Affinity towards right-wing extremism in Western Europe," **West European Politics**, C. 11, No: 2, 1988, s. 96-110.
- Farr, Robert M.: **The roots of modern social psychology: 1872-1954**, Cambridge & Massachusetts, Willey-Blackwell Publishing, 1996.
- Fetzer, Joel S.: "Economic self-interest or cultural marginality? Anti-immigration sentiment and nativist political movements in France, Germany and the USA", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, C. 26, No: 1, 2000, s. 5-23.
- Flippen, Chenoa: "Relative deprivation and internal migration in the United States: A comparison of black and white men," **American Journal of Sociology**, C. 118, No: 5, 2013, s. 1161-1198.
- Ford, Donna Y.: **Reversing underachievement among gifted Black students**, 2. bs., Waco, TX, Prufrock Press, 2011.
- Fotopoulos, Stergios, Kaimaklioti, Margarita: "Media discourse on the refugee crisis: on what have the Greek, German and British press focused?," **European View**, C. 15, No: 2, 2016, s. 265-279.
- Freeman, Mark: **Truth commissions and procedural fairness**, New York, Cambridge University Press, 2006.
- Friedman, Debra, Hechter, Michael: The contribution of rational choice theory to macrosociological research," **Sociological theory**, C. 6, No: 2, 1988, s. 201-218.
- Funk, Nanette: "A spectre in Germany: refugees, a 'welcome culture' and an 'integration politics'", **Journal of Global Ethics**, C. 12, No: 3, 2016, s. 289-299.
- Gächter, Simon: "Rationality, social preferences, and strategic decision-making from a behavioral economics perspective," ed. by Rafael Wittek, Tom A. B. Snijders, and Victor Nee, **Handbook of Rational Choice Social Research**, California, Stanford University Press, 2013, s. 33-71.
- Gaertner, Samuel L., Dovidio, John F.: **Reducing intergroup bias: The common ingroup identity model**, 2. bs., New York & East Sussex: Routledge, 2012.
- Gaertner, Samuel L., Dovidio, John F.: "The aversive form of racism," ed. by Charles Stangor, **Stereotypes and prejudice: Essential readings**, Philadelphia, PA, Psychology Press, 2000, s. 289-304.
- Gesley, Jenny: "Germany: Act to Integrate Refugees Enters Into Force," (Çevrimiçi) 15 August 2016, Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2016-08-15/germany-act-to-integrate-refugees-enters-into-force/>, 20 Ekim 2019.

- Gesley, Jenny: "Germany: Parliament Adopts Legislative Package on Asylum and Refugees," (Çevrimiçi) 2015, Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2015-11-02/germany-parliament-adopts-legislative-package-on-asylum-and-refugees/>, 20 Ekim 2019.
- Gaertner, Samuel L., Mann, Jeffrey A., Dovidio, John F., Murrell, Audrey J., Pomare, Marina: "How does cooperation reduce intergroup bias?," **Journal of Personality and Social Psychology**, C.59, No: 4, 1990, s. 692-704.
- Gilboa, Itzhak: **Rational Choice**, Cambridge, MA, the MIT Press, 2000.
- Goerres, Achim, Spies, Dennis C., Kumlin, Staffan: "The electoral supporter base of the alternative for Germany," **Swiss Political Science Review**, C. 24, No: 3, 2018, s. 246-269.
- Goldthorpe, John H.: "Rational action theory for sociology," **British Journal of Sociology**, C. 49, No: 2, 1998, s. 167-192.
- Goldthorpe, John H.: "The quantitative analysis of large-scale data-sets and rational action theory: for a sociological alliance," **European sociological review**, C.12, No: 2, 1996, s. 109-126.
- Gorodzeisky, Anastasia: "Who are the Europeans that Europeans prefer? Economic conditions and exclusionary views toward European immigrants," **International Journal of Comparative Sociology**, C. 52, No: 1-2, 2011, s. 100-113.
- Gow, Greg: "Rubbing shoulders in the global city: Refugees, citizenship and multicultural alliances in Fairfield, Sydney," **Ethnicities**, C. 5, No: 3, 2005, s. 386-405.
- Grebler, Leo: "The naturalization of Mexican immigrants in the United States," **The International Migration Digest**, C.1, No: 1, 1966, s. 17-32.
- Green, Molly: "Language barriers and health of Syrian refugees in Germany," (Çevrimiçi) **American journal of public health**, C.107, No: 4, April 2017, s. 486, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5343709/>, 21 Aralık 2021.
- Guimond, Serge, Dubé-Simard, Lise: "Relative deprivation theory and the Quebec nationalist movement: The cognition-emotion distinction and the personal-group deprivation issue," **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 44, No: 3, 1983, s. 526-535.
- Gurr, Ted R.: **Political rebellion: Causes, outcomes and alternatives**, London, Routledge, 2015.
- Gurr, Ted R.: "Why Men Rebel Redux: How Valid are its Arguments 40 years On?", (Çevrimiçi) 17 November 2011, **E-International Relations**, s. 1-4, <https://www.e-ir.info/pdf/15305>, 11 Haziran 2020.
- Gurr, Ted R.: "Minorities, nationalists, and islamists: managing communal conflict in the twenty-first century," ed. by Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, and Pamela Aall, **Leashing the dogs of war: conflict management in a divided world**, Washington, D.C., United States Institute of Peace Press, 2007, s.131-161.

- Gurr, Ted R.: "Ethnic warfare on the wane," **Foreign Affairs**, C. 79, No: 3,2000, s. 52-64.
- Gurr, Ted R.: **Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts**, Washington, D.C., United States Institute of Peace Press, 1993a.
- Gurr, Ted R.: "Why Minorities Rebel: A Global Analysis of Communal Mobilization and Conflict since 1945," **International Political Science Review**, C.14, No: 2, 1993b, s. 161-201.
- Gurr, Ted R.: **Why Men Rebel**, Princeton, Princeton University Press, 1970.
- Gurr, Ted Robert, Moore, Will H.: "Ethnopolitical rebellion: A cross-sectional analysis of the 1980s with risk assessments for the 1990s," **American Journal of Political Science**, C.41, No: 4, 1997, s. 1079-1103.
- Hage, Ghassan: "État de siège: A dying domesticating colonialism?," **American Ethnologist**, C.43, No: 1, 2016, s. 38-49.
- Hager, Anselm, Veit, Susanne: "Attitudes toward asylum seekers: Evidence from Germany," **Public Opinion Quarterly**, C. 83, No: 2, 2019, s. 412-422.
- Hainmueller, Jens, Hopkins, Daniel J.: "The hidden American immigration consensus: A conjoint analysis of attitudes toward immigrants," **American Journal of Political Science**, C. 59, No: 3, 2015, s. 529-548.
- Hainmueller, Jens, Hiscox, Michael J.: "Attitudes toward highly skilled and low-skilled immigration: Evidence from a survey experiment," **American political science review**, C. 104, No: 1, 2010, s. 61-84.
- Hainmueller, Jens, Hiscox, Michael J.: "Educated preferences: Explaining attitudes toward immigration in Europe," **International organization**, C. 61, No: 2, 2007, s. 399-442.
- Halabi, Samer, Nadler, Arie: "The intergroup status as helping relations model: Giving, seeking and receiving help as tools to maintain or challenge social inequality," ed. by Esther van Leeuwen and Hanna Zagefka, **Intergroup helping**, Cham, Springer, 2017, s. 205- 221.
- Halperin, Eran, Pedahzur, Ami, Canetti-Nisim, Daphna: "Psychoeconomic approaches to the study of hostile attitudes toward minority groups: a study among Israeli Jews," **Social Science Quarterly**, C. 88, No: 1, 2007, s. 177-198.
- Hamidou- Schimdt, Hayfat, Mayer, Sabrina Jasmin: "The Relation Between Social Identities and Outgroup Hostility Among German Immigrant-Origin Citizens," **Political Psychology**, C. 42, No: 2, 2021, s. 311-331.
- Harild, Niels, Christensen, Asger, Zetter, Roger: "Sustainable refugee return: Triggers, Constraints, and Lesson on Addressing the Development Challenges of Forced Displacement," (Çevrim içi), <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22751>, Ağustos 2015, **Working Paper, GPFD issue note series**, Washington, DC., World Bank Group, © World Bank., s. 1-162, 15 Haziran 2021.
- Harth, Nicole S., Kessler, Thomas, Leach, Colin W.: "Advantaged group's emotional reactions to intergroup inequality: The dynamics of pride, guilt, and sympathy," **Personality and Social Psychology Bulletin**, C.34, No:1, 2008, s. 115-129.
- Haslam, S. Alexander, Oakes, Penelope J., Reynolds, Katherine J., & Turner, John C.: "Social identity salience and the emergence of stereotype consensus," **Personality and social psychology bulletin**, C.25, No: 7, s. 809-818.

- Haug, Sonja: "Migration Networks and Migration Decision-Making," **Journal of Ethnic and Migration Studies**, C. 34, No:4, 2008, s. 585-605.
- Hechter, Michael, Kanazawa, Satoshi: "Sociological rational choice theory," *Annual review of sociology*, C. 23, No: 1, 1997, s. 191-214.
- Hedström, Peter: **Dissecting the social: On the principles of analytical sociology**, New York, Cambridge University Press, 2005.
- Hedström, Peter, Bearman, Peter: "What is analytical sociology all about? An introductory essay," ed. by Peter Bearman and Peter Hedström, **The Oxford handbook of analytical sociology**. New York, Oxford University Press, 2009, s.3-24.
- Helbling, Marc, Kriesi, Hanspeter: "Why citizens prefer high-over low-skilled immigrants. Labor market competition, welfare state, and deservingness," **European Sociological Review**, C. 30, No: 5, 2014, s. 595-614.
- Hello, Evelyn, Scheepers, Peer, Slegers, Peter: "Why the more educated are less inclined to keep ethnic distance: An empirical test of four explanations," **Ethnic and Racial Studies**, C. 29, No: 5, 2006, s. 959-985.
- Hinkle, Steve, Brown, Rupert: "Intergroup comparisons and social identity," ed. by Dominic Abrams, & Michael A. Hogg, **Social identity theory: Constructive and critical advances**, New York, SpringerVerlag, 1990, s. 48-70.
- Hintjens, Helen: "Failed securitisation moves during the 2015 'Migration Crisis'," **International migration**, C. 57, No: 4, 2019, s. 181-196.
- Hochman, Oshrat: "Determinants of positive naturalisation intentions among Germany's labour migrants," **Journal of Ethnic and Migration Studies**, C. 37, No: 9, 2011, s. 1403-1421.
- Hogg, Michael A.: "Social identity theory," ed. by Shelley McKeown, Reeshma Haji, Neil Ferguson, **Understanding peace and conflict through social identity theory**, Cham, Springer, 2016, s. 3-17.
- Hogg, Michael A., Smith, Joanne R.: "Attitudes in social context: A social identity perspective," **European Review of Social Psychology**, C. 18, No: 1, 2007, s. 89-131.
- Hogg, Michael A., Terry, Deborah J., White, Katherine M.: "A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory," **Social psychology quarterly**, C. 58, No: 4, 1995, s. 255-269.
- Holmes, Seth M., Castenada, Heide: "Representing the "European refugee crisis" in Germany and beyond: Deservingness and difference, life and death," (Çevrimiçi), **American Ethnologist, UC Berkeley Previously Published Works**, C. 43, No: 1, 1 February 2016, <https://escholarhip.org/uc/item/0xr0m9rr>, s.12-24. 20 Kasım 2020.
- Hopkins, N., Reicher, S., Harrison, K., Cassidy, C., Bull, R., & Levine, M.: "Helping to improve the group stereotype: On the strategic dimension of prosocial behavior," **Personality and Social Psychology Bulletin**, C. 33, No: 6, 2007, s. 776-788.
- Hornsey, Matthew J.: "Social identity theory and self-categorization theory: A historical review," **Social and personality psychology compass**, C. 2, No:1, 2008, s.204-222.

- Horowitz, Donald L.: **Ethnic Groups in Conflict**, Berkeley, CA, University of California Press, 1985.
- Huddy, Leonie: "From social to political identity: A critical examination of social identity theory," **Political psychology**, C. 22, No:1, 2001, s.127-156.
- Hug, Simon: "The use and misuse of the "minorities at risk" Project," (Çevrim içi) 28 February 2013, Annual Review of Political Science, C. 16, <http://polisci.annualreviews.org> , s.191-208, 27 Mayıs 2020.
- Humphreys, Macartan, Mohamed, Haba-ye A.: "Senegal and Mali," (Çevrimiçi) 2005, ed. by Paul Collier, Nicholas Sambanias, *Understanding Civil War: Evidence and Analysis*, C.1-Africa, Washington, DC, ©World Bank, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7437> , s. 247-302.
- Hyman, Herbert H., Wright, Charles R.: "Enduring effects on knowledge," (Çevrim içi) January 1975, **University of Pennsylvania Departmental Papers(ASC)** (1975): 89, Chicago, University of Chicago Press,
- Reed, John Shelton: https://repository.upenn.edu/asc_papers/89/, s. 40-59, 11 Şubat 2019.
- Igarashi, Akira: "Hate begets hate: anti-refugee violence increases anti-refugee attitudes in Germany," (Çevrim içi) 5 August 2020, **Ethnic and Racial Studies**, 2020, <https://doi.org/10.1080/01419870.2020.1802499>, s. 1-21, 7 Kasım 2020.
- Ignazi, Piero: "The silent counter-revolution: Hypotheses on the emergence of extreme right-wing parties in Europe," **European Journal of Political Research**, C. 22, No: 1, 1992, s. 3-34.
- Iloh, Constance Tierney, William G.: "Understanding for-profit college and community college choice through rational choice," **Teachers College Record**, C.116, No: 8, 2014, s. 1-34.
- Iyer, Aarti, Leach, Colin W., Crosby, Faye J.: "White guilt and racial compensation: The benefits and limits of self-focus," **Personality and Social Psychology Bulletin**, C. 29, No: 1, 2003, s. 117-129.
- Jäckle, Sebastian, König, Pascal D.: "Threatening events and anti-refugee violence: an empirical analysis in the wake of the refugee crisis during the years 2015 and 2016 in Germany," **European Sociological Review**, C. 34, No: 6, 2018, s. 728-743.
- Jäckle, Sebastian, König, Pascal D.: "The dark side of the German 'welcome culture': investigating the causes behind attacks on refugees in 2015," **West European Politics**, C. 40, No: 2, 2017, s. 223-251.
- Jacquemin, Céline A.: "Hegemony and Counterhegemony," ed. by Wanjala S. Nasonng'o, **The Roots of Ethnic Conflict in Africa**, New York, Palgrave Macmillan, 2015, s.93-123.
- Jagger, Pamela Shively, Gerald Arinaitwe, Arthur: "Circular migration, small-scale logging, and household livelihoods in Uganda," **Population and Environment**, C. 34, No: 2, 2012, s. 235-256.
- Jensen, John, Peder- sen, Steen Sindet: "Autogenous mandibular bone grafts and osseointegrated implants for reconstruction of the severely atrophied maxilla: a preliminary report," **Journal of Oral and Maxillofacial Surgery**, C. 49, No: 12, 1991, s. 1277-1287.

- Jones, Bryan D.: "Bounded rationality," **Annual review of political science**, C. 2, No: 1, 1999, s. 297-321.
- Jost John T., Banaji, Mahzarin, R. (2005) "The Role of Stereotyping in System Justification and the Production of False Consciousness," ed. by John T. Jost & Jim Sidanus, **Key Readings in Social Psychology**, New York and Hove: Psychology Press, Taylor & Francis Books, s. 391-419.
- Junge, Vera, Diez, Javier, Revilla, Schätzl, Ludwig: "Determinants and consequences of internal return migration in Thailand and Vietnam," **World Development**, C. 71, 2015, s. 94-106.
- Just, Aida, Anderson, Christopher J.: "Dual allegiances? Immigrants' attitudes toward immigration," **The Journal of Politics**, C. 77, No: 1, 2015, s. 188-201.
- Karakayalı, Serhat: "Solidarity with Refugees: Negotiations of Proximity and Memory," ed. by Jan-Jonathan Bock and Sharon MacDonald, **Refugees Welcome? Difference and Diversity in a Changing Germany**, s. 191-213.
- Karakayalı, Serhat: "The Flüchtlingskrise in Germany: Crisis of the refugees, by the refugees, for the refugees," **Sociology**, C. 52, No: 3, 2018, s. 606-611.
- Karakayalı, Serhat: "Feeling the scope of solidarity: The role of emotions for volunteers supporting refugees in Germany," **Social Inclusion**, C. 5, No: 3, 2017, s. 7-16.
- Karakayalı, Serhat, Kleist, J. Olaf: "Volunteers and asylum seekers," **Forced Migration Review**, C. 51, 2016, s. 65-67.
- Kassab, Yara, Ise-mann, Simon D., Hal-beisen, Georg, Walther, Eva: "How relative deprivation increases aggressive behavior: Exploring the moderating roles of resource scarcity, deprivation intensity, and sanctions in a game task," **Aggressive behavior**, C. 47, No: 2, 2021, s. 215-225.
- Käster, Antonia, Bergert, Cora, Gundlach, Jana: "Information as a life vest: Understanding the role of social networking sites for the social inclusion of Syrian refugees," Thirty Ninth International Conference on Information Systems, San Francisco, Short Paper 2018.
- Katz, Bruce, Noring, Luise, Garrelts, Nantke: "Cities and Refugees: the German Experience," (Çevrimiçi) September 2016, **Centennial Scholar Initiative at Brookings**, <https://www.brookings.edu/research/cities-and-refugees-the-german-experience/>, s. 1-29, 10 Haziran 2019.
- Kawakami, Kerry, Dion, Kenneth L.: "Social identity and affect as determinants of collective action: Toward an integration of relative deprivation and social identity theories," **Theory & Psychology**, C. 5, No: 4, 1995, s. 551-577.
- Kaya, Serdar, Orchard, Phil: "Prospects of return: The case of Syrian refugees in Germany," **Journal of Immigrant & Refugee Studies**, C. 18, No: 1, 2020, s. 95-112.
- Kelley, Jack: 1972: "Reason and Emotion," *Southern Journal of Philosophy*, C. 10, No: 1, 1972, s. 99-103.
- Kende, Anna, Shnabel, Nurit: "Benevolent sexism and cross-gender helping: A subtle reinforcement of existing gender relations," ed. by van Leuven, Esther, Zagefka, Hanna, **Intergroup helping**, Cham, Springer, 2017, s. 23-43.

- Kende, Anna, Lantos, Nóra A., Belinszky, Anna, Csaba, Sára, Lukács, Zsófia, A.: "The politicized motivations of volunteers in the refugee crisis: Intergroup helping as the means to achieve social change," **Journal of Social and Political Psychology**, C.5, No: 1, 2017, s. 260-281.
- Kitschelt, Herbert, McGann, Anthony J.: **The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis**, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1995.
- Klandermans, Bert: "Collective Efficacy," ed. by David A. Snow, Donatella della Porta, Bert Klandermans, and Doug McAdam, **The Wiley- Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements**, 2013, s.120-121.
- Klandermans, Bert: "Mobilization and participation: Social-psychological expansions of resource mobilization theory," **American Sociological Review**, C.49, No:5, 1984, s. 583-600.
- Klandermans, Bert, Van der Toorn, Jojanneke, Van Stekelenburg, Jacquelin: "Embeddedness and identity: How immigrants turn grievances into action," **American Sociological Review**, C. 73, No: 6, 2008, s. 992-1012.
- Kogut, Tehila, Ritov, Ilana: "Helping an outgroup member or the outgroup: the identifiability effect in an intergroup context," ed. by van Leuwen, Esther, Zagefka, Hanna, **Intergroup helping**, Cham, Springer, 2017a, s. 87-102.
- Kogut, Tehila, Ritov, Ilana: "Psychological determinants of charitable giving" ed. by Rob Ranyard, **Economic psychology**, New Jersey, West Sussex, New Delhi, John Wiley & Sons, Ltd., 2017b, s. 387-404.
- Koopmans, Ruud, Statham, Paul: "Political claims analysis: Integrating protest event and political discourse approaches," **Mobilization: an international quarterly**, C.4, No: 2, 1999, s. 203-221.
- Koos, Sebastian, Seibel, Verena: "Solidarity with refugees across Europe. A comparative analysis of public support for helping forced migrants," **European Societies**, C.21, No:5, 2019, s.704-728.
- Koser, Khalid, Kuschminder, Katie: "Comparative research on the assisted voluntary return and reintegration of migrants," International Organization for Migration, Geneva, Switzerland, IOM Publications, 2015, s. 1- 334.
- Kotzur, Patrick F., Schäfer, Sarina J., Wagner, Ulrich: "Meeting a nice asylum seeker: Intergroup contact changes stereotype content perceptions and associated emotional prejudices, and encourages solidarity-based collective action intentions," **British Journal of Social Psychology**, C. 58, No: 3, 2019a, s. 668-690.
- Kotzur, Patrick F., Friehs, Maria T., Asbrock, Frank, van Zalk, Martin H. W.: "Stereotype content of refugee subgroups in Germany," **European Journal of Social Psychology**, C.49, No:7, 2019b, s.1344-1358.
- Kotzur, Patrick F., Tropp, Linda R., Wagner, Ulrich: "Welcoming the unwelcome: How contact shapes contexts of reception for new immigrants in Germany and the United States," (Çevrimiçi), 14 November 2018, **Journal of Social Issues**, C. 74, No: 4, 2018, online library.wiley.com/doi/abs/10.1111/josi.12300 , s.1-21, 2 Ocak 2019.

- Kotzur, Patrik F., Torres, Cláudio V., Kedzior, Karina K., Boehnke, Klaus: "Political consumer behaviour among university students in Brazil and Germany: The role of contextual features and core political values," **International Journal of Psychology**, C.52, No: 2, s.126-135.
- Köse, Talha, Coşkun, İpek: **Türkiye'de Üniversiteler ve Radikalleşme**, İstanbul, SETAYayınları, 2019.
- Krasimirova Stoyanova, Anastasia: "Refugees Not Welcome: Investigating Reasons for Violence Against Refugees in Germany," (Çevrimiçi) 13 October 2017, **Master's Thesis, Humboldt University of Berlin School of Business and Economics Chair of Economic History**, <https://www.academia.edu/37528121/>, 29 Ağustos 2020.
- Kroneberg, Clemens: "Frames, scripts, and variable rationality: An integrative theory of action," ed. by Gianluca Manzo, *Analytical sociology: Actions and networks*, ©, John Wiley & Sons, Ltd, 2014, s. 97-123.
- Kunovich, Robert M.: "Labor market competition and anti-immigrant sentiment: Occupations as contexts," **International Migration Review**, C. 47, No: 3, 2013, s. 643-685.
- Kuntz, Anabel, Davidov, Eldad, Semyonov, Moshe: "The dynamic relations between economic conditions and anti-immigrant sentiment: A natural experiment in times of the European economic crisis," **International Journal of Comparative Sociology**, C.58, No: 5, 2017, s.392-415.
- Kuş, Oğuz: "Dijital Nefret Söylemini Anlamak: Suriyeli Mülteci Krizi Örnek Olayı Bağlamında Bbc World Service Facebook Sayfasına Gelen Yorumların Metin Madenciliği Tekniği ile Analizi," (Çevrimiçi), 27 Aralık 2016, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, C.51, 2016, <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuifd/article/289373>, s. 97-121, 30 Eylül 2018.
- Lamprianou, Iasonas, Ellinas, Antonis A.: "Why Greeks rebel: Re-examining conventional and radical political action," **Acta Politica**, C. 52, No:1, 2017, s. 85-109.
- Leach, Colin W., Iyer, Aarti, Pedersen, Anne: "Anger and guilt about ingroup advantage explain the willingness for political action," **Personality and Social Psychology Bulletin**, C.32, No: 9, 2006, s.1232-1245.
- Leach, Colin W., Snider, Nastia, Iyer, Aarti: "'Poisoning the consciences of the fortunate': The experience of relative advantage and support for social equality," ed. by Iain Walker, & Heather J. Smith, **Relative deprivation: Specification, development and integration**, Cambridge, Cambridge University Press, 2001: 136-163.
- Lee, Tiane L., Fiske, Susan T.: "Not an outgroup, not yet an ingroup: Immigrants in the stereotype content model," **International Journal of Intercultural Relations**, C. 30, No: 6, 2006, s. 751-768.
- Leibbrand, Christine E.: "Race, Ethnicity, Gender, and the Pursuit of Economic Opportunity in the Age of the Migration Decline," (Çevrimiçi), **W Research Works Archive**, University of Washington, Sociology, Doctoral dissertation, 2019. digital.lib.washington.edu/researchworks/1773/44915, 2 Mart 2020.

- Liebe, Ulf, Meyerhoff, Jürgen, Kroesen, Maarten, Chorus, Caspar, & Glenk, Klaus: "From welcome culture to welcome limits? Uncovering preference changes over time for sheltering refugees in Germany," (Çevrimiçi) 1 August 2018, **PloS one**, C.13, No: 8, e0199923. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0199923>, s.1-13, 20 Kasım 2020.
- Lindenberg, Siegwart: "Social rationality versus rational egoism," ed. by Jonathan H. Turner, **Handbook of sociological theory**, Boston, MA, Springer, 2001, s. 635-668.
- Lindenberg, Siegwart: "An extended theory of institutions and contractual discipline," **Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)**, C.148, No: 1, (1992): 125-154.
- Lubbers, Marcel, Gijssberts, Mérove, Scheepers, Peer: "Extreme right-wing voting in Western Europe," **European journal of political research**, C. 41 No: 3, 2002, s. 345-378.
- MacDonald, Paul K.: "Useful fiction or miracle maker: The competing epistemological foundations of rational choice theory," **American political science review**, C. 97, No: 4, 2003, s. 551-565.
- Mahadevan, Jasmin, Kilian-Yasin, Katharina: "Dominant discourse, orientalism and the need for reflexive HRM: Skilled Muslim migrants in the German context," (Çevrimiçi), 26 April 2016, **The International Journal of Human Resource Management**, <http://dx.doi.org/10.1080/09585192.2016.1166786> s.1-23, 31 May 2020.
- Manning, Alan, Roy, Sanchari: "Culture clash or culture club? National identity in Britain," (Çevrimiçi), 1 February 2010, *The Economic Journal*, C.120, No:542, <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2009.02335.x>, s. 72-100, 1 Ekim 2021.
- Massey, Douglas S., Arango, Joaquin, Hugo, Graeme, Kouaouci, Ali, Pellegrino, Adela, & Taylor, Edward J.: "Theories of international migration: A review and appraisal," **Population and development review**, C.19, No:3, s. 431-466.
- Matsueda, Ross L.: "Rational choice research in criminology: A multi-level framework," ed. by Rafael Wittek, Tom A.B. Snijders, Victor, Nee, **Handbook of rational choice social research**, California, Stanford University Press, 2013 s. 283-321.
- Mayer, Matthias M.: "Bureaucratic Migration Politics: German Support for Common EU Policies on Labour Migration," **German Politics**, C.26, No: 2, 2017, s. 255-272.
- Mayer, Matthias M.: "Germany's response to the refugee situation: Remarkable leadership or fait accompli," **Nepolitik, Bertelsmann Foundation 1**, 2016, s.9-19.
- Mayda, Anna M.: "Who is against immigration? A cross-country investigation of individual attitudes toward immigrants," **The review of Economics and Statistics**, C. 88, No: 3, 2006, s.510-530.
- Mayda, Anna M.: "Who Is Against Immigration? : A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward Immigrants" (Çevrimiçi) April 2004, **Institute for the Study of Labor IZA Discussion Papers**, No. 1115, <http://hdl.handle.net/10419/20350>, s.1-60, 20 Ağustos 2021.

- Maykovich, Minako K.: "Correlates of racial prejudice," **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 32, No:6, 1975, s.1014-1020.
- Maystadt, Jean- François, Philip Verwimp: "Winners and losers among a refugee-hosting population," **Economic development and cultural change**, C. 62, No: 4, 2014, s. 769-809.
- McDermott, Rose: "Psychological Approaches to Identity: Experimentation and Application," ed. by Rawi Abdelal, Yoshio M. Herrera, Alastair Ian Johnston, Rose McDermott, **Measuring Identity: A Guide for Social Scientists**, New York: Cambridge University Press, s.345-368.
- Migal, Michael J., Hewstone, "The effects of crossed categorization on intergroup evaluations: A meta-analysis," **British Journal Of Social Sociology**, C. 37, No: 3, 1998, s. 303-324.
- Miles ve Mullen, Brian: "Social categorization, standards of justice, and collective guilt," ed. by Arie Nadler, Thomas Malloy, Jeffrey D. Fisher, **The social psychology of intergroup reconciliation**, New York, Oxford University Press, 2008, s. 77-96.
- Muchinsky, Paul M., Maassarani, Mounawar A.: "Work environment effects on public sector grievances," **Personnel Psychology**, C. 33, No: 2, 1980, s. 403-414.
- Meuleman, Bart, David, Eldad, Billiet, Jaak: "Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002–2007: A dynamic group conflict theory approach," **Social science research**, C. 38, No: 2, 2009, s. 352-365.
- Mueller, John: "The banality of "ethnic war": Yugoslavia and Rwanda," (Çevrimiçi) 2000, **Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, DC. C. 2**, <https://politicalscience.osu.edu/faculty/jmueller/apsa2000.pdf>, s. 1-46, 11 Şubat 2021.
- Mummendey, Amelie, Klink, Andreas, Brown, Rupert: "Nationalism and patriotism: National identification and out-group rejection," **British journal of social psychology**, C. 40, No: 2, 2001, s. 159-172.
- Murray, Kate E., Marx, David M.: "Attitudes toward unauthorized immigrants, authorized immigrants, and refugees," **Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology**, C. 19, No: 3, 2013, s. 332-341.
- Nadler, Arie: "The other side of helping: Seeking and receiving help," ed. By David A. Schroeder & William G. Graziano, **The Oxford handbook of pro-social behavior**, New York, Oxford University Press, 2015, s. 307–328.
- Nasong'o, Wanjala S.: "Explaining Ethnic Conflicts," ed. by Wanjala S. Nasong'o, **The Roots of Ethnic Conflict in Africa**, New York, Palgrave Macmillan, 2015, s. 11-20.
- Ng, Sik H.: **The social psychology of power**, London, Academic Press, 1980.
- Nelson, Nels E.: "Grievance rates and technology," **Academy of Management Journal**, C. 22, No: 4, 1979, s. 810-815.
- Newsham, Niall, Rowe, Francisco: "Projecting the demographic impact of Syrian migration in a rapidly ageing society, Germany," **Journal of Geographical Systems**, C. 23, No: 2, 2021, s. 231-261.

- Niemann, Arne, Speyer, Johanna: "A neofunctionalist perspective on the 'European refugee crisis': The case of the European Border and Coast Guard," **JCMS: Journal of Common Market Studies**, C. 56, No: 1, 2018, s. 23-43.
- Oakes, PenelopeJ., Haslam,Alexander, S. Turner, John C: **Stereotyping and social reality**, Oxford, Blackwell Publishing,1994.
- O'Connell Davidson, Julia: **Modern Slavery: The Marigins of Freedom**, London,Palgrave Macmillan, 2015.
- Olson, Mancur: "The logic of collective action: Public Goods and the Theories of Groups," 5 bs., **Harvard Economic Studies**, C.124, the US,Harvard University Press.
- Omata, Naohiko: "The Complexity of Refugees' Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home-Coming Model and DurableSolutions," **Journal of Ethnic and Migration Studies**, C. 39, No: 8, s. 1281-1297.
- Onoma, AtoKwamena: **Anti-Refugee Violence and African Politics**, New York,Cambridge University Press, 2013.
- Opp, Karl-D.: **Theories of political protest and social movements: A multidisciplinary introduction, critique, and synthesis**, NewYork, Routledge, 2009.
- Opp Karl-D.,Hartmann, Peter, ve Hartmann,Petra: **The Rationality of Political Protest: A Comparative Analysis of Rational Choice Theory**, New York, Routledge, 1989.
- Oppenheimer,Joe A.: Rational choice theory, (Çevrimiçi) 25 November 2008, ed. by Robert Adcock, **The Sage Encyclopedia of Political Theory**, London, Sage Publications, 2008, <http://www.gvptsites.umd.edu/oppenheimer/research/rct.pdf>, s.1-18, 29 Ocak 2018.
- Ostrand, Nicole: "The Syrian refugee crisis: A comparison of responses by Germany, Sweden, the United Kingdom, and the United States,"**Journal on Migration and Human Security**, C. 3, No: 3, 2015,s. 255-279.
- Oishi, Shigehiro,Gilbert, Elizabeth A.: "Current and future directions in culture and happinessresearch," **Current Opinion in Psychology**, C. 8, 2016, s. 54- 58.
- Ożarowski,Rafał: "Iran's Engagement in Syrian Conflict. Causes andConsequences," **Przegląd Strategiczny**, C. 8, No: 11, 2018, s. 201-210.
- Öner, Selcen: "Avrupa'da Mülteci Krizi ve Aşırı Sağın Yükselişi: Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), Almanya için Alternatif (AfD) Partisi ve PEGIDA Hareketi Örnekleri", ed. by Yaprak Gülcan, Sedef Akgüner, Yeşim Kuştepe, **Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni BirKonu: Mülteci Sorunu ve Türkiye-AB İşbirliği**, İstanbul,İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, C. 293, 2017, s. 185-210.
- Özdal, Barış, Tutan, EsraVardar: "Temel kavramlar ve olgular," **Uluslararası Göç ve NüfusHareketleri Bağlamında Türkiye**, C.1, 2018, s. 1-60.
- Pautz, Hartwig: "Constructing the 'Immigrant': Germany's Radical Left in theRefugee Crisis," (Çevrimiçi), 21 May 2017, **German Politics**, <http://dx.doi.org/10.1080/09644008.2017.1312351>, s. 1-19, 20 Kasım 2018.

- Pearlman,Wendy: "Culture or bureaucracy? Challenges in Syrian refugees' initialsettle- ment in Germany," (Çevrimiçi) 11 November 2017,**Middle East Law and Governance**, C. 9, No: 3, 2017,https://brill.com/view/journals/melg/9/3/article-p313_313.xml, s. 313-327, 20 Kasım 2018.
- Perry, Barbara: **In the name of hate: Understanding hate crimes**, New York,Routledge, 2001.
- Petersoo, Pille: "Reconsidering otherness: constructing Estonianidentity," **Nations and nationalism**, C. 13, No: 1, 2007, s. 117-133.
- Pettigrew, Thomas F.: "Samuel Stouffer and relative deprivation," **Social PsychologyQuarterly**, C. 78, No: 1, 2015, s. 7-24.
- Pettigrew, Thomas F., Tropp, Linda R.: "A meta-analytic test of intergroup contact theory," **Journal ofpersonality and social psychology**, C. 90, No: 5, 2006, s. 751-783.
- Polinard, JerryL., Wrinkle,Robert D. De LaGarza, Rodolfo: "Attitudes of Mexican Americans toward irregular Mexicanimmigration," **International Migration Review**, C. 18, No: 30,1984, s. 782-799.
- Portes, Alejandro, Mozo, Rafael: "The political adaptation process of Cubans and other ethnic minorities in the United States: A preliminary analysis," **International Migration Review**, C. 19, No: 1, 1985, s. 35-63.
- Pottie-Sherman,Yo- lande, Wilkes, Rima: "Does size really matter? On the relationship between immigrantgroup size and anti-immigrant prejudice," **International Migration Review**, C. 51, No: 1, 2017, s. 218-250.
- Powers, Daniela, Ellison, Christopher G.: "Interracial contact and black racial attitudes: The contact hypothesis and selectivity bias," **Social forces**, C. 74, No: 1, 1995, s. 205-226.
- Pries, Ludger: " 'We will Manage It'–Did Chancellor Merkel's Dictum Increase or Even Cause the Refugee Movement in 2015?,"(Çevrimiçi) 30 December 2019, International Organization for Migration, **International Migration**, <https://publons.com/publon/28507938/> , s.1-11, 6 Kasım 2020.
- Pratto, Felicia,Sidanius, James, Stallworth, Lisa: "Social dominance orientation: A personality variable predictingsocial and political attitudes," **Journal of personality and social psychology**, C. 67, No: 4, 1994, s.741-763.
- M., & Malle,Bertram F.: Prentice, Deborah A.,Carranza, Erica: "What women and men should be, shouldn't be, are allowed to be, and don't have to be: The contents of prescriptive gender stereotypes," **Psychology of women quarterly**, C. 26, No: 4, 2002, s. 269-281.
- Purdie-Vaughns,Vale- rie, Eibach,Richard P.: "Intersectional invisibility: The distinctive advantages and disadvantages of multiple subordinate-group identities," **Sex roles**, C. 59, No: 5, 2008, s. 377-391.
- Quackenbush,Stephen L.: "The rationality of rational choice theory," **Internationalinteractions**, C.30, No: 2, 2004, s. 87-107.
- Quillian,Lincoln: "Prejudice as a response to perceived group threat: Population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe," **American sociological review**, C. 60, No: 4, (1995):586-611.

- Quinn, Michael A.: "Relative deprivation, wage differentials and Mexican migration," **Review of Development Economics**, C. 10, No: 1, 2006, s. 135-153.
- Quinn, Kimberly A., Macrae, C. Neil: "Categorizing others: the dynamics of person construal," **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 88, No: 3, 2005, s. 467-479.
- Ragab, Nora Jasmin, Rahmeier, Laura and Siegel, Melissa: "Mapping the Syrian diaspora in Germany," (Çevrimiçi) 23 January 2017, **Contributions to peace, reconstruction and potentials for collaboration with German Development Cooperation, Maastricht**, s. 1-65, 21 Ekim 2020.
- Raijman, Rebeca, Moshe Semyonov, and Peter Schmidt: "Do foreigners deserve rights? Determinants of public views towards foreigners in Germany and Israel," **European Sociological Review**, C. 19, No: 4, 2003, s. 379-392.
- Reicher, S. D., Haslam, S. Alexander: "Beyond help," ed. by Stefan Stümer & Mark Snider, **The psychology of prosocial behavior: Group processes, intergroup relations, and helping**, 2009, s. 289-309.
- Reicher, Stephen: "The context of social identity: Domination, resistance, and change," **Political psychology**, C. 25, No: 6, 2004, s. 921-945.
- Reynolds, Katharina J.: "Social Identity in Social Psychology," ed. by James Wright, **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, 2. bs., Elsevier, © 2015, C. 22, 2015, s. 313-318.
- Richmond, Anthony H.: "Sociological theories of international migration: the case of refugees," **Current Sociology**, C. 36, No: 2, 1988, s. 7-25.
- Riphahn, Regina T., Sander, Monika Wunder, Christoph: "The welfare use of immigrants and natives in Germany: the case of Turkish immigrants," (Çevrimiçi) November 2010, **LASER Discussion Papers - Paper No. 44**, <https://www.empiricalecon.rw.fau.de/files/2020/08/the-welfare-use.pdf>, s.1-13, 17 Ocak 2020.
- Roblain, Antoine, Hanioti, Mado, Paulis, Emilien, Van Haute, Emilie, Green, Eva G. T.: "The social network of solidarity with migrants: The role of perceived injunctive norms on intergroup helping behaviors," **European Journal of Social Psychology**, C. 50, No: 6, 2020, s.1306-1317.
- Rommel, Inken: "'We are the People.' Refugee-'Crisis,' and the Drag-Effects of Social Habitus in German Society," **Historical Social Research/Historische Sozialforschung**, C. 42, No: 4, 2017, s. 133-154.
- Ross, Björn, Rist, Michael, Carbonell, Guillermo, Cabrera, Benjamin, Kurowsky, Nils, & Wojatzki, Michael: "Measuring the reliability of hate speech annotations: The case of the European refugee crisis," (Çevrimiçi), September 2016, **NLP4CMC III: 3rd Workshop on Natural Language Processing for Computer-Mediated Communication (Bochum)**, **Bochumer Linguistische Arbeitsberichte**, C. 17, <https://arxiv.org/abs/1701.08118>, s. 6-9, 21 Kasım 2020.
- Ross, Michael L.: "Resources and rebellion in Aceh, Indonesia. Ed. by, Paul Collier, Nicholas Sambanis," **Understanding Civil War: Europe, Central Asia, and other region**, Washington, DC, World Bank, 2005, s.35-56.
- Runciman, Walter G.: **Relative deprivation and social justice**, Berkeley, University of California Press, 1966.

- Ryan, Caoimhe,Reicher, Stephen,Haslam, S.Alexander: "Are they in or are they out? Questioning category relations in the study of helping," ed. by van Leeuwen, Ester, Zagefka,Hanna, **Intergroup Helping**, Springer, Cham, 2017, s. 249-267.
- Rydgren, Jens: "Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right- wing voting in six West European countries," **European Journal of Political Research**, C. 47, No: 6, 2008, s. 737-765.
- Salvatore, Jessica, Shelton, J. Nicole: "Cognitive costs of exposure to racial prejudice," **Psychologicalscience**, C. 18, No: 9, 2007, s. 810-815.
- Shaykhtudinov, Renat, Bragg,Belinda: "Do grievances matter in ethnic conflict? An experimental approach," **Analyses of Social Issues and Public Policy**, C. 11,No: 1, 2011, s. 141-153.
- Sampson, Edward E.: "Identity politics: Challenges to psychology'sunderstanding," **American psychologist**, C. 48, No: 12, 1993, s. 1219-1230.
- Savun, Burcu,Gineste, Christian: "From protection to persecution: Threat environment and refugee scapegoating," **Journal of Peace Research**, C. 56, No:1, 2019, s. 88-102.
- Saxton, GregoryD.: "Repression, grievances, mobilization, and rebellion: A new testof Gurr's model of ethnopolitical rebellion," **International Interactions**, C. 31, No: 1, 2005, s. 87-116.
- Schalk-Soekar, Saskia R.G., vande Vijver, Fons J. R. Hoogsteder, Mariëtte: "Attitudes toward multiculturalism of immigrants and majority members in the Netherlands," **International Journal ofIntercultural Relations**, C. 28, No: 6, 2004, s. 533-550.
- Schlicht- Schmälzle, Raphaela, Teltemann, Janna Windzio,Michael: "Deregulation of education: What does it mean for efficiency and equality?," (Çevrimiçi) 2011, **Universität Bremen Collaborative Research Cente, TranState Working Papers, No. 157**, <https://www.econstor.eu/handle/10419/52224> , s.1-34.
- Scheve, KennethF., Slaughter,Matthew J.: "Labor market competition and individual preferences over immigration policy," **Review of Economics and Statistics**,C. 83, No: 1, 2001, s. 133-145.
- Schlueter, Elmar, Meuleman, Bart,Davidov, Eldad: "Immigrant integration policies and perceived group threat: A multilevel study of 27 Western and Eastern European countries," **Social science research**, C. 42, No: 3, 2013, s. 670-682.
- Schneider,David J.: **The psychology of stereotyping**, New York and London:Guilford Press, 2005.
- Scholtz, Hanno: "Rational choice theory in comparative sociology," **Comparative Sociology**, C. 14, No: 4, 2015, s. 587-608.
- Scipioni, Marco: "Failing forward in EU migration policy? EU integration after the 2015 asylum and migration crisis," **Journal of European Public Policy**, C. 25, No: 9, 2018, s. 1357-1375.
- Scott, John: "Rational choice theory," ed. by Gary Browning, Abigail Halcli,and Frank Webster, **Understanding contemporary society:Theories of the present**, London, New York and New Delhi, Sage Publications, C. 129, 2000, s. 671-85.

- Semyonov, Moshe, Raijman, Rebeca Go-rodzeisky, Anastasia: "The rise of anti-foreigner sentiment in European societies, 1988-2000," *American sociological review*, C. 71, No: 3, 2006, s. 426-449.
- Sherif, Muzafer: **Group conflict and co-operation: Their social psychology**, London, Psychology Press, 1966.
- Shaykhtudinov, Renat, Bragg, Belinda: "Do grievances matter in ethnic conflict? An experimental approach," *Analyses of Social Issues and Public Policy*, C. 11, No: 1, 2011, s. 141-153.
- Silverman, David: **Qualitative research**, London, California, New Delhi, Singapore, Sage, 2020.
- Simon, Bernd, Klандerman, Bert: "Politicized Collective Identity," ed. by John T. Jost and Jim Sidanus, **Political Sociology: Key Readings**, New York and Hove: Psychology Press, 2004, s. 597-620.
- Simon, Bernd: "The Perception of Ingroup and Outgroup Homogeneity: Reintroducing the Intergroup Context," **European Review of Social Psychology**, C. 3, No: 1, 1992, s. 1-30.
- Simon, Bernd, Brown, Rupert: "Perceived intragroup homogeneity in minority-majority contexts," **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 53, No: 4, 1987, s. 703-711.
- Simon, Herbert A.: "Human nature in politics: The dialogue of psychology with political science," *American political science review*, C. 79, No: 2, 1985, s. 293-304.
- Simon, Herbert A.: **Models of man; social and rational**, New York: Wiley, 1957.
- Simon, Herbert A.: "Rational choice and the structure of the environment," **Psychological review**, C. 63, No: 2, 1956, s. 129-138.
- Sniderman, Paul M., Hagendoorn, Louk, Prior, Markus: "Predisposing factors and situational triggers: Exclusionary reactions to immigrant minorities," **American political science review**, C. 98, No: 1, 2004, s. 35-49.
- Sjaastad, Larry A.: "The costs and returns of human migration," **Journal of Political Economy**, C. 70, No: 5, Part 2, 1962, s. 80-93.
- Slovic, Paul: "Psychological Science Agenda," (Çevrimiçi) November 2007, **Psychological Science**, <https://www.apa.org/science/about/psa/2007/11/slovic.html> , 12 Ağustos 2018.
- Smith, Heather J., Pettigrew, Thomas F., Pippin, Gina M., & Bialosiewicz, Silvana: "Relative deprivation: A theoretical and meta-analytic review," **Personality and social psychology review**, C. 16, No: 3, s. 203-232.
- Smith, Heather J., Ryan, Desiree A., Jaurique, Alexandria, Pettigrew, Thomas F., Jetten, Jolanda, Ariyanto amarina, ... Wohl, Michael:

- Spijkerboer,Thomas: "On the Agenda: the Refugee Crisis and European Integration, Minimalist Reflection on Europe, Refugees and Law," **European Papers**, C.1, No: 2, 2016a, <https://www.europeanpapers.eu/en/e-journal/minimalist-reflections-europe-refugees-and-law>, s.533-558, 1 Ağustos2018.
- Spijkerboer,Thomas: "Fact check: did 'Wir Schaffen Das' lead to uncontrolled massmigration?" (Çevrimiçi), September 2016b, <https://www.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2016/09/fact-check-did->, 1 Ağustos 2018.
- Stanciu, Adrian,Cohrs, J. Christopher., Hanke, Katja,Gavreliuc, Alin: "Within-culture variation in the content of stereotypes: Application and development of the stereotype content model inan Eastern European culture," **The Journal of Social Psychology**, C.157, No: 5, 2017, s. 611-628.
- Stangor, Charles, Jost, John T.: "Commentary: Individual, group and system levels of analysis and their relevance for stereotyping and intergroup relations," ed.by Spears, P. J. Oakes, N. Ellemers, & S. A. Haslam, **The social psychology of stereotyping and group life**, Oxford,Blackwell Publishing, 1997, s. 336-358.
- Stark, Oded: "Behavior in reverse: reasons for return migration," **Behavioural Public Policy**, C. 3, No: 1, 2019, s. 104-126.
- Stark, Oded, Maja Micevska,Maja, Mycielski,Jerzy: "Relative poverty as a determinant of migration: Evidence fromPoland," **Economics Letters**, C. 103, No: 3, 2009, s. 119-122.
- Stark, Oded, Taylor, J.Edward: "Migration incentives, migration types: The role of relativedeprivation," **The economic journal**, C.101, No: 408, 1991, s. 1163-1178.
- Stark, Oded, Taylor, J.Edward: "Relative deprivation and international migration oded stark," **Demography**, C. 26, No: 1, 1989, s. 1-14.
- Stark, Oded,Yitzhaki, Shlomo: "Labour migration as a response to relative deprivation," **Journal of Population Economics**, C. 1, No: 1, 1988, s. 57-70.
- Stark, Oded, Bloom, DavidE.: "The new economics of labor migration," **The americanEconomic review**, C. 75, No: 2, 1985, s. 173-178.
- Stark, Oded: "Rural-to-urban migration in LDCs: a relative deprivation approach," **Economic Development and Cultural Change**, C. 32, No: 3, 1984, s. 475-486.
- Steele, Liza G.,Abdelaty, Lamis: "Ethnic diversity and attitudes towards refugees," (Çevrimiçi),23 August 2018, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1513785>, s.1-25, 28 Ağustos 2020.
- Stephan, WalterG., Ybarra,Oscar, Rios, Kimberly: "Intergroup threat theory," ed. by Todd D. Nelson, **Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination**, New York andHove, Psychology Press, 2006, s. 255-278.
- Stouffer, SamuelA.: "An analysis of conflicting social norms," **AmericanSociological Review**, C. 14, No: 6, 1949, s. 707-717.

- Stouffer, Samuel A., Suchman, Edward A., DeVinney, Leland C., Star, Shirley A., Williams Jr, Robin M.: "The American soldier: Adjustment during army life," **Studies in social psychology in World War II**, C 1, 1949a.
- Stouffer, Samuel A., Lumsdaine, Arthur A., Lumsdaine, Marion H., Williams Jr, Robin M., Smith, M. Brewster, Janis, Irving L., Star, Shirley A., Cottrell Jr, Leonard S.: "The American soldier: Combat and its aftermath," **Studies in social psychology in World War II**, C 2, 1949b.
- Street, David, Leggett, John C.: "Economic deprivation and extremism: A study of unemployed Negroes," **American Journal of Sociology**, C. 67, No: 1, 1961, s. 53-57.
- Stephan, Walter G., Stephan, Cookie White: "An Integrated Threat Theory of Prejudice," ed. by Stuart Oskamp, **Reducing prejudice and discrimination**, Mahwah, N.J., Lawrence Erlbaum Associates Publishers- Psychology Press, 2000, s. 23-45.
- Stewart, Andrew L., Pratto, Felicia, Bou Zeineddine, Froud, Sweetman, J., Eicher, V., Licata, L., ..., van: "International support for the Arab uprisings: Understanding sympathetic collective action using theories of social dominance and social identity," (Çevrimiçi), 4 November 2015, **ORE-Open Research Exeter, Group Processes & Intergroup Relations**, C.19, No: 1, <http://hdl.handle.net/10871/18577>, s. 1-84, 20 Nisan 2020.
- Stekelenburg, Jacques-Lien: Stürmer, Stefan, Snyder, Mark, Omoto, Allen M.: "Prosocial emotions and helping: the moderating role of group membership," **Journal of personality and social psychology**, C.88, No: 3, 2005, s. 532-546.
- Syed, Jawad & Pio, Edwina: "Muslim Diaspora in the West and International HRM," (Çevrimiçi) 15 April 2016, **The International Journal of Human Resource Management**, <http://dx.doi.org/10.1080/09585192.2016.1166789>, s.1-10, 16 Ocak 2021.
- Şirin Öner, N. Aslı ve Ihlamur Öner, S. Gülfur: "Giriş: Uluslararası İlişkilerde Göçün Yeri," ed. by N. Aslı Şirin Öner ve Suna Gülfur Ihlamur-Öner, **Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler, Politikalar**, İstanbul, Der Yayınları, 2018, s. 1-20.
- Tajfel, Henri, Turner, John C.: "The social identity theory of intergroup behavior," ed. by John T. Jost and Jim Sidanus, **Political psychology: Key Readings in Social Psychology**, New York and Hove, Psychology Press, 2004, s. 367-390.
- Tajfel, Henri: "Social psychology of intergroup relations," **Annual review of psychology**, C. 33, No: 1, 1982, s. 1-39.
- Tajfel, Henri, Turner, John C.: "An integrative theory of intergroup conflict," ed. by W. G. Austin and S. Worchel, **The social psychology of intergroup relations**, Monterey, CA: Brooks/Cole, 1979, s.33-37.
- Tajfel, Henri: **Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations**, European Monographs in Social Psychology, C.14, New York and London, Academic Press, 1978.

- Tajfel, Henri: "Social identity and intergroup behaviour," **Social science information**, C. 13, No: 2, 1974, s. 65-93.
- Tajfel, Henri: "Quantitative judgement in social perception," **British journal of psychology**, C. 50, No: 1, 1959, s. 16-29.
- Tajfel, Henri: "Cognitive aspects of prejudice," **Journal of biosocial science**, C.1, No: 1, 1969, s. 173-191.
- Tilly, Charles: "From mobilization to revolution," **CRSO Working Paper**, No:156, Center for Research on Social Organization University of Michigan, 1977.
- Togral Koca,Burcu: "Urban citizenship and the spatial encounter between Turkish migrants and Syrian refugees in Berlin," (Çevrimiçi), 26 February 2019, **Raumforschung und Raumordnung / Spatial Research and Planning**, C.77, No: 6, s. 567-581, <http://dx.doi.org/10.2478/rara-2019-0023>, 23 Ekim 2021.
- Tougas, Francine, Beaton, Ann M.: "Personal and group relative deprivation: Connection the 'I' to the 'We'," ed. by Ian Walker and Heather J. Smith, **Relative deprivation: Specification, Development, and Integration**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 119-135.
- Trepte, Sabine: "Social Identity Theory," ed. by Jennings Bryant & Peter Vorderer, **Psychology of entertainment**, New York, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2006, s. 255-271.
- Triandafyllidou,Anna: **Immigrants and national identity in Europe**, London and New York, Routledge, 2001.
- Turhan, Ebru: "Domesication Of Germany's European Policy and German Leadership in The EU: The Cases of Eurozone Crisis and Refugee Crisis," (Çevrimiçi), 2017, **31st International Academic Conference**, London, <https://ideas.repec.org/p/sek/iacpro/4607857.html>, s.276-284.
- Turner, John C., Oakes, Penelope J., Haslam, S.Alexander, McGarty, Craig: "Self and collective: Cognition and social context," **Personality and social psychology bulletin**, C. 20, No: 5, 1994, s. 454-463.
- Turner, John C.: **Social influence**, Pacific Grove California, Thomson Brooks/Cole Publishing Co, 1991.
- Turner, J. C., Hogg, Michael A., Oakes, Penelope J., Reicher, Stephen D., Wetherell, Margaret S.: **Rediscovering the social group: A self-categorization theory**, Oxford and New York, Basil Blackwell, 1987.
- Tyler, Tom. R., Lind, E. Allan: "Understanding the nature of fraternalistic deprivation: Does group-based deprivation involve fair outcomes or fair treatment?," ed. by Ian Walker and Heather J. Smith, **Relative deprivation: Specification, development, and integration**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 44-68.

- Udehn, Lars: "The changing face of methodological individualism," **Annual review of sociology**, C. 28, No: 1, 2002, s. 479-507.
- Uluslararası Göç Örgütü: **IOM World Migration Report-2020**, (Çevrimiçi) November 2019, Ceneva, IOM Publications, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf, 11 Ekim 2020.
- Uluslararası Göç Örgütü: **IOM World Migration Report-2018**, (Çevrimiçi) November 2017, Ceneva, IOM Publications, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2018>, 11 Ekim 2020.
- Umaña-Taylor, Adriana J.: "Ethnic identity and self-esteem: Examining the role of social context," **Journal of adolescence**, C. 27, No: 2, 2004, s. 139-146.
- Vadher, Kiren, Barrett, Martyn: "Boundaries of Britishness in British Indian and Pakistani young adults," **Journal of Community & Applied Social Psychology**, C. 19, No: 6, 2009, s. 442-458.
- Van der Brug, Wouter, Fennema, Meindert, Tillie, Jean: "Anti-immigrant parties in Europe: Ideological or protest vote?," **European Journal of Political Research**, C. 37, No: 1, 2000, s. 77-102.
- Van der Brug, Wouter, Fennema, Meindert, Tillie, Jean: "Why some anti-immigrant parties fail and others succeed: A two-step model of aggregate electoral support," **Comparative Political Studies**, C. 38, No: 5, 2005, s. 537-573.
- Van Leeuwen, Esther, Zagefka, Hanna: "Front Matter," ed. by van Leeuwen, Esther and Zagefka, Hanna, **Intergroup helping**, Cham, Switzerland, Springer, 2017, s. i-xv.
- Verkuyten, Maykel, Mepham, Kieran, Kros, Mathijs: "Public attitudes towards support for migrants: the importance of perceived voluntary and involuntary migration," **Ethnic and racial studies**, C. 41, No: 5, 2018, s. 901-918.
- Verkuyten, Maykel: **Identity and Cultural Diversity: What social psychology can teach us**, Hove, East Sussex, Routledge, 2014.
- Verkuyten, Maykel: "Multicultural recognition and ethnic minority rights: A social identity perspective," **European review of social psychology**, C. 17, No: 1, 2006, s. 148-184.
- Vollmer, Bastian, Karakayali, Serhat: "The Volatility of the Discourse on Refugees in Germany," (Çevrimiçi), 16 March 2017, **Journal of Immigrant & Refugee Studies**, <http://dx.doi.org/10.1080/15562948.2017.1288284>, s.1-22, 18 Kasım 2020.
- Vollmer ve Kleist (2015) Vollmer, Bastian A.: **Policy discourses on irregular migration in Germany and the United Kingdom**, Hampshire and New York, Palgrave Macmillan, 2014.
- Von Hermanni, Hagen, Neumann, Robert: "'Refugees welcome?' The interplay between perceived threats and general concerns on the acceptance of refugees—a factorial survey approach in Germany," **Journal of Ethnic and Migration Studies**, C. 45 No: 3, 2019, s. 349-374.
- Yiğit, İsmail Hakkı, Tatch, Andrew: "Syrian refugees and Americans: Perceptions, attitudes and insights," **American Journal of Qualitative Research**, C. 1, No: 1, 2017, s. 13-31.

- Walker, Ian,Smith, Heather J.: "Fifty Years of Relative Deprivation Research," ed. by Iain, Walker and Heather J. Smith, **Relative deprivation: Specification, development and integration**, Cambridge,Cambridge University Press, 2002, s. 1-12.
- Walker, Iain,Wong, Ngai K.Kretzschmar, Kerry: "Relative deprivation and attribution," ed. by Iain, Walker and Heather J. Smith, **Relative deprivation: Specification, development and integration**, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 288-312.
- Walker, Iain,Mann, Leon: "Unemployment, relative deprivation, and socialprotest," **Personality and Social Psychology Bulletin**, C. 13, No: 2, 1987, s. 275-283.
- Walker, Iain,Pettigrew, Thomas F.: "Relative deprivation theory: An overview and conceptual critique," **British Journal of Social Psychology**, C. 23, No: 4, 1984, s. 301-310.
- Wessendorf, Susanne, Phillimore, Jenny: "New migrants' social integration, embedding and emplacementin superdiverse contexts," **Sociology**, C. 53, No: 1, 2019, s. 123-138.
- Wets, Johan.: "The Turkish community in Austria and Belgium: The challengeof integration," **Turkish Studies**, C. 7, No: 1, 2006, s. 85-100.
- White, Judith B.,Langer, Ellen J.: "Horizontal hostility: Relations between similar minoritygroups," **Journal of Social Issues**, C. 55, No: 3, 1999, s. 537-559.
- Wittek, Rafael, Snijders, Tom A.B., Nee, Victor: "Introduction: Rational Choice Social Research," ed. by Rafael Wittek, Tom A. B. Snijder and Victor Nee, **The Handbook of Rational Choice Social Research**, California, Stanford University Press, 2013, s. 1-32.
- Wright, StephenC., Taylor,Donald M. Moghaddam, Fathali M.: "The relationship of perceptions and emotions to behavior in theface of collective inequality," **Social Justice Research**, C. 4, No: 3, 1990, s. 229-250.
- Wyszynski, MiaC., Guerra, Rita,Bierwiazczonек, Kinga: "Good refugees, bad migrants? Intergroup helping orientations toward refugees, migrants, and economic migrants in Germany," **Journal of Applied Social Psychology**, C. 50, No: 10, 2020, s. 607-618.
- Yitmen, Şenay,Verkuyten, Maykel: "Positive and negative behavioural intentions towards refugees in Turkey: The roles of national identification, threat, and humanitarian concern," **Journal of Community & AppliedSocial Psychology**, C. 28, No: 4, 2018, s. 230-243.
- Zartman, IWilliam: "Need, Creed, and Greed in Intrastate Conflict," ed. by CynthiaArnson, I. William Zartman, **Rethinking the Economics of War: The Interface between Need, Creed and Greed**, Baltimore, Woodrow Wilson and Johns Hopkins Press, 2005, s.256-286.
- Zinn, Annalisa: "Theory versus Reality: Civil War Onset and Avoidance in Nigeria since 1960," (Çevrimiçi) 2005, ed. by Paul Collier, Nicholas Sambanias, **Understanding Civil War: Evidence andAnalysis**, C.1-Africa, Washington, DC, ©World Bank, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7437> , s. 89-122.

3. Basım

ANTRENMAN BİLGİSİ

Mehmet İhsan akıroğlu

ANTRENMAN BİLGİSİ

Mehmet İhsan Çakıroğlu

Yayın No.: 4729
Spor ve Beden Eğitimi: 106
ISBN: 978-625-397-039-0
E-ISBN: 978-625-397-038-3
Basım Sayısı: 3. Basım, Nisan 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çakıroğlu, Mehmet İhsan.

Antrenman Bilgisi / Mehmet İhsan Çakıroğlu

3. Basım, X + 206 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-039-0

E-ISBN: 978-625-397-038-3

1. Antrenman Bilgisi 2. Antrenman Teorisi ve Metodolojisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
---------------------	------------

Bölüm I

ANRENMAN BİLGİSİNE GENEL BAKIŞ	1
1.1. ANRENMAN BİLGİSİNİN ALANI VE AMACI	3
1.1.1. Antrenman Bilgisinin Gelişimi ve Önemi	3
1.1.2. Antrenman Kavramı ve Antrenman Bilgisi Kavramı	5
1.2. ANTRENMAN BİLGİSİ SİSTEMATİĞİ	8
1.2.1. Antrenman Bilgisinin İçeriksel Analizi	8
1.2.2. Sportif Aktivitelerin Performans Karakterinin Analizi	9

Bölüm II

ANRENMANIN SİSTEMATİK ANALİZİ	17
2.1. ANTRENMAN PRENSİPLERİ	19
2.1.1. Sistemlilik	20
2.1.2. Antrenmana Bilinçli ve Aktif Katılım	21
2.1.3. Çok Yönlü Gelişim	22
2.1.4. Branşlaşma	23
2.1.5. Bireyselleşme	24
2.1.6. Antrenmanlarda Çeşitlilik	25
2.1.7. Optimal Yüklenme	26
2.1.7.1. Fazla Tamlama (Overcompensation)	26
2.1.7.2. Yük Artırma	28
2.2. ANRENMAN ÖLÇÜTLERİ	30
2.2.1. YÜKLENME ÖLÇÜTLERİ	30
2.2.1.1. Yüklenme Süresi	31
2.2.1.2. Yüklenme Şiddeti	32
2.2.1.3. Yüklenme Sıklığı	33
2.2.1.4. Yüklenme Sayısı	33
2.2.1.5. Yüklenme Kapsamı	34

2.2.2. Antrenmanın Ana Ölçütleri	34
2.2.2.1. Antrenmanın Hacmi	35
2.2.2.2. Antrenmanın Şiddeti	36
2.2.2.3. Antrenmanda Hacim-Şiddet İlişkisi	37
2.2.2.4. Antrenmanın Yoğunluğu	38
2.3. ANTRENMANIN BİLEŞENLERİ	40
2.3.1. Fiziksel Hazırlık	40
2.3.1.1. Genel Fiziksel Hazırlık	40
2.3.1.2. Özel Fiziksel Hazırlık	41
2.3.1.3. Müsabakaya Özel Fiziksel Hazırlık	41
2.3.1.4. Fiziksel Gelişim Egzersizleri	41
2.3.2. Teknik Hazırlık	42
2.3.2.1. Sportif Teknik	42
2.3.2.2. Teknik Gelişim	44
2.3.2.3. Teknik Hazırlıkla İlgili Bazı Saptamalar	46
2.3.3. Taktik Hazırlık	47
2.3.4. Psikolojik ve Zihinsel Hazırlık	49
2.4. ANRENMAN PLANLAMASI	53
2.4.1. Antrenman Planlamasına Genel Bakış	53
2.4.2. Çerçeve Planlamalar (Stratejik Planlama)	54
2.4.2.1. Yetenek Seçimi	55
2.4.2.1.1. Seçim Aşamalarının Planlanması	56
2.4.2.1.2. Yetenek Seçiminde Değerlendirme Alanları	59
2.4.3. Yıllık Antrenman Periyotlaması	62
2.4.3.1. Hazırlık Periyodu	64
2.4.3.2. Müsabaka Periyodu	64
2.4.3.3. Geçiş Periyodu	65
2.4.3.4. Mezo-Siklus ve Mikro-Siklus	68
2.4.4. Performans Zirvesinin Zamanlaması	71
2.4.5. Antrenman Dersi Programlama	73
2.4.5.1. Hazırlık Aşaması - Isınma	73
2.4.5.2. Sportif Isınma	74
2.4.5.3. Esas Antrenman Aşaması	76
2.4.5.4. Bitiriş Aşaması - Soğuma	77
2.4.6. Sportif Denetim ve Değerlendirme Yolları	79

Bölüm III

SPOTİF AKTİVİTENİN ANATOMİK VE FİZYOLOJİK ANALİZİ	81
3.1. KAŞSAL AKTİVİTENİN ANATOMİK ANALİZİ	83
3.2. KASSAL AKTİVİTENİN FİZYOLOJİSİ	86
3.2.1. Kas ve Kasılma Fizyolojisi	86
3.2.1.1. Kasların Genel Özellikleri	86
3.2.1.2. İskelet Kası ve Kasılma Mekanizması	88
3.2.1.3. Sportif Kasılma Şekilleri.....	91
3.2.1.4. Kassal Aktivitenin Sinirsel Kontrolü.....	92
3.2.2. Kassal Performansta Etkili Faktörler	93
3.2.2.1. Kassal Hipertrofi ve Kas Kuvveti.....	93
3.2.2.2. Kasların Fibril Kompozisyonu	94
3.2.2.3. Sinirsel Faktörler	95
3.2.2.4. Cinsiyet ve Yaş.....	96
3.2.2.5. Sportif Isınma ve Antrenmanlılık Düzeyi.....	97
3.2.3. Fizyolojik Sistemler ve Performans	97
3.2.3.1. Enerji Sistemleri	97
3.2.3.1.1. Anaerobik Enerji Sistemi	99
3.2.3.1.2. Aerobik Enerji Sistemi	99
3.2.3.2. Sinir Sisteminin Yüksek Çalışma Kapasitesi	100
3.2.3.3. Endokrin (Hormonal) Sistem.....	101
3.2.3.4. Solunum Sistemi	103
3.2.3.5. Kardiyovasküler Sistem	104
3.2.3.5.1. Oksijen Açığı ve Borcu.....	106

Bölüm IV

BİYOMOTOR YETENEKLERİN GELİŞTİRİLMESİ	109
4.1. BİYOMOTOR YETENEKLER.....	111
4.1.1. Performansın Kaynakları	111
4.1.2. Temel Motorik Yetenekler ve Sentez Motorik Yetenekler.....	113
4.1.3. Motorik Yeteneklerle İlgili Metodik Parametreler	118
4.2. KUVVET	121
4.2.1. Kuvvetin Genel Analizi	121
4.2.1.1. Kuvvetin Sınıflandırılması.....	122
4.2.2. Kuvvetin Geliştirilmesi.....	123
4.2.2.1. Maksimum Kuvvetin Geliştirilmesi.....	123

4.2.2.2. Çabuk Kuvvet (Güç) Geliştirme	126
4.2.2.3. Kassal Dayanıklılık (Kuvvette Devamlılık) Geliştirme	128
4.2.3. Kuvvet Antrenmanında Metodik Parametreler	128
4.3. DAYANIKLILIK	132
4.3.1. Dayanıklılığın Sınıflandırılması.....	132
4.3.1.1. Anaerobik Dayanıklılık	132
4.3.1.2. Aerobik Dayanıklılık	133
4.3.2. Dayanıklılık Geliştirmede Bazı Özellikler	134
4.3.3. Dayanıklılık Geliştirme Metotları	135
4.4. SÜRAT ANRENMANI.....	138
4.4.1. Sürat Yeteneğinin Analizi	138
4.4.1.1. Sürat Performansını Etkileyen Faktörler	139
4.4.2. Sürat Geliştirme Metotları	140
4.4.2.1. Reaksiyon Zamanının Geliştirilmesi	140
4.4.2.2. Çabukluğun ve Yer Değiştirme Hızının Geliştirilmesi	143
4.4.2.3. Sürat Çalışmaları İçin Parametreler	144
4.5. FLEKSİBİLİTE (ESNEKLİK) ANTRENMANI	147
4.5.1. Hareketlilikte Etkili Faktörler.....	147
4.5.2. Esneklik Geliştirme Metotları.....	148
4.5.3. Esneklik Antrenmanının Özellikleri	150
4.6. KOORDİNASYON ANTRENMANI.....	151
4.6.1. Koordinasyon Yeteneğinin Analizi.....	151
4.6.2. Koordinasyon Geliştirme Metotları.....	153
4.6.3. Koordinasyon Antrenmanının Özellikleri	154

Bölüm V

SPORCU SAĞLIĞI VE PERFORMANS.....	155
5.1. SPORDA TOPARLANMA	157
5.1.1. Yorgunluk ve Bitkinlik.....	157
5.1.2. Sürantrenman	159
5.1.3. Toparlanma Yolları ve Yöntemleri.....	162
5.1.3.1. Toparlanmada Etkili Faktörler.....	162
5.1.3.1.1. Toparlanma Yolları ve Yöntemlerine Özet Bakış.....	164
5.1.4. Yarışmayla İlgili Toparlama Faaliyetleri.....	168
5.2. SPORDA BESLENME	169
5.2.1. Sağlıklı Beslenme.....	169

5.2.2. Temel Besin Öğeleri ve Sporcu Beslenmesi	170
5.2.2.1. Karbonhidratlar	171
5.2.2.2. Proteinler	173
5.2.2.3. Yağlar	175
5.2.2.4. Vitaminler ve Mineraller	176
5.2.2.5. Su	177
5.2.2.6. Posa (Lifli Besinler)	178
5.2.2. Yarışmaya Özel Beslenme	183
5.3. SPORDA SAĞLIK – PERFORMANS DENGESİ	185
5.3.1. Sporda Ergojenik Yardımcılar ve Doping	185
5.3.2. Sporcunun Hastalık ve Sakatlıklardan Korunması	190
5.3.3. Sporcunun Cinsel Yaşantısı	192
EKLER	195
EK-I SPOR TİF AKTİVİTELERİN SINIFLANDIRILMASI	195
YARARLANILAN KAYNAKLAR	203
YAZAR HAKKINDA	205

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Açıkada, C., Ergen, E. (1990). *Bilim ve Spor*. Bürotek Ofset Matbaacılık, ss. 34, 93, 94, 151, 218, 219, Ankara
2. Akgün, N. (1994). *Egzersiz ve Spor Fizyolojisi*. Ege Üniversitesi Basımevi, ss. 1. Cilt, 17, 24, 69, 82; 2. Cilt, 7, 9, 39, 87, 88, 123, 300/301, İzmir
3. Antrenman Bilgisi Sempozyumu (1991). Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu, yayın No: 4, 24-25, ss. 89, 122, 186, Mayıs, Ankara
4. Başer, E. (1986). *Uygulamalı Spor Psikolojisi*. MEG ve Spor Bakanlığı yayını No: 31, ss. 189, Ankara
5. Bauman, S. (1994). *Spor Psikolojisi*. Çeviri: İkizler, C. Özcan, Ö. Alfa Basım Yayım Dağıtım, ss. 60, 185, 217, İstanbul
6. Bompa, T. O. *Theory and Methodology of Training* Copyright 1983, 1990 by Kendall/Hunt Publishing Company Library of Congress Catalog Card Number: 90-61713, ss. 27, 28
7. Bompa, T. O. (1986). *Theory and Methodology of Training*. Dubage, ss. 2, 5-7, 17, 18, 22, 25, 29, 35, 43, 57, 58, 64, 74, 107, 150, 213, 223, 231, 232, 241, 249, 255, 263, Iowa, V.A.
8. Candan, N., DüNDAR, U. (1996). *Atletizm Teorisi*. Sporsal Uygulama Dizisi: 3, ss. 2, Ankara
9. Çetin, N. - Flockt, T. (1996). *Spor Performans Kontrolü*. Setma, 418606, ss. 20, 34, 45, 48, 58, 71, Ankara
10. Dere, F., Yücel, D. (1994). *Spor Eğitimi İçin Fonksiyonel Anatomi*. ss. 9, 63, 73, 78, 106, 107, 164, 188, Adana
11. Dragnea, A. *Antrenament Sportiv-Teorie Şi Metodologie*. Çeviri: Öztürk, F., Olan, M. (1994). *Sportif Antrenman-Teori ve Metodoloji*. Çukurova Üniversitesi Basımevi, ss. 8, 115, 116, 126, Adana
12. DüNDAR, U. (1995). *Antrenman Teorisi*. ss. 26, 37, 47, 74, 136, 214, Ankara
13. Erkadapasyoncu, G. (1989). *Boks Eğitimi*. Çokaş Çolakoğlu Mat. Ltd. Şti., ss. 118, 119, İstanbul
14. Ersoy, G. (1986). *Spor ve Beslenme*. Milli Eğitim Basımevi, yayın No: 28, ss. 16-19, 46-48, Ankara
15. Ersoy, G. *Sağlıklı Yaşam Spor ve Beslenme*. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, ss. 26, 27, 55
16. Fidelus, K., Kocjasz, J. (1975). *Atlas Cwiczen*, Varşova. Çeviri: Tanju Bağırhan; *Antrenman Alıştırmaları Derlemi* (1996). Sporsal Uygulama Dizisi: 4, ss. 24, 28, Ankara
17. Gökmen, H., Karagül, T., Aşçı, H. (1995). *Psikomotor Gelişim*. GSGM Yayın No: 139, ss. 7, 33, Ankara

18. Güven, A. (1982). *Spor Ansiklopedisi*. Yelken Matbaası, İstanbul
19. İkizler, C. (1993). *Sporda Başarının Psikolojisi*. Alfa Basım Yayım Dağıtım Yayın No: 163, ss. 86, 87, 103, İstanbul
20. Kalyon, T. (1995). *Spor Hekimliği*. GATA Basımevi, ss. 164, 177, 179, Ankara
21. Konter, E. (1995). *Sporda Motivasyon*. Saray Medikal Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti., ss. 28, İzmir
22. Konter, E. (1996). *Sporda Stres ve Performans*. Saray Medikal Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti., ss. 39, İzmir
23. Kurdak, S. (1996). *Sporda Doping ve İlaç Kullanımı*. Sporsal Kuram Dizisi-7, ss. 11, 243, Ankara
24. Muratlı, S., Sevim, Y. (1977). *Antrenman Bilgisi ve Testleri*. Bilim Matbaası, ss. 84, Ankara
25. Öztürk, Ö. (1992). *Halter ve Güç Geliştirme*. Etem Matbaacılık Ltd. Şti., ss. 60, Ankara
26. Savaş, İ. (1989). *Spor Sözlüğü*. Evrim Matbaacılık Ltd. Şti., İstanbul
27. Sevim, Y. (1995). *Antrenman Bilgisi*. Gazi Büro Kitabevi, ss. 1-7, 155, 156, 157, 160, Ankara
28. Spor Bilimleri Dergisi (Eylül 1992). Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu Yayın cilt 3, sayı 3, ss. 19
29. Spor ve Tıp (Nisan-Mayıs 1994). Aylık Dergi, sayı 4-5, ss. 10
30. Suin, R. (1986). *Seven Steps to Peak Performance the Mental Training Manual for Athletes*, Toronto. Çeviri: Bağırhan, T. (1996). *Zihinsel Antrenman*. Sporsal Kuram Dizisi- 3, ss. 74, 75, Ankara
31. Üstüdal, M., Köker, A. (1992). *Spor Dallarında Beslenme ve Yüksek Performans Bilgisi*. Can Ofset Matbaacılık, ss. 75, 95, Kayseri
32. Yaman, M., Coşkun Türk, O. (1992). *Sportif Performansın Sınırları*. ss. 169-175, Ankara
33. Yücedürk, Y. (1993). *Antrenman* ss. 62, 95, 157
34. Ziyagil, M., Tamer, K., Zorba, E. (1993). *Beden Eğitimi ve Sporda Temel Motorik Özelliklerin ve Esnekliğin Geliştirilmesi*. Emel Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., ss. 11, 17, 41, 49, 56, Ankara

Applications of Fiber Reinforced Polymer Composites in Civil Engineering Structures

Editors

Sertaç Tuhta
Furkan Günday

Applications of Fiber Reinforced Polymer Composites in Civil Engineering Structures

Editors: Sertaç Tuhta, Furkan Günday

Publishing No.: 1858
E-ISBN: 978-625-393-011-0
Edition: 1st Edition, October 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülâyim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Tuhta, Sertaç., Günday, Furkan.

Applications of Fiber Reinforced Polymer Composites in Civil Engineering Structures /

Sertaç Tuhta, Furkan Günday

1. Edition, VI + 84 p., 16,5x24 cm. Includes references. No index.

E-ISBN: 978-625-393-011-0

1. FRP Composites 2. Analytical Modal Analysis 3. Retrofitting

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

Contents

Preface	iii
Chapter 1	
Effect of Retrofitting with JFRP on Dynamic Parameters for Mild Steel Culvert.....	1
Sertaç Tuhta	
Chapter 2	
Assessing Impact of Retrofitting with HMCFRP on Structural Behavior in Concrete Retaining Wall.....	15
Furkan Günday	
Chapter 3	
Dynamic Analysis of AFRP Wrapped Aluminum Chimney Using FEM	29
Anas M. S. Alihassan	
Chapter 4	
Seismic Response Analysis of Masonry Chimney Strengthened by CFRP.....	43
Sertaç Tuhta	
Chapter 5	
Modal Analysis of GFRP Lined Steel Mine Shaft with Finite Element Method	57
Furkan Günday	
Chapter 6	
Comparative Dynamic Analysis of Aluminum Silo Strengthened with BFRP Using Finite Element Method	71
Mustafa Omar Warayth	

Effect of Retrofitting with JFRP on Dynamic Parameters for Mild Steel Culvert

Sertaç Tuhta*

Abstract

Today, the destructive effects of natural disasters and methods of protection from these effects are very popular. In the field of civil engineering, the issue of the protection of structures against natural disasters has always been on the agenda. It is a known fact that these natural disasters damage not only buildings but also infrastructure and superstructure facilities. For this reason, it is vital to protect all building types against natural disasters. It is known that especially in culverts, flood and earthquake effects make culverts unusable. In post-disaster situations, the replacement of these culverts, which have become unusable, comes to the fore. However, damaged culverts are not renewed and strengthened unless they are visible. Strengthening such culverts is very important because it both prolongs the life of the roads and prevents re-flooding. Therefore, in this study, the strengthening of mild steel culverts with JFRP is emphasized. A mild steel culvert model was created with the finite element method, and modal analysis was performed, and then the same model was strengthened with JFRP and modal analysis was performed. When the obtained results were compared, the JFRP reinforcement method, which is a natural fiber, may be an option in cases that do not require much increased rigidity depending on cost and material availability.

I. Introduction

Most of the structures found in earthquake hazardous areas are subject to various destructive effects caused by seismic loads [1],[2],[3]. Buildings located in seismically active regions are under high risk of severe damages caused by harmful

* *Department of Civil Engineering, Faculty of Engineering, Ondokuz Mayıs University, Turkey, stuhta@omu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2671-6894*

With the retrofitting, mod shapes have not changed, but some reduction in translations and torsions was observed in all modes.

In the light of all these results, it is clearly seen that the stiffness of the mild steel culvert model some increases by retrofitting with JFRP. In the 1st mode, in other words, there was a decrease of 4.16 percent in the dominant period value. The maximum decrease in period values was observed in the 1st mode. It is understood that there is not much decrease in the period values as a percentage. Therefore, the increase in stiffness is not much. However, it is a positive situation in terms of retrofit that the highest stiffness increase is in the 1st mode and there is no negative change in the mode shapes. As a result of this study, for mild steel culverts, the JFRP reinforcement method, which is a natural fiber, may be an option in cases that do not require much increased rigidity depending on cost and material availability.

References

- [1] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). MIMO System Identification of Industrial Building Using N4SID with Ambient Vibration. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 6(8), 1-6.
- [2] Tuhta, S., & Günday, F. (2020). Dynamic Parameters Determination of Concrete Terrace Wall with System Identification Using ANN. *JournalNX*, 6(9), 195-202.
- [3] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). Multi Input-Multi Output System Identification of Concrete Pavement Using N4SID. *International Journal of Interdisciplinary Innovative Research Development*, 4(1), 41-47.
- [4] Tuhta, S., Abrar, O., & Günday, F. (2019). Experimental Study on Behavior of Bench-Scale Steel Structure Retrofitted with CFRP Composites under Ambient Vibration. *European Journal of Engineering Research and Science*, 4(5), 109-114.
- [5] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). Application of OMA on the Bench-Scale Aluminum Bridge Using Micro Tremor Data. *International Journal of Advance Research and Innovative Ideas in Education*, 5(5), 912-923.
- [6] KGM (Karayolları Genel Müdürlüğü). (2005a). *Karayolu Tasarım El Kitabı*, Karayolları Genel Müdürlüğü, Etüd ve Proje Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- [7] CALTRANS (California Department of Transportation). (2001). *Highway Design Manual*. California Department of Transportation.
- [8] Zhang, Y., Li, Y., Ma, H. & Yu, T. (2013). Tensile and interfacial properties of unidirectional flax/glass fiber reinforced hybrid composites. *Composites Science and Technology*, 88, 172-177.
- [9] Barreto, A. C. H., Rosa, D. S., Fachine, P. B. A. & Mazzetto, S. E. (2011). Properties of sisal fibers treated by alkali solution and their application into cardanol-based biocomposites, *Composites Part A: Applied Science and Manufacturing*, 42 (5), 492-500.
- [10] Li, X., Tabil, L. G. & Panigrahi, S. (2007). Chemical treatments of natural fiber for use in natural fiber-reinforced composites: A review, *Journal of Polymers and the Environment*, 15 (1), 25-33.

- [11] Santulli, C., Sarasini, F., Tirillò, J., Valente, T., Valente, M., Caruso, A. P., Infantino, M., Nisini, E. & Minak, G. (2013). Mechanical behaviour of jute cloth/wool felts hybrid laminates, *Materials & Design*, 50, 309-321.
- [12] Hodzic, A. & Shanks, R. (2014). *Natural fibre composites, Materials Processes and Properties*, Woodhead Publishing, 1st edition, 408 p.
- [13] Messiry, M. E. (2017). *Natural fiber textile composite engineering*, Apple Academic Press, 1st edition, ISBN 9781771885546, 360 p.
- [14] Kılıçkap, A. İ. (2018). Farklı oryantasyon açlarına sahip jüt takviyeli kompozitlerin frezelenmesinin araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Batman.
- [15] Li, X., Tabil, L. G. & Panigrahi, S. (2007). Chemical treatments of natural fiber for use in natural fiber-reinforced composites: A review, *Journal of Polymers and the Environment*, 15 (1), 25-33.
- [16] Tuhta, S., Günday, F., & Warayth, M. O. (2021). The Effect of GFRP Steel Silo on Modal Parameters Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(7), 41-46.
- [17] Tuhta, S., Günday, F., & Alihassan, A. (2020). The Effect of CFRP Reinforced Concrete Chimney on Modal Parameters Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(2), 1-6.
- [18] Sel, A., Günday, F., & Tuhta, S. (2023). Investigation of Tunnel Formwork Structure Retrofitted with JFRP by Finite Element Method. *JournalNx*, 9(1), 1-11.
- [19] Karacor, B., Mustafa Özcanli. M. (2022). Jüt/karbon elyaf takviyeli hibrit kompozitlerde farklı tip matris malzeme kullanımının mekanik karakteristiklere etkisi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*.
- [20] Tekstil, (2013). Jüt lifleri ve özellikleri. 25 Aralık 2015, <http://tekstilsayfasi.blogspot.com/tr/2013/01/jute-lifi-jut-nedir-ozellikleri.html>.
- [21] Braga, R.A. & Magalhaes Jr., P.A.A. (2015). Analysis of the mechanical and thermal properties of jute and glass fiber as reinforcement epoxy hybrid composites. *Materials Science and Engineering C*, 56, 269-273.
- [22] Chaudhary, V., Gohil, P.P. & Shaikh A.A. (2015). Development of potential composites through natural fiber reinforcement. *Journal of Scientific & Industrial Research*, 74, 93-97.
- [23] Pai, A.R. & Jagtap, R.N. (2015). Surface morphology & mechanical properties of some unique natural fiber reinforced polymer composites. *Journal of Materials and Environmental Science*, 6 (4), 902-917.
- [24] Sağır, H. O. (2016). Jüt ve keten takviyeli karma kompozitlerin mekanik özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- [25] Khan, T., Hameed Sultan, M. T. B., & Ariffin, A. H. (2018). The challenges of natural fiber in manufacturing, material selection, and technology application: A review. *Journal of Reinforced Plastics and Composites*, 37(11), 770-779.
- [26] Khan, T., Sultan, M. T. B. H., & Ariffin, A. H. (2023). The Challenges of Natural Fiber in Manufacturing, Material Selection and Technology Application. In *Green Hybrid Composite in Engineering and Non-Engineering Applications* (pp. 1-13). Singapore: Springer Nature Singapore.
- [27] Wang, H., Memon, H., AM Hassan, E., Miah, M. S., & Ali, M. A. (2019). Effect of jute fiber modification on mechanical properties of jute fiber composite. *Materials*, 12(8), 1226.
- [28] Chandekar, H., Chaudhari, V., & Waigaonkar, S. (2020). A review of jute fiber reinforced polymer composites. *Materials Today: Proceedings*, 26, 2079-2082.

- [29] Gupta, M. K., Srivastava, R. K., & Bisaria, H. (2015). Potential of jute fibre reinforced polymer composites: A review. *Int. J. Fiber Text. Res*, 5(3), 30-38.
- [30] Rezghi Maleki, H., Hamed, M., Kubouchi, M., & Arao, Y. (2019). Experimental study on drilling of jute fiber reinforced polymer composites. *Journal of Composite Materials*, 53(3), 283-295.
- [31] Yooprasertchai, E., Wiwatrojanagul, P., & Pimanmas, A. (2022). A use of natural sisal and jute fiber composites for seismic retrofitting of nonductile rectangular reinforced concrete columns. *Journal of Building Engineering*, 52, 104521.
- [32] Effiong, J. U., & Ede, A. N. (2022). Experimental Investigation on the Strengthening of Reinforced Concrete Beams Using Externally Bonded and Near-Surface Mounted Natural Fibre Reinforced Polymer Composites-A Review. *Materials*, 15(17), 5848.
- [33] Alam, M. A., Alriyami, K., Jumaat, M. Z., & Noori, K. (2015). Development of hybrid jute fibre composite plates for potential application in shear retrofitting of RC structure. *Indian Journal of Science and Technology*, 8(30), 1-6.
- [34] Kasımzade, A. A. (2018). *Fundamentals of Structural Dynamics and Applications in Earthquake Engineering*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [35] Kasımzade, A. A. (2021). *Structural Design and Analysis in the Light of Current Regulations with SAP2000 on the Basis of FEM*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [36] Kasımzade, A. A. (2018). *Finite Element Method Fundamentals and Applications in Structural Mechanics*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [37] SAP2000 (1997). *Integrated Finite Element Analysis and Design of Structures*, Computers and Structures Inc., Berkeley, California, USA.

Assessing Impact of Retrofitting with HMCFRP on Structural Behavior in Concrete Retaining Wall

Furkan Günday*

Abstract

Today, retaining walls are gaining importance with the developing transportation networks. Different solutions are made in the design of retaining walls according to the land structure and ground condition. Various retrofitting methods are used in damaged retaining walls. Especially in recent years, natural disasters in Turkey have also affected the retaining walls. There may be damage and collapse in the retaining walls during and after the disaster. It is predicted that in the event of a possible collapse in the event of a disaster, loss of life and property may also occur. After the disaster, even if the retaining walls have not collapsed, they are damaged. In this case, collapse may occur in the next disaster due to collapse or environmental vibrations. It is also known that in post-disaster situations, it is vital that the transportation network remains active in order to deliver the necessary aid to the region. For all these reasons, in this study, the HMCFRP, which is one of the retrofitting methods of concrete retaining walls, is mentioned. Thus, the effect of the HMCFRP method applied on an exemplary concrete retaining wall on modal parameters has been demonstrated. In this comparative study, it was observed that the stiffness of the concrete retaining wall model increased with the HMCFRP. As a result of this study, it is suggested to retrofitting the concrete retaining walls with the HMCFRP, taking into account the state of the wall and environmental factors.

* *Department of Civil Engineering, Faculty of Engineering, Giresun University, Turkey, furkan.gunday@giresun.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2979-9373*

Conclusion

In the mode 1, the period difference between non-retrofitted and retrofitted status was obtained as 0.006s. The effect of period retrofitting with HMCFRP as a percentage was determined as 8.00.

In the mode 2, the period difference between non-retrofitted and retrofitted status was obtained as 0.009 s. The effect of period retrofitting with HMCFRP as a percentage was determined as 12.86. When the mode shape was examined, the transformation from the torsional mode shape to the translation mode shape is observed.

In the mode 3, no significant period difference was observed between non-retrofitted and retrofitted state.

In the mode 4, no significant period difference was observed between the non-retrofitted and retrofitted state.

In the mode 5, no significant period difference was observed between the non-retrofitted and retrofitted state.

With the retrofitting, some reduction in translations and torsions was observed in all modes.

In the light of all these results, it is clearly seen that the stiffness of the concrete retaining wall model increases by retrofitting with HMCFRP. In the 1st mode, in other words, there was a decrease of 8.00 percent in the dominant period value. The maximum decrease in period values was observed in the 2nd mode and the 2nd mode shape changes from torsion to translation. This is known that this is a positive situation in terms of retrofit. As a result of this study, the concrete retaining walls can retrofit with the HMCFRP, taking into account the state of the wall and environmental factors.

References

- [1] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). MIMO System Identification of Industrial Building Using N4SID with Ambient Vibration. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 6(8), 1-6.
- [2] Tuhta, S., & Günday, F. (2020). Dynamic Parameters Determination of Concrete Terrace Wall with System Identification Using ANN. *JournalNX*, 6(9), 195-202.
- [3] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). Multi Input-Multi Output System Identification of Concrete Pavement Using N4SID. *International Journal of Interdisciplinary Innovative Research Development*, 4(1), 41-47.

- [4] Tuhta, S., Abrar, O., & Günday, F. (2019). Experimental Study on Behavior of Bench-Scale Steel Structure Retrofitted with CFRP Composites under Ambient Vibration. *European Journal of Engineering Research and Science*, 4(5), 109-114.
- [5] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). Application of OMA on the Bench-Scale Aluminum Bridge Using Micro Tremor Data. *International Journal of Advance Research and Innovative Ideas in Education*, 5(5), 912-923.
- [6] Azarafza, M., Feizi D., Mohammad R., & Azarafza, M. (2017). Computer modeling of crack propagation in concrete retaining walls: A case study. *Computers and Concrete*. 19. 509-514.
- [7] Husem, M., Cosgun, S. I. & Sesli, H. (2018). Finite element analysis of RC walls with different geometries under impact loading, *Computers and Concrete*, 21(5), 583-592.
- [8] S. Rizkalla, M. Dawood, & E.A. Sumner, (2007). Fatigue and overloading behavior of steel-concrete composite flexural member strengthened with high modulus materials. *J Compos Construct*, Volume 11, Number:6, pp:659-669.
- [9] M. Tavakkolizadeh, & H. Saadatmaneshs, (2003). Strengthening of steel-concrete composite girders using carbon fiber reinforced polymer sheets. *Journal of Structural Engineering*, Volume:129, Number:2, pp:30-40.
- [10] Makeev, A., Ghaffari, S., & Seon, G. (2019). Improving compressive strength of high modulus carbon-fiber reinforced polymeric composites through fiber hybridization. *International Journal of Engineering Science*, 142, 145-157.
- [11] Tuhta, S., & Günday, F. (2020). Analytical Modal Analysis of RC Building Retrofitted with CFRP using Finite Element Method. *International Journal of Latest Technology in Engineering, Management Applied Science*, 9(2), 78-82.
- [12] Tuhta, S., Günday, F., & Alihassan, A. (2020). The Effect of CFRP Reinforced Concrete Chimney on Modal Parameters Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(2), 1-6.
- [13] Sel, A., Günday, F., & Tuhta, S. (2023). Investigation of Tunnel Formwork Structure Retrofitted with JFRP by Finite Element Method. *JournalNx*, 9(1), 1-11.
- [14] Ghaffari, S., Seon, G., & Makeev, A. (2021). In-situ SEM based method for assessing fiber-matrix interface shear strength in CFRPs. *Materials & Design*, 197, 109242.
- [15] Ghaffari, S., Seon, G., Makeev, A. V., Iarve, E., & Mollenhauer, D. (2020). Microstructural Methods for Developing High-Performance Composite Materials. In *AIAA Scitech 2020 Forum* (p. 2109).
- [16] Banerjee, S., & Sankar, B. V. (2014). Mechanical properties of hybrid composites using finite element method based micromechanics. *Composites Part B: Engineering*, 58, 318-327.
- [17] Swolfs, Y., Gorbatikh, L., & Verpoest, I. (2014). Fibre hybridisation in polymer composites: A review. *Composites Part A: Applied Science and Manufacturing*, 67, 181-200.
- [18] Ghaffari, S., Makeev, A., Seon, G., Cole, D. P., Magagnosc, D. J., & Bhowmick, S. (2020). Understanding compressive strength improvement of high modulus carbon-fiber reinforced polymeric composites through fiber-matrix interface characterization. *Materials & Design*, 193, 108798.
- [19] Minus, M., & Kumar, S. (2005). The processing, properties, and structure of carbon fibers. *Jom*, 57, 52-58.
- [20] Qian, X., Zhi, J., Chen, L., Zhong, J., Wang, X., Zhang, Y., & Song, S. (2018). Evolution of microstructure and electrical property in the conversion of high strength carbon fiber to high modulus and ultrahigh modulus carbon fiber. *Composites Part A: Applied Science and Manufacturing*, 112, 111-118.

- [21] Qiu, B., Qiu, B., Sun, T., Zou, Q., Yuan, M., Zhou, S., ... & Liang, M. (2022). Constructing a multiscale rigid-flexible interfacial structure at the interphase by hydrogen bonding to improve the interfacial performance of high modulus carbon fiber reinforced polymer composites. *Composites Science and Technology*, 229, 109672.
- [22] Schnerch, D. A. (2005). Strengthening of steel structures with high modulus carbon fiber reinforced polymer (CFRP) materials. North Carolina State University.
- [23] Zheng, H., Zhang, W., Li, B., Zhu, J., Wang, C., Song, G., ... & Ma, L. (2022). Recent advances of interphases in carbon fiber-reinforced polymer composites: A review. *Composites Part B: Engineering*, 233, 109639.
- [24] Mhanna, H. H., Hawileh, R. A., & Abdalla, J. A. (2021). Shear behavior of RC T-beams externally strengthened with anchored high modulus carbon fiber-reinforced polymer (CFRP) laminates. *Composite Structures*, 272, 114198.
- [25] Li, Y., Xian, X. J., Choy, C. L., Guo, M., & Zhang, Z. (1999). Compressive and flexural behavior of ultra-high-modulus polyethylene fiber and carbon fiber hybrid composites. *Composites science and technology*, 59(1), 13-18.
- [26] He, B., Wang, B., Wang, Z., Qi, S., Tian, G., & Wu, D. (2020). Mechanical properties of hybrid composites reinforced by carbon fiber and high-strength and high-modulus polyimide fiber. *Polymer*, 204, 122830.
- [27] Rizkalla, S., Dawood, M., & Schnerch, D. (2008). Development of a carbon fiber reinforced polymer system for strengthening steel structures. *Composites Part A: Applied Science and Manufacturing*, 39(2), 388-397.
- [28] Dawood, M. M. R. (2005). Fundamental behavior of steel-concrete composite beams strengthened with high modulus carbon fiber reinforced polymer (CFRP) materials.
- [29] Schnerch, D., Stanford, K., Sumner, E. A., & Rizkalla, S. (2004). Strengthening steel structures and bridges with high-modulus carbon fiber-reinforced polymers resin selection and scaled monopole behavior. *Transportation Research Record*, 1892(1), 237-245.
- [30] Yoshitake, I., Hasegawa, H., & Shimose, K. (2020). Monotonic and cyclic loading tests of reinforced concrete beam strengthened with bond-improved carbon fiber reinforced polymer (CFRP) rods of ultra-high modulus. *Engineering Structures*, 206, 110175.
- [31] Nelyub, V. A. (2018). Technologies of metallization of carbon fabric and the properties of the related carbon fiber reinforced plastics. *Russian Metallurgy (Metally)*, 2018, 1199-1201.
- [32] Kasimzade, A. A. (2018). *Fundamentals of Structural Dynamics and Applications in Earthquake Engineering*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [33] Kasimzade, A. A. (2021). *Structural Design and Analysis in the Light of Current Regulations with SAP2000 on the Basis of FEM*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [34] Kasimzade, A. A. (2018). *Finite Element Method Fundamentals and Applications in Structural Mechanics*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [35] SAP2000 (1997). *Integrated Finite Element Analysis and Design of Structures*, Computers and Structures Inc., Berkeley, California, USA.

Dynamic Analysis of AFRP Wrapped Aluminum Chimney Using FEM

Anas M. S. Alihassan*

Abstract

In aluminum structures, some strengthening and repair might be requested before the service life expires. The most common of these strengthening techniques are sheathing, reinforcement with steel flats or steel plates; and in last few years, reinforcements made with fiber-reinforced polymers (FRP) have won a great momentum in the world. In composite structures the aim is based on the principle of carrying more load with lower mass. Reinforcements made with FRP materials provide advantages in terms of application speed and ease. In addition, FRP materials do not cause large volumetric increases in the reinforced steel element to which it is applied. They are generally applied as a thin layer. Therefore, they do not cause loss of space architecturally. These materials are highly resistant to external influences. Many studies and researches have shown that FRP materials can work in a good harmony with reinforced aluminum structures. In this study, an aluminum chimney structure was modeled in the SAP2000 program. First, the existing structure was analyzed. Then, 1 mm thick AFRP (Aramid Fiber Reinforced Polymer) was applied to one side of chimney walls and analysis was made. The aim of this study is to examine the effect of the AFRP material applied to the walls of aluminum chimney on the period and displacement values of the structure. As a result of the analysis and comparisons made, it was seen that the dominant period of the AFRP applied structure decreased by (23.01%) compared to the existing structure. The study showed that the AFRP material applied to aluminum chimney walls provides a significant improvement in the period value of the structure.

* *Department of Civil Engineering, Faculty of Engineering, Ondokuz Mayıs University, Turkey, muh.enes@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4009-6241*

References

- [1] Tuhta, S., Günday, F., & Alihassan, A. (2020). System Identification of Model Steel Chimney with Fuzzy Logic. *International Journal of Research and Innovation in Applied Science*, 5(1), 11-15.
- [2] Tuhta, S., Günday, F., & Alihassan, A. (2021). The Effect of CFRP Reinforced Square Stone Chimney on Modal Parameters Using Finite Element Method. Presented at the 2. International Conference on Science Technology and Educational Practices.
- [3] Tuhta, S., Günday, F., & Alihassan, A. (2020). The Effect of CFRP Reinforced Concrete Chimney on Modal Parameters Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(2), 1-6.
- [4] Tuhta, S., Abrar, O., & Günday, F. (2019). Experimental Study on Behavior of Bench-Scale Steel Structure Retrofitted with CFRP Composites under Ambient Vibration. *European Journal of Engineering Research and Science*, 4(5), 109-114.
- [5] Tuhta, S., Günday, F., & Aydin, H. (2019). Dynamic Analysis of Model Steel Structures Retrofitted with GFRP Composites under Microtremor Vibration. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 3(2), 729-733.
- [6] Bakkour, F., Tuhta, S., & Günday, F. (2022). Determination of Modal Parameters of Reinforced Concrete Box Culvert Retrofitted with GFRP Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 9(4), 1-9.
- [7] Van Den Einde, L., Zhao, L., & Seible, F. (2003). Use of FRP composites in civil structural applications. *Construction and building materials*, 17(6-7), 389-403.
- [8] GangaRao, H. V., Taly, N., & Vijay, P. V. (2006). *Reinforced concrete design with FRP composites*. CRC Press.
- [9] Zoghi, M. (Ed.). (2013). *The international handbook of FRP composites in civil engineering*. CRC Press.
- [10] Uddin, N. (Ed.). (2013). *Developments in fiber-reinforced polymer (FRP) composites for civil engineering*. Elsevier.
- [11] Noël, M. (2019). Probabilistic fatigue life modelling of FRP composites for construction. *Construction and Building Materials*, 206, 279-286.
- [12] Oliveira, D. V., Basilio, I., & Lourenço, P. B. (2010). Experimental behavior of FRP strengthened masonry arches. *Journal of Composites for Construction*, 14(3), 312-322.
- [13] Jirawattanasomkul, T., Dai, J. G., Zhang, D., Senda, M., & Ueda, T. (2014). Experimental study on shear behavior of reinforced-concrete members fully wrapped with large rupture-strain FRP composites. *Journal of Composites for Construction*, 18(3), A4013009.
- [14] Sirach, N., Smith, S. T., Yu, T., & Mostafa, A. (2021). Experimental study on the confinement of concrete cylinders with large rupture-strain FRP composites. *Journal of Composites for Construction*, 25(4), 04021026.
- [15] Cheng, S., Feng, P., Li, Z., & Du, J. (2019). Mechanical behavior of cylindrical GFRP chimney liners subjected to axial tension. *Composites Part B: Engineering*, 177, 107411.
- [16] Cheng, S., Feng, P., Meng, X., Li, Z., & Du, J. (2020). Compression behavior of large-scaled cylindrical GFRP chimney liner segments. *Composite Structures*, 232, 111543.
- [17] Chastre, C., Faria, P., Neves, J., Ludovico-Marques, M., Biscaia, H., & Nunes, L. (2023). Innovative Durability Tests on Construction Materials. In *Advances on Testing and Experimentation in Civil Engineering: Materials, Structures and Buildings* (pp. 53-73). Cham: Springer International Publishing.

- [18] Hammoud, M. A., Tuhta, S., & Günday, F. (2022). Determination of Modal Parameters of Reinforced Concrete Tunnel Retrofitted with CFRP using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 9(4), 10-18.
- [19] Sel, A., Günday, F., & Tuhta, S. (2023). Investigation of Tunnel Formwork Structure Retrofitted with JFRP by Finite Element Method. *JournalNx*, 9(1), 1-11.
- [20] Nayak, C. B. (2021). Experimental and numerical investigation on compressive and flexural behavior of structural steel tubular beams strengthened with AFRP composites. *Journal of King Saud University-Engineering Sciences*, 33(2), 88-94.
- [21] Yahyaei-Moayyed, M., & Taheri, F. (2011). Experimental and computational investigations into creep response of AFRP reinforced timber beams. *Composite structures*, 93(2), 616-628.
- [22] Kong, X., Qi, X., Gu, Y., Lawan, I. A., & Qu, Y. (2018). Numerical evaluation of blast resistance of RC slab strengthened with AFRP. *Construction and Building Materials*, 178, 244-253.
- [23] Lobo, P. S., Faustino, P., Jesus, M., & Marreiros, R. (2018). Design model of concrete for circular columns confined with AFRP. *Composite Structures*, 200, 69-78.
- [24] Djerrad, A., Fan, F., Zhi, X., & Wu, Q. (2019). Experimental and FEM analysis of AFRP strengthened short and long steel tube under axial compression. *Thin-Walled Structures*, 139, 9-23.
- [25] Hong, C., Li, H., Yang, D., Li, H., Zhang, H., & Lorenzo, R. (2022). Compressive performance of AFRP reinforced laminated bamboo stub columns. *Archives of Civil and Mechanical Engineering*, 22, 1-12.
- [26] Loganathan, P., Mohanraj, R., Senthilkumar, S., & Yuvaraj, K. (2022). Mechanical performance of ETC RC beam with U-framed AFRP laminates under a static load condition. *Revista de la construcción*, 21(3), 679-691.
- [27] Akato K, Bhat G (2017) High performance fibres from aramid polymers. In: *Structure and properties of high-performance fibres*, pp 245-266.
- [28] Seyhan, E. C., Goksu, C., Uzunhasanoglu, A., & Ilki, A. (2015). Seismic behavior of substandard RC columns retrofitted with embedded aramid fiber reinforced polymer (AFRP) reinforcement. *Polymers*, 7(12), 2535-2557.
- [29] Shinozaki, H., Pandey, G. R., Mutsuyoshi, H., & Aravinthan, T. (2008). AFRP retrofitting of RC structures in Japan. In *Proceedings of the 20th Australasian Conference on the Mechanics of Structures and Materials (ACMSM20)* (pp. 411-417). Taylor & Francis (CRC Press).
- [30] Sureshkumar, A., Antu, A., Kabeer, F. H., AL, G., & PE, K. (2022). Selection of Optimum Fiber Reinforced Plastic Wrapping for Structural Columns. *Architecture, Structures and Construction*, 2(2), 247-255.
- [31] Fahmy, M. F. (2023). Advanced fiber-reinforced polymer composites to enhance seismic response of existing structures. In *Advanced Fiber-Reinforced Polymer (FRP) Composites for Structural Applications* (pp. 479-539). Woodhead Publishing.
- [32] SAP2000 (1997). *Integrated Finite Element Analysis and Design of Structures*, Computers and Structures Inc., Berkeley, California, USA.

Seismic Response Analysis of Masonry Chimney Strengthened by CFRP

Sertaç Tuhta*

Abstract

Today, the destructive effects of natural disasters and methods of protection from these effects are very popular. In the field of civil engineering, the issue of the protection of structures against natural disasters has always been on the agenda. It is a known fact that these natural disasters damage not only buildings but also historical structures. For this reason, it is vital to protect all building types against natural disasters. Especially because of their geometric designs, chimneys are adversely affected by disasters. In post-disaster situations, it comes to the fore to renovate the chimneys like other structures. However, damaged chimneys are not renewed and strengthened unless they are visible. The strengthening of such chimneys is very important because it both extends the life of the chimney and protects the masonry chimneys, which are cultural heritages. For this reason, in this study, the reinforcement of masonry chimney with CFRP was emphasized. A masonry chimney model was created with the finite element method, and modal analysis was performed, and then the same model was strengthened with CFRP and modal analysis was performed. When the obtained results were compared, it was seen that reinforcement with CFRP increased the stiffness of the masonry chimney model. In the light of all these findings, it is recommended to pay attention and strengthen masonry chimneys. The masonry chimneys can be strengthened by CFRP.

* *Department of Civil Engineering, Faculty of Engineering, Ondokuz Mayıs University, Turkey, stuhta@omu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2671-6894*

References

- [1] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). MIMO System Identification of Industrial Building Using N4SID with Ambient Vibration. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 6(8), 1-6.
- [2] Tuhta, S., & Günday, F. (2020). Dynamic Parameters Determination of Concrete Terrace Wall with System Identification Using ANN. *JournalNX*, 6(9), 195-202.
- [3] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). Multi Input-Multi Output System Identification of Concrete Pavement Using N4SID. *International Journal of Interdisciplinary Innovative Research Development*, 4(1), 41-47.
- [4] Tuhta, S., Abrar, O., & Günday, F. (2019). Experimental Study on Behavior of Bench-Scale Steel Structure Retrofitted with CFRP Composites under Ambient Vibration. *European Journal of Engineering Research and Science*, 4(5), 109-114.
- [5] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). Application of OMA on the Bench-Scale Aluminum Bridge Using Micro Tremor Data. *International Journal of Advance Research and Innovative Ideas in Education*, 5(5), 912-923.
- [6] Şengün, İ. (2010). *Betonarme sanayi bacalarının bilgisayar destekli tasarımı* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- [7] Geier, N., Davim, J. P., & Szalay, T. (2019). Advanced cutting tools and technologies for drilling carbon fibre reinforced polymer (CFRP) composites: A review. *Composites Part A: Applied Science and Manufacturing*, 125, 105552.
- [8] Chen, W. C. (1997). Some experimental investigations in the drilling of carbon fiber-reinforced plastic (CFRP) composite laminates. *International Journal of Machine Tools and Manufacture*, 37(8), 1097-1108.
- [9] Davim, J. P., & Reis, P. (2003). Study of delamination in drilling carbon fiber reinforced plastics (CFRP) using design experiments. *Composite structures*, 59(4), 481-487.
- [10] Perner, M., Algermissen, S., Keimer, R., & Monner, H. P. (2016). Avoiding defects in manufacturing processes: A review for automated CFRP production. *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*, 38, 82-92.
- [11] Pantelelis, N., & Bistekos, E. (2010, May). Process monitoring and control for the production of CFRP components. In *Proceedings of the SAMPE-10 Conference*, Seattle, WA, USA (pp. 17-20).
- [12] Berger, D., Brabandt, D., Bakir, C., Hornung, T., Lanza, G., Summa, J., & Stommel, M. (2017). Effects of defects in series production of hybrid CFRP lightweight components-detection and evaluation of quality critical characteristics. *Measurement*, 95, 389-394.
- [13] Liu, L., Jia, C., He, J., Zhao, F., Fan, D., Xing, L., & Huang, Y. (2015). Interfacial characterization, control and modification of carbon fiber reinforced polymer composites. *Composites Science and Technology*, 121, 56-72.
- [14] Zheng, H., Zhang, W., Li, B., Zhu, J., Wang, C., Song, G., & Ma, L. (2022). Recent advances of interphases in carbon fiber-reinforced polymer composites: A review. *Composites Part B: Engineering*, 233, 109639.
- [15] Hammoud, M. A., Tuhta, S., & Günday, F. (2022). Determination of Modal Parameters of Reinforced Concrete Tunnel Retrofitted with CFRP using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 9(4), 10-18.
- [16] Ziada, M., Tuhta, S., Gençbay, E. H., Günday, F., & Tammam, Y. (2019). Analysis of Tunnel Form Building Retrofitted with CFRP using Finite Element Method. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 3(2), 822-826.
- [17] Tuhta, S., Günday, F., & Alihassan, A. (2020). The Effect of CFRP Reinforced Concrete Chimney on Modal Parameters Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(2), 1-6.

- [18] Tuhta, S., Abrar, O., & Günday, F. (2019). Experimental Study on Behavior of Bench-Scale Steel Structure Retrofitted with CFRP Composites under Ambient Vibration. *European Journal of Engineering Research and Science*, 4(5), 109-114.
- [19] Pallarés, F. J., Ivorra, S., Pallarés, L., & Adam, J. M. (2011). State of the art of industrial masonry chimneys: A review from construction to strengthening. *Construction and building materials*, 25(12), 4351-4361.
- [20] Lourenço, P. B. (2006). Recommendations for restoration of ancient buildings and the survival of a masonry chimney. *Construction and Building Materials*, 20(4), 239-251.
- [21] Minghini, F., Milani, G., & Tralli, A. (2014). Seismic risk assessment of a 50 m high masonry chimney using advanced analysis techniques. *Engineering Structures*, 69, 255-270.
- [22] Pallarés, F. J., Agüero, A., & Martín, M. (2006). Seismic behaviour of industrial masonry chimneys. *International Journal of Solids and Structures*, 43(7-8), 2076-2090.
- [23] Pallarés, F. J., Ivorra, S., Pallarés, L., & Adam, J. M. (2009). Seismic assessment of a CFRP-strengthened masonry chimney. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Structures and Buildings*, 162(5), 291-299.
- [24] Bru, D., Ivorra, S., & Baeza, F. J. (2017). Seismic behavior of a masonry chimney retrofitted with composite materials: a preliminary approach.
- [25] Ivorra, S., Baeza, F. J., Bru, D., & Varona, F. B. (2015). Seismic behavior of a masonry chimney with severe cracking condition: Preliminary study. *Key Engineering Materials*, 628, 117-122.
- [26] López-Patiño, G., Adam, J. M., Gimeno, P. V., & Milani, G. (2017). Causes of damage to industrial brick masonry chimneys. *Engineering Failure Analysis*, 74, 188-201.
- [27] Kobatake, Y. (1998). A seismic retrofitting method for existing reinforced concrete structures using CFRP. *Advanced Composite Materials*, 7(1), 1-22.
- [28] Ballinger, C., Maeda, T., & Hoshijima, T. (1993). Strengthening of reinforced concrete chimneys, columns and beams with carbon fiber reinforced plastics. *Special Publication*, 138, 233-248.
- [29] Karaca, Z., Türkeli, E., Günaydın, M., & Adanur, S. (2015). Dynamic responses of industrial reinforced concrete chimneys strengthened with fiber reinforced polymers. *The Structural Design of Tall and Special Buildings*, 24(3), 228-241.
- [30] Dizhur, D., Ingham, J., & Giaretton, M. (2016, June). Shake table testing of retrofitted clay brick masonry chimneys. In *16th International Brick and Block Masonry Conference* (pp. 27-29). Taylor & Francis.
- [31] Kasımcı, A. A. (2018). *Fundamentals of Structural Dynamics and Applications in Earthquake Engineering*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [32] Kasımcı, A. A. (2021). *Structural Design and Analysis in the Light of Current Regulations with SAP2000 on the Basis of FEM*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [33] Kasımcı, A. A. (2018). *Finite Element Method Fundamentals and Applications in Structural Mechanics*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [34] SAP2000 (1997). *Integrated Finite Element Analysis and Design of Structures*, Computers and Structures Inc., Berkeley, California, USA.

Modal Analysis of GFRP Lined Steel Mine Shaft with Finite Element Method

Furkan Günday*

Abstract

From past to present, devastating disasters have been encountered in various regions of the world. Among these devastating disasters, devastating earthquakes take their place. It is known that seismic performance losses are experienced in various building types and building elements together with the earthquake effect. Various strengthening methods are available for such structures and structural elements to regain their old seismic performance. Appropriate strengthening techniques should be applied according to the building type, damage and local conditions. Shafts, which are an important part of mines, are likely to be damaged by vibrations due to their design and geometry. In this case, shafts lose their rigidity to a great extent. Under the influence of the next forced and environmental vibrations, their collapse is inevitable. For this reason, in this study, the technique of strengthening steel mine shafts with GFRP is emphasized. A model steel mine shaft model was created with the finite element method and modal analysis was performed, then the modal analysis was performed by strengthening the same model with GFRP. When the obtained results were compared, it was seen that strengthening with GFRP significantly increased the stiffness of the steel mine shaft. In the light of all these findings, steel mine shafts can be strengthened with GFRP.

I. Introduction

Most of the structures found in earthquake hazardous areas are subject to various destructive effects caused by seismic loads [1],[2],[3]. Buildings located in

* *Department of Civil Engineering, Faculty of Engineering, Giresun University, Turkey, furkan.gunday@giresun.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2979-9373*

In the mode 5, the period difference between non-retrofitted and retrofitted status was obtained as 0.007 s. The effect of period retrofitting with GFRP as a percentage was determined as 18.42.

When both models are examined, no major changes were observed in the mode shapes. When the mode shapes are examined in general, translations are seen in the 2nd and 4th mode shapes in both models. Torsions dominate in the 1st, 3rd and 5th mode shapes. With the retrofitting, some reduction in translation and torsion was observed.

As a result of this study, it is clearly seen that the stiffness of the steel mine shaft model increases by retrofitting with GFRP. In general, retrofit with GFRP, a period reduction of between 9.62- 18.42 percent was observed in the first 5 modes. In the 1st mode, in other words, there was a decrease of 10.00 percent in the dominant period value. The maximum decrease in period values was observed in the 5th mode. Although the maximum period decrease in percentage is not in the 1st mode, it is seen that the maximum period decrease in seconds is in the 1st mode. This is known that this is a positive situation in terms of retrofit. In the light of all these results, the steel mine shafts can retrofit with the GFRP, taking into account the state of the steel mine shaft and environmental factors.

References

- [1] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). MIMO System Identification of Industrial Building Using N4SID with Ambient Vibration. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 6(8), 1-6.
- [2] Tuhta, S., & Günday, F. (2020). Dynamic Parameters Determination of Concrete Terrace Wall with System Identification Using ANN. *JournalNX*, 6(9), 195-202.
- [3] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). Multi Input-Multi Output System Identification of Concrete Pavement Using N4SID. *International Journal of Interdisciplinary Innovative Research Development*, 4(1), 41-47.
- [4] Tuhta, S., Abrar, O., & Günday, F. (2019). Experimental Study on Behavior of Bench-Scale Steel Structure Retrofitted with CFRP Composites under Ambient Vibration. *European Journal of Engineering Research and Science*, 4(5), 109-114.
- [5] Tuhta, S., & Günday, F. (2019). Application of OMA on the Bench-Scale Aluminum Bridge Using Micro Tremor Data. *International Journal of Advance Research and Innovative Ideas in Education*, 5(5), 912-923.
- [6] Ünalın, M. (2012). Maden Kuyusu Asansörü Tasarımı (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- [7] Tekin, E. (1978). Madencilik ölçmelerinde kuyu cidarlarındaki deformasyonların saptanması ve bazı öneriler (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- [8] Çeri, M. (2020). Dairesel enkesitli şaftlara gelen yanıl toprak basınçlarının sayısal analizlerle incelenmesi (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

- [9] Rajak, D. K., Pagar, D. D., Menezes, P. L., & Linul, E. (2019). Fiber-reinforced polymer composites: Manufacturing, properties, and applications. *Polymers*, 11(10), 1667.
- [10] Halliwell, S.M. & Reynolds, T. (2004). *Effective Use of Fibre Reinforced Polymer Materials in Construction*, BRE Centre for Composites in Construction, London.
- [11] İlhan, R., & Feyzullahoğlu, E. (2019). Cam elyaf takviyeli polyeester (CTP) kompozit malzemelerde kullanılan doğal elyaflar ve dolgu maddeleri. *El-Cezeri*, 6(2), 355-381.
- [12] Tuhta, S., Günday, F., & Alihassan, A. (2020). The Effect of CFRP Reinforced Concrete Chimney on Modal Parameters Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(2), 1-6.
- [13] Sel, A., Günday, F., & Tuhta, S. (2023). Investigation of Tunnel Formwork Structure Retrofitted with JFRP by Finite Element Method. *JournalNx*, 9(1), 1-11.
- [14] Bakkour, F., Tuhta, S., & Günday, F. (2022). Determination of Modal Parameters of Reinforced Concrete Box Culvert Retrofitted with GFRP Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 9(4), 1-9.
- [15] Tuhta, S., Günday, F., & Warayth, M. O. (2021). The Effect of GFRP Steel Silo on Modal Parameters Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(7), 41-46.
- [16] Banerjee, S., & Sankar, B. V. (2014). Mechanical properties of hybrid composites using finite element method based micromechanics. *Composites Part B: Engineering*, 58, 318-327.
- [17] Swolfs, Y., Gorbatikh, L., & Verpoest, I. (2014). Fibre hybridisation in polymer composites: A review. *Composites Part A: Applied Science and Manufacturing*, 67, 181-200.
- [18] Karataş, M. A., & Gökkaya, H. (2018). A review on machinability of carbon fiber reinforced polymer (CFRP) and glass fiber reinforced polymer (GFRP) composite materials. *Defence Technology*, 14(4), 318-326.
- [19] Nugraha, A. D., Nuryanta, M. I., Sean, L., Budiman, K., Kusni, M., & Muflikhun, M. A. (2022). Recent Progress on Natural Fibers Mixed with CFRP and GFRP: Properties, Characteristics, and Failure Behaviour. *Polymers*, 14(23), 5138.
- [20] Gemi, L., Madenci, E., & Özkılıç, Y. O. (2021). Experimental, analytical and numerical investigation of pultruded GFRP composite beams infilled with hybrid FRP reinforced concrete. *Engineering Structures*, 244, 112790.
- [21] Dutta, B., Kumari, A., & Nayak, A. N. (2022, December). Shear behaviour of RC deep beams retrofitted with externally bonded GFRP fabrics: Experimental and numerical study. In *Structures* (Vol. 46, pp. 1-16). Elsevier.
- [22] Wei, M., Sun, L., & Zhu, J. (2020). Effects of parameters controlling the impact resistance behavior of the GFRP fabric impregnated with a shear thickening fluid. *Materials & Design*, 196, 109078.
- [23] Kumari, A., & Nayak, A. N. (2021). Behaviour of RC Deep Beams Strengthened with Externally Bonded GFRP Fabrics: An Experimental Study. In *Recent Developments in Sustainable Infrastructure: Select Proceedings of ICRDSI 2019* (pp. 279-289). Springer Singapore.
- [24] Mhanna, H. H., Hawileh, R. A., & Abdalla, J. A. (2021). Shear behavior of RC T-beams externally strengthened with anchored high modulus carbon fiber-reinforced polymer (CFRP) laminates. *Composite Structures*, 272, 114198.
- [25] O'Callaghan, R. B., Lacroix, D., & Kim, K. E. (2022). Experimental investigation of the compressive behaviour of GFRP wrapped spruce-pine-fir square timber columns. *Engineering Structures*, 252, 113618.
- [26] Boru, E., Aydın, E., & Sadid, M. S. (2023). Investigation of Bending Behaviors of GFRP-Strengthened Steel RHS Profiles with Experimental and Numerical Models. *Buildings*, 13(5), 1216.

- [27] Özkılıç, Y. O., Gemi, L., Madenci, E., & Aksoylu, C. (2022). Effects of stirrup spacing on shear performance of hybrid composite beams produced by pultruded GFRP profile infilled with reinforced concrete. *Archives of Civil and Mechanical Engineering*, 23(1), 36.
- [28] Boru, E. (2023, October). Torsional strengthening of steel I beams with different GFRP configurations. In *Structures* (Vol. 56, p. 104859). Elsevier.
- [29] Tang, Y., Fang, S., Chen, J., Ma, L., Li, L., & Wu, X. (2020). Axial compression behavior of recycled-aggregate-concrete-filled GFRP-steel composite tube columns. *Engineering Structures*, 216, 110676.
- [30] AlHamaydeh, M., & Amin, F. M. (2021). Strength curve data for slender geopolymer concrete columns with GFRP, steel and hybrid reinforcement. *Data in Brief*, 39, 107589.
- [31] Mortier, H., & Peerdeman, B. (2020). Shaft Design for the Rijnlandroute Bored Tunnel. *Structural Engineering International*, 30(4), 468-474.
- [32] KasıMZade, A. A. (2018). *Fundamentals of Structural Dynamics and Applications in Earthquake Engineering*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [33] KasıMZade, A. A. (2021). *Structural Design and Analysis in the Light of Current Regulations with SAP2000 on the Basis of FEM*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [34] KasıMZade, A. A. (2018). *Finite Element Method Fundamentals and Applications in Structural Mechanics*, Nobel Academic Publishing, Ankara, Turkey.
- [35] SAP2000 (1997). *Integrated Finite Element Analysis and Design of Structures*, Computers and Structures Inc., Berkeley, California, USA.

Comparative Dynamic Analysis of Aluminum Silo Strengthened with BFRP Using Finite Element Method

Mustafa Omar Warayth*

Abstract

In aluminum structures, some strengthening and repair might be requested before the service life expires. The most common of these strengthening techniques are sheathing, reinforcement with steel flats or steel plates. And in last few years, reinforcements made with fiber-reinforced polymers (FRP) have won a great momentum in the world. In composite structures the aim is based on the principle of carrying more loads with lower mass. Reinforcements made with FRP materials provide advantages in terms of application speed and ease. In addition, FRP materials do not cause large volumetric increases in the reinforced element to which it is applied. They are generally applied as a thin layer. Therefore, they do not cause loss of space architecturally. These materials are highly resistant to external influences. Many studies and researches have shown that FRP materials can work in a good harmony with reinforced aluminum structures. The aim of this study is to examine the effect of the BFRP (Basalt Fiber Reinforced Polymer) material applied to the walls of aluminum silo on the frequencies and mode shapes of the structure. In this study, an aluminum silo structure was modeled in the SAP2000 program. First, the existing structure was analyzed. Then, 2 mm thick BFRP was applied to one side (outer surface) of silo walls and analysis was made. As a result of the analysis and comparisons made, it was seen that the dominant frequency of the BFRP applied structure increased by (47.49%) compared to the existing structure. The study showed that the BFRP material applied to aluminum silo walls provides a significant improvement in the frequencies value of the structure.

* *Department of Civil Engineering, Faculty of Engineering, Ondokuz Mayıs University, Turkey, mustafaorit@yahoo.com, Orcid: 0000-0003-4355-9595*

In the 5. Mode, the frequency difference between non-retrofitted and retrofitted status was obtained as -3.43 cyc/sec. The effect of frequency retrofitting with BFRP as a percentage was determined as 16.99%.

When the mode shapes are examined, only the mode shape has changed from torsion to translation with the retrofitting in the 5th mode.

As a result of this study, it is clearly seen that the rigidity of the silo structure increases by retrofitting the model aluminum silo with BFRP. In the 1st mode, in other words, there is an increase of 47.49 percent in the dominant frequency value. In addition, in the 1st mode, the mode shape did not change in both cases and the translation mode shape was seen. It is known that all these situations are quite positive in terms of retrofit. It has been observed that the displacements observed in the mode shapes in the silo structure reinforced with BFRP are more balanced. From this situation, it is understood that basalt fiber reinforced polymer plays a role in evenly distributing the loads acting on the walls.

In the light of all this obtaining information, it is recommended to use basalt fiber reinforced polymer for retrofitting of aluminum silos.

References

- [1] Tuhta, S., Günday, F., & Warayth, M. O. (2021). The Effect of GFRP Steel Silo on Modal Parameters Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(7), 41-46.
- [2] Tuhta, S., Günday, F., & Alihassan, A. (2021). The Effect of CFRP Reinforced Square Stone Chimney on Modal Parameters Using Finite Element Method. Presented at the 2. International Conference on Science Technology and Educational Practices.
- [3] Tuhta, S., Günday, F., & Alihassan, A. (2020). The Effect of CFRP Reinforced Concrete Chimney on Modal Parameters Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(2), 1-6.
- [4] Tuhta, S., Abrar, O., & Günday, F. (2019). Experimental Study on Behavior of Bench-Scale Steel Structure Retrofitted with CFRP Composites under Ambient Vibration. *European Journal of Engineering Research and Science*, 4(5), 109-114.
- [5] Tuhta, S., Günday, F., & Aydin, H. (2019). Dynamic Analysis of Model Steel Structures Retrofitted with GFRP Composites under Microtremor Vibration. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 3(2), 729-733.
- [6] Bakkour, F., Tuhta, S., & Günday, F. (2022). Determination of Modal Parameters of Reinforced Concrete Box Culvert Retrofitted with GFRP Using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 9(4), 1-9.
- [7] Van Den Einde, L., Zhao, L., & Seible, F. (2003). Use of FRP composites in civil structural applications. *Construction and building materials*, 17(6-7), 389-403.
- [8] GangaRao, H. V., Taly, N., & Vijay, P. V. (2006). *Reinforced concrete design with FRP composites*. CRC Press.

- [9] Zoghi, M. (Ed.). (2013). *The international handbook of FRP composites in civil engineering*. CRC Press.
- [10] Uddin, N. (Ed.). (2013). *Developments in fiber-reinforced polymer (FRP) composites for civil engineering*. Elsevier.
- [11] Noël, M. (2019). Probabilistic fatigue life modelling of FRP composites for construction. *Construction and Building Materials*, 206, 279-286.
- [12] Oliveira, D. V., Basilio, I., & Lourenço, P. B. (2010). Experimental behavior of FRP strengthened masonry arches. *Journal of Composites for Construction*, 14(3), 312-322.
- [13] Jirawattanasomkul, T., Dai, J. G., Zhang, D., Senda, M., & Ueda, T. (2014). Experimental study on shear behavior of reinforced-concrete members fully wrapped with large rupture-strain FRP composites. *Journal of Composites for Construction*, 18(3), A4013009.
- [14] Sirach, N., Smith, S. T., Yu, T., & Mostafa, A. (2021). Experimental study on the confinement of concrete cylinders with large rupture-strain FRP composites. *Journal of Composites for Construction*, 25(4), 04021026.
- [15] Cheng, S., Feng, P., Li, Z., & Du, J. (2019). Mechanical behavior of cylindrical GFRP chimney liners subjected to axial tension. *Composites Part B: Engineering*, 177, 107411.
- [16] Cheng, S., Feng, P., Meng, X., Li, Z., & Du, J. (2020). Compression behavior of large-scaled cylindrical GFRP chimney liner segments. *Composite Structures*, 232, 111543.
- [17] Chastre, C., Faria, P., Neves, J., Ludovico-Marques, M., Biscaia, H., & Nunes, L. (2023). Innovative Durability Tests on Construction Materials. In *Advances on Testing and Experimentation in Civil Engineering: Materials, Structures and Buildings* (pp. 53-73). Cham: Springer International Publishing.
- [18] Hammoud, M. A., Tuhta, S., & Günday, F. (2022). Determination of Modal Parameters of Reinforced Concrete Tunnel Retrofitted with CFRP using Finite Element Method. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 9(4), 10-18.
- [19] Sel, A., Günday, F., & Tuhta, S. (2023). Investigation of Tunnel Formwork Structure Retrofitted with JFRP by Finite Element Method. *JournalNx*, 9(1), 1-11.
- [20] Nayak, C. B. (2021). Experimental and numerical investigation on compressive and flexural behavior of structural steel tubular beams strengthened with AFRP composites. *Journal of King Saud University-Engineering Sciences*, 33(2), 88-94.
- [21] Li, S., Guo, S., Yao, Y., Jin, Z., Shi, C., & Zhu, D. (2021). The effects of aging in seawater and SWSSC and strain rate on the tensile performance of GFRP/BFRP composites: A critical review. *Construction and Building Materials*, 282, 122534.
- [22] Li, Y. L., Zhao, X. L., Singh, R. R., & Al-Saadi, S. (2016). Tests on seawater and sea sand concrete-filled CFRP, BFRP and stainless steel tubular stub columns. *Thin-Walled Structures*, 108, 163-184.
- [23] Zhou, D., Lei, Z., & Wang, J. (2013). In-plane behavior of seismically damaged masonry walls repaired with external BFRP. *Composite Structures*, 102, 9-19.
- [24] Shen, D., Li, M., Liu, C., Kang, J., Li, C., & Yang, J. (2021). Seismic performance of corroded reinforced concrete beam-column joints repaired with BFRP sheets. *Construction and Building Materials*, 307, 124731.
- [25] Jayasuriya, S., Bastani, A., Kenno, S., Bolisetti, T., & Das, S. (2018). Rehabilitation of corroded steel beams using BFRP fabric. In *Structures*, 15, 152-161.
- [26] Wdowiak-Postulak, A., & Świt, G. (2021). Behavior of glulam beams strengthened in bending with BFRP fabrics. *Civil and Environmental Engineering Reports*, 31(2), 1-14.
- [27] Madotto, R., Van Engelen, N. C., Das, S., Russo, G., & Pauletta, M. (2021). Shear and flexural strengthening of RC beams using BFRP fabrics. *Engineering Structures*, 229, 111606.

- [28] Fiore, V., Alagna, F., Di Bella, G., & Valenza, A. (2013). On the mechanical behavior of BFRP to aluminum AA6086 mixed joints. *Composites Part B: Engineering*, 48, 79-87.
- [29] Wang, S., Wang, S., Li, G., & Cui, J. (2021). Dynamic response and fracture analysis of basalt fiber reinforced plastics and aluminum alloys adhesive joints. *Composite Structures*, 268, 114013.
- [30] Aakkula, J., & Saarela, O. (2014). An experimental study on the fatigue performance of CFRP and BFRP repaired aluminium plates. *Composite Structures*, 118, 589-599.
- [31] Acar, V., Cakir, F., Alyamaç, E., & Seydibeyoğlu, M. Ö. (2017). Basalt fibers. In *Fiber technology for fiber-reinforced composites* (pp. 169-185). Woodhead Publishing.
- [32] SAP2000 (1997). *Integrated Finite Element Analysis and Design of Structures*, Computers and Structures Inc., Berkeley, California, USA.

ASTRO MÜZİKOLOJİ

Semih Okcu

ASTRO MÜZİKOLOJİ

Semih Okcu

Yayın No.: 1813
ISBN: 978-625-398-931-6
E-ISBN: 978-625-398-932-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Editör: Özgür Sadık Karataş -ozgursadik.karatas@atauni.edu.tr

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Çelikkaya -seda@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Okcu, Semih.

Astro Müzikoloji / Semih Okcu

1. Basım, VIII + 192 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-398-931-6

E-ISBN: 978-625-398-932-3

1. Astroloji 2. Müzikoloji 3. Psikoloji 4. Felsefe 5. Ezoterizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	v
GİRİŞ.....	1
ASTRONOMİ/ASTROLOJİ/KOZMOLOJİ	10
MÜZİKOLOJİ.....	16
BATI FİLOZOFLARINDA ASTRONOMİ/ASTROLOJİ/KOZMOLOJİ VE MÜZİK UNSURLARI	25
Pisagor	25
Platon.....	27
Aristo	31
Ptolemy (Batlamyus).....	33
Kopernik.....	34
Tycho Brahe	36
Kepler.....	38
Galileo Galilei	41
G. I. Gurdjieff	43
İSLÂM FİLOZOF VE ÂLİMLERİNDE ASTRONOMİ/ASTROLOJİ/ KOZMOLOJİ VE MÜZİK UNSURLARI	51
Ebû Ya'kûb b. İshâk el-Kindî'	55
Fârâbî.....	59
İhvân-ı Safâ	65
İbn Sînâ	71
Fahreddin er-Râzî.....	75
Muhyiddin İbnü'l-Arabî.....	78
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî	84
Erzurumlu İbrahim Hakkı	90
İSLÂM MÜZİK ÂLİMLERİNDE ASTROLOJİ VE MÜZİK UNSURLARI	98
Safiyüddin el-Urmevî.....	98

Abdülkâdir-i Merâgî	101
Amasyalı Ahmedoğlu Şükrullah	103
Yusuf Kırşehirî	105
Hızır bin Abdullah.....	108
Bedr-i Dilşâd.....	113
Lâdikli Mehmed Çelebi	116
Seydî	119
Cafer Efendi	122
Şuûrî Hasan Efendi.....	124
Buhûrîzâde Mustafa İtrî	128
Akoyalızâde Hâtem Efendi	129
Gevrekzâde Hasan Efendi	132
Nâyî Mustafa Kevserî	134
Kemânî Hızır Ağa	138
Hâşim Bey	140
Hüseyin Sadeddin Arel.....	145
BESTEKÂRLAR VE MÜZİSYENLER İÇİN ASTROLOJİ.....	148
Burçlara uygun meslekler	148
Mûsikî’de Duygu Unsuru ve Makamlara Göre Uygun Burçlar	154
SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA.....	167
YAZAR HAKKINDA.....	177
DİZİN	179

KAYNAKÇA

- Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Efendi. (2007). Amasya tarihi, Mesud Aydın ve Güler Aydın, *Amasya Belediyesi Külliyesi* içinde, Cilt II, s. 60-61.
- Acar, R. (2009). Avicenne, Refutation De L'astrologie, *Sakarya üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi*, 19, 203-205.
- Açık, K. (2014). Akovalızâde hâtem efendi ve el-manzûme fi'l-ahlâk adlı eseri, *Şarkiyat Mecmuâsı*, 25(2), 1-21.
- Adams, L. O.(2003). Sumerian harps from ur, *The american harp journal*, 19(2), 13.
- Adler, G. (2020). Umfang, Methode und Ziele der Mussikwissenschaft, *Vierteljahrsschrift für musikwissenschaft*, MV-Musik Press.
- Ahmet Eflâkî. (1989). *Ariflerin menkabeleri c. 1.*, (T. Yazıcı, çev.), Milli Eğitim Basımevi.
- Ak, A. Ş. (1997). *Müzikle tedavi*, Özel Eğitim Basım Yayın.
- Akan, N. (2012). *Platon'da müzik*, Bağlam Yayınları.
- Akbay, F. (2020). *Türk müziğinde besteden güfteye gitme yolunda prozodi*, İnkılâp Kitabevi.
- Akçay, Ş. Ö. (2021). *Nöromüzikolojide araştırma yöntem ve teknikleri*, Nobel Yayınları.
- Ali bin Zeyd el-Beyhakî (1946). *Târîhu hükemâ 'îl-İslâm*, (Muhammed Kürd Ali, neş.), Şam
- Alper, Ö. M. (1999). İbn Sînâ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 20, s. 319.
- Anar, S. (2022). *Bir müzisyenin arayışı*, Everest Yayınları.
- Arel, H. S. (1949). Müsîkî ve münecimlik, *Müsîkî Mecmuâsı* içinde, Sayı 22, s. 3.
- Arel, H. S. (1951), "Makamlardaki Duygu Unsuru I-Batı Müsîkisinde", *Müsîkî Mecmuâsı* içinde, Sayı: 46, 3-4.
- Arel, H. S. (1952), "Makamlardaki Duygu Unsuru III-Türk Müsîkisinde", *Müsîkî Mecmuâsı* içinde, Sayı: 49, 3-5.
- Arısoy, M. (1988). *Seydi'nin El-Matlâ Adlı eseri üzerine bir çalışma*, (Tez No. 5112) [Doktora Tezi Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Aristotle. (1939). On the Heavens, (Guthrie, W. K. C., tr.), in *Loeb Classical Library*, 2, 9.
- Arpad, E. (1974). Abdülkadir-i Merâgî, Milli Eğitim Basımevi, *Küçük Türk İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 1, s. 25
- Atsız, N. (1939). *Dokuz boy türkler ve osmanlı sultânları tarihi*, Aylık Kurt Yayınları.
- Aydüz, S. (2016). *Osmanlı biliminin öncüleri*, Timaş Yayınları.
- Baldan, O. (2019). Antik Sümer Medeniyetinden 21. yy. Şanlıurfa'sına Mezopotamya'da müziğin kökleri, *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi* 5(2), 58-65.
- Bayram, E. (2011). Razi'nin Tefsir-i Kebir'de Güneş Sistemi ile ilgili ayetleri yorumlaması *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 211-234.
- Brahe, T. (1999). *De Diciplinis Mathrmaticis Oratio(1574)*, *Ocult in Modern Europe: a documentary history*, (P. G Maxwell-Stuart, ed. and tr.), Macmillan.
- Bremer, J. (2006). *Plato's İon*, D & F Scott Publishing Inc.
- Buhâri, (2023, 11 Ağustos). *Bed`ül-halk; Hilkatın mebdei; Kazâ-Kader*, 1324, <https://hadis.ihya.org/buhari/fasil/48.html>
- Bulut, M. A. (2021). *Can boğazdan çıkar*, Hayat Yayınları.
- Burckhardt, T. (2022). *Muhyiddin İbni Arabi'nin mistik astrolojisi*, Verka Yayınları.
- Chustidis, T. (2009). Cosmology and cosmogony in heraclitus. *Revue de Philosophie*, 27(2), 33-61.
- Cafer Efendi. (2005). *Risâle-i Mi'mâriyye*, (A. Yüksel, haz.) Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Campion, N. (1982). An introduction to the history of astrology, *Institute for the Study of Cycles in World Affairs*, London.
- Carmine Gallo, C. (2003). *Beş yıldız, iyiden mükemmele giden yolda iletişim sırları*, (T. Er, çev), Aganta Kitap.
- Cochrane, D. (2022). *Titreşim astrolojisi*, (S. Oltulu, çev.), Astroart Astroloji Okulu Yayınları.
- Celâleddin-i Rûmî. (2012). *Mesnevi tam metin*, (A. Karaismailoğlu, çev.), Akçağ Yayınları.
- Ceyhan, A. (1994). *Bedr-i Dilşâd'ın Murad-nâme'si*, (Tez No. 15101) [Doktora Tezi Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ceyhan, A. (1997). *Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-Nâme'si*, *Millî Eğitim Basımevi*, s. 724-726
- Copernicus, (1543). *On The Revoulations of the Heavenly Spheres 1*, sc1. Independently publisher.

- Coşguner, F. ve Çakıroğlu, İ. (2016). Fahreddin er-Râzî'nin müzik risâlesi, *Current Research in Social Sciences Dergisi*, 2(1), 10-16.
- Döşer, Ö., Büyükçopur, S., Efe, B., Çakmakkaya, N., Efeoğlu, D., Kılınçkaya, K., Erasmı, İ., Keleşoğlu, A. & Çakır, B. E. (2022). *Astrolojinin gerçek değeri*, AstroArt Astroloji Okulu Yayınları.
- Çakmaklıoğlu, M. (2005). *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre dil-hakikat ilişkisi marifetin ifadesi sorunu*, (Tez No. 159688) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çağrı, M. (1999). İbrâhim Hakkı Erzurûmî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde, Cilt 21, s. 306.
- Çelik, B. B. (2001). *Hızır bin Abdullah'ın Kitâbü-l Edvâr'ı ve makamlarının incelenmesi*, (Tez No. 106598) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çevik, C. Ç. (2019). *Kepler Somnum ya da Ay Astronumisi*, Kırmızı Kedi Yayınları.
- Çetinkaya, Y. (2011). Mevlevilikte Müzik Felsefesi: Mesnevî'de Aşk, Müsiki, Ney. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 1 (2), 57-85.
- Çiçek ve Doğrusöz (2021). Hızır bin Abdullah Kitâbü-l Edvâr'ında müzik ve kozmogoni, *TurkishStudies Dergisi*, 16(4), 2123-2143.
- Diñçer Bahadır, Ş. (2016). 18. Yüzyılda Yazılmış Bir Tıp Metni: Neticetü'l-Fikriyye Fî Tedbiri Velâdeti'l-Bikriyye, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 185-194.
- Doğuş Varlı, Ö. (2022). Gastro(etno)müzikolojiye doğru-I, *Etnomüzikoloji dergisi*, 5(1), 99.
- Döşer, Ö. (2020). Dünya Astrolojisi Türkiye, Astroloji Okulu Yayınları, İstanbul.
- Durusoy, A.(2008). Örnek Çeviri Metinlerle Mantğa Giriş, İFAV Yayınları, İstanbul.
- Durusoy, A. (1999). İbn Sînâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 20. s. 331.
- Dündar, A. (2005). *Muhyiddin'i Arabî'den altın öğütler*, Kozmik Kitaplar.
- Düzenli, H. İ. (2009). *Mimar Mehmed Ağa ve dünyası: Risâle-i Mi'mâriyye üzerinden 16. ve 17. yüzyıl Osmanlı zihniyet kalıplarını ve mimarlığını anlamlandırma denemesi*, (Tez No. 244655) [Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ergan, M. S. (1988). *Zübde-i Makale İlm-i Müsiki*, Güzel Sanatlar Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı, Ankara.
- Erguner, S (2007). *Ney metodu*. Erguner Müzik Yayınları.

- Erseven, H., Öztürk, L., Atik, M. F. (2009). *Makamdan şifaya*, İş Bankası Kültür Yayınları.
- E. Çak, Ş., Beşiroğlu, Ş. (2017). *Kadın ve müzik*, Milenyum Yayınları.
- Ersoy Çak, Ş. (2019), Etnomüzikoloji disiplininin gelişim süreci ve türkiye’de yapılan çalışmalar ışığında martin stokes’un popüler müzik araştırmalarının incelenmesi, *Rast Müzikoloji Dergisi*, 7(2), 2193-2208.
- Ersoy Çak, Ş. (2018). Toplumsal cinsiyet ve müziğe dair, *Etnomüzikoloji Dergisi*, 1(1).
- Evren, S. (2023, 20 Ağustos) *Disiplinlerarası Astronomi*, [PowerPoint slides]. <https://docplayer.biz.tr/59490591-Disiplinlerarası-astronomi-serdar-evren-ge-universitesi-astronomi-ve-uzay-bilimleri-bolumu.html>
- Eflatun, (1975). *Devlet*, (S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz, çev.), Remzi Kitabevi.
- Eflatun, (2016). *Devlet*, (M. Dikmen, ed.), Karanfil Yayınları.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, (1984). *Mârifetnâme*, (M. Fuad Başar, sadeleştiren,) Kit-San.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, (2003). *Marifetname*, (Durali, Yılmaz ve H. Kılıç, sad.), Çelik Yayınevi.
- Fârâbî, (2017). *İdeal devlet*, (Ahmet Arslan, çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fârâbî. (2007). Makâle fi ma yasihhu ve mâ lâ yaşıhhu min ahkâmi’n-nücûm/ Astroloji Hakkında Doğru ya da yanlış bilgiler, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, (Mahmut Kaya. çev.), Klasik Yayınları.
- Fehd, T. (2000). İlm-i Felek, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde Cilt 22, ss. 126-129.
- Gauquelin, M. (1967). *The cosmic clocks: from astrology to a modern science*, (forward by Frank A. Brown, Jr.), Henry Regnery Company.
- Galileo, G. (2022). *Yıldızlardan gelen haber*, (K. A. Çetinalp, çev.), Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Grebene, B. (1978). *Müzikle tedavi*, Güven Kitabevi Yayınları.
- Goodman, L. E. (1992). *Avicenna*, London.
- Gökmar, G. (2016). *Müzik ve yemek*, Okyan Us.
- Gurdjieff, G. I. (2020). Gerçek dünyadan manzaralar, (Alkım Uraz, çev.), Gece Kitaplığı.
- Gurdjieff, G. I. (2021). *The struggle of magicians*, Gece Kitaplığı.
- Gutas, D. (1988). *Avicenna and the Aristotelian Tradition*, Leiden.

- Gürel, M. (2021). Anadolu edvar geleneği yaklaşımıyla makamı oluşturan temel ilke ve öğeler, hicaz perde düzeninden doğan otuz yedi makam, *İdil Dergisi*, 85,1376-1409.
- Gürpınar, M. H. (1991). Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi hayatı, Nevâ Kâr'ın Makam Olarak İncelenmesi ve Elimdeki Notası Mevcut Eserleri, (Tez No.16829) [Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güray, C. ve Tokaç, M.S. (2012). XVII. Yüzyıl Osmanlı Müzik Geleneği ve Buhurizade Mustafa İtri Efendi, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 19(75), 3.
- Güler, M. (2017), *Şu'ûrî Hasan Efendi Divânı metin-inceleme*, (Tez No.462130) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Irmak, S. (1974). 192. *Ölüm yıldönümünde Erzurumlu İbrahim Hakkı, İbrahim Hakkı ve pozitif ilimler*, (H. Çavuşoğlu vd., der.), Sermet Matbaası.
- İbn Sînâ. (1956). *eş-Şifâ' er-Riyâziyyât (3): Cevâmi'u 'ilmi'l-mûsikâ*, (Zekeriyâ Yûsuf v.dğr. Nşr.), Kahire.
- İhvân-ı Safâ (2017). *İhvân-ı Safâ Risâleleri*, (A. Durusoy, Bayram A. Çetinkaya, İ. Çalıışkan, A. Hakkı Turabi, A. Avcu, E. Uysal, Ö. Bozkurt, Elvin Aliyev, çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Jebrini, A. (1995). Fârâbî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 12, s. 162.
- Kale, G. (2009).Osmanlı Mimarlık Tarihi Yazımında Risâle-i Mimariyye, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13), 405-423.
- Kalender, R. (1982). *XV. Yüzyılda mûsikî kuramı (nazariyatı) ve Zeynü'l-Elhân fi İlmi't-Te'lif ve'l-Evzân*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Ankara Üniversitesi.
- Kantemiroğlu, D. (1976). *Kitâbu İlmi'l-Mûsikî alâ vechi'l-Hurûfât "Mûsikîyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlminin Kitabı"*, (Y. Tura, haz.), Tura Yayınları.
- Kamiloğlu, R. (2008). Amasyalı (Ahmedoğlu) Şükru'llah'ın hayatı ve eserleri, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 1(2), 103-110.
- Karaburun Doğan, D. ve Çakı, C. (2018). *Türk siyasaal hayatında propoganda müzikleri*, (Derya Karaburun Doğan ve Caner Çakı., ed.), Genel Dağıtım Akademisyen Kitabevi.
- Kaya, M. (2002). Ebû Ya'kûb b. İshâk el-Kindî', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 26, ss. 41-42).
- Keleş, A. (2021). Müziğin etkisindeki beyin: Bir saplantının bilimsel incelemesi, *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), s. 120

- Kılıç, M. E. (1999). İbnü'l-Arabî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde, Cilt 20, s. 521.
- Kılınç, U. (2019). *Mitolojinin müziği*, Karakum Yayınevi.
- Kruger, A. B. (2020). *Müzikonomi*, (E. Özler, çev.), Mundi.
- Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali (2021). *Allah ilminden Yansımalarla Kur'ân-ı Kerîm Çözümü*, (M. H. Yazır, çev.). www.ahmedhulusi.org.
- Kurbanov, B. (1999). Osmanoğlu, "Rönesans Ruhlu Bir Şahsiyet Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri (1703-1780)", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11, 31-39.
- Kutluer, (1996). *İslâm'ın klasik çağında felsefe tasavvuru*, İz Yayıncılık.
- Küçük, İ. E. (2014). Giresun yöresi halk oyunlarının etnokoreolojik yönden değerlendirilmesi, Tez No. 368294 [Yüksek Lisan Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Koç, F. (2015). Buhûrîzâde Mustafa İtrî'nin hânendeliği, bestekârlığı ve Türk müziği makamlarını kullanma tekniği, *Tarih Okulu Dergisi*, 8(239), 85-96.
- Köprülü, G. (2018). 13-15. yüzyıl Ortaçağ İslâm medeniyetinde sistemci okul ve Türk mûsikî ilmine katkıları, *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 263-276.
- Kutluğ, Y. F. (2000). *Türk mûsikisinde makamlar*, Yapı Kredi Yayınları.
- Levendoglu, Ö. (2011). Osmanlı dönemi 15. yüzyıl müzik yazmalarında makam tanımları, sınıflamaları ve bir geçiş dönemi kuramcısı: Lâdikli Mehmet Çelebi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 794-816.
- Marshall, P. (2004). *Dünya Astrolojisi*, (S. Soner., çev.), Dharma Yayınları.
- Merriam, A. (1964). *The Anthropology of music*. Northwestern University-Press
- Michael, H. H., (2009). *Dünya tarihine yön veren en etkin 100*, Neden Kitap.
- Muhammed bin Abdülkerim eş-Şehristani. (2014). Dinler ve mezhepler tarihi, (M. Tan, çev.), Kabalıcı Yayıncılık.
- Muhammed Nûr el-Arâbi. (2010). *Muhiddin'i Arabî'nin Gavsıyye Risâlesi Şerhi*, (M. Kanık, Çev.), İz Yayıncılık.
- Muhyiddin Arabî. (1992). *Fusûs ül-hikem*, (N. Gencosman, çev.), Milli Eğitim Basımevi.
- Mustan Dönmez, B. (2019). *Etnomüzikolojinin temel kavramları*, Bağlam Yayıncılık.
- Nuri, Ö. (1999). İtrî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 19, s. 220.

- Okcu, S. (2023, Haziran). Güftesi ve usûlü aynı, makamları farklı ezgilerde duygu unsuru. [Tam Metin Kitabı], *Munzur 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 5, 131-146.
- Okudan, R. (2006). *Sühreverdi maktul ve işrakiliğin dili*, Fakülte Kitapevi.
- Oter, T. (2016). *Kevserî mecmuası'nda bulunan büyük usûllü peşrevlerin transkripsiyonu ve incelenmesi*, (Tez No. 447618) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Öngören, R. (2004). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansikopedisi* içinde, Cilt 29, s. 446.
- Özcan, N. (1988). Abdülkâdir Merâgî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansikopedisi* içinde, Cilt 1, ss. 242-244.
- Özcan, N. (1997). Hâşim Bey, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansikopedisi* içinde, Cilt 16, ss. 407-408.
- Öztürk, M. (2014). Makam, Âvâze, Şûbe ve Terkib: Mûsikî Nazariyatında Pisagorcucu "Kürelerin Uyumu/Mûsikîsi" Anlayışının Temsili, *Rast Müzikoloji Dergisi*, 2(1), 1-49.
- Özalp, M. N. (2000). *Türk mûsikîsi tarihi I.*, Millî Eğitim Basımevi.
- Öztuna, Y. (1990), *Büyük Türk mûsikîsi ansiklopedisi I.*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Öztuna, Y. (1974). *Türk mûsikîsi ansiklopedisi I-II.*, Millî Eğitim Basımevi.,
- Öztürk, O. M. (2014). Makam, âvâze, şûbe ve terkib: Mûsikî nazariyatında Pisagorcucu "kürelerin uyumu/mûsikîsi" anlayışının temsili, *Rast müzikoloji dergisi* 2(1), 1-49
- Pekşen, A. (2002). *Zeynü'l-Elhân isimli eserin metin ve sözlük çalışması (Lâdikli Mehmed Çelebi)*, (Tez No. 122878) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Pirinç, A. (2020). Ahkâmü'n-nücûm (Astroloji) Eseri Bağlamında Fârâbî'nin bilimsel yöntem anlayışı, *Eskiyeini dergisi*, 41, 566.
- Plato. (2008). *Timaeus and Critias*, (Robin Waterfield, tr.), Oxford University Press.
- Plato (1981). *Republic*, (Desmond Lee, tr.), Penguin.
- Ptolemy, (2005). *Tetrabiblos*, (J.M. Ashmand, tr.), Astrology Classics broadcast
- Rozivsky, J. (2017, 07 Ağustos). The Five Keys to a Successful Google Team, <http://rework.withgoogle.com/blog/five-keys-to-a-successful-google-team/>

- Solak, A. (2018). *Dünyaya yön veren mucitler Galileo Galilei*, Lilith Yayınları. Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, (1973). *Mesnevi ve şerhi*, (A. Gölpinarlı, çev.), Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı.
- Sanal, H. (1991), Hüseyin Sadeddin Arel, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 3, ss. 352-354.
- Sayan, E. (2010). *Ulusal Müziğimiz Teknik-Analiz ve Bestecilik*. Boyut Yayıncılık.
- Sayılı, A. (1979). Turkish contributions to scientific work in Islam. *Belleten Dergisi*, 43 (172), 715 - 739.
- Sayılı, A.(2014). *İbn Sînâ, doğumunun bininci yılı armağanı*, Türk Tarih Kurumu.
- Sezikli, U. (2007). *Abdülkâdir Merâğî ve Câmîü'l-Elhân'ı*, (Tez No. 208864) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sezikli, U. (2000). "Kırşehirli Nizameddin ibn Yusuf'un Risâle-i Mûsikî Adlı Eseri, (Tez No. 10223) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Somakçı, P. (2003). Türklerde müzikle tedavi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15),131-140.
- Şanal, R. (2009). *Kuantum ve Kur'ân*, LadyBirds Yayınları.
- Şen, Ü. S. (2014). 18. Yüzyıl mutasavvıf ve şairlerinden Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın hayatı ve eserlerinde mûsikî olgusu, *Belleten Türk Tarih Kurumu*, 78 (281), 201-222
- Şirinova, Z. (2009). Ahmedoğlu Şükrullah: Tarihçi mi, Musiki Nazariyatçısı mı? *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 40, 257-267.
- Şirinova, Z. (2008). Şükrullah'ın İlmü'l-Edvâr'ı, (Tez No. 262556) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tekin, H. (1999). *Lâdikli Mehmed Çelebi ve Er-Risâletu'l Fethiyye'si*, (Tez No. 87226) [Doktora tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tektaş, T. (2019), *Bilimin öncüleri Johannes Kepler*, Parola.
- Tıraşçı, M. (2017). *Türk mûsikîsi nazariyatı tarihi*, Kayhan.
- Tırışkan, A. G. (2000). *Hâşim Bey'in Edvâr'ı*, (Tez No. 98739) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tuncel, N. (2003). *A'dan Z'ye Astroloji*, Kitsan Yayınları.
- Turabi, A. H. (1999). İbn Sînâ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde, Cilt 20, s. 336.

- Turabi, A. H. (2003). Ebû Ya'kûb b. İshâk el-Kindî'nin müzik risâlelerinde tesbit edilen terimler, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 68.
- Turabi, A. H. (2005). *Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi ve mûsikî risâlesi*, Rağbet Yayınları.
- Turabi, A. H. (Mayıs 2006). Gevrekzâde Hafız Hasan Efendi ve Müzikle Tedavi, *Bilkent Üniversitesi Uluslararası müzik kongresi*, İstanbul.
- Turabi, A. H. (2011). Hekim Şuûrî Hasan Efendi ve Ta'dilü'l-Emzice Adlı eserinde müzikle tedavi bölümü, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 153-166
- Türker, Ö. (2019). *İslamda metafizik düşünce*, Klasik Yayınları.
- Uğurlu, M. C. (1997). Hipokrat, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* içinde, Cilt 50, s. 2.
- Uslu, R. (1997). Hasan Efendi Gevrekzâde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 16, s. 316.
- Uslu, R. (2000). XV. yüzyılda yazılmış Türkçe mûsikî nazariyatı eserleri, *Tarih Dergisi*, 36, 453-465.
- Uslu, R. (2003). Lâdikli Mehmed Çelebi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 28, s. 449.
- Uslu R. (2013). Zeynü'l Elhan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 44, ss. 373-375.
- Uslu, R. (2016). Müzikoloji, Astroloji ve İtrî, *Mûsikî dergisi*, 9(10), 1-2.
- Uslu, R. (2017) Yusuf Kırşehirli Mevlevî'nin Türk müzik tarihindeki yeri: Yeni sistemcilerin kurucusu müzik teorisini, *Researcher: Social Science Studies*, 5(4), 655-679
- Uslu, R. (2020). *Ladiki Yeni Sistemci Mi? Son Sistemci Mi? Hangi Müzik Ekolüne Bağlıdır?. Sanatın Gölgesinde, Bölüm 2*, İksad Yayınevi.
- Usta, Z. (2023) İletişimsel istinsah faaliyetleri ve müstensih performansı: Nâyî Mustafa Keşerî Efendi özelinde, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 11(35), 649-710
- Uygun, M. N. (1999). *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevî ve Kitâbü'l Edvâr'ı*, Kubbealtı Yayınları.
- Uygun, M. N. (2008). Safiyüddin El-Urmevî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 35, ss. 479-480.
- Uysal, E. (2000). İhvân-ı Safâ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 22, s. 3

- Uzunçarşılı, İ. H. (1964). Osmanlı Tarihi, *Türk Tarih Kurumu* içinde, Cilt 2, s. 607.
- Varışoğlu, M. C. (2014, Ağustos 14) Hâtem, Akovalı-zâde Ahmed, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hatem-akovalizade-ahmed>
- Voelkel, J. R. (2008). *Yeni gökbilim Johannes Kepler*, (N. Özlük, çev.), Yaşamöyküsü Kitaplığı.
- Yalçın, G. (2016). *Hâşim Bey Mecmuası: 19. Yüzyıl Türk Müsikişinde: Birinci Bölüm Edvâr*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yalçın, G. (2020). *Kevserî Mecmuası- Nâyî Mustafa Kevserî'nin kaleminden 8. yüzyıl Türk müsikisi*, Gece Kitaplığı
- Yalçın, G. (2022). Bir XVIII. Yüzyıl Osmanlı/Türk Musikisi Yazılı Kaynağı: Akovalı-zâde Hâtem Efendi Edvârı, *Bilig Dergisi*, 101, 135-162.
- Yavuz, Y. Ş. (1995). er-Râzi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde, Cilt 12, ss. 89-95.
- Yank, G. (2019). *Cafer Efendi'nin Risâle-i Mimâriyye adlı eserinin bağlamsal dizin ve işlevsel sözlüğü*, (Tez No. 587604) [Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yeşil, M. (1966). Türk Musikisi İçin Bir Bibliyografya Denemesi, *Musikî Mecmuası*, 22.
- Yiğitbaş, S. (1972). *Müsikî ile tedavi*, Yelken Matbaa.
- Yûsuf, Z. (1962). *Müsika'l-Kindî*, Bağdad.
- Yücel, H. (2016). Kemânî Hızır Ağa ve Tefhîmü'l-Makâmât Fî Tevlîdî'n-Nağamât çevirisindeki perdeler, *Akademik Bakış Dergisi*, 37, 1-16.
- Yıldırım, V. (2004). *Türkiye'de müzikolojinin kurumsal tarihi ve müzikoloji-müzik bilimleri bölümlerinin ders programları*, (Tez No. 147263)[Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldız, H. (2005). Postmodernizm Nedir?, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 3.

ASYA PASİFİK'TE GÜÇ DENGESİ: ÇİN-JAPONYA İLİŞKİLERİ

Ayşen Aysun Kızıl

ASYA PASİFİK'TE GÜÇ DENGESİ: ÇİN-JAPONYA İLİŞKİLERİ

Ayşen Aysun Kızıl

Yayın No.: 1758
ISBN: 978-625-398-820-3
E-ISBN: 978-625-398-821-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kızıl, Ayşen Aysun.

Asya Pasifik'te Güç Dengesi: Çin-Japonya İlişkileri / Ayşen Aysun Kızıl

1. Basım, VIII + 210 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-820-3

E-ISBN: 978-625-398-821-0

1. Asya Pasifik 2. Güç Dengesi 3. Çin 4. Japonya 5. İttifak 6. Tehdit Kuramı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
GİRİŞ.....	1
Birinci Bölüm	
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE “GÜÇ” KAVRAMI	13
1.1. Realist Kuramın Soyut Çekirdek Kavramı “Güç”	13
1.2. Doğu’da “Güç”	28
1.2.1. Antik Çin’den Bugüne Güç Kavramı	37
1.2.2. Akamatsu’nun Uçan Kazlar Modeli (<i>Flying Geese Model</i>)/頑固携帯発展論/ Gankoo Keitai Hattenron) ve Kalkınmacı Devlet Stratejisi.....	41
1.3. Güç Dengesi ve Tehdit	48
1.3.1. “Güç Dengesi” ve Tehdit Kuramları	52
1.3.2. Tehdide Karşı Devletlerin Geliştirdiği Stratejiler	61
1.3.3. İttifak Çerçevesinde Süper Güç ve Bölgesel Güç İlişkisi	67
1.3.4. Newton’un “Güç Dengesi” Beşiği ve Hareket Yasası	70
İkinci Bölüm	
ASYA-PASİFİK’TE İTTİFAKLARIN KÖKENLERİ.....	73
2.1. Birinci Tehdit Süreci	73
2.1.1. Kadim Çin Gücünün Yükselişi ve Düşüşü	74
2.1.2. 19. Yüzyılın Büyük Güç Mücadelesi	79
2.1.3. Batı’ya Karşı Muhavemet: “Güç”	81
2.2. İttifaklara Giden Yol	84
2.2.1. Anglo-Japon İttifakı: 1894-1895 Çin-Japon Savaşı	84
2.2.2. Çin-Rusya Yakınlaşması.....	89
2.3. 19. Yüzyılda Güç Dengesindeki Değişim.....	91
2.3.1. Japonya’da Yayılmacılığın (<i>Revizyonist Güç</i>) Mantığı.....	91
2.3.2. Batı İttifakı’nın Düşüşü: 1937-1945 Çin-Japon Savaşı	94
2.4. İkinci Tehdit Sürecinde Gelgit İlişkiler (1945-1990).....	95
2.4.1. Japonya’da Askerî Güç Boşluğunun İkamesi “Yumuşak Güç”	96
2.4.2. Çoklu İşlevsel Bir Araç Olarak Japon Resmî Kalkınma Yardımları (RKY) ve Çin’deki Etkileri	98
2.4.3. Japonya’da Pasifizmden Proaktif Dış Politikaya Geçiş	101
2.5. Soğuk Savaş Sonrası Güç Dengesindeki Değişim ve Çift Yönlü Tehdit Süreci (1990’dan 2000’li Yıllara)	102

2.5.1. Çin'in Yeniden Yükselişi (Chóngxīn juéqǐ de zhōngguó 重新崛起的中國)	107
2.5.2. Çin'in "İttifak Dışı" Dış Politikası	112

Üçüncü Bölüm

İKİ KUTUPLU İTTİFAK SİSTEMİ	113
3.1. Batı'dan İthal "Dengeleme" Stratejisi ve Asimetrik İttifak İlişkileri	113
3.1.1. San Francisco Sistemi ve Pasifik (Japonya-ABD) İttifakı	117
3.1.2. Çin Bakış Açısından Pasifik İttifakı.....	120
3.1.3. Pasifik İttifakı İçerisindeki Niteliksel Değişim	122
3.2. Çin-Rus İttifakı (中苏联)	122
3.2.1. Çin-Rus İttifakı'nın (中苏联) Kaynağı.....	125
3.2.2. Çin-Sovyetler İttifakı'nda Dağılıma	130
3.2.3. Sovyet Tehdidine Karşı Japonya-Çin İlişkilerinde Yumuşama	133
3.2.4. Soğuk Savaş Sonrası Süreçten Bugüne Çin-Rus İlişkilerinin Pasifik İttifakı'na Etkileri	135
3.5. İttifak Sistemi (Güç-dengesi Beşiğinde) Çin ve Japonya	136
3.5.1. Mevcut ve Geleceğe Yönelik (Olası) Çin-Japon İttifakı.....	138
3.5.2. Çin-Japon İttifakı'nın Önündeki Engeller: Ulusal Çıkarların Çatışması	139

Dördüncü Bölüm

İTTİFAKLAR İÇERİSİNDE ÇİN.....	143
4.1. Çin Liderliğindeki Dengeleyici Girişimler	143
4.1.1. ASEAN İçerisinde Çin'in Liderlik Rolü	145
4.1.2. Kuşak Yol Girişimi (一帶一路)	153
4.2. Çin-Rus İş Birliğine Dayalı Çin Liderliğindeki Oluşumlar	156
4.2.1. Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ)	157
4.2.2. Bir Dengeleme Aracı ve Batı Karşısı Koalisyon Niteliğinde "BRICS"	163

Beşinci Bölüm

JAPONYA'NIN ÇİN'İ DENGEME STRATEJİLERİ	171
5.1. Japonya'nın ASEAN İçerisindeki Rolü	172
5.2. Hint-Pasifik İttifakı: "İnci"ye Karşı "Elmas" Stratejisi.....	178
5.2.1. Dörtlü Güvenlik İş Birliği (DÖRTLÜ).....	182
5.2.2. Serbest ve Açık Hint-Pasifik (SAHPİ)	184
5.3. Transpasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve Aşamalı İş Birliği (環太平洋パートナーシップ)	187

SONUÇ.....	191
-------------------	------------

KAYNAKÇA.....	199
----------------------	------------

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Acharya, Amitav ve Buzan, Barry, *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and Beyond Asia*, Routledge, New York, 2010.
- Armaoğlu, Fahir, ed. Zeynep Berktaş, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1789-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul, 13.bs., 2013.
- Balaam, N. David ve Dillman, Bradford, *Uluslararası Ekonomi Politîğe Giriş*, çev. Nasuh Uslu, Adres Yayınları, bs.2, Ankara, Ocak 2018.
- Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda For International Security Studies in The Post Cold-War Era*, 3. Baskı, ecpr, İngiltere, 2016.
- Buzan Barry, Weaver Ole ve de Wilde, Jaap, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner, 1998.
- Carr, H. Edward, *The Twenty Years Crises: 1919-1939*, Harper Torch Books, New York, 1939.
- Carr, H. Edward, *Yirmi Yıl Krizi: 1919-1939*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, çev. Can Cemgil, İstanbul, 1981.
- Claude Jr. R. Inis, *Power and International Relations*, Random House, New York, 1965.
- Donnelly, Jack, *Realism and International Relations*, Cambridge University Press, Güney Afrika, 2004.
- Dowding, Keith vd, *Encyclopedia of Power*, Australian National University, SAGE, Singapur, 2011.
- Fukuyama, Francis, *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yarattılması*, çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, bs.3, 2005.
- Fukuyama, Francis, *The End of History and The Last Man*, Free Press, New York, 2006.
- Gilpin, Robert, *Global Political Economy: Understanding The International Economic Order*, Princeton University, Amerika, 2001.
- Hagström, Linus, *Japan's China Policy*, The European Institute of Japanese Studies in Stockholm, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2005.
- Herrin, Judith, *Personification in the Greek World, From Antiquity to Bizantium*, London Routledge, Londra, 2017.
- Hobbes, Thomas *Leviathan*, ed. Edwin Curley, Hackett Publishing Co., Canada, 1994.
- Huntington, Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster paperbracks, New York, 2011.
- Jacques, Martin, *When China Rules the World: The End of The Western World and The Birth of A New Global Order*, Penguin Press, New York, 2009.
- JeeLoo-Liu, *An Introduction to Chinese Philosophy: From Ancient Philosophy to Chinese Buddhism*, Blackwell, Avustralya, 2006.
- Johnson, Chalmers *MITI and The Japanese Miracle, The Growth of Industrial Policy: 1925-1975*. Stanford University, Amerika, 1982.
- Jowett, Philip *China's Wars: Rousing The Dragon 1894-1949*, Osprey Publishing, Oxford, 2013.
- Kant, Immanuel, *Perpetual Peace*, çev. M. Campbell Smith, Delphi Classics, İngiltere, 2017.
- Keliher, Macabe, *The Board of Rites and the Making of Qing China*, Oakland, California: University of California Press, 2019.

- Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Vintage Books: A Division of Random House, New York, 1987.
- Kent, E. Calder, *Pacific Alliance: Reviving US-Japan Relations*, New Haven: Yale University Press, 2009.
- Keohane, Robert O. ve Nye, Joseph S., *Power and Interdependence*, Glenville, Scott Foresman, 1989.
- Keohane, Robert O. ve Nye Joseph S., *Transnational Relations and World Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1972.
- Lanteigne, Marc, *Chinese Foreign Policy: An Introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2009.
- Liska, George, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, John Hopkins University Press, Robert Rothstein, "Alliances and Small Powers", Institute of War and Peace Studies of the School of International Affairs of Columbia University, New York: Columbia University Press, 1968.
- McDougall, Derek, *Dünya Siyasetinde Asya-Pasifik*, Çev. M. Savaş Bayındır, Astana Yayınları, Ankara, 2021, s. 21.
- Mearsheimer, J. John *The Tragedy of Great Power Politics*, Chicago Üniversitesi, W. W. Norton & Company, New York, 2001.
- Miller, Alice Lyman ve Wich Richard, *Becoming Asia: Change and Continuity in Asian International Relations Since World War II*, Stanford University Press, Stanford, California, 2011.
- Milner, V. Helen ed. Moravcsik, Andrew, *Power, Interdependence and Non-State Actors in World Politics*, Princeton University Press, Amerika, 2009.
- Mingjiang, Li ve Kalyan, M. Kemburi, *China's Power and Asian Security*, Routledge, New York, 2015.
- Morgenthau, J. Hans, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf Inc., New York, 1948.
- Nagano, Takeshi, "国力とは何か—経済ナショナリズムの理論と政策 (講談社現代新書)", (Ulusal Güç Nedir? Ekonomik Milliyetçilik Kuramı ve Politikası), Kodnasha Co Ltd., Japonya, 2011.
- Niebuhr, Reinhold *Moral Man and Immoral Society*, Charles Scribner's Sons, New York, 1931.
- Nye, S. Joseph, *The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011.
- Nye, S. Joseph, *What is Power in Global Affairs: The Future of Power*, Public Affairs, New York, 2011.
- Nye, S. Jr. ve Welch, A. David, *Understanding Conflict and Cooperation: An Introduction to Theory and History*, bs.10, Pearson, Tokyo, 2017.
- Paine, S.C.M, *The Sino-Japanese War of 1984-1985: Perceptions, Power and Primacy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Palmer, R. R ve John Colton, *A History of the Modern World*, McGraw Hill Inc., Amerika, 7.bs, 1992.
- Paul, T.V Wirtz James J. ve Fortmann, Michel, *Balance of Power, Theory and Practise in the 21st Century*, Stanford Üniversitesi Yayınları, Amerika, 2004.
- Pletcher, Kenneth ed. Michael I. Levy, *The History of China: Understanding China*, Britannica Education Publications in Association with Rosen Educational Services, 2011.
- Schroder, Paul W *Alliances, 1815-1945: Weapons of Power and Tools of Management*, (Ed.) Wetzel, D., Jervis, R., Levy, J.S., Systems, Stability, and Statecraft: Essays on the International History of Modern Europe, Palgrave Macmillan, New York, 2004.

- Smith M. Jeff (Ed.), *Asia's Quest for Balance: China's Rise and Balancing in the Indo-Pacific*, Rowman & Littlefield: New York.
- Sun Tzu, *The Art of War*, ed./çev. Lionel Giles, Sublime Books, Amerika, 2017.
- Sutter, G. Robert, *China's Rise in Asia*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., İngiltere, 2005.
- Treat, Payson J., *Diplomatic Relations Between the United States and Japan*, Stanford University Press, 1938.
- Tunçoku, A. Mete, *Japonya-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, bs.2 Ankara, 2002, s. XXI.
- Walt, Stephan M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, İthaca and London, New York, 1987.
- Waltz, N. Kenneth, *Men, the State and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, New York, 2001.
- Waltz, N. Kenneth, *The Theory of International Politics*, Adison Wesley Publishing Company Inc., Filipinler, 1979.
- Wang, Hun Jeng, *The Rise of China and Chinese International Relations Scholarship*, Lexington, İngiltere, 2013.
- Wang Q. Edward ve Iggers, G. George, *Turning Points in Historiography: A Cross Cultural Perspective*, The University of Rochester Press, New York, 2002.
- Wight, Martin, Hedley Bull ve Carsten Holbraad, *Power Politics*, Royal Institute of International Affairs, New York, 2004.
- Wing-Tsit-Chan, *A Source Book in Chinese Philosophy*, Princeton, New York, 1963.
- Zhang Weiwei, *The China Wave: Rise of A Civilizational State*, Fudan University & Chinqui Institute, World Central Publishing Corporation, NJ ve Shanghai Central Publishing Co. Ltd, 2012.

Kitap Bölümleri

- Arase, David “Soft Power, hard power, Japan and the US-Japan Alliance”, ed. David Arase ve Tsuneo Akaha, *The US-Japan Alliance: Balancing soft and hard power in East Asia*, Nissan Institute, Routledge Japanese Studies Series, New York, 2010.
- Baba, Gürol, “Asya-Pasifik Bölgesi Güvenliği”, ed. Prof. Dr. Hasret Çomak, Doç. Dr. Caner Sancaktar, Doç. Dr. Sertif Demir, *Uluslararası Güvenlik, Yeni Politikalar, Stratejiler, Yaklaşımlar*, bs.1, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2016.
- Jianren, Lu; Lai To, Lee; Giang Bui, Truong ve Zhang, Yunling, *China-ASEAN: Making New Partnership*, Beijing: Social Sciences Academic Press, 2011.
- Kibaroglu, Mustafa, “Japon Dış Politikasında Güvenlik Boyutu”, ed. Prof. Dr. Mete Tunçoku, *Japon Dış Politikası: Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Li, Mingjiang, Kemburi M. Kalyan ve Hongzhou, Zang, “Growth of China's Power: capabilities, perceptions and practice”, ed. Mingjiang Li ve Kalyan M. Kemburi *China's Power and Asian Security*, Routledge, New York, 2015.
- Malik, Mohan, “The Shanghai Cooperation Organization”, ed. Sumit Ganguly, Andrew Scobell ve Joseph Chinyong Liow, *The Routledge Handbook of Asian Security Studies*, Routledge Taylor & Francis Group, 2010.
- Namsaraeva, Sayama, “Deja vu of Distrust in The Sino-Russian Borderland”, ed. Caroline Humphrey, *Trust and Mistrust in the Economies of the China-Russia Borderlands*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2018.
- Scobell, Andrew, “China's Rise: How Peaceful”, ed. Sumit Ganguly, Andrew Scobell ve Joseph Chinyong Liow, *The Routledge Handbook of Asian Security Studies*, The Routledge Taylor&Francis Group, New York, 2010.

- Skocpol, Theda “Bringing The State Back in: Strategies of Analysis in Current Research”, ed. P. Evans, D. Rueschemeyer ve T. Skocpol, *Bringing The State Back In*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.
- Tanaka, Akhikiko, *Japan's Security Policy in the 1990's*, Ed. Youchi Funabashi, Japan's International Agenda, New York University Press, New York, 1994.
- Yurdusev, A. Nuri, “Japonya'nın Avrupa Toplumuna Entegrasyonu”, ed. Prof. Dr. Mete Tunçoku, *Japon Dış Politikası: Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013.

Makaleler

- Adam P. Liff, “China and the US Alliance System”, *The China Quarterly*, SOAS Üniversitesi, Londra, Sayı 233, Mart 2018.
- Arase, David, “Non-Traditional Security in China-ASEAN Cooperation: The Institutionalization of Regional Security Cooperation and the Evolution of East Asian Regionalism.” *Asian Survey*, Cilt 50, Sayı 4, University of California Press, 2010.
- Astarita, Claudia, “China's Role in the Evolution of Southeast Asian Regional Organization”, *China Perspectives*, Cilt 3 Sayı 75, 2008.
- Athwal, Amardeep, “The United States and The Sino-Soviet Split: The Key Role of Nuclear Superiority”, *Journal of Slavic Military Studies*, Sayı 17, 2004.
- Atkinson, W. George “The Sino-Soviet Treaty of Friendship and Alliance”, *International Affairs*, Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, Cilt 23, Sayı 3, 1944.
- Bailes, Alyson J. K., Thayer A. Bradley ve Thorhallsson, Baldur, “Alliance theory and alliance ‘Shelter’: the complexities of small state alliance behaviour”, *Third World Thematics: A Two Journal*, Routledge Taylor & Francis Group, Cilt 1, Sayı 1, 2016.
- Bayram, Mürsel ve Emiroğlu, Hüseyin “Çin Tazı Uluslararası İlişkilerin Analitik Çerçevesi: Yeni Haraççılık”, *Asya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2020.
- Caldentey, Esteban Perez, “The Concept and Evolution of the Developmental State”, *International Journal of Political Economy*, Cilt 37, No 3, Sonbahar, 2008.
- Cheng, Jen-Chih, 「權力平衡理論」析論美「中」南海戰略思維學術論著從「權力平衡理論」析論美「中」南海戰略思維 (Güç Dengesi Kuramı Perspektifinden Güney Çin Denizinde Amerikan ve Çin Stratejilerinin Bir Analizi), *Prospect & Exploration* Cilt 16, Sayı 3, Aralık 2018.
- Chung, Chien-peng, “China and Japan in ASEAN Plus Multilateral Arrangements: Raining on the Other Guy's Parade”, *ASEAN Survey*, Cilt 53, Sayı 5, Eylül-Ekim 2013, University of California Press, s. 803-804.
- Cornelis Elena- Atanassova ve Sato Yoichiro, “The US-Japan Alliance Dilemma in the Asia Pacific: Changing Rationales and Scope”, *The International Spectator*, Cilt 54, Sayı 1, 2020.
- Çolakoğlu, Selçuk, “Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004.
- Debin, L., Naseer, R., ve Âmin, M., “Balance of Power and Order in International Relations”, *Berkeley Journal of Social Sciences*, Cilt 2, Sayı 4, 2012.
- Demirbaş, Çağrı Emin ve Aydın, Gülşen “Bir Örgütlenme Çerçevesi Olarak ASEAN Yolu'nun Başarısı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 10, Sayı 37, 2014.
- Dittmer, Lowell, “Asian Alliances: Chinese and Japanese Experiences Compared”, *Asian Perspective*, Cilt. 38, Sayı.2, Johns Hopkins University Press, Ocak-Mart 2004.

- Efremenko, Dimitry V., "Transformation of The Role of Shanghai Cooperation Organization in Central Eurasia and East Asia, Russian Academy of Sciences, *Pakistan Horizon*, Cilt 72, Sayı 3, Temmuz 2019, 1-12.
- Eick, V. ve South, Nigel, "Privatizing Policing in the European Marker: Some Issues for Theory, Policy, and Research", *European Sociological Review*, Cilt 10, Sayı 3, Aralık 1994.
- Colin, F. Gauld, "Newton's Cradle in Physics Education", *Science & Education*, Cilt 1, Sayı 15, 2006.
- Glosny, A. Michael, "China and the BRICS: A Real (but Limited) Partnership in a Unipolar World", *The University of Chicago Press Journals*, Cilt 42, Sayı 1, Ocak 2010.
- Kikuchi, Tsutomu "Japan's Re-balancing to Southeast Asia In Search of ASEAN-Japan Cooperation on Maritime Security", *Center for Strategic and International Studies*, 2015.
- Nam Foo, Hooi Hoi Lean ve Ruhul Salim, "The impact of China's belt and road initiative on international trade in the ASEAN Region", *North American Journal of Economics and Finance*, Sayı 54, 2020.
- Nazirul Islam Sarker, Md altab Hossin, Xiaohua Yin ve Md Kamruzzaman Sarker, *Modern Economy*, Cilt 9, Sayı 4, Nisan 2018.
- Goh, Evelyn "Contesting Hegemonic Order: China in East Asia", *Security Studies*, Taylor and Francis Group, Cilt 28, Sayı 3, 3 Haziran 2019.
- Grissler Jacop Ranglin ve Vargö, Lars "The BRI vs. FOIP: Japan's Countering of Japan's Global Ambitions", *Issue Brief*, 8 Şubat 2021.
- Gül, Murat, "Güvenlikteki Kavramsal Değişim ve Türkiye'nin Güvenlik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkiler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, Yaz 2016.
- Herz, John, "Realism and The Fragility of The International Order", Peter Stirk, *Review of The International Studies*, Cilt 31, Sayı 2, Nisan 2005.
- Hidetaka, Yoshimatsu "Political Leadership, Informality and Regional Integration in East Asia: The ASEAN Plus Three, *European Journal of East Asian Studies*, Cilt 4, Sayı 2, 2005.
- Hiro, Katsumata, "Reconstruction of Diplomatic Norms in Southeast Asia: The Case for Strict Adherence to the ASEAN Way", *Contemporary Southeast Asia*, Cilt 25, Sayı 1, Nisan 2003.
- Hosoya, Yuichi, "FOIP 2.0: The Evaluation of Japan's Free and Indo-Pacific Strategy", *Asia-Pacific Review*, Cilt 26, Sayı 1, 2019.
- Hosoya, Yuichi, "Helping the US Lead Again: Japan's Vision for a Free and Open Indo-Pacific, *Global Asia*, Cilt 16, Sayı 1, Mart 2021.
- Ikenberry, G. John "The Rise of China and The Future of The West; Can The Liberal System Survive?" *Foreign Affairs*, New York, Cilt 87, Sayı 1, Ocak Şubat 2008.
- Imawaga, Takeshi, "ASEAN-Japan Relations", Cilt 39, Sayı 1,2, *Civilizations*, 1989.
- Jaguaribe, Helio, "Economic and Political Development, A Theoretical Approach and a Brazilian Case Study", Baer Werner, *Economic Development and Cultural Change*, Chigaco, Cilt 18, Sayı 3, 1 Nisan 1970.
- Jian, He ve Lu, Wang "Maritime Security: A New Field of Cooperation for the Shanghai Cooperation Organization", *China International Studies*, Temmuz Ağustos 2018.
- Katsumata, Hiro, "What explains ASEAN's leadership in East Asian Community building?", *Pacific Affairs*, University of British Columbia, Cilt 87, Sayı 2, Haziran 2014, s. 249.
- Kelly, Andrew "The Sino-Japanese War and The Anglo-American Response", *Australian Journal of American Studies*, Cilt. 32, Sayı.2, Aralık 2013.

- Keohane O. Robert ve Nye S. Joseph, "Power and Interdependence in the Information Age", *Foreign Affairs*, Cilt 77, Sayı 5, Eylül Ekim 1998.
- Kesavan, K.V., "Japan, Vietnam and ASEAN", *Southeast Asian Affairs*, Yosuf Ishak Institute, 1985.
- Keukeleire, Stephan ve Hooijmaaijers, Bas, "The BRICS and Other Emerging Power Alliances and Multilateral Organizations in the Asia-Pacific and the Global South: Challenges for the European Union and Its' View on Multilateralism", *Journal of Common Market Studies*, 2013.
- Kim, Min-hyung, "Theorizing Asean Integration", *ASEAN Perspective*, Cilt 35, Sayı 3, Temmuz-Eylül 2013.
- Kocamaz, Ü. Sinem, "The Rise of New Powers in World Politics: Russia, China and the Shanghai Cooperation Organization", *Uluslararası ilişkiler*, Cilt 16, Sayı 61, 2019.
- Koga, Kei, "The Concept of Hedging Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift", *International Studies Review*, Sayı 20, s.633-634.
- Korhonen, Pekka, "The Theory of Fying Geese Pattern of Development and Interpretations", *Journal of Peace Research*, Cilt 31, Sayı 1, Şubat 1994.
- Koyama Mark, Moriguchi Chiaki, Sng Tuan-Hwee "Geopolitics and Asia's little divergence: State-building in China and Japan after 1850", *Journal of Economic Behavior and Organization*, Elsevier, Cilt 155, Kasım 2018.
- Landes H. Burrell "Seso-Soviet Relations Since The Death of Mao Zedong", *Naval War College Review*, Cilt 32, Sayı 5, Eylül-Ekim 1979.
- Laurence, Henry, "Japan's Proactive Foreign Policy and The Rise of The BRICS", *Asian Perspective*, Cilt 31, Sayı 4, 2007.
- Li Danhui ve Xia Yafeng, "Competing for Leadership: Split or Detente in the Sino-Soviet Bloc, 1959-1961", *The International History Review*, Cilt 30, Sayı 3, Eylül 2018.
- Lu, Han, "Deepening Economic Cooperation in The Shanghai Cooperation Organization: Opportunities, Barriers and Approaches", *China Institute of International Studies (CIIS) Journal*, Temmuz Ağustos 2018.
- Lukin Alexander ve Xuesong, Fan, "What's BRICS for China?", *Strategic Analysis*, Cilt 43, Sayı 6, 2019.
- Lumumba-Kasongo, Tukumbi, "Brazil, Russia, India, China and South Africa (BRICS) and Africa: New Projected Developmental Paradigms", *Africa Development*, Cilt 40, Sayı 3, 2015.
- Mansfield, D. Edward vd., "Rising Power in the Global Economy: Issues and Questions", *International Studies Review*, Cilt 16, Sayı 3, Eylül 2014.
- Mello, A. Patrick, "Democratic Peace Theory", *The SAGE Encyclopedia of War: Social Science Perspectives*, Haziran 2016.
- Michael, James R. "The Sino-Soviet Military Alliance", *Naval War College Review*, Cilt 17, Sayı 2, Ekim 1964.
- Miyashita, Akitoshi, "Gaiatsu and Japan's Foreign Aid: Rethinking the Reactive-Proactive Debate", *International Studies Quarterly*, 1999, Cilt 43, Sayı 4.
- Moorhead, Wright, "The Balance of Power: Controversial but Indispensable?" *Review of International Studies*, Cilt 15, Sayı 2, 1989.
- Moore, J. Gregory, "History, Nationalism and Face in Sino-Japanese Relations", *Journal of Chinese Political Science*, Association of Chinese Political Studies, 2010.
- Morgenthau, J. Hans, "The Yardsick of National Interest", *Sage Journals*, Cilt 296, Sayı 1, 1 Ocak 1954.
- Oehler-Sincai, Iuhlia Monica "The Actual Balance of Power in Asia Pacific: Determinants, Characteristics and New Trends", *Academic Journal of Economic Studies*, Cilt 3, Sayı 3, Eylül 2017.

- Öniş, Ziya “The Age of Anxiety: The Crisis of Liberal Democracy in a Post-Hegemonic Global Order”, *The International Spectator, Italian Journal of International Affairs*, Cilt 52, Sayı 3, Routledge Taylor & Francis Group, 2017.
- Panda, Rajaram, “Emerging Security Architecture in Southeast and East Asia”, *Peace and Conflict Studies*, Sayı 212, Mayıs 2013.
- Park, Seo-Hyun “Changing Definitions of Sovereignty in Nineteenth Century East Asia: Japan and Korea Between China and the West”, *Journal of East Asian Studies*, Cilt 1, Sayı 13, 2013.
- Pereira, Luiz Carlos Bresser, “Models of developmental state”, *Working Paper*, Cilt 426, Sayı Sao Paulo Economy University, 1 Eylül 2016.
- Perskaya, V. Victoria, Khairov, G. Bari, Revenko Nikolay ve Kairova, M. Saida, “Role of The Peoples Republic of China in The Activities of The Shanghai Cooperation Organization”, *East Asia*, 3 Eylül 2021.
- Peter C. Perdue, “Boundaries and Trade in the Early Modern World: Negotiations at Nerchinsk and Beijing”, *Eighteenth-Century Studies* Cilt 43, Sayı 3, Bahar 2010.
- Pradhan, Ramakrushna ve Mohanty, Siba Sankar, “Chinese Grand Strategies in Central Asia: The Role of Shanghai Cooperation Organization and Belt and Road Initiative”, *Fudan Journal of Humanities and Social Sciences*, Cilt 14, 15 Mart 2021.
- Rose Caroline ve Sýkora, Jan, “The Trust Deficit in Sino-Japanese Relations”, *Japan Forum*, White Rose University Consortium, University of Leeds, Sheffield & York, Cilt 29, Sayı 1, 4 Kasım 2016.
- Rossiter, Ash, “The Free and Open Indo-Pacific, Strategy and Japan’s Emerging Security Posture”, *Khalifa University of Science & Technology, Institute of International & Civil Security* Cilt 3, Sayı 2, Ağustos 2018.
- Satake, Tomohiko, “Japan’s Free and Open Indo-Pacific Strategy and It’s Implications for ASEAN”, *Southeast Asian Affairs*, Cilt 1, Sayı 1, 2019.
- Simon, W. Sheldon, “The Japan-China-USSR Triangle”, *Pacific Affairs*, Cilt 47, Sayı 2,
- Singh, Daljit “The Politics of Peace: Preventive Diplomacy in ASEAN”, *Harvard International Review*, Cilt 16, Sayı 2, Bahar 1994.
- Sudo, Suedo, “New Dimensions in Japanese Foreign Policy”, *Asian Survey*, Cilt 28, Sayı 5, 1988.
- Şahin, Mehmet, “Uluslararası Politik Ekonomide Bir Dengeleme Aracı Olarak Asya Altyapı ve Yatırım Bankası”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, Mayıs 2020.
- Şakı, Çağlar, “Japonya-Çin İlişkileri (Soğuk Savaş Sonrası Dönem)”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2013.
- Tan, See Sang, “Consigned to Hedge: Southeast Asia and America’s Free and Open Indo-Pacific strategy”, *International Affairs*, Cilt 96, Sayı 1, 2020.
- Tang, Loon Ching ve Low, M. W. Joyce, “Strategic intend of OBOR: Enhancing energy supply resilience”, *Journal of Shipping and Trade*, Cilt 5, Sayı 3, 2020.
- Thompson, R. Mark, “Asia After Asian Values: Authoritarianism, Democracy and Good-governance”, Taylor & Francis Group, *Third World Quarterly*, Cilt 25, Sayı 6, 2004.
- 吉崎 知典, (Tomonoro Yoshizaki), 「同盟の終焉」論をめぐって — NATO の事例を中心に (İttfakın sonu kuramı üzerine NATO üzerine odaklanmak) — 防衛研究所紀要 (*Ulusal Savunma Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*) 1 Cilt 10, Sayı 3, Mart 2008.
- Tsuruta, Hiromi, “The Bubble Economy and Financial Crises in Japan”, *International Journal of Political Economy*, Cilt 29, Sayı 1, Bahar 1999.

- Tsutomu, Kikuchi, "Japan's Re-balancing to Southeast Asia In Search of ASEAN-Japan Cooperation on Maritime Security", *Center for Strategic and International Studies*, 2015.
- Turan, Adam, "As China Shapes Power and Discourse in The Indo-Pacific, How can Australia Reinforce A Regional Rules-Based Order?", *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, Güz 2021.
- Valerino, Brandon, "The Tragedy of Offensive Realism: Testing Agressive Power Politics Models, International Interactions, Emprical and Theoretical Research in International Relations", *Routledge, Taylor & Francis Group*, Cilt 35, Sayı 2, 13 Mayıs 2009.
- Vallace V., William "Sino-Soviet Relations: An Interpretation", *Soviet Studies*, Cilt 35, Sayı 4, Ekim 1983.
- Walt, Stephan M. "Alliance Formation and The Balance of World Order", *International Security*, Cilt 9, Sayı 4, Bahar 1985.
- Wendt, Alexander, "Anarchy is what states make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Cilt 46, Sayı 2, Bahar 1992.
- Wong, Lai Foon, "China-ASEAN and Japan-ASEAN Relations during the Post-Cold War Era", *The Chinese Journal of International Politics*, Cilt 1, Sayı 3, Yaz 2007.
- Yang, Shih-Yueng, "Power Transition, Balance of Power and The Rise of China: A Theoretical Reflection About Rising Great Powers", *China Review*, Cilt 13, Sayı 2, Sonbahar 2013.
- Yasuaki, Chijiwa, "Tracing Criticisms of the "Basic Defense Force Concept" During the Second Cold War—Controversies over Japan's Defense Policy in the 1980s—", Boei Kenkyusho Kiyo, *NIDS Security Studies*, Cilt 21, Sayı 2, Mart 2019.
- Yoshimatsu, Hidetaka, "China, Japan and The South China Sea Dispute", *Journal of Asian Security and International Affairs*, Cilt 4, Sayı 3, Aralık 2017.

Kurumsal Yayınlar/Raporlar

- Akamatsu, Kaname, "A Theory of Unbalanced Growth in the World Economy", *Weltwirtschaftliches Archiv*, Sayı 86, 1961.
- Asia Europe People's Forum (AEPF), "The Belt and Road Initiative (BRI)", *An AERF Framing Paper*, Kasım 2019.
- Cordesman, H. Anthony, "China's New 2019 Defense White Paper: An Open Strategic Challenge to the United States, But One Which Does Not Have to Lead to Conflict", *China 2019 Defense White Paper*, Center for Strategic Studies, Temmuz 2019.
- Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, "Chinese National Defence in The New Era", *2019 Defence White Paper*, Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Bilgi Ofisi, bs.1, Beijing, Temmuz 2019.
- Dolven, Ben ve Vaughn, Bruce, "Indo-Pacific Strategies of US Allies and Partners: Issues for Congress", Congressional Research Service, *CRS Report*, 30 Haziran 2020.
- Emilio, Miguel "Japan and South East Asia: From the Fukuda Doctrine to Abe's Five Principles", *UNISCI Discussion Papers*, Cilt 1, Sayı 32, Mayıs 2013.
- Grissler, Ranglin Jacop ve Vargö, Lars "The BRI vs. FOIP: Japan's Countering of Japan's Global Ambitions", *Institute for Security and Development Policy Issue Brief*, 8 Şubat 2021.
- Japonya Uluslararası Bilim Kurumu Sistem Geliştirme ve Kontrol Misyona Raporu, Sayı 5, *Waseda Üniversitesi*, 4 Nisan 2019.
- Marrison, M. Wayne "China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for The United States", Congressional Research Service, *CRS Report*, 25 Haziran 2019.
- Panda, Jagannath, "Japan-UK: Progressive Ties and A Case For Britain in The CPTPP", *Institute for Security and Development Policy Issue Brief*, 13 Nisan 2021.

Rumi, Aoyama, 中国とアジア. 研究の特徴——『国際政治』誌の視点から(“*Uluslararası Siyaset Perspektifinden Çin ve Asya Çalışmalarının Özelliği*” Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı, *The Asian Developmental State and the Flying Geese Paradigm*, Sayı 213, Kasım 2013.

Wickett, Xenia, Wright, John ve Summers, Tim, “The Asia Pacific Power Balance Beyond the US Narrative”, Research Paper, *Chattam House, The Royal Institute of International Affairs*, Eylül 2015.

E-Kaynaklar

“ABD’nin borçlanma payındaki ülkeler”, 2 Mayıs 2021 (Erişim) <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfh.txt>.

Akamatsu Modeline ait çizimin orijinali için “Çin’in Afrika’da yatırımı”, (Erişim) <https://econfix.wordpress.com/2017/07/28/chinas-investment-in-africa-and-the-flying-geese-paradigm/>), 10 Eylül 2019.

Akimoto, “*Daisuke Japan’s Changing ODA Diplomacy*”, (Erişim) <https://thediplomat.com/2022/02/japans-changing-oda-diplomacy/#:~:text=In%20March%202022%2C%20Japan's%20Official,Minister%20Hira%20Masayoshi%20visited%20Beijing,> 10 Şubat 2022.

Amerikan İstihbarat Servisi, “*Annual Threat Assessment of The US Intelligence*”, (Erişim), <https://docs.house.gov/meetings/IG/IG00/20220308/114469/HRG-117-IG00-Wstate-HainesA-20220308.pdf>, 7 Şubat 2022.

Amerikan İstihbarat Servisi, “*The USSR and China*”, US IntelzNIE/11-1369, Sayı 457, 12 Ağustos 1969, 29 Ağustos 2020 (Erişim) https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001095916.pdf.

“*At BRICS Summit, India Accuses Pakistan of being mother-ship of terrorism*”, 30 Ekim 2021 (Erişim) <https://www.japantimes.co.jp/tag/brics/>.

Avustralya Dışişleri ve Ticaret Bakanlığı, “*Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership*”, 15 Ocak 2021 (Erişim) <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/cptpp/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnership>.

BBC News, “*US approves \$1.8bn weapons sale to Taiwan*”, 22 Ekim 2020 (Erişim), <https://www.bbc.com/news/world-asia-54641076>.

“BRICS” üyeliğinin Mısır’ın dolar likidite sıkıntısına çözümü olması bekleniyor.”, 5.09.2023 (Erişim) <https://www.sondakika.com/haber/haber-brics-uyeliginin-misir-in-dolar-likidite-sikintisi-16295676/>

Cambridge History Online, “*The Inseparable Trinity: Japan’s Relations with China and Korea*”, Cambridge University Press, 2008, 4 Nisan 2020, (Erişim) <https://www.Cambridge.org/core>.

Chalk, Peter, “China and ASEAN”, *Australian Strategic Policy Institute (ASPI)*, Mart 2015, 23 Aralık 2021, (Erişim) https://www.files.ethz.ch/isn/189515/ASEAN%20ascending_%20achieving%20%27centrality%27%20in%20the%20emerging%20Asian%20orde.pdf.jp/9jyou/image/pdf/kennpou.pdf.

“*China heralds boost for emerging nations BRICS Bank Opening*”, 20.11.2021 (Erişim) <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/07/21/business/china-heralds-boost-emerging-nations-brics-bank-opening/>.

Cordsman, H., Anthony “China’s New 2019 Defence White Paper: An Open Strategic Challenge to the United States, But One Which Does Not Have to Lead to Conflict”, *Center for Strategic & International Studies*, Working Draft, 24 Haziran 2019.

Council on Foreign Relations, “*What’s Next for Trans-Pacific Partnership (TPP)*”? 10 Ocak 2021 (Erişim) <https://www.cfr.org/backgrounder/what-trans-pacific-partnership-tpp>.

- Çin Danıştay Bilgi Ofisi, “东盟秘书长：“构建更加紧密的东盟—中国关系” (“ASEAN Genel Sekreteri: "Daha Yakın Bir ASEAN-Çin İlişkisi Kurmak") 24 Ekim 2021 (Erişim) www.socio.gov.cn.
- “Çin, Asya-Pasifik'te kendisine karşı oluşturulan ticaret anlaşmasına katılmak için başvuru yaptı.” (Erişim), 17 Eylül 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58594904>.
- D'Ambrogio, Enrico, “The Quad: An Emerging Multilateral Security Framework of Democracies in The Indo-Pacific Region”, *European Parliamentary Research Service (EPRS)*, 22 Mayıs 2021 (Erişim) [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI\(2021\)690513_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690513/EPRS_BRI(2021)690513_EN.pdf).
- Department of the Treasury/Federal Reserve Board, 2 Aralık 2020 (Erişim), <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfh.txt>.
- Do, Hojung, “Varieties of Patron-Client State Relationship: The US and The Southeast Asia”, 18 Kasım 2020, (Erişim) <http://web.isanet.org/Web/Conferences/AP%20Hong%20Kong%202016/Archive/d1e66ca2-b3a1-4437-bc79-d6912a7feff6.pdf>;
- Dünya Bankası, “Military Expenditure for China”, 6 Mart 2022 (Erişim) <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=CN>.
- Edward Wong Julian E. Barnes, “Russia Asked China for Military and Economic Aid for Ukraine War, US Officials Say”, 13 Mart 2022 (Erişim) <https://www.nytimes.com/2022/03/13/us/politics/russia-china-ukraine.html>.
- Ergenç, Ceren, “G-20, BRICS'e yanıt verdi”, 12.09.2023 (Erişim) <https://www.evrensel.net/yazi/93586/g20-bricse-yanit-verdi>.
- Geoff Wade, “One Belt One Road Initiative”, 01.12.2021 (Erişim) https://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/briefingbook45p/chinasroad.
- Global Times, “China officially applies to join CPTPP, as the US increasingly isolated in trade”, 17 Eylül 2021 (Erişim) <https://www.globaltimes.cn/page/202109/1234550.shtml>.
- GSMH ve Nüfus verileri, “Dünya Bankası Veri Bankası”, (Erişim) <https://data.worldbank.org/country/>, 12 Kasım 2019; “ordu ve nükleer başlık sayıları” 11 Ekim 2019, (Erişim) <https://www.janes.com/defence/weapons>.
- Holmes, Frank, “What the BRICS Bloc's Expansion Means”, 1.09.2023 (Erişim) <http://infobrics.org/post/39253/>
- Japon literatüründe güç ve güç dengesi kavramları için: 09.12.2021 (Erişim), <https://kotobank.jp/word/%E5%8B%A2%E5%8A%9B%E5%9D%87%E8%A1%A1-546684>.
- “Japan's ODA For The World”, Ministry of Foreign Affairs International Cooperation Bureau, Ekim 2018, 18 Mayıs 2020, (Erişim) <https://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/oda/files/000458789.pdf>.
- Japonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, “White paper”, 20 Haziran 2021 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/policy/oda/page22e_000860.html.
- Japonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, 20 Haziran 2021 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/mofaj/ecm/ep/page23_002177.html.
- Japonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, 22 Temmuz 2022 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1e_000401.html.
- Japonya Savunma Bakanlığı, “Free and Open Indo Pacific”, 21 Temmuz 2022 (Erişim) https://www.mod.go.jp/en/d_act/exc/india_pacific/india_pacific-en.html.
- Japonya Savunma Bakanlığı, “Defence of Japan, 2021”, 15 Mart 2022 (Erişim) https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/wp2021/DOJ2021_EN_Full.pdf
- Khan, Fhaizan “Japan and SCO”, 5 Nisan 2017, *Business Recorder*, 09.02.2022 (Erişim) pulibrary.edu.pk.

- Kevin Liptak, Natasha Bertrand, Katie Bo Lillis, Kylie Atwood ve Jennifer Hansler, “China has expressed some openness to providing military and financial aid to Russia, US cable suggests”, 15 Mart 2022 (Erişim) <https://edition.cnn.com/2022/03/14/politics/us-china-russia-ukraine/index.html>.
- Masuda, Masayuki, “冷戦後の日米安全保障体制と中国—日米安保体制強化をめぐる中国の対日認識と対米認識”—/Reisengo no Nichibei Anzen hoshō taisei to Chougoku (Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Japonya-ABD İttifak Sistemi ve Çin) Keio Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1999, 6 Eylül 2020 (Erişim) <https://asia.sfc.keio.ac.jp/JP/thesis/Masayuki/ChinaUSJPNSecurity.pdf>.
- Mathur, Akshay, “BRICS: From an Economic to a Strategic Plurilateral Forum”, 28 Eylül 2021, 28 Kasım 2021 (Erişim) <https://infobrics.org/post/34226>.
- Mazira Motamedi, “What Iran’s membership of Shanghai Cooperation Organization”, 25.11.2021 (Erişim) <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/19/iran-shanghai-cooperation-organisation>.
- Miller, L. Alice ve Wich, Richard *Becoming Asia: Change and Continuity in Asian International Relations Since World War II*, Stanford University Press, California, 2011. (Erişim) <https://www.scribd.com/book/348515141/Becoming-Asia-Change-and-Continuity-in-Asian-International-Relations-Since-World-War-II#>, 5 Ocak 2020.
- Miller, Manjari Chatterjee, “Why BRICS Still Matters”, 20.11.2021 (Erişim) <https://foreignpolicy.com/2021/09/27/brics-members-summit-brazil-russia-india-china-south-africa/>.
- “日本经济新闻社版权所有, “新时代的综合国力”(NihonKeizaiShinbun, “Yeni Yüzyılda Kapsamlı Ulusal Güç”) 15 Eylül 2019 (Erişim) <https://cn.nikkei.com/columnviewpoint/kelongcolumn/28890-2018-01-24-05-00-00.html>.
- Nur Şahin, Vuslat, “Amerikasız Transpasifik Ticaret Anlaşması: Doğu Asya’da Hareket Alanı Artan Japonya”, Avrasya İncelemeleri Merkezi, 18.06.2021, (Erişim), <https://avim.org.tr/tr/Yorum/AMERIKASIZ-TRANS-PASIFIK-TICARET-ANLASMASI-DOGU-ASYA-DA-HAREKET-ALANI-ARTAN-JAPONYA>.
- Overseas Intelligence Agency, 对中国重新崛起的信心从哪里来? _财经头条 “(Çin’in yeniden ortaya çıkışına olan güveni nereden kaynaklanıyor?) Erişim: 19 Haziran 2017, <https://cj.sina.com.cn/article/detail/5904298558/289358>.
- Panda, Jagannath, “What India brings G7 to The Minister’s Meeting”, 20 Mayıs 2021 (Erişim), <https://www.geostrategy.org.uk/britains-world/what-india-brings-to-the-g7-foreign-ministers-meeting/>.
- Philip Jowett, “China’s Wars: Rousing The Dragon 1894-1949”, Osprey Publishing, 11 Ocak 2020. (Erişim) <https://www.scribd.com/read/298036098/China-s-Wars-Rousing-the-Dragon-1894-1949#>.
- “Power”, *English to Turkish Cambridge Dictionary*, 14 Eylül 2019, (Erişim) https://www.dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/power_1.
- Prof. Dr. İlyas Kemaloğlu, “Rusya-Çin ilişkileri: İttifakı mı Rekabet mi?”, Anadolu Ajansı, 14 Eylül, 2020, (Erişim) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-cin-iliskileri-ittifak-mi-rekabet-mi/1972667>.
- “Quad とは日米豪印の4カ国で中国対抗”(Quad, Çin ile rekabet etmek için Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Hindistan’dan oluşan dördümlü ülke diyalogudur.), 19 Eylül 2021, (Erişim) <https://www.nikkei.com/article/DGXZQOUA182U50Y1A910C2000000>.
- Rajagopalan, Rajeswari Pillai, “The China-Pakistan Partnership Continued to Deepen”, 30 Kasım 2021 (Erişim) <https://thediplomat.com/2021/07/the-china-pakistan-partnership-continues-to-deepen/>.
- Rajeswari Pillai Rajagopalan, “The China-Pakistan Partnership Continued to Deepen”, 30 Kasım 2021 (Erişim) <https://thediplomat.com/2021/07/the-china-pakistan-partnership-continues-to-deepen/>.

- Robin Brant, *Ukraine Crises: US Warns China Against Helping Russia*, 15 Mart 2022 (Erişim) <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-60732486>.
- Scott, James J., “*Patron-Client Politics and Political Change in Southeast Asia*”, Wisconsin Üniversitesi, Madison, 10 Kasım 2020 (Erişim) <http://www.la.utexas.edu/users/chenry/pmna/coursemats/2009/Scott-1972-clientelism.pdf>.
- Shinzo, Abe, *Asian Democratic Security Dimond*, 27 Dec, 2012, 25 Kasım 2021, (Erişim) <https://www.project-syndicate.org/onpoint/a-strategic-alliance-for-japan-and-india-by-shinzo-abe>.
- “US approves \$1.8 bn weapons sale to Taiwan”, 22 Ekim 2020 (Erişim), <https://www.bbc.com/news/world-asia-54641076>
- Yang Kuisong, “20 世纪三个中苏条约形成经过之回顾与比较 - 扫花网” (20. Yüzyılda Üç Çin-Sovyet Antlaşmasının Oluşumunun İncelenmesi ve Karşılaştırılması), 11 Kasım 2020, (Erişim) <http://www.saohua.com/shuku/lishi/074.htm>.
- Wang Pao, *大国崛起 中日国力何时出现逆转?*, (Büyük güçlerin yükselişi, Çin ve Japonya'nın ulusal gücünü ne zaman tersine döndürdü?) (Erişim) <https://www.chinatimes.com/cn/realtimenews/20151115002305-260408?chdtv>.
- “Weber, Max ve Hintze Otto yayınları” 3 Aralık 2019 (Erişim) <https://econpapers.repec.org/article/zbwespost/>.
- WTO, “*WTO Public Forum 2012, Pluralism against Multilateralism? A Multi-stakeholder perspective*” 19.10.2021, (Erişim) https://www.wto.org/english/forums_e/public_forum12_e/session29_agah_e.pdf.
- “1946 ve 1947 Tarihli Japon Anayasası”, 21 Aralık 2019 (Erişim) <http://www.peace-toyama>.
- “第 2 回日米豪印首脳会合” (2. Japonya-Avustralya-Hindistan Zirvesi), 03.09.2021, 02.12.2021 (Erişim) https://www.mofa.go.jp/mofaj/fp/nsp/page4_005424.html.

ÂŞIK VE OZANLARIN DİLİNDEN DEPREM AĞITLARI

Dr. Hasan Kızıldağ

Âşık ve Ozanların Dilinden Deprem Ağrıları

Dr. Hasan Kızıldağ

Yayın No: 1548
ISBN: 978-625-398-414-4
E-ISBN: 978-625-398-415-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kızıldağ, Hasan.

Âşık ve Ozanların Dilinden Deprem Ağrıları / Hasan Kızıldağ

1. Basım, VIII + 154 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-414-4

E-ISBN: 978-625-398-415-1

1. Türk Halk Bilimi 2. Deprem 3. Ağrı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

BİRKAÇ ACI SÖZ	iii
-----------------------------	------------

Birinci Bölüm

RUHTAKİ ÇATLAKLARDAN SIZAN ACI: AĞITLAR.....	1
Kadim Zamanlarda Ağıtlar	8
Halkın Acı ve Ölüm Destanları Olarak Ağıtlar	15
Toplumsal Bellek ve Deprem Ağıtları	18
Toplumun Acısını Yakan Âşık ve Ozanlar	24
Bir Daha Olmasın Diye Ağıtlara Sarılmak.....	26

İkinci Bölüm

ÂŞIK VE OZANLARIN DİLİNDEN DEPREM AĞITLARI.....	29
1. Yetişin Hatay'a gidin Maraş'a: Âşık Rahim Sağlam	29
2. Yerle Bir Oldu: Âşık Erol Ergani	31
3. Ansızın Maraş'ta: Adem Bachel	33
4. Dayan Türkiye'm: Âşık Yüksel Yıldızoğlu	34
5. Böyle Bir Felaket: Âşık İhsan Yavuzer.....	35
6. Yandı Anadolu'm Yandı: Ozan Sabri Yanaz.....	37
7. Türkiye'm: Âşık Kul Nuri	38
8. Saat Dört On Yedi: Cumali Işık	39
9. Gecenin Dördünde: Ozan Ongunî.....	40
10. Ay Işıksız Kaldı: Mustafa Aydın	42
11. Asrın Felaketi: Âşık Erol Ergani	44
12. Felek Viran Etti: Âşık Orhan Üstündağ.....	47
13. Sesim Geliyor Mu?: Ozan Kasım	48
14. Anadolu Yaslı Bugün: Oğuz Karamişe	50
15. Bu Acılar Kâr Etti Cana: Âşık İlhanî	52

16. Görmeseydim Keşke: Söz: Hilmi Gül Müzik-Kara Hasan.....	53
17. Koş Hele Gardaş Koş: Abdurrahman Delen.....	54
18. Zehir Düştü Ekmeğime: Âşık İhsan Yavuzer.....	55
19. Yer Yerinden Oynadı: Âşık Kul Nuri.....	56
20. Yıkıldı Maraş: Söz- Rüstem Şahin Beste-Cumali Işık.....	57
21. Deprem Oldu Kara Kış Günü: Ozan Emanetî.....	59
22. Ağladı: Ozan Dünder.....	60
23. Taş Üstünde Taş Kalmadı: Ozan Dünder.....	61
24. Baba Yurdum, Can Malatya'm Elveda: Ozan Dünder.....	62
25. Altı Şubat Sabahı: Ender Tekin.....	63
26. Yürekler Yandı Ataşa: Erkan Çetinkaya.....	64
27. Kaldım Karanlıkta: Mehmet Bakıray.....	65
28. Haller Perişan: Garip Anar.....	66
29. Bu Nasıl Hışım: Şentürk Dünder.....	67
30. Yandık Yandık: Ozan Seyfettin Dağlar.....	68
31. Dayanmaz Yüreğim: Adem Bacer.....	70
32. Yetiş Mehmetçik'im: Ali Tosun.....	71
33. Keder Yoğruldu: Tevfik Ersazak.....	72
34. Öleyim Öleyim: Kul Emrah.....	76
35. Değme Tabip: Özcan Kaşıkçı.....	77
36. Hazin Bir Felaket: Halil Daylak.....	78
37. Zulüm Çok İmiş: Abidin Akkaya.....	79
38. Kimse Gelmez Sesimize: Gökhan Doğanay.....	80
39. Kanlı Maraş Kara Maraş: Ozan Cafer Boyacı.....	81
40. Yerle Bir Olmuş Memleket: Ozan İmam Karakuş.....	82
41. Yazılan Geldi Başına: Âşık Beyzade Aslan.....	83
42. Maraş'a Ağıt: Yusuf Balcı.....	84
43. Yıkıldı Türkiye'm: Meryem Ateş.....	85
44. Medet: Ozan Adem Güler.....	86

45. Bizi İnsansızlık Vurmuş: Âşık Fedâî.....	88
46. Gözler Doldu Yaş: Mahmut Güler.....	90
47. Gecenin Yarı: Ozan Yüksel Nihal.....	91
48. Tarih Oldu Benim Güzel Hatay'ım: Uğur Göçmez.....	93
49. Dumanlar Yükseldi: Âşık Nazmi Erenler	94
50. Zemherinin Soğuşunda: Murat Yılmaz.....	96
51. Ya Medet Merhamet: Mustafa Devecioğlu	97
52. Yollar Kayboldu: Mümtaz Sağlam.....	98
53. Gün Bugün: Hilmi Şahballı.....	99
54. Sele Döndü Çağladım: Âşık Erol Şahiner	100
55. Afat Yazın Mezarının Taşına: Âşık İbrahim Taşkın.....	102
56. İnsanlık Ölüyor: Turan Kılıç.....	104
57. Toprağa Verdim: Hasan Akman.....	105
58. Gökyüzü Yere İndi: Ozan Garip	106
59. Katlimize Ferman: Müzik: Kahtalı Mıçı (Söz: Mahmut Erdal).....	107
60. Haneler Toz Duman: Maraşlı Âşık Kul Kenan Ergüven	108
61. Maraş Depremi: Naim Topçu	109
62. Hasret Kaldık: Nevzat Şahin.....	110
63. Yandı Türk Milleti: Ozan Recep	111
64. Eyvah Eyvah: Ozan Halil Erdem Yerli.....	112
65. Deprem Atışması: Âşık Erol Şahiner ve Âşık Orhan Üstündağ.....	114
66. Soğukta Dondu: Doğan Doğan.....	116
67. Kanlı Yaş Doldu: Söz: Velayet Aytan Müzik: Ali Ekber Teymur.....	117
68. Kardeşlerim Var Enkazda: Muhammet Daşdemir	118
69. Gövdesinden Kopmuş: Âşık Maksut Feryadî	119
70. Evim Barkım Yok Olaydı: Ali Kurtuluş Köseali	121
71. Yıkık Dökük: Ertuğrul İmamî	122
72. Bu Nasıl Zulüm: Mahmut Karadamla.....	124
73. Gülemiyo'm: İlyas Eşlik.....	126

74. Gidem Dağlara: Azmi Boynueğri	129
75. Aldı Yavrumu: Nuretdin Kirazoğlu	130
76. Doldu Yüreğimiz: Celal Güldemir	131
77. Bulanından Sor: Âşık Sefâi.....	132
78. Ayrıldı: Âşık Erol Şahiner	135
79. Durmayın Tez Gelin: Zeki Erdali	136
80. Gülde Hüzün Var (Âşık Obalı)	138
81. Son Oruç (Âşık Celil Pirfanî).....	139
KAYNAKLAR.....	141

KAYNAKLAR

- Abalı, İ. (2020). *Ölümü Evcilleştirmek: Türk Halk Kültüründe Ölüm Temelli Mizah*. İstanbul: Hiperyayın.
- Alkır, Y. (2021). Anadolu Türklerinde Ölüm: Defin ve Yas Ritüelleri. Özlem Güzel (Ed.), *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller: Teoriden Pratiğe Köken ve Yanstmalar*, (s. 523-537). Ankara: Nobel Akademik.
- Alptekin, A. B. (1996). Tarihî-Coğrafi Metodu Anonim Halk Şiirine Tatbik Edebilir miyiz?. Hayrettin İvgin (Hzl.), *Türk Halkbiliminde ve Halk Edebiyatında Görüşler (Antoloji)*, (s. 47-53). Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Atsız, H. N. (1943). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul.
- Balı, M. (1997). *Ağutlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Başgöz, İ. (1968). *İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Ararat Yayınevi.
- Bilgegil, M. K. (2012). *Saz Şiirinin Kadroları*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Binyazar, A. (1979). *Ağut Toplum*. İstanbul: May Yayınları.
- Cumagulov, A., (1997). Manas Devrinden Beyan: Kırgızlarda Cenaze Merasimi Zavallı Sevgili Kan Kardeşim (Çev.: Yıldız Kocasavaş). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (4), 141-151.
- Çek, S., Tırtıl, A. ve Özdemir, M. O. (2018). *Yaşayan Sözlü Edebiyat Ürünleri: Sinop Örneği*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Elçin, Ş. (1992). Ağut. *Türk Dünyası El Kitabı (Üçüncü Cilt)* içinde (s. 310-313). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (Hzl.) (2015). *Kâşgarlı Mahmud – Dîvânü Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Esen, A. Ş. (1982). *Anadolu Ağutları* (Hzl. Pertev Naili Boratav-Rémy Dor). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Esin, E. (1978). *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslâma Giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Gerçel, A. (1992). Fırat Havzasında Ölüm ve Cenaze Merasimleri, Ölüm Üzerine Değişler, Mezarlıklar. Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu, 24-27 Ekim 1985, (s.83-93), Elazığ.
- Görkem, İ. (2001). *Türk Edebiyatında Ağutlar -Çukurova Ağutları- İnceleme Metinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Güney, E. C. (1971). *Folklor ve Halk Edebiyatı Özellikleri, Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kalafat, Y. (2007). *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kanar, M. (2010). Şâhnâme. *İslam Ansiklopedisi*, C. 38 (s. 289-290). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kemal, Y. (2009). *Ağıtlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Koçak, A. ve Yakıcı, A. (2005). Türklerde Ağıt Geleneği ve Burdur Ağıtlarının Bu Gelenek İçindeki Yeri. *Birinci Burdur Sempozyumu, 16-19 Kasım 2005*, 2(s. 234-240), Burdur.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Köprülü, M. F. (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Nemətova, S. (2007). *Poetik Yaddaşımızda Ağılar*. Naxçıvan: Qızıl Dağ.
- Ok, B. (2014). Sosyolojik Bir İmgelem Olarak Ağıt. *III. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, C.1, (s. 67-78), Sakarya.
- Özdemir, A. Z. (1994). *Öyküleriyle Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Parmaksız, M. N. (2010). *Türk Edebiyatında Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt-Destanlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Roux, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm* (Çev.: Aykut Kazancıgil). İstanbul: Kabalci Yayınları.
- Schiltberger, J. (1997). *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)* (Çev.: Turgut Akpınar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanyu, H. (1980). *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnançları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tulum, M. ve Tulum, M. M. (2016). *Oğuznameler Oğuz Beylerinin Hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Türkeş-Günay, U. (2009). *Türk Kültürüne Eleştiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkeş-Günay, U. (2012). *Türklerin Tarihi -Geçmişten Geleceğe-*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Wilhelm von Rubruk. (2001). *Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255* (Çev.: Ergin Ayan). İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Yakıcı, A. (2007). *Halk Şiirinde Türkü-Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin-*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yusupov, K. (2009). *Manas Destanı* (Akt.: Fikret Türkmen-Alimcan İneyet). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Ziya Gökalp. (2015). *Türk Töresi* (Haz.: Halil İbrahim Şahin). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

BİLİNÇLİ FARKINDALIK VE TURİZM

Dr. Mesut Murat Adabalı

BİLİNÇLİ FARKINDALIK VE TURİZM

Dr. Mesut Murat Adabalı

Yayın No.: 1815
ISBN: 978-625-398-953-8
E-ISBN: 978-625-398-954-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.
"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Adabalı, Mesut Murat.

Bilinçli Farkındalık ve Turizm / Mesut Murat Adabalı

1. Basım, XVI + 132 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-953-8

E-ISBN: 978-625-398-954-5

1. Turizm 2. Bilinçli Farkındalık 3. Kültürel Miras 4. UNESCO

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi, Yeryüzü

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
EKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FARKINDALIK, BİLİNÇLİ FARKINDALIK, FAYDA VE DESTİNASYON DENEYİMİ KAVRAMLARI	5
1.1. Farkındalık Kavramı	5
1.2. Bilinçli Farkındalık Kavramı	7
1.2.1. Bilinçli Farkındalık İle İlgili Kuramlar.....	11
1.2.2. Bilinçli Farkındalığın Temel Unsurları.....	13
1.2.3. Bilinçli Farkındalık ve Turizm İlişkisi	15
1.3. Fayda Kavramı	16
1.3.1. Fayda Bölümlemesi	16
1.3.1.1. Yer Faydası	18
1.3.1.2. Zaman Faydası	18
1.3.1.3. Miktar Faydası	19
1.3.1.4. Kredi Faydası	19
1.3.1.5. Çeşit Faydası	19
1.3.1.6. Kalite Faydası	20
1.4. Destinasyon Kavramı.....	20
1.4.1. Destinasyon Sınıflandırması.....	21
1.4.2. Destinasyon İmajı	22

İKİNCİ BÖLÜM

UNESCO VE KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMLARI.....	23
2.1. UNESCO ve Kültürel Miras İlişkisi.....	23
2.2. Kültürel Miras Kavramı	24
2.3. Türkiye’de Bulunan Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miraslar	26
2.4. Türkiye’deki Somut Kültürel Miraslar	28
2.4.1. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (1985).....	28
2.4.2. Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası (1985).....	29
2.4.3. İstanbul’daki Tarihî Mekânlar (1985)	30
2.4.3.1. Sultanahmet Arkeolojik Parkı.....	30
2.4.3.2. Süleymaniye Koruma Alanı	30
2.4.3.3. Zeyrek Koruma Alan	31
2.4.3.4. Kara Surları Koruma Alanı	31
2.4.4. Hattuşa: Hitit Başkenti (1986).....	31
2.4.5. Nemrut Dağı (1987)	32
2.4.6. Pamukkale ve Hierapolis Millî Parkı (1988)	33
2.4.7. Xanthos (Ksantos)-Letoon (1988)	33
2.4.8. Tarihî Safranbolu Şehri (1994).....	34
2.4.9. Truva (Troya) Antik Kenti (1988)	35
2.4.10. Selimiye Camisi ve Külliyesi (2011).....	36
2.4.11. Neolitik Dönem Çatalhöyük Kalıntıları (2012).....	36
2.4.12. Cumalıkızık Köyü (2014).....	37
2.4.13. Bergama Antik Kenti (2014)	37
2.4.14. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri (2015).....	38
2.4.15. Efes Antik Kenti (2015)	39
2.4.16. Ani Arkeolojik Alanı (2016).....	39
2.4.17. Afrodisias (Aphrodisias) (2017)	40
2.4.18. Göbeklitepe (2018)	40
2.5. Türkiye’deki Somut Olmayan Kültürel Miraslar	41
2.5.1. Meddahlık (2008)	41
2.5.2. Mevlî Semâ Töreni (2008)	42
2.5.3. Âşıklık Geleneği (2009).....	43
2.5.4. Karagöz (2009).....	43
2.5.5. Nevruz (2009)	44
2.5.6. Geleneksel Sohbet Toplantıları (2010).....	45

2.5.7. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)	46
2.5.8. Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)	47
2.5.9. Geleneksel Tören Keşkeği (2011)	48
2.5.10. Mesir Macunu Festivali (2012)	49
2.5.11. Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği (2013)	49
2.5.12. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)	50
2.5.13. Geleneksel Çini Ustalığı (2016)	51
2.5.14. İnce Ekmek Yapma ve Paylaşma Kültürü (Azerbaycan, İran, Kazakistan ve Kırgızistan ile Çok Uluslu Dosya) (2016)	51
2.5.15. Bahar Kutlaması-Hıdırellez (Çok Uluslu Ortak Dosya) (2017)	52
2.5.16. Dede Korkut Hikâyeleri (2018)	53
2.5.17. Geleneksel Türk Okçuluğu (2019)	53
2.5.18. Minyatür Sanatı (Azerbaycan, İran ve Özbekistan ile Ortak Dosya) (2020)	54
2.5.19. Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme (Kazakistan ve Kırgızistan ile Ortak Dosya) (2020) ..	55
2.5.20. Hüsn-i Hat, Türkiye’de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı (2021)	55
2.5.21. Çay Kültürü: Kimlik, Misafirperverlik ve Toplumsal Etkileşim Sembölü (Azerbaycan ile ortak dosya, 2022)	56
2.5.22. İpek Böcekçiliği ve Dokuma İçin İpeğin Geleneksel Üretimi (Afganistan, Azerbaycan, İran, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile ortak dosya, 2022)	57
2.5.23. Nasreddin Hoca/Molla Nesreddin/Molla Ependi/Apendi/ Afendi Kozhanasyr Fıkra Anlatma Geleneği (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ile ortak dosya, 2022) ..	57
2.6. Dünya Miras Geçici Listesi	58
2.7. Hipotez Gelişimi	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TURİZM ALANINDA BİLİNÇLİ FARKINDALIK, DESTİNASYON DENEYİMİ VE FAYDA: İÇ ANADOLU BÖLGESİ’NDE BULUNAN KÜLTÜREL MİRASLARI ZİYARET EDEN TURİSTLER ÜZERİNDE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA	61
3.1. Demografik Bulgular	61
3.2. Araştırmanın Modeli	63
3.3. Araştırmanın Önemi	65

3.4. Araştırmanın Amacı.....	66
3.5. Araştırmanın Hipotezleri	67
3.6. Araştırmanın Metodolojisi	67
3.6.1. Veri Toplama Metodunun Belirlenmesi.....	68
3.6.2. Veri Toplama Aracının Hazırlanması ve Geliştirilmesi	69
3.6.2.1. Anket Formunun Tasarımı	69
3.7. Örneklem Seçimi ve Büyüklüğünün Belirlenmesi	71
3.8. Test İstatistiklerinin Belirlenmesi ve Verilerin Düzenlenmesi	73
3.8.1. Test İstatistiklerinin Belirlenmesi.....	73
3.8.2. Ölçeklerin Güvenirlik ve Geçerliliği	74
3.8.3. Verilerin Düzenlenmesi	77
3.9. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları.....	78
3.10. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA).....	81
3.11. Yapısal Eşitlik Modeli (YEM).....	88
3.12. Araştırma Verilerinin Analiz ve Bulguları.....	91
3.12.1. Hipotez Testleri	92
3.12.2. Fark Testleri.....	94
SONUÇ ve ÖNERİLER	109
KAYNAKÇA.....	115

KAYNAKÇA

- AHUNBAY, Zeynep (2006). “İstanbul’un Tarihî Alanları, Dünya Mirasında Türkiye”, **T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları**, Ankara, 20-23.
- AKKILIÇ, M. Emin (2003). “Turizm Pazarlamasında Faydalar ve Bir Turist Tatmin Modeli Önerisi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 13 (2): 211-232.
- AKKOYUN, Füsün (1983). “Serbestlik Derecesi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Birimleri Fakültesi Dergisi**, (16):99-101.
- AKMAZ, Abdullah, Gürkan Akdağ (2018). “Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yâren, Barana, Sıra Geceleri vd.)”, **Türkiye’nin Unesco Değerleri ve Turizm Potansiyeli** (Editörler Abdullah Karaman, Alper Ateş, Kürşad Sayın), Eğitim Kitabevi, 2018.
- AKPINAR, Erdal (2007). “Place of Turkey In The World Heritage List and a New Candidate Proposal”, **Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 9 (1): 81-106.
- AKSOY, Asu, Deniz Ünsal (2012). “Kültürel Miras Yönetimi”, **Anadolu Üniversitesi Yayınları**, 23-40.
- AKYURT, Hakan, Atay, Lütfi (2009). “Destinasyonda İmaj Oluşturma Süreci”, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (1) 1 :1-14.
- ALKIŞ, Nurcan (2016). “Bayes Yapısal Eşitlik Modellemesi: Kavramlar ve Genel Bakış”, **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, 2(3), 105-116.
- ALMOND, Philip (1988). “The British Discovery of Buddhism”, **Cambridge University Press**, New York.
- ALP, Sedat (1997). “Ticaret Kolonileri Çağında Kanes Nesa’da Hititlerin Varlığı ve Yoğunluğu Bilimsel Bir Oluşumun Öyküsü”, **İstanbul-Alman Arkeoloji Konferansı Bildirisi** , 1–17.
- ALSAC, Fevziye (2018). “Dede Korkut Hikâyelerinde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler”, **Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature**, (4):17-35.
- ALUS, Sermet Muhtar (1951). “Rûz-u Hızır”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, (2): 7-15.
- ANG, Chooi Leng, Davies Mark, ve Finlay Paul (2000). “Measures to Assess The Impact of Information Technology on Quality Management”, **International Journal of Quality and Reliability Management**, 17(1): 42-66.
- ARLI, Erdal (2012). “Yat Limanı İşletmeciliğinde Algılanan Hizmet Kalitesi Faktörlerinin Tekrar Tercih Etme Niyeti, Tavsiye Etme Niyeti ve Genel Memnuniyet Düzeyi Üzerindeki Etkisi”. **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, 23(1):19-32

- ARPA** Nihan, Neşe Ersöz, Serhat Arda, Zerrin Karaaslan, Abdulsamet Haçat (2013), “Göreme Tarihi Millî Parkı Arazi İnceleme Çalışması Raporu”, **Millî Parklar Dairesi Başkanlığı, Alan Yönetimi Şube Müdürlüğü**, 46-75.
- ASHİROV**, Adhamcan ve Hatunoğlu Nurettin (2015) “Özbekistan’da Mevsimsel Bayramlar ve Özel Günler” **Millî Folklor**, 27 (105) :120-130.
- ASLAN**, Rüstem (2013). “Türkiye’nin Kültürel Mirası-1”. **Açıköğretim Yayınları**. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 3-21.
- ASLAN**, Zaki, Monica Ardemagni (2017). “Introducing Young People to the Protection of Heritage Sites and Historic Cities”, **UNESCO Amman Office**, 1-10.
- ATAY**, Lütfi (2003). “Turistik Destinasyon Pazarlaması ve Bir Alan Uygulaması”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), **Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Turizm ve Otel İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, İzmir.
- ATALAY**, Mansur (1983). “Kütahya Çinicilik Sanayiinin İncelenmesi-İstatik Bir Yaklaşım”, **Anadolu Üniversitesi Yayınları**, Eskişehir.
- ATALAY**, Rahmi (2014). “Afrodiasias Heykel Okulu”, **Ulakbilge**, 2(3):140-149.
- ATLI**, Sagıp (2018). “Türkiye’deki Geleneksel Sohbet Toplantıları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Millî Folklor Dergisi**, (30):88-101.
- AYAZ**, Nuran ve Aynur Sultanova (2013). “Mevlevilik ve Bektaşiliğin Simgesi Olan Ayin ve Ayin Müziğinin Karşılıklı Tahlili”, **İdil Dergisi**, 2(7):119-134.
- AYAZLAR**, Gökhan, Reyhan, Ayazlar (2018). “Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla)”, **Türkiye’nin Unesco Değerleri ve Turizm Potansiyeli** (Editörler Abdullah Karaman, Alper Ateş, Kürşad Sayın), Eğitim Kitabevi, 2018.
- AYDENİZ**, Hüsnü (2009). “Din-Sanat İlişkisi ve Bunun Somut Bir Yansıması Olarak Mevlî Semâ Âyini, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (32): 35-51
- AYYILDIZ**, Hasan ve Ekrem, Cengiz (2006). “Pazarlama Modellerinin Testinde Kullanılabilecek Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 11(1):63-84.
- AZİZ**, Aysel (2018). “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri”, 12. Basım, **Nobel Yayınları**, Ankara.
- BAHAR**, Ozan ve Kozak, Metin (2005). “Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Turizm ve Rekabet Edebilirlik”, **Detay Yayıncılık**, Ankara.
- BALCI**, Ali (2004). “Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem Teknik ve İlkeler”, **Pegem Yayıncılık**, Ankara.
- BALİBEYOĞLU**, Lalifer (1998). “Geleneksel Türk Süsleme Sanatları Açısından Bedri Noyan Dede Baba”. **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, (5):23-24.
- BANARLI** Nihad Sami (2004). “Resimli Türk Edebiyatı”, **Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları**, İstanbul.

- BARBER**, Nelson, Cynthia Deale (2013). “Tapping Mindfulness To Shape Hotel Guests’ Sustainable Behavior”. **Cornell Hospitality Quarterly**, (1):100– 114.
- BAŞAK**, Oktay (2008). “Taş Çağı’ndan Tunç Çağı’na Anadolu’da Maden Sanatın Gelişimi ve Kullanımı”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, (21):15-33.
- BAŞAR**, Fuat, Yavuz Tiryaki (2006). “Türk Ebru Sanatı”, **Gözen Kitap ve Yayınevi**, İstanbul.
- BATCHELOR**, Warren. “Determination of Load-Bearing Element Length in Paper Using Zero/ Short Span Tensile Testing”, **TAPPI International Paper Physics Conference**, 247-258.
- BAYRAKÇI** Ömer Faruk (2015). “Türk Din Müsikîsi’nde Mevlevî Ayini Formuna Genel Bir Bakış”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2(2):139-152.
- BAYS**, Jan Chozen (2012). “Farkındalık Maceraları”, **Kuraldışı Yayınevi**, İstanbul
- BERKMEN**, Hülya (2015). “Avanos Kültür Varlıkları Çalışması, Kapadokya Bölgesinde Suyun İzi”, **Megaron Dergisi**, 10(4):595-609.
- BENTLER**, Peter M. (1988). “Causal Modeling Via Structural Equation Systems”, **Handbook Of Multivariate Experimental Psychology**, New York.
- BISHOP** Scott, Mark Lau, Shauna Shapiro, Linda Carlson, Nicole D. Anderson, James Carmody, Zindel V. Segal, Susan Abbey, Michael Speca, Drew Velting, Gerald Devins (2004). “Mindfulness: A Proposed Operational Definition”, **Clinical Psychology: Science and Practice**, (11) 3:230-241.
- BOZKURT**, Rıdvan (1995). “Hizmet Endüstrilerinde Kalite”, **MPM Verimlilik Dergisi**, Toplam Kalite Özel Sayısı.
- BOWERSOX**, Donald, Edward W.Smykoy, Bernard J. La Londe (1969). “Physical Distribution Management”, **The Macmillan Company**, USA.
- BROWN**, Kirk Warren, Richard Ryan (2003). “The Benefits of Being Present: Mindfulness and Its Role In Psychological Well-Being”, **Journal Of Personality And Social Psychology**, (84) 4:822–848.
- BROWN**, Timothy A. (2006). “Confirmatory Factor Analysis for Applied Research”, **The Guilford Press**, USA.
- BROWN**, Kirk Warren, Ryan, Richard ve Creswell, J. D. (2007). Mindfulness: Theoretical Foundations and Evidence for Its Salutary Effects. **Psychological Inquiry**, 18(4): 211-237.
- BUHALIS**, Dimitrios (2000). “Marketing The Competitive Destination of The Future”, **Tourism Management**, (21): 97-116.
- BULUT**, Gülçin (1997). “Turistik Çekicilik Kaynaklarının Pazarlamasında Turistik Ürün Çeşitlendirmesi”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15 (12): 128-145.
- BULUT**, Yetkin (2011). “Otellerde Müşteri Memnuniyeti ve Bir Uygulama (Samsun Örneği)”. **Journal Of International Social Research**, 4 (18):389-403.

- BÜLBÜL**, Hasan (2003). “Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Ürün ve Süreç Yenliği: Bilişim Teknolojileri Uygulaması, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- CAN**, Abdullah (2016). “SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi (4. Baskı)”, **PEGEM Akademi Yayınları**, Ankara.
- CALANTONE**, Roger, Jotindar Johar (1984) “Seasonal Segmentation of the Tourism Market Using a Benefit Segmentation Framework”, **Journal of Travel Research**, (23)2: 14-24.
- CEMALCILAR**, İlhan (1999). “Pazarlama Kavramlar-Kararlar”, **Beta Yayınları**, İstanbul.
- CHAMBERS**, Richard, Eleonora Gullone, Nicholas Ellen (2009). “Mindful Emotion Regulation: An Integrative Review”, **Clinical Psychology Review**, 29 (6):560-572.
- CHAN**, Eugene (2018). “Mindfulness Promotes Sustainable Tourism: The Case of Uluru”, **Current Issues in Tourism**, (13) 22:1-5.
- CHEN**, Ling, Noel Scott, Pierre Benckendorff (2014a). “Mindful Tourist Experiences: A Buddhist Perspective”, **Annals Of Tourism Research** (64):1-12.
- CHEN**, Ling, Pierre Benckendorff, Noel Scott (2014b). “Constructs of Meditative Mindfulness Experience in Tourism”, **Major Sponsors**, :50.
- CHIN**, Wynne (1998). “Commentary: Issues and Opinion on Structural Equation Modeling”, **Management Information Systems Research Center, University of Minnesota**, 22(1):7-16.
- CİVELEK**, Mustafa Emre (2018). “Yapısal Eşitlik Modellemesi Metodolojisi”, **BETA Yayınları**, İstanbul.
- COURTILS**, Jacques (2003). “Ksanthos ve Letoon Rehberi”. İstanbul: **Ege Yayınları**.
- ÇAĞLIYAN**, Vural (2009). “Yenilikçilik, Tedarikçi Katılımı ve İşletme Performansı Üzerine Değer Zinciri Yönetimi Temelli Bir Yaklaşım: Otomotiv Sektöründe Görgül Bir Araştırma”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ÇATALBAŞ**, Funda (2012). “Suriçi Bölgesi Kentsel Dönüşüm Projesi ve Diyarbakır Turizmine Katkısı “, **Journal of Faculty of Theology of Bozok University**. (1):47-65.
- ÇELİKER**, Aslı Nihan (2017). “Bir Grup Genç Yetişkinde Bilinçli Farkındalık Düzeyi ile Başa Çıkma Tutumları ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÇETİNKAYA**, Neslihan, Salih, Yıldız (2018). “Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Erzurum Lavaş (Acem) Ekmeğinin Turistik Ürüne Dönüştürülmesine Yönelik Bir Çalışma”, **Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi**, (2):430-452.
- ÇINAR**, Recai (1991). “Tüketici Kredisi Pazarlamasına İlişkin Gelişmeler Üzerine Bir Saha Araştırması”, **Pazarlama Dünyası**, 5 (29): 1-19.
- ÇOBANOĞLU**, Ahmet Vefa, Hayri Fehmi Yılmaz, Feridun Özgümüş (2014). “İstanbul’un Tarihî Alanları Süleymaniye Dünya Miras Alanı”, **İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı**,35(1):13-14.

- ÇOBANCAOĞLU**, Tülay, Koray Güler, Gülce Okyay (2018). “İstanbul Tarihi Yarımada’da Ahşap Konut Mimarisinin Belgelenmesi: Geleneksel Haydar Mahallesi ve Koruma Sorunları”. **Metu Journal Of The Faculty Of Architecture**, 35(1):27-49.
- DARA**, Ramis (2011). “Merhaba Cumalıkızık ve Hoşça Kal Bursa Defteri”, **Bursa Kültür Sanat Yayıncılık**.
- DENİZER**, Dündar (1992). “Turizm Pazarlaması”, **Yıldız Matbaacılık**, Ankara.
- DERVİŞOĞLU**, Mehmet (2012) “Kırkpınar Güreşleri’nin Halkbilimsel Açından İncelenmesi.” **T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**. Edirne.
- DİNÇER**, İclal, Zeynep Enlil (2016). “İstanbul’da Sürdürülebilir Turizm Arayışında Arkeolojinin Sundukları: Sınırlar ve Potansiyeller”, **Almanya Federal Cumhuriyeti Büyükelçiliği Alman Arkeoloji Enstitüsü Yayınları**, 49-89.
- DOĞAN**, Sedat, Fatih, Sezgin (2012). “Bergama’nın Tıp Tarihindeki Öneminden Türkiye Ne Kadar Haberdar”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 4(2):271-279.
- DÖNMEZ**, Banu (2013). “Türk İnançsal Halk Danslarının Figürlerine Göstergebilimsel Bir Bakış: Alevi Semah Figürlerinin Anlamları”, **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)**, 4 (7) , 75-79.
- DUMAN**, Teoman, Ahmet Bülent Öztürk (2005). Yerli Turistlerin Mersin Kızıkalesi Destinasyonu ve Tekrar Ziyaret Niyetleri ile İlgili Algılamaları Üzerine Bir Araştırma. **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, 16(1):9-23.
- DURUKAN**, Aynur (1989). “Divriği Ulu Camisi Külliyesi”, **Kültür ve Sanat Dergisi**. 46-52.
- DUTT**, Christopher (2011). “The Role Of Mindfulness In Tourism; Tourism Businesses’ Perspectives Of Mindfulness” **29th Eurochrie Annual Conference Book**. 223-236.
- DUTT**, Christopher, Ivan Ninov (2015). “Tourists’ Experiences of Mindfulness in Dubai, United Arab Emirates (UAE)”, **Journal of Travel & Tourism Marketing**, 33(8):1195-1212.
- DUTT**, Christopher, Ivan Ninov (2016). “The Role Of Mindfulness In Tourism: Tourism Businesses’ Perceptions Of Mindfulness In Dubai, UAE”. **Turizam: Međunarodni Znanstveno-Stručni Časopis**. 64(1), 81-95.
- EKİCİ**, Metin (2004). “Bir Sempozyumun Ardından: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi”, **Millî Folklor Dergisi**, 16(61), 1-8.
- EKREM**, Nuraniye Hidayet (2016). “Çin Kaynaklarına Göre Türklerde Nevruz.” **Current Research Social Sciences**, 2(2): 67-78
- EKŞİ**, Osman (2011). “Tarihî Kırkpınar Güreş Musikisi İcracısının Yetiştirme/Yetiştirme Sürecinin Değerlendirilmesi.” **T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**. 1-84.
- EMEKLİ**, Gözde (2003). “Bergama ve Selçuk’un İzmir’in Kültürel Turizmdeki Yeri,” **Ege Coğrafya Dergisi**, 12(1):39-50.

- ERGÜDER** İsmail, Ezel Babayığit, Sema Atık Korkmaz (2013). “Muğla Letoon Antik Kenti Öz-direnç Uygulamaları”, **Tki Kurumu Genel Müdürlüğü**, 1-8.
- ESER** Seçkin, Taner Dalgın, Hüseyin Çeken (2012). “Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği,” **Ege Coğrafya Dergisi**, 19(2): 27-34.
- EYMEN**, Erman (2007). “SPSS 15.0 İle Veri Analiz Yöntemleri” **İstatistik Merkezi Yayınları**.
- FRAUMAN** Eric, William Norman (2004). “Special Issue: Sustainable Places Managing Visitors Via ‘Mindful’ Information Services: One Approach In Addressing Sustainability”, **Journal of Park and Recreation Administration**, 21(4):87-104.
- FREEMAN**, Charles (2003). “Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları”, **Dost Kitabevi Yayınları**, Ankara.
- GANESAN**, Vithya, Ramli Mohamed, Khor Yoke Lim, Shuhadia Noor (2013). “Enhancing The Tourism Industry In The Lenggong Valley Via A Mindfulness Approach” **Proceedings Of International Conference On Tourism Development**, 428-446.
- GANESAN**, Vithya, Shuhadia Noor, Mastura Jaafar (2014) “Communication Factors Contributing To Mindfulness: A Study Of Melaka World Heritage Site Visitors”. **Journal Of Sustainable Development**, (7):49-58.
- GASTER**, Thedor (2000). “Thespiis, Eski Yakınoğu’da Ritüel, Mit ve Drama”, **Kabalcı Yayınevi**.
- GHADERI** Zahed, Ahmed Puad Mat Som (2013). “Tourism Crisis Management: The Mindful Learning From Tourism Crises”, **Proceedings Of International Conference On Tourism Development**, 14(5):627-648.
- GILBERT**, Paul (2005). “Compassion and cruelty: A biopsychosocial approach. In P. Gilbert (Ed.), *Compassion: Conceptualisations, research and use in psychoNyanaponika Therapy*”, **Hove: Routledge**. 9-74.
- GORDON**, William Van, Edo Shonin, Masood Zangeneh ve Mark Griffiths (2014). “Work-Related Mental Health and Job Performance: Can Mindfulness Help?”, **International Journal of Mental Health and Addiction**, 12(2):129-137.
- GÖKCAN**, Melike (2016). “Küşteri Meydanında Zaman Yolculuğu-Geçmişten Günümüze Karagöz Oyunlarının Toplumsal Boyutu”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (3):83-92.
- GÖLPINARLI**, Abdalbaki (1942). “Mevlânâ Celaleddin, Dîvan-ı Kebir”, **Maarif Matbaası**, İstanbul.
- GÖNÜLLÜ**, Ali Rıza (1997). “Türk Halk İnançlarında Nevruz Motifi”, **Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Dergisi**, 407:187-192.
- GROSSMAN**, Paul (2010). “Mindfulness for Psychologists: Paying Kind Attention to the Perceptible”, **Mindfulness**, 1(1): 87-97.
- GÜRER**, Nilüfer, (2003). “Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi Cumalıkızık Örneği”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- GÜNAY**, Reha (1999). “Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri”, İstanbul: **YEM Yayınevi**.
- GÜNAY**, Reha (2002). “Mimar Sinan”, İstanbul: **YEM Yayınevi**.
- GÜNAY**, Reha (2013). “Türkiye’nin Kültürel Mirası-1”. **Açıköğretim Yayınları**. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 1-21.
- GÜNAY**, Semra (2007). “Gelişmekte Olan Çorum Turizmi: Büyük Potansiyel, Yetersiz Tanınmışlık ve Umut Veren Turist Tatmini”, **Ege Coğrafya Dergisi**, 16 (12): 86-101.
- GÜNDOĞDU**, Hamza (2006), “Kültürlerin Buluştuğu Bir Ortaçağ Şehri: Ani/Ani”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, (17): 51-84.
- GÜRAK**, Hasan (2004). “Araştırmacılara Öneriler.” **Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları**.
- GÜRAY**, Cenk, Erdem Şimşek (2011). “Alevilik ve Etkileşim İçine Girdiği Kültürel Yapılar Açısından Pervane Kavramının İrdelenmesi”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-i Veli Araştırma Dergisi**, (60):159-180.
- GÜRBÜZ**, Ahmet (2002). “Yerel Kalkınma Stratejisi İçinde Turizm ve Safranbolu Örneği”, **Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, (22), 29-48.
- GÜRER**, Nilüfer (2003), “Kırsal Geleneksel Konut Dokusunun Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi, Cumalıkızık Örneği”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- GÜVEN**, Ayşe Nur (2010). “Mesir Macununun Antioksidan Aktivitesinin ve Reolojik Özelliklerinin Belirlenmesi”, **İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul.
- GÜZEL**, Melih (1995). “Müzik Eğitiminin ve Dayalı Olarak Çalgı Eğitiminin Gestalt Psikolojisine Uygulanabilirliği”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- GYATSO**, Janet (1992). “In The Mirror Of Memory: Reflections On Mindfulness And Remembrance in Indian and Tibetan Buddhism” Albany: State University of New York Press, USA.
- HAIR**, Joseph F., William Black, Barry Babin, ve Rolph Anderson (2014). “Multivariate Data Analysis”, **Pearson Education**, 7. Baskı, New Jersey.
- HANH**, Nhan Thich (1998). “The Heart of The Buddha’s Teaching: Transforming Suffering into Peace, Joy, And Liberation.”, **Rider Publish**.
- HAYES**, Steven C., Follette, Victoria and Linehan Marsha (2004). “Mindfulness and Acceptance: Expanding the Cognitive-Behavioral Tradition”, **Guilford Press**.
- HAYES**, Sarah, Susan Orsillo ve Lizabeth Roemer (2010). “Changes In Proposed Mechanisms Of Action During An Acceptance-Based Behavior Therapy For Generalized Anxiety Disorder”, **Behaviour Research And Therapy**, 48(3), 238-245.
- HENDERSON**, Joan (2007). “Singapore’s Wartime Heritage Attractions” **Journal Of Tourism Studies**, 8(2):39-49.

- HEZİYEVA**, Şerghiye (2010). “Tarihî Süreç İçinde Türkiye’de Âşıklık ve Âşıklık Geleneği”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 10(1):81-89.
- HODDER**, Ian (2006). “Toprakтан Somsuzluğa Çatalhöyük”, **Yapı kredi Yayınları**, İstanbul.
- HOLAS**, Pawel ve Tomasz Jankowski (2012). “A Cognitive Perspective on Mindfulness”, **International Journal of Psychology**, (48): 232-243.
- HOOPER**, Daire, Joseph, Coughlan, Michael, Mullen (2008). “Structural Equation Modelling: Guidelines for Determining Model Fit”, **The Electronic Journal of Business Research Methods**, (6):53-60.
- HOSANY** Sameer, Ekinci, Yüksel ve Uysal, Mahmut (2006). “Destination Image and Destination Personality: An Application of Branding Theories to Tourism Places”, **Journal of Business Research**, (59): 638-651.
- İÇÖZ**, Orhan, Metin Kozak (1988). “Turizm Ekonomisi”, **Turhan Kitabevi**, Ankara.
- İSLAMOĞLU**, Hamdi, Ümit Alınçık (2014). “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (4. Baskı)”, **Beta Basım Yayım**, İstanbul.
- İŞÇEN**, Olcaytu Ayça, Yavuz İşçen (2009), “Kapadokya Yaşam ve Gezi Rehberi”, **Peri Bacası Yayınları**, Nevşehir.
- JAFARI**, Jafar (2000). **Encyclopedia of Tourism**. New York: Routhledge.
- KABAT-ZINN**, Jon (2003). “Mindfulness-Based Interventions In Context: Past, Present, and Future”, **Clin Psychol Sci Pract**, 10(2):144-156.
- KABAT-ZINN**, Jon (2009). “Neredeysen Orada Ol”, **Kuraldışı Yayıncılık**, İstanbul.
- KABAT-ZINN**, Jon, ve Thich Nhat Hanh (2009). “Full Catastrophe Living: Using The Wisdom Of Your Body and Mind To Face Stress, Pain, and Illness”, **Delta Press**, Boston.
- KARA**, Abdulvahap (2001). “Türk Devlet ve Topuluklarının Ortak Kültürel Bayramı Nevruz’un III. Binyılda İşlevi ve Konumu”, **Bilge Dergisi Bahar Sayısı**, (7):27-34.
- KARAGÖZ**, Yalçın (2016). “SPSS 23 ve AMOS 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler” (1. Baskı), **Nobel Akademik Yayıncılık**, Ankara.
- KAĞITÇIBAŞI**, Çiğdem (2004). “Yeni İnsan ve İnsanlar (10. Basım)”, **Evrin Yayinevi**, İstanbul.
- KAHRAMAN**, Nurfeddin, Refik Arkan (2015). “Orta Asya’dan Bilecik’e Hıdırellez”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, (15): 13-28.
- KANG** Myunghwa, Ulrike Gretzel (2011). “Effects of Podcast Tours on Tourist Experiences in a National Park”, **Tourism Management**, 33 (2): 440-455.
- KAPLAN**, David (2009). “Structural Equation Modeling (10. Basım)” **SAGE Publications**, USA.
- KARA**, Çiğdem (2018). “Geleneksel Yemeğin Boyutları ve Yemeğin Sesi”, **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Ankara 2018.
- KARA**, Ergül (2016). “Üniversite Öğrencilerinin Depresyon Düzeylerinin Bağlanma Stilleri ve Bilinçli Farkındalık ile İlişkisi: Öz Kontrolün Aracılık Rolü”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- KARAKUŞ**, Ümit (2016). “Nemrut Dağı Millî Parkı’ndan Rekreasyonel ve Turizm Amaçlı Yararlanmanın Ekonomik Değerinin Belirlenmesi: Seyahat Maliyeti Yöntemi Uygulaması”. **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- KARAŞAH** Zarife Şişman (2006). “Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfat Fiiller ve Zarf Fiiller”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- KARATAŞ**, Vildan (2012). “Sivas Ali Baba Mahallesi’nde Hıdırellez İnanıcı ve Bu İnanca Bağlı İnanışlar”, **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, (1): 43-46.
- KALAY**, Hacer Arslan ve Emirhan Yenişehirlioğlu (2017). “Unesco Dünya Miras Listesi’nin Kültürel Miras Alanlarındaki Ziyaretçi Sayılarına Etkisi”, **International Congress On Cultural Heritage And Tourism**, 1191-1198.
- KALAYCI**, Şeref (2016). “SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri”, **Asil Yayınevi**.
- KAVAK**, Bahtişen; Emre Ozan Aksöz (2003) “Davranışsal ve Demografik Değişkenlerin Seyahat Acentası Müşterilerinin Bölümlendirilmesindeki Etkililikleri Üzerine Bir Araştırma”, **H.Ü. ve İ.B.F. Dergisi**, (21) 1: 229-242.
- KAYAALP**, Keser Elif (2010). “Bizans İstanbul’u Çalışmaları”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 8 (16): 9-32
- KINDİĞİLİ** Muhammed Lütfi (2009). “Divriği ve Çevresindeki Kültür Varlıkları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihî Ana Bilim Dalı**, Erzurum.
- KIRKPATRICK** Kristin (2005). “Enhancing Self-Compassion Using a Gestalt Two-Chair Intervention”, **The University of Texas at Austin PhD. Thesis**.
- KOÇYİĞİT**, Murat (2015). “Sosyal Ağların Marka Bağlılığı Oluşturmadaki Rolü”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi**, Konya.
- KOTLER**, Philip (1994). “Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control”, **Englewood Cliffs**. New Jersey.
- KOTLER**, Philip; John Bowen; James Makens (1999). “Marketing For Hospitality And Tourism”, 2nd Ed., **Prentice Hall**, Upper Sadle River, New Jersey.
- KOZAK**, Nazmi (2016). “Turizm Pazarlaması”, **Detay Yayıncılık**, Ankara.
- KÖPRÜLÜ**, Fuad (2012). “Türklerde Halk Hikâyeciliği Ait Maddeler: Meddahlar” **Edebiyat Araştırmaları 1**, Ankara.
- KUBAN** Doğan (2001). “Divriği Mucizesi-Selçuklular Çağında İslam Bezeme Sanatı Üzerine Bir Deneme”, **Yapı Kredi Yayınları**, İstanbul.
- KUMARTAŞLIOĞLU**, Satı (2017). “Edremit ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdırellez”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (37): 275-291.
- KÜÇÜK**, Mehmet, Cemal Ersin Silik (2018). “Hıdırellez Kültünden Dinî Ritüelli Bir Spora: “Kırkpınar Yağlı Güreşleri” **Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UK-SAD)**, 4 (1): 83-96.

- KÜÇÜKYILMAZLAR** Aysun (2006). “İstanbul Ticaret Odası Çini Araştırması”, İstanbul.
- LANGER**, Ellen J. (1989). “Mindfulness” **Persues Yayınevi**, Boston.
- LANGER**, Ellen J., ve Mihnea Moldoveanu (2000). “Mindfulness and Research in the Future”, **Journal of Social Issues**, 56 (1), 129-139.
- LAURIE** James, Ann Blandford (2016). “**Making Time For Mindfulness**”, International Journal Medical Informatics, (96), 38-50.
- LENGYEL**, Attila (2016). “Tourism, Meditation, Sustainability”, **Applied Studies In Agribusiness And Commerce**, College of Szolnok.
- LEWIS**, Robert C.; Richard E. Chambers; Harsha E. Chacko (1995). “Marketing Leadership In Hospitality Foundations And Practices”, Second Edition, **Van Nostrand Reinhold**, New York.
- LING**, Tan Poh, Shuhaida Noor ve Hasrina Mustafa (2015). “Mindfulness And Tourism: The Case Of Penang World Heritage Sites In Malaysia”, **Communication And Culture**, Second International Conference On Media Communication And Culture (ICMCC 2015).
- LING**, Tan Poh, Shuhaida Noor, Mostafa Rasoolimanesh ve Hasrina Mustafa (2019). “Communication and Visitor Factors Contributing Towards Heritage Visitors’ Mindfulness”, **Journal of Heritage Tourism**, 1-17.
- LOMAX**, Richard, Schumacker, Randall (2004). “A Beginner’s Guide To Structural Equation Modeling” **Psychology Press**, 200-210.
- LOUREIRO**, Sandra Maria Correia; Stylos, Nikolaos; Miranda, Francisco (2019). “Exploring How Mindfulness May Enhance Perceived Value Of Travel Experience”, **The Service Industries Journal**, 1-25.
- MANFREDO**, Michael J., Michael Tarrant, B.L. Driver (1996). “Measuring Leisure Motivation: A Meta- Analysis of the Recreation Experience Preference Scales”, **Journal of Leisure Research**, 28(3):188-213.
- MATEAR**, Sheelagh, Gray, Brendan (1996). “Benefit Segments in a Freight Transport Market”, **European Journal of Marketing**, 29 (12), 43-58.
- MCHUGH**, Mary (2013). “The Chi-Square Test of Independence”, **Biochemia Medica**, (23)2:143-149.
- MELLAART**, James (2003). “Çatalhöyük: Anadolu’da Bir Neolitik Kent”, **Yapı Kredi Yayınları**, İstanbul
- MOSCARDO**, Gianna (1996). “Mindful Visitors: Heritage and Tourism. **Annals Of Tourism Research**, 23(2): 376-397.
- MOSCARDO**, Gianna (1999). “Making Visitors Mindful: Principles for Creating Sustainable Visitor Experiences through Effective Communication”. United States of America: **Sagamore Publishing**.
- MOSCARDO**, Gianna (2003). “Interpretation and Sustainable Tourism: Functions, Examples and Principles”. **Journal of Tourism Studies**, 14 (1):112-123.

- MOSCARDO**, Gianna (2009). “Understanding Tourist Experience Through Mindfulness Theory”, **Handbook of Tourist Behavior: Theory & Practice**, Editör: Metin Kozak, Taylor&Francis Group, 2009.
- MOSCARDO**, Gianna (2017). “Exploring Mindfulness And Stories In Tourist Experiences”. **International Journal Of Culture, Tourism and Hospitality Research**. 11 (2):111-124.
- MUTLU**, Mustafa (1995). “Karagöz”, **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, 12 (2): 53-63.
- MÜLKOĞLU**, Cevriye, Figen Ayhan (2019). “Psöriatik Artritte Emosyonel Durumun Yaşam Kalitesine Etkisi”, **Sakarya Tıp Dergisi**, 9(4): 579-584.
- NEFF**, Kristin (2003). “Self-Compassion: An Alternative Conceptualization of a Healthy Attitude Toward Oneself, **Self and Identity**, 11 (2): 85-101
- NEVE**, Peter (1990). “Tanrılar ve Tapınaklar Kenti Hattuşa”, **Anadolu Araştırmalar Dergisi**, 21-40.
- NUTKU**, Özdemir (1997). “Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri”, **AKM Başkanlığı Yayınları**. Ankara.
- OĞUZ**, Öcal M. (2016). “Tatların Benzer Dünyası: Türk-Macar Ortak Yemek Kültürü”, **UNESCO Millî Komisyonu Yayınları**, Ankara.
- OVALIOĞLU**, İlhan (2007). “Arşivin Rengi, Osmanlı Belgelerinde Ebru ve Etiket”, **Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları**, İstanbul.
- ÖGEL**, Kültegin (2012). “Bilişsel Davranışçı Terapilerde Üçüncü Dalga. Farkındalık (Ayrımsama) ve Kabullenme Temelli Terapiler”, **HYB Yayıncılık**, Ankara. 232 sf.
- ÖNEY**, Gönül, Zehra Çobanlı (2007). “Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı”, **Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları**, Ankara.
- ÖTER**, Zafer, Osman Nuri, Özdoğan (2005). “Kültür Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Selçuk-Efes Örneği”. **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, 16(2).
- ÖZDEMİR**, Ünal (2011). “Safranbolu’nun Kültürel Miras Kaynakları ve Korunması”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, 129-142.
- ÖZGÜÇ**, Nazmiye (1998). “Turizm Coğrafyası (Özellikler-Bölgeler)”, **Çantay Kitabevi**, İstanbul.
- ÖZGÜDENLİ**, Osman, Ömer Uzunağaç (2014) “Selçuklu Anadolu’sunda Ekmek”, **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 1(1):43-72.
- ÖZTURA**, Erdal (2010). “Truva Tarihi Millî Parkı, Kazdağı Millî Parkı ve Spil Dağı Millî Parkı Ziyaretçilerinin Türkiye’de “Millî Park” Kavramı ve Eğitimi Üzerine Görüşleri”, **Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi**.
- ÖZYEŞİL**, Zümra, Coşkun Arslan, Şahin Kesici ve Engin Deniz (2011). “Bilinçli Farkındalık Ölçeğini Türkçeye Uyarlama Çalışması”, **Eğitim ve Bilim**, 36 (160), 224-235.
- PALACIO**, Vincent; Stephen F. McCool (1997). “Identifying Ecotourists in Belize Through Benefit Segmentation: A Preliminary Analysis”, **Journal of Sustainable Tourism**, (5) 3: 234-243.

- PERKER**, Sevgen, Nilüfer Akıncıtürk (2011). “Geleneksel Cumalıkızık Evlerinde Ahşap Konut Sistemi”, **Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 16(1):41-52.
- POLSTER**, Erving, Polster, Miriam (2013). “From the radical center: The heart of Gestalt therapy”. **Gestalt Press**.
- PRENTICE**, Richard, Sinead Guerin, Stuart McGugan (1998). “Visitor Learning At A Heritage Attraction: A Case Study Of Discovery As A Media Product”, **Tourism Management**, 19(1):5-23.
- REID**, Denise (2011). “Mindfulness And Flow in Occupational Engagement: Presence in Doing”, **Canadian Journal Of Occupational Therapy. Revue Canadienne D’ergothérapie**, 78(1):50-56.
- REISINGER**, Yvette ve Lindsay, Turner (1999). “Structural Equation Modelling: Critical Issues and New Developments”, **Journal of Travel and Tourism Marketing**, 21(4):41-71.
- SARI**, Elif (2011). “Kurşunlu Mutfak Kültüründe Keşkek: Geçmişi, Bugünü ve Yarını”, **Millî Folklor Dergisi**, 23(1):54-64.
- SARIGÖLLÜ**, E. & Huang, R. (2005). Benefits segmentation of visitors to Latin America. *Journal of Travel Research*, 43, 277-293.
- SCHERMELLEH**-Engel, Karin, Moosbrugger, Helfried, ve Müller, Hans (2003). ”Evaluating The Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-Of-Fit Measures”, **Methods of Psychological Research Online**, 8(2), 23-74.
- SCHERRER**, Peter (2000). “Ephesus: The New Guide”, **Ege Yayınları**, İstanbul.
- SCHMIDT**, Klaus (2010), “Göbekli Tepe Kazısı 2010 Yılı Raporu”, 33.Kazı Sonuçları Toplantısı, **Ankara: KTB Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını**, 319-339.
- SCHMIDT**, Klaus (2007) “Göbekli Tepe-En Eski Tapınağı Yapanlar”, **Arkeoloji ve Sanat Yayınları**, İstanbul.
- SEÇİLMİŞ**, C. (2012). “Termal Turizm Destinasyonlarından Duyulan Memnuniyet Düzeyinin Tekrar Ziyaret Niyetine Etkisi: Sakarılıca Örneği”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, (39) 39.
- SEMENDEROĞLU**, Adnan, Hakan Durmuş, Seyhan Güler (1993). “Pamukkale’nin Dünü, Bugünü, Yarını”, **Çevre Dergisi**, (8) 9-12.
- SEVİMLİ**, Sedef (2006). “Hizmet Sektöründe Kalite ve Hizmet Kalitesi Ölçümü Üzerine Bir Uygulama”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İzmir.
- SHADFAR**, Shahin ve Malekmohammadi, Iraj (2013). “Application of Structural Equation Modeling (SEM) in Restructuring State Intervention Strategies Toward Paddy Production Development”, **International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences**, 3(12): 576-618.
- SHARMA**, Subhash (1996). “Applied Multivariate Techniques”, **John Wiley & Sons Inc.**, New York.

- SIEGEL**, Ronald, Christopher Germer, Andrew Olendzki (2009). “Mindfulness: What Is It? Where Did Come From?”, **Clinical Handbook of Mindfulness**,17-35.
- SINGH**, Nirbhay, Giulio Lancioni, Robert Wahler, Alan Winton, Judy Singh (2008). “Mindfulness Approaches in Cognitive Behavior Therapy”, **Behavioural and Cognitive Psychotherapy**, (36):659–666.
- SIPE**, Walter ve Stuart Eisendrath (2012). “Mindfulness-Based Cognitive Therapy: Theory And Practice”. **Canadian Journal Of Psychiatry**, 57(2):63.
- SKAVRONSKAYA**, Liubov, Noel Scott, Brent Moyle, Dung Le, Arghavan Hadinejad, Rui Zhang, Sarah Gardiner, Alexandra Coghlan, Aishath Shakeela (2017). “Cognitive Psychology And Tourism Research: State Of The Art”, **Tourism Review**, 2 (72):221-237.
- SMITH**, Melanie Kay, Anya Diekman (2017). “Tourism And Wellbeing”. **Annals Of Tourism Research**, (66):1–13.
- SOMUNCU**, Mehmet, Turgut Yiğit (2009). “Göreme Millî Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı’ndaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi”, **V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 387-402.
- SOMUNCU**, Mehmet (2009). “Türkiye’nin Dünya Mirası Alanları”, **UNESCO Millî Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi**, Ankara.
- SOYUKAYA**, Nevin (2015). “Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı Yönetim Planı”, **Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Şehircilik Daire Başkanlığı**, 1-36.
- SPARKS**, Beverley (2007). “Planning A Wine Tourism Vacation? Factors That Help To Predict Tourist Behavioural Intentions”, **Tourism Management**, 28:1180-1192.
- STEELE**, Michaelam (2008). “Leading High Reliability Schools: The Effects Of Organizational Mindfulness On Collective Efficacy”, **The University Of Texas At San Antoni Doktora Tezi**, 1-143.
- ŞAHİN**, Nesrin Hisli ve Zuhal Yeniçeri (2015). “Farkındalık Üzerine Üç Araç: Psikolojik Farkındalık, Bütüncü Kendilik Farkındalığı ve Toronto Bilgece Farkındalık Ölçekleri”, **Türk Psikoloji Dergisi** (76):48-64.
- ŞENER**, Yaşar Selçuk (2014). “Ani Şehir Surları, Korunma Sorunları ve Çözüme Yönelik Öneriler”, **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, (9):977-990.
- TAŞER**, Nesrin (2014). “Aydın İli Tanıtım Broşürü”. **Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Yayınları**, 1-120
- TAYLOR**, Lorraine (2014), “The Influence Of Mindfulness During The Travel Anticipation Phase On Search And Choice Behaviors, Search And Choice Outcomes, And Trip Evaluations”. **Tourism Travel And Research Association: Advancing Tourism Research Globally**, 1-184.
- TAYLOR**, Lorraine, William Norman (2019). “The Influence of Mindfulness During The Travel Anticipation Phase”, **Tourism Recreation Research**, (44)1: 76-90.

- TEASDALE**, John ve Michael Chaskalson (2011). “How Does Mindfulness Transform Suffering? I: The Nature and Origins of Dukkha”, **Contemporary Buddhism**, 12 (01): 89-102.
- TEKE**, Selcan (2013). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi”, **UNESCO Millî Komisyonu Yayını**, 41-45.
- TEKELİ**, Hasan (2001). “Turizm Pazarlaması ve Planlaması”, **Detay Yayıncılık**, Ankara.
- THERA**, Nyanaponika (1972). “The Power Of Mindfulness (Mindfulness Series 3)”, **Unity Press**, 1-60.
- TORUN**, Yeter (2011). “Dede Korkut Hikâyelerinde Barınma ile İlgili Sözcükler ve Bu Sözcüklerin Birlikte Kullanımları Üzerine”, **Turkish Studies**, 6 (3): 1251-1263.
- TILDEN**, Freeman (1967). “Interpreting Our Heritage”, Chapel Hill: **University of North Carolina Press**.
- TONTA**, Yaşar (2014). “Kültürel Mirasın Geleceği”, **Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği**, 1-18.
- TROYER**, Veerler De (2005). “Heritage In The Classroom: A Practical Manuel For Teachers”, **Coronet Books Incorporated**, Hollanda.
- TURAN**, Mustafa (1998). “Tarihî Kaynaklar Işığında Nevruz’un Menşei Meselesi”, **Türk Dünyası Folklor Dergisi**, (37): 90-104.
- TURAN**, İbrahim, Ümit Şimşek, Hasan Aslan (2015). “Eğitim Araştırmalarında Likert Ölçeği ve Likert-Tipi Soruların Kullanımı ve Analizi”, **Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 30: 186-203.
- TÜRKER**, Ali, İsa Çelik (2012). “Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler”. **Yenifikir Dergisi**, (9): 86-98.
- TÜRKÖLMEZ**, Elif (2017). “Denizli, Toprağında Hayat, Suyunda Şifa”, **TÜRSAB Dergisi**, İstanbul.
- TÜRKTAŞ**, Zuhâl (2013). “Anadolu’da Hasır Dokuma ve Sepet Kullanımına İlişkin Eski Bir Örnek; Çatalhöyük (ve Günümüze Uzantıları)”, **Akdeniz Sanat Dergisi**, (4)7:133-136.
- UÇAR**, Ergin (2006). “Yaşam Tarzına Göre Pazar Bölümlendirme ve Bireysel Emeklilik Sektörü Üzerine Bir Uygulama”. **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- UĞURLU**, Serdar (2014). “Türk Kültüründeki Dini Rakımlara Birkaç Örnek”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 7 (29):1058-1079.
- ULUDAĞ**, Süleyman (1999). “İslam Açısından Musikî ve Semâ”, **Marifet Yayınları**, İstanbul.
- ULUSOY**, Kadir (2011). “Türk Toplum Hayatında Yaşatılan Kahve ve Kahvehane Kültürü”, **Millî Folklor**, 23 (89): 159-169.
- YAZICIOĞLU**, Yahşi ve Erdoğan, Samiye (2004). “SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri”, **Detay Yayıncılık**, Ankara.
- YAYLALI**, Mehmet Kaya, (2010). “Post Processual Süreç, Sonrası Arkeoloji ve Kültürel Miras (Çatalhöyük Örneği)”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı, 1-81.

- YILDIZ**, Cengiz (2002) “Türk Kültür Tarihinde Kahve ve Kahvehane”, **Yeni Türkiye Yayınları**, 635-639.
- YILDIZ**, Nuran, Mehmet Şamil Güneş (2017). “Örgütsel Stresin, Örgütsel Sessizlik ve Tüketmişlik Üzerine Etkisi: Eczane Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma”, **Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi**, (1) 1: 45-66.
- YÖNETKEN**, Halil Bedi (1962). “Sıraç ve Nalçacılar da Semah”, **Türk Folklor Araştırmaları Yayınları**, 2900-2909.
- YÜCETOKER**, İzzet, Meral Bahar (2015). “Cumhuriyet Döneminde Şiir ve Müzik: Aşıklık Geleneği”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi**, 1(1):1-16.
- YÜKSEL**, Atila ve Füsün, Yüksel (2002). “Market Segmentation Based On Tourists’ Dining Preferences”, **Journal of Hospitality & Tourism Research**, 26 (4): 315-331.
- YÜKSEL**, Atila ve Füsün, Yüksel (2004). “Turizmde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Birinci Basım)” **Turhan Kitabevi**, Ankara.
- WINKLE**, Christine, Kenneth Backman (2009). “Examining Visitor Mindfulness At A Cultural Event”. **Event Management**, (12) 3-4, 163–169.

İnternet Kaynakları

- ARAŞTIRMA** ve Eğitim Genel Müdürlüğü, <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-202290/asiklik-geleneği.html> (Erişim Tarihi 24.02.2018).
- ATATÜRK** Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi, “Revan’dan Erivan’a Bir Şehrin Kimliği-Ermeni Mezalimi”, <https://webarsiv.atauni.edu.tr/revandan-erivana-bir-sehrin-kimligi> (Erişim Tarihi: 19.09.2019)
- ATLAS DERGİSİ** (2015), **Türkiye Bahar Rotaları II**, <https://www.atlasdergisi.com/arsiv/kitaplar/turkiye-bahar-rotalari-ii/52/19/1> (Erişim Tarihi: 15.07.2018).
- BERKMAN**, Haluk (2014). Bir Sufi Sanatı: Ebru, Ruhsal İnsan, Yazı 14, www.halukberkman.net (Erişim Tarihi:28.07.2018).
- DÖNER** Sermaye İşletmesi Genel Müdürlüğü, <http://dosim.kulturturizm.gov.tr/muze/45> (Erişim Tarihi: 15.08.2019).
- İSTANBUL** Büyükşehir Belediyesi Resmi İnternet Sitesi (2016). “Zeyrek Camisi ve Çevresi Koruma Alanı.”. <https://sites.ibb.gov.tr/ebrucorman/124-2/> (Erişim Tarihi: 11.07.2018).
- MANN**, Charles (2011). “The Birth of Religion”. **National Geographic Haziran 2011 Sayısı**. <https://www.nationalgeographic.com/magazine/2011/06/gobeki-tepe> (Erişim Tarihi: 11.12.2018).
- SİVAS** Valiliği Resmi İnternet Sitesi, <http://www.sivas.gov.tr/divrigi-ulu-cami-ve-darussifasi> (Erişim Tarihi: 22.05.2018) .
- SOMUT** Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği (2013). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi”, **UNESCO Türkiye Millî Komisyonu**, Ankara.
- UNESCO Resmi İnternet Sitesi**
http://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/Yayinlar/sokum_deneyimioptimize.pdf, (Erişim Tarihi: 24.05.2019).

- UNESCO Resmi İnternet Sitesi (2015). “Resmi UNESCO Nevruz Kutlama Mesajı”, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231887> (Erişim Tarihi: 13.04.2019).
- Akalın, F. B. (2023). “Bellekteki İz Arslantepe” International Social Sciences Studies Journal, (e- ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:110; pp:6764-6775. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.693> 11
- Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-296652/husnu-hat.html>. Erişim Tarihi 28.08.2023.
- Beşirli Cesur, Z. (2022). Minyatür sanatının 4-6 yaş çocuk kitapları illüstrasyonu olarak kullanımının görsel iletişim tasarımı bağlamında incelenmesi (Master’s thesis, Işık Üniversitesi).
- Çalışır, G., Türkal, İ., Türten, B., Kütükoğlu, E., & Özarslan, C. (2019). Çay İçme Kültürünün Kişilerarası İletişime Katkısı. Mavi Atlas, 7(2), 54-87.
- Diğler, M ve Soylu, R. (2020). Son Yüzyılın Hat Sanatçısı Hamid Aytaç ve İslam Kaligrafisi (Hat) Sanatına Katkısı. Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies Yıl: 7, Sayı: 27, Aralık 2020, s. 5-16.
- Duman, M. (2008). Nasrettin Hoca ve 1555 Fıkrası, Heyamola Yayınları.
- Duran, K., Özdemir, D., Namlıgöz, S.E. 2007. İpek Liflerindeki Serisinin Enzimatik Olarak Uzaklaştırılması. Tekstil ve Konfeksiyon 3:182-186.
- Ekim Okcu, A.L. (2017). Nasreddin Hoca Fıkralarının Zaman Kavramı Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faroqhi, S. (1995). Osmanlı kültürü ve gündelik yaşam (Orta Çağdan yirminci yüzyıla), Kılıç, E. (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Gaylard, L. (2015). The tea book: Experience the world’s finest teas. London: Dorling Kindersley Limited.
- Kanbaş, M.S. (2022). Hattat Sami Efendi ve Hat Sanatındaki Yeri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Kul, M. (2018). TÜRK’ÜN STRATEJİ VE ZEKÂ OYUNU” MANGALA”. Electronic Turkish Studies, 13(18): 979-990.
- Kurt, T. (2020). Dünyada Çay Kültürü ve Seramik Çay Kapları. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- Kurtoğlu, S. ve Akengin, G. (2023). 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century Cilt / Volume 11, Sayı / Issue 33, 601-619.
- Malatya Valiliği. <http://www.malatya.gov.tr/arslantepe-hoyugu>. Erişim Tarihi 20.08.2023.
- Mangala. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/ankara/kulturatlasi/geleneksel-mangala-oyunu>. Erişim Tarihi 23.08.2023.
- Şahinler N, ve Şahinler S (2002) Hatay ilinde ipek böceği yetiştiriciliğinin mevcut durumu sorunları ve çözüm önerileri üzerine bir araştırma. MKU Zir. Fak. Derg. 7(1-2): 95-104.

BOSNA-HERSEK'TE SAVAŞ, GÜVENLİKLEŞTİRME VE SİYASİ LİDERLER

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Fevzi Güven

BOSNA-HERSEK'TE SAVAŞ, GÜVENLİKLEŞTİRME VE SİYASİ LİDERLER

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Fevzi Güven

Yayın No.: 1465
ISBN: 978-625-398-249-2
E-ISBN: 978-625-398-248-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezaî Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güven, İbrahim Fevzi.

Bosna-Hersek'te Savaş, Güvenlikleştirme ve Siyasî Liderler / İbrahim Fevzi Güven

1. Basım, XIV + 324 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-249-2

E-ISBN: 978-625-398-248-5

1. Aliya İzzetbegović 2. Bosna Savaşı 3. Güvenlik 4. Güvenlikleştirme 5. Kimlik 6. Radovan Karadžić

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Öz.....	iii
ÖN SÖZ	v
HARİTALAR LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm

BOSNA SAVAŞI'NA NEDEN OLAN FAKTÖRLER	15
Milliyetçiliğin Yükselişi ve Siyasi Liderlerin Rolü.....	28
Yerel Aktörlerin ve Paramiliter Unsurların Rolü.....	35
Yugoslavya'da Demokratikleşme Süreci ve Bosna Savaşı	38
Yugoslavya'da Merkezîyetçi-Ademimerkezîyetçi Taleplerin Rolü.....	39
Merkezî Otoritenin Çökmesi ve Güvenlik İkilemi.....	42
Sosyal Psikolojik Açıklamalar.....	44
Savaşın Sosyoekonomik Nedenleri	48
Dış Aktörlerin Etkileri ve Etkisizliği	50

İkinci Bölüm

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: KİMLİK, GÜVENLİK VE GÜVENLİKLEŞTİRME	53
Kimlik Kavramı ve Etnik Kimlikler	53
Güvenlik Kavramı	59
Kopenhag Okulu Güvenlik Yaklaşımı.....	62
Toplumsal Güvenlik.....	67
Güvenlikleştirme Yaklaşımı	72
Kimliğin Güvenlikleştirilmesi	78
Sosyal İnşacılık ve Güvenlikleştirme	82

Söz Edimi Yoluyla Güvenlikleştirme.....	87
Güvenlikleştirme Yaklaşımına Yönelik Eleştiriler	89

Üçüncü Bölüm

KARADZİÇ'İN KİMLİK VE GÜVENLİK SİYASETİ..... 95

Bosna-Hersek'in Bağımsızlığını Güvenlikleştirme.....	102
Sırp Devleti Amacı Doğrultusunda Çok Etnikli Bosna-Hersek'in Güvenlikleştirilmesi.....	110
Osmanlı Devleti ve "Türk" İmgesi Bağlamında Boşnaklara Yönelik Söylemler	116
II. Dünya Savaşı ve Ustaşa Rejimi Bağlamında Hırvatlara Yönelik Söylemler.....	121
"İslami Fundamentalizm" Söylemi İle İzzetbegoviç Yönetimini Güvenlikleştirme.....	126
Nüfusun ve Demografik Yapının Güvenlikleştirilmesi	136

Dördüncü Bölüm

ALİYA İZZETBEGOVIÇ'İN KİMLİK VE GÜVENLİK SİYASETİ..... 139

İzzetbegoviç'in Yugoslavya Yanlısı Siyaseti.....	146
"Büyük Sırbistan" Tehdidi Söylemi ve Bosna-Hersek'in Bağımsızlığı Siyaseti	153
Bosna-Hersek'in Toprak Bütünlüğünü Koruma Amacı.....	161
Demokratik ve Çok Kültürlü Bosna-Hersek İdeali	169
"İslami" Değil Demokratik Rejim İdeali	176
İzzetbegoviç'in İslami ve Demokrat Kimliği.....	178
Yugoslavya Sonrası Bosna-Hersek'te Dinî Canlanma	183
Boşnak ve Müslüman Kimliği İle İlgili Toplumsal Güvenlik Endişeleri	187
"Yugoslavya İçinde Sırp Hegemonyası" Söylemi	190
Boşnakların Ulusal Kimliğinin İnkâr Edilmesi: "Müslüman Olmuş Sırplar" Anlatısı	193
Bosna Savaşı'nın Sonucu: Etnik Temelli Düşüncenin Çok Kültürlülüğe Karşı Zaferi.....	196

Beşinci Bölüm

BOŞNAKLARIN VE SIRLARIN SAVAŞIN ORTAYA ÇIKIŞINA DAİR ALGI VE GÖRÜŞLERİ..... 207

Savaşın Ortaya Çıkmasında Kimlik Farklılıklarının ve Etnik Sorunların Rolü. 209

Savaşın Ortaya Çıkmasında Ekonomik Sorunların Rolü.....227

Savaş Öncesi Dönemdeki Güvenlik Endişeleri ve Güvenlik Algısı..... 229

Boşnakların Toplumsal Güvenlik Endişeleri 234

Savaşın Ortaya Çıkmasında Siyasi Liderlerin Rolü 241

 Siyasi Liderlerin Oluşturduğu Korku Atmosferi 245

 Medya ve Propagandanın Etkisi..... 249

 Karadzic ve Miloseviç'e İlişkin Değerlendirmeler..... 252

 İzzetbegoviç'e İlişkin Değerlendirmeler 255

 Boşnak ve Sırların Savaşa Dair Öz Eleştirileri 264

Savaşın Ortaya Çıkmasında Batı Ülkelerinin ve Üçüncü Tarafların

Rolüne İlişkin Algı ve Görüşler..... 266

Savaş Sonrası Duruma İlişkin Değerlendirmeler 271

SONUÇ 275

KAYNAKÇA 291

EKLER..... 317

EK 1: GÖRÜŞME YAPILAN KATILIMCILARIN SOSYODEMOGRAFİK PROFİLİ 317

EK 2: GÖRÜŞME FORMU 319

ÖZ GEÇMİŞ 323

KAYNAKÇA

- Abbs, Luke,
Govinda Clayton,
Andrew Thomson:
"The Ties That Bind: Ethnicity, Pro-government Militia, and the Dynamics of Violence in Civil War", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 64, No. 5, 2020, pp. 903-932.
- Agius, Christine:
"Sosyal İnşacılık", **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, Ed. by Alan Collins, Çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 87-103.
- Akça, Belgin Ş.:
"Nedensel İlişkiler, Araştırma Kurguları, Deneysel Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkiler", **Uluslararası İlişkilerde Araştırma Yöntemleri**, Ed. Ali Çarkoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013, s. 26-62.
- Akgül Açıkmeşe,
Sinem:
"Strateji ve Güvenlik Kavramları", **Strateji ve Güvenlik**, Ed. Mustafa Aydın, Ahmet Haluk Atalay, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2012, s. 2-22.
- Akgül Açıkmeşe,
Sinem:
"Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 30, 2011, s. 43-73.
- Ali, Rabia,
Lawrence Lifshultz:
"Why Bosnia?", **Third World Quarterly**, Vol. 15, No. 3, 1994, pp. 367-401.
- Alkan, Necmettin:
Bosna: Dağılan Yugoslavya Mozaiginde, İstanbul, Beyan Yayınları, 1995.
- Anderson, Benedict:
Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 2017.
- Anderson, David:
"The Collapse of Yugoslavia: Background and Summary", 1995, (Çevrimiçi), <https://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/tp/1995-96/96rp14.pdf>, 30 Aralık 2021.
- Andreas, Peter:
"The clandestine political economy of war and peace in Bosnia," **International Studies Quarterly**, Vol. 48, No. 1, 2004, pp. 29-51.
- Arap, Erdal,
Selcen Bayün:
"Josip Broz Tito", **Hukuk Gündemi**, Sayı: 2, 2014, s. 80-88.
- Arfi, Badredine:
"Ethnic Fear: the Social Construction of Insecurity", **Security Studies**, Vol. 8, No. 1, 1998, pp. 151-203.

- Aslan, Halil Kürşad: “Demokratikleşme Sürecinde Toplumsal Uzlaşma ve Adalet Yaklaşımları”, **20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik**, Der. Cenap Çakmak, Fadime Gözde Çolak, Gökhan Güneysu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 255-284.
- Associated Press: “Bosnian Serbs Rally for and Against Government”, 14 Mayıs 2016a, (Çevrimiçi) http://www.aparchive.com/metadata/Bosnia-Protests-2/2a148d28adecde048922557ee0d34c36?query=Radovan+Karadzic¤t=1&orderBy=NewestFirst&hits=1&referrer=search&search=%2fsearch%2ffilter%3fquery%3dRadovan%2520Karadzic%26startd%3d05%252F14%252F2016%26endd%3d05%252F15%252F2016%26from%3d1%26orderBy%3dNewestFirst%26allFilters%3d14%252F05%252F2016-15%252F05%252F2016%253ADate%26ptype%3dIncludedProducts%26_%3d1647378722846&allFilters=14%2f05%2f2016-15%2f05%2f2016%3aDate&productType=IncludedProducts&page=1&b=d34c36, 15 Mart 2022.
- Associated Press: “Bosnian Serbs react to Karadzic verdict”, 24 Mart 2016b, (Çevrimiçi) http://www.aparchive.com/metadata/Bosnia-Karadzic-3/3f3bc12b818b7883cf4419fc74cd4af1?query=Radovan+Karadzic¤t=4&orderBy=NewestFirst&hits=10&referrer=search&search=%2fsearch%2ffilter%3fquery%3dRadovan%2520Karadzic%26startd%3d03%252F24%252F2016%26endd%3d03%252F25%252F2016%26from%3d1%26orderBy%3dNewestFirst%26allFilters%3d24%252F03%252F2016-25%252F03%252F2016%253ADate%26ptype%3dIncludedProducts%26_%3d1647379007411&allFilters=24%2f03%2f2016-25%2f03%2f2016%3aDate&productType=IncludedProducts&page=1&b=cd4af1, 15 Mart 2022.
- Associated Press: “Serbs react to Karadzic sentence”, 24 Mart 2016c, (Çevrimiçi) http://www.aparchive.com/metadata/-Serbia-Karadzic/1f3a6761ff98ad639ae0587d7477ea66?query=Radovan+Karadzic¤t=5&orderBy=NewestFirst&hits=10&referrer=search&search=%2fsearch%2ffilter%3fquery%3dRadovan%2520Karadzic%26startd%3d3%252F24%252F2016%26endd%3d3%252F25%252F2016%26from%3d1%26orderBy%3dNewestFirst%26allFilters%3d24%252F03%252F2016-25%252F03%252F2016%253ADate%26ptype%3dIncludedProducts%26_%3d1647379427099&allFilters=24%2f03%2f2016-25%2f03%2f2016%3aDate&productType=IncludedProducts&page=1&b=77ea66, 15 Mart 2022.

- Associated Press
"Bosnian Serbs condemn Karadzic sentence increase", 20 Mart 2019a, Pale, (Çevrimiçi) <http://www.aparchive.com/metadata/Bosnia-Karadzic-Reaction-3/89e98dd717d01fb4494dbd395a764752?current=8&hits=1315&query=Radovan%20Karadzic&orderBy=NewestFirst&referrer=search&search=%2fsearch%3fquery%3dRadovan%2bKaradzic%26startd%3d%26endd%3d%26orderBy%3dNewestfirst%26from%3d1%26allFilters%3d%26g2ItemId%3d&page=1&b=019923&allFilters=>, 15 Mart 2022.
- Associated Press
"Mourners prepare for burial of Srebrenica victims", 11 Temmuz 2019b, Srebrenitsa, (Çevrimiçi) <http://www.aparchive.com/metadata/Bosnia-Srebrenica/8d8be9c973669c5e0c8b0b3ac0f9dd3?current=7&hits=1315&query=Radovan%20Karadzic&orderBy=NewestFirst&referrer=search&search=%2fsearch%3fquery%3dRadovan%2bKaradzic%26startd%3d%26endd%3d%26orderBy%3dNewestfirst%26from%3d1%26allFilters%3d%26g2ItemId%3d&page=1&b=019923&allFilters=>, 15 Mart 2022.
- Babuna, Aydın:
"Nationalism and the Bosnian Muslims", East European Quarterly, Vol. 33 No. 2,, 1999, pp. 195-218.
- Babuna, Aydın:
"Tarih Boyunca Boşnaklar: Kimlik ve Soykırım", Uluslararası Suçlar: Bosna-Hersek Örneği, Sempozyum Bildirileri, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2008, s. 15-25.
- Babuna, Aydın:
"Bosnian Muslims during the Cold War: Their Identity between Domestic and Foreign Policies", Religion and the Cold War: A Global Perspective, Ed. by Philip E. Muehlenbeck, Nashville, Vanderbilt University Press, 2012, pp. 182–205.
- Bağcı, Hüseyin:
"Bosna Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş", Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt:16, Sayı: 27, 1994, s. 257-279.
- Bakic-Hayden, Milica, Robert M. Hayden:
"Orientalist Variations on the Theme "Balkans": Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics", Slavic Review, Vol. 51, No. 1, 1992, pp. 1-15.
- Balcı, Ali, Tuncay Kardaş
"The Changing Dynamics of Turkey's Relations with Israel: An Analysis of 'Securitization'", Insight Turkey, Vol. 14, No. 2, 2012, pp. 99-120.
- Balzacq, Thierry:
"The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", European Journal of International Relations, Vol. 11, No. 2, 2005, pp. 171-201.
- Banac, Ivo:
"The Fearful Asymmetry of War: the Causes and Consequences of Yugoslavia's Demise", Daedalus, Vol. 121, No. 2, 1992, pp. 141-174.
- Bar-Tal, Daniel:
"Sociopsychological Foundations of Intractable Conflicts", American Behavioral Scientist, Vol. 50, No. 11, 2007, pp. 1430-1453.

- Bar-Tal, Daniel,
Eran Halperin,
Joseph De Rivera: "Collective Emotions in Conflict Situations: Societal Implications", **Journal of Social Issues**, Vol. 63, No. 2, 2007, pp. 441-460.
- Bar-Tal, Daniel,
Sabina Cehajic-
Clancy: "From Collective Victimhood to Social Reconciliation: Outlining a Conceptual Framework", **War, Community, and Social Change: Collective Experiences in the Former Yugoslavia**, Ed. by Dario Spini, Guy Elchereth, Dinka Corkalo Biruski, New York, Springer, 2014, pp. 125-136.
- Barth, Fredrik: "Introduction", **Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference**, Ed. by Fredrik Barth, Bergen, Universitetsforlaget, 1969, pp. 9-38.
- Baysal, Başar: "20 Years of Securitization: Strengths, Limitations and A New Dual Framework", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Vol. 17, No. 67, 2020, pp. 3-20.
- Baysal, Başar,
Çağla Lüleci: "Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 22, 2015, s. 61-96.
- Bellamy, Chris-
topher: "Reflections on the civil war in Bosnia and foreign intervention 1992-98", **Civil Wars**, Vol. 1, No. 2, 1998, pp. 1-25.
- Bellamy, Paul: "Introduction", **Civil Wars of the World: Major Conflicts Since World War II**, Ed. by Karl Derouen Jr, Uk Heo, California, ABC-CLIO, 2007, pp. 1-23.
- Bennett, Chris-
topher: **Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences**, New York, New York University Press, 1995.
- Berg, Bruce L.: **Qualitative Research Methods for the Social Sciences**, Boston, Pearson Education, 2004.
- Bideleux, Robert,
Ian Jeffries: **The Balkans: A Post-Communist History**, Oxon & New York, Routledge, 2007.
- Bieber, Florian: **The Rise of Authoritarianism in The Western Balkans**, Cham, Palgrave Macmillan, 2020.
- Bigo, Didier: "Internal and External Aspects of Security," **European Security**, Vol. 15, No. 4, 2006, pp. 385-404.
- Bigo, Didier: 'International Political Sociology', **Security Studies: An Introduction**, Ed. by Paul Williams, New York, Routledge, 2008, pp. 116-130.
- Bigo, Didier,
Anastassia Tso-
ukala: **Terror Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes After 9/11**, London, Routledge, 2008.
- Bigo, Didier, Rob
B.J. Walker: "Political Sociology and the Problem of the International", **Millennium: Journal of International Studies**, Vol. 35, No. 3, 2007, pp. 725-739.

- Bilgiç, Ali: ““Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 8, Sayı: 29, 2011, s. 123-142.
- Bilgin, Nuri: **Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu**, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994.
- Bilgin, Nuri: **Kimlik İnşası**, İzmir, Aşına Yayınları, 2007.
- Bilgin, Pınar: “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, **SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 14, 2010, s. 69-96.
- Billig, Michael: **Banal Nationalism**, London, Sage Publications, 1995.
- Biondich, Mark: “Religion and Nation in Wartime Croatia: Reflections on the Ustasa Policy of Forced Religious Conversations, 1941-1942,” **Slavonic & East European Review**, Vol. 83, No. 1, 2005, pp. 71-116.
- Biondich, Mark: **The Balkans: Revolution, War, and Political Violence since 1878**, Oxford, Oxford University Press, 2011.
- Blattman, Christopher, Edward Miguel: “Civil War”, **Journal of Economic literature**, Vol. 48, No. 1, 2010, pp. 3-57.
- Bookman, Milica Zarkovic: **Economic Decline and Nationalism in the Balkans**, New York, St. Martin’s Press, 1994.
- Booth, Ken: “Security and Self: Reflections of a Fallen Realist,” **Critical Security Studies: Concepts and Cases**, Ed. by Keith Krause, Michael C. Williams, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1997, pp. 83-119.
- Bora, Tanıl: **Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1994.
- Bora, Tanıl: **Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1995.
- Bowen, John R.: “The Myth of Global Ethnic Conflict”, **Journal of Democracy**, Vol. 7, No. 1, 1996, pp. 3-14.
- Bowman, Glenn: “Constitutive Violence and the Nationalist Imaginary: Antagonism and Defensive Solidarity in ‘Palestine’ and ‘Former Yugoslavia’”, **Social Anthropology**, Vol. 11, No. 3, 2003, pp. 319-340.
- Bozdağlıoğlu, Yücel: “Yapılandırmacı Yaklaşım (Konstrüktivizm)”, **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ed. Haydar Çakmak, Ankara, Platin Yayınları, 2007, s. 149-154.
- Brass, Paul R.: **Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison**, New Delhi, Sage Publications, 1991.

- Brass, Paul R.: "Ethnic Groups and Ethnic Identity Formation", **Ethnicity**, Ed. by John Hutchinson, Anthony D. Smith, Oxford, Oxford University Press, 1996, pp. 85-90.
- Brown, Peter: **The Rise of Western Christendom: Triumph and Diversity, AD 200-1000**, Oxford, Wiley-Blackwell, 2013.
- Brubaker, Rogers: **Nationalism Reframed**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Brubaker, Rogers: **Ethnicity Without Groups**, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 2004.
- Brubaker, Rogers, David D. Laitin: "Ethnic and Nationalist Violence", **Annual Review of Sociology**, Vol. 24, 1998, pp. 423-452.
- Brzezinski, Zbigniew: "Post-Communist Nationalism," **Foreign Affairs**, Vol. 68, No. 5, 1989, pp. 1-25.
- Bunce, Valerie: **Subversive Institutions: The Design and the Destruction of Socialism and the State**, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- Burg, Steven L., Paul S. Shoup: **The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic conflict and International Intervention**, New York, M. E. Sharpe, 1999.
- Buzan, Barry: **People, States and Fear; The National Security Problem in International Relation**, Sussex, The Wheatsheaf Books, 1983.
- Buzan, Barry: **People, States and Fear: An Agenda for International Security in the Post-Cold War Era**, London, Harvester Wheatsheaf, 1991.
- Buzan, Barry: 'Introduction: The Changing Security Agenda in Europe', **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ed. by Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemait, London, Pinter Publishers, 1993, pp. 1-14.
- Buzan, Barry: 'Societal Security, State Security, and Internationalisation', **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ed. by Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemait, London, Pinter Publishers, 1993, pp. 41-58.
- Buzan, Barry: 'Regional Security Complex Theory in the Post-Cold War World', **Theories of New Regionalism**, Ed. by Fredrik Söderbaum ve Timothy Shaw, New York, Palgrave Macmillan, 2003, pp. 140-159.
- Buzan, Barry, Ole Waever: "Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable? The Copenhagen School Replies", **Review of International Studies**, Vol. 23, No. 2, 1997, pp. 241-250.
- Buzan, Barry, Ole Waever: **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

- Buzan, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde:
Security: A New Framework for Analysis, Boulder, London, Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Calhoun, Craig:
Nationalism, Minnesota, University of Minnesota Press, 1997.
- Campbell, David:
Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity, Manchester, Manchester University Press, 1992.
- Caporalet, Linnda R.:
"The Evolution of Truly Social Cognition: The Core Configurations Model", **Personality and Social Psychology Review**, Vol. 1, No. 4, 1997, pp. 276-298.
- Carlton, David:
'Civil War, 'Terrorism' and Public Order in Europe', **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ed. by Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemait, London, Pinter Publishers, 1993, pp. 167-181.
- Carment, David:
"The Ethnic Dimension in World Politics: Theory, Policy and Early Warning", **Third World Quarterly**, Vol. 15, No. 4, 1994, pp. 551-582.
- Carmichael, Cathie:
Ethnic Cleansing in the Balkans: Nationalism and the Destruction of Tradition, Oxon & New York, Routledge, 2002.
- Carmichael, Cathie:
A Concise History of Bosnia, Cambridge, Cambridge University Press, 2015.
- Cederman, Lars-Erik, Andreas Wimmer, Brian Min:
"Why Do Ethnic Groups Rebel? New Data and Analysis", **World Politics**, Vol. 62, No. 1, 2010, pp. 87-119.
- Ceylan, Tuğçe Ersoy, Tuncay Kardaş:
"Kimlik-Güvenlik İlişisini Anlamak: Toplumsal Kimlik, Sosyal Psikoloji ve Toplumlar-Arası Güvenlik İkilemi," **Bilig -Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 94, 2020, s. 189-215.
- Christie, Daniel J.:
"Reducing Direct and Structural Violence: the Human Needs Theory," **Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology**, Vol. 3, No. 4, 1997, pp. 315-332.
- Chua, Amy:
World on Fire: How Exporting Free Market Democracy Breeds Ethnic Hatred and Global Instability, New York, Anchor Books, 2004.
- Cigar, Norman L.:
Genocide in Bosnia: The Policy of "Ethnic Cleansing", Texas, Texas A & M University Press, 1995.
- Ciută, Felix:
"Security and the Problem of Context: a Hermeneutical Critique of Securitisation Theory," **Review of International Studies**, Vol. 35, No. 2, 2009, pp. 301-326.

- Cohen, Lenard: **Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition**, Colorado, Westview Press, 1995.
- Collins, Alan: "Giriş: Güvenlik Çalışmaları Nedir?", **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, Ed. by Alan Collins, Çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 1-9.
- Cordell, Karl, Stefan Wolff: **Ethnic Conflict: Causes, Consequences, and Responses**, Cambridge, Polity Press, 2010.
- Coulson, Meg: "Looking behind the violent break-up of Yugoslavia", **Feminist Review**, Vol. 45, No. 1, 1993, pp. 86-101.
- Creswell, John W.: **Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches**, California, Sage Publications, 2003.
- Çakmak, Cenap: "Bosna İç Savaşı: Avrupa'nın Kalbinde İnsani Trajedi", **20.Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik**, Der. Cenap Çakmak, Fadime Gözde Çolak, Gökhan Güneysu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 64-93.
- Çelik, Ayşe Betül: "Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları", **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, Ed. Nimet Beriker, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 163-188.
- Çınar, Kürşat: "Dismemberment of Yugoslavia: Lessons for the Ethnic Conflict Literature", **Balkan Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 15, 2019, s. 15-27.
- Dahrendorf, Ralf: **Demokrasinin Bunalımları: Antonio Polito ile Bir Söyleşi**, Çev. A. Emre Zeybekoğlu, İstanbul, İthaki Yayınları, 2015.
- Dalar, Mehmet: "Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Geleceği", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Yıl: 9, Sayı: 16, 2008, s. 91-123.
- Demir, İmran: "Political Survival and Diversionary Use of Force", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Columbia, University of Missouri, 2009.
- Denitch, Bogdan: **Ethnic Nationalism: The Tragic Death of Yugoslavia**, Minnesota, University of Minnesota Press, 1994.
- Der Derian, James: "The value of security: Hobbes, Marx, Nietzsche, and Baudrillard", **Critical Practices in International Theory: Selected Essays**, Oxon, New York, Routledge, 2009, pp. 149-166.
- Djilas, Aleksa: "A Profile of Slobodan Milošević", **Foreign Affairs**, Vol. 72, No. 3, 1993, pp. 81-96.
- Djilas, Aleksa: 'Fear Thy Neighbor: the Breakup of Yugoslavia', **Nationalism and Nationalities in the New Europe**, Ed. by Charles Kupchan, Ithaca, Cornell University Press, 1995.

- Doder, Dusko: "Yugoslavia: New War, Old Hatreds", **Foreign Policy**, No. 91, 1993, pp. 3-23.
- Donia, Robert J., John Van Antwerp Fine: **Bosnia and Hercegovina: a Tradition Betrayed**, Columbia, University Press, 1995.
- Doty, Roxanne Lynn: "Foreign Policy As Social Construction: A Post-Positivist Analysis of US Counterinsurgency Policy in the Philippines", **International Studies Quarterly**, Vol. 37, No. 3, 1993, pp. 297-320.
- Dzaja, Srečko M.: "Bosanska Povijesna Stvarnost i Njezini Mitološki Odrazi", **Historijski Mitovi na Balkanu**, Ed. by Husnija Kamberovic, Saraybosna, Institut za Istoriju, 2003, s. 39-66.
- Eker, Sami: "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği", **Türkiye Orta Doğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2015, s. 31-66.
- Ekinci, Mehmet Uğur: "Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 2014, (Çevrimiçi), http://file.setav.org/Files/Pdf/20141103175216_bosna-hersek-siyasetini-anlama-kilavuzu-pdf.pdf, 5 Ocak 2022.
- Ellingsen, Tanja: "Colorful Community or Ethnic Witches' Brew? Multiethnicity and Domestic Conflict During and After the Cold War", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 44, No. 2, 2000, pp. 228-249.
- Emmers, Ralf: "Güvenlikleştirme", **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, Ed. by Alan Collins, Çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 131-144.
- Enzensberger, Hans Magnus: **İç Savaş Manzaraları**, Çev. Ersel Kayaoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.
- Erdoğan, Emre, Pınar Uyan Semerci: "Göçmen Karşıtlığında Tehdit Algısının Rolü: Korku ve Endişe Duygusu", **Siyasetteki Gölge: Korku**, Ed. Emre Erdoğan ve Pınar Uyan Semerci, İstanbul, İthaki Yayınları, 2019, s. 53-74.
- Eriksen, Thomas Hylland: **Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives**, London, Pluto Press, 2010.
- Fearon, James D., David D. Laitin: "Violence and the Social Construction of Ethnic Identity", **International Organization**, Vol. 54, No. 4, 2000, pp. 845-877.
- Fearon, James D., David D. Laitin: "Ethnicity, Insurgency, and Civil War", **American Political Science Review**, Vol. 97, No. 1, 2003, pp. 75-90.
- Fenton, Steve: **Ethnicity: Racism, Class and Culture**, London, Macmillan Press, 1999.

- Fierke, Karin, Knud Eric Jørgensen: "Introduction", **Constructing International Relations: the Next Generation**, Ed. by, Karin Fierke, Knud Eric Jørgensen, Oxon, New York, Routledge, 2015, pp. 3-10.
- Filandra, Sacir: "Nacionalna Drzava: Zasto Ne?", **Znakovi Vremena**, Sayı: 24, 2004, s. 130-143.
- Fishman, Joshua A.: **Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective**, Clevedon, Multilingual Matters, 1989.
- Fiske, Susan T.: "Stereotyping, Prejudice, and Discrimination at the Seam Between the Centuries: Evolution, Culture, Mind, and Brain", **European Journal of Social Psychology**, Vol. 30, No. 3, 2000, pp. 299-322.
- Foucault, Michel: "Power/knowledge," **The New Social Theory Reader**, Ed. by Steven Seidman, Jeffrey C. Alexander, Routledge, 2020, pp. 73-79.
- Fukuyama, Francis: **The End Of History and the Last Man**, New York, The Free Press, 1992.
- Gagnon, Valere Philip: "Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia", **International Security**, Vol. 19, No. 3, 1994, pp. 130-166.
- Gagnon, Valere Philip: **The Myth of Ethnic War**, Ithaca, Cornell University Press, 2013.
- Gallagher, Tom: **The Balkans After The Cold War: From Tyranny to Tragedy**, London, Routledge, 2003.
- Gellner, Ernest: **Thought and Change**, Chicago, University of Chicago Press, 1964.
- Gellner, Ernest: **Nations and Nationalism**, Oxford, Basil Blackwell, 1983.
- Gerolymatos, Andre: **The Balkan Wars: Conquest, Revolution and Retribution from the Ottoman Era to the Twentieth Century and Beyond**, Stalehurst, Spellmount, 2004.
- Giddens, Anthony: **The Nation-State and Violence**, Cambridge, Polity Press, 1985.
- Giddens, Anthony: **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1994.
- Giddens, Anthony: **Sosyoloji**, Haz. Cemal Güzel, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2005.
- Gilbert, Andrew, Jasmin Mujanović: "Dayton at twenty: towards new politics in Bosnia-Herzegovina", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol. 15, No. 4, 2015, pp. 605-610.
- Gilley, Bruce: "Against the Concept of Ethnic Conflict", **Third World Quarterly**, Vol. 25, No. 6, 2004, pp. 1155-1166.

- Gleditsch, Kristian S., Michael D. Ward: "War and Peace in Space and Time: The Role of Democratization", **International Studies Quarterly**, Vol. 44, No. 1, 2000, pp. 1-29.
- Glenn, John: "The Interregnum: The South's Insecurity Dilemma", **Nations and Nationalism**, Vol. 3, No. 1, 1997, pp. 45-63.
- Glenny, Misha: **The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War**, London, Penguin Books, 1992.
- Godina, Vesna V.: "The Outbreak of Nationalism on Former Yugoslav Territory: A Historical Perspective on the Problem of Supranational Identity", **Nations and Nationalism**, Vol. 4, No. 3, 1998, pp. 409-422.
- Goldstein, Joshua S., Jon C. Pevehouse: **Uluslararası İlişkiler**, Çev. Haluk Özdemir, BB101 Yayınları, Ankara, 2015.
- Gülalp, Haldun: "Introduction: Citizenship vs. Nationality?", **Citizenship and Ethnic Conflict: Challenging the Nation-State**, Ed. by Haldun Gülalp, Oxon & New York, Routledge, 2006, pp. 1-18.
- Güler, Murat: "İç Savaşların Değerlendirilmesinde Model Önerisi ve Libya İç Savaşı İncelemesi", **Savunma Bilimleri Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 2, 2015, s. 45-75.
- Haliloviç Tekin, Cemile: **Bosna-Hersek Devleti: 1991-2011**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2012.
- Hechter, Michael: "Explaining Nationalist Violence", **Nations and Nationalism**, Vol. 1, No. 1, 1995, pp. 53-68.
- Hegre, Havard, Tanja Ellingsen, Scott Gates, Nils Petter Gleditsch: "Toward a Democratic Civil Peace? Democracy, Political Change, and Civil War, 1816-1992", **American Political Science Review**, Vol. 95, No. 1, 2001, pp. 33-48.
- Herman, Robert, Mara Galaty: "Bosnia Herzegovina Conflict Assessment", USAID, 2005, (Çevrimiçi), http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnadd627.pdf, 6 Ocak 2022.
- Herz, John H.: "Idealist Internationalism and The Security Dilemma", **World Politics**, Vol. 2, No. 2, 1950, pp. 157-180.
- Hobsbawm, Eric J.: **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, Çev. Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Hodson, Randy, Dusko Sekulic, Garth Massey: "National Tolerance in The Former Yugoslavia", **American Journal of Sociology**, Vol. 99, No. 6, 1994, pp. 1534-1558.

- Hoffman, Aaron M., José Kaire: "Comfortably Numb: Effects of Prolonged Media Coverage," **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 64, No. 9, 2020, pp. 1666-1692.
- Holbrooke, Richard: **To End a War: The Conflict in Yugoslavia--America's Inside Story--Negotiating with Milosevic**, New York, Modern Library, 1999.
- Horowitz, Donald L.: **Ethnic Groups in Conflict**, California, University of California Press, 1985.
- Howard, Michael: "Ethnic Conflict and International Security", **Nations and Nationalism**, Vol. 1, No. 3, 1995, pp. 285-295.
- Huntington, Samuel: **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, New York, Simon & Schuster, 1996.
- Hutchinson, John, Anthony D. Smith: **Ethnicity**, Oxford, Oxford University Press, 1996.
- Huysmans, Jef: "Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe," **European Journal of International Relations**, Vol: 4, No. 4, 1998, pp. 479-505.
- Huysmans, Jef: "Defining Social Constructivism in Security Studies: The Normative Dilemma of Writing Security," **Alternatives**, No. 27, Special Issue, 2002, pp. 41-62.
- İzzetbegović, Aliya: **Konuşmalar**, Çev. Fatmanur Altun, Rıfat Ahmetoğlu, İstanbul, Klasik Yayınları, 2004.
- İzzetbegović, Aliya: **Köle Olmayacağız**, İstanbul, Fide Yayınları, 2007.
- İzzetbegović, Aliya: **İslam Deklarasyonu: Müslüman Halkların ve Müslümanların İslamlaşmasına Dair Bir Program**, Çev. Rahman Ademi, İstanbul, Fide Yayınları, 2010.
- İzzetbegović, Aliya: **Tarihe Tanıklığım**, Çev. Alev Erkilet, Ahmet Demirhan, Hanife Öz, İstanbul, Klasik Yayınları, 2014.
- Ignatieff, Michael: **Blood and Belonging: Journeys into the New Nationalism**, Toronto, Penguin Group, 1993.
- International Crisis Group: "Bosnia: What Does Republika Srpska Want?", International Crisis Group, Report No. 214, 2011, (Çevrimiçi), <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/214-bosnia-what-does-republika-srpska-want.pdf>, 10 Ocak 2022.
- Isakovic, Zlatko: **Identity and Security in Former Yugoslavia**, Aldershot, Ashgate, 2000.
- Jakobsen, Monika S.: "Peace and Prosperity, or Democratic Chaos", **İnternasyonal Politikk**, Vol. 54, No. 2, 1996, pp. 237-254.

- Jackson, Robert, Georg Sorensen: **Introduction to International Relations**, Oxford, Oxford University Press, 2013.
- Jelavich, Barbara: **Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl**, Çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, İstanbul, Küre Yayınları, 2015.
- Jenkins, Richard: **Social Identity**, New York, Routledge, 2008.
- Jones, Lynne: **Ve Sonra Ateş Etmeye Başladılar: Bosna Savaşı'nın Çocukları ve Yetişkinlik Dönemleri**, Çev. Ezgi Başer Akgürgeçen, İstanbul, Hep Kitap, 2017.
- Joseph, Richard: "Democratization in Africa after 1989: Comparative and Theoretical Perspectives", **Transitions to Democracy**, Ed. by Lisa Anderson, New York, Columbia University Press, 1999, pp. 237-260.
- Judah, Tim: **The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia**, New Haven, Connecticut, Yale University Press, 1997.
- Kalyvas, Stathis N.: "Wanton and senseless? The logic of massacres in Algeria," **Rationality and Society**, Vol. 11, No. 3, 1999, pp. 243-285.
- Kaplan, Robert: **Balkan Ghosts: A Journey Through History**, New York, St. Martin's Press, 1993.
- Karacasulu, Nilüfer: "Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları", **Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar**, Der. Tayyar Arı, Bursa, Dora Yayınları, 2014, s. 105-123.
- Karadžić (IT-95-5/18): Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Karadžić Davası, <https://www.icty.org/case/karadzic#trans> (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- Kasapović, Mirjana: "Bosna i Hercegovina 1992-1995: građanski rat, izvanjska agresija ili oboje?", **Politička misao: časopis za politologiju**, Vol. 52, No. 2, 2015, pp. 37-61.
- Kaufman, Stuart J.: "Spiraling to Ethnic War: Elites, Masses, And Moscow in Moldova's Civil War", **International Security**, Vol. 21, No. 2, 1996, pp. 108-138.
- Kaufman, Stuart J.: **Modern Hatreds: The Symbolic Politics of Ethnic War**, Ithaca, New York, Cornell University Press, 2001.
- Kecmanović, Dušan: **The Mass Psychology of Ethnonationalism**, New York, Plenum Press, 1996.
- Kelman, Herbert C.: "Applying a Human Needs Perspective to the Practice of Conflict Resolution: The Israeli—Palestinian Case," **Conflict: Human Needs Theory**, Ed. by John Burton, London, Palgrave Macmillan, 1990, pp. 283-297.

- Kenar, Nesrin: **Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2005.
- Kennan, George F.: "Introduction", **The Other Balkan Wars: A 1913 Carnegie Endowment Inquiry in Retrospect**. Washington, D.C., Carnegie Endowment for International Peace, 1993.
- Keyman, E. Fuat: "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 3, Sayı: 9, 2006, s. 1-20.
- King, Charles: **Ending Civil Wars**, New York, Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies, 1997.
- Kitromilides, Paschalis M.: "Balkan Mentality': History, Legend, Imagination", **Nations and Nationalism**, Vol. 2, No. 2, 1996, pp. 163-191.
- Kıvımaç, Timo, Marina Kramer, Paul Pasch: "The Dynamics of Conflict in the Multi-ethnic State of Bosnia and Herzegovina", Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), 2012, (Çevrimiçi), <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/09418.pdf>, 3 Ocak 2022.
- Knudsen, Olav F.: "Post-Copenhagen Security Studies: Desecuritizing Securitization", **Security Dialogue**, Vol. 32, No. 3, 2001, pp. 355-368.
- Konuralp, Emrah: "Kimliğin Etni ve Ulus Arasında Salınımı: Çokkültürcülük mü Yeniden Kabilecilik mi?", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 2, 2018, s. 133-146.
- Kowert, Paul A.: "National Identity: Inside and Out", **Security Studies**, Vol. 8, No. 2-3, 1998, pp. 1-34.
- Krause, Keith, Michael C. Williams: "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods", **Mershon International Studies Review**, Vol. 40, No. 2, 1996, pp. 229-254.
- Kriesberg, Louis: "Intractable Conflicts", **Peace Review**, Vol. 5, No. 4, 1993, pp. 417-421.
- Krupalija, Mustafa: "Modern Boşnak Milli Kimliğinin Teşekkülü ve Kimlik Unsurlarının İncelenmesi (1850-2020)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Kurt, Selim: "Dağlık Karabağ Sorunu'nun Güvenlikleştirme Teorisi Çerçevesinde Analizi", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, 2017, s. 1-22.
- Kurt, Selim: "Güvenlikleştirme Kuramı Açısından Rusya Federasyonu-Ukrayna Çatışmasını Anlamak", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 75, Sayı: 1, 2020, s. 1-30.

- Kurubaş, Erol: "Etnik Sorunlar: Ulus Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", **Doğu Batı**, Sayı: 44, 2008, s. 11-41.
- Kurubaş, Erol: "Etnik Sorun-Dış Politika İlişkisi Bağlamında Kürt Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri", **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2009, s. 39-70.
- Küçük, Mustafa: "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Der. Ramazan Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 325-377.
- Laclau, Ernesto: **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**, Çev. Ertuğrul Başer, İstanbul, Birikim Yayınları, 2000.
- Lagendijk, Joost, Jan Marinus Wiersma: **Avrupa'nın Müslüman Komşuları: Türkiye, Bosna, Fas, Mısır**, Çev. Selim Önal, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.
- Lake David A., Rothchild Donald: "Ethnic Nationalism and International Conflict", **Global Dangers: Changing Dimensions of International Security**, Ed. by Sean M. Lynn-Jones, Steven Miller, Cambridge, MIT Press, 1995.
- Lake, David A., Donald Rothchild: "Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict", **International Security**, Vol. 21, No. 2, 1996, pp. 41-75.
- Levitsky, Steven, Daniel Ziblatt: **Demokrasiler Nasıl Ölüyor?**, Çev. Derya Dinç, İstanbul, Salon Yayınları, 2018.
- Lieberman, Ben: "Nationalist narratives, violence between neighbours and ethnic cleansing in Bosnia-Herzegovina: a case of cognitive dissonance?", **Journal of Genocide Research**, Vol. 8, No. 3, 2006, pp. 295-309.
- Lukic, Reneo, Allen Lynch: **Europe From the Balkans to the Urals: The Disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union**, New York, Oxford University Press, 1996.
- MacDonald, David Bruce: **Balkan Holocausts?: Serbian And Croatian Victim-Centred Propaganda And The War In Yugoslavia**, Manchester, Manchester University Press, 2002.
- Maas, Peter: **Love Thy Neighbor: A Story of War**, London, Papermac, 1996.
- Malcolm, Noel: **Bosnia: A Short History**, New York, New York University Press, 1994.
- Malcolm, Noel: **Kosova: Balkanları Anlamak İçin**, Çev. Özden Arkan, İstanbul, Sabah Kitapları, 1999.
- Malešević, Siniša: **Etnik Sosyoloji**, Çev. Tuğça Poyraz Tacoğlu ve Abdürrahim Güler, Ankara, Nobel, 2019.

- Mann, Michael: **The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing**, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
- Mansfield, Edward D., Jack Snyder: "Democratization and the Danger of War", **International Security**, Vol. 20, No. 1, 1995, pp. 5-38.
- Mansfield, Edward D., Jack Snyder: "Democratic Transitions, Institutional Strength, and War", **International Organization**, Vol. 56, No. 2, 2002a, pp. 297-337.
- Mansfield, Edward D., Jack Snyder: "Incomplete Democratization and the Outbreak of Military Disputes", **International Studies Quarterly**, Vol. 46, No. 4, 2002b, pp. 529-549.
- Mansfield, Edward D., Jack Snyder: **Electing to Fight: Why Emerging Democracies Go to War**, Cambridge, MIT Press, 2005.
- Marcon, Giulio, Sergio Andreis, Thorsten Bonacker, Christian Braun, Francesca Nicora, Valentina Pellizzer, Inger Skjelsbaer Lunaria: "Conflict Society and the Transformation of the Bosnia-Herzegovina Question", 2008, (Çevrimiçi), <https://www.academia.edu/download/41444117/shurwp02-08.pdf>, 1 Ocak 2022.
- Maslow, Abraham Harold: "A Theory of Human Motivation", **Psychological Review**, Vol. 50, No. 4, 1943, pp. 370-396.
- Massey, Garth, Randy Hodson, Duško Sekulić: "Ethnic Enclaves and Intolerance: The Case of Yugoslavia", **Social Forces**, Vol. 78, No. 2, 1999, pp. 669-693.
- Mazower, Mark: **Balkanlar: Bizans'ın Çöküşünden Günümüze**, Çev. Ayşe Ozil, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2014.
- McCormick, John: **Avrupa Birliği'ni Anlamak**, Çev. Yusuf Şahin, Hasan Hüseyin Şahin, Ankara, BB101 Yayınları, 2018.
- McDonald, Matt: "Securitization and the Construction of Security," **European Journal of International Relations**, Vol. 14, No: 4, 2008, pp. 563- 587.
- McSweeney, Bill: "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", **Review of International Studies**, Vol. 22, No. 1, 1996, pp. 81-93.
- McSweeney, Bill: **Security, Identity and Interests: a Sociology of International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

- Melander, Erik: "Anarchy Within: The Security Dilemma Between Ethnic Groups in Emerging Anarchy," **Uppsala University Department of Peace and Conflict Research**, Report No. 52, Upsala, 1999.
- Melander, Erik: "Ethnic Cleansing in Bosnia-Herzegovina, 1992-1995", **Conference on Disaggregating the Study of Civil War and Transnational Violence, University of Essex**, 2007.
- Minow, Martha: **Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence**, Boston, Beacon Press, 2001.
- Miş, Nebi: "Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, 2011, s. 345-381.
- Mochtak, Michal: **Electoral Violence in the Western Balkans: From Voting to Fighting and Back**, Oxon & New York, Routledge, 2018.
- Mojzes, Paul: **Yugoslav Inferno: Ethnoreligious Warfare in the Balkans**. New York, Continuum, 1994.
- Mousseau, Michael: "Market Prosperity, Democratic Consolidation, and Democratic Peace", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 44, No. 4, 2000, pp. 472-507.
- Mueller, John: "The Rise, Decline, Shallowness and Banality of Militant Nationalism in Europe: Hobbes, Thugs, 'Ethnic Conflict', and the Future of Warfare", **American Political Science Association**, Atlanta, 1999, (Çevrimiçi), <http://web.ceu.hu/cps/bluebird/eve/statebuilding/mueller.pdf>, 5 Ocak 2022.
- Mujanovic, Jasmin: **Hunger and Fury: The crisis of Democracy in the Balkans**, Oxford, Oxford University Press, 2018.
- Mujanović, Jasmin: "Bosnia's priority is membership in NATO: The political situation in the Western Balkans 25 years after Srebrenica", 2020, (Çevrimiçi), <https://www.militairespectator.nl/thema/interview/artikel/jasmin-mujanovi%C4%87-%E2%80%98bosnia%E2%80%99s-priority-membership-nato%E2%80%99>, 5 Ocak 2022.
- Mulaosmanović, Admir: **Hayatta Kalma İmtihani: Aliya İzzetbegović'in On Yılı (1990-2000)**, Çev. Azemina Brkan Baymak, Ankara, Hece Yayınları, 2017.
- Mulaosmanović, Admir: "Islam and Muslims in Greater Serbian Ideology: The Origins of an Antagonism and the Misuse of the Past", **Journal of Muslim Minority Affairs**, Vol. 39, No. 3, 2019, pp. 300-316.
- Mutimer, David: "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları: Aynılıkçı Tarih", **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, Ed. by Alan Collins, Çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s.67-86.

- Nye, Joseph S.,
David A. Welch: **Küresel Çatışmayı ve İş Birliğini Anlamak**, Çev. Renan Akman, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Oberschall, Anthony: "The Manipulation of Ethnicity: From Ethnic Cooperation to Violence and War in Yugoslavia", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 23, No. 6, 2000, pp. 982-1001.
- Odell, John S.: "Case Study Methods in International Political Economy", **International Studies Perspectives**, Vol. 2, No. 2, 2001, pp. 161-176.
- Oliver, Ian: **War & Peace in the Balkans: The Diplomacy of Conflict in the Former Yugoslavia**, London, New York, I.B. Tauris Publishers, 2005.
- Omercic, Edin: "Bosna i Hercegovina u Politickoj Projekciji Intelektualnih Krugova: 1992-1995", **Historijska Traganja**, Sayı: 13, 2014, s. 9-134.
- Özev, Muharrem H.: "Eleştirel Teori Olarak Konstrüktivizm", **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2013, s. 483-522.
- Özkan, Behlül: "Bosna'da Kalıcı Barış Mümkün Mü?", **Bilge Strateji**, Cilt: 6, Sayı: 10, 2014, s. 63-84.
- Özkırmı, Umud: **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2013.
- Öztop, Fatma Anıl: "Devlet İçi Etnik Çatışmaların Çıkış Nedenleri: İspanya'daki Bask Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme", **PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2015, s. 56- 75.
- Öztürk, Yücel: "Osmanlı Balkan: Tarihi Süreçte Rumeli Beylerbeyliği'nin Kuruluş ve Gelişimi", içinde: **Türk Tarihinde Balkanlar Cilt I**, Ed. Zeynep İskefiyeli, Bilal Çelik ve Serkan Yazıcı, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya 2013, s. 225-258.
- Paker, Murat: "Psikolojik Açıdan Ön Yargı ve Ayrımcılık", **Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar**, Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 41-52.
- Paksoy, Hasan B.: **Etnik ve Toplumsal Kimlikler Nasıl Oluşur?**, Çev. Osman Karatay, Çorum, Karam Araştırma ve Yayıncılık, 2005.
- Pavkovic, Alexander: **The Fragmentation of Yugoslavia: Nationalism and War in the Balkans**, New York, St. Martin's Press, 2000.
- Peoples, Columbia, Nick Vaughan-Williams: **Critical Security Studies: An Introduction**, London, Routledge, 2010.

- Phinney, Jean S., Gabriel Hornczyk, Karmela Liebkind, Pul Vedder: "Ethnic Identity, Immigration, and Well-Being: An Interactional Perspective", **Journal of Social Issues**, Vol. 57, No. 3, 2001, pp. 493-510.
- Posen, Barry: "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", **Survival**, Vol. 35, No. 1, 1993, pp. 27-47.
- Ramet, Sabrina P.: **Balkan Babel: Politics, Culture, and Religion in Yugoslavia**, Boulder, Westview Press, 1992.
- Ramet, Sabrina P.: **Balkan Babel: the disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević**, Boulder, Westview Press, 2002.
- Ramet, Sabrina P.: "Disputes About the Dissolution of Yugoslavia and Its Wake," **Debating the End of Yugoslavia**, Ed. By Florian Bieber, Armina Galijaš, Rory Archer, Aldershot, Ashgate, 2014, pp. 39-54.
- Ramet, Sabrina P.: **Thinking about Yugoslavia: scholarly debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo**, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
- Renan, Ernest: **Ulus Nedir?**, Çev. Gökçe Yavaş, İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2016.
- Reus-Smit, Christian: "Konstruktivizm", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan, İstanbul, Küre Yayınları, 2013, s. 285-314.
- Rezun, Miron: **Europe and War in the Balkans: Toward a New Yugoslav Identity**, Westport, Connecticut, Praeger Publishers, 1995.
- Roe, Paul: "The Intrastate Security Dilemma: Ethnic Conflict as a Tragedy?," **Journal of Peace Research**, Vol. 36, No. 2, 1999, pp. 183-202.
- Roe, Paul: **Ethnic Violence and Societal Security Dilemma**, London, Routledge, 2005.
- Roe, Paul: "Toplumsal Güvenlik", **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, Ed. by Allan Collins, Çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 176-189.
- Ron, James: "Boundaries and Violence: Patterns of State Action along the Bosnia-Yugoslavia Divide", **Theory and Society**, Vol. 29, No. 5, 2000, pp. 609-649.
- Roudometof, Victor: **Nationalism, Globalization, and Orthodoxy: The Social Origins of Ethnic Conflict in The Balkans**, London, Greenwood Publishing Group, 2001.

- Rumelili, Bahar: "Kimlik", **Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, Ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, İstanbul, Küre Yayınları, 2014, s. 377-385.
- Russett, Bruce: "Economic Decline, Electoral Pressure, and the Initiation of Interstate Conflict", **Prisoners of War**, Ed. by Charles S. Gochmen, Alan Ned Sabrosky, Lexington, Lexington Books, 1990, pp. 123-140.
- Russett, Bruce: **Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World**, Princeton, Princeton University Press, 1993.
- Russett, Bruce, Christopher Layne, David E. Spiro, Michael W. Doyle: "The Democratic Peace", **International Security**, Vol. 19, No. 4, 1995, pp. 164-184.
- Rychnovská, Dagmar: "Securitization and the Power of Threat Framing", **Perspectives: Review of Central European Affairs**, Vol. 22, No. 2, 2014, pp. 9-32.
- Salter, Mark B.: "Securitization and Desecuritization: a Dramaturgical Analysis of the Canadian Air Transport Security Authority", **Journal of International Relations and Development**, Vol. 11, No. 4, 2008, pp. 321-349.
- Sancaktar, Caner: "Osmanlı Hâkimiyeti Altında Boşnak Ulusunun Doğuşu", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:10, Sayı: 2, 2015, s. 23-44.
- Schutte, Sebastian, Constantin Ruhe, Niranjan Sahoo: "How Fear of Violence Drives Intergroup Conflict: Evidence From a Panel Survey in India", 2020, (Çevrimiçi), <https://osf.io/preprints/socarxiv/42w6h/>, 10 Ocak 2022.
- Sekulic, Dusko: "The Creation and Dissolution of the Multinational State: The Case of Yugoslavia", **Nations and Nationalism**, Vol. 3, No. 2, 1997, pp. 165-179.
- Sell, Louis: **Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia**, Durham, Duke University Press, 2003.
- Semercioglu, Harun: "Bosna Hersek'te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:16, Sayı: 63, 2017, s. 1339-1360.
- Sheehan, Michael: 'Askeri Güvenlik', **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, Ed. by Alan Collins, Çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Röle Akademik Yayıncılık, 2017, s. 147-160.
- Silber, Laura, Alan Little: **Yugoslavia: Death of a Nation**, London, Penguin Books, 1996.

- Slack, J. Andrew, Roy R. Doyon: "Population Dynamics and Susceptibility for Ethnic Conflict: The case of Bosnia and Herzegovina", **Journal of Peace Research**, Vol. 38, No. 2, 2001, pp. 139-161.
- Smith, Anthony D.: **The Ethnic Origins of Nations**, Oxford, Blackwell, 1986.
- Smith, Anthony D.: **National Identity**, London, Penguin Books, 1991.
- Smith, Anthony D.: **Nationalism and Modernism: a Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism**, London & New York, Routledge, 1998.
- Smith, Anthony D.: **The Nation in History: Historiographical Debates About Ethnicity and Nationalism**, Cambridge, Polity Press, 2000.
- Smith, Anthony D.: "Ethnic Cores and Dominant Ethnicities", **Rethinking Ethnicity: Majority Groups and Dominant Minorities**, Ed. by Eric P.Kaufmann, London, New York, Routledge, 2004, pp. 15-26.
- Smith, Anthony D.: **Nationalism: Theory, Ideology, History**, Cambridge, Polity Press, 2010.
- Snyder, Jack: "Nationalism and The Crisis of Post-Soviet State," **Ethnic Conflict and International Security**, Ed. by Micheal E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, pp. 79-101.
- Snyder, Jack, Karen Ballentine: "Nationalism and the Marketplace of Ideas", **International Security**, Vol. 21, No. 2, 1996, pp. 5-40.
- Snyder, Jack: **From Voting to Violence: Democratization and Nationalist Conflict**, New York, Norton Press, 2000.
- Sönmezoglu, Faruk (Ed.): **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Haz. Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 2010.
- Staub, Ervin: **The Psychology of Good and Evil: Why Children, Adults, and Groups Help and Harm Others**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Steflja, Izabela: "Identity Crisis in Post-conflict Societies: the ICTY's Role in Defensive Nationalism Among the Serbs", **Global Change, Peace & Security**, Vol. 22, No. 2, 2010, pp. 231-248.
- Steflja, Izabela: "The Production of the War Criminal Cult: Radovan Karadžić and Vojislav Šešelj at The Hague", **Nationalities Papers**, Vol. 46, No. 1, 2018, pp. 52-68.
- Stewart, Frances: "Horizontal Inequalities: A Neglected Dimension of Development", **Wider Perspectives on Global Development**, UNU World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER), Hampshire & New York, Palgrave Macmillan, 2005, pp. 101-135.
- Stoianovich, Traian: **Balkan Worlds: The First and Last Europe**, New York, Routledge, 2015.

- Stritzel, Holger: "Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond", **European Journal of International Relations**, Vol. 13, No. 3, 2007, pp. 357-383.
- Sula, İsmail Erkam: "Güvenlikleştirme Kuramında 'Söz Edim' ve 'Pratikler': Türkçe Güvenlikleştirme Yazınında 'Yöntem' Arayışı", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 37, 2021, s. 85-118.
- Tehraniyan, Majid: "Ethnic Discourse and the New World Disorder: A Communitarian Perspective", **Communication and Culture in War and Peace**, Ed. by Colleen Roach, Newbury Park, Sage Publications, 1993, pp. 192-215.
- Tilly, Charles: **Kolektif Şiddet Siyaseti**, Çev. Seda Özel, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2009.
- Tir, Jaroslav, Michael Jasinski: "Domestic-Level Diversionary Theory of War: Targeting Ethnic Minorities", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 52, No. 5, 2008, pp. 641-664.
- Tılıç, L.Doğan: **Milliyetçiliğin Peңesindeki Kartal Kosova**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1999.
- Toal, Gerard, Adis Maksić: "Serbs, You Are Allowed to Be Serbs! Radovan Karadžić and the 1990 Election Campaign in Bosnia-Herzegovina", **Ethno-politics**, Vol. 13, No. 3, 2014, pp. 267-287.
- Todorova, Maria: **Imagining the Balkans**, Oxford, Oxford University Press, 2009.
- Tüysüzöğlü, Göktürk: "Kimliğin Güvenlikleştirilmesi ve İnsani Güvenlik: Irak Örneği", **Avrasya Etüdleri**, Cilt: 55, Sayı: 1, s. 23-45.
- Uzgel İlhan: "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 47, Sayı: 1, 1992, s. 217-244.
- Uzgel, İlhan: "Yugoslavya'da Miloseviç Döneminin Sonu", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 55, Sayı: 3, 2000, s. 178-182.
- Ülger, İrfan Kaya: **Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2009.
- Van den Berghe, Pierre L.: **The Ethnic Phenomenon**, Westport, Connecticut, Praeger Publishers, 1987.
- Van den Berghe, Pierre L.: "Does race matter?", **Nations and Nationalism**, Vol. 1, No. 3, 1995, pp. 357-368.
- Van Evera, Stephen: "Hypotheses on Nationalism and War", **International Security**, Vol. 18, No. 4, 1994, pp. 5-39.
- Vasquez, John A.: "Why Do Neighbors Fight? Proximity, Interaction, or Territoriality", **Journal of Peace Research**, Vol. 32, No. 3, 1995, pp. 277-293.

- Volkan, Vamik: **Kimlik Adına Öldürmek**, Çev. Medine Banu Büyükkal, İstanbul, Everest Yayınları, 2007.
- Volkan, Vamik: **Körü Körüne İnanç: Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri**, Çev. Özgür Karaçam, İstanbul, Okuyan Us Yayınları, 2009.
- Volkan, Vamik: "Large-Group-Psychology in Its Own Right: Large-Group Identity and Peace-Making", **International Journal of Applied Psychoanalytic Studies**, Vol. 10, No. 3, 2013, pp. 210-246.
- Vreeland, James Raymond: "The Effect of Political Regime on Civil War: Unpacking Anocracy", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 52, No. 3, 2008, pp. 401-425.
- Vujacic, Veljko: "Serbian Nationalism, Slobodan Milosevic and the Origins of the Yugoslav War", **The Harriman Review**, Vol. 8, No. 4, 1995, pp. 25-34.
- Waever, Ole, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemait: **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, London, Pinter Publishers, 1993.
- Waewer, Ole: "Security the Speech Act: Analysing the Politics of a Word", Working Paper No. 19. Copenhagen, Centre for Peace and Conflict Research, 1989.
- Waever, Ole: "Societal Security: The Concept", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ed. by Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, London, Pinter Publishers, 1993, pp. 17-40.
- Waewer, Ole: "Securitizing Sectors? Reply to Eriksson", **Cooperation and Conflict**, Vol. 34, No. 3, 1999, pp. 334-340.
- Waewer, Ole: "Securitisation: Taking Stock of a Research Programme in Security Studies", 2003, (Çevrimiçi), <http://www.docstoc.com/docs/906178/securitization-diagram>, 6 Ocak 2022.
- Waewer, Ole: "Securitization and Desecuritization", **International Security, Volume III: Widening Security**, Ed. by Barry Buzan, Lene Hansen, London, Sage Publications, 2007, pp. 66-98.
- Waewer, Ole: "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi," **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 5, Sayı: 18, 2008, s. 151-178.
- Waever, Ole: "Politics, Security, Theory," **Security Dialogue**, Vol. 42, No. 4-5, 2011, pp. 465-480.

- Wallerstein, Immanuel: "Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik", **İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler**, Ed. by Etienne Balibar ve Immanuel Wallerstein, Çev. Nazlı Ökten, İstanbul, Metis Yayınları, 2000, s. 91-108.
- Weidmann, Nils B.: "Violence "From Above" or "From Below"? The Role of Ethnicity in Bosnia's Civil War", **The Journal of Politics**, Vol. 73, No. 4, 2011, pp. 1178-1190.
- Weine, Stevan M.: **When History is a Nightmare: Lives and Memories of Ethnic Cleansing in Bosnia-Herzegovina**, New Brunswick, New Jersey, Rutgers University Press, 1999.
- Weiss, Robert S.: **Learning From Strangers: the Art and Method of Qualitative Interview Studies**, New York, Free Press Inc., 1994.
- Weldes, Jutta: "Constructing National Interests", **European Journal of International Relations**, Vol. 2, No. 3, 1996, pp. 275-318.
- Wendt, Alexander: **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, Çev. Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfer İhlamur Öner, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.
- Wiberg, Haakan: "Societal Security and the Explosion of Yugoslavia", **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ed. by Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, London, Pinter Publishers, 1993, pp. 93-109.
- Williams, Michael C.: "Identity and the Politics of Security", **European Journal of International Relations**, Vol. 4, No. 2, 1998, pp. 204-225.
- Williams, Michael C.: "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics," **International Studies Quarterly**, Vol. 47, 2003, pp. 511-531.
- Woehrel, Steven: "Bosnia: Current Issues and U.S. Policy", Congressional Research Service, 2012, (Çevrimiçi), <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA559410.pdf>, 10 Ocak 2022.
- Wood, William B.: "Geographic Aspects of Genocide: a Comparison of Bosnia and Rwanda", **Transactions of the Institute of British Geographers**, Vol. 26, No. 1, 2001, pp. 57-75.
- Woodward, Susan L.: **Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution After the Cold War**, Washington, DC, Brookings Institution, 1995.
- Wolfers, Arnold: ""National Security" as an Ambiguous Symbol", **Political Science Quarterly**, Vol. 67, No. 4, 1952, pp. 481-502.
- Yalçınkaya, Hal-dun: **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.

- Yenigün, Cüneyt,
Ümit Hacıoğlu: “Bosna-Hersek: Batı’nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet”,
Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları, Cilt 1,
Ed. Kemal İnâat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Ankara,
Nobel Yayınları, 2010, s. 671-690.
- Yılmaz, Muzaffer
Ercan: “Intra-State Conflicts in the Post-Cold War Era”, **International
Journal on World Peace**, Vol. 24, No. 4, 2007a, pp. 11-33.
- Yılmaz, Muzaffer
Ercan: **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar: Etnik
Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi**, Ankara,
Nobel Yayınları, 2007b.
- Yılmaz, Reha,
Elnur İsmayilov: **Etnik Çatışma Teorileri Işığında Dağlık Karabağ Sorunu**,
İstanbul, BİLGESAM, Rapor No: 37, 2011.
- Zertal, Idith: “From the People’s Hall to the Wailing Wall: A Study in Me-
mory, Fear, and War,” **Representations**, No. 69, Special Issue:
Grounds for Remembering, 2000, pp. 96-126.
- Zimbardo, Philip: **Şeytan Etkisi: “Kötülüğün Psikolojisi”**, Çev. Canan Coşkan,
İstanbul, Say Yayınları, 2017.
- Zimmermann,
Warren: **Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and Its Destroyers**,
New York, Times Books, 1996.

CHATGPT-4 VE DİL EĞİTİMİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Levent Uzun

CHATGPT-4 VE DİL EĞİTİMİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Levent Uzun

Yayın No.: 1596

ISBN: 978-625-398-503-5

E-ISBN: 978-625-398-502-8

Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uzun, Levent.

CHATGPT-4 ve Dil Eğitime Etkisi / Levent Uzun

1. Basım, X + 140 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-503-5

E-ISBN: 978-625-398-502-8

1. ChatGPT 2. Yapay Zeka 3. Sohbet Botu 4. Dil Eğitimi 5. Dil Modelleme 6. NLP

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUM iii

KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ vii

BİRİNCİ KISIM Kelimelerin Ötesinde: ChatGPT-4

Bölüm 1
Giriş 9

Bölüm 2
Dil Modelleme 15

Bölüm 3
ChatGPT-4 Mimarisi 23

Bölüm 4
ChatGPT-4'ün Uygulamaları 29

Bölüm 5
ChatGPT-4'ün Değerlendirilmesi 39

Bölüm 6
Etik ve Sosyal Sonuçlar 45

Bölüm 7
Gelecek Yönelimler 51

Bölüm 8
Sonuç 57

İKİNCİ KISIM
ChatGPT-4 Yardımıyla Dil Öğretimi ve Öğrenimi

Bölüm 9	
Giriş	69
Bölüm 10	
Teorik Arka Plan	75
Bölüm 11	
Dil Eğitiminde ChatGPT-4'ün Kullanımı	99
Bölüm 12	
ChatGPT-4 ve Dil Öğrenimi Üzerine Yayımlanmış Çalışmalar	113
Bölüm 13	
Gelecek Yönelimler	123
Bölüm 14	
Sonuç	131

Kaynakça

- Ali, F. (2023). Let the devil speak for itself: Should ChatGPT be allowed or banned in hospitality and tourism schools?. *Journal of Global Hospitality and Tourism*, 2(1), 1-6.
- Ali, J. K. M., Shamsan, M. A. A., Hezam, T. A., & Mohammed, A. A. (2023). Impact of ChatGPT on Learning Motivation: Teachers and Students' Voices. *Journal of English Studies in Arabia Felix*, 2(1), 41-49.
- Aydın, Ö., & Karaarslan, E. (2023). Is ChatGPT Leading Generative AI? What is Beyond Expectations?. What is beyond expectations.
- Baskara, R., & Mukarto, M. (2023). Exploring the Implications of ChatGPT for Language Learning in Higher Education. *IJELTAL (Indonesian Journal of English Language Teaching and Applied Linguistics)*, 7(2), 343-358.
- Cbot. (2020, June 3). Chatbot Nedir ve Ne İşe Yarar? - Chatbotlara Genel Bir Bakış | CBOT. Retrieved from <https://www.cbot.ai/tr-blog/chatbot-konusuna-genel-bir-bakis/>
- Cotton, D. R., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2023). Chatting and Cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. *Innovations in Education and Teaching International*, 1-12.
- Eloundou, T., Manning, S., Mishkin, P., & Rock, D. (2023). Gpts are gpts: An early look at the labor market impact potential of large language models. *arXiv preprint arXiv:2303.10130*.
- Firat, M. (2023). What ChatGPT means for universities: Perceptions of scholars and students. *Journal of Applied Learning and Teaching*, 6(1).
- Gupta, P., Raturi, S., & Venkateswarlu, P. (2023). Chatgpt for designing course outlines: A boon or bane to modern technology. Available at SSRN 4386113.
- Halaweh, M. (2023). ChatGPT in education: Strategies for responsible implementation.
- Han, X., Hu, F., Xiong, G., Liu, X., Gong, X., Niu, X., ... & Wang, X. (2018, November). Design of AI+ curriculum for primary and secondary schools in Qingdao. In *2018 Chinese automation congress (CAC)* (pp. 4135-4140). IEEE.
- Hong, W. C. H. (2023). The impact of ChatGPT on foreign language teaching and learning: opportunities in education and research. *Journal of Educational Technology and Innovation*, 5(1), 37-45.
- Ivanov, S., & Soliman, M. (2023). Game of algorithms: ChatGPT implications for the future of tourism education and research. *Journal of Tourism Futures*.
- Kasneci, E., Seßler, K., Küchemann, S., Bannert, M., Dementieva, D., Fischer, F., ... & Kasneci, G. (2023). ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences*, 103, 102274.
- Kim, S., Jang, Y., Kim, W., Choi, S., Jung, H., Kim, S., & Kim, H. (2021, May). Why and what to teach: AI curriculum for elementary school. In *proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence* (Vol. 35, No. 17, pp. 15569-15576).
- Kim, S., Shim, J., & Shim, J. (2023). A Study on the Utilization of OpenAI ChatGPT as a Second Language Learning Tool. *Journal of Multimedia Information System*, 10(1), 79-88.
- Kohnke L (2023) L2 learners'perceptions of a chatbot as a potential independent language learning tool. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*17(1/2): 214–226. DOI: 10.1504/IJMLO.2023.10053355
- Kohnke, L., Moorhouse, B. L., & Zou, D. (2023). ChatGPT for Language Teaching and Learning. *RELC Journal*, 00336882231162868.
- Lee, H. (2023). The rise of ChatGPT: Exploring its potential in medical education. *Anatomical Sciences Education*. <https://doi.org/10.1002/ase.2270>

- Leiter, C., Zhang, R., Chen, Y., Belouadi, J., Larionov, D., Fresen, V., & Eger, S. (2023). ChatGPT: A Meta-Analysis after 2.5 Months. *arXiv preprint arXiv:2302.13795*.
- Lin, J. (2023). ChatGPT and Moodle Walk into a Bar: A Demonstration of AI's Mind-blowing Impact on E-Learning. Available at SSRN.
- Lin, P., & Van Brummelen, J. (2021, May). Engaging teachers to co-design integrated AI curriculum for K-12 classrooms. In *Proceedings of the 2021 CHI conference on human factors in computing systems* (pp. 1-12).
- Mahlow, C. (2023). Large Language Models and Artificial Intelligence, the End of (Language) Learning as we Know it—or not quite?.
- Manohar, N., & Prasad, S. S. (2023). Use of ChatGPT in Academic Publishing: A Rare Case of Sero-negative Systemic Lupus Erythematosus in a Patient With HIV Infection. *Cureus, 15*(2).
- McMinn, S. (2023). ChatGPT killed the classroom star: AI's rise means it's time to rethink teaching and testing. *South China Morning Post*.
- Neumann, M., Rauschenberger, M., & Schön, E. M. (2023). "We Need To Talk About ChatGPT": The Future of AI and Higher Education.
- Rudolph, J., Tan, S., & Tan, S. (2023). ChatGPT: Bullshit spewer or the end of traditional assessments in higher education?. *Journal of Applied Learning and Teaching, 6*(1), 1-22.
- Sabuncuoglu, A. (2020, June). Designing one year curriculum to teach artificial intelligence for middle school. In *Proceedings of the 2020 ACM conference on innovation and technology in computer science education* (pp. 96-102).
- Skavronskaya, L., Hadinejad, A., & Cotterell, D. (2023). Reversing the threat of artificial intelligence to opportunity: a discussion of ChatGPT in tourism education. *Journal of Teaching in Travel & Tourism, 1*-6.
- Smutny, P., & Schreiberova, P. (2020). Chatbots for learning: A review of educational chatbots for the Facebook Messenger. *Computers & Education, 151*, 103862.
- Sok, S., & Heng, K. (2023). ChatGPT for Education and Research: A Review of Benefits and Risks. Available at SSRN 4378735.
- Tate, T., Doroudi, S., Ritchie, D., & Xu, Y. (2023). Educational Research and AI-Generated Writing: Confronting the Coming Tsunami.
- Tlili, A., Shehata, B., Adarkwah, M. A., Bozkurt, A., Hickey, D. T., Huang, R., & Agyemang, B. (2023). What if the devil is my guardian angel: ChatGPT as a case study of using chatbots in education. *Smart Learning Environments, 10*(1), 15.
- Topsakal, O., & Topsakal, E. (2022). Framework for A Foreign Language Teaching Software for Children Utilizing AR, Voicebots and ChatGPT (Large Language Models). *The Journal of Cognitive Systems, 7*(2), 33-38.
- Van Brummelen, J., & Lin, P. (2020). Engaging teachers to co-design integrated AI curriculum for K-12 classrooms. *arXiv preprint arXiv:2009.11100*.
- Warschauer, M., Tseng, W., Yim, S., Webster, T., Jacob, S., Du, Q., & Tate, T. (2023). The Affordances and Contradictions of AI-Generated Text for Second Language Writers. Available at SSRN.
- Wen, J., & Wang, W. (2023). The future of ChatGPT in academic research and publishing: A commentary for clinical and translational medicine. *Clinical and Translational Medicine, 13*(3).
- Yan, D. (2023). Impact of ChatGPT on learners in a L2 writing practicum: An exploratory investigation. *Education and Information Technologies, 1*-25.
- Zarifhonarvar, A. (2023). Economics of chatgpt: A labor market view on the occupational impact of artificial intelligence. Available at SSRN 4350925.

İlgili Okumalar Listesi

- Adiguzel, T., Kaya, M. H., & Cansu, F. K. (2023). Revolutionizing education with AI: Exploring the transformative potential of ChatGPT. *Contemporary Educational Technology*, 15(3), ep429.
- Baidoo-Anu, D., & Owusu Ansah, L. (2023). Education in the era of generative artificial intelligence (AI): Understanding the potential benefits of ChatGPT in promoting teaching and learning. Available at SSRN 4337484.
- Choi, J. H., Hickman, K. E., Monahan, A., & Schwarcz, D. (2023). ChatGPT goes to law school. Available at SSRN.
- Duha, M. S. U. (2023). ChatGPT in Education: An Opportunity or a Challenge for the Future?. *TechTrends*, 1-2.
- Emenike, M. E., & Emenike, B. U. (2023). Was This Title Generated by ChatGPT? Considerations for Artificial Intelligence Text-Generation Software Programs for Chemists and Chemistry Educators. *Journal of Chemical Education*, 100(4), 1413-1418.
- Eysenbach, G. (2023). The role of ChatGPT, generative language models, and artificial intelligence in medical education: a conversation with ChatGPT and a call for papers. *JMIR Medical Education*, 9(1), e46885.
- García-Peñalvo, F. J. (2023). The perception of Artificial Intelligence in educational contexts after the launch of ChatGPT: Disruption or Panic?.
- Haase, J., & Hanel, P. H. (2023). Artificial muses: Generative Artificial Intelligence Chatbots Have Risen to Human-Level Creativity. *arXiv preprint arXiv:2303.12003*.
- Hosseini, M., Gao, C. A., Liebovitz, D. M., Carvalho, A. M., Ahmad, F. S., Luo, Y., ... & Kho, A. (2023). An exploratory survey about using ChatGPT in education, healthcare, and research. *medRxiv*, 2023-03.
- King, M. R., & ChatGPT. (2023). A conversation on artificial intelligence, chatbots, and plagiarism in higher education. *Cellular and Molecular Bioengineering*, 16(1), 1-2.
- Kung, T. H., Cheatham, M., Medenilla, A., Sillos, C., De Leon, L., Elepaño, C., ... & Tseng, V. (2023). Performance of ChatGPT on USMLE: Potential for AI-assisted medical education using large language models. *PLoS digital health*, 2(2), e0000198.
- Lo, C. K. (2023). What Is the Impact of ChatGPT on Education? A Rapid Review of the Literature. *Education Sciences*, 13(4), 410.
- Mhlanga, D. (2023). Open AI in education, the responsible and ethical use of ChatGPT towards lifelong learning. *Education, the Responsible and Ethical Use of ChatGPT Towards Lifelong Learning (February 11, 2023)*.
- Oxford Analytica. (2023). GPT-4 underlines mismatch on AI policy and innovation. Emerald Expert Briefings, (oxan-es).
- Rahman, M.M.; Watanobe, Y. ChatGPT for Education and Research: Opportunities, Threats, and Strategies. Preprints.org 2023, 2023030473. <https://doi.org/10.20944/preprints202303.0473.v1>.
- Sallam, M., Salim, N., Barakat, M., & Al-Tammemi, A. (2023). ChatGPT applications in medical, dental, pharmacy, and public health education: A descriptive study highlighting the advantages and limitations. *Narra J*, 3(1), e103-e103.

Cumhuriyet'in 100. Yılında İletişim Çalışmalarında "Kadın"

Editör
Derya Nil Budak

Cumhuriyet'in 100. Yılında İletişim Çalışmalarında "Kadın"

Editör: Derya Nil Budak

Yayın No.: 1935
ISBN: 978-625-393-163-6
E-ISBN: 978-625-393-164-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Budak, Derya Nil.
Cumhuriyet'in 100. Yılında İletişim Çalışmalarında "Kadın" / Derya Nil Budak
1. Basım, XX + 204 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-393-163-6
E-ISBN: 978-625-393-164-3
1. İletişim Çalışmaları 2. Toplumsal Cinsiyet 3. Kadın

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

KADIN ARŞİVLERİNDE KOLEKTİF BELLEK OLGUSU: TÜRKİYE’DE ÖZEL ARŞİVLERDE KADIN TARİHİNİ ARAMAK

Doç. Dr. Şeyda Barlas Bozkuş

Marmara Üniversitesi Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü, barlasseyda@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-7595-5704

Bölüm 2

BARBİE DOĞULMAZ BARBİE OLUNUR: POSTMODERN TÜKETİM YOLUYLA TÜRETİLEN KADINLIKLAR

Doç. Dr. Süheyla Nil Mustafa

Marmara Üniversitesi Gazetecilik Bölümü, suheyla.mustafa@marmara.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-8588-3505

Doç. Dr. Bahar Öztürk

İnönü Üniversitesi Radyo TV ve Sinema Bölümü, bahar.ozturk@inonu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-9470-9664

Bölüm 3

ŞİDDETİN DÖNÜŞÜMÜ: KADINA YÖNELİK DİJİTAL ŞİDDET

Doç. Dr. Gül Dilek Türk

Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü,
gturk@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8610-7153

Bölüm 4

DÜNYA KADIN ÇİFTÇİLER GÜNÜ BAĞLAMINDA ÇİFTÇİ TV “HANIM AĞA” PROGRAMI ÖZEL YAYININDA EGEMEN DEĞERLERİN MEDYA DOLAYIMI

Dr. Öğr. Üyesi Derya Nil Budak

Yeditepe Üniversitesi Tarım Ticareti ve İşletmeciliği Bölümü,
deryanil.budak@yeditepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7075-069X

Bölüm 5

ŞÜKÛFE NİHAL'İN ESERLERİNDE “MÜNEVVER VE MÜTEFEKKİR CUMHURİYET” KADINLIĞININ İNŞASINA DAİR SUNULAN REÇETE

Öğretim Görevlisi Dr. Zuhal İbidan

Boğaziçi Üniversitesi Türkçe Dersleri Koordinatörlüğü (Yarı Zamanlı),
zuhal.ibidan@boun.edu.tr, ORCID: 000-0002-6266-0798

Bölüm 6

EVLİ KADININ SOYADI MESELESİNİ TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN 187. MADDESİNİN İPTALİ ARDINDAN MEDYA ÜZERİNDEN OKUMAK

Dr. Öğr. Üyesi Büşra T. Durmuş

Marmara Üniversitesi Gazetecilik Bölümü, busratosundurmus@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5158-0058

Bölüm 7

KADIN GAZETECİLERİN GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİNDEKİ YERİ

Dr. Sevim Ergün

Bağımsız Araştırmacı, svmgrkn1@gmail.com, ORCID:0000-0002-5877-707X

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI vii

ÖN SÖZ ix

SUNUŞxiii

Bölüm 1

**KADIN ARŞİVLERİNDE KOLEKTİF BELLEK OLGUSU: TÜRKİYE’DE ÖZEL
ARŞİVLERDE KADIN TARİHİNİ ARAMAK**..... 1

Şeyda Barlas Bozkuş 1

Bölüm 2

**BARBİE DOĞULMAZ BARBİE OLUNUR: POSTMODERN TÜKETİM YOLUYLA
TÜRETİLEN KADINLIKLAR** 29

Süheyla Nil Mustafa - Bahar Öztürk 29

Bölüm 3

ŞİDDETİN DÖNÜŞÜMÜ: KADINA YÖNELİK DİJİTAL ŞİDDET..... 59

Gül Dilek Türk 59

Bölüm 4

**DÜNYA KADIN ÇİFTÇİLER GÜNÜ BAĞLAMINDA ÇİFTÇİ TV “HANIM AĞA”
PROGRAMI ÖZEL YAYININDA EGEMEN DEĞERLERİN MEDYA DOLAYIMI ...** 95

Derya Nil Budak 95

Bölüm 5

**ŞÜKÜFE NİHAL’İN ESERLERİNDE “MÜNEVVER VE MÜTEFEKKİR
CUMHURİYET” KADINLIĞININ İNŞASINA DAİR SUNULAN REÇETE**..... 129

Zuhal İbidan 129

Bölüm 6

EVLİ KADININ SOYADI MESELESİNİ TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN

187. MADDESİNİN İPTALİ ARDINDAN MEDYA ÜZERİNDEN OKUMAK 153

Büşra T. Durmuş..... 153

Bölüm 7

KADIN GAZETECİLERİN GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİNDEKİ YERİ 183

Sevim Ergün 183

Bölüm 1

KADIN ARŞİVLERİNDE KOLEKTİF BELLEK OLGUSU: TÜRKİYE'DE ÖZEL ARŞİVLERDE KADIN TARİHİNİ ARAMAK

Şeyda Barlas Bozkuş

Kadın kendini yazmalıdır. Kadınlar hakkında yazılmalıdır ve kadın yazıya geri getirilmelidir.

*Kadınınun kendini metin içine koyması gerekmektedir-
aynı dünyanın içine ve tarihin içine koyması gerektiği gibi. Helene Cixious¹*

GİRİŞ

Türkiye'de akademik alanda yapılan kadın araştırmalarının büyük bir bölümü tarihsel belgelere, fotoğraf, video, işitsel materyaller ve objelere dayanmaktadır. Arşivlerde kadın tarihini araştırmak toplumsal bellek çalışmaları açısından stratejik bir önem teşkil etmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde kadının toplumsal alanda görünür olması tarihsel açıdan belgelemeyi daha kolay kılmaktadır. Bu duruma rağmen kadınlara ait belgeler, devlet ve vakıf arşivlerinde eksik ve yetersiz olarak temsil edilmektedir. Kurumsal ölçekte tek arşiv İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfıdır. Çoğunluğu kadın hareketinde aktif katılımcı olan bireylerin kurduğu bu kütüphane, 1989 yılından itibaren bağış yazınsal, görsel ve işitsel belgelerin kadın tarihi

¹ Çeviren Ayşe Lahur Kırtunç.

kimliklere mensup araştırmacılara açık olacak şekilde kapsamlı konferanslar, Türkiye'de kadın merkezli kültürel mozaik haritalarının oluşturulması gibi yeni projelere hayat verilmelidir. Yöntemsel olarak dezavantajlı gruplar için farklı coğrafi bölgeleri oluşturacak şekilde sözlü tarih çalışmaları, Anadolu'nun farklı el sanat ve zanaatları üzerinden kadın emeğinin anlamlandırılması, mülteci kadınların toplumdaki görünemeyen mücadeleleri gibi konuların çağdaş kadın tarihi araştırmaları kapsamına alınmalıdır. Tübitak, Avrupa Birliği veya vakıf destekli araştırma gruplarının oluşturulması, üniversitelerde toplumsal cinsiyet çalışmaları üzerine araştırma birimlerinin kurulması gibi akademik faaliyetler bu uygulamalar arasında sayılabilir. Türkiye'de kolektif belleğin inşasına dayalı özel koleksiyonların varlıklarını daha da görünür kılacak olan dijital kadın belleği platformları milli arşiv politikasının çatısı altında konumlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akçura, G. (2022). "Unutulmuş Kadınların Yaşamlarını Aktarmak," eds. Aslı Davaz vd., *Türkiye'de Arşivciliğin Bugünü ve Yarın Kadınların Arşivlerdeki Yeri Sempozyum Bildiri Kitabı*, (ss. 649-670). İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi.
- Anameriç, H. (2009) "Özel Arşivler: Türleri ve Türkiye'den Örnekler", ed. Turgut Berkes, *Türkiye'de Arşivler ve Arşivcilik Uygulamaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (ss. 71-83), Ankara, 2-3 Nisan 2009. Ankara: Vehbi Koç Vakfı Ankara Araştırmaları Enstitüsü.
- Ashyüksel, M.K.(2017). *Dijital Kültür Ortamında Bilgi Hizmetleri ve Kütüphaneler*. İstanbul: Hiperyayın.
- Berkes, T.(2009). *Türkiye'de Arşivler ve Arşivcilik Uygulamaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ed. Turgut Berkes, Ankara, 2-3 Nisan 2009. Ankara: Vehbi Koç Vakfı Ankara Araştırmaları Enstitüsü.
- Berktaş, F. (2009). "Kadın Kütüphaneleri: Kadın Hareketinin Kalıcı Belleği," *Toplumsal Tarih*, no:184, Nisan 2009, ss. 68-72
- Boyer, Pascal, Wertsch V. James (2021). *Zihinde ve Kültürde Bellek*, çev. Yonca Aşçı Dalar. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Connerton, P. (2019). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connerton, P. (2021). *Modernite Nasıl Unutturur?* İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Çakır, S. (2022) “Kadınların Tarihini Yazarken Nasıl Belge Aktivisti Oldum? Özel Arşivlerdeki Belgeler Bize Neyi Anlatır?” eds. Aslı Davaz vd., *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını Kadınların Arşivlerdeki Yeri Sempozyum Bildiri Kitabı*, (ss. 552-584). İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi.
- Çakır, S. (2023).“Türkiye’de Feminist İsyân,” Türkiye’de Kadın Hareketinin Yüzyılı Özel Sayı, *Toplumsal Tarih*, Mart 2023, no:351, ss. 8-13.
- Davaz, A.(2009). “Kendi Tarihini Sahiplenmek: Kadın Belgelerinin Korunması,” *Toplumsal Tarih*, no:184, Nisan 2009, ss. 73-77.
- Davaz, A. (2023). “Arşiv Kaynaklarının Sessizliğini Kırmak: Bir Sınıflandırma Şeması Deneyimi,” eds. Aslı Davaz, Birsen Talay Keşoğlu, *Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi Online Seminerler Dizisi: Arşivcilikte Yeni Yaklaşımlar Yeni Yönelimler Yeni Yöntemler*, (ss. 306-333).İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi Yayınları.
- Davaz, A. (2022). “Bir Kadın Özel Arşivinin Sınıflandırma Şeması: Arşivciliğe Yeni Bir Yaklaşım ve Alternatif Bir Okumanın Sonuçları,” Aslı Davaz vd., *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını Kadınların Arşivlerdeki Yeri Sempozyum Bildiri Kitabı*, (ss. 808-841). İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi.
- Davaz, A.; Keşoğlu, T.K.; Ünlü, S.; Tuba, D. (2022). *Türkiye’de Arşivciliğin Bugünü ve Yarını Kadınların Arşivlerdeki Yeri Sempozyum Bildiri Kitabı*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi.
- Davaz, A.; Keşoğlu, B.T. (2023). *Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi Online Seminerler Dizisi: Arşivcilikte Yeni Yaklaşımlar Yeni Yönelimler Yeni Yöntemler*.İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi Vakfı Yayınları.
- Davaz, A.; Güngöroğlu, E.; Taner, S.; Talu, Ş. (2009). *Türkiye Kadın Thesaurusu: Kadın Konulu Kavramlar Dizini*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi Vakfı Yayınları.
- Derrida, J.; Prenowitz, E. (1995). *Diacritics*, vol. 25, no. 2, ss. 9-63.
- Halbwasch, M. (2019). *Kolektif Bellek*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Keşoğlu, B.T.; Rathke, L. Ş. (2014). Kadın Hayatlarını Yazmak:Oto/Biyografi, Yaşam Anlatıları, Mitleri ve Tarih Yazımı Uluslar arası Sempozyum Bildiri Kitabı. İstanbul
- Levi, A.S. (2011) “Hafızanın Dayanılmaz Hafifliği Arşivler ve Müzelerde Türk Yahudi Kadını,” ed. Leyla Neyzi, *Nasıl Hatırlıyoruz?: Türkiye’de Bellek Çalışmaları*, (ss. 122-149) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılık.
- Mason, K.; Zaniş-Belcher (1999), *A Room of One’s Own: Women’s Archives in the Year 2000*, Archival Issues, Vol 24, No, Açık erişim: https://minds.wisconsin.edu/bitstream/handle/1793/45894/MA24_1_4.pdf?sequence=3&isAllowed=y Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022.
- Neyzi, L. (2011) *Nasıl Hatırlıyoruz?: Türkiye’de Bellek Çalışmaları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılık.

- Nora, P. (2022). *Hafıza Mekanları*. İstanbul: DoğuBatı Yayınları.
- Olick, J.; Vinitzky-Seroussi, V.; Levy, D. (2020). *Kolektif Hafıza Kitabı*. İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, Digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-5.
- Rukancı, F. (2009). "Örnek Arşiv ve Yurt Dışındaki Uygulamalardan Örnekler," ed. Turgut Berkes, *Türkiye'de Arşivler ve Arşivcilik Uygulamaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (ss. 53-70)2-3 Nisan 2009. Ankara: Vehbi Koç Vakfı Ankara Araştırmaları Enstitüsü.
- Tuğ, B.; Balsoy, G. (2016). "Toplumsal Cinsiyet Tarihi Mümkün mü? Olanaklar ve Kısıtlar," *Toplumsal Tarih*, no:269, Mayıs 2016, ss. 50-51.
- Türe, F.; Keşoğlu, B.T. (2009). *Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi ve Belge Merkezi 20. Yıl Sempozyumu: Kadın Belleğini Oluşturmada Kaynak Sorunu*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.
- Voss-Hubbard, A. "No Document-No History': Mary Ritter Beard and the Early History of Women's Archives", *The American Archivist* 58.1 Winter 1995: 22.

BARBİE DOĞULMAZ BARBİE OLUNUR: POSTMODERN TÜKETİM YOLUYLA TÜRETİLEN KADINLIKLAR

Süheyla Nil Mustafa - Bahar Öztürk

GİRİŞ

2023 yılında tüm dünyada aynı anda vizyona giren Barbie filmi- nin ardından Barbie markası ve dolayısıyla Barbie kadınlık “ideal”i üzerinden postmodern bir tüketim kültürü özellikle sosyal medya plat- formlarındaki paylaşımlar aracılığıyla tüm dünyada ve ülkemizde yay- gınlasmaktadır. Bu çalışmada önemli sosyal medya platformlarından biri olan Instagram’da kadın kullanıcılar tarafından yapılan Barbie temalı paylaşımların betimsel bir analizi yapılarak Barbie tüketim kül- türü üzerinden türetilen kadınlıklar veya kadınlık söylemleri incelenec- tirdir.

Gerek ülkemizde gerekse dünyada farklı Instagram hesaplarında hem birbirine benzer hem de birbirinden yerel ve bireysel farklılıkları nedeniyle ayrıışan Barbie paylaşımları dikkat çekmektedir. Bu açıdan geniş bir yelpazede Barbie paylaşımlarına rastlanmaktadır: Hicap veya başörtüsü ile Barbie benzeri paylaşımlar yapan örtülü kadınların yanı sıra anneliğine vurgu yapan kadınlar, pembe mini elbise veya çeşitli pembe formlarda giyinerek cinsel kimliğine vurgu yapan kadınlar, pembe çocuk veya bebek elbisesi giyinmiş kız çocuklarının Barbie ol- duğuna vurgu yapan annelerin veya markaların, hatta pembe Barbie

Barbie paylaşımıyla topluma gösterilmekte, Barbie gibi olma koşuluyla (yani Barbie gibi giyinmek veya bir şekilde Barbie karakterine benzer bir üretim yaparak) yerel veya çeşitli dışlanmış kadınlıklar kendilerini bu simülakr üzerinden görünür kılarak var edebilmektedir.

Instagram gibi bir sosyal medya platformu postmodernist düşünürlerin tahayyül ettiği gibi her türlü tüketimin sergilendiği bir tür "gösteri mekânı"na dönüşmüştür. Bu çalışma kapsamında incelenmiş olan Instagram paylaşımlarının bireylerin üzerlerindeki imaj-nesnelere kendilerini teşhir etmelerine imkân sağladığını, böylelikle bir yandan bireylerin kendilerini Barbie gibi bir oyuncak bebek olarak "şeyleştirdiklerine" (bir objeye ve bir hipergerçek kadın kimliğine indirgediklerine) bir diğer yandan da farklı veya dışlanmış kadınlıklarına referans vererek öznelliklerini vurguladıklarına şahit olmaktadır.

Tesettürlü Barbie, Faslı Barbie, Anne veya Menapozlu Barbie gibi söylemsel bitişirmelerle tüm bu farklı kadınlık "işaretleri" kimliksel farklılıkları görünür ve makbul kılmaktadır. Barbie postfeminist söyleminin ve tüketim kültürünün açtığı söylemsel imkânlar yoluyla kadınlar kendilerini bu gösteri mekânında "şeyleştirme" pahasına diğer veya "parya/dışlanmış" kadın kimliklerini sunmayı tercih etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ayan, G. (2016). "Tüketim Kültürü Bağlamında Kimlik İnşasının Sosyal Medyada Kullanımı: Instagram Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Baudrillard, J. (1998). Simülakrlar ve Simülasyon. (Çev: Oğuz Adanır). Dokuz Eylül Yayınları. İzmir.
- Baudrillard, J. (2004). Tüketim Toplumu. (Çev: Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Baudrillard, J. (2006). Tam Ekran. (Çev. B. Gülmez), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2011). Nesnelere Sistemi. (Çev., Oğuz Adanır ve Aslı Karamollaoğlu), 2. bs. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. İstanbul.
- Bauman, Z. (2014). Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları. (Çev., Abdullah Yılmaz). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Bocock, R. (1997). Tüketim. (Çev: İrem Kutluk). Dost Kitabevi Yayınları. Ankara.

- Budak, D. N. (2023). Sürdürülebilirliğin Endüstrileşmesi, Kapitalizmin İleri Dönüşümü ve Postdijital Sürdürülebilirlik. *İnsan ve İnsan*, 10 (36), 25-37. DOI: 10.29224/insanveinsan.1283999
- Bülent Ersoy [bulentersoy.com.tr]. (t.y.). *Anasayfa* [Instagram profil sayfası]. Instagram. 20 Eylül 2023 tarihinde <https://www.instagram.com/p/Cv23FQTIaZ/> adresinden alındı.
- ByHasanat [byhasanat]. (t.y.). *Anasayfa* [Instagram profil sayfası]. Instagram. 16 Eylül 2023 tarihinde <https://www.instagram.com/byhasanat/> adresinden alındı.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü. Paradigma Yayınları*. İstanbul.
- Connell, Raewyn and Messerschmidt, James W. (2005). "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept", *Gender & Society*, (19), p.829-859.
- Dahlbeck Jalakas, Lisa (2016). *The Ambivalence of Femvertising Exploring The Meeting Between Feminism and Advertising Through The Audience Lens*, Master's Thesis, Sweden: Lund University.
- Dean, Jonathan (2010). "Feminism in the Papers: Contested Feminisms in The British Quality Press", *Feminist Media Studies*, 10 (4), p.391-407.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*, (Çev. Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent). Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Evecen, G. (2018). *Gösteriden Yeniden Üretime Televizyonda Yayınlanan Şaka Programları*. TRT Akademi, 3 (6), 482-501.
- Featherstone M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Toplumu*. (Çev., Mehmet Küçük). 2. bs. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Gill, Rosalind (2007). "Postfeminist Media Culture: Elements of a Sensibility", *European Journal of Cultural Studies*, 10 (2), p.147-166.
- Gill, Rosalind and Scharff, Christina (2011). "Introduction", (Editors), Rosalind Gill and Christina Scharff. *New Femininities: Postfeminism, Neoliberalism and Subjectivity*, Palgrave Macmillan, p.1-17.
- Goldman, Robert; Heath, Deborah; Smith, Sharon L. (1991). "Commodity Feminism", *Critical Studies in Mass Communication*, 8 (3), p.333-351.
- Lewis, Patricia; Benschop, Yvonne; Simpson, Ruth (2017). "Postfeminism, Gender, and Organization", *Gender, Work, and Organization*, 24 (3), p.213- 225.
- Mattel (2023). *Tarihçe*. Mattel web sitesi içinde. <https://corporate.mattel.com/history>
- Mawaddatulhaq [mawaddatulhaq]. (t.y.). *Anasayfa* [Instagram profil sayfası]. Instagram. 15 Eylül 2023 tarihinde <https://www.instagram.com/mawaddatulhaq/> adresinden alındı.
- McRobbie, Angela (2009), *The Aftermath of Feminism: Gender, Culture, and Social Change*, Thousand Oaks, CA: Sage.

- Mustafa, S. N., & Seçil, O. Z. A. Y. (2022). Makbul Türk Kadını Postfeminizmle Harmanlamak: Televizyon Reklamlarındaki Hegemonik Türk Kadınlığının Söylem Analizi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(2), 770-797.
- Mustafa, Süheyla Nil (2021a). "Reading the Turkish Femininity Through The Proceedings of a Social Drama Enacted in a Celebrity Gossip TV Program", (Editors) Süheyla Nil Mustafa, Ayşe Dilara Bostan. *Discourse and Identity in Turkish Media*, Berlin: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, p.11-39.
- Öztürk, E. G. Şener. ve H.K. Süher (2016). Sosyal Medya Çağında Ürün Yerleştirme: Instagram ve Instabloggerlar Üzerine Bir İçerik Analizi, *Global Media Journal TR Edition*, 6(12)
- Ritzer, G. (2016). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. (Çev. F. Payzın), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Riyajain [riyajain]. (t.y.). *Anasayfa* [Instagram profil sayfası]. Instagram. 15 Eylül 2023 tarihinde <https://www.instagram.com/p/CuwkQg5tecw/> adresinden alındı.
- Schippers, Mimi. (2007). Recovering the feminine other: masculinity, femininity, and gender hegemony. *Theory and Society* 36, 85-102. <https://doi.org/10.1007/s11186-007-9022-4>
- Seda Bakan [sedabakan]. (t.y.). *Anasayfa* [Instagram profil sayfası]. Instagram. 20 Eylül 2023 tarihinde https://www.instagram.com/p/CvIRISINQUR/?img_index=1 adresinden alındı.
- Tamsen Fadal [tamsenfadal]. (t.y.). *Anasayfa* [Instagram profil sayfası]. Instagram. 17 Eylül 2023 tarihinde <https://www.instagram.com/p/Cs6OXVRP7bF/> adresinden alındı.
- Widaddahchar [widaddahchar]. (t.y.). *Anasayfa* [Instagram profil sayfası]. Instagram. 16 Eylül 2023 tarihinde <https://www.instagram.com/p/Cu5IrMtsrwq/> adresinden alındı.
- Windels, Kasey; Champlin, Sara; Shelton, Summer; Sterbenk, Yvette; Poteet, Maddison (2020). "Selling Feminism: How Female Empowerment Campaigns Employ Postfeminist Discourses", *Journal of Advertising*, 49(1), p.18-33.

ŞİDDETİN DÖNÜŞÜMÜ: KADINA YÖNELİK DİJİTAL ŞİDDET

Gül Dilek Türk

GİRİŞ

Sosyal medya ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişip yaygınlaşması ile insana dair tüm konular dijital ortamda kendine yer bulmuştur. Dijital ortamların sağladığı anonimlik, birden fazla hesaba aynı anda sahip olma, nick kullanımı, kendini gizleyerek dijital aktiviteleri gerçekleştirmek, mesafe ve sınırların kalkması ile herkese ve her bilgiye kolaylıkla ulaşabilme, kontrol eksikliği, yeterli yasal uygulamaların olmaması, sınırsız bir özgürlük anlayışı gibi unsurlar nedeniyle kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere taciz ve şiddet boyut değiştirerek dijital olarak hayatımızda yerini almaya başlamıştır.

Dijital dünyada karşılaşılan şiddet de fiziksel dünyadaki şiddet gibi ataerkil düzenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, güç ve iktidar sahibinden zayıf olana, çoğunluktan azınlığa doğru akan bir kontrolsüz güç kullanımı olarak tanımlanabilir. Kasti olarak muhataba zarar vermeyi amaçlayan şiddet uygulanma türüne göre farklı isimler almakta ve sonuçlar doğurmaktadır. Kadına yönelik şiddette toplumsal cinsiyete dayalı olarak ortaya çıkmakta, kadının fiziksel, duygusal, kültürel, ekonomik, cinsel olarak rızası dışında uygulamalara maruz bırakılmasına, bedensel bütünlüğüne zarar verme, özgürlüğünden alıkoyma, istediği bir şeyi yapmaktan alıkoyması, istemediği bir şeyi yapmaya zorlaması ve korku, baskı ve güvensizlik hissettirmesine neden olacak eylemler

gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bunlar ek olarak Erkek ve kız öğrencilere kadın-erkek eşitliği, temel insan hakları, kadın hakları, çocuk hakları konusunda bilgiler verilmesi, değerler eğitimi ve şiddetsiz iletişim eğitimleriyle insan onuru, saygınlık, empati gibi insani kavramların da benimsenmesi şiddetin ortadan kaldırılması için önemlidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kadınına verdiği önem ve haklar daha küçük yaşlardan tüm çocuklara benimsenilerek, Mustafa Kemal'in hedeflediği Türk kadını profilinin güçlenebilmesi için elzemdir.

“Cinsiyet eşitliğini sağlamak kadınların ve erkeklerin, kızların ve erkek çocuklarının katılımını gerektirir. Bu herkesin sorumluluğundadır” Ban K-moon

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2016), Sosyal problemler sosyolojisi. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Afşar, S. (2015). Türkiye'de Şiddetin Kadın Yüzü. Sosyoloji Konferansları No: 52 (2015-2) / 715-753 DOI: 10.18368/IU/sk.04297
- Almenar, R. (2021). Cyberviolence against Women and Girls: Gender-based Violence in the Digital Age and Future Challenges as a Consequence of Covid-19. *The Trento Student Law Review.*;3(1): 167-230
- Alusta, C. & Benzer, R. (2018). Avrupa Siber Suçlar Sözleşmesi ve Türkiye'nin Dahil Olma Süreci. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, 4(2), 35-42.
- Arıca, T., at all. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & behavior*, 11(3): 253-261
- Aslan, A.& Öney Doğan, B. (2017). Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak “Potinss” Örneği. *Marmara İletişim Dergisi*, 27, 95-119. doi: 10.17829/midr.20172729524
- Atuk, F.G. (2021). Kadın, şiddet, medya ve temsil ilişkisini yeniden düşünmek: Medyada ve medya aracılığı ile kadına karşı kadın şiddeti. *Aksaray İletişim Dergisi* 2021;3:258-85.
- Avşar Baldan, G. & Akış, N. (2017). Flört Şiddeti. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 43 (1) 41-44
- Aydın, B. (2005). Çocuk ve Ergen Psikolojisi. Ankara: Nobel Yayınları

- Bayram, N. & Saylı, M. (2013). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 107-116.
- BBC. (2020). Coronavirus: 'Revenge porn' surge hits helpline. <https://www.bbc.com/news/stories-52413994>
- Beran, T. & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3): 265-277.
- Binark, M. & Bayraktutan, G. (2013). *Aydın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik*. İstanbul: Kalkedon Yayınları
- Cirban Ekrem, E. & Er Güneri, S. (2021). Kadına Yönelik Şiddetin Dijital Dünyaya Yansıması Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi / *International Journal of Human Studies*, 8 362-370 Doi: <https://doi.org/10.35235/uicd.974250>
- Citron, K. D. (2009). Cyber civil rights. *Boston University Law Review*, 89(61), 69-75.
- COE.int (18 Mayıs 2020). Violence against women and girls before, during and after COVID-19: the shadow pandemic that must be addressed. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/violence-against-womenand-girlsbefore-during-and-after-covid-19-the-shadow-pandemic-that-must-beaddresse>
- Dağdeviren, B. & Aydemir, İ. (2020). Sağlık Çalışanlarının Cam Tavan Algılarının Toplumsal Cinsiyet Algısı ile İlişkisi. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*, 4(3), 167-180. doi: 10.29058/mjwbs.2020.3.9
- Dikmen, A.H & Gönenç, M.İ (2020). The relationship between domestic violence and the attitudes of women towards honor, gender roles, and wifebeating in Turkey. *Archives of Psychiatric Nursing*. 34 (5)
- EIGE (2017). Cyber violence against women and girls. <https://eige.europa.eu/publications/cyber-violence-against-women-and-girls>
- Elpeze Ergeç, N. & Zateri, İ. (2020). Toplumsal Cinsiyet Ve Sosyal Ağların Şiddeti Çoğaltan Etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(1), 102-117. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.570035>
- Erden, Y. & Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları. *Cogito*, no. 6-7: 143-164.
- Ergönen Toprak, A., Biçen, E. & Ersoy, G. (2020). COVID-19 salgınında ev içi şiddet. *The Bulletin of Legal Medicine*, 25 Special Issue, 47-56. <https://doi.org/10.17986/blm.2020.v25i.1408>

- European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). Violence against women: An EU-wide survey. violence against women: an EU-wide survey. Erişim Tarihi: 21.07.2021 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-resultsapr14_en.pdf
- European Parliamentary Research Service. (2021). Combating gender-based violence: cyber violence. Erişim Tarihi: 11.11.2021 [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU\(2021\)662621](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU(2021)662621)
- Freed, D., Palmer, J., Minchala, D.E., Levy, K., Ristenpart, T & Dell, N. (2017). Digital technologies and intimate partner violence: a qualitative analysis with multiple stakeholders. Proceedings of the ACM on Human- Computer Interaction, 1(46), 1-22. <https://doi.org/10.1145/3134681>
- Foody, M., McGuire, L., Kuldass, S. & O'Higgins-Norman J. (2019). Friendship Quality and Gender Differences in Association with Cyberbullying Involvement and Psychological Well-being. Front Psychol. 10:1723. [CrossRef]
- Gelles, R. J.& Cornell, C.P. (1990). Intimate Violence in Families. Sage: USA.
- Gencer, M. Z., Ağırman, E. & Arıca, S. (2019). İstanbul ilinde kadına yönelik şiddet sıklığı ve kadınların şiddet algısı. Ahi Evran Medical Journal, 3(1), 18-25.
- Gödelek, K. (2005), Güç iktidar ilişkisi bağlamında kadına yönelik şiddet. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15: 97-107
- Görgün-Baran, A. Kütük-Şahin, B. & Maybek, S. D. (2013). Kadınların Eşleri Tarafından Gördükleri Şiddeti Meşrulaştırmaları Üzerinde Kamusal Alanın Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4 (2), ss. 41-50.
- Görgün-Baran, A., Taşdemir-Afşar, S. Koca-Aritan, C. & Güney, M. D. (2015), Kadın Sığınaevlerine Çoklu Bakış, AB Suskunluğun Çılgılığı Projesi, Ankara, Konak Kırtasiye.
- Görgün-Baran, A., Sarıtaş, C. & Şahin-Kütük, B. (2017), Medyada kadına yönelik şiddet haberlerinin içerik ve sunum açısından analizi: Beyazgazete.com Örneği. Sosyoloji Konferansları, 55 (2017-1): 107-132.
- Gümüş, A.B., Şıpkın, S. & Erdem, Ö. (2020). The prevalence of intimate partner 95 violence against women and women's methods of coping with partner violence. Journal of Psychiatric Nursing, 11(2), 79-87. <https://doi.10.14744/phd.2020.58561>

- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2015). Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması. Hacettepe Üniversitesi. https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20o-%20raporlar/Aile%20i%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20B1/2014_AiSA_Anarapor.pdf
- Halder, D. & Jaishankar, K. (2011). Cyber gender harassment and secondary victimization: A comparative analysis of the United States, the UK, and India. *Victims & Offenders*, 6(4), 386-398.
- Hazelwood, S. D. & Koon-Magnin, S. (2013). Cyber stalking and cyber harassment legislation in the United States: A qualitative analysis. *International Journal of Cyber Criminology*, 7(2), 155-168.
- Horzum, M.B. & Ayas, T. (2013). Rehber Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Farkındalık Düzeyinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 195-205.
- Huang, Y.-Y., & Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, 26(6), 1581-1590. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.06.005>
- IGF (2015). Online abuse and gender-based violence against women. <http://www.intgovforum.org/cms/documents/best-practice-forums/623-bpf-online-abuseand-gbv-against-women/file>
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu (2022). 2021 yılı Raporu. <https://kadincinayetleriniurduracagiz.net/veriler/3003/kadincinayetlerini-durduracagiz-platformu-2021-yillik-veri-raporu>
- Kahya, Y. (2018). Intimate partner violence victimization and perpetration in a Turkish female sample: Rejection sensitivity and hostility. *Journal of Interpersonal Violence*, 0(Online), 1- 24. <https://doi.10.1177/0886260518786499>
- Kaplan, B. (2020). Şiddetin toplumsal taşıyıcısı olarak flört şiddeti: Ankara örneği. *Kent Akademisi*, 13(3), 526-538
- Kowalski R.M., Limber S. & Agatston P.W. (2012). *Cyberbullying: Bullying in the Digital Age*. Massachusetts: Wiley-Blackwell
- Langos, C. (2012). Cyberbullying: The challenge to define. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(6): 285-289.
- Memiş, E. (2015). Şiddet ve Ekonomi. Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri, (ed.) Betül Yarar, 175-191. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Menesini, E. (2012). Cyberbullying: The right value of the phenomenon. Comments on the paper "Cyberbullying: An overrated phenomenon?". *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5): 544-552.

- Metin A. (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2: 74-92. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/254064>
- PEW Research Center. (2014). Online Harassment. Erişim Tarihi: 19.07.2021, <https://www.pewresearch.org/internet/2014/10/22/online-harassment/>
- PEW (2021). The State of Online Harassment. Erişim Adresi: <https://www.pewresearch.org/>
- Polat, O. (2014) Klinik Adli Tıp, 7. baskı, Ankara: Seçkin yayınları
- Polat, O. (2015). Şiddet. Ankara: Seçkin Yayınları
- Polat, O. (2016). Şiddet (Violence). Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. 22(1) 15-26
- Quilt.AI & ICRW (2021). COVID-19 and Online violence in India: Digital intelligence report. <https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2021/04/Ex-Summary-Online-Violence-during-Covid-in-India.pdf>
- Sarışın M. (2022). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yeni yüzü: Dijital şiddet. KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 8(2), 257-285.
- Seçgin, L., Arslan, T., & Tarı Selçuk, K. (2022). Türkiye’de son beş yılda kadına yönelik şiddet: Covid-19 pandemisinin etkisi. Humanistic Perspective, 4 (1), 28-43. <https://doi.org/10.47793/hp.1025470>
- Seçkin, Z. (2017). Örgütlerde Mobbing ve Siber Zorbalık. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Sili Kalem, A. (2019). Kadına yönelen çevrimiçi tehdit: Siber şiddet. Cyberpolitik Journal, 4(8), 259-272.
- Şener, G. & Abınık, N. (2021). Türkiye’de Dijital Şiddet Araştırması. Erişim Adresi: <https://www.stgm.org.tr/e-kutuphane/turkiyede-dijital-siddet-arastirmasi-2021> (08.01.2022)
- Tandon, N. & Pritchard, S. (2015). Cyber violence against women and girls. Erişim Tarihi: 18.07.2021, <https://en.unesco.org/sites/default/files/genderreport2015final.pdf>
- Temur Şimşek, N. (2018). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin başka bir biçimi: Siber şiddet (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). T.C. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- TRTHaber (2022). <https://www.trthaber.com/haber/guncel/sosyal-medya-yasasi-nedir-maddeleri-nelerdir-713608.html>

- Türk Dil Kurumu. (2016). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.584fa238da2cdo.31021952.
- Türk, G.D. ve Demirci, E. (2016). Sanal Dünyada Dönüşen Mahremiyet Algısı; Instagram Örneği. International Academic Research Congress. 3-5 kısım 2016 Antalya
- Türk, G.D. (2022). Partner (Eş, Nişanlı, Flört) Şiddeti. Editörler Şebnem Özdemir & İlkay Noyan Yalman. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ve Kalkınma. İstanbul: Kriter Yayınlar
- Türk, G.D. ve Darı, A.B. (2022). Reality Programlarda Otorite Ve İtaat Sınırlarında Dönüşen Mahremiyet. Global Ekran ve Kültür, Ed SN Mustafa ve M. Bostan, İstanbul: Kriter
- West, J. (2014). Cyber-Violence Against Women. Battered Women's Support Services. Erişim Adresi: <https://www.bwss.org/wp-content/uploads/2014/05/CyberVAWReportJessicaWest.pdf> (18.11.2021)
- WHO. Definition and Typology of Violence. 2016. <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (accessed Kasım 23, 2018).
- Willard N.E. (2007). Cyberbullying and Cyberthreats : Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress. Vol. 2. Research Press
- World Health Organization (2002) World Report on Violence and Health. Geneva: WHO. http://www5.who.int/violence_injury_prevention/download.cfm?id=000000582
- Uluocak, Ş. vd. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet. Ankara: Paradigma Yayınları
- Uluslararası Af Örgütü (2018). Violence and Abuse Against Women Online. London: Amnesty.org.
- UNESCO (2015). Combatting Online Violence Against Women & Girls: A Worldwide Wakeup Call. Erişim Adresi: <https://en.unesco.org/sites/default/files/highlightdocumentenglish.pdf> (08.01.2022).
- UN Women (2020). COVID-19 döneminde kadınlara ve kız çocuklarına yönelik dijital şiddet ve BİT* yoluyla şiddet. Erişim Adresi: [https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/brief-online-and-World Journal of Human Sciences ict-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-covid-19-tr.pdf?la=en&vs=2641](https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/brief-online-and-World%20Journal%20of%20Human%20Sciences%20ict-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-covid-19-tr.pdf?la=en&vs=2641) (08.01.2022).
- Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi. Cogito, no. 6-729-36.

- Ybarra, L.M., & Mitchell, K.J. (2004). Youth engage in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27 (3), 319-336
- Yenilmez, Y. & Seferoğlu, S. (2013). “Sanal Zorbalık ve Öğretmenlerin Farkındalık Durumlarına Bir Bakış”. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 420-432
- Yıldırım, E. (2019). Sosyal medyada kadınlara yönelik dijital şiddet (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız, F. & Özarslan, Z. (2022). Kadınların deneyimlerinden dijital flört şiddetine bakmak. *Etkileşim*, 9, 72-101. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.156
- Yücel, D. & Gönültaş, B. (2016), Adli sosyal hizmet-yaklaşım ve müdahale. Nobel Yayınevi: Ankara.

DÜNYA KADIN ÇİFTÇİLER GÜNÜ BAĞLAMINDA ÇİFTÇİ TV “HANIM AĞA” PROGRAMI ÖZEL YAYININDA EGEMEN DEĞERLERİN MEDYA DOLAYIMI

Derya Nil Budak

GİRİŞ

Neoliberalizmin “düşünce biçimleri, politik ve ekonomik uygulamalar üzerinde, dünyayı yorumlama, içinde yaşama ve anlama biçimimizin de dâhil olduğu noktaya kadar yaygın etkileri” bulunmaktadır (Harvey, 2006, s. 145). Dolayısıyla bir söylem biçimi olarak hegemonik hâle gelen neoliberalizm, toplumsal tüm alanlarda ve medyanın egemen ideolojiyi üreten söylemlerinde görülmektedir. Özellikle medyanın, neoliberal ideolojiyi temsil etmesi, yaygınlaştırması ve toplumsal gerçekliği bu doğrultuda şekillendirmesi; kitle iletişim araçlarının, nesnel dünya gerçekliğini çarpıttığı ve yeniden inşa ettiği konusunda sıklıkla tartışılmaktadır.

Günümüzde ise neoliberalizmin tüm dünyayı etkisi altına alan bu yaklaşımında, kırsal yaşamın ve tarımsal faaliyetlerin ekonomiye kazandırılmasında en önemli beşerî sermayenin kadınlar olduğu görülmektedir. Öte yandan, nüfusun yarısını oluşturmalarına rağmen kadınların, geleneksel ataerkil toplum yapısı içerisinde ekonomik faaliyetlere aktif olarak katılmadıkları görülmektedir. Ancak giderek artan

nın egemen ideolojiyi barındırdığı, neoliberal ve neomuhafazakâr hâkim değerlerin, medya dolayısıyla aktarıldığı görülmektedir. Böylece, televizyon programının egemen ideolojinin üretilmesini ve egemen değerlerin yaygınlaşmasını sağlayan bir araç olarak konumlandığı değerlendirilmektedir. Ayrıca neoliberal ve neomuhafazakâr ideolojinin değerlerini yansıtan hem geleneksel dini, ahlaki, kültürel, toplumsal cinsiyete bağlı söylemlerin hem de serbest piyasa, rekabet, girişimcilik gibi söylemlerin neoliberal rasyonaliteyi temsil eden “çiftçi dostu” tematik bir yayın üzerinden üretildiğini ve yayıldığını göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmadan yola çıkarak, medya metinlerinin neoliberal ve neomuhafazakâr değerlerin medya dolayısıyla gerçekliği manipüle ettiği, sansürlediği, algı yönettiği ve rıza üretmeye çalıştığı ifade edilebilmektedir.

Son söz yerine, Cumhuriyet’in 100. yılında “Türk insanı ve Türk Devleti için toprağın, tarımın, gıdanın, doğal kaynakların, çevrenin ve kırsalın önemi bir kez daha öne çıkmıştır” (Budak, 2023, s. 108). Ulu Önder’in deyişiyle “Türkiye’nin asıl sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür. O hâlde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve layık olan köylüdür. Onun için, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin iktisadi siyaseti bu asli gayeye erişmek maksadını güder” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I, 2006, s. 129).

KAYNAKÇA

- 1000 Çiftçi 1000 Bereket (2022, Ekim 14). 1000 Çiftçi 1000 Bereket araştırmasının sonuçları açıklandı. Kadınlar tarımın görünmeyen kahramanı [Basın Bülteni]. Cargill. <https://www.cargill.com.tr/tr/2022/kad%C4%B1nlar-tar%C4%B1m%C4%B1n-g%C3%B6r%C3%BCnmeyen-kahraman%C4%B1>
- Althusser L. (1994). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alvarez, M. L. (2013, October). From unheard screams to powerful voices: A case study of women’s political empowerment in the philippines. In *12th National Convention on statistics* (pp. 1-73).
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. (2006). Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1-III [Elektronik kitap]. Divan Yayıncılık.

- Bayeh, E. (2016). The role of empowering women and achieving gender equality to the sustainable development of Ethiopia. *Pacific Science Review B: Humanities and Social Sciences*, 2(1), 37-42.
- Berg B. (2009). *Qualitative research methods for the social sciences*, MA: Pearsons Education. Inc.: Inc; 2009.
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Raporu, (2017). Innovation For Sustainable Rural Development Report. FAO. <https://www.fao.org/3/i7769en/I7769EN.pdf>
- Bourdieu, P. (1998, December). The essence of neoliberalism. *Le Monde diplomatique*. <https://mondediplo.com/1998/12/o8bourdieu>
- Brown, W. (2018). Neoliberalism's Frankenstein: Authoritarian Freedom in Twenty-First Century "Democracies". *Critical Times* (1): 60-79.
- Budak, D. N. (2021). Atatürk, the national agricultural leader, father of modern Turkish agriculture, and the national development: A review from the perspective of agricultural communications and leadership. *Global Media Journal Turkish Edition*, 11 (22), 179-197.
- Budak, D. N. (2023). *Tarım İletişim*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Dünya Kadın Çiftçiler Günü (2016, Ekim 15). Burdur İl Tarım ve Orman Müdürlüğü web sitesi içinde, <https://burdur.tarimorman.gov.tr/Haber/207/15-Ekim-Dunya-Kadin-Ciftciler-Gunu-Kutlandi>
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design Choosing Among Five Approaches* (2nd ed.). SAGE Publications, Inc.
- Çiftçi TV Hanım Ağa Programı (2022, Ekim 15). Dünya Kadın Çiftçiler Günü Özel Yayını [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SIBz8J95AEg>
- Çiftçi TV (2021). Biz kimiz. Çiftçi TV web sitesi içinde. <https://izle.ciftcitv.com/programlar/hanimaga/>
- Çoban, S. (2018). *Medya ve Yalanlar* (der. Çoban,S). İstanbul: Siyah Beyaz Yayıncılık.
- Dardot P. & Laval C. (2013). *The New Way of the World: On Neoliberal Society*. Verso.
- De Janvry, A., Sadoulet, E., & Murgai, R. (1999). Rural development and rural policy. *Handbook of agricultural economics*. University of California.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu. (2000). T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı web sitesi içinde. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Kirsal-Kalkinma-OIK-Raporu.pdf>
- Dursun, Ç. (t.y.). *Medya, Habercilik ve Gerçeklik Bağlantısı*. Ankara Üniversitesi. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/39445/mod_resource/content/1/1.hafta%20ookumas%C4%B1.pdf
- Dünya Kadın Çiftçiler Günü (t.y.). Katkı sayfası. UN web sitesi içinde. <https://www.un.org/en/observances/rural-women-day>

- Dünya Kadın Çiftçiler Günü (t.y.). Tarihi. UN web sitesi içinde. <https://www.un.org/en/observances/rural-women-day/background>
- Eagleton, T. (2011). *İdeoloji* (Çev., Muttalip Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research* (4th ed.). SAGE Publications, Inc
- Gunkel, D. J. (2019). The medium of truth: media studies in the post-truth era. *Review of Communication*, 19(4), 309-323.
- Suda, E. Z. (2021). Muhafazakârlık: Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa. H. Birsen Hekimoğlu Örs (Ed.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasi İdeolojiler* (s. 115-158). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Harvey, D. (2006). Neo-Liberalism as Creative Destruction. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 88(2), 145-158.
- Kitzinger J. (1995). Qualitative research. Introducing focus groups. *Br Med J*. 311(7000):299.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Mayring, P. (2011). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş Nitel Düşünce için Bir Rehber* (Çev: A. Gümüş ve M. S. Durgun). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Miran, B. (2005). Türkiye tarımının kurumsal yapısı. F. Yavuz (Ed.), *Türkiye’de Tarım* (ss. 9-42) içinde. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.
- Mullen P. D. & Reynolds R. (1978). The potential of grounded theory for health education research: linking theory and practice. *Health Educ Behav*.6(3):280-94.
- Okur, M. A. (2015). Gramsci, Cox ve hegemonya: Yerelden küresele, iktidarın sosyolojisi üzerine. *International Relations/Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 131-151.
- Özdağ, Ü. (2015). *Algı Yönetimi*. Kripto Yayınları.
- Stevens, C. (2010). Are women the key to sustainable development?. Boston University web sitesi içinde. <https://www.bu.edu/pardee/files/2010/04/UNsdkp003 fsingle.pdf>
- Thompson, J. B. (1995). *The Media and Modernity: A Social Theory of Media*. Polity Press.
- UN Women. (2014). World Survey on the role of women in development. *Gender Equality and Sustainable Development*. New York: United Nations.
- Dünya Kadın Çiftçiler Günü (2011), UN Womenwatch web sitesi içinde. <https://www.un.org/womenwatch/feature/idrw/#:~:text=The%20United%20oNations'%20International%20Day,agricultural%20and%20rural%20development%20worldwide.>
- Utma, S. (2022). *Medyada Gerçeklik Algısının Dönüşümü Medya ve Dezenformasyon*. Ankara: İksad Yayınevi.

- Ülker, E. U. (2013). *Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğine Etki Eden Faktörler ve Tekirdağ İlinde Mevcut Durumun Belirlenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ.
- Van Dijk, T. A., (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Anlamlı Bir Yaklaşım, Nurcan Ateş (çev.), Barış Çoban ve Zeynep Özarlan (der.), *Söylem ve İdeoloji*, İstanbul: Su Yayınları.
- Yaylagül, L. (2019). Eleştirel ekonomi politik bakış açısından medyada tekelleşme sorunu. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* (48), 404-418.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., & Kılıç, M. (2003). *Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*. Ankara: Tarım-İş -Türkiye Orman-TOPRAKSU-Tarım Sanayii İşçileri Sendikası.
- Türkbay, R. A. ve Polat, F. (2011). Neoliberalizmde özgürlük paradoksu ve sosyal haklar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 81-97.

ŞÜKÛFE NİHAL'İN ESERLERİNDE “MÜNEVVER VE MÜTEFEKKİR CUMHURİYET”^{*} KADINLIĞININ İNŞASINA DAİR SUNULAN REÇETE

Zuhal İbıdan

GİRİŞ: OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TOPLUMSAL CİNSİYET DÜZENİ VE KADIN

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında sosyal reformu da gündeme almış olan ve “güdümlü kitle eylemini idealleştir[en]” İTC iktidarının, neredeyse yaşamın müdahale etmediği bir alanı kalmadığından, toplumsal cinsiyet ve buna bağlı olarak kadın, eğitim ve aile mefhumlarını ajandasının en başlarına yerleştirdiği görülür (Mardin, 2005, s. 126; Ahmad, 2015, ss. 31-32). Bu minvalde, İngiltere'de kız mekteplerinin ıslahında görev almış bir İngiliz kadın, II. Meşrutiyet ertesinde İstanbul'a davet edilmiştir. Bu davete binaen 1908 yılının aralık ayında *Tanin*'de yayımlanan “İngiliz Kadınları-Osmanlı Hanımları” başlıklı yazıda Osmanlı'daki kadının eğitimine dair şu tespitte bulunulmuştur:

Doğrusunu söylemek lazım gelir ise inas mekteplerindeki tedrisat ve tahsilat pek şayan-ı esef bir haldedir (*Tanin*, sayı 142, 22 Aralık 1908).

* Şükûfe Nihal'in eserlerine dayanarak oluşturulmuştur.

leri gerektiğidir. Diğer bir ifade ile kadınların ilk olarak kendi özdeğerlerinin farkına varmalarını ve bunun ayırdına varabilmelerinin eğitim ve çalışma hayatına dâhil olabilmekten; kamusal varlıklarını ataerkil toplumun en küçük zerresine kadar kanıtlayabilmekten geçtiğini dile getirir. Onun tahayyül ettiği kadın; acziyet içinde olduğu yerde çakılı kalan değil; aksine korkusuzca kendisi, vatani ve namusu için mücadeleden korkmayan; çalışkan, üretken ve fedakâr bir kadındır. Bu muteber kadının maneviyatı güçlüdür; bir meslek sahibi olmalıdır, ama evinde iyi bir anne ve sadık bir eş olmaktan da sakınmamalıdır. Gösterişli ve ahlaksız yaşam koşullarına kapılmak Şükûfe Nihal'e göre gülünesi, acınası ve âdeta toplumca yok sayılması gereken zavallılık olarak nitelendirilebilir ancak.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Hakkı Behiç. (1327/1911). *Malumat-ı medeniye ve ahlâkiye*. Dersaadet: İkdâm Matbaası.

Şükûfe Nihal. (1931). *Yakut kayalar*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Şükûfe Nihal. (1930). *Gayyâ*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.

Şükûfe Nihal. (1935). *Finlandiya*. Gazetecilik ve Matbaacılık.

Şükûfe Nihal. (1938). *Yalnız dönüyorum*. İstanbul: Kenan Basımevi.

Şükûfe Nihal. (1946/2012). *Domanıç Dağlarının Yolcusu*. H. H. Arıkan (Dü.). İstanbul: Timaş Yayınları. *Tanin Gazetesi*

İkincil Kaynaklar

Ahmad, F. (2019). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. (S. C. Karadeli, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arat, Y. (1998). Türkiye'de Modernleşme projesi ve kadınlar. S. Bozdoğan&R. Kasaba (Dü.) içinde, *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik*. (s. 82-98). (N. Elhüseyni, Çev.) İstanbul: Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Argunşah, H. (2002). *Bir cumhuriyet kadını Şükûfe Nihal*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Bauman, Z. (1991/2003). *Modernlik ve müphemlik*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Berktaş, F. (2009). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e feminizm. T. Bora& M. Gültekinil (Dü.) içinde, *Cumhuriyet'e devreden düşünce mirası: Tanzimat ve meşrutiyetin birikimi*. 1. (ss. 348-361). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı kadın hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler bacılar yurttaşlar: kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. (Ş. Tekeli, H. Tapıncı, F. Sayılan, A. Bora, F. Özbay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1998). Modernin cinsiyeti: Türk modernleşmesi araştırmalarında eksik boyutlar. S. Bozdoğan&R. Kasaba (Dü.) içinde, *Türkiye'de modernleşme ve ulusal kimlik*. (ss. 99-117). (N. Elhüseyni, Çev.) İstanbul: Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Keşoğlu, B. & T. Keşoğlu, M. (2010). *Yeni Harflerle Türk Kadını (1918- 1919)*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yayını.
- Mardin, Ş. (2003). *Jön Türklerin siyasi fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Melucci, A. (1995). The process of collective identity. H. Johnston& B. Klandermans (Dü.) içinde, *Social Movements and Culture*. (ss. 41-63). University of Minnesota Press.
- Osmanağaoğlu, H. (2015). *Feminizm kitabı: Osmanlı'dan 21. yüzyıla seçme metinler*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Parlatır İ.&Çetin N. (1999). *Genç Kalemler Dergisi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Toprak, Z. (2014). *Türkiye'de popülizm, 1909-1923*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Toprak, Z. (2019). *Türkiye'de kadın özgürlüğü ve feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Van Os, N. A.M. (2009). Osmanlı Müslümanlarında feminizm. T. Bora& M. Gültekinil (Dü.) içinde, *Cumhuriyet'e devreden düşünce mirası: Tanzimat ve meşrutiyetin birikimi*. 1. (ss. 335-347). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zihnioglu, Y. (2008). *Şükûfe Nihal bütün eserleri: yazılar (1909-1973)*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Zorlutuna, H. N. (2004). *Bir Devrin Romanı*. İstanbul: L ve M Yayınları.

EVLİ KADININ SOYADI MESELESİNİ TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN 187. MADDESİNİN İPTALİ ARDINDAN MEDYA ÜZERİNDEN OKUMAK

Büşra T. Durmuş

GİRİŞ

Kişinin kimliğini oluşturan temel ayrımlardan biri olan ad ve soyadı, kişiyi başkalarından ayırırken aynı zamanda kanunlar çerçevesinde de güvence altına alınmış bir haktır. Ancak bu hakkın cinsiyetler arasında eşit olarak paylaştırılmadığı, kadının soyadı meselesinin tarih boyunca kadına babası veya evlenmesi durumunda kocası aracılığıyla atandığı bilinmektedir. Kanunlar nezdinde soyadı uygulamasının henüz başladığı dönemlerde de durum bu şekilde olmuş, erkekler üzerinden kadınların soyad atamaları gerçekleşmiştir. Böylece kanun çerçevesinde belirlenen soyadı düzenlemeleri, kadının soyadı meselesinin öncelikli olarak hukuki bir mesele olarak algılanmasına sebep olmuş, Türkçe literatürde bu meseleyle alakalı katkı yapan çalışmaların ağırlıklı bölümü hukuk alanında kaleme alınmıştır¹. Ancak kadının soyadı meselesi-

¹ Soyadı meselesini hukuk alanında ele alan çalışmalardan birkaçı için bk. MOROĞLU, Nazan. (2012). Kadının Kimlik Sorunu “Kadının Soyadı”. *TBB Dergisi*, 99, 245-269 GEZDER, Ümit/HOLMLUND, Maja (2021): “Evlenen ve Boşanan Kadının Soyadı Meselesi”, *İMHPD*, C. VI, S. 10, s. 233-247; DOĞANAY, Gülmelek (2015): “Eril Yargıya Karşı Kadının Soyadı Mücadelesi Anayasa Mahkemesi Kararlarının Değerlendirilmesi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 18, Sayı. 2, s. 46-

riyetleri bağlamında kazanç olarak görülecek dönüşümlere odaklanmak yerinde olacaktır.

Aile içi kadın-erkek eşitliği bağlamında önemli bir adım olan ve evli kadınların dilerlerse sadece kendi soyadlarını kullanabilmesinin önünü açan karar, Cumhuriyet'in ilanının 100. yılında bu alanda mücadele eden başta hukukçu kadınlar olmak üzere tüm Türk kadınlarına bir armağan olarak değerlendirilebilir. Bu kararın kemale erebilmesi için, kanun yapıcıların yeni kararın uygulanmasında ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirecek, sosyal medya üzerinden yapılan analizin bulgularında yer alan tepkisel yorumların önünü kesecek yapılanmayı planlaması, kararın uygulanmasının erkek düşmanlığı veya ailenin temellerini sarsma bağlamında değerlendirmelere sebep olmayacak şekilde gerçekleştirilmesi, iletişim araçları ve eğitim kurumları aracılığıyla kadının evlilik durumunda dilediği soyadını kullanma özgürlüğüne sahip oluşunun temel hak ve özgürlükler bağlamında değerlendirilmesi adına farkındalık yaratılması, kadının evlilikle birlikte kütüğünün değişmesi ile alakalı şikâyetlerin de göz önünde tutulması ve bu noktada da değişikliklerin hızla tamamlanması elzem görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (1982). Toplumsal Değişme ve Türk Kadını. İçinde *Türk Toplumunda Kadın* (2. bs, ss. 1-32). Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları.
- Apaydın, B. Ö. (2015). Son Yargı Kararları Işığında Kadının Soyadı Meselesi Çözümüne Kavuşturulmuş mudur? *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), 425-458.
- Arnaud-Duc, N. (2005). Hukukun Çelişkileri. İçinde *Kadınların Tarihi: Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı: C. IV* (Ed: Georges Duby, Michelle Perrot). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atatürk: "Kemal" özatl önderimiz bu soyadını aldı. (1934, Kasım 25). *Hakimiyet-i Milliye*, 1.
- Av. Ümran Kalfa. (2023, Ağustos 17). *Kadının Soyadı Hakkında Anayasa Mahkemesi Tarafından Verilen Kararın Mevcut Düzene Etkileri* [E-Mail].
- Beauvoir, S. D. (2019). *İkinci Cinsiyet II: Yaşanmış deneyim*. Koç KAM Yayınları.
- Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (4. bs). Yapı Kredi Yayınları.

- Berktaş, F. (2010). *Tarihin Cinsiyeti*. Metis Yayınları.
- Beşe Canpolat, Ş. (2023). Türkiye'de Evli Kadınların Soyadı Tercih: İki Soyadı Kullanan Kadınların Demografik Özellikleri. *Mülkiye Dergisi*, 43(7), 1006-1048.
- Büyük Önderimiz "Atatürk" Soyadını Aldı. (1934, Kasım 25). *Milliyet*, 1.
- Çakır, S. (2016). *Osmanlı Kadın Hareketi* (5. Baskı). Metis Yayınları.
- Daum, R. G. (1974). The Right of Married Women to Assert Their Own Surnames. *University of Michigan Journal of Law Reform*, 8(1), 64-102.
- Efedayioğlu, K. K. (2019). Evli Kadının Soyadı Problemi. *Ankara Barosu Dergisi*, 4, 1-36.
- Ertan, T. F. (2000). Cumhuriyet Kimliği Tartışmalarının Bir Boyutu: Soyadı Kanunu. *Kebikeç*, 10, 255-272. Gazi Hazretlerinin Soyadı: Atatürk. (1934, Kasım 25). Yeni Asır, 1.
- Göcek, F. M., & Hanioglu, M. Ş. (1993). Western Knowledge, Imperial Control and the use of Statistics in the Ottoman Empire. *Center for Research on Social Organization Working Papers*, 1-25. <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/51266/500.pdf?sequence=1>
- Hamilton, L., Geist, C., & Powell, B. (2011). Marital Name Change as a Window into Gender Attitudes. *Gender & Society*, 25(2), 145-175.
- Helvacı, S., & Kocabaş, G. (2015). Fransız, Alman, İsviçre ve Türk Hukuklarında Kadının Soyadı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 615-644.
- Hoffnung, M. (2006). What's in a name? Marital name choice revisited. *Sex Roles*, 55, 817-825.
- İsmet Paşa soyadı seçti. (1934, Kasım 21). *Zaman*, 2.
- İtalya'dan çok konuşulacak "soyadı" kararı! (2022, Nisan 28). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/italyadan-cok-konusulacak-soyadi-karari-42052787>
- Kurnaz, I. (2023). Kadının Soyadı Kararı Neden Yetmez? Kocalarının Memleketlisi Kadınlar. *Birikim*. <https://birikimdergisi.com/haftalik/11389/kadinin-soyadi-karari-neden-yetmez-kocalarinin-memleketlisi-kadinlar>
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)* (2. bs). T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Long, H. (2013, Haziran 9). Should women change their names after marriage? Consider the Greek way. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/oct/06/women-change-name-after-marriage-greece>
- MacDougall, P. R. (1985). The Right of Women to Name Their Children. *Minnesota Journal of Law & Inequality* *Minnesota Journal of Law & Inequality*, 3(1), 91-160.
- Moroğlu, N. (2012). Kadının Kimlik Sorunu "Kadının Soyadı". *TBB Dergisi*, 99, 245-269.

- Robnett, R., Underwood, C., & Anderson, K. (2016). She might be afraid of commitment: Perceptions of women who retain their surname after marriage. *Sex Roles*, 75, 500-513.
- Olgun, C. K. (2008). Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği. *Sosyoloji Notları*, 4-5, 66-70.
- Savage, M. (2020, Ekim 17). Neden hâlâ pek çok genç kadın eşlerinin soyadını alıyor? *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54374335>
- Scheuble, L. K., & Johnson, D. R. (t.y.). Married women's situational use of last names: An empirical study. *Sex Roles*, 53, 143-151.
- Sezer, B. (2012). Türk Sosyologları ve Eserleri I. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(1), 1-96. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuosyoloji/4899>
- Soyadı Nasıl Kullanılacak? (1934, Kasım 23). *Yeni Asır*, 2, 10.
- Soyadı Nizamnamesi: (1934, Kasım 21). *Milliyet*, 6.
- Soyadı nizamnamesi. (1934a, Aralık 22). *Zaman*, 7.
- Soyadı nizamnamesi. (1934b, Aralık 24). *Türk Dili*, 2.
- Soyadı nizamnamesi. (1934c, Aralık 25). *Türk Dili*, 2.
- Soyadı nizamnamesi. (1934d, Aralık 26). *Türk Dili*, 3.
- Soyadı nizamnamesinin esaslarını neşrediyoruz. (1934, Kasım 21). *Vakit*, 11.
- Soyadları. (1934, Mart 12). *Yeni Asır*, 4.
- Soyadlarını Kütüğe Yazdıranlar 1800 Oldu. (1934, Aralık 20). *Yeni Asır*, 2.
- TBMM Zabıt Ceridesi. (1934). 4. Devre, 23. Cilt. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/do4/co23/tbmmo4023071.pdf>
- Tekeli, Ş. (1982). Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri. İçinde *Türk Toplumunda Kadın* (2., ss. 375-396). Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları.
- Toprak, B. (1982). Türk Kadını ve Din. İçinde *Toplumsal Değişme ve Türk Kadını* (2., ss. 361-373). Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları.
- Türköz, M. (2018). *Naming and Nation-building in Turkey: The 1934 Surname Law*. Palgrave Macmillan.
- Wilson, S. (1998). *The Means of Naming: A Social and Cultural History of Personal Naming in Western Europe*. ondon: University College London (UCL) Press.
- Yeniden soyadı alan mebuslar. (1934, Kasım 23). *Kurun*, 10.
- Yılmaz, M. (2012). Evli Kadının Soyadı. *TAAD*, 3(10), 129-151.
- Zihnioglu, Y. (2016). *Kadınsız İnkılap* (5. bs). Metis Yayınları

KADIN GAZETECİLERİN GİRİŞİMCİLİK EKOSİSTEMİNDEKİ YERİ

Sevim Ergün

GİRİŞ

Gazetecilik mesleğinin ortaya çıktığı ilk yıllardan itibaren girişimcilik mesleğin bir parçası olmuştur. Medya alanında girişimcilik; gazetecilerin veya kurumsal medya üyelerinin yeni bir ürün, hizmet veya mesleki tecrübelerini kullanarak iş modelleri oluşturması ve istihdam yaratması şeklinde tanımlanabilmektedir. Haber mektupları ile başlayan gazetelerin yolculuğu günümüz modern gazetelere ulaşması girişimci gazeteciler sayesinde olmuştur. Gazetelerin ortaya çıkışı, sonrasında yaşanan gelişmeler ve yeni gazete türlerinin geliştirilmesi hep girişimci gazetecilerin girişimci ruhunun bir sonucudur. Bunun yanında sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle beraber yirmi birinci yüzyıl ekonomisinde girişimcilik kendisine önemli bir yer edinmiştir. Özellikle yeni iş fikirleri bulmak, ürünler geliştirmek, iş modelleri oluşturmak, istihdam yaratmak, ekonomik ve sosyal alanlardaki gelişmelere katkı sunmak girişimciliğin yaygınlaşmasında temel oluşturan etkenlerdendir. Birçok alana olumlu katkı sunan girişimcilik; her meslek dalında olduğu gibi medya alanında da ön planda olmaya devam etmektedir. Medya alanında girişimcilik özellikle 2008 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra gazetecilerin ekonomik sorunlara çözüm bulmak ve kendilerine maddi gelir sağlamak istemesiyle daha da artmıştır. İnternetin ve bilişim alanlarının gelişmesi, gazetecilik mesleğine

girişimci olarak kendi işletmelerini kurarak kendi ekonomik bağımsızlıklarını elde edebilecek konuma gelmişlerdir. Ancak, medya dünyasındaki ekonomik krize çözüm olacak ve istihdam yaratacak bir işletme konumuna gelmeleri için daha fazla zamana ihtiyaçları olduğu da açıktır. Yine ön plana çıkmış ve bu çalışmaya konu olan iki kadın gazetecinin de kendini ispatlamış, tanınan ve toplum tarafından bilinen gazeteciler olması girişimcilik konusunda bir avantaj yaratmaktadır. Bu açıdan bakıldığında girişimcilik ekosistemine girmek isteyen daha az tanınan veya mesleğe yeni başlamış kadın gazeteciler için bu girişim daha zor olabilmektedir. Çünkü, girişimci ekosistemde tanınmak ve bilinmek gazetecilerin kendi kitlesini oluşturmasına yardımcı olabilmektedir. Bu yüzden medya girişimcisi olmak, kendi işletmesini kurmak ve iş modelini geliştirmek hâlâ birçok kadın gibi kadın gazeteciler için de zorlu olabilir. Kadın girişimci gazetecilerde kadın girişimciler için sunulan özel ve kamu desteklerinden yararlanabilir ve bağımsız yayıncılık yapabilir.

KAYNAKÇA

- Aksay, B. (2018). Türkiye'de Kadın Girişimciliğin Son 10 Yılı : Alanyazın Taraması ve Öneriler. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(35), 35-51. Mendeley. 10.30794/pausbed.459746
- Aytaç, Ö. & İlhan, S. (2007). GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİMCİ KÜLTÜR: SOSYOLOJİK BİR PERSPEKTİF . Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , (18), 101-120. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61794/924172>
- Baysal, H. (2020). Türkiye'de Kadın Girişimci Yazını (1996-2020): Pandemi Öncesi Görünüm, Pandemi Sonrası İçin Yol Gösterici Olabilir mi? . International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries, 4(Özel Sayı 1), 50-71
- Carlson, M., & Usher, N. (2016). News Startups as Agents of Innovation. Dijital Journalism, 4(5), 563-581. <https://doi.org/10.1080/21670811.2015.1076344>
- Casson, M. (2014, Şubat 17). The history of entrepreneurship: Medieval origins of a modern phenomenon. Business History, 8(56), 1223-1242. <https://doi.org/10.1080/00076791.2013.867330>
- Cohen, N. (2015). Entrepreneurial Journalism and the Precarious State of Media Work. The South Atlantic Quarterly, 3(114), 513-533. <https://doi.org/10.1215/00382876-3130723>

- Ergün, S. (2022). Dijital dönüşüm bağlamında girişimci gazetecilik ve Türkiye'deki uygulamaları. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi. İstanbul, Türkiye.
- Ferrier, M., & Mays, E. (Eds.). (2017). Media Innovation and Entrepreneurship. Rebus Community
- Gürses, Ö. (2020, March 27). Merhaba Youtube Ben Özlem Gürses. YouTube. Retrieved August 6, 2023, from <https://www.youtube.com/watch?v=goq9g3VAKs8>
- Gürses, Ö. (2022, September 13). BELGESELLER | ETİKETİN HİKAYESİ. YouTube. Retrieved July 31, 2023, from https://www.youtube.com/playlist?list=PLBpkQljaKdtGMt6l6S_6v1SN39XJthwyD
- Gürses, Ö. (2023). 5 Dakikada Dünya Gündemi | Podcast on Spotify. Spotify. Retrieved August 4, 2023, from <https://open.spotify.com/show/6nMzD7uPutHfe7nWdsLzAo>
- Gürses, Ö. (2023, June 22). Özel Röportajlar. YouTube. Retrieved July 31, 2023, from <https://www.youtube.com/watch?v=KI-V2LLay-w&list=PLBpkQljaKdtFkJJNGT-XnPtLhBYS6UYDz>
- Gürses, Ö. (2023, June 22). Sokağın Nabızı. YouTube. Retrieved July 31, 2023, from <https://www.youtube.com/watch?v=kLgVXsdauoY&list=PLBpkQljaKdtHUBI8G-ZsCpBE7hgS5gFKW>
- Jose, J. (2015, April 30). Who Is An Entrepreneur? Juan Jose de la Torre discusses the qualities and traits of being an entrepreneur. Entrepreneur. Retrieved August 1, 2023, from <https://www.entrepreneur.com/en-ae/starting-a-business/who-is-an-entrepreneur/245628>
- KAGİDER. (2019). Türkiye Kadın Girişimcilik Endeksi-2019 Araştırma Raporu. Raporlar ve Sunumlar / KAGİDER Raporlar. <https://kagider.org/tr/bilgi-bankasi/kagider-raporlar>
- Kawamorita, H., Takahashi, N. ve Demiryürek, K. (2020). Media literacy and rural women entrepreneurship: Experience from Japan and Turkey", Nordic Journal of Media Management, 1(3), 361-383. <https://doi.org/10.5278/njmm.2597-0445.5898>
- Mengü, N. (2020). rus troller Türkiye'yi manipüle eder mi. Nevşin Mengü Youtube Kanalı. Retrieved August 6, 2023, from https://www.youtube.com/watch?v=4A_fk9_NYtQ
- Mengü, N. (2021, Şubat). Talk to Turkey. Talk Turkey- The Latest Polls. Retrieved August 6, 2023, from <https://www.youtube.com/watch?v=oKbBsOG1S38&t=182s>
- Mengü, N. (2022, March 5). Savaşın Kalbine Yolculuk. YouTube. Retrieved July 31, 2023, from <https://www.youtube.com/watch?v=HtT5sR17FV4>
- Mengü, N. (2023). Nevşin Mengü Soruyor | Podcast on Spotify. Spotify. Retrieved August 4, 2023, from <https://open.spotify.com/show/1za2UHeyKsOy4igNhxT4im>

- Mengü, N. (2023, June 22). Talk Turkey. YouTube. Retrieved July 31, 2023, from <https://www.youtube.com/watch?v=oKbBsOG1S38&list=PLLxcPkP3uSOZTGXkwwGFIdNlk5hzzRwrE>
- Mengü, N. (n.d.). Vikipedi. Retrieved July 20, 2023, from https://tr.wikipedia.org/wiki/Nev%C5%99Fin_Meng%C3%BC
- Pew Research Center. (2021). Social Media Use in 2021. Social Media Use in 2021 Report. <https://www.pewresearch.org/methodology/u-s-survey-research/>
- Praag, M. v., & Versloot, P. H. (2007, Ağustos 14). What is the value of entrepreneurship? A review of recent research. *Small Business Economics*, 7(29), 351-382. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11187-007-9074-x>
- Seçkin Halaç, D., & Meşe, G. (2021). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Türkiye’de Kadın Girişimciliğinin Durumu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(68), 255-270. DOI : 10.51290/dpusbe.838567
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023, March 6). İstatistiklerle Kadın, 2022. TÜİK Kurumsal. Retrieved August 9, 2023 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Kad%C4%B1n-2022-49668&dil=1>
- Wagemans, A., Witschge, T., & Deuze, M. (2016). Ideology as Resource in Entrepreneurial Journalism. *Journalism Practice*, 2(10). <https://doi.org/10.1080/17512786.2015.1124732>

ÇEVİK/AGILE ÖRGÜTLER: KURAM VE UYGULAMA

Dr. Öğr. Üyesi Merve Gerçek

ÇEVİK/AGILE ÖRGÜTLER: KURAM VE UYGULAMA

Dr. Öğr. Üyesi Merve Gerçek

Yayın No.: 1634

ISBN: 978-625-398-581-3

E-ISBN: 978-625-398-582-0

Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Gerçek, Merve.

Çevik/Agile Örgütler: Kuram ve Uygulama / Merve Gerçek

1. Basım, XIV + 182 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-581-3

E-ISBN: 978-625-398-582-0

1. Çeviklik 2. Örgüt Çevikliği 3. Çalışan Çevikliği 4. Çevik Liderlik 5. Çevik Dönüşüm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
TEŞEKKÜR	vii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
1. Bölüm	
ÇEVİKLİK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ	1
Çevik Manifesto	5
VUCA/KOMB Dünyası ve Çeviklik.....	9
Çeviklik Unsurları	12
Çevik Yönetimin Geleneksel Yönetim Anlayışından Farkları	15
1. BÖLÜM KAYNAKÇA	21
2. Bölüm	
ÇEVİK YÖNETİM	25
Çevik Üretim	27
Çevik Tedarik Zinciri Yönetimi.....	33
Çevik Proje Yönetimi	35
Çevik Yöntemler	37
2. BÖLÜM KAYNAKÇA	44
3. Bölüm	
ÖRGÜT ÇEVİKLİĞİ	49
Örgüt Çevikliğinin Kuramsal Temelleri.....	50
Planlı Değişim Kuramı.....	50
Durumsallık Kuramı	51
Örgütsel Öğrenme Kuramı	52
Kaynak Temelli Yaklaşım	52
Ürün Yaşam Döngüsü Kuramı.....	53
Sistem Kuramı	54
Karmaşık Uyumcu Sistemler Kuramı	54
Dinamik Yetenekler Yaklaşımı	55

Çeviklik Düzeyleri	57
Örgüt Çevikliği	58
Takım Çevikliği.....	62
Çalışan Çevikliği	65
Örgüt Çevikliğine Yönelik Kavramsal Model Önerisi	66
3. BÖLÜM KAYNAKÇA	73
4. Bölüm	
İŞ GÜCÜ ÇEVİKLİĞİ VE ÇEVİK LİDERLİK.....	79
İş Gücü Çevikliğinin Kuramsal Temelleri	81
İş Talepleri-Kaynakları Kuramı.....	81
Birey-Örgüt ve Birey-Çevre Uyumu Kuramları	82
Bilgi-Beceri-Yetenek Yaklaşımı	83
Beceri-Motivasyon-Fırsat Modeli	84
Çevik İş Gücünün Özellikleri.....	85
Çevik Zihin Seti	86
Çevik Bilgi-Beceri-Yetenekler	86
Çevik Davranışlar	87
Çevik Yönetim Anlayışında Liderlik	88
Katılımcı Liderlik	90
Hizmetkar Liderlik.....	91
Paylaşılan Liderlik	91
İlişkisel Liderlik	92
Karmaşıklık Liderliği.....	93
Çevik Liderlik	93
4. BÖLÜM KAYNAKÇA	98
5. Bölüm	
ÇEVİK DÖNÜŞÜM İÇİN YAKLAŞIMLAR	103
Büyük Ölçekli Çevik Dönüşüm.....	104
Örgütsel Öğrenme, Unutma ve Yeniden Öğrenme	109
Stratejik Çeviklik Kazanmak	112
Çevik Örgüt Yapıları Oluşturmak.....	115
Çevik Kültür Oluşturmak	119
5. BÖLÜM KAYNAKÇA	125

6. Bölüm	
ÇEVİK ÖRGÜTLERDE İŞ GÜCÜNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR.....	131
Çevik Örgütlerde İKY'nin Rolü	132
Çevik Örgütlerde İş Gücü Planlama ve İşe Alım Faaliyetleri.....	136
Çevik Örgütlerde Eğitim ve Geliştirme Faaliyetleri	140
Öğrenme Çevikliği ve Yenilikçi İş Davranışları	141
Çeviklik Odaklı Eğitim ve Geliştirme	144
Çevik Örgütlerde Kariyer ve Yetenek Yönetimi	150
Çevik Örgütlerde Performans ve Ödül Yönetimi	160
6. BÖLÜM KAYNAKÇA	169
SON SÖZ	179
YAZAR HAKKINDA	181

1. Bölüm

ÇEVİKLİK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

"Değişimin sırrı, tüm enerjini eskiyle savaşılmaya değil, yeniye inşa etmeye odaklamaktır."

-Sokrates

BEYİN FIRTINASI

- Çalıştığınız kurum için değişim neyi ifade etmektedir?
- Bir örgüt için çevik olmak ne anlama gelmektedir ve çevik olmanın geleneksel çalışma biçimlerinden farkı nedir?
- Çeviklik kavramının hız, esneklik veya uyum sağlama gibi diğer kavramlardan farkı nedir?
- Çeviklik, hangi bağlamlarda özellikle önemlidir ve bu durumlarda örgütlere hangi faydaları sağlayabilir?

Çağımızda örgütler için en önemli zorluklardan biri, hızına yetişilmesi giderek zorlaşan değişime ayak uydurarak değer yaratabilmektir. Sürdürülebilir rekabet avantajı ve üstün iş performansı elde etmek, özellikle müşteri talepleri, teknolojiler ve çalışma şekillerinin değiştiği bir iş ortamında örgütler için sürekli mücadele hâlinde olmayı gerektirmektedir. Müşteri taleplerinin artan değişkenliği ve sürekli yenilenen çevre koşulları, piyasalarda artan bir karmaşıklığa ve belirsizliğe yol açmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için hangi örgütsel yeteneklerin gerektiği uzun süredir tartışma konusudur.

Karmaşıklık, paradoks, gerilim ve çelişki, örgütsel yaşamın tüm yönlerine giderek daha fazla etki etmektedir (Armstrong ve Manitsky, 2022). Hiper-rekabetçi (hyper-competitive) iş bağlamlarında (D'Aveni, 1994) hız, esneklik ve değişime uyum sağlayabilme (adapte olabilme/adaptability) kavramları örgütlerin devamlılığını sürdürebilmeleri için yaşamsal öneme sahiptir. Çeviklik, kelime olarak "kolaylık ve çabuklukla davranan" anlamını taşımaktadır (Türk Dil Kurumu, 2022). Diğer bir deyişle çeviklik, hızlı olmayı ifade etmektedir. Çeviklik üzerine yapılan çalışmalarda

1. BÖLÜM KAYNAKÇA

- Albers, A., Heimicke, J., Spadinger, M., Reiss, N., Breitschuh, J., Richter, T., ... & Marthaler, F. (2019). A systematic approach to situation-adequate mechatronic system development by ASD-Agile Systems Design. *Procedia CIRP*, 84, 1015-1022.
- Ananthram, S., & Nankervis, A. (2013). Strategic agility and the role of HR as a strategic business partner: an Indian perspective. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 51(4), 454-470.
- Armstrong, R., & Manitsky, D. (2022). The fallacies of non-agility: Approaching organizational agility through a dialectical practice perspective. *Management Learning*, 13505076221100924.
- Arun, N., Coyle, P. T., & Hauenstein, N. (2012). Learning agility: Still searching for clarity on a confounded construct. *Industrial and Organizational Psychology*, 5(3), 290-293.
- Backhouse, C. J., & Burns, N. D. (1999). Agile value chains for manufacturing—implications for performance measures. *International Journal of Agile Management Systems*, 1(2), 76-82.
- Baran, B. E., & Woznyj, H. M. (2021). Managing VUCA: The human dynamics of agility. *Organizational Dynamics*, 50, 100787.
- Beck, K., Beedle, M. ... & Sutherland, J. (2001). *Agile manifesto*, <https://www.agilealliance.org/wp-content/uploads/2019/09/agile-manifesto-download-2019.pdf>
- Bennett, N., & Lemoine, G. J. (2014). What a difference a word makes: Understanding threats to performance in a VUCA world. *Business Horizons*, 57(3), 311-317.
- Bessant, J., Francis, D., Meredith, S., Kaplinsky, R., & Brown, S. (2001). Developing manufacturing agility in SMEs. *International Journal of Technology Management*, 22(1-3), 28-28.
- Blau, P. M. (1968). The hierarchy of authority in organizations. *American Journal of Sociology*, 73(4), 453-467.
- Brown, J.L. & Agnew, N.M. (1982). Corporate agility. *Business Horizons*, 25(2), 29-33.
- Butler, C. W., Vijayarathay, L. R., & Roberts, N. (2020). Managing software development projects for success: Aligning plan-and agility-based approaches to project complexity and project dynamism. *Project Management Journal*, 51(3), 262-277.
- Cohn, M., & Ford, D. (2003). Introducing an agile process to an organization [software development]. *Computer*, 36(6), 74-78.
- Coram, M., & Bohner, S. (2005, April). The impact of agile methods on software project management. In *12th IEEE International Conference and Workshops on the Engineering of Computer-Based Systems (ECBS'05)* (pp. 363-370). IEEE.
- D'Aveni, R.A. (1994). *Hypercompetition: managing the dynamics of strategic Maneuvering*. Free Press.
- Denning, S. (2020). *Agile devri*, Okuyan Us.
- Derbier, G. (2003, June). Agile Development in the old economy. In *Proceedings of the Agile Development Conference Proceedings* (pp. 125-131). IEEE.
- Dingsøyr, T., Nerur, S., Balijepally, V., & Moe, N. B. (2012). A decade of agile methodologies: Towards explaining agile software development. *Journal of Systems and Software*, 85(6), 1213-1221.
- Felipe, C. M., Roldán, J. L., & Leal-Rodríguez, A. L. (2016). An explanatory and predictive model for organisational agility. *Journal of Business Research*, 69(10), 4624-4631.

- Fliedner, G., & Vokurka, R. J. (1997). Agility: competitive weapon of the 1990s and beyond?. *Production and Inventory Management Journal*, 38(3), 19.
- Gunasekaran, A., Yusuf, Y. Y., Adeleye, E. O., Papadopoulos, T., Kovvuri, D., & Geyi, D. A. G. (2019). Agile manufacturing: an evolutionary review of practices. *International Journal of Production Research*, 57(15-16), 5154-5174.
- Harraf, A., Wanasika, I., Tate, K., & Talbott, K. (2015). Organizational agility. *Journal of Applied Business Research*, 31(2), 675-686.
- Harris, M. L., Collins, R. W., & Hevner, A. R. (2009). Control of flexible software development under uncertainty. *Information Systems Research*, 20(3), 400-419.
- Highsmith, J. (2002). *Agile software development ecosystems*. Addison-Wesley
- Holsapple, C. W., & Li, X. (2008). Understanding organizational agility: a work-design perspective. *13th International Command and Control Research and Technology Symposia (ICCRTS 2008) Proceedings* (pp.17-19).
- Kaufman, B. E. (2008). The development of HRM in historical and international perspective. In *The Oxford handbook of human resource management*. Oxford University Press.
- Kidd, P. T. (1994). *Agile manufacturing: forging new frontiers*. Addison-Wesley.
- Kuhrmann, M., Tell, P., Hebig, R., Klünder, J., Münch, J., Linssen, O., ... & Richardson, I. (2021). What makes agile software development agile?. *IEEE Transactions on Software Engineering*, 48(9), 3523-3539.
- Leau, Y. B., Loo, W. K., Tham, W. Y., & Tan, S. F. (2012). Software development life cycle AGILE vs traditional approaches. In *International Conference on Information and Network Technology Proceedings* (37-1, pp. 162-167).
- Lee, G., & Xia, W. (2010). Toward agile: An integrated analysis of quantitative and qualitative field data on software development agility. *MIS Quarterly*, 34(1), 87-114
- Malone, T. W. (1999). Is 'empowerment' just a fad? Control, decision-making, and information technology. *BT Technology Journal*, 17, 141-144.
- Martin, R. (2002). *Agile software development: principles, patterns, and practices*. Pearson Education.
- McLeod, L., & MacDonell, S. G. (2011). Factors that affect software systems development project outcomes: A survey of research. *ACM Computing Surveys (CSUR)*, 43(4), 1-56.
- McMackin, J., & Heffernan, M. (2020). Agile for HR: Fine in practice, but will it work in theory? *Human Resource Management Review*, 31(4), 1-14.
- Medinilla, Á. (2012). *Agile management: Leadership in an agile environment*. Springer.
- Monplaisir, L. (2002). Enhancing CSCW with advanced decision making tools for an agile manufacturing system design application. *Group Decision and Negotiation*, 11, 45-63.
- Mookerjee, V. S., & Chiang, I. R. (2002). A dynamic coordination policy for software system construction. *IEEE Transactions on Software Engineering*, 28(7), 684-694.
- Nijssen, M., & Paauwe, J. (2012). HRM in turbulent times: How to achieve organizational agility? *The International Journal of Human Resource Management*, 23(16), 3315-3335.
- Pope-Ruark, R. (2015). Introducing agile project management strategies in technical and professional communication courses. *Journal of Business and Technical Communication*, 29(1), 112-133.

- Qin, R., & Nembhard, D. A. (2010). Workforce agility for stochastically diffused conditions—A real options perspective. *International Journal of Production Economics*, 125(2), 324-334.
- Roper, I., Prouska, R., & Chatrakul Na Ayudhya, U. (2022). The rhetorics of ‘agile’ and the practices of ‘agile working’: Consequences for the worker experience and uncertain implications for HR practice. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-28.
- Sarkar, A. (2016). We live in a VUCA World: the importance of responsible leadership. *Development and Learning in Organizations: An International Journal*. 30(3), 9-12.
- Špundak, M. (2014). Mixed agile/traditional project management methodology—reality or illusion?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 119, 939-948.
- Teece, D., Peteraf, M., & Leih, S. (2016). Dynamic capabilities and organizational agility: Risk, uncertainty, and strategy in the innovation economy. *California Management Review*, 58(4), 13-35.
- Tsourveloudis, N. C., & Valavanis, K. P. (2002). On the measurement of enterprise agility. *Journal of Intelligent and Robotic Systems*, 33(3), 329-342.
- Türk Dil Kurumu (2022), “Türkçe sözlük”, <https://sozluk.gov.tr/>
- Vinodh, S., Aravindraj, S., Pushkar, B., & Kishore, S. (2012). Estimation of reliability and validity of agility constructs using structural equation modelling. *International Journal of Production Research*, 50(23), 6737-6745.
- Vokurka, R. J., & Fliedner, G. (1997). Agility: Competitive weapon of the 1990s and beyond? *Production and Inventory Management Journal*, 38(3), 19-24.
- Vokurka, R. J., & Fliedner, G. (1998). The journey toward agility. *Industrial Management & Data Systems*. 98(4), 165-171.
- Walter, A.T. (2021). Organisational agility: Ill-defined and somewhat confusing? A systematic literature review and conceptualisation. *Management Review Quarterly*, 71(2), 343-391.
- Waterman, R. H., Jr. (1982). *The renewal factor: How the best get and keep the competitive edge*. Bantam Books.
- Yusuf, Y. Y., Sarhadi, M., & Gunasekaran, A. (1999). Agile manufacturing: The drivers, concepts and attributes. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 33-43.
- Zainal, A. Y., Yousuf, H., & Salloum, S. A. (2020). Dimensions of agility capabilities organizational competitiveness in sustaining. In *Proceedings of the International Conference on Artificial Intelligence and Computer Vision (AICV2020)* (pp. 762-772). Springer International Publishing.

2. Bölüm

ÇEVİK YÖNETİM

"Hayat bir nehir gibidir, akarken sürekli değişir ve yolculuk her seferinde farklı olacaktır."

-Konfüçyüs

BEYİN FIRTINASI

- Çevik yönetimin kapsamı nedir ve bir örgütün farklı alanlarına nasıl uygulanabilir?
- Çevik yönetimin temelleri, hangi örgütsel çalışmalara dayanmaktadır?
- Çevik üretim ve çevik proje yönetiminin önceki yaklaşımlardan farkları ve örgütler için temel faydaları nelerdir?
- Yaygın çevik yöntemlerden bazıları nelerdir ve örgütsel süreçleri iyileştirmek için farklı örgütsel bağlamlarda nasıl uygulanabilir?

Yönetimin bilimsel bir nitelik kazanmasının Frederick Winslow Taylor'ın "Bilimsel Yönetimin İlkeleri (Principals of Scientific Management)" eseriyle başladığı kabul edilmektedir. Klasik Yönetim Anlayışı'nın öncülerinden biri olan Taylor, işe alım, eğitim ve ödüllendirme gibi konularda günümüzde varlığını sürdüren uygulamaların önünü açmış, aynı zamanda yönetimin örgütlerdeki diğer işlerden ayrılarak bilimsel yöntemlerle yapılması gerektiğini öne sürmüştür. Klasik Yönetim Anlayışı'nın diğer temsilcileri gibi her örgütte belirli kural, yapı ve uygulamaların benzer şekilde verimliliği arttıracaklarını savunmuştur. Klasik Yönetim Anlayışına göre yapılandırılan örgütlerin en belirgin özellikleri arasında emir komuta zincirinin dikey biçimde varlığını sürdürdüğü hiyerarşik yapılar, işte uzmanlaşma, maliyet ve verimlilik odağı yer almaktadır. Ancak klasik anlayış, dijitalleşmenin henüz günümüzdeki ölçekte bulunmadığı, dış çevre etmenlerinin daha durağan ve öngörülebilir olduğu

2. BÖLÜM KAYNAKÇA

- Abrahamsson, P., Warsta, J., Siponen, M. T., & Ronkainen, J. (2003). New directions on agile methods: a comparative analysis. In *25th International Conference on Software Engineering Proceedings* (pp. 244-254). IEEE.
- Agarwal, A., Shankar, R., & Tiwari, M. K. (2006). Modeling the metrics of lean, agile and leagile supply chain: An ANP-based approach. *European Journal of Operational Research*, *173*(1), 211-225.
- Aitken, J., Childerhouse, P., & Towill, D. (2003). The impact of product life cycle on supply chain strategy. *International Journal of Production Economics*, *85*(2), 127-140.
- Anand, R. V., & Dinakaran, M. (2016). Popular agile methods in software development: Review and analysis. *International Journal of Applied Engineering Research*, *11*(5), 3433-3437.
- Anita, C. N. (2014). A Regression test selection technique by optimizing user stories in an agile development. In *IEEE International Advance Computing Conference (IACC) Proceedings* (pp. 21-22).
- Beck, K. (1999). Embracing change with extreme programming. *Computer*, *32*(10), 70-77.
- Blome, C., Schoenherr, T., & Rexhausen, D. (2013). Antecedents and enablers of supply chain agility and its effect on performance: a dynamic capabilities perspective. *International Journal of Production Research*, *51*(4), 1295-1318.
- Brown, S., & Bessant, J. (2003). The manufacturing strategy-capabilities links in mass customisation and agile manufacturing—an exploratory study. *International Journal of Operations & Production Management*, *23*(7), 707-730.
- Charbonnier-Voirin, A. (2011). The development and partial testing of the psychometric properties of a measurement scale of organizational agility. *Management*, 119-156.
- Christopher, M. (2000). The agile supply chain: competing in volatile markets. *Industrial Marketing Management*, *29*(1), 37-44.
- Claycomb, C., Germain, R., & Dröge, C. (1999). Total system JIT outcomes: inventory, organization and financial effects. *International Journal of Physical Distribution and Logistics*, *29*(10), 612-630.
- Cockburn, A. (2006). *Agile software development: the cooperative game*. Pearson Education.
- Coram, M., & Bohner, S. (2005, April). The impact of agile methods on software project management. In *12th IEEE International Conference and Workshops on the Engineering of Computer-Based Systems (ECBS'05) Proceedings* (pp. 363-370). IEEE.
- Da Silveira, G., Borenstein, D., & Fogliatto, F. S. (2001). Mass customization: Literature review and research directions. *International Journal of Production Economics*, *72*(1), 1-13.
- Davis, J., Edgar, T., Graybill, R., Korambath, P., Schott, B., Swink, D., ... & Wetzel, J. (2015). Smart manufacturing. *Annual Review of Chemical and Biomolecular Engineering*, *6*, 141-160.
- DeVor, R., Graves, R., & Mills, J. J. (1997). Agile manufacturing research: accomplishments and opportunities. *IIE Transactions*, *29*(10), 813-823.
- Dybå, T., Dingsøyr, T., & Moe, N. B. (2014). Agile project management. *Software Project Management in a Changing World*, 277-300.
- Fernandez, D. J., & Fernandez, J. D. (2008). Agile project management—agilism versus traditional approaches. *Journal of Computer Information Systems*, *49*(2), 10-17.
- Fowler, M. R. (2000). *Improving the design of existing code—reading*. Addison Wesley.

- Frohm, J., Lindström, V., Winroth, M., & Stahre, J. (2006). The industry's view on automation in manufacturing. *IFAC Proceedings Volumes*, 39(4), 453-458.
- Gharakhani, D., Maghferati, A. P., Farahmandian, A., & Nasiri, R. D. (2013). Agile manufacturing, lean production, just in time systems and products quality improvement. *Life Science Journal*, 10(3), 384-388.
- Goldman, S. L., Nagel, R. N., & Preiss, K. (1995). Agile competitors and virtual organizations. *Manufacturing Review*, 8(1), 59-67.
- Grewal, R., & Tansuhaj, P. (2001). Building organizational capabilities for managing economic crisis: The role of market orientation and strategic flexibility. *Journal of Marketing*, 65(2), 67-80.
- Gunasekaran, A. (1998). Agile manufacturing: enablers and an implementation framework. *International Journal of Production Research*, 36(5), 1223-1247.
- Gunasekaran, A., Subramanian, N., & Papadopoulos, T. (2017). Information technology for competitive advantage within logistics and supply chains: A review. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 99, 14-33.
- Gunasekaran, A., Yusuf, Y. Y., Adeleye, E. O., Papadopoulos, T., Kovvuri, D., & Geyi, D. A. G. (2019). Agile manufacturing: an evolutionary review of practices. *International Journal of Production Research*, 57(15-16), 5154-5174.
- Hasan, M. A., Shankar, R., & Sarkis, J. (2007). A study of barriers to agile manufacturing. *International Journal of Agile Systems and Management*, 2(1), 1-22.
- Highsmith, J. (2013). *Adaptive software development: a collaborative approach to managing complex systems*. Addison-Wesley.
- Humphrey, W. S. (1989). *Managing the software process*. Addison-Wesley.
- Hunt, A. & Thomas, D. (2000). *The pragmatic programmer*. Addison Wesley.
- Inman, R. A., Sale, R. S., Green Jr, K. W., & Whitten, D. (2011). Agile manufacturing: relation to JIT, operational performance and firm performance. *Journal of Operations Management*, 29(4), 343-355.
- Jackson, M., & Johansson, C. (2003). An agility analysis from a production system perspective. *Integrated Manufacturing Systems*, 14(6), 482-488.
- Javaid, M., Haleem, A., Singh, R. P., & Suman, R. (2022). Artificial intelligence applications for industry 4.0: A literature-based study. *Journal of Industrial Integration and Management*, 7(01), 83-111.
- Jin-Hai, L., Anderson, A. R., & Harrison, R. T. (2003). The evolution of agile manufacturing. *Business Process Management Journal*, 2(9), 170-189
- Kidd, P. T. (1994). *Agile manufacturing: Forging new frontiers*. Addison-Wesley.
- Krishnamurthy, R., & Yauch, C. A. (2007). Leagile manufacturing: a proposed corporate infrastructure. *International Journal of Operations & Production Management*, 27 (6), 588-604.
- Kumar, R., Singh, K., & Jain, S. K. (2019). Development of a framework for agile manufacturing. *World Journal of Science, Technology and Sustainable Development*, 16(4), 161-169.
- Lu, Y., Xu, X., & Wang, L. (2020). Smart manufacturing process and system automation—a critical review of the standards and envisioned scenarios. *Journal of Manufacturing Systems*, 56, 312-325.

- Maximilien, E. M., & Williams, L. (2003, May). Assessing test-driven development at IBM. In *25th International Conference on Software Engineering Proceedings*. (pp. 564-569). IEEE.
- Narasimhan, R., Swink, M., & Kim, S. W. (2006). Disentangling leanness and agility: an empirical investigation. *Journal of Operations Management*, 24(5), 440-457.
- Owen, R., Koskela, L., Henrich, G., & Codinhoto, R. (2006). Is agile project management applicable to construction?. In *Proceedings IGLC-14* (pp. 51-66).
- Palmer, S. R., & Felsing, M. (2001). *A practical guide to feature-driven development*. Pearson Education.
- Peck, J. (2017). *Offshore: Exploring the worlds of global outsourcing*. Oxford University Press.
- Potdar, P. K., Routroy, S., & Behera, A. (2017). Agile manufacturing: a systematic review of literature and implications for future research. *Benchmarking: An International Journal*, 24(7), 2022-2048.
- Quintana, R. (1998). A production methodology for agile manufacturing in a high turnover environment. *International Journal of Operations & Production Management*, 18(5), 452-470.
- Reifer, D. J. (2002). How good are agile methods?. *IEEE Software*, 19(4), 16-18.
- Ren, J., Yusuf, Y. Y., & Burns, N. D. (2009). A decision-support framework for agile enterprise partnering. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 41, 180-192.
- Rico, D. F., & Sayani, H. H. (2009, August). Use of agile methods in software engineering education. In *2009 Agile conference* (pp. 174-179). IEEE.
- Routroy, S., Potdar, P. K., & Shankar, A. (2015). Measurement of manufacturing agility: a case study. *Measuring Business Excellence*, 19(2): 1-22.
- Säfsten, K., Winroth, M., & Stahre, J. (2007). The content and process of automation strategies. *International Journal of Production Economics*, 110(1-2), 25-38.
- Sarker, S., & Sarker, S. (2009). Exploring agility in distributed information systems development teams: An interpretive study in an offshoring context. *Information Systems Research*, 20(3), 440-461.
- Sarkis, J. (2001). Benchmarking for agility. *Benchmarking: An International Journal*. 8(2), 88-107.
- Schwaber, K. (1997). Scrum development process. In *Business object design and implementation* (pp. 117-134). Springer.
- Schwaber, K., & Beedle, M. (2002). *Agile software development with scrum. Series in agile software development* (Vol. 1). Prentice Hall.
- Shah, R., & Ward, P. T. (2007). Defining and developing measures of lean production. *Journal of Operations Management*, 25(4), 785-805.
- Sharifi, H., & Zhang, Z. (2001). Agile manufacturing in practice-Application of a methodology. *International Journal of Operations & Production Management*. 21,772-794.
- Sheppard, J. M., & Young, W. B. (2006). Agility literature review: Classifications, training and testing. *Journal of Sports Sciences*, 24(9), 919-932.
- Sherehiy, B., Karwowski, W., & Layer, J. K. (2007). A review of enterprise agility: Concepts, frameworks, and attributes. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 37(5), 445-460.
- Subramanian, N., & Suresh, M. (2022). Assessment framework for agile HRM practices. *Global journal of Flexible Systems Management*, 23(1), 135-149.

- Sutherland, J., & Sutherland, J. J. (2014). *Scrum: the art of doing twice the work in half the time*. Currency.
- Syed, R., Suriadi, S., Adams, M., Bandara, W., Leemans, S. J., Ouyang, C., ... & Reijers, H. A. (2020). Robotic process automation: contemporary themes and challenges. *Computers in Industry*, 115, 103162.
- Takeuchi, H., & Nonaka, I. (1986). The new new product development game. *Harvard business Review*, 64(1), 137-146.
- Trkman, P., Indihar Štemberger, M., Jaklič, J., & Groznik, A. (2007). Process approach to supply chain integration. *Supply Chain Management: an International Journal*, 12(2), 116-128.
- Tu, Q., Vonderembse, M. A., Ragu-Nathan, T. S., & Ragu-Nathan, B. (2004). Measuring modularity-based manufacturing practices and their impact on mass customization capability: a customer-driven perspective. *Decision Sciences*, 35(2), 147-168.
- Van der Aalst, W. M., Bichler, M., & Heinzl, A. (2018). Robotic process automation. *Business & Information Systems Engineering*, 60(4), 269-272.
- Vázquez-Bustelo, D., Avella, L., & Fernández, E. (2007). Agility drivers, enablers and outcomes: Empirical test of an integrated agile manufacturing model. *International Journal of Operations & Production Management*, 27(12), 1303-1332.
- Youssef, M.A. (1994). Agile manufacturing: the battleground for competition in the 1990s and beyond, *International Journal of Operations & Production Management*, 14(11), 4-6.
- Yusuf, Y. Y., Gunasekaran, A., Adeleye, E. O., & Sivayoganathan, K. J. E. J. O. O. R. (2004). Agile supply chain capabilities: Determinants of competitive objectives. *European Journal of Operational Research*, 159(2), 379-392.
- Yusuf, Y. Y., Sarhadi, M., & Gunasekaran, A. (1999). Agile manufacturing: The drivers, concepts and attributes. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 33-43.
- Zhang, M., Guo, H., Huo, B., Zhao, X., & Huang, J. (2019). Linking supply chain quality integration with mass customization and product modularity. *International Journal of Production Economics*, 207, 227-235.

3. Bölüm

ÖRGÜT ÇEVİKLİĞİ

“Bütün, parçalarının toplamından daha büyüktür.”

-Aristoteles

BEYİN FIRTINASI

- Bir örgüt için çevik olmak ne anlama gelmektedir ve bu kavramın altında yatan kuramsal temeller nelerdir?
- Örgüt çevikliğinin unsurları nelerdir ve dış çevre koşullarına daha hızlı uyum sağlayabilmek için nasıl etkileşime geçerler?
- Stratejik çeviklik nedir ve örgütlerin değişen pazar koşullarına ve müşteri ihtiyaçlarına etkin bir şekilde yanıt verebilmek için bu yeteneği geliştirmesi neden önemlidir?
- Örgüt çevikliği hangi alanlarda gerçekleşir ve bunların kapsamına neler girmektedir?

2000’li yılların başında, çevik yönetime ilişkin yapılan araştırmaların çoğunlukla çeviklik kavramının teknik yönüne odaklandığı ve sosyal konuların göz ardı edildiği öne sürülmüştür. Crocitto ve Youssef’e göre (2003) örgütlerde insan, yapı ve teknoloji arasındaki ilişkiler Sosyo-Teknik Kuram bağlamında düşünüldüğünde örgüt çevikliğinin çok boyutlu bir yapısı olduğu söylenebilir. Çeviklik; felsefe, kültür ve zihniyet, süreç ve yöntemlere kadar birçok düzeyde ele alınarak örgütlerde liderlerin, takımların ve bireysel çalışanların rollerini ve davranışlarını etkiler. Kavramsal düzeyde çeviklik, “fırsatları ve tehditleri algılama, sorunları çözme ve örgütün kaynak tabanını değiştirme kapasitesini temsil eder” (Winby ve Worley, 2014: 226). Böylece çeviklik, yalnızca bir üretim yaklaşımı veya yöntemi ile sınırlı kalmayıp çok düzeyli bir kavram olarak düşünülebilir. Örgüt çevikliği; liderlik, kültür, İKY sistemleri, iş gücü, tedarikçiler, müşteriler gibi insani aktörler ile üretim ve bilgi teknoloji-

3. BÖLÜM KAYNAKÇA

- Alavi, S., Abd. Wahab, D., Muhamad, N., & Arbab Shirani, B. (2014). Organic structure and organisational learning as the main antecedents of workforce agility. *International Journal of Production Research*, 52(21), 6273-6295.
- Albers, A., Heimicke, J., Müller, J., & Spadinger, M. (2019). Agility and its features in mechatronic system development: A systematic literature review. In *The International Society for Professional Innovation Management ISPIM Conference Proceedings* (pp. 1-13).
- Alter, S. (2013). Work system theory: overview of core concepts, extensions, and challenges for the future. *Journal of the Association for Information Systems*, 72.
- Ambrosini, V., & Bowman, C. (2009). What are dynamic capabilities and are they a useful construct in strategic management?. *International Journal of Management Reviews*, 11(1), 29-49.
- Appelbaum, S. H., Calla, R., Desautels, D., & Hasan, L. (2017). The challenges of organizational agility (part 1). *Industrial and Commercial Training*, 49(1), 6-14.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Beal, D. J., Cohen, R. R., Burke, M. J. & McLendon, C. L. (2003). Cohesion and performance in groups: A meta-analytic clarification of construct relations. *Journal of Applied Psychology*, 88, 989-1004.
- Besner, C., & Hobbs, B. (2012). An empirical identification of project management toolsets and a comparison among project types. *Project Management Journal*, 43(5), 24-46.
- Bessant, J., Francis, D., Meredith, S., Kaplinsky, R., & Brown, S. (2001). Developing manufacturing agility in SMEs. *International Journal of Technology Management*, 22(1-3), 28-28.
- Blome, C., Schoenherr, T., & Rexhausen, D. (2013). Antecedents and enablers of supply chain agility and its effect on performance: a dynamic capabilities perspective. *International Journal of Production Research*, 51(4), 1295-1318.
- Brown, S., & Bessant, J. (2003). The manufacturing strategy-capabilities links in mass customisation and agile manufacturing—an exploratory study. *International Journal of Operations & Production Management*, 23(7), 707-730.
- Burns, T., & Stalker, G. M. (1961). *The management of innovation*. Tavistock Publications.
- Butler, C. W., Vijayarathy, L. R., & Roberts, N. (2020). Managing software development projects for success: Aligning plan-and agility-based approaches to project complexity and project dynamism. *Project Management Journal*, 51(3), 262-277.
- Checkland, P., & Scholes, J. (1999). *Soft systems methodology in action*. John Wiley & Sons.
- Colquitt, J., Lepine, J. A., & Wesson, M. J. (2018). *Organizational behavior: Improving performance and commitment in the workplace*. McGraw-Hill.
- Conforto, E. C., & Amaral, D. C. (2016). Agile project management and stage-gate model—A hybrid framework for technology-based companies. *Journal of Engineering and Technology Management*, 40, 1-14.

- Conforto, E. C., Amaral, D. C., da Silva, S. L., Di Felippo, A., & Kamikawachi, D. S. L. (2016). The agility construct on project management theory. *International Journal of Project Management*, 34(4), 660-674.
- Cordery, J. L., Morrison, D., Wright, B. M., & Wall, T. D. (2010). The impact of autonomy and task uncertainty on team performance: A longitudinal field study. *Journal of Organizational Behavior*, 31(2-3), 240-258.
- Crocitto, M., & Youssef, M. (2003). The human side of organizational agility. *Industrial Management & Data Systems*, 103(6), 388-397.
- Denning, S. (2017). The next frontier for Agile: strategic management. *Strategy & Leadership*, 45(3), 3-9.
- Denning, S. (2020). *Agile devri*, Okuyan Us.
- DeVor, R., Graves, R., & Mills, J. J. (1997). Agile manufacturing research: accomplishments and opportunities. *IIE Transactions*, 29(10), 813-823.
- Dietrich, P., Kujala, J., & Artto, K. (2013). Inter-team coordination patterns and outcomes in multi-team projects. *Project Management Journal*, 44(6), 6-19.
- Dingsøyr, T., & Moe, N. B. (2014). Towards Principles of Large-Scale Agile Development: A Summary of the workshop at XP2014 and a revised research agenda. In *Agile Methods. Large-Scale Development, Refactoring, Testing, and Estimation: XP 2014 International Workshops, Rome, Italy, May 26-30, 2014, Revised Selected Papers 15* (pp. 1-8). Springer International Publishing.
- Doz, Y. (2020). Fostering strategic agility: How individual executives and human resource practices contribute. *Human Resource Management Review*, 30(1), 100693.
- Doz, Y., & Kosonen, M. (2008). The dynamics of strategic agility: Nokia's rollercoaster experience. *California Management Review*, 50(3), 95-118.
- Duncan R. (1976). The ambidextrous organization: Designing dual structures for innovation, in: Killman R.H., Pondy L.R., Slevin D. (Eds.), *The Management of Organization* (pp. 167-188), North Holland.
- Fuchs, C., & Hess, T. (2018). Becoming agile in the digital transformation: The process of a large-scale agile transformation. *Thirty Ninth International Conference on Information Systems*, San Francisco (pp. 1-17).
- Gebert, D., Boerner, S., & Kearney, E. (2006). Cross-functionality and innovation in new product development teams: A dilemmatic structure and its consequences for the management of diversity. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 15(4), 431-458.
- Gligor, D. M., Esmark, C. L., & Holcomb, M. C. (2015). Performance outcomes of supply chain agility: when should you be agile?. *Journal of Operations Management*, 33, 71-82.
- Goldman, S. L., Nagel, R. N., & Preiss, K. (1995). Agile competitors and virtual organizations. *Manufacturing Review*, 8(1), 59-67.
- Gunasekaran, A. (1998). Agile manufacturing: enablers and an implementation framework. *International Journal of Production Research*, 36(5), 1223-1247.
- Gunasekaran, A. (1999). Agile manufacturing: a framework for research and development. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 87-105.

- Gunasekaran, A., Yusuf, Y. Y., Adeleye, E. O., & Papadopoulos, T. (2018). Agile manufacturing practices: the role of big data and business analytics with multiple case studies. *International Journal of Production Research*, 56(1-2), 385-397.
- Harraf, A., Wanasika, I., Tate, K., & Talbott, K. (2015). Organizational agility. *Journal of Applied Business Research (JABR)*, 31(2), 675-686.
- Hasan, M. A., Shankar, R., & Sarkis, J. (2007). A study of barriers to agile manufacturing. *International Journal of Agile Systems and Management*, 2(1), 1-22.
- Hoegl, M., Weinkauff, K., & Gemuenden, H. G. (2004). Interteam coordination, project commitment, and teamwork in multiteam R&D projects: A longitudinal study. *Organization Science*, 15(1), 38-55.
- Holland, J. (1992). Complex adaptive systems, *Daedalus*, 121(1), 17-30.
- Inman, R. A., Sale, R. S., Green Jr, K. W., & Whitten, D. (2011). Agile manufacturing: relation to JIT, operational performance and firm performance. *Journal of Operations Management*, 29(4), 343-355.
- Jackson, S. E., May, K. E., Whitney, K., Guzzo, R. A., & Salas, E. (1995). Understanding the dynamics of diversity in decision-making teams. *Team effectiveness and decision making in organization* (pp. 204-261). Jossey-Bass.
- Jansen, J. J., Kostopoulos, K. C., Mihalache, O. R., & Papalexandris, A. (2016). A socio-psychological perspective on team ambidexterity: The contingency role of supportive leadership behaviours. *Journal of Management Studies*, 53(6), 939-965.
- Janz, B. D., Colquitt, J. A., & Noe, R. A. (1997). Knowledge worker team effectiveness: The role of autonomy, interdependence, team development, and contextual support variables. *Personnel Psychology*, 50(4), 877-904.
- Kotter, J.P. (1996). *Leading change*. Harvard Business School Press.
- Kwak, C., Lee, J., & Lee, H. (2020). Do teams need both hands? An analysis of team process ambidexterity and the enabling role of information technology. *International Journal of Information Management*, 51, 102038.
- Langfred, C. W. (2005). Autonomy and performance in teams: The multilevel moderating effect of task interdependence. *Journal of Management*, 31(4), 513-529.
- Lawrence, P. R., & Lorsch, J. W. (1967). *Organization and environment: Managing differentiation and integration*. Harvard University Press
- Lee, O. K., Sambamurthy, V., Lim, K. H., & Wei, K. K. (2015). How does IT ambidexterity impact organizational agility?. *Information Systems Research*, 26(2), 398-417.
- Lewin, K. (1947). *Field theory in social science*. Harper & Row.
- Lu, Y., & Ramamurthy, K. (2011). Understanding the link between information technology capability and organizational agility: An empirical examination. *MIS Quarterly*, 931-954.
- March, J. G., & Olsen, J. P. (1975). The uncertainty of the past: Organizational learning under ambiguity. *European Journal of Political Research*, 3(2), 147-171.
- McGrath, J. E., Arrow, H., & Berdahl, J. L. (2000). The study of groups: Past, present, and future. *Personality and Social Psychology Review*, 4(1), 95-105.

- Monplaisir, L. (2002). Enhancing CSCW with advanced decision making tools for an agile manufacturing system design application. *Group Decision and Negotiation*, 11, 45-63.
- Narasimhan, R., Swink, M., & Kim, S. W. (2006). Disentangling leanness and agility: an empirical investigation. *Journal of Operations Management*, 24(5), 440-457.
- Nejatian, M., Zarei, M. H., Nejati, M., & Zanjirchi, S. M. (2018). A hybrid approach to achieve organizational agility: An empirical study of a food company. *Benchmarking: An International Journal*, 25(1), 201-234.
- Ngai, E. W. T., & Cheng, T. C. E. (1997). Identifying potential barriers to total quality management using principal component analysis and correspondence analysis. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 14(4), 391-408.
- Ngai, E. W., Chau, D. C., & Chan, T. L. A. (2011). Information technology, operational, and management competencies for supply chain agility: Findings from case studies. *The Journal of Strategic Information Systems*, 20(3), 232-249.
- Pitafi, A. H., Liu, H., & Cai, Z. (2018). Investigating the relationship between workplace conflict and employee agility: The role of enterprise social media. *Telematics and Informatics*, 35(8), 2157-2172.
- Pulakos, E. D., Kantrowitz, T., & Schneider, B. (2019). What leads to organizational agility: It's not what you think. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 71(4), 305.
- Randel, A. E., & Jaussi, K. S. (2003). Functional background identity, diversity, and individual performance in cross-functional teams. *Academy of Management Journal*, 46(6), 763-774.
- Raschke, R. L. (2010). Process-based view of agility: The value contribution of IT and the effects on process outcomes. *International Journal of Accounting Information Systems*, 11(4), 297-313.
- Richardson, S. M., Kettinger, W. J., Banks, M. S., & Quintana, Y. (2014). IT and agility in the social enterprise: A case study of St. Jude Children's Research Hospital's "Cure4Kids" IT-platform for international outreach. *Journal of the Association for Information Systems*, 15(1), 2.
- Robbins, S.P. & Judge, T.A. (2016). *Organizational behavior*. 17th Ed., Pearson Education Limited.
- Roscoe, S., Eckstein, D., Blome, C., & Goellner, M. (2020). Determining how internal and external process connectivity affect supply chain agility: a life-cycle theory perspective. *Production Planning & Control*, 31(1), 78-91.
- Saha, N., Gregar, A., & Saha, P. (2017). Organizational agility and HRM strategy: Do they really enhance firms' competitiveness?. *International Journal of Organizational Leadership*, 6, 323-334.
- Sherehiy, B., Karwowski, W., & Layer, J. K. (2007). A review of enterprise agility: Concepts, frameworks, and attributes. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 37(5), 445-460.
- Schwaber, K. & Sutherland, J. (2020). *The scrum guide*. <https://scrumguides.org/scrum-guide.html>
- Teece, D. J. (2018). Dynamic capabilities as (workable) management systems theory. *Journal of Management & Organization*, 24(3), 359-368.
- Teece, D. J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic capabilities and strategic management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509-533.

- Teece, D., Peteraf, M., & Leih, S. (2016). Dynamic capabilities and organizational agility: Risk, uncertainty, and strategy in the innovation economy. *California Management Review*, 58(4), 13-35.
- Vázquez-Bustelo, D., Avella, L., & Fernández, E. (2007). Agility drivers, enablers and outcomes: Empirical test of an integrated agile manufacturing model. *International Journal of Operations & Production Management*, 27(12), 1303-1332.
- Vernon, R. (1966). International investment and international trade in the product cycle, *Quarterly Journal of Economics*, 80, 190-207.
- Vidgen, R., & Wang, X. (2006). Organizing for agility: A complex adaptive systems perspective on agile software development process. *In the Proceedings of the 14th European Conference on Information Systems, Goteborg.12-14, 2006.*
- Vinodh, S., & Aravindraj, S. (2012). Agility evaluation using the IF-THEN approach. *International Journal of Production Research*, 50(24), 7100-7109.
- Von Bertalanffy, L. (1968). *General system theory: Foundations, development, applications*. G. Braziller.
- Walter, A. T. (2021). Organizational agility: ill-defined and somewhat confusing? A systematic literature review and conceptualization. *Management Review Quarterly*, 71, 343-391.
- Weber, Y., & Tarba, S. Y. (2014). Strategic agility: A state of the art introduction to the special section on strategic agility. *California Management Review*, 56(3), 5-12.
- Werder, K., & Maedche, A. (2018). Explaining the emergence of team agility: a complex adaptive systems perspective. *Information Technology & People*, 31(3), 819-844.
- Winby, S., & Worley, C. G. (2014). Management processes for agility, speed, and innovation. *Organizational Dynamics*, 43(3), 225-234.
- Yang, C., & Liu, H. M. (2012). Boosting firm performance via enterprise agility and network structure. *Management Decision*, 50(6), 1022-1044.
- Zainal, P., Razali, D., & Mansor, Z. (2020). Team formation for agile software development: a review. *International Journal on Advanced Science, Engineering and Information Technology*, 10(2), 555-561.
- Žitkienė, R., & Deksnys, M. (2018). Organizational agility conceptual model, *Montenegrin Journal of Economics*, 14(2), 115-129.

4. Bölüm

İŞ GÜCÜ ÇEVİKLİĞİ VE ÇEVİK LİDERLİK

"Bir adamın ölçüsü, gücü ile ne yaptığıdır."

- Platon

BEYİN FIRTINASI

- Çalışanlar için çeviklik ne anlama gelmektedir?
- İş gücü çevikliği hangi kuramsal temellere dayanır ve özellikleri nelerdir?
- Geleneksel yönetim yaklaşımlarıyla çevik iş gücü oluşturulabilir mi?
- Çalışanların çevik hâle gelmesinde hangi liderlik özellikleri ön plana çıkabilir?

İş gücü çevikliği (workforce agility) ve çalışan çevikliği (employee agility) kavramları belirsizlikler, yenilikler ve aynı zamanda beklenmedik zorlukların olduğu bir ortamla ilişkilendirilmektedir. İş gücü çevikliği, tüm iş gücünün çevik olma durumunu ifade eden bir kavramdır (Alavi vd., 2014). Çalışan çevikliği kavramı ise bireysel olarak çalışanların çevik olma becerisine ve yeteneğine vurgu yapmaktadır. Bu bakış açısıyla Salmen ve Festing (2021) çalışan çevikliğinin daha önce yapılmış çalışmalarda (örn., Legnick-Hall vd., 2011) bireysel olarak çalışanların örgütsel hedeflere ve özellikle örgütsel çevikliğe ulaşmada katkı sağladığının altını çizmişlerdir. Örgüt çevikliği, örgütü oluşturan çalışanların, diğer üyelere ve müşterilere fayda sağlayacak şekilde çalışmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle örgüt çevikliği, çalışanların birbirleriyle nasıl çalıştığı ile ilgilidir (Chonko ve Johnes, 2005). Qin ve Nembhard'a göre (2010) iş gücü çevikliği, en son teknolojileri ürünlere aktarmak için büyük ölçüde iş gücüne dayanan işletmelerde daha fazla öne çıkmıştır ve çalışanların belirsizliklere stratejik olarak yanıt verme yeteneği olarak tanımlanmakta-

4. BÖLÜM KAYNAKÇA

- Alavi, S., Wahab, D. A., Muhamad, N., & Arbab Shirani, B. (2014). Organic structure and organisational learning as the main antecedents of workforce agility. *International Journal of Production Research*, 52(21), 6273-6295.
- Antonakis, J., Avolio, B. J., & Sivasubramaniam, N. (2003). Context and leadership: An examination of the nine-factor full-range leadership theory using the Multifactor Leadership Questionnaire. *The Leadership Quarterly*, 14(3), 261-295.
- Appelbaum, E., Bailey, T., Berg, P., & Kalleberg, A. L. (2000). *Manufacturing advantage: Why high-performance work systems pay off*. Cornell University Press.
- Bäcklander, G. (2019). Doing complexity leadership theory: How agile coaches at Spotify practise enabling leadership. *Creativity and Innovation Management*, 28(1), 42-60.
- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job demands-resources theory: Taking stock and looking forward. *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3), 273.
- Bedeian, A. G., & Hunt, J. G. (2006). Academic amnesia and vestigial assumptions of our forefathers. *The Leadership Quarterly*, 17(2), 190-205.
- Belling, S., & Belling, S. (2020). Agile Servant-Leaders: Leading vs. managing. In Belling, S. (Ed) *Succeeding with Agile Hybrids: Project Delivery Using Hybrid Methodologies* (pp. 73-89). Apress.
- Bowen, D. E., & Ostroff, C. (2004). Understanding HRM-firm performance linkages: The role of the "strength" of the HRM system. *Academy of Management Review*, 29(2), 203-221.
- Braun, T. J., Hayes, B. C., DeMuth, R. L. F., & Taran, O. A. (2017). The development, validation, and practical application of an employee agility and resilience measure to facilitate organizational change. *Industrial and Organizational Psychology*, 10(4), 703-723.
- Breakspear, S. (2017). Embracing Agile Leadership for Learning – how leaders can create impact despite growing complexity. *Australian Educational Leader*, 39(3), pp. 68-71.
- Breu, K., Hemingway, C. J., Strathern, M., & Bridger, D. (2002). Workforce agility: the new employee strategy for the knowledge economy. *Journal of Information Technology*, 17, 21-31.
- Carson, J. B., Tesluk, P. E., & Marrone, J. A. (2007). Shared leadership in teams: An investigation of antecedent conditions and performance. *Academy of Management Journal*, 50(5), 1217-1234.
- Chan, S. C., & Mak, W. M. (2012). Benevolent leadership and follower performance: The mediating role of leader-member exchange (LMX). *Asia Pacific Journal of Management*, 29, 285-301.
- Chen, Y. F., & Tjosvold, D. (2006). Participative leadership by American and Chinese managers in China: The role of relationships. *Journal of Management Studies*, 43(8), 1727-1752.
- Cheng, B. S., Chou, L. F., Wu, T. Y., Huang, M. P., & Farh, J. L. (2004). Paternalistic leadership and subordinate responses: Establishing a leadership model in Chinese organizations. *Asian journal of Social Psychology*, 7(1), 89-117.
- Chonko, L. B., & Jones, E. (2005). The need for speed: Agility selling. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 25(4), 371-382.
- Cleveland, M., & Cleveland, S. (2018). Building engaged communities—A collaborative leadership approach. *Smart Cities*, 1(1), 155-162

- Cleveland, M., & Cleveland, S. (2020). Culturally agile leadership: A relational leadership development approach. *International Journal of Public and Private Perspectives on Healthcare, Culture, and the Environment*, 4(1), 1-9.
- Coram, M., & Bohner, S. (2005, April). The impact of agile methods on software project management. In *12th IEEE International Conference and Workshops on the Engineering of Computer-Based Systems (ECBS'05)* (pp. 363-370). IEEE.
- Cox, J. F., Pearce, C. L., & Perry, M. L. (2003). Toward a model of shared leadership and distributed influence in the innovation process: How shared leadership can enhance new product development team dynamics and effectiveness. In *Shared leadership: Reframing the hows and whys of leadership* (pp. 48-76). SAGE.
- Crocitto, M., & Youssef, M. (2003). The human side of organizational agility. *Industrial Management & Data Systems*, 103(6), 388-397.
- Day, D. V., Gronn, P., & Salas, E. (2004). Leadership capacity in teams. *The Leadership Quarterly*, 15(6), 857-880.
- Denning, S. (2018). The role of the C-suite in Agile transformation: The case of Amazon. *Strategy and Leadership*, 46(6), 14-21.
- Denning, S. (2020). Agile Devri, *Okuyan Us*.
- Doz, Y. (2020). Fostering strategic agility: How individual executives and human resource practices contribute. *Human Resource Management Review*, 30(1), 100693.
- Doz, Y., & Kosonen, M. (2008). The dynamics of strategic agility: Nokia's rollercoaster experience. *California Management Review*, 50(3), 95-118.
- Dyer, L. & Shafer, R. (2003). Dynamic organizations: Achieving market place and organizational agility with people, In Peterson, R. S. & Mannix E. A. (Eds.), *Leading and Managing People in the Dynamic Organization* (pp. 7-40). Lawrence Erlbaum Associates.
- Edwards, J. R., Caplan, R. D., & Van Harrison, R. (1998). Person-environment fit theory. *Theories of Organizational Stress*, 28(1), 67-94.
- Eilers, K., Peters, C., & Leimeister, J. M. (2022). Why the agile mindset matters. *Technological Forecasting and Social Change*, 179, 121650.
- Elmas-Atay, S. (2017). Work values fit and subjective career success: The moderating role of work engagement. *International Review of Management and Marketing*, 7(3), 113-120.
- Fachrunnisa, O., Adhiatma, A., Lukman, N., & Ab Majid, M. N. (2020). Towards SMEs' digital transformation: The role of agile leadership and strategic flexibility. *Journal of Small Business Strategy*, 30(3), 65-85.
- Gardner, W., Avolio, B., & Walumbwa, F. (2005). *Authentic leadership theory & practice*. Elsevier Science.
- Glew, D. J., O'Leary-Kelly, A. M., Griffin, R. W., & Van Fleet, D. D. (1995). Participation in organizations: A preview of the issues and proposed framework for future analysis. *Journal of Management*, 21(3), 395-421.
- Greenleaf, R. K. (1973). *The servant as leader*. Center for Applied Studies.
- Griffin, B., & Hesketh, B. (2003). Adaptable behaviours for successful work and career adjustment. *Australian Journal of Psychology*, 55(2), 65-73.

- Gunasekaran, A. (1999). Agile manufacturing: a framework for research and development. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 87-105.
- Gunasekaran, A., Yusuf, Y. Y., Adeleye, E. O., Papadopoulos, T., Kovvuri, D., & Geyi, D. A. G. (2019). Agile manufacturing: an evolutionary review of practices. *International Journal of Production Research*, 57(15-16), 5154-5174.
- Harsch, K., & Festing, M. (2020). Dynamic talent management capabilities and organizational agility—A qualitative exploration. *Human Resource Management*, 59(1), 43-61.
- Hayward, S. (2021). *The agile leader: How to create an agile business in the digital age*. Kogan Page Publishers.
- Heifetz, R. A., Grashow, A., & Linsky, M. (2009). The practice of adaptive leadership: Tools and tactics for changing your organization and the world. *Harvard Business Press*.
- Herzberg, F. I. (1966). *Work and the nature of man*. World.
- Joiner, B., & Josephs, S. (2007). Developing agile leaders. *Industrial and Commercial Training*, 39(1), 35-42.
- Karasek Jr, R. A. (1979). Job demands, job decision latitude, and mental strain: Implications for job redesign. *Administrative Science Quarterly*, 285-308.
- Kim, S. (2002). Participative management and job satisfaction: Lessons for management leadership. *Public Administration Review*, 62(2), 231-241.
- Kristof, A. L. (1996). Person-organization fit: An integrative review of its conceptualizations, measurement, and implications. *Personnel Psychology*, 49(1), 1-49.
- Lengnick-Hall, C. A., Beck, T. E., & Lengnick-Hall, M. L. (2011). Developing a capacity for organizational resilience through strategic human resource management. *Human Resource Management Review*, 21(3), 243-255.
- Luthans, F., & Avolio, B. 2003. Authentic leadership development. In K. S. Cameron & J. E. Dutton. *Positive organizational scholarship* (pp. 241-254). Berrett-Koehler.
- Moe, N. B., Dingsøyr, T., & Røyrvik, E. A. (2009). Putting agile teamwork to the test—an preliminary instrument for empirically assessing and improving agile software development. In *Agile Processes in Software Engineering and Extreme Programming: 10th International Conference, XP 2009, Pula, Sardinia, Italy, May 25-29, 2009. Proceedings 10* (pp. 114-123). Springer.
- Mordi, A., & Schoop, M. (2020). Making it tangible—Creating a Definition of Agile mindset. In *Twenty-Eighth European Conference on Information Systems (ECIS2020)* (pp. 1-17.)
- Nijssen, M., & Paauwe, J. (2012). HRM in turbulent times: How to achieve organizational agility? *The International Journal of Human Resource Management*, 23(16), 3315-3335.
- Parker, D. W., Holesgrove, M., & Pathak, R. (2015). Improving productivity with self-organised teams and agile leadership. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 64(1), 112-128.
- Pearce, C. L., & Sims Jr, H. P. (2002). Vertical versus shared leadership as predictors of the effectiveness of change management teams: An examination of aversive, directive, transactional, transformational, and empowering leader behaviors. *Group dynamics: Theory, Research, and Practice*, 6(2), 172.

- Perker, D. W., Holesgrove, M., & Pathak, R. (2015). Improving productivity with self-organised teams and agile leadership. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 64(1), 112-128.
- Podsakoff, N. P., LePine, J. A., & LePine, M. A. (2007). Differential challenge stressor-hindrance stressor relationships with job attitudes, turnover intentions, turnover, and withdrawal behavior: a meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 92(2), 438.
- Qin, R., & Nembhard, D. A. (2010). Workforce agility for stochastically diffused conditions—A real options perspective. *International Journal of Production Economics*, 125(2), 324-334.
- Salmen, K., & Festing, M. (2021). Paving the way for progress in employee agility research: a systematic literature review and framework. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-54.
- Sanatigar, H., Peikani, M. H., & Gholamzadeh, D. (2017). Identifying organizational agility and leadership dimensions using Delphi technique and factor analysis: An investigating among public sector pension funds (PSPFs) in Iran. *International Journal of Public Leadership*, 13(4), 276-294.
- Sherehiy, B., Karwowski, W., & Layer, J. K. (2007). A review of enterprise agility: Concepts, frameworks, and attributes. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 37(5), 445-460.
- Sherehiy, B., & Karwowski, W. (2014). The relationship between work organization and workforce agility in small manufacturing enterprises. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 44(3), 466-473.
- Stray, V., Memon, B., & Paruch, L. (2020). A systematic literature review on agile coaching and the role of the agile coach. In *Product-Focused Software Process Improvement: 21st International Conference, PROFES 2020, Turin, Italy, November 25-27, 2020, Proceedings 21* (pp. 3-19). Springer International Publishing.
- Theobald, S., Prenner, N., Krieg, A., & Schneider, K. (2020). Agile leadership and agile management on organizational level—a systematic literature review. In *Product-Focused Software Process Improvement: 21st International Conference, PROFES 2020, Turin, Italy, November 25-27, 2020, Proceedings 21* (pp. 20-36). Springer International Publishing.
- Uhl-Bien, M. (2006). Relational leadership theory: Exploring the social processes of leadership and organizing. *The Leadership Quarterly*, 17(6), 654-676.
- Uhl-Bien, M., & Marion, R. (2009). Complexity leadership in bureaucratic forms of organizing: A meso model. *The Leadership Quarterly*, 20(4), 631-650.
- Uhl-Bien, M., Marion, R., & McKelvey, B. (2007). Complexity leadership theory: Shifting leadership from the industrial age to the knowledge era. *The Leadership Quarterly*, 18(4), 298-318.
- Van Dierendonck, D. (2011). Servant leadership: A review and synthesis. *Journal of Management*, 37(4), 1228-1261.
- Van Manen, H., & van Vliet, H. (2014). Organization-wide agile expansion requires an organization-wide agile mindset. In *Product-Focused Software Process Improvement: 15th International Conference, PROFES 2014, Helsinki, Finland, December 10-12, 2014. Proceedings 15* (pp. 48-62). Springer International Publishing.
- Wendler, R. (2013). The structure and components of agility – A multi-perspective view. *Informatyka Ekonomiczna Business Informatics*, 2(28), 148-169.

- Wright, P. M., McMahan, G. C., & McWilliams, A. (1994). Human resources and sustained competitive advantage: a resource-based perspective. *International Journal of Human Resource Management*, 5(2), 301-326.
- Yukl, G., Gordon, A., & Taber, T. (2002). A hierarchical taxonomy of leadership behavior: Integrating a half century of behavior research. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 9(1), 15-32.
- Yusuf, Y. Y., Sarhadi, M., & Gunasekaran, A. (1999). Agile manufacturing: The drivers, concepts and attributes. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 33-43.
- Zavvalova, E., Sokolov, D., & Lisovskaya, A. (2020). Agile vs traditional project management approaches: Comparing human resource management architectures. *International Journal of Organizational Analysis*. 28(5), 1095-1112.

5. Bölüm

ÇEVİK DÖNÜŞÜM İÇİN YAKLAŞIMLAR

“Bir kaptanın en büyük amacı gemisini korumak olsaydı, onu sonsuza kadar limanda tutardı.”

-Thomas Aquinas

BEYİN FIRTINASI

- Örgütler çevik dönüşüm için nereden başlamalıdır?
- Çevik dönüşüm sürecinde hangi zorluklarla karşılaşılabilir?
- Bir örgüt, çevik uygulamaları nasıl başarılı bir şekilde benimseyebilir?
- Çevik dönüşüm sürecinin aşamaları nelerdir?

Örgüt çevikliği çok boyutlu niteliği sayesinde birçok araştırmacı tarafından farklı açılardan ele alınmaktadır. Herhangi bir örgütte çeviklik anlayışının kısa vadede yerleşmesi mümkün görünmemektedir. Her değişim sürecinde olduğu gibi çevik dönüşüm sürecinde de yalnızca üst yönetimin desteği, hat yöneticilerinin ve çalışanların da değişime olan inançlarının yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Bunun nedeni ise çevikliğin birden çok bileşeni olması ve çevik zihin setinin bir örgütün tüm bölümlerine nüfuz etmesinin çaba gerektirmesidir. Bazı örgütler, kuruluş aşamasında çevik bir örgüt yapısı ve çevik bir zihin setine sahip olarak ortaya çıkar. Bu örgütler çeviklik konusunda geleneksel yönetim anlayışını benimseyen örgütlere kıyasla daha avantajlıdır. Günümüzde geniş kullanıcı ağlarına sahip dijital film ve dizi platformları, elektronik ticaret siteleri ve yazılım geliştirme ağırlıklı birçok işletme, küçük takımlardan oluşan ve çevik yaklaşımı benimseyerek oluşmuş örgütlere örnek verilebilir. Bu örgütler, çevik anlayışa göre düzenlendikleri için mevcut süreçleri devam ettirmek nispeten kolaydır (Denning, 2020). Diğer yandan uzun

5. BÖLÜM KAYNAKÇA

- Akgün, A. E., Lynn, G. S., & Reilly, R. (2002). Multi-dimensionality of learning in new product development teams. *European Journal of Innovation Management*, 5(2), 57-72.
- Ambituuni, A., Azizsafaei, F., & Keegan, A. (2021). HRM operational models and practices to enable strategic agility in PBOs: Managing paradoxical tensions. *Journal of Business Research*, 133, 170-182.
- Ananthram, S., & Nankervis, A. (2013). Strategic agility and the role of HR as a strategic business partner: an Indian perspective. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 51(4), 454-470.
- Anderson, D. J. (2004). *Agile management for software engineering: Applying the theory of constraints for business results*. Prentice Hall Professional.
- Andersen, E.S., Grude, K.V. & Haug, T. (2009). *Goal directed project management*. Kogan Page.
- Andriopoulos, C., & Lewis, M. W. (2009). Exploitation-exploration tensions and organizational ambidexterity: Managing paradoxes of innovation. *Organization Science*, 20(4), 696-717.
- Argote, L., & Miron-Spektor, E. (2011). Organizational learning: From experience to knowledge. *Organization Science*, 22(5), 1123-1137.
- Armstrong, R., & Manitsky, D. (2022). The fallacies of non-agility: Approaching organizational agility through a dialectical practice perspective. *Management Learning*, 13505076221100924.
- Azmi, F. T. (2008). Mapping the learn-unlearn-relearn model: Imperatives for strategic management. *European Business Review*, 20(3), 240-259.
- Baker, T., Miner, A. S., & Eesley, D. T. (2003). Improvising firms: Bricolage, account giving and improvisational competencies in the founding process. *Research Policy*, 32(2), 255-276.
- Balijepally, V., Mahapatra, R., Nerur, S., & Price, K. H. (2009). Are two heads better than one for software development? The productivity paradox of pair programming. *MIS quarterly*, 91-118.
- Balodi, K. C. (2014). Strategic orientation and organizational forms: an integrative framework. *European Business Review*, 26(2), 188-203.
- Battour, M., Barahma, M., & Al-Awlaqi, M. (2021). The Relationship between HRM Strategies and Sustainable Competitive Advantage: Testing the Mediating Role of Strategic Agility. *Sustainability*, 13(9), 5315.
- Beck, K., Beedle, M. ... & Sutherland, J. (2001). *Agile manifesto*, <https://www.agilealliance.org/wp-content/uploads/2019/09/agile-manifesto-download-2019.pdf>
- Becker, B. E., & Huselid, M. A. (2006). Strategic human resources management: where do we go from here?. *Journal of Management*, 32(6), 898-925.
- Bergeron, F., Raymond, L., & Rivard, S. (2004). Ideal patterns of strategic alignment and business performance. *Information & Management*, 41(8), 1003-1020.
- Bhattacharya, M., & Wright, P. M. (2004). Options for human capital acquisition. *Center for Advanced Human Resource Studies Working Paper Series 04-03*.
- Bhattacharya, M., & Wright, P. M. (2005). Managing human assets in an uncertain world: Applying real options theory to HRM. *The International Journal of Human Resource Management*, 16(6), 929-948.

- Blomquist, T., Hällgren, M., Nilsson, A., & Söderholm, A. (2010). Project-as-practice: In search of project management research that matters. *Project Management Journal*, 41(1), 5-16.
- Boselie, P., & Paauwe, J. (2005). Human resource function competencies in European companies. *Personnel Review*, 34(5), 550-566.
- Boselie, P., Brewster, C., & Paauwe, J. (2009). In search of balance—managing the dualities of HRM: an overview of the issues. *Personnel Review*, 38(5), 461-471.
- Brown, S. L., & Eisenhardt, K. M. (1997). The art of continuous change: Linking complexity theory and time-paced evolution in relentlessly shifting organizations. *Administrative Science Quarterly*, 1-34.
- Brueller, N. N., Carmeli, A., & Drori, I. (2014). How do different types of mergers and acquisitions facilitate strategic agility?. *California Management Review*, 56(3), 39-57.
- Cegarra-Navarro, J. G., & Dewhurst, F. W. (2006). Linking shared organisational context and relational capital through unlearning: An initial empirical investigation in SMEs. *The Learning Organization*, 13, 49-62.
- Cepeda-Carrion, G., Cegarra-Navarro, J. G., & Jimenez-Jimenez, D. (2012). The effect of absorptive capacity on innovativeness: Context and information systems capability as catalysts. *British Journal of Management*, 23(1), 110-129.
- Charbonnier-Voirin A (2011) The development and partial testing of the psychometric properties of a measurement scale of organisational agility. *Management*, 14, 120-156.
- Cheng, M. I., Dainty, A., & Moore, D. (2006). Implementing a new performance management system within a project-based organization: A case study. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 56(1), 60-75.
- Cohen, W. M., & Levinthal, D. A. (1990). Absorptive capacity: A new perspective on learning and innovation. *Administrative Science Quarterly*, 35(1), 128-152.
- Crocitto, M., & Youssef, M. (2003). The human side of organizational agility. *Industrial Management & Data Systems*, 103(6), 388-397.
- Cunha, M. P., Gomes, E., Mellahi, K., Miner, A. S., & Rego, A. (2020). Strategic agility through improvisational capabilities: Implications for a paradox-sensitive HRM. *Human Resource Management Review*, 30(1), 100695.
- Denning, S. (2020). *Agile devri*. Okuyan Us.
- Dikert, K., Paasivaara, M., & Lassenius, C. (2016). Challenges and success factors for large-scale agile transformations: A systematic literature review. *Journal of Systems and Software*, 119, 87-108.
- Dingsøyr, T., & Moe, N. B. (2014). Towards Principles of Large-Scale Agile Development: A Summary of the workshop at XP2014 and a revised research agenda. In *Agile Methods. Large-Scale Development, Refactoring, Testing, and Estimation: XP 2014 International Workshops, Rome, Italy, May 26-30, 2014, Revised Selected Papers 15* (pp. 1-8). Springer International Publishing.
- Doz, Y. L., & Kosonen, M. (2010). Embedding strategic agility: A leadership agenda for accelerating business model renewal. *Long Range Planning*, 43(2-3), 370-382.
- Doz, Y., & Kosonen, M., 2008. The Dynamics of Strategic Agility: Nokia's Rollercoaster Experience. *California Management Review*, 50, 95-118.

- Dyer, L., & Ericksen, J. (2006). Dynamic organizations: Achieving marketplace agility through workforce scalability. *Center for Advanced Human Resource Studies (CAHRS) Working Paper 06-12*.
- Dubey, M. (2016). Developing an agile business excellence model for organizational sustainability. *Global Business and Organizational Excellence, 35*(2), 60-71.
- Fitz-Enz J (1984) *How to measure HRM*. McGraw-Hill.
- Flidner, G., & Vokurka, R. J. (1997). Agility: competitive weapon of the 1990s and beyond?. *Production and Inventory Management Journal, 38*(3), 19.
- Fuchs, C., & Hess, T. (2018). Becoming agile in the digital transformation: The process of a large-scale agile transformation. *Thirty Ninth International Conference on Information Systems* (pp. 1-17).
- Gagliardi, P. (1986). The creation and change of organizational cultures: A conceptual framework. *Organization Studies, 7*(2), 117-134.
- Gehani, R. R. (2010). Time-based management strategic roles. *International Journal of Operational and Production Management, 15*, 19-35.
- Goldman, S. L., Nagel, R. N., & Preiss, K. (1995). Agile competitors and virtual organizations. *Manufacturing Review, 8*(1), 59-67.
- Haider, S. A., Tehseen, S., Khan, S., Mata, M. N., Martins, J. M., & Abreu, A. (2021). A literature review on agility-is there a need to develop a new instrument?. *International Journal of Entrepreneurship, 25*(4).
- Hamalainen, T, Kosonen, M., & Doz, Y. (2011). Strategic agility in public management—New perspectives from Insead-SITRA—Cooperation. *INSEAD Faculty & Research Working Paper 2011-110*.
- Han, T. Y., & Williams, K. J. (2008). Multilevel investigation of adaptive performance: Individual-and team-level relationships. *Group & Organization Management, 33*(6), 657-684.
- Hasan, M. A., Shankar, R., & Sarkis, J. (2007). A study of barriers to agile manufacturing. *International Journal of Agile Systems and Management, 2*(1), 1-22.
- Hoda, R., Noble, J., & Marshall, S. (2017). Organizing Self-Organizing Teams. *Proceedings of the 32nd ACM/IEEE International Conference on Software Engineering - Volume 1* (pp. 285-294).
- Hoegl, M., & Gemuenden, H. G. (2001). Teamwork quality and the success of innovative projects: A theoretical concept and empirical evidence. *Organization Science, 12*(4), 435-449.
- Idrees, H., Hynek, J., Jin, X., Akbar, A., & Jabeen, D. (2022). Impact Of knowledge management capabilities on new product development performance through mediating role organizational agility and business model innovation as moderator. *Frontiers in Psychology, 4320*.
- Iivari, J., & Iivari, N. (2011). The relationship between organizational culture and the deployment of agile methods. *Information and Software Technology, 53*(5), 509-520.
- Jansen, J. J., Van den Bosch, F. A., & Volberda, H. W. (2005). Exploratory innovation, exploitative innovation, and ambidexterity: The impact of environmental and organizational antecedents. *Schmalenbach Business Review, 57*, 351-363.
- Joiner, B., & Josephs, S. (2007). Developing agile leaders. *Industrial and Commercial Training, 39*(1), 35-42.

- Junni, P., Sarala, R. M., Tarba, S. Y., & Weber, Y. (2015). The role of strategic agility in acquisitions. *British Journal of Management*, 26(4), 596-616.
- Keegan, A., & Den Hartog, D. (2019). Doing it for themselves? Performance appraisal in project-based organisations, the role of employees, and challenges to theory. *Human Resource Management Journal*, 29(2), 217-237.
- Kim, L. (1998). Crisis construction and organizational learning: Capability building in catching-up at Hyundai Motor. *Organization Science*, 9(4), 506-521.
- Lee, G., & Xia, W. (2010). Toward agile: an integrated analysis of quantitative and qualitative field data on software development agility. *MIS Quarterly*, 34(1), 87-114.
- Liang, L., Kuusisto, A. & Kuusisto, J. (2018). Building strategic agility through user-driven innovation: the case of the Finnish public service sector, *Theoretical Issues in Ergonomics Science*, 19(1), 74-100.
- Liker, J. (2004). *The Toyota way*. McGraw-Hill.
- Lindvall, M., Basili, V., Boehm, B., Costa, P., Dangle, K., Shull, F., ... & Zelkowitz, M. (2002). Empirical findings in agile methods. In *Extreme Programming and Agile Methods—XP/Agile Universe 2002: Second XP Universe and First Agile Universe Conference Chicago, IL, USA, August 4-7, 2002 Proceedings 2* (pp. 197-207). Springer Berlin Heidelberg.
- Marchington, M. (2015). Human resource management (HRM): Too busy looking up to see where it is going longer term?. *Human Resource Management Review*, 25(2), 176-187.
- McMackin, J., & Flood, P. (2019). A theoretical framework for the social pillar of lean. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 6(1), 39-55.
- McMackin, J., & Heffernan, M. (2021). Agile for HR: Fine in practice, but will it work in theory?. *Human Resource Management Review*, 31(4), 100791.
- Mergel, I., Ganapati, S., & Whitford, A. B. (2021). Agile: A new way of governing. *Public Administration Review*, 81(1), 161-165.
- Naqshbandi, M. M., & Jasimuddin, S. M. (2018). Knowledge-oriented leadership and open innovation: Role of knowledge management capability in France-based multinationals. *International Business Review*, 27(3), 701-713.
- Nisula, A. M., & Kianto, A. (2016). The role of knowledge management practices in supporting employee capacity for improvisation. *The International Journal of Human Resource Management*, 27(17), 1920-1937.
- Nonaka, I., Toyoma, R. & Byosiere, P.A. (2001) Theory of organizational knowledge creation: understanding the dynamic process of creating knowledge. In M. Dierkes, et al. (Ed.) *Handbook of Organizational Learning and Knowledge*. Oxford University Press.
- Pérez-Bustamante, G. (1999). Knowledge management in agile innovative organisations. *Journal of Knowledge Management*, 3(1), 6-17.
- Porter, M. E., & Heppelmann, J. E. (2015). How smart, connected products are transforming companies. *Harvard Business Review*, 93(10), 96-114.
- Pratt, M. G., & Barnett, C. K. (1997). Emotions and Unlearning in Amway Recruiting Techniques: Promoting Change through Safe' Ambivalence. *Management Learning*, 28(1), 65-88.

- O'Reilly, C. A., & Tushman, M. L. (2004). The ambidextrous organization. *Harvard Business Review*, 82(4), 74-83.
- Rigby, D. K., Sutherland, J., & Takeuchi, H. (2016). The secret history of agile innovation. *Harvard Business Review*, 4.
- Robinson, H., & Sharp, H. (2005, July). Organisational culture and XP: three case studies. In *Agile Development Conference (ADC'05)* (pp. 49-58). IEEE.
- Schein, E. H. (1983). The role of the founder in creating organizational culture. *Organizational Dynamics*, 12(1), 13-28.
- Schwaber, K. & Sutherland, J. (2020). *The scrum guide*. <https://scrumguides.org/scrum-guide.html>
- Senge, P. (1990). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. Doubleday.
- Shafer, R. A., Dyer, L., Kilty, J., Amos, J., & Ericksen, J. (2001). Crafting a human resource strategy to foster organizational agility: A case study. *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management*, 40(3), 197-211.
- Sharp, J. M., Irani, Z., & Desai, S. (1999). Working towards agile manufacturing in the UK industry. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 155-169.
- Siakas, K. V., & Siakas, E. (2007). The agile professional culture: A source of agile quality. *Software Process: Improvement and Practice*, 12(6), 597-610.
- Tesluk, P. E., Farr, J. L., & Klein, S. R. (1997). Influences of organizational culture and climate on individual creativity. *The Journal of Creative Behavior*, 31(1), 27-41.
- Tolfo, C., Wazlawick, R. S., Ferreira, M. G. G., & Forcellini, F. A. (2011). Agile methods and organizational culture: Reflections about cultural levels. *Journal of Software Maintenance and Evolution: Research and Practice*, 23(6), 423-441.
- Tripathi, A., & Dhir, S. (2022). HRD interventions, learning agility and organizational innovation: A PLS-SEM modelling approach. *International Journal of Organizational Analysis*. (ahead-of-print)
- Tripathi, A., & Sankaran, R. (2021). Improving the retention of employees through organisational learning culture: The mediating role of learning agility and the moderating role of gender. *International Journal of Knowledge and Learning*, 14(4), 301-323.
- Tripp, J. F., Riemenschneider, C., & Thatcher, J. B. (2016). Job satisfaction in agile development teams: Agile development as work redesign. *Journal of the Association for Information Systems*, 17(4), 1.
- Tsang, E. W., & Zahra, S. A. (2008). Organizational unlearning. *Human relations*, 61(10), 1435-1462.
- Turner, J. R., & Keegan, A. (2001). Mechanisms of governance in the project-based organization: Roles of the broker and steward. *European Management Journal*, 19(3), 254-267.
- Ulrich, D., Younger, J., Brockbank, W., & Ulrich, M. (2012). *HR from the outside in: Six competencies for the future of human resources*. McGraw Hill Professional.
- Volland, M. F. (2019). How to intentionally forget rules in newly introduced agile projects: A case study of a multinational automotive company. *The Learning Organization*, 26(5), 470-484.

- Weber, Y., & Tarba, S. Y. (2014). Strategic agility: A state of the art introduction to the special section on strategic agility. *California Management Review*, 56(3), 5-12.
- Yusuf, Y. Y., Sarhadi, M., & Gunasekaran, A. (1999). Agile manufacturing: The drivers, concepts and attributes. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 33-43.
- Zahoor, S., Yang, S., Ren, X., & Haider, S. A. (2022). Corporate governance and humble leadership as antecedents of corporate financial performance: monetary incentive as a moderator. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Zhao, Y., Lu, Y., & Wang, X. (2013). Organizational unlearning and organizational relearning: a dynamic process of knowledge management. *Journal of Knowledge Management*, 17(6), 902-912.
- Zheng, Y., Venters, W., & Cornford, T. (2011). Collective agility, paradox and organizational improvisation: the development of a particle physics grid. *Information Systems Journal*, 21(4), 303-333.

6. Bölüm

ÇEVİK ÖRGÜTLERDE İŞ GÜCÜNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

"Hiçbir büyük şey aniden ortaya çıkmaz."

-Epiktetos

BEYİN FIRTINASI

- Çevik çalışanlara sahip olmak için çalışanların çaba göstermesi yeterli midir?
- Dinamik bir ortamda etkin bir şekilde çalışmak için gereken temel beceriler nasıl geliştirilebilir?
- Çevik bir takımı yönetmek ve geliştirmek için hangi uygulamalardan yararlanılabilir?
- Bir örgütün sahip olduğu iş gücünün ne kadar çevik olduğu nasıl değerlendirilebilir?

İnsanlar, çevikliğin ana unsurları olarak kabul edilirler ve örgütsel bağlam, teknoloji veya yenilikler gibi iç ve dış çevre etmenlerinden bağımsız olarak işlev göstermezler. İş gücü çevikliği, bir örgüt içindeki çevikliğin çalışanlar bağlamında ifade edilmesidir (Gunasekaran, 1999). İş gücü çevikliği, temin-seçim süreçlerini gözden geçirmekle, yeni ve mevcut çalışanları artan teknolojik zorlukları karşılayacak şekilde geliştirmekle, iş yerlerini yeniden tasarlamakla, kaliteyle ilgili sorunları çözmekle ve kolektif öğrenme ile geliştirilebilir (Plonka, 1997). Chonko ve Jones'a (2005) göre çevik bir iş gücü, değişimlere zamanında ve uygun şekilde tepki verebileceği gibi değişikliklerden yararlanma ve örgüt için bunları faydaya dönüştürme yeteneğine de sahiptir. Çeviklik, iş gücünü oluşturan bireylerin belirli bilgi, beceri ve yetenek kazanma motivasyonuna sahip olmalarını gerektirmektedir. Ancak çevik iş gücü, çevikliği arttırabilecek uygulamaların desteklenmesiyle gelişebilir (Patriotta ve Gruber, 2015).

6. BÖLÜM KAYNAKÇA

- Afsar, B., Masood, M., & Umrani, W. A. (2019). The role of job crafting and knowledge sharing on the effect of transformational leadership on innovative work behavior. *Personnel Review*, 48(5), 1186-1208.
- Alaei, M., Shahrezaei, P.S. (2015), A theoretical structure for strategic human resource management in project-oriented manufactures. *Cumhuriyet Science Journal*, 36(4), 2088-2096.
- Ambituuni, A., Azizsafaei, F., & Keegan, A. (2021). HRM operational models and practices to enable strategic agility in PBOs: Managing paradoxical tensions. *Journal of Business Research*, 133, 170-182.
- Ananthram, S., & Nankervis, A. (2013). Strategic agility and the role of HR as a strategic business partner: an Indian perspective. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 51(4), 454-470.
- Annosi, M. C., Martini, A., Brunetta, F., & Marchegiani, L. (2020). Learning in an agile setting: A multilevel research study on the evolution of organizational routines. *Journal of Business Research*, 110, 554-566.
- Armstrong, M., & Taylor, S. (2020). *Armstrong's handbook of human resource management practice*. Kogan Page Publishers.
- Arthur, J. B., & Boyles, T. (2007). Validating the human resource system structure: A levels-based strategic HRM approach. *Human Resource Management Review*, 17(1), 77-92.
- Arthur, M. B., & Rousseau, D. M. (1996). *The boundaryless career: A new employment principle for a new organizational era*. Oxford University Press.
- Arthur, M. B., Khapova, S. N., & Wilderom, C. P. (2005). Career success in a boundaryless career world. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 26(2), 177-202.
- Asfahani, A. (2021). The Impact of modern strategic human resources management models on promoting organizational agility. *Academy of Strategic Management Journal*, 20(2), 1-11.
- Backhaus, K. (2016). Employer branding revisited. *Organization Management Journal*, 13(4), 193-201.
- Bakotić, D., & Rogošić, A. (2017). Employee involvement as a key determinant of core quality management practices. *Total Quality Management & Business Excellence*, 28(11- 12), 1209-1226.
- Bamel, U. K., & Bamel, N. (2018). Organizational resources, KM process capability and strategic flexibility: a dynamic resource-capability perspective. *Journal of Knowledge Management*. 22(7), 1555-1572.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Barrow, S., & Mosley, R. (2011). *The employer brand: Bringing the best of brand management to people at work*. John Wiley & Sons.
- Baruch, Y., & Peiperl, M. (2000). Career management practices: An empirical survey and implications. *Human Resource Management*, 39(4), 347-366.

- Bhatnagar, J. (2014). Mediator analysis in the management of innovation in Indian knowledge workers: The role of perceived supervisor support, psychological contract, reward and recognition and turnover intention. *The International Journal of Human Resource Management*, 25(10), 1395-1416.
- Boehm, B. & Turner, R. (2003). *Balancing agility and discipline: A guide for the perplexed*, Addison Wesley.
- Bos-Nehles, A. C., & Veenendaal, A. A. R. (2019). Perceptions of HR practices and innovative work behavior: The moderating effect of an innovative climate. *The International Journal of Human Resource Management*, 30(18), 2661-2683.
- Boxall, P., & Macky, K. (2009). Research and theory on high-performance work systems: progressing the high-involvement stream. *Human Resource Management Journal*, 19(1), 3-23.
- Braun, T., Müller-Seitz, G., & Sydow, J. (2012). Project citizenship behavior?—An explorative analysis at the project-network-nexus. *Scandinavian Journal of Management*, 28(4), 271-284.
- Breaugh, J. A., & Starke, M. (2000). Research on employee recruitment: So many studies, so many remaining questions. *Journal of Management*, 26(3), 405-434.
- Bredin, K., & Söderlund, J. (2006). HRM and project intensification in R&D-based companies: a study of Volvo Car Corporation and AstraZeneca. *R&D Management*, 36(5), 467-485.
- Bredin, K., & Söderlund, J. (2013). Project managers and career models: An exploratory comparative study. *International Journal of Project Management*, 31(6), 889-902.
- Cao, L., Mohan, K., Xu, P., & Ramesh, B. (2009). A framework for adapting agile development methodologies. *European Journal of Information Systems*, 18(4), 332-343.
- Cappelli, P., & Tavis, A. (2016). The performance management revolution. *Harvard Business Review*, 94(10), 58-67.
- Charbonnier-Voirin, A., El Akremi, A., & Vandenberghe, C. (2010). A multilevel model of transformational leadership and adaptive performance and the moderating role of climate for innovation. *Group & Organization Management*, 35(6), 699-726.
- Chonko, L. B., & Jones, E. (2005). The need for speed: Agility selling. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 25(4), 371-382.
- Chuler, R. S., & Walker, J. W. (1990). Human resources strategy: Focusing on issues and actions. *Organizational Dynamics*, 19(1), 5-19.
- Clark, K. B., & Wheelwright, S. C. (1992). Organizing and leading “heavyweight” development teams. *California Management Review*, 34(3), 9-28.
- Clark, R. B., & Morgan, B. S. (2001). How is your work life/personal life balance?. *Strategy & Leadership*. 29(5).
- Collings, D. G., & Mellahi, K. (2009). Strategic talent management: A review and research agenda. *Human Resource Management Review*, 19(4), 304-313.
- Colomo-Palacios, R., Fernandes, E., Soto-Acosta, P., & Larrucea, X. (2018). A case analysis of enabling continuous software deployment through knowledge management. *International Journal of Information Management*, 40, 186-189.

- Conboy, K., Coyle, S., Wang, X., & Pikkarainen, M. (2010). People over process: Key challenges in agile development. *IEEE Software*, 28(4), 48-57.
- Crocitto, M., & Youssef, M. (2003). The human side of organizational agility. *Industrial Management & Data Systems*, 103(6), 388-397.
- Cunningham, I. (2007). Talent management: making it real. *Development and Learning in Organizations: An International Journal*. 21(2), 4-6.
- Davies, R. (2009). *Agile coaching*. Pragmatic Bookshelf.
- Davis, M. A. (2017). Agile recruitment and selection: A case study. *Journal of Management Policy and Practice*, 18(4), 94-103.
- De Jong, J. P., & Den Hartog, D. N. (2007). How leaders influence employees' innovative behaviour. *European Journal of Innovation Management*, 10(1), 41-64.
- De Jong, J., & Den Hartog, D. (2010). Measuring innovative work behaviour. *Creativity and Innovation Management*, 19(1), 23-36.
- Delery, J. E. (1998). Issues of fit in strategic human resource management: Implications for research. *Human Resource Management Review*, 8(3), 289-309.
- Dessler, G. (2020). *Human resource management*. Pearson Education.
- Doz, Y. (2020). Fostering strategic agility: How individual executives and human resource practices contribute. *Human Resource Management Review*, 30(1), 100693.
- Dündar, G. (2013). Kariyer geliştirme, İçinde (Der.) Uyargil, C.,.....,Tüzüner, V.L., *İnsan kaynakları yönetimi* (ss. 268-298). Beta Yayın.
- Eichinger, R. W., & Lombardo, M. M. (2004). Learning agility as a prime indicator of potential. *People and Strategy*, 27(4), 12.
- Elmas-Atay, S. (2021). Kariyer başarısının öncülleri: literatür incelemesi ve teorik bir model önerisi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 131-162.
- Elmas-Atay, S., Gerçek, M. & Uyargil, C. (2017). Yüksek performanslı iş sistemlerinin örgüte bağlılık üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 253-266.
- Franco, C., & Landini, F. (2022). Organizational drivers of innovation: The role of workforce agility. *Research Policy*, 51(2), 104423.
- França, A., & Rua, O. L. (2017). Contributions of absorptive capabilities to export performance. *Periodica Polytechnica Social and Management Sciences*, 25(2), 150-157.
- Gandomani, T. J., Zulzalil, H., Ghani, A. A. A., Sultan, A. B. M., & Nafchi, M. Z. (2013). Obstacles in moving to agile software development methods; at a glance. *Journal of Computer Science*, 9(5), 620.
- Garvey, R., Strokes, P., & Megginson, D. (2010). *Coaching and mentoring: Theory and practice*. Sage.
- Gehani, R. R. (2010). Time-based management strategic roles. *International Journal of Operational and Production Management*, 15, 19-35.
- Gerçek, M. (2022a). *İnsan kaynakları yönetiminde değişimi yakalamak*. Nobel.

- Gerçek, M. (2022b). İşveren markası stratejisi izleyen çokuluslu işletmelerde ücret ve ödüller: Fortune100 örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 636-672.
- Ghosh, S., Muduli, A., & Pingle, S. (2021). Role of e-learning technology and culture on learning agility: An empirical evidence. *Human Systems Management*, 40(2), 235-248.
- Guan, Y., Arthur, M. B., Khapova, S. N., Hall, R. J., & Lord, R. G. (2019). Career boundarylessness and career success: A review, integration and guide to future research. *Journal of Vocational Behavior*, 110, 390-402.
- Guest, D. E. (1997). Human resource management and performance: a review and research agenda. *International Journal of Human Resource Management*, 8(3), 263-276.
- Gunasekaran, A. (1999). Agile manufacturing: a framework for research and development. *International Journal of Production Economics*, 62(1-2), 87-105.
- Hall, D. T. (2004). *Careers in and out of organizations*. Sage.
- Hall, D. T., & Chandler, D. E. (2005). Psychological success: When the career is a calling. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 26(2), 155-176.
- Hall, D. T., & Lawler, E. E. (1970). Job characteristics and pressures and the organizational integration of professionals. *Administrative Science Quarterly*, 271-281.
- Han, T. Y., & Williams, K. J. (2008). Multilevel investigation of adaptive performance: Individual-and team-level relationships. *Group & Organization Management*, 33(6), 657-684.
- Harraf, A., Wanasika, I., Tate, K., & Talbott, K. (2015). Organizational agility. *Journal of Applied Business Research*, 31(2), 675-686.
- Harsch, K., & Festing, M. (2020). Dynamic talent management capabilities and organizational agility – A qualitative exploration. *Human Resource Management*, 59(1), 43-61.
- Harvey, V. S., & De Meuse, K. P. (2021). *The age of agility: Building learning agile leaders and organizations*. Oxford University Press.
- Hasan, M. A., Shankar, R., & Sarkis, J. (2007). A study of barriers to agile manufacturing. *International Journal of Agile Systems and Management*, 2(1), 1-22.
- Hedayati Mehdiabadi, A., & Li, J. (2016). Understanding talent development and implications for human resource development: an integrative literature review. *Human Resource Development Review*, 15(3), 263-294.
- Heilmann, P., Forsten-Astikainen, R., & Kultalahti, S. (2020). Agile HRM practices of SMEs. *Journal of Small Business Management*, 58(6), 1291-1306.
- Heslin, P. A. (2005). Conceptualizing and evaluating career success. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 26(2), 113-136.
- Highsmith, J. (2009). *Agile project management: creating innovative products*. Pearson Education.
- Highsmith, J. A., & Highsmith, J. (2002). *Agile software development ecosystems*. Addison-Wesley Professional.

- Hoonsopon, D., & Puriwat, W. (2019). Organizational agility: Key to the success of new product development. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 68(6), 1722-1733.
- Hughes, E. C. (1937). Institutional office and the person. *American Journal of Sociology*, 43(3), 404-413.
- Huselid, M. A. (1995). The impact of human resource management practices on turnover, productivity, and corporate financial performance. *Academy of Management Journal*, 38(3), 635-672.
- Idrees, H., Hynek, J., Jin, X., Akbar, A., & Jabeen, D. (2022). Impact Of knowledge management capabilities on new product development performance through mediating role organizational agility and business model innovation as moderator. *Frontiers in Psychology*, 4320.
- Jackson, S. E., & Schuler, R. S. (1990). Human resource planning: Challenges for industrial/ organizational psychologists. *American Psychologist*, 45(2), 223.
- Janssen, O. (2000). Job demands, perceptions of effort-reward fairness and innovative work behaviour. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73(3), 287-302.
- Jo, Y., & Hong, A. J. (2022). Impact of agile learning on innovative behavior: A moderated mediation model of employee engagement and perceived organizational support. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Jürgen Drumm, H. (1999). Transaction costs in human resource management-Interaction and interdependence with organisational structure. *Employee Relations*, 21(5), 463-484.
- Kaufman, B. E. (2014). The historical development of American HRM broadly viewed. *Human Resource Management Review*, 24(3), 196-218.
- Keegan, A. & Turner, J. R. (2007). Managing human resources in the project-based organization. Managing human resources in the project-based organization. In: Turner, J. Rodney, (ed.) *Gower handbook of project management* (pp. 649-676). Gower Publishing Limited.
- Keegan, A., & Den Hartog, D. (2019). Doing it for themselves? Performance appraisal in project-based organisations, the role of employees, and challenges to theory. *Human Resource Management Journal*, 29(2), 217-237.
- Kellner, A., Townsend, K., Wilkinson, A., Greenfield, D., & Lawrence, S. (2016). The message and the messenger: Identifying and communicating a high performance “HRM philosophy”. *Personnel Review*. 45, 1240-1258.
- Ketkar, S., & Sett, P. K. (2009). HR flexibility and firm performance: Analysis of a multi-level causal model. *The International Journal of Human Resource Management*, 20(5), 1009-1038.
- Ketkar, S., & Sett, P. K. (2010). Environmental dynamism, human resource flexibility, and firm performance: Analysis of a multi-level causal model. *The International Journal of Human Resource Management*, 21(8), 1173-1206.
- Kim, K. J., Kwon, H. D., & Lee, J. N. (2018). Exploring the effects of an agile succession planning program on leadership competencies and firm performance. *Journal of Business Research*, 89, 15-22.
- Kim, L. (1998). Crisis construction and organizational learning: Capability building in catching-up at Hyundai Motor. *Organization Science*, 9(4), 506-521.

- Kwon, S. H., & Lee, J. G. (2020). Structural relationships among job challenge, learning agility, work engagement and innovative work behavior: focusing on K enterprise. *Agricultural Education Human Resource Development*, 52, 83-107.
- Lam, S. S., & Schaubroeck, J. (1998). Integrating HR planning and organisational strategy. *Human Resource Management Journal*, 8(3), 5-13.
- Larsen, H.H. (2002). Oticon: Unorthodox project-based management and careers in a spaghetti organization. *People and Strategy*, 25(4), 30-37.
- Lewis, R. E., & Heckman, R. J. (2006). Talent management: A critical review. *Human Resource Management Review*, 16(2), 139-154.
- Li, Y., Wei, F., Ren, S., & Di, Y. (2015). Locus of control, psychological empowerment and intrinsic motivation relation to performance. *Journal of Managerial Psychology*, 30(4), 422-438.
- Makram, H., Sparrow, P., & Greasley, K. (2017). How do strategic actors think about the value of talent management? Moving from talent practice to the practice of talent. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 4(4), 259-378.
- Manning, S. (2010). The strategic formation of project networks: A relational practice perspective. *Human Relations*, 63(4), 551-573.
- Marchington, M., Goodman, J., Wilkinson, A., & Ackers, P. (1992). New developments in employee involvement. *Manchester School of Management, Research Series No.2*.
- Marcinkus Murphy, W. (2012). Reverse mentoring at work: Fostering cross-generational learning and developing millennial leaders. *Human Resource Management*, 51(4), 549-573.
- Merriam-Webster Dictionary, (2022), *Career*, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/career>
- Martin, A. (2015). Talent management: Preparing a "Ready" agile workforce. *International Journal of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 2(3-4), 112-116.
- Mathieu, J. E., Gilson, L. L., & Ruddy, T. M. (2006). Empowerment and team effectiveness: An empirical test of an integrated model. *Journal of Applied Psychology*, 91, 97-108.
- Mathis, R. L., & Jackson, J. H. (2010). *Human resource management*. South-Western College Pub.
- Matthews, R. A., Michelle Diaz, W., & Cole, S. G. (2003). The organizational empowerment scale. *Personnel Review*, 32(3), 297-318.
- McDonnell, A., Collings, D. G., Mellahi, K., & Schuler, R. (2017). Talent management: a systematic review and future prospects. *European Journal of International Management*, 11(1), 86-128.
- McMackin, J., & Heffernan, M. (2021). Agile for HR: fine in practice, but will it work in theory?. *Human Resource Management Review*, 31(4), 100791.
- Meister, J. C., & Willyerd, K. (2010). Mentoring millennials. *Harvard Business Review*, 88(5), 68-72.
- Mergel, I. (2016). Agile innovation management in government: A research agenda. *Government Information Quarterly*, 33(3), 516-523.
- Mollet, L. S., & Kaudela-Baum, S. (2022). Critical HR capabilities in agile organisations a cross-case analysis in swiss SMEs. *Review of Managerial Science*, 1-21.

- Monks, K., Kelly, G., Conway, E., Flood, P., Truss, K., & Hannon, E. (2013). Understanding how HR systems work: the role of HR philosophy and HR processes. *Human Resource Management Journal*, 23(4), 379-395.
- Muduli, A. (2017). Workforce agility: Examining the role of organizational practices and psychological empowerment. *Global Business and Organizational Excellence*, 36(5), 46-56.
- Nicholson, N. (2000). Motivation-selection-connection: an evolutionary model of career development. *Career Frontiers: New Concepts of Working Life*, 54-75.
- Noe, R. A., Gerhart, B., Hollenbeck, J. R., Wright, P. M., Knight, J. G., & Savoline, N. (2012). *Strategic human resource management: gaining a competitive Advantage*. McGraw-Hill Ryerson.
- Noe, R.A. (2020). *Employee training & development*. McGraw-Hill Education.
- Oranburg, S. C. (2018). Unbundling employment: Flexible benefits for the gig economy. *Drexel Law Review*, 11, 1.
- Parizi, R.M., Gandomani, T.J., & Nafchi, M.Z. (2014). Hidden facilitators of agile transition: agile coaches and agile champions. In: 2014 8th Malaysian Software Engineering Conference (MySEC) (pp. 246-250).
- Patriotta, G., & Gruber, D. A. (2015). Newsmaking and sensemaking: Navigating temporal transitions between planned and unexpected events. *Organization Science*, 26(6), 1574-1592.
- Plonka, F. E. (1997). Developing a lean and agile work force. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries*, 7(1), 11-20.
- Pulakos, E. D., Hanson, R. M., Arad, S., & Moye, N. (2015). Performance management can be fixed: An on-the-job experiential learning approach for complex behavior change. *Industrial and Organizational Psychology*, 8(1), 51-76.
- Purcell, J., & Hutchinson, S. (2007). Front-line managers as agents in the HRM-performance causal chain: Theory, analysis and evidence. *Human Resource Management Journal*, 17, 3-20.
- Qin, R., & Nembhard, D. A. (2010). Workforce agility for stochastically diffused conditions—A real options perspective. *International Journal of Production Economics*, 125(2), 324-334.
- Ramsay, H, Scholarios, D. & Harley, B. (2000). Employees and high-performance work systems: Testing inside the black box. *British Journal of Industrial Relations*, 38(4), 501-531.
- Ranasinghe, V. R., & Sangradeniya, Y.M.S.W.V. (2021). Agile human resource management. *Human Resource Management in Challenging Environments*, 23, 31.
- Randolph, W. A. (1995). Navigating the journey to empowerment. *Organizational Dynamics*, 23(4), 19-32.
- Redmond, E. (2013). Competency models at work: The value of perceived relevance and fair rewards for employee outcomes. *Human Resource Management*, 52(5), 771-792.
- Rehman, W. U., Ahmad, M., Allen, M. M., Raziq, M. M., & Riaz, A. (2019). High involvement HR systems and innovative work behaviour: the mediating role of psychological empowerment, and the moderating roles of manager and co-worker support. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 28(4), 525-535.

- Riordan, C. M., Vandenberg, R. J., & Richardson, H. A. (2005). Employee involvement climate and organizational effectiveness. *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management*, 44(4), 471-488.
- Rothwell, R. (1994). Towards the fifth-generation innovation process. *International Marketing Review*, 11(1), 7-31.
- Saks, A.M., & Belcourt, M. (2006). An investigation of training activities and transfer of training in organizations. *Human Resource Management*, 45, 629-648.
- Salmen, K., & Festing, M. (2021). Paving the way for progress in employee agility research: a systematic literature review and framework. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-54.
- Scandura, T. A., & Ragins, B. R. (1993). The effects of sex and gender role orientation on mentorship in male-dominated occupations. *Journal of Vocational Behavior*, 43(3), 251-265.
- Scarbrough, H. (2003). Knowledge management, HRM and the innovation process. *International Journal of Manpower*, 24(5), 501-516.
- Schmidt, K., Wohlin, C., & Runeson, P. (2019). Software engineering and agile practices: A systematic review. *Journal of Systems and Software*, 157, 1-24.
- Schuler, R. S., Jackson, S. E., & Tarique, I. (2011). Global talent management and global talent challenges: Strategic opportunities for IHRM. *Journal of World Business*, 46(4), 506-516.
- Schwaber, K. & Sutherland, J. (2020). *The scrum guide*. <https://scrumguides.org/scrums-guide.html>
- Schwarz, J., & Teuteberg, F. (2019). Agile talent management: A future-oriented view on managing talent in organizations. *European Journal of International Management*, 13(6), 738-762.
- Seibert, S. E., Kraimer, M. L., & Crant, J. M. (2001). What do proactive people do? A longitudinal model linking proactive personality and career success. *Personnel Psychology*, 54(4), 845-874.
- Shafer, R. A., Dyer, L., Kilty, J., Amos, J., & Ericksen, J. (2001). Crafting a human resource strategy to foster organizational agility: A case study. *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management*, 40(3), 197-211.
- Shaukat, S., Nawaz, M. S., & Naz, S. (2013). Effects of innovation types on firm performance: An empirical study on Pakistan's manufacturing sector. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 7(2), 243-262.
- Sherehiy, B., & Karwowski, W. (2014). The relationship between work organization and workforce agility in small manufacturing enterprises. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 44(3), 466-473.
- Spreitzer, G. M. (1995). Psychological empowerment in the workplace: Dimensions, measurement, and validation. *Academy of Management Journal*, 38(5), 1442-1465.

- Stray, V., Memon, B., & Paruch, L. (2020). A systematic literature review on agile coaching and the role of the agile coach. In *Product-Focused Software Process Improvement: 21st International Conference, PROFES 2020, Turin, Italy, November 25–27, 2020, Proceedings 21* (pp. 3-19). Springer International Publishing.
- Subramanian, N., & Suresh, M. (2022). Assessment framework for agile HRM practices. *Global Journal of Flexible Systems Management*, 23(1), 135-149.
- Sumukadas, N., & Sawhney, R. (2004). Workforce agility through employee involvement. *IIE Transactions*, 36(10), 1011-1021.
- Tokel, A., Dagli, G., Altinay, Z., & Altinay, F. (2019). The role of learning management in agile management for consensus culture. *The International Journal of Information and Learning Technology*. 36(4), 364-372.
- Torrington, D., Hall, L., Atkinson, C., & Taylor, S. (2020). *Human Resource Management*. Pearson UK.
- Tripathi, A., & Dhir, S. (2022). HRD interventions, learning agility and organizational innovation: A PLS-SEM modelling approach. *International Journal of Organizational Analysis*. (ahead-of-print)
- Tripathi, A., & Kalia, P. (2022). Examining the effects of supportive work environment and organisational learning culture on organisational performance in information technology companies: The mediating role of learning agility and organisational innovation. *Innovation*, 1-21.
- Tripp, J. F., Riemenschneider, C., & Thatcher, J. B. (2016). Job satisfaction in agile development teams: Agile development as work redesign. *Journal of the Association for Information Systems*, 17(4), 1.
- Trist, E. L., & Bamforth, K. W. (1951). Some social and psychological consequences of the longwall method of coal-getting: An examination of the psychological situation and defences of a work group in relation to the social structure and technological content of the work system. *Human Relations*, 4(1), 3-38.
- Turner, J. R., & Keegan, A. (2001). Mechanisms of governance in the project-based organization: Roles of the broker and steward. *European Management Journal*, 19(3), 254-267.
- Turner, J. R., Keegan, A., & Crawford, L. (2000). Learning by experience in the project-bases organization. *ERIM Report Series Reference No. ERS-2000-58-ORG*
- Türk Dil Kurumu, (2022), *Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>
- Ullah, I., Mirza, B., & Jamil, A. (2021). The influence of ethical leadership on innovative performance: Modeling the mediating role of intellectual capital. *Journal of Management Development*, 40(4), 273-292.
- Vaijayanthi, P., Shreenivasan, K. A., & Roy, R. (2011, December). Employer branding as an antecedent to organisation commitment-an empirical Study of Manufacturing and service sector units. In 2011 IEEE Colloquium on Humanities, Science and Engineering (pp. 969-974). IEEE.
- Van Assen, M. F. (2000). Agile-based competence management: the relation between agile manufacturing and time-based competence management. *International Journal of Agile Management Systems*, 2(2), 142-155.

- Van der Heijden, H. (2003). Factors influencing the usage of websites: the case of a generic portal in The Netherlands. *Information & Management*, 40(6), 541-549.
- Zhang, X., & Bartol, K. M. (2010). Linking empowering leadership and employee creativity: The influence of psychological empowerment, intrinsic motivation, and creative process engagement. *Academy of Management Journal*, 53(1), 107-128.
- Zhu, Y., Quansah, P. E., Obeng, A. F., & Minyu, G. (2022). High-performance work systems and safety performance in the mining sector: exploring the mediating influence of workforce agility and moderating effect of safety locus of control. *Current Psychology*, 1-27.

ÇEVİRİBİLİMDE KİŞİYE ÖZEL TERCÜME HİZMETLERİ: KİŞİYE ÖZEL TERCÜME MODELLEME(KÖTM)

Dr. Refika Zuhul Vural

Editör

Doç. Dr. Muhammed Zahit Can

ÇEVİRİBİLİMDE KİŞİYE ÖZEL TERCÜME HİZMETLERİ: KİŞİYE ÖZEL TERCÜME MODELLEME(KÖTM)

Dr. Refika Zuhal Vural
Editör: Doç. Dr. Muhammed Zahit Can

Yayın No.: 1963
ISBN: 978-625-393-211-4
E-ISBN: 978-625-393-212-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Kasım 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yazar tarafından yapılmıştır.

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Vural, Refika Zuhal.

Çeviribilimde Kişiyeye Özel Tercüme Hizmetleri: Kişiyeye Özel Tercüme Modelleme (KÖTM) / Refika Zuhal Vural

1. Basım, XX + 326 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-211-4

E-ISBN: 978-625-393-212-1

1. Çeviribilim 2. Mütercim Tercümanlık 3. Çevirimenli 4. Tercümanlık 5. Konferans Tercümesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET	v
TABLO LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	xiii
RESİM LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR	xix
GİRİŞ.....	1
Bölüm 1	
KÖTM'ÜN GENEL TEORİK ALTYAPISI	31
1.1. Tercümebilim Çalışmaları (Sözlü Çeviri Çalışmaları): Yakın Geçmiş ve Günümüzde Tercümebilim	31
1.2. KÖTM' ün Çözüm Üretmeye Çalıştığı Zorlu Bir Süreç Olarak Tercüme Etkinliği.....	44
1.3. Süreç Odaklı Tercüme Modelleri ile Konferans Tercümesi Adımları	49
Bölüm 2	
KÖTM'ÜN ÖZEL KURAMSAL ALYAPISI	51
2.1. KÖTM Nedir?	51
2.2. KÖTM' ün Temel Prensipleri ve KÖTM Kavramları	54
2.3. KÖTM' ün Eklektik Yapısını Oluşturan Süreç Odaklı Tercüme Modelleri.....	66
2.3.1. KÖTM' ün Özel Teorik Yapısı ve Kuramsal Esin Kaynakları.....	97
2.3.1.1. İşlevci Kuramlarla İlişkisi ve KÖTM İlkeleri	97
2.3.1.2. KÖTM' ün Tercümede Tahmin Aktivasyonu ile İlgili Kuramsal Dayanakları	103
2.3.1.3. KÖTM' ün Söylemsel İnşaya Verdiği Önem ve Kuramsal Dayanakları.....	129
2.3.1.4. Tercüme İçin Çok Boyutlu Söylemsel Aktarım Çerçevesi ve Kuramsal Esin Kaynakları	134
2.3.1.5. Tercüme Ön Hazırlık Modeli Olarak KÖTM' ün Kuramsal Dayanakları ...	163

Bölüm 3

ANALİZ VE BULGULAR	179
3.1. Manuel KÖTM Analizinin Örneklem Olan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı (TCC) İçin Uygulanması.....	179
3.1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının KÖTM Özgeçmiş / CV si	179
3.1.2. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının KÖTM Haritası	202
3.1.3. TCC KÖTM Birey dili Analizi ve KÖTM Terminoloji Önerme Listesi Hazırlama ..	208
3.2. KÖTM Tercümanlar Bazında Anket Uygulaması	214
3.2.1. KÖTM Tercümanlar Bazında Anket Çalışmasının Amacı ve Kuramsal Dayanakları	214
3.2.2. Tercümanlar Bazında KÖTM Anketinin Yöntemi.....	217
3.2.3. Tercümanlar Bazında KÖTM Anketinde Evren ve Örneklem	218
3.2.4. Tercümanlar Bazında KÖTM Anketinde Veri Toplama Araçları ve Süreci	219
3.2.5. Tercümanlar Bazında KÖTM Anketi Verilerinin Analizi, Bulgular ve Yorumlar .	221
3.3. Tercümanlar Bazında KÖTM Mülakat Uygulaması	279
3.3.1. KÖTM Mülakatının Amacı	279
3.3.2. KÖTM Mülakatının Yöntemi.....	279
3.3.3. Evren ve Örneklem.....	280
3.3.4. Veri Toplama Araçları ve Süreci	281
3.3.5. Tercümanlar Bazında KÖTM Mülakatı Verilerinin Analizi, Bulgular ve Yorumlar ...	281
SONUÇ.....	293
KAYNAKÇA.....	299
EK	311
Ek 1: Etik Kurul Türkçe ve İngilizce Dilindeki Anket Kabul Raporu	311
Ek 2: Etik Kurul Türkçe ve İngilizce Dilindeki Mülakat Kabul Raporu	312
Ek 3: Mülakat Yanıt Tam Metinleri (Dört Farklı Katılımcıya Ait).....	313
ÖZGEÇMİŞ.....	323

KAYNAKÇA

- Абдуллаева Г. (2022). Types of anticipation in the process of interpretation. *Переводоведение: проблемы, решения и перспективы*, (1), 250–251.
- Абдуллаева, Г., & Самигова, Х. (2022). Anticipation in simultaneous interpreting. *Переводоведение: проблемы, решения и перспективы*, (1), 492-494.
- Adami, E. (2016). Introducing multimodality. *The Oxford handbook of language and society*, 451.
- Adamowicz, A. (1989). The role of anticipation in discourse: Text processing in simultaneous interpreting. *Polish Psychological Bulletin*.
- Agent (2020). In *Oxford Learner's Dictionaries*. Retrieved from <http://www.oxfordlearners-dictionaries.com/definition/english/agent?q=agent>
- AIIC (2018) 'AIIC position on distance interpreting', AIIC Executive Committee, March 7, 2018. Available at <http://aiic.net/p/8538> [last accessed 1 Oct. 2018].
- AIIC (2012). Conference interpreting. Retrieved from <http://aiic.net/page/4003/conference-interpreting/lang/1m>.
- AIIC (2000) Guidelines for the use of new technologies in conference interpreting. Communicate! March- April 2000. Available at http://web.archive.org/web/20020429100556/http://www.aiic.net/ViewPage.cfm?page_id=120 [last accessed 1 Oct. 2018].
- Ak, Ö. (2012). Liderlik Profili Analizi ve Dis Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan. *Dis Politika Teorileri Bağlamında Türk Dis Politikasının Analizi*, Ankara, Nobel Yayınevi.
- Akkır, R. (2018). Türkiye'de Siyaset, Din ve Liderlik: Recep Tayyip Erdoğan Örneği. *Turkish Studies*, 13, 22.
- Amos, R. (2020). *Prediction in interpreting* (Doctoral dissertation, University of Geneva).
- Amos, R. M., Seeber, K. G., & Pickering, M. J. (2022). Prediction during simultaneous interpreting: Evidence from the visual-world paradigm. *Cognition*, 220, 104987.
- Ariel, M. (2009). Discourse, grammar, discourse. *Discourse studies*, 11(1), 5-36.
- Arslan, S. (2016). Çeviri Etkinliğinde Çeviri Etiğinin Önemi ve Etik Sorunların Felsefe Temelinde Yeniden Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 2(3), 211-225.
- Arklan, Ü. (2006). Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (16), 45-65.
- Arumí R., M. (2012). Problems and strategies in consecutive interpreting. A pilot study at two different stages of interpreter training. *Metap. journal des traducteurs/Metap. Translators' Journal*, 57(3), 812-835.
- Arzık-Erzurumlu, Ö. (2019). Arzık Erzurumlu Konferans Çevirmenliğinde Doğruluk, Kalite ve Normlar. S Taş (Ed.), *Çeviri Üzerine Gözlemler*. (1. baskı, s.81-119): Hiper Yayın.
- Baber, D. (1993) 'Representativeness in Corpus Design', *Literary and Linguistic Computing* 8(4) p. 243-257.
- Baker, M. (1997). Non cognitive constraints and interpreter strategies in political interviews. In K. Simms (Ed.) *Translating sensitive texts: Linguistic aspects* (pp. 83-129). Rodopi.
- Barik, H. (1975). Simultaneous interpretation. Quantitative and linguistic data. *Language and Speech*, 18, 272–297.

- Bartłomiejczyk, M. (2008). Anticipation: A controversial interpreting strategy. *Translation and meaning. Part, 8*, 117-126.
- Besli, H., & Özbay, Ö. (2010). Bir Liderin Doğuşu: Recep Tayyip Erdoğan. *İstanbul: Meydan Yayınları*. "Beklenti". 12 Ekim 2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Bontempo, K. and Karen M. (2012). "An Ounce of Prevention Is Worth a Pound of Curep. Educating Interpreters About the Risk of Vicarious Trauma in Healthcare Settings." In *In Our Handsp. Educating Healthcare Interpreters*, edited by Karen Malcolm and Laurie Swabey, 105-30. Washington, DCp. Gallaudet University Press.
- Can, M. Z., & Filiz Ş. (Eds.). (2019). *Çeviribilimde Güncel Çalışmalar I* (1. baskı). Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Cecot, M. (2001). Pauses in simultaneous interpretationp. A contrastive analysis of Professional interpreters' performances. *The Interpreters' Newsletter, 11*, 63-86.
- Chernov, G. V. (2004). Inference and anticipation in simultaneous interpreting. *Amsterdam and Philadelphia: Benjamins*
- Chernov, G.V. (2002) Semantic Aspects of Psycholinguistic Research in Simultaneous Interpreting Process. In Franz Pöchhacker and Miriam Shlesinger (eds) *The Interpreting Studies Reader*. London and New York: Routledge, 98-109.
- Chernov, G. V. (1994). Message redundancy and message anticipation in simultaneous interpretation. *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation*, 139-153.
- Chernov, G. V. (1979). Semantic aspects of psycholinguistic research in simultaneous interpretation. *Language and speech, 22*(3), 277-295.
- Chernigovskaya, T. V., Parin, S. B., Parina, I. S., Konina, A. A., Urikh, D. K., Yachmonina, Y. O., ... & Polevaya, S. A. (2016). Simultaneous interpreting and stress: pilot experiment. *International journal of psychophysiology, 108*, 165.
- Cheung, A. (2003). Omission in simultaneous interpreting. *Forum, 10*(2), 19-33.
- Cheung, A. K. F. (2008, January). Simultaneous interpreting of numbersp. An experimental study. In *FORUM. Revue internationale d'interprétation et de traduction/International Journal of Interpretation and Translation* (Vol. 6, No. 2, pp. 23-38). John Benjamins.
- Chmiel, A., Janikowski, P., & Lijewska, A. (2020). Multimodal processing in simultaneous interpreting with text: Interpreters focus more on the visual than<? br?> the auditory modality. *Target, 32*(1), 37-58.
- Cho, E., C. Fügen, T. Hermann, K. Kilgour, M. Mediani, C. Mohr, J. Niehues, K. Rottmann, C. Saam, S. Stüker, A. Waibel (2013) 'A real- world system for simultaneous translation of German lectures', in *Proceedings of the 14th Annual Conference of the International Speech Communication Association (INTERSPEECH)*, August 25- 29, 2013, Lyon.
- Christoffels, I. K., De Groot, A. M., & Kroll, J. F. (2006). Memory and language skills in simultaneous interpreters: The role of expertise and language proficiency. *Journal of Memory and Language, 54*(3), 324-345.
- Christoffels, I. K., De Groot, A. M. B., & Kroll, J. F. (2005). *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches*. Oxford University Press.
- «CHP'li Yılmaz'dan 'çeviri skandalı' açıklaması». Retrieved 3 August, 2019 from <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/chpli-yilmazdan-ceviri-skandalı-aciklamasi-163806h.htm>.
- Cokely, D. (1992). *Interpretation: A Sociolinguistic Model*, Burtonsville, MD: Linstok Press.
- Collados Aís, Á. (1998). Quality assessment in simultaneous interpreting: The importance of nonverbal communication. *The Interpreting Studies Reader. London/New York: Routledge*, 326-336.

- Creswell, J. W. (2013). Araştırma desenleri nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları. *Çev. Ed.: Selçuk Beşir Demir*. Ankara: Eğiten Kitap. (Eser 4. Baskıdan çeviridir. Eserin orijinal 4. Baskısı 2013'te yayımlandı).
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). Sage.
- Çakır, R., & Çalmuk, F. (2001). *Recep Tayyip Erdoğan: bir dönüşüm öyküsü*. Metis Yayınları.
- Dam, H. V. (2010). Consecutive interpreting. *Handbook of translation studies*, 1, 75-79.
- Demir, S., & Okur, A. (2022). The Relationship Between Metalinguistic Awareness & Linguistic Redundancy, Some Notes for Turkish Instructors. *Sakarya University Journal of Education*, 12(3), 666-694. doi: <https://doi.org/10.19126/suje.1170766>
- Demircioğlu, E.C. (2015). Karizmatik Liderliğin Yönetmelik Açısından Değerlendirilmesi, *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 52-69.
- Deveci, İ.E. (2001). *Recep Tayyip Erdoğan: Bu Şarkı Burada Bitmez*, 1.baskı, İstanbul, Nesil Yayınları.
- Díaz-Galaz, S., Padilla, P., & Bajo, M. T. (2015). The role of advance preparation in simultaneous interpreting: A comparison of professional interpreters and interpreting students. *Interpreting*, 17(1), 1-25.
- Dodds, J. (1990). On The Aptitude Of Aptitude Test. In *The Interpreters' Newsletter*, no. 3, Trieste, 1990.
- Drechsel, A. and Goldsmith, J. (forthcoming) 'Tablo t interpretingp. The use of mobile devices in interpreting', in M. Forstner and H. Lee- Jahnke (eds) CIUTI- Forum 2016p. *EquiTablo Education through intercultural communicationp. Role and responsibility for non- state actors*, FrankfurtE. Lang.
- Eck, M., I. Lane, Y. Zhang, A. Waibel (2010) 'Jibbigop. Speech- to- speech translation on mobile devices', in *Spoken Technology Workshop (SLT), IEEE 2010, Berkeley, CA, December 12- 15*, 165- 166.
- El-Masry, H. F. (مصصري هبة) (2022). Trumplsation Analysed: Constraints and Interpreter Strategies in the Simultaneous Interpretation of Donald Trump's Unscripted Speeches into Arabic. 518-479. *مجلة كلية الآداب جامعة الفيوم*, 14(العدد 2 (اللغويات)).
- Erkutlu, H.V. (2014). Liderlik, Kuramlar ve Yeni Bakış Açılıarı. Elif Yayınevi, Ankara.
- Ersöz, B. (2017, January 2). Interpreting the new US president: Trumplsation. *Hurriyet Daily News*.
- Fantinuoli, C. (2017) 'Computer- assisted preparation in conference interpreting', *Translation and Interpreting* 9(2), 24- 37.
- Ferreira, A. Schwieter, J., & Gile, D. (2015). The position of psycholinguistic and cognitive science in translation and interpreting. In A. Ferreira, J. Schwieter, & D. Gile (Eds.), *Psycholinguistic and cognitive inquiries into translation and interpreting* (pp. 3-16). Amsterdam, the Netherlandsp. John Benjamins Publishing Company.
- Ferik, M. (2015) *Recep Tayyip Erdoğan'lı Yıllar*. e-Kitap Projesi. İstanbul.
- Friesen, D. C., Whitford, V., Titone, D., & Jared, D. (2019). The impact of individual differences on cross-language activation of meaning by phonology. *Bilingualism: Language and Cognition*, 1-21.
- Foucort, A., Martin, C. D., Moreno, E. M., & Costa, A. (2014). Can bilinguals see it coming? Word anticipation in L2 sentence reading. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 40(5), 1461-1469. doi:10.1037/a0036756

- Fauconnier, G. (1999). Methods and generalizations. In T. Janssen & G. Redeke (Eds.), *Cognitive linguistics: foundations, scope, and methodology* (pp. 95-127). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Fauconnier, G., & Turner, M. (2000). Compression and global insight. *Cognitive Linguistics*, 11(3/4), 283-304.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology Of Knowledge*. New York: Harper and Row.
- Foucault, M. (1971). Orders of discourse. *Social science information*, 10(2), 7-30.
- Galaz, S. (2011). The effect of previous preparation in simultaneous interpreting: Preliminary results. *Across Languages and Cultures*, 12(2), 173-191.
- Gambier, Y., & Van Doorslaer, L. (Eds.). (2010). *Handbook of translation studies* (Vol. 1). John Benjamins Publishing.
- Gerver, D. (1969). Effects of grammaticalness, presentation rate, and message length on auditory short-term memory. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 21(3), 203-208.
- Gerver, D. (1976). Empirical studies of simultaneous interpreting. A review and a model. In R. Brislin (Ed.), *Translation* (pp. 165-207). New York, NY, USAp. Gardner Press.
- Gılıç, R. Z. (2019). İdeoloji, Söylem, İdeolojik Söylem, Söylem Analizi, Politik Söylem ve Çeviri İlişkisi, MZ Can ve F. Şan (Eds.), *Çeviribilimde Güncel Çalışmalar I* (1. baskı). s. 111-153. Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Gile, D. (2009). Basic concepts and models for interpreter and translator training (revised edition). Amsterdam, the Netherlandsp. John Benjamins Publishing Company.
- Gile, D. (1995a). *Regards sur la recherche en interprétation de conférence*, Lille: Presses Universitaires de Lille.
- Gile, D. (1995b). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Gile, D. (1997/2002) "Conference Interpreting as a Cognitive Management Problem," in *Pöchhacker and Shlesinger (eds) (2002)*, pp. 163-76.
- Gillette, M., & Wit, E. J. C. (1999). What is linguistic redundancy. *The University of Chicago*.
- Günay, V. D. (2013). *Söylem çözümlemesi*. Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Gür, K. (2003). *Esaretten Zirveye*, 1. Baskı, MDS Yayınları. İstanbul: 2003.
- Gouadec, D. (2007). *Translation as a Profession* (Vol. 73). John Benjamins Publishing.
- Göksu, O. (2019). Siyasal Liderlikte Yeni Bir Model Önerisi: Recep Tayyip Erdoğan Örneği. *Gazi-antep University Journal of Social Sciences*, 18(3), 1058-1080.
- Gültekin, S. (2011). Polis liderlik prensipleri. T. Göksu (ed.), *Polis Teşkilatında Lider Yöneticilik*, 37-53. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Hamidi, M. and Pöchhacker, F. (2007). Simultaneous consecutive interpreting. a new technique put to the test, *Metap. Translator's Journal*, 52, 2, 276-289.
- Hamilton, H. E., Tannen, D., & Schiffrin, D. (2015). *The handbook of discourse analysis*. John Wiley & Sons.
- Hansen, G., Chesterman, A., & Gerzymisch-Arbogast, H. (Eds.). (2009). *Efforts and models in interpreting and translation research: a tribute to Daniel Gile* (Vol. 80). John Benjamins Publishing.
- Hatzidaki, A., Branigan, H. P., & Pickering, M. J. (2011). Co-activation of syntax in bilingual language production. *Cognitive Psychology*, 62(2), 123-150. doi: 10.1016/j.cogpsych.2010.10.002
- Hauenschild, C., & Heizmann, S. (Eds.). (2011). *Machine translation and translation theory* (Vol. 1). Walter de Gruyter.
- Herbert, J. (1952). *Manuel de l'interprète*. Genève: Georg.

- Hirose, M., & Creswell, J. W. (2023). Applying core quality criteria of mixed methods research to an empirical study. *Journal of Mixed Methods Research*, 17(1), 12-28.
- Huetting, F., Rommers, J., & Meyer, A. S. (2011). Using the visual world paradigm to study language processing: A review and critical evaluation. *Acta Psychologica*, 137(2), 151- 171. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2010.11.003>
- Holz-Mänttari, J. (1984). *Translatorisches handeln: Theorie und methode* (Vol. 226).
- Hunnicutt, S. (1985). Intelligibility versus redundancy-conditions of dependency. *Language and Speech*, 28(1), 47-56.
- Hymes, D. (1968). The ethnography of speaking. In J. Fishman (Ed.), *Readings in the sociology of language* (pp. 99-138). Mouton: The Hague.
- Ito, A., & Knoeferle, P. (2022). Analysing data from the psycholinguistic visual-world paradigm: Comparison of different analysis methods. *Behavior Research Methods*, 1-33.
- Ito, A., Pickering, M. J., & Corley, M. (2018). Investigating the time-course of phonological prediction in native and non-native speakers of English: A visual world eye-tracking study. *Journal of Memory and Language*, 98, 1-11. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jml.2017.09.002>
- Jakobsen, A. L. (2011). Tracking translators' keystrokes and eye movements with Translog. *Methods and strategies of process research*, 37-55.
- Jewitt, C., Bezemer, J., & O' Halloran, K. (2016). *Introducing multimodality*. Routledge.
- Jewitt, C. (2009). 'Different approaches to multimodality'. In C. Jewitt (ed.) *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*, 1st Ed. (London: Routledge): 28-39.
- Jones, R. & Pym, A. (2014). *Conference Interpreting Explained* (2nd edition). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315760322>
- Jones, R. (2002). *Conference Interpreting Explained*. (2nd Edition). St. Jerome Publishing.
- Jones, R. (1998). *Conference Interpreting Explained*. (1st Edition). St. Jerome Publishing.
- Jörg, U. (1997). Bridging the gap: Verb anticipation in German-English simultaneous interpreting. *Benjamins Translation Library*, 20, 217-228.
- Jörg, U. (1995) *Verb Anticipation in German-English Simultaneous Interpreting*. Unpublished M.A. Dissertation. University of Bradford.
- Kállay, E. (2011). "Coaching and Stress Management in Interpretation." *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Philologia* 56 (1) p. 65-70.
- Kadrić, M., Rennert, S., & Schäffner, C. (2022). *Diplomatic and political interpreting explained*. Routledge.
- Kauling, E. (2012). Keeping the surprises to a minimum. *Unpublished MA thesis*. Utrecht University of Applied Sciences, Utrecht, the Netherlands.
- Kaya, A. (2022). Kriz Döneminde Liderlik Hikayeleri. *Sağlık Yönetimi ve Liderlik Dergisi*, (1), 21-29.
- Kayış, A., 2009. *Güvenirlilik Analizi*. Ş. Kalaycı (Ed), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. (403-419). Ankara: Asil Yayıncılık
- Kenworthy, J., Fay, C., Frame, M., & Petree, R. (2014). "A Meta-Analytic Review of the Relationship between Emotional Dissonance and Emotional Exhaustion." *Journal of Applied Social Psychology* 44 (2) p. 94-105.
- Ketola, A. (2018). *Word-Image Interaction in Technical Translation Students translating an illustrated text*. (Ph. D. thesis). University of Tampere.
- Ketola, A. (2015). Towards a multimodally oriented theory of translationp. A cognitive framework for the translation of illustrated technical texts. *Translation Studies*, 9(1), 67-81.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach's alpha reliability coefficient. *Psychiatry and Behavioral Sciences*, 6(1), 47.

- Kirchhoff, H. (1976). "Das dreigliedrige, zweisprachige Kommunikationssystem Dolmetschen," *Le Langage et l'Homme*, 31, p. 21-27.
- Kirchhoff, H. (1976/2002). "Simultaneous Interpreting: Interdependence of Variables in the Interpreting Process, Interpreting Models and Interpreting Strategies," in Pöchhacker and Shlesinger (eds) (2002), pp. 111-19.
- Kitano, H. (1991). Phi DM-Dialog: an experimental speech-to-speech dialog translation system. *Computer*, 24, 36-50.
- Kitano, H. (1993) "La traduction de la langue parlée," in A. Clas and P. Bouillon (eds) *La traductique: Études et recherches de traduction par ordinateur*, Montréal: Presses de l'Université de Montréal, pp. 408-22.
- Knoeferle, P., & Guerra, E. (2016). Visually situated language comprehension. *Language and Linguistics Compass*, 10(2), 66-82. <https://doi.org/10.1111/lnc3.12177>
- Kocaman, A. (Ed.) (2009). *Söylem Üzerine*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Kohn, K., & Kalina, S. (1996). The strategic dimension of interpreting. *Meta: Journal des traducteurs/Meta: Translators' Journal*, 41(1), 118-138.
- Korpala, P. (2016). "Interpreting as a Stressful Activity. Physiological Measures of Stress in Simultaneous Interpreting." *Poznan Studies in Contemporary Linguistics* 52 (2) p. 297-316. <https://doi.org/10.1515/psicl-2016-0011>.
- Kress, G. and van Leeuwen, T. (2002). 'Colour as a semiotic mode: notes for a grammar of colour'. *Visual Communication* 1(3): 343-369.
- Kress, G., Jewitt, C., Ogborn, J. and Tsatsarelis, C. (2000) *Multimodal teaching and learning*, Continuum, London.
- Kunz, K., Stoll, C., & Klüber, E. (2021). HeiCIC: A simultaneous interpreting corpus combining product and pre-process data. In *Proceedings for the First Workshop on Modelling Translation: Translatology in the Digital Age* (pp. 8-14).
- Kurz, I. (2003). "Physiological Stress during Simultaneous Interpreting. A Comparison of Experts and Novices." *The Interpreters' Newsletter* 12p. 51-67.
- Kurz, I. (2002). "Physiological Stress Responses during Media and Conference Interpreting." In *Interpreting in the 21st Century*, edited by Giuliana Garzone and Maurizio Viezzi, 195-202. Amsterdam and Philadelphia. John Benjamins.
- Kurz, I. (2001). Conference interpreting. Quality in the ears of the user. *Meta*, 46(2), 394-409. <https://doi.org/10.7202/003364ar>.
- Kurz, I., & Färber, B. (2003, January). Anticipation in German-English simultaneous interpreting. In *FORUM. Revue internationale d'interprétation et de traduction/International Journal of Interpretation and Translation* (Vol. 1, No. 2, pp. 123-150). John Benjamins.
- Kouzes, J. & Posner, B. (2014). *Olağanüstü liderlik* (M. Benveniste, Çev.). İstanbul: Mediacat.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lambert, S. (2004). Shared attention during sight translation, sight interpretation and simultaneous interpretation. *Meta* 49 (2), 294-306.
- Leavitt, J. R., Lonsdale, D. W., & Franz, A. M. (1994, May). A reasoned interlingua for knowledge-based machine translation. In *Proceedings of the Biennial Conference-Canadian Society for Computational Studies of Intelligence* (pp. 17-22). Canadian Information Processing Society.
- Lederer, M. (2013). Units of Meaning and other Features. *Language Interpretation and Communication*, 6, 323.
- Lederer, M. (1981). *La traduction simultanée - Expérience et théorie*, Paris: Minard Lettres Modernes.

- Lee, M. (2017). *Cognitive Processes of Interpreting and Translation*. Labs. Lilt. Com. Retrieved April 15, 2020, from <https://labs.lilt.com/cognitive-processes-of-interpreting-and-translation>
- Lessard, R. (2015, June 18). Trump: I'm a businessman, not a politician. NHPR. <https://www.nhpr.org/politics/2015-06-18/trump-im-abusinessman-not-a-politician>
- Liu, Y., Hintz, F., Liang, J., & Huettig, F. (2022). Prediction in challenging situations: Most bilinguals can predict upcoming semantically-related words in their L1 source language when interpreting. *Bilingualism: Language and Cognition*, 1-15.
- Liu, L. (2015). Study on anticipation in simultaneous interpretation: Classification and features. *International Journal of English Language, Literature and Humanities*, 8(3), 1-17.
- Liu, X. (2016). Correlation Research on College Oral English Teaching and Interpretation. In *2016 2nd International Conference on Social Science and Higher Education* (pp. 455-458). Atlantis Press.
- Lonsdale, D. (1997). Modeling cognition in SI: Methodological issues. *Interpreting*, 2(1-2), 91-117.
- Mason, I. (2018). A Dictionary of Translation and Interpreting.docx. A Dictionary of Translation and Interpreting.
- Martin, C. D., Branzi, F. M., & Bar, M. (2018). Prediction is Production: The missing link between language production and comprehension. *Scientific Reports*, 8(1), 1079. doi:10.1038/s41598-018-19499-4
- Martin, C. D., Thierry, G., Kuipers, J.-R., Boutonnet, B., Foucart, A., & Costa, A. (2013). Bilinguals reading in their second language do not predict upcoming words as native readers do. *Journal of Memory and Language*, 69(4), 574-588. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jml.2013.08.001>
- Mattern, N. (1974) *Anticipation in German-English Simultaneous Interpreting*. Unpublished Thesis, Universität des Saarlandes.
- Martellini, S. (2013). Prosody in simultaneous interpretation. A case study for the German-Italian language pair. *The Interpreters' Newsletter*, 18, 61-79.
- Mejova, Y. (2009). Sentiment analysis: An overview. *University of Iowa, Computer Science Department*.
- Mikkelsen, H. (2003) Telephone interpreting. boon or bane? in L. Pérez González (ed) *Speaking in tongues. language across contexts and users*, Valènciap. Universitat de València, 251- 69.
- Mouzourakis, p. (2006) 'Remote interpreting. a technical perspective on recent experiments', *Interpreting* 8(1) p. 45- 66.
- Moser-Mercer, B. (1997). Process models in simultaneous interpreting. In Ch. Hauenschild & S. Heizmann (Eds.), *Machine translation and translation theory* (pp. 3-18). London, England: Walter de Greuter and Co., Publishing.
- Moser-Mercer, B. (1985). Screening potential interpreters. *Meta*, 30(1), 97-100.
- Nelson, T. J. (2016). *Preparation by American Sign Language-English interpreters: Methods, effectiveness, and perceptions*. Gallaudet University.
- Nelson, T. J. (2016). O'Brien, S., & Saldanha, G. (2014). *Research methodologies in translation studies*. Routledge.
- Nicodemus, B., Swabey, L., & Taylor, M. M. (2014). Preparation strategies used by American Sign Language-English interpreters to render President Barack Obama's inaugural address. *The Interpreters' Newsletter*, 27. <http://hdl.handle.net/10077/10648>.
- Nübold, P., & Turner, J. (1983). *Linguistic redundancy in English aeronautical radiotelephony: a case study* (No. 8). Inst. für Anglistik.
- Oba, H. (2019). *Recep Tayyip Erdoğan'ın karizmatik liderlik vasfı çerçevesinde operasyonel kod analizi: Avrupa Birliği-Ortadoğu*. [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.

- O'Hagan, M. (Ed.). (2019). *The Routledge Handbook of Translation and Technology*. Routledge.
- O'Halloran, K. (2011). 'Multimodal Discourse Analysis'. In K. Hyland and B. Paltridge (eds.) *Companion to Discourse* (London: Continuum): 120–137.
- O'Halloran, K. L., & Smith, B. A. (2011). Multimodal studies. *Multimodal studies: Exploring issues and domains*, 1-13.
- Olçak, E. (2012)., "Erol Olçak'la Söylesi: Yüzde 60 Oya Neden Ulaşmayalım?". *CNBC-E Business*,60.
- Orlando, M. (2017). Testing digital pen technology in a hybrid mode of interpreting. *Gamma net*. May, 2, 2017.
- Ortaylı, İ. ve Küçükaya, İ., (2018). *Cumhuriyetin İlk Yüzyılı (1923-2023)*. İstanbul: Kronik Kitap.
- O'Toole, M. (1994) *The language of displayed art*, Leicester University Press (Pinter), London.
- Ozolins, U. (2011) 'Telephone interpretingp. Understanding practice and identifying research needs', *Translation and Interpreting* 3(1) p. 33– 47.
- Öksüz, D. (2018). *Recep Tayyip Erdoğan'ın liderlik yaklaşımı*. [Doktora Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Pavlenko, A. (2009). Conceptual representation in the bilingual lexicon and second language vocabulary learning. In A. Pavlenko (Ed.), *The bilingual mental lexicon. Interdisciplinary approaches* (pp. 125–160). London, Englandp. Cromwell Press Ltd.
- Petrescu, C. (2014). Teaching interpreting. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 3266–3270.
- Plano Clark, V. L., & Ivankova, N. V. (2016). *Mixed methods research: A guide to the field*. Sage.
- Pöchhacker, F. (2016). *Introducing interpreting studies*. Routledge.
- Pöchhacker, F. (Ed.). (2015). *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. Routledge.
- Pöchhacker, & Liu, M. (Eds.). (2014). *Aptitude for interpreting* (Vol. 68). John Benjamins Publishing Company.
- Pöchhacker, F. (2005). From operation to action: Process-orientation in interpreting studies. *Meta: journal des traducteurs/Meta: Translators' Journal*, 50(2), 682-695.
- Pöchhacker, F. (2016). *Introducing Interpreting Studies*. London and New York. Routledge.
- Pöchhacker, F., & Zwischenberger, C. (2015). Quality and role in conference interpreting. *Views from the East and South of Europe// en Zwischenberger, C. y M. Behr (eds.): Interpreting Quality: A Look Around and Ahead. Berlin: Frank & Timme*, 269-296.
- Paradis, M. (2004). *A neurolinguistic theory of bilingualism* (Vol. 18). John Benjamins Publishing.
- Prandi, B. (2018). An exploratory study on CAI tools in simultaneous interpreting: Theoretical framework and stimulus validation. *Interpreting and technology*, 11, 29.
- Reiss, K., & Vermeer, H. J. (2014). *Towards a general theory of translational action: Skopos theory explained*. Routledge.
- Reiss, K., & Vermeer, H. J. (1984). *Towards a general theory of translation action: Skopos Theory Explained*. Manchester, UK: St.
- Rice, D. M. (2020). Trends in Teaching Pre-Assignment Preparation Strategies in ASL-English Interpreter Education Programs (master's thesis). Western Oregon University, Monmouth, Oregon. Retrieved from <https://digitalcommons.wou.edu/theses/59>
- Rosenberg, B. A. (2007) 'A data driven analysis of telephone interpreting', in C. Wadensjö, B. Englund Dimitrova, A. L. Nilsson (eds) *The critical link 4. Professionalisation of interpreting in the community*, Amsterdamp. Benjamins, 65– 76.

- Russell, D. (2008). Interpreter preparation conversations: Multiple perspectives. *Studies in interpretation*, 7, 123-147.
- Sabuncuoğlu, Z. & Tüz, M. (2008). *Örgütsel Psikoloji*. Alfa Aktüel, Bursa.
- Salverda, A. P., & Tanenhaus, M. K. (2017). The Visual World Paradigm. In *Research methods in psycholinguistics: A practical guide* (pp. 89–110).
- Sandrelli, A. (2015). Becoming an interpreterp. The role of computer technology. In C. Ilescu Gheorghiu & J. M. Ortega Herráez (eds) *Interpretingp. Insights in Interpreting. Status and Developments*. Special Issue of *MonTI 2*, 118–138.
- Sandrelli, A. & de Manuel Jerez, J. (2007). The impact of information and communication technology (ICT) on interpreter trainingp. State-of-the-art and future prospects. *The Interpreter and Translator Trainer 1 (2)*, 269 –303.
- Schwietter, J. W., & Ferreira, A. (Eds.). (2020). *The Handbook of Translation and Cognition*. John Wiley & Sons.
- Schwietter, J. W., Ferreira, A., & Wiley, J. (Eds.). (2017). *The handbook of translation and cognition*. New York: Wiley-Blackwell.
- Searle, J. (1979). Metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 83-111). Cambridge: Cambridge University Press.
- Seeber, K. (2017). Multimodal processing in simultaneous interpreting. In *The handbook of translation and cognition* (461–475).
- Seeber, K. (2016). Modeling multimodal processing in Simultaneous Interpreting. In: *75e anniversaire de la FTI. Genève (Suisse)*. <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:135393>
- Seeber, K. G. (2013). Cognitive load in simultaneous interpretingp. Measures and methods. *Target. International Journal of Translation Studies*, 25(1), 18-32.
- Seeber, K. G. (2011). Cognitive load in simultaneous interpreting: Existing theories—new models. *Interpreting*, 13(2), 176-204.
- Seeber, K. G. (2007). Thinking outside the cube: Modeling language processing tasks in a multiple resource paradigm. In *Eighth Annual Conference of the International Speech Communication Association*.
- Seleskovitch, D. and Lederer, M. (1984). *Interpréter pour traduire*, Paris: Didier Érudition.
- Seleskovitch, D. (1978). "Language and Cognition", in Gerver David and Sinaiko H. Wallace (eds.), *Language Interpretation and Communication*, New York, Plenum Press, pp. 333–342.
- Seleskovitch, D. (1975/2002) "Language and Memory: A Study of Notetaking in Consecutive Interpreting," in Pöchhacker and Shlesinger (eds) (2002), pp. 121–9.
- Seleskovitch, D. (1962) "L'Interprétation de Conférence," *Babel* 8 (1): 13–18.
- Sperber, D. & Wilson, D. (1995). *Relevance: communication and cognition* (2nd Edition). Oxford: Blackwell.
- Setton, R., & Dawrant, A. (2016). *Conference Interpreting—A Complete Course* (Vol. 120). John Benjamins Publishing Company.
- Setton, R. (2011). Corpus-based interpreting studies (CIS) : Overview and prospects. *Corpus-based translation studies : Research and applications*, 33, 75.
- Setton, R. (2005). Context in simultaneous interpretation. *Journal of Pragmatics*, 38, 374–389.
- Setton, R. (2003). Models of the interpreting process. In *Avances en la investigación sobre la interpretación* (Advances in research on interpreting). Angela Collados Aís & José Antonio Sabio Panilla (eds.), 29-91. Granada : Editorial Comares.
- Setton, R. (1999). *Simultaneous Interpretation: A Cognitive-Pragmatic Analysis*, Amsterdam and Philadelphia, John Benjamins.

- Setton, R. (1998). Meaning assembly in simultaneous interpretation. *Interpreting*, 3(2), 163-199.
- Sin-wai (ed). 2018. *An Encyclopedia of Practical Translation and Interpreting*. Hong Kong. The Chinese University Press, 2018. P. 531-561. 32
- Sperber, D., and Wilson, D. (1995). *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Sorrentino, G. (2020). Multimodality in Conference Interpreting: A Case Study into Additional Ways of Improving Overall Prospective and Professional Interpreters' Performance. *ILLUMINAZIONI*, 52, 59-86.
- Stachowiak-Szymczak, K. (2019), *Eye Movements and Gestures in Simultaneous and Consecutive Interpreting*, Second Language Learning and Teaching, https://doi.org/10.1007/978-3-030-19443-7_1
- Stachowiak-Szymczak, K., Stachowiak-Szymczak, K., & Witschel. (2019). *Eye movements and gestures in simultaneous and consecutive interpreting*. Springer International Publishing.
- "Tahmin". 12 Ekim 2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Tepe, F. (2011). Polis liderinin kişisel özellikleri. T. Göksu (ed.), *Polis Teşkilatında Lider Yöneticilik*, 79-92. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Timarova, S. (2008). Working memory and simultaneous interpreting. In *Translation and its others: selected papers of the CETRA research seminar in translation studies 2007* (pp. 1-28). KULeuven; Leuven.
- Timarová, Š., Dragsted, B., & Gorm Hansen, I. (2011). Time lag in translation and interpreting. In C. Alvstad, A. Hild, & E. Tiselius (Eds.), *Methods and strategies of process research. Integrative approaches in Translation Studies* (pp. 121-146). Amsterdam, the Netherlands. John Benjamins Publishing Company.
- Tommola, J. (2003). Estimating the transfer of semantic information in interpreting. In A. Collados Aís, M. Fernández Sánchez & D. Gile (Eds.), *La evaluación de la calidad en interpretación* (pp. 23-30). Granada, Spain. Editorial Comares.
- Toraman, S. (2021). Karma yöntemler araştırması: Kısa tarihi, tanımı, bakış açıları ve temel kavramlar. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(1), 1-29.
- «Trump Erdoğan Görüşmesinde Tercüme Skandalı». Retrieved on 3 August, 2019 from <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/trump-erdogan-gorusmesinde-tercume-skandal-163704h.htm> 'den alınmıştır
- Türk, H. B. (2018). *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İletişim Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2023. Haziran 12), "Kıbrıs Türklerinin egemen eşitlikleri ve eşit uluslararası statülerinin teyidi, bizler için olmazsa olmazdır" <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/147477/-kibris-turklerinin-egemen-esitlikleri-ve-esit-uluslararasi-statulerinin-teyidi-bizler-icin-olmazsa-olmazdir>
- Van Berkum, J. J., Brown, C. M., Zwitserlood, P., Kooijman, V., & Hagoort, P. (2005). Anticipating upcoming words in discourse: evidence from ERPs and reading times. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 31(3), 443- 467. doi:10.1037/0278-7393.31.3.443
- Van Besien, F. (1999). Anticipation in simultaneous interpretation. *Meta: journal des traducteurs/ Meta: Translators' Journal*, 44(2), 250-259.
- van Leeuwen, T. (2005a). *Introducing Social Semiotics* (London: Routledge).
- Vandepitte, S. (2001) "Anticipation in conference interpreting: A cognitive process". *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 14, 323-335.
- Waibel, A., M. Seligman and A. Joscelyne (2017) TAUS Speech- to- speech translation technology. TAUS. Available at <http://isl.anthropomatik.kit.edu/cmu-kit/downloads/S2STranslationTechnologyReport.final.pdf> [last accessed 1 Oct. 2018].

- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*, (Çev. Bahadır Akın), Adres Yayınları, Ankara.
- Wickens, C., D. (2002). Multiple resources and performance prediction. *Theoretical issues in ergonomics science* 3(2). 159-177.
- Widdowson, H. G. (2004) *Text, Context, Pretextp. Critical Issues in Discourse Analysis*, Malden, MA & Oxfordp. Blackwell.
- Wilss, W. (1978) "Syntactic anticipation in German-English simultaneous interpretation". In Gerver, D. & Sinaiko, H.W. (eds) *Language Interpretation and Communication*. New York: Plenum Press, 335-343
- Xu, R. (2018) 'Corpus- based terminological preparation for simultaneous interpreting', *Interpreting* 20(1) p. 29- 58.
- Yeniçağ (2019, Mayıs 17). Trump- Erdoğan görüşmesinde tercüme skandalı! <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/trump-erdogan-gorusmesinde-tercume-skandalı-163704h.htm>
- Yıldırım, A. A., (2008). *Siyasal İletişim Sürecinde Hitabet Sanatının Kullanımının Liderin Başarısına Etkisi: Recep Tayyip Erdoğan Örneği*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yamada, M., Kageura, K., & Miyata, R. (2022). Modelling the process of translation using metalanguages. In *Metalanguages for Dissecting Translation Processes*. Taylor & Francis.
- Yamada, M., & Onishi, N. (2022). Overview of metalanguages and translation processes. In *Metalanguages for Dissecting Translation Processes* (pp. 27-37). Routledge.
- Yang, W., & Sun, Y. (2010). Interpretation of 'Discourse' from different perspectives: A tentative reclassification and exploration of discourse analysis. *The International journal-language society and culture*, 31, 127-138.
- Эштемирова, Ч. (2022). Strategy of compression in simultaneous interpretation. *Переводоведение: проблемы, решения и перспективы*, (1), 158-160.

ÇEVRESEL AÇIDAN SEKTÖREL ATIK YÖNETİMİ VE UYGULAMALARI I

Editörler

İsmail Tosun

Kamil Ekinci

Çevresel Açından Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları I

Editörler: İsmail Tosun, Kamil Ekinci

Yayın No.: 1757
ISBN: 978-625-398-818-0
E-ISBN: 978-625-398-819-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tosun, İsmail, Ekinci, Kamil.

Çevresel Açından Sektörel Atık Yönetimi ve Uygulamaları I / İsmail Tosun, Kamil Ekinci

1. Basım, X + 290 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-818-0

E-ISBN: 978-625-398-819-7

1. Atık Yönetimi 2. Endüstriyel Uygulamalar 3. Mevzuat 4. Sıfır Atık 5. Sürdürülebilirlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

ATIK YÖNETİMİNDE ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATLAR

Dr. Öğr. Üyesi Gülizar Kurtoğlu Akkaya

Necmettin Erbakan Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü, Konya,
ORCID: 0000-0003-4779-0428

Bölüm 2

SEKTÖRLERİN SIFIR ATIK YÖNETİM SİSTEMİNE GEÇİŞ VE UYUM SÜRECİ

Doç. Dr. Muhammed Yunus Bilgili

Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, Trabzon,
ORCID: 0000-0002-6062-8858

Bölüm 3

AKILLI ŞEHİRLERDE ÇEVRESEL YÖNETİM: AKILLI ÇEVRE VE ATIK YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Kamil B. Varınca

Adıyaman Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü, Adıyaman,
ORCID: 0000-0002-7932-2146

Bölüm 4

TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ: KOMPOST

Dr. Öğr. Üyesi Fevzi Şevik

Bingöl Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Bingöl, ORCID: 0000-0002-7047-694X

Dr. Kemal Sülük

Muş Alparslan Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Muş, ORCID: 0000-0003-1853-8872

Prof. Dr. İsmail Tosun

Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü, Isparta,
ORCID: 0000-0003-4296-9883

Prof. Dr. Kamil Ekinci

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makineleri ve Teknolojileri
Mühendisliği Bölümü, Isparta, ORCID: 0000-0002-7083-5199

Bölüm 5

TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ: BİYOGAZ İŞLETME PARAMETRELERİ

Dr. Necati Berk Bıtrık

Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü, Isparta,
ORCID: 0000-0002-6822-3564

Prof. Dr. Kamil Ekinci

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makineleri ve Teknolojileri
Mühendisliği Bölümü, Isparta, ORCID: 0000-0002-7083-5199

Prof. Dr. İsmail Tosun

Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü, Isparta,
ORCID: 0000-0003-4296-9883

Bölüm 6

ÖN İŞLEMLER, MİKROORGANİZMA İLAVESİ VE MUTAJEN KİMYASAL UYGULAMALARININ BİYOGAZ ÜRETİM VERİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Dr. Rifat Yıldırım

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Sütçüler Prof. Dr. Hasan Gürbüz Meslek Yüksekokulu, Isparta,
ORCID: 0000-0002-4456-9448

Prof. Dr. Kamil Ekinci

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makineleri ve Teknolojileri
Mühendisliği Bölümü, Isparta, ORCID: 0000-0002-7083-5199

Prof. Dr. İsmail Tosun

Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü, Isparta,
ORCID: 0000-0003-4296-9883

Bölüm 7

KİMYASAL GÜBRE ÜRETİM SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Betül Aykut Şenel

Çevre Yüksek Mühendisi, ORCID: 0000-0003-3674-5525

Bölüm 8

ALKOLLÜ İÇECEK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Cihan Özgür

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Sütçüler Prof. Dr. Hasan Gürbüz Meslek Yüksekokulu, Isparta,
ORCID: 0000-0001-6085-1585

Bölüm 9

GIDA SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim Uzun

Muş Alparslan Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü, Muş,
ORCID: 0000-0001-6158-743X

Bölüm 10

PERAKENDE (SÜPERMARKET) SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Dr. Habibe Elif Gülşen Akbay

Mersin Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü, Mersin,
ORCID: 0000-0003-1144-9279

Bölüm 11

TURİZM VE OTELCİLİK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Doç. Dr. Züleyha Reçber

Iğdır Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü, Iğdır,
ORCID: 0000-0003-2472-9077

Bölüm 12

LOJİSTİK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ: LİMANLAR

Dr. Öğr. Üyesi Sedat Baştuğ

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölümü,
Balıkesir, ORCID: 0000-0002-7121-2882

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARIiii

ÖN SÖZ vii

Bölüm 1

ATIK YÖNETİMİNDE ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATLAR..... 1

Gülizar Kurtoğlu Akkaya

Bölüm 2

SEKTÖRLERİN SIFIR ATIK YÖNETİM SİSTEMİNE GEÇİŞ VE UYUM SÜRECİ 27

Muhammed Yunus Bilgili

Bölüm 3

AKILLI ŞEHİRLERDE ÇEVRESEL YÖNETİM: AKILLI ÇEVRE VE ATIK YÖNETİMİ 55

Kamil B. Varınca

Bölüm 4

TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ: KOMPOST..... 87

Fevzi Şevik - Kemal Sülük - İsmail Tosun - Kamil Ekinci

Bölüm 5

**TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ: BİYOGAZ İŞLETME
PARAMETRELERİ** 103

Necati Berk Bıtrak - Kamil Ekinci - İsmail Tosun

Bölüm 6

**ÖN İŞLEMLER, MİKROORGANİZMA İLAVESİ VE MUTAJEN KİMYASAL
UYGULAMALARININ BİYOGAZ ÜRETİM VERİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ**..... 135

Rıfat Yıldırım - Kamil Ekinci - İsmail Tosun

Bölüm 7

KİMYASAL GÜBRE ÜRETİM SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 161

Betül Aykut Şenel

Bölüm 8

ALKOLLÜ İÇECEK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 181

Cihan Özgür

Bölüm 9

GIDA SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 201

Halil İbrahim Uzun

Bölüm 10

PERAKENDE (SÜPERMARKET) SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 225

Habibe Elif Gülşen Akbay

Bölüm 11

TURİZM VE OTELCİLİK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ 249

Züleyha Reçber

Bölüm 12

LOJİSTİK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ: LİMANLAR 273

Sedat Baştuğ

ATIK YÖNETİMİNDE ULUSAL VE ULUSLARARASI MEVZUATLAR

Gülizar Kurtoğlu Akkaya

1. GİRİŞ

Artan sanayileşmeyle birlikte hayat standartlarının yükselmesi ve nüfus artışının hızlanması çevresel sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sanayileşme sürecinde meydana gelen sera gazı emisyonu, iklim değışikliği, hava kirliliği gibi çevresel sorunlarının yanında başka bir diğer önemli sorun katı atıklardır. Dünya Bankası verilerine göre atık üretimi yıldan yıla büyük ölçüde artmıştır. Atık miktarının, 2050 yılına kadar nüfus artışının iki katından fazla (%70) artacağı tahmin edilmektedir (Şekil 1) (Nandy vd., 2022). Atık üretimi gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, özellikle Afrika ve Güney Asya bölgelerinde iki veya üç katına çıkması beklenmektedir (Nandy vd., 2022). Gelişmiş ülkeler ise yüksek yaşam standartları nedeniyle daha fazla atık üretmekle birlikte üretilen atıkların uygun nihai bertarafına daha fazla para harcamaktadırlar. Öte yandan gelişmekte olan ülkeler ekonomik sebepler nedeniyle ürettikleri atıkları güvenli bir şekilde bertaraf edebilmek için yeni teknolojileri uygulamakta zorluk çekmektedirler.

olmaktadır. Dolayısıyla dünyanın geleceği için tüm ülkeler herhangi bir esneklik sağlamadan etkili bir atık yönetimini uygulamalı ve tüm insanlara benimsetmelidir.

KAYNAKÇA

- Akuder. (2023). Akümülatörlerin Etiketlenmesi, http://akuder.org.tr/files/Etiketleme_20210316.pdf, Erişim tarihi: 30.04.2023.
- Atık, (2021). Ulusal Atık Yönetim Planı. <https://www.ambiente.gub.uy/oan/consulta-publica-plan-nacional-residuos/>, Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- Canadian, (1999). Canadian Environmental Protection Act. <https://Laws-Lois.Justice.Gc.ca/Eng/Acts/c-15.31/Page-1.Html>, Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Cheng, Z. H. K. (2017). Study of Policies and Regulations for Waste Management in China and Potential for Application in the US. USA: Department of Earth and Environmental Engineering, Columbia University.
- China, (2004). Law of the People's Republic of China on Prevention and Control of Environmental Pollution by Solid Waste. [Http://Www.Npc.Gov.Cn/Zgrdw/Englishnpc/Law/2007-12/12/Content_1383723.Htm](http://Www.Npc.Gov.Cn/Zgrdw/Englishnpc/Law/2007-12/12/Content_1383723.Htm), Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Circular, (2018). <https://theconversation.com/the-planned-national-waste-policy-wont-deliver-a-truly-circular-economy-103908>, Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- Commision, E. (2019). European Green Deal: Commission Aims for Zero Pollution in Air, Water and Soil. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2345, Erişim Tarihi: 22.04.2023.
- De Vega, C. A., Benítez, S. O., & Barreto, M. E. R. (2008). Solid waste characterization and recycling potential for a university campus. *Waste Management*, 28, S21–S26.
- Dış Politika, (2022). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. <https://Www.Mfa.Gov.Tr/Data/DISPOLITIKA/Anlasmalar.Pdf>, Erişim Tarihi: 01.05.2023.
- Environmental, (2021). Environmental Law and Practice in South Korea: Overview. [https://Uk.Practicallaw.Thomsonreuters.Com/w-026-8600?TransitionType=Default&contextData=\(Sc.Default\)&firstPage=true](https://Uk.Practicallaw.Thomsonreuters.Com/w-026-8600?TransitionType=Default&contextData=(Sc.Default)&firstPage=true), Erişim Tarihi: 20.04.2023.
- EPA, (1970). Regulatory and Guidance Information by Topic: Waste. <https://Www.Epa.Gov/Regulatory-Information-Topic/Regulatory-and-Guidance-Information-Topic-Waste>, Erişim Tarihi: 23.04.2023.
- EU, (2008). European Union Directives | Directive 2008/98/EC Directive 2008/98/EC on waste and repealing certain Directives Waste Framework Directive. Erişim Tarihi: 26.04.2023.
- GreenMatch. (2023). The World's Greenest Countries. <https://www.greenmatch.co.uk/blog/greenest-countries>, Erişim Tarihi: 20.04.2023.
- Hait, S., & Tare, V. (2012). Transformation and availability of nutrients and heavy metals during integrated composting–vermicomposting of sewage sludges. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 79, 214–224.

- Hansen, W., Christopher, M., & Verbuecheln, M. (2002). EU waste policy and challenges for regional and local authorities. Ecological Institute for International and European Environmental Policy: Berlin, Germany.
- Hyman, M., Turner, B., & Carpintero, A. (2013). Guidelines for national waste management strategies. Tess Cieux, 3-7.
- Köse, Ö., Ayaz, S., & Köroğlu, B. (2007). Türkiye’de atık yönetimi-ulusal düzenlemeler ve uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi. TC Sayıştay Başkanlığı, Ankara.
- Law. (2002). Promulgating the Law of the Environment Protection. <https://Www.Almeezan.Qa/LawPage.aspx?Id=4114&language=en>, Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- Laws. (1970). Laws:Waste & Recycling. <https://Www.Env.Go.Jp/En/Laws/Recycle/Index.Html>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- Legislation, W. (2014). Waste legislation. <https://Ym.Fi/En/Waste-Legislation>, Erişim tarihi: 30.04.2023.
- Nandy, S., Fortunato, E., & Martins, R. (2022). Green economy and waste management: An inevitable plan for materials science. Progress in Natural Science: Materials International.
- Paksoy, H., Koçarslan, Hüseyin, & Kutlar, İ. (2016). Ülkelerin Çevre ile İlgili Düzenlemelerinin Uluslararası Pazarlama Açısından Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1-14.
- Regulation, (2004). Waste Regulation No. 930. <https://Leap.Unep.Org/Countries/No/National-Legislation/Waste-Regulation-No-930>.
- Regulations, W. (2014). Waste regulations. <https://www.umweltbundesamt.de/en/topics/waste-resources/waste-management/waste-regulations>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- Resmî Gazete. (2004a). Atık Pil ve Akümülatör Yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=7118&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- Resmî Gazete (2004b). Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=5401&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- Resmî Gazete (2010). Atıkların Düzenli Depolanması Yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13887&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Resmî Gazete (2012). Atık Elektrikli ve elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120522-5.htm>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- Resmî Gazete (2013). Radyoaktif Atık Yönetimi Yönetmeliği. [https://Www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2013/03/20130309-4.Htm#:~:Text=MADDE%201%20%E2%80%93%20\(1\)%20Bu,Ili%C5%9Fkin%20usul%20ve%20esaslar%C4%B1%20d%C3%BCzenlemektir.](https://Www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2013/03/20130309-4.Htm#:~:Text=MADDE%201%20%E2%80%93%20(1)%20Bu,Ili%C5%9Fkin%20usul%20ve%20esaslar%C4%B1%20d%C3%BCzenlemektir.), Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- Resmî Gazete (2015a). Atık Yönetimi Yönetmeliği. <https://Www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2015/04/20150402-2.Htm>, Erişim Tarihi: 20.04.2023.

- Resmî Gazete (2015b). Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği. [https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/06/20150606-5.htm#:~:Text=MADDE%205%20%E2%80%93%20\(1\)%20Bitkisel,Toplanmas%C4%B1%20ve%20geri%20kazan%C4%B1m%C4%B1%20esast%C4%B1r,](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/06/20150606-5.htm#:~:Text=MADDE%205%20%E2%80%93%20(1)%20Bitkisel,Toplanmas%C4%B1%20ve%20geri%20kazan%C4%B1m%C4%B1%20esast%C4%B1r,) Erişim tar.
- Resmî Gazete (2017). Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170125-2.htm>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- Resmî Gazete (2018). Atık Yağların Yönetimi Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191221-1.htm>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- Resmî Gazete (2019). Sıfır Atık Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190712-9.htm>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- Resmî Gazete (2021). Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210626-18.htm>, Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- Şakacı, B. K., & Özkaya, S. (2020). Çevre Yönetimi Kapsamında Türkiye’de Atık Yönetimi: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Örneği ve Öneriler. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, 2(2), 57–71.
- Sweden. (1995). Environmental Legislation and the Regulation of Waste Management in Sweden. <https://www.nrel.gov/docs/legosti/old/7976.pdf>. Erişim Tarihi: 30.04.2023
- Waste. (2014). Waste: detailed information. <https://www.gov.uk/topic/environmental-management/waste>, Erişim Tarihi: 24.04.2023.
- Waste (2022), Waste. <https://environment.govt.nz/what-government-is-doing/areas-of-work/waste/>, Erişim tarihi:30.04.2023.
- Waste Report (2013). National organic waste profile. <https://www.dcccew.gov.au/environment/protection/waste/publications/national-waste-reports/2013/organic-waste>, Erişim tarihi: 30.04.2023.
- Wasteact (2013). National Environmental Management: Waste Act: Regulations: Waste classification and management regulations. <https://www.gov.za/documents/national-environmental-management-waste-act-regulations-waste-classification-and-0>, Erişim tarihi: 30.04.2023.

SEKTÖRLERİN SIFIR ATIK YÖNETİM SİSTEMİNE GEÇİŞ VE UYUM SÜRECİ

Muhammed Yunus Bilgili

1. GİRİŞ

Sahibi ya da yararlanıcısı tarafından kullanım değerini yitirdiği için elden çıkarılmak istenen maddeleri ifade eden atıklar (Thürer vd., 2017); kentleşme, sanayileşme ve nüfus artışının etkisiyle günümüzde önemli bir sorun alanı hâline gelmiştir (Mohan & Joseph, 2021; Nandy vd., 2022). Atıkların; çevre kalitesi, insan, hayvan ve bitki sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin (hava, toprak, su ve görüntü kirliliği, üreme bozuklukları, kanser, bulaşıcı hastalıkların yayılması vb.) azaltılabilmesi için bunların etkin bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir (Alabi vd., 2019; De & Debnath, 2016). Bu bağlamda atık yönetimi, oluşum sürecinden itibaren atıkların insan ve çevre sağlığı üzerindeki etkilerinin azaltılmasının ve doğal kaynakların korunmasının dikkate alınarak toplanması, taşınması, işlenmesi, depolanması ve nihai bertarafının sağlanmasına yönelik işlemler bütününe kapsamaktadır (Demirbas, 2011; Pongrácz & Pohjola, 2004; Rushton, 2003). Atık yönetimi temel olarak ne kadar atığın ortaya çıkarıldığı ve bu atıkların nasıl bertaraf edileceği sorularına cevap arayan (Jamasb & Nepal, 2010), sağlık, hukuk, sosyoloji, mühendislik, planlama, kamu yönetimi ve işletme gibi birçok disiplinle ilişkili olan bir alanı kapsamaktadır (Bilgili, 2020). Dolayısıyla atık yönetimi, küçük ya da büyük ölçekli kent yönetimleri ile gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş bütün ülkelerin çözüm bekleyen temel politika alanlarından biri olarak görülmektedir (Abdel-Shafy & Mansour, 2018).

KAYNAKÇA

- Abdel-Shafy, H. I., Mansour, M. S. M. (2018). Solid Waste Issue: Sources, Composition, Disposal, Recycling, and Valorization. *Egyptian Journal of Petroleum*, 27 (4), 1275-1290.
- Aithal, P. S., Preethi, J. (2016). How Service Industries Can Transform Themselves into Green Business Industries. *International Journal of Management Sciences and Business Research*, 5 (4), 150-158.
- Alabi, O. A., Ologbonjaye, K. I., Awosolu, O., Alalade, O. E. (2019). Public and Environmental Health Effects of Plastic Wastes Disposal: A Review. *Journal of Toxicology and Risk Assessment*, 5 (2), 1-13.
- Alper, A. E. (2017). İnşaat Sektörünün Ekonomik Büyümedeki Rolü: Türkiye Örneği. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (2), 239-252.
- Arabacı, H. (2018). Turizm Sektörünün Ekonomik Büyümeye Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (3), 104-109.
- Artiola, F. J. (2019). Industrial Waste and Municipal Solid Waste Treatment and Disposal. *Environmental and Pollution Science (Third Edition)*, içinde (s. 377-391). M. Brusseau, I. Pepper, C. Gerba (Edt.), Academic Press.
- Awogbemi, O., Von Kallon, D. V., Bello, K. A. (2022). Resource Recycling with the Aim of Achieving Zero-Waste Manufacturing. *Sustainability*, 14 (8), Article number: 4503.
- Aydoğdu, Ç. (2021). Yenilenebilir Enerji Sektöründe ve Enerji Verimliliğinde Kamusal Destekler ve Türkiye’de Yansımaları. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6 (1), 52-74.
- Bagui, B. E., Arellano, L. R. A. C. (2021). Zero Waste Store: A Way to Promote Environment-friendly Living. *International Journal of Qualitative Research*, 1 (2), 150-155.
- Bayat, M., Baydaş, A., Atlı, C. (2015). Hizmet Sektörünün Kavramsal Tanımı ve Ulusal Ekonomilerdeki Önemi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (9), 59-88.
- Bekmez, S., Nakıpoğlu, F. (2012). Çevre Vergisi-Ekonomik Büyüme İkilemi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (3), 641 -658.
- Berber, M. (2017). İktisadi Büyüme ve Kalkınma. 6. baskı. Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- Bilgili, M. Y. (2020). Katı Atık Yönetiminde Kullanılan Bazı Kavramlar ve Açıklamaları. *Avrasya Terim Dergisi*, 8 (2), 88-97.
- Bilgili, M. Y. (2021). Sıfır Atık Yaklaşımının Kökenleri ve Günümüzdeki Anlamı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (40), 683-703.
- Bong, C. P. C., Lim, L. Y., Lee, C. T., Fan, Y. V., Klemeš, J. J. (2018). The Role of Smart Waste Management in Smart Agriculture. *Chemical Engineering Transactions*, 70, 937-942.
- Castigliogio, J. R., Pollack, A., Cleveland, C. J., Walsh, M. J. (2021). Evaluating Emissions Reductions from Zero Waste Strategies under Dynamic Conditions: A Case Study from Boston. *Waste Management*, 126, 170-179.

- Curran, T., Williams, I. D. (2012). A Zero Waste Vision for Industrial Networks in Europe. *Journal of Hazardous Materials*, 207-208, 3-7.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020a). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu-Organize Sanayi Bölgeleri ve Sanayi Tesisleri. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/saosb-20200914211355-20221014154433.pdf>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020b). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu-Sağlık Kuruluşları. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/sasagl-kkrsl-20200914211641-20221014154527.pdf>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020c). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu-AVM, İş Merkezi, Ticari İşletmeler ve Plaza. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/saavm-20200914210629-20221014154124.pdf>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020d). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu-Eğitim Kurumları ve Yurtlar. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/saeky-20200914210747-20221014153955.pdf>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020e). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu-Havalimanı, Tren ve Otobüs Terminali. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/sahaval-man--20200914211032-20221014154201.pdf>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020f). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu-Kırsal Alanlar. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/sak-rsal-20200914212709-20221014153808.pdf>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020g). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu-Turizm Tesisleri HOREKA (Otel, Restoran, Kafeterya). <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/sahoreka-20200914211838-20221014153907.pdf>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020h). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu-Sıfır Atık Mavi. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/samav--20200914212036-20221014154350.pdf>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020i). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu-Hane ve Siteler. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/sahanes-t-20200914210909-20221014154038.pdf>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 29.07.2022 Resmî Gazete Sayısı: 31907.
- Çoban, O., Şahnaz Kılınc, N. (2016). Enerji Kullanımının Çevresel Etkilerinin İncelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 589-606.
- De, S., Debnath, B. (2016). Prevalence of Health Hazards Associated with Solid Waste Disposal-A Case Study of Kolkata, India. *Procedia Environmental Sciences*, 35, 201-208.
- Demirbas, A. (2011). Waste Management, Waste Resource Facilities and Waste Conversion Processes. *Energy Conversion and Management*, 52 (2), 1280-1287
- Deniz, T. (2019). Turizm ve Biyoçeşitlilik. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 323-339.

- Diaz-Farina, E., Díaz-Hernández, J. J., Padrón-Fumero, N. (2020). The Contribution of Tourism to Municipal Solid Waste Generation: A Mixed Demand-supply Approach on the Island of Tenerife. *Waste Management*, 102, 587-597.
- Doğan, Z., Arslan, S., Berkmen, A. N. (2015). Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 29-41.
- Erataş, F., Uysal, D. (2014). Çevresel Kuznets Eğrisi Yaklaşımının “BRIC” Ülkeleri Kapsamında Değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 64 (1), 1-25.
- Erdoğan, S. (2020). Enerji, Çevre ve Sera Gazları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10 (1), 277-303.
- Erkan, Ç., Tutar, F., Tutar, E., Eren, M. V. (2013). Yeşil Ekonomi ve Turizm. *Organizasyon ve Yönetim Bilimler Dergisi*, 5 (1), 62-72.
- European Commission, Directorate-General for Environment. (2017). Resource Efficient Use of Mixed Wastes Improving Management of Construction and Demolition Waste: Final Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- EUROSTAT, (2022). Generation of Waste by Economic Activity. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ten00106/default/table?lang=en>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Franchetti, M. (2011). ISO 14001 and Solid Waste Generation Rates in US Manufacturing Organizations: An Analysis of Relationship. *Journal of Cleaner Production*, 19, 1104-1109.
- Genç, S. (2018). Sanayi 4.0 Yolunda Türkiye. *Sosyoekonomi*, 26 (36), 235-243.
- Gulghane, A. A., Khandve, P. V. (2015). Management for Construction Materials and Control of Construction Waste in Construction Industry: A Review. *International Journal of Engineering Research and Applications*, 5 (4), 59-64.
- Gül, M., Yaman, K. (2021). Türkiye’de Atık Yönetimi ve Sıfır Atık Projesinin Değerlendirilmesi: Ankara Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35 (4), 1267-1296.
- Hannon, J., Zaman, A., Rittl, G., Rossi, R., Meireles, S. , Palandi, F. E. D. (2019). Moving toward Zero Waste Cities: A Nexus for International Zero Waste Academic Collaboration (NIZAC). Sustainability on University Campuses: Learning, Skills Building and Best Practices, içinde (s. 379-414). W. L. Filho, U. Bardi (Edt.), Springer, Cham.
- Jamasb, T., Nepal, R. (2010). Issues and Options in Waste Management: A Social Cost-benefit Analysis of Waste-to-energy in the UK. *Resources, Conservation and Recycling*, 54 (12), 1341-1352.
- Kania, O. D. (2017). Zero Waste Philosophy on the Example of a Selection of International Projects. *World Scientific News*, 72, 576-583.
- Karaeva, A., Magaril, E. (2023). Considering Waste Generation in the Energy Sector during the Transition to a Circular Economy. *Recycling*, 8 (2), Article number: 42.
- Karakaya, U. (2020). Kurumsal Boyutuyla Kalkınma ve Büyümenin İslam Ekonomisindeki Yansımaları. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 7 (19), 49-63.

- Kaya, V., Yalçınkaya, Ö., Hüseyini, İ. (2013). Ekonomik Büyümede İnşaat Sektörünün Rolü: Türkiye Örneği (1987-2010). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27 (4), 148-167.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13 (20), 19-33.
- Kerimak Öner, M. N. (2019). Tarım Atıklarının Geri Dönüştürülmesi: Yalova İli Tarımsal Atık Yönetimi. Mühendislikte Yeni Yaklaşımlar, içinde (s. 95-109). M. N. Kerimak Öner, R. O. Uzun (Edt.), Berikan Yayınevi, Ankara.
- Khattab, M., El Haggag, S. (2016). Beyond Zero Waste Concept: A Revolution for Sustainable Community. *International Journal of Sustainable Water & Environmental Systems*, 8 (1), 13-19.
- Kızıllırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye'deki Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar: Amacı ve Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-12.
- Koç, E., Kaya, K., Şenel, M. C. (2016). Türkiye'de Sanayi Sektörü ve Temel Sanayi Göstergeleri-Sanayi Üretim Endeksi. *Mühendis ve Makine*, 57 (682), 42-53.
- Kumar, V., Sezersan, İ., Garza-Reyes, J. A., Gonzalez, E. D. R. S., AL-Shboul, M. A. (2019). Circular Economy in the Manufacturing Sector: Benefits, Opportunities and Barriers. *Management Decision*, 57 (4), 1067-1086.
- Mália, M., De Brito, J., Pinheiro, M. D., Bravo, M. (2013). Construction and Demolition Waste Indicators. *Waste Management & Research*, 31 (3), 241-255.
- Mateu-Sbert, J., Ricci-Cabello, I., Villalonga-Olives, E., Cabeza-Irigoyen, E. (2013). The Impact of Tourism on Municipal Solid Waste Generation: The Case of Menorca Island (Spain). *Waste Management*, 33 (2), 2589-2593.
- Menegaki, M., Damigos, D. (2018). A Review on Current Situation and Challenges of Construction and Demolition Waste Management. *Current Opinion in Green and Sustainable Chemistry*, 13, 8-15.
- Mesjasz-Lech, A. (2019). Reverse Logistics of Municipal Solid Waste-towards Zero Waste Cities. *Transportation Research Procedia*, 39, 320-332.
- Mohan, S., Joseph, C. P. (2021). Potential Hazards due to Municipal Solid Waste Open Dumping in India. *Journal of the Indian Institute of Science*, 101, 523-536.
- Nandy, S., Fortunato, E., Martins, R. (2022). Green Economy and Waste Management: An Inevitable Plan for Materials Science. *Progress in Natural Science: Materials International*, 32 (1), 1-9.
- Özkan, A. F. (2010). Türkiye'de Enerji Sektörüne İlişkin 10 Temel Sorun Alanı. *Rekabet Dergisi*, 11 (2), 83-139.
- Özsağır, A., Akın, A. (2012). Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri ve Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (41), 311-331.
- Pietzsch, N., Ribeiro, J. L. D., Medeiros, J. F. (2017). Benefits, Challenges and Critical Factors of Success for Zero Waste: A Systematic Literature Review. *Waste Management*, 67, 324-353.
- Pirani, S. I., Arafat, H. A. (2014). Solid Waste Management in the Hospitality Industry: A Review. *Journal of Environmental Management*, 146, 320-336.

- Pongrácz, E., Pohjola, V. J. (2004). Re-defining Waste, the Concept of Ownership and the Role of Waste Management. *Resources, Conservation and Recycling*, 40, 141-153.
- Rushton, L. (2003). Health Hazards and Waste Management. *British Medical Bulletin*, 68, 183-197.
- Sıfır Atık Yönetmeliği, 12.07.2019, Resmî Gazete: 30829.
- Simon, J. M. (2019). "A Zero Waste Hierarchy for Europe". <https://zerowasteurope.eu/2019/05/a-zero-waste-hierarchy-for-europe/>. Erişim: 25.04.2023.
- Singh, S., Ramakrishna, S., Gupta, M. K. (2017). Towards Zero Waste Manufacturing: A Multidisciplinary Review. *Journal of Cleaner Production*, 168, 1230-1243.
- Soliman, N. K., Moustafa, A. F. (2020). Industrial Solid Waste for Heavy Metals Adsorption Features and Challenges; A Review. *Journal of Materials Research and Technology*, 9 (5), 10235-10253.
- Taban, S., Şahin, Ö., Turan, M. A., Akça, H. (2020). Tarımsal Üretimde Çevre ve Atık Yönetimi. *Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi*, Ocak 2020, Ankara, Türkiye.
- Tanova, C., Bayighomog, S. W. (2022). Green Human Resource Management in Service Industries: The Construct, Antecedents, Consequences, and Outlook. *The Service Industries Journal*, 42 (5-6), 412-452.
- Tarımda Kullanılan Organik, Mineral ve Mikrobiyal Kaynaklı Gübrelere Dair Yönetmelik, 23.02.2018, Resmî Gazete: 30341.
- Thürer, M., Tomašević, I., Stevenson, M. (2017). On the Meaning of 'Waste': Review and Definition. *Production Planning & Control*, 28 (3), 244-255.
- Tufaner, F. (2021). Environmental Assessment of Refectory Waste Based on Approaches Zero-waste Project in Turkey: The Production of Biogas from the Refectory Waste. *Environmental Monitoring and Assessment*, 193, Article number: 403 (2021).
- TÜİK, (2021). Atık İstatistikleri, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2022). 2021 Ekonomik Rapor. Gökçe Ofset, Ankara.
- United Nations Environment Programme. (2003). A Manual for Water and Waste Management: What the Tourism Industry Can Do to Improve Its Performance. United Nations Publications. <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/9432>. Erişim Tarihi: 28.04.2023.
- Uzundumlu, A. S. (2012). Tarım Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. *Alınları Zirai Bilimler Dergisi*, 22 (1), 34-44.
- Wu, Z., Yu, A. T. W., Shen, L., Liu, G. (2014). Quantifying Construction and Demolition Waste: An Analytical Review. *Waste Management*, 34 (9), 1683-1692.
- Zero Waste International Alliance. (2022). "Zero Waste Hierarchy of Highest and Best Use 8.0". <https://zwia.org/zwh/> Erişim Tarihi: 25.04.2023.

- Zhan, M. X. (2022). Sustainable Consumption and the Well-being Dividend: Insights from the Zero-waste Movement in Chinese Cities. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 18 (1), 731-748.
- 7261 sayılı Türkiye Çevre Ajansının Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 30.12.2020, Resmi Gazete: 31350.

AKILLI ŞEHİRLERDE ÇEVRESEL YÖNETİM: AKILLI ÇEVRE VE ATIK YÖNETİMİ

Kamil B. Varınca

1. GİRİŞ

Âdemoğlu dünyadaki hayat mücadelesinde tarih boyunca farklı dönemleri geride bırakmıştır. Göçebe bir hayattan yerleşik hayata geçiş önemli bir dönüm noktası olmuş, böylece şehirleşme başlamıştır.

Göçebe hayattan yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte insanların bir arada yaşama kültürü de gelişmiş ve daha fazla insan topluluğu aynı mekânda yaşamaya başlamıştır. Önceleri yatay mimari ile yan yana başlayan iskân, nüfusun artması ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte yerini dikey mimari ile üst üste iskâna bırakmıştır. Böylece çok daha az bir alanda çok daha fazla sayıda insanın yaşayabilmesinin önü açılmış, şehirlerin nüfusu da bu şekilde artış göstermiştir.

İnsanların bir arada yaşadığı mekânlar olan şehirler, alt ve üst yapısıyla sakinlerinin barınma, güvenlik, ulaşım, sağlık, çevre, eğitim ve iletişim gibi daha birçok ihtiyacına cevap vermek ve bu hizmetleri de kaliteli ve sürdürülebilir bir şekilde karşılamak zorundadır.

Ancak artan şehirleşme, şehirlerde yaşayan nüfusun her geçen gün artmasına ve şehirlerin büyümesine, bu durum da neticede çevresel, ekonomik, sosyal ve mekânsal olarak daha birçok zorluğa sebep olmaktadır. Öyle ki dünya yüz ölçümünün sadece %2'sini kaplayan şehirlerde ekonominin %70'i, enerji tüketiminin %60'ı, sera gazı emisyonunun %70'i ve küresel atıkların %70'i ortaya çıkmaktadır (TCCŞİDB, 2020). Bu durum, şehirlerin yönetimini de zorlaştırmakta olup bu hayatı idame ettirebilmek ve sürdürülebilirlik için yeni yönetim anlayışları, farklı

leyebiliriz. Bu uygulamaların sınırları ise ancak insan hayali ve mevcut teknolojinin sınırları ile çevrelenmiştir. Dolayısıyla her yeni günde yeni bir uygulama ile karşılaşacağımız da aşikârdır.

Sonuçta, akıllı şehirler ve akıllı teknoloji çözümleri çevre ve atık yönetiminde bizlere yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu bakımdan çevre ve atık yönetiminin geleceği parlaktır. Ancak istenen neticeleri almak için bugünün zihniyetiyle değil geleceğin zihniyetiyle hareket etmek ve düşünmek gerekmektedir. Bu da ancak akıllı şehir dönüşümü için işe akıllı şehir bileşenlerinden bir diğeri olan akıllı insan ile başlamakta gerektirmektedir. Yani önce insan ve onun eğitimi gelmelidir ki diğer uygulamalar ve akıllı çevre çözümleri de başarıya ulaşabilsin.

KAYNAKÇA

- 2872 sayılı *Çevre Kanunu*, 1983. Yayımlandığı Resmî Gazete tarih-sayısı: 11/08/1983-18132. <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Atık Yönetimi Yönetmeliği*, (2015). Yayımlandığı Resmî Gazete tarih-sayısı: 02/04/2015-29314. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20644&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council on Waste, Official Journal of the European Union, 22.11.2008–L 312/3. <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/2018-07-05>
- European Parliament (EP), 2014. Directorate-General for Internal Policies of the Union, Millard, J., Thaarup, R., Pederson, J., et al., *Mapping smart cities in the EU*, Publications Office, 2014, <https://data.europa.eu/doi/10.2861/3408>
- ISO 37122:2019, *Sustainable cities and communities - Indicators for smart cities*. <https://www.iso.org/standard/69050.html> (Erişim tarihi: 12/05/2023)
- ISO and the Sustainable Development Goals, 2023. <https://www.iso.org/sdgs.html> (Erişim tarihi: 12/05/2023)
- ISO Technical Committees, ISO/TC 268: Sustainable cities and communities, <https://www.iso.org/committee/656906.html> (Erişim tarihi: 12/05/2023)
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 2019. *On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) Onaylandığına İlişkin Karar*, Yayımlandığı Resmî Gazete tarih-sayısı: 23/07/2019-30840 (Mükerrer). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190723M1-1.htm>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (TCCB), 2019. *Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı*, Genelge: 2019/29, Resmî Gazete tarih ve sayısı: 2019/12/24-30988. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191224-14.pdf>

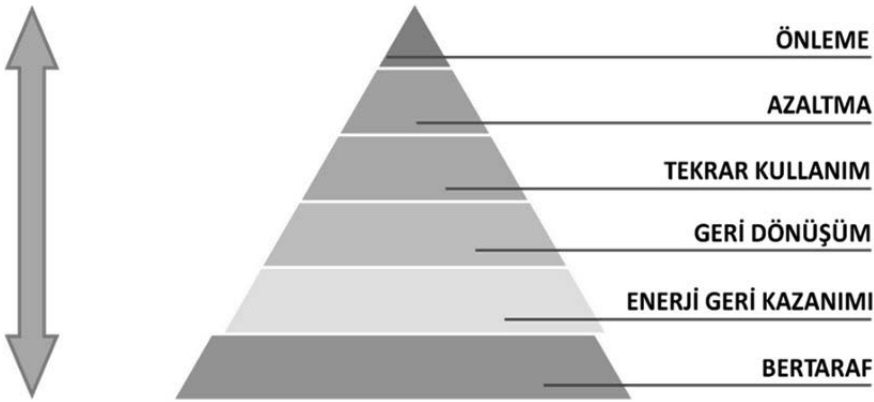
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Orman Bakanlığı (TCCÖB), 2006. *Avrupa Birliği (AB) Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007-2023)*. <http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/s/28/AB+Entegre+Çevre+Uyum+Stratejisi>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (TCCŞB), 2017. *Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı 2023*. <https://cygm.csb.gov.tr/ulusal-atik-yonetimi-ve-eylem-planı-2016-2023-hazırlandı.-haber-221234>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (TCCŞB), 2019. *2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı*. http://www.sp.gov.tr/tr/temel-belge/s/217/Ulusal+Akıllı+Şehirler+Stratejisi+ve+Eylem+Planı+_2020-2023
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (TCCŞİDB), 2020. *Akıllı Çevre, Eğitim Kitapçığı*, 2020, <https://www.akillisehirler.gov.tr/egitim-akilli-cevre/>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (TCCŞİDB), 2021. *Akıllı Çevre Uygulama Rehberlik Kılavuzu*, 2021, <https://www.akillisehirler.gov.tr/uyg-rehberligi-akilli-cevre/>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (TCCŞİDB), 2022. *Akıllı Çevre*. <https://www.akillisehirler.gov.tr/akilli-cevre/>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (TCCŞİDB) Entegre Çevre Bilgi Sistemi (EÇBS), 2022. <https://ecbs.cevre.gov.tr/> (Erişim tarihi: 12/05/2023)
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (TCCŞİDB) Sürekli İzleme Merkezi (SİM), 2022. <https://sim.csb.gov.tr/> (Erişim tarihi: 12/05/2023)
- The UNECE-ITU Smart Sustainable Cities Indicators, ECE/HBP/2015/4, 2015. https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/documents/2015/ECE_HBP_2015_4.en.pdf
- United Nations (UN) General Assembly Resolution, 2015. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, A/RES/70/1, 25/09/2015. <https://undocs.org/en/A/RES/70/1>
- United Nations (UN) Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development, 2022. <https://sdgs.un.org/goals/goal11> (Erişim tarihi: 12/05/2023)

TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ: KOMPOST

Fevzi Şevik - Kemal Sülük - İsmail Tosun - Kamil Ekinci

1. GİRİŞ

Atık yönetiminde temel hedef atığın oluşum miktarını minimize etmektir. Atık yönetim hiyerarşisine göre de öncelikli olarak atığın oluşumunu önlemek ve azaltmak gerekmektedir (Şekil 1). Oluşan atıkların mümkün mertebe tekrar kullanımı, geri dönüştürülmesi ve geri kazanımı sağlanmalıdır. Nihai olarak atıkların da bertaraf edilmesi gerekmektedir. Bu sayede doğru bir atık yönetimi gerçekleştirilmiş olur.

Şekil 1. Atık yönetim hiyerarşisi (Yalova, 2016)

Sıfır Atık Projesi kapsamında 2018-2023 dönemini içeren Sıfır Atık Yönetimi Eylem Planı çerçevesinde aşamalı olarak hayata geçirilmesi hedeflenmektedir (Sıfır Atık, 2017). Bu kapsamda organik içerikli atıkların diğer atık türlerinden ayrı toplanması ve kompostlamaya tâbi tutulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aldesanyapı, (2023). <https://www.aldesanyapi.com/biogaz-lagun-sivi-gubre-membran-havuzlar/>. Erişim Tarihi: 19.06.2023.
- Atık Yönetimi Yönetmeliği (2015). Resmî Gazete, Sayı: 29314, Tarih: 2 Nisan 2015.
- HAUS, (2023). <https://www.hausworld.com/uygulama-7-Meyve-Suyu-Endustrisi.html>, Erişim Tarihi: 19.06.2023.
- Öztürk, M., Bildik, B., (2005). Hayvan Çiftliklerinde Kompost Üretimi, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ankara.
- Proje Tanıtım Dosyası, (2015). Beşir Optur Büyükbaş Hayvan Yetiştirme Tesisi, Adana.
- Sıfır Atık El Kitabı, (2017). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.
- TOB, (2023). <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Hayvancilik/Buyukbas-Hayvancilik>. Erişim Tarihi: 19.06.2023.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, (2023). Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 19.06.2023.
- Yalova Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, Erişim Adresi: <http://yalova.csb.gov.tr/atiklar-hakkinda-bilinmesi-gerekenler-haber-65186>. Erişim Tarihi: 19.06.2023.
- Yıldız Ş., Ölmez E., Kiriş A. (2009). Kompost Teknolojileri ve İstanbul'daki Uygulamaları, Kompostlaştırma Sistemleri ve Kompostun Kullanım Alanları Çalıştayı, 18-19 Haziran 2009, İstanbul.

TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ: BİYOGAZ İŞLETME PARAMETRELERİ

Necati Berk Bitrak - Kamil Ekinci - İsmail Tosun

1. GİRİŞ

Tarım ve hayvancılık sektörlerinin insani ihtiyaçları karşılama amacıyla üretim kapasitesinin artması dünya nüfusunun artışıyla paralellik gösteren bir durumdur. Bunun doğal bir sonucu olarak bitkisel ve hayvansal atıklarla ilgili sorunlar gün geçtikçe artmaktadır. Ülkemizde hayvan işletmelerinden çıkan gübrelerin yeterince ve etkin bir şekilde değerlendirilmemesi bu atıklardan elde edilebilecek faydayı azaltmakla birlikte çevresel sorunların da ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Tarımsal ve hayvansal kaynaklı atıkların miktarı yadsınamayacak kadar fazladır. Bu sebeple tarımsal ve hayvansal üretimden kaynaklanan ve büyük bir çoğunluğu organik olan atıkların doğru şekilde değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Organik atıklardan enerji geri kazanımı amaçlı olarak doğrudan yakılması işlemi, su muhtevasının yüksek ve ısı enerjisi içeriklerinin düşük olması sebebiyle çok verimli değildir. Organik nitelikli atıkların anaerobik fermantasyonu sonucu ortaya çıkan gaz karışımının enerji potansiyelinin yüksek olmasının yanı sıra çürütme sonrası elde edilecek çamurun gübre niteliği taşımasından dolayı ekonomik değer teşkil etmesi sebebiyle bu yöntemle değerlendirilmeleri çok daha faydalıdır.

Anaerobik koşullarda organik atıkların ayrıştırılarak değerlendirilmesi uzun zamandır kullanılan bir işlemdir. Bununla birlikte anaerobik fermantasyon sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji temin kaynağı olması açısından yaygın olarak tercih edilen bir yöntem hâline gelmiştir. Anaerobik arıtımda atığın çevresel etkilerinin azaltılmasının yanında asıl hedef enerji elde edilmesidir. Biyogaz teknolojisi, dünyada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından yoğun şekilde kullanılan, ekonomik ve teknik yönden yetkinliklerini kanıtlamış bir yenilenebilir enerji teknolojisidir.

özellikle son dönemde büyük önem kazanmış ve enerjinin sürdürülebilirliği için vazgeçilmez bir gereklilik hâline gelmiştir.

Organik atıklardan elde edilen biyogaz hem atık yönetimi konusunda katkı sağlarken hem de yenilenebilir bir enerji kaynağı olması açısından çok yönlü faydalar sağlamaktadır. Geniş bir perspektiften bakıldığında organik atıkların yönetiminde biyogaz teknolojilerinin doğru ve verimli kullanılması hem enerji hem de çevre açısından oldukça önemlidir. Kurulan biyogaz tesislerinde temel hedef enerji üretimi olmakta ve elde edilen gazın hacmi ve metan içeriği enerji eldesinde kritik bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletme koşullarının doğru kombinasyonu ile sistemin optimum şartlarda çalıştırılması biyogaz üretim verimini doğrudan etkilemektedir. Reaktör sisteminin doğru bir mühendislik ile belirlenen işletme parametreleri hem atığın türü ve miktarına hem de sistemden maksimum verim alınması hedeflenerek ayarlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdelsalam, E., Samer, M., Attia, Y.A., Abdel-Hadi, M.A., Hassan, H.E., Badr, Y., (2016). Comparison of Nanoparticles Effects on Biogas and Methane Production From Anaerobic Digestion of Cattle Dung Slurry. *Renewable Energy*, 87, 592–598.
- Adebayo, A.O., Jekayinfa, S.O., Ahmed, N.A., Ogunkunle, O., (2019). Effect of Organic Loading Rate on Biogas Yields of Pig Slurry in a Continuously Stirred Tank Reactor at Mesophilic Temperature. *Procedia Manufacturing*, 35, 337–342.
- Alvarez, R., Villca, S., Lidén, G., (2006). Biogas Production From Llama and Cow Manure at High Altitude. *Biomass and Bioenergy*, 30(1), 66–75.
- Avcıoğlu Onurbaşı, A. (Ed.), (2011). Tarımsal Kökenli Yenilenebilir Enerjiler - Biyoyakıtlar (1. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık, 519s, Ankara.
- Avrupa Birliği, (2023). “Avrupa Yeşil Mutabakatı”. https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/avrupa-ye%C5%9Fil-mutabakat%C4%B1_tr?s=230. Erişim Tarihi: 19.04.2023
- Balch, W.E., Fox, G.E., Magrum, L., Woese, C.R., Wolfe, R.S., (1979). Methanogens: Reevaluation of a Unique Biological Group. *Microbiological Reviews*, 43(2), 460–292.
- Bitrak, (2021). Alkaloid İşleme Atıkları İle Sığır Gübresinin Anaerobik Arıtılmasında Optimum Karışım Oranlarının Belirlenmesi Ve Organik Yükleme Hızlarının Biyogaz Üretimine Etkisi. Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Birleşmiş Milletler, (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>. Erişim Tarihi : 19.04.2023

- Carlini, M., Castellucci, S., Moneti, M., (2015). Anaerobic Co-Digestion of Olive-Mill Solid Waste With Cattle Manure and Cattle Slurry: Analysis of Bio-Methane Potential. *Energy Procedia*, 81, 354–367.
- Chae, K.J., Jang, A., Yim, S.K., Kim, I.S., (2008). The Effects of Digestion Temperature and Temperature Shock on the Biogas Yields From the Mesophilic Anaerobic Digestion of Swine Manure. *Bioresource Technology*, 99(1), 1–6.
- Chen, Y., Rößler, B., Zielonka, S., Wonneberger, A.M., Lemmer, A., (2014). Effects of Organic Loading Rate on the Performance of a Pressurized Anaerobic Filter in Two-Phase Anaerobic Digestion. *Energies*, 7(2), 736–750.
- Chen, Y.R., Varel, V.H., Hashimoto, A.G., (1980). Methane Production From Agricultural Residues: A Short Review. Symposium on Chemicals from Cellulosic Materials. Houston, TX: 179th National Meeting of the American Chemical Society, 19 Mart, 471–477.
- Chernicharo, C.A.de L., (2007). Biological Wastewater Treatment Series 4: Anaerobic Reactors. IWA Publishing, 175p, London.
- Christensen, T. H. (Ed.), (2011). Solid Waste Technology & Management. Wiley, 1026p, West Sussex.
- Demirel, B., Yenigun, O., Onay, T.T., (2005). Anaerobic Treatment of Dalry Wastewaters: A Review. *Process Biochemistry*, 40, 2583–2595.
- Demirer, G.N., Chen, S., (2005). Two-Phase Anaerobic Digestion of Unscreened Dairy Manure. *Process Biochemistry*, 40(11), 3542–3549.
- Deublein, D., Steinhauser, A., (2010). Biogas From Waste and Renewable Resources : An Introduction (Second Edition). Wiley-VCH, 443p, Weinheim.
- Dichtl, N., (1997). Thermophilic and Mesophilic (Two-Stage) Anerobic Digestion. *Journal of the Chartered Institution of Water and Environmental Management*, 11(2), 98–104.
- Dünya Bankası, (2023). “Dünya Nüfus İstatistikleri”. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>. Erişim Tarihi: 20.04.2023
- Eastman, J. A., Ferguson, J. F., (1981). Solubilisation of Particulate Organic Carbon During the Acid Phase of Anaerobic Digestion. *Journal of the Water Pollution Control Federation*, 11(2), 98–104.
- FAO, (2022). Dünya Gıda ve Tarım Örgütü, “2022 Yılı İstatistik Raporu”. FAO, Roma İtalya.
- Farghali, M., Andriamanohiarisoamanana, F.J., Ahmed, M.M., Kotb, S., Yamamoto, Y., Iwasaki, M., Umetsu, K., (2020). Prospects for Biogas Production and H2S Control From the Anaerobic Digestion of Cattle Manure: The Influence of Microscale Waste Iron Powder and Iron Oxide Nanoparticles. *Waste Management*, 101, 141–149.
- FNR. (2010). Biyogaz Üretimi ve Kullanımı El Kitabı (Çeviri) (5. baskı). FNR Fachagentur Nachwachsende Rohstoffe (Yenilenebilir Ham Maddeler İhtisas Ajansı), 261s, Gülzow-Prüzen.
- Gerardi, M. H. (2003). The Microbiology of Anaerobic Digesters. John Wiley & Sons, Inc., 177p, Hoboken New Jersey.

- Gilroyed, B.H., Reuter, T., Chu, A., Hao, X., Xu, W., McAllister, T.A., (2010). Anaerobic Digestion of Specified Risk Materials With Cattle Manure for Biogas Production. *Bioresource Technology*, 101(15), 5780–5785.
- Giuliano, A., Bolzonella, D., Pavan, P., Cavinato, C., Cecchi, F., (2013). Co-Digestion of Livestock Effluents, Energy Crops and Agro-Waste: Feeding and Process Optimization in Mesophilic and Thermophilic Conditions. *Bioresource Technology*, 128, 612–618.
- Grady, C.P.J.L., Daigger, G.T., Love, N.G., Filipe, C.D.M., (2011). Biological Wastewater Treatment (3rd Edition). CRC Press, 1022p, London.
- Henze, M., Loosdrecht, M.C.M., Ekama, G.A., Brdjanovic, D., (2008). Biological Wastewater Treatment : Principles, Modelling and Design. IWA Publishing, 511p, London.
- Kalamaras, S.D., Kotsopoulos, T.A., (2014). Anaerobic Co-Digestion of Cattle Manure and Alternative Crops for the Substitution of Maize in South Europe. *Bioresource Technology*, 172, 68–75.
- Kaya, D., Öztürk, H. H. (2012). Biyogaz Teknolojisi (1. baskı). Umuttepe Yayınları, 268s, Kocaeli.
- Khanal, S.K., (2008). Anaerobic Biotechnology for Bioenergy Production : Principles and Applications. Wiley-Blackwell, 301p, Iowa.
- Labatut, R.A., Angenent, L.T., Scott, N.R., (2011). Biochemical Methane Potential and Biodegradability of Complex Organic Substrates. *Bioresource Technology*, 102(3), 2255–2264.
- Lehtomäki, A., Huttunen, S., Rintala, J.A., (2007). Laboratory Investigations on Co-Digestion of Energy Crops and Crop Residues With Cow Manure for Methane Production: Effect of Crop To Manure Ratio. *Resources, Conservation and Recycling*, 51(3), 591–609.
- Lettinga, G., Hulshoff Pol, L.W., Zeeman, G., (1996). Biological Wastewater Treatment. Part I: Anaerobic Wastewater Treatment.
- Li, D., Liu, S., Mi, L., Li, Z., Yuan, Y., Yan, Z., Liu, X., (2015). Effects of Feedstock Ratio and Organic Loading Rate on the Anaerobic Mesophilic Co-Digestion of Rice Straw and Cow Manure. *Bioresource Technology*, 189, 319–326.
- Lindmark, J., Thorin, E., Bel Fdhila, R., Dahlquist, E., (2014). Effects of Mixing on the Result of Anaerobic Digestion: Review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 40, 1030-1047.
- Metcalf & Eddy, Tchobanoglous, G., Stensel, H.D., Tsuchihashi, R., Burton, F.L. Franklin L., Abu-Orf, M., Pfrang, W., (2014). Wastewater Engineering : Treatment and Resource Recovery (5th Edition). McGraw-Hill Education, 2018p, New York.
- Montoro, S.B., Lucas, J., Santos, D.F.L., Costa, M.S.S.M., (2019). Anaerobic Co-Digestion of Sweet Potato and Dairy Cattle Manure: A Technical and Economic Evaluation for Energy and Biofertilizer Production. *Journal of Cleaner Production*, 226, 1082–1091.
- Montoro, S.B., Lucas, J., Santos, D.F.L., Costa, M.S.S.M., (2019). Anaerobic Co-Digestion of Sweet Potato and Dairy Cattle Manure: A Technical and Economic Evaluation for Energy and Biofertilizer Production. *Journal of Cleaner Production*, 226, 1082–1091.
- Nsair, A., Önen Cinar, S., Abu Qdais, H., Kuchta, K., (2019). Optimizing the Performance of a Large Scale Biogas Plant By Controlling Stirring Process: A Case Study. *Energy Conversion and Management*, 198, 111931.

- Ollivier, B., Caumette, P., Garcia, J.L., Mah, R.A., (1994). Anaerobic Bacteria From Hypersaline Environments. *Microbiological Reviews*, 58(1), 27–38.
- Ormaechea, P., Castrillón, L., Suárez-Peña, B., Megido, L., Fernández-Nava, Y., Negral, L., Rodríguez-Iglesias, J., (2018). Enhancement of Biogas Production From Cattle Manure Pretreated and/or Co-Digested at Pilot-Plant Scale. Characterization by SEM. *Renewable Energy*, 126, 897–904.
- Öztürk, İ. (2007). Anaerobik Arıtma ve Uygulamaları (2.Baskı). İstanbul: Su Vakfı Yayınları, 480s, İstanbul.
- Öztürk, İ. (2010). Katı Atık Yönetimi ve AB Uyumlu Uygulamaları. İSTAÇ A.Ş., 380s, İstanbul.
- Parkin, G.F., Owen, W.F., (1986). Fundamentals of Anaerobic Digestion of Wastewater Sludges. *Journal of Environmental Engineering*, 112(5), 867-920.
- Raskin, L., Poulsen, L.K., Noguera, D.R., Rittmann, B.E., Stahl, D.A., (1994). Quantification of Methanogenic Groups in Anaerobic Biological Reactors By Oligonucleotide Probe Hybridization. *Applied and Environmental Microbiology*, 60(4), 1241–1248.
- Rico, C., García, H., Rico, J.L., (2011). Physical-Anaerobic-Chemical Process for Treatment of Dairy Cattle Manure. *Bioresource Technology*, 102(3), 2143–2150.
- Rico, C., Rico, J.L., García, H., García, P.A., (2012). Solid - Liquid Separation of Dairy Manure: Distribution of Components and Methane Production. *Biomass and Bioenergy*, 39, 370–377.
- Rico, J.L., García, H., Rico, C., Tejero, I., (2007). Characterisation of Solid and Liquid Fractions of Dairy Manure With Regard To Their Component Distribution and Methane Production. *Bioresource Technology*, 98(5), 971–979.
- Riggio, V., Comino, E., Rosso, M., (2015). Energy Production From Anaerobic Co-Digestion Processing of Cow Slurry, Olive Pomace and Apple Pulp. *Renewable Energy*, 83, 1043–1049.
- Rosato, M.A., (2017). Managing Biogas Plants: A Practical Guide. CRC Press, 294p, Florida.
- Safley, L.M., Westennan, P.W., (1990). Pshychrophilic Anaerobic Digestion of Animal Manure: Proposed Design Methodology. *Biological Wastes*, 34, 133–148.
- Sang Rak Lee, Nam Kee Cho, Won Jai Maeng, (1995). Using the Pressure of Biogas Created During Anaerobic Digestion As the Source of Mixing Power. *Journal of Fermentation and Bioengineering*, 80(4), 415-417.
- Sefeedpari, P., Vellinga, T., Rafee, S., Sharifi, M., Shine, P., Pishgar-Komleh, S.H., (2019). Technical, Environmental and Cost-Benefit Assessment of Manure Management Chain: A Case Study of Large Scale Dairy Farming. *Journal of Cleaner Production*, 233, 857–868.
- Speece, R. E. (1996). Anaerobic Biotechnology. Archae Press, 416p, Nashville, USA.
- Stams, A.J.M., (1994). Metabolic Interactions Between Anaerobic Bacteria In Methanogenic Environments. *Antonie van Leeuwenhoek*, 66, 271-294.
- Steffen, R., Szolar, O., Braun, R., (1998). Feedstocks for Anaerobic Digestion: Technical Report, Institute for Agrobiotechnology University of Agricultural Sciences Vienna, 29p.

- Tabassum, M.R., Wall, D.M., Murphy, J.D., (2016). Biogas Production Generated Through Continuous Digestion of Natural and Cultivated Seaweeds With Dairy Slurry. *Bioresource Technology*, 219, 228–238.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, (2023). “2022 Hayvancılık Verileri”. Erişim Tarihi: 11.12. 2019. <https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/HAYGEM.pdf>. Erişim Tarihi: 21.04.2023
- TÜİK, (2023). Türkiye İstatistik Kurumu, “İstatistik Veri Portalı, Tarım - Bitkisel Üretim İstatistikleri ve Hayvancılık İstatistikleri, Nüfus ve Demografi”. <https://data.tuik.gov.tr/>. Erişim Tarihi : 20.04.2023
- Uğur, F., (2014). Sığır Yetiştirme (1. baskı). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale.
- Usack, J.G., Gerber Van Doren, L., Posmanik, R., Labatut, R.A., Tester, J.W., Angenent, L.T., (2018). An Evaluation of Anaerobic Co-Digestion Implementation on New York State Dairy Farms Using an Environmental and Economic Life-Cycle Framework. *Applied Energy*, 211, 28–40.
- USDA, (2023). ABD Tarım Bakanlığı, “Hayvancılık ve Kümes Hayvanları: Dünya Piyasaları ve Ticareti”. <https://www.fas.usda.gov/data/livestock-and-poultry-world-markets-and-trade>. Erişim Tarihi: 21.04.2023
- Valenti, F., Zhong, Y., Sun, M., Porto, S.M.C., Toscano, A., Dale, B.E., Liao, W., (2018). Anaerobic Co-Digestion of Multiple Agricultural Residues To Enhance Biogas Production in Southern Italy. *Waste Management*, 78, 151–157.
- Weimer, P.J., (1998). Manipulating Ruminant Fermentation: A Microbial Ecological Perspective 1. *Journal of Animal Science*, 76(12), 3114–3122.
- Wellinger, A., Murphy, J., Baxter, D., (2013). *The Biogas Handbook : Science, Production and Applications*. Woodhead Publishing, 476p, Cambridge.
- Zarkadas, I.S., Sofikiti, A.S., Voudrias, E.A., Pilidis, G.A., (2015). Thermophilic Anaerobic Digestion of Pasteurised Food Wastes and Dairy Cattle Manure in Batch and Large Volume Laboratory Digesters: Focussing on Mixing Ratios. *Renewable Energy*, 80, 432–440.
- Zinder, S.H., Cardwell, S.C., Anguis, T., Lee, M., Koch, M., (1984). Methanogenesis in a Thermophilic (58DC) Anaerobic Digester: Methanotherix Sp. As an Important Aceticlastic Methanogen. *Applied and Environmental Microbiology*, 47(4), 796–807.

ÖN İŞLEMLER, MİKROORGANİZMA İLAVESİ VE MUTAJEN KİMYASAL UYGULAMALARININ BİYOGAZ ÜRETİM VERİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Rıfat Yıldırım - Kamil Ekinci - İsmail Tosun

1. GİRİŞ

Ülkemizde en fazla ekimi yapılan tarım ürünlerinin başında sırasıyla; 76,99 MTA (milyon dekar) ile buğday, 24,40 MTA ile arpa, 11,25 MTA ile mısır, 7,80 MTA ile ayçiçeği ve 5,02 MTA ile pamuk gelmekte ve Türkiye genelinde yıllık tarımsal ürün miktarı 125.46 milyon tona ulaşmaktadır (Çakal ve Çelik, 2022). Bu tarım ürünlerinden ise dekar başına; buğdayda 37 kg, arpada 36 kg, mısırdaki 528 kg, ayçiçeğinde 248 kg ve pamukta 86 kg gibi çok büyük miktarlarda (Aybek vd., 2015), değerlendirilebilir bazda 12.03 milyon tona ulaşan atıklar (biyokütle) meydana gelmektedir (Çakal ve Çelik, 2022). Biyokütle enerjisi, bu ve benzeri organik atıklardan elde edilebilecek olan biyoetanol, biyogaz, biyotite vb. biyoyakıtlar sayesinde (Kaplukan, 2014) artan enerji taleplerini karşılamak amacıyla kullanılan (Erensoy ve Çek, 2020) yenilenebilir enerji kaynaklarından. Yıllık biyogaz potansiyeli 2.42 milyon m³ ve enerji eş değeri 130.46 BTEP (Bin Ton Eş değeri Petrol) olan tarımsal atıkların (Çakal ve Çelik, 2022) değerlendirilmesi bu nedenle önem arz etmektedir.

Yenilenebilir enerji kaynakları arasında önemli bir yere sahip olan biyogaz, %60-75 metan (CH₄), %23-38 karbondioksit (CO₂), eser miktarda hidrojen sülfür (H₂S) ve hidrojen (H₂) içeren bir gaz karışımıdır (Aybek vd., 2015; Üçok, 2016; Deviren ve İlkılıç, 2017). Organik atıklar, biyogaz prosesleri yardımıyla enerjiye dönüşmekte, katı atık depolama sahalarındaki organik atık yükleri azalmakta ve bu atıklardan ekonomik getiri elde edilmektedir. Bu yararların yanında biyogaz kulla-

rak (çeşitli hayvan dışkıları, böcek bağırsak floraları, bataklıklar vb.) bakteri çeşitliliğinin artırılması ve bu bakterilerin biyogaz sistemlerinde birlikte kullanılabilirliğinin araştırılması ile biyogaz hacminin ve bununla birlikte biyogaz içerisindeki spesifik metan miktarının artırılması mümkün olabilecektir. Aynı zamanda mikroorganizmaların çeşitli substratlarla denenmesi ile mikroorganizmaların (Ana veya Mutant) etkilerinin tam olarak ortaya konulmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akyol, Ç., İnce, O., Bozan, M., Özbayram, G., İnce, B., (2019). Fungal bioaugmentation of anaerobic digesters fed with lignocellulosic biomass: What to expect from anaerobic fungus *Orpionomyces* sp.. *Bioresource Technology*. Volume 277, April 2019, Pages 1-10.
- Aybek, A., Üçok, S., İspir, M.A., Bilgili, M.E., (2015). Türkiye’de kullanılabilir hayvansal gübre ve tahl sap atıklarının biyogaz ve enerji potansiyelinin belirlenerek sayısal haritalarının oluşturulması. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* 12(3): 109-120.
- Bastian, S., Liu, X., Meyerowitz, J.T., Snow, C.D., Chen, M.M.Y., Arnold, F.H., (2011). Engineered ketol-acid reductoin some rase and alcohol dehydrogenase enable anaerobic 2-methylpropan-1-olproduction attheoretical yield in *Escherichiacoli*. *Metabolic Engineering* 13. 345–352.
- Baweja, M., Nain, L., Kawarabayasi, Y., Shukla, P., (2016). Current Technological Improvements in Enzymes Toward Their Biotechnological Applications. *Frontiers in Microbiology*, 965(7):1-13.
- BEPA, (2023).<https://bepa.enerji.gov.tr/>
- Bommarius, A.S., Paye, M.F., (2013). Stabilizing biocatalysts. *Chemical Society Reviews*, 42:15, 6534-6565.
- Bougrier, C., Carrere, H., Delgenes, J.P., (2005). Solubilization of Waste Activated Sludge by Ultrasonic Treatment. *The Chemical Engineering Journal*, 106(2): 163-169.
- Bozkurt, S., (2012). Eysel Nitelikli Katı Atıkların Geri Dönüşüm Olasılıkları ve Bertaraf Yöntemlerinin Araştırılması. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Brown, N., Smith, C.W., Auld, D., Hequet, E.F., (2013). Improvement Of of Upland Cotton Fiber Quality Through Mutation of TAM 94L-25., *Crop Science*, 53, 452-459.
- Bukvic, Z., Kralik D., Tolisic Z., (2002). Biomass Methane. *Energy Efficiency and Agricultural Engineering. Conference Proceedings*, 1: 264-270. Rouse, Bulgaria.
- Cantrell, K.B., Ducey, T., Ro, K.S., Hunt, P.G., (2008). Livestock waste-to-bioenergy generation opportunities. *Bioresource Technology* 99: 7941–7953.
- Çater, M., Fanel, L., Malovrh, S., Logar, R.M., (2015). Biogas production from brewery spent grain enhanced by bioaugmentation with hydrolytic anaerobic bacteria. *Bioresource Technology*. Volume 186, June 2015, Pages 261-269.

- Chapman, J., Ismail, A., Dinu, C., (2018). Industrial applications of enzymes. Recent advances, techniques, and outlooks. *Catalysts*, 8:6, 238.
- Chen, Y., Li, D., Lu, W., Xing, J., Hui, B., Han, Y., (2003). Screening and characterization of as-taxanthin-hyperproducing mutants of *haematococcus pluvialis*, *Biotechnol. Lett.* 25, 527–529, <https://doi.org/10.1023/A:1022877703008>.
- Cheng, S., Che, L., Yang, Q., Sun, R., Nie, Y., Shi, H., Ding, Y., Du, Z., Liu, Z., (2022). Folic acid ameliorates N-methyl-N'-nitro-N-nitrosoguanidine-induced esophageal inflammation via modulation of the NF- κ B pathway. *Toxicology and Applied Pharmacology*. V.447. 1-11.
- Christy, P.M., Gopinath, L.R., Divya, D., (2014). A review on anaerobic decomposition and enhancement of biogas production through enzymes and microorganisms. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. Volume 34, June 2014, Pages 167-173.
- Çakal, S., Çelik, S., Ö., 2022. Türkiye Genelinde En Çok Yetiştirilen Tarımsal Ürünlerin Atıklarının Biyogaz Potansiyelinin Belirlenmesi. *El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi* 9 (1), 1-11.
- Çallı, B., (2012). Atıklardan Biyogaz Üretimi. Türkiye Kimya Derneği-Genç Kimyacılar Platformu, <http://mebig.marmara.edu.tr/Presentations/BiyogazUretimi.pdf>. (Erişim tarihi 01.05.2019).
- Çancı, H., İnci, N.E., Baloğlu, F.Ö.C., Yıldırım, T., (2015). Inheritance of Rose-Flowered Mutation in Chickpea (*Cicer arietinum* L.). *Tarım Bilimleri Dergisi*, 23: 208-212.
- Çilingir, E., Ç., (2018). Mikrodalga Destekli Asit ve Alkali Ön Artımın Tavuk Atıklarından Biyogaz Üretimine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dahle, J., Frey H.R., Haas L., Kaaden O.R., Liess B, Moening V., (1994). *Virologie I und Virologie II*. Institut für Virologie der Tierärztlichen Hochschule, Hannover.
- Deublein, D., Steinhauser, A., (2008). *Biogas from waste and renewable resources*. Wiley-VCH Verlag, Weinheim.
- Deublein, D., Steinhauser, A., (2011). *Biogas from Waste and Renewable Resources: an Introduction*. John Wiley & Sons, Weinheim.
- Deviren, H., İlkılıç, C., Aydın, S., (2017). Biyogaz Üretiminde Kullanılabilen Materyaller ve Biyogazın Kullanım Alanları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi Cilt 7 Sayı 2/2*. Ss: 79-89.
- Dhawan, S., Lal, R., Kuhad, R.C., (2003). Ethidium bromide stimulated hyper laccase production from bird's nest fungus *Cyathus bulleri*. *Letters in Applied Microbiology* 36(1):64-7. DOI: 10.1046/j.1472-765X.2003.01267.x.
- Erensoy, A., Çek, N., (2020). Mikrobiyal Yakt Hücresinde Kullanılan Saf Kültür Mikroorganizmaları ve Genel Özellikleri. *European Journal of Science and Technology* No. 18, pp. 109-117.
- Ersoy, E., Bayşu N., (1986). *Biyokimya*. A.Ü.Vet. Fak. yay no: 408 A.Ü. Basımevi, Ankara.
- ETKB, (2019). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Enerji İşleri Genel Müdürlüğü, <http://www.yegm.gov.tr/yenilenebilir/biyogaz.aspx> (Erişim tarihi 01.05.2019).
- ETKB, (2023). <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-biyokutle> (Güncelleme: 26.08.2022) Erişim:10.04.2023).
- Ferraro, A., Massini, G., Miritana, V.M., Signorini, A., Race, M., Fabbricino, M., (2019). A simplified model to simulate bioaugmented anaerobic digestion of lignocellulosic biomass: Biogas production efficiency related to microbiological data. *Science of The Total Environment*. Volume 691, 15 November 2019, Pages 885-895.

- Flint, S.J., Enquist L.W., Krug R.M., Rocaniello U.R., Skalka A.M., (2000). Principles of Virology. ASM Press, Washington.
- FNR, (2010). Biyogaz Üretimi ve Kullanımı El Kitabı (Çeviri). (5. baskı). FNR Fachagentur Nachwachsende Rohstoffe (Yenilenebilir Ham Maddeler İhtisas Ajansı), 261s, Gülzow-Prüzen.
- Fotidis, I.A., Treu, L., Angedaki, I., (2017). Enriched ammonia-tolerant methanogenic cultures as bioaugmentation inocula in continuous biomethanation processes. Journal of Cleaner Production 166. 1305-1313.
- Gelegenis, J., Georgakakis, D., Angelidaki, I., Mavris, V., (2007). Optimization of biogas production by co-digesting whey with diluted poultry manure. Renewable Energy 32: 2147-2160.
- Görmüş, C., (2018). Türkiye'deki Hayvan Gübrelerinin Biyogaz Enerji Potansiyelinin Belirlenmesi. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 78. Tekirdağ.
- Günalp, A., Ayter, Ş., Lüleci, G., Kart, A., Sakızlı, M., (1986). Tıbbi Biyoloji. Meteksan yayınları, Ankara.
- Güvercin, R.Ş., Eryman, M., Borzan, G., Güvercin, A.F., (2020). Etil Metan Sülfonat Mutageninin Pamuk Çeşitlerinde (*Gossypium hirsutum* L. ve *Gossypium barbadense* L.) Tohum Çimlenmesine Etkisi. UAZİMDER Uluslararası Anadolu Ziraat Mühendisliği Bilimleri Dergisi. 2020 (1):24-29.
- Hang, W., Zhao, Y., Chen, H., (2016). Study on biogas production of joint anaerobic digestion with excess sludge and kitchen waste. Procedia, 35 (2016), 756-762.
- Haq, I., Ali, S., Javed, M.M., Hameed, U., Saleem, A., Adnan, F., Qadeer, M.A., (2010). Production of alpha amylase from a randomly induced mutant strain of *Bacillus amyloliquefaciens* and its application as a desizer in textile industry. Pakistan Journal of Botany, 42(1): 473-484.
- Henze, M., Loosdrecht, M.C.M., Ekama, G.A., Brdjanovic, D., (2008). Biological Wastewater Treatment: Principles. Modelling and Design. IWA Publishing, 511p, London.
- Hu, Y., Hao, X., Wang, J., Cao, Y., (2016). Enhancing anaerobic digestion of lignocellulosic materials in excess sludge by bioaugmentation and pre-treatment. Waste Management 49. 55-63.
- Javed, M.M., Haq, I., Mariyam, I., (2011). Multistep mutagenesis for the over-expression of cellulase in *Humicola insolens*. Pakistan Journal of Botany 43(1):669-677.
- Kamath, B.S., Vidhyavathi, R., Sarada, R., Ravishankar, G.A., (2008). Enhancement of carotenoids by mutation and stress induced carotenogenic genes in *Haematococcus pluvialis* mutants, Bioresour. Technol. 99. 8667-8673, <https://doi.org/10.1016/j.biortech.2008.04.013>.
- Kapluhan E., (2014). Enerji Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Biyokütle Enerjisinin Dünyadaki ve Türkiye'deki Kullanımı. Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, Temmuz - 2014, s.97-125.
- Karran, P., Hampson, R., (1996). Genomic instability and tolerance to alkylating agents, Cancer Surveys 28. 69-85.
- Kaya, D., Öztürk, H.H., (2012). Biyogaz Teknolojisi: Üretim-kullanım-projeleme. Ümüttepe Yayınları, İzmit/Kocaeli, 253.
- Kendir, E., Uğurlu, A., (2018). A comprehensive review on pretreatment of microalga for biogas production. International Journal of Energy Research, 1-21. DOI: 10.1002/er.4100.

- Khatrı, A., Khan, I.A., Siddiqui, M.A., Raza, S., Nizamani, G.S., (2005). Evaluation of high yielding mutants of Brassica juncea cv. S-9 developed through gamma rays and EMS, Pak. J. Bot. 37. 279–284.
- Khodayari, F., (2013). Yem Katkısı Olarak Kullanılan Enzimleri Üreten Yeni Bakteri Suşlarının İzolasyonu, Mutasyonu ve Enzim Üretimindeki Etkinliklerinin Saptanması. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi. Zootekni Anabilim Dalı. Adana.
- Klug, W.S., Cummings, M.R., (2002). Genetik Kavramlar. Palme Yayıncılık, Ankara.
- Koçar, G., Eryaşar, A., Ersöz, Ö., Arıcı Ş., Durmuş A., (2010). Biyogaz teknolojileri. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, Turkey.
- Koçar, G., Eryaşar, A., Ersöz, Ö., Arıcı, Ş., Bayrakçı, G., Aytav, E., (2013). Kırsal Kesim Biyogaz Teknolojilerinin Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması Güdümlü Teknoloji Geliştirme Projesi Proje No: 07/Dpt/003.
- Koyuncu, M., Akgün, H., (2017). Çiftlik Hayvanları ve Küresel İklim Değişikliği Arasındaki Etkileşim. U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, 2018, Cilt 32, Sayı 1, 151-164.
- Koyuncu, S., Nas, B., (2022). Anaerobik Çamur Çürütücülerde Farklı Katı Madde Alıkonma Sürelerinde Uçucu Yağ Asitleri ve Alkalinitenin Biyogaz Üretim Verimine Etkileri. Journal of Engineering Sciences and Design. 10(1), 103 – 109.
- Kubicek, C., Druzhinina, I., (2005). Species Concepts and Biodiversity in Trichoderma and Hypocrea: from Aggregate Species to Species Clusters. Journal of Zhejiang University Science B., 6(2):100-112.
- Kumar, V., Rawat, J., Patil, R.C., Barik, C.R., Purohit, S., Jaiswal, H., Fartyal, N., Goud, V.V., Kalamdhad, A.S., (2021). Exploring the functional significance of novel cellulolytic bacteria for the anaerobic digestion of rice straw. Renewable Energy. Volume 169, May 2021, Pages 485-497.
- Lee, J.T.E., Dutta, N., Zhang, L., Tsui, T.T.H., Lim, S., Kai, T.Z., Lim, E.Y., Jiachen, S., Zhang, J., Wang, C., Ok, Y.S., Ahring, B.K., Tong, Y.W., (2022b). Bioaugmentation of Methanosarcina thermophila grown on biochar particles during semi-continuous thermophilic food waste anaerobic digestion under two different bioaugmentation regimes. Bioresource Technology 360 (12): 127590. DOI: 10.1016 /j.biortech. 2022.127590.
- Lee, J.T.E., Lim, E.Y., Zhang, L.T.H., Tsui, Tian, H., Yan, M., Lim, S., Majid, M.A., Jong, M.C., Zhang, J., Wang, C.H., Ok, Y.S., Tong, Y.W., (2022a). Methanosarcina thermophila bioaugmentation and its synergy with biochar growth support particles versus polypropylene microplastics in thermophilic food waste anaerobic digestion. Bioresource Technology 360. 127531.
- Liu, Z.G., Zhou, X.F., Zhang, Y.L., Zhu, H G., (2012). Enhanced anaerobic treatment of CSTR-digested effluent from chicken manure: The effect of ammonia inhibition. Waste Management 32: 137–143.
- Luo, G., Xie, L., Zou, Z., Wang, W., Zhou, Q., Shim, Z., (2010). Anaerobic treatment of cassava stillage for hydrogen and methane production in continuously stirred tank reactor (CSTR) under high organic loading rate (OLR). International journal of hydrogen energy 35: 11733-11737.

- Luo, Y., Liang, M., Yao, W., Liu, J., Niu, Q., Chen, J., (2018). Functional role of lncRNA LOC101927497 in N-methyl-N'-nitro-N-nitrosoguanidine-induced malignantly transformed human gastric epithelial cells. *Life Sci.* 193, 93–103. <https://doi.org/10.1016/j.lfs.2017.12.007>.
- Maki, H., (2002). Origins of spontaneous mutations: specificity and directionality of base-substitution, frameshift, and sequens-substitution mutagenesis. *Annual Review of Genetics*, 36: 279-303.
- Mangaiyarkarasi, R., Girija, M., Gnanamurthy, S., (2014). Mutagenic effectiveness and efficiency of gamma rays and ethyl methane sulphonate in *Catharanthus roseus*. *Int.J.Curr.Microbiol.App.Sci* (2014) 3(5): 881-889.
- Metcalf & Eddy, Tchobanoglous, G., Stensel, H.D., Tsuchihashi, R., Burton, F.L. Franklin L., Abu-Orf, M., Pfrang, W., (2014). *Wastewater Engineering: Treatment and Resource Recovery*. (5th Edition). McGraw-Hill Education, 2018p, New York.
- Motasem, F., Afzal, M.T., (2013). A review on the microwave-assisted pyrolysis technique. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 28, 317-330.
- Nabilasani, G., Trismilah, C., Suhendar, D., Mubarik, N.R., (2019). Lipase Production by Mutant Fungal Isolates for Transesterification. *Jurnal Bioteknologi & Biosains Indonesia*. 2019,6 (1), 20-28.
- Oladosu, Y., Rafii, M.Y., Abdullah, N., Hussin, G., Ramli, A., Rahim, H.A., Miah, G., Usman, M., (2016). Principle and application of plant mutagenesis in crop improvement: A review, *Biotechnol. Biotechnol. Equip.* 30. 1–16, <https://doi.org/10.1080/13102818.2015.1087333>.
- Öner, B.E., Akyol, Ç., Bozan, M., İnce, O., Aydın, S., İnce, B., (2018). Bioaugmentation with *Clostridium thermocellum* to enhance the anaerobic biodegradation of lignocellulosic agricultural residues. *Bioresource Technology* 249. 620–625.
- Özalpar, B., (2018). Proteazın Üretimini Artırmak için Kimyasal Mutageniz (Etidyum Bromid, Etbr) ve Fiziksel Mutageniz (UV) Yoluyla *Bacillus Subtilis* E6-5'den Mutant Suş Geliştirilmesi ve Üretim Ortamının Optimizasyonu. Yüksek Lisans Tezi. Biyoloji Anabilim Dalı. Bursa.
- Özdemir, K., Demirkan, E., (2020). Ethyl Methanesulfonate (EMS) Mutation for Hyper Protease Production by *Bacillus subtilis* E6-5 and Optimization of Culture Conditions. *Hacettepe J. Biol. & Chem.*, 2020, 48 (4), 355-365.
- Paradis, S., Ailion, M., Toker, A., Thomas, J.H., Ruvkun, G., (2017). A PDK1 homolog is necessary and sufficient to transduce AGE-1 PI3 kinase signals that regulate diapause in *Caenorhabditis elegans*. *Cold Spring Harbor Laboratory Press* ISSN 0890-9369/99.
- Prasertsan, P., (2021). Enhanced biogas production by co-digestion of crude glycerol and ethanol with palm oil mill effluent and microbial community analysis. *Biomass and Bioenergy*. Volume 148, May 2021, 106037.
- Raju, E.V.N., Divakar, G., Swetha, C., Geetha, J., Satish, P., (2012). Strain improvement of *Aspergillus niger* for glucoamylase by physical and Chemicalmutagens. *International Research Journal of Pharmaceutical Applied Sciences*, 2(2): 79-91.
- Rao, M.B., Tanksale, A.M., Gathe, M.S., Deshpande, V.V., (1998). Molecular and biotechnological aspects of microbial proteases. *Microbiology and Molecular Biology Reviews*, 2(3): 597-635.

- Rouches, E., Zhou, S., Sergent, M., Raouche, S., Carrere, H., (2018). Influence of white-rot fungus *Polyporus brumalis* RFM 985 culture conditions on the pretreatment efficiency for anaerobic digestion of wheat straw. *Biomass and Bioenergy*. Volume 110, March 2018, Pages 75-79.
- Sağel Z, Tutluer M, Peşkirioğlu H., (1994). Bitki Islahında Mutasyonlar. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*. 3(1-2): 95-112.
- Salminen, E.A., Rintala, J.A., (2010). Semi-continuous anaerobic digestion of solid poultry slaughterhouse waste: effect of hydraulic retention time and loading. *Water Research* 36 :3175–3182.
- Shen, R., Jing, Y., (2021). Simultaneous carbon dioxide reduction and enhancement of methane production in biogas via anaerobic digestion of cornstalk in continuous stirred-tank reactors: The influences of biochar, environmental parameters, and microorganisms. *Bioresource Technology*. Volume 319, January 2021, 124146.
- Shetty, D., Joshi, A., Dagar, S.S., Kshirsagar, P., (2020). Bioaugmentation of anaerobic fungus *Orpinomyces joyonii* boosts sustainable biomethanation of rice straw without pretreatment. *Biomass and Bioenergy* 138. 105546.
- Sidhu, G.S., Sharma, P., Chakrabarti, T., Gupta, J.K., (1997). Strain improvement for the production of a thermostable α -amylase. *Enzyme and Microbial Technology*, 21: 525-530.
- Singh, R., Kumar, M., Mittal, A., Mehta, P.K., (2016). Microbial enzymes: industrial progress in 21st century. 3 *Biotech*. 6:174 DOI 10.1007/s13205-016-0485-8.
- Smith, D.R., Stamm, L.A.S., Deloughery, C., Lee, H., Dubois, J., Aldredge, T., Bashirzadeh, R., Blakelt, D., (1997). Complete Genome Sequence of *Methanobacterium thermoautotrophicum* DH: Functional Analysis and Comparative Genomics. *Journal of Bacteriology*. Nov. 1997, p. 7135–7155.
- Suribabu, K., Govardhan, T.L., Hemalatha, K.P.J., (2014). Strain Improvement of *Brevibacillus borostelensis* R1 for Optimization of α -Amylase Production by Mutagens. *Journal of Microbial & Biochemical Technology*. *Microb Biochem Technol* 2014, 6:3. DOI: 10.4172/1948-5948.1000132.
- Şenol, H., Demir, S., Elibol, E.A., (2020). Farklı meyve atıkları ve organik ham tavuk gübresi atıkları karışımlarından termal ön işlem uygulanarak biyogaz üretiminin incelenmesi. *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University* 35:2. 979-990.
- Şenol, H., Elibol, E.A., Açıkeli, Ü., (2017). Biyogaz üretimi için Ankara'nın başlıca organik atık kaynakları. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 15- 28.
- Takizawa, S., Baba, Y., Tada, C., Fukuda, Y., Nakai, Y., (2018). Pretreatment with rumen fluid improves methane production in the anaerobic digestion of paper sludge. *Waste Management* Volume 78, August 2018, Pages 379-384.
- Tanaka, Y., Morikawa, K., Ohki, Y., Yao, M., Tsumoto, K., Watanabe, N., Ohta, T., Tanaka, I., (2007). Structural and Mutational Analyses of Drp35 from *Staphylococcus aureus*. *The Journal of Biological Chemistry* Vol. 282, NO. 8, pp. 5770–5780, February 23, 2007. DOI 10.1074/jbc.M607340200.
- Tillich, U.M., Lehmann, S., Schulze, K., Duhring, U., Frohme, M., (2012). The optimal mutagen dosage to induce point-mutations in *synechocystis* sp. pcc6803 and its application to promote temperature tolerance, *PLoS ONE* 7. e49467, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0049467>.

- Tomita-Mitchell, A., Kat, A.G., Marcelino, L.A., Li-Sucholeiki, X.C., Goodluck-Griffith, J., Thilly, W.G., (2000). Mismatch repair deficient human cells: spontaneous and MNNG-induced mutational spectra in the HPRT gene, *Mutat. Res.* 450. 125–138.
- Tripathi, U., Venkateshwaran, G., Sarada, R., Ravishankar, G.A., (2001). Studies on *Haematococcus pluvialis* for improved production of astaxanthin by mutagenesis. *World Journal of Microbiology and Biothecnology*, 17: 143-148.
- Tsapekos, P., Kougiyas, P.G., Vasileiou, S.A., Treu, L., Campanaro, S., Lyberatos, G., Angelidaki, I., (2017). Bioaugmentation with hydrolytic microbes to improve the anaerobic biodegradability of lignocellulosic agricultural residues. *Bioresource Technology*. Volume 234, June 2017, Pages 350-359.
- Tuesorn, S., Wongwilaiwalin, S., Champreda, V., Leethochawalit, M., Nopharatana, A., Techkarnjanaruk, S., Chairasert, P., (2013). Enhancement of biogas production from swine manure by a lignocellulolytic microbial consortium. *Bioresource Technology*. Volume 144, September 2013, Pages 579-586.
- Tukanghan, W., Hupfauf, S., Brandón, M.G., Insam, H., Salvenmoser, W., Prasertsan, P., Cheirsilp, B., Thong, S., (2021). Symbiotic *Bacteroides* and *Clostridium*-rich methanogenic consortium enhanced biogas production of high-solid anaerobic digestion systems. *Bioresource Technology Reports*. Volume 14, June 2021, 100685.
- Üçok, S., (2016). Sebze ve Meyve Pazar Atıklarının Biyogaz Üretim Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 52 s.
- Vijayalekshmy, M.V., (1985). *Biogas Technology Information Package*. Bombay: Tata Energy Research Institute.
- Wahyudi, A., Hendraningsih, L., Malik, A., (2010). Potency of fibrolytic bacteria isolated from Indonesian sheep's colon as inoculum for biogas and methane production. *African Journal of Biotechnology*. Vol. 9 No. 20.
- Wang, Q., Xia, C., Alagumalai, K., Le, T.T.N., Yuan, Y., Khademi, T., Berkani, M., Lu, H., (2023). Biogas generation from biomass as a cleaner alternative towards a circular bioeconomy: Artificial intelligence, challenges, and future insights. *Fuel* 333.
- Ward, A.J., Hobbs, P.J., Holliman, P.J., Jones, D.L., (2008). Optimisation of the anaerobic digestion of agricultural resources. *Bioresource Technology* 99 - 7928–7940.
- Weiß, S., Tauber, M., Somitsch, W., Meincke, R., Müller, H., Berg, G., Guebitz, G.M., (2010). Enhancement of biogas production by addition of hemicellulolytic bacteria immobilised on activated zeolite. *Water Research*. Volume 44, Issue 6, March 2010, Pages 1970-1980.
- Wen, J.X., Tong, Y.L., Ma, X., Wang, R.L., Li, R.S., Song, H.T., Zhao, Y.L., (2021). Therapeutic effects and potential mechanism of dehydroevodiamine on N-methyl- N'-nitro-N-nitrosoguanidine-induced chronic atrophic gastritis. *Phytomedicine* 91, 153619.
- Xu, W., Fu, S., Yang, Z., Lu, J., Guo, R., (2018). Improved methane production from corn straw by microaerobic pretreatment with a pure bacteria system. *Bioresource Technology*. Volume 259, July 2018, Pages 18-23.

- Yadvika, S., Sreerishnan, T.R., Kohli, S., Rana, V., (2004). Enhancement of Biogas Production from Solid Substrates using Different Techniques, *Bioresource Technology*, 95(1): 1-10.
- Yahmed, N.B., Carrere, H., Marzouki, N., Smaali, I., (2017). Enhancement of biogas production from *Ulva sp.* by using solid-state fermentation as biological pretreatment. *Algal Research*. Volume 27, November 2017, Pages 206-214.
- Yan, M., Treu, L., Campanaro, S., Tian, H., Zhu, X., Khoshnevisan, B., Tsapekos, P., Angelidaki, I., Fotidis, I.A., (2020). Effect of ammonia on anaerobic digestion of municipal solid waste: Inhibitory performance, bioaugmentation and microbiome functional reconstruction. *Chemical Engineering Journal* 401. 126159.
- Yıldırım, E., İnce, O., Aydın, S., İnce, B., (2017). Improvement of biogas potential of anaerobic digesters using rumen fungi. *Renewable Energy*. Volume 109, August 2017, Pages 346-353.
- Yılmaz, İ.T., Gümüş, M.A., (2017). Research on biogas-diesel dual fuel diesel engine. *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 32 (3), 919-927.
- Yin, D.M., Qiao, W., Negri, C., Adani, F., Fan, R., Dong, R.J., (2019). Enhancing hyperthermophilic hydrolysis pre-treatment of chicken manure for biogas production by in-situ gas phase ammonia stripping. *Bioresource Technology*. Volume 287, September 2019, 121470.
- Yoneda, F., Koga, R., Nishigaki, S., Fukazawa, S., (1982). A synthesis of lumazine derivatives. *Journal of Heterocyclic Chemistry*, 19, 4.
- Yousef A.M., El-Maghlany W.M., Eldrainy Y.A., Attia A., (2019). Upgrading biogas to biomethane and liquid CO₂: A novel cryogenic process. *Fuel* 2019;251:611–28.
- Zhang Z, Zhao G, Li W, Zhong J, Xie J., (2022). Key properties of Ni/CeAlO₃-Al₂O₃/SiC-foam catalysts for biogas reforming: Enhanced stability and CO₂ activation. *Fuel* 2022;307:121799.
- Zhang, S., Chang, J., Liu, W., Pan, Y., Cui, K., Chen, X., Liang, P., Zhang, X., Wu, Q., Qui, Y., Huang, X., (2018). A novel bioaugmentation strategy to accelerate methanogenesis via adding *Geobacter sulfurreducens* PCA in anaerobic digestion system. *Science of the Total Environment* 642 (2018) 322–326.
- Zhong, W., Zhang, Z., Yijing, Z., Shanshan, L., Qiao, S., W., Xiao, M., (2011). Effect of biological pretreatments in enhancing corn straw biogas production. *Bioresource Technology*. Volume 102, Issue 24, December 2011, Pages 11177-11182.

KİMYASAL GÜBRE ÜRETİM SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Betül Aykut Şenel

Kimyasal gübre üretim sektörünün tarımsal verimlilik üzerinde ekonomik katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Ancak kimyasal gübrelerin üretim sürecinde ortaya çıkan toksik yan ürünler, atık sular, hava kirliliğine neden olan emisyonlar ve katı atıklar endişe vericidir. Sektörden kaynaklan bu atıkların arıtılmadan su kütlelerine, toprağa ve havaya verilmesi durumunda alıcı ortam kalitesi bozulmakta ve kirlilik yükü artmaktadır. Bu durum ekosistemi ve tüm yaşamı tehdit eder düzeylere ulaşabilmektedir. Sektörden kaynaklı atıklar üretimi istenen kimyasal gübrenin türü, tesisteki ana girdiler, ara ürünler ve çıktılara göre değişkenlik göstermektedir. Bu atıkların türü ve kompozisyonu dikkate alınarak en uygun atık yönetimi stratejisine karar vermek oldukça önemlidir.

1. GİRİŞ

Son yıllarda artan gıda ihtiyacını karşılamak, birim alandan maksimum verim ve kaliteli ürün elde edilmesi gübre kullanımının önemini artırmıştır. Kimyasal gübreler, verimliliği artırmak için onları güçlü bir aday hâline getiren bazı avantajlara sahiptir (Sharma ve Chetani, 2017). Özellikle bozulan topraklar için eklenen kimyasal gübreler toprakta çözünür çözünmez bitki kökleri bu besin maddelerini alabilmekte ve toprak verimliliği çok hızlı bir şekilde yeniden kurulabilmektedir (Bhatt vd., 2019).

Kimyasal gübrelerin besin içeriği açısından oldukça yüksek olması ve verimlilik için sadece küçük miktarların yeterli olması en önemli avantajlarından (Han vd., 2016; Bhatt vd., 2019). Bu avantajların aksine bilinçsizce yapılan aşırı gübreleme; ağır metal birikimi, sularda ötrofikasyon ve nitrat birikimi, toksik emisyonla-

KAYNAKÇA

- Al-Jabri, H., Das, P., Thaher, M., Khan, S., AbdulQuadir, M. (2021). Potential utilization of waste nitrogen fertilizer industry using marine microalgae. *Science of The total Environment*, 755(1) 142532.
- Al-Masri, M.S., Amin, Y., Ibrahim, S., Al-Bich, F., (2004). Distribution of some traces metals in Syrian phosphogypsum. *Applied Geochemistry*, 19, 747–753.
- Aoun, M., El Samrani, A.G., Lartiges, B.S., Kazpard, V., Saad, Z., (2010). Releases of phosphate fertilizer industry in the surrounding environment: Investigation on heavy metals and polonium-210 in soil. *Journal of Environmental Sciences*, 22(9), 1387-1397.
- Atık Yönetimi Yönetmeliği, (2015). T.C. Resmî Gazete, 29314, 2 Nisan 2015. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150402-2-1.pdf>. Erişim Tarihi: 20.05. 2023.
- Attallah, M.F., Metwally, S.S., Moussa, S.I., Soliman, M.A., (2019). Environmental impact assessment of phosphate fertilizers and phosphogypsum waste: elemental and radiological effects. *Microchemical Journal*, 146, 789-797.
- Aydın Can, B., Mutlu, Ü., (2022). An Evaluation of Chemical Fertilizer Production, Consumption, Foreign Trade and Supports in Turkey. *International Asian Congress on Contemporary Sciences – VII*, 9-11 December 2022. pp.463-477, Olongapo, Philippines.
- Ayilara, M.S., Olanrewaju, O.S., Babalola, O.O., Odeyemi, O., (2020). Waste management through composting: Challenges and potentials. *Sustainability*, 12(11), 4456.
- Basosi, R., Spinelli, D., Fierro, A., Jez, S., (2014). Mineral nitrogen fertilizers: environmental impact of production and use. *Fertilizers: components, uses in agriculture and environmental impacts*, 3-43.
- Berkun, M., Aras, E., Anılan, T., (2011). Solid waste management practices in Turkey. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 13, 305-313.
- Bertilsson, G.O., Kirchmann, H., (2021). Sustainable N fertilizer production based on a loop: Straw-biogas–‘Haber-Bosch’ process. *Agricultural Systems*, 190, 103100.
- Bhandari, V.M., Sorokhaibam, L.G., Ranade, V.V., (2016). Industrial wastewater treatment for fertilizer industry—A case study. *Desalination and Water Treatment*, 57(57), 27934-27944.
- Bhatt, M.K., Labanya, R., Joshi, H.C., (2019). Influence of long-term chemical fertilizers and organic manures on soil fertility-A review. *Universal Journal of Agricultural Research*, 7(5), 177-188.
- Cánovas, C. R., Macías, F., Pérez-López, R., Basallote, M.D., Millán-Becerro, R., (2018). Valorization of wastes from the fertilizer industry: Current status and future trends. *Journal of Cleaner Production*, 174, 678-690.
- Chojnacka, K., Moustakas, K., Witek-Krowiak, A., (2020). Bio-based fertilizers: A practical approach towards circular economy. *Bioresource Technology*, 295, 122223.
- Collado, S., Oulego, P., Vázquez, S., Pola, L., Díaz, M., (2023). Characterization and reuse of waste from the magnesium nitrate fertilizer industry. *Science of The Total Environment*, 877, 162925.

- Das, S., Lee, S.-H., Kumar, P., Kim, K. H., Lee, S.S., Bhattacharya, S.S. (2019). Solid waste management: Scope and the challenge of sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 228, 658-678.
- EC, (2007). Integrated Pollution Prevention and Control Reference Document on Best Available Techniques for the Manufacture of Large Volume Inorganic Chemicals- Ammonia, Acids and Fertilisers, European Commission.
- EIA Teknik Rapor, (2010). Technical EIA Guidance Manual for Chemical Fertilizers. Prepared for the Ministry of Environment and Forest, Government of India. TGM for Chemical Fertilizer Industry. https://environmentclearance.nic.in/writereaddata/User_EIA_Manuals/16.pdf. Erişim Tarihi: 18.05.2023.
- Eyüpoğlu, F. 1992. Türkiye’de Kullanılan Ticaret Gübrelerinin Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. Genel Yayın No:186 Rapor Seri No: R.104 Ankara.
- FAO, (2022). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Dünya Gübre Kullanım İstatistikleri. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/RFN>. Erişim Tarihi: 22.05.2023.
- Gezerman, A.O., Çorbacıoğlu, B.D., (2016). Best available techniques in the fertilizer production industry: A Review. *European Journal of Chemistry*, 7(2), 243-247.
- Giusti, L., (2009). A review of waste management practices and their impact on human health. *Waste Management*, 29(8), 2227-2239.
- Gübretaş, (2022). Spk (II - 14.1) Sayılı Tebliğe İstinaden Hazırlanmış, Yönetim Kurulu Faaliyet Raporu. <https://www.gubretas.com.tr/wp-content/uploads/2023/03/Gubretas-2022-Faaliyet-Raporu.pdf>. Erişim Tarihi: 20.05.2023.
- Han, S.H, An, Y.J, Hwang, J., Kim, S.B, Park, B.B., (2016) The Effects of Organic Manure and Chemical Fertilizer on the Growth and Nutrient Concentrations of Yellow Poplar (*Liriodendron tulipifera* Lin.) in a Nursery System. *Forest Science and Technology*, 12(3), 137-143.
- Hazra, G., (2016). Different types of eco-friendly fertilizers: An overview. *Sustainability in Environment*, 1(1), 54.
- Hillel, D., Hatfield, J.L., (2005). *Encyclopedia of Soils in the Environment*, Vol. 3. Amsterdam: Elsevier.
- Hopkins, W.G., Hüner, N.P.A. (2009). *Introduction to Plant Physiology*, Fourth Edition. The University of Western Ontario, John Wiley & Sons, Inc., Printed in the United States of America.
- İlgar, R., (2020). Gübreler ve Çanakkale’deki Kullanımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(12), 1-16.
- Karakaş, Ş. (2021). Kimyevi gübre fabrikalarında enerji verimliliği ve verimlilik artırıcı projeler (VAP). Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Kiyan, E., İkizoğlu, B., (2020). Types of waste in the context of waste management and general overview of waste disposal in Turkey. *International Journal of Agriculture Environment and Food Sciences*, 4(4), 520-527.
- Kumar, R., Kumar, R., Prakash, O., (2019). Chapter-5 the impact of chemical fertilizers on our environment and ecosystem. *Chief Ed*, 35, 69.

- Kumar, S.; Mukherjee, S.; Chakrabarti, T.; Devotta, S., (2007). Hazardous Waste Management System in India: An Overview. *Critical Reviews in Environmental Science and Technology*, 38(1), 43-71.
- Lanzerstorfer, C., (2019). Potential of industrial de-dusting residues as a source of potassium for fertilizer production–A mini review. *Resources, Conservation and Recycling*, 143, 68-76.
- Leikam, D.F., Achorn, F.P., (2005). Phosphate fertilizers: Production, characteristics, and technologies. *Phosphorus: Agriculture and the Environment*, 46, 23-50.
- Millán-Becerro, R., Macías, F., Cánovas, C.R., Pérez-López, R., Fuentes-López, J.M., (2022). Environmental management and potential valorization of wastes generated in passive treatments of fertilizer industry effluents. *Chemosphere*, 295, 133876.
- Mishra, C.S.K., Nayak, S., Guru, B.C., Rath, M., (2010). Environmental impact and management of wastes from phosphate fertilizer plants. *Journal of Industrial Pollution Control*, 26(1), 57-60.
- Ojeniyi S.O., (2002). Soil management, national resources and environment. Oke-Ado: Adeniran press. pp 24.
- Şahin, S. T. Ö., Turan, M. A., Akça, H. (2020). Tarımsal Üretimde Çevre ve Atık Yönetimi. Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1, 141, Ocak 2020, Ankara.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2018). Kimyasal Gübre ve Azot Bileşiklerinin İmalatı Sektörü Kaynak Verimliliği Rehberi, <https://www.ahika.gov.tr/assets/upload/dosyalar/kimyasal-gubreveazotbilesiklerininimalatirehberi.pdf>. Erişim tarihi: 7.06.2023.
- Savci, S., (2012). Investigation of effect of chemical fertilizers on environment. *Apçbee Procedia*, 1, 287-292.
- Sellars, S., Nunes, V., (2021). Synthetic Nitrogen Fertilizer in the US. *Farmdoc Daily*, Department of Agricultural and Consumer Economics, University of Illinois at Urbana-Champaign, 11(24).
- Sharma, A., Chetani, R., (2017). A review on the effect of organic and chemical fertilizers on plants. *International Journal for Research in Applied Science & Engineering Technology*, 5, 677-680.
- Sönmez, İ., Kaplan M., Sönmez, S.; (2007). Investigation of Seasonal Changes In Nitrate Contents of Soils and Irrigation Waters in Greenhouses Located In Antalya-Demre Region. *Asian Journal Of Chemistry*, 19(7), 5639-5646.
- TOBB, (2022). Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Sanayi Veritabanı, https://sanayi.tobb.org.tr/kitap_son2_nace.php?kodu=2015 Erişim Tarihi: 20.05.2023.
- Türkiye Çevre Atlası, (2004). T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, ÇED Planlama Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Walling, E., Vaneckhaute, C., (2020). Greenhouse gas emissions from inorganic and organic fertilizer production and use: A review of emission factors and their variability. *Journal of Environmental Management*, 276, 111211.
- Zhang, F., Wang, Q., Hong, J., Chen, W., Qi, C., Ye, L., (2017). Life cycle assessment of diammonium-and monoammonium-phosphate fertilizer production in China. *Journal of Cleaner Production*, 141, 1087-1094.

ALKOLLÜ İÇECEK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Cihan Özgür

Atık yönetimi, yalnızca çevresel etkiyi en aza indirmeye yardımcı olmakla kalmayıp aynı zamanda ekonomik faydalar da sağladığı için alkollü içecek sektöründe çok önemlidir. Alkollü içecek üretimi, kullanılmış tahıllar, atık su ve ambalaj malzemeleri gibi çeşitli atık türlerini üretir. Bu atıklar düzgün yönetilmezse su yollarının ve toprağın kirlenmesi, sera gazı emisyonları ve doğal kaynakların tükenmesi gibi olumsuz çevre sorunlarına yol açabilir. Ayrıca idari kurumlar, çevresel yasa ve yönetmelikleri ihlal eden şirketlere ceza ve para cezası verebilir, bu da itibar zedelenmesine ve mali kayıplara yol açabilir. Öte yandan etkili atık yönetimi, şirketlerin çevresel ayak izlerini ve işletme maliyetlerini azaltmalarına yardımcı olabilir. Örneğin bazı şirketler kullanılmış tahılları hayvan yemi olarak veya biyoyakıt üretiminde kullanırken diğerleri atık oluşumunu azaltmak için ambalaj malzemelerini geri dönüştürmektedir. Genel olarak atık yönetimi, sektörün sürdürülebilirliğinde kritik bir rol oynamakta ve şirketler, çevresel etkiyi en aza indirmek ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için etkili atık yönetimi uygulamalarını uygulamaya öncelik vermelidir.

1. GİRİŞ

Atık yönetimi, atıkların çevreye duyarlı ve sürdürülebilir bir şekilde toplanması, taşınması, işlenmesi ve bertaraf edilmesi sürecini ifade eder (Evode vd., 2021). Atık yönetiminin temel amacı, atığın halk sağlığı ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmektir (Abubakar vd., 2022). Atık yönetimi, atık üreten tüm sektörlerde uygulanmalıdır. Özellikle gıda atıkları, kâğıt, plastik ve cam gibi evlerden kaynaklanan atıklar (Fadhullah vd., 2022), ofis, mağaza ve restoran gibi ticari kuruluşlar kaynaklı atıklar (Raj Pathak vd., 2020), imalat, inşaat ve madencilik gibi endüstriyel işlemlerden kaynaklanan atıklar (Monte vd., 2009), özel muamele

KAYNAKÇA

- Abubakar, I.R., Maniruzzaman, K.M., Dano, U.L., Alshihri, F.S., AlShammari, M.S., Ahmed, S.M.S., Al-Gehlani, W.A.G., Alrawaf, T.I., (2022). Environmental Sustainability Impacts of Solid Waste Management Practices in the Global South. *International Journal of Environmental Research Public Health*, 19, 12717.
- Ashraf, A., Ramamurthy, R., Rene, E.R., (2021). Wastewater treatment and resource recovery technologies in the brewery industry: Current trends and emerging practices. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 47, 101432
- Ashtari, A., Sadegh Tabrizi, J., Rezapour, R., Rashidian Maleki, M., Azami-Aghdash, S., (2020). Health Care Waste Management Improvement Interventions Specifications and Results: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Iran Journal Public Health*, 49(9), 1611-1621
- Asian Beer Network, (2023). Brewing Process Step-By-Step – With Pictures, <https://www.asianbeernet.com/brewing-process-step-by-step/>. Erişim Tarihi: 10.04.2023
- Atık Yönetimi Yönetmeliği (2015). T. C. Resmî Gazete, 29314, 2 Nisan 2015. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150402-2.htm>. Erişim Tarihi: 25.04.2023
- Babor, T.F., Robaina, K., (2013). Public Health, Academic Medicine, and the Alcohol Industry's Corporate Social Responsibility Activities. *American Journal of Public Health*, 103(2), 206-214.
- Begum, R. A., Siwar, C., Pereira, J. J., Jaafar, A. H. (2006). A benefit–cost analysis on the economic feasibility of construction waste minimisation: The case of Malaysia. *Resources, Conservation and Recycling*, 48(1), 86–98.
- Beres, C., Costa, G.N.S., Cabezudo, I., da Silva-James, N.K., Teles, A.S.C., Cruz, A.P.G., Mellinger-Silva, C., Tonon, R.V., Cabral, L.M.C., Freitas, S.P., (2017). Towards integral utilization of grape pomace from winemaking process: A review. *Waste Management*, 68, 581–594.
- Cataldo, E.; Fucile, M.; Mattii, G.B.A., (2021). Review: Soil Management, Sustainable Strategies and Approaches to Improve the Quality of Modern Viticulture. *Agronomy*, 11, 2359.
- Chetrariu, A.; Dabija, A., (2023). Spent Grain: A Functional Ingredient for Food Applications. *Foods* 2023, 12, 1533
- Chowdhary, P., Raj, A., Bharagava, R.N., (2018). Environmental pollution and health hazards from distillery wastewater and treatment approaches to combat the environmental threats: A review. *Chemosphere*, 194, 229-246
- Christaki, T., Tzia, C., (2002). Quality and safety assurance in winemaking. *Food Control*, 13, 503–517.
- Coelho, P. M., Corona, B., ten Klooster, R., & Worrell, E. (2020). Sustainability of reusable packaging–Current situation and trends. *Resources, Conservation & Recycling*: X, 6, 100037.
- Cüce, H., Dulkadiroğlu, H., (2017). Alkollü İçki Endüstrisinden Kaynaklı Çevresel Etkilerin Temiz Üretim Odağında Değerlendirilmesi: Nevşehir’de Şarap Üreten Tesisler Üzerine Bir Çalışma. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6, 163-171.
- Çevre Kanunu, (1983). Resmî Gazete 5909, 09.08.1983, Kanun Numarası 2872. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2872.pdf>. Erişim Tarihi: 25.04.2023

- Evode, N., Qamar, S.A., Bilal, M., Barcelo, D., Iqbal, H.M.N., (2021). Plastic waste and its management strategies for environmental sustainability. *Case Studies in Chemical and Environmental Engineering*, 4, 100142.
- Fadhullah, W., Imran, N.I.N., Ismail, S.N.S., Jaafar, M.H., Abdullah, H., (2022). Household solid waste management practices and perceptions among residents in the East Coast of Malaysia. *BMC Public Health*, 22, 1.
- Fillaudeau, L., Bories, A., Decloux, M., (2008). Brewing, winemaking and distilling: an overview of wastewater treatment and utilisation schemes, Editor(s): Jiří Klemeš, Robin Smith, Jin-Kuk Kim, In Woodhead Publishing Series in Food Science, Technology and Nutrition, Handbook of Water and Energy Management in Food Processing, Woodhead Publishing.
- Garrone, P., Melacini, M., Perego, A., & Sert, S. (2016). Reducing food waste in food manufacturing companies. *Journal of Cleaner Production*, 137, 1076–1085.
- Gupta, M., Abu-Ghannam, N., Gallagher, E., (2010). Barley for Brewing: Characteristic Changes during Malting, Brewing and Applications of its By-Products. *Comprehensive Reviews In Food Science and Food Safety*, 9(3), 318-328.
- Guthrie, J., Cuganesan, S., Ward, L., (2008). Industry specific social and environmental reporting: The Australian Food and Beverage Industry. *Accounting Forum*, 32, 1–15.
- Haroon, H., Waseem, A., Mahmood, Q., (2013). Treatment and Reuse of Wastewater from Beverage Industry. *Journal- Chemical Society of Pakistan*, 35(1), 5-10.
- Holifield, R., (2004). Neoliberalism and environmental justice in the United States environmental protection agency: Translating policy into managerial practice in hazardous waste remediation. *Geoforum*, 35(3), 285–297.
- Ishangulyyev, R., Kim, S., Lee, S.H., (2019). Understanding Food Loss and Waste—Why Are We Losing and Wasting Food?. *Foods*, 8(8), 297.
- Jernigan, D., Ross, C.S., (2020). The Alcohol Marketing Landscape: Alcohol Industry Size, Structure, Strategies, and Public Health Responses. *Journal Of Studies On Alcohol And Drugs / Supplement*, 19(19), 13-25.
- Jernigan, D.H., (2008). The global alcohol industry: an overview. *Addiction*, 104 (Suppl. 1), 6–12.
- Kan, A., (2009). General characteristics of Waste management: A review. *Energy Education Science and Technology Part A: Energy Science and Research*, 23(1), 55-69.
- Kusch-Brandt, S., Mumme, J., Nashalian, O., Giroto, F., Lavagnolo, M. C., Udenigwe, C. (2019). Valorization of Residues From Beverage Production, Editor(s): Alexandru Mihai Grumezescu, Alina Maria Holban, Processing and Sustainability of Beverages, Woodhead Publishing
- Lamma, O.A., (2021). The impact of recycling in preserving the environment. *International Journal of Applied Research*, 7(11), 297-302.
- Lisa L. Sharma, Stephen P. Teret, and Kelly D. Brownell, (2010). The Food Industry and Self-Regulation: Standards to Promote Success and to Avoid Public Health Failures. *American Journal of Public Health*, 100, 240-246,
- Maicas, S., (2020). The Role of Yeasts in Fermentation Processes. *Microorganisms*, 8, 1142.

- Marsh, K., Bugusu, B., (2007). Food Packaging—Roles, Materials, and Environmental Issues. *Journal of Food Science*, 72(3), 39-55.
- Monte, M.C., Fuente, E., Blanco, A., Negro, C., (2009). Waste management from pulp and paper production in the European Union. *Waste Management* 29, 293–308.
- Montes, J.A., Rica, C., (2020). Biogas Potential of Wastes and By-Products of the Alcoholic Beverage Production Industries in the Spanish Region of Cantabria. *Applied Sciences*, 10(21), 7481.
- Niza, S., Santos, E., Costa, I., Riberio, P., Ferrao, P., (2014). Extended producer responsibility policy in Portugal: a strategy towards improving waste management performance. *Journal of Cleaner Production*, 64, 277-287
- Oktuğ Zengin, M., (2013). Türkiye’de Alkol Reklamlarına İlişkin Düzenlemelerin Medya Ortamındaki Yansımaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(43), 287-305.
- Oluseun Adejumo, I., & Adebukola Adebisi, O. (2021). Agricultural Solid Wastes: Causes, Effects, and Effective Management. IntechOpen.
- Plata A, Motoki K, Spence C, Velasco C., (2022). Trends in alcohol consumption in relation to the COVID-19 pandemic: A cross-country analysis. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 27, 100397.
- Qian, M. C., Hughes, P., & Cadwallader, K. (2019). Overview of Distilled Spirits. Sex, Smoke, and Spirits: The Role of Chemistry, 125–144. doi:10.1021/bk-2019-1321.ch011
- Rahim, R., Raman, A. A. A. (2015). Cleaner production implementation in a fruit juice production plant. *Journal of Cleaner Production*, 101, 215–221.
- Raj Pathak, D., Mainali, B., Abuel-Naga, H., Angove, M., Kong, I., (2020). Quantification and characterization of the municipal solid waste for sustainable waste management in newly formed municipalities of Nepal. *Waste Management & Research*, 38(9), 1007–1018.
- Rodriguez-Sanchez, C., Sellers-Rubio, R., (2020). Sustainability in the Beverage Industry: A Research Agenda from the Demand Side. *Sustainability*, 13, 186.
- Samuel, A.U., Oyawale, F., Fayomi, O.S.I., (2019). Effects of Waste Management in Beverage Industries: A Perspective, *Journal of Physics: Conference Series*, 1378, 022048.
- Sapmaz Veral, E., Yiğitbaşıoğlu, H., (2018). Avrupa Birliği atık politikasında atık yönetiminden kaynak yönetimi yaklaşımına geçiş yönelimleri ve döngüsel ekonomi modeli. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 6(1), 1 – 19.
- Sovacool, B.K., Bazilian M., Griffiths, S., Kim, J., Foley, A., Rooney, D., (2021). Decarbonizing the food and beverages industry: A critical and systematic review of developments, sociotechnical systems and policy options. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 143, 110856.
- Spirits, (2023). Distillation process, <https://spirits.eu/a-spirit-of-tradition/distillation-process>. Erişim Tarihi: 10.04.2023
- Şenuyar, C., Demirbaş, N., Saygın, Ö., (2014). Türk Şarap Sektörünün Mevcut Durumu ve Sektörün Gelişimini Sınırlayan Faktörlerin Değerlendirilmesi. *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 1-12.
- Thompson-Witrick, K.A., Pitts, E.R., Nemenyi, J.L., Budner, D. (2021). The Impact Packaging Type Has on the Flavor of Wine. *Beverages*, 7, 36.

- Versino, F.; Ortega, F.; Monroy, Y.; Rivero, S.; López, O.V.; García, M.A. Sustainable and Bio-Based Food Packaging: A Review on Past and Current Design Innovations. *Foods*, 12, 1057.
- Winfolly, (2023). How Red Wine is Made Step by Step, <https://winefolly.com/deep-dive/how-is-red-wine-made/>. Erişim Tarihi: 10.04.2023
- Yatkin, D., (2018). Bozkır Kültüründe Alkollü İçecekler. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye.
- Zacharof, M.P., (2017). Grape Winery Waste as Feedstock for Bioconversions: Applying the Bio-refinery Concept. *Waste Biomass Valorization*, 81011–1025, DOI 10.1007/s12649-016-9674-2.
- Zhao, Y.P., Zheng, X.P., Song, P., Sun, Z.L., Tian, T.T., (2013). Characterization of Volatiles in the Six Most Well-Known Distilled Spirits, *Journal of the American Society of Brewing Chemists*, 71(3), 161-169.

GIDA SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Halil İbrahim Uzun

1. GİRİŞ

Doğal kaynakların azalması ve mevcut kaynakların çevresel tahribat dolayısıyla kullanılamaz hâle gelmesi ülkelerin ekonomik sürdürülebilirlik dengelerini olumsuz etkilemektedir. Dünya nüfusunun 2050 yılında 9.8 milyar olarak öngörülmesi gıda talebinin de %70 oranında artacağına işaret etmektedir (Ananno vd., 2021; Lineham vd., 2012). Bu durum özellikle bir bütün olarak gıdanın sürdürülebilirliğinin, gıda güvenliği ve gıda güvencesinin sağlanması konusundaki stratejiler için acil eylemleri gerekli kılmaktadır (Masud vd., 2019). Ancak söz konusu stratejiler için gıdanın bir bütün olarak ele alınması; çiftlikten sofraya konusunun da ötesinde atık yönetiminde gıdaların kavramsal olarak doğru analizi gereklidir. "Gıda israfı /gıda kaybı" kavramlarına ilişkin doğru bir algının oluşturulması gerekmektedir. Gıda; ham, yarı işlenmiş veya işlenmiş olabilen ve büyük ölçüde insan ve/veya başka herhangi bir hayvan tüketimine yönelik var olan bir öğedir. "Gıda" genellikle onunla birincil beslenenler için kullanıma uygun olmayan "yenmeyen parçalar" olarak tanımlanan unsurlarla birlikte bulunmaktadır (Lahiri vd., 2023). Gıda, hayatın idamesi için ana kaynaklarından biri olması dolayısıyla temel bir metadır. Bu sebeple gıda kaybı/gıda israfı gibi faktörler ekosistemin de genel dengesine etki etmeleri sebebiyle dikkatle ele alınmalıdır (Lin vd., 2022).

Gıda atıkları katı, yarı katı veya sıvı hâlde bulunabilmektedir. Katı atıklar, genellikle nişasta, selüloz, lignin ve monosakkaritler açısından zengin olan gıda maddelerinin kendilerini, gıda maddelerinin parçalarını veya belirli gıda maddeleriyle ilişkili diğer parçaları veya öğeleri içerir (Yahia & Carrillo-Lopez, 2018). Gıda atıkları; hasat, işleme, dağıtım, depolama vb. süreçler sırasında meydana gelen, gıdanın tüketilmeden önce tedarik zincirinden çıkarılması ile sonuçlanan kayıplar

KAYNAKÇA

- Abeliotis, K., Lasaridi, K., & Chroni, C. (2014). Attitudes and behaviour of Greek households regarding food waste prevention. *Waste Management & Research*, 32(3), 237-240.
- Ahmed, S., Byker Shanks, C., Lewis, M., Leitch, A., Spencer, C., Smith, E. M., & Hess, D. (2018). Meeting the food waste challenge in higher education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 19(6), 1075-1094.
- Alattar, M. A., & Morse, J. L. (2021). Poised for change: University students are positively disposed toward food waste Diversion and Decrease Individual Food Waste after Programming. *Foods (Basel, Switzerland)*, 10(3), 510.
- Alexander, C., Gregson, N., & Gille, Z. (2013). Food waste. *The handbook of food research*, 1, 471-483.
- Al-Obadi, M., Ayad, H., Pokharel, S., & Ayari, M. A. (2022). Perspectives on food waste management: Prevention and social innovations. *Sustainable Production and Consumption*.
- Alzuwaid, N. T., Sissons, M., Laddomada, B., & Fellows, C. M. (2020). Nutritional and functional properties of durum wheat bran protein concentrate. *Cereal Chemistry*, 97(2), 304-315.
- Ananno, A. A., Masud, M. H., Chowdhury, S. A., Dabnichki, P., Ahmed, N., & Arefin, A. Md. E. (2021). Sustainable food waste management model for Bangladesh. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 35-51. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.10.022>
- Ananno, A. A., Masud, M. H., Dabnichki, P., & Ahmed, A. (2020). Design and numerical analysis of a hybrid geothermal PCM flat plate solar collector dryer for developing countries. *Solar Energy*, 196, 270-286. <https://doi.org/10.1016/j.solener.2019.11.069>
- Arvanitoyannis, I. S. (2008). Waste management in food packaging industries. *IS Arvanitoyannis. Waste management for the food industries*, 941-1045.
- Arvanitoyannis, I. S., Kassaveti, A., & Ladas, D. (2008). Food waste treatment methodologies. *Waste management for the food industries*, 345.
- Arvanitoyannis, I. S., & Varzakas, T. H. (2008). Fruit/fruit juice waste management: Treatment methods and potential uses of treated waste. *Waste Management for the food industries*, 2, 569-628.
- Aurore, G., Parfait, B., & Fahrasmane, L. (2009). Bananas, raw materials for making processed food products. *Trends in Food Science & Technology*, 20(2), 78-91.
- Balaji, M., & Arshinder, K. (2016). Modeling the causes of food wastage in Indian perishable food supply chain. *Resources, Conservation and Recycling*, 114, 153-167.
- Banerjee, S., Patti, A. F., Ranganathan, V., & Arora, A. (2019). Hemicellulose based biorefinery from pineapple peel waste: Xylan extraction and its conversion into xylooligosaccharides. *Food and Bioproducts Processing*, 117, 38-50.
- Banks, C. J., & Wang, Z. (2004). Treatment of meat wastes. *İçinde Handbook of industrial and hazardous wastes treatment (ss. 750-787)*. CRC Press.
- Blakeney, M. (2019). *Food loss and food waste: Causes and solutions*. Edward Elgar Publishing.
- Bondeson, D., Mathew, A., & Oksman, K. (2006). Optimization of the isolation of nanocrystals from microcrystalline cellulose by acid hydrolysis. *Cellulose*, 13, 171-180.

- Caldeira, C., De Laurentiis, V., Corrado, S., van Holsteijn, F., & Sala, S. (2019). Quantification of food waste per product group along the food supply chain in the European Union: A mass flow analysis. *Resources, Conservation and Recycling*, 149, 479-488.
- Canali, M., Amani, P., Aramyan, L., Gheoldus, M., Moates, G., Östergren, K., Silvennoinen, K., Waldron, K., & Vittuari, M. (2016). Food waste drivers in Europe, from identification to possible interventions. *Sustainability*, 9(1), 37.
- Cano, M. E., García-Martin, A., Comendador Morales, P., Wojtusik, M., Santos, V. E., Kovensky, J., & Ladero, M. (2020). Production of oligosaccharides from agrofood wastes. *Fermentation*, 6(1), 31.
- Carmona-Cabello, M., Garcia, I. L., Leiva-Candia, D., & Dorado, M. P. (2018). Valorization of food waste based on its composition through the concept of biorefinery. *Current Opinion in Green and Sustainable Chemistry*, 14, 67-79.
- Carrillo, C., Nieto, G., Martinez-Zamora, L., Ros, G., Kamiloglu, S., Munekata, P. E., Pateiro, M., Lorenzo, J. M., Fernandez-Lopez, J., & Viuda-Martos, M. (2022). Novel approaches for the recovery of natural pigments with potential health effects. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 70(23), 6864-6883.
- Chandrasekaran, M. (2013). *Need for valorization of food processing by-products and wastes*. CRC Press: Boca Raton.
- Chauhan, C., Dhir, A., Akram, M. U., & Salo, J. (2021). Food loss and waste in food supply chains. A systematic literature review and framework development approach. *Journal of Cleaner Production*, 295, 126438.
- Chauhan, S., Gupta, T. K., & Srivastava, V. S. (2022). Applicability of banana fiber as reinforcement in composites. *Computational and experimental methods in mechanical engineering: Proceedings of ICCEMME 2021*, 77-91.
- Chauve, G., & Bras, J. (2014). Industrial point of view of nanocellulose materials and their possible applications. *İçinde HANDBOOK OF GREEN MATERIALS: 1 bionanomaterials: Separation processes, characterization and properties (ss. 233-252)*. World Scientific.
- Daido, M. (1987). A recovery and reuse system for fatty oils from by-products and waste materials of vegetable fatty oil production. *Conservation & recycling*, 10(4), 273-278.
- De Bernardi, P., Azucar, D., De Bernardi, P., & Azucar, D. (2020). Innovative and sustainable food business models. *Innovation in Food Ecosystems: Entrepreneurship for a Sustainable Future*, 189-221.
- De Brier, N., Gomand, S., Celus, I., Courtin, C., Brijs, K., & Delcour, J. (2015). Extractability and chromatographic characterization of wheat (*Triticum aestivum* L.) bran protein. *Journal of food science*, 80(5), C967-C974.
- Di Marcantonio, F., Twum, E. K., & Russo, C. (2021). COVID-19 pandemic and food waste: An empirical analysis. *Agronomy*, 11(6), 1063.
- Dolnicar, S. (2020). Designing for more environmentally friendly tourism. *Annals of Tourism Research*, 84, 102933.
- Dufresne, A., Dupeyre, D., & Vignon, M. R. (2000). Cellulose microfibrils from potato tuber cells: Processing and characterization of starch-cellulose microfibril composites. *Journal of applied polymer science*, 76(14), 2080-2092.

- Ebrahimi, F., Khanahmadi, M., Roodpeyma, S., & Taherzadeh, M. J. (2008). Ethanol production from bread residues. *Biomass and bioenergy*, 32(4), 333-337.
- EPA, (United States Environmental Protection Agency), (2014). Reducing Wasted Food & Packaging: A Guide for Food Services and Restaurants United States Environmental Protection Agency. EPA, United States Environmental Protection Agency https://www.epa.gov/sites/production/files/2015-08/documents/reducing_wasted_food_pkg_tool.pdf.
- FAO, (2018). 20 Interconnected Actions to Guide Decision Makers. In *Transforming Food and Agriculture to Achieve The SDGs* (pp. 1-76).
- FAO, (2022). Food Loss and Food Waste. <http://www.fao.org/food-loss-and-food-waste/en>.
- Feng, Y.-H., Cheng, T.-Y., Yang, W.-G., Ma, P.-T., He, H.-Z., Yin, X.-C., & Yu, X.-X. (2018). Characteristics and environmentally friendly extraction of cellulose nanofibrils from sugarcane bagasse. *Industrial Crops and Products*, 111, 285-291.
- Ghamrawy, M. (2019). Food loss and waste and value chains: Learning guide.
- Guggisberg, S. (2022). Transparency in the activities of the Food and Agriculture Organization for sustainable fisheries. *Marine Policy*, 136, 104498.
- Gustafsson, J., Cederberg, C., Sonesson, U., & Emanuelsson, A. (2013). The methodology of the FAO study: "Global Food Losses and Food Waste—extent, causes and prevention"—FAO, 2011. SIK Institutet för livsmedel och bioteknik.
- Han, S.-W., Chee, K.-M., & Cho, S.-J. (2015). Nutritional quality of rice bran protein in comparison to animal and vegetable protein. *Food chemistry*, 172, 766-769.
- Hebrok, M., & Boks, C. (2017). Household food waste: Drivers and potential intervention points for design—An extensive review. *Journal of Cleaner Production*, 151, 380-392.
- Hegde, S., Lodge, J. S., & Trabold, T. A. (2018). Characteristics of food processing wastes and their use in sustainable alcohol production. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 81, 510-523.
- Herrero, M., Thornton, P. K., Mason-D’Croz, D., Palmer, J., Benton, T. G., Bodirsky, B. L., Bogard, J. R., Hall, A., Lee, B., Nyborg, K., & others. (2020). Innovation can accelerate the transition towards a sustainable food system. *Nature Food*, 1(5), 266-272.
- Hoek, A. C., Malekpour, S., Raven, R., Court, E., & Byrne, E. (2021). Towards environmentally sustainable food systems: Decision-making factors in sustainable food production and consumption. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 610-626.
- Hong, I., Park, S., Lee, B., Lee, J., Jeong, D., & Park, S. (2014). IoT-based smart garbage system for efficient food waste management. *The Scientific World Journal*, 2014.
- Hricova, D., Stephan, R., & Zweifel, C. (2008). Electrolyzed water and its application in the food industry. *Journal of food protection*, 71(9), 1934-1947.
- Huang, Y.-R., Hung, Y.-C., Hsu, S.-Y., Huang, Y.-W., & Hwang, D.-F. (2008). Application of electrolyzed water in the food industry. *Food control*, 19(4), 329-345.
- Humphries, M. (2004). *Fabric Glossary*. Pearson/Prentice Hall.
- Isah, S., & Ozbay, G. (2020). Valorization of food loss and wastes: Feedstocks for biofuels and valuable chemicals. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 4, 82.

- Ivanković, A., Zeljko, K., Talić, S., Bevanda, A. M., & Lasić, M. (2017). Biodegradable packaging in the food industry. *Journal of Food Safety and Food Quality*, 68(2), 26-38.
- Jia, G., Zhu, Y., Han, G., Chan, S., & Shu, L. (2020). STC: an intelligent trash can system based on both NB-IoT and edge computing for smart cities. *Enterprise Information Systems*, 14(9-10), 1422-1438.
- Kallbekken S., & Sælen, H. (2013). 'Nudging' hotel guests to reduce food waste as a win-win environmental measure. *Economics Letters*, 119(3), 325-327.
- Kamal, H., Le, C. F., Salter, A. M., & Ali, A. (2021). Extraction of protein from food waste: An overview of current status and opportunities. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 20(3), 2455-2475.
- Karimah, A., Ridho, M. R., Munawar, S. S., Adi, D. S., Damayanti, R., Subiyanto, B., Fatriasari, W., Fudholi, A., & others. (2021). A review on natural fibers for development of eco-friendly bio-composite: Characteristics, and utilizations. *Journal of materials research and technology*, 13, 2442-2458.
- Karunasena, G. G., Ananda, J., & Pearson, D. (2021). Generational differences in food management skills and their impact on food waste in households. *Resources, Conservation and Recycling*, 175, 105890.
- Kennard, N. J. (2020). Food waste management. *Zero Hunger*, 355-370.
- Kosseva, M. R. (2013). Recent European legislation on management of wastes in the food industry. *İçinde Food industry wastes (ss. 3-15)*. Elsevier.
- Kyle, S., Jessop, Z. M., Al-Sabah, A., Hawkins, K., Lewis, A., Maffeis, T., Charbonneau, C., Gazze, A., Francis, L. W., Iakovlev, M., & others. (2018). Characterization of pulp derived nanocellulose hydrogels using AVAP® technology. *Carbohydrate polymers*, 198, 270-280.
- Lahiri, A., Daniel, S., Kanthapazham, R., Vanaraj, R., Thambidurai, A., & Peter, L. S. (2023). A critical review on food waste management for the production of materials and biofuel. *Journal of Hazardous Materials Advances*, 10, 100266. <https://doi.org/10.1016/j.hazadv.2023.100266>
- Lam, C.-M., Iris, K., Hsu, S.-C., & Tsang, D. C. (2020). Life-cycle assessment of food waste recycling. *İçinde Waste biorefinery (ss. 481-513)*. Elsevier.
- Lee, K. C. L. (2018). Grocery shopping, food waste, and the retail landscape of cities: The case of Seoul. *Journal of Cleaner Production*, 172, 325-334. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.10.085>
- Lin, Z., Ooi, J. K., & Woon, K. S. (2022). An integrated life cycle multi-objective optimization model for health-environment-economic nexus in food waste management sector. *Science of the Total Environment*, 816, 151541.
- Lineham, V., Thorpe, S., Andrews, N., Kim, Y., & Beaini, F. (2012). Food demand to 2050: Opportunities for australian agriculture, algebraic description of agrifood model. ABARES.
- Maleque, M., Belal, F., Sapuan, S., & others. (2007). Mechanical properties study of pseudo-stem banana fiber reinforced epoxy composite. *The Arabian journal for science and engineering*, 32(2B), 359-364.
- Martin-Rios, C., Demen-Meier, C., Gössling, S., & Cornuz, C. (2018). Food waste management innovations in the foodservice industry. *Waste management*, 79, 196-206.

- Masud, M., Islam, T., Joardder, M., Ananno, A., & Dabnichki, P. (2019). CFD analysis of a tube-in-tube heat exchanger to recover waste heat for food drying. *International Journal of Energy and Water Resources*, 3, 169-186.
- McClements, D. J. (2020). Future foods: Is it possible to design a healthier and more sustainable food supply? *Nutrition Bulletin*, 45(3), 341-354.
- Minor, T., Astill, G., Raszap, S., Thornsbury, S., Buzby, J. C., Hitaj, C., Kantor, L., Kuchler, F., Ellison, B., Mishra, A. K., & others. (2020). Economic drivers of food loss at the farm and pre-retail sectors: A look at the produce supply chain in the united states.
- Mohd Thani, N., Mustapa Kamal, S. M., Sulaiman, A., Taip, F. S., Omar, R., & Izhar, S. (2020). Sugar recovery from food waste via sub-critical water treatment. *Food Reviews International*, 36(3), 241-257.
- Motavaf, B., Dean, R. A., Nicolas, J., & Savage, P. E. (2021). Hydrothermal carbonization of simulated food waste for recovery of fatty acids and nutrients. *Bioresource technology*, 341, 125872.
- Movilla-Pateiro, L., Mahou-Lago, X., Doval, M., & Simal-Gandara, J. (2021). Toward a sustainable metric and indicators for the goal of sustainability in agricultural and food production. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 61(7), 1108-1129.
- Muhammad, N. I. S., & Rosentrater, K. A. (2020). Techno-economic evaluation of food waste fermentation for value-added products. *Energies*, 13(2), 436.
- Murugan, K., Chandrasekaran, S., Karthikeyan, P., & Al-Sohaibani, S. (2013). Current state of the art of food processing by products (s. 35). CRC Press: Boca Raton, FL.
- Nakagaito, A. N., & Yano, H. (2004). The effect of morphological changes from pulp fiber towards nano-scale fibrillated cellulose on the mechanical properties of high-strength plant fiber based composites. *Applied Physics A: Materials Science and Processing*, 78(4), 547-552. Scopus. <https://doi.org/10.1007/s00339-003-2453-5>
- Nakagaito, A. N., & Yano, H. (2005). Novel high-strength biocomposites based on microfibrillated cellulose having nano-order-unit web-like network structure. *Applied Physics A*, 80, 155-159.
- Neff, R. A., Spiker, M., Rice, C., Schklair, A., Greenberg, S., & Leib, E. B. (2019). Misunderstood food date labels and reported food discards: A survey of US consumer attitudes and behaviors. *Waste management*, 86, 123-132.
- Nickerson, R., & Habrle, J. (1947). Cellulose intercrystalline structure. *Industrial & Engineering Chemistry*, 39(11), 1507-1512.
- Nishio, N., & Nakashimada, Y. (2013). Manufacture of biogas and fertilizer from solid food wastes by means of anaerobic digestion. *İçinde Food industry wastes (ss. 121-133)*. Elsevier.
- Niutanen, V., & Korhonen, J. (2003). Industrial ecology flows of agriculture and food industry in Finland: Utilizing by-products and wastes. *The International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 10(2), 133-147.
- Norkrans, B., & Rånby, B. G. (1956). Studies of the enzymatic degradation of cellulose. *Physiologia Plantarum*, 9(2), 198-211.

- Özkan, G., Gültekin Subaşı, B., Kamiloğlu Beştepe, S., & Çapanoğlu Güven, E. (2022). Sürdürülebilir Gıda ve Tarımsal Atık Yönetimi. *Çevre, İklim ve Sürdürülebilirlik*, 23(2).
- Pappalardo, G., Cerroni, S., Nayga Jr, R. M., & Yang, W. (2020). Impact of Covid-19 on household food waste: The case of Italy. *Frontiers in nutrition*, 7, 291.
- Patel, A., Patel, H., Divecha, J., & Shah, A. R. (2019). Enhanced production of ethanol from enzymatic hydrolysate of microwave-treated wheat straw by statistical optimization and mass balance analysis of bioconversion process. *Biofuels*.
- Pawlak, K., & Kołodziejczak, M. (2020). The role of agriculture in ensuring food security in developing countries: Considerations in the context of the problem of sustainable food production. *Sustainability*, 12(13), 5488.
- Pesta, G. (2007). Anaerobic digestion of organic residues and wastes. Utilization of by-products and treatment of waste in the food industry, 53-72.
- Petkowicz, C. L., & Williams, P.-A. (2020). Pectins from food waste: Characterization and functional properties of a pectin extracted from broccoli stalk. *Food Hydrocolloids*, 107, 105930.
- Pojić, M., Mišan, A., & Tiwari, B. (2018). Eco-innovative technologies for extraction of proteins for human consumption from renewable protein sources of plant origin. *Trends in Food Science & Technology*, 75, 93-104.
- Prandi, B., Faccini, A., Lambertini, F., Bencivenni, M., Jorba, M., Van Droogenbroek, B., Bruggerman, G., Schöber, J., Petrusan, J., Elst, K., & others. (2019). Food wastes from agrifood industry as possible sources of proteins: A detailed molecular view on the composition of the nitrogen fraction, amino acid profile and racemisation degree of 39 food waste streams. *Food chemistry*, 286, 567-575.
- Radishevskii, M., & Serkov, A. (2005). Coagulation mechanism in wet spinning of fibres. *Fibre Chemistry*, 37(4), 266-271.
- Rahman, M. & others. (2011). Study on modified pineapple leaf fiber. *Journal of Textile & Apparel Technology & Management (JTATM)*, 7(2).
- Rehman, A., Ma, H., Ozturk, I., & Ulucak, R. (2022). Sustainable development and pollution: The effects of CO 2 emission on population growth, food production, economic development, and energy consumption in Pakistan. *Environmental Science and Pollution Research*, 1-12.
- Riaz, A., Lagnika, C., Luo, H., Nie, M., Dai, Z., Liu, C., Abdin, M., Hashim, M. M., Li, D., & Song, J. (2020). Effect of Chinese chives (*Allium tuberosum*) addition to carboxymethyl cellulose based food packaging films. *Carbohydrate polymers*, 235, 115944.
- Rich, T., & Felfel, A. (2015). An overview of Canadian food loss and waste estimates. *Webinars and Speaker Series*, Rural Development Institute, Brandon University, Brandon, MB, Canada, 4.
- Rivas, M. Á., Casquete, R., Martín, A., Córdoba, M. de G., Aranda, E., & Benito, M. J. (2021). Strategies to increase the biological and biotechnological value of polysaccharides from agricultural waste for application in healthy nutrition. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 5937.
- Roupas, P., De Silva, K., Smithers, G., & Ferguson, A. (2007). Waste management and co-product recovery in red and white meat processing. *İçinde Handbook of waste management and co-product recovery in food processing (ss. 305-331)*. Elsevier.

- Russ, W., & Meyer-Pittroff, R. (2004). Utilizing waste products from the food production and processing industries. *Critical reviews in food science and nutrition*, 44(1), 57-62.
- Sakaguchi, L., Pak, N., & Potts, M. D. (2018). Tackling the issue of food waste in restaurants: Options for measurement method, reduction and behavioral change. *Journal of Cleaner Production*, 180, 430-436.
- Seberini, A. (2020). Economic, social and environmental world impacts of food waste on society and Zero waste as a global approach to their elimination. *SHS web of conferences*, 74, 03010.
- Shams, S., Sahu, J. N., Rahman, S. S., & Ahsan, A. (2017). Sustainable waste management policy in Bangladesh for reduction of greenhouse gases. *Sustainable cities and society*, 33, 18-26.
- Shilev, S., Naydenov, M., Vancheva, V., & Aladjadjiyan, A. (2007). Composting of food and agricultural wastes. Utilization of by-products and treatment of waste in the food industry, 283-301.
- Shin, J., & Selke, S. E. (2014). Food packaging. *Food processing: principles and applications*, 249-273.
- Skendi, A., Zinoviadou, K. G., Papageorgiou, M., & Rocha, J. M. (2020). Advances on the valorisation and functionalization of by-products and wastes from cereal-based processing industry. *Foods (Basel, Switzerland)*, 9(9), 1243.
- Songür, A. N., & Çakıroğlu, F. P. (2016). Gıda kayıpları ve atık yönetimi. *Türkiye Klinikleri Nutrition And Dietetics-Special Topics*, 2(3), 21-26.
- Talekar, S., Patti, A. F., Singh, R., Vijayraghavan, R., & Arora, A. (2018). From waste to wealth: High recovery of nutraceuticals from pomegranate seed waste using a green extraction process. *Industrial Crops and Products*, 112, 790-802.
- Thakur, S., Chaudhary, J., Singh, P., Alsanie, W. F., Grammatikos, S. A., & Thakur, V. K. (2022). Synthesis of Bio-based monomers and polymers using microbes for a sustainable bioeconomy. *Bioresource Technology*, 344, 126156.
- Tham, P. E., Ng, Y. J., Sankaran, R., Khoo, K. S., Chew, K. W., Yap, Y. J., Malahubban, M., Aziz Zakry, F. A., & Show, P. L. (2019). Recovery of protein from dairy milk waste product using alcohol-salt liquid biphasic flotation. *Processes*, 7(12), 875.
- Theivasanthi, T., Christma, F. A., Toyin, A. J., Gopinath, S. C., & Ravichandran, R. (2018). Synthesis and characterization of cotton fiber-based nanocellulose. *International journal of biological macromolecules*, 109, 832-836.
- Thi, N. B. D., Kumar, G., & Lin, C.-Y. (2015). An overview of food waste management in developing countries: Current status and future perspective. *Journal of Environmental Management*, 157, 220e229.
- Thyberg, K. L., & Tonjes, D. J. (2016). Drivers of food waste and their implications for sustainable policy development. *Resources, Conservation and Recycling*, 106, 110-123.
- Tibolla, H., Pelissari, F. M., Martins, J. T., Vicente, A., & Menegalli, F. C. (2018). Cellulose nanofibers produced from banana peel by chemical and mechanical treatments: Characterization and cytotoxicity assessment. *Food Hydrocolloids*, 75, 192-201.
- Tonini, D., Albizzati, P. F., & Astrup, T. F. (2018). Environmental impacts of food waste: Learnings and challenges from a case study on UK. *Waste Management*, 76, 744-766.
- United Nations, (2019). Worldwide food waste _ Think Eat Save. UN environment Program.

- UNEP, D. (2021). Partnership and United Nations Environment Programme (2021). Reducing consumer food waste using green and digital technologies.
- Van Geffen, L., van Herpen, E., & van Trijp, H. (2020). Household Food waste—How to avoid it? An integrative review. *Food Waste Management: Solving the Wicked Problem*, 27-55.
- Visschers, V. H., Wickli, N., & Siegrist, M. (2016). Sorting out food waste behaviour: A survey on the motivators and barriers of self-reported amounts of food waste in households. *Journal of Environmental Psychology*, 45, 66-78.
- Wang, Y., Wang, W., Jia, H., Gao, G., Wang, X., Zhang, X., & Wang, Y. (2018). Using cellulose nanofibers and its palm oil pickering emulsion as fat substitutes in emulsified sausage. *Journal of food science*, 83(6), 1740-1747.
- Wansink, B. (2018). Household food waste solutions for behavioral economists and marketers. *Journal of food products marketing*, 24(5), 500-521.
- (WHO), W. H. O. & others. (2018). Global hunger continues to rise, new UN report says. WHO Geneva, Switzerland.
- Yahia, E. M., & Carrillo-Lopez, A. (2018). Postharvest physiology and biochemistry of fruits and vegetables. Woodhead Publishing.
- Zamri, G. B., Azizal, N. K. A., Nakamura, S., Okada, K., Nordin, N. H., Othman, N., Akhir, F. N. M., Sobian, A., Kaida, N., & Hara, H. (2020). Delivery, impact and approach of household food waste reduction campaigns. *Journal of Cleaner Production*, 246, 118969.
- Zhang, A. Y., Sun, Z., Leung, C. C. J., Han, W., Lau, K. Y., Li, M., & Lin, C. S. K. (2013). Valorisation of bakery waste for succinic acid production. *Green chemistry*, 15(3), 690-695.
- Zhang, J., Wang, Y., Yang, B., Li, Y., Liu, L., Zhou, W., & Zheng, S.-J. (2022). Profiling of phenolic compounds of fruit peels of different ecotype bananas derived from domestic and imported cultivars with different maturity. *Horticulturae*, 8(1), 70.
- Zou, L., Wan, Y., Zhang, S., Luo, J., Li, Y.-Y., & Liu, J. (2020). Valorization of food waste to multiple bio-energies based on enzymatic pretreatment: A critical review and blueprint for the future. *Journal of cleaner production*, 277, 124091.

PERAKENDE (SÜPERMARKET) SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Habibe Elif Gülşen Akbay

1. GİRİŞ

Günümüzde küresel ölçekte hızla artan nüfus, gelişen yaşam standartları ve bunlara bağlı olarak değişen tüketici talepleri neticesinde perakende sektörü oldukça aktif bir rol üstlenmiştir. Özellikle dünya pazarında yer edinmiş olan perakendeciler hizmet sundukları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ürün çeşitliliğini, kalitesini ve müşteri memnuniyeti düzeyini artırmaya odaklanmışlardır. Finansal liberalizasyon ve kişilerin artan satın alma gücü ile perakende sektörünün önemli kollarından biri olan süpermarketlerin sayısı dünya genelinde artmıştır. Müşteriler tarafından özellikle günlük ve haftalık ihtiyaçların giderilmesinde sıkça tercih edilen süpermarketler başta gıda ürünleri olmak üzere gıda dışı ürünleri de tüketiciye açık raf sistemi ve çok çeşitli ürün seçeneği ile sunmaktadır.

Son yıllarda atık yönetimi kavramının önem kazanması sonucunda sayısı giderek artan bu tür işletmelerde oluşan atıkların da artacağı gerçeği ile yüzleşilmiştir. Akabinde süpermarketlerin çevreye olan olumsuz etkileri ve bu etkileri önlemek ya da azaltmak için uygulanabilecek atık yönetimi stratejileri araştırılmaya ve geliştirilmeye başlanmıştır. Süpermarketler, sürdürülebilir gelişmeyi uygulayabilme potansiyeli olan perakendecilerden bir tanesidir ve bu bağlamda süpermarket yönetimine ve müşterilere önemli görevler düşmektedir. Bu bölümde süpermarketlerde sunulan ürünlere bağlı oluşan atıklar ve bu atıkların yönetiminde uygulanan stratejiler incelenmiştir ve güncel araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

6. SONUÇ

Süpermarket işletmelerinin, içerisinde oluşan atıklarının yönetimi açısından sürdürülebilirlik kavramını benimseme eğilimde oldukları ve çevreyi koruma amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmeye başladıkları görülmüştür. Son yıllarda öne çıkan ve işletmeler için uygulanması kaçınılmaz olan “sıfır atık” hareketinin de etkisi ile gıda bölümlerinde oluşması muhtemel israfların gerçekleşmeden önlenmesi ya da satılamaz ama kullanılabilir ürünlerin bağışlanması veya farklı alanlarda tekrar değerlendirilmesi gibi seçenekler tercih edilirken başta ambalaj atıkları olmak üzere gıda dışı atıklar için ise geri dönüşüm, tekrar kullanma, tekrar doldurma gibi stratejilerin uygulanmaya çalışıldığı belirlenmiştir. Bu noktada müşterilerin farklı yeniden kullanım stratejilerini benimseme isteklerinin hangi oranda olduğu, yeniden kullanım stratejisinde tüketim yöntemini kabul derecesinin düzeyi ve kabul süresi ayrıca araştırılması gereken bir konu olarak görülmüştür.

Yapılan literatür incelemeleri sonucunda bu tür atık azaltma stratejilerinin birçok potansiyeli olmasına rağmen pazar büyüklüğünün hâlâ küçük olduğu ve büyük ölçekte fizibilitelerinin bilinmediği sonucuna varılmıştır. Bu nedenle özellikle atık azaltmaya yönelik stratejilerin uygulanma potansiyelinin değerlendirilmesinde tedarikçilerin, yöneticilerin ve müşterilerin bu durumu benimsemesi ve üstlenmesi ile ilgili daha fazla araştırma, program, araç ve metodolojiye ihtiyaç olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Amasuomo, E. ve Baird, J. (2016). The Characteristics of Retail Wastes in the City of Yenagoa, Nigeria. *Journal of Management and Sustainability*, 6(4), p59. doi:10.5539/JMS.V6N4P59
- Amit, P. R. ve Kameshvari, B. J. (2012). A Study on Consumer Behaviour of Organized and Unorganized Retail Outlets in Vadodara City. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 3(4), 466–474.
- Avlijas, G., Vukanovic Dumanovic, V. ve Radunovic, M. (2021). Measuring the Effects of Automatic Replenishment on Product Availability in Retail Stores. *Sustainability 2021*, Vol. 13, Page 1391, 13(3), 1391. doi:10.3390/SU13031391
- Aydın, K. (2013). Perakende Yönetiminin Temelleri. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bracken L. J., Bulkeley, H. A. ve Whitman, G. (2014). Transdisciplinary research: understanding the stakeholder perspective, 58(7), 1291–1308. doi:10.1080/09640568.2014.921596
- BRC. (2016). The Retail Industry’s Contribution to Reducing Food Waste. British Retail Consortium. London.

- BRC. (2023a). Retail and Wholesale Market Report. <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/retail-and-wholesale-global-market-report> Erişim Tarihi: 05.04.2023
- BRC. (2023b). Supermarkets and Hypermarkets Global Market Report. <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/supermarkets-and-hypermarkets-global-market-report> Erişim Tarihi: 05.04.2023
- Çatı, K. (2007). Süpermarketlerin Tercih Edilmesinde Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 150–168.
- Coelho, P. M., Corona, B., ten Klooster, R. ve Worrell, E. (2020). Sustainability of reusable packaging—Current situation and trends. *Resources, Conservation & Recycling*, 6, 100037. doi:10.1016/J.RCRX.2020.100037
- Corsten, D. ve Gruen, T. (2003). Desperately Seeking Shelf Availability: An Examination of The Extent, The Causes, and The Efforts to Address Retail Out-Of-Stocks. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 31(12), 605–617. doi:10.1108/09590550310507731
- Deloitte, (2021). Global Powers of Retailing 2021. Global economic outlook.
- Devin, B. ve Richards, C. (2018). Food Waste, Power, and Corporate Social Responsibility in the Australian Food Supply Chain. *Journal of Business Ethics*, 150(1), 199–210. doi:10.1007/S10551-016-3181-Z
- Ellen MacArthur Foundation. (2019). *Reuse-Rethinking Packaging*. Ellen MacArthur Foundation Isle of Wight, UK.
- Erdoğan, Ç. (2020). Retail Foods, Ankara, Türkiye.
- Eriksson, M. (2015). Supermarket Food Waste: Prevention and Management with The Focus on Reduced Waste for Reduced Carbon Footprint.
- Eriksson, M., Strid, I. ve Hansson, P. A. (2012). Food losses in six Swedish retail stores: Wastage of fruit and vegetables in relation to quantities delivered. *Resources, Conservation and Recycling*, 68, 14–20. doi:10.1016/J.RESCONREC.2012.08.001
- Eriksson, M., Strid, I. ve Hansson, P. A. (2014). Waste of organic and conventional meat and dairy products - A case study from Swedish retail. *Resources, Conservation and Recycling*, 83, 44–52. doi:10.1016/j.resconrec.2013.11.011
- EuroCommerce. (2023). History of Retail and Wholesale. <https://wp.eurocommerce.eu/history-of-retail-and-wholesale> Erişim Tarihi: 04.04.2023
- European Commission. (2010). Preparatory Study on Food Waste Across Eu. http://ec.europa.eu/environment/eussd/pdf/bio_foodwaste_report.pdf. Erişim Tarihi: 08.04.2023
- Fernie, S., Fernie, J. ve Moore, C. (2012). Principles of Retailing. Edinburgh Business School Herriot-Watt University.
- Filimonau, V. ve Gherbin, A. (2017). An Exploratory Study of Food Waste Management Practices in The UK Grocery Retail Sector. *Journal of Cleaner Production*, 167, 1184–1194.
- Garrone, P., Melacini, M. ve Perego, A. (2014). Opening the Black Box of Food Waste Reduction. *Food Policy*, 46, 129–139. doi:10.1016/J.FOODPOL.2014.03.014
- Globaldata. (2022). Turkey Retail Market Size by Sector and Channel including Online Retail, Key Players and Forecast, 2022-2026. <https://www.globaldata.com/store/report/turkey-retail-market-analysis/> adresinden erişildi.

- Greenwood, S. C., Walker, S., Baird, H. M., Parsons, R., Mehl, S., Webb, T. L., Rothman, R. H. (2021). Many Happy Returns: Combining insights from the environmental and behavioural sciences to understand what is required to make reusable packaging mainstream. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 1688–1702. doi:10.1016/J.SPC.2021.03.022
- Grönman, K., Soukka, R., Järvi-Kääriäinen, T., Katajajuuri, J. M., Kuisma, M., Koivupuro, H. K., Linnanen, L. (2013). Framework for Sustainable Food Packaging Design. *Packaging Technology and Science*, 26(4), 187–200.
- Huang, I. Y., Manning, L., James, K. L., Grigoriadis, V., Millington, A., Wood, V., Ward, S. (2021). Food Waste Management: A Review of Retailers' Business Practices and Their Implications for Sustainable Value. *Journal of Cleaner Production*, 285(125484).
- Karin Östergren, A., Gustavsson, J., Hansen, O.-J., Möller, H., Research, O., Anderson, G., Linzner, R. (2014). *Definitional Framework for Food Waste*.
- Kiil, K., Dreyer, H. C., Hvolby, H. H. ve Chabada, L. (2017). Sustainable food supply chains: the impact of automatic replenishment in grocery stores. 29(2), 106–116. doi:10.1080/09537287.2017.1384077
- Lin, H. T., Chiang, C. W., Cai, J. N., Chang, H. Y., Ku, Y. N. ve Schneider, F. (2023). Evaluating The Waste and CO₂ Reduction Potential of Packaging by Reuse Model in Supermarkets in Taiwan. *Waste Management*, 160, 35–42. doi:10.1016/J.WASMAN.2023.01.028
- Marrucci, L., Marchi, M. ve Daddi, T. (2020). Improving The Carbon Footprint of Food and Packaging Waste Management in A Supermarket of The Italian Retail Sector. *Waste Management*, 105, 594–603. doi:10.1016/J.WASMAN.2020.03.002
- Mena, C., Adenso-Diaz, B. ve Yurt, O. (2011). The Causes of Food Waste in The Supplier–Retailer Interface: Evidences from The UK and Spain. *Resources, Conservation and Recycling*, 55(6), 648–658. doi:10.1016/J.RESCONREC.2010.09.006
- Mena, C., Terry, L. A., Williams, A. ve Ellram, L. (2014). Causes of waste across multi-tier supply networks: Cases in the UK food sector. *International Journal of Production Economics*, 152, 144–158.
- Migros. (2021). *Etkin Atık Yönetimi*. https://www.migroskurumsal.com/surdurulebilirlikfiles/pdf/2021_Etkin_Atik_Yonetimimiz.pdf. Erişim Tarihi: 18.04.2023
- Naidoo, M. ve Gasparatos, A. (2018). Corporate Environmental Sustainability in The Retail Sector: Drivers, Strategies and Performance Measurement. *Journal of Cleaner Production*, 203, 125–142.
- Norden, (2011). Initiatives on Prevention of Food Waste in the Retail and Wholesale Trades. Copenhagen.
- Norrie, J., Lafortune, P. ve Beauchamp, C. J. (1997). Characterization of Waste Materials Originating from Quebec Supermarkets and An Assessment of Recycling Potential. *Resources, Conservation and Recycling*, 19(4), 265–277. doi:10.1016/S0921-3449(96)01192-5
- Papargyropoulou, E., Lozano, R., K. Steinberger, J., Wright, N. ve Ujang, Z. Bin. (2014). The Food Waste Hierarchy as A Framework for The Management of Food Surplus and Food Waste. *Journal of Cleaner Production*, 76, 106–115. doi:10.1016/J.JCLEPRO.2014.04.020

- Parfitt, J., Barthel, M. ve MacNaughton, S. (2010). Food Waste Within Food Supply Chains: Quantification and Potential for Change to 2050. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 365(1554), 3065–3081. doi:10.1098/RSTB.2010.0126
- Riley, T. (2014). Save A Banana Day: My Love Affair with The Banana | Live Better, The Guardian. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/mar/26/love-affair-banana-stuart-heritage> Erişim Tarihi: 22.04.2023
- Rudrabasavaraj, M. N. (2010). *Dynamic Global Retailing Management*. Himalayan Books.
- Sayın, T. ve Altuğ, N. (2016). Perakende İşletmelerin Lojistik Faaliyetleri: Türkiye’de Bir Uygulama. *Journal of The International Scientific Researches*, 1(1). doi:10.21733/IBAD.42
- Sharma, B. M. (2008). *Strategic Retail Management*. Book Enclave.
- Statista Research Department. (2022). *Retail Trade in Europe - Statistics and Facts*.
- Steeneken F. ve Ackley, D. (2012). A Complete Model of The Supermarket Business. *BPTrends*, 1–13.
- Taylor, D. H. ve Fearne, A. (2009). Demand Management in Fresh Food Value Chains: A Framework for Analysis and Improvement. *Supply Chain Management*, 14(5), 379–392.
- Tek, Ö. B. ve Demirci Orel, F. (2008). *Perakende Pazarlama Yönetimi*. Kendi Yayını.
- Teller, C., Holweg, C., Reiner, G. ve Kotzab, H. (2018). Retail Store Operations and Food Waste. *Journal of Cleaner Production*, 185, 981–997.
- Tencati, A., Pogutz, S., Moda, B., Brambilla, M. ve Cacia, C. (2016). Prevention Policies Addressing Packaging and Packaging Waste: Some Emerging Trends. *Waste Management*, 56, 35–45. doi:10.1016/J.WASMAN.2016.06.025
- Terblanche, N. S. (2018). Revisiting The Supermarket In-Store Customer Shopping Experience. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 40, 48–59. doi:10.1016/J.JRETCONSER.2017.09.004
- Tiwari, R. S. (2009). *Retail Management, Retail Concepts and Practices*. Himalaya Pub. House.
- TÜİK. (2023). Perakende Satış Endeksleri. 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Perakende-Satis-Endeksleri-Subat-2023-49617> Erişim Tarihi: 19.04.2023
- Vermeulen, S. J., Campbell, B. M. ve Ingram, J. S. I. (2012). *Climate Change and Food Systems*.
- Vittuari, M., Politano, A., Gaiani, S., Canali, M. ve Elander, M. (2015). *Review of EU Legislation and Policies with Implications on Food Waste, Final Report*.
- Zainuddin, A. ve Shariff, S. M. (2016). Preferences for Halalan Toyyiban Retail Supply Chain Certification: A Case of Hypermarket. *Procedia Economics and Finance*, 37, 405–411. doi:10.1016/S2212-5671(16)30144-7

TURİZM VE OTELCİLİK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ

Züleyha Reçber

Turizm ve çevre karşılıklı olarak birbirinden etkilenmekte ve birbirini etkilemektedir. Doğal ve kültürel kaynaklara bağlı olarak oluşan turizm sektörünün kendi varlığını sürdürebilmesi için bu kaynakların korunarak yaşatılması gerekmektedir.

1. GİRİŞ

Turizm ve otelcilik sektörleri birbirlerinden farklı olsalar da iç içe geçmiş durumdadırlar. Genel olarak ağırlama ya da konaklama sektörü olarak ifade edilen turizm ve otelcilik işletmeleri hem yerli hem de uluslararası turistler için cazip kabul edilebilecek özellikleri ve çekicilikleri barındıran ve kentsel alanlara sosyalite getirerek şehirlerin kamusal yaşamında hayati bir rol oynayan yerlerdir (Ntounis ve ark., 2022).

İşletme gelirleri, halk sağlığı ve çevre üzerinde oluşturduğu önemli etkiler göz önüne alındığında atıklar önemli bir sürdürülebilirlik sorunudur ve bu durum büyük miktarlarda atık üreten turizm ve otelcilik sektörü için kritik öneme sahip bir konudur. Turizm ve otelcilik sektörlerinin oluşturduğu atık kapsamı çok geniştir. Bu sektörlerde tehlikeli atık, tehlikesiz atık, biyobozunur atık ve atık su gibi farklı tür ve içeriklerde atıklar ile karşılaşmaktadır. Turizm ve otelcilik sektöründe sürdürülebilir atık yönetimi için oluşan atık türlerinin kaynakları ve bunları azaltmak için hangi stratejilerin kullanılacağı belirlenmesi ve bu atıkların uygun bir şekilde toplanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Turizm ve otel işletmelerinin çevreye duyarlı atık yönetim stratejileri ile hem turizme konu olan doğal, tarihî ve kültürel kaynaklar korunarak çevre ve turizm açısından sürdürülebilirlik sağlan-

KAYNAKÇA

- Alexandre, S., Kennedy, C., (2002). Green Hotels: Opportunities and resources for success. Zero Waste Alliance, Portland: One World Trade Center.
- Amicarelli, V., Aluculesei, A.C., Lagioia, G., Pamfilie, R., Bux, C., (2022). How to manage and minimize food waste in the hotel industry: An exploratory research. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 16(1), 152-167.
- Angelakis, G., Theriou, N., Floropoulos, I., (2010). Adoption and benefits of management accounting practices: Evidence from Greece and Finland. *Advances in Accounting*, 26(1), 87-96.
- Arslaner, E., (2020). Konaklama işletmelerinde çevre dostu yönetim: uygulamalar açısından bir değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(1), 263-278.
- Baytok, A., Pelit, E., Gökçe, F., Gökçe, Y., (2015). Sürdürülebilirlik kapsamında termal otel işletmelerinde atık yönetimi uygulamaları: Sandıklı örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 6(14).
- Boella, M. J., Goss-Turner, S., (2019). Human resource management in the hospitality industry: A guide to best practice. Routledge.
- Bhandari, R., Sin, M.V.A., (2023). Optimizing digital marketing in hospitality industries. *Startup-reneur Bisnis Digital (SABDA Journal)*, 2(1).
- Bilici, N.S., Turan, B., (2019). Yönetim muhasebesi uygulamalarının incelenmesi: Erzurum İli otel işletmelerine yönelik bir araştırma. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 2(2), 130-145.
- Boyraz, M., (2022). Otel işletmelerinin çevre yönetim sistemine katılımının engelleyicileri ve çevre yönetimi uygulama düzeyine etkisi. Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Camilleri, M. A. (2021)., Sustainable production and consumption of food. Mise-en-place circular economy policies and waste management practices in tourism cities. *Sustainability*, 13(17), 9986.
- Chertow, M.R., (2000). Industrial symbiosis: literature and taxonomy. *Annual Review of Energy and The Environment*, 25(1), 313-337.
- ÇŞB, (2020). Sıfır Atık Yönetim Sistemi Uygulama Kılavuzu, Turizm Tesisleri HOREKA (Otel, Restoran, Kafeterya). T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. <https://sifiratik.gov.tr/content/files/uploads/24/TURIZM.pdf>. Erişim Tarihi: 29.04.2023.
- Doğan, S., Güngör, M.Y., Ömüriş, E., (2022). Çevresel bilgi, çevresel farkındalık ve çevresel kaygının çevre dostu otelde kalma niyeti üzerindeki etkisi: su ve atık yönetimi teknolojilerinin rolü. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 73-86.
- Erdem, B., (2010). Kat Hizmetleri Yöneticilerinin Hizmet Kalitesi Algıları: Konaklama İşletmelerinde Görgül Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 165-182.

- Filimonau, V., Delysia, A., (2019). Food waste management in hospitality operations: A critical review. *Tourism Management*, 71, 234-245.
- Gamage, N.S.K., Hewa Kuruppuge, R., Haq, I.U., (2017). Energy consumption, tourism development, and environmental degradation in Sri Lanka. *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, 12(10), 910-916.
- Gössling, S., Araña, J.E., Aguiar-Quintana, J.T., (2019). Towel reuse in hotels: Importance of normative appeal designs. *Tourism Management*, 70, 273-283.
- Gülal, Ö.S., (2013). İç Kontrol Sistemi ve Bir Otel İşletmesinde Uygulanması. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Han, H., Lee, J.S., Trang, H.L.T., Kim, W., (2018). Water conservation and waste reduction management for increasing guest loyalty and green hotel practices. *International Journal of Hospitality Management*, 75, 58-66.
- Holjevac, I.A., (2003). A vision of tourism and the hotel industry in the 21st century. *International Journal of Hospitality Management*, 22(2), 129-134.
- Kilibarda, N., Djokovic, F., Suzic, R., (2019). Food waste management–reducing and managing food waste in hospitality. *Scientific Journal Meat Technology*, 60(2), 134-142.
- KTB, (2022a). Çevreye Duyarlılık Kampanyası (Yeşil Yıldız). Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html>. Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- KTB, (2022b). Mavi Bayrak. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11569/mavi-bayrak.html>. Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- KTB, (2022c). Mavi Bayrak Türkiye. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://www.mavibayrak.org.tr/tr/Default.aspx>. Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- KTB, (2023). Konaklama İstatistikleri. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html>. Erişim Tarihi: 30.04.2023
- Lai, M. Y., Wang, Y., Khoo-Lattimore, C., (2020). Do food image and food neophobia affect tourist intention to visit a destination? The case of Australia. *Journal of Travel Research*, 59(5), 928-949.
- Limna, P., Siripipatthanakul, S., Siripipattanakul, S., Auttawechasakoon, P., (2022). Determinants of electronic word of mouth during the COVID-19 pandemic in Thailand: A qualitative case study of hostels at Aonang, Krabi in Thailand. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 3(4), 8-20.
- Lockyer, T., (2003). Hotel Cleanliness–How Do Guest View It? Let Us Get Specific. A New Zealand Study. *International Journal of Hospitality Management*, 22, 297-305.
- Mensah, I., (2006). Environmental management practices among hotels in the greater Accra region. *International Journal of Hospitality Management*, 25(3), 414-431.

- Mensah, I., (2020). Waste management practices of small hotels in Accra: An application of the waste management hierarchy model. *Journal of Global Business Insights*, 5(1), 33-46.
- Mun, S. G., Park, E. O., Woo, L., (2022). Strategic target customers of food and beverage offerings in full-service hotels: Outside-hotel customers. *International Journal of Hospitality Management*, 102, 103159.
- Mutlu, Y., (2020). Sürdürülebilir rekabette insan kaynakları eğitiminin rolü ve işlevi: Marmaris'te faaliyet gösteren otel işletmeleri üzerine bir araştırma Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Nirmala, Y., (2021). Effectiveness and efficiency of use “property management system (pms)” in the front office division of hotel “X” and Hotel “Y” in Center Jakarta. *Eduvest-Journal of Universal Studies*, 1(2), 83-92.
- Ntounis, N., Parker, C., Skinner, H., Steadman, C., Warnaby, G., (2022). Tourism and Hospitality industry resilience during the Covid-19 pandemic: Evidence from England. *Current Issues in Tourism*, 25(1), 46-59.
- Özgan, B.B., Yazıcı, H.N.T., Fener, T.Ç., (2010). Turizm işletmelerinde teknik hizmetler biriminin (bölümünün) personel seçme, değerlendirme ve işe yerleştirme süreci, kurum işleyiş sürecine etkisi (Örnek Çalışma: Çırağan Kempinski Oteli). *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 29-35.
- Özok, O., (2015). Konaklama işletmelerinde çevre dostu uygulamalar: Bodrum örneği. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Özyer, N.S., (2017). Cephede Dıştan Kullanılan Gölgeleme Elemanları ve Uygulama Yöntemlerinin Örnekler Üzerinden İncelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pirani, S.I., Arafat, H.A., (2014). Solid waste management in the hospitality industry: A review. *Journal of Environmental Management*, 146, 320-336.
- Rahman, I., Reynolds, D., Svaren, S., (2012). How “green” are North American hotels? An exploration of low-cost adoption practices. *International journal of Hospitality Management*, 31(3), 720-727.
- Saçılık, M.Y., Çevik, S., (2014). Çevreye duyarlı otelcilik kapsamında yeşil yıldız uygulaması: Antakya Güngör Palace örneği. In *The 9th International Conference: New Perspectives In Tourism And Hospitality*.
- Sert, A. N. (2017). Konaklama işletmelerinde yeşil pazarlama uygulamaları: Doğa Residence Otel örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-20.
- Tinambunan, B.K., Taufiq, R., Gusnadi, D., (2023). Tinjauan operasional kitchen departement Cambridge Hotel Medan Tahun 2022. *eProceedings of Applied Science*, 8(6).
- TÜİK, (2023). Turizm İstatistikleri, IV.Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2022. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2022-49606>. Erişim Tarihi: 30.04.2023.

- TÜRÇEV, 2023. Yeşil Anahtar Genel Bilgiler. Türkiye Çevre Eğitim Vakfı. http://www.turcev.org.tr/v2/icerikDetay.aspx?icerik_id=124.
- Yıldız, A. (2015). Çevre yönetimi uygulayan yeşil otel işletmelerinde yeşil müşteri deneyimi üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yılmaz, G.Ö., Ozan, Ö.Z.O.K., Erdem, B., (2016). Konaklama işletmelerinde çevre dostu uygulamalar: Bodrum örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 180-197.

LOJİSTİK SEKTÖRÜ ATIK YÖNETİMİ: LİMANLAR⁹

Sedat Baştuğ

1. GİRİŞ

İşletmeler günümüz tedarik zinciri yönetiminde tüketici ve endüstriyel pazarlarda bulunan işe yaramayan ürünlerin geri dönüşümünü ve doğaya zarar vermemesi için parçalara ayrılması ile yeniden üretim ortamına sokularak işlem görmesini sağlamaktadırlar. Atık yönetimini lojistik faaliyetler ile koordine eden işletmeler çeşitli yöntemler ile bu atıkları toplama, ayrıştırma, taşıma, aktarma, depolama ve işleme gibi süreçlerden geçirmektedirler. Limanlar endüstriyel pazarlarda faaliyet gösteren aynı şekilde birçok atığın hem gemilerden hem de kendi sahalarından toplanarak tekrar geri dönüşüme sokulduğu sanayi tesisleridir. Bu tesislerin ana kullanıcıları gemi donatanları olduğundan en önemli atıklarda gemilerce üretilmekte ve bu tesislerce bu atıklar kabul edilmektedir. Çıkan atıklar makine yağları, yük artıkları, hurdalar, tehlikeli olarak kabul edilen yüklere ait çeşitli atıklar vb. atık tipleri olarak sıralanmaktadır. Bu atıkların tekrar geri dönüştürülmeleri için çeşitli süreçler liman otoritelerince sıkı bir şekilde uygulanmaktadır. Bu sıklığın ilk nedeni ulusal ve uluslararası düzeyde uygulanan kurallardır. Özellikle MARPOL 73/78, ISO 14001 ve Avrupa Birliği'nin uygulamadaki direktifleri (EU PRF Directive 2000/59/EC) uluslararası seferlere açık olan tüm liman işletmelerini bu kurallara uymaya zorunlu kılmaktadır. Mevcut literatürde limanlardaki atık yönetimi denizcilik disiplini açısından detaylı incelenmiş, fakat tedarik zinciri yönetimi kapsamında bilimsel çalışmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Özellikle limancılık

⁹ *Kitabın bu bölümünde limanlarda uygulanan atık yönetimi lojistik yaklaşımı açısından ele alınmakta, atık yönetim hiyerarşisi, limanlarda atık yönetimi, atık yönetim takip uygulamalarının güncel durumları ortaya konmaktadır.*

KAYNAKÇA

- Ball, I. (1999). Port waste reception facilities in UK ports Iwan Ball. *Marine Policy*, 23(4-5), 307-327.
- Carbone, V. ve De Martino, M. (2003) The changing role of ports in supply chain management: an emprical Analysis. *Maritime Policy & Management*, Volume, 30 (4), 7305-320.
- ÇOB (Çevre ve Orman Bakanlığı) (2010). Gemi Atıkları Yönetimi. <http://www.cygm.gov.tr/CYGM/Files/duyurular/antep/GEMİ%20ATIKLARI%20YÖNETİM.pdf>, Erişim Tarihi: 13.03.2023.
- ÇŞİDB (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) (2020). Gemi Atıkları Yönetimi. <https://csb.gov.tr/61-bin-868-teknenin-mavi-kart-kaydi-yapildi-bakanlik-faaliyetleri-29791>, Erişim Tarihi: 25.04.2023
- Demirel, Ö.N., Gökçen H. (2008), “Geri Kazanımlı İmalat Sistemleri için Lojistik Ağı Tasarımı: Literatür Araştırması”, *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak.Der.*, (24)4. ss. 905-912.
- Difeto, P. M. (2010). Waste and Port Reception Facilities. Diploma Project. Kwazulu-natal University, School of Economics and Finance Faculty of Management Studies.
- Esmer, S. (2011) Liman İşletmelerinde Hizmet Pazarlaması: Pazarlama İletişimi. Detay Yayıncılık, ISBN: 978-605-5437-22-0, Ankara.
- ESPO (2022), ESPO Environmental Report 2022, [https://www.espo.be/media/ESP-2959%20\(Sustainability%20Report%202022\)_V8.pdf](https://www.espo.be/media/ESP-2959%20(Sustainability%20Report%202022)_V8.pdf), Erişim Tarihi: 22.05.2023.
- Fleischmann, M (2001), “Reverse Logistics Network Structures and Design”, *Erim Reports Series Research in Management*, ERS-2001-52-LIS
- Huang, Y., Pan, L., He, Y., Xie, Z., & Zheng, X. (2022). A BIM–WMS Management Tool for the Reverse Logistics Supply Chain of Demolition Waste. *Sustainability*, 14(23), 16053.
- IMO, (2015). Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter, <http://www.imo.org/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/Convention-onthe-Prevention-of-Marine-Pollution-by-Dumping-of-Wastesand-Other-Matter.aspx>,(15.02. 2015).
- Kinobe, J. R., Gebresenbet, G., & Vinnerås, B. (2012). Reverse logistics related to waste management with emphasis on developing countries-a review paper.
- Köseoğlu, B., Töz, A. C., & Şakar, C. (2015). Deniz Atıklarının Değerlendirilmesi Ve Geri Dönüşümü: İstaç Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 8, 153-177.
- Küçük, Y.K. ve Topçu, A. (2012). Deniz taşımacılığında kaynaklanan kirlilik. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 4(2), 75-79.
- MEPC (Marine Environment Protection Committee) (2000). Guidelines for Ensuring the Adequacy of Port Waste Reception Facilities, Circ.834.
- Öktem, B. (2016). Atık yönetiminde entegre uygulama. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(2/1), 135-147.
- Palabıyık, H. (2002). Gemi ve liman katı atık yönetimi: Marpol 73/78 ve İzmir Örneği. *Türkiye Kıyıları Kongresi*, (s 997-1006). İzmir.

- Palabıyık, H. (2003), Waste Management Planning for Ship Generated Waste, Journal of Naval Science and Engineering, 1 (2).
- Şengül, Ü. (2011). Tersine Lojistik Kavramı ve Tersine Lojistik Ağ Tasarımı. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 25.
- Transport Environment (2022), EU Port's Climate Performance, https://www.transport-environment.org/wp-content/uploads/2022/02/2202_Port_Rankings_briefing-1.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2023.
- TÜRKLİM (2021), Türklım Sektör Raporu, <https://www.turklım.org/turklım-sektor-raporu-2021/>, Kocaeli, Erişim Tarihi: 03.07.2023.
- United Nations, (2002). Commercial Development of Regional Ports as Logistics Centres: United Nations Publication, New York.
- Yeni, K. (2017). Liman Hizmetlerinde Fiyatlandırma: Türkiye İçin Ampirik Bir Uygulama. Doktora Tezi. DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir.

ÇEVİRİM İÇİ BİLGİ ARAMA SÜRECİ

Bilgi Teorisi, Teknoloji Kabul Modeli ve Akış Teorisi Esaslı Bir Bakış

Dr. Öğr. Üyesi Zübeyir Çelik
Prof. Dr. Aypar Uslu

ÇEVİRİM İÇİ BİLGİ ARAMA SÜRECİ
Bilgi Teorisi, Teknoloji Kabul Modeli ve Akış Teorisi Esaslı Bir Bakış
Dr. Öğr. Üyesi Zübeyir Çelik, Prof. Dr. Aypar Uslu

Yayın No.: 1487
ISBN: 978-625-398-304-8
E-ISBN: 978-625-398-306-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: E. Sıla Sırakaya -eminesrkyya@gmail.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çelik, Zübeyir., Uslu, Aypar.

Çevrim İçi Bilgi Arama Süreci (Bilgi Teorisi, Teknoloji Kabul Modeli ve Akış Teorisi Esaslı Bir Bakış) /

Zübeyir Çelik, Aypar Uslu

1. Basım, VIII + 110 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-304-8

E-ISBN: 978-625-398-306-2

1. Çevrim İçi Bilgi Arama Süreci 2. Bilgi Teorisi 3. Teknoloji Kabul Modeli 4. Akış Teorisi 5. Satın Alma Niyeti

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	v
GİRİŞ	1
Birinci Bölüm	
TEMEL KAVRAMLAR	5
1. BİLGİ.....	5
1.1. Bilgi	5
1.2. Bilgi Sunumu	6
1.3. Bilgi Arama	7
1.4. Bilgi Edinme.....	8
1.4.1. Bilgi Edinme Aracı Vlog.....	9
1.4.2. Bilgi Edinme Aracı Blog.....	10
1.5. Bilgi Kalitesi	11
1.6. Bilgiden Tatmin.....	12
2. SATIN ALMA NİYETİ.....	13
2.1. Niyet	13
2.2. Satın Alma Niyeti	14
3. TEKNOLOJİ KABUL MODELİ.....	15
3.1. Teknoloji Kabul Modeli Bileşenleri.....	16
3.1.1. Algılanan Fayda	16
3.1.2. Algılanan Kullanım Kolaylığı	17
4. AKIŞ DENEYİMİ	18
4.1. Akış Deneyimi Boyutları	20
4.1.1. İçsel İlgi	21
4.1.2. Merak.....	21
4.1.3. Ototelik Deneyimi	22
4.1.4. Zamanın Dönüşümü	25
4.1.5. Dikkatin Yoğunlaşması	26
4.1.6. Kontrol Duygusu	26

İkinci Bölüm

TEORİK ESASLAR	29
5. BİLGİ TEORİSİ	29
5.1. Bilginin Yapısı.....	29
5.2. Bilgi Sunum Formatları	30
5.3. Bilgi Arama Süreci	34
5.4. Bilgi Edinme Araçları (Vlog ve Blog)	36
5.5. Bilgi Kalitesi Boyutları	38
5.6. Bilgiden Tatmin Perspektifi	42
6. TEKNOLOJİ KABUL MODELİ.....	44
6.1. Teknoloji Kabul Modelinin Kökeni.....	44
6.2. Teknoloji Kabul Modeli Versiyonları	46
6.3. Teknoloji Kabul Modelinin Bütünleştiği Model/Teoriler	49
6.4. Teknoloji Kabul Modeli Yapıları	58
6.5. Teknoloji Kabul Modelinin Uygulama Alanları	62
7. AKIŞ TEORİSİ.....	63
7.1. Akış Teorisinin Kökeni.....	63
7.2. Akış Deneyimi Model Versiyonları	64
7.3. Akış Teorisinin Bütünleştiği Model/Teoriler	67
7.4. Akış Deneyimi Boyutları	73
7.5. Akış Teorisinin Uygulama Alanları.....	80
SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME	83
KAYNAKÇA	85

KAYNAKÇA

- Aaker, J. L. ve A. Y. Lee. (2006). Understanding Regulatory Fit. *Journal of Marketing Research*. 43.1, 15-19.
- Adams, J. S. (1965). Inequity in Social Exchange. In Berkowitz, L. (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 2, pp. 267-299). New York: Academic Press.
- Agarwal, R. ve E. Karahanna. (2000). Time Flies When You're Having Fun: Cognitive Absorption and Beliefs About Information Technology Usage. *Mis Quarterly*. 24.4, 665-694.
- Agrebi, S. ve J. Jallais. (2015). Explain The Intention to Use Smartphones for Mobile Shopping. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 22, 16-23.
- Ahmad, N. ve H. Abdulkarim. (2019). The Impact of Flow Experience and Personality Type on The Intention to Use Virtual World. *International Journal of Human- Computer Interaction*. 35.12, 1074-1085.
- Ajzen, I. (1985). From Intentions to Actions: A Theory of Planned Behavior. In *Action Control*. Springer, Berlin, Heidelberg, 11-39.
- Ajzen, I. (1987). Attitudes, Traits, and Actions: Dispositional Prediction of Behavior in Personality and Social Psychology. In *Advances in Experimental Social Psychology*. 20, 1-63. Academic Press.
- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 50.2, 179-211.
- Ajzen, I. ve M. Fishbein. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Alwahaishi, S. ve V. Snásel. (2013). Acceptance and Use of Information and Communications Technology: A Utaut and Flow Based Theoretical Model. *Journal of Technology Management & Innovation*. 8.2, 61-73.
- Anderson, E. W., C. Fornell ve D. R. Lehmann. (1994). Customer Satisfaction, Market Share, and Profitability: Findings from Sweden. *Journal of Marketing*. 58.3, 53-66.
- Anderson, E. W., C. Fornell ve R. T. Rust. (1997). Customer Satisfaction, Productivity, and Profitability: Differences Between Goods and Services. *Marketing Science*. 16.2, 129-145.
- Anderson, T. (2008). *The Theory and Practice of Online Learning*. Athabasca University Press.
- Andreassen, T. W. (2000). Antecedents to Satisfaction with Service Recovery. *European Journal of Marketing*. 34.1/2, 156-175.
- Anjewierden, A., R. De Hoog, R. Brussee ve L. Efimova. (2005). Detecting Knowledge Flows in Weblogs. In *Proceedings of the 13th International Conference on Conceptual Structures (ICCS 2005)*. July, 1-12.
- Appiah, O. (2006). Rich Media, Poor Media: The Impact of Audio/Video vs. Text/Picture Testimonial Ads on Browsers' Evaluations of Commercial Web Sites and Online Products. *Journal of Current Issues & Research in Advertising*. 28.1, 73-86.

- Arklan, Ü. ve N. Z. Kartal. (2018). Y Kuşağının İçerik Tüketicisi Olarak Youtube Kullanımı: Kullanım Amaçları, Kullanım Düzeyleri ve Takip Edilen İçerikler Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 6.2, 929-965.
- Atılğan, K. Ö. (2014). Nesnel ve Öznel Bilginin Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkisine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Management & Economics*. 21.2, 199-212.
- Atkinson, M. ve C. Kydd. (1997). Individual Characteristics Associated with World WideWeb Use: An Empirical Study of Playfulness and Motivation. *ACM SIGMIS Database: The DATABASE for Advances in Information Systems*. 28.2, 53-62.
- Au, N., E. W. Ngai ve T. E. Cheng. (2008). Extending the Understanding of End User Information Systems Satisfaction Formation: An Equitable Needs Fulfillment Model Approach. *MIS Quarterly*. 32.1, 43-66.
- Bailey, J. E. ve S. W. Pearson. (1983). Development of A Tool for Measuring andAnalyzing Computer User Satisfaction. *Management Science*. 29.5, 530-545.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1982). Self-Efficacy Mechanism in Human Agency. *American Psychologist*. 37.2, 122-147.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bar-Ilan, J. (2005). Information Hub Blogs. *Journal of Information Science*. 31.4, 297-307.
- Barnett, B. J. ve C. D. Wickens (1986). Display Proximity in Multicue Information Integration. In *Proceedings of the Human Factors Society Annual Meeting* (30.5, 435-439). Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications.
- Barnett, B. J. ve C. D. Wickens (1988). Display Proximity in Multicue Information Integration: The Benefits of Boxes. *Human Factors*. 30.1, 15-24.
- Baroudi, J. J. ve W. J. Orlikowski. (1988). A Short-Form Measure of User Information Satisfaction: A Psychometric Evaluation and Notes on Use. *Journal of Management Information Systems*. 4.4, 44-59.
- Bates, M. J. (1989). The Design of Browsing and Berrypicking Techniques for the Online Search Interface. *Online review*. 13.5, 407-424.
- Bauer, R. A. (1960). Consumer Behavior As Risk Taking. In Hancock, R. S. (Ed.), *Dynamic Marketing for a Changing World* (389-398). Chicago: AmericanMarketing Association.
- Baytar, U. (2018). Tüketicilerin Çevrimiçi Alışveriş Kanallarındaki Akış Deneyimlerinin Memnuniyet ve Satın Alma Kararlarına Etkisi, Bilgi ve Kanal Kalitesinin Rolü. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi SBE.
- Baytar, U. ve C. Yükselen. (2018). Tüketicilerin Çevrimiçi Alışveriş Kanallarındaki Akış Deneyimlerinin Memnuniyet ve Satın Alma Kararlarına Etkisi, Bilgi ve Kanal Kalitesinin Rolü. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11.2, 19-35.
- Beach, L. R. ve T. R. Mitchell. (1978). A Contingency Model for the Selection of Decision Strategies. *Academy of Management Review*. 3.3, 439-449.

- Bearden, W. O. ve J. E. Teel. (1983). Selected Determinants of Consumer Satisfaction and Complaint Reports. *Journal of Marketing Research*. 20.1, 21-28.
- Bei, L. T., E.Y. Chen ve R. Widdows. (2004). Consumers' Online Information Search Behavior and the Phenomenon of Search vs. Experience Products. *Journal of Family and Economic Issues*. 25.4, 449-467.
- Belkin, N. J. (1978). Information Concepts for Information Science. *Journal of Documentation*. 34.1, 55-85.
- Berlyne, D. E. (1949). Interest As A Psychological Concept. *British Journal of Psychology*. 39.4, 184-185.
- Berlyne, D. E. (1950). Novelty and Curiosity As Determinants of Exploratory Behavior. *British Journal of Psychology*. 41.1, 50-68.
- Berlyne, D. E. (1954). A Theory of Human Curiosity. *British Journal of Psychology*. 45.3, 180-191.
- Berlyne, D.E. (1960). *Conflict, Arousal and Curiosity*. McGraw-Hill. New York.
- Berlyne, D. E. (1966). Curiosity and Exploration. *Science*. 153.3731, 25-33.
- Bettman, J. R. (1979). *Information Processing Theory of Consumer Choice*. Addison- Wesley Pub. Co..
- Bettman, J. R. ve C. W. Park. (1980). Effects of Prior Knowledge and Experience and Phase of the Choice Process on Consumer Decision Processes: A Protocol Analysis. *Journal of Consumer Research*. 7.3, 234-248.
- Bettman, J. R. ve P. Kakkar. (1977). Effects of Information Presentation Format on Consumer Information Acquisition Strategies. *Journal of Consumer Research*. 3.4, 233-240.
- Bhattacharjee, A. (2001) Understanding Information Systems Continuance: An Expectation-Confirmation Model. *MIS Quarterly*. 25.3, 351-370.
- Bidin, N. A. ve N. Mustaffa. (2012). Blogosphere: How Youth Perceived Blogs Credibility. *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*. 28.1, 33-54.
- Biehal, G. ve D. Chakravarti (1982). Information-Presentation Format and Learning Goals As Determinants of Consumers' Memory Retrieval and Choice Processes. *Journal of Consumer Research*. 8.4, 431-441.
- Biehal, G. ve D. Chakravarti (1986). Consumers' Use of Memory and External Information in Choice: Macro and Micro Perspectives. *Journal of Consumer Research*. 12.4, 382-405.
- Bilgihan, A., K. Nusair, F. Okumus ve C. Cobanoglu. (2015). Applying Flow Theory to Booking Experiences: An Integrated Model in an Online Service Context. *Information & Management*. 52.6, 668-678.
- Blanco, C. F., R. G. Sarasa ve C. O. Sanclemente. (2010). Effects of Visual and Textual Information in Online Product Presentations: Looking for the Best Combination in Website Design. *European Journal of Information Systems*. 19.6, 668-686.
- Bouhleh, O., N. Mzoughi, M. S. Ghachem ve A. Negra. (2010). Online Purchase Intention: Understanding the Blogosphere Effect. *International Journal of E-Business Management*. 4.2, 37-51.
- Bradburn, N. M. (1969). *The Structure of Psychological Well-Being*. Chicago: Aldine.

- Brand-Gruwel, S., I. Wopereis ve A. Walraven, (2009). A Descriptive Model of Information Problem Solving While Using Internet. *Computers & Education*. 53.4, 1207-1217.
- Bratman, M. (1990). What is Intention? In Cohen, P. & J. Morgan & M. Pollack (Eds.), *Intentions in Communication* (Chapter 2 pp. 15-31). Cambridge, MA: MIT Press.
- Brookes, B. C. (1980). The Foundations of Information Science. Part I. Philosophical aspects. *Journal of Information Science*. 2.3-4, 125-133.
- Brown, B. A., B. G. Frankel ve M. Fennell. (1991). Happiness Through Leisure: The Impact of Type of Leisure Activity, Age, Gender and Leisure Satisfaction on Psychological Well-Being. *Journal of Applied Recreation Research*. 16.4, 368-392.
- Bruce, H. (1998). User Satisfaction with Information Seeking on the Internet. *Journal of the American Society for Information Science*. 49.6, 541-556.
- Brucks, M. (1985). The Effects of Product Class Knowledge on Information Search Behavior. *Journal of Consumer Research*. 12.1, 1-16.
- Buckland, M. K. (1991). Information As Thing. *Journal of the American Society for Information Science*. 42.5, 351-360.
- Burke, P. (2015). *Social History of Knowledge: From Gutenberg to Diderot*. Polity Press
- Calder, B. J. ve B. M. Staw (1975). Self-Perception of Intrinsic and Extrinsic Motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*. 31.4, 599-603.
- Calvo-Porràl, C., A. Faiña-Medín ve M. Nieto-Mengotti. (2017). Exploring Technology Satisfaction: An Approach Through the Flow Experience. *Computers in Human Behavior*. 66, 400-408.
- Cardozo, R. N. (1964a). An Experimental Study of Customer Effort, Expectation, and Satisfaction. *Unpublished Doctoral Dissertation*. University of Minnesota
- Cardozo, R. N. (1964b). Customer Satisfaction: Laboratory Study and Marketing Action. *Proceedings, Educators Conference*. American Marketing Association.
- Cardozo, R. N. (1965). An Experimental Study of Customer Effort, Expectation, and Satisfaction. *Journal of Marketing Research*. 2.3, 244-249.
- Caron, C. (2017). Speaking Up About Bullying on YouTube: Teenagers' Vlogs As Civic Engagement. *Canadian Journal of Communication*. 42.4, 645-668.
- Case, D. O. (2002). *Looking for Information: A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior*. San Diego, Academic Press (Library and Information Science).
- Castañeda, J. A., F. Muñoz-Leiva ve T. Luque. (2007). Web Acceptance Model (WAM): Moderating Effects of User Experience. *Information & Management*. 44.4, 384-396.
- Chae, M., J. Kim, H. Kim ve H. Ryu. (2002). Information Quality for Mobile Internet Services: A Theoretical Model with Empirical Validation. *Electronic Markets*. 12.1, 38-46.
- Chau, P. Y., G. Au ve K. Y. Tam. (2000). Impact of Information Presentation Modes on Online Shopping: An Empirical Evaluation of A Broadband Interactive Shopping Service. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*. 10.1, 1-20.
- Chang, H. H. ve I. C. Wang. (2008). An Investigation of User Communication Behavior in Computer Mediated Environments. *Computers in Human Behavior*. 24.5, 2336-2356.

- Chang, T. Z. ve A. R. Wildt. (1994). Price, Product Information, and Purchase Intention: An Empirical Study. *Journal of the Academy of Marketing Science*. 22.1, 16-27.
- Chen, C. C. ve Y. C. Lin. (2018). What Drives Live-Stream Usage Intention? The Perspectives of Flow, Entertainment, Social Interaction, and Endorsement. *Telematics and Informatics*. 35.1, 293-303.
- Chen, Y. M., T. H. Hsu ve Y. J. Lu. (2018). Impact of Flow on Mobile Shopping Intention. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 41, 281-287.
- Chen, Y. C., R. A. Shang ve M. J. Li. (2014). The Effects of Perceived Relevance of Travel Blogs' Content on the Behavioral Intention to Visit A Tourist Destination. *Computers in Human Behavior*. 30, 787-799.
- Chen, H., R. T. Wigand ve M. Nilan. (2000). Exploring Web Users' Optimal Flow Experiences. *Information Technology & People*. 13.4, 263-281.
- Chen, H., R. T. Wigand ve M. S. Nilan. (1999). Optimal Experience of Web Activities. *Computers in Human Behavior*. 15.5, 585-608.
- Chen, C. C. ve Y. D. Tseng. (2011). Quality Evaluation of Product Reviews Using an Information Quality Framework. *Decision Support Systems*. 50.4, 755-768.
- Chocarro, R., M. Cortinas ve M. L. Villanueva. (2018). Different Channels for Different Services: Information Sources for Services with Search, Experience and Credence Attributes. *The Service Industries Journal*. 1-24.
- Choi, D. H., J. Kim ve S. H. Kim. (2007). Erp Training with a Web-Based Electronic Learning System: The Flow Theory Perspective. *International Journal of Human-Computer Studies*. 65.3, 223-243.
- Chu, W., B. Choi, ve M. R. Song (2005). The Role of On-Line Retailer Brand and Infomediary Reputation in Increasing Consumer Purchase Intention. *International Journal of Electronic Commerce*. 9.3, 115-127.
- Chung, J. ve F.B. Tan. (2004). Antecedents of Perceived Playfulness: An Exploratory Study on User Acceptance of General Information-Searching Websites. *Information & Management*. 41.7, 869-881.
- Churchill, G. A. Jr. ve C. Surprenant. (1982). An Investigation into the Determinants of Customer Satisfaction. *Journal of Marketing Research*. 19.4, 491-504.
- Cole, C. (1994). Operationalizing the Notion of Information As a subjective Construct. *Journal of the American Society for Information Science*. 45.7, 465- 476.
- Compeau, D. R. ve C. A. Higgins. (1995a). Application of Social Cognitive Theory to Training for Computer Skills. *Information Systems Research*. 6.2, 118-143.
- Compeau, D. R. ve C. A. Higgins. (1995b). Computer Self-Efficacy: Development of a Measure and Initial Test. *MIS Quarterly*. 19.2, 189-211.
- Compeau, D., C. A. Higgins ve S. Huff. (1999). Social Cognitive Theory and Individual Reactions to Computing Technology: A Longitudinal Study. *MIS Quarterly*. 23.2, 145-158.

- Copeland, M. T. (1923). Relation of Consumers' Buying Habits to Marketing Methods. *Harvard Business Review*. 1.2, 282-289.
- Craik, F. I. Ve R. S. Lockhart. (1972). Levels of Processing: A Framework for Memory Research. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. 11.6, 671-684.
- Csikszentmihalyi, M. (1975a). Play and Intrinsic Rewards. *Journal of Humanistic Psychology*. 15.3, 290.
- Csikszentmihalyi, M. (1975b). *Beyond Boredom and Anxiety: Experiencing Flow in Work and Play*. San Francisco/Washington/London.
- Csikszentmihalyi, M. (1978). Attention and the Holistic Approach to Behavior. In *the Stream of Consciousness*. 335-358. Springer, Boston, MA.
- Csikszentmihalyi, M. (1982). Toward a Psychology of Optimal Experience. In: Wheeler, L. (Ed.), *Review of Personality and Social Psychology* (pp. 13-36). Sage Publications. USA.
- Csikszentmihalyi, M. (1988). The Flow Experience and Its Significance for Human Psychology. In M. Csikszentmihalyi & I. S. Csikszentmihalyi (Eds.), *Optimal experience: Psychological studies of flow in consciousness* (pp. 15-35). Cambridge University Press.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper & Row.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity, Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. HarperCollins. New York.
- Csikszentmihalyi, M. (1997). *Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life*. Basic Books.
- Csikszentmihalyi, M. (2014) *Flow and the Foundations of Positive Psychology: The Collected Works of Mihaly Csikszentmihalyi*. Springer: eBook.
- Csikszentmihalyi, M. ve I. S. Csikszentmihalyi. (1988). *Optimal Experience: Psychological Studies of Flow in Consciousness*. Cambridge University Press, New York, NY.
- Csikszentmihalyi, M. ve T. J. Figurski. (1982). Self-Awareness and Aversive Experience in Everyday Life. *Journal of Personality*. 50.1, 15-19.
- Csikszentmihalyi, M., R. Larson ve S. Prescott. (1977). The Ecology of Adolescent Activity and Experience. *Journal of Youth and Adolescence*. 6.3, 281-294.
- Csikszentmihalyi, M. ve J. Lefevre. (1989). Optimal Experience in Work and Leisure. *Journal of Personality and Social Psychology*. 56.5, 815.
- Csikszentmihalyi, M. ve J. Nakamura. (1989). The Dynamics of Intrinsic Motivation: A Study of Adolescents. In C. Ames & R. Ames (Eds.), *Research on Motivation in Education: Goals And Cognitions* (Vol. 3, pp. 45-71). New York: Academic Press.
- Csikszentmihalyi, M. ve K. Rathunde. (1993). The Measurement of Flow in Everyday Life. In J. Jacobs (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation* (Vol. 40, pp. 58- 97). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Culnan, M. J. (1985). The Dimensions of Perceived Accessibility to Information: Implications for the Delivery of Information Systems and Services. *Journal of the American Society for Information Science*. 36.5, 302-308.

- Çabuk, S. ve A. S. Kuş. (2019). E-Perakende Sitelerinde Yaşanan Akış Deneyiminin Tüketici Satın Alma Niyetine Etkisi: Giyim ve Ayakkabı Sektöründe Faaliyet Gösteren Markalar Üzerinde Bir İnceleme. *Business & Management Studies: An International Journal*. 7.3, 257-279.
- Da Silva, F. S. C. ve J. Agusti-Cullell. (2008). *Information Flow and Knowledge Sharing*. Elsevier.
- Daft, R. L. ve R. H. Lengel (1984). Information Richness. A New Approach to Manager Information Processing and Organization Design. B. Staw and L.L. Cummings (Eds), In *Research in Organizational Behavior*. Greenwich, CT: JAI Press.
- Daft, R. L. ve R. H. Lengel (1986). Organizational Information Requirements, Media Richness and Structural Design. *Management Science*. 32.5, 554-571.
- David, P., M. Song, A. Hayes ve E. S. Fredin. (2007). A Cyclic Model of Information Seeking in Hyperlinked Environments: The Role of Goals, Self-Efficacy, and Intrinsic Motivation. *International Journal of Human-Computer Studies*. 65.2, 170-182.
- Davis, F. D. (1985). A Technology Acceptance Model for Empirically Testing New End-User Information Systems: Theory and Results. *Doctoral Dissertation*. Massachusetts Institute of Technology.
- Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*. 13.3, 319-340.
- Davis, F. D., R. P. Bagozzi ve P. R. Warshaw. (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison Of Two Theoretical Models. *Management Science*. 35.8, 982-1003.
- Davis, F. D., R. P. Bagozzi ve P. R. Warshaw. (1992). Extrinsic and Intrinsic Motivation to Use Computers in the Workplace 1. *Journal of Applied Social Psychology*. 22.14, 1111-1132.
- Davis, F. D. ve V. Venkatesh. (1996). A Critical Assessment of Potential Measurement Biases in the Technology Acceptance Model: Three Experiments. *International Journal of Human-Computer Studies*. 45.1, 19-45.
- Deci, E. L. (1971). Effects of Externally Mediated Rewards on Intrinsic Motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*. 18.1, 105-115.
- Deci, E. L. (1972). Intrinsic Motivation, Extrinsic Reinforcement, and Inequity. *Journal of Personality and Social Psychology*. 22.1, 113-120.
- Deci, E. L. (1975). *Intrinsic Motivation*. New York Plenum.
- Deci, E. L. ve R. M. Ryan. (1985a). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York: Plenum Press.
- Deci, E. L. ve R. M. Ryan. (1985b). The General Causality Orientations Scale: Self-Determination in Personality. *Journal of Research in Personality*, 19.2, 109– 134.
- Deci, E. L. ve R. M. Ryan. (1987). The Support of Autonomy and the Control of Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*. 53.6, 1024-1037.
- De Jans, S., V. Cauberghe ve L. Hudders. (2019). How an Advertising Disclosure Alerts Young Adolescents to Sponsored Vlogs: The Moderating Role of A Peer-Based Advertising Literacy Intervention Through An Informational Vlog. *Journal of Advertising*. 47.4, 309-325.

- Delone, W. H. ve E. R. Mclean. (1992). Information Systems Success: The Quest for the Dependent Variable. *Information Systems Research*. 3.1, 60-95.
- Delone, W. H. ve E. R. Mclean. (2002). Information Systems Success Revisited. In *Proceedings of the 35th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. January, 2966-2976. IEEE.
- Delone, W. H. ve E. R. Mclean. (2003). The DeLone and McLean Model of Information Systems Success: A Ten-Year Update. *Journal of Management Information Systems*. 19.4, 9-30.
- Delone, W. H. ve E. R. Mclean. (2004). Measuring E-Commerce Success: Applying the Delone & Mclean Information Systems Success Model. *International Journal of Electronic Commerce*. 9.1, 31-47.
- Deng, L., D. E. Turner, R. Gehling ve B. Prince. (2010). User Experience, Satisfaction, and Continual Usage Intention of It. *European Journal of Information Systems*. 19.1, 60-75.
- Dervin, B. ve M. Nilan. (1986). Information Needs and Uses. *Annual Review of Information Science and Technology*. 21, 3-33.
- DeSarbo, W. S. ve J. Choi (1998). A Latent Structure Double Hurdle Regression Model for Exploring Heterogeneity in Consumer Search Patterns. *Journal of Econometrics*. 89.1-2, 423-455.
- Detlor, B., S. Sproule ve C. Gupta. (2003). Pre-Purchase Online Information Seeking: Search Versus Browse. *J. Electron. Commerce Res.* 4.2, 72-84.
- Dillon, A. ve M. G. Morris. (1996). User Acceptance of New Information Technology: Theories and Models. In *Annual Review of Information Science and Technology*. (14.4, 3-32). Medford, NJ: Information Today.
- Dinet, J., A. Chevalier ve A. Tricot. (2012). Information Search Activity: An Overview. *Revue Européenne De Psychologie Appliquée/European Review of Applied Psychology*. 62.2, 49-62.
- Du, H. S. ve C. Wagner. (2006). Weblog Success: Exploring the Role of Technology. *International Journal of Human-Computer Studies*. 64.9, 789-798.
- Dutta, C. B. ve D. K. Das. (2017). What Drives Consumers' Online Information Search Behavior? Evidence from England. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 35, 36-45.
- Ellis, D. (1987). The derivation of a Behavioural Model for Information Retrieval System Design. *Doctoral Dissertation*. University of Sheffield.
- Ellis, D. (1989a). A Behavioural Model for Information Retrieval System Design. *Journal of Information Science*. 15.4-5, 237-247.
- Ellis, D. (1989b). A Behavioural Approach to Information Retrieval System Design. *Journal of Documentation*. 45.3, 171-212.
- Ellis, D. D. Cox ve K. Hall. (1993). A comparison of the information seeking patterns of researchers in the physical and social sciences. *Journal of documentation*, 49(4), 356-369.
- Ellis, G. D., J. E. Voelkl ve C. Morris (1994). Measurement and Analysis Issues with Explanation of Variance in Daily Experience Using the Flow Model. *Journal of Leisure Research*. 26.4., 337-356.
- Engel, J. F., T. David, T. Kollat ve R. D. Blackwell. (1972). *Consumer Behavior*. Hinsdale, IL: Dryden.

- Engel, J. F., R. D. Blackwell ve D. T. Kollat (1978). *Consumer Behavior*. Hinsdale, IL: Dryden.
- Engeser, S. ve F. Rheinberg. (2008). Flow, Performance and Moderators of Challenge- Skill Balance. *Motivation and Emotion*. 32.3, 158-172.
- Ettis, S. A. (2017). Examining the Relationships Between Online Store Atmospheric Color, Flow Experience and Consumer Behavior. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 37, 43-55.
- Evanschitzky, H., G. R. Iyer, J. Hesse ve D. Ahlert. (2004). E-Satisfaction: A Re- Examination. *Journal of Retailing*. 80.3, 239-247.
- Fang, X., J. Brzezinski, K. Watson, S. Xu ve S. Chan. (2004). An Empirical Study of Dual-Modal Information Presentation. *AMCIS 2004 Proceedings*. 395.
- Finneran, C. M. ve P. Zhang. (2003). A Person–Artefact–Task (Pat) Model of Flow Antecedents in Computer-Mediated Environments. *International Journal of Human-Computer Studies*. 59.4, 475-496.
- Finneran, C. M. ve P. Zhang. (2005). Flow in Computer-Mediated Environments: Promises and Challenges. *Communications of the Association for Information Systems*. 15.1, (Article 4), 82-101.
- Fishbein, M. ve I. Ajzen, (1975). *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Fisk, R. P. ve C. E. Young. (1985). Disconfirmation of Equity Expectations: Effects on Consumer Satisfaction with Services. In Hirschman, E. C. & Holbrook, M. H. (Eds.), *Advances in Consumer Research* (12.1, 340-345). Provo, UT: Association for Consumer Research.
- Flavián, C., R. Gurrea ve C. Orús. (2009). The Effect of Product Presentation Mode on the Perceived Content and Continent Quality of Web Sites. *Online Information Review*. 33.6, 1103-1128.
- Flynn, L. R. ve R. E. Goldsmith (1999). A Short, Reliable Measure of Subjective Knowledge. *Journal of Business Research*. 46.1, 57-66.
- Flynn, L. R. ve R. E. Goldsmith (2001). The Impact of Internet Knowledge on Online Buying Attitudes, Behavior, and Future Intentions: A Structural Modeling Approach. *Society for Marketing Advances Proceedings*. 193-196.
- Fornell, C., R. T. Rust ve M. G. Dekimpe. (2010). The Effect of Customer Satisfaction on Consumer Spending Growth. *Journal of Marketing Research*. 47.1, 28-35.
- Gao, L. ve X. Bai. (2014). Online Consumer Behaviour and Its Relationship to Website Atmospheric Induced Flow: Insights into Online Travel Agencies in China. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 21.4, 653-665.
- Gao, W., Y. Tian, T. Huang ve Q. Yang. (2010). Vlogging: A Survey of Videoblogging Technology on the Web. *Acm Computing Surveys (Csur)*. 42.4, 1-57.
- Gatica-Perez, D., D. Sanchez-Cortes, T. M. T. Do, D. B. Jayagopi ve K. Otsuka. (2018). Vlogging Over Time: Longitudinal Impressions and Behavior in Youtube. *In Proceedings of the 17th International Conference on Mobile and Ubiquitous Multimedia*. 37-46. Acm.
- Gefen, D. ve D. W. Straub. (2000). The Relative Importance of Perceived Ease of Use in IS Adoption: A Study of E-Commerce Adoption. *Journal of the Association for Information Systems*. 1.1, (Article 8), 1-30.

- Ghani, J. A. (1995). Flow in Human-Computer Interactions: Test of A Model. In Carey, J. (Ed.), *Human Factors in Information Systems: Emerging Theoretical Bases*. New Jersey: Ablex Publishing Corp. 291-311.
- Ghani, J. A. ve S. P. Deshpande. (1994). Task Characteristics and the Experience of Optimal Flow in Human-Computer Interaction. *The Journal of Psychology*. 128.4, 381-391.
- Ghani, J. A., R. Supnick ve P. Rooney. (1991). The Experience of Flow in Computer- Mediated and in Face-to-Face Groups. *In İcis*. 91.6, 229-237.
- Ghasemaghahi, M. ve K. Hassanein, K. (2015). Online Information Quality and Consumer Satisfaction: The Moderating Roles of Contextual Factors–A Meta- Analysis. *Information & Management*. 52.8, 965-981.
- Ghasemaghahi, M. ve K. Hassanein. (2016). A Macro Model of Online Information Quality Perceptions: A Review and Synthesis of the Literature. *Computers in Human Behavior*. 55, 972-991.
- Ghasemaghahi, M., S. Ebrahimi ve K. Hassanein. (2018). Data Analytics Competency for Improving Firm Decision Making Performance. *The Journal of Strategic Information Systems*. 27.1, 101-113.
- Ghasemaghahi, M. ve K. Hassanein. (2019). Dynamic Model of Online Information Quality Perceptions and Impacts: A Literature Review. *Behaviour & Information Technology*. 38.3, 302-317.
- Giese, J. L. ve J. A. Cote. (2000). Defining Consumer Satisfaction. *Academy of Marketing Science Review*. 1.1, 1-22.
- Guo, Y. M. ve M. S. Poole. (2009). Antecedents of Flow in Online Shopping: A Test of Alternative Models. *Information Systems Journal*. 19.4, 369-390.
- Hallowell, R. (1996). The Relationships of Customer Satisfaction, Customer Loyalty, and Profitability: An Empirical Study. *International Journal of Service Industry Management*. 7.4, 27-42.
- Han, T. I. (2019). Objective Knowledge, Subjective Knowledge, and Prior Experience of Organic Cotton Apparel. *Fashion and Textiles*. 6.1, 1-15.
- Hausman, A. V. ve J. S. Siekpe. (2009). The Effect of Web Interface Features on Consumer Online Purchase Intentions. *Journal of Business Research*. 62.1,5-13.
- Heidegger, M. (1927/1996). *Being and Time: A Translation of Sein und Zeit*. (J. Stambaugh trans.) Albany: State University of New York Press.
- Higgins, M. (1999). Meta-information, and Time: Factors in Human Decision Making. *Journal of the American Society for Information Science*. 50.2, 132- 139.
- Hill, T., N. D. Smith ve M. F. Mann. (1987). Role of Efficacy Expectations in Predicting the Decision to Use Advanced Technologies: The Case of Computers. *Journal of Applied Psychology*. 72.2, 307-313.
- Hill, S. R., I. Troshani ve D. Chandrasekar. (2017). Signalling Effects of Vlogger Popularity on Online Consumers. *Journal of Computer Information Systems*. 1-9.
- Ho, L. A. ve T. H. Kuo. (2010). How Can One Amplify the Effect of E-Learning? An Examination of High-Tech Employees' Computer Attitude and Flow Experience. *Computers in Human Behavior*. 26.1, 23-31.

- Hoch, S. J. ve J. Deighton. (1989). Managing What Consumers Learn From Experience. *Journal of Marketing*. 53.2, 1-20.
- Hoffman, D. L. ve T. P. Novak. (1996). Marketing in Hypermedia Computer-Mediated Environments: Conceptual Foundations. *Journal of Marketing*. 60.3, 50-68.
- Hoffman, D. L. ve T. P. Novak. (2009). Flow Online: Lessons Learned and Future Prospects. *Journal of Interactive Marketing*. 23.1, 23-34.
- Hong, W., J. Y. Thong ve K. Y. Tam. (2004). Designing Product Listing Pages on E-Commerce Websites: An Examination of Presentation Mode and Information Format. *International Journal of Human-Computer Studies*. 61.4, 481-503.
- Howard, J. A. (1977). *Consumer Behavior: Application of Theory* (Vol. 325). New York: McGraw-Hill.
- Howard, J. A. ve J. N. Sheth. (1969). *The Theory of Buyer Behavior*. New York: Wiley.
- Hsu, C. L., K. C. Chang ve M. C. Chen. (2012). The Impact of Website Quality on Customer Satisfaction and Purchase Intention: Perceived Playfulness and Perceived Flow As Mediators. *Information Systems and E-Business Management*. 10.4, 549-570.
- Hsu, M. H., C. M. Chang ve L. W. Chuang. (2015). Understanding the Determinants of Online Repeat Purchase Intention and Moderating Role of Habit: The Case of Online Group-Buying in Taiwan. *International Journal of Information Management*. 35.1, 45-56.
- Hsu, C. L. ve J. C. C. Lin. (2008). Acceptance of Blog Usage: The Roles of Technology Acceptance, Social Influence and Knowledge Sharing Motivation. *Information & Management*. 45.1, 65-74.
- Hsu, C. L. ve H. P. Lu. (2004). Why Do People Play On-Line Games? An Extended TAM with Social Influences and Flow Experience. *Information & Management*. 41.7, 853-868.
- Hsu, H. Y. ve H. T. Tsou. (2011). Understanding Customer Experiences in Online Blog Environments. *International Journal of Information Management*. 31.6, 510- 523.
- Huang, M. H. (2006). Flow, Enduring, and Situational Involvement in the Web Environment: A Tripartite Second-Order Examination. *Psychology & Marketing*. 23.5, 383-411.
- Huang, Y. C., L. L. Chang, C. P. Yu ve J. Chen. (2019). Examining An Extended Technology Acceptance Model with Experience Construct on Hotel Consumers' Adoption of Mobile Applications. *Journal of Hospitality Marketing & Management*. 28.8, 957-980.
- Huh, Y. U., F. R. Keller, T. C. Redman ve A. R. Watkins. (1990). Data Quality. *Information and Software Technology*. 32.8, 559-565.
- Ingwersen, P. (1996). Cognitive Perspectives of Information Retrieval Interaction: Elements of a Cognitive IR Theory. *Journal of Documentation*. 52.1, 3-50.
- Ives, B. ve M. H. Olson ve J. J. Baroudi. (1983). The Measurement of User Information Satisfaction. *Communications of the ACM*. 26.10, 785-793.
- Jackson, S. A. ve H. W. Marsh. (1996). Development and Validation of A Scale to Measure Optimal Experience: The Flow State Scale. *Journal of Sport and Exercise Psychology*. 18.1, 17-35.

- Jang, S. (2004). The Past, Present, and Future Research of Online Information Search. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 17.2-3, 41-47.
- Janiszewski, C. (1998). The Influence of Display Characteristics on Visual Exploratory Search Behavior. *Journal of Consumer Research*. 25.3, 290-301.
- Johnson, J. D. ve H. Meischke. (1991). Women's Preferences for Cancer Information from Specific Communication Channels. *American Behavioral Scientist*. 34.6, 742-755.
- Jeong, M. ve C. U. Lambert. (2001). Adaptation of An Information Quality Framework to Measure Customers' Behavioral Intentions to Use Lodging Web Sites. *International Journal of Hospitality Management*. 20.2, 129-146.
- Jiang, Z. ve I. Benbasat. (2007). The Effects of Presentation Formats and Task Complexity on Online Consumers' Product Understanding. *MIS Quarterly*. 31.3, 475-500.
- Jones, J. W. ve Jr. R. McLeod. (1986). The Structure of Executive Information Systems: An Exploratory Analysis. *Decision Sciences*. 17.2., 220-249.
- Jung, Y., B. Perez-Mira ve S. Wiley-Patton. (2009). Consumer Adoption of Mobile Tv: Examining Psychological Flow and Media Content. *Computers in Human Behavior*. 25.1, 123-129.
- Kahneman, D. (1973). *Attention and Effort*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Kandari, J., E. C. Jones, F. F. H. Nah ve R. R. Bishu. (2011). Information Quality on the World Wide Web: Development of A Framework. *International Journal of Information Quality*. 2.4, 324-343.
- Karahanna, E. ve D. W. Straub. (1999). The Psychological Origins of Perceived Usefulness and Ease-of-Use. *Information & Management*. 35.4, 237-250.
- Karahanna, E., D. W. Straub ve N. L. Chervany. (1999). Information Technology Adoption Across Time: A Cross-Sectional Comparison of Pre-Adoption and Post-Adoption Beliefs. *MIS Quarterly*. 23.2, 183-213.
- Katerattanakul, P. ve K. Siau. (1999). Measuring Information Quality of Web Sites: Development of An Instrument. *ICIS 1999 Proceedings*. 25.
- Kaur, P., A. Dhir ve R. Rajala. (2016). Assessing Flow Experience in Social Networking Site Based Brand Communities. *Computers in Human Behavior*. 64, 217-225.
- Kelman, H. C. (1958). Compliance, Identification, and Internalization Three Processes of Attitude Change. *Journal of Conflict Resolution*. 2.1, 51-60.
- Kelton, A. S., R. R. Pennington ve B. M. Tuttle. (2010). The Effects of Information Presentation Format on Judgment and Decision Making: A Review of the Information Systems Research. *Journal of Information Systems*. 24.2, 79-105.
- Kim, M. ve S. Lennon. (2008). The Effects of Visual and Verbal Information on Attitudes and Purchase Intentions in Internet Shopping. *Psychology & Marketing*. 25.2, 146-178.
- Kim, H. ve L. S. Niehm. (2009). The Impact of Website Quality on Information Quality, Value, and Loyalty Intentions in Apparel Retailing. *Journal of Interactive Marketing*. 23.3, 221-233.
- Kim, C., E. Oh ve N. Shin. (2010). An Empirical Investigation of Digital Content Characteristics, Value, and Flow. *Journal of Computer Information Systems*. 50.4, 79-87.

- King, W. R. ve B. J. Epstein. (1983). Assessing Information System Value: An Experimental Study. *Decision Sciences*. 14.1, 34-45.
- Kitajima, M., M. H. Blackmon ve P. G. Polson. (2000). A Comprehension-Based Model of Web Navigation and Its Application to Web Usability Analysis. In *People and Computers XIV—Usability or Else!* (pp. 357-373). Springer, London.
- Knight, S. A. ve A. Spink. (2008). Toward A Web Search Information Behavior Model. In *Web Search* (pp. 209-234). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Koivumäki, T., A. Ristola ve M. Kesti. (2008). The Effects of Information Quality of Mobile Information Services on User Satisfaction and Service Acceptance— Empirical Evidence From Finland. *Behaviour & Information Technology*. 27.5, 375-385.
- Kolesar, M. B. ve R. W. Galbraith. (2000). A Services-Marketing Perspective on E- Retailing: Implications for E-Retailers and Directions for Further Research. *Internet Research*. 10.5, 424-438.
- Koo, D. M. ve S. H. Ju. (2010). The Interactional Effects of Atmospheric and Perceptual Curiosity on Emotions and Online Shopping Intention. *Computers in Human Behavior*. 26.3, 377-388.
- Korzaan, M. L. (2003). Going with the Flow: Predicting Online Purchase Intentions. *Journal of Computer Information Systems*. 43.4, 25-31.
- Kotha, S., S. Rajgopal ve M. Venkatachalam. (2004). The Role of Online Buying Experience As A Competitive Advantage: Evidence from Third-Party Ratings for E-Commerce Firms. *The Journal of Business*. 77.S2, S109-S133.
- Koufaris, M. (2002). Applying the Technology Acceptance Model and Flow Theory to Online Consumer Behavior. *Information Systems Research*. 13.2, 205-223.
- Kuhlthau, C. C. (1991). Inside the Search Process: Information Seeking from the User's Perspective. *Journal of the American Society for Information Science*. 42.5, 361-371.
- Kulviwat, S., C. Guo ve N. Engchanil. (2004). Determinants of Online Information Search: A Critical Review and Assessment. *Internet Research*. 14.3, 245-253.
- Larcker, D. F. ve V. P. Lessig. (1980). Perceived Usefulness of Information: A Psychometric Examination. *Decision Sciences*. 11.1, 121-134.
- Larson, R. ve M. Csikszentmihalyi. (1983). The Experience Sampling Method. *New Directions for Methodology of Social & Behavioral Science*, 15, 41–56.
- Lazonder, A. W. ve J. F. Rouet (2008). Information Problem Solving Instruction: Some Cognitive and Metacognitive Issues. *Computers in Human Behavior*. 24.3, 753-765.
- Lee, M. C. (2010). Explaining and Predicting Users' Continuance Intention Toward E- Learning: An Extension of the Expectation–Confirmation Model. *Computers & Education*. 54.2, 506-516.
- Lee, S. M. ve L. Chen. (2010). The Impact of Flow on Online Consumer Behavior. *Journal of Computer Information Systems*. 50.4, 1-10.
- Lee, Y., K. A. Kozar ve K. R. Larsen, K. R. (2003). The Technology Acceptance Model: Past, Present, and Future. *Communications of the Association for Information Systems*. 12.1, 752-780.

- Lee, Y. ve O. Kwon. (2011). Intimacy, Familiarity and Continuance Intention: An Extended Expectation–Confirmation Model in Web-Based Services. *Electronic Commerce Research and Applications*. 10.3, 342-357.
- Lee, D. J., M. J. Sirgy, V. Larsen ve N. D. Wright. (2002). Developing a Subjective Measure of Consumer Well-Being. *Journal of Macromarketing*, 22(2), 158-169.
- Lee, J. E. ve B. Watkins. (2016). Youtube Vloggers' Influence on Consumer Luxury Brand Perceptions and Intentions. *Journal of Business Research*. 69.12, 5753- 5760.
- Lee, C. H. ve J. J. Wu. (2017). Consumer Online Flow Experience: The Relationship Between Utilitarian and Hedonic Value, Satisfaction and Unplanned Purchase. *Industrial Management & Data Systems*. 117.10, 2452-2467.
- Legris, P., J. Ingham ve P. Collerette. (2003). Why Do People Use Information Technology? A Critical Review of the Technology Acceptance Model. *Information & Management*. 40.3, 191-204.
- Li, D. ve G. J. Browne. (2006). The Role of Need for Cognition and Mood in Online Flow Experience. *Journal of Computer Information Systems*. 46.3, 11-17.
- Li, M., K. K. Wei, G. K. Tayi ve C. H. Tan. (2016). The Moderating Role of Information Load on Online Product Presentation. *Information & Management*. 53.4, 467- 480.
- Liang, C. J. ve H. J. Chen. (2009). A Study of The Impacts of Website Quality on Customer Relationship Performance. *Total Quality Management*. 20.9, 971-988.
- Lin, T. M., K. Y. Lu ve J. J. Wu. (2012). The Effects of Visual Information in E-Wom Communication. *Journal of Research in Interactive Marketing*. 6.1, 7-26.
- Lindgren, S. (2011). Collective Problem-Solving and Informal Learning in Networked Publics: Reading Vlogging Networks on Youtube As Knowledge Communities. In *Interactive Media Use and Youth: Learning, Knowledge Exchange and Behavior* (pp. 50-64). IGI Global.
- Litman, J. A. (2008). Interest And Deprivation Factors of Epistemic Curiosity. *Personality and Individual Differences*. 44.7, 1585-1595.
- Litman, J. A. ve M. V. Pezzo. (2007). Dimensionality of Interpersonal Curiosity. *Personality and Individual Differences*. 43.6, 1448-1459.
- Litman, J. A., R. P. Collins ve C. D. Spielberger. (2005). The Nature and Measurement of Sensory Curiosity. *Personality and Individual Differences*. 39.6, 1123-1133.
- Liu, H., H. Chu, Q. Huang ve X. Chen. (2016). Enhancing the Flow Experience of Consumers in China Through Interpersonal Interaction in Social Commerce. *Computers in Human Behavior*. 58, 306-314.
- Loewenstein, G. (1994). The Psychology of Curiosity: A Review and Reinterpretation. *Psychological Bulletin*. 116.1, 75-98.
- Lohse, G. L. ve P. Spiller. (1998). Electronic Shopping. *Communications of the ACM*. 41.7, 81-87.
- Lu, H. P. ve K. L. Hsiao. (2007). Understanding Intention to Continuously Share Information on Weblogs. *Internet Research*. 17.4, 345-361.

- Lu, Y., T. Zhou ve B. Wang. (2009). Exploring Chinese Users' Acceptance of Instant Messaging Using the Theory of Planned Behavior, the Technology Acceptance Model, and the Flow Theory. *Computers in Human Behavior*. 25.1, 29-39.
- Luo, X. (2002). Uses and Gratifications Theory and E-Consumer Behaviors: A Structural Equation Modeling Study. *Journal of Interactive Advertising*, 2.2, 34-41.
- Maity, M., M. K. Hsu ve L. E. Pelton. (2012). Consumers' Online Information Search: Gen Yers' Finding Needles in the Internet Haystack. *Journal of Marketing Channels*. 19.1, 49-76.
- Mahmood, M. A. (1987). System Development Methods-A Comparative Investigation. *MIS Quarterly*. 11.3, 293-311.
- Mahnke, R. (2014). Designing Flow Experience on the Web: A Grounded Theory of Online Shopping Flow. In *2014 47th Hawaii International Conference on System Sciences* (pp. 3015-3024). IEEE.
- Mahnke, R., A. Benlian ve T. Hess. (2015). A Grounded Theory of Online Shopping Flow. *International Journal of Electronic Commerce*. 19.3, 54-89.
- Mahnke, R., T. M. Wagner ve A. Benlian. (2012). Flow Experience on the Web: Measurement Validation and Mixed Method Survey of Flow Activities. In *ECIS*. 33.
- Malhotra, Y. ve D. F. Galletta. (1999). Extending the Technology Acceptance Model to Account for Social Influence: Theoretical Bases and Empirical Validation. In *Proceedings of the 32nd Annual Hawaii International Conference on Systems Sciences*.
- Marchionini, G. (1995). *Information Seeking in Electronic Environments*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Massimini, F. ve M. Carli. (1988). The Systematic Assessment of Flow in Daily Experience. In *Csikszentmihalyi, M. & Csikszentmihalyi, I. S. (Eds.), Optimal Experience: Psychological Studies of Flow in Consciousness*. New York: Cambridge University Press, 266-287.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*. 50.4, 370-396.
- Maslow, A. H. (1968). *Toward A Psychology of Being*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Maslow, A.H. (1970). *Motivation and Personality* (2nd ed.). New York: Harper and Row.
- Maslow, A. H. (1971). *The Farther Reaches of Human Natura*. New York: Viking Press.
- Mathieson, K. (1991). Predicting User Intentions: Comparing the Technology Acceptance Model with the Theory of Planned Behavior. *Information Systems Research*. 2.3, 173-191.
- Mathwick, C. ve E. Rigdon. (2004). Play, Flow, and the Online Search Experience. *Journal of Consumer Research*. 31.2, 324-332.
- McClelland, D. C. (1965). Toward a Theory of Motive Acquisition. *American Psychologist*. 20.5, 321-333.
- Mehrabian, A. ve J. A. Russell. (1974). *An Approach to Environmental Psychology*. The MIT Press.
- Mennecke, B. E., J. L. Triplett, L. M. Hassall, Z. J. Conde ve R. Heer. (2011). An Examination of A Theory of Embodied Social Presence in Virtual Worlds. *Decision Sciences*. 42.2, 413-450.

- Miller, H. (1996). The Multiple Dimensions of Information Quality. *Information Systems Management*. 13.2, 79-82.
- Miller, J. ve B. A. Doyle. (1987). Measuring the Effectiveness of Computer-Based Information Systems in the Financial Services Sector. *MIS Quarterly*. 11.1, 107-124.
- Moon, J. W. ve Y. G. Kim. (2001). Extending the TAM for A World-Wide-Web Context. *Information & Management*. 38.4, 217-230.
- Moneta, G. B. ve M. Csikszentmihalyi. (1996). The Effect of Perceived Challenges and Skills on the Quality of Subjective Experience. *Journal of Personality*. 64.2, 275-310.
- Moray, N. (1967). Where is Attention Limited? A Survey and a Model. *Acta Psychol*. 27,84-92.
- Morgan-Thomas, A. ve C. Veloutsou. (2013). Beyond Technology Acceptance: Brand Relationships and Online Brand Experience. *Journal of Business Research*. 66.1, 21-27.
- Mortimer, K. A. Pressey. (2013). Consumer Information Search and Credence Services: Implications for Service Providers. *Journal of Services Marketing*. 27.1, 49-58.
- Munnukka, J., D. Maity, H. Reinikainen ve V. Luoma-Aho. (2019). "Thanks for Watching". The Effectiveness of Youtube Vlogendorsements. *Computers in Human Behavior*. 93, 226-234.
- Murray, K. B. (1991). A Test of Services Marketing Theory: Consumer Information Acquisition Activities. *Journal of Marketing*. 55.1, 10-25.
- Myers, I. B. (1962). *The Myers-Briggs Type Indicator*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Neill, S. D. (1987). The Dilemma of the Subjective in Information Organisation and Retrieval. *Journal of documentation*. 43.3, 193-211.
- Nel, D., R., J. P. Van Niekerk, J. P. Berthon ve T. Davies. (1999). Going with the Flow: Web Sites and Customer Involvement. *Internet Research*. 9.2, 109-116.
- Nelson, P. (1970). Information and Consumer Behavior. *Journal of Political Economy*. 78.2, 311-329.
- Newell, A. ve H. A. Simon (1972). *Human Problem Solving*. Prentice-Hall, Englewood Hills, N.J.,
- Nicolaou, A. I. ve D. H. Mcknight. (2006). Perceived Information Quality in Data Exchanges: Effects on Risk, Trust, and Intention to Use. *Information Systems Research*. 17.4, 332-351.
- Novak, T. P. ve D. L. Hoffman (1997). Measuring the Flow Experience Among Web Users. *Interval Research Corporation*. 31.1, 1-35.
- Novak, T. P., D. L. Hoffman ve Y. F. Yung. (2000). Measuring the Customer Experience in Online Environments: A Structural Modeling Approach. *Marketing Science*. 19.1, 22-42.
- Obadă, D. R. (2014). Online Flow Experience and Perceived Quality of A Brand Website: Inpascani. Ro Case Study. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 149, 673-679.
- O'connor, F. (2016). 'Millenials & Youtube': An Investigation into the Influence of User-Generated Video Content on the Consumer Decision Making Process. *Doctoral Dissertation*. Dublin: National College of Ireland.
- Oliver, R. L. (1977). Effect of Expectation and Disconfirmation on Postexposure Product Evaluations: An Alternative Interpretation. *Journal of Applied Psychology*. 62.4, 480-486.

- Oliver, R. L. (1980). A Cognitive Model of the Antecedents and Consequences of Satisfaction Decisions. *Journal of Marketing Research*. 17.4, 460-469.
- Oliver, R. L. (1993). Cognitive, Affective, and Attribute Bases of the Satisfaction Response. *Journal of Consumer Research*. 20.3, 418-430.
- Oliver, R. L. (1995). Attribute Need Fulfillment in Product Usage Satisfaction. *Psychology & Marketing*. 12.1, 1-17.
- Oliver, R. L. (2010). *Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer (the 2nd Edition)*. Routledge.
- Oliver, R. L. ve J. E. Swan. (1989). Consumer Perceptions of Interpersonal Equity and Satisfaction in Transactions: A Field Survey Approach. *Journal of Marketing*. 53.2, 21-35.
- O'Sullivan, D. ve J. McCallig. (2012). Customer Satisfaction, Earnings and Firm Value. *European Journal of Marketing*. 46.6, 827-843.
- Ostrander, B. (2007). Problems and Solutions to Corporate Blogging: Model Corporate Blogging Guidelines. *The Journal of High Technology Law*. 7.2, 226-248.
- Ozkara, B. Y., M. Ozmen ve J. W. Kim. (2017). Examining the Effect of Flow Experience on Online Purchase: A Novel Approach to the Flow Theory Based on Hedonic and Utilitarian Value. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 37, 119-131.
- Özdel, G. (2018). Yeni Reklam Ortamı Olarak Vlog'larda Ürün Tanıtımı ve Anlam Üretimi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*. 2.1, 1-15.
- Özkara, B. Y. (2015). Tüketicilerin Çevrimiçi Bilgi Aramaları Bağlamında Akış Deneyiminin Bilgiden Tatmin Üzerindeki Etkisinin Araştırılması. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE.
- Pace, S. (2004). A Grounded Theory of the Flow Experiences of Web Users. *International Journal of Human-Computer Studies*. 60.3, 327-363.
- Paivio, A. (1963). Learning of Adjective-Noun Paired Associates As a Function of Adjective-Noun Word Order and Noun Abstractness. *Canadian Journal of Psychology/Revue Canadienne De Psychologie*. 17.4, 370.
- Paivio, A. (1969). Mental Imagery in Associative Learning and Memory. *Psychological Review*. 76.3, 241-263.
- Paivio, A. (1971a). *Imagery and Verbal Processes*, Rinehart & Winston. New York: Holt.
- Paivio, A. (1971b). *Symbolic and Sensory Modalities of Memory*. Department of Psychology, University of Western Ontario.
- Paivio, A. (1986). *Mental Representations: A Dual Coding Approach*. New York: Oxford University Press, Inc.
- Paivio, A. (1991). Dual Coding Theory: Retrospect and Current Status. *Canadian Journal of Psychology/Revue Canadienne De Psychologie*. 45.3, 255-287.
- Park, C. H. ve Y. G. Kim. (2003). Identifying Key Factors Affecting Consumer Purchase Behavior in An Online Shopping Context. *International Journal of Retail & Distribution Management*. 31.1, 16-29.

- Park, D. H., J. Lee ve I. Han. (2007). The Effect of On-Line Consumer Reviews on Consumer Purchasing Intention: The Moderating Role of Involvement. *International Journal of Electronic Commerce*. 11.4, 125-148.
- Park, J., S. J. Lennon ve L. Stoel. (2005). On-Line Product Presentation: Effects on Mood, Perceived Risk, and Purchase Intention. *Psychology & Marketing*. 22.9, 695- 719.
- Park, J., L. Stoel ve S. J. Lennon. (2008). Cognitive, Affective and Conative Responses to Visual Simulation: The Effects of Rotation in Online Product Presentation. *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*. 7.1, 72-87.
- Park, S. J., Q. Zhang ve S. Ma. (2006). A Comparative Study on Publicly Hosted Blog Sites in the Us, China, and Korea. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*. 43.1, 1-12.
- Parker, C. ve S. Pfeiffer. (2005). Video Blogging: Content to the Max. *IEEE Multimedia*. 12.2, 4-8.
- Pavlou, P. A. (2003). Consumer Acceptance of Electronic Commerce: Integrating Trust and Risk with the Technology Acceptance Model. *International Journal of Electronic Commerce*. 7.3, 101-134.
- Pavlou, P. A. ve M. Fygenson. (2006). Understanding and Predicting Electronic Commerce Adoption: An Extension of the Theory of Planned Behavior. *MIS Quarterly*. 30.1, 115-143.
- Payne, J. W. (1982). Contingent Decision Behavior. *Psychological Bulletin*. 92.2, 382- 402.
- Pearce, J. M., M. Ainley ve S. Howard. (2005). The Ebb and Flow Of Online Learning. *Computers in Human Behavior*. 21.5, 745-771.
- Pelet, J. É., S. Ettis ve K. Cowart. (2017). Optimal Experience of Flow Enhanced by Telepresence: Evidence from Social Media Use. *Information & Management*. 54.1, 115-128.
- Peterson, R. A. ve M. C. Merino. (2003). Consumer Information Search Behavior and the Internet. *Psychology & Marketing*. 20.2, 99-121.
- Petty, R. E. ve J. T. Cacioppo (1986). The Elaboration Likelihood Model of Persuasion. In *Communication and persuasion* (pp. 1-24). Springer, New York, NY.
- Pikkarainen, T., K. Pikkarainen, H. Karjaluoto ve S. Pahnla. (2004). Consumer Acceptance of Online Banking: An Extension of the Technology Acceptance Model. *Internet Research*. 14.3, 224-235.
- Pilke, E. M. (2004). Flow Experiences in Information Technology Use. *International Journal of Human-Computer Studies*. 61.3, 347-357.
- Pinder, C. C. (1976). Additivity Versus Nonadditivity of Intrinsic and Extrinsic Incentives: Implications for Work Motivation, Performance, and Attitudes. *Journal of Applied Psychology*. 61.6, 693-700.
- Pine, B. J. ve J. H. Gilmore (1998). Welcome to the Experience Economy. *Harvard Business Review*. 76, 97-105.
- Pipino, L. L., Y. W. Lee ve R. Y. Wang. (2002). Data Quality Assessment. *Communications of the ACM*. 45.4, 211-218.

- Poiesz, T. B. ve J. von Grumbkow, J. (1988). Economic Well-Being, Job Satisfaction, Income Evaluation and Consumer Satisfaction: An Integrative Attempt. In *Handbook of Economic Psychology* (pp. 570-593). Springer, Dordrecht.
- Popper, K. R. (1972). *Objective Knowledge* (Vol. 360). Oxford: Oxford University Press.
- Porac, J. F. ve J. Meindl. (1982). Undermining Overjustification: Inducing Intrinsic and Extrinsic Task Representations. *Organizational Behavior and Human Performance*. 29.2, 208-226.
- Pritchard, R. D., K. M. Campbel ve D. J. Campbell. (1977). Effects of Extrinsic Financial Rewards on Intrinsic Motivation. *Journal of Applied Psychology*. 62.1, 9-15.
- Punj, G. N. ve R. Staelin. (1983). A Model of Consumer Information Search Behavior for New Automobiles. *Journal of Consumer Research*. 9.4, 366-380.
- Raju, P. S., S. C. Lonial ve W. Glynn Mangold. (1995). Differential Effects of Subjective Knowledge, Objective Knowledge, and Usage Experience on Decision Making: An Exploratory Investigation. *Journal of Consumer Psychology*. 4.2, 153-180.
- Rego, L. L. (1998). The Relationship Market Structure-Market Efficiency From a Customer Satisfaction Perspective. In Joseph, W. A. & J. W. Hutchinson (Eds), *NA- Advances in Consumer Research* (25.1, 132-138). Provo, UT: Association for Consumer Research.
- Rettie, R. (2001). An Exploration of Flow During Internet Use. *Internet Research*. 11.2, 103-113.
- Rha, I., M. D. Williams ve G. Heo. (2005). Optimal Flow Experience in Web-Based Instruction. *Asia Pacific Education Review*. 6.1, 50-58.
- Richard, M. O. ve J. C. Chebat. (2016). Modeling Online Consumer Behavior: Preeminence of Emotions and Moderating Influences of Need for Cognition and Optimal Stimulation Level. *Journal of Business Research*. 69.2, 541-553.
- Rissler, R., M. Nadj ve M. Adam. (2017). Flow in Information Systems Research: Review, Integrative Theoretical Framework, and Future Directions. In *Leimeister, J.M.; Brenner, W. (Hrsg.): Proceedings der 13. Internationalen Tagung Wirtschaftsinformatik (WI 2017), St. Gallen*. S. 1051-1065.
- Rodríguez-Ardura, I. ve A. Meseguer-Artola. (2016). What Leads People to Keep on E-Learning? An Empirical Analysis of Users' Experiences and Their Effects on Continuance Intention. *Interactive Learning Environments*. 24.6, 1030-1053.
- Rodriguez-Sanchez, A. M., W. B. Schaufeli, M. Salanova ve E. Cifre. (2008). Flow Experience Among Information and Communication Technology Users. *Psychological Reports*. 102.1, 29-39.
- Rogers, E.M. (1962). *Diffusion of Innovations* (7th Printing). New York/London.
- Rogers, E.M. (1983). *Diffusion of Innovations*. New York, The Free Press.
- Rogers, E. M. ve F. F. Shoemaker. (1971). *Communication of Innovations; A Cross-Cultural Approach*. New York, NY, US: Free Press.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*. 80.1, 1-28.

- Saadé, R. ve B. Bahli. (2005). The Impact of Cognitive Absorption on Perceived Usefulness and Perceived Ease of Use in On-Line Learning: An Extension of the Technology Acceptance Model. *Information & Management*. 42.2, 317-327.
- Sampat, B. ve B. Krishnamoorthy. (2016). Motivations for Social Network Site (SNS) Gaming: A Uses and Gratification & Flow Perspective. *Journal of International Technology and Information Management*. 25.3, 75-98.
- Sanchez-Cortes, D., S. Kumano, K. Otsuka ve D. Gatica-Perez. (2015). In the Mood for Vlog: Multimodal Inference in Conversational Social Video. *ACM Transactions on Interactive Intelligent Systems (TIIS)*. 5.2, 1-24.
- Saracevic, T. (1996). Modeling Interaction in Information Retrieval (IR): A Review and Proposal. In *Proceedings of the ASIS Annual Meeting* (Vol. 33, pp. 3-9).
- Saxena, A. (2011). Blogs and Their Impact on Purchase Intention: A Structural Equation Modeling Approach. *Paradigm*. 15.1-2, 102-110.
- Scammon, D. L. (1977). "Information Load" and Consumers. *Journal of Consumer Research*. 4.3, 148-155.
- Scott Jr, W. E., J. L. Farh ve P. M. Podsakoff. (1988). The Effects of "Intrinsic" and "Extrinsic" Reinforcement Contingencies on Task Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 41.3, 405-425.
- Selnes, F. ve K. Grønhaug (1986). Subjective and Objective Measures of Product Knowledge Contrasted. In Richard, J. L. (Ed.) *Advances in Consumer Research* (13.1, 67-71). Provo, UT: Association for Consumer Research.
- Severin, W. (1967). Another Look at Cue Summation. *Audio Visual Communication Review*. 15.3, 233-245.
- Shaouf, A., K. Lü ve X. Li. (2016). The Effect of Web Advertising Visual Design on Online Purchase Intention: An Examination Across Gender. *Computers in Human Behavior*. 60, 622-634.
- Sharafi, P., L. Hedman, L. ve H. Montgomery. (2006). Using Information Technology: Engagement Modes, Flow Experience, and Personality Orientations. *Computers in Human Behavior*. 22.5, 899-916.
- Sharit, J., M. A. Hernández, S. J. Czaja ve P. Pirolli. (2008). Investigating the Roles of Knowledge and Cognitive Abilities in Older Adult Information Seeking on the Web. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction (TOCHI)*. 15.1, 1-25.
- Sharkey, U., T. Acton ve K. Conboy. (2012). Optimal Experience in Online Shopping: The Influence of Flow. In *European Conference of Information Systems (ECIS)*.
- Shiau, W. L. ve M. M. Luo. (2013). Continuance Intention of Blog Users: The Impact of Perceived Enjoyment, Habit, User Involvement and Blogging Time. *Behaviour & Information Technology*. 32.6, 570-583.
- Shin, N. (2006). Online Learner's 'Flow' experience: An Empirical Study. *British Journal of Educational Technology*. 37.5, 705-720.
- Shin, D. H. (2009). An Empirical Investigation of a Modified Technology Acceptance Model of IPTV. *Behaviour & Information Technology*. 28.4, 361-372.

- Shin, D. H. ve W. Y. Kim. (2008). Applying the Technology Acceptance Model and Flow Theory to Cyworld User Behavior: Implication of the Web2.0 User Acceptance. *Cyberpsychology & Behavior*. 11.3, 378-382.
- Short, J., E. Williams ve B. Christie. (1976). *The Social Psychology of Telecommunications*. John Wiley & Sons.
- Skadberg, Y. X. ve J. R. Kimmel. (2004). Visitors' Flow Experience While Browsing A Web Site: Its Measurement, Contributing Factors and Consequences. *Computers in Human Behavior*. 20.3, 403-422.
- Snelson, C. (2015). Vlogging About School on YouTube: An Exploratory Study. *New Media & Society*. 17.3, 321-339.
- Spink, A. (1997). Study of Interactive Feedback During Mediated Information Retrieval. *Journal of the American Society for Information Science*. 48.5, 382-394.
- Su, B. C. (2008). Characteristics of Consumer Search On-Line: How Much Do We Search?. *International Journal of Electronic Commerce*. 13.1, 109-129.
- Smith, D. N. ve K. Sivakumar. (2004). Flow and Internet Shopping Behavior: A Conceptual Model and Research Propositions. *Journal of Business Research*. 57.10, 1199-1208.
- Spence, M. (1973). Job Market Signaling. *The Quarterly Journal of Economics*. 87.3, 355-374.
- Spence, M. (1978). Job Market Signaling. In *Uncertainty in Economics* (pp. 281-306). Academic Press.
- Spreng, R. A., S. B. Mackenzie ve R. W. Olshavsky. (1996). A Reexamination of the Determinants of Consumer Satisfaction. *Journal of Marketing*. 60.3, 15-32.
- Srinivasan, A. (1985). Alternative Measures of System Effectiveness: Associations and Implications. *MIS Quarterly*. 9.3, 243-253.
- Stigler, G. J. (1961). The Economics of Information. *Journal of Political Economy*. 69.3, 213-225.
- Stigler, G. J. (1962). Information in the Labor Market. *Journal of Political Economy*. 70.5-Part 2, 94-105.
- Strong, D. M., Y. Lee ve R. Y. Wang. (1997). Data Quality in Context. *Communication of the ACM*. 40.5, 103-110.
- Sun, K. A. ve D. Y. Kim. (2013). Does Customer Satisfaction Increase Firm Performance? An Application of American Customer Satisfaction Index (ACSI). *International Journal of Hospitality Management*. 35, 68-77.
- Swanson, E. B. (1982). Measuring User Attitudes in MIS Research: A Review. *Omega*. 10.2, 157-165.
- Swanson, E. B. (1987). Information Channel Disposition and Use. *Decision Sciences*. 18.1, 131-145.
- Szajna, B. (1996). Empirical Evaluation of the Revised Technology Acceptance Model. *Management Science*. 42.1, 85-92.
- Szymanski, D. M. ve R. T. Hise. (2000). E-Satisfaction: An Initial Examination. *Journal of Retailing*. 76.3, 309-322.

- Tao, D. (2009). Intention to Use and Actual Use of Electronic Information Resources: Further Exploring Technology Acceptance Model (TAM). In *AMIA Annual Symposium Proceedings* (Vol. 2009, P. 629). American Medical Informatics Association.
- Tam, K. Y. ve S. Y. Ho (2005). Web Personalization As a Persuasion Strategy: An Elaboration Likelihood Model Perspective. *Information systems research*. 16.3,271-291.
- Taylor, S. ve P. A. Todd. (1995a). Understanding Information Technology Usage: A Test of Competing Models. *Information Systems Research*. 6.2, 144-176.
- Taylor, S. ve P. A. Todd. (1995b). Assessing IT Usage: The Role of Prior Experience. *MIS Quarterly*. 19.2, 561-570.
- Thelen, E. (1989). The (re) Discovery of Motor Development: Learning New Things from an Old Field. *Developmental Psychology*. 25.6, 946-949.
- Thelen, E. ve L. B. Smith. (1998). Dynamic Systems Theories. *Handbook of Child Psychology*. 1, 563-635.
- Thompson, R. L., C. A. Higgins ve J. M. Howell (1991). Personal Computing: Toward A Conceptual Model Of Utilization. *MIS Quarterly*. 15.1, 124-143.
- Thompson, R. L., C. A. Higgins ve J. M. Howell (1994). Influence of Experience on Personal Computer Utilization: Testing A Conceptual Model. *Journal of Management Information Systems*. 11.1, 167-187.
- Tornatzky, L. G. Ve K. J. Klein. (1982). Innovation Characteristics And Innovation Adoption-Implementation: A Meta-Analysis of Findings. *IEEE Transactions on Engineering Management*. 29.1, 28-45.
- Trentin, G. (2011). *Technology and Knowledge Flow: The Power of Networks*. Elsevier.
- Trevino, L. K. Ve J. Webster, (1992). Flow in Computer-Mediated Communication: Electronic Mail and Voice Mail Evaluation and Impacts. *Communication Research*. 19.5, 539-573.
- Triandis, H. C. (1979). Values, Attitudes, and Interpersonal Behavior. In *Nebraska Symposium on Motivation*. University of Nebraska Press.
- Tsai, M. T., N. C. Cheng ve K. S. Chen. (2011). Understanding Online Group Buying Intention: The Roles of Sense of Virtual Community and Technology Acceptance Factors. *Total Quality Management & Business Excellence*. 22.10, 1091-1104.
- Tse, D. K., F. M. Nicosia ve P. C. Wilton (1990). Consumer Satisfaction As a Process. *Psychology & Marketing*. 7.3, 177-193.
- Tse, D. K. ve P. C. Wilton, P. C. (1988). Models of Consumer Satisfaction Formation: An Extension. *Journal of Marketing Research*. 25.2, 204-212.
- Vallerand, R. J. (1997). Toward A Hierarchical Model of Intrinsic and Extrinsic Motivation. In *Advances in Experimental Social Psychology*. 29, 271-360. Academic Press.
- Van der Heijden, H. (2004). User Acceptance of Hedonic Information Systems. *MIS Quarterly*. 28.4, 695-704.
- Van Noort, G., H. A. Voorveld ve E. A. Van Reijmersdal. (2012). Interactivity in Brand Web Sites: Cognitive, Affective, and Behavioral Responses Explained by Consumers' Online Flow Experience. *Journal of Interactive Marketing*. 26.4, 223-234.

- Venkatesh, V. (2000). Determinants of Perceived Ease of Use: Integrating Control, Intrinsic Motivation, and Emotion into the Technology Acceptance Model. *Information Systems Research*. 11.4, 342-365.
- Venkatesh, V. ve F. D. Davis. (2000). A Theoretical Extension of the Technology Acceptance Model: Four Longitudinal Field Studies. *Management Science*. 46.2, 186-204.
- Venkatesh, V., J. Y. Thong ve X. Xu. (2012). Consumer Acceptance and Use of Information Technology: Extending the Unified Theory of Acceptance and Use of Technology. *MIS Quarterly*. 36.1, 157-178.
- Venkatesh, V. ve M. G. Morris. (2000). Why Don't Men Ever Stop to Ask for Directions? Gender, Social Influence, and Their Role in Technology Acceptance and Usage Behavior. *MIS Quarterly*. 1, 115-139.
- Venkatesh, V., M. G. Morris, G.B. Davis ve F. D. Davis. (2003). User Acceptance of Information Technology: Toward a Unified View. *MIS Quarterly*. 27.3, 425- 478.
- Verhagen, T. ve W. Van Dolen. (2009). Online Purchase Intentions: A Multi-Channel Store Image Perspective. *Information & Management*. 46.2, 77-82.
- Vessey, I. ve D. Galletta. (1991). Cognitive Fit: An Empirical Study of Information Acquisition. *Information Systems Research*. 2.1, 63-84.
- Vijayarathy, L. R. (2004). Predicting Consumer Intentions to Use On-Line Shopping: The Case for an Augmented Technology Acceptance Model. *Information & Management*. 41.6, 747-762.
- Vineyard, C. L. (2014). The Relationship Between Fashion Blogs and Intention to Purchase and Word of Mouth Behavior. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Lincoln, Nebraska, ABD.
- Voelkl, J. E. ve G. D. Ellis (1998). Measuring Flow Experiences in Daily Life: An Examination of the Items Used To Measure Challenge and Skill. *Journal of Leisure Research*. 30.3, 380-389.
- Wahdain, E. A. ve M. N. Ahmad. (2014). User Acceptance of Information Technology: Factors, Theories and Applications. *Journal of Information Systems Research and Innovation*. 6, 17-25.
- Walker, D. M. (2006). Blog Commenting: A New Political Information Space. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*. 43.1, 1-10.
- Wand, Y. ve R. Y. Wang. (1996). Anchoring Data Quality Dimensions in Ontological Foundations. *Communications of the ACM*. 39.11, 86-95.
- Wang, R. Y. (1998). A Product Perspective on Total Data Quality Management. *Communications of the ACM*. 41.2, 58-65.
- Wang, Q. ve Y. Dai. (2013). The Influence of Online Product Presentation and Seller Reputation on the Consumers' Purchase Intention Across Different Involvement Products. In *PACIS*. 137.
- Wang, R. Y. ve D. M. Strong. (1996). Beyond Accuracy: What Data Quality Means to Data Consumers. *Journal of Management Information Systems*. 12.4, 5-33.
- Wang, J., Z. Yang ve E. D. Brocato. (2018). An Investigation into the Antecedents of Prepurchase Online Search. *Information & Management*. 55.3, 285-293.
- Watts, S., G. Shankaranarayanan ve A. Even. (2009). Data Quality Assessment in Context: A Cognitive Perspective. *Decision Support Systems*. 48.1, 202-211.

- Webb, H. W. ve L. A. Webb. (2001). Business to Consumer Electronic Commerce Website Quality: Integrating Information and Service Dimensions. *AMCIS 2001 Proceedings*. 111, 558-562.
- Webb, H. W. ve L. A. Webb. (2004). Sitequal: An Integrated Measure of Web Site Quality. *Journal of Enterprise Information Management*. 17.6, 430-440.
- Webster, J. ve J. J. Martocchio. (1992). Microcomputer Playfulness: Development of a Measure with Workplace Implications. *MIS Quarterly*. 16.2, 201-226.
- Webster, J., L.K. Trevino ve L. Ryan (1993). The Dimensionality and Correlates of Flow in Human-Computer Interactions. *Computers in Human Behavior*. 9.4, 411-426.
- Wellisch, H. (1972). From Information Science to Informatics: A Terminological Investigation. *Journal of Librarianship*. 4.3, 157-187.
- Wells, J. D., J. S. Valacich ve T.J. Hess (2011). What Signal Are You Sending? How Website Quality Influences Perceptions of Product Quality and Purchase Intentions. *MIS Quarterly*. 35.2, 373-396.
- Westbrook, R. A. (1980). Intrapersonal Affective Influences on Consumer Satisfaction with Products. *Journal of Consumer Research*. 7.1, 49-54.
- White, R. W. (1959). Motivation Reconsidered: The Concept of Competence. *Psychological Review*. 66.5, 297-333.
- Wickens, C. D. (1980). The Structure of Attentional Resources. In R. Nickerson (Ed.), *Attention and performance* (Vol. VIII, pp. 239-257). Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Wickens, C. D. (1984). Processing Resources in Attention. In R. Parasuraman & D. R. Davies (Eds.), *Varieties of Attention* (pp. 63-102). Orlando: Academic.
- Wickens, C. D. (2002). Multiple Resources and Performance Prediction. *Theoretical Issues in Ergonomics Science*. 3.2, 159-177.
- Wickens, C. D. (2008). Multiple Resources and Mental Workload. *Human Factors*. 50.3, 449-455.
- Wickens, C. D. ve C. M. Carswell. (1995). The Proximity Compatibility Principle: Its Psychological Foundation and Relevance to Display Design. *Human Factors*. 37.3, 473-494.
- Wilson, T. D. (1981). On User Studies and Information Needs. *Journal of Documentation*. 37.1, 3-15.
- Wright, J. (2005). *Blog Marketing: The Revolutionary New Way to Increase Sales, Build Your Brand, and Get Exceptional Results*. McGraw-Hill Professional Publishing.
- Wu, W. Y. ve C. C. Ke. (2015). An Online Shopping Behavior Model Integrating Personality Traits, Perceived Risk, and Technology Acceptance. *Social Behavior and Personality: An International Journal*. 43.1, 85-97.
- Wu, J. H. ve S.C. Wang. (2005). What Drives Mobile Commerce?: An Empirical Evaluation of the Revised Technology Acceptance Model. *Information & Management*. 42.5, 719-729.
- Xia, L. ve K. B. Monroe. (2005). Consumer Information Acquisition. In *Review of Marketing Research* (Vole 1, pp. 101-152). Emerald Group Publishing Limited.
- Xin Ding, D., P. J.H. Hu, R. Verma ve D. G. Wardell. (2010). The Impact of Service System Design and Flow Experience on Customer Satisfaction in Online Financial Services. *Journal of Service Research*. 13.1, 96-110.

- Xu, P., L. Chen ve R. Santhanam. (2015). Will Video Be the Next Generation of E- Commerce Product Reviews? Presentation Format and the Role of Product Type. *Decision Support Systems*. 73, 85-96.
- Yang, Z., S. Cai, Z. Zhou ve N. Zhou. (2005). Development and Validation of an Instrument to Measure User Perceived Service Quality of Information Presenting Web Portals. *Information & Management*. 42.4, 575-589.
- Yang, H. ve H. Lee. (2018). Exploring User Acceptance of Streaming Media Devices: An Extended Perspective of Flow Theory. *Information Systems and E-BusinessManagement*. 16.1, 1-27.
- Yazgan, Ş. (2012). Bilgi Edinme Aracı Olarak Blogların Turistik Satın Alma Davranışına Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yi, Y. (1990). A Critical Review of Consumer Satisfaction. *Review of marketing*. 4.1, 68-123.
- Yoo, J. ve M. Kim. (2014). The Effects of Online Product Presentation on Consumer Responses: A Mental Imagery Perspective. *Journal of Business Research*. 67.11, 2464-2472.
- Yuan, Y., N. Archer, C. E. Connelly ve W. Zheng. (2010). Identifying The Ideal Fit Between Mobile Work and Mobile Work Support. *Information & Management*. 47.3, 125-137.
- Yuan, S., Y. Liu, R. Yao ve J. Liu. (2016). An Investigation of Users' Continuance Intention Towards Mobile Banking in China. *Information Development*. 32.1, 20-34.
- Zha, X., H. Yang, Y. Yan, K. Liu ve C. Huang. (2018). Exploring the Effect of Social Media Information Quality, Source Credibility and Reputation on Informational Fit-To-Task: Moderating Role of Focused Immersion. *Computers in Human Behavior*. 79, 227-237.
- Zhao, H. (2019). Information Quality or Entities' Interactivity? Understanding the Determinants of Social Network-Based Brand Community Participation. *FutureInternet*. 11.4, 87.
- Zhou, T. (2011). Understanding Mobile Internet Continuance Usage from the Perspectives of UTAUT and Flow. *Information Development*. 27.3, 207-218.
- Zhou, T. (2013). The Effect of Flow Experience on User Adoption of Mobile Tv. *Behaviour & Information Technology*. 32.3, 263-272.
- Zhou, T., H. Li ve Y. Liu. (2010). The Effect of Flow Experience on Mobile SNS Users' Loyalty. *Industrial Management & Data Systems*. 110.6, 930-946.
- Zhou, T. ve Y. Lu. (2011). Examining Mobile Instant Messaging User Loyalty from the Perspectives of Network Externalities and Flow Experience. *Computers in Human Behavior*. 27.2, 883-889.

ÇOCUKLARDA GİMNASTİK EĞİTİMİNİN TEMELLERİ **-Bilinmesi Gerekenler-**

Doç. Dr. Özgür Nalbant
Uzman İsmail Temürçi

Çocuklarda Cimnastik Eğitiminin Temelleri -Bilinmesi Gerekenler-

Doç. Dr. Özgür Nalbant, Uzman İsmail Temürçi

Yayın No.: 5188
Spor Bilimleri: 111
ISBN: 978-625-397-991-1
E-ISBN: 978-625-397-990-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Nalbant, Özgür., Temürçi, İsmail.

Çocuklarda Cimnastik Eğitiminin Temelleri -Bilinmesi Gerekenler- / Özgür Nalbant, İsmail Temürçi

1. Basım, VIII + 96 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-991-1

E-ISBN: 978-625-397-990-4

1. Çocuk 2. Cimnastik 3. Büyüme 4. Gelişim 5. Değerlendirme

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	V
Giriş.....	1
Dünyada Cimnastik Sporunun Doğuşu ve Gelişimi.....	3
Türkiye’de Cimnastik Sporunun Doğuşu ve Gelişimi	5
Temel Cimnastik	8
Çocuk ve Cimnastik.....	10
Çocuklarda Temel Motorik Özellikler	12
Büyüme	13
Gelişim.....	13
Olgunlaşma	14
Öğrenme.....	15
Hazırbulunuşluk.....	15
Bilişsel gelişim.....	16
Duyuşsal gelişim	16
Psikomotor Gelişim	17
Psikomotor Gelişim Aşamaları.....	17
Biyomotor Yetiler	19
Dayanıklılık	20
Çocuklarda Dayanıklılık.....	22
Kuvvet.....	25
Çocuklarda Kuvvet	26
Sürat	28
Çocuklarda Sürat	29
Hareketlilik (Esneklik)	30
Beceri (Koordinasyon)	34

Cimnastikte Sınıflama	38
Cimnastikçi Çocuklarda Uygulanabilecek Test ve Ölçümler	41
Eurofit Testleri	43
Ölçüm Uygulamaları	44
Biyomotor Testler	46
Sporcu Test Takip Kayıt Formu Örneği	50
Literatürde Cimnastik	51
Cimnastikte Antrenman Planlamaları.....	53
KAYNAKLAR.....	85
YAZARLAR	95

KAYNAKLAR

- Acet, M. ve Yıldırım, İ. (1999). İsveç Cimnastiğinin Dünya'da ve Türkiye'deki Gelişimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2-5).
- Açıkada, C. ve Hazır, T. (2016). Uzun Süreli Sporcu Gelişim Programları: Hangi Bilimsel Temellere Oturuyor? *Spor Bilimleri Dergisi*, 27(2), 84-99.
- Agopyan A. (1993). Ritmik Sportif Cimnastikte Morfolojik ve Motorik Özelliklerin Performansa Etkileri. M. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Tezi, İstanbul.
- Ağırbaş, İ. (1997). Çocuk ve Gençlerde Antrenman Biyolojik Temelleri. II. *Atletizm Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 26 (2), 5-14.
- Akgün, S. (2019). Hareket Eğitimi ve İmgelemenin Okulöncesi Eğitim Kurumlarındaki 4-6 Yaş Grubu Çocuklarda Motor Gelişime Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Akın, M. (2013). Effect of gymnastics training on dynamic balance abilities in 4-6 years of age children. *International Journal of Academic Research*, 5(2) 142-146.
- Aladağ, D. (2019). Bireysel ve Takım Sporunda Temel Eğitime Katılan 8-10 Yaş Çocuklarda Fiziksel ve Biomotor Özelliklerinin Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Alpkaya, U. (2013). The effects of basic gymnastics training integrated with physical education courses on selected motor performance variables. *Educational Research and Reviews*, 8(7), 317-321.
- Alpman, C. (1972). Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi. AÜSBF Yayınları: İstanbul. (176).
- Altınkök, M. (2006). Temel Motor Hareketlerin Geliştirilmesini İçeren Özel Beden Eğitimi Program Tasarısının 5-6 Yaş Çocukların Temel Hareket Gelişimine Etkisinin Araştırılması (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aral N. (2001) Çocuk Gelişimi. Ankara: Ya-Pa Yayınları.
- Atay, M. (2009). Erken Çocukluk Döneminde Gelişim 1. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Aydın, T., Yıldız, Y., Yıldız, C., Atesalp, S., ve Kalyon, T. A. (2002). Proprioception of the Ankle: A Comparison Between Female Teenaged Gymnasts and Controls. *Foot and Ankle International*, 23(2), 123-129.
- Aydoğan, Y., Özyürek, A., ve Akduman, G. G. (2015). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Spora İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *International Journal of Sport Culture and Science*, 3(Special Issue 4), 595-607.

- Aykroyd, P. (1984). Cimnastik. Adam Yayıncılık. Çeviri: Mengütay, S. İstanbul.
- Bağcı, E. (2009). 10- 12 Yaş Grubu Aerobik Cimnastik Branşı ile Uğraşan Yarışmacı Bayan Sporcular ile Aynı Yaş Grubu Sedanter Öğrencilerin Bazı Fiziksel Özelliklerinin Eurofit Test Bataryası ile Karşılaştırılması. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.
- Başal, H. A., Kar, A., ve Delioğlu, M. (2003). Gelişim ve psikoloji. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Morpa Kültür Yayınları. İstanbul. (21-22).
- Başaran, İ. 1996. Eğitim Psikolojisi. Gül Yayınevi, Ankara.
- Başkan, M. (2006). 6-8 Yaş Cimnastikçiler ve Spor Yapmayan Çocukların Motor Beceri Kapasitelerinin Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Baysaloğlu, O. (1994). Ortaokullarda Cimnastik Eğitimi (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Berisha, M., ve Çilli, M. (2016). 15-16 Yaş Çocuklarda Temel Cimnastik Derslerinde Kazanılan Farklı Kuvvet Türlerinin Cimnastik Performansı Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(1), 37-45.
- Bloom, B. S. (1956). Taxonomy of Educational Objectives. Handbook: Cognitive Domain. New York: McKay, 20(24), 1.
- Bompa TO. (2000) Antrenman Kuramı ve Yöntemi. (2. Baskı), Ankara: Spor Yayınevi.
- Bompa, T. O., (2007). Dönemleme: Antrenman Kuramı ve Yöntemi. Çev. Tanju Bağır-gan, Üçüncü Basım, Ankara: Spor Yayınevi.
- Bompa, T. O., ve Haff, G. G. (2015). Dönemleme: Antrenman Kuramı ve Yöntemi. Çev. Tanju Bağır-gan, Üçüncü Basım, Ankara: Spor Yayınevi.
- Bompa, T.O., (1990). Theory and Methodology of Training Kendall/Wolfe Medical Publ. (322-326)
- Boraczyński, T., Boraczyński, M., Boraczyńska, S., & Michels, A. (2013). Changes in Body Composition and Physical Fitness Of 7-Year-Old Girls After Completing a 12-Month Artistic Gymnastics Training Program. *Human Movement*, 14(4), 291-298.
- Bozdağın, T. K., ve Kızılet, A. (2017). Badmintoncularda Koordinasyon ve Pliometrik Çalışmaların Çabukluk, Sıçrama ve Dayanıklılık Yeteneğine Etkisi. *International Journal of Sports Exercise and Training Sciences*, 3(4), 178-187.
- Bulca, Y., ve Ersöz, G. (2004). Ritmik Cimnastikçilerde Egzersiz ve Beslenmenin Büyüme Etkileri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(2), 11-20.
- Cardinale, M., Newton, R., ve Nosaka, K. (Eds.). (2011). Strength and Conditioning: Biological Principles And Practical Applications. (90).
- Coşkun, A. (2013). Çocuklarda Kısa Süreli İki Farklı Kuvvet Antrenmanı ve Detraining Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

- Ćuljak, Z., Ćavar, M., Crnjac, D., Marić, K., & Ćorluka, M. (2011). Effectiveness of the school of gymnastics in 7 years old children. *Sport SPA*, 8(2), 41-45.
- Ćuljak, Z., Miletic, D., Kalinski, S. D., Kezic, A., & Zuvela, F. (2014). Fundamental Movement Skills Development Under the Influence of a Gymnastics Program and Everyday Physical Activity in Seven-year-old Children. *Iranian journal of pediatrics*, 24(2), 124.
- Çamliyer, H., ve Çamliyer, H. (1997). Eğitim Bütünlüğü İçinde Çocuk Hareket Eğitimi ve Oyun. Manisa: Can Ofset.
- Çelik, A. (2017). 6-12 yaş çocukların fiziksel ve motor gelişimi. I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu. (155-160). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Demirel, N., Şirinkan, A., ve Şirinkan, Ş. Ö. (2016). Pre-school students investigation of physical improvement with Eurofit tests studying gymnastics at the summer school (Erzurum sample). *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(2), 688-694.
- Demirel, Ö. (2011). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. 17. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Dizdar, M. B. (2016). Riyazat-ı Bedeniye-i Tıbbiye ve Tanzimat Dönemi Spor Terminolojisinin Oluşumu (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dönmez, V., ve Bavlı, Ö. (2020). Investigation of the Effect of Eight Weeks Gymnastic Training on Biomotor Skills of Children. *Gymnasium*, 21(1), 42-49.
- Durand, M. J., Roux, C. J., ve Burnett, C. (2019). Motor and Physical Development of Five to Six Year-Old Children in a Low Socioeconomic Community. *African Journal for Physical Activity and Health Sciences*, 25(2), 200-215.
- Durning, J. V., and Womersley, J. V. G. A. (1974). Body fat assessed from total body density and its estimation from skinfold thickness: measurements on 481 men and women aged from 16 to 72 years. *British journal of nutrition*, 32(1), 77-97.
- Durukan, H., Koyuncuoğlu, K., ve Şentürk, U. (2016). Okul öncesi çocuklarda temel cimnastik programının motor gelişim açısından incelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(2), 131-140.
- Dündar, U. (2007). Antrenman teorisi. Geliştirilmiş 7. Baskı. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2006). Eğitim Psikolojisi. Gelişim-Öğrenme-Öğretme. Geliştirilmiş 15. baskı. Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Eurofit, (1988). European Tests of Physical Fitness, Council of Europe, Committee for the Development of Sport, Rome.

- Evren, A., ve Müniroğlu, S. (2005). 7-8 Yaş Grubu Ritmik Cimnastik Sporuna Devam Eden Kız Çocukları ile Spor Etkinliğine Katılmayan Aynı Yaş Grubu Kız Çocukların Bazı Fiziksel Özelliklerinin Karşılaştırılması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(3), 39-50.
- Gallahue, D. (1982). Phases And Stages Of Motor Development. in D. Gallahue (Ed.), Understanding Motor Development In Children (First Edit, pp. 135-254). *New York: John Wiley & Sons, Inc.*
- Gallahue, D. L., Ozmund, J. C., Goodway, J. (2020). Motor Gelişimi Anlamak: Bebekler, Çocuklar, Ergenler, Yetişkinler. 7. Basım. Çeviren: Prof. Dr. Dilara Sevimay Özer, Prof. Dr. Abdurrahman Aktop. Nobel Yayınevi, Ankara.
- Genc, H., ve Cigerci, A. E. (2020). The Effect of Gymnastics Training on Anthropometric, Somatotype and Some Performance Characteristics in Pre-School Girls. *Progress in Nutrition*, 22(2), 547-554.
- Gökmen, Ö. (2019). Çocuklarda Dayanıklılık Gelişimi. *Çocuklar İçin Spor Eğitimi*, 99. (116-117).
- Güngör, G. (1991). Sürat Koşulları (Sprint) Bölüm 2 Temel Antrenman (8-12 Yaşlar). *Atletizm Bilim ve Teknolojisi Dergisi*. Ankara: Türk Spor Vakfı Yayını. (8-15).
- Harre, D. (1982). Special Problems in Preparing for Athletic Competitions. *Principles of Sports Training*.-Berlin: *Sportverlag*, (216-227).
- Hekim, M., ve Hekim, H. (2015). Çocuklarda Kuvvet Gelişimi ve Kuvvet Antrenmanlarına Genel Bakış. *The Journal of Current Pediatrics*, 13, 110-115.
- Işık, M. A., ve Asma, M. B. (2020). Okul Sporlarına Katılan ve Katılmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin, Fiziksel Uygunluklarının Eurofit Test Bataryası ile Karşılaştırılması. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(1), 10-26.
- Kankal, M. B. Y. (2008) 9-12 Yaş Grubu Aerobik Cimnastik ve Ritmik Cimnastik Sporcularının Fiziksel, Fizyolojik ve Performans Özelliklerinin Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.
- Kesilmiş, İ. (2012). 4-6 Yaş Çocuklarda Cimnastik Antrenmanının Büyüme ve Biyomotor Yetiler Üzerine Etkisi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Anabilim Dalı (Yüksek lisans Tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi.
- Kesilmiş, İ., ve Akın, M. (2016). Dört-altı yaş çocuklarda cimnastik antrenmanının biyomotor yetiler üzerine etkisi. *Türkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences*, 8(1), 15-21.
- Koca, B. (2014). Cimnastik, Yüzme ve Atletizm Branşlarında Yarışmalara Katılan 12 Yaş Çocukların Motor Özelliklerinin Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi). Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Koçak, Ö. (2019). Artistik cimnastik antrenmanlarının 7-9 yaş kız çocuklarının bazı fiziksel uygunluk parametrelerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Koçyiğit, S., Tuğluk, M. N., ve Mehmet, K. Ö. K. (2007). Çocuğun gelişim sürecinde eğitsel bir etkinlik olarak oyun. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 324-342.
- Koyuncuoğlu, K., Şentürk, U., Abanoz, H., ve Taşkıran, K. (2014). Okul Öncesi (5-6 Yaş) Cimnastik Çalışmasının Esneklik, Denge ve Koordinasyon Üzerine Etkisi. 13. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Konya, Türkiye, 7- 09 Kasım 2014, (30-35).
- Koyuncuoğlu, K., ve Şentürk, U. (2014) Okul Öncesi (6 Yaş) Çocuklarda 10 Haftalık Temel Cimnastik Eğitim Programının Motor Gelişime Etkisi. 5. Beden Eğitimi ve Spor Öğretiminde Yeni ve Yaratıcı Yaklaşımlar Sempozyumu, Ankara, Türkiye, 26- 27 Ocak 2015, (15-20).
- Köktaş, E. (2013). Beden Kütle İndeksleri Spor Yapmaya Uygun Çocukların Tenis Branşına Göre Yetenek Düzeylerinin Araştırılması (Konya İli Örneği). (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Küçük, V., ve Harun, K. O. Ç. (2004). Psiko-sosyal Gelişim Süreci İçerisinde İnsan ve Spor İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9-11).
- Mengütay S, (1998). Artistik Cimnastik Temel Teknik Hareketlerin Öğretim Yöntemleri ve Yardım Şekilleri, Marmara Üniversitesi Yayın No:532 Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları. No:18 İstanbul, 1992.(7-10).
- Mengütay S., (1999). Okul Öncesi ve İlkokullarda Hareket Gelişimi ve Spor, Tutibay Yayınları, Ankara.
- Mirzeoğlu N. (2003), Spor Bilimlerine Giriş, Bağırhan Yayınevi, Ankara.
- Mitchell, D., Davis, B., ve Lopez, R. (2002). Teaching Fundamental Gymnastics Skills. *Human Kinetics*. (7-8).
- Muratlı S., Kalyoncu O., Şahin G. (2011): Antrenman ve Müsabaka. Kalyoncu Spor Danışmanlık San. Tic. Ltd. Şti. İstanbul. (173, 320-321).
- Muratlı, S. (1991). Çocuk ve Spor Antrenman Bilgisi Çocuk ve Gençlerde Dayanıklılık Antrenmanı. *Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları Dergisi*, 2(7), 51-55.
- Muratlı, S. (2013) Çocuk ve Spor, Geliştirilmiş 3. Baskı, Nobel Yayın, Ankara.
- Mülazımoğlu Ballı, Ö. Y., ve Gürsoy, F. T. D. (2006). Bruininks-Oseretsky Motor Yeterlik Testinin Geçerlik, Güvenirlik Çalışması ve Beş-Altı Yaş Grubu Çocuklara Uygulanan Cimnastik Eğitim Programının Motor Gelişime Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı.
- Nefesoğlu, İ. C. (2019). Genç Kadın Yüzücülerde Kinantropometrik Profilin Bacak Kuvveti ve El Kavrama Kuvveti Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ongül, E., Bayazıt, B., Yılmaz, O., ve Güler, M. (2017). Oyun ve Fiziki Etkinlikler Dersinin Çocuklarda Seçilmiş Motorik Özellikler Üzerine Etkisi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 45-52.

- Özer, D. S., ve Özer, M. K. (2019). Çocuklarda Motor Gelişim. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özer, K. (1989). Artistik cimnastik antrenmanının temelleri. GSGM Spor Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları Yayın, (91).
- Özer, K. (1993). Antropometri Sporda Morfolojik Planlama. Kazancı Matbaacılık Sanayi Aş. Büyükçekmece.
- Polat, G. (2009). 9-12 Yaş Grubu Çocuklarda 12 Haftalık Temel Badminton Eğitimi Antrenmanlarının Motorik Fonksiyonları ve Reaksiyon Zamanları Üzerine Etkileri. (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.
- Savucu, Y., Karataş, M., Eskiyecek, C. G., Yücel, A. S., ve Karadağ, M. (2018). 6-7 Yaş Gurubu Erkek Çocuklarda 12 Haftalık Temel Cimnastik Eğitiminin Fiziksel Uygunluklarına Etkisi. *Turkish Journal of Educational Studies*, 5(3), 53-65.
- Senemoğlu, N. (2007). Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya. Düzenlenmiş yeni basım. Gönül Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.
- Serbes, H. (2010). 8-10 yaş grubu kız çocuklarına uygulanan cimnastik antrenmanının bazı fiziksel ve fizyolojik gelişimlerine etkisinin araştırılması (Yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Sevim Y. (2002), Antrenman Bilgisi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Sevim, Y. (2010). Antrenman Bilgisi (7. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Matbaacılık.
- Soykurt, M. (2017). Boksörlerde Esneklik ve Dengenin Direkt Yumruk Kinematığı ile İlişkisi. T.C. Hacettepe Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Spor Fizyoterapistliği Programı. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Suat, K. O. L. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(21), 1-21.
- Suveren, S. (1998). Sözel Eğitim ve Video Kamera ile Eğitimin Cimnastiğe Yeni Başlayan Erkek Çocukların Motor Gelişimlerine Etkisi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(4), 17-26.
- Şahin, S. (2016). 0-6Yaş Arası Çocukların Temel Gelişimsel Özellikleri: Fiziksel ve Sosyal-Duygusal Gelişim. H. İ. Diken (Ed.), Erken Çocukluk Eğitimi. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Şen, M. Y., ve Aral, N. (2004). Anaokuluna Devam Eden Altı Yaş Çocukların Motor Gelişimlerine Beden Eğitimi Çalışmalarının Etkisinin İncelenmesi (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı.
- Şengül E. (1984). Serbest Cimnastik, Kadıoğlu Matbaası, Ankara.
- Şengül, E. (1976) Okullarda Aletli Jimnastik, Beden Eğitimi Öğretmenleri Derneği Yayınları No: 14 İlksan Matbaası, Ankara.

- Tanriverdi, H. (2012). Spor Ahlaki ve Şiddet. *The Journal of Academic Social Science Studies.*, 5(8), 1071-1093.
- Trajković, N., Madić, D., Sporiš, G., Aleksić-Veljčković, A., ve Živčić-Marković, K. (2016). Impact of Gymnastics Program on Healthrelated Fitness in Adolescent Pupils. *Science of Gymnastics Journal*, 8(2).
- Turhan, B., Mutlutürk, N., ve Gençoğlu, A. (2007). Masa Tenisinde Koordinatif Oyun Yetenekleri. 3. Raket Bilimleri Sempozyumu, Kocaeli Üniversitesi, 14-15.
- Türkoğlu, B., ve Mustafa, U. (2016). Oyun Temelli Bilişsel Gelişim Programının 60-72 Aylık Çocukların Bilişsel Gelişimine Etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (6), 50-68.
- Ummanel, A. ve Dilek, A. (2016). Gelişim ve öğrenme. Süleyman Çelenk (Ed.), Öğretim ilke ve yöntemleri içinde Ankara: Pegem Akademi.
- Yılmaz, E. (2019). Çocuklarda Koordinasyon ve Hareketlilik Gelişimi. Çocuklar İçin Spor Eğitimi, Gazi Kitap Evi, Ankara.147.
- Yılmaz, S., ve Sicim-Sevim, B. (2020). The examination of the differences in the motor proficiency skills of children practising gymnastics vs. non-sportive children. 190(9), 1455-1462.
- Yiğitbaş, H. A. (2020). 6-8 yaş arası çocuklarda rekreasyonel bale ve jimnastik eğitiminin denge, esneklik ve eklem mobilitesine etkisinin araştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi.

İNTERNET KAYNAKLARI (Erişim Tarihi:06.11.2023)

- <https://www.gymnasticsontario.ca/gym-for-all/gymnastics-history>
- <https://www.britannica.com/biography/Nadia-Comaneci>
- <https://www.tesadernegi.org/i-dunya-savasina-dogru-osmanli-devletinde-spor-beden-militarizasyon-dongusu.html>
- <https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fdsgmedia.blob.core.windows.net%2Fpub%2F2017%2Fo2%2Fbeginner-gymnastics-class.jpg>
- <https://www.muminthepadhouse.com/9-reasons-why-gymnastics-are-great-for-kids/>
- <https://parenting.firstcry.ae/articles/5-major-stages-of-child-development/>
- <https://opportunityindia.franchiseindia.com/article/importance-of-cognitive-development-learning-for-overall-growth-of-children-12603>
- <https://maineacademy.com/gymnastics-classes/>

<https://stock.adobe.com/tr/images/picture-of-adorable-dark-skinned-little-gymnast-competing-on-parallel-bars-hardworking-talented-african-child-exercising-at-gym-doing-acrobatic-moves-demonstrating-strength-agility-and-flexibility/271146772>

https://stock.adobe.com/tr/search/images?filters%5Bcontent_type%3Aphoto%5D=1&filters%5Bcontent_type%3Aillustration%5D=1&filters%5Bcontent_type%3Azip_vector%5D=1&filters%5Bglobally_safe_collection%5D=1&filters%5Bcontent_type%3Aimage%5D=1&order=relevance&safe_search=1&k=gymnastic&search_page=1&search_type=usertyped&acp=&get_facets=0

ÇÖZÜM ODAKLI AİLE DANIŞMANLIĞI

UYGULAMA REHBERİ

Uzmanlar İçin Bir El Kitabı

Dr. Taner Algan
Prof. Dr. Emine Özmete

ÇÖZÜM ODAKLI AİLE DANIŞMANLIĞI UYGULAMA REHBERİ

Uzmanlar İçin Bir El Kitabı

Dr. Taner Algan, Prof. Dr. Emine Özmete

Yayın No.: 5157

Beşeri Bilimler: 552

ISBN: 978-625-397-921-8

E-ISBN: 978-625-397-920-1

Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Algan, Taner., Özmete, Emine.

Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı Uygulama Rehberi Uzmanlar İçin Bir El Kitabı / Taner Algan, Emine Özmete

1. Basım, 1 + 130 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-921-8

E-ISBN: 978-625-397-920-1

1. Çözüm Odaklı Yaklaşım 2. Aile Danışmanlığı 3. Ailelerle Sosyal Hizmet

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

Birinci Bölüm

ÇÖZÜM ODAKLI AİLE DANIŞMANLIĞININ TEMELLERİ 1

1. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı (ÇOAD) 3
 - 1.1. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığının Tarihçesi ve Gelişim Süreci 3
 - 1.2. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı İle İlgili Bazı Temel Kavramlar 5
 - 1.3. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığında Varsayımlar 6
 - 1.4. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığının Temel Felsefesi ve İlkeleri 10
 - 1.5. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığında Terapötik Süreç ve Terapötik Süreci Etkileyen Faktörler 11
 - 1.5.1. Çözümü İnşa Etmek ve Çözüm Odaklı Dilin Kullanımı 18
 - 1.5.2. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığında Seansların Yapısı ve Niteliği 20
 - 1.5.3. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığında Danışmanın Rolü, Konumu, İşlevi ve Danışman-Danışan İlişkisi 25
 - 1.5.4. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığında Danışan Türleri 28
 - 1.6. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığında Yaygın Kullanılan Temel Teknikler 35
 - 1.6.1. İlk Görüşmeyi (Seansı) Yapılandırmak 36
 - 1.6.2. İlk Görüşme (Seans) Öncesi Değişim 39
 - 1.6.3. Mucize Sorusu: Amaçları Netleştirme ve Somutlaştırma 41
 - 1.6.4. Kâbus (Karabasan) Sorusu 49
 - 1.6.5. Derecelendirme Soruları: Küçük Adımlar ve Gelişimi Somutlaştırma 49
 - 1.6.6. İstisna Sorular: Çözümlerin Keşfi ve Yapılandırılması 54
 - 1.6.7. Baş Etme Soruları: Güçlü Yönlere ve Kaynaklara Odaklanma 58
 - 1.6.8. Ara Verme, Özetleme ve Geri Bildirim (Mesaj, Köprü ve Övgü) 60
 - 1.6.9. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı Uygulamalarında Ödevler ve İşlevleri 65
 - 1.6.10. Sonraki Seansların Yapılandırılması: Geleceğe Odaklanma 67
 - 1.6.11. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı Uygulamalarında Kullanılan Diğer Teknikler 73
 - 1.6.12. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı Uygulamalarında Sonlandırma 75
 - 1.7. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı Yaklaşımının Özgünlüğü ve Belirgin Öğeleri 77

İkinci Bölüm

ÇÖZÜM ODAKLI AİLE DANIŞMANLIĞINDA TERAPÖTİK UYGULAMALAR..... 79

2. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı Yaklaşımında Örnek Terapötik Uygulamalar 81

2.1. Örnek Bir Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığı Modeli ve Seans Uygulamaları 83

2.1.1. Ön Görüşme/Tanışma Seansı 84

2.1.2. İlk (Birinci) Seans 90

2.1.3. İkinci ve Diğer (Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci) Seanslar 99

2.1.4. Son (Altıncı) Seans 105

2.2. Çözüm Odaklı Aile Danışmanlığında Kullanılan Teknikler ve Ödevler 107

KAYNAKLAR 117

ÖZ GEÇMİŞ 125

KAYNAKLAR

- Algan, T. (2022). *Aile İçi Sorunlar ve Aile Danışmanlığı*. Konya: Eğitim Yayınevi
- Anderson, H. (2005). Postmodern Social Construction Therapies. T. L. Sexton, G. R. Weeks, & M. S. Robbins içinde, *Handbook of Family Therapy: The Science and Practice of Working with Families and Couples* (s. 143-168). New York and Hove: Brunner-Routledge.
- Ateş, B. (2018). *Çözüm Odaklı Kısa Süreli Psikolojik Danışma: (Kuram ve Uygulama)*. Ankara: Vizetek Yayıncılık.
- Backhaus, K. (2011). Solution-Focused Brief Therapy With Families. L. Metcalf içinde, *Marriage and Family Therapy: A Practice-Oriented Approach* (s. 287-312). New York: Springer Publishing Company.
- Bannink, F. (2006). *1001 Solution-Focused Questions: Handbook for Solution-Focused Interviewing*. New York & London: W.W. Norton & Company.
- Bannink, F. P. (2007). Solution-Focused Brief Therapy. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 37(2), 87-94.
- Barker, P. (1998). Solution-focused therapies. *Nurs Times*, 94(19), 6-53.
- Barker, P., & Chang, J. (2013). *Basic Family Therapy*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Baygöl, Ş. (2015). *Çözüm Odaklı Kısa Süreli Aile Danışmanlığı Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Evlilik Danışmanlığı Programının Çiftlerin Evlilik Uyumlarını Artırmadaki Etkisi*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).
- Berg, I. K. (1994). *Family-Based Services: A Solution-Focused Approach*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Burwell, R., & Chen, C. P. (2006). Applying the principles and techniques of solution-focused therapy to career counselling. *Counselling Psychology Quarterly*, 19(2), 189-203.
- Carr, A. (2006). *Family Therapy: Concepts, Process and Practice*. Chichester/England: John Wiley & Sons.
- Cheung, S. (2005). Strategic and Solution-Focused Couples Therapy. M. Harway içinde, *Handbook of Couples Therapy* (s. 194-210). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Clarkin, J. F., & Hull, J. W. (1991). *The Clinical Psychology Handbook*. New York: Permagon Press Office.
- Connie, E. (2009). Overview of Solution Focused Therapy. E. Connie, & L. Metcalf içinde, *The Art of Solution Focused Therapy* (s. 1-19). New York: Springer Publishing Company.
- Corey, G. (2015). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. (T. Ergene, Çev.) Ankara: Mentis Yayıncılık.

- De Jong, P., & Berg, I. K. (1998). *Instructor's Resource Manual for Interviewing for Solutions (fourth edition)*. California (Pasific Grove): Brooks/Cole.
- De Jong, P., & Berg, I. K. (2013). *Interviewing for Solutions*. USA: Brooks/Cole: Cengage Learning.
- De Jong, P., & Cronkright, A. (2011). Learning Solution-Focused Interviewing Skills: BSW Student Voices. *Journal of Teaching in Social Work*, 31, 21-37.
- De Jong, P., & Miller, S. D. (1995). How to Interview for Client Strengths. *Social Work*, 40, 729-736.
- Derezotes, D.S. (2000). *Advanced Generalist Social Work Practice*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.
- de Shazer, S. (1985). *Keys to Solution in Brief Therapy*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- de Shazer, S. (1988). *Clues: Investigating Solutions in Brief Therapy*. New York & London: W.W. Norton & Company Inc.
- de Shazer, S. (1994). *Words were Originally Magic*. New York: W.W. Norton & Company Inc.
- de Shazer, S. (1997). Some Thoughts on Language Use in Therapy. *Contemporary Family Therapy*, 19(1), 133-141.
- de Shazer, S., & Berg, I. K. (1997). "What works?" Remarks on Research Aspects of Solution-Focused Brief Therapy. *Journal of Family Therapy*, 19, 121-124.
- de Shazer, S., & Isebaert, L. (2004). The Bruges Model: A Solution-Focused Approach to Problem Drinking. *Journal of Family Psychotherapy*, 14(4), 43-52.
- de Shazer, S., & Molnar, A. (1984). Four Useful Interventions in Brief Family Therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, 10(3), 297-304.
- de Shazer, S., Berg, I. K., Lipchik, E., Nunnally, E., Molnar, A., Gingerich, W., & Weiner-Davis, M. (1986). Brief Therapy: Focused Solution Development. *Family Process*, 25, 207-221.
- de Shazer, S., Dolan, Y., Korman, H., Trepper, T., McCollum, E., & Berg, I. K. (2021). *More Than Miracles: The State of the Art of Solution-Focused Brief Therapy (Classic Edition)*. New York & London: Routledge.
- Demirci, İ. (2014). Çözüm Odaklı Kısa Terapi. A. N. Canel içinde, *Terapide Yeni Ufuklar: Modern, Postmodern ve Kısa Terapiler-II* (s. 171-200). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Doğan, S. (1999). Çözüm-Odaklı Kısa Süreli Terapi: Kuramsal Bir İnceleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(12), 28-38.
- Dölek, N., & Kurter, F. M. (2014-2018). *Çözüm Odaklı Kısa Danışmanlık Yaklaşımı Seminer Notları*. İstanbul: Kim Psikoloji.
- Duncan, B. L., Miller, S. D., & Sparks, J. A. (2005). Interactional and Solution-Focused Brief Therapies. T. L. Sexton, G. R. Weeks, & M. S. Robbins içinde, *Handbook of Family Therapy: The Science and Practice of Working with Families and Couples* (s. 115-141). New York and Hove: Brunner-Routledge.
- Duyan, V. (2016). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.

- Duyan, V. (2022). *Çözüm Odaklı Terapi*. Ankara: Ankara Vizyon Yayınevi.
- Egan, G. (2011). *Psikolojik Danışma Becerileri*. (Ö. Yüksel, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Elliot, W., & Kim, J. S. (2013). The Role of Identity-Based Motivation and Solution-Focus Brief Therapy in Unifying Account and Financial Education in School-Related CDA Programs. *Children and Youth Services Review*, 35(3), 402-410.
- Eryılmaz, A., & Mutlu, T. (2019). *Kuramdan Uygulamaya Bireyle Psikolojik Danışma* (3. b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Franklin, C. (2012). *Solution-Focused Brief Therapy: A Handbook of Evidence-Based Practice*. New York: Oxford University Press.
- Gehart, D. (2017). *Aile Terapisi Yeterliliklerinde Uzmanlaşma: Kuramlara ve Klinik Vaka Belgelerine Uygun Bir Yaklaşım*. (T. İlhan, & H. Cihan, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Gingerich, W. J., & Eisengart, S. (2000). Solution-Focused Brief Therapy: A Review of the Outcome Research. *Family Process*, 39(4), 477-498.
- Gingerich, W. J., & Peterson, L. T. (2013). Effectiveness of Solution-Focused Brief Therapy: A Systematic Qualitative Review of Controlled Outcome Studies. *Research of Social Work Practice*, 23(3), 266-283.
- Gladding, S. (2015). *Aile Terapisi: Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*. (İ. Keklik, & İ. Yıldırım, Çev.) Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Goldenberg, H., & Goldenberg, I. (2013). *Family Therapy An Overview* (8. b.). USA: CA: Brooks/Cole, Cengage Learning.
- Gordon, A. B. (2004 ve 2006). *Families Facing Solutions*. Self-Published Training Manual.
- Grant, A. M., Cavanagh, M., Kleitman, S., Spence, G., Lakota, M., & Yu, N. (2012). Development and Validation of the Solution-Focused Inventory. *The Journal of Positive Psychology*, 7(4), 334-348.
- Greg's Handout in Turkish . (Tarih yok). *Greg's Handout in Turkish (Çözüm Odaklı Terapi Bilgi Notu)*. 08 04, 2021 tarihinde Useful Conversations: <http://www.usefulconversations.com/turkey> adresinden alındı
- Greenberg, G., Ganshorn, K., & Danilkewich, A. (2001). Solution-Focused Therapy: Counseling Model for Busy Family Physicians. *Canadian Family Physician*, 47, 2289-2295.
- Gündoğdu, R. (2018). Çözüm Odaklı Terapi. Z. Karataş, & Y. Yavuzer içinde, *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları: Örnek Uygulamalarla Temel ve Güncel Kuramlar* (s. 521-553). Ankara: Pegem Akademi.
- Güner, O. (2011). *Çözüm Bende Saklı!: Çözüm Odaklı Terapi Yöntemi ve Çocuk ve Gençlerde Kullanımı*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Hackney, H., & Cormier, S. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı*. (T. Ergene, & S. Aydemir Sevim, Çev.) Ankara: Mentis Yayıncılık.

- Hanton, P. (2011). *Skills in Solution Focused Brief Counselling & Psychotherapy*. London: SAGE Publications.
- Harway, M. (2005). *Handbook of Couples Therapy*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Henden, J. (2008). *Preventing Suicide: The Solution Focused Approach*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Hoyt, M. F. (2008). Solution-Focused Couple Therapy. A. S. Gurman içinde, *Clinical Handbook of Couple Therapy* (s. 259-295). New York: The Guilford Press.
- Ivenson, C. (2002). Solution-Focused Brief Therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, 8, 149-157.
- İçağasıoğlu Çoban, A. (2020). Toplum Temelli Ruh Sağlığında Ailelerle Sosyal Hizmet Uygulaması. A. Kaya Kılıç içinde, *Toplum Temelli Ruh Sağlığında Sosyal Hizmet Uygulamaları* (s. 257-274). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Kadushin, A., & Kadushin, G. (2016). *Sosyal Hizmet Görüşme Teknikleri*. (Ö. Karakuş, & Y. Özdemir, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Karakaya, D. (2016). *Çözüm Odaklı Yaklaşımın Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Ergenlerin Özyeterlik Düzeyi ve Benlik Saygısına Etkisi*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Doktora Tezi).
- Kelly, M. S., Kim, J. S., & Franklin, C. (2008). *Solution Focused Brief Therapy in Schools: A 360-Degree View of Research and Practice*. New York: Oxford University Press.
- Kim, J. S., Smock, S., Trepper, T. S., McCollum, E. E., & Franklin, C. (2010). Is Solution-Focused Brief Therapy Evidence-Based? *Family in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 300-306.
- Lethem, J. (2002). Brief Solution Focused Therapy. *Child and Adolescent Mental Health*, 7(4), 189-192.
- Lutz, A. B., & Berg, I. K. (2002). Solution-Focused Therapy (Volume-2). M. Hersen, & W. Sledge içinde, *Encyclopedia of Psychotherapy* (s. 673-678). Academic Press.
- Macdonald, A. J. (2007). *Solution-Focused Therapy: Theory, Research & Practice*. London: SAGE Publications.
- Lynch, G. (1993). The Role of Community and Narrative in the Work of the Therapist: A Post-modern Theory of the Therapist's Engagement in the Therapeutic Process. *Counselling Psychology Quarterly*, 10(4), 353-363.
- McGeorge, C. R., Carlson, T. S., & Wetchler, J. L. (2015). The History of Marriage and Family Therapy. J. L. Wetchler, & L. L. Hecker içinde, *An Introduction to Marriage and Family Therapy* (s. 3-42). New York: Routledge.
- Miller, S. D., Hubble, M. A., & Duncan, B. L. (1996). *Handbook of Solution-Focused Brief Therapy*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Molnar, A., & de Shazer, S. (1987). Solution-Focused Therapy: Toward the Identification of Therapeutic Tasks. *Journal of Marital and Family Therapy*, 13(4), 349-358. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1987.tb00716.x>

- Murdock, N. L. (2016). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları: Olgu Sunumu ve Yaklaşımıyla*. (F. Akkoyun, İ. Anlı, Z. Karataş, & A. Şirin, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Murphy, J. J. (2015). *Solution-Focused Counseling in Schools*. Alexandria, VA: American Counseling Association.
- NASW. (Tarih yok). Introduction to Solution Focused Brief Treatment. (NASW, Dü.) Boston. 09 23, 2021 tarihinde https://cdn.ymaws.com/www.naswma.org/resource/resmgr/imported/FCE_SolutionFocused.pdf adresinden alındı
- Nelson, T. S. (2010). *Doing Something Different: Solution Focused Brief Therapy Practices*. New York: Routledge.
- Nelson, T. S. (2019). *Solution-Focused Brief Therapy with Families*. New York: Routledge.
- Nichols, M. P. (2013). *Aile Terapisi: Kavramlar ve Yöntemler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Nickerson, P. R. (1995). Solution-Focused Group Therapy. *Social Work*, 40(1), 132-133.
- Nunnally, E. (1993). Solution Focused Therapy. R. A. Wells, & V. J. Giannetti içinde, *Casebook of the Brief Psychoterapies* (s. 271-286). New York: Plenum Press.
- O'Connell, B. (2001). *Solution-Focused Stress Counselling*. London: SAGE Publications.
- O'Hanlon, B. (2020). *Anlaşmazlıkları, Çatışmaları Çözümüne Ulaştırmak İçin Bir Şeyi Farklı Yap!* (S. Toksoy, Çev.) İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- O'Hanlon, B., & Wener-Davis, M. (1989). *In Search of Solutions: A New Direction in Psychotherapy*, New York: W.W. Norton.
- Palmer, S., & Dryden, W. (1995). *Counselling for Stress Problems*. London: SAGE Publications.
- Pichot, T. (2014). Steve de Shazer. C. Franklin içinde, *Encyclopedia of Social Work*. New York: NASW & Oxford University Press.
- Pichot, T., & Dolan, Y. M. (2003). *Solution-Focused Brief Therapy: Its Effective Use in Agency Settings*. New York: Routledge.
- Prochaska, J. O., & Norcross, J. C. (2014). *Psikoterapi Sistemleri*. (T. Özakkaş, M. Arık, M. Benveniste, Ö. Kaya, B. Baba, R. Çelenk, . . . M. Akçay, Çev.) Kocaeli: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Quick, E. K. (1996). *Doing What Works in Brief Therapy: A Strategic Solution Focused Approach*. San Diego, California: Academic Press.
- Quick, E. K. (2008). *Doing What Works in Brief Therapy: A Strategic Solution Focused Approach*. San Diego: Academic Press.
- Ratner, H., George, E., & Iverson, C. (2012). *Solution Focused Brief Therapy: 100 Key Points & Techniques*. Sussex: Routledge.
- Reiter, M. D. (2010). Hope and Expectancy in Solution-Focused Brief Therapy. *Journal of Family Psychotherapy*, 21(2), 132-148.
- Reuss, N. H. (1997). The Nightmare Question: Problem Talk in Solution-Focused Brief Therapy with Alcoholics and Their Families. *Journal of Family Psychotherapy*, 8(4), 71-76.

- Rosen, B. (1989). Kısa Süreli Fokal Psikoterapi. S. Bloch içinde, *Psikoterapilere Giriş* (E. Eker, Ö. Tuncer, & C. Eriş, Çev., s. 51-72). İstanbul: Cerrahpaşa Yayın Birliği.
- Scheel, M. J., Davis, C. K., & Henderson, J. D. (2012). Therapist Use of Client Strengths: A Qualitative Study of Positive Processes. *The Counseling Psychologist*, 41(3), 392-427.
- Schneider Corey, M., Corey, G., & Corey, C. (2016). *Psikolojik Danışmada Gruplar: Süreç ve Uygulama*. (F. Aysan, S. Balcı Çelik, & A. Uz Baş, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Seligman, L., & Reichenberg, L. W. (2019). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları: Sistemler, Stratejiler ve Beceriler*. (E. E. Yerlikaya, Çev.) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- SFBTA. (2013). *Solution Focused Therapy Treatment Manual for Working with Individuals (2. Version)*. SFBTA.
- Sharf, R. S. (2016). *Psikoterapi ve Psikolojik Danışma Kuramları: Kavramlar ve Örnek Olaylar*. (N. Voltan Acar, A. Bugay, M. Ece Tuna, H. M. Gündoğdu, F. Bilge, & A. Eren Gümüş, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sharry, J. (2016). *Çözüm Odaklı Grupla Psikolojik Danışma*. (D. M. Siyez, Y. Soylu, Ü. Arslan, E. Esen, & T. Bağatarhan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sheafor, B. W., & Horejsi, C. J. (2012). *Sosyal Himet Uygulaması: Temel Teknikler ve İlkeler*. (D. B. Çiftçi, Dü.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Simon, J. B., Murphy, J. J., & Smith, S. M. (2005). Understanding and Fostering Family Resilience. *The Family Journal*, 13(4), 427-436.
- Sklare, G. B. (2020). *Okul Danışmanları İçin Çözüm Odaklı Kısa Süreli Psikolojik Danışma*. (D. M. Siyez, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Sparrer, I. (2012). *Çözüm Odaklı Yaklaşım ve Sistemik Yapısal Dizime Giriş*. (E. Süvarierol, Çev.) İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Tarragona, M. (2008). Postmodern/Poststructuralist Therapy. J. L. Lebow içinde, *Twenty-First Century Psychotherapies: Contemporary Approaches to Theory and Practice* (s. 167-205). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Theeboom, T., Beersma, B., & Van, A. E. (2015). The Differential Effects of Solution-Focused and Problem-Focused Coaching Questions on the Affect, Attentional Control and Cognitive Flexibility of Undergraduate Students Experiencing Study-Related Stress. *The Journal of Positive Psychology*, 11(5), 460-469.
- Thorslund, K. W. (2007). Solution-Focused Group Therapy for Patients on Long-Term Sick Leave: A Compratavie Outcome Study. *Journal of Family Psychotherapy*, 18(3), 11-24.
- Trepper, T. S., Dolan, Y., McCollum, E. E., & Nelson, T. (2006). Steve de Shazer and The Future of Solution-Focused Therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, 32(2), 133-139.
- Trepper, T. S., McCollum, E. E., De Jong, P., Korman, H., Gingerich, W., & Franklin, C. (2010). *Solution Focused Therapy Treatment Manual for Working with Individuals*.
- Trepper, T. S., Treyger, S., Yalowitz, J., & Ford, J. (2010). Solution-Focused Brief Therapy for the Treatment of Sexual Disorders. *Journal of Family Psychotherapy*, 21, 34-53.

- Turnell, A., & Edward, S. (1993). *Introduction to Solution Focused Brief Therapy for School Psychologists*. Centrecare Brief Therapy Service.
- Turnell, A., & Hopwood, L. (1994). Solution-Focused Brief Therapy: An Outline for Second and Subsequent Sessions. *Case Studies in Brief and Family Therapy*, 8(2), 52-64.
- Türkmen, M. (2016). *Bireyle Psikolojik Danışma Alıştırmaları*. Ankara: Pegem Akademi .
- Walter, J. L., & Peller, J. E. (1992). *Becoming Solution-Focused in Brief Therapy*. New York: Routledge.
- Weiner-Davis, M., de Shazer, S., & Gingerich, W. J. (1987). Building on Pretreatment Change to Construct the Therapeutic Solution: An Exploratory Study. *Journal of Marital Therapy*, 13(4), 359-363.
- Wheeler, J., & Vinnicombe, G. (2011). Some Assumptions of Solution-Focused Practice. *The News Magazine for the Association of Family Therapy (Context/December, 2011)*, 40-42. 10 04, 2021 tarihinde <https://www.sfountour.com/wp-content/uploads/2019/08/Some-assumptions-of-solution-focused-practice.pdf> adresinden alındı
- White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative Means to Therapeutic Ends*. New York & London: W.W. Norton & Company.
- Winek, J. L. (2010). *Systemic Family Therapy: From Theory to Practice*. SAGE Publications.
- Yağcı, S., & Duyan, V. (2020). *Çözüm Odaklı Terapi*. Ankara: Pusula Yayınevi.
- Young, S., & Holdorf, G. (2003). Using Solution Focused Brief Therapy in Individual Referrals for Bullying. *Educational Psychology in Practice*, 19(4), 271-284.
- Zastrow, C. (2017). *Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People* (12. b.). Boston: Cengage Learning.
- Zengin, O. (2021). *Felsefesi, Teknikleri ve Uygulama Örnekleriyle Çözüm Odaklı Kısa Terapi*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

Denizcilik Perspektifinden Python Program Dilinin Temelleri

Dr. Öğr. Üyesi Gizem Kodak

Denizcilik Perspektifinden Python Program Dilinin Temelleri

Dr. Öğr. Üyesi Gizem Kodak

Yayın No.: 1456
ISBN: 978-625-398-244-7
E-ISBN: 978-625-398-245-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kodak, Gizem.

Denizcilik Perspektifinden Python Program Dilinin Temelleri / Gizem Kodak

1. Basım, XII + 114 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-244-7

E-ISBN: 978-625-398-245-4

1. Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği 2. Denizcilik 3. Python

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
1. GİRİŞ	1
2. PYTHON OPERATÖRLERİ	3
2.1. Aritmetik Operatörler	4
2.2. Atama Operatörleri	5
2.3. Karşılaştırma Operatörleri	6
2.4. Kimlik Operatörleri	7
2.5. Mantık Operatörleri	7
2.6. Aidiyet Operatörleri	8
3. VERİ TIPLERİ	9
3.1. Integer	11
3.2. Float	11
3.3. String	12
3.4. Boolean	12
3.5. Veri Tipini Dönüştürme	14
4. VERİ YAPILARI VE İNDEKS KAVRAMI	17
4.1. Listeler	17
4.2. Demetler	22
4.3. Sözlükler	24
5. GÖMÜLÜ FONKSİYONLAR & METOTLAR	29
5.1. append()	30
5.2. capitalize()	30
5.3. count()	31
5.4. filter()	33
5.5. find()	34
5.6. format()	34
5.7. index()	37
5.8. input()	37

5.9. insert()	40
5.10. join().....	40
5.11. lambda	42
5.12. len().....	46
5.13. lower() & upper().....	48
5.14. map().....	49
5.15. max()	50
5.16. min().....	51
5.17. pop()	51
5.18. print().....	53
5.19. range().....	54
5.20. remove()	55
5.21. replace().....	55
5.22. reverse().....	55
5.23. sort()	56
5.24. split()	57
5.25. startswith() & endswith().....	58
5.26. strip()	59
5.27. sum().....	61
5.28. type().....	61
5.29. zip()	63
6. İÇ İÇE VERİLER	65
7. FONKSİYON OLUŞTURMA	69
8. KOŞULLU İFADELER.....	75
9. DÖNGÜLER.....	79
9.1. For Döngüsü.....	79
9.2. While Döngüsü.....	85
KAYNAKÇA.....	93
EK: KODLAR	95
YAZAR HAKKINDA	115

KAYNAKÇA

- Python (n.d.). General Python FAQ, Retrieved from, <https://docs.python.org/3/faq/general.html#do-i-have-to-like-monty-python-s-flying-circus>
- Python (n.d.) Documentation, Python Tutorial, Retrieved from, <https://docs.python.org/3/tutorial>
- Roffey C. (2012). Coding Club PYTHON Basics, Cambridge University Press/2012
- SEP (2021). George Boole, Stanford Encyclopedia of Philosophy, First published Wed Apr 21, 2010; substantive revision Wed Dec 29, 2021. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/boole/>
- T.C. Ulaştırma Bakanlığı (2011). Denizcilik Terimleri, Ulaştırma ve Haberleşme Terimleri Sözlüğü, T.C. Ulaştırma Bakanlığı Yayınları – 16, 1. Baskı; Ankara, Mart 2011 ISBN: 978-975-493-031-3
- Zohuri B., Moghaddam M.J. (2017). What Is Boolean Logic and How It Works, Business Resilience System (BRS): Driven Through Boolean, Fuzzy Logics and Cloud Computation (pp.183-198) doi: 10.1007/978-3-319-53417-6_6

DİJİTAL DALGALAR CİLT 2: DÖNÜŞÜM

Editör
Dr. Hakan Tan

DİJİTAL DALGALAR CİLT 2: DÖNÜŞÜM

Editör: Dr. Hakan Tan

Yayın No.: 1529

ISBN: 978-625-398-380-2

E-ISBN: 978-625-398-383-3

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tan, Hakan.

Dijital Dalgalar Cilt 2: Dönüşüm / Hakan Tan

1. Basım, XVI + 260 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-380-2

E-ISBN: 978-625-398-383-3

1. Dijital 2. Medya 3. Teknoloji 4. Dönüşüm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Birinci Bölüm

KAPİTALİZMİN TARİHSEL SÜRECİ VE DİJİTAL MEDYA KAPİTALİZMİ

Dr. Hakan Tan

Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü'nde Bölüm Başkanı, Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. ORCID: 0000-0002-5837-1846

İkinci Bölüm

DİJİTAL KAMUSAL ALAN KAVRAMININ SİNEMA VE TİYATRO SANATI ÜZERİNE ETKİLERİ

Dr. Orkun Öngen

Ordu Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Tiyatro Bölümü, Oyunculuk Ana Sanat Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. orkunongen@msn.com, ORCID: 0000-0002-3211-4972

Üçüncü Bölüm

DİJİTAL ÇAĞDA MARKALAŞMA

Dr. İsnur İnci Armutlu

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İİSBF Yeni Medya ve İletişim Bölümü'nde, Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. ORCID: 0000-0003-0351-2493

Dördüncü Bölüm

İŞLETMELERİN REKABET GÜÇLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN STRATEJİK YÖNETİMİ

Prof. Dr. Murat Kasımoğlu

İstanbul Ticaret Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü. ORCID:0000-0002-7407-5991

Dr. Server Sevil Akyürek

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Havacılık Yönetimi (İngilizce) Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. ORCID: 0000-0001-6286-8399

Beşinci Bölüm

PANDEMİ SÜRECİNDE KÜRESEL HAZIR GIDA FİRMALARININ SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI VE KURUMSAL İLETİŞİMİN DÖNÜŞÜMÜ

Dr. Aysun Köktener

Galatasaray Üniversitesi'nden 2016 yılında emekli oldu. İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yaptı. ORCID: 0000-0001-6846-9196

Altıncı Bölüm

DİJİTAL MEDYADA TARİH ALANINDA YAPILAN DEZENFORMASYONLAR

Arş. Gör. Ali Ceylan

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmekte ve İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisidir. ORCID: 0000-0001-6515-9272

Yedinci Bölüm

BANKACILIK ALANINDA DİJİTALLEŞME İLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Dr. Duygu Uludağ

Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü'nde Öğretim Üyeliği yapmaktadır. ORCID: 0000-0003-4822-0195

Dr. Sefa Ceyhan

Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümünde Öğretim Üyeliği yapmaktadır. ORCID: 0000-0002-3788-0756

Sekizinci Bölüm

DİJİTALLEŞEN İŞ DÜNYASINDA YÖNETİŞİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UYGULAMALARI

Arş. Gör. Çağla Özgen

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine devam etmekte ve Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Dokuzuncu Bölüm

YENİ MEDYA TEKNOLOJİLERİNİN YARATTIĞI SİBER UZAMDAKİ BULUŞMALAR İLE İFADELERİN DİJİTALLEŞMESİ VE AZALAN GERÇEKLİK ALGISI

Gülçin Külahlı

Marmara Üniversitesi Gazetecilik Bölümünde tezli yüksek lisans programında öğrenimine devam etmektedir. ORCID: 0000-0002-6878-0520

Onuncu Bölüm

SOSYAL MEDYADA BİLGİ SAVAŞLARI, SİBER GÜVENLİK VE "SOSYAL AĞ ANALİZİ"

Arş. Gör. Talha Göktuğ Gonen

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında, "Türkiye'de Devlet - Toplum İlişkisi" hakkında tez yazmakta ve İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde Araştırma Görevlisidir.

Arş. Gör. Orhan Bulus

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Doktora Programında doktora yapmakta ve İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Araştırma Görevlisidir. ORCID: 0000-0002-9113-9993

On Birinci Bölüm

GÖSTERGEBİLİM: GELENEKSEL VE DİJİTAL MEDYADA GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEME ÖRNEKLERİ

Dr. Hakan Tan

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü'nde Bölüm Başkanı, Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. ORCID: 0000-0002-5837-1846

Arş. Gör. Mümin Yavuzcan

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora yapmakta ve İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü'nde Araştırma Görevlisidir. ORCID: 0000-0001-6354-5647

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI iii

ÖN SÖZ vii

Birinci Bölüm

KAPİTALİZMİN TARİHSEL SÜRECİ VE DİJİTAL MEDYA KAPİTALİZMİ1

Hakan Tan

İkinci Bölüm

DİJİTAL KAMUSAL ALAN KAVRAMININ SİNEMA VE TİYATRO SANATI ÜZERİNE ETKİLERİ ..45

Orkun Öngen

Üçüncü Bölüm

DİJİTAL ÇAĞDA MARKALAŞMA75

İsnur İnci Armutlu

Dördüncü Bölüm

İŞLETMELERİN REKABET GÜÇLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN STRATEJİK YÖNETİMİ..... 101

Murat Kasımoğlu - Server Sevil Akyürek

Beşinci Bölüm

PANDEMİ SÜRECİNDE KÜRESEL HAZIR GIDA FİRMALARININ SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI VE KURUMSAL İLETİŞİMİN DÖNÜŞÜMÜ 113

Aysun Köktener

Altıncı Bölüm

DİJİTAL MEDYADA TARİH ALANINDA YAPILAN DEZENFORMASYONLAR..... 141

Ali Ceylan

Yedinci Bölüm

BANKACILIK ALANINDA DİJİTALLEŞME İLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ..... 159

Duygu Uludağ - Sefa Ceyhan

Sekizinci Bölüm

DİJİTALLEŞEN İŞ DÜNYASINDA YÖNETİŞİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UYGULAMALARI... 173

Çağla Özgen

Dokuzuncu Bölüm

YENİ MEDYA TEKNOLOJİLERİNİN YARATTIĞI SİBER UZAMDAKİ BULUŞMALAR İLE

İFADELERİN DİJİTALLEŞMESİ VE AZALAN GERÇEKLİK ALGISI..... 187

Gülçin Külahlı

Onuncu Bölüm

SOSYAL MEDYADA BİLGİ SAVAŞLARI, SİBER GÜVENLİK VE “SOSYAL AĞ ANALİZİ” 205

Talha Göktuğ Gönen - Orhan Bulus

On Birinci Bölüm

GÖSTERGEBİLİM: GELENEKSEL VE DİJİTAL MEDYADA GÖSTERGE

BİLİMSEL ÇÖZÜMLEME ÖRNEKLERİ..... 215

Hakan Tan - Mümin Yavuzcan

YAZARLAR HAKKINDA 255

KAPİTALİZMİN TARİHSEL SÜRECİ VE DİJİTAL MEDYA KAPİTALİZMİ

Hakan Tan

GİRİŞ

Son binyıllık toplumsal sistem feodal sistemden, merkantilist sisteme ve bu iki sistemin bazı özellikleri de eklenerek günümüzün toplumsal sistemi olan kapitalist sisteme dönüşmüştür. Feodal, merkantilist ve kapitalist sistemler sadece ekonomik sistemler değildirler. Aynı zamanda dönemin hukuk, siyasal, kültürel, simgesel ve sosyal yapılarını ve bu yapılarla oluşan norm ve kuralları da etkilemekte, değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Dolayısıyla feodal, merkantilist ve kapitalist sistemler toplumsal sistemlerdir. Her toplumsal sistem kendine özgü statü, konum ve roller dizgesi oluşturmakta ve her statü, konum ve rolün de bir “dili”, “değeri” ve “sembolleri” de bulunmaktadır. Örneğin, feodal sistemdeki “senyör” (çiftliklerin yöneticisi) ile günümüz kapitalist sistemindeki şirketin “genel müdürü”nü buna örnek gösterilebilir.

Feodal yapıda, malikane, malikanenin sahibi (lord), çiftlikler, çiftliklerin yöneticisi (senyör), toprağa bağlı çiftçiler (serfler) ve yarı özgür çiftçiler öne çıkmaktadır. Alvin W. Gouldner, “*Batı Sosyolojisinin Yaklaşan Krizi*” adlı eserinde, “malikâne ekonomisi” ile “piyasa ekonomisi” kavramlarına kullanarak bir dikotomi (karşıtlık/ikilik) yapmış ve piyasa ekonomisiyle faydacı kültürün yükselişini açıklamıştır (2015). Gouldner’a göre “malikâne ekonomisi”nde üreten ve tüketen kişiler aynıydı ve nelerin tüketildiği hesaplanabildiği için, kendi kendine yeterli olan bir ekonomik sistemdi. Feodal yapıda malikane arazisi ve uzamı üçe bölünmekteydi: a) malikane sahibinin arazisi, b) serflerin sahip olduğu arazi ve c) yarı özgür

Parsellenmiş uzamların sahipleri olan dev ve çok uluslu şirketler, ulaştıkları muazzam büyüklükle tüketim kültürü ve küreselleşmede etkin rol oynamakta; küresel alanı kontrol etmekte; yeni bağımlılıklar ve otoriteler yaratmakta; yeni norm ve çalışma şekilleri ile talep edilen beceri ve yetenekleri düzenlemekte; yeni düşünce ve davranış sistemlerini geliştirmekte ve dijital kod, veri, büyük veri (big data), metalaşma ve sermaye birikiminin yarattığı muazzam etkiyle de bir imparatorluklar dizgesi, güç ilişkisi ve iktidar ilişkileri alanı da yaratmaktadır. Makale dijital medya kapitalizmindeki yapay zekâ sistemlerinin kullanıcı/birey/yerleşiklerin üzerindeki etkilerinin araştırılmasını bir öneri olarak sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- 1) Akalın, U, S. (2012). Genel Teori Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Ed. Akalın, U, S., İncekara, A. ve Akalın, G. *Keynes'in Genel Teorisi Üzerine*, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. s:11-30.
- 2) Arrighi, G. (2016). *Uzun Yirminci Yüzyıl: Para Güç ve Çağımızın Kökenleri*, çev: Boztemur, R. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- 3) Atabay, M. (2004). *Aydınlanma Çağı ve Avrupa*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- 4) Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim*, çev: Yılmaz, E. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- 5) Bauman, Z. (2014). *Küreselleşme*, Yılmaz, A. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- 6) Bourse, M. ve Yücel, H. (2012). *İletişim Bilimlerinin Serüveni*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- 7) Braudel, F. (2014). *Kapitalizmin Kısa Tarihi*. Çev: Yerguz, İ. İstanbul: Say Yayınları.
- 8) Calhoun, C. (2019). *Şu Anda Kapitalizmi Tehdit Eden Nedir?*, der: Wallerstein vd. *Kapitalizmin Geleceği Var mı?*, çev: Doğan, B. O . İstanbul: Metis Yayınları, s: 152-188.
- 9) Carr, E, H. (2019). *Milliyetçilik ve Sonrası*, çev: Akinhay, O. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 10) Carr, E, H. (2020). *Yirmi Yıl Krizi*, çev: Cemgil, C. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- 11) Cevizci, A. (2017). *Büyük Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- 12) Crowley, D. ve Heyer, P. (2010). *İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum*, çev: Ersöz, B. Ankara: Phoneix Yayınevi.
- 13) Deuze, M. (2009) *Convergence Culture and Media Work*, edited by: Holt, J.& Perren, A. *Media Industries History, Theory, and Method*, John Wiley & Sons Ltd. United Kingdom. pp: 144-156.
- 14) Dijk, J. V. (2016). *Ağ Toplumu*, çev: Sakin, Ö. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- 15) Dobb, M. vd. (2000). *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, çev: Yetkin, Ç. İstanbul: Analiz Basım Yayın.
- 16) Dowd, D. (2013). *Kapitalizm ve Kapitalizm İktisadı: Eleştirel Bir Tarih*, çev: Gerçek, C. İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın.
- 17) Duverger, M. (2014). *Toplum Bilimlerinde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, çev: Ozankaya). Ö. İstanbul: Cem Yayınevi.

- 18) Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- 19) Erdoğan, İ. (2014). *Medya Teori ve Araştırmaları*, Ankara: Erk Yayınları.
- 20) Erim, N. ve Vardareri, D. (2012). Tüketim Teorileri Çerçevesinde “Genel Teorinin” Politika Çözümlemesi, ed: Akalın, U, S., İncekara, A. ve Akalın, G. *Keynes’in Genel Teori’si Üzerine*, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık. s: 89-110.
- 21) Ferguson, N. (2020). *Paranın Yükselişi: Dünyanın Finansal Tarihi*, çev: Pala, B. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- 22) Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın Doğuşu*, çev: Tayla, A. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- 23) Fuchs, C. ve Mosco, V. (2014). Marx Geri Döndü: Günümüzde Eleştirel İletişim Çalışmalarında Marksist Kuram ve Araştırmanın Önemi, der: Fuchs, C. ve Mosco, V., *Marx Geri Döndü: Medya, Meta ve Sermaye Birikimi*, çev der: Başaran, F. Ankara: NotaBene Yayınları s:21-43.
- 24) Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- 25) Gouldner, A. W. (2015). *Batı Sosyolojisinin Yaklaşan Krizi*, Şenol, M. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- 26) Hobsbawm, E. (2021). *Sermaye Çağı (1848-1875)*, Şener, M. S. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- 27) Huberman, L. (1991). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, çev: Belge, M. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 28) Keynes, J. M. (2020). *Para Üzerine Bir İnceleme*, çev: Gerçek, C. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- 29) Kocka, J. (2018). *Kapitalizm Tarihi*, çev: Güney, E. T. İstanbul: Say Yayınları.
- 30) Maigret, É. (2013). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- 31) Mann, M. (2019). Son Yakın Olabilir Ama Kimin İçin, der: Wallerstein vd. *Kapitalizmin Geleceği Var mı?*, çev: Doğan, B. O. İstanbul: Metis Yayınları, s: 85-116.
- 32) Marx, K. (1978). *Kapital: Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili Birinci Cilt*, çev: Bilgi, A. Ankara: Sol Yayınları.
- 33) Marx, K. (2011). *Kapital: Sermayenin Dolaşım Süreci*, çev: Bilgi, A. Ankara: Sol Yayınları.
- 34) Marx, K. ve Engels, F. (2019). *Komünist Manifesto*, çev: Bakaç, E, L. İstanbul: Zeplin Kitap.
- 35) Mattelart, A. (2001). *İletişimin Dünyasallaşması*, çev: Yücel, H. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 36) Mattelart, A. (2004). *Bilgi Toplumunun Tarihi*, çev: Altınel, H. Y. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 37) McLuhan, M ve Powers, B. R. (1992). *The Global Village*, Oxford University Press, United States of America.
- 38) Mill, J. S. (2019). *Faydacılık*, çev: Murteza, D. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- 39) Mises, L.V. (2018). *Bürokrasi*, çev: Yayla, A. ve Ergin, F. Ankara: Liberte Yayınları.
- 40) Mises, L.V. (2021). *Liberalizm*, çev: Öğüt, Y. İstanbul: Liberus Kitap.
- 41) Nikitin, P. (2012). *Ekonomik Politik*, çev: Konur, H. Ankara: Sol Yayınları.
- 42) Oskay, Ü. (2014). *Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri, XIX. Yüzyıldan Günümüze Kuramsal Bir Yaklaşım*, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın.

- 43) Penpece, D. (2013). *Dijital İçerik Pazarlaması*, Adana: Karahan Kitabevi.
- 44) Pingre, G. B. ve Gitelman, L. (2003). Introduction: What' New About New Media, Edited by: Gitelman L. & Pingree, G. B., *New Media*, MIT (Massachusetts Institute of Technology) Press, Printed and bound in the United States of America. pp: xi-xxii.
- 45) Pirenne, H. (2018). *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev: Kocabaşoğlu, U. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 46) Polanyi, K. (2020). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, çev: Buğra, A. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 47) Przeworski, A. (2014). *Kapitalizmde Devlet ve Ekonomi*, çev: Kırmızıaltın, E. ve Öznazık, H.A. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- 48) Rand, A. (2021). *Kapitalizm: Bilinmeyen İdeal*, çev: Kandemir, N. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- 49) Ricardo, D. (2016). *Ekonomi Politikin ve Vergilendirmenin İlkeleri*, çev: Ertan, T. İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.
- 50) Say, J. B. (2017). *Politik Ekonomi İlmihali*, çev: Kavık, Z. İstanbul: Liber Plus Yayınları.
- 51) Schumpeter, J. A. (2014). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, çev: İlhan, H. Ankara: Alter Yayınları. Schumpeter, J. A. (2021). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, çev: Coşar, V. A. Ankara: Dorlion Yayınları.
- 52) Selik, M. (2015). *İktisadi Doktrinler Tarihi*, Ankara: Elif Yayınevi.
- 53) Sennett, R. (2021). *Yeni Kapitalizm Kültürü*, çev: Onacak, A. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- 54) Skousen, M. (2021). *İktisadi Düşünce Tarihi*, çev. ed.: Acar, M., Erdem, E. ve Toprak, M. Ankara: Liberte Yayınları.
- 55) Smith, A. (2014). *Milletlerin Zenginliği*, çev: Derin, H. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- 56) Sombart, W. (2019). *Yahudiler ve Modern Kapitalizm*, çev: Gürses, S. İstanbul: Küre Yayınları.
- 57) Sombart, W. (2020). *Burjuva: Modern Ekonomi Dönemine Ait İnsanın Ahlaki ve Entelektüel Tarihine Katkı*, çev: Adanır, O. Ankara: Doyu Batı Yayınları.
- 58) Strayer, J. R. (2020). *Modern Devletin Kökenleri*, çev: Candan E. İstanbul: Say Yayınları.
- 59) Tan, H. (2017). İtibar Kavramında Reklamın Önemi ve Reklamın Marka Dünyasına Etkisi, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, Nisan, 9 (2), 1-23. <https://doi.org/10.17932/IAU.IAUD.13091352.2017.9/34.1-23>.
- 60) Tan, H. (2019). *"Kişisel ve Marka İmaj Yönetiminin Sosyal Medya Dönüşümü"* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- 61) Tan, H. (2020). "Reklamın Yeni Medya İle Dönüşümü", ed. Köktener, A. *Gelenekselden Yeni Nesile Tüm Yönleriyle Uluslararası Reklamcılık*, Ankara: Detay Yayıncılık, s: 137-175.
- 62) Timuçin, A. (2004). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- 63) Tocqueville, A. D. (2019). *Amerika'da Demokrasi*, çev: Özdemir, S, S. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 64) Toffler, A. (1996). *Üçüncü Dalga*, Altın Kitaplar Yayınevi.

- 65) Törenli, N. (2005). *Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı: Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- 66) Tural, N. (2006). *Küreselleşme, İletişim, Kültürlerarasılık*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- 67) Turow, J. (2014). *Mass Communication In A Converging World*, 5th edition, Routledge Taylor&Francis Group, New York and London, Printed and bound in the United States of America by Sheridan Books.Inc.
- 68) Veblen, T, B. (2021). *Aylak Sınıfın Teorisi: Kurumların İktisadi İncelemesi*, çev: Kırmızıaltın, E. ve Bilir, H. Ankara: Heretik Basın Yayın.
- 69) Wallerstein, I. (2012). *Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık*, çev: Alpay, N. İstanbul: Metis Yayınları.
- 70) Wallerstein, I. (2019). Yapısal Kriz Ya Da Kapitalistler Niçin Kapitalizmi Artık Kazançlı Bulmayabilirler, der: Wallerstein vd. *Kapitalizmin Geleceği VarMı?*, çev: Doğan, B. O . İstanbul: Metis Yayınları, s: 19-47.
- 71) Wapshott, N. (2017). *Keynes Hayek: Modern Ekonomiyi Tanımlayan Çatışma*, çev: Pilgir, A, E. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- 72) Web, A. (2021). *Dokuz Dünya Devi: Teknoloji Devleri ve Onların Düşünen Makineleri İnsanlığı Nasıl Tahrip Edebilir?*, çev: Dalgakıran, D. İstanbul: Kronik Kitap.
- 73) Weber, M. (2013). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, İstanbul: Oda Yayınları.
- 74) Wood, E, M. (2020) . *Yurttaşlardan Lordlara: Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, çev: Köymen, O. İstanbul: Yordam Kitap Basım ve Yayın.

INTERNET KAYNAKÇA

- 75) URL-1.<https://mediacat.com/2021in-en-iyi-global-markalari/> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 76) URL-2.<https://mediacat.com/interbrand-en-iyi-global-markalar-2020/> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 77) URL-3.<https://mediacat.com/2017nin-en-degerli-markalari/> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 78) URL-4.<https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1434073-apple-dunyanin-en-degerli-markasi-oldu> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 79) URL-5.<https://mediacat.com/2010un-en-degerli-global-markalari/> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 80) URL-6.https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_most_valuable_brands (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 81) URL-7.<https://www.cnbc.com/2012/10/02/interbrand-releases-13th-annual-best-global-brands-report.html> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 82) URL-8. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59863600> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 83) URL-9.https://www.ntv.com.tr/ntvpara/facebookun-piyasa-degeri-600-milyar-dolarin-altina-geriledi,pfb_IdxCkk-y0lPkT'ZfCxA (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 84) URL-10. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60265073> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).

- 85) URL-11.<https://www.haberturk.com/teknoloji-devlerine-enflasyon-darbesi-3433358-ekonomi> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 86) URL-12.<https://www.trthaber.com/haber/dunya/elon-muskin-twitteri-devralmasi-onaylandi-689483.html> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 87) URL-13.<https://webrazzi.com/2021.04.19/commencis-2021-sosyal-medya-raporu> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 88) URL-14. <https://tr.linkedin.com/pulse/dijital-2021-raporunda> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 89) URL-15. <https://iisbf.gelisim.edu.tr/bolum/yeni-medya-ve-iletisim-297/haber/2021-internet-ve-sosyal-medya-istatistikleri> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 90) URL-16. <https://iabtr.org/UploadFiles/PageFiles/PDF> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 91) URL-17.<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/arastirma-285-milyar-kisi-facebook-kullaniyor-1847296> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 92) URL-18. <https://www.cnnturk.com/teknoloji/youtube-kullanici-sayisini-acikladi> (Erişim Tarihi: 30.06.2022).
- 93) URL-19. <https://digitalage.com.tr/instagramda-en-cok-onlar-takip-ediliyorlar/> (Erişim Tarihi: 07.07.2022).
- 94) URL-20. <https://www.cumhuriyet.com.tr/galeri/sosyal-medya-fenomenleri-ne-kadar-kazaniyor-1874340/2> (Erişim Tarihi: 07.07.2022).

DİJİTAL KAMUSAL ALAN KAVRAMININ SİNEMA VE TİYATRO SANATI ÜZERİNE ETKİLERİ

Orkun Öngen

GİRİŞ

Kamusal alan her ne kadar bireylerin özgür ve eşit bir biçimde bir araya gelecek toplandıkları mekânları ifade etse de bireylerin bu mekânlarda gerçekleştirdiği faaliyetler bütünü belirli tahakküm biçimlerinin etkisi altındadır. Tahakküm biçimlerinin kendini belirli içtimai ilişkiler içerisine gizleme potansiyeli, aslında toplumsal yapıda var olan çelişkili durum ve koşulların birbirine dönüşümünden kaynaklanır. Hegelyen diyalektiğe göre her toplumsal olgu, kavram vb. tanımlama biçimleri kendi karşıt kavramlarını yaratır. Toplum yapısına mündemiç olan bireyler ise devletle olan ilişkilerini genellikle kamusal alan üzerinden tanımlamaya yatkındırlar. Eskiden bireylerin kafe, pub vb. dış mekânlarda gerçekleştirdikleri ve kamusal alanın oluşumunda önemli etmenlerden biri olan herkese açık sohbetler, kamuyu oluşturan bireylerin toplanma ve bir araya gelme edimini gerçekleştirebilmelerine olanak sağlıyordu. Zamanla geleneksel iletişim araçları olan radyo, televizyon ve gazete gibi görsel işitsel mecralar kamusal alanın toplanma ve bir araya gelme niteliğini ortadan kaldırarak insanların kendi özel alanlarında -sözde- bir kamusal alan deneyimi yaşamalarına yol açmaya başlar. Bu durum kitle iletişim araçlarının yarattığı bu yeni kamusal alanın eleştirisini gündeme taşır. Özellikle geleneksel iletişim araçlarından günümüz yeni medyasına geçişte karşılaşılan dijital dönüşüm, var olan toplumsal çelişkilere bir öneri veya bir çözüm sumak yerine var olan çelişkilerin daha da derinleşerek çözülmeyen bir noktaya varmasına neden olmuş-

gerçekleştiremeyen bireyler kendilerini tüketim toplumu tarafından şekillenen kamusal alanın dışında hissederler. Bu nedenle bireylerin sanatsal faaliyetler aracılığıyla bilinçlenerek toplumun sorunları üzerinde toplumun değişerek gelişmesini sağlayacak değerlendirmelerde bulunmasını beklemek diğer bir ifadeyle kendilerini yer aldıkları kamu içerisinde etkin özneler hâline dönüştürebileceklerini düşünmek, bu anlatılan önermeler minvalinde pek mümkün görünmemektedir. Toplum içerisinde bağımsız ve özgür bir kamusal alanın oluşumu, bireyin kendini etkin bir özne olarak görerek kendi eyleme edimini yani kendi kaderini kendi istemi doğrultusunda yönlendirmesiyle mümkündür. Aksi takdirde eksik bir özne olarak toplumsal hayat içerisinde yaşamına devam eder. İdeal kamusal alanın oluşumu, öznelerin kendi istem ve iradeleri doğrultusunda gerçekleştirecekleri bir faaliyettir. Sonuç olarak içinde bulunduğu kapitalist örgütlenme modelinin üretim ilişkileri çarkına sıkışmış, yaşam galesi içinde hayatını idame ettiren bireyin, kamusal alanda etkin bir rol oynamasını düşünmeden önce bireyin kendi istem ve iradesini kendi eline alabileceği yolları düşünmek, bu dijital dönüşüm çağında büyük bir önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- 1) Aristoteles. (2017). *Politika*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- 2) Arslan, A. (2019). Felsefe ve Bilim. (F. Club, Röportaj Yapan) Mart 24, 2022 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=D9nMqiwT86s&t=2s> adresinden alındı
- 3) Baudrillard, J. (2016). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- 4) BBC News Türkçe. (2022, Ocak 12). *Facebook'un sahibi Meta, Instagram ve WhatsApp'ı elinden çıkarması istemiyle dava ediliyor*. Eylül 18, 2022 tarihinde BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-59971122> adresinden alındı
- 5) D'Monte, L. (2022, Eylül 18). *Swine flu's tweet tweet causes online flutter*. Business Standard: https://www.business-standard.com/article/technology/swine-flu-s-tweet-tweet-causes-online-flutter-109042900097_1.html adresinden alındı
- 6) Ergin, Y. G. (2015). *Antik Yunan Sosyal Tarihi*. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- 7) Fuchs, C. (2016). *Sosyal Medya Eleştirel Bir Giriş*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- 8) *Gemeinschaft* . (2022, Eylül 13). dict.com Web sitesi: <https://www.dict.com/almanca-turkce/gemeinschaft> adresinden alındı
- 9) *Gesellschaft*. (2022, Eylül 13). dict.com: <https://www.dict.com/almanca-turkce/Gesellschaft> adresinden alındı

- 10) Habermas, J. (2018). *Kamusal İlişim Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 11) *Halk*. (2022, Eylül 12). Türk Dil Kurumu Sözlükleri : <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- 12) Hansen, M. (1983). Early Cinema: Whose Public Sphere? *New German Critique*, 147-184.
- 13) *History of The Stock Market*. (2022, Eylül 11). bebusinessed.com: <https://bebusinessed.com/history/history-of-the-stock-market/> adresinden alındı
- 14) *Instagram*. (2022, Eylül 18). tr.wikipedia.org: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Instagram> adresinden alındı
- 15) Marcuse, H. (1971). *Mantık ve İhtilal*. İstanbul : Kitap Yayınları.
- 16) Mitrani, E. (2020, Ekim 30). *Çevrim içi (Online) Tiyatro Festivali...* salom.com.tr: <https://www.salom.com.tr/haber/116336/cevrim-ici-online-tiyatro-festivali> adresinden alındı
- 17) *Nişanyan Sözlük*. (2022, Eylül 9). Pub: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/pub> adresinden alındı
- 18) *Nişanyan Sözlük*. (2022, Eylül 9). Polis: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/polis> adresinden alındı
- 19) Olgun, H. B. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt Ve Richard Sennett’In Kamusal Alan Yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, 2(1), 45-54. <https://dergipark.org.tr/pub/sosdus/issue/30366/321958> adresinden alındı
- 20) Parlak, M. O. (2020). Dijital Dünyada Emek-Sermaye İlişkisi Ve Kullanıcı Metasının Oluşumu. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 127-147.
- 21) recrodigitalmarketing. (2022, Nisan 19). *We Are Social 2022 Türkiye Sosyal Medya Kullanımı Verileri*. Eylül 28, 2022 tarihinde Recro Digital Marketing: <https://recrodigital.com/we-are-social-2022-turkiye-sosyal-medya-kullanimi-verileri/> adresinden alındı
- 22) Sennett, R. (2020). *Kamusal İnsanın Çöküşü* . İstanbul: Ayrıntı Yayınları .
- 23) Smythe, D. W. (2006). On the Audience Commodity and its Work. M. G. and içinde, *Media and Cultural Studies Douglas M. Kellner* (s. 230-256). Blackwell Publishing.
- 24) Tele1. (2020, Aralık 28). *Instagram ve Twitter’den ortak çalışma: Çok kullanılacak yeni özellik kapıda!* tele1.com: <https://tele1.com.tr/instagram-ve-twitterden-ortak-calisma-cok-kullanilacak-yeni-ozellik-kapida-296872/> adresinden alındı
- 25) Twitter. (2022, Eylül 18). *Ads account creation*. <https://business.twitter.com/>: <https://business.twitter.com/en/help/account-setup/ads-account-creation.html> adresinden alındı
- 26) wearesocial. (2022, Temmuz 21). Eylül 20, 2022 tarihinde <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/07/the-global-state-of-digital-in-july-2022/> adresinden alındı
- 27) Yardım Merkezi. (2022, Eylül 18). tr-tr.facebook.com: <https://tr-tr.facebook.com/help/instagram/169948159813228> adresinden alındı
- 28) Yaylagül, L. (2016). *Kitle İletişim Kuramları, Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları .

DİJİTAL ÇAĞDA MARKALAŞMA

İsnur İnci Armutlu

GİRİŞ

11 Nisan 2018'de Facebook CEO'su Mark Zuckerberg, Cambridge Analytica skandalını takiben ABD Kongresi'nde bir duruşma salonunda beklemekteydi. Oturum başkanı Greg Walden, deri koltuğunda öne doğru eğildi, bakışları dosyalar ile birkaç metre uzakta uzun ama mütevazı bir masanın arkasında oturan Zuckerberg arasında gidip geliyordu. Walden: 'Evdeki Enerji ve Ticaret Komitesi'ne hoş geldiniz Bay Zuckerberg. Bugün sizi buraya iki nedenle çağırdık. İlk neden, dünyanın en güçlü şirketlerinden biri olan şirketiniz ile kullanıcıları arasındaki güven ihlallerine ilişkin endişe verici raporları incelemektir. İkinci neden, bakış açımızı teknoloji şirketlerinin kullanıcılarıyla olan temel ilişkileri hakkında daha büyük sorulara genişletmek olacaktır'. Walden daha sonra Zuckerberg'in yanıtlamasını istediği sorulara odaklanmadan önce bu iki endişenin arka planını daha ayrıntılı olarak ortaya koydu: 'Çevrimiçi gizlilik ve tüketicinin korunmasıyla ilgili olarak Facebook'un iş modelini ve tüm dijital ekosistemi çevreleyen kritik yanıtlanmamış sorular bulunmakta. Facebook tam olarak nedir? Sosyal platform? Veri şirketi? Reklam şirketi? Bir medya şirketi mi? Bilgi çağında ortak bir taşıyıcı mı? Yukarıdakilerin hepsi? Veya başka bir şey?'Zuckerberg'in henüz cevap vermesine izin verilmedi. Walden, Facebook'un gerçekte ne tür bir şirket olduğuna ilişkin sorulara geri döndü ve Zuckerberg'e doğrudan bir soru sordu: "Facebook bir medya şirketi mi?"

'Teşekkürler Sayın Başkan. Bizi bir teknoloji şirketi olarak görüyorum, çünkü yaptığımız en önemli şey kod yazan ve diğer insanlar için ürün ve hizmetler geliştiren mühendislere sahip olmak. Elbette yaptığımız başka şeyler de var. Biz – **içerik üretmeye** yardımcı olmak için para ödüyoruz. Kurumsal bir yazılım şirketi oldu-

KAYNAKÇA

- 1) Aaker, A. D. (1996). *Building Strong Brands*. New York : The Free Press .
- 2) Arrivé, S. (2022). Digital brand content: underlying nature and rationales of a hybrid marketing practice. *Journal of Strategic Marketing*, 340–354.
- 3) Bäck, L., Ingman, E., Lalwani, D., Müller, M., Sørensen-Behm, C., & Rosenbröijer, C.-J. (2018). Digital Brand Management: A Company and Consumer Perspective. *Arcada Working Papers 1/2018*, 1-29.
- 4) Chernatony, L., Dall, F., & Riley, O. (1998). Modelling the Component of The Brand. *European Journal of Marketing*, 32(11/12), 1074-1088.
- 5) Cid, A., Blanchet, P., Robichaud, F., & Kinuani, N. (2022c). A Conceptual Framework for Creating Brand Management Strategies. *Businesses*, 2(4), 546–561.
- 6) Deneçli, C. (2020). Dijital Çağda Lüks Marka . S. Deneçli içinde, *Dijital Evrenin Yeni İletişim Kodları* (s. 55-76). İstanbul: Nobel Yayıncılık .
- 7) Fauziah, F. N., & Fachira, I. (2021). The Evaluation of Digital Brand Storytelling Implementation in Local Brand. *European Journal of Business and Management Research*, 6(4), 344-349.
- 8) Gielens, K., & Steenkamp, J.-B. E. (2019). Branding in the era of digital (dis)intermediation. *International Journal of Research in Marketing*, 36, 367–384.
- 9) Grad, I., & Frunza, M. (2018). Advertising, simulacra and hyper-reality., (s. 247-256).
- 10) Haigh, D., & İlgüner, M. (2012). *Marka Değeri*. İstanbul : Mega Basım .
- 11) Hayes, J. L., King, K. W., & Ramirez, A. (2016). Brands, Friends,
12) & Viral Advertising: A Social Exchange Perspective on the Ad Referral Processes. *Journal of Interactive Marketing*, 36, 31–45.
- 13) Junaid, M., Fetscherin, M., Hussain, K., & Hou, F. (2022b). Brand love and brand addiction and their effects on consumers' negative behaviors. *European Journal of Marketing*, 56(12), 3227–3248.
- 14) Keller, K. L. (2023b). Looking forward, looking back: developing a narrative of the past, present and future of a brand. *Journal of Brand Management*, 30(1), 1–8.
- 15) Kirmani, A., & Zeithaml , V. (2009). Advertising, Perceived Quality and Brand Image. D. Aaker , & A. L. Biel içinde, *Brand Equity & Advertising, Advertising's Role in Building Strong Brands* (s. 143-163). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- 16) Kotler, P., & Keller, L. (2006). *Marketing Management*. New Jersey : Prentice Hall International Inc. .
- 17) Lazzini, A., Lazzini , S., Balluchi, F., & Marco, M. (2022). Emotions, moods and hypereality: Social Media and stock market during the first phase of COVID-19 pandemic. *Accounting, Auditing&Accountability Journal*, 199-215.
- 18) Long, C., & Wong, R. C. W. (2014). Viral marketing for dedicatedcustomers. *Information Systems*, 46, 1–23.
- 19) Mingione, M., & Abratt, R. (2020). Building a corporate brand in the digital age: imperatives for transforming born-digital startups into successful corporate brands. *Journal of Marketing Management*, 36(11-12), 981-1008.

- 20) Moore, J. (2009). Building Brands Across Markets: Cultural Differences in Brand Relationships Within the European Community. D. Aaker, & A. Biel içinde, *Brand Equity & Advertising, Advertising's Role in Building Strong Brands* (s. 31-51). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- 21) Moore, R. E. (2003). From genericide to viral marketing: on 'brand'. *Language & Communication* , 331-357.
- 22) Neal, W., & Strauss, R. (2008). *Value Creation: The Power of Brand Equity*. USA: RR Donnelly-Crawfordsville.
- 23) Ok, Ş., & Baş, M. (2021). Relationship Between Social Media Performance and Brand Image in Digital Branding Procees: Netflix. *Journal of Business Research-Turk*, 13(4), 3858-3872.
- 24) Olsen, L. E. (2018). Future Of Branding In A Digital Age. A. Sasson içinde, *At the Forefront, Looking Ahead Research-Based Answers to Contemporary Uncertainties of Management* (s. 73-83). BI Norwegian Business School Universitetsforlaget.
- 25) Pele, A. (2022). The J. R. Ward Forum: An Exercise in Hyperreality.
- 26) Rusetski, A. (2012, March). Brand Equity: Can There be Too Much of A Good Thing? *Ints Research Journal ernational Business & Economic*, 11(3), 357-368.
- 27) Sebikova, L. (2018). The Ethical Aspects of Techno-Science, Dromology and Hyperreality. *Communications*, 20(1A), 32-36.
- 28) Sela, A., Goldenberg, D., Ben-Gal, I., & Shmueli, E. (2018). Active viral marketing: Incorporating continuous active seeding efforts into the diffusion model. *Expert Systems With Applications*, 107, 45-60.
- 29) Shultz, D., & Shultz, H. (2003). *IMC, The Next Generation: Five Steps For Delivering Value and Measuring Returns Using Marketing Communication*. USA: McGraw-Hill.
- 30) Steensen, S., & Westlund, O. (2021). *What is Digital Journalism Studies?* Londra: Routledge, Taylor & Francis Group.
- 31) Swaminathan, V., Sorescu, A., Steenkamp, J.-B., O'Guinn, T., & Schmitt, B. (2020). Branding in a Hyperconnected World: Refocusing Theories and Rethinking Boundaries. *Journal of Marketing*, 84 (2), 24-46.
- 32) Tan, H. (2022). *Dijital Dalgalar Cilt: Yakınsama*. Ankara : Nobel Bilimsel Eserler.
- 33) Taşkın, Ç., & Akat, Ö. (2010). Tüketici Temelli Marka Değerinin Yapısal Eşitlik Modelleme ile Ölçümü Dayanıklı Tüketim Malları Sektöründe Bir Araştırma ketim Malları Sektöründe . *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* (Cilt 1 Sayı 2), 1-16.
- 34) Thwaites, T. (2021). Technologizing the human condition: hyperconnectivity and control. *Educational Philosophy and Theory*, 53(4), 373–382.
- 35) Topkaya, B. (2003). Marka Konumlandırma, Markada Neler Oluyor? 2. *Ankara Konferansı . 19 Aralık* . Ankara : Ankara Ticaret Odası .
- 36) Tosun, N. B., & Dönmez, M. S. (2020). Postmodern İletişim Aracı Olarak Yeni Medya. S. Deneçli içinde, *Dijital Evrenin Yeni İletişim Kodları* . Ankara : Nobel Bilimsel Eserler .
- 37) Yılmaz, E. (2011). *Marka İmajı - Alışveriş Merkezlerine Yönelik Bir Araştırma* . İstanbul : Türkmen Yayınevi.
- 38) Yüksel, Ü., & Yüksel-Mermaid , A. (2005). *Marka Yönetimi ve Marka Değerinin Ölçülmesi* . İstanbul : Beta Basım.

İŞLETMELERİN REKABET GÜÇLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN STRATEJİK YÖNETİMİ

Murat Kasımoğlu - Server Sevil Akyürek

GİRİŞ

Ülkemiz ekonomisine 3.500.000’u aşan sayıda KOBİ, üretim ve istihdam katkısı sağlamaktadır. Türkiye’nin küresel rekabet gücüne etki eden bu işletmelerin geliştirilmesi stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle KOBİ düzeyindeki şirketlerimizin, karlılık, rekabet, sürdürülebilirlik, kurumsallaşma ve büyüme gibi alanlarda daha sağlıklı bir şekilde gelişmesine yönelik olarak uygulamalar büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında, öncelikle makro-mezo-mikro düzeyde analizler yapılarak işletmelerin dijital kaslarının gelişim süreçleri ve rekabet güçlerini yönlendiren faktörler değerlendirilmiştir. Bu süreçte şirketlerde kurumsallaşma, yönetim, finans, iş geliştirme vb alanlarda sistem mimarisi geliştirme çalışmalarını yönlendiren faktörler ele alınmıştır.

KÜRESEL DÜZEYDE ENDÜSTRİYEL YÖNELİMLER (2020-2030)

Yaşanan salgın ile birlikte şirketlerin üretim sistemleri ve tedarik yapıları önemli ölçüde değişmeye başladı. Özellikle dijitalleşme, e-ticaret, üretim yerelleştirilmesi ve sürdürülebilirlik değişkenleri sanayi üretiminin geleceğini şekillendirmede önemli bir role sahip. Küresel sanayi üretiminin bugün yaklaşık büyüklüğü 170 trilyon Amerikan Doları olarak hesaplanmaktadır. Bu değer gelecek 10 yılda 268 trilyon Amerikan Dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir (Ezell, 2018).

KAYNAKÇA

- 1) Altan, A. ve Övür, A. (2020). Müzik Sektörünün Gelişmesinde Yeni Medya Platformlarının Etkisi "Spotify ve Fizy karşılaştırması". *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi - İAÜD - ISSN: 1309-1352, Ekim 2020 Cilt: 12 Sayı: 4 (319-331)*.
- 2) Altuntaş, E. Y. (2018). Dijital Dönüşüm Uygulamalarının Kurumların Marka Değeri Üzerindeki Etkisi. *Egemia,1- 18*.
- 3) Barney, J. (1991). Firm Resource and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management, 17(1), 99-120*.
- 4) Bennett, N.; Lemoine, G.J. (2014, January-February). What VUCA Really Means for You. *Harvard Business Review*.
- 5) Björkdahl, J. (2020, May). Strategies for Digitalization in Manufacturing Firms. *California Management Review, 1-20*.
- 6) Ezell, S. (2018, April). Why Manufacturing Digitalization Matters and How Countries are Supporting It. *Information Technology & Innovation Foundation, 1-66*.
- 7) Fırat, O. Z. ve Fırat, S. Ü. (2017). *Endüstri 4.0 Yolculuğunda Trendler ve Robotlar*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi , 46 (2), 211- 223.
- 8) Granth, R.M. ve Jordan, J. (2015). *Foundations of Strategy*. Wiley, Hoboken, 2015.
- 9) Grap, B.; Oлару, M.; Gavril, R. M. (2019). The Impact of Digital Transformation on Strategic Business Management. *Ecoforum, 8(1), 1-18*.
- 10) Gerçek, A. ve H. Gökşen, H. (2019). *KOBİ'ler için dijital Dönüşüm Rehberi*. Ankara: Türkiye Bilişim Derneği.
- 11) Gürsoy, Ö. (2020). *Yalın Üretim Sisteminde Dijitalleşme ve Endüstri 4.0 Uygulamaları İle Süreç İyileştirme Analizi: Bir İmalat İşletmesinde Uygulama*. s. 1- 405. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- 12) Kemp, S. (2018). *Digital in 2018*. Hootsuite We Are Social.
- 13) Klein, M. (2020), *İşletmelerin Dijital Dönüşüm Senaryoları - Kavramsal Bir Model Önerisi*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 1- 24
- 14) Koehn, N. F.; Helms, E.; Mead, P. (2010, Aralık). Leadership in Crisis: Ernest Shackleton and the Epic Voyage of the Endurance. *Harvard Business Review Case*.
- 15) Larson, B.; Vroman, S. R.; Makarius, E. E. (2020, Mart). A Guide to Managing Your (Newly) Remote Workers. *Harvard Business Review Web Makalesi*.
- 16) Mayindi, D. H.; Kachienga, M. O. (2008). Analysis of National Technological Competitiveness: South Africa's Civil Aircraft Industry. *Portland International Conference on Management of Engineering & Technology* (s. 99-107). IEEE.
- 17) Neeley, T. ve Leonardi, Paul (2022). Developing Digital Mindset. How to lead your organization into the age of data, algorithms, and AI. *Harvard Business Review, May-June, 2022*.
- 18) Özkurt, C. (2020). *Savunma Sanayinde Dijitalleşmenin Kurumsal Niteliklere Etkisinin Yapay Zeka Yöntemleri İle Öngörülmesi: Sakarya İli Örneği*. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, Türkiye: Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri*.

- 19) Porter, M. (1990, March-April). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*, 71-91.
- 20) Prahalad, C. K.; Hamel, G. (1990). The Core Competence of the Organization. *Harvard Business Review*, 68(3), 79-91.
- 21) Rojko, A. (2017). Industry 4.0 Concept: Background and Overview. *International Journal of Interactive Mobile Technologies*, 11(5), 77-90.
- 22) Sağlam, M. (2021). İşletmelerde Geleceğin Vizyonu Olarak Dijital Dönüşümü Gerçekleştirilmesi ve Dijital Dönüşüm Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması . *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40) , 395-420.
- 23) Schroeder, W. (2016). *Germany's Industry 4.0 Strategy: Rhine Capitalism in the Age of Digitalisation*. London: Friedrich Ebert Stiftung.
- 24) Wang, X; Yang, X.; Wang, X.;Xia, M.; Wang, J. (2020). Evaluating the Competitiveness of Enterprise's Technology Based on LDA Topic Model. *Technology Analysis & Strategic Management*, 32(2), 208-222.
- 25) Wernerfelt, B. (1984). A Resource-Based View of the Firm. *Strategic Management Journal*, 5(2), 171-180.
- 26) Westerman, G.; Calmejane, C.; Bonnet, D.; Ferraris, P.; McAfee, A. (2011). *Digital Transformation: A Roadmap for Billion-Dollar Organizations*. Capgemini Consulting & MIT Center for Digital Business.

PANDEMİ SÜRECİNDE KÜRESEL HAZIR GIDA FİRMALARININ SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI VE KURUMSAL İLETİŞİMİN DÖNÜŞÜMÜ

Aysun Köktener

GİRİŞ

Çin'in Wuhan kentinde başlayan ve 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi süreci ilan edilen Coronavirüs (Covid-19) hastalığı, tıbbi etkilerinin yanı sıra sosyal yaşamdan ekonomiye, tarımdan eğitime kadar, kısacası normal günlük yaşantıya etkileri ve bunun tüm dünyaya yayılması bakımından belki de tıp tarihinde en farklı hastalık ve salgın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel etkilere ve ekonomik krizlere neden olan Covid-19 pandemisi Türkiye'de ilk olarak 11 Mart 2020 tarihinde duyurulmuştur. 15 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de virüs kaynaklı ilk ölüm gerçekleşmiş ve 1 Nisan 2020'de Sağlık Bakanı Covid-19 vakalarının tüm Türkiye'ye yayıldığını duyurmuştur.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de âdeta hayatın durmasına neden olan pandemi için ivedilikle birtakım tedbirler uygulamaya koyulmuştur. İlk olarak ilkökul, ortaokul ve liseler için ara tatil öne çekilerek 16 Mart'tan itibaren başlatılmış, tatilden sonraki hafta için de uzaktan eğitim kararı alınmıştır. Ayrıca üniversitelerde üç hafta süreyle eğitim ve öğretime ara verilmiş, spor müsabakalarının da Nisan ayı sonuna kadar seyircisiz oynanması kararlaştırılmıştır. Yine 16 Mart'tan itibaren de tiyatro, sinema, gösteri merkezi, konser salonu, nişan-düğün salonu, çalgılı-müzikli lokanta, kafe, gazino, birahane, taverna, kahvehane, kıraathane,

KAYNAKÇA

- 1) Ayık, Y. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Eğlence Ve Bilgi Tabanlı Sosyal Medya Kullanımının Ölçülmesi. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (1), 115-138. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iausos/issue/68115/963345>
- 2) Avrupa İletişim İzleme Projesi (2018). <https://www.iletisimofisi.com/birseyleyler-karaladik/yalan-haberlerin-yuzde-81-3i-sosyal-medyadan-cikiyor/>
- 3) Christensen, L. T., Morsing, M. & Cheney, G. (2008). Corporate Communications: Convention, Complexity, and Critique, Los Angeles: Sage Publications.
- 4) covid19.saglik.gov.tr(2022). (<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>)
- 5) Çelik, R. (2020). Tık Odaklı Habercilikte “Tık Yemi” Taktiği: Koronavirüs (Kovid-19) Örneği. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 9 (2),14-25. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ssrj/issue/54392/720107>
- 6) Çetinkaya, A. (2020). Magazin Haberciliğinin Yeni Platformu: Instagram, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi, Elektronik Dergisi (e-gifder), 8 (1) 104-132.
- 7) Çomu, T. & Halaiqa, İ. (2015). Web İçeriklerinin Metin Temelli Çözümlemesi. Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Ed. M. Binark. (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı.
- 8) Coşkun, E. & Çepni Şener, B. (2020). Türkiye’de Covid-19 Sürecinde Sosyal Medya Pazarlaması: Pegasus Ve Bim Örneği. İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi) , 5 (2), 27-42 . DOI: 10.47107/inifedergi.811041.
- 9) Deloitte.com. (2020). Küresel Covid-19 Salgınının Türkiye’de Farklı Kategorilere Etkileri. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consulting/kuresel-covid-19-salgininin-turkiyede-farkli-kategorilere-etkileri.pdf>. Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022.
- 10) Deloitte.com. (2020). <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/about-deloitte/press-releases/tuketecilerde-fiyat-hassasiyeti-sektorlerde-dijitallesme-artiyor.html>. Erişim Tarihi: 19 Nisan 2022
- 11) Djurica, M., Djurica, N., Maric, M., & Jovanovic, M. (2012). Facebook marketing. Smart organization high potentials. Lean Organization. Internet of Things, 143-151. Portorož, Slovenia.
- 12) Doğmuş, E. (2021). Covid-19 Pandemi Döneminde Kurumsal Yönetişim Ve Halkla İlişkiler Bağlamında Sosyal Medyanın Kullanımı: Türkiye Cumhuriyeti Bakanlıklarının Kurumsal Twitter Hesapları Çerçevesinde Bir Araştırma. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi, (9), 4-31. <https://dergipark.org.tr/en/pub/egemiadergisi/issue/65586/880311>.
- 13) Durgam, V. (2018). Social media and its role in marketing. International Journal of Advanced Research In Management, 9(2). <https://doi.org/10.34218/IJARM.9.2.2018.001>.
- 14) Gençyürek, E. M. (2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret Ve Dijital Reklam Yatırımları. Selçuk İletişim, 13 (3), 1296-1318. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/issue/57310/776605>
- 15) He, H. & Harris, L. (2020). The impact of Covid-19 pandemic on corporate social responsibility and marketing philosophy. Journal of Business Research, 116, 176-182.

- 16) Ipsos. (2020). Hane içi hızlı tüketim ürünleri satın alımında içecek ürünleri dikkat çekti. Ipsos: <https://www.ipsos.com/tr-tr/hane-ici-hizli-tuketim-urunleri-satin-aliminda-icecek-urunleridikkat-cekti>. Erişim Tarihi: 23 Aralık 2022
- 17) İnce, F. & Evcil, F. Y. (2020). Covid-19'un Türkiye'deki İlk Üç Haftası. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 11(2): 236-241.
- 18) Jia, SS., Raeside, R., Redfern, J., Gibson, AA., Singleton, A. & Partridge, SR. (2021). #SupportLocal: how online food delivery services leveraged the COVID-19 pandemic to promote food and beverages on Instagram. Public Health Nutr. 24(15):4812.
- 19) Muninger, M. I., Hammedi, W., & Mahr, D. (2019). The Value of Social Media for Innovation:a Capability Perspective. Journal of Business Research, 95(1), 116-127.
- 20) Neti, N. (2011). Social media and its role in marketing. International Journal of Enterprise Computing and Business Systems, 1(2), 1-15.
- 21) Özgen, E. & Doymuş, H. (2013). Sosyal Medya Pazarlamasında Farklaştırıcı Bir Unsur Olarak İçerik Yönetimi Konusuna İletişimsel Bir Yaklaşım, AJIT, Kış – Cilt: 4 - Sayı: 11.
- 22) Recrodigital.com. (2022). Recrodigital.com: <https://recrodigital.com/we-are-social-2022-turkiye-sosyal-medya-kullanimi-verileri/>
- 23) Sadakaoğlu, M. C. & Alkan, T. (2022). Hazır Yemek Firmalarının Covid-19 Salgını Esnasında Dijital Pazarlama Etkinliklerinin İncelenmesi . İletişim Çalışmaları Dergisi, 8 (1), 47-66 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/icd/issue/68278/992121>
- 24) Sağlık Bakanlığı. (2022). T.C. Sağlık Bakanlığı: <https://bit.ly/3i6blhN>.
- 25) Telli, Danışmaz, A. (2020). Covid-19 Salgınının Tüketicilerin Online Alışveriş Tercihine Etkisi. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 9 (2) , 83-90.
- 26) Wearesocial.com. (2021). The Digital 2021 Global Overview Report, <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital/>, Erişim Tarihi: 23.08.2022.
- 27) Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (11.Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- 28) Yılmaz, A. (2020). Reklam Mecrası Instagram: TOGG ve GÜNSEL Elektrikli Otomobil Markaları Üzerine Ampirik Bir Araştırma, Erciyes İletişim Dergisi, (7/2), 895-915.

DİJİTAL MEDYADA TARİH ALANINDA YAPILAN DEZENFORMASYONLAR

Ali Ceylan

GİRİŞ

Fransızca kökenli bir kelime olan dezenformasyon, sözlük anlamı olarak “bilgi çarpıtma” anlamına gelmektedir¹. Claire Wardle dezenformasyonu, “tamamen üretilmiş veya kasten manipüle edilmiş görsel / işitsel içerikler, kasıtlı olarak yaratılan komplo teorileri veya söylentiler” olarak tanımlamıştır².

Günümüzün dünyasını “Bilgi Düzensizliği Çağı” olarak adlandıran Wardle³, en etkili ve tehlikeli dezenformasyonun içinde az da olsa gerçeklik barındıran dezenformasyon olduğunu belirtmiştir⁴. Wardle ayrıca söz konusu yazısında bilgi düzensizliklerini yedi türe ayırmıştır. Söz konusu yedi tür şunlardır⁵;

- Hiciv/Parodi
- Çarpıtma
- Taklit
- Uydurma
- Hatalı İlişkilendirme

¹ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 04.11.2022)

² Claire Wardle, “Bilgi Düzensizliği Çağı”, *Dezenformasyon ve Medya Manipülasyonu Üzerine Doğrulamaya El Kitabı*, ed. Craig Silverman, çev. : Can Başaçek, Hilal Ebru Yakar, Kansu Ekin Tanca, Ayşe Ece Zübeyir, Sinefin Gış, European Journalism Centre, 2020, s. 13.

³ Claire Wardle, a.g.m, s. 9-15.

⁴ Claire Wardle, a.g.m, s.9.

⁵ a.g.m, s.11-13.

KAYNAKÇA

Yayımlanmamış Arşiv Belgeleri

- 1) Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Yayımlanmış Arşiv Belgeleri

- 2) **Atatürk'ün Not Defterleri**, c.XII, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2009
- 3) **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk 1916-1922**, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Daire Başkanlığı, Ankara, 2003,
- 4) İstanbul Kadı Sicilleri <http://www.kadısicilleri.org/index.php> (Erişim Tarihi 24.01.2023)

Basın

- 5) Cumhuriyet
- 6) Milliyet
- 7) Resimli Tarih Mecmuası

Anılar, Araştırma Eserler

- 8) Alkama, Dilber, "Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Askerinin Siper Hayatı", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilim Dalı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.
- 9) Arıkan, Aykut, "Dezenformasyon ve Bilginin Manipülasyonu", **Jeopolitik**, Haziran 2007, yıl 6, sayı 41, s. 74-77.
- 10) Armağan, Mustafa, **Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı**, Ufuk Kitap, İstanbul 2006.
- 11) Atay, Falih Rifki, **Çankaya**, Bateş yay, İstanbul, 1984.
- 12) **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, ATAM yay, Ankara 2006.
- 13) Aydemir, Şevket Süreyya, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa c. III 1914-1922**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.
- 14) Bardakçı, Murat, **Enver**, İş Bankası Yay, İstanbul, 2015.
- 15) **Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)**, ATASE Daire Başkanlığı Yay, Ankara, 2014.
- 16) Çambel, Hasan Cemil, "Atatürk ve Tarih", **Bellekten**, Nisan 1939, c.3, sayı 10, s. 269 - 272.
- 17) Demircan, Birol, "İnternet Kamusal Alan Olabilir mi?", **Yeni Medya ve Toplum**, ed. A. Çağlar Deniz, A. Banu Hülür, Lİteratürk Academia, Konya, 2016, s. 135-166.
- 18) **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, I. Cilt, II. Kitap**, haz. Seyit Ali Kahraman – Yücel Dağlı, YKY yay, İstanbul 2008, s. 477.
- 19) Engin Vahdettin, **Pazarlık**, Yeditepe, İstanbul, 2010.
- 20) Erdoğan, Ahmet, "Suç ve Ceza, Osmanlı Toplumunda Bireysel Cezalar(1559-1609)", **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sivas 2019,

- 21) İnan, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, haz. Arı İnan, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul, 2009.
- 22) Gökçen, Sabiha, **Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti**, haz. Oktay Verel, THK yay, İstanbul, 1982.
- 23) Karakaya, Mürvet Mutlu, "Çanakkale Savaşı'nda 14. Alay", **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü**, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2017.
- 24) Kılıç, Ali, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, der. Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür yay, İstanbul, 2005.
- 25) Kısakürek, Necip Fazıl, **Vatan Haini Değil, Büyük Vatan Dostu Vahidüddin**, İstanbul, 1975.
- 26) Naci, İbrahim, **Allahısızlarladık, Çanakkale Savaşında Bir Şehidin Günlüğü**, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Çanakkale, 2013.
- 27) Özalp, Kazım, Özalp Teoman, **Atatürk'ten Anılar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Ankara, 1992.
- 28) Özcan, Ahmet, **Türkiye'de Popüler Tarihçilik 1908-1960**, TTK, Ankara 2011.
- 29) Şakir, Kazım, **1915 Gelibolu Harbi Günlüğü**, haz. Bahtiyar İstekli, Yeditepe yay, İstanbul, 2015,
- 30) Vakkasoğlu, A. Vehbi, "31 Mart Oyunu", **Köprü**, sayı 61, Nisan 1982, s. 25.
- 31) Wardle, Claire, "Bilgi Düzensizliği Çağı", **Dezenformasyon ve Medya Manipülasyonu Üzerine Doğrulama El Kitabı**, ed. Craig Silverman, çev. : Can Başaçek, Hilal Ebru Yakar, Kansu Ekin Tanca, Ayşe Ece Zübeyir, Sinefin Gış, European Journalism Centre, 2020, s. 9-15.

İnternet Kaynakları

- 32) <https://www.aa.com.tr/tr/haber-teyit> (Erişim Tarihi: 28.11.2022)
- 33) <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/amasya-belediyesinde-canakkale-menu-su-ikrami/2538297#> (Erişim Tarihi: 06.11.2022)
- 34) <https://www.egitimajansi.com/haber/universitelerden-canakkale-menu-su-haberi-83200h.html> (Erişim Tarihi: 06.11.2022)
- 35) <https://teyit.org/> (Erişim Tarihi: 28.11.2022)
- 36) <https://www.dogrulukpayi.com/> (Erişim Tarihi: 28.11.2022)
- 37) <https://www.malumatfurus.org/> (Erişim Tarihi 23.12.2022)

BANKACILIK ALANINDA DİJİTALLEŞME İLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Duygu Uludağ - Sefa Ceyhan

DİJİTALLEŞME

Günümüzde dijital teknolojilerin benimsenmesi ve iş süreçlerinin daha çevreci olacak şekilde iyileştirilmesi, yönetim ve organizasyonun temel aracı hâline gelmiştir. İşletmeler bu düzlemde ayakta kalabilmek ve varlıklarını sürdürebilmek için dijital yönetim yaklaşımlarını kendilerine uyarlamak ya da değişim yolunda ilerlemek durumdadırlar. Yeni teknolojiler, organizasyonların yapılaşmasını ve kültürel değişimi şekillendirmektedir. Dijital sistemler, işlem maliyetlerini düşürerek işletmelerin kar elde etmelerine yardımcı olmaktadır (Moşteanu, 2020). İşletmeler, verimlilik ve karlarını arttırmak için örgütsel yapılarında değişiklik yöntemleri izlemektedir. Bu değişikliklerin en temelinde dijitalleşme ve dijitalleşmenin getirdiği unsurlar bulunmaktadır. Dijitalleşme ile işletmelerin karar verme mekanizmaları iyileştirilmekte ve daha sürdürülebilir sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Dijitalleşme, toplumsal ve endüstriyel anlamda önemli etkiler yaratmıştır. Özellikle yeni iş kanallarında, iletişim süreçlerinde, eğitim ve eğlence alanlarında dijitalleşmenin etkisi baskın bir şekilde gözlemlenmiştir. Dijitalleşmenin ortaya çıkarttığı etkiler dört farklı şekilde sıralanabilmektedir (Levy, 2003). Bunlardan ilki, dijitalleşmenin, e-ticaret ve çevrimiçi pazaryerleri gibi yeni iş modellerinin gelişmesine yol açarak ve küresel kitlelere ulaşımı kolaylaştırmasıdır. Aynı zamanda uzaktan çalışma sistemi ile hibrit iş modellerinin ortaya çıkmasına yardımcı olan dijitalleşme, geleneksel yöntemlerden uzaklaşan ve her yerden erişilebilir olan

nımları, işletmelere rekabet avantajı kazandırırken bir yandan da hızlı bir kalkınma ortamı hazırlamaktadır. Bu ortamın hazırlanması hem pratik hem de teorik anlamda olmalıdır. Bu sebeple yapılacak olan çalışmaların mevcut durumunun belirlenmesi ve sonraki araştırmalara öncülük etmesi kritik önem taşımaktadır. Bu önem doğrultusunda ilgili literatür taranarak, mevcut çalışmalar değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Bu yorumlama sürecinde lisansüstü çalışmaların desteklenmesi ve incelenmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu düşünceden hareketle bu araştırma dijitalleşme konulu lisansüstü tezlerin genel bir çerçevesini çizmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda ilgili tez veri tabanı taranarak tezler incelenmiş ve yorumlanmıştır. İlk olarak tezlere ilişkin ana veriler incelenmiştir. Ardından tezlerin yıllara göre dağılımı incelenmiş ve yorumlanmıştır. Dijitalleşme ve bankacılık alanının 2018 - 2019 yıllarında yazılmıştır. Bu tezlerin çoğunluğu yüksek lisans tezidir. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı söz konusu tezler, Bahçeşehir Üniversitesi'nde fazla sayıda yazılmıştır. Aynı zamanda dijitalleşme konulu tezlerin yoğunlukla bankalarda ve banka müşterileri üzerinde çalışıldığı bulgulanmıştır. Bu noktada sonraki araştırmaların farklı örneklem kütleleriyle yapılması, farklı sektörlerde değerlendirilmesi ve doktora tezlerine öncelik verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- 1) Baskerville, R., Capriglione, F., ve Casalino, N. (2020). Impacts, challenges and trends of digital transformation in the banking sector. *Law and Economics Yearly Review Journal-LEJR, Queen Mary University, London, UK, 9(part 2), 341-362.*
- 2) Dauda, S. Y., ve Lee, J. (2015). Technology adoption: A conjoint analysis of consumers' preference on future online banking services. *Information Systems, 53, 1-15.*
- 3) Demirhan, M. (2021). Sektörel bakış: Türk bankacılık sektöründe dijitalleşmenin şube dağıtım kanalına etkileri. *Erciyes Akademi, 35(1), 1-19.*
- 4) Elsinger, H., Fessler, P., Feyrer, J., Richter, K., Silgoner, M. A., ve Timel, A. (2018). Digitalization in financial services and household finance: fintech, financial literacy and financial stability. *Financial Stability Report, (35), 50-58.*
- 5) Fung, M. K. (2008). To what extent are labor-saving technologies improving efficiency in the use of human resources? Evidence from the banking industry. *Production and Operations Management, 17(1), 75-92.*
- 6) Gupta, S., ve Yadav, A. (2017). The Impact of Electronic Banking and Information Technology on the Employees of Banking Sector. *Management and Labour Studies, 42(4), 379-387.*

- 7) Ilcus, A. M. (2018). Impact of digitalization in business world. *Revista de Management Comparat Internațional*, 19(4), 350-358.
- 8) Kumar, S., Xiao, J. J., Pattnaik, D., Lim, W. M., ve Rasul, T. (2022). Past, present and future of bank marketing: a bibliometric analysis of International Journal of Bank Marketing (1983–2020). *International Journal of Bank Marketing*, 40(2), 341-383.
- 9) Lee, Y. Y., & Falahat, M. (2019). The impact of digitalization and resources on gaining competitive advantage in international markets: Mediating role of marketing, innovation and learning capabilities. *Technology Innovation Management Review*, 9(11).
- 10) Levy, D. M. (2003) Documents and Libraries: a Sociotechnical Perspective. In A.Peterson Bishop, N. Van House and B. Buttenfield (eds.), *Digital Library Use: SocialPractice in Design and Evaluation*. Cambridge, MA: MIT Press, 25–42.
- 11) Moşteanu, N. R. (2020). Challenges for organizational structure and design as a result of digitalization and cybersecurity. *The Business & Management Review*, 11(1), 278-286.
- 12) Niemand, T., Rigtering, J. C., Kallmünzer, A., Kraus, S., ve Maalouli, A. (2021). Digitalization in the financial industry: A contingency approach of entrepreneurial orientation and strategic vision on digitalization. *European Management Journal*, 39(3), 317-326.
- 13) Nüesch, R., Alt, R., ve Puschmann, T. (2015). Hybrid customer interaction. *Business & Information Systems Engineering*, 57(1), 73-78.
- 14) Plumpton, D. (2019). Cyber-Physical systems, internet of things, and big data in industry 4.0: digital ManufacturingTechnologies, business process optimization, and sustainable organizational performance. *Economics, Management, and Financial Markets*, 14(3), 23-29.
- 15) Rahi, S., Yasin, N. M., ve Alnaser, F. M. (2017). Measuring the role of website design, assurance, customer service and brand image towards customer loyalty and intention to adopt internet banking. *The Journal of Internet Banking and Commerce*, 1-18.
- 16) Szczepański, M. (2022). Fintech in the financial services market–opportunities and threats. Case study of Poland. *Industry 4.0*, 7(2), 66-70.
- 17) Ustaömer, K. (2019). Türkiye'nin bankacılık sektöründe dijitalleşme olgusu. *Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi*, 3(1), 1-24.

DİJİTALLEŞEN İŞ DÜNYASINDA YÖNETİŞİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK UYGULAMALARI

Çağla Özgen

GİRİŞ

Günümüzde yaşanan yoğun, değişken ve zorlu rekabet ortamında, işletmelerin hayatta kalabilmeleri ve hızla değişen düzene uyum sağlayabilmeleri için, çevrelerinde yaşanan gelişmeleri ve değişimleri dikkatle takip etmeleri gerekmektedir. Ayrıca işletmelerin yaşanan gelişmelere ve değişimlere hızlı bir şekilde yanıt verip aksiyon alabilmeleri de önemlidir. Günümüzde, bilhassa kovid pandemisi ile birlikte, dünya çapında birçok değişimler yaşanmıştır. Birçok işletmenin faaliyetleri gerçekleştirilirken, işletme çalışanları ofis ortamında değil, evlerinde çalışmaya başlamış; uzaktan çalışma düzenine geçilmiştir. Bu noktada internet ve teknolojinin gücü devreye girmiş, bu sayede ofis ortamında olunamasa da işletme faaliyetlerine devam edilmiştir.

Kitabın bu bölümünde yaşanan gelişmeler sonucu birçok faktöre bağlı önemi artan dijitalleşme, yönetim ve sürdürülebilirlik konularına değinilecek; Dijitalleşen iş dünyasında yönetim ve sürdürülebilirlik uygulamalarından bahsedilecektir.

DİJİTALLEŞME

Dünya çapında yaşanan teknolojik ilerlemeler ve toplumsal gelişmeler dijitalleşmenin önemini gün geçtikçe artırmaktadır. Yaşanan bu ilerleme ve gelişmeler, sadece bireyleri değil; örgütlerin amaçlarını, yapılarını ve faaliyet süreçlerini de etkilemektedir. Bu durum günümüzde bazı sektör ve mesleklerin yok olmasına

rilmek zorunda kalmıştır. İşletmeler ve bireyler, günlük faaliyetlerini gerçekleştirirken internet ve bilgi teknolojilerini kullanarak, çevrimiçi ortamda birbirleriyle bağlantı kurmuşlardır. Bu sebeple, dijital teknolojiler birey ya da işletme bazında; özel ya da kamu sektörü fark etmeksizin yaşamımızın neredeyse her alanında önemli bir yer tutmaktadır.

İşletmelerin, sürdürülebilirlik faaliyetlerini gerçekleştirirken dijital teknolojilerden yararlanmaları iş hayatını kolaylaştırabilmektedir. Sürdürülebilirlik ile ilgili birçok veri internet ve bilgi teknolojileri yardımıyla saklanabilmekte ve ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilir. Bu noktada paydaşlarla olan iletişimin şeffaflığı da vurgulanması gereken bir noktadır. İşletmeler, güven sorunu yaratmaması için sürdürülebilirlik ile ilgili çalışmalarının yer aldığı raporlarda paydaşlarına karşı doğru bilgiler vermelidir. Dijital teknolojiler kullanılarak ise bu bilgiler daha hızlı ve kolay bir şekilde paydaşlara aktarılabilir.

Bu doğrultuda, bu bölümde dijitalleşen iş dünyasında yönetim ve sürdürülebilirlik uygulamalarının önemi literatür taraması yöntemiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmalar göz önünde bulduğunda, dijitalleşmenin hem iş dünyasında hem de bireylerin günlük hayatında önemli bir yer tuttuğu ve tutmaya da devam edeceği öngörüsü yapılabilmektedir.

KAYNAKÇA

- 1) Aksin-Sivrikaya, S., Bhattacharya, C.B. (2017). Where Digitalization Meets Sustainability: Opportunities and Challenges. In: Osburg, T., Lohrmann, C. (eds) Sustainability in a Digital World. CSR, Sustainability, Ethics & Governance. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-54603-2_3
- 2) Ar, A. A. (2009). Yeşil Pazarlamadan Kaynaklanan Kazanımlar ve Türk Tekstil Sektöründe Bir Uygulama (Doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- 3) Atmaca, Y. & Karaçay, F. (2020). Türkiye'deki Kamu Yönetimi Reformlarında Dijitalleşme ve E-Yönetişim . International Journal of Management and Administration , 4 (8) , 260-280 . DOI: 10.29064/ijma.779263
- 4) Aydoğdu, D. (2022). Dijitalleşme ile Değişen İhtiyaçlar: Minimalizm ve Sürdürülebilirlik Bunun Neresinde?. M. Baş, İ.E. Tarakçı, & R. Aslan (Dü) içinde, Dijitalleşme 2 (s.75-94). Efe Akademi Yayınları.
- 5) Biricik, Z. (2022). Dijital Bağımlılıklar ve Dijital Bağımlılıklardan Kurtulma Yolu Olarak Dijital Minimalizm. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 12 (3), 897-912.

- 6) Björkdahl, J. (2020). Strategies for Digitalization in Manufacturing Firms. *California Management Review*, 62(4), 17–36. <https://doi.org/10.1177/0008125620920349>
- 7) Buhl, H. U., Röglinger, M., Moser, F., & Heidemann, J. (2013). Big data: a fashionable topic with (out) sustainable relevance for research and practice?. *Business & Information Systems Engineering*, 5, 65-69.
- 8) Cambridge. (2023). Cambridge Dictionary, 20.01.2023 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sharing-economy> adresinden erişildi
- 9) European Commission. (2019b). The European Green Deal: Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (COM(2019) 640 final). Brussels: European Commission.
- 10) Creutzig F, Franzen M, Moeckel R, Heinrichs D, Nagel K, Nieland S, Weisz H (2019). Leveraging Digitalization for Sustainability in Urban Transport. *Global Sustainability* 2, e14, 1–6. <https://doi.org/10.1017/sus.2019.11>.
- 11) Creutzig, F., Lohrey, S., Bai, X., Baklanov, A., Dawson, R., Dhakal, S., . . . Walsh, B. (2019). Upscaling urban data science for global climate solutions. *Global Sustainability*, 2, E2. doi:10.1017/sus.2018.16.
- 12) Davutoğlu, N. A. (2020). Üçüncü ve Dördüncü Sanayi Devrimleri Arasındaki Temel ve Sistemik Farklılıkların Determinist Bir Yaklaşımla Analizi. *Management and Political Sciences Review*, 2 (1), 176-194. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mpsr/issue/57618/739808>
- 13) Elkington, J. (2006). Governance for sustainability. *Corporate governance: an international review*, 14(6), 522-529.
- 14) Erkut, B. (2020). From digital government to digital governance: are we there yet?. *Sustainability*, 12(3), 860.
- 15) Gartner Glossary. (2022). 27 Aralık 2022 tarihinde Gartner: <https://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/digitalization> adresinden erişildi.
- 16) Gray, J., & Rumpe, B. (2015). Models for digitalization. *Software & Systems Modeling*, 14, 1319-1320.
- 17) Green, J., & Daniels, S. (2019). *Digital Governance: Leading and Thriving in a World of Fast-Changing Technologies* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429022371>.
- 18) Groombridge, D. (2022). Gartner Top 10 Strategic Technology Trends for 2023. 27 Ocak 2023 tarihinde <https://www.gartner.com/en/articles/gartner-top-10-strategic-technology-trends-for-2023> adresinden erişildi.
- 19) Harms, D., Hörisch, J., Schaltegger, S., and Windolph, S. E. (2014). International Corporate Sustainability Barometer: Introduction and Structure. In S. Schaltegger, S. E. Windolph, D. Harms, and J. Hörisch (Eds.), *Corporate Sustainability in International Comparison* (pp. 3-12). Springer.
- 20) Koçel, T. (2020). *İşletme Yöneticiliği*. (18b.). İstanbul: Beta.

- 21) López-López, V., Iglesias-Antelo, S., Vázquez-Sanmartín, A., Connolly, R., & Bannister, F. (2018). E-Government, transparency & reputation: an empirical study of Spanish local government. *Information Systems Management*, 35(4), 276-293.
- 22) Margetts, H., & Sutcliffe, D. (2013). Special issue: Potentials and challenges of big data. *Policy & Internet*, 5(2), 139-146.
- 23) Güner, M, Mert, H. & Duyar, G. (2022). Dijitalleşme Sürecinin Gelişimi ve Muhasebe Uygulamalarına Etkileri Yönünden İstanbul İlinde SMMM'ler Üzerinde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 22(66), 195-218.
- 24) United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development (Resolution 70/1 adopted by the General Assembly).
- 25) Nemli, E. (2001). Çevreye duyarlı yönetim anlayışı. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (23-24), 211-224.
- 26) Newport, C. (2019). *Digital minimalism: Choosing a focused life in a noisy world*. Penguin.
- 27) OECD. (2003). *The Case for E-government: Excerpts from The E-government Imperative*. 3 (1).
- 28) Öztürk, E., & Arıkan, Ö. U. (2022). Dijital Paylaşım Ekonomisi Platformlarının Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 14(26), 241-258.
- 29) Pardo, T. (2000). *Realizing the promise of digital government: It's more than building a web site*. Albany, NY: Center for Technology in Government.
- 30) Sarıkaya, M. (2022). Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Dijitalleşme. A. Kıray, M. Kaplan (Ed.) içinde, *Teknolojik Dönüşüm, İşletme ve Ekonomi* (s.1-20). Ekin Basım Yayın ve Dağıtım.
- 31) Söylemez, A. (2018). Akıllı kentlerde atık yönetimi ve dünya'dan akıllı atık yönetimi üzerine örnekler. *Yasama Dergisi*, (37), 87-100.
- 32) Tuñç, T. (2020). Yeşil Stratejiler ve Uygulama Alanlarına Yönelik Nitel Bir Araştırma: Türkiye Örneği. *Third Sector Social Economic Review*, 55(4), 2288-2322.
- 33) UNODC. UNODC and The Sustainable Development Goals. 21 Ocak 2023 tarihinde https://www.unodc.org/documents/SDGs/UNODC-SDG_brochure_LORES.pdf adresinden erişildi.
- 34) WCED. (1987). *Our Common Future*.
- 35) Williamson, B. (2015). Governing software: networks, databases and algorithmic power in the digital governance of public education. *Learning, Media and Technology*, 40(1), 83-105.

YENİ MEDYA TEKNOLOJİLERİNİN YARATTIĞI SİBER UZAMDAKİ BULUŞMALAR İLE İFADELERİN DİJİTALLEŞMESİ VE AZALAN GERÇEKLIK ALGISI

Gülçin Külahlı

GİRİŞ

Dinamik ve sürekli yenilenen teknolojik bir düzen içerisinde yaşamaktayız. Bunun bir getirisi olarak da insanların yaşamlarında birtakım gelişim ve dönüşümler gerçekleşmektedir. Özel hayattan iş yaşantısına, okul sıralarından topluluk içerisinde her alanda varlığını gösteren bu değişimler kişilerin de algılarında farklılaşmaya neden olmaktadır. Eskisinden çok daha iyi iletişim altyapılarının olması görünürde kişiler arası iletişimin de arttığını bizlere gösterse de bu iletişim şekli eskiye oranla çok daha sığ kalmaktadır. Bireyler dijital ortamların verdiği imkânlardan yararlanmaktadır. Ancak söz konusu olan ortamlar yüz yüze iletişimin kurulduğu alanlardan farklıdır.

Günümüz dünyasında her konuda olduğu gibi teknoloji, iletişim alanında da kendisini göstermektedir. Özellikle internet altyapısının oluşturulması ve cep telefonlarının hayatımıza girişi kökten değişimlere neden olmuştur. İnsanların her an her yerde iletişim kurması kolaylaşmakta, birbirlerine hızlıca ulaşma sayesinde kişiler her an bağlantı içerisinde olabilmektedir. Ancak sanal olarak kurulan bu iletişim yüz yüze kurulan iletişimden farklı seyretmektedir. Örneğin mesajlaşma sırasında karşımızdaki kişiyi göremediğimiz için jest ve mimiklerinden habersiz bir iletişim kurulmaktadır. Bu durum yanlış anlamalara ya da eksik bir iletişime sebebi-

olan güvenimizi ne kadar arttırsak sorunların doğacağını da söylemek mümkündür. Nesillerden, yaşlardan ziyade önemli olan insan kavramıdır. Her nesil değişir ve bir sonraki nesil kendi özelliklerini oluşturur. Bu durum asırlardır devam etmektedir. Bırakılan mirası kimse küçümsememelidir. Sonuçta tüm yeniliklerin atası kabul edilen birçok hizmet veya ürünün adımları yıllar önce atılmasaydı biz şu anda çok daha küçük bir alandaki yeniliklerle ilgili araştırma yapıyor olurduk. Emojiler dili, bazı sosyal oturma platformları buluşmaları, toplantıları ve dersleri değiştirmiş olabilir. Zahmetsizce duyguların aktarımını sağlayan bu ikonlar çokça kullanılmaktadır. Gerçeklik kavramı ile ilgili düşünceler giderek farklılaşıyor ve gün geçtikçe sanalın içine yerleşmekte olduğunu görebiliriz. Yine de her konunun odak noktası insandır. İletişim topluluk içerisinde gelişmektedir. Bireyin konumu hâlâ ilk sıradaki yerini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- 1) AKBULUT, D. ve ÇEVİK, T. (2021). *Kurumsal İletişimde Güncel Yaklaşımlar*, Kriter Yayınevi
- 2) AKÇAY, E. (2021). *Bir Tekno-Dil Analizi: Emoji Örneği*, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, s. 203- 213
- 3) ALBAYRAK, E. (2020). *Pandemi Sürecinde Sözsüz İletişim Dili: Yeni Emoji Tasarımları*, Rume- li'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, s. 64-76
- 4) BALTAŞ, Z. ve BALTAŞ, A. (2017). *Bedenin Dili*, Remzi Kitabevi
- 5) BAUDRİLLARD, J. (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon*, Doğu Batı Yayınları
- 6) BAUDRİLLARD, J. (2003). *Sessiz Yiğınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, Doğu Batı Yayınları
- 7) BÜYÜKKANTARCIOĞLU, N. (2006). *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları
- 8) Castells, M. (2013). *Enformasyon Çağı,Ekonomi, Toplum ve Kültür:Ağ Toplumunun Yükselişi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- 9) ÇAKMAK, V. ve ÇEVİK, A. (2019), *Dil ve İletişim Çerçevesinde Emoji*, s. 15-36
- 10) ÇALIŞKAN, N. (2016). *Eğitim, İletişim ve Öğretmenin Beden Dili*, Kök Yayıncılık
- 11) ÇEKEN, B.- ARSLAN, A.- TUĞRUL, D. (2017). *İletişimde Emojilerin Kullanımı ve İncelenmesi*, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, s. 91- 105
- 12) ÇİFTÇİ H., (2019), *Pazarlama İletişiminde Reklam ve Sosyal Medya*, Ankara: İksad
- 13) ÇOLAK, K. (2022), *Sosyal Ağlarda Görünür Olma Biçimlerinin Benlik Sunumu ve Kimlik Oluş- turma Üzerindeki Rolü*, Sosyal Sağlık Dergisi, s. 88-100
- 14) DAŞKIRAN, L. (2017). *EMOJİ: Yeni Bir Dilin Doğuşuna Şahit Olmak*, link: <https://epnext.com/cagdas-dunyanin-hiyeroglifi-emoji/>

- 15) DİJK, V. (2016). *Ağ Toplumu*, Epsilon Yayınları
- 16) DURMUŞAHMET, A. (2021). *Büyük Veri Reklamlarında*, Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi, s. 96-116
- 17) GÖKALİLER, E ve SAATÇİOĞLU, E. (2016). *Reklamlarda Emoji Kullanımı: Emoji İçerikli Reklamlara Yönelik Tüketicilerin Tutumlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi Cilt:19 Sayı:2
- 18) GÜVEN, G. (2018). *Dijital Çağın Eğlenceli Dili Emojiler: Reklamcılıkta Emoji Kullanımları Üzerine Bir Değerlendirme*, Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi, s. 77-90
- 19) İŞLİYEN, F. ve İŞLİYEN, M. (2020). *Emoji (Küresel İletişim Dili)*, Literatür Academia, s.254
- 20) KARACA M. ve ÇAKI C., (2018). *İletişim ve Propaganda*, İstanbul: Eğitim Yayınevi
- 21) KAYA, T. (2017). *Yeni Medyada Emoji Kullanımının Anlamı*, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, s.567-584
- 22) KOÇ, N, (2022). Dijital Hastalıklara Bir Örnek: “Zoom” Yorgunluğunun Nedenleri ve Çalışanlar Üzerindeki Etkileri, TOJDAC, s. 383-400
- 23) KÖSE, A. (2015). *Hayat Oyununun Yeni Perdesi: Sosyal Ağlar ve Gerçeklik Algısının Değişimi*, Online Academic Journal of Information Technology, Cilt:6, Sayı:18, s. 58-70
- 24) LUCAS, G. The Story of Emoji
- 25) NASH, C. (2020). *Report on Digital Literacy in Academic Meetings during the 2020 COVID-19 Lockdown*, mdpi/Challenges, s. 24
- 26) OĞUZ, B. (2012). *Sosyal Medya Dilinin Görüntüsel Gösterge Boyutu ve Bunun Dile Etkisi*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall, s. 1157-1166
- 27) ONG, W. (2013). *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüün Teknolojileşmesi*, Metis Yayınları
- 28) ORWELL, G. (2019). *1984*, Can Yayınları
- 29) OSKAY, Ü. (2011). *İletişimin ABC'si*, Der Yayınları
- 30) ÖZANT, N. ve KELLEÇİ M. (2017). *Dijital İletişimde Sözel Olmayan İpuçları: Emojilerle Etkileşim ve Duygulanım*, Moment Dergi, s. 396-417
- 31) ÖZDEMİR, İ. (2012). *Sanal Kültür: Yanılsama mı, Gerçeklik mi*, Folklor/Edebiyat, Cilt:18, Sayı:71, s. 13-34
- 32) ÖZERKAN, Ş. (2001). *Medya, Dil ve İletişim*, Martı Yayınevi
- 33) Timisi N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Dost Kitabevi
- 34) TOKSÖZ, L. ve KAHRAMAN, C. (2017). *Türk Üniversitelerinde Öğrencilerin Emoji Algısı*, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, s. 247-256
- 35) ÜZÜMCÜ, R., *Bir Dijital Ortam ve Sanat Formu Olarak Sanal Gerçeklik*, Sanat Dergisi, s. 93-96
- 36) YILDIZ, Ş. (2005). *Dil Kültür İletişim ve Medya*, Sinemis Yayınları

SOSYAL MEDYADA BİLGİ SAVAŞLARI, SİBER GÜVENLİK VE “SOSYAL AĞ ANALİZİ”

Talha Göktuğ Gönen - Orhan Bulus

GİRİŞ

21. Yüzyılın ikinci çeyreği yaklaşırken; güvenlik gündemi konvansiyonel sahalardan dijital sahalara doğru kaymaktadır. Devletlerin haber alma servisleri, terör örgütleri, kamu bağlantılı düşünce kuruluşları vb. pek çok aktör belirli amaçlar çerçevesinde dijital alanlarda faaliyet yürütmektedir. Söz konusu bu amaçlar; bu organizasyonların mesajlarını yaymak, dezenformasyon faaliyetleri yürütmek, yeni üye veya sempatizan kazanmak, gündem belirlemek ve kamuoyunu yönlendirmek olarak özetlenebilir (Önen, 2021). Sanal sahalarda etkili sosyal medya platformları da bu doğrultuda giderek daha fazla kullanılmaktadır. Özellikle Twitter, küresel erişimi, kullanım kolaylığı ve hızlı içerik yayma kapasitesi nedeniyle bu tür faaliyetler için önemli bir araç hâline gelmiştir. Bundan dolayı, olası tehditleri belirlemek ve dezenformasyon kampanyalarına karşı koymak için güvenlik kuruluşları ve devletler için bu örgütlerin Twitter'daki faaliyetlerini izlemek ve analiz etmek giderek daha önemli hâle gelmiştir (İlter, 2014).

Ulusal güvenlik kuruluşları için sosyal medya üzerinden veri toplamak ve bu verileri anlamlı sonuçlar elde etmek adına analiz etmek büyük bir önem taşımaktadır. Dijital içeriklerin analizlerine odaklanarak ortaya konulabilecek pek çok yöntem bulunmaktadır. Tematik ve içeriksel doküman analizi, söylem analizi ve büyük veri ile karşı karşıya kalındığında doğal dil işleme teknikleri bu tarz yöntem-

içe geçtiği bir boyut kazanmıştır. Bu durum savaş alanı olarak siber alanda korku ve paniğin yayılmasını kolaylaştıran bilgi savaşının önemli bir unsuru olan propaganda çalışmalarının öne çıkmasına neden olmuştur. Özellikle sosyal medya üzerinden yapılan saldırılar ise dikkat çekmektedir. Bu saldırılara yönelik atıf ve caydırıcılık problemi göz önüne alındığında, sosyal ağ analizinin saldırının boyutu, saldırıyı gerçekleştirenlerin tespiti, ilgili sosyal medya hesaplarının dâhil olduğu diğer saldırıların tespiti ve gelecekte olası saldırılar için tedbir alınması bakımından önemi açıktır.

KAYNAKÇA

- 1) Baumann, M. (2020). "Propaganda Fights' and 'Disinformation Campaigns': the discourse on information warfare in Russia-West relations." *Contemporary politics* **26**(3): 288-307.
- 2) Brose, C. (2019). "The new revolution in military affairs: War's sci-fi future." *Foreign Aff.* **98**: 122.
- 3) Browning, C. S. (2013). *International security: a very short introduction*, OUP Oxford.
- 4) Buzan, B. and O. Waever (2007). "After the return to theory: the past, present and future of security studies."
- 5) Cavelti, M. D. (2010). *Cyber-security. The Routledge handbook of new security studies*, Routledge: 154-162.
- 6) Costea, C. A. (2020). Rapor: Rusya'nın Ukrayna'daki Hibrid Savaşı (2014-2018).
- 7) Demir, K. A. and K. Demir (2018). "TSK'NİN İHA GÖRÜNTÜLERİNİ SORUN YÖNETİMİ BAĞLAMINDA SİYASAL İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANMASI: AFRİN OPERASYONU ÖRNEĞİ." *Güvenlik Bilimleri Dergisi* **7**(2): 355-390.
- 8) Himelboim, I., et al. (2017). "Classifying Twitter topic-networks using social network analysis." *Social media+ society* **3**(1): 2.
- 9) İlter, K. (2014). "Sosyal medyanın ulus devletlerin güvenliklerine etkileri: Arap Baharı ve Gezi Parkı örneği." *Ulusal Tez Merkezi*: 139.
- 10) Inna, V. (2013). "The Value of Interaction for Russia, the USA and China Facing the Information Warfare." *International Journal of Cyber Warfare and Terrorism (IJCWT)* **3**(4): 1-9.
- 11) Kaldor, M. (2013). "In defence of new wars." *Stability: International journal of security and development* **2**(1).
- 12) Malik, S. (2020). *Framing a discipline. International Security Studies*, Routledge: 3-11.
- 13) Otte, E. and R. Rousseau (2002). "Social network analysis: a powerful strategy, also for the information sciences." *Journal of information Science* **28**(6): 1.
- 14) Önen, N. (2021). "Küresel terörizm kapsamında terör örgütlerinin yeni propaganda alanı sosyal medya platformları." *Anadolu Strateji Dergisi*: 21.

- 15) Öztaş, N. (2007). "Sosyal sermayenin ağbağ kuram(lar)ı: Dayanışmacı ve aracı sosyal sermaye." *Amme İdaresi Dergisi* **40**(3): 82.
- 16) Scott, J. (2012). *What is social network analysis?*, Bloomsbury Academic.
- 17) Törenli, N. and Z. Kıyan (2020). "Sosyal Medya Eksenli İletişim Araştırmaları: Konular, Kuramlar, Yöntemler." *Moment Dergi* **7**(2): 186.
- 18) Wang, Y., et al. (2019). "Systematic literature review on the spread of health-related misinformation on social media." *Social science & medicine* **240**: 6.

GÖSTERGEBİLİM: GELENEKSEL VE DİJİTAL MEDYADA GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEME ÖRNEKLERİ

Hakan Tan - Mümin Yavuzcan

GİRİŞ

İnsanlığı dünyadaki diğer canlı varlıklardan ayıran ve var olabilmesi sağlayan en önemli özellik iletişim sembollerini üretebilme ve kullanabilme yeteneğidir. İnsanlar dünyadaki diğer canlılardan farklı olarak iletişim sembolleri öğrenmekte, üretebilmekte, kullanabilmekte böylelikle düşünebilmekte ve düşüncelerini ifade edebilmektedir. İnsanişitimsel (ses), zihinsel (kavramsal) ve görsel imgeler ile düşündüğüne göre düşüncenin ve iletişimin sermayesi de imgedir. İmgeler süreç içerisinde toplumsal uzlaşma ile sembollere dönüşmektedir. “*Semboller olayları ve bilgileri beynimizin verilerine indirgeyip bizim, kendimizi aşan ve gözle görüp elle tutamadığımız şeyleri kavramımızı sağlayan araçlardır*” (Fromm, 2015: 7). Piercy, “*Sembol*” adlı eserinde sembol ve piktogramlara neden ihtiyaç duyulduğunu, anlamlarını, tarihsel, toplumsal, mitsel, dinsel, ekonomik, kültürel, siyasal, askerî ve iletişim boyutları üzerinden anlatmaktadır (2013). Örneğin armanın savaş ortamında habercilerin tanınmasını sağladığını ve zaman içerisinde simgesel ve ikonik anlamlar kazandığı belirtilmektedir.

Piercy eserinde sembol ve piktogramların hem yerel hem ulusal hem de uluslararası alanda toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal, askerî ve iletişimsel bir sorunu çözmek, bildirmek, bilgilendirmek, belirginlik sağlamak, uzlaşma sağlamak ve dilsel farklılıkları ortadan kaldırmak gibi işlevlerinden dolayı insan aklıyla yaratıldığını anlatmaktadır (Piercy, 2013). Örneğin “Rosetta Taşı” (Hiyeroglif alfabesi-

KAYNAKÇA

- 1) Adorno T. W. (2010). *Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünmek*, çev: Mutlu, E. dnl: Mutlu, E. *Kitle İletişim Kuramları*, Ankara: Ütopya Kitabevi, s: 240-249.
- 2) Adorno T. W. (2014). *Kültür Endüstrisi-Kültür Yönetimi*, çev: Ülner, N. Tüzel, M. & Gen E. İstanbul: İletişim Yayınları.
- 3) Adorno T. W. ve Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev: Ülner, N. & Karadoğan, E. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- 4) Akerson, E. F. (2016). *Göstergebilime Giriş*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- 5) Arackal, F. (2015). *Semioticsand Media Content.P6* (Francis Arackal Thummy (Author), 2017, Semioticanalysis of mediacontent, Munich, GRIN Verlag, <https://www.grin.com/document/465946>)
- 6) Barthes, R. (2015). *Göstergebilimsel Serüveni*, çev: Rifat M. ve Rifat S. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- 7) Barthes, R. (2016). *Göstergeler İmparatorluğu*, çev: Yücel, T. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- 8) Barthes, R. (2017). *Görüntünün Retoriği, Sanat ve Müzik*, çev: Koş, A.&Albayrak, Ö. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- 9) Baştan, S. (2009). *Kuramdan Uygulamaya Etkileşimli İletişim Tasarımı*, Ankara: Nobel Yayın.
- 10) Becer, E. (2013). *İletişim ve Grafik Tasarım*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- 11) Berger, A. A. *Semioticsand Society. Soc* 51, 22–26 (2014).
- 12) Curtin, B. (2009). *Semioticsandvisualrepresentation. SemanticScholar.:* 51-62) (p 52).
- 13) Çamdereli, M. (2013). *Reklamın Görme Dediği*, İstanbul: Avrupa Yakası Yayıncılık.
- 14) Eco, U. (1991). *Alımlama Göstergebilimi*, çev: Rifat, S. İstanbul: Düzlem Yayınları.
- 15) Elden, M. ve Özdem, Ö. O. (2015). *Reklamda Görsel Tasarım*, İstanbul: Say Yayınları.
- 16) Ellul, J. (2015). *Sözün Düşüşü*, çev: Arslan, H. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- 17) Fiske, J. (2015). *İletişim Çalışmalarına Giriş*, çev: İrvan S. Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- 18) Freud, S. (2000). *Metapsikoloji*, çev: Yardımlı, A. İstanbul: İdea Yayınevi.
- 19) Fromm, E. (2015). *Rüyalar Masallar Mitler*, çev: Arıtan, A. ve Ökten, K. İstanbul: Say yayınları. (Özgün adı: *TheForgotten Language. An IntroductiontotheUnderstanding of Dreams-FairyTalesandMyths*).
- 20) Geçtan, E. (2013). *Varoluş ve Psikiyatri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- 21) Gombrich, E. H. (2015), *İmge Ve Göz*, çev: Atakay, K. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orginaltitle: *The Image andtheEye*, 1982, PhaidonPress Limited)
- 22) Gorlee, L. L. (2000). *Göstergebilim ve Çeviri Sorunu*, çev: Mutlu, M. İstanbul: Günce Yayın.
- 23) Guiraud, P. (1990). *Göstergebilim*, çev: Yalçın, M. Sivas: Önder Matbaacılık ve Gazetecilik Ofset, .y. özel yayım (Özgün adı: *La semiologie*, PressesUniversitaires de France, Paris, 1971).

- 24) Günay, D.(2012). Görsel Göstergebilim, İmgenin Anlamlandırılması, ed. Günay D. ve Parsa A. *Görsel Göstergebilim, İmgenin Anlamlandırılması*, İstanbul: Es Yayınları, s: 11-54.
- 25) Günay D. ve Parsa A. (2012) *Görsel Göstergebilim, İmgenin Anlamlandırılması*, ed. Günay D. ve Parsa A. İstanbul: Es Yayınları.
- 26) Güngör, N. (2013). *İletişim Kuramları ve Yaklaşımları*, Ankara: Ekinoks Yayın Dağıtım.
- 27) İstanbul Aydın Üniversitesi 2016 Kataloğu,
- 28) Jakobson, R. (1981). LinguisticsandPoetics. In *Volume III Poetry of GrammarandGrammar of Poetry* (pp. 18-51). Berlin, Boston: De GruyterMouton. <https://doi.org/10.1515/9783110802122.18>
- 29) Kumar, S. (2019). Shatranj ke Khilari -A Semiological Analysis with Roland BarthesApproach. *International Journal of PsychosocialRehabilitation*, Vol. 23, Issue 04. <https://doi.org/10.37200/IJPR/V23I4/PR190537> (page 2008)
- 30) Küçükdoğan, R. (2012). Görsel İletişim, Göstergeler ve Anlam Aktarımı: Görsel İletide “Pencere” İmgesi, ed. Günay D. ve Parsa A. *Görsel Göstergebilim, İmgenin Anlamlandırılması*, İstanbul: Es Yayınları, s: 55-67.
- 31) Küçükdoğan, R. (2011). *Reklam Nasıl Çözümленir, Reklam İletişiminde Göstergeler ve Stratejiler*, İstanbul: Beta Bağım Yayım.
- 32) Marcuse, H. (1990). *Tek Boyutlu İnsan*, çev: Yardımlı, A. İstanbul: İdea Yayınları.
- 33) Merleau-Ponty, M. (2017a). *Algının Fenomenolojisi*, çev: Sarıkartal, E. ve Hacımuratoğlu, E. İstanbul: İthaki Yayınları.
- 34) Merleau-Ponty, M. (2017b). *Algının Önceliği ve Felsefi Sonuçları*, çev: Yıldırım, Y. İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- 35) Marr, B. (2021). *Yapay Zekâ Devrimi*, (Şensoy, Ü. Çev.) İstanbul: Optimum Basım.
- 36) Martinet, A. (1998). *İşlevsel Genel Dilbilim*, çev: Vardar, B. İstanbul: Multilingual.
- 37) Mutlu, E. (2010). *Kitle İletişim Kuramları*, çev: Mutlu, E. drl: Mutlu, E. Ankara: Ütopya Kitabevi.
- 38) Okay, A. (2012). *Kurum Kimliği*, İstanbul: Derin Yayınları.
- 39) Parsa F. A. (2012) XXI. Yüzyıl Okuryazarlığında Sayısal Noktalarda Buluşmak, ed. Günay D. ve Parsa A. *Görsel Göstergebilim, İmgenin Anlamlandırılması*, İstanbul: Es Yayınları, s: 153-172.
- 40) Platon, (2014). *Platon; Sokrates'in Savunması, Devlet Adamı, Menon, Sofist, Şölen*, Yayına hazırlayan; Cevizci, A. İstanbul: Say Yayınları.
- 41) Piercy, J. (2013). *Semboller, Evrensel Bir Dil*, çev: Tuna, U. D. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- 42) Rifat, M. (1990). *Dilbilim ve Göstergebilim Çağdaş Kuramları*, İstanbul: Düzlem Yayınları.
- 43) Rifat, M. (2011). *Homo Semiotics ve Genel Göstergebilim Sorunları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- 44) Rifat, M. (2012). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- 45) Rifat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- 46) Rifat, M. (2014a). *Göstergebilimin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları.

- 47) Rifat, M. (2014b). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 2.Temel Metinler*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- 48) Saussure, D. F. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*, çev: Kılıç, S. İstanbul: İthaki Yayınları.
- 49) Tan, H. (2017). *İtibar Kavramında Reklamın Önemi ve Reklamın Marka Dünyasına Etkisi*, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, Nisan, Vol. 9. s:1-23. DOI.10.17932/IAUD.13091352. 2017.9/34.1-23. dergipark.gov.tr/iaud/35220/390727
- 50) Tan, H. (2019). *Kişisel ve Marka İmaj Yönetiminin Sosyal Medya Dönüşümü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- 51) Tan, H. (2022a). Fenomenolojik Bir İnceleme: Sosyal Medyada Hakikati İfade Edeni Bulmak YA Da Hakikati İfade Eden Olmak. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (3), 353-379. DOI:110.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v14i3006. <https://dergipark.org.tr/pub/iausos/issue/71519/1095789>. <https://orcid.org/0000-0002-5837-1846>
- 52) Tan, H. (2022b). *Dijital Dalgalar Cilt 1: Yakınsama*, Ankara: Nobel Bilimsel (Akademik) Yayınları.
- 53) Tekinalp, Ş. ve Uzun, R. (2013). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*, İstanbul: Beta Yayın Dağıtım.
- 54) Thibault, P. J. (1991). *SocialSemiotics as Praxis: Text, SocialMeaningMaking, andNabokov's Ada* NED-New edition, Vol. 74. University of Minnesota Press. <http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctttsm45> (p.192)
- 55) (Tohar, V.. vd. (2007). An AlternativeApproachforPersonalNarrativeInterpretation: TheSemiotics of Roland Barthes. International Journal of QualitativeMethods, 6(3), 57-70. <https://doi.org/10.1177/160940690700600306>) (59)
- 56) Vardar, B. (1999). *XX. Yüzyıl Dilbilimi (Kuramcılardan Seçmeler)*, İstanbul: Multilingual.
- 57) Yengin, D. (2017). *İletişim Çalışmalarında Araştırma Yöntemleri ve Uygulamaları*, İstanbul: Der Yayınları.

İNTERNET

- 1) URL1:<http://www.ebs.aydin.edu.tr/index.iau?Page=kurumTanitimi&ln=tr> (08.12.2016).
- 2) URL2:<https://www.aydin.edu.tr/tr-tr/iau-hakinda/kurumsal/Pages/universitemiz.aspx> (15.01.2023).

DİJİTAL DİPLOMASİ VE TWİTTER

Dr. Özden Özlü

DİJİTAL DİPLOMASI VE TWİTTER

Dr. Özden Özlü

Yayın No.: 1472
ISBN: 978-625-398-278-2
E-ISBN: 978-625-398-279-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Özlü, Özden.

Dijital Diplomasi ve Twitter / Özden Özlü

1. Basım, XXII + 336 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-278-2

E-ISBN: 978-625-398-279-9

1. Kamu Diplomasisi 2. Dijital Diplomasi 3. Twitter

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	V
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xix
KISALTMALAR.....	xxi

Bölüm 1

GİRİŞ.....	1
1.1. Problem	5
1.2. Amaç.....	6
1.3. Önem.....	7
1.4. Varsayımlar	7
1.5. Sınırlılıklar	7
1.6. Tanımlar.....	8

Bölüm 2

ALANYAZIN	9
2.1. Kamu Diplomasisi	9
2.1.1. Kamu Diplomasisi ve Yeni Kamu Diplomasisi	17
2.1.2. Kamu Diplomasisi ve Güç.....	24
2.1.3. Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler.....	32
2.1.4. Kamu Diplomasisi ve Lobcilik	37
2.1.5. Kamu Diplomasisi ve Propaganda (Spindoctoring)	41
2.1.6. Kamu Diplomasisi ve İkna	44
2.2. Dijital Diploması	47
2.2.1. Dijital Diploması Kavramı ve Tarihçesi	47
2.2.2. Dijital Diplomaside Sosyal Medya Araçları	54
2.2.2.1. Facebook.....	61
2.2.2.2. Twitter	74
2.2.2.3. Instagram.....	81
2.2.2.4. Periscope	88
2.2.2.5. Snapchat	91

2.2.3. Sosyal Medya Araçlarının Dijital Diplomasideki Etkileri	94
2.2.3.1. Gündem Belirleme.....	96
2.2.3.2. Bilgi Yayma.....	98
2.2.3.3. Diyalog Kurma	100
2.2.4. Kamu Diplomasisinde Dijital Diplomasinin Kullanımı: Twiplomacy.....	102
2.3. Twiplomacy’de Büyükelçilik Diplomasisi	108

Bölüm 3

YÖNTEM.....	111
3.1. Araştırma Modeli.....	111
3.2. Evren ve Örneklem	111
3.3. Veriler ve Toplanması	122
3.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	127

Bölüm 4

BULGULAR VE YORUMLAR.....	133
4.1. Bulgular	133
4.1.1. Diplomaside Yeni Bir Kavram Olan Twiplomacy ya da Twitter Diplomasisi Büyükelçiliklerin Tercih Ettiği Bir Dijital Diplomasie Aracı mıdır?	134
4.1.1.1. Amerikan Büyükelçiliği ve Rus Büyükelçiliklerinin 01.11.2016-31.12.2018 Tarihleri Arasındaki Twitter Hareketliliğinin Analizi	136
4.1.1.2. Amerikan ve Rus Büyükelçiliklerinin Tweet Hareketliliği Karşılaştırılması	143
4.1.1.3. Amerikan ve Rus Büyükelçiliklerinin Retweet Etme Hareketliliği Karşılaştırılması	151
4.1.1.4. Amerikan ve Rus Büyükelçiliklerinin Tweetlerinin Retweet Edilme Hareketliliği Karşılaştırılması	158
4.1.1.5. Amerikan ve Rus Büyükelçiliklerinin Tweetlerinin Beğenilme Hareketliliği Karşılaştırılması	165
4.1.1.6. Amerikan ve Rus Büyükelçiliklerinin Etkileşim Sayıları ve Etkileşim Oranları... 168	
4.1.1.7. Amerikan ve Rus Büyükelçiliklerinin Tweet Attıkları Platformlar	170
4.1.1.8. Amerikan Büyükelçiliği ve Rus Büyükelçiliklerinin 01.11.2016-31.12.2018 Tarihleri Arasındaki Atmış Oldukları Tweet İçeriklerinin Kategorilere Göre Analizi	173
4.1.1.8.1. Göç ve Mülteci.....	174
4.1.1.8.2. Çevre, İklim Değişikliği ve Enerji.....	191
4.1.1.8.3. İnsan Hakları, Kadın ve Çocuk.....	210
4.1.1.8.4. Orta Doğu.....	229
4.1.1.8.5. Kültür ve Sanat.....	252
4.1.1.8.6. Amerikan ve Rus Büyükelçiliklerinin Kategorilere Göre Tweet, Retweet, Retweetlenme ve Beğenilme Sayılarının Karşılaştırılması	270

4.1.1.8.7. Göç ve Mülteci; Çevre, İklim Değişikliği ve Enerji; İnsan Hakları, Kadın ve Çocuk; Orta Doğu ve Kültür ve Sanat Kategorilerinde En Çok Kullanılan Sözcüklerin Analizi.....	279
4.1.2. Büyükelçiliklerin Twitter'daki Paylaşımları Türk Yazılı Basınında Ne Kadar Etkilidir? ...	286
4.1.2.1. Amerikan Büyükelçiliğinin Kategorilere Göre Türk Yazılı Basınında Haber Olması.....	287
4.1.2.2. Rus Büyükelçiliğinin Kategorilere Göre Türk Yazılı Basınında Haber Olması	295
4.2. Yorumlar	302
Bölüm 5	
SONUÇ.....	317
5.1. Özet.....	317
5.2. Yargı	319
5.3. Öneriler.....	320
KAYNAKÇA.....	323

KAYNAKÇA

- Abbasov, A. (2007). Digital Diplomacy: Embedding Information and Communication Technologies in the Department of Foreign Affairs and Trade. *Australian National University*, s. 7. https://www.academia.edu/1058526/Digital_Diplomacy_Embedding_Information_and_Communication_Technologies_in_the_Department_of_Foreign_Affairs_and_Trade, [Erişim Tarihi: 19.03.2018].
- Adesina, O. S. (2016). Foreign Policy In An Era Of Digital Diplomacy. *Department of Political Science University of Ibadan, Nigeria*. Vol. 19, No. 3, s. 169-184.
- Adesina, O. S. (2017). Foreign Policy in an Era of Digital Diplomacy. *Cogent Social Sciences*, Vol. 19, No. 3, s. 8-13.
- Agichtein, E., Castillo, C., Donato, D., Gionis, A. ve Mishne, G. (2008). WSDM 08 Proceedings of the 2008 International Conference on Web Search and Data Mining, ACM içinde Finding High Quality Content in Social Media, Ed. Najork, M., s. 183-194.
- Akad, M. (1976). *Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 64.
- Akar, E. (2015). Sosyal Medya içinde Sosyal Medya Platformları. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 66.
- Ambar, S. (t.y.). Woodrow Wilson: Foreign Affairs. *Miller Center. University of Virginia*. <https://millercenter.org/president/wilson/foreign-affairs>, [Erişim Tarihi: 04.08.2017].
- Arı, T. (1997). *Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, s. 152.
- Armstrong, M. (2009). Social Media as Public Diplomacy. *Perspectives*. Volume 1, Issue 2, June 2009, s. 1. http://mountainrunner.us/2009/01/public_diplomacy_is_not_public-relations, [Erişim Tarihi: 04.11.2017].
- Arsenault, A. (2009). *Toward A New Public Diplomacy* içinde Public Diplomacy 2.0, s. 148. Palgrave ve MacMillan Series.
- Baran, S. J. (2002). *Introduction to mass communication, 2nd ed.* New York: McGraw-Hill, s. 410.
- Barston, R. (2014). *Modern Diplomacy* (Fourth Edition). New York: Routledge, 112.
- Bauer, M. (2000). Classical content analysis: A review. In M. W. Bauer ve G. Gaskell (Eds.), *Qualitative researching with text, image, and sound: A practical handbook* (pp. 131-151). London: Sage.
- Bayramoğlu, N. (1985). *Amerika Birleşik Devletleri'nde Lobi Faaliyetleri*. Ankara: Dış Politika Enstitüsü, s. 14-16.
- Becerikli, S. (2005). *Uluslararası Halkla İlişkiler*. Ankara: Nobel Yayınları, s. 17.

- Bekvulatova, T. (2018). Russia's invisible, ubiquitous lobbyists How armies of fixers and specialists negotiate the nation's dicey relationship between businesses and the state. *Meduza*. <https://meduza.io/en/feature/2018/01/08/russia-s-invisible-ubiquitous-lobbyists>. [Erişim Tarihi: 23.05.2018].
- Berelson, B. 1952. Content analysis in communications research. Glencoe: Ill.
- Bernays, E. (1928). *Propaganda*. Horace Liveright, New York, s. 19-20.
- Bettters, E. (2018). What is Snapchat? How does it work and what is it used for? *Pocket-lint*. <https://www.pocket-lint.com/apps/news/snapchat/131313-what-is-snapchat-how-does-it-work-and-what-is-it-used-for>, [Erişim Tarihi: 19.04.2018].
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 13.
- Bjola, C. (2015). *Digital Diplomacy, Theory and Practice* içinde Part 1-Introduction: making sense of digital diplomacy, s. 1-18. (e-book). Ed. Bjola, C. ve Holmes, M. Routledge Taylor ve Francis Group, London and New York
- Bjola, C. ve Manor, I. (2018). From Digital Tactics To Digital Strategies: Practicing Digital Public Diplomacy. *USC Center on Public Diplomacy*. University of Southern California. <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/digital-tactics-digital-strategies-practicing-digital-pd>, [Erişim Tarihi: 21.02.2018].
- Bostancı, M. (2012). *Stratejik Bir İletişim Aracı Olarak Kamu Diplomasisi. Kamu Diplomasisinde Medyanın Rolü ve Önemi*. Anahtar Kitaplar, İstanbul, s. 13-45.
- Bradshaw, S. (2015). Digital diplomacy-#notdiplomacy, s. 1. <https://www.cigionline.org/articles/digital-diplomacy-notdiplomacy>, [Erişim Tarihi: 18.03.2018].
- Brown, J. (2008). Public Diplomacy ve Propaganda: *Their Differences*. *American Diplomacy; Commentary and Analysis*, s. 1-2. http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2008/0709/comm/brown_pudiplprop.html, [Erişim Tarihi: 07.12.2017].
- Buckle, A. E. (2012). The New Diplomacy: Devising a Relational Model of Public Diplomacy. *Pursuit-The Journal of Undergraduate Research at the University of Tennessee*, s. 6-15.
- Bull, H. (1997). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. 2nd edition. Houndmills, UK: Macmillan, s. 156.
- Cha, H., Yeo, S. ve Kim, B. (2014). Social Media's Dialogic Communication of Foreign Embassies in Korea and Public Diplomacy: Based on Dialogic Communication Theory. *Advanced Science and Technology Letters*, vol. 63, s. 173.
- Chahine, J. (2010). Public Diplomacy; A Conceptual Framework. Thesis, *McGill University, Montreal*. http://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/public_diplomacy/Public_Diplomacy_-_A_Conceptual_Framework_-_Joumane_Chahine.pdf, [Erişim Tarihi: 04.08.2017].
- Choo, S. E. ve Park, H. W. (2011). Government organizations' innovative use of the Internet: The case of the Twitter activity of South Korea's ministry for food, agriculture, forestry and fisheries. *Scientometrics*, 90, 9-23.
- Christensen, C. (2013). @Sweden: Curating a Nation on Twitter, *Popular Communication*, 11(1), 30-46.

- Christodoulides, N. (2005). The Internet ve Diplomacy. *American Diplomacy*. http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2005/0103/chri/christo_net.html, s. 2. [Erişim Tarihi: 19.03.2018].
- Clayman, S. E., ve Reisner A. (1998). Gatekeeping in action: Editorial conferences and assessments of newsworthiness. *American Sociological Review*, 63(2), 178–199.
- Clinton, H. (2010). Leading Through Civilian Power. *Redefining American Diplomacy and Development*. ESSAY Kasım/Aralık 2010. Kuzey Amerika Birleşik Devletleri, s. 2. www.foreignaffairs.com/articles/north-america/2016-11-01/leading-through-civilian-power, [Erişim Tarihi: 30.07.2017].
- Clinton, H. (2012). The Art of Smart Power. *New Statesman*, Temmuz 2018, s. 9. <https://www.newstatesman.com/politics/politics/2012/07/hillary-clinton-art-smart-power>, [Erişim Tarihi: 16.03.2018].
- Cull, N. J. (2006). Public Diplomacy Before Gullion: The Evolution of A Phrase. CPD Blog. <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>, [Erişim Tarihi: 04.08.2017].
- Cull, N. J. (2008). *Public Diplomacy: Seven Lessons For Its Future From Its Past*, Engagement Public Diplomacy in a Globalised World içinde. Foreign and Commonwealth Office, London, s. 19-24.
- Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Figueroa Press, Los Angeles, s. 12-13.
- Cull, N. J. (2011). WikiLeaks, public diplomacy 2.0 and the state of digital public diplomacy. *Place Branding and Public Diplomacy*, Volume 7, s. 1-8. <https://link.springer.com/article/10.1057/pb.2011.2>, [Erişim Tarihi: 06.08.2017].
- Çemrek, M. (2016). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler* içinde Kamu Diplomasisinin Bir Yumuşak Güç Ögesi Olarak Ortaya Çıkışı. Ed. Barış Kılınç. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını No. 2211, s. 38.
- Deruda, A. (2014). The Digital Diplomacy Handbook. *How to use social media to engage with global audiences*
- Dinata, M. S. J. (2014). *Twiplomacy: How Twitter Affects Contemporary Public Diplomacy*. Universitas Paramadina, ss. 1-6.
- Dincer, M. K. (2016). *Lobicilik ve Halkla İlişkiler* içinde Lobiciliğin Kavramsal ve Tarihsel Perspektifi. Ed. Ertekin, B. A. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2214, s. 4-16.
- Evans, A. ve Steven, D. (2008a). *Engagement Public Diplomacy in a Globalised World* içinde Towards A Theory Of Influence For Twenty-first Century Foreign Policy: Public Diplomacy In A Globalised World. Foreign and Commonwealth Office, London, ss. 45-61.
- Evans, A. ve Steven, D. (2008b). *A Progressive Agenda for Global Action* içinde Shooting The Rapids: Multilateralism And Global Risks. Progressive Governance, London, s. 56-72.
- Farnel, F. J. (1994). *Lobicilik Müdahale Stratejileri ve Teknikleri*. Les Editions Organisations, Paris.
- Fitzpatrick, K. (2007). *Advancing the new public diplomacy: A public relations perspective*. The Hague Journal of Diplomacy. 2(3), s. 187.
- Fitzpatrick, K., Fullerton, J. ve Kendrick, A. (2013). Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual and Practical Connections. *Public Relations Journal* Vol. 7, No. 4, Public Relations Society of America, s. 1.

- Fleming, J. A. (2014). Have developments in digital technology fundamentally changed diplomatic practice or are they simply a different means to pursue the same ends? *MA International Studies and Diplomacy*, s. 1-13. https://www.academia.edu/10265331/Have_developments_in_digital_technology_fundamentally_changed_diplomatic_practice_or_are_they_simply_a_different_means_to_pursue_the_same_ends, [Erişim Tarihi: 23.04.2018].
- Fletcher, T. (2011). Twiplomacy-Riding the Digital Tiger. <https://www.gov.uk/government/news/twiplomacy-riding-the-digital-tiger>, [Erişim Tarihi: 29.10.2018].
- Friedman, T. L. (2005). The World is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century. PDF, s. 7. <http://www.labee.ufsc.br/~luis/egcec/livros/globaliz/TheWorldIsFlat.pdf>, [Erişim Tarihi: 05.02.2018].
- Funnell, A. (2014). E-diplomacy goes global. <http://www.abc.net.au/radionational/programs/futuretense/digital-diplomacy/5344156>, s. 2. [Erişim Tarihi: 19.03.2018].
- Gelders, D. ve Ihlen, O. (2010). *Government communication about potential policies: Public relations, propaganda or both?* *Public Relations Review*, 36(1), s. 59-61.
- Geybullayeva, Arzu. (2012). Nagorno Karabakh 2.0: How New Media and Track Two Diplomacy Initiatives are Fostering Change. *Journal of Muslim Minority Affairs*, No. 32 (2):176.
- Ghannam, J. (2011). Media in the Arab World: Leading up to the Uprisings of 2011. *Center for International Media Assistance*, s. 4.
- Gilboa, E. (2008). *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* içinde Searching for a Theory of Public Diplomacy, s. 56, 73. ResearchGate. <https://www.researchgate.net/publication/249666735>, [Erişim Tarihi: 04.10.2017].
- Gladwell, M. (2010). Small Change. Why the revolution will not be tweeted. *The New Yorker*, s. 5. <https://www.newyorker.com/magazine/2010/10/04/small-change-malcolm-gladwell>, [Erişim Tarihi: 24.03.2018].
- Görgün, A. (2006). Türkiye’de Yeni Bir İletişim Eğilimi: Spin Doctor. *Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu*, s. 313. <http://bakanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/wp-content/uploads/2009/06/spindocor.pdf>, [Erişim Tarihi: 07.12.2017].
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 44.
- Görpe, S. (2001). *Halkla İlişkiler Kavramları*. Üniversite Yayın No: 4277, İletişim Fakültesi Yayın No: 10, İ. Ü. Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, s. 57.
- Grant, R. (2004). The democratisation of diplomacy: negotiating with the Internet. *Oxford Internet Institute, Research Report*, No. 5, s. 6-16.
- Gray, C. S. (2011). Hard Power and Soft Power: The Utility of Military Force as an Instrument of Policy in the 21st century. *Strategic Studies Institute*, s. V.
- Gregory, B. (2011). American Public Diplomacy: Enduring Characteristics, Elusive Transformation. *The Hague Journal of Diplomacy* 6, s. 353.
- Grunig, J. E. (1993). *Public relations and international affairs: Effects, ethics and responsibility*. *Journal of International Affairs* 47(1), s. 137.
- Grunig, J., Grunig, L. A., Sriramesh, K., Huang, Y. ve Lyra, A. (1995). Models of Public Relations in an International Setting. *Journal of Public Relations Research* 7(3), 163-186, s. 169.

- Grunig, J. E. (1997). A situational theory of publics: Conceptual history, recent challenges, and new research in Public Relations research: An International perspective, ed. Danny Moss, Toby MacManus, and Dejan Vercic, 3-48. *London: International Thomson Business*.
- Güdekli, A. (2016). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler içinde Kamu Diplomasisinde Geleneksel ve Yeni Medya Uygulamaları*. Ed. Barış Kılınç. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını No. 2211, s. 83.
- Hansen, A. ve Machin, D. (2013). *Media and Communication Methods*. Palgrave Macmillan, London, Great Britain.
- Hanson, F. (2012, October 25). Baked in and wired: eDiplomacy@State, *Foreign Policy Paper Series No. 30*, Washington, DC: Brookings Institution, s. 1-41.
- Harris, B. (2013). Diplomacy 2.0: the future of social media in nation branding. *The Journal of Public Diplomacy*, Vol. 4, Iss. 1, Art. 3, s. 1.
- Hayden, C. (2012). Social Media at State. Power, Practice, and Conceptual Limits for US Public Diplomacy. *Global Media Journal*, Fall 2012-RP1 Hayden, s. 3.
- Herring, S. C. (2010). *International Handbook of Internet Research içinde Web Content Analysis: Expanding the Paradigm*. Springer, New York, s. 233-249.
- Henrikson, A. K. (2005). *The New Public Diplomacy, Soft Power in International Relations içinde Niche Diplomacy in the World Public Arena: the Global 'Corners of Canada and Norway*. Ed. Melissen, Palgrave MacMillan, New York, s. 73.
- Hocking, B. (1998). The End(s) of Diplomacy. *International Journal*. 53/1, s. 170. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/002070209805300109>, [Erişim Tarihi: 22.08.2017].
- Hocking, B. ve Melissen, J. (2015). Diplomacy in the Digital Age. Clingendael Report. Netherlands Institute of International Relations-Clingendael. https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Digital_Diplomacy_in_the_Digital%20Age_Clingendael_July2015.pdf, s. 15. [Erişim Tarihi: 29.10.2018].
- Hocking, B. ve Melissen, J. (2016). Diplomacy and digital disruption. *NATO PD Forum 2016'da sunulan bildiri*, s. 1-5.
- Hocking, B., Melissen J., Riordan, S. ve Sharp, P. (2012). Futures for diplomacy: Integrative Diplomacy in the 21st Century. *Netherlands Institute of International Relations-Clingendael*, s. 34.
- Holmes, M. (2015). *Digital Diplomacy: Theory and Practice içinde Digital Diplomacy and International Change Management*, s. 14. Ed. Bjola, C. ve Holmes, M. Routledge Taylor ve Francis Group, London and New York
- Hopkins, A. E. (2015). Government Public Relations: Public Diplomacy or Propaganda? *Inquiries Journal/Student Pulse*, 7(03), s. 1. www.inquiriesjournal.com/a?id=1012, [Erişim Tarihi: 03.12.2017].
- Hu, Y., Manikonda, L. ve Kambhampati, S. (2014). What We Instagram: A First Analysis of Instagram Photo Content and User Types. *Research Gate*, s. 1-4. https://www.researchgate.net/publication/290044426_What_we_instagram_A_first_analysis_of_instagram_photo_content_and_user_types, [Erişim Tarihi: 04.04.2018].

- Hudson, L. ve Anstead, A. (2008). *Engagement Public Diplomacy in a Globalised World* içinde How Government, Business and Non-governmental Organisations Can Work Together to Address Global Challenges. Foreign and Commonwealth Office, London, s. 147-156.
- İttefaq, M. ve Ahmad, A. B. (2017). Digital Diplomacy via Social Media (Facebook and Twitter) The Role of Social Media in Public Diplomacy A case of Pakistan's Embassies and High Commissions, s 1-20.
- İskit, T. (2013). *Diplomasi Tarihi*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No. 2677, s. 4-5; 158-160.
- İspir, B. (2015). *Dijital İletişim ve Yeni Medya* içinde Yeni İletişim Teknolojilerinin Gelişimi. Ed. Mesude Canan Öztürk. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını No.2956, s. 9-12.
- Jazbec, M. (2013). Persuasion in sociology of diplomacy. *Diplo*, s. 5-6. <https://www.diplomacy.edu/resources/general/persuasion-sociology-diplomacy>, [Erişim Tarihi: 10.12.2017].
- Jowett, G. S. ve O'Donnell, V. (2012). *Propaganda and Persuasion*. Fifth Edition. Sage Publications, California, s. 1-33.
- Karasar, N. (2009). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*. Ankara; Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti. s, 35.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara; Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., 31. Basım, s. 248.
- Kell, L. A. (2018). How to increase rates of engagement on Twitter. <https://itp.live/content/3089-does-your-twitter-account-have-good-engagement> [Erişim Tarihi: 19.05.2019].
- Khan, U. (2009). Digital and Media Correspondent. *The Telegraph*. 7 Temmuz 2009. <https://www.telegraph.co.uk/technology/twitter/5768159/Twitter-should-win-Nobel-Peace-Prize-says-former-US-security-adviser.html>, [Erişim Tarihi: 24.03.2018].
- Kim, I. ve Kuljis, S. (2010). *Journal of Computing and Information Technology-CIT* 18, 2010, 4, 369-375 doi:10.2498/cit.1001924
- Klavins, D. (2011). Understanding the Essence of Modern Diplomacy. *The ICD Annual Academic Conference on Cultural Diplomacy 2011: Cultural Diplomacy and International Relations; New Actors; New Initiatives; New Targets*, s. 1-7. <http://www.cd-n.org/participant-papers/2011-12-cdac/Understanding-the-Essence-of-Modern-Diplomacy-Didzis-Klavins.pdf>, [Erişim Tarihi: 31.07.2017].
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Newbury Park: Sage, s. 14-15.
- Kruckeberg, D. ve Vujnovic, M. (2005). Public relations, not propaganda, for US public diplomacy in a post-9/11 world: Challenges and opportunities. *Journal of Communication Management*, 9 (4), s. 296.
- Kurbalija, J. (1999). Knowledge and Diplomacy. Knowledge and Diplomacy Konferansı, Malta, 1999. *Diplo Projects*. http://www.ati.usacademy.org/Books/Knowledge_and_Diplomacy.pdf, s. 14. [Erişim Tarihi: 22.04.2018].
- Lakomy, M. (2014). Tweets on top. Responsive policy. *Studia Medioznawcze Media Studies*, 2 (57), s. 1-14 http://studiamedioznawcze.pl/article.php?date=2014_2_57vecontent=lakomyvelang=en. [Erişim Tarihi: 29.03.2018].
- Ledingham, J. (2003). Explicating relationship management as a general theory or public relations, *Journal of Public Relations Research*, 15(2), s. 181.

- Leonard, M. (2002). Diplomacy by other means. *Foreign Policy*, 48-56.
- L'Etang, J. (1996). *Critical perspectives in public relations* içinde Public relations as public diplomacy. Ed. J. L'Etang ve M. Pieczka, s. 15-16, London, UK: International Thomson Business Press.
- L'Etang, J. (2002). Public relations education in Britain: A review at the outset of the millenium and thoughts for a different research agenda. *Journal of communication management*, 7(1), 47-48.
- Lobby, (2017). <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lobby>, [Erişim Tarihi: 28.11.2017].
- Lomas, N. (2017). <https://techcrunch.com/2017/08/22/teens-favoring-snapchat-and-instagram-over-facebook-says-emarketer/>. [Erişim Tarihi: 04.04.2018].
- Lüders, M. (2008). Conceptualising Personal Media. *New Media and Society*, 10 (5), 683-702.
- Lüfkens, M. (2017a). Twiplomacy Study 2017. *Twiplomacy*. <http://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2017/> [Erişim Tarihi: 08.03.2018].
- Lüfkens, M. (Nisan 2017b). World Leaders on Instagram. <https://medium.com/digital-diplomacy/world-leaders-on-instagram-2017-bcf62be24ddd> [Erişim Tarihi: 22.04.2018].
- MacArthur, A. (2017). The Real History of Twitter, In Brief. *Lifewire*. <https://www.lifewire.com/history-of-twitter-3288854>, [Erişim Tarihi: 30.03.2018].
- Macnamara, J. (2012). Corporate and organizational diplomacy: an alternative paradigm to PR. *Journal of Communication Management*, 16(3), s. 312.
- Macnamara, J., Sakinofsky, P. ve Beattie, J. (2012). E-Lectoral Engagement: Maintaining And Enhancing Democratic Participation Through Social Media. *A Report for the Australian Electoral Commission*. University of Technology Sydney, s. 10.
- Manor, I. (2017). Ambassadors as Digital Gatekeepers. *Exploring Digital Diplomacy*.s. 1-2. <https://digdipblog.com/2017/03/08/ambassadors-as-digital-gatekeepers/>
- Manor, I., Elad, S. ve Kampf, R. (2005). Digital Diplomacy 2.0? A cross-national comparison of public engagement in Facebook and Twitter. *The Hague Journal of Diplomacy*, Volume 10, Issue 4, s. 4-6.
- Manor, I. ve Elad, S. (2015). *Digital Diplomacy, Theory and Practice* içinde Part 5-America's Selfie: How the US Portrays Itself on its Social Media Accounts, s. 14/47 (e-book). Ed. Bjola, C. ve Holmes, M. Routledge Taylor ve Francis Group, London and New York.
- Manor, I. ve Segev, C. (2015). America's Selfie: How the US portrays itself on its social media accounts. *Digital Diplomacy: Theory and Practice*, New York, NY: Routledge, s. 89-108 içinde; C. Bjola ve M. Holmes (ed).
- Martin, C. ve Jagla, L. (2013). Integrating Diplomacy and Social Media. *A Report of the First Annual Aspen Institute Dialogue on Diplomacy and Technology*. Washington, D.C., s. 1-7.
- Matei, S. A. (2010). Does agenda setting theory still apply to social media? Purdue University. <http://matei.org/ithink/2010/07/28/does-agenda-setting-theory-apply-to-social-media/>, [Erişim Tarihi: 21.04.2018].
- Matthes, J. (2006). The need for orientation towards news media: Revising and validating a classic concept. *International Journal of Public Opinion Research*, 18(4), 422-444.

- McClory, J. (2017). The Soft Power 30. A Global Ranking of Soft Power 2017. *USC Center on Public Diplomacy*, Portland, s. 10.
- McCombs, M. ve Reynolds, A. (2002). *Media Effects: Advances in Theory and Research* içinde News Influence on Our Pictures of the World. J. Bryant, ve D. Zillmann (Eds.). NJ: Erlbaum, s. 1.
- McMillan, S. J. (2000). The microscope and the moving target: The challenge of applying content analysis to the World Wide Web. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 77(1), 80-98.
- McNutt, K. (2014). Public Engagement in the Web 2.0 Era. *Canadian Public Administration*. Volume 57, No. 1, s. 50.
- Mead, W. R. (2004). 'America's Sticky Power', *Foreign Policy*, March/April, s. 48.
- Mead, W. R. (2008). America's Sticky Power'. *The Gale Group*, s. 3-6. <http://sites.psu.edu/lvperu/files/2013/09/Americas-Sticky-Power1.pdf>, [Erişim Tarihi: 28.10.2017].
- Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy, Soft Power in International Relations*. Palgrave MacMillan, New York, s. 8-33.
- Melissen, J. (2011). Beyond the New Public Diplomacy. *Clingendael Paper No. 3. Netherlands Institute of International Relations*, s. 1-15.
- Melissen, J. (2013). *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* içinde Public Diplomacy. Oxford: Oxford University Press, s. 436.
- Mengü, S. Ç. ve Yıldırım, G. (2012). *Halkla İlişkilerin Kamu Diplomasisinde Etkin Kullanımı*, Kamu Diplomasisi Ed. Özkan, A. ve Öztürk, T. E, 71-110. İstanbul: Tasam, s. 73.
- Naughton, J. (2011). Thanks Marshall, I think we've finally got the message. Media The Networker. <https://www.theguardian.com/technology/2011/jul/24/marshall-mcluhan-media-john-naughton>, [Erişim Tarihi: 23.01.2018].
- Nweke, E. (2012). Diplomacy in Era of Digital Governance: Theory and Impact. *Information and Knowledge Management* içinde, 2(3), 22-26.
- Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign policy*, (80), 154. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/joseph_nye_soft_power_journal.pdf, [Erişim Tarihi: 15.12.2017].
- Nye, J. S. (2002). *Soft Power* içinde The Means to Success in World Politics. Public Affairs. New York (e-book). Chapter One, s. 1-34.
- O'Donnell, V ve Kable, J. (1982). *Persuasion: An interactive dependency approach*. New York: Random House, s. 9.
- Özata, F. Z. (2015). *Dijital İletişim ve Medya* içinde Sosyal Medya Platformları. Ed. Mesude Canan Öztürk. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2956, s. 79.
- Özkan, A. (2016). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler* içinde Uluslararası Halkla İlişkiler ve Bir Halkla İlişkiler Etkinliği Olarak Kamu Diplomasisi. Ed. Barış Kılınc. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3356, s. 12-14.
- Park, S. J., ve Lim, Y. S. (2014). Information networks and social media use in public diplomacy: a comparative analysis of South Korea and Japan. *Asian Journal of Communication*, No. 24 (1):79-98.

- Peltekoğlu, F. B. (2016). *Halkla İlişkiler Nedir?* Beta Basım, s. 587.
- Permuy, C. V. (2015). Facebook as a Public Diplomacy Tool: Canadian Diplomatic Missions in Europe. *Comillas*, Universidad Pontificiat, Madrid, s. 21-22.
- Picco, A. (2005). A New International System? *Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 4/2, s. 32. http://blogs.shu.edu/wp-content/blogs.dir/23/files/04-picco__10_4_05.pdf, [Erişim Tarihi: 01.08.2017].
- Pigman, G. A ve Does, A. (2007). Consuls for hire: Private actors, public diplomacy. *Place Branding and Public Diplomacy*, 4(1), s. 87.
- Potter, E. (2002). Canada and the new public diplomacy. *Discussion Papers In Diplomacy*, Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', s. 1-19.
- Rigalt, A. C. (2017). "Diplomacy 3.0": from digital communication to digital diplomacy. *Analisis*, June 2017, No. 9, s. 1. http://www.exteriores.gob.es/Portal/es/SalaDePrensa/Multimedia/Publicaciones/Documents/2017_%20ANALISIS_9%20ENG.pdf, [Erişim Tarihi: 23.01.2018].
- Riordan, S. (2007). Reforming Foreign Services for the Twenty-First Century, *The Hague Journal of Diplomacy*, 2/2, s. 161.
- Ritto, L. (2014). Diplomacy and its practice vs digital diplomacy. <http://www.diplomatmagazine.nl/2014/10/18/diplomacy-practice-vs-digital-diplomacy-2/>. [Erişim Tarihi: 17.04.2018].
- Roloff, M. E. ve Miller, G. R. (Ed). (1980). *Persuasion: New directions in theory and research*. Beverly Hills, CA: Sage, s. 16).
- Salomon, D. (2013). Moving on from Facebook: Using Instagram to connect with undergraduates and engage in teaching and learning. *Association of College ve Research Libraries*. Vol. 74, No. 8, s. 1-4. <https://crln.acrl.org/index.php/crlnews/article/view/8991/9770>
- Sancar, A. G. (2016). *Kamu Diplomasisinde Yeni Yaklaşımlar ve Örnekler*. Ed. Gaye Aslı Sancar, s. 13. Beta Yayınları.
- Sandre, A. (2012). Twiplomacy is bringing diplomacy back to relevancy, s. 1-9. <https://www.diplomacy.edu/blog/twiplomacy-bringing-diplomacy-back-relevancy>. [Erişim Tarihi: 18.03.2018].
- Sandre, A. (2013). Twitter for Diplomats: A Guide to the Fastest Growing Digital Diplomacy Tool. *Diplo*, s. 1-2. <https://www.diplomacy.edu/blog/twitter-diplomats-guide-fastest-growing-digital-diplomacy-tool>. [Erişim Tarihi: 29.03.2018].
- Sandre, A. (2013). *Twitter for Diplomats*. Ed. Mary Murphy. DiploFoundation and Istituto Diplomatico, Serbia, s. 9-27.
- Schell, E. (2011). About Lobbying in France. www.cabinetschell.com/wp-content/uploads/2012/03/about-lobbying-in-France.doc. [Erişim Tarihi: 22.05.2018]
- Schmidt, J. (2011). Research Report 2010/2011. *Hans-Bredow-Institut for Media Research*. Hamburg, Germany, s. 1-87.
- Schwarzenbach, B. (2015). Twitter and Diplomacy: How Social Media Revolutionizes Interaction with Foreign Policy. *The Diplomatic Envoy*. International News, s. 1. <http://thediplomaticenvoy.com/2015/10/12/twitter-and-diplomacy-how-social-media-revolutionizes-our-interaction-with-foreign-policy/>, [Erişim Tarihi: 18.03.2018].

- Seib, P. M. (2012). *Real Time Diplomacy: Politics and power in the social media era*. 1st edition. New York: Palgrave Macmillan, s. 8-12.
- Seltzer, T. ve Mitrook, M. A. (2007). The Dialogic Potential of Weblogs in Relationship Building. *Public Relations Review* 33, s. 227.
- Signitzer, B. H. ve Coombs, T. (1992). Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual Convergences. *Public Relations Review*, 18 (2), s. 130, 138.
- Signitzer, B. H. ve Wamser, C. (2006). *Public Relations Theory II* içinde Public diplomacy: A specific governmental public relations function. Ed. C. H. Botan ve V. Hazleton. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., s. 41.
- Small, T. (2011). What The Hashhtag? A Content Analysis of Canadian Politcs on Twitter. *Information, Communication ve Society*. 14:6, 872-895.
- Snow, N. (2009). *Rethinking Public Diplomacy*. Ed. Nancy Snow ve Philip M. Taylor. Handbook of Public Diplomacy, New York: Routledge, s. 3-10.
- Soloman, R. H. (2000). The Making of U.S. Foreign Policy içinde *The Internet and the Diffusion of Diplomacy*. U.S. Foreign Policy Agenda. An Electronic Journal of the U.S. Department of State. Volume 5, Number 1, s. 40.
- Sotiriu, S. (2015). *Digital Diplomacy, Theory and Practice*. (e-book) içinde Part 2-Digital diplomacy: between promises and reality, s. 36. Ed. Bjola, C. ve Holmes. M. Routledge Taylor ve Francis Group, London and New York
- Speth, R. (2014). *Lobbying in Germany*. Transparency International. Berlin.
- Stein, J. G. (2011). *Diplomacy in the digital age : essays in Honour of Ambassador Allan Gotlieb*. Plattsburgh, NY: McClelland ve Stewart, s. 242.
- Stern, J. (2016). How To Use Snapchat. <https://www.wsj.com/articles/snapchat-101-learn-to-love-the-worlds-most-confusing-social-network-1452628322>, [Erişim Tarihi: 20.04.2018].
- Szondi, G. (2008). Public Diplomacy and Nation Branding Conceptual Similarities and Differences. *Discussion papers in Diplomacy*. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', s. 6.
- Tuch, H. N. (1990). *Communicating With The World. U.S. Public Diplomacy Overseas*. St Martin's Press, New York, s. 3.
- United States, Advisory Group on Public Diplomacy for the Arab and Muslim World. (2003). *Changing Minds, Winning Peace*. Washington DC, s. 13. www.state.gov/documents/organization/24882.pdf, [Erişim Tarihi: 04.08.2017].
- U. S. Department of State (2012). Fiscal year 2012 agency financial report. www.state.gov/documents/organization/200506.pdf, [Erişim Tarihi: 24.09.2018].
- Uysal, N., Schroeder, J. and Taylor, M. (2012). Social Media and Soft Power: Positioning Turkey's Image on Twitter. *Middle East Journal of Culture and Communication*, No. 5 (3):338.
- Van Dyke, M. A. ve Vercic, D. (2009). *Public relations, public diplomacy, and strategic communication: An international model of conceptual convergence*. Sriramesh, K. ve Vercic, D. (Ed.) içinde *The global public relations handbook theory, research and practice*, s. 822. New York, NY: Routledge.

- Van Ham, P. (2002). Branding Territory: Inside the Wonderful Worlds of PR and IR Theory, *Millennium-Journal of International Studies*, Vol. 31, No. 2, ss. 249-260.
- Vaughn, S. (2006). New Communication Technologies, Their History and Social Influence: An Annotated Bibliography. Digital Collections, *University of Wisconsin-Madison Libraries*. May, 2006, s. 1.
- Volders, S. (2013). Agenda-Setting Theory in Political Discourse on Twitter A case study on traditional media influence within a popular Citizen Journalism medium. *Communication and Information Sciences; Yüksek Lisans Tezi*, s. 14.
- Wadsworth, M. P. (2006). Winning The War Of Ideas: Assessing The Effectiveness Of Public Diplomacy. USAWC Strategy Research Project. www.hsd.org/?viewvedid=465994, [Erişim Tarihi: 05.12.2017].
- Waller, J. M. (2007). *The Public Diplomacy Reader*. The Institute of World Politics Press, Washington DC, s. 23.
- Wang, J. (2006). Managing national reputation and international relations in the global era: Public diplomacy revisited. *Public Relations Review* 32(2), s. 91-96.
- Watson, A. (1984). *Diplomacy: The Dialogue Between States*. London: Methuen, s. 33.
- Weissberg, R. (1988). *Understanding American Government*. New York: Random House Inc. s. 646.
- Wescott, N. (2008). Digital Diplomacy: The Impact of the Internet on International Relations. *Oxford Internet Institute Research Report*, s. 2-5. https://www.researchgate.net/publication/228189164_Digital_Diplomacy_The_Impact_of_the_Internet_on_International_Relations, [Erişim Tarihi: 04.02.2018].
- White, B. (2005). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Ed. Baylis, J. Smith, S. 3rd edition. Oxford: Oxford University Press, s. 393.
- Wilson, E. J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616;110, s. 117.
- Yepsen, E. A. (2012). Practicing Successful Twitter Public Diplomacy: A model and case study of US efforts in Venezuela. *CPD Perspectives on Public Diplomacy*. Paper 6, s. 7-36.
- Yılmaz, T. <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/lobiciliktulayyilmaz.pdf>, 2009. [Erişim Tarihi: 29.11.2017].
- Yun, S.H. (2006). Toward public relations theory-based study of public diplomacy: Testing the applicability of the excellence study. *Journal of Public Relations Research* 18(4), s. 287.
- Yücel, G. (2016). Dijital Diplomasi. TRT Akademi, cilt 1, sayı 2, s. 794. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/218568>, [Erişim Tarihi: 10.12.2017].
- Yüksel, A. H. (2012). *İkna Edici İletişim içinde İkna Kavramı*, (Ed. Oyman, M). Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2508, Eskişehir, s. 4.
- Zhang, J. ve Benoit, W. L. (2004). Message strategies of Saudi Arabia's image restoration campaign after 9/11. *Public Relations Review* 30(2), s. 161.

İnternet

- Bekbulatova, T. (2018). <https://meduza.io/en/feature/2018/01/08/russia-s-invisible-ubiquitous-lobbyists> [Erişim Tarihi: 01.03.2018].
- Farhadi, A. (2015). (<http://english.khamenei.ir/news/2170/Pursuing-regime-change-in-Iran-US-backed-2009-riots>). [Erişim Tarihi: 23.04.2018].
- Hodge, C. (2010). <https://www.techradar.com/news/world-of-tech/internet/10-news-stories-that-broke-on-twitter-first-719532>. [Erişim Tarihi: 23.04.2018].
- Hyatt, M. (2015). <https://michaelhyatt.com/what-i-love-about-periscope/> [Erişim Tarihi: 02.04.2018].
- Salmon, A. (2018): <https://www.omnicoreagency.com/instagram-statistics/> [Erişim Tarihi: 01.04.2018].
- Sandre, A. (2017): <https://medium.com/digital-diplomacy/snapchat-for-diplomats-b58affb90207> [Erişim Tarihi: 20.04.2018].
- Selig, N. (2015). <https://www.theodysseyonline.com/5-reasons-instagram-better-than-facebook>
- Smith, A. ve Anderson, M. (2018). <http://www.pewinternet.org/2018/03/01/social-media-use-in-2018/> [Erişim Tarihi: 20.04.2018].
- Stern, J. (2016). <https://www.wsj.com/articles/snapchat-101-learn-to-love-the-worlds-most-confusing-social-network-1452628322>. [Erişim Tarihi: 12.04.2018].
- Twiplomacy 2017 (31 Mayıs 2017).
<http://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2017/> [Erişim Tarihi: 29.11.2017].
- Twiplomacy 2018. <https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2018/> [Erişim Tarihi: 09.12.2018].
- World Economic Forum 2017. <https://www.weforum.org/agenda/2017/03/most-popular-social-networks-mapped/> [Erişim Tarihi: 25.02.2018].
- World Leaders on Facebook 2017 (21 Şubat 2017). <http://twiplomacy.com/blog/world-leaders-facebook-2017/>
- World Leaders on Instagram 2017 (1 Nisan 2017).
<http://twiplomacy.com/blog/world-leaders-instagram-2017/> [Erişim Tarihi: 29.03.2018].
- <https://digdipblog.com/2018/02/18/from-digital-tactics-to-digital-strategies-practicing-digital-public-diplomacy/>
- <https://www.statista.com/statistics/274774/forecast-of-mobile-phone-users-worldwide/>, 2016.
- <https://www.statista.com/statistics/376128/facebook-global-user-age-distribution/>, 2019.
- <https://www.statista.com/statistics/268136/top-15-countries-based-on-number-of-facebook-users/>, 2019.
- <https://www.diplomacy.edu/e-diplomacy> içinde *E-tools in digital diplomacy*. [Erişim Tarihi: 30.05.2018].
- <https://sensortower.com/blog/top-apps-and-publishers-2017>, [Erişim Tarihi: 25.02.2018].
- <http://www.businessinsider.com/facebook-continues-to-dominate-global-app-market-2017-11>

- <https://www.weforum.org/agenda/2017/03/most-popular-social-networks-mapped/>
- <https://www.today.com/video/twitter-ceo-jack-dorsey-on-trump-s-tweets-it-s-important-to-hear-directly-from-leadership-940709443681, 2017.>
- <https://www.facebook.com/germanyintheeu/, 2015.>
- <https://www.nationalobserver.com/2018/02/05/news/canadian-government-spent-over-7-million-advertise-social-media-2016-17, 2018.>
- <https://www.brandwatch.com/blog/44-twitter-stats/, 2019.>
- <https://www.techradar.com/news/world-of-tech/internet/10-news-stories-that-broke-on-twitter-first-719532, 2010.>
- <https://tweetping.net/#/, 2018.>
- <https://www.statista.com/statistics/267129/most-used-languages-on-twitter/, 2013.>
- <https://www.statista.com/statistics/284503/turkey-social-network-penetration/2018.>
- <https://www.statista.com/statistics/578364/countries-with-most-instagram-users/>. [Erişim Tarihi: 04.04.2018].
- <https://www.theodysseyonline.com/5-reasons-instagram-better-than-facebook, 2015.>
- <https://www.statista.com/statistics/253577/number-of-monthly-active-instagram-users/>. [Erişim Tarihi: 01.04.2018].
- <https://www.statista.com/statistics/248769/age-distribution-of-worldwide-instagram-users/>. [Erişim Tarihi: 04.04.2018].
- <https://medium.com/digital-diplomacy/world-leaders-on-instagram-2017-bcf62be24ddd>
- https://www.instagram.com/p/BhD8sVolkW_/?hl=en&taken-by=abdbaskonsoloslugu, 2018.
- <http://startuphelpost.com/story-periscope-case-study/, 2018.>
- <https://michaelhyatt.com/what-i-love-about-periscope/, 2015.>
- <https://twiplomacy.com/blog/world-leaders-on-periscope-2016/>. [Erişim Tarihi: 04.04.2018].
- <https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2017/>. [Erişim Tarihi: 04.04.2018].
- <https://wanyikuli.wordpress.com/2016/04/08/snapchat-livestreaming-and-digital-diplomacy/>
- https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/521916/Future_FCO_Report.pdf [Erişim Tarihi: 24.04.2018].
- <http://diplomacydata.com/history-of-digital-diplomacy-and-main-milestones/> [Erişim Tarihi: 23.05.2018].
- <https://www.theguardian.com/technology/2016/nov/04/why-do-diplomats-use-this-alien-whatsapp-emoji-for-vladimir-putin.> [Erişim Tarihi: 24.05.2018].
- <https://meduza.io/en/feature/2018/01/08/russia-s-invisible-ubiquitous-lobbyists>
- <https://www.internetworldstats.com/stats.htm, 2019.>
- <http://tr.fobito.com/ios/twitter/4474.> [Erişim Tarihi: 19.04.2018].
- <https://www.techopedia.com/definition/28940/twiplomacy.> [Erişim Tarihi: 13.04.2018].
- <http://www.tuik.gov.tr/OncekiHBARama.do.> [Erişim Tarihi:05.02.2019].
- <https://tr.usembassy.gov/tr/our-relationship-tr/policy-history-tr/guncel-konular/human-rights-tr/>. [Erişim Tarihi: 11.03.2019].

Büyükelçilikler

Almanya Federal Cumhuriyeti Büyükelçiliği: <https://twitter.com/Almanya BE>

Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği: <https://twitter.com/USEmbassy Turkey>

Arnavutluk Büyükelçiliği: <https://twitter.com/alembassyturkey>

Avustralya Büyükelçiliği: <https://twitter.com/AusAmbTurkey>

Birleşik Krallık Büyükelçiliği: <https://twitter.com/UKinTurkey>

Finlandiya Büyükelçiliği: <https://twitter.com/FinEmbAnkara>

Fransa Büyükelçiliği: <https://twitter.com/FranceenTurquie>

Hindistan Büyükelçiliği: <https://twitter.com/IndianEmbassyTR>

İtalya Büyükelçiliği: <https://twitter.com/ItalyinTurkey>

Polonya Büyükelçiliği: <https://twitter.com/PLinTurkey>

Rusya Büyükelçiliği: <https://twitter.com/RusEmbTurkey>

Gazeteler

Birgün Gazetesi: <https://www.birgun.net/>

Hürriyet Gazetesi: <http://www.hurriyet.com.tr/>

Sabah Gazetesi: <https://www.sabah.com.tr/>

Sözcü Gazetesi: <https://www.sozcu.com.tr/>

Yeniçağ Gazetesi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/>

Yeni Şafak Gazetesi: <https://www.yenisafak.com/>

Twitonomy Sitesi

Amerikan Büyükelçiliği: <http://www.twitonomy.com/profile.php?sn=USEmbassyTurkey>

Rus Büyükelçiliği: <http://www.twitonomy.com/profile.php?sn=RusEmb Turkey>

Dijital Evrenin Yeni İletişim Kodları III

Editör

Öykü Ezgi Yıldız Balaban

Dijital Evrenin Yeni İletişim Kodları III

Editör: Öykü Ezgi Yıldız Balaban

Yayın No.: 1467

ISBN: 978-625-398-251-5

E-ISBN: 978-625-398-250-8

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren işe uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Doç. Dr. Dide Akdağ Satır -dideakdag@gmail.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldız Balaban, Öykü Ezgi.

Dijital Evrenin Yeni İletişim Kodları III / Öykü Ezgi Yıldız Balaban

1. Basım, XIV + 290 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-251-5

E-ISBN: 978-625-398-250-8

1. Yeni Medya 2. Sosyal Medya 3. Marka 4. Reklam

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ix
EDİTÖRDEN	xi
SUNUŞ	xiii

Birinci Bölüm

BLOKZİNCİRİ MERKEZİYETSİZLİK Mİ ÖZGÜRLÜK MÜ?

Cem Sefa Sütçü

Irmak Koç Alamaslı

Giriş.....	1
Para Sistemi ve İşleyişi	2
Blokzinciri ve Altyapısı	5
Web1-2-3 Teknolojileri	6
Blokzinciri 1-2-3 Teknolojileri.....	8
Blokzinciri Sistemlerinin Sınıflandırılması.....	10
Blockzincir Veri Depolamada Kullanılan Kayıt Türleri	11
Dağıtık Derfter ve Bizans Hata Protokolü (Byzantine Fault Tolerance-BFT) .	13
Blokzinciri Uzlaşma Protokolleri.....	14
Blokzinciri Teknolojisinin Merkeziyetsizlik ve Güven Bağlamında Getirileri.....	15
DAO ve DEFI	16
Sonuç.....	17
Kaynakça.....	18

İkinci Bölüm

SANAL ETKİLEYİCİLER BAĞLAMINDA SANAL MARKA ELÇİLERİNİN ÖRNEK OLAYLAR ÜZERİNDEN İNCELENMESİ.....

Betül Özkaya

Giriş.....	21
Sanal Etkileyiciler	22
Sanal Etkileyiciler Bağlamında Sanal Marka Elçileri	27
Araştırma.....	34
Araştırmanın Amacı ve Önemi	34
Araştırmanın Yöntemi	34
Araştırmanın Soruları	35

Araştırmanın Örneklemi	35
Veri Toplama Süreci.....	36
Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi.....	36
Sonuç.....	41
Kaynakça.....	43

Üçüncü Bölüm

SOSYAL MEDYADA KİŞİSEL MARKALAMANIN KODLARI..... 47

Ayben Ceyhan Günay

Giriş.....	47
Kişisel Marka	48
Sosyal Medyada Kişisel Markalama	52
Sonuç.....	57
Kaynakça.....	59

Dördüncü Bölüm

TÜKETİCİLERDEKİ YALNIZLIK VE AİDİYET DUYGULARININ, SANAL MARKA TOPLULUK ALGISINA YANSIMASI..... 61

Yelda Ülker

Giriş.....	61
Yalnızlık Duygusu Kavramı	62
Aidiyet Duygusu Kavramı	64
Sanal Marka Topluluğu Kavramı	65
Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri	67
Araştırma Metodolojisi	68
Verilerin İstatistiksel Analizi	69
Araştırmanın Bulguları ve Verilerin Yorumları	70
Sonuç.....	88
Kaynakça.....	90

Beşinci Bölüm

DİJİTAL NARSİSİZM: REKLAM VE MARKA BAĞLAMINDA PSİKANALİTİK BİR TARTIŞMA 93

Alparslan Nas

Güleser Ekşioğlu Şensoy

Giriş.....	93
Reklam ve Marka Bağlamında Psikanalitik Eleştiri.....	95
Narsisizm Kavramı.....	98

Narsisizm Semptomatığı	101
Dijital Narsisizm	102
Dijital Narsisizm Bağlamında Benlik Sunumu ve “Karşılıksız Reklam”.....	105
Reklam, Marka ve Narsisizm Bağlamında Alyaycılar ve Paylaşılabilirlik	108
Sonuç.....	110
Kaynakça.....	111

Altıncı Bölüm

DİJİTAL ÇAĞIN MARKA ANLATISI: ÖYKÜLEYİCİ REKLAMLAR..... 113

Sezgi Turfanda

Giriş.....	113
Dijital Hikâye Anlatıcılığı.....	114
Anlatısal Aktarım ve Marka Deneyimi	115
Anlatısal Aktarım	117
Öyküleyici Reklamlar	120
Sonuç.....	124
Kaynakça.....	126

Yedinci Bölüm

FİJİTALDE BULUŞUR DENEYİMİLE KAVUŞURUZ: MARKA DENEYİMİ BAĞLAMINDA FİJİTAL REKLAMLAR 129

M. Sedat Dönmez

Deniz Yaman

Giriş.....	129
Dijital İletişim	130
Dijitalden Fijitale: Hibrit Mekânın Varoluşu	136
Fijital İletişim Uygulamaları Bağlamında Marka Deneyimi.....	138
Fijital İletişim Uygulama Örnekleri	141
Soho	141
Reformation.....	142
Amazon Go.....	143
Ikea	143
Sephora	144
Timberland.....	144
Sonuç.....	145
Kaynakça.....	147

Sekizinci Bölüm

MÜŞTERİYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK:

DİJİTAL PAZARDA DEĞİŞEN ROLLER..... 149

Eser Levi

Giriş.....	149
Veri Sağlayıcı Olarak Müşteri.....	150
Marka Elçisi Olarak Müşteri.....	154
Sosyal Medya Etkileyicisi Olarak Müşteri.....	159
Sonuç.....	165
Kaynakça.....	167

Dokuzuncu Bölüm

SOSYAL MEDYADA KARANLIK PAZARLAMA UYGULAMALARI 171

Kıvanç Nazlım Tüzel Uraltaş

Sevgi N. Sadedil

Giriş.....	171
Karanlık Pazarlama Kavramı	172
Karanlık Pazarlama Türleri	175
Mikro Ölçekte Karanlık Pazarlama	175
Orta Ölçekte Karanlık Pazarlama	176
Makro Ölçekte Karanlık Pazarlama.....	177
Sosyal Medyada Karanlık Pazarlama Uygulamaları: Alkol Markaları	177
Efes Pilsen’in “Görmesek de Biliriz” Kampanyası	178
Efes Pilsen’in Resmî Olmayan Sosyal Medya Hesapları.....	179
Efes Pilsen’in <i>Bu Yaz “+1” Yaz</i> Kampanyası	180
Efes Pilsen’in “Malt Kafası” Kampanyası.....	182
Sonuç.....	183
Kaynakça.....	184

Onuncu Bölüm

DİJİTAL AYAK İZLERİNİN SATIN ALMA DAVRANIŞINA DÖNÜŞÜMÜ:

“GOOGLE BENİ KEŞİN TAKİP EDİYOR” 187

Gül Banu Dayanç Kıyat

Taner Doğuer

Giriş.....	187
Postmodern Dönem ve Online Pazarlama İletişim Araçları.....	188
Görüntülü Reklamlar.....	191
Arama Motoru Pazarlaması.....	192

Sosyal Medya Pazarlaması.....	194
Çok Kanallı Bütünleşik Pazarlama (Omnichannel)	196
Oyunlaştırma	197
İçerik Pazarlaması	197
Online Topluluk Yönetimi	198
Referans Grupları ve Fikir Liderleri.....	198
Ağızdan Ağıza Pazarlama	199
Gelir Ortaklığı Programları	200
Online Halkla İlişkiler.....	201
Online Müşteri İlişkileri.....	202
Online Davranışsal Pazarlama	202
Online Pazarlama Ölçüm Araçları	207
Sonuç.....	208
Kaynakça.....	210

On Birinci Bölüm

DİJİTAL ÇAĞIN FENOMENİ: TÜKETİCİ KAFA KARIŞIKLIĞI..... 213

Begüm Maral

Kafa Karışıklığı Nedir?	213
Tüketici Kafa Karışıklığı Kavramına Yönelik Tanımlamalar	215
Tüketici Kafa Karışıklığı Kavramının Boyutları.....	217
Tüketici Kafa Karışıklığının Nedenleri.....	222
Tüketici Kafa Karışıklığının Olumsuz Sonuçları	223
Tüketici Kafa Karışıklığının Tüketiciler üzerindeki Olumsuz Sonuçları	223
Tüketici Kafa Karışıklığının İşletmeler İçin Olumsuz Sonuçları	224
Tüketici Kafa Karışıklığını Azaltma ve Kafa Karışıklığı ile Başa Çıkma Stratejileri.....	225
Sonuç.....	232
Kaynakça.....	233

On İkinci Bölüm

ŞÖHRET VE HAYRAN KÜLTÜRÜNÜN DİJİTALLEŞME İLE DÖNÜŞÜMÜ 235

Yelda Şenkal

Giriş.....	235
Şöhret Olgusu.....	236
Şöhret ve Hayran İlişkisi	238
Hayran Kültürü	240
Dijitalleşmenin Şöhret ve Hayran Kültürüne Etkisi.....	242

Sonuç.....	248
Kaynakça.....	249

On Üçüncü Bölüm

OMNİPTİKON DÖNEMDE SOSYAL MEDYA ADALETİ:

DİJİTAL ENGİZİSYON.....251

Elif Başak Sarioğlu

Özlem Özdemir

Giriş.....	251
Hakikat Neydi?	252
Post-Truth Çağ: “Yalan Söyledim.” Değil “Dürüst Değildim.” Demek	253
Gözetim Boyutu	255
Omnipitikon Dönem.....	256
Homo Somnians ve Engizisyon	257
Özgürlük Alanı Olarak Siber Mekanlar	259
Sonuç.....	263
Kaynakça.....	264

On Dördüncü Bölüm

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YENİ BİR ALAN OLARAK DİJİTAL

DİPLOMASİ

Berna Aksoy Özcan

Giriş.....	267
Kamu Diplomasisi.....	268
Kamu Diplomasisinin Dönüşümü ve Dijital Diplomasisi.....	269
Dijital Diplomasinin Amaçları	271
Dijital Diplomasinin Avantajları.....	273
Dijital Diplomasinin Dezavantajları.....	276
Sonuç.....	280
Kaynakça.....	281

YAZARLAR HAKKINDA

Birinci Bölüm

BLOKZİNCİRİ MERKEZİYETSİZLİK Mİ ÖZGÜRLÜK MÜ?

Cem Sefa Sütçü*

Irmak Koç Alamaslı**

Giriş

Blokzinciri kavramı 2009 yılında Satoshi Nakamoto isminde kimliği belirsiz kişi ya da kişilerce ortaya atılan bir kavramdır. Saf matematik ve ekonomi ile ilgili kavramlardan oluşsa da üzerine yüklenen anlamlar bir sinerji oluşturuyor. Bir yandan şirketlerin ve devletlerin yönetimini esas alan ekonomik ve sosyal sistemlerden uzaklaşarak özgürleşmeyi temsil ediyor. Bir yandan da suç örgütlerinin kara para aklama gibi aktivitelerini kolaylaştırıyor. Öte yandan blokzinciri teknolojilerinin çalışması için gereken enerji miktarının aşırı yüksek olduğu iddia edilerek dünya için gelecekte önemli problemler yaratacağı düşünülüyor. Ama bu teknolojiler üzerine araştırma yapan ve bu konulara ilgi duyanların sayısı her geçen gün hızla artıyor. Pek çok konuda dünyayı değiştirebilecek bir teknoloji olarak görülüyor (Werbach, 2021:17).

Werbach'a göre blokzincirinin temel işlevi “bilgileri birbirlerine güvenmeyen taraflar arasında güvenilir bir şekilde paylaşmaktır”. Böylece taraflar birbirini tanımalarına, bilmelerine ve güvenmelerine gerek kalmadan elektronik bir “mutabakat” sayesinde birlikte iş yapabilirler (Werbach, 2021 21).

Uzun zamandır, belki de insanlık tarihi kadar uzun bir zamandır karşılıklı güven ortamında birlikte iş yapabilmenin bir yolu olarak araçların yardımına başvurulmuş. Bunlar kimi zaman her iki tarafın da sözüne güvendiği, tanıdığı kişiler olmuş,

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, csutcu@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9389-6832

** Arş.Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi, irmakkocalamasli@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5946-6102

Bu etkilerin önemli bir bölümünün ise özellikle 2000’li yılların ikinci on yıllık döneminden itibaren yaşandığını görüyoruz. Bu dönemin en belirgin özelliği, sosyal medya ile artan iletişim yoğunluğunun yol açtığı problemleri çözmeye yönelik girişimlerin somut çözümler sunmaya yönelik olarak geliştirilen teknolojileri ortaya çıkarmasıdır. Blokzinciri teknolojisi şimdilik bunlardan en önemlisi olarak durmaktadır. Bu teknoloji, mevcut teknolojik ve sosyoekonomik yapıların getirmiş olduğu problemlerden olan güvensizlik ve merkezizetçilik nedeniyle enformasyonun ve kullanıcının metalaşması sorununu çözmeye adaydır.

Fakat çok uzun süreden beri var olan yapıların kısa süreler içinde değişmesi mümkün değildir. Öte yandan, blokzinciri gibi teknolojilerin varlığı en azından değişimin mümkün olabileceği fikrini canlı tutmaktadır. Blokzinciri ile ilgili fikirlerin yayılması, dünyanın daha güvenli ve daha adil bir ekonomik altyapıya kavuşması, toplumun kısıtlayıcı kurallarla değil, geliştirici paylaşımcı bir bakış açısıyla kendi kendini yönetmesi açısından önemlidir.

Taraflar arasında karşılıklı güvene ihtiyaç duymayan ve belli otoritelere bağlı kalmadan kendi kendine işleyebilen sistemlerin geliştirilmesi günümüzde yaşanan pek çok anlaşmazlığa çözüm olacaktır. Tabii bir yandan da her yeni gelişmede olduğu gibi yeni problemlerin ortaya çıkmasına da sebep olacaktır. Blokzinciri teknolojileri hakkında bilgi sahibi olurken ve bu teknolojileri kullanarak çözümler üretirken bu hususu da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Kaynakça

- Akman, C. (2010). *2008 Küresel Ekonomik Krizine Tarihsel ve Teorik Açından Bir Yaklaşım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ammous, S. (2021). *Bitcoin Standardı*. (E. Serbest, Çev.) İstanbul: Liberus.
- Cheng, J. C., Lee, N. Y., Chi, C., & Chen, Y. H. (2018). Blockchain and smart contract for digital certificate”. *Proceedings of 4th IEEE International Conference on Applied System Innovation*, 1046-1051.
- Crosby, M., Nachiappan, Pattanayak, P., Verma, S., & Kalyanaraman, V. (2016, June). BlockChain Technology: Beyond Bitcoin. *AIR*, 6-19.
- Diallo, N., Shi, W., Xu, L., Gao, Z., Chen, Z., Chen, L., . . . Turner, G. (2018). eGov-DAO: a Better Government using Blockchain based Decentralized Autonomous Organization. *2018 Beşinci Uluslararası e Demokrasi ve Hükümet Konferansı (ICEDEG)* (s. 166-171). Texas: IEEE.
- Fitzpatrick, S. M., & McKeon, S. (2019). Banking on Stone Money: Ancient. *Economic Anthropology*, 1-15.
- Friedman, M. (1991). The Island Of Stone Money. *Working Papers in Economics*, 1-3.
- Furness, W. H. (1915). The Island of Stone Money. *The Economic Journal*, 25, 281-283. doi:https://doi.org/10.2307/2222196
- Grech, A., & Camilleri, A. F. (2017). *Blockchain in Education*. Inamorato dos Santos: European Commission.

- Güven, V., & Şahinöz, E. (2021). *Blokcincir-Kripto Paralar-Bitcoin Satoshi Dünyayı Değiştiriyor*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Lampert, L., Shostak, R., & Pease, M. (1982). The Byzantine Generals Problem. *SRI International*, 382-401.
- Lampert, L., Shostak, R., & Pease, M. (1982). The Byzantine Generals Problem. *ACM Transaction on Programming Language and Systems*, 3(4), 382-401.
- Lemieux, V. (2016). Trusting Records: Is Blockchain Technology the Answer? *Records Management Journal*, 39-110.
- Mohanta, B., Panda, S., & Jena, D. (2018). An Overview of Smart Contract and Use cases in. *9th ICCCNT* (s. 1-4). Bengaluru: 9th International Conference on Computing, Communication and Networking Technologies (ICCCNT).
- Sütücü, C. S. (2022). Kişisel Verilerin Güvenliği Bağlamında Gizlilik Odaklı Bir Gelecek Öngörüsü: Brave İnternet Tarayıcısı. G. B. Ateşalp içinde, *Eleştirel Perspektiften Platform Çalışmaları* (s. 209-224). İstanbul: Dora Basım-Yayın.
- Swan, M. (2015). *Blockchain Blueprint for a New Economy*. Sebastopol: O'Reilly Media.
- Tanrıverdi, M., Uysal, M., & Üstündağ, M. T. (2019, 7). Blokcinciri Teknolojisi Nedir? Ne Değildir? Alanyazın İncelemesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 12(3), 203-217.
- Werbach, K. (2021). *Blokcinciri ve Yeni Güven Mimarisi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Werbach, K. (2021). *Blokcinciri ve Yeni Güven Mimarisi*. (A. Usta, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Yenğin, D., & Bayrak, T. (2017). Sosyal Medyada Dijital Kamuoyu. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, 376-386.
- Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X., & Wang, H. (2017). An Overview of Blockchain Technology: Architecture, Consensus, and Future Trends. *Proceedings-2017 IEEE 6th International Congress on Big Data*, 557-564.

İnternet

- Balıkesirli, A. (2020, 9 4). *DEFİ*. COINTURK: <https://coin-turk.com/defi-nedir> adresinden alındı
- Binance Academy. (2019, 8 19). *What is a digital signature?* Binance Academy: <https://academy.binance.com/tr/articles/what-is-a-digital-signature> adresinden alındı
- Bitcoin Sistemi. (2022, 1 27). *Web3 Nedir Ve Blockchain İle Ne İlgisi Var?* Bitcoin Sistemi: <https://www.bitcoinsistemi.com/web3-nedir-ve-blockchain-ile-ne-ilgisi-var/> adresinden alındı
- Blokcincir Araştırma Laboratuvarı. (2018). *Varlık Transferi*. Tubitak Bilgem UEKAE: <https://blockchain.bilgem.tubitak.gov.tr/bz-calistay/varlik-transferi.html> adresinden alındı
- Buterin, V. (2015, 8 7). *On Public and Private Blockchains*. Ethereum Foundation Blog: <https://blog.ethereum.org/2015/08/07/on-public-and-private-blockchains/> adresinden alındı
- Elciyar, K. (2019, 5 13). *Merkeziyetsizlik Kavramından Ne Anlamalıyız?* Blockchain Türkiye: <file:///C:/Users/PC/Downloads/Merkeziyetsizlik%20kavram%C4%B1ndan%20ne%20anlamal%C4%B1y%C4%B1z%20-%20Blockchain%20T%C3%BCrkiye%20Platformu.pdf> adresinden alındı
- Haskin, B. (Yöneten). (1954). *His Majesty O'Keefe* [Sinema Filmi]. 2 28, 2022 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=oU2PJC0LjBI&t=12s> adresinden alındı
- Karaçay, B. (2017, 7 17). *Web'i Kim İcat Etti? Dünya'da Kaç İnternet Sitesi Var?* WWW.BAKIKARACAY.COM: <https://bakikaracay.com/webi-kim-icat-etti-dunyada-kac-internet-sitesi> adresinden alındı
- Lee, T. B. (1998, 5 7). *The World Wide Web: A very short personal history*. Tim Berners Lee: <https://www.w3.org/People/Berners-Lee/ShortHistory.html> adresinden alındı

- Nakamoto, S. (2009, 3). *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*. ResearchGate: https://www.researchgate.net/publication/228640975_Bitcoin_A_Peer-to-Peer_Electronic_Cash_System adresinden alındı
- Szabo, N. (1996). *Akıllı Sözleşmeler: Dijital Pazarlar için Yapı Taşları*. Akıllı Sözleşmeler: Dijital Pazarlar için Yapı Taşları: https://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_2.html adresinden alındı
- Şahinöz, E. (2021, 4 1). *Blokzincir 2.0 ve Ethereum*. Erkin Şahinöz Akademi: <https://www.erkinsahinozakademi.com/blokzincir-2-0-ve-ethereum.html> adresinden alındı

İkinci Bölüm

SANAL ETKİLEYİCİLER BAĞLAMINDA SANAL MARKA ELÇİLERİNİN ÖRNEK OLAYLAR ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Betül Özkaya*

Giriş

Günümüz dijital dünyasında sosyal medya platformlarının kullanımının her geçen gün yaygınlaşması (Wibawa vd., 2022: 51) ile birlikte bu platformlarda yüksek takipçi kitlesine ve etkileşim oranına sahip pek çok kişi, belli bir üne kavuştuktan sonra markalar ile iş birliği yaparak kendi kişisel hesapları üzerinden ürettikleri içerikler yoluyla maddi kazanç elde etmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak hayatımıza ‘etkileyici’ (influencer) kavramı girmiş ve son yıllarda yükselişe geçerek pek çok kişi için bir mesleğe dönüşmüştür. Bu kavramı oldukça hızlı bir şekilde benimseyen sosyal medya kullanıcıları ise kendileri ile benzer değerleri ve ilgi alanlarını paylaşan etkileyicileri birer “kanaat önderi” olarak görmekle birlikte tüketim alışkanlıklarını onların tavsiye ve önerileri doğrultusunda şekillendirmektedir (Ay, 2021: vı; Aydınlioğlu ve Demirel, 2022: 169). Bu kapsamda kullanıcıların sosyal medya platformları üzerinden etkileşim içerisinde buldukları etkileyicilerin, markaların mesajlarını aktaran araçlara dönüşmesi ile birlikte “etkileyici pazarlama” (influencer marketing) kavramı gelişmiştir. Etkileyici pazarlama, temel olarak sosyal medya platformlarında marka, ürün veya hizmet hakkında bilgi vermek, marka bilinirliğini artırmak, tüketicilerin satın alma kararlarını etkilemek amacıyla gerçekleştirilen faaliyetleri içermektedir (Öztek vd., 2021: 1056).

Pazarlamada yeni ve en önemli yaklaşımlardan biri olarak ifade edilen etkileyici pazarlama (Alikılıç ve Özkan, 2018: 43), son dönemlerde bilişim teknolojilerinde yaşanan değişimlere paralel olarak boyut değiştirmiş ve 2016 yılında “sanal etkile-

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, betulozkaya@marmara.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-6946-9403

Markalar tarafından pazarlama iletişimi çalışmalarında sanal marka elçisi kullanımının her geçen gün artması, bu pazarlama stratejisinin etkinliğiyle ilgili daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Sanal etkileyiciler bağlamında sanal marka elçilerinin pazarlama iletişimi çalışmalarında kullanımlarını ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmanın, hem kendi sanal elçilerini yaratmak isteyen markalara yol göstermesi hem de günümüz dünyasında hayat bulan bu yeni akımın anlaşılması için bir başlangıç noktası oluşturması düşünülmektedir. Bununla birlikte konu ile ilgili çalışmaların devamı ve geliştirilmesi açısından pazarlama iletişimi çalışmalarında kullanılan sanal marka elçilerinin yeni nesil tüketicilerin satın alma niyeti üzerindeki etkisini ortaya koyacak nicel araştırmaların yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Alikılıç, İ. ve Özkan, B. (2018). “Bir Sosyal Medya Pazarlama Trendi, Hatırlı Pazarlama ve Etkileyiciler: Instagram Fenomenleri Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2): 43-57.
- Altar Yavuz, O. ve Yılmaz, M. (2019). “Dijital Reklamcılığın Kurgu Yüzleri: Sanal Influencer’lar”, M. Yakın (Ed.), *Dijital Reklamcılık Bize Ne Anlatır?* (179-212), İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- Ay, H. (2021). Pazarlama İletişimi Sürecinde Sanal Influencer Kullanımı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Aydın, İ. (2021). “Sosyal Medyada Nüfuz Pazarlaması”, A. Mermer Üzümlü (Ed.), *Dijital Çağda Pazarlama İletişimi* (139-159), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aydınlioğlu, Ö. ve Demirel, Ç. (2022 Mart). “Fenomen Pazarlamanın Covid 19 Pandemi Sürecinde Marka Farkındalığı Bağlamında Kullanımı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1): 169-182.
- Aytaçlı, B. (2012 Haziran). “Durum Çalışmasına Ayrıntılı Bir Bakış”, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1):1-9.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri – Nvivo ile Nitel Veri Analizi, Örneklem, Analiz, Yorum*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2005). *Simülarklar ve Simülasyon*, O. Adanır (Çev.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bilgici Oğuz, C. ve Özkök Şişman, Ö. (2022). “Sanal Etkileyicilerin Sosyal Medya Paylaşımının Antropomorfik Biçimler Bağlamında İncelenmesi”, *TRT Akademi*, 7(14): 104-133.
- Bozacı, İ. ve Bulat, F. (2020). “Instagram Sanal Etkileyicileri İle Moda Pazarlaması: Bir İçerik Analizi”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, 10(4): 468-478.
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Darner, A. ve Arvidsson, N. (2019). Virtual Influencers - Anonymous Celebrities on Social Media, Jönköping University, Sweden.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2005). “Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research”, N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln, (Eds.), *The Sage Handbook of Qualitative Research*, (651-679), California: Sage Publications, Inc.
- Deveci, B. ve Deveci, B. (2018). “Örnek Olay Çalışmasına Yönelik Bir Değerlendirme”, *Social Sciences Studies Journal - SSSJ*, 13(4): 126-135.

- Foos, A. (2021). "Adversity as Authenticity: How Influencers Use Personal Struggles to Build Their Brands". *The BRC Academy Journal of Business*, 11(1): 121-144.
- Garip, S. ve İnceli, P. (2021 Temmuz). "Yeniliklerin Yayılımı Bağlamında Instagram'da Yapay Zeka Ürünü Sanal Etkileyenin Takipçiler Tarafından Kabulüne Yönelik Bir İnceleme", *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(2): 959-980.
- Gianluca, T. (2019). Virtual Ambassadors, is This New Trend Changing the Video Advertising Landscape? A Preliminary Analysis of the Renault Kadjar Case (Unpublished Master Thesis), *Luiss Guido Carli University, Roma-İtalya*.
- Güzel, M. (2015 Bahar). "Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 19: 65-84.
- Kádeková, Z. ve Holienčinová, M. (2018). "Influencer Marketing as a Modern Phenomenon Creating a New Frontier of Virtual Opportunities", *Communication Today*, 9(2): 90-105.
- Kıran, S., Yılmaz, C. ve Evren, İ. E. (2019). "Instagram'daki Influencer'ların Takipçiler Üzerindeki Etkisi", *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 3(2):100-111.
- Kozan, E. (2021 Yaz). "Dijital Animasyon ve Görsel Efekt Teknolojilerin Türk Sinemasında Kullanımı". *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi - UKSAD*, 7(1): 78-88.
- Kurtdaş, M. Ç. (2018). "Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramında Kitle İletişim Araçları ve Toplumsalın Sonu", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3): 2012-2023.
- Lundqvist, A., Liljander, V., Gummerus, J. ve Riel, A. v. (2013). "The Impact of Storytelling on The Consumer Brand Experience: The Case of a Firm-Originated Story". *Journal of Brand Management*, 20: 1-26.
- Molin, V. ve Nordgren, S. (2019). Robot or Human? - The Marketing Phenomenon of Virtual Influencers: A Case Study About Virtual Influencers' Parasocial Interaction on Instagram (Unpublished Master Thesis), Upsalla University, Sweden.
- Okolie, S. M. (2020 January/February). "Virtual Influencers: Stretching the Boundaries of Intellectual Property Governing Digital Creations", *Landslide*, 12(3): 52-56.
- Öztek, M. Y., Yerden Karabıyık, N., Çolak, E. ve Sarı, E. (2021). "Fenomen Pazarlamasında Sosyal Medyanın Rolü ve Moda Sektörü Üzerine Bir İçerik Analizi", *Journal of Yasar University*, 16(62): 1053-1077.
- Shendy, S. (2021). "Virtual Influencers: Identity and Auhenticity in the Age of Social Media", S. Amos ve Z. Giralal (Eds.), *UMBC Review - Journal of Undergraduate Research* (33-57), 22, Baltimore: University of Maryland.
- Singh, S. ve Diamond, S. (2016). *Social Media Marketing for Dummies*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Stubb, C. (2019). *The Gray Zone in Marketing - Consumer Responses to Influencer Marketing*, Åbo Akademi University, Finland.
- Tabellion, J. ve Esch, F. R. (2019). "Influencer Marketing and its Impact on the Advertised Brand", E. Bigne, ve S. Rosengren (Eds.), *Advances in Advertising Research X-Multiple Touchpoints in Brand Communication* (29-41). European Advertising Academy: Springer Gabler.
- Wibawa, R. C., Pratiwi, C. P. Wahyono, E., Hidayat, D. ve Adiasari, W. (2022 April). "Virtual Influencers: Is The Persona Trustworthy?", *Jurnal Manajemen Informatika (JAMIKA)*, 12(1): 51-62.
- Wirtz, J., Patterson, P. G., Kunz, W. H., Gruber, T., Lu, V. N., Paluch, S. ve Martins, A. (2018). "Brave New World: Service Robots in the Frontline", *Journal of Service Management*, 29(5): 907-931.
- Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). "Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenirlik", *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3): 1-9.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: SeçkinYayıncılık.

İnternet

- Arica, A. (2019, 03 29). "Meet Liv, The New Virtual Ambassador for Renault Kadjar, Escaping to Real", *Digital Agency Network*, <https://digitalagencynetwork.com/meet-liv-the-new-virtual-ambassador-for-renault-kadjar-escaping-to-real/>, Erişim Tarihi: 06.06.2022.
- Baklanov, N. (2019, 12 14). "The Top Instagram Virtual Influencers in 2019", *Hype - Journal*, <https://hypeauditor.com/blog/the-top-instagram-virtual-influencersin-2019/>, Erişim Tarihi: 01.06.2022.
- Bluport (2019, 02 01). "Virtual Influencer Nedir?", <https://www.bluport.com.tr/virtual-influencer-nedir/>, Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- Brunsmann, B. J. (2019, 06 27). "P&G Introduces Virtual Ambassador 'Obsessed' Over Skin Care", *The Business Journals*, <https://www.bizjournals.com/bizwomen/news/latest-news/2019/06/meet-p-gs-virtual-ambassador-obsessed-over-skin.html?page=all>, Erişim Tarihi: 08.06.2022.
- Driverless Cars (t.y.). "Virtual Ambassadors", <https://driverlesscars.blog/virtual-ambassadors/>, Erişim Tarihi: 25.06.2022.
- Erus, D. Ö. (2019, 02 26). "Marka Elçisi İle Marka Yüzü Arasındaki Derin Fark", <https://www.platinonline.com/dergi/marka-elcisi-ile-marka-yuzu-arasindaki-derin-fark-958106>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Fastcompany, (2019, 06 18). "Cult Beauty Brand SK-II's New Spokesperson is a Total Fake", <https://www.fastcompany.com/90364120/cult-skincare-line-sk-iis-new-spokesperson-yumi-is-so-fake>, Erişim Tarihi: 06.05.2022.
- Gazan, O. (2021, 05 25). "Türkiye'nin Sanal Influencer'ı: Aypera", <https://bigumigu.com/haber/turkiyenin-sanal-influenceri-aypera/>, Erişim Tarihi: 28.06.2022.
- Gazan, O. (2019, 03 20). "Bu Sürücü Sanal mı Gerçek mi?", <https://bigumigu.com/haber/bu-surucu-sanal-mi-gercek-mi/>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Harding, S. (2019, 04 10). "The Impact of Virtual Influencers on Today's Ever-Changing Media Landscape", <https://talkinginfluence.com/2019/04/10/the-impact-of-virtual-influencers-on-todays-ever-changing-media-landscape/>, Erişim Tarihi: 01.05.2022.
- Hırca, S. (2020). "Marka Elçisi Nedir, Nasıl Olunur, Neler Yapar?", <https://earnado.com/tr/marka-elcisi-nedir-nasil-olunur-neler-yapar/>, Erişim Tarihi: 06.06.2022.
- Kanat, E. B. (2021). "Marka Elçisi Nedir? Ne İş Yapar? Maaşı Ne Kadar?", <https://www.iienstitu.com/blog/marka-elcisi>, Erişim Tarihi: 10.06.2022.
- Katz, M. (2018). "CGI 'Influencers' Like Lil Miquela Are About to Flood Your Feeds". *Wired*, <https://www.wired.com/story/lil-miquela-digital-humans/>, Erişim Tarihi: 06.06.2022.
- Kulp, P. (2018 August). "Hip or Hype? Virtual Influencers are Brands' Latest Social Tool", *Adweek*, <https://www.thefreelibrary.com/>, Erişim Tarihi: 09.06.2022.
- Little Black Book, (2019, 02 05). "Meet Liv, Renault's Unnerving New Virtual Ambassador". <https://www.lbbonline.com/news/meet-liv-renaults-unnerving-new-virtual-ambassador>, Erişim Tarihi: 11.06.2022.
- Marketing-Interactive, (2019, 06 19). "SK-II Jumps on Virtual Influencer Hype With Yumi", <https://www.marketing-interactive.com/sk-ii-jumps-on-virtual-influencer-hype-with-yumi>, Erişim Tarihi: 15.06.2022.
- MediaCat, (2021, 12 30). "Migrostan Sektörün İlk Sanal Influencer'ı: Mia Starway", <https://mediacat.com/migrostan-perakende-sektorunun-ilk-sanal-influenceri-mia-starway/>, Erişim Tarihi: 20.06.2022.
- Media Marketing, (2019, 02 18). "Global Phenomenon: Top Sociologist Explains Why We Believe Virtual Persons Like Renault's Ambassador Liv", <https://www.media-marketing.com/en/news/global-phenomenon-top-sociologist-explains-why-we-believe-virtual-persons-like-renaults-ambassador-liv/>, Erişim Tarihi: 03.06.2022.

- Maughan, J. (2018, 11 13). “Virtual Influencers: What You Need to Know”, <https://talkinginfluence.com/2018/11/13/virtual-influencers-what-you-need-to-know/>, Erişim Tarihi: 05.06.2022.
- Moustakas, E., Lamba, N., Mahmoud, D. ve Ranganathan, C. (2020 June). “Blurring Lines Between Fiction and Reality: Perspectives of Experts on Marketing Effectiveness of Virtual Influencers”, 2020 International Conference on Cyber Security and Protection of Digital Services (Cyber Security), *IEEE*, Dublin, Ireland. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9138861>, Erişim Tarihi: 10.06.2022.
- Oypan, S. (2020, 10 07). “Marka Elçisi Nedir ve Pazarlamada Neden Önemlidir?”, <https://www.ideasoft.com.tr/marka-elcisi-nedir/>, Erişim Tarihi: 16.06.2022.
- Öndeş, A. (2008, 12 10). “Sanal Hijyenik Ped Kızı: Kita”. <https://bigumigu.com/haber/sanal-hijyenik-ped-k-z-kita/>, Erişim Tarihi: 18.06.2022.
- Özişiklioğlu, Ö. (2018, 05 02). “Yapay Zeka Ürünü Sanal Influencerlar, Sosyal Medyayı Ele Geçiriyor”, <https://ogrencikariyeri.com/haber/yapay-zeka-urunu-sanal-influencerlar-sosyal-medyayi-ele-geciriyor>, Erişim Tarihi: 10.06.2022.
- Öztekin, P. (2020). “Dijital Fenomen: Lil Miquela”, <https://iyikigormusum.com/dijital-fenomen-lil-miquela>, Erişim Tarihi: 24.06.2022.
- Pomelo Stok, (t.y.). “Marka Elçisi Nedir ve Pazarlamadaki Önemi Nedir?”, <https://www.pomelostok.com/blog/marka-elcisi-nedir-ve-pazarlamadaki-onemi-nedir>, Erişim Tarihi: 06.06.2022.
- Sarıgöl, (2018, 05 16). “Yeni Nesil Influencer’lar: Sanal Fenomenler”, <https://creatorden.com/yeni-nesil-influencerlar-sanal-fenomenler/>, Erişim Tarihi: 07.06.2022.
- Shaw, K. (2020, 03 17). “UM Studios X Ensemble Worldwide Bring to Life Southeast Asia’s First Virtual Influencer for Puma”, *Campaign Brief Asia*, <https://campaignbriefasia.com/2020/03/17/um-studios-x-ensemble-worldwide-bring-to-life-southeast-asias-first-virtual-influencer-for-puma/>, Erişim Tarihi: 04.06.2022.
- Soul Machines, (2019, 06 17). “SK-II & Soul Machines Announce Yumi: The World’s First Autonomously Animated Digital Influencer”. <https://www.soulmachines.com/2019/06/sk-ii-soul-machines-announce-yumi-the-worlds-first-autonomously-animated-digital-influencer/>, Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- Tietjen, A. (2018, 07 11). “Influencer Ex Machina”, *Women’s Wear Daily-WWD*, <https://wwd.com/beauty-industry-news/beauty-features/influencer-ex-machina-shudu-lil-miquela-virtual-celebrities-instagram-1202755789/>, Erişim Tarihi: 18.06.2022.
- Traackr, (2019). “Influencer Marketing”. <https://www.traackr.com/resources/influencer-marketing>, Erişim Tarihi: 15.06.2022.
- Walters, T. (2019, 02 25). “How CGI Influencers will Impact the Channel in 2019”, <https://talkinginfluence.com/2019/02/25/how-cgi-influencers-will-impact-channel-2019/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Yalçın, F. G. (2019, 02 28). “Influencer Marketing’in Sanal Yolculuğu”. *Digitalage*, <https://digitalage.com.tr/influencer-marketingin-sanal-yolculugu/>, Erişim Tarihi: 09.06.2022.

Üçüncü Bölüm

SOSYAL MEDYADA KİŞİSEL MARKALAMANIN KODLARI

Ayben Ceyhan Günay*

Giriş

1990'ların sonundan itibaren özellikle ABD'de, bireylere kendilerini nasıl pazarlamaları ve markalamaları gerektiğini teşvik eden ve tavsiye eden yayıncılık ve kişisel gelişim endüstrisi gelişmiştir. Bu endüstri, ürünler ve işletmeler için geliştirilmiş olan pazarlama ve markalama ilkelerinin insanlara uygulanması mantığına dayanmaktadır (Shepherd, 2005: 589).

İlk olarak Tom Peters (1997) tarafından “The Brand Called You” adlı makalesinde popüler hâle gelen kişisel marka kavramı, dijital çağda giderek daha önemli bir hâle gelmiştir. Kişisel marka kavramı, bireyin kimliğini nasıl ortaya koyduğuna dayanmaktadır (Marin ve Nila, 2021: 1). El kitabı niteliğinde olan bir diğer “The Brand Called You” isimli kitabın yazarı Peter Montoya (2003) ise kişisel bir markanın anahtarının başkalarının sizi nasıl algıladığını bilmek olduğunu söylemektedir.

Modern toplumda kendini tanıtmaya, özellikle kişinin kariyeri için gerekli bir unsurdur. Zamanla, kendi kendini tanıtmaya, insanların yaşamlarında normalleştirilmiş bir fenomen hâline gelmiştir. Pek çok kullanıcı, özellikle 18-25 yaş arasındaki gençler, ünlülerin kendini tanıtmaya örneklerini takip etmiştir. Böylece popülerliklerini artırmak ve rahat bir tanınma ve bağlantı düzeyine ulaşmak için çevrim içi bir kimlik modellemeye başlamışlardır (Marin ve Nila, 2021: 2).

Genellikle markalaşma çabaları, kapsamlı finansal destek gerektirmektedir. İşte bu noktada sosyal medya, ideolojik ve teknolojik yapısı ile bireylere nispeten ucuz ve etkili bir şekilde kendilerini marka olarak tanıtmaya fırsatı vermektedir (Karaduman,

* Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, ayben.ceyhan@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5191-9787

Kaynakça

- Bişkin, F., & Kaya, Y. (2011). İş Yaşamında Kişisel Marka. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(21), 555-570.
- Brown, V. R., & Vaughn, E. D. (2011). The Writing on the (Facebook) Wall: The Use of Social Networking Sites in Hiring Decisions. *Journal of Business and Psychology*, 26(2), 219-225.
- Ceyhan, A. (2020). *Sosyal Medyada Pazarlama Uygulamaları, Marka Bağlılığı ve Satın Alma Niyeti*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Penguin Books.
- Hepekiz, İ. (2019). Sosyal Medya Aracılığıyla Yaratılan Kişisel Markalar ve Benlik Sunumu. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 761-782.
- Johnson, K. M. (2017). The Importance of Personal Branding in Social Media: Educating Students to Create and Manage their Personal Brand. *International Journal of Education and Social Science*, 4(1), 21-27.
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of The World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53, 59-68.
- Karaduman, İ. (2013). The Effect of Social Media on Personal Branding Efforts of Top. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 99, 465-473.
- Kim, H.-W., Kankanhalli, A., & Lee, H.-L. (2016). Investigating Decision Factors in Mobile Application Purchase: A Mixed-methods Approach. *Information and Management*, 53(6), 727-739.
- Labrecque, L. I., Markos, E., & Milne, G. R. (2011). Online Personal Branding: Processes, Challenges, and Implications. *Journal of Interactive Marketing*, 25(1), 37-50.
- Ledbetter, A. M., & Meisner, C. (2021). Extending the personal branding affordances typology to parasocial interaction with public figures on social media: Social presence and media multiplicity as mediators. *Computers in Human Behavior*, 115, 1-11.
- Lo, F.-Y., & Peng, J.-X. (2022). Strategies for successful personal branding of celebrities on social media platforms: Involvement or information sharing? *Psychology and Marketing*, 39(2), 320-330.
- Marin, G. D., & Nila, C. (2021). Branding in Social Media. Using LinkedIn in Personal Brand Communication: A Study on Communications/Marketing and Recruitment/Human Resources Specialists Perception. *Social Sciences and Humanities Open*, 4(1), 1-8.
- Mccorkle, D. E., & McCorkle, Y. L. (2012). Using LinkedIn in the Marketing Classroom: Exploratory Insights and Recommendations for Teaching Social Media/Networking. *Marketing Education Review*, 22(2), 157-166.
- Montoya, P. (2003). *The Brand Called You: The Ultimate Brand-building and Business Development Handbook to Transform Anyone into an Indispensable Personal Brand*. California: Personal Branding Press.
- Moralioğlu, D. (2014). *Ben Marka Olsam*. İstanbul: Epsilon.
- Morgan, M. (2011). Personal Branding: Create Your Value Proposition. *Strategic Finance*, 93(2), 13-14.
- Peters, T. (1997). *The Brand Called You*. Fast Company.
- Petruca, I. (2016). Personal Branding Through Social Media. *International Journal of Communication Research*, 6(4), 389-392.
- Proost, K., Bert, S., Witte, K., & Deraus, E. (2010). Ingratiation and Self-Promotion in the Selection Interview: The Effects of Using Single Tactics or a Combination of Tactics on Interviewer Judgments. *Journal of Applied Social Psychology*, 40(9), 2155-2169.
- Shepherd, I. D. (2005). From Cattle and Coke to Charlie: Meeting the Challenge of Self Marketing and Personal Branding. *Journal of Marketing Management*, 21, 589-606.

- Smith, D. (2018). *Growing Your Library Career with Social Media*. Cambridge: Chandos Publishing.
- Thomas, L. C. (2011). Building Blocks for Personal Brands. *Journal of Web Librarianship*, 5(2), 142-145.
- Tufekci, Z. (2008). Can You See Me Now? Audience and Disclosure Regulation in Online Social Network Sites. *Bulletin of Science, Technology and Society*, 28(1), 20-36.
- Ulrich, D. ve Norm, S. (2008). Leader to Leader Executive Forum. *Aligning Firm, Leadership, and Personal Brand*.
- Van Dijck, J. (2013). 'You Have One Identity': Performing the Self on Facebook and LinkedIn. *Media, Culture and Society*, 35(2), 199-215.
- Zhang, T., Yan, X., Wang, W. Y., & Chen, Q. (2021). Unveiling Physicians' Personal Branding Strategies in Online Healthcare Service Platforms. *Technological Forecasting & Social Change*, 171, 1-13.

İnternet

- Lacy, K. (2022, 04 05). *Kylelacy*. <https://kylelacy.com/quick-guide-to-using-pinterest-for-personal-branding/>
- Peters, T. (2022, 02 03). Fast Company: <https://www.fastcompany.com/28905/brand-called-you>
- Quast,L.(2022,0202).*Forbes*.Forbes:<https://www.forbes.com/sites/lisaquast/2013/04/22/personal-branding-101/?sh=593ddda8297c>
- Talan, S. (2022, 02 04). *Chronicle*. <https://www.chronicle.com/article/is-professorial-branding-for-you-yes-it-is/>
- Turner, B. (2021, 09 29). *William Arruda Build Your Brand. Expand Your Success. 1-2-3 Success!* Slideplayer: <https://slideplayer.com/slide/10383725/>

TÜKETİCİLERDEKİ YALNIZLIK VE AİDİYET DUYGULARININ, SANAL MARKA TOPLULUK ALGISINA YANSIMASI

Yelda Ülker*

Giriş

Bireylerin aileleri, arkadaşları ve sosyal çevreleri gibi gruplar tarafından sevgi, bağlanma, değerli hissetme gibi ihtiyaç duydukları duyguların karşılanmaması sonucunda hissedilen yalnızlık duygusu, kimi zaman geçici bir süreçken, kimi zaman kalıcı olmakta ve stres, öfke, mutsuzluk gibi daha olumsuz duyguların oluşmasına sebep olmaktadır. İnsanların içten ve güvende olduklarını düşündükleri, yakınlık kurdukları bir sosyal grubun içinde yer edindikleri zaman kendilerini yalnız hissetmedikleri bilinmektedir. Bu bağlamda kendilerini yalnız hisseden bireylerin, herhangi bir sosyal sınıfa, gruba veya çevreye ait hissetmekte zorlandıkları söylenebilir. Diğer bir deyişle yoksunluğunda birçok olumsuzluğu beraberinde getiren aidiyet duygusu, bireylerde güvensizliğe ve yalnızlığa sebep olmaktadır. Bu sebeple aidiyet duygusunun, insanın temel gereksinimden biri olduğu söylenebilir. Bireyin kendisini ailesi, arkadaşları ve çevresi ile bir bütün olarak hissetmesi, bu grupların bir parçası olarak görmesi, kişide olumlu duygular yaratmakta ve ait olduğu grup için çalışmasına hatta fedakârlık yapmasına bile sebep olmaktadır. Ayrıca birey ait hissettiği şeyin veya grubun kusurlarını görmemekte, kusurlarını kapamakta veya hatalarını hızlı ve kolay affetmektedir.

Bireylerin kendilerini yalnız hissetmek istemediğini ve bir yere ait olmak istediğini bilen markalar, insanlardaki negatif duyguları ortadan kaldıracak stratejiler geliştirmektedir. Ayrıca bireylerin aidiyet hissettiği kişi veya nesnelere karşı olumlu tutum ve güçlü sadakat gösterdiğini bilen markalar, tüketicilerde kendilerine karşı

* Doç. Dr., Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, yulker@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8105-2686

için çalışmanın yol gösterici olacağına inanılmaktadır. Ayrıca çalışma sadece bir marka, aidiyet ve yalnızlık duygularıyla sınırlandırılmakta olup, ileride farklı marka ve duygular kullanılarak yapılabilecek daha kapsamlı araştırmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Acosta, P. M. ve Devasagayam, R. (2010). Brand cult: Extending the notion of brand communities. *The Marketing Management Journal*, 20(1), 165-176.
- Aslan, M. ve Öztürk, S. A. (2015). Marka topluluğundan beklenen faydalar ve markaya adanmışlık ilişkisi: Gnctrkell marka topluluğu üyeleri üzerinde bir araştırma. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 1(2), 61-96.
- Bagozzi, R. P. ve Dholakia, U. M. (2006). Antecedents and purchase consequences of customer participation in small group brand communities. *International Journal of research in Marketing*, 23 (1), 45-61.
- Baldus, B. J., Voorhees, C., ve Calantone, R. (2015). Online brand community engagement: Scale development and validation. *Journal of Business Research*, 68(5), 1-8.
- Bilgen, E. (2012). Marka toplulukları: Literatür taraması ve Harley Davidson örneği. *İstanbul Journal of Social Sciences* (2), 1-24.
- Bonetti, L., Campbell, M. A. ve Gilmore, L. (2010). The relationship of loneliness and social anxiety with children's and adolescents' online communication. *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*, 13(3), 279- 285.
- Carlson, B. D., Suter, T. A. ve Brown, T. J. (2008). Social versus psychological brand community: The role of psychological sense of brand community. *Journal of Business Research*, 61, 284-291.
- Chu, S.-C., Lien, C.-H. ve Cao, Y. (2018). Electronic word-of-mouth (eWOM) on WeChat: examining the influence of sense of belonging, need for self-enhancement, and consumer engagement on Chinese travellers' eWOM. *International Journal of Advertising*, 1-24.
- Cutrona, C. E. (1982). Transition to college: Loneliness and the process of social adjustment. L. A. Peplau, ve D. Pearlman içinde, *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and practice* (Cilt 36, s. 291-309). New York: Wiley Interscience.
- Çavdar, D., Bağcı, V., Çorbacı, E. C., Sarıtaş, S. ve Taşdelen-Yayvak, M. K. (2015). Adaptation of de jong gierveld loneliness scale into Turkish. *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(9), 84-92.
- De Jong Gierveld, J. ve Van Tilburg T. (2010) The De Jong Gierveld short scales for emotional and social loneliness: Tested on data from 7 countries in the UN generations and gender surveys. *European Journal of Ageing*, 7(2), 121-130.
- De Jong-Gierveld, J. (1987). Developing and testing a model of loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(1), 119-128.
- De Jong-Gierveld, J. (1998). A review of loneliness: Concept and definitions, determinants and consequences. *Reviews in Clinical Gerontology*, 8(1), 73-80.
- De Jong-Gierveld, J. & Kamphuis, F. H. (1985). The development of a Rasch-type loneliness scale. *Applied Psychological Measurement*, 9(3), 289-299.
- Doğaner, M. C. (2017). Sanal marka topluluklarının marka sadakati üzerine etkisi: Nikon marka topluluğu üyeleri üzerine bir araştırma. Aydın: *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans*.

- Duru, E. (2007). Sosyal bağlılık ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması. *Eurasian Journal of Educational Research*, 26, 85-94.
- Duru, E. (2015). Genel aidiyet ölçeğinin psikometrik özellikleri: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 37-47.
- Ernst, J. M. & Cacioppo, J. T. (1999). Lonely hearts: Psychological perspectives on loneliness. *Applied & Preventive Psychology*, 8, 1-22.
- Erözkan, A. (2009). The predictors of loneliness in adolescents. *Elementary Education Online*, 8(3), 809-819.
- Eskin, M. (2001). Ergenlikte yalnızlık, başetme yöntemleri ve yalnızlığın intihar davranışı ile ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 4(5), 5-11.
- Hill, D. L. (2006). Sense of belonging as connectedness, American Indian Worldview, and mental health. *Archives of Psychiatric Nursing*, 20 (5), 210-216.
- Hollenbeck, C. ve Zinkhan, G. (2006). Consumer activism on the internet: The role of anti-brand communities. *Advances in Consumer Research*, 33, 479-485.
- Kelly, K. M. (2001). Individual differences in reactions to rejection. M. Leary içinde, *Interpersonal rejection* (s. 291-315). New York: Oxford University Press.
- Kılavuz, A. M. (2005). Batı kültüründe yaşlanma dönemi yalnızlık duygusu azaltma ve arkadaş ilişkilerini geliştirme açısından dini etkinliklerin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2), 25-39.
- Kurtuluş, K. (2010). *Araştırma yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Leary, M. R. (1990). Responses to social exclusion: Social anxiety, jealousy, loneliness, depression, and low self-esteem. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9(2), 221-229.
- Madupu, V. ve Cooley, D. (2010). Antecedents and consequences of online brand community participation: A conceptual framework. *Journal of Internet Commerce*, 9(2), 127-147.
- Malone, G.P., Pillow, D. R. ve Osman, A. (2012). The general belongingness scale (GBS): Assessing achieved belongingness. *Personality and Individual Differences*, 52(3), 311-316.
- McMillan, D. W. ve Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14, 6-23.
- Mellor, D., Stokes, M., Firth, L., Hayashi, Y. ve Cummins, R. (2008). Need for belonging, relationship satisfaction, loneliness, and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 45, 213-218.
- Morahan-Martin, J. (1999). The relationship between loneliness and internet use and abuse. *CyberPsychology & Behavior*, 2(5), 431- 439.
- Muniz, A. M. ve O'guinn, T. C. (2001). Brand community. *Journal of Consumer Research*, 27 (4), 412-432.
- Naresh, K. M. ve Birks, D. F. (2000). *Marketing research an applied approach*, Prentice Hall.
- Özkürkçügil, A. Ç. (1998). Cezaevinde yalnızlık ve yalnızlığın depresyonla ilişkisi. *Kriz Dergisi*, 1(6), 21-32.
- Perlman, D. ve Peplau, L. A. (1981). Toward a social psychology of loneliness içinde, *Personal Relationships in Disorder* (s. 31-56). London: Academic Press.
- Relling, M., Schnittka, O., Ringle, C. M., Sattler, H. ve Johnen, M. (2016) Community members' perception of brand community character: Construction and validation of a new scale. *Journal of Interactive Marketing*, 36, 107-120.
- Rheingold, H. (1993). *The virtual community: Homesteading on the electronic frontier*. New York: Harper Collins.
- Roberts, K. (2010). *Lovemarks etkisi*. İstanbul: Humanist.

- Rotenberg, K. J. (1999). Childhood and adolescent loneliness. An introduction. K. J. Rotenberg ve S. Hymell içinde, *Loneliness in childhood and adolescent* (s. 3-8). New York: Cambridge University Press.
- Seçkinli, A. (2019). Toplumsal yaşamda yalnızlık ve facebook kullanımı: yabancı uyruklu ve türk üniversite öğrencileri örneği. Konya: *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans*.
- Snyder, D. G. ve Newman, K. P. (2019). Reducing consumer loneliness through brand communities. *Journal of Consumer Marketing*, 36(2), 337-347.
- Taydaş, O. (2012). Serbest zaman etkinliği olarak Facebook kullanımının yalnızlıkla ilişkisi: Cumhuriyet Üniversitesi örneği. Konya: *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans*.
- Temiz, E. (2019). Toplumsal aidiyet ve duyarlılık ilişkisi bağlamında gençlik: İstanbul'daki üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. İstanbul: *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Tohumcu, M. U. (2018). İnternet ve akıllı telefon bağımlılığı ile benlik saygısı ve yalnızlık arasındaki ilişkinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi. İstanbul: *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Tosun, N. ve Turfanda, S. (2008). Sanal marka topluluklarının marka sadakati üzerindeki rolü. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 95-117.
- Tosun, N. B., Uraltaş, N. T., Nas, A., Özkaya, B., Güdüm, S., Ertürk, B., et al. (2018). *Reklam Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Ülker, Y. (2021). Olumsuz değerlendirilme korkusu ile sosyal medya reklamlarına yönelik tutum ilişkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1300-1313.
- Wilson, C. ve Moulton, B. (2010). Loneliness among older adults: A national survey of adults 45+. *Prepared by Knowledge Networks and Insight Policy Research*.
- Zhou, Z., Zhang, Q, Su, C. ve Zhou, N. (2012). How do brand communities generate brand relationships? Intermediate mechanisms. *Journal of Business Research*, 65(7), 890-895.

İnternet

Apple Retail Mağazaları, Türkiye <https://www.apple.com/tr/retail/storelist/> Erişim Tarihi: 14. 12. 2021.

DİJİTAL NARSİZM: REKLAM VE MARKA BAĞLAMINDA PSİKANALİTİK BİR TARTIŞMA

Alparslan Nas*

Güleser Ekşioğlu Şensoy**

Giriş

Günlük yaşamın yeni bir formu olarak sosyal medya hayatımıza girdiğinden bu yana, sosyal ilişkiler, kimlik inşası, nesnelere girilen libidinal bağlanımlar ve tüketim alışkanlıkları da dijitalleşerek yeni biçimler kazanmaya başlamıştır. Fiziki dünyaya alternatif olarak sanal ortam, benliklerin yeni bir ifade alanı, yeni ilişkiler kurma ve onları tanzim etme ortamı olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Başta Z kuşağı olmak üzere, günlerinin büyük bölümünü sosyal medyada geçiren kişiler, libidinal ekonomileri çerçevesinde sanal irtibatlar üzerinden haz ve tatmin arayışı içindeyken, sosyal medyanın da bu arayışları güçlendirdiği yönünde çeşitli spekülasyonlar bulunmaktadır.

Nitekim mecraya göre çeşitlenen beğeni, favorileme, hikâye yanıtlama gibi eylemler ödüllendirme mekanizmalarını devreye sokarken, linçleme, “dislike” atma, takipten çıkma ve hesap engelleme gibi eylemler de bir tür cezalandırma ve kişiye nahoş hissettirme unsurlarını barındırmaktadır. Sosyal bir canlı olan insan, fiziki veya sanal olsun bulunduğu tüm ortamlarda bu gibi etkileşimlerin psikolojik yan etkilerini deneyimlemektedir. Dijital mecralardaki anonimlik, sanal ortamın verdiği güvence, vb. faktörler, kişileri normalde olduklarından daha aşırı tepkiler vermeye ve duygulanımlarını daha yoğun bir biçimde hissedip yansıtmaya yönlendirmektedir. Bu durumun olağan bir sonucu olarak da bireylerdeki birtakım psikolojik tutumlar dijital ortamda katlanarak pratiğe dökülmektedir. Bunlardan en önemlilerin-

* Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, alparslan.nas@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1759-4357

** Doktorant, Marmara Üniversitesi Reklamcılık Dalında Doktora Öğrencisi

Kaynakça

- Afacan, Y., Chaudhry, F., Santangelo, V., & Shkolnik, A. (2017). Narcissism is genetic and the superego keeps it in check.
- Alanka, Ö. ve Cezik, A. (2016). Dijital kibir: Sosyal medyadaki narsistik ritüellere ilişkin bir inceleme. *TRTakademi*, 1(2), 548-569.
- Allen, S. (1996). *Heinz Kohut and the psychology of the self*. London & New York: Routledge.
- Bellinson, R. L. (2006). *Theory in Culture: Toward a Psychoanalytic Criticism of Advertising*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Georgia State University. <https://core.ac.uk/download/pdf/71421977.pdf>.
- Bennett, D. (2005) Getting the id to go shopping: Psychoanalysis, advertising, barbie dolls, and the invention of the consumer unconscious. *Public Culture*, 17(1), 1-25.
- Bordwell, D. (1996). Contemporary film studies and the vicissitudes of grand theory. In Carroll, N. and Bordwell, D. (Eds.), *Post-theory: Reconstructing Film Studies* (pp. 3-36). Madison: University of Wisconsin Press.
- Boursier, V., Gioia, F., & Griffiths, M. D. (2020). Selfie-engagement on social media: Pathological narcissism, positive expectation, and body objectification - Which is more influential?. *Addictive Behaviors Reports*, 11, 100263. <https://doi.org/10.1016/j.abrep.2020.100263>.
- Debord, G. (1994). *The society of the spectacle*. New York: Zone Books.
- Forest, F. (2015). Psychoanalysis of advertising. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*. Published online in Wiley Online Library (wileyonlinelibrary.com) DOI: 10.1002/aps.1450
- Freud, S. (2020). *Narsisizm üzerine ve Schreber vakası*. (Banu Büyükkal, Saffet Murat Tura, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Fuchs, C. (2014). *Digital labour and Karl Marx*. New York: Routledge.
- Gasperoni, J. (1996). The unconscious is structured like a language. *Qui Parle (Special Issue on Lacan)*, 9(2), 77-104.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel kimlik*. (Ümit Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları
- Goffman, E. (2014). *Günlük yaşamda benliğin sunumu* (B. Cezar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Greenwood, D., Long, C. R., & Dal Cin, S. (2013). Fame and the social self: The need to belong, narcissism, and relatedness predict the appeal of fame. *Personality and individual differences*, 55(5), 490-495.
- Guido, G., & Peluso, A. M. (2015). Brand anthropomorphism: Conceptualization, measurement, and impact on brand personality and loyalty. *Journal of Brand Management*, 22(1), 1-19.
- Harrington, C. L. and Bielby, D. (1995). *Soap fans: Pursuing pleasure and making meaning in everyday life*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Hills, M. (2002). *Fan cultures*. London: Routledge.
- Homer, S. (2005). *Jacques Lacan*. London & New York: Routledge.
- Jabeen, F., Gerritsen, C., & Treur, J. (2020). 'I ain't like you' A complex network model of digital narcissism. In H. Cherifi, S. Gaito, J. F. Mendes, E. Moro, & L. M. Rocha (Eds.), *Complex Networks and Their Applications VIII: Volume 2 Proceedings of the Eighth International Conference on Complex Networks and Their Applications COMPLEX NETWORKS 2019* (Vol. 2, pp. 337-349). (Studies in Computational Intelligence; Vol. 882 SCI). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-36683-4_28
- Jenkins, H. (2019). *Participatory culture: Interviews*. Cambridge: Polity Press.

- Johanssen, J. (2019). *Psychoanalysis and digital culture: Audiences, social media, and big data*. New York & London: Routledge.
- Karaaziz, M. ve Erdem Atak, İ. (2013). Narsisizm ve narsisizmle ilgili araştırmalar üzerine bir gözden geçirme. *Nesne*, 1(2), 44-59.
- Kavut, S. (2018). Goffman'ın benlik sunumu kuramı bağlamında sosyal medyada kimlik inşası: Instagram üzerine bir araştırma. *Nosyon*, 1, 1-12.
- Keen, A. (2007). *The cult of the amateur: How today's internet is killing our culture*. New York: Doubleday.
- Kernberg, O. (2020). *Sınır durumlar ve patolojik narsisizm*. (Mustafa Atakay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Koyama, T. (2013). Luxury brands from a psychoanalytic perspective. In: Wiedmann, KP., Hennigs, N. (eds) *Luxury Marketing*. Gabler Verlag, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-8349-4399-6_6.
- Kuhn, A. (2013). *Little madnesses: Winnicott, transitional phenomena and cultural experience*. (Ed.) London: I.B. Tauris.
- Lacan, J. (2002). *Écrits*. New York: Norton.
- Loose, R. (2015). The other side of marketing and advertising: Psychoanalysis, art and addiction. *Marketing Theory*, 15(1), 31-38.
- Mulvey, L. (1975). Visual pleasure and narrative cinema. *Screen*, 16(3), 6-18.
- Öngün, E. ve Demirağ, A. (2018). Narsisistik kişilik envanteri açısından özçekim yapma tutumu üzerine bir araştırma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), 71-87.
- Oswald, L. R. (2010) Marketing hedonics: Toward a psychoanalysis of advertising response, *Journal of Marketing Communications*, 16(3), 107-131, DOI: 10.1080/13527260802503638
- Sandler, J., Person, E. S., Fonagy, P., Freud, S., & International Psycho-Analytical Association. (1991). Freud's "On narcissism-an introduction". New Haven: Yale University Press.
- Tükel, R. (2020). *Freud'un metinlerinde ego ideali*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Twenge, J.M. ve Campbell, W. K. (2010). *Asrın vebası narsisizm illeti*. (Özlem Korkmaz, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Watts, J. (2014). Digital Narcissism in the consulting room. In: Bainbridge, C., Yates, C. (Eds.) *Media and the inner world: Psycho-cultural approaches to emotion, media and popular culture*. London: Palgrave Macmillan.
- Williams, R. (2000). Advertising: the magic system. *Advertising & Society Review* 1(1), doi:10.1353/asr.2000.0016.
- Williamson, J. (1978). *Decoding advertisements: Ideology and meaning in advertising*. London: Marion Boyars.
- Winnicott, D. W. (2002). *Playing and reality*. London: Routledge.
- Zhu, C., Su, R., Zhang, X., & Liu, Y. (2021). Relation between narcissism and meaning in life: The role of conspicuous consumption. *Heliyon*, 7(9), e07885. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07885>.

İnternet

- Davidov, B. (2013, Mart 26). The internet 'narcissism epidemic'. The Atlantic. Retrieved from <https://www.theatlantic.com/health/archive/2013/03/the-internet-narcissism-epidemic/274336/>
- Hendrix, J. S. (2019). The other of Jacques Lacan. Retrieved from https://docs.rwu.edu/saahp_fp/47.

DİJİTAL ÇAĞIN MARKA ANLATISI: ÖYKÜLEYİCİ REKLAMLAR

Sezgi Turfanda*

Giriş

İçinde bulunduğumuz dijital çağda, markaların karşılaştığı en büyük zorluklardan biri, mesaj bombardımanına maruz kalan tüketicilerin dikkatini çekmektir. Bu nedenle markalar açısından, tüketicilerin dikkatini çekecek ve ürünlere yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyebilecek, güvenilir ve etkin mesajlar ileten iletişim stratejileri oluşturmak önemli hâle gelmiştir. Giderek daha doygun ve istikrarsız hâle gelen mevcut piyasa senaryosu göz önüne alındığında, bunu yapmak giderek zorlaşmaktadır. Mc Studio iletişim ajansı tarafından yapılan bir araştırmaya göre, insanların yaklaşık %79'u bir metni kelime kelime okumak yerine, genel içeriğe bakmaktadır. Ayrıca, tüketicilerin yaklaşık %82'si, müdahaleci olduğu düşünülen reklamları görmezden gelmektedir. Bu bağlamda, artan sayıda marka, hikâye anlatıcılığını birçok durumda tüketicileri çekmenin ve elde tutmanın anahtarı olduğu kanıtlanmış bir iletişim tekniği olarak kullanmaktadır (Crocchi, 2019: 439-440).

Geçmiş yıllarda, pazarlama iletişimi stratejisi olarak gerek endüstri gerekse akademi “hikâye”, ve “hikâye anlatıcılığı” söz konusu edilerek önemi vurgulanmıştır. Hikâyeler, geleneksel pazarlamaya geniş çapta uygulanmıştır. Tüketicilerin duygularına ve hayallerine hitap eden deneyimler aramakta olduğu ve hikâyelerin de bu deneyimlerin yaratılmasına yardımcı olduğu pek çok çalışmada belirtilmektedir (Lundqvist ve diğer., 2013:286). Markalar, pazarlama hedeflerine ulaşmak için tüketici tutumlarını değiştirmeye yönelik, tüketicilerde hikâyelerdeki karakterler ve olaylar üzerinde empati kurmaya, sevgi uyandırmaya çalışmaktadırlar (Pan ve Chen, 2019: 705). Hikâyeler belirli hedefleri ve motivasyonları olan karakterlerden oluştuğu için, insanların onlarla empati kurması ve hikâyeyi onlar aracılığıyla

* Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, sezgi.turfanda@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2398-9563

lanmakta ve dikkatleri çeşitli cihazlar arasında dağılmakta ve sınırsız bilgiye erişimleri olduğu için hızlı çözümleri tercih etmektedirler. Dolayısıyla Z kuşağına reklam vermek diğer kuşaklardan farklıdır. Kendi yansımalarını görebilecekleri marka ve ürünleri severler, gerçekçi ve ilişkilendirilebilir içerikleri tercih ederler. Anlatısal reklamcılık, tüketicilerin kendilerini verilen ürün veya hizmeti deneyimlerken hayal etmelerini sağlayabilir. Anlatı reklamları, yaklaşmakta olan daha büyük bir pazar segmenti oldukları için Z Kuşağı örneğinde araştırılabilir. Giderek daha fazla marka, izleyicilerinde duygusal tepkileri tetiklemek için öyküleyici reklamları kullanmaktadır ve Z kuşağının çevrim içi özellikleri ve alışkanlıkları göz önüne alındığında, öyküleyici reklam, dikkatlerini çekmek için yararlı olabilir. (Anaza vd., 2019; Cohen ve Dromi, 2018; Huang, Ha ve Kim, 2018; Khwaja, Jusoh ve Nor, 2019)

Kaynakça

- Anaza, N.A., Kemp, E., Briggs, E. ve Borders, A.L. (2019). Tell me a story: The role of narrative transportation and the C-suite in B2B advertising. *Ind. Mark. Manag.*, 89, 605–618.
- Balabanovic, M., Chu, L.L. ve Wolff, G.J. (2000). Storytelling with Digital Photographs, *CHI Letters*, 2 (1), 564-571.
- Burnkrant, R. E. ve Unnava, H. R. (1995). Effects of Self-Referencing on Persuasion, *Journal of Consumer Research*, 22(1), 17- 26
- Cohen, A.C. ve Dromi, S.M. (2018). Advertising morality: Maintaining moral worth in a stigmatized profession. *Theory Soc.* 47, 175–206.
- Coker, K.K., Flight, R.L. ve Baima, D. M. (2017). Skip It or View It: The Role of Video Storytelling in Social Media Marketing, *The Marketing Management Journal*, 27 (2), 75-87.
- Couldry, N. (2008). Mediatization or mediation? Alternative understandings of the emergent space of digital storytelling, *New Media & Society* 10(3), 373–391.
- Couldry, N. (2008). Digital storytelling, media research and democracy: conceptual choices and alternative futures. İçinde: Lundby, Knut, (ed.) *Digital storytelling, mediatized stories: self-representations in new media. Digital formations* (52). Peter Lang Publishing, Inc., New York, NY, USA, 41-60.
- Crocchi, S.C. (2019). Corporate Storytelling as an Effective Communication Tool, *Quaderni di Linguistica e Studi Orientali*, No. 5, 431-458.
- Delgadoillo, Y. ve Escalas, J.E. (2004), "Narrative Word-Of-Mouth Communication: Exploring Memory and Attitude Effects of Consumer Storytelling", içinde NA - *Advances in Consumer Research* Volume 31, eds. Barbara E. Kahn and Mary Frances Luce, Valdosta, GA : Association for Consumer Research, 186-192.
- Delgado-Ballester, E. (2021). Effect of underdog (vs topdog) brand storytelling on brand identification: exploring multiple mediation mechanisms, *Journal of Product & Brand Management*, 29/2 (2021) 626–638.
- Delgado-Ballester, E. ve Fernández-Sabiote, E. (2016). “Once upon a brand”: Storytelling practices by Spanish brands, *Spanish Journal of Marketing, ESIC* (2016) 20, 115-131.
- Escalas, J.E. (2007). Self-Referencing and Persuasion: Narrative Transportation versus Analytical Elaboration, *Journal of Consumer Research* , 33(4), 421-429.

- Feng, Y. (2018) Facilitator or Inhibitor? The Use of 360-Degree Videos for Immersive Brand Storytelling, *Journal of Interactive Advertising*, 18(1), 28-42.
- Gerbner, G. (1999) The stories we tell, *Peace Review*, 11(1), 9-15.
- Gratch, A. ve Crick, N. (2015). The Storyteller, Novelist, and Charlatan: Forms of Performance in the Age of Digital Reproduction, *Text and Performance Quarterly*, 35(4), 305-322.
- Green, M. C., ve Brock, T. C. (2000). The role of transportation in the persuasiveness of public narratives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(5), 701–721.
- Hamby, A., Brinberg, D. ve Daniloski, K. (2016). Reflecting on the journey: Mechanisms in narrative persuasion, *Journal of Consumer Psychology* 27, 1 (2017) 11–22.
- Handler Miller, C. (2004). *Digital Storytelling: A Creator's Guide to Interactive Entertainment*, UK: Elsevier.
- Holley, K., ve Colyar, J. (2012). Under construction: How narrative elements shape qualitative research. *Theory Into Practice*, 51(2), 114–121.
- Hong, S., Kang, J.A, Hubbard, G.T. (2018). The Effects of Founder's Storytelling Advertising, *International Journal of Entrepreneurship*, 22(3), 1-9.
- Huang, R., Ha, S. ve Kim, S.H. (2018). Narrative persuasion in social media: An empirical study of luxury brand advertising. *Journal of Research Interactive Marketing*, 12, 274–292.
- Kang, J.A., Hong, S. ve Hubbard, G.T. (2020). The role of storytelling in advertising: Consumer emotion, narrative engagement level, and word-of-mouth intention, *J Consumer Behav.* 19:47–56.
- Khwaja, M.G., Jusoh, A. ve Nor, K.M. (2019). Does online social presence lead to purchase intentions? *Int. J. Econ. Policy Emerg. Econ.*, 12, 198–206.
- Kim, E., Ratneshwar, S. ve Thorson, E. (2017). Why Narrative Ads Work: An Integrated Process Explanation, *Journal of Advertising*, 46(2), 283-296.
- Laer, T.V., Feiereisen, S. ve Visconti, L.M. (2019). Storytelling in the digital era: A meta-analysis of relevant moderators of the narrative transportation effect, *Journal of Business Research* ,96, 135–146.
- Lakoff, G. (2008). *The political mind: Why you can't understand 21st-century politics with an 18th-century brain*. New York, NY: Penguin.
- Laurence, D. (2018). Do ads that tell a story always perform better? The role of character identification and character type in storytelling ads, *International Journal of Research in Marketing* ,35, 289–304.
- Leslie, E. (1998). Walter Benjamin: Traces of Craft, *Journal of Design History* ,11 (1), 5-13.
- Lien, N.H. ve Chen, Y.L. (2013). Narrative ads: The effect of argument strength and story format, *Journal of Business Research* 66, 516–522 .
- Lindroos, K. (2001). Scattering community: Benjamin on experience, narrative and history, *Philosophy & Social Criticism*, 27(6), 19-41.
- Lund, N. F., Scarles, C. ve Cohen, S. A. (2020). The Brand Value Continuum: Countering Co-destruction of Destination Branding in Social Media through Storytelling, *Journal of Travel Research*, 59(8) 1506–1521.
- Lundqvist, A., Liljander, V., Gummerus, J. ve Riel, A. (2013). The impact of storytelling on the consumer brand experience: The case of a firm-originated story, *Journal of Brand Management*, 20(4), 283–297.
- Mick, D. G., & Buhl, C. (1992). A meaning-based model of advertising experiences. *Journal of Consumer Research*, 3(19), 317–338.

- Mordhorst, M. ve Schwarzkopf, S. (2017). Theorising narrative in business history, *Business History*, 59(8), 1155-1175.
- Mucundorfeanu, M. (2018). The Key Role of Storytelling in the Branding Process, *Journal of Media Research*, Vol. 11 Issue 1(30), 42-54.
- Nguyen, M., Chang, A., Micciche, E., Meshulam, M, Nastase, S.A. ve Hasson, U. (2022). Teacher–student neural coupling during teaching and learning, *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 17, 367–376.
- Pan, L.Y. ve Chen, K.H. (2019). A Study on the Effect of Storytelling Marketing on Brand Image, Perceived Quality, and Purchase Intention in Ecotourism, *Ekoloji*, 28(107), 705-712.
- Phillips, B.J. ve McQuarrie, E.F. (2010). Narrative and Persuasion in Fashion Advertising, *Journal of Consumer Research*, 37(3), 368-392.
- Pires Pereira, I. S. ve Doecke, B. (2016). Storytelling for ordinary, practical purposes (Walter Benjamin’s ‘The Storyteller’), *Pedagogy, Culture & Society*, 24(4), 537-549.
- Silvia, T. ve Azur, T. (2011). *Power Performance: Multimedia Storytelling for Journalism and Public Relations*, UK: Blackwell Publishing.
- Singer, J. A. ve Bluck, S. (2001). New perspectives on autobiographical memory: The integration of narrative processing and autobiographical reasoning. *Review of General Psychology*, 5(2), 91–99.
- Singer, J.A. (1995). Seeing One’s Self: Locating Narrative Memory in a Framework of Personality, *Journal of Personality* 63(3), 429-457.
- Singh, S. ve Sonnenburg, S. (2012). Brand performances in social media. *Journal of Interactive Marketing*, 26 (4), 189-197.
- Stephens, G.J., Silbert, L.J. ve Hasson, U. (2010). Speaker–listener neural coupling underlies successful communication, *PNAS*, 107(32), 14425–14430.
- Stone, G. (2019). *Branding with Powerful Stories: The Villains, Victims, and Heroes Model*, USA: Praeger.
- Tandon, M. (2021). *Connect Through Storytelling: The art of result oriented communication*, Delhi: Invincible Publishers.
- Wallentin, M., Nielsen, A.H., Vuust, P., Dohn, A., Roepstorff, A. ve Lund, E.T. (2011). Amygdala and heart rate variability responses from listening to emotionally intense parts of a story, *NeuroImage*, 58, 963-973.
- Wang, R.W.Y., Chang, Y. C. ve Chuang, S. W. (2016). EEG Spectral Dynamics of Video Commercials: Impact of the Narrative on the Branding Product Preference, *Scientific Reports*, Volume 6, 36487.
- Wentzel, D., Tomczak, T. ve Herrmann, A. (2010). The Moderating Effect of Manipulative Intent and Cognitive Resources on the Evaluation of Narrative Ads, *Psychology & Marketing*, 27(5): 510–530.
- Woodside, A. G., Sood, S., & Miller, K. E. (2008). When consumers and brands talk: Storytelling theory and research in psychology and marketing. *Psychology and Marketing*, 25(2), 97–145.
- Yang, K.C.C ve Kang, Y. (2021). Predicting the Relationships Between Narrative Transportation, Consumer Brand Experience, Love and Loyalty in Video Storytelling Advertising, *Journal of Creative Communications* 16 (1), 7–26.

FİJİTALDE BULUŞUR DENEYİMLE KAVUŞURUZ: MARKA DENEYİMİ BAĞLAMINDA FİJİTAL REKLAMLAR

M. Sedat Dönmez*

Deniz Yaman**

Giriş

Teknoloji temelli iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte markalar reklam faaliyetlerinde tüketicileriyle etkileşim kurabilecek ve deneyim oluşturabilecek planlamalara öncelik tanımaya başlamıştır. Özellikle rekabetin yoğunluğunun artması, mesaj karmaşasının oluşması ve tüketicilerin pazarlama faaliyetlerindeki baskınlığı markaların reklam ve iletişim stratejilerinde güncelleme yapmasını gerekli kılmaktadır. Marka ve mesaj bolluğunun yaşandığı bu dönemde tüketicileri ile hem fiziksel hem de dijital alanda etkili deneyimler yaratabilen firmalar bireylerin zihninde kalıcı bir yer edinmekte ve rekabetten ayrışabilmektedir. Bu noktada markalar son yıllarda tüketicilerin her anında görünür olma adına dijital reklam çalışmalarından yararlanmaktadır. Öyle ki markalar artık tüm sosyal medya araçlarında etkileşim kurabilecekleri stratejilerle tüketicilerine ulaşmaya çabalamaktadır. Her geçen gün markaların medya stratejilerinde etkin bir yer edinen dijital reklam uygulamaları firma ile tüketici arasında etkileşimli iletişimi olanaklı kılabilir. Bunun yanı sıra dijital reklam alanları tüketicilere kişiselleştirilebilir mesajlar oluşturulmasına imkân sunarken, zaman ve mekânbağılı olmaksızın kesintisiz bir iletişim fırsatı yaratmaktadır. Konvansiyonel reklam uygulamalarıyla

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, mevlutdonmez@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8437-7416

** Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, denizyaman@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3916-8244

Kaynakça

- Alloza, A. (2008). "Brand Engagement and Brand Experience at BBVA, the Transformation of a 150 Years Old Company", *Corporate Reputation Review*, 11(4), pp. 371-381.
- Armstrong, K. ve Rutter, C. (2017). "Exploring the Enigma of the Happiness Construct in Phygital Fashion Experiences" (pp. 220-233), in *Advanced Fashion Technology and Operations Management*, Alessandra Vecchi (Ed.), USA: IGI Global.
- Arora, H. ve Verma, A. (2019) "M-Commerce: Crusader for "Phygital" Retail" (pp. 163-180), in *M-Commerce: Experiencing the Phygital Retail*, Punita Duhan and Anurag Singh (Eds.), New York: Apple Academic Press.
- Aydoğın, H. (2021). *Yetişkinlerin Dijital Reklam Okuryazarlığına Yönelik Bir Model Önerisi* (Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Banik, S. (2021). "Exploring the Involvement-patronage Link in the Phygital Retail Experiences", *Journal of Retailing and Consumer Services*, 63, pp. 1-12.
- Batat, W. (2019). "Experiential Setting Design" (pp. 113- 139), in *The New Luxury Experience*, Wided Batat (Ed.), Cham: Springer.
- Batı, U. (2018). *Markethink ya da Farkethink: Deneyimsel Pazarlama ve Duyusal Markalama*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Brakus, J. J., Schmitt, B. H., and Zarantonello, L. (2009). "Brand experience: What is it? How is it measured? Does it affect loyalty?", *Journal of Marketing*, 73(3), pp. 52-68.
- Chinomona, E. ve Maziriri, E. T. (2017). "The Influence of Brand Trust, Brand Familiarity and Brand Experience on Brand Attachment: A Case of Consumers in the Gauteng Province of South Africa", *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 9(1), pp. 69- 81.
- Einstein, M. (2018). *Dijital Reklamın Gizli Dünyası: İçerik Pazarlaması ve Doğal Görünen Reklamlar*. Çev: Damla Tanla, İstanbul: The Kitap.
- Erdem, M. N. (2014). *Tüketime Dayalı Bilinç Endüstrisi ve Reklam Bağlamında Bir Dijital Reklam Okuryazarlığı Eğitim Modeli Önerisi* (Doktora Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Hudders, L., Reijmersdal, E. A. V., and Poels, K. (2019). "Digital Advertising and Consumer Empowerment", *Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 13(2), pp. 1-10.
- Kırcova, İ. (2008). *İnternette Pazarlama*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Lawry, C. A. (2021). "Blurring Luxury: The Mediating Role of Self-gifting in Consumer Acceptance of Phygital Shopping Experiences", *International Journal of Advertising*, pp. 1-27.
- Lehy, T. T. (2017). *Fijital (Phygital) Dünyanın Psikolojik Motifleri*. Brandmap.
- Mele, C., Russo-Spena, T., Tregua, M., and Amitrano, C.C. (2021). "The Millennial Customer Journey: A Phygital Mapping of Emotional, Behavioural, and Social Experiences", *Journal of Consumer Marketing*, 38(4), pp. 420-433.
- Meyer, C., and Schwager, A. (2007). "Understanding Customer Experience", *Harvard Business Review*, pp. 1-11.
- Moravcikova, D., and Klietkova, J. (2017). "Brand Building with Using Phygital Marketing Communication", *Journal of Economics, Business and Management*, 5(3), pp. 148-153.
- Nadzri, W. N. M., and Musa, R. (2014) "Focus Group Method an Aid to Explore Brand Experience and Contextual Factors", *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (130), pp. 439-446.
- Naik, U., and Shivalingaiah, D. (2008). "Comparative Study of Web 1.0, Web 2.0 and Web 3.0", *6th International CALIBER 2008*, University of Allahabad, Allahabad, pp. 499-507.

- Nakazawa, J., and Tokuda, H. (2007). "Phygital Map: Accessing Digital Multimedia from Physical Map", 21st International Conference on Advanced Information Networking and Applications Workshops (AINAW'07), pp. 368-373.
- Odabaşı, Y. (2017). *Pazarlama Fijital Dünyanın Neresinde?* Brandmap.
- Öztürk, G. (2013). *Dijital Reklamcılık ve Gençlik*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Peltekoğlu, F. B. (2010). *Kavram ve Kuramlarıyla Reklam*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Rowley, J. (2008). "Understanding Digital Content Marketing", *Journal of Marketing Management*, 24(5-6), pp. 517-540.
- Ryan, M. K., and Graham, R. (2014). *Taking Down Goliath: Digital Marketing Strategies for Beating Competitors With 100 Times Your Spending Power*. London: Palgrave Macmillan.
- Schmitt, B. H. (2010). "Experience Marketing: Concepts, Frameworks and Consumer Insights", *Foundations and Trends in Marketing*, 5(2), pp. 55-112.
- Schlosser, A.E., Shavitt, S., and Kanfer A. (1999). "Survey of Internet Users' Attitudes Toward Internet Advertising", *Journal of Interactive Marketing*, 13(3), pp. 34-54.
- Shaver, A. (2010). "Digital Advertising by Andrew McStay", *The International Journal on Media Management*, 12(3-4), pp. 235-237.
- Shaw, C. (2007). *The DNA of Customer Experience: How Emotions Drive Value*. London: Palgrave Macmillan.
- Singh, P., Singh, G., and Singh, M. (2019). "Let's Get Phygital: M-Commerce as a Crusader For "Phygital" Retail" (pp. 145-162), in *M-Commerce: Experiencing the Phygital Retail*, Punita Duhhan and Anurag Singh (Eds.), New York: Apple Academic Press.
- Truong, Y., Mccoll, R., and Kitchen, P. (2010). "Practitioners' Perceptions of Advertising Strategies for Digital Media", *International Journal of Advertising*, 29(5), pp. 709-725.
- Varnali, K. (2013). *Dijital Tutulma: Pazarlama İletişimi ve İnsan*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Verhoef, P. C., Lemon, K. N., Parasuraman, A., Roggeveen, A., Tsiros, M., and Schlesinger, L. A., (2009). "Customer Experience Creation: Determinants, Dynamics, and Management Strategies", *Journal of Retailing*, 85(1), pp. 31-41.

İnternet

- Brenner, M. (2020). "Marketing Insider Group, What is Phygital Marketing? How to Use It and 5 Consumer Marketing Examples". Erişim Adresi: <https://marketinginsidergroup.com/marketing-strategy/what-is-phygital-marketing-how-to-use-it-and-5-examples/> (Erişim Tarihi: 02.02.2022).
- Londesbrough, B. (2019). "Campaignlive, Sonos is using its latest activation to bring the brand to life in a 'dynamic' way". Erişim Adresi: <https://www.campaignlive.co.uk/article/sonos-using-its-latest-activation-bring-brand-life-dynamic/1592828> (Erişim Tarihi: 10.02.2022).
- <http://rd.org.tr/Assets/uploads/d89b2686-219d-413f-8f24-80948dd28c29.pdf> (Erişim Tarihi: 30.01.2022).
- <https://wearesocial.com/sg/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth/> (Erişim Tarihi: 30.01.2022).
- <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/technology-media-and-telecommunications/articles/medya-yatirimlari-2021-raporu.html> (Erişim Tarihi: 30.01.2022).

MÜŞTERİYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: DİJİTAL PAZARDA DEĞİŞEN ROLLER

Eser Levi*

Giriş

Dijital kültür bilgiyi elde etme, üretme ve paylaşma pratiklerini radikal biçimde değiştirdi. Bu değişimin tüketici davranışlarından pazarlama pratiklerine kadar birçok alana yansması, dijital kültürde müşterilerin markalarla ve diğer müşterilerle bilgi alışverişini de farklı bir noktaya taşıdı. Müşteri davranışının sınırları, ürün ve markalarla bağ kurma, onlara karşı tutum ve satın alma niyeti geliştirme, satın alma ve sonrası davranışı gibi bilindik süreçlerin çok daha ötesine geçti. Artık markanın bir bileşeni gibi hissetmek ve bu bağlamda kapsamlı geribildirimde bulunmak, markaları geniş tüketici gruplarına tanıtmak ve tavsiye etmek de müşteri olmanın sıradanlaşan davranışları hâline geldi.

Bu çalışma spesifik olarak müşteri kavramının özellikle sosyal medyayla birlikte yaşadığı dönüşümü tartışmayı amaçlıyor. Müşterilerin dijital pazardaki davranışlarına odaklanmak, müşteri olarak üstlendikleri yeni rollerin tartışılmasına ve böylelikle geleneksel müşteri tanımının genişlemesine katkı yapabilir. Çalışma müşterinin dijital pazardaki pratiklerini bazı anahtar kavramlar üzerine temellendiriyor. Özellikle müşteri ve tüketici ile pazarlama tarafı arasında bağlantı kurmak için kullanılan bilgi anlamına gelen *pazarlama araştırması*, müşterinin markayla ilgili deneyimini çevrim içi platformlar üzerinden potansiyel müşterilere aktarması anlamına gelen *elektronik ağızdan ağıza iletişim* ve geleneksel ya da internet ünlülerinin ürün ya da hizmetleri kendi sosyal medya içeriklerine entegre ederek kitlelere önermesi anlamına gelen *etikleyici pazarlama* gibi bazı kavramlara başvurmak, bugünün müşterisinin dijital ortamdaki temel reflekslerini anlamaya yardımcı olu-

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, eser.levi@bilgi.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3932-4216

meyeceğini görüyoruz. Katılım gösteren müşteri marka için gönüllü olarak bir değer üretiyor, marka tarafının yapması gereken ise bu katılım davranışını analiz ederek müşteriyi yeniden sisteme dâhil etmek.

Bu çalışma, sosyal medya ile birlikte dönüşen müşteriyle ilgili bir tartışma açıyor ve yeni bir tanımlama ortaya koyuyor. Müşteri kavramının bugünkü görünümünü irdelemek ve yaşadığı dönüşümü okumak, öncelikli olarak müşterilerin dijital pazardaki reflekslerini anlamaya yardımcı oluyor. Müşterinin hareket alanının genişlemesi marka tarafı için de açılımlar sağlıyor. Müşterinin dönüşümünü ve bugün sahip olduğu gücü anlamak, müşteriye sadece ürün satın alması beklenen bir aktör ön kabulüyle yaklaşılmamasını sağlarken, markalara pazarlama yöntemlerini geliştirme konusunda neler yapabileceklerine dair ışık tutabilir.

Kaynakça

- Albon, A., Kraft, P. & Rennhak, C. (2018) Analyzing the credibility of e-word-of-mouth using customer reviews on social media. *Journal of Advances in Humanities and Social Sciences*, 4(1): 37-50.
- Allard, T., Dunn, L. H. & White, K. (2020). Negative Reviews, Positive Impact: Consumer Empathetic Responding to Unfair Word of Mouth. *Journal of Marketing*. 84(4): 86-108.
- Arndt J. (1978). How Broad Should the Marketing Concept Be?: Should it be developed into a full-fledged behavioral science? *Journal of Marketing*, 42(1):101-103.
- Audrezet, A., de Kervilerb, G. and Moulard, J. G. (2020), “Authenticity under Threat: When Social Media Influencers Need to Go Beyond Self-Presentation”, *Journal of Business Research*, 117: 557-569.
- Banerjee, S., Dellarocas, C. & Zervas, G. (2021). Interacting User-Generated Content Technologies: How Questions and Answers Affect Consumer Reviews. *Journal of Marketing Research*, 58(4): 742-761.
- Boorstin, D. J. (2012). *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America*. New York: Vintage Books.
- Brown, D. & Hayes, N. (2008). *Influencer Marketing: Who Really Influences Your Customers*. New York: Taylor & Francis
- Campbell, C. & Farrell, J. R. (2020). More than meets the eye: The functional components underlying influencer marketing. *Business Horizons*, 63(4), 469-479.
- Casalo, L. V., Flavian, C. & Ibanez-Sanchez, S. (in press). Influencers on Instagram: Antecedents and consequences of opinion leadership. *Journal of Business Research*.
- Castells, M. (2010). Communication power: Mass communication, mass self-communication, and power relationships in the network society. *Media and society*, 25(5), 3-17.
- Chen, Y., Fay, S. & Wang, Q. (2011). The role of marketing in social media: how online consumer reviews evolve. *Journal of Interactive Marketing*. 25(2): 85-94.
- Chen, Y. & Xie, J. (2008) Online consumer review: word-of-mouth as a new element of marketing communication mix. *Management Science*, 54: 477-491.
- Childers, C. C., Lemon, L. L. And Hoy, M. G. (2018). #Sponsored #Ad: Agency Perspective on Influencer Marketing Campaigns. *Journal of Current Issues & Research in Advertising*.

- Daugherty, T. & Hoffman, E. (2013). eWOM and the importance of capturing consumer attention within social media. *Journal of Marketing Communications*, 20(1-2): 82-102.
- Djafarova, E. & Rushworth, C. (2017). Exploring the credibility of online celebrities' Instagram profiles in influencing the purchase decisions of young female users. *Computers in Human Behavior*, 68, 1-7.
- Ehlers, K. (2021) Micro-Influencers: When Smaller Is Better. <https://www.forbes.com/sites/forbesagencycouncil/2021/06/02/micro-influencers-when-smaller-is-better>.
- Evans, N. J., Phua, J., Lim, J. & Jun, H. (2017). Disclosing Instagram Influencer Advertising: The Effects of Disclosure Language on Advertising Recognition, Attitudes, and Behavioral Intent. *Journal of Interactive Advertising*, 17(2), 138-149.
- Feick, L. F. & Price, L. L. (1987) The market maven: A diffuser of marketplace information. *Journal of Marketing*, 51: 83-97.
- Goldsmith, R. & Horowitz, D. (2006). Measuring motivations for online opinion seeking. *Journal of Interactive Advertising*, 6(2): 1-16.
- Golmohammadi, A., Mattila, A. S., & Gauri, D. K. (2020). Negative online reviews and consumers' service consumption. *Journal of Business Research*, 116, 27-36.
- Gonçalves, H. M., Silva, G. M., Martins, T. G. (2018) Motivations for posting online reviews in the hotel industry. *Psychology & Marketing*, 35(11): 807-817.
- Goodrich, K. & de Mooij, M. (2014). How 'social' are social media? A cross-cultural comparison of online and offline purchase decision influences. *Journal of Marketing Communications*, 20(1-2): 103-116.
- Greve, G. (2014). The Moderating Effect of Customer Engagement on the Brand Image – Brand Loyalty Relationship. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 148: 203-210.
- Guo, J., Wang, X., & Wu, Y. (2020). Positive emotion bias: Role of emotional content from online customer reviews in purchase decisions. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 52, 101891.
- Hamby, A., Daniloski, K. & Brinberg, D. (2015). How consumer reviews persuade through narratives. *Journal of Business Research*, 68(6), 1242-1250.
- Harrigan, P.; Daly, T. M.; Coussement, K.; Lee, J. A.; Soutar, G. N.; Evers, U. (2021). Identifying influencers on social media. *International Journal of Information Management*, 56.
- Heinonen, K. & Medberg, G. (2018), Netnography as a tool for understanding customers: implications for service research and practice. *Journal of Services Marketing*, 32(6): 657-679.
- Karabulut, F. (2017). Pazarlama "Ajani" Tüketici: Bir İş Fikri Olarak Katılımcı Pazarlama. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(4): 149-160.
- Kawaf, F. & Istanbuluoglu, D. (2019). Online fashion shopping paradox: The role of customer reviews and facebook marketing. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 48: 144-153.i
- Kay, S.; Mulcahy, R. & Parkinson, J. (2020). When less is more: the impact of macro and micro social media influencers' disclosure. *Journal of Marketing Management*, 36(3-4): 248-278.
- Khamis, S.; Ang, L. & Welling, R. (2017). Self-branding, 'micro-celebrity' and the rise of Social Media Influencers. *Celebrity Studies*, 8(2): 191-208.
- Kozinets, R. V. (2015). The post-human future of brands. *Strong brands, strong relationships*, 1, 149-158.
- Kumar, R. (2020). Online Customer Reviews & Ratings: Influence in Consumer Decision-Making Process. *Pranjana: The Journal of Management Awareness*, 23(1): 12-20.
- Lacks Kaplan, J. (2021). Deloitte Insights Küresel Pazarlama Trendleri. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consulting/gmt/katilim-kuresel-pazarlama-trendleri-2021.pdf>

- Lee, J. A.; Sudarshan, S; Sussman, K. L., Bright, L. F. Eastin, M. S. (2021). Why are consumers following social media influencers on Instagram? Exploration of consumers' motives for following influencers and the role of materialism. *International Journal of Advertising*,
- Lou, C., & Yuan, S. (2019). Influencer marketing: how message value and credibility affect consumer trust of branded content on social media. *Journal of Interactive Advertising*, 19(1), 58-73.
- Marcuse, H. (1964). *One-Dimensional Man*. Boston: The Beacon Press.
- McLachlan, S. (2022) 35 Instagram Stats That Matter to Marketers in 2022. <https://blog.hootsuite.com/instagram-statistics/>
- de Oliveira Santini, F., Ladeira, W. J., Pinto, D. C., Maurer Herter, M., Sampaio, C. H. & Babin, B. J. (2020). Customer engagement in social media: a framework and meta-analysis. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48: 1211-1228.
- Pee, L. G. (2016). Negative online consumer reviews: Can the impact be mitigated? *International Journal of Market Research*, 58(4): 545-567.
- Pitt, L. F., Berthon, P. R., Watson, R. T. & Zinkhan, G. M. (2002). The Internet and the birth of Real Consumer Power. *Business Horizons*, 45(4): 7-14.
- Reichelt, J; Sievert, J. & Jacob, F. (2014) How credibility affects eWOM reading: The influences of expertise, trustworthiness, and similarity on utilitarian and social functions. *Journal of Marketing Communications*, 20(1-2): 65-81.
- van Reijmersdal, E. A., Rozendaal, E., Hudders, L., Vanwesenbeeck, I., Cauberghe, V. & Van Berlo, Z. M. C. (2020), Effects of Disclosing Influencer Marketing in Videos: An Eye Tracking Study Among Children in Early Adolescence. *Journal of Interactive Marketing*, 94-106.
- Robson, K., Farshid, M., Bredican, J. & Humphrey, S. (2013). Making sense of online consumer reviews: a methodology. *International Journal of Market Research*, 55(4): 2-13.
- Sadrabadi, A. N.; Saraji, M. K.; MonsiZadeh, M. (2018) Evaluating the Role of Brand Ambassadors in Social Media. *Journal of Marketing Management and Consumer Behavior*, 2(3): 54-70.
- Santora, J. (2022). Key Influencer Marketing Statistics You Need to Know for 2022. <https://influencermarketinghub.com/influencer-marketing-statistics/>
- Senft, T. M. (2008). *Camgirls: celebrity and community in the age of social networks*. New York: Peter Lang.
- Senft, T.M. (2013). Microcelebrity and the branded self. In: J. Hartley, J. Burgess, and A. Bruns, eds. *A companion to new media dynamics*. Chichester: Wiley-Blackwell, 346-354.
- Singh, J. P., Irani, S, Rana, N. P. Dwivedi, Y. K., Saumya, S. & Roy, P. K. (2017). Predicting the "helpfulness" of online consumer reviews. *Journal of Business Research*. 70: 346-355.
- Smith, B. G., Kendall, M. C.; Knighton, D. & Wright, T. (2018). Rise of the Brand Ambassador: Social Stake, Corporate Social Responsibility and Influence among the Social Media Influencers. *Communication Management Review*, 3(1): 6-29.
- Srivastava, V. & Kalro, A. D. (2019). Enhancing the helpfulness of online consumer reviews: the role of latent (content) factors. *Journal of Interactive Marketing*, 48, 33-50.
- de Veirman, M. D., Cauberghe, V., Hudders, L. (2017). Marketing through Instagram influencers: the impact of number of followers and product divergence on brand attitude. *International Journal of Advertising*, 36(5), 798-828.
- Weiss, R. (2014). Influencer Marketing How word-of-mouth marketing can strengthen your organization's brand. *Marketing Health Services*.
- Whiting, A. & D. Williams (2013) Why people use social media: A uses and gratifications approach. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 16(4): 362-369.

- Woodroof, P. J., Howie, K. M., Syrdal, H. A., & VanMeter, R. (2020). What's done in the dark will be brought to the light: effects of influencer transparency on product efficacy and purchase intentions. *Journal of Product & Brand Management*.
- Yang, J., W.Kim, N.Amblee, and J.Jeong. (2012). "The Heterogeneous Effect of WOM on Product Sales: Why the Effect of WOM Valence is Mixed." *European Journal of Marketing*. 46(11-12): 1523-1538.
- Zheng, L. (2021). The classification of online consumer reviews: A systematic literature review and integrative framework. *Journal of Business Research*. 135: 226–251.

SOSYAL MEDYADA KARANLIK PAZARLAMA UYGULAMALARI

Kıvanç Nazlım Tüzel Uraltaş*

Sevgi N. Sadedil**

Giriş

Sanayi Devrimi'yle birlikte seri üretime geçilmesi ve bununla eş zamanlı gelişen teknolojinin hayatın her alanında kullanılması, pazarlama dünyasında birbirine benzeyen çok sayıda mal ve hizmeti ortaya çıkarmıştır. Birbirine benzeyen bu ürünler arasından her işletme markalarının rakiplerinden sıyrılarak tüketicileriyle buluşmasını ve hedef kitlesine doğrudan ulaşmasını sağlamak amacıyla çok çeşitli pazarlama, reklam ve tanıtım çabasına girişmektedir. Ancak bu mal ve hizmet bolluğu içinde hedef kitlesine doğrudan ulaşmak için günümüzde sadece geleneksel medyayı kullanan pazarlamacı ve reklamcılar tüketiciler üzerinde yeterince etkili olamamaktadırlar. Bunun en önemli nedeni, internetin son 20 yılda yaygınlaşıp kullanımının artmasıyla birlikte insanlar arasındaki iletişimin evrilmesidir.

Günümüzde internet bağlantısı kurmak için belirli bir teknolojik ve dijital altyapıya sahip olmak gereklidir. Ayrıca, bu teknolojinin kullanılabilmesi için gereken cihazları satın alabilecek ekonomik refah seviyesine sahip olmak da önemlidir. Özellikle çevreleriyle sürekli etkileşim hâlinde olmak isteyen ve hem altyapıya hem de internet bağlantısını sağlayacak mobil cihazlara sahip olan tüketicilere mesajlarını iletmek isteyen işletmeler ve markalar genç tüketicilerinin açık bir biçimde yapılan

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, ntuzel@marmara.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7682-2164

** Dr. Öğr. Üyesi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İletişim Fakültesi, sevginur.sadedil@yeniyuzyil.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-6152-7285

Kurumların, karanlık pazarlama faaliyetlerine başvurma nedeni, tanıtımı yasaklanmış ürünlerin satın alınmasını sağlamak, marka bilinirliği oluşturmak, markayı hatırlatmak veya tanıtımı yasak olmayan ama tüketicinin dikkatini çekmenin çok zor olduğu günümüzde onların dikkatini çekmektir. Karanlık pazarlamanın örtülü ve/veya gizli yapılması, karanlık unsurları kullanması, yanıltıcı olması ve zararlı ürünlerin tüketimine teşvik etmesi nedeni ile eleştirilmektedir.

Tüketici bilgilerinin paylaşıldığı dijital mecralar, sadece teknik bir veri sorunu değildir. Bireyin “hakkındaki” bilgileri bireyin arkasından kullanan herhangi bir işlem, mahremiyeti ihlal etme riskini taşımaktadır. Google CEO'su Eric Schmidt, Google'ın karanlık pazarlama uygulamaları ile ilgili şu sözleri söylemiştir: "Nerede olduğunu biliyoruz, sevdiğin her şeyi biliyoruz ve birdenbire "Şey, burada harika bir oyun var, köşede bilmediğin harika bir konser var" diye önerebiliriz. Şu anda neye dikkat etmeniz gerektiğini bilip size yardımcı olacağız." Facebook'un ise karanlık pazarlama uygulamalarını nasıl gerçekleştirdiğini TechCrunch uzmanı Goldman Sachs'ın şu sözleri anlatmaktadır: “Facebook'un nasıl ilerleyeceği, Google'ın aradığımız şeylerin yanına reklam koyarak para kazanma şekline benzer. Ancak Facebook bunu farklı yapıyor, çünkü nelerden hoşlandığımızı öğreniyor ve bu reklamları biz farkında olmadan bize getiriyor” (Mitchell, 2011).

Bu çalışmada incelenen örnek olaylar, karanlık pazarlamanın mahremiyeti ihlal eden örneklerini kapsamamaktadır. Çalışma, tanıtımı yasaklanmış alkol markalarının, karanlık reklam uygulamaları ile sınırlandırılmıştır. Karanlık pazarlama uygulamalarında kullanılan unsurlar tespit edilmiştir. Buna göre ele alınan markanın, bir yaşam tarzı yaratmaya ve bu yaşam tarzını tüketicinin katılımı ile yaratmaya çalıştığı görülmektedir. Kullanılan strateji ve teknikler, örtülü olmayan reklam kampanyalarında da kullanılmaktadır.

Kaynakça

- Aytaç, M.B. 2017. Sinsi veya Uyanık Pazarlama (?); Kavramsal Çerçeve ve Örnek Olaylar. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*. 12(47), 111-131.
- Bozkurt, İ. (2013). *Pazarlama İletişiminde Sihirli Dokunuşlar*. İstanbul: Mediacat.
- Başgöze, P. ve Kazancı, Ş. 2014. Ürün Yerleştirme ve Reklama İlişkin Tutumların Satın Alma Eğilimi ve Marka İmajı Üzerine Etkileri. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32 (1), 29-54.
- Oosthuizen, J.D. 2009. Constructing a smoking behaviour model to guide decision-making dark marketing. Doktora Tezi: Faculty of Management at the University of Johannesburg.
- Brown, S., McDonagh P. and Shultz, C. 2012. Dark marketing: ghost in the machine or skeleton in the cupboard?. *European Business Review*. 24 (3), 196-215.
- Boerman, S. C., Kruikemeier, S., and Borgesium, F. J. (2017). Online Behavioral Advertising: A Literature Review and Research Agenda. *Journal of Advertising*, 363-376.
- Dağtaş, B. (2003). *Reklamı Okumak*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Fuchs, C. (2018). *Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş*. Ankara: Renas Yayıncılık.
- Lowe, S. and McArthur, A. 2005. *It Just Me or Is Everything Shit ? : The Encyclopedia of Modern Life*. London:Time Warner Books.
- Salur, N. 2016. Kışkırtıcı ve Aktivist BirTasarımcı: Oliviero Toscani. *Aydın Sanat*. 2(3), 25-33.
- Williamson, J. (2001). *Reklamların Dili*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

İnternet

- Akışık, Ş. (2016). Alkollü içki tüketiminde Türkiye'nin seçimi hangi yönde? <https://bit.ly/31FR9xr> (Erişim Tarihi: 09 Ocak 2022).
- Campaign Türkiye. (2013). Efes Pilsen: Görmesek de biliriz. <https://bit.ly/3zWZXm1> (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2021).
- Clinehens, J. (2021). The Gruen Effect: How IKEA's Store Design Makes You Buy More. <https://cutt.ly/aUjYmL> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021).
- Erkılıç, G. (2017). Dijital Ajanslar: Dove, Irkçı Reklam Kampanyası İçin Özür Diledi. <https://cutt.ly/s110PEa> (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- Kuru, A. 2013. Efes'in cesur kampanyası: Görmesek de biliriz. MediaCat, <https://bit.ly/3wmFUF0> (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2021).
- Marketing Türkiye. 2013. Efes Pilsen sessizliğini bozdu. <https://bit.ly/3rcBFcM> (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2021).
- Mitchell, A. 2011. "Don't let relevance blind you to privacy". <https://bit.ly/3pNIOsq> (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2022).
- Ringgen, J. 2017. "Ikea's Big Bet On Meatballs". <https://cutt.ly/KUjYekW> (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021).
- Postkolik (10 Nisan 2010). Şehirde yeni mizah: Malt Kafası. <https://cutt.ly/zI4SWya> (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2022).
- Resmî Gazete. (2013). Bazı kanunlar ile 375 sayılı kanun hükmünde kararnamede değişiklik yapılması hakkında kanun. <https://cutt.ly/QI4b8Fw> (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2022).
- TIMETURK. 2013. Efes Pilsen'den alkol düzenlemesine reklamlı tepki. <https://bit.ly/3Gu17Rv> (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2021).
- Youtube. (2019). Zeynep Bastık. <https://cutt.ly/II4OPui> (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2021).
- Yurdakul, M. 2013. İnternette içki yasağı için 'mesajlı' vedalar. Milliyet, <https://bit.ly/3tsYagC> (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2021).

Onuncu Bölüm

DİJİTAL AYAK İZLERİNİN SATIN ALMA DAVRANIŞINA DÖNÜŞÜMÜ: “GOOGLE BENİ KESİN TAKİP EDİYOR”

Gül Banu Dayanç Kıyat*

Taner Doğuer**

Giriş

Hızla değişen teknoloji, görünürlüğü artırdığı gibi geride bırakılan ayak izleri sayesinde milyonlarca veri toplanabilmektedir. Toplanan bu verinin doğru bir şekilde etiketlenmesi ise markalar için tüketicinin satın alma davranışı ile sonuçlanacak yolculuğun başlangıç noktasını ifade etmektedir. Bu başlangıç aşamasında toplanan veriler çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmaktadır. Örneğin bu başlıklar; tüketicilerin düşünce olgunluk aşaması, ilgi duyduğu alanlar, demografik yapılar veya coğrafi yapılardan oluşmaktadır. Daha sonra da ilgili markalar bu sınıflara uygun satın alma davranışına yönelmeleri için stratejik çeşitli mesajlar göndermektedir. Bu süreç basit gözükmeyle beraber birbirinin içine geçmiş oldukça komplike bir süreçtir. Bu sürecin yönetiminde teknoloji, sosyoloji ve halkla ilişkiler yönetiminin eş zamanlı hareket etmesi gerekmektedir.

Tüketicilerin internette içerik tüketirken ve sosyal medyada dolaşırken bıraktıkları bu ayak izleri işlenerek davranışlara göre etiketlenirler. Örneğin; İlgili duyulan marka/ürünlere ait içeriklerle etkileşime geçildiyse veya ilgi duyulan fenomen postunu beğendiyse vb. birçok ayak izi etiketlenerek funnelın ilgili adımlarında kullanılmak üzere, Google ve/veya sosyal medya araçları tarafından hedef kitlenin belirlenme aşamasında kullanılmak üzere sınıflandırılır.

* Doç. Dr., Haliç Üniversitesi, İşletme Fakültesi, banukiyat@halic.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7028-0675

** Dr., tan.doguer@gmail.com, ORCID:0000-0002-5151-9422

Bugün online pazarlama, teknolojik gelişmeye paralel olarak bireyi daha kesin şekilde hedefleme yolculuğuna devam etmektedir. Gelecek bu kesinlik içerisinde şekillenecek online’da içerik tüketme davranışımız ve bunun sonucunda fiziki dünyada yer alan ticari yapılar değişmeye devam edecektir. Hatta koca binalar giderek yerini online’da yer alan bir domain adresine bırakacak, muhtemelen kurumlar ve bireyler Web 3,0 ile merkezi güçlerden uzaklaşarak bilinçli şekilde kontrolün kullanıcıda olduğu algısının yaratıldığı, sanal bir dünyaya evrilecektir. Bu dünyada oluşturulan daha güvenli ve özgür internet algısı sayesinde, sanal vatandaş kimliği kullanıcıları metaverse evrenine hazırlarken, bambaşka deneyimler de sosyokültürel dünyada büyük değişimler yaratacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aydın, S. (2016). Gelişen Web Teknolojileri ile Şekillenen İnternet Reklamcılığının Tüketici Davranışlarına Etkisi, Çevrimiçi Davranışsal Reklamcılık Üzerine Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Bilişim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*.
- Babu, S. (2012). Relevance Of Search Engine Optimization In Promoting Online Business. *Indian Journal of Computer Science and Engineering*, 3(3), 453-456.
- Bausch, S., ve McGiboney, M. (2008). *Nielsen Online Holiday Survey*. Nielsen Company: https://www.nielsen.com/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/pr_081218.pdf.
- Berber Keser, L. (2014). *Çevrimiçi Davranışsal Reklamcılık Uygulamaları Özelinde Kişisel Verilerin Korunması*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık,
- Berthon, P. R., Pitt, L. F., Plangger, K. ve Shapiro, D. (2012). Marketing Meets Web 2.0, Social Media and Creative Consumers: Implications for International Marketing Strategy. *Business Horizons*, 55, 262-271.
- Boerman, Sophie; Kruikemeier, Sanne and Borgesius, Zuiderveen, F. J. (2017). Online Behavioral Advertising: A Literature Review and Research Agenda, *Journal of Advertising*, 46(3), 363-376.
- Cahn, A., Alfeld, S., Barford, P. ve Muthukrishnan, S. (2016). An Empirical Study of Web Cookies. *Proceedings of the 25th International Conference on World Wide Web*, 891-901. <https://doi.org/10.1145/2872427.2882991>.
- Chen, Y. ve Xie, J. (2008). Online Consumer Review: World-of-Mouth As A New Element of Marketing Communication Mix. *Management Science*, 54(3), 477-491.
- Çelik, M. ve Varol, E. (2009). Kavram ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan’a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, June, 2019; 5(1), 137-158.
- D. Campbell ve R. Wright. 2008. Shut-Up I Don’t Care: Understanding The Role of Relevance and Interactivity on Customer Attitudes Toward Repetitive Online Advertising. *Journal of Electronic Commerce Research*, 9(1),62-76.
- Einstein, M. (2017). *Dijital Reklamın Gizli Dünyası*. İstanbul : The Kitap.
- Elden, M. (2015). *Reklam ve Reklamcılık* (3. Basım). İstanbul: Say Yayınları.
- Elden, M., Ulukök, Ö. ve Yeygel, S. (2005). *Şimdi Reklamlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Flanagan, K. (2015). *The Essential Guide to Creating a Successful Content Marketing Strategy*. Hubspot: <http://blog.hubspot.com/marketing/content-marketing-blueprint-ht>.
- Frost, R., ve Strauss, J. (2009). *E-Marketing* (5. Basım). Upper Saddle River, Nj: Prentice Hall.
- Ha, Y. (2006). *The Influence of Online Visual Merchandising on Consumer Emotions: Moderating Role of Consumer Involvement*. Ohio: The Ohio State University.

- Haşiloğlu, A., Kaya, M. ve Haşiloğlu, S. (2010). E-Girişimcilik Araçları ve Türkiye'deki E-Girişimciler Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 1-14.
- Kazancı, Ş. (2014). *Sosyal Medyanın, Marka Kredibilitesinin ve Marka Prestijinin Satın Alma Eğilimi Üzerine Etkileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçyiğit, M. (2017). *Dijital Halkla İlişkiler ve Online Kurumsal İtibar Yönetimi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kotler, P., Kartajaya, H. ve Setiawan, I. (2017). *Pazarlama 4.0: Gelenekselden Dijitale Geçiş*. İstanbul: Optimist.
- Köktürk, M. S., Çobanoğlu, E. ve Dirsehan, T. (2015). *Çevrimiçi Satış: Bugünden Geleceğe Bir Potansiyel*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kutlu Karabıyık, B., Armağan, E. (2017). Tüketicinin Çevrimiçi Davranışsal Reklamlara Tıklama Kararını Etkileyen faktörler, *Journal of Yasar University*, 12/47, 201-214
- Ledford, J. L. (2009). *Search Engine Optimization Bible (2.Basım)*. New York, ABD, Wiley Publishing.
- Lu, Y., Zhao, L. ve Wang, B. (2010). From Virtual Communitymembers to C2c E-Commerce Buyers: Trust in Virtual Communities and Its Effect on Consumers Purchase Intention. *Electronic Commerce Research&Applications*, 9(4), 346-360.
- Malheiros, M., Jennett, C., Patel, S., Brostoff, S. ve Sasse, M. (2012). *Too Close for Comfort: A Study of The Effectiveness and Acceptability of Rich-Media Personalized Advertising*. Proceedings of The 2012 ACM Annual Conference on Human Factors in Computing Systems, 579–588. <http://doi.org/10.1145/2207676.2207758>.
- Mangold, W. G., ve Faulds, D. J. (2010). Social Media: The New Hybrid Element of The Promotion Mix. *Business Horizons*, 52.
- McDonald, A. M., Cranor, L. F. (2009). An Empirical Study of How People Perceive Online Behavioral Advertising. Available At: https://www.cylab.cmu.edu/_files/pdfs/tech_reports/CMUCyLab09015.pdf
- McStay, A. J. (2016). *Digital Advertising*. London, Macmillan International Higher Education.
- Mürütsoy, M. (2013). *İnternet Tüketicisinin Satınalma Davranışlarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma*. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Nolan, L. (2015). The Impact of Executive Personal Branding on Non-Profit Perception and Communications. *Public Relations Review*, 41, 288-292.
- Odabaşı, Y. (2005). Sanal Tüketici Toplulukları. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi (Pi)*(13), 48-49.
- Odabaşı, Y. (2019). *Postmodern Pazarlamayı Anlamak*. İstanbul: The Kitap.
- Opreana, A. ve Vinerean, S. (2015). A New Development in Online Marketing: Introducing Digital Inbound Marketing. *Expert Journal of Marketing*, 3(1),29-34.
- Öymen, G. (2020). Gerçek Zamanlı Pazarlamanın Markalar Üzerindeki Rolü: “Game Of Thrones” Örneği, *Uluslararası Halkla ilişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 80 – 107.
- Özen, Ü. ve Sarı, A. (2008). İnternet Reklamcılığı: İnternet Kullanıcılarının İnternet Reklamcılığı Konusundaki Tutum ve Davranışları. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 1(3), 15-16.
- Özmen, Ş. (2012). *Ağ Ekonomisinde Yeni Ticaretin Yolu E-Ticaret*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özmen, Ş. (2012). *Ağ Ekonomisinde Yeni Ticaretin Yolu E-Ticaret*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, R. G. (2013). *Dijital Reklamcılık ve Gençlik*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Park, D., Lee, J., ve Han, I. (2007). The Effect of On-Line Consumer Reviews on Consumer Purchasing Intention: The Moderating Role of Involvement. *Inter-National Journal of Electronic Commerce*, 11(4), 125-148.

- Peltekoğlu, F. B. (2016). *Halkla İlişkiler Nedir?* (9.Basım). İstanbul: Beta Yayınları.
- Plant, R. (2004). Online Communities. *Technology in Society*, 26(1), 51-65.
- Poloian, G. L. (2009). *Multichannel Retailing*. New York: Fairchild Book.
- Razzouk, N., ve Seitz, V. (2002). Banner Advertising and Consumer Recall: An Empirical Study. *Journal of Promotion Management*, 9(1&2), 71-80.
- Seitel, F. P. (2016). *Halkla İlişkiler Uygulaması*. (S. Mengü, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Shadkam, M., ve O'Hara, J. (2013). Social Commerce Dimensons: The Potential Leverage for Marketers. *Journal of Internet Banking and Commerce*, 18(1). arraydev.com: <http://www.arraydev.com/commerce/jibc/>.
- Silverman, G. (2006). *Ağızdan Ağıza Pazarlama* (2.Basım). İstanbul: Mediacat Yayıncılık.
- Smith-grieco, A. N. (2010). The Internet as Recommendation Engine: Implications of Online Behavioral Targeting. Massachusetts, Massachusetts Institute of Technology.
- Springer, P. (2007). Ads to Icon: How Advertising Succeeds in a Multimedia Age. Londra ve Philadelphia: Kogan Page.
- Stokes, R. (2008). *E-Marketing: The Essential Guide to Online Marketing*. South Africa: Cape Town: Quirk E-Marketing Ltd.
- Sutherland , M., ve Sylvester, A. K. (2004). *Reklam ve Tüketici Zihni* (1. b.). (İ. B. Kalınyazgan, Çev.) İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Tucker, C. E. (2013). Social Networks, Personalized Advertising and Privacy Controls, *Journal of Marketing Research*, 51(5), 546-462. doi:10.1509/jmr.10.0355
- Urmak, T. T., & Dayanç-Kıyat, G. B. (2021). Marka imajının elektronik ağızdan ağıza pazarlama (EAAP) üzerindeki etkisi: Notebook kullanıcıları üzerine bir araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 505-524. doi: 10.46928/iticusbe.824941.
- Uygun, M., Taner, Ö., ve Özbay, S. (2011). Tüketicilerin Hizmet Deneyimleri ile Ağızdan Ağıza İletişim Davranışları Arasındaki İlişkiler. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 331-342.
- Ünsalan, E., ve Ünsalan, M. (2011). *Showrooming: Mağaza İstismarı*. Kütahya: 21. Pazarlama Kongresi, Dumlupınar Üniversitesi. 223-226.

İnternet

- Deloitte, T. ve Tusiad. (2020). *E-Ticaretin Gelişimi, Sınırların Aşılması ve Yeni Normlar 2019*. 03 01, 2020 tarihinde <https://Tusiad.Org/Tr/Yayinlar/Raporlar/Item/9675-Dijitallesen-Dunyanin-Itici-Gucu-E-Ticaret>.
- Google. (2020). *Çerez Türleri*. 03, 1, 2020 tarihinde Google: <https://Policies.Google.Com/Technologies/Types?HI=Tr>
- Google. (2020). *Çerez*. 03, 1, 2020 tarihinde Google: <https://Support.Google.Com/Chrome/Answer/95647?Co=Genie.Platform%3ddesktop&HI=Tr>.
- Gümüş, İ., <https://shiftdelete.net/internetin-gelecegi-web-3-0-nedir>, 03, 25, 2022.
- Kruk, A. (2014). *With Millenials Highly Engaged on Tumblr, Brands 'Speaking Visually' on The Site*. 07, 10, 2020 tarihinde Intelligence.Wundermanthompson.com: <https://Intelligence.Wundermanthompson.Com/2014/08/With-Millennials-Highly-Engaged-On-Tumblr-Brands-Speaking-Visually-On-The-Site/>
- KVKK, <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/4185/6698-Sayili-Kisisel-Verilerin-Korunmasi-Kanununun-Amaci-ve-Kapsami>, 17 Ocak.
- Odden, L. (2013, August 2). *Engaging More Influencers and Buyers with Content Marketing*. PRSA. 04, 9, 2022, tarihinde https://apps.prsa.org/Intelligence/Tactics/Articles/view/10288/1081/Engaging_more_influencers_and_buyers_with_content#.YIFz1chBzIV.
- Sullivan, H. (2013, January 3). *Story Marketing can Power Your PR Program in The New Year*. PRSA. 04, 9, 2022, tarihinde https://apps.prsa.org/Intelligence/Tactics/Articles/view/10021/1071/Story_marketing_can_power_your_PR_program_in_the_N#.YIFxs8hBzIV.

DİJİTAL ÇAĞIN FENOMENİ: TÜKETİCİ KAFA KARIŞIKLIĞI*

Begüm Maral*

Giriş

Üretim ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve kapitalizmin güçlenmesi ile tüketim kültürü de gittikçe yayılmaktadır. Öyle ki günlük hayatımızın tüketim etrafında şekillendiğini söylemek mümkündür. Böyle bir ortamda ürün, hizmet, marka ve alternatiflerin çoğalması, internet ve sosyal medya kullanımının artması, teknolojinin getirdiği sorunlar, markalara olan güvenin azalması, bilgi birikiminin artması ve aşırı bilgi yükü gibi birçok neden, kitle iletişim araçlarının etkisiyle tüketicilerin daha fazla kafa karışıklığı yaşamasına sebep olmaktadır. Bu kafa karışıklığından kurtulmak için ise tüketicilerin farklı yöntemlere başvurduğu görülmektedir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte tüketicilerin istek ve ihtiyaçları da değişmektedir. Pazarlama, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya dayanmaktadır. Ancak geleneksel pazarlama yöntemleri tüketicilerin beklentilerini belirlemek ve tüketicilerin taleplerini karşılamak için artık yeterli olmamaktadır. Alternatiflerin artması, kitle iletişim araçlarına olan güvenin azalması gibi nedenler tüketicilerde kafa karışıklığına neden olmaktadır. Bu nedenle tüketiciler karar vermekte zorlanmakta ve bu kafa karışıklığından kurtulmak için farklı yollara başvurumaktadırlar.

Kafa Karışıklığı Nedir?

Tüketici kafa karışıklığı olgusunu tam olarak anlamak için, karışıklık teriminin tanımlanması gerekmektedir. Genel olarak "kişinin nasıl davranacağını bilememe-

* Bu çalışma Prof. Dr. Mustafa Tanyeri danışmanlığında, Begüm Maral tarafından hazırlanan Doktora Tez çalışmasından uyarlanmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, begum.maral@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0013-0281

Kaynakça

- Alarabi, S. and Grönblad, S. (2010). *The effects of consumer confusion on decision postponement and brand loyalty in a low involvement product category*. Upsala University master thesis.
- Bayraktaroğlu, G. (2011). *Pazarlama Girdabında Tüketicinin Kafa Karışıklığı*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Chrysochoidis, G. (2000). Repercussions of consumer confusion for late introduced differentiated products. *European Journal of Marketing*, 34 (5/6),705-722.
- Conchar, M., Zinkhan, G. M., Peters, C. O. & Olavarrieta, S. (2004). An integrated Framework for the Conceptualization of Consumers' Perceived Risk Processing. *Journal of Academy of Marketing Sciences*, 32(4),418-436.
- Cox, D. F. (1967). *Risk Handling in Consumer Behavior*, in Risk Taking and Information Handling in Consumer Behavior" ed. Donald F. Cox, Boston, MA: Harvard University Press, 34-81.
- Cremer, C. (2007). *Consumer confusion in the context of line extensions*, (Master thesis), Maastricht University. The Netherlands. Retrieved in 05.02.2021 from: <http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=11133>.
- Cunningham, L.F., Gerlach, J.H., Harper, M.D. & Young, C.E. (2005). Perceived risk and the consumer buying process: Internet airline reservations. *International Journal of Service Industry Management*, 16(4), 357-372.
- Dhar, R. (1997). Consumer Preference for a No-Choice Option. *Journal of Consumer Research*, 24,215-231.
- Diamond, S.A. (1981). *Trademark problems and how to avoid them*. Chicago: Crain Communications.
- Dowling, G.R & Stealin R. (1994). A Model of Perceived Risk and Risk-Handling Activities. *Journal of Consumer Research*, 21, 119-34.
- Drummond, G. ve Rule, G. (2005). Consumer confusion in the UK wine industry. *Journal of Wine Research*, 16(1), 55-64.
- Foxman, E.R., Berger, P.W., Cote, J.A. (1992). Consumer brand confusion: a conceptual framework. *Psychology & Marketing*, 9 (2),123-141.
- Foxman, E.R., Muehling, D.D., Berger, P.W. (1990). An investigation of factors contributing to consumer brand confusion. *The Journal of Consumer Affairs*, 24(1), 170-189.
- Hansen, F. (1972). *Consumer Choice Behavior A Cognitive Theory*. New York: Free Press.
- Huffman, C., Kahn, B. E. (1998). Variety for Sale: Mass Customization or Mass Confusion?, *Journal of Retailing*, 74(4): 491 – 513.
- Iqbal, S., Ahmad, N., Iqbal, N. & Ahmad, N. (2014). Postponable Purchasing of Confused Consumer; The Moderating Role of Perceived Risk and Income Between Consumer Confusion Proneness & Decision Postponement. *International Journal of Techno-Management Research*, 2(3):1-21.
- Jacoby, J. & Morrin, M. (1998). Not manufactured or authorized by...': recent federal cases involving trademark disclaimers. *Journal of Public Policy & Marketing*, 17, 97-108.
- Kasper H.; Bloemer, J. & Driessen, P.H. (2010). Coping with confusion: The case of the Dutch mobile phone market. *Managing Service Quality*, 20(2):140-160.
- Kent, R.J, Allen, C. (1994). Competitive interference effects in consumer memory for advertising:the role of brand familiarity. *Journal of Marketing*, 58 (July), 97-105.
- Leek, S., Kun, D., (2006). Consumer Confusion in the Chinese Personal Computer Market. *Journal of Product & Brand Management*, 15(3): 184 -193.
- Levitt, T. (1981). Marketing intangible products and product intangibles. *Harvard Business Review*, 59(3): 94-102.
- Loken, B., Ross, I., Hinkle, R.L. (1986). Consumer "confusion" of origin and brand similarity perceptions. *Journal of Public Policy and Marketing*, 5, 195-211.
- Matzler, K., Stieger, D., Fuller, J. (2011). Consumer Confusion in Internet-Based Mass Customization: Testing a Network of Antecedents and Consequences. *Journal of Consumer Policy*, 34(2): 231-247.

- Matzler, K.; Waiguny, M. & Füller, J. (2007). Spoiled for choice: consumer confusion in internet-based mass customization. *Innovative Marketing*, 3, 7-18.
- Miaoulis, G., D'Amato, N. (1978). Consumer confusion & trademark infringement. *Journal of Marketing*, 42(2), 48-55.
- Mitchell, V. W. (1999). Consumer Perceived Risk: Conceptualisations and Models. *European Journal of Marketing*, 33 (1/2): 163-195.
- Mitchell, V. W., Walsh, G., Yamin, M. (2005). Towards a Conceptual Model of Consumer Confusion. *Advances in Consumer Research*, 32, 143-150.
- Mitchell, V.W. ve Greatorex, M. (1993). Risk perception and reduction in the purchase of consumer services. *The Services Industries Journal*, 13(4), 179-200.
- Mitchell, V.W. ve Papavassiliou, V. (1997). Exploring consumer confusion in the watch market. *Marketing Intelligence&Planning*, 15(4), 164-172.
- Murray, K.B. (1991). A Test of Services Marketing Theory: Consumer Information Acquisition Activities. *Journal of Marketing*, 55, 10-25.
- Otnes, C.; Lowrey, T. M. & Shrum, L.J. (1997). "Toward an Understanding of Consumer Ambivalence" *Journal of Consumer Research*, 24(1), 80-93.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary. (2005). Oxford advanced learner's dictionary of current English (7th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Özer, L. ve Gülpınar S. (2005). *Hizmet Sektöründe Tüketicilerin Algıladıkları Riskler: Havayolları Sektöründe Bir Araştırma*. *Journal of Commerce & Tourism Education Faculty*, (1), 49-65.
- Poiesz, T.B.C., Verhallen, T.M.M. (1989). Brand confusion in advertising. *International Journal of Advertising*, 8, 231-244.
- Samuelson, W. and Zeckhauser, R. (1988). Status-quo bias in decision making. *Journal of Risk and Uncertainty*, 1, 7-59.
- Schweizer, M. & Rudolph, T. (2004). *Wenn Käufer Streiken - Mit Klarem Profil gegen Consumer Confusion und Kaufmüdigkeit*. Wiesbaden: Gabler.
- Schweizer, M., Kotouc, A. J., Wagner, T. (2006). Scale Development for Consumer Confusion. *Advances in Consumer Research*, 33, 184 - 190.
- Sertoğlu, A.E. ve Kavak, B. (2017). A more comprehensive view of consumer confusion: Scale development. *Journal of International Consumer Marketing*, 29(4), 265-276.
- Turnbull, P. W., Leek, S., Ying, G. (2000). Customer Confusion: The Mobile Phone Market. *Journal of Marketing Management*, 16(1-3):143 - 163.
- Vanpariya B. & Patel B. (2018). *Convince or Confuse Consumer: An Empirical Analysis in Retail*. Second National Conference on Contemporary issues in Management and Entrepreneurship organized by AURO University. India. 19-20 April 2018, ,29-56.
- Viswanathan, M., Rosa, J. A. & Harris, J. E. (2005). Decision-making and coping by functionally illiterate consumers and some implications for marketing management. *Journal of Marketing*, 69, 15-31.
- Walsh, G., Hennig-Thurau, T., Mitchell, V. W. (2007). Consumer Confusion Proneness: Scale Development, Validation, and Application. *Journal of Marketing Management*, 23(7-8), 697 - 721.
- Walsh, G., Hennig-Thurau, T., Mitchell, V. W. (2010). The Effect of Consumer Confusion Proneness on Word of Mouth, Trust, and Customer Satisfaction. *European Journal of Marketing*, 44(6):838 - 859.
- Weathers, P. D. (2002). *Purchase Channel and Product Characteristic Effects on Consumer Risk Perceptions*. (PhD Dissertation), University of South Carolina, 19.
- Wright, P. (1975). Consumer Choice Strategies: Simplifying Vs. Optimizing. *Journal of Marketing Research*, 12, 60-67.
- Yener, D. (2011). *Tüketicilerin Helal Sertifikalı Ürünler Karşı Tutumlarını Etkileyen Faktörler ve Risk Algısı*. (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ŞÖHRET VE HAYRAN KÜLTÜRÜNÜN DİJİTALLEŞME İLE DÖNÜŞÜMÜ

Yelda Şenkal*

Giriş

Şöhret olgusu, insanlık tarihinde eski dönemlere dayanan bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Şöhretin kavramsal olarak dayandırıldığı tarihsel gelişimi ortaya koymak, karışık süreçleri içermektedir. Kökenine yönelik anlamını ortaya koymak, tarihten, antropolojiye, sosyolojiye dayalı birçok farklı alanların incelenmesini gerektirmektedir. Şöhrete dair literatür çalışmaları, kavramın toplumsal yaşantıda ilk varoluşunu farklı bakış açıları üzerinden almaktadır. Kimi kuramcı, kavramın toplumsal yaşam içinde ortaya çıkışını 18. yy ortalarına dayandırırken, kimi kuramcıya göre, sinema başta olmak üzere, geleneksel medyanın toplumsallaşmasına bağlı olarak, kapitalist üretim yaklaşımı ile günlük hayatın içinde üretilmiştir (Çaycı ve Aktaş, 2018:656). Değişen zamanla birlikte, teknolojik gelişmeler ve buna bağlı iletişim teknolojilerindeki gelişimler, şöhret algısını da değiştirmekte ve bu bağlamda popüler kültürün önemli bir parçası olarak hayatımızda yer edinmektedir.

Şöhrete duyulan ilgi, sevginin göstergesi hayranlık, beraberinde hayran kültürünü getirmektedir. Jenkins, “Cesur Yeni Medya” kitabının “Survivor’u Spoil Etmek” bölümünde, hayranların sadece izleyici olarak kalmadıklarını, içeriğe dayalı kendi yaratımlarının da bulunabildiği ve bunları başkaları ile paylaşımları doğrultusunda yeni bir kültürel durumun yaratıldığını aktarmaktadır. Jenkins, hayranlığın bir yaşam tarzı olmasının yanı sıra hayranların, becerilerini uygulayabilecekleri yeni alanlar, farklı yönler arayışı içerisinde bulunabildiklerini belirtmektedir (Jenkins,2006:89).

* Dr. Öğretim Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, yelda.senkal@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6450-9568

hayatın içerisinde görmek, tanımak gibi imkânsız durumları aşmalarını sağlayan yeni medya ortamlarında hayranlar, onlarla konuşabilmekte, yakınlık kurabilmekte, duygu ve düşüncelerini paylaşabilmektedirler. Kimi şöhretler daha mesafeli bir kullanım tarzı ile çalışmalarına dair sadece aktarım gerçekleştirirken, kimi şöhretler hayranları, ailelerinden biriymiş gibi dinlemekte, önerilerini cevaplamakta, tavsiyelerde bulunabilmektedirler.

Yeni medya ortamları olumlu yönler kadar olumsuz yönler de barındırmakta, bu ortamlar herkese açık olarak, hayranlar kadar hayran olmayan kişileri de barındırmaktadır. Özellikle sanal dünyanın en çok tartışılan yönlerinden nefret söylemi içerikleri, anti olarak adlandırılan şöhret karşıtı kişiler tarafından çok kullanılmaktadır. Milyonlarca insanın bağlı olduğu ağlar üzerinden bire bir şöhretlere ulaşma imkânı ve onlara aksettirilen yıkıcı ifadeler, sadece şöhreti değil, ona değer veren hayranlarını da rahatsız etmektedir. Buna bağlı olarak, şöhretlerin kendilerini rahat ve güvenli hissedebilecekleri, hayranların da içten duygularını paylaşabilecekleri platformlar önem kazanmaktadır. Şöhretlerin hayranları ile buluşabileceği daha korunaklı platformlar yaratılmakta ve bu ortamlar her geçen gün daha fazla kişi tarafından tercih edilmektedir.

Kaynakça

- Boorstin,J.D (1992). *The Image: A Guide to Pseudo-events in America*. New York:Vintage Books.
- Brunk,S. Fallaw. B. (Ed) (2006). *Heroes and Hero Cults in Latin America*. Austin TX. Universty of Texas Press.
- Çaycı, B., Aktaş, C. (2018). Medya Çağında Weberyen Karizma ve Şöhretin Analojisi. *TRT Akademi*. 3(6), 654-676.
- Goldsmith, J. N. (2009). “Celebrity and the Spectacle of Nation” *Romanticism and Celebrity Culture*. 1750-1850 s. 21-40.
- Fiske, J. (2012). *Popüler Kültürü Anlamak*. (Çev.S. İrvan). İstanbul:Parşömen Yayınları.
- Hollander, P. (2010). Why the Celebrity Cult? *Society*. 47(5), 388-391.
- Hollander, P. (2010b). Michael Jackson, The Celebrity Cult, and Popular Culture. *Culture and Society*. 47(2), 147-152.
- Horton, D. Wohl, R. R. (1956). Mass Communication And Para-Social İnteraction: Observations on İntimacy at a Distance. *Psychiatry*. 19(3), 215-229.
- Jenkins, H (2006) *Cesur Yeni Medya Teknolojiler ve Hayran Kültürü*. (Çev.N. Yeğengil). İstanbul:İletişim Yayınları.
- Jenson J. (Ed) (1992) Fandom as Pathology: The Consequences of Characterization. *The Adoring Audience Fan Culture And Popular Media*. Routledge: London. 9-29
- Marshall, P. D. (2010): The Promotion And Presentation Of The Self: Celebrity As Marker Of Presentational Media. *Celebrity Studies*. 1:1, 35-48
- Marshall,P. D (Ed) (2006). New Media- New Self: The Changing Power Of Celebrity. *The Celebrity Culture Reader*. Routledge, New York. 634-644.

- Marwick, A. ve Boyd, D. (2011). To See And Be Seen: Celebrity Practice On Twitter. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*.17(2), 139-158.
- Laughey, D. (2010). *Medya Çalışmaları Teoriler ve Yaklaşımlar*. (Çev A. Toprak) İstanbul: Kalke-don Yayıncılık.
- Rojek, C. (2003). *Şöhret* (Çev.S. K. Akbaş, K. Kızıltuğ). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Şakı-Aydın O. (2018) *Arenadan Ekrana Şöhret Kültürü*. Ankara:İmge Kitapevi.
- Turner,G. (2013). *Understanding Celebrity*. (2nd ed.) Sage.

İnternet

- Beer, J. (2020). Why Your Favorite Celebs Are Ditching Twitter For An App You've Never Heard Of. <https://www.fastcompany.com/90439032/why-your-favorite-celebs-are-ditching-twitter-for-an-app-youve-never-heard-of> Erişim Tarihi: 28.01.2022.
- Brown A. (2020). Forbes Social Media Awards 2020: 16-Year-Old TikTok Star Charli D'Amelio Snags Person Of The Year. <https://www.forbes.com/sites/abrambrown/2020/12/27/forbes-social-media-awards-2020-16-year-old-tiktok-star-charli-damelio-snags-person-of-the-year/?sh=63752f5a3fc7> Erişim Tarihi: 27.01.2022.
- Choi, J. (2021). Big Hit Partnership With Naver, YG Plus A Win-Win For Entertainment Industry. <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20210131000171> Erişim Tarihi: 25.01.2022.
- Coscarelli, J. (2021). Britney Spears: 'I Just Want My Life Back' <https://www.nytimes.com/2021/06/23/arts/music/britney-spears-conservatorship-hearing> Erişim tarihi: 10.01.2022.
- Devoe, N. (2021). Here's Everything To Know About Weverse, And How It's Changing. <https://www.elitedaily.com/entertainment/weverse-app-explained> Erişim Tarihi: 25.12.2021.
- Lim, J.(2021). “Weverse expands further with addition of Jeremy Zucker” <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20210419000797> Erişim Tarihi: 18.12.2021.
- Moon, K. (2020). Inside the BTS ARMY, the Devoted Fandom With an Unrivaled Level of Organization. <https://time.com/5912998/bts-army/> Erişim tarihi: 31.01.2022
- Newberry, L. (2019). Britney Spears hasn't fully controlled her life for years. Fans insist it's time to #FreeBritney” <https://www.latimes.com/california/story/2019-09-17/britney-spears-conservatorship-free-britney>. Erişim Tarihi: 19.01.2022.
- Patel, S. (2021). “Text-Messaging Platform Community Raises \$40 Million From Salesforce.” <https://www.wsj.com/articles/text-messaging-platform-community-raises-40-million-from-salesforce-11617962401> Erişim Tarihi: 28.01.2022.
- Swartz, T. (2018). Chicago-based company lets you send personalized shout-outs from celebs to your friends. <https://www.chicagotribune.com/entertainment/ct-ent-book-cameo-reality-stars-20180413-story.html> Erişim Tarihi: 27.01.2022.
- Webb K. Rogers R. (2021) Cameo Lets You Hire Celebrities Like Lindsay Lohan And Caitlyn Jenner To Create Personalized Videos That Make Memorable Gifts. <https://www.businessinsider.com/guides/gifts/what-is-cameo> Erişim Tarihi: 27.01.2022.
- Britney Spears: Singer's Conservatorship Case Explained. (2021) <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-53494405> Erişim tarihi: 24.01.2022.
- <https://twitter.com/britneyspears/status/1459294347506028546> Erişim Tarihi: 24.01.2022.
- <https://twitter.com/britneyspears/status/1460782926459719683> Erişim Tarihi: 24.01.2022.
- <https://legal.cameo.com/communityguidelines> Erişim Tarihi: 27.01.2022.
- <https://www.cameo.com/about> Erişim Tarihi: 27.01.2022.
- <https://www.community.com/about-us> Erişim Tarihi: 28.01.2022.
- <https://www.oneinarmy.org/about> Erişim Tarihi: 31.01.2022.

OMNİPTİKON DÖNEMDE SOSYAL MEDYA ADALETİ: DİJİTAL ENGİZİSYON

Elif Başak Sarıoğlu*

Özlem Özdemir**

Giriş

İletişim teknolojilerinin gelişmesi ile ortaya çıkan sosyal medya, kullanıcıların düşüncelerini, eylemlerini, deneyimlerini ve önerilerini diğer kullanıcılar ile paylaştıkları kamusal bir platformu temsil etmektedir. Sosyal medyada paylaşılan hemen hemen her şeyin beğenilmesi ya da paylaşılması çok daha fazla kullanıcı tarafından görünür olmasına neden olmaktadır. Sosyalleşmenin dijital boyutunun ortaya çıktığı böylesi bir ortamda paylaşılan herhangi bir şiddet içeren görüntü birçok kullanıcı tarafından şiddeti uygulayana karşı hakaret içeren yorumların da paylaşılmasına neden olmakta ve etkileşim giderek artmaktadır. Bu etkileşimin artmasının en büyük nedenlerinden bir tanesi de ilgili kamu kurumlarının ya da güvenlik güçlerinin sosyal medya hesaplarının etiketlenerek şiddet uygulayanın en ağır cezayı alması için çağrıda bulunmaktır. Kullanıcılar talepleri şiddet uygulayana karşı adaletin yerine getirilmesidir. Paylaşımlarının en kısa sürede beğenilmesini, paylaşılmasını, etiketlenmesini, ya da ‘hashtag’lerin olmasını talep etmektedirler. Adaletin arandığı bu platformların âdeta orta çağ engizisyon mahkemesine dönüştüğüne tanık olmaktadır. Kamusal alanlarda herkesin gözü önünde idam edilenlere gösterilen fiziksel şiddetin günümüzde dijital ortamlara taşınmıştır. Şiddet uygulayana karşı gösterilen şiddet dilinin de birçok kullanıcı tarafından desteklenmektedir. Toplum en hassas olduğu kadına, çocuğa ve canlılara şiddet gösterenlere karşı paylaşılan şiddet dilinde kullanıcılar hem fikir olmakta ve birbirlerini desteklemektedirler.

* Doç.Dr., Fenerbahçe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, elif.sarioglu@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5558-6596

** Doç.Dr., Fenerbahçe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, ozlem.ozdemir@fbu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3144-4651

Sosyal medya eşik bekçisi engeli olmadan herkesin sesini duyurabildiği bir mecra olması sebebiyle özgür siber mekân olarak düşünölmekteydi. Ancak bu özgürlük alanı kimi zaman mağdurların bir kere daha mağdur edildiği, gerçek hayatta acımasızca katledilenlerin siber ortamda yeniden katledildiği bir engizisyona dönüşmektedir. Erkekler tarafından öldürölen kadımlara dair yapılan paylaşımlarda kadınların giydikleri/giyemedikleri, davranışları, medeni durumları, yaşları, buldukları mekanlar, sokakta oldukları saatler gibi pek çok konu üzerinden eleştiri alabildikleri kamuya açık yapılan paylaşımları göz önüne alacak olursak bu özgürlük meselesinin kişisel hak ihlaline vardığı anlaşölmaktadır. Herkesin birbirini izlediği omniptikon dönemde, sosyal medyanın özellikle dezavantajlı kesim için hak arama mecraasına dönüşmesi, herkesin kendi bakış açısını yansıttığı çok sesli bir ortama dönüşmüştür. Bu noktada bazı paylaşımların ileri boyuta geçerek “dijital engizisyon” motifi taşıdığı düşünölmektedir.

Kaynakça

- Akın, H. (2011). *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Alpay, Y. (2017) *Yalanın Siyaseti*, İstanbul:Destek Yayınları.
- Altınbaş Sarıgül, F. (2018). The Changing Types of Social Surveillance Through Globalization. *Global Research and Development Services*, 4 (2), pp.200-211.
- Başlar, G. (2018). Bilgi Toplumu Kuramları Bağlamında Kamusal Alan ve Bilgi Yanılsamaları, içinde “Bilgi Toplumu Tartışmaları”, Ed. Mukadder Çakır, İstanbul: Pales Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir şansı Var mı?*, Çev. F. Çoban-İ. Katırcı, Ankara:De Ki Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2011). *Akışkan modern dünyadan 44 mektup*, İstanbul: Habitus Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme*, Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim*, Çev.Elçin Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul: Paradigma.
- Giddens, A. (2008). *Ulus, Devlet ve Şiddet*, Çev. Cumhur Atay. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gumpert, G. ve Drucker, S. (2009). Public Boundaries: Privacy And Surveillance in A Technological World, *Communication Quarterly*
- Güngör, N. (2016). İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar. Ankara: siyasal Kitapevi.
- Habermas, J. (2003) Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü. Çev. Tanıl Bora - Mithat Sancar. İstanbul: İletişim.
- Keyes, R. (2019). *Hakikat Sonrası Çağ*, Çev. Deniz Özçetin, Ankara:Delidolu Yayınları.
- Kılıç, A. (2012). *Endülüsl Müslömanları ve Osmanlı İmparatorluğu (1492-1614)*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Dünyası Araştırmaları Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Lyon, D. (2006). *Gözellenen Toplum Günlük Hayatı Kontrol Etmek*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Özdemir Ö. ve Sarıoğlu E. (2021). *Sosyal Medyada Adalet Arayışı*, İstanbul:Kriter Yayınevi.
- Poe, M. (2019). *İletişim Tarihi*, Çev. Umut Yener Kara, İstanbul: Işık Yayınları.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Stavrvides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, Çev.Ali Karatay, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Timisi, N. (2016). *Dijital Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler*. İstanbul: Kalkedon.

Urry, J. (2018). *Mekanları Tüketmek*. Çev. Rahmi Ögdül, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Van Dijk, J. (2018). *Ağ Toplumu*, Çev. Özlem Sakin, İstanbul: Kafka Yayınevi.

İnternet

Türk Dil Kurumu. (2021).Engizisyon. Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Erişim Adresi, <https://sozluk.gov.tr/>

Nurgül. (2021). Sokakta yürümeye korkar olduk. Psikopatın birinin gelip rast gele bizi öldürmesi an meselesi.. Can güvenliğimiz yok! Ülke psikopat kaynıyor! #mehmetsamituğrul #başakcengiz(Tweet).ErişimAdresi:https://twitter.com/search?q=%23basakcengiz&src=trend_click&vertical=trends

T24 (2021) Mimar Başak Cengiz'in öldürüldüğü kılıçlı saldırının görüntüleri yayımlandı. Erişim Adresi:<https://t24.com.tr/video/mimar-basak-cengiz-in-olduruldugu-kilicli-saldirinin-goruntuleri-yayinlandi,43338>

Sümeyye. (2021). Gencecik bir anne öldürüldü ve faili serbest bırakılıyor bu nasıl bir adalet anlayışıdır böyle hiç mi vicdanınız yok #ebruiçinadaletistiyoruz #umutarastutuklansın (tweet). Erişim Adresi: https://twitter.com/hashtag/umutarastutuklans%C4%B1n?src=hashtag_click

Semih Varol. (2015). Tecavüzün, Cinayetin cezası idam olmalı. Yoksa bu millet uslanmaz uslanmayacak (Tweet), Erişim Adresi: https://twitter.com/ozgecan__aslan

Poyraz, Canpulat (2021, 3 Aralık). Şule Çet olayında o iki puşt idam edilse sesim çıkmaz ama o iki puştta verilen ceza Hukuk zorlanarak hukuk aşılarak verildi. O saatte bir kızın bulunması gereken yer değil orası bu bir. (Tweet) Erişim Adresi: https://twitter.com/Kemalist_Askerr/status/1466782623410409473

Rosen, Jeffrey. (2004). The Naked Crowd Reclaiming Security And Freedom In An Anxious Age, Erişim Adresi: http://www.antonioacasella.eu/nume/rosen_2004.pdf

Sabah. (2021). Başak Cengiz kimdir, neden ve nasıl öldü, katili kim? Mimar Başak Cengiz cinayeti milyonları ayağa kaldırdı!. Erişim Adresi: <https://www.sabah.com.tr/spor/futbol/2021/11/15/basak-cengiz-kimdir-kac-yasındaydi-neden-ve-nasil-oldu-katili-kim-mimar-basak-cengiz-cinayeti-milyonlari-ayaga-kaldirdi>

Sarı, Çağrı. (2021). Emine Bulut'un boğazını kesti. Hem de çocuğunun önünde. 'Ölmek istemiyorum' çıktığını duyduk. Bu katilin neresine bakınca iyi hal gördünüz? Emine Bulut cinayeti: Savcı, katil Fedai Varan için 'iyi hal' ve 'tahrik' indirimi istemiş (Tweet). Erişim Adresi: https://twitter.com/cagri_sari/status/1467421052225703941

Mersin Kadın Hareketi. (2021). Boşanmak istediği erkek tarafından öldürülen #EbruAras'ın davasında sanık, adli kontrol şartıyla tahliye edildi. #Ebruiçinadaletistiyoruz Umutarastutuklansın.(tweet).ErişimAdresi:https://twitter.com/hashtag/umutarastutuklans%C4%B1n?src=hashtag_click

Milliyet. (2021). Özgecan Aslan kimdir, ne zaman ve nasıl öldü? Özgecan Aslan olayı nedir?. Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ozgecan-aslan-kimdir-ne-zaman-ve-nasil-oldu-ozgecan-aslan-olayi-nedir-6428326>

Oğuz. (2021). Hukuk sırtını dönmüşse adalete,, Adalet niye alet olmasın rezalete!! Tam da böyle bir durum. #EmineBulut (Tweet). Erişim Adresi: https://twitter.com/shn_ogz/status/1467399686898262017

Oxford Dictionaries (2016) Post-Truth. Erişim Adresi: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth?q=post+truth>

Oktay Vural, (2015). Sevgili #ÖzgecanAslan ruhun şad, mekanın cennet olsun. Katiller dünya ve ahirette hak ettiği cezası alsın (Tweet). Erişim Adresi: https://twitter.com/ozgecan__aslan

- HaberGlobal (2021) Ebru Aras'ın sır ölümünde tahliye kararına isyan: Kızım yeniden ölmüş gibi oldu. Erişim Adresi: <https://haberglobal.com.tr/gundem/ebru-arasin-sir-olumunde-tahliye-kararina-isyan-kizim-yeniden-olmus-gibi-oldu-134825>
- Habertürk (2020) Şule Çet kimdir? Şule Çet cinayeti nasıl oldu? Şule Çet hakkında, Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/sule-cet-kimdir-sule-cet-cinayeti-nasil-oldu-sule-cet-hakkinda-60407>
- HeBûN~♡, (2021). Sevdiğimizi söylemek için geç kalmayalım..Hayat çok acımasız Aklımdan çıkmıyorsun #BaşakCengiz Seni bu hayattan koparan ş..... Allah belanı versin (Tweet).Erişim Adresi:https://twitter.com/search?q=%23basakcengiz&src=trend_click&vertical=trends
- Hürriyet. (2015, Şubat 16). Özgecan Aslan'ın katil zanlısı Suphi Altındöken'in kan donduran ifadesinin tamamı. Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1043373-ozgecan-aslanin-katili-suphi-altindokenin-ifadeleri>.
- Hürriyet. (2021). Emine Bulut'un katili Fedai Varan'a verilen müebbet hapis onandı! Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/emine-bulutun-katili-fedai-varana-verilen-muebbet-hapis-onandi-41777491>.
- Hürriyet (2021b). Azra Gülendâ Haytaoğlu'nun katili Antalya'da hakim karşısında, Erişim Adresi:<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/azra-gulendam-haytaoglundun-katili-antalyada-akim-karsisinda-41960047>.
- Kadın Meclisleri. (2021). “#BaşakCengiz ‘in sokak ortasında “kolay öldürülebilir” görüldüğü için samuray kılıcıyla öldürülmesi bu ülkede toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin geldiği boyutun bir göstergesidir.”(Tweet).ErişimAdresi:https://twitter.com/search?q=%23basakcengiz&src=trend_click&vertical=trends.
- kassem, (2021). kırıkale'de bir kadın daha tıpkı emine bulut gibi çocuğunun gözü önünde katledildi. her gün öldürülüyorlar her gün. videosu çekilebilenler infial yaratarak diğerleri ise sessiz sedasız gidiyor. değişmeyen şey her gün öldürülmeleri ve her gün aramızdan ayrılmaları (Tweet), Erişim Adresi: <https://twitter.com/uhrevy/status/1402368141255135237>
- Kellner, Douglas (1997). New Technologies, TechnoCities, and the Prospects for Democratization. ErişimAdresi:<https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays/newtechnologiestechnocities.pdf>
- Dayakçı (2021). KATİLİN ADI MUSTAFA MURAT AYHAN Erişim Adresi: <https://twitter.com/dayagiyyedin/status/1422110529355665408>
- Demli çay (2020). Engizisyon ve Sosyal Medya. Erişim Adresi: <https://dio.onedio.com/baslik/engizisyon-ve-sosyal-medya-1018313?t=popular&f=all&p=1>
- Dost. (2021, 6 Aralık). Buna benzer haberleri okuduğum zaman Tecavüz ettikleri Şule cet i boğarak öldürdükten sonra 30. Kattan betona atan iki kişinin iyi hal indirimi alması geliyor savcı hakim o kızın parçalanmış bedenini ve yakınlarının halini görmeliydiler (Tweet), Erişim Adresi: <https://twitter.com/muratal5439711/status/1467923736376582155>
- BBC (2016). 'Post-Truth' Declared Word Of The Year By Oxford Dictionaries. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/news/uk-37995600>
- Artı Gerçek (2021). Savcı, Emine Bulut'un katili Fedai Varan için 'iyi hal ve tahrik' indirimi istemiş (Tweet). Erişim Adresi: <https://twitter.com/artigercek/status/1467436742030598144>
- Ayşe (2021). Ebru başının arkasından vuruldu, Umut ise göğsünden kendini vurarak intihar etti. Evde ikisinden başka kimse yokken Umut nasıl serbest kalabiliyor. Umut nasıl serbest??? Bu nasıl saçma bir karar? #ebruiçinadaletistiyoruz #umutarastutuklansın. (tweet). Erişim Adresi: https://twitter.com/hashtag/umutarastutuklans%C4%B1n?src=hashtag_click
- Azra Gülendâ Haytaoğlu (2021). Yarım Kalmış Hikayesin Tam Kalbimizin Ortasında.#AzraGülendâHAYTAOĞLU 29.07.21'Solmuş çiçek #AzraGülendâDavası #AzrayaSesOl #AzraİçinAdalet #AzrayıUnutturma (tweet), Erişim Adresi: https://mobile.twitter.com/adalett_

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE YENİ BİR ALAN OLARAK DİJİTAL DİPLOMASI

Berna Aksoy Özcan*

Giriş

2000’li yılların başı dijital dönüşüm çağı, iktisadi, sosyal, kültürel ve siyasal alanda birçok değişikliğe yol açmıştır. Kamusal bir alan yaratan dijital iletişim, hem sanal bir kamuoyu oluşturmuş hem de bu kamuoyunun geniş kitleler vasıtasıyla kamusal iletişim ağını oluşturmuştur. Dijitalleşme, uluslararası ilişkiler disiplini açısından ise diplomasinin kullanımını yoğun olarak dijital medya ağları üzerinden yönetme-yönlendirme ve sonuçlandırma gibi girişimlere açık olmuştur. Bu konuda devletlerin dış politika çıktılarında son dönemde stratejik önemi olan dijital diplomasi, bir nevi “sanal müzakere ortamı” olarak da adlandırılabilir. Ne var ki, klasik diplomasi- nin önemli unsurlarından olan karşılıklı etkileşim bu diplomasi türünde teknolojik altyapıyı sağlayan devlet veya devletlerin elinde bulunmaktadır.

Daha çok taraf devletlerden birinin diğeri üzerinde etkileyen (influncer) olarak dış politika amaçlarını gerçekleştirmeye çalışması ve bunun için sosyal medya vb. araçları kullanması, diplomasi dili açısından devletlerarasında yeni bir iletişim ve etkileşim yoludur. Bu açıdan dijital diplomasinin, klasik diplomasi metodundan farklı olarak diplomatik temsiliyeti olanların yönettiği bir süreç olmakla birlikte, aynı zamanda küresel bir kamuoyu yaratması, dijital diplomasinin etkisini geniş bir kitleye yaymasını sağlamaktadır. Bu çalışmada, dijital diplomasinin kamu diplomasisinin bir alanı olarak uluslararası ilişkiler alanındaki etkisi incelenmiştir. Uluslararası ilişkilerde diplomasiyi uluslararası kamuoyunu etkileyecek düzeyde bir yumuşak güç unsuru olarak kullanmanın günümüzde bir küresel etki yarattığı üzerinde durulmuş ve dijital diplomasinin dış politika açısından olumlu ve olumsuz yönleri incelenmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler, Fakültesi, bernaaksoy.ozcan@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2448-6282

Kaynakça

- Adesina, O. S. (2017). Foreign Policy in an Era of Diplomacy. *Cogent Social Sciences*, 1-13.
- Ateş, A. G., & Ekşi, M. (2020). Hasbara Anlayışı Çerçevesinden İsrail'in Kamu Diplomasisi Faaliyetleri. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 3(2), 71-90.
- Barston, P. (2014). *Modern Diplomacy*. New York: Routledge.
- Bjola, C., & Holmes, M. (2015). *Digital Diplomacy Theory and Practice*. New York: Routledge.
- Bjola, C., & Jiang, L. (2015). "Social Media and Public Diplomacy: A Comparative Analysis of the Digital Diplomatic Strategies of EU, US and Japan in China". In C. B. Holmes, *Digital Diplomacy: Theory and Practice* (pp. 71-88). New York: Routledge.
- Chakraborty, K. (2013). *Cultural Diplomacy Dictionary*. Berlin: Academy for Cultural Diplomacy.
- Cohen, R. (1998). Putting diplomatic studies on the map. In C. f. Diplomacy, *Diplomatic Studies Program Newsletter*. Leicester.
- Cull, N. J. (2010). Public Diplomacy: Seven Lessons for its Future From the Past. *Place Branding and Public Diplomacy*, 6, 11-17. doi:doi:10.1057/pb.2010.410.1057/pb.2010.4
- Forum, W. E. (2016). *Global Risk Report*. Genova: WEF.
- Golovchenko, Y., Rebecca Adler-Nissen, & Mareike Hartmann. (2018). State, media and civil society in the information Warfare over Ukraine: citizen curators of digital disinformation. *International Affairs*, 975-994. doi:doi: 10.1093/ia/iyy148
- Gosling, J. (2021, Spring/Summer). Maximising Soft Power: the Role of Digital Diplomacy in Building Trust with Nation-branding. *Global Affairs Review*, 1(2).
- Hanson, F. (2012). Baked in and Wired; e-diplomacy @State. In B. Institute, *Foreign Policy Paper Series no 30* (pp. 1-41). Washington D.C.
- Kissinger, H. (2018). *Diplomasi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Manor, I. (2019). *The Digitalization of Public Diplomacy*. Palgrave Macmillan. doi: <https://www.researchgate.net/deref/https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.1007%2F978-3-030-04405-3>
- Newman, E., & Visoka, G. (2016). The Foreign Policy of State Recognition: Kosovo's Diplomatic Strategy to Join International Society. *Foreign Policy Analysis*, 1-21.
- Niekerk, B. v. (2015). "Information Warfare in the 2013-2014 Ukraine Crisis". In J. L. Richet, *Cybersecurity policies and strategies for cyberwarfare prevention* (pp. 1-33). Hershey PA: IGI Global.
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The means to success in world politics*. New York, N.Y.: Public Affairs.
- Owen, T. (2015). *Disruptive Power: The Crisis of*. Oxford: Oxford University Press.
- Rana, S. (2011). *21st Century Diplomacy A Practitioner's Guide*. New York: Continuum International Publishing Group.
- Rashica, V. (2018). The Benefits and Risks of Digital Diplomacy. *Seehu Review*, 13(1), 75-89. doi:10.2478/seeur-2018-0008
- Sandre, A. (2015). *Dijital Diplomasi*. Maryland, ABD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Soturiu, S. (2015). Digital Diplomacy Between Promises and Reality. In C. Bijola, & M. Holmes, *Digital Diplomacy Theory and Practice* (pp. 33-51). New York: Routledge.
- Tuncer, H. (1995). *Eski ve Yeni Diplomasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Verrekia, B. (2017). *Digital Diplomacy and Its Effect on International Relations*. Political Science and International Affairs. Gettysburg College.
- Westcott, N. (2008). *Digital Diplomacy: The Impact of the Internet in International Relations*. U.K.: Oxford Internet Institute.

İnternet

- Ayktut, İ. S. (2015). Geleneksel İlişkilere Halk Aşısı: Kamu Diplomasisi. *Sosyal Bilimler*, 1-10. Retrieved from <https://www.sosyalbilimler.org/wp-content/uploads/2021/07/Ismail-Sarp-Ayktut-Kamu-Diplomasisi.pdf>
- "*Revealed 50 million Facebook profiles Harvested for Cambridge Analytica in major data breach*". (2018, March 17). Retrieved from The Guardian: <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election>
- "*ABD'li Aktris Farrow: "Darfur'daki Katliamlarda Çin'in İmzası Var"*". (2008, Mayıs 2). Retrieved from Haberler.com: <https://www.haberler.com/dunya/abd-li-aktris-farrow-darfur-daki-katliamlarda-cin-haberi/>
- Euronews. (2022, August 22). *Ukraine war: Five of the most viral misinformation posts and false claims since the conflict began* . Retrieved from Euronews: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/08/24/ukraine-war-five-of-the-most-viral-misinformation-posts-and-false-claims-since-the-conflic>
- OECD. (2020). *The OECD Digital Government Policy Framework*. OECD Public Governance Policy. OECD. Retrieved from <https://dx.doi.org/10.1787/f64fed2a-en>
- Mirchandani, R. (2008, Şubat 13). "*Spielberg'ten Çin'e Boykot*". Retrieved from BBCTurkish.com: https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/02/printable/080213_sudan_spielberg.shtml
- Sosyal-Medya. (2022, Ocak 28). *We are Social 2022: Dünyada ve Türkiye'de İnternet-Sosyal Medya Kullanımı*. Retrieved from Recrodigital: <https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022/>
- Times, T. N. (2018, April 8). "*How Trump consultants exploited the Facebook data of Millions*". Retrieved from The New York Times: <https://www.nytimes.com/2018/03/17/us/politics/cambridge-analytica-trump-campaign.html>
- Yücel, G. (2016, Temmuz). Dijital Diplomasi. TRT Akademi, 1(2), 748-760. Retrieved May 17, 2022, from <https://dergipark.org.tr/pub/trta/issue/23620/252179>

DİJİTAL EVRENİN YENİ İLETİŞİM KODLARI IV

Editör
Doç. Dr. Ceren Bilgici

DİJİTAL EVRENİN YENİ İLETİŞİM KODLARI IV

Editör: Doç. Dr. Ceren Bilgici

Yayın No.: 1857
ISBN: 978-625-393-003-5
E-ISBN: 978-625-393-004-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren işe uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bilgici, Ceren.

Dijital Evrenin Yeni İletişim Kodları IV / Ceren Bilgici

1. Basım, XVI + 260 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-003-5

E-ISBN: 978-625-393-004-2

1. Yeni Medya 2. Yeni İletişim Teknolojileri 3. Dijital İletişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
EDİTÖRDEN	vii
SUNUŞ	ix
Birinci Bölüm	
ZAMANI VE MEKÂNI DÖNÜŞTÜREN ANLATI: TRANSMEDYA HİKÂYECİLİĞİ	1
Emine Ulu-Aslan	
Bayram Baş	
Transmedyayı Tanımlamak.....	1
Transmedya Anlatısında Metinsel İlişkiler	3
Farklı Okuryazarlık Deneyimleri Olarak Transmedya	6
Transmedyayı Bir Eğitim Stratejisi Olarak Düşünmek.....	9
Sonuç.....	13
Kaynakça	13
İkinci Bölüm	
KİŞİSEL MARKALAŞMADA YOUTUBE İÇERİKLERİNİN GÖRSEL İLETİŞİM TASARIM AÇISINDAN İNCELENMESİ	15
And Algül	
Gülşah Eren	
Giriş	15
Literatür	16
Türkiye’de Youtube’un Kişisel Markalaşma Açısından İncelenmesi	20
Enes Batur’a Ait YouTube Hesap Ana Sayfa ve En Çok İzlenen Videonun Kişisel Markalaşma Açısından Analiz Edilmesi.....	21
Orkun Işıtmak’a Ait YouTube Hesap Ana Sayfa ve En Çok İzlenen Videonun Kişisel Markalaşma Açısından Analiz Edilmesi.....	26
Sonuç.....	32
Kaynakça	35
Üçüncü Bölüm	
DİJİTAL ÜRÜN YERLEŞTİRME TEKNİĞİ OLARAK ADVERGAME	39
Mevlüt Sedat Dönmez	
Deniz Yaman	
Giriş	39
Ürün Yerleştirme Kavramı ve Dijital Ürün Yerleştirme	40

Advergame (Reklamoyun) Kavramı	43
Advergame (Reklamoyun) Uygulama Türleri.....	46
Çizgi Üstü Reklamoyun (Above The Line Advergaming).....	46
Çizgi Altı Reklamoyun (Below The Line Advergaming)	46
Çizgi Boyunca Reklamoyun (Through the Line Advergaming).....	47
Mesaj İçeriklerine Göre Advergame (Reklamoyun) Çeşitleri.....	47
Çağrışımlı (Associative) Reklamoyunlar	47
Görsel ya da İllüstrasyon (Illustrative) Reklamoyunlar.....	47
Gösterim (Demonstrative) Reklamoyunlar	47
Advergame (Reklamoyun) Kavramına İlişkin Yapılan Çalışmalar.....	48
Sonuç.....	49
Kaynakça	50

Dördüncü Bölüm

YARATICI MESAJ ÇERÇEVESİNDE DİJİTAL REKLAMLARDAKİ ALTI SEGMENTLİ MESAJ TİPOLOJİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: MIXX AWARDS REKLAMLARINA YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ	53
--	-----------

Cihan Becan

Giriş	53
Kavramsal Açıdan Dijital Reklam	55
Yaratıcı Strateji ve Reklamda Altı Segmentli Mesaj Stratejisi (Tipolojisi).....	56
Aktarma (Transmission) Görüşü.....	59
Alışkanlık (Ritual) Görüşü	60
Materyal ve Yöntem	61
Araştırmamanın Konusu, Amacı ve Önemi	61
Araştırmamanın Kapsamı ve Metodolojisi	63
Kodlama ve Kodlayıcılar Arası Tutarlılık	64
Araştırmamanın Sınırlılıkları.....	65
Bulgular	66
Sonuç.....	74
Kaynakça	76

Beşinci Bölüm

DİJİTAL PAZARLAMADA MEDYA PLANLAMA: PROGRAMATİK REKLAMCILIK	79
--	-----------

Eser Levi

Giriş	79
Programatik Reklamcılık Nasıl Ortaya Çıktı?.....	80
Programatik Reklamcılık Nasıl Çalışıyor?	83
Programatik Reklamcılığın Özellikleri	84

Otomasyon.....	84
Gerçek Zamanlılık.....	85
Veri Odaklılık.....	85
Düşük Maliyet.....	86
Programatik Reklamcılığın Zorlukları.....	87
Programatik Reklamcılık Ekosisteminin Bileşenleri.....	87
Reklam Ağları.....	87
Reklam Borsaları.....	88
Talep Tarafı Platformları.....	89
Arz Tarafı Platformları.....	89
Veri Yönetimi Platformları.....	90
Programatik Reklamcılıkta Medya Satın Alma Türleri.....	91
Gerçek Zamanlı Teklif Verme.....	91
Davet Usulü Teklif Verme.....	92
Otomatikleştirilmiş Garantili Yöntem.....	92
Rezervasyonsuz Sabit Fiyat.....	93
Programatik Reklamcılıkta Hedefleme Türleri.....	93
Programatik Reklamcılığın Etik Boyutu.....	94
Sonuç.....	95
Kaynakça.....	96

Altıncı Bölüm

YANSIMA MI, YANILSAMA MI? SOSYAL MEDYA REKLAMCILIĞINDA GREENWASHING ETKİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK.....	99
---	-----------

Özge Özkök Şişman

Giriş.....	99
Sosyal Medya Reklamcılığı ve Küresel İklim Yansımaları.....	100
Yeşil Reklamcılığın Kavramsal Çerçevesi.....	102
Yeşil Tüketim.....	103
Reklamlar ve Greenwashing İlişkisi.....	104
Sosyal Medya Reklamlarında Greenwashing Etkisi.....	105
Sonuç.....	109
Kaynakça.....	111

Yedinci Bölüm

DİJİTAL KÜLTÜR DİNAMİKLERİNDEN: SOSYAL MEDYADAKİ MUKBANG VİDEOLARI.....	115
--	------------

Yelda Ülker

Giriş.....	115
Dijital Kültür Kavramı.....	116
Dijital Kültür Bağlamında ASMR.....	118

Dijital Kültürün Yemek Kültürüne Etkisi.....	120
Sonuç.....	123
Kaynakça	125

Sekizinci Bölüm

GRAFİK TASARIM PERSPEKTİFİNDEN YAPAY ZEKÂ..... 127

Dide Akdağ Satır

Giriş	127
Yapay Zekâ, Grafik Tasarım ve Yaratıcılık	128
Yapay Zekâ ve Tasarım Hakları	132
Sonuç.....	140
Kaynakça	142

Dokuzuncu Bölüm

DİJİTAL ANİMASYONDA GÖRSEL HİKÂYE ANLATIMINDA IŞIĞIN ROLÜ 143

Yüksel Balaban

Giriş	143
Animasyonun Dijitalleşmesi	144
Görsel Hikâye Anlatımının Unsurları.....	148
Görsel Hikâye Anlatımında Işığın Rolü.....	150
Üç Işıqla Aydınlatma Yöntemi	151
Anahtar Işık (Key Light)	152
Dolgu Işığı (Fill Light)	154
Arka Işık (Back Light)	155
Sonuç.....	157
Kaynakça	158

Onuncu Bölüm

YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARINDAN SANAL ASİSTAN OLGUSUNUN SİNEMA FİLMLERİ ÜZERİNDEN TEMSİLİ: HER FİLMİ 159

Ayşe Duygu Atasoy Aktaş

Giriş	159
Sanal Asistanlar ve Gelişimi	160
Stereotip ve Her Filmi	165
Filmin Özeti.....	166
Sonuç.....	169
Kaynakça	170

On Birinci Bölüm

CHATGPT-4'ÜN BİLİMSEL ÖZGÜNLÜK, YAZARLIK VE ETİK ÜZERİNE ETKİSİ:

ARAŞTIRMACI-YAPAY ZEKÂ İŞ BİRLİĞİ ÖNERİLERİ..... 173

Zeliha Oçak

Giriş	173
Çalışmanın Önemi, Amacı ve Yöntemi.....	175
Yapay Zekâ Asistanlarının İletişim Çalışmalarına Etkileri.....	178
Bulgular	180
ChatGPT-4	180
ChatGPT-4'ün Yazarlık ve Özgünlük Sorunlarına Etkisi.....	182
Tartışma.....	186
Araştırmacı ve Yapay Zekâ Asistanı İş Birliği.....	186
Sonuç.....	189
Kaynakça	193

On İkinci Bölüm

DİJİTAL DÜNYADA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 197

Merve Karavar

Giriş	197
Sürdürülebilirlik Hakkında Kavramsal Tanımlamalar	199
Sürdürülebilirliğin Alt Boyutları ve Özellikleri	201
Dijitalleşme ve Dijital Sürdürülebilirlik	203
Markaların Dijital Sürdürülebilirlik Çalışmasına Örnek	207
Coca-Cola Türkiye ve Mavi'den Geri Dönüştürülmüş Koleksiyon.....	207
Coca-Cola'dan %100 Geri Dönüştürülebilir Ambalaj.....	207
Turkcell'den İş Süreçlerimizde Sürdürülebilir ve Yenilenebilir Enerji Kullanımı	208
Haydi Yeşile (Tchibo)	210
Sonuç.....	210
Kaynakça	211

On Üçüncü Bölüm

YENİLİKLERİ BENİMSENMESİ VE YAYILMASI BAĞLAMINDA KAMU KURUMLARINDAKİ DİJİTAL UYGULAMALARIN KURUMSAL İLETİŞİME ETKİSİ: TÜRK PATENT VE MARKA KURUMU ÖRNEĞİ.... 213

Sema Gümüş

Giriş	213
Yeniliklerin Yayılması	214
Yenilik Kavramı ve Tanımı	214
Yeniliğin Unsurları	214
Yeniliğin Benimsenmesini ve Yayılmasını Etkileyen Faktörler	215

Yenilikleri Benimseme Düzeylerine Göre Sınıflandırılması	216
Kurumsal İletişim Kavramı	217
Kurumsal İletişim ve Dijitalleşme	218
Dijitalleşme Kavramı ve Tanımı	219
Kamu Kurumlarında Dijital Dönüşüm (E-Devlet/Dijital Devlet).....	219
E-Devlet (Elektronik Devlet-Dijital Devlet) Kavramı	219
Kamu Kurumlarının Dijital İşleyişi.....	220
Türk Patent ve Marka Kurumunda Dijitalleşme	220
Türk Patent ve Marka Kurumu Dijital İşleyişi	221
Araştırma.....	224
Araştırmanın Amacı ve Önemi	224
Araştırmada Kullanılan Analiz Yöntemleri.....	224
Sonuç.....	233
Kaynakça	235

On Dördüncü Bölüm

DİJİTAL FIRSATA GİDEN YOL: SOSYAL MEDYA ARACILI KRİZ İLETİŞİMİ..... 237

Nida Kahraman

Giriş	237
Kriz Kavramı.....	238
Krizlerin Sınıflandırılması	239
Kriz Yönetimi ve Kriz İletişimi	241
Yeni Medya ve Kriz Yönetimi.....	243
Sosyal Aracılı Kriz İletişimi Yaklaşımı.....	245
Sonuç.....	255
Kaynakça	255

EDİTÖR HAKKINDA..... 259

Birinci Bölüm

ZAMANI VE MEKÂNİ DÖNÜŞTÜREN ANLATI: TRANSMEDYA HİKÂYESİ

Emine Ulu-Aslan*

Bayram Baş**

Transmedyayı Tanımlamak

Bugün, “sınır” kavramının her türlü alanda yerle bir edildiği bir çağın bütünü etkileyen, bunu hem bireysel hem de kolektif bir deneyim şekline dönüştürebilen, tüketime odaklı parçalarını temsil ediyoruz. Sınırların birbiri içine geçmişliği, her an üretilebilen ve üretim sürecini devam ettiren, evrilen, dönüşen, en temel karakteristik özelliğini ise esnekliğinden alan kültürlerin oluşumunu kaçınılmaz kılıyor. Transmedya kavramı; böylesi bir kültürel oluşum süreciyle 21.yüzyılın temsilini sunarak iletişim, reklam, pazarlama, eğlence, sanat, moda, politika, eğitim vb. olmak üzere her türlü alanda ortaya çıkıyor. Bir içeriğin, anlatının birbirini tamamlayacak ve birbirine referans verecek şekilde birden fazla medya aracılığı ile kullanıcı ile buluşması olarak genel bir tanımla yapılan transmedya hikâyeciliği, Jenkins’in (2006) yakınsama kültürü ve katılımcı kültür kavramları ile ilişkilendirilir. Hem içeriğin hem de medya ortamının birbirine yaklaşması olarak ifade edilen yakınsama kültürü, bu içeriğin oluşum sürecini etkileyen kullanıcılar için katılımcı kültür tanımı ile bağlantılı kullanılmaktadır (Jenkins, 2006). Transmedya hikâyeciliğinin çoklu ortamdan en önemli farkı bu medya araçlarının iletişim ve etkileşim hâlinde olması ve seyirci/okuyucu olarak adlandırılan tüketicilerin içerik üzerinde aktif bir rol oynamasıdır. Transmedya hikâyeciliğinin bu temel ve geleneksel tanımını Pratten’e göre (2015: 2) öykü anlatımının nedeninden daha çok nasılına odaklı olduğu için kısıtlıdır. Yazar, bunun yerine çok daha amaçlı bir odak noktası yaka-

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD
e.ulu@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6836-5589

** Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD, bayrambas@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-3569-9395.

Sonuç

21. yüzyılda giderek artan bir şekilde metinler çoklu platform deneyimleri hâline gelmekte ve izleyiciye tutarlı bir anlatı dünyası içinde katılım fırsatı sunmaktadır. Medya, okur ve anlatı deneyimleri sürekli değişip, dönüşüp geliştiğinden transmedya hikâyeciliği diye adlandırdığımız bu kavram üzerine kesin tanımların yapılamayacağı açıktır. Bununla birlikte transmedya hikâyeciliği; okur merkezli bir etkileşim deneyimine, anlatının başka ortamlara taşarak genişleme eğilimine, sosyal bir sürece ve kolektif belleğe vurgu yapan bir dünya inşasına sık sık göndermeler yapar. Elbette bir de bu anlatı stratejisinin verimli ve kazançlı sonuçlar verebileceği kullanım alanları üzerinde düşünmeyi de beraberinde getirir. Bu çalışma; anlatı/metin, okur ve ortam olmak üzere üç ana unsurdan yola çıkarak transmedya hikâyeciliğini somutlaştırmaya çalışmıştır. Bu kapsamda anlatı unsurunun ele alındığı ilk başlıkta, bir anlatı dünyası inşa etmede metinsel ilişkilerin döngüsüne odaklanılmıştır. Transmedya anlatısında metinlerarası ilişkilerin, başlangıcın ve sonucun olmadığı noktaları içerecek şekilde döngüsellğe ulaştığı, her metnin karakter, olay, zaman gibi birçok unsurla birbirini andırması ya da ayrılması yönüyle metinsel ilişkiler kurduğu sonucuna varılmıştır. Transmedya anlatısında okur/izleyici üzerine düşünme gerekliliği ise ikinci başlığın odağını oluşturmaktadır. Bu başlık altında varılan en önemli sonuç, çağdaş okuryazarlık deneyimlerinin transmedya hikâyeciliğinde hem öznelliği hem de kolektifliği önceleyerek aktif bir yapıya geçiş sağlamasıdır. Buna göre okurun alımlama şekli, anlatı üzerindeki kendi arzuları, anlatıya yön vermedeki yaratıcılığı ve diğer katılımcılarla olan ilişkisi transmedya deneyimini okuryazarlar için benzersiz kılmaktadır. Transmedya hikâyeciliğini eğitim yönünden somutlaştırmak ise üçüncü başlığın çıkış noktasını belirler ve örgün eğitimin geleneksel sınırlarından sıçramaya işaret eder. Eğitimin zamansal ve mekânsal sınırlarını genişletilerek teknolojiyi kullanan transmedya uygulamaları, her yerde bulunma ve öğrencilerin konuya olan ilgileri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olma yönünden öğrenmeye önemli fırsatlar sunmaktadır. Transmedya'yı bir eğitim stratejisi olarak düşünmek, genç bireylerin gerçeklikle eleştirel ve yaratıcı bir şekilde uğraştığı ve dünyalarının dönüşümüne nasıl katılacaklarını keşfettikleri bir öğrenim deneyiminin mümkün olduğunu görmek demektir.

Kaynakça

- Bakhtin, M. (1986). *Speech genres and other late essays*. C. Emerson and M. Holquist (ed.) V. McGee (trans.). Austin: University of Texas Press
- Becker-Leckrone, M. (2017). *Julia Kristeva and literary theory*. Bloomsbury Publishing.
- Bonifazio, P. & Vito, B. (2021) Convergence Culture and Transmedia Storytelling in Contemporary Italy. *Italian Culture*, 39(1), 1-3.

- Evans, E. (2011). *Transmedia television*. New York/London: Routledge.
- Fleming, L. (2013). Expanding learning opportunities with transmedia practices: Inanimate alice as an exemplar. *Journal of Media Literacy Education*, 52(2), 370–377.
- Fremaan, M. (2017). A world of Disney: Building of transmedia storyworld for Mickey and his friends. M. Boni. (Ed.). In *World Building. In Transmedia, Fans, Industries* (p. 93-108). Amsterdam University Press.
- Genette, Gérard. *L'œuvre de l'art, la relation esthétique*. Seuil, 1997.
- Harvey, C. B. (2012). Sherlock's webs what the detective remembered from the Doctor about transmediality. L. Stein and K. Busse (Ed.) In *Sherlock and Transmedia Fandom: Essays on the BBC Series* (p.118-132). McFarland & Company, Inc., Publishers
- Harvey, C. B. (2015). *Fantastic transmedia: Narrative, play and memory across science fiction and fantasy storyworlds*. London: Palgrave Macmillan.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. New York University Press.
- Jenkins, H. (2009). Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century. The MIT Press.
- Jenkins, H. (2010) Transmedia Storytelling and Entertainment: An annotated syllabus. *Continuum*, 24:6, 943-958, DOI: 10.1080/10304312.2010.510599
- Jenkins, H. (2012). *Textual poachers: Television fans and participatory culture*. Routledge.
- Jenkins, H. (2014). Rethinking 'Rethinking Convergence/Culture'. *Cultural Studies*, 28(2), 267-297.
- Kinder, Marsha. 1993. *Playing with power in movies, television, and video games*. London: University of California Press.
- Kristeva, J. (1980). *Desire in language: A semiotic approach to literature and art*. New York: Columbia U. P.
- Lazarsfeld, P. F. & Wyant, R. (1937). "Magazines in 90 cities: Who reads what?" *Public Opinion Quarterly*.
- McCarthy, E., Tiu, M., & Li, L. (2018). Learning math with curious George and the odd squad: Transmedia in the classroom. *Technology, Knowledge and Learning*, 23(2), 223-246.
- Pratten, R. (2015) *Getting started in transmedia storytelling: a practical guide for beginner*. 2nd Edition. E-book.
- Raybourn, E. M. (2014). A New Paradigm For Serious Games: Transmedia Learning For More Effective Training and Education. *Journal of Computational Science*, 5(3), 471-481.
- Runchina, C., Sánchez-Caballé, A., & González-Martínez, J. (2022). New media literacies for transmedia learning. How students are regarding their transliteracy in Italian licei classici. *Cogent Education*, 9(1), 1-15.
- Ryan, M. L. (2015). Transmedia Storytelling: Industry Buzzword or New Narrative Experience? *A Journal of Narrative Studies* (Transmedial Worlds in Convergent Media Culture), 7(2), 1-19.
- Sánchez-Caballé, A. & González-Martínez, J. (2022). Transmedia learning: fact or fiction? A systematic review. *Culture and Education*, 1-32.
- Schiller, M. (2021). Transmedia Storytelling: New Practices and Audiences. In *Stories. Ian Christie and Annie van den Oever* (Ed.) (p.97-107). Amsterdam University Press.
- Scolari, C. A. (2009). Transmedia storytelling: Implicit consumers, narrative worlds, and branding in contemporary media production. *International Journal of Communication*, 3, 586-606.
- Veglis, A. (2012). From cross media to transmedia reporting in newspaper articles. *Pub Res Q*, 28, 313–324
- Weigel, A. (2022). New reading strategies in the twenty-first century: transmedia storytelling via app in Marisha Pessl's Night Film. In *Reading Today* (p.73-86). (Ed.) A. Hax and L. Olavarria. UCL Press.

İkinci Bölüm

KİŞİSEL MARKALAŞMADA YOUTUBE İÇERİKLERİNİN GÖRSEL İLETİŞİM TASARIM AÇISINDAN İNCELENMESİ

And Algül*

Gülşah Eren**

Giriş

İletişim teknolojilerinin yazılım ve donanım açısından sürekli gelişimi, yeniliklere, yeni teknolojiye daha yatkın genç kullanıcılar için, sosyal medya eğlence ve bilgi edinme ihtiyacının giderildiği ortamlar hâline dönüşmüştür. Kullanıcıların dijital ortamda biriktiğini gören bazı diğer kullanıcılar ise yaratıcı, fark edilir paylaşımlarıyla diğerlerinden fark yaratarak, sosyal medya influencer'ı olarak dikkat çekmektedir. Sosyal medya influencerlarının, kullanıcılar üzerindeki sosyal etki pazarlamasını (influencer marketing) etkili kullanarak marka pazarlama stratejilerinde önemli bir aktör hâline geldiği belirtilmektedir (Enke ve Borchers, 2019: 261). Bu konuda basına çeşitli haberlerde zaman zaman yansımıştır (Milliyet, 2020a; 2020b). Sosyal etki pazarlama endüstrisini ele alan bir rapor, sosyal etki pazarlamalarıyla 2021'de YouTube'da 14 milyardan fazla kullanıcıya ulaşıldığını, markaların 2021 yılında YouTube pazarlamasına 603.9 milyon dolar harcadığını, YouTube'a teknoloji, oyun, yemek-içme yaşam tarzı odaklı sektörlerin en çok yatırım yaptığını, 2021 yılında Amerika ve Kanada'da 3.387 markanın YouTube'da sosyal etki kampanyası başlattığını belirtmektedir (Geysler, 2022). 2019 ve 2020 verileri ise sektörün nasıl bir gelişim yönünde değişim içinde olduğunu rakamsal olarak göstermektedir (Statista, 2020).

* Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi, and.algul@uskudar.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-5516-5249

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi, gulsah.eren@st.uskudar.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-6630-8217

Kaynakça

- Açıkgöz, F. ve Burnaz, Ş. (2021). The influence of 'influencer marketing' on YouTube Influencers. *Int. J. Internet Marketing and Advertising*. 15(2): 201–219.
- Akar, E. (2015). Sosyal Medya Platformları. F. Zeynep Özata (Ed.), *Sosyal Medya içinde* (s. 52-75). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Albayrak, S. (2020). Sosyal Etki Pazarlaması (Influencer Marketing) Bağlamında Instagram Ve Youtube İfluencerlarının (Fenomenlerinin) Gençlerin Marka Algısına Etkisi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Arklan, Ü. ve Kartal, N.Z. (2018). Y Kuşağının İçerik Tüketicisi Olarak YouTube Kullanımı: Kullanım Amaçları, Kullanım Düzeyleri ve Takip Edilen İçerikler Üzerine Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 6(2): 929-965.
- Bahisn, H. (2018). What are the Uses of Social Media? *Marketing91*. <https://www.marketing91.com/what-are-the-uses-of-social-media/> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Balbay, S. ve Kilis, S. (2017). Students' Perceptions of the Use of a YouTube Channel Specifically Designed for an Academic Speaking Skills Course. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*. 3(2): 235-251.
- Barlas, F. A. (2022). En Çok Para Kazanan Türk Youtuberlar. <https://www.hangisieniye.com/en-cok-para-kazanan-turk-youtuberlar/> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Batur, E. [Enes Batur]. (2018, 27 Şubat). Minik Kardeşimizin Hayalini Gerçekleştirdim. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=4DgpG-nUqHY> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Batur, E. [Enes Batur]. (2019, 2 Ocak). Lösemili Adnan'ın İsteğini Gerçekleştirdim. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=APsO003Rv0k> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Batur, E. [Enes Batur]. (2020, 15 Ocak). Dolunay Tiktok Videoları Tepki [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=nJ-wh-IyjoQ> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Batur, E. [Enes Batur]. (2022). Enes Batur YouTube Anasayfa. <https://www.youtube.com/user/newdaynewgame> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Boomsocial (2022). YouTube Video Kanalları. <https://www.boomsocial.com/youtube/ulkesektor/turkey/tumu> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Burgess, J. ve Green, J. (2009). *YouTube. Digital Media and Society Series*. İngiltere: Polity Press.
- Danesi, M. (2015). *Advertising Discourse, The International Encyclopedia of Language and Social Interaction, First Edition*. John Wiley & Sons, Inc.
- Enke, N. ve Borchers, N. (2019). *Social Media Influencers in Strategic Communication: A Conceptual Framework for Strategic Social Media Influencer Communication*. *International Journal of Strategic Communication*. 13(4): 261-277.
- Eshleman, J.R. ve Bullcroft, R. (2009). *The Family*. 12. baskı, NJ: Prentice Hall.
- Geyser, W. (2022, 17 Mayıs). YouTube Influencer Marketing Report: 2021 Year In Review. Influencer Marketing Hub. <https://influencermarketinghub.com/youtube-influencer-marketing-report/#:~:text=Top%20Influencer%20Marketing%20Spenders%20reached,the%20average%20IMV%20of%202021.> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Habertürk (2021). Orkun İşıtmak kimdir? Orkun İşıtmak nereli, kaç yaşında? Orkun İşıtmak son videosu neyle ilgili? <https://www.haberturk.com/orkun-isitmak-kimdir-orkun-isitmak-nereli-kac-yasinda-orkun-isitmak-son-videosu-neyle-ilgili-3246653> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Hanson, G., Haridakis, P.M., Cunningham, A.W., Sharma, R. ve Ponder, J.D. (2010). The 2008 Presidential Campaign: Political Cynicism in the Age of Facebook, MySpace, and YouTube. *Mass Communication and Society*. 13(5): 584-607.

- İşıtmak, O. [Orkun İşıtmak]. (2020a, 22 Aralık). Kapak Toplayıp Tekerlekli Sandalye Bağışlamak! [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=X7k165kYAYM> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- İşıtmak, O. [Orkun İşıtmak]. (2020b, 8 Haziran). Yabancıların Kapılarını Çalıp Kiralarını Ödedik! [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Z216qTFGPi8> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- İşıtmak, O. [Orkun İşıtmak]. (2020c, 31 Temmuz). Diyarbakır'da 0TL ile 1 Gün Geçirmek [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=x88H-TFlwBQ> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- İşıtmak, O. [Orkun İşıtmak]. (2022). Orkun İşıtmak YouTube Anasayfa. <https://www.youtube.com/c/orkunisitmak/featured> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- İspir, B. (2015). Yeni İletişim Teknolojilerinin Gelişimi. Mesude Canan Öztürk (Ed.), Dijital İletişim ve Yeni Medya içinde (s. 2-24). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karahasan, F. (2018). Açılın Gençler Geliyor: Y ve Z Nesilleri Nasıl Bir Dünya Kuracak? Türkiye'de ve Dünyada Gençler Ne Düşünüyor, Ne Bekliyor, Neyi Hayal Ediyorlar? İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Kuyucu, (M.) M. (2017). Geleneksel Video Yayıncılığından YouTube Yayıncılığına Geçişte Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin YouTube Kullanım Amaçları. Ali Murak Kırık (Ed.), Medya Çağında İletişim "Sokaktan Ekranı, Sanaldan Gerçeğe" içinde (s. 175-203). Konya: Çizgi Kitabevi.
- LaBerge, L., O'Toole, C., Schneider, J., ve Smaje, K. (2020). How COVID-19 Has Pushed Companies Over The Technology Tipping Point—And Transformed Business Forever. <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/how-covid-19-has-pushed-companies-over-the-technology-tipping-point-and-transformed-business-forever> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Menekşe, F. (2019). Bir İş Modeli Olarak Vloggerlık ve YouTube Platformunda İçerik Üretimi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü Pazarlama İletişimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Milliyet (2020a, 25 Aralık). Influencer Annelerden Tüm Anne Ve Anne Adaylarına Ücretsiz Hafta Sonu Kampı. <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/influencer-annelerden-tum-anne-ve-anne-adaylarina-uccretsiz-hafta-sonu-kampi-6389039> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Milliyet (2020b, 27 Ağustos). Ünlü Influencer Ece Tuncel'in Hedefi İtalya. <https://www.milliyet.com.tr/cadde/unlu-influencer-ece-tuncelin-hedefi-italya-6291138> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- OECD (2020). Digital Transformation in the Age of COVID-19: Building Resilience and Bridging Divides, Digital Economy Outlook 2020 Supplement, OECD, Paris. <https://www.oecd.org/digital/digital-economy-outlook-covid.pdf> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Özdemir, Ş. (2017). Kuşaklar Teorisine Göre Türkiye'deki Gençlerin Medya Kullanım Alışkanlıkları ve İstanbul Örneği. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Peter, T. (1997). The Brand Called You. <https://www.fastcompany.com/28905/brand-called-you> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Satır, G. (2021). Enes Batur Kimdir? Enes Batur Aslen Nereli ve Kaç Yaşında? <https://onedio.com/haber/enes-batur-kimdir-enes-batur-aslen-nereli-ve-kac-yasinda-1010414> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Schwemmer, C. ve Ziewiecki, S. (2018). Social Media Sellout: The Increasing Role of Product Promotion on YouTube. *Social Media + Society*. 4 (3): 1-20.
- Sharma, T. ve Sharma, S. (2021). A Study of YouTube as an Effective Educational Tool. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*. 27(1): 2686-2690.

- Sokolova, K. ve Kefi, H. (2020). Instagram and YouTube Bloggers Promote It, Why Should I Buy? How Credibility And Parasocial Interaction Influence Purchase Intentions. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 53. 101742.
- Statista (2020). Youtube Influencer Marketing Spending Worldwide İn 2019 And 2020 (in billion U.S. dollars). Statista. <https://www.statista.com/statistics/1139310/youtube-influencer-marketing-spending-worldwide/> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Sun, X. (2021). Research on the Influence of Video Marketing of Social Media Influencers on Consumers Purchase Intention of Beauty Products—Taking YouTube as Example. *Academic Journal of Business & Management*. 3(2): 1-7.
- Şahiner, S.G. (2017). Türkiye'nin YouTube Fenomenleri: Markalar Bizi Biraz Özgür Bırakmalı. *Wbrazzi*. <https://webrazzi.com/2017/10/18/turkiyenin-youtube-fenomenleri-markalar-bizi-biraz-daha-ozgur-birakmalı/> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M. ve Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 7(13): 1031-1048. ISSN:2528-9527 E-ISSN:2528-9535.
- Tuncer, A.S. (2015). Sosyal Medyanın Gelişimi. F. Zeynep Özata (Ed.), *Sosyal Medya içinde* (s. 2-24). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Van Dijk, J. (2006). *The Network Society*. Van Dijk J (ed). Londra: Sage Yayınları.
- Vikipedi (2022). En çok Abonesi Olan Türk YouTube Kanalları Listesi. https://tr.wikipedia.org/wiki/En_%C3%A7ok_abonesi_olan_T%C3%BCrk_YouTube_kanallar%C4%B1_listesi (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Wise, J. (2022a, 6 Ağustos). How Many Videos Are Uploaded To YouTube A Day In 2022? *Earthweb*. <https://earthweb.com/how-many-videos-are-uploaded-to-youtube-a-day/> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- Wise, J. (2022b, 24, Temmuz). Gen Z Social Media Usage Statistics 2022: The Latest Trends, Facts & Data. <https://earthweb.com/gen-z-social-media-usage-statistics/> (Erişim Tarihi: 08.08.2022).
- YouTube Yardım (2022). YouTube Topluluk Kuralları. <https://support.google.com/youtube/answer/9288567?hl=tr> (Erişim Tarihi: 05.09.2022).

Üçüncü Bölüm

DİJİTAL ÜRÜN YERLEŞTİRME TEKNİĞİ OLARAK ADVERGAME

Mevlüt Sedat Dönmez*

Deniz Yaman**

Giriş

Marka havuzunun her geçen gün artması ve tüketicilere çok sayıda seçme hakkı sunulması işletmeleri ciddi bir rekabet ortamı içerisine çekmektedir. Alternatif bolluğu içerisinde olan tüketicileri ikna ederek onların zihinlerinde satın alınabilecek marka konumuna erişmek isteyen markalar önemli oranda pazarlama iletişim bütçesi ayırmaktadır. Karşılaştıkları sayısız reklam mesajı ve enformasyon nedeniyle kendilerini reklam mesajlarına kapatma eğiliminde olan bireyler ise markaların gönderdikleri mesajlardan uzaklaşma çabasındadır. Dolayısıyla markalar tüketicileri sadece mesajlarını ileterek ikna etme sürecini gerçekleştiremeyeceğinin farkına varmaya başlamıştır. Bu noktada işletmeler farklılaşabilecekleri ve akılda kalabilecekleri iletişim stratejilerine kapılarını aralamaktadır. Tarihî geçmişe dayansa da nispeten bilinçli kullanımı artan ürün yerleştirme uygulamaları markaların medya planlama tercihlerinde önde gelen stratejilerden biri olarak göze çarpmaktadır. Tüketicilerin yaşamları içerisine dâhil olarak onların günlük rutinlerinin bir parçası hâline gelmek isteyen markalar bu konuda ilgilerini farklı iletişim tekniklerine yoğunlaştırmaktadır. Bu noktada işletmeler tüketicilerin günlük yaşamları içerisinde dikkatlerini çekebilmek adına özellikle eğlence ve boş zaman etkinliklerini değerlendirme çabası içerisinde olduklarıdır. Markaların ürünlerini tüketicilerin izledikleri bir program ya da eğlendikleri bir aktivite içerisine dâhil etmeleri şeklinde yorumlanan ürün yerleştirme, özellikle farkındalık sağlamak ve tüketim alanlarını

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, mevlutdonmez@sdu.edu.tr, ORCID:0000-0002-8437-7416.

** Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, denizyaman@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3916-8244.

nelik eğilimlerini artırmaktadır. Günümüzde bireylerin boş zaman ve eğlence etkinlikleri markalar için cezbedici bir rutin olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede bireylere en iyi ulaşılabilecek boş zaman etkinliklerinden biri de oyunlardır. Bireyler uzun süreler harcadıkları oyunlar içerisinde o evrene dâhil olarak âdeta kendilerini oyun evreni içerisinde düşünmekte, tüm dikkat ve yoğunluğunu oyuna kanalize etmektedir. Dolayısıyla, dikkat seviyesinin bu kadar fazla olduğu bir etkinlik süreci markalar açısından bazı fırsatları da beraberinde getirmektedir. Markalar ürünlerini bağdaştırabilecekleri oyunlar içerisinde ürün yerleştirme uygulamaları gerçekleştirerek tüketicilerin dikkatlerinden pay almakta ve bu sayede markalarını görünür kılabilmektedir. Advergame ya da reklamoyun olarak adlandırılan bu uygulamalar sayesinde tüketiciler sevdikleri ve gönüllü olarak katıldıkları etkinlik kapsamında marka mesajlarına maruz kalmaktan kaçmamakta, aksine bu uygulamalar sayesinde tüketicilerin o markaya yönelik beğenileri ve ilgileri artabilmektedir. Tüm bunların yanı sıra markalar oyunlar içerisinde gerçekleştirdikleri ürün yerleştirme uygulamalarıyla marka ve reklam hatırlanırılığını yükseltebilmekte, ayrıca bu uygulamaların marka farkındalığını da artıracakları varsayılmaktadır. Tüketicilerin oyunlar içerisinde maruz kaldıkları markaları tercih etme eğilimleri göstereceği öngörülmekte, diğer bir deyişle oyunlar kapsamında yapılan ürün yerleştirme uygulamalarının bireylerde bir satın alma niyeti oluşturabileceği düşünülmektedir. Bireylerin keyif aldıkları ve eğlendikleri bir zaman ve ortam sürecinde ürün yerleştirmeye tüketicilerin karşısına çıkan markalara yönelik daha olumlu bir tutum oluştuğu tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra oyunlar içerisinde yer alan markalara ilişkin tüketici güveninin artacağı da tahminler arasında yer almaktadır. Tüm bu fayda ihtimalleri göz önünde bulundurulduğunda advergame uygulamalarının markaların amaçlarına hizmet edeceği öngörülmekte ve medya planlama kararlarında daha çok yer alacağı varsayılmaktadır.

Kaynakça

- Akyol, M. (2010). *Marka İletişim Aracı Olarak Oyun Reklam: Marka Farkındalığı Oluşturma Rolü Üzerine Bir Çalışma*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Babin L. A., and Carder, S. T. (1996). "Viewers' Recognition of Brands Placed Within a Film" *International Journal of Advertising*, 15(2), pp. 140-151.
- Balasubramanian, S. K. (1994). "Beyond Advertising and Publicity: Hybrid Messages and Public Policy Issues", *Journal of Advertising*, 23(4), pp. 29-46.
- Bozkurt, Y. ve Oyman, M. (2016). "Oyun ya da Reklam? Genç Oyuncular Eğlence İçerikli Oyun Reklamları Nasıl Algılıyor?". *Akademik Bakış Dergisi*, (58), ss. 519-538.
- Buckner, K., Fang, H. and Qiao, S. (2002). "Advergaming: A New Genre in Internet Advertising", *SoCbytes Journal*, 2(1), pp. 1-5.
- Caulberghe, V., and Pelsmacker, P. D. (2010). "Advergames: The impact of Brand Prominence and Game Repetition on Brand Responses", *Journal of Advertising*, 39(1), pp. 5-18.

- Choi, Y. K. (2019). "Characters' Persuasion Effects in Advergaming: Role of Brand Trust, Product Involvement, and Trust Propensity", *Internet Research*, 29(2), pp. 367-380.
- Culp, J., Bell, R. A., and Cassady, D. (2010). "Characteristics of Food İndustry Web Sites and "Advergaming" Targeting Children", *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 42(3), pp. 197-20.
- Çelik, C., Ulusoy, E., Öymen, G., Gündüz, Ö., ve Nurluoğlu, U. E. (2004). "Marka Yerleştirmeye ve Kullanımına Bir Örnek: Asmalı Konak", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (19), ss. 379-400.
- d'Astous, A., and Chartier, F. (2000). "A Study of Factors Affecting Consumer Evaluations and Memory of Product Placements in Movies", *Journal of Current Issues and Research in Advertising*, 22(2), pp. 31-40.
- Deal, D. (2005). "The Ability of Branded Online Games to Build Brand Equity: An Exploratory Study", *DIGRA 2005 Conference: Changing Views – Worlds in Play*, pp. 1-7.
- Donaton, S. (2005). *Zoraki Dostlar Madison Avenue & Vine Street Kavşaağı*. Haluk Mesci (Çev.), İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Ferraro, R., and Avery, R. J. (2000). "Brand appearances on Prime-time Television", *Journal of Current Issues & Research in Advertising*, 22(2), pp. 1-15.
- Gupta, P. B., Balasubramanian, S. K., and Klassen, M. L. (2000). "Viewers' Evaluations of Product Placements in Movies: Public Policy Issues and Managerial Implications", *Journal of Current Issues & Research in Advertising*, 22(2), pp. 41-52.
- Gülsoy, T. (1999). *Reklam Terimleri ve Kavramları Sözlüğü*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Hernandez, M. D., and Minor, M. S. (2003). "A Decision Tool for the Assessment of Advergaming Suitability", *American Marketing Association Summer Educators Conference*, pp. 2-13.
- Hudson, S. and, Elliott, C. (2013). "Measuring the Impact of Product Placement on Children Using Digital Brand Integration", *Journal of Food Products Marketing*, 19(3), pp. 176-200.
- Ipe, M. (2008). "Advergaming: An introduction". M. Ipe (Ed.), in *Advergaming and Ingame Advertising* (pp. 3-16), Hyderabad: Icfai University Press.
- Karrh, J. A. (1998). "Brand Placement: A Review", *Journal of Current Issues & Research in Advertising*, 20(2), pp. 31-49.
- Kavoğlu, S. (2012). "Pazarlama İletişiminde Yeni Yaklaşımlar: Oyuna Dayalı Reklam ve Örnek Uygulamalar", *Akademik Bakış Dergisi*, (29), ss. 1-14.
- Kretchmer, S. B. (2004). "Advertainment: The Evolution of Product Placement as A Mass Media Marketing Strategy", M. Galician (Ed.), in *Handbook of Product Placement in the Mass Media: New Strategies in Marketing Theory, Practice, Trends and Ethics* (pp. 37-54), New York: Haworth Press.
- Law, S., and Braun, K. A. (2000). "I'll Have What She's Having: Gauging The Impact of Product Placements on Viewers", *Psychology & Marketing*, 17(12), pp. 1059-1075.
- Lee, M. and Faber, R. J. (2007). "Effects of Product Placement in On-line Games on Brand Memory: A Perspective of the Limited Capacity of Attention", *Journal of Advertising*, 36(4), pp. 75-90.
- Lee, T. D., Sung, Y., and de Gregorio, F. (2011). "Cross-cultural Challenges in Product Placement", *Marketing Intelligence & Planning*, 29(4), pp. 366-384.
- Lewis, B. (2006). *Measuring Player Perceptions of Advertising in Online Games*. LSU Master's Theses, The Manship School of Mass Communication, Louisiana.
- Maden, D. ve Göksel, A. B. (2009). "Marka ve Tüketicilerin Eğlence Odaklı İlişkisi Advergame'ler: Cinsiyet Farklılıklarına Yönelik Bir İnceleme", *International Marketing Communications Symposium*, ss. 1-14.

- Mallinckrodt, V. and Mizerski, D. (2007). "The Effects of Playing an Advergame on Young Children's Perceptions, Preferences and Requests", *Journal of Advertising*, 36(2), pp. 87-100.
- Marshall, N., and Ayers, D. (1998). "Product Placement Worth More Than Its Weight", *Brandweek*, 39(6), pp. 16-17.
- Morillas, A. S. and Martin, L. R. (2016). "Advergaming: An Advertising Tool With a Future", *The International Journal of Hispanic Media*, 9, pp. 14-31.
- Nebenzahl, I.D., and Secunda, E. (1993). "Consumers' Attitudes Toward Product Placement in Movies", *International Journal of Advertising*, 12(1), pp. 1-11.
- Odabaşı, Y. ve Oyman, M. (2019). *Pazarlama İletişimi Yönetimi*. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Pechmann, C. and Shih, C-F. (1999). "Smoking Scenes in Movies and Antismoking Advertisements Before Movies: Effects on Youth", *Journal of Marketing*, 63, pp. 1-13.
- Purswani, G. (2010). "Advergames, Their Use and Potential Regulation", *Asia Pacific Public Relations Journal*, 11(7), pp. 57-63.
- Robbins, B. (2008-2009). "Advergames", B. Robbins (Ed.), in *Casual Games White Paper* (pp. 96-110), IGDA Casual Games SIG.
- Sharma, M. (2014). "Advergaming - The Novel Instrument in The Adverting", *Procedia Economics and Finance*, 11, pp. 247-254.
- Tosun, N. (2010). *İletişim Temelli Marka Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Yavuzylmaz, O. (2017). "Reklam Oyunları - Advergame", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (62), ss. 588-601.
- Yeygel, S. ve Köseoğlu, Ö. (2006). "İnteraktif Pazarlama Çağında Yeni Bir Reklam Ortamı Olarak Virütik Oyunlar ve Advergaming Kavramı", *Yeni İletişim Ortamları ve Etikleşim Uluslararası Konferansı Bildiriler Kitabı*, ss. 596-597.
- Youn, S. and Lee, M. (2012). "In-Game Advertising and Advergames", S. Rodgers and E. Thorson (Eds.), in *Advertising Theory* (pp. 388-401), New York: Routledge.
- Waiguny, M., and Terlutter, R. (2010). "Entertainment in Advergames and its Influence on Brand-Related Outcomes for Children", *Advances in Advertising Research*, 1, pp. 171-186.
- Wiles, M. A., and Danielova, A. (2009). "The Worth of Product Placement in Successful Films: An Event Study Analysis", *Journal of Marketing*, 73(4), pp. 44-63.
- Winkler, T., and Buckner, K. (2006). "Receptiveness of Gamers to Embedded Brand Messages in Advergames: Attitudes Towards Product Placement", *Journal of Interactive Advertising*, 7(1), pp. 37-46.
- Wise, K., Bolls, P. D., Kim, H., Venkataraman, A. and Meyer, R. (2008). "Enjoyment of Advergames and Brand Attitudes: The Impact of Thematic Relevance", *Journal of Interactive Advertising*, 9(1), pp. 27-36.

İnternet Kaynakları

- Kaymak, Ö. (2006). *Hem Reklam Hem Oyun Advergame*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hem-reklam-hem-oyun-advergame-5585115>, (Erişim Tarihi: 10.10.2022).
- Obringer, L. A. (2007). *How Advergaming Works*. Erişim adresi: <https://money.howstuffworks.com/advergaming.htm>, (Erişim Tarihi: 12.10.2022).
- www.ftc.gov, (Erişim Tarihi: 15.10.2022).
- <https://www.pqmedia.com/product/global-product-placement-forecast-2022-2026/>, (Erişim Tarihi: 18.10.2022).

YARATICI MESAJ ÇERÇEVESİNDE DİJİTAL REKLAMLARDAKİ ALTI SEGMENTLİ MESAJ TİPOLOJİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: MIXX AWARDS REKLAMLARINA YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ

Cihan Becan*

Giriş

Değişen ve gelişen dünyanın en önemli getirilerinden biri olarak kabul edilen teknolojik gelişmeler ile birlikte geleneksel reklamlara bağımlılık kazanmış tüketiciler, doğrudan ürün tanıtımının yapıldığı reklamlara karşı ilgi göstermemektedir. İşletmeler, oluşturdukları reklam kampanyalarında farklı pazarlama iletişimi stratejileri uygulamaya çalışarak fiziksel olarak pasif ama zihinsel olarak aktif tüketicinin ilgisini çekmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda kurumların, markanın direkt olarak öne çıkardığı reklam türleri yerine, son yıllarda tüketiciler tarafından fazlasıyla dikkat çekmekte olan, reklamın içeriğine gizlenmiş, eğlenceli ve bir o kadar da yaratıcı olduğu varsayılan özelliğiyle kitleler arasında hızlı yayılım gösteren bir reklam türü olan dijital reklamı tercih ettikleri görülmektedir.

Bilişim teknolojilerinin yaşamın hemen her alanını etkilediği günümüz pazarında, gücün markadan tüketiciye geçişi açıkça gözlemlenmektedir. Bu açıdan etkileşim, bireyleri dijital medyada daha etkin hâle getirmekte ve onları, geleneksel mecradan farklı olarak içeriği yeniden üreten kullanıcılara dönüştürmesi nedeniyle önemli bir bileşen olarak görülmektedir (Öztürk, 2013). Günümüz tüketicisi kendisi için en uygun olan yer ve zamanda satın almak istediği ürün ve hizmet hakkında bilgiye erişebilmekte, satın alabileceği olanakların tümünden faydalanabilmektedir. Ürün

* Doç. Dr., Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Reklamcılık Bölümü, cihan.becan@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1289-1360.

literatürle uyumlu bir şekilde en fazla rutin, akut ihtiyaç ve miktar stratejisinin toplandığı aktarma görüşü ile hareket ettikleri ifade edilebilir. Yine aynı şekilde harekete geçirme ve ürün kullanımını/talebi artırma işlevlerinin yanı sıra, imaj geliştirme ve eğlendirme işlevlerine sahip dijital reklamların ise duyuşal, ego ve sosyal stratejilerinin toplandığı alışkanlık görüşü ile hareket ettiği söylenebilir. Genel olarak bakıldığında ise hareket geçirme işlevine sahip dijital reklamlarda her iki temel stratejinin hâkim olduğu göze çarpmaktadır.

Sonuç itibarıyla, araştırma için çalışma birimi olarak seçilen Mixx Awards Türkiye yarışmasında ödül alan ve diğer reklam türlerine göre yaratıcılık kavramını, içeriğinde barındırdığı düşünülen dijital reklamlar, Taylor'un altı segmentli mesaj stratejisine göre incelenmiştir. Yapılan içerik analizine göre, örneklem kapsamındaki bütün dijital reklamlarda ego, sosyal durum, duyuşal, rutin, akut ihtiyaç ve miktar olmak üzere altı segmente rastlanmıştır.

Bu bağlamda dijital reklamlarda mesaj stratejilerinin bulunduğu ortaya konulmuş ve 247 dijital reklamın önemli bir kısmının tüketici üzerinde özellikle 'duyuşal' anlamda daha fazla etki bıraktığı görülmüştür. Dijital reklamların kampanya alanları da incelendiğinde ürün/hizmet ve satış odaklı çalışmalarda ziyade, dijital kampanyaların oluşturulma şekliyle uyumlu bir şekilde, tüketicileri duyuşal olarak harekete geçirebilen ve kişilerin duyguları üzerinde iz bırakan reklamların daha yaratıcı bulunduğu da araştırmada ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Aaker, D. A. & Norris, D. (1982). Characteristics of tv commercials perceived as informative. *Journal of Advertising Research*, 22(2), 61–70.
- Ahn, H. Y., Wu, L. & Taylor, R. E. (2013) Communication strategies in cosmetic surgery websites: An application of Taylor's six-segment message strategy wheel. *Health Marketing Quarterly*, 30(2), 97–113.
- Aktaş, H. (2010). İnternet reklam türlerinde uygulayıcılardan kaynaklanan sorunlar ve bir sınıflandırma önerisi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3, 147–166.
- Arens, W. F., Weigold, M. F. & Arens, C. (2011). *Contemporary advertising and integrated marketing communications*. New York: McGraw-Hill.
- Barnes, S. J. (2002). Wireless digital advertising: Nature and implications. *International Journal of Advertising*, 21(3), 399–420.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Canöz, K., Gülmez, Ö. & Eroğlu, G. (2020). Pazarlamanın yükselen yıldızı influencer marketing: Influencer takipçilerinin satın alma davranışını belirlemeye yönelik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(1), 73–91.
- Chen, H. & Zhou, L. (2018). The myth of big data: Chinese advertising practitioners' perspective. *International Journal of Advertising*, 37(4), 633–649.

- Cheng, J. M. S., Blankson, C., Wang, E. S. T. & Chen, L. S. L. (2009). Consumer attitudes and interactive digital advertising. *International Journal of Advertising*, 28(3), 501–525.
- Cho, C-H. & Lee, H. (2018). *Digital marketing 4.0*. Seoul: Green Pine Media.
- Cohen, R. J. & Swerdlik, M. E. (2013). *Psikolojik test ve değerlendirme testlere ve ölçmeye giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çalışır, G. & Diker, E. (2020). Sosyal görsel ağlar üzerinden reklam yapmak. D. Öcal & H. Polat (Ed.). *Dijital reklamcılık*. (s. 467–490), Nobel Yayınevi: Ankara.
- Çolakoğlu, B. E. (2008). *Reklam: Araştırma, inceleme, gözlem*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Dickey, I. J. & Lewis, W. F. (2011). An overview of digital media and advertising. S. Eastin Matthew, Terry Daugherty & Neal M. Burns (Ed.). *Handbook of research on digital media and advertising: User generated content consumption*. (p. 1–32), IGI Global.
- Faber, R. J., Lee, M. & Nan, X. (2004). Advertising and the consumer information environment online. *American Behavioral Scientist*, 48, 447–466.
- Frazer, C. F., Sheehan, K. B. & Patti, C. H. (2002). Advertising strategy and effective advertising: Comparing the USA and Australia. *Journal of Marketing Communications*, 8(3), 149–164.
- Golan, G. J. & Zaidner, L. (2008). Creative strategies in viral advertising: An application of Taylor's six-segment message strategy wheel. *Journal of Mediated Communication*, 13, 959–972.
- Göççe, Ç. & Özkoçak, Y. (2016). Reklamda yaratıcı stratejiler: YouTube reklam uygulamaları ads leaderboard incelemesi. Ö. Uluğ Yurttaş (Ed.). *Reklam perspektifleri*. (s. 145–175), Nobel Yayınları: Ankara.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. & Taşgın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma: Teorik çerçeve ve pratik öneriler*. 2. Bs. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Güney, Z. (2005). İnteraktif reklam uygulamalarından bant reklamların analizi: Telsim bant reklamları örnekleri. *Galatasaray İletişim Fakültesi Dergisi*, 3, 133–152.
- Hamouda, M. (2018). Understanding social media advertising effect on consumers' responses: An empirical investigation of tourism advertising on Facebook. *Journal of Enterprise Information Management*, 31(3), 426–445.
- Hestroni, A. (2000). The relationship between values and appeals in Israeli advertising. A smallest space analysis. *Journal of Advertising*, 29(3), 55–68.
- IBIS World 2016. IBISWorld's industry research reports. <https://www.ibisworld.com/industrytrends/> (accessed May 29, 2019).
- Jewler, A. J. & Drewniansy, B. L. (2001). *Creative strategy in advertising*. 7th ed. Belmont, CA: Wadsworth.
- Kassarjian, H. H. (1977). Content analysis in consumer research. *Journal of Consumer Research*, 4(1), 8–18.
- Kavoğlu, S. (2012). Pazarlama iletişiminde yeni yaklaşımlar: Oyuna dayalı reklam ve örnek uygulamalar. *Akademik Bakış Dergisi*, 29, 1–14.
- Krippendorff, K. (1980). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Leckenby, J. D. & Li, H. (2000). From the editors: Why we need the journal of interactive advertising. *Journal of Interactive Advertising*, 1(1), 1–3.
- Lee, H. & Cho, C. H. (2020) Digital advertising: Present and future prospects. *International Journal of Advertising*, 39(3), 332–341.
- Lee, T., Taylor, R. E. & Chung, W. (2011) Changes in advertising strategies during an economic crisis: An application of Taylor's six-segment message strategy wheel. *Journal of Applied Communication Research*, 39(1), 75–91.

- Mackey, A. & Gass, S. M. (2005). *Second language research: Methodology and design*. New York: Routledge.
- Mallinckrodt, V. & Mizerski, D. (2007). The effects of playing an advergame on young children's perceptions, preferences, and requests. *Journal of Advertising*, 36(2), 87–100.
- McMillan, S. J. (2007). Internet advertising: One face or many? D. W. Schumann & E. Mahwah Thorson (Ed.). *In internet advertising: Theory and research*, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Moffitt, M. A. (1999). *Campaign strategies and message design*. Westport, CT: Praeger.
- Moon, Y. S. & Chan, K. (2003). Advertising appeals and cultural values in television commercials. *International Marketing Review*, 22(1), 48–66.
- Neuendorf, K. (2002). *The content analysis guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Öztürk, R. G. (2013). *Dijital reklamcılık ve gençlik*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Polat, H. (2020). *Dijital reklamı ölçme*. D. Öcal ve H. Polat (Ed.). *Dijital reklamcılık*. (s. 467–490), Nobel yayınevi: Ankara.
- Pollay, R. W. (1983). Measuring the cultural values manifest in advertising. *Current Issues and Research in Advertising*, 6(1), 71–92.
- Puto, C. P. & Wells, W. D. (1984). Informational and transformational advertising: The differential effects of time. T.C. Kinneer (Ed.). *Advances in consumer research*. (p. 638–643), Provo, UT: Association for Consumer Research.
- Schultz, D. E. & Barnes, B. (1999). *Strategic brand communication campaigns*. 5th ed. Lincolnwood, IL: NTC Business Books.
- Shimp, T. A. (2000). *Advertising promotion*. 5th ed. Fort Worth: The Dryden Press.
- Steel, J. (1998). *Truth, lies and advertising: The art of account planning*. New York: John Wiley & Sons.
- Taylor, C. R. (2009). The six principles of digital advertising. *International Journal of Advertising*, 28(3), 411–418.
- Taylor, R. E. (1999). A six-segment message strategy wheel. *Journal of Advertising Research*, 39(6), 7.
- Topsümer, F. & Elden, M. (2016). *Reklamcılık: Kavramlar, kararlar, kurumlar*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Truong, Y., McColl, R. & Kitchen, P. (2010). Practitioners' perceptions of advertising strategies for digital media. *International Journal of Advertising*, 29(5), 709–725.
- Tsai, W. H. & Lancaster, A. R. (2012). Message strategies in direct-to-consumer pharmaceutical advertising: A content analysis using Taylor's six-segment message strategy wheel. *Health Marketing Quarterly*, 29, 239–255.
- Vaughn, R. (1980). How advertising works: A planning model. *Journal of Advertising Research*, 20(5), 27–33.
- Wang, L. & Praet, C. (2015). Message strategy typologies: A review, integration, and empirical validation in China. P. Verlegh, H. Voorveld, & M. Eisend (Ed.). *Advanced in advertising research*. (s. 201–213). Vol. 6, Springer.
- Xu, D. J. (2006). The influence of personalization in affecting consumer attitudes toward mobile advertising in China. *Journal of Computer Information Systems*, 47(2), 9–19.
- Yfantidou, I., Riskos, K. & Ksourvakas, G. (2017). Advertising message strategy analysis for award-winning digital ads. *International Journal of Technology Marketing*, 12(4), 340–355.
- Yurttaş, Ö. U. & Özkoçak, Y. (2020). Creative strategies on Turkish television advertising: An application of Taylor's six-segment message strategy wheel. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 1–16.s

DİJİTAL PAZARLAMADA MEDYA PLANLAMA: PROGRAMATİK REKLAMCILIK

Eser Levi*

Giriş

Dijital reklamcılığın reklam sektöründeki payı her sene artarak büyüyor. 2023'teki küresel dijital reklamcılık pazarının değeri 601,8 milyar dolarla toplam reklam harcamalarının %67'sini oluşturuyor (Oberlo, 2023). Bu büyüme neticesinde dijital reklamcılıkta sürekli olarak daha etkili sonuçlar verebilecek, ileri düzey yöntemler kullanılması mecburi hâle geldi. Örneğin, dijital reklam satın almak için bilgisayar aracılığıyla açık artırma gerçekleştirilmesi gibi uygulamalar reklam alanında önemli değişimler yarattı (Einstein, 2016: 209). Bugün dijital reklamcılığın en büyük gücünün bu tür bir yaklaşımı temel alan programatik reklamcılık olduğunu söylemek mümkün. Programatik reklamcılık, en basit hâliyle, dijital reklamcılıkta medya satın alma sürecinin otomasyon kullanımıyla, veriye dayalı olarak ve gerçek zamanlı bir biçimde yürütülmesi olarak tanımlanabilir (Alaimo ve Kallinikos, 2018: 113).

Başlarda çevrim içi reklamcılık, basılı medya ya da televizyon gibi mecraları kullanan çevrim dışı reklamcılıktan daha karmaşık sayılmazdı, ancak çevrim içi medya ile birlikte kişilerin medya tüketim alışkanlıkları da hızla değiştiğinden dijital reklamcılık da daha karmaşık -fakat fırsatlara açık- bir yapıya büründü. Dijital reklamcılık uygulamalarına adapte edilen yeni yaklaşımlar reklam verimliliğinin ve etkinliğinin daha yüksek seviyelere çıkartılmasına önemli ölçüde katkı yapıyor (Samuel vd., 2021: 1). Kullanıcıların tüketim davranışlarına ilişkin oldukça karmaşık bir veriden faydalanarak ileri derecede kişiselleştirilmiş reklam hedeflemesi yapmaya yarayan programatik reklamcılık; reklamların doğru zamanda, doğru yerde, doğru kullanıcıya erişmesini olabildiğince kusursuz hâle getirmeye çalışıyor.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü, eser.levi@bilgi.edu.tr. ORCID: 0000-0003-3932-4216

Reklamda doğru hedeflemenin ne kadar kritik bir öneme sahip olduğu düşüncesi akla çoğunlukla John Wanamaker'ın yüz yıldan fazla zaman önce değindiği bir sorunu getiriyor: “*Reklam harcamalarının yarısı boşa gidiyor, sorun şu ki hangi yarısı olduğunu bilmiyorum*” (Lindstrom, 2008: 10). Bu sözün sarf edildiği günden bu yana kuşkusuz ki çok fazla gelişme oldu, ancak yine de doğru hedefleme yapmak hâlâ zorlu bir alan. Programatik reklam bu zorluğun aşılmasında çok önemli bir unsur olarak reklamcılık disiplininde kuşkusuz çok önemli bir yer kazandı. Hâlâ yeni sayılabilecek bir yöntem olan programatik reklamcılığın, henüz yeterince anlaşılmamış bir metot olduğunu söylemek mümkün (Samuel vd., 2021: 1). Yöntemin sahip olduğu potansiyel de düşünöldüğünde bu konuda yapılacak olan çalışmaların her biri hem pazarlama literatürüne hem de sektörel uygulamalara önemli katkılar sunabilecek olmaları bakımından önem taşıyacaktır.

Son olarak; reklamverenler, ajanslar ve medya için çok kullanışlı olduğunu söylediğimiz programatik reklamcılık uygulamalarının bir tarafı da tüketiciler. Tüketiciler de kuşkusuz programatik reklamcılık sayesinde ilgilendikleri ürün ve hizmetlerin reklamlarını görmeleri bakımından bu yöntemden bir avantaj sağlıyorlar. Ancak veri odaklı işleyen bir reklamcılık anlayışında etik meselelerin gündeme gelmesi de kaçınılmaz oluyor. Bir reklam mesajının internet üzerinden potansiyel tüketiciye kişiselleştirilme yoluyla hedeflenmesi adına kullanıcının internet davranışının çerezler aracılığıyla izlenmesi, veri gizliliği ihlali bakımından çok kritik bir etik mesele olarak karşımıza çıkıyor. Programatik reklamcılığa maruz kalan kullanıcılar, bunun bir mahremiyet ihlali olup olmadığı konusunda kafa karışıklığı yaşıyabiliyor ve tedirgin olabiliyorlar (Li ve Huang, 2016: 951; Palos-Sanchez vd., 2019: 62). Programatik reklamcılık gücünü giderek artırırken, bu etik meseleler de üzerinde durulması gereken konular olarak ciddiyetini koruyacaktır.

Kaynakça

- Alaimo, C. & Kallinikos, J. (2018). Objects, metrics and practices: An inquiry into the programmatic advertising ecosystem. In *Living with Monsters? Social Implications of Algorithmic Phenomena, Hybrid Agency, and the Performativity of Technology: IFIP WG 8.2 Working Conference on the Interaction of Information Systems and the Organization, IS&O 2018, San Francisco, CA, USA, December 11-12, 2018, Proceedings* (110-123). Springer International Publishing.
- Andrew, D. (2019). Programmatic trading: the future of audience economics. *Communication Research and Practice*, 5(1), 73-87.
- Başal, B. (2018). Yeni Medya Planlama ve Tüketici Davranışları. İstanbul: Çantay Kitap.
- Broder, A., Fontoura, M., Josifovski, V. & Riedel, L. (2007). A semantic approach to contextual advertising. In *Proceedings of the 30th annual international ACM SIGIR conference on Research and development in information retrieval*. (559-566).
- Busch, O. (2015). The programmatic advertising principle. *Programmatic advertising: The successful transformation to automated, data-driven marketing in real-time* (3-15). Cham: Springer International Publishing.

- Chen, S. (2020). The emerging trend of accurate advertising communication in the era of big data—The case of programmatic, targeted advertising. In *Advances in Intelligent Information Hiding and Multimedia Signal Processing: Proceedings of the 15th International Conference on IHH-MSP in conjunction with the 12th International Conference on FITAT, July 18-20, Jilin, China*, Volume 1 (pp. 299-308). Springer Singapore.
- Ciuchita, R., Gummerus, J.K., Holmlund, M. & Linhart, E.L. (2023), Programmatic advertising in online retailing: consumer perceptions and future avenues, *Journal of Service Management*, 34(2), 231-255.
- Cooper, D. A., Yalcin, T., Nistor, C., Macrini, M., & Pehlivan, E. (2023). Privacy considerations for online advertising: a stakeholder's perspective to programmatic advertising. *Journal of Consumer Marketing*, 40(2), 235-247.
- Çalışkan, N. (2019). Dijitalde Yükselen Trend: TV ve Outdoor Programatik Uygulamaları. <https://iabtr.org/UploadFiles/Reports/TV-Outdoor-Programatik-Uygulamalar%c4%b121112019154133.pdf>
- Diwanji, V. S., Lee, J., & Cortese, J. (2022). Deconstructing the role of artificial intelligence in programmatic advertising: at the intersection of automation and transparency. *Journal of Strategic Marketing*, 1-18.
- Einstein, M. (2016). *Black Ops Advertising- Native Ads, Content Marketing, and the Covert World of the Digital Sell*. OR Books: New York.
- eMarketer (2022). US Programmatic Digital Display Ad Spending 2022. <https://www.insiderintelligence.com/content/us-programmatic-digital-display-ad-spending-2022/>
- Geradin, D. & Katsifis, D. (2019). An EU competition law analysis of online display advertising in the programmatic age, *European Competition Journal*, 15:1, 55-96.
- Gertz, O. & McGlashan, D. (2016). Consumer-centric programmatic advertising. *Programmatic Advertising: The Successful Transformation to Automated, Data-Driven Marketing in Real-Time*, 55-73.
- González, J. C. & F. Mochón. (2016). Operating an Advertising Programmatic Buying. *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence*, 3(6), 6-15.
- Interactive Advertising Bureau (2013). Programmatic and Automation: The Publishers' Perspective. https://www.iab.com/wpcontent/uploads/2015/06/IAB_Digital_Simplified_Programmatic_Sept_2013.pdf
- Interactive Advertising Bureau (2015). Programatik: Milisaniyelerde Verimli Satın Alma. <https://iabtr.org/UploadFiles/Reports/programatik05072017170851.pdf>
- Lambrecht, A. & Tucker, C. (2013). When does retargeting work? Information specificity in online advertising. *Journal of Marketing Research*, 50(5), 561-576.
- Li, W. & Huang, Z.Y. (2016) The Research of Influence Factors of Online Behavioral Advertising Avoidance. *American Journal of Industrial and Business Management*, 6, 947- 957.
- Li, J., Ni, X., Yuan, Y., & Wang, F. Y. (2018). A hierarchical framework for ad inventory allocation in programmatic advertising markets. *Electronic Commerce Research and Applications*, 31, 40-51.
- Liger, Q. (2019). An overview of the Programmatic Advertising Ecosystem: Opportunities and Challenges. <https://platformobservatory.eu/app/uploads/2019/10/An-overview-of-the-Programmatic-Advertising-Ecosystem-Opportunities-and-Challenges.pdf>
- Lindstrom, M. (2008). *Buy.ology: The Truth and Lies about Why We Buy*. New York: Doubleday
- Martínez-Martínez, I. J., Aguado, J. M., & Boeykens, Y. (2017). Ethical implications of digital advertising automation: The case of programmatic advertising in Spain. *Profesional de la información*, 26(2), 201-210.
- McStay, A. (2017). Micro-moments, liquidity, intimacy and automation: Developments in programmatic ad-tech. In *Commercial communication in the digital age—information or disinformation?* (143-159). Mouton de Gruyter.

- Mete, M. H. (2021). Dijital Medyada Programatik Reklamcılık ve Etik Sorunlar. TRT Akademi, 6(12), 426-449.
- Neufeld, E. (2017). Cross-device and cross-channel identity measurement issues and guidelines: How advertisers can maximize the impact of an identity-based brand campaign. *Journal of Advertising Research*, 57(1), 109- 117.
- Oberlo. (2023). Digital Ad Spend (2021–2027). <https://www.oberlo.com/statistics/digital-ad-spend>
- Pagliuca, M. (2015). Media Optimization. *The Rise of the Platform Marketer: Performance Marketing with Google, Facebook, and Twitter, Plus the Latest High-Growth Digital Advertising Platforms* içinde. (Ed: Craig Dempster ve John Lee), Wiley, 99-116.
- Palos-Sanchez, P., Saura, J. R., & Martin-Velicia, F. (2019). A study of the effects of programmatic advertising on users' concerns about privacy overtime. *Journal of Business Research*, 96, 61-72.
- Pawlata, H. & Cakir, G. (2020) The Impact of the Transparency Consent Framework on Current Programmatic Advertising Practices. In *4th International Conference on Computer-Human Interaction Research and Applications*, 1: 331-336.
- Samuel, A., White, G. R., Thomas, R., & Jones, P. (2021). Programmatic advertising: An exegesis of consumer concerns. *Computers in Human Behavior*, 116.
- Seitz, J. & Zorn, S. (2016). Perspectives of programmatic advertising. *Programmatic Advertising: The Successful Transformation to Automated, Data-Driven Marketing in Real-Time*, 37-51.
- Shehu, E., Abou Nabout, N., & Clement, M. (2021). The risk of programmatic advertising: Effects of website quality on advertising effectiveness. *International Journal of Research in Marketing*, 38(3), 663-677.
- Statista. (2023). Share of digital in advertising revenue worldwide from 2018 to 2028. <https://www.statista.com/statistics/375008/share-digital-ad-spend-worldwide>
- Tang, W., & Barcelos, R. H. (2020). The Issues and Impacts of Programmatic Advertising in the Financial Sector: An Abstract. In *Marketing Opportunities and Challenges in a Changing Global Marketplace: Proceedings of the 2019 Academy of Marketing Science (AMS) Annual Conference* (pp. 343-344). Springer International Publishing.
- The Verge. (2023). Google's turning off third-party cookies for 1 percent of Chrome users early next year. <https://www.theverge.com/2023/5/18/23728263/google-chrome-ad-tracking-third-party-cookies-privacy-sandbox>
- Thomas, J. (2017). Programming, filtering, adblocking: advertising and media automation. *Media International Australia*, 166(1), 34–43.
- Vikram, A. (2015). The Ad Tech Ecosystem. *The Rise of the Platform Marketer: Performance Marketing with Google, Facebook, and Twitter, Plus the Latest High-Growth Digital Advertising Platforms* içinde. (Ed: Craig Dempster ve John Lee), Wiley, 21-38.
- Yıldız, Ö. E. (2020). Reklamın Dijital Dönüşümünde Doğal Reklamlar. *Dijital Evrenin Yeni İletişim Kodları* içinde. (Ed: Sevda Deneçli). İstanbul: Nobel Yayınevi, 139-166.
- Viant (2021). Programmatic Ad Targeting Types: Effective Methods for Audience Targeting. <https://www.viantinc.com/insights/blog/programmatic-ad-targeting-types-effective-methods-for-audience-targeting>
- Wang, J., Zhang, W., & Yuan, S. (2017). Display advertising with real-time bidding (RTB) and behavioural targeting. *Foundations and Trends in Information Retrieval*, 11(4-5), 297-435.
- WORLDEF (2023). Programatik Reklamcılık. <https://worlddef.net/raporlar/programatik-reklamcilik/>
- Zeren, D., & Keşlikli, İ. (2019). Programatik Reklamcılık: Kavram, İşleyiş ve Potansiyeli Açısından Değerlendirmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(2), 312-326.

YANSIMA MI, YANILSAMA MI? SOSYAL MEDYA REKLAMCILIĞINDA GREENWASHING ETKİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Özge Özkök Şişman*

Giriş

Günümüzde dijitalleşmenin bir sonucu olarak artan rekabet unsuru markaların varlıklarını sürdürülebilmeleri adına, ekolojik ve çevre sorunları konusunda sorumluluk almalarına yönelik bir beklentiyi doğurmuştur (Peattie 2001: 129). Markalar, üretim pratikleri çerçevesinde çevreye olan tüketim etkisini en aza indirmeyi hedefleyerek, pazardaki rekabet kapsamında da avantaj elde etmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda, günümüzde markaların pazarlama iletişimi ve reklam çalışmalarında yeşil pazarlama stratejilerine sıklıkla yer verdiği görülmektedir (Peattie 2016: 569).

Yeşil reklam ve yeşil pazarlama aracılığıyla markalar, sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde gerçekleştirdiği çevre, ekoloji gibi insana dair sorunları temel alan iletişim çalışmalarının tanıtımını gerçekleştirebilmektedir. Yeşil pazarlama ile yeşil reklamın çıkış noktaları ortak olsa da uygulama dinamikleri kapsamında bazı farklılıklar söz konusudur (Özkaya 2010: 253-254). Yeşil reklam stratejileri, markaların sürdürülebilirlik ve çevre dostu uygulamaların tüketicilere duyurulmasına olanak sağlamaktadır. Bu doğrultuda yeşil reklam stratejisi, bir ürün ya da hizmetin çevre dostu olduğunu vurgulayarak, bu özelliklerin öne çıkarmasına yardımcı olmaktadır (Iyer & Banerjee 1993: 497). Yeşil pazarlama ise üretim süreçlerinin daha çevre dostu hâle getirilmesi, ambalajlama ve nakliye işlemlerinde çevreye duyarlılık, geri dönüşüm uygulamaları, yenilenebilir enerji kullanımını içeren iletişim stratejileri olarak açıklanabilir (Mishra & Sharma 2014: 79).

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, o.ozkok@iku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7150-4909.

Kaynakça

- Akyüz, A. M. (2020). Reklamlarda Algılanan Yeşile Boyamanın Yeşil Tüketicilerin Tüketim Değerlerinin Farklılaşmasındaki Olası Rolü. *The Journal of International Scientific Researches*, 5(1), 22-37. DOI: <https://doi.org/10.23834/isrjournal.649567>.
- Bala, M., & Verma, D. (2018). A Critical Review of Digital Marketing. M. Bala, D. Verma (2018). A Critical Review of Digital Marketing. *International Journal of Management, IT & Engineering*, 8(10), 321-339.
- Banerjee, S., Gulas, C. S., & Iyer, E. (1995). Shades of Green: A Multidimensional Analysis of Environmental Advertising. *Journal of Advertising*, 24(2), 21-31. DOI: <https://doi.org/10.1080/00913367.1995.10673473>.
- Bıçer, D. F., & Erciş, A. (2020). Sosyal Medyada Viral Pazarlama (Elektronik Ağızdan Ağıza) Faaliyetlerinin Tüketici Satın Alım Niyetine Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1555-1575.
- Bulut, C., Nazlı, M., Aydın, E., & Haque, A. U. (2021). The Effect of Environmental Concern on Conscious Green Consumption of Post-Millennials: The Moderating Role of Greenwashing Perceptions. *Young Consumers*, 22(2), 306-319. DOI: <https://doi.org/10.1108/YC-10-2020-1241>.
- Carah, N., & Angus, D. (2018). Algorithmic Brand Culture: Participatory Labour, Machine Learning and Branding on Social Media. *Media, Culture & Society*, 40(2), 178-194. DOI: <https://doi.org/10.1177/0163443718754>.
- Chamorro-Mera, A. (2019). Greenpeace: The Threat of the Dark Side of Volkswagen. *Case Studies on Social Marketing: A Global Perspective*, 13-23.
- Chen, Y. J., Chen, Y. M., Hsu, Y. J., & Wu, J. H. (2019). Predicting Consumers' Decision-Making Styles By Analyzing Digital Footprints on Facebook. *International Journal of Information Technology & Decision Making*, 18(02), 601-627. DOI: <https://doi.org/10.1142/S0219622019500019>.
- Correa, C. M., Sergio S. B. J. ve Dirceu da S. (2017). "The Social Control Exerted by Advertising: A Study on the Perception of Greenwashing in Green Products at Retail", *British Journal of Education, Society & Behavioural Science*, 19 (2), 1-9.
- Delmas, M. A., & Burbano, V. C. (2011). The Drivers of Greenwashing. *California Management Review*, 54(1), 64-87.
- Demiral, D. J. (2022). Greenwashing'ten Yeşil Aklamaya: Türkiye'de Yapılan Akademik Çalışmalar Üzerinden Kuramsal Bir Bakış. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(4), 77-93. DOI: <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1112311>.
- Dwivedi, Y. K., Kapoor, K. K., & Chen, H. (2015). Social Media Marketing And Advertising. *The Marketing Review*, 15(3), 289-309. DOI: <https://doi.org/10.1362/146934715X14441363377999>.
- Easterling, Kenworthy & Nemzoff, R. (1996). The Greening of Advertising: A Twenty-Five Year Look at Environmental Advertising. *Journal of Marketing Theory & Practice*, 4(1), 20-33.
- Elkington, H. & Hailes J. (1990). The Green Consumer. London: Penguin Books.
- Furlow, N. E. (2010). Greenwashing in the New Millennium. *The Journal of Applied Business and Economics*, 10(6), 22.
- Güntay, G. Y. (2020). Yeşil Reklamlarda Tüketicinin Bilinçlendirilmesine Yönelik Çevreci Söylemlerin Analizi. *Selçuk İletişim*, 13(2), 501-533.
- Ginsberg, M., & Bloom, P. (2004). Chossing The Right Green Marketing Strategy. *MIT Sloan Management Review*, 79-84 Vol.46.
- Jackson, T., & Michaelis, L. (2003, September). Policies For Sustainable Consumption: A Report to the Sustainable Development Commission. Sustainable Development Commission, 16-21.

- Jacobson, J., Gruzd, A., & Hernández-García, Á. (2020). Social Media Marketing: Who is Watching the Watchers? *Journal of Retailing and Consumer Services*, 53. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.03.001>.
- Jones, E. (2019). Rethinking Greenwashing: Corporate Discourse, Unethical Practice, and the Unmet Potential of Ethical Consumerism. *Sociological Perspectives*, 62(5), 728-754. DOI: <https://doi.org/10.1177/07311214198490>.
- Kahraman, Ö. E. (2021). Yeşil Aklama, Bir Rıza Mühendisliği Örneği. *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 413-433.
- Kaner, G. (2021). Greenwashing: How Difficult It Is to Be Transparent to the Consumer—H&M Case Study. *Green Marketing in Emerging Markets: Strategic and Operational Perspectives*, 203-226.
- Karaca, Ş. (2013). Tüketicilerin Yeşil Ürünlerle İlişkin Tutumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 13 (1), 99-111.
- Knoll, J. (2016). Advertising in Social Media: A Review of Empirical Evidence. *International Journal of Advertising*, 35(2), 266-300. DOI: <https://doi.org/10.1080/02650487.2015.1021898>
- Koçer, L. L., & Özmerdivanlı, H. (2019). Kişiselleştirilmiş Reklamlara Yönelik Tutumları Etkileyen Faktörlerle Satın Alma Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 19(2), 427-454. DOI: <https://doi.org/10.25294/auibfd.649282>.
- Kotler, P. (2011). Reinventing Marketing to Manage the Environmen- Tal Imperative. *Journal of Marketing*, 75(4), 132–135.
- Martin, D., & Schouten, J. (2012). *Sustainable Marketing*. Boston: Prentice Hall.
- Moran, G., & Muzellec, L. (2017). E-wom Credibility on Social Networking Sites: A Framework. *Journal of Marketing Communications*, 23(2), 149-161. DOI: <https://doi.org/10.1080/13527266.2014.969756>.
- Nguyen, T. T. H., Yang, Z., Nguyen, N., Johnson, L. W., & Cao, T. K. (2019). Greenwash and Green Purchase Intention: The Mediating Role of Green Skepticism. *Sustainability*, 11(9), 2653.
- Özdemir, E. K., Topsümer, F., & Göztaş, A. (2016). Yeşil Aklama Kampanyaları ve Medya Gündemine Yansımaları: Volkswagen Emisyon Krizinin Amerikan Basınında Sunumu. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (Ibad)*, 2(2), 357-370.
- Özel, A. (2015). Çevresel aktivizm, halkla ilişkiler ve yeşil aklama üzerine kuramsal bir bakış. *Seçuk İletişim*, 8(4), 73-89.
- Özkaya, B. (2010). İşletmelerin Sosyal Sorumluluk Anlayışının Uzantısı Olarak Yeşil Pazarlama Bağlamında Yeşil Reklamlar. *Öneri Dergisi*, 9(34), 247-258.
- Parguel, B., Benoit-Moreau, F., & Russell, C. A. (2015). Can Evoking Nature in Advertising Mislead Consumers? The Power of Executional Greenwashing. *International Journal of Advertising*, 34(1), 107-134. DOI: <https://doi.org/10.1080/02650487.2014.996116>.
- Peattie, K. (2001). Towards Sustainability: The Third Age of Green Marketing. *The Marketing Review*, 2(2), 129-146. DOI: <https://doi.org/10.1362/1469347012569869>.
- Peattie, K. (2016). “Green Marketing”. M. Baker & S. Hart (Eds.), *The Marketing Review* (s. 562-585) içinde. New York: Elsevier.
- Pittman, M., Oeldorf-Hirsch, A., & Brannan, A. (2022). Green Advertising on Social Media: Brand Authenticity Mediates The Effect of Different Appeals on Purchase Intent and Digital Engagement. *Journal of Current Issues & Research in Advertising*, 43(1), 106-121. DOI: <https://doi.org/10.1080/10641734.2021.1964655>.
- Pittman, M., Read, G. L., & Chen, J. (2021). Changing Attitudes on Social Media: Effects of Fear and Information in Green Advertising on Non-Green Consumers. *Journal of Current Issues & Research in Advertising*, 42(2), 175-196. DOI: <https://doi.org/10.1080/10641734.2020.1835755>.

- Polonsky, M., & Ottman, J. (1998). Stakeholders Contribution To The Green New Product Development Process. *Journal of Marketing Management*, 14.
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006). Strategy & Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*, 84(12), 78–92.
- Seyfeng, G. (2005). Shopping For Sustainability: Can Sustainable Consumption Promote Ecological Citizenship? *Environmental Politics*, Vol:14 No:2, 289-290.
- Sheehan, K., & Atkinson, L. (2012). Special Issue on Green Advertising: Revisiting Green Advertising and the Reluctant Consumer. *Journal of Advertising*, 41(4), 5-7. DOI: <https://doi.org/10.1080/00913367.2012.10672453>.
- Szabo, S., & Webster, J. (2021). Perceived Greenwashing: The Effects of Green Marketing on Environmental and Product Perceptions. *Journal of Business Ethics*, 171, 719-739.
- Topal, İ., Nart, S., Akar, C., & Erkollar, A. (2020). The Effect of Greenwashing on Online Consumer Engagement: A Comparative Study in France, Germany, Turkey, And The United Kingdom. *Business Strategy and the Environment*, 29(2), 465-480. DOI: <https://doi.org/10.1002/bse.2380>.
- Vanhamme, J., & Grobben, B. (2009). “Too Good To Be True!”. The Effectiveness of CSR History in Countering Negative Publicity. *Journal of Business Ethics*, 85, 273–283.
- Veral, E. S. (2022). Yeşil Yıkama ile Mücadele: Avrupa Birliği’nde Yeşil İddiaların Doğrulanması Girişimi. *Sayıştay Dergisi*, 33(124), 101-109. DOI: <https://doi.org/10.52836/sayıstay.1110591>.
- Vollero, A. (2022). Case Studies: Lessons to Avoiding the Greenwashing Trap. A. Vollero (Ed.), *Greenwashing Foundations and Emerging Research on Corporate Sustainability and Deceptive Communication* (s. 65-93) içinde. London: Emerald Publishing Limited.
- Voorveld, H. A. (2019). Brand communication in social media: A research agenda. *Journal of Advertising*, 48(1), 14-26. DOI: <https://doi.org/10.1080/00913367.2019.1588808>
- Wang, H., Ma, B., & Bai, R. (2020). The Spillover Effect of Greenwashing Behaviours: An Experimental Approach. *Marketing Intelligence & Planning*, 38(3), 283-295. DOI: [doi/10.1108/MIP-01-2019-0006/full/html](https://doi.org/10.1108/MIP-01-2019-0006/full/html).
- Webb, D. J., & Mohr, L. A. (1998). A Typology of Consumer Responses to Cause-Related Marketing: From Sceptics to Socially Concerned. *Journal of Public Policy & Marketing*, 17(2), 226–238.
- Wong, W.Y.C., Lai, K. H., Shang, K. C., & Lu, C. S. (2014). Uncovering The Value of Green Advertising For Environmental Management Practices. *Business Strategy and the Environment*, 23(2), 117-130. DOI: <https://doi.org/10.1002/bse.1776>.
- Yavuz, Ş. (2009). Yeşil Halkla İlişkiler ve İknâ. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (37), 128-143.
- Yıldız, E., & Kırmızıbiber, A. (2019). Yeşil Aklamaların Yeşil Marka Değeri Üzerindeki Etkileri: Otomobil Markaları Üzerine Bir Uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2), 566-584. DOI: <https://doi.org/10.19145/e-gifder.583003>.
- Yu, J. (2020). Consumer Responses Toward Green Advertising: The Effects of Gender, Advertising Skepticism, and Green Motive Attribution. *Journal of Marketing Communications*, 26(4), 414-433. DOI: <https://doi.org/10.1080/13527266.2018.1514317>.

İnternet Kaynakları

- Demir Erbil, D., & Babaoğul, M. (2007). Sürdürülebilir/Yeşil Tüketim Çerçevesinde Bazı Pazarlama Uygulamaları ve Tüketici Davranışları. Hacettepe Üniversitesi, Ankara. <http://bitly.ws/Kegv> adresinden 02.06.2023 tarihinde alındı.
- Furlow, N. E. (2010). Greenwashing in the new millennium. *The Journal of Applied Business and Economics*, 10(6), 22. 10.03.2023 tarihinde <http://www.m.www.na-businesspress.com/JABE/jabe106/FurlowWeb.pdf> adresinden erişildi.

- Iyer, E., & Banerjee, S. B. (1993). Anatomy of Green Advertising. *Advances in Consumer Research*, 20, 494-501. 03.03.2023 tarihinde <https://openaccess.city.ac.uk/id/eprint/22325/> adresinden erişildi.
- Kallio, K. A., & Öhman, J. (2008). Greenwashing in Environmental, Social, and Health Care Marketing. *Journal of Business Ethics*, 82(1), 215-231. DOI: 10.1007/S10551-007-9565-5. 03.03.2023 tarihinde <https://pubs.asahq.org/monitor/article-abstract/84/4/18/108451/Greenwashing-in-Health-Care-Marketing> adresinden erişildi.
- Kennedy, D. (2010). Beyond Petroleum? *Science*, 329 (5993), 727. 27.02.2023 tarihinde <https://ro.uow.edu.au/artspapers/49/> adresinden erişildi.
- Kumar, P. (2017). Intents of Green Advertisements. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 29(1), 70-79. 05.04.2023 tarihinde <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/APJML-03-2016-0044/full/html> adresinden erişildi.
- Mishra, P., & Sharma, P. (2014). Green Marketing: Challenges and Opportunities For Business. *Bvumr Management Edge*, 7(1). 03.04.2023 tarihinde <https://dlwqtxts1xzle7.cloudfront.net/39210570/document-libre.pdf?1444929210=&response-content-marketing.pdf&Expires> adresinden erişildi.
- Munir, S., & Mohan, V. (2022). Consumer Perceptions of Greenwashing: Lessons Learned From the Fashion Sector in the UAE. *Asian Journal of Business Ethics*, 11(1), 1-44. 10.03.2023 tarihinde <https://link.springer.com/article/10.1007/s13520-021-00140-z> adresinden erişildi.
- Netto, S. V., & Sobral, M. F. (2020). Concepts and Forms of Greenwashing: A Systematic Review. *Environmental Sciences Europe*, 32(19), 1-12. 04.04.2023 tarihinde <https://envurope.springeropen.com/articles/10.1186/s12302-020-0300-3> adresinden erişildi.
- Nyilasy, G., Gangadharbatla, H., & Paladino, A. (2012). Greenwashing: A Consumer Perspective. *Economics & Sociology*, 5(2), 116. 10.03.2023 tarihinde <https://www.proquest.com/docview/1268704693?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true> adresinden erişildi.
- Peters, D. J., Eathington, L., & Swenson, D. (2011). An Exploration of Green Job Policies, Theoretical Underpinnings, Measurement Approaches and Job Growth Expectations. Iowa State University Research Service.
- Parguel, B., & Johnson, G. (2021). Beyond Greenwashing: Addressing ‘The Great Illusion’ of Green Advertising. *Revue De L'organisation Responsable*, 16(2), 59-66. 23.03.2023 tarihinde <https://www.cairn.info/revue-de-l-organisation-responsable-2021-2-page-59.htm> adresinden erişildi.
- Park, S. H., Oh, K. W., & Na, Y. K. (2013). The Effects Of Environment-Conscious Consumer Attitudes Towards Eco-Friendly Product And Artificial Leather Fashion Product Purchase Intentions. *Fashion & Textile Research Journal*, 15(1), 57-64. 02.04.2023 tarihinde <https://koreascience.kr/article/JAKO201312855327615.pdf> adresinden erişildi.
- Sun, Y., & Wang, S. (2020). Understanding Consumers' Intentions to Purchase Green Products in the Social Media Marketing Context. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 32(4), 860-878. 22.03.2023 tarihinde <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/APJML-03-2019-0178/full/html> adresinden erişildi.
- TerraChoice. (2010). The Sins of Greenwashing: Home and Family Edition 2010: A Report on Environmental Claims Made in the North American Consumer Market. http://sinsogreenwashing.org/?dl_id=102 adresinden 05.02.2023 tarihinde alındı

DİJİTAL KÜLTÜR DİNAMİKLERİNDEN: SOSYAL MEDYADAKİ MUKBANG VİDEOLARI

Yelda Ülker*

Giriş

Teknoloji, her geçen gün gelişip sürekli yenilendiği için gündelik hayatı dönüştürmedeki etkisi ve rolü artmaktadır. Özellikle internetin daha ucuz olması ve kolay erişilebilmesi hayatın her alanında dijitalleşmenin yaşanmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu durum dijital kültür kavramının doğmasına yol açmıştır. Dijital çağın bir ürünü olan dijital kültür, YouTube, Twitch, Afreeca Tv ve Vimeo gibi çevrim içi platformlar aracılığıyla paylaşılan içerikler, deneyimler ve sanal topluluklar aracılığıyla oluşturulmaktadır. Dijital kültür çeşitli içerikler üretmesi, kolay erişebilir olması, etkileşim sağlaması ve ortak ilgi alanlarına sahip insanlardan dijital bir topluluk oluşturması sayesinde oldukça hızlı gelişmekte ve yayılmaktadır.

Son yıllarda dijital kültür içinde ASMR (Autonomos sensory meridian response / Otonom duyuşal meridyen tepki) kavramı oldukça popülerdir. Günümüzde oldukça popüler olan ASMR videoları, izleyen kişilerde fiziksel ve duygusal rahatlama sağlamaktadır. Fısıltılı konuşma, kâğıt kırpma, yemek yeme, dokunma, masaj ve tıslama sesi gibi çeşitli ASMR videoları izleyen kişilerde “beyinsel orgazm” veya “iç gıdıklanma” yaratmaktadır. İzleyiciler baş ağrısı, uykusuzluk ve stresle baş etme sorunlarından ASMR videoları sayesinde kurtulduklarını belirtmektedir. Günümüzde izleyicilerin ASMR videolarını tercih etme nedenlerinden bir diğeri de dijital teknolojinin yaygınlaşması ve internet erişiminin kolaylaşmasıdır. Bir gruba ait olmak isteyen izleyiciler, beğendikleri ASMR videolarını çevrelerindeki insanlarla paylaşmakta veya kendilerine yollanan videoları bir gruba ait olmak istediği için izleyebilmektedir. Bu bağlamda, ASMR videolarının dijital kültürün bir alt kültürü

* Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Reklamcılık Bölümü, yulker@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8105-2686

Kaynakça

- Akben, H. (2018). H. Aksu içinde, *Dijitopya: Dijital dönüşüm yolculuk rehberi*. İstanbul: Pusula.
- Akdağ, F. (2021). Dijital Kültür. İ. E. Tarakçı, & B. Göktepe içinde, *Dijital gelecek dijital dönüşüm* (s. 185-200). İstanbul: Efe Akademi.
- Anjani, L., Mok, T., Tang, A., Oehlberg, L., & Goh, W. B. (2020). Why do people watch others eat? An empirical study on the motivations and practices of mukbang viewers. *In Proceedings of the 2020 CHI conference on Human Factors in Computing Systems*, 1-13.
- Aytekin, B. A. (2019). İzleyici ve içerik etkileşimi bağlamında yeni bir youtube fenomeni olarak otonom duyuşal meridyen tepki (ASMR) etkisinin deri iletkenliği ölçümü (GSR) tekniği ile incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 1568-1600.
- Beşirli, H. (2010). Yemek, kültür ve kimlik. *Milli Folklor*, 22(87), 159-169.
- Cheadle, H. (2012, 07 31). *What is ASMR? That good tingly feeling no one can explain*. VICE: <https://www.vice.com/en/article/gqww3j/asmr-the-good-feeling-no-one-can-explain> adresinden alındı
- Çaycı, A. E. (2019). Sosyal medya’da dijital yemek kültürü. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 5(1), 120-136.
- Çaycı, A. E., & Aktas, C. (2018). Dijitalden tatmak: Yemeğin “yeni” gastro mekânlardaki seyirlik gösterisinin kültürel yansımaları. *TRT Akademi*, 3(6), 710-727.
- Çerçi, M. (2021). Otonom duyuşal meridyen tepki (asmr) reklamlarının duyuşu oluşturmadaki rolü. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, 11(3), 932-942.
- Çokokumuş, B. (2012). Dijital ortamda kültür ve sanat art and culture on digital media. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 1(3), 51-66.
- Çüçen, A. K. (2005). Kültür, uygarlık, evrensellik ve çok-kültürlülük. *Kayı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 4, 111-115.
- Doğan, E., & Yaman, M. (2022). Üniversite öğrencilerinin youtube’da asmr yemek içeriği izleme deneyimleri ve yeme davranışlarına etkisi. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 10(4), 3055-3076.
- Donnar, G. (2017). ‘Food porn’ or intimate sociality: committed celebrity and cultural performances of overeating in meokbang. *Celebrity Studies*, 8(1), 122-127.
- Erdem, M. N. (2017). Dijital çağda kültür, yeni tüketici kapitalizmi ve reklam anlatısı. *1. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı* (s. 247-259). İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Fredborg, B., Clark, J., & Smith, S. D. (2017). An examination of personality traits associated with autonomous sensory meridian response (ASMR). *Frontiers in Psychology*, 8(247), 1-9.
- Gere, C. (2018). *Dijital kültür*. İstanbul: Salon Yayınları.
- Güzel, E. (2016). Dijital kültür ve çevrimiçi sosyal ağlarda rekabetin aktörü: “dijital habitus”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(1), 82-103.
- Hakimey, H., & Yazdanifard, R. (2015). The review of mukbang (broadcast eating) phenomena and its relations with south korean culture and society. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 2(5), 443-455.
- Hoffower, H. (2019, 04 10). *A 25-year-old YouTuber quit her job and now makes 6 figures recording herself eating, and it's a trend more and more influencers are cashing in on*. Business Insider: <https://www.businessinsider.in/a-25-year-old-youtuber-quit-her-job-and-now-makes-6-figures-recording-herself-eating-and-its-a-trend-more-and-more-influencers-are-cashing-in-on/articleshow/68821024.cms> adresinden alındı
- Hong, E. (2016, 01 16). *Why some Koreans make \$10,000 a month to eat on camera*. QUARTZ: <https://qz.com/592710/why-some-koreans-make-10000-a-month-to-eat-on-camera> adresinden alındı

- İnci, M. A., Akpınar, Ü., & Kandır, A. (2017). Dijital Kültür ve Eğitim. *GEFAD / GUGJEF*, 37(2), 493-522.
- Jackson, K. (2018, 02 23). *What is 'mukbang'? inside the viral korean food youtube trend*. TODAY: <https://www.today.com/food/what-mukbang-inside-viral-korean-food-phenomenon-t123251> adresinden alındı
- Kang, E., Lee, J., Kim, K. H., & Yun, Y. H. (2020). The popularity of eating broadcast: Content analysis of “mukbang” YouTube videos, media coverage, and the health impact of “mukbang” on public. *Health Informatics Journal*, 26(3), 2237–2248.
- Keskin, S., & Kömür, G. (2022). Kültürel diplomaside yeni içerik pazarlama aygıtı: otonom duyuşal meridyen tepkisi (ASMR). *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 59, 105- 127.
- Kim, Y. (2021). Eating as a transgression: Multisensorial performativity in the carnal videos of mukbang (eating shows). *International Journal of Cultural Studies*, 24(1), 107-122.
- Lim, X. J., Radzol, A. M., Cheah, J.-H., & Wong, M. W. (2017). The impact of social media influencers on purchase intention and the mediation effect of customer attitude. *Asian Journal of Business Research*, 7(2), 19-36.
- Lochte, B. C., Guillory, S. A., Richard, C. A., & Kelley, W. M. (2018). An fMRI investigation of the neural correlates underlying the autonomous sensory meridian response (ASMR). *BiolImpacts*, 8(4), 295-304.
- Long, A. (2018, 02 13). *3 South korean trends to be aware of*. PMG: <https://www.pmg.com/blog/3-south-korean-trends-to-be-aware-of> adresinden alındı
- Medin, B. (2018). Dijital kültür, dijital yerliler ve günümüzdeki yeni film seyir deneyimleri. *Erciyev İletişim Dergisi Akademia*, 5(3), 142-158.
- Öztürk, Y., & İspir, N. (2021). Sosyal medyanın yerel yemek kültürü etkileri üzerine bir değerlendirme: dijital fenomenler. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 3(1), 9-26.
- Pereira, B., Sung, B., & Lee, S. (2019). I like watching other people eat: A cross-cultural analysis of the antecedents of attitudes towards mukbang. *Australasian Marketing Journal*, 27, 78-90.
- Poerio, G. L., Blakey, E., Hostler, T. J., & Veltri, T. (2018). More than a feeling: Autonomous sensory meridian response (ASMR) is characterized by reliable changes in affect and physiology. *PLoS ONE*, 13(6), 1-18.
- Rab, A. (2007). *Digital culture – Digitalised culture and culture created on a digital platform*. Information Society From Theory to Political Practice.
- Smith, B. G., Kendall, M. C., Knighton, D., & Wright, T. (2018). Rise of the brand ambassador: social stake, corporate social responsibility and influence among the social media influencers. *Communication Management Review*, 3(1), 7-29.
- Smith, N., & Snider, A.-M. (2019). ASMR, affect and digitally-mediated intimacy. *Emotion, Space and Society*, 30, 41-48.
- Smith, S. D., Fredborg, B. K., & Kornelsen, J. (2020). Functional connectivity associated with five different categories of autonomous sensory meridian response (ASMR) triggers. *Consciousness and Cognition*, 1-11.
- Şişman, M. (t.y.). *ASMR nedir?* Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/molatik/trend/asmr-nedir-82603> adresinden alındı
- Uraltaş, N. T., & Karpuz, A. (2022). Otonom duyuşal meridyen tepki (ASMR) ve demografik özellikler arasındaki ilişkiler üzerine bir inceleme: İstanbul ili örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi* (s. 109-120). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- What the Hell are Mukbang BJs? It's Not What You Think (or Hope)*. (2015, 09 22). The Internet Patrol: <https://www.theinternetpatrol.com/what-the-hell-are-mukbang-bjs-its-not-what-you-think-or-hope/#:~:text=Mukbang%20is%20a%20Korean%20phenomenon,VJ%20stands%20for%20video%20jockey> adresinden alındı

GRAFİK TASARIM PERSPEKTİFİNDEN YAPAY ZEKÂ

Dide Akdağ Satır*

Giriş

Yirmi birinci yüzyılda hayatın her alanında karşılaştığımız yapay zekâ, tasarım alanlarında da yükselişini sürdürmektedir. Yaratıcılığı sorgulanan yapay zekâ üretimleri görsel tasarım alanlarında da belirsiz ve sınırsız bir permütasyon şeklinde büyümektedir. Tasarımcıların karşılaştığı en büyük zorluklardan biri bu görsel tasarım üretim hızı karşısında yaşanan yaratıcılık ve eser sahipliği sorunsalıdır. Bu nedenle çalışmada yapay zekâ tarafından oluşturulan grafik tasarım ürünlerinin avantajları ve dezavantajları grafik tasarım perspektifinden irdelenecektir. Giderek genişleyen bir algoritma hâline gelerek özgünlüğü ve yaratıcılığı yok etme olasılığı bulunan yapay zekâ üretimleri üzerinde tartışılacaktır. Grafik tasarım öğelerinin kullanılmasında tasarımcı olsun olmasın kullanım önerileri getirilecektir. Çalışmada tasarımın öznesi değil nesnesi olarak yapay zekânın robotunun kullanım alanları değerlendirilecektir. Bu sayede yapay zekâ kullanımının tasarımın amacı değil aracı olabilmesinde fırsatlar ve tehditler irdelenecektir. Dijital çağın getirdiği olanaklar ile tehditlerin fırsata çevrilerek, grafik tasarım ürünlerinin çıktılarının, izleyici ve tüketici bağlamında etkin kullanılması, daha nitelikli eserler üretilmesine olanak sağlanması amaçlanmaktadır.

Ürün ya da hizmeti hedef kitlesinin beklentisi doğrultusunda, estetik bir biçimde ortaya koyma amacı taşıyan grafik tasarım unsurlarının satış odaklı doğası; empati yeteneği henüz gelişmeyen yapay zekâ için sezgisel anlamda deneyim eksikliği olarak değerlendirilmektedir. Ancak tehdit olduğu düşünülen yapay zekâ ürünlerinin belki de tasarımcının yaratıcı olanakları sağlayan aracı olduğunda yapay zekâ kullanmanın yeni bir iletişim tekniği olarak yaratıcılığa katkısı öngörülebilmektedir. Böylece tasarımın, aktarım başarısının ortaya çıkması için önemli bir koşul olabilmektedir.

* Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, dide.akdag@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6238-8731.

Kaynakça

- Becer, Emre, Yaratıcılık ve Grafik Tasarım, 43-49.
- Buzan, Tony, (2003). Yaratıcı Zekanın Gücü (B.Kurt, Çev.), Epsilon Yayınları, İstanbul.
- Changizi Mark, Murat Havzalı (Çevirmen), Görüş Devrimi, Alfa Yayınları,
- Eagleman, David, Brandt, Anthony, Zeynep Arık Tozar (Çevirmen), (2019). Yaratıcı Tür: Fikirler Dünyayı Nasıl Yeniden Yaratıyor?
- Huang, R., Ha, S. ve Kim, S.H. (2018). Narrative persuasion in social media: An empirical study of luxury brand advertising. *Journal of Research Interactive Marketing*, 12, 274–292.
- Karashaşinoğlu, Şadi (2020). Yapay Zekânın Grafik Tasarım Alanında Kullanım Örneklerinin ve Gelecekteki Olası Rolünün İncelenmesi, *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), 612-626
- May, Rollo, (2007). Yaratma Cesareti, Metis Yayınları, İstanbul.Özcan, Barış, GPT-4 Çıktı! N'olacak şimdi? <https://www.youtube.com/watch?v=hNA685AihMk> (Erişim Tarihi: 02.05.2023) Satır A., Dide, (2018). Grafik Tasarım Uygulamalarında Yaratıcılık Sorunsalı: Ücretsiz Görsel Stok Siteleri, *Multidisipliner Çalışmalar-4 Kongresi, Tam Metin Bildiri, Güzel Sanatlar*, 99-110.Satır A., Dide, (2021). Kişiselleştirilmiş Tasarım: Netflix Küçük Önizleme Görüntülerinin Grafik Tasarım İlkeleri Kapsamında Analizi, *Yıldız Journal Of Art And Design Volume: 7, Issue: 2, 2020*, 177- 196.

Görsel Kaynakça

- <https://bigumigu.com/haber/migros-sanal-marketten-turkiyenin-ilk-yapay-zekali-urun-fiyat-reklam/> (Erişim Tarihi:06.06.2023).
- <https://bigumigu.com/haber/20-dakikada-tasarlanan-ilk-dergi-kapagi/> (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- https://www.canva.com/tr_tr/ (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- <https://www.canva.com> – Şablon Tasarımı (Erişim Tarihi: 11.03.2023).
- <https://www.canva.com/create/mood-boards/> (Erişim Tarihi: 12.04.2023).
- <https://www.digitalinformationworld.com/2023/01/chat-gpt-achieved-one-million-users-in.html> (Erişim Tarihi: 25.02.2023).
- <https://fronty.com/result/?template=1#converter-results> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- <https://www.jasper.ai> (Erişim Tarihi: 25.04.2023).
- <https://www.jasper.ai> – JasperArt (Erişim Tarihi: 28.04.2023)
- <https://letsenhance.io> (Erişim Tarihi: 28.04.2023).
- Özcan Barış, GPT-4 Çıktı! N'olacak şimdi? <https://www.youtube.com/watch?v=hNA685AihMk> (Erişim Tarihi: 02.05.2023).
- <https://www.pexels.com/tr-tr/> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

DİJİTAL ANİMASYONDA GÖRSEL HİKÂYE ANLATIMINDA IŞIĞIN ROLÜ

Yüksel Balaban*

Giriş

Görsel hikâye anlatımı geniş bir alanı kapsamaktadır. Güçlü bir görsel hikâye anlatımında birçok farklı unsur bir araya gelerek izleyicinin dikkatini çekmeyi başarır. İzleyicinin dikkatini çekmesi, çalışmayı izleyici için cazip kılması bu unsurların nasıl kullanıldığına da bağlıdır. Çalışmayı izleyenleri istenilen şekilde yönlendirebilmek için görsel hikâye anlatımında rol alan elemanların aynı zamanda birbiriyle uyum içinde de kullanılması gerekmektedir. Tüm bunlar sağladığında izleyici filmde yer alan karakterlerle özdeşleşebilir, onların ruh hâlini filmin atmosferini algılayabilir hâle gelecektir.

Işıklandırma görsel hikâye anlatımında önemli bir yere sahiptir fakat görsel hikâye anlatımı, aydınlatma dünyasının çok ötesine ulaşan geniş bir konudur. Çoğu izleyici tarafından bilinçli bir düzeyde fark edilmez, ancak hikâyeye ve görsel deneyime derinlik ve zenginlik katar. İdeal olarak, aydınlatma diğer unsurlarda göz önünde bulundurularak tasarlanır. Gerçek çekimli filmlerle karşılaştırıldığında canlı aksiyonda, bir çekimin aydınlatma tasarımı, sahnelenmesi ve kadrajı, yönetmen ve görüntü yönetmeni arasındaki ortak ve eş zamanlı bir çaba olarak görülebilir. Her etkinlik diğerini etkiler ve birlikte düzenleme yapılması önemlidir. Oyuncular sahenin provasını yapabilir, sahneleme ve çerçeveleme değiştirilebilir ve aydınlatma tasarımından en iyi şekilde yararlanmak için sahne dekorları yeniden düzenlenebilir. Gerçek çekimli filmlerdeki bu süreç, modelleme, dokulandırma, sahneleme, çerçeveleme, set giydirme ve oyunculuğun sırayla gerçekleştirildiği ve genellikle her biri aydınlatma tasarımcısı çalışmaya başlamadan önce kurulan animasyon

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, yukselbalaban@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7083-9598

de bira araya getirebilen yegane unsurlardan birisidir. İzleyicinin gördüklerine yükledikleri anlamlar onların kişilik yapıları, yetiştirilme tarzları gibi farklı etkenlere bağlı olabilir dolayısıyla bir sahnede ışıklandırma yapılırken bütün bu unsurların da göz önüne alınması ve ışıklandırmanın görsel hikâye anlatımındaki en önemli bileşenlerden birisi olduğu da düşünülerek ona göre oluşturulması gerekmektedir.

Kaynakça

- Bektaş, D. (1992). *Modern Grafik Tasarımın Gelişimi*. İstanbul: Yapı Kredi. Yayınları.
- Birn, J. (2006). *Digital Lighting and Rendering (2nd ed.)*. USA: New Riders.
- Block, B. (2013). *The Visual Story (2nd ed.)*. USA: Focal Press.
- Brooker, D. (2002). *Essential CG Lighting Techniques (1st ed.)*. New York: Routledge.
- Callahan, S, Kahrs, J, Poster, S, Carson, D. (1996). *Pixel Cinematography, a Lighting Approach for Computer Graphics*. Ernest N. USA: Morial Convention Center.
- Ciucanu, A, Bhandari, N, Wu, X, Ravikumar, S, Yang, Y & Cosker, D 2018, *E-StopMotion: Digitizing Stop Motion for Enhanced Animation and Games*. In MIG '18: Proceedings of the 11th Annual International Conference on Motion, Interaction, and Games., 9, Association for Computing Machinery, 11th annual conference on Motion, Interaction and Games 2018 - MIG 2018, 8/11/18. <https://doi.org/978-1-4503-6015-9>
- Gallardo, A. (2000). *3D Lighting: History, Concepts, and Techniques*. USA: Charles River Media.
- Giesen, R. (2018). *Puppetry, Puppet Animation and the Digital Age (1st ed.)*. Routledge. <https://doi.org/10.1201/9781351209311>
- Henne, M., Hickel, H., Johnson, E., & Konishi, S. (1996, February). *The making of toy story [computer animation]*. In COMPCON'96. Technologies for the Information Superhighway Digest of Papers (pp. 463-468). IEEE.
- Kerlow, I. (2009). *The art of 3D computer animation and effects*. John Wiley & Sons.
- Katatikarn, J., & Tanzillo, M. (2016). *Lighting for Animation (1st ed.)*. USA: CRC Press.
- Monaco, J. (2001). *Bir Film Nasıl Okunur?* E. Yılmaz (çev), Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- Purves, B. (2007). *Stop Motion: Passion, Process and Performance (1st ed.)*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780080555799>
- Sito, T. (2006). *Drawing the Line*. USA: The University Press of Kentucky.
- Telotte, J. P. (2010). *Animating Space: From Mickey to WALL-E*. University Press of Kentucky.
- Wang, An & Lu, Hao. (2017). *The Application of Digital Media Technology in Animation Design and Production*. 10.2991/icemct-17.2017.289.

İnternet Kaynakları

- <https://www.pixar.com/feature-films/toy-story> (Erişim Tarihi: 20.05.2023).
- <https://courses.cs.washington.edu/courses/cse458/14au/content/projects/project4a/> (Erişim Tarihi: 18.04.2023).

YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARINDAN SANAL ASİSTAN OLGUSUNUN SİNEMA FİMLERİ ÜZERİNDEN TEMSİLİ: *HER FİLMİ*

Ayşe Duygu Atasoy Aktaş*

Giriş

Yapay zekâ teknolojilerimin gelişimi ve kullanım alanlarının günlük hayatlara girmesiyle birlikte, kullanıcı sayısı da giderek artmaya başlamıştır. Bu bağlamda yapay zekâ sistemleri üreten şirketlerin benimsedikleri etik bakış açısı önem taşımaktadır. Aksi takdirde, teknoloji geliştiricilerin, tanıdık ön yargılar ile dar ve ayrıcalıklı bir toplum vizyonunu yansıtan bir yapay zekâ sistemi yayma riski bulunmaktadır. Erkeklerin bu teknolojilerin üretim ve tasarımında yoğunlukla temsil edilmesi profesyonel hayatta cinsiyet eşitliği kavramının yeniden sorgulanması ve bireylerin zihinlerindeki cinsiyet stereotiplerinin yeniden üretilip dolaşıma sokulması bağlamında önem taşımaktadır.

Günümüzde yapay zekâ sistemlerinin işledikleri veri hacimlerine bakıldığında büyük miktarda verileri sistemli ve istenilen şekilde işleyebildikleri görülebilmektedir. Analiz edebilen ve miktar fark etmeksizin veriyi işleyen yapay zekânın becerisi, verilerin niteliğini de ortaya çıkarmaktadır. Bu verilerin cinsiyet stereotipleri ve bunlara bağlı klişeleşmiş kavramlarla dolu olduğu durumlarda yapay zekâ uygulamaları da bu ön yargıyı sürdüren potansiyeller taşımaktadır. Güncel çalışmalar yapay zekâ teknolojileri göz önüne alındığında geleceğin yaygın olarak kullanılacak sistemlerinin altyapısını oluşturan algoritmaların cinsiyet dengesini gözetebilmesine ve kadınları dezavantajlı tutan toplumsal cinsiyet ideolojilerinin sürdürülmemesine yönelmektedir (Crawford, 2016).

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, d.atasoy@iku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0261-1468.

bütün telefonlarda ulaşılabilen, kullanılan Siri gibi uygulamalar kişinin aramalarına, en yakın kahve dükkanına, adres gibi birçok veriye anında ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Teknolojinin sağladığı bu kolaylıklar insanın kendine özel zaman ayırmasını fazlaştırmak konfor yaratmaktadır. Bu nedenle sanal asistanlar gibi yapay zekâ tabanlı bireysel teknolojik araçlar ve uygulamalar insanların tercihlerinde etkili olmaktadır. Her filmi özelinde Siri ismi yerine Samantha kullanılarak kendini sürekli yenileyen insan benzeri bir yapay zekâ izleyiciye empati kurdurularak aktarılmaktadır. Sinema ve diğer medya ortamları ile geleceğe yönelik olasılıkların sürekli ve farklı içeriklerle sunulması, uzak gelecekte olacağı düşünülen insan ve teknoloji ilişkisinin daha kısa sürede yaşanabilir hâle geleceğini de göstermektedir. Doğal dil işleme ve yapay zekâ alanındaki gelişmeler ile birlikte sanal asistanlar daha duyarlı hâle gelebilir ve kullanıcılarıyla daha derin bağlar kurarak, etkili ve doğal bir iletişim sağlayabilirler. İlerlemeler ışığında sadece ses üzerinden değil, akıllı cihazlar ve robotlar aracılığıyla fiziksel varlıklara dönüşebilirler. Evde veya iş yerinde kullanılabilen, ev işi ve diğer görevleri yerine getirebilen robotik sanal asistanlar, insanların günlük yaşamında yer almaya başlayabilirler. Duygusal olarak insan gibi tepki veremeyen sadece istenilen görevleri yerine getiren programlanmış algoritmalar olan sanal asistanların yakın gelecekte duygusal bir ilişki yaşayabilmesi ve gerçek duygusal bağla ile insanlar arasındaki ilişkinin yerini alması pek olası görülmemektedir.

Kaynakça

- Arend, B. (2018). Hey Siri, What Can I Tell About Sancho Panza In My Presentation? Investigating Siri As A Virtual Assistant In A Learning Context, 12th International Technology, Education and Development Conference, DOI:10.21125/inted.2018.1874
- Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü. Alınan Yer: <https://www.kisiselverilerinkorunmasi.org/mevzuat/avrupa-birligi-genel-veri-koruma-tuzugu-gdpr-turkce-ceviri/>
- Ba, W., Mendelson, H., Zhu, M. (2020). Sales Policies for a Virtual Assistant, 1-37. Alınan Yer: <https://arxiv.org/abs/2009.03719>.
- Bolodurina, P.,I., Parfenov, D.,I., Zabrodina, L., S., Kuznetsova, L., Y., Zhigalov, A., Y., Yanishevskaya, N., A. (2020). Development of intelligent virtual assistant for planning the optimal travel route, Journal of Physics Conference Series, 1661, International Conference on Information Technology in Business and Industry (ITBI 2020) 6-8 April 2020, Novosibirsk, Russia Citation I P Bolodurina et al 2020 J. Phys.: Conf. Ser. 1661 012168.
- Chiu, P.S., Chang, J., W., Lee, M., C., Chen, C., H., Lee, D., S. (2020). Enabling Intelligent Environment by the Design of Emotionally Aware Virtual Assistant: A Case of Smart Campus, IEE Access, 8, 62032 – 6204. DOI: 10.1109/ACCESS.2020.2984383.
- Chung, H., Lee, S. (2018). Intelligent Virtual Assistant knows Your Life, 1-6. Alınan Yer: <https://arxiv.org/abs/1803.00466>.

- Chung, A. E., Griffin, A. C., Selezneva, D., & Gotz, D. (2018). Health and Fitness Apps for Hands-Free Voice-Activated Assistants: Content Analysis. *JMIR mHealth and uHealth*, 6(9), e174. doi:10.2196/mhealth.9705
- Cooper, B. (2005). A Case Study On The Planned And Actual Use Of Auditory Feedback And Audio Cues İn The Realization Of A Personal Virtual Assistant, Proceedings of ICAD 05-Eleventh Meeting of the International Conference on Auditory Display, Limerick, Ireland, 384-392.
- Cuomo, S., Colecchia, G., Schiano, Cola, V., Chirio, U. (2019). A Virtual Assistant in Cultural Heritage Scenarios, Concurrency and Computation Practice and Experience, 33 (2), 1-9. DOI:10.1002/cpe.5331.
- Çakır, E.Y. (2020). Fantastik Filmlerde Figür ve Olay Örgüsü Bağlamında Stereotipler: “Yüzüklerin Efendisi” Analizi. *Dördüncü Kuvvet*. 3 (1). 77-99.
- Das, R. (2018).10 Future Healthcare Jobs To Watch Alınan Yer: <https://www.forbes.com/sites/reenitadas/2018/01/03/10-futurehealthcare-jobs-towatch/#288720842032>.
- Debord, G. (2021). Gösteri Toplumu, Çev. (Okşan, Taşkent). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Eren, B., A. (2021). Sanal Bankacılık Müşteri Asistanlarına İlişkin Hizmet Kalitesinin Müşteri Güveni, Müşteri Tatmini ve Müşteri Sadakatine Etkisi Ve Ağızdan Ağıza İletişim. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), 239-283.
- Eser, S.,Çakıcı, C.A., Babat, D., Kızılırmak, İ.(2019). Turlarda Teknoloji Kullanımı: Turistler ve Turist Rehberleri Gözüyle Bir Değerlendirme, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,22 (41), 465-480. Doi: 10.31795/baunsobed.581982.
- Forrest, S. (2020). Global Virtual Assistant Market achieves 15% Growth in 2020. Alınan yer: <https://www.futuresource-consulting.com/insights/global-virtual-assistant-market-achieves-15-growth-in-2020/>.
- Güleş, O. (2022). Sanal Asistan Bağbi, Bağcılar'da Hizmete Başladı. TGRT Haber. <https://www.tgrthaber.com.tr/teknoloji/sanal-asistan-bagbi-bagcilar-da-hizmete-basladi-2809704>.
- Ipperciel, D. (2020). Student Centeredness as InnovationThe Creation of an AI-Powered Virtual Assistant by and for Students, *International Review of Information Ethics*, 28, 1-12. <https://informationethics.ca/index.php/irie/article/view/382/382>.
- İtkin, I., Novikov A., Yavorskiy, R. (2019). Development of Intelligent Virtual Assistant for Software Testing Team, 2019 IEEE 19th International Conference on Software Quality, Reliability and Security Companion (QRS-C), 2019, pp. 126-129, doi: 10.1109/QRS-C.2019.00036.
- Iyer, V., Shah, K., Sheth, S., Devadkar, K. (2020) Virtual Assistant for the Visually Impaired, 2020 5th International Conference on Communication and Electronics Systems (ICES), 1057-1062, doi: 10.1109/ICES48766.2020.9137874.
- Khattar, S., Sachdeva, A., Kumar R., Gupta, R. (2019) Smart Home With Virtual Assistant Using Raspberry Pi, 2019 9th International Conference on Cloud Computing, Data Science & Engineering (Confluence), 576-579, doi: 10.1109/CONFLUENCE.2019.8776918.
- Martin, A.,V., Selva, D. (2020). Daphne: A Virtual Assistant for Designing Earth Observation Distributed Spacecraft Missions, *IEEE Journal of Selected Topics In Applied Earth Observations and Remote Sensing*, Vol. 13, 30-48.
- Mekni, M., Baani, Z., Sulieman, D. (2020). A Smart Virtual Assistant for Students. In Proceedings of the 3rd International Conference on Applications of Intelligent Systems (APPIS 2020), January 7–9, 2020, Las Palmas de Gran Canaria, Spain. ACM, New York, NY, USA, 6 pages. <https://doi.org/10.1145/3378184.3378199>.
- Orhan, M., C. (2018). En akıllı sanal asistan belli oldu!. Alınan Yer: <https://shiftdelete.net/en-akilli-sanal-asistan-belli-oldu>.

- Önder, G., Önder, E., Özdemir, M. (2019). Gelişmekte Olan Teknolojiler Sonucu Sağlıkta Oluşacak Yeni Meslekler, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10(Ek Sayı), 71-80.
- Uğurlu, Y., Karabulut, M., Mayda, İ. (2020). COVID-19 Hakkındaki Soruları Cevaplayan bir Akıllı Sanal Asistan, 4th International Symposium on Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies, DOI:10.1109/ISMSIT50672.2020.9254350
- Silva-Coiro, F., Cortinas, A., Pedreira, O. (2016). Intelligent Virtual Assistant For Gamified Environments, PACIS. <https://aisel.aisnet.org/pacis2016/193/>
- Tulshan, A.S., Dhage, S.N. (2019). Survey on Virtual Assistant: Google Assistant, Siri, Cortana, Alexa. In: Thampi, S., Marques, O., Krishnan, S., Li, K.C., Ciuonzo, D., Kolekar, M. (eds) Advances in Signal Processing and Intelligent Recognition Systems. SIRS 2018. Communications in Computer and Information Science, vol 968. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-5758-9_17.
- Villegas-Ch,W.; García-Ortiz, J.; Mullo-Ca, K.; Sánchez-Viteri, S.; Roman-Cañizares, M. (2021). Implementation of a Virtual Assistant for the Academic Management of a University with the Use of Artificial Intelligence. *Future Internet*2021,13,97. <https://doi.org/10.3390/fi13040097>.
- Wang, H., Zargham, M., R., Chen, J., Cheng, J. (2019). Development of Virtual Assistant. Proceedings on the International Conference on Artificial Intelligence (ICAI); Athens

CHATGPT-4'ÜN BİLİMSEL ÖZGÜNLÜK, YAZARLIK VE ETİK ÜZERİNE ETKİSİ: ARAŞTIRMACI-YAPAY ZEKÂ İŞ BİRLİĞİ ÖNERİLERİ

Zeliha Oçak*

Giriş

Medya ve iletişim alanındaki çalışmalar, medyanın bireyler üzerindeki etkisinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamıştır (Oçak, 2020). Ancak, 21. yüzyılda internet teknolojisinin etkisiyle birlikte, iletişim çalışmaları medya etkisinden ziyade, medya ve kullanıcı 'etkileşimine' odaklanmaya başlamıştır (Van Dijck, 2013). Yapay zekâ teknolojileri, iletişim teknolojilerine eklenerek kullanıcı deneyimi ve medya etkileşimine yeni bir boyut kazandırırken, yerleşik değerleri yeniden şekillendirmeye başlamıştır (Turkle 2017; Tekin, 2021).

Yapay zekâ teknolojisi yapısal olarak insanın zihinsel süreçlerini taklit edebilen bir teknolojidir (Joiner, 2018, s. 2). Bu teknolojinin insan yeteneklerini taklit edebilen beceriler sunabilmesi, 'kişilik statüsü' hakkında tartışmalara neden olmuştur (Kılıçarslan, 2019, s. 363). Kişilik statüsü kapsamında açılan yazarlık tartışması, yapay zekâ asistanlarının ürettiği içeriklerin bilimsel kaynak olup olmadığı ve yapay zekâ asistanlarının yazarlık yetkisine sahip olup olmadığı konularını da içermektedir (Thorp, 2023). OpenAI tarafından geliştirilen ChatGPT-3 teknolojisinin 2023 yılının başlarında ChatGPT-4 olarak güncellenmesi, üstün kaliteli metinler üretebilme yeteneğiyle bu tür tartışmaların toplumun her alanında yaygınlaşacağına işaret etmektedir (Keskin, 2023; Tekin, 2021). ChatGPT-4 teknolojisinin üstün nitelikli metin üretme becerisi sonrasında akademik alanda oluşan vakalar bu öngörünün önemli göstergelerindedir.

* Dr., ocak.zeliha@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6753-0055

3. Teknolojik okuryazarlık, teknoloji insan iş birliği farkındalığı, dönüşüm sürecinde dönüşümcülük becerileri, bireyler arası iletişim ve etkinlik faaliyetleri, yeni medya okuryazarlığı, teknoloji yönetimi ve de etkinliklerine duyulan ihtiyaç da artmıştır. Yakın gelecekte daha da artacağı öngörülmektedir.
4. Teknolojik yayılım dolayısıyla teknolojik baskı da artarken tüm bu yukarıdaki sonuçların sirayet edeceği yaşam şekilleri oluşacaktır. Bu baskılar kişilerin ve kurumların iş yapış biçimlerini, ürün ve hizmetlerini, paydaş ilişkilerini, yatırım stratejilerini ve iletişim biçimlerini kökünden değiştirecektir. Dolayısıyla yeni trendler kapsamında stratejik dönüşüm yönetimi özellikle geleneksel kurumların en çok ihtiyaç duyacağı konu olacaktır. Bu konuda henüz aksiyon almayan kişi ve kurumlar yakın zamanda ciddi risk yönetimi problemleri ile karşı karşıya kalabilecektir.

Kaynakça

- Aktay, S., Gök, S., & Uzunoğlu, D. (2023). ChatGPT in education. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 7(2), 378-407. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tayjournal/issue/76658/1259832>
- Ali, H. (2023). *The Potential of GPT-4 as a personalized virtual assistant for bariatric surgery patients OBES SURG* 33, 1605 (2023). <https://doi.org/10.1007/s11695-023-06576-5>
- Andrejevic, M. (2013). *Infoglut: How too much information is changing the way we think and know*. Taylor & Francis.
- Aydın, Ö., & Karaarslan, E. (2022). OpenAI ChatGPT generated literature review: Digital twin in healthcare. *İzmir Akademi Derneği*, (2) 22-31 <https://doi.org/10.2139/ssrn.4308687>
- Baloğlu, G., & Çakalı, K. R. (2023). Is Artificial intelligence a new threat to the academic ethics?: Enron scandal revisited by ChatGPT. *İşletme*, 4(1), 143-165. <https://doi.org/10.57116/isletme.1244633>
- Benkler, Y., Faris, R., & Robert, H. (2017). *Network propaganda: Manipulation, disinformation, and radicalization in American Politics*. Oxford University Press.
- Blades, R. (2021, Ekim 28). *AI generates hypotheses human scientists have not thought of*. <https://www.scientificamerican.com/article/ai-generates-hypotheses-human-scientists-have-not-thought-of/>
- Bolukbasi, T., Chang, K.-W., Zou, J. Y., Saligrama, V., & Kalai, A. T. (2016). Man is to computer programmer as woman is to home maker? Debiasing word embeddings. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 29, 4349-4357. https://proceedings.neurips.cc/paper_files/paper/2016/hash/a486cd07e4ac3d270571622f4f316ec5-Abstract.html
- Bulut, O., & Yildirim-Erbaşlı, S. N. (2022). Automatic story and item generation for reading comprehension assessments with transformers. *International Journal of Assessment Tools in Education*, 9(Special Issue), 72-87. <https://doi.org/10.21449/ijate.1124382>
- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*. John Wiley & Sons.
- Chen, T.-J. (2023). ChatGPT and other artificial intelligence applications speed up scientific writing. *Journal of the Chinese Medical Association: JCMA*, 86(4), 351-353. <https://doi.org/10.1097/JCMA.0000000000000900>
- Ciaccio, E. J. (2023). Use of artificial intelligence in scientific paper writing. *Informatics in Medicine Unlocked*, 101253. <https://doi.org/10.1016/j.imu.2023.101253>
- Colman, A. M. (2009). *A Dictionary of psychology*. Oxford University Press.

- Couldry, N., & Hepp, A. (2018). *The mediated construction of Reality*. John Wiley & Sons.
- Daintith, J., & Wright, E. (2008). A Dictionary of Computing. İçinde *A Dictionary of Computing*. Oxford University Press.
- Deloitte. (2023). *Part 1: Artificial intelligence defined*. Deloitte. Technology services. <https://www2.deloitte.com/se/sv/pages/technology/articles/part1-artificial-intelligence-defined.html>
- Dijck, V. J. (2013.). *The culture of connectivity: A critical history of social media*. Oxford University Press.
- Dönmez, I., Idil, S., & Gulen, S. (2023). *Conducting academic research with the AI interface Chat-GPT: Challenges and Opportunities*. Journal of STEAM Education 6(2).101-118. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3003468>
- Firat, M. (2023). Integrating AI applications into learning management systems to enhance e-Learning. *Öğretim Teknolojisi ve Hayat Boyu Öğrenme Dergisi - Instructional Technology and Lifelong Learning*, 4(1),1-14. <https://doi.org/10.52911/ital.1244453>
- Fuchs, C. (2020). *Communication and Capitalism: A Critical Theory*. Routledge.
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living with television: The violence profile. *Journal of Communication*, 26(2), 173-199.
- Gilat, R., & Cole, B. J. (2023). How will artificial intelligence affect scientific writing, reviewing and editing? The Future is Here *Arthroscopy: The Journal of Arthroscopic & Related Surgery*, 39(5), 1119-1120. <https://doi.org/10.1016/j.arthro.2023.01.014>
- Gravrock, E. (2022, Mart 31). *Artificial intelligence design must prioritize data privacy*, *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2022/03/designing-artificial-intelligence-for-privacy/>
- Gürsakal, N., Çelik, S., & Batmaz, B. (2022). Problems and opportunities of artificial intelligence. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*.13(1), 203-225. <https://doi.org/10.54688/ayd.1104830>
- Heaven, W. D. (2020, Temmuz 20). *OpenAI's new language generator GPT-3 is shockingly good— And completely mindless*. *MIT Technology Review*. <https://www.technologyreview.com/2020/07/20/1005454/openai-machine-learning-language-generator-gpt-3-nlp/>
- Huang, J., & Tan, M. (2023). The role of ChatGPT in scientific communication: Writing better scientific review articles. *American Journal of Cancer Research*, 13(4), 1148-1154. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10164801/>
- Joiner, I. A. (2018). *Emerging library technologies: It's not just for geeks*. Chandos Publishing.
- Katz, D. M., Bommarito, M. J., Gao, S., & Arredondo, P. (2023). *GPT-4 passes the bar exam*. 1-35. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4389233>
- Keskin, E. K. (2023). Yapay zekâ sohbet robotu ChatGPT ve Türkiye internet gündeminde oluşturduğu temalar. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 7(2), 114-131. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejnm/issue/77129/1266798>
- Khoury, A. H. (2017). Intellectual property rights for hubots: On the legal implications of human-like robots as innovators and creators *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, 35(3), 635-668. <https://cris.tau.ac.il/en/publications/intellectual-property-rights-for-hubots-on-the-legal-implications>
- Kılıçarslan, D. S. K. (2019). Yapay zekânın statüsü ve hukuki kişiliği üzerine tartışmalar4(3), 363-389. <https://doi.org/10.33432/ybuhukuk.599224>
- Kızılgöçer, M., Çinici, M., & Nasrullah, O (2023). Yapay zekâ sohbet robotu ChatGPT ile İnanç-İnançsızlık, doğal afet ve ölüm konuları üzerine nitel bir araştırma: Din ve maneviyatın psikolojik etkileri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 137-172. <https://doi.org/10.31463/aicusbed.1275061>

- Koyuncu, H. (2018, Kasım 2). *Tweetlerin sadece yüzde 1'i 280 karaktere ulaşıyor*. euronews. <https://tr.euronews.com/2018/11/02/twitter-karakter-limiti-artti-fakat-tweetler-daha-da-kisaldi>
- Livingstone, S., & Lunt, P. (2014). *Mediatization: An emerging paradigm for media and communication research?* (ss. 703-724). <https://doi.org/10.1515/9783110272215.703>
- Nakazawa, E., Udagawa, M., & Akabayashi, A. (2022). Does the use of AI to create academic eesearch papers Undermine researcher originality? *AI*, 3(3), 702-706 Article 3. <https://doi.org/10.3390/ai3030040>
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches: Pearson New International Edition*. Pearson Education Limited.
- Oçak, Z. (2020). İletişim biliminin oluşumunda pozitivist epistemolojinin rolü. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 36, 119-140. <https://doi.org/10.17829/turcom.842690>
- openai.com. (2023). *GPT-4*. <https://openai.com/research/gpt-4>
- Sabzalieva, E., & Valentini, A. (2023). *GPT and artificial intelligence in higher education*. Unesco. https://www.iesalc.unesco.org/wp-content/uploads/2023/04/ChatGPT-and-Artificial-Intelligence-in-higher-education-Quick-Start-guide_EN_FINAL.pdf
- Salvagno, M., Taccone, F. S., & Gerli, A. G. (2023). Can artificial intelligence help for scientific writing?. *Critical Care*, 27(75), 1-5. <https://ccforum.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13054-023-04380-2>
- Schimel, J. (2012). *Writing science: How to write papers that get cited and proposals that get funded*. Oxford University Press.
- Srnicek, N. (2017). *Platform capitalism*. Polity Press.
- sscnr.net.in. (2023, Nisan 30). *ChatGPT-4 parameters, How to use GPT 4, chat gpt 4 features, Login and more » sscnr*. <https://sscnr.net.in/chat-gpt-4-parameters/>
- Suh, B. (2021, Mayıs 21). 5 rules to manage AI's unintended consequences. *hbr.org*. <https://hbr.org/2021/05/5-rules-to-manage-ais-unintended-consequences>
- Şenyaman, G. (2023). Arapça yabancı dil öğretiminde yapay zekânın geleceği: ChatGPT örneği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1285940>
- Taddeo, M., & Floridi, L. (2023). *How AI can be a forceforgood?* *Science*. 361(6404), 751-752. <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aat5991>
- Talan, T., & Kalinkara, Y. (2023). The role of artificial intelligence in higher education: ChatGPT assessment for anatomy course. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*. 33-40 <https://doi.org/10.33461/uybisbbd.1244777>
- Tekin, E. (2021). Thoughts on GPT-3 and the new era of copyrights. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 10(4), 759-763.
- theguardian.com. (2020, Eylül 3). *A robot wrote this entire article. Are you scared yet, human? The Guardian*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/sep/08/robot-wrote-this-article-gpt-3>
- Thorp, H. H. (2023). ChatGPT is fun, but not an author. *Science*, 379(6630), 313-313. <https://doi.org/10.1126/science.adg7879>
- Turkle, S. (2017). *Alone together why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.
- Wen, J., & Wang, W. (2023). The future of ChatGPT in academic research and publishing: A commentary for clinical and translational medicine. *Clinical and Translational Medicine*, 13(3), e1207. <https://doi.org/10.1002/ctm2.1207>
- Wu, D. (2023, Mart 23). *An academic paper on AI plagiarism had a 'plot twist'—ChatGPT wrote it—The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/nation/2023/03/23/chatgpt-paper-plagiarism-university/>

- Yanıkaya, B., & Çoban, B. (2014). *Kendi medyanı yarat: Alternatif medya -kavramlar tartışmalar örnekler* (C. 1). Kalkedon.
- yok.gov.tr. (t.y.). *YÖK bilimsel araştırma ve etik yönetmeliği*. yok.gov.tr.<https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeliği.aspx>
- Zuboff, S. (2019). Surveillance capitalism and the challenge of collective action. *New Labour Forum*, 28(1), 10-29. <https://doi.org/10.1177/1095796018819461>

DIJİTAL DÜNYADA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Merve Karavar*

Giriş

Küresel ekonomideki yaşanan değişim ve dönüşüm tüm ülkelerde rekabetin gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır. Ülkelerin, markaların, kurumların bu rekabet ortamında başarılı olabilmeleri için yaşanan teknolojik değişime, gelişime ayak uydurması gerekmektedir. Markaların, şirketlerin rekabet ortamında başarılı olabilmesi için hem dijital dönüşüme ayak uydurması hem de ülke ya da toplum yararını hedefleyen projeler gerçekleştirilmesi rekabet ortamında fark yaratabilmeleri açısından önem taşımaktadır. Çünkü markaların bir iş yaparken attıkları her adımda şeffaf olma, etik ilkelere bağlı kalarak rekabet ortamında karşılaşacakları durumlardandır.

Modern toplumda ve endüstriyel ortamlarda, kurumsal işletme sistemleri giderek daha karmaşık ve otomatik hâle gelmektedir. Bu sistemler insanlar, makineler, çalışma yerleri, cihazlar, robotlar, sensörler ve kontrol sistemlerine sahip diğer varlıklardan oluşmaktadır. Bu sistemlerle ilgili sürekli bir zorluk, dijitalleşmeyi, işletim süreçlerindeki sık değişiklikleri, rastgele kesintileri ve önemli ölçüde dalgalanan pazar taleplerini içeren yeni teknolojilerin eklenmesidir. İş dünyası aksamalarla dolu ve sürekli olarak yeni iş modelleri ve yenilikçi teknolojiler icat edilmektedir. Bu icatlar, geleceğin ilerisinde kalmak için etkili, yenilikçi ve organizasyona net bir odaklanma gerektirmektedir. Dijitalleşme sadece elektronik ortamda olma anlamına gelmez; iş ve toplum için değer yaratma, sürdürülebilirlik ve yeni fırsatlar yaratma amacıyla dijital verileri yönetmek, organize etmek, kontrol etmek ve bunlardan değer üretmek için çözümleri entegre edebilme anlamına da gelmektedir (Parida, 2018, s.24).

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Medipol Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, merve.karavar@ankaramedipol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2276-4637.

ekonomik sürdürülebilirlik olduğu ortaya konmaktadır. Çünkü ekonomik sürdürülebilirlik çevresel sürdürülebilirlik sağlandığı ölçüde devamlılığını koruyabilecektir. Doğal olarak bu durum teknolojik gelişmelerle desteklenmektedir.

Son olarak, dijital sürdürülebilirlik kuruluşları, sürdürülebilir değer üretiminde kurumsal boşlukları doldurabilir ve temsil maliyetlerini azaltabilir. Kuruluşlar, mevcut veya gelişmekte olan yeni dijital altyapıları merkezi olmayan ve/veya eşler arası bir şekilde güçlendirerek, yeni mal ve hizmetler/haklarla unvanlar sağlamaktadır. Teknoloji ve iş modelindeki bu yenilikler, kurumları dijitalleştirerek, kuruluşların yönetim başarısızlıklarını çözmesine, yeni ve mevcut pazarların ölü ağırlık kaybını azaltmasının yanında sosyoekolojik fazlayı genişletmesine izin vermektedir (George ve diğerleri, 2021, s.1015).

Markaların dijital platformlarındaki örneklerde kullanılan görseller paylaşılan sözsüz bilgi kapsamında değerlendirilebilir. Sürdürülebilir dijitalleşme, teknoloji çağına yeni bir bakış açısı getirmektedir. Doğası gereği hem sürdürülebilir hem de dijital olduğu için de çeşitli sonuçlara odaklanmakta ve bir organizasyonun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Sürdürülebilirlik ve dijitalleşme arasındaki noktaları birleştirerek, tek bir iş parçacığında özel bir iz bağlama ortamı, ekonomi ve sosyal sonuçlar sunmaktadır.

Kaynakça

- Ballet, J., Bazin, D., & Mahieu, F.R. (2020), A policy framework for social sustainability: Social cohesion, equity and safety, *Sustainable Development, Cilt, 28, Sayı, 5, s.1019-1518.*
- Basiago, A.D. (1999). Economic, social, and environmental sustainability in development theory and urban planning practice. *The Environmentalist. 19, 145]161*
- Bozlağan, R. (2005), Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 50, s. 1011-1058.*
- Chowdhury, G. (2013), Sustainability of digital information services, *Journal of Documentation Vol. 69 No. 5, pp. 602-622.*
- Dapp, M. (2013), Open government data and free software – Cornerstones of a digital sustainability agenda, *Open Reader Stories and articles inspired by OKCon.*
- Ertuğrul, İ. ve Deniz, G. (2018), 4.0 Dünyası: Pazarlama 4.0 ve endüstri 4.0, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, s. 158-170.*
- Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences. 3/3: 196-215.*
- George, G., Merrill, R. K. & Schillebeeckx, S. (2021), Digital sustainability and entrepreneurship: How digital innovations are helping tackle climate change and sustainable development, *entrepreneurship theory and practice, vol. 45(5) 999–1027.*
- Gray, J., & Rumpe, B. (2015). Models for digitalization. *Software & Systems modeling, 14(4).*
- Konys, A. (2020), How to support digital sustainability assessment? An attempt to knowledge systematization, *Procedia Computer Science, cilt, 176, s. 2297-2311.*

- Lock, I. & Seele, P. (2017). Theorizing stakeholders of sustainability in the digital age, *Sustainability Science*, 12:(2) 235–245.
- Meadowcroft, J. (1997). *Planning, democracy and the challenge of sustainable development. international political science review*, 18(2), 167–189.
- Moldan, B., Janoušková, S., & Hák, T. (2012). How to understand and measure environmental sustainability: Indicators and targets. *Ecological Indicators*, 17, 4–13.
- Parida, V. (2018), “Digitalization”, Adressing societal challenges, Ed. Johan Frishammar and Åsa Ericson, Printed by Grafisk produktion.
- Patnaik, A. (2018), Sustainable digitalization, *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, Cilt 5, Sayı 7, s.1418-1422).
- Rajak, S. & Vinodh, S. (2015), Application of fuzzy logic for social sustainability performance evaluation: A case study of an Indian automotive component manufacturing organization, *Journal of Cleaner Production*, Cilt,108, s.1184-1192
- Scoones, I. (2007). *Sustainability. Development in Practice*, 17(4-5), 589–596.
- Sierra, L. A., Yepes, V. & Pellicer, E. (2018), A review of multi-criteria assessment of the social sustainability of infrastructures, *Journal of Cleaner Production*, Cilt, 187, 20, s.496-513.
- Stuermer, M. & G Abu-Tayeh, (2016), Digital Preservation through Digital Sustainability, - iPRES, tewi.ch
- Vallance, S. Perkins, H. C. ve Dixon, J. E. (2011), What is social sustainability? A clarification of concepts, *Geoforum*, Cilt 42, sayı 3, s. 342-348.
- Lock, & Seele, (2017). Theorizing stakeholders of sustainability in the digital age, *Sustain Sci*, 12:235–245

İnternet Kaynakları

- <https://indiegetup.com/what-is-digital-sustainability/>.
- <https://www.marketingturkiye.com.tr/koseyazilari/dijital-donusum-ve-surdurulebilirlik/>.
- <https://tr.euronews.com/2015/06/26/sanayi-devrimi-nin-en-kotu-sonucu-sera-gazi-salinimi>.
(<https://halklailiskiler.co/markalardan-surdurulebilirlik-kampanyalari/>).
- (<https://www.coca-cola.com.tr/surdurulebilirlik/atiksiz-bir-dunya/coca-cola-turkiye-mavi-is-birligi>).
- <https://www.tchibo.com.tr/-surdurulebilir-tekstil-urunleri-c400085514.html>

YENİLİKLERİ BENİMSENMESİ VE YAYILMASI BAĞLAMINDA KAMU KURUMLARINDAKİ DİJİTAL UYGULAMALARIN KURUMSAL İLETİŞİME ETKİSİ: TÜRK PATENT VE MARKA KURUMU ÖRNEĞİ¹

Sema Gümüş*

Kıymetli Prof. Dr. Emekli K. Albay Korhan Levent Ertürk Hocamın anısına**

Giriş

Küreselleşme sonucunda internetin hayatımıza girmesi ile teknolojiye ciddi adımlar atılmıştır. Bu nedenle teknolojiye yaşanan baş döndürücü gelişmeler hayatımızın her alanına etki ettiği gibi rekabetle beraber yeni iş modellerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu durum, kamu kurumlarındaki işleyişi de etkilemiştir. Bu çalışmada kamu kurumlarındaki dijital uygulamaların kullanımının kurumsal iletişimle ilişkisi tespit edilmiştir. Araştırmanın uygulama evresinde “KAMU KURUMLARINDAKİ DİJİTAL UYGULAMALARIN KURUMSAL KİMLİĞE OLAN ETKİSİ” isimli bir ölçekten yararlanılarak Türkiye’de faaliyet gösteren 424 Marka, Marka ve Patent, Patent Vekillerine anket uygulanarak tamamlanmıştır. Elde edilen verilerin sonuçları istatistiksel analizler yapılarak bulgular hâlinde iş bu çalışmamızda sunulmuştur. Araştırmadaki katılımcılar tarafından dijital uygulamaların kullanımı sonucunda Göreceli fayda, Uyumluluk, Deneme ve Gözlenebilirlik ile bağımlı değişken olan kurumsal İletişim arasında anlamlı ilişki olduğu belirtilmiştir.

¹ Bu çalışma İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nde tamamlanmış olan Yenilikleri Benimsenmesi ve Yayılması Bağlamında Kamu Kurumlarındaki Dijital Uygulamaların Kurumsal Kimliğe Etkisi: Türk Patent ve Marka Kurumu Örneği isimli doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr., Marka ve Patent Vekili, gumussema@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9759-2027

** Doktora tezinin her aşamasında bana destek veren, tez konumu ve adını belirlememde fikirleri ile bana katkıda bulunan, akademik olarak engin bilgi ve tecrübesini hiç tereddütsüz paylaşan ve her şeyden önce beni motive eden, yüce gönüllü Kıymetli Hocam, 21.02.2023 tarihinde yakalandığı amansız hastalığa yenik düşerek vefat etmiştir.

Kaynakça

- Altay, D. (2003). *Küresel Köyün Medyatik Mimarı Marshall McLuhan, 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar: Kadife Karanlık*, Ed., Nurdoğan Rigel, v.d., İstanbul: Su Yayınları
- Benbya, H., Passiante, G. and Belbaly, N.A. (2004) Corporate Portal: A Tool for Knowledge Management Synchronization. *International Journal of Information Management*, 24, 201-220.
- Cant, M. C. , Strydom, J. W. ve Jooste C. J. (2009). *Marketing Management*, ABD: Juta Academic
- Erdal, M. (2004). *Elektronik Devlet: E-Türkiye ve Kurumsal Dönüşüm*, İstanbul: Filiz Kitabevi
- Ertürk, K. L., Şimşek, A. A., Songür, D. G., ve Şengül, G. (2014). *Disabilityawareness İn Turkey And An Assessment About Accessibility Of Web Pages Related To Justice By Disabledpeople*, Ankara: Bilgi Dünyası, 15(2), 375-395.
- Ertük K. L. (2008). *Türkiye’de Bilimsel İletişim: Bir Açık Erişim Model Önerisi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Belge ve Bilgi Yönetimi Ana Bilim Dalı Doktora Lisans Tezi.
- Fliegel, F. C., & Kivlin, J. E. (1966). Attributes of innovations as factors in diffusion. *American journal of sociology*, 72(3), 235-248.
- Gümüş S. (2019), *Contribution of Digitalization to the Brand Registry Applications in the Context of Globalizations*, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Communication and Technology Congress CTC 2019, (17.04.2019)
- Hoyer, W. D. ve Macinnis, D. J. (2009). *Consumer Behavior*, Cengage Learning.
- Lin, Chieh-Yu, Ho, Yi-Hui, (2011), *Determinants of Green Practice Adoption for Logistics Companies in China*, *Journal of Business Ethics*, Vol. 98, s. 67-83.
- Mengü, S. Ç. (2013). *Kurumsal İletişim Yönetimi ve Profesyonel Markalar*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Naktiyok, A. (2007). Yenilik Yönetimi ve Örgütsel Faktörler, Erzurum: Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 21(2):211-230.
- OECD. (1997). *Proposed Guidelines For Collecting And Interpreting Technological Innovation Data*, Oslo Manual: OECD
- Pfiffner, J. & Sherwood, F. (1962). *Administrative Organization*, Carson City: Prentice Hall,
- Robinson, L. (2009). *A Summary of Diffusion of Innovations*, Kaynak: https://www.enablingchange.com.au/Summary_Diffusion_Theory.pdf, (Erişim tarihi: 02.09.2022)
- Rogers, E, Shoemaker, F. (1971). *Communication of Innovations: A Cross Cultural Approach*, New York: Free Press
- Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of Innovations*, New York: Free Press.
- Rogers, E. M. (1995). *Diffusion of innovations*, New York: The Free Press.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of Innovations*, New York: Free Press.
- Rogers, E. M. (2008). *The Fourteenth Paw: Growing Up On An Iowa Farm İn The 1930s— A Memoir*, Singapore: Asian Media Information and Communication Center.
- Tecim, V. ve Gökşen, Y. (2009). Bilişim Teknolojilerinin Üniversitelerde Etkin Kullanımı Üzerine Bir Çalışma, *Journal of Yasar University*, Cilt:4, Sayı:14, s. 2237-2256.
- Tornatzky, L. G. ve Klein K. J. (1982) *Innovation Characteristics And İnnovation Adoption– Implementation: A Meta-Analysis Of Findings*, *IEEE Transactions on Engineering Management*, Vol.29, No.1, 1982, s.40.

- Wejnert, B. (2002). *Integrating Models of Diffusion of Innovations: A Conceptual Framework*, Annual Review of Sociology, 297-326
- Yankın, F. B. (2019). *Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı*, Edirne: Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi Cilt:7 Sayı:2 (1-38)
- Yoo, Y. (2010). *Computing in Everyday Life: A Call for Research on Experiential Computing*, Management Information Systems Quarterly, 34(2), 213-231

DİJİTAL FIRSATA GİDEN YOL: SOSYAL MEDYA ARACILI KRİZ İLETİŞİMİ

Nida Kahraman*

Giriş

Geçmişten günümüze iletişim teknolojilerinde yaşanan sürekli değişim bireylerin bilgiye erişimini daha önce görülmemiş bir hızda kolaylaştırarak; bu bilgilerin yayılmasında da bireylere yeni roller sunmaya devam etmektedir. Özellikle internet erişiminin artması, internete erişim sağlayabilen teknolojik araçların çeşitliliğindeki artış ve bununla birlikte web 2.0 altyapısının 2004 yılında kullanılmaya başlanması sonucu insanların birbirleriyle ve organizasyonlarla olan iletişim süreçlerini dönüştürmektedir. Kullanıcının içerik üretebildiği, birbiriyle diyalog kurabildiği Facebook, Twitter, Instagram vb. yeni medya platformlarının ortaya çıkışı teknolojik olarak kısıtlı tek yönlü iletişim sağlayan geleneksel medyaya olan ilgiyi de azaltmıştır. Organizasyonlar açısından hedef kitleyi, dinleme, izleme ve geri bildirim verme gibi doğrudan iletişim kolaylıkları yaratırken diğer taraftan paydaşların da organizasyonla ilgili düşüncelerini özgürce ifade ettiği bir ortam sağlamasından dolayı da zorluklar yaratmaktadır. Sosyal medyanın gündelik iletişimin artan bir şekilde parçası hâline gelmesi kriz iletişimi açısından da yeni bir dönemi başlatmıştır. Kriz döneminde hem devlet kurumları hem özel sektör kuruluşları hedef kamuları ile sosyal medya üzerinden iletişime geçebilirken, paydaşlar da kendi bakış açılarını yansıtan içerikler üretmektedirler. Bir kriz çerçevesinde sosyal medyada hedef kamular tarafından üretilen eleştirel içerikler tekrar tekrar paylaşılmakta, bir anda milyonlarca insana ulaşması kurumların itibarına zarar vermekte ve krizi yönetimini zorlaştırmaktadır. Bu çalışma; kriz iletişiminde sosyal medyanın rolünü değerlendirmeyi ve organizasyonların sosyal medya üzerinden krize yanıt verirken hangi stratejileri kullanmaları gerektiğine dair kapsamlı öneriler sunmayı amaçla-

* Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü,
nida.kahraman@nisantasi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0982-0166

2020'nin sonlarında, Carrefour'un Brezilya'daki süpermarket lokasyonlarından birinin önünde bir grup beyaz güvenlik görevlisi tarafından 40 yaşındaki Siyah bir adam olan João Alberto Silveira Freitas öldürüldü. Saldırının videolarının sosyal medyada yayılması büyük bir öfkeye yol açmıştır. Olayın hemen ardından Carrefour yerel birimi, güvenlik firmasıyla olan sözleşmelerini feshettiklerini ve haklarında derhâl yasal işlem başlatacaklarını belirten bir açıklama yaptı. Ayrıca, çalışanlara ve yüklenicilere güvenlik, çeşitlilik ve hoşgörü konularında nasıl eğitim verildiğini gözden geçirme ve ayrıca mağdur ve ailesine saygı nedeniyle mağazayı kapatma sözü verdiler. Şirketin başkanı ve CEO'su daha da ileri giderek bir Tweette "Benim değerlerim ve Carrefour'un değerleri ırkçılığa ve şiddete izin vermiyor" açıklamasını yapmıştır (<https://sproutsocial.com/insights/crisis-communication-examples/>).

Sonuç

Günümüz medya ortamında organizasyonlar ve iletişim profesyonelleri sosyal medyayı kriz iletişimine dâhil ederek krizlere yanıt vermesi şarttır. Paydaşlar ve kamuoyunun dinlenmesi ve anlaşılması bakımından sosyal medya çok önemlidir. Sosyal medyada iletişimi engellemek, ya da diğer yöntemlerle domine etmek yerine açık ve dengeli kriz yanıtının oluşturulması, sürdürülmesi organizasyonun itibarını korumak, kriz ile ilgili doğru bilgi akışını sağlamak ve kayıpları önlemek açısından önerilmektedir.

Kaynakça

- Austin, L., Fisher Liu, B., & Jin, Y. (2012). How audiences seek out crisis information: Exploring the social-mediated crisis communication model. *Journal of applied communication research*, 40(2), 188-207.
- Coombs, W. T. (2006). The protective powers of crisis response strategies: Managing reputational assets during a crisis. *Journal of promotion management*, 12(3-4), 241-260.
- Coombs, W. T. (2007). Protecting organization reputations during a crisis: The development and application of situational crisis communication theory. *Corporate reputation review*, 10, 163-176.
- Coombs, W. T. (2021). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding*. Sage publications.
- Coombs, W. T., & Holladay, S. J. (1996). Communication and attributions in a crisis: An experimental study in crisis communication. *Journal of public relations research*, 8(4), 279-295
- Coombs, W. T., & Holladay, S. J. (2008). Comparing apology to equivalent crisis response strategies: Clarifying apology's role and value in crisis communication. *Public Relations Review*, 34(3), 252-257.
- Coombs, W. Timothy. "Parameters for crisis communication." *The handbook of crisis communication* (2010): 17-53.
- Çınarlı, İ. (2016). *Kriz İletişimi*. Beta Yayınları. İstanbul

- Deneçli, C., (2019). *Dijital İtibar Yönetimi, Eğitim Yayınevi. Dijital Halkla İlişkiler.*
- Devlin, E. S. (2006). *Crisis management planning and execution.* CRC Press.
- Diers-Lawson, A. (2019). *Crisis communication: Managing stakeholder relationships.* Routledge.
- Fearn-Banks, K. (2016). *Student Workbook to Accompany Crisis Communications.* Routledge.
- Fombrun, C. J., Van Riel, C. B., & Van Riel, C. (2004). *Fame & fortune: How successful companies build winning reputations.* FT press.
- Heide, M., & Simonsson, C. (2019). *Internal crisis communication: Crisis awareness, leadership and coworkership.* Routledge.
- Holtz, S., & Havens, J. C. (2008). *Tactical transparency: How leaders can leverage social media to maximize value and build their brand (Vol. 9).* John Wiley & Sons.
- Jin, Y., & Liu, B. F. (2010). The blog-mediated crisis communication model: Recommendations for responding to influential external blogs. *Journal of public relations research, 22(4), 429-455.*
- Jin, Y., Liu, B. F., & Austin, L. L. (2014). Examining the role of social media in effective crisis management: The effects of crisis origin, information form, and source on publics' crisis responses. *Communication research, 41(1), 74-94.*
- Jordan, J. (2011) *The Four Stages of Highly Effective Crisis Management.* 1st edn. Taylor and Francis.
- Liu, B. F., Fraustino, J. D., & Jin, Y. (2015). Social media use during disasters: How information form and source influence intended behavioral responses. *Communication Research, 43(5), 626-646.*
- Liu, B. F., Jin, Y., Briones, R., & Kuch, B. (2012). Managing turbulence in the blogosphere: Evaluating the blog-mediated crisis communication model with the American Red Cross. *Journal of public relations research, 24(4), 353-370.*
- Mak, A. K., & Song, A. O. (2019). Revisiting social-mediated crisis communication model: The Lancôme regenerative crisis after the Hong Kong Umbrella Movement. *Public Relations Review, 45(4), 101812.*
- Mileti, D. S., & Sorensen, J. H. (1990). *Communication of emergency public warnings: A socialscience perspective and state-of-the-art assessment.* Oak Ridge, TN: Oak Ridge National Laboratory, U.S. Department of Energy.
- Mitroff, I.I. and Anagnos, G. (2001), *Managing Crisis before They Happen: What Every Executive and Manager Needs to Know about Crisis Management,* New York: American Management Association.
- Schultz, F., Utz, S., & Göritz, A. (2011). Is the medium the message? Perceptions of and reactions to crisis communication via twitter, blogs and traditional media. *Public relations review, 37(1), 20-27.*
- Stephens, K. (2019) *New Media in Times of Crisis.* 1st edn. Taylor and Francis. Available at: <https://www.perlego.com/book/1617129/new-media-in-times-of-crisis-pdf> (Accessed: 8 June 2023).
- Turfanda, S. (2019). *Dijital Halkla İlişkilerde Kriz İletişimi, Eğitim Yayınevi. Dijital Halkla İlişkiler.*
- Ulmer, R. R., Sellnow, T. L., & Seeger, M. W. (2022). *Effective crisis communication: Moving from crisis to opportunity.* Sage Publications.
- Van den Hurk, A. M. (2013). *Social media crisis communications: Preparing for, preventing, and surviving a Public Relations# FAIL.* Pearson Education.
- Veil, S. R., Buehner, T., & Palenchar, M. J. (2011). A work-in-process literature review: Incorporating social media in risk and crisis communication. *Journal of contingencies and crisis management, 19(2), 110-122.*

- Wartick, S. L. (1992). The relationship between intense media exposure and change in corporate reputation. *Business & Society*, 31(1), 33-49.
- Yobas, B. (2019). Yerküre Krizi ve Donusen İnsan: Muhendis Gozuyle Ekolojik Felaket Bir Ornek: BP Cevre Felaketi. *Cogito Dergisi*, Sayı:93
- Zhao, X., Zhan, M., & Liu, B. F. (2018). Disentangling social media influence in crises: Testing a four-factor model of social media influence with large data. *Public relations review*, 44(4), 549-561.

İnternet Kaynakları

- <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2>
(E.T.15.04.2023)
- <https://www.bernsteincrisismanagement.com/social-media-impacted-breaking-news/>(E.T.15.04.2023)
How Has Social Media Impacted Breaking News? (bernsteincrisismanagement.com) E.T.31.03.2023
- <https://www.socialmediatoday.com/content/people-dont-trust-company-blogs-what-you-should-do-about-it> E.T: 14.05.2023)
- <https://www.dpkpr.com/articles/why-apologies-are-a-crisis-communications-staple/> E.T. 16.05.2023
- <https://www.determ.com/blog/social-media-crisis-examples>E.T. 08.06.2023
- <https://blog.hootsuite.com/social-media-crisis-management> E.T. 09.06.2023
- <https://sproutsocial.com/insights/crisis-communication-examples/>. E.T. 09. 06.2023
- <https://techcrunch.com/2010/06/26/bp-pr-bpglobalpr>, E.T. 09.06.2023
- <http://www.sify.com/alerts/2008/09/technoratis-state-of-the-blogsphere-september-2008>, E.T. 09.06.2023
- <https://www.npr.org/2019/02/07/692314950/gucci-apologizes-and-removes-sweater-following-blackface-backlash>, E.T. 09.06.2023
- <https://www.businessinsider.com/pizza-hut-employee-caught-urinating-in-kitchen-sink-2014-2>, E.T. 09.06.2023

DİJİTAL GİRİŞİMCİLİKTE İNOVASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Öztırak

DİJİTAL GİRİŞİMCİLİKTE İNOVASYON VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Öztırak

Yayın No.: 1736
ISBN: 978-625-398-782-4
E-ISBN: 978-625-398-781-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren işe uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Öztırak, Mesut.

Dijital Girişimcilikte İnovasyon ve Sürdürülebilirlik / Mesut Öztırak

1. Basım, XII + 152 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-782-4

E-ISBN: 978-625-398-781-7

1. Dijital 2. Girişimcilik 3. Dijital Girişimcilik 4. İnovasyon 5. Sürdürülebilirlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
TABLO LİSTESİ	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1
1. Bölüm	
İNOVASYON	7
1.1. İnovasyon Nedir?	7
1.2. İnovasyonu Önemli Yapan Unsurlar Nelerdir ve İşletmeler İçin İnovasyon Neden Önemlidir?.....	11
1.3. İnovasyonla İlgili Temel Kavramlar	18
1.3.1. İcat.....	18
1.3.2. Yaratıcılık.....	18
1.3.3. Araştırma Geliştirme (Ar-Ge).....	19
1.3.4. Girişimcilik	23
1.4. İnovasyon Türleri	27
1.4.1. Ürün İnovasyonu	28
1.4.2. Süreç İnovasyonu	28
1.4.3. Pazarlama İnovasyonu	29
1.4.4. Organizasyonel İnovasyon.....	29
1.4.5. Stratejik İnovasyon	30
1.4.6. Artımsal ve Radikal İnovasyon.....	30
1.4.7. Kapalı ve Açık İnovasyon	32
1.5. İnovasyon Süreci	34
1.6. İnovasyon Kültürü	35
1.7. İnovasyon Yönetimi ve Stratejileri	42
1.7.1. Saldırgan/Agresif Stratejiler	42
1.7.2. Savunmaya Yönelik Stratejiler.....	44

1.7.3. Taklitçi Stratejiler	45
1.7.4. Fırsatları İzleme Stratejisi	46
1.7.5. Bağımlı Stratejiler	47
1.8. Stratejik İnovasyon Yönelimi.....	47
1.8.1. Pazar Yönelimi.....	49
1.8.2. Teknoloji Yönelimi.....	50
1.9. İnovasyon Kapasitesi.....	52
1.9.1. Ar-Ge Faaliyetleri.....	52
1.9.2. İnsan Kaynakları Altyapısı.....	54
1.9.3. İş Birlikleri.....	55
1.9.4. Bilgi İletişim Teknolojileri Altyapısı.....	57
1.9.5. Fikri Mülkiyet Hakları	60
1.9.6. İnovasyon Finansmanı.....	63

2. Bölüm

DİJİTAL GİRİŞİMCİLİKTE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	67
2.1. Girişimcilik Nedir?	67
2.2. Girişimciliği Etkileyen Unsurlar Nelerdir?	71
2.3. Girişimcinin Özellikleri	71
2.4. Girişimciliğin Önemi.....	72
2.5. Girişimciliğin Avantajı ve Dezavantajı	76
2.6. Girişimcilik Tür ve Faaliyetleri	77
2.6.1. Yenilikçi Sanayi-Ar-Ge Bazlı Girişimcilik.....	77
2.6.2. Yeşil Girişimcilik (EKO-Girişimcilik)	78
2.6.3. Dijital Girişimcilik.....	80
2.6.3.1. Dijital Girişimcilik Kavramı	80
2.6.3.2. Dijital Girişimciliğin Önemi.....	88
2.6.3.3. Dijital Girişimciliğin Özellikleri	91
2.6.3.3.1. Giriş Kolaylığı	92
2.6.3.3.2. Üretim ve Depolama Kolaylığı	93
2.6.3.3.3. Dijital Pazarda Dağıtım Kolaylığı	93
2.6.3.3.4. Dijital Çalışma Alanı	94
2.6.3.3.5. Dijital Paydaş Yönetimi	94

2.6.3.3.6. Dijital İş Modelleri	94
2.6.3.4. Dijital Girişimcilik Türleri	97
2.6.3.5. Dijital Girişimciliğin Faydaları	99
2.6.3.6. Girişimcilik ve Dijital Girişimcilik Arasındaki Farklar	100
2.6.3.7. Türkiye’de Dijital Girişimcilik Örnekleri.....	102
2.6.3.8. Dünyada Dijital Girişimcilik Örnekleri	108
2.6.4. Dijital Girişimcilikte Sürdürülebilirlik	112
2.6.5. Dijital Girişimcilikte Sürdürülebilirliğin Önemli Yönleri	118
2.6.6. Dijital Girişimcilikte Sürdürülebilirlik Örnekleri	119
2.6.7. Dijital Girişimcilikte Sürdürülebilirlik Sürecinin Temel Adımları.....	121
2.6.8. Dijital Girişimcilikte Sürdürülebilirlik Sağlamanın Avantajları	122
2.6.9. Dijital Girişimcilerin Sürdürülebilirlik Konusunda Dikkat Etmesi Gerekenler	123

SONUÇ.....	125
-------------------	------------

KAYNAKÇA.....	129
----------------------	------------

YAZAR HAKKINDA	151
-----------------------------	------------

KAYNAKÇA

- Acar, A. Z. ve Acar, P. (2012). The Effects Of Organizational Culture and İnnovativeness On Business Performance in Healthcare İndustry. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58(1), 683-692.
- Acs, Z. J. and Varga, A. (2005). Entrepreneurship, Agglomeration and Technological Change. *Small Business Economics*, 24(3), 323-334.
- Adebayo, A. A. (2019). Green Entrepreneurship: Literature Review and Agenda For Future Research. *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*, 7(2), 17- 29.
- Aghion, P., Bloom, N., Blundell, R., Griffith, R. and Howitt, P. (2005). Competition and Innovation: An Inverted-u Relationship. *Quarterly Journal of Economics*, 120(2), 701-728.
- Aghion, P., Bloom, N., Blundell, R., Griffith, R., and Howitt, P. (2005). Competition and Innovation: An Inverted-u Relationship. *Quarterly Journal of Economics*, 120(2), 701-728.
- Akın, Ö. ve Reyhanoğlu, M. (2014). İşletme Büyüklükleri Bağlamında Türkiye'nin İnovasyon Portresi (2002-2008 Dönemi), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 23-51.
- Aksay, K. (2011). *Yenilikçilik Kültürünün Örgütsel Yenilikçilik Üzerine Etkisi: Konya İlinde Faaliyet Gösteren Özel Hastanelerde Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksel, İ., Arslan, M.L., Kızıl, C., Okur, M. E., ve Şeker, Ş. E. (2013). *Dijital İşletme*. Cinius Yayınları.
- Alam, S. S. (2011). Entrepreneur's Traits And Firm İnnovation Capability: An Empirical Study İn Malaysia. *Asian Journal Of Technology Innovation*, 19(1), 53-66.
- Al-Debei, M. M., El-Haddadeh, R. and Avison, D. (2008). Defining the Business Model in the New World of Digital Business. *Proceedings of the Fourteenth Americas Conference on Information Systems*. Toronto, Canada.
- Alexander, L. and Van Knippenberg, D. (2014). Teams İn Pursuit Of Radical Innovation: A Goal Orientation Perspective, *Academy Of Management Review*, 39(4), 423-438.
- Alley, J. (2016). The Impact of Uber Technologies on the New York City Transportation Industry. *Undergraduate Honors These*. Finance at ScholarWorks@UARK.
- Amabile, T. M. (1988). *A Model Of Creativity and İnnovation İn Organizations*. In B.M. Staw and L.L. Cummings (eds.), "Research in Organizational Behavior, 10, 123-167.
- Apak, S., Taşçıyan, K. H. ve Aksoy, M. (2010). *Girişimcilik ve Sermaye Tedarik Yöntemleri*. Ankara: Papatya Yayınları.
- Arıkan, S. (2002). *Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Arpacı Y. Ö. (2019). *İşletmelerde Dış Kaynak Kullanımı ve İnnovasyon İlişkisi*, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Asheim, B.T. and Isaksen, A. (2002). Regional Innovation Systems: The Integration Of Local 'Sticky' And Global 'Ubiquitous' Knowledge, *The Journal Of Technology Transfer*, 27, 77-86.
- Atuahene-Gima, K. and Ko, A. (2001). An Emprical Investigation of the Effect of Market Orientation and Entrepreneurship, Orientation Alignment op Productınnovation, *Journal of Market Focused Management*, 4(4), 293-308.
- Avcı, U. (2009). Öğrenme Yönelimliliğın Yenilik Performansı Üzerine Etkisi: Muğla Mermer Sektöründe Bir İnceleme, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 121-138.
- Awa, H.O., Maclayton, D.W. and Emecheta, B.U. (2011). Co-creationist Capitalism: A Corporate Architecture of Competitive Advantage. *International Journal of Business and Social Science*, 2(8), 33-40.
- Axelos, M., Basinskiene, L., Darcy-Vrillon, B., Ruyck, H. D., Pou, A. M., Salaseviciene, A. and Huttunen, M. (2018). Assessment of Research and Innovation on Food Systems by European Member States. *Standing Committee on Agricultural Research (SCAR) Strategic Working Group on Food Systems*.
- Aydın, E. (2020). *Girişimcilik Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin, Girişimci Kişilik Özellikleri ve Girişimcilik Eğilimleri Arasındaki İlişki; Batı Karadeniz Bölge Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aygen, S. (2006). *İşletmelerde Yenilik Yönetimi Sürecinde Örgüt Yapılarında Ve Hizmet Tasarımlarında Yaşanan Dönüşümler: Antalya İli Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Ampirik Bir Araştırma ve Hizmet Tasarımı Önerisi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balaban, G. (2018). *İnovasyon ve Pazarlama*, İstanbul: Eftalya Kitap.
- Balkiene, K and Jagminas, J. (2010). Allusion To Public Policy: Innovative Entrepreneurship, *Public Policy and Administration*, Nr. 34, 32-46.
- Ballı, A. (2017). Girişimcilik ve Girişimci Tipolojileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 143-166.
- Ballı, A. (2022). Türkiye'de Dijital Dönüşüm ve Girişimcilik. 3. *Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57(1), 251-279.
- Baran, G. and Berkowicz, A. (2021). Digital Platform Ecosystems as Living Labs for Sustainable Entrepreneurship and Innovation: A Conceptual Model Proposal. *Sustainability*, 13, 64-94.
- Baregheh, A., Rowley, J. and Sambrook, S. (2009). Towards a Multidisciplinary Definition of İnnovation. *Management Decision*. 47(8), 1323-1339.
- Bartel, A.P. (1994). Productivity Gains From The Implementation of Employee Training Program, *Industrial Relations*, 33, 411-425.
- Bartelsman, E., Scarpetta, S. and Schivardi, F. (2005). Comparative Analysis Of Firm Demographics And Survival: Evidence From Micro-Level Sources In OECD Countries. *Industrial and Corporate Change*, 14 (3), 365-391.
- Barutçugil, İ. (2009). *Ar-Ge Yönetimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Barutçugil, İ.S. (1981). *Teknolojik Yenilik ve Araştırma-Geliştirme Yönetimi*, Bursa: Bursa Üniversitesi Basımevi.

- Baskaran, S. ve Mehta, K. (2016). What Is Innovation Anyway? Youth Perspectives From Resource-Constrained Environments. *Technovation*. 52, 1-14.
- Bayraktar, İ. (2019). *İnovasyonun KOBİ'ler için önemi: İkitelli Organize Sanayi bölgesinde Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Benner, M.J. 2009. Dynamic or Static Capabilities? Process Management Practices and Response to Technological Change. *Journal of Product Innovation Management*, 26(5), 473-486.
- Berglann, H., Moen, E. R., Røed, K. and Skogstrøm, J. F. (2011). Entrepreneurship: Origins and Returns. *SSRN Electronic Journal*. 18(2), 180-193.
- Besanko, D., Dranove, D., Schaefer, S. and Shanley, M., (2012). *Economics of Strategy*. 6. Edition, Wiley.
- Bessant, J. and Francis, D. (1999). Developing Strategic Continuous Improvement Capability, *International Journal Of Operations and Production Management*, 19(11), 1106-1119.
- Bick, G. (2019). *Uber SA: Disruption Of The Local Taxi İndustry?* 9(2), 1-9, Cape Town: Emerald Publishing Limited.
- Bilgiç, E., Türkmenoğlu, M. A. ve Koçak, A. (2020). Dijitalleşmenin Lojistik Yönetimi Bağlamında İncelenmesi. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 5(1), 56-69.
- Block, J. H., Brohman, K. and Steininger, D. M. (2020). Call for Papers, Issue 1/2022: Digital Entrepreneurship: Opportunities, Challenges, and Impacts. *Business & Information Systems Engineering*, 62(4), 397-399.
- Bolton, M. K. (1993). Organizational İnnovation and Substandard Performance: When is Necessity The Mother of İnnovation, *Organization Science*, 4(1), 57-75.
- Bond, E.U. and Houston, M.B. (2003). Barriers to Matching New Technologies and Market Opportunities In Established Firms, *Journal of Product Innovation Management*, 20 (2), 120-135.
- Boz, H. (2007). *Etnik Girişimcilik, Almanya'da Faaliyet Gösteren Türk Kökenli Girişimciler Üzerine bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boz, N. ve Serinkan, C. (2022). Türkiye'de Dijital Girişimcilik ve KOBİ'ler, *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 6 (12), 102-117.
- Bozkurt, Ö. (2015). Sosyal Hizmet İşletmelerinde Yenilik Yönetimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Sosyal Hizmet Özel Sayısı, 89-106.
- Bozkurt, Ö. Ç., Kalkan, A., Koyuncu, O. ve Alparslan, A. M. (2012). Türkiye'de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. *Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 1(15),1-27.
- Braga, C.A.P, Fink, C. and Sepulveda C.P. (2000). Intellectual Property Rights and Economic Development. *World Bank Discussion Paper*, 412.
- Brockbank, W. (1999). If HR Were Really Strategically Proactive: Present and Future Directions in HR's Contribution to Competitive Advantage, *Humor Resource Management*, 38(4), 337-352.
- Brockman, B. K. and Morgan, R. M. (1999). The Evolution of Managerial Innovations In Distribution: What Prospects For Ecr?. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 27(10), 397- 408.

- Bruyat, C. and Pierre, A. J. (2001). Defining The Field Of Research in Entrepreneurship, *Journal of Business Venturing*, 16(2), 165-180.
- Buijs, J. (2003). Modelling Product İnnovation Processes, From Linear Logic to Circular Chaos. *Creativity and Innovation Management*, 12(2), 77-81.
- Bulut, Ç ve Arpak, H. (2012). *İnovasyon, Direnç ve İletişim: Kavramsal Bir Tartışma, Yenilik-Yenileşim-İnovasyon Dünyasına Bir Yolculuk*, Ed. Selçuk Karaata, EĞİAD Ege Genç Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, 5-19.
- Busenitz, L.W. (1999). Entrepreneurial Risk and Strategic Decision Making, *Journal Of Applied Behavioral Science*, (35), 325-341.
- Caird, S., Hallett, S. and Potter, S., (2013). The Open2-Innovation Tool—A Software Tool For Rating Organizational İnnovation Performance, *Technovation*, 33, 381–385.
- Calantone, R.J., Yenyurt, S., Townsend, J.D. and Schmidt, J.B. (2010). The Effects of Competition in Short Product Life-Cycle Markets: The Case of Motion Pictures. *Journal of Product Innovation Management*, 27(3), 349-361.
- Can, H. vd. (1995). *Kamu ve Özel Kesimde Personel Yönetimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Can, P. (2012). *Pazarlama Süreçlerinin İnovasyon Stratejilerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cansız, M., Kurnaz, Z. ve Yavan, N. (2018). Girişimcilik Ekosisteminde Türkiye İçin Yeni Bir Araç: Yenilik Merkezleri Ağları. *Verimlilik Dergisi*, 4, 7–69.
- Carree, M. A. and Thurik, A. R. (2003). The İmpact Of Entrepreneurship On Economic Growth. In *Handbook Of Entrepreneurship Research* (pp. 437-471). Springer US.
- Carrol, A.B. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders, *Business Horizons*, 39-49.
- Chakraborty, T. and Nag, K. (2018). Sports Entrepreneurship: Ontology Based Review through Digital Marketing. *Global Journal of Enterprise Information System*, 10(3), 57-72.
- Cheng, K. vd. (2020). Emergence of a Post-App Era – An Exploratory Case Study of the WeChat Mini-Program Ecosystem. *15th International Conference on Wirtschaftsinformatik, Potsdam, Germany*: 1Technical University of Munich, Chair for Information Systems.
- Chesbrough, H. (2011). *Open Services Innovation*, San Francisco: JosseyBrass.
- Chesbrough, H. and Crowther, A.K. (2006). Beyond High Tech: Early Adopters Of Open Innovation In Other Industries, *R&D Management*, 36(3), 229–236.
- Chesbrough, H., Vanhaverbeke, W. and West, J. (2006). *Open Innovation: A New Paradigm For Understanding Industrial Innovation*, *Open Innovation: Researching A New Paradigm*, Oxford: Oxford University Press.
- Christensen, C. (1997). *The Innovator's Dilemma*. Cambridge, MA: Harvard Business School Press.
- Clark, A. and Chen, W. (2007). *International Hospitality Management*. USA: Elsevier Ltd. 1 – 396.
- Cohen, H. E. and Mark, A. L. (2001). *Patent Scope And Innovation In The Software Industry*, <http://www.kutuphane.selcuk.edu.tr/>, (Erişim Tarihi: 7.07.2023).

- Colyvas, J. A. (2007). From Divergent Meanings To Common Practices: The Early Institutionalization of Technology Transfer In The Life Sciences At Stanford University. *Research Policy*, 36(4), 456-476.
- Costello, T. and Prohaska, B. (2013). *Innovation. ITPro*. <http://www.computer.org/csdl/mags/it/2013/03/mit2013030064.pdf>. (Erişim Tarihi: 7.07.2023].
- Coulter, M. K. (2001). *Entrepreneurship in Action*. USA: Prentice Hall.
- Cramer, J. and Krueger, A. (2016). Disruptive Change in The Taxi Business: The Case of Uber, *National Bureau of Economic Research*, 1-16.
- Cumming, B. S. (1998). Innovation Overview and Future Challenges, *European Journal of Innovation Management*, 1(1), 21-29.
- Çalışkan, B. and Stefaniuk, T. (2018). E-commerce in Turkey. *Administracjai Zarządzanie*, 51-56.
- Çamurlu, H. (2019). Türkiye’de Yazılım Sektörünün İnovasyon Algısı ve Patentlemenin Yazılım Sektörü İçin Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çark, Ö. (2020). İşletmelerin Dijital Dönüşüm Sürecinde “Nesnelerin İnterneti” Teknolojisinin Etkisi. *Turkish Studies - Economy*, 15(3), 1247-1266.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). *Kripto Para Bitcoin, Sermaye Piyasası Kurulu* www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/1130 (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Çavuş, F. M. ve Akgemici, T. (2008). İşletmelerde Personel Güçlendirmenin Örgütsel Yaratıcılık ve Yenilikçiliğe Etkisi: İmalat Sanayiinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 229 - 244.
- Çavuş, M. F. (2006). *İşletmelerde Personel Güçlendirme Uygulamalarının Örgütsel Yaratıcılık ve Yenilikçiliğe Etkileri Üzerine İmalat Sanayide Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, F. (2021). *Dijital Çağda Liderlik ve Girişimcilik*, İksad Yayınevi.
- Çelik, Y. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Sağlık, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 9(1), 19-37.
- Çeltek, E. ve Bozdoğan, M. (2013). Turizm İşletmelerinde E-Ticaret:yemeksepeti.com’da Satış Yapan Yiyecek-İçecek İşletmelerinin İncelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 611-643.
- Çemrek, F. ve Bayraç, H. N. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma Skorunun Hesaplanması, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), s.131-152.
- Çetinkaya Bozkurt, Ö. and Kalkan, A. (2014), Business Strategies of SME’s İnnovation Types And Factors İnfluencing Their İnnovation: Burdur Model, *Ege Academic Review*, 14(2), 189-198.
- Çetinoğlu, D. Mesci, Z. ve Mesci, M. (2017). Yeşil Nesil Restoranların Uygulanabilirliğine Yönelik Bir İnceleme: Akçakoca Örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4 (1), 112-120.
- Çevik Tekin, İ. ve Küsbeci, P. (2021). Dijital Dönüşüm Sürecinde Yükselen Bir Değer: Dijital Girişimcilik, *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 81-102.
- Çubukçu, A. (2018). Ar-Ge ve İnovasyon: Hangisi Daha Önemli?, Erişim Adresi: <https://medium.com/innocentrumblog/ar-ge-ve-i%CC%87novasyon-hangisi-daha-%C3%B6nemli-aa86f1252c18> (Erişim Tarihi: 8.07.2023).

- Dal, N. ve şahin, Ö. (2018). Elektronik Ticarrete Güven Oluşturan faktörlerin Satınalma Niyeti İle İlişkisi: Trenyol Alışvoriş Sitesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 241-259.
- Daşbaşı, B. (2013, 28 Mayıs). *Buluşların Teknik Özellikleri Ancak Patentle Korunabilir*, <https://www.etkihaber.com/buluslarin-teknik-ozellikleri-ancak-patentle-korunabilir-220067h.htm> (Erişim Tarihi: 7.07.2023).
- Davidson, E. and Vaast, E. (2010). Digital Entrepreneurship and Its Sociomaterial Enactment, *Paper Presented At 43rd Hawaii International Conference On System Sciences (HICSS)*, 5-8 January 2010.
- De Kruijf H.A. and Van Vuuren D.P. (1998). Following Sustainable Development in Relation to the North-South Dialogue: Ecosystem Health and Sustainability Indicators, *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 40, s.4-14.
- Debruyne, M., Moenaert, R., Griffin, A., Hart, S., Hultink, E.J. and Robben, H. (2002). The Impact of New Product Launch Strategies on Competitive Reaction in Industrial Markets, *Journal of Product Innovation Management*. 19(2), 159-170.
- Dejardin, M. (2000). Entrepreneurship and Economic Growth: An Obvious Conjunction? An Introductory Survey to Specific Topics, *Institute For Development Strategies Discussion Paper*, Indiana University, ISSN-008.
- Deshpande, R., Farley, J. U. and Webster, F. (1993). Corporate Culture, Customer Orientation And Innovativeness in Japanese Firms: A Quadrant Analysis, *Journal of Marketing*, 57, 23-37.
- Desjarins, J. (2017, Mart 08). These Are The Top 100 Websites Of The Internet, According To Web Traffic, <https://www.businessinsider.com/top-100-websites-web-traffic-2017-3> (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007). *Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: DPT.
- Dijimig. (2016, Temmuz 26). *Türkiye'de En Başarılı 14 İnternet Girişimci*, <http://www.dijimig.com/turkiyede-en-basarili-15-internet-girisimci/>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).
- Dijitalpazarlama. (2017, Haziran 4). *10 Milyon Kullanıcıya Ulaşan Scorp'a Yeni Özellikler Geldi*: <https://www.dijitalpazarlamahaberleri.com/10-milyon-kullaniciya-ulasanscorpa-yeni-ozellikler-geldi/> (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Dodgson, M., Gann, D. and Salter, A. (2008). *The Management of Technological Innovation: Strategy and Practice*. USA: Oxford University Press; Revised Ed.
- Doğan, E. ve Geçgin, E. (2017). *Current Debates in Public Relations, Cultural & Media Studies*. London: IJOPEC Publication.
- Doğan, S. (2015). *Girişimcilik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.
- Downes, P. (2007). Power Searching. *British Dental Journal*, 657-667.
- Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship*, New York: Harper&Row Publishers.
- Drucker, P. F. (1998). The Discipline of Innovation. *Harvard Business Review*, 76(6), 149-157.
- Durna, U. (2002). *Yenilik Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayınları.

- Dutot, V. and Van Horne, C. (2015). Digital Entrepreneurship Intention in a Developed vs. Emerging Country: An Exploratory Study in France and the UAE. *Transnational Corporations Review*, 7(1), 79-96.
- Dutz, M. A., Ordovery, J. A. and Willig, R. D. (2000). Entrepreneurship, Access Policy And Economic Development: Lessons From Industrial Organization. *European Economic Review*, 44(4), 739-747.
- Earley, C. and Mosakowski, E. (2000). Creating Hybrid Team Cultures: An Empirical Test of Transnational Team Functioning. *The Academy of Management Journal*, 43(1), 26-49.
- EEC, GHK, Technopolis. (2008). Evaluation on Policy: Promotion of Women Innovators and Entrepreneurship, European Commission, *Enterprise and Industry Directorate General Final Report*, ENTR/04/093-FC-Lot 1.
- Efeoglu, İ. E. (2014). Çevreci Açından Girişim; Eko Girişimcilik, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(1), 103-118.
- EKOIQ. (2015). *İşin Rengi Giderek Değişiyor, Yeşil Girişimcilik*. İstanbul: EKOIQ.
- Elbaz, J. Binkour, M and Majdouline, I. (2013). *Innovation and entrepreneurship: An empirical study of Moroccan Firms*, 1- 23, <https://emnet.univie.ac.at/.../Elbazetal.pdf>.
- Elçi, Ş. (2006). *İnovasyon: Kalkınma ve Rekabetin Anahtarı*, Nova Yayıncılık.
- Elçi, Ş. (2007). *İnovasyon: Kalkınmanın ve Rekabetin Anahtarı*, Technopolish Group.
- Elçi, Ş. (2008). *İnovasyon Rehberi: Karlılık ve Rekabetin Elkitabı*, Ankara: İnomer.
- Elfvig, J. (2012). Innovative Entrepreneurs or Entrepreneurial Innovators-Does The Difference Matter?, 1-20, pyk2.aalto.fi/ncsb2012/Elfvig.pdf.
- Elifoglu, M. (2022). *İnovasyonun Yaygınlaştırılmasında Kültürel Değişimin Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Lissansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Elkjær, R. J. (2014). *Entrepreneurship in the Service Sector as a Product of Alertness and Judgment*. Norveç: University of Stavanger.
- Eminoğlu, G. (2011). *Örgütsel Kültür ve Yenilikçiliğin Performans Etkilerini İncelemeye Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Entrialgo, M., Fernández, E. and Vázquez, C. J. (2000). Linking Entrepreneurship and Strategic Management: Evidence From Spanish Smes. *Technovation*, 20(8), 427-436.
- Erdoğan, C. (2011). *İşgören Motivasyonunun İnovasyon Performansına Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esen, Ş. ve Çetin, S. (2012). Siyasi Parti ve Hükümet Programlarında Girişimcilik ve İnovasyon, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 71-82.
- Esen, Ş. ve Çetin, S. (2012). Siyasi Parti ve Hükümet Programlarında Girişimcilik ve İnovasyon, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 71-82.
- Eskiyörük, D. (2010). *Halkla İlişkiler Uygulayıcıları Rol Modellerinde Örgüt Kültürünün Etkisi ve Hastane İşletmelerinde Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ettlie, J. E. (2006). *Managing Innovation. New Technology, New Products and New Services in A Global Economy*. 2. Edition. Elsevier

- Ettlie, J. E. and Subramaniam, M. (2004). Changing Strategies and Tactics for New Product Development, *The Journal of Product Innovation Management*, 21, 95-109.
- Etymonline, Invention (i.), Online Etymology Dictionary, <https://www.etymonline.com/word/invention>, 2021.
- Farhi, P. (2006). For Tower Records, End of Disc. *Washingtonpost*, 1, 1-3.
- Ferrantino, M. J. (1993). The Effect Of Intellectual Property Rights On International Trade And Investment. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 129, 300-331.
- Figueroa, E. and Conceicao, P., (2000). Rethinking The Innovation Process In Large Organizations: A Case Study Of 3M. *Journal of Engineering and technology Management*, 17(1), 93-109.
- Filippini, R., Salmaso, L. and Tassarolo, P. (2004). Product Development Time Performance: Investigating the Effect of Interactions Between Drivers. *Journal of Product Innovation Management*, 21(1), 199-214.
- Fillis, I. and Rentschler, R. (2010). The Role of Creativity In Entrepreneurship. *Journal of Enterprising Culture*, 18(01), 49-81.
- Fink, C. and Maskus, K. E. (2004). *Why we study intellectual property rights and what we have learned?* (in) Intellectual Property and Development, Ed by Carsten Fink and Keith E. Maskus, World Bank and Oxford University Press, 1-15.
- Finkle, T. (2012). *Corporate Entrepreneurship and Innovation in Silicon Valley: The Case of Google, Inc.* Entrepreneurship Theory and Practice, 863-88.
- Fouskas, K. (2019). Entrepreneurial Opportunity Scanning in the Digital Age. The Małopolska School of Economics in Tarnów Research Papers Collection, 42(2), 101-114.
- Freeman, C. and Soete, L., (2004). *Yenilik İktisadi*, Çev. Ergun Türkcan, Ankara: Tübitak.
- Freeman, E. M. (2011). *Restaurant Industry Sustainability: Barriers and Solutions to Sustainable Practice Indicators*. Arizona State University.
- Fri, W., Pehrsson, T. and Söilen, K. S. (2013). How Phases of Cluster Development Are Associated With Innovation - The Case of China, *International journal of innovation science*, 5(1), 31-44.
- Friederici, N. (2019). *Innovation Hubs in Africa: What Do They Really Do for Digital Entrepreneurs?* In Digital Entrepreneurship in sub-Saharan Africa (9-28). Palgrave Macmillan, Cham.
- Galloway, S. (2017). *THE FOUR: The Hidden DNA of Amazon, Apple, Facebook, and Google. THE FOUR* (s. 1-12). içinde New York: Portfolio, an imprint of Penguin Publishing Group.
- Garcia, R. and Calantone, R. (2002). A Critical Look At Technological Innovation Typology And Innovativeness Terminology: A Literature Review. *Journal of Product Innovation Management*. 19, 110-132.
- Gatignon H. and Xuereb J., M., (1997). Strategic Orientation of the Firm New Product Performance, *Journal of Marketing Research*, 34(1), 77-90.
- Gavrila, S. G. and Ancillo, A. de L. (2023). The Impact of Research and Development on Entrepreneurship, Innovation, Digitization and Digital transformation, *Journal of Business Research*, 157, 113-566.
- Gencer, Y. (2017). Structural Design of an E-Commerce Business: Yemeksepeti.com Example From Turkey. *Chinese Business Review*, 327-336.

- Gerguri, S. Rexhepi, G and Ramadani, V. (2013). Innovation Strategies and Competitive Advantages, *Modern Economics: Problems, Trends, Prospects*, 8 (1), 10-26.
- Gilbert, R. J. and Newbery, D. M. G. (1982). Preemptive Patenting and The Persistence Of Monopoly. *The American Economic Review*, 72(3), 514-526.
- Girişimcilik, www.sbb.gov.tr (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Glynn, M.A. (1996). Innovative Genius: A Framework For Relating Individual And Organizational Intelligences To Innovation, *Academy of Management Journal*, 21(4), 1081-1111.
- Govindarajan, V. and Gupta, A. K. (2001). Strategic Innovation: A Conceptual Road Map, *Business Horizons*, 44(4).
- Gowdy, J. M. and Mcdaniel, C. N. (1995). One World, One Experiment: Addressing the Biodiversity-Economics Conflict, *Ecological Economics*, 15(3), 181-92.
- Gökçek, O. (2007). Yenilik Yönetimi Süreci ve Yenilik Stratejileri: Otomotiv Sektöründe Bir Alan Çalışması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göker, G. ve Keskin, S. (2015). Sosyal Medya Türevi Olarak Sosyal İçerik Platformları: Betümsel Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 861-874.
- Gözükara, E. (2014). *Liderlik Tipleri, Yenilikçi Kültür, Örgütsel Yaratıcılık ve Firma Performansı Arasındaki İlişkiler*. Doktora Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gregori, P. and Holzmann, P. (2020). Digital Sustainable Entrepreneurship: A Business Model Perspective On Embedding Digital Technologies For Social and Environmental Value Creation. *Journal of Cleaner Production*, 272, 122-817.
- Güler, E. Ö. ve Kanber, S. (2011). İnovasyon Aktivitelerinin İnovasyon Performansı Üzerine Etkileri: İmalat Sanayii Uygulaması. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(20), 61-76.
- Güleş, H. K. ve Bülbül, H. (2004). *Yenilikçilik, İşletmeler İçin Rekabet Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gürsu, H. (2016). *Tasarım/Ar-Ge ve İnovasyon Üçlemesi*. Kalkınmada Anahtar Verimlilik 326.
- Güvel, E. A.(2005). Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Analizi. *TOBB Ekonomik Suç ve Ceza Sempozyumu*, Ankara: TOBB, 88-93.
- Hair, N., Wetsch, L. R., Hull, C. E., Perotti, V. and Hung, Y-T. C. (2012). Market Orientation in Digital Entrepreneurship: Advantages and Challenges in A Web 2.0 Networked World. *International Journal of Innovation and Technology Management*, 9(6).
- Hamşioğlu, A. B. (2017). Girişimci Yönlülük, Stratejik Yönlülük ve Performans İlişkisi: İstanbul İli Tekstil İşletmelerinde Bir Uygulama, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9/2 376-403.
- Hansen, B. (2019). The Digital Revolution–Digital Entrepreneurship and Transformation in Beijing. *Small Enterprise Research*, 26(1), 36-54.
- Harel, G. and Tzafir, S. (1999). The Effect of Human Resource Management Practices on Perceptions of Organizational and Market Performance of The Firm, *Human Resource Management*, 38 (3), 185-200.
- Harris, J. M. (2000). Basic Principles of Sustainable Development, *Global Development and Environment Institute Working Paper 00-04*, Tufts University.

- Helvacioğlu, A.D., Eraslan, İ.H. ve Bulu, M. (2004). Dijitalleşen Dünyada Fikri Mülkiyet Haklarının Ülkeler Açısından Küresel Rekabet Avantajı Oluşturmadaki Yeri. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 485-493.
- Herrmann, D. K. (1999). Tracking Systems As a Catalyst for Incremental Innovation, *Management Decision*, 37(10), 786-791.
- Herzog, P. (2011). *Open and Closed Innovation: Different Cultures for Different Strategies*, Germany: Gabler Verlag.
- Hitt M., A., Dacin T., Tyler B. and Park D., (1997). Understanding the Differences in Korean and U.S. Executives Strategic Orientations, *Strategic Management Journal*, 18(2), 159-167.
- Horbach, J. (2005). *Methodological Aspects Of An Indicator System For Sustainable Innovation, Indicator Systems For Sustainable Innovation*, Ed.: Jens Horbach, New York: Physica-Verlag, 1-21. <http://www.kagider.org/docs/default-source/Raporlar-ve-Sunumlar/ankarada-kadingirisimcilik.pdf?sfvrsn=12> (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Hull, C. E., Hun, Y. T. vd. (2007). Taking Advantage of Digital Opportunities: A Typology of Digital Entrepreneurship, *International Journal of Networking and Virtual Organisations*, 1-22.
- Hull, C. E., Hung, Y. C., Hair, N. and Perotti V. (2007). Taking Advantage of Digital Opportunities: A Typology of Digital Entrepreneurship, *International Journal of Networking and Virtual Organisations*, 4(3).290-303.
- Hunt, S. D. and Morgan, R.M. (1995). The Competitive Advantage Theory of Competition, *Journal of Marketing*, 59 (April), 1-15.
- Hürriyet. (2018, Ağustos 25). *Scorp Nasıl Başarılı Oldu?* <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/scorp-nasilbasarili-oldu-40713618>, (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Ignatius, A. (2011). *When We Fail at Failure*. Harvard Business Review. Nisan.
- INSEAD. (2010). *Global Innovation Index 2009-2010*, <http://english.www.gov.cn/r/Pub/GOV/ReceivedContent/Other/2016-08-12/GII2009-2010-Report.pdf>. (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Işık, C. (2018). *Bilgi Ekonomilerinde Ar-Ge, İnovasyon ve Patent*. Ankara: Nobel Akademik.
- İnomer. *İnovasyonda İşbirliği*, <https://inomer.org/firmalara-yonelik-hizmetler/inovasyon/inovasyonda-isbirligi/> (Erişim Tarihi: 7.07.2023).
- İraz, R. (2005). *Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve KOBİ'ler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- İşgüzar, H. (2013, Nisan 08). *Yemeksepeti.com Sosyal Medyayı Nasıl Kullanıyor?* <https://pazarlamasyon.com/yemeksepeti-com-sosyal-medyayi-nasil-kullaniyor/> (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Jamrog, J., Vickers, M. and Bear, D. (2006). Building and Sustaining a Culture That Supports Innovation. *Human Resources Planning*, 29(3).
- Jaskyte, K. and Dressler, W. W. (2005). Organizational Culture and Innovation in Nonprofit Human Service Organizations. *Administration in Social Work*. 29(2), 8-41.
- Jaw, B. ve Liu, W. (2003). Promoting Organizational Learning and Self-Renewal in Taiwanese Companies: The Role Of HRM, *Humor Resource Management*, 42(3), 223-241.
- Jaworski, B. J. and Kohli, A. K. (1993). Market Orientation: Antecedents and Consequences. *The Journal of Marketing*, 57, 53-70.

- Jenson, J. (2017). Modernising the European Social Paradigm: Social Investments and Social Entrepreneurs. *Journal of Social Policy*, 46(1), 31–47.
- Johnson, D. (2001). What Is Innovation and Entrepreneurship? Lessons For Larger Organisations, *Industrial and Commercial Training*, 33 (4), 135 – 140.
- Johnston, R. E. and Bate, D. (2003). *The Power of Strategy Innovation: A New Way of Linking Creativity and Strategic Planning to Discover Great Business Opportunities*. Amacom Books.
- Jones, C.I. (2007). İktisadi Büyümeğe Giriş (Çev. S. Ateş, İ.Tuncer). İstanbul: Literatür Yayıncılık,
- Kanter, R. M. (2006). Innovation: The Classic Traps. *Harvard Business Review*, 84(11), 72- 83.
- Kaplan, H. (2010). *İşletmelerin İnovasyon Yapma Nedenleri İle Sahip Oldukları İnovasyon Çıktıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kapucu, A. 2012. *Örgütsel Öğrenme Kültürü, Yenilikçi Kültür ve Yenilikçiliğin Firma Performansı Üzerine Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabulut, T. (2009). *Girişimcilik ve Sürdürülebilirliği*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim
- Karahan, K. ve Özçiftçi, V. (2008). Pazar Yönlülük: Aksaray İli Perakende Hizmet İşletmelerinde Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 479-492.
- Karimi, S., Chizari, M., Biemans, H. J. and Mulder, M. (2010). Entrepreneurship Education İn Iranian Higher Education: The Current State and Challenges. *European Journal of Scientific Research*, 48(1), 35-50.
- Karniouchina, E., Victorino, L. and Verma, R. (2006), Product and Service Innovation: Ideas For Future Cross-Disciplinary Research. *Journal of Product Innovation Management*, 23(3), 274-280.
- Kartal, N. ve Erigüç, G. (2018). Sağlık İletişiminde Bir Unsur Olarak Sosyal Medya: Bir Sosyal İçerik Platformunakı Sağlık Heberlerinin İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İşletme Fakültesi Elektronik Dergisi*, 570-587.
- Kasımoğlu, M. ve Akkaya, F. (2012). *İstanbul İl Özel İdaresi- Kamu Kurumlarında İnovasyon*, İstanbul: Kültür Sanat Basımevi.
- Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2009). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kennedy, J. (2018, Haziran 19). *10 İmpressive Start-Ups From Istanbul To Watch*. <https://www.siliconrepublic.com/start-ups/istanbultech-entrepreneurs-turkey>, (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Khalil, T. (2000). *Management of Technology: The Key to Competitiveness and Wealth Creation*, McGraw Hill.
- Kırım, A. (2007). *Süreç İnovasyonu: Maliyetleri Sistem Dışına Çıkarmak*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, Yayın No: 556.
- Kıyan, Ş. S. ve Özer, A. (2011). İşletme Sınırlarının Girişimci Faaliyetle Yeniden Yapılandırılması: Yeni Pazar Oluşturma, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 66 (2), 93-120.
- Kişi, N. (2018). Dijital Çağda Yeni Bir Girişimcilik Yaklaşımı: Dijital Girişimcilik, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 389-399.

- Klein, M. (2020a). İşletmelerde Dijital Dönüşüm Senaryoları - Kavramsal Bir Model Önerisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 997–1019.
- Klein, M. (2020b). İşletmelerde Dijital Dönüşüm ve Etmenleri. *Journal of Business in The Digital Age*, 3(1), 24–35.
- Kleinschmidt, E.J., De Brentani, U. and Salomo, S. (2007). Performance of Global New Product Development Programs: A Resource-Based View. *Journal of Product Innovation Management*, 24(5), 419-441.
- Knigt, E. (2014). The Art of Corporate Endurance, *Harvard Business Review*, April, 2.
- Knoke, D. and Kalleberg, A.L. (1994). Job Training in U.S. Organizations, *American Sociological Review*, 59, 537-546.
- Koberg, C. S., Detienne, D. R. and Heppard, K. A. (2003). An Empirical Test Of Environmental, Organizational, And Process Factors Affecting Incremental And Radical Innovation. *The Journal of High Technology Management Research*, 14(1), 21-45.
- Kohli, A. K., and Jaworski, B. J. (1990). Market Orientation: The Construct, Research Propositions, and Managerial Implications. *The Journal of Marketing*, 54, 1-18.
- Kollmann, T., Kleine-Stegemann, L., de Cruppe, K. and Then-Bergh, C. (2021). Eras of Digital Entrepreneurship. *Business & Information Systems Engineering*, 1-17.
- Kubaş, A. (2018). Girişimcilerin Yatırım Kararı Süreçleri. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(4), 149–154.
- Kuczarski, T.D. (2003). What Is Innovation? And Why Aren't Companies Doing More Of It?, *Journal of Consumer Marketing*. 20(6), 536-541.
- Kutlu, H. A. ve Gerekan, B. (2021), Effect of Corporate Governance Practices on R&D and Innovation Costs: A Case Study on Borsa İstanbul, *Journal of Accounting and Taxation Studies*. 14(3), 967-994.
- Kuzu, S. (2008). *İnovasyon ve Sigortacılık Sektöründe İnovasyon Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, O. (2005). *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Lai, K. P. Nathan, R. J. Tan, K. S and Chan, B. B. (2010). Effect of Innovation to the Success of Female Entrepreneurs, *Journal of Innovation Management in Small and Medium Enterprises*, IBIMA Publishing, 1-14.
- Lambooy, J. (2005), Innovation and Knowledge: Theory and Regional Policy, *European Planning Studies*, 13(8), 1137-1151.
- Laursen, K. and Foss, N.J. (2003). New Human Resource Management Practices, Complementarities, and The Impact On İnnovation Performance, *Cambridge Journal of Economy*, 27(2), 243-263.
- Laursen, K. and Salter, A. (2006). Open For İnnovation: The Role Of Openness İn Explaining İnnovation Performance Among U.K. Manufacturing Firms. *Strategic Management Journal*, 27(2), 131- 150.

- Leff, H. S., Chow, C. M., Pepin, R., Conley, J., Allen, I. E. and Seaman, C. A. (2009). Does One Size Fit All? What We Can and Can't Learn From a Meta-analysis of Housing Models for Persons With Mental Illness. *Psychiatric Services*, 60(4), 473–482.
- Lehmann, J. and Rosenkranz, C. (2017). The Trajectories of Digital Entrepreneurship: Disentangling the Digital. *Transforming Society With Digital Innovation*.
- Leifer, R., Mcdermott, C. M., O'Connor G. C., Peters, L. S., Rice, M., and Veryzer, R. W. (2000). *Radical Innovation*, Boston: Harvard Business School Press.
- Lien, C. H. and Cao, Y. (2014). Examining WeChat users' motivations, trust, attitudes, and positive word-of-mouth: Evidence from China. *Computers in Human Behavior*, 104-111.
- Ling, O. and Wah, J. (2019). Development of Effective Strategies in Using Wechat in Marketing. *Journal of Engineering and Health Sciences*, 1-16.
- Liu, D.Y., Chen, S.W. and Chou, T. C. (2011). Resource Fit In Digital Transformation: Lessons Learned From The CBC Bank Global E-Banking Project. *Management Decision*, 49(10), 1728–1742.
- Locke, E. and Latham, G. (1990). *A Theory of Goal-Setting and Task Performance*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1990.
- Luecke, R. (2008). *İş Dünyasında Yenilik ve Yaratıcılık* (Çev. Turan Parlak). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Madsen, A.S. and Ulhøi, J.P. (2005). Technology Innovation, Human Resources and Dysfunctional İntegration, *International Journal of Manpower*, 26(6), 488-501.
- Madhavan, R. and Grover, R. (1998). From Embedded Knowledge To Embodied Knowledge: New Product Development As Knowledge Management, *Journal of Marketing*, 62(4), 1-12.
- Manea, D.-I., Istudor, N., Dinu, V. and Paraschiv, D.-M. (2021). Circular Economy And İnnovative Entrepreneur- Ship, Prerequisites For Social Progress. *Journal of Business Economics and Management*, 22, 1342–59.
- Manimala, M. J., Jose, P. D. and Thomas, K. J. (2005). Organizational Design for Enhancing The Impact of Incremental İnnovations: A Qualitative Analysis of İnnovative Cases In The Context of A Developing Economy, *Creativity and İnnovation Management*, 14(4), 413-424.
- Marangoz, M. (2016). *Girişimcilik*. Genişletilmiş ve Güncellenmiş 3. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Marlow, S. (2006). A Safety Net Or Ties That Bind? Women, Welfare and Self-Employment. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 26(9/10), 397–410.
- Maskus, K.E. (2004). *The Role Of İntellectual Property Rights İn Encouraging Foreign Direct Investment And Technology Transfer*, (in) *İntellectual Property and Development*, Ed by Carsten Fink and Keith E. Maskus, World Bank and Oxford University Press, 41-73.
- Maskus, K.E. (2004). *The role of intellectual property rights in encouraging foreign direct investment and technology Transfer*, (in) *İntellectual Property and Development*, Ed by Carsten Fink and Keith E. Maskus, World Bank and Oxford University Press, 41-73.
- McCann, J. and Sweet, M. (2014). The Perceptions of Ethical and Sustainable Leadership. *Journal of Business Ethics*, 121(3), 1-11.

- McGrath, E. M. and Romeri, M. N. (1994). The R&D Effectiveness Index: A Metric for Product Development Performance. *World Class Design to Manufacture*, 1(1), 24-31.
- Mclaughlin, P., Bessant, J. and Smart, P. (2005). *Developing an Organizational Culture That Facilitates Radical Innovation in a Mature Small to Medium Sized Company: Emergent Findings*, Cranfield University, 04/05, 1-25.
- Meadowcroft, J. (1997). Planning, Democracy and the Challenge of Sustainable Development, *International Political Science Review*, 18(2), 167–190.
- Mesci, M. (2011). *Bilgi yönetimi, Yenilik ve İşletme Performansı Arası İlişkide Ara Değişkenlerin Etkisi: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Milliyet. (2015, Nisan 23). *Scorp Nedir, Nasıl Kullanılır*, <https://www.milliyet.com.tr/teknoloji/scorpnedir-nasil-kullanilir-2048645>, (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Mrkajic, B., Murtinu, S. and Scalera, V. G. (2019). Is Green The New Gold? Venture Capital And Green Entrepreneurship. *Small Business Economics*, 52, 929–950.
- Mumford, M.D. (2000). Managing Creative People: Strategies and Tactics For Innovation, *Humor Resource Management Review*, 10(3), 313-351.
- Murat, N. (2013, Nisan 11). *Trendyol Sosyal Medyayı Nasıl Kullanıyor?* <https://pazarlamasyon.com/trendyol-sosyalmedyayi-nasil-kullaniyor/>, (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Müftüoğlu, T., Ürper, Y., Başar, M. ve Tosunoğlu, T. (2005). *Girişimcilik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Müsiad. (2012). *Küresel Rekabet için Ar-Ge ve İnovasyon, Stratejik Çözüm Önerisi*, Araştırma Raporları:76.
- MÜSİAD. (2012). *Küresel Rekabet için Ar-Ge ve İnovasyon, Stratejik Çözüm Önerisi*, Araştırma Raporları:76.
- Nadia, A. and Youssef, J. (2019). The Typology of Digital Entrepreneurship in Morocco. *Indian Journal of Science and Technology*, 1-6.
- Naktiyok, A. (2003). Yönetici Değerleri ve Pazar Yönlülük Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 95-116.
- Nambisan, S. (2017). *Digital Entrepreneurship: Toward a Digital Technology Perspective of Entrepreneurship*, ABD: SAGE Publications.
- Narea, J. O. (2016). *Entrepreneurial Traits and Innovation, Evidence From Chile*, Dissertation, Maastricht University.
- Narver, J. C. and Slater, S. F. (1990). The Effect of A Market Orientation on Business Profitability. *The Journal of Marketing*, October, 20-35.
- Narver, J. C., Slater, S. F. and MacLachlan, D. L. (2004). Responsive and Proactive Market Orientation And New-Product Success. *Journal of Product Innovation Management*, 21(5), 334-347.
- Naudé, W. and Liebrechts, W. (2020). *Digital Entrepreneurship Research: A Concise Introduction*. ZA – Institute of Labor Economics.
- Nedumaran, G. and Saroja, R. (2020). A Study on Support Digital Entrepreneurship. *Dogo Rang-sang Research Journal*, 10(6), 261-272.

- Neti, S. (2011). Social Media and Its Role in Marketing. *International Journal of Enterprise Computing and B International Journal of Enterprise Computing and Business Systems*, 1-15.
- Nicholas, J., Ledwith, A., and Bessant, J. (2015). Selecting Early-Stage Ideas For Radical Innovation, *Research-Technology Management*, July-August, 36-44.
- Nobanee, H. and Dilshad, N. (2020). Digital Entrepreneurship: Concepts, Applications, and Future Research Agenda. *Journal of Critical Reviews*, 7(19), 4807-4817.
- Norman, D. A. and Verganti, R. (2014). Incremental and Radical Innovation: Design Research Vs. Technology and Meaning Change. *Design Issues*, 30(1), 78-96.
- Odabaşı, Y. ve Erdal, E. (2018). Bilgi Ekonomisi ve Ekonomik Büyüme: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (12), 439-459.
- OECD - Oslo Manual. (2005). *Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data*, Paris. p.51-56.
- OECD Economic Surveys. (2018). *OECD Economic Surveys Turkey*. <http://www.oecd.org/economy/surveys/Turkey-2018-OECD-economic-surveyoverview.pdf>.
- OECD. (2005). Oslo Klavuzu. *Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması için İlkeler*. Ankara: TÜBİTAK.
- Oflazoğlu, S. ve Koçak, A. (2012). Stratejik Yönlülüklerin Yenilik ve Performans Üzerindeki Etkisi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 121-144.
- Okkonen, J. (2004). How Virtuality Affects Knowledge Work: Points On Performance And Knowledge Management. *International Journal of Networking and Virtual Organisations*, 153-161.
- Ozan, Ö. (2009). *İşletmelerde Yenilik Yapma ve Yönetme*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öğütcü, H. (2020, Ocak 3). *Sahibinden.Com'un Aylık Kullanıcı Sayısı 46,8 Milyona Ulaştı*, <https://egirisim.com/2020/01/03/sahibindencomun-aylik-kullanici-sayisi-468-milyona-ulasi/>, (Erişim Tarihi: 2023).
- Öner, M. A. (2006). *Ar-Ge Yönetimi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Özaydın, E. ve Boyraz, E. (2021). Problem Çözme, Yaratıcılık, Yenilikçilik Becerilerinin Pazarlama Yenilik Stratejilerinde Örgütsel Yenilikçilik Aracılığıyla Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 858-874.
- Özbek, A., Esmer, Y. ve Şaylan, O. (2020). Türk Hazır Giyim İşletmeleri ve Türk Moda Tasarımcılarına Yönelik Bir E-Girişimcilik Model Önerisi, *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 182- 195.
- Özbek, H. ve Atık, H. (2013). İnovasyon Göstergeleri Bakımından Türkiye'nin Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Yeri: İstatistiksel Bir Analiz, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0 (42), 193-210.
- Özdevecioğlu, M. (2008). Strategic Human Resource Management Practises and Organizational İnnovation, 23. *Workshop on Strategic Human Resource Management*, Slovenia, 2008.
- Özeroğlu, A. C. (2018). *Girişimcilik Faaliyetlerinde E-ticaret Uygulamaları: İnovasyon ve Dijital Girişimcilik*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özkan, Ş. F. Gündoğdu, Ö. S. E. ve Aksu, H. (2010). Türkiye’de Girişimcilik ve Belirleyicileri: Marmara ve Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(4), 145- 172.
- Özkul, G. ve Dulupçu, M. A. (2007). Kişisel Gelişimin Girişimci Tipleri Üzerine Etkisi: Antalya-Isparta İllerinde Bir İnceleme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 2(2), 67-92.
- Özmehmet, E. (2008). Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları, *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 3(12), 1853-1876.
- Öztürk Ö. (2021). *Üniversite Öğrencilerinin Yenilikçi Girişimciliğe İlişkin Üst Bilişsel Farkındalıklarını Etkileyen Yenilik Ekosistemi*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, C. (2016). Argyris' in Olgunlaşma Teorisine Liderlikte Durumsallık Yaklaşımlarından Çözüm Arayışları. *Itobiad: Journal of the Human ve Social Science Researches*, 5(8), 3085-3098.
- Öztürk, İ. (2008), Girişimcilik Raporu, İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, İstanbul.
- Parasız, İ. (2003). *Ekonomik Büyüme Teorileri*, Ankara: Ezgi Kitabevi.
- Perks, H., Kahn, K. B. and Zhang, C. (2010). The Nature Of R&D-Marketing İntegration İn Chinese High-Tech Companies. *International Journal of Innovayion Management*, 14(1), 19-40.
- Persaud, A., Kumar, V. and Kumar, U. (2002). *Managing Synergistic Innovations Through Corporate Global R&D*. Westport: Praeger Publishers.
- Piana, B. D. Vecchi, A. and Vivacqua, E. (2015). Innovation, İstitutions And Cultures: Exploring The European Context. *Management Revue*. 26(1), 5-24.
- Pierce, J.L. and Delbecq, A.L. (1997). Organization Structure, Individual, Attitudes and Innovation, *Academy of Management*, 2(1), s.27-37.
- Pişkinsüt, E. (2011). Girişimciliğin Türkiye’deki Ekonomik Kalkınmaya Etkileri: KOBİ Örneği, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 14(2), 94 – 116.
- Pitta, D. (2008). Providing The Tools to Build Brand Share of Heart: Gydget.com. *Journal of Product & Brand Management*, 17(4), 280-284.
- Polat, D. D. (2011). Girişimcilik Motivasyonu ve İşletme Yenilikçiliği Arasındaki İlişkinin Araştırılmasına Yönelik Turizm İşletmelerinde Bir Araştırma, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 227-254.
- Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations ve On Competition*.
- Ratten, V. (2020). *Digital Transformation in Sport and Social Media*. In *Sport Startups: New Advances in Entrepreneurship*. Emerald Publishing Limited, 89-104.
- Riches, G. (2018). *Food Bank Nations*. NY: Routledge.
- Robbins, S. P. and Coulter, M. (2003). *Management* (7th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Roland Berger Strategy Consultants. (2015). *The Digital Transformation Of İndustry*. www.rolandberger.com/publications/publication_pdf/roland_berger_digital_transformation_of_industry_20150315.pdf (Erişim Tarihi: 08.07.2023).
- Rosenberg, E. (2020, Haziran 23). *How Google Makes Money (GOOG)*, <https://www.investopedia.com/articles/investing/020515/business-google.asp> (Erişim Tarihi: 8.07.2023).

- Ruttan, V. W. (1959). Usher And Schumpeter On Invention, Innovation, and Technological Change, *The Quarterly Journal Of Economics*, 596-606.
- Saatçioğlu O. ve Özmen, Ö. (2010). Analyzing The Barriers Encountered In Innovation Process Through Interpretive Structural Modelling: Evidence From Turkey, *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17(2), 207-225.
- Sağlam, M. (2020). İşletmelerde Geleceğin Vizyonu Olarak Dijital Dönüşüm Gerçekleştirilmesi ve Dijital Dönüşüm Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(40), 395-420.
- Sahibinden.com. (2020). Sahibinden.com/kurumsal/hakkimizda/. <https://www.sahibinden.com/kurumsal/hakkimizda/>, (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Salomo, S., Weise, J. and Gemünden, H.G. 2007. NPD Planning Activities and Innovation Performance: The Mediating Role Of Process Management and The Moderating Effect Of Product Innovativeness. *Journal of Product Innovation Management*, 24(4), 285-302.
- Saraç, B. ve Alptekin, N. (2017). Türkiye’de İllerin Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerine Göre Değerlendirilmesi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1), 19-49.
- Satish, P.S. (2018). *E-Commerce and E-Business*. M.S Ramaiah School of Advanced Studies.
- Saygı, Y. B. ve Arıkkök, A. (2022). *Türk Mutfağında Sürdürülebilirlik*. Ed. Saygı, Y. B. ve Tavman, Ş. Detay Yayıncılık, 321-333.
- Scarbrough, H. (2003). Knowledge Management, HRM and The Innovation Process, *International Journal of Manpower*, 24(5), 501-516.
- Schloemer, H. (2016). Making Actionable Ideas: Linking Creativity, Creativity Management, And Innovation, Available from ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The Theory of Economic Development. An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*, Cambridge: Harvard University Press.
- Schumpeter, J. A. (1935). *The Analysis of Economic Change, The Review of Economics and Statistics*, 17(4), 2-10.
- Schumpeter, J. A. (1939). *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of The Capitalist Process*, London: McGraw-Hill Book Company.
- Schumpeter, J. A. (1951). *The Creative Response in Economic History*, R. V. Clemence (der.), Essays on Entrepreneurs, Innovations, Business Cycles, and the Evolution of Capitalism, New Brunswick, Transaction Publishers, 216-226.
- Schumpeter, J. A. (1961). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*, New York: Oxford University Press.
- Schwab, K. (2016). *Dördüncü Sanayi Devrimi*, (Çev: Zülfü Dicleli), İstanbul: Optimist Yayınları.
- Seçilmiş, N. ve Konu, A. (2019). OECD Ülkelerinde Ar-Ge Teşvikleri ve İnovasyon İlişkisi Üzerine Ampirik Bir İnceleme, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 686-702.
- Sepulveda, L. (2015). Social Enterprise – A New Phenomenon in the Field of Economic and Social Welfare? *Social Policy ve Administration*, 49(7), 842-861.

- Shatouri, R.M., Omar, R., Igusa, K. and De Sao Pedro Filho, F. (2013). Embracing Green Technology İnnovation Through Strategic Human Resource Management: A Case of An Automotive Company, *American Journal of Economics and Business Administration*, 5(2), 61-73.
- Shrivastava, P. (1995). *Ecocentric Management For A Risk Society*, *Academy of Management Review*, 20(1), 118-137.
- Siegel, M. S. and Kaemmerer, W. F. (1978). Measuring The Perceived Support For İnnovation İn Organizations. *Journal of Applied Psychology*. 63(5), 553– 562.
- Slater, S.F. and Narver, J.C. (1995). Market Orientation and The Learning Organization. *Journal of Marketing*, 59, 63-74.
- Soken, N. and Kim, B. (2014). What Kills İnnovation? Your Role As A Leader İn Supporting An İnnovative Culture. *Industrial and Commercial Training*. 46(1), 7–15.
- Solheim, M. C. W. (2017). *Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for Degree of Philosophiae Phd Theses*, University of Stavanger.
- Soriano, D. and Huarng, K.-H. (2013). Innovation and Entrepreneurship in Knowledge İndustries. *Journal Of Business Research*, 66(10), 1964-1969.
- Sönmez, A. ve Toksoy, A. (2014). Türkiye’de Girişimcilik ve Türk Girişimci Profili Üzerine Bir Analiz, Yönetim ve Ekonomi. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21(2), 44–47.
- Sönmez, V. (2016). *Örgüt Kültürünün İnovasyon Üzerine Etkisi ve Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Stam, E. (2008). Entrepreneurship and Innovation Policy, *Jena Economic Research Papers*, 1- 43, www.fep.up.pt/conferencias/...CD / Stam.pdf.
- Stambaugh, M.C., Guyette, R.P. and Marschall, J.M. (2011). Longleaf Pine (Pinus Palustris Mill.) fire Scars Reveal New Details of A Frequent fire Regime. *Journal of Vegetation Science* 22, 1094–1104.
- Statista. (2018). *Consolidated Revenue of the Alibaba Group from 2nd Quarter of 2011 to 2nd Quarter 2018*, <https://www.statista.com/statistics/323046/alibaba-quarterly-group-revenue/>, (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Steininger, D. M. (2019). Linking Information Systems and Entrepreneurship: A Review and Agenda for ITAssociated and Digital Entrepreneurship Research. *Information Systems Journal*, 29(2), 363-407.
- Stock, G. N. and Tatikonda, M. V. (2000). A Typology Of Project-Level Technology Transfer Processes, *Journal of Operations Management*, 18 (6), 719-737.
- Stokes, D. A. (2018). Digital Age Entrepreneurship Wikipedia Defines Entrepreneurship As “The Process of Designing, Launching and Running a New Business, *E-Journal Universitas Tribuana Kalabahi*, 1(1), 79- 86.
- Subramaniam M. and Youndt, M.A. (2005). “The Influence of İntellectual Capital On The Types Of İnnovative Capabilities, *Academy of Management Journal*, 48(3), 450-463.
- Sucu, M. (2021). *Dijital Yönetim İşletme Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım*. İksad Yayınevi.
- Sürdürülebilirlik. <https://www.tgdf.org.tr/oncelikler/surdurulebilirlik>, (Erişim Tarihi: 8.07.2023).

- Swan, K. S. and Allred, B. B. (2003). A Product and Process Model Of The Technology - Sourcing Decision. *Journal Of Product Innovation Management*, 20(6), 485-496.
- Szirmai, A. Naude, W and Goedhuys, M. (2011). *Entrepreneurship, Innovation, and Economic Development: An Overview, Entrepreneurship, Innovation, and Economic Development*, edited by Adam Szirmai, Wim Naude and Micheline Goedhuys, Oxford University Press, 3-32.
- Şahin, M. (2004). *Üretim Sistemlerinin Tasarım Kuruluş ve İşleyişi, Genel İşletme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, M. (2009). *Örgüt Kültürü ile Bilgi Paylaşma Tutumu Arasındaki İlişki Üzerine Türk Katılım Bankacılığı Alanında Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, Ö. (2015). *Yetenek Yönetimi ve Yenilik Performansı İlişkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Talke, K., Salomo, S., and Kock, A. (2011). Top Management Team Diversity And Strategic Innovation Orientation: The Relationship And Consequences For Innovativeness And Performance. *Journal of Product Innovation Management*, 28(6), 819-832.
- Tan, A., Çolakoğlu, E. ve Öztosun, E. (2016). The Relation between Consumer and Brand Personality: Example of Yemeksepeti.com. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 1-15.
- Tarakçı Erdoğan, İ. ve Göktaş, B. (Ed.). (2022). *İşletmecilikte Dijital Dönüşüm*. Efe Akademi Yayınevi.
- Taş, D. ve Olum, E. (2020). Yiyecek-İçecek Sektöründe Sürdürülebilirlik ve Yenilikçi Yaklaşımlar. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (3), 3082-3098.
- Taşkın, H. ve Adalı, M.R. (2003). *Teknolojik Zeka ve Rekabet Stratejileri*, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Tekin, M., Etlioğlu, M. ve Tekin, E. (2018). Kamu Kurumlarında İnovasyon ve Girişimcilik. *International Journal of Academic Value Studies*, 4(18), 111-130.
- Tekin, İ. Ç., ve Küsbeci, P. (2021). Dijital Dönüşüm Sürecinde Yükselen Bir Değer: Dijital Girişimcilik. *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 81-102.
- Thomson, A. (2006). *Entrepreneurship and Business Innovation*, PhD Thesis, Business School, Murdoch University, <https://core.ac.uk/download/pdf/11230992.pdf>.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.
- Tidd, J. (2001). Innovation Management In Context: Environment, Organization and Performance, *International Journal of Management Reviews*, 3(3), 169-183.
- Tidd, J. and Bessant, J. (2009). *Managing Innovation: Integrating Technological Market and Organizational Change*. Chichester: John Wiley and Sons Ltd.
- Tidd, J., Bessant, J. and Pavitt, K. (2005). *Managing Innovation*, John Wiley and Sons, Ltd.
- Tien, N. H., Hiep, P. M., Dai, N. Q., Duc, N. M. and Hong, T. K. (2020). Green Entrepreneurship Understanding in Vietnam. *International Journal of Entrepreneurship*, 24(2), 1-14.
- TİKAD (Türkiye İşadamları Derneği). (t.y.). <http://www.tikad.org.tr/arastirmalar/sayfa1468.html>, (Erişim Tarihi: 7.07.2023).

- Timur, K. and Antanas, M. (2017). The Definition and Classification Of Innovation, *Holistica*, 8(1), 59-72.
- Tocan, M. and Duduman, S.-G. (2010). *Sustainable Development - Strategic Goal of The Knowledge Based Economy*, Munich Personal RePEc Archive, Ecological University from Bucharest, Romania, https://mpr.ub.uni-muenchen.de/41588/1/MPRA_paper_41588.pdf, (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Tran, S. (2017). GOOGLE: A Reflection of Culture, Leader, and Management. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 1-14.
- Treasury, H. M. (2004). *Treasury, Science & Innovation Investment Framework 2004-2014*, July, London.
- Trott, P. (2005). *Innovation Management and New Product Development (Third Edition)*. England: Pearson Education Limited.
- Tsai, W. (2020). Social Structure Of "Competition" Within A Multi-Unit Organization: Coordination, Competition, and İntra-Organizational Knowledge Sharing, *Organizational Science*, 13(2), 179-190.
- Tunç, B. (2007). *İşletmelerde Yaratıcılık Yenilikçilik Girişimcilik Yönetimi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunçbilek, M. M. ve Bayrakçı, S. (2017). Üniversitelerde Algılanan Liderlik, Vizyon ve Örgüt Yapısının İnovasyon Yönetimine Etkisi: Karabük Üniversitesi Örneği, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisad Enstitüsü Yönetim Dergisi*. 28(83), 48-84.
- Tutar, H. (2014). *Girişimcilik (Temel Girişimcilik ve İş Kurma Süreci)*. Detay Yayınevi.
- TÜBİTAK, (2010). *Bilim ve Teknoloji Ğnsan Kaynağı Stratejisi ve Eylem Planı*, Ankara.
- TÜSİAD (Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği). (2002). *Türkiye'de Girişimcilik*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları TÜSİAD-T/2002- 12/340.
- TÜSİAD. (2003). *Ulusal İnovasyon Sistemi*, s.27.
- Uçar, Y. B. (2021). Z Kuşağının Girişimcilik Eğilimlerinde Duygusal Zekâ ve Yaratıcılığın Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Urabe, K. (1988). *Innovation and The Japanese Management System*, Walter de Gruyter, Berlin. <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110864519-005/html>, (Erişim Tarihi: 7.07.2023).
- Uzkurt, C. (2008). *Yenilik Yönetimi ve Yenilikçi Örgüt Kültürü*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Uzkurt, C. (2010). *İnovasyon Yönetimi: İnovasyon Nedir? Nasıl Yapılır ve Nasıl Pazarlanır?*, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayın Organı.
- Van De Ven, A. H. (1986). Central Problems in The Management of Innovation, *Management Science*, 32(5), 590-607.
- Van Praag, C. M. and Versloot, P. H. (2007). What is The Value of Entrepreneurship? A Review of Recent Research. *Small Business Economics*, 29(4), 351-382.
- Vineela, G. S. (2018). Digital Entrepreneurship. *Research Scholar*, 441-448.

- Walker, H. (2006). The virtual organisation: a new organisational form? *International Journal of Networking and Virtual Organisations*, 25-41.
- Wang, C.L. and Ahmed, P. (2004). The Development and Validation of the Organizational Innovativeness Construct Using Confirmatory Factor Analysis, *European Journal of Innovation Management*, 7(4), 303-313.
- WEBMASTRO. (2017). *Youthall Markasıyla Yenilenen Stajim.net, Avrupa'ya Açılıyor*, <http://www.webmastro.com/youthall-markasıyla-yenilenen-stajimnet-avrupaya-aciliyor>, (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- WEF. (2015). *Deep Shift Technology Tipping Points and Societal Impact*, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GAC15_Technological_Tipping_Points_report_2015.pdf (Erişim Tarihi: 8.07.2023).
- Weisberg, R.W. (2006). *Expertise And Reason In Creative Thinking: Evidence From Case Studies And The Laboratory*. In: Kaufman JC, Baer J, Editors. *Creativity and Reason in Cognitive Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Welsum, D. (2016). *Enabling Digital Entrepreneurs*. World Development Report, 1-16.
- Wennekers, S. and Thurik, R. (1999). Linking Entrepreneurship and Economic Growth, *Small Business Economics*. 13(1), 27-56.
- Wensley K. and J. Warda, (2017). *An Alternative for Extending Refundability of SR&ED Tax Credits*. <https://itac.ca/uploads/research/07jan.pdf> (Erişim Tarihi: 7.07.2023).
- Wind, J. and Mahajan, V. (1997). Issues and Opportunities in New Product Development: An Introduction to the Special Issue, *Journal of Marketing Research*, 34 (February), 1-12.
- Wood, J.S. vd. (2005, Mart). Ürün ve Varlık Piyasalarında Girişimcilik Teorisinin Gelişimi ve Mevcut Durumu. *Avusturya Alimler Konferansı*.
- Wright P., Kroll M., Pray B. and Lado A. (1995). Strategic Orientations, Competitive Advantage, and Business Performance, *Journal of Business Research*, 33(2), 143-151.
- Xiao, S. and Zhao, S. (2011). Financial Development, Government Ownership of Banks and Firm Innovation, *Journal of International Money and Finance*.
- Xu, G., Hou, G. and Zhang, J. (2022). Digital Sustainable Entrepreneurship: A Digital Capability Perspective Through Digital Innovation Orientation For Social and Environmental Value Creation. *Sustainability*, 14(18), 11222.
- Yalçın, U. G. (2004). Sınai Hakların Korunmasının Temel Felsefesi ve Sınai Haklarda Sınırlamalar. *Hukuk ve Adalet Dergisi*, 4, 78-87.
- Yalçın, U. G. ve Kurt Z. (2004). Fikri - Sınai Haklar ve Gelişmekte Olan Ülkeler. *Hukuk ve Adalet Dergisi*, 4, 63-73.
- Yang, S., Chen, S. and Li, B. (2016). The Role of Business and Friendships on WeChat Business: An Emerging Business Model in China. *Journal of Global Marketing*, 175-168.
- Yeloğlu, H. (2007). Örgüt, Birey, Grup Bağlamında Yenilik ve Yaratıcılık Tartışmaları. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 133-152.

- Yener, E. (2020). *Dijital Girişimcilikte Blok Zincir Teknolojilerinin Rolü ve Bir Model Önerisi: Blok Zincir Tabanlı İkinci El Araç Alım Satım Platformu (Sechandcham)*, Yüksek Lisans Tezi, Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeniçeri, Ö. 2002. Örgütleri Etkileştirme Aracı Olarak Bilgi ve Bilgi Yönetimi. *2023 Dergisi*. 20, 56-68.
- Yıldız, S. (2007). *Girişimcilik*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, C., Alpkın, L., ve Bulut, Ç. (2009). Firmaların Kültürel Oryantasyonlarının Çeşitli Performans Boyutlarına Etkileri: Türk İmalat ve Hizmet İşletmeleri Üzerine Bir Saha Çalışması. *Journal of Yasar University*, 4(16), 2469-2500.
- Yılmaz, E. (2022). *Dijitalleşme Sürecinde Girişimcilik Becerilerinin İşletme Başarısı Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Avrasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yiğit, S. (2015). İnovasyon Rekabet Gücü Elde Etmeyi Daha da Önemli Bunu Sürdürmeyi Sağlar, *Toprak İşveren Dergisiİnovasyon*, 108, 11-16.
- Youndt, M.A, Snell, S.A, Dean, J.W. ve Lepak, D.P. (1996). Human Resource Management, Manufacturing Strategy, and Firm Performance, *Academy of Management Journal*, 39(4), 836-866.
- Yücel, H. (2009). *şirketlerin Karlı Büyümlerinde İnovasyonun Önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, M. (2004), Küreselleşme Sürecinde Fikri Mülkiyet Haklarına Sosyolojik Ve Felsefi Açıdan Genel Bir Bakış. *Hukuk ve Adalet Dergisi*, 4, 945.
- Yükselen, C., Koçak, A. ve Ofazoğlu, S. (2008). Pazar Yönlülük Kavramındaki Yeni Yaklaşımlar: Girişimcilik Perspektifinden Ele Alınışı. *13. Ulusal Pazarlama Kongresi*, Nevşehir.
- Zaheer, H, Breyer, Y. and Dumay, J. (2019) *Digital Entrepreneurship: an Interdisciplinary Structured Literature Review and Research Agenda*. Technol Forecast Soc Change.
- Zaheer, H. (2020). *Digital Entrepreneurship* (Doctoral Dissertation), Macquarie University, Australia.
- Zaheer, H. (2020). *Digital Entrepreneurship* (Doctoral dissertation), Macquarie University, Australia.
- Zhang, S.-T. and Yuan, ,.-Y. (2019). Analysis of human behavior statistics law based on WeChat, *A Research Center for Contemporary Management, School of Economics and Management*, 1-8.
- Zhao, F. and Collier, A. (2016). Digital Entrepreneurship: Research and Practice, *9th Annual Conference of the EuroMed Academy of Business*, 14-16 Eylül 2016, Warsaw, Poland, (2173-2182).

DİJİTAL MEDYADA SİYASAL İLETİŞİM

Editör

Ali Kerem İnceç

DİJİTAL MEDYADA SİYASAL İLETİŞİM

Editör: Ali Kerem İnceç

Yayın No: 1443
ISBN: 978-625-398-214-0
E-ISBN: 978-625-398-215-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti'ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet

yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

İnceç, Ali Kerem.

Dijital Medyada Siyasal İletişim / Ali Kerem İnceç

1. Basım, VIII + 208 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-214-0

E-ISBN: 978-625-398-215-7

1. Dijital Medya 2. İletişim 3. Siyasal İletişim 4. Halkla İlişkiler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR HAKKINDA	v
1. DİJİTAL MEDYA BAĞIMLISININ SİYASAL DAVRANIŞI.....	1
Prof. Dr. Cengiz Anık	
2. İLETİŞİM DİSİPLİNİ PERSPEKTİFİNDEN DİL, SÖYLEM VE SİYASAL İLETİŞİM	53
Dr. Sümeyra Tüzün	
3. SİYASAL SİSTEMİN DIŞLISI: SİYASAL HALKLA İLİŞKİLER.....	73
Dr. Ali Kerem İngeç	
4. DİJİTAL MEDYADA BİLGİNİN SERÜVENİ	99
Dr. Ümmügülsüm Talipoğlu	
5. İDEOLOJİNİN KARANLIĞINDA DİRENİŞİ ARAMAK: SİNİKLER, KİNİKLER VE GİZLİ SENARYOLAR.....	113
Dr. Mustafa Cankut Kurt	
6. DİJİTAL MEDYA, ÖN YARGILAR VE SİYASAL TERCİH.....	137
Dr. Celil Ünal	
7. DİJİTAL MEDYA TEKNOLOJİLERİYLE BİRLİKTE SİYASAL İLETİŞİMCİNİN ROLÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	163
İbrahim Hanavcı	
8. SİYASAL REKLAMLARDA KAHRAMANLIK MİTİ: GREIMAS'IN EYLEYENLER MODELİ ÇERÇEVESİNDE BİR ANALİZ.....	185
Dr. İbrahim Kiçir	

1

DİJİTAL MEDYA BAĞIMLISININ SİYASAL DAVRANIŞI

Cengiz Anık

GİRİŞ

İletişim ve özellikle siyasal iletişim alanında bilimsel metin üretmek gerçekten çok zor. Özellikle akademisyenler açısından zor çünkü umursanmıyor. Bunun iki nedeninden ilki, siyasal iletişim alanında gerçekten de kayda değer akademik eser üretilmiyor olması. İkincisi daha önemli: Siyasal partilerle ilgili fikir beyan etse, özellikle de belirli bir konuda mütehassıs değilse ve bilimsel bir çalışması yoksa, adının başına “iletişim bilimci” veya “siyasal iletişimci” etiketi yapıştırıyor. Çünkü bu etiket ile kim ne söylese söylesin alkış alıyor, parsa da topluyor. Kimse “ne alaka” demiyor, “alana katkısı var mı?” diye sormuyor. Kimse kimseyi hesaba çekmeyince, siyasal iletişim adına herkes her şeyi söylüyor. Bunların anlı, ünlü, namlı olan bir tanesi, Covid’in sırrını çözmüş ve ballandıra ballandıra anlatıyordu, meşhur kanalların birinde, çok da takdir, taltif görüyordu üstelik. Bu örnekler budak gibi göze batıyor. Batıyor çünkü alanın bütün genç akademisyen adayları onları izliyor.

2

İLETİŞİM DİSİPLİNİ PERSPEKTİFİNDEN DİL, SÖYLEM VE SİYASAL İLETİŞİM

Sümeyra Tüzün

İnsanı sosyal bir varlık kılan iletişimdir aksiyomu, diğer birçok aksiyomdan farklı olarak pek çok sorunsalı irdelememize olanak vermektedir. Bilim, aksiyomların sorunsallaştırılması ile ilerlemektedir (Hetherington, 2020: 20). Sosyal bilimlerin kavşak bir disiplini olarak iletişim, kendisiyle kesişen tüm alanlara yönelik birçok sorunsalla araştırma konuları içermektedir. Siyaset, ekonomi, psikoloji, sosyoloji bilimleri başta olmak üzere, tüm sosyal bilimleri bir iletişim etkinliği olarak ele almak bu noktada kaçınılmaz görünmektedir. Zira ekonomik sistemleri kuran da, siyasi mekanizmaları var eden de insandır. Sosyolojik alanın bizatihi kendisi toplum ve üyeleri olarak bireyleri kapsamaktadır. Dolayısıyla, her biri iletişim disiplininin merkezinde yer alan araştırma nesnelere aittir.

Klasik sosyoloji anlayışının 20. yüzyılla birlikte yaşadığı paradigmatik değişimle toplum bilimleri doğa bilimlerinin ekseninden çıkmaya başlamış ve pozitivist yaklaşım yerine yorumsal bakış açıları benimsenmiştir. Toplumu kendi dinamikleri içerisinde anlamının, onun ait olduğu bağlamlardaki iletişim süreçlerini anlamayı

durumdadır. Toplumsallaşma sürecinde bireyler, içlerinde yer aldıkları tüm ortamlarda maruz kaldıkları güç, otorite ve iktidar kavramları ile bunları deneyimledikleri toplumsal ve kurumsal oluşumlarda siyasal ilişkileri öğrenip içselleştirmekte ve kendi siyasal kimliklerini de edinmektedirler. Bu sebeple iletişim disiplini ile siyasal iletişim iç içe geçmiş bir durumdadır.

Siyasal alanın kuşkusuz en önemli kaynaklarından biri söyledir ve günümüzde de dijital medya da bu siyasal söylemlerin geniş kitlelere ulaştırmaktadır. Söylem, siyasal propaganda, siyasal reklam ve siyasal halkla ilişkiler gibi siyasal iletişim faaliyetlerinin tümünde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Ancak, rasyonel bireylerle karşılıklı iletişime olanak sağlayarak uzun soluklu bir siyasal yaşamı var edenin siyasal halkla ilişkiler faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Reklam ve propagandanın aksine siyasal halkla ilişkiler, meşruiyet krizlerinin yaşanmaması adına bir dayanak oluşturmaktadır.

Bu çalışma iletişim disiplininin epistemolojik zemini ve siyasal iletişimle alakası noktasında giriş niteliğinde bir düşünme çabasını içermektedir. Bu alanda yapılacak çalışmalara ilham olması temennisini taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Anık, C. (2003). *Yarınki Siyaset*, Ankara: Alternatif Yayınları.
- Anık, C. (2015). *Meşruiyetin Sosyal Psikolojisi Akademik Bakış Açısıyla; Devlet, Derin Devlet ve Sokak*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Anık, C. (2016). *Siyasal İkna*, İstanbul: Derin Yayınları
- Aysever, R. L. (2016). Dil ve Toplum Ontolojisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 225-243.
- Aziz, A. (2011). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Chomsky, N. (1993). *Medya Gerçeği*, İstanbul: Tüz zamanlar Yayıncılık.
- Eagleton, T. (2011). *İdeoloji*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Elbirlik, T., & Karabulut, F. (2015). Söylem kuramları: Bir sınıflandırma çalışması. *Dil Araştırmaları*, 17, 31-50.
- Er, Hasan (2022). "Öznesiz Dil: Anlamın Denetlenmesini Mümkün Kılan Toplumsal Bir Müessese Olarak Dil", *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, s. 14-27.
- Hetherington, S. (2020). *Epistemoloji*, Ankara: Fol Kitap.
- Heywood, A. (2002). *Politics*, New York: Palgrave Macmillan.
- İngeç, A. K. (2022). *Kurumsal İletişim Etkinliklerinin Mantığı*, Ankara: Nobel
- Jung, C.G. (2021). *Psikoloji ve Felsefe*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Searle, J.R. (2005). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*. (Çev. Muhittin Macit-Ferruh Özpilavcı). İstanbul: Litera Yayıncılık
- Soncu, A.G. (2018). *Siyasal Halkla İlişkiler Açısından Siyasal İletişim: Siyasetçinin Fısıldadıkları, Siyasal Dilin Satır Arası* içinde, Konya: Çizgi Kitabevi
- Ünal, C. (2022). *Toplumun Medyatik İnşası ve Göç*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Vergin, N. (2016). *Siyasetin Sosyolojisi*, İstanbul: Doğan Kitap
- Pearce, William Barnett (1994). *Interpersonal Communication: Making Social Worlds*. New York: HarperCollins College.

3

SIYASAL SİSTEMİN DIŐLİSİ: SIYASAL HALKLA İLİŞKİLER

Ali Kerem İnceç

GİRİŞ

Günlük hayatta karşılaştığımız, tanık olduğumuz, algıladığımız nesne, olay ve süreçlerin neredeyse tamamı içerisinde bir sistem barındırır. Sıradan bir kol saati, bir belediye otobüsü, tükenmez kalem, devlet kurumları, bir plzanın inőaati, market çalışanlarının günlük iş performansı ve insan bedeni... Listeyi uzatmak mümkündür. Sistemden oluşması demek, onu oluşturan küçük bileşenlerin bir araya gelmesi sonucu ahenkle işleyen bir yapı elde edilmesi demektir. Burada altı çizilmesi gereken husus, sistemin onu oluşturan parçalardan daha fazlasını ifade ettiğidir. Sık sık duyduğumuz “2+2=5” metaforunun anlatmaya çalıştığı da esasen budur. Yani 2 ve 2 ahenkli bir biçimde bir araya gelirse 4’ten fazlasının elde edileceğini söyler bu metafor. Örneğın, elimizde bir miktar su ve bir miktar yoğurt olduğunu düşünelim. Bunları sofraya koyup aynı anda tükettiğimizde, yavan bir tattan başka bir kazanımımız olamayacaktır. Ancak yoğurt ve suyu dengeli miktarda be-

KAYNAKÇA

- Anık, C. (2014). İletişim Sosyolojisi, İstanbul: Derin Yayınları.
- Anık C. (2016). Siyasal İkna, İstanbul: Derin Yayınları.
- Anık, C. (2002). "Sistem Kuramları Açısından Baskı Grupları". İletişim. 14. ss.61-92.
- Bertalanffy, L. V. (1969). *General System Theory*, New York: George Braziller.
- Duverger, M. (2011). Siyaset Sosyolojisi, (çev.). Şirin Tekeli. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Easton, D. (1965). *A System Analysis of Political Life*, New York: John Wiley and Sons.
- Easton, D. (1979). *A Framework For Political Analysis*, Chicago: University of Chicago Press.
- Hall, A. D. ve Fagen, R. E. (1972). "Definition of Sytem", *Modern System Research for Behavioral Scientist*. (Ed.) Walter Buckley. Chicago: Aldine Publishing Company
- İnceç, A. K. (2021). "Halkla İlişkiler İçin Bir Paradigma Önerisi" *Akademik Hassasiyetler Dergisi*. 17. ss. 321-341.
- Katz, D., Kahn, R. L. (1978). *The Social Psychology of Organizational*, New York: John Wiley & Sons.
- Kıçır, İ. Ve Anık, C. (2022) "Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Siyasal Tüketçilik", *SDÜ İFADE*, 4(1), 95-116.
- King, M. ve Thornill, C. (2003). *Niklas Luhmann's Theory of Politics and Law*, New York: Palgrave McMillan.
- Kurt, M.C. (2018). Soğuk Savaş Döneminde Propaganda. İletişim ve Propaganda İçinde, (Ed. Çakı, C. ve Karaca, M). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Luhmann, N. (1982). *The Differentiation of Society*, New York: Columbia University Press.
- Moeler, H. G. (2006). *Luhman Explained*. USA: Carus Publishing Company.
- Parsons, T. (1964). *The Social System*, Toronto: Collier-McMillan.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2018). *Klasik Sosyoloji Kuramları*. (Çev.) Himmet Hülür. Ankara: De ki Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2005). "Hukuk ve Politika: Luhman Sosyolojisi Bağlamında Bir Tartışma". *Hukak Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar II*. Sempozyumu. ss. 5-14. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Soncu, A. G. (2018). "Halkla İlişkiler Açısından Hermeneutik Yöntem". İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. 46. ss.186-206.
- Ünal, C. (2019) *The Role of Public Relations on Accumulation of Social Capital: Sample of Village Institutes*. In *New Horizons in Communication Age* (Ed. Birgül Alıcı & Ömer Aydınlioğlu). Ankara: IKSAD Publishing House.

4

DİJİTAL MEDYADA BİLGİNİN SERÜVENİ

Ümmügülsüm Talipoğlu

GİRİŞ

Bilgi evrensel bir kavramdır. Tarih boyunca neredeyse tüm filozoflar bilginin tanımını bulmaya ve gerçek bilgiye ulaşmaya çalışmışlardır. Yine günümüzde de insanlar kendilerini ve çevresinde var olan şeyleri bilmek aynı zamanda gündelik yaşamlarını idame edebilmek için bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bakımdan insan, doğayı tanımak ve doğaya hükmedebilmek için bilimsel bilgiyi geliştirmiştir. Gelişen süreç içerisinde bilgi çeşitli bölümlere ayrılmış ve çeşitlilik kazanmıştır.

Bilgi ve pragmatizm arasında önemli bir ilişki vardır. Pragmatizme göre bilginin insanlığa fayda sağlaması son derece önemlidir. Çünkü pragmatizme göre insanlığın hizmetine sunulan bilgi çeşitli evrelerden geçerek farklı şekillerde toplumun faydası için işlevsel hâle gelmelidir. Pragmatizm de şimdi ya da gelecekte fayda sağlamayan bilginin herhangi bir önemi yoktur. Pragmatizm önemli derecede doğa bilimlerinin etkisi altında kalmıştır. Doğa bilimlerinde ulaşılan bilimsel bir bilgi, bizi başka bir bilimsel bilgiye ulaştır-

information konumundaki bilgiyi sorgulamak ve beyin süzgecin-den geçirmektir. Mantık çerçevesinde elde edilen bilgiyi çeşitli araştırmalar yaparak teste tabi tutup pragmatist bilgiye ulaşmak bu sayede mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Anık, C. (2005). Epistemolojik Düzlemde Yarınki Siyaset. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Anık, C. (2009). Bilginin Toplumsal İşlevlerine İlişkin Yaklaşımları Tasnif Denemesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı: 28, ss.1-28.
- Anık, C. (2014). İletişim Sosyolojisi Kuramsal Temeller. İstanbul: Derin Yayınlar.
- Burke, P. (2001). Bilginin Toplumsal Tarihi. (Çev. M. Tunçay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Dewey, J. (2018). "Felsefenin Yeniden Yapılanmasında Bilimsel Etken", Pragmatizm Pratik Bir Felsefe, (Çeviren: Sara Çelik), İstanbul: Doruk Yayımcılık.
- Doğrucan, M.F., Karamolla, M. (2020). Pragmatizm ve Yeni-Realizm, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, 9,27, ss. 729-750.
- İnceç, A. K. (2020). "Mahremiyetin İğfali", Dijital Medyanın Ekonomi Politikası (Ed. Cengiz Anık). Ankara: Nobel Yayınları
- James, W. (2015). Pragmatizm. (Çeviren: Tahir Karakaş), İstanbul: İletişim Yayınları.
- James, W. (2000). Pragmatism and Other Writings, New York: Penguin Putnam.
- Leong, D. T. (2003). Buddhism, Pragmatism, and the Ethics of Experience: Case Studies on Kamma in the Udana, San Francisco: California Institute of Integral Studies
- Perry, R. B. (1996). The Thought and Character of William James, London: Vanderbilt University Press.
- Soncu, A. (2020). Masumiyetin Linç Edilmesi. C. Anık (Ed.). Dijital Medyanın Ekonomi Politikası içinde (ss.307-316). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Tüzün S. (2021). Toplumsal Gerçeklik ve İdeolojik İnşa: Teşkilat, Yayın, Söylem. Konya: Literatürk.
- Uçak, N. Ö. (2010). Bilgi: Çok yüzlü bir kavram. Türk Kütüphaneciliği, 24,4, ss. 705-722.

Elektronik Kaynakça

- https://mobile.twitter.com/ankara_kusu/status/1508084855082569731
- https://mobile.twitter.com/ankara_kusu/status/1505633969236107266
- <https://mobile.twitter.com/AkpCocuklari/status/1493700752900075524>
- <https://mobile.twitter.com/AkpCocuklari/status/1476420152619155459>

5

İDEOLOJİNİN KARANLIĞINDA DİRENİŞİ ARAMAK: SİNİKLER, KİNİKLER VE GİZLİ SENARYOLAR

Mustafa Cankut Kurt

GİRİŞ

Güçlü ve güçsüzün mücadelesi geçmişten günümüze, sözlü sanattan edebiyata, tiyatro oyunlarından gazete karikatürlerine karşılaştığımız en temel karşıtlık noktalarındandır. “Zalim” güçlü karşısında ezilen, “mazlum” güçsüzün kahramanca var oluş ve direniş hikâyesi okuyucuya onu yerleştirdiği yanlı konum itibarıyla “büyüleyici” bir yolculuk vadetmektedir. Güçlü, iktidarın ona sağladığı tüm imkânları seferber ederken, güçsüz yalnızca mutlu bir gelecek umuduna tutunmakta ve mücadelesini sürdürmekte, buna rağmen davasında başarıya ulaşmaktadır. Burada işleyen basit formüle göre; narsist, güç arzusuyla yanıp tutuşan, şiddet yanlısı, kısacası “kötü” güçlü, karşısında tam anlamıyla optimizm zırhını kuşanmış, adalet peşinde sevgi, dostluk, akılla kuşatılmış güçsüzün çarpışmasında “aydınlık” daima galip gelmektedir.

ya da başkaları için formüle edebilecek yeterli donanıma sahip olmadığımızı kanaatindeyiz. Çok şey istemiş olmazsak Hocamız, “Gezi’ye Üflenemeyen İdeolojik Ruh” (2015: 144) başlıklı yazısını takiben hem yazmış olduğumuz bu bölümdeki eksiklerimizi gösteren hem de melankoli ve umutsuzluk kıskacındaki biz siniklere üflenebilecek “kinik ruha” ilişkin bir yazı kaleme alma lütfunda bulunursa, değerli fikirlerinden faydalanabiliriz.

KAYNAKÇA

- Anık, C. (2015). *Meşruiyetin Sosyal Psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İngeç, A. K. (2020). Mahremiyetin İğfali, (Editör) Cengiz Anık. *Dijital Medyanın Ekonomi Politikği* Ankara: Nobel Yayınları, s. 336-348
- Navia, L. E. (1996). *Classical cynicism: a critical study* (Vol. 58). Greenwood Publishing Group:USA
- Navia, L. E. (1999). *The adventure of philosophy* (No. 71). Greenwood Publishing Group: USA
- Scott, J. C. (1995). Tahakküm ve Direniş Sanatları: Gizli Senaryolar, çev. Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı.
- Sloterdijk, P. (2001). *Critique of Cynical Reason*. University of Minnesota Press. Minnesota:USA
- Soncu, A. (2020). Masumiyetin Linç Edilmesi, (Editör) Cengiz Anık. *Dijital Medyanın Ekonomi Politikği* Ankara: Nobel Yayınları, s. 307-316
- Stanley, S. (2007). Retreat from politics: The cynic in modern times. *Polity*, 39(3), 384-407.
- Tüzün, S. (2020). Narsist Tatmin ve Takdis, (Editör) Cengiz Anık. *Dijital Medyanın Ekonomi Politikği* Ankara: Nobel Yayınları, s. 327-336
- Zizek, S. (2011). *İdeolojinin Yüce Nesnesi* (Çev: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

6

DİJİTAL MEDYA, ÖN YARGILAR VE SİYASAL TERCİH

Celil Ünal

GİRİŞ

İnsan varlığı sahip olduğu nitelikler itibarıyla diğer bütün canlı varlıklardan ayrılmaktadır. Sözelimi hiçbir canlı varlık içgüdüsel özelliklerinin beraberinde getirdikleri dışında iletişim kuramazken, insan varlığı yaşamını idame ettirebilmek, çevresine uyum sağlayabilmek ve çevresini de yine kendine uygun hale getirebilmek adına iletişimi kullanmaktadır (Anık, 2014). Muhakkak hayvanlar ve hatta bitkilerin de iletişim kurabildiğine dair itirazlar gelecektir. Fakat insan dışındaki diğer varlıkların iletişimin doğasını düşündüğümüzde böylesi bir eylemi gerçekleştirdiğini iddia etmek pek mümkün değildir. Çünkü iletişim, farklılıkların ortaklaştırılmaya ihtiyaç duyulduğu zamanlarda ifa edilen bir eylemlilik hâlini tarif etmektedir. Oysa hayvanlar doğdukları andan itibaren kodlanmış ve kusursuz bir biçimde birbirleriyle haberleşmektedirler. Dolayısıyla dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı mükemmel bir haberleşme ağına sahip karıncaların ya da dış tehditlere karşı benzer hareketleri sergileyen arıların iletişim kurduğunu söylemek pek

medyanın siyasal tercihleri de dolaylı olarak etkilediğini söyleyebiliriz. Birey dijital medya tarafından değerler konusunda kararsız hale getirildiği için bu siyasal tercihlerine de yansımaktadır. Daha önceden kitle iletişim araçlarının doğruya ya da yanlışla yönlendirdiği birey, dijital medya tarafından artık doğru ve yanlışın belirsizleştiği bir ortama taşınmaktadır. Bu da bireyin zihnini zul ve zelil hale getirdiği için siyasal tercihlerin meşruiyetini sorgulanır hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Alkan, F. & Erdem, R. (2021). Etnosentrizm ve Meslek Merkezçilik: Kavramsal Bir Değerlendirme. *SDÜ Vizyoner Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 30. ss. 635-651.
- Allport, G.W. (1966). The Religious Context of Prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol:6. ss. 447-457.
- Anık, C. & İngeç, A. K. (2019). Construction of Goodness and Badness Through Mass Media in the Political Field. In *New Horizons in Communication Age* (Ed. Birgül Alıcı & Ömer Aydınloğlu). Ankara: IKSAD Publishing House.
- Anık, C. (2014). İletişim Sosyolojisi
- Anık, C. (2016). Siyasal İkna
- Anık, C. (2017). Bilgi İşleme Mekanizması Olarak Zihinsel Performans.
- Anık, C. (2020). Bilimsel Çalışmaların Rotası. İçinde *Dijital Medyanın Ekonomi Politikası* (Ed. Cengiz Anık). Ankara: Nobel Yayınları. ss. 67-116.
- Antunes, R. (2010). Theoretical Models of Voting Behaviour. *Exedra*. ss. 145-170.
- Atkinson, R. C.; Atkinson, R. L.; Smith, E. E.; Hoeksema, S. N.; Fredrickson, B. & Loftus, G. R. (2019). *Psikolojiye Giriş*. 14. Edisyon. Ankara: Arkadaş Kitabevi.
- Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma Bir Davranış İncelemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Berkowitz, L. (1980). *A Survey of Social Psychology*. ABD: Holt, Rinehart and Winston.
- Bilgin, N. (2001). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çevik, A. & İlhan, R. (2013). Önyargıların Psikolojisi: Psikodinamik Bir Gözden Geçirme. *Nesne-Psikoloji Dergisi*, Sayı:1. ss. 50-65.

- Demir, Ö. (2009). Siyasete Yön Veren Rasyonel Cahil Seçmenler. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, No:1. ss. 1-10.
- Demirel, Ö. (2001). *Eğitim Sözlüğü*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Harлак, H. (2000). *Önyargılar Psiko-Sosyal Bir İnceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset Teorisine Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- İşık, M. (2018). *İletişim Bilimine Giriş*. 2. Baskı. Konya: Eğitim Yayınevi.
- İngeç, A. K. (2020). "Mahremiyetin İğfali", *İçinde Dijital Medyanın Ekonomi Poli-tiği* (Ed. Cengiz Anık). Ankara: Nobel Yayınları. ss. 336-347.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Lau, R. R., ve Redlawsk, D. P. (2006). *How Voters Decide: Information Processing in Election Campaigns*. Cambridge University Press
- Lindbom, T. (1997). *Başaklar ve Ayrık Otları Modernliğin Sahte Kutsalları*. (Ömer Baldık (Çev.), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Maslow, A. (1987). *Motivation and Personality*. 3rd Edition. Newyork: Harper Collins.
- Öz, A. (2017). Kaynak ve Alıcı Yönünden Etkili İletişimin Odak Noktaları ve Bunların Dini İletişime Etkileri. *Bilimname: Düşünce Platformu*, Sayı: 33. ss. 119-139.
- Özbudun, E. (1975). *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Ülgen, G. (1995). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Lazer Ofset Matbaa Tesisleri
- Ünal, B. A. (2016). *Oy Verme Davranışı Modelleri*. ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 6(15). ss. 95-119.
- Ünal, C. (2020). "Anlamları Boşaltılmış Bilgilerin Takdis Edilmesi". *İçinde Dijital Medyanın Ekonomi Poli-tiği* (Ed. Cengiz Anık). Ankara: Nobel Yayınları. ss. 173-183.
- Zenemoğlu, N. (2004). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim; Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Elektronik Kaynakça

<https://baslangicnoktasi.org/dijital-obezite-asiri-ve-saglıksiz-zihin-sismanligi/>
Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022

<https://www.digitaltalks.org/2016/05/09/facebook-gununuzun-50-dakikasini-alıyor-daha-fazlasini-istiyor/>
Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022

7

DIJİTAL MEDYA TEKNOLOJİLERİYLE BİRLİKTE SİYASAL İLETİŞİMCİNİN ROLÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

İbrahim Hanavcı

GİRİŞ

Siyasetçilerin yaptıkları bütün siyasal faaliyetlerde, başarıyı yakalamak için ikna edici iletişim süreçlerini dikkate almak zorundadırlar. Nitekim dijital medya teknolojilerinin getirdiği imkânlar sayesinde siyasal aktörler seçmenlerle etkili iletişim kurması açısından iknaya yönelik mesajlar geliştirme ve buna yönelik uygun kanallar seçebilme olanağını elde etmiştir. Bu durum aynı zamanda siyasal aktörlerin çalışma süreçlerinde seçmenlerle etkileşim ve iletişim sürecini yönetme ve yönlendirme fonksiyonunda olan siyasal iletişim departmanına yani siyasal iletişimcilere önemli bir rol düşmektedir.

Siyasetçiler, doğası gereği kamuoyunu ikna etme ve seçmenler üzerinde kendi lehine davranış değişikliği oluşturarak eyleme geçirmeyi planlamakta ve böylece seçmenlerden oylarını alarak ikti-

KAYNAKÇA

- Anık, C. (2003), *Yarıncı Siyaset*, Ankara: Alternatif Yayınları.
- Anık, C. (2009). Bilginin toplumsal işlevlerine ilişkin yaklaşımları tasnif denemesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (28), 1-28.
- Anık, C. (2014). *İletişim Sosyolojisi: Kurumsal Temeller*. Derin Yayınları.
- Anık, C. (2016). *Siyasal İkna*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Anık, C. (2020). *Ekonomi Politik ve Medyatik Ürün* (Ed. Cengiz Anık). *Dijital Medyanın Ekonomi Politikliği içinde*. Ankara: Nobel Yayıncılık (s. 67-116).
- Anık, C. ve İnceç, A. K. (2019). Construction of Goodness and Badness Through Mass Media in the Political Field. In *New Horizons in Communication Age* (Ed. Birgül Alıcı & Ömer Aydınhoğlu). Ankara: IKSAD Publishing House.
- Anık, C. ve Kıcı, İ. (2018). “Retorik ve Retorik Analiz”, *Siyasal Dilin Satır Arasında* Editör: Editör: (Yiğitbaşı, K. G., ve Soncu, A), Çizgi Kitabevi.
- Aristoteles (2021). *Retorik*. (Çev. A. Çokona), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,
- Aristoteles. (2016). *Retorik*. (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aziz, A.(2011). *Siyasal İletişim*. İstanbul: Nobel Yayınları
- Benjamin, J. (1997). *Principles, elements, and types of persuasion*. Wadsworth Publishing Company.
- Bostancı, M. (2015). *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Milletvekili ve Seçmen Örneğinde Bir Alan Araştırması*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Kayseri .
- C. Mueller, (1973) *The Politics of Communication*, New York: Oxford University Press,.
- Cutbirth, C.W. (2004). *Classical rhetorical theory. Communication theories for everyday*. Boston: Pearson
- Hall, S., & Jacques, M. (1995). *Yeni zamanlar: 1990'larda politikanın değişen çehresi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- İnceç, A. K. (2022). *Kurumsal İletişim Etkinliklerinin Mantiği*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kılıçaslan, E. (2008). *Siyasal İletişim, İdeoloji ve Medya İlişkisi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Küçükdoğan, R. (2009), *Reklam Nasıl Çözümlebilir*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Küçükkurt, M. ve Can, B. (1988). “İletişimde Kaynak Faktörü ve İkna Katkısı” *Düşünceler: Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Dergisi*, S.2, Ss:23-39.

- Larson, C. (2012). Persuasion: Reception and responsibility. Nelson Education.
- Mcnaur, B. (2003). An Introduction To Political Communication, London: Routledge Publication.
- Meyer, M. (2009). Retorik. (Çev., İsmail. Yerguz). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Mutlu, E. (2012). İletişim Sözlüğü. Ankara: Sofos.
- Sandıkçioğlu, B. (2014). İkna Kuramları. İkna Edici İletişim kitabı içinde. Eskişehir: Aöf Yayınları.
- Simmel, G. (2005), "Metropol ve Zihinsel Yaşam", Şehir ve Cemiyet, Çev. A. Aydoğan, İz Yayınları.
- Soncu, A. G. (2018). Siyasal Halkla İlişkiler Açısından Analoji. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 9(33), 209-220.
- Toulmin, S. E. (2003). The Uses of Arguments. (Update Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ulaş, S.E., Güçlü, A.B. ve Uzun, E. (2002). Felsefe Sözlüğü. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Yüksel, A. H. (2005) İkna ve Konuşma, (Ed. Ali Atıf Bir), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

8

SİYASAL REKLAMLARDA KAHRAMANLIK MİTİ: GREIMAS'IN EYLEYENLER MODELİ ÇERÇEVESİNDE BİR ANALİZ

İbrahim Kığır

1. Kahraman Kavramının Mahiyeti ve Kökenleri

Farsça kökene sahip kārframān "iş buyuran" kelimesinden evrilen (etimolojiturkce.com) kahraman kelimesinin Türkçe karşılığı için TDK'ya başvurulduğunda üç tip kullanımının olduğu görülmektedir: Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit; bir olayda önemli yeri olan kimse; roman, hikâye, tiyatro vb. edebiyat türlerinde en önemli kişi. Kelimenin İngilizce karşılığı olan "hero" sözcüğü de Türkçedeki karşılığına paralel olarak "bir şeyi cesurca ve iyi şekilde yaptığı için birçok insanın hayranlığını kazanmış kimse", "bir hikaye, film, roman vb. içerisindeki ana erkek karakter", "sahip olduğu spesifik bir nitelik veya yetenekten dolayı hayranlık duyulan kimse" gibi anlamlara gelmektedir (Oxford Sözlük).

KAYNAKÇA

- Akpınar, N. Ş. (2014). Türk Sinemasında Kahraman Miti. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Althusser, L. (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları (A. Tümertekin, çev.). İstanbul: İthaki.
- Armstrong, K. (2005). Mitlerin Kısa Tarihi. İstanbul: MK Merkez Kitaplar.
- Anık, C. (2014). İletişim Sosyolojisi Kuramsal Temeller. İstanbul: Derin Yayınları.
- Anık, C. (2016). Siyasal İkna. İstanbul: Derin Yayınları.
- Anık, C. ve İngeç, A. K. (2019). Construction of Goodness and Badness Through Mass Media in the Political Field. In *New Horizons in Communication Age* (Ed. Birgül Alıcı & Ömer Aydınhoğlu). Ankara: IKSAD Publishing House.
- Batuk, C. (2009). Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar. *Milel ve Nihal*, 6.1, 27-53.
- Bourse, Y. ve H. Yücel. (2012). İletişim Bilimlerinin Serüveni. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Campbell, J. (2010). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu. İstanbul: Kabalci.
- Çankaya, E. (2008). İktidar Bu Kapağın Altındadır: Gösteri Demokrasisinde Siyasal Reklamcılık. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Devlin, L.P. (1995). Political Commercials in American Presidential Elections. L.L. Kaid ve C. Holtz-Bacha. (Eds.). *Political Advertising in Western Democracies içinde*. London: Sage Publications, 186-205.
- Düzgün, Ş. (2019). Televizyon Dizilerinde Kahraman Miti: Karadayı Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Eliade, M. (2001). Mitlerin Özellikleri. İstanbul: Om Yayınları.
- Ersoy, E. (2021). Jung'un Arketip Kavramı. https://www.aktuelsikoloji.com/d/file/jung_arketip.pdf.
- İngeç, A.K. (2022). Kurumsal İletişim Etkinliklerinin Mantığı. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara
- Johnson-Cartee, K.S., & Copeland, G.A. (1997a). Manipulation of the American Voter: Political Campaign Commercials. London: Praeger Series in Political Communication.
- Johnson-Cartee, K.S., & Copeland, G.A. (1997b). Inside Political Campaigns: Theory and Practice. London: Praeger Series in Political Communication.

- Johnson-Cartee, K.S., ve G.A. Copeland. (1997). Manipulation of the American Voter: Political Campaign Commercials. London: Preager Series in Political Communication.
- Jung, C.G. (2009). İnsan ve Sembolleri. İstanbul: Okuyanüs Yayınları.
- Kaid, L. L. (1981). Political Advertising. D.D. Nimmo ve K.R. Sanders (Eds.). Handbook of Political Communication içinde. Beverly Hills: Sage Publications, 249-271.
- Kaid, L.L., & Johnston, A. (1991). Negative versus Positive Television Advertising in U.S. Presidential Campaigns, 1960-1988. Journal of communication. 41(3), 53-64.
- Lariscy, R.W. (2007). Negative advertising. L.L. Kaid, & C. Holtz-Bacha. (Ed.). içinde, Encyclopedia of Political Communication (ss. 484-488). London: Sage Publications.
- Malinowski, B. (1999). İlkel Toplum. Ankara: Öteki Yayınları.
- McNair, B. (2003). An Introduction to Political Communication. London: Routledge.
- Özkan, N. (2014). Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar. İstanbul: Mediacat.
- Rıfat, M. (2014). Göstergebilimin ABC'si. İstanbul: Say Yayınları.
- Rıfat, M. (2017). 20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları – 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rosenberg, D. (2000). Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Saydam, M. B. (2011). Deli Dumrul'un Bilinci Türk-İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi.
- Strauss, L. (1983). Din ve Büyü. İstanbul: Yol Yayınları.
- Turner, B. ve G. Stauth. (2005). Nietzsche'nin Dansı, Ankara: Bilim Sanat.
- Uztuğ, F. (2004). Siyasal İletişim Yönetimi. İstanbul: Mediacat.
- Yavuzer, N. (2011). "Perseus" Kahramanlık Mitinin Arketipsel Sembollerle İncelenmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 19, 193-205.

DİJİTAL PERSPEKTİFTE PERFORMANS YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Öztırak

DİJİTAL PERSPEKTİFTE PERFORMANS YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Öztırak

Yayın No.: 1662
ISBN: 978-625-398-634-6
E-ISBN: 978-625-398-635-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Öztırak, Mesut.

Dijital Perspektifte Performans Yönetimi / Mesut Öztırak

1. Basım, VIII + 124 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-634-6

E-ISBN: 978-625-398-635-3

1. Dijital 2. Performans Yönetimi 3. Dijital Performans Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
1. DİJİTALLEŞME, DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE ENDÜSTRİ 4.0.....	5
1.1. Dijitalleşme Kavramı ve Tanımı.....	5
1.2. İşletmelerde Dijital Dönüşüm ve Endüstri 4.0	8
1.3. Endüstri 4.0'ın Gelişim Süreci	12
1.4. Endüstri 4.0 Teknolojileri	15
1.4.1. Siber Fiziksel Sistemleri (SFS).....	16
1.4.2. Nesnelerin ve Hizmetlerin İnterneti.....	16
1.4.3. Büyük Veri ve Analitiği	19
1.4.4. Yapay Zekâ	21
1.4.5. Bulut Bilişim.....	22
1.4.6. Simülasyon	24
1.4.7. Üç Boyutlu Yazıcı ve Artırılmış Gerçeklik.....	24
1.4.8. Siber Güvenlik.....	26
1.4.9. Metaverse	27
1.5. Endüstri 4.0'ın İşletmeler için Avantajı ve Dezavantajı	30
1.6. Dünyada Dijital Dönüşüm.....	34
1.7. Türkiye'de Dijital Dönüşüm	35
2. PERFORMANS YÖNETİMİ	41
2.1. Performans Boyutları	45
2.1.1. Performans Planlama ve Uygulama	45
2.1.2. Performans Ölçümü/İzleme	57
2.1.3. Performans Değerlendirme/İyileştirme/Motivasyon/Sürdürebilme	64
2.2. İşletmelerde Performans Ölçüm Modelleri	67
2.2.1. Hiyerarşik Modeller	68

2.2.2. Dengeli Modeller	70
2.3. Türkiye’de Performans Yönetimi	74
2.3.1. Analitik Bütçeleme Dönemi.....	74
2.3.2. Performans Esaslı Bütçeleme Dönemi	76
2.3.3. Program Bütçe Dönemi.....	82
2.4. Dünyada Performans Yönetimi.....	86
2.4.1. Amerika Birleşik Devletleri	86
2.4.2. Fransa	88
2.4.3. Almanya	90
2.4.4. Japonya	91
3. PERFORMANS YÖNETİMİNDE DİJİTALLEŞME.....	93
3.1. Dijital Performans Yönetimi	93
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	107
YAZAR HAKKINDA.....	123

KAYNAKÇA

- Accenture (2016). *Türkiye Dijitalleşme Endeksi*. İstanbul, Accenture Türkiye.
- Acun, F. (2008). *Küresel Rekabette Dijital Kültür*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Çalışmaları (HÜTAD), 9, 11-46.
- Acun, F. (2020). *Dijital Tarih ve Dijital Tarihçiliğin Tarih yazımına Etkisi Üzerine*. Tarih yazımı, 66-90.
- Agus, A. (2005). "The structural linkages between TQM, product quality performance, and business performance: Preliminary empirical study in electronics companies", *Singapore Management Review*, 27 (1), 87-105.
- Akal, Z. (1992). *İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi: Çok Yönlü Performans Göstergeleri*. Ankara, MPM Yayını.
- Akal, Z. (2000). *İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi* (4. Basım). Ankara, MPM Yayınları, No: 473.
- Akal, Z. (2003). *Performans Kavramlar ve Performans Yönetimi*. Ankara, MPM Yayınları, http://www.ydk.gov.tr/seminerler/performans_yonetimi/performans_yonetimi.htm, (Erişim Tarihi: 5.06.2023).
- Alessandri, G., Borgogni, L. and Latham, G.P. (2017). A dynamic model of the longitudinal relationship between job satisfaction and supervisor-rated job performance, *Applied Psychology*, 66(2), 207-232.
- Amaratunga, D. and Baldry, D. (2002b). "Performance measurement in facilities management and its relationship with management theory and motivation", *Facilities*, 20(10), 327-336.
- Amaratunga, D. and Baldry, D. (2002a). "Moving from performance measurement to performance management", *Facilities*, 20 (5/6), 217-223.
- Arat, M. (2000). "Şirketi bilgi kurtaracak", *Önce Kalite Dergisi*, Kalder Yayınları, 36.
- Armbrust, M., Fox, A., Griffith, R., Joseph, A. D., Katz, R., Konwinski, A. and Zaharia, M. (2010). "A view of cloud computing", *Communications of the ACM*, 52(4), 50-58.
- Armstrong, M. (1994). *A Handbook Of Personnel Management Practice*. London, Kogan Page Limited.
- Ataman, G. (2001). *İşletme Yönetimi Temel Kavramlar & Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- Ateş, H. (2007). "Belediyelerde kurumsal performans yönetimi: Uygulamada başarı için öneriler" (Ed. B. Eryılmaz-M. Eken), *Kamu Yönetimi Yazıları*, Ankara, Nobel Yayınları.
- Atluri, G., Karpatne, A. and Kumar, V. (2018). Spatio-temporal data mining: A survey of problems and methods, *ACM Computing Surveys*, 51(83), 1-41.
- Azuma, R. T. (1997). A survey of augmented reality. *Presence*, 6(4), 355-385.
- Baki, B. ve Şimşek, B. (2004). "Lojistik Faaliyetlere Göre Performans Ölçütlerinin Belirlenmesi", *YA/EM'2004-Yöneylem Araştırması/Endüstri Mühendisliği- 321 XXIV. Ulusal Kongresi*, 15-18 Haziran, Gaziantep-Adana, (<http://yaem2004.cukurova.edu.tr/bildiriler/118%20-20TamMetin.pdf>) (Erişim Tarihi: 3.06.2023).

- Bartoli, A. (2008). "The study of public management in France". In Walter Kickert (Edt.), *The study of public management in Europe and the US: A comparative analysis of national distinctiveness* (p. 14-41). New York, Routledge.
- Barutçugil, İ. (2015). *Performans Yönetimi*. İstanbul, Kariyer Yayıncılık.
- Başdin, R. (2002). "Hizmet İşletmelerinde Hizmet Etkinliği ve Verimliliği Sağlamada Veri Tabanı ve Örnek Uygulamalar", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bateman, T. S. (1990). *Management: Function and Strategy*. New York, Irwin Inc.
- Baumers, M. vd. (2016). "The Cost of Additive Manufacturing: Machine Productivity, Economies of Scale and Technology-Push", *Technological Forecasting and Social Change*, 102, 193–201.
- Bayraktar, B. (t.y.). "Bilgi Sistemleri ve Yönetim Bilgi Sistemi Olarak Yüksek Performans Yönetim Modeli", http://www.isguc.org/ik_bilgi.php, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Beheiry, M., Doutreligne, S., Caporal, C., Ostertag, C., Dahan, M. and Masson, J. (2019). Virtual Reality: Beyond Visualization, *J. Mol. Biol.* 431(7), 1315– 1321.
- Bergeron, François, Louis Raymond, Suzanne Rivard, (2004). İdeal patterns of strategic alignment and business performance, *Information & Management*, 41, 1003-1020.
- Berman, B. (2012). 3-D printing: The new industrial revolution. *Business Horizons*, 55(2), 155–162.
- Bilgiç, E. vd., (2020). Dijitalleşmenin Lojistik Yönetimi Bağlamında İncelenmesi, *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 5(1), 56–69.
- Bingöl, D. (2003). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, İstanbul, Beta Yayınları.
- Bloomberg, J. (2018). "Digitization, Digitalization, and Digital Transformation: Confuse Them At Your Peril", <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/>, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Borman, W.C. and Motowidlo, S.J. (1997). Task performance and contextual performance: the meaning for personnel selection research, *Human Performance*, 10(2), 99-109.
- Bower, J., and Christensen, C. (1999). Yıkıcı Teknolojiler: Dalgayı Yakalamak: Belirsizliği Yönetmek, (Çev. G. Bulut), *Harvard Business Review*, İstanbul, MESS Yayınları.
- Bozkurt, A. (2019). "Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları ve Dijitalleşme", *Yüksek Lisans Tezi*, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Brennen, S. and Kreiss, D. (2014). Digitalisation and digitization, international encyclopedia of communication theory and philosophy, p.3-15.
- Brown, M.G. (1996) Keeping score: using the right metrics to drive world-class performance, New York, Quality Resources.
- Campbell, J.P., McCloy, R.A., Oppler, S.H. and Sager, C.E. (1993). "A theory of performance", in Schmitt, N. and Borman, W.C. (Eds), *Personnel Selection in Organizations*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, CA, pp. 35-70.
- Canbay, T. (1999). "Türkiye’de Kamu Bütçesinde Reform İhtiyacı ve Sıfır Tabanlı Bütçeleme Sistemi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Canpolat, E. "Bütçe Sistemimiz İçinde Fonların Yeri ve Önemi", <http://www.masalca.com/archive/index.php/t-9737.html>, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Charkazzade, I. (2022). "Dijitalleşmenin İnsan Kaynakları Süreçleri Üzerindeki Etkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Chekurov, S. vd. (2018). "The perceived value of additively manufactured digital spare parts in industry: An empirical investigation, *International Journal of Production Economics*, 205, 87–97.
- Cheok, A. and Karunanayaka, K. (2018). *Human-Computer Interaction Series: Virtual Taste and Smell Technologies for Multisensory Internet and Virtual Reality*. Switzerland, Springer International Publishing.
- Chowdhury, M., Shahjalal, M., Ahmed, S. and Jang, Y. (2020). 6G wireless communication systems: applications, requirements, technologies, challenges, and research directions. *IEEE Open Journal of the Communications Society*, 1, 957-975.
- Cole, A. and Jones, G. (2005). Reshaping the state: Administrative reform and new public management in France. *Governance*, 18 (4), 567–588.
- Collins Dictionary. (2021). "The Collins Word of the Year 2021 is..." <https://www.collinsdictionary.com/woty>, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Coşkun, G. (1976). *Bütçe Reformu Nedenleri ve Program Bütçe Sistemi*. Ankara, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No:150.
- Cura, S. (2003). "Türkiye'de Mali Şeffaflığı Sağlamaya Yönelik Bir Uygulama: Analitik Bütçe Sınıflandırması", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XVIII (1), İstanbul.
- Çalık, T. (2003). *Performans Yönetimi, Tanımlar, Kavramlar, İlkeler*. Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Çelen, S. (2017). Sanayi 4.0 ve simülasyon, *International journal of 3D printing technologies and digital industry*, 1(1), 9-26.
- Çetin, C. (2013). *Temel İşletmecilik* (2. Baskı). İstanbul, Beta Yayınları.
- Çınaroğlu, S. (2012). İşletmelerde Performans Ölçüm Modelleri, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16 (2), 119-134.
- Çukurçayır, M. A. ve Eroğlu, H. T. (2005). Yerel Yönetimler ve Performans Denetimi: *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar I*. (Ed. H. Özgür ve M. Kösecik), Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Dağdelen, O. (1997). "Büyük İşletmelerde Dönemsel ve Stratejik Performans Ölçme Sistemleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deloitte. PwC, Ekim 2019.
- Demir, H. (1999). İşletme yönetim ve organizasyonundaki yeni yönelimler ve yönetici fonksiyonlarının değişen boyutu, *Verimlilik Dergisi*, MPM Yayınları, ss. 81-98.
- Dessler, G. (2016). *Human Resource Management*. Edition USA, Pearson.
- Dicle, İ. A. (1989). *Devlet Bütçesi* (Gözden Geçirilmiş 2.Baskı). Ankara, Turhan Kitabevi.
- Dicle, İ. A. (1973). *Program Bütçesi - Kamu Yönetiminde Planlama-Programlama Bütçeleme Sistemi (PPBS)*. Ankara, Balkan Basım ve Ciltevi.

- Dijital Dönüşüm Dergisi. (2017). *Dijital Dönüşüm Nedir? (Digital Transformation)*.
- Diñer, Ö. (1998). *Stratejik Yönetim ve Politikası*. Genişletilmiş ve Yenilenmiş 5. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.
- Diñer, Ö. ve Fidan, Y. (1996). *İşletme Yönetimine Giriş*. İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Dionisio, D., Burns III, W. and Gilbert, R. (2013). 3D Virtual worlds and the metaverse: Current status and future possibilities. *ACM Computing Surveys*, 45(3), 1-38.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1963). *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967*. Ankara.
- Duygulu, E. (2003). “Örgütsel Etkinlik Kriterlerinin Örgütsel Başarımdaki Rolü”, “İş, Güç” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 5(1), http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=27 (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Ebem, Ş. (2013). “Kamu Bilişim Sistemleri Açısından Bulut Bilişimin Teknik, Yönetim ve Hukuki Boyutlarıyla İncelenmesi: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu İçin Öneriler”. *Teknik Uzmanlık Tezi*, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu.
- Efil, İ. (1998). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*. Bursa, Vıpaş A.Ş. Yayınları.
- Efil, İ. (2002). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, İstanbul, Alfa Basımevi.
- Egeli, H. (1997). “Türkiye’de Planlı Dönemde Bütçe Açıklarının Bütçeleme Sistemleri Açısından Ekonomik Etki ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, *Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ehret, M. and Wirtz, J. (2017) Unlocking value from machines: business models and the industrial internet of things, *Journal of Marketing Management*, 33(1-2), 111-130.
- ENDÜSTRİ 4.0. (2013, 04). “Endüstri 4.0 Stratejik Girişiminin Uygulanması İçin Öneriler”, [https://cdnendustri40.4flyy.com/file/05434133efed430b8f0964de9f083169/Final_report_Industrie_4.0_accessible%20\(T%C3%9CRK%C3%87E\)%20\(29.01.2016\).pdf](https://cdnendustri40.4flyy.com/file/05434133efed430b8f0964de9f083169/Final_report_Industrie_4.0_accessible%20(T%C3%9CRK%C3%87E)%20(29.01.2016).pdf) (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Erdumlu, G. (1991). Kamu yönetiminde performans ölçülmesi, *G.Ü. İİBF Dergisi*, 7(1-2).
- Eren, E. (2002). *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası* (6. Baskı), İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Eren, E. (2003). *Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)*. İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Eren, E. vd. (1997). İşletmelerde planlama ve kontrol faaliyetlerini değerlendirme araştırması, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 26(1), 17-34.
- Ersöz, B. ve Özmen, M. (2020). Dijitalleşme ve bilişim teknolojilerinin çalışanlar üzerindeki etkileri, *Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 11 (42), 170-179.
- Eurostat Share of Individuals Having at Least Basic Digital Skills, By Sex. (2020). Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_04_70/default/table#~text=Digital%20skil%20indicator%20is%20a,software%20skills%20for%20content%20manipulation (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Falay, N. (1979). *Planlama - Programlama - Bütçeleme Sistemi ve Türk Program Bütçe Modeli*. İstanbul, Güray Matbaacılık.

- Fantone, D. M. (2007). *U.S. Program Assessment Rating Tool*, *Performance Budgeting: Linking Funding and Results*. (Ed. M. Robinson), International Monetary Fund, Palgrave Macmillan, pp. 167-193.
- Fidanboy, C. Ö. "ISO 9000: 2000 ve Proses Performans Ölçümleri", http://www.danismanmend.com/konular/kaliteyon/kltproses_performans_olcumleri.htm (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Findikli, M. A. and Rofcanin, Y. (2016). *The concept of e-HRM, its evolution and effects on organizational outcomes. Technological challenges and management: matching human and business needs* (1st edition), CRC Press, Boca Raton, 35-51.
- Foidl, H. and Felderer, M. (2015). "Research challenges of industry 4.0 for quality management", *In International Conference on Enterprise Resource Planning Systems*.
- Fornell, C. (1995). "A National Customer Satisfaction Barometer: the Swedish Experience", Ed. J. Holloway vd.), *Performance Measurement and Evaluation*, London, Sage Publication.
- Foster, B., (2015). How Culture Makes a Difference in Management: Applying Geert Hofstede's Cultural Dimensions to Management in Germany and China, *Senior Honors Theses*, 448, Eastern Michigan University.
- Freeman, C. and Soete, L. (1997). *The Economics of Industrial Innovation* (Third Edition). London, Pinter,
- Freeman, C. and Soete, L. (2005). "A Digital Society for Us All: "Old" and "New" Policy Refctions", in (Ed. L. Soete and B. ter Weel). *The Economics of the Digital Society*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, pp. 330-353.
- Frishammar, J., Cenamor, J., Cavalli-Bjorkman, H., Hernell, E., and Carlsson, J. (2018). Opportunities and challenges in the new innovation landscape: implications for innovation auditing and innovation management. *Decision Support Systems*, 108, 34-44.
- Geisberger, E. and Broy, M. (2012). Agenda CPS, Integrierte Forschung sagenda Cyber Physical Systems (acatech Studie). acatech - Deutsche Akademie der Technikwissenschaften, Munich.
- Germirli, N. (t.y.). "Performans Sistemini Performansı" http://www.kalder.org/preview_content.asp?contID=722&tempID=1®ID=2, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Ghalayini, A. M. and James, S. N. (1996). "The Changing Basis of Performance Measurement", *International Journal of Operation & Production Management*, 16(8), 63-80.
- Gilmore, J.H. (1993). Reengineering for mass customization, *Journal of Cost Management*, 7(4), 22-29.
- Glunk, U., Wilderom, C., Ogilvie, R., (1996). "Finding the Key to German-style Management (Abridged)", *International Studies of Management & Organization White Plans*, 26(3), 93-108.
- Goralski, M. A. and Keong, T, T. (2020). Artificial intelligence and sustainable development, *International Journal of Management Education*, 18(1), 1-9.
- Görmüş, A. Ş. (2002). Küresel yöneticiler karşısında işletme yöneticileri için bir öneri: Vizyon yönetimi, *Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*, 86-91.

- Gray, J. and Rumpe, B. (2015). Models for digitalization. *Software & Systems Modeling*, 14(4), 1319-1320.
- Great Place to Work. (2018). <https://www.greatplacetowork.com/index.php>, (Erişim Tarihi: 12.06.2023).
- Griffin, R. W. ve Pustay, W. M. (1999). *International Business*, USA, Addison Wesley Co., <http://www.ozyazilim.com/ozgur/marmara/uluslararası/kararalma.htm>, (Erişim Tarihi: 02.06.2023).
- Gunasekaran, A, H., James, W. and McGaughey, R. E. (2005). Performance measurement and costing system in new enterprise, *Technovation*, 25, 523- 533.
- Guyomarch, A. (1999). 'Public service', 'public management' and the 'modernization' of French public administration. *Public Administration*, 77 (1), 171-193.
- Güner, M. (2022). "Üretim İşletmelerinde Performans Yönetimine İç Denetimin Katkısı ve Bir Uygulama", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Okan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Güvener, A. (2019). "Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışanların Teknolojik Hazır Oluş Seviyelerinin Belirlenmesi", *Yüksek Lisans Tezi*, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Halis, M. (2004). *Toplam Kalite Yönetimi*, Ankara, Roma Yayınları, 2004.
- Hatipoğlu, D. (1995). "Performans Yönetimi ve İnsan Kaynakları Üzerine Bir Uygulama", *Yüksek Lisans Tezi*, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Hayes, R. H., Wheelwright, S. C. and Clark, K. B. (1995). "*Measuring Manufacturing Performance*", (Ed. J. Holloway vd.), Performance Measurement and Evaluation, London, Sage Publication.
- Holmström, J. vd. (2010). Rapid manufacturing in the spare parts supply chain: alternative approaches to capacity deployment, *Journal of Manufacturing Technology Management*, 21(6), 687–697.
- Holzmann, P. vd. (2020). Business model design for novel technologies in nascent industries: an investigation of 3d printing service providers. *Technological Forecasting and Social Change*, 159, 1-13.
- Hong, J., He, J., Lam, B., Gupta, R. and Gan, W. (2017). Spatial audio for soundscape design: Recording and reproduction. *Appl. Sci.*, 7(6), 627.
- Hoque, Z. (2004). A Contingency Model of Association between Strategy, environmental uncertainty and Performance Measurement: impact on organizational performance, *International Business Review*, 13, 485-502.
- Huang, J. H., Jin, B. H., and Yang C. (2004). Satisfaction with business-to-employee benefit systems and organizational citizenship behavior: An examination of gender differences. *International Journal of Manpower*, 25(2), 195-210.
- Hüther, M. (2016). Digitalization: An engine for structural change – a challenge for economic policy, *Institut der Deutschen Wirtschaft Köln Policy*, 15.
- Iafrate, F. (2018). *Artificial Intelligence and Big Data: The Birth of a New Intelligence*. John Wiley & Sons.
- IMD. (2021a). "IMD World Digital Competitiveness Ranking 2021".

- Intercultural Handbook Germany, (t.y), How do Germans tick?, *Max-Planck-Gesellschaft*, <http://www.mpikg.mpg.d/5483753/How-do-Germans-tick-Dez-14.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.06.2023).
- Iraz, R. ve Yıldırım, E. (2005). Bilgi Yönetimi Anlayışının Benimsenmesi ve Bilgi Teknolojileri Uygulamalarının İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri: E-Learning Örneği. *4.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*. Değişim Yayınları, (15-16 Eylül), Sakarya.
- Irwin, A. and Michael, M. (2003). *Science, Social Theory & Public Knowledge*. Mcgraw-Hill Education (Uk).
- Isaksson, A. J. vd. (2018). The impact of digitalization on the future of control and operations, *Computers and Chemical Engineering*, 114, 122–129.
- ITU. (2017). "Measuring the Information Society Report 2017".
- ITU. (2021). "Global Cybersecurity Index 2020".
- Jensen, MC. (1993). The modern industrial revolution, exit, and the failure of internal control systems. *The Journal of Finance*, 48(3), 831-880.
- Jones, J. W. (1997). *Virtual HR: Human Resources Management in the Information Age*. Menlo Park, CA, Crisp Publications.
- Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (1992). The balanced scorecard measures that drive performance, *Harvard Business Review*, January-February, 75-86.
- Kara, H. (t.y.). "Yeni Kamu Mali Yönetimi Sisteminde Muhasebat Genel Müdürlüğünün Rolü", www.demud.org.tr/uzmanbakis/4_hakan_kara.pdf, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Karabulut, C. (2020). "Digitalization and Paperless Process Management in Foreign Trade", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi-Dış Ticaret Enstitüsü.
- Karagöz, U. (2018). "Dijital Dönüşüm ve Türkiye". http://www.igb.gov.tr/Kutuphane/ugurkaragoz_Dijital%20D%C3%B6n%C3%BC%20ve%20T%C3%BCrkiye.pdf (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Kavalchuck, A., (2012), Cross-cultural Management: How to do Business with Germans- A Guide, *GIZ Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*, 16- 45.
- Kazan, H. (2017, Ocak). Avantajları ve dezavantajları ile dijital dergicilik. *The Turkish Online Journal of Design, Art And Communication*, 7(1).
- Ken, G. (1994). Kuruluşlarda verimlilik akımlarının görev belirleme işlevi ile bütünleştirilmesi, *Verimlilik Dergisi*, MPM Yayınlar, 3, 7-14.
- Kennerley, M. and Andy, N. (2002). A framework of the factors affecting the evaluation of performance measurement systems, *International Journal of Operations & Production Management*, 22 (11), 1222-1245.
- Kılınc, T. vd. (1997). İstanbul'daki 5 yıldızlı otellerin yönetim fonksiyonları açısından kurumsallaşma düzeylerinin tespitine yönelik bir araştırma, *Yönetim Dergisi*, 28.
- Kim, J. (2021). Advertising in the metaverse: Research agenda. *Journal of Interactive Advertising*, 21(3), 141–144.

- Klein, M. (2020). *İşletmelerin Dijital DönüŖüm Senaryoları Kavramsal Bir Model Önerisi*, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 1007-1010.
- KocabaŖ, İ. ve Muhammed, T. (2002). Objektif bir değerlendirme ve doğru hareket için performans yönetimi, *Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*, 490, 51-58.
- Kocaman, N.G. (2006). Performans ölçümüne geleneksel olmayan bir yaklaşım: Kurumsal karne yöntemi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, F. N. (2023). “Dijital Pazarlamanın Metaverse Fenomenine Sunduğu Fırsatlar ve Sınırlılıklar: Tekstil Sektörü İncelemesi”, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul GeliŖim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Koçel, T. (2003). *İŖletme Yöneticiliği* (GeniŖletilmiş 9. Baskı). İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ŗ.
- Konstantinou, J.K. (2016). Digitization of European SMES in tourism and hospitality: The case of greek hoteliers, world academy of science, engineering and technology international *Journal of Social and Tourism Science*, 10(5), 1558-1562.
- KPMG. (2021). “KPMG perspektifinden fintech sektörüne bakış 2021”, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2021/08/fintech-sektorelbakis-2021.pdf> (EriŖim Tarihi: 7.06.2023).
- Kuhlmann, S. (2010). Performance measurement in European local governments: A comparative analysis of reform experiences in Great Britain, France, Sweden and Germany. *International Review of Administrative Sciences*, 76 (2), 331-345
- Kurtulmuş, N. (1995). Post-endüstriyel ekonomilerde kitle üretimine bir alternatif: Esnek uzmanlaşma, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 40, 161-173.
- Kuwaiti, M. E. (2004). Performance measurement process: definition and ownership, *International Journal of Operations&Production Management*, 24(1), 55-78.
- Lasi, H., Fettke, P., Kemper, H.G., Feld, T., Hoffmann, M. (2014). Industry 4.0, *Business & Information Systems Engineering*, 6(4), 239-242.
- Lee, J. vd. (2018). Industrial Artificial Intelligence for industry 4.0-Based manufacturing systems, *Manufacturing Letters*, 18, 20–23.
- Lengnick-Hall, M. L. and Moritz, S. (2003). The impact of e-HR on the human resource management function. *Journal of Labor Research*, 24(3), 365-379.
- Lepak, D. P. and Snell, S. A. (1998). Virtual HR: Strategic human resource management in the 21st century. *Human Resource Management Review*, 8(3), 215–234.
- Liu, J. vd. (2020). Influence of artificial intelligence on technological innovation: Evidence from the panel data of china’s manufacturing sectors, *Technological Forecasting and Social Change*, 158, 1-11.
- Lohman, C., Fortuin, L. and Wouters, M. (2004). Designing a performance measurement system: A case study, *European Journal of Operational Research*, 156, 267-286.
- Lynch R.L. and Cross, K.F. (1991). *Mesasure Up: Yardsticks for Continuous Improvement*. Cambridge, Blackwell.

- Maereg, A., Maereg, A., Reid, D. and Secco, E. (2017). Wearable Vibrotactile Haptic Device for Stiffness Discrimination during Virtual Interactions. *Front. Robot. AI*, 4, 42.
- Magnier-Watanabe, R., Uchida, T., Orsini, P. and Benton, C. (2017). Organizational virtuousness and job performance in Japan: does happiness matter?, *International Journal of Organizational Analysis*, 25(4), 628-646.
- Maisel, L. (1992). Performance measurement: The balanced scorecard approach, *Journal of Cost Management*, 6(2).
- Malina, A. M. and Selto, F. H. (2004). Choice and change of measures in performance measurement models, *Management Accounting Research*, 15, 441-469.
- McNair, C. J., Lynch, R. L. and Cross, K. F. (1990). "Do financial and nonfinancial performance measures have to agree?", *Management Accounting*.
- McNamara, C. (2005). "Performance Management During Rapid Change", http://www.mapnp.org/library/perf_mng/importnt.htm, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Mellor, S. vd. (2014). Additive manufacturing: A framework for implementation, *International Journal of Production Economics*, 149, 194-201.
- Moore, G. C., Heneghan, P. M. (1996). Defining and prioritizing public performance requirements", *Public Productivity & Management Review*, 20(2).
- Muro, M., Liu, S., Whiton, J. and Kulkarni, S. (2017). "Digitalization and the American Workforce", <https://www.brookings.edu/research/digitalization-and-the-american-workforce/>, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Neely A., Mills, J., Platts, K., Richards, H., Gregory, M., Bourne, M. Kennerly, M. (2007). Performance measurement system design: Developing and testing a process-based approach, *International Journal of Operations & Production Management*, 20(10), 1119-1145.
- Neely, A.D. and Adams, C. (2001). "Perspectives on performance: The performance prism", *Journal of Cost Management*, 15(1), 7-15.
- Nicholas, J. M. (1998). *Competitive Manufacturing Management*. USA, McGrawHill International Editions, Management&Organization Series.
- Nikkei. (2017). "Tight Japanese labor market constricting growth", <https://asia.nikkei.com/Politics-Economy/Economy/Tight-Japanese-labor-market-constrictinggrowth>, (Erişim Tarihi: 12.06.2023).
- Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., . . and Daneshmand, M. (2021). A Survey on Metaverse: the State-of-the-art, *Technologies, Applications, and Challenges*. 3-9.
- Ning, H., Zhen, Z., Shi, F. and Daneshmand, M. (2020). A survey of identity modeling and identity addressing in internet of things. *IEEE Internet of Things Journal*, 7(6), 4697-4710.
- Nissim, G. and Simon, T. (2021). The future of labor unions in the age of automation and at the dawn of AI. *Technology in Society*, 67(10), 17-32.
- O'Mara, C. E., Hyland, P. W. and Chapman, R. L. (1998). Performance measurement and strategic change, *Managing Service Quality*, 8(3), 178-182.

- OECD "Better Policies" Series. (2014). *Germany-Keeping the Edge: Competitiveness for Inclusive Growth*, <https://www.oecd.org/germany/Better-policies-germany.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.06.2023).
- OECD. (1997). *"In search of results: Performance management practices"*, Paris, OECD.
- Oğuz, A. (2022). "Tedarik Zinciri Entegrasyonu ve Dijitalleşmenin Performansa Etkisinde Alıcı-Tedarikçi Risk Yönetiminin Aracı Rolü", *Doktora Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okumuşoğlu, N. T. (2022). "Tedarik Zinciri Yönetiminde Dijitalleşmenin Kalite Performansı Üzerine Etkisi: Üretim Sektöründe Bir Uygulama", *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öge, S. (2004). "Elektronik insan kaynakları yönetimi (E-HRM)'nde insan kaynakları enformasyon sistemi (HRIS)'nin önemi ve temel kullanım alanları". 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*. Eskişehir, (s. 109-117).
- Örücü, E. (2003). *Modern İşletmecilik* (3. Baskı). Ankara, Gazi Kitabevi.
- Örücü, E. ve Köseoğlu, M. A. (2003). *İşletmelerde İşgören Performansını Değerleme ve K.İ.T.'ler İçin A.B Uyumlu Bir Model Önerisi* (1.Baskı), Ankara, Gazi Kitabevi.
- Özdemir, N. (2019). "Yakın geleceğin trendi: Edge Computing (Sınır Bilişim) nedir?" <https://www.ogunhaber.com/yazarlar/necmi-ozdemir/yakingelecegin-trendi-edge-computing-sinir-bilisim-nedir-100289m.html> (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Özgür, E. (2006). "Performans Yönetimi ile Motivasyon İlişkisi Bit Uygulama", *Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, M. *"Personel Yönetimi Performans ve Sonuç Göstergeleri"*, www.danismend.com (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Palmer, M. and Winters, K. T. (1993). *İnsan Kaynakları*, (Çev. D. Şahiner), İstanbul, Rota Yayıncılık.
- Panayotopoulou, L., Vakola, M. and Galanaki, E. (2007). E-HR adoption and the role of HRM: Evidence from greece. *Personnel Review*. 36(2), 277- 294.
- Pandey, J. (2019). Factors affecting job performance: An integrative review of literature, *Management Research Review*, 42(2), 263-289.
- Papazoglou M. P. (2003). "Service-Oriented Computing: Concepts, Characteristics and Directions", in *International Conference on Web Information Systems Engineering et al (Orgs.), Proceedings/Fourth International Conference on Web Information Systems Engineering WISE 2003: IEEE Computer Society*.
- Parisi, T. (2022). "The Seven Rules of the Metaverse". <https://medium.com/meta-verses/the-seven-rules-of-the-metaverse7d4e06fa864c> (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Parker, C. (2000). Performance measurement, *Work Study*, 49(2), 63-66.
- Parviainen, P. vd. (2017). "Tackling the digitalization challenge: How to benefit from digitalization in practice. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 5(1), 63-77.
- Pehlivan, O. (1994). *Kamu Maliyesine Giriş* (2. Baskı). Trabzon, Yıldızlar Matbaacılık.

- Peker, Ö. ve Aytürk, N. (2002). *Yönetim Becerileri* (2. Baskı), Ankara, Yargı Yayınları.
- Petrovic, V. vd. (2011). Additive layered manufacturing: Sectors of industrial application shown through case studies, *International Journal of Production Research*, 49(4), 1061– 1079.
- Phatak, A. V. (1996). *International Management*, USA, South-Western College Publishing, <http://www.ozyazilim.com/ozgur/marmara/uluslararası/kararalma.htm> Erişim Tarihi: 7.06.2023.
- Phillips, P. A. (1999). Hotel performance and competitive advantage: A contingency approach, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 11(7), 359-365.
- Pihir, I, Tomičić-Pupek, K. and Furjan, M.T. (2018). “Digital transformation insights and trends”, In Central European Conference on Information and Intelligent Systems (pp. 141-149). Faculty of Organization and Informatics Varazdin.
- Pollitt, C. and Bouckaert, G. (2011). *Public management reform* (Third Edition). New York, Oxford University Press.
- Proulx, M., Bennett, M., Truog, D., Ask, J. and Gownder, J. (2022). “The State Of The Metaverse: Look Beyond The Hype to Uncover The Real Opportunities”, <https://www.forrester.com/report/the-state-of-the-metaverse/RES177277>, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Raimo, N., De Turi, I, Ricciardelli, A. and Vitolla, F. (2021). Digitalization in the cultural industry: evidence from Italian museums. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 28 (8), 1962-1974.
- Rajalakshmi, M. ve Gomathi, S. (2016). A review on e-hrm: electronic human resource management. *Indian Journal of Research*. 5(8).
- Ravisha, B. and Pakkeerappa, P. (2013). *E- Performance Management*. 87-91.
- Redhouse Büyük El Sözlüğü. (1995). (3. Baskı), İstanbul, Redhouse Yayınevi.
- Robson, I. (2004). From Process measurement to performance improvement, *Business Process Management Journal*, 10 (5), 510-521.
- Rouban, L. (2008). Reform without doctrine: Public management in France. *International Journal of Public Sector Management*, 21 (2), 133-149.
- Ruël, H. J., Bondarouk, T. V. and Van der Velde, M. (2007). The contribution of e-HRM to HRM effectiveness: Results from a quantitative study in a Dutch Ministry. *Employee Relations*, 29 (3), 280-291.
- Rüßmann, M, Lorenz, M, Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P. and Harnisch, M. (2015). Industry 4.0: The future of productivity and growth in manufacturing industries. *Boston Consulting Group*, 9(1), 54-89.
- Ryskeldiev, B., Ochiai, Y., Cohen, M. and et al. (2018). “Distributed Metaverse: Creating Decentralized Blockchain-based Model for Peer-to-peer Sharing of Virtual Spaces for Mixed Reality Applications”. *The 9th Augmented Human International Conference*.
- Sadullah, Ö., Uyargil, C., Acar, A. C., and Dündar, G. (2015). *İnsan Kaynakları Yönetimi* (7. Baskı). İstanbul, Beta Yayıncılık.

- Sainger, G. (2018). Leadership in digital age: A study on the role of leader in this era of digital transformation, *International Journal on Leadership*, 6(1), 1.
- Saka, E. and Sayan, A. (2016). "Büyük Veri Nedir? Olanaklar ve Sınırlar". (Ed. N. Timisi) içinde *Dijital: Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler* (s. 87-108). İstanbul, Kalkedon Yayınları.
- Salt, A. (2002). "Performans Yönetimi ve Ücretlendirme Sistemleri", *Yılıçi Projesi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Sarıkaya, N. (2002). "Kalite İyileştirme Faaliyetlerinin Algılanmasının İşletme Performansı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi ve Türkiye Uygulaması", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıtaş, M., Üner, T. ve Üner, N. (2013). Eğitimdeki yenilikçi teknolojiler: bulut teknolojisi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 2(3), 192-201.
- Schatz, D., Bashroush, R. and Wall, J. (2017). Towards a more representative definition of cyber security. *The Journal of Digital Forensics, Security and Law*, 12(2), 52-74.
- Schmidt, S. and Schmidt, B. S. (2016). New Perspectives – Digitalisation To Advance Production and Logistics Network. *International Conference On Industrial Logistics*, (s. 264-271). Zakopane.
- Schrage, M., Kiron, D., Hancock, B. ve Breschi, R. (2019), *Performans Yönetiminin Dijital Değişimi*.
- Schulz, P. (2002). Internationalising a Natural Image- The Case of 'Made in Germany' in Western Australia, *Diploma Thesis*, German National Library, 46-65.
- Schwab, K. (2016). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. Optimist Yayın Grubu.
- Sears, L.E., Shi, Y., Coberley, C.R. and Pope, J.E. (2013). Overall well-being as a predictor of health care, productivity, and retention outcomes in a large employer, *Population Health Management*, 16 (6), 397-405.
- Shea, R. (2007). "Driving Improved Program Performance in the U.S", *4th Annual Meeting of Senior Budget Officials Network on Performance & Results*, Washington.
- Sinclair, D., Mohamed, Z. (1995). Effective process management through performance measurement, *Business Process Re-engineering & Management Journal*, 1(3), 50-65.
- Softtech A.Ş., (2019). Softtech 2019 Teknoloji Raporu, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları. <https://softtech.com.tr/2019-teknoloji-raporu/> (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Somyürek, S. (2014). Öğrenme sürecinde z kuşağının dikkatini çekme: Arttırılmış gerçeklik, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 4(1), 63-80.
- Soylu, A. (2018). Endüstri 4.0 ve girişimcilikte yeni yaklaşımları. *Pamukkale Lisans Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 43-57.
- Sparkes, M. (2021). What is a metaverse. *New Scientist*, 251(3348).
- Strohmeier, S. (2007). Research in e-HRM: Review and implications. *Human Resource Management Review*, 17(1), 19-37.
- Sunal, G. (2016). Sanal gerçeklik ve dijital sinemanın olanakları, *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(2), 294-309.
- Sutton, D. (2017). *Cyber Security: A Practitioner's Guide*. Swindon, UK, BCS, the Chartered Institute for IT.

- Şimşek, M. Ş, and Öge H.S. (2007). *Stratejik ve Uluslararası Boyutları ile İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara, Gazi Kitabevi.
- T.C. B.S.T Bakanlığı. (2019). “2023 Dijital Türkiye Yol Haritası”. *İmalat Sanayinin Dijital Dönüşümü Raporu ve Yol Haritası* https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_Dijital-Turkiye-YolHaritasi.pdf (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). <https://www.sbb.gov.tr/program-butce-yolculugu-basladi/> (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Lojistik Hizmetlerinin Geliştirilmesi, Özel İhtisas Komisyon Raporu*. Ankara, T.C.Kalkınma Bakanlığı.
- T.C. Maliye Bakanlığı. (2004). “Analitik Bütçe Sınıflandırması”, <http://www.bumko.gov.tr/proie/proje1/proje1.html>, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). Dijital avrupa programı. *Anahtar Dergisi* 32-34. https://edergi.sanayi.gov.tr/File/Journal/2021/7/Flipbook/ANAHTARDERGSTEMM_UZ2021SAYISIBASKI_2021-07-27_07-30-18.pdf (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- T.C.Maliye Bakanlığı. (2004). “2005 Yılı Bütçe Hazırlama Rehberi”, <http://www.bumko.gov.tr/mevzuat/brehber.htm>.
- Talentlyft. (2019). <https://www.talentlyft.com/en/blog/article/248/hrtech-trends-for-2019> (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Tanvi, R. (2019). “Digitization of Human Resource Practices – An Emerging Trend”, *Proceedings of 10th International Conference on Digital Strategies for Organizational Success*, 28 January 2019, (pp.1-11).
- Taşel, Ö. (2010). “Kurumlarda Performans Yönetimi ve İç Süreçler Perspektifinde Yeni Yaklaşımlardan 6 Sigma”, *Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taymaz, E. (2018). *Dijital Teknolojiler ve Ekonomik Büyüme*. İstanbul, Tüsiad Yayınları, <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10130-dijital-teknolojiler-veekonomik-buyume-raporu> (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Tekin, A. (2000). Performans ölçüm kriterleri ve ingiltere yerel yönetimlerinde uygulama sonuçları, *Yerel Gündem*, 2(10).
- Tekin, S. (2009). “Bankacılıkta Dijital Gelişmeler ve Müşterilerin Dijitalleşmeye Uyumu ve Analizi”, *Yüksek Lisans Tezi*, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Thor, C.G. (1993). “A Complete Productivity and Quality Measurement System” in (Ed. W. F., Christopher, C. G. Thor) *Handbook for Productivity Measurement and Improvement*, Cambridge, Productivity Press.
- Tihinen, M. and Kääriäinen, J. (2016). *The Industrial Internet in Finland: on route to success?*. Espoo, Finland, VTT, VTT Technology.
- Tikici, M. (2004). *Toplam Kalite Yönetim Tekniği Olarak Kıyaslama*. Ankara, Nobel Yayınları.
- TİSK. (2016). “26 Genel Kurul Çalışma Raporu”, Ankara, TİSK Yayın No: 356.
- TKBB. (2021). “Katılım Bankacılığı Dijital Araştırma Raporu”.

- Tonchia, S. and Quagini, L. (2010), *Performance Measurement Linking Balanced Scorecard to Business Intelligence*. Germany, Springer, Heildernerg.
- Tosun, E. (2004). Program bütçe ve program bütçe tecrübesi ışığında yeni bütçe anlayışı, *Bütçe Dünyası*, 19, 7-10.
- Tosun, K. (1990). *Yönetim ve İşletme Politikası*, İstanbul, İşletme Fakültesi Yayın No: 232.
- TUBİSAD. (2020, 06). “TÜBİSAD Türkiye’nin dijitalleşme notunu açıkladı”. <https://www.tubisad.org.tr:https://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/tubisad-dde2020.pdf> (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Tüğen, K. (1986). “Program Bütçe Uygulamasında Bütçe - Plan İlişkisinin Değerlendirilmesi (Türkiye’deki Uygulama)”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk, İ. (1983). *Maliye Politikası (Çağdaş Bütçe Teorileri)* (5. Baskı), Ankara, S Yayınları.
- TÜSİAD-BCG. (2017, 12). “Türkiye’nin Sanayide Dijital Donusum Yetkinliği”. <https://tusiad.org/tr/:https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10647-inovasyon-vedijital-donusum-calistayi-sonuc-raporu> (Erişim Tarihi: 7.6.2023).
- Tyer, C. and Willand, J. (1997). Public budgeting in america: a twentieth century retrospective, *Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management*, 9(2), http://www.ipspr.sc.edu/publication/Budgeting_in_America.htm, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Uğur, A. ve Güner, A. (2017). Dijital insan kaynakları yönetimi uygulamaları ve karşılaşılan problemler. *Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar*. Sakarya, Sakarya Yayıncılık.
- Unakıtan, K. (2003). 2004 yılı bütçe sunuş konuşması (TBMM Genel Kurulu), *Maliye Dergisi*, 144, 5-46.
- United States General Accounting Office. (1997). “*Performance Budgeting: Past Initiatives Offer Insights for GPRA Implementation*”, www.gao.gov/cgi-bin/getrpt?AIMD-97-46, (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Uyargil, C. (2017). Performans Yönetimi Sistemi, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Uysal, A. (2012). “Hemşirelerde Performans Değerleme Yöntemi Konusunda Bir Araştırma”, *Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ventola, L. C. (2014). Medical applications for 3d printing: current and projected uses, *P and T*, 39(10), 704–711.
- Vocke, C. vd. (2019). Application potentials of artificial intelligence for the design of innovation processes, *Procedia CIRP*, 84, 10–13.
- Wallden, P. and Kashefi, E. (2019). Cyber security in the Quantum Era, *Communication of The ACM*, 62(4), 100-120.
- Wang, M. vd. (2020). Logistics innovation capability and its impacts on the supply chain risks in the industry 4.0 Era, *Modern Supply Chain Research and Applications*, 2(2), 83– 98.
- Web_1, “*Digital in Industry: From Buzzword to Value Creation*”, www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/digital-inindustry-from-buzzword-to-value-creation (Erişim Tarihi: 7.06.2023).

- Web_2, <http://www.ikportal.com/gundem.asp?id-7528>, (Erişim Tarihi: 3.06.2023)
- Wesley, C. (2022). The Revolutionary Blockchain Trends of 2022. *Medium*, <https://medium.com/nerd-for-tech/the-revolutionary-blockchaintrends-of-2022-c841c916eaf8> (Erişim Tarihi: 7.06.2023).
- Williams, R. (1998). *Performance Management: Perspectives on Employee Performance*, London, International Thomson Business Press.
- Wisner, J. D. and Fawcet, S. (1991). Linking firm strategy to operating decisions through performance measurement, *Production and Inventory Management Journal*, 32(3).
- Wright, T.A. and Bonett, D.G. (2007). Job satisfaction and psychological well-being as nonadditive predictors of workplace turnover, *Journal of Management*, 33(2), 141-160.
- Wright, P. M. and Raymond A. N. (1996). *Management of Organization*, USA, McGraw-Hill Companies Inc.
- Yankın, F. B. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma yaşamı, *Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. E-Dergi*, 7(2), 1-38.
- Yıldız, K. (2019). "The Relationship Between Digitalization and Operational Efficiency: Evidence From The Turkish Telecommunication Industry", *Master's Thesis*, Bahçeşehir University The Graduate School of Social Science.
- Zhou K, Liu, T. and Zhou, L. (2015). "Industry 4.0: Towards Future Industrial Opportunities and Challenges", *IEEE 12th International Conference On Fuzzy Systems And Knowledge Discovery (FSKD)*, China.

İnternet Kaynakları

- <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/930000-Bilisim-Ve-Ekonomik-Modernizasyon-Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 9.06.2023).
- http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/991000_TuenaRapor.pdf (Erişim Tarihi: 9.06.2023).
- http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/020800_E-TurkiyeEylemPlani.pdf (Erişim Tarihi: 9.06.2023).
- http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Yayinlar/020800_E-TurkiyeEylemPlani.pdf (Erişim Tarihi: 9.06.2023).
- <https://www.ttgvt.org.tr/tur/images/publications/6005a78999c30.pdf> (Erişim Tarihi: 9.06.2023).

DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN SEBÎLÜRREŞÂD VE İCTİHAD'IN MUKAYESESİ

Abdullah Duman

Din Eğitimi Açısından Sebülürreşâd ve İctihad'ın Mukayesesi

Abdullah Duman

Yayın No.: 1250
ISBN: 978-625-433-848-9
E-ISBN: 978-625-433-847-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Abdullah Duman

Kapak Tasarım: Sezaî Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Duman, Abdullah.
Din Eğitimi Açısından Sebülürreşâd ve İctihad'ın Mukayesesi / Abdullah Duman
1. Basım, X + 452 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-848-9
E-ISBN: 978-625-433-847-2
1. Din Eğitimi 2. Sebülürreşâd Dergisi 3. İctihad Dergisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix

GİRİŞ

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM VE DÖNEMİN SÜRELİ YAYINLARINDA DİN EĞİTİMİ	1
1.1. II. Meşrutiyet Dönemi.....	1
1.1.1. Siyasi ve Sosyokültürel Yapı.....	1
1.1.2. Eğitim Sistemi	4
1.2. Dönem Dergilerinde Eğitim (Din Eğitimi)	31
1.2.1. Dergicilik Faaliyetleri.....	31
1.2.2. Dergiler	37
1.2.2.1. Türk Yurdu Dergisi	37
1.2.2.2. İslâm Mecmûası	38
1.2.2.3. İslâm Dünyası Dergisi.....	39
1.2.2.4. Mihrâb Mecmûası	39
1.2.2.5. Darülfünun Edebiyat Fakültesi Dergisi	40
1.2.2.6. Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmûası	41
1.2.2.7. Tedrîsât-ı İbtidâiyye Mecmûası.....	42
1.2.2.8. Muallim Mecmûası.....	42
1.2.2.9. Millî Ta’lîm ve Terbiye Cemiyeti Mecmûası.....	43

BİRİNCİ BÖLÜM

SEBİLÜRREŞÂD DERGİSİNDE DİN VE EĞİTİM..... 45

1.1. Sebülürreşâd Dergisi (1908-1925).....	45
1.1.1. Yayın Tarihiçesi.....	45
1.1.2. Yayın Politikası ve Misyonu	52
1.1.3. İhtiva Ettiği Konular ve Yazarları	59
1.2. Din	63
1.2.1. Din ve İlerleme	63
1.2.2. Din ve Ahlâk.....	73
1.2.3. İctihad Fikri ve Cihad Anlayışı	75
1.3. Eğitim	79
1.3.1. Eğitimin Amacı.....	79
1.3.2. Eğitimde Usûl ve Yöntem	82
1.3.3. Eğitim Konuları	88
1.3.4. Eğitim ve Kültür Faaliyetleri	100

İKİNCİ BÖLÜM

İCTİHAD DERGİSİNDE DİN VE EĞİTİM..... 105

2.1. İctihad Dergisi (1904-1932)	105
2.1.1. Yayın Tarihiçesi.....	105
2.1.2. Yayın Politikası ve Misyonu	108
2.1.3. İhtiva Ettiği Konular ve Yazarları	113
2.2. Din	121
2.2.1. Din ve İlerleme	121
2.2.2. Din Anlayışında Değişim ve Ahlâk.....	136
2.3. Eğitim	141
2.3.1. Eğitimin Amacı.....	141
2.3.2. Eğitimde Usûl ve Yöntem	144
2.3.3. Eğitim Konuları	150
2.3.4. Eğitim ve Kültür Faaliyetleri	160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEBİLÜRREŞÂD VE İCTİHAD DERGİLERİNİN

DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI..... 161

- 3.1. Amaç ve İşlev Bakımından 161
 - 3.1.1. Cerre Çıkmak..... 161
 - 3.1.2. Softalık ve Dervişlik..... 167
 - 3.1.3. Köy İmâmları 189
 - 3.1.4. Hutbe 194
 - 1.1.5. Vaaz ve Vâizler 206
- 3.2. Din Eğitiminde Yöntem ve Yenilik Arayışları..... 222
 - 3.2.1. Medreseler 222
 - 3.2.1.1. Medreselerde Arapça Yeterliliği..... 222
 - 3.2.1.2. Medrese Binaları 229
 - 3.2.1.3. Medreselerin Islahı 240
 - 3.2.2. Mekteplerde Din Dersleri 268
 - 3.2.3. Darülfünun 287
 - 3.2.4. Anglo-Saksonlar'da Dinî Terbiye 292
 - 3.2.5. Ailede Dinî ve Ahlâki Terbiye..... 300
- 3.3. Din Eğitiminin Meşruiyeti ve Hukuksal Temeli 326
 - 3.3.1. Tevhîd-i Tadrîsât 326
 - 3.3.2. Laik Eğitim 342
 - 3.3.3. Millî Terbiye 356

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ..... 375

KAYNAKÇA..... 393

KAYNAKÇA

- A. L.: “Elinden İş Gelir Adamlar İsteriz!”, **Sebilürreşâd**, C.X, S.251, 20 Haziran 1329.
- A. Süleyman: “Mekteplerde Din”, **Sebilürreşâd**, C.VII, S.164, 13 Teşrin-i Evvel 1327.
- A. Şükrü: “Medârisin Hayat ve Mematı Arefesinde: Medreseler Talebe İçin mi, Yoksa Müderrisler için midir?”, **Sebilürreşâd**, C.XVIII, S.462, 1 Nisan 1336.
- Abdulgani, İbrahim Begoviç: “Tesâdüm-i Efkârdan Barika-i Hakikat Çıkar”, **Sebilürreşâd**, C.XI, S.285, 13 Şubat 1329.
- Abdullah Cevdet: **Dimağ ve Melekât-ı Akliyenin Fizyolocıya ve Hıfzı-sıhhası**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1919.
- Abdullah Cevdet: “Gençlerde Ruh İstikameti”, **İctihad**, C.XXVII, No.349, 15 Temmuz 1932.
- Abdullah Cevdet: “Terbiye-i Ahlâkiyye”, **İctihad**, C.XXI, No.209, 01 Ağustos 1926.
- Abdullah Cevdet: “Softalığa Dair”, **İctihad**, C.IV, No.60, 4 Nisan 1329.
- Abdullah Cevdet: “Rubaiyat-ı Hayyam”, **İctihad**, No.109, 15 Haziran 1330.
- Abdullah Cevdet: “Meşhur Hâkim Gustave Le Bon’un Son Eseri”, **İctihad**, C.IV, No.81, 21 Teşrin-i Sâni 1329.
- Abdullah Cevdet: “Ruhi ve Felsefi Tetebbu: Din Dersleri”, **İctihad**, C.XXII, No.224, 15 Mart 1927.
- Abdullah Cevdet: “İşimiz Bitmemiştir-Peyami Safa Bey Oğlumuz”, **İctihad**, C.XXVII, No.351, 15 Ağustos 1932.
- Abdullah Cevdet: “Tanrı’ya İlk Defa Türkçe Söyleyen İmâm”, **İctihad**, C.XXI, No.202, 15 Nisan 1926.

- Abdullah Cevdet: “Türkiye’nin İdam-ı Hükmünü Hazırlayan Şeyler: Dünkü Düşünce Bugünkü Neticeler”, **İctihad**, C.XV, No.131, 21 Teşrin-i Sâni 1918.
- Abdullah Cevdet: “Sıhhî Sütun: Mektep Hastalıkları”, **İctihad**, C.XXIII, No.241, 01 Kânûn-ı Evvel 1927.
- Abdullah Cevdet: “Demokrasi ve Terbiye (John Dewey, Demokrasi ve Terbiye, Ta’lîm ve Terbiye Heyeti Azasından Avni Bey Maârif Vekâleti Neşriyatı, 428 sahife, 1928)”, **İctihad**, C.XXIII, No.252, 16 Mayıs 1928.
- Abdullah Cevdet: “İctihad”, **İctihad**, C.I, No.1, 1 Eylül 1904.
- Abdullah Cevdet: “Matbaalar ve Matbuat Hakkında”, **İctihad**, C.XIX, No.158, 1 Teşrin-i Evvel 1932.
- Abdullah Cevdet: “Kılıçzâde Hakkı Bey Biraderimize Açık Cevap”, **İctihad**, C.XX, No.183, 1 Temmuz 1925.
- Abdullah Cevdet: “Dumlupınar-Gazi Mustafa Kemal Paşa”, **İctihad**, C.XX, No.170, 1 Teşrin-i Evvel 1924.
- Abdullah Cevdet: “Gazi’nin Köşkünde”, **İctihad**, C.XXI, No.194, 15 Kânûn-ı Evvel 1925.
- Abdullah Cevdet: “Gayemiz ve Yeni Programımız”, **İctihad**, C.XXIII, No.235, 1 Eylül 1927.
- Abdullah Cevdet: “İctihad’ın Müdür Fikirleri”, **İctihad**, C.XXVII, No.343, 15 Nisan 1932.
- Abdullah Cevdet: “İctimâi Sütun: Din ü Terbiye-i Vicdâniye”, **İctihad**, C.XXI, No.197, 01 Şubat 1926.
- Abdullah Cevdet: “Şâhzâde Mecid Efendi Hazretleriyle Mülâkat”, **İctihad**, C.IV, No.57, 7 Mart 1329.
- Abdullah Cevdet: **Hadd-ı Te’đib**; Ahmed Rıza Bey’e Açık Mektub, Tab’-ı Sâni, Naşiri: İzmirli Mehmed Şükrü, Matbaa-i İctihad, İstanbul, 1912.
- Abdullah Cevdet: “Tevhîd-i Efkâr ve Sebülürreşâd’dan Suâl”, **İctihad**, C.XX, No.173, 1 Kânûn-ı Sâni 1925.
- Abdullah Cevdet: “(İctihad)’ın Müdür Fikirleri”, **İctihad**, C.XXI, No.205, 01 Haziran 1926.

- Abdullah Cevdet: “Rahip Jan Meslier”, **İctihad**, C.VII, No.127, 30 Kânûn-ı Sâni 1330.
- Abdullah Cevdet: “Rum Ticaret Mektebinde”, **İctihad**, C.V, No.109, 5 Haziran 1330.
- Abdullah Cevdet: “Tarih-i İslâmiyyet’den Sahifeler -I: Hz. Muhammed’in İrtihali”, **İctihad**, C.XXV, No.299, 15 Haziran 1930.
- Abdullah Cevdet: “Tarihden Bir Sahife-i Huneyn: Saint Barthelemy”, **İctihad**, C.XVII, No.147, 15 Nisan 1922.
- Abdullah Cevdet: “Doktor Abdullah Cevdet Bey’in Mektubu”, **İctihad**, C.XX, No.173, 1 Kânûn-ı Sâni 1925.
- Abdullah Cevdet: “Seciye ve İman Kuvvetine Muhtacız”, **İctihad**, C.XV, No.129, 7 Teşrin-isâni 1918.
- Abdullah Cevdet: “Mezheb-i Bahauallah - Dîn-i Ümem”, **İctihad**, C.XVII, No.144, 1 Mart 1922.
- Abdullah Cevdet: “Cihan-ı İslâm’a Dair”, **İctihad**, C.III, No.26, 1 Temmuz 1327.
- Abdullah Cevdet: “Şehzade Şeyh’ül-Reis Hazretleriyle Mülâkat”, **İctihad**, C.V, No.126, 15 Kânûn-ı Sâni 1330.
- Abdullah Cevdet: “Fatih Sultan Mehmed”, **İctihad**, C.V, No.108, 29 Mayıs 1330.
- Abdullah Cevdet: “Ey Uyan Türk!”, **İctihad**, C.V, No.120, 23 Teşrin-i Sâni 1330.
- Abdullah Cevdet: “Cihan-ı İslâma Dair”, **İctihad**, C.III, No.26, 1 Temmuz 1327.
- Abdullah Cevdet: “Milletimizin Saâdeti İçün Ne Düşünüyorsunuz Suâli Üzerine Payitaht Gazetesine Verdiğim Cevab”, **İctihad**, C.XVII, No.139, 30 Teşrin-i Sâni 1921.
- Abdullah Cevdet: “Rusya Müslümanları Hakkında”, **İctihad**, C.I, No.4, Mart 1905.
- Abdullah Cevdet: “Şemsü’l Mekâtib Mektebi”, **İctihad**, C.V, No.120, 23 Teşrin-i Evvel 1330.
- Abdullah Cevdet: “Müşterek Terbiye, Tevhîd-i Tedrîsât”, **İctihad**, C.XIX, No.168, 1 Ağustos 1924.

- Abdullah Cevdet: “Cumhuriyetimizin Hars Sahasında Bir Feth-i Mübini: Latin Harflerinin Kabulüne Karar Verildi”, **İctihad**, C.XXIII, No.252, 15 Mayıs 1928.
- Abdullah Cevdet: “Âmâlîğin Sebepleri ve Âmâlıktan Korunma Çareleri”, **İctihad**, C.XXVI, No.327, 15 Ağustos 1931.
- Abdullah Cevdet: “Âmâlîğin Sebepleri ve Âmâlıktan Korunma Çareleri”, **İctihad**, C.XXVII, No.328, 1 Eylül 1931.
- Abdullah Cevdet: “Âmâlîğin Sebepleri ve Âmâlıktan Korunma Çareleri”, **İctihad**, C.XXVII, No.329, 15 Eylül 1931.
- Abdullah Cevdet: “Softa Perverlik mi, Softa Kerizlik mi?...”, **İctihad**, C.IV, No.99, 27 Mart 1330.
- Abdullah Cevdet: “Köylülerimiz İçin”, **İctihad**, C.IV, No.63, 25 Nisan 1329.
- Abdullah Cevdet: “Yaşamak Korkusu”, **İctihad**, C.III, No.35, 15 Teşrîn-i Sâni 1327.
- Abdullah Cevdet: “Anglo-Sakson Mekteplerinde Dîn ve Terbiye”, **İctihad**, C.XXII, No.211, 31 Eylül 1926.
- Abdullah Cevdet: “İcmal-i Mukadderat-ı Nisa”, **İctihad**, C.II, No.9 (21), Mayıs 1909.
- Abdullah Cevdet: “Ruhul Akvâm: Fasil 3”, **İctihad**, C.II, No.4 (16), Eylül 1907.
- Abdullah Cevdet: “Kıvâm-ı Akvâm-Konferans”, **İctihad**, C.XVII, No.90-1, 23 Kânûn-ı Sâni 1329.
- Abdullah Cevdet: “Kimin Mukadderatı Kimin Elinde”, **İctihad**, C.IV, No.64, 2 Mayıs 1329.
- Abdullah Cevdet: “Müttehide-i Amerika Reis-i Hükümetinin Nutku”, **İctihad**, C.XXI, No.194, 15 Kânûn-ı Evvel 1925.
- Abdullah Cevdet: **İctihad**, C.II, No.24, 1 Haziran 1327.
- Abdullah Djevdet: **De La Necessite d'Une Ecole Pour les Educateurs Sociaux: Memoire Presente au Congres interaational de l'Education sociale, Tenu a l'Exposition universelle de Paris du, 26 au 30 Septembre 1900.**

- Abdullah Djevdet: “Une Profession de Foi”, **İdjtihad**, C.I, No.6, Mai 1905.
- Abdullatif Nevzad: “Çocuklarımıza Akaid-i İslâmiyye'nin Usûl-i Tadrîs ve Telkini-I”, **Sebîlürreşâd**, C.VII, S.172, 8 Kânûn-ı Evvel 1327.
- Abdullatif Nevzad: “Çocuklarımıza Akaid-i İslâmiyye'nin Usûl-i Tadrîs ve Telkini-II”, **Sebîlürreşâd**, C.VII, S.173, 15 Kânûn-ı Evvel 1327.
- Abdullatif Nevzad: “Çocuklarımıza Akaid-i İslâmiyye'nin Usûl-i Tadrîs ve Telkini-III”, **Sebîlürreşâd**, C.VII, S.174, 22 Kânûn-ı Evvel 1327.
- Abdullatif Nevzad: “Bizde Ahlâk, Bizde Terbiye- I”, **Sebîlürreşâd**, C.X, S.257, 1 Ağustos 1329.
- Abdülebed Süreyya: “Mektep ve Bu Sayede Dîn-i İslâm'ın İntişarı”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.61, 22 Teşrîn-i Evvel 1325.
- Abu'l-Hasan Ali İbnu Muhammed İbni Halef Al-Ma'ruf Al-Kabisi Al-Fakih Al-Kayrawani: **İslam'da Öğretmen ve Öğrenci Meselelerine Dair Geniş Risale**, Çev. Süleyman Ateş ve Hızırrahman R. Öymen, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1966.
- Acar, Hasan & Gök, Gökmen: “Türk Siyasal Hayatında 31 Mart Olayı İle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rolü”, **Journal of Awareness**, C.5, S.3, 2020, ss.361-374.
- Ağaoğlu, Ahmet: “Millî Terbiye”, **Marife**, Haz. Şeref Göküş, C.XIII, S.2, 2013, ss.211-216.
- Ağırakça, Gülsüm Pehlivan: “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mekteplerde Ahlâk Eğitim ve Öğretimi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul, 2012.
- Ahmed Vasfi Zekeriyya: “Müslümanlar Nasıl Mekteplere Muhtaçtır?”, **Sebîlürreşâd**, C.VI, S.137, 7 Nisan 1326.
- Ahmed Agayef: “Siyasiyat: Âlem-i İslâm'a Umûmî Bir Nazar”, **Sebîlürreşâd**, C.VIII, S.185, 8 Mart 1328.
- Ahmed Agayef: “Terbiye-i Millîye”, **İctihad**, C.III, No.27, 15 Temmuz 1327.

- Ahmed Cavid: “Hutbelere Dair”, **Sebîlürreşâd**, C.III, S.64, 12 Teşrin-i Sâni 1325.
- Ahmed Cavid: “Hutbelere Dair”, **Sebîlürreşâd**, C.III, S.71, 31 Kânûn-ı Evvel 1325.
- Ahmed Cevdet: “Demokraside Halkın Terbiyesi”, **Sebîlürreşâd**, C.XXI, S.533, 2 Haziran 1339.
- Ahmed Cevdet: “Terbiye-i Milliye ile Terbiye-i Diniye”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.619, 2 Teşrin-i Evvel 1340.
- Ahmed Cevdet: “Demokraside Halkın Terbiyesi”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.XXI, S.532-533, 2 Haziran 1330.
- Ahmed Hâlid Bey: “Matbûât: Talebe Defterinden Aynen: Millî ve Dînî Terbiye”, **Sebîlürreşâd**, C.XII, S.304, 26 Haziran 1330.
- Ahmed Hulusi: “Maârifî İflastan ve Yıkıcılıktan Kurtarmak Lüzûmu”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.612, 14 Ağustos 1340.
- Ahmed Naim: “Ahlâk-ı İslâmiyyenin Esâsları”, **Sebîlürreşâd**, C.II-IX, S.42-224, 13 Kânûn-ı Evvel 1328.
- Ahmed Şükrü: “Yüksek Tahsilin Kadınlar Üzerindeki Tesirati”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIII, S.584, 17 Kânûn-ı Sâni 1340.
- Ahmed Zaid: “İslah-ı Medâris Bugün Ne Sûrette Kabil Olabilir?”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.128, 3 Şubat 1326.
- Ahmet Naim: “Ta’lîm-i İlim de mi Haram?”, **Sebîlürreşâd**, C.XI, S.272, 14 Teşrin-i Sani 1329.
- Ahmet Vasfi Hatipzâde: “Terbiye Ta’lim, Medâris-i İlmiye”, **Sebîlürreşâd**, C.X, S.240, 4 Nisan 1329.
- Akçuraoğlu Yusuf: “Medreselerin İslahı”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.IV, S.79, 25 Şubat 1325.
- Akgündüz, Murat: **XIX. Asır Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, Beyan Yay., 2004.
- Akın, Abdullah: “Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi (1920–1950)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Bursa, 2010.

- Akın, Abdullah: “Sâti Bey’in Dönemi’nde Din Eğitimi (1908-1918)”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Din Eğitimi Bilim Dalı, Sakarya, 2002.
- Akkutay, Ülker: **Enderun Mektebi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yay., 1984.
- Aksekili
Ahmed Hamdi: “Bulgaristan Muhabir-i Mahsûsamızdan V, Bulgaristan Mektepleri”, **Sebilürreşâd**, C.VIII, S.208, 16 Ağustos 1328.
- Aksekili
Ahmed Hamdi: “İslâmiyet ve Teaddüd-i Zevcat”, **Sebilürreşâd**, C.XI, S.276, 5 Kânûn-ı Evvel 1329.
- Aksekili
Ahmed Hamdi: “Dinî Dersler”, **Sebilürreşâd**, C.XVII, S.433-434, 1 Ağustos 1335.
- Aksekili
Ahmed Hamdi: “Mekteplerde Dîn Tedrîsâtı: Muallime Pakize Hanımefendi’ye”, **Sebilürreşâd**, C.XVIII, S.447, 6 Teşrîn-i Evvel 1335.
- Aksekili
Ahmed Hamdi: “Mekteplerde Tedrîsât ve Terbiye-i Dîniyye Meselesi Hakkında: Maârif Vekil-i Muhteremi Hamdullah Suphi Beyefendi’ye”, **Sebilürreşâd**, C.XIX, S.488, 17 Temmuz 1337.
- Aksekili
Ahmed Hamdi: “Mekteplerde Dîn Tedrîsâtı: Heyet-i İlmiyye-i Riyaset-i Aliyyesine”, **Sebilürreşâd**, C.XXII, S.553-554, 23 Ağustos 1339.
- Aksekili
Ahmed Hamdi: “Medresetü’l-İrşad”, **Sebilürreşâd**, C.XXI, S.538-539, 21 Haziran 1339.
- Aksekili
Ahmet Hamdi: “Ümmet-i İslâmiyye Nasıl Salâh Bulabilir?”, **Sebilürreşâd**, C.XII, S.297, 8 Mayıs 1330.
- Aksu, Ayşe: “Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolu’sundaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul, 2010.
- Aktaş, Süleyman: “Eğitim Açısından Kur’ân’da İnsan-ı Kamil”, **Yayımlanmamış Doktor Tezi**, Marmara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul, 1997.

- Akyıldız, Ali: “Maârif-i Umûmiyye Nezâreti”, **DİA**, C.XXVII, Ankara, 2003.
- Ayönü, Yusuf. vd.: **Ortaçağ-Yeniçağ Avrupa Tarihi**, Ed. Levent Kayapınar ve Erhan Afyoncu, T.C. Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2012.
- Akyol, Taha: “Cedidcilik”, **DİA**, C.VII, 1993.
- Akyüz, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi**: M.Ö. 1000 - M.S. 2019, Ankara, Pegem Akademi, 2019.
- Akyüz, Yahya: **Başlangıçtan 2001’e Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, Alfa Yay., 2001.
- Akyüz, Yahya: “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, C.I, S.2, 2011, ss.9-22.
- Albayrak, Nurettin: “Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmûası”, **DİA**, C.VIII, İstanbul, 1993.
- Albayrak, Sadık: **Türkiye’de İslâmcılık-Batıcılık**, İstanbul, Risale Yay., 1990.
- Albayrak, Sadık: “Eşref Edip Fergan”, **DİA**, C.XI, İstanbul, 1995.
- Ali Baha: “Pedagojiye Dair İlmi Tettebbular: Rousseau’nun “Considerations Sur Le Gouvernement de Pologne Et Sur Sa Reformation Projete (1772)” Adlı Eserinde Müdâfaa Ettığı Millî Terbiye Esasları”, **İctihad**, C.XVIII, S.149, 11 Eylül 1922.
- Ali Baha: “Çocuk Terbiyesi”, **İctihad**, C.XVII, No.141, 15 Kânûn-ı Sâni 1922.
- Ali Kâmi: “Nasıl Muvaffak Olmalı?...”, **İctihad**, C.IV, No.98, 20 Mart 1330.
- Ali Kâmi: “Sahife-i Tenkid: Ta’lîm ve Terbiyede İnkılab”, **İctihad**, C.IV, No.97, 13 Mart 1330.
- Ali Kâmi: “Felsefe Mübahasi: Dinî Kıymetler, Ahlâkî Kıymetler”, **İctihad**, C.XXIII, No.236, 15 Eylül 1927.
- Ali Kâmi: “Lisân Tahsîli -Maârif Nezâretinin Nazar-ı Dikkatine”, **İctihad**, C.IV, No.79-2, 05 Eylül 1329.

- Ali Kâmi: “Maârif Derdi”, **İctihad**, C.IV, No.87, 2 Kânûn-ı Sâni 1329.
- Ali Kami: “Lisân Tahsîli-Maârif Nezâretinin Nazar-ı Dikkatine”, **İctihad**, C.IV, No.78-1, 29 Ağustos 1329.
- Ali Rıza: “Pekin’den (Mektup): Pekin’deki Müslüman Mekteplerin Başlarına Gelen Felaket”, **Sebülürreşâd**, C.V, S.115, 4 Teşrin-i Sâni 1326.
- Ali Şeyhül Arap: “Hutbeler Nasıl Olmalı?: Hutbe-I”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.61, 22 Teşrin-i Evvel 1325.
- Alimcan el-İdrisi: “Mekteplerimizde Ulûm-ı Diniyye Tedrîsâtı II”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VII, S.173, 15 Kânûn-ı Evvel 1327.
- Alimcan el-İdrisi: “Dârülfünun’da Tedrîsât”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.57, 24 Eylül 1325.
- Alimcan el-İdrisi: “Mekteplerimizde Ulûm-ı Diniyye Tedrîsâtı (I)”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VII, S.171, 1 Kânûn-ı Evvel 1327.
- Alimcan el-İdrisi: “İslah-ı Medâris Hakkında”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.122, 23 Kânûn-ı Evvel 1326.
- Alimcan el-İdrisi: “İslah-ı Medâris Hakkında”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.123, 30 Kânûn-ı Evvel 1326.
- Alimcan el-İdrisi: “Hutbelere Dair”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.120, 9 Kânûn-ı Evvel 1326.
- Alkan,
Mehmet Ö.: “İmparatorluktan Cumhuriyet’e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim”, **Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye’si**, drl. Kemal H. Karpat, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay., 2004.
- Alkan, Mustafa: “Softa”, **DİA**, C.XXXVII, İstanbul, 2009.
- Alper, Hülya: “Bir Kelâm Problemi Olarak İmanın Psikolojik Yapısı”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Kelâm Bilim Dalı, İstanbul, 2000.
- Alperen,
Abdullah: **Sosyolojik Açından Türkiye’de İslâm ve Modernleşme**, Adana, Karahan Yay., 2003.

- Altıntaş, Ramazan: “Kelâmî Epistemolojide Aklın Değeri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.V, S.2, 2001, ss.97-129.
- Andi, Fatih vd.: **Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yay., 2018.
- Anon, Raymond: **Toplumbilim Düşüncesinde Ana Akımlar**: Pareto, Weber, Durkheim, Ankara, Şahsi Yay., 1973.
- Arabacı, Caner: **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Tarihi**: İslâmcılık, ed. Yasin Aktay, C.VI, İstanbul, İletişim Yay., 2004.
- Arabacı, Caner: **Eşref Edip Fergan ve Sebülürreşâd Üzerine**: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslâmcılık, C.VI, İstanbul, İletişim Yay., 2004.
- Argun, Selim: “Elite Configurations And Clusters Of Power: The Ulema, Waqf, And Ottoman State (1789-1839)”, **Unpublished Thesis**, McGill University, Institute of Islamic Studies, 2013.
- Arslan, Ali: “Dârülfünun’dan Üniversite’ye Geçiş”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, İstanbul, 1992.
- Arslan, İsmail: “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda İmamlar, Muhtarlar ve Köylüler: Balıkesir Örneği”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.13,Yıl: 8, 2007/2, ss.235-248.
- Arslan, Mahmut: “Ziya Gökalp’te Kültür ve Uygurlık Anlayış”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, C.III, S.10, 2012, ss.11-19.
- Aslan, Taner: İkinci Meşrutiyet Düşüncesinin Cumhuriyet’e Tesirleri, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.21, Ağustos 2008, ss.345-377.
- Aslanargun, Engin: “Modern Eğitim Yönetimi Anlayışına Yönelik Eleştiriler ve Postmodern Eğitim Yönetimi”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, C.XIII, S.50, 2007, ss.195-212.
- Astanalı Niyazi: “Talebe-i Ulûmda Hareket-i Fikriye: İştirak-ı Efkâr”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.243, 25 Nisan 1329.

- Aşçı, Emine: "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Bakış", **Turkish History Education Journal**, 9(2), 2020, ss.492-509.
- Atay, Hüseyin: **Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi**, İstanbul, Dergâh Yay., 1983.
- Atmaca, Veli: "Tıb ve Tıbb-ı Nebevî Hakkında Muâsır Çalışmalar (Bibliyografya Denemesi)", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XVI, S.1, 2011, ss.45-70.
- Aydın, Mehmet Zeki: "Ailede Ahlâk Eğitimi", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.VII, s.2, 2003, ss.125-158.
- Aydın, Mehmet Zeki: "Dünyada Din Eğitim ve Öğretimi", **Din Eğitimi El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yay., 2012, ss.197-229.
- Aydın, Ali Rıza: "Çocuğun Dinî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi", **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.8, 1996, ss.211-220.
- Ayhan, Halis: **Türkiye'de Din Eğitimi**, İstanbul, Değerleri Eğitimi Merkezi Yay., 2014.
- Aytekin, Halil: **İttihad ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi**, Ankara, Gazi Eğitim Fakültesi Yay., 1991.
- Babanzade Ahmed Naim: "Vâizler: Vâiz nedir?", **Sırât-ı Müstakîm**, C.I, S.2, 21 Ağustos 1324.
- Bahçekapılı, Mehmet: "Avrupa'da İslâm Din Eğitimi Modelleri", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, S.21, İstanbul, 2011, ss.21-64.
- Baktır, Mustafa: "Hutbe", **DİA**, C.XVIII, İstanbul, 1998.
- Balcızade Edremitli Tahir: "Taşralarda Hutbe ve Hatipler", **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.73, 14 Kânûn-ı Sâni 1325.
- Balıkesirli Sireti: "Ramazân Vaazları", **Sebîlürreşâd**, C.I-VIII, S.21-203, 12 Temmuz 1328.
- Balıkesirli Sireti: "Ulemâ-yı Muhteremimize Bir İhtar-ı Naçizane", **Sırât-ı Müstakîm**, C.IV, S.94, 10 Haziran 1326.

- Bardak, Musa: “II. Meşrutiyet Döneminde Okul Öncesi Eğitim (1908-1918)”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Elazığ, 2010.
- Başar, Erdoğan: **Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)**, İstanbul, MEB Yay., 2004.
- Başkurt, İrfan: “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kürsü Şeyhliği”, **İslâm Araştırmaları Dergisi**, S.27, 2012, ss.117-145.
- Bektaş, Alkan: “Kılıçzâde Hakkı’nın İtikadât-ı Batılaya İlan-ı Harb İsmli Eserin Çeviri Yazısı ve Değerlendirilmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilimdalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Elazığ, 2020.
- Benek, M. Kazım: “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyet’e Kardaki Gelişimi”, **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.6-7, 2016, ss.27-39.
- Bereketzade Saffet: “Hutbelere Dair”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.II, S.27, 12 Şubat 1324.
- Berkes, Niyazi: **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2011.
- Berkes, Niyazi: **Batıcılık, Ulusculuk ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul, Kaynak Yay., 2002.
- Berman, Marshall: **Katı Olan Herşey Buharlaşıyor**, Çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İstanbul, İletişim Yay., 2011.
- Beydilli, Kemal: “İmam”, **DİA**, C.XXII, İstanbul, 2000.
- Beyhâkî: **Şu’abu’l-İmân**, Bombay, C.IV, s.90, No.2227, 2003.
- Bilgin, Beyza: “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.24, 1981, ss.469-483.
- Bilgin, Beyza: “Türkiye’de Din ve Laiklik”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XLII, S.1, 2001, ss.41-58.
- Binbaşıoğlu, Cavit: **Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, Anı Yay., 1999.

- Bingöl,
Abdulkuddüs: “İsâgüci”, **DİA**, C.XXII, İstanbul, 2000.
- Bir Kürd: “Ta’lîm ve Terbiye ve Mekteblerimiz”, **Meşveret**, C.I, No.10, 18 Zilkade 1313.
- Bircan, Tuba Şengül: “Geleneksel ve Çağdaş Eğitim Anlayışında İlgî ve Disiplin”, **Millî Eğitim Üç Aylık eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi**, S.166, Yıl 33, 2005, ss.131-137.
- Birekul, Mehmet: “Bir Dönemin Hafızası Sırât-ı Müstakîm-Sebilürreşâd Dergileri ve İslâmcılık Düşüncesi Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme”, **İslâm’ı Uyandırmak I: Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e İslâmcı Düşünce ve Dergiler**, ed. Lütfî Sunar, İstanbul, İlmi Etütler Derneği, Nisan 2018, ss.341-372.
- Birinci, Ali: “Osmanlı Devletinde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Medhal”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.IV, S.7, 2006, ss.291-349.
- Bozkurt, Birgül: “Cumhuriyet Türkiyesinin Eğitim Sisteminin İnşası Sürecinde Heyet-i İlmiye Toplantıları”, **Belgi Dergisi**, C.II, S.19, 2020/1, ss.1748-1765.
- Budak, Ali: **Batılılaşma ve Türk Edebiyatı** (Lale Devri’nden Tanzimat’a Yenileşme), İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yay., 2008.
- Bulut, Mehmet: “Osmanlı Devletinde Dinî Teşkilatlanma ve Yaygın Din Eğitimi”, **Diyanet İlmi Dergi**, C.XXXV, S.2, Nisan-Mayıs-Haziran 1999, ss.101-116.
- Büyükbaş, Nihat: “Osmanlı İnsan Yetiştirme Düzeni ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Etkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XXIX, S.87, 2013, ss.199-228.
- Can, Betül: “Tanzimat Öncesi Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretim Yöntemleri”, **Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi**, S.44, Yıl:14, Yaz 2010, ss.305-320.
- Celal Nuri: “Havaic-i Kanûniyyemiz: Kavanin-i Esasiyyemiz”, **İctihad**, C.IV, No.61, 11 Nisan 1329.
- Celal Nuri: “Zat-ı Hazret-i Muhammed: Hz. Peygamber’in Dehası”, **İctihad**, C.IV, No.82, 28 Teşrin-i Sâni 1329.

- Celal Nuri: “Havaic-i Kanûniyemiz: Handan-ı Saltanat-ı Kanûni”, **İctihad**, C.IV, No.57, 07 Mart 1329.
- Celal Nuri: “Kadınlarımız”, **İctihad**, C.IV, No.63, 25 Nisan 1329.
- Celal Nuri: “İctimâiyyat: İslâm'da Vücub-ı Teceddüd”, **İctihad**, C.III, No.41, 15 Şubat 1327.
- Celal Nuri: “İslâm'da Vücub-ı Teceddüd 2”, **İctihad**, C.III, No.40, 1 Şubat 1327.
- Cemaleddin, Elhac Mehmed: “Halkın Fıtrat Dinine Doğru”, **İctihad**, C.XX, No.177, 1 Nisan 1925.
- Cemâli-zâde Mehmed İsmet: “Sarık Mes’alesi: Hakkında Bazı Beyânatta Bulunan Talebe-i Ulûmdan Mecdüddin, Sa’dullah Efendilere”, **Sebülürreşâd**, C.XI, S.273, 21 Teşrin-i Sâni 1329.
- Ceyhan, Abdullah: **Srât-ı Müstakîm ve Sebülürreşâd Mecmûaları Fihristi**, Ankara, DİB Yay., 1991.
- Ceyhan, Semih: “Tarikat ve Tekke Kavramlarına Dair”, **Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür**, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İSAM Yay., 2015, s.29.
- Cici, Recep: “İmamzâde Esad Efendi”, **DİA**, C.XXII, İstanbul, 2000.
- Cündioğlu, Düccane: **Türkçe Kur’an ve Cumhuriyet İdeolojisi**, İstanbul, Kitabevi Yay., Mart 1998.
- Çapa, Mesut: “Tevhîd-i Tedrîsât Sonrası Trabzon’da Eğitim”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.XVI, S.16, İzmir, 2001, ss.21-30.
- Çapcıoğlu, Fatma: “Osmanlı Son Dönemi Din Eğitimi Tartışmaları ve Cumhuriyete Yansımaları (Örgün ve Yaygın Eğitim Çerçevesinde)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Anabilim Dalı, Ankara, 2018.
- Çapku, Ahmet: “Batıcılık Düşüncesi Çerçevesinde Abdullah Cevdet’te Din-Bilim-Felsefe İlişkisi”, **Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi**, S.24, 24 Ekim 2013, ss.167-195.
- Çavdar, R. Tuba: “İslâm Mecmûasının Türk Dönemsel Yayını İçinde Yeri ve Önemi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın-Yayın Yüksekokulu, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü, İstanbul, 1988.

- Çebeci, Suat: “Eğitim Anlayışı Açısından Osmanlı Medreseleri ile Orta Asya Medreselerinin Mimari Özellikleri”, **Osmanlı Medreseleri Eğitim ve Yönetim ve Finans**, ed. Fuat Aydın vd., İstanbul, Mahya Yay., 2019, ss.411-420.
- Çelebi, İlyas: **Osmanlı’dan Cumhuriyete Siyaset ve Değer Tartışmaları**, İstanbul, Rağbet Yay., 2000.
- Çelebi, İlyas: “Hüseyin el-Cisr”, **DİA**, C.XVIII, İstanbul, 1998.
- Çelebi, Nurhayat & Asan, H. Tezer: “Cumhuriyet’in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi İle Karşılaştırmalı Analizi”, **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, C.II, S.1, 2013, ss.140-149.
- Çelik, Abbas: **Din Eğitimize Tarihsel Yaklaşım**, Erzurum, EKEV Kültür Eğitim Vakfı Yay., 2001.
- Çelik, Esmâ Torun: “Kılıçzade Hakkı’nın Yazılarında Din ve Laiklik”, **Journal of Turkish Studies**, C.XIV, 2019, ss.253-276.
- Çınar, Mahmut: “Zarûrât-ı Dîniyye”, **DİA**, C.XLIV, İstanbul, 2013.
- Çiğdem, Ahmet: “Türk Batılılaşması’nı Açıklayıcı Bir Kavram: Türk Başkaldığı, Batılılaşma, Modernite ve Modernizasyon”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık**, C.III, İstanbul, İletişim Yay., 2002.
- Çilingir, Lokman: “Ahlâk ve Din Eğitiminin Yapısı ve Yöntemi Üzerine”, **Felsefe Dünyası Dergisi**, S.72, 2020, ss.58-75.
- Çiydem, Erol & Ahi, Berat: “II. Meşrutiyet Dönemi Okul Öncesi Eğitim Alanında Pedagojik Yaklaşım ve Etkilenmeler”, **Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi**, C.VIII, S.1, Mart 2019, ss.24-43.
- Çokoğullar, Emel & Bozaslan, Bakko Mehmet: “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına”, **Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.XVII, S.3, 2015, ss.309-329.
- Çorak, Reyhan: “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sırât-ı Müstakim Mecmûası”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.33, 2016, ss.277-286.

- Çoştı, Kamil: “Değerler Eğitimi Açısından Tek Parti Dönemi Âdâb-ı Muâşeret Kitapları”, **Eksiyen Sosyal Bilimler Dergisi**, S.40, Mart 2020, ss.129-153.
- Darende, Ömer Faruk: “Sekülerleşme ve Laiklik Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.VI, S.11, 2015/1, ss.151-188.
- Dayanç, Muharrem: “Sırât-ı Müstakîm Dergisindeki Dil, Edebiyat ve Sosyal Kavramların Sistematik İncelenmesi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.
- Debus, Esther: **Sebülürreşâd**, Çev. Atilla Dirim, İstanbul, Libra Yay., 2009.
- Dede, İsmail: “Sebülürreşâd Dergisi’nde Medrese Öğrencilerinin Medreseyi Değerlendirmeleri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Çanakkale, 2006.
- Değirmencioğlu, Gürsoy: “Millî Mücadele Dönemi’nde Mizah Basını: “Güler-yüz” Mizah Gazetesinde Yayımlanan Karikatürlerin İçerikleri Üzerine Bir İnceleme”, **Global Media Journal TR Edition**, C.VI., S.11, 2015, ss.202-219.
- Demir, Kenan: “Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923)”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.9, 2016, ss.71-112.
- Demirci, Osman: “Osmanlı Medreselerinde Kelam Öğretimi (İznik, Bursa, Edirne, İstanbul)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı, İstanbul, 2012.
- Demirtaş, Bayram: “Dini Görüş ve Düşünceleri Sebebi İle Teröre Karışmış Kişiler ve Söylemleri”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Ana Bilim Dalı Kelâm Bilim Dalı, İstanbul, 2018.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât**, Ankara, Aydın Kitabevi Yay., 2003.
- Dinçer, Ferruh: “Türkiye’de Veterinerlik ve Tarım Alanında İlk Süreli Yayın Vasıta-i Servet Üzerine Bir İnceleme”, **Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi**, C.III, No.1, 1976, ss.66-83.

- Doğan, Atila: “Son Dönem Düşüncesinde Yeni Etik Arayışlar”, Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, **2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu** (18-19 Kasım 2005), ss.397-406.
- Doğan, İsmail: **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri** (Kurumlar, Kişiler ve Söylemler), Ankara, Nobel Yay., 2010.
- Doğan, Recai: “Osmanlı’nın Son Döneminde Yaygın Din Eğitiminde Vaaz ve Vâizlik”, **Diyanet İlmî Dergi**, C.XXXV, S.1, Ocak-Şubat-Mart 1999, ss.171-206.
- Doğan, Recai: “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi,” **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XXXVIII, S.1, 1998, ss.361-445.
- Doğan, Recai: “Osmanlı’nın Son Döneminde Açılan Mekteplerde Din Dersinin Tarihi Gelişimi (1773-1923), **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din bilimleri anabilim Dalı (Din Eğitimi Bilim Dalı), Ankara, 1994.
- Doğan. İsmail: **İletişim ve Yabancılaşma Yazılı Kültürümüzde İlkeler**, İstanbul, Sistem Yay. 1998.
- Doğan. Recai: “Yaygın Din Eğitim Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vâizliğin Gelişimine Tarihi Bir Bakış”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, C.I, S.3, Ocak-Nisan 1999, ss.257-272.
- Dufestel: “Sıhhi Sütun: Mekteb Hastalıkları”, **İctihad**, C.XXIII, No.243, 15 Kânûn-ı Sâni 1928.
- Duman, Abdullah: “Sebilürreşâd Dergisi Bağlamında Osmanlı’nın Son Döneminde Yapılan Kelâmi Tartışmalar”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı, İstanbul, 2007.
- Duman, Hasan: “Mehmet Âkif ve Bir Mecmûanın Anatomisi”, **Millî Kültür**, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1986.
- Duman, Tayyip: “Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişimi”, **Türkler Ansiklopedisi**, ed. H.Celal Güzel vd., C.XV, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002.
- Düzdağ, M. Ertuğrul: **Mehmet Akif Ersoy**, İstanbul, Promat Basım Yay., 2004.

- Düzdağ,
M. Ertuğrul: **Mehmet Akif Ersoy**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakan-
lığı Yay., 1988.
- Düzdağ,
M. Ertuğrul: “Bir Devri Temsil Eden Dergi Yakın Tarihimizin Canlı
Şahidi: Sırât-ı Müstakîm, Sebülürreşâd”, **Meşrutiyet’ten
Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgeseli 1908-1925**,
Sırât-ı Müstakîm Mecmûası, C.I, İstanbul, 2013.
- Ebubekir
Hazım Tepeyran: “Abdullah Cevdet”, **İctihad**, C.XXVIII, S.358, 1
Kânûn-ı Evvel 1932.
- Edhem Necdet: “Mekteb Binalarının Hassa-i Temeddüniyesi”, **İctihad**,
C.V, No.111, 19 Haziran 1330.
- Edhem Nejad: “Terbiye-i Fikriyye”, **Sebülürreşâd**, C.V, S.126, 20
Kânûn-ı Sâni 1326.
- Efe, Adem: “Uzun Soluklu İslâmcı Bir Dergi: Sebülürreşâd (Tarih-
çesi ve Bazı Sosyo-Kültürel Problemlere Yaklaşım),
Marife Dergisi, S.2, Güz 2008, ss.155-178.
- Efe, Adem: “Sebülürreşâd”, **DİA**, C.XXXVI, İstanbul, 2009.
- Ege, Remziye: “Ailede Din Eğitimi”, **Din Eğitimi El Kitabı**, Ankara,
Grafiker Yay., 2012, ss.353-368.
- el-Bagavî: **Tefsîrü'l-Bagavî**, C.II, Beyrut, 1420.
- El-Mağribi: “Müctehidler Yetiştirelim”, **Sırât-ı Müstakîm**, Emegi
Geçen: A. F. Salah, C.III, S.75, 28 Kânûn-ı Sâni 1325.
- Elmalılı
Hamdi Yazır: “Garb Cereyânı Felsefisi”, **Sebülürreşâd**, C.XXII,
S.567-568, 11 Teşrin-i Evvel 1339.
- Emrullah Efendi: “Terbiyeye Dair (maba’d)”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.I,
S.18, 11 Kânûn-ı Evvel 1324.
- Emrullah Efendi: “İlm-i Terbiyeye Dair”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.I, S.25,
29 Kânûn-ı Sâni 1324.
- Er, Hamit: **Medreseden Mektebe Geçiş Sürecinde Darülhilafe
Medreseleri**, İstanbul, Rağbet Yay., 2003.
- Er, Hamit: “Dârülfünun İlähiyat Fakültesi Mecmûası”, **DİA**,
C.VIII, İstanbul, 1993.

- Er, Hamit: “İstanbul Dârülfünunu İlähiyat Fakültesi Mecmûası, Yazar ve Hocaları”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992.
- Er, Hamit: **Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim**, İstanbul, Rağbet Yay., 1999.
- Erbay, Erdoğan: “Mihrâb”, **DİA**, C.XXX, İstanbul, 2005.
- Erdem, Yasemin Tümer: **II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’te Kızların Eğitimi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 2013.
- Ercan, Ayşe: “Mihrâb Mecmuâsının Türk Basın Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basın-Yayın Yüksek Okulu Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü, İstanbul, 1990, s.13.
- Ergin, Osman: **Türk Maarif Tarihi**, C.V, İstanbul, Eser Neşriyat, 1977.
- Ergül, Nihal: “Osmanlı Modernleşmesi ve II. Meşrutiyet Dönemi Batılılaşma Tartışmaları”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Anabilim Dalı, Gebze, 2009.
- Ergün, Mustafa: “II. Meşrutiyet Dönemindeki Eğitim Reformlarının Türk Modernleşmesindeki Yeri”, **100. Yılında II. Meşrutiyet: Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu; Bildiriler**, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Marmara Üniversitesi Yay., 2009, ss.263-273.
- Ergün, Mustafa: **Modern Eğitim Sistemlerinin Doğuşu ve Gelişimi**, C.I, 2. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, 2018.
- Ergün, Mustafa: **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ankara, Ocak Yay., 1996.
- Ergün, Mustafa: “20. Yüzyıl Başlarında Türk Eğitiminin Amaçları Konusundaki Tartışmalara Mukayeseli Bir Bakış”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S.20, 1986, ss.63-67.
- Ergün, Mustafa & Çiftçi, Barış: <https://leventeraslan.files.wordpress.com/2016/05/usul-u-cedid.pdf> (e.t. 18.04.2021).

- Erişirgil,
Mehmet Emin: **İslâmcı Bir Şairin Romanı Mehmet Akif**, haz. Aykut Kazancıgil ve Cem Alpar, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1986.
- Erkek,
Salih: Mehmet “II. Meşrutiyet Dönemi Maarif Nazırları”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C.XXVIII, S.2, 2013, ss.385-416.
- Erkek,
Salih: Mehmet “II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Tarih Öğretmenliği Programı, İzmir, 2009.
- Eroğlu, Hamza: **Türk Devrim Tarihi**, Ankara, Sanem Matbaacılık, 1981.
- Ersoy,
Mehmed Akif: “Hasbihal”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.IV, S.93, 3 Haziran 1326.
- Eşref Edip: **İstiklal Mahkemelerinde: Sebülürreşâd'ın Romanı**, Haz. Fahrettin Gün, İstanbul, Beyan Yay., 2002.
- Eşref Edip: “Ebül’ulâ Beyle Beraber Nasıl Çalıştık? Sırât-ı Müstakîm-i Nasıl Çıkardık?”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.238, Şubat 1957.
- Eşref Edip: “Sebülürreşâd'ın Ellinci Yıldönümü”, **Sebülürreşâd**, C.XII, S.276, Eylül 1958.
- Eşref Edip: “Memleketimizde Ahlâk Meselesi”, **Sebülürreşâd**, C.XV, S.387, 16 Kânûn-ı Sâni 1335.
- Eşref Edip: “Din-i İslâm ve Ulûm ve Fünun”, **Sebülürreşâd**, C.III, S.74, 21 Kânûn-ı Sâni 1325.
- Eşref Edip: “Teceddüd Ahkâm-ı Diniyyenin Nesh ve İptali Demek midir?”, **Sebülürreşâd**, C.XXIII, S.578, 6 Kânûn-ı Evvel 1339.
- Eşref Edip: “Siyaset-i İslâmiyye”, **Sebülürreşâd**, C.XIII, S.314, 6 Teşrin-i Sâni 1330.
- Eşref Edip: “Gençliğin Terbiyesi Hakkında Teşebbüsler”, **Sebülürreşâd**, C.XXV, S.638, 12 Şubat 1341.
- Ethem Nejad: “Mektep Ta’tilleri: Tatilde de Çalışılmalı mı?”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VI, S.149, 30 Haziran 1327.

- Ethem Nejad: “Fransız Usûl-i Tahsîli ve Zararlarımız”, **Sebilürreşâd**, C.V, S.108, 16 Eylül 1326.
- Ethem Nejad: “Liselere mi; Başka Mekteplere mi Muhtacız?”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.110, 29 Eylül 1326.
- Ethem Ruhi: “Dertlerimiz: Cerricilik”, **Sebilürreşâd**, C.X, S.248, 30 Mayıs 1329.
- et-Taberânî: **el-Mu’cemü’l-Evsat**, Kahire, C.II.
- F. A.: “Mektepte Disiplin”, **İctihad**, C.XXII, No.223, 01 Mart 1927.
- Fahredden Kerim: “Mekteb Haricinde Çocukların Terbiye-i Ahlâkiyesine Tesir Eden Avamil ve Bunlara Karşı Tedabir”, **İctihad**, C.XX, No.185, 1 Ağustos 1925.
- Falih Rıfki: “Ocak Söndürmek de Meziyet İmiş!”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.620, 9 Teşrin-i Evvel 1340.
- Faruki, İsmail R.: **Bilginin İslâmleştirilmesi**, Çev. Fehmi Kuru, İstanbul, Risale Basın Yay., 1985.
- Ferid Vecdi: “Din ve İlim”, **Sebilürreşâd**, Çev. Sadi, C.I, S.20, 29 Kânûn-ı Evvel 1324.
- Ferid: “Anglo-Saksonlar’da Fikr-i Hükümet, Ta’lîm ve Terbiye”, **Sebilürreşâd**, C.III, S.70, 24 Kânûn-ı Evvel 1325.
- Furat, Ayşe Zişan: “Dârülfünundaki Yüksek Din Eğitiminin Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi”, **Dârülfünun İlahiyat Sempozyumu: 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 2010, ss.133-147.
- Furat, Ayşe Zişan: “XV. ve XVI. yy.larda Fatih ve Süleymaniye Medreseleri’nde Verilen Din Eğitiminin Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2004.
- Furat, Ayşe Zişan: “Medreselerin Doğuşundan Tanzimat’a Kadar Eğitim ve Din Eğitimi”, **Din Eğitimi**, ed. İbrahim Turan ve Bayramali Nazıroğlu, Ankara, Bilay Yay., 2020, ss.73-89.

- Furat, Ayşe Zişan: “Klasik Dönem Osmanlı Medreselerinde Tedrîs Usûlü”, **Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans**, ed. Fuat Aydın vd., İstanbul, Mahya Yay., Aralık 2018, ss.143-168.
- Furat, Ayşe Zişan: “18. Yüzyıl Osmanlı Eğitiminde Dönüşüm: İslah mı? Yenilenme mi?”, **Sahn-ı Semân’dan Dârülfünûn’a Osmanlı’da İlim ve Fikir Dünyası: Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler-XVIII. Yüzyıl**, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Yay., 2018, ss.249-278.
- Furat, Ayşe Zişan: “Eğitim-Mimari İlişkisi Açısından Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.8, 2003, ss.181-208.
- Furat, Ayşe Zişan: **İslâm Toplumunda Kimlik Oluşumu ve Din Eğitimi**, Konya, Yediveren, 2013.
- Furat, Ayşe Zişan: “Yetişkinlerin Yaygın Din Eğitiminde Televizyonun Yeri ve Fonksiyonları (İstanbul Örneği) -Sır Dizileri ve Dinî Programlar-”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2008.
- Furat, Ayşe Zişan: “Toplumsal Kalkınma Amaçlı Yüksek Din Öğretimi: İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun Yazılarından Hareketle Türk Düşüncesi Dergisinde Toplum, Din ve Dil İlişkisi”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C.XXI, S.1, 2021, ss.9-41.
- Furat, Ayşe Zişan: “Nüvvâb Okulları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C.XCIX, S.198, Haziran 2012, ss.151-175.
- Gazel, Ahmet Ali & Ortak, Şaban: “İkinci Meşrutiyet’ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmûalar (1908-1927)”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.VII, S.1, 2006, ss.223-256.
- Gevgili, Ali: “Türkiye Basını”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.I, İstanbul, İletişim Yay., 1983.
- Giddens, Anthony: **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yay., 1998.
- Göktaş, Işıl: “Ahmet Hamdi Akseki ve Türkçe Hutbeler”, **Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumu (08-09 Kasım 2013)**, 2. Baskı, Ankara, DİB Yay., 2017, ss.319-388.

- Gönenç, Aslı: **Türkiye’de ve Fransa’da Dergicilik ve Kadın Dergileri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay., 2006.
- Gönenç, E. Özgür: “Türk Basınında Fransız Modeli ve Etkileri”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S.20, İstanbul, 2005, ss.93-105.
- Görgülü,
Hasan Ali: “Hz. Peygamber’in Hutbede İzlediği Metod ve Günümüzde Hutbe Uygulamaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.3, 1996, ss.171-235.
- Gustave Le Bon: **Psychologie Du Socialisme**, Publié et imprimé par Les Amis de Gustave Le Bon (Association régie par la loi de 1901) secrétaire-fondateur: Pierre Duverger 34 rue Gabrielle, 75018 Paris, 1984.
- Gustave Le Bon: “Kavimlerin Hayatında İdeal’in Rolü; Socialistlik Dinî I: Yeni İdeallerin Tahavvülü”, **İctihad**, Çev. Abdullah Cevdet, C.XXVI, S.321, 15 Mayıs 1931.
- Gustave Le Bon: “Cihanın Şimdiki İnkişafı: İslâmla Çarpışmalar”, **İctihad**, Çev. Abdullah Cevdet, C.XXVIII, No.357, 15 Teşrin-i Sâni 1932.
- Gustave Le Bon: “Kavimlerin Hayatında İdeal’in Rolü; Socialistlik Din - II: Yeni İdeallerin Tahavvülü”, **İctihad**, Çev. Abdullah Cevdet, C.XXVI, No.322, 1 Haziran 1931.
- Guyau, J. M.: “Din Noktasından: Âilede Terbiye-I”, **İctihad**, Çev. Abdullah Cevdet, C.XXVI, No.308, 1 Teşrin-i Sâni 1930.
- Guyau, J. M.: “İstikbalin Din Yokluğu”, **İctihad**, C.XXVI, No.317, 15 Mart 1931.
- Guyau, J. M.: “İstikbalin Din Yokluğu”, **İctihad**, C.XXVI, No.311, 15 Kânûn-ı Evvel 1930.
- Guyau, J. M.: “J. M. Guyau’nun En Mühim Eseri: Esquisse D’une Morule Sans Obligation ni Sanction”, **İctihad**, Çev. Abdullah Cevdet (Karlıdağ), C.XXIV, No.268, 1 Mart 1929.
- Guyau, J. M.: “Din Noktasından: Âilede Terbiye-II”, **İctihad**, Çev. Abdullah Cevdet, C.XXVI, No.309, 15 Teşrin-i Sâni 1930.

- Guyau, J. M.: “Din Noktasından: Âilede Terbiye (maba'd ve hitam)”, **İctihad**, Çev. Abdullah Cevdet, C.XXVI, No.310, 1 Kânûn-ı Evvel 1930.
- Gül, Adnan: “Batılılaşma Sürecinde Sebülürreşâd Dergisi, Tarihiçesi, Yayın Politikası ve Düşünce Sistemi”, **Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi**, C.XI, S.31, Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., 2007, ss.39-54.
- Gül, Adnan: “Sebülürreşâd (Sırât-ı Müstakîm) Dergisine Göre Batılılaşma Problemi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Gül, Ahmet: **Cumhuriyet Dönemi (1923-1997) Orta Öğretimde Din Eğitimi**, Ankara, Türkiye Din Eğitimi Vakfı Yay., No.1, t.y.
- Güler, Ruhi: “İslâm Mecmuası (1914-1918) ve İçeriği”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, İstanbul, 1995.
- Gün, Fahrettin: **Çok Partili Hayata Geçerken İslâmcılara Göre Din-Siyaset ve Laiklik (1948-1954)**, İstanbul, Beyan Yay. 2001.
- Günaydın, Yusuf Turan: “Sırât-ı Müstakîm ve Sebülürreşâd'da Mehmed Akif'in Rolü ve İzleri”, **Hece Dergisi**: Mehmet Akif Özel Sayısı, S.133, 2008, ss.258-261.
- Gündüz, Mustafa: **II. Meşrutiyet'in Klasik Paradigmaları**, Ankara, Lotus Yay., 2007.
- Gündüz, Mustafa: “II. Abdülhamîd Dönemi Eğitimi ve İdeolojisi Üzerine Tartışmalar”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.VI, S.12, 2008, ss.243-286.
- Gündüz, Mustafa: **Osmanlı Eğitim Mirası**: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler, Ankara, Doğu Batı Yay., 2013.
- Gündüz, Mustafa: **Maâriften Eğitime**: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Düşüncesinde Dönüşüm, Ankara, Doğu Batı Yay., 2016.
- Gündüz, Mustafa: “100. Yılında II. Meşrutiyet'in Entellektüel Mirası”, **Milli Eğitim Dergisi**, C.XXXIX, S.184, Güz/2009, ss.120-140.

- Gündüz, Mustafa: II. Meşrutiyet Devrinde Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Yurdu Mecmûasının Eğitim Faaliyetleri, **Türk Yurdu Dergisi**, S.243, Kasım 2007, ss.78-83.
- Gündüz, Mustafa: **Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar**, Ankara, Lotus Yay., 2010.
- Gündüz, Mustafa: "II. Meşrutiyet Dönemi Türkçü, İslâmcı ve Batıcı Görüşlere Mensup Aydınların Toplumsal Değişme Telakileri", **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, 2005, S.4, ss.95-122.
- Gündüz, Mustafa: "Eğitimde Millilik ve Millî Ta'lim ve Terbiye Cemiyeti Mecmûası, İndeks ve Yazı Özetleri", **New World Sciences Academy**, E-Journal of New World Sciences Academy, Uluslararası Hakemli E-Dergi, C.V, S.4, 2010.
- Gündüz, Mustafa: <https://www.ilmcephesi.com/modern-egitimin-dogusu-ve-bati-egitim-dusuncesinin-kokleri/> (e.t. 14.04.2021).
- Gündüz, Mustafa: "Mustafa Kemal ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve Kültür Hayatına Abdullah Cevdet'in Etkileri", **Turkish Studies**, C.V, S.1, 2010, ss.1067-1088.
- Gündüz, Uğur: "Basında Batılılaşma Tasarımı: Jön Türk Gazeteciliği ile Günümüz Gazeteciliğinin Karşılaştırılması", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2009.
- Gürler, Kadir. "Kadınların Okuyup Yazması Meselesi: Lâ Tuallimû'n-Nisâe Hattan Hadisinin Râvisine Cevap", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.V, S.10, 2006/2, ss.165-172.
- Gürsoy, Kenan: "Laiklik", **DİA**, C.XXVII, İstanbul, 2003.
- Gürünlü Hilmi: "İshlâh-ı Medâris Hakkında Bir Mütalaa", **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.65, 19 Teşrin-i Sâni 1325.
- Gürüz, Kemâl: **Medrese v. Üniversite** (Geri Kalmanın ve İlerlemenin Karşılaştırmalı Tarihçesi), İstanbul, Ka Kitap Yay., 2016.
- Güven, İsmail: **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, Naturel Yay., 2010.

- H.: "Medresetülvâizin", **Sebülürreşâd**, C.IX, S.273, 21 Teşrîn-i Sâni 1329.
- H. Feyzi.: "Medreselerin Ahvâli", **Sebülürreşâd**, C.II-IX, S.31-213, 20 Eylül 1328.
- H. Osman Niyazi: "Gölge Etmeyin, Başka İhsan İstemeyiz!", **Sebülürreşâd**, C.X, S.247, 23 Mayıs 1329.
- H. Osman Niyazi: "Ey Talebe-i Ulûm Arkadaşlarım Meskenet: Yeter Artık", **Sebülürreşâd**, C.XI, S.262, 5 Eylül 1329.
- H. Osman Niyazi: "Zavallıyız, Ruh ve Hayat İstiyoruz", **Sebülürreşâd**, C.X, S.244, 2 Nisan 1329.
- Hafız Mehmed Hilmi: "Medâris Meselesi", **Sebülürreşâd**, C.X S.251, 20 Haziran 1329.
- Hafız Sani: "Hutbelere Dair", **Sırât-ı Müstakîm**, C.I, S.14, 13 Teşrîn-i Sâni 1324.
- Halide Nusret Kazımi: "Müslüman Kadını Nasıl Olmalı?", **Sebülürreşâd**, C.XVII, S. 423-424, 19 Haziran 1335.
- Halil Fahreddin. "Bizde Ahlâk", **Sebülürreşâd**, C.IX, S.210, 30 Ağustos 1328.
- Halil Fahreddin: "Din Mâni'-i Terakki Değildir", **Sebülürreşâd**, C.I-VIII, S.21-203, 12 Temmuz 1328.
- Halim Sabit Kazanlı: "İslah-ı Medâris Münasebetiyle", **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.124, 5 Kânûn-ı Sâni 1326.
- Halis Efendi: "Âlem-i İslâm'a Tebşir Medâris-i İlmiyede Bir Hatve-i Tekâmül", **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.76, 4 Kânûn-ı Sâni 1325.
- Hamdullah Supdi: "Maârifte Bir İstikamet-i Salime Vermek Zamanı Gelmiştir: Hamdullah Suphi Beyefendi'nin Maârifte Mütellik Mesâil-i Muhtelif Hakkındaki Nokta-i Nazarları I", **Sebülürreşâd**, Emeği Geçen: Eşref Edib, C.XIX, S.477, 23 Nisan 1337.
- Hamdullah Supdi: "Maârifte Bir İstikamet-i Salime Vermek Zamanı Gelmiştir: Hamdullah Suphi Beyefendi'nin Maârifte Mütellik Mesâil-i Muhtelif Hakkındaki Nokta-i Nazarları II", **Sebülürreşâd**, C.XIX, S.479, 7 Mayıs 1337.

- Hanioğlu,
M. Şükrü: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2010/11/21/din_yok_milliyet_var_ile_vecibesiz_ve_mueyyidesiz_bir_ahlk_arasinda (e.t. 12.02.2021).
- Hanioğlu,
M. Şükrü: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2015/12/27/anlasilamayan-adam> (e.t. 28.03.2021).
- Hanioğlu,
M. Şükrü: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2017/07/09/tarihe-taniklik-eden-ev> (e.t. 06.04.2021).
- Hanioğlu,
M. Şükrü: **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih**, Ankara, Bağlam Yay., 2009.
- Hanioğlu,
M. Şükrü: "Batılılaşma", **DİA**, C.V, İstanbul, 1992.
- Hanioğlu,
M. Şükrü: **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1981.
- Hanioğlu,
M. Şükrü: "Baticılık", **TCTA**, C.V, İstanbul, İletişim Yay., 1986.
- Hasan Hikmet: "İtimâiyatta Garpçılık ve Bozgunculuk: Asrî Terbiye-1", **Sebilürreşâd**, C.XXIII, S.584, 17 Kânûn-ı Sâni 1340.
- Hasan Sermed: "Adam Yetiştirmek", **İctihad**, C.V, No.101, 10 Nisan 1330.
- Hasan Sermed: "Terakki Yolları ve Çareleri: Avrupa'da Talebe Ne Tahsil Edecek?", **İctihad**, C.IV, No.72, 18 Temmuz 1329.
- Hasan Sermed: "Terakki Yolları ve Çareleri: Japonya Nasıl Terakki Etti?", **İctihad**, C.IV, No.71, 11 Temmuz 1329.
- Hasib es-Samarrai: **Modernizm'in Üç Şovalyesi ve Türkiye'deki Takipçileri**, Çev. Ali Nar ve Sezai Özel, İstanbul, Bedir Yay., 1998.
- Haşim: "İslah-ı Medâris ve Esbab-ı İnhitatumız", **Sebilürreşâd**, C.X, S.254, 11 Temmuz 1329.
- Hatipoğlu,
İbrahim: Osmanlı Aydınlarınca Dozy'nin Tarih-i İslâmiyyet'ine Yöneltilen Tenkitler, **İslâm Araştırmaları Dergisi**, S.V, 1999, ss.197-213.

- Hatipoğlu, İbrahim: “İslâm'da Yenilenme Düşüncesi Açısından Modernistlerin Sünnet Anlayışı”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- Hayreddin Karan: "Millî Mücadelede Sebülürreşâd: Mehmet Akif ve Eşref Edip", **Sebülürreşâd**, C.XI, S.254, 1957.
- Hayta, Necdet & Ünal, Uğur: **Osmanlı Devlet'inde Yenileşme Hareketleri**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2003.
- Hazer, Dursun: “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, **Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.I, S.1, 2002, ss.274 -293.
- Hızlı, Mefail: “Osmanlı Mahalle İmamlarının Performanslarına Dair”, **Tesam Akademi Dergisi / Turkish Journal of Tesam Academy**, 2014, C.I, S.1, ss.41-51.
- Hikmet, Hasan: “İctimâiyatta Garpcılık ve Bozgunculuk: Laiklik-Asrılık”, **Sebülürreşâd**, C.XXII, S.555-556, 30 Ağustos 1339.
- Hilmi Malik: “Çocuk Psikolojisi: Çocuklukta Cinsiyet ve Terbiyesi”, **İctihad**, C.XXI, No.208, 15 Temmuz 1926.
- Hilmi Malik: “Çocuk Ruhiyatı: Ebeveyn ve Cinsiyet Terbiyesi”, **İctihad**, C.XXII, No.211, 31 Eylül 1926.
- Hitti, Philip K.: **History of The Arabs**, London, Macmillan & Co. Ltd., 1953.
- Hüseyin Adil: “Dârülfünun Gençlerine: Dîn ve Ahlâk”, **Sebülürreşâd**, C.XVIII, S.450, 4 Kânûn-ı Evvel 1335.
- Hüseyin Ragıb: “İtiraf (Garp Medeniyeti): Maârif Nâzırına Hitaben Yazılan Açık Mektuptan”, **Sebülürreşâd**, C.II-IX, S.51-233, 14 Şubat 1328.
- Ispartalı Hakkı: “Akif ve Safahat”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VI, S.160, 21 Nisan 1327.
- Işık, Vahdettin: “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Düşüncesinde Doğu ve Batı Algısı: İctihad ve Sırât-ı Müstakîm Dergileri Örneği”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İbn Haldun Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü, Medeniyet Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2018.

- Işın, Ekrem: “Abdullah Cevdet’in Cumhuriyet Adab-ı Muâşeretî”, **Tarih ve Toplum**, C.VIII, S.48, Aralık 1987, ss.333-340.
- İbrahim Besim: “Hutbe”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.116, 11 Teşrîn-i Sâni 1326.
- İctihad: “Abdullah Cevdet Merhumun Hayatına Ait Birkaç Not”, **İctihad**, C.XXVIII, No.358, 1 Kânûn-ı Evvel 1932.
- İctihad: “Lütfü Leonyan, Dîn Nedir? Dîn Hakkında Yanlış Düşünüşler: İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1922, Sayfa 16”, **İctihad**, C.XVII, No.148, 25 Temmuz 1922.
- İctihad: “Ecnebi Edebiyatı: İngiliz Rahiplerinin Münacatı”, **İctihad**, Çev. Hocazade Süleyman Şevket, C.XXIII, No.248, 15 Mart 1928.
- İctihad: “Dîn, Dua ve Halk”, **İctihad**, C.XXVII, No.338, 1 Şubat 1932.
- İctihad: “Abdullah Cevdet’in Tabutu Önünde: Etubba Muhademet Cemiyeti Namına Abdullah Cevdet Bey’in Mezarında Doktor Mazhar Osman Bey’in Okuduğu Hitabe”, **İctihad**, C.XXVIII, No.358, 1 Kânûn-ı Evvel 1932.
- İctihad: “Sebilürreşâd’a Cevab”, **İctihad**, C.XX, No.171, 1924.
- İctihad: “Japon Çocukları”, **İctihad**, Çev. Fatma Ünsiye, C.III, No.30, 1 Eylül 1327.
- İctihad: “Ayine-i Matbuat”, **İctihad**, C.IV, No.80-3, 12 Eylül 1329.
- İctihad: “İctihadın İctihadı Hakkında”, **İctihad**, C.XIX, No.163, 1 Mart 1924.
- İctihad: “Cumhuriyetin Ruhı”, **İctihad**, C.XX, No.170, 1 Teşrîn-i Evvel 1924.
- İctihad: “Terbiyenin Psikolojyası”, **İctihad**, C.XX, No.183, 1 Temmuz 1925.
- İctihad: “American Collegiat Istitute: Fevkalade Müsameresi”, **İctihad**, C.XXI, No.206, 15 Haziran 1926.
- İhsan Şerif: “Kadınlarımızda Ataş-ı İrfan: Dârülfünunda Hanımlarımız”, **İctihad**, C.IV, No.92-3, 06 Şubat 1329.

- İhsanoğlu,
Ekmeleddin: “Dârülfünun”, **DİA**, C.VIII, İstanbul, 1993.
- İlhami: “Debre Kongresi’nden Bir Yaprak”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.II, S.49, 30 Temmuz 1325.
- İpşirli, Mehmet: “Cer”, **DİA**, C.VII, İstanbul, 1993.
- İrem, Nazım: “Cumhuriyet Modernleşmesinin Sınırları ve Bir Sınır Dili Olarak Muhafazakâr Modernite”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, S.18, Güz 2008, ss.11-32.
- İskit, Server: **Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Ankara, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, 1943.
- İsmail
Hakkı Alişan: “Alim ve Hakim”, **İctihad**, C.XXIV, No.266, 1 Şubat 1929.
- İsmail
Hakkı Alişan: “Bugünkü Hayat: Asrî Tahkikat -Genç Kızların Terbiyesi Nereye Doğru Gidiyor?”, **İctihad**, C.XXIII, No.237, 01 Teşrin-i Evvel 1927.
- İsmail
Hakkı Alişan: “Musâhabe: Çocuk Cezaları”, **İctihad**, C.XXIII, No.239, 01 Teşrin-i Sâni 1927.
- İsmail Hakkı: “Müslümanlar Neden Geri Kaldılar ve Niçin İlerleyemiyorlar?”, **Sebülürreşâd**, CXVII, S.424, 19 Haziran 1335.
- İsmail Hakkı: “Geri Kalmaklığımızın Sebebi Dinimiz midir? Usûlsüzlüğümüz müdür? Daha Başka Bir şey midir?”, **Sebülürreşâd**, C.XVII, S.430, 17 Temmuz 1335.
- İsmail Hakkı: “Lâ-Dinî Yani Sadece Ahlâkî, Bedîi ve İnsani Bir Terbiye Temeli”, **İctihad**, C.XXI, No.202, 15 Nisan 1926.
- İsmail Hakkı: “Cumhuriyetin Maârifî Projelerden Evvel İctimâî Prensipilere Muhtaçtır”, **İctihad**, C.XXI, No.201, 01 Nisan 1926.
- İsmail Hakkı: “Müsbet İlimlerin Harsını Temin Eden Afâkî Bir Tedrîsât Temeli”, **İctihad**, C.XXI, No.203, 01 Mayıs 1926.
- İsmail Hakkı: “Bir Mübahese Münasebetiyle: ‘Hümanite’ Tedrîsâtî Nedir!”, **İctihad**, C.XX, No.177, 1 Nisan 1925.

- İsmail Hami (Danişmend): “Türk Akademisi Nasıl Olmalı?”, **İctihad**, C.XXI, No.198, 15 Şubat 1926.
- İzmirli İsmail Hakkı: “İctihadın Bais-i Tevellüdü”, **Sebilürreşad**, C.XII, S.297, 8 Mayıs 1330.
- İzmirli İsmail Hakkı: “İslâmda Felsefe; Yeni İlm-i Kelâm”, **Sebilürreşad**, C.XIV, S.344, 25 Haziran 1331.
- İzmirli İsmail Hakkı: “Diyamet ve Kaza”, **Sebilürreşad**, C.XV, S.373, 10 Teşrin-i Evvel 1334.
- Kabacalı, Alpay: **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa, Basın ve Yayın**, İstanbul, Literatür Yay., 2000.
- Kadı Paşazade Sezai: “Osmanlılar, Zehirleniyoruz”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.II-IX, S.36-218, 25 Teşrin-i Evvel 1328.
- Kafadar, Osman: **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Ankara, Vadi Yay., 1997.
- Kahraman, Alim: “Matbuat”, **DİA**, C.XXVIII, Ankara, 2003.
- Kanal, Hümmet: II. Abdülhamîd Devrinde İstanbul Medreselerindeki Öğrencilerin Cerr Faaliyetleri, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, C.III, S.2, 2014, ss.251-294.
- Kanar, Yüksel: **Batı’nın Doğu’su** (Avrupa Barbarlığının Küreselleşmesi), İstanbul, Kitabevi Yay., 2006.
- Kanbolat, Erhan: “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Kurumlarında Laikleşme Süreci ve Ahlak Eğitime Dair Tartışmalar”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, C.26, S.3, Mayıs 2018, ss.985-994.
- Kandiyoti, Deniz: “Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar”, ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, **Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2010.
- Kara, İsmail: **Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi: 1 Metinler Kişiler**, İstanbul, Kitabevi Yay., 1997.
- Kara, İsmail: “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İslâmcılık Tartışmaları”, **TCTA**, C.V, İstanbul, İletişim Yay., 1986.
- Kara, Mustafa: “Tekke Eğitimi ve Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.VI, S.12, 2008, ss.107-138.

- Kara, Mustafa: “Tekke”, **DİA**, C.XL, İstanbul, 2011.
- Kara, Mustafa: “Ceride-i Sûfiyye”, **DİA**, C.II, İstanbul, 1993.
- Kara, Mustafa: “Muhibbân”, **DİA**, C.XXXI, İstanbul, 2006.
- Kara, Mustafa: “Tasavvuf”, **DİA**, C.XL, İstanbul, 2011.
- Karagöz, Savaş: **Cumhuriyet Dönemi Eğitime Yön Veren Yerli ve Yabancı Uzman Raporları (1911-1927)**, Ankara, Pegem Akademi, 2018.
- Karagöz, Savaş: “İkinci Meşrutiyetten Harf İnkılâbına Kadar Süreli Yayınlarda Yeralan Eğitim Görüşleri ve Cumhuriyet Eğitime Yansımaları (1908-1928)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara, 2014.
- Karagöz, Savaş & Duman, Tayyip: “1908-1928 Yılları Arası Süreli Yayınlarda Yer Alan Eğitim Görüşleri ve Öneriler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.VII, S.35, ss.576-594.
- Karatepe, Tuba Çavdar: “İslâm Mecmûası”, **DİA**, C.XXIII, İstanbul, 2001.
- Kaya Nuri: “Hakikî ve Tam Bir Medeniyet Numunesi: Finler”, **İctihad**, C.XIX, No.163, 1 Mart 1924.
- Kaya, Umut: **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı’da Ahlâk Eğitimi**, İstanbul, Değerler Eğitim Merkezi Yay., 2013.
- Kayadibi, Fahri: **Din Eğitimi Dersleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., 2006.
- Kazancıgil, Aykut & Vergili, Ayhan: “İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Mecmûası (İnceleme ve Dizin)”, **Türklük Bilim Araştırmaları Dergisi**, S.12, Güz 2002, ss.27-74.
- Kazanlı Halim Sabit: “Fikr-i Dinî”, **Sebülürreşâd**, C.I, S.16, 27 Teşrin-i Sâni 1324.
- Kazanlı Halim Sabit: “Hutbelere Dair: Kablebise Hutbe”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.I, S.6, 18 Eylül 1324.
- Kazanlı Halim Sabit: “Hutbelere Dair: Şetta”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.I, S.13, 6 Teşrin-i Sâni 1324.

- Kazıcı, Ziya: “Vakıfların Osmanlı Eğitimindeki Yeri”, **Diyanet İlmî Dergi**, C.XXXV, S.1, Ocak-Şubat-Mart 1999, ss.11-18.
- Kazıcı, Ziya: “Emrullah Efendi”, **DiA**, C.XI, İstanbul, 1995.
- Kazım Nami: “Dinî Terbiye, Dinî Tadrîs”, **Sebîlürreşâd**, C.XIX, S.476, 7 Mayıs 1337.
- Keklik, Ebubekir: “II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Eğitimi: Problemler, Tartışmalar, Teklifler”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2018.
- Keyifli, Şükrü: “Eğitim ve Din Eğitimi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XIII, S.2, Aralık 2013, ss.103-126.
- Kılıçoğlu Hakkı (Hakkı Kılıçoğlu): “Arap Harflerini de Cebraîl Getirmemiştir Ya!”, **İctihad**, C.XXII, No.218, 15 Kânûn-ı Evvel 1926.
- Kılıçzâde Hakkı: “Pek Uyanık Bir Uyku”, **İctihad**, C.IV, No.55, 21 Şubat 1328.
- Kılıçzâde Hakkı: “Dervişlik, Softalık Meselesi”, **İctihad**, C.IV, No.62, 18 Nisan 1329.
- Kılıçzâde Hakkı: “Sahte Softalığa ve Dervişliğe Olan İlan-ı Harb”, **İctihad**, C.IV, No.58, 14 Mart 1329.
- Kılıçzâde Hakkı: “Pek Uyanık Bir Uyku”, **İctihad**, C.IV, No.57, 7 Mart 1329.
- Kılıçzâde Hakkı: “Neden Mağlub Olduk”, **İctihad**, C.IV, No.56, 28 Şubat 1328.
- Kılıçzâde Hakkı: “Yunus Hoca Hikâyeleri: Yunus Hoca Talebe”, **İctihad**, C.IV, No.77, 22 Ağustos 1329.
- Kırımizade İsmail Sıdkı Efendi: “Türkçe Hutbe”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VII, S.163, 6 Teşrin-i Evvel 1327.
- Kilpatrick: “Asrî Ta’lîm ve Terbiyede Tebeddül”, **İctihad**, Çev. L. Lütü, C.XXII, No.220, 15 Kânûn-ı Sâni 1927.
- Koç, Ahmet. “İhvân-ı Safâ’nın Eğitim Felsefesi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul, 1996.

- Koloğlu, Orhan: **1908 Basın Patlaması**, İstanbul, Bas-Haş Yay., 2005.
- Köprülüzade Mehmed Fuad: “Dârülfünun ve Millî Terbiye”, **İctihad**, C.XVIII, No.151, 10 Şubat, 1923.
- Köşeli, Yusuf: “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı ve Sinemasında Medrese/Molla İmajı”, **Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler, Uluslararası Sempozyum**, 5-7 Ekim 2012, Muş, M.Ş.Ü. Yay., 2013, ss.355-384.
Kur’ân 17/54.

Kur’ân 28/77.

Kur’ân 30/30.

Kur’ân 40/60.

Kur’ân 53/39.

Kur’ân 62/10.
- Kurbanoğlu, Bahadır: <https://www.haksozhaber.net/okul/din-devlet-iliskileri-baglaminda-kemalist-seckinciligin-arkaplani-ve-tarihi-tabular-5553yy.htm>
(e.t. 28/02/2020).
- Kurşun, Zekeriya vd.: **100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Kreiser, Klaus: “Tekke ve Dervişlik”, **Tasavvuf İlim ve Akademik Araştırma Dergisi**, Çev. Nurettin Gemici, S.22, Yıl 9, 2008, ss.341-345.
- L. Lütfi: “Medeniyetin Zübdesi Ahlâktır”, **İctihad**, C.XX, No.174, 1 Şubat 1925.
- L. Lütfi: “Ta’lim ve Terbiyede Nüfuz ve Disiplin”, **İctihad**, C.XXIV, No.266, 1 Şubat 1929.
- Lali: “Kadın”, **İctihad**, C.III, No.36, 1 Kânûn-ı Evvel 1327.
- Lewis, Bernard: **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.

- M. Hakkı: “Terbiye ve Ta’lim, Ulemâda Hareket-i Fikriyye: Ulemâ-yı İslâmiyye ile Hasbihal”, **Sebilürreşâd**, C.X, S.250, 13 Haziran 1329.
- M. Safvet: “İslah-ı Medâris Hakkında: Beyne’t-talebe Tevid-i Mesai Lüzûmu -Talebe-i Ulûm Arkadaşlarım-”, **Sebilürreşâd**, C.X, S.245, 9 Mayıs 1329.
- M. Salih Vecdi: “Mükalemat ve Temrinât-ı Arabiyye Dersi”, **Sebilürreşâd**, C.XI, S.261, 29 Ağustos 1329.
- M. Salih Vecdi: “Medreselerin Avamil-i İnhitatından: Rağbetsizlik”, **Sebilürreşâd**, C.XII, S.287, 13 Şubat 1329.
- M. Salih Vecdi: “Medâris-i Husûsiyye Muhtacız”, **Sebilürreşâd**, C.XI, S.267, 10 Teşrin-i Evvel 1329.
- M. Şadi: “Toprağımızda Ecnebî Mektepleri”, **Sebilürreşâd**, C.II-IX, S.51-233, 14 Şubat 1328.
- M. Şemseddin: “Terbiye ve Ta’lim: Mekteplerde Hıfzu’s-sıhha ve Terbiye-i Bedeniyye”, **Sebilürreşâd**, C.IX, S.214, 27 Eylül 1328.
- M. Şemseddin: “Beşeri Cemiyetler İçin Dinin Lüzûmu II”, **Sebilürreşâd**, C.XV, S.386, 9 Kânûn-ı Sâni 1335, 9 Kânûn-ı Sâni 1335.
- M. Şemseddin: “İctihad Ne Demekdir ve Ne Gibi Ahkâmda İctihad Olunabilir”, **Sebilürreşâd**, C.X, S.246, 16 Mayıs 1329.
- M. Şemseddin: “Bir Milleti Sefâlete Sâik Kuvvetler ve Kurtaracak Eller”, **Sebilürreşâd**, C.VIII, S.198, 7 Mayıs 1328.
- M. Şemseddin: “Ta’lim ve Terbiye Esasları”, **Sebilürreşâd**, C.I-VIII, S.26-208, 16 Ağustos 1328.
- M. Şemseddin: “Tedrîsât ve Terbiye-i Ahlâkiyye”, **Sebilürreşâd**, C.II-IX, S.33-215, 4 Teşrin-i Evvel 1328.
- M. Şemseddin: “Ta’lim ve Terbiyede Ebeveynin Vezâifi”, **Sebilürreşâd**, C.I-VIII, S.22-204, 19 Temmuz 1328.
- M. Şemseddin: “Mektep Programlarının Tanziminde Nazar-ı İtibara Alınacak Esaslar”, **Sebilürreşâd**, C.II-IX, S.29-211, 6 Eylül 1328.

- M. Şemseddin: “Beşeri Cemiyetler İçin Dinin Lüzûmu I”, **Sebîlürreşâd**, C.XV, S.385, 2 Kânûn-ı Evvel 1334, 2 Kânûn-ı Sâni 1335.
- M. Şemseddin: “Terbiye ve Ta’lim: Ta’lim ve Terbiye Meselesi”, **Sebîlürreşâd**, C.VIII, S.202, 5 Temmuz 1328.
- M. Şemseddin: “Ta’lim ve Terbiyede Mektepler”, **Sebîlürreşâd**, C.I-VIII, S.24-206, 2 Ağustos 1328.
- M. Şemseddin: “İctimâiyat: İctimâi İnhitatın Sebebinu Usûl-i Terbiyede Aramalıdır”, **Sebîlürreşâd**, C.XII, S.305, 3 Temmuz 1330.
- M. Şemseddin: “Terbiye ve Ta’lim: Programların Tanziminde Hükûmetin Hak ve Vazîfesi Mekteplerde Tedrîs Olunacak Ulûmun Tertibi”, **Sebîlürreşâd**, C.IX, S.212, 13 Eylül 1328.
- M. Şemseddin: “Terbiye ve Ta’lim: Mekteb Programlarının Tanziminde Nazar-ı İ’tibâra Alınacak Esâslar”, **Sebîlürreşâd**, C.IX, S.211, 6 Eylül 1328.
- M. Şemseddin: “Terbiye ve Ta’lim: Mekteplerde Tedrîs Olunacak Ulûmun Tertibi”, **Sebîlürreşâd**, C.II-IX, S.28-210, 30 Ağustos 1328.
- M. Şemseddin: “Ta’lim ve Terbiye Prensipleri”, **Sebîlürreşâd**, C.II-IX, S.27-209, 23 Ağustos 1328.
- M. Şemseddin: “Tedrîsât ve Terbiye-i Ahlâkiyye”, **Sebîlürreşâd**, C.IX, S.215, 4 Teşrîn-i Evvel 1328.
- M. Şemseddin: “Ta’lim ve Terbiyede Mektepler”, **Sebîlürreşâd**, C.I-VIII, S.25-207, 9 Ağustos 1328.
- M. Şemseddin: “Ta’lim ve Terbiye Meselesi”, **Sebîlürreşâd**, C.I-VIII, S.20-202, 5 Temmuz 1328.
- M. Şemseddin: “Terbiye ve Ta’lim: Medreselerin Islahı Hakkında İ’tiraf ve İşhatçılara!”, **Sebîlürreşâd**, C.X, S.238, 21 Mart 1329.
- M. Şinasi: “Elifba Meselesi ve Cevabımız -Sâtı’ Beyefendiye-“, **İctihad**, C.IV, No.62, 18 Nisan 1329.
- Macit, Nadim: “Osmanlı Modernleşmesinde Jön-Türk Hareketinin Din-Siyaset Anlayışı”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, C.II, S.5, Eylül-Ekim 1999, ss.1-50.

- Mahmud Sadık: “Pak Bir Hüviyet, Sağlam Bir Fıtrat”, **İctihad**, C.IV, No.85, 19 Kânun-ı Evvel 1329.
- Mahmut Sadık: “Musâhabe-i İctihad: Gençleştirmek Meselesi”, **İctihad**, C.IV, No.87, 02 Kânûn-ı Sâni 1329.
- Manastırlı Bahaddin: “Musâhabe-i İctimâiye: 2 Ulya-yı Umûr ve Etfâl İle Muallim ve Muallimelerimize”, **İctihad**, C.II, No.10 (22), Temmuz 1909.
- Mardin, Şerif: “Yeni Osmanlı Düşüncesi”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce**, Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet Birikimi, C.I, İstanbul, İletişim Yay., 2001.
- Mardin, Şerif: **Türkiye’de Din ve Siyaset**, Makaleler III, drl. Müm-taz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul, İletişim Yay., 1991.
- Mazıca, Nurşen: “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanûnu”, **Atatürk Yolu Dergisi**, C.V, S.18, 1996, ss.131-154.
- Mecdüddin Konevi: “Şeref ve Haysiyetimizi Muhafaza ve İktisab-ı Fezail”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VII, S.178, 19 Kanûn-ı Sani 1327.
- Mehmed el-Celveti: “Hutbelere Dair”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.69, 17 Kânûn-ı Evvel 1325.
- Mehmed Ali Avni: “Maârif Derdi”, **Sebilürreşâd**, C.XIX, S.480, 14 Mayıs 1337.
- Mehmed Emin: “Müslümanlığı Diriltecek Müesseseler -I: Huzur-ı Celîl-i Meşihatpenahiye”, **Sebilürreşâd**, C.XII, S.296, 1 Mayıs 1330.
- Mehmed Emin: “Müslümanlığı Diriltecek Müesseseler -II: Huzur-ı Celîl-i Meşihatpenahiye”, **Sebilürreşâd**, C.XVII, S.297, 8 Mayıs 1330.
- Mehmed Emin: “Kürsü Şeyhleri (Selatin Şeyhliği)”, **Sebilürreşâd**, C.XVII, S.427-428, 10 Temmuz 1335.
- Mehmed Fahreddin: “Tevhîd ve İttihâd”, **Sebilürreşâd**, C.VII., S.7, 5 Nisan 1328.
- Mehmed Fahreddin: “Ta’lim ve Terbiyede Üssülesas”, **Sebilürreşâd**, C.VIII, S.205, 26 Temmuz 1328.

- Mehmed Fahreddin: "Ta'lîm ve Terbiyede Üssülesas-II", **Sebülürreşâd**, C.I-VIII, S.25-207, 9 Ağustos 1328.
- Mehmed Ferid: "Hutbeler", **Sırât-ı Müstakîm**, C.II, S.30, 5 Mart 1325.
- Mehmed Niyazi: "Fazıl-ı Muhterem İsmail Gaspirinski Bey'in Konferansını Dinlerken", **Sırât-ı Müstakîm**, C.2, S.49, 30 Temmuz 1325.
- Mehmed Remzi: "Hutbelere Dair", **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.74, 21 Kânûn-ı Sâni 1325.
- Mehmed Seyid: "İtiraf ve İshad", **Sebülürreşâd**, C.II-IX, S.51-33, 14 Şubat 1328.
- Mehmed Şemseddin: "Vâizler Meselesi", **Sebülürreşâd**, C.X, S.256, 25 Temmuz 1329.
- Mehmed Şükrü: "Medrese, Mektep Birleşmeli", **Sebülürreşâd**, C.8 (9), S.285, 13 Şubat 1329.
- Mehmed Zeki: "Veka'i İktisâdiye ve Mâliye", **Alem**, C.V, No.110, 18 Temmuz 1330.
- Mehmed Zeki: "Vakay-i Mâliye ve İktisâdiye", **İctihad**, C.V, No.115, 17 Temmuz 1330.
- Mehmet Akif: "Sa'y ü Amelin Nazar-ı İslâm'daki Yeri", **Sebülürreşâd**, C.I, S.11, 23 Teşrîn-i Evvel 1324.
- Mehmet Akif: "Tefsir-i Sure-i Âl-i İmrân, 200", **Sebülürreşâd**, C.II-IX, S.41-223, 6 Kânûn-ı Evvel 1328.
- Mehmet Akif: "Yeni Bir Mektep Kitabı", **Sebülürreşâd**, C.V, S.111, 8 Teşrîn-i Evvel 1326.
- Mertoğlu, M. Suat: "Kur'ân'ın Güncel Olaylarla İlişkilendirilmesi, Sırât-ı Müstakîm /Sebülürreşâd Mecmûası Çerçevesinde Osmanlı Son Döneminde Sosyo-Politik Tefsir Yaklaşımı", **Osmanlı Toplumunda Kur'ân Kültürü ve Tefsir Çalışmaları II**, ed. Bilal Gökçır vd., İstanbul, İlim Yayıma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi, 2013.

- Mertoğlu, M. Suat: Osmanlı'da II. Meşrutiyet Sonrası Modern Tefsir Anlayışı (Sırat-ı Müstakim/Sebülürreşâd Dergisi Örneği: 1908-1914), **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2001.
- Mertoğlu, M. Suat: **Sırat-ı Müstakim Mecmûası Açıklamalı Fihrist ve Dizin**, İstanbul, Klasik Yay., 2008.
- Miftakhov, Songül: “Düğün Harcamaları Azalsın, Aileler Artsın Kanûnu: Men-i İsrâfat”, **Toplumsal Tarih**, S.316, Nisan 2020, ss.50-55.
- Milaslı İsmail Hakkı: “Aksekili Ahmed Hamdi Efendi'nin ‘Dinî Dersler’ Kitabı Mühim Bir Eksişimizin İtmamına Doğru Büyük Bir Hatve”, **Sebülürreşâd**, C.XVII, S.442, 25 Eylül 1335.
- Mithad Cemal: “Dinsiz Ahlâk”, **Sebülürreşâd**, C.XX, S.495, 27 Mart 1338.
- Muhammed Ferid Vecdi: “Müslüman Kadını: İkinci Fasıl: Kadın nedir?, Kadının Vazife-i Tabiiyyesi Nedir?”, **Sırat-ı Müstakim**, C.I, S.4, 4 Eylül 1324.
- Muhammed Reşid Rıza: “ed-Davetü ve'l-İrşad (Darüddavet Velirşad)'da Usûl-i Tedrîs (maba'd): Bed' ve Hurafat, Tekalid ve Adat”, **Sırat-ı Müstakim**, Emeği Geçen: Abdüllatif Nevzad, C.VII, S.178, 19 Kânûn-ı Sâni 1327.
- Muhammed Âbid el-Câbirî: **Çağdaş Arap-İslâm Düşüncesinde Yeniden Yapılanma**, Çev. Ali İhsan Pala, Ankara, Kitâbiyât Yay., 2001.
- Muhammed Hamîdullah: **İslâm'ın Hukuk İlmine Yardımları**, der. Salih Tuğ, İstanbul, Milliyetçiler Derneği, 1962.
- Musa Kazım: “Kütüb-i Kelâmîyenin İhtiyacat-ı Asra Göre Islah ve Telifi, Beynelmüslimin Mezahib-i Muhtelifenin Tevhîdi, Medreselerde Tedrîsâtın Islahı (maba'd)”, **Sırat-ı Müstakim**, C.III, S.54, 3 Eylül 1325.
- Mustafa Asım: “Köylülerimiz”, **Sebülürreşâd**, C.XV, S.370, 19 Eylül 1334.
- Mustafa Asım: “Memleketin Hâlası Neye Mütevakkıfır?”, **İctihad**, C.IV, No.74, 01 Ağustos 1329.

- Mustafa Sabri: “Terakki Edelim Fakat Müslimân Kalmak Şartıyla”, **Sebîlürreşâd**, C.XVII, S.432, Temmuz 1335.
- Mustafa Sâtî: **Eğitim ve Toplumsal Sorunlar Üzerine Konferanslar**: Mustafa Sâtî Bey, haz. Osman Kafadar ve Faruk Öztürk, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2002.
- Mustafa Taki: “İslâmiyet’te Cihad”, **Sebîlürreşâd**, C.VII, S.172, 8 Kânûn-ı Evvel 1327.
- Mutlutürk, Münire. “Kelâm Kaynaklarında Kadın”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Ana Bilim dalı, Kelâm Bilim Dalı, İstanbul, 2006.
- Müftüzade M. Esad: “Millet İrşada Muhtaçtır”, **Sebîlürreşâd**, C.X, S.258, 8 Ağustos 1329.
- Müftüzâde M. Esad: “İstanbul Medreseleri”, **Sebîlürreşâd**, C.XXI, S.540-541, 28 Haziran 1339.
- Nalçıoğlu, B. Ulusoy: “Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basımının İlkleri”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.VII, S.4, 2005, ss.253-267.
- Necmeddin Sadık: “Ahlâk Telakkisi”, **Sebîlürreşâd**, C.XV, S.376, 31 Teşrîn-i Evvel 1334.
- Nevzat Mahmud: “Rabindranath Tagore’ın Pedagojyası”, **İctihad**, C.XXI, No.210, 15 Ağustos 1926.
- Nezihe Muhlis: “Terbiye-i İnas Etrafında”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VI, S.146, 2 Haziran 1327.
- Nusret Cezmi: “Kadın: Bir Valide Olmaya Gayret Etmelidir”, **Sebîlürreşâd**, C.XXI, S.534-535, 9 Haziran 1339.
- Okumuş, Ejder: **Türkiye’nin Laikleşme Serüveninde Tanzimat**, İstanbul, İnsan Yay, 1999.
- Okumuş, Ejder: “Tanzimat Dönemi’nde Eğitimde Lâikleşmenin İşaretleri”, **Değerler Eğitim Dergisi**, C.III, S.9, 2005, ss.143-162.
- Orman, Türkan Fırıncı: “Toplum ve Eğitim”, **Sosyoloji**, ed. İhsan Sezal, İstanbul, Beta Yay., 2017.

- Orman, Türkan Fırıncı: **Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Etkili Olan Düşünce Akımları ve Eğitim**, ed. Faruk Manav, Ankara, Pegem Akademi, 2018.
- Ortaylı, İlber: “Osmanlı’da 18. Yüzyıl Düşünce Dünyasına Dair Notlar”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce: Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası, Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi**, C.I, İstanbul, İletişim Yay. 2001.
- Osman Nuri: “Artık Sukut Etmeyeceğiz”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.243, 15 Nisan 1329.
- Öcal, Mustafa: “Osmanlı Devletinin Son Döneminde Gerçekleştirilen Medrese Islahatları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler-Uluslararası Sempozyum**, C.I, Muş, 2013, ss.87-150.
- Öcal, Mustafa: “Türkiye’de Din Eğitimi Tarihi Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.IV, S.12, 2008, ss.399-430.
- Öcal, Mustafa: **Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi ve Dini Hayat**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2008.
- Öcal, Mustafa: “Ailede Çocukların Dinî ve Ahlâkî Eğitimlerinde Karşılaşılan Problemlerin Başlıca Sebepleri ve Çözüm İçin Bazı Teklifler”, **Din Eğitim Araştırmaları Dergisi**, S.3, İstanbul, 1996, ss.187-206.
- Öcal, Mustafa: “Künye Defterlerine Göre İstanbul İmam ve Hatip Mektebi (1924-1930)”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XVII, S.2, 2008, ss.175-232.
- Öcal, Mustafa: **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi**, İstanbul, Düşünce Kitabevi Yay., 2011.
- Ölmez, Adem: “II. Meşrutiyet Devrinde Osmanlı Medreselerinde Reform Çabaları ve Merkezileşme”, **Vakıflar Dergisi**, S.41, Haziran 2014, ss.127-140.
- Ömer Nasuhi Bilmen: “Vaaz ve Vâizler”, **Sebülürreşâd**, C.XXIII, S.589, 21 Şubat 1340.
- Ömer Fuad: “Anadolu Seyyar Muhabir-i Mahsûsumuzdan: Medreseler”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.252, 27 Haziran 1329.

- Ömer Fuad: “Medreseler”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.252, 27 Haziran 1329.
- Özçelik, Nazmi: “I. Yayın Döneminde (1911-1918) Türk Yurdu Mecmuası'nın Ortaya Koyduğu Görüşler”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 1987.
- Özdemir, Emin: “İslah Çalışmalarından İlğasına Medreselere İslâmcı Bir Bakış; Sebülürreşâd'da Tevhîd-i Tedrîsad Kanûnu ve Uygulamaları”, **Turkish Studies** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/2, Winter 2013, ss.201-215.
- Özdemir, Mehmet: “Dozy, Reinhart Pieter Anne”, **DİA**, C.IX, İstanbul, 1994.
- Özdemir, Özkan: “1911-1931 Yılları Arasında Yayınlanan Türk Yurdu Dergileri'nde Gelişen Eğitim Anlayışı ve Cumhuriyet Dönemine Etkileri”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya, 2004.
- Özdemir, Rifat: “Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S.5, 1994, ss.259-310.
- Özden, Mehmet: “Türk Yurdu Dergisi ve II. Meşrutiyet Devri Türkçülük Akımı (1911-1918)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.
- Özel, Sabahattin: “Yazdıklarının Işığında Kılıçzade Hakkı Bey'in Fikirleri”, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, ed. Haluk Selvi ve M. Bilal Çelik, C.III, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yay., 2015, ss.1499-1507.
- Özkorkut, Nevin Ünal: “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.LI, S.3, 2002, ss.65-84.
- Özkul, Fatih: “Anayasalarımızda Laiklik İlkesi”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2014/4, ss.273-310.

- Öztürk, Emine: “Prens Sabahaddin ve Ziya Gökalp’in Eğitim Görüşlerinin Karşılıklı Olarak İncelenmesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Felsefe Grubu Eğitimi Bilim Dalı, Ankara, 2010.
- Pak, Süleyman: “Sebilürreşad ve Sırât-ı Mustakim Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tesbit ve Tahlili”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Konya, 1995.
- Pakize: “Dini Dersler: Muharrir-i Muhterem Ahmed Hamdi Efendi Hazretlerine”, **Sebilürreşad**, C.XVII, S.441, 18 Eylül 1335.
- Paul Vermeer, Johannes Van Der Ven: "Religious Identity Formation: An Educational Approach", **International Journal of Education and Religion**, Çev. Ayşe Zişan Furat, II, 2, Leiden 2001.
- Polat, Nazım H.: “İctihad”, **DİA**, C.XXI, İstanbul, 2000.
- Poyraz, Mehmet: <http://mehmetpoyrazyaziyor.blogspot.com/2017/12/mehmet-akif-ve-rusya-musulmanlar-1.html> (e.t. 14/01/2020).
- Rahip Jan Meslier: “Rahip Jean Meslier’in Akl-ı Selimi”, **İctihad**, Çev. Abdullah Cevdet, C.XX, No.176, 15 Mart 1925.
- Reşit Rıza: “Akaid-i İslâmiyye: Din ve Akıl”, **Sebilürreşad**, Çev. Ahmed Hamdi Akseki, C.X, S.239, Mart 1329.
- Rıza Tevfik: “Musâhabe-i İctihad: Terbiye Meselesi Etrafında Cereyanlar”, **İctihad**, C.IV, No.93, 13 Şubat 1329.
- Rıza Tevfik: “Musâhabe-i İctihad: Mesâil-i Hakîkiyye”, **İctihad**, C.IV, No.92-3, 06 Şubat 1329.
- S. M. Tevfik: “Hint Yolunda IV: Nüfuz-ı Ecanib, Beyrut Mektepleri”, **Sebilürreşad**, C.VIII, S.207, 9 Ağustos 1328.
- S. M. Tevfik: “Terbiye ve Ta’lim: Bhopal Hâkime-i Zî-Şâni Şah Cihan Hazretlerinin Hindistan’da Esâsât-ı İslâmiyye Dâiresinde Kız Mektepleri Küşâdı”, **Sebilürreşad**, C.XII, S.307, 17 Temmuz 1330.

- Sadullah: “Ulemâ-yı Kiram ve Talebe-i Ulûma Açık Mektup Muharriri Mecdüddin Efendi'ye”, **Sebülürreşâd**, C.XI, S.268, 17 Teşrinevvel 1329.
- Sakaoğlu, Necdet: **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İstanbul, İletişim Yay., 1992.
- Sakaoğlu, Necdet: “Eğitim Tartışmaları”, **TCTA**, C.II, İstanbul, İletişim Yay., 1985.
- Samizade Süreyya: “Bizde Âile Hayatı”, **İctihad**, C.V, No.108, 29 Mayıs 1330.
- Samizade Süreyya: “Japonya Yolunda”, **İctihad**, C.V, No.119, 9 Teşrin-i Evvel 1330.
- Sarioğlu, Mehmed: **Türk Eğitim Tarihinden Esintiler**, Kocaeli, Umuttepe Yay., 2012.
- Satı (el-Husri): “Tanzimatçılık Meselesi-1-”, **İctihad**, C.IV, No.64, 02 Mayıs 1329.
- Satı (el-Husri): “Tanzimatçılık Meselesi”, **İctihad**, C.IV, No.65, 09 Mayıs 1329.
- Satı Bey: “Elifba Meselesi”, **İctihad**, C.IV, No.61, 11 Nisan 1329.
- Satı Bey: “Tahsil-i İbtidâi Hakkında: Maârif Nezâretinin Yeni İctihadı”, **İctihad**, C.IV, No.67, 03 Mayıs 1329.
- Sebülürreâd: “Ahvâl-i Hazıra”, **Sebülürreşâd**, C.I-VII, S.23-205, 26 Temmuz 1328.
- Sebülürreşâd: “Prens Abbas Halim Paşa Hazretlerinin Taht-ı Himâye-i Fahîmânelerinde Heybeliada Sebülürreşâd Mekteb-i İbtidâîsî- Ders Zamanlarıyla Müfredât Programının mâba'dı”, **Sebülürreşâd**, C.XI, S.264, 19 Eylül 1329.
- Sebülürreşâd: “Sebülürreşâd İbtidâi Mektepleri -1- Heybeliada, Prens Abbas Halim Paşa Hazretlerinin Taht-ı Himâye-i Fahîmânelerinde”, **Sebülürreşâd**, C.XI, S.268, 17 Teşrin-i Evvel 1329.
- Sebülürreşâd: “Sebülürreşâd İbtidâi Mektepleri -1- Heybeliada, Prens Abbas Halim Paşa Hazretlerinin Taht-ı Himâye-i Fahîmânelerinde”, **Sebülürreşâd**, C.XI, S.270, 31 Teşrin-i Evvel 1329.

- Sebilürreşâd: “Terbiye ve Ta’lim”, **Sebilürreşâd**, C.VIII, S.183, 24 Şubat 1327.
- Sebilürreşâd: “Ulemâ ve Talebe-i Ulûm”, **Sebilürreşâd**, C.I-VIII, S.20-202, 05 Temmuz 1328.
- Sebilürreşâd: “Hutbe ve Meva’iz”, **Sebilürreşâd**, C.VIII, S.183, 24 Şubat 1327.
- Sebilürreşâd: “Sebilürreşâd Yirmi İkinci Cildine Başlıyor”, **Sebilürreşâd**, C.XXII, S.547-548, 1339.
- Sebilürreşâd: “Sebilürresad Yirmi Üçüncü Cildine Başlıyor”, **Sebilürreşâd**, C.XXIII, S.573, 1339.
- Sebilürreşâd: “Teşekkür, Rica ve İhtar”, **Sebilürreşâd**, C.XVIII, S.467, 03 Şubat 1337.
- Sebilürreşâd: “Sinemalara Ön Ayak Olan Müftüler de Varmış!”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.609, 24 Temmuz 1340.
- Sebilürreşâd: “Mekteplerde İlm ve İrfan Yerine Tiyatro, Çalgı, Oyun!”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.612, 14 Ağustos 1340.
- Sebilürreşâd: “Kadınların Okuyup Yazması Meselesi- ‘Lâ ta’ allemü’n nisa’e Hattan’ Hadîsinin Ravisine Cevap”, **Sebilürreşâd**, C.XII, S.288, 6 Mart 1330.
- Sebilürreşâd: “Mekteplerde Buhran-ı Ahlâki”, **Sebilürreşâd**, C.XXI, S.536-537, 14 Haziran 1339.
- Sebilürreşâd: “Şuûn”, **Sebilürreşâd**, C.XI, S.268, 17 Teşrin-i Evvel 1329.
- Sebilürreşâd: “Talebe-i Ulûmun Haddi midir?!.. İki Üç Katlı Muntazam Binalarda Oturabilmek!”, **Sebilürreşâd**, C.XXIII, S.576, 22 Teşrin-i Sani 1339.
- Sebilürreşâd: “Yapılan Masrafa Karşı Alınan Mahsul!”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.610, 31 Temmuz 1340.
- Sebilürreşâd: “Medreseler Satılıyor”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.618, 25 Eylül 1340.
- Sebilürreşâd: “Medreseler Satılabilir mi?”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.620, 9 Teşrin-i Evvel 1340.

- Sebülürreşâd: “Medreseler de İnkılap Geçiriyor!”, **Sebülürreşâd**, C.XXIV, S.619, 2 Teşrini Evvel 1340.
- Sebülürreşâd: “İctihad’ın Tatili”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.238, 21 Mart 1329.
- Sebülürreşâd: “Sebülürreşâd”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.238, 21 Mart 1329.
- Sebülürreşâd: “Merakiz-i Tekaya Talimatnâmesi”, **Sebülürreşâd**, C.XV, S.369, 12 Eylül 1334.
- Sebülürreşâd: “Köylüyü Cehlden Kurtaracak Çare: Ankara (Sebülürreşâd) Ceride-i İlmiyyesine”, **Sebülürreşâd**, C.XX, S.496, 8 Nisan 1338.
- Sebülürreşâd: “Maârif Vekâletinin Garip Bir Tamimi”, **Sebülürreşâd**, C.XXV, S.635, 22 Kânûn-ı Sâni 1341.
- Sebülürreşâd: “Mekteplerde Din Dersleri ve Fransızca Tahsili: Maârif Vekil-i Muhteremî Beyefendiye”, **Sebülürreşâd**, C.XIX, S.489, 24 Temmuz 1337.
- Sebülürreşâd: “Maârifin Hali”, **Sebülürreşâd**, C.XXI, S.536-537, 14 Haziran 1339.
- Sebülürreşâd: “Mekteplerde Oyun Dersleri!”, **Sebülürreşâd**, C.XXIV, S.618, 25 Eylül 1340.
- Sebülürreşâd: “Talebe-i Ulûm Cemiyetinin Layihası”, **Sebülürreşâd**, C.XVIII, S.462, 1 Nisan 1336.
- Sebülürreşâd: “Ecnebî Mekteplerini Müdâfaa Eden Türk Gazetesi”, **Sebülürreşâd**, C.XXIV, S.613, 21 Ağustos 1340.
- Sebülürreşâd: “Maârifimizde İflas Alametleri!”, **Sebülürreşâd**, C.XXIV, S.611, 7 Ağustos 1340.
- Sebülürreşâd: “Şuûn”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.236, 7 Mart 1329.
- Sebülürreşâd: “Dârülfünun’un ve Medreselerin İslahı Hakkında”, **Sebülürreşâd**, C.XXI, S.528-529, 16 Mayıs 1339.
- Sebülürreşâd: “Tedrîsât-ı Diniyye Büsbütün mü Mekteplerden Kaldırıldı?”, **Sebülürreşâd**, C. 24, S.623, 30 Teşrini Evvel 1340.

- Sebilürreşâd: “Tevhîd-i Tedrîsât Kanûnunun Tarz-ı Tatbiki Hakkında Antalya Mebusu Hoca Rasih Efendi Hazretleriyle Mülâkat”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.604, 12 Haziran 1340.
- Sebilürreşâd: “İcazetnâme Cemiyeti (Talebelik Âleminde)”, **Sebilürreşâd**, C.XII, S.297, 8 Mayıs 1330.
- Sebilürreşâd: “İlâhiyat Talebesi Derslere Girmeyecekler”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.621, 16 Teşrin Evvel 1340.
- Sebilürreşâd: “Merhamet Ediniz Efendiler! İlâhiyat Talebesinin Büyük Millet Meclisine Mürâcaatı”, **Sebilürreşâd**, C.XXV, S.638, 12 Şubat 1342.
- Sebilürreşâd: “Papaz Mekteplerinin Sırrı”, **Sebilürreşâd**, C.XXIII, S.596, 10 Nisan 1340.
- Sebilürreşâd: “Fransa’da Dinî Tedrîsât”, **Sebilürreşâd**, C.XXIII, S.597, 17 Nisan 1340.
- Sebilürreşâd: “Siyonistliğin Memleketimizde Zevk Ettiği Fikirler”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.600, 15 Mayıs 1340.
- Sebilürreşâd: “Tedrîsât-ı Nasraniyyeye Devam Eden Hıristiyan Mektepleri”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.600, 15 Mayıs 1340.
- Sebilürreşâd: “Papaz Mektepleri Açılıyor”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.614, 4 Eylül 1340.
- Sebilürreşâd: “Papaz Mektepleri Açılıyor, Medreseler Ne Olacak?”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.622, 23 Teşrin-i Evvel 1340.
- Sebilürreşâd: “Tevhîd-i Tedrîsât Demek İlga-yı Tedrîsât Demek midir?”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.602, 29 Mayıs 1340.
- Sebilürreşâd: “Tevhîd-i Tedrîsâtın Tarz-ı Tatbiki”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.602, 29 Mayıs 1340.
- Sebilürreşâd: “Maârif Aleyhine Teceddüd Olur mu?”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.602, 29 Mayıs 1340.
- Sebilürreşâd: “Of Ulemâ ve Müntahib-i Sanilerin İstirhamatı: Ankara Türkiye Cumhuriyeti Riyaset-i Celîlesine, Süreti Heyeti Vekileye”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.603, 5 Haziran 1340.

- Sebîlürreşâd: “Artık Bu Kadarı Fazla!”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.607, 3 Temmuz 1340.
- Sebîlürreşâd: “Maârif Vekili Vâsıf Beyefendi'nin Nazar-ı Dikkatine”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.607, 3 Temmuz 1340.
- Sebîlürreşâd: “İlâhiyat Fakültesi ve İmâm Hatip Mektebinin Ömr-i Tabiisi”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.615, 4 Eylül 1340.
- Sebîlürreşâd: “Talebe-i Ulûmun Mukarreratı: İlâhiyat Fakültesi Mü-davimlerinin İctimaları”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.617, 18 Eylül 1340.
- Sebîlürreşâd: “İmâmsız, Hatipsiz mi Kalıyoruz?”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.620, 9 Teşrin-i Evvel 1340.
- Sebîlürreşâd: “Ahlâk-ı Milliyyenin İnhidamına Karşı Seyirci Kalınabilir Mi?”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.603, 5 Haziran 1340.
- Sebîlürreşâd: “Tire İmâm ve Hatip Mektebi de Lağv Edildi”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.621, 16 Teşrin-i Evvel 1340.
- Sebîlürreşâd: “Çocuklarımız Sokakta Kalıyor”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.618, 25 Eylül 1340.
- Sebîlürreşâd: “Bolşevik Düsturları: Mekteplerde Laik Terbiyeden Maksat Ne İmiş!”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.612, 14 Ağustos 1340.
- Sebîlürreşâd: “Laiklik-Ladinilik: Hükümete Laiklik İsnâd Olunması Doğru mudur?”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.610, 31 Temmuz 1340.
- Sebîlürreşâd: “Camide Hıfz-ı Kur'ân Mücrimleri!”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.603, 5 Haziran 1340.
- Sebîlürreşâd: “Dar'ül-Huffazlar Hakkında: Maârif Vekâletimizin Nazar-ı Dikkatlerine”, **Sebîlürreşâd**, C.XXIV, S.604, 12 Haziran 1340.
- Sebîlürreşâd: “Mekteplerde Dîn Esası Üzerine Terbiye”, **Sebîlürreşâd**, C.14, S.350, 15 Teşrin-i Evvel 1331.
- Sebîlürreşâd: “Taklitçi Maârifin Bugünkü Perişan Hali”, **Sebîlürreşâd**, C..24, S.614, 28 Ağustos 1340.

- Sebilürreşâd: “Lazkiye’den: İstanbul’un Hakikî Ulemâsı ile Dârülfünun İlähiyat Şubesi ve Medresetülvâizin’in Genç ve Fedakâr Talebelerinin Nazargah-ı Dikkatlerine”, **Sebilürreşâd**, C.XI, S.281, 16 Kânûn-ı Sâni 1329.
- Sebilürreşâd: “Mekteplerimiz Dinsiz, Vatansız Kimseler Yetiştirecekse Milletin Cahil Kalması Daha Hayırlıdır.”, **Sebilürreşâd**, C.XI, S.279, 2 Kânûn-ı Sâni 1329.
- Sebilürreşâd: “Dârülfünun İle Fıkhın ve Mesâil-i Şeriyenin Alakası Yokmuş!”, **Sebilürreşâd**, C.XVI, S.414-415, 15 Mayıs 1335.
- Sebilürreşâd: “İlähiyat Medresesi Hakkında Medresetü’l-Mütehassısın Medreselerinin Maârif Vekâletine Gönderdiği Layiha”, **Sebilürreşâd**, C.XXIII, S.594, 27 Mart 1340.
- Sebilürreşâd: “İlähiyat Fakültesi Hakkında Bir Mülâkat”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.601, 22 Mayıs 1340.
- Sebilürreşâd: “Şeriyeye Vekâletinin Tamimi: Bilumûm Müftülere, Memurin-i Şeriyeye”, **Sebilürreşâd**, C.XX, S.502, 18 Mayıs 1338.
- Sebilürreşâd: “Medâris-i İlmiye Nizâmnamesi”, **Sebilürreşâd**, C.XIX, S.481, 21 Mayıs, 1337.
- Sebilürreşâd: “Terbiye ve Ta’lîm: Prens Abbas Halim Paşa Hazretlerinin Taht-ı Himâye-i Fahîmânelerinde Heybeliada Sebilürreşâd Mekteb-i İbtidâîsî-Tahsîl-i İbtidâînin Neşri ü Ta’mîmi- Sebilürreşâd Hey’etinin Yeni ve Pek Hayırlı Bir Teşebbüsü”, **Sebilürreşâd**, C.XI, S.263, 12 Eylül 1329.
- Seçkin, Süheylâ: “İctihad Mecmuası (101-200. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı, Sivas, 1990.
- Sekmez, Dilek: “Abdullah Cevdet Düşüncesinde Ahlâk”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Kırklareli, 2018.
- Selçuk, Mualla: **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**, Ankara, TDV Yay, 1990.

- Sırât-ı Müstakîm: **Sırât-ı Müstakîm**, C.II, S.34, 20 Nisan 1325.
- Sırât-ı Müstakîm: “Sırâtı-müstakîm Gazetesi Müdüriyeti’ne”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VI, S.142, 12 Mayıs 1327.
- Sırât-ı Müstakîm: “Sırât-ı Müstakîm-Sebilürreşâd”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VII, S.182, 16 Şubat 1327.
- Sırât-ı Müstakîm: **Sırât-ı Müstakîm**, C.I, S.1, 14 Ağustos 1324.
- Sırât-ı Müstakîm: **Sırât-ı Müstakîm**, C.II, S.50, 6 Ağustos 1325.
- Sırât-ı Müstakîm: “Şuûn: Çin, İran, Rusya”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VI, S.139, 21 Nisan 1327.
- Sırât-ı Müstakîm: “Piriştine Medrese-i Aliyye-i İslâmiyyesi”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VI, S.141, 5 Mayıs 1327.
- Sırât-ı Müstakîm: “Şuûn: Rusya, Çin, Cezair”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VI, S.144, 26 Mayıs 1327.
- Sırât-ı Müstakîm: “Kırgızlar’da Medrese Bina Etmek”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, No.66, 26 Teşrin-i Sâni 1325.
- Sırât-ı Müstakîm: “Medâris-i İslâmiyye”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.IV, S.103, 12 Ağustos 1326.
- Sırât-ı Müstakîm: “Ameli İlm-i Hal Hakkında İstanbul Maârif Müfettişlerinin Nokta-i Nazarı”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.119, Kânûn-ı Evvel 1326.
- Sırât-ı Müstakîm: “Şuûn: (Rusya), Buhara”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VI, S.131, 24 Şubat 1326.
- Sırât-ı Müstakîm: “Şuûn: (Devlet-i Osmaniyye), Afrika-yı İslâmi, Rusya, Çin, İran”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.122, 23 Kânûn-ı Evvel 1326.
- Sırât-ı Müstakîm: “İran, İslah-ı Mekâtib ve Medâris”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.VI, S.139, 21 Nisan 1327.
- Sırât-ı Müstakîm: “Şuûn: Devlet-i Osmaniyye, Rusya, Hindistan, Türkistan, Buhara, İran, Bulgaristan, Cezair”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.IV, S.102, 5 Ağustos 1326.
- Sırât-ı Müstakîm: “Rusya, İslâmları Tazyik Ediyor”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.V, S.130, 17 Şubat 1326.

- Sırât-ı Müstakîm: “(Matbuat-ı İslâmiyye): Böyle Mi Olmalıyız?..- Ermenek’ten Yazılan Mektup - İntişar-ı İslâm - İhtida - İran’da Tamim-i Maârif”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.IV, S.90, 13 Mayıs 1326.
- Sırât-ı Müstakîm: “Mısır’da Hutbelerle Mevâiz-i Diniyye’nin Temin-i Terakkisi Encümeni”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.IV, S.102, 5 Ağustos 1326.
- Sireti: “Vaazlar, Vâizler”, **Sebilürreşâd**, C.IX, S.481, 21 Mayıs 1337.
- Soyupek, Hasan: “İkinci Meşrutiyet’ten Günümüze Türkiye’de Arapça Öğretimi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta, 2004.
- Subhî el-Mahmasânî: **İslâm Üzerine Düşünceler**, Ankara, TDV Yay., 1989.
- Sultan Cihan: “Nisâiyât: Terbiye-i Nisvân-ı İslâm Hakkında: Bhopal Hâkime-i zi-Şânî Sultân Cihân Hazretlerinin Mühim Bir Mektupları”, **Sebilürreşâd**, C.XII, S.287.
- Şahin, Muhammet & Tokdemir, M. Ahmet: “II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, C.IX, S.4, Güz 2011, ss.851-876.
- Şanal, Mustafa: “Eşrefefendizade Mehmet Şevketi’nin Medreselere İlişkin Islahat Düşünceleri ve Çözüm Önerileri”, **OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S.10, Ankara, 1999, ss.193-218.
- Şemseddin Sami: **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, İkdâm Matbaası, 1317.
- Şen, Nurcan: “Tanzimat Devri Periyodikleri ve Dergicilik”, **Gazi Türkiyat**, S.5, Güz 2009, ss.381-393.
- Şen, Zeynep: “Din Eğitim ve Öğretimi Açısından Batılılaşma Sürecinde Mürebbiyeler”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul, 2006.
- Şeref,Göküş: “II. Meşrutiyet Dönemi İslâmcı Çizgideki Süreli Yayınlarda Aile ve Çocuk Eğitimi”, **Artuklu Akademi: Journal of Artuklu Academia**, 7 (1) 2020, ss.99-124.

- Şevketi: “Medreselerin Islahı Mesâil-i Umûmiyyedendir”, **Sebülürreşâd**, C.X. S.236, 07 Mart 1329.
- Şevketi: “Din Felsefesinden-Doktor Abdullah Cevdet Bey’e”, **İctihad**, C.IV, No.62, 18 Nisan 1329.
- Şeyh Muhsin-i Fani ez-Zâhiri: “Yeni İlm-i Kelâm Yazılmalı mı Yazılmamalı mı?”, **Sebülürreşâd**, C.XXI, S.532-533, 2 Haziran 1339.
- Şeyh Muhsin-i Fani ez-Zâhiri: “Sebülürreşâd Cerîde-i İslâmiyyesine”, **Sebülürreşâd**, C.XXI, S.546, 19 Temmuz 1329.
- Şeyh Reşid Rıza: “Akaid-i İslâmiyye: İkinci Mesele: Ta’lîm, 3- Dinde Basiret, 4- Dinin Kavaidi”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.238, 21 Mart 1329.
- Şişman, Adnan: **Tanzimat Döneminde Fransa’ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)**, Raportör: Yahya Akyüz, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 2004.
- Tahirü'l-Mevlevi: “Medresetülmeşayih Dolayısıyla Bir Hatıra”, **Sebülürreşâd**, C.XIII (XI), S.285, 13 Şubat 1329.
- Tahsin: “İlâhiyat Liseleri: Milletın İhtiyacat-ı Diniyyesini Temin İçin Zaruri Tedbirler”, **Sebülürreşâd**, C.XXIV, S.601, 22 Mayıs 1340.
- Tansu, Yunus Emre: “Osmanlı İmparatorluğu’nda Batıcı Düşünce Çerçevesinde Dr. Abdullah Cevdet ve İctihad Dergisi”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C.IV, S.1, 17 Nisan 2018, ss.113-142.
- Tansu, Yunus Emre: “Batıcı Düşüncenin Etkili bir Sözcüsü Olarak İctihad Dergisi (1904-1932)”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2002.
- Tekeli, İlhan & İlkin, Selim: **Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1993.
- Tekeli, İlhan: “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.III, İstanbul, İletişim Yay. 1983.

- Tenger, Süleyman: “Rüştiye Mekteplerinin Tarihi Gelişimi ve Din Eğitimi ve Öğretimi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı (Din Eğitimi), Ankara, 2005.
- Tepebaşı, Ayşe: “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Süreli Bir Yayın: Mihrab”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, C.XXI, S.2, 2014, ss.129-152.
- Topaloğlu, Aydın: “Materyalizm”, **DİA**, C.XXVIII, Ankara, 2003.
- Toprak, Zafer: “Basın: II. Meşrutiyet’te Fikir Dergileri”, **TCTA**, C.I, İstanbul, İletişim Yay., 1985.
- Topses, Mehmet Devrim: **Niyazi Berkes’in Sosyoloji Anlayışı**, Ankara, Anı Yay., 2011.
- Tosun, Cemal: **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Ankara, Pegem Akademi, 2012.
- Trotskyli Ahmed Tâceddin: “Âlem-i İslâm: Rusya Müslümanları ve Rus Maârif Nezâreti”, **Sebilürreşâd**, C.III, S.62, 29 Teşrin-i Evvel 1325.
- Trotskyli Ahmed Tâceddin: “Âlem-i İslâm: Rus Maârif Nezâretinin Beyanatı Münasebetiyle Ta’lim-i Umûmiye Dair”, **Sebilürreşâd**, C.III, S.67, 3 Kânûn-ı Evvel 1325.
- Tunalı Hilmi: **İsviçre Rehberi: Kardeşlerim Fehmi, Şükrü Faik ile Gençlerimize Bir Armağandır**, Cenevre, 1903.
- Tunalı Hilmi: **X. Hutbe**, Bir Geçmişin Yadigarı, Namık Kemal (radiyanhuleâyezâl) Hazretlerinin Ruhuna Türbesine Bir Armağan, Kahire, y.y., 2. b.s., 1327.
- Tunalı Hilmi: “Medreseler Kongresi!...: (Osmanlı Müslüman Ulemâsına Bir Davet)”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.54, 3 Eylül 1325.
- Tunaya, Tarık Zafer: **Türkiye’de Siyasal Partiler: II. Meşrutiyet Dönemi 1908–1918**, C.I, İstanbul, İletişim Yay., 1998.
- Tuncer, Hüseyin: “Türk Yurdu”, **DİA**, C.XLI, İstanbul, 2012.
- Tuncer, Hüseyin: **Doksanıncı Yılında Türk Yurdu (1911-2001) Bibliyografyası**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay. 2002.

- Tuncer, Hüseyin: “1911’den 1922’ye Türk Yurdu Mecmuâsı”, **Türk Yurdu**, S.63, Ankara, Kasım 1992, ss.40-43.
- Tuncer, Hüseyin: “Türk Yurdu (1911-1931) Üzerinde Bir İnceleme”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.
- Tural, Erkan: “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Maârif-i Umûmiyye Nezâret-i’nde Bürokratik Reform”, **OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, C.XXII, S.22, 2007, ss.177-206.
- Turan, İlter: Osmanlı İmparatorluğunun Son Döneminde Öğrenci Siyasal Faaliyeti, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuâsı**, C.XXIX, S.1-4, Ekim 1969 - Eylül 1970, ss.171-192.
- Turan, Mustafa: “Osmanlı’dan Cumhuriyete Tevhîd-i Tedrîsât”, **Türk Yurdu**, S.288, Ağustos 2011, ss.191-197.
- Tutkun, Semiramis: “İctihad Mecmuası (1-100. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı, Sivas, 1988.
- Türk, İbrahim Caner: “Osmanlı Devleti’nde Okul Öncesi Eğitim”, **Milli Eğitim Dergisi**, C.XLI, S.192, Güz/2011, ss.160-173.
- Uçar, Ramazan: “Abdullah Cevdet’in Din Anlayışı”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, C.VI, S.11, Ocak-Haziran 2012, ss.205-218.
- Uludağ, Süleyman: “Dürretü’n-Nâsihîn”, **DİA**, C.X, İstanbul, 1994.
- Usturumcalı Salih Zeki vd.: “Görmek İstemeyenlerin Nazar-ı İnsafına”, **Sebülürreşâd**, C.X, S.242, 18 Nisan 1329.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1965.
- Ülken, Hilmi Ziya: **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul, Ülken Yay., 1979.
- Ülker, Çiğdem: “II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Kadın İmajı 1908-1914”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Aydın, 2012.

- Ünal, Uğur & Bircudak, Togay Seçkin: “Tedrîsât-ı İbtidâiyye Mecmûası”, **Türk Yurdu**, C.XXXI, S.285, Mayıs 2011.
- Ünal, Uğur: **Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme**, Haz. Muzaffer Albayrak ve Kevser Şeker, İstanbul, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., 2014.
- Ünişen, Ali: “II. Meşrutiyet Döneminde İstanbul’da Yayımlanan Başlıca Mecmûalardaki Eğitim Bilimleri İle İlgili Makalelerin Değerlendirilmesi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Gaziantep, 2013.
- Vahapoğlu, M. Hidayet: **Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar**, İstanbul, MEB Yay., 1997.
- Varcan, Nezih. vd.: **Yerel Yönetimler**, ed. Canatay Hacıköylü, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yay., 2013.
- Varlık, Bülent: “Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri”, **TCTA**, C.I, İstanbul, İletişim Yay., 1985.
- Vicdani: “İslâm Diyarında Ecnebî Mekteplerinin Tesirat-ı Mefsedetkaranesi”, **Sebilürreşâd**, C.II-IX, S.42-224, 13 Kânûn-ı Evvel 1328.
- Victor Combon: “Almanya İş Başında”, **İctihad**, C.V, No.104, 1 Mayıs 1330.
- Yahya Afif: “İnhilal Eden Bir İlim Ordusu”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.603, 5 Haziran 1340.
- Yahya Afif: “İslâmiyet ve Asrîlik”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Yay. Haz. Âdem Efe, S.53, Ocak-Nisan 2018, ss.317-322.
- Yahya Afif: “İlâhiyat Talebesinin İâşesi”, **Sebilürreşâd**, C.XXIV, S.607, 3 Temmuz 1340.
- Yahya Afif: “İlâhiyat Fakültesi Nasıl Olmalıdır?”, **Sebilürreşâd**, C.XXIII, S.595, 3 Nisan 1340.
- Yakupoğlu, Kenan: “Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.

- Yakut, Esra: “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Mekteplerde Dinî Eğitim”, **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, S.37, 2014, ss.19-34.
- Yaman, Ayşe Peyman: “Osmanlıda Mekteplerin Ortaya Çıkışı ve Gelişmeleri”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2010.
- Yanardağ, Ayşe: “Erken Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Tartışmalarında Ali Haydar Bey’in ‘Millî Terbiye’ Başlıklı Raporu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.63, Güz 2018, ss.387-418.
- Yanikkaya, Yıldız: “II. Meşrutiyet Döneminde Çıkarılan İslâm Dünyası Dergisi’nin Dönemin Olaylarına Bakış Açısı”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Kastamonu, 2019.
- Yapar, Aslı: “Türk Dergiciliğinin Sorunları”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S.10, 2000, ss.65-70.
- Yaşar, Fatma Tunç: “II. Meşrutiyet Döneminde Yurttaşlık, Ahlâk ve Medenilik Eğitimi: Malumat-ı Medeniye Ders Kitapları”, **Osmanlı Araştırmaları**, C.LII, S.52, 2018, ss.311-342.
- Yaşaroğlu, M. Kamil: “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hutbe Hizmetlerine Genel Bir Bakış”, **Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.II, S.1, Yıl 2, Bahar 2016, ss.93-107.
- Yavuz, Hasan: “İslâm Düşüncesi Açısından Mihrâb Mecmûası’nın Tahlili ve İndeksi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Ana Bilim Dalı, İslâm Felsefesi Bilim Dalı, İstanbul, 2010.
- Yavuz, Kerim: “Din Psikolojisi”, **DİA**, C.XIX, İstanbul, 1994.
- Yavuzer, Hasan: **Çağdaş Din Hizmeti ve Diyanet İşleri Başkanlığı-Dinî Otorite ve Teşkilatların Sosyolojik Analizi**, Laçın Yay., Kayseri, 2006.
- Yazıbaşı, Muhammed Ali: “Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet’e Osmanlı’da Ahlâk Eğitim ve Öğretimi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.III, S.4, 2014, ss.761-780.

- Yazıcı, Nesimi: “Karesi Gazetesi Penceresinden Balıkesir’de Dinî Hayat Üzerine Bazı Gözlemler (1916-1917)”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XXXVII, Ankara, 1997, ss.105-129.
- Yazıcı, Mustafa: **Tanzimat’tan Bu Yana Milli Eğitim Bakanları, Başbakanlar ve Atatürk**, Ankara, 1973.
- Yıldız, Halim: “Sebülürreşâd’da Din Eğitimi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum, 2002.
- Yılmaz, Aliye: “Seyyid Cemaleddin Afgani ve Din Eğitimi Anlayışı”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2012.
- Yılmaz, Hüseyin: “Cami Eksenli Din Eğitimi”, **Din Eğitimi El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yay., 2012, ss.297-319.
- Yılmaz, Orhan: “İbn Kayyim’in Tıbb-ı Nebevi İle İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi”, **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.2, 2014, ss.5-18.
- Yörük, Doğan & Bildik, Ferhat: “İktidar Değişiminin Ders Programlarına ve Tarih Eğitimi Yansıması (Mekteb-i Sultani Örneği)”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.48, Nisan 2020, ss.189-209.
- Yurdürün (Tari), Aybike: “Yayın Tarihimizde Türk Yurdu Dergisi ve Derginin Dil Konulu Makalelerinin İçerik Analizi (1928-1931)”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.
- Yüksel, Zeynep: “Osmanlı’da Vaaz ve Vâizlik Geleneği”, **Vaaz ve Vâizlik Sempozyumu II** (17-18 Aralık 2011), Ankara, DİB Yay., 2013, ss.163-185.
- Yürük, Tuğrul: “İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi (Din Dersleri)”, **Din Eğitimi El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yay., 2012, ss.113-139.
- Yürük, Tuğrul: “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Laiklik Çerçevesinde Din Eğitimi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Adana, 2005.

- Zeki Megamiz: “Maarri (Ebulala)”, **İctihad**, C.XXIII, No.241, 01 Kânûn-ı Evvel 1927.
- Zeki Megamiz: “Arap Lisânı ve Latin Harfleri”, **İctihad**, C.XXIV, No.271, 15 Nisan 1929.
- Zengin,
Zeki Salih: **II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi**, Ankara, Akçağ Yay., 2002.
- Zengin,
Zeki Salih: **Medreseden Darülfünuna Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi**, İstanbul, Çamlıca Yay., 2011.
- Zengin,
Zeki Salih: **II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi 1876-1908**, Adana, Baki Kitabevi, 2003.
- Zengin,
Zeki Salih: “Osmanlılar’da II. Meşrutiyet Döneminde Yeni Açılan Medreseler ve Din Görevlisi Yetiştirme Çalışmaları”, **İslâm Araştırmaları Dergisi**, S.36, 2016, ss.33-61.
- Zengin,
Zeki Salih: “Tevhîd-i Tedrîsât Kanûnu’nun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”, **Dini Araştırmalar**, C.V, S.13, Mayıs-Ağustos 2002, ss.81-106.
- Zengin,
Zeki Salih: “Osmanlılar Döneminde Yaygın Din Eğitimi Faaliyeti Olarak Hutbeler”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.XVII, S.1, 2008, ss.379-398.
- Zengin,
Zeki Salih: “İslâm Din Eğitiminin Tarihsel Gelişimi: İslâm’da Eğitim ve Öğretim”, **Din Eğitimi El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yay., 2012, ss.17-37.
- Ziya Gökalp: **Terbiye’nin Sosya ve Kültürel Temelleri**, İstanbul, MEB Yayınları, 1997.
- Züfer Kasımi: “Rusya’daki İslâmların Terakkiyat-ı Dîniyye ve Milliyeye Hizmetleri”, **Sırât-ı Müstakîm**, C.III, S.62, 29 Teşrin-i Evvel 1325.
- Zürcher, Erik Jan: **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul, İletişim Yay., 2003.

Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu 07-09 Aralık 2005, Haz., Murat Alper Parlak, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2010.

“Sırât-ı Müstakîm”, **TDEA**, C.VIII, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1980.

Sebülürreşâd Kütüphanesi Fihristi, İstanbul, Sebat Matbaası, 1345.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Divan Yay., 2006.

<http://homes.chass.utoronto.ca/~cpercy/courses/1001Foy.htm> (e.t. 23.03.2021).

<https://ceviiz.com/tarih/dinde-turkcelesme-1-imam-cemalettin-efendi-1926/> (e.t. 27/05/2020).

<https://ceviiz.com/egitim/anaokullarinin-tarihi-osmanlida-ilk-anaokullari-ceviiz-hafiza-tazeler/> (e.t. 29/08/2021).

<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/abstract-ion> (e.t. 07.04.2021).

<https://globalcenters.columbia.edu/news/darulfunun-osmanlida-ilk-modern-universite-nasil-kuruldu> (e.t. 02.04.2013).

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (e.t. 28.03.2021).

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (e.t. 28.03.2021).

<https://www.bl.uk/anglo-saxons/articles/learning-and-education-in-anglo-saxon-england#1> (e.t. 23.03.2021).

<https://www.college-de-france.fr/site/institution/Le-College-Presentation.htm> (e.t. 28.03.2021).

<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/%C3%A9mancip%C3%A9/28506> (e.t. 28.03.2021).

<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/incroyance/42426> (e.t. 23.03.2021).

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.430.pdf> (e.t. 28.03.2021).

<https://www.meb.gov.tr/milli-egitim-bakanliginin-kisa-tarihcesi/duyuru/8852> (e.t. 29.04.2021).

<https://www.polytechnique.edu/en/key-dates> (e.t. 28.03.2021).

<https://www.sebilurresad.com.tr> (e.t. 14/01/2020).

https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf (e.t. 28.03.2021).

<https://www.diyagnet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay//1/diyagnet-isleri-baskanligi-kurulus-ve-tarihcesi> (e.t. 08.04.2021).

Kanûn, Nizâm-nâme, Salnâme ve Arşiv Kaynakları

“Dârü'l Hilâfeti'l Âliye Medresesi İle Taşra Medreseleri Nizâm-nâmesi”, **Düstûr IX**.

“İlmiye Salnâmesi”, **Dârü'l-Hilafeti'l-âliyye**: Matbaa-i âmire, 1334/1916.

“Medâris-i İlmiye Hakkında Kanûn”, **Düstûr IX**.

“Medâris-i İlmiye Nizâm-nâmesi'ne Zeyl Olarak Tanzim Olunan Taşra Medârisi Nizâm-nâmesi”, **Matbaa-i Amire**, İstanbul, 1326.

“Medâris-i İlmiye Nizâm-nâmesi”, **Düstur**, Tertib-i Sâni-II.

“Takrir-i Sükûn Kanûnu”, **Resmî Cerîde**, No.87, 4 Mart 1341.

“Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men' ve İlgâsına Dâir Kânun”, **Resmî Cerîde**, No.243, 13 Kanûn-i Evvel 1341.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Diyanet İşleri Reisliği, Yer Bilgisi: 2-4-8, (Belge Tarihi: 20.03.1924-00.00.0000), Kurum: 51-0-0-0.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Diyanet İşleri Reisliği, Yer Bilgisi: 2-1-31, (Belge Tarihi: 15.03.1924-00.00.0000), Kurum: 51-0-0-0.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Diyanet İşleri Reisliği, Yer Bilgisi: 2-4-7, (Belge Tarihi: 06-03-1924-00.00.0000), Kurum: 51-0-0-0.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Diyanet İşleri Reisliği, Yer Bilgisi: 2-12-8, (Belge Tarihi: 06-03-1924-00.00.0000), Kurum: 51-0-0-0.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Diyanet İşleri Reisliği, Yer Bilgisi: 13-109-8, (Belge Tarihi: 22.07.1924-00.00.0000), Kurum: 51-0-0-0.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Milli Eğitim Bakanlığı, Yer Bilgisi: 89-430-1, (Belge Tarihi: 09.03.1924-11.08.1928), Kurum: 180-9-0-0.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Milli Eğitim Bakanlığı, Yer Bilgisi: 76-376-1, (Belge Tarihi: 22.04.1924-02.12.1928), Kurum: 180-9-0-0.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi, Milli Eğitim Bakanlığı, Yer Bilgisi: 89-429-1, (Belge Tarihi: 04.06.1924-06.07.1928), Kurum: 180-9-0-0.

DİNİ İSTİSMAR EDEN TERÖR

Mahkûmlar Üzerinden Bir Araştırma

Bayram Demirtaş

DİNİ İSTİSMAR EDEN TERÖR
Mahkûmlar Üzerinden Bir Araştırma
Bayram Demirtaş

Yayın No.: 1024
ISBN: 978-625-433-414-6
E-ISBN: 978-625-433-413-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren işe uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirtaş, Bayram.

Dini İstismar Eden Terör Mahkûmlar Üzerinden Bir Araştırma / Bayram Demirtaş

1. Basım, XVI + 244 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-433-414-6

E-ISBN: 978-625-433-413-9

1. Din 2. Terör 3. Cezaevi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	V
TABLolar LİSTESİ	Xİ
KISALTMALAR	XV
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	
ARAŞTIRMADA ELE ALINAN KAVRAMLAR VE DİNİ İSTİSMAR EDEN TERÖR ÖRGÜTLERİ....	5
1.1. TEMEL KAVRAMLAR	5
1.1.1. Şiddet	5
1.1.2. Suç	14
1.1.3. Kök(t)encilik	19
1.1.4. Terör	25
1.2. ÖRGÜTLERCE İSTİSMAR EDİLEN KAVRAMLAR	30
1.2.1. Tekfir	30
1.2.2. Şirk	32
1.2.3. Tâğût	33
1.2.4. Devlet/Hilâfet	35
1.2.5. Dârülişlâm/Dârülharp	40
1.2.6. Cihâd	42
1.2.7. Şehâdet	45
1.2.8. Da'vet -Örgüte Eleman Kazandırma-	48
1.3. TÜRKİYE'DE DİNİ İSTİSMAR EDEN TERÖR ÖRGÜTLERİ	51
1.3.1. Hizbullah	52
1.3.1.1. Hizbullah'ın Ortaya Çıktığı Toplumsal Koşullar	57
1.3.1.2. Hizbullah'ın Eleman Profili	58
1.3.1.3. Hizbullah'ın Temel İddiaları	59
1.3.2. El-Kaide	63
1.3.3. DEAŞ	71

1.3.4. İBDA-C	85
1.3.5. İslâmî Hareket Örgütü	89
1.3.6. Hizbü't-Tahrir	91
1.3.7. FETÖ/PDY	93

2. BÖLÜM

UYGULAMALI ARAŞTIRMA: BULGU VE DEĞERLENDİRMELER 99

2.1. SOSYODEMOGRAFİK BULGULAR VE YORUMLARI.....	99
2.1.1. Yaş	99
2.1.2. Cinsiyet.....	101
2.1.3. Medeni Durum	102
2.1.4. Çocuk Sahibi Olma Durumu	102
2.1.5. Mezuniyet Durumu	103
2.1.6. Din Eğitimi Durumu	104
2.1.7. Anne Eğitim Durumu.....	106
2.1.8. Baba Eğitim Durumu	107
2.1.9. Aile Tipi.....	108
2.1.10. Cezaevi Öncesi Yaşanan Yerleşim Yeri Durumu	109
2.1.11. Ailenin Dindarlık Durumu	110
2.1.12. Cezaevi Öncesi Yaşanan Bölge Durumu	111
2.1.13. Cezaevi Öncesi Gelir Durumu	113
2.1.14. Cezaevi Öncesi İş Durumu	115
2.1.15. Din Hizmetlerinde Görev Alma Durumu	116
2.1.16. Çocukluk ve Gençlik Yıllarında Suç İşleme Durumu	116
2.1.17. Suç Tarihindeki Yaş Durumu	118
2.1.18. Suç/Örgüt Türleri	119
2.1.19. Cezaevinde Bulunmalarını Açıklama Durumu	120
2.1.20. Suçu Kabul Etme Durumu	121
2.1.21. Kendilerini Tanımlama Durumu	123
2.1.22. Cezaevi Öncesi Din Eğitimlerini/Dini Bilgilerini Alma Durumu	124
2.1.23. Cezaevinde Dinî Bilgi Edinme Durumu	125
2.1.24. Dinî Konulardaki Fikirlerde Değişiklik Durumu	126
2.1.25. Dinî Konulardaki Fikir Değişikliğine Etki Eden Faktörler	128

2.1.26. Suç Tarihindeki Dindarlık Durumu	129
2.1.27. Suç Tarihindeki Din Eğitimi/Dinî Bilgi Durumu	132
2.1.28. Suç Tarihinde Kur'an-ı Kerîm'i Anlayarak Okuma Durumu	134
2.1.29. Kur'an-ı Kerîm'i Arapça Olarak Okuyabilme Durumu.....	136
2.1.30. Kur'an Okuma Sıklığı	137
2.1.31. Yaşanmak İstenen Ülke Tercihi	138
2.1.32. Etkilenilen Kitap/Şahıs Durumu	140
2.2. İNANÇ VE İBADET HAYATINA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLARI.....	146
2.2.1. Allah İnancı.....	146
2.2.2. Melek İnancı.....	147
2.2.3. Vahiy İnancı.....	148
2.2.3.1. Kur'an'da Anlatılanların Gerçekliği	149
2.2.3.2. Kur'an'da Yer Alan Hükümlerin Uygulanması	150
2.2.4. Nübüvvet.....	153
2.2.5. Âhîret	155
2.2.6. Kaza ve Kader	156
2.2.7. İtikadî Yorum Durumu.....	158
2.2.8. Amelî Mezhep Durumu	161
2.2.9. Müslüman/Mü'min Olmak İçin Tercih Edilen Öncelikler	163
2.2.10. Namaz Kılmaya Başlama Durumu	165
2.2.11. Dinî Konularda Akıl.....	166
2.2.12. Büyük Günah.....	169
2.3. SOSYAL VE SİYASİ HAYATA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLARI	170
2.3.1. Dârülharp Düşüncesi	170
2.3.2. Cuma Namazı	173
2.3.3. Vakit Namazlarını Camide Kılma	175
2.3.4. Siyasi Partilere Oy Verme.....	177
2.3.5. En Önemli Dindarlık Ölçütü.....	179
2.3.6. Tasavvuf ve Tarikatlar	181
2.3.7. Cihâd Tanımı	184
2.3.8. Vehhâbîlik	186
2.3.9. DEAŞ Örgütü.....	189

2.3.10. Mer'î Hukuk ile Fetvâ İlişkisi.....	190
2.3.11. Müslümanların Temel Problemleri	191
2.3.12. Devlet Yönetimi.....	193
2.3.13. Hilâfet.....	195
2.3.14. “Cihâd” İddiasında Bulunan Gruplar ve İslamofobi.....	198
2.3.15. Târihî Eserlerin Tahribi	200
2.3.16. Şer'î Hükümlerin İnfâzı	201
2.3.17. Emr-i bi'l Marûf ve Nehy-i ani'l Münker.....	202
2.3.18. Diyanet İşleri Başkanlığı	205
2.3.19. Ceza İnfaz Kurumlarında Mânevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri	210
2.3.20. Ceza İnfaz Kurumlarında İbadet	213
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	215
KAYNAKÇA.....	227

KAYNAKÇA

- ABDÜLBÂKÎ, M. Fuâd, *el-Mu'cemü'l Müfehres li-Elfâzi'l Kur'âni'l-Kerîm*, Dârü'l-Hadîs, Kâhira 2001.
- ACAR, N V. Yıldırım, İ. Ergene, T. “Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XII, Ankara 1996.
- ADAM, Baki, “Kutsal Toprak, Mesih ve Terör”, *Dini Araştırmalar*, XX .
- , “Yahudiliğin Şiddet Boyutu”, *Din ve Hayat, İstanbul Müftülüğü Dergisi*, XV.
- , “Yahudi Fundamentalizmi”, *İslâmiyât*, X.
- , “Katolik Kilisesinin Kurtuluş Öğretisi Açısından Yahudiliğe ve İslâm’a Bakış”, *AÜİFD*, XLI.
- AKÇAKOYUN, Ahmet, *Hizbullah'ta Yeniden Yapılanma Süreci: 2000 Sonrası Dönem* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜSBE, İstanbul 2013.
- AKGÜL, Ahmet, *Küresel Fesatçılık ve Fetullahçılık*, Togan Yayıncılık, İstanbul 2010.
- AKTAŞ, Özgür, “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Türk Kimliği, Dost ve Düşman Ülke Algıları”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 17 Sayı: 57, Erzurum 2013.
- AKYÜZ, Vecdi, *Kur'an'da Siyâsî Kavramlar*, Kitabevi, İstanbul 1998.
- AKTAY, Yasin, “Hilafetin Yokluğunu Telafi Yolu Olarak Uluslararası İhvan Hareketi”, *Hasan al-Benna ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu*, Ankara 2012, s. 285.
- ALAGHA, Joseph, *Silahlı Mücadeleden İktidar Partisine –Hizbullah- (çev. Kadriye Göksel)*, Doğan Kitap, İstanbul 2006.
- ALBAY, Kazım, <http://www.barandergisi.net/ibdaya-bakisa-d%C3%A2ir-biyografi,5.html>, (Erişim, 01.07.2017).
- ALBAYRAK, Hafize Şule, *Hristiyan Fundamentalizmi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜSBE, İstanbul 2006.
- ALPEREN, Abdullah - SALUR, Hüseyin “Hannah Arendt'te Şiddet ve Şiddetin Kaynağı Üzerine Din Sosyolojik Bir İnceleme” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII.
- ALTUN, Nurullah, *Sosyal Sermayenin Çocuk ve Genç Suçluluğuna Etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), SAÜSBE, Sakarya 2011.
- AKSOY, Mehmet, *Şeyhülislamlıktan Diyanet İşleri Başkanlığı'na Geçiş*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), EÜSBE, Kayseri 1997.
- AKTAŞ, Cihan, “İslâmcı Harekette Roman'tik Huzursuzluk”, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2013.
- APAK, Âdem, “Tarihsel Tecrübe Olarak Merhamet ve Şiddet Açısından İslâm”, *Şiddet Karşısında İslam içinde*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., İstanbul 2014.
- APAYDIN, Yunus, “Zâhiriyye”, *DİA*, XLIV.
- , “Şahit”, *DİA*, XXXVIII.
- ARENDR, Hannah, *Şiddet Üzerine* (çev. Bülent Peker), İletişim Yay., İstanbul 1997.
- ARMSTRONG, Karen, *Holy War: the Crusades and their impact on today's World*, Papermac, London 1992.

- ASLAN, Nebile, *Dini İman, Suç ve Tövbe* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), UÜSBE, Bursa 1992.
- ATALAY, Hâmit, *İngilizce-Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1999, I.
- ATAY, Hüseyin, “Gazâlî ve İbn Rüşd Felsefesinin Karşılaştırılması”, *Kelam Araştırmaları*, I/2, 2003.
- ATEŞ, Abdurrahman, *Kur'an'a Göre Dinde Zorlama ve Şiddet Sorunu*, Beyan Yay., İstanbul 2002.
- AVCI, Casim, “Hilâfet”, *DİA*, XVII.
- AVCI, Engin, *Radikal İslamcı Terörizmin Meşru Gösterilmesi: Türkiye Hizbullahı Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), KHOSBE, Ankara 2011.
- AVCI, Hanefi, *Haliç'te Yaşayan Simonlar*, Angora Yay., Ankara 2010.
- AVŞAR, Zakir, “İslâmî Terörizm Nitelemesine İtiraz”, *İslamofobi, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi, Sempozyum Tebliğleri*, Sivas Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yay., Sivas 2011.
- AYDIN, Mahmut, “Batı Hıristiyan Düşüncesinde Fundamentalist Hareketin Öyküsü”, *İslâmîyât*, X.
- AYDIN, Mehmet Akif, “İmâmet”, *DİA*, XXII.
- AYDIN, Mehmet S., *Din, Siyaset ve Demokrasi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- , “Fazlur Rahman ve İslâm Modernizmi”, *İslâmî Araştırmalar*, IV/4, 1990.
- , *Din, Siyaset ve Demokrasi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- AYDINALP, Halil, *Terör ve Köktencilik Ekseninde Canlı Bomba Sosyolojisi*, Çamlıca Yay., İstanbul 2016.
- , *Yüksek Din Öğretimi ve Dini Köktencilik*, Çamlıca Yay., İstanbul 2011.
- , “Kural Dışı Dini Bir Yönelim Olarak Çağdaş Tekfir İdeolojisini Anlamak”, *MÜİFD*, XLVI, İstanbul 2014.
- , “Çağdaş Kural Dışı Tekfirciliğin Yapısal Unsurları Üzerine Bir Model Denemesi-I”, *MÜİFD*, XLIX, İstanbul 2015.
- AYHAN, Halis, “DAEŞ, SURİYE ve TÜRKİYE”, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*; 2017; IX, 34.
- AYTEMİZ, Bâki, “Ortadoğu'da Amerika'nın İşi Ne?”, *Adımlar Dergisi*, sy. 1, Kasım 2014.
- BABAOĞLU, Abdullah, *Dakika Dakika Fetö'nün Darbe Girişimi, 15 Temmuz Darbe Girişimi: Türkiye'yi İşgale Teşebbüs ve İhânet Hareketi*, Anadolu Ajansı Yay., İstanbul 2016.
- BAGASİ, İ., <http://susaningulleri.biz/cemaatsel-kımlımız-ile-ılgılı-bazı-acıklamalar-25>.
- BALOĞLU, Adnan Bülent, “Mesâil”, *DİA*, XXIX.
- BARAN, Zeyno, <https://www.hudson.org/research/9830-radical-islamists-in-central-asia>
- BARDAKOĞLU, Ali, “Hapis”, *DİA*, XVI.
- , “Ceza”, *DİA*, VII.
- BAŞEREN, Sertaç, “Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Terörizm İncelemeleri* içinde, ASAM Yay., Ankara 2000.
- BAYRAKDAR, Mehmet, “Terör ve Türkiye”, *Dini Araştırmalar*, VII/ 20, Ankara 2004.
- BAYSAL, Samet, *Cihat Kavramının Siyasal Şiddet Aracı Olarak Kullanılmasının Yapısalcı Analizi: El Kaide Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2013, s. 52 vd.
- BEBEK, Adil, “Kebire”, *DİA*, XXV.
- BECCARIA, Cesare, *Suçlar ve Cezalar* (çev. M. Göklü), Güven Yayınevi, İstanbul t.y.
- BEKİROĞLU, Abdulkadir, *Manevi Destek Hizmetleri –Ceza İnfaz Kurumları Örneği-*, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2016.

- BERGEN, Peter L., *Holy War, Inc.: Inside The Secret World of Osmâ bin Laden*, A Touchstone Book, New York, 2002.
- BEŞER, Faruk, <http://www.haksozhaber.net/oy-vermek-sirk-midir-28002yy.htm>.
- BEYAZİZÂDE, *İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin İtikâdî Görüşleri* (çev. İlyas Çelebi), M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2000.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-X, Haydarâbâd 1344-1356, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye.
- BİÇER, Ramazan, İşid Düşünce Yapısının Teolojik Arkaplanı, *Kelam Araştırmaları* XIII:1 (2015).
- BİLGİÇ, Şükrü, *Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme*, Vadi Yay., Ankara 2012.
- BİLİCİ, Mustafa, “Şiddetin Nörobiyolojisi”, *BAŞKA/Psikiyatri ve Düşünce Dergisi*, İstanbul 2009, III/127.
- BİLMEN, Ö. Nasuhi, *Hukukî İslâmîye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1950, III.
- BİRADEROĞLU, Ali, *Necip Fazıl ve Büyük Doğu*, Kayseri Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., Kayseri 2012.
- BİRCAN, A.B. ve ATALAR, M.K., “Ercümen Özkân ile İslâmî Hareket Üzerine”, Anlam Yay., Ankara 1997.
- BİRİŞİK, Abdülhamit, “Hizbullah”, *DİA*, XVIII.
- BODUR, H. Ezber, “Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslam'ın Siyasal İstismarı”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V, Kahramanmaraş 2005.
- BOYNUKALIN, Mehmet, “Suç”, *DİA*, XXXVII.
- BOZARSLAN, Hamit, *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan el-Kaide'ye* (çev. Ali Berktaş), İletişim Yay., İstanbul 2015.
- BOZKURT, Nebi, “Mekke”, *DİA*, XXXVIII.
- BRISARD, Jean-Charles ve DASQUIE, Guillaume, *Yasaklanmış Gerçek: Bin Ladin* (çev. Ayşe Merat), Anka Yay., İstanbul 2002, s. 175 vd.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiü's-Sahîh*, I-IX, Dâru't-tavkî'n-necât, Beyrut h. 1422.
- BUKAY, David, *From Muhammed to Bin Laden, Religious and Ideological Sources of the Homicide Bombers Phenomenon*, Transaction Publisher, New Jersey 2008.
- BULUT, M. Görgün, *Dini Motifli Terör Örgütlerinin “Şahadet” (Şehitlik) Kavramını Anlama Biçimlerinin Felsefi Açından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEÜSBE, İzmir 2016.
- BULUT, Yücel, “Türkiye’de İslâmcılık ve Tercüme Faaliyetleri”, *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2013.
- BURKE, Jason, *el-Kaide, Terörün Gölgesi* (çev. Ebru Kılıç), Everest Yay., İstanbul 2004.
- Ramazan el-BÛTÎ, *Fıkhu's-sîre* (çev. A. Aydın), Bilge Adam Yay., Van 2006.
- BUZPINAR, Şit Tufan, “Lübnan”, *DİA*, XXVII.
- BÜYÜKKARA, Mehmet Ali, *Çağdaş İslâmî Akımlar*, Klasik Yay., İstanbul 2017.
- , “Türkiye’deki Radikal Dinî-Siyâsî Akımlar”, *Demokrasi Platformu*, II/8.
- , “Vehhâbilik”, *DİA*, 2012, XLII.
- , Hizbullah İŞİD Denklemi Arasında Sıkışan Müslümanlar, *Gerçek Hayat*, 08.12. 2015.
- , *Hz. Peygamber'in Siretinden Dava Adamına Yol Kılavuzu: Nebevi Hareket Metodu, Siret Sempozyumu -I- Türkiye’de Siret Yazıcılığı*, İstanbul 2010.
- , <http://www.haberturk.com/yazi-dizisi/haber/1140228-terorun-islami-referansi-olur-mu>,

- BÜYÜKKARA, Mehmet Ali v. dğr., *Gülen Yapılanması: 15 Temmuz'a Giden Süreçte Fetö'nün Analizi ve Tavsiyeler*, İSAM Yay., Ankara 2017.
- BYMAN, Daniel, *Al Qaeda, The Islamic State, And The Global Jihadist Movement*, Oxford University Press, New York 2015.
- CANATAN, Kadir, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti İslamizm*, Eskiyeeni Yay., Ankara 2007
- , "Hollanda Tutukevlerindeki Etnik Grupların Dinî Yönelimleri ve Gereksinimleri: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Balkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XII.
- CANSEVER, Sinan, *Tutuklu ve Hükümlülerde Din Algısı, (Ağrı Örneği)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2009.
- CERTEL, Hüseyin, *Suçlularda Dine Dönüş*, Nobel Yay. İstanbul 2009.
- CEVHERİ, es-Sıhah *Tâcu'l-Luga ve Sıhahu'l-Arabiyye, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî*, I, Kahire 1956.
- CHOMSKY, Noam, "ABD Saldırısı Korkunç Sonuçlar Verecek", *Küreselleşme ve Terör: Terör Kavramı ve Gerçeği* içinde (der. M. Ali Civelek), Ütopya Yay., Ankara 2001.
- COHEN, Stanley, Kriminolojinin Başarısızlıkları (Çev. Tuba Topçuoğlu), *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 2014, II.
- COŞKUN, Ahmet Hakan, "Ortak Utancımız Salih Mirzabeyoğlu", *Hürriyet Gazetesi*, 10.04.2012.
- Seyyid Şerif el-CÜRĀNÎ, *et-Ta'rifât*.
- ÇAKIR, Ruşen, "*Derin Hizbullah, İslamcı Şiddetin Geleceği*", Metis Yayınevi, İstanbul 2011.
- , *Âyet ve Slogan –Türkiye'de İslâmî Oluşumlar*, Metis Yay., İstanbul 1990.
- ve İ. Bozan, *Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün mü?* Tesev Yay., İstanbul 2005.
- , Geçmiş, Bugün ve Gelecek Kıskaçında Türkiye Hizbullahı, <http://rusencakir.com/Gecmis-bugun-ve-gelecek-kiskacinda-Turkiye-Hizbullahi/739>
- , "Salih Mirzabeyoğlu'na Yapılan Haksızlık", *Vatan Gazetesi*, 06.03.2012.
- ÇAĞRICI, Mustafa, "Emir bi'l-Ma'rûf Nehiy ani'l-Münker", *DİA*, XI.
- , "Da'vet", *DİA*, IX.
- ÇAPÇIOĞLU, İhsan, "Terör Tipolojileri Üzerine Bir Literatür Taraması", *Dini Araştırmalar*, VII/ 20, Ankara 2004.
- ÇAYIR C. & ÇETİN, Ö., "Din ve Şiddet Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII, sy. 1, Diyarbakır 2011.
- ÇELEBİ, İlyas, "İnsanın Gaybla İlişkisi", *Din Dilinde Gayb Çalıştayı*, KURAMER, İstanbul 2014.
- , "Kur' ân-ı Kerîm'de İnsan-Cin Münasebeti", *MÜİFD*, XIII-XIV-XV, İstanbul 1997.
- , "Geleneksel Ehl-i Sünnet Anlayışının Günümüzde Yeniden Değerlendirilmesi", *Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 45, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006.
- , "Fiten ve Melâhim", *DİA*, XIII.
- , "Menzile Beyne'l-Menzileteyn", *DİA*, XXIX.
- ÇELEN, M. Suad, *Eylemleriyle Türkiye Hizbullah'ı ve Legalleşme Süreci* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2016.
- ÇELİK SAĞIR, Ayşe, *Türkiye'de Dinî Köktencililiğin İdeolojisi: Tevhid Dersleri ve Selefîyye Siteleri Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜSBE, İstanbul 2013.
- ÇELİK, Celaleddin, "Göç, Kentleşme ve Din", *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2012.

- ÇELİK, Mehmet, <http://hursedanet/Mehmet-Celik-/3360/Hizbullahin-Manifestosu-Uzerine.html>, (28.12.2016).
- ÇEVİK, Muhammet, *Dindarlık Suç İlişkisi-Adıyaman Açık ve Kapalı Ceza İnfaz Kurumları Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa 2010.
- ÇINAR, Mahmut, “Zarûrât-ı Dîniyye”, *DİA*, XLIV.
-----, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Teolojik Arka Planı: Mitler ve Gerçekler”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III.
- ÇİFTÇİ-H., O. Z. Erdem, “İslâm Siyaset Tarihinde Din ve Devlet İlişkisi”, *İstem*, Konya 2013, XXII.
- ÇİTLİOĞLU, Ercan, *Tahran-Ankara Hattında “Hizbullah”*, Ümit Yayıncılık, Ankara 2001.
- DAİŞ’İN TEMEL FELSEFESİ VE DİNİ REFERANSLARI RAPORU*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2015.
- DALKIRAN, Sayın, Hâricilerin “El-Emru Bi’l-Ma’rûf ve’n-Nehyu ani’l-Münker” Anlayışı, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/viewFile/1020000089/1020000083>.
- DAVIES, Merryl Wyn, İslâm Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad, *KURAMER*, İstanbul 2016.
- DAVUDOĞLU, Ahmet, “Devlet”, *DİA*, IX, 240.
- DEEB, Marius K., *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, II.
- DEĞİRMENCİ, Mahya, *El-Kaide Terör Örgütünün Kuruluşu, Yapılanması, Eylemleri ve Etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KHOSBE, Ankara 2007.
- DEMİR, Fahri, *İslâm Dini Açısından Din-Devlet İlişkisi (Din ve Laiklik)*, Kürsü Yayıncılık, Ankara 1999.
- DEMİR, Hilmi, “Radikal Selefi Hareketler ve Terör Örgütleri: Kavram ve Teorik Çerçeve”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, Ankara 2016.
-----, “Selefilere ve Selefi Hareketi, İşid Ne Kadar Sünnidir?”, Özel Rapor, 21. YÜZYIL Türkiye Enstitüsü, Ankara 2014.
-----, “Radikal Selefi Hareketler ve Terör Örgütleri: Kavram ve Teorik Çerçeve”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, 2016.
-----, *İŞİD’in hedefinde neden Türkiye var?*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ankara 2016.
- DEMİR, İlhan, “PKK’nın Görevi Tamam, Sıra Amerikan Hizbullah’ında”, *Milli Gazete*, 30.07.1993.
- DEMİRBAŞ, Timur, *Kriminoloji*, Seçkin Yay. , Ankara 2001.
- DEMİREL, Emin, *Hizbullah*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001.
-----, *Türkiye’de Radikal İslami Hareketler*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2005.
- DENİZ, Gürbüz, *Kelâm – Felsefe Tartışmaları (Tehâfütlere Örneği)*, Fecr Yay., Ankara 2009.
- DENK, Aytaç, *Balance Of Power Theory Meets Al Qaeda: Dynamics Of Non-State Actor Balancing In Postinternational Politics (A Master’s Thesis)*, The Institute Of Economics And Social Sciences Of Bilkent University, Ankara 2008.
- DİLMAÇ, Sabri, *Terörizmde Tanım Sorunu ve Yaklaşımlar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), PAGBE, Ankara 2011.
- DİNÇ, Aybike, *Çocuk Suçluluğunda Ailenin Rolü*, KÜSBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2013.
- DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI, “Kendi Dilinden FETÖ, Örgütlü Bir Din İstismarı”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2017.
-----, “Dini İstismar ve Tedhiş Hareketi DEAŞ”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2016.

- DOĞAN, Sercan, *Al-Qaeda After 2001 With Regard To Its Strategy* (A Master's Thesis), Department Of International Relations İhsan Doğramacı Bilkent University Ankara 2010.
- DOĞAN, Süleyman, *Cihadda İttifak, Koltukta İhtilaf, Afganistan'da Kim Kazandı?*, Marifet Yay., İstanbul 1995.
- DÖNMEZER, Sulhi, *Kriminoloji*, Beta Yay., İstanbul 1994.
- DUYAR, Semra, *Anılarım, Cezaevi Ortamında Bir Terör Örgütünün İç Yüzü...*, Türk Anneler Derneği, Ankara 2001.
- DÜNDAR, M. Mücahit, *Vehhâbilikte Tevhid ve Şirk*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜSBE, İstanbul 2006.
- EBÛ ZEHRA, Muhammed, *İslam'da Suç ve Cezâ* (çev. İbrahim Tüfekçi), Kitabevi, İstanbul 1994.
- EMECEN, Feridun, "Mercidâbık", *DİA*, XXIX.
- EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Kayıp İddialarının Gerçek Yüzü*, Terörle Mücadele ve Hareket Daire Başkanlığı Yay., Ankara 1998.
-, "İslâmî Hareket Örgütü", İstihbarat Daire Başkanlığı Yay., No:36, 1994.
- EMRE, Anıl,
- ERDOĞAN, Suat, *Kur'an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu (Mümâselet)*, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul 2014.
- ERKAL, Mehmet, "Cizye", *DİA*, VIII.
- ERKİLET, Alev, *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslâmî Hareketler*, Yöneliş Yay., İstanbul 1999.
- ERKİLET, Alev, II. Dünya Savaşı Sonrası Şartlarda "Ari-Duru" Bir İslâm Arayışı: Ercümen Özman, İktibas ve İslâm Partisi Deneyimi, "Türkiye'de İslâmcılık ve Tercüme Faaliyetleri", *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2013.
- ESEN, Muammer, Bir Şiddet Söylemi Olarak "Tekfir", *Din ve Şiddet* (ed. Faruk Sancar), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yay., Ankara 2016.
- ESPOSİTO, John L., *The Oxford Dictionary of Islam*, Oxford University Press, New York 2003.
- EVKURAN, Mehmet, "Bir Kimlik Politikası Olarak İslamofobi", *İslamofobi, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi, Sempozyum Tebliğleri*, Sivas Kemal İbn-i Hümâm Vakfı Yay., Sivas 2011.
- FAROUKÎ, Suha Taji., *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, II, 125-127.
- FARUKÎ, Süha Tacî-, *Hizbu't-Tahrir ve Hilafet*, Yöneliş Yay., İstanbul 1998.
- FAYDA, Mustafa, "Ebû Bekir", *DİA*, X.
-"Ömer", *DİA*, XXXIV.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Ali", *DİA*, II.
-, "Cemel Vak'ası", *DİA*, VII.
-, "Hâriciler", *DİA*, XVI.
-, "Hüseyn", *DİA*, XVIII.
- FIRESTONE, Reuven *Jihad: The Origin of Holy War in Islam*, Oxford University Press, New York 1999.
- FÎRUZÂBADÎ, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Mektebetü'n-Nevrâ, Dimeşk ty.
- FOUCAULT, Michel, *Hapishanenin Doğuşu* (çev. M. Ali Kılıçbay), İmge Yay. Ankara 1992.
- FROMM, Erich, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* (çev. Y. Salman - N. İçten), Payel Yay., İstanbul 1982.
- GADBAN, M. M., *Nebevi Hareket Metodu Teori ve Pratik*, (çev. T. Akarsu), 5. bs., Nehir Yay., İstanbul 1998.

- GAROFALO, Baron Rafaele, *Suç, Suçlu ve Ceza* (çev. Muhittin Göklü), Nurgök Matbaası, İstanbul 1957.
- GAZZÂLÎ, *Filozofların Tutarsızlığı* (çev. M. Kaya, H. Sarioğlu), Klasik Yay., İstanbul 2005.
- GÖKSOY, İsmail Hakkı, “Nehdatü'l-Ulemâ”, *DİA*, XXXII.
- GÖKULU, G., “Onarıcı Adalet Kavramı ve Uygulamaları”, *Suçun Sosyolojisi Cezanın Felsefesi* içinde (ed. G. Önkal - Ö. Sarı), Nobel Yay., Ankara 2013.
- GÖRGÜN, Hilal, “Seyyid Kutub”, *DİA*, XXXVII.
- GÖZAYDIN TARHANLI, İhtar, *Müslüman Toplum “Laik” Devlet: Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı*, AFA Yayıncılık, İstanbul 1993.
- GÖZAYDIN, İhtar, *Diyanet-Türkiye Cumhuriyetinde Dinin Tanzimi*, İletişim Yay., İstanbul 2009.
- GRABOWSKİ, Wojciech Hizb ut Tahrir – between violence and politics, http://www.wojciechgrabowski.com.pl/download/Hizb_ut_tahrir.pdf
- GÜLER, İlhami, Batıdaki “öteki” Korkusunun Analizi ve İslam Dünyasında Direnişin “Terör”e Kaymasının Psikanalizi, *İslamofobi, Kolektif Bir Korkunun Anatomisi, Sempozyum Tebliğleri*, Sivas Kemal İbn-i Hümâm Vakfı Yay., Sivas 2011.
- GÜLERCE, Hüseyin, *Kirli hesaplar çarşısı “Gülenizm: küresel hipnoz”*, Kahverengi Kitap, İstanbul 2016.
- GÜNGÖR, Uğur Tayfun, *Türkiye’de Gençlerin Terör Örgütlerine Katılma Nedenleri ve Sonuçları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Konya 2010.
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Dinin Dünya Banşına Katkısı, 2005 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara 2006.
- , “Sâbilik”, *DİA*, XXXV.
- , “Gnostik İdeolojide Şiddetin Metafiziği: Dünyanın Egemenleri Olan Arkonlarla Mücadele”, *Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2008.
- GÜRLER, Âdem, *Çocuğun Suça Yönelmesinde Aile Faktörünün ve Akran Gruplarının Rollerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SDÜSBE, Isparta 2005.
- GÜRTEKİN, Hüseyin, *Hizbullah Terör Örgütü: Yapılanması, Faaliyetleri ve Son Durumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), PAGBE, Ankara 2008.
- GÂNİM, İbrâhim el-Beyyûmî, “Hasan el-Bennâ”, *DİA*, XVI.
- , “İhvân-ı Müslimîn”, *DİA*, XXI.
- HABERMAS, Jürgen, *Köktendincilik ve Terör: Habermas’la Söyleşi*, Terör Günlerinde Felsefe içinde (çev. Emre Barca), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2008.
- HABLEMİTOĞLU, Necip, *Köstebek*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul 2003.
- HANBEL, Ahmed b., *Müsned*, Müessesetü’r-Risâle, t.y., 2001.
- Ebû HANZALA (Halis Bayancuk), “Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Allah’ındır”, *Tevhid Dergisi*, Haziran 2015.
- HAKSAL, Ali Haydar, *Necip Fazıl Kısakürek Büyük Doğu Irmağı*, İnsan Yay., İstanbul 2007.
- HAMİDULLAH, Muhammed, “İslâm Devletler Hukuku” (çev. A. Şener), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, III.
- HARMAN, Ömer Faruk, “Hristiyanlık ve Şiddet”, *Din ve Hayat, İstanbul Müftülüğü Dergisi*, XV/35.
- , “Bel’am b. Bâûrâ”, *DİA*, V.
- H. HASHMÎ, Sohail (ed.), *Just Wars, Holy Wars and Jihads: Christian, Jewish, and Muslim encounters and exchanges*, New York, Oxford University Press, 2012;
- , “Fundamentalism”, *Encyclopedia of Islam and the Muslim World* (ed. Richard C. Martin), Macmillan Reference, New York 2004.

HİZMETLİ, Sabri, “Karmatîler”, *DİA*, XVI.

HÖKELEKLİ, Hayatî, “İntihâr”, *DİA*, XXII.

İBN HALDÛN, *el-Mukaddime* (thk. Abdüsselâm Şeddâdî), Dârülbeyzâ, 2005.

İBN HAZM, *el-Muhallâ bi'l-âsâr ft şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 2010.

İBN KESÎR, *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*, Mektebetü'l-Evlâdi's-Şeyh li't-Türâs, Kâhire 2000.

İBN MANZÛR, *Lisânü'l-Arab*, Darü İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 1997.

İBN RÛŞD, *Tutarsızlığın Tutarsızlığı* (çev. K. Işık-M. Dağ), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yay., Samsun 1986.

İBN RÛŞD, *Fasli'l-Makâl, Felsefe - Din İlişkisi* (çev. B. Karlığa), İşaret Yay., İstanbul 1992.

İÇLİ, Tülin Günşen v. dğr. , *Türkiye'de Hükümlü Profili –Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikler-*, Polis Akademisi Yay., Ankara 2011.

İĞDE, İsrâfil, *Mahkûmları Suça Yönelten Faktörler ve Din Anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2009.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Arap Birliği”, *DİA*, III.

İLHAN, Avni, “Bâtıniye”, *DİA*, V.

İNCE, İrfan, “Ridde”, *DİA*, XXXV.

İŞCAN, Mehmet Zeki, “Selefilğin Şiilik Değerlendirmeleri Bağlamında Nefret ve Şiddet Söylemi”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI/2, 2013.

Râgıb el-ISFAHÂNÎ, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân* (çev. Yusuf Türker), Pınar Yay. , İstanbul 2007.

Râgıb el-ISFAHÂNÎ, *Müfredât Elfâzi'l-Kur'ân* (Thk.: Safvân Adnân Dâvûdî), Dâru'l-Kalem, Dımeşk 2002.

İZMİRLİ İsmail Hakkı, *Muhassalü'l-kelâm ve'l-hikme*, İstanbul 1336.

İŞIK, Faik, <http://www.adimlardergisi.com/tilki-gunlugunun-izinde-1-haziran-yuruyen-mujde-eli/>

İŞIK, Harun, *Cezaevlerinde Din*, Laçın Yay., Kayseri 2009.

İŞIK Harun, ve DEMİR, Abdullah *Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2012.

KÂDÎ ABDÛLCEBBÂR, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse: Mu'tezile'nin Beş İlkesi (Mu'tezile'nin Beş Esasının Açılımı)*, (çev. İlyas Çelebi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2013.

Ali el-KÂRÎ, *Minehu'r-ravzi'l-ezher ft şerhi'l-Fikhi'l-ekber*, Dârü'l Kitâbi'l İslâmî, İstanbul 1955.

KALLEK, Cengiz “Hisbe”, *DİA*, XVIII.

KAPAR, Mehmet Ali, “Eyyâmü'l-Arab”, *DİA*, XII.

KARA, İsmail, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergâh Yay., İstanbul 2010.

-----, “Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not”, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2013.

KARADEMİR, Kemal, *Suçluların Toplum Kazandırılmasında Din Eğitiminin Rolü* (Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi), DEÜSBE, İzmir 1997.

KARAMAN, Hayreddin, “Cuma”, *DİA*, VIII.

KARAŞAHİN, Hakkı, “Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma”, *AÜİFD*, XLVIII/1, Ankara 2008.

KATIRCI, Yusuf, *Cezaevi Mahkûmlarının Kader Anlayışı, (Ferizli L Tipi Cezaevi Örneği)*, SAÜSBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2011.

- KAYA, Kamil, *Sosyolojik açıdan Türkiye’de Din-Devlet İlişkileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı*, Emre Matbaası, İstanbul 1998.
- KAYA, Zeynep, *Terörizmin Küreselleşmesi: El Kaide Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *KHOSBE*, Ankara 2010.
- KELEŞ, Ahmet, *Feto’nun Günah Piramidi*, Destek Yay., İstanbul 2016.
- KELEŞ, Ekrem, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari. Goruntule ?p Tutana-klId=1744
- KEPEL, Gilles, *Tanrının İntikamı* (çev. Selma Kırmızı), İletişim Yay., İstanbul 1992.
- , *Beyond Terror And Martyrdom, The Future of The Middle East* (çev. Pascale Ghazaleh), The Belknap Press of Harvard University Press, 2008.
- , *Fitne-İslâm’ın Merkezinde Savaş-* (çev. Mahmut Özışık), Doğan Kitap, İstanbul 2006.
- KERİMOĞLU, Yusuf, *Kelimeler Kavramlar*, İnkılâb Yay., İstanbul 2015.
- KIRCA, Celal, “Ebû Mansur el-Maturidî’nin Tefsir ve Te’vil Anlayışı”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri 1989, III.
- KIZMAZ, Zahir, *Cezaevi Müdavimleri*, Orion Yayınevi, Ankara 2006.
- , “Din ve Suç: Cezaevinde Hükümlü Bulunan Bazı Suçluların Dindarlık Durumları”, *SBARd*, Eylül 2010, XVI.
- , “Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç- Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, *FÜSBD*, XIV, 2, Elazığ 2004.
- KİRMAN, Mehmet Ali, “Küresel Bir Sorun Olarak Din ve Şiddet”, *Dini Araştırmalar*, VII.
- KOCA, Ferhat, *İslâm Düşüncesinde Selefilik*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2016.
- , “İbn Teymiyye, Takıyyüddin”, *DİA*, XX, 391.
- KOÇ, Mustafa, “Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *UÜİFD*, XIX/2, Bursa, 2010.
- KOÇAR, Musa, *Eleştirel Açıdan Said Nursî’nin Kelâmî Görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), MÜSBE, İstanbul 1999.
- KONUK, Yahya, *Cihad’ın Mahrem Hikâyesi: Bosna’dan Afganistan’a*, Elest Yay., İstanbul 2007.
- KONUR, Nur Çağrı, *Conceptualizing Transnational Terrorism And The Emergence Of The Non-State Security Actor: Al-Qaeda* (Master Of Arts), The Institute Of Economics And Social Sciences Of Bilkent University, Ankara 2004.
- KORU, Fehmi, *Ben Böyle Gördüm: Cemaatin Siyasetle Sınanı*, AlfaYay., İstanbul 2016.
- KÖSE, Ali, “Hizbü’t-Tahrîri’l-İslâmî”, *DİA*, XVIII.
- KÖSE, Saffet, “Cihad Şiddete Referans Olabilir mi?”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 9, 2007.
- KÖSE, Talha v. dğr., *SETA Lübnan Raporu – Lübnan’da İstikrar Arayışları*, Ankara 2006.
- KURŞUN, Zekeriya, “Hizbullah İŞİD Denklemi Arasında Sıkışan Müslümanlar”, *Gerçek Hayat*, 08.12. 2015.
- , “Suudi Arabistan”, *DİA*, XXXVII.
- , “Hâşimiler”, *DİA*, XVI.
- KURT, Mehmet, *Din, Şiddet ve Aidiyet, Türkiye’de Hizbullah*, İletişim Yay., İstanbul 2015.
- , <http://t24.com.tr/haber/iste-2-kusbazi-infaz-eden-14undeki-uyesini-pkkli-babasi-olduren-hizbullahin-siradan-hikayesi,291553>
- A. el-KUŞEYRÎ, *Risale* (çev. M. Coşkun), İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2013.

- KUTLU, Sönmez, *Çağdaş İslâmî Akımlar ve Sorunları*, Fecr Yay., Ankara 2014.
- , *Selefilik'in Fikrî Arka Planı – İslâm Düşüncesinde İlk Gelenekçiler-*, Otto Yay., Ankara 2016.
- , “Tarihsel Din Söylemleri Açısından 15 Temmuz’un Analizi ve Eleştirisi”, *Türkiye Günlüğü*, CXXVII.
- , “Mâtürîdî Akılcılığı ve Günümüz Sorunlarını Çözmeye Katkısı”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, II/ 2009.
- , “Ehl-i Sünnet Siyaset Anlayışının Dinî Temellerinin Sorgulanması”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, I/1 (Bahar 2008).
- , *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, “Kökencilik (Fundamentalizm)”, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 2013, I.
- , “Mürcie”, *DİA*, XXXII.
- KUTLUER, İlhan, *Akıl ve İtikad: Kelâm-Felsefe İlişkileri Üzerine Araştırmalar*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- KUTUB, Seyyid, *Fî Zilâli'l Kur'ân*, (çev. Salih Uçan v. dğr.), Dünya Yay., İstanbul 1991.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, “Harre Savaşı”, *DİA*, XVI.
- KÜÇÜKCAN, Talip, “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, *Uluslararası İlişkiler*, VI/24, Ankara 2010.
- KÜÇÜKYILMAZ, M. Mücahit, *Şeyh ile Hükümdar Yeni Türkiye'yi Hedef Alan İç ve Dış Tehditler*, Hayy Kitap, İstanbul 2016.
- LEAN, Nathan, *İslamofobi Endüstrisi* (çev. İ. Yılmaz), DİB Yay., Ankara 2015.
- LEWIS, Bernard *İslâm'ın Krizi* (çev. A. Yılmaz), Literatür Yay., İstanbul 2003.
- LOMBROSO, *Suç İşlemenin Sebepleri ve Önlemleri* (çev. Sadi Anadolu), Sedat Basımevi, İstanbul 1935.
- LOSURDO, Domenico *Köktendincilik Nedir?* (çev. Selin Dingiloğlu), Yordam Kitap, İstanbul 2012.
- MARDİN, Şerif, *Religion and Social Change in Modern Turkey, The Case Of Bediüzzaman Said Nursi*, State University of New York Press, 1989.
- MARSHALL, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü* (çev. O. Akınhay - D. Kömürücü), “Kriminoloji”, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 1999.
- MÂTÜRÎDÎ, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân: el-Fatiha-el-Bakara = Te'vîlâtü ehli's-sünne*. (thk. Ahmed Vanlıoğlu; Bekir Topaloğlu), Mizan Yayınevi, İstanbul 2005, I.
- MCCANTS, William, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40292346>.
- MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi, “Dindarlığın Peşinde: Din Psikolojisinde Araştırma, Ölçme ve Yorumlama Üzerine”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, XIX/3, Ankara 2006.
- MERİÇ, Cemil, *Bir Facianın Hikâyesi*, Umran Yay., Ankara 1981.
- MERİÇ, Muammer (Yapımcı), Talip Karamahmutoğlu (Yönetmen), *Girdap* [Film], Türkiye: Kuzey Film, 2008.
- MERTCAN, Hakan, *Bitmeyen Kavga Laiklik : Türkiye’de Din-Devlet–Diyamet*, Özgür Üniversite Kitaplığı, İstanbul 2012.
- MEVDÛDÎ, *Tefhîmü'l-Kur'ân* (çev. M. Han Kayaî v. dğr.), İnsan Yay., İstanbul 1986.
- MICHAUD, Yves, *Şiddet* (çev. Cem Muhtaroğlu), İletişim Yay. İstanbul 1991.
- MILGRAM, Stanley, *The Perils Of Obedience*, Harper's, 247:1483 (1973:Dec.) p.62. (https://is.muni.cz/el/1423/podzim2012/PSY268/um/35745578/Milgram_perils_of_obedience.pdf)

- MİRZABEYOĞLU, Salih, *Hakikat-i Ferdiyye –Çöle İnen Nur-*, İbda Yay., İstanbul 1994.
 -----, *İBDA Diyalektiği –Kurtuluş Yolu-*, İbda Yay., İstanbul 1985.
 -----, *Başyücelik Devleti “Yeni Dünya Düzeni”*, İbda Yay., İstanbul 2015.
 -----, *İBDA Diyalektiği –Kurtuluş Yolu-*, İbda Yay., İstanbul 1985.
 MU’CEMÜ Eلفâzi’l Kur’âni’l-Kerîm, Hey’etül Misriyyetül Âmme Li’t-te’lifî ve’n-neşr, 1970, II.
 Abdurrahman el-MUHACİR, *Resulullah’ın Hayatı ile İslam’ın Hareket Metodu*, (çev. E. Aslan), 3. bs. Hak Yay., İstanbul t.y.
 MUKÂTİL B. SÜLEYMAN, *el-Vücûh ve’n-Nezâir* (haz. Ali Özek), İSAV Yay., İstanbul 1993.
 MUTLU, Kayhan, “Bir Dindarlık Ölçeği (Sosyoloji’de Yöntem Üzerine Bir Tartışma)”, *İslâmi Araştırmalar*, III/4, Ekim 1989.
 MÜSLİM, bin Haccâc Ebû’l-Hasan el-Kuşeyrî, *Sahîh*, Dârü İhyâi’t-Türâsî’l-Arabî, Beyrut t.y.
 NEBHÂNÎ, Takiyyüddin, *İslâm Nizâmı*, y. yok, 1953.
 -----, *Hizb’ü-Tahrir Meftumları*, y. y., 1953.
 OKUMUŞ, Ejder “Din-Toplum İlişkilerinde Dinî Meşrûiyet ve Dinî Meşrûiyet Bağlamında Geçen Yüzyılın Sosyal Görünümü”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, III/1.
 -----, “Türkiye Dindarlığında Vaaz ve Vaizlerin Rolü”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, DİB Yay., Ankara 2013.
 OMERİKA, Armina, *İslâm Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad*, KURAMER, İstanbul 2016.
 ONAT, Hasan, “Küresel Şiddet ve Terör: İnsan Olma Onuruna Vurulan Darbe”, *Dini Araştırmalar*, VII/ 20, Ankara 2004.
 ONAY, Ahmet, “Dindarlık Ölçme Çalışmaları: Dindarlık Ölçümünde Üç Farklı Yaklaşım ve Ölçmenin Esasları”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, XIV/ 3-4, Ankara 2001.
 ORAKOĞLU, Bülent, “Faili Meşhur Suikastler”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 06.04.2015.
 OTHMANİ, Ahmed, *Hapishaneden Çıkış – Dünyadaki Cezaevi Sistemlerinde Reform Mücadelesi-* (çev. Işık Ergüden), Metis Yay. İstanbul 2003.
 ÖCAL, Mustafa, “Türkiye’de Kur’an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği”, *UÜİFD*, XIII/ 2, Bursa 2004.
 ÖĞÜT, Salim, “Fidyeye”, *DİA*, XIII.
 ÖMER, Ahmed M., *Mu’cemü’l-lugati’l-Arabiyyeti’l-muâsıra*, Âlemü’l-Kütüb, Kahire 2008, I.
 ÖTER, G., N. Akalin, “Başkapa Cezaevindeki Tutuklu Çocukların Psiko-Sosyal, Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Kriminolojik Özellikleri”, *Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu*, İstanbul 1993.
 ÖZ, Mustafa, “Tafdîl”, *DİA*, XXXIX.
 -----, “Dürzîlik”, *DİA*, X.
 -----, “Şîa”, *DİA*, XXXIX.
 -----, “Takiyye”, *DİA*, XXXIX.
 -----, “Râfizîler”, *DİA*, XXXIV.
 ÖZARSLAN, Selim, “İyiliği Emretmek ve Kötülükten Sakındırmak (El-Emru Bi’l-Ma’ruf ve’n-Nehyu ani’lmünker) Prensibi Üzerine Bir İnceleme”, *Diyanet İlmî Dergi*, XLII/ 3.
 ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Hasan Sabbâh”, *DİA*, XXIV.
 ÖZBEK, Belgizar, *Cinayet İşleyen Kadınlarda Din Algısı Ankara Kadın Kapalı Cezaevi Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜSBE, Ankara 2011.
 ÖZCAN, Abdülkadir, “Lale Devri”, *DİA*, XXVII.

ÖZCAN, Azmi, “Hilâfet”, *DİA*, XVII.

ÖZDEMİR, Mehmet Niyazi, *İslâm Devlet Felsefesi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1989.

ÖZDEMİR, Mehmet, “Endülüs”, *DİA*, XI.

ÖZDEMİR, Şuayip, *Cezaevlerinde Din Eğitimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), SÜSBE, Konya 1998.

ÖZDOĞAN, Öznur, *İsimsiz Hayatlar*, Özdenöze Yay., Ankara 2007.

-----, *Mutluluğu Seçiyorum*, Özdenöze Yay., Ankara 2009.

ÖZEL, Ahmet, *İslam ve Terör- Fikhî Bir Yaklaşım-*, Küre Yay., İstanbul 2014.

-----, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı -Dârulislâm Dârulharb-*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.

-----, “Darülislâm”, *DİA*, VIII.

-----, “Darülharb”, *DİA*, VIII.

-----, “Harbî”, *DİA*, XVI.

-----, “Cihâd”, *DİA*, VII.

ÖZER, Cem, *Şiddetin Psikososyal Açıdan İncelenmesi: El Kaide Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KHOSBE, Ankara 2010.

ÖZERVARLI, M. Said, “Mu'tezile Akılcılığı”, *II. Uluslararası İslâm Düşüncesi Konferansı*, İstanbul 1997.

ÖZTÜRK, Emine, “Ahdi Atik ve Ahdi Cedid’de Saldırganlık ve Şiddet Olgusunun Sosyolojik Tahlili”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, I.

ÖZTÜRK, Mustafa, *Din Sermayesinden İktidar Devşirmek: FETÖ*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2017.

-----, “Kur’an, Kitâb-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, Adana 2004.

-----, “FETÖ’nün Genel Karakteristiği ve Teolojisi”, *Türkiye Günlüğü*, CXXVII.

-----, “Bilgi-Ahlak-Dindarlık”, *Diyanet Aylık Dergi*, Ağustos 2007.

-----, “Paralel Devlet ve Cemaatin Kodları”, *Star Gazetesi*, 11 Ocak 2014.

-----, “Modern Döneme Özgü Bir Kur’an Tasavvuru, Kur’ancılık ve Kur’an İslâm’ı Söyleminin Tahlil ve Tenkidi”, *Marife*, X/3, Konya 2010.

-----, “Neo-Selefilik ve Kur’an -Reşid Rıza’nın Kur’an ve Yorum Anlayışı Üzerine-“, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV/2 2004.

ÖZTÜRK, Özgür, *El Kaide’nin Düşünsel Artyöresi ve Öznenin Radikal Söylem İçinde Sabitlenme Süreci* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

ÖZYILMAZ, Betül, *Political Psychology In Understanding Al-Qaeda: Why And How?* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Graduate Program Of Middle East Studies, May 2012.

ÖZYİĞİT, Ercan, *Geleneksel İslam Karşısında Radikal İslam: Beden Politikaları ve Şiddet* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Ankara 2012.

PESKES, Esther “18. Asırda Tasavvuf ve Vehhâbilik” (çev. M. Çelenk), *UÜİFD*, XII/2, 2003.

POLAT, Oğuz, www.kriminoloji.com, (Erişim, 14.12.2016).

Sâlih Huseyn er-RAKB, *ed-Devletü’l-İslâmiyye* (DAİŞ), Gazze, 2015.

Fahreddîn er-RÂZÎ, *Mefâtihu’l-Gayb*, Dârü İhyâi’t-Türâsî’l-Arabî, Beyrut 1999, XVI.

REEVE, Simon, *Yeni Çakal’lar, Remzi Yusuf, Usame Bin Ladin ve Terörizm’in Geleceği*, (çev. Gürol Koca) Everest Yay., İstanbul 2001.

- Nüreddin es-SÂBÛNÎ, *Mâtürüdiyye Akaidi*, (haz. B. Topaloğlu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2005.
- SAĞLAM, Hadi “İslâm İdâre Hukukunda Yönetim Şekli”, *Universal Journal of Theology*, II.
- SALÎH, Selim, “Kuaşı’lerin Kardeşleri İstiklâl’ deydi”, *Adımlar Dergisi*, sy. 5, Kasım 2014.
- SANCAR, Faruk, “Bağnaz Bir Selefî mi Endişeli Bir Entelektüel mi? (İbn Teymiyye’nin Eleştirel ve Reaksiyoner Karakteri Hakkında)”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Haziran 2015, XVIII.
- SANDIKLI, Atilla, *Terörün Geldiği Yeni Boyut: IŞİD Örneği*, Bilgesam Yay., İstanbul 2015.
- SARGIN, Sevil ve Temurçin, Kadir, *Türkiye’nin Suç Coğrafyası*, Polis Akademisi Yay., Ankara 2011.
- M SARUHAN, Selim, “Terörün Zihinsel Kökenleri”, *Dini Araştırmalar*, VII/ 20, Ankara 2004.
- SAYAR, Kemal, *Terörün Psiko-Dinamiği*, “Dindarlık Olgusu, Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri”, İstanbul 2004.
- SEL, Fatih, *Religious Advice in Newsprint: The Case of Büyük Doğu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Şehir Üniversitesi, 2015.
- Eymen Fuâd es-SEYYÎD, “Fâtumiler”, *DİA*, XII.
- SEZEN, Abdulvahid, *Üniversite Öğrencileri Örnekleminde İman Gelişimi ve Dinsel Fundamentalizm Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Çalışma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEÜSBE, İzmir 2008.
- SİNANOĞLU, Mustafa, “İlhâd”, *DİA*, XXII.
- , “Şirk”, *DİA*, XXXIX.
- , “İman”, *DİA*, 2002, XXII.
- SÖNMEZ, Mustafa, “İslâm Modernizminin Doğuşu ve İki Önemli Temsilcisi (Afgânî ve Abduh’un Modernist Yönlerine Kısa Bir Bakış)”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, XIII, Erzurum, 2002.
- STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ, *Şiddete Varan Aşırıçlık: DAESH Olgusu ve DAESH’e Katılımın Dinamikleri*, Ankara 2016.
- SUBAŞI, Necdet, *Tedavüldeki Ktâplar, Kritik Öyküler*, Tezkire Yay., Ankara 2016.
- , *Türk(İye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler*, *İslâmiyat*, VII/4.
- SWETNAM, Michel S. ve Alexander, Yonah, *Bir Terörist Ağının Profili, Usame bin Laden* (çev. Derya Engin), Güncel Yayıncılık, İstanbul 2001.
- ŞAHİN, Doğan, <http://www.haberturk.com/yazi-dizisi/haber/1140228-terorun-islami-referansi-olurmu>, (Erişim, 31.12.2016).
- ŞEKERCİ, O., *Amerikan Fundamentalizminin Tarihi Yapısı ve İslâm Gerçeği*, İst., t. y.
- ŞEN, Osman, *Dini Terör Çerçevesinde El-Kaide’nin Yeri ve Uluslararası Eylemlerinin Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.
- ŞENER, Mehmet, “Kabir”, *DİA*, XXIV, 36.
- ŞİMŞEK, Alpaslan, *Terör Sorunu ve Propaganda İle İlişkisi -Hizbullah Örnek Olayı-* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2004.
- et-TABERÂNÎ, *Mu’cemül’l-Kebîr* (Thk. Hamdî Selefî), Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire 1994, XVII.
- İbn Cerîr et-TABERÎ, *Câmiu’l Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân* (Thk. A. Muhammed Şâkir), Müessesetü’r-Risâle, 2000, XIV.
- İbn Cerîr et-TABERÎ, *Câmiu’l-beyân an tevîli âyi’l-Kur’ân*, Dâru Âlemi’l-Kütüb, Riyâd 2003, XI.

- TAFLIOĞLU, Serkan “*İran, Silahlı İslâmî Hareketler ve Barış Süreci*”, Terörizm İncelemeleri, ASAM Yay., Ankara 2000.
- Muhammet bin Tavıt et-TANCÎ, “İslâm’da Hilâfet ve Mezheplerin Doğuşu”, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, IV/1, 2011.
- TARHAN, Nevzat, *Toplum Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2010.
- , https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1744,
- TASLAMAN, Caner “Terör”ün ve “Cihâd”ın Retoriği: Felsefi ve Teolojik Bir Değerlendirme, *Ara-yırlar-İnsan Bilimleri Araştırmaları-Dergisi*, XVI.
- TATAR, B., “Barış Mitosunca Meşrulaştırılan Şiddet Metafizığının Bir Eleştirisi”, *Din ve Dünya Barışı Uluslararası Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 2008.
- TEMEL, Ü. Çınar, *Türkiye’ye Yönelik Terör Örgütleri ve Türkiye’nin Terörizmle Mücadelesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), KTÜ, Trabzon 2010.
- TBMM (10/90 sayılı) *Faili Meçhul Siyasal Cinayetler Komisyonu Raporu*, 12.10.1995.
- TBMM, “*Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Boşaltılan Yerleşim Birimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*” (10/25).
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu “*Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu*” 24. Dönem 3. Yasama Yılı, 2013.
- TECİM, Erhan, *Cezaevlerinde Dini Yaşantı ve Din Algısı: Konya Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), SÜSBE, Konya 2006.
- Sa’düddîn et-TEFTÂZÂNÎ, *Şerhu’l-Akâid* (Haz., Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., İstanbul 1999.
- TESTAS Guy ve Jean Testas, *Engizisyon* (çev. Ali Erbaş), İnsan Yay. İstanbul 2003.
- TEZCAN, Ebru, *Ergenlerde Suça Süriklenmenin Sosyal Psikolojik Arka Planı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2015.
- THURNER, Martin, *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, “Kökencilik (Hrst.)”, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 2013, I.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünen*, Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, I-V, Mısır 1975.
- TOPALOĞLU, Bekir, “Âhiret”, *DİA*, I.
- , “Şehid”, *DİA*, XXXVIII.
- TOPSES, Mehmet Devrim, “Eğitim Düzeyi ve Kardeş Sayısının Suç Davranışıyla İlişkisi: Çanakkale E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Örneği”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, VI, Çanakkale 2013.
- TUNÇ, Cihat, “Kader ve Kaza Hakkında Düşünceler”, *EÜİFD*, Kayseri 1997, IV, 1.
- TURAN, Şerafettin, “Levant”, *DİA*, XXVII.
- TÜRCAN, Talip, “Hilafet Teorisindeki Dönüşümde Türk Siyaset Düşünürlerinin Rolü-Yasamanın Sekülerleşmesi Bağlamında Bir İnceleme”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu*, Isparta 2007.
- TÜRKEL, Rifat, *Vehhabilik ve Arka Planı -Başlangıçtan II. Suüd Devleti’ne Kadar-* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) *DEÜSBE*, İzmir 2013.
- TÜRKOĞLU, Mehmet Emin, *Avrupa Birliği İslam Ülkeleri İlişkileri Bağlamında Dini Radikalizm-El Kaide Örneği*-(Yayımlanmamış Doktora Tezi), PAGBE, Ankara 2014.
- ULUÇAY, Ömer, *Tartışmalı Kurum Diyanet*, Gözde Yayınevi, Adana 1998.
- ULUDAĞ, Gökhan, *Türkiye’de Terör Örgütlerinin Eleman Kazanma Yöntemleri: PKK Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), PAGBE, Ankara 2012.

- ULUDAĞLI, N. Pekel, “Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenlerin Aile, Akran, Mahalle Özellikleri İle Psikolojik ve Akademik Niteliklerinin İncelenmesi” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), HÜSBE, Ankara 2011.
- ULUTAŞ, Ufuk, *ISIS: The Political History Of The Messianic Violent Non-State Actor In Syria* (PhD Dissertation), Yıldırım Beyazıt University Institute Of Social Sciences, Ankara 2016.
- ÜZÜM, İlyas, “Sıffin”, *DİA*, XXIX, 526.
-----, “Mezhep”, *DİA*, XXIX, 526.
- WHELAN, Richard, *El-Kaidecilik / İslam'a Tehdit Dünya'ya Tehdit* (çev. H. Bağcı-B. Sinkaya- P. Arıkan), Platin Yayıncılık, İstanbul 2006.
- WORLD BANK GROUP, “Poverty and Shared Prosperity 2016, Taking On Inequality”,
- YAHŞİ, Murat, *Terör Örgütlerinde İntihar Bombacısı Kişiliği ve Etkinliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü*, Ankara 2015.
- YAMAN, Ahmet, “Savaş”, *DİA*, XXXVI.
-----, “Zimmî”, *DİA*, XLIV.
- YAMAN, Hakan, “Türk Ruhu Dediğimiz Şey”, *Adımlar Dergisi*, sy. 2, Kasım 2014.
- YAVUZ, Yusuf Şevki, “Tekfir”, *DİA*, XL.
-----, “Akıl”, *DİA* II.
-----, “Kader”, *DİA*, XXIV.
-----, “Vahiy”, *DİA*, XLII.
-----, “Ehl-i Sünnet”, *DİA*, 1994, X.
- YAVUZER, Hasan, *Çağdaş Din Hizmeti ve Diyanet İşleri Başkanlığı – Dinî Otorite ve Teşkilatların Sosyolojik Analizi-*, Laçın Yay., Kayseri 2006.
- YAZICIOĞLU, M. Said, “Matürîdî Kelamında İnsan Hürriyeti Meselesi”, *AÜİFD*, XXX.
- YAZIR, Elmalılı M. H., *Hak Dîni Kur'ân Dili* (sad. S. Güllü), Huzur Yay., İstanbul 2003.
- YEPREM, M. Saim, İrade Kader ve Mes'uliyet İlişkisi, *Kur'an-ı Kerim'de Mes'uliyet (Kaynağı, Sınırları, Sonuçları)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006.
- YEŞİLTAŞ, Murat, “İŞİD: Terörün Jeopolitik Yönetimi”, *Ortadoğu Analiz*, XII, sy. 73.
-----, “Sınırdaki Düşman: Türkiye'nin Daiş'le Mücadelesi”, Rapor, *SETA*, Ankara 2016.
- YILDIZ, Hakkı Dursun, “Abbâsîler”, *DİA*, I.
- YILDIZGİL, Bayram, *El-Kaide Terör Örgütü ve Küresel Uzantıları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Yeniüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.
- YILMAN, Emre, <http://akademikperspektif.com/2014/10/17/genel-hatlariyla-el-kaide/>
- YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, “Suç”, Yetkin Yay., Ankara 2002.
- YILMAZ, M. Hüseyin, Cemal Tutar ve Mehmet Varol, *Hizbullah Ana Davası, Savunmalar*, Dua Yay., İstanbul 2011.
- YİĞİT, İsmail, “Osman”, *DİA*, XXXIII.
-----, “Emevîler”, *DİA*, XI.
- YURDAGÜR, Metin, “Âyet ve Hadislerde Esmâ-i Hüsnâ”, Marifet Yay., İstanbul 1996.
-----, *Mâverâünnehir'den Osmanlı Coğrafyasına Ünlü Türk Kelâmcıları*, İstanbul 2017.
-----, “Ahbâriyye”, *DİA*, I.
-----, “Ehl-i Kible”, *DİA*, X.
-----, “Fetret”, *DİA*, XII.
-----, “Tâgût”, *DİA*, XXXIX.

YURTSEVEN, Ö. Alper, *Türkiyede Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2006.

YÜCEL, İrfan, “Diyaret İşleri Başkanlığı”, *DİA*, IX.

YÜCEL, Mustafa T., *Kriminolojik Notlar –Toplum, Suçlu ve Ötesi-*, Yarı Açık Cezaevi Matbaası, Ankara 1971.

ZEBÎDÎ, *Tâcü'l-'arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dârü İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, XVI, Beyrut 1966.

ZELİN, Aaron Y., *The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement*, http://web.archive.org/web/20160409030058/http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/Research_Note_20_Zelin.pdf, (02.03.2017).

ZOR, Ali Osman, “Yeni Türkiye: Parçalanarak Büyüme (!)”, *Adımlar Dergisi*, VI, Mart 2015.

-----, CNN International’a verilen mülakat, *Adımlar Dergisi*, II, Kasım 2014.

-----, “İŞİD Sen Oradan Biz Buradan”, *Adımlar Dergisi*, I, Kasım 2014.

İnternet Kaynakları:

<https://www.youtube.com/watch?v=stF6B0Hpfc>

www.tdk.gov.tr

<https://www.yumpu.com/tr/document/view/52202501/konstantiniyye-dergisi-2-sayi-60288>

<https://www.islam-tr.net/konu/sehadet-eylemi-istishad-eyleminin-hukmu.7120/>.

<http://huseynisevda.biz/Dokumanlar/Hizbullah-Manifestosu.pdf>,

<http://www.terororgutleri.com/hizbullah-teror-orgutu/>

<http://www.cte.adalet.gov.tr>,

<http://huseyni-sevdam.tr/gg/Kendi-Dilinden-Hizbullah.htm>,

<http://susaningulleri.biz/1-Kendi-Dilinden-Hizbullah.php>.

<https://dogruhaber.com.tr/haber/21776-hizbullah-cemaatinin-manifestosu-yayinlandi/>

<http://rusencakir.com/Gecmis-bugun-ve-gelecek-kiskacinda-Turkiye-Hizbullahi/739>,

<http://www.ilkehaber.com/haber/izzettin-yildirimi-hizbullah-oldurdu-6903.htm>

http://www.sabah.com.tr/gundem/2010/02/21/hizbullahcilar_degil_ergenekon_oldurdu,

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/ne-sen-sormus-ol-ne-de-ben-duymus-olayim,ilVffg29IEyQ4BeP0NqQtw>

<http://www.muslumankardesler.net/?p=1670>

<https://www.islam-tr.net/konu/abdullah-azzamin-esi-ile-yapilan-roportaj.27708/>

<http://www.davetulhaq.com/tr/forum/index.php?topic=6382.0>

<http://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2015/4/20/الظواهرى-ايمىن>

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27994277>,

<https://www.haberler.com/cumhurbaskani-erdogan-isid-degil-deas-dedi-8874739-haberi/>

<http://www.dailymail.co.uk/news/isis/index.html>,

<http://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror>,

<https://www.theguardian.com/world/isis>,

<http://www.lettertobaghdadi.com/>,

<http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/diyaret%E2%80%99ten-deas-raporu/39177?getEnglish=>,

<https://goostmmb.wordpress.com/2014/01/23/>;

<https://khilafasite.wordpress.com/2016/10/27/>,

(<https://justpaste.it/dk5r>)
<https://thabat111.wordpress.com/2013/08/01>
<http://t3beer.ahlamontada.com/t8858-topic>
<https://khilafasite.wordpress.com/2016/10/27/>
http://im.haberturk.com/images/others/2017/05/26/Rapor_26.05.pdf
<http://www.adimlardergisi.com/>
<http://www.barandergisi.net>
<http://aylikdergisi.com>
<http://furkandergisi.com>
<http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/NISAN/03/g4.html>
<http://www.islamdusuncesi.net/islami-hareket-orgutu-davasi-ve-iskence-sahneleri-327yy.htm>
<http://hizb-turkiye.com/index.php?p=hizb-ut-tahrir&id=3>
<http://www.hilafet.com/html/ht/trf.html>
[https://www.kokludegisim.net/123.Sa"yi/bu-devlet-hizb-ut-tahrir-den-ne-istiyor.html](https://www.kokludegisim.net/123.Sa)
<https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/calisanlarin-yuzde-94u-yurt-disinda-yasamak-istiyor/>
<https://dogruhaber.com.tr/haber/21776-hizbullah-cemaatinin-manifestosu-yayinlandi/>
https://www.youtube.com/watch?v=CMb_-NM6vI8
<http://www.tevhiddersleri.net/com>
<http://www.islam-tr.net/forum/konu/tagutlarin-memuru-arkasinda-namaz-kilmak.2443/>,<http://tevhidiyasayangaripler.blogspot.com.tr/2012/07/cami-imamlarinin-arkasinda-namaz.html>,
<https://www.youtube.com/watch?v=MY9j0Graq9Q>
<http://www.islahhaber.net/hudapar-sozcusu--biz-hizbullah-degiliz--isid--el-kaide--nusra-dan-beriyiz-40144.html>
<http://dogrucard.com/haber/22046-hizbullah-cemaatinden-tarihi-adim/>
<http://www.makdanismanlik.org/03-10-temmuz-2015-toplumun-din-algisi-ve-dine-bakisi/>,
<http://www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/kurulus-ve-tarihce/8>
<http://huseynisevda.biz/Dokumanlar/Hizbullah-Manifestosu.pdf>
<https://goostmmb.wordpress.com/2014/01/23/>, <https://khilafasite.wordpress.com/2016/10/27/>.
MahanABEDİN,https://web.archive.org/web/20150930180947/http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=717&no_cache=1#.WWCxPYTyip0_

Does Attitude Matter?
Teachers' Attitudes Towards Inclusive Education

Bahaddin Demirdiş

Does Attitude Matter? Teachers' Attitudes Towards Inclusive Education

Bahaddin Demirdiş

Publishing No.: 1466
ISBN: 978-625-398-257-7
E-ISBN: 978-625-398-256-0
Edition: 1st Edition, March 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulferm@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Demirdiş, Bahaddin.

Does Attitude Matter? Teachers' Attitudes Towards Inclusive Education / Bahaddin Demirdiş

1. Edition, XIV + 314 p., 13,5x21,5 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-257-7

E-ISBN: 978-625-398-256-0

1. Inclusive Education 2. Teachers' attitudes 3. Educational Psychology

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com - **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Beğkent-Çankaya/ANKARA

CONTENTS

ACKNOWLEDGMENTS	III
ABSTRACT	V
FOREWORD	VII
Chapter 1	
INTRODUCTION	1
1.1. Setting the scene	1
1.2. Research aims and questions	5
1.3. Research design	7
1.4. Overview of the book	7
Chapter 2	
INCLUSIVE EDUCATION	11
2.1. Inclusion: definitions and practices	12
2.2. Inclusion in mathematics education	19
2.3. The benefits and drawbacks of inclusion.....	21
2.3.1. Educational benefits of inclusion	21
2.3.2. Difficulties in implementing inclusive education	23
2.4. Special education in Turkey	26
2.4.1. Prevalence and incidence of students with SEN	28
2.4.2. Trends in laws and regulations in Turkey.....	30
2.4.3. Educational interventions in Turkey	36
2.4.4. Development of inclusive education.....	37
2.5. The theoretical framework	41
2.5.1. Bandura’s social cognitive theory	41
2.5.2. Teachers’ self-efficacy	45
2.6. Exploring attitudes.....	53
2.6.1. The definition of attitude	53
2.6.2. Models of attitude	56
2.6.3. Teachers’ attitudes towards inclusion	61

2.6.4. Factors influencing teachers' attitudes to inclusion	68
2.6.4.1. Teacher-related variables	68
2.6.4.2. Training	69
2.6.4.3. Age and length of teaching experience	71
2.6.4.4. Gender	72
2.6.4.5. Influence of a family member/friend with a disability ...	73
2.6.4.6. Specialised subjects and inclusion	75
2.6.4.7. Environment-related variables	76
2.6.4.8. Child-related variables	78
2.7. Studies of teachers' attitudes towards inclusive education	80
2.7.1. International studies of attitudes toward inclusion	80
2.7.2. Turkish studies of attitudes towards inclusion.....	85
2.8. Summary.....	89

Chapter 3

METHODS	91
3.1. Introduction	91
3.2. Philosophical underpinnings of the research.....	92
3.3. Mixed-methods approach: rationale and the chosen methodology	98
3.4. Sample selection	104
3.4.1. Quantitative phase.....	106
3.4.2. Qualitative phase	107
3.5. Data collection techniques	108
3.5.1. The questionnaire	109
3.5.2. Interviews.....	114
3.6. Piloting	120
3.6.1. Questionnaire.....	121
3.6.2. Interviews.....	122
3.7. Reliability and validity	123
3.8. Quantitative data analysis	125
3.9. Qualitative data analysis.....	128
3.10. Ethical Considerations	131
3.11. Summary.....	132

Chapter 4

ANALYSIS OF QUANTITATIVE DATA.....	133
4.1. Introduction	133
4.2. Participants' demographic information	133
4.3. Descriptive statistics on the revised version of the ORI	138
4.4. Exploration of the factors influencing teachers' attitudes	142
4.4.1. Are there differences between the attitudes of female versus male teachers?	142
4.4.2. Are there age-based differences in the teachers' attitudes?	143
4.4.3. Are there location-based differences in the teachers' attitudes?	144
4.4.4. Are there qualifications-based differences in the teachers' attitudes?	145
4.4.5. Are there differences in the teachers' attitudes based on years of teaching experience?	146
4.4.6. Are there differences in the teachers' attitudes based on their experience of teaching students with SEN?	147
4.4.7. Are there differences in the teachers' attitudes based on the training they have received on inclusive education?	150
4.4.8. Are there differences in the teachers' attitudes based on whether they a module or unit on 'inclusive education' at university?	151
4.4.9. Are there differences in the teachers' attitudes based on whether teachers received any training related to inclusive education during in-service training?	152
4.4.10. Are there differences between the attitudes of teachers who had a friend with SEN or disability and teachers who did not?	153
4.4.11. Are there differences between the attitudes of teachers who had a family member with SEN or disability and teachers who did not?	154
4.4.12. Are there differences between the attitudes of teachers based on the intersection of gender, age, years of teaching experience, and location?	155
4.5. Variations between subscales	156

4.5.1. Independent sample t-test to compare subscales scores for female and male teachers.....	157
4.5.2. Independent sample t-test to compare subscales scores for teachers' qualifications	159
4.5.3. Independent sample t-test to compare subscales scores for teachers who had experience of teaching a student with SEN and teachers who had no experience	161
4.5.4. Independent sample t-test to compare subscales scores for teachers who had prior training on inclusive education and teachers who had no prior training.....	163
4.5.5. Independent sample t-test to compare subscales scores for teachers who studied a module or unit on 'inclusive education' at university and teachers who did not.....	165
4.5.6. Independent sample t-test to compare subscales scores for teachers who received training related to inclusive education during in-service training and teachers who did not	167
4.5.7. Independent sample t-test to compare subscales scores for teachers who had a friend with SEN or disability and teachers who did not	169
4.5.8. Independent sample t-test to compare subscales scores for teachers who had a family member with SEN or disability and teachers who did not.....	171
4.5.9. Differences between teachers' ages across four subscales scores	173
4.5.10. Differences between teachers' locations across four subscales scores	175
4.5.11. Differences between years of experience across four subscales scores	177
4.6. Summary of key findings	178

Chapter 5

ANALYSIS OF QUALITATIVE DATA	181
5.1. Introduction	181
5.2. Attitudes towards inclusion of children with SEN.....	184
5.2.1. Positive attitudes	185
5.2.2. Negative attitudes.....	186

5.3. Teacher-related factors	188
5.3.1. Preparation and experience	190
5.3.1.1. Training	190
5.3.1.2. Collaboration	192
5.3.1.3. Classroom experiences	193
5.3.2. Belief in inclusive education	194
5.3.2.1. Personal commitment	196
5.3.3. Teaching strategies	197
5.3.3.1. Individualised education programmes (IEPs)	198
5.3.3.2. Classroom management	199
5.3.3.3. Planning and preparing lessons	200
5.3.3.4. Adapting materials.....	202
5.3.4. Extra attention	204
5.4. Environment-related factors	205
5.4.1. School administration and school ethos	206
5.4.1.1. Inclusive education policy and regulations.....	208
5.4.2. Class size.....	209
5.4.3. Resource rooms	209
5.4.4. Facilities and infrastructure	211
5.4.5. Identification of SEN.....	212
5.5. Student-related factors.....	214
5.5.1. Academic outcomes of inclusive education	215
5.5.2. Social interactions	216
5.5.3. Types of SEN.....	218
5.5.4. Parents' involvement	219
5.5.5. Parents of children with SEN.....	220
5.6. Summary.....	222

Chapter 6

DISCUSSION

6.1. Overall attitudes of teachers in Turkish lower secondary schools towards inclusion.....	226
6.1.2. Teachers' awareness of inclusion and inclusion policies.....	228

6.1.3. Inclusive education practices in Turkey	229
6.2. Factors influencing teachers' attitudes towards inclusion	231
6.2.1. Teacher-related variables.....	231
6.2.1.1. Training and experience	231
6.2.1.2. Teaching strategies.....	236
6.2.1.3. Age.....	240
6.2.1.4. Gender.....	243
6.2.2. Educational environment-related variables.....	245
6.2.2.1. School administration and school ethos.....	245
6.2.2.2. Class size	247
6.2.2.3. Facilities, infrastructure and resources.....	248
6.2.3. Child-related variables	251
6.2.3.1. Academic outcomes of inclusive education.....	252
6.2.3.2. Social interactions.....	254
6.2.3.3. Types of SEN	257
6.2.3.4. Parents of children with SEN	260
6.3. Summary.....	262
Chapter 7	
CONCLUSION	263
7.1. Attitudes of mathematics teachers towards the inclusion of children with SEN.....	263
7.2. Factors influence mathematics teachers' attitudes towards inclusion of students with SEN	264
7.2.1. Teacher-related factors.....	264
7.2.2. Environment-related factors	267
7.2.3. Child-related factors.....	270
7.3. Limitations and recommendations for further study	272
REFERENCES.....	277
APPENDIX	311

REFERENCES

- Adams, D., & Tan, K. L. (2020). Inclusive Leadership for Inclusive Schools. *International Online Journal of Educational Leadership*, 4(2), 1-3.
- Adams, D., Harris, A., & Jones, M. S. (2018). Teacher-parent collaboration for an inclusive classroom: Success for every child. *MOJES: Malaysian Online Journal of Educational Sciences*, 4(3), 58-72.
- Ahmed, M., Sharma, U., & Deppeler, J. (2014). Variables affecting teachers' intentions to include students with disabilities in regular primary schools in Bangladesh. *Disability & Society*, 29(2), 317-331.
- Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: what are the levers for change?. *Journal of educational change*, 6(2), 109-124.
- Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7-16.
- Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2006). *Improving schools, developing inclusion*. Routledge.
- Ainscow, M., Slee, R., & Best, M. (2019). the Salamanca Statement: 25 years on. *International Journal of Inclusive Education*, 23(7-8), 671-676.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (2005). The influence of attitudes on behavior.
- Akalin, S., Demir, S., Sucuoglu, B., Bakkaloglu, H., & Iscen, F. (2014). The Needs of Inclusive Preschool Teachers about Inclusive Practices. *Eurasian Journal of Educational Research*, 54, 39-60.
- Akcamete, G. (1998). Türkiye'de Özel Eğitim. [Special education in Turkey]. In S. Eripek (Ed.), *Ozel Egitim [Special education.]* Eskisehir: Anadolu University Publications.
- Akhmetova, D. Z., Chelnokova, T. A., & Morozova, I. G. (2017). Theoretical and Methodological Basis of Inclusive Education in the Researches of Russian Scientists in the First Quarter of 20th Century (PP Blonsky, LS Vygotsky, v. P. Kaschenko, ST Shatsky). *International education studies*, 10(2), 174-179.
- Al-Ahmadi, N. A. (2009). *Teachers' perspectives and attitudes towards integrating students with learning disabilities in regular Saudi public schools*. Ohio University.

- Al-Faiz, H. S. (2006). *Attitudes of elementary school teachers in Riyadh, Saudi Arabia toward the inclusion of children with autism in public education* (Doctoral dissertation, University of Arkansas, Fayetteville).
- Al-Kheraigi, F. S. (1989). *Special education development in the Kingdom of Saudi Arabia from 1958 to 1987* (Doctoral dissertation, Syracuse University).
- Al-Zyoudi, M. (2006). Teachers' Attitudes towards Inclusive Education in Jordanian Schools. *International Journal of Special Education*, 21(2), 55-62.
- Alanazi, M. (2012). *Teachers' and parents' attitudes towards inclusion in inclusive schools in Saudi Arabia*. Doctoral Dissertation, The University of Warwick.
- Alasim, K., & Paul, P. V. (2019). Understanding factors that affect teachers' attitudes toward inclusion of students who are hard of hearing in Saudi Arabia. *Deafness & Education International*, 21(4), 210-226.
- Albarracin, D., & Shavitt, S. (2018). Attitudes and attitude change. *Annual review of psychology*, 69, 299-327.
- Alharahsheh, H. H., & Pius, A. (2020). A review of key paradigms: Positivism VS interpretivism. *Global Academic Journal of Humanities and Social Sciences*, 2(3), 39-43.
- ALHARTI, N., & EVANS, D. (2017). Special education teachers' attitudes towards teaching students with learning disabilities in middle schools in Saudi Arabia. *International Journal of Modern Education Studies*, 1(1), 1-15.
- Aliyu, A. A., Bello, M. U., Kasim, R., & Martin, D. (2014). Positivist and non-positivist paradigm in social science research: Conflicting paradigms or perfect partners. *J. Mgmt. & Sustainability*, 4, 79.
- Allen, E. K., & Cowdery, G. E. (2014). *The exceptional child: Inclusion in early childhood education*. Cengage learning.
- Allport, G. W. (1933). 1. Attitudes. *terminology*, 219.
- Almotairi, M. (2013). *Investigating Kuwaiti teachers' and head teachers' attitudes towards inclusion*. Doctoral Dissertation, University of Birmingham.
- Alnahdi, G. H., Saloviita, T., & Elhadi, A. (2019). Inclusive education in Saudi Arabia and Finland: pre-service teachers' attitudes. *Support for learning*, 34(1), 71-85.
- Alothman, A. (2014). *Inclusive education for deaf students in Saudi Arabia: Perceptions of schools principals, teachers and parents* (Doctoral dissertation, University of Lincoln).
- Al-Aoufi, H., Al-Zyoud, N., & Shahminan, N. (2012). Islam and the cultural conceptualisation of disability. *International Journal of Adolescence and Youth*, 17(4), 205-219.

- Alquraini, T. (2011). Special Education in Saudi Arabia: Challenges, Perspectives, Future Possibilities. *International Journal of Special Education*, 26(2), 149-159.
- Alshahrani, M. M. (2014). *Saudi educators' attitudes towards deaf and hard of hearing inclusive education in Jeddah, Saudi Arabia*. Doctoral Dissertation, University of Exeter.
- Ansari, S., Panhwar, A. H., & Mahesar, G. A. (2016). Mixed methods research: Ontological, epistemological and methodological underpinnings. *ARIEL-An International Research Journal of English Language and Literature*, 27.
- Antonak, R. F., & Larrivee, B. (1995). Psychometric analysis and revision of the opinions relative to mainstreaming scale. *Exceptional children*, 62(2), 139-149.
- Archambault, I., Janosz, M., & Chouinard, R. (2012). Teacher beliefs as predictors of adolescents' cognitive engagement and achievement in mathematics. *The Journal of educational research*, 105(5), 319-328.
- Armstrong, D. (2005). Reinventing 'inclusion': New Labour and the cultural politics of special education. *Oxford Review of Education*, 31(1), 135-151.
- Armstrong, D., Armstrong, A. C., & Spandagou, I. (2011). Inclusion: By choice or by chance?. *International journal of inclusive education*, 15(1), 29-39.
- Armstrong, F., & Barton, L. (Eds.). (2007). *Policy, experience and change: Cross-cultural reflections on inclusive education* (Vol. 4). Dordrecht: Springer.
- Armstrong, F., & Tsokova, D. (Eds.). (2019). *Action research for inclusive education: Participation and democracy in teaching and learning*. Routledge.
- Armstrong, F., Armstrong, D., & Barton, L. (2016). *Inclusive education: Policy, contexts and comparative perspectives*. Routledge.
- Arseven, A. (2016). Öz Yeterlilik: Bir Kavram Analizi [Self-efficacy: An analysis of the term]. *Electronic Turkish Studies*, 11(19).
- Artiles, A. J., Kozleski, E. B., & Waitoller, F. R. (2011). *Inclusive Education: Examining Equity on Five Continents*. Harvard Education Press. 8 Story Street First Floor, Cambridge, MA 02138.
- Ary, D., Jacobs, L. C., Irvine, C. K. S., & Walker, D. (2018). *Introduction to research in education*. Cengage Learning.
- Arslan, S., & Şendurur, P. (2017). [Change in factors affecting technology integration in education] Eğitimde teknoloji entegrasyonunu etkileyen faktörlerdeki değişim. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (43), 25-50.
- Askew, M. (2015). Diversity, inclusion and equity in mathematics classrooms: From individual problems to collective possibility. In *Diversity in mathematics education* (pp. 129-145). Springer, Cham.

- Assembly, U. G. (1948). Universal declaration of human rights. *UN General Assembly*, 302(2), 14-25.
- Avramidis, E. (2001). *Mainstream teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school* (Doctoral dissertation, University of Exeter).
- Avramidis, E., & Kalyva, E. (2007). The influence of teaching experience and professional development on Greek teachers' attitudes towards inclusion. *European journal of special needs education*, 22(4), 367-389.
- Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature. *European journal of special needs education*, 17(2), 129-147.
- Avramidis, E., Bayliss, P., & Burden, R. (2000). A survey into mainstream teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school in one local education authority. *Educational psychology*, 20(2), 191-211.
- Avramidis, E., Strogilos, V., Aroni, K., & Kantaraki, C. T. (2017). Using sociometric techniques to assess the social impacts of inclusion: Some methodological considerations. *Educational research review*, 20, 68-80.
- Avramidis, E., Toulia, A., Tsihouridis, C., & Strogilos, V. (2019). Teachers' attitudes towards inclusion and their self-efficacy for inclusive practices as predictors of willingness to implement peer tutoring. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 19, 49-59.
- Ayllón, S., Alsina, Á., & Colomer, J. (2019). Teachers' involvement and students' self-efficacy: Keys to achievement in higher education. *PloS one*, 14(5), e0216865.
- Babaoğlan, E. & Korkut, K. (2010). Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerisi [The classroom management skills of primary schools teachers] . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 146-156.
- Bakkaloğlu, H., Sucuoğlu, N. B., & Yılmaz, B. (2019). Okul öncesi kaynaştırma sınıflarının kalitesi: Yordayıcı değişkenler [Quality of inclusive preschool classrooms: Predictive variables]. *Eğitim ve Bilim*, 44(199).
- Bakken, J. P., & Obiakor, F. E. (Eds.). (2016). General and special education inclusion in an age of change: Roles of professionals involved.
- Bandalos, D. L. (2018). *Measurement theory and applications for the social sciences*. The Guilford Press, New York.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84(2), 191.

- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American psychologist*, 37(2), 122.
- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Bandura, A. (2006). Guide for constructing self-efficacy scales. *Self-efficacy beliefs of adolescents*, 5(1), 307-337.
- Bandura, A. (Ed.). (1995). *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge university press.
- Bandura, A., & Adams, N. E. (1977). Analysis of self-efficacy theory of behavioral change. *Cognitive therapy and research*, 1(4), 287-310.
- Bangs, J., & Frost, D. (2012). Teacher self-efficacy, voice and leadership: Towards a policy framework for Education International. *Education International Research Institute, Cambridge, UK*.
- Bateman, D. F., & Cline, J. L. (2016). *A teacher's guide to special education*. ASCD.
- Batik, M. V. (2018). Psikolojik Danışman Adaylarının Lisans Eğitimi Sonunda Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarındaki Değişimin İncelenmesi [Investigation of Changes in Attitudes of Psychological Counselor Candidates towards Individuals with Special Needs at the End of Undergraduate Education]. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 2(3), 27-36.
- Batterton, K. A., & Hale, K. N. (2017). The Likert scale what it is and how to use it. *Phalanx*, 50(2), 32-39.
- Beacham, N., & Rouse, M. (2012). Student teachers' attitudes and beliefs about inclusion and inclusive practice. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 12(1), 3-11.
- Bender, W. N., Boon, R. T., Hinrichs, J. A., & Lawson Sr, C. (2008). Instructional Tactics That Facilitate Inclusion: Are We Doing Successful Inclusion in Secondary Classrooms?. *Journal of the American Academy of Special Education Professionals*, 5, 17.
- Berger, R. (2015). Now I see it, now I don't: Researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative research*, 15(2), 219-234.
- Bhatnagar, N., & Das, A. (2014). Regular School Teachers' Concerns and Perceived Barriers to Implement Inclusive Education in New Delhi, India. *International Journal of Instruction*, 7(2), 89-102.
- Bhattacharya, K. (2017). *Fundamentals of qualitative research: A practical guide*. Routledge, New York.

- Blackman, S. N., Conrad, D. A., Williams, K., & Abodeeb-Gentile, T. (2019). A North South Dialogue on Principals' Understanding of, Advocacy for, and Barriers Faced Achieving Inclusive Education. In *Achieving Inclusive Education in the Caribbean and Beyond* (pp. 247-272). Springer, Cham.
- Block, M. E. (1995). Development and validation of the children's attitudes toward integrated physical education-revised (CAIPE-R) inventory. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 12(1), 60-77.
- Block, M., Taliaferro, A., Harris, N., & Krause, J. (2010). Using self-efficacy theory to facilitate inclusion in general physical education. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 81(3), 43-46.
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (1997). *Qualitative research for education*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Bohner, G., & Wanke, M. (2002). *Attitudes and attitude change*. Hove, UK, Psychology Press.
- Booth, T. (2003). Inclusion and exclusion in the city: concepts and contexts. In *Inclusion in the city* (pp. 11-25). Routledge.
- Booth, T., & Ainscow, M. (2016). *The index for inclusion: A guide to school development led by inclusive values*. Index for Inclusion Network (IfIN).
- Booth, T., Ainscow, M. (2011). *Index for Inclusion: developing learning and participation in schools*. Third edition substantially revised and expanded. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
- Bouck, E. C., & Park, J. (2016). Inclusion and students with an intellectual disability. In *General and Special education inclusion in an age of change: Impact on students with disabilities*. Emerald Group Publishing Limited.
- Boyd, N. G., & Vozikis, G. S. (1994). The influence of self-efficacy on the development of entrepreneurial intentions and actions. *Entrepreneurship theory and practice*, 18(4), 63-77.
- Boyle, C., & Lauchlan, F. (2010). Can teacher instructions be improved to enhance task completion by primary schoolchildren?. *Support for learning*, 25(2), 70-73.
- Boyle, C., Topping, K., & Jindal-Snape, D. (2013). Teachers' attitudes towards inclusion in high schools. *Teachers and Teaching*, 19(5), 527-542.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

- Braun, V., & Clarke, V. (2012). *Thematic analysis*. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbooks in psychology*®. *APA handbook 236 of research methods in psychology, Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (p. 57–71). American Psychological Association.
- Breckler, S. J. (1984). Empirical validation of affect, behavior, and cognition as distinct components of attitude. *Journal of personality and social psychology, 47*(6), 1191.
- Brinkmann, S., & Kvale, S. (2018). *Doing interviews* (Vol. 2). Sage.
- Bronner, S. E. (2017). *Critical theory: A very short introduction*.
- Brough, P. (Ed.). (2018). *Advanced research methods for applied psychology: Design, analysis and reporting*. Routledge, New York.
- Brown, J. (2018). Interviews, focus groups, and Delphi techniques. *Advanced Research Methods for Applied Psychology, 95*-106.
- Brown, K. M., Hoye, R., & Nicholson, M. (2012). Self-esteem, self-efficacy, and social connectedness as mediators of the relationship between volunteering and well-being. *Journal of Social Service Research, 38*(4), 468-483.
- Brownell, M. T., & Pajares, F. (1999). Teacher efficacy and perceived success in mainstreaming students with learning and behavior problems. *Teacher Education and Special Education, 22*(3), 154-164.
- Bryman, A. (2008). 3rd Ed. *Social Research Methods*, Oxford University Press, London UK.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford university press.
- Buehl, M. M., & Beck, J. S. (2015). The relationship between teachers' beliefs and teachers' practices. *International handbook of research on teachers' beliefs, 1*.
- Buli-Holmberg, J., & Jeyaprabhan, S. (2016). Effective practice in inclusive and special needs education. *International journal of special education, 31*(1), 119-134.
- Bunch, G. (2015). An analysis of the move to inclusive education in Canada. What works. *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación del Profesorado, 18*(1), 1-15.
- Burcu, E. (2011). [Cultural definitions of disabled people in Turkey: The case of Ankara] Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 28*(1).
- Butakor, P. K., Ampadu, E., & Suleiman, S. J. (2020). Analysis of Ghanaian teachers' attitudes toward inclusive education. *International Journal of Inclusive Education, 24*(11), 1237-1252.

- Cakiroglu, O., & Melekoglu, M. A. (2014). Statistical trends and developments within inclusive education in Turkey. *International Journal of Inclusive Education, 18*(8), 798-808.
- Çarkoğlu, A., & Toprak, B. (2006). [Religion, society and politics in a changing Turkey] *Değişen Türkiye'de din, toplum ve siyaset*. TESEV.
- Cappella, E., Aber, J. L., Kim, H. Y., Gitomer, D. H., & Bell, C. A. (2016). Teaching beyond achievement tests: Perspectives from developmental and education science. *Handbook of research on teaching, 249-347*.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Steca, P., & Malone, P. S. (2006). Teachers' self-efficacy beliefs as determinants of job satisfaction and students' academic achievement: A study at the school level. *Journal of school psychology, 44*(6), 473-490.
- Cassady, J. M. (2011). Teachers' attitudes toward the inclusion of students with autism and emotional behavioral disorder. *Electronic Journal for Inclusive Education, 2*(7), 5.
- Chaiklin, H. (2011). Attitudes, behavior, and social practice. *J. Soc. & Soc. Welfare, 38*, 31.
- Children with Special Education Needs Law [Ozel Egitime Muhtac Cocuklar Kanunu]. (1983). *Government of Turkey*.
- Chiner, E., & Cardona, M. C. (2013). Inclusive education in Spain: how do skills, resources, and supports affect regular education teachers' perceptions of inclusion?. *International journal of inclusive education, 17*(5), 526-541.
- Clark, V. L. P., & Ivankova, N. V. (2015). *Mixed methods research: A guide to the field* (Vol. 3). Sage publications.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2017). *Research Methods in Education*. London, UK: Routledge.
- Cole, B. (2006). The perceived failure of inclusion and the challenge to educational professionals' debate. *The British Psychological Society, 118*, 30-35.
- Coolican, H. (2017). *Research methods and statistics in psychology*. Psychology Press.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2014). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Sage publications.
- Creswell, J. W., & Clark, V. L. P. (2017). *Designing and conducting mixed methods research*. Sage publications.
- Cumming, J. J., & Dickson, E. (2013). Educational accountability tests, social and legal inclusion approaches to discrimination for students with disability: A national case study from Australia. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 20*(2), 221-239.

- Cunningham, A. E., Perry, K. E., Stanovich, K. E., & Stanovich, P. J. (2004). Disciplinary knowledge of K-3 teachers and their knowledge calibration in the domain of early literacy. *Annals of dyslexia*, 54(1), 139-167.
- Daniel, B. K., & Harland, T. (2017). *Higher education research methodology: A step-by-step guide to the research process*. Routledge, New York.
- Darragh, L., & Valoyes-Chávez, L. (2019). Blurred lines: Producing the mathematics student through discourses of special educational needs in the context of reform mathematics in Chile. *Educational Studies in Mathematics*, 101(3), 425-439.
- David, R., & Kuyini, A. B. (2012). Social Inclusion: Teachers as Facilitators in Peer Acceptance of Students with Disabilities in Regular Classrooms in Tamil Nadu, India. *International journal of special education*, 27(2), 157-168.
- Dawadi, S., Shrestha, S., & Giri, R. A. (2021). Mixed-Methods Research: A Discussion on Its Types, Challenges, and Criticisms. *Online Submission*, 2(2), 25-36.
- De Boer, A., Pijl, S. J., & Minnaert, A. (2011). Regular primary schoolteachers' attitudes towards inclusive education: A review of the literature. *International journal of inclusive education*, 15(3), 331-353.
- De Boer, A., Pijl, S. J., Post, W., & Minnaert, A. (2012). Which variables relate to the attitudes of teachers, parents and peers towards students with special educational needs in regular education?. *Educational Studies*, 38(4), 433-448.
- de Leeuw, R. R., de Boer, A. A., Beckmann, E. J., van Exel, J., & Minnaert, A. E. (2019). Young children's perspectives on resolving social exclusion within inclusive classrooms. *International Journal of Educational Research*, 98, 324-335.
- De Silva, N. L. (2013). Inclusive pedagogy in light of social justice. Special educational rights and inclusive classrooms: On whose terms? A field study in Stockholm suburbs. *European Journal of Education*, 48(3), 419-435.
- Demirbilek, M., & Levent, F. (2020). Kaynaştırma Sınıflarında Özel Eğitim Alan Öğrencilere Yönelik Öğretmen Davranışlarına İlişkin Rehberlik Öğretmenlerinin Görüşleri [Opinions of Guidance Teachers on Teacher Behaviours for Students Receiving Special Education in Inclusive Classrooms]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 21(3), 479-511.
- Deniz, E., & Coban, A. (2019). Kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri [Teachers views regarding inclusive education]. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(70), 734-761.

- Devarakonda, C., & Hodkinson, A. (2021). Conceptions of inclusion and inclusive education: A critical examination of the perspectives and practices of teachers in England.
- Dias, P. C., & Cadime, I. (2016). Effects of personal and professional factors on teachers' attitudes towards inclusion in preschool. *European journal of special needs education*, 31(1), 111-123.
- Diken, İ. H. (2006). Preservice teachers' efficacy and opinions toward inclusion of students with mental retardation. *Eurasian Journal of Educational Research*, 23, 72- 81.
- Diken, İ. H., & Batu, S. (2010). Kaynaştırmaya giriş [Introduction to Inclusion]. *İlköğretimde kaynaştırma [Inclusion in the Primary Education]*, 2-23.
- Dillon, W. R., & Kumar, A. (1985). Attitude organization and the attitude-behavior relation: A critique of Bagozzi and Burnkrant's reanalysis of Fishbein and Ajzen.
- Dixon, S. (2005). Inclusion—Not segregation or integration is where a student with special needs belongs. *The Journal of Educational Thought (JET)/Revue de La Pensée Éducative*, 33-53.
- Dizdarevic, A., Mujezinovic, A., & Memisevic, H. (2017). Comparison of teachers'attitudes towards inclusive education in bosnia and herzegovina and european union. *The Journal of Special Education and Rehabilitation*, 18(1/2), 92.
- Dorji, R., Bailey, J., Paterson, D., Graham, L., & Miller, J. (2021). Bhutanese teachers' attitudes towards inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 25(5), 545-564.
- Dukmak, S. J. (2013). Regular classroom teachers' attitudes towards including students with disabilities in the regular classroom in the United Arab Emirates. *The Journal of Human Resource and Adult Learning*, 9(1), 26.
- Durmus, G. (2021). "What Is Your Difference?" A Look from Inside to Islamic Banking in Turkey (Doctoral dissertation, University of Leicester).
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Harcourt brace Jovanovich college publishers.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (2005). Attitude research in the 21st century: the current state of knowledge.
- Eagly, A. H., & Chaiken, S. (2007). The advantages of an inclusive definition of attitude. *Social cognition*, 25(5), 582-602.
- Elementary and Education Law Gazete [İlköğretim ve eğitim kanunu] (1961). Government of Turkey. <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html>

- Ellins, J., & Porter, J. (2005). Departmental differences in attitudes to special educational needs in the secondary school. *British Journal of Special Education*, 32(4), 188-195.
- Elshabrawy, E., & Hassanein, A. (2015). Inclusion, disability and culture. *Rotterdam & Amsterdam: SensePublishers*.
- Eripek, S. (2012). *Zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitimleri [Individuals with intellectual disabilities and their education]*. Eğitim Kitap.
- Ertan, C. (2016). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz-Yeterlik İnançlarının Mezuniyet Türüne Göre İncelenmesi: Bir Nedensel Karşılaştırma Araştırması [Examination of Preschool Teachers' Self-Efficacy Beliefs by Graduation Type: A Causal Comparison Study]. 21. *Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi [Education and Society in the 21st Century Journal of Educational Sciences and Social Research]*, 5(14).
- Fabrigar, L. R., MacDonald, T. K., & Wegener, D. T. (2005). The Structure of Attitudes.
- Fazio, R. H., & Roskos-Ewoldsen, D. R. (2005). Acting as We Feel: When and How Attitudes Guide Behavior. In T. C. Brock & M. C. Green (Eds.), *Persuasion: Psychological insights and perspectives* (pp. 41-62). Sage Publications, Inc.
- Figueiras, L., Healy, L., & Skovsmose, O. (2016). Difference, inclusion, and mathematics education: Launching a research agenda. *IJSME-International Journal for Studies in Mathematics Education*, 9(3), 15-35.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1974). Attitudes towards objects as predictors of single and multiple behavioral criteria. *Psychological review*, 81(1), 59.
- Florian, L. (2008). Towards an inclusive pedagogy, in P. Hick, R. Kershner and P. T. Farrell (eds.) *Psychology for Inclusive Education: new directions in theory and practice*. London: Routledge.
- Florian, L. (2019). On the necessary co-existence of special and inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 23(7-8), 691-704.
- Forlin, C. (2008). Education reform for inclusion in the Asia-Pacific region: What about teacher education?. In *Reform, inclusion and teacher education* (pp. 83-95). Routledge.
- Forlin, C. (2010). Reframing teacher education for inclusion. *Teacher education for inclusion*, 1.
- Forlin, C., & Sin, K. F. (2010). Developing Support for Inclusion: A Professional Learning Approach for Teachers in Hong Kong. *International Journal of Whole Schooling*, 6(1), 7-26.

- Forlin, C., Loreman, T., Sharma, U., & Earle, C. (2009). Demographic differences in changing pre-service teachers' attitudes, sentiments and concerns about inclusive education. *International Journal of Inclusive Education*, 13(2), 195-209.
- Froggatt, K. A. (2001). The analysis of qualitative data: processes and pitfalls. *Palliative medicine*, 15(5), 433-438.
- Frostad, P., & Pijl, S. J. (2007). Does being friendly help in making friends? The relation between the social position and social skills of pupils with special needs in mainstream education. *European Journal of Special Needs Education*, 22(1), 15-30.
- Gaad, E. (2011). *Inclusive education in the Middle East*. Routledge.
- Gal, E., Schreur, N., & Engel-Yeger, B. (2010). Inclusion of Children with Disabilities: Teachers' Attitudes and Requirements for Environmental Accommodations. *International journal of special education*, 25(2), 89-99.
- Galaterou, J., & Antoniou, A. S. (2017). Teachers' Attitudes towards Inclusive Education: The Role of Job Stressors and Demographic Parameters. *International Journal of Special Education*, 32(4), 643-658.
- Garberoglio, C. L., Gobble, M. E., & Cawthon, S. W. (2012). A national perspective on teachers' efficacy beliefs in deaf education. *Journal of deaf studies and deaf education*, 17(3), 367-383.
- Garrote, A., Felder, F., Krähenmann, H., Schnepel, S., Sermier Dessemontet, R., & Moser Opitz, E. (2020). Social acceptance in inclusive classrooms: The role of teacher attitudes toward inclusion and classroom management. In *Frontiers in Education* (Vol. 5, p. 198). Frontiers.
- Gentrup, S., Lorenz, G., Kristen, C., & Kogan, I. (2020). Self-fulfilling prophecies in the classroom: Teacher expectations, teacher feedback and student achievement. *Learning and Instruction*, 66, 101296.
- Giangreco, M. F. (2010). Utilization of teacher assistants in inclusive schools: Is it the kind of help that helping is all about?. *European journal of special needs education*, 25(4), 341-345.
- Gibbs, G. R. (2018). *Analyzing qualitative data*. The Sage Qualitative Research Kit. Sage Publications.
- Ginevra, M. C., Di Maggio, I., Valbusa, I., Santilli, S., & Nota, L. (2021). Teachers' attitudes towards students with disabilities: the role of the type of information provided in the students' profiles of children with disabilities. *European Journal of Special Needs Education*, 1-14.
- Giroux, C. M., Carter, L., & Corkett, J. (2020). An Exploration of Quality of Life among Ontario Postsecondary Students Living with the Chronic Illness Ehlers-Danlos Syndrome. *Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 11(1), n1.

- Gist, M. E. (1987). Self-efficacy: Implications for organizational behavior and human resource management. *Academy of management review*, 12(3), 472-485.
- Gist, M. E., & Mitchell, T. R. (1992). Self-efficacy: A theoretical analysis of its determinants and malleability. *Academy of Management review*, 17(2), 183-211.
- Glasman, L. R., & Albarracín, D. (2006). Forming attitudes that predict future behavior: a meta-analysis of the attitude-behavior relation. *Psychological bulletin*, 132(5), 778.
- Görgün, B., & Melekoğlu, M. A. (2019). Review of Studies on Specific Learning Disabilities in Turkey. *Sakarya University Journal of Education*, 9(1), 83-106.
- Graham, L. (Ed.). (2020). Inclusive education for the 21st century: Theory, policy and practice.
- Gray, C., Wilcox, G., & Nordstokke, D. (2017). Teacher mental health, school climate, inclusive education and student learning: A review. *Canadian Psychology/psychologie canadienne*, 58(3), 203.
- Gray, D. E. (2019). *Doing research in the business world*. Sage.
- Guillén-Gámez, F. D., & Mayorga-Fernández, M. J. (2020). Identification of variables that predict teachers' attitudes toward ICT in higher education for teaching and research: A study with regression. *Sustainability*, 12(4), 1312.
- Gul, S. O., & Vuran, S. (2015). Children with special needs' opinions and problems about inclusive practices.
- Güleç-Aslan, Y. (2020). Experiences of Turkish preschool teachers for including children with autism spectrum disorders: Challenges faced and methods used. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 7(2), 37-49.
- Guo, Y., Piasta, S. B., Justice, L. M., & Kaderavek, J. N. (2010). Relations among preschool teachers' self-efficacy, classroom quality, and children's language and literacy gains. *Teaching and Teacher education*, 26(4), 1094-1103.
- Guralnick, M. J. (2001). An agenda for change in early childhood inclusion. *NHSA Dialog: A Research-to-Practice Journal for the Early Intervention Field*, 4(1), 148-160.
- Gwin Smith, M. (2000). Secondary teachers' perceptions toward inclusion of students with severe disabilities. *NASSP Bulletin*, 84(613), 54-60.
- Hackett, G., & Betz, N. E. (1981). A self-efficacy approach to the career development of women. *Journal of vocational behavior*, 18(3), 326-339.
- Hall, R. (2020). *Mixing Methods in Social Research; Qualitative, Quantitative and Combined Methods*. Sage Publications.

- Hamman, D., Lechtenberger, D., Griffin-Shirley, N., & Zhou, L. (2013). Beyond exposure to collaboration: Preparing general-education teacher candidates for inclusive practice. *The Teacher Educator*, 48(4), 244-256.
- Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2001). Early teacher-child relationships and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade. *Child development*, 72(2), 625-638.
- Haug, P. (2017). Understanding inclusive education: ideals and reality. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), 206-217.
- Hehir, T., & Katzman, L. I. (2012). *Effective inclusive schools: Designing successful schoolwide programs*. John Wiley & Sons.
- Hehir, T., Grindal, T., Freeman, B., Lamoreau, R., Borquaye, Y., & Burke, S. (2016). A Summary of the Evidence on Inclusive Education. *Abt Associates*.
- Hemendinger, M. G. (2015). The difference among high school math, science, and English teachers' attitudes toward inclusion classroom settings.
- Henninger IV, W. R., & Gupta, S. S. (2014). How do children benefit from inclusion. *First Steps to Preschool Inclusion: How to Jumpstart Your Programwide Plan*, 33-57.
- Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2020). *Qualitative research methods*. Sage.
- Henson, R. K. (2001). Teacher self-efficacy: Substantive implications and measurement dilemmas. In *Annual Meeting of the Educational Research Exchange*.
- Hicks-Monroe, S. L. (2011). A Review of Research on the Educational Benefits of the Inclusive Model of Education for Special Education Students. *Journal of the American Academy of Special Education Professionals*, 61, 69.
- Hodkinson, A. (2005). Conceptions and misconceptions of inclusive education: A critical examination of final-year teacher trainees' knowledge and understanding of inclusion. *Research in Education*, 73(1), 15-28.
- Hogain, D. O. C. (2018). Mixed methods research: a methodology in social sciences research for the construction manager. In *Proceedings of Arcom Doctoral Workshop Research Methodology* (Vol. 2018, p. 55).
- Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2018). *Social psychology*. 8. painos.
- Honório, S., Batista, M., Mesquita, H., & Ribeiro, J. (Eds.). (2020). *Multidisciplinary Interventions for People with Diverse Needs-A Training Guide for Teachers, Students, and Professionals*.
- Hornby, G. (2010). Preparing teachers to work with parents and families of learners with SEN in inclusive schools. In *Teacher education for inclusion* (pp. 119-127). Routledge.

- Horne, P. E., & Timmons, V. (2009). Making it work: Teachers' perspectives on inclusion. *International journal of inclusive education*, 13(3), 273-286.
- House of Commons (2006). *Special educational needs*, Vol. I. (London, Education and Skills Committee).
- Hoy, A. W. (2000). Changes in teacher efficacy during the early years of teaching. In *annual meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, LA*.
- https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/mevzuat/Ozel_Egitim_Hizmetleri_Yonetme_ligi_son.pdf
- Hutzler, Y., Meier, S., Reuker, S., & Zitomer, M. (2019). Attitudes and self-efficacy of physical education teachers toward inclusion of children with disabilities: a narrative review of international literature. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 24(3), 249-266.
- Hutzler, Y., Zach, S., & Gafni, O. (2005). Physical education students' attitudes and self-efficacy towards the participation of children with special needs in regular classes. *European journal of special needs education*, 20(3), 309-327.
- Jain, V. (2014). 3D model of attitude. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, 3(3), 1-12.
- Jamsai, P. (2019). Thai Secondary Teacher Attitudes Towards the Inclusion of Students with Learning Disabilities. *Humanities & Social Sciences Reviews*, 7(1), 478-483.
- Jaremus, F., Gore, J., Prieto-Rodriguez, E., & Fray, L. (2020). Girls are still being 'counted out': teacher expectations of high-level mathematics students. *Educational Studies in Mathematics*, 105(2), 219-236.
- Johnson, B. T., & Boynton, M. H. (2010). Putting attitudes in their place: Behavioral prediction in the face of competing variables. *The psychology of attitudes and attitude change*, 19-38.
- Johnson, R. B., & Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational researcher*, 33(7), 14-26.
- Joo, Y. J., Park, S., & Lim, E. (2018). Factors influencing preservice teachers' intention to use technology: TPACK, teacher self-efficacy, and technology acceptance model. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(3), 48-59.
- Jury, M., Perrin, A. L., Desombre, C., & Rohmer, O. (2021). Teachers' attitudes toward the inclusion of students with autism spectrum disorder: Impact of students' difficulties. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 83, 101746.
- Kahwati, L. C., & Kane, H. L. (2018). *Qualitative comparative analysis in mixed methods research and evaluation*. Sage Publications.

- Kang, D. Y., & Martin, S. N. (2018). Improving learning opportunities for special education needs (SEN) students by engaging pre-service science teachers in an informal experiential learning course. *ASIA pacific Journal of education*, 38(3), 319-347.
- Kart, A., & Kart, M. (2021). Academic and Social Effects of Inclusion on Students without Disabilities: A Review of the Literature. *Education Sciences*, 11(1), 16.
- Kauffman, J. M., Hallahan, D. P., Pullen, P. C., & Badar, J. (2018). *Special education: What it is and why we need it*. Routledge.
- Kaushik, V., & Walsh, C. A. (2019). Pragmatism as a research paradigm and its implications for social work research. *Social Sciences*, 8(9), 255.
- Kelley, T. R., Knowles, J. G., Holland, J. D., & Han, J. (2020). Increasing high school teacher's self-efficacy for integrated STEM instruction through a collaborative community of practice. *International Journal of STEM Education*, 7(1), 1-13.
- Khalaf, R. (2021). Attitudes of Parents and Regular education Teachers Towards Inclusive Education in Private Schools in Beirut.
- Khalidi, K. (2017). Quantitative, qualitative or mixed research: which research paradigm to use?. *Journal of Educational and Social Research*, 7(2), 15-15.
- Khochen, M., & Radford, J. (2012). Attitudes of teachers and headteachers towards inclusion in Lebanon. *International Journal of Inclusive Education*, 16(2), 139-153.
- Killoran, I., Woronko, D., & Zaretsky, H. (2014). Exploring preservice teachers' attitudes towards inclusion. *International journal of inclusive education*, 18(4), 427-442.
- King, N. (2004). 21 Using templates in the thematic analysis of text. *Essential guide to qualitative methods in organizational research*, 256.
- Kirk, S. A., & Kirk, W. D. (1983). On defining learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*.
- Kollosche, D., Marcone, R., Knigge, M., Penteado, M. G., & Skovsmose, O. (Eds.). (2019). *Inclusive mathematics education: state-of-the-art research from Brazil and Germany*. Springer.
- Koster, M., Nakken, H., Pijl, S. J., & Van Houten, E. (2009). Being part of the peer group: A literature study focusing on the social dimension of inclusion in education. *International Journal of Inclusive Education*, 13(2), 117-140.
- Koutrouba, K., Vamvakari, M., & Steliou, M. (2006). Factors correlated with teachers' attitudes towards the inclusion of students with special educational needs in Cyprus. *European Journal of Special Needs Education*, 21(4), 381-394.

- Kress, G. (2011). 'Partnerships in research': multimodality and ethnography. *Qualitative research*, 11(3), 239-260.
- Kumar, R. (2019). Introduction to Statistical Tool: SPSS. *Hands-on Training on "Statistical Tools and Database Management In Agriculture"*, 15.
- Kurniawati, F., De Boer, A. A., Minnaert, A. E. M. G., & Mangunson, F. (2017). Evaluating the effect of a teacher training programme on the primary teachers' attitudes, knowledge and teaching strategies regarding special educational needs. *Educational Psychology*, 37(3), 287-297.
- Kuroda, K., Kartika, D., & Kitamura, Y. (2017). *Implications for Teacher Training and Support for Inclusive Education in Cambodia: En Empirical Case Study in a Developing Country*(No. 148). Tokyo: JICA Research Institute.
- Kurth, J. A., & Forber-Pratt, A. (2017). Views of inclusive education from the perspectives of preservice and mentor teachers. *Inclusion*, 5(3), 189-202.
- Kutay, V. (2018). Inclusive education in Turkey. *Studies in Educational Research and Development*, 2(2), 144-162.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Interviews: Learning the craft of qualitative research interviewing*. sage.
- Landis, A. F. (2019). Pre-Service Teacher Attitudes toward Inclusion in the Classroom. *Ramifications*, 1(1), 1.
- Larriee, B., & Cook, L. (1979). Mainstreaming: A study of the variables affecting teacher attitude. *The journal of special education*, 13(3), 315-324.
- Laviolette, E. M., Lefebvre, M. R., & Brunel, O. (2012). The impact of story bound entrepreneurial role models on self-efficacy and entrepreneurial intention. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.
- Lavy, S., & Naama-Ghanayim, E. (2020). Why care about caring? Linking teachers' caring and sense of meaning at work with students' self-esteem, well-being, and school engagement. *Teaching and Teacher Education*, 91, 103046.
- Lee, B., Cawthon, S., & Dawson, K. (2013). Elementary and secondary teacher self-efficacy for teaching and pedagogical conceptual change in a drama-based professional development program. *Teaching and Teacher Education*, 30, 84-98.
- Lee, F. L. M., Yeung, A. S., Tracey, D., & Barker, K. (2015). Inclusion of children with special needs in early childhood education: What teacher characteristics matter. *Topics in early childhood special education*, 35(2), 79-88.
- Lee, L. W., & Low, H. M. (2013). 'Unconscious' inclusion of students with learning disabilities in a Malaysian mainstream primary school: teachers' perspectives. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 13(3), 218-228.

- Lent, R. W., & Hackett, G. (1987). Career self-efficacy: Empirical status and future directions. *Journal of vocational Behavior*, 30(3), 347-382.
- Leonard, N. M., & Smyth, S. (2020). Does training matter? Exploring teachers' attitudes towards the inclusion of children with autism spectrum disorder in mainstream education in Ireland. *International Journal of Inclusive Education*, 1-15.
- Leyser, Y., Kapperman, G., & Keller, R. (1994). Teacher attitudes toward mainstreaming: a cross-cultural study in six nations. *European Journal of Special Needs Education*, 9(1), 1-15.
- Li, K. M., & Cheung, R. Y. (2021). Pre-service teachers' self-efficacy in implementing inclusive education in Hong Kong: The roles of attitudes, sentiments, and concerns. *International Journal of Disability, Development and Education*, 68(2), 259-269.
- Liu, L. (2016). Using Generic Inductive Approach in Qualitative Educational Research: A Case Study Analysis. *Journal of Education and Learning*, 5(2), 129-135.
- Logan, B. E., & Wimer, G. (2013). Tracing Inclusion: Determining Teacher Attitudes. *Research in Higher Education Journal*, 20.
- Maarouf, H. (2019). Pragmatism as a supportive paradigm for the mixed research approach: Conceptualizing the ontological, epistemological, and axiological stances of pragmatism. *International Business Research*, 12(9), 1-12.
- Maddux, J. E. (2000). Self-efficacy: the power of believing you you can.(in press) *Handbook of positive psychology*. Snyder, CR & Lopez.
- Maggioni, L., & Parkinson, M. M. (2008). The role of teacher epistemic cognition, epistemic beliefs, and calibration in instruction. *Educational Psychology Review*, 20(4), 445-461.
- Magnússon, G. (2019). An amalgam of ideals-images of inclusion in the Salamanca Statement. *International Journal of Inclusive Education*, 23(7-8), 677-690.
- Maio, G. R., Haddock, G., & Verplanken, B. (2018). *The psychology of attitudes and attitude change*. Sage.
- Maio, G., & Haddock, G. (2015). *The Psychology of Attitudes and Attitude Change*. SAGE.
- Makoelle, T. M. (2014). Changing teacher beliefs and attitudes towards inclusion in South Africa: Lessons from collaborative action research. *Journal of Social Sciences*, 38(2), 125-134.
- Makoelle, T. M., & Somerton, M. (Eds.). (2021). *Inclusive Education in a Post-Soviet Context: A Case of Kazakhstan*.

- Malinen, O. P. (2013). *Inclusive education from teachers' perspective: examining pre-and in-service teachers' self-efficacy and attitudes in mainland China* (Doctoral dissertation).
- Malinen, O. P., Savolainen, H., & Xu, J. (2012). Beijing in-service teachers' self-efficacy and attitudes towards inclusive education. *Teaching and Teacher Education, 28*(4), 526-534.
- Malinen, O. P., Savolainen, H., Engelbrecht, P., Xu, J., Nel, M., Nel, N., & Tlale, D. (2013). Exploring teacher self-efficacy for inclusive practices in three diverse countries. *Teaching and Teacher Education, 33*, 34-44.
- Mangal, S. K., & Mangal, S. (2019). *Creating an Inclusive School*. PHI Learning Pvt. Ltd.
- Marcinkowski, T., & Reid, A. (2019). Reviews of research on the attitude-behavior relationship and their implications for future environmental education research. *Environmental Education Research, 25*(4), 459-471.
- Marlina, M., & Kusumastuti, G. (2019). Social participation of students with special educational needs in inclusive elementary schools. *Specialis us ugdymas/special Education, 1*(39), 121-131.
- Martínez, R. S. (2003). Impact of a graduate class on attitudes toward inclusion, perceived teaching efficacy and knowledge about adapting instruction for children with disabilities in inclusive settings. *Teacher Development, 7*(3), 473-494.
- Matias, C. E. (Ed.). (2021). *The handbook of critical theoretical research methods in education*. Routledge, New York.
- Mbuva, J. (2017). Exploring Teachers' Self-Esteem and Its Effects on Teaching, Students' Learning and Self-Esteem. *Journal of Higher Education Theory & Practice, 17*(3).
- McCarthy, M. (2019). *Factors Predicting Teacher Attitudes toward Inclusive Education*. Doctoral Dissertation, Indiana State University.
- McChesney, K., & Aldridge, J. (2019). Weaving an interpretivist stance throughout mixed methods research. *International journal of research & method in education, 42*(3), 225-238.
- McGuire, W. J. (1985). Attitudes and attitude change. *The handbook of social psychology, 233-346*.
- Meister, L. (2018). On methodology: How mixed methods research can contribute to translation studies. *Translation Studies, 11*(1), 66-83.

- Melekoglu, M. A. (2013). Examining the Impact of Interaction Project with Students with Special Needs on Development of Positive Attitude and Awareness of Regular education Teachers towards Inclusion. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 13(2), 1067-1074.
- Melekoglu, M. A. (2014). Special education today in Turkey. In *Special education international perspectives: Practices across the globe*. Emerald Group Publishing Limited.
- Melekoglu, M. A., Cakiroglu, O., & Malmgren, K. W. (2009). Special education in Turkey. *International Journal of Inclusive Education*, 13(3), 287-298.
- Mezquita-Hoyos, Y. N., Sanchez-Monroy, M. H., Morales-Martinez, G. E., Lopez-Ramirez, E. O., & Reyna-Gonzalez, M. D. R. (2018). Regular and Special Education Mexican Teachers' Attitudes toward School Inclusion and Disability. *European Journal of Educational Research*, 7(3), 421-430.
- Miesera, S., DeVries, J. M., Jungjohann, J., & Gebhardt, M. (2019). Correlation between attitudes, concerns, self-efficacy and teaching intentions in inclusive education evidence from German pre-service teachers using international scales. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 19(2), 103-114.
- Mikuska, E. (2017). *The importance of piloting or pre-testing semi-structured interviews and narratives*. Sage Publication.
- Miles, G. (2013). How is teacher self-efficacy and attitude toward technology affected by extended intrusive training? *Instructional Technology Education Specialist Research Papers*. 8.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. sage.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldana, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) [Ministry of National Education]. (2009a). *Turkish Statistical Institute*. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_12/06020939_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2009_2010.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) [Ministry of National Education]. (2012). *Kaynaştırma Yoluyla Eğitim Uygulamaları [inclusive education practices]*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/24014806_kaynastir_ma1.sra.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) [Ministry of National Education]. (2019). *Turkish Statistical Institute*. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/04144812_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2019_2020.pdf

- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) [Ministry of National Education]. (2020). *Annual Education Strategies*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) [Ministry of National Education]. (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği [Special Education Services Regulation]*.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) [Ministry of National Education]. (2009b). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği [Special Education Services Regulation]*.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). [Ministry of National Education] (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği [Special Education Services Regulation]*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). [Ministry of National Education] (2020). *School socio-economic information*. <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/viewcategory/89>
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). [Ministry of National Education] (2022). *Textbooks and Educational Tools Regulation*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211014-1.htm>
- Mishra, P., Singh, U., Pandey, C. M., Mishra, P., & Pandey, G. (2019). Application of student's t-test, analysis of variance, and covariance. *Annals of cardiac anaesthesia*, 22(4), 407.
- Mngo, A. Y. (2017). *An investigation of the attitudes held by regular education teachers toward students with disabilities in a pilot inclusive education program in Cameroon*. (Doctoral Dissertation, Andrews University).
- Mngo, Z. Y., & Mngo, A. Y. (2018). Teachers' perceptions of inclusion in a pilot inclusive education program: Implications for instructional leadership. *Education Research International*, 2018.
- Mohajan, H. K. (2017). Two criteria for good measurements in research: Validity and reliability. *Annals of Spiru Haret University. Economic Series*, 17(4), 59-82.
- Mohajan, H. K. (2018). Qualitative research methodology in social sciences and related subjects. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 7(1), 23-48.
- Monje, L. D. (2017). *Regular education teachers' attitudes about inclusion*. (Doctoral Dissertation, Western Michigan University).
- Monsen, J. J., Ewing, D. L., & Kwoka, M. (2014). Teachers' attitudes towards inclusion, perceived adequacy of support and classroom learning environment. *Learning environments research*, 17(1), 113-126.
- Morgan, D. L. (2007). Paradigms lost and pragmatism regained: Methodological implications of combining qualitative and quantitative methods. *Journal of mixed methods research*, 1(1), 48-76.

- Morse, J. M. (2010). Procedures and practice of mixed method design: Maintaining control, rigor, and complexity. *Sage Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioural Research 2nd ed. Thousand Oaks: Sage, 2*, 339-352.
- Moschkovich, J. N., Wagner, D., Bose, A., Mendes, J. R., & Schütte, M. (Eds.). (2018). *Language and communication in mathematics education: International perspectives*. Springer.
- Mulholland, J., & Wallace, J. (2001). Teacher induction and elementary science teaching: Enhancing self-efficacy. *Teaching and teacher education, 17*(2), 243-261.
- Nadelson, L. S., Boham, M. D., Conlon-Khan, L., Fuentealba, M. J., Hall, C. J., Hoetker, G. A., ... & Zenkert, A. J. (2012). A shifting paradigm: Preservice teachers' multicultural attitudes and efficacy. *Urban Education, 47*(6), 1183-1208.
- National Council of Teachers of Mathematics (2014). *Principles and standards for school mathematics*. Downloaded June 19, 2014. https://www.nctm.org/uploadedFiles/Standards_and_Positions/PtAExecutiveSummary.pdf
- Nayak, M. S. D. P., & Narayan, K. A. (2019). Strengths and weaknesses of online surveys. *technology, 6*, 7.
- Nayir, F., & Kepenekci, Y. K. (2013). Kaynaştırma öğrencilerinin haklarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri [Opinions of classroom teachers about the rights of mainstreaming students]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 69-89.
- Nemoto, T., & Beglar, D. (2014). Likert-scale questionnaires. In *JALT 2013 conference proceedings* (pp. 1-8).
- Nishan, F. (2018). Challenges of regular teachers in implementing inclusive education in schools of Maldives. *International Journal of Education, Psychology and Counseling, 3*(10), 88-102.
- Norris, S. (2019). The effect of the Open Event on students' attitudes towards science in school across the transfer from primary to secondary education.
- O'Leary, M. (2016). *Reclaiming Lesson Observation*. London: Routledge.
- Odom, S. L., Horner, R. H., & Snell, M. E. (Eds.). (2009). *Handbook of developmental disabilities*. Guilford press.
- Ojok, P., & Wormnæs, S. (2013). Inclusion of pupils with intellectual disabilities: primary school teachers' attitudes and willingness in a rural area in Uganda. *International Journal of Inclusive Education, 17*(9), 1003-1021.
- Onwuegbuzie, A. J., & Collins, K. M. (2017). The role of sampling in mixed methods-research. *KZfSS Kölner Zeitschrift Für Soziologie Und Sozialpsychologie, 69*(2), 133-156.

- Onwuegbuzie, A. J., & Leech, N. L. (2006). Linking research questions to mixed methods data analysis procedures. *The qualitative report*, 11(3), 474-498.
- Opoku, M. P., Cuskelly, M., Pedersen, S. J., & Rayner, C. S. (2021). Attitudes and self-efficacy as significant predictors of intention of secondary school teachers towards the implementation of inclusive education in Ghana. *European Journal of Psychology of Education*, 1-19.
- Ormrod, J. E. (2014). *Educational psychology: Developing learners*. Pearson.
- Özcan, İ. (2020). *Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik duyguları tutumları ve kaygıları ile kaynaştırma uygulamalarındaki öğretmen yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Examination of the relationship between preschool teachers' feelings, attitudes and concerns towards inclusive education and teacher competencies in inclusion practices]*. Master Dissertation, Pamukkale University.
- Özcan, M. (2020). Investigation of the Relationship between Teacher Candidates' Attitude and Readiness Levels towards Teaching Profession. *International Journal of Progressive Education*, 16(1), 100-110.
- Özer, D., Nalbant, S., Ağlamış, E., Baran, F., Kaya Samut, P., Aktop, A., & Hutzler, Y. (2013). Physical education teachers' attitudes towards children with intellectual disability: the impact of time in service, gender, and previous acquaintance. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57(11), 1001-1013.
- Özokcu, O. (2018a). The Relationship between Teacher Attitude and Self-Efficacy for Inclusive Practices in Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, 6(3), 6-12.
- Özokcu, O. (2018b). Investigating Preschool Teachers' Self-Efficacy in Inclusion Practices in Malatya, Turkey. *International Education Studies*, 11(9), 79-89.
- Öztürk, M. (2019). An Evaluation of an Innovative In-Service Teacher Training Model in Turkey. *International Journal of Higher Education*, 8(1), 23-36.
- Palavan, Ö., Çiçek, V., & Yıldırım, B. A. (2018). Attitudes of Primary School Teachers towards Inclusive Education. *Journal of Education and Future*, 13(1), 49-63.
- Pan, Y. H. (2014). Relationships among teachers' self-efficacy and students' motivation, atmosphere, and satisfaction in physical education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 33(1), 68-92.
- Paramitha, P., & Kurniawati, F. (2019). The Effects of The Length of Teaching Experience and Previous Training on Teachers' Attitude Towards Inclusive Education. In *3rd International Conference on Special Education (ICSE 2019)* (pp. 276-281). Atlantis Press.

- Parasuram, K. (2006). Variables that affect teachers' attitudes towards disability and inclusive education in Mumbai, India. *Disability & Society*, 21(3), 231-242.
- Park, Y. S., Konge, L., & Artino, A. R. (2020). The positivism paradigm of research. *Academic Medicine*, 95(5), 690-694.
- Pasha, S., Yousaf, F., & Ijaz, M. (2021). Preparedness of Prospective Teachers for Inclusive Education: Pre-Service Teachers' Knowledge and Skills. *Review of Education, Administration & LAW*, 4(2), 355-363.
- Pather, S., & Slee, R. (2018). *Challenging inclusive education policy and practice in Africa*. BRILL.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.
- Pazey, B. L., & Cole, H. A. (2013). The role of special education training in the development of socially just leaders: Building an equity consciousness in educational leadership programs. *Educational Administration Quarterly*, 49(2), 243-271.
- Pellegrino, A., Weiss, M., & Regan, K. (2015). Learning to collaborate: General and special educators in teacher education. *The Teacher Educator*, 50(3), 187-202.
- Pham, L. T. M. (2018). Qualitative approach to research a review of advantages and disadvantages of three paradigms: Positivism, interpretivism and critical inquiry. *University of Adelaide*.
- Pijl, S. J., Meijer, C. J., & Hegarty, S. (Eds.). (1997). *Inclusive education: A global agenda*. Psychology Press.
- Pit-ten Cate, I. M., Markova, M., Krischler, M., & Krolak-Schwerdt, S. (2018). Promoting Inclusive Education: The Role of Teachers' Competence and Attitudes. *Insights into Learning Disabilities*, 15(1), 49-63.
- Poulou, M. S., Reddy, L. A., & Dudek, C. M. (2019). Relation of teacher self-efficacy and classroom practices: A preliminary investigation. *School Psychology International*, 40(1), 25-48.
- Praisner, C. L. (2003). Attitudes of elementary school principals toward the inclusion of students with disabilities. *Exceptional children*, 69(2), 135-145.
- Prakash, S. S. (2012). Inclusion of children with hearing impairment in schools: A survey on teachers' attitudes. *Disability, CBR & Inclusive Development*, 23(3), 90-111.
- Purnamasari, D. I. (2016). Mixed Approach Pros and Cons of Positivism and Alternativism: Towards The Perfection of Science Development. *International Journal of Management Sciences*, 7(4), 188-194.

- Queirós, A., Faria, D., & Almeida, F. (2017). Strengths and limitations of qualitative and quantitative research methods. *European Journal of Education Studies*.
- Rakap, S., & Kaczmarek, L. (2010). Teachers' attitudes towards inclusion in Turkey. *European Journal of Special Needs Education*, 25(1), 59-75.
- Rakap, S., Cig, O., & Parlak-Rakap, A. (2017). Preparing preschool teacher candidates for inclusion: Impact of two special education courses on their perspectives. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 17(2), 98-109.
- Rakap, S., Parlak-Rakap, A., & Aydin, B. (2016). Investigation and comparison of Turkish and American preschool teacher candidates' attitudes towards inclusion of young children with disabilities. *International Journal of Inclusive Education*, 20(11), 1223-1237.
- Ravenscroft, J., Davis, J., Bilgin, M., & Wazni, K. (2019). Factors that influence elementary school teachers' attitudes towards inclusion of visually impaired children in Turkey. *Disability & Society*, 34(4), 629-656.
- Rehman, A. A., & Alharthi, K. (2016). An introduction to research paradigms. *International Journal of Educational Investigations*, 3(8), 51-59.
- Rexhepi, J., & Torres, C. A. (2011). Reimagining critical theory. *British Journal of Sociology of Education*, 32(5), 679-698.
- Riemer, H., Shavitt, S., Koo, M., & Markus, H. R. (2014). Preferences don't have to be personal: Expanding attitude theorizing with a cross-cultural perspective. *Psychological review*, 121(4), 619.
- Robson, C., & McCartan, K. (2016). *Real world research: a resource for users of social research methods in applied settings*. Wiley.
- Rodriguez, C. C., & Garro-Gil, N. (2015). Inclusion and integration on special education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 1323-1327.
- Roll-Pettersson, L. (2008). Teacher's perceived efficacy and the inclusion of a pupil with dyslexia or mild mental retardation: Findings from Sweden. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 174-185.
- Roos, H. (2019). Inclusion in mathematics education: an ideology, a way of teaching, or both?. *Educational Studies in Mathematics*, 100(1), 25-41.
- Rose, R. (2010). *Confronting the Obstacles to Inclusion: International Responses to Developing Inclusive Education*, Routledge.
- Rose, R., & Doveston, M. (2015). Collaboration across cultures: planning and delivering professional development for inclusive education in India. *Support for Learning*, 30(3), 177-191.

- Rumrill Jr, P. D., Cook, B. G., & Stevenson, N. A. (2020). *Research in special education: Designs, methods, and applications*. Springfield.
- Ryan, G. (2018). Introduction to positivism, interpretivism and critical theory. *Nurse researcher*, 25(4), 41-49.
- Ryan, T. G. (2009). Inclusive attitudes: a pre-service analysis. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 9(3), 180-187.
- Sagner-Tapia, J. (2018). An analysis of alterity in teachers' inclusive pedagogical practices. *International Journal of Inclusive Education*, 22(4), 375-390.
- Şahin, C., & Şahin, S. (2017). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Karşı Tutumları, Öz-Yeterlik İnançları ve Öğrenciyi Tanıma Düzeyleri [Attitudes of Teacher Candidates towards Teaching Profession, Self-Efficacy Beliefs and Levels of Knowing Students]. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 224-238.
- Sahin, Z. G., & Gürbüz, R. (2016). Kaynaştırma öğrencilerini eğiten ortaokul öğretmenlerinin yeterlikleri üzerine [On the competencies of secondary school teachers educating mainstreaming students]. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 6(1), 138-160.
- Salih, N. A. R., & Cavkaytar, A. (2019). Orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitime erişimleri [Individuals with moderate and severe intellectual disability and their access to education]. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 929-953.
- Saloviita, T. (2019). Explaining classroom teachers' attitudes towards inclusive education. *Support for Learning*, 34(4), 433-442.
- Saloviita, T. (2020a). Attitudes of teachers towards inclusive education in Finland. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 64(2), 270-282.
- Saloviita, T. (2020b). Teachers' changing attitudes and preferences around inclusive education. *International Journal of Disability, Development and Education*, 1-18.
- Saloviita, T., & Takala, M. (2010). Frequency of co-teaching in different teacher categories. *European journal of special needs education*, 25(4), 389-396.
- Sancakli, S. (2006). [Hz. Determination of the Prophet's Perspective towards the Disabled] Hz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tesbiti. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(3), 37-72.
- Sari, H. (2007). The influence of an in-service teacher training (INSET) programme on attitudes towards inclusion by regular classroom teachers who teach deaf students in primary schools in Turkey. *Deafness & Education International*, 9(3), 131-146.

- Sari, H., Celikoz, N., & Seçer, Z. (2009). An analysis of pre-school teachers' and student teachers' attitudes to inclusion and their self-efficacy. *International Journal of Special Education*, 24(3), 29-44.
- Saunders, M. N., Lewis, P., Thornhill, A., & Bristow, A. (2015). Understanding research philosophy and approaches to theory development.
- Savolainen, H., Engelbrecht, P., Nel, M., & Malinen, O. P. (2012). Understanding teachers' attitudes and self-efficacy in inclusive education: Implications for pre-service and in-service teacher education. *European journal of special needs education*, 27(1), 51-68.
- Savolainen, H., Malinen, O. P., & Schwab, S. (2020). Teacher efficacy predicts teachers' attitudes towards inclusion—a longitudinal cross-lagged analysis. *International journal of inclusive education*, 1-15.
- Schecter, D. (2019). Critical theory and sociological theory: On late modernity and social statehood. *Critical theory and sociological theory*.
- Schmidt, M. C. S. (2016). Dyscalculia≠ maths difficulties. An analysis of conflicting positions at a time that calls for inclusive practices. *European journal of special needs education*, 31(3), 407-421.
- Schoger, K. D. (2006). Reverse inclusion: providing peer social interaction opportunities to students placed in self-contained special education classrooms. *Teaching exceptional children plus*, 2(6), n6.
- Schuelka, M. J., Johnstone, C. J., Thomas, G., & Artiles, A. J. (Eds.). (2019). *The Sage handbook of inclusion and diversity in education*. SAGE.
- Schuelka, M.J. (2018). *Implementing inclusive education*. K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies.
- Schulte, A. C., Villwock, D. N., Whichard, S. M., & Stallings, C. F. (2001). High stakes testing and expected progress standards for students with learning disabilities: A five-year study of one district. *School psychology review*, 30(4), 487-506.
- Schutt, R. K. (2018). *Investigating the social world: The process and practice of research*. Sage publications.
- Schwab, S. (2018). *Attitudes Towards Inclusive Schooling: A Study on Students', Teachers' and Parents' attitudes*. Waxmann Verlag.
- Schwab, S. (2019). Teachers' student-specific self-efficacy in relation to teacher and student variables. *Educational Psychology*, 39(1), 4-18.
- Schwab, S., Nel, M., & Hellmich, F. (Eds.). (2020). *Social participation of students with special educational needs in mainstream education*. Routledge.

- Schwarz, N. (2007). Attitude construction: Evaluation in context. *Social cognition*, 25(5), 638-656.
- Scruggs, T. E., & Mastropieri, M. A. (1996). Teacher perceptions of mainstreaming/inclusion, 1958-1995: A research synthesis. *Exceptional children*, 63(1), 59-74.
- Seçer, Z. (2010). An analysis of the effects of in-service teacher training on Turkish preschool teachers' attitudes towards inclusion. *International Journal of Early Years Education*, 18(1), 43-53.
- Sermier Dessemontet, R., Morin, D., & Crocker, A. G. (2014). Exploring the relations between in-service training, prior contacts and teachers' attitudes towards persons with intellectual disability. *International Journal of Disability, Development and Education*, 61(1), 16-26.
- Sevim, C., & Atasoy, R. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Kaynaştırma Uygulamalarının Değerlendirilmesi [Evaluation of Inclusion Practices According to Special Education Teachers' Views]. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(228), 215-239.
- Shahzad, K., & Naureen, S. (2017). Impact of Teacher Self-Efficacy on Secondary School Students' Academic Achievement. *Journal of Education and Educational Development*, 4(1), 48-72.
- Sharma, U., & Sokal, L. (2016). Can teachers' self-reported efficacy, concerns, and attitudes toward inclusion scores predict their actual inclusive classroom practices?. *Australasian Journal of Special Education*, 40(1), 21-38.
- Sharma, U., Loreman, T., & Forlin, C. (2012). Measuring teacher efficacy to implement inclusive practices. *Journal of research in special educational needs*, 12(1), 12-21.
- Sheldrake, R. (2016). Confidence as motivational expressions of interest, utility, and other influences: Exploring under-confidence and over-confidence in science students at secondary school. *International Journal of Educational Research*, 76, 50-65.
- Sheppard, M. E., & Wieman, R. (2020). What do teachers need? Math and special education teacher educators' perceptions of essential teacher knowledge and experience. *The Journal of Mathematical Behavior*, 59, 100798.
- Siebers, T. (2001). Disability in theory: From social constructionism to the new realism of the body. *American literary history*, 13(4), 737-754.
- Shin, M., Ok, M. W., Kang, E. Y., & Bryant, D. P. (2019). Korean elementary school teachers' implementation of mathematics instruction for students struggling to learn mathematics in inclusive settings. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 19(2), 145-157.

- Sisman, M. (2018). *Eğitime giriş [Introduction to Education]*. Ankara: Pegem Akademi.
- Smith, C. (2020). Discourses of time and maturity structuring participation in mathematics and further mathematics. *British Journal of Sociology of Education*, 41(2), 160-177.
- Solomon, Y. (2008). *Mathematical literacy: Developing identities of inclusion*. Routledge.
- Sonmez, N., Alptekin, S., & Bıcak, B. (2019). Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitiminde Yeterliliklerini Artırmaya Yönelik Geliştirilen Hizmetiçi Eğitim Programının Etkisi [The Effect of the In-Service Training Program Developed to Increase the Preschool Education Teachers' Competence in Inclusive Education]. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 439-456.
- Sosu, E. M., Mtika, P., & Colucci-Gray, L. (2010). Does initial teacher education make a difference? The impact of teacher preparation on student teachers' attitudes towards educational inclusion. *Journal of Education for Teaching*, 36(4), 389-405.
- Special Education Law [Özel Eğitim Hakkında KHK]. (1997). *Government of Turkey*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_ıys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf.
- Spencer-Liams, J., & Flosi, J. (2020). *Leading for All: How to Create Truly Inclusive and Excellent Schools*. Corwin Press.
- Stauble, K. R. (2009). *Teacher attitudes toward inclusion and the impact of teacher and school variables*. University of Louisville.
- Storey, K. (2020). *Case Studies for Inclusion in Education: Strategies and Guidelines for Educating Students with Disabilities in the Regular education Environment*.
- Straehler-Pohl, H., Fernández, S., Gellert, U., & Figueiras, L. (2014). School mathematics registers in a context of low academic expectations. *Educational Studies in Mathematics*, 85(2), 175-199.
- Strogilos, V. (2012). The cultural understanding of inclusion and its development within a centralised system. *International Journal of Inclusive Education*, 16(12), 1241-1258.
- Stumpf, S. A., Brief, A. P., & Hartman, K. (1987). Self-efficacy expectations and coping with career-related events. *Journal of Vocational Behavior*, 31(1), 91-108.
- Sucuoğlu, B., Bakkaloğlu, H., Karasu, F. I., Demir, T., & Akalın, S. (2013). Inclusive Preschool Teachers: Their Attitudes and Knowledge about Inclusion. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2).

- Sunar, L. (2019). [The Changing Position of the Middle Classes in Turkey] Türkiye'de Orta Sınıfların Değişen Konumu. *Iktisadi Idari*.
- Suter, W. N. (2012). Qualitative data, analysis, and design. *Introduction to educational research: A critical thinking approach*, 2, 342-386.
- Tabassum, N., Kiyani, A., Chuadhry, M. A., & Kiyani, S. (2014). Study of attitudes of parents, teachers and managers towards inclusive education in Pakistan. *International Journal of Innovation and Applied Studies*, 9(3), 1128.
- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (2009). Integrating qualitative and quantitative approaches to research. *The SAGE handbook of applied social research methods*, 2, 283-317.
- Taylor, R. W., & Ringlaben, R. P. (2012). Impacting Pre-Service Teachers' Attitudes toward Inclusion. *Higher Education Studies*, 2(3), 16-23.
- Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2009). *Foundations of mixed methods research: integrating quantitative and qualitative techniques in the social and behavioral sciences*. Sage Publications.
- Terzi, L. (2005). Beyond the dilemma of difference: The capability approach to disability and special educational needs. *Journal of philosophy of education*, 39(3), 443-459.
- Thanh, N. C., & Thanh, T. T. (2015). The interconnection between interpretivist paradigm and qualitative methods in education. *American journal of educational science*, 1(2), 24-27.
- Tournaki, N., & Podell, D. M. (2005). The impact of student characteristics and teacher efficacy on teachers' predictions of student success. *Teaching and Teacher Education*, 21(3), 299-314.
- Toye, M. K., Wilson, C., & Wardle, G. A. (2019). Education professionals' attitudes towards the inclusion of children with ADHD: the role of knowledge and stigma. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 19(3), 184-196.
- Tschannen-Moran, M., Hoy, A. W., & Hoy, W. K. (1998). Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of educational research*, 68(2), 202-248.
- Turkish Civil Law. (1926). Turkish Civil Code 1926. *Government of Turkey*. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>
- Turnbull, A., & Turnbull, R. (2001). Self-determination for individuals with significant cognitive disabilities and their families. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 26(1), 56-62.

- UNESCO. (1994). *The Salamanca Statement and Framework for action on special needs education: Adopted by the World Conference on Special Needs Education; Access and Quality. Salamanca, Spain, 7-10 June 1994*. Unesco.
- Unianu, E. M. (2012). Teachers' attitudes towards inclusive education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 33, 900-904.
- US Department of Education. (2011). *National Center for Education Statistics. The Condition of Education, 2011*.
- Uysal, A. (2004). Kaynaştırma uygulaması yapan öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin Görüşleri [Opinions of teachers who practice inclusion]. 13. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri*. Ankara: Kök Yayıncılık, 121-135.
- Vaismoradi, M., Jones, J., Turunen, H., & Snelgrove, S. (2016). Theme development in qualitative content analysis and thematic analysis. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6.
- van Aaldereen-Smeets, S. I., Walma van der Molen, J. H., & Asma, L. J. (2012). Primary teachers' attitudes toward science: A new theoretical framework. *Science education*, 96(1), 158-182.
- Van Mieghem, A., Verschueren, K., Petry, K., & Struyf, E. (2020). An analysis of research on inclusive education: a systematic search and meta review. *International Journal of Inclusive Education*, 24(6), 675-689.
- Varcoe, L., & Boyle, C. (2014). Pre-service primary teachers' attitudes towards inclusive education. *Educational Psychology*, 34(3), 323-337.
- Vaz, S., Wilson, N., Falkmer, M., Sim, A., Scott, M., Cordier, R., & Falkmer, T. (2015). Factors associated with primary school teachers' attitudes towards the inclusion of students with disabilities. *PloS one*, 10(8), e0137002.
- Viel-Ruma, K., Houchins, D., Jolivette, K., & Benson, G. (2010). Efficacy beliefs of special educators: The relationships among collective efficacy, teacher self-efficacy, and job satisfaction. *Teacher Education and Special Education*, 33(3), 225-233.
- Voltz, D. L., Brazil, N., & Ford, A. (2001). What matters most in inclusive education: A practical guide for moving forward. *Intervention in school and clinic*, 37(1), 23-30.
- von Suchodoletz, A., Jamil, F. M., Larsen, R. A., & Hamre, B. K. (2018). Personal and contextual factors associated with growth in preschool teachers' self-efficacy beliefs during a longitudinal professional development study. *Teaching and Teacher Education*, 75, 278-289.

- Vuran, S. (2005). The sociometric status of students with disabilities in elementary level integration classes in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (18).
- Vuran, S., & Gürsel, O. (2015). *Değerlendirme ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarını Geliştirme [Evaluation and Development of Individualized Education Programs]*. Inclusion in Primary Education, Ankara.
- Waldron, N. L., & McLeskey, J. (2010). Establishing a collaborative school culture through comprehensive school reform. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 20(1), 58-74.
- Walker, W. (2005). The strengths and weaknesses of research designs involving quantitative measures. *Journal of research in nursing*, 10(5), 571-582.
- Weber, A. S., & City, E. (2012). Inclusive education in the gulf cooperation council. *Journal of educational and instructional studies in the world*, 2(2), 85-97.
- Weisman, E. M., & Garza, S. A. (2002). Preservice teacher attitudes toward diversity: Can one class make a difference?. *Equity & Excellence in Education*, 35(1), 28-34.
- Wheeldon, J. (2010). Mapping mixed methods research: Methods, measures, and meaning. *Journal of Mixed Methods Research*, 4(2), 87-102.
- Wiele, V. L. J. (2011). The pros and cons of inclusion for children with autism spectrum disorders: What constitutes the least restrictive environment?.
- Wiggins, B. J. (2011). Confronting the dilemma of mixed methods. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 31(1), 44.
- Wilkinson, I. A., & Staley, B. (2019). On the pitfalls and promises of using mixed methods in literacy research: Perceptions of reviewers. *Research Papers in Education*, 34(1), 61-83.
- Willig, C. (2017). Interpretation in qualitative research. *The SAGE handbook of qualitative research in psychology*, 274-288.
- Willig, C., & Rogers, W. S. (Eds.). (2017). *The SAGE handbook of qualitative research in psychology*. Sage.
- Wolstenholme, C. (2010). Including students with personal care and physical needs: a discussion of how attitudes of school and college staff impact on effective educational inclusion. *Support for Learning*, 25(3), 146-150.
- Wong, M., & Whitburn, B. (2018). The construction of giftedness in education policy in New Zealand and Australia: Implications for inclusive education policy and practice. In *Belonging: Rethinking Inclusive Practices to Support Well-Being and Identity* (pp. 75-94). Brill.

- Wood, R., & Bandura, A. (1989). Social cognitive theory of organizational management. *Academy of management Review*, 14(3), 361-384.
- Woodcock, S., & Woolfson, L. M. (2019). Are leaders leading the way with inclusion? Teachers' perceptions of systemic support and barriers towards inclusion. *International Journal of Educational Research*, 93, 232-242.
- Yada, A., & Savolainen, H. (2017). Japanese in-service teachers' attitudes toward inclusive education and self-efficacy for inclusive practices. *Teaching and Teacher Education*, 64, 222-229.
- Yada, A., Tolvanen, A., & Savolainen, H. (2018). Teachers' attitudes and self-efficacy on implementing inclusive education in Japan and Finland: A comparative study using multi-group structural equation modelling. *Teaching and Teacher Education*, 75, 343-355.
- Yang, J. A., & Yoo, J. B. (2018). A Critique of Methodological Dualism in Education. *Universal Journal of Educational Research*, 6(2), 307-312.
- Yazicioglu, T. (2018). Kaynaştırma uygulamalarının tarihsel süreci ve Türkiye'de uygulanan kaynaştırma modelleri [Historical process of inclusion practices and inclusion models applied in Turkey]. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(1), 92-110.
- Yazicioglu, T. (2020). The Opinions of the Teachers Who Work in Resource Rooms about Resource Rooms Practices. *Ozel Egitim Dergisi*, 21(2), 323-327.
- Yilmaz, E. (2019). Türkiye' de Kaynaştırma Eğitimi Üzerine Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin İçerik Analizi [Content Analysis of Master's and Doctorate Theses on Inclusive Education in Turkey]. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 119-127.
- Yin, R. K. (2011). *Applications of case study research*. sage.
- Yin, R. K. (2014). *Case Study Research Design and Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Yılmaz, E., & Batu, E. S. (2016). Farklı branştan ilkököl öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı, yasal düzenlemeler ve kaynaştırma uygulamaları hakkındaki görüşleri [Opinions of primary school teachers from different subjects about individualised education program, legal regulations and inclusion practices]. *Ozel Egitim Dergisi*, 17(3), 247.
- Yona, L. (2020). *Research Methods: Masters and Phd Students Handbook*. AuthorHouse.

- Yu, S., & Park, H. (2020). Early childhood preservice teachers' attitude development toward the inclusion of children with disabilities. *Early Childhood Education Journal*, 48(4), 497-506.
- Zagona, A. L., Kurth, J. A., & MacFarland, S. Z. (2017). Teachers' views of their preparation for inclusive education and collaboration. *Teacher Education and Special Education*, 40(3), 163-178.
- Zanna, M. P. & Rempel, J. K. (1988). The social psychology of knowledge. *Editions de la Maison des Sciences de l'Homme*, 315-354.
- Ziegler, S. M. (2005). *Theory-directed nursing practice*. Springer Publishing Company.

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM

Editörler

Binali Çatak

Can Öner

Sevinç Sütü

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM

Editörler: Binali Çatak, Can Öner, Sevinç Sütü

Yayın No.: 1652
ISBN: 978-625-398-615-5
E-ISBN: 978-625-398-616-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Dilek Gezgin -dilek@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çatak, Binali., Öner, Can., Sütü, Sevinç.

Doğum Öncesi Bakıma Multidisipliner Yaklaşım / Binali Çatak, Can Öner, Sevinç Sütü

1. Basım, VIII + 266 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-615-5

E-ISBN: 978-625-398-616-2

1. Doğum Öncesi Bakım 2. Multidisipliner 3. Antenatal Bakım

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

DOĞUM ÖNCESİ BAKIM TARİHÇESİ: KISA BİR BAKIŞ

Doç. Dr. Can Öner

SBU Dr. Lütfi Kırdar Kartal SUAM, Aile Hekimliği, drcanoner@gmail.com

Ass. Dr. Mine Cansu Arslan

Kafkas Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, arslanminecansu@gmail.com

Bölüm 2

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMIN BELİRLEYİCİLERİ: ÜLKELERE GÖRE GÖZDEN GEÇİRME

Doç. Dr. İnci Arıkan

Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, arikan@ksbu.edu.tr

Bölüm 3

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMI ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME İNDEKSLERİ

Doç. Dr. Binali Çatak

Kafkas Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, bbcatak.1@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi İzzet Çeleğen

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, icelegen@hotmail.com

Bölüm 4

AİLE HEKİMLİĞİNDE DOĞUM ÖNCESİ BAKIM

Uzm. Dr. Kamile Çetin

Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği Kliniği, drkamile@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Çetin

Kartal Dr. Lütfi Kırdar Şehir Hastanesi, Aile Hekimliği Kliniği, drhcetin@gmail.com

Bölüm 5

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMDA İKİNCİ BASAMAK

Dr. Öğr. Üyesi Ülkü Ayşe Türker Aras

Kars Kafkas Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kadın Hastalıkları ve Doğum Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Ayşe Ender Yumru

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Tıp Fakültesi GOP Eğitim Araştırma Hastanesi, Kadın Hastalıkları ve Doğum Ana Bilim Dalı

Bölüm 6

GEBELİKTE SAĞLIKLI BESLENME İLKELERİ

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Ede

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü,
drdytgozdeilksen@gmail.com

Bölüm 7

GEBELİKTE EGZERSİZ

Doç. Dr. Melda Soysal Tomruk

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü,
meldastomruk@mehmetakif.edu.tr

Bölüm 8

GEBELİK VE SİGARA

Dr. Öğr. Üyesi İhsan Topaloğlu

Kars Kafkas Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Ana Bilim Dalı, ras-topal@hotmail.com

Uzm. Dr. Hilal Karahan

Kars İl Sağlık Müdürlüğü, dr_ht@hotmail.com

Bölüm 9

DOĞUM ÖNCESİ BAKIM KAPSAMINDA ALKOL VE MADDE KULLANIMINA YAKLAŞIM

Dr. Öğr. Üyesi Sevinç Sütü

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü,
ssutlu@mehmetakif.edu.tr

Bölüm 10

GEBELİKTE CİNSELLİK

Doç. Dr. Özlem Karabulutlu

Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, okarabulutlu@gmail.com

Bölüm 11

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMDA GEBEYE YÖNELİK ŞİDDETİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ece Büyüksandalyacı Tunç

Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri Ana Bilim Dalı, ece.tunc@maltepe.edu.tr

Bölüm 12

GEBELİK VE BAKTERİYEL ENFEKSİYONLAR

Dr. Öğr. Üyesi Emsal Aydın

Giresun Üniversitesi Tıp Fakültesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Ana Bilim Dalı,
dremal_aydin@hotmail.com

Bölüm 13

GEBELİK VE VİRAL AJANLAR

Uzm. Dr. Merve Sefa Sayar

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bursa Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Kliniği, drmervefefasayar@yahoo.com

Doç. Dr. Ali Asan

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bursa Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Kliniği, draasan@yahoo.com

Bölüm 14

GEBELİK VE PARAZİTER HASTALIKLAR

Uzm. Dr. Sibel Yorulmaz Göktaş

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bursa Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Kliniği, sibelyorulmaz@yahoo.com

Doç. Dr. Ali Asan

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bursa Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Kliniği, draasan@yahoo.com

Bölüm 15

GEBELİKTE HİPERTANSİF HASTALIKLAR

Doç. Dr. Murat Altuntaş

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Bağcılar Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Aile Hekimliği Kliniği, murataaltuntas@yahoo.com

Uzm. Dr. Evrim Ebru Kovalak

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bağcılar Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği, evrimebru@yahoo.com

Bölüm 16

GEBELİK VE DİYABET

Uzm. Dr. Zehra Yağmur Şahin Alak

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Bursa Yüksek İhtisas Eğitim Araştırma Hastanesi, Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları Kliniği, z.yagmursahin@gmail.com

Bölüm 17

PREKONSEPSİYONEL BAKIM VE RİSKLİ GRUP KADINLARDA HOLİSTİK HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI

Prof. Dr. Merlinda Aluş Tokat

Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı,
merlinda_alus@yahoo.com

Arş. Gör. Figen Yanık

Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Ana Bilim Dalı,
figen.satkan@gmail.com

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
Bölüm 1	
DOĞUM ÖNCESİ BAKIM TARİHÇESİ: KISA BİR BAKIŞ	1
Can Öner - Mine Cansu Arslan	
Bölüm 2	
DOĞUM ÖNCESİ BAKIMIN BELİRLEYİCİLERİ: ÜLKELERE GÖRE GÖZDEN GEÇİRME	7
İnci Arıkan	
Bölüm 3	
DOĞUM ÖNCESİ BAKIMI ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME İNDEKSLERİ.....	17
Binali Çatak - İzzet Çeleğen	
Bölüm 4	
AİLE HEKİMLİĞİNDE DOĞUM ÖNCESİ BAKIM	25
Kamile Çetin - Hüseyin Çetin	
Bölüm 5	
DOĞUM ÖNCESİ BAKIMDA İKİNCİ BASAMAK.....	33
Ülkü Ayşe Türker Aras - Ayşe Ender Yumru	
Bölüm 6	
GEBELİKTE SAĞLIKLI BESLENME İLKELERİ	37
Gözde Ede	
Bölüm 7	
GEBELİKTE EGZERSİZ	93
Melda Soysal Tomruk	
Bölüm 8	
GEBELİK VE SİGARA.....	105
İhsan Topaloğlu - Hilal Karahan	
Bölüm 9	
DOĞUM ÖNCESİ BAKIM KAPSAMINDA ALKOL VE MADDE KULLANIMINA YAKLAŞIM ..	113
Sevinç Sütü	

Bölüm 10	
GEBELİKTE CİNSELLİK	125
Özlem Karabulutlu	
Bölüm 11	
DOĞUM ÖNCESİ BAKIMDA GEBEYE YÖNELİK ŞİDDETİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	137
Ece Büyüksandalyacı Tunç	
Bölüm 12	
GEBELİK VE BAKTERİYEL ENFEKSİYONLAR	155
Emsal Aydın	
Bölüm 13	
GEBELİK VE VİRAL AJANLAR	167
Merve Sefa Sayar - Ali Asan	
Bölüm 14	
GEBELİK VE PARAZİTER HASTALIKLAR.....	181
Sibel Yorulmaz Göktaş - Ali Asan	
Bölüm 15	
GEBELİKTE HİPERTANSİF HASTALIKLAR	203
Murat Altuntaş - Evrim Ebru Kovalak	
Bölüm 16	
GEBELİK VE DİYABET	213
Zehra Yağmur Şahin Alak	
Bölüm 17	
PREKONSEPSİYONEL BAKIM VE RİSKLİ GRUP KADINLARDA HOLİSTİK HEMŞİRELİK	
YAKLAŞIMLARI	219
Merlinda Aluş Tokat - Figen Yanık	

Bölüm 1

DOĞUM ÖNCESİ BAKIM TARİHÇESİ: KISA BİR BAKIŞ

Can Öner - Mine Cansu Arslan

Prenatal bakım, antenatal bakım olarak da literatürde yer alan doğum öncesi bakım önemli koruyucu bir ana çocuk sağlığı hizmetidir. Bu hizmet gebelik süresince kadına verilen bir hizmet olsa da “gebelik öncesi” ve “gebelik sonrasında” verilecek olan hizmetlerin tamamlayıcısıdır. Doğum öncesi bakım hizmetinin temel amacı ana ve çocuk sağlığını korumak ve geliştirmektir. Ana ve çocuk sağlığı açısından doğum öncesi bakımın temel etkileri Tablo 1’de özetlenmiştir (1-5).

Tablo 1: Ana sağlığı açısından DÖB’ün etkileri

Ana Sağlığına Etkileri	Çocuk Sağlığına Etkileri
Anne ölüm oranlarında azalma	Fetal anomalilerin tespiti
Postpartum kanamanın azaltılması	Preterm doğumların engellenmesi
Gebelikte aneminin önlenmesi	Düşük doğum ağırlıklı doğumların engellenmesi
Preeklamsi/Eklampsinin önlenmesi	Doğum travmalarının engellenmesi
Gestasyonel diyabetin tanınması ve kontrolü	
Riskli gebeliklerin tanımlanması	
Güvenli olmayan düşüklerin engellenmesi	
Plansız ev doğumunun önlenmesi	

Gebelik sıklıkla “doğal bir süreç” olarak kabul edildiğinden doğum öncesi bakım fikrinin ortaya çıkması ve uygulanması geç bir dönemde ortaya çıkmıştır. Doğum öncesi bakım fikri ilk defa 1901 yılında John W Ballentyne tarafından fetal anomalilerin engellenmesi, yeni doğan ve anne ölümlerini azaltılması amacıyla

4 sunum yöntemi vardır. Bunlar doğum öncesi bakım yönetimi açısından lisanslı ebe/hemşire/sağlık personelleri; aile hekimleri/genel pratisyenler; Kadın Hastalıkları ve Doğum uzmanları ve multidisipliner hizmet sunumlarıdır. Dünya genelinde her ülke gerek ekonomik şartları gerekse sağlık iş gücü ve ekonomik gelişmişliğine göre kendi modelini belirlemektedir. Ülkemizde temelde karma bir model işlemektedir. Bu modelde doğum öncesi bakım yönetimi öncelikli olarak aile hekimleri tarafından yürütülmekle beraber, hemen hemen her gebe de kadın doğum uzmanına da en az bir defa ulaşmaktadır. Doğum öncesi bakımın eğitimli ebeler/hemşireler tarafından verilmesinin preterm doğumu, doğuma bağlı komplikasyonları azalttığı ve doğum tatminini arttırdığı yönünde yayınlar literatürde artmaktadır. Bu açıdan ülkemizde de aile hekimliğinde çalışan personellerimizin eğitimlerinin öncelenmesi doğum öncesi bakım hizmetlerinde niteliğin artmasını sağlayacaktır (11-16).

Doğum öncesi bakım nicel ve nitel bileşenlerden oluşur. Nicel bileşen hizmetin asgari olarak kaç defa gebelere sunulacağıdır. Bu ülkeden ülkeye değişmekle beraber asgari olarak 4'tür. Nitel bileşen ise verilen izlemlerin içeriği ile ilişkilidir. Nicel olarak yeterli olsa da nitel açıdan yetersiz bir doğum öncesi bakım hizmetinin ana ve bebek sağlığı üzerine olumlu bir etkisi yoktur (17).

KAYNAKLAR

1. World Health Organisation. WHO recommendations on antenatal care for a positive pregnancy experience. WHO Press 2016, Genova.
2. Papageorgiou Aris T (Editorial). Turning Antenatal Care Upside Down. Am J Obstet Gynecol. DOI: 10.1111/1471-0528.17018. 2021
3. Ghimire, S., Martinez, S., Hartvigsen, G., & Gerdes, M (2022). Virtual Prenatal Care: A Systematic Review of Pregnant Women's and Healthcare Professionals' Experiences, Needs, and Preferences for Quality Care. International Journal of Medical Informatics, 104964.
4. Cunningham, S. D., Lewis, J. B., Shebl, F. M., Boyd, L. M., Robinson, M. A., Grilo, S. A., ... & Ickovics, J. R (2019). Group prenatal care reduces risk of preterm birth and low birth weight: a matched cohort study. Journal of women's health, 28(1), 17-22.
5. Malouf R., Specialist antenatal clinics for women at high risk of preterm birth: a systematic review of qualitative and quantitative research., BMC Pregnancy Childbirth. 2017

6. Alexander G.R, Kotelchuck M. MPH Assessing the Role and Effectiveness of Prenatal Care: History, Challenges, and Directions for Future Research Public Health Rep. 1996;111: 408–419.doi:10.1016/S0033-3549(04)50052-3
7. Peahl AF, Howell JD. The evolution of prenatal care delivery guidelines in the United States. Am J Obstet Gynecol. 2021;224(4):339-347. doi: 10.1016/j.ajog.2020.12.016.
8. Akdur R. Türkiye’de sağlık örgütlenmesinin gelişimi. Toplum ve Hekim 1980;28:36-43.
9. Kasapoğlu A. Türkiye’de sağlık hizmetlerinin dönüşümü. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi 19;2:131-174.
10. Enstitüsü, H. Ü. N. E (2005). ICON-INSTITUT Public Sector GmbH ve BNB Danışmanlık (2006) Ulusal Anne Ölümleri Çalışması, 2005. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ve Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara, 278.
11. Ünlüoğlu, İ (2008). Türkiye’de Aile Hekimliği Uygulaması. Görüşler, Sorunlar ve Öneriler, PRN Aile Hekimliği Dergisi, 3(35), 497-501.
12. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE), Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003. Ankara: 2004.
13. Akın A. Türkiye’de Anne Sağlığı, Aile Planlaması Hizmetleri ve İsteyerek Düşükler. Türkiye Nüfus Araştırması 1998 İleri Analiz Sonuçları, Hacettepe Üniversitesi TAP Vakfı ve UNFPA 2002; 180-8
14. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara Türkiye 2009; 75-95.
15. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014), “2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması”. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
16. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
17. Sağlık Bakanlığı. Doğum öncesi bakım yönetim rehberi 2018. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı Ankara, 2018

Bölüm 2

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMIN BELİRLEYİCİLERİ: ÜLKELERE GÖRE GÖZDEN GEÇİRME

İnci Arıkan

Doğum öncesi bakım (DÖB), gebelik süresince anne ve fetüsün belirli aralıklarla izlenmesi, gebeye danışmanlık verilmesi ve annenin gereksinimlerine göre doğuma kadar sürdürülmesi gereken bir hizmettir (1,2). Bu hizmet sayesinde, anne ve bebek sağlığını ilgilendiren, gebelik sırasında ortaya çıkabilecek hastalık ve komplikasyonlar önlenebilir ya da kontrol altına alınabilir. DÖB niteliğini belirleyen bazı etmenlerin saptanması halk sağlığı hizmetlerinin planlanması açısından önemlidir. Ayrıca hizmetin tüm gebelere ulaştırılması, gebelerin katılımı ve bunların yeterli kullanımı esastır. Bu anlamda özellikle gebelik sırasında sağlık çalışanları ile iletişim kurabilen annelerin sağlık sistemine olan güveni, aşinalığı ve sağlık kurumu ziyaretlerine katılımının arttığı bildirilmektedir (1-4). DÖB kapsamında ilk doğum öncesi ziyarette neler yapıldığı ülkelere göre farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde ilk ziyaret tamamen idaridir, diğerlerinde gebelik testi ve sonraki ziyaretin planlanmasını içerebilir ya da doktor tarafından yapılan tıbbi bir muayene, tetkik istemi olabilir. İçeriği ne olursa olsun, bu ziyaret gebe kadın ile doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası dönemde bakım, bilgi ve destek sağlayacak tıbbi sistem arasındaki ilk temas noktasıdır ve anneyi doğumda nitelikli yardım aramaya motive etmektedir (3,4).

DÖB hizmeti sunumunda gebelerin ilk sağlık kurumu ziyaretinin birinci trimester içinde olması gerekmektedir. ABD’li kadınların sadece %15-30’u DÖB’ü gebeliğin ilk 3 ayında almaktadır. Avrupa ülkelerinde ise ilk ziyareti 15. gebelik haftasından sonra yapan gebelerin yüzdesi farklılık göstermektedir: İspanya’da

Afganistan'da kadınların %17,8'nin DÖB hizmeti almak amacıyla sağlık kurumunu 4 ve üzerinde ziyaret ettiği bildirilirken, anne eğitim düzeyinin, sosyoekonomik durum ve yaşın yüksek olması, kentsel bölgede yaşamak ve özerkliği (eşinin kazancı konusunda karar verebilme) olmanın DÖB hizmeti almayı artıran faktörler olduğu bildirilmiştir (27).

Dünya genelinde yaklaşık on kadından altısı en az 4 kez DÖB hizmeti almakta ve ülkelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine göre bu oran değişmektedir. Sosyoekonomik durum, yerleşim yeri, anne yaşı, eğitimi, çalışma durumu gibi sosyodemografik özellikler, sağlık sigortası varlığı, ailenin sosyokültürel-etnik yapısı, parite ve çocuk sayısı gibi belirleyicilerin DÖB alımını etkilediği görülmektedir.

DÖB hizmetlerinden yararlanmayı artırmak için, anne sağlığı programları yukarıda bahsedilen belirleyiciler hedeflenerek oluşturulmalı ve düzenlenmelidir. Ülkeler bazında DÖB hizmeti kullanımını güçlendiren politikalara ve müdahalelere ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

1. Agho KE, Eze OK, Ogbo FA, Enoma AI, Raynes-Greenow C. Factors associated with inadequate receipt of components and use of antenatal care services in Nigeria: A population-based study. *Int. Health*. 2018; 10: 172–181.
2. Ogbo FA, Ogeleka P, Awosemo AO. Trends and determinants of complementary feeding practices in Tanzania, 2004–2016. *Trop. Med. Health*. 2018; 46: 40.
3. WHO recommendations on antenatal care for a positive pregnancy experience. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/250796/9789241549912-eng.pdf>
4. Wildman K, Blondel B, Nijhuis J, Defoort P, Bakoula C. European indicators of health care during pregnancy, delivery and the postpartum period. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol*. 2003;111 (Suppl 1):53-65.
5. WHO recommendations on antenatal care for a positive pregnancy experience: Summary. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259947/WHO-RHR-18.02-eng.pdf>
6. United Nations International Children's Emergency Fund, 2022. <https://data.unicef.org/topic/maternal-health/antenatal-care/>
7. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Temel Bulgular. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye. syf:132-133.
8. Woldeamanuel BT, Aga MA. Trends, regional inequalities and determinants in the utilization of prenatal care and skilled birth attendant in Ethiopia: A multilevel analysis. *Clinical Epidemiology and Global Health*. 2021; 11: 10077. <https://doi.org/10.1016/j.cegh.2021.100771>.

9. Wang E, Glazer KB, Howell EA, Janevic TM. Social Determinants of Pregnancy-Related Mortality and Morbidity in the United States: A Systematic Review. *Obstet Gynecol.* 2020;135(4): 896-915. doi: 10.1097/AOG.0000000000003762.
10. Mekonnen T, Dune T, Perz J, Ogbo FA. Trends and Determinants of Antenatal Care Service Use in Ethiopia between 2000 and 2016. *Int J Environ Res Public Health.* 2019;16(5):748. doi: 10.3390/ijerph16050748
11. Andersen RM. Revisiting the behavioral model and access to medical care: Does it matter? *J. Health Soc. Behav.* 1995; 36:1–10.
12. Guliani H, Sepehri A, Serieux J. Determinants of prenatal care use: evidence from 32 low-income countries across Asia, Sub-Saharan Africa and Latin America. *Health Policy Plan.* 2014;29(5):589-602.
13. Holcomb DS, Pengetnze Y, Steele A, Karam A, Spong C, Nelson DB. Geographic barriers to prenatal care access and their consequences. *Am J Obstet Gynecol MFM.* 2021;3(5):100442. doi: 10.1016/j.ajogmf.2021.100442.
14. Nussey L, Hunter A, Krueger S, Malhi R, Giglia L, Seigel S, Simpson S, Wasser R, Patel T, Small D, Darling EK. Sociodemographic Characteristics and Clinical Outcomes of People Receiving Inadequate Prenatal Care: A Retrospective Cohort Study. *J Obstet Gynaecol Can.* 2020;42(5):591-600. doi: 10.1016/j.jogc.2019.08.005.
15. Feijen-de Jong EI, Jansen DE, Baarveld F, Boerleider AW, Spelten E, Schellevis F, Reijneveld SA. Determinants of prenatal health care utilisation by low-risk women: a prospective cohort study. *Women Birth.* 2015;28(2):87-94.
16. Vecino-Ortiz AI. Determinants of demand for antenatal care in Colombia. *Health Policy.* 2008;86(2-3):363-72.
17. Pereira-Santos M, Carvalho GQ, Dos Santos DB, Oliveira AM. Influence of vitamin D serum concentration, prenatal care and social determinants on birth weight: a northeastern Brazilian cohort study. *Br J Nutr.* 2019;122(3):284-292.
18. Okedo-Alex IN, Akamike IC, Ezeanosike OB, Uneke CJ. Determinants of antenatal care utilisation in sub-Saharan Africa: a systematic review. *BMJ Open.* 2019;9(10):e031890. doi: 10.1136/bmjopen-2019-031890
19. Gage AJ. Barriers to the utilization of maternal health care in rural Mali. *Social Science & Medicine.* 2007; 65: 1666-1682.
20. Dahiru T, Oche OM. Determinants of antenatal care, institutional delivery and postnatal care services utilization in Nigeria. *Pan Afr Med J.* 2015;21:321. doi: 10.11604/pamj.2015.21.321.6527.
21. Yaya S, Oladimeji O, Oladimeji KE, Bishwajit G. Determinants of prenatal care use and HIV testing during pregnancy: a population-based, cross-sectional study of 7080 women of reproductive age in Mozambique. *BMC Pregnancy Childbirth.* 2019;19(1):354. doi: 10.1186/s12884-019-2540-z.
22. Ahinkorah BO, Seidu AA, Agbaglo E, Adu C, Budu E, Hagan JE Jr, Schack T, Yaya S. Determinants of antenatal care and skilled birth attendance services utilization among childbearing women in Guinea: evidence from the 2018 Guinea Demographic and Health Survey data. *BMC Pregnancy Childbirth.* 2021;21(1):2. doi: 10.1186/s12884-020-03489-4.

23. Kumar G, Choudhary TS, Srivastava A, Upadhyay RP, Taneja S, Bahl R, Martines J, Bhan MK, Bhandari N, Mazumder S. Utilisation, equity and determinants of full antenatal care in India: analysis from the National Family Health Survey 4. *BMC Pregnancy Childbirth*. 2019;19(1):327. doi: 10.1186/s12884-019-2473-6.
24. Arthur E. Wealth and antenatal care use: implications for maternal health care utilisation in Ghana. *Arthur Health Economics Review*. 2012; 2:14
25. Abor PA, et al. The socio-economic determinants of maternal health care utilization in Ghana. *International Journal of Social Economics*. 2011; 38 (7): 628-648.
26. Seidu AA, Okyere J, Budu E, Duah HO, Ahinkorah BO. Inequalities in antenatal care in Ghana, 1998-2014. *BMC Pregnancy Childbirth*. 2022;22(1):478. doi: 10.1186/s12884-022-04803-y.
27. Mumtaz S, Bahk J, Khang YH. Current status and determinants of maternal healthcare utilization in Afghanistan: Analysis from Afghanistan Demographic and Health Survey 2015. *PLoS One*. 2019;14(6):e0217827. doi: 10.1371/journal.pone.0217827.

Bölüm 3

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMI ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME İNDEKSLERİ

Binali Çatak - İzzet Çeleğen

Rutin doğum öncesi bakım, bir sağlık uzmanı ile gebe bir kadın arasında, hamileliğin doğrulanması ile doğum eyleminin başlaması arasında meydana gelen, planlanmış aralıklarla gerçekleşen bir dizi düzenli temastır. Bu karşılaşmaların birincil amacı, hem anne hem de yenidoğan için sağlık sonuçlarını iyileştirmeyi amaçlayan etkili tarama, önleyici (eğitim) ve tedavi müdahaleleri sunmaktır. Doğum öncesi bakım aynı zamanda davranışsal risk faktörlerini ele almayı, kadınların tıbbi, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını desteklemeyi ve doğum ve doğum eylemlerini koordine etmeyi amaçlar (1).

Organize DÖB fikri 1900'lü yıllardan önce başlamıştır. Bu yıllarda Ballantyne, fetal anormalliklerin önlenebileceğini fikrini ileri sürmüş ve ardından doğum öncesi bakımın fetüs ve annenin morbidite ve mortalitesini azaltabileceğini fark etmiştir.

Bin dokuz yüzler boyunca DÖB'e ilgi giderek arttı; DÖB'ün erken doğum riskini azaltacağı, bunun sonucunda düşük doğum ağırlığının önleneyeceği ve buna bağlı olarak da yenidoğan ölümlerin azalacağı hipotezi öne sürüldü. Süreç içinde hipoteze destek arttı. Nihayet 1915'te J. Whitridge Williams, yüzyılın ortalarında ise Eastman, DÖB'in düşük doğum ağırlığı riskinde belirgin bir azalmaya yol açtığını belirledi.

Doğum öncesi bakım araştırmalarındaki asıl büyük gelişme, 1970'lerin ortalarında Kessner ve arkadaşlarının raporuyla sağlandı. Bu raporda "yeterli DÖB" be-

KAYNAKLAR

1. Rowe S. Karkhaneh Z. MacDonald I ve ark. Systematic review of the measurement properties of indices of prenatal care utilization. *BMC Pregnancy and Childbirth* (2020) 20:171 doi: 10.1186/s12884-020-2822-5
2. Alexander G.R, Kotelchuck M. MPH Assessing the Role and Effectiveness of Prenatal Care: History, Challenges, and Directions for Future Research *Public Health Rep.* 1996;111: 408–419.doi:10.1016/S0033-3549(04)50052-3
3. Alexander G.R, Kotelchuck M. Quantifying the Adequacy of Prenatal Care: A comparison of Indices.*Public Health Rep.* 1996;111: 408–419.PMID: 8837629 PMCID: PMC1381783
4. Beeckman K. Louckx F. Masuy-Stroobant G. ve ark. The development and application of a new tool to assess the adequacy of the content and timing of antenatal care. *BMC Health Services Research* 2011, 11:213 <http://www.biomedcentral.com/1472-6963/11/213>
5. Kotelchuck M. An Evaluation of the Kessner Adequacy of Prenatal Care Index and a Proposed Adequacy of Prenatal Care Utilization Index. *Am J Halk Sağlığı.* 1994 Eylül; 84(9): 1414–1420 doi: 10.2105/ajph.84.9.1414.
6. Heaman, M.I., Newburn-Cook, C.V., Green, C.G. et al. Inadequate prenatal care and its association with adverse pregnancy outcomes: A comparison of indices. *BMC Pregnancy Childbirth* 8, 15 (2008) doi:10.1186/1471-2393-8-15
7. Beeckman K. Louckx F. Downe S. Putman K. The relationship between antenatal care and preterm birth: the importance of content of care. *European Journal of Public Health*, Vol. 23, No. 3, 366–371doi:10.1093/eurpub/cks123
8. Broeck JV. Feijen-de Jong E. Klomp T. et all. Antenatal care use in urban areas in two European countries: Predisposing, enabling and pregnancy-related determinants in Belgium and the Netherlands. *BMC Health Services Research* (2016) 16:337
9. Beeckman K. Frith L. Gottfredsdóttir H. Bernloeh A. Measuring antenatal care use in Europe: is the content and timing of care in pregnancy tool applicable? *Int J Public Health* (2017) 62:583–590 doi: 10.1007/s00038-017-0959-4.

Bölüm 4

AİLE HEKİMLİĞİNDE DOĞUM ÖNCESİ BAKIM

Kamile Çetin - Hüseyin Çetin

Aile hekimi kendine bağlı nüfusa özellikle de gebelere ve bebeklere bütüncül ve kapsamlı bir hizmet sunar. Aile hekimi annelik bakımında, psikososyal ve biyomedikal risk faktörlerinin değerlendirilmesi ve yönetimini de içeren kapsamlı bir yaklaşım benimser (1).

Aile hekimi, sıklıkla doğal bir süreci yaşayan sağlıklı bir birey olan gebe kadının yönetimine özel bir yaklaşım getirir. Bu hasta merkezli, koruma yönelimli, eğitimsel ve müdahaleci olmayan bir yaklaşımdır. Doğum öncesi bakım yönetilebilir risk faktörlerinin erken tanımlanmasını, bu yolla da sağlığın geliştirilmesini sağlar (1). Ülkemizde Sağlık Bakanlığı tarafından gebelerin aile sağlığı merkezlerinde en az 4 kez, gebelik yönünden risk grubunda olan gebelerin ise daha sık aralıklarla doğum öncesi bakım hizmeti almaları önerilmektedir (2). Tablo 1’de dört izlem ve izlemlerin denk geldiği gebelik haftaları verilmiştir.

Tablo 1: Gebelerin izlem aralıkları (2)

1. İzlem	14 hafta ve altı
2. İzlem	18-24 haftalar arası
3. İzlem	28-32 haftalar arası
4. İzlem	36-38 haftalar arası

Bir ülkenin sağlık hizmetlerinin gelişmişlik düzeyini en iyi anne ve yenidoğanların sağlığı yansıtır. Dünya sağlık örgütü (DSÖ) sıklıkla ülkelerin anne ve yenidoğan morbidite ve mortalite istatistiklerini o toplumun sağlık durumunun gös-

KAYNAKLAR

1. Rakel RE, Rakel DP. Aile Hekimliği (Türkçe Çeviri, Editör: Prof. Dr. E.Saatçi), Güneş Tıp Kitabevi 2019
2. Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı, Ankara 2018
3. Guidelines for Perinatal Care (Eighth Edition), The American College of Obstetricians and Gynecologists 2017
4. Türk Hipertansiyon Uzlaşma Raporu 2019
5. Hipertansiyon Tanı Ve Tedavi Kılavuzu, TEMD 2022
6. Acil Obstetrik Bakım Yönetim Rehberi, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı, Ankara 2022
7. Egelioglu N, Şirin A. Gebelikte Rh Uyuşmazlıkları. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi 2010;5(14)
8. WHO. The global prevalence of anaemia in 2011. Geneva: World Health Organization; 2015
9. Eritrosit Hastalıkları ve Hemogloblin Bozuklukları Tanı ve Tedavi Kılavuzu THD 2019
10. Gebelerde Demir Destek Programı Rehberi, T.C Sağlık Bakanlığı 2007
11. Tiroid Hastalıkları Tanı ve Tedavi Kılavuzu, TEMD 2020
12. Gebelikte Tiroid Hastalıklarının Yenidoğana Etkileri Ve TSH Yüksekliği Olan Bebeğe Yaklaşım, Türk Neonatoloji Derneği 2019
13. Diabetes Mellitus ve Komplikasyonlarının Tanı, Tedavi ve İzlem Kılavuzu, TEMD 2022
14. WHO recommendations on antenatal care for a positive pregnancy experience 2016
15. Havers FP, Moro PL, Hunter P, Hariri S, Bernstein H. Use of Tetanus Toxoid, Reduced Diphtheria Toxoid, and Acellular Pertussis Vaccines: Updated Recommendations of the Advisory Committee on Immunization Practices - United States, 2019. MMWR 2020;24;69(3):77-83
16. Genişletilmiş Bağışıklama Programı Genelgesi, T.C Sağlık Bakanlığı 2008
17. Grohskopf LA, Alyanak E, Ferdinands JM, Broder KR, Blanton LH, Talbot HK et.al. Prevention and Control of Seasonal Influenza with Vaccines: Recommendations of the Advisory Committee on Immunization Practices, United States, 2021–22 Influenza Season. MMWR Recomm Rep 2021;70(No. RR-5):1-28
18. CDC COVID Data Tracker <https://covid.cdc.gov/covid-data-tracker/#pregnancy-data> [Erişim tarihi: 15.10.2022]

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMDA İKİNCİ BASAMAK

Ülkü Ayşe Türker Aras - Ayşe Ender Yumru

Doğum öncesi bakım rehberinde birinci basamakta gebelik takibinde yapılması gerekenler aşama aşama anlatılmaktadır. Ayrıca ikinci basamak sağlık kurumlarına hangi durumlarda hastaların sevk edilmesi gerekliliğinden de bahsedilmektedir. Fakat güncel rehberimizde hastaların prenatal tarama testlerine hangi zamanlarda yönlendirilmesi gerekliliğinden ve bu testlerin öneminden bahsedilmektedir (1).

Doğum öncesi bakım, anne ve bebeğin sağlık durumunda risk oluşturabilecek, gebelik öncesi var olan veya gebelikte gelişen sağlık sorunlarının erken tanı ve tedavisinin sağlanması amacıyla hem fetüsün hem de annenin izlemine tanımlanmaktadır. Böylece anne ve bebek ölüm oranlarının azaltılması ve sağlıklı yenidoğanın dünyaya gelmesi hedeflenmektedir (1).

İkinci basamakta ultrasonografi ile gebelik haftasının belirlenmesi, ultrasonografi ile organ değerlendirilmesi ve kalp seslerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca tarama testleri yapılmakta ve anneye ait olan hastalıkların ayrıntılı bir şekilde incelemesi yapılmaktadır.

Gebelik Haftasının Ultrasonografi ile Değerlendirilmesi

Gebelik haftasının belirlenmesi prenatal değerlendirmede yapılması gereken en önemli basamaktır. Böylece hem yüksek riskli gebelik değerlendirilmesi sağlanmaktadır hem de fetal gelişme geriliğinin değerlendirilmesinde çok önemlidir (2).

Biyofizik Profili (BFP) fetal solunum hareketi, fetal hareket, fetal tonus, fetal kalp atım trasasesi, amniyotik sıvı indeksi değerlendirilmesi parametrelerini içermektedir. BFP'nin 8'in üzerinde olması amnion sıvısının yeterli olması hâlinde normal olarak kabul edilmekte ve takip önerilmektedir (2).

Ultrasonografi ve NST ile takip ise gebenin özelliğine göre değişkenlik göstermektedir. Bu durumlar:

- 1- Günlük: İkiz gebeliklerde %20 üzerinde diskordans saptanma durumunda,
- 2- Haftada iki kez takip: Günaşımı, hipertansif hastalıklar, diyabetes mellitus, gestasyonel diyabetes mellitus, kolestaz, intrauterin gelişme geriliği, fetal gastroşizis,
- 3- Haftalık takip: ileri anne yaşı, şiddetli astım, orak hücreli anemi, aktif uyuşturucu kullanımı, herpes hıv epilepsi gibi maternal hastalıklar, bir önceki gebelikte dekolman öyküsü, polihidroamnios, intrauterin fetal kayıp hikâyesi (2).

KAYNAKLAR

1. Sağlığı, H., & Müdürlüğü, G (2008). Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi.
2. Queenan J, Spong C, Lockwood C. Yüksek Riskli Gebeliğin Yönetimi. 2014.
3. Wald NJ, Rodeck C, Hackshaw AK, vd. Down sendromu için birinci ve ikinci trimester doğum öncesi tarama: Serum, İdrar ve Ultrason Tarama Çalışmasının sonuçları (SURUSS). Sağlık Teknisyeni Değerlendirmesi 2003; 7: 1.
4. Alldred SK, Deeks JJ, Guo B, vd. Down Sendromu taraması için ikinci trimester serum testleri. Cochrane Veritabanı Syst Rev 2012; CD009925.
5. Craig WY, Haddow JE, Palomaki GE, vd. Down sendromu için prenatal tarama ile birlikte Smith-Lemli-Opitz sendromunun tanımlanması. Prenat Diagn 2006; 26: 842.
6. Craig WY, Haddow JE, Palomaki GE, Roberson M. Smith-Lemli-Opitz sendromu (SLOS) için pozitif tarama testleri ile ilişkili majör fetal anormallikler. Prenat Diagn 2007; 27: 409.
7. Maternal Fetal Tıp Derneği (SMFM) Yayın Komitesi. Elektronik adres: pubs@smfm.org. # 36: Hücresiz DNA kullanılarak prenatal anöploidi taraması. J Obstet Gynecol 2015; 212: 711.
8. Palomaki GE, Kloza EM, O'Brien BM, vd. Genel gebelik popülasyonunda primer obstetrik bakım sağlayıcıları tarafından fetal anöploidi için DNA bazlı taramanın klinik faydası. Genet Med 2017.
9. Winn P, Acharya K, Peterson E, Leuthner S. Trisomi 13 veya 18'in fetal teşhisini takiben doğum öncesi danışmanlık ve ebeveyn karar verme. J Perinatol 2018; 38: 788.

GEBELİKTE SAĞLIKLI BESLENME İLKELERİ

Gözde Ede

Beslenme danışmanlığı, gebelik sürecinde kadınlar için doğum öncesi bakımın temel taşı olarak oluşturulmaktadır. Kadınların beslenme alışkanlıkları ve düzeyi hem maternal sağlığı hem de fetal sağlığını etkilemektedir. Gebelik dönemindeki kadınlara beslenme programı hazırlanırken yaş, vücut ağırlığı, boy uzunluğu, gebelik öncesi beden kütle indeksi (BKİ) durumu, besin tercihleri, beslenme alışkanlıkları, fiziksel aktivite düzeyi ve sosyoekonomik düzey gibi özellikler değerlendirilerek bireyselleştirilmiş beslenme programı diyetisyen tarafından hazırlanmalıdır (1).

Gebelik dönemindeki fetal büyüme ve gelişme, maternal fizyolojik adaptasyon sürecinde ve beslenme gereksinimlerinde değişiklik gerektirmektedir. Gebe kadının yeterli makro ve mikro besin öğeleri alımı normal embriyonik ve fetal gelişimi desteklerken (2) yetersiz beslenme ve aşırı beslenme (obezite) ise spontan abortus (düşük), bazı konjenital anomaliler, hipertansif bozukluklar, gestasyonel diyabet, erken doğum, gestasyonel yaşa göre küçük yenidoğanın dünyaya gelmesi gibi olumsuz maternal, gebelik ve yenidoğan sonuçları ile ilişkili olabilmektedir (3-5).

ENERJİ GEREKSİNİMİ VE AĞIRLIK KAZANIMI

Gebe kadınların enerji ve besin ögesi gereksinimleri, bireysel özelliklerine (yaş, vücut ağırlığı, boy uzunluğu vb.) ve sağlık durumuna (gebelik komplikasyonları ya da kronik hastalık vb.) bağlı olarak önemli düzeyde değişmektedir (6). Besin ögesi gereksinimlerini tanımlamak için çeşitli kurumlar tarafından belirli terim-

KAYNAKLAR

1. Kominiarek MA, Rajan P. Nutrition recommendations in pregnancy and lactation. *Med Clin North Am.* 2016;100(6):1199-215.
2. Feodor Nilsson S, Andersen PK, Strandberg-Larsen K, Nybo Andersen AM. Risk factors for miscarriage from a prevention perspective: A nationwide follow-up study. *BJOG An Int J Obstet Gynaecol.* 2014;121(11):1375-85.
3. Shaw GM, Wise PH, Mayo J, Carmichael SL, Ley C, Lyell DJ, et al. Maternal prepregnancy body mass index and risk of spontaneous preterm birth. *Paediatr Perinat Epidemiol.* 2014;28(4):302-11.
4. Gete DG, Waller M, Mishra GD. Effects of maternal diets on preterm birth and low birth weight: A systematic review. *Br J Nutr.* 2020;123(4):446-61.
5. Raghavan R, Dreibelbis C, Kingshipp BL, Wong YP, Abrams B, Gernand AD, et al. Dietary patterns before and during pregnancy and maternal outcomes: A systematic review. *Am J Clin Nutr.* 2019;109:705S-728S.
6. Gluckman P, Hanson M, Seng CY, Bardsley A. *Nutrition and Lifestyle for Pregnancy And Breastfeeding.* Oxford University Press: UK. 2014.
7. Institute of Medicine. *Dietary Reference Intakes: The Essential Guide to Nutrient Requirements.* The National Academies Press: Washington, DC. 2006.
8. Gilmore LA, Redman LM. Weight gain in pregnancy and application of the 2009 IOM guidelines: toward a uniform approach. *Obesity (Silver Spring).* 2015;23(3):507-511.
9. Forsum E, Löf M. Energy metabolism during human pregnancy. *Annu Rev Nutr.* 2007;27:277-92.
10. Trumbo P, Schlicker S, Yates AA, Poos M; Food and Nutrition Board of the Institute of Medicine, The National Academies. Dietary reference intakes for energy, carbohydrate, fiber, fat, fatty acids, cholesterol, protein and amino acids [published correction appears in *J Am Diet Assoc.* 2003 May;103(5):563]. *J Am Diet Assoc.* 2002;102(11):1621-1630.
11. Liao X, Rosal MC, Hardy JR, Robert E. Institute of Medicine 2009 Gestational Weight Gain Guideline. *Birth.* 2013;40(4):237-46.
12. Zeisel SH. Is maternal diet supplementation beneficial? Optimal development of infant depends on mother's diet. *Am J Clin Nutr.* 2009;89(2):685-7.
13. Kind KL, Moore VM, Davies MJ. Diet around conception and during pregnancy - Effects on fetal and neonatal outcomes. *Reprod Biomed Online.* 2006;12(5):532-41.
14. Blumfield ML, Hure AJ, MacDonald-Wicks L, Smith R, Collins CE. Systematic review and meta-analysis of energy and macronutrient intakes during pregnancy in developed countries. *Nutr Rev.* 2012;70(6):322-36.
15. Ley SH, Hanley AJ, Retnakaran R, Sermer M, Zinman B, O'Connor DL. Effect of macronutrient intake during the second trimester on glucose metabolism later in pregnancy. *Am J Clin Nutr.* 2011;94(5):1232-40.
16. Foster-powell K, Holt SHA, Brand-miller JC. International table of glycemic index and glyce-mic load. *Am J Clin Nutr.* 2002;(2):5-56.

17. Bray GA. How bad is fructose? *Am J Clin Nutr.* 2007;86(4):895-6.
18. Bezerra RMN, Ueno M, Silva MS, Tavares DQ, Carvalho CRO, Saad MJA. A high fructose diet affects the early steps of insulin action in muscle and liver of rats. *J Nutr.* 2000;130(6):1531-5.
19. Stanhope KL, Schwarz JM, Keim NL, Griffen SC, Bremer AA, Graham JL, et al. Consuming fructose-sweetened, not glucose-sweetened, beverages increases visceral adiposity and lipids and decreases insulin sensitivity in overweight/obese humans. *J Clin Invest.* 2009;119(5):1322-34.
20. Cambonie G, Comte B, Zyzdorzyc C, Ntimbane T, Germain N, Lê NLO, et al. Antenatal antioxidant prevents adult hypertension, vascular dysfunction, and microvascular rarefaction associated with in utero exposure to a low-protein diet. *Am J Physiol Regul Integr Comp Physiol.* 2007;292(3):1236-45.
21. Teff KL, Elliott SS, Tschöp M, Kieffer TJ, Rader D, Heiman M, et al. Dietary fructose reduces circulating insulin and leptin, attenuates postprandial suppression of ghrelin, and increases triglycerides in women. *J Clin Endocrinol Metab.* 2004;89(6):2963-72.
22. Pollock NK, Bundy V, Kanto W, Davis CL, Bernard PJ, Zhu H, et al. Greater fructose consumption is associated with cardiometabolic riskmarkers and visceral adiposity in adolescents. *J Nutr.* 2012;142(2):251-7.
23. Ludwig DS, Peterson KE, Gortmaker SL. Relation between consumption of sugar-sweetened drinks and childhood obesity: A prospective, observational analysis. *Lancet.* 2001;357(9255):505-8.
24. Champ M, Hoebler C. Functional food for pregnant, lactating women and in perinatal nutrition: A role for dietary fibres? *Curr Opin Clin Nutr Metab Care.* 2009;12(6):565-74.
25. Mozaffarian D, Kumanyika SK, Lemaitre RN, Olson JL, Burke GL, Siscovick DS. Cereal, fruit, and vegetable fiber intake and the risk of cardiovascular disease in elderly individuals. *Jama.* 2003;289(13):1659-66.
26. Asim M, Sarma MP, Thayumanavan L, Kar P. Role of aflatoxin B1 as a risk for primary liver cancer in north Indian population. *Clin Biochem.* 2011;44(14-15):1235-1240.
27. Schulze MB, Liu S, Rimm EB, Manson JAE, Willett WC, Hu FB. Glycemic index, glycemic load, and dietary fiber intake and incidence of type 2 diabetes in younger and middle-aged women. *Am J Clin Nutr.* 2004;80(2):348-56.
28. Brown L, Rosner B, Willett WW, Sacks FM. Cholesterol-lowering effects of dietary fiber: a meta-analysis. *Am J Clin Nutr.* 1999;69(1):30-42.
29. Andrae K, Ponsonby AL, Dwyer T, Morley R, Riley M, Dear K, et al. Higher maternal dietary protein intake in late pregnancy is associated with a lower infant ponderal index at birth. *Eur J Clin Nutr.* 2007;61(4):498-508.
30. Zambrano E, Bautista CJ, Deás M, Martínez-Samayoá PM, González-Zamorano M, Ledesma H, et al. A low maternal protein diet during pregnancy and lactation has sex- and window of exposure-specific effects on offspring growth and food intake, glucose metabolism and serum leptin in the rat. *J Physiol.* 2006;571(1):221-30.
31. Godfrey K, Robinson S, Barker DJP, Osmond C, Cox V. Maternal nutrition in early and late pregnancy in relation to placental and fetal growth. *Br Med J.* 1996;312(7028):410-4.

32. Imdad A, Bhutta ZA. Effect of balanced protein energy supplementation during pregnancy on birth outcomes. *BMC Public Health*. 2011;11(3):S17.
33. Moses RG, Shand JL, Tapsell LC. The recurrence of gestational diabetes: Could dietary differences in fat intake be an explanation? *Diabetes Care*. 1997;20(11):1647-50.
34. Rindi G, Ventura U. Thiamine intestinal transport. *Physiol Rev*. 1972;52(4):821-7.
35. Ogunlesi TA. Thiamine deficiency: A cause of childhood ataxia not to be ignored. *Ann Trop Paediatr*. 2004;24(4):357-60.
36. Jacques PF, Taylor A, Moeller S, Hankinson SE, Rogers G, Tung W, et al. Long-term nutrient intake and 5-year change in nuclear lens opacities. *Arch Ophthalmol*. 2005;123(4):517-26.
37. Cumming RG, Mitchell P, Smith W. Diet and cataract: The Blue Mountains Eye Study. *Ophthalmology*. 2000;107(3):450-6.
38. Jones KS, Parkington DA, Cox LJ, Koulman A. Erythrocyte transketolase activity coefficient (ETKAC) assay protocol for the assessment of thiamine status. *Ann N Y Acad Sci*. 2021;1498(1):77-84.
39. Sigfried Heller, Richard M. Salkeld, Wilhelm F. Körner, Vitamin B₁ status in pregnancy, *The American Journal of Clinical Nutrition*, 1974;27(11):1221-4.
40. van Stuijvenberg ME, Schabort I, Labadarios D, Nel JT. The nutritional status and treatment of patients with hyperemesis gravidarum. *Am J Obstet Gynecol*. 1995;172(5):1585-91.
41. Kantor S, Prakash S, Chandwani J, Gokhale A, Sarma K, Albahrani MJ. Wernicke's encephalopathy following hyperemesis gravidarum. *Indian J Crit Care Med*. 2014;18(3):164-6.
42. Berdai MA, Labib S, Harandou M. Wernicke's Encephalopathy Complicating Hyperemesis during Pregnancy. *Case Reports Crit Care*. 2016;2016:1-3.
43. Türkiye Beslenme Rehberi (Tüber) 2022. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı Yayın No:1031, Ankara 2022.
44. Institute of Medicine (IOM). Dietary Reference Intakes for Thiamin, Riboflavin, Niacin, Vitamin B₆, Folate, Vitamin B₁₂, Pantothenic Acid, Biotin, and Choline (Dietary Reference Series). National Academies: Washington (DC).1998.
45. Lienhart WD, Gudipati V, Macheroux P. The human flavoproteome. *Arch Biochem Biophys*. 2013;535(2):150-162.
46. McCormick DB. Two interconnected B vitamins: Riboflavin and pyridoxine. *Physiol Rev*. 1989;69(4):1170-98.
47. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), World Health Organization. Human Vitamin and Mineral Requirements. Report of a joint FAO/WHO expert consultation. FAO: Bangkok, Thailand, 2004.
48. Wolf G, Rivlin RS. Inhibition of thyroid hormone induction of mitochondrial α -Glycerophosphate dehydrogenase in riboflavin deficiency. *Endocrinology*. 1970;86(6):1347-53.
49. Powers HJ. Riboflavin-iron interactions with particular emphasis on the gastrointestinal tract. *Proc Nutr Soc*. 1995;54(2):509-17.

50. Powers HJ, Hill MH, Mushtaq S, Dainty JR, Majsak-Newman G, Williams EA. Correcting a marginal riboflavin deficiency improves hematologic status in young women in the United Kingdom (RIBOFEM). *Am J Clin Nutr.* 2011;93(6):1274-84.
51. Johnson T. Biochemical characterization of riboflavin carrier protein (RCP) in prostate cancer. *Front Biosci.* 2009;14:3634.
52. Natraj U, George S, Kadam P. Isolation and partial characterisation of human riboflavin carrier protein and the estimation of its levels during human pregnancy. *J Reprod Immunol.* 1988;13(1):1-16.
53. Zempleni J, Link G, Bitsch I. Intrauterine vitamin B2 uptake of preterm and full-term infants. *Pediatr Res.* 1995;38(4):585-91.
54. Park YK, Sempos CT, Barton CN, Vanderveen JE, Yetley EA. Effectiveness of food fortification in the United States: The case of Pellagra. *Am J Public Health.* 2000;90(5):727-38.
55. Furness D, Fenech M, Dekker G, Khong TY, Roberts C, Hague W. Folate, Vitamin B12, Vitamin B6 and homocysteine: Impact on pregnancy outcome. *Matern Child Nutr.* 2013;9(2):155-66.
56. Hogeveen M, Blom HJ, Den Heijer M. Maternal homocysteine and small-for-gestational-age offspring: Systematic review and meta-analysis. *Am J Clin Nutr.* 2012;95(1):130-6.
57. Bergen NE, Jaddoe VWV, Timmermans S, Hofman A, Lindemans J, Russcher H, et al. Homocysteine and folate concentrations in early pregnancy and the risk of adverse pregnancy outcomes: The generation R study. *BJOG An Int J Obstet Gynaecol.* 2012;119(6):739-51.
58. Hymes J, Wolf B. Biotinidase and its roles in biotin metabolism. *Clin Chim Acta.* 1996;255(1):1-11.
59. Fukui T, Shigematsu Y, Bykov I, Nakai A, Kikawa Y, Sudo M. Abnormal fatty acid composition of lymphocytes of biotin-deficient rats. *J Nutr Sci Vitaminol (Tokyo).* 1994;40(3):283-8.
60. Báez-Saldaña A, Díaz G, Espinoza B, Ortega E. Biotin deficiency induces changes in subpopulations of spleen lymphocytes in mice. *Am J Clin Nutr.* 1998;67(3):431-7.
61. Blom HJ, Smulders Y. Overview of homocysteine and folate metabolism. With special references to cardiovascular disease and neural tube defects. *J Inher Metab Dis.* 2011;34(1):75-81.
62. McCully KS. Homocysteine, vitamins, and vascular disease prevention. *Am J Clin Nutr.* 2007;86(5):1563-8.
63. Deschemin JC, Foretz M, Viollet B, Vaulont S. Hepatic peroxisome proliferator-activated receptor γ coactivator 1 α and hepcidin are coregulated in fasted/refed states in mice. *Clin Chem.* 2012;58(10):1487-96.
64. Wang X, Qin X, Demirtas H, Li J, Mao G, Huo Y, et al. Efficacy of folic acid supplementation in stroke prevention: a meta-analysis. *Lancet.* 2007;369(9576):1876-82.
65. Metz J. Foliates in megaloblastic anaemia. *Bull. Wld Hith Org.* 1963;28:517-29.
66. Green R, Miller JW. Folate deficiency beyond megaloblastic anemia: Hyperhomocysteinemia and other manifestations of dysfunctional folate status. *Semin Hematol.* 1999;36(1):47-64.
67. Smithells RW, Sheppard S, Wild J, Schorah CJ. Prevention of neural tube defect recurrences in yorkshire: final report. *Lancet.* 1989;334(8661):498-9.

68. Smithells RW, Sheppard S, Schorah CJ, Seller MJ, Nevin NC, Harris R, et al. Apparent prevention of neural tube defects by periconceptional vitamin supplementation. *Obstet Gynecol Surv.* 1982;37(10):625-6.
69. Lumley J, Watson L, Watson M, Bower C. Periconceptional supplementation with folate and/or multivitamins for preventing neural tube defects. *Cochrane Database Syst Rev.* 2011;(3).
70. Stevenson RE, Allen WP, Shashidhar Pai G, Best R, Seaver LH, Dean J, et al. Decline in prevalence of neural tube defects in a high-risk region of the United States. *Pediatrics.* 2000;106(4 I):677-83.
71. Fernandez-Costa F, Metz J. Levels of transcobalamins I, II, and III during pregnancy and in cord blood. *Am J Clin Nutr.* 1982;35(1):87-94.
72. Pardo J, Peled Y, Bar J, Hod M, Sela BA, Ben Rafael Z, et al. Evaluation of low serum vitamin B12 in the non-anaemic pregnant patient. *Hum Reprod.* 2000;15(1):224-6.
73. Dror DK, Allen LH. Interventions with Vitamins B6, B12 and C in pregnancy. *Paediatr Perinat Epidemiol.* 2012;26(1):55-74.
74. Quadro L, Hamberger L, Gottesman ME, Wang F, Colantuoni V, Blaner WS, et al. Pathways of vitamin A delivery to the embryo: Insights from a new tunable model of embryonic vitamin A deficiency. *Endocrinology.* 2005;146(10):4479-90.
75. World Health Organization (WHO). Global Prevalence Of Vitamin A Deficiency In Populations at risk 1995–2005. WHO Global Database on Vitamin A Deficiency. World Health Organization: Geneva, 2009.
76. Wang YZ, Ren WH, Liao WQ, Zhang GY. Concentrations of antioxidant vitamins in maternal and cord serum and their effect on birth outcomes. *J Nutr Sci Vitaminol (Tokyo).* 2009;55(1):1-8.
77. van den Broek N, Dou L, Othman M, Neilson JP, Gates S, Gülmezoglu AM. Vitamin A supplementation during pregnancy for maternal and newborn outcomes. *Cochrane Database Syst Rev.* 2010;(11).
78. UK Department of Health, Food Standards Agency, and British Retail Consortium. Guide to creating a front of pack (FoP) nutrition label for pre-packed products sold through retail outlets. Scotland, Northern Ireland and Wales: 2016.
79. Li E, Tso P. Vitamin A uptake from foods. *Curr Opin Lipidol.* 2003;14(3):241-7.
80. Rosen CJ, Adams JS, Bikle DD, Black DM, Demay MB, Manson JAE, et al. The nonskeletal effects of vitamin D: An endocrine society scientific statement. *Endocr Rev.* 2012;33(3):456-92.
81. Ritchie LD, Fung EB, Halloran BP, Turnlund JR, Van Loan MD, Cann CE, et al. A longitudinal study of calcium homeostasis during human pregnancy and lactation and after resumption of menses. *Am J Clin Nutr.* 1998;67(4):693-701.
82. Institute of Medicine (US). Standing Committee on the Scientific Evaluation of Dietary Reference Intakes. Dietary Reference Intakes for Calcium, Phosphorus, Magnesium, Vitamin D, and Fluoride. National Academies Press (US): Washington (DC); 1997.

83. Holick MF, Binkley NC, Bischoff-Ferrari HA, Gordon CM, Hanley DA, Heaney RP, et al. Evaluation, treatment, and prevention of vitamin D deficiency: An endocrine society clinical practice guideline. *J Clin Endocrinol Metab.* 2011;96(7):1911-30.
84. Zingg J-M, Azzi A. Non-antioxidant activities of Vitamin E. *Curr Med Chem.* 2012;11(9):1113-33.
85. Jagadeesan V, Prema K. Plasma tocopherol and lipid levels in mother and umbilical cord; influence on birth weight. *BJOG An Int J Obstet Gynaecol.* 1980;87(10):908-10.
86. Stafford DW. The vitamin K cycle. *J Thromb Haemost.* 2005;3(8):1873-8.
87. Suttie JW. Synthesis of vitamin K-dependent proteins. *FASEB J.* 1993;7(5):445-452.
88. Ramotar K, Conly JM, Louie TJ. Production of menaquinones by intestinal anaerobes. *J Infect Dis.* 1984;150(2):213-8.
89. Shevchuk YM, Conly JM. Antibiotic-associated hypoprotrombinemia: A review of prospective studies, 1966-1988. *Rev Infect Dis.* 1990;12(6):1109-26.
90. Booth SL, Suttie JW. Recent advances in nutritional sciences dietary intake and adequacy of Vitamin K. *Nutr Res.* 1997;128(5):785-8.
91. Brini M, Ottolini D, Cali T, Carafoli E. Calcium in health and disease. *Met Ions Life Sci.* 2013;13:81-137.
92. Koo WWK, Walters JC, Esterlitz J, Levine RJ, Bush AJ, Sibai B. Maternal calcium supplementation and fetal bone mineralization. *Obstet Gynecol.* 1999;94(4):577-82.
93. Institute of Medicine (US). Committee to Review Dietary Reference Intakes for Vitamin D and Calcium, Ross AC, Taylor CL, Yaktine AL, Del Valle HB, eds. *Dietary Reference Intakes for Calcium and Vitamin D.* National Academies Press: Washington (DC); 2011.
94. Dawson-Hughes B. Interaction of dietary calcium and protein in bone health in humans. *J Nutr.* 2003;133(3):852-4.
95. Prosky L, Hoebregs H. Nutritional and Health Benefits of Inulin and Oligofructose Methods to Determine Food Inulin and Oligofructose 1. *J Nutr.* 1999;129:1418-23.
96. Hofmeyr GJ, Lawrie TA, Atallah AN, Torloni MR. Calcium supplementation during pregnancy for preventing hypertensive disorders and related problems. *Cochrane Database Syst Rev.* 2018;10(10).
97. Development N, Hetzel BS. Symposium: Trace Element Nutrition and Human Health - Iodine and neuropsychological development. *J Nutr.* 2000;130:493-5.
98. Glinoe D. The regulation of thyroid function during normal pregnancy: Importance of the iodine nutrition status. *Best Pract Res Clin Endocrinol Metab.* 2004;18(2):133-52.
99. Zimmermann MB. Iodine deficiency in pregnancy and the effects of maternal iodine supplementation on the offspring: a review. *Am J Clin Nutr.* 2009;89(2):668S-72S.
100. Delange F. Screening for congenital hypothyroidism used as an indicator of the degree of iodine deficiency and of its control. *Thyroid.* 1998;8(12):1185-92
101. Bothwell TH. Iron requirements in pregnancy and strategies to meet them. *Am J Clin Nutr.* 2000;72(1 Suppl):257S-264S.

102. Georgieff MK, Landon MB, Mills MM, Hedlund BE, Faassen AE, Schmidt RL, et al. Abnormal iron distribution in infants of diabetic mothers: Spectrum and maternal antecedents. *J Pediatr.* 1990;117(3):455-61.
103. Shao J, Lou J, Rao R, Georgieff MK, Kaciroti N, Felt BT, et al. Maternal serum ferritin concentration is positively associated with newborn iron stores in women with low ferritin status in Late Pregnancy1-3. *J Nutr.* 2012;142(11):2004-9.
104. Milman N. Oral iron prophylaxis in pregnancy: not too little and not too much!. *J Pregnancy.* 2012;2012:514345.
105. Kohgo Y, Ikuta K, Ohtake T, Torimoto Y, Kato J. Body iron metabolism and pathophysiology of iron overload. *Int J Hematol.* 2008;88(1):7-15.
106. Cockell KA, Miller DC, Lowell H. Application of the dietary reference intakes in developing a recommendation for pregnancy iron supplements in Canada. *Am J Clin Nutr.* 2009;90(4):1023-8.
107. World Health Organization, United Nations University & United Nations Children's Fund (UNICEF) (1999). Composition of a multi-micronutrient supplement to be used in pilot programmes among pregnant women in developing countries: report of a United Nations Children's Fund (UNICEF), World Health Organization (WHO) and United Nations University workshop. UNICEF.
108. Rigo J, Pieltain C, Christmann V, Bonsante F, Moltu SJ, Iacobelli S, et al. Serum magnesium levels in preterm infants are higher than adult levels: A systematic literature review and meta-analysis. *Nutrients.* 2017;9(10):1-24.
109. Kurzel RB. Serum magnesium levels in pregnancy and preterm labor. *Am J Perinatol.* 1991;8(2):119-127.
110. Dhale S. A Study of Magnesium Levels in Neonatal Convulsions. *J Med Sci Clin Res.* 2017;5(11):30210-3.
111. Hunt SM, Schofield FA. Magnesium balance and protein intake level in adult human female. *Am J Clin Nutr.* 1969;22(3):367-373.
112. Schwartz R, Walker G, Linz MD, MacKellar I. Metabolic responses of adolescent boys to two levels of dietary magnesium and protein. I. Magnesium and nitrogen retention. *Am J Clin Nutr.* 1973;26(5):510-518.
113. Mahalko JR, Sandstead HH, Johnson LK, Milne DB. Effect of a moderate increase in dietary protein on the retention and excretion of Ca, Cu, Fe, Mg, P, and Zn by adult males. *Am J Clin Nutr.* 1983;37(1):8-14.
114. Ashe JR, Schofield FA, Gram MR. The retention of calcium, iron, phosphorus, and magnesium during pregnancy: The adequacy of prenatal diets with and without supplementation. *Am J Clin Nutr.* 1979;32(2):286-91.
115. Sabotier M, Arnaud MJ, Kastenmayer P, Rytz A, Barclay D V. Meal effect on magnesium bioavailability from mineral water in healthy women. *Am J Clin Nutr.* 2002;75(1):65-71.
116. Brzezinski A. A "menopause score" for postmenopausal hormone replacement therapy. *Int J Gynecol Obstet.* 1994;44(3):284-6.

117. Appel CC, Myles TD. Caffeine-induced hypokalemic paralysis in pregnancy. *Obstet Gynecol.* 2001;97(5):805-7.
118. Yaguchi M, Yaguchi H. Hypokalemic myopathy due to excessive consumption of cola. *Intern Med.* 2010;49(16):1833.
119. Köhrle J, Gärtner R. Selenium and thyroid. *Best Pract Res Clin Endocrinol Metab.* 2009;23(6):815-27.
120. Arthur JR, McKenzie RC, Beckett GJ. Selenium in the immune system. *J Nutr.* 2003;133(5 Suppl 1):1457S-9S.
121. World Health Organization, Food and Agriculture Organization of the United Nations. Vitamin and mineral requirements in human nutrition (2nd ed.). China; 2004.
122. Fung EB, Ritchie LD, Woodhouse LR, Roehl R, King JC. Zinc absorption in women during pregnancy and lactation: A longitudinal study. *Am J Clin Nutr.* 1997;66(1):80-8.
123. Sian L, Krebs NF, Westcott JE, Fengliang L, Tong L, Miller L V., et al. Zinc homeostasis during lactation in a population with a low zinc intake. *Am J Clin Nutr.* 2002;75(1):99-103.
124. Hanna LA, Clegg MS, Momma TY, Daston GP, Rogers JM, Keen CL. Zinc influences the in vitro development of peri-implantation mouse embryos. *Birth Defects Res A Clin Mol Teratol.* 2003;67(6):414-420.
125. Hurley LS. Teratogenic aspects of manganese, zinc, and copper nutrition. *Physiol Rev.* 1981;61(2):249-295.
126. Jameson S. Zinc status in pregnancy: the effect of zinc therapy on perinatal mortality, prematurity, and placental ablation. *Ann N Y Acad Sci.* 1993;678:178-192.
127. Zahiri Sorouri Z, Sadeghi H, Pourmarzi D. The effect of zinc supplementation on pregnancy outcome: A randomized controlled trial. *J Matern Neonatal Med.* 2016;29(13):2194-8.
128. Caulfield LE, Zavaleta N, Figueroa A, Leon Z. Maternal zinc supplementation does not affect size at birth or pregnancy duration in Peru. *J Nutr.* 1999;129(8):1563-8.
129. Saaka M, Oosthuizen J, Beatty S. Effect of prenatal zinc supplementation on birthweight. *J Health Popul Nutr.* 2009;27(5):619-31.
130. Hafeez A, Mehmood G, Mazhar F. Oral zinc supplementation in pregnant women and its effect on birth weight: A randomised controlled trial. *Arch Dis Child Fetal Neonatal Ed.* 2005;90(2):170-1.
131. Hess SY, King JC. Effects of maternal zinc supplementation on pregnancy and lactation outcomes. *Food Nutr Bull.* 2009;30(1 Suppl):S60-S78.
132. Brown KH, Pearson JM, Baker SK, Hess SY. Preventive zinc supplementation among infants, preschoolers, and older prepubertal children. *Food Nutr Bull.* 2009;30(1 Suppl):S12-S40.
133. Sandström B. Micronutrient interactions: effects on absorption and bioavailability. *Br J Nutr.* 2001;85 Suppl 2:S181-S185.
134. Krebs NF. Zinc supplementation during lactation. *Am J Clin Nutr.* 1998;68(2 Suppl):S09S-S12S.

135. Wood RJ, Zheng JJ. High dietary calcium intakes reduce zinc absorption and balance in humans. *Am J Clin Nutr.* 1997;65(6):1803-9.
136. King JC. Determinants of maternal zinc status during pregnancy. *Am J Clin Nutr.* 2000;71(5 Suppl):1334S-43S.
137. Brown KH, Hambidge KM, Ranum P; Zinc Fortification Working Group. Zinc fortification of cereal flours: current recommendations and research needs. *Food Nutr Bull.* 2010;31(1 Suppl):S62-S74.
138. Brown KH, Hambidge KM, Ranum P; Zinc Fortification Working Group. Zinc fortification of cereal flours: current recommendations and research needs. *Food Nutr Bull.* 2010;31(1 Suppl):S62-S74.
139. American College of Obstetricians and Gynecologists. *Your Pregnancy and Childbirth: A Guide to Pregnancy From the Nation's Ob-Gyns.* ACOG: Washington DC; 2021.
140. Hauger MS, Gibbons L, Vik T, Belizán JM. Prepregnancy weight status and the risk of adverse pregnancy outcome. *Acta Obstet Gynecol Scand.* 2008;87(9):953-9.
141. Cnattingius S, Bergström R, Lipworth L, Kramer MS. Prepregnancy weight and the risk of adverse pregnancy outcomes. *N Engl J Med.* 1998;338(3):147-52.
142. ACOG Practice Bulletin No 156: Obesity in Pregnancy [published correction appears in *Obstet Gynecol.* 2016 Dec;128(6):1450]. *Obstet Gynecol.* 2015;126(6):e112-e126.
143. Aghajafari F, Nagulesapillai T, Ronksley PE, Tough SC, O'Beirne M, Rabi DM. Association between maternal serum 25-hydroxyvitamin D level and pregnancy and neonatal outcomes: Systematic review and meta-analysis of observational Studies. *BMJ.* 2013;346(7902):1-14.
144. Catalano PM, McIntyre HD, Cruickshank JK, McCance DR, Dyer AR, Metzger BE, et al. The hyperglycemia and adverse pregnancy outcome study: Associations of GDM and obesity with pregnancy outcomes. *Diabetes Care.* 2012;35(4):780-6.
145. Hedderon MM, Williams MA, Holt VL, Weiss NS, Ferrara A. Body mass index and weight gain prior to pregnancy and risk of gestational diabetes mellitus. *Am J Obstet Gynecol.* 2008;198(4):409.e1-409.e7.
146. American Diabetes Association. Standards of medical care in diabetes--2012. *Diabetes Care.* 2012;35 Suppl 1(Suppl 1):S11-S63.
147. Gunderson EP. Gestational diabetes and nutritional recommendations. *Curr Diab Rep.* 2004;4(5):377-86.
148. American Psychiatric Association. *Treatment of patients with eating disorders*, third edition. American Psychiatric Association. *Am J Psychiatry.* 2006;163(7 Suppl):4-54.
149. Chohan MN, Ahmed I, Dass D, Shamim S. Diabetic Mothers; *Prof Med J.* 2017;24(12):1872-7.
150. Hui L, Shuying L. Acute starvation ketoacidosis in pregnancy with severe hypertriglyceridemia: A case report. *Medicine (Baltimore).* 2018;97(19):e0609.
151. Frise CJ, Mackillop L, Joash K, Williamson C. Starvation ketoacidosis in pregnancy. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol.* 2013;167(1):1-7.

152. Hizli D, Yilmaz SS, Onaran Y, Kafali H, Danişman N, Mollamahmutoglu L. Impact of maternal fasting during Ramadan on fetal Doppler parameters, maternal lipid levels and neonatal outcomes. *J Matern Neonatal Med.* 2012;25(7):975-7.
153. Bracken MB. Systematic review with meta analysis: Potential confounding still clouds the possible association of maternal caffeine intake and low birth weight. *Evid Based Med.* 2015;20(1):37.
154. Eteng MU, Eyong EU, Eka OU, Umoh IB, Ebong PE, Ettarh RR. Caffeine and theobromine levels in selected Nigerian beverages. *Plant Foods Hum Nutr.* 1999;54(4):337-44.
155. Kirkinen P, Jouppila P, Koivula A, Vuori J, Puukka M. The effect of caffeine on placental and fetal blood flow in human pregnancy. *Am J Obstet Gynecol.* 1983;147(8):939-42.
156. Klebanoff MA, Levine RJ, Clemens JD, Wilkins DG. Maternal serum caffeine metabolites and small-for-gestational age birth. *Am J Epidemiol.* 2002;155(1):32-7.
157. Konje JC, Cade JE. Maternal caffeine intake during pregnancy and risk of fetal growth restriction: A large prospective observational study. *Bmj.* 2008;337(7682):1334-8.
158. Vlaginac HD, Petrović RR, Marinković JM, Šipetic SB, Adanja BJ. Effect of caffeine intake during pregnancy on birth weight. *Am J Epidemiol.* 1997;145(4):335-8.
159. Bracken MB, Triche EW, Belanger K, Hellenbrand K, Leaderer BP. Association of maternal caffeine consumption with decrements in fetal growth. *Am J Epidemiol.* 2003;157(5):456-66.
160. Lane JD, Steege JF, Rupp SL, Kuhn CM. Menstrual cycle effects on caffeine elimination in the human female. *Eur J Clin Pharmacol.* 1992;43(5):543-6.
161. Brent RL, Christian MS, Diener RM. Evaluation of the reproductive and developmental risks of caffeine. *Birth Defects Res Part B - Dev Reprod Toxicol.* 2011;92(2):152-87.
162. Selevan SG, Kimmel CA, Mendola P. Identifying critical windows of exposure for children's health. *Environ Health Perspect.* 2000;108 Suppl 3(Suppl 3):451-455.
163. Maia SB, Souza ASR, Caminha MD, da Silva SL, Cruz R de SBL, Dos Santos CC, et al. Vitamin a and pregnancy: A narrative review. *Nutrients.* 2019;11(3):1-18.
164. Graham HN. Green tea composition, consumption, and polyphenol chemistry. *Prev Med (Baltim).* 1992;21(3):334-50.
165. Geronikaki A, Gavalas A. Antioxidants and Inflammatory Disease: Synthetic and Natural Antioxidants with Anti-Inflammatory Activity. *Comb Chem High Throughput Screen.* 2006;9(6):425-42.
166. Zielinsky P, Piccoli AL Jr, Manica JL, et al. Maternal consumption of polyphenol-rich foods in late pregnancy and fetal ductus arteriosus flow dynamics. *J Perinatol.* 2010;30(1):17-21.
167. Sridharan S, Archer N, Manning N. Premature constriction of the fetal ductus arteriosus following the maternal consumption of camomile herbal tea. *Ultrasound Obstet Gynecol.* 2009;34(3):358-9.
168. Asim M, Sarma MP, Thayumanavan L, Kar P. Role of aflatoxin B1 as a risk for primary liver cancer in north Indian population. *Clin Biochem.* 2011;44(14-15):1235-1240.

169. Liu Y, Chang CC, Marsh GM, Wu F. Population attributable risk of aflatoxin-related liver cancer: systematic review and meta-analysis. *Eur J Cancer*. 2012;48(14):2125-2136.
170. Partanen HA, El-Nezami HS, Leppänen JM, Myllynen PK, Woodhouse HJ, Vähäkangas KH. Aflatoxin B1 transfer and metabolism in human placenta. *Toxicol Sci*. 2009;113(1):216-25.
171. Turner RE, Langkamp-Henken B, Littell RC, Lukowski MJ, Suarez MF. Comparing nutrient intake from food to the estimated average requirements shows middle- to upper-income pregnant women lack iron and possibly magnesium. *J Am Diet Assoc*. 2003;103(4):461-6.
172. Bjerregaard P, Dewailly E, Ayotte P, Pars T, Ferron L, Mulvad G. Exposure of inuit in greenland to organochlorines through the marine diet. *J Toxicol Environ Heal - Part A*. 2001;62(2):69-81.
173. Grandjean P, Weihe P, Burse VW, Needham LL, Storr-Hansen E, Heinzow B, et al. Neurobehavioral deficits associated with PCB in 7-year-old children prenatally exposed to seafood neurotoxicants. *Neurotoxicol Teratol*. 2001;23(4):305-17.
174. Sabahi F, Rola-Pleszczynski M, O'Connell S, Frenkel LD. Qualitative and quantitative analysis of T lymphocytes during normal human pregnancy. *Am J Reprod Immunol*. 1995;33(5):381-393.
175. Bortolussi R. Public health: Listeriosis: A primer. *C Can Med Assoc J*. 2008;179(8):795-7.
176. Foulon W, Naessens A, Ho-Yen D. Prevention of congenital toxoplasmosis. *J Perinat Med*. 2000;28(5):337-45.
177. Athearn PN, Kendall PA, Hillers VV, Schroeder M, Bergmann V, Chen G, et al. Awareness and acceptance of current food safety recommendations during pregnancy. *Matern Child Health J*. 2004;8(3):149-62.
178. Neu N, Duchon J, Zachariah P. TORCH infections. *Clin Perinatol*. 2015;42(1):77-103.
179. Jones JL, Dubey JP. Foodborne toxoplasmosis. *Clin Infect Dis*. 2012;55(6):845-851.
180. Committee Opinion. The American College of Obstetricians and Gynecologists Committee on Health Care for The University of California, San Francisco Program on Reproductive Health and the Environment. *Obstet Gynecol*. 2013;122(4):931-5.
181. Veiga-Lopez A, Luense LJ, Christenson LK, Padmanabhan V. Developmental programming: Gestational bisphenol-A treatment alters trajectory of fetal ovarian gene expression. *Endocrinology*. 2013;154(5):1873-84.
182. Vom Saal FS, Cooke PS, Buchanan DL, Palanza P, Thayer KA, Nagel SC, et al. A Physiologically based approach to the study of bisphenol a and other estrogenic chemicals on the size of reproductive organs, daily sperm production, and behavior. *Toxicol Ind Health*. 1998;14(2):239-60.
183. Agency for Toxic Substances and Disease Registry. Support Document to the 2019 Substance Priority List. 2020. Erişim: www.atsdr.cdc.gov/SPL. Erişim tarihi: 18.11.2022
184. Kozul-Horvath CD, Zandbergen F, Jackson BP, Enelow RI, Hamilton JW. Effects of low-dose drinking water arsenic on mouse fetal and postnatal growth and development. *PLoS One*. 2012;7(5):1-9.
185. Ahmad SA, Salim Ullah Sayed MH, Barua S, Haque Khan M, Faruquee MH, Jalil A, et al. Arsenic in drinking water and pregnancy outcomes. *Environ Health Perspect*. 2001;109(6):629-31.

186. Gilbert-Diamond D, Cottingham KL, Gruber JF, Punshon T, Sayarath V, Gandolfi AJ, et al. Rice consumption contributes to arsenic exposure in US women. *Proc Natl Acad Sci U S A*. 2011;108(51):20656-60.
187. Kumarathilaka P, Seneweera S, Ok YS, Meharg A, Bundschuh J. Arsenic in cooked rice foods: Assessing health risks and mitigation options. *Environ Int*. 2019;127:584-591.
188. Sarah Chang. Back to Basics: All About MyPlate Food Groups. US Department of Agriculture. Erişim: <https://www.usda.gov/media/blog/2017/09/26/back-basics-all-about-myplate-food-groups#:~:text=As%20the%20MyPlate%20icon%20shows,%2C%20Protein%20Foods%2C%20and%20Dairy>. Erişim tarihi: 20.09.2022.
189. Harvard Nutrition School. Erişim: https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/84/2012/09/ewkm_training_2_session_4_points.pdf. Erişim tarihi: 20.09.2022.
190. State of New South Wales through the NSW Food Authority. Foods to eat or avoid when pregnant.. Erişim: <<http://www.foodauthority.nsw.gov.au>>. Erişim tarihi: 20.09.2022.

GEBELİKTE EGZERSİZ

Melda Soysal Tomruk

Gebelik; sperm ve yumurta hücresinin birleşimiyle meydana gelen fetüsün kadın bedeninde değişikliklere neden olduğu ve doğuma kadar geçen ortalama 40 haftalık (± 2 hafta) süreyi kapsayan dönem olarak tanımlanır.

Gebelikte egzersiz ise uzun süredir tartışılan ve günümüzde önemli bir yere sahip olan bir konudur. Geçtiğimiz yüzyıllarda gebe kadınlara hasta gözüyle bakılmış, yorucu aktivitelerden ve bebeği sıkıştırma korkusu ile gerilme ve bükülme hareketlerinden kaçınmaları önerilmiştir. Günümüzde bu alanda yapılan çalışmaların da artmasıyla birlikte gebelik döneminde egzersiz yapmanın hem anne adayının sağlığına, hem bebek gelişimine, hem de doğumu kolaylaştırmaya yönelik olumlu katkıları olduğu ve bu dönemde fiziksel aktivite ve egzersiz yapmanın önemli olduğu görüşü hâkim olmaya başlamıştır (1).

Gebelikte anne adayını egzersiz programına almak için bu dönemde meydana gelen fizyolojik değişikliklerin bilinmesi gereklidir. Bu değişikliklerin bilinmesi gebenin sağlıklı bir şekilde doğuma hazırlanması ve fetüsün doğuma kadar gelişip korunması açısından büyük önem taşır.

GEBELİKTE ANNE ADAYINDA MEYDANA GELEN FİZYOLOJİK DEĞİŞİMLER

Gebelik döneminin en başından itibaren anne adayında pek çok anatomik, fizyolojik ve psikolojik değişimler meydana gelmeye başlar ve doğum eylemi bite-ne ve anne adayını doğum sonrası toparlanıncaya kadar devam eder.

Bu değişiklikler şu şekilde özetlenebilir (2);

minal kaslara yönelik kuvvetlendirme egzersizleri, spinal stabilizasyona yönelik egzersizler, postür egzersizleri ve bantlama fayda sağlar (20). Bu durumda karın kaslarını zorlayıcı egzersizlerden, ağır kaldırma/taşıma aktivitelerinden ve valsalden kaçınmak önemlidir.

SONUÇ

Komplikasyonsuz ve sağlıklı bir gebelik mevcutsa, her gebe egzersiz programına dâhil olmalıdır. Gebeye özel geliştirilen bir egzersiz programı; fetüsün sağlıkla büyümesi, doğumun rahat şekilde gerçekleşmesi, annenin kilo kontrolünün sağlanması, iyi postürün sürdürülmesi, ödem, tuzak nöropatiler ve gestasyonel diyabet gibi risk faktörlerinden kaçınma, kas-iskelet ve kardiyovasküler sisteme ait değişimlerin kontrolü, kaliteli uyku ve psikolojik iyilik hâli açısından fayda sağlar.

Gebelerde egzersiz bariyerlerinin (egzersize motive olamama, yetersiz zaman, hareketle meydana gelen ağrı gibi) aşılması için de gebelere egzersizin bu dönemdeki olumlu etkileri üzerine eğitimler verilmeli ve gebelerin sağlık profesyonellerince egzersiz programlarına katılımları cesaretlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Gregg VH, Ferguson JE 2nd. Exercise in Pregnancy. Clin Sports Med. 2017 Oct;36(4):741-752.
2. Hill CC, Pickinpaugh J. Physiologic changes in pregnancy. Surg Clin North Am. 2008 Apr;88(2):391-401
3. ACOG Committee Opinion No. 650: Physical Activity and Exercise During Pregnancy and the Postpartum Period. Obstet Gynecol. 2015 Dec;126(6):e135-e142.
4. Oliveira C, Imakawa TDS, Moisés ECD. Physical Activity during Pregnancy: Recommendations and Assessment Tools. Rev Bras Ginecol Obstet. 2017 Aug;39(8):424-432.
5. American College of Obstetricians and Gynecologists. American College of Obstetricians and Gynecologists Committee Opinion number 267: Exercise during pregnancy and the postpartum period. Obstet Gynecol. 2002;99:171-3.
6. Nascimento SL, Surita FG, Cecatti JG. Physical exercise during pregnancy: a systematic review. Curr Opin Obstet Gynecol. 2012 Dec;24(6):387-94
7. Jensen D, Webb KA, O'Donnell DE. Chemical and mechanical adaptations of the respiratory system at rest and during exercise in human pregnancy. Appl Physiol Nutr Metab. 2007 Dec;32(6):1239-50.

8. Krkeljas Z. Changes in gait and posture as factors of dynamic stability during walking in pregnancy. *Hum Mov Sci.* 2018 Apr;58:315-320
9. Inge P, Orchard JJ, Purdue R, Orchard JW. Exercise after pregnancy. *Aust J Gen Pract.* 2022 Mar;51(3):117-121.
10. Perales M, Santos-Lozano A, Ruiz JR, Lucia A, Barakat R. Benefits of aerobic or resistance training during pregnancy on maternal health and perinatal outcomes: A systematic review. *Early Hum Dev.* 2016 Mar;94:43-8.
11. Petrov Fieril K, Glantz A, Fagevik Olsen M. The efficacy of moderate-to-vigorous resistance exercise during pregnancy: a randomized controlled trial. *Acta Obstet Gynecol Scand.* 2015 Jan;94(1):35-42.
12. Kahyaoglu Sut H, Balkanli Kaplan P. Effect of pelvic floor muscle exercise on pelvic floor muscle activity and voiding functions during pregnancy and the postpartum period. *Neurourology Urodyn.* 2016 Mar;35(3):417-22.
13. Physical Activity and Exercise During Pregnancy and the Postpartum Period: ACOG Committee Opinion, Number 804. *Obstet Gynecol.* 2020 Apr;135(4):e178-e188.
14. Kwon R, Kasper K, London S, Haas DM. A systematic review: The effects of yoga on pregnancy. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol.* 2020 Jul;250:171-177.
15. Uppal E, Manley J, Schofield A. Pilates for pregnancy and beyond: a study. *Pract Midwife.* 2016 May;19(5):25-7
16. Oyarzabal EA, Seuferling B, Babbar S, Lawton-O'Boyle S, Babbar S. Mind-Body Techniques in Pregnancy and Postpartum. *Clin Obstet Gynecol.* 2021 Sep 1;64(3):683-703.
17. Gutke A, Betten C, Degerskär K, Pousette S, Olsén MF. Treatments for pregnancy-related lumbopelvic pain: a systematic review of physiotherapy modalities. *Acta Obstet Gynecol Scand.* 2015 Nov;94(11):1156-67
18. Bhardwaj A, Nagandla K. Musculoskeletal symptoms and orthopaedic complications in pregnancy: pathophysiology, diagnostic approaches and modern management. *Postgrad Med J.* 2014 Aug;90(1066):450-60.
19. Halac G, Eren F, Erol E, Urkmez B, Aydin T. Effectiveness of home exercise in pregnant women with carpal tunnel syndrome: Randomized Control Trial. *J Pak Med Assoc.* 2020 Feb;70(2):202-207
20. Benjamin DR, van de Water AT, Peiris CL. Effects of exercise on diastasis of the rectus abdominis muscle in the antenatal and postnatal periods: a systematic review. *Physiotherapy.* 2014 Mar;100(1):1-8.

Bölüm 8

GEBELİK VE SİGARA

İhsan Topaloğlu - Hilal Karahan

Gebelik, kadın vücudundaki sayısız değişim ve gelişimin damgasını vurduğu, kadının hayatında, hem annenin hem de gelişmekte olan fetüsün sağlığı ve esenliğinin özel önem gerektirdiği çok önemli bir dönemdir. Ne yazık ki, tütün ve tütün ürünlerini tüketmek bu savunmasız nüfus için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Tüm risklerine rağmen, gebelik sırasında sigara içme prevalansının endişe verici düzeyde olması nedeniyle halk sağlığı adına küresel bir sorun olmaya devam etmektedir. Gebelik sırasında sigara içmenin yaygınlığına ilişkin bilgilerin varlığı sigara karşıtı kampanyalar ve sigara bıraktırma programı stratejileri geliştirmek için bilgi sağlayabilir. Bu bölüm, gebelikte sigara içmenin yaygınlığı ve sonuçlarına ışık tutmayı, anne adayları için etkili müdahalelere ve destek sistemlerine olan acil ihtiyacı vurgulamayı amaçlamaktadır.

Tütün kullanımı, dünya çapında önlenemez ölümlerin önde gelen nedenlerinden biri olmaya devam etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, her yıl 8 milyon insan tütün ürünlerine bağlı hastalık tanısı almaktadır. Bazı bölgelerde tütün tüketiminin azaltılmasında ilerleme kaydedilmiş olsa da yaygınlık endişe verici derecede yüksek olmaya devam etmektedir (1). Bir toplumda kadın popülasyonunda sigara tüketiminin yüksek olması, sigaradan kaynaklanan gebelik ile ilgili risklerin de artmasına neden olmaktadır. Düşük ve orta gelirli 54 ülkeyi kapsayan bir çalışmanın sonucunda gebelerin sigara kullanımı düşük, orta gelirli ülkelerde yüksek olduğu saptanmıştır (2).

Son yıllarda, iki cinsiyet arasındaki sigara içme yaygınlığı farkı, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde azalmaktadır. Sigara içmenin üreme üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, bu veriler özellikle doğurganlık çağındaki kadınlar için cinsiyete özgü yaygınlık tahminlerinin önemini vurgulamaktadır (3). Genç hamilelik,

KAYNAKLAR

1. Global Burden of Disease [database]. Washington, DC: Institute of Health Metrics; 2019. IHME, accessed 17 July 2021
2. Caleyachetty R, Tait CA, Kengne AP, Corvalan C, Uauy R, o-Tcheugui JBE. Tobacco use in pregnant women: analysis of data from demographic and health surveys from 54 low-income and middle-income countries. *Lancet Glob Health* 2014; 2: 513–520.
3. Warren CW, Jones NR, Peruga A, et al. Global youth tobacco surveillance, 2000–2007. *MMWR Surveill Summ* 2008; 57: 1–28.
4. Kahn, Robert S., Laura Certain, and Robert C. Whitaker. "A reexamination of smoking before, during, and after pregnancy." *American Journal of Public Health* 92.11 (2002): 1801-1808.
5. World Health Organization. WHO recommendations for the prevention and management of tobacco use and second-hand smoke exposure in pregnancy. World Health Organization, Geneva 2013. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/94555> Erişim Tarihi: 09.05.2023
6. Altıparmak, S., Altıparmak, O., Avcı, H. D. Manisa'da Gebelikte Sigara Kullanımı; Yarı Kentssel Alan Örneği. *Türk Toraks Dergisi*, 2009, 10: 20-25.
7. Marakoğlu K., Sezer R. E. Sivas'ta Gebelikte Sigara Kullanımı. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 2003, 25(4): 157-164
8. Doğu S., Ergin A.B. Gebe Kadınların Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler ve Gebelikteki Zararlarına İlişkin Bilgileri. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2008, 1 (1): 26-39.
9. Balkaya N.A., Vural G., Eroğlu K. Gebelikte Belirlenen Risk Faktörlerinin Anne ve Bebek Sağlığı Açısından Ortaya Çıkardığı Sorunların İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2014, 4(1): 6-16.
10. K. T. Yamaguchi, R. J. Stewart, H. M. Wang, S. E. Hudson, M. Vierra, A. Akhtar, C. Hoffman and D. George: Measurement of free radicals from smoke inhalation and oxygen exposure by spin trapping and ESR spectroscopy, *Free Radic Res Commun* 16, 167-74 (1992)
11. Y. Yamaguchi, S. Kagota, J. Haginaka and M. Kunitomo: Peroxynitrite-generating species: good candidate oxidants in aqueous extracts of cigarette smoke, *Jpn J Pharmacol* 82, 78-81 (2000)
12. D. F. Church and W. A. Pryor: Free-radical chemistry of cigarette smoke and its toxicological implications, *Environ Health Perspect* 64, 111-126 (1985)
13. D. E. Euler, S. J. Dave and H. Guo: Effect of cigarette smoking on pentane excretion in alveolar breath, *Clin Chem* 42, 303-8 (1996)
14. K. Marangon, S. Devaraj and I. Jialal: Measurement of protein carbonyls in plasma of smokers and in oxidized LDL by an ELISA, *Clin Chem* 45, 577-578 (1999)
15. J. D. Morrow, B. Frei, A. W. Longmire, J. M. Gaziano, S. M. Lynch, Y. Shyr, W. E. Strauss, J. A. Oates and L. J. Roberts: Increase in circulating products of lipid peroxidation (F2- isoprostanes) in smokers. Smoking as a cause of oxidative damage, *N Engl J Med* 332, 1198-203 (1995)

16. R. S. Bruno and M. G. Traber: Vitamin E biokinetics, oxidative stress and cigarette smoking, *Pathophysiology* 13, 143-149 (2006)
17. S. W. Leonard, R. S. Bruno, R. Ramakrishnan, T. Bray and M. G. Traber: Cigarette smoking increases human vitamin E requirements as estimated by plasma deuteriumlabeled CEHC, *Annals of the New York Academy of Sciences* 1031, 357-60 (2004)
18. C. A. Albuquerque, K. R. Smith, C. Johnson, R. Chao and R. Harding: Influence of maternal tobacco smoking during pregnancy on uterine, umbilical and fetal cerebral artery blood flows, *Early human development* 80, 31-42 (2004)
19. Beth L. Pineles, Edward Park, Jonathan M. Samet, Systematic Review and Meta-Analysis of Miscarriage and Maternal Exposure to Tobacco Smoke During Pregnancy, *American Journal of Epidemiology*, Volume 179, Issue 7, 1 April 2014, Pages 807–823, <https://doi.org/10.1093/aje/kwt334>
20. Hodyl NA, Grzeskowiak LE, Stark MJ, Scheil W, Clifton VL. The impact of Aboriginal status, cigarette smoking and smoking cessation on perinatal outcomes in South Australia. *Med J Aust* 2014;201:274–8.
21. Hayashi K, Matsuda Y, Kawamichi Y, Shiozaki A, Saito S. Smoking during pregnancy increases risks of various obstetric complications: a case-cohort study of the Japan Perinatal Registry Network database. *J Epidemiol* 2011;21:61–6
22. Ion R, Bernal AL. Smoking and preterm birth. *Reprod Sci* 2015;22:918–26. [36]
23. Ko, Ting-Jung, et al. "Parental smoking during pregnancy and its association with low birth weight, small for gestational age, and preterm birth offspring: a birth cohort study." *Pediatrics & Neonatology* 55.1 (2014): 20-27.
24. Shah, Tushar, Kevin Sullivan, and John Carter. "Sudden infant death syndrome and reported maternal smoking during pregnancy." *American journal of public health* 96.10 (2006): 1757-1759.
25. Benirschke, Kurt, et al. "Early development of the human placenta." *Pathology of the human placenta* (2012): 41-53.
26. Zdravkovic, T., et al. "The adverse effects of maternal smoking on the human placenta: a review." *Placenta* 26 (2005): S81-S86.
27. Hackshaw, Allan, Charles Rodeck, and Sadie Boniface. "Maternal smoking in pregnancy and birth defects: a systematic review based on 173 687 malformed cases and 11.7 million controls." *Human reproduction update* 17.5 (2011): 589-604.
28. Collins, MARGARET H., et al. "Fetal lung hypoplasia associated with maternal smoking: a morphometric analysis." *Pediatric research* 19.4 (1985): 408-412.
29. Hayatbakhsh MR, Sadasivam S, Mamun AA, Najman JM, O'callaghan MJ. Maternal smoking during and after pregnancy and lung function in early adulthood: A prospective study. *Thorax* 2009; 64:810-814. PM:19525264.
30. Stocks J, Hislop A, Sonnappa S. Early lung development: lifelong effect on respiratory health and disease. *Lancet Respir Med* 2013; 1:728-742. PM:24429276
31. Peters DAV. Prenatal nicotine exposure increases adrenergic receptor binding in the rat cerebral cortex. *Res Commun Chem Pathol Pharmacol* 1984; 46:307-17.

32. Navarro HA, Mills E, Seidler FJ, et al. Prenatal nicotine exposure impair P-adrenergic function: persistent chronotropic subsensitivity despite recovery from deficits in receptor binding. *Brain Res Bull* 1990a; 25:233-37.
33. Navarro HA, Slotkin TA, Tayyeb MI, et al. Effects of fetal nicotine exposure on development of adrenergic receptor binding in rat brain regions: selective changes in α_1 -receptors. *Res Commun Sub Abuse* 1990b; 11 :95-103.
34. Orlebeke, Jacob F., Dirk L. Knol, and Frank C. Verhulst. "Increase in child behavior problems resulting from maternal smoking during pregnancy." *Archives of Environmental Health: An International Journal* 52.4 (1997): 317-321.
35. McBride, Colleen M., Karen M. Emmons, and Isaac M. Lipkus. "Understanding the potential of teachable moments: the case of smoking cessation." *Health education research* 18.2 (2003): 156-170.
36. DiClemente, Carlo C., Patricia Dolan-Mullen, and Richard A. Windsor. "The process of pregnancy smoking cessation: implications for interventions." *Tobacco control* 9.suppl 3 (2000): iii16-iii21.
37. Marks, James S., et al. "A cost-benefit/cost-effectiveness analysis of smoking cessation for pregnant women." *American journal of preventive medicine* 6.5 (1990): 282-289.
38. Dempsey, Delia A., and Neal L. Benowitz. "Risks and benefits of nicotine to aid smoking cessation in pregnancy." *Drug safety* 24 (2001): 277-322.
39. Global Health Observatory Data Repository. World Health Organization, 2012, [available at: <http://apps.who.int/gho/data/#>, accessed 12 August 2013].
40. Temel, Sevilay, et al. "Evidence-based preconceptional lifestyle interventions." *Epidemiologic reviews* 36.1 (2014): 19-30.
41. Fiore, Michael. *Treating tobacco use and dependence: 2008 update: clinical practice guideline*. Diane Publishing, 2009.
42. Moore, Elizabeth, et al. "Factors associated with smoking cessation in pregnancy." *American Journal of Perinatology* (2015): 560-568.
43. Wu JX, Lau ATY, Xu YM. Indoor Secondary Pollutants Cannot Be Ignored: Third-Hand Smoke. *Toxics*. 2022 Jun 30;10(7):363. doi: 10.3390/toxics10070363
44. Global estimate of the burden of disease from second-hand smoke. Öberg M et al. Geneva, World Health Organization, 2010.
45. Current tobacco use and secondhand smoke exposure among women of reproductive age – 14 countries, 2008–2010. Centers for Disease Control and Prevention (CDC), *Morbidity and Mortality Weekly Report (MMWR)*, 2012, Nov 2;61:877–82.
46. Winickoff JP, Friebely J, Tanski SE, Sherrod C, Matt GE, Hovell MF, McMillen RC. Beliefs about the health effects of "thirdhand" smoke and home smoking bans. *Pediatrics*. 2009 Jan;123(1):e74-9. doi: 10.1542/peds.2008-2184.
47. Catak, B., Oner, C., & Sutlu, S (2020). Secondhand tobacco smoke exposure of infants at home: A population based cross-sectional study. *Clinical Epidemiology and Global Health*, 8(1), 271-274.

DOĞUM ÖNCESİ BAKIM KAPSAMINDA ALKOL VE MADDE KULLANIMINA YAKLAŞIM

Sevinç Sütü

Gebelik sürecinde alkol ve uyuşturucu madde kullanımı anne çocuk için pek çok sağlık ve sosyal problemi beraberinde getirir. Madde bağımlılığı bireylerin ebeveyn, eş veya partner olarak sorumluluklarını yerine getirmelerini ciddi düzeyde kısıtlar. Toplumsal cinsiyete dayalı aile içi şiddeti tetikleyebilir. Bu durum çocuğun fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişimini önemli ölçüde olumsuz etkiler. Öte yandan gebelik süreci kadınlar ve evdeki diğer aile fertleri açısından alkol ve madde kullanım alışkanlıklarını değiştirmek için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Doğum öncesi bakım veren sağlık çalışanlarının uygun yönlendirme ve destek sağlamak için bu fırsatın farkında olması önemlidir (1).

Dünya Sağlık Örgütü gebe kadınlara yönelik verilecek sağlık hizmeti ilkelerini aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır (1):

1. Önlemeye öncelik vermek: gebelik sırasında ve doğum sonrası dönemde alkol ve uyuşturucu kullanımının önlenmesi, azaltılması ve bırakılması kadınların ve çocuklarının sağlık ve esenliğini optimize etmede temel bileşenlerdir.
2. Önleme ve tedavi işlemlerine erişimin sağlanması: madde kullanım bozukluklarından etkilenen tüm gebeler ve aileleri gizliliğe, ulusal mevzuatlara ve uluslararası insan hakları standartlarına dikkat gösterilerek sunulan uygun maliyetli önleme ve tedavi hizmetleriyle müdahalelere erişebilmelidir. Gebeler madde kullanımı nedeniyle sağlık hizmetlerine ulaşımında kısıtlanmamalıdır.

- Tüm gebelerde kanıta dayalı tarama ölçekleri ve kısa müdahale yaklaşımları kullanılarak alkol ve madde kullanımı sorgulanmalıdır.
- Gebelikte alkol ve madde kullanımından uzak durmanın anne ve bebek sağlığı açısından en güvenli seçenek olduğu, kullanımın bırakılması durumunda kullanıma bağlı hasarların %100 önlenebilir olduğu vurgulanmalıdır.
- Gebeliğin alkolü ve maddeyi bırakmak için bir fırsat olduğu unutulmamalıdır. Sorunlu alkol ve madde kullanımı olan gebelerde yargılayıcı olmayan ve destekleyici davranışlar benimsenmelidir.
- Alkol ve madde kullanımı tespit edildiği takdirde kısa müdahale, sevk ve takip basamakları uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. World Health Organization, et al. Guidelines for the identification and management of substance use and substance use disorders in pregnancy. 2014. *World Health Organization*, <https://www.who.int/publications/i/item/9789241548731>.
2. World Health Organization. Global status report on alcohol and health 2018. *World Health Organization*, 2019. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639>.
3. O'Leary CM. Fetal alcohol syndrome: diagnosis, epidemiology, and developmental outcomes. *J Paediatr Child Health*. 2004;40(1-2):2-7. 3.
4. Jaddoe VWV, Bakker R, Hofman A, Mackenbach JP, Moll HA, Steegers EAP, Witteman JCM. Moderate alcohol consumption during pregnancy and the risk of low birth weight and preterm birth. The generation R study. *Ann Epidemiol*. 2007;17(10):834-40
5. Doherty, E., et al. Antenatal care for alcohol consumption during pregnancy: pregnant women's reported receipt of care and associated characteristics. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 2019, 19.1: 1-17. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6698023/pdf/12884_2019_Article_2436.pdf.
6. Popova, S., et al. Estimation of national, regional, and global prevalence of alcohol use during pregnancy and fetal alcohol syndrome: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Global Health*, 2017, 5.3: e290-e299.
7. Dozet, D., Burd, L., Popova, S. Screening for Alcohol Use in Pregnancy: A Review of Current Practices and Perspectives. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 2021, 1-20.).
8. Poole, N. et al. The potential for fetal alcohol spectrum disorder prevention of a harmonized approach to data collection about alcohol use in pregnancy cohort studies. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2019, 16.11: 2019.

9. Chasnoff, I., McGourty, R., Bailey, G., et al (2005). The 4P's Plus© Screen for substance use in pregnancy: Clinical application and outcomes. *Journal of Perinatology*, 25, 368–374.
10. Williams, A. D., Nkombo, Y., Nkodia, G., Leonardson, G., & Burd, L. Prenatal alcohol exposure in the Republic of the Congo: prevalence and screening strategies. *Birth Defects Research Part A: Clinical and Molecular Teratology*, 2013, 97.7: 489-496.
11. Montag, Annika C. Fetal alcohol-spectrum disorders: identifying at-risk mothers. *International Journal of Women's Health*, 2016, 8: 311–323.
12. Graves, L. et al. Guideline No. 405: Screening and counselling for alcohol consumption during pregnancy. *Journal of Obstetrics and Gynaecology Canada*, 2020, 42.9: 1158-1173. e1.).
13. Islam, M. Mofizul, et al. Standardised alcohol screening in primary health care services targeting Aboriginal and Torres Strait Islander peoples in Australia. *Addiction Science & Clinical Practice*, 2018, 13.1: 1-11.
14. Jones, K.L.; Smith, D.W. Recognition of the fetal alcohol syndrome in early infancy. *The Lancet*, 1973, 302.7836: 999-1001.
15. Warren, K., et al. Consensus statement on FASD. *Washington, DC: National Organization on Fetal Alcohol Syndrome*, 2004.
16. Coşkun, M., et al. Fetal Alkol Spektrum Bozuklukları: Güncel Bir Derleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2013, 20.1: 47-56.
17. Chiodo, Lisa M., et al. Prenatal alcohol screening during pregnancy by midwives and nurses. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 2019, 43.8: 1747-1758.
18. T.C. Sağlık Bakanlığı. Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Kadin_ve_Ureme_Sagligi_Db/dokumanlar/rehbler/dogum_onesesi_bakim_08-01-2019_1.pdf
19. Miller, W. R.; Rollnick, S. Motivational interviewing: Helping people change. Guilford press, 2012.
20. Keegan, J., et al. Addiction in pregnancy. *Women, Children, and Addiction*, 2014, 71-87
21. Mental Health Services Administration, Substance Abuse (SAMHSA) Center for Behavioral Health Statistics and Quality. 2016 National Survey on Drug Use and Health: Detailed Tables. *Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration*, 2017.
22. Rausgaard, N.L.K., et al. Management and monitoring of opioid use in pregnancy. *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, 2020, 99.1: 7-15.
23. National Institute on Drug Abuse. <https://nida.nih.gov/publications/research-reports/substance-use-in-women/substance-use-while-pregnant-breastfeeding>
24. Helmbrecht, G.D., Siva T. Management of addiction disorders in pregnancy. *Journal of Addiction Medicine*, 2008, 2.1: 1-16.
25. Keegan, J., et al. Addiction in pregnancy. *Journal of addictive diseases*, 2010, 29.2: 175-191.

26. Coleman-Cowger, Victoria H. Oga, Emmanuel A., Peters, Erica N., Trocin, Kathleen E., Koszowski, B., Mark, Katrina. Accuracy of Three Screening Tools for Prenatal Substance Use. *Obstetrics & Gynecology*, 2019, 13.5:952-961.
27. Ordean, A., Wong, S., Graves, L. No. 349-Substance use in pregnancy. *Journal of Obstetrics and Gynaecology Canada*, 2017, 39.10: 922-937.

GEBELİKTE CİNSELLİK

Özlem Karabulutlu

Cinsellik intrauterin hayattan başlayıp ölüme kadar devam eden, insanların duyguları, kişilikleri, inanışları, değerleri, tutumları, dış görünüşleri ve içinde yaşadıkları toplumlara göre şekillenen bir kavramdır. Yalnızca cinsel organları değil, tüm bedeni ve aklı içerir (1-3). Cinsellik çok boyutlu olup biyolojik, ekonomik, psikolojik, sosyal, politik, dini, hukuki, tarihi, kültürel ve ruhsal faktörlerin etkileşiminden etkilenmektedir (4). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre "cinsellik; fiziksel, duygusal, entelektüel ve sosyal yönlerin kişiliği, iletişimi ve aşkı zenginleştirici etkilerin bileşimi" olarak tanımlanmaktadır (5).

Gebelik ise kadın hayatında önemli bir yere sahip olan çeşitli bedensel ve ruhsal değişikliklerin yaşandığı, fizyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerden etkilenen bir dönemdir. Kadınların gebelik döneminde yaşadığı anatomik, fizyolojik, hormonal, emosyonel değişimler, sosyokültürel faktörler, ekonomik faktörler, mitler ve anne babalık düşüncesi kadınların ruh hâllerini, fiziksel rahatlıklarını, kişilerarası ilişkilerini, eş/partner ile olan evlilik ilişkisini, cinsel davranışını ve yaşamını etkilemektedir (6-9). Özellikle çiftlerin eğitimi, meslek sahibi olup olmadıkları, evlilik süreleri hatta etnik kimlikleri gibi sosyal ve kültürel etkenler de gebelikteki cinsel işlevleri etkileyebilmektedir. Tosun Güleroğlu ve Gördeles Beşer'in (2014) çalışmasında, gebe kadınlardaki cinsel hayat üzerindeki en önemli etkenlerin düşük eğitim düzeyi, 10 yıldan uzun evlilik süresi, ilerlemiş gebe yaşı, gestasyonel hafta ve istenmeyen gebelik olduğunu belirtilmiştir (10). Gebeliğin ilerlemesi ile abdomenin büyümesi sonucu çiftler, cinsel ilişki için yeni pozisyonlar denemeye gereksinim duyabilmektedir. Çiftlere çözüm yolu olarak hem büyüyen karına baskıyı azaltmak hem de bu dönemde rahatlıkla ilişki kurulabilecek

Çiftlere cinsel eğitim ve danışmanlık vermek için doğru yer ve zaman açısından doğum öncesi yapılan ev ziyaretleri, eşlerin cinsel yaşantıları hakkında kendilerini ifade etmeleri için bir fırsat oluşturmaktadır (11). Çiftlere danışmanlık verirken izlenecek ilk yol, önyargısız olarak çiftleri dinlemek, endişe ve sorunlarını paylaşması konusunda onlara fırsat vermek ve bilgi paylaşımında bulunmaktır (38,47,48,54,57).

Sağlıklı/hasta bireye sunulan bütüncül sağlık bakımının önemli bir unsuru olarak kabul edilen cinsellik maalesef çok az sağlık profesyoneli tarafından değerlendirilmeye alınmakta ve uygun girişimlerde bulunulmaktadır. Buna neden olarak sağlık profesyonellerinin cinsel mitleri, utanmaları, iş yoğunluğu, cinsellikle ilgili danışmanlık için yeterli bilgiye sahip olmadığına inanmaları, cinselliğe ilişkin kişisel baskıcı tutumları, önemsememeleri ve cinsellikle ilgili konuları tartışırken anksiyete yaşamaları gibi faktörler gösterilmektedir (54,56,59).

Sağlık profesyonelleri gebelikte karşılaşılan cinsel değişimler hakkında çiftlere danışmanlık hizmeti vermeli ve eğitimler sırasında çeşitli görsel eğitim materyalleri hazırlanarak eğitim etkinliği artırılarak çiftler bilgilendirilmelidir. Ayrıca çiftlerle, hem tıbbi açıdan sakınca oluşturmayacak hem de çiftlerin beklentilerini karşılayacak bir anlayış içinde olunmalı, evlilik ve cinsellik konusunda konuşulmaya açık olduğu hatırlatılmalıdır (38,48,56,57).

KAYNAKLAR

1. Moseley A. A'dan Z'ye Felsefe. İstanbul NTV Yayınları; 2010. s: 55-58.
2. Parrinder G (Çev: Elçi N.). Dünya Dinlerinde Cinsel Ahlak. 1. Baskı. İstanbul: Say Yayınları; 2003. s: 355-367.
3. Taylor TF. The origins of human sexual culture. *Journal of Psychology & Human Sexuality*. 2007; 18(2): 69-105.
4. Bozdemir N, Özcan S. Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care (TJFMPC)*. 2011; 5(4): 37-46.
5. World Health Organization. Sexual health. [cited 2022 July 18]. Available from: https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_2
6. Fok WY, Chan LYS, Yuen, PM. Sexual behavior and activity in Chinese pregnant women. *Acta Obstet. Gynecol. Scand*. 2005; 84: 934-938.
7. Chang SR, Chen KH, Lin HH, Yu HJ. Comparison of overall sexual function, sexual intercourse/activity, sexual satisfaction, and sexual desire during the three trimesters of pregnancy and assessment of their determinants. *J. Sex. Med*. 2011; 8: 2859-2867.

8. Regan PC, Lyle JL, Otto AL, Joshi A. Pregnancy and changes in female sexual desire: A review. *Social Behavior and Personality: An international journal*. 2003;31:603-612.
9. Gürkan ÖC. Gebelik döneminde cinsellik nasıl etkileniyor?. *Androloji Bülteni* 2007; 28: 80-85.
10. Tosun Güleröğlü F, Gördeles Beşer N. Evaluation of sexual functions of the pregnant women. *J Sex Med*. 2014;11:146-153.
11. Murtagh J. Female sexual function, dysfunction, and pregnancy: implications for practice. *J Midwifery Womens Health*. 2010;55:438-446.
12. Fuchs A, Czech I, Sikora J, et al. Sexual Functioning in Pregnant Women. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2019; 16: 4216.
13. Staruch M, Kucharczyk A, Zawadzka K, Wielgos M, Szymusik I. Sexual activity during pregnancy. *Neuroendocrinology Letters*. 2016; 37(1):101–106.
14. Košec T, Jug Došler A, Kusterle M, Mivšek, A.P. Sex life during pregnancy: survey among women. *Obzornik zdravstvene nege*, 2019; 53(4): 280–287.
15. Kızılkaya Beji N, Dişsiz M. Gebelik ve Hemşirelik Yaklaşımı. Editör: Kızılkaya Beji N. Hemşire ve Ebelere Yönelik Kadın Sağlığı ve Hastalıkları. 1. Baskı, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2015, s: 249-302.
16. Rados SN, Vranos HS, Surić M. Sexuality during pregnant: What is important for sexual satisfaction in expectant fathers? *Journal of Sex & Marital Therapy*, 2015;1(3): 282-293.
17. Balci Yangin H, Eroğlu K. Investigation of the sexual behavior of pregnant women residing in squatter neighborhoods in Southwestern Turkey: A qualitative study. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 2011; 37(3): 190-205.
18. Eryılmaz G, Ege E; Zincir H. Factors affecting sexual life during pregnancy in eastern Turkey. *Gynecol Obstet Invest*. 2004; 57(2): 103-108.
19. Khamis MA, Mustafa MF, Mohamed SN, Toson MM. Influence of gestational period on sexual behavior. *J Egypt Public Health Assoc*. 2007; 82(1-1): 65-90.
20. Kisa S, Zeyneloğlu S, Yılmaz D, Guner T. Quality of sexual life and its effect on marital adjustment of Turkish woman in pregnancy. *Journal of Sex & Marital Therapy*.2013; 40(4): 309-322.
21. Bilen Sadi Z, Aksu H. Gebelikte eşlerin cinsel yaşamı ve etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2016; 19(2): 128-138.
22. Şentürk Erenel A, Eroğlu K, Vural G, Dilbaz B. A pilot study: in what ways do women in Turkey experience a change in their sexuality during pregnancy? *Sexuality and Disability*, 2011;29(3): 207-216.
23. Abouzari-Gazafroodi K, Najafi F, Kazemnejad E, Rahnama P, Montazeri A. Demographic and obstetric factors affecting women's sexual functioning during pregnancy. *Reprod. Health*. 2015; 12: 72.
24. Vannier SA, Rosen NO. Sexual Distress and Sexual Problems During Pregnancy: Associations With Sexual and Relationship Satisfaction. *J. Sex. Med*. 2017; 14: 387–395.
25. Beyazıt F, Pek E, Şahin B. Alterations in sexual functions during and after pregnancy: Prejudice? or Real? *Klinik Psikiyatri* 2018;21:397-406.

26. Lee JT. The meaning of sexual satisfaction in pregnant Taiwanese women. *Journal of Midwifery&Womens Health* 2002; 47 (4): 278-286.
27. Arica SG, Alkan S, Bali S, Mansuroğlu YE, Özer C. The effect of pregnancy over sexual life. *Turkish Family Physican* 2011; 2 (3): 19-24.
28. Masters William H, Johnson Virginia E. Pregnancy and Sexual Response. In: *Human Sexual Response*. St Louis, Missouri: Ishi Press International; 1966: 141-170.
29. Erol B, Sanli O, Korkmaz D, Seyhan A, Akman T, Kadioglu A. A cross-sectional study of female sexual function and dysfunction during pregnancy. *J Sex Med*. 2007; 4: 1381–1387.
30. Basson R. Women sexual dysfunctions: Revised and expanded definitions. *CMAJ*. 2005; 172:1327–1333.
31. Pauleta JR, Pereira NM, Graça LM. Sexuality during pregnancy. *The Journal of Sexual Medicine* 2010; 7 (1 Pt 1): 136-142.
32. Zahumensky J, Zverina J, Sottner O, et al. Comparison of labor course and women's sexuality in planned and unplanned pregnancy. *J Psychosom Obstet Gynaecol*, 2008;29(3): 159-165.
33. Makara-Studzinska M, Wdowiak A, Plewnik I, Krysz KM. Sexuality of pregnant women. *Seksuologia Polska*. 2011; 9: 85–90.
34. Malkoç Ö. Gebeliğin Kadın Seksüel Fonksiyonuna Etkisi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Üroloji Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, 2010, Kahramanmaraş.
35. Kennedy CM, Turcea AM, Bradley CS. Prevalence of vulvar and vaginal symptoms during pregnancy and the puerperium. *Int J Gynaecol Obstet* 2009;105:236-239.
36. Mc Daniel M.L. Sexuality in Pregnancy. *The Female Patient*, 2007;32(8): 35-40.
37. Uncu Y. Gebelik ve Cinsel Yaşam. *Türkiye Klinikleri J. Fam. Med.- Special Topics*, 2014;5(5): 134-137.
38. Karabulutlu O. Effects of Pregnancy on Women Sexuality. *Kafkas J Med Sci* 2018; 8 (Ek1):124-132.
39. Gümüş BA, Çevik N, Hyusni HS, Biçen Ş, Keskin G, Malak, AT. Gebelikte Benlik Saygısı ve Beden İmajı ile İlişkili Özellikler. *Anatolian Journal of Clinical Investigation*, 2011;5(1): 7-14.
40. Sagiv-Reiss MD, Birnbaum EG, Safir PM. Changes in Sexual Experiences and Relationship Quality during Pregnancy. *Arch. Sex. Behav*. 2012;41(5): 1241–1251.
41. Galazka I, Drosdzol-Cop A, Naworska B, Czajkowska M, Skrzypu- lec-Plinta V. Changes in the sexual function during pregnancy. *J Sex Med*. 2015; 12: 445–454.
42. Corbacioglu Esmer A, Akca A, Akbayir O, Goksedef BP, Bakir VL. Female sexual function and associated factors during pregnancy. *J Obstet Gynaecol Res*. 2013; 39: 1165–1172.
43. Jawed-Wessel S, Sevick E. The Impact of Pregnanc and Childbirth on Sexual Behaviors: A Systematic Review. *J Sex Res*. 2017;54:411-423.
44. Lutkiewicz K, Bidzan M. Sexual Activity of Pregnant Polish Womenand the Assessment of the Marital Relation Quality. *Health Psychology Report*. 2013;1(1): 9-17.
45. Staruch M, Kucharczyk A, Zawadzka K, et al. Sexual activity during pregnancy. *Neuroendocrinol Lett*. 2016; 37: 53-58.

46. Torkestani F, Hadavand S, Khodashenase Z, et al. Frequency and Perception of Sexual Activity During Pregnancy in Iranian Couples. *International Journal of Fertility and Sterility*, 2012;6(2): 107-110.
47. Abalı Çetin S, Arslan Özkan H. Cinsel Sağlık. Editör: Arslan Özkan H. Hemşirelik ve Ebelik İçin Kadın Sağlığı ve Hastalıkları. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2019, s:53-76.
48. Ruveyda A, Aktaş S. Doğum Öncesi Bakım Nazik E.(Ed.) Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2022, ss.171-213.
49. Stuckey B. Female sexual function and dysfunction in reproductive years: the influence of endogenous and exogenous sex hormones. *J Sex Med*, 2008;5(10): 2282-2290.
50. Gökyıldız Ş, Beji NK. The effects of pregnancy on sexual life. *Journal of Sex & Marital Therapy* 2005; 31 (3): 201-215.
51. Babacan SS. İnsan seksüalitesinin kültürel ve psikososyal yönleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2011;11(1): 131-136.
52. Le J, Briggs GG, McKeown A, Bustillo G. Urinary tract infections during pregnancy. *The Annals of Pharmacotherapy* 2004; 38 (10): 1692-1701.
53. Naim M, Bhutto E. Sexuality during pregnancy in Pakistani women. *Journal of Pakistan Medical Association* 2000; 50 (1): 33-38.
54. Aksoy A, Vefikuluçay Yılmaz D, Yılmaz M. What Affects Sexual Life In Pregnancy? *Journal of Adnan Menderes University Health Sciences Faculty*. 2019; 3(1); 45-53
55. Yeniél, A. O., Petri, E (2014). Pregnancy, childbirth and sexual function: preceptions and facts. *International Urogynecology Journal*, 25(1) 5-14.
56. Kul Uçtu A, Bekmezci H, Özerdoğan N. Sexuality During Pregnancy. *Gümüşhane University Journal Of Health Sciences GUSBD* 2017; 6(3): 171-175.
57. Karabulutlu O, Yılmaz D. Effects of Pregnancy on Female Sexuality. *Int J Recent Sci Res*. 2018;9(2(A)):23744-23752. doi: 10.24327/ijrsr.2018.0902.1530.
58. Hasani M, Keramat A, Maasoumi R, Farjamfar M, Yunesian M, Afshar B. The Frequency of Vaginal Intercourse During Pregnancy: A Systematic and Meta-Analysis Study. *International Journal of Women's Health and Reproduction Sciences*. 2019;7(1):1-9.
59. Kırıkkaleli Z. Gebelerin Cinsel Yaşam Kalitesi ve Etkileyen Faktörler. K.K.T.C. Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2015, Lefkoşa.

DOĞUM ÖNCESİ BAKIMDA GEBEYE YÖNELİK ŞİDDETİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ece Büyüksandalyacı Tunç

Kadına yönelik şiddet, 'kadına fiziksel, cinsel, psikolojik olarak zarar veren, veya verebilecek olan, cinsiyete dayalı her türlü eylem ve bu eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma olarak tanımlanmaktadır. Aile içindeki şiddetin en yaygın formu olarak bilinmektedir (1) Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi uluslararası kuruluşlar, Kadına yönelik şiddeti ciddi bir halk sağlığı sorunu ve kadınların insan haklarının ihlali olarak kabul etmiştir (2,3). Kadına yönelik şiddet, yaşam döngüsünün tüm aşamalarında görülebilir, ancak en çok endişe kadın gebe olduğunda ortaya çıkar. Çünkü bu koşullarda hem anne, hem de çocuk üzerinde şiddetin doğrudan etkisi vardır. Yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkileyen şiddet, gebe kadın ve çocuğu için yıkıcı fiziksel ve psikolojik sonuçlara yol açabilir (4,5).

Aile içi şiddet ilk olarak gebelik öncesinde, gebelik sırasında veya sonrasında ortaya çıkabilir, sıklığı ve şiddeti artabilir. Gebelikte aile içi şiddet, gebelikten önceki 1 yıl, gebelik boyunca ve doğumdan sonraki 1 yıl içinde yaşanan mağduriyet olarak tanımlanmaktadır (6,7). Gebelik sırasında ve sonrasında aile içi şiddetin kadının fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlığı ve esenliği üzerinde ciddi olumsuz etkileri olabilir. Kadına yönelik şiddet, dünya çapında her üç kadından birini etkileyen, önde gelen ancak önlenemez bir hastalık, sakatlık ve ölüm nedenidir (6). Yüksek riskli gebeliklerde anne ölümlerinin sık olarak görüldüğü bilinmektedir. Yüksek risk etmenlerinden gebelik sürecindeki şiddet, anne ölümlerinin önemli ve önlenemez bir nedenidir (8). Gebelik sırasında kadına yönelik şiddet, hem anne hem de bebeği için ciddi sağlık sorunlarına yol açtığından, küresel bir halk sağlığı soru-

KAYNAKLAR

1. United Nations General Assembly (UNGA). Declaration on the Elimination of Violence against Women Proclaimed by General Assembly resolution 48/104 of 20 December 1993. Proceedings of the 85th plenary meeting. 1993.
2. World Health Organization. Violence against women. 2021; Available from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
3. Bozkurt OD, Daşkan Z. The effect of theory-based individual counseling on weight management in pregnancy View project pregnancy and violence View project. *Türkiye Klin J Obs Womens Heal Dis Nurs-Special Top.* 2016;2(2):15–22.
4. Yüksel-Kaptanoğlu İ, Adalı T. Intimate Partner Violence During Pregnancy in Turkey: Determinants From Nationwide Surveys. *J Interpers Violence.* 2021 Aug 1;36(15–16):7802–31.
5. Boyacıoğlu NE, Günaydın S, Özcan NK, Dinç Kaya H. Intimate partner violence during pregnancy in turkey: A systematic review and meta-analysis. *Perspect Psychiatr Care.* 2021 Jul 1;57(3):1515–27.
6. Daley D, McCauley M, Van Den Broek N. Interventions for women who report domestic violence during and after pregnancy in low- And middle-income countries: A systematic literature review. *BMC Pregnancy Childbirth.* 2020 Mar 6;20(1):1–9.
7. Hahn CK, Gilmore AK, Aguayo RO, Rheingold AA. Perinatal Intimate Partner Violence. *Obstet Gynecol Clin North Am.* 2018 Sep 1;45(3):535.
8. Yıldırım A, Şahin N. Anne Ölümünün Önlenmesi: Uluslararası Bakım ve İzlem Modelleri. *Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Derg.* 2022;19(1).
9. Jamieson B. Exposure to Interpersonal Violence During Pregnancy and Its Association With Women’s Prenatal Care Utilization: A Meta-Analytic Review. *Trauma, Violence, Abus.* 2020 Dec 1;21(5):904–21.
10. World Health Organization. Violence against women prevalence estimates, 2018 : global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women : executive summary.
11. García-Moreno C, Hegarty K, D’Oliveira AFL, Koziol-Mclain J, Colombini M, Feder G. The health-systems response to violence against women. Vol. 385, *The Lancet.* 2015. p. 1567–79.
12. Wong AH, Taylor RA, Ray JM, Bernstein SL. Physical Restraint Use in Adult Patients Presenting to a General Emergency Department. *Ann Emerg Med.* 2019 Feb 1;73(2):183–92.
13. Rrustemi I, Locatelli I, Schwarz J, Lagro-Janssen T, Fauvel A, Clair C. Gender awareness among medical students in a Swiss University. *BMC Med Educ.* 2020 Jun 3;20(1).
14. Patel V, Weobong B, Weiss HA, Anand A, Bhat B, Katti B, et al. The Healthy Activity Program (HAP), a lay counsellor-delivered brief psychological treatment for severe depression, in primary care in India: a randomised controlled trial. *Lancet.* 2017;389(10065):176–85.
15. Tunc EB, Cilgin H, Tunc S, Oner C, Catak B. Social determinants of sexual violence against pregnant women. *Clin Epidemiol Glob Heal.* 2021 Apr 1;10.

16. McCauley M, Head J, Lambert J, Zafar S, van den Broek N. “Keeping family matters behind closed doors”: Healthcare providers’ perceptions and experiences of identifying and managing domestic violence during and after pregnancy. *BMC Pregnancy Childbirth*. 2017 Sep 22;17(1).
17. Wesseling H, Guest PC, Lee CM, Wong EH, Rahmoune H, Bahn S. Integrative proteomic analysis of the NMDA NR1 knockdown mouse model reveals effects on central and peripheral pathways associated with schizophrenia and autism spectrum disorders. *Mol Autism*. 2014 Jul 4;5(1).
18. Briones-Vozmediano E, Otero-García L, Gea-Sánchez M, De Fuentes S, García M. A qualitative content analysis of nurses’ perceptions about readiness to manage intimate partner violence. *Wiley Online Libr*. 2021 May 1;78(5):1448–60.
19. Alshammari K, McGarry J, Open GH-N, 2018 U. Nurse education and understanding related to domestic violence and abuse against women: an integrative review of the literature. *Wiley Online Libr*. 2018 Jul 1;5(3):237–53.
20. Wong SC, Do PH, Eisner M, Hughes C, Valdebenito S, Murray AL. An Umbrella Review of the Literature on Perinatal Domestic Violence: Prevalence, Risk Factors, Possible Outcomes and Interventions. *Trauma, Violence, Abus*. 2022;
21. Jahanfar S, Howard LM, Medley N. Interventions for preventing or reducing domestic violence against pregnant women. *Cochrane Database Syst Rev*. 2014 Nov 12;2014(11).
22. James L, Brody D, Hamilton Z. Risk factors for domestic violence during pregnancy: A meta-analytic review. *Violence Vict*. 2013;28(3):359–80.
23. Román-Gálvez RM, Martín-Peláez S, Martínez-Galiano JM, Khan KS, Bueno-Cavanillas A. Prevalence of intimate partner violence in pregnancy: An umbrella review. Vol. 18, *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Multidisciplinary Digital Publishing Institute; 2021. p. 1–13.
24. Chisholm CA, Bullock L, Ferguson JE (Jef. Intimate partner violence and pregnancy: epidemiology and impact. *Am J Obstet Gynecol*. 2017 Aug 1;217(2):141–4.
25. Devries KM, Mak JYT, García-Moreno C, Petzold M, Child JC, Falder G, et al. The global prevalence of intimate partner violence against women. Vol. 340, *Science*. American Association for the Advancement of Science; 2013. p. 1527–8.
26. Maddex R. U.S. Department of Health and Human Services. In: *Encyclopedia of Sexual Behavior and the Law*. 2014.
27. Palladino CL, Singh V, Campbell J, Flynn H, Gold KJ. Homicide and Suicide During the Perinatal Period: Findings from the National Violent Death Reporting System. *Obstet Gynecol*. 2011 Nov;118(5):1056.
28. Hacettepe University I of PS. Hacettepe University, Institute of Population Studies,. Hacettepe University, Institute of Population Studies 2014 p. 161.
29. WHO. Understanding and addressing violence against women. 2012.
30. Pacific S. Harmful Connections : Examining the relationship between violence against women and violence against children in the South Pacific. 2015;32.

31. Finnbogadóttir H, Dykes AK, Wann-Hansson C. Prevalence and incidence of domestic violence during pregnancy and associated risk factors: A longitudinal cohort study in the south of Sweden. *BMC Pregnancy Childbirth*. 2016 Aug 17;16(1):1–10.
32. Topatan S, KOÇ E, KARAKAYA N, MUMCU N. Gebelikte Yaşanan Aile İçi Şiddetin Doğasının İncelenmesi: Nitel Bir Çalışma. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilim Enstitüsü Derg*. 2020;10(1):43–51.
33. Silverman JG, Decker MR, Reed E, Raj A. Intimate partner violence victimization prior to and during pregnancy among women residing in 26 U.S. states: associations with maternal and neonatal health. *Am J Obstet Gynecol*. 2006 Jul;195(1):140–8.
34. O'Reilly R, Peters K. Opportunistic domestic violence screening for pregnant and post-partum women by community based health care providers. *BMC Womens Health*. 2018 Jul 24;18(1):1–8.
35. Alhusen JL, Ray E, Sharps P, Bullock L. Intimate partner violence during pregnancy: Maternal and neonatal outcomes. *J Women's Heal*. 2015 Jan 1;24(1):100–6.
36. Kızılkaya Beji N, Kaya G, Savaşer S, Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi B, Bölümü H, Kızılkaya Beji Biruni Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi N, et al. Ülkemizde kadın sağlığının öncelikli sorunları. *Ordu Univ J Nurs Stud Ordu Univ J Nurs Stud*. 2021;2021(1):105–12.
37. Van Parys AS, Verhamme A, Temmerman M, Verstraelen H. Intimate partner violence and pregnancy: A systematic review of interventions. Vol. 9, *PLoS ONE*. Public Library of Science; 2014. p. e85084.
38. Garnweidner-Holme L, Henriksen L, Flaathen EM, Böhler TK, Lukasse M. Midwives' Attitudes toward and experience with a tablet intervention to promote safety behaviors for pregnant women reporting intimate partner violence: Qualitative study. *JMIR mHealth uHealth*. 2020 May 1;8(5).
39. Andreu-Pejó L, Chillerón MJV, González Chordá VM, Mena-Tudela D, Cervera-Gasch A. An integrative review of the literature on screening for gender-based violence during pregnancy: barriers, facilitators, and tools. *Nurs Health Sci*. 2022 Jul 8;
40. Martins F, Marafona AM, Pereira CD, Müller T, Loosse C, Kolbe K, et al. Identification and characterization of the BRI2 interactome in the brain. *Sci Rep*. 2018 Dec 1;8(1).
41. Bermele C, Andresen PA, Urbanski S. Educating Nurses to Screen and Intervene for Intimate Partner Violence During Pregnancy. *Nurs Womens Health*. 2018 Feb 1;22(1):79–86.
42. Duchesne S, Donnadieu AC, Chariot P, Louis-Sylvestre C. Screening for domestic violence during pregnancy follow-up: evaluation of an intervention in an antenatal service. *Arch Womens Ment Health*. 2021 Apr 1;24(2):293–301.
43. Wild KJ, Gomes L, Fernandes A, de Araujo G, Madeira I, da Conceicao Matos L, et al. Responding to violence against women: A qualitative study with midwives in Timor-Leste. *Women Birth*. 2019 Aug 1;32(4):e459–66.
44. Halpern-Meeekin S, Costanzo M, Ehrenthal D, Rhoades G. Intimate Partner Violence Screening in the Prenatal Period: Variation by State, Insurance, and Patient Characteristics. *Matern Child Health J*. 2019 Jun 15;23(6):756–67.

45. Mauri EM, Nespole A, Persico G, Zobbi VF. Domestic violence during pregnancy: Midwives' experiences. *Midwifery*. 2015 May 1;31(5):498–504.
46. Whitaker DJ, Murphy CM, Eckhardt CI, Hodges AE, Cowart M. Effectiveness of Primary Prevention Efforts for Intimate Partner Violence. *Partner Abuse*. 2013 Jan 1;4(2):175–95.
47. Mutisya RK, Ngure K, Mwachari C. A psychosocial intervention to reduce gender-based violence and antepartum depressive symptoms in pregnant women in Kisumu County, Kenya: a quasi-experimental study. *Pan Afr Med J*. 2018 Sep 7;29(1):1–9.
48. McFarlane J, Parker B, Soeken K, Bullock L. Assessing for Abuse During Pregnancy: Severity and Frequency of Injuries and Associated Entry Into Prenatal Care. *JAMA J Am Med Assoc*. 1992;267(23):3176–8.
49. Berkiten Ergin A, Özdilek R, Özdemir S, Baydemir C. Violence in Pregnancy: Scale Validity and Reliability Study in Turkey. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilim Derg*. 2022;44–53.
50. Sherin KM, Sinacore JM, Li XQ, Zitter RE, Shakil A. Hits: A short domestic violence screening tool for use in a family practice setting. *Fam Med*. 1998;30(7):508–12.
51. Brown JB, Lent B, Schmidt G, Sas G. Application of the Woman Abuse Screening Tool (WAST) and WAST-short in the family practice setting. *J Fam Pract*. 2000;49(10):896–903.
52. Jack SM, Boyle M, McKee C, Ford-Gilboe M, Wathen CN, Scribano P, et al. Effect of Addition of an Intimate Partner Violence Intervention to a Nurse Home Visitation Program on Maternal Quality of Life: A Randomized Clinical Trial. *JAMA*. 2019 Apr 23;321(16):1576–85.
53. Teece A, Baker J, Smith H. Identifying determinants for the application of physical or chemical restraint in the management of psychomotor agitation on the critical care unit. *J Clin Nurs*. 2020 Jan 1;29(1–2):5–19.
54. Kiely M, El-Mohandes AAE, El-Khorazaty MN, Gantz MG. An integrated intervention to reduce intimate partner violence in pregnancy: A randomized controlled trial. *Obstet Gynecol*. 2010 Feb;115(2/1):273–83.
55. Sapkota D, Baird K, Saito A, Anderson D. Interventions for reducing and/or controlling domestic violence among pregnant women in low- and middle-income countries: A systematic review. *Syst Rev*. 2019 Apr 2;8(1):1–11.
56. Cripe SM, Sanchez SE, Sanchez E, Quintanilla BA, Alarcon CH, Gelaye B, et al. Intimate partner violence during pregnancy: a pilot intervention program in Lima, Peru. *J Interpers Violence*. 2010;25(11):2054–76.

GEBELİK VE BAKTERİYEL ENFEKSİYONLAR

Emsal Aydın

B GRUBU STREPTOKOKLAR

Gebelikte anne, fizyolojik ve metabolik değişiklikler nedeni ile enfeksiyonlara daha hassas duruma gelmekte, biyota elemanı olan birçok mikroorganizma enfeksiyon etkeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ajanlardan *Streptococcus agalactia* Gram pozitif, fakültatif anaerop, ikili veya zincir yapma özelliği gösteren β -hemolitik koklardır. Grup B Streptokok (GBS) olarak bilinirler. Virülansında kapsüller polisakkaritler önemlidir (1,2).

GBS'lar dünya çapında yaygındır ve kadın genital ve gastrointestinal sisteminde %10 ila %40 oranında kolonizasyon gösterirler. Çok eşli kadınlarda ve siyah ırkta kolonizasyon daha yüksektir (3,4) Sık cinsel temas ile genital biyota bozulur ve otoinokulasyonla bölgeye yerleşmesi kolaylaşır. Kolonizasyonun artmasında gebeliğin etkisi yoktur ancak invaziv enfeksiyon gelişmesi anne ve bebek için morbidite ve mortalite riski taşır (5,6). Ancak invaziv hastalık riski gebe kadınlarda gebe olmayanlara göre daha fazladır. Diyabet hastalığının varlığında risk daha da artar (7,8). Annenin bakteri yükü ile yenidoğana bulaşma riski doğru orantılıdır. Bebeğe asendan yolla ve doğum esnasında direkt temas ile bulaşır. Annede gelişen enfeksiyon erken doğum, erken membran rüptürü, koriyoamnionit, postpartum sepsis, bebekte erken ve geç başlangıçlı enfeksiyonlara neden olur. GBS yenidoğanda görülen bakteriyel septiseminin ve menenjitin en sık etkenidir (3,5,8-10).

BV pelvik inflamatuvar hastalık, postpartum veya sezaryen sonrası endometrit, postoperatif pelvik enfeksiyonlar ve gebelerde koryoamnionit, erken membran rüptürü, prematüre doğum gibi ciddi obstetrik ve jinekolojik komplikasyonlara neden olabilir. Ancak Amerikan Kadın Doğum ve Jinekologlar Koleji (ACOG), Amerika Birleşik Devletleri önleyici hizmetler (USPSTF) ve CDC, asemptomatik BV için rutin tarama yapılmasını önermemekte, semptomatik hamile kadınlar için test yapılmasını önermektedir (49).

Semptomatik BV'li hamile kadınlarda tedavide 7 gün boyunca oral metronidazol günde iki kez 500 mg veya oral klindamisin günde iki kez 300 mg kullanılır. Cinsel partnerlerin tedavi edilmesine gerek yoktur (49).

KAYNAKLAR

1. Procop G. W., Church D. L., Hall G. S., Janda W. M., Koneman E. W., Schreckenberger P. C. & Woods G. L (2017) Group B B-hemolytic Streptococci (*Streptococcus agalactiae*). In: Koneman's color atlas and textbook of diagnostic microbiology, 7th ed. Philadelphia, Williams & Wilkins, p 746-752
2. Murray, P. R., Rosenthal, K. S., & Pfaller M. A (2016). *Streptococcus and Enterococcus*. In: *Medical Microbiology*, 8th ed. Philadelphia, Elsevier/Saunders, p 183-201
3. Raabe, V. N., & Shane, A. L (2019). Group B *Streptococcus* (*Streptococcus agalactiae*). *Microbiology spectrum*, 7(2), <https://doi.org/10.1128/microbiolspec.GPP3-0007-2018>
4. Aydın F, Bayramoğlu G. *Infectious Diseases and Microbiology*. Topçu AW, Söyletir G, Doğanay M, editors. 4th Edition, 2017, p 1786-88
5. Karakuş M, Karaca Derici Y, Günçiner Ş. Colonization and antimicrobial resistance patern of group B streptococcus in pregnant women: *Ege Journal of Medicine* 46(3) : 151 -154, 2007
6. Pérez-Moreno MO, Picó-Plana E, Grande-Armas J, Centelles-Serrano MJ, Arasa-Subero M, Ochoa NC, Led By Mo Pérez-Moreno MOTSGG. 2017. Group B streptococcal bacteriuria during pregnancy as a risk factor for maternal intrapartum colonization: a prospective cohort study. *J Med Microbiol* 66:454–460 10.1099/jmm.0.000465.
7. Çağlayan M, Yıldırım GY, Köroğlu N, Yıldırım G. Comparison of Diabetic and Non-Diabetic Term Pregnant Women in Terms of Group B *Streptococcus* Carriage: *İstanbul Med J* 2018; 19 (3): 263-7
8. Deutscher M, Lewis M, Zell ER, Taylor TH Jr, Van Beneden C, Schrag S, Active Bacterial Core Surveillance Team. 2011. Incidence and severity of invasive *Streptococcus pneumoniae*, group A *Streptococcus*, and group B *Streptococcus* infections among pregnant and postpartum women. *Clin Infect Dis* 53:114–123 10.1093/cid/cir325.

9. Hall J, Adams NH, Bartlett L, Seale AC, Lamagni T, Bianchi-Jassir F, et al. 2017. Maternal Disease With Group B Streptococcus and Serotype Distribution Worldwide: Systematic Review and Meta-analyses. *Clin Infect Dis* 65
10. Bianchi-Jassir F, Seale AC, Kohli-Lynch M, Lawn JE, Baker CJ, Bartlett L, et al. 2017. Preterm Birth Associated With Group B Streptococcus Maternal Colonization Worldwide: Systematic Review and Meta-analyses. *Clin Infect Dis* 65(suppl_2):S133–S142
11. Steer PJ, Russell A. B, Kochhar S, Cox P, Plumb J & Gopal RG. 2020. Group B streptococcal disease in the mother and newborn - A review. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol*, 252; 526-533
12. Jennie E. Johnson and Eleftherios Mylonakis. *Listeria monocytogenes*: In: Mandell, Douglas and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases. Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ, editors.: 9th edition. 2019. Chapter 206. p 2543-49
13. Craig, Amanda M. MD * ; Dotters-Katz, Sarah MD † ; Kuller, Jeffrey A. MD ; Thompson, Jennifer L. MD §. Listeriosis in Pregnancy: A Review. *Obstetrical & Gynecological Survey*: June 2019 - Volume 74 - Issue 6 - p 362-368 ;doi: 10.1097/OGX.0000000000000683
14. Centers for Disease Control and Prevention. *Listeria*(*Listeriosis*) (online) <https://www.cdc.gov/listeria/prevention.html> (erişim tarihi:28.08.2022)
15. Committee Opinion No. 614: Management of pregnant women with presumptive exposure to *Listeria monocytogenes*. *Obstet Gynecol*. 2014 Dec;124(6):1241-44. doi: 10.1097/01.AOG.0000457501.73326.6c. PMID: 25411758.
16. Osek J, Lachtara B, Wiczorek K. *Listeria monocytogenes* - How This Pathogen Survives in Food-Production Environments? *Front Microbiol*. 2022 Apr 26;13:866462. doi: 10.3389/fmicb.2022.866462. PMID: 35558128; PMCID: PMC9087598.
17. STDs during Pregnancy – CDC Detailed Fact Sheet (online) <https://www.cdc.gov/std/pregnancy/stdfact-pregnancy-detailed.htm> (erişim tarihi 28.08.2022)
18. Hernández-Díaz S, Werler MM, Walker AM, Mitchell AA, Neural Tube Defects in Relation to Use of Folic Acid Antagonists during Pregnancy, *American Journal of Epidemiology*, Volume 153, Issue 10, 15 May 2001, Pages 961–968, <https://doi.org/10.1093/aje/153.10.961>
19. Radolf JD, Tramont EC, Salazar JC. Syphilis (*Treponema pallidum*) In: Mandell, Douglas and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases. Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ, editors.:9th edition. 2019. chapter: 237, pp.2865-92
20. Cömert F. *Treponema* species: Infectious Diseases and Microbiology. Topçu AW, Söyletir G, Doğanay M, editors. 4th Edition, 2017, p:2073-80
21. Peeling RW, Mabey D, Kamb ML, Chen XS, Radolf JD, Benzaken AS. Syphilis. *Nat Rev Dis Primers*. 2017 Oct 12;3:17073. doi: 10.1038/nrdp.2017.73. PMID: 29022569; PMCID: PMC5809176.
22. World Health Organization. Global guidance on criteria and processes for validation: elimination of mother-to-child transmission of HIV, syphilis and hepatitis B virus (online) 2021: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240039360>

23. Workowski KA, Bachmann LH, Chan PA, et al. Sexually Transmitted Infections Treatment Guidelines, 2021. *MMWR Recomm Rep* 2021;70(No. RR-4):1–187. DOI: <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.rr7004a1> Accessed August 28,2022
24. Tuddenham S, Katz SS, Ghanem KG. Syphilis Laboratory Guidelines: Performance Characteristics of Nontreponemal Antibody Tests. *Clin Infect Dis.* 2020 Jun 24;71(Suppl 1):S21-S42. doi: 10.1093/cid/ciaa306. PMID: 32578862; PMCID: PMC7312285.
25. World Health Organization. WHO information note on the use of dual HIV/Syphilis rapid diagnostic tests (RDT) (online) 2017. <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/rtis/dual-hiv-syphilis-diagnostic-tests/en/>
26. Soreng K, Levy R, Fakile Y. Serologic Testing for Syphilis: Benefits and Challenges of a Reverse Algorithm. *Clin Microbiol Newsl.* 2014 Dec 15;36(24):195-202. doi: 10.1016/j.clinmicnews.2014.12.001. PMID: 28845073; PMCID: PMC5568569.)
27. World Health Organization. Investment case for eliminating mother-to-child transmission of syphilis [online] 2012 http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/75480/1/9789241504348_eng.pdf?ua=1.
28. World Health Organization Guidelines For The Treatment of *Treponema pallidum* (syphilis) (online) 2016. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/249572/?sequence=1>
29. Taylor M, et al. Elimination of mother-to-child transmission of HIV and Syphilis (EMTCT): Process, progress, and program integration. *PLoS Med.* 2017;14:e100232
30. Byron E. Batteiger and Ming Tan:Chlamydia trachomatis (Trachoma and Urogenital Infections): In: Mandell, Douglas and Bennett’s Principles and Practice of Infectious Diseases. Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ, editors.: 9th edition. 2019. Chapter:180, pp 2301-2319
31. Ertem E.Chlamydia trachomatis .Infectious Diseases and Microbiology. Topçu AW, Söyletir G, Doğanay M, editors. 4th Edition, 2017, p 1713-26
32. Gamoudi D, FlewS, Cusini M, Benardon S, Poder A, Radcliffe K.2018 European guideline on the organization of a consultation for sexually transmitted infections. 2019: *European Academy of Dermatology and Venereology*:33, 1452–58. DOI: 10.1111/jdv.15577
33. Papp JR, Schacter J, Gaydos CA, Van Der Pol B. Recommendations for the Laboratory-Based Detection of Chlamydia trachomatis and Neisseria gonorrhoeae — 2014. Centers for Disease Control and Prevention. *MMWR. Recomm Rep* March 14, 2014 / 63(RR02);1-19
34. Workowski KA, Bachmann LH, Chan PA, et al. Sexually Transmitted Infections Treatment Guidelines, 2021. *MMWR Recomm Rep* 2021;70(No. RR-4):1–187. DOI: <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.rr7004a1>Accessed August 28,2022
35. World Health Organization (2016). WHO guidelines for the treatment of Chlamydia trachomatis.
36. STDs during Pregnancy – CDC Detailed Fact Sheet (online) <https://www.cdc.gov/std/pregnancy/stdfact-pregnancy-detailed.htm> (erişim tarihi 28.08.2022)
37. Marrazzo JM, Apicella MA. Neisseria Gonorrhoeae(Gonorrhoea). In: Mandell, Douglas and Bennett’s Principles and Practice of Infectious Diseases. Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ, editors.: 9th edition. 2019. Chapter:212, p.2608—27

38. Kılıç A, Başustaoglu AC. Neisseria Türleri: Enfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi içinde. Topçu AW, Söyletir G, Doğanay M.(ed). İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri; 2017. 4. Baskı, s. 1841-50
39. Fifer H, Saunders J, Soni S, Sadiq ST, FitzGerald M. 2018 UK national guideline for the management of infection with Neisseria gonorrhoeae. International Journal of STD & AIDS. 2020;31(1):4-15. doi:10.1177/0956462419886775)
40. Workowski KA, Bachmann LH, Chan PA, et al. Sexually Transmitted Infections Treatment Guidelines, 2021. MMWR Recomm Rep 2021;70(No. RR-4):1–187. DOI: <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.rr7004a1> Accessed August 28,2022
41. Gurlek ve ark. Gebelikte Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıkların Yönetimi. Journal of Human Rhythm2020;6(2):53-73
42. Romoren M, Rahman M, Sundby J, Hjortdahl P. Chlamydia and gonorrhoea in pregnancy: effectiveness of diagnosis and treatment in Botswana. Sex Transm Infect. 2004 Oct;80(5):395-400. doi: 10.1136/sti.2003.007757. PMID: 15459410; PMCID: PMC1744896.
43. Unemo, M., Seifert, H.S., Hook, E.W. et al. Gonorrhoea. Nat Rev Dis Primers 5, 79 (2019). <https://doi.org/10.1038/s41572-019-0128-6>
44. Chaponda EB, Bruce J, Michelo C, Chandramohan D, Chico RM. Assessment of syndromic management of curable sexually transmitted and reproductive tract infections among pregnant women: an observational cross-sectional study. BMC Pregnancy Childbirth. 2021 Jan 30;21(1):98. doi: 10.1186/s12884-021-03573-3.
45. Gao R, Liu B, Yang W, Wu Y, Wang B, Santillan MK, Ryckman K, Santillan DA, Bao W. Association of Maternal Sexually Transmitted Infections With Risk of Preterm Birth in the United States. JAMA Netw Open. 2021 Nov 1;4(11):e2133413. doi: 10.1001/jamanetworkopen.2021.33413.
46. STDs during Pregnancy – CDC Detailed Fact Sheet (online) <https://www.cdc.gov/std/pregnancy/stdfact-pregnancy-detailed.htm> (erişim tarihi 28.08.2022)
47. Aagaard K, Luna RA, Versalovic J. The Human Microbiome of Local Body Sites and Their Unique Biology: . In: Mandell, Douglas and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases. Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ, editors.: 9th edition. 2019. Chapter:2 p.12-21
48. Workowski KA, Bachmann LH, Chan PA, et al. Sexually Transmitted Infections Treatment Guidelines, 2021. MMWR Recomm Rep 2021;70(No. RR-4):1–187. DOI: <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.rr7004a1> Accessed August 28,2022
49. Onderdonk AB, Delaney ML, Fichorova RN. The human microbiome during bacterial vaginosis. Clin Microbiol Rev. 2016;29:223–238.

GEBELİK VE VİRAL AJANLAR

Merve Sefa Sayar - Ali Asan

Gebelik öncesi ya da gebelik döneminde bulaşan virüs, bakteri, protozoa ve mantar gibi patojen mikroorganizmalar, gebelik sırasında (doğuştan enfeksiyon), doğumda ve doğum esnasında (perinatal enfeksiyon) veya emzirme yoluyla (doğum sonrası enfeksiyon) fetüse bulaşır (1). Bu durum gebelikte önemli bir morbidite ve mortalite sebebi olup aynı zamanda fetüs için yıkıcı sonuçlara sebep olabilmektedir (2). Gebelikte geçirilen viral enfeksiyonların sekelleri arasında doğumsal anomalilere neden olan teratojenik etkiler arasında büyüme kısıtlaması, prematürel, ölü doğum, düşük ve yenidoğan ölümü yer almaktadır (2). Canlı doğumların yaklaşık %3'ünde konjenital anomali görüldüğü bilinmekte olup; tüm ölü doğumların yaklaşık %10-30'unda enfeksiyöz bir etiyoloji olduğu bildirilmektedir (1,2). Gebelikte görülen enfeksiyon tablolarında, etken saptamak amacıyla yapılan tanısal testlerdeki düşük oranlar enfeksiyonların ölü doğumlardaki payının eksik tahmin edilmesine neden olur; ayrıca bu durum enfeksiyona atfedilen konjenital anomali oranlarının da tam olarak tanımlanmasına engel olmaktadır (1,3). Konjenital enfeksiyonlardan en sık sorumlu olan virüsler arasında Sitomegalovirüs (CMV), Herpes Simplex 1-2 (HSV 1-2), Varicella Zoster virüsü (VZV), Kızamıkçık virüsü (RuV) bulunmaktadır (1). Ayrıca Hepatit B ve C virüsü (HBV ve HCV), İnsan İmmün Yetmezlik virüsü (HIV) ve Parvovirus B19 (B19V) hamilelik sırasında bulaştığında fetüsü veya doğumda yenidoğanı etkileyebilmektedir (1). Bunlara ek olarak son dönemde, Şiddetli Akut Solunum Sendromu Koronavirüsü 2 (SARS-CoV-2) ve Zika virüsü (ZIKV) gibi yeni virüsler ortaya çıkmıştır. Bu bölümde anne, fetüs ve yenidoğan üzerinde olası hasar bırakabilen başlıca viral enfeksiyonları tanımlanacaktır.

KAYNAKLAR

1. Auriti C, De Rose DU, Santisi A, Martini L, Piersigilli F, Bersani I, Ronchetti MP, Caforio L. Pregnancy and viral infections: Mechanisms of fetal damage, diagnosis and prevention of neonatal adverse outcomes from cytomegalovirus to SARS-CoV-2 and Zika virüs. *BBA - Molecular Basis of Disease*.2021; 1867 (2021) 166198. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bbdis.2021.166198>.
2. Megli CJ, Coyne CB. Infections at the maternal–fetal interface: an overview of pathogenesis and defence. *Nature Reviews, Microbiology*. 2022; 20:67.
3. Dağlar G, Bilgiç D. Gebelikte Teratojen Enfeksiyonlara Güncel Yaklaşım. *ZEYNEP Kamil Tıp Bülteni*. 2018;49(1):100-108.
4. Britt WJ. Cytomegalovirus. In: Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ, editors. *Mandell, Douglas, and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases*. Philadelphia: Elsevier, 2020; p. 1857-71.e9.
5. Türkiye Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Uzmanlık Derneği. Sitomegalovirüs Tanı, Tedavi Uzlaş Raporu. 2020. p:1-103.
6. Centers for Disease Control and Prevention. <https://www.cdc.gov/cmvc/clinical/congenital-cmv.html>. Erişim Tarihi: 14.08.2022.
7. Naing ZW, Scott GM, Shand A, Hamilton ST, Zuylen WJ, Basha J, Hall B, Craig ME, Rawlinson WD. Congenital cytomegalovirus infection in pregnancy: a review of prevalence, clinical features, diagnosis and prevention. *Australian and New Zealand Journal of Obstetrics and Gynaecology* 2016;56:9–18. DOI: 10.1111/ajo.12408.
8. Money DM, Steben M. Guidelines for the Management of Herpes Simplex Virus in Pregnancy. *J Obstet Gynaecol Can*. 2017;39(8):e199e205. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jogc.2017.04.016>.
9. Bernstein HB, Lee MJ. *Maternal and Perinatal Infection in Pregnancy: Viral*. *Obstetrics: Normal and Problem Pregnancies* 7.baskı. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-32108-2.00053-6>.
10. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/haberler/asilama-takviminde-degisiklik-yapildi.html>. Erişim tarihi: 14 Temmuz 2022.
11. Fortner KB, Nieuwoudt C, Reeder CF, Swamy GK. Infections in Pregnancy and the Role of Vaccines. *Obstet Gynecol Clin N Am*. 2018;4: 369–88. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jogc.2018.01.006>.
12. Gershon AA. Rubella Virus(German Measles). In: Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ, editors. *Mandell, Douglas, and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases*. Philadelphia: Elsevier, 2020; p. 2007-2012.e2.
13. Neu N, Duchon J, Zachariah P. TORCH Infections. *Clin Perinatol*. 2015; 42: 77–103. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.clp.2014.11.001>.

14. Bouthry E, Picone O, Hamdi G, Grangeot-Keros L, Ayoubi JM, Vauloup-Fellous C. Rubella and pregnancy: diagnosis, management and outcomes. *Prenatal Diagnosis*. 2014;34:1246–53. DOI: 10.1002/pd.4467.
15. Centers for Disease Control and Prevention. <https://www.cdc.gov/ncbddd/birthdefects/surveillancemanual/chapters/chapter-5/chapter5-1.html>. Erişim Tarihi: 14.07.2022.
16. Castillo E, Murphy K, Schalkwyk JV. Hepatitis B and Pregnancy. *J Obstet Gynaecol Can*. 2017;39(3):181-90. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jogc.2016.11.001>.
17. Borgia G, Carleo MA, Gaeta GB, Gentile I. Hepatitis B in pregnancy. *World J Gastroenterol*. 2012; 18(34): 4677-83. DOI:10.3748/wjg.v18.i34.4677.
18. World Health Organization 2020. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK561127/pdf/Bookshelf_NBK561127.pdf. Erişim Tarihi: 14.07.2022.
19. Schillie S, Wester C, Osborne M, Wesolowski L, Ryerson AB. CDC Recommendations for Hepatitis C Screening Among Adults — United States, 2020. *MMRV Recomm Rep*. 2020; 69: 1-17. DOI: 10.15585/mmwr.rr6902a1.
20. Dibba P, Cholankeril R, Li AA, Patel M, Fayek M, Dibble C, Okpara N, Hines A, Ahmed A. Hepatitis C in Pregnancy. *Diseases*. 2018; 6: 31. DOI:10.3390/diseases6020031.
21. Hughes BL, Page CM, Kuller JA. Hepatitis C in pregnancy: screening, treatment, and management. *Am J Obstet Gynecol*. 2017; 217:B2-B12. DOI: 10.1016/j.ajog.2017.07.039.
22. Harris K, Yudin MH. HIV Infection in Women: A 2020 Update. *Prenat Diagn*. 2020; 40(13): 1715-21. DOI: 10.1002/pd.5769.
23. Loutfy M, Kennedy VL, Poliquin V, Dzineku F, Dean NL, Margolese S, Symington A, Money DM, Hamilton S, Conway T, Marie Ss, Khan S, Yudin MH. Canadian HIV Pregnancy Planning Guidelines. *J Obstet Gynaecol Can*. 2018;40(1):94–114. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jogc.2017.06.033>.
24. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Bulasici-hastaliklar-db/hastaliklar/HIV-ADS/Tani-Tedavi_Rehberi/HIV_AIDS_Tani_Tedavi_Rehberi_Yeni.pdf. Erişim tarihi: 14 Temmuz 2022.
25. Wastnedge EAN, Reynolds RM, Boeckel SR, Stock SJ, Denison FC, Maybin JA, Critchley HOD. Pregnancy and COVID-19. *Physiol Rev*. 2021;101:303–18. DOI:10.1152/physrev.00024.2020.
26. Jamieson DJ, Rasmussen SA. An update on COVID-19 and pregnancy. *American Journal of Obstetrics & Gynecology*. 2022;226:177-186. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ajog.2021.08.054>.
27. Salem D, Katranji F, Bakdash T. COVID-19 infection in pregnant women: Review of maternal and fetal outcomes. *Int J Gynecol Obstet*. 2021;152:291–98. DOI: 10.1002/ijgo.13533.

28. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. <https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/41676/0/covid-19solunumsistemihastaliklarininyayginoldugudonemdesaglikkuruluslarindagebetakibipdf.pdf>. Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2022.
29. Erat T, Çiftçi E. Zika Virüs Enfeksiyonunda Güncel Durum: Türkiye Risk Altında mı? J Pediatr Inf. 2017; 11(3): 135-9. DOI: 10.5578/ced.57495.

GEBELİK VE PARAZİTER HASTALIKLAR

Sibel Yorulmaz Gökteş - Ali Asan

Paraziter enfeksiyonlar tüm dünyada yaklaşık on milyon gebeyi etkilemektedir. Uluslararası seyahat ve özellikle artan göç oranı nedeniyle endemik parazitler tüm dünyada görülmektedir. Dünyada prevalansın yüksek olduğu bölgelerde, hamile kadınların %24-%70'inde bağırsak parazit enfeksiyonu vardır ve bunların onda biri birden fazla parazit türüyle oluşmaktadır (1). Parazitlerin anne, fetüs ve plasenta üzerinde değişik etkileri mevcuttur. Bu nedenle gebelikte parazit enfeksiyonlarını; öncelikle anneyi, fetüsü ve plasentayı etkileyenler şeklinde sınıflandırabiliriz (2).

Maternal enfeksiyon yapan parazitler *Ancylostoma duodenale*, *Necator americanus*, *Ascaris lumbricoides*, *Echinococcus granulosus*; plasental enfeksiyon yapanlar *Schistosoma mansoni*, *Schistosoma haematobium*, *Schistosoma japonicum*, *Plasmodium falciparum*, *Plasmodium vivax*; fetal enfeksiyon yapanlar ise *Toxoplasma gondii*, *Leishmania chagasi*, *Leishmania donovani*, *Trypanosoma gambiense*, *Trypanosoma rhodesiense*, *Trypanosoma cruzi*, *Wuchereria bancrofti*'dir (3).

Özellikle malaria ve bağırsak helmintleri anemi, perinatal mortaliteye ve düşük doğum ağırlığı bebeğe neden olabilmektedir. Şistosoma enfeksiyonları da benzer şekilde anemi ile sonuçlanmaktadır (4).

Gebelikte bağışıklık sisteminde karmaşık bir değişim söz konusudur. Gebelik sırasındaki immün sistem değişiklikleri parazit enfeksiyonlarına olan yatkınlığı artırır (4). Bu değişen immün yanıt, bağışıklığın baskılanmasını değil fetal greftin anneye uyumuna sağlar. Gebelikte immün yanıtta fizyolojik değişiklikler mater-nofetal yüzeyden başlayarak tüm maternal immün yanıtı etkiler ve enfeksiyonlara yatkınlık oluşur. Helmint enfeksiyonlarına ilk yanıt bazofil eozinofil ve mast hücre-

Filaryaz (*Wuchereria bancrofti*)

Filariasis etkeni olup birçok arthropod geçişli nematodlardan kaynaklanan bir doku parazitidir, filaryazın en sık etkeni *Wuchereria bancrofti*'dir. Kronik fazda yumurtalar bacak ve pelvis damarlarına ilerler, ciddi lenf varisleri ve elefantiyazis oluşur. Dünyada Afrika, Arabistan, Çin, Amerika ve bazı Avrupa ülkelerinde görülür. Tanıda özellikle gece kan ve doku örneklerinde mikroskopik olarak parazit aranır. Plasentayı nadiren geçer fakat plasenta yolu ile bulaşabilir ve filaryaziste akut ve kronik enfeksiyon tedavisinde diethylcarbomazine gebelerde kullanılan vakalar mevcuttur (4,71,72).

Gebelikte parazit enfeksiyonları erken tespit edilip ve uygun tedavi edilirse maternal ve fetal komplikasyonlar belirgin şekilde önlenir. Dünya çapında gebelerde parazit enfeksiyonlarının ayırıcı tanıda düşünülmesi ve uygun tarama testlerinin yapılması, özellikle endemik bölgelere yolculuk yapanlara dikkat edilmesi önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

1. Mohan, S, Halle-Ekane, G, Konje J.C. Intestinal parasitic infections in pregnancy-A review. Eur. J. Obstet. Gynecol. Reprod. Biol. 2020;254:59–63.
2. Dotters-Katz S, Kuller J, Heine RP. Parasitic infections in pregnancy. Obstet Gynecol Surv 2011;66:515–25.
3. Kardeşin KE et al. Gebelik ve tropikal parazitik enfeksiyonlar. Zeynep Kamil Tıp Bülteni 48.4 2017: 190-192
4. Yakasai AI, Umar UA. A review parasitic infestation in pregnancy. Asian J Nat Appl Sci. 2013;2:31–8.
5. Adegnik AA, Agnandji ST, Chai SK et al. Increased prevalence of intestinal helminth infection during pregnancy in a SubSaharan African community. Wien Klin Wochenschr 2007;119:712–6.
6. Hotez, PJ et al. Control of neglected tropical diseases. N. Engl. J. Med 2007;357:1018-27
7. D'Alauro F.R, Lee RV, Pao-In KR, Khairallah MA. Intestinal parasites and pregnancy. Obstet Gynecol 1985;66:639-43.
8. Kurt H, Gündeş S, Geyik MF. Enfeksiyon hastalıkları. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2013; s. 404-410
9. Steketee RW. Pregnancy, nutrition and parasitic diseases. J Nutr 2003;133:1661–7.
10. Topcu AW, Soyletir G, Doganay M. Enfeksiyon hastalıkları ve mikrobiyolojisi. 4. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2017

11. Elliott AM, Ndibazza J, Mpairwe H, Muhangi L, Webb EL et al. Treatment with anthelmintics during pregnancy: what gains and what risks for the mother and child *Parasitology* 2011;138:1499–507.
12. Larocque R, et al. A double-blind randomized controlled trial of antenatal mebendazole to reduce low birth weight in a hookworm-endemic area of Peru. *Trop. Med. Int. Health.* 2006;11:1485–95.
13. Torlesse H, Hodges M. Albendazole therapy and reduced decline in haemoglobin concentration during pregnancy (Sierra Leone). *Trans R Soc Trop Med Hyg* 2001;95:195–201.
14. Ndyomugenyi R, Kabatereine N, Olsen A, Magnussen P. Efficacy of ivermectin and albendazole alone and in combination for treatment of soil-transmitted helminths in pregnancy and adverse events: a randomized open label controlled intervention trial in Masindi district, Western Uganda. *Am J Trop Med Hyg* 2008;79:856-63
15. Topcu AW, Soyletir G, Doganay M. Enfeksiyon hastalıkları ve mikrobiyolojisi. 3. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri,2008; s.2615
16. Bakdik S, Arslan S, Oncu F. Long-term results of percutaneously treated multiple hepatic and splenic hydatid cysts in a pregnant woman. *J Infect Dev Ctries.* 2018;12:680-2
17. Giorgio A, de Stefano G, Esposito V, Liorre G, Di Sarno A, Giorgio V, Sangiovanni V, Iannece MD, Mariniello N. Long-term results of percutaneous treatment of hydatid liver cysts: a single center 17 years experience. *Infection* 2008;36: 256-61
18. Giorgio A, Di Sarno A, de Stefano G, Liorre G, Farella N, Scognamiglio U, Giorgio V. Sonography and clinical outcome of viable hydatid liver cysts treated with double percutaneous aspiration and ethanol injection as first-line therapy: efficacy and long-term follow-up. *AJR Am J Roentgenol* 2009;193:186-192.
19. Akhan O, Dincer A, Gokoz A, Sayek I, Havlioglu S, Abbasoglu O, Eryilmaz M, Besim A, Baris I. Percutaneous treatment of abdominal hydatid cysts with hypertonic saline and alcohol. An experimental study in sheep. *Invest Radiol* 1993;28:121-7
20. Iyilikci L, Balkan BK, Capar E Sedation for percutaneous treatment of hepatic hydatid cyst in a pregnant patient. *Arch Gynecol Obstet* 2006;274:113-4.
21. Fuseini G, Edoh D, Kalifa BG, Hamid A-W, Knight D. Parasitic infections and anaemia during pregnancy in the Kassena-Nankana district of Northern Ghana. *J. Public Health Epidemiol.* 2010;2(3):48-52.
22. Fried M, Duffy PE. Malaria during pregnancy. *Cold Spring Harb Perspect Med.* 2017;7:a025551.
23. Mens PF, Bojtor EC, Schallig HD. Molecular interactions in the placenta during malaria infection. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol* 2010;52:126–32
24. Desai M, ter Kuile FO, Nosten F, McGready R, Asamo K, Brabin B et al. Epidemiology and burden of malaria in pregnancy. *Lancet Infect Dis.* 2007;7(2):93
25. McGready R, Davison BB, Stepniewska K, Cho T, Shee H, Brockman A. et al. The effects of *Plasmodium falciparum* and *P. vivax* infections on placental histopathology in an area of low malaria transmission. *Am J Trop Med Hyg.* 2004;70:398–407.

26. Salanti A, Staalsoe T, Lavstsen T, Jensen AT, Sowa MP, et al. Selective upregulation of a single distinctly structured var gene in chondroitin sulphate A adhering Plasmodium falciparum involved in pregnancy-associated malaria. *Mol Microbiol* 2003;49:179–91.
27. Rogerson SJ, Desai M, Mayor A, Sicuri E, Taylor SM, van Eijk AM. Burden, pathology, and costs of malaria in pregnancy: new developments for an old problem. *Lancet Infect Dis*. 2018;18:e107–18.
28. Espinoza E, Hidalgo L, Chedraui P. The effect of malarial infection on maternal-fetal outcome in Ecuador. *J Matern Fetal Neonatal Med*. 2005;18(2):101-5.
29. Assabri AM, Muharram AA. Malaria in pregnancy in Hodiedah, Republic of Yemen. *East Mediterr Health J*. 2002;8:245–53.
30. Bouyou-Akotet MK, Ionete-Collard DE, Mabika-Manfoumbi M, Kendjo E, Matsiegui PB, Mavoungou E, Kombila M. Prevalence of Plasmodium falciparum infection in pregnant women in Gabon. *Malar J* 2003;2:18
31. <http://www.who.int/malaria/publications/atoz/9789241549127/en/>
32. Pekyi D, Ampromfi AA, Tinto H, Traore-Coulibaly M, Tahita MC, Valea I et al. Four artemisinin based treatments in African pregnant women with Malaria. *N Engl J Med* 2016;374: 913–27.
33. Nour NM. Schistosomiasis: health effects on women. *Rev Obstet Gynecol* 2010;3:28–32.
34. Friedman JF, Mital P, Kanzaria HK, Olds GR, Kurtis JD. Schistosomiasis and pregnancy. *Trends Parasitol* 2007;23:159–64
35. Montoya JG, Liesenfeld O. Toxoplasmosis. *Lancet* 2004;363(9425):1965-76.
36. Kuman HA. Toksoplazmoz Kliniği. Toksoplazmosis Yaşarol Ş (editörler) T. Paraz Dern Yay. Bornova. 1983;62.
37. Kuman HA, Altıntaş N. Protozoon Hastalıkları. Ege Üniversitesi Basımevi. Bornova-İzmir 1996;112.
38. Varlı C, Türköz İ, Aydemir S, Emre S, Şimşek F, Yıldırım MT. Toksoplazmoz, Okmeydanı Tıp Derg 2016;32:24-8.
39. Tenter AM, Heckeroth AR, Weiss LM. Toxoplasma gondii: from animals to humans. *Int J Parasitol* 2000;30(12-13):1217-58.
40. Çolak H, Özgüneş İ. Gebelik, doğum ve abortusla ilgili enfeksiyonlar. Topçu AW, Söyletir G, Doğanay M editörler. Enfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi. 3. Baskı. Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri; 2008 (s 1528-40)
41. John DT. William A. P. Markell and Voge's Medical Parasitology 9th Edition. Saunders Company 2006;139-48.
42. Sarıcaoğlu EM, Memikoğlu KO. Gebelik ve toksoplazmoz. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 2018;71:17-22.
43. Toxoplasma gondii. In Bennett JE, Dolin R, Blaser MJ, editors. Mandell, Douglas and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases. 8th ed. Philadelphia: Elsevier Saunders; 2015;(p 3122-31)

44. Frimpong C, Makasa M, Sitali L, Michelo C. Seroprevalence and determinants of toxoplasmosis in pregnant women attending antenatal clinic at the university teaching hospital, Lusaka, Zambia. *BMC Infect Dis.* 2017;17:10.
45. Negero J, Yohannes M, Woldemicheal K, Tegegne D. Seroprevalence and potential risk factors of *T. gondii* infection in pregnant women attending antenatal care at Bonga Hospital, Southwestern Ethiopia. *Int J of Infect Dis.* 2017;57:44-9
46. T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanlığı, Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi, 2014
47. Uludağ S, Madazlı R. Gebelik ve Toksoplazmoziste Klinik Yönetim. *Perinatoloji Dergisi* 1993;1:165-9
48. Iddawela D, Malinda S, Vithana P, Ratnayake C. Seroprevalence of toxoplasmosis and risk factors of *Toxoplasma gondii* infection among pregnant women in Sri Lanka: a cross sectional study. *BMC Public Health* 2017;17:930.
49. Halonen SK, Weiss LM. Toxoplasmosis. *Handb Clin Neurol.* 2013;114:125–45
50. Andiappan H, Nissapatorn V, Sawangjaroen N, Chemoh W, Lau YL, Kumar T. et al. Toxoplasma infection in pregnant women: a current status in Songklanagarind hospital, southern Thailand. *Parasit Vectors.* 2014;7:239.
51. Roizen N, Swisher CN, Stein MA, Hopkins J, Boyer KM, Holfels E. Neurologic and developmental outcome in treated congenital toxoplasmosis. *Paediatrics.* 1995;95:11–20.
52. Rico-Torres CP, Vargas-Villavicencio JA, Correa D. Is *Toxoplasma gondii* type related to clinical outcome in human congenital infection *Eur J Clin Microbiol Infect Dis* 2016;35:1079-88
53. Wenstrom KD: Toxoplasmosis. In Gleicher N (Ed) Principles and practice of medical therapy in pregnancy. New-York, Appleton Angle, 1989;627-630.
54. Carter AO, Frank JW: Congenital toxoplasmosis: Epidemiologic features and control. *CMAJ,* 135: 618- 632,1988.
55. Montoya, J.G., Remington, J.S. Management of *Toxoplasma gondii* infection during pregnancy. *Clin. Infect. Dis.*2008;47:554–66.
56. Romand S, Wallon M, Franck J, Thulliez, P, Peyron, F, Dumon, H. Prenatal diagnosis using polymerase chain reaction on amniotic fluid for congenital toxoplasmosis. *Obstet Gynecol.* 2001;97(2):296-300
57. Prusa AR, Kasper DC, Pollak A, Pollak, A., Olischar, M., Gleiss, A., Hayde, M. Amniocentesis for the detection of congenital toxoplasmosis: results from the nationwide Austrian prenatal screening program. *Clin Microbiol Infect* 2015;21(2):191-8
58. De Oliveira Azevedo CT, do Brasil PE, Guida L, LopeS Moreira ML. Performance of polymerase chain reaction analysis of the amniotic fluid of pregnant women for diagnosis of congenital toxoplasmosis: a systematic review and meta-analysis. *PLoS One.* 2016;7:11(4)
59. Liesenfeld O, Press C, Montoya JG, Gill R, Isaac-Renton JL, Hedman K, Remington JS. False-positive results in immunoglobulin M toxoplasma antibody tests and importance of confirmatory testing: the Platelia Toxo IgM test. *J Clin Microbiol* 1997;35:174.

60. Villard O, Breit L, Cimon B, Franck J, Fricker-Hidalgo H, Godineau N et al. Comparison of four commercially available avidity tests for *Toxoplasma gondii*-specific IgG antibodies. *Clin Vaccine Immunol.* 2013;20(2):197-204
61. Sensini A. *Toxoplasma gondii* infection in pregnancy: opportunities and pitfalls of serological diagnosis. *Clin Microbiol Infect.* 2006;12(6):504-12
62. Remington JS, McLeod R, Thulliez P, and Desmonts G. 2001. *Toxoplasmosis*, p 205–346. In Remington JS and Klein JO (ed), *Infectious diseases of the fetus and newborn infant*, 5th ed. Saunders, Philadelphia, PA.
63. Wallon M, Liou C, Garner P, Peyron F. Congenital toxoplasmosis: systematic review of evidence of efficacy of treatment in pregnancy. *BMJ* 1999;318(7197):1511-4.
64. Peyron F, Wallon M, Liou C, Garner P. Treatments for toxoplasmosis in pregnancy. *Cochrane Review 2000 The Cochrane Library* 4 (BD) Giorgio A, de Stefano G, Esposito V, Liorre G, Di Sarno A, Giorgio V, Sangiovanni V, Iannece MD, Mariniello N. Long-term results of percutaneous treatment of hydatid liver cysts: a single center 17 years experience. *Infection* 2008;36:256-61
65. CDC 2013. Parasites-Leishmaniasis. Available online: <http://www.cdc.gov/parasites/leishmaniasis/gen-info/faqs.html> (accessed on september 2)
66. World Health Organization. Control of the leishmaniasis. World Health Organization technical report series. Geneva, Switzerland: WHO, 2010; 949:xii-xiii, 1– 186
67. Gürel MS, Yeşilova Y, Ölgün MK, Özbek Y. Türkiye’de Kutanöz Leishmaniasisin Durumu. *Türkiye Parazitoloj Derg* 2012;36:121-9.
68. Aronson N, Herwaldt BL, Libman M, Pearson R, Lopez-Velez R, Weina P, et al. Diagnosis and treatment of leishmaniasis: clinical practice guidelines by the Infectious Diseases Society of America (IDSA) and the American Society of Tropical Medicine and Hygiene. *Am J Trop Med Hyg.* 2017;96:24–45.
69. Cevallos AM, Hernandez R. Chagas’ disease: pregnancy and congenital transmission. *BioMed Res Int.* 2014:401864
70. Palumbo E. Filariasis: diagnosis, treatment and prevention. *Acta biomedica* 2008;79:106-109
71. Chandrakala G, Zulfeen M. Filariasis in pregnancy: prevalent yet less-known global health burden. *J Basic Clin Rep Sci.* 2016;5(2):107-9.

GEBELİKTE HİPERTANSİF HASTALIKLAR

Murat Altuntaş - Evrim Ebru Kovalak

Ülkemizde 2005 yılında pilot kapsamda, 2010 yılında ise tüm ülkede hizmet vermeye başlayan Aile Hekimliği Uygulamasıyla birlikte her bireyin bir aile hekimi olacak şekilde bir yapılanmaya gidilmiştir. Bu uygulamayla birlikte özellikle kişilerin izlem ve takipleri de ayrı bir önem kazanmıştır. Bu izlemlerden birisi de gebe grubu için oluşturulmuş olup, uygulama temelinde bir gebelik periyodu için en az 4 (dört) kez olmak üzere uygulamaya alınmıştır. Her bir izlem için de geçerli olan tansiyon arteryel ölçümü gebe için ayrı bir önem taşımaktadır. Bu çalışma ile gebelerde tansiyon arteryel yüksekliğine sekonder gelişebilecek durumların değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Tüm gebeliklerin %5-11'inde görülen hipertansif bozukluklar, maternal ve perinatal mortalitenin en önemli sebeplerinden biridir (1,2). Daha önceki gebeliğinde, preeklampsi, dekolman, hidrops fetalis, ölü doğum öyküsü olanlar, kronik böbrek hastalığı, yardımcı üreme teknikleri ile elde edilmiş gebelik, çoğul gebeliklerde preeklampsi görülme ihtimali yüksektir. Ayrıca nulliparite, ileri yaş, diabetes mellitus, sistemik lupus eritematozus, antifosfolipid sendrom, vasküler hastalıklar, obezite ve de obstruktif uyku apnesi preklampsi için risk faktörleridir (3, 4). Hipertansiyon, sistolik 140 mmHg, diyastolik 90 mmHg ve üzerindeki kan basıncı değerleri olarak tanımlanır. Gebelikte dört çeşit hipertansif hastalık vardır (5,6):

1. Preeklampsi, eklampsi, HELLP
2. Gestasyonel hipertansiyon
3. Kronik hipertansiyon
4. Kronik hipertansiyona superimpoze preeklampsi

den (ilk gebelik, 35 yaş ve üzeri anne yaşı, vücut kitle indeksi>30, ailede preeklampsia öyküsü) birden fazlasına sahip kadınlara preeklampsia için düşük doz (81 mg/gün) aspirin profilaksisi, gebeliğin 12. haftası ile 28. haftası arasında (optimal olarak 16. gebelik haftasından önce) başlatılıp ve doğuma kadar devam edilmesi önerilir (Kanıt düzeyi A).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri değerlendirilirken maternal ve fatal mortalite oranları da değerlendirmeye alınmaktadır. Bu bağlamda gebelerin birinci basamakta Aile Hekimliği Uygulaması dâhilinde de belirli aralıklarla izlenmesi önemli ve değerlidir. Yukarıda ayrıntılı bir biçimde tanımlanmış olan olası patolojilerin tanınabilmesi ve gerekli tedbirlerin alınabilmesi için ilgili izlemlerin usulüne uygun biçimde ve zamanında yapılması, her izlemede mutlaka ilgili maternal ve fetal değişkenlerin taranması yaşamsal olabilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Abalos E, Cuesta C, Grosso AL, Chou D, Say L. Global and regional estimates of preeclampsia and eclampsia: a systematic review. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol.* 2013 Sep;170(1):1-7
2. Fingar KR (IBM Watson Health), Mabry-Hernandez I (AHRQ), Ngo-Metzger Q (AHRQ), Wolff T (AHRQ), Steiner CA (Institute for Health Research, Kaiser Permanente), Elixhauser A (AHRQ). Delivery Hospitalizations Involving Preeclampsia and Eclampsia, 2005–2014. HCUP Statistical Brief #222. April 2017. Agency for Healthcare Research and Quality, Rockville, MD. www.hcupus.ahrq.gov/reports/statbriefs/sb222-Preeclampsia-Eclampsia-Delivery-Trends.pdf (Accessed on May 18, 2020)
3. Vigil-De Gracia P, Ortega-Paz L: Retinal detachment in association with pre-eclampsia, eclampsia, and HELLP syndrome. *Int J Gynaecol Obstet* 114(3):223, 2011
4. Sibai BM. Diagnosis, controversies, and management of the syndrome of hemolysis, elevated liver enzymes, and low platelet count. *Obstet Gynecol.* 2004 May;103(5 Pt 1):981-91.
5. Gestational Hypertension and Preeclampsia: ACOG Practice Bulletin, Number 222. *Obstet Gynecol.* 2020 Jun;135(6):e237-e260.
6. Helewa ME, Burrows RF, Smith J, Williams K, Brain P, Rabkin SW. Report of the Canadian Hypertension Society Consensus Conference: 1. Definitions, evaluation and classification of hypertensive disorders in pregnancy. *CMAJ.* 1997 Sep 15;157(6):715-25.
7. Sibai BM: Diagnosis, prevention, and management of eclampsia. *Obstet Gynecol* 105:402, 2005
8. Zwart JJ, Richters A, Öy F, et al: Eclampsia in The Netherlands. *Obstet Gynecol* 112:820, 2008_

9. Mattar F, Sibai BM: Eclampsia: VIII. Risk factors for maternal morbidity. *Am J Obstet Gynecol* 182:307, 2000
10. Berks D, Steegers EA, Molas M, et al: Resolution of hypertension and proteinuria after preeclampsia. *Obstet Gynecol* 114(6):1307, 2009
11. Dennis AT, Solnordal CB: Acute pulmonary oedema in pregnant women. *Anaesthesia* 67(6):646, 2012b
12. Cunningham FG, Fernandez CO, Hernandez C. Blindness associated with preeclampsia and eclampsia. *Am J Obstet Gynecol*. 1995 Apr;172(4 Pt 1):1291-8.
13. Staff AC, Sibai BM, Cunningham FG: Prevention of preeclampsia and eclampsia. In Taylor RN, Roberts JM, Cunningham FG (eds): *Chesley's Hypertensive Disorders in Pregnancy*, 4th ed. Amsterdam, Academic Press, 2015
14. Bartsch E, Medcalf KE, Park AL, et al: Clinical risk factors for preeclampsia determined in early pregnancy: systematic review and meta-analysis of large cohort studies. *BMJ* 353:i1753, 2016
15. Somjen G, Hilmy M, Stephen CR: Failure to anesthetize human subjects by intravenous administration of magnesium sulfate. *J Pharmacol Exp Ther* 154(3):652, 1966
16. McCubbin JH, Sibai BM, Abdella TN, et al: Cardiopulmonary arrest due to acute maternal hypermagnesemia. *Lancet* 1:1058, 1981
17. Morisaki H, Yamamoto S, Morita Y, et al: Hypermagnesemia-induced cardiopulmonary arrest before induction of anesthesia for emergency cesarean section. *J Clin Anesth* 12(3):224, 2000
18. American College of Obstetricians and Gynecologists' Committee on Practice Bulletins—Obstetrics. ACOG Practice Bulletin No. 203: Chronic Hypertension in Pregnancy. *Obstet Gynecol*. 2019 Jan;133(1):e26-e50.
19. Brown MA, Magee LA, Kenny LC, Karumanchi SA, McCarthy FP, Saito S, Hall DR, Warren CE, Adoyi G, Ishaku S; International Society for the Study of Hypertension in Pregnancy (ISSHP). The hypertensive disorders of pregnancy: ISSHP classification, diagnosis & management recommendations for international practice. *Pregnancy Hypertens*. 2018 Jul;13:291-310.
20. Webster K, Fishburn S, Maresh M, Findlay SC, Chappell LC; Guideline Committee. Diagnosis and management of hypertension in pregnancy: summary of updated NICE guidance. *BMJ*. 2019 Sep 9;366:l5119.
21. Zeeman GG, Cunningham FG, Pritchard JA: The magnitude of hemoconcentration with eclampsia. *Hypertens Pregnancy* 28(2):127, 2009
22. Zondervan HA, Oosting J, Smorenberg-Schoorl ME, et al: Maternal whole blood viscosity in pregnancy hypertension. *Gynecol Obstet Invest* 25:83, 1988
23. Stuart JJ, Tanz LJ, Missmer SA, Rimm EB, Spiegelman D, James-Todd TM, et al. Hypertensive disorders of pregnancy and maternal cardiovascular disease risk factor development: an observational cohort study. *Ann Intern Med* 2018;169:224–32.

GEBELİK VE DİYABET

Zehra Yağmur Şahin Alak

Gebelikte fetüse bol miktarda besin kaynağı geçişi olması için plasentadan bazı diabetojenik hormonlar salgılanır. Gebelik süresince gelişen bu metabolik değişiklikler üçüncü trimesterde en fazla olmak üzere insülin direncine sebep olur (1). İnsülin direncini yenmede pankreas fonksiyonu yetersiz kalan gebelerde gestasyonel diyabet (GDM) gelişir. GDM daha önce diyabet tanısı bulunmayan gebelerde 2. veya 3. trimesterde tanı konulan diyabeti ifade etmektedir. Aynı zamanda bu insülin direnci durumu, hamilelikten önce teşhis edilen (pregestasyonel diyabet) Tip 1 veya Tip 2 diyabeti bulunan gebelerde glisemik kontrolü zorlaştırabilir.

Gebelikte diyabet prevalansı dünya çapındaki obezite salgınına paralel olarak artmaktadır. Uluslararası Diyabet Federasyonunun (IDF) 2021 yılındaki verilerine göre 20-49 yaş arası doğum yapmış 126,4 milyon kadının %16,7' sinde diyabet bulunmaktadır. Bunların %80,3' ü gestasyonel diyabettir (2). Ülkemizde yakın zamanda yapılan ulusal bir çalışmanın verilerine göre her yedi gebelikten birinde GDM bulunmaktadır (3).

Gebelikte kötü glisemik kontrolün maternal ve fetal riskleri arttırdığı bilinmektedir. Bu hastaların prekonsepsiyonel dönemde, gebelik boyunca ve gebelik sonrasında takip ve tedavisinin multidisipliner ekip tarafından yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Plows JF, Stanley JL, Baker PN, Reynolds CM, Vickers MH. The Pathophysiology of Gestational Diabetes Mellitus. *Int J Mol Sci.* 2018;19(11):3342. Published 2018 Oct 26. doi:10.3390/ijms19113342
2. Diyabet ve Gebelik. Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği (TEMED) Diabetes Mellitus ve. Komplikasyonlarının Tanı, Tedavi ve İzlem Kılavuzu -2022
3. Aydın H, Çelik Ö, Yazıcı D, et al. Prevalence and predictors of gestational diabetes mellitus: a nationwide multicentre prospective study. *Diabet Med.* 2019;36(2):221-227. doi:10.1111/dme.13857
4. Kitzmiller JL, Wallerstein R, Correa A, Kwan S. Preconception care for women with diabetes and prevention of major congenital malformations. *Birth Defects Res A Clin Mol Teratol.* 2010;88(10):791-803. doi:10.1002/bdra.20734
5. Persson M, Norman M, Hanson U. Obstetric and perinatal outcomes in type 1 diabetic pregnancies: A large, population-based study. *Diabetes Care.* 2009;32(11):2005-2009. doi:10.2337/dc09-0656
6. Tennant PW, Glinianaia SV, Bilous RW, Rankin J, Bell R. Pre-existing diabetes, maternal glycaated haemoglobin, and the risks of fetal and infant death: a population-based study. *Diabetologia.* 2014;57(2):285-294. doi:10.1007/s00125-013-3108-5
7. Nuha A, ElSayed, Grazia Aleppo, Vanita R. Aroda, et al. American Diabetes Association, 15. Management of Diabetes in Pregnancy: Standards of Care in Diabetes—2023. *Diabetes Care* 1 January 2023; 46 (Supplement_1): S254–S266.
8. Nurain MN, Marmuji LZ, Mastura I, et al. Management of diabetes in pregnancy in primary care. *Malays Fam Physician.* 2019;14(3):55-59. Published 2019 Dec 31.
9. Farrar D, Tuffnell DJ, West J. Continuous subcutaneous insulin infusion versus multiple daily injections of insulin for pregnant women with diabetes. *Cochrane Database Syst Rev.* 2007;(3):CD005542. Published 2007 Jul 18. doi:10.1002/14651858.CD005542.pub2
10. Alexopoulos AS, Blair R, Peters AL. Management of Preexisting Diabetes in Pregnancy: A Review. *JAMA.* 2019;321(18):1811-1819. doi:10.1001/jama.2019.4981
11. HAPO Study Cooperative Research Group, Metzger BE, Lowe LP, et al. Hyperglycemia and adverse pregnancy outcomes. *N Engl J Med.* 2008;358(19):1991-2002. doi:10.1056/NEJMoa0707943
12. Casey BM, Lucas MJ, McIntire DD, Leveno KJ. Pregnancy outcomes in women with gestational diabetes compared with the general obstetric population. *Obstet Gynecol.* 1997;90(6):869-873. doi:10.1016/s0029-7844(97)00542-5
13. Pilliod RA, Page JM, Burwick RM, Kaimal AJ, Cheng YW, Caughey AB. The risk of fetal death in nonanomalous pregnancies affected by polyhydramnios. *Am J Obstet Gynecol.* 2015;213(3):410.e1-410.e4106. doi:10.1016/j.ajog.2015.05.022
14. Ye W, Luo C, Huang J, Li C, Liu Z, Liu F. Gestational diabetes mellitus and adverse pregnancy outcomes: systematic review and meta-analysis. *BMJ.* 2022;377:e067946. Published 2022 May 25. doi:10.1136/bmj-2021-067946

15. Blank A, Grave GD, Metzger BE. Effects of gestational diabetes on perinatal morbidity reassessed. Report of the International Workshop on Adverse Perinatal Outcomes of Gestational Diabetes Mellitus, December 3-4, 1992. *Diabetes Care*. 1995;18(1):127-129. doi:10.2337/diacare.18.1.127
16. Vounzoulaki E, Khunti K, Abner SC, Tan BK, Davies MJ, Gillies CL. Progression to type 2 diabetes in women with a known history of gestational diabetes: systematic review and meta-analysis. *BMJ*. 2020;369:m1361. Published 2020 May 13. doi:10.1136/bmj.m1361
17. Li Z, Cheng Y, Wang D, et al. Incidence Rate of Type 2 Diabetes Mellitus after Gestational Diabetes Mellitus: A Systematic Review and Meta-Analysis of 170,139 Women. *J Diabetes Res*. 2020;2020:3076463. Published 2020 Apr 27. doi:10.1155/2020/3076463
18. Pace R, Brazeau AS, Meltzer S, Rahme E, Dasgupta K. Conjoint Associations of Gestational Diabetes and Hypertension With Diabetes, Hypertension, and Cardiovascular Disease in Parents: A Retrospective Cohort Study. *Am J Epidemiol*. 2017;186(10):1115-1124. doi:10.1093/aje/kwx263
19. Reece EA, Homko CJ. Infant of the diabetic mother. *Semin Perinatol*. 1994;18(5):459-469.
20. Society of Maternal-Fetal Medicine (SMFM) Publications Committee. Electronic address: pubs@smfm.org. SMFM Statement: Pharmacological treatment of gestational diabetes. *Am J Obstet Gynecol*. 2018;218(5):B2-B4. doi:10.1016/j.ajog.2018.01.041

PREKONSEPSİYONEL BAKIM VE RİSKLİ GRUP KADINLARDA HOLİSTİK HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI

Merlinda Aluş Tokat - Figen Yanık

PREKONSEPSİYONEL BAKIM

İnsan hayatında gebelik ve doğum önemli yaşam olaylarıdır. Gebelik sonuçlarını iyileştirmek, sağlıklı nesiller elde etmek ve çiftlerin gebelik öncesi sağlık durumlarını en iyi hâle getirmek amacıyla oluşturulan “prekonepsiyonel bakım” 1980’lerden beri aynı amaç için başlatılmıştır. Gebelik öncesi risk değerlendirme sistemi olarak da bilinen prekonepsiyonel bakım gebelik sonuçlarını iyileştirmek amacıyla çiftlerin yaşamlarındaki biyomedikal, davranışsal ve sosyal riskleri tanımlamayı ve olumlu yönde değiştirmeyi amaçlayan bir dizi müdahale olarak tanımlanmaktadır (1). Günümüzde birinci basamak sağlık bakım zincirinin önemli bir parçası olarak bilinen prekonepsiyonel bakım başlangıçta yalnızca sırasında bir veya daha fazla komplikasyon yaşayan kadınlara verilirken, artık günümüzde üreme çağındaki çiftlere sunulmaktadır (2). Prekonepsiyonel bakım alanının erkek bakımını da kapsayacak şekilde genişletilmesinin sebebi erkeklerin de gebelik öncesi sağlık durumları ve yaşam tarzlarının gebelik sonuçlarını etkileyebileceğine dair literatürde giderek artan sayıda kanıtlar olmasıdır (3). Erkeklerin koruyucu sağlık hizmetlerinin zayıf kullanıcıları olduğu bilinmektedir ve riskli sağlık davranışlarına girme olasılıkları ne yazık ki kadınlardan daha fazladır. Bu nedenle prekonepsiyonel bakım hem kadınlara hem de erkeklere diyet, fiziksel aktivite, uyku gibi yaşam tarzı alışkanlıklarını düzenleme ve nihayetinde sağlıklarını artırma, aile ilişkileri dinamiklerini iyileştirme fırsatı sunmaktadır (3,4).

- Kadınlara hissettikleri kronik hastalık stresini azaltabilmek için hangi manevi uygulamalara başvurdukları sorgulanmalı, etkili spiritüel uygulamaların kullanımı desteklenmelidir.
- Kadınları spiritüel olarak destekleyecek; dua ve dini metinler okuma, namaz kılma, meditasyon, derin nefes ve solunum egzersizleri, yoga gibi rahatlama teknikleri, bilinçli farkındalık gibi manevi uygulamalar öğretilmeli, kadınlar için uygun yöntemler seçilmelidir.
- Kronik hastalık uyumu düşük olan ve riskli yaşam tarzı benimseyen kadınlarda manevi ihtiyaçlar değerlendirilmeli, bu bireylere bakım verirken maneviyatın önemi göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Cunningham FG, Leveno KJ, Bloom SL, Spong CY, Dashe JS, Hoffman BL. Williams Obstetrics. 25th ed. United States: McGraw-Hill Professional; 2018.
2. Dumitru, S., Yuryevna, M. A., & Corina, I. T (2018). Preconceptional care: opportunities and challenges. *Acta biomedica scientifica*, 3(3), 69-74.
3. Barrett, G., Shawe, J., Howden, B., Patel, D., Ojukwu, O., Pandya, P., & Stephenson, J (2015). Why do women invest in pre-pregnancy health and care? A qualitative investigation with women attending maternity services. *BMC pregnancy and childbirth*, 15(1), 1-15.
4. Mason, E., Chandra-Mouli, V., Baltag, V., Christiansen, C., Lassi, Z. S., & Bhutta, Z. A (2014). Preconception care: advancing from 'important to do and can be done' to 'is being done and is making a difference'. *Reproductive health*, 11(3), 1-9.
5. Asresu, T. T., Hailu, D., Girmay, B., Abrha, M. W., & Weldearegay, H. G (2019). Mothers' utilization and associated factors in preconception care in northern Ethiopia: A community based cross sectional study. *BMC pregnancy and childbirth*, 19(1), 1-7.
6. Asresu, T. T., Hailu, D., Girmay, B., Abrha, M. W., & Weldearegay, H. G (2019). Mothers' utilization and associated factors in preconception care in northern Ethiopia: A community based cross sectional study. *BMC pregnancy and childbirth*, 19(1), 1-7.
7. Atrash H, Jack B. Preconception Care to Improve Pregnancy Outcomes: The Science. *J Hum Growth Dev* 2020; 30 (3): 334-341.
8. American College of Obstetricians and Gynecologists. The importance of preconception care in the continuum of women's health care. ACOG Committee Opinion No. 313. *Obstet Gynecol*. 2005; 106:665-666.
9. World Health Organization. Meeting to develop a global consensus on preconception care to reduce maternal and childhood mortality and morbidity: World Health Organization Headquarters, Geneva, 6-7 February 2012: meeting report; 2013.

10. Zhang, Y., Mustieles, V., Yland, J., Braun, J. M., Williams, P. L., Attaman, J. A., ... & Messerlian, C (2020). Association of parental preconception exposure to phthalates and phthalate substitutes with preterm birth. *JAMA network open*, 3(4), e202159-e202159.
11. Asresu, T. T., Hailu, D., Girmay, B., Abrha, M. W., & Weldearegay, H. G (2019). Mothers' utilization and associated factors in preconception care in northern Ethiopia: A community based cross sectional study. *BMC pregnancy and childbirth*, 19(1), 1-7.
12. Fleming, T. P., Watkins, A. J., Velazquez, M. A., Mathers, J. C., Prentice, A. M., Stephenson, J., ... & Godfrey, K. M (2018). Origins of lifetime health around the time of conception: causes and consequences. *The Lancet*, 391(10132), 1842-1852.
13. Plows, J. F., Stanley, J. L., Baker, P. N., Reynolds, C. M., & Vickers, M. H (2018). The pathophysiology of gestational diabetes mellitus. *International journal of molecular sciences*, 19(11), 3342.
14. Zhu, Y., & Zhang, C (2016). Prevalence of gestational diabetes and risk of progression to type 2 diabetes: a global perspective. *Current diabetes reports*, 16(1), 1-11.
15. American Diabetes Association (2020). 2. Classification and diagnosis of diabetes: Standards of Medical Care in Diabetes—2020. *Diabetes care*, 43(Supplement_1), S14-S31.
16. Kereliuk, S. M., & Dolinsky, V. W (2022). Recent Experimental Studies of Maternal Obesity, Diabetes during Pregnancy and the Developmental Origins of Cardiovascular Disease. *International Journal of Molecular Sciences*, 23(8), 4467.
17. Grunnet, L. G., Hansen, S., Hjort, L., Madsen, C. M., Kampmann, F. B., Thuesen et al (2017). Adiposity, dysmetabolic traits, and earlier onset of female puberty in adolescent offspring of women with gestational diabetes mellitus: a clinical study within the Danish National Birth Cohort. *Diabetes care*, 40(12), 1746-1755.
18. Tam, W. H., Ma, R. C. W., Ozaki, R., Li, A. M., Chan, M. H. M., Yuen, L. Y et al (2017). In utero exposure to maternal hyperglycemia increases childhood cardiometabolic risk in offspring. *Diabetes care*, 40(5), 679-686.
19. Wahabi, H. A., Alzeidan, R. A., Bawazeer, G. A., Alansari, L. A., & Esmail, S. A (2010). Preconception care for diabetic women for improving maternal and fetal outcomes: a systematic review and meta-analysis. *BMC pregnancy and childbirth*, 10(1), 1-14.
20. Charron-Prochownik, D., Feron-Hannan, M., Sereika, S., & Becker, D (2008). Randomized efficacy trial of early preconception counseling for diabetic teens (READY-girls). *Diabetes care*, 31(7), 1327-1330.
21. Kassie, A., Gebretensaye, T. G., & Abebe, M (2019). Knowledge of preconception care and associated factors among pregnant mothers with pre-existing diabetes mellitus in selected governmental hospitals, Addis Ababa Ethiopia.
22. Leke, R. J (2002). The prevalence of infertility and its preventive measures in Sub-Saharan Africa. In *Management of Infertility in AFRO & EMRO Countries*. Geneva, Switzerland: World Health Organization Proceedings of a workshop (pp. 79-91).
23. Kumar, S., Thaker, R., & Verma, V (2018). Occupational, Environmental exposure, and Lifestyle factors: Declining Male Reproductive Health J Gynecol Infertility, 1(1).

24. Piché, M. L. P., Babineau, V., Robitaille, J., Lachance, É., & Ruchat, S. M (2018). Lifestyle-related factors associated with reproductive health in couples seeking fertility treatments: results of a pilot study. *International journal of fertility & sterility*, 12(1), 19.
25. Gaskins, A. J., & Chavarro, J. E (2018). Diet and fertility: a review. *American journal of obstetrics and gynecology*, 218(4), 379-389.
26. Goldstein C, Lanham M, Smith Y, O'Brien L (2017). Sleep in women undergoing in vitro fertilization: a pilot study. *Sleep Medicine Journal*. 105-113.
27. Ilacqua, A., Izzo, G., Emerenziani, G. P., Baldari, C., & Aversa, A (2018). Lifestyle and fertility: the influence of stress and quality of life on male fertility. *Reproductive Biology and Endocrinology*, 16(1), 1-11.
28. Foucaut, A. M., Faure, C., Julia, C., Czernichow, S., Levy, R., Dupont, C., & ALIFERT collaborative group (2019). Sedentary behavior, physical inactivity and body composition in relation to idiopathic infertility among men and women. *PLoS One*, 14(4), e0210770.
29. Maneesh, M., Dutta, S., Chakrabarti, A., & Vasudevan, D. M (2006). Alcohol abuse-duration dependent decrease in plasma testosterone and antioxidants in males. *Indian journal of physiology and pharmacology*, 50(3), 291.
30. Varshini, J., Srinag, B. S., Kalthur, G., Krishnamurthy, H., Kumar, P., Rao, S. S., & Adiga, S. K (2012). Poor sperm quality and advancing age are associated with increased sperm DNA damage in infertile men. *Andrologia*, 44, 642-649.
31. Bressler, L. H., Bernardi, L. A., De Chavez, P. D., Baird, D., Carnethon, M., & Marsh, E. E (2015). The impact of alcohol consumption on ovarian reserve in reproductive-age African American women. *Fertility and Sterility*, 104(3), e31.
32. De-Regil, L. M., Peña-Rosas, J. P., Fernández-Gaxiola, A. C., & Rayco-Solon, P (2015). Effects and safety of periconceptional oral folate supplementation for preventing birth defects. *Cochrane database of systematic reviews*, (12).
33. McCoy, C. R., Jackson, N. L., Brewer, R. L., Moughnyeh, M. M., Smith Jr, D. L., & Clinton, S. M (2018). A paternal methyl donor depleted diet leads to increased anxiety-and depression-like behavior in adult rat offspring. *Bioscience reports*, 38(4), BSR20180730.
34. Lambrot, R., Xu, C., Saint-Phar, S., Chountalos, G., Cohen, T., Paquet, M., ... & Kimmins, S (2013). Low paternal dietary folate alters the mouse sperm epigenome and is associated with negative pregnancy outcomes. *Nature communications*, 4(1), 1-13.
35. Thornburg, K. L., & Marshall, N (2015). The placenta is the center of the chronic disease universe. *American Journal of Obstetrics & Gynecology*, 213(4), S14-S20.
36. Watkins, W. J., Kotecha, S. J., & Kotecha, S (2016). All-cause mortality of low birthweight infants in infancy, childhood, and adolescence: population study of England and Wales. *PLoS medicine*, 13(5), e1002018.
37. Donati, D (2016). Patient Management: A Nursing Perspective. In *Organization and Management of IVF Units* (pp. 103-113). Springer, Cham.
38. Homan, G. F., deLacey, S., & Tremellen, K (2018). Promoting healthy lifestyle in fertility clinics; an Australian perspective. *Human reproduction open*, 2018(1), hox028.

39. Antza, C., Cifkova, R., & Kotsis, V (2018). Hypertensive complications of pregnancy: a clinical overview. *Metabolism*, 86, 102-111.
40. Kanata, M., Liazou, E., Chainoglou, A., Kotsis, V., & Stabouli, S (2021). Clinical outcomes of hypertensive disorders in pregnancy in the offspring during perinatal period, childhood, and adolescence. *Journal of Human Hypertension*, 35(12), 1063-1073.
41. Umesawa, M., & Kobashi, G (2017). Epidemiology of hypertensive disorders in pregnancy: prevalence, risk factors, predictors and prognosis. *Hypertension Research*, 40(3), 213-220.
42. Yuvacı, H. U (2018). Gebelikte hipertansif hastalıkların tanısı ve yöntemi. *Journal of Human Rhythm*, 4(1), 1-8.
43. Forest, J. C., Charland, M., Masse, J., Bujold, E., Rousseau, F., Lafond, J., & Giguere, Y (2012). Candidate biochemical markers for screening of pre-eclampsia in early pregnancy. *Clinical chemistry and laboratory medicine*, 50(6), 973-984.
44. Silasi, M., Cohen, B., Karumanchi, S. A., & Rana, S (2010). Abnormal placentation, angiogenic factors, and the pathogenesis of preeclampsia. *Obstetrics and Gynecology Clinics*, 37(2), 239-253.
45. Cetin, I., Huppertz, B., Burton, G., Cuckle, H., Gonen, R., Lapaire, O., ... & Meiri, H (2011). Pregenesys pre-eclampsia markers consensus meeting: What do we require from markers, risk assessment and model systems to tailor preventive strategies?. *Placenta*, 32, S4-S16.
46. Auger, N., Fraser, W. D., Healy-Profítós, J., & Arbour, L (2015). Association between preeclampsia and congenital heart defects. *Jama*, 314(15), 1588-1598.
47. Reveret, M., Boivin, A., Guignonis, V., Audibert, F., & Nuyt, A. M (2015). Preeclampsia: effect on newborn blood pressure in the 3 days following preterm birth: a cohort study. *Journal of Human Hypertension*, 29(2), 115-121.
48. Staley, J. R., Bradley, J., Silverwood, R. J., Howe, L. D., Tilling, K., Lawlor, D. A., & Macdonald-Wallis, C (2015). Associations of blood pressure in pregnancy with offspring blood pressure trajectories during childhood and adolescence: findings from a prospective study. *Journal of the American Heart Association*, 4(5), e001422.
49. Mann, J. R., McDermott, S., Griffith, M. I., Hardin, J., & Gregg, A (2011). Uncovering the complex relationship between pre-eclampsia, preterm birth and cerebral palsy. *Paediatric and perinatal epidemiology*, 25(2), 100-110.
50. Heikura, U., Hartikainen, A. L., Nordström, T., Pouta, A., Taanila, A., & Järvelin, M. R (2013). Maternal hypertensive disorders during pregnancy and mild cognitive limitations in the offspring. *Paediatric and perinatal epidemiology*, 27(2), 188-198.
51. Grace, T., Bulsara, M., Pennell, C., & Hands, B (2014). Maternal hypertensive diseases negatively affect offspring motor development. *Pregnancy Hypertension: An International Journal of Women's Cardiovascular Health*, 4(3), 209-214.
52. Khalsa, D. D. K., Beydoun, H. A., & Carmody, J. B (2016). Prevalence of chronic kidney disease risk factors among low birth weight adolescents. *Pediatric Nephrology*, 31(9), 1509-1516.
53. Walker, M. W., Clark, R. H., & Spitzer, A. R (2011). Elevation in plasma creatinine and renal failure in premature neonates without major anomalies: terminology, occurrence and factors associated with increased risk. *Journal of Perinatology*, 31(3), 199-205.

54. Rasouli, M., Pourheidari, M., & Gardesh, Z. H (2019). Effect of self-care before and during pregnancy to prevention and control preeclampsia in high-risk women. *International journal of preventive medicine*, 10.
55. Schenkelaars, N., Rousian, M., Hoek, J., Schoenmakers, S., Willemsen, S., & Steegers-Theunissen, R (2021). Preconceptional maternal weight loss and hypertensive disorders in pregnancy: a systematic review and meta-analysis. *European Journal of Clinical Nutrition*, 75(12), 1684-1697.
56. Kyojuka, H, Fukusda, T., Murata, T., Yamaguchi, A., Kanno, A., Yasuda, S., ... & Fujimori, K (2021). Impact of preconception sodium intake on hypertensive disorders of pregnancy: The Japan Environment and Children's study. *Pregnancy Hypertension*, 23, 66-72.
57. Schoenaker, D. A., Soedamah-Muthu, S. S., Callaway, L. K., & Mishra, G. D (2015). Prepregnancy dietary patterns and risk of developing hypertensive disorders of pregnancy: results from the Australian Longitudinal Study on Women's Health. *The American journal of clinical nutrition*, 102(1), 94-101.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE A'DAN Z'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ

Editör
Doç. Dr. Ali Turan Bayram

Dünyada ve Türkiye'de A'dan Z'ye Turizm Çeşitleri

Editör: Doç. Dr. Ali Turan Bayram

Yayın No.: 1747
ISBN: 978-625-398-801-2
E-ISBN: 978-625-398-800-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Turan Bayram, Ali.

Dünyada ve Türkiye'de A'dan Z'ye Turizm Çeşitleri / Ali Turan Bayram

1. Basım, XII + 138 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-801-2

E-ISBN: 978-625-398-800-5

1. Turizm Çeşitleri 2. Ürün Çeşitlendirme 3. Alternatif Turizm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZiii

I. Bölüm

TURİZMDE ÇEŞİTLENDİRME VE ALTERNATİF TURİZM1

Ali Turan Bayram

1.1. Turizmde Ürün Çeşitlendirme 1

1.2. Alternatif Turizm 2

1.3. Alternatif Turizm Çeşitleri 4

1.3.1. Alpha Turizm (Alfabetik Turizm)..... 4

1.3.2. Contreturizm (Odak Turizm) 5

1.3.3. Dünyanın Sonu Turizmi 5

1.3.4. Enclave Turizm (Anklav Turizm) 5

1.3.5. Flashpacking (Lüks Sırt Çantalı Turizm) 6

1.3.6. Homestay Turizm (Aile Yanında Turizm) 6

1.3.7. Booze Turizm (İçki Gezisi Turizmi)..... 6

1.3.8. Sagittaturizm (Ok Turizmi) 7

1.3.9. Staycation (Eve Yakın Turizm) 7

1.3.10. TEFL Turizm (Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretimi Turizmi) 8

1.3.11. WWOOFING Turizm (Organik Çiftlik Turizmi)..... 8

II. Bölüm

A'DAN B'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ9

Aslı Sultan Eren

2.1. Adalet Turizmi 9

2.2. Aero Turizm 9

2.3. Afet Turizmi 10

2.4. Akıllı Turizm 10

2.5. Alışveriş Turizmi..... 11

2.6. Api Turizm (Arı Turizmi)..... 11

2.7. Arkeoloji Turizmi (Arkeoturizm) 12

2.8. Askerî Miras Turizmi 12

2.9. Astro Turizm 13

2.10. Aşı Turizmi.....	13
2.11. Aşırı Turizm	13
2.12. Atlı Doğa Turizmi	14
2.13. Atom Turizmi.....	14
2.14. ATV Turizmi	15
2.15. Av Turizmi	15
2.16. Bahçe Turizmi.....	15
2.17. Balayı Turizmi	16
2.18. Balina İzleme Turizmi	16
2.19. Balon Turizmi	17
2.20. Bekârlığa Veda Partisi Turizmi.....	17
2.21. Bilim Turizmi	17
2.22. Bisiklet Turizmi.....	18
2.23. Bleisure Turizm (İş Tatili Turizmi)	18
2.24. Blind/Blindfolded Turizm (Kör Turizm)	18
2.25. Botanik Turizm	19

III. Bölüm

C'DEN D'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ.....21

Halide Bilgin

3.1. Cihad Turizmi.....	21
3.2. Couch Surfing (Kanepe Paylaşım Turizmi)	21
3.3. Çay Turizmi	22
3.4. Çikolata Turizmi.....	22
3.5. Dağ Turizmi.....	23
3.6. Dans Turizmi.....	23
3.7. Dayanışma Turizmi	24
3.8. Deneyimsel Turizm	24
3.9. Deniz Feneri Turizmi.....	25
3.10. Deniz Turizmi	25
3.11. Diaspora Turizmi	26
3.12. Dijital Arınma	26
3.13. Dil Turizmi	27
3.14. Dilencilik Turizmi	27
3.15. Dış Turizmi.....	28
3.16. Dizi ve Film Teşvikli Turizm	28

3.17. Doğum Turizmi.....	29
3.18. Doğurganlık Turizmi	29
3.19. Dönüşümsel Turizm	30
3.20. Dracula Turizmi	30
3.21. Düğün Turizmi.....	31
3.22. Düşük Bütçeli Turizm	31

IV. Bölüm

E'DEN G'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ33

Havvanur Kum

4.1. Edebiyat Turizmi.....	33
4.2. Ekoturizm	33
4.3. Endüstriyel Turizm.....	34
4.4. Erişilebilir Turizm	35
4.5. E-Spor Turizm	35
4.6. Etkinlik Turizmi	36
4.7. Etnik Turizm.....	36
4.8. Fantastik Turizm	37
4.9. Fayda Turizmi	37
4.10. Festival Turizmi	38
4.11. Fil Temelli Turizm	38
4.12. Fotoğraf Turizmi.....	39
4.13. Frontier Turizmi	39
4.14. Futbol Turizmi	40
4.15. Gastronomi Turizm	40
4.16. Gecekondu Turizmi	40
4.17. Gençlik Turizmi.....	41
4.18. Geriatri Turizmi	41
4.19. Getto Turizm	41
4.20. Glamping Turizm	42
4.21. Golf Turizm.....	42

V. Bölüm

H'DEN J'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ43

İmran Özeskici

5.1. Hac Turizmi.....	43
5.2. Hasat Turizmi.....	43

5.3. Hava Sporları Turizmi	44
5.4. Hayalet Turizmi.....	44
5.5. Hayır/Hayirsever Turizmi.....	45
5.6. Helal Turizm.....	45
5.7. Hippi Turizmi	46
5.8. Holokost Turizm (Soykırım Turizmi)	46
5.9. Hristiyan Turizmi.....	47
5.10. Hüzün Turizmi	47
5.11. İnsentif Turizm (Teşvik Turizmi)	48
5.12. İdol Turizm	48
5.13. İnanç Turizmi.....	49
5.14. İnstagram Turizmi.....	49
5.15. İntihar Turizmi.....	50
5.16. İpek Yolu Turizmi.....	50
5.17. İş Turizmi	51
5.18. İşitme Engelli Turizm	52
5.19. Jailoo Turizm (Etnoturizm).....	52
5.20. Jeoturizm.....	53
5.21. Jet Turizmi.....	54

VI. Bölüm

K'DEN N'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ.....55

Melike Sak

6.1. Kabile Turizmi	55
6.2. Kahve Turizmi	55
6.3. Kamp-Karavan Turizmi	56
6.4. Kendi Kendine Rehberli Tur.....	57
6.5. Kentsel Keşif Turizmi	57
6.6. Kırsal Turizm	58
6.7. Kış Turizmi	59
6.8. Kıyamet Turizmi.....	59
6.9. Kimlik Turizmi	59
6.10. Komünizm Turizmi (Kızıl Turizm).....	60
6.11. Kongre ve Fuar Turizmi	60
6.12. Konser Turizmi	61
6.13. Köpek Balığı Turizmi	61

6.14. Köy Turizmi.....	61
6.15. Kruvaziyer Turizmi.....	62
6.16. Kumar Turizmi.....	63
6.17. Kuş Gözlemciliği	63
6.18. Kutup Turizmi.....	64
6.19. Kültür Turizmi.....	64
6.20. LGBT Turizmi	65
6.21. Lüks Turizm	65
6.22. Macera Turizmi	65
6.23. Mağara Turizmi	66
6.24. Makyaj Turizmi.....	66
6.25. Medikal Turizm	67
6.26. Mezar Taşı Turizmi	67
6.27. Mikolojik Turizm (Mantar Keşfi Turizmi).....	68
6.28. Minimoön Turizm (Kısa Balayı Turizmi).....	68
6.29. Mitoloji Turizmi	69
6.30. Moda Turizmi	69
6.31. Monopoly Turizm (Tekelci Turizm)	70
6.32. Motosiklet Turizmi	70
6.33. Müzik Turizmi.....	70
6.34. Nehir Gezisi Turizmi	71
6.35. Nostalji Turizmi	71

VII. Bölüm

O'DAN S'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ73

Özge Şahin

7.1. Orman Turizmi.....	73
7.2. Orphanage Turizmi (Yetimhane Turizmi)	74
7.3. Oryantiring Turizmi.....	74
7.4. Oyuncak Turizmi.....	75
7.5. Ölüm Turizmi	76
7.6. Pembe Turizm.....	76
7.7. Plaj Turizmi	77
7.8. Pokemon-Go Turizmi.....	77
7.9. Politik Turizm.....	78
7.10. Popüler Kültür Turizmi	78

7.11. Rekreasyon Amaçlı İlaç Turizmi.....	79
7.12. Replika Turizm.....	80
7.13. Romantizm Turizmi	80
7.14. Safari Turizmi	81
7.15. Sağlık Turizmi	81
7.16. Sanal Turizm.....	82
7.17. Sanayi Turizmi	83
7.18. Savaş Turizmi	83
7.19. Set Ziyareti Turizm	84
7.20. Sırt Çantalı Turizm	84
7.21. Solo Turizm	85
7.22. Son Şans Turizmi	85
7.23. Sorumlu Turizm.....	86
7.24. Sosyal Turizm	87
7.25. Soyağacı Turizmi.....	87
7.26. Soykırım Turizmi.....	88
7.27. Spiritüel Turizm	89
7.28. Spor Turizmi	90
7.29. Sportif Olta Balıkçılığı Turizmi	90
7.30. Su Altı Dalış Turizmi.....	91
7.31. Su Sporları Turizmi	91
7.32. Sürdürülebilir Turizm	92

VIII. Bölüm

Ş'DEN Z'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ.....93

Yavuz Çetin

8.1. Şarap Turizmi (Enoturizm).....	93
8.2. Şato/Kale Turizmi	94
8.3. Şelale Turizmi	94
8.4. Tarım Turizmi.....	95
8.5. Tehlike Turizmi	95
8.6. Termal Turizm	96
8.7. Thanaturizm (İçselleştirilmiş Ölüm/Suç Turizmi).....	96
8.8. Tolkien Turizm	97
8.9. Toplum Temelli Turizm.....	98
8.10. Trekking Turizmi.....	98

8.11. Uluslararası Gönüllülük Turizmi	98
8.12. Uzay Turizmi.....	99
8.13. Üçüncü Yaş Turizmi	100
8.14. Varoş Turizmi	100
8.15. Vegan Turizm	101
8.16. Wellness-Spa Turizmi	102
8.17. Yaban Hayatı Gözlemciliği	102
8.18. Yabani Beslenme Turizmi	103
8.19. Yaratıcı Turizm	104
8.20. Yat Turizmi	104
8.21. Yavaş Turizm	105
8.22. Yayla Turizmi	105
8.23. Yoga Turizmi.....	106
KAYNAKÇA.....	107

TURİZMDE ÇEŞİTLENDİRME VE ALTERNATİF TURİZM

Ali Turan Bayram

1.1. Turizmde Ürün Çeşitlendirme

Tüketici istek ve ihtiyaçları kuşkusuz işletmelerin varlık sebebini oluşturmaktadır. Fakat modern pazarlama anlayış dönemine kadar tüketici istekleri göz ardı edilmiş ve sadece ihtiyaçlar ile ilgilenilmiştir. Değişen yaşam şartları, gelişen teknoloji ve önemini anlayan tüketici modern pazarlama anlayışının doğmasını sağlamış ve tüketicilerin istekleri de önem kazanmıştır. Tüketici istekleri işletmeleri yenilik yapmaya zorlamış ve işletmeler önce tüketicileri anlamak daha sonra da onların isteklerini yerine getirerek karlılık elde etmek için ürünlerini geliştirmeye ve çeşitlendirmeye başlamıştır. Tüketici algısının ve anlayışının değişmesi artık sadece fizyolojik ihtiyaçların değil psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçların da giderilmesini ortaya çıkarmıştır. İnsanlar artık sadece soğuktan korunmak için giyinmemekte veya sadece doymak için yemek yemektedir. Bilinçaltında gizlenen mesajlar ya da açık bir şekilde dile getirilemeyen arzu, istek ve hayallerini gerçekleştirmek, diğer kişilere mesaj vermek ya da sıradan insanlar olmadıklarını göstermek için de tüketim gerçekleştirilmektedir.¹ Bu noktada devreye giren ve modern pazarlamanın bir sonucu olan müşteri odaklılık kavramı, müşterileri dinleme ve isteklerini anlayarak istedikleri ürünleri sunmanın ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Müşteri odaklılık tüketicinin aynı veriyi nasıl farklı algıladığını ve hangi ürünü istediğini anlamayı sağlamakta² ve bu noktada ürünlerin çeşitlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Temelinde bir pazarlama strateji olan ve büyüme stratejileri arasında

¹ Koç, 2013.

² Zaltman, 2003.

A'DAN B'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ

Aslı Sultan Eren

2.1. Adalet Turizmi

Adalet turizmi ya da dayanışma turizmi olarak bilinen, turistlerin ve yerel halkın etik kurallar içinde iletişim kurmasını amaçlayan, turist ve yerel halk arasında olumlu kültür alışverişi gerçekleştirmek için farklı fırsatlar yaratan, çevre, çevre kültürü ve sürdürülebilirlik temasını benimseyen turizm türüdür. Adalet turizmi, yerel halkın dış yatırımcılarla eşit koşullarda rekabet etmesine ve yerel turizm endüstrisinin faydalarından yararlanmasına olanak sağlayacak bir turizm çeşididir. Adalet turizminin yerel topluluklarla etkileşimi, sosyoekonomik kalkınma, yoksulluğun azalması, çevrenin korunması ve kültürel mirasın korunması boyutlarında ele alınmaktadır.³⁹

2.2. Aero Turizm

Aero turizm, tatile çıkmak için yeterli vakti ya da parası olmayan kişilerin son zamanlarda tercih ettikleri bir turizm çeşididir. Aero turizmi zamanı veya parası olmayan turistlerin herhangi bir uçağa binme amacı olmadan havaalanına gitmesi ve o havaalanına dair her şeyi en ince noktasına kadar araştırmasını konu alan bir turizm çeşididir. Örneğin aero turizmde, rahat koltukların ve bir restoranın keyfini çıkarmak için havaalanı yirmi dört saat ziyaret edilmekte fakat uçağa binilmemektedir.⁴⁰

³⁹ Kassis, 2006; Higgins-Desbioles, 2008; Higgins-Desbioles, 2018.

⁴⁰ Edwards ve Graulund, 2012; Mashraki, 2020.

C'DEN D'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ

Halide Bilgin

3.1. Cihad Turizmi

Cihad, kelime anlamı olarak Arapçada “güç ve gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak” anlamındadır. İslami literatüre göre; “dinî emirleri öğrenip ve başkalarına öğretmek, iyiliği gösterip kötülükten insanları kurtarmak, İslam’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek” şeklindedir.⁹⁷ Bu bağlamda bu turizm çeşidini gerçekleştiren turistler, yapmış oldukları seyahatler içerisinde, gitmiş oldukları yerlerdeki yaşam biçimlerini keşfederek insanları içinde buldukları durumdan kurtarmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte literatürde cihad turizmi, cihatçı gruplarla temas etmek ve onlarla iş birliği yapmak için destinasyonlara yönelik seyahat eğilimi olarak tanımlanmaktadır.⁹⁸ Fakat literatürde bu gezginlerin turist olarak kabul edilip edilmemesi de tartışılan bir konu olarak görülmektedir.⁹⁹

3.2. Couch Surfing (Kanepe Paylaşım Turizmi)

Couch surfing, insanları uluslararası ağlarda buluşturmayı, yeni insanları tanımayı amaçlayan bir kuruluştur. Couch surfing; yeni yerler keşfetmeyi, insanlar arasında hoşgörüyü yaymayı ve kültürel anlayışı da kolaylaştırmaktadır.¹⁰⁰ Couch

⁹⁷ Özel, 2022.

⁹⁸ <https://tourismteacher.com/types-of-tourism-glossary/>

⁹⁹ Iwaarden, 2014.

¹⁰⁰ Rosan, Lafontaine ve Hendrickson, 2011.

E'DEN G'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ

Havvanur Kum

4.1. Edebiyat Turizmi

Edebiyat turizmi, bir yazar, düşünür, eser ya da eserdeki karaktere duyulan hayranlık, saygı ve merak gibi güdülerle bir destinasyonu ziyaret etme ya da mevcut seyahati edebiyat ile ilişkilendirmek amacıyla gerçekleştirilen turizm çeşididir.¹⁵⁵ Bir eserde geçen mekânlardan ve o eserde ele alınan karakterden başlayarak eserin yazarının doğduğu, yaşadığı, öldüğü veya gömüldüğü yerler veya eser ile ilişkilendirilebilecek her türlü mekân, nesne ya da olaylar bu turizm çeşidinin kapsamı içerisinde ele alınabilmektedir.¹⁵⁶ Edebiyat turizmi, kültürel miras turizminin bir parçası olarak görülmekle birlikte bünyesinde yaratıcı sanatları içermesi yaratıcı turizmle de ilişkilendirmesini sağlamaktadır. Ayrıca edebiyat turizmi, kitaplar, yazarlar, televizyon programları ve filmlerle çağrışımlarda bulunan ünlü yerlere yapılan ziyaretleri de kapsadığı için medya ile ilgili bir turizm çeşidi olarak da görülebilmektedir.¹⁵⁷

4.2. Ekoturizm

Ekoturizm, çevreyi ve yerel halkın refah düzeyini korumayı amaçlayan, sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde doğa seyahatine dayanan ve doğal alanlara karşı sorumlu alternatif bir turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır.¹⁵⁸ Yeşil turizm ya da

¹⁵⁵ Sezerel, 2020.

¹⁵⁶ Tırlı, 2018.

¹⁵⁷ Hoppen, Brown, Fyall, 2014.

¹⁵⁸ Üzümcü ve Koç, 2017.

H'DEN J'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ

İmran Özeskici

5.1. Hac Turizmi

Hac ziyaretinde bulunan bireylerin kutsal topraklara gerçekleştirdikleri ziyaretleri sırasında konaklama, beslenme, gidiş-dönüş için gerekli olan evrakların hazırlanması gibi ihtiyaçlarına seyahat acentelerinin destek olmaları hac ibadetinin turizm faaliyetine dönüşmesine zemin hazırlamıştır.²¹¹ İslam inancında var olan hac ve umre ile diğer inanç sistemleri içerisinde yer alan hac vazifesi, bireyler arasında dil, ırk, renk, soy gibi olguların farklılıklarına rağmen dinsel olarak ortak bir duyguyu paylaşmalarına olanak sağlamaktadır.²¹² Hac ziyaretleri, İslam dininin var olduğu ilk günlere kadar uzanan dinsel bir ritüeldir. İslamiyet'in doğduğu şehir olan Mekke, bu nedenle Müslümanlar için kutsal olarak kabul edilir ve hac ziyaretleri burada gerçekleştirilir.²¹³ Günümüzde hac ziyaretleri "geleneksel dinî ve dünyevi bir seyahat" şeklinde ifade edilmektedir.²¹⁴

5.2. Hasat Turizmi

Tarım kültürünün önem kazandığı dönemlerde Anadolu insanı diğer birçok farklı etkinliklere yoğunlaştığı kadar hasat zamanına da yoğunlaşmış ve zaman

²¹¹ Şen vd., 2015.

²¹² Erkol, 2012.

²¹³ Tutar, 2001.

²¹⁴ Erkol ve Zengin, 2012.

K'DEN N'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ

Melike Sak

6.1. Kabile Turizmi

Kabile turizmi diğer bir ismi ile tribal turizm, belirli bir bölgede dünyadan izole bir hayat sürdürerek kendine özgü kültür ve yaşam biçimine sahip toplulukları görmek ve tanışmak amacı ile gerçekleştirilen seyahatlerdir.²⁷⁰ Kabileler kendi kültürlerini ve geçmişten gelen yaşayış biçimlerini atalarından kaldığı gibi devam ettiriyor olmaları sebebi ile eşsiz bir yaşam biçimi ve kültürel zenginliğe sahip yaşam sürdürdüklerinden bu turizm türüne katılan turistler kabile turizmi ile birlikte egzotik, etnik ve otantik yaşam biçimlerini deneyimleyebilmektedirler.²⁷¹ Kabile turizminin gerçekleştirildiği en yaygın alanlar Afrika ülkeleri arasında yer alan; Zambiya, Gana, Nijerya, Tanzanya, Fildişi, Kamerun, Etiyopya, Uganda, Kenya, Nijer ve Mozambik bilinen en popüler kabile turizmi destinasyonlarıdır. Öte yandan Hindistan'da yer alan Sentinel Adası, Odisha ve Rajasthan, Papua Yeni Gine, Brezilya, Endonezya, Avustralya ve Meksika kabile turizmi için önemli destinasyonlara sahiptir.²⁷²

6.2. Kahve Turizmi

İnsanların kahvenin üretimini yerinde deneyimleyebilmeleri için turlara çıkmaları kahve turizmi olarak adlandırılmaktadır. Kahve turizmi, bir bölgeye ait kah-

²⁷⁰ Chouhan, 2022.

²⁷¹ Chang, Hung ve Chou, 2018.

²⁷² Smith, 1996.

O'DAN S'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ

Özge Şahin

7.1. Orman Turizmi

Orman turizmi tek persepektiften incelenemeyecek kadar farklı bir yapıya sahiptir. Orman turizmine macera turizmi perspektirifinden baktığınızda farklı bir tanımlama ya da ekoturizm perspektifinden baktığınızda farklı bir tanımlama yapmak mümkündür. Birçok açıdan macera turizmi ile ilişkilendirilen orman turizmi, dünyanın ehlileştirilmemiş bölgelerine dinamik ve esnek seyahat araçlarıyla gerçekleştirilen araştırmaya gezilerinin bir alt sınıfı olarak görülen seyahatleri ifade etmektedir.³⁶⁴ Macera turizmi içerisinde orman turizmini, eğlenceye dâhil olunabilecek daha yumuşak macera aktivitesi olarak tanımlamak da mümkündür.³⁶⁵ Ekoturizm ya da doğa temelli turizm perspektifinden ise bozulmamış ya da doğal çekiciliklere sahip ormanlara yapılan seyahtleri içeren, doğa turizmi, çevresel turizm, düşük etkili turizm yeşil turizm, sürdürülebilir turizm, kırsal turizm, yumuşak turizm vb. çeşitlerle birlikte doğa temelli turizmin bir parçası³⁶⁶ olarak görülmektedir. Dünyada orman turizmine konu olan en önemli ormanlar; zengin ve yoğun bitki çeşitliliğine sahip olan yağmur ormanları olmaktadır. Ekvator'un yağmur ormanları turundan fazla miktarda gelir kazandığı bilinmektedir. Malezya/Pahang'da Taman Negara Ulusal Parkı'nda dünyanın en eski yağmur ormanlarından birisi yer almaktadır. Madagaskar/Atsinanana yağmur ormanları, Avusturalya/Gondwana yağmur ormanları ve Queensland nemli tropikal bölgelerinin yağmur ormanları,

³⁶⁴ Nagal, 2020.

³⁶⁵ Ale, 2019.

³⁶⁶ Eagles, Bowman ve Hung Tao, 2001.

Ş'DEN Z'YE TURİZM ÇEŞİTLERİ

Yavuz Çetin

8.1. Şarap Turizmi (Enoturizm)

Şarap ve turizm endüstrilerinin önemli bir bileşeni olarak kabul gören enoturizm, şarap üretilen bölgeleri ziyaret etme arzusuna dayalı veya gezginlerin başka nedenlerle seyahat ederken şarap üretilen bölgeleri ve özellikle şarap imalathanelerini ziyaret etmeye ikna edildiği seyahat olarak tanımlanmaktadır.⁴⁹¹ Şarap turizmi olarak da bilinen enoturizm, hızla gelişen bir endüstri ve dünya çapında önemli ve aranan bir niş turizm türü olarak görülmektedir. Özellikle Avrupa'da bireysel çekiciliklerden evrilmiş, otantik ve çeşitlendirilmiş destinasyonlar hâline gelen, kültürel öğelerini ve manzaralarını sermayeleştiren, şarapların ve belirli bölgenin itibarı ile zenginleştirilmiş turistik şarap rotaları geliştirilmiştir. Enoturizm faaliyetine katılan turistler de basit bir şarap tadımı ile seyahatlerini sınırlandırmak istemekte bazen üzüm haşatına bizzat katılmakta bazen ise tüm şarap bölgesini gezererek seyahatlerini anılar ve deneyimler ile zenginleştirmek istemektedir.⁴⁹² Dünya çapında şarap üretimi konusunda Çin, ABD, İtalya, Fransa ve İspanya ilk beş ülke olarak göze çarpmaktadır.⁴⁹³ Türkiye'de şarap turizmi genel olarak bağ bozumu zamanı gerçekleştirilmekte olup Ağustos ve Eylül dönemlerinde yapılmakta olan festivaller ile birkaç üzüm bağında oluşturulan rotalarda şaraphane, bağ, çevre gezileri, manzara seyirleri vb. gibi aktivitelerden meydana gelmektedir.⁴⁹⁴ Dünya

⁴⁹¹ Bekdemir ve Aktaş, 2016.

⁴⁹² Bunghez, 2022.

⁴⁹³ Birgit ve Schickert, 2015.

⁴⁹⁴ Soydaş ve Gürlü, 2019.

KAYNAKÇA

- Abou Shaara, H. F. (2014). The foraging behaviour of honey bees, *Apis mellifera*: a review, *Veterinari Medicina*, 59, 2014 (1): 1–10.
- Acuner, E., Küçük, K. (2021). Yerel halkın neofobi düzeyleri ile özel ilgi turizmi kapsamında değerlendirilen çay turizmi algısı arasındaki ilişki: rize ili örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49, 92.
- Açıksöz, S., Topay, M., Aydın, H. (2006). Bartın-Arıt Beldesi trekking potansiyelinin belirlenmesi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Dergisi* 2006; 8(10): 80- 89.
- Adan, Ö. (2015). Destinasyon marka imajı ve bir pazar bölümü olarak iş amaçlı gelen turistlere yönelik uygulanması. *Journal of Yasar University*, 10(39). (6607-6611).
- Ağbay, N. C. (2021). Jeoturizm. S. Özer (Ed.), *İçinde Deneyimsel Turizm Türleri*, (SS. 196-210), İstanbul: Eğitim Yayınevi
- Ahmadova, S. ve Akova, O. (2016). Türkiye’de organik ekoturizm çiftlikleri üzerine bir araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(1), 14-29.
- AIA (Amerika Arkeoloji Enstitüsü) (2022), <https://www.archaeological.org/programs/public/tours/> Erişim tarihi 12.07.2022
- Ak Çetin, D. (2020). Karanlık turizm ve kentsel keşif üzerine teorik bir karşılaştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1509-1526.
- Akama, J.S., Carmago, B.A. and Maingi, S. (2011). Wildlife conservation, safari tourism and the role of tourism certification in Kenya: a postcolonial critique. *Tourism Recreation Research*, 36(3), 281-291.
- Akgöz, E. (2016). *Turizm Paradigmaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akgöz, E. Göral, R. ve Tengilimoğlu, E. (2016). Turistik ürün çeşitlendirmenin sürdürülebilir destinasyonları açısından önemi. *Akademik Bakış Dergisi*, 55, 397-407.
- Akkuş, G. ve Akkuş, Ç. (2016). Erzurum ili potansiyel turistik arz kaynaklarının incelenmesi. *IUJEAS*, 1(1), 99-120.
- Akoğlan, Kozak, M., Türktarhan, G. (2012). Gönüllü turizmine kavramsal bir bakış. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, Cilt / Volume: 2 Yıl / Year: 2012 Sayı / Number: 2.
- Akpınar, A. Ve Adıgüzel, F. (2023). Etnik Turizm. (Ed: Türkoğlu, N.) içinde *Özel İlgi Turizminde Güncel Konu ve Eğilimler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aksöz, E.O., Önem, B., ve Aydın, B. (2020). Kamp deneyimi yaşayan bireylerin glampinGe ilişkin algılarının belirlenmesi. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 4(2), 185-196.
- Aktuna, H. C., ve Ünlüönen, K. (2017). Yeni bir turizm çeşidi olarak elektronik spor turizmi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2(2017), 1-15.

- Akyol, C. ve Çalık, İ. (2022). Türkiye'de yayla turizmi üzerine yapılmış lisansüstü araştırmaların bibliyometrik analizi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 299-315.
- Akyurt, H. (2019). Dönüşümsel Turizm. (Ö, Özbek), *Sosyal Bilimlerde Günel Araştırmalar*. Ankara. Iksad Publications, 331-336.
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Albayrak, A. (2019) Manevi Turizm. (ED: İçöz, O ve Uysal, M.) içinde *Turizm Ansiklopedisi Türkiye*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ale, B. (2019). Adventure tourism as a business in Nepal. Thesis. Centria University of Applied Sciences.Nepal.
- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve Türkiye'den örnekler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2), 50-64.
- Alili, M. (2017). Avrupa'daki ve Türkiye'deki hüzün turizmi destinasyonlarının karşılaştırması üzerine teorik bir çalışma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 37-50.
- Alp, B. Yazıcı Ayyıldız, A. (2020). Turizm pazarında yeni bir fırsat: bleisure. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(1), 336-354.
- Altaş, A. (2017). Vegetarianism and veganism: current situation in turkey in the light of examples in the world. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 416.
- Altaş, N., Altaş, N. T., Çavuş, A., ve Zaman, N. (2015). Türkiye'nin kış turizmi koridorunda yeni bir kış turizm merkezi: konaklı. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (31), 345-365.
- Anbalagan, K., ve Lovelock, B. (2014). The potential for coffee tourism development in rwanda–neither black nor white. *Tourism and hospitality Research*, 14(1-2), 81-96.
- Anderson, W. (2018). Enclave tourism and its socio-economic impact in emerging destinations (Çev: Bostancı, R. Ve Alili, O). *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 22 (3): 361-377. Orijinal yayın tarihi 2011.
- Ardıç Yetiş, Ş. (2020). Sürdürülebilir turizm kapsamında Kapadokya Bölgesi'nde cross golf uygulamaları. *Journal of Tourism Research Institute*, 1(2), 41-52.
- Arıkan, E. (2020). Düğün turizmi ve etkinlik yönetimi kapsamında gelişen bir meslek: düğün planlayıcıları. Ercan Karaçar (Ed.), *Turizm Alanında Güncel Konular ve Araştırmalar içinde* (ss. 84-93). Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Arıkan, E. Bayram, A.T. Kavlak, H. T. Ve Erkol Bayram, G. (2021). Turizm öğrencilerinin endüstri 4.0 kavramsal farkındalık düzeyleri ve teknoloji kullanım alışkanlıkları arasındaki ilişki. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 19-33.
- Arıkan Saltık, I. (2019). Arıcılık turizmi. (Ed: İçöz, O. Uysal, M.) içinde *Turizm Ansiklopedisi Türkiye*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arlı, E., Bayırhan, İ., ve Saygılı, M. S. (2021). Kutup turizminde yeni alternatif: Antarktika destinasyonuna yönelik kruvaziyer seyahati ve türkiye için önemi. *Denizcilik ve Lojistik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 63-76.
- Army, S. (1999). Birdwatching gains in popularity and worth big bucks, Malaysia: New Straits Times.

- Arpacı, Ö. (2015). Helal konseptli otel işletmelerinin sezonlara göre algılanan hizmet kalitesinin müşteri sadakati ve müşteri değeri üzerine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arpacı, Ö., Zengin, B., ve Batman, O. (2012). Karaman mağara turizmi potansiyeli ve turizm açısından kullanılabilirliği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 59-64.
- Arpacı, S. (2023). Etkinlik turizmi. (Ed: Türkoğlu, N.) içinde *Özel İlgi Turizminde Güncel Konu ve Eğilimler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Arslaner, E. ve Erol G. (2017). Alternatif turizmin bazı türleri üzerine bir değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 422-438
- Astuti, W.W., Si, D.S. and Maulida, Y. (2018). Level of attractiveness of beach tourism object in Sijuk district, Belitung Regency, Indonesia. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 10(2), 51-62.
- Aşan, K. (2022). Measuring the impacts of travel influencers on bicycle travellers. *Current Issues in Tourism*, 25(6), 978-994
- Atak, O., Tatar, S., ve Tunaseli, A. (2017). Kültürel miras oluşumunda festivallerin yeri ve önemi: Fethiye müzik köyü üzerine bir değerlendirme. *Journal of International Social Research*, 10(52), 1396-1409.
- Atasoy, A.Ö. (2021). Spiritüel turizm köyü modeli: Erdek örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(21), 20-28.
- Atasoy, E. (2020). Filipinler cumhuriyetinin turizm coğrafyasından bir kesit: Leyte Adası. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 395-415.
- Ateşoğlu, İ. ve Erdoğan, H.H. (2009). Hazır giyim işletmelerinde marka taklitçiliğinin işletmeler üzerine etkisi. *Tekstil Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 3(2), 43-49.
- Avan, A. (2019). Teşvik turizmi. (ED: İçöz, O ve Uysal, M.) içinde *Turizm Ansiklopedisi Türkiye*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aydın, O. (2012). AB'de kırsal turizmde ilk 5 ülke ve Türkiye'de kırsal turizm. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 39-46.
- Aydın, R. ve Yılmaz, A. (2020). The impact of medical tourism on women's health. *Journal of Applied Tourism Research*, (1)1.
- Aylan, F. K., ve Aylan, S. (2020). Aşırı turizm kavramının farklı boyutlarıyla incelenmesi: instagram'da paylaşılan fotoğraf ve yorumların içerik analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(1), 584-607.
- Aymankuy, Y. (2006). Kongre turizmi ve fuar organizasyonları. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Azevedo, A. (2017). Lighthouse tourism: Is there a dark side? *International Journal of Tourism Cities* 4(1), 54-67.
- Ballantyne, R., Packer, J., Hughes, K. (2009). tourists' support for conservation messages and sustainable management practices in wildlife tourism experiences. *Tourism Manage.* 30 (5), 658-664.

- Banio, A. Malchrowicz-Moško, E. (2019). Dance in tourism from an anthropological perspective: an introduction to the research issue. *Tourism*, 29(1), 15-21.
- Başgün Ekşiolu, A., Gül Şener, A., Hadımlı, A. ve Üredi, N. (2021). Üreme sağlığı turizmi ve sağlık çalışanlarının rolü. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3).
- Bayraktar, Ş. (2019) Dilencilik kültürü. *Ege Olay Gazetesi* 20 Temmuz. 2019 <https://www.egeolay.com/>, Erişim Tarihi: 12.09.2022
- Bayraktar, Y. (2020). Deneyimsel turizm bağlamında tren turizmi: doğu ekspresi ve turistik doğu ekspresi seyahatleri örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı Doktora Tezi*
- Bayram, A. T. (2018). Planlanmış davranış teorisi çerçevesinde e-spor turizmine katılma niyeti. *Turizm Akademik Dergisi*, 5 (2), 17-31.
- Bayram, A. T. (2016). Sürdürülebilirlik ve turizm (Ed. Yaylı, A. Ve Sürücü, Ö.). içinde Özel İlgi Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bayram, A. T. ve Erkol G. (2015). Turizm ve obezite: tüketici sorunlarının belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 535-546.
- Bayram, A. T: ve Ünal, İ. (2017). Otel işletmeleri web sitelerinin değerlendirilmesi: Türkiye'de hizmet veren helal otel konseptli işletmeler üzerine bir çalışma. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 1-7.
- Bayram, A. T. Karaçar, E. ve Erkol Bayram, G. (2018). Perceptions of residents towards the impacts of rural tourism in sinop province. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 6(2), 512-522.
- Beeton, S. (2005) *Aspects of tourism film-induced tourism*. Clevedon: Channel View Publishing.
- Bekdemir, A. P. Ve Aktas, N. K. (2016). Enotourism as an instrument for promoting rural development in Thrace Region (Turkey). *Journal of Environmental Protection and Ecology* 17(2), 656-665.
- Belber, B. G. (2023). Gençlik turizmi. (Ed: Türkoğlu, N.) içinde Özel İlgi Turizminde Güncel Konu ve Eğilimler. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Belirdi, B. (2020). Üçüncü yaş turizminde seyahat motivasyonlarını ve eğilimlerini etkileyen faktörler: yerli turistler üzerine bir araştırma. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Benfield, R. (2013). *Garden tourism*. CABI. UK.
- Berdychevsky, L. (2015). Romance tourism. Jafari, J. and Xiao, H. (Eds.), In *Encyclopedia of Tourism* Jafari (p. 1-2). Switzerland: Springer International Publishing.
- Berry, J. (2012). State, capital and spaceships: a terrestrial geography of space tourism, *Geoforum* 43: 25-34.
- Beverland, M.B. and Farrelly, F.J. (2010). The quest for authenticity in consumption: consumers' purposive choice of authentic cues to shape experienced outcomes. *Journal of Consumer Research*, 36(5), 838-856.

- Beyazgül, M. Karadeniz, E. ve Güdük, T. (2019). Futbol turizminin ekonomik etkileri ve ülkeler açısından nemi. 3. Uluslararası Turizmin Geleceği Kongresi: İnovasyon, Girişimcilik ve Srdrebilirlilik Kongresi, Mersin.
- Bıçkı, D., Ak, D. ve zgkçeler, S. (2013). Avrupa'da ve Türkiye'de sosyal turizm. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31, 49-73.
- Bianchi, C. (2016). Solo holiday travellers: motivators and drivers of satisfaction and dissatisfaction. *International Journal of Tourism Research*, 18, 197-208.
- Bigley, J. D., Lee, C.K., Chon, J. and Yoon, Y. (2010). Motivations for warrelated tourism: a case of DMZ visitors in Korea. *Tourism Geographies*, 12(3), 371-394.
- Bingöl S., ve Kozak, M. A. (2020). Türkiye'de macera turisti tipolojisi. *Türk Turizm Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 909-926.
- Birgit B., Schickert H. (2015). Hititler-bilinmeyen bir dünya imparatorluğu, Arkadaş Yayıncılık. Ankara, Türkiye. (177-201).
- Birinci, S., Kaymaz, . K., ve Camcı, A. (2018). Göbeklitepe'nin arkeolojik turizm potansiyelinin değerlendirilmesi (şanlıurfa). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1351-1367.
- Boros, L., Martyin Z. and Pal, V. (2013). Industrial tourism-trends and opportunities. *Forum Geografic*, 13(1), 108-114.
- Botero, C., Anfuso, G., Williams, A.T., Zielinski, S., Silva, P.C., Cervantes, O., Silva, L. ve Cabrera, J.A. (2013). Reasons for beach choice: European and Caribbean perspectives. *Journal of Coastal Research* 65(1), 880-885.
- Boz, M. (2020). Myths and legends in destination tourism marketing: the story of hero and leander—Çanakkale, Turkey. *Heritage Tourism Beyond Borders and Civilizations*, Singapore: Springer, 3-14.
- Boz, M. (2019). Turizmin gelişmesinde alternatif turizm pazarlamasının nemi: Antalya rneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 977-994.
- Boz, R., Kıracı, F.. ve Kıracı, R. (2017). Sağlık turizmi SWOT analizi: Erzincan. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 157-163.
- Bozok, D. Kaya, . ve Aıkszl, . (2014). Alanya'nın engelli turizmine ilişkin durumunun belirlenmesine yönelik bir alışma. 14. Ulusal Turizm Kongresi, 13-16 Kasım. Ankara
- Bozok, D., Erz, S. (2018). ay turizmi ve Rize ili potansiyeli. *nc Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3).
- Brahmanto, E. (2020). Strategi pengembangan destinasi pariwisata kulonprogo menghadapi pembukaan Yogyakarta International Airport. *Jurnal Pariwisata*, 7(1), 74-79.
- Buckley, R. (2007). Adventure, tourism products: price, duration, size, skill, remoteness. *Tourism Management*, 28(6), 1428-1433.
- Bujok, P., Klempa, M., Jelinek, J., Porzer, M. and Gonzalez, M.A.G.R. (2015). Industrial tourism in the context of the industrial heritage. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 15(1), 81-93.

- Buluk, B., ve Erdem, S. H. (2019). Statü temelli turizm tüketimine teorik bir bakış. *Gastroia: Journal Of Gastronomy And Travel Research*, 3(3), 470-487.
- Bunghez, C. L. (2022). Enotourism: analysis and case study. *Journal of Eastern Europe Research in Business and Economics Vol. 2022*, 1-8.
- Bures, F. (2005). Joel Henry: Dean of experimental travel http://www.worldhum.com/features/travelinterviews/jol_henry_the_dean_of_experimental_travel/ Erişim Tarihi: 19.10.2022
- Butler, A. Angman, E. Sang, A. O. Sarlöv-Herlin, I. Akerskog, A. Ve Knez, I. (2021). There will be mushrooms again – foraging, landscape and forest fire. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*. 33, 1-10.
- Bükey, A., ve Göral, M. (2021). Aşı turizmi. *Turizmde Araştırma Temaları*, 44.
- Can, M., ve Can, Ç. Ü. (2019). Kapadokya'da balon turizmi deneyimi ve kabul edilebilir risk durumu. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 188-198.
- Capanna, S. (2020). 15 myths surrounding Australia's Uluru (too strange to ignore). <https://www.thetravel.com/myths-about-uluru-australia/> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- Caraba, C. C. (2011). Communist heritage tourism and red tourism: concepts, development and problems. *Cinq Continents*, 1(1), 29-39.
- Caribbean Tourism Organization. Set jetting. <https://www.onecaribbean.org/content/files/SetJetting.pdf>, Erişim Tarihi: 21.11.2022
- Carpenter, K. (2015). Childhood studies and orphanage tourism in Cambodia. *Annals of Tourism Research*, 55, 15-27.
- Cater, C, I. (2010). Steps to space; opportunities for astrotourism, *Tourism Management*, 31: 838-84.
- Cegarra, A.M.G. ve Pacheco, A. S. (2017). Whale-watching trips in Peru lead to increases in tourist knowledge, pro-conservation intentions and tourist concern for the impacts of whale-watching on humpback whales. *Aquatic Conservation Marine and Freshwater Ecosystems*, 27(1). 1-10.
- Ceylan, S. Çetin, A. Ve Özdiçiner, N. S. (2019). Alternatif turizm türleri ile ilgili bir literatür taraması. *SETSCI Conference Proceedings*, 4 (8), 227-230.
- Ceylan, V., Muştu, Ç., ve Saruşık, M. (2022). Türkiye'nin mikolojik turizm kapsamındaki kaynak potansiyelinin değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 106-121.
- Chang, H. M., Hung, C. H., ve Chou, C. L. (2018). A study of alishan indigenous tribal tourism development in Taiwan. *Asian Journal of Environment ve Ecology*, 8(1), 1-12.
- Chen, L. H., Wang, M. J. S., ve Morrison, A. M. (2021). Extending the memorable tourism experience model: a study of coffee tourism in Vietnam. *British Food Journal*.
- Choe, J. (2015). Ghetto tourism. (Ed: Jafar, J. Ve Xiao, H.) içinde *Encyclopedia of Tourism*. https://www.researchgate.net/publication/314620188_Ghetto_tourism
- Chouhan, V. (2022). Developing a sustainable tribal tourism model vis-a-vis the tribal region of Rajasthan. *Journal of Tourism, Heritage ve Services Marketing (JTHSM)*, 8(1), 58-63.

- Christie, M. F. ve Mason, P. A. (2003). Transformative tour guiding: training tour guides to be critically reflective practitioners. *Journal of Ecotourism*, 2 (1).
- Civelek, M., Türkay, O. (2019). Uzay turizmine ilişkin uluslararası turizm karikatürlerinin göstergebilimsel bir analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 960-980.
- Clarke, P., McAuley, A. (2016). The fromelles interment 2010: dominant narrative and reflexive thana tourism, *Current Issues in Tourism*, 19(11), 1103-1119.
- Cockett, S. (2019). The most popular honeymoon ve minimoon destinations 2019. <https://www.hitched.co.uk/wedding-plannig/honeymonn-articles/most-popular-honeymonn-destinations/>, Erişim Tarihi: 23.07.2022
- Collins, J., De Zerega, S., Heckscher, Z., Moore Lappe, F. ve Lappe, A. (2001). How to live your dream of volunteering overseas. *Amerika Birleşik Devletleri: Penguin Group*.
- Collins, P. (2006). Space Tourism: from Earth Orbit to the Moon, *Advances in Space Research*, 37: 116-122.
- Cooper, C. (2006). Lakes as tourism destination resources. *Lake tourism. An Integrated Approach to Lacustrine Tourism Systems*, 27-42.
- Coşgun, M. (2012). Popüler kültür ve tüketim toplumu. *Journal of Life Sciences*, 1(1), 837-850.
- Coşkunarda, G. (2022). Açık hava Konserin En İyi 10 Adresi. <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/cazin-iyilestirici-gucu-adayi-sardi-42134699>, Erişim Tarihi: 22.08.2022
- Couch Surfing. <https://tr.wikipedia.org/>, Erişim Tarihi: 10.09.2022
- Croes, R., Rivera, M. A., Semrad, K., ve Khalizadeh, J. (2017). Happiness and tourism: Evidence from Aruba. *Institute for Tourism Studies. Orlando*.
- Crouch, I, G. (2001). The market for space tourism: early indications. *Journal of Travel Research*, 40: 213-219.
- Cudny, W. (2013). Festival tourism – the concept, key functions and dysfunctions in the context of tourism geography *Studies Geografický Časopis / Geographical Journal*. 65(2), 105-118.
- Çakıcı, A. C., ve Harman, S. (2006). Kuş gözlemciliğinin önemi: Türkiye’de kuş gözlemcilerinin profili. *Anatolia: Turizm Araştırmalar Dergisi*, 17(2), 161-168.
- Çakmak, F., ve Yılmaz, Ö. (2018). Turizmin İktisadi Sürdürülebilirliği Açısından Kış Turizmi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 267-286.
- Çakmak, T. F., ve Demirkol, Ş. (2017). Teknolojik gelişmelerin turist rehberliği mesleğine etkileri üzerine bir SWOT analizi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 221-235.
- Çakmak, V., Karadağ, Ş. ve Solmaz, B. (2021). Popüler kültür bağlamında filmlerin ve televizyon dizilerinin destinasyon imajına etkileri: Yer Gök Aşk dizisi üzerine bir inceleme. *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 189-202
- Çalık, İ. Düzgün, E. Ödemiş, M. ve Düzgün, A. (2021). Gümüşhane’de yayla turizmi (sürdürülebilir turizm bakış açısıyla). *Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları*.
- Çalışkan, U. (2009). Turist sağlığı güvenliğinin analizi: Türkiye termal tesisler uygulaması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

- Çelik, P., ve Topsakal, Y. (2017). Akıllı turizm destinasyonları: Antalya destinasyonunun akıllı turizm uygulamalarının incelenmesi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(3):149-166.
- Çetin G. (2008). Dünyada golf turizmi ve Türkiye’de golf turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetinkaya, G. (2014). Bir macera turizmi etkinliği olarak kaya tırmanış sporu ve Antalya-Geyikbayırı'nın potansiyeli. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19 (31), 83-100
- Çetinkaya, T. ve Zengin, B. (2009). Türkiye’de ileri yaş bakım turizmi ve Almanya örneği. VII. Geleneksel Turizm Paneli, 28, 172-180.
- Çıktı, K.D. (2022). Diaspora turizmini kuşaklar boyutuyla ele alan çalışmalar üzerine bir inceleme. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 25(1).
- Çikolata Dolu Sokaklar. (2020). Sabah Gazetesi. 01.03.2020 <https://www.sabah.com.tr/>, Erişim Tarihi: 10.09.2022
- Çilesiz, E. Ve Kavlak, H. T. (2020). Elektronik spor turizmi (Ed: Şahin, S. ve Meriç, S.) içinde Gelecek Turizm Trendleri. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çoban M. ve Süer S. (2018). Destinasyon markalaşmasında festival turizminin rolü: alaçatı ot festivali üzerine bir çalışma. *International Journal of Contemporary Tourism Research* 1 58 – 67
- Çukur, T., ve Kızılaslan, N. (2018). Milas ilçesinde zeytin hasat şenliğinin kırsal turizme katkısı. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 24(2), 233-241
- Çullu Kaygısız, N. (2022), Turizmde güncel eğilimler: kavramsal bir değerlendirme. *Erciyes Akademi*, 36(1), 213-227.
- Dağdeviren, A. (2019). Abdallar, müzik ve turizm. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(679), 859-878.
- Darcy, S. ve Dickson, J. T. (2009). A Whole-of-life approach to tourism: the case for accessible tourism experiences. *Journal of Hospitality And Tourism Management*, 16, 32-44.
- Dawson, J., Johnston, M.J., Stewart, E.J., Lemieux, C.J., Lemelin, R.H., Maher, P.T. and Grimwood, B.S.R (2011). Ethical considerations of last chance tourism. *Journal of Ecotourism*, 10(3), 250-265. Fisher, D. and Stewart, E.J. (2017). Tourism, time, and the last chance. *Tourism Analysis*, 22(4), 511-521.
- Delpy, L. (1998). An overview of sport tourism: building towards a dimensional framework. *Journal of Vacation Marketing*, 4(1), 23-38.
- Demir, Ş. Ş. ve Demir, M. (2013). Futbol ve turizm: Futbol takımlarının kamp yeri seçiminin alternatif turizm kapsamında değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 1(1), 361-374.
- Demirel, A., Doğan, O. (2021). Dijital arınma üzerine bir literatür incelemesi. 21. Ulusal Turizm Kongresi “İç Turizm”.
- Deniz, M. (2017). Kruvaziyer turizminin Türk turizmi açısından değerlendirilmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-13.
- Diker O. ve Çetinkaya A. (2016), Erişilebilir turizm açısından Safranbolu turizm destinasyonunun uygunluğunun değerlendirilmesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Karabük Üniversitesi, s.2.

- Diker, O., Çetinkaya, A., ve Cinkara, A. (2016). Hava sporları turizmi ve Safranbolu'nun hava sporları potansiyelinin belirlenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 84-100.
- Dilek, S. E. ve Dilek, N. K. (2020). Understanding veganism within sustainable tourism context. 11. ICOPEC 2020: International Conference of Political Economy June 24-26, İstanbul, Turkey.
- Dilek, S. E. (2018). Şans oyunları turizme katılım motivasyonlarından biri olabilir mi? *Journal of Tourism Theory and Research*, 4(2), 111-121.
- Doğan M. (2019). The ecomuseum and solidarity tourism: a case study from Northeast Turkey. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 9(4).
- Doğan, C. (2015). Kırım Harbi'nden I. Dünya Savaşı'na İstanbul'da dilencilik olgusuna bir bakış. *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi*, (3)8.
- Doğanay, H. (2001). Türkiye turizm coğrafyası, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Doğaner, S. (2006). Savaş ve turizm: Troya ve Gelibolu savaş alanları, *Türk Coğrafya Dergisi*, 46, 1-21.
- Doğaner, S. (2013). Türkiye kültür turizmi, *Sosyologca Kitapları Dizisi-31*, İstanbul: Doğu Kitabevi
- Dossey, L. (2016). Solitude: on dining alone, cellphones and teddy bears. *Explore*, 12(2), 77-83.
- Dragin, A. S., Dragin, V., Plavša, J., Ivkov, A., ve Đurđev, B. S. (2007). Cruise ship tourism on the danube in Vojvodina Province as a segment of global tourism. *Geographica Pannonica*, (11), 59-64.
- Duman, İ. (2019). Termal turizm işletmelerinde helal uygulamaları ve müşterilerin tercih öncelikleri üzerinde bir araştırma: (Kütahya Örneği), (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Düzgün, E. ve Kurt, A. (2021). An assessment of bird watching in Turkey as a recreational activity. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(1), 67-83.
- Eadington, W. R., ve Redman, M. (1991). Economics and tourism. *Annals of Tourism Research*, 18(1), 41-56.
- Eagles, P. F. J. Bowman, M. E. ve Hung Tao, T. C. (2001). Guidelines for tourism in parks and protected areas of East Asia. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge.
- Edwards, J. D. Ve Graulund, R. (2012) *Mobility at Large*, Liverpool University Press UK.
- El Tayep, N. (2021) The impact of insta tourism decision making of generation Y. *Journal of Association of Arap Universities*, 20(2), 132-151
- Elliott, C. (2020). The surprising reason staycations are the new vacations. *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/christopherelliott/2020/09/04/the-surprising-reason-staycations-are-the-new-vacations/?sh=3ce49cf7140a> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- Emekli, G. (2015). Dağlar, dağcılık ve turizm. *Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar*, 205, 217.
- Erbilen, Ü.S. ve Şahin, G. (2019). Beşerî ve iktisadi coğrafya araştırmaları. İstanbul: Eski Babil Yayınları.
- Erdeji, I., ve Dragin, A. (2017). Is cruising along European rivers primarily intended for seniors and workers from Eastern Europe? *Geographica Pannonica*, 21(2), 115-123.

- Erdem, R. ve Fettahoğlu, R. (2022). Sağlık hizmetleri açısından ölüm turizmi. *Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 19-28.
- Erdoğan, İ. (2004). Popüler kültürün ne olduğu üzerine. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 5(57), 1-18.
- Erdoğan, N. ve Erdoğan, İ. (2005). Ekoturizm betimlemeleriyle iletilenlerin doğası. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20(1), 55-82.
- Eren, D. ve Alaşhan, A. (2020). Nevşehir bölgesinin kongre turizmi potansiyelinin turizm işletme yöneticilerinin bakış açısıyla değerlendirilmesi. *Journal of Tourism Research Institute*, 1(1), 15-33.
- Erkol Bayram, G. (2022). Sinop'un İpek Yolu kapsamında değerlendirilmesi. (Ed: Yenipınar, U.), içinde *Anadolu İpek Yolu Kültürel Mirasları II*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Erkol Bayram, G. (2020a). Setting a brand image through film tourism. (Ed. Sharma, A: Pulida-Fernandez, J. I. ve Hassan, A.) içinde *Sustainable destination branding and marketing: strategies for tourism development*. CABI, Oxfordshire, UK.
- Erkol Bayram, G. (2020b). Gastronomi turizmi. (Ed: Ertaş, Ç. ve Kanca, B.) içinde *Turizmin Geleceği: Yeni Deneyimler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erkol Bayram, G. (2020c). Seyahat işletmeleri açısından sorumlu seyahat ve turizm (Ed: Güneş, S. G. Ve Özdemir Akgül, S.) içinde *Sorumlu Turizm*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Erkol Bayram, G. (2019). Turist rehberleri bakış açısı ile ekoturizm: Algı, sorumluluk ve rollerin tespitine yönelik bir araştırma. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6(1), 81-91.
- Erkol Bayram, G. (2016). Alternatif turizm tanımı ve kavramlar (Ed. Yaylı, A. Ve Sürücü, Ö.) içinde *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erkol Bayram, G. Karaçar, E. ve Bayram, A. T. (2017) The importance of ecotourism consciousness on tour guiding education. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı 3, 40-50
- Erkol, G. Ve Zengin, B. (2015). Bölge turizmini planlama ve sürdürülebilir gelişim: Şanlıurfa örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(17), 377-396.
- Erkol, G. (2012). Hac ve umre organizasyonu düzenleyen işletmelerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erkol, G. ve Zengin, B. (2012), Hac-turizm ve hacı-turist ilişkisine yönelik kavramsal bir inceleme, *Çağ Üniversitesi 1. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu*, 19(6), 151-159
- Erşahin, E., ve Demirkol, Ş. (2020). Alışveriş turizmi kapsamında Kapalı Çarşı ziyaretçilerinin e-şikâyetleri üzerine bir araştırma. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 9(1), 4-25.
- Eugene, J. (2019). Garden tourism: The Gallic Gateway to Gaiety, *Review of Research*, 8(9), 1-6.
- Farsani, N. T. Ve Jamshidi, H. M. (2020). Ghetto tourism: An opportunity for promoting rural tourism (Case Study: Isfahan Province). *Journal of Research and Rural Planning*, 9(4), 111-130.

- Faulks, P. (2010). Motivations and serious leisure careers of bicycle tourists participating in big rides (Doctoral thesis). Australia: University of Canberra.
- Ferri, M., Dura, E. and Garces, J. (2013). Functional health benefits for elderly people related to social tourism policy promotion. *International Journal of Multidisciplinary Social Sciences*, 1, 1-8.
- Finanacial Tribune (2015). Blind tourism: a window to the unseen. Ocak 23. <https://financialtribune.com/articles/travel/9624/blind-tourism-a-window-to-the-unseen>
Erişim Tarihi: 25.04.2023
- Fisher, D. ve Stewart, E. J. (2017). Tourism, time, and the last chance. *Tourism Analysis*, 22(4), 511-521.
- Fleischer, A., Tchetchik, A. (2005). Does rural tourism benefit from agriculture? *Tourism Management*, 26(4), 493-501.
- Frenzel, F., Koens, K. (2012). Slum tourism: developments in a young field of interdisciplinary tourism research. *Tourism geographies*, 14(2), 195-212.
- Fulton, C. (2005). Chatman's life in the round. K.E. Fisher, S. Erdelez, and L. McKechnie. Medford (Eds), *Theories of information behavior*. Medford, New Jersey, 225-229.
- G'Ulomxasanov, E., Suyunova, N. J. Q., Akramov, S., ve Asadova, S. B. Q. (2022). turizming noo-datiy tours.. *Scientific Progress*, 3(1), 805-810.
- Ganzert, A., Gielnik, T., Hauser, P., Ihls, J. and Otto, I. (2017). In the footsteps of smartphone users: traces of a deferred community in ingress and pokemon go. *Digital Culture and Society*, 3, 41-57.
- Garda, B. (2011). Macera Turizmi Pazarına Genel Bir bakış. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 14(1-2), 189-200.
- Gauthier, S., Mausbach, J., Reisch, T., ve Bartsch, C. (2015). Suicide tourism: a pilot study on the Swiss phenomenon. *Journal of Medical Ethics*, 41(8), 611-617.
- Gębarowski, M. (2019). Identification of forms of Tourism that create extraordinary customer experiences and recognition of these forms in scientific literature. *Marketing i Rynek*, (9), 26-33.
- Genç, K. (2021). Agroturizme yönelik bilgi ve ilgi düzeyi ile girişimcilik niyeti üzerine bir değerlendirme. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 8(4), 420-436.
- Genç, V. Gülertekin Genç, S (2020). Diaspora turizmi. (Ed: Temizkan, R. Cankül, D. Gökçe, F.) içinde *Alternatif Turizm (Turizmin 41 Türü)*. Detay Yayıncılık Ankara.
- Gibson, C., ve Connell, J. (2007). Music, tourism and the transformation of memphis. *Tourism Geographies*, 9(2), 160-190.
- Gnira, M., Şenol, F., Tokmak, C. (2016). Dağ turizmi ve gelişmesinin önündeki engeller: Kırgızistan örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5)2.
- Gogoi, D. (2014). A conceptual framework of photographic tourism. *International Journal of Research in Applied, Natural and Social Sciences*, 2(8), 107-112.

- Goodwin, H. and Francis, J. (2003). Ethical and responsible tourism: consumer trends in the U.K. *Journal of Vacation Marketing*, 9, 271-284.
- Goodwin, H., Santilli, R. (2009). Community-based tourism: a success, the international centre for responsible tourism. Occasional Working Paper No. 11.
- Gökçe, A. (2021). Turizm türleri ve taksonomisi. Sakarya: Değişim Yayınları
- Gönül, E. ve İçöz, O. (2020). Dental turistlerin destinasyon ziyaret motivasyonları ve didim örneği, *Turizm Akademik Dergisi*, 7 (1), 195-208
- Greenwood, V. A., ve Dwyer, L. (2017). Reinventing Macau tourism: gambling on creativity? *Current Issues in Tourism*, 20(6), 580-602.
- Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z. ve Koo, C. (2015), Smart tourism: foundations and developments, *Electron Markets*, 25:179-188.
- Groe, L. (2018). Glamping: The new sustainable tourism development model. *International Conference Tourism and Migration, Economic Policies in the Mediterranean Area*, Tirana.
- Gross, A. S. (2006). Holocaust tourism in Berlin: global memory, trauma and the 'negative sublime'. *Journeys*, 7(2). 73-100.
- Gu, M., ve Wong, P. (2006). Residents' perception of tourism impacts: a case study of homestay operators in Dachangshan Dao, North-East China. *Tourism Geographies*, 8 (3), 253-273.
- Guiney, T. and Mostafanezhad, M. (2015). The political economy of orphanage tourism in Cambodia. *Tourist Studies*, 15(2), 132-155.
- Gulati, S. (2021). Decoding the global trend of "vaccine tourism" through public sentiments and emotions: does it get a nod on Twitter?. *Global Knowledge, Memory and Communication*.
- Guliyeva, D. (2022). Hüzün turizmi destinasyonları: Azerbaycan örneği. *International Refereed Journal On Social Sciences*, 8(47), 2693-2699.
- Guttentag, D.A. (2010). Virtual reality: applications and implications for tourism. *Tourism Management*, 31(5), 637-651.
- Güçlü, M. (2001). Olimpiyat oyunları ve spor sponsorluğu. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 223-239.
- Gül K. Ve Gül M. (2019). Etnik kültürel mirasın turizmde değerlendirilmesi: Küçükköy Boşnak Göçmenleri, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 7/2, 1236-1251
- Gülduran, Ç. A. ve Akdeniz, A. (2022). Yoksulluğun metalaşması: gecekondur turizmi üzerine kavramsal bir bakış açısı. *Turizm Akademik Dergisi*, 9(2), 463-475
- Güler, O., Çağlayan, G, D. (2021). Nasıl vegan oldum? Fenomenolojik nitel bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 287-304.
- Günal, V., Alaeddinoğlu, F., ve Şahinalp, M. S. (2009). Türkiye'ye yönelik kültürel turizm turları ve başlıca güzergahlar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 275-298.
- Güneş, G. (2008). Turizmin sürdürülebilirliği için ekoturizm. *Popüler Bilim*, 15(177), 28-30.
- Güngör, Ş. (2022). Kapadokya Kültür Yolu'nun alternatif turizm rotası bağlamında değerlendirilmesi, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3):1784-1802.

- Güngör, Ş. ve Uysal, A. (2019). Film turizmi: popüler kültür aracı olarak film ve dizilerin Nevşehir ili turizm faaliyetlerine etkisi *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 189-202.
- Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C. (2008). Turistik ürün, ürün çeşitlendirilmesi ve alternatif turizm. (Ed. Hacıoğlu, N. Ve Avcıkurt, C.) içinde *Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hadımlı A. Başgün Ekşioğlu A. Şener A.G, Üredi N. (2021). Üreme sağlığı turizmi ve sağlık çalışanlarının rolü. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 266-273.
- Handayani, F., ve Adelvia, K. (2020). Instagram tourism: menciptakan hype pada destinasi wisata (Studi Pada Akun@ Indoflashlight). *Jurnal Studi Komunikasi Dan Media*, 24(2), 105-118.
- Handel, E. (2013). The New Zealand Hobbit crisis: How Warner Bros. Bent a government to its will and crushed an attempt to unionise The Hobbit. Los Angeles: Hollywood Analytics.
- Havitz, M. E., Dimache, F. (1997). Leisure involvement revisited: conceptual conundrums and measurement advances. *Journal of Leisure Research*, 29, 245-279.
- Hazar, A. (2007). Spor ve turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Healy, N. ve Jamal, T. (2017). Enclave tourism. (Ed: Lowry, L. L.) içinde *The SAGE International Encyclopedia of Travel and Tourism*. Thousand Oaks, SAGE Publications.
- Heljakka, K. and Raikkönen, J. (2021). Puzzling out “toyism”: conceptualizing value co-creation in toy tourism. *Tourism Management Perspectives*, 38, 1-11.
- Henderson, J. C. (2003). Managing tourism and Islam in Peninsular Malaysia. *Tourism Management*, 24(4), 447-456.
- Henry, J. (2022) Deneysel turizm. <https://medium.com/>, Erişim Tarihi: 10.09.2022
- Higginbotham, G. (2011). Assisted-suicide tourism: is it tourism?. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, 6(2), 177-185.
- Higginbottom, K. (2004). *Wildlife tourism impacts, management and planning*. National Library of Australia Cataloguing Press.
- Higgins-Desbiolles, F. (2008). Justice tourism and alternative globalisation. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(3), 345–364. doi:10.1080/09669580802154132
- Higgins-Desbiolles, F. (2018). The potential for justice through tourism. *Tourism Review*, (13).
- Hoppen, A. Brown, L. Fyall, A. (2014). Literary tourism: Opportunities and challenges for the marketing and branding of destinations? *Journal of Destination Marketing and Management* 3, 37-47
- Horak, S. ve Weber, S. (2000). Youth tourism in Europe: problems and prospects, *Tourism Recreation Research*, 25(3): 37-44.
- Houston, J.R. (2008). The economic value of beaches: a 2008 update. *Shore and Beach*, 76(3), 22-26.
- Hoyt, E. (2009). *Encyclopedia of marine mammals*. (Ed: Würsig, B. Thewissen J .G. M. Kovacs, K. M.) İçinde *Tourism*. Academic Press Elsvier.
- Hrgovic, A. M. V. Bonifacic, J. C. ve Milohnic, I. (2019). Dimansions of service quality in glamping. *Tourism in Southern and Eastern Europe*, 5, 773-785.

- <https://tourismteacher.com/benefit-tourism/> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- <https://tourismteacher.com/types-of-tourism-glossary/> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- <https://tourismteacher.com/types-of-tourism-glossary/> Erişim Tarihi: 10.09.2022
- <https://www.bugday.org> Erişim Tarihi, 05.08.2022
- <https://www.dark-tourism.com/index.php/18-main-menus/mainmenussubpages/607-danger-tourism> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- <https://www.hisour.com/waterfalls-tourism-48812/> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- <https://www.originaldiving.com/collections/philanthropic-travel> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- <https://wwof.net/> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- Huang, W.J. Hung, K. Chen, C. C. (2018). Attachment to the home country or hometown? Examining diaspora tourism across migrant generations. *Tourism Management*, 68, 52-65.
- Huang, Y. C., Chen, L. H., Lu, C. W., Shen, J. L. (2020). Being a vegetarian traveller is not easy. *British Food Journal*, Vol. 122 No. 6, pp. 1983-1998.
- Hudson, B. (1998) Waterfalls: resources for tourism. *Annals of Tourism Research*, 25(4), 958-973
- Hughes, H.L. (2006). *Pink tourism: holidays of gay men and lesbians*. Cambridge: CABI North American Office.
- Hui, Y., ve Yu, Z. (2021). Study on the influence of 'idol culture' on tourism motivation. *IETI Transactions on Economics and Management*, 2(1), 30-41.
- Huxtable, R. (2009). The Suicide tourist trap: compromise across boundaries. *Journal of Bioethical Inquiry*, 6(3), 327-336.
- İğdir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İğdir "Soykırım" Anıt Müzesi. <https://igdir.ktb.gov.tr/TR-55726/igdir-soykirim-anit-muzesi.html>, Erişim Tarihi: 20.09.2022.
- Ivandić, N., Kunst, I., ve Telişman-Košuta, N. (2016). Pretpostavke održivosti zdravstvenog turizma u Republici Hrvatskoj-načela razvoja i ključni činitelji uspjeha. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (27), 25-46
- Iwaarden, M. (2014). *Jihadi Tourism*. https://www.academia.edu/19297811/Jihadi_Tourism.
- İbiş, S. (2018). Yeni İpek Yolu Projesi ve Türkiye turizmine olası yansımaları. 1.Uluslararası Turizmde Yeni Jenerasyonlar ve Yeni Trendler Konferansı (01-03 Kasım 2018) Sapanca, Türkiye.
- İmamoğlu, A., İmamoğlu, M. ve Uysal, A. (2018). Nevşehir'de oryantiring sporu ve oryantiringin doğaya etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 8 (2), 217-230.
- İstanbulu Dinçer, F. ve Erkol Bayram, G. (2017). İslami bakış açısıyla helâl turizm. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 26-42.
- İstanbulu Dinçer, F. Erkol Bayram, G. Ak, S. (2018). Dünyada ve Türkiye'de deniz turizmi açısından kıyı alanlarını koruma yönetiminin incelenmesi. 4. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu "Küresel Eğilimler-Yerel Etkiler" 23-24 Şubat 2018- İzmir.
- İstanbulu Dinçer, F. Ve Muğan Ertuğral, S. (2009). Turizm işletmelerinin pazarlanmasında ürün (Product). (Ed. Avcıokurt, C. Demirkol, Ş. Ve Zengin, B.) içinde *Turizm İşletmelerinin Pazarlanmasında 7P ve 7C*. İstanbul: Değişim Yayınları.

- Jensen, M. T. Chambers, D. Ve Wilson, S. (2023). The future of deaf tourism studies: An interdisciplinary research agenda. *Annals of Tourism Research*, 100, 1-11.
- Jiwaji, N. T. (2016). Astro-Tourism as a high potential alternative tourist attraction in Tanzania. *Huria: Journal of the Open University of Tanzania*, 23 (1), 106-113.
- Johnson, M, R., Martin, D. (2016). The anticipated futures of space tourism, *Mobilities*, 11(1): 135-151.
- Joliveau, T. (2009). Connecting real and imaginary places through geospatial technologies: Examples from set-jetting and art-oriented tourism. *The Cartographic Journal*, 46(1), 36-45.
- Jolliffe, L. (2007). Connecting tea and tourism. *Tea and tourism: tourists, traditions and transformations*. Ed.: Lee Jolliffe, Clevedon Channel View Publications, 3-20.
- Jones, C.A. and Keith, L.G. (2006). Medical tourism and reproductive outsourcing: the dawning of a new paradigm for healthcare. *International Journal of Fertility and Women's Medicine*, 51(6), 251-255.
- Jong, A. ve Varley, P. (2018). Foraging tourism: critical moments in sustainable consumption. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(4), 685-701.
- Kaçmaz, Y.Y., Kahveci, A. (2016). Dental turistlerin dental turizm deneyimlerine yönelik bir araştırma: Alanya örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (9)43.
- Kaleychev, S. (2013). Touist innovation as the key to modernization of society. In *Active Citizenship by Knowledge Management ve Innovation: Proceedings of the Management, Knowledge and Learning International Conference (585-591)* ToKnowPress.
- Kanca, B. ve Unur, K. (2020). İstanbul'un düğün turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi. *Journal of Travel and Hospitality Management*, 17(2).
- Kang, Y. S., Long, P. T., ve Perdue, R. R. (1996). Resident attitudes toward legal gambling. *Annals of Tourism Research*, 23(1), 71-85.
- Kaplan, M. (2011). Bir fincan keyif: kahvenin öyküsü. *Yurt ve Dünya Dergisi/The Journal of Homeland and The World*, 2(2), 11-20.
- Karaca, K. Ç., Ertürk, N., Köroğlu, Ö., ve Yılmaz, G. Ö. (2018). Bir kırsal turizm çeşidi olarak astro-turizm ve Balıkesir ilinin astro-turizm potansiyelinin belirlenmesi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 8(2), 01-09.
- Karagöz D. (2006). Etkinlik turizmi ve etkinlik turizmi bağlamında yabancı ziyaretçi harcamalarının ekonomiye etkisi: Formula 1 2005 Türkiye Grand Prix örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ağustos, Eskişehir*
- Kassis, R. (2006). The Palestinians ve justice tourism (another tourism is possible). <http://atg.ps/en/wp-content/uploads/2017/03/Palestinian-Justice-Tourism.pdf> Erişim tarihi 10.04.2023
- Katz, S. and Marshall, B.L. (2003). New sex for old: lifestyle, consumerism and the ethics of aging well. *Journal of Aging Studies*, 17, 3-16.
- Kaushal, V. and Srivastava, S. (2021). Hospitality and tourism industry amid COVID-19 pandemic: perspectives on challenges and learnings from India, *International Journal of Hospitality Management*, 92, 1-9.

- Kavaratzis, M. (2004). From city marketing to city branding: towards a theoretical framework for developing city brands, *Place Branding*, Vol. 1, pp. 58-73.
- Kaymaz, Ç. K., Birinci, S., ve Camcı, A. (2017). Erzurum kenti ve yakın çevresinde askeri turizm. *Journal of Human Sciences*, 14(1):250-280.
- Kement, Ü. (2019). Foto safari etkinliğine katılan bireylerin turizm deneyimlerinin davranışsal niyete etkisi. *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 789-805.
- Kerlinger, P. ve Brett, J. (1995). Hawk Mountain Sanctuary: A case study of birder visitation and birding economics., Knight, R. L. (Editör). *Wildlife ve Resreationists: Coexistence Through Management ve Research*. Covelo, CA, USA: Island Press.
- Keskin, E. ve Örgün, E. (2015). Kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla sürdürülebilir turizm olgusunun kavramsal analizi: Ürgüp örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(1), 30-40.
- Kılıç, B. Ve Kurnaz, A. (2010). Alternatif turizm ve ürün çeşitliliği oluşturmada ekolojik çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*. 2(4), 39-56.
- Kılıç, B. ve Akyurt, H. (2011). Destinasyon imajı oluşturmada hüznün turizmi: Afyonkarahisar ve başkomutan tarihi milli parkı. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 209-232.
- Kılıç, B. ve Yozukmaz, N. (2020). A conceptual review of last chance tourism: the case of Turkey. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 68(3), 322-335.
- Kılıçhan, R., ve İlhan, İ. (2014). Hızla gelişen dünya turizminde yeni trend: kruvaziyer turizm. II. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu, 227-245.
- Kılıçlar, A. ve Şahbaz, R.P. (2009). Filmlerin ve televizyon dizilerinin destinasyon imajına etkileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, (1)1.
- Kızılırmak, İ., ve Kurtuldu, H. (2005). Kültürel turizmin önemi ve tüketici tercihlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 100-120.
- Kim, J. S., Lee, T. J., ve Kim, N. J. (2021). What motivates people to visit an unknown tourist destination? Applying an extended model of goal-directed behavior. *International Journal of Tourism Research*, 23(1), 13-25.
- Knott, B., Fyall, A. and Jones, I. (2015). The nation branding opportunities provided by a sport mega-event: South Africa and the 2010 FIFA world cup. *Journal of Destination Marketing and Management*, 4(1), 46-56.
- Knudsen, B. T. (2011). Thanatourism: Witnessing difficult pasts. *Tourist Studies*, 11(1), 55-72.
- Koç, A. (2021). Kayseri ve Nevşehir illerinin sağlık turizmi potansiyelinin tespiti ve sağlık turizmi potansiyelini artırabilmek için yapılabilecekler. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Koç, E. (2013). Tüketici davranışı ve pazarlama stratejileri global ve yerel yaklaşım. Beşinci Basım. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kontogeorgopoulos, N. Churyen, A. ve Duangsaeng, V. (2015). Homestay tourism and the commercialization of the rural home in Thailand. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 20(1), 29-50.

- Korosec, T.A. (2016). Api turizmi, api sağlık, api terapi, Muğla Arıcılık ve am Balı Kongresi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Koskowski, M. R. (2006). Castles as a particular tourist product. Aperi Presented at the Forum UNESCO University and Heritage10th International Seminar“Cultural Landscapes in the 21st Century”Newcastle-upon-Tyne, 11-16 April 2005.
- Kozak, N. (2010). Turizm pazarlaması. nc baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kulendran, N., ve Wilson, K. (2000). Is there a relationship between international trade and international travel?. Applied Economics, 32(8), 1001-1009.
- Kurnaz, H. A., eken, H., ve Kılıç, B. (2013). Hüzün turizmi katılımcılarının seyahat motivasyonlarının belirlenmesi. İşletme Araştırmaları Dergisi, 5(2), 57-73.
- Kkrgin, K. G. (2021). Son şans turizmi: bir literatür incelemesi ve araştırma gündemi. Turizm Akademik Dergisi, 8 (1), 151-165.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. Sanal tur. <https://sanalmuze.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 14.09.2022
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. Su altı dalış turizmi. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11518/bazi-dalis-bolgeleri.html>, Erişim Tarihi: 13.08.2022
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik. <https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/59508,turizm-tesislerinin-belgelendirilmesine-niteliklerine-i-pdf?0>, Erişim Tarihi: 30.05.2022.
- Kwan, F. V. C. (2004). Gambling attitudes and gambling behavior of residents of Macao: The Monte Carlo of the Orient. Journal of Travel Research, 42(3), 271-278.
- Laarman, J. G., ve Perdue, R. R. (1989). Science tourism in Costa Rica. Annals of Tourism Research, 16(2), 205-215.
- Laborda, J.G. (2007). Language travel or language tourism: have educational trips changed so much?. Tourism Today - Fall 2007, 29-42.
- Laing J.H. ve Crouch G.I. (2011). Frontier tourism: retracing mythic journeys, Annals of Tourism Resourch, sayı:28, cilt:4 s. 1516-1534
- Larsen, J. (2006). Geographies of tourism photography: choreographies and performances. In J. Falkheimer ve A. Jansson (Eds.), Geographies of Communication: The Spatial Turn in Media Studies (pp. 243-261). Nordicom.
- Laylo, T. ve Shakhrizoda, K. (2022). Unusual types of tourism and their importance, Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(8), 53-59.
- Leiper, N. (1989). Tourism and gambling. GeoJournal, 19(3), 269-275.
- Lemelin, H., Dawson, J., Stewart, E.J., Maher, P. and Lueck, M. (2010). Last chance tourism: the boom, doom, and gloom of visiting vanishing destinations. Current Issues in Tourism, 13(5), 477-493.
- Li, J., Low, D., Pearce, P.L. (2018). Media representation of digital-free tourism: a critical discourse analysis. Tourism Management, 69.

- Li, Y., Hu, Z. Y., ve Zhang, C. Z. (2010). Red tourism: sustaining communist identity in a rapidly changing China. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 8(1-2), 101-119.
- Liebersohn, H. (1996). Recent works on travel writing. Review Article. *The Journal of Modern History*, 68(3), (pp. 617-628). DOI: <https://doi.org/10.1086/245344> Erişim Tarihi: 03.10.2022
- Light, D. (2017). Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, 61, 275-301.
- Location Managers Guild International. (2018). Set-Jetting. <https://locationmanagers.org/set-jetting/>, Erişim Tarihi: 21.11.2022
- Loubeau, P. (2009). The Globalization of dental care: An opportunity for Croatian Tourism, *Professional Paper*, 57(2), 193-199
- Lucchetti, V, G., Font, X. (2013). Community based tourism: critical success factors, *The International Centre for Responsible Tourism Occasional Working Paper No. 27*.
- Lundberg, E. Persson, M. Jernsand E. M. (2022) *Tourism, knowledge and learning*. Editör: Jernsand E. M. Persson, M. Lundberg, E. içinde *Science tourism*. Routledge. Publish, London, UK.
- Luo, J. M., Lam, C. F., Li, X., ve Shen, H. (2016). Corporate social responsibility in Macau's gambling industry. *Journal of Quality Assurance in Hospitality ve Tourism*, 17(3), 237-256.
- Lush, E. *World's Best Cultural Destinations: 30 Cultural Trips to Take This Year*. <https://wanderlush.org/cultural-trips-tourism-destinations/>, Erişim Tarihi: 03.07.2020.
- Lyon, S. (2013). Coffee tourism and community development in Guatemala. *Human Organization*, 72(3), 188-198.
- Magano, J. Fraiz-Brea, J. A. ve Leite, A. (2023). Dark tourism, the holocaust and well-being: A systematic review. *Heliyon*, 9, 1-22.
- Mahaseth, H. and Goel, N. (2021). Bali: Revitalizing tourism but at what cost?, *Kathmandu Tribune*
- Manrai, L.A., Lascu, D.N. and Manrai, A.K. (2020). A study of safari tourism in sub-Saharan Africa: an empirical test of tourism A-B-C (T-ABC) model. *Journal of Business Research*, 119, 639-651.
- Mashraki, P. (2020), 15 types of tourism you've never heard of <https://farewellalarms.com/unusual-and-strange-travel-styles-d2efd696df61> Erişim tarihi 10.04.2023
- Matos, M. B. A. Barbosa, M. L. Costa, J. H. P. (2021). From cacao crisis to chocolate experiential tourism: the beginning of the brand repositioning movement of the tourist destination of Ilhéus, BA. *Brazilian Journal of Tourism Research*, 15(2), 1-16.
- Mazeikiene, N., ve Gerulaitienė, E. (2018). Educational aspects of nuclear tourism: Sites, objects and museums, 10th International Conference On Education And New Learning Technologies, 2-4 July, 2018, Palma, Spain.
- McCabe, S. (2015). *Is the UK being left behind? Current trends in social tourism in Europe and beyond*, commissioned by Family Holiday Association. UK: Laurance Paper Co.

- McCleary, K.W., Weaver, P.A. ve Meng, F. (2005) Dance as a tourism activity: demographics, demand characteristics, motivation, and segmentation. *Tourism Analysis* 10 (3), pp. 277-290.
- Mehmetoğlu, M., Graham, M.S.D ve Larsen S. (2001). Solitary travellers in the norwegian lofoten island: why do people travel on their own?. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 1(1), 19-37.
- Meydan Uygur, S: ve Bayram, A.T. (2013). Sanal pazarlama karması bileşenlerinin 4s modeli kapsamında turizm açısından irdelenmesi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 19-37.
- Mijalov, R. Kiteski, G. ve İliev, D. (2015). Set Jetting in th Republic of Macedonia. V Congress of Geographers from Republic of Macedonia. 26-29 December 2015. Macedonia.
- Miles, S. (2014). Battlefield sites as dark tourism attractions: an analysis of experience, *Journal of Heritage Tourism*, 9(2): 134-147.
- Minnaert, L., Maitland, R. and Miller, G. (2009). Social tourism as a potential measure to reduce social exclusion. *Annals of Tourism Research*. 36(2), 316-334.
- Misir, İ., Sezen, T. S., ve Şahin, B. (2022). Mikoturizm ve toplum temelli turizm ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Gastroia: Journal Of Gastronomy And Travel Research*, 6(1), 139-155.
- Mohamad, F, A., Nair, V., Mura, P. (2014). Rail travel: conceptualizing a study on slow tourism approaches in sustaining rural development. *SHS Web of Conferences* 12.Malaysia, 1-9.
- Moira, P. Kakaroucha, P. Mylonopoulos, D. (2021). Lighthouse tourism: Suggestions for an innovative and sustainable use of Greek traditional lighthouses. *International Journal of Hospitality and Tourism Studies*, 2(2), 135-142
- Mondal, A. and Bhowmik, P. (2018). Physician assisted suicide tourism: a future global business phenomenon. *The Business and Management Review*, 10(1), 35-43.
- Montazer, Z., ve Bidoki, F. Z. (2017). Traditional, fashion and new perspective on fashion tourism. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 254(17), 172018. IOP Publishing.
- Montenegro, Z. Marques, J. ve Sousa, J. (2022). Understanding the concept of industrial tourism: a systematicreview of the literature. *Proceedings of the 5th International Conference on Tourism Research*,2022.
- Mordue, T. (2009). Angling in modernity: a tour through society, nature and embodied passion. *Current Issues in Tourism*, 12(5), 529-552.
- Moscardo, G., McCarthy, B., Murphy, L., ve Pearce, P. (2009). The importance of networks in special interest tourism: case studies of music tourism in Australia. *International Journal of Tourism Policy*, 2(1-2), 5-23.
- Moynagh, M.A. (2008). *Political tourism and its texts*. Canada: University of Toronto Press.
- Muresan, A. ve Smith, K.A. (1998). Dracula's Castle in Transylvania: conflicting heritage marketing strategies. *International Journal of Heritage Studies* 4(2).
- Mutlu Ç. Ve Şahin Ören T. (2021). Gecekondu turizmi üzerine sistematik bir derleme, *International Journal of Contemporary Tourism Research* 2 s.182 – 190

- Muzaffar, F., ve Hussain, I. (2007). Medical tourism: are we ready to take the challenge?. *Journal of Pakistan Association of Dermatologists*, 17(4), 215-218.
- Münüsoğlu H. (2022). Etnik turizm: kültürlerarası hiyerarşinin ikame edilmesi. *Folklor Edebiyat Dergisi*, 681-696
- Nagal, P. T. (2020). Jungle tourism in himachal pradesh: the impalpable, psychological benefits of human-wildlife interface. *IRJMESH*, 11(1). 247-262.
- Nautiya, R., Polus, R. (2022). Virtual tours as a solidarity tourism product?. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, (3)2.
- Newsome, D., Dowling, R., Moore, S. (2005). *Wildlife tourism*. Channel View Publications.
- Newsome, D., ve Dowling, R. (2010). Setting an agenda for geotourism. *Geotourism: The Tourism of Geology and Landscape*, 1-12.
- Newton, J. (2021). A global search for vaccines fuels a different kind of tourism,
- Nguyen, Q. (2007). Putting community first: tourism for development in Doi Village, Central Vietnam. (Unpublished Master Thesis), The University of Queensland Faculty of Social and Behavioural Sciences, Australia.
- Nickerson, N. P. (1995). Tourism and gambling content analysis. *Annals of Tourism Research*, 22(1), 53-66.
- Novelli, M. Morgan, N. Mitchell, G. ve Ivanov, K. (2015). Travel philanthropy and sustainable development: the case of the Plymouth-Banjul Challenge. *Journal of Sustainable Tourism*, 24(6), 824-845.
- O'Connor, S., Campbell, R., Cortez, H., ve Knowles, T. (2009). Whale watching worldwide: tourism numbers, expenditures and expanding economic benefits, a special report from the International Fund for Animal Welfare, Yarmouth MA, USA, prepared by Economists at Large.
- O'Reilly, C.C. (2006). From drifter to gap year tourist, mainstreaming backpacker travel. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 998-1017.
- Oğurlu, İ. (2008). Yaban hayatı kaynaklarımızın yönetimi üzerine. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 2, Yıl: 2008, ISSN: 1302-7085, Sayfa: 35-88*.
- Ohridska-Olson, R., Ivanov, S. (2010). Creative tourism business model and its application in Bulgaria, *Proceedings of the Black Sea Tourism Forum, Cultural Tourism-The Future of Bulgaria, Varna, Bulgaristan, 23-25 Eylül 2010*.
- Olafsdottir, R. (2019). *Geotourism*. *Geosciences*, 9(48). 1-7.
- Onofri, L. and Nunes, P. (2013). Beach 'lovers' and 'greens': a worldwide empirical analysis of coastal tourism. *Ecological Economics*, 88, 49-56.
- Orams, M. (1999) *Marine tourism: development, impacts and management*, Routledge, Londra ve New York.
- Ormankiran, Y. Turizmde yeni trendler beklentiler ve eğilimler. . (Ed: Yaylı, A. Ve Sürücü, Ö.) içinde *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık

- Oruç, O. (2004). Bir alternatif turizm türü olan doğa-atlı spor turizminin Kastamonu örneği üzerinde irdelenmesi.
- Örgün, E. (2019). Nostalji Turizmi. (ED: İÇöz, O ve Uysal, M.) içinde Turizm Ansiklopedisi Türkiye. Ankara: Detay Yayıncılık
- Öter, Z. (2003). Teşvik seyahati organizasyonlarında tarihi ve kültürel mekanların kullanımı: İzmir üzerine bir değerlendirme. 4. Ulusal Turizm Sempozyumu, 18-19 Aralık 2003, İzmir.
- Özaltın, O. ve Gül, A. (2006). Rekreasyon ve turizm kapsamında orienteering (hedef bulma) etkinliğinin önemi ve ülkemizdeki durum analizi. Turizm ve Mimarlık Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde (s. 263-271). Antalya.
- Özbek, M. (2014). Turizm amaçlı su altı ve su üstü sportif faaliyetler: bugünü geleceği. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 6(2), 27-48.
- Özcan, İ. (2022) Türkiye'de görülmesi gereken 55 antik kent. <https://www.rehbername.com/kesfet/turkiyede-gorulmesi-gereken-antik-kentler>, Erişim Tarihi: 12.08.2022.
- Özçelik, H., Dutkuner, İ., Balabanlı, C., Akgün, İ., Gül, A., Karataş, A., Kılıç, S. ve Deligöz, A. (2006). Süleyman Demirel botanik bahçesinin tanıtımı. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 10(3), 352-373
- Özdemir, G. Ve Dülger Altın, D. (2019). Gastronomi kavramları ve gastronomi üzerine bir inceleme, ESBDER, 12(1), 1-14.
- Özdemir, M.A. ve Dinçer, F.İ. (2018). Düünden bugüne spiritüel turizm. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(58), 594-604.
- Özdinçer, F. (2011). Anadolu köy seyirlik oyunlarının gösteri danslarına dönüştürülmesinde yöntem önerisi ve bir uygulama örneği. Yayımlanmamış Doktor Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A., Ekizoğlu, A., (1996). Ormanlık politikası. İ.Ü. Yayın No: 3968, Orman Fakültesi Yayın No:435, ISBN:975-404-429-5, İstanbul.
- Özel, A. (2022). Cihad. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>, Erişim Tarihi: 10.09.2022
- Özer, E. (2016). En çok ziyaret edilen mezarlıklar. <https://gezimanya.com/Yazilar/en-cok-ziyaret-edilen-mezarliklar>, Erişim Tarihi: 20.08.2022
- Özer, S. (2020). Bleisure seyahat. (Ed: Ertaş, Ç. ve Kanca, B.) içinde Turizmin Geleceği: Yeni Deneyimler. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özgenç, C., ve Mesci, M. (2020). Botanik turizm bağlamında botanik bahçesi kurulumuna yönelik paydaş görüşleri: Gümüşova örneği. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(2), 238-257.
- Özgüç, N. (2007). Turizm coğrafyası. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özkan, Ö. (2019). Hakikat sonrası çağda medyada gerçeklik: maya takvimi söylentisinin medyada sunumu. Selçuk İletişim, 12(1). 64-91. <https://www.ensonhaber.com/gundem/kiyametin-kopmayacagi-iki-yerden-biri-turkiyede-iddiasi-2012-10-27>

- Özkan, A. (2014). Bir modern işletme yaklaşımı olarak dünya sağlık ve üçüncü yaş turizmi işletmelerinde müşteri tatmininin rolü: Bolu Karacasu örneği. (Yüksek Lisans Tezi), Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özoğlu, M. (2015). Nazilerin kanlı serüveni: 6 milyon kişiyi katlettiler. İnternet: <https://tr.euronews.com/2015/01/26/tarihin-en-buyuk-utanclarindan-biri-yahudi-soykirimi> Erişim Tarihi: 03.09.2022
- Özsarı, S.H. ve Karatana, Ö. (2013). Sağlık turizmi açısından Türkiye'nin durumu. *Journal Of Kartal Training*, 24(2), 136-144.
- Öztürk, S., Tanrıverdi, H., ve Kaplan, M. (2019). Balon turizmin Kapadokya kırsal turizmi üzerindeki etkileri üzerine bir çalışma. 3. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi, 20-22 Aralık, Van
- Packer, J. (2015). Sciencetourism. In R. Gunstone (Ed.), *Encyclopedia of Science Education* (pp. 930-932). Dordrecht: Springer
- Paker, S. (2013). *Denizde sportif faaliyetler, denizcilik işletmeleri yönetimi*. İzmir: Beta Yayınları.
- Pala, P. (2022). Masalsı dünyalarıyla ünlü Disneyland Parkları, <https://www.turna.com/> . Erişim tarihi: 22.09.2022
- Palmer, N. J. (2009). Kyrgyz tourism at Lake Issyk-Kul: Legacies of pre-communist and soviet regimes. In *Domestic Tourism in Asia* (pp. 209-224). Routledge.
- Pattullo, P., Minelli, O. (2006). *The ethical travel guide your passport to exciting alternative holidays*. London: Earthscan Publications.
- Patwardhan, A. (2016). Disparities in the use of yoga: an opportunity for yoga tourism industry to make a triple impact. *Journal of TourismveHospitality*, Volume 5, Issue 4.
- Pekerşen, Y., Birsen, G.A. ve Aslan, N. (2017). Oyuncak turist paradoksu. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 653-662.
- Pestek, A. and Sarvan, M. (2020). Virtual reality and modern tourism. *Journal of Tourism Futures*, 7(2), 245-250.
- Petroman, C. Petroman, I. Ciolac, R. ve Marin, D. (2015). Types of Christian tourism. *Scientific Papers: Animal Science and Biotechnologies*, 48 (2), 203-206.
- Petroman, I. M., ve Tiberiu, I. (2021). Atomic tourism subtype of dark tourism. *Multidisciplinary Conference on Sustainable Development*, 20-21 Mayıs 2021.
- Phillip, S., Hunter, C., Blackstock, K. (2010). A typology for defining agritourism. *Tour. Manage.* 31, 754-758.
- Picken, F. (2016). Beach tourism. L.L. Lowry (Ed), *The SAGE International Encyclopedia of Travel and Tourism*: Sage publications.
- Pitchford, S., ve Jafari, J. (Eds.). (2008). *Identity tourism: imaging and i magining the nation* (First Edition). UK: Emerald Group Publishing.
- Political Tours. (2023), <https://www.politicaltours.com/>, Erişim Tarihi: 13.09.2022

- Pomfret, G. (2006). Mountaineering Adventure Tourist: A Conceptual Framework for Research. *Tourism Management*, 27(1), 113-123.
- Potts, R. and Yee, L. (2019). Pokemon go-ing or staying: exploring the effect of age and gender on augmented reality game player experiences in public spaces. *Journal of Urban Design*, 1-18.
- Pratt, S., Tolkach, D. and Kirillova, K. (2019). Tourism and death. *Annals of Tourism Research*, 78, 1-12.
- Prosemenow (2022). Endüstri turizmi: meraktan kariyer rehberliğine. Sanayi turizmi. <https://prosemenov.ru/tr/promyshlennyi-turizm-ot-lyubopytstva-do-proforientacii/>, Erişim Tarihi: 20.11.2022
- Pruitt, D. and LaFonte, S. (1995). For love and money: romance tourism in Jamaica. *Annals of Tourism Research*, 22, 422-440.
- Radford, B. (2007). Frightening trend: ghost tourism booms, <https://www.livescience.com/4691-frightening-trend-ghost-tourism-booms.html> Erişim Tarihi: 02.09.2022
- Radnasari, Y. (2017). Kenapa memilih tempat wisata begitu penting bagi milenial? Erişim Adresi: <https://tirto.id/clEo> Erişim Tarihi: 25.09.2022
- Rainoldi, M., Driescher, V., Lisnevskaya, A., Zvereva, D., Stavinska, A., Relota, J. and Egger, R. (2018). Virtual reality: an innovative tool in destinations marketing, *The Gaze: Journal of Tourism and Hospitality*, 9(1), 53-68.
- Ramoa, C. E. A., Pires, P. S., ve Añaña, E. S. (2021). Motorcycle tourism and nature: an analysis of motorcyclists motivations to travel. *Leisure Studies*, 40(3), 407-423.
- Raymond, C., (2009). The practical challenges of developing creative tourism, *Creative Tourism: A Global Conversation*, Wurzbürger, R., Aageson, T., Pattakos, A., ve Pratt, S., Sante Fe, New Mexico: Sunstone Press, s. 145-157, 2009.
- Richards, G. (2005). Creativity: a new strategic resource for tourism. *Tourism, Creativity and Development: ATLAS Reflections*, Association for Tourism and Leisure Education, Arnhem, Der. Swarbrooke, J., Smith, M. and Onderwater, L., 11-22, 2005.
- Richards, G. (2013). Creative and relational tourism in Barcelona, Atlas Cultural Tourism Group Expert Meeting on Alternative and Creative Tourism, Barcelona, June 2013.
- Richards, G., Raymond, C. (2000). *Creative Tourism*. Atlas, 23, 16-20.
- Richter, L.M. and Norman, A. (2010). AIDS orphan tourism: a threat to young children in residential care. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 5(3), 217-229.
- Ritchie, B. W., Tkaczynski, A. ve Faulks, P. (2010). Understanding the motivation and travel behavior of cycle tourists using involvement profiles. *Journal of Travel ve Tourism Marketing*, 27(4), 409-425.
- Rittichainuwat, B. Scott, N. ve Laws, E. (2021). Drivers of elephant tourism in Thailand (Ed: Laws, E. Scott, N. Font, X. Ve Koldowski, J.) içinde *The Elephant Tourism Business*, CAB International, UK.
- Roarty, S. (2013). Death wishing and cultural memory: a walk through Japan's 'Suicide Forest'. (Ed: Kulp, M. Korteling, N. W. Ve McCay, K). İçinde *Searching for Words: How Can We Tell Our Stories of Suicide*. Inter-Disciplinary Press, UK.

- Rosan, D., Lafontaine, P.R., Hendrickson, B. (2011). Couch Surfing: belonging and trust in a globally cooperative online social network. *New Media ve Society*, 13(6), 982-983.
- Rucińska, D. ve Lechowicz, M. (2014). Natural hazard and disaster tourism. *Miscellanea Geographica – Regional Studies On Development*, 18(1):17-25.
- Saana, K. (2015). Think pink in tourism: a study of LGBT+ tourism. Degree Programme in Tourism Bachelor's Thesis, Finland: Laurea University of Applied Sciences.
- Saar, M. (2002). Genealogy and subjectivity. *European Journal of Philosophy*, 10, 231-245.
- Saatçi, G., ve Türkmen, S. (2019). Dünya Basınında Türkiye Turizmi İle İlgili Yer Alan Haberlerin Değerlendirilmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 72-84.
- Safran, W. (1999). Comparing diasporas: a review essay. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 8(3), 255-291.
- Sağdıç, Z., Urfaloğlu, N. and Bilgin, S. (2019). A new future for architectural praxis: contemporary architecture among concept, thought and rhetoric. *International Journal of Architecture and Urban Studies*. 4(2), 19-28.
- Sak, M. ve Erkol Bayram, G. (2020). Ekolojik tarım turizmine katılanların beklentileri, memnuniyet düzeyleri ve tekrar katılma niyetlerinin belirlenmesi sinop örneği. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 527-544.
- Sakai, M. (2021). A comparison of the Japanese and Korean beauty industries. Mitsui ve Co. Global Strategic Studies Institute Monthly Report. Mitsui ve Co. Global Strategic Studies Institute Monthly Report.
- Salazar, N, B. (2001). Community-based cultural tourism: issues, threats and opportunities. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-14.
- Samy, H.(2010). Analyzing the budget tourism phenomenon: a socioeconomic approach. *Tourism today*, 10, 99-112.
- Sanz, M. (2018) Vegan tourism across Europa, Final Degree Project, University of Girona, Barcelona, İspanya.
- Sarda, R., Joan, M., Eduardo, A., Conxita, A. and Jose A.J. (2009). Decadal shifts in beach user sand availability on the Costa Brava, Northwestern Mediterranean Coast. *Tourism Management*, 30(2), 158-168.
- Sarı, C. (2007). Antalya'nın alternatif turizm kaynakları ve planlaması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sarı, Y., Şenel, E. (2018). Bir ekorekasyon faaliyeti olarak yoga turizmi üzerine bir inceleme. *International Rural Tourism and Development Journal (IRTAD)* E-ISSN: 2602-4462, 2(2), 20-23.
- Sarial-Abi, G., Merdin-Uygur, E. and Gürhan-Canlı, Z. (2020). Responses to replica (vs. genuine) touristic experiences. *Annals of Tourism Research*, 83, 1-12.
- Sayın, K.Ş., Yeğinboy E.Y. ve Yüksel, İ. (2017). Türkiye'de medikal turizm uygulamaları: Bir üniversite ve İzmir sağlık serbest bölgesi değerlendirmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 289-313.

- Seaton, A.V. (1996). Guided by the dark: from thanatopsis to thanatourism. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 234-244.
- Sert, A. N., ve Arslan, M. (2019). Türkiye'deki kuş gözlemcilerinin motivasyon ve destinasyon tercihlerinin belirlenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 2104-2124.
- Serin Karacaer, S (2021). Türkiye'de destinasyon düşünleri. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 18(2), 421-436.
- Severt, K. S. ve Breiter, D. (2010). The anatomy o f a n incentive travel program. <https://www.incentivesolutions.com/wp-content/uploads/2014/08/travel-incentives-boost-retention.pdf> Erişim Tarihi: 08.06.2023
- Sevim, E., ve Sevim. E. (2019). Medikal turizm tercihini etkileyen faktörlerin incelenmesi: Türkiye örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(3), 633-652.
- Sevinç, F. ve Duran, E. (2018). Sürdürülebilir deniz turizmi ve tüketim paradoksu: tüketirken tükenmek. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 173-196
- Sezer, İ. (2014). Kruvaziyer turizmde dikkat çeken bir nokta: Kuşadası Limanı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32), 49-78.
- Sezerel, H. (2020). Edebiyat turizmi. (Ed: Temizkan, R. Cankül, D. Gökçe, F.) içinde *Alternatif Turizm (Turizmin 41 Türü)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sezgin, M. (2019). Sorumlu turizmin destinasyon rekabetçiliğine ve yaşam kalitesine etkisi üzerine bir uygulama. *Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Simpson, M.C.(2008). Comminity benefit tourism initiatives- a conceptual oxymoron, *Tourism Management*, cil:29 sayı:1
- Sitanggang, F. R. P. (2019). The Phenomenal Pink Tourism Destination in Indonesia. <https://pssat.ugm.ac.id/the-phenomenal-pink-tourism-destination-in-indonesia/>, Erişim Tarihi: 01.06.2022
- Skyscanner. En iyi yurtdışı konserleri ve performanslar nerede izlenir?. <https://www.skyscanner.com.tr/haberler/en-iyi-yurtdisi-konserleri-ve-performanslar-nerede-izlenir>, Erişim Tarihi: 22.08.2022
- Smith, M. Ve Puczko, L. (2014). *Health, Tourism and hospitality spas, wellness and medical travel*. Routledge, UK.
- Smith, V. L. (1996). The four hsof tribal tourism: Acoma-A Pueblo case study. *Progress in Tourism and Hospitality Research*, 2(3), 295-306.
- Social History Portal. (2010). Politic tourism.<https://socialhistoryportal.org/news/articles/111073>, Erişim Tarihi: 13.09.2022
- Somuncu, M. (2004). Dağcılık ve Dağ Turizmi Arasındaki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, (2)1.
- Son zamanların popüler gezisi: Soyağacı turizmi. (2019). <http://trakyabalkan.org/gezi/soyagaci-turizmi/2347/2019/03/15/>, Erişim Tarihi: 09.11.2022.
- Sonuç, N. (2016). Sürdürülebilir turizm kapsamında sosyal turizm- İzmir örneği. *Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Soydaş, M. E. ve Gürlü, M., (2019). Şarap turizmine yerel halkın bakış açısı: Hatay örneği. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, 2274-2293
- Soykan, F. (1999). Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: kırsal turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 67-75.
- Soykan, F. (2003). Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12(1), 67-75.
- Söyler, S. Kaygalak Çelebi, S. (2018). Türkiye'nin deniz turizmi ürünlerinin kültür ve turizm bakanlığı web sitesinde temsili. 4. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu "Küresel Eğilimler-Yerel Etkiler" 23-24 Şubat 2018- İzmir
- Spenceley, A., Relly, P., Keyser, H., Warmea nt, P., McKenzie, M., Mataboge, A., Norton, P., Mahlangu, S., and Seif, J. (2002) *Responsible Tourism Manual for South Africa*, Department for Environmental Affairs and Tourism, July 2002
- Spencer, J. (2004). *Space tourism: do you want to go?* Ontario: Apogee Books.
- Spicker P. (2006). *Policy analysis for practice: Applying social policy*, Policy Press.
- Spreitzhofer, G. (2002). The roaring nineties low-budget backpacking in South-East Asia as an appropriate alternative to third world mass tourism? *Asien Afrika Latinamerika*, 30(2).
- Stainton, H. (2018). TEFL tourism- The tourist who teaches. *Tourism geographies*, 20(1) 127-143 <https://doi.org/10.1080/14616688.2017.1298151>
- Stainton, H. (2017). *EFL tourism: a phenomenological examination of the TEFL teacher in Thailand*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Buckinghamshire New University. UK.
- State, O. ve Bulin, D. (2016). Aspects of responsible tourism: a quantitative approach. *Amfiteatru Economic Journal*, 18(10), 781-797.
- Stone, P. (2005). Dark tourism-An old concept in a new World. *Tourism*, (125), 20.
- Stone, P. (2006). Dark tourism specturm: towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An Inderdisciplinary International Journal*, 54(2), 145-160.
- Stone, P. (2011). Dark tourism: towards a new post disciplinary research agenda. *International Journal of Tourism Anthropology*, 1(3), 318-322.
- Stone, T.M. and Stone S.L. (2015). *Safari tourism*. J. Jafari and H. Xiao (Editors), *Encyclopedia of Tourism*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Suna, B. (2018). Api turizm'in Türkiye'deki yeri ve önemi. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 18(1), 42-51.
- Suri, R. and Rao, J. (2014). Impact of spiritual marketing on different segments of tourists and their evaluation of the site. *Journal of Business and Economic Policy*, 1(1), 26-34.
- Suter, I. (2019). In defence of elephant tourism: the role of captive elephants in the 21st century. *Gahaj*, 50, 38-40.
- Sürme, M., ve Dağlıoğlu, T. (2019). Su altı dalış turizmi tercih nedenlerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 11(21), 377-385.
- Sykes, L. (1997) *On the move*, *Geographical Magazine* 69,94.

- Şafak, İ. (2003). Türkiye'deki av turizmi uygulamalarının özel avlak işletmelerine etkileri. *Turkish Journal of Forestry*, 4(2), 133-148.
- Şahbaz, R. P. ve Bayram, A. T. (2017): The role of movies/tv series in building country/city/destination brands. *Strategic Place Branding Methodologies and Theory for Tourist Attraction*, pp. 269–282.
- Şahbaz, R.P. ve Kılıçlar, A. (2009). Filmlerin ve televizyon dizilerinin destinasyon imajına etkileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31- 52.
- Şahbaz, R. P., Akdu, U., ve Akdu, S. (2012). Türkiye'de medikal turizm uygulamaları; İstanbul ve Ankara örneği. *Balıkesir University Journal of Social Sciences Institute*, 15(27).
- Şalvarcı, S. (2020). Etkinlik turizmi. (Ed: Temizkan, R. Cankül, D. Gökçe, F.) içinde *Alternatif Turizm (Turizmin 41 Türü)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şen, L. M., Zengin, B., ve Taş, M. (2015). Hac ve umre organizasyonlarında müşteri memnuniyeti: Sakarya ili alan araştırması. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(4), 92-103.
- Şengel, Ü. (2022). İnanç turizmi ve sürdürülebilirlik. K. Genç (Ed.), İçinde *Sürdürülebilirlik Ekseninde Alternatif Turizm*, (SS. 151-160), Ankara: Detay Yayıncılık
- Şengel, Ü., Zengin, B., Şengel, T., ve Işkın, M. (2018). Kongre ve fuar organizasyonlarının turizm sektörüne etkileri: EMİTT örneği. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 7(1), 4-20.
- Şengül, S. ve Genç, K. (2016). Festival turizmi kapsamında yöresel mutfak kültürünün destekleyici ürün olarak kullanılması: Mudurnu İpekyolu Kültür Sanat ve Turizm Festivali örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 76-89.
- Şimşek, A. ve Selçuk, G. (2018). Gastro-turistlerin tipolojisinin belirlenmesi: Gaziantep ölçeğinde bir araştırma. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 28-43.
- T.C. Resmî Gazete. (2008). 2/2 numaralı amatör (sportif) amaçlı su ürünleri avcılığını düzenleyen tebliğ. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080821-6.htm>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022)
- Tan, Z. X., ve Yang, J. (2014). New views on tourism resources in changing era. *Applied Mechanics and Materials*, 543-547, 4370-4373.
- Tannıkulu, M. (2011). Harita ve pusulanın farklı bir kullanım alanı: oryantiring. *Milli Eğitim Dergisi*, 191, 120-121.
- Tarhan, S. Ve Doğan, H. (2020). Anadolu'da girişimcilik ve endüstriyel turizm mirasına yansımaları: Adana ili örneği. *International Marmara Social Sciences Congress (Imascon 2020 – Autumn)*. 4-5 Aralık, Kocaeli.
- Tarınç, A. ve Kılınç, C. Ç. (2019). Türkiye'deki hüzün turizmi destinasyonları üzerine teorik bir çalışma. S. Sönmez, E. Özçoban, D. Balkan, H. Karakuş (Ed.), İçinde *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler- 1 Alanında Yeni Ufuklar*, (SS. 27-45), Ankara: Gece Akademi
- Tarınç, A. ve Kılınç, C.Ç. (2019). Türkiye'deki hüzün turizmi destinasyonları üzerine teorik bir çalışma. S. Sönmez, E. Özçoban, D. Balkan ve H. Karakuş (Editörler). *Sosyal beşerî ve idari bilimler-1, Alanında Yeni Ufuklar*. Ankara: Gece Akademi. 27-45.

- Tas, G. Tribal tourism: 11 travel routes to discover the undiscovered. <https://medium.com/urbansurf/tribal-tourism-11-travel-routes-to-discover-the-undiscovered-662b70dae633>, Erişim Tarihi: 15.06.2022
- Taş, M.Y. (2010). Oryantiring sporcuları ile sporcu olmayan bireylerin stresle başa çıkabilme becerileri. Yüksek Lisans Tezi Ankara: Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Taylor, R.M. and Crandal, R.J. (1986). Generations and change: genealogical perspectives in social history. Macon, GA: Mercer University Press.
- TDK (Türk Dil Kurumu), Hippi. İnternet: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 03.09.2022
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2022). Güncel Türkçe sözlük: "İnanç". İnternet: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 15.08.2022
- TDK. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 05.05.2023
- Tekeli, Hasan (2001). Turizm pazarlaması ve planlaması. Ankara: Detay Yayıncılık
- Tekin, Ö. A. (2014). İslami turizm: Dünyadaki ve Türkiye'deki genel durum üzerine bir inceleme. *Journal of International Social Research*, 7(29).
- Tengilimoğlu, D. (2017). Sağlık turizmi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tezcan, M. (2004). İpek Yolu'nun İran güzergahıve İpek Yolu ticaretine İran engellemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(1).96-123.
- Thimm, T. (2014). Dance tourism business models in Seville and Buenos Aires: dimensions of meaning of intangible cultural assets in destination management. *Via Tourism Review*, 6.
- Tırlı, A. (2018). Bir özel ilgi turizmi olarak edebiyat turizmi ve Türkiye'nin edebiyat turizm potansiyeli. *IJSHS*, 2 (2), 161-184
- Tokmak, C. Yabani beslenme turizmi. (Ed: Temzkan, R. Cankül, D. Ve Gökçe, F.) içinde *Alternatif Turizm (Turizmin 41 Türü)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tomej, K., ve Lund-Durlacher, D. (2020). Research note: river cruise characteristics from a destination management perspective. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 30, 100301.
- Tomljenović, R., Ateljević, I., Đukić, L., ve Senkić, M. (2015). Transtourism–Operational Definition And Typology of Transformative Travel Experiences. <https://www.semanticscholar.org/paper/> Erişim Tarihi: 08.06.2023.
- Top, B.M., Yolak, U. and Thomas, L. (2013). Foça özel çevre koruma bölgesi sportif dalış turizmi fizibilite çalışması. Türkiye'nin Deniz ve Kıyı Alanları Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. TVKGM, UNDP.
- Topik, S., Talbot, J. M., ve Samper, M. (2010). Introduction globalization, neoliberalizm, and the Latin American coffee societies. *Latin American Perspectives*, 37(2), 5-20.
- Torun, E. (2013). Kırsal turizmin bölge insanına katkıları. Kahramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2013(19), 31-37.
- Tovmasian, G. (2022). Zbosashrjut'yan hazvadep handıpogh, tarorinak yev vtangavor tesaknery. *Amberd Bulletin* 2022/1. 95-102.
- Tören, E. (2012). Ata Toprağı ziyaretlerinin turizm kapsamında değerlendirilmesi. VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 550-566.

- Turizm Aktüel (2019). Kalıcı makyaj turizmi, hızla büyüyor. <https://www.turizmaktuel.com/haber/kalici-makyaj-turizmi-hizla-buyuyor>, Erişim Tarihi: 20.09.2022
- Turizm Günlüğü, (2022), <https://www.turizmgunlugu.net/bekarliga-veda-partisine-turizm-destinasyonlari> Erişim Tarihi: 17.09.2022
- Turner, L. W. and Reisinger, Y. (2001). Shopping satisfaction for domestic tourists, *Journal of Retailing and Consumer Services*, 8(1): 15-17.
- Tussyadiah, I.P. and Fesenmaier, D.R. (2009). Mediating the tourist experiences access to places via shared videos. *Annals of Tourism Research*, 36(1), 24-40.
- Tutar, A. (2001). İslam tarihinde hac ibadetinin ortaya çıkışı ve Hz. Muhammed'in hac emirliğini tesisi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6.(ss 75-86)
- Türk, E., (2020). Turistlerin macera turizmi motivasyonları, memnuniyetleri ve bölgeyi tekrar ziyaret niyetleri: Kapadokya destinasyonunda bir araştırma (Master's thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi).
- Türk, O. (2015). Balayı çiftlerinin tatil tercihlerini etkileyen faktörler: Balayı turistleri üzerine bir araştırma (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Türktarhan, G. Toker, A. Ve Kozak, G. (2022). The roots of tourism: Hippies. *Journal of multidisciplinary academic tourism*, 7 (2), 85-94.
- Uluslan, Y., ve Batman, O. (2010). Alternatif turizm çeşitlerinin Konya turizmüne etkisi üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 243-260.
- University of Glasgow. School of Culture and Creative Arts. (2019). Set jetting, filming locations as travel destinations. <http://cca.academicblogs.co.uk/set-jetting-filming-locations-as-travel-destinations/>, Erişim Tarihi: 21.11.2022
- Unur, K., ve Yavuz, G. (2013). Deniz yaban hayatı izleme turizmi ve Mersin'de kaplumbağa izleme potansiyeli. II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu, 110-129.
- UNWTO (Dünya Turizm Örgütü). (2019). UNWTO tourism definitions. Madrid, İspanya: World Tourism Organizations (UNWTO). ISBN Electronic: 978-92-844-2085-8, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284420858>. Erişim Adresi: <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284420858> Erişim Tarihi: 05.09.2022
- UNWTO, UNWTO announces list of 'best tourism villages' 2021. <https://www.unwto.org/news/unwto-announces-list-of-best-tourism-villages-2021>, Erişim Tarihi: 30.06.2020
- Uriely, N., Yonay, Y. and Simchai, D. (2002). Backpacking experiences: a type and form analysis, *Annals of Tourism Research*, 29(2), 520-538.
- Uygur, M. S., ve Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerinde etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Uyrun, A. (2020). Su sporları turizmi. S. Şahin ve S. Meriç (Editörler). *Gelecek turizm trendleri. Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım*. 351-372.
- Ünal Akkaya F. Yazıcı K. Balık G. ve Gülgün Aslan B. (2018), Dünyada ve Türkiye'de ekoturizm, sosyal- kültürel ve ekonomik katkıları. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, Sayı 1(2): 69-72

- Ünal, C., Dursun, A., ve Caber, M. (2017). A study of domestic honeymoon tourism in Turkey. *European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation*, 8(1), 65-74.
- Ünal, İ. (2016). Özel ilgi turizm çeşitleri. (Ed: Yaylı, A. Ve Sürücü, Ö.) içinde *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Ünal, S. S. (2019). Denizli'nin bir destinasyon olarak pazarlanmasında termal turizm kaynaklarının bilinirliği: üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma, (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Ünlü Yücel, S. (2004). Yayla turizmi, TÜRSAB Ar-ge Departmanı, http://www.tursab.org.tr/dosya/1017/may04yayla_1017_1683015.pdf Erişim Tarihi: 02.06.2023
- Üzümcü, O.O. ve Koç, B. (2017). Ekolojik turizm kavramı: Fethiye örneği. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10(1), 14-19.
- Vanicek, J. ve Vavrezkova, E. (2017). The significance of cultural tourism for the Czech Republic. *Pannon Management Review*, 6(3-4). 126-147.
- Vanlangendonck, M. (2016). Dynamics of international volunteers in orphanage tourism: case study Cambodia. Master's Thesis.
- Vargheese, A.J.S. and Varghees, P.S. (2012). Dimensions of spiritual tourism in tuiticorin district of Tamil Nadu in India-a critical analysis. *Business Intelligence Journal*, 245-251.
- Vatan, A. ve Demir, Ö. (2019). Bird palaces in İstanbul: last chance. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 421-435.
- Vatan, A., Türkbay, S. (2018). Vejetaryen turist ve vegan turist kimdir? (Who is Vegetarian Tourist and Vegan Tourist?). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 24, 39.
- Veeck, G., Che, D., Veeck, J. (2006). America's changing farmscape: a study of agricultural tourism in Michigan. *The Professional Geographer*, 58(3), 235e248.
- Venske, E. and Hattingh, C. (2012). Pink event tourism: the case of post-apartheid cape town. 2nd *Advances in Hospitality and Tourism Marketing Conference*. Cape Town, South Africa. May 31-June 3. ISBN: 9789602871393.
- Walter, T. (2009). *Dark tourism: mediating between the dead and the living, the darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*, Aspects of Tourism Series, Bristol: Channel View Publications.
- Wang, S. (2019). Residents' perceptions of community-based disaster tourism: the case of Yingxiu, China. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 24(7):669-678.
- Warton, N.M. and Brander, R.W. (2017). Improving tourist beach safety awareness: the benefits of watching bondi rescue. *Tourism Management*, 63, 187-200.
- Wearing S. (2001). *Volunteer tourism: seeking experiences that make a difference*. Büyük Britanya: CAB International, Wallingfor.
- Wheretheroadforks (2023). 35 types of tourism. <https://wheretheroadforks.com/35-types-of-tourism/> Erişim Tarihi: 30.05.2023
- Wikeley, R. (2023). Minimoon ideas: 15 cool and affordable destinations in europe. <https://www.cntraveller.com/gallery/minimoon-ideas-europe>, Erişim Tarihi: 20.07.2022

- Williams, E.L. (2012). Romance tourism. Ritzer, G. (Ed), In *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization* (p. 1-2). Oxford: Blackwell Publishing.
- Williams, E.L. (2017). Romance tourism. *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization*, 1-3.
- Wilson, E.C. (2004). A journey of her own? the impact of constraints on women's solo travel. Unpublished Doctoral Thesis. Australia: Griffith University.
- Wiltshier, P. and Clarke, A. (2016). Virtual cultural tourism: six pillars of VCT using co-creation, value exchange and exchange value. *Tourism and Hospitality Research*, 1-12.
- Xamani, M.I. (2014). Second language acquisition and the language tourism experience. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (19)21.
- Yakel, E. (2004). Seeking information, seeking connections, seeking meanings: genealogists and family historians. *Information Research*, 10(1), 205.
- Yang, C.C., Sia, W.Y., Tseng, Y.C. and Chiu, J.C. (2018). Gamification of learning in tourism industry: a case study of pokemon-go. *ICEEL*, 191-195.
- Yang, L. and Wall, G. (2009). Ethnic tourism: A framework and an application. *Tourism Management* 559-570.
- Yardan, D.E., Dikmetaş, H., Coşkun, N. ve Yabana, B. (2014). Türkiye'de ve Dünyada sağlık turizmi. *Sağlıkta Performans ve Kalite* (8), 27-42.
- Yarmacı, N., Keleş, Ç.M. ve Ergil, Ö. (2017). Su altı dalış turizminin mevcut durumu, sorunları ve geliştirilmesine yönelik öneriler: Kaş örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 66-87.
- Yaşar, O. (2011). Saroz körfezi kıyılarında su altı dalış turizmi. *Journal of Word of Turks*, 3(1), 33-55.
- Yavuz, M. (2014). Storytelling in tourism: opportunities for the marketing and branding of Adana destination, *Proceedings of the International Interdisciplinary Business-Economics Advancement Conference (IIBA)*, 16-19 July, Istanbul, Turkey.
- Yeşiltaş, M., Cankül, D., ve Temizkan, R. (2012). Otel seçiminde dini hayat tarzlarının etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 193-217.
- Yıldız, S. (2018a). Yok oluştan doğan turizm: kıyamet turizmi (Doom Tourism). *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics*, 5(5), 224-241.
- Yıldız, S. (2018b). Pembe turizm üzerine genel bir değerlendirme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi*, 5(7), 58-74.
- Yılmaz, H. (2015). Köroğlu turizminin oluşmasında filmlerin rolü. *AIBU Journal of Social Sciences*, 3 (15).
- Yorio, P., Frere, E., Gandini, P. ve Schiavini, A. (2001). Opinion tourism and recreation at seabird sites in Patagonia, Argentina: Current Concerns and Future Prospects. *Bird Conservation International*, 2001(11), 231-245.
- Yozcu, S. (2020). Türkiye mağara turizmine yönelik bir değerlendirme, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1493-1508.
- Yurtseven, H. R., Kaya, O., Harman, S. (2010). Yavaş hareketi. Ankara, Detay Yayıncılık, 1-13.
- Zaltman, G. (2003). Tüketici nasıl düşünür. (Çeviri, Koç, A.S.). İstanbul: MediaCat Kitapları.

- Zajadacz, A. ve Sniadek, J. (2013). Tourism Activities of Deaf Poles. *Physical Culture and Sport Studies and Research*. 58, 17-32.
- Zengin B., Kırğır S. ve Tezcan Şahin N. (2018). Gençlerin turizm algısı ve turizme verilen destek; Sakarya üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma, *Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, cilt: 9, no: 18
- Zengin, B. Uyar, H. Ve Erkol, G. (2015). Gastronomi turizmi üzerine kavramsal bir inceleme. 15. Ulusal Turizm Kongresi, Ankara.
- Zhang, L.Y., Li, N. ve Liu, M. (2012), on the basic concept of smart tourism and its theoretical system, *Tourism Tribune*, 27(5):66-73.
- Zhang, Y., Li, S., Tan, L., ve Zhou, J. (2021). Distribution and integration of military settlements' cultural heritage in the large pass city of the great wall in the ming dynasty: a case study of juyong pass defense area. *Sustainability*, 13(13), 7166.

EDEBİYAT KURAMLARI

Hermenötikten İnsan-Hayvan Çalışmalarına

Onur Kemal Bazarkaya

Edebiyat Kuramları: Hermenötikten İnsan-Hayvan Çalışmalarına

Onur Kemal Bazarkaya

Yayın No.: 4942
Edebiyat: 194
ISBN: 978-625-397-470-1
E-ISBN: 978-625-397-471-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Çelikkaya -seda@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bazarkaya, Onur Kemal.

Edebiyat Kuramları: Hermenötikten İnsan-Hayvan Çalışmalarına / Onur Kemal Bazarkaya

1. Basım, VI + 274 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-470-1

E-ISBN: 978-625-397-471-8

1. Edebiyat 2. Yeni Kuramlar 3. Edebiyat Bilimi 4. Edebiyat Eğitimi 5. Çözümleme Örnekleri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	1
2. Hermenötik	7
2.1. Anlama(mazlığı)nın Tarihi.....	7
2.2. Friedrich Schleiermacher ve “Daha İyi Anlama” Olgusu.....	10
2.3. Ufuklar ve İnsanlar: Felsefi Hermenötik Kuramları.....	14
2.3.1. Wilhelm Dilthey: Anlamanın “Dâhiyane” Yolları	14
2.3.2. Martin Heidegger: Yaşamın Bir Koşulu Olarak Anlama	16
2.3.3. Hans-Georg Gadamer: Metinle Sohbet ve “Ufuk Birleşmesi”	18
2.3.4. Paul Ricœur: Zaman, Anlatım ve Öteki.....	20
2.4. Sonuç Yerine: Metin Neden Her Zaman Yazarından Daha Zekidir?.....	21
2.5. Çözümleme Örneği	23
3. Yapıta İçkinlik ve Yeni Eleştiri	31
3.1. Edebî Sanat Eserin Özerkliği	31
3.2. Yapıta İçkinlik Kuramı	33
3.2.1. Emil Staiger: Duygu ve Üslup Eleştirisi	33
3.2.2. Wolfgang Kayser: “Dilsel Sanat Eseri” ve Biçim Çözümlemesi	36
3.3. Edebiyat Kuramında Sıfır Saat Dilimi?	37
3.4. Yeni Eleştiri: Antiniyetçilik, Yakın Okuma ve Açıklama Yasağı.....	39
3.5. Çözümleme Örneği	44
4. Yapısalcılık	53
4.1. “Bu Bir Pipo Değildir”: Gösterenler ve Gösterilenler	53
4.2. Biçimcilik: Yazınsallık ve Yabancılaştırma	56
4.3. Prag Dilbilim Okulu: “Erken Yapısalcılık”	58
4.4. Yapısalcılık ve Göstergebilim: Temel İlkeler.....	60
4.5. Roland Barthes: “Homo Significans”	63
4.6. Umberto Eco’nun Metin Modeli.....	64
4.7. Gérard Genette: Anlatı Kuramının Temelleri.....	68
4.8. Jurij M. Lotman: Mekân, Sınır ve Olay	71
4.9. Takdir ve Eleştiri	73
4.10. Çözümleme Örneği.....	74

5. Alımlama Estetiği ve Deneysel Edebiyat Bilimi	83
5.1. Alımlama, İletişim ve Paradigma Değişimi Rüyası	83
5.2. Konstanz Okulu	85
5.2.1. Hans Robert Jauß: Alımlama Tarihi	85
5.2.2. Wolfgang Iser: Etki Estetiği	86
5.2.3. Stanley Eugene Fish: Duyuşsal Üslup	89
5.3. Deneysel Edebiyat Bilimi: Sistem Olarak Edebiyat	91
5.4. Çözümleme Örneği	94
6. Edebiyat Psikolojisi: Psikanaliz ve Bilişsel Yazın	103
6.1. Bilinç Dışından Bilişsellğe	103
6.2. Sigmund Freud: Hermenötik Yönelimli Edebiyat Psikolojisi	104
6.3. Jacques Lacan: Yapısalcı Yönelimli Edebiyat Psikolojisi	107
6.4. Bilişsel Yazın ya da: Şiirler Ne Zaman Hüzünlüdür?	110
6.5. Çözümleme Örneği	113
7. Postyapısalcılık.....	121
7.1. Değişen Dünyanın Postyapısalcılığı Nasıl Ortaya Çıkardığı Üzerine	121
7.2. Metinler Arasılık	123
7.2.1. Julia Kristeva: Bir “Alıntılar Mozaği” Olarak Metin	123
7.2.2. Yapısalcı-Hermenötik Bir Seçenek: Gérard Genette’in Metinler Arasılık Kuramı	127
7.3. Yapısöküm	129
7.3.1. Jacques Derrida: Anlamın Sonsuz Ertelenmesinin Felsefesi	129
7.3.2. Paul de Man: Göndergesel Yanılmanın Baş Döndürücü Olasılıkları	133
7.4. Michel Foucault: Söylem Analizi ya da: Öznenin Güçsüzlüğü	134
7.5. Postyapısalcılığın Dünyayı Nasıl Değiştirdiği Üzerine.....	144
7.6. Çözümleme Örneği	146
8. Edebiyat Sosyolojisi.....	155
8.1. Toplumsal Olgu Olarak Edebiyat.....	155
8.2. Theodor W. Adorno’nun <i>Estetik Kuramı</i> ya da: “Sanatın İkili Karakteri”	157
8.3. İletişim Olarak Edebiyat: Niklas Luhmann’ın Sistem Kuramı	162
8.4. Habitus ve Ayrım: Pierre Bourdieu’nün Edebî Alan Kuramı.....	167
8.5. Çözümleme Örneği	173
9. Feminist Edebiyat Eleştirisi, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları vd.....	181
9.1. Edebî Kategori Olarak Cinsiyet	181
9.2. Feminizmin Birçok Yüzü	182

9.2.1. Liberal, Marksist ve Radikal Feminizm	182
9.2.2. Ekofeminizm.....	183
9.2.3. Feminist Bakım Kuramı	186
9.3. <i>A Literature of Their Own</i> : Feminist Edebiyat Eleştirisi.....	187
9.4. Cinsiyetler Kodludur: Toplumsal Cinsiyet ve Queer Çalışmaları	189
9.5. Kesişimsellik ya da: Ayrımcılık Tek Başına Gelmez.....	192
9.6. Bir Kadın Gibi Okumak ve Yazmak: Feminizmin ve Toplumsal Cinsiyet Kuramının Edebiyat (Bilimi) Üzerindeki Etkileri	195
9.7. Erkek Çalışmaları ya da: Krizde Erkeklik.....	197
9.8. Çözümleme Örneği	199
10. Postkolonyal Çalışmalar	209
10.1. Kültürlerarasılık, Güç Eleştirisi ve Yazınsallık	209
10.2. Edward W. Said: Batı'nın Hâkimiyet Söylemi Olarak Şarkiyatçılık	210
10.3. Gayatri C. Spivak: "Öteki" Olarak (Kadın) Madunlar.....	214
10.4. Homi K. Bhabha: Melezlik, Üçüncü Mekân ve Mimikri.....	217
10.5. Hegemonya Nedir?.....	222
10.6. Çözümleme Örneği.....	224
11. Kültürel Çalışma Yaklaşımları	233
11.1. Kültürel Dönüm Noktaları.....	233
11.2. Medya Kuramları ya da: Görünmeyenin İzinde	234
11.2.1. Marshall McLuhan: "Araç mesajdır"	236
11.2.2. Jean Baudrillard: Simülakraların Mutlak Hâkimiyeti.....	238
11.2.3. Friedrich A. Kittler: Teknoloji, Medya ve Söylemler ya da: Yazma Sistemleri.....	240
11.3. Yeni Tarihselcilik: Metinlerin Tarihselliği ve Sosyal Enerjilerin Akışı Üzerine	243
11.4. İnsan Üzerine: Edebî Antropoloji.....	246
11.5. Jan Assmann: <i>Kültürel Bellek</i>	248
11.6. Özel bir Biçim Olarak Kültürel Çalışma Odaklı Edebiyat Bilimi	251
11.7. Çözümleme Örneği.....	253
12. Ekoeleştirici ve İnsan-Hayvan Çalışmaları	259
12.1. İnsanmerkezciliğe Karşı Çıkan İki Dönüm Noktası	259
12.2. Doğa, Edebiyat ve Ütopik Seçenekler Düşü.....	260
12.3. İnsan-Hayvan İlişkilerine Farklı Bir Yaklaşım ya da: Özne Olarak Hayvan	263
12.4. Çözümleme Örneği.....	266

1. GİRİŞ

Bugün edebiyat araştırmacılarının hemfikir oldukları neredeyse hiçbir konu yoktur. Edebiyatın ne olup olmadığı ve hangi metinlerin incelenmesi gerektiğiyle ilgili genel bir anlaşmazlık söz konusudur. Dahası edebiyatın *nasil* incelenmesi gerektiği ve böyle bir incelemenin sonucunda gerçekten ne ortaya çıktığına dair de aşırı görüş ayrılıkları vardır. Yalnız bir şey tüm araştırmacılar tarafından onaylanır, o da edebiyatın çok anlamlı olduğu düşüncesidir. Bu düşünce, yalnızca bir varsayım olarak araştırmaya rehberlik etmekle kalmaz, aynı zamanda edebiyat biliminin sayısız öz tanımını belirleyen temel bir değer anlamına gelir. Ayrıca uzun bir gelenek doğrultusunda edebî metinlerin incelenmesinden ve yorumlanmasından kazanılan bir deneyimi somutlaştırır (Jannidis, 2003: 305). Edebî metinlerin çok anlamlılığı nedeniyle aynı metin için farklı ve kimileyin birbirine karşıt olan yaklaşımlar geliştirilebilir. Örneğın, Franz Kafka'nın *Das Urteil* ("Yargı", 1913) öyküsüne on farklı (muhtemelen çok daha fazla) okuma yapmanın mümkün olduğu görülür (Neuhaus, 2002). E.T.A. Hoffmann'ın *Der Sandmann* ("Kum Adam", 1816) adlı noveli, bir kitapta (Jahraus, 2016) 17 farklı açıdan çözümlenmiştir (burada da büyük olasılıkla daha fazlası vardır).

Çok anlamlılık bağlamında edebiyat kuramları, okuduğumuz bir yapıtı farklı bakış açılarından değerlendirmemizi özendiren merceklere benzer. Her bir merceğe göre yapıt, estetik deney yapmaya davet eden bir sanat eseri, beklenmedik dinamikler içeren bir gösterge ağı, sistemin güç dengelerini yansıtan bir olgu, kültüre ışık tutan bir belge ya da toplumun alt kesimlerine, dahası çevre ve hayvanlara ses veren bir araca dönüşür. Edebiyat kuramlarının böyle zengin ve ilginç bir alan oluşturmalarına karşın çok da sevilmedikleri dikkat çeker. Sıradan okura genelde

ğuna anlatma fırsatım olmuştur. Derslerin her zaman oldukça verimli geçtiği izlenimini kazandığımdan dolayı bir noktada edindiğim deneyimlere dayanarak bu kitabı yazmaya karar verdim. Bu nedenle her şeyden önce, düşünceleri yeni bakış açıları keşfetmeme yardımcı olan ve onların kuşkuları aracılığıyla hiçbir zaman kuramsal sorunlar hakkında düşünmekten vazgeçmediğim öğrencilerime teşekkür ederim. Kitabın oluşum sürecinin başından sonuna kadar bana eşlik eden Güler Mirza'ya da inanılmaz bir özenle yaptığı düzeltiler için büyük bir teşekkür borçluyum. Bir daha emeğinize sağlık! Ayrıca Paderborn Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi arasındaki GIP ortaklığında (“Pader-Ege-Bosporus”) yer alan herkese teşekkürlerimi sunarım. Araştırmalarımı büyük ölçüde zenginleştiren fikir alışverişi, kuşkusuz bu çalışmaya da yansımıştır. Son olarak gerektiği her zaman diyalektik muhatabım olduğu için canım eşim Liu Xiao'a tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Yayım tarihinin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılına denk gelmesi beni şahsen çok mutlu ediyor. Bu alametin kitap ve okurlarına uğur getirmesi dileğiyle...

Onur Kemal Bazarkaya

Göztepe-İstanbul, Temmuz 2023

Kaynakça

- Balkaya, Mehmet Akif (ed.) (2019), Edebiyat Kuramları: Giriş ve Uygulama, Konya/İstanbul: Çizgi.
- Balkaya, Mehmet Akif (ed.) (2020), Edebiyat Kuramları: Yeni Tarihselcilikten Posthümanist Eleştiriye, Konya/İstanbul: Çizgi.
- Culler, Jonathan (2017), Literaturtheorie: Eine kurze Einführung, çev. Andreas Mahler, Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Eagleton, Terry (2009), Eleştiri ve İdeoloji: Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma, çev. Savaş Kılıç, İstanbul: İletişim.
- Eagleton, Terry (2012), Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi, çev. Utku Özmakaş, İstanbul: İletişim.
- Erkman-Akerson, Fatma (2019), Edebiyat ve Kuramlar, İstanbul: İthaki.
- Jahraus, Oliver (ed.) (2016), Zugänge zur Literaturtheorie: 17 Modellanalysen zu E.T.A. Hoffmanns *Der Sandmann*, Stuttgart: Philipp Reclam jun.

- Jannidis, Fotis (2003), Polyvalenz – Konvention – Autonomie, ed. Fotis Jannidis vd., Regeln der Bedeutung: zur Theorie der Bedeutung literarischer Texte. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Köppe, Tilmann ve Winko, Simone (2013), Einleitung: Von der Unmöglichkeit, theoriefrei Literatur zu lesen, und der Notwendigkeit, sich literaturtheoretisch zu bilden, Neuere Literaturtheorien, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler.
- Moran, Berna (1974), Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İstanbul: İletişim.
- Neuhaus, Stefan (ed.) (2002), Kafkas “Urteil” und die Literaturtheorie: Zehn Modellanalysen, Stuttgart: Philipp Reclam jun.

2.

HERMENÖTİK

2.1. Anlama(mazlığı)nın Tarihi

Metinlerin var olmalarından beri anlamakta güçlüklerle karşılaşılması olasıdır. Dilsel tanımlar, kâğıt üzerinde ya da başka bir veri ortamında kaydedildikleri için yazarın maksudından bağımsız, kendilerine özgü olan bir dinamik kazanabilir. Anlamanın en başta gelen sorunlarından biri, dilin dönüşümüdür; tarih ilerledikçe sözcüklerin anlamı da değişir. Benzer bir durum, zaman içerisinde farklı farklı yönlerden algılanan, çeşitli okumalarla değerlendirilen edebî metinler için de geçerlidir. Aynı kitabı bir süre sonra yeniden okuduğumuzda bile ilk seferinde gözden kaçırmış olduğumuz ayrıntıların, anlamadığımız bağların ayırdına varırız. Seyrettiğimiz bir oyun ya da film; ailede, okulda ya da iş yerinde yaşadığımız bir olay, trafikte bizi öfkeliendiren bir an, kısacası, günlük yaşamda anlatılmasına vesile olan herhangi bir durum da her zaman farklı biçimlerde yorumlanabilir. Köşe yazılarında ve haberlerde de (doğrusunu isterseniz bunların bakış açısı gazeteden gazeteğe, kanaldan kanala değişir) aynı şey söz konusudur. Üstelik montaj kılavuzları gibi görünürde son derece basit bir anlamı olan metinler bile kimi zaman yoruma açık olabilirler (çalışma odamdaki dolabın tuhaf görünüşü bunun bir kanıtıdır).

Tüm bunlardan dolayı edebiyatla uğraşmak yanlış anlamaya oldukça elverişlidir. Belki Wolfgang Koeppen bu yüzden yukarıdaki alıntıda, edebiyatı yanlış anlamalardan oluşan bir sistem olarak betimlemektedir:

Kitaplar yanlış anlamadan dolayı satın alınır, kimi zaman yanlış anlamadan dolayı okunur, tamamen yanlış anlamadan dolayı kitaplığa yerleştirilir, sonunda da cep kitabı olarak yayılır ve çöpe atılır; eğer olayı yeni yanlış anlamalar için kayıt

Güvenlik bizi kütüphaneden atmış ya da elektrik kesintisi yüzünden bilgisayarımız kapanmıştır, uzun sözün kisası; okumamızı bu noktada ister istemez bitiriyoruz. Ama aslında başladığımız yorumu bitirmediğimiz, daha doğrusu bitiremediğimiz, yorumun –Schleiermacher’in deyişiyle– “sonsuz bir görev” (Schleiermacher, 1974: 78) olduğunun farkındayız. Goethe, *Gefunden* şiirinde Christiane’la yaşadığı ilişkinin başlangıcını resmetmiş ve onun hayatında aldığı yeri edebî bir biçimde konumlandırmıştır. Şiirde Goethe, toplumun “doğal düzenini” savunan Weimar klasisizmine damga vurmuş bir yazar olarak Christiane’ı nerede gördüğünü, görmek istediğini sahnelemiştir. Fakat *Gefunden* şiiri, bize 19. yüzyıl kadınlarının durumu hakkında *gerçekten* neler anlatmaktadır? Metindeki kadın imgesine feminist edebiyat bilimi ya da cinsiyet çalışmaları açısından yaklaşırsak neler görürüz? Ya da yapısalcılık aracılığıyla erkek-kadın, insan-çiçek, orman-bahçe gibi ikili karşıtlıklarına ışık tutarsak? Acaba yapısökümcü bir okuma sırasında şiirin temelinde yatan ne gibi bozukluklar, çelişkiler ortaya çıkar? Belki bu tür sorular doğrultusunda fikir üretebilmemiz için daha erkendir ama bu durumun önümüzdeki bölümleri okudukça değişeceği varsayılabilir. Bu bölümde, edebiyat biliminde aslında her araştırmanın temelini oluşturan hermenötik anlatılmış ve Goethe’nin *Gefunden* şiiri üzerinden hermenötik çemberinin nasıl işlediği gösterilmiştir.

Kaynakça

- Assel, Jutta ve Jäger, Georg (2020), Die Familie Goethes im Bild, Das Goethezeitportal <http://www.goethezeitportal.de/index.php?id=3396>
- Bolten, Jürgen (1985), Die Hermeneutische Spirale: Überlegungen zu einer integrativen Literaturtheorie, *Poetica* 17 (1985), 3/4, s. 355-371.
- Dilthey, Wilhelm (1957a/b), *Gesammelte Schriften*, 5/6. cilt (Einleitung in die Philosophie des Lebens), Stuttgart/Göttingen: B. G. Teubner Verlagsgesellschaft/Vandenhoeck & Ruprecht.
- Dilthey, Wilhelm (1957b), *Gesammelte Schriften*, 7. cilt (Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften), Stuttgart/Göttingen: B. G. Teubner Verlagsgesellschaft/Vandenhoeck & Ruprecht.
- Ebeling, Gerhard (1959), *Hermeneutik*, ed. Kurt Galling, Die Religion in Geschichte und Gegenwart, 3. cilt 3, 3. baskı, Tübingen: J. C. B. Mohr.
- Gadamer, Hans-Georg (1960), *Wahrheit und Methode*, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Gadamer, Hans-Georg (1974), “Hermeneutik”, ed. Joachim Ritter vd., *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, 3. cilt, Basel/Stuttgart: Schwabe & Co., s. 1061-1073.
- Goethe, Johann Wolfgang von (1960), *Gefunden*, ed. Siegfried Seidel, *Poetische Werke*, 1. cilt, Berlin: Aufbau.

- Goethezeitportal <http://www.goethezeitportal.de/wissen/projektepool/goethe-schiller-co/goethe/gefunden.html>
- Grondin, Jean (2001), Von Heidegger zu Gadamer: Unterwegs zur Hermeneutik, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Heidegger, Martin (1984), Sein und Zeit, Tübingen: Max Niemeyer.
- Ineichen, Hans (1991), Philosophische Hermeneutik, Freiburg/München: Alber.
- Jung, Matthias (2001), Hermeneutik: Zur Einführung, Hamburg: Junius.
- Kafka, Franz (1958). Briefe 1902-1924, Frankfurt a. M.: S. Fischer Verlag (Lizenzausgabe für Europa von Schocken Books New York).
- Kluge, Friedrich (2001), Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 24. baskı, Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Koeppe, Wolfgang (1995), "Einer der schreibt": Gespräche und Interviews, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Ricœur, Paul (1988-1990), Zeit und Erzählung, 1. cilt, München: Wilhelm Fink.
- Ricœur, Paul (2013), Der Weg zum wirklichen Verständnis des Anderen <https://www.swr.de/-/id=10883356/property=download/nid=660374/s4a19m/swr2-wissen-20130227.pdf> (16.10.2021)
- Schlegel, Friedrich (1970), Über die Unverständlichkeit, ed. Wolfdietrich Rasch, Schriften zur Literatur, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, s. 332-342.
- Schleiermacher, Friedrich (1974), Hermeneutik, Heidelberg: Carl Winter.
- Schleiermacher, Friedrich (1977), Hermeneutik und Kritik, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Szondi, Peter (1975), Einführung in die literarische Hermeneutik, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Treitschke, Heinrich von (1899), Politik: Vorlesungen gehalten an der Universität zu Berlin, 1. cilt, 2. baskı. Leipzig: Hirzel.
- Weimar, Klaus (2002), Was ist Interpretation?, Mitteilungen des Deutschen Germanistenverbandes 2 (2002), s. 104-115.
- Zechner, Johannes (2011), Von ‚deutschen Eichen‘ und ‚ewigen Wäldern‘: Der Wald als nationalpolitische Projektionsfläche, ed. Ursula Breymayer ve Bernd Ulrich, Unter Bäumen: Die Deutschen und der Wald (Katalog zur Ausstellung im Deutschen Historischen Museum Berlin), Dresden: Sandstein.

Görsel Kaynakçası

Görsel 2. Johann Wolfgang von Goethe, Public domain, via Wikimedia Commons

3.

YAPITA İÇKİNLİK VE YENİ ELEŞTİRİ

3.1. Edebî Sanat Eserin Özerkliği

Hermenötik, her şeyden önce bir anlama kuramı olduğu için ondan hareketle bugüne kadar yapılan yorumlarda etkisini sürdüren birçok somut çözümlemeli uygulama biçimleri ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında (sonraki bölümlerde tanışacağımız alımlama estetiğinin ve edebiyat psikolojisinin yanı sıra) özellikle yapıta içkinlik ve yeni eleştiri yer alır. Yapıta içkinlik (*Werkimmanenz*) kuramı, 20. yüzyılın ilk yarısında özellikle Orta Avrupa’da popüler olmuştur. Emil Staiger ve Wolfgang Kayser, yapıta içkinliğin en önemli temsilcileridir. Onlar, yaygın olan bu yorumlama biçimine programlı bir kuram temeli kazandırmışlardır. Aynı zamanlarda ortaya çıkan ve çok benzer biçimde işleyen yeni eleştiri (*New Criticism*) kuramına yapıta içkinliğin Anglosakson karşılığı denilebilir. Cleanth Brooks başta olmak üzere William K. Wimsatt ve William Empson’ın çalışmaları bu kurama atfedilir.

Her iki akım da kesin bir biçimde sanat özerkliği anlayışına dayanır; edebî eser, bütünlük bir yapıt, kendine özgü estetiği olan bir nesne olarak görülür. “Özerk”, “ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı, muhtariyet, otonomi” ve “bir kişinin, bir topluluğun kendi uyacağı yasayı kendisinin koyması” (Dil Derneği, 1999: 1049) demektir. Edebiyatta özerklik tanımı, birbiriyle az çok ilişkili olan farklı şeylere atıfta bulunabilir. Bunlar, yalnız en önemlilerini saymak gerekirse kurumlar, ideolojiler, kurgusallık, yorum ve estetik yargılardır (Köppe-Winko, 2013: 40).

Kurumsal özerklik: Edebî eserlerin üretimi ve alımlanması, özgül geleneklere ya da kurallara bağlıdır.

İdeolojik özerklik: Edebiyat, örneğin devletin ya da dinî kurumların “yönetici” ideolojilerinden bağımsız olup onlara karşı eleştirel bir işlev görebilir.

Kaynakça

- Achim Aurnhammer, Wolfgang Braungart vd. (ed.) (2016), *Stefan George und sein Kreis: Ein Handbuch*, Berlin: De Gruyter.
- Beardsley, Monroe C. (1981), *Aesthetics. Problems in the Philosophy of Criticism*, Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Brooks, Cleanth (1995), *My Credo – The Formalist Critics*, ed. William J. Spurlin ve Michael Fischer, *The New Criticism and Contemporary Literary Criticism: Connections and Continuities*, New York/London: Garland Publishing, s. 45-53.
- Brooks, Cleanth (1960), *The Heresy of Paraphrase*, ed. Cleanth Brooks, *The Well Wrought Urn: Studies in the Structure of Poetry*, London: Dobson, s. 176-195.
- Danneberg, Lutz (1996), *Zur Theorie der werkimmanenten Interpretation*, ed. Wilfried Barner ve Christoph König, *Zeitenwechsel: Germanistische Literaturwissenschaft vor und nach 1945*, Frankfurt a. M.: Fischer Taschenbuch Verlag, s. 313-342.
- Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm (DWB) (01.01.2021). “Digitalisierte Fassung im Wörterbuchnetz des Trier Center for Digital Humanities“ <https://www.woerterbuchnetz.de/DWB> (10.04.2022)
- Dil Derneği (1999), *Türkçe Sözlük*, 2. K-Z, 1. Baskı, Ankara.
- Eagleton, Terry (2000), *Edebiyat Kuramı: Giriş*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Empson, William (1963), *Seven Types of Ambiguity*, London: Chatto & Windus.
- Frenzel, Elisabeth (1962), *Stoffe der Weltliteratur: Ein Lexikon dichtungsgeschichtlicher Längsschnitte*, Stuttgart: Alfred Kröner.
- Geisenhanslüke, Achim (2015), *Textkulturen: Literaturtheorie nach dem Ende der Theorie*, Paderborn: Wilhelm Fink.
- George, Stefan (1928), *Das Jahr der Seele*, Gesamt-Ausgabe der Werke, Endgültige Fassung, Band 4, Berlin: Georg Bondi.
- Graham, Gordon (2000), *Philosophy of the Arts: An Introduction to Aesthetics*, London/New York: Routledge.
- Gruber, Bettina (2009), *Werkimmanente Literaturwissenschaft/New Criticism*, ed. Jost Schneider, *Methodengeschichte der Germanistik*, Berlin/New York: De Gruyter, s. 763-776.
- Hermand, Jost (1994), *Geschichte der Germanistik*, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Kanz, Christine (2019), *Die literarische Moderne (1890-1920)*, ed. Wolfgang Beutin, Matthias Beilein vd., *Deutsche Literaturgeschichte: Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Berlin: J. B. Metzler, s. 345-390.
- Kayser, Wolfgang (1948), *Das sprachliche Kunstwerk*, Bern: Francke.
- Klemperer, Victor (1947), *LTI. Notizbuch eines Philologen*, Berlin: Aufbau.
- Klemperer, Viktor (2013), *LTI. Nasyonal Sosyalizmin Dili*, çev. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Klotz, Volker (1960), *Geschlossene und offene Form im Drama*, München: Carl Hanser.

- Köppe, Tilmann ve Winko, Simone (2013), Vorläufer, Neuere Literaturtheorien: Eine Einführung, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler, s. 19-39.
- Lämmert, Eberhard (1955), Bauformen des Erzählens, Stuttgart: J. B. Metzler.
- Lentricchia, Frank (1980), After the New Criticism, London: Athlone Press.
- Morgenroth, Claas (2016), Literaturtheorie: Eine Einführung, Paderborn: Wilhelm Fink.
- Plumpe, Gerhard (2014), “Eduard Mörikes Gedicht *Auf eine Lampe* im Wettstreit der Hermeneutik”, DİYALOG – Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik, cilt 2, sayı 1, s. 7-18.
- Riedel, Manfred (2006), Geheimes Deutschland: Stefan George und die Brüder Stauffenberg, Köln/Weimar/Wien: Böhlau.
- Staiger, Emil (1939), Die Zeit als Einbildungskraft des Dichters: Untersuchungen zu Gedichten von Brentano, Goethe und Keller, Zürich: Max Nihans.
- Staiger, Emil (1955), Die Kunst der Interpretation: Studien zur deutschen Literaturgeschichte, s. 7-28.
- Wellek, René (1995), The New Criticism: Pro and Contra, ed. William J. Spurlin ve Michael Fischer, The New Criticism and Contemporary Literary Criticism: Connections and Continuities, New York/London: Garland Publishing, s. 55-72.
- Wiese, Benno von (1948), Die deutsche Tragödie von Lessing bis Hebbel, 2 Bände, Hamburg: Hoffmann & Campe.
- Wimsatt, William K. ve Beardsley, Monroe C. (1967), The Intentional Fallacy. William K. Wimsatt, The Verbal Icon: Studies in the Meaning of Poetry, Lexington: University of Kentucky Press, s. 3-18.

Görsel Kaynakçası

Görsel 3. Stefan George (1868–1933), Public domain, via Wikimedia Commons

Görsel 4. Melchior Lechter, Public domain, via Wikimedia Commons

4.

YAPISALCILIK

4.1. “Bu Bir Pipo Değildir”: Gösterenler ve Gösterilenler

Başlangıç için küçük bir anekdot: Sanırım onuncu sınıftaydım ve resim öğretmenimiz Bay Reisch bir gün tepegözle (yaşı ilerlemiş okurlar bunun ne olduğunu bilir) duvara tuhaf bir resim yansıtmıştı. Resim, öğrendiğimiz üzere Belçikalı sürrealist René Magritte’in bir eseri idi ve bej arka plana karşı büyük ve net biçimde bir pipo gösteriyordu. Altında da el yazısıyla *Ceci n’est pas une pipe* yazıyordu. Resimde görülecek başka bir şey yoktu. Gözler, muzip bir gülümsemeyle tepkimizi bekleyen öğretmene çevrildi. Tepkimize karşılık gelmeyince cümleyi biraz yapmacık, Fransızca olarak yüksek sesle okudu ve tercüme etti: “Bu bir pipo değildir.” Yine yanıt vermedik. “Yani...” dedi. “Artık cümlenin ne anlama geldiğini biliyorsunuz. Ama resim ne anlama geliyor? Resim bir pipoyu gösteriyor fakat bunun bir pipo olmadığı söyleniyor...” Yine gülümsedi ama onca yardıma karşın Magritte’in bu resimle ne demek istediğini anlayamadığımızı görünce gülümsemesinin yerini bir hayal kırıklığı aldı. İç çekerek de olsa sonunda soruyu kendi yanıtladı: “Burada gördüğünüz şey, bir pipo değil çünkü ona ne dokunabilir ne de onu kullanabilirsiniz. Bu yalnız bir piponun *resmi*.” O anda tam olarak nasıl hissettiğimizi anımsamıyorum ama sanırım o günden sonra Bay Reisch, bizim pek sevmediğimiz bir öğretmen ve onun gösterdiği pipo resmi olarak aklımızda kalacaktı.

Kaynakça

- Barthes, Roland (2015), *Mythen des Alltags*, Berlin: Suhrkamp.
- Barthes, Roland (1966), *Die strukturalistische Tätigkeit*, Kursbuch 5, s. 190-196.
- Bühler, Karl (1999), *Sprachtheorie*, Stuttgart: UTB.
- Droste-Hülshoff, Annette von (1973), *Der Knabe im Moor*, ed. Günther Weydt ve Winfried Woessler, *Sämtliche Werke in zwei Bänden*, cilt 1, München: Winkler, s. 60-61.
- Eco, Umberto (1977), *Das offene Kunstwerk*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Eco, Umberto (1998), *Lector in Fabula: Die Mitarbeit der Interpretation in erzählenden Texten*, München: dtv Verlagsgesellschaft.
- Eco, Umberto (2002), *Einführung in die Semiotik*, München: Wilhelm Fink.
- Eco, Umberto (2021), *Gülün Adı*, çev. Şadan Karadeniz, İstanbul: Can Yayınları.
- Eichenbaum, Boris (1965), *Aufsätze zur Theorie und Geschichte der Literatur*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Genette, Gérard (1972), *Strukturalismus und Literaturwissenschaft*, ed. Heinz Blumensath, *Strukturalismus in der Literaturwissenschaft*, Köln: Kiepenheuer & Witsch, s. 71-88.
- Genette, Gérard (1994), *Die Erzählung*, München: Wilhelm Fink.
- Jakobson, Roman (1976), *Hölderlin – Klee – Brecht: Zur Wortkunst dreier Gedichte*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Jakobson, Roman (1993), *Poetik: Ausgewählte Aufsätze 1919-1982*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Köppe, Tilmann ve Winko, Simone (2013), *Strukturalismus, Neuere Literaturtheorien*, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler, s. 47-63.
- Krah, Hans (2006), *Kommunikation im wissenschaftlichen Kontext*, ed. Hans Krah ve Michael Titzmann, *Medien und Kommunikation: Eine interdisziplinäre Einführung*. Passau: Stutz Verlag.
- Lahn, Silke ve Meister, Jan Christoph (2016), *Einführung in die Erzähltextanalyse*, Stuttgart: J. B. Metzler.
- Lamarque, Peter (1996), *Fictional Points of View*, Ithaca/London: NCROL.
- Lotman, Jurij M. (2015), *Künstlerischer Raum: Sujet und Figur*, ed. Jörg Dünne ve Stephan Günzel, *Raumtheorie: Grundlagentexte aus Philosophie und Kulturwissenschaften*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 529-545.
- Lotman, Jurij M. (1972), *Die Struktur literarischer Texte*, München: Wilhelm Fink.
- Jurij M. Lotman (1974), *Zur Metasprache typologischer Kultur-Beschreibungen*, *Aufsätze zur Theorie und Methodologie der Literatur und Kultur*, Kronberg i. Taunus: Scriptor, s. 338-377.
- Mukarowsky, Jan (1970), *Ästhetische Funktion, Norm und ästhetischer Wert als soziale Fakten*, Kapitel aus der *Ästhetik*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 7-112.
- Mukarowsky, Jan (1967), *Die poetische Benennung und die ästhetische Funktion der Sprache*, Kapitel aus der *Poetik*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.

- Nünning, Ansgar ve Nünning, Vera (2002), Von der strukturalistischen Narratologie zur ‚postklassischen Erzähltheorie‘: Ein Überblick über neue Ansätze und Entwicklungstendenzen, ed. Ansgar Nünning und Vera Nünning, Neue Ansätze in der Erzähltheorie, Trier: WVT, s. 1-33.
- Sakallı, Cemal (2021), Tema Araştırmasına Bir Katkı Olarak Edebiyatın Mekân ve Edebi Mekân, KARE – Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi, Özel Sayı, s. 95-114.
- Saussure, Ferdinand de (2001), Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft, Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Shklovsky, Viktor (1971), Die Kunst als Verfahren, ed. Jurij Striedter, Russischer Formalismus: Texte zur allgemeinen Literaturtheorie und zur Theorie der Prosa, München: Wilhelm Fink, s. 5-35.
- Stiegler, Bernd (2015), Theorien der Literatur- und Kulturwissenschaften, Paderborn: Wilhelm Fink.
- Striedter, Jurij (1971), Russischer Formalismus. Texte zur allgemeinen Literaturtheorie und zur Theorie der Prosa, München: Wilhelm Fink.
- Titzmann, Michael (2003), Semiotische Aspekte der Literaturwissenschaft: Literatursemiotik, ed. Roland Posner, Klaus Robering ve Thomas A. Sebeok, Semiotik/Semiotics: Ein Handbuch zu den zeichentheoretischen Grundlagen von Natur und Kultur/A Handbook on the Sign-Theoretic Foundations of Nature and Culture, 3. cilt, Berlin/New York: Walter de Gruyter, s. 3028-3103.
- Tynjanov, Jurij (1971), Über die literarische Evolution, ed. Jurij Striedter, Russischer Formalismus: Texte zur allgemeinen Literaturtheorie und zur Theorie der Prosa. München: Wilhelm Fink, s. 434-461.
- Tynjanov, Jurij ve Jakobson, Roman (1966), Probleme der Literatur- und Sprachforschung, Kursbuch 5, s. 74-76.
- Walton, Kendall L. (1990), Mimesis as Make-Believe: On the Foundations of the Representational Arts, Cambridge: Harvard University Press.
- Winner, Thomas G. (1998), Prague Functionalism, ed. Roland Posner, Klaus Robering ve Thomas A. Sebeok, Semiotik/Semiotics. Ein Handbuch zu den zeichentheoretischen Grundlagen von Natur und Kultur/A Handbook on the Sign-Theoretic Foundations of Nature and Culture, 2. cilt, Berlin/New York: Walter de Gruyter, s. 2248-2255.

Görsel Kaynakçası

Görsel 5. <https://artshortlist.com/fr/journal/article/trahison-des-images-magritte>

Görsel 7. Gerhard Wedepohl (1893–1930), Public domain, via Wikimedia Commons

5.

ALIMLAMA ESTETİĞİ VE DENEYSEL EDEBİYAT BİLİMİ

5.1. Alımlama, İletişim ve Paradigma Değişimi Rüyası

“Alımlama estetiği”, edebî metin ve okur arasındaki ilişkilerin çözümlemeleri için adlandırılan ortak bir kavramdır. 1960’ların sonunda Almanya’nın Konstanz şehrinde, alımlama estetiği yeni bir araştırma paradigması olarak ilan edilmiş ve Konstanz Okulu çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu okul, Hans-Georg Gadamer’in hermenötiğinde hâlâ var olan “tarihsel nesnelciliği” (Jauß, 1967: 171) ardında bırakmaya çalışmıştır. Ona göre tarihin nesnel bir yanı yoktur; herkes tarihe kendi öznel bakışıyla yaklaşır (örneğin siyahi bir kadın, Amerika Birleşik Devletleri’nin tarihini beyaz bir adamdan çok farklı değerlendirir). Bunun yanı sıra Konstanz Okulu, okurun rolünü arttırarak edebiyat bilimini, bir “betimleme” ya da “üretim estetiğiyle” kenetlenmiş olma durumundan kurtardığını savlardı (Jauß, 1967: 26; Iser, 1975: 329; Jauß, 1997: 736-737). Böylece ya bir eserin üretildiği koşullara ya da eserin yapısına adanan ancak okurun boyutunu göz ardı eden bir yorumlama geleneğine atıfta bulunurdu. Edebî çalışmaları, üretimin ya da betimleme estetiğinin tek yanlılığından kurtarma savı ise edebî iletişimde ayrıntılara girmek gerektiğini gösterirdi çünkü edebî metinler yalnızca yazarlarca üretilmez, aynı zamanda okurlar tarafından da alınırlar.

Konstanz edebiyat araştırmacısı Hans Robert Jauß bu nedenle alımlama sürecini, her şeyden önce ilgili eserin tarihsel etkisi açısından değerlendirir. Onu “alımlamanın tarihsel aşamaları” ilgilendirir. Örneğin şöyle soruları merak eder: Friedrich Schiller’ın *Wilhelm Tell* adlı oyunu 1800’lerde (ilk sahnelendiği zaman), 1848’lerde (Mart Devrimi), 1871’lerde (Alman İmparatorluğunun kuruluşu), 1933’lerde (Nazi diktatörlüğünün başlangıcı) nasıl okundu ve bugün nasıl okunu-

Kaynakça

- Bartmann, Christoph (2020), Der Literaturpapst <https://www.goethe.de/ins/pl/de/kul/dos/ges/22028845.html>
- Bazarkaya, Onur (2015), „Ärgernis“ und „moderner Klassiker“: Zur Autorenrolle Wolfgang Koep-pens in der Literatur nach 1945, Frankfurt a. M.: Peter Lang Verlag.
- Becker, Sabina (2005), Ein verspäteter Modernist? Zum Werk Wolfgang Koep-pens im Kontext der literarischen Moderne, ed. Günter Häntzschel, Treibhaus: Jahrbuch für die Literatur der fünfziger Jahre, 1. cilt, München: IUDICIUM Verlag, s. 97-115.
- Böhmel-Fichera, Ulrike (2016), „Man hat Grund sehr bescheiden zu sein“: Schuldbewusstsein in den Texten der ‚inneren Emigranten‘ nach 1945, ed. Marcin Golaszewski vd., Zwischen Innerer Emigration und Exil: Deutschsprachige Schriftsteller 1933-1945, Berlin: Walter de Gruyter.
- Degen, Andreas (2009), Festgezaubert. Positionen zur poetischen Faszination bei Ludwig Tieck, E.T.A. Hoffmann und der Ästhetik des 19. Jahrhunderts, ed. Andy Hahnemann ve Björn Weyand, Faszination: Historische Konjunkturen und heuristische Tragweite eines Begriffs, Frankfurt a. M.: Lang Verlag, s. 59-89.
- Eich, Günter (1991), Träume, ed. Axel Viereg, Gesammelte Werke, 1. cilt, Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.
- Fish, Stanley Eugene (1980), Is there a Text in this Class? The Authority of Interpretative Communities, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Fish, Stanley Eugene (1994), Literature in the Reader: Affective Stylistics, ed. Rainer Warning, Rezeptionsästhetik: Theorie und Praxis, München: Wilhelm Fink, s. 196-227.
- Genette, Gérard (2000), Impliziter Autor, impliziter Leser?, ed. Fotis Jannidis vd., Texte zur Theorie der Autorschaft, Stuttgart: Philipp Reclam, s. 233-246.
- Götze, Karl-Heinz (1985), Wolfgang Koep-pen: „Das Treibhaus“: Text und Geschichte, München: Fink.
- Greiner, Ulrich (ed.) (1976), Über Wolfgang Koep-pen, Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.
- Iser, Wolfgang (1970), Die Appellstruktur der Texte: Unbestimmtheit als Wirkungsbedingung literarischer Prosa, Konstanz: Universitätsverlag.
- Iser, Wolfgang (1972), Der implizite Leser. Kommunikationsformen des Romans von Bunyan bis Beckett, München: Wilhelm Fink.
- Iser, Wolfgang (1975), Im Lichte der Kritik, ed. Rainer Warning, Rezeptionsästhetik: Theorie und Praxis, München: Wilhelm Fink, s. 325-342.
- Iser, Wolfgang (1994), Der Akt des Lesens: Theorie ästhetischer Wirkung, München: Wilhelm Fink.
- Jauß, Hans Robert (1967), Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft, Konstanz: Universitätsverlag.
- Jauß, Hans Robert (1997), Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik, Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.

- Jens, Walter (08.05.1958), Koeppens Reise-Protokolle. <http://www.zeit.de/1958/19/koeppens-reise-protokolle>.
- Jens, Walter (2009), Melancholie und Moral, ed. Jürgen Egyptien, Wolfgang Koeppen: Neue Wege der Forschung, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 19-26.
- Lorenz, Otto (1998), Die Öffentlichkeit der Literatur: Fallstudien zu Produktionskontexten und Publikationsstrategien: Wolfgang Koeppen – Peter Handke – Horst-Eberhard Richter, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Menninghaus, Winfried ve Hanich, Julian (2012), Im Wechselbad der Gefühle: Die Emotionsvielfalt im filmischen Melodram – eine Mikroanalyse, Zeitschrift für Ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft 56, s. 175-201.
- Menninghaus, Winfried vd. (2014), Why we like to watch sad films. The pleasure of being moved in aesthetic experiences, Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts 8/2, s. 120-129.
- Meyer-Sickendiek, Burkhard vd. (2014), Immersing in the Stillness of an Early Morning: Testing the Mood Empathy Hypothesis in Poetry Reception, Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts 8/3, s. 363-377.
- Reich-Ranicki, Marcel (08.09.1961), Der Fall Wolfgang Koeppen: Ein Lehrbeispiel dafür, wie man in Deutschland mit Talenten umgeht, Hamburg: Die Zeit.
- Schmidt, Siegfried J. (1984), Vom Text zum Literatursystem: Skizze einer konstruktivistischen Empirischen Literaturwissenschaft, LUMIS-Schriften aus dem Institut für Empirische Literatur- und Medienforschung der Universität-Gesamthochschule Siegen.
- Schmidt, Siegfried J. ve Hauptmeier, Hellmut (1985), Einführung in die Empirische Literaturwissenschaft, Braunschweig/Wiesbaden: Vieweg Verlag.
- Schmidt, Siegfried J. (1991), Grundriß der Empirischen Literaturwissenschaft, Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.
- Scholz, Bernhard F. (1997), Apellstruktur, ed. Klaus Weimar vd., Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft, 1. cilt, Berlin/New York: Walter de Gruyter, s. 111-113.

6.

EDEBİYAT PSİKOLOJİSİ: PSİKANALİZ VE BİLİŞSEL YAZIN

6.1. Bilinç Dışından Bilişselliğe

“Psikanalitik edebiyat bilimi” kavramı, Sigmund Freud’un çalışmalarına onaylayıcı, eleştirel ya da yenileyici bir şekilde atıfta bulunarak edebî metinlerin üretimi, yapısını, alımlanmasını ve yorumlanmasını amaçlayan tüm yaklaşımların ortak bir terimidir. Bilinç dışı bir biçimde oluşan zihinsel süreçlere ve bunların edebî metinlerdeki belirmelerine olan ilgi, psikanalitik edebî çalışmaların ortak paydası olarak tanımlanabilir. Daha kültürel-felsefi bir vurguyla da olsa bu tür metin çözümlerini, 1910’ların sonundan itibaren Freud’un kendisi yapmıştır. 1919 yılında yayımlanan ünlü ama aynı zamanda çok tartışılan *Das Unheimliche* (“Tekinsizlik”) adlı denemesi buna güzel bir örnektir. Freud, bu denemede E.T.A. Hoffmann’ın *Der Sandmann* (“Kum Adam”) adlı öyküsünün üzerinde de durur ve kahramanı Nathanael’in çocuksu hadım edilme korkusunu, onun yaşadığı feci olayların asıl sorunu olarak görür.

Edebiyat bilimi 1960’larda, Freud’un düşüncelerini temel alarak karakter psikolojisi, motifler, edebî üretim süreçleri vb. üzerinde uygulamaya başlanmıştır. Böylece Schleiermacher ve Dilthey’den bu yana hermenötikte yazarın ufku olarak nitelendirilen şey, Freudyen psikanalizin (ama aynı zamanda genel olarak modern psikolojinin) belirleyici etkisi altında, edebî çalışmaların çeşitli alanlarında derinleştirilmiştir. O zamandan bu yana psikanalitik yaklaşım, edebiyat biliminin sıklıkla tartışılan ve bir o kadar da çok başvurulan yaklaşımlarından biridir.

Jacques Lacan’ın yapısalcı yönelimli öğretisi, psikanalizin 1980’lerden bu yana edebî araştırmaların en önemli biçimini oluşturur. Lacan, Freud’un fikirlerini ele alır ve kendi kanısına göre onları değişen koşullar altında sürdürür (oysa klasik

Kaynakça

- Alt, Peter-André (2002), *Der Schlaf der Vernunft: Literatur und Traum in der Kulturgeschichte der Neuzeit*, München: C.H. Beck.
- Anz, Thomas (2002), *Praktiken und Probleme psychoanalytischer Literaturinterpretationen – am Beispiel von Kafkas Erzählung Das Urteil*, ed. Oliver Jahraus ve Stefan Neuhaus, Kafkas „Urteil“ und die Literaturtheorie: Zehn Modellanalysen, Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Barck, Simone (2002), *Kultur im Wiederaufbau (Teil 2): Bildung und Kultur in der DDR, Bundeszentrale für politische Bildung (bpb)*
- <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/izpb/10136/kultur-im-wiederaufbau-teil-2/>
- Beckermann, Ansgar (2001), *Analytische Einführung in die Philosophie des Geistes*, Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Borchmeyer, Dieter (24.05.2004), *Faust – Goethes verkappte Komödie*, Goethezeitportal http://www.goethezeitportal.de/db/wiss/goethe/faust_borchmeyer.pdf
- Eagleton, Terry (1997), *Einführung in die Literaturtheorie*, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler.
- Emmerich, Wolfgang (2000), *Kleine Literaturgeschichte der DDR (erweiterte Neuauflage)*, Berlin: Aufbau Taschenbuch Verlag.
- Evans, Dylan (2002), *Wörterbuch der Lacanschen Psychoanalyse*, Wien: Turia + Kant.
- Freud, Sigmund (1982), *Die Traumdeutung*, ed. Alexander Mitscherlich vd., Studienausgabe in zehn Bänden mit einem Ergänzungsband, 2. cilt, Frankfurt a. M.: S. Fischer Verlag.
- Freud, Sigmund (1953), *Abriß der Psychoanalyse/Das Unbehagen in der Kultur*, Frankfurt a. M./Hamburg: Fischer Bücherei.
- Kafka, Franz (2018), *Die Verwandlung*, Philipp Reclam jun.: Stuttgart.
- Köppe, Tilmann ve Winko, Simone (2013), *Psychoanalytische Literaturwissenschaft, Neuere Literaturtheorien*, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler, s. 64-84.
- Lacan, Jacques (1973), *Das Spiegelstadium als Bildner der Ichfunktion wie sie uns in der psychoanalytischen Erfahrung erscheint: Bericht für den 16. Internationalen Kongreß für Psychoanalyse in Zürich am 17. Juli 1949*, ed. N. Haas, J.L.: Schriften I, Weinheim/Berlin: Quadriga, s. 61-70.
- Lacan, Jacques (1975a), *Das Drängen des Buchstabens im Unbewussten oder die Vernunft seit Freud*, J.L. 1975, s. 15-55.
- Lacan, Jacques (1975b), *Die Bedeutung des Phallus*, J.L. 1975, s. 119-132.
- Lindhoff, Lena (2003), *Einführung in die feministische Literaturtheorie*, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler.
- McClone, Matthew S. (2007), *What Is the Explanatory Value of a Conceptual Metaphor?*, *Language & Communication* 27, s. 109-126.
- Müller, Beate (2000), *Die Grausame Schrift: Zur Ästhetik der Zensur in Kafkas "Strafkolonie"*, *Neophilologus*, 84. cilt, Berlin: Springer, s. 107-125.
- Pagel, Gerda (2002), *Jacques Lacan zur Einführung*, Hamburg: Junius Verlag.

- Salmon, Wesley C. (1974), *Psychoanalytic Theory and Evidence*, ed. Richard Wollheim, Freud: A Collection of Critical Essays, Garden City, N. Y.: Anchor Books, s. 271-284.
- Schneider, Rolf (1965), *Metamorphosen, Brücken und Gitter: Ein Vorspruch und sieben Geschichten*, München: R. Piper & Co.
- Sokel, Walter H. (1966), *Franz Kafka*, New York & London: Columbia University Press.
- Sokel, Walter H. (2002), *The Myth of Power and the Self: Essays on Franz Kafka*, Detroit: Wayne State University Press.
- Stockwell, Peter (2002), *Cognitive Poetics: An Introduction*. London: Routledge.
- Tsur, Reuven (2002), *Aspects of Cognitive Poetics*, ed. Elena Semino ve Jonathan Culpeper, *Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, s. 279-318.
- Zimmermann, Hans Dieter (2004), *Kafka für Fortgeschrittene*, München: C.H. Beck.
- Zipser, Richard (1995), *Fragebogen: Zensur – Zur Literatur vor und nach dem Ende der DDR*, Leipzig: Reclam.

7.

POSTYAPISALCILIK

7.1. Değişen Dünyanın Postyapısalcılığı Nasıl Ortaya Çıkardığı Üzerine

1960'lı yıllar, büyük entelektüeliteyi ve kültürel devrimleri de beraberinde getiren bir dönemdi. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Afrikalı Amerikalıların *Black Power* ("Siyah Güç") ve diğer sivil haklar hareketiyle başlayan ve Vietnam Savaşı'na karşı protestolarla devam eden 1968 hareketi ortaya çıkmıştır. Birçok ülkede benzer protestolar alevlenmiştir, örneğin; Çekoslovakya'da *Prag Baharı* olarak tarihe geçen olaylar: Alexander Dubček yönetmenliğindeki KSČ partisi, bir "insan yüzü sosyalizm" yaratmak amacıyla bir liberalleşme ve demokratikleşme programı uygulamaya çalıştı ve sokaklarda özellikle gençler tarafından dayanışma gösterileri yapıldı. Ancak gösteriler, 21 Ağustos 1968 yılında şiddetle bastırılmıştır. Fransa'nın başkentindeki, eğitim ve işsizlik koşullarında iyileştirme talep eden ve genelde kapitalizmi ağır eleştiren bir protesto hareketi olan olaylar olarak da düşünülebilir. Mayıs 1968'de, öğrenci protestolarının ardından Paris Sorbonne Üniversitesindeki bir fakültenin tahliye edilmesiyle başlayan ayaklanmalar, tüm ülkeyi felç eden bir haftalık genel greve yol açmıştır. Uzun vadede bu isyan, Fransa'da kültürel, siyasi ve ekonomik reformlarla sonuçlanmıştır. Batı Almanya'da da bir öğrenci hareketi vardı. Temel sloganlarından biri, *Cüppelerin altında – 1000 yıllık kokular* ("Unter den Talaren – Muff von 1000 Jahren") ve geçmiş Nazi diktatörlüğünde propaganda aygıtıyla yayılan bin yıllık bir imparatorluk kurulduğu iddiasına atıfta bulunuyordu. Öğrenciler, Alman toplumunda sanki nahoş bir küf kokusuna neden olan geçmişle dürüst bir hesaplaşma olmamasına karşı direniyorlardı. Gençlere göre Batı Almanya'da eski yapılar ve ideolojiler (az çok gizlice) daha fazla hüküm sürmekteydi. Sloganda yer alan "cübbe" imgesi, eleştirinin özellikle geleneksel üniversite politikasına yönelik olduğunu işaretler.

töreninde yaptığı kabul konuşmasında Pamuk, “öteki” ile özdeşleşmeyi, “genelde beklenenin tam tersini düşünmek” kendine özgü olan romancının özel bir görevi olarak belirler (Pamuk, 2005: 27). Buna uygun olarak *Kar* romanının (ne hikmetse yazarla aynı adı taşıyan ve kendisini bir romancı olarak tanımlayan) anlatıcısı da öteki konusuyla ilgilenir. Orhan, “[b]elki de hikâyemizin kalbine geldik” (Pamuk, 2002: 259) dediği noktada şu soruları ortaya atar:

Başkasının acısını, aşkını anlamak ne kadar mümkündür? Bizden daha derin acılar, yokluklar, eziklikler içinde yaşayanları ne kadar anlayabiliriz? Anlamak eğer kendimizi bizden farklı olanın yerine koyabilmekse dünyanın zenginleri, hâkimleri, kenarlardaki milyarlarca garibanı hiç anlayabildiler mi? Romancı Orhan, şair arkadaşının zor ve acı hayatındaki karanlığı ne kadar görebilir? (Pamuk, 2002: 259)

Anlatıcı, Dostoyevski’nin yorumuyla toplumun “ezilmiş ve aşağılanmışları”nın acıları üzerine düşünerek bu ötekilere varoluşsal bir ışık tutar. Bununla birlikte farklı içeriklerle tekrar tekrar yenilediği “ne kadar” sorusu, söz konusu acıların (tamamen) anlaşılabilirliğine ilişkin kuşkuları da ortaya koyar. Bir bakıma toplumda bulunan elitlerin, ayrıcalıklardan yoksun olan tabakaları anlayıp anlamadıklarına dair retorik sorusu, zengin ve fakirin birbirinden uzaklaşmasından kesin olarak sorumlu olan siyasi yapılara yönelik bir eleştiri anlamına gelir. Sonuç olarak Orhan’ın dile getirdiği sorunların, postyapısalcı görüşlere uygun, karşılıklı anlayış olgusunun (ve dolayısıyla hermenötiğin) sınırlarına atıf yaptığı söylenebilir.

Kaynakça

- Adorno, Theodor W. (1977), *Kulturkritik und Gesellschaft, Gesammelte Schriften*, cilt 10.1 (“Prismen: Ohne Leitbild”), Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Barthes, Roland (1987), *Lust am Text*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Brecht, Bertolt (1968), *Fragen eine lesenden Arbeiters*, *Gesammelte Werke* 9, *Gedichte* 2, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Brod, Max (1968), *Nachwort zur ersten Ausgabe*, Franz Kafka: *Das Schloß*, Frankfurt a. M./Hamburg: Fischer Bücherei.
- Bürger, Christa (1990), *Dilettantism der Weiber*, ed. Christa Bürger, *Leben schreiben: Die Klassik, die Romantik und der Ort der Frauen*, Stuttgart: J. B. Metzler, s. 19-31.

- Culler, Jonathan (1999), *Dekonstruktion: Derrida und die poststrukturalistische Literaturtheorie*, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Deleuze, Gilles (1993), *Unterhandlungen 1972-1990*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Deleuze, Gilles/Guattari, Félix (1997), *Tausend Plateaus*, Berlin: Merve.
- De Man, Paul (1988), *Allegorien des Lesens*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- De Man, Paul (1993), *Die Rhetorik der Zeitlichkeit*, ed. Christoph Menke, Paul de Man: *Die Ideologie des Ästhetischen*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 83-130.
- Derrida, Jacques (1972), *Die Schrift und die Differenz*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Derrida, Jacques (1976), *Die Struktur, das Zeichen und das Spiel im Diskurs der Wissenschaften vom Menschen*, Jacques Derrida: *Die Schrift und die Differenz*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 422-442.
- Derrida, Jacques (1983), *Grammatologie*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Derrida, Jacques (1990), *Semiologie und Grammatologie: Gespräch mit Julia Kristeva*, ed. Peter Engelmann, *Postmoderne und Dekonstruktion: Texte französischer Philosophen der Gegenwart*, Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Derrida, Jacques (1991), *Gesetzeskraft: Der "mystische Grund der Autorität"*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Derrida, Jacques (1994), *Pas*, ed. Peter Engelmann, Jacques Derrida: *Gestade*, Wien: Passagen, s. 21-118.
- Derrida, Jacques (1995), *Die zweifache Séance*, Jacques Derrida: *Dissemination*, Wien: Passagen, 193-320.
- Dorschel, Andreas (2021), 'Diskurs', *Zeitschrift für Ideengeschichte* XV, 4. cilt, München: C. H. Beck, s. 110-114.
- Foucault, Michel (1971), *Die Ordnung der Dinge: Eine Archäologie der Humanwissenschaften*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Foucault, Michel (1973), *Archäologie des Wissens*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Foucault, Michel (1974a), *Die Ordnung des Diskurses*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Foucault, Michel (1974b), *Von der Subversion des Wissens*, München: Carl Hanser.
- Foucault, Michel (1974c), *Schriften zur Literatur*, München: Carl Hanser.
- Foucault, Michel (1977), *Überwachen und Strafen: Die Geburt des Gefängnisses*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Foucault, Michel (2000), *Dispositive der Macht: Über Sexualität, Wissen und Wahrheit*, Berlin: Merve.
- Forget, Philippe (ed.) (1984), *Text und Interpretation: Deutsch-französische Debatte*, München: Wilhelm Fink.
- Genette, Gérard (1993), *Palimpseste: Die Literatur auf zweiter Stufe*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.

- Habermas, Jürgen (1971), Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz, ed. Jürgen Habermas/Niklas Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 101-142.
- Hermerén, Göran (1991), *Art, Reason, and Tradition: On the Role of Rationality in Interpretation and Explanation of Works of Art*, Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1991.
- Hiebel, Hans Helmut (1999), Franz Kafka: Form und Bedeutung: Formanalysen und Interpretationen von *Vor dem Gesetz*, *Das Urteil*, *Bericht für eine Akademie*, *Ein Landarzt*, *Der Bau*, *Der Steuermann*, *Prometheus*, *Der Verschollene*, *Der Proceß* und ausgewählten Aphorismen. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Irwin, William (2004), *Against Intertextuality*, *Philosophy and Literature* 28 (2), Johns Hopkins University Press, s. 227-242.
- Kafka, Franz (1995), *Das Schloß*, Roman in der Fassung der Handschrift, ed. Hans-Gerd Koch, *Gesammelte Werke in zwölf Bänden*, Nach der Kritischen Ausgabe, 4. cilt, Frankfurt a. M.: S. Fischer.
- Kristeva, Julia (1996), Bachtin, das Wort, der Dialog und der Roman, ed. Dorothee Kimmich/Rolf Günter Renner/Bernd Stiegler, *Texte zur Literaturtheorie der Gegenwart*, Stuttgart: Philipp Reclam jun., s. 334-348.
- Mann, Thomas (1960), *Der Zauberberg*, *Gesammelte Werke in zwölf Bänden*, 3. cilt, Frankfurt a. M.: S. Fischer.
- McGaha, M. (2008), *Autobiographies of Orhan Pamuk: The Writer in His Novels*, Salt Lake City: The University of Utah Press.
- Nietzsche, Friedrich (1954), *Über Wahrheit und Lüge im außermoralischen Sinn*, ed. Karl Schlechta, *Werke in drei Bänden*, 3. cilt, München: Carl Hanser.
- Pamuk, Orhan (2002), *Kar*. İstanbul: İletişim.
- Pamuk, Orhan (2005), *Eine Schule des Verstehens: Dankesrede zum Friedenspreis des deutschen Buchhandels*, 2005 Börsenblatt-FRIEDENSPREIS.
- Schiller, Friedrich (1975), *Brief vom 4. September 1799*, ed. Norbert Oellers, *Briefwechsel, Briefe an Schiller (NA)*, Abt. 1, 38. cilt, Weimar: Hermann Böhlhaus Nachfolger.
- Zima, Peter V. (1994), *Die Dekonstruktion: Einführung und Kritik*, Tübingen und Basel: Francke.

Görsel Kaynakçası

Görsel 9. Jeremy Bentham, Public domain, via Wikimedia Commons

Görsel 10. Blue Ākāśha, CC BY-SA 4.0

<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>>, via Wikimedia Commons

8.

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

8.1. Toplumsal Olgu Olarak Edebiyat

Edebiyatın toplumsal bir olgu olarak nasıl tanımlanabileceği, bu olgunun toplum için ne gibi işlevi olduğu, nasıl iletildiği ve okunduğu sorusunun uzun bir geçmişi vardır. 1800 dolaylarında kimi yazarlar, edebiyatı sosyal bir bağlamda değerlendirmeye çalışmışlardır. Örneğin, natüralizmin çevre (*Milieu*) kuramı gibi 19. yüzyıl poetikalarında da toplum ve edebiyat arasında bir ilişki olduğu varsayıldı. Fakat gerçek anlamda bir “edebiyat sosyolojisi” ancak 20. yüzyılın başında yani edebiyat araştırmacılarının Marksist kuramını benimsemeye, ondan yararlanmaya başladığında ortaya çıkmıştır.

Entelektüel ürünler (edebiyat dâhil olmak üzere) ve toplum arasında derinlere uzanan bir bağlantı olduğuna ilişkin ilk varsayım, Marksizm çerçevesinde daha doğrusu Karl Marx ve Friedrich Engels’in temel düşüncelerine dayanarak entelektüel üretimin maddi yaşam koşullarına (toplum, özellikle ekonomi) bağlı olduğu görüşünden yola çıkar. Bu varsayımın referans kuramları 19. yüzyılın sonunda geliştirilerek ilk edebî uyarlamalar 1900 dolaylarında yapılmış olsa bile onu “yeni edebiyat kuramları” arasında konumlandırmak mümkündür. Çünkü Marksist varsayımlarla bugün artık saf biçimleriyle çalışılmasa da Freud’un psikanalizinde olduğu gibi temel Marksist düşünceler de 1980’lere kadar edebiyat biliminde büyük bir etki yaratmıştır. Aynısı, ideoloji eleştirisi için de geçerlidir. Marksist edebiyat çalışmalarının bir türü olan bu bilim dalı, 1960’ların sonunda Almanya’da, toplumsal ayaklanmalar ve öğrenci isyanları sırasında Marx ve Engels’in yazılarına olan ilginin yeniden canlanması ve Batı’da Marksist edebiyat araştırmalarının yeniden güçlenmesiyle birlikte şekil kazanmıştır. Frankfurt Okulu (*Frankfurter Schule*) ve onun eleştirel kuramı (*Kritische Theorie*), ideoloji eleştirisinin en önemli örneği

Kaynakça

- Adorno, Theodor W. (1970), *Ästhetische Theorie*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Baraldi, Claudio; Corsi, Giancarlo ve Esposito, Elena (1997), *GLU: Glossar zu Niklas Luhmanns Theorie sozialer Systeme*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Bazarkaya, Onur (2020), Wertekonflikte in Zaimoglus Kanak Sprak: Eine Lektüre auf der Basis der Adorno'schen Ästhetik, ed. Şeyda Ozil, Michael Hofmann vd., *Türkisch-Deutsche Studien, Jahrbuch 2019, Migrationsbewegungen und Rechtspopulismus nach 2015*, Göttingen: Universitätsverlag, s. 87-106.
- Böhler, Michael (1990), Nachwort, ed. Michael Böhler ve Y. A. Elsaghe, *Die Leute von Seldwyla: Erzählungen von Gottfried Keller*, 2. cilt, Basel: Birkhäuser.
- Bourdieu, Pierre (1974a), Strukturalismus und soziologische Wissenschaftstheorie, ed. Pierre Bourdieu, *Zur Soziologie der symbolischen Formen*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 7-41.
- Bourdieu, Pierre (1974b), Künstlerische Konzeption und intellektuelles Kräftefeld, ed. Pierre Bourdieu, *Zur Soziologie der symbolischen Formen*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 75-124.
- Bourdieu, Pierre (1982), *Die feinen Unterschiede*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Bourdieu, Pierre (1985), *Sozialer Raum und ‚Klassen‘*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Bourdieu, Pierre (1993), *Sozialer Sinn: Kritik der theoretischen Vernunft*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Bourdieu, Pierre (1997), *Das literarische Feld*, ed. Louis Pinto ve Frank Schultheis (Hrsg.), *Streifzüge durch das literarische Feld*. Konstanz: Universitätsverlag, s. 33-147.
- Diner, Dan (1988), *Zivilisationsbruch: Denken nach Auschwitz*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Gansberg, Marie Luise (1970), Zu einigen populären Vorurteilen gegen materialistische Literaturwissenschaft, ed. Marie Luise Gansberg ve Paul Gerhard Völker, *Methodenkritik der Germanistik: Materialistische Literaturtheorie und bürgerliche Praxis*, Stuttgart: J. B. Metzler, s. 7-39.
- Goethe, Johann Wolfgang (2010), *Faust: Der Tragödie Erster Theil*, ed. Ulrich Gaier, *Faust-Dichtungen*, Stuttgart: Philipp Reclam jun.
- Horkheimer, Max ve Adorno, Theodor W. (1969), *Dialektik der Aufklärung: Philosophische Fragmente*, Frankfurt a. M. Suhrkamp.
- Joch, Markus ve Wolf, Norbert Christian (ed.) (2005), *Text und Feld: Bourdieu in der literaturwissenschaftlichen Praxis*, Tübingen: Max Niemeyer.
- Keller, Gottfried (1990), *Kleider machen Leute*, ed. Michael Böhler ve Y. A. Elsaghe, *Die Leute von Seldwyla: Erzählungen von Gottfried Keller*, 2. cilt, Basel: Birkhäuser.
- Klaus, Georg ve Buhr, Manfred (ed.) (1972), *Marxistisch-Leninistisches Wörterbuch der Philosophie*, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- Köppe, Tilmann ve Winko, Simone (2013), *Gesellschaftswissenschaftliche Literaturtheorien, Neuere Literaturtheorien*, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler, s. 149-200.

- Koselleck, Reinhart (1972), Einleitung, ed. Otto Brunner, Werner Conze ve Reinhart Koselleck, *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, 1. cilt, Stuttgart: Klett-Cotta, s. XIII-XXIII.
- Lindner, Burkhardt (2014), Kritik und Weiterarbeit: Zu Adornos Theorie der Kunstautonomie, ed. Marcus Quent ve Eckardt Lindner, *Das Versprechen der Kunst: Aktuelle Zugänge zu Adornos Ästhetischer Theorie*, Wien/Berlin: Turia + Kant, s. 157-185.
- Loetz, Francisca (2013), Ständische Gesellschaft: Historisches Lexikon der Schweiz, Elektronische Ausgabe (e-HLS) <https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/009928/2013-01-10/>
- Luhmann, Niklas (1980), *Gesellschaftliche Struktur und semantische Tradition: Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft*, Frankfurt a. M. Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas (1981), *Soziologische Aufklärung, 3. cilt (Soziales System, Gesellschaft, Organisation)*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas (1984), *Soziale Systeme: Grundriß einer allgemeinen Theorie*, Frankfurt a. M. Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas (1986), *Ökologische Kommunikation*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Luhmann, Niklas (1990), *Die Wissenschaft der Gesellschaft*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas (1995), *Die Kunst der Gesellschaft*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.
- Luhmann, Niklas (2002), *Einführung in die Systemtheorie*, ed. Dirk Baecker, Heidelberg: Carl Auer.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (1956-1968), *Werke*, 13. cilt, ed. Institut für Marxismus-Leninismus, Berlin: Dietz.
- Marx, Karl (1971), *Zur Kritik der Politischen Ökonomie*, Marx-Engels-Werke, 13. cilt, Berlin: Dietz.
- Misch, Manfred (1982), *Der Märtyrer seiner Rolle*, *Deutschunterricht in Südafrika* 2, 9. cilt, s. 3-14.
- Richartz, Heinrich (1975), *Literaturkritik als Gesellschaftskritik: Darstellungsweise und politisch-didaktische Intention in Gottfried Kellers Erzählkunst*, Bonn: Bouvier.
- Sautermeister, Gert (1976), *Der alte Kanon neu: Zur Revision des literarischen Kanons in Wissenschaft und Unterricht*, ed. Walter Raitz ve Erhard Schütz, *Erziehung und Gesellschaft in Gottfried Kellers Novelle „Kleider machen Leute“*, Opladen: Westdeutscher Verlag, s. 176-207.
- Plumpe, Gerhard ve Werber, Niels (1993), *Literatur ist codierbar: Aspekte einer systemtheoretischen Literaturwissenschaft*, ed. Siegfried J. Schmidt, *Literaturwissenschaft und Systemtheorie: Positionen, Kontroversen, Perspektiven*, Opladen: Westdeutscher Verlag, s. 9-43.
- Plumpe, Gerhard ve Werber, Niels (ed.) (1995), *Beobachtungen der Literatur: Aspekte einer polykontexturalen Literaturwissenschaft*, Opladen: Westdeutscher Verlag.

9.

FEMİNİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ, TOPLUMSAL CİNSİYET ÇALIŞMALARI VD.

9.1. Edebî Kategori Olarak Cinsiyet

Feminist edebiyat eleştirisi ve toplumsal cinsiyet çalışmaları, queer ve erkek çalışmaları da dâhil olmak üzere her biri edebiyat bilimindeki cinsiyet araştırmalarıdır. “Cinsiyet” kategorisinin yardımıyla edebî metinleri ve edebî iletişimin koşullarını inceleyen bu iki yön, kesin olarak birbirinden ayırt edilememektedir. Kökenleri ve bilimsel amaçları nispeten açık olduğu için ikisi arasında genelde tarihsel bir ayırım yapılır.

Feminizm kavramı, tutarlı bir kuram birliğini değil, tarihsel ve yöntembilimsel olarak farklı yaklaşım türlerini belirtir (aşağıda bunların birkaç örneğini sunacağız). Feminist edebiyat eleştirisi, 1970’li yıllarda uluslararası kadın hareketi bağlamında ortaya çıkmıştır. Daha 1940’larda feminist bir konumun birer öncülleri vardı (en önemlisi Simone de Beauvoir’di) ancak sosyopolitik anlamda kapsamlı bir feminist hareket ancak otuz yıl sonra oluşmuştur. Bu hareket doğrultusunda batı kültürlerinde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde feminizm, akademik bir kurum durumuna da gelmiştir.

“Toplumsal cinsiyet çalışmaları”, cinsiyet farklılıkları ve “cinsiyet” denilen şeyin kültürel inşasıyla ilgilenen farklı kuramsal yönelimleri barındıran araştırma yaklaşımları için ortak bir kavramdır. 1980’lerden bu yana farklı disiplinlerde bu konuyla ilgili araştırmalar yapılmıştır. Feminizmden doğmuş olan toplumsal cinsiyet çalışmalarının önemli bir çıkış noktası, araştırmalarda yalnızca kadın konularına odaklanması değil (feminist edebiyat çalışmalarındaki gibi), aynı zamanda sosyokültürel bir biçimde ortaya çıkan cinsiyeti kapsamlı bir şekilde

madığını sorar (Akkuş, 2015: 6:47-6:49). Bu da Anna'da kalıplaşmış “suçlu yabancı” imgesini çağrıştırır; fakat en geç Celal ve abisi Sami'yle birlikte bütünüyle amatörce, beceriksiz bir şekilde hırsız olarak bir elektronik mağazasına girip kısa süre sonra polis memurlarınca kuşatıldıkları sahnede, bu imge bir bakıma yapısöküme uğrar. İki Türk'ün, suçluluk konusunda “yetersiz” oldukları ortaya çıkar. Ne ilginçtir ki, başarısızlıkla sonuçlanan suç motifi dram alanında da bulunabilir, örneğin Ertan ve Kemal'in başarısız soygunlarıyla çerçevelenen *Kanak Attack* filminde: İlk başta, gelişigüzel bir şekilde mahalledeki Atari Salonunu soyma fikirleri gelişir ve kısa bir süre sonra tutuklanırlar; sonunda yarım gönülle bir fastfood restoranını soyma girişimleri de başarısız olur. Söz konusu motifin yalnızca komedilerle sınırlı olmadığından Türk ve Alman filmlerinde beceriksiz ya da gülünç görünen suçlar, sosyal bilimlerde tartışılan varsayımlara dayanarak dolaylı, kılık değiştirmiş bir “marjinalleşmeye karşı direniş” (Weber, 2007: 319) ya da “bir tür saldırgan teslimiyet” (King, 2005: 64) anlamında da okunabilir. Sonuçta Almanya'da, (Türk) göç geçmişi olan genç erkekler, genellikle yerleşik yoksulluk sorununa ilişkin bir risk grubunu oluşturur ve aynı zamanda etnik ayrımcılık ve ırkçılıkla da karşı karşıya kalır (Weber, 2007: 319).

Kaynakça

- Akkuş, Sinan (2015), 3 Türken und ein Baby, Halle: Egoli Tossell Film <https://www.youtube.com/watch?v=kBhpYs9VVCM>
- Aladağ, Züli (2006), Wut, Köln: WDR https://www.amazon.de/gp/video/detail/B07QBQX55Y/ref=atv_wl_hom_c_unkc_1_3@Alyssa_Milano (2017) https://twitter.com/alyssa_milano/status/919659438700670976?lang=de.html
- Beauvoir, Simone (1992 [1951]), Das andere Geschlecht: Sitte und Sexus der Frau, Hamburg: Rowohlt.
- Becker, Lars (2000), Kanak Attack, Krefeld: Becker & Häberle Filmproduktion GmbH (<https://www.youtube.com/watch?v=jSa9Gi98gUo>)
- Bourdieu, Pierre (1997), Die männliche Herrschaft, ed. Irene Dölling ve Beate Kraus, Ein alltägliches Spiel: Geschlechterkonstruktion in der sozialen Praxis, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 153-217.
- Bovenschen, Silvia (1979), Die imaginierte Weiblichkeit: Exemplarische Untersuchungen zu kulturgeschichtlichen und literarischen Präsentationsformen des Weiblichen, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.

- Buck, Detlev (2018), *Asphaltgorillas*, München: Olga-Film GmbH https://www.amazon.de/gp/video/detail/B07MHQ6J9RQ/ref=atv_wl_hom_c_unk_1_2
- Butler, Judith (1991), *Das Unbehagen der Geschlechter*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Connell, Raewyn (2015), *Der gemachte Mann: Konstruktion und Krise von Männlichkeiten*, Wiesbaden: Springer VS.
- Crenshaw, Kimberlé Williams (2013), Die Intersektion von "Rasse" und Geschlecht demarginalisieren: Eine Schwarze feministische Kritik an Antidiskriminierungsrecht, der feministischen Theorie und der antirassistischen Politik, ed. Helma Lutz, Maria Teresa Herrera Vivar ve Linda Supik, *Fokus Intersektionalität: Bewegungen und Verortungen eines vielschichtigen Konzeptes*, Wiesbaden: Springer VS, s. 35-58.
- Czollek, Leah Carola; Perko, Gudrun ve Weinbach, Heike (2009), *Lehrbuch Gender und Queer: Grundlagen, Methoden und Praxisfelder*, Weinheim/München: Juventa.
- Donovan, Josephine (2007a), Attention to Suffering: Sympathy as a Basis for Ethical Treatment of Animals, ed. Josephine Donovan und Carol J. Adams, *The Feminist Care Tradition in Animal Ethics: A Reader*, New York: Columbia University Press, s. 174-197.
- Duden online (2023), *Cisgender, der oder die*.
- Gilligan, Carol (1982), *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*, Cambridge: Harvard University Press.
- Gruen, Lori (1993), Dismantling Oppression: An Analysis of the Connection between Women and Animals, ed. Greta Gaard, *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*, Philadelphia: Temple University Press, s. 60-90.
- Haraway, Donna (1989), *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*, New York: Routledge.
- Haug, Frigga (2015), Stichwort „Marxismus-Feminismus“, ed. Wolfgang Fritz Haug, *Historisch-kritisches Wörterbuch des Marxismus*, cilt 8/II, sütün 1882-1899, Hamburg: Argument-Verlag.
- Huey-li, Li (1993), A Cross-cultural Critique of Ecofeminism, ed. Greta Gaard, *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*, Philadelphia: Temple University Press, s. 272-294.
- Kersten, Joachim (2002), Männlichkeit und Kriminalität, *Neue Kriminalpolitik*, 14/4, Baden-Baden: Nomos, s. 152-153.
- King, Vera (2005), Bildungskarrieren und Männlichkeitsentwürfe bei Adoleszenten aus Migrantenfamilien, ed. Vera King ve Karin Flaake, *Männliche Adoleszenz: Sozialisation und Bildungsprozesse zwischen Kindheit und Erwachsensein*, Frankfurt a. M./New York: Campus, s. 57-76.
- Köppe, Tilmann ve Winko, Simone (2013), Feministische Literaturwissenschaft und *Gender Studies*, *Neuere Literaturtheorien*, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler, s. 201-216.
- Kühne, Anja (2016), Das Queer-Lexikon: Was bedeutet Cisgender? In: *Der Tagesspiegel*.
- Lindhoff, Lena (2003), *Einführung in die feministische Literaturtheorie*, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler.

- Lacan, Jacques (1975), Die Bedeutung des Phallus, ed. Norbert Haas, Jacques Lacan: Schriften II. Olten: Walter-Verlag, s. 119-132.
- Lutz, Helma; Herrera Vivar, Maria Teresa ve Supik, Linda (2013), Fokus Intersektionalität – eine Einleitung, ed. Helma Lutz, Maria Teresa Herrera Vivar ve Linda Supik, Fokus Intersektionalität: Bewegungen und Verortungen eines vielschichtigen Konzeptes, Wiesbaden: Springer VS, s. 9-31.
- Maynard, Mary (1995), Beyond the 'big three': the development of feminist theory into the 1990s, *Women's History Review*, 4 (3), s. 259-281.
- Menke, Bettine (1992), Verstellt – der Ort der ‚Frau‘: Ein Nachwort, ed. Barbara Vinken, Dekonstruktiver Feminismus. Literaturwissenschaft in Amerika, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 436-476.
- Merchant, Carolyn (1980), *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*, London: Wildwood House Ltd.
- Messerschmidt, James W. (1993), *Masculinities and Crime – Critique and Reconceptualisation of Theory*, Lanham: Rowman & Littlefield.
- Meuser, Michael (2006), *Geschlecht und Männlichkeit. Soziologische Theorie und kulturelle Deutungsmuster*, Wiesbaden: Springer VS.
- Nduka-Agwu, Adibeli ve Sutherland, Wendy (2010), Schwarze, Schwarze Deutsche, ed. Adibeli Nduka-Agwu ve Antje Lann Hornscheidt, *Rassismus auf gut Deutsch: Ein kritisches Nachschlagewerk zu rassistischen Sprechhandlungen*, Frankfurt a. M.: Brandes & Apffel, s. 85-90.
- Nies, Martin (2015), Culture-Clash-Komödien der Gegenwart: Konzeptionen von Transkulturalität, Differenzkulturalität und Gender in Türkisch für Anfänger, Fack Ju Göhte und Zwei Familien auf der Palme, ed. Martin Nies, VZKF, *Schriften zur Kultur- und Mediensemiotik*, Online | No. 1/2015, s. 65-96.
- Nünning, Ansgar (2008), *Feministische Literaturtheorie*, ed. Ansgar Nünning, Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie, Ansätze – Personen – Grundbegriffe, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler.
- Opitz-Belakhal, Claudia (2010), *Geschlechtergeschichte*, Frankfurt a. M.: Campus.
- Rinnert, Andrea (2001), *Körper, Weiblichkeit, Autorschaft: Eine Inspektion feministischer Literaturtheorien*, Königstein/Taunus: Ulrike Helmer Verlag.
- Ruether, Rosemary Radford (1975), *New Woman/New Earth: Sexist Ideologies and Human Liberation*, New York: Seabury.
- Schor, Naomi (1992), Dieser Essentialismus, der keiner ist: Irigaray begreifen, ed. Barbara Vinken, *Dekonstruktiver Feminismus: Literaturwissenschaft in Amerika*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 219-246.
- Spies, Tina (2010), *Migration und Männlichkeit: Biographien junger Straffälliger im Diskurs*, Bielefeld: transcript.
- Spindler, Susanne (2006), *Corpus delicti: Männlichkeit, Rassismus und Kriminalisierung im Alltag jugendlicher Migranten*, Münster: Unrast-Verlag.

- Spindler, Susanne (2007), Eine andere Seite männlicher Gewalt: Männlichkeit und Herkunft als Orientierung und Falle, ed. Thomas Geisen ve Christine Riegel, Jugend, Migration und Zugehörigkeit: Subjektpositionierung im Kontext von Jugendkultur, Ethnizitäts- und Geschlechterkonstruktionen, Wiesbaden: Springer VS, s. 289-306.
- Vinken, Barbara (1992), Dekonstruktiver Feminismus: Eine Einführung, ed. Barbara Vinken, Dekonstruktiver Feminismus: Literaturwissenschaft in Amerika, Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 7-29.
- Weber, Martina (2007), Ethnisierung und Männlichkeitsinszenierungen: Symbolische Kämpfe von Jungen mit türkischem Migrationshintergrund, ed. Christine Riegel ve Thomas Geisen (Hrsg.), Jugend, Zugehörigkeit und Migration: Subjektpositionierung im Kontext von Jugendkultur, Ethnizitäts- und Geschlechterkonstruktionen, Wiesbaden: Springer VS, s. 307-323.
- Winker, Gabriele ve Degele, Nina (2010), Intersektionalität: Zur Analyse sozialer Ungleichheiten, Bielefeld: transcript.
- Zaimoğlu, Feridun (2007), Kanak Sprak – 24 Mißtöne vom Rande der Gesellschaft, Hamburg: Rotbuch.

Görsel Kaynakçası

Görsel 12. Nona92, CC BY-SA 4.0

<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>>, via Wikimedia Commons

Görsel 13. https://www.imdb.com/title/tt0478114/mediaviewer/rm3380477952/?ref_=tt_ov_i

10.

POSTKOLONYAL ÇALIŞMALAR

10.1. Kültürlerarasılık, Güç Eleştirisi ve Yazınsallık

Milenyumun başlangıcından bu yana, edebiyat ve kültür araştırmalarındaki sömürgecilik ötesi ya da postkolonyal çalışmalar bir derinleşme ve çeşitlilik gibi çok disiplinli bir gelişme sürecinden geçmiştir. İlgili proje ve yayınların yelpazesi, artık İngiliz filolojisi ve Amerikan çalışmalarının (*American Studies*) 1990'lı yıllardaki öncü başarılarının çok ötesine açılmıştır; tarihten sosyolojiye ve siyaset biliminden uluslararası filolojiye kadar uzanır. Söz konusu disiplinlerde, Avrupa sömürgeciliğinin geçmişini, edebî ve kültürel tarihini ve bunun dil alanlarındaki sonuçlarını eleştirel bir şekilde ele almak ve kalıcı (neo)kolonyal güç yapılarının, söylem kalıplarının ve temsil biçimlerinin üstesinden gelmek için postkolonyal kuramı kullanılmaktadır. Edebiyat ve kültür araştırmaları böylece yazarların, film yapımcılarının, müzisyenlerin, sanatçıların, aktivistlerin ve diğerlerinin de kendilerine özgü bir şekilde dâhil oldukları postkolonyal çalışmalar alanına katkı vermektedirler (Göttsche, Dunker ve Dürbeck, 2017: VII).

Aynı zamanda postkolonyal çalışmalar, diğer bilimsel ilgi alanları ve yöntemleriyle karşılıklı konuşma durumunda olan, sürekli gelişen ve farklılaşan disiplinlerarası ve ulusötesi bir araştırma alanına dönüşmüştür. Savaş, terör, siyasal zulüm ve ekonomik yoksullaşmanın bir sonucu olarak kitlesel göç zamanlarında yaşanmaktadır. Ayrıca küreselleşmeye yönelik eleştiriler de artmaktadır. Bu bakımdan güç asimetrilerinin gelişimini ve sürdürülmesini (tarihsel bir bakış açısından da) betimlenmesini sağlayan postkolonyal yaklaşımlar, yeni güncellik ve büyük bir önem kazanmaktadırlar (Göttsche, Dunker ve Dürbeck, 2017: VII).

Kaynakça

- Anderson, Perry (2018), *Hegemonie*, Berlin: Suhrkamp.
- Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth ve Tiffin, Helen (2000), *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*, London/New York: Routledge.
- Bhabha, Homi K. (2000), *Die Verortung der Kultur*, Tübingen: Stauffenburg.
- Bhabha, Homi K. (2010), *On Writing Rights: Some Thoughts on the Culture of Human Rights* http://www.ourcommonfuture.de/fileadmin/user_upload/dateien/Reden/Bhabha_keynote_final.pdf
- Babka, Anna (2017), Gayatri C. Spivak, ed. Dirk Göttsche, Axel Dunker ve Gabriele Dürbeck, *Handbuch Postkolonialismus und Literatur*, Stuttgart: J. B. Metzler, s. 21-26.
- Canetti, Elias (2019), *Prozesse: Über Franz Kafka*, München: Hanser.
- Castro Varela, María Do Mar ve Dhawan, Nikita (2015), *Postkoloniale Theorie: Eine Einführung*, Bielefeld: transkript.
- Dreesbach, Anne (2005), *Gezähmte Wilde: Die Zurschaustellung „exotischer Menschen“ in Deutschland 1870-1940*, Frankfurt a. M./New York: Campus.
- Dunker, Axel (2017), *Orientalismus*, ed. Dirk Göttsche, Axel Dunker ve Gabriele Dürbeck, *Handbuch Postkolonialismus und Literatur*, Stuttgart: J. B. Metzler, s. 200-204.
- Göttsche, Dirk; Dunker, Axel ve Dürbeck, Gabriele (2017), *Vorwort*, ed. Dirk Göttsche, Axel Dunker ve Gabriele Dürbeck, *Handbuch Postkolonialismus und Literatur*, Stuttgart: J. B. Metzler, s. VIII-IX.
- Gramsci, Antonio (1992), *Gefängnishefte*, Deutsches Gramsci-Projekt unter der wissenschaftlichen Leitung von Klaus Bohmann und Wolfgang Fritz Haug, *Kritische Gesamtausgabe*, 4. cilt, Hamburg: Argument.
- Gramsci, Antonio (1998), *Gefängnishefte*, Deutsches Gramsci-Projekt unter der wissenschaftlichen Leitung von Klaus Bohmann und Wolfgang Fritz Haug, *Kritische Gesamtausgabe*, 8. cilt, Hamburg: Argument.
- Hettche, Thomas (2014), *Pfaueninsel*, Köln: Kiepenheuer & Witsch.
- McCarthy, Conor (2017), Edward W. Said, ed. Dirk Göttsche, Axel Dunker ve Gabriele Dürbeck, *Handbuch Postkolonialismus und Literatur*, Stuttgart: J. B. Metzler, s. 10-15.
- Opratko, Benjamin (2014), *Hegemonie: Politische Theorie nach Antonio Gramsci*, Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Said, Edward W. (2009), *Orientalismus*, çev. Hans Günter Holl, Frankfurt a. M.: S. Fischer.
- Schnepel, Burkhard; Brands, Gunnar ve Schöning, Hanne (2011), *Neu-Orient-ierungen*, ed. Burkhard Schnepel, Gunnar Brands ve Hanne Schöning, *Orient – Orientalistik – Orientalismus: Geschichte und Aktualität einer Debatte*, Bielefeld: transcript, s. 7-14.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1985a), *The Rani of Sirmur: An Essay in Reading the Archives*, ed. Francis Barker, *Europe and its Others: Proceedings of the Essex Conference on the Sociology of Literature*, 1. cilt, Colchester: University of Essex, s. 128-151.

- Spivak, Gayatri Chakravorty (1985b), *Three Women's Texts and a Critique of Imperialism*, *Critical Inquiry* 12, s. 243-261.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1990), *The Post-Colonial Critic: Interviews, Strategies, Dialogues*, ed. Sarah Harasym, New York: Routledge.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (2008), *Can the Subaltern Speak? Postkolonialität und subalterne Artikulation*, çev. Aleksnder Joskowicz ve Stefan Nowotny, Wien/Berlin: Turia + Kant.
- Steyerl, Hito (2008), *Die Gegenwart der Subalternen*, ed. Gayatri Chakravorty Spivak, *Can the Subaltern Speak? Postkolonialität und subalterne Artikulation*, Wien/Berlin: Turia + Kant.
- Struve, Karen (2013), *Zur Aktualität von Homi K. Bhabha: Einleitung in sein Werk*, Wiesbaden: Springer VS.
- Struve, Karen (2017), *Third Space*, ed. Dirk Göttsche, Axel Dunker ve Gabriele Dürbeck, *Handbuch Postkolonialismus und Literatur*, Stuttgart: J. B. Metzler, s. 226-228.
- Rutherford, Jonathan (1990), *Interview with Homi Bhabha*, ed. Jonathan Rutherford, *Identity, Community, Culture, Difference*, London: Lawrence & Wishart, s. 207-221.
- Wright, Patrick ve Bhabha, Homi K. (1999), *Radio 3 'night waves' discussion: Homi Bhabha, Susheila Nasta and Rasheed Araeen*, *Wasafiri* 14 (29), s. 39-43.
- Young, Robert J. C. (1995), *Colonial Desire, Hybridity in Theory, Culture, and Race*, London/New York: Routledge.

Görsel Kaynakçası

Görsel 14. Théodore Chassériau, Public domain, via Wikimedia Commons

Görsel 15. Renée Green, *Sites of Genealogy*, 1991 PS1 Institute for Contemporary Art, New York. Image: Tom Warren. <https://act.mit.edu/2021/10/inevitable-distances-renee-greens-survey-at-kw-and-daadgalerie-in-berlin/>

11.

KÜLTÜREL ÇALIŞMA YAKLAŞIMLARI

11.1. Kültürel Dönüm Noktaları

Son yıllarda, bilimlerde bazı paradigma kaymaları olmuştur. Belirli fenomenlere bakış açısı temelden değişmiş ya da başka fenomenler bilimsel ilgi odağı durumuna gelmiştir. Bu tür paradigma kaymalarına, *dönüm noktaları* (İng. “turns”) denmektedir. *Kültürel dönüm noktaları* (“cultural turns”) kavramı ise 20. yüzyılın son on yıllarında insan bilimlerinde geniş bir kültür anlayışını ortaya çıkaran gelişmeleri işaret eder. Araştırılmaya değer görülen yalnızca yüksek kültür biçimleri (güzel sanatlar, edebiyat, müzik, vb.) değildir, aynı zamanda gündelik yaşam ve onun popüler kültürel biçimleri de dikkate alınır. Sonuçta bu durum, yeni bakış açılarına ve önceliklere, “eleştirel öz düşüncemize ve görüşlerimizin kültürel/kültürlerarası konumlandırılmasıyla birlikte çoğulculuğa da” yol açar (Bachmann-Medick, 2006: 9).

Bu bölümde, “kültürel çalışmalara yaklaşım” kavramı altında sunulacak olan kuramlar, temelde böyle kültürel dönüm noktaları anlamına gelir. Kültürel çalışmaların konularına, süreçlerine ve başka kuramlara ilişkin bir kuramlar birliği söz konusudur. Bu bağlamda “kültürel çalışmalar” ile gerçekte ne demek istendiği hiçbir şekilde açık değildir; bu terimin anlam yelpazesi, “kültür fikri” (*idea of culture*) kadar geniş ve tutarsızdır (Eagleton, 2000: 7-34). Aynı şekilde, edebiyat bilimi ve kültürel çalışmalar arasındaki ilişki de oldukça belirsizdir.

Buna karşın ya da tam da bundan dolayı (kavramsal belirsizlikten kaynaklanan yaratıcı olanaklar nedeniyle), bugün kültürel çalışmalara göre yönünü belirleyen bir edebiyat araştırmaları disiplinine atıfta bulunabilecek birçok konum temsil edilmektedir. Bu konumlar, özellikle 1980’lerin başında gelişen Anglo-Amerikan yaklaşımlarından türetilir. Burada, kitabımızdaki bölümlerin düzenli (dengeli ve

Buna uygun olarak intihar, metinsel dokuda bir tasarım şekli olarak işlevselleştirilir: Ölümün özel biçimi, anlatım boyunca ortaya çıkan, kahramanın benliği ile çevre arasındaki çözülmez karşıt ilişkisinin doruk noktasını temsil eder.

Hem intihar konusunda açıkça ileriye atıf yapılması hem de sonunda uygulanan intiharın bir olay ve gerilim birikiminin bir sonucu olarak resmedilmesi, metnin inşasında önemli yapısal unsurlar olarak kabul görür. Anlatımın akla yatkınlığı, aynı zamanda antropolojik bir fenomen olarak intiharın akla yatkınlığıdır. Bu nedenle, kurmaca biyografik olayın metne içkin, anlatsal ilişki ağı, intihar üzerine yapılan edebî araştırmanın temelini oluşturur ve ilgili metin örneğinde incelenmesi gerekir.

Motif tarihine ilişkin araştırmaların ortaya koydukları gibi Alman edebiyat tarihi, intiharın edebî bir konu durumuna getirilmesi büyük bir çeşitliliği işaret eder (Graefe, 2017, Piltz 2013). Kurmaca yaşam öyküleri, aynı ortak paydaya indirgenemez. Goethe örneğinin temelini oluşturan biyografik model, diğer tüm yazarlarda da bulunmaz. Ancak bireyin üzerinde düşünülmüş yaşam deneyimi, insanın kendini anlaması için önemli olan kurmaca-hayalî intihar hikâyesinin inşasına elverişli olduğunda edebî antropoloji biçimi, intihar konusundaki söylemsel geçerliliğini özellikle açık bir şekilde gösterir. [...]

Kaynakça

- Assmann, Jan (2000), *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München: C. H. Beck.
- Bachmann-Medick, Doris (ed.) (1996), *Kultur als Text: Die anthropologische Wende in der Literaturwissenschaft*, Frankfurt a. M.: S. Fischer.
- Baßler, Moritz (1995), *Einleitung: New Historicism – Literaturgeschichte als Poetik der Kultur*, ed. Moritz Baßler, *New Historicism: Literaturgeschichte als Poetik der Kultur*, Frankfurt a. M.: S. Fischer, s. 7-28.
- Baßler, Moritz (2005), *Die kulturpoetische Funktion und das Archiv: Eine literaturwissenschaftliche Text-Kontext-Theorie*, Tübingen: Francke.
- Baßler, Moritz (2008), *New Historicism, Cultural Materialism und Cultural Studies*, ed. Ansgar ve Vera Nünning, *Einführung in die Kulturwissenschaften: Theoretische Grundlagen – Ansätze – Perspektiven*, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler, s. 132-155.
- Baudrillard, Jean (1982), *Der symbolische Tausch und der Tod*, München: Matthes & Seitz.
- Eagleton, Terry (2000), *The Idea of Culture*, Oxford: Blackwell Publishing.

- Erl, Astrid (2008), Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen, ed. Ansgar Nünning ve Vera Nünning, Einführung in die Kulturwissenschaften, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler, s. 156-185.
- Gallagher, Catherine ve Greenblatt, Stephen (2000), *Practicing New Historicism*, Chicago/London: University of Chicago Press.
- Goethe, Johann Wolfgang (2005), Dichtung und Wahrheit, Sämtliche Werke: Briefe, Tagbücher und Gespräche, 14. cilt, Berlin: Bibliothek Deutscher Klassiker.
- Goethe, Johann Wolfgang (2006), Die Leiden des jungen Werthers, Sämtliche Werke: Briefe, Tagebücher und Gespräche, 8. cilt, Berlin: Bibliothek Deutscher Klassiker.
- Graefe, Annette (2017), Das Suizidmotiv in der deutschsprachigen Literatur: Gestaltung und Funktion. Düsseldorf: dup.
- Greenblatt, Stephen (1990), Einleitung: Die Zirkulation sozialer Energie, ed. Stephen Greenblatt, Verhandlungen mit Shakespeare: Innenansichten der englischen Renaissance, Berlin: Wagenbach, s. 7-24.
- Greenblatt, Stephen (1991), Schmutzige Riten: Betrachtungen zwischen Weltbildern, Berlin: Wagenbach.
- Hartung, Gerald (1994), Über den Selbstmord: Eine Grenzbestimmung des anthropologischen Diskurses im 18. Jahrhundert, ed. Hans-Jürgen Schings, Der ganze Mensch: Anthropologie und Literatur im 18. Jahrhundert, DFG-Symposium 1992, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler, s. 33-53.
- Herder, Johann Gottfried (1994), Vom Erkennen und Empfinden der menschlichen Seele [1773], ed. Jürgen Brummack ve Martin Bollacher, Werke in zehn Bänden, 4. cilt, Frankfurt a. M.: Deutscher Klassiker Verlag.
- Iser, Wolfgang (1993), Das Fiktive und das Imaginäre: Perspektiven literarischer Anthropologie, Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Kaes, Anton (1995), New Historicism: Literaturgeschichte im Zeichen der Postmoderne?, ed. Moritz Baßler, New Historicism: Literaturgeschichte als Poetik der Kultur, Frankfurt a. M.: S. Fischer.
- Kittler, Friedrich A. (1979), Nietzsche, ed. Horst Turk, Klassiker der Literaturtheorie, München: C. H. Beck.
- Kittler, Friedrich A. ve Tholen, Georg Christoph (1989), Vorwort, ed. Friedrich A. Kittler ve Georg Christoph Tholen, Arsenal der Seele: Literatur- und Medienanalyse seit 1870, München: Wilhelm Fink, s. 7-11.
- Kittler, Friedrich A. (1993), Draculas Vermächtnis: Technische Schriften, Leipzig: Reclam.
- Kittler, Friedrich A. (1995), Aufschreibesysteme, München: Wilhelm Fink.
- Kittler, Friedrich A. (2002), Optische Medien: Berliner Vorlesung 1999, Berlin: Merve.
- Köppe, Tilmann ve Winko, Simone (2013), *New Historicism*, Neuere Literaturtheorien, Stuttgart/Weimar: J. B. Weimar, s. 221-234.

- Li, Shuangzhi (2022), *Von Unterm Rad zum Steppenwolf: Suizid als eine Gestaltungsfigur der fiktiven Lebensgeschichte bei Hermann Hesse*, ed. Onur Bazarkaya, *Exitstrategien: Suizid in der deutschsprachigen Literatur des 20. und 21. Jahrhunderts*, Berlin: Peter Lang, s. 37-53.
- McLuhan, Marshall ve Fiore, Quentin (1969), *Das Medium ist Massage*, Berlin/Frankfurt a. M.: Ullstein.
- McLuhan, Marshall (1970), *Die magischen Kanäle*, Frankfurt a. M.: S. Fischer.
- McLuhan, Marshall (2001), *Das Medium ist die Botschaft*, Dresden: Verlag der Kunst.
- Mellmann, Katja (2011), *Literaturanthropologie*, ed. Gerhard Lauer ve Christine Ruhrberg, *Lexikon Literaturwissenschaft: Hundert Grundbegriffe*, Stuttgart: Philipp Reclam jun., s. 178-181.
- Mersch, Dieter (2006), *Medientheorien: Zur Einführung*, Hamburg: Junius.
- Pethes, Nicolas (2013), *Kulturwissenschaftliche Gedächtnistheorien*, Hamburg: Junius.
- Pfotenhauer, Helmut (1987), *Literarische Anthropologie: Selbstbiographien und ihre Geschichte – am Leitfaden des Leibes*, Stuttgart: J. B. Metzler.
- Piltz, Mirja (2013), *Der Suizid in der deutschsprachigen Erzählliteratur, dargestellt in ausgewählten Werken des 19. und 20. Jahrhunderts*, Universität des Saarlandes (Dissertation).
- Porombka, Stephan (2012), *Schreiben unter Strom: Experimentieren mit Twitter, Blogs, Facebook & Co*, Mannheim: Dudenverlag.
- Riedel, Wolfgang (1994), *Anthropologie und Literatur in der deutschen Spätaufklärung: Skizze einer Forschungslandschaft*, *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur*, 6. özel sayı, Tübingen: Niemeyer, s. 93-157.
- Scherpe, Klaus R. (2001), *Kanon – Text – Medium: Kulturwissenschaftliche Motivationen für die Literaturwissenschaft*, ed. Peter U. Hohendahl ve Rüdiger Steinlein, *Kulturwissenschaften, Cultural Studies: Beiträge zur Erprobung eines umstrittenen literaturwissenschaftlichen Paradigmas*, Berlin: Weidler, s. 9-26.
- Schläger, Jürgen (2001), *Literarische Anthropologie*, ed. Ansgar Nünning, *Literatur- und Kulturtheorie*, Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler, s. 373-375.
- Schreiner, Julia (2003), *Jenseits vom Glück: Suizid, Melancholie und Hypochondrie in deutschsprachigen Texten des späten 18. Jahrhunderts*, München: Oldenbourg Verlag.

12.

EKOELEŞTİRİ VE İNSAN-HAYVAN ÇALIŐMALARİ

12.1. İnsanmerkezciliğe Karşı Çıkan İki Dönüm Noktası

İnsanların ekoloji, hayvancılık ve her ikisinin birleşimi konusundaki farkındalığı sürekli artmaktadır. Fabrika çiftçiliği ve soy tükenmesi gibi konuları da ele almadan iklim değişikliği, hava ve su kirliliği, eriyen buzlar, ormansızlaşma ve benzerleri hakkında konuşmak mümkün değildir. Çevrenin yıkımı ve hayvanlara çektirilen tarifsiz acılar, birçok insanı insan merkezli yani olayların merkezine insanı koyan dünya görüşünden sapmaya ve böyle bir dünya görüşünün dünyaya ve içinde yaşayan diğer türlere yarattığı etkilerle baş etmeye yöneltir. Bu durum, çevre ve hayvan hakları hareketlerinde belirlediği gibi bir protesto tavrı da yaratabilir. Aynı zamanda verili koşullar, hayvanların ve doğanın sömürölmesinin içerdıği kültürel kalıpları ortaya çıkaran eleştirel akademik çalışmalara bir gereksinim doğurur. Kültürel çalışmalarda bu nedenle, ekoeleştiri ve insan-hayvan çalışmaları başlamıştır. Sözü edilen ilk araştırma yönü, edebiyat biliminde de yerleşmiştir. Disiplinlerarası ve kültür odaklı yönelimiyle ekoeleştiri, çevre sorununa karışan çok sayıda aktör ve söylem arasında özel bir aracılık ve ağ oluşturma işlevi barındırır. Antroposen, post-hümanist felsefe ya da yeni materyalizm gibi kapsamlı, çok iyi farklılaŐtırılmıŐ kavramlar ortaya çıkmıştır ve hızla art arda ortaya çıkmayı sürdürür. Bununla birlikte ekoeleştiri alanındaki kuramların gelişimi son yirmi yılda çok dinamik bir şekilde gelişmiş olmasına karıŐın (ya da tam olarak bu yüzden mi?), ekoeleŐtirinin kesin bir tanımına, içerdıği somut yöntembilimsel yaklaşımların adlandırılmasına gelindiğinde birçok soru yanıtız kalır.

İnsanlar ve hayvanlar arasındaki ilişkiyi ele alan insan-hayvan çalışmaları, oldukça yeni bir araştırma alanıdır. Kenneth Shapiro'ya göre (2008: 7), başlangıcı

Orman yalnızca metindeki karakterler için değil, biz okurlar için de alternatif bir gerçekliği temsil eder. Onun antipodları, yalnızca faşist askerî kahramanlar değil, aynı zamanda başkanlığı sırasında iklim değişikliğini kabul etmeyen Donald Trump ve Brezilya’da yönetimi altında madencilik, tomrukçuluk ve tarım endüstrisine daha fazla yer açmak için yılda yaklaşık 4000 kilometrekarelik Amazon yağmur ormanlarının temizlendiği Jair Bolsonaro gibi gerçek siyasi aktörlerdir. Ancak bu dünyanın Trumpları ve Bolsonaroları, destekçileri olmasa nerede olurlar? Aslında *Das Labyrinth des Fauns* yapıtındaki ormanın betimlenmesi, hepimize bir çağrıdır. “[K]aybolan her şey tekrar bulunabilir”– ağaçların fısıldadığı bu sözler, ormanlarımızın elimizden geldiğince yenilenmesini sağlamak için bir davet olarak okunabilir. Funke, insancıl betimiyle ağaçların bağımsız, canlı varlıklar olduğuna ve sırf bu nedenle takdirimizi hak ettiklerine dikkat çeker. Sonuçta yukarıdaki sol sütunun, ekolojik gerçekliğe yönelik yavaşlatılmış, daha dikkatli, daha sürdürülebilir bir yaklaşımdan yana olan ve fayda ya da çıkar odaklı bir yaklaşıma karşı çıkan değerlerle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Böhme, Gernot (2007), *Welche Natur wollen wir? Aporien des Naturbegriffs*, ed. Bernd Busch, *Jetzt ist die Landschaft ein Katalog voller Wörter: Beiträge zur Sprache der Ökologie*, Göttingen: Wallstein, s. 24-33.
- Chimaira – Arbeitskreis für Human-Animal Studies (2013), *Tiere Bilder Ökonomien: Aktuelle Forschungsfragen der Human-Animal Studies*, Bielefeld: transcript.
- DeMello, Margo (2012), *Animals and Society: An Introduction to Human-Animal Studies*, New York: Columbia University Press.
- Durst, Uwe (2010), *Theorie der phantastischen Literatur*, Berlin: LIT Verlag.
- Funke, Cornelia ve del Toro, Guillermo (2020), *Das Labyrinth des Fauns*, Frankfurt a. M.: S. Fischer.
- Funke, Cornelia ve del Toro, Guillermo (2021), *Pan’ın Labirenti*, çev. Aslı Dağlı, İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Glotfelty, Cheryll (1996), *Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis*, ed. Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm, *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, Athens: The University of Georgia Press, s. xv-xxxvii.
- Göçmen, Gülşah (2019), *Ekoeleştiri ve Jeanette Winterson’ın Atlas’ın Yüğü Romanı*, ed. Mehmet Akif Balkaya ve Kuğu Tekin, *Edebiyat Kuramları: Giriş ve Uygulama*, s. 173-198.
- Goodbody, Axel (2014), *German Ecocriticism: An Overview*, ed. Greg Garrard, *Oxford Handbook of Ecocriticism*, Oxford: Oxford University Press, s. 547-559.

- Kompatscher, Gabriela; Spannring, Reingard ve Schachinger, Karin (2017), *Human-Animal Studies: Eine Einführung für Studierende und Lehrende*, Münster/New York: Waxmann.
- Morton, Timothy (2010), *The Ecological Thought*, Cambridge/London: Harvard University Press.
- Iovino, Serenella (2013), *Ecocriticism oder: Wenn die Literatur vom Anderen spricht*, ed. Günter Butzer ve Hubert Zapf, *Theorien der Literaturen: Grundlagen und Perspektiven*, 6. cilt, Tübingen: A. Francke, s. 205-216.
- Kubillus, Swantje (2019), Cornelia Funke: „Auch ein Nazi sehnt sich vielleicht nach etwas, das in meinen Büchern zu finden ist“, *SPIEGEL Kultur* <https://www.spiegel.de/kultur/literatur/cornelia-funke-ueber-das-labyrinth-des-fauns-und-ueber-die-afd-a-1287280.html>
- Liessmann, Konrad Paul (2013), *Tiere: Der Mensch und seine Natur*, ed. Konrad Paul Liessmann, *Tiere: Der Mensch und seine Natur, Reihe Philosophicum* Lech, Wien: Zsolnay, s. 11-22.
- Lotman, Jurij M. (1972), *Die Struktur literarischer Texte*, München: Wilhelm Fink.
- Michel, Margot ve Stucki, Saskia (2015), *Rechtswissenschaft: Vom Recht über Tiere zu den Legal Animal Studies*, ed. Reingard Spannring, Karin Schachinger, Gabriela Kompatscher ve Alejandro Boucabeille, *Disziplinierte Tiere? Perspektiven der Human-Animal Studies für die wissenschaftlichen Disziplinen*, Bielefeld: transcript, s. 229-255.
- Naess, Arne (1989), *Ecology, Community and Lifestyle: An Outline of an Ecosophy*, çev. David Rothenberg, Cambridge University Press.
- Schmitt, Claudia ve Solte-Gresser, Christiane (2021), *Zum Verhältnis von Literatur und Ökokritik aus komparatistischer Perspektive*, ed. Claudia Schmitt ve Christiane Solte-Gresser, *Literatur und Ökologie: Neue literatur- und kulturwissenschaftliche Perspektiven*, Bielefeld: Aisthesis.
- Schmitt, Claudia (2016), *Aus der Vogelperspektive oder: Wie denken Braunelle und Brachvogel? Erzähltexte auf den Spuren eines Innenlebens der Vögel*, ed. Christa Grewe-Volpp ve Evi Zemanek, *PhiN Beiheft 10, Mensch – Maschine – Materie – Tier: Entwürfe posthumaner Interaktionen* <http://web.fu-berlin.de/phin/beiheft10/b10i.htm>
- Segerdahl, Pär (2011), *Interlude: Hairy Metaphysics*, ed. Pär Segerdahl, *Undisciplined Animals: Invitations to Animal Studies*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Pub., s. 9-10.
- Shapiro, Kenneth (2008), *Human-Animal Studies: Growing the Field, Applying the Field*, Michigan: Ann Arbor.
- Spannring, Reingard; Schachinger, Karin; Kompatscher, Gabriela ve Boucabeille, Alejandro (2015), *Einleitung*, ed. Reingard Spannring, Karin Schachinger, Gabriela Kompatscher ve Alejandro Boucabeille, *Disziplinierte Tiere? Perspektiven der Human-Animal Studies für die wissenschaftlichen Disziplinen*, Bielefeld: transcript, s. 13-28.
- Thayer, Robert L., Jr. (2003), *LifePlace: Bioregional Thought and Practice*, Berkeley/Los Angeles: University of California Press.
- Zapf, Hubert (2008), *Kulturökologie und Literatur: Ein transdisziplinäres Paradigma der Literaturwissenschaft*, ed. Hubert Zapf, *Kulturökologie und Literatur: Beiträge zu einem transdisziplinären Paradigma der Literaturwissenschaft*, Heidelberg: Winter, s. 15-44.

UYGULAMALI EGZERSİZ VE SPOR PSİKOLOJİSİ

Dr. Yunus Emre Büyükbasmacı

UYGULAMALI EGZERSİZ VE SPOR PSİKOLOJİSİ

Dr. Yunus Emre Büyükbasmacı

Yayın No.: 5012
PDR/Psikoloji: 468
ISBN: 978-625-397-609-5
E-ISBN: 978-625-397-610-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Büyükbasmacı, Yunus Emre.

Uygulamalı Egzersiz ve Spor Psikolojisi / Yunus Emre Büyükbasmacı

1. Basım, VIII + 148 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-609-5

E-ISBN: 978-625-397-610-1

1. Egzersiz 2. Spor 3. Psikoloji

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm

EGZERSİZ VE SPOR PSİKOLOJİSİ 3

1.1. Egzersiz ve Spor Psikolojisinin Önemi 7

1.2. Egzersiz ve Spor Psikolojisinin Alanları 8

1.2.1. Performans Sporları 9

1.2.2. Serbest Zaman ve Kitle Sporları 11

1.2.3. Okul Sporları 12

1.2.4. Özel Gruplarda Spor 13

İkinci Bölüm

EGZERSİZ VE SPOR PSİKOLOJİNİN TÜRLERİ 13

2.1. Klinik Egzersiz ve Spor Psikologları 15

2.2. Eğitici Egzersiz ve Spor Psikologları 16

Üçüncü Bölüm

SPORDA PSİKOLOJİK BİLGİ EDİNME 17

3.1. Vaka Tarihçesi 19

3.2. Gözlem 20

3.3. Deney 20

3.4. Test 20

3.5. Sosyometrik Yöntem 20

Dördüncü Bölüm

PSİKOLOJİK ANTRENMANLAR 21

4.1. Psikolojik Antrenman Süreci 23

4.2. Hareket Öğrenilmesi Sürecini Geliştirme Antrenmanları 24

4.2.1. Görsel Antrenman 25

4.2.2. Zihinsel Antrenman	25
4.2.2.1. Zihinsel Antrenman Modelleri	25
4.2.2.1.1. İçsel Çalışma	26
4.2.2.1.2. Grup Çalışması	26
4.2.2.1.3. Sessiz Ortam Çalışması	26
4.2.2.1.4. Sesli Ortam Çalışması	26
4.2.2.1.5. Obje Çalışması	27
4.2.2.1.6. İmgeleme Çalışması	27
4.3. Psikolojik Yönlendirme Antrenmanları	30
4.3.1. Otojen Antrenmanı	30
4.3.1.1. Otojen Antrenman Alistirmaları	31
4.3.2. İlerleyen (Dereceli) Gevşeme Antrenmanı	34
4.3.3. Duyarsızlaştırma Antrenmanı (Sistematik Duyarsızlaştırma)	36
4.3.4. Biyolojik Geribildirim	38
4.3.4.1. Biyolojik Geribildirim Modülleri	39
4.3.4.1.1. Elektromiyografik Geribildirim	40
4.3.4.1.2. Termal Geri Bildirim	41
4.3.4.1.3. Elektrodermal Geri Bildirim	41
4.3.4.1.4. Elektroensefalografi	42
4.3.4.1.5. Kardiyovasküler Geri Bildirim	44
4.3.5. Hipnoz	45
4.3.5.1. Hipnozun Dereceleri	46
4.3.5.2. Hipnozun Uygulama Alanları	47
4.3.5.3. Hipnoz Kullanımının Uygun Olmadığı Durumlar	47
4.3.5.4. Hipnoz Uygulanışı	48
4.3.5.5. Hipnoz Sonrası Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	50

Beşinci Bölüm

EGZERSİZ VE SPOR PSİKOLOJİSİNİN KONULARI

5.1. Motivasyon	54
5.1.1. Motivasyonu Sağlayan Araçlar	55
5.1.1.1. Ekonomik Araçlar	56
5.1.1.2. Psikososyal Araçlar	57
5.1.1.3. Örgütsel ve Yönetmel Araçlar	58

5.1.2. Motivasyon Kuramları.....	60
5.1.2.1. Kapsam Kuramları	60
5.1.2.1.1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi	60
5.1.2.1.2. Herzberg'in Çift Faktör Kuramı.....	62
5.1.2.1.3. Mc Clelland'ın Başarma İhtiyacı Kuramı	64
5.1.2.1.4. Alderfer'in ERG Kuramı	65
5.1.2.2. Süreç Kuramları	67
5.1.2.2.1. Vroom'un Beklenti Kuramı	67
5.1.2.2.2. Lawler ve Porter'in Geliştirilmiş Beklenti Kuramı	69
5.1.2.2.3. Adams'ın Eşitlik Kuramı	69
5.1.2.2.4. Locke'un Amaç Kuramı	71
5.2. Konsantrasyon.....	72
5.3. Öfke	73
5.3.1. Öfke Türleri	74
5.3.1.1. Durumsal (Anlık) Öfke	74
5.3.1.2. Sürekli Öfke	75
5.3.2. Öfkenin Belirtileri.....	75
5.3.3. Öfke İfade Tarzları.....	77
5.3.3.1. İçe Yönelik Öfke	78
5.3.3.2. Dışa Yönelik Öfke.....	78
5.3.3.3. Öfke Kontrolü	79
5.3.4. Öfke ile Başa Çıkma Yöntemleri	80
5.3.4.1. Bilişsel Yöntemler	81
5.3.4.2. Duyuşsal Yöntemler.....	81
5.3.4.3. Duygusal Yöntemler	81
5.3.4.4. Davranışsal Yöntemler.....	81
5.3.4.5. İletişim Yöntemleri	82
5.4. Stres ve Kaygı.....	83
5.4.1. Stresin Aşamaları	84
5.4.1.1. Alarm Aşaması.....	85
5.4.1.2. Direnç Aşaması	85
5.4.1.3. Tükenme Aşaması	86
5.4.2. Stresle Başa Çıkma Yolları	86
5.4.2.1. Fiziksel Egzersiz.....	87

5.4.2.2. Nefes Egzersizi.....	87
5.4.2.3. Derin Gevşeme Teknikleri.....	88
5.4.2.4. Biyolojik Geri Besleme (Bio-feedback).....	88
5.4.2.5. Mindfulness.....	89
5.4.2.6. Yoga.....	89
5.4.2.7. Meditasyon	89
5.4.2.8. Davranışsal Yaklaşımlar	90
5.4.2.9. Psikolojik Yaklaşımlar	90
5.5. Prososyal ve Antisosyal	90
5.6. Tükenmişlik.....	92
5.6.1. Tükenmişlikle Mücadele Yöntemleri.....	93
5.6.1.1. Bireysel Düzeyde Mücadele Yöntemleri.....	93
5.6.1.2. Örgütsel Düzeyde Mücadele Yöntemleri.....	94
5.7. İletişim	95
5.8. Zihinsel Dayanıklılık	96
5.9. Mükemmeliyetçilik	97
5.10. Sosyotropik-Otonomik Kişilik	98
5.11. Öz Saygı	99
5.12. Narsisizm	100
5.13. Öz Güven	101
5.14. Duygusal Zekâ.....	102
5.14.1. Bilişsel Zekâ (IQ) ve Duygusal Zekâ (EQ) İlişkisi	104
5.14.2. Duygusal Zeka Modelleri.....	107
5.14.3. Duygusal Zekânın Boyutları	111
5.14.3.1. Kendi Duygularının Farkında Olma (Özbilinc)	113
5.14.3.2. Duyguları Yönetme	115
5.14.3.3. Kendini Harekete Geçirme (Motivasyon)	117
5.14.3.4. Başkalarının Duygularını Anlama (Empati)	118
5.14.3.5. İlişkileri Yönetebilme (Sosyal Beceriler).....	120
5.14.4. Duygusal Zekânın Gelişimini Etkileyen Faktörler.....	124
5.14.5. Kişisel Duygusal Zekâyı Geliştirme.....	128
KAYNAKLAR	133

KAYNAKLAR

- Abakay U, ve Kuru E, (2013). Kadın futbolcularda antrenörle iletişim düzeyi ve başarı motivasyonu ilişkisi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1):20-33.
- Açıkada C, ve Emin E. (1990). Bilim ve spor, Büro-Tek Ofset, Ankara. 143-154.
- Acar FT, (2001). Duygusal zeka yeteneklerinin göreve yönelik ve insana yönelik liderlik davranışları ile ilişkisi: banka şube müdürleri üzerine bir alan araştırması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. İstanbul.
- Ackley D, (2016). "Emotional intelligence: A practical review of models, measures, and applications". Consulting Psychology Journal: Practice and Research, 68(4): 269– 286.
- Açıkel A. (2022). Akademisyenlerin iş yükü algısının tükenmişliklerine etkisinde covid-19 pandemisinin rolü. Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Bartın.
- Ağar M, (2017). Psikolojik sermayenin iş tatminine etkisi: gaziantep ilinde ikinci organize sanayisinde halı firmalarında çalışanlara uygulanan bir alan çalışması Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Akçay A, (2019). İş motivasyon araçlarının ve eğitim-geliştirme faaliyetlerinin çalışanların iş üretkenliğine etkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Isparta.
- Aktepe K, (2013). Sporda zihinsel antrenman, Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Alan U, (2006). Motivasyon teorileri ve motivasyonun iş hayatı üzerindeki etkileri. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Albayrak B, ve Kutlu Y, (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 2(3), 58-69.
- Alkaş E. (2020). İş yükünün tükenmişlik üzerindeki etkisinde iş stresinin aracı rolü, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Alpaslan AH, (2009). Ergen yaştaki lisanslı sporcularda anksiyete ve depresyon düzeyleri ile yaşam kalitesinin araştırılması, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Bursa.
- Altınbaş A, (2010). Sporcuların hedef yönelimleri, algılanan güdüsel iklimleri ve algılanan fiziksel yeterliklerinin cinsiyete ve deneyim düzeyine göre karşılaştırılması, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Amman MT, (2000). Spor sosyolojisi. Ed: H.C. İkizler, Sporda Sosyal Bilimler, İstanbul:
- Andersen MB, (2009). "Sport psychology in practice", handbook of sports medicine and science sport psychology, Ed.Britton W.Brewer, John Wiley&Sons Ltd, Chichester.
- Anshel M, (2003). Sport psychology: from theory to practice. 4th Ed., San Francisco CA: Benjamin-Cummings.
- Argon T, ve Açıkgöz A, (2009). İlköğretim okulu yöneticilerinin çatışma yaklaşımları ve öfke ifade tarzları e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences, 5(2), 501-520.
- Arıkan Y, (2020). Psikolojik beceri kıstası olarak özgüvenin, sporcuların başarı algısına katkısı; güreş milli takımı örneği, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Spor Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Aslan Ş, (2013). Duygusal Zeka Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik. Eğitim Yayınevi, Konya.
- Aslım M, (2007). Modern toplumda sporun işlevi üzerine karşılaştırmalı bir araştırma, Gazi
- Aşan Ö, ve Özayer K, (2003). "Duygusal zekaya etki eden demografik faktörlerin saptanmasına yönelik ampirik bir çalışma". Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(1): 151-167.
- Aşıkoğlu M, (1996). İnsan kaynaklarını verimliliğe yönlendirme aracı olarak motivasyon. Üniversite Kitabevi, İstanbul s.: 43.
- Atahan A, Kazak ÇZ, ve Hülya AF, (2012), Antrenör-sporcu ilişkisinin değerlendirilmesi geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Spor Bilimleri Dergisi, 23(3): 119-28.
- Atay K, (2002). "Okul müdürlerinin duygusal zekâ düzeyleri ile çatışmaları çözümlenme stratejileri arasındaki ilişki." Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 31: 344-355.
- Ateş M, (1997). Dişhekimliğinde hipnoz uygulamaları. Diş Hekimliği Dergisi, 25: 161-166.
- Aver ÖF, (2019). Engellilerin mesleki eğitimi ve istihdamı, Usaysad Dergisi, 5(3): 327-354.
- Aydın B. ve İmamoğlu S, (2001). Stresle başa çıkma becerisi geliştirmeye yönelik grup çalışması, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı 14, Sayfa : 41-52.
- Aydın OB. (2019). Oral hijyen eğitimi uygulamalarında bilişsel yöntem ve hipnoz (pozitif telkin teknikleri) etkinlik düzeylerinin karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi. Pedodonti Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi. Erzurum.
- Aydın R, (2017). Hile denetiminin psikoloji ve beden dili açısından değerlendirilmesi ve bir anket çalışması. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Aydoğan A, ve Özkan B, (2018). Öfke kavramı ve sağlık çalışanı olmak. Türkiye Sağlık Araştırma Dergisi, 15-22.
- Aydoğdu BA., (2019), Yoga yapan ve yapmayan bireylerin şema düzeyi, somatik belirtiler ve öz şekfat açısından incelenmesi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Bakır E. (2022). Antrenörlerin iş doyumunu, sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişki (güneydoğu anadolu bölgesi rneği). Siirt Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Siirt.
- Balkaya F, ve şahin NH. (2003) ok boyutlu öfke leği. Türk Psikiyatri Dergisi; 14: 192-202.
- Baltaş A, ve Baltaş Z. (2013) Stres ve başa çıkma yolları. İstanbul, Remzi Kitabevi,
- Baltaş Z, (1984). "Kavram olarak stres". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Pedagoji Dergisi, Ayrı Basım, 2, s.211-220.
- Basım N, (2014). Örgütsel Davranış ders notları, Sunum, Ankara, Başkent niversitesi, <https://slideplayer.biz.tr/slide/12910236/> [01.09.2019].
- Başar ř, (2020). Yoga yapan bireylerin somatik belirti, psikolojik dayanıklılık ve stres düzeyleri açısından değerlendirilmesi, T.C. İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Başer E. (1998). Uygulamalı spor psikolojisi. Bađırđan Yayınevi.
- Baumann S, (1994). Uygulamalı spor psikolojisi, ev. İvizler, Can; zcan, Ali Osman., Alfa Yayınları, İstanbul.
- Bayar P, (1997). Sporda psiko sosyal alanlar seminer kitabı, Ankara.
- Bayındır D, (2016). 48-72 aylık çocuklar için öz düzenleme becerileri leği'nin geliştirilmesi ve çocukların öz düzenleme beceri düzeyleri ile annelerine bağlanma biçimleri, annelerin ebeveyn davranışları ve psikolojik sağlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. İstanbul.
- Bek N, (2008). Fiziksel aktivite ve sağlığımız. 1. Baskı, Ankara, Klasmat Matbaacılık.
- Berzek MN, (1982). İşgörenlerin çalışmaya gdlendirilmelerinde işletmeler açısından en uygun parasal özendirmeye planlarının seçimi ve bir araştırma. Fatih Yayınevi, İstanbul. s.: 21.
- Beyazaslan T, (2012) fke kontrol eğitiminin hipertansiyon tanısı alan hastaların öfke ve duygu kontrol durumlarına etkisi. Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep.
- Bilge A, ve nal G, (2005). Öfke, fke kontrolü ve hemşirelik yaklaşımı. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 21(1), 189-196.
- Bilgi F, (2019). Elit bayan voleybolcuların imgeleme biçimlerinin belirli değişkenler açısından incelenmesi, istanbul niversitesi, sağlık bilimleri enstitüsü, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Bilgin H, (2023). Profesyonel futbolcularda müsabaka öncesi kaygı düzeyleri ile öfke ifade tarzlarının incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Konya.

- Blumenstein B, (2002) Biofeedback application in sport and exercise: research finding. brain and body in sport and exercise. Edited by Blumenstein, B., Bar-Eli, M., Tenenbaum, G. 40-49).
- Blumenstein B, Breslav I, Bar-Eli M, Tenenbaum G, ve Weinstein, Y, (1995). Regulation of mental states and biofeedback techniques: effects on breathing pattern. *Biofeedback Self Regulation*. 20(2).169- 183.
- Bm, Ilo, (2018). Guide for business on the rights of persons with disabilities.
- Boncukçu, M. (2019). Duygusal zekânın duygusal emek davranışı ve çalışanların müşterilere yönelik davranışları üzerine etkisi: perakende sektöründe bir uygulama. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Bordone I, (2015). Training autogeno – Gli esercizi di base, Bologna.
- Bradberry T, ve Greaves J, (2017). Duygusal zeka 2.0. (çev. Azmi Ulaş). Solo Yayınları, İstanbul.
- Brain C, (2002). *Advanced psychology: applications, issues and perspectives*. Cheltenham: Nelson Thornes. ISBN 0-17-490058-9.
- Brief AP, ve Motowidlo SJ, (1986). Prosocial organizational behaviors. *Academy of Management Review*, 11(4), 710-725.
- Broms C, (1999). Free from stress by autogenic therapy. *Relaxation technique yielding peace of mind and self-insight*. *Lakartidningen*, 96(6), 588-592.
- Burns D, (1980). The perfectionist's script for self-defeat. *Psychology Today*, November, 34-51.
- Büyükbasmacı YE, ve Erdoğan M, (2020). Sporun özsaygı düzeyine etkisi, Online 18. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi.
- Büyükbasmacı YE, ve Erdoğan M, (2023). Sportif sorunlarla başa çıkma, çatışma çözme ve adil davranış gösterme becerilerinin liderlik özelliklerine etkisi. Ankara; Gazi Kitabevi.
- Büyükbasmacı YE, ve Tazegül Ü, (2016). Düzenli olarak spor yapan ve yapmayan bireylerin sosyotropik-otonomik kişilik düzeylerinin karşılaştırılması, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 37, Aralık 2016, s. 611-617.
- Byrne BM, (1994). Burnout: Testing fort the validity, replication and invariance of causal structure across elementary, intermediate, and secondary teachers. *American*
- Caird SJ, McKenzie AD, ve Sleivert GG, (1999) Biofeedback and relaxation techniques improve running economy in sub-elite long distance runners *Medicine and Science in Sports and Exercise*. 31(5), 717-722.
- Can H. Aşan Azizoğlu Ö. ve Miski Aydın E, (2015). *Örgütsel davranış*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Canpolat Ö, (2006). Çalışanların stres düzeylerini etkileyen faktörler ve iş sağlığı hemşiresinin stres ile baş etmede etkililiği. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli.

- Cansız HO, (2019). Öğretmenlerin mesleki imajlarının iş doyumlarına etkisi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Carlin J, (2006). Most bonito. Erişim 14.12.2020, The New York Times: <http://www.nytimes.com/2006/06/04/sports/playmagazine/04brazil.html>.
- Carlson J, ve Dermer SB, (2016). The SAGE Encyclopedia of marriage, family, and couples counseling. SAGE Publications.
- Cenberci S, ve Beyhan A, (2016). Research for motivational persistence levels of prospective teachers in terms of age, gender and teaching branch variables. Journal of Education and Training Studies, 4(12): 21-26. <https://doi.org/10.11114/jets.v4i12.1882>.
- Cobb CD, ve Mayer JD, (2000). "Emotional intelligence: what the research says". Educational Leadership, 58(3): 14–18.
- Cooper RK, ve Sawaf A, (1997). Executive EQ: emotional intelligence in business. Orion Business Books, London.
- Cooper RK, ve Sawaf A, (2000). Liderlikte duygusal zekâ. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Corey M, (2005). Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamalar. Mentis Yayıncılık, 1.baskı. Ankara.
- Coşkuner A, (1994). İletişim becerisini geliştirme eğitiminin iş görülenlerin iletişim çatışmalarına girme eğilimlerine, yalnızlık düzeylerine ve iş doyumlarına etkisi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler ABD Doktora Tezi, Ankara.
- Crawford HJ, Burrows G, ve Stanley R. (2001). Neuropsychophysiology of hypnosis: Towards an understanding of how hypnotic interventions work. International Handbook of Clinical Hypnosis. 61-84.
- Çakar U, ve Arbak Y, (2004). "Modern yaklaşımlar ışığında değişen duygu-zeka ilişkisi ve duygusal zeka", D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(3): 23-48.
- Çam O, Ekitli GB, Dökmetaş TB, ve Mercan N, (2018). Öğrencilerinin tükenmişlik düzeyinin incelenmesi. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi: 34(3), s.89-102.
- Çelebi C, (2020). Türkiye süper lig hentbol oyuncularında tükenmişlik durumu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Çanakkale.
- Çepikkurt F, (2011). Üniversiteli hentbolcuların mükemmeliyetçilik ve kaygı düzeyleri ile başarı hedefleri ve müsabaka sonuçlarına yaptıkları yüklem biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Adana.
- Çevik Kılıç DB, (2016). Adams'ın eşitlik teorisi bağlamında müzik öğretmenlerinin iş tatminini belirlemeye yönelik bir araştırma. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (36): 193-235.

- Çınar E, (2011). Pozitif psikolojik sermayenin örgütsel bağlılıkla ilişkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Çınar Ö ve Özyılmaz FZ, (2019). Duygusal zeka, yaşam tatmini ve iş performansı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Hiperyayın, İstanbul.
- Çizel R, İçigen E, ve Çizel B. (2017). Duygusal zeka ve bilişsel stiller ilişkisi üzerine bir yazın taraması. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi, Antalya, Türkiye, 28 Eylül - 01 Ekim 2017.
- Çolakoğlu M, Tiryaki Ş, ve Morali S, (1993).”Konsantrasyon çalışmalarının reaksiyon zamanı üzerine etkisi, Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi,(4) 4, (32-47).
- Çubukçu İ, Özkan Ç, Birgül S, İlaslan M, ve Özbayrak H, (2010). MYO öğrencilerinin duygusal zekâ (EQ) derecelerinin okudukları bölümlere ve başarı durumlarına göre değerlendirilmesi. Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu. Uludağ Üniversitesi, Türkiye
- Çumralıgil B, ve Görücü A, (2007). Örgütlenme yönetim biçimleriyle spor, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya.
- De Rivera JLG, (2001). Autogenic analysis: the tool Freud was looking for. International Journal of Psychotherapy, 6(1), 67-76.
- Demir G, (2021). Stresle başa çıkma tarzları, ruminatif düşünce biçimi ve bilinçli farkındalığın uyku uyku kalitesine etkisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Demir H, Sezan T, Demirel H, Yalçın YG, ve Altın M, (2017). Sporcuların öfke ifade tarzları, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt.9 Sayı.19 2017-Haziran (s.408-414).
- Demirel Ö, (2001). Seferoğlu SS, Yağcı E. Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme. Birinci Basım, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dilek AN, ve İmamoğlu O, (2020). Spor eğitilmiş öğrencilerde sürekli öfke-öfke ifade tarz durumlarının araştırılması. Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi (UGEAD), 6(2), 586-595.
- Dilekmen M, ve Ada Ş, (2010). “Öğrenmede güdülenme”. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi , 0(11): 113-123.
- Dinç Y, (2001). Mükemmeliyetçiliğin depresif semptomlar ve öfke üzerindeki yordayıcı rolü: olumsuz yaşam olaylarının belirleyiciliği. O.D.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Dodge KA, Coie JD, ve Lynam D, (2008). Aggression and antisocial behavior in youth. Child and Adolescent Development: An Advanced Course, London: Online Library, 719-720.
- Doğan S, ve Demirel Ö, (2007). “Kurumların başarısında duygusal zekanın rolü ve önemi”. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 14 (1): 209-230.
- Doğan DS, ve Şahin, F, (2007). “Duygusal zekâ: tarihsel gelişimi ve örgütler için önemine kavramsal bir bakış”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (1): 231-252.

- Dökmen Ü, (2000). İletişim çatışmaları ve empati. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Ekinci N, (2019). Azim eğitim programının azim ve motivasyonel kararlılık düzeylerine etkisinin incelenmesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.
- Ekmekçi R, (2016). Hakemlikte zihinsel hazırlık. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Eldeleklioğlu J, (2004). "Çocuklarda Özgüven Gelişimi", Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24(2):111-121.
- Ellis A, (1977). How to live with and without anger? Readers Digest Press, New York.
- Emmons RA, (1987). Narcissism: theory and measurement. Journal of Personality and Social Psychology, 52(1), 11–17.
- Erçelik G, (2018). Obezite hastalarında aleksitimi ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Erdem A. R. (1997). İçerik kuramları ve eğitim yönetimine katkıları. PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi, (3): 68-76.
- Erdoğan İ, (2000). Okul yönetimi ve öğretim liderliği. Sistem Yayıncılık, İstanbul
- Erem F, (2003). Adalet Psikolojisi. Ankara: Başkent Klişe Matbaacılık.
- Eren E, (2017). Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi, İstanbul: Beta.
- Eren Ö, ve Mizrahitokatlı CM, (2020). İnsani gelişim endeksinin abraham maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramı çerçevesinde tekrar değerlendirilmesi. Research Studies Anatolia Journal. Cilt: 3 Sayı: 1, 48 - 62.
- Ergun Özler D. (2015). Örgütsel davranışta güncel konular. Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Eröz SS, (2011). Duygusal zeka ve iletişim arasındaki ilişki: bir uygulama. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. Bursa.
- Esenay FI, (2002). Üniversite öğrencilerinde sağlık davranışlarının sosyal destek ve benlik saygısı ile ilişkinin incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
- Esba M, (2009). Turizm işletmelerinde yöneticilerin duygusal zekâlarının örgüt kültürü üzerindeki etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Eygü H, (2009). "Spor psikolojisi ve türkiye'deki futbol hakemlerinin hakemlik psikolojileri üzerine bir araştırma" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.
- Fenner AA, Howie EK, Straker LM, ve Hagger MS, (2016). Exploration of the mechanisms of change in constructs from self-determination theory and quality of life during a multidisciplinary family-based intervention for overweight adolescents. Journal of Sport and Exercise Psychology, 38(1): 59-68.
- Frost RO, Marten P, Lahart C, ve Rosenblate R, (1990). The dimensions of perfectionism. Cognitive Therapy and Research, 14, 449-468.
- Garfield Q, (1984). Mental training techniques of the world's greatest athletes, peak performance, New York Warner Books, 1984: 112-124.

- Geçtan E, (1990). Varoluş ve psikiyatri. İstanbul, Remzi Yayınevi.
- Geçtan E, (1994). Psikodinamik psikiyatri ve normaldışı davranışlar. 10. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Genç N, (2005). Yönetim ve organizasyon „Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar“ (2. Baskı). Seçkin Yayınevi, Ankara s.: 235.
- Gençtan E, (2006). Psikanaliz ve sonrası. Metis Yayınları, 12. Baskı, İstanbul.
- George S, Everly JR, Jeffrey M, ve Lating, A., (2019). Clinical guide to the treatment of the human stress respons, 4th edition: © Springer Science+Business Media, LLC, part of Springer Nature.
- Gevrekçi A, (2018). Hücreden topluma stres, Türk Psikologlar Derneği İktisadi İşletmesi, Birinci Basım, Ankara: MRK.
- Gill LJ, Ramsey PL, ve Leberman SI, (2015). “A systems approach to developing emotional intelligence using the self-awareness engine of growth model”. Systemic Practice and Action Research, 28(6): 575-594.
- Golby J, ve Wood P, 2016. The effects of psychological skills training on mental toughness and psychological well-being of student-athletes. Psychology, 7: 90191.
- Gould D, ve Whitley MA, 2009. Sources and consequences of athletic burnout among college.
- Gökçe G, Şahin A, ve Bulduklı Y, (2010). Herzberg’in çift faktör kurami ve alt gelir gruplarında bir uygulama: meram tip fakültesi örneği. Sü İlib Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 235.
- Göker H, ve Tekedere H, (2016). Engellilere yönelik e-öğrenme ortamları konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmalarının içerik analizi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Issn: 1308-9196.
- Gökkaya S, ve Türker N, (2018). İş motivasyonu ile iş tatmini üzerine otel işletmelerinde karşılaştırmalı bir araştırma, İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi ;3(5), s:12-28.
- Gönen M, (2019). Antrenör-sporcu ilişkisinin sporcuların durumluk kaygı, öfke ve öznel iyi oluş düzeylerine etkisi: Taekwondo ve Korumalı Futbol Örneği, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Grasberger D, (2014). Autogenes Training, München.
- Greenberg J, (2008). Comprehensive stress management. McGraw-Hill Education.
- Greenspan MJ, ve Feltz DL, (1989). Psychological interventions with athletes in competitive situations: A review. The sport psychologist, 3(3): 219-236.
- Gucciardi D, ve Gordon S, (2011). Mental toughness in sport: Developments in theory and research. USA: Routledge.
- Gümüş M, ve Sabuncuoğlu Z, (2008). Örgütlerde iletişim. İstanbul: Arıkan Basım Yayın.
- Gürdal M, (2011). Çalışanların duygusal zekâ düzeyleri ile iş doyumunu düzeyleri arasındaki ilişki ve bir araştırma. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Isparta.

- Gürsoy A, (2005). Liderlikte duygusal zekâ (liderlik özellikleri ile duygusal zekâli liderlere ulaşılması) türk silahlı kuvvetlerinde örnek bir uygulama. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Güzel ve ŞH, (2020). Stresin Psikolojisi, 1. Basım, Ankara: Nobel.
- Hagemann G. (1997). Motivasyon el kitabı. Çeviri: Göktuğ A. Rota Yayınları, İstanbul s.:90.
- Harter S, (1978). Effectance motivation reconsidered. Human Development, 21(1), 34-64.
- Hatungil R, (2008). Stres ve demansta hipotalamus- hipofiz- adrenal eksenin rolü, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilim Dergisi, 1(3).
- Hodgetts R, (1997). Yönetim: Teori, süreç ve uygulama. (çev. Canan Çetin ve Esin Can Mutlu). Der Yayıncılık, İstanbul.
- Hollander M, (1965). Perfectionism. comprehensive psychiatry;6, 94–103.
- Holmgren RA, Eisenberg N, ve Fabes RA, (1998). The relations of children's situational empathy-related emotions to dispositional prosocial behaviour. International Journal of Behavioral Development, 22(1), 169-193.
- İmamoğlu S, (2003). Öğretmen adaylarının öfke ve öfke ifade tarzları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- İncir G, (1985). Çalışanların motivasyonuna genel bir bakış. Milli Prodüktivite Merkezi Yayını, Ankara. s.: 68.
- Izagirre R, (2008). The relationship among emotional intelligence, academic achievement, and demographic characteristics in first year community college students. PhD, University of the Incarnate Word.
- Jarvis M, (2006). Sport psychology a student's handbook, Routledge, New York.
- Jones G, (2002)..What is this thing called mental toughness? an investigation of elite sport performers. Journal of Applied Sport Psychology, 14(3), 205-218.
- Jones G, Hanton, S, ve Connaughton DA, (2007). Framework of mental toughness in the world's best performers. Sport Psychol, 21(2), 243-64.
- Kapusuzoğlu Ş, (2004). İlköğretim düzeyinde sınıf yönetimi uygulamalarının öğrenci - öğretmen görüşleri ve sınıf yönetimi profilleri açısından değerlendirilmesi. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Karaman G, (2020). Üniversite öğrencilerinin akademik başarısı ile stres ve kaygının ilişkisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karlı DM, (2006). Etkili okul yöneticiliği. Morpa, İstanbul.
- Karlı N, (2011). Öfke kontrolü ve dindarlık ilişkisi (Erzurum örneği). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum.
- Kavussanu M, ve Boardley ID. (2009). The prosocial and antisocial behavior in sport scale. Journal of Sport and Exercise Psychology, 31(1), 97-117.

- Kaya N, Aştı T, Acaroğlu R, Kaya H, ve Şendir M. (2006). Hemşire öğrencilerin Sosyotropik-Otonomik kişilik özellikleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 10 (3).
- Keser A. (2006). Çalışma yaşamında motivasyon. İstanbul: Alfa Aktüel.
- Kılıçarslan F, (2009). 10 Adımda duygusal zeka. Zen Kitaplığı, İstanbul.
- Kırdök O, (2004). Olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik ölçeği geliştirme çalışması. Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- Kırkbir F, (2020). Futbolcuların sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Manisa.
- Kızıldağ E, (2007). Farklı spor branşındaki sporcuların imgeleme biçimleri., Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Mersin.
- Koç AF, (2020). Sadizm, narsizm, schadenfreude ve takım kimliği ilişkisi: futbol taraftarları araştırması, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Koç S, ve Gün N, 2006. Özsayı: Öncelikler Listende Kaçınıcı Sıradasın? 3. Baskı, İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Koçel T, (2010). İşletme yöneticiliği. İstanbul: Beta Yayınları.
- Koçyiğit M, (2001). Etkili iletişim ve duygusal zeka. Eğitim Yayınevi, Konya.
- Konter E, (1998). Psikolojik hazırlığın teori ve pratiği, Bağırğan Yayınevi, Ankara, 16-41.
- Konter E, (1999). Uygulamalı spor psikolojisinde zihinsel antrenman (imgeleme ve performans). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kökdemir H, (2004). Öfke ve öfke kontrolü. *Pivolka*, 12, 7-10.
- Kulak A, (2011). Zihinsel antrenman yönteminin 10 – 12 yaş futbolcularda teknik beceri performansına etkisinin incelenmesi, Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Kutlesa N, (2002). Group intervention with university students who experience difficulties with perfectionism. Calgary University, Calgary, Unpublished Doctorate Thesis.
- Kuzu A, (2008). Hemşirelik öğrencilerinin duygusal zeka ve iletişim becerilerinin eşdeğer öğrenim gören öğrencilerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Düzce.
- Küçükaltan D, Aydın Tükeltürk, Ş. ve Gürkan GÇ, (Ed.) (2015). Örgütsel Davranışta Güncel Konular, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Lasota M, (2005). Perfectionism and the role of self-esteem. The University of Nevada, Las Vegas, Unpublished Master Thesis, USA (Danışman: Dr. M.R. Floyd).
- Lavallee D, Kremer, J, ve Moran, A, (2014). “Psychology of sport”, *Social Sciences in Sport*, Ed. Joseph Maguire, Human Kinetics, Champaign.
- Law KS, Wong CS, ve Song LJ, (2004). “The construct and criterion validity of emotional intelligence and its potential utility for management studies”. *Journal of Applied Psychology*, 89(3): 483–496.

- Leahy T, (2011). "The role of the sport psychologist", *Criticalocial Essays in Applied Sport Psychology*, Ed. David Gilbourne-Mark Andersen, Human Kinetics, Champaign.
- Lekaviciene R, ve Antiniene D, (2016). "High emotional intelligence: family psychosocial factors". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 217: 609-617.
- Lindemann H, (2003). *Training autogeno*, Milano.
- Luthans F, (2002). Positive organizational behavior: developing and managing psychological strengths. *academy of management executive*. 16(1), 57-72.
- Maboçoğlu F, (2006). Duygusal zeka ve duygusal zekanın gelişimine katkıda bulunan etkenler. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Macun B, (2017). Okul öncesi çocuklarının duygusal zekâ düzeylerinin incelenmesi ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Madan M, (2019). Futbol antrenörlerinde tutkunluk, mükemmeliyetçilik ve esenlik arasındaki ilişkinin incelenmesi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Maitland I, (1997). İnsanları motive etmek. Çeviri: Aksu B, Onur C. İlk Kaynak Kültür ve Sanat Ürünleri Ltd. Şti., Ankara. s.: 47-50.
- Mammadov E, (2015). Duygusal zekâ düzeyi ile akademik başarı ilişkisi: turizm lisans öğrencileri üzerine bir araştırma. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Aydın.
- Martens MP, ve Webber NS, (2002). Psychometric properties of the sport motivation scale: an evaluation with college varsity athletes from the U.S. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 254-270.
- Masaroğulları G, ve Koçakgöl M, (2011). Psikoloji Sözlüğü. 1. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Maslach C, Schaufeli WB, ve Leiter MP, (2001). Job burnout. *Annual review of psychology*.: 52(1), p.397-422.
- Maslach C, ve Goldberg J, (1998). Prevention of burnout: New perspectives. *Applied and*
- Maslach C, ve Jackson SE, (1981).The measurement of experienced burnout. *Journal of organizational behavior*.: 2(2), p.99-113.
- Masterson J, (2006). Narsistik ve borderline kişilik bozuklukları. B. Açıl(Çev.). İstanbul: İstanbul Litera Yayınları.
- Mayer JD, Salovey P, Caruso DR, ve Sitarenios G, (2001). "Emotional intelligence as a standard intelligence". *Emotion*, 1(3): 232-242.
- Mert, E. (2015). Güzel sanatlar ve spor lisesi müzik bölümü öğrencileri ile diğer lise öğrencilerinin duygusal zeka düzeylerinin karşılaştırılması. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Denizli.
- Moran AP, (2003). The psychology of concentration in sport performers: A Cognitive Analysis. Psychology Pres.

- Moran AP., (2004). Sport and exercise psychology a critical introduction. New York: Routledge.
- Nesti M, (2004). Existential psychology and sport, Routledge, New York.
- Oksay, A. (2005). Çalışanlarda iş tatmini: sağlık sektörü üzerine bir araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Isparta.
- Olton DD, ve Noonberg AR. (1980) Biofeedback. Clinical Application in Behavioral Science. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs.4-5.
- Orhun A, (1990). "Okul beden eğitimi ve sporda yeni yaklaşımlar. sporbilimleri 1. ulusal sempozyumu bildirileri "15-16 Mart 1990, Ankara". (Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Bölümü), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi , ss: 54-63.
- Orhun A, (1992). "Fair play okul sporunda bir eğitim ilkesidir", spor bilimleri 11. ulusal kongresi bildirileri "20-22 Kasım", Ankara: H.Ü. Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu Yayın No:3, s. 412, 413, 414, 1992.
- Önem Ç, (2010). Üniversite öğrencilerinin öfke ve öfkeyi ifade etme biçimlerinin akılcı olmayan inançlar ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Önen L, ve Tüzün B, (2005). Motivasyon. 1. Baskı. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Önen SM, ve Kanayran H, (2015). Liderlik ve motivasyon: kuramsal bir değerlendirmeye. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2): 43-54.
- Özdemir H, (2021). Stresle başa çıkma tarzları ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkinin incelenmesi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Özdemir Z, (2010). Lise öğrencilerinin prososyal davranışlarının; Mizah, öfke ve utangaçlık düzeylerine göre incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 3-9.
- Özel Y, ve Karabulut A, (2018). Günlük yaşam ve stres yönetimi, Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 1(1), 2018, 48- 56.
- Özer K, (1994). Sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçekleri ön çalışması. Türk Psikoloji Dergisi, 9(31), 26-35.
- Özer PS, ve Topaloğlu T, (2008). Motivasyonda kapsam kuramları. C. Serinkan (Ed.), Liderlik ve Motivasyon, Ankara: Nobel.
- Özgen H, Öztürk A, ve Yalçın A. (2002). İnsan kaynakları yönetimi. Nobel Kitabevi, Adana s.:34.
- Özkalp E. ve Kirel Ç. (2016). Örgütsel davranış. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Özmen A, (2006). Öfke: kuramsal yaklaşımlar ve bireylerde öfkenin ortaya çıkmasına neden olan etmenler. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 39(1), 39-56.
- Özsoy D, (2022). Organizasyonlarda görev almış bireylerin boş zaman yönetimi, motivasyon ve iletişim becerilerinin yaşam memnuniyetine etkisi: gençlik ve spor gönüllüleri derneği örneği. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. İstanbul.

- Öztekin A, (2006). Ortaöğretim kurumlarında görev yapan yöneticilerin duygusal zeka becerilerini okul yönetiminde kullanma düzeylerinin değerlendirilmesi. Balıkesir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir.
- Öztürk E, (2012). İlköğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin öfke nedenleri ve öfke kontrol yöntemleri (Elazığ ili örneği). Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Özyıldırım M, ve Sarı İ., (2018). Antrenörlerin spor psikolojisi kavramına ilişkin metaforik algıları, Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi.
- Parsa AF, ve Edizler G, (2011). “Sinemasal anlatıda duygusal zeka avatar (2009) film çözümlemesinde olaylar ve karakter örüntüsü üzerinde duygusal zeka göstergelerinin analizi”. e-Journal of New World Sciences Academy, 6(3): 614-630.
- Patch A, (1984). Reflection on Perfection. American Psychologist;39, 386-390.
- Pehlivan Z, (2004). Fair-play kavramının geliştirilmesinde okul sporunun yeri ve önemi, Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2004, II (2) 49-53.
- Peker Ö, ve Aytürk N, (2000). Etkili yönetim becerileri. Yargı Yayınevi, Ankara. s.: 114 - 116.
- Petruzello SJ, Landers DM, ve Salazar W, (1991). Biofeedback and sport/exercise performance: applications and limitations. Behavior Therapy. 22. 379-392.
- Pooya A, Barfouei HR, Kargozar N. ve Bernety FM, (2013). “Relationship Between Emotional Intelligence and Conflict Management Strategies”. Research Journal of Recent Sciences, 2.
- Raedeke T, (1997). Is athlete burnout more than just stress? A sport commitment.
- Rainville P, Hofbauer RK, Bushnell MC, Duncan GH, ve Price DD. (2002). Hypnosis modulates activity in brain structures involved in the regulation of consciousness. Journal of Cognitive Neuroscience. 14: 887-901.
- Raskin R, ve Howard T, (1988). A principal-components analysis of the narcissistic personality inventory and further evidence of its construct validity. Journal of Personality and Social Psychology, (5), 54.
- Reeves A, (2005). “Emotional intelligence: recognizing and regulating emotions”. AAOHN Journal, 53(4): 172-176.
- Reiff HB, Hatzes NM, Bramel MH. ve Gibbon T. (2001). “The relation of Id and gender with emotional intelligence in college students”. Journal of Learning Disabilities, 34(1): 66-78
- Robbins SP, Coulter M, ve Decenzo DA, (2016). Yönetimin esasları (Çev. Ed.: A. Öğüt). Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.208.
- Rozenblatt S, (2002). In Defence of Self: The relationship of self- esteem and narcissism to aggressive behavior long island university, Psychology, Yayınlanmış Doktora
- Sabuncuoğlu Z, (1982). Endüstriyel davranışlar, Uludağ Üniversitesi Ş.T.Ş.A İşletme Fakültesi Yayını, Bursa.

- Sabuncuoğlu Z, ve Tüz M, (2003). Örgütsel psikoloji (4. Baskı). Furkan Ofset Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa; s.: 146-147.
- Sayar K, (2003). Söz Ola Gençlik Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi, Erkam Matbaası, Sayı 4, İstanbul, s. 8-13.
- Schling G. ve Gubelman H, (1995). Erchaning performance with mental training. eurapean perspectives on exercise and sport psychology, Human Kinetics Leeds.
- Seçkin T, (2018). Sigara bağımlılığı olan çalışan yetişkinlerin iş doyumunu ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Selye H, (1976). Stress in Health and Disease, Butterworth (Publishers) Inc.
- Set T, ve Taştan K, (2012). Hipnoz ve aile hekimliğinde kullanımı. Türkiye Klinikleri Journal of Family Medicine Special Topics, 2012, 3: 56-58.
- Seyrek A, (2009). Kolay kullanımlı kendini hipnoz etme teknikleri. 1 Baskı. İstanbul, Nokta Kitap.
- Sezgin A, (2010). Üniversite hastanelerinde çalışan başmüdür ve müdürlerin iş doyumunu ile tükenmişlik düzeylerinin incelenmesine yönelik bir araştırma. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Shelly YS, ve Brown L, (2004). A review of the emotional intelligence literature and implications for corrections. Research Branch Correctional Service of Canada.
- Singer RN, Murphey M ve Tennant L (1993). Handbook of research on sport psychology, McMillian Publishing Company, New York.
- Singh, D. (2006). Emotional intelligence at work: A professional guide. Sage.
- Salovey P, ve Mayer JD, (1990). "Emotional Intelligence". Imagination, Cognition and Personality, 9(3): 185-211.
- Somuncuoğlu D, (2005). "Duygusal zeka yeterliliklerinin kuramsal çerçevesi ve eğitimdeki rolü". Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi , 11: 269-293.
- Soyyığıt ZS. (2019). Gençlerin sosyal sorumluluk çalışmalarına gönüllü katılımlarıyla algılanan ebeveyn tutumları, motivasyon ve iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Spielberger CD, ve Reheiser, EC. (2009). Assessment of emotions: anxiety, anger, depression and curiosity. Applied Psychology: Health And Well-Being, 1(3), 271302.
- Stein SJ, ve Book HE, (2000). The EQ edge: emotional intelligence and your success. Stoddart, Toronto.
- Sucan S, (2012). Ferdi ve takım sporcularının yaşam kalitesinin psikolojik performans üzerindeki etkisi. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Kayseri.

- Sınn R, (1996). Zihinsel antrenman kılavuzu çev. :Bağırhan Tanju, Bağırhan Yayınevi, Ankara.
- Sülün Ö, (2013). Futbol hakemlerinin öfke ve kızgınlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeylerinin karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Şahin A, (2004). Yönetim kurumları ve motivasyon ilişkisi. Maliye Dergisi, 152; 80- 103.
- Şen Tiryaki H, Taşkın Yılmaz F, Özcan D, ve Bahçecik N, (2013). “Kamu hastanelerinde görev yapan başhekim ve başhemşirelerin duygusal zeka düzeyleri ile etik muhakeme yetenekleri ve etkileyen faktörler”. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma, 10(3): 18–26.
- Şimşek FM, (2019). Kent parklarının fiziksel aktivite düzeyine etkisi: İstanbul Sultanbeyli Gölet Parkı Örneği, II. International Physical Education, Sport, Recreation and Dance Congress, April 20-21, Alanya Alaaddin Keykubat University.
- Taneli B, Taneli Y, ve Taneli T, (2001). Depresyon ve anksiyete bozukluklarının birlikte bulunmaları ve psikofarmakolojik tedavi yaklaşımı. Psikiyatri Dün-yası 2001; 5:115–29.
- Tanrıverdi H, (2012). Spor ahlakı ve şiddet, Publication of Association Esprit, Sociéte et Rencontre Strasbourg/Fransa.
- Tarhan N. (2006) Duyguların psikolojisi. 1. basım. Timaş Yayınları: İstanbul, s: 140-147.
- Tarhan N. (2008) Duyguların dili. İstanbul, Timaş Yayınları, : 31-47.
- Taştan K, ve Set T, (2014). Bilinçaltının terapötik gücü: Hipnoterapi. 1 Baskı. Ayhan Ofset Matbaacılık.
- Tatlıoğlu K, ve Karaca M, (2013) Öfke olgusu hakkında sosyal psikolojik bir değerlendirme. The Journal of Academic Social Science Studies., 6: 1101-23.
- Tekin G, ve Görgülü B, (2018). Clayton alderfer’in erg teorisi ve çalışanların iş tatmini. Social Sciences Studies Journal, 4(17): 559-1566.
- Tekke M, (2019). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en son düzeyleri: kendini gerçekleştirme ve kendini aşmışlık. ENAD Journal of Qualitative Research in Education – JOQRE. Volume 7 / Issue 4.
- Terzioğlu AE, (1992). Spor eğitiminde motivasyon kavramı. Atatürk Eğitim Fakültesi Spor Bilimleri Dergisi, 2(2).
- Titrek O, (2016). IQ’ dan EQ’ ya duyguları zekice yönetme. Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Tuğrul C, (1999). “Duygusal zeka”. Klinik Psikiyatri, 2(1): 12-20
- Tuna D, (2012) Çözüm odaklı kısa süreli yaklaşıma dayalı öfke kontrolü eğitim programının lise öğrencilerinin öfke kontrolü ve iletişim becerileri düzeylerine etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Tunca Ö, (2010). Duygusal zekanın sınıf yönetme becerilerine etkisi ve bir araştırma. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Turkay H, (2019). Futbolcularda sosyal kimlik bağlamında prososyal ve antisosyal davranışlar, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Ulukuş KS, (2016). Motivasyon teorileri ve lider yöneticilik unsurlarının bireylerin motivasyonuna etkisi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, ;4(25). 247-262.
- Wall B, (2006). Coaching for emotional intelligence. American Management Association.
- Weinberg RS, ve Comar W, (1994). The effectiveness of psychological interventions in competitive sport. Sports Medicine, 18(6): 406-418.
- Weinberg RS, ve Gould D, (2011). Foundations of sport and exercise psychology, Human Kinetics, Champaign.
- Weisinger H, (1998). Emotional intelligence at work. Jossey-Bass, San Francisco.
- Wilson VE, Peper E, ve Schmid A, (2006). Training strategies for concentration. In Williams, J.N. (ed). Applied Sport Psychology: Personal Growth to Peak Performance, 5th edition. Boston: McGraw Hill, 404-422.
- Wolpe J, (1958). Psychotherapy by reciprocal inhibition. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Yavuz B. (2022). Aromaterapi uygulamalarının durumsal stres ve kaygı düzeyi üzerine etkisinin incelenmesi: ıtır (pelargonium graveolens) uçucu yağı üzerine bir çalışma. İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Yavuzer H, (2015). Gençleri anlamak. 9. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Yaylacı GÖ, (2006). Kariyer yaşamında duygusal zeka ve iletişim yeteneği diyalog ve duyguları yönetmek. Hayat Yayıncılık, İstanbul.
- Yıldız S, (2023). Örgüt ikliminin işgörenlerin performans ve motivasyonlarına etkisinin incelenmesi (spor teşkilatlarına yönelik bir araştırma). Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. Kayseri.
- Yıldız SM, (2009). Spor ve fiziksel etkinlik hizmetleri: geniş bir sınıflama, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 12 Sayı 22 ss.1-0.
- Yılmaz S, (2007). Duygusal zekâ ve akademik başarı arasındaki ilişki. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.
- Yılmaz S, (2023). Duygusal zekanın çalışanların iş motivasyonu üzerindeki etkisi: antalya turizm sektörü örneği. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Antalya.
- Yılmaz A, ve Eroğlu C, (2010). Davranış bilimleri ve örgütsel davranış (2. Baskı). Detay Yayıncılık, Ankara s.: 61.
- Yüksel E, (2001). Çalışan kadınların fiziksel aktivitelerini etkileyen faktörlerin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yüksel M, (2006). Duygusal zeka ve performans ilişkisi (bir uygulama). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.
- Zorba E, (2015). Herkes için yaşam boyu spor. Ankara: Fırat Matbaacılık, 5. Baskı, 16-41.

EĞİTİMDE ÜÇ TEMEL KAVRAM:

Adalet, İşten Ayrılma ve Özneİ İyi Oluş

Ahmet Kılıç

EĞİTİMDE ÜÇ TEMEL KAVRAM:
Adalet, İşten Ayrılma ve Öznel İyi Oluş
Ahmet Kılıç

Yayın No: 1642
ISBN: 978-625-398-606-3
E-ISBN: 978-625-398-605-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Temmuz 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kılıç, Ahmet.

Eğitimde Üç Temel Kavram: Adalet, İşten Ayrılma ve Öznel İyi Oluş / Ahmet Kılıç

1. Basım, X + 110 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-606-3

E-ISBN: 978-625-398-605-6

1. Adalet 2. İşten Ayrılma 3. Öznel İyi Oluş

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	III
ŞEKİL LİSTESİ	IX
TABLO LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	1

1. Bölüm

ÖRGÜTSEL ADALET	15
1.1. Örgüt ve Adalet Kavramları.....	15
1.2. Örgütte Adaletin Göstergeleri	17
1.2.1. Eşitlik	17
1.2.2. Karşılıklılık.....	18
1.2.3. Rasyonellik.....	19
1.3. Örgütsel Adaletle İlgili Teorik Yaklaşımlar	19
1.3.1. Adams'ın Eşitlik Teorisi.....	20
1.3.2. Görelî Yoksunluk Teorisi	21
1.3.3. Adalet Yargı Modeli.....	22
1.3.4. Bilişsel Atıf Teorisi.....	23
1.3.5. Kestirme Adalet Teorisi.....	24
1.3.6. Adalet Teorisi.....	25
1.4. Örgütsel Adalet Algısını Açıklayan Modeller.....	26
1.4.1. Araçsal/Kişisel Çıkar Modeli.....	26
1.4.2. İlişkisel/Grup Değeri Modeli	27
1.4.3. Ahlakî Erdem Modeli	28
1.5. Örgütsel Adaletin Boyutları.....	29
1.5.1. Dağıtımsal Adalet.....	29

1.5.2. İşlemsel (Süreç) Adalet.....	31
1.5.3. Etkileşimsel Adalet.....	33
2. Bölüm	
İŞTEN AYRILMA NİYETİ.....	35
2.1. İşten Ayrılma Niyeti Kavramı.....	35
2.2. İşten Ayrılma Niyetiyle İlgili Kavramlar	36
2.2.1. İşgören Devri.....	36
2.2.2. İş Bırakma	37
2.2.3. Devamsızlık Oranı.....	39
2.2.4. İşe Geç Kalma	40
2.2.5. İş Erteleme.....	40
2.3. İşten Ayrılma Niyetini Etkileyen Unsurlar	41
2.4. İşten Ayrılma Niyetinin Nedenleri.....	47
3. Bölüm	
ÖZNEL İYİ OLUŞ	53
3.1. Öznel İyi Oluş Kavramı	53
3.2. Öznel İyi Oluş Kuramları	57
3.2.1. Çok Yönlü Uyuşmazlık Kuramı	58
3.2.2. Ryff'in Psikolojik İyi Oluş Kuramı	59
3.2.3. Uyum Kuramı	60
3.2.4. Erek Kuramı	61
3.2.5. Etkinlik Kuramları.....	62
3.2.6. Aşağıdan Yukarı-Yukarıdan Aşağıya Kuramları.....	63
3.2.7. Dinamik Denge Kuramı.....	64

4. Bölüm

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....65

- 4.1. Yurt İçi Araştırmaları..... 65
 - 4.1.1. Örgütsel Adalet-İşten Ayrılma Niyeti ile İlgili Araştırmalar..... 66
 - 4.1.2. Örgütsel Adalet-Öznel İyi Oluş ile İlgili Araştırmalar 70
 - 4.1.3. İşten Ayrılma Niyeti-Öznel İyi Oluş ile İlgili Araştırmalar 72
- 4.2. Yurt Dışı Araştırmaları..... 74
 - 4.2.1. Örgütsel Adalet-İşten Ayrılma Niyeti ile İlgili Araştırmalar..... 74
 - 4.2.2. Örgütsel Adalet-Öznel İyi Oluş ile İlgili Araştırmalar 79
 - 4.2.3. İşten Ayrılma Niyeti-Öznel İyi Oluş ile İlgili Araştırmalar 82
- 4.3. Araştırmaya Yönelik Öneriler 87

KAYNAKLAR.....89

KAYNAKLAR

(Bu kitap çalışmasında APA 7th Edition atf sistemi kullanılmıştır.)

- Akgündüz, S. (2006). *Örgütsel stres kaynaklarının çalışanların iş tatmini üzerindeki etkisi ve banka çalışanları için yapılan bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akkaş, H. (2020). *Örgütsel adalet algısı, işle bütünleşme ve işten ayrılma niyeti Abd-Türkiye örneği*. (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akkaya, B. (2019). *İlkokuldaki öğretmenlerin üretkenlik karşısı iş davranışının örgütsel vatandaşlık ve örgütsel adalet ilişkisi*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, H. (2017). *Kamu kurumlarında erteleme davranışı: Bir kamu kurumunda örnek çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir .
- Aksu, A. (1995). *Otel işletmeleri işgören devri hızının verimlilikle olan ilişkisinin değerlendirilmesi ve antalya yöresinde bir uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Aksu, A., İra, N., Yalçinkaya, M. ve Yurttaş, A. (2017). Öğretim elemanlarının işi erteleme davranış düzeyleri ile a-tipi kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2445-2458.
- Akyüz, Ü., Demirkasimoğlu, N. ve Erdoğan, Ç. (2013). Milli eğitim bakanlığı merkez örgütündeki yöneticilerin örgütsel adalet algıları. *Eğitim ve Bilim*, 38(167), 273-288.
- Ali, N. ve Kakakhel, S. J. (2012). Relationship between organizational justice and organizational commitment and turnover intentions amongst medical representatives of pharmaceuticals companies of pakistan. *Journal of Managerial Sciences*, 6(2), 201-212.
- Al-Kilani, M. H. (2017). The influence of organizational justice on intention to leave:examining the mediating role of organizational commitment and job satisfaction. *Journal of Management and Strategy*, 8(1), 18-27. <http://doi.org/10.5430/jms.v8n1p18>
- Allen, D., Shore, L. ve Griffeth, R. W. (2003). The role of perceived organizational support and supportive human resource practices in the turnover process. *Journal of Management*, 29, 99-118. <http://doi.org/10.1177/014920630302900107>
- Alparslan, A. M., Taş, M. A. ve Yastioğlu, S. (2019). Yöneticiler dağıtım adaletini nasıl sağlar? Senaryo tekniği ile bir saha araştırması. *"İŞ, GÜÇ" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 21(1), 73-90. <http://doi.org/10.4026/iscug.543458>

- Alparslan, E. ve Orhan, K. (2016). İşgücü kaybının nedenleri, etkileri ve alınabilecek önlemler: Denizli kablo ve tel üreticisi bir firmada araştırma. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 7(2), 41-64.
- Altaş, S. S. ve Çekmecelioglu, H. G. (2015). Örgütsel adalet algısının iş tatmini, örgütsel bağlılık ve iş performansı üzerindeki etkileri: Okul öncesi öğretmenleri üzerine bir araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(3), 421-439.
- Ambrose, M., Arnaud, A. ve Schminke, M. (2008). Individual moral development and ethical climate: the influence of person-organization fit on job attitudes. *Journal of Business Ethics*, 77(3), 323-333.
- Amin, Z. ve Akbar, K. P. (2013). Analysis of psychological well-being and turnover intentions of hotel employees: An empirical study. *International Journal of Innovation and Applied Studies* 3(3), 662-671.
- Anders, S. ve Sverke, M. (2000). The interactive effect of job involvement and organizational commitment on job turnover revisited: A note on the mediating role of turnover intention. *Scandinavian Journal of Psychology*, 41(3), 247-252. <http://doi.org/10.1111/1467-9450.00194>
- Andrews, F. M. ve Robinson, J. P. (1991). Measures of subjective well-being. J. P. Robinson, J. P., Shaver, P. R. ve Wrightsman, L. S. (Eds.), *Measures Of Personality And Social Psychological Attitudes in*. (pp. 819-899). Academic Press, California.
- Angle, H. L. ve Perry, J. L. (1981). An empirical assessment of organizational commitment and organizational effectiveness. *Administrative Science Quarterly*, 26(1), 1-14. <http://doi.org/10.2307/2392596>
- Atalay, İ. (2005). *Örgütsel vatandaşlık ve örgütsel adalet*. (Yüksek Lisans Tezi), Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Ayar, T. (2017). *Örgütsel adalet algısının iş tatmini ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi: Ankara ilindeki sosyal güvenlik denetmenleri üzerine bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, Ş. (2005). *Konaklama işletmelerinde insan kaynakları yönetimi: İlkeler ve uygulamalar*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Aykan, E., Karakuş, G. ve Karakoç, H. (2019). İş yaşamında yalnızlık algısı ve iş stresinin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi: Erciyes üniversitesi idari personeli örneği. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 41-61.
- Aypay, A. (2015). *Eğitim Politikası*. Pegem Akademi.
- Babalık, A. G. (2016). *Liderlik davranışının çalışanların örgüte bağlılık düzeyi ile işten ayrılma niyeti üzerine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Babayiğit, A. (2016). *İş yaşam dengelerinin örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Bacak, B. ve Yiğit, Y. (2010). İşe devamsızlığın nedenleri, ekonomik sonuçları ve azaltılması için alınması gereken önlemler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), 29-44.
- Bajraktari, A. (2020). *Algılanan etik liderliğin ve iş motivasyonunun iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisi: kosova devlet yüksek eğitim kurumlarında bir araştırma*. (Doktora Tezi), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Bakan, İ., Taşlıyan, M., Taş, F. ve Aka, N. (2014). Örgüt depresyonu ve iş tatmini arasındaki ilişki; bir üniversitedeki akademisyenler üzerinde alan araştırması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 296 - 315.
- Bakhshi, A., Kumar, K. ve Rani, E. (2009). Organizational justice perceptions as predictor of job satisfaction. *International Journal of Business and Management*, 4(9), 145-154.
- Balcı, A. (2010). *Açıklamalı Eğitim Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. Pegem Akademi Yayınevi.
- Balık, E. ve Şengül, Ü. (2016). İş sağlığı ve güvenliğinde örgütsel adaletin örgütsel bağlılık ve iş tükenmişliği üzerindeki rolü: çanakkale’de ampirik bir uygulama. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 115-125.
- Baydoğan, S. Y. (2018). Algılanan örgütsel destek, psikolojik iyi oluş ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi. *İş, Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 20(3), 5-20. <http://doi.org/10.4026/isguc.466669>
- Bayramlık, H., Bayık, M. E. ve Güney, G. (2015). Kişi-örgüt uyumunun iş tatmini üzerine etkisi: Ankara ilinde iş makineleri sektörü işgörenleri üzerinde bir uygulama. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 25(2), 1-28.
- Beugre, C. D. (2002). Understanding organizational justice and its impact on managing employees: An african perspective. *Journal of Human Ressource Management*, 13(7), 1091-1104. <http://doi.org/10.1080/09585190210131311>
- Beugre, C. D. ve Baron, R. A. (2001). Perceptions of systemic justice: The effects of distributive procedural and interactional justice. *Journal of Applied Social Psychology*, 31(2), 324-339. <http://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2001.tb00199.x>
- Biçen, G. ve Koç, H. (2019). İşgören mutluluk düzeylerinin iş tatmini ve iş performansı üzerine etkileri: Konaklama işletmelerinde bir inceleme. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1450-1468. <http://doi.org/10.26677/TR1010.2019.252>
- Bies, R. J. ve Shapiro, D. L. (1988). Voice and justification: Their influence on procedural fairness judgments. *Academy of Management Journal*, 31(3), 676-685. <http://doi.org/10.5465/256465>
- Bilir, M. E. (2007). *Öğretmen algularına göre ilköğretim okul yöneticilerinin dönüşümcü liderlik özellikleriyle öğretmenlerin iş doyumu ilişkisinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bingöl, D. (1998). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Beta Yayınları.

- Blodgett, J. G., Hill, D. J. ve S.Tax, S. (1997). The effects of distributive, procedural, and interactional justice on postcomplaint behavior. *Journal of Retailing*, 73(2), 185-210. [http://doi.org/10.1016/S0022-4359\(97\)90003-8](http://doi.org/10.1016/S0022-4359(97)90003-8)
- Bos, K. V., Wilke, H. A. ve Lind, E. A. (1998). When do we need procedural fairness? The role of trust in authority. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(6), 1449-1458. <http://doi.org/10.1037/0022-3514.75.6.1449>
- Boz, H. (2016). *Yöneticilerin yetenek yönetimi yetkinliklerinin işten ayrılma niyeti ile ilişkisinde duygusal bağlılık, çalışmaya tutkunluk ve iş tatmininin aracılık etkisi: Bankacılık sektöründe bir araştırma.* (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Bozkurt, H. Ö. (2018). *Çalışanlarda öznel iyi olma halinin algılanan istihdam edilebilirlik ve işten ayrılma niyeti ile ilişkisi: Konaklama işletmelerinde bir uygulama.* (Doktora Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Bradburn, N. M. (1969). *The Structure of Psychological Well-Being.* Aldine Publishing Company.
- Brief, A., Butcher, A. H., George, J. M. ve Link, K. E. (1993). Integrating bottom-up and top-down theories of subjective well-being: The case of health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(4), 646-653. <http://doi.org/10.1037//0022-3514.64.4.646>
- Brown, J. D. ve Dutton, K. A. (1995). Truth and consequences: The costs and benefits of accurate self-knowledge. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(12), 1288-1296. <http://doi.org/10.1177/014616729521120>
- Büyükyılmaz, O. ve Tunçbiz, B. (2016). Örgütsel adaletin örgütsel sağlığa etkisi: Akademik personel üzerinde bir araştırma. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 7(14), 89-113.
- Cabı, E. ve Yalçınalp, S. (2013). Öğretmen adaylarına yönelik mesleki kaygı ölçeği (mkö): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 85-96.
- Cesur, A. (1998). *İş görenlerin çalışma hayatına ilişkin sorunlarının iş tatmini yönünden incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim Sözlüğü.* Say Yayınları.
- Chan, M. (2000). Organizational justice theories and landmark cases. *International Journal of Organizational Analysis*, 8(1), 68-88. <http://doi.org/10.1108/eb028911>
- Chapman, D. W. ve Hutcheson, S. M. (1982). Attrition from Teaching Careers: A Discriminant Analysis. *American Educational Research Journal*, 19(1), 93-105.
- Chen, Y.-R. ve Church, A. H. (1993). Reward allocation preferences in groups and organizations. *International Journal of Conflict Management*, 4(1), 25-59. <http://doi.org/10.1108/eb022720>

- Chin, W., Guo, Y.-L. L., Hung, Y.-J., Hsieh, Y.-T., Wang, L.-J. ve Shiao, J. S.-C. (2019). Workplace justice and intention to leave the nursing profession. *Original Manuscript*, 26(1), 307-319. <http://doi.org/10.1177/0969733016687160>
- Cihangiroğlu, N. ve Yılmaz, A. (2010). alışanların örgütsel adalet algısının örgütler için önemi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 194-213.
- Clugston, M. (2000). The mediating effects of multidimensional commitment on job satisfaction and intent to leave. *Journal of Organizational Behavior*, 21(4), 477-486.
- Cohen-Charash, Y. ve Spector, P. E. (2001). The role of justice in organizations: A meta-analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Process*, 86(2), 278-321. <http://doi.org/10.1006/obhd.2001.2958>
- Collins, B. J. ve Mossholder, K. W. (2014). Fairness means more to some than others: Interactional fairness, job embeddedness, and discretionary work behaviors. *Journal of Management*, 43(2), 1-26. <http://doi.org/10.1177/0149206314527132>
- Cropanzano, R. ve Folger, R. (1989). Referent cognitions and task decision autonomy: Beyond equity theory. *Journal of Applied Psychology*, 74(2), 293-299. <http://doi.org/10.1037/0021-9010.74.2.293>
- Cropanzano, R., Byrne, Z. S., Bobocelb, D. R. ve Rupp, D. E. (2001). Moral virtues, fairness heuristics, social entities, and other denizens of organizational justice. *Journal of Vocational Behavior*, 58(2), 164-209. <http://doi.org/10.1006/jvbe.2001.1791>
- Csikszentmihalyi, M. (2013). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. Harper Collins.
- Cüce, H., Güney, S. ve Tayfur, Ö. (2013). Örgütsel adalet algılarının örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 1-30. <http://doi.org/10.17065/huniibf.103652>
- ağ, A. (2011). *Algılanan örgütsel adaletin, örgütsel sinizme ve işten ayrılma niyetine etkisinin belirlenmesine yönelik bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- akınberk, A., Derin, N. ve Gün, G. (2011). Otel işletmelerinde insan kaynakları açısından işgören devir hızının analizi; Kapadokya bölgesi örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 252-272.
- akır, Ö. (2001). *İşe bağlılık olgusu ve etkileyen faktörler*. Seçkin Yayıncılık.
- akır, Ö. (2006). *Ücret adaletinin iş davranışları üzerindeki etkileri*. Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası.
- akmak, K. Ö. (2005). *Performans değerlendirme sistemlerinde örgütsel adalet algısı ve bir örnek olay alışması*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ankaya, M. (2020). Sağlık alışanlarında algılanan örgütsel destek ve psikolojik iyi oluşun işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(8), 79-98.

- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. http://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- DeConinck, J. B. (2010). The effect of organizational justice, perceived organizational support, and perceived supervisor support on marketing employees' level of trust. *Journal of Business Research*, 63(12), 1349-1355. <http://doi.org/10.1016/j.jbusres.2010.01.003>
- DeConinck, J. ve Bachmann, D. (2005). An analysis of turnover among retail buyers. *Journal of Business Research*, 58(7), 874-882. <http://doi.org/10.1016/j.jbusres.2003.10.009>
- Demir, M. (2009). *Konaklama işletmelerinde duygusal zeka, örgütsel sapma, çalışma yaşamı kalitesi ve işten ayrılma eğilimi arasındaki ilişkinin analizi*. (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demir, M. (2002). *Konaklama işletmelerinde insan kaynakları kapsamında işgücü devir hızının analizi; Muğla bölgesi örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demir, R. ve Murat, M. (2017). Öğretmen adaylarının mutluluk, iyimserlik, yaşam anlamı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13). <http://doi.org/10.26466/opus.347656>
- Demirağ, B. ve Çavuşoğlu, S. (2019). Sosyal sermayede mütakabiliyet kabiliyetinin işletme yönetimindeki etkileri üzerine teorik bir değerlendirme. *Akademik MATBUAT*, 3(1), 17-41.
- Demirci, U. (2019). İş doyumunu ile işten ayrılma niyeti ilişkisine istihdam şekillerinin etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 1246-1258. <http://doi.org/10.17719/jisr.2019.3134>
- Demirel, Y. (2009). Örgütsel adaletin yönetici-çalışanlar üzerine etkisi: Farklı sektör çalışanlarına yönelik bir araştırma. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 137-154.
- DeNeve, J.-E., Diener, E., Tay, L. ve Xuereb, C. (2013). The objective benefits of subjective well-being. Helliwell, J., Layard, R. ve Sachs, J. (Eds.), *World Happiness Report in*. (pp. 1-35). Sustainable Development Solutions Network, New York.
- DeNeve, K. M. ve Cooper, H. (1998). The happy personality: A meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 124(2), 197-229. <http://doi.org/10.1037/0033-2909.124.2.197>
- Deniz, M. ve Çoban, R. (2016, 4-5 Kasım). *Örgütsel iklim ile çalışan bağlılığı arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik bir araştırma*. IV. Örgütsel Davranış Kongresi, Adana, Türkiye.

- Deveci, S. E., Deveci, F., Kırkıl, G. ve Ulaş, Ç. (2012). sağlık çalışanlarında huzursuz bacak sendromu sıklığı. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 13, 139-148.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575. <http://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55(1), 34-43. <http://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.34>
- Diener, E. ve Larsen, R. J. (1993). The subjective experience of emotional well-being. Lewis, M., Haviland-Jones, J. M. ve Barret, Lisa Feldman in (Eds.) *Handbook of Emotions in*. (pp. 405-415). Guilford, New York.
- Diener, E. ve Ryan, K. (2018). Öznel iyi oluş: Genel bir bakış. Çev. Gencer, N. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2621-2638.
- Diener, E. ve Seligman, M. E. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5(1), 1-31. <http://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00501001.x>.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75. http://doi.org/10.1207/s15327752jpa.4901_13
- Diener, E., Oishi, S. ve Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and. *Annual Review of Psychology* 54, 403-425.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. ve Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302. <http://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>
- Dilek, H. (2005). *Liderlik tarzlarının ve adalet algısının; örgütsel bağlılık, iş tatmini ve örgütsel vatandaşlık davranışı üzerine etkilerine yönelik bir araştırma*. (Doktora Tezi), Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Dincer, M. (2020). *Yıkıcı liderliğin iş stresi ve işten ayrılmaya etkisi: Kurumlarından istifade eden jandarma personeli üzerine bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Dirican, M. (2015). *Örgütsel adalet algısının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde örgütsel sessizliğin aracılık rolü*. (Doktora Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Doğan, T. (2013). Beş faktör kişilik özellikleri ve öznel iyi oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1), 55-60.
- Dost, M. T. (2004). *Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri*. (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Duysak, S. (2019). *Algılanan örgütsel adaletin çatışma yönetimi üzerindeki etkisi: okul tiplerine göre öğretmen ve idarecilerin farklılaşan tutumları*. (Yüksel Lisans Tezi). İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Elovainio, M., Kivimäki, M. ve Helkama, K. (2001). Organizational justice evaluations, job control, and occupational strain. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 418-424. <http://doi.org/10.1037/0021-9010.86.3.418>
- Erdil, O. ve Keskin, H. (2003). Güçlendirmeye iş tatmini, iş stresi ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiler: Bir alan çalışması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 32(1), 7-24.
- Erdirencelebi, M., Ertürk, E. ve Çini, M. A. (2020). Örgütsel yalnızlık ile işten ayrılma niyeti ilişkisinde örgütsel sessizliğin aracılık etkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(39), 32-52. <http://doi.org/10.30976/susead.712630>
- Erdoğan, Ç. (2016). *Organizasyonlarda iş tatmini, örgütsel bağlılık, örgütsel adalet ve işten ayrılma niyetinin belirleyicileri üzerine bir çalışma: bülent ecevit üniversitesi idari personeli alan çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi), Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Eren, E. (1989). *Yönetim Psikolojisi*. İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını.
- Ergün, E. ve Nartgün, Ş. S. (2017). Öğretmen öznel iyi oluş ölçeğinin türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 385-397. <http://doi.org/10.19126/suje.296824>
- Eyuboğlu, İ. Z. (2017). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. Say Yayınları.
- Feist, G. J., Bodner, T. E., Jacobs, J. F. ve Miles, M. (1995). Integrating top-down and bottom-up structural modals of subjective well-being: A longitudinal investigation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 138-150. <http://doi.org/10.1037/0022-3514.68.1.138>
- Folger, R. G. ve Cropanzano, R. (1998). *Organizational justice and human resource management*. Sage Publications.
- Folger, R. ve Martin, C. (1986). Relative deprivation and referent cognitions: distributive and procedural justice effects. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22(6), 531-546. [http://doi.org/10.1016/0022-1031\(86\)90049-1](http://doi.org/10.1016/0022-1031(86)90049-1)
- Folger, R., Rosenfield, D., Rheume, K. ve Martin, C. (1983). Relative deprivation and referent cognitions. *Journal of Experimental Social Psychology*, 19(2), 172-184. [http://doi.org/10.1016/0022-1031\(83\)90036-7](http://doi.org/10.1016/0022-1031(83)90036-7)
- Fong, Y. L. ve Mahfar, M. (2013). Relationship between occupational stress and turnover intention among employees in a furniture manufacturing company in selangor. *Jurnal Teknologi*, 64(1), 33-39. <http://doi.org/10.11113/jt.v64.1673>
- Fu, W., Pan, Q., Zhang, C. ve Cheng, L. (2020). Influencing factors of Chinese special education teacher turnover intention: understanding the roles of subject well-being, social support, and work engagement. *International Journal of Developmental Disabilities*, 68(3), 342-353. <http://doi.org/10.1080/20473869.2020.1780553>

- Gaertner, S. (1999). Structural determinants of job satisfaction and organizational commitment in turnover models. *Human Resource Management Review*, 9(4), 479-493. [http://doi.org/10.1016/S1053-4822\(99\)00030-3](http://doi.org/10.1016/S1053-4822(99)00030-3)
- Gellatly, I. R. (1995). Individual and group determinants of employee absenteeism: test of a causal model. *Journal of Organizational Behavior*, 16(5), 469-485. <http://doi.org/10.1002/job.4030160507>
- Gemici, S. (2020). *İş hayatındaki örgütsel adalet ve iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi: Samsun valiliği örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Gencer, N. (2019). *Hemodiyaliz hastalarında dindarlık ve öznel iyi oluş*. (Doktora Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Genç, N. ve Demirdöğen, O. (2000). *Yönetim el kitabı tenel kavramlara giriş*. Birey Yayıncılık.
- Genç, S. Z. (2016). *Eğitim sürecinde aile okul ve toplum*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gilliland, S. W. ve Paddock, L. (2005). Organizational justice across human resource decisions. Hodgkinson, G. P. ve Ford, J. K. (Eds.), *International Review Of Industrial And Organizational Psychology* in. (pp. 149-175). John Wiley & Sons, London.
- Giri, V. N., Saraf, P. K. ve Rajesh, V. (2017). Does job satisfaction help in understanding automotive employees' turnover intention? *Prabandhan Indian Journal Of Management*, 10(5), 7-23. <http://doi.org/10.17010/pijom/2017/v10i5/114252>
- Gökaslan, M. O. (2018). Öğretmenlerde örgütsel bağlılık, işe gömülmüslük, işe adanmışlık ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: Bir alan çalışması. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 25-46.
- Gökçe, Y. (2016). *Yöneticiye duyulan güven ile çalışma yaşam kalitesinin işten ayrılma niyetine etkisi: Afyonkarahisar'daki 5 yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Göksoy, S. ve Argon, T. (2014). Okullarda öğretmenleri engelleyici ve destekleyici stres kaynakları. *Journal of Teacher Education and Educators*, 3(2), 245-271.
- Göler, U. (2008). *Örgütlerde yaşanan çatışmalar ve işten ayrılma eğilimi ilişkisi: Otel işletmeleri örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Graen, G. B., Liden, R. C. ve Hoel, W. (1982). Role of leadership in employee withdrawal process. *Journal of Applied Psychology*, 67(6), 868-872. <http://doi.org/10.1037/0021-9010.67.6.868>.
- Greenberg, J. (1987). A taxonomy of organizational justice theories. *Academy of Management*, 12(1), 9-22. <http://doi.org/10.2307/257990>
- Greenberg, J. (1990). Organizational justice: Yesterday, today and tomorrow. *Journal of Management*, 16(2), 399-432. <http://doi.org/10.1177/014920639001600208>

- Guimond, S. ve Dubé-Simard, L. (1983). Relative deprivation theory and the quebec nationalist movement: The cognition-emotion distinction and the personal-group deprivation issue. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(3), 526-535. <http://doi.org/10.1037/0022-3514.44.3.526>.
- Gül, A. Y. (2015). *İş yaşamında işi erteleme davranışı ve nedenleri*. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gül, H. ve Özcan, N. (2011). Mobbing ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkiler: Karaman il özel idaresinde görgül bir çalışma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 107 - 134.
- Gül, H., Oktay, E. ve Gökçe, H. (2008). İş tatmini, stres, örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti ve performans arasındaki ilişkiler: Sağlık sektöründe bir uygulama. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 15, 1-11.
- Gülyüz, İ. (2016). *Öğretmenlerde işten ayrılma niyetinin yordayıcısı olarak, iş-yaşam dengesi ve çalışmaya tutku*. (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gün, G. (2016). Otel işletmelerinde işgören devir oranı: Bitlis ilinde bir çalışma. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-20.
- Günçavdı, G. (2015). *Araştırma görevlilerinin maruz kaldıkları kötü muamele düzeyi ile iş doyumunu ve işten ayrılma niyeti ilişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Gündüz, M., Duyar, V. D. ve Örnekl, Y. (2020). The effect of organizational justice on employee well-being. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(8), 28-48.
- Güner, F. (2019). *İşyerindeki duygusal iyi oluşun belirleyicileri ve prososyal hizmet davranışı ile işten ayrılma niyeti üzerine etkisi: Banka çalışanları üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Güner, F. ve Bozkurt, Ö. Ç. (2018). İşgörenlerin öznel iyi olma düzeylerinin farklı sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi: Banka çalışanları üzerinde bir araştırma. *MAKÜ-Uyg. Bil. Derg.*, 2(1), 1-21. <http://doi.org/10.31200/makubd.334570>
- Günlük, M. (2010). *Muhasebecilerin mesleki ve örgütsel bağlılık, iş memnuniyeti ve işten ayrılma eğilimleri üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi), Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Güriz, A. (1994). *Adalet Kavramının Belirsizliği*. Türkiye Felsefe Kurumu.
- Halis, M. ve Çamlıbel, Z. (2011). Algılanan iş güçlüğü iş değiştirme niyeti üzerindeki etkisi ve otel işletmelerinde bir araştırma. *Reforma*, 4(52), 75-84.
- Halis, M. ve Uğurlu, Ö. Y. (2008). Güncel çalışmalar ışığında örgüt iklimi. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2), 101-123. <http://doi.org/10.4026/1303-2860.2008.0075.x>

- Hassan, A. (2002). Organizational justice as a determinant of organizational commitment and intention to leave. *Asian Academy of Management Journal*, 7(2), 55-66.
- Hayes, L. J., Pallas, L. O. ve Duffield, C. (2006). Nurse turnover: A literature review. *International Journal of Nursing Studies*, 43(2), 237-263. <http://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2005.02.007>
- Hayta, B. A. (2007). Çalışma koşullarının işletme verimliliği üzerine etkisi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 1, 21-41.
- Headey, B. ve Wearing, A. (1992). *Understanding happiness: A theory of subjective well-being*. Longman Cheshire.
- Heidmets, M. ve Liik, K. (2014). School principals' leadership style and teachers' subjective well-being at school. *Problems of Education in the 21st Century*, 62(62), 40-50. <http://doi.org/10.17059/2013-1-11>
- Heugens, P. P., Kaptein, M. ve Oosterhout, J. V. (2007). *Contracts to communities: A processual model of organizational virtue*. ERIM Report Series Research In Management.
- Houkes, I., Janssen, P. P., Jonge, J. D. ve Nijhuis, F. (2001). Specific relationships between work characteristics and intrinsic work motivation, burnout and turnover intention: A multi-sample analysis. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10(1), 1-23. <http://doi.org/10.1080/13594320042000007>
- Hoy, W. K. ve Tarter, C. J. (2004). Organizational justice in schools: No justice without trust. *International Journal of Educational Management*, 18(4), 250-259. <http://doi.org/10.1108/09513540410538831>
- Huppert, F. A. (2009). Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1, 137-164. <http://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2009.01008.x>
- İçerli, L. (2010). Örgütsel adalet: Kuramsal bir yaklaşım. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1), 67-92.
- İçerli, L. (2011). Yönetimde birey ve örgüt odaklı davranışlar. Ö. Yeniçeri ve Y. Demirel (Ed.), *Örgütsel Adalet* içinde (65-92). Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- İlgın, C. (2019). *İşyeri nezaketsizliği ve sizin arasındaki ilişkide özel iyi oluşun halinin rolü*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İnalçık, H. (2015). Osmanlı hukuk sisteminde adaletin üstünlüğü. H. İnalçık, B. Arı ve S. Aslantaş (Ed), *Adâlet Kitabı* içinde (155-215). Yedi Tepe Yayınları.
- İşbaşı, J. Ö. (2000). *Çalışanların yöneticilerine duydukları güvenin ve örgütsel adaletle ilişkin algılamalarının örgütsel vatandaşlık davranışının oluşumundaki rolü: Bir turizm örgütünde uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- İşcan, Ö. F. ve Naktiyok, A. (2004). Çalışanların örgütsel bağdaşmalarının belirleyicileri olarak örgütsel bağlılık ve örgütsel adalet algıları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(1), 181-201. http://doi.org/10.1501/SBFder_0000001477
- İyigün, N. Ö. (2012). Örgütsel adalet-kuramsal yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 49-64.
- Judge, T. A. ve Colquitt, J. A. (2004). Organizational justice and stress: The mediating role of work-family conflict. *Journal of Applied Psychology*, 89(3), 395-404. <http://doi.org/10.1037/0021-9010.89.3.395>
- Kaçar, E. (2016). *Örgütsel adaletin örgütsel bağlılık, iş tatmini ve işten ayrılma etkisi: Görgül bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kalejaiye, P. O. (2019). Influence of nature of employment on job satisfaction and commitment in deposit money banks in lagos state. *Islamic University Multidisciplinary Journal*, 6(4), 120-142.
- Kalkışım, M. (2013). Kutadgu Bilig'de "adalet" değeri. *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 91-98.
- Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişgen, A. ve Ural, İ. (2009). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kausto, J., Elo, A.-L., Lippnen, J. ve Elovainio, M. (2007). Moderating effects of job insecurity in the relationships between procedural justice and employee well-being: Gender differences. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 14(4), 431-452. <http://doi.org/10.1080/13594320500349813>.
- Kaviti, R. (2015). *The effect of organization mission fulfillment on emotional exhaustion and job outcome*. (Master's Thesis), Eastern Mediterranean University, Gazimağusa.
- Kaya, E. (2010). *İş stresi ve tükenmişlik duygusunun işten ayrılma niyeti üzerine etkileri: sağlık personeli üzerinde bir uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Kaya, N. (2016). *Mobbingin örgütte adalet algısı ve örgütsel bağlılık ilişkisi ile çalışanların iş performansına ve işten ayrılma niyetine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaynak, T. (1996). *İnsan Kaynakları Planlaması*. Alfa Yayınları.
- Kaynak, T., Adal, Z., Ataay, İ., Uyargil, C., Sadullah, Ö., Acar, A. C., ... Uluhan, R. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Araştırma ve Yardım Vakfı Yayınları.
- Kazak, P. (2012). *İşletmelerde personel devrinin nedenleri ve işgörenlerin eğitim düzeyi ile ilişkisi -Denizli'deki bir işletmede ampirik bir araştırma-* (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

- Keleş, D. (2020). *Çalışanların duygusal emek davranışlarının tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisi: Hizmet sektöründe bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Keleş, H. N. (2017). Anlamli İş İle Psikolojik İyi Oluş. *The Journal of Happin & Well-Being*, 5(1), 154-167.
- Keskin, C. (2014). *İlköğretim okullarında örgütsel etkililik, mesleki doyum, işten ayrılma eğilimi*. (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Kılıç, C. (2000). *Turizm sektöründe istihdamın niteliğini etkileyen faktörler ve türkiye'de beş yıldızlı otellerin analizi*. Gazi Kitabevi.
- Kılıçaslan, S. (2010). *Örgütsel adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkilere kuramsal bir yaklaşım*. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kim, S., Shea, J. R. ve Roderick, R. D. (1973). *Dual careers: A longitudinal study of labor market experience of women*. Government Printing Office.
- Kim, T. K., Solomon, P. ve Jang, C. (2012). Organizational justice and social workers' intentions to leave agency positions. *Social Work Research*, 36(1), 31-39. <http://doi.org/10.1093/swr/svs001>
- Kıratlı, M. (2015). *Örgütsel adaletin işten ayrılma niyetine etkisinde örgütsel güvenin aracı rolü: Ev mobilyası üretimi yapan işletmeler üzerinde bir uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuşlovan, S. ve Kuşlovan, Z. (2004). Turizm işletmelerinde işgören devri: Anlamı, türleri ve devri. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 1, 28-37.
- Küçük, Ö. ve Çakıcı, A. (2018). İşyeri kabalığının öznal iyi oluş haline etkisi. *İş ve İnsan Dergisi*, 5(1), 75-87. <http://doi.org/10.18394/iid.368835>
- Küçükodacı, Z. B. (2014). *Birey örgüt uyumu, örgütsel adalet algısı ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lambert, E. (2003). The impact of organizational justice on correctional staff. *Journal of Criminal Justice*, 31(2), 155-168. [http://doi.org/10.1016/S0047-2352\(02\)00222-2](http://doi.org/10.1016/S0047-2352(02)00222-2)
- Lamm, H. ve Schwinger, T. (1983). Need consideration in allocation decisions: is it just. *The Journal of Social Psychology*, 119(2), 205-209. <http://doi.org/10.1080/00224545.1983.9922822>
- Lay, C. H. (1986). At last, my research article on procrastination. *Journal of Research in Personality*, 20(4), 474-495. [http://doi.org/10.1016/0092-6566\(86\)90127-3](http://doi.org/10.1016/0092-6566(86)90127-3)
- Lee, C., Pillutla, M. ve Law, K. (2000). Power-distance, gender and organizational justice. *Journal of Management*, 26(4), 685-704. <http://doi.org/10.1177/014920630002600405>

- Lind, E. A. (2001). Fairness heuristic theory: Justice judgments as pivotal cognitions in organizational relations. Greenberg, J. ve Cropanzano, R. (Eds.), *Advances in Organizational Justice in*. (pp. 56-88). Stanford University Press, Standford.
- Loerbroks, A., Meng, H., Chen, M.-L., Herr, R., Angerer, P. ve Li, J. (2014). primary school teachers in China: Associations of organizational justice and effort-reward imbalance with burnout and intentions to leave the profession in a cross-sectional sample. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 87(7), 695-703. <http://doi.org/10.1007/s00420-013-0912-7>.
- Loi, R., Hang-yue, N. ve Foley, S. (2010). Linking employees' justice perceptions to organizational commitment and intention to leave: The mediating role of perceived organizational support. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 79(1), 101-120. <http://doi.org/10.1348/096317905X39657>
- Lucas, R. E. ve Diener, E. (2008). Subjective well-being. Lewis, M., Haviland-Jones, J. M. ve Barret, L. F. (Eds.) *Handbook of emotions in*. (pp. 471-484). The Guilford Press, New York.
- Lykken, D. ve Tellegen, A. (1996). Happiness is a stochastic phenomenon. *Psychological Science* 7(3), 186-189.
- Mahdi, A. F., Zin, M. Z., Nor, M. R., Sakat, A. A. ve Naim, A. S. (2012). The relationship between job satisfaction and turnover intention. *American Journal of Applied Sciences*, 9(9), 1518-1526. <http://doi.org/10.3844/ajassp.2012.1518.1526>
- Malkoç, A. (2011). *Öznel iyi oluş müdahale programının üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerine etkisi*. (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Mamacı, M., Şişlioğlu, M. H. ve Altun, S. (2020). Perakende sektörü çalışanlarında örgütsel adalet ve çalışan iyi oluşu arasındaki ilişkide güç mesafesinin düzenleyici rolü. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(9), 20-41.
- Mannix, E. A., Neale, M. A. ve Northcraft, G. B. (1995). Equity, equality or need? The effects of organizational culture on the allocation of benefits and burdens. *Organizational Behavior and Human Decision Process*, 63(3), 276-286. <http://doi.org/10.1006/obhd.1995.1079>
- Mauno, S., Cuyper, N. D., Tolvanen, A., Kinnunen, U. ve Makikangas, A. (2013). Occupational well-being as a mediator between job insecurity and turnover intention: Findings at the individual and work department levels. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 23(3), 381-393. <http://doi.org/10.1080/1359432X.2012.752896>
- McCrae, R. R. ve Costa, J. P. (2008). The Five-factor theory of personality handbook of personality. Pervin, L. A. ve John, O. P. (Eds.) *Handbook of personality: Theory and research in*. (pp. 159-181). The Guilford Press, New York.

- Meydan, C. H. (2010). *Örgüt kültürü, örgütsel güç ve örgütsel adalet algılarının bireyin iş tatmini ve örgüte bağlılığı üzerine etkisi: Kamuda bir araştırma*. (Doktora Tezi) Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Mishra, S. K. ve Bhatnagar, D. (2010). Linking emotional dissonance and organizational identification to turnover intention and emotional well-being: A study of medical representatives in India. *Human Resource Management*, 49(3), 401-419. <http://doi.org/10.1002/hrm.20362>
- Moneta, G. B. (2004). The Flow experience across cultures. *Journal of Happiness Studies*, 5(2), 115-121. <http://doi.org/10.1023/B:JOHS.0000035913.65762.b5>
- Moon, H., Kamdar, D., Mayer, D. M. ve Takeuchi, R. (2008). Me or We? The role of personality and justice as other-centered antecedents to innovative citizenship behaviors within organizations. *Journal of Applied Psychology*, 93(1), 84-94. <http://doi.org/10.1037/0021-9010.93.1.84>.
- Mummendey, A., Kessler, T., Klink, A. ve Mielke, R. (1999). Strategies to cope with negative social identity: Predictions by social identity theory and relative deprivation theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(2), 229-245. <http://doi.org/10.1037/0022-3514.76.2.229>
- Myers, D. G. ve Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6(1), 10-19. <http://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1995.tb00298.x>
- Nartgün, Ş. S. ve Demirel, S. (2014). Öğretmenlerin örgütsel sessizlik ile iş yaşamında yalnızlık düzeylerine ilişkin görüşleri. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 7(2), 139-156.
- Nergiz, F. (2015). *Öğretmenlerde örgütsel adalet, örgütsel özdeşleşme ve işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi), Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Ocakoglu, M. (2016). *Kurumun oluşturduğu örgütsel güvenin, çalışanların işten ayrılma niyetine etkisi: Gölbaşı belediye çalışanları örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oluk, P. (2018). *Algılanan örgütsel destek ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkide adalet faktörünün aracılık rolü: Konaklama sektöründe bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Omar, F., Mansor, A. A. ve Halim, F. W. (2011). The Relationships between organizational justice, organizational citizenship behavior and job satisfaction. *Pertanika Journal of Social Science and Humanities*, 19, 115-121.
- Osmanoğlu, D. E. ve Kaya, H. İ. (2013). Öğretmen adaylarının yükseköğretime dair memnuniyet durumları ile öznel iyi oluş durumlarının değerlendirilmesi: Kafkas Üniversitesi örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 45-70.

- Önder, M. M. (2019). *Ortaokul öğretmenlerinde örgütsel adalet algısı ve işten ayrılma niyetinin psikolojik sağlamlığı yordamadaki rolü*. (Yüksek Lisans Tezi), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Örücü, E. ve Özafşarhoğlu, S. (2013). Örgütsel adaletin çalışanların işten ayrılma niyeti- ne etkisi: Güney Afrika Cumhuriyetinde bir uygulama. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(23), 335-358.
- Özbaş, M. (2010). İlköğretim okullarında öğrenci devamsızlığının nedenleri. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 32-44.
- Özçelik, B. (2019). İş anlamı ve mutluluk arasındaki ilişkide sosyal güvenin aracılık rolünün incelenmesi. (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Özçelikçi, N. (2020). *Otantik liderliğin iş performansı ve işten ayrılma niyetleri üzerine etkisinde duygusal emeğin rolü*. (Yüksek Lisans Tezi), Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Özçınar, M. F., Demirel, Y. ve Özbezek, B. D. (2015). Çalışanların örgütsel adalet algıları ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(13), 150-171.
- Özdemir, F., Tekeş, B. ve Öner-Özkan, B. (2019). Birey düzeyinde görelî yoksunluk ve öznel esenlik arasındaki dolaylı ilişki. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34(84), 37-49. <http://doi.org/10.31828/tpd1300443320180811m000009>
- Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan örgütsel adaletin bireylerarası saldırgan davranışlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 77-96.
- Özen, F. (2015). *Öğretmenlerde iş stresinin tükenmişlik, iş-aile çatışması ve işten ayrılma niyetine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özen, J. (2002). Adalet kuramlarının gelişimi ve örgütsel adalet türleri. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi*, 5, 107-117.
- Özenir, İ. (2015). *Örgütsel iletişim, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki: Hatay ilinde bir inceleme*. (Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Özer, G. ve Günlük, M. (2010). Örgütsel adaletin muhasebecilerin iş memnuniyeti ve işten ayrılma eğilimine etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 459-485.
- Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2001). *Örgütsel davranış*. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Özsavaner, B. B. (2019). *Örgütsel adalet ve örgütsel destek algısının öznel iyi oluş üzerine etkisi: Havacılık yer hizmeti şirketine yönelik bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

- Özşahin, M. ve Yürür, S. (2019). Does organizational justice increase or decrease organizational dissenet? *Research Journal of Business and Management*, 6(1), 1-8. <http://doi.org/10.17261/Pressacademia.2019.1017>
- Park, N. (2004). The Role of subjective well-being in positive youth development. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591(1), 25-39. <http://doi.org/10.1177/0002716203260078>
- Parker, R. J., Nouri, H. ve Hayes, A. F. (2011). Distributive justice, promotion instrumentality, and turnover intentions in public accounting firms. *Behavioral Research in Accounting*, 23(2), 169-186. <http://doi.org/10.2308/bria-50020>
- Pelit, E., Güçer, E. ve Demirdağ, Ş. A. (2016). Kadın işgönerlerin karşılaştığı sorunların iş bırakma eğilimlerine etkisi: Otel işletmelerinde bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 43-65. <http://doi.org/10.20875/sb.16565>
- Polat, Ş. (2005). *Mesleğe-örgüte bağlılık ve iş tatmini ile işten ayrılma ilişkisi ve hemşireler üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Poyraz, K., Kara, H. ve Çetin, S. A. (2009). Örgütsel adalet algılamalarının örgütsel vatandaşlık davranışlarına etkisine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 71-91.
- Roch, S. G. ve Shanock, L. R. (2006). Organizational justice in an exchange framework: Clarifying organizational justice distinctions. *Journal of Management*, 32(2), 299-322. <http://doi.org/10.1177/0149206305280115>
- Roy, J. L., Bastounis, M. ve Minibas-Poussard, J. (2012). interactional justice and counterproductive work behaviors: The mediating role of negative emotions. *Social Behavior and Personality An International Journal*, 40(8), 1341-1356. <http://doi.org/10.2224/sbp.2012.40.8.1341>
- Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological*, 4(4), 99-104. <http://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10772395>
- San, İ. (2017). *Örgütsel adale ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik ampirik bir çalışma*. (Yüksekisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sanı, R. A. ve Yavuz E. (2018). İşgönerlerin örgütsel adlet algılarının işten ayrılma niyetine etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 754-778. <http://doi.org/10.21325/jotags.2018.333>
- Sarrafoğlu, G. B. (2019). *Örgütsel adalet ve örgütsel sessizliğin iş tatmini ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Schminke, M., Ambrose, M. ve Cropanzano, R. (2000). Effects of organizational structure on perceptions of procedural justice. *Journal of Applied Psychology*, 85(2), 294-304.
- Seçkin, Ş. N. ve Çoban, R. (2017). Ücret düzeyinden tatmin, işte kalma niyeti ve yaşam tatmini ilişkisinde algılanan alternatif iş fırsatlarının düzenleyici rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 134-148.
- Sezer, Ş. (2016). Okul müdürlerinin görev öncelikleri ve karar alma süreçlerini etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 121-137. <http://doi.org/10.17679/iuefd.17311445>
- Shaw, J. C., Wild, E. ve Colquitt, J. A. (2003). To justify or excuse?: A meta-analytic review of the effects of explanations. *Journal of Applied Psychology*, 88(3), 444-458. <http://doi.org/10.1037/0021-9010.88.3.444>
- Sheldon, K., Kasser, T., Smith, K. ve Share, T. (2002). Personal goals and psychological growth: Testing an intervention to enhance goal attainment and personality integration. *Journal of Personality*, 70(1), 5-31. <http://doi.org/10.1111/1467-6494.00176>
- Siegal, M. (2000). Putting the stress back into role stress: Improving the measurement of role conflict and role ambiguity. *Journal of Managerial Psychology*, 15(5), 427-435. <http://doi.org/10.1108/02683940010337176>.
- Sim, B. ve Diener, E. (2018). Accounts of Psychological and Emotional Well-Being for Policy Purposes. Diener, I. E., Oishi, S. ve Tay, L. (Eds.) *Handbook of well-being in*. (pp. 1-15). UT: DEF Publishers, Salt Lake City.
- Sokhanvar, M., Hasanpoor, E., Hajihashemi, S. ve Kakemam, E. (2016). The relationship between organizational justice and turnover intention: A survey on hospital nurses. *Journal of Patient Safety & Quality Improvement*, 4(2), 358-362. <http://doi.org/10.22038/PSJ.2016.6690>
- Söyük, S. (2007). *Örgütsel adaletin iş tatmini üzerine etkisi ve istanbul ilindeki özel hastanelerde çalışan hemşirelere yönelik bir çalışma*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Steel, P., Schmidt, J. A. ve Shultz, J. (2008). Refining the relationship between personality and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 134(1), 138-161. <http://doi.org/10.1037/0033-2909.134.1.138>
- Stroebe, W., Stroebe, M., Abakoumkin, G. ve Schut, H. (1996). The role of loneliness and social support in adjustment to loss: A test of attachment versus stress theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(6), 1241-1249. <http://doi.org/10.1037//0022-3514.70.6.1241>
- Suh, E., Diener, E. ve Fujita, F. (1996). Events and subjective well-being: Only recent events matter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5), 1091-1102. <http://doi.org/10.1037/0022-3514.70.5.1091>

- Summers, T. P. ve Hendrix, W. H. (1991). Modelling the role of pay equity perceptions: A field study. *Journal of Occupational Psychology*, 64(2), 145-157. <http://doi.org/10.1111/j.2044-8325.1991.tb00549.x>
- Sunar, S. (2016). *Örgütsel adaletin iş tatmini ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine yönelik bankacılık sektöründe bir uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sveinsdottir, H., Biering, P. ve Ramel, A. (2005). Occupational stress, job satisfaction and working environment among icelanding nurses: A cross-sectional questionnaire survey. *International Journal of Nursing Studies*, 43(7), 875-889. <http://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2005.11.002>
- Syroit, J., Lodewijkx, H., Franssen, E. ve Gerstel, I. (1993). Organizational commitment and satisfaction with work among transferred employees: An application of referent cognitions theory. *Social Justice Research*, 6, 219-234.
- Şahin, F. (2011). Lider-üye etkileşimi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki üzerinde cinsiyetin etkisi. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 277-288. <http://doi.org/10.21121/eab.2011219571>
- Şahin, R. ve Kavas, E. (2016). Örgütsel adalet ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin belirlenmesinde öğretmenlere yönelik bir araştırma: Bayat örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(14), 119-140. <http://doi.org/10.21076/vizyoner.245975>
- Tabak, I. ve Argon, T. (2018). Duygusal İşçilik ve İş Yaşamında Yalnızlığa Yönelik Öğretmen Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 01-03. <http://doi.org/10.17679/inuefd.351583>
- Taşkıran, E. (2011). *Liderlik ve örgütsel sessizlik arasındaki etkileşim-örgütsel adaletin rolü*. Beta Yayınları.
- Terzi, S. (2017). Öğretmenlerin iş doyumları ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6(17), 475-487.
- Tetik, S. (2012). Kamu işletmelerinde çalışanların örgütsel adalet algılarının bazı demografik özellikler açısından incelenmesi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 239-249.
- Tezcan, M. (2015). *Eğitim Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Tezelli, S. (2019). *Öğretmen adaylarında duygusal zekâ, sosyal kaygı ve öznel iyi oluş arasındaki yordayıcı ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahatin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Thomas, P. ve Nagalingappa, G. (2012). Consequences of perceived organizational justice: an empirical study of white-collar employees. *Journal of Arts, Science & Commerce*, 3(2), 54-63.
- Timuçin, A. (2019). *Felsefe Sözlüğü*. Bulut Yayınları.

- Tingül, S. D. (2018). *Örgütsel adaletin işten ayrılma davranışı üzerine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Titrek, O. (2009). Okul türüne göre okullardaki örgütsel adalet düzeyi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 551-573.
- Tokmak, M. (2018). *Örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin kamu ve özel sektör çalışanları örneğinde araştırılması*. (Doktora Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Topçu, A. (2018). *Örgütsel adalet algısı, örgütsel vatandaşlık davranışı, işten ayrılma niyeti ve örgütsel insandışılaştırılma algısı arasındaki ilişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Töremen, F. ve Tan, Ç. (2010). Eğitim örgütlerinde adalet: kavramsal bir çözümleme. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 58-70.
- Tunç, Ö. ve Çelik, M. (2010). Örgütsel özdeşleşme ve kontrol algılamalarının, çalışanların işten ayrılma niyeti ve iş performansına etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(3), 163-181.
- Tülüçü, H. S. N. (2013). *Sosyal sermaye faktörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Dinamik panel*. (Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Tütüncü, Ö. ve Demir, M. (2003). Konaklama işletmelerinde insan kaynakları kapsamında işgücü devir hızının analizi ve Muğla bölgesi analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 146-169.
- Tüver, İ. F. (2018). *Sosyal değişim kuramı, örgütsel adalet ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: Yiyecek içecek işletmelerinde uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Tyler, T. R. (1989). The psychology of procedural justice: A test of the group-value model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5), 830-838. <http://doi.org/10.1037/0022-3514.57.5.830>
- Tyler, T. R. ve Lind, E. A. (1992). A relational model of authority in groups. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 115-192. [http://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60283-X](http://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60283-X)
- Uçan, A. ve Esen, B. K. (2015). Ergenlerin öznel iyi oluşlarının toplumsal konum ile ilgili risk alma değişkenine göre incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 288-299. <http://doi.org/10.17860/efd.22192>
- Uştu, H. ve Tümkaya, S. (2017). Sınıf öğretmenlerinin mesleki bağlılık, işten ayrılma niyeti ve sosyo demografik özelliklerinin örgütsel bağlılığı yordama düzeylerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(3), 1262-1274. <http://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.330256>
- Uygun, G. (2019). *İşgörenlerde örgütsel tükenmişlik algısı ve işten ayrılma niyeti: Ampirik analizi*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Uysal, D. (2002). *Çalışanların kişilerarası adil davranış algısı ile iletişim tarzı arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uysal, M. (2014). *Genel liselerde görev yapan öğretmenlerin örgütsel adalet konusundaki algıları*. (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uysal-Irak, D. (2014). Birey-çevre: Çalışanların örgüt uyumlarının yaşama ilişkin doyum ve işten ayrılma ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(74), 34-45.
- Uzakgiden, A. M. (2019). *Öğretmenlerin öznel iyi oluşlarının öz-yeterlik inançları ve psikolojik ihtiyaçların doyumunda denge değişkenleri açısından incelenmesi (Şanlıurfa ili örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Uzun, Ü. (2019). *Öğretmen adaylarının öznel iyi oluş düzeyleri ile psikolojik sağlamlılık ve yaşam kalitesi arasındaki yordayıcı ilişkiler*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vaart, L. V., Linde, B. ve Cockeran, M. (2013). The state of the psychological contract and employees' intention to leave: The mediating role of employee well-being. *South African Journal of Psychology*, 43(3), 356-369. <http://doi.org/10.1177/00812463134941>.
- Vandenberghe, C., Panaccio, A., Bentein, K., Mignonac, K. ve Roussel, P. (2011). Assessing longitudinal change of and dynamic relationships among role stressors, job attitudes, turnover intention, and well-being in neophyte newcomers. *Journal of Organizational Behavior*, 32(4), 652-671. <http://doi.org/10.1002/job.732>
- Wang, Y.-D., Yang, C. ve Wang, K.-Y. (2012). Comparing public and private employees' job satisfaction and turnover. *Public Personnel Management*, 41(3), 557-573. <http://doi.org/10.1177/009102601204100310>
- Wilson, W. R. (1967). Correlates of avowed happiness. *Psychological Bulletin*, 294-306. <http://doi.org/10.1037/h0024431>.
- Wood, J. V. (1996). What is social comparison and how should we study it? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(5), 520-537. <http://doi.org/10.1177/0146167296225009>
- Wu, W., Rafiq, M. ve Chin, T. (2017). Employee well-being and turnover intention: Evidence from a developing country with Muslim culture. *Career Development International*, 22(7), 797-815. <http://doi.org/10.1108/CDI-04-2017-0072>
- Yakut, S. (2018). Öğretmenlerde öznel iyi oluş: KKTC örneği. *Social Sciences Studies Journal*, 4(18), 1737-1746.
- Yean, T. F. ve Yusof, A. A. (2016). Organizational justice: A conceptual discussion. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 219, 798-803. <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.082>

- Yeniçeri, Ö., Demirel, Y. ve Seçkin, Z. (2009). Örgütsel adalet ile duygusal tükenmişlik arasındaki ilişki: İmalat sanayi çalışanları üzerine bir araştırma. *KMU İİBF Dergisi*(16), 83-99.
- Yeşil, M. Ş. (2009). *Osmanlıca-Türkçe Özel Lûgat*. Ş. Yeşil Kitabevi.
- Yıldırım, F. (2003). Çalışma yaşamında örgüte bağlılık ile örgütsel adalet, örgüt temelli özsayı ve bazı kişisel ve örgütsel değişkenlerin ilişkisi. *Mülkiye Dergisi*, 27(239), 371-402.
- Yıldırım, F. (2007). İş doyumu ile örgütsel adalet ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(1), 253-278. http://doi.org/10.1501/SBFder_0000002016
- Yurtseven, S. (2019). *Öğretmenlerin mesleki mutluluklarını incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yücel, İ. ve Demirel, Y. (2013). Mevcut iş alternatiflerinin iş tatminini ve işten ayrılma ilişkisi üzerine etkisi: "Başka bir yol daha olmalı!". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 159-177.
- Yücel, İ. ve Koçak, D. (2018). İş tatmini ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide tükenmişliğin aracılık etkisi: Sağlık sektöründe bir çalışma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 297-321.
- Yüksel, H. ve Yüksel, M. (2014). İş doyumları ile işten ayrılma düzeyleri arasındaki ilişki: ilköğretim öğretmenleri üzerinde bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(32), 559-572.
- Yüksel, S. (2013). *Muhasebecilerde duygusal tükenmenin mesleki memnuniyet ve meslekten ayrılma niyeti üzerine etkisi*. (Yükseklisans Tezi), Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

EKRAN VE TOPLUM

Sinema, Televizyon ve Dijital Platformlar Üzerine Tartışmalar

Editör
Dr. Türker Söğütöler

EKRAN VE TOPLUM

Sinema, Televizyon ve Dijital Platformlar Üzerine Tartışmalar

Editör: Dr. Türker Söğütöler

Yayın No.: 1844
ISBN: 978-625-398-063-4
E-ISBN: 978-625-398-062-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Tüm bölümler yazarların sorumluluğunda.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezal Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Söğütöler, Türker.

Ekran ve Toplum Sinema, Televizyon ve Dijital Platformlar Üzerine Tartışmalar / Türker Söğütöler

1. Basım, VIII + 244 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-063-4

E-ISBN: 978-625-398-062-7

1. Sinema Sosyolojisi 2. Film Eleştirisi 3. Televizyon Sosyolojisi 4. İletişim Çalışmaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

TOPLUMSAL DEĞİŞİMLERİN TELEVİZYON REKLAMLARINA YANSIMASI

Dr. Öğr. Üyesi Aynur Örnek

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü,
ORCID: 0000-0002-3714-1187, aynuro@adu.edu.tr

2. Bölüm

METİN ERKSAN SİNEMASINDA DENEYSEL ÜSLUP

Prof. Dr. Aytekin Can

Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü,
ORCID: 0000-0002-7620-3766, aytekan@selcuk.edu.tr

Naci Anıl Konya

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Mezunlu. Serbest Araştırmacı, naciailkonya@gmail.com

3. Bölüm

SİNEMADA MİKROPOLİTİKADAN MAKROPOLİTİKAYA SIZMAK: RİZOMATİK BİR FİLM ÖRNEĞİ *GELİNCİK*

Dr. Öğr. Üyesi Azime Cantaş

Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü,
ORCID: 0000-0002-9356-3050

4. Bölüm

TÜRK SİNEMASINDA NOSTALJİK FİMLERİN NİHİLİSTİK ÖZLEMİ

Dr. Arş. Gör. Cenk Ateş

Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü,
ORCID: 0000-0002-0209-4026, cenkates83@gmail.com

5. Bölüm

AKADEMİK ÇALIŞMALARDA NETFLIX DURUMU: SİSTEMATİK BİR OKUMA

Dr. Öğr. Üyesi Çiçek Topçu

Antalya Belek Üniversitesi İletişim ve Tasarımı Bölümü,
ORCID: 0000-0002-9273-2529, cicektopcu@outlook.com

6. Bölüm

PODCAST REKLAMCILIĞI ODAĞINDA SİNEMANIN YENİ REKLAM ARAÇLARI

Dr. Öğr. Üyesi Emrah Başer

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü,
ORCID: 0000-0002-4703-1125, ebaser@adu.edu.tr

7. Bölüm

BİLİM KURGU SİNEMASININ VE ÜTÖPİK SİNEMANIN KÜRESEL İKONOĞRAFİSİ: YUKARI BAKMA FİLMİNİN ANALİZİ

Dr. Öğr. Gör. Ferhat Kaçar

Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Görsel İşitsel Teknikler ve Medya
Yapımcılığı Bölümü Radyo ve Televizyon Programcılığı, ORCID: 0000-0003-4053-7163,
kacarferhat@harran.edu.tr.

8. Bölüm

DİJİTAL PLATFORMLAR VE TÜRK FİLMİ İÇERİKLERİ BAĞLAMINDA “DISNEY+” İLE “NETFLIX” KARŞILAŞTIRMASI

Dr. Öğr. Üyesi İhsan Koluvaçık

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Radyo
Televizyon ve Sinema Bölümü, ORCID: 0000-0001-5525-2182, ihsankoluvacik@gmail.com

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	v
1. Bölüm	
TOPLUMSAL DEĞİŞİMLERİN TELEVİZYON REKLAMLARINA YANSIMASI	1
Aynur Örnek	
2. Bölüm	
METİN ERKSAN SİNEMASINDA DENEYSEL ÜSLUP	55
Aytekin Can - Naci Anıl Konya	
3. Bölüm	
SİNEMADA MİKROPOLİTİKADAN MAKROPOLİTİKAYA SIZMAK: RİZOMATİK BİR FİLM ÖRNEĞİ <i>GELİNCİK</i>	85
Azime Cantaş	
4. Bölüm	
TÜRK SİNEMASINDA NOSTALJİK FİMLERİN NİHİLİSTİK ÖZLEMİ	107
Cenk Ateş	
5. Bölüm	
AKADEMİK ÇALIŞMALARDA NETFLIX DURUMU: SİSTEMATİK BİR OKUMA	133
Çiçek Topçu	
6. Bölüm	
PODCAST REKLAMCILIĞI ODAĞINDA SİNEMANIN YENİ REKLAM ARAÇLARI	153
Emrah Başer	

7. Bölüm

**BİLİM KURGU SİNEMASININ VE ÜTOPIK SİNEMANIN KÜRESEL İKONOĞRAFİSİ:
YUKARI BAKMA FİLMİNİN ANALİZİ 175**

Ferhat Kaçar

8. Bölüm

**DİJİTAL PLATFORMLAR VE TÜRK FİLMİ İÇERİKLERİ BAĞLAMINDA
“DISNEY+” İLE “NETFLIX” KARŞILAŞTIRMASI 211**

İhsan Koluvaçık

TOPLUMSAL DEĞİŞİMLERİN TELEVİZYON REKLAMLARINA YANSIMASI

Aynur Örnek*

GİRİŞ

Günümüzde öncelikle ulaşım ve haberleşme alanı olmak üzere pek çok alanda meydana gelen bilimsel ve teknolojik gelişmeler ülkeler arasındaki ilişkileri geliştirerek toplumdaki değişim sürecinin hızlanmasına neden olmaktadır. Bir başka deyişle teknolojik değişim üretim düzenini, üretimde kullanılan yöntemler de üretilen ürünlerin doğası ve miktarını değiştirmekte, söz konusu değişim dolaşım sürecini etkilediği için ulaşım ve ticaret yapısı da değişmeye başlamaktadır. Bunun sonucunda yaşama uygulanan bilgilerdeki değişimin, yaşamın bütününe değiştirmesi doğal bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyologlar toplumsal değişim kavramını çeşitli ifadelerle tanımlamışlardır. Decoufle'ye göre toplumsal değişim "belli bir anda bireylerin tutum ve davranışlarında dönüşümün, bir başka deyişle zihniyetteki dönüşümün toplum üzerindeki sonucudur" (Decoufle'den akt. Muchielli, 1991, s. 59). Tolan'a göre toplumsal değişim "toplumsal yapıda oluşan değişim-

* Bu çalışma, 2006 yılında tamamlanan *Türkiye'de Değişen Kültürel Değerlerin Reklama Yansması: Televizyon Reklamları Üzerine Bir İçerik Analizi* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akay, A. (1991). Konu-m-lar. Bağlam Yayıncılık.
- Akdemir, G. (2005). "Orhan Erinç'le Demokrasiye Kitakse'yi Konuştuk", Cumhuriyet Kitap, Sayı:798
- Akgüç, Ö. (1991). "Liberalizm mi Yoksa Örtülü Faşizm mi?", Ekonomide Gerçeği Arayış. Bağlam Yayıncılık.
- Akyüz, N. (1994). "Değişim Sürecinde Aile: Toplumsal Katılım ve Değerler", T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Aile Kurultayı, "Değişim Sürecinde Aile Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler", 16-18 Kasım 1994, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Genel Yayın No:83, 1995.
- Aslantürk, Z. ve Amman, T. (2000). *Sosyoloji*. Kaktüs Yayınları.
- Ayata, S. (2003). "Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı", Kültür Fragmanları Türkiye'de Gündelik Hayat. Haz. Deniz Kandiyotu ve Ayşe Saktaber, Çev. Zeynep Yelçe. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ayata, S. (2006). "Daha Feminin Olduk", Cumhuriyet Konut ve Yaşam Eki, 07.05.2006.
- Aydın, M. (2000). Kurumlar Sosyolojisi. Vadi Yayınları.
- Bali, R. N. (2002). *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'ya*, İletişim Yayınları.
- Başer, E., Söğütöller, T. (2023). Değişen İzleme Eğilimleri Çerçevesinde Dijital Platformlar ve İçerik Reklamı Üzerine Bir İnceleme. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (41), 1-26.
- Baydar, O. (1999). "Muasır Medeniyet Ütopyasından Köşe Dönme Hayaline", 75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları. Ed. Oya Baydar ve Derya Özkan. Tarif Vakfı Yayınları.
- Bayraktar, E. (2002). "Türkiye'de 1980 Sonrası Değişim ve Yeşil Pop", VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü ve Geleneksel Kültür Sektör Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bilgiseven, A. K. (1988). *Köy Sosyolojisi*. Filiz Kitabevi.
- Bostancı, M.N. (1995). *Toplum Kültür ve Siyaset*. Vadi Yayınları. Bostancı, M.N. (2002). Cumhuriyetimiz. Vadi Yayınları.
- Bottomore, T. B. (1977). *Toplumbilim*. Çev. Ü. Oskay, Ankara: Doğan Yayınevi. Cumhuriyet Gazetesi, (2005) Gençler Kimlik Arıyor.
- Bozdoğan, S. (1999). "Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış", Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik. Ed: Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yayınları 55.

- Bozkurt, V. (2004). "Dostendüstriyel Çağda Hedonist/Narsist Tüketim Kültürü Önem Kazanıyor", Entelektüel Perspektif. Ed. Memet Zencircıran, Alfa Yayınları.
- Büyükkantarçoğlu, N. (2002). "Eksik Etek'ten Bilim İnsanına", Kadınlar Dünyası, Sayı: 13.
- Cheng, H. (1994). "Reflections of Cultural Values: A Content Analysis of Chinese Magazine Advertisements Foram 1982 and 1992", International Journal of Advertising, 13, 2.
- Cheng, H. and Schweitzer, J. C. (1996). "Cultural Values Reflected in Chinese and US Television Commercials", Journal of Advertising Research, May/June.
- Coşar, S. (2000). "Küreselin Neo-Liberal Görüntüleri: Tarihin Sonu mu?", Global Yerel Eksende Türkiye. Der. E.Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Dağı, İ. D. (2003). Batılılaşma Korkusu. Liberte Yayınları. Dağdaş, B. (2003). Reklamı Okumak. Ütopya Yayınevi.
- De Mooij, M. (1998). Global Marketing and Advertising: Understanding Cultural Paradoxes. California: Sage Publications, Inc.
- Doğan, İ. (2002). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Pegem A Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2002). *Öteki Kuram - Kitle İletişime Yaklaşımların Tarih-sel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Erk Yayınları.
- Erkal, M. E. (1982). *Sosyoloji (Toplumbilim)*, Karadeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Genel Yayın No: 2.
- Ersoy, E. (2002). "Küreselleşme ve Geleneksel Kültür Girdabında Gençlik", VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Küreselleşme ve Geleneksel Kültür Sektör Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Fay, M. (2003). "A 50-year longitudinal study of changes in the content and form of food advertising in New Zealand magazines", International Journal of Advertising, 22.
- Göle, N. (1995). "Modernlik: Zaman, Bilinç ve Desen", Türkiye'de Toplumsal Değişim. Der. Ali Bayramoğlu, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-24.
- Göle, N. ve Özcan, Z. (2002). Nilüfer Göle ile Toplumun Merkezine Yolculuk. Haz: Zafer Özcan. Ufuk Kitapları.
- Gürbilek, N. (2001). Vitrinde Yaşamak. Metis Yayınları.
- Güvenç, B. (1976). *Sosyal Kültürel Değişme*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- <http://www.aile.gov.tr/aileist.htm> (Erişim Tarihi: 25. 10 2005)
- <http://www.medyatakıip.com/medyaaraştırmaları.php> (Erişim Tarihi: 25. 10 2005)
- <http://media.ankara.edu.tr/erdoğan/doğubati.html> (Erişim Tarihi: 25. 10 2005)

- <http://www.e.kolay.net/sağlık/Haber.asp?PID=613&HID=14&HaberID=188579> (Erişim Tarihi: 25. 10 2005)
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2004). "Devredilemez ve Kuralsız Yeni Bir Yoksullaşma Süreci Yaşanmaya Başlanıyor", Entelektüel Perspektif. Ed. Memet Zincirkıran. Alfa Yayınları.
- İmamoğlu, E.O. ve Karakitapoğlu Aygün, Z. (1999). "1970'lerden 1990'lara Değerler: Üniversite Düzeyinde Gözlenen Zaman, Kuşak ve Cinsiyet Farklılıkları", Türk Psikoloji Dergisi. Cilt:14, Sayı: 44.
- Kahraman, H. B. (2000). Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye-1980 Sonrası Zihinsel Toplumsal ve Siyasal Dönüşüm. Everest Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (2001). "60 Sonrası Türk Politik Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo-Patrimoniyalizm ve İstikrar", Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme. Der. Ersin Kalaycıoğlu-Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları.
- Kasaba, R. (1999). "Eski ile Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm", Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik. Ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 55.
- Kazgan, G. (1999). Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi. Altın Kitaplar Yayınevi.
- Keyder, Ç. (2004). Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliğine. İletişim Yayınları.
- Kılıçbay, A. (1999). Türkiye Ekonomisi. Bilim Teknik Yayınları.
- Kıray, M. (1964). *Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. Başbakanlık DPT Yay.
- Kıray, M.. (1999). *Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme*. Bağlam Yayıncılık.
- Kocabaş, F. ve Elden, M. (2004). Reklamcılık Kararlar Kurumlar. İletişim Yayınları.
- Kongar, E. (1982). Kültür Üzerine. Çağdaş Yayınları.
- Kongar, E. (2000). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Sekizinci Basım, Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2002). *21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Remzi Kitabevi.
- Kozanoğlu, H. (1993). Yuppiler, Prenslar ve Bizim Kuşak. İletişim Yayınları.
- Kozanoğlu, C. (1995). 80'lerden 90'lara Türkiye ve Starları Cıralı İmaj Devri. İletişim Yayınları.
- Kumar, K. (1995). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma. Çev. Mehmet Küçük, Dost Kitabevi.
- Kümbetoğlu, B. (1997). "Aile, Evlilik, Nikah: Farklılaşan Kavramlar", Toplum ve Bilim 73, Yaz.

- Lin, C. A. (2001). "Cultural Values Reflected in Chinese and American Television Advertising", *Journal of Advertising*, Volume XXX, Number 4, Winter.
- Lull, J. (1995). *Media Communication Culture*. Polity Press. Muchielli, A. (1991). *Zihniyetler*. Çev. Ahmet Kotil. İletişim Yayınları.
- Mueller, B. (1987). "Reflections of Culture: An Analysis of Japanese and American Advertising Appeals", *Journal of Advertising Research*, 27, 3.
- Navaro-Yaşın, Y. (1991). "Kültür Piyasası-Metalar, İslamcılık, Laiklik", *Kültür Fragmanları- Türkiye'de Gündelik Hayat*. Haz. Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktaber, Çev. Zeynep Yelçe. Metis Yayınları.
- Okman Fişek, G. ve Scherler, H.R. (1996). "Toplumsal Değişim ve Eşler: Cinsiyet Senaryolarının Sınırlarını Genişletme Amaçlı Bir Terapi Yaklaşımı", *Türk Psikoloji Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 36.
- Ormanlar, Ç. (1999). "Püsküllü Bela' dan Şapkaya 1923-40", 75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları". *Tarih Vakfı Yayınları*, Bilanço 98 Yayın Dizisi, s. 50- 76.
- Oyan, O. (1998). *Türkiye Ekonomisi*. İmaj Yayıncılık.
- Özbudun, S. (2002). *Kültür Halleri, Geçmişte, Ötelerde, Günümüzde*. Ütopya Yayınevi.
- Özbudun, E. ve Keyman, F. (2003). "Türkiye'de Kültürel Küreselleşme", *Bir Küre Binbir Küreselleşme Çağdaş Dünyada Kültürel Çeşitlilik*. Ed. Peter L.Berger ve Samuel P.Huntington, Çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi.
- Özkalp, E. (1998). *Sosyolojiye Giriş*, Anadolu Ün. Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın No: 140.
- Özyeğin, G. (2003). "Kapıcılar Gündelikçiler ve Ev Sahipleri - Türkiye'de Ev Yaşamında Sorunlu Karşılaşmalar", *Kültür Fragmanları, Türkiye'de, Gündelik Hayat*. Haz. Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber, Metis Yayınları.
- Pekman, C. (2001). "Çokuluslu Reklamcılık, Uluslararası Düzenlemeler ve Ulusal Uygulamalar: Kuralları Kim İster?", *Medya Politikaları Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Dinamikleri*. Der. D.Beybin Kejanhoğlu, Sevilay Çelenk, Gülseren Adaklı. İmge Kitabevi.
- Sarıbay, A. Y. (2000). "Türkiye'de Demokrasi ve Sivil Toplum", *Global Yerel Eksende Türkiye*. Der. E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Serter, N. (1994). *Türkiye'nin Sosyal Yapısı*. Filiz Kitabevi.
- Smith, A. D. (1996). *Toplumsal Değişme Anlayışı (İşlevselci Toplumsal Değişme Kuramının Bir Eleştirisi)*. Çev. Ülgen Oskay, Gündoğan Yayınları.

- Şahin, H. (2000). Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu. Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şeker, M. (1995). Türkiye’de Seçmenin Algılama Süreci. İmaj Yayıncılık. Tanör, B. (1994). Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu. BDS Yayınları.
- Tezcan, M. (1984). Sosyal ve Kültürel Değişme. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yayın No: 129.
- Tezcan, M. (1990). “Toplumsal Değişme ve Aile”, Türkiye Aile Yıllığı, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Tolan, B. (1992). “Medyalarda Basın ve TV Reklamlarında Kadın ve Aile İmgesi.” Türkiye Günlüğü. Sayı: 18, Bahar.
- Tolan, B. (1996). Toplum Bilimlerine Giriş. Adım Yayıncılık. Tolan, B. (2005). “Suç Yer Değiştiriyor”, Cumhuriyet. 01.12.2005.
- Türkdoğan, O. (1971). Seçilmiş Bazı Yerli ve Göçmen Gruplar Üzerinde Sosyal Değişme Örnekleri. Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 139, İşletme Fakültesi Yayınları No: 16.
- Uğur, A. (1991). Keşfedilmemiş Kıta-Günlük Yaşa ve Zihniyet Kalıplarımız. İletişim Yayınları.
- Uğur, A. (1999). “Tasarruftan Tüketime 75 Yıl” 75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları. Ed. Oya Baydar ve Derya Özkan. Tarif Vakfı Yayınları.
- Yamaner, Ş. (1988). Atatürk Öncesinde ve Sonrasında Kültürel Değişim. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Yazıcı, E. (1998). “Türk Sosyo-Kültürel Yapısında Gözlenen Değişmeler: Karmaşık Bir Dönüşümün Hikayesi”, Yeni Türkiye Cumhuriyet 1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi III/Sosyal Değerlendirme. Ed. Güler Eren.
- Yozgat, F. (2002). Toplumsal Değişme ve Ara İnsan Gücü Yoluyla Kalkınma: Alan Araştırması. Nobel Yayın Dağıtım, 2002.
- Zhang, J. and Shavitt, S. (2003). “Cultural Values in Advertisements to the Chinese X Generation”, Journal of Advertising, Vol. 2, No: 1, Spring.
- Zillioğlu, M. (1993). İletişim Nedir? İstanbul: Cem Yayınevi.
- Zürcher, E. J. (1995). Modernleşen Türkiye’nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

2. Bölüm

METİN ERKSAN SİNEMASINDA DENEYSEL ÜSLUP

*Aytekin Can - Naci Anıl Konya**

GİRİŞ

Sinemanın gelişim sürecine katkı sağlayan; sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal değişimler, öncelikle ortaya çıkan sanat akımlarını ve dünya sinemasını, dolaylı olarak da sinema seyircilerini etkiler. Sinemadaki teknik gelişmeler de farklı sinemasal anlatı dilleri oluşumuna neden olarak bu gelişime katkı sağlar. Farklı bir anlatı üslubunun olması bakımından Deneysel Sinema buna en güzel örneği teşkil eder. Deneysel sinemanın dünyadaki gelişiminde de yeni teknolojik gelişmelerin ve farklı/aykırı anlatı biçimlerinin sinema sanatına katkısı göz ardı edilemez bir etken olmuştur.

Metin Erksan, Türk Sinema tarihinde adından çok söz edilen ve çok tartışılan yönetmenlerden olması da bu başarısından kaynaklanmaktadır. Entelektüel birikimin yanında sol dünya görüşü olmasına rağmen doğru mistisizminden yeni biçimciliğe kadar sinema alanında yaptığı çalışmalar da birçok felsefi ve sanatsal akımın etkisi görülmektedir (Kaya-
lı, 2004, s. 20).

* Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2019 yılında tamamlanan Yeşilçam'da Deneysel Tavrı: Alp Zeki Heper ve Metin Erksan Filmlerinin Çözümlemesi başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

- Adanır, O. (2007). İşıtsel ve Görsel Anlam Üretimi, İstanbul: Artı 1 Kitapevi.
- Akbulut, D. (2012). Belgesel ve Deneysel Sinema, İstanbul: Etik Yayınları.
- Altunay, A. (2023). Medya ve Zaman, Ankara: Nobel Kitabevi.
- Can, A. Aytas, M. Konya, N, A. (2021). Deneysel Sinema, Konya: Tablet Kitabevi.
- Çoşkun, E. (2009). Türk Sinemasında Akım Araştırması, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Erdogan, Ş. (2004). AvantGarde Sinema Üzerine, İstanbul: <http://genclikcephesi.blogspot.com>. Erişim: 17.03.2018; 12:32.
- Göztepe, M. O. (2010). Politik Sinema Olanağı Olarak Deneysel Sinema İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.
- Holmes, P. (2014). A History of 1970s Experimental Film UK: Palgra And Macmillan.
- Kabadayı, L. (2013). Film Eleştirisi, Kuramsal Çerçeve ve Sinemamızda Örnek Çözümler, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kaliç, S. (1992). Deneysel Sinemanın Kısa Tarihi, İstanbul: Hil Yayın.
- Konya, N. A. (2019). Yeşilçam'da Deneysel Tavrı: Alp Zeki Heper ve Metin Erksan Filmlerinin Çözümlemesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Konya.
- Onaran, A, Ş. (1994). Türk Sineması, 1. Cilt. İstanbul: Kitle Yayınları.
- Özdoğru, P. (2004). Minimalizm ve Sinema, İstanbul: ES Yayınları.
- Rogers, H & Barham, J. (2017). The Music and Sound of Experimental Film, A.B.D: Oxford University Press.
- Söğütöler, T. (2022) Türk Sinemasında Korkulan Özne, Gördüm, Çektim, Seçtim, Sinema ve Televizyona Dair Çeşitlemeler (Ed. Taranç, R., Tomak, M.) Paradigma Akademi Yayınları: Çanakkale.
- Sualp, Kanbur & Algan. (2008). Özgürlüklerden Kayıplara ve Sonrası, Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Smith G. N. (2003). Dünya Sinema Tarihi. Ahmet Fethi (çev.). İstanbul: Kabalca Yayınları
- Tarkovski, A. (2008). Mühürlenmiş Zaman, (F. Ant, Trans), İstanbul: Agora Kitaplığı
- Uçkan, Ö. (2013). Video Sanatı Geçidi: Geçmiş, Şimdi, Gelecek, https://prezi.com/qvnpht_8gz6/dr-ozgur-uckan-video-sanat-gecidi-gecmis-simdi-gelecek/ Erişim Tarihi: 01.04.2018; 22.20.

3. Bölüm

SİNEMADA MİKROPOLİTİKADAN MAKROPOLİTİKAYA SIZMAK: RİZOMATİK BİR FİLM ÖRNEĞİ *GELİNCİK*

*Azime Cantaş**

GİRİŞ

Gilles Deleuze ve Felix Guattari'ye göre, özdeşlik düşüncesine dayanan devlet, arzuyu kodlayan bir makinedir ve sosyal makineye ilişkindir. Her bir toplumsal makineyi belirleyen şey, sayesinde bütünü ve parçalarının bir socius olarak işlediği (2017, s. 33) bağlayıcı, ayırıcı, birleştirici üç sentez aracılığıyla bileşim tarzıdır. Deleuze'e göre devlet, minör egemenlikleri damgalayarak kendi kodlaması aracılığıyla düzenli hâle getirmektedir. Soyut makinenin buradaki önemi, işlevidir (Thoburn, 2009, s. 26). Onlara göre devlet, güçlerin bağımsız akışlarını kontrolü altında tutarak, devrim potansiyelini dağıtmada baskıcıdır. Bu yüzden anarşist filozoflar gibi devlete direnilmesi gerektiğini savunurlar (Perez, 2008, s. 47).

Deleuze, iktidara karşı, ikili ayrımlardan kaçınan, çoklukları ve oluşu ön plana çıkaran “rizom” modelini önermektedir. Sistematik bir biçimde düzeni esas alarak gelişen ağaçbiçimli modelin aksine rizom, rastgele, dağınık ve kendiliğinden büyüyen ayrıkotları gibi bir alternatif sunar.

* Bu çalışma Prof. Dr. Aytekin Can'ın danışmanlığında, 03 Kasım 2021 tarihinde sunulan “Türk Sinemasında Minör İzdüşümler” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

düzeydeki mikro faşizmlerin aile, okul, iş yeri gibi toplumsal ilişkiler arasında bölünen faşizm, zamanla yayılarak devletle yayılım içinde genişlemesinin bir sonucudur. Ayhan'ın iş ortamı, zamanla yayılan mikro faşizmleri içermektedir. Ayhan mevcut molar yapıda bozulmaya başlar, karakterin tahammül edilemeyen geçmiş karşısında, bedeninde de bozulmalar başlar. Ayhan aynadan kendine baktığında bedeninde yaralar görür. İş-kence uyguladığı insanların yaraları gibidir.

Rizomatik düşüncede, devrimci özne bir parti üyesi olmaktan çok şizo-özne olarak tanımlanır. Şizo-özne, kapital makinenin oluşturduğu aksiyomatiğe karşı direnen, ödipal'i reddeden, kodları parçalayan, yeniden yerliyurtlu olmanın duvarlarını yıkan; yeğinlikler, akış ve oluş içinde dönüştürülen ve böylece majör olanı tehdit eden bir şizo'dur. Filmlerde ikili ayrımlar, belirsiz ve karasızdır; özel alan ve kamusal alan arasındaki ayırım silinmiştir, eski ile yeni, geçmiş ile şimdi birbirine karışmaktadır. Sonuç olarak Yeni Türk sinemasının değişen bir politik yönü olduğu ortaya çıkmaktadır. *Gelincik* filmi, mikropolitikadan makropolitikaya uzanan bir vektörü takip eder. Yeni Türk sinemasının yorgun, anti kahraman karakterleri, ideal dünyalar yaratmak ya da dünyayı değiştirmek gibi amaçlar peşinden gitmezler. Onlar yaşamın içinde oluş hâlinde var olan yeğinliklerdir.

KAYNAKÇA

- Akay, A. (2006). Yersizyurtsuzlaşma Üzerine. *Toplumbilim Dergisi*(5), 19- 23.
- Akay, A. (2016). Göçebe ve Sapma Üzerine Bir Refleksiyon. İ. Karadağ, & H. Yücefer (Dü) içinde, *Dışarıdan Düşünmek Deleuze ve Guattari Perspektifinden Felsefe, Siyaset ve Sanat Yazıları* (s. 363- 375). Ankara: Chivi Yazıları Yayınevi.
- Atam, Z. (2011). *Yakın Plan Yeni Türkiye Sineması*. İstanbul: Cadde Yayınları.
- Best, S., & Kellner, D. (2011). *Postmodern Teori - Eleştirel Soruşturmalar*. (M. Küçük, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bogue, R. (2002). *Deleuze ve Guattari*. (İ. Öğretir, & A. Utku, Çev.) İstanbul: Birey Yayınları.
- Boundas, C. V. (2006). Deleuze: Dizileşme ve Özne Oluşumu. (A. Akay, Dü.) *Toplumbilim Dergisi Gilles Deleuze Özel Sayısı*, 153-.
- Deleuze, G. (2009). *İki Delilik Rejimi, 1975-1995 Metinler ve Söyleşiler*. (M. E. Keskin, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Deleuze, G. (2017). *İssız Ada ve Diğer Metinler, Metinler ve Söyleşiler 1953- 1974*. (D. Lapoujade, Dü.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2005). *A Thousand Plateaus, Capitalism and Schizophrenia*. (B. Massumi, Çev.) London: University of Minnesota Press Minneapolis.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2015). *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Dedalus Yayınları.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2017). *Anti- Ödipus, Kapitalizm ve Şizofreni 1*. (F. Ege, H. Erdoğan, & M. Yiğitalp, Çev.) Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Deleuze, G., & Parnet, C. (1990). *Diyaloglar*. (A. Akay, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gilbert, J. (2012). *Antikapitalizm ve Kültür: Radikal Teori ve Popüler Politika*. (T. Sağlam, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Guattari, F., & Negri, A. (2006). *Bizim Gibi Komünistler*. (M. Erata, İ. Sümer, & B. Özçorlu, Çev.) İstanbul: Otonom Yayınları.
- Kara, M. (2020, 11 15). 06 20, 2021 tarihinde Evrensel: <https://www.evrensel.net/yazi/87546/orcun-benlinin-yaratici-dunyasinda-hayatinicinden-bir-film-gelincik> adresinden alındı
- Kaya, R. (2014). Post- Anarşizmin Sırt Çantasındaki Deleuze. A. M. Aytaç, & M. Demirtaş içinde, *Göçebe Düşünmek* (s. 256-291). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kılıç, S. (2012). Deleuze - Guattari: Yersizyurtsuzlaştırma Makinesi Olarak Şizoanalitik Fark ve Arzu Ontolojisi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Massumi, B. (2013). *Kapitalizm ve Şizofreni İçin Kullanıcı Rehberi*. (F. Ege, Çev.) Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Milliyet. (2008, 10 21). 06 20, 2021 tarihinde www.milliyet.com.tr:https://www.milliyet.com.tr/haberleri/ayhan-carkin adresinden alındı
- Newman, S. (2006). *Bakunin'den Lacan'a: Anti-Otoriteryanizm ve İktidarın Altüst Oluşu*. (K. Kızıltuğ, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Patton, P. (2005). Kavramsal Politika ve Bin Yayla'da Savaş Makinası. *Gilles Deleuze'de Toplum ve Denetim* (s. 48). içinde İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Perez, R. (2008). *An(arşı) ve Şizoanaliz*. (Ş. A. Avşar, Çev.) İstanbul: Versus Kitap.
- Raunig, G. (2013). *Bin Makine*. (M. Çelik, Çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Suner, A. (2012). *Yeni Türk sinemasında Aidiyet, Kimlik ve Bellek*. İstanbul, Turkey: Metis Yayınları.
- Thoburn, N. (2009). *Deleuze, Marx ve Politika*. (A. U. Erkan, Çev.) İstanbul: Otonom Yay.
- Zourabichvili, F. (2008). *Deleuze: Bir Olay Felsefesi*. (A. U. Kılıç, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

4. Bölüm

TÜRK SİNEMASINDA NOSTALJİK FİLMLERİN NİHİLİSTİK ÖZLEMİ

Cenk Ateş

GİRİŞ

İsmi varoluşçu felsefeye özdeşleşen J. Paul Sartre'ın *Bulanıtı* romanında ana karakter Roquentin, rahatsız olduğu bir dönüşüm geçirir. Yaşadığı 'şimdi'de nesnelere ve insanları eskisi göremediğinden, yıllarca tutku içinde yaşadığından ancak şimdi içinin bomboş olduğundan kısaca yaşamla uyum duygusunun koptuğundan bahseden Roquentin bu durumu bir hastalık¹, bulanıtı olarak tanımlar. Hastalıktan kaçmak ya da onu aşmak için de eski uyumlu günlerini anımsar: "İki yıl önce ne hoştu: Gözlerimi kapadığımda, başım bir arı kovanı gibi uğuldamaya başlayıverirdi. İnsan yüzleri, ağaçlar, evler... Rum çobanlarının ıslık seslerini yeniden duyar heyecanlanırdım. Bu neşe çoktandır eskidi (2012, s. 57). Bu duygu durumunu meraklı olarak çok arzuya yönelik şu soru takip eder: "Bu gün(ler) yeniden ortaya çıkacak mı acaba?" (2012, s. 57). Roquentin'in yakalandığı hastalığın anlam kaybı olarak tanımlanabilen nihilizm (Nietzsche, 2002), ondan kurtulmak için başvurduğu yolun da geçmiş zaman özlemini ifade eden nostalji (Cassin, 2020, s. 51) olduğu düşünülebilir. İlerleyen bölüm-

¹ Dostoyevski *Yeraltından Notlar*'da (2015); Nietzsche *İnsanca Pek İnsanca-ı*'da (2021) sahip olunan değerlerden koparak yaşanan anlamsızlık duygusunu hastalık olarak tanımlarlar.

KAYNAKÇA

- Aksu, Y. (2016). *İftarlık Gazoz*. [Sinema Filmi].
- Başekim, S.G. (2015). *Türk Sinemasında Nostalji (2000-2011)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Botton, D. A. (2011). *Felsefenin Tesellisi*. (Çev. B. Tellioglu Altuğ). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin Geleceği*. (Çev. F.B. Aydar). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bull, M. (2013). *Anti-Nietzsche*. (Çev. M.B. Tokdemir). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Camus, A. (1994). *Denemeler*. (Çev. S. Eyuboğlu ve V. Günyol). İstanbul: Say Yayınları.
- Camus, A. (2006). *Yabancı*. (Çev. V. Günyol). İstanbul: Can Yayınları.
- Camus, A. (2012). *Sisifos Söyleni*. (Çev. T. Yücel). İstanbul: Say Yayınları.
- Cassin, B. (2020). *Nostalji*. (Çev. S. Kıvrak). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Cebenoyan, C. (2011). Kendine Hür Bir Adam. *Birgün Gazetesi*. <https://www.birgun.net/makale/kendine-hur-bir-adam-6456> (Erişim Tarihi: 14.04.2023).
- Copleston, F. (1998). *Nihilizm ve Materyalizm*. (Çev. D. Canefe). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Daniels, E.B. (1985). *Nostalgia and Hidden Meaning*. *American Imago*, 42(4), 371- 383.
- Diken, B. (2011). *Nihilizm*. (Çev. A. Onacak). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Deleuze, G. (2010). *Nietzsche ve Felsefe*. (Çev. S. Canbolat). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Dok, B. (2008). *Nietzsche'nin Nihilizmi*. Ankara: İskenderiye Kitaplığı.
- Dostoyevski, F (2015). *Yeraltından Notlar*. (Çev. E. Altay). İstanbul: Can Yayınları.
- Gasset, O. Y. (2015). *Tarihsel Bunalm ve İnsan*. (Çev. N.G. Işık). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev. S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Heidegger, M. (2001). *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*. (Çev. Levent Özşar). Bursa: Asa Kitabevi.
- Işıklar, U. (2017). Türk Sinemasındaki 'Auteur' Yönetmenlerin Filmlerinde Nihilizm ve Birey: Zeki Demirkubuz, Nuri Bilge Ceylan, Tayfun Pirselimoglu Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Işıklar, U. (2021). *Nuri Bilge Ceylan Sinemasında Nihilizm*. Ankara: Klaros Yayınları.
- Jameson, F. (1994). Postmodernizm Ya Da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığıpostmodernizm (Haz. N. Zeka). *F. Jameson, J.-F. Lyotard, J. Habermas Postmodernizm* (59-116). (Çev. G. Naliş, D. Sabuncuoğlu, D.Erksan). İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Jameson, F. (2008). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*. (Çev. N. Plümer ve A. Gçlü). Ankara: Nirengi Kitap.

- Jameson, F. (2018). *Gerçekliğin Çelişkileri*. (Çev. O. Koçak). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kafkasyalı, M. S. (2010) Aydınlanma, Nostalji ve Adem-i Nostalji. *Yerel Kültür Düşünce Dergisi*, (25-26), Ankara: Orient Yayıncılık, 33-46.
- Kierkegaard, S. (2007). *Ölümçül Hastalık Umutsuzluk*. (Çev. M. M. Yakupoğlu). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Kuçuradi, I.(1967). *Nietzsche ve İnsan*. İstanbul: Yankı Yayınları.
- Küçükalkp, D.(2005). Politik Felsefede Nihilizm Sorunu: Nietzscheci Bir Tartışma, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Löwenthal, D. (1975). Past Time Present Place: Landscape and Memory. *Geographical Review*, 65 (1), 1-36.
- Nietzsche, F (2003). *Ecce Homo*. (Çev. Can Alkor). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Nietzsche, F. (1964). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. (Çev. A. T. Ofazoğlu). İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Nietzsche, F. (2002). *Güç İstenci*. (Çev. S. Umran). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2005). *Putların Batışı*. (Çev. M. Tüzel). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Nietzsche, F. (2005a). *Tragedyanın Doğuşu*. (Çev. M. Tüzel). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010). *Wagner Olayı- Nietzsche Wagner'e Karşı*. (Çev. M. O. Toklu). İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2013). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*. (Çev. A. İnam). İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2014). *Deccal*. (Çev. A. Kaya). İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2021). *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*. (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nietzsche, F. (2021a). *İnsanca, Pek İnsanca*. (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Oskay, Ü. (2010). *Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özben, M. (2010) Risk Toplumunda Nostaljinin kaçınılmazlığı: Güvenli bir Yaşam Arayışı ve Nostalji. *Yerel Kültür Düşünce Dergisi*, (25-26), Ankara: Orient Yayıncılık, 15-16.
- Rousseau, G. (2011). Modernism's Nostalgics, Nostalgia's Modernity. (Edt, J. Parker ve T. Mathews). *Tradition, Translation, Trauma: The Classic and The Modern* (s. 263-281). Oxford: Oxford University Press.
- Salome, L. (2007). *Nietzsche*. (Çev. N. Erdoğan). İstanbul: Versus Yayınları.
- Sartre, J. P. (2012). *Bulantı*. (Çev. S. Hilav). İstanbul: Can Yayınları.

- Simmel, G. (2011). *Modern Kültürde Çatışma*. (Çev. T. Bora, N. Kalaycı, E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Spengler, C. (2009) *Screening Nostalgia Populuxe Props and Technicolor Aesthetics in Contemporary American Film*. USA: Berghahn Books
- Stauth, G. ve Turner, B. (2005). *Nietzsche'nin Dansı*. (Çev. M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Suner, A. (2006). *Hayalet Ev*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tanrısever, M. (2011). *Hür Adam*. [Sinema Filmi].
- Tolstoy, L.N. (2005). *İtirafımlarım*. (Çev. İ. Özdemir). İstanbul: Antik Dünya Klasikleri.
- Yüksel, S. E. ve Yüksel, E. (2020). Soğuk Savaş Filminde Kayıp Anavatan ve Nostalji. *Moment Dergi*. 7(1): 72-87.

AKADEMİK ÇALIŞMALARDA NETFLIX DURUMU: SİSTEMATİK BİR OKUMA

Çiçek Topçu

GİRİŞ

2015'ten bugüne Netflix, televizyon ve diğer yayın platformlarını önemli ölçüde geride bıraktı. Gerek neden olduğu yenilikler gerek sağladığı görsel şölenle, bireyleri televizyonun sınırlarını belirlediği kitlesel olma durumundan çıkarıp yeniden birey olma durumuna sınırları kırarak dönüştürdü. Sebebinde klasikleşmiş televizyonculuk anlayışının yapıbozumu uğraması yatan bu dönüşüm, Netflix'in kendisinin de küresel düzeye ulaşmasının nedenini oluşturdu¹. 1998'de DVD satıcılığıyla işe başlayıp, kişiselleştirilmiş film önerileri anlayışının etkisiyle dizi ve filmlerin anında izlenmesini sağlayacak yayın olma özelliği kazanmasının ardından Netflix, 2014'e gelindiğinde artık 50 milyonu aşan izleyici kitlesine sahipti (aboutnetflix, 2023). Popüler ve bilimsel söylemleri buluşturup yeni bir tarzla, 2015'te ilk uzun metraj filmini yayınladığında², tercih edilebilirliği en

¹ Kitle iletişim sürecinin kesintisiz şekilde akışını sağlayan kontrollü yapıdaki geleneksel yayıncılığın tersine Netflix, genel izleyici eğilimini yeni baştan şekillendirip izleyiciye mutlak suretle sunulan içeriklerin yerine özgün ve çok çeşitli, ayrıca kontrolden uzak bir ortam sağlaması nedeniyle dünyada kolay kabul görür (Söğütöler & Soygüder Baturlar, 2023: 98).

² Netflix'in ilk orijinal uzun metrajlı filmi *Beasts of No Nation* (2015) savaş ve dram filmidir. İngilizce olmayan *Club de Cuervos* (2015) ise ilk Netflix dizisidir. İspanyolca olan bu diziyle birlikte, üyelikler artık Avustralya, Küba, İtalya, Japonya, İspanya ve Yeni Zelanda'ya kadar ulaşır (aboutnetflix, 2023).

KAYNAKÇA

- Aguiar, L. & Waldfogel, J. (2018). Netflix: Global hegemon or facilitator of frictionless digital trade?, *Journal of Cultural Economics*, 42 (3), 419-445.
- Akgöz, S. , Ercan, İ. & Kan, İ. (2004). Meta-analizi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 107-112.
- Aruah, D. E. (2021). Sexual health on television: New framing of sexual health issues in Netflix's Sex Education. *Journal of Public Interest Communications*, 5 (2), 48-67.
- Aubrey, J. S., Yan, K., Terán, L. & Roberts, L. (2020). The Heterosexual Script on Tween, Teen, and Young-Adult Television Programs: A Content Analytic Update And Extension. *Journal of Sex Research*, 57 (9), 1134-1145. <https://doi.org/10.1080/00224499.2019.1699895>.
- Barlow, J. N. (2020). Black Women: The Forgotten Survivors Of Sexual Assault. American Psychological Association, <https://www.apa.org/pi/about/newsletter/2020/02/black-women-sexual-assaultf>.
- Bridge, J. A., Greenhouse, J. B., Ruch, D. Stevens, J. H., Ackerman, H., Sheftall, A. H., Horowitz, L. M., Kelleher, K. J. & Campo, J. (2020). Association Between the Release of Netflix's 13 Reasons Why And Suicide Rates in The United States: An Interrupted Time Series Analysis. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 59 (2), 236-243.
- Cantaş, A. (2022). Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin Şizoanaliz Kavramının Sinemaya Yansması: İyi İş Filminin Şizoanalitik Bir İncelemesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (37), 34-59. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.1083805>.
- Cantaş, A. (2023). Yeni Medya Biçimi Olarak Video Oyunlar ve Filmler Arasındaki Etkileşimli Yankılanma, E. Başer içinde, *Dijital Dünyada Reklamcılık ve Sinema*, 125-143. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Carmichael, V. & Whitley, R. (2018). Suicide Portrayal in The Canadian Media: Examining Newspaper Coverage of the Popular Netflix Series '13 Reasons Why'. *BMC Public Health*, 18, 1086 <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5987-3>.
- Carpentier D. F., Stevens E. M., Wu L, (2018). Sex, Love, and Risk-N-Responsibility: A Content Analysis of Entertainment Television. *Mass Commun Soc.* (20): 686-709. [doi:10.1080/15205436.2017.1298807](https://doi.org/10.1080/15205436.2017.1298807) <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/30123098>.
- Cobb, K. (2018). 9 Surprising Facts About Netflix's Internal Ratings You Didn't Know. *Decider*, <https://decider.com/2018/04/23/surprising-facts-about-netflix-ratings>.

- Cooper, M. T., Bard, D., Wallace, R., Gillaspy, S. & Deleon, S. (2018). Suicide Attempt Admissions From A Single Children's Hospital Before and After the Introduction of Netflix Series 13 Reasons Why. *Journal of Adolescent Health*, 63(6): 688-693.
- Cox, N. (2022). Butterfly Effect: Sexual Assault and its Aftermath in Netflix's 13 Reasons Why, *Feminist Media Studies*, <https://doi.org/10.1080/14680777.2022.2154376>.
- Creager, R. L. (2019). Sexual Scripting Through Netflix: LGBT Representation in Film. *Proques*.
- Çelik, A. (2022). Contextual Comparison of Violence Depicted in Television and Netflix Series. *Violence and Gender*, 1-10. <http://doi.org/10.1089/vio.2021.0052>.
- Dajches, L., Teran, L., Yan, K., & Aubrey, J. S. (2021). Not Another Teen Show: Exploring The Impact of Sexual Scripts in Sexually Oriented Teenage Television on Adolescent Girls' Romantic Relationship and Sexual Expectations. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 65 (4), 575-594. <https://doi.org/10.1080/08838151.2021.1981903>.
- De Carvalho, L. J., & Cox, N. B. (2019). Extended 'Visiting Hours': Deconstructing Identity in Netflix's Promotional Campaigns for Orange is the New Black. *Television & New Media*, 17 (6), 504-519, <https://doi.org/10.1177/1527476416647495>.
- Dudek, D., Woodley G. & Green, L. (2022) 'Own Your Narrative': Teenagers as Producers and Consumers of Porn in Netflix's, *Sex Education, Information, Communication & Society*, 25 (4), 502-515, <https://doi.org/10.1080/1369118X.2021.1988130>.
- Hansen, K.T. (2020). From Nordic Noir to Euro Noir: Nordic Noir Influencing European Serial Svod Drama. in: Badley, L., Nestingen, A., Seppälä, J. *Nordic Noir, Adaptation, Appropriation. Palgrave Studies in Adaptation and Visual Culture*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-38658-0_15.
- Hatipoğlu, H. (2021). Sistematik Derleme ve Meta Analiz, *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Bilişim Dergisi*, 2 (1), 7-10.
- Hong, V., Ewell Foster, C., Magness, C. S., Mc Guire, T. C., Smith, P. K. & King, C. A. (2018). 13 Reasons Why: Viewing Patterns and Perceived Impact among Youths at Risk Of Suicide, *Psychiatr Serv*, 70 (2), 107-114.
<https://about.netflix.com/tr>, Erişim 21 Ağustos 2023.
<https://help.netflix.com/tr/node/14164>, Erişim 10 Eylül 2023.
- İnan, S. (2016). Çocukluğumuza İnelim: Tarih Yazımında Psikobiyografiler: İyi Örneklerden Yöntemin Belirlenmesine, *Turkish History Education Journal*, 5(2), 491-514.
- Jans, S. D., Caubergh, V. & Hudders, L. (2022). Red Light or Green Light? Netflix Series 'Squid Game' Influence on Young Adults Gambling-Related Beliefs, Attitudes and Behaviors, and the Role of Audience Involvement, *Health Communication*.

- Jenney, A., & Exner-Cortens, D. (2018). Toxic Masculinity and Mental Health in Young Women: An Analysis of 13 Reasons Why. *Affilia*, 33 (3), 410-417. <https://doi.org/10.1177/0886109918762492>.
- Jennifer E. (2023). "It's Not Enough to Just Insert a Few People of Color:" An Intersectional Analysis of Failed Leadership in Netflix's The Chair Series, *Educational Studies*, 59 (1), 93-108, <https://doi.org//10.1080/00131946.2022.2153684>.
- Khoshsaligheh, M., Pakar, E. & Ghomi, P. (2023) Replotting and Recharacterisation in Dubbing: Renarration of Audiovisual Fiction. *The Translator*, 1-17.
- Maatouk, S. (2021). Orientalism - A Netflix Unlimited Series: A Multimodal Critical Discourse Analysis of the Orientalist Representations of Arab Identify on Netflix Film and Television, urn:nbn:se:mau:diva-43793, (Erişim: 19.09.2023).
- Mady, C. & El-Khoury, J. R. (2022). Local Absence, Global Supply: Lebanese Youth, Sexual Education, and a Netflix Series, *Sex Education*, <http://doi.org/10.1080/14681811.2022.2159360>.
- Masterson, A. & Messina, N. M. (2023). Love and Sexual Scripts: A Content Analysis of 19 Netflix Teen Series, *Journal of Children and Media*, 17 (2), 161-179, <https://doi.org//10.1080/17482798.2023.2165517>.
- Mayrhofer, M. & Naderer, B. (2019). Mass Media as Alcohol Educator For Everyone? Effects of Portrayed Alcohol Consequences and The Influence of Viewers' Characteristics. *Media Psychology*, 22 (2), 217-243, <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/15213269.2017.1378112>.
- Mc Laughlin, J. (2022). The Allure and Effects of the True Crime Genre, <https://digitalcommons.sacredheart.edu/acadfest/2022/all/198/>.
- Morton, P. (2021). Stylistic Choices in True Crime Documentaries: Duty of Responsibility Between Filmmaker and Audience, *Media Practice and Education*, 22 (3), 239-252. <https://doi.org/10.1080/25741136.2021.1925814>.
- Pakar, E. & Khoshsaligheh, M. (2021). Cultural Mediation and Gatekeeping in Dubbing of American Feature Films on Iranian Television, *Journal of Intercultural Communication Research*, 50 (5), 459-480.
- Ribke, N. (2021). Netflix and Over the Top Politics? The Mechanism TV Series and The Dynamics of Entertainment Intervention. *Critical Studies in Television*, 16 (1), 47-61. <https://doi.org/10.1177/1749602020980139>.
- Saed, H., Haider, A. H. & Tair, S. A. (2023). Gender, Sexual, Ethnic, Color and Disability-Related Epithets and Labels Across Languages: Evidence from Arabic Subtitling of English Movies and Series. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*, 9 (1), 213-225.

- Salsabila, K. (2021). Netflix: Cultural Diversity or Cultural Imperialism?, *Journal of Transnational*, 8 (1), 15-27.
- Smolyannikova, Y. (2020). Engaging Activism On Screen: Black Resistance To Oppression And The Disruption of Master Narratives in USA Through Netflix. <http://dspace.unive.it/> (Erişim: 12.09.2023).
- Söğütöler, T. & Soygüder Baturlar, Ő. (2023). Z Kuşağının Netflix Yerel İeriklerini Alımlama Biçimleri, E. Başer içinde, *Dijital Dönyada Reklamcılık ve Sinema*, 97-125. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Tauty S, Martin P, Bourmaud A, (2021). Sexual Health Promotion Messages For Young People in Netflix Most-Watched Series Content (2015-2020): Mixed-Methods Analysis Study, *BMJ Open* 11:e052826. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-052826>.
- Thompson, L. K., Michael, K. D., Runkle, J. & Sugg, M. M. (2019). Crisis Text Line Use Following The Release Of Netflix Series 13 Reasons Why Season 1: Time-Series Analysis Of Help-Seeking Behavior in Youth, *Preventive Medicine Reports*, 14.
- Wang H. & Yue Z. (2023). Challenges with Using Popular Entertainment To Address Mental Health: A Content Analysis Of Netflix Series 13 Reasons Why Controversy in Mainstream News Coverage. *Front. Psychiatry* 14:1214822. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1214822>.
- Wood, H. (2023). Class, Victim Credibility And The Pygmalion Problem in Real Crime Dramas Three Girls and Unbelievable. *The Routledge Companion to Gender, Media and Violence*, 10.
- Yu, M., Carter, M. C., Cingel, D. P., & Ruiz, J. B. (2023). How Sex İs Referenced in Netflix Original, Adolescent-Directed Series: A Content Analysis Of Subtitles. *Psychology of Popular Media. Advance Online Publication*. <https://doi.org/10.1037/ppm0000457>.

PODCAST REKLAMCILIĞI ODAĞINDA SİNEMANIN YENİ REKLAM ARAÇLARI

Emrah Başer

GİRİŞ

İletişim disiplini yapısı gereği teknolojik gelişmelere son derece duyarlı bir disiplindir. Teknolojik gelişmelerin kitleler ile en hızlı buluşması sıklıkla iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Hedef kitleye etkili bir şekilde ulaşma amacı taşıyan reklam iletişimi de teknolojik gelişmelerden optimum düzeyde yararlanma motivasyonu ile hareket etmektedir. Bu durum üzerinde hem kaynaklarını verimli kullanmak isteyen reklamverenlerin baskısı hem de etkinliğini kanıtlayarak varlığını sürdürmek isteyen reklam ajanslarının temel varlık nedenleri etkili olmaktadır.

Sinema, film gösterimlerinin yapıldığı bir alan olarak kendisi bir reklam mecrası olduğu gibi, sinema salonlarında ya da farklı platformlarda gösterime giren filmlerin tanıtımı amacıyla da çeşitli tanıtım faaliyetlerine ihtiyaç duymaktadır. İşte tam bu noktada sinema reklamcılığı kavramı geniş kapsamıyla ortaya çıkmaktadır. Sürekli gelişen yeni iletişim teknolojileri her alanda olduğu gibi hem bir reklam mecrası olarak kullanılan sinema salonlarını hem de sinemanın kendisine ait temel öğelerin tanıtımını değiştirmekte ve yeni olanaklar sunmaktadır. Sinema filmlerinin ticari düzeyde sahibi konumunda olan yapımcılar ve çeşitli yayıncı platformlar, hedef kitlelerine ulaşmak ve istedikleri izlenme oranlarına ulaşma

bu farklılıklar bağlamında aynı aracın farklı kullanım düzeyleri de tespit edilebilir. Araştırma farklı içerik üreticileri üzerinden gerçekleştirilebilir ya da farklı dinleyici grupları üzerinden bu podcast serilerinin etkileri incelenebilir. Ayrıca podcast serileri sunucunun ses tonu, podcastin görseli, yayınlandığı platform, podcast süresi gibi unsurlar bağlamında da araştırmalara konu edilebilir. Sinemanın yeni reklam araçları odağında podcast serileri üzerine yapılan bu araştırma öncü bir araştırma olarak değerlendirilmelidir. Yakın gelecekte yapılacak benzer çalışmalar için bir kapı aralaması öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adgate, B. (2021). As podcasts continue to grow in popularity, ad dollars follow. *Forbes*.
- Amazon Ads. (2022, Ekim 29). Duygularla etkileşim kurmak, güven kazanmak: Podcast reklamcılığının markalar için yeni bir büyük fırsat olma nedeni. Amazon. <https://advertising.amazon.com/tr-tr/blog/podcast-advertising-why-it-works>
- Arens, W., Weigold, M., & Arens, Ch. (2009). *Contemporary advertising* (12th ed.). New York: McGraw Hill Irwin.
- Avrich, B. (2002). *Selling the sizzle: The magic and logic of entertainment marketing*. Maxworks Pub.
- Basuroy, S., Chatterjee, S., & Ravid, S. A. (2003). How critical are critical reviews? The box office effects of film critics, star power, and budgets. *Journal of Marketing*, 67(4), 103-117.
- Brinson, N. H., & Lemon, L. L. (2023). Investigating the effects of host trust, credibility, and authenticity in podcast advertising. *Journal of Marketing Communications*, 29(6), 558-576.
- Bouvard, P. (2020, Eylül 3). "Advertiser Perceptions: Brand/Agency Podcast Advertising Consideration and Intention Soar to Record Levels." Westwood One. <https://www.westwoodone.com/2020/09/03/advertiser-perceptions-brand-agency-podcast-advertising-consideration-andintention-soar-to-record-levels>
- Cevher, E., & Aydın, Y. (2020). Yapay zekanın şafağında sinema: Morgan filmi fragmanı örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(1), 614-642.

- Duan, H., Li, J., Fan, S., Lin, Z., Wu, X., & Cai, W. (2021, October). Metaverse for social good: A university campus prototype. In *Proceedings of the 29th ACM international conference on multimedia* (pp. 153-161).
- Edison Research. (2020, Temmuz 11). "The infinite dial 2020." Edison. <http://www.edisonresearch.com/wpcontent/uploads/2020/03/The-Infinite-Dial-2020-from-Edison-Research-and-Triton-Digital.pdf>
- Eliashberg, J., & Shugan, M.S. (1997). Film critics: influencers or predictors. *Journal of Marketing*, 61, 68-78.
- Hennig-Thurau, T., Walsh, G., & Wruck, O. (2001). An investigation into the factors determining the success of service innovations: The case of motion pictures. *Academy of Marketing Science Review*, 6(1), 1-23.
- Hixson, T. K. (2006). Mission possible: Targeting trailers to movie audiences. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, 14, 210-224.
- Jafarinejad, S. (2007). The examination of consistency solutions in the cycle of production, distribution and broadcasting the works of Iranian cinema. Tehran: Institute of Culture, Arts and Communications Ministry of Islamic Guidance.
- Johnson, R. (2002). British movie guide. In article collection: marketing and broadcasting film (pp. 101-108). Tehran: Farabi Cinema Foundation.
- Kadry, A. (2022). The metaverse revolution and its impact on the future of advertising industry. *Journal of Design Sciences and Applied Arts*, 3(2), 131-139.
- Karunaratne, E. A. C. P., & Thilini, W. A. (2022). Advertising value constructs' implication on purchase intention: social media advertising. *Management Dynamics In The Knowledge Economy*, 10(3), 287-303.
- Kaushal, S. (2022, Şubat 15). India's Pooja entertainment buys virtual land in Metaverse. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/swetakaushal/2022/02/15/indias-pooja-entertainment-buys-virtual-land-in-metaverse/?sh=7b2cc871558a>
- Kernan, L. (2004). *Coming attractions: Reading American movie trailers*. University of Texas Press.
- King, T. (2007). Does film criticism affect box office earnings? Evidence from movies released in the U.S. in 2003. *Journal of Cultural Economics*, 31, 171-186.
- Kotler, P., & Armstrong, G. (2008). *Principles of marketing* (12th ed.). United States of America: Pearson Prentice Hall.
- Lee, L. H., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., ... & Hui, P. (2021). All one needs to know about metaverse: A complete survey on technological singularity, virtual ecosystem, and research agenda. *arXiv preprint arXiv:2110.05352*.

- Lilien, G., Kotler, P., & Sridhar, M. (1992). *Marketing model*. New Jersey: Prentice Hall.
- Liu, Y. (2006). Word of mouth for movies: Its dynamics and impact on box office revenue. *Journal of Marketing*, 70, 74-89.
- Marich, R. (2005). *Marketing to moviegoers: A handbook of strategies used by major studios and independents*. Routledge.
- McCarthy, J. (2007). *What is artificial intelligence*. Stanford.
- Mohammadian, M., & Habibi, E. S. (2012). The impact of marketing mix on attracting audiences to the cinema. *International Business and Management*, 5(1), 99-106.
- Molo, Ü. (2023). Öznel deneyimlere işitsel tanıklık: Podcast yayıncılıkta yeni bir belgesel anlatısının olanaklılığı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 950-972.
- Morgan, J. (2015). How podcasts have changed in ten years: by the numbers. *Medium*.
- Mucuk, İ. (2004). *Pazarlama ilkeleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Nilsson, N. J. (2018). *Yapay zeka/geçmiş ve geleceği*. (M. Doğan, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Oktay, Ö. (2023, Haziran 19). Dijital dünyanın yeni reklamcılık biçimi. Podcast reklamcılığı. Adgager. <https://blog.adgager.com/dijital-dunyanin-yeni-reklamcilik-bicimi-podcast-reklamciligi/>
- Pauli, J. (2002). *The film marketing of judge dredd*. (B. Darugari, Trans.). In Article Collection: Marketing and Broadcasting Film (p. 89-99). Farabi Cinema Foundation.
- Reyes, M. (2020, Eylül 8). "Podcasting Will Be a \$1 Billion Industry by 2021." eMarkete. <https://www.emarketer.com/content/podcast-industry-report-podcasting-will-be-a-1-billion-industry-by-2021-heres-how-spotify-apple-and-others-are-innovating-to-make-it-happen-and-where-brands-fit-in-2020-3>
- Sayılğan, E. (2010). *Medya işletmelerinde pazarlama yönetimi*. Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Söğütöler, T. (2022) Geleneksel yayıncılıktan dijital platformlara izleyici ve parasosyal etkileşim. İçinde N. S. Mustafa & M. Bostan (Editörler), *Global ekran ve kültür*. (ss. 127-154). Kriter Yayınevi.
- Söğütöler, T. ve Başer, E. (2022). Metaverse evreninde sinema ve reklam: Kavramsal bir değerlendirme. İçinde Başer, E (Editör), *Dijital reklamcılıkta güncel yaklaşımlar*. (ss. 79-98). Eğitim Yayınevi.
- Steele, A. (2021). Apple, Spotify and the New Battle over who wins podcasting. Wall Street Journal.

- Tooplay (2023, Mayıs 5). Podcast reklamcılığı pazarlamacılar için neden harika bir fırsattır? Medium. <https://medium.com/@tooplaytr/podcast-reklamc%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1-pazarlamac%C4%B1lar-i%C3%A7in-neden-harika-bir-f%C4%B1rsat%C4%B1r-e884ff39de98>
- Victor, W. (2016, Ocak 10). Bridging the age gap between streaming platforms: Improving user experience for In-between users. Diva-portal. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A935160&dswid=-7390>
- We Are Social ve Hootsuite. (2022, Şubat 11). *Digital 2022 global overview report*. <https://www.hootsuite.com/resources/digital-trends>
- We Are Social ve Meltwater. (2023, Şubat 13). *Digital 2023: Turkey*. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-turkey>
- Weiss, B. (2020). Joe Rogan is the new mainstream media. The New York Times.
- Yavuz, Ş. (2009). Reklamın toplumsal yansımaları ve yeni reklam biçimleri. *Şahinde Yavuz (der.)*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Zufryden, F. (2000). New film website promotion and box office performance. *Journal of Advertising Research*, 40(1-2), 55-64.

BİLİM KURGU SİNEMASININ VE ÜTOPIK SİNEMANIN KÜRESEL İKONOĞRAFİSİ: YUKARI BAKMA FİLMİNİN ANALİZİ

Ferhat Kaçar

GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyılda iletişim teknolojilerdeki küresel gelişmeler, yaşanan salgın hastalıklarla birlikte toplumsal yaşam gittikçe içinden çıkılmaz bir hâl almaktadır. Algoritmalar, metaverseler, yapay zekâlar teknoloji alanlarındaki diğer bütün gelişmeler, insanın kendini bu ilişkiler ağında yeniden konumlandırmasının, diğer biyolojik türlerle ve sentetik-robotik-plastik bedenlerle olan ilişkilerini tekrar gözden geçirmesi gerekmektedir (Ağın, 2020, s.1). Yeni medya teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte insanların artan teknolojik bağımlılığı duyarsız bir toplum yaratmaktadır. İnsan ile teknoloji arasındaki sınırların belirsizleştiği bu yeni teknolojik dönemde, insanın hakikatle olan ilişkisinin kaybolmaya başladığı düşünülmektedir. Bu çalışmada bilim kurgu filmleri içerisinde yer alan “Yukarı Bakma (Don't Look Up)” filminde iletişim teknolojilerinin insanların bilincini manipüle ettiğini, hakikatle bağını zayıflattığı savı üzerinde durmaktadır. Çalışmanın başka bir savı da akıllı teknolojinin yaygınlaşarak birçok noktada insanların yerini alması, teknolojik bağımlılık oluşturması ve kitleleri duyarsızlaştırmasıdır.

belirlediği eleştirileri öne çıkılmaktadır. Önemli olan hakikatten ziyade hakikatin söyleme nasıl dönüştürüldüğüne vurgu yapılmaktadır. Öte yandan filmin temel noktası bilim insanlarının söylediklerinin toplumda sıradan bir sosyal medya fenomeni kadar bir değere sahip olmadığı gerçekliği üzerinde durmaktadır. Filmde toplumun değerleri aşındığı ve kutsallardan uzaklaştığı vurgusu vardır. Filmi de her ne kadar mizahi bir dille günün teknoloji yapısı eleştirilse de, muhafazakâr ve egemen değerler övülmektedir. Aile kutsanmakta dini ritüellerinin insanın doğasına uygun olduğu altı çizilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağın, B. (2020). Posthümanizm: kavram, kuram, bilim-kurgu. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Akpınar, S. A. (2020). Baudrillard ve simülasyon teorisi. Hazar, Ç., M., Avcı, Ö. (Ed). *İletişim Kuramları*. İçinde, (ss.671-692). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Arkan, Z. N. (2022). "Post-Truth" kavramı üzerine Türkçe karşılık denemesi. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-15.
- Atayman, V., & Çetinkaya, T. (2016). *Popüler sinemanın mitolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011). Simülakrlar ve simülasyon. (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Chomsky, N. (1995). *Medya denetimi*. (Şen Süer, Çev.). İstanbul: Tüzm zamanlar Yayıncılık.
- Chomsky, N. (2012). *Medya gerçeği*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Coşkun, A., & Kaymak, A. (2022). gerçeğin yitimi: Don't Look Up filminde siyasi mizah. *Arts: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, (8), 81-110.
- Debord, G. (1996). *Gösteri toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Diker, C. (2022). Postmodern bir dünyada hakikati savunmak: "Yukarı Bakma" filminin sosyo-ideolojik analizi. *Etkileşim*, (9), 102-119.
- Eraslan, L. (2020). *Sosyal medya ve algı yönetimi: sosyal medya istihbaratına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gombrich, E. H. (1997). *Sanatın öyküsü*, (Çev. Erol Erduran ve Ömer Erduran). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Küpelî İğdeli, B. (2013). *Mimarlık ve bilim kurgu sineması ilişkisinin ev kavramı üzerinden irdelenmesi*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Kaçar, F. (2023). from sacred icons to popular icons: the changing structure of icons in popular cinema. Derya Öcal, Hasan Çiftçi (Ed.). *İçinde (48-64), 10th International 'Communication In New World' Congress, 17-18 March 2023, Şanlıurfa, Türkiye*
- Kirel, S. (2011). Sinemada tür kavramı ve popüler türleri anlamak üzere bir yol haritası. *Sinema Araştırmaları*. Murat İri (Der.). *Sinema Araştırmaları: Kuramlar, Kavramlar, Yaklaşımlar*. İçinde, (ss.243-286). İstanbul: Derin Yayınları.
- Kotanlı, Kızıloğlu, Ş. (2022). Medya ve popüler kültür: yerli televizyon dizilerinde tüketime yönelik işlevi ile popüler kültür ürünleri. *Uluslararası Sosyal Medya ve İletişim Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 78-100.
- Kolker, R. P. (2009). Film, biçim ve kültür. (Çev. F. Ertınaz, A. Güney, Z. Özen, O. Şakır, B. Tokem, D. Tunalı & E. Yılmaz). Ankara: De Ki Yayınları.
- Kotan, S. (2022). Post-Truth kavramı özelinde hakikatin magazinleşmesi: "Don't Look Up" filmi üzerine bir inceleme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sbe Dergisi*, 12(3), 1359-1371.
- Köse, H. (2014). Şovenist inşa. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Oskay, Ü. (2008). *Yıkanmak istemeyen çocuklar olalım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Oskay, Ü. (2014). *Çağdaş fantazyaya: popüler kültür açısından bilimkurgu ve korku sineması*. İstanbul: İnkılapYayınları.
- Özön, N. (2008), *Sinema sanatına giriş*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Panofsky, E. (2012). İkonoloji araştırmaları: rönesans sanatında insanlı temalar. (Çev. O. Düz). İstanbul: Pinhan.
- Postman, N. (2012). Televizyon öldüren eğlence-gösteri çağında kamusal söylem (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rendeci, Z. C. (2020). Debord ve gösteri toplumu. Hazar, Ç, M., Avcı, Ö. (Ed). *İletişim Kuramları, içinde*, (ss.613-629). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Roloff, B., Seesslen, G. (1995). Ütopik sinema bilim kurgu sinemasının tarihi ve mitolojisi. (Çev: Veysel Atayman). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Tükel, U., Yüzgüller, S. (2019). Sözden imgeye batı sanatında ikonografi. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Yağlı, S. (2009). Direne(meye)n aktörlerin galibiyetsiz savaşı: gerçeklik ve medyadaki inşası. Parlak, İ. (Ed.). *Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış*. İçinde (ss. 1-77). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yüzgüller, S., & Altun, G. C. (2016). *Satürn'ün çocukları: batı sanatında melancholia imgesi*. Navisalvia: Dr. Sina Kabağaç'ı Anma Toplantısı: Melankoli, 41-68.

DİJİTAL PLATFORMLAR VE TÜRK FİLMİ İÇERİKLERİ BAĞLAMINDA “DISNEY+” İLE “NETFLIX” KARŞILAŞTIRMASI

İhsan Koluvaçık

GİRİŞ

Sayıları gün geçtikçe artan dijital platformlar, küresel ölçekte var olan ve birincil amacı izleyici kitlenin ilgisini çekmek veya onları büyülemek için ürünler sağlayan kuruluşlar topluluğu şeklinde algılanmış ve eğlence endüstrisinin en önemli parçası konumuna gelmişlerdir. Doğal olarak dijital platformların ortaya çıkışı, teknolojik gelişmelere paralel bir seyir izlemiştir. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren neoliberal politikaların evrensel ölçekte egemen olması ve 21. yüzyılın başından itibaren bilgisayar ve internet teknolojilerindeki değişim ve dönüşümler, medya alanında da yeni gelişmeleri beraberinde getirmiştir. 1980 sonrası süreçte artık geleneksel medya yerini yeni medyaya bırakmıştır. Ancak yeni medya çağı yalnızca teknolojik gelişmelerin ürünü değildir; bunun yanı sıra dünya ölçeğinde gerçekleşen tarihsel, toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel gelişmeler de yeni medya çağını zorunlu kılmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinde yaygın ifade biçimi olarak küreselleşme ile dijitalleşme kavramları iç içe geçmiş ve birbirlerini tetiklemişlerdir. Buna bağlı olarak da medya platformlarının küresel ölçekte yaygın bir biçimde dünya geneline dağıldığı görülmektedir. Charlie Gere (2008, s. 14) *Digital Cultu-*

KAYNAKÇA

- Abisel, N. (2014). *Sessiz Sinema*, Ankara: De Ki Yayınları.
- Baker, D. (2017). Terms of Excess Binge-Viewing as Epic-Viewing in the Net-flix Era.: C. Barker, & M. Wiatrowski (Ed.). *The Age of Netflix Critical Essays on Streaming Media, Digital Delivery and Instant Access*, İçinde (31-54). North Carolina: McFarland.
- Başlar, G. (2021). Yerel İçeriğin Küresel Dolaşımı Bağlamında Netflix:"Hakan Muhafız" İzleyici Yorumlarının Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (36), s. 415-435. doi:10.31123/akil.989340
- Crawford, C. J. (2021). *Netflix's speculative fictions financializing platform television*. London: Lexington Books.
- Erkılıç, H. (2016). Dijital sinema: yapım pratiği ve kurumsal tartışmalar üzerine, R. Şentürk (Ed.). *Dijital Sinema Kuramdan Tekniğe*, İçinde (87-110) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Erkılıç, H. (2017). Dijital sinema teorisi üzerine: akışkan sinema ve akışkan sinema teorisi, *Sinefilozofi Dergisi*, 2(4), 56-72.
- Erkılıç, H., & Erkılıç, S. D. (2021). COVID-19 pandemisi sürecinde dijital platformların yükselişi: sinema değer zincirindeki değişim sinema endüstrisini nasıl etkiler? *İlef Dergisi* (Özel Sayı), s. 99-126.
- Gere, C. (2008). *Digital Culture*. London: Reaktion Books.
- Hadida, A. L., Lampel, J., Walls, W. D., & Joshi, A. (2021). Hollywood studio filmmaking in the age of Netflix: a tale of two institutional logics. *Journal of Cultural Economics*, 45, s. 213-238. doi:10.1007/s10824-020-09379-z
- Havard, C. T. (2021). Disney, Netflix, and Amazon oh my! an analysis of streaming brand competition and the impact on the future of consumer entertainment. *Findings in Sport, Hospitality, Entertainment, and Event Management* (1), s. 38-45.
- Karhan, P. (2022). Netflix "orjinal" Türk filmleri eğlencede ne vadediyor? E. G. Uğurlu, & B. Ünal (Ed.). *Ulusal Film Çalışmaları Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*, İçinde (61-77). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kellner, D. (1999) Culture industries. T. Miller ve R. Stam (Ed.). İçinde (202-220), *A Companion to Film Theory*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Lobato, R. (2019). *Netflix nations: the geography of digital distribution*. New York: New York University.

- Mangold, W.G. & Faulds, D.J. (2009) Social media: the new hybrid element of the promotion mix. *Journal of Business Horizons*, (52), 357-365
- Manovich, L. (2021). Dijital sinema nedir? S. Denson, & J. Leyla (Ed.). İçinde (31-58), *Post-Sinema 21. Yüzyıl Sinemasının Kuramsallaştırılması* (Çev.: P. Fontini). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Negroponte, N. (1992). *Being digital*, New York: Knopf Doubleday Publishing.
- Nikdel, E. W. (2015). Re-centering the cinema experience in a multi-platform, digital age. *Networking Knowledge* 8(5), s. 1-19.
- Novak, A. N. (2016). Framing the future of media regulation through Netflix. K. McDonald, & D. Smith-Rowsey (Ed.). *The Netflix Effect Technology and Entertainment in the 21st Century*, İçinde (s. 33-47). New York: Bloomsbury Publishing Inc.
- Okumuş, M. S. (2023). The audience struggle between television, cinema, and ott platforms: the case of Netflix and Disney+ in Turkey. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC*, 13(1), s. 108-123.
- Osur, L. (2016). *Netflix and the development of the internet television network*. Surface: Syracuse University.
- Ramasubramanian, S. (2014). Media and spirituality. M. B. Oliver & A. A. Raney (Ed.), *Life, Media and Social*, İçinde (46-62). London: Routledge.
- Smith-Rowsey, D. (2016). Imaginative indices and deceptive domains: how Netflix's Categories and genres redefine the long tail. D. S.-R. Kevin McDonald (Ed.). *The Netflix Effect: Technology and Entertainment in the 21st Century*, İçinde (49-62). New York: Bloomsbury Publishing Inc.
- Sundar, S., & Sampada, M. (2010). Personalization versus customization: the importance of agency, privacy, and power usage. *Human Communication Research*, 36(6), s. 298-322.
- Torun, A. (2021). Sinemada Netflix'te dijital izleme ortamları ve yeni alışkanlıklar bir sosyal ortam olarak sinema ve film izleme pratiklerindeki dijital dönüşüm. *Sine-Filozofi Dergisi* (Özel Sayı 3), s. 370-387. doi:10.31122/sinefilozofi.871301

Farklı Boyutlarıyla
Sağlık Kurumları
Yönetimi

Editörler

Prof. Dr. Yılmaz Demirhan
Öğr. Gör. Mümtaz Korkutan

FARKLI BOYUTLARIYLA SAĞLIK KURUMLARI YÖNETİMİ

Editörler: Prof. Dr. Yılmaz Demirhan, Öğr. Gör. Mümtaz Korkutan

Yayın No.: 2020
ISBN: 978-625-393-325-8
E-ISBN: 978-625-393-326-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirhan, Yılmaz., Korkutan, Mümtaz.

Farklı Boyutlarıyla Sağlık Kurumları Yönetimi / Yılmaz Demirhan, Mümtaz Korkutan

1. Basım, XXX + 610 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-325-8

E-ISBN: 978-625-393-326-5

1. Sağlık 2. Yönetim 3. Sağlık Yönetimi ve Sağlık Kurumları Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

YAZARLAR HAKKINDA

Bölüm 1

YÖNETİM: KAVRAMLAR, TARİHSEL SÜREÇ VE BİLİMSEL DÖNEM

Prof. Dr. Yılmaz Demirhan

Mardin Artuklu Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
yilmazdemirhan@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3762-7387.

Bölüm 2

SAĞLIK, HASTALIK VE HASTANE İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Uzman Mehmet Geldi

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Bölümü, Elazığ,
mehmet.geldi2463@gmail.com, ORCID: 0009-0007-8082-6767

Bölüm 3

HASTANELERİN ÖZELLİKLERİ, SINIFLANDIRILMASI VE TIBBİ BİRİMLER

Öğr. Gör. Reşat Avcı

Siirt Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO, resat.avci@siirt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8384-3171

Uzman Songül Ateş Avcı

Siirt, songulates24@hotmail.com, ORCID: 0009-0006-2083-8021

Bölüm 4

SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI

Dr. Tuğba Sönal

Ataşehir İlçe Sağlık Müdürlüğü, İstanbul, tugba.sonal@saglik.gov.tr, ORCID: 0000-0001-5436-8458

Öğr. Gör. Dr. Canan Bulut

İstanbul Kültür Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu, İstanbul, c.bulut@iku.edu.tr,
ORCID:0000-0001-5092-5261

Bölüm 5

SAĞLIK KURUMLARINDA BİLGİ SİSTEMLERİ VE E-HİZMETLER

Doktora Öğrencisi Feyza Küçük

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi ABD, ORCID: 0000-0002-5345-8571.

Öğr. Gör. Ömer Çelik

Iğdır Üniversitesi Iğdır MYO Yönetim ve Organizasyon Bölümü, omer.celik@igdir.com,
ORCID: 0000-0001-9342-5443.

Bölüm 6

SAĞLIK KURUMLARINDA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Öğr. Gör. Dr. Mehmet Akif Erçelik

Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Bitlis, maercelik@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6387-853X

Öğr. Gör. Dr. Hanifi Demir

Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO, Bitlis, hdemir1@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4358-2042.

Bölüm 7

SAĞLIK KURUMLARINDA KALİTE YÖNETİMİ

Uz. Dr. Gökmen Reyhanlı

Bitlis-Tatvan Devlet Hastanesi, Bitlis, gokmenreyhanli@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1529-768X

Bölüm 8

SAĞLIK KURUMLARINDA PAZARLAMA

Öğr. Gör. Feyza Büyükdere

Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Bitlis, fbuyukdere@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9325-0361

Bölüm 9

SAĞLIK KURUMLARINDA FİNANSAL YÖNETİM

Doç. Dr. Erhan Ekingen

Batman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, Batman, erhan.ekingen@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0558-7299

Öğr. Gör. Mehmet Veysi Kaya

Batman Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Batman, mehmetveysi.kaya@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6935-7524

Bölüm 10

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE SİGORTACILIK

Dr. Öğr. Üyesi Hülya Diğçer

Erzurum Teknik Üniversitesi İİBF Sağlık Yönetimi Bölümü, Erzurum/Türkiye, hulya.diger@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1737-8195.

Bölüm 11

SAĞLIK KURUMLARINDA PERFORMANS YÖNETİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Tarık Ziyad Çelik

Dicle Üniversitesi BF İşletme Bölümü, Diyarbakır, tarikziyadcelik@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8011-415X

Bölüm 12

SAĞLIK EKONOMİSİ, DİNAMİKLERİ VE GELECEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Haşim Çapar

Dicle Üniversitesi İİBF Sağlık Yönetimi Bölümü, Diyarbakır, hasim.capar@dicle.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-7056-7879

Bölüm 13

HASTANE MİMARİSİ

Dr. Derya Şahin

Kalite Yönetim Sistemleri Danışmanı, Bilçek Sağlık Danışmanlık, İstanbul, deryademir2309@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-6668-5888

Bölüm 14

TIBBİ ETİK VE HASTA HAKLARI

Öğr. Gör. Mümtaz Korkutan

Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Yönetim ve Organizasyon Bölümü Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programı, Bitlis, mkorkutan@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7588-6836

Arş. Gör. Mahsum Korkutan

Necmettin Erbakan Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ABD, Konya, mahsumk256@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8892-7473

Bölüm 15

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ HAKLARI

Doktora Öğrencisi Ümit Işık

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kuruluşları Yönetimi ABD, Sivas, pasurlu9999@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2704-9376.

Bölüm 16

SAĞLIK KURUMLARINDA İLETİŞİM VE SAĞLIKTA ŞİDDET

YL. Öğrencisi Hicran Okşaç

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi ABD, Diyarbakır, hicranokgun@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3780-6094

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Kurt

Dicle Üniversitesi İİBF Sağlık Yönetimi Bölümü, Diyarbakır, mekurt1@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7181-8681

Bölüm 17

SAĞLIK KURUMLARINDA HASTA YAKINLARI HİZMETLERİ VE İLETİŞİMİ

Öğr. Gör. Burak Sayar

Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Bitlis, bsayar@beu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-7652 8392

Uz. Dr. Emine Kübra Dindar Demiray

Bitlis Devlet Hastanesi, Bitlis, e.kubradindar@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6459-7182

Bölüm 18

SAĞLIK OKURYAZARLIĞI

Öğr. Gör. Beren Karci Aksan

İstanbul Topkapı Üniversitesi Plato MYO Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İstanbul,
berenkarciaksan@topkapi.edu.tr., ORCID: 0000-0002-6812-1170

Öğr. Gör. Emin AKSAN

İstanbul Kültür Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İstanbul,
e.aksan@iku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7790-8234

Bölüm 19

SAĞLIK KURUMLARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Nurten Ebru Özdemir

Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Bitlis, neozdemir@beu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-3113-2378

Öğr. Gör. Engin Can

Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Bitlis,
ecan@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1153-8044

Bölüm 20

SAĞLIK KURUMLARINDA TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ

Doktora Öğrencisi Gülşah Çiftçi

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sağlık Turizmi Bölümü,
Antalya/Türkiye, ciftcigulsah@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8750-7503.

Bölüm 21

SAĞLIK TURİZMİ

Öğr. Gör. Emin Aksan

İstanbul Kültür Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İstanbul,
e.aksan@iku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7790-8234

Öğr. Gör. Beren Karci Aksan

İstanbul Topkapı Üniversitesi Plato MYO Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İstanbul,
berenkarciaksan@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6812-1170

Bölüm 22

SAĞLIK YÖNETİMİ EĞİTİMİ

Öğr. Gör. Dr. Canan Bulut

İstanbul Kültür Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu, İstanbul, c.bulut@iku.edu.tr,
ORCID:0000-0001-5092-5261

Dr. Derya Şahin

Kalite Yönetim Sistemleri Danışmanı Bilçek Sağlık Danışmanlık, İstanbul, deryademir2309@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-6668-5888

Dr. Tuğba Sönel

Ataşehir İlçe Sağlık Müdürlüğü, İstanbul, tugba.sonal@saglik.gov.tr, ORCID: 0000-0001-5436-8458

Bölüm 23

AFETLERDE ACİL SERVİS YÖNETİMİ

Uz. Dr. Furkan Yılmaz

T.C. Sağlık Bakanlığı Mamak Devlet Hastanesi, Ankara, autfyilmaz@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-7810-4665

Uz. Dr. Evren Ekingen

T.C. Sağlık Bakanlığı Mamak Devlet Hastanesi, Ankara, evren23@gmail.com,
ORCID:0000-0003-4895-2345

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR HAKKINDA iii

GİRİŞ..... ix

Bölüm 1

YÖNETİM: KAVRAMLAR, TARİHSEL SÜREÇ VE BİLİMSEL DÖNEM 1

Yılmaz Demirhan

- I. GİRİŞ 1
- II. YÖNETİM/İDARE, ÖRGÜT, KAMU YÖNETİMİ, BÜROKRASI VE İŞLETME KAVRAMLARI 3
- III. YÖNETİCİ, YÖNETİCİNİN ÖZELLİKLERİ VE YÖNETİMİN BAŞARI ÖLÇÜTLERİ 8
- IV. YÖNETİM DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ 12
- V. YÖNETİM FAALİYETLERİNİN BİLİME KONU OLMASI VE GELİŞİM ÇİZGİSİ 14
- SONUÇ 19
- KAYNAKÇA 20

Bölüm 2

SAĞLIK, HASTALIK VE HASTANE İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR 23

Mehmet Geldi

- I. GİRİŞ 23
- II. SAĞLIK TANIMLARI 24
 - 2.1. Bedensel Boyutta Sağlık..... 25
 - 2.2. Ruhsal Boyutta Sağlık..... 25
 - 2.3. Sosyal Boyutta Sağlık 26
 - 2.4. Mesleki Boyutta Sağlık..... 26
 - 2.5. Entelektüel Boyutta Sağlık..... 26
 - 2.6. Manevi Boyutta Sağlık 27
- III. HASTALIK TANIMLARI 27
 - 3.1. Tıbbi Modele (Disease) Göre Hastalık..... 27
 - 3.2. Sosyolojik Modele (Illness) Göre Hastalık 28
- IV. SAĞLIĞIN BELİRLEYİCİLERİ 28
 - 4.1. Çevre..... 30
 - 4.2. Davranış (Yaşam Tarzı)..... 31
 - 4.3. Sağlık Hizmetleri 31

4.4. Kalıtım.....	31
V. SAĞLIK HİZMETLERİ VE YÖNETİMİ.....	32
5.1. Sağlık Hizmetleri	32
5.2. Sağlık Hizmetleri Yönetimi	33
5.3. Sağlık Hizmetlerinin Özellikleri	33
5.3.1. Dışsalılık Özelliği.....	34
5.3.2. Kamusalılık Özelliği	34
5.3.3. Ertelenemez Özelliği	35
5.3.4. İkamesinin Olmaması.....	36
5.3.5. Bilgi Asimetrisinin Olması	36
5.3.6. Tüketiminin Rastlantısal Olması.....	37
5.3.7. Risk ve Belirsizlikler Taşınması	37
5.3.8. Sağlık Hizmeti Kullanıcılarının Davranışlarının İrrasyonel Olması	37
5.3.9. Sağlık Hizmeti Süreci ve Sonuçlarını Değerlendirmenin Zor Olması	38
5.3.10. Diğer Özellikler	38
VI. HASTANE VE HASTANE TÜRLERİ.....	38
6.1. Hastane Tanımı.....	38
6.2. Hastanelerin Özellikleri.....	39
6.3. Hastanelerin Amaçları ve Fonksiyonları.....	40
6.4. Hastanelerin Sınıflandırılması	42
6.4.1. Mülkiyetlerine Göre Hastaneler.....	42
6.4.2. İşlevlerine Göre Hastaneler	42
6.4.3. Hasta Yatak Sayısına Göre Hastaneler	43
6.4.4. Hastaların Hastanede Kalış Sürelerine Göre Hastaneler	43
6.4.5. Akreditasyon durumuna Göre Hastaneler	43
6.4.6. Dikey Entegrasyona Göre Hastaneler	45
SONUÇ	45
KAYNAKÇA	46

Bölüm 3

HASTANELERİN ÖZELLİKLERİ, SINIFLANDIRILMASI VE TIBBİ BİRİMLER..... 49

Reşat Avcı - Songül Ateş Avcı

I. GİRİŞ	49
II. HASTANELERİN ÖZELLİKLERİ.....	50
2.1. Hastanenin Tanımı.....	50
2.2. Hastanelerin Özellikleri.....	51

2.3. Hastanelerin İşlevleri	53
2.4. Hastanelerin Yönetimi	54
2.5. Hastanelerin Amaçları	56
III. HASTANELERİN SINIFLANDIRILMASI	56
3.1. Mülkiyet Durumuna Göre Hastaneler	57
3.2. Hizmet Alanına Göre Hastaneler	57
3.3. İşlevlerine Göre Hastaneler	58
3.4. Dikey Entegrasyona Göre Hastaneler	59
3.5. Rollerine Göre Hastaneler	60
IV. HASTANELERİN BAŞLICA TIBBİ BİRİMLERİ	62
4.1. Poliklinik Hizmetleri	62
4.2. Servis (Klinik) Hizmetleri	63
4.3. Acil Hizmetleri.....	64
4.4. Laboratuvar Hizmetleri	65
4.5. Görüntüleme Hizmetleri.....	66
4.6. Ameliyathane Hizmetleri	67
4.7. Yoğun Bakım Hizmetleri.....	68
4.8. Eczane Hizmetleri	68
4.9. Doğumhane Birimleri.....	69
4.10. Diğer Tıbbi Birimler	69
4.11. Diğer Birimler.....	69
SONUÇ	70
KAYNAKÇA	71

Bölüm 4

SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI 73

Tuğba Sönel - Canan Bulut

I. GİRİŞ	73
II. ANA HATLARIYLA TÜRKİYE’DE SAĞLIK POLİTİKALARININ GELİŞİMİ	74
2.1. 1920-1923 Dönemi Sağlık Politikaları	74
2.2. 1923-1946 Dönemi Sağlık Politikaları	75
2.3. 1946-1960 Dönemi Sağlık Politikaları	76
2.4. 1960-1980 Dönemi Sağlık Politikaları	79
2.5. 1980-2000 Dönemi Sağlık Politikaları	80
2.6. 1920-2000 Yılları Arası Sağlık Politikalarına Genel Bakış	82
III. SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI	83

3.1. Sağlıkta Dönüşüm Programının Temel İlkeleri.....	84
3.2. Sağlıkta Dönüşüm Programının Bileşenleri.....	86
3.3. Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) Kapsamında Hayata Geçirilen Reformlar	88
3.3.1. Sağlıkta Dönüşüm Programı-2. Faz	92
3.4. Metodolojik Olarak Sağlıkta Dönüşüm Politikaları	92
3.5. Sağlıkta Dönüşüm Programının Başarısı	94
3.6. Sağlıkta Dönüşüm Programının Aksaklıkları	95
3.7. Sağlıkta Dönüşüm Programı Reformlarına Genel Bakış	101
KAYNAKÇA	104

Bölüm 5

SAĞLIK KURUMLARINDA BİLGİ SİSTEMLERİ VE E-HİZMETLER 107

Feyza Küçük - Ömer Çelik

I. GİRİŞ	107
II. SAĞLIK KURUMLARINDA KULLANILAN BİLGİ SİSTEMLERİ	109
2.1. Hastane Bilgi Yönetim Sistemleri (HBYS)	109
2.2. Klinik Bilgi Sistemi (KBS).....	110
2.2.1. Tıbbi Modüller	110
2.3. İdari ve Mali Modül Listesi.....	113
2.4. Karar Destek Sistemleri (KDS).....	114
III. SAĞLIKTA KULLANILAN E-HİZMETLER.....	115
3.1. Aile Hekimliği Bilgi Sistemi (AHBS).....	115
3.2. e-Nabız.....	116
3.3. Merkezî Hastane Randevu Sistemi (MHRS)	117
3.4. Telesağlık ve Teledanışmanlık.....	117
3.5. Teleradyoloji.....	117
3.6. Telepatoloji.....	118
3.7. Telecerrahi.....	118
IV. TÜRKİYE'DE E-SAĞLIK UYGULAMALARI	118
4.1. Sağlık Bilgi Yönetim Sistemi (SBYS)	119
4.2. Ulusal Sağlık Bilgi Sistemi; Sağlık-Net	119
4.3. Sağlık Bakanlığı Laboratuvar Bilgi Sistemleri Standardizasyon Çalışmaları: LOINC.....	119
4.4. Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (TİTCK) Bilgi Sistemi	120
4.5. e-Rapor	122
4.6. Elektronik Sağlık Kayıt Sistemi (e-Sağlık)	122

4.7. Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS).....	123
4.8. Hasta Hakları Bilgi Sistemi (HHBS)	123
4.9. Organ ve Doku Nakli Bilgi Sistemi (ONBS)	124
4.10. Elektronik MEDULA Sistemi	124
4.11. Çekirdek Kaynak Yönetim Sistemi (ÇKYS)	125
4.12. Sağlık Bakanlığı İletişim Merkezi (SABİM).....	125
V. SAĞLIK SEKTÖRÜNDE DİJİTAL OLARAK HİZMET SUNMAYI AMAÇLAYAN DİĞER E-HİZMETLER	126
5.1. e-Sağlık Turizmi.....	126
5.2. e-Sağlık Sigortası.....	126
5.3. e-Hastane	126
5.4. e-Sağlık Eğitimleri	127
5.5. e-Diyet Uygulaması.....	127
VI. KÂĞITSIZ (DİJİTAL) HASTANELER	128
6.1. Kâğıtsız Dijital Hastanelerin Avantajları	129
6.2. Kâğıtsız Dijital Hastanelerin Etkileri	129
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	130

Bölüm 6

SAĞLIK KURUMLARINDA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ 133

Mehmet Akif Erçelik - Hanifi Demir

I. GİRİŞ	133
II. SAĞLIK VE SAĞLIK HİZMETLERİ KURUMU.....	135
2.1. Sağlık Kavramı.....	135
2.2. Sağlık Hizmetleri Kavramı	136
2.3. Sağlık Hizmetleri Kurumu ve Amacı	136
2.4. Sağlık Hizmetleri Kurumunun Temel Özellikleri.....	137
III. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ	137
3.1. İnsan Kaynakları Yönetimi Kavramı	138
3.2. İnsan Kaynakları Yönetiminin Amacı, Önemi ve Fonksiyonları	138
3.3. İnsan Kaynakları Yönetiminin Özellikleri ve İlkeleri	141
IV. SAĞLIK KURULUŞLARINDA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN ÖNEMİ.....	145
4.1. Sağlık Kuruluşlarında İnsan Kaynaklarının Planlaması	147
4.2. Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynağı Bulma ve Seçimi	149

4.3. Sağlık Kurumlarında İşe Alma Süreci.....	150
4.4. Sağlık Kuruluşlarında İş Değerleme (İş Değerlendirmesi)	151
4.5. Sağlık Kurumlarında Çalışanların Eğitimi.....	153
4.6. Sağlık Çalışanlarının Kariyer Planlaması.....	155
4.7. Sağlık Çalışanlarının Performans Değerlendirmesi	155
4.8. Sağlık Kurumlarında Ücret Yönetimi.....	157
4.9. Sağlık Kuruluşlarında İş Güvenliği ve İşgören Sağlığı.....	157
4.10. Sağlık Kuruluşlarında İnsan Gücü ve İstihdam Şekilleri.....	158
SONUÇ	160
KAYNAKÇA	161

Bölüm 7

SAĞLIK KURUMLARINDA KALİTE YÖNETİMİ 167

Gökmen Reyhanlı

I. GİRİŞ	167
II. KALİTE KAVRAMI	168
2.1. Kalite Özellikleri	168
2.2. Kalite Yönetimi	172
III. SAĞLIKTA KALİTE	173
3.1. Sağlıkta Kalite Yönetim Sistemleri	174
3.1.1. Toplam Kalite Yönetimi (TKY) (Total Quality Management)	174
3.1.2. ISO (International Organization for Standardization)	176
3.1.3. JCI (Joint Commission International)	178
3.1.4. EFQM (European Foundation for Quality Management).....	178
3.1.5. TÜSKA (Türkiye Sağlık Hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü)	179
3.1.6. SKS (Sağlıkta Kalite Standartları)	180
3.2. Sağlık Hizmet Kalitesi.....	180
IV. SAĞLIK BAKANLIĞI GÜNCEL KALİTE ÇALIŞMALARI	182
4.1. Sağlıkta Kalite Standartları (Hastane)	183
4.2. Sağlıkta Kalite Standartları (Diyaliz).....	183
4.3. Sağlıkta Kalite Standartları (Ağız ve Diş Sağlığı Hizmetleri).....	183
4.4. Sağlıkta Kalite Standartları (112 Acil Sağlık Hizmetleri)	183
SONUÇ	184
KAYNAKÇA	185

Bölüm 8

SAĞLIK KURUMLARINDA PAZARLAMA..... 187

Feyza Büyükdere

I. GİRİŞ	187
II. PAZARLAMA KAVRAMI VE GELİŞİMİ	188
III. SAĞLIK HİZMETLERİNDE PAZARLAMA ANLAYIŞININ GELİŞİMİ	190
IV. SAĞLIK HİZMETLERİNDE PAZAR BÖLÜMLENDİRME VE HEDEF PAZAR BELİRLEME.....	192
4.1. Pazar Kavramı	192
4.2. Pazar Türleri.....	192
4.3. Sağlık Hizmetlerinde Pazar Bölümlendirme veya Pazar Segmentasyonu	193
4.3.1. Bölümlendirme Kavramı	194
4.3.2. Pazar Bölümlendirme Kriterleri	194
4.3.3. Hedef Pazar Belirleme Stratejileri ve Sağlık Hizmetlerindeki Uygulamaları.....	195
V. SAĞLIK HİZMETLERİNDE PAZARLAMA KARMASI (7/P)	197
5.1. Ürün / Hizmet (Product)	198
5.2. Fiyat (Price).....	198
5.3. Tutundurma (Promotion)	199
5.4. Dağıtım/Yer (Place).....	201
5.5. Katılımcılar (People).....	202
5.6. Fiziksel Ögeler/Unsurlar (Physical Evidence)	203
5.7. Süreç (Process)	204
VI. SAĞLIK HİZMETLERİNDE PAZARLAMANIN ÖNEM KAZANMASINI SAĞLAYAN FAKTÖRLER	204
VII. SAĞLIK HİZMETLERİNDE PAZARLAMAYA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER.....	205
VIII. SAĞLIK HİZMETLERİ PAZARLAMASINDA HASTA / MÜŞTERİ / TÜKETİCİ İLİŞKİSİ.....	206
IX. SAĞLIK HİZMETLERİ PAZARLAMASINDA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR	207
9.1. İlişkisel Pazarlama.....	207
9.2. İçsel Pazarlama	208
9.3. Gerilla Pazarlama	209
9.4. Dijital Pazarlama	209
9.5. Ağızdan Ağıza Pazarlama	210
SONUÇ	211
KAYNAKÇA	212

Bölüm 9

SAĞLIK KURUMLARINDA FİNANSAL YÖNETİM 215

Erhan Ekingen - Mehmet Veysi Kaya

I. GİRİŞ	215
II. SAĞLIK KURUMLARINDA FİNANSAL YÖNETİM	216
2.1. Sağlık Kurumlarında Finansal Yönetimin Gelişimi	217
III. FİNANSAL YÖNETİMİN İŞLEVLERİ	221
IV. FİNANSAL ANALİZ VE SAĞLIK KURUMLARI ÖZELİNDE KULLANILAN ARAÇLAR	222
4.1. Oran Analiz Yöntemi (Rasyo Analiz).....	222
4.1.1. Likidite Oranları.....	223
4.1.2. Aktivite (Devir Hızı) Oranları	225
4.1.3. Finansal Yapı Oranları	226
4.1.4. Kârlılık Oranları	227
4.2. Karşılaştırmalı Tablolar İle Analiz	227
4.3. Yüzde Yöntemi İle Analiz.....	228
4.4. Eğilim Yüzdeleri Yöntemi İle Analiz (Trend Analizi).....	228
V. SAĞLIK HİZMETİ FİNANSMAN YÖNTEMLERİ.....	229
5.1. Ulusal Sağlık Sistemi (Beveridge Modeli).....	232
5.2. Refah Yönelimli Sağlık Sistemi (Bismarck Modeli)	233
5.3. Serbest Piyasa Sağlık Sistemi (Özel Sağlık Sigortacılığı Modeli)	234
5.4. Sosyalist Sağlık Sistemi (Merkezî Planlama Modeli)	234
VI. SAĞLIK HİZMET SUNUCULARINA YAPILAN GERİ ÖDEME YÖNTEMLERİ.....	235
6.1. Maaş Ödemesi Yöntemi.....	236
6.2. Kişi Başı Ödeme Yöntemi.....	236
6.3. Hizmet Başına Ödeme Yöntemi	237
6.4. Vaka Başına Ödeme Yöntemi.....	237
6.5. Prim Ödeme Yöntemi	238
6.6. Karma Ödeme Yöntemi	238
6.7. Bütçe Yöntemi	238
6.8. Gün Başına Ödeme Yöntemi.....	239
6.9. Değere Dayalı Ödeme Yöntemi	239
6.10. Düz Oranda Ödeme Yöntemi	239
SONUÇ	240
KAYNAKÇA	241

Bölüm 10

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE SİGORTACILIK 245

Hülya Diğer

I. GİRİŞ	245
II. SAĞLIK SİGORTASININ KAVRAMSAL TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	246
III. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SAĞLIK FİNANSMAN MODELLERİ	250
3.1. Sağlık Finansmanına Bağlı Olarak Sistem Türleri	255
3.2. Sağlık Finansman Modelleri.....	256
3.2.1. Vergilerle Finansman Yöntemi (Beveridge Modeli)	257
3.2.2. Sosyal Sağlık Sigortasıyla Finansman (Zorunlu Kamu Sigortası / Bismarck Modeli)	257
3.2.3. Cepten Ödeme Yöntemiyle Finansman	258
3.2.4. Tıbbi Tasarruf Hesabıyla Finansman	258
3.2.5. Tamamlayıcı Sağlık Sigortası	259
3.3. Sağlıkta Dönüşüm Öncesinde Uygulanan Sağlık Finansman Yöntemleri	259
3.3.1. SSK (Sosyal Sigortalar Kurumu)	260
3.3.2. Emekli Sandığı.....	260
3.3.3. Yeşil Kart	261
3.3.4. Bağ-Kur	262
3.4. Sağlıkta Dönüşüm Sonrası Sağlık Hizmetlerinde Finansman	262
3.4.1. Genel Sağlık Sigortası	263
SONUÇ	266
KAYNAKÇA	267

Bölüm 11

SAĞLIK KURUMLARINDA PERFORMANS YÖNETİMİ..... 271

Tarık Ziyad Çelik

I. GİRİŞ	271
II. PERFORMANS YÖNETİMİ.....	273
2.1. Performans Kavramı	274
2.2. Performans Değerlendirme	279
III. SAĞLIK KURUMLARINDA PERFORMANS YÖNETİMİ	282
3.1. Sağlık Kurumlarında Performans Yönetim Süreci	284
3.1.1. Hedefler ve Temel Performans Göstergelerinin Tanımlanması	285
3.1.2. Temel Performansın Belirlenmesi.....	285
3.1.3. Performans Standartları ve Hedeflerin Geliştirilmesi	285

3.1.4. Veri Toplama ve Raporlama.....	286
3.1.5. Performansın İzlenmesi ve Analiz Edilmesi.....	286
3.1.6. Performans İncelemesi ve Geri Bildirim.....	287
3.1.7. Performans İyileştirme Girişimlerinin Uygulanması.....	287
3.1.8. Sürekli İyileştirme Kültürünün Teşvik Edilmesi	287
SONUÇ	288
KAYNAKÇA	290

Bölüm 12

SAĞLIK EKONOMİSİ, DİNAMİKLERİ VE GELECEĞİ 293

Haşim Çapar

I. GİRİŞ	293
II. SAĞLIK EKONOMİSİNİN TARİHÇESİ.....	296
III. SAĞLIK EKONOMİSİ DİSİPLİNİNİ ORATAYA ÇIKARAN FAKTÖRLER	301
3.1. Sağlık Hizmetlerinin Özgüllüğü	301
3.2. Sağlık Hizmetlerine Olan Talep ve Arzın Karmaşıklığı	301
3.3. Kaynak Kıtlığı.....	302
3.4. Sağlık Politikalarının Etkisi	302
IV. SAĞLIK EKONOMİSİNİN SAĞLIK KURUMLARI İÇİN FAYDALARI	303
4.1. Kaynakların Etkin Kullanımı	303
4.2. Sağlık Politikalarının Değerlendirilmesi	304
4.3. Verimlilik Artışı	304
4.4. Karar Verme Süreçlerinin İyileştirilmesi	304
V. SAĞLIK EKONOMİSİNİN UYGULAMADAKİ ZORLUKLARI.....	304
5.1. Veri Eksikliği ve Kalitesi.....	305
5.2. Sağlık Hizmetlerinin Özgüllüğü	305
5.3. Sağlık Hizmetlerinin Talep ve Arzının Karmaşıklığı.....	305
5.4. Sağlık Politikalarının Belirsizliği.....	305
VI. SAĞLIK EKONOMİSİ DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ	306
6.1. Klasik Sağlık Ekonomisi Değerlendirme Yöntemleri.....	306
6.1.1. Maliyet Etkililik Analizi	306
6.1.2. Maliyet Fayda Analizi	306
6.1.3. Maliyet Etkinlik Analizi.....	307
6.1.4. Mikro Ekonomik Değerlendirme.....	307
6.1.5. Makroekonomik Değerlendirme.....	308
6.2. Güncel Sağlık Ekonomisi Değerlendirme Yöntemleri.....	308

6.2.1. Niyet Analizi (Intention-to-Treat Analysis).....	308
6.2.2. Uzun Süreli Ekonomik Değerlendirme (Long-Term Economic Evaluation) ..	309
6.2.3. Gerçek Dünya Verileri Analizi (Real-World Data Analysis).....	309
6.2.4. Sağlık Teknolojisi Değerlendirme (Health Technology Assessment).....	310
6.2.5. Makroekonomik Modelleme (Macroeconomic Modeling).....	310
VII.SAĞLIK EKONOMİSİNDE GÜNCEL KONULAR	311
7.1. Pandemi Etkisi ve Sağlık Ekonomisi	311
7.2. Dijital Sağlık Teknolojileri.....	311
7.3. Sağlık Eşitsizlikleri	311
VIII. SAĞLIK EKONOMİSİNİN GELECEĞİ	312
8.1. Teknolojik İlerlemelerin Etkisi.....	312
8.2. Nüfus Dinamiklerinin Rolü.....	312
8.3. Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sürdürülebilirlik.....	313
SONUÇ	313
KAYNAKÇA	314

Bölüm 13

HASTANE MİMARİSİ..... 321

Derya Şahin

I. GİRİŞ	321
II. HASTANE MİMARİSİ VE ETKİLEŞİMDE OLDUĞU HİZMETLER	322
2.1. Hastane Mimarisi.....	322
2.2. Hastane Mimarisinin Etkileşimde Olduğu Hizmetler	325
2.2.1. Kurumsal Hizmetler	326
2.2.2. Hasta ve Çalışan Odaklı Hastane Tasarımları	327
2.2.3. Sağlık Hizmetleri	333
2.2.4. Destek Hizmetler	336
III. DEĞİŞEN ŞARTLARIN HASTANE MİMARİSİNE ETKİLERİ.....	339
SONUÇ	342
KAYNAKÇA	342

Bölüm 14

TIBBİ ETİK VE HASTA HAKLARI..... 345

Mümtaz Korkutan - Mahsum Korkutan

I. GİRİŞ	345
II. TEMEL BİR İNSAN HAKKI OLAN SAĞLIK-HASTA HAKKI.....	348
2.1. Tıp Etiği Temel İlkeleri	350

2.2. Çağdaş Tıp Etiği İlkeleri	350
2.3. Tıp Fakültelerinde Etik Eğitimi	352
2.4. Hemşirelik Fakültelerinde Etik Eğitimi	353
III. DÜNYADA HASTA HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	354
3.1. 1972 Amerika Hastaneler Birliği, Hasta Hakları Bildirgesi.....	355
3.2. 1991 Dünya Tabipler Birliği, Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi.....	356
3.3. 1994 Dünya Tabipler Birliği, Amsterdam Hasta Hakları Bildirgesi	357
3.4. 1995 Dünya Tabipler Birliği, Bali Hasta Hakları Bildirgesi	359
3.5. İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi.....	362
3.6. Avrupa Statüsü Sözleşmesi	363
IV. TÜRKİYE'DE HASTA HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	365
SONUÇ	380
KAYNAKÇA	381

Bölüm 15

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ HAKLARI 385

Ümit Işık

I. GİRİŞ	385
II. SAĞLIK ve HASTALIK KAVRAMI	386
III. SAĞLIK ÇALIŞANLARI KİMLERDİR?	387
IV. HAK KAVRAMI	389
V. SAĞLIK HAKKI KAVRAMI	391
VI. SAĞLIK ÇALIŞANLARININ HAKLARI.....	392
6.1. Nitelikli Eğitim Alma ve Kendilerini Yenileme Hakkı	393
6.2. Temiz ve Hijyenik Ortamda Modern ve Bilimsel Tıp Olanaklarını Tatbik Etme Hakkı.....	395
6.3. Etik İlkelere Tâbi Olma ve Mesleki Özerkliğe Sahip Olma Hakkı	396
6.4. Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi ve Dinlenme Hakkı.....	398
6.5. Hastadan Saygı, Güven ve İş Birliği Bekleme Hakkı.....	399
6.6. Hukuki Yardım Alma Hakkı.....	400
6.7. Kendisinin ve Ailesinin Sağlığını Koruma Hakkı.....	402
6.8. Yönetim Süreçlerine Katılma Hakkı.....	404
6.9. Hizmetten Çekilme Hakkı.....	405
SONUÇ	406
KAYNAKÇA	408

Bölüm 16

SAĞLIK KURUMLARINDA İLETİŞİM VE SAĞLIKTA ŞİDDET 411

Hicran Okşay - Mehmet Emin Kurt

I. GİRİŞ	411
II. ŞİDDET, SAĞLIKTA ŞİDDET KAVRAMLARI	413
III. SAĞLIK İLETİŞİMİ	415
IV. SAĞLIK HAKKI	419
V. SAĞLIK OKURYAZARLIĞI	420
VI. SAĞLIK İLETİŞİMİ, SAĞLIK HAKKI VE SAĞLIK OKURYAZARLIĞI ZEMİNİNDE SAĞLIKTA ŞİDDETİN NEDENLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	422
KAYNAKÇA	425

Bölüm 17

SAĞLIK KURUMLARINDA HASTA YAKINLARI HİZMETLERİ VE İLETİŞİMİ 429

Burak Sayar - Emine Kübra Dindar Demiray

I. GİRİŞ	429
II. İLETİŞİM KAVRAMI VE İLETİŞİMİN ÖZELLİKLERİ	430
2.1. İletişim Süreci ve Temel Unsurları	431
2.2. İletişimin Sınıflandırılması	432
III. SAĞLIK KURUMLARINDA İLETİŞİM VE SAĞLIK İLETİŞİMİ	433
3.1. Hasta ve Hekim İletişimi	436
3.1.1. Hekimden Kaynaklı Durumlar	437
3.1.2. Hastadan Kaynaklı Durumlar	438
3.1.3. Hastalıktan Kaynaklı Durumlar	439
3.1.4. Sistemden Kaynaklı Durumlar	439
3.2. Hasta ve Hemşire İletişimi	440
3.3. Hasta ve Diğer Sağlık Personeli İletişimi	441
IV. HASTA YAKINI VE SAĞLIK PERSONELİ İLETİŞİMİNDE ÇEKİLEN GÜÇLÜKLER	441
V. SAĞLIK KURUMLARINDA İLETİŞİMİ ARTIRMAK AMACIYLA HASTA VE HASTA YAKINLARINA SUNULAN BAZI HİZMETLER	443
5.1. Anne Misafirhanesi Hizmeti	443
5.2. Refakatçi Misafirhanesi Hizmeti	444
5.3. Hasta Yakınları Danışma Hizmeti	445
5.4. Hasta Hakkında Bilgi Edinme Hakkı Hizmeti	445
5.5. Güvenlik Hizmeti	445
5.6. Yemek Hizmeti	446

5.7. Mahremiyetin Korunması Hizmeti.....	446
5.8. Şikâyet ve Öneri Sunma Hakkı Hizmeti.....	447
5.9. Diğer Sağlık Hizmeti Sunularında Hasta ve Hasta Yakınına Sunulan Hizmetler .	447
VI. HASTA VE HASTA YAKINI MEMNUNİYETİNİN SAĞLIK İLETİŞİMİNE ETKİSİ	448
SONUÇ	450
KAYNAKÇA	451

Bölüm 18

SAĞLIK OKURYAZARLIĞI..... 455

Beren Karci Aksan - Emin Aksan

I. GİRİŞ	455
II. OKURYAZARLIK VE SAĞLIK OKURYAZARLIĞI KAVRAMLARI	456
III. SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ ÖNEMİ	459
IV. SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ DÜZEYLERİ	461
V. SAĞLIK OKURYAZARLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	463
VI. SAĞLIK OKURYAZARLIĞININ ÖLÇÜMÜ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	464
6.1. Sağlık Okuryazarlığı Modeli	464
6.2. Sağlık Okuryazarlığında Kullanılan Başlıca Ölçekler	467
VII. SAĞLIK OKURYAZARLIĞI BİLİNCİNİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK YAKLAŞIM VE ÇALIŞMALAR.....	469
VIII. E-SAĞLIK OKURYAZARLIĞI	471
SONUÇ	472
KAYNAKÇA	473

Bölüm 19

SAĞLIK KURUMLARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ..... 475

Nurten Ebru Özdemir - Engin Can

I. GİRİŞ	475
II. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	476
2.1. İş Sağlığı Kavramı	477
2.2. İş Güvenliği Kavramı	477
2.3. İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı	478
2.4. İş Kazaları Kavramı	479
2.5. Meslek Hastalıkları Kavramı.....	480
III. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	482
3.1. Dünyada İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi	482
3.1.1. Sanayi Devrimi Öncesi.....	482

3.1.2. Sanayi Devrimi Sonrası.....	485
3.2. Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi.....	488
3.2.1. Cumhuriyet Öncesi	488
3.2.2. Cumhuriyet Dönemi.....	490
IV. 6331 SAYILI İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KANUNU’NUN SAĞLIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ ...	492
4.1. Sağlık Gözetimi	493
4.2. İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları	494
4.3. Acil Durum ve Hastane Planları	494
4.4. Çalışanların Çalışmaktan Kaçınma Hakkı.....	495
4.5. Çalışanların Eğitimi	496
4.6. Ortak Ölçümleri ve Periyodik Kontroller.....	497
4.7. Çalışanların Görüşlerinin Alınması ve Katılımlarının Sağlanması	497
4.8. Risk Değerlendirmesi	498
V. SAĞLIK KURUMLARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİ TEHDİT EDEN MESLEKİ RİSKLER	499
5.1. Biyolojik Risk Etmenleri	499
5.2. Fiziksel Risk Etmenleri.....	499
5.3. Ergonomik Risk Etmenleri.....	500
5.4. Kimyasal Risk Etmenleri.....	501
5.5. Psikososyal Risk Etmenleri.....	501
VI. İŞ KAZALARI VE MESLEK HASTALIKLARINDAN KORUNMA YOLLARI	502
6.1. Kesici Delici Alet Yaralanmaları ve Korunma Yolları	502
6.2. Kan-Vücut Sıvılarına Maruziyet ve Korunma Yolları	503
6.3. Şiddet Maruziyeti ve Korunma Yolları	503
6.4. Zararlı Kimyasallara Maruziyet ve Korunma Yolları.....	504
6.5. Alerjik Reaksiyon ve Korunma Yolları	505
6.6. Kas ve İskelet Sistemi Rahatsızlıkları ve Korunma Yolları.....	506
6.7. Radyasyona Maruziyet ve Korunma Yolları	506
SONUÇ	507
KAYNAKÇA	509

Bölüm 20

SAĞLIK KURUMLARINDA TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ

Gülşah Çiftçi

I. GİRİŞ	513
II. TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ	514
2.1. Tedarik Zinciri Elemanları	515

2.2. Tedarik Zincirinin Temel Özellikleri.....	517
2.3. Tedarik Zinciri Yönetiminin Temel Amaçları	517
III. TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİM SÜRECİ VE KARAR AŞAMALARI.....	518
3.1. Tedarik Zinciri Süreçleri	519
3.2. Tedarik Zinciri Sürecini Etkileyen Faktörler	521
3.3. Tedarik Zinciri Karar Aşamaları	524
IV. TEDARİK ZİNCİRİNİN TEMEL FONKSİYONLARI	525
4.1. Talep ve Sipariş Yönetimi.....	525
4.2. Satın Alma.....	526
4.3. Planlama	526
4.4. Stok Yönetimi.....	527
4.5. Sevkiyat ve Dağıtım	527
V. TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNE İHTİYAÇ DUYULMASININ NEDENLERİ	528
VI. TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNİN FAYDALARI	528
VII.SAĞLIK KURUMLARINDA TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ.....	529
7.1. Tıbbi Tedarik Zinciri	529
7.2. Sağlık Kurumlarında Tedarik Zinciri Elemanları ve Fonksiyonları.....	531
7.3. Sağlık Tedarik Zinciri Uygulamalarının Performansını Etkileyen Başlıca Unsurlar ...	532
7.3.1. Üst Yönetim Bağlılığı (TMC)	532
7.3.2. Tedarikçi Entegrasyonu (SI)	533
7.3.3. Yalın Uygulamalar (LP)	533
7.3.4. Envanter Görünürlüğü (IV).....	533
7.4. Sağlık Tedarik Zinciri Yönetim Alanları.....	533
7.5. Sağlık Sektöründe Etkili Tedarik Zinciri Yönetimi.....	534
7.6. Sağlık Kurumlarında Tedarikçi Seçimi	536
SONUÇ	537
KAYNAKÇA	538

Bölüm 21

SAĞLIK TURİZMİ..... 541

Emin Aksan - Beren Karci Aksan

I. GİRİŞ	541
II. TURİZM, TURİZMİN TARİHÇESİ, SAĞLIK TURİZMİ KAVRAMI.....	541
III. SAĞLIK TURİZMİ ÇEŞİTLERİ	543
3.1. Medikal Turizm	543
3.2. Termal Turizm.....	546

3.3. Yaşlı ve Engelli Turizmi.....	547
3.4. Spa ve Wellness Turizmi	548
IV. DÜNYADA VE TÜRKİYEDE SAĞLIK TURİZMİ	549
V. SAĞLIK TURİZMİNDE BAŞLICA ÖNCÜ ÜLKE ÖRNEKLERİ.....	552
5.1. Hindistan.....	553
5.2. Tayland	554
5.3. Singapur.....	555
5.4. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	556
5.5. Malezya	557
SONUÇ	559
KAYNAKÇA	560

Bölüm 22

SAĞLIK YÖNETİMİ EĞİTİMİ 563

Canan Bulut - Derya Şahin - Tuğba Sönal

I. GİRİŞ	563
II. SAĞLIK YÖNETİMİ: TANIMI, DOĞUŞU VE TEMEL İLKELERİ	564
2.1. Sağlık Yönetiminin Tanımı, Önemi ve Sağlık Yönetiminin Doğuşu.....	564
2.2. Sağlık Yönetiminin Temel İlkeleri.....	566
2.3. Sağlık Yönetimini Etkileyen Yapı ve Dinamikler	567
III. SAĞLIK YÖNETİMİ EĞİTİMİ	569
3.1. Sağlık Yönetimi Eğitiminin Tanımı ve Önemi	569
3.2. Sağlık Yönetimi Eğitiminin Amaçları	573
3.3. Sağlık Yönetimi Eğitiminin Kapsamı.....	575
3.4. Sağlık Yönetimi Eğitiminin Seviyeleri	577
3.5. Sağlık Yönetimi Lisans Eğitimi Veren Üniversitelerde Müfredat İçerikleri.....	580
3.6. Sağlık Yönetimi Eğitiminin Kazandırdığı Temel Yetkinlikler	584
SONUÇ	584
KAYNAKÇA	585

Bölüm 23

AFETLERDE ACİL SERVİS YÖNETİMİ..... 589

Furkan Yılmaz - Evren Ekingen

I. GİRİŞ	589
II. ACİL SERVİS AFET PLANININ GELİŞTİRİLMESİ.....	593
2.1. Dağıtım ve İyileştirme	596

2.2. Acil Serviste İzolasyon ve Dekontaminasyon İçin Hazırlanma	597
2.3. Psikiyatrik Bakım Odası.....	597
2.4. Halkla İlişkiler Alanı.....	597
2.5. Güvenlik ve Trafik Akışının Kontrolü.....	597
2.6. Kan Bankacılığı.....	598
2.7. Çocukların Bakımı	598
2.8. Ani Kapasite Artırmaya Yönelik Müdahale Planı Geliştirme	598
III. OLAY YÖNETİM SİSTEMİNİN ANLAŞILMASI VE KULLANIMI	599
IV. AFETTE KRİZ BAKIM STANDARDI	600
V. HASTANE AFET PLANI	600
VI. KAYNAK/LOJİSTİK DESTEK SAĞLANMASI	605
VII. TOPLUMLA KOORDİNELİ PLANLAMA	605
VIII.AFETLERDE İLETİŞİM.....	606
SONUÇ	607
KAYNAKÇA	608

Bölüm 1

YÖNETİM: KAVRAMLAR, TARİHSEL SÜREÇ VE BİLİMSEL DÖNEM

Yılmaz Demirhan

I. GİRİŞ

Pek çok kaynakta insanlık tarihiyle yönetim ve örgütlü yaşamın tarihinin örtüştüğüne dair bilgilere rastlamak mümkündür. Bunu doğal karşılamak gerekir, zira ilk insanlar aynı zamanda yönetsel birlikteliklerin ilk türü olan aileyi de oluşturmaktaydı. Aileyi oluşturan bireyler de yaşamın devamı için birbirlerine dayanmak, iş birliği yapmak, uyumlu hareket etmek ve nesillerini devam ettirmek için birbirlerinin zihinsel ve bedensel gücüne ihtiyaç duymaktaydı. Bu durum ayrıntılı olmasa da gündelik faaliyetlerin planlanmasını ve son kertede örgütlü hareket etmeyi gerektiriyordu. Dönemin iş birliği cinsiyet temelli ve basit görev dağılımları şeklindeydi. Buna göre yiyeceği bulmak amacıyla avlanmak erkeğin, bunu yemeğe hazır hâle getirmek ve bitki benzeri besinlerle zenginleştirmek kadının görevi olarak kabul edilmişti. Bu durumun uzunca bir süre böyle devam ettiği tahmin edilmektedir.

Ancak zaman içinde ilk ailenin çoğalması, onlardan da daha büyük toplumsal birimler meydana gelmesi, tarımsal üretimin öğrenilmesi, hayvanların evcilleştirilmesi, büyüyüp farklılaşan toplulukların birbirleri ile çeşitli münasebetler geliştirmeleri ilk dönemde var olan basit yaşamın, beklentilerin, ihtiyaçların ve söz konusu ihtiyaçları gidermek üzere meydana getirilen küçük örgütlü yaşam biçiminin değişmesini kaçınılmaz kılmıştır. Yeni yaşam formuna uygun işlevsel örgütlenmeler, cinsiyet temelli ve basit görev esaslı eski örgütlenmelerin yerini almıştır. Yönetimin giderek kurumsallaşması, birbirini izleyen küçük, büyük pek çok toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerin ardından gerçekleşebilmiştir.

Bugünkü anlamda yönetsel örgütlenmelerin ilk türü veya önceli Tunç Çağıyla birlikte gelen askerî örgütlenmelerde görülmüştür. Askerî örgütlenme-

bilimin ilgilendiği bir alan hâline gelmiştir. Elbette bu süreç bir anda gerçekleşmemiş bir yandan yönetim işi içeriği veya yapısı gereği bir bilimsel bilgiden ziyade doğuştan gelen bir sanat olarak değerlendirilmiş, bunu bir şekilde aşmayı başarinca da bu sefer bağımsız bir disiplin olmanın mücadelesini vermek zorunda kalmıştır. Nihayet 1800'lü yılların sonunda bağımsızlığını ilan ederek özel olarak yönetim olgusunu nesne olarak seçtiği yeni bir döneme girmiştir. Bu süreçte yönetim ve kamu yönetimi ikiliği ile de bir süre uğraşmak durumunda kalmışsa da izleyen yıllarda iki alandan geliştirilen teori ve yaklaşımlar hem devlet örgütlerinde hem de özel örgütlerde pratiğe yansiyabilme imkânı bulmuştur.

Günümüzde amaçları, büyüklükleri ve işleyişlerindeki birkaç farklılık dışında yönetim bilgisi hem kamu örgütlerinde hem de özel yönetim alanında benzerlikler taşımaktadır. Ayrıca günümüzün yönetim anlayışı bilimle, çalışanlara önem verilmesiyle, yönetsel tekniklerin önemsenmesiyle karakterize edilmektedir. Bununla birlikte örgütler, hizmet sundukları paydaşların beklentilerini dikkate almakta, hizmeti hızlı, ucuz ve etkili sunabilecek yöntemleri benimsemeye çalışmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Akçay, H. (2018). Yönetim Kuram ve Teknikler. İçinde (Ed. Kartal, N. ve Demir, K. A.), *Geleneksel Dönemde Yönetim*, (33-48) Orion Yayınevi, Ankara.
- Aktel, M., Kerman, U., Altan, Y. ve Güven, F. (2015). Kameralizmi Anlama Çabası. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (12), 83-98.
- Ateş, H. ve Banazılı, M. A. (2021). Peter Ferdinand Drucker'ın Yönetim Yaklaşımı: Teorik Bir İnceleme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 12 (2), 206-220.
- Aydın, A. H. (2013). *Yönetim Bilimi Fonksiyonlar-Teoriler-Yaklaşımlar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Barnard, C. I. (1958). *The Functions Of The Executive*. Harvard University Press, Cambridge.
- Demir, K. A. (2018). Yönetim Bilimi. İçinde (Ed. Kartal, N. ve Demir, K. A.) *Yönetim Kuram ve Teknikler*, (15-32) Orion Yayınevi, Ankara.
- Emre, C. (2003). *Yönetim Bilimi Yazıları*, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Ergun, T. ve Polatoğlu, A. (1988). *Kamu Yönetimine Giriş*. TODAİE Yayını, Ankara.
- Eryılmaz, B. (2016). *Kamu Yönetimi*. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Etimoloji Türkçe Sözlüğü. (2023). <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/idare>, Erişim Tarihi: 10.09.2023.
- Fayol, H. (2013). *Genel ve Endüstriyel Yönetim*. (Çev. Akın, B.), Adres Yayınları, Ankara.
- Fişek, K. (2011). *Yönetim*. Kilit Yayınları, Ankara.
- Görmez, K. (2018). *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*. Ekin Yayınevi, Bursa.
- Güler, B. A. (2005). *Kamu Personeli Sistem ve Yönetim*. İmge Kitabevi, Ankara.

- Güler, B. A. (2013). *Türkiye'nin Yönetimi Yapı*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Heywood, A. (2011). *Siyasetin Temel Kavramları*. Adres Yayınları, Ankara.
- Koçel, T. (2020). *İşletme Yöneticiliği*. Beta, İstanbul.
- Mecek, M. ve Yıldırım Ö. K. (2020). Yönetim-İdare Kavramlarının Yapısal-İşlevsel Analizi ve Kavramsal Açından Tanımlanması. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi*, 7 (54), 1411-1425.
- Mintzberg, H. (1973). *The Nature of Managerial Work*, Harper and Row, New York.
- Parlak, B. (2011). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. MKM Yayıncılık, Bursa.
- Saruhan, S. C. ve Yıldız, M. L. (2009). *Çağdaş Yönetim Bilimi*. Beta Basım, İstanbul.
- Simon, H. A., Smithburg, D. W. ve Thompson, V. A. (1985). *Kamu Yönetimi*, (Çev. Mıhcıoğlu, C.), A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.
- Şimşek, Ş. (2010). *Yönetim ve Organizasyon*. Eğitim Akademi, Konya.
- Taylor, F. W. (2012). *Bilimsel Yönetimin İlkeleri*. (Çev. Akın, B.), Adres Yayınları, Ankara.
- Tuncer, D., Ayhan, Y. ve Varoğlu, D. (2018). *Genel İşletmecilik Bilgileri*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Türk Dil Kurumu. (2023). <https://sozluk.gov.tr/>, İdare Sözcüğü, Erişim Tarihi: 10.09.2023.
- Usta, S. ve Akıncı, A. (2018). Bir Alman Yönetim Yaklaşımı Olarak Kameralizm. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1 (1), 67-86.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. (Çev. Atilla, Y. vd.), Adres Yayınları, Ankara.
- Weber, M. (2011a). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. (Çev. Özer Ozankaya), Cem Yayınevi, İstanbul.
- Weber, M. (2011b). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev. Parla, T.), Deniz Yayınları, İstanbul.
- Wilson, J. Q. (1996). *Bürokrasi, Kamu Kuruluşları Neyi Niçin Yaparlar*. (Çev. Yalçındağ, S., Canman, D. ve Ertekin, Y.), TODAİE Yayını, Ankara.
- Wilson, W. (1887). The Study Of Administration. *Political Science Quarterly*, 2 (2), 197-222.
- Wren, D.A. ve Bedeian, A. G. (2020). *The Evolution of Management Thought*. Wiley. USA.

Bölüm 2

SAĞLIK, HASTALIK VE HASTANE İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Mehmet Geldi

I. GİRİŞ

Evrensel bir kavram olan sağlık, bireylerin doğuştan kazandığı en temel hakkıdır. Sağlık insanın yaşam kalitesini de etkileyen temel unsurların başında gelmektedir. Sağlık, sadece hastalık ve sakatlık durumunun olmaması değil aynı zamanda psikolojik ve sosyal yönden tam iyilik hâli olarak ifade edilmektedir. Sağlıklı olma kavramı kişiden kişiye, toplumdan topluma değişkenlik gösteren ve farklı tanımlamaları yapılmakla birlikte her insan için farklı algılanan bir kavramdır. Bireyler kendi sağlıklarını korumakla mükellef olmalarına rağmen sağlığa yeterince önem vermemektedirler. Bu durumda sağlık hizmetini iyi şekilde gerçekleştirmek için hizmet sunan sağlık kurumlarına büyük sorumluluklar düşmektedir.

Sağlık, sağlık hizmetleri, sağlık yönetimi ve sağlığın belirleyicileri gibi kavramlar son yıllarda büyük önem arz eden konular arasındadır. Değişen koşullara bağlı olarak sağlık hizmetlerinde de yüksek teknolojik ekipmanlar ve kaliteli hizmet sunumu talep edilmektedir. Bunun neticesinde uluslararası akreditasyon belgesine sahip son teknolojik ekipmanlarla donanmış hastanelerde sağlık hizmeti verilmeye başlanmıştır. Bireylerin sağlıklı yaşam sürdürebilmeleri için çevre koşullarının iyileştirilmesi, toplumun sağlık statüsünün yükseltilmesi ve bireylerin sağlık beklentilerinin karşılanması için ise ülkenin sağlık politikalarında iyileştirmeler yapılmaktadır.

Hasta kavramı; esenliği yerinde olmayan, sağlığı bozuk olan, organlarından herhangi birinin işleyişinde bir bozukluk duyumsayan kimse olarak tanımlanmaktadır. Hastalık olgusu ise bireylerin beden ve zihinlerinde meydana gelen rahatsızlık durumu veya kişinin kendisini iyi hissetmemesi durumudur.

son yıllarda sürekli olarak önemi artan ve güncelliğini koruyan konular arasında yer almaktadır. Sağlık hizmeti, toplumun sağlık statüsünü yükseltmeye yönelik olarak sağlığın geliştirilmesi, koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici unsurlarla verilen hizmetleri kapsamaktadır. Sağlık hizmetlerinin birtakım özellikleri bulunmaktadır. Bireye sunulacak olan sağlık hizmeti ertelenemez, sağlık hizmetinin ikamesi yoktur, sağlık hizmeti kamusal özelliğe sahiptir ve sağlık hizmetinde bilgi asimetrisi bulunmaktadır. Hasta birinin sağlığını ertelenmesi söz konusu olmadığı gibi alacağı sağlık hizmetinin yerine başka bir hizmeti alması da olanaklı değildir.

Sağlık ve hastalık durumu bireylerin sosyal ve psikolojik dengesini ciddi şekilde etkilemektedir. Bu nedenle sağlığı düzeltip hastalığı bertaraf etmek için sağlık kurumları ile sağlık yöneticilerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Sağlık yöneticileri, alanında eğitim almış profesyonel kişilerden oluşmalıdır. Hastanelerde çağdaş sağlık çalışanları ve sağlık yöneticilerinin olması sağlık hizmeti alan kişiler için de son derece önem arz etmektedir. Unutulmamalıdır ki hastanın kendisini iyi hissetmesinde güler yüz, ilgi ve saygı, sağlık personelinin bilgisi veya tıp teknolojisinin gelişmişliğinden daha önemlidir.

KAYNAKÇA

- Altay, A. (2007). Sağlık Hizmetlerinin Sunumunda Yeni Açılımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, (64), 33-58.
- Ankara Üniversitesi. (2023). *Hastanelerin Amaçları ve Fonksiyonları*. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/152220/mod_resource/content/1/4.%20HAFTA.pdf Erişim Tarihi: 24.08.2023
- Arısu, D. (2017). Sağlık Hizmetlerine Hizmet Kalitesi ve Hizmet Kalitesinin Servqual Yöntemi ile Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 1079-1102.
- Aydın, R. (2020). Bazı Gelişmiş Ülkeler İle Ülkemizde Yataklı Tedavi Kurumlarına İlişkin Değişimler ve Yönelimler. *Yüksek Lisans Tezi*, Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı. İstanbul.
- Bolsoy, N. ve Sevil, Ü. (2006). Sağlık-Hastalık ve Kültür Etkileşimi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9 (3), 78-87.
- Bilgili, E. ve Ecevit, E. (2008). Sağlık Hizmetleri Piyasasında Asimetrik Bilgiye Bağlı Problemler ve Çözüm Önerileri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 11 (2), 202-228.
- Çalışkan, Z. (2008). Sağlık Ekonomisi: Kavramsal Bir Yaklaşım, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26 (2), 29-50.
- Demirci, H. F. (2020). Sağlık Sigortası Sahipliği ve Sağlık Hizmetleri Talebi. *Selçuk Sağlık Dergisi*, (1), 37-45.
- Erdem, R. ve İzgüden, D. (2022). Sağlık Hizmetleri Yönetimi. İçinde (Ed. Erdem, R., Bostan, S. ve Özata, M.) *Sağlık, Hastalık ve Sağlık Hizmetleri* (17). Nobel Yayınevi. İstanbul.

- Erdem, R. ve Yorulmaz, R. (2021). Sağlıklı Yaşam Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 1 (7), 57-74.
- Esenay, F. (2018). Sağlık-Hastalık Kavramları, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Ders Notları. *Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü*, <https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=75889> Erişim Tarihi: 29.06.2023
- Gök, S. (2021). Sağlık Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar. *MAKÜ-Uyg. Bil. Derg.*, 5 (1), 166-194.
- Hettler, B. (1976). *The Six Dimensions of Wellness Model*, National Wellness Institute. <https://www.lindenwood.edu/files/resources/nwi-six-dimensions-fact-sheet.pdf> Erişim Tarihi: 12.07.2023
- Karahan, A. (2007). Hastane İşletmelerinde Örgütsel Yapıdan Kaynaklanan Çatışmalar ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi Örneği. *Doktora Tezi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. Afyonkarahisar.
- Kavuncubaşı, K. ve Yıldırım, S. (2018). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. 5. Baskı Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Kızılkaya, S. (2013). Sağlık Durumunu Etkileyen Faktörlerin Chaid Analizi Yöntemiyle İncelenmesi (ODTÜ Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.
- Kolyan, N. (2022). *Sağlığın Belirleyicileri*. <https://nevrekoylan.com/2022/02/sagligin-belirleyicileri/#> Erişim Tarihi: 26.08.2023.
- Korkutan, M. (2021). Gençlerin Hastane Tercihlerini Etkileyen Kriterler: Bir Alan Uygulaması. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8 (68), 915-927.
- Koskos, A. (2021). *Sağlık Yönetimi ve Çalışma Alanları*. <https://aysemakoskos.wordpress.com/2021/05/02/saglik-yonetimi-ve-calisma-alanlari/> Erişim Tarihi: 28.08.2023
- Kurumsal, A. (2021). *JCI Akreditasyonu Nedir? Türkiye'de JCI Akreditasyonuna Sahip Hastaneler Hangileridir?* <https://atakurumsal.com/jci-akreditasyonu-nedir-turkiyede-jci-akreditasyonuna-sahip-hastaneler-hangileridir/> Erişim Tarihi:26.08.2023
- Mandiracıoğlu, A. (2016). Yaşlı Sağlığının Sosyal Belirleyicileri. *Ege Tıp Dergisi*. 55 (Özel Sayı 1), 6-11.
- NPİSTANBUL. (2023). *JCI Akreditasyon Tarihi ve Amaçları*. <https://npistanbul.com/jci-joint-commission-international-akreditasyonu> Erişim Tarihi: 26.08.2023
- Özlu, T. (2010). Hasta Hakları Bağlamında Sağlık Finansmanı. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 2 (2), 9-20.
- Sarıkoç, G. (2011). Ruhsal Sorunları Nedeniyle Ayaktan İzlenen Hastaların İçselleştirilmiş Etiketlemeleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Programı. Ankara.
- Somunoğlu, S. (2012). Sağlık-Sağlık Hizmetleri ve Türk Sağlık Sistemi. İçinde (Ed. Tatar, M.) *Sağlık Kurumları Yönetimi-1* (2-25). Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. Eskişehir.
- Şantaş, F., Kurşun, A. ve Kar, A. (2016). Hastane Tercihine Etki Eden Faktörler: Sağlık Hizmetleri Pazarlaması Perspektifinden Alan Araştırması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19 (1), 17-33.
- Tekin, A. (2007). Sağlık-Hastalık Olgusu ve Toplumsal Kökenleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Isparta.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2021). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Nobel Yayınevi. İstanbul.

- Tiryaki, S. (2021). Türkiye'deki Hastane Tipleri ve Özellikleri. <https://atakurumsal.com/turkiyedeki-hastane-tipleri-ve-ozellikleri/#:~:text=K%C4%B1sa%20Kal%C4%B1C5%9F%20S%C3%BCrel%C4%B1%20Hastaneler%3A%2030,kal%C4%B1C5%9F%20s%C3%BCrel%C4%B1%20tercih%20edilmektedir>. Erişim Tarihi: 28.08.2023.
- Turun, S. (2015). *Sağlık Sosyolojisi Ders Notları*. Çukurova Üniversitesi. https://abs.cu.edu.tr/Dokumanlar/2015/HML215/181157719_saglik_sosyolojisi_2015-3.pdf. Erişim Tarihi: 12.07.2023
- Turancı, E. ve Eşiyok, E. (2021). Sağlık ve Kültür İlişkisi Bağlamında Popüler Sağlık Dergilerinde Sağlığın Sunumu. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 54 (1), 96-114.
- TÜRKAK, (2023). *T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Akreditasyon Kurumu, Akreditasyon Tanımları*, <https://www.turkak.org.tr/akreditasyon/akreditasyon-nedir.html> Erişim Tarihi:26.08.2023.
- World Health Organization (WHO). (2014). *Basic Documents*. 48rd Edition, Geneva.
- Yenisu, E. Şahin, F. Öztekkeli, H. (2019). Yönetim Düşüncesinin Evriminde Sistem Kuramının Etkileri: Kavramsal Bir Çözümleme. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, (18), 514-527.
- Yıldız, A. (2015). *Sağlık Hastalık Kavramları Ders Notları*. Biruni Üniversitesi. <https://bem.biruni.edu.tr/pluginfile.php>. Erişim Tarihi: 29.06.2023
- Yıldız, A. (2023). Sağlık Hastalık Kavramları Sağlık Hizmetleri. <file:///C:/Users/M%C3%BCmtaz/Downloads/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20ve%20hastal%C4%B1k%20Kavramlar%C4%B1%20sa%C4%9Fl%C4%B1k%20hizmetler%20%20ERG.pdf> Erişim Tarihi: 29.08.2023.
- Yorulmaz, R. ve Erdem, R. (2021). Sağlıklı Yaşam Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve. *USAYSAD Dergisi*, 7 (1), 57-74.
- Yüksel, N. (2021). *Hastane Hizmetleri ve Özellikleri*. <https://www.iienstitu.com/blog/hastane-hizmetleri-ve-ozellikleri> Erişim Tarihi: 24.08.2023
- 1983 tarih ve 17927 sayılı Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği

Bölüm 3

HASTANELERİN ÖZELLİKLERİ, SINIFLANDIRILMASI VE TIBBİ BİRİMLER

Reşat Avcı - Songül Ateş Avcı

I. GİRİŞ

Sağlık, tanımlanması kolay olmayan, zor ve karmaşık bir kavramdır. Bu kavramı tanımlarken kavramın kullanıldığı zaman dilimine ve tanımlanacak olan kültüre göre değişiklikler olabilir (Somunoğlu, 1999). Farklı tanımları olmakla birlikte sağlık için standart olarak kabul gören tanım Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü sağlığı “Sadece hastalık veya sakatlığın olmayışı değil ruhen, bedenen ve sosyal yönden tam bir iyilik hâli” şeklinde tanımlamaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2023). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere sağlık geniş bir kavramdır. İçerisinde koruma, tedavi, sosyal yaşam, ekonomik durum, çevresel yapı gibi birçok özelliği barındırır. Sağlık hizmetleri tek başına sağlık hizmet sunucuları tarafından sunulmaz. Sağlık sektörü dışında kalan tüm sektörler sağlığı doğrudan veya dolaylı olarak, olumlu veya olumsuz yönde etkiler. Bu sebeple kişilerin veya toplumların sağlığından bahsederken o toplumun genel yapısını, gelişmişlik düzeyini, çevresel etkenleri ve birçok yapıyı göz önünde bulundurmak gerekir. Sağlık hizmet sunumu açısından baktığımızda, bir toplumun sağlıklı olması için sağlık sistemlerinin işlevsel bir şekilde çalışması gerekir. Ülkelerde bulunan sağlık sistemleri sağlık hizmet sunucuları aracılığıyla toplumun ve kişilerin sağlıklı olması için hizmet sunarlar. Sağlık hizmetleri sunum şekline göre Koruyucu sağlık hizmetleri, Tedavi edici sağlık hizmetleri ve Rehabilitasyon edici sağlık hizmetleri şeklinde sınıflandırılır. Sağlık kuruluşları ise 3 basamak şeklinde hizmet sunarlar; birinci basamak sağlık kuruluşları, ikinci basamak sağlık kuruluşları ve üçüncü basamak sağlık kuruluşları. Sağlık hizmetlerinin aslı amacı bireylerin hasta olmamalarını sağlamaktır (Öztek, Üner ve Eren, 2012). Bütün çabalara rağmen hasta olanlar olacaktır. İşte bu durumda hastaların tedavilerinin

manda hastaların kurumda bulunduğu süre içerisinde her türlü ihtiyaçlarının karşılanması esastır. Hastanelerin temel amacı, insanların sağlık ve refahını korumak, hastalıkları tedavi etmek ve genel olarak toplumun sağlığını iyileştirmektir. Hastanelerin özellikleri, büyüklüğü ve hizmet sahası farklılık göstermekle birlikte tüm hastaneler aynı amaca hizmet ederler.

Günümüzde hastaneler çok daha büyük ve kompleks yapılar hâline gelmektedir. Şehir dışında ve çok büyük bir alana inşa edilen bu yapılar, hastaların ve refakatçilerinin her türlü ihtiyacını karşılayacak şekilde planlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağırbaş, İ. (2016). *Hastane Yönetimi ve Organizasyon*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Akbaş, S. (2021). *Laboratuvar Hizmetleri*. Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/41231/0/laboratuvar-hizmetleripdf.pdf> Erişim Tarihi: 03.08.2023.
- Akbolat, M. ve Oğuz, I. (2012). Hastanelerde Rekabet Stratejileri ve Performans. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 401-424.
- Alexander, J. A., Anderson, J. G. ve Lewis, B. L. (1985). Toward An Empirical Classification Of Hospitals In Multihospital Systems. *Medical Care*, 23 (7), 913-932.
- Dünya Sağlık Örgütü (2023). <https://www.who.int/about/governance/constitution>, Erişim tarihi: 05.07.2023.
- Eren, B. (1997). Hastane Hizmetlerinde Malzeme Yönetimi. İçinde (Ed. Hayran, O. ve Sur, H.) *Hastane Yöneticiliği*, Nobel Tıp Kitapevleri. İstanbul.
- Kaya, T., Adapınar, B. ve Özkan, R. (1997). *Temel Radyoloji Tekniği*. Nobel Kitabevi. İstanbul.
- Krämer, J., Schreyögg, J. ve Busse, R. (2019). Classification Of Hospital Admissions Into Emergency And Elective Care: A Machine Learning Approach. *Health Care Management Science*, (22), 85-105.
- Özkan, O. ve Ağırbaş, İ. (2015). Hastane Poliklinik Birim Maliyet Analizi ve Örnek Bir Uygulama. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 0-0.
- Öztek, Z., Üner, S. ve Eren, N. (2012). Sağlık Hizmetleri ve Sağlık Yönetimi. İçinde (Ed. Güler, Ç., Akın, L.) *Halk Sağlığı Temel Bilgiler* (3, 1479), Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Ankara.
- Resmî Gazete, (2022). *Sağlık Hizmet Sunucularının Basamaklandırılmasına Dair Yönetmelik*. 10.02.2022 tarih ve 31746 sayılı mevzuat. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220210-1.htm>, Erişim Tarihi: 02.08.2023.
- Roemer, M. I. (2002). National Health Systems, *Encyclopedia Of Public Health*.
- Sağlık Bakanlığı. (2009). *Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü Hastane Hizmetleri Daire Başkanlığı 46143 03.12.2009*. <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/40424/0/hastane-rolleri-1pdf.pdf>, Erişim Tarihi: 03.08.2023.
- Sargutan, A. E. (2005). Sağlık Sektörü ve Sağlık Sistemlerinin Yapısı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8 (3), 400-428.
- Somunoğlu, S. (1999). Kavramsal Açından Sağlık. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 4 (1), 51-62.

- Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği. (1983). *13.01. 1983 tarih ve 17927 sayılı Resmî Gazete*.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.85319.pdf>, Erişim Tarihi: 03.08.2023.
- Yılmaz, B. (2008). Hastane İşletmelerinde Rekabet Üstünlüğü Sağlamada Faaliyet Esasına Dayalı *Maliyetleme Yönteminin Rolü. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8 (15), 301-318.

Bölüm 4

SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI

Tuğba Sönal - Canan Bulut

I. GİRİŞ

Sağlık politikalarındaki genel amaç; o ülkenin vatandaşlarının sağlığının korunması, geliştirilmesi, hastalık ve sakatlıkların tedavi ve/veya rehabilite edilmesini sağlamaya çalışmaktır. Bu amaçlara yönelik olarak politika belirleyiciler ise dönemin ihtiyaçlarına, koşullarına, imkânlarına yönelik uygun politikalar geliştirirler.

Türkiye’de bugünkü sağlık politikalarını incelemeyen bugüne kadarki tarihsel süreci ele almak gerekir. Türkiye sağlık politikaları bu tarihsel süreçte diğer tüm ülke politikaları gibi küresel ve yerel politik, ekonomik, demografik vb. pek çok unsurun etkisi altında şekillenmiştir. Tarihsel bu şekilleniş o dönemi karakterize etmiş ve içinde bulunduğu dönemin sağlık politikalarına yön vermiştir. 1920 yılından 2000 yılına kadar olan dönemde sağlık politikalarında kurumsallaşma çabaları ve daha sonra toplumun ihtiyaç ve isteklerine ve sağlık sisteminde yaşanan aksaklıklara yönelik ilk reformist çalışmalar özellikle 1980 yılından itibaren gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

2000’li yıllara gelindiğinde yaşanan ekonomik krizler, politik istikrarsızlıklar gibi sebeplerle yapılmaya çalışılan reformlar hâlen ya yasalaşamamış ya da beklenen başarıyı yakalayamamıştır. Sağlıkta maliyetlerin artması, toplumun sağlık sistemine olan memnuniyetsizlikleri, sağlık hizmetine olan erişimde hakkaniyetsizlik, herkesi kapsayıcı bir sağlık sigortasının olmayışı gibi temel nedenler Türkiye’de yedinden sağlık reformlarının yapılması ihtiyacını doğurmuştur.

2002 yılı sonrası değişen hükümet ile sağlıkta iyileştirici çalışmalar öncelik konusu olmuş herkes için sağlık temasıyla sağlık hizmetlerinin etkili, verimli ve hakkaniyete uygun olarak organize edilmesi, finansmanının sağlan-

KAYNAKÇA

- Aba, G. (2020). *Sağlık Politikası ve Planlaması*. Nobel Yayınevi. Ankara.
- Ağırbaş, İ., Akbulut, Y. ve Önder, Ö. R. (2011). Atatürk Dönemi Sağlık Politikası. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12 (48), 733-748.
- Ak, S. (2021). Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Sağlık Politikaları. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 20 (1), 28-36.
- Akdağ, R. (2008). *Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Temel Sağlık Hizmetleri Kasım 2002-2008*. TC Sağlık Bakanlığı Yayını. Ankara.
- Akdağ, R. (2012). *Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı Değerlendirme Raporu (2003-2011)*. <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/5131,sdpturkpdf.pdf?0>. Erişim Tarihi: 25.07.2023.
- Akdağ, R. (2017). *Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kurumlarına İlişkin 2017 Yılı Bütçe Sunumu* <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1337,sb-2017-yili-butce-sunumu-plan-butcepdf-1pdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 25.07.2023
- Akdur, R. (1999). *Türkiye'de Sağlık Hizmetleri ve Avrupa Topluluğu Ülkeleri ile Kıyaslanması*. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/27671/mod_resource/content/1/Saglik%2010.pdf. Erişim Tarihi: 21.07.2023
- Atabey, S. E. (2012). Türkiye'de 1980 Sonrası Sağlıkta Dönüşüm Politikaları, Sağlık Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri. İçinde (Ed. Sarıkaya, D.) *Sağlık Sistemleri ve Sağlık Politikası* (112-185). 1.Basım, Gazi Kitabevi. Ankara.
- Dedeoğlu, N. (2021) *Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları ve Örgütlenme, 1920-1960*. <https://www.istabip.org.tr/6738-cumhuriyet-donemi-saglik-politikalari-ve-orgutlenme-1920-1960-necati-dedeoglu.html> Erişim Tarihi: 21.07.2023
- Elbek, O. ve Adaş, E. B. (2009). Sağlıkta Dönüşüm: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni*, 12 (1), 33-44.
- Görmüş, A. (2013). *Sağlıkta Dönüşüm ve Sağlık İnsan Gücü Üzerindeki Etkileri*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Kalaycı, I. ve Özkul, M. (2019). *1960-1980 Yıllarında Sağlık Sistemi*. 11. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi, (176-180). Antalya.
- Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19 (2), 131-174. DOI: 10.18490/sosars.261673
- Kurt, A. Ö. ve Şaşmaz, T. (2012). Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi: 1961-2003. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 2 (1), 21-30.
- Metintaş, M. Y. ve Elçioğlu, Ö. (2007). Cumhuriyertin İlk Onbeş Yılında Sağlık Hizmetleri. *Osmanca Tıp Dergisi*, 29 (3), 162-170.
- Sağlık Bakanlığı. (1983). *18251 Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname* <https://www.saglik.gov.tr/TR,10369/tarihi13121983--sayisi181--rg-tarihi14121983--rg-sayisi18251-saglik-bakanliginin-teskilat-ve-gorevleri-hakkinda-kanun-hukmunde-kararname.html> Erişim Tarihi: 27.07.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2003). *Sağlıkta Dönüşüm*. <https://www.saglik.gov.tr/TR,11415/saglikta-donusum-programi.html>. Erişim Tarihi: 27.07.2023.
- Sağlık Bakanlığı. (2010). *Stratejik Plan 2010-2014*. https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/35664/0/stratejik-plan-2010-2014pdf.pdf?_tag1=645253105A84728F7DFD78DA38BD15E44B061D86. Erişim Tarihi: 25.07.2023.

- Sağlık Bakanlığı. (2011). *663 Sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. <https://khgmstokyonetimdb.saglik.gov.tr/TR,43725/663-sayili-saglik-bakanligi-ve-bagli-kuruluslarinin-teskilat-ve-gorevleri-hakkinda.html> Erişim Tarihi: 25.07.2023.
- Sağlık Bakanlığı. (2016). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016*. <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/13183,sy2016turkcepdf.pdf?0>. Erişim Tarihi: 24.07.2023.
- Sağlık Bakanlığı. (2017). *Türkiye Sağlık Personeli Memnuniyet Araştırması*. <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/SAGEMpersonelMemnuniyeti2017.pdf> Erişim Tarihi: 24.07.2023.
- Sağlık Bakanlığı. (2018). *694 Olağanüstü Hâl Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. <https://khgmstokyonetimdb.saglik.gov.tr/TR,43728/694-olaganustu-hal-kapsaminda-bazi-duzenlemeler-yapilmasi-hakkinda-kanun-hukmunde-kararname.html> Erişim Tarihi: 25.07.2023.
- Sağlık Bakanlığı. (2021). *Sağlık İstatistiği Yıllığı 2021*. <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/45316,siy2021-turkcepdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 27.07.2023.
- Sağlık Bakanlığı (2023). <https://www.saglik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 02.08.2023
- SGK. (2022). *Sosyal Güvenlik Kurumu 2021 Yılı Faaliyet Raporu*. file:///C:/Users/M%C3%BCmtaz/Downloads/545709ac-9407-4773-871b-026acaf70c94.pdf. Erişim Tarihi: 28.07.2023
- Sülkü, S. N. (2011). *Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Programı Öncesinde ve Sonrasında Sağlık Hizmetlerinin Sunumu Finansmanı ve Sağlık Harcamaları*. T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2011/414. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/Kitap-414.pdf>. Erişim Tarihi: 23.07.2023.
- TUİK (2023). *Hayat Tabloları, 2018-2020*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tabloları-2018-2020_37226#:~:text=Yeni%20do%C4%9Fmu%C5%9F%20bir%20bireyin%20mevcut,d%C3%B6neminde%2078%2C3%20y%C4%B1%20oldu. Erişim Tarihi: 28.07.2023
- Yıldırım, H. H. ve Yıldırım, T. (2022). Türkiye Sağlık Reformları ve Politika Analizi Çerçevesinde Bir Değerlendirme. İçinde (Ed. Yıldırım, H. H. ve Yıldırım, T.) *Türkiye Sağlık Sistemi Politika Analizleri* (5-32). Spm Kitap, ABSAM Yayınları. Ankara.
- Yılmaz, A. (2018). Türkiye'de Sağlık Politikaları ve Reformlar. İçinde (Ed. Tengilimoğlu, D.) *Sağlık Politikası* (59-78). Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.

SAĞLIK KURUMLARINDA BİLGİ SİSTEMLERİ VE E-HİZMETLER

Feyza Küçük - Ömer Çelik

I. GİRİŞ

Sağlık temel bir insan hakkıdır. Bu hakkın yeterli düzeyde karşılanması gerekmektedir. Bu yüzden günümüzde ülkeler bütçelerinin önemli bir kısmını sağlığa ayırmaktadır. Dolayısıyla sağlığa ayrılan bütçeyi verimli ve etkili yönetebilmek, maliyetleri azaltmak karar vericiler açısından önemli hâle gelmiştir. Gelişen teknolojinin sağlık hizmetlerinde yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte bilgi sistemleri ve e-hizmetler karar vericilere maliyet etkililik dengesi kurma imkânı sağlamıştır (Toygar, 2018).

Etkili bilgi yönetimi, sağlık programlarında iyi yönetim ve karar verme süreçlerinde kayda değer öneme sahip bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu bölüm, Sağlık Yönetimi Bilgi Sistemlerindeki (HMIS) temel kavramları tanıtmakta ve karar vermedeki rolünü açıklamaktadır. Sağlık sistemleri karmaşık bir yapıya sahip olduğundan ve sağlık hizmetleri yönetimi ile ilgili birçok bileşeni içerdiğinden, HBS aynı zamanda ilgili çeşitli bileşenleri, süreçleri ve alt sistemleri de kapsamaktadır. Veri kaynakları arasında rutin raporlama sistemi, epidemiyolojik sürveyans, özel program izleme raporu, idari veriler, değerlendirmeler ve araştırma çalışmaları ve periyodik sağlık taramaları bulunmaktadır (Khanna, 2022). HBS ile sağlanan veriler bilgi teknolojileri ve sistemleri vasıtasıyla bilimsel usullerle işlenmektedir. Bilgi sistemlerinin değerlendirilmesinde bilginin doğruluğu, güncelliği, sayısal olarak veri artışının sağlanabilirliği, düzeltilebilir olması ve doğrulanabilirliği gibi özelliklere sahip olması gerekmektedir (Öğüt, 2012).

Son yirmi yılda hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkeler sağlık sistemlerine bilgi sistemlerini entegre etmektedirler. Sağlık bilgi sistemlerinin diğer

rimlar kurumlara altı stratejik konuda avantaj sağlarlar. Bunlar (Laudon ve Laudon, 2014);

- İşlemsel mükemmeliyet,
- Yeni ürünler,
- Hizmetler ve iş modelleri;
- Müşteriler ve tedarikçilerle ilişkiler;
- Rekabetçi avantaj,
- Ayakta kalma.

Bu nedenle bilgi sistemlerini iyi bir şekilde kullanmak ve her alanda entegrasyonu sağlamak, yönetim ve hizmet alanında üst düzey başarıyı getirecektir. Sektör yöneticilerinin mümkün olduğu kadar bilgi sistemlerini kurumlarına ve hizmetlerine entegre etmeleri ve bu bilinçle yatırımlarını yapmaları önem arz etmektedir.

Bilgi sistemleri ve e-hizmetler günümüzde neredeyse her sektörde yaygın olarak kullanılmakla birlikte sürekli gelişmeye devam etmektedir. Bu nedenle sektör yöneticilerinin, canlı bir sistem olan bilgi sistemlerini sürekli olarak güncelleyerek ve yeni teknolojileri kurumlarında etkin bir şekilde entegre ederek sürdürmeleri son derece kritiktir.

KAYNAKÇA

- Adler-Milstein, J. ve Jha, A. K. (2017). No Evidence Found That Hospitals Are Using New Electronic Health Records To Increase Medicare Reimbursements. *Health Affairs*, 36 (3), 425-432.
- Atilla, A., Mansur, F. ve Uslu, D. (2015). Teknoloji Kullanılabilirliği ve Bireysel Teknolojik Hazırluşun Elektronik Belge Yönetim Sistemi Kullanımına Etkisi: Üniversite Hastanesi Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 375-387.
- Atilla, E. A. ve Seyhan, F. (2022). Türkiye’de Sağlık Bilişimi Gelişiminin Akademik Açından İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13 (34), 364-381.
- Balcı, Y. (2023). Elektronik Belge Yönetim Sisteminde Yenilikçi Yaklaşımlar. *JINENIS*, 2(2), 163-188.
- Barba, P., Stramiello, J., Funk, E. K., Richter, F., Yip, M. C. ve Orosco, R. K. (2022). Remote Tele-surgery İn Humans: A Systematic Review. *Surgical Endoscopy*, 36 (5), 2771-2777.
- Birinci, M. (2013). Hastane Bilgi Yönetim Sistemleri. İçinde (Ed. Sur H. ve Palteki T.) *Hastane Yönetimi* (285-333). Nobel Tıp Kitabevi. Ankara.
- Çoban, M. (2023). Türkiye’de E-Sağlık Uygulamalarında Mevcut Durum. *Bingöl Üniversitesi Sağlık Dergisi*, 4 (1), 197-204.
- Demir, Y., & Gözümlü, S. (2011). Sağlık eğitiminde yeni yönelimler; web destekli sağlık eğitimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*.4(4), 196-203.
- Esatoğlu, A. E. ve Köksal, A. (2010). *Sağlık Hizmetlerinde Bilgi Yönetimi*. İkinci Baskı, Anadolu Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları. Ankara.

- Gupta, R., Tanwar, S., Tyagi, S. ve Kumar, N. (2019). Tactile-Internet-Based Telesurgery System For Healthcare 4.0: An Architecture, Research Challenges, And Future Directions. *IEEE Network*, 33 (6), 22-29.
- Günaltay, M. M. ve Göktaş, B. (2019). Sağlık ve Hastane Bilgi Sistemleri. İçinde (Ed. Ağırbaş, İ.) *Sağlık Ekonomisi ve Sağlık Kurumları Yönetiminde Temel Konular (287-327)*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Işık, O. ve Akbolat, M. (2010). Bilgi Teknolojileri ve Hastane Bilgi Sistemleri Kullanımı: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Dünyası*, 11 (2), 365-389.
- İleri, Y. Y. (2018). *Sağlık Yönetim Bilişim Sistemleri*. Çizgi Kitabevi. Konya.
- Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2010). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. Siyasal Kitabevi, 2. Baskı. Ankara.
- Kayacıoğlu, M. B. ve Duru, Ö. A. (2022). Tıbbi Cihazların HBYS (Hastane Bilgi Yönetim Sistemi) Entegrasyonunun Sağlık Ekonomisine Katkıları. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal (Smart Journal)*, 8 (64), 1799-1808.
- Kellermann, A. L. ve Jones, S. S. (2013). What It Will Take To Achieve The As-Yet-Unfulfilled Promises Of Health Information Technology. *Health affairs*, 32 (1), 63-68.
- Khanna, A. (2022). Health Management Information System. In *Healthcare System Management: Methods and Techniques (313-337)*. Springer Nature Singapore. Singapore.
- Korkmaz, S. ve Hoşman, İ. (2018). Sağlık Sektöründe Tele-Tıp Uygulamaları: Tele-Tıp Uygulama Boyutlarını İçeren Bir Araştırma. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 4 (3), 251-263.
- Lau, F., Price, M., Boyd, J., Partridge, C., Bell, H. ve Raworth, R. (2012). Impact Of Electronic Medical Record On Physician Practice In Office Settings: A Systematic Review. *BMC Medical Informatics And Decision Making*, 12 (1), 10.
- Laudon K. C. ve Laudon, J. P. (2014). *Yönetim Bilişim Sistemleri Dijital İşletmeyi Yönetme*. (Çev. Yozgat, U.) Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Lin, R. H. ve Kujabi, B. K. (2022). Addressing Challenges In The Development Of Health Information Systems In The Gambia. *Health Policy and Technology*, 11 (4), 100658.
- Öğüt, A. (2012). *Bilgi Çağında Yönetim*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Öksüz, B. ve Altıntaş, V. (2017). Sağlık Turizminde Dijital İletişim Kanallarının Kullanımı. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14 (1), 59-75.
- Özata, M. (2009). Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yürütülen E-Sağlık Projelerinin Sağlık Hizmeti Sunumuna Etkileri. *Journal of Azerbaijani Studies*, (6), 444-464.
- Özdemir, H. G. (2022). Telepatoloji. İçinde (Ed. Özlü, C., Gedik, M. A., Yangal, H. S., Özlü, A., Rodan Sarohan, A. ve Çöpelci, Y.) *Sağlıkta Son Trendler II*, (487-493). Akademisyen Kitabevi. Ankara.
- Powell-Cope, G., Nelson, A. L. ve Patterson, E. S. (2008). Patient Care Technology And Safety. In (Ed. Hughes, R.) *Patient Safety And Quality: An Evidence-Based Handbook For Nurses*. (1-30) 3. Cilt. AHRQ-Patient Safety. Amerika.
- Qureshi, N. A., Al-Dossari, D. S., Al-Zaagi, I. A., Al-Bedah, A. M., Abudalli, A. N. S. ve Koenig, H. G. (2015). Systematic Review. *British Journal of Medicine and Medical Research*, 5 (5), 672.
- Resmî Gazete (10 Temmuz 2018). Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Sayı: 30474
- Resmî Gazete (7 Aralık 2006). Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Uygulanan "Medula" Sistemi Hakkında Tebliğ. Sayı:26369.
- Resmî Gazete (9 Aralık 2022). Organ Nakli Hizmetleri Yönetmeliği. Sayı:32038.
- Sağlık Bakanlığı. (2023a). *Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu*. https://uts.saglik.gov.tr/?page_id=33 Erişim Tarihi: 24.07.2023

- Sağlık Bakanlığı. (2010). *Hastane Bilgi Yönetim Sistemleri Alım Kılavuzu*. <https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/827/0/hbyspdf.pdf> Erişim Tarihi: 01.10.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2023b). *E-Nabız Kullanım Kılavuzu. E-Nabız Kişisel Sağlık Sistemi*. <https://enabiz.gov.tr/document/WebKILAVUZ.pdf> Erişim Tarihi: 30.07.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2023c). *Merkezî Hastane Randevu Sistemi*. <https://www.mhrs.gov.tr/hakkimizda.html> Erişim Tarihi: 30.07.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2023d). *Sağlık Bakanlığı Teleradyoloji Sistemi*. <https://teleradyoloji.saglik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 27.07.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2023e). *İlaç Takip Sistemi*. https://www.its.gov.tr/its/ilac_takip_sistemi_nedir Erişim Tarihi: 30.07.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2023f). *İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu*. <https://www.titck.gov.tr/> Erişim Tarihi: 30.07.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2023g). *E-Rapor. Sağlık Bakanlığı e-Rapor Sistemi*. <https://erapor.saglik.gov.tr/portal#> Erişim Tarihi: 30.07.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2023h). *Sağlık Bakanlığı. Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü*. <https://e-saglik.gov.tr/TR,7082/amac.html> Erişim Tarihi: 30.07.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2023i). *Hasta Başvuru Bildirim Sistemi. Hasta Hakları*. <https://hastahaklari.saglik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 30.07.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2023j). *Çekirdek Kaynak Yönetim Sistemi. Hasta Hakları*. <https://ckysportal.saglik.gov.tr/TR,4766/ikys.html> Erişim Tarihi: 16.08.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2014). *EHR (Electronic Health Record) - ESK (Elektronik Sağlık Kaydı)*. <https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/TR,4874/ehr-electronic-health-record---esk-elektronik-saglik-kaydi.html> Erişim Tarihi: 01.10.2023
- Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü. (2023). *Sağlık Bilgi Yönetim Sistemi Alım Kılavuzu (SBYS-AK)*. <https://sbsgm.saglik.gov.tr/TR,43797/saglik-bilgi-yonetim-sistemi-alim-kilavuzu-sbys-ak.html> Erişim Tarihi: 01.10.2023
- Sarıyıldız, A. Y. (2022). Dijital Hastane. İçinde (Ed. Uysal, B. ve Semiz, T.) *Sağlık Hizmetlerinde Dijitalleşme ve Geleceği* (53-72). İKSAD Yayınevi. Ankara.
- Şengül, Y. (2019). Türkiye’de Sağlık Bilişimi Altyapısının Kamusal Alandaki Gelişimi ve E-Sağlık Hizmetleri. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 14-20.
- Şenol, U., Aktaş, A. ve Saka, O. (2007). Radyoloji Bilgi Sistemi. *Akademik Bilişim’07-IX. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 31 Ocak-2 Şubat 2007 Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya*, (529-533). Antalya.
- Tang, P. C., Ash, J. S., Bates, D. W., Overhage, J. M. ve Sands, D. Z. (2006). Personal Health Records: Definitions, Benefits, And Strategies For Overcoming Barriers To Adoption. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 13 (2), 121-126.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2021). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Toygar, Ş. A. (2018). E-Sağlık Uygulamaları. *Yasama Dergisi*, (37), 101-123.
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu. (2023). Ürün Takip Sistemi(Üts). <https://utsuygulama.saglik.gov.tr/UTS/>Erişim Tarihi: 01.10.2023
- Wright, A., Sittig, D. F., Ash, J. S., Erickson, J. L., Hickman, T. T., Paterno, M., ... ve Middleton, B. (2015). Lessons Learned From Implementing Service-Oriented Clinical Decision Support At Four Sites: A Qualitative Study. *International Journal of Medical Informatics*, 84 (11), 901-911.
- Yiğit, E., Uğur, H., Keleşmehmet, H., Alsan, Ş. ve Çetin, T. (2019). Elektronik Reçete Uygulaması Hakkında Kalitatif Bir Değerlendirme. *The Journal of Turkish Family Physician*, 10 (1), 2-17.

SAĞLIK KURUMLARINDA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Mehmet Akif Erçelik - Hanifi Demir

I. GİRİŞ

1980'li yıllarda personel (çalışan-işgören) yönetiminden insan kaynakları yönetimi (İKY) düşüncesine geçiş ile beraber İKY uygulamalarının kurumlar ve işgörenler üzerindeki yansımaları incelenmeye başlamıştır. Günümüz iş yaşantısında İKY, kurumların stratejik planlarına müdahil olarak yeni iş ortamlarının ve modern tekniklerin şart koştuğu özellik ve becerideki kişilerin kurumlara alınması, becerilerinin iyileştirilmesi, iş koşullarındaki haklarının verilmesi, performansların analiz edilmesi ve bu analiz çıktılarına istinaden adil bir şekilde ilerlemelerine olanak tanınması hedeflerine hizmet etmektedir. İKY uygulamalarının ortaya çıkışının temelinde çalışanların, işletmelerin asli ve temel üyesi oldukları düşüncesi yatmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar, İKY uygulamalarının işletme performansını yükselttiği, üretkenliği artırdığı ve işten ayrılma niyetlerinde azalma sağladığına dönük olumlu etkileri olduğunu göstermiştir (Sağlam Arı ve Özenci, 2020).

İnsan Kaynakları Yönetimi yukarıda belirtilen olumlu etkilerini sağlık hizmeti sunum sisteminde göstererek önemli bir rol oynamaktadır ve sistematik yönetim açısından kritik öneme sahiptir. İKY yalnızca mevcut bir metodolojiyi uygulamakla kalmayarak aynı zamanda hem yeni işe alınan hem de mevcut çalışmakta olan personelin yetkinliğinin değerlendirilmesi ve eğitimi için yeni stratejik planların araştırılmasına, analizine ve uygulanmasına önem vermektedir. İKY temelde kamu ve özel sağlık sistemlerinin yönetimine ve müdahalesine doğrudan dâhil olan farklı türde klinik ve klinik olmayan personele dayalı sağlık hizmetlerine odaklanmaktadır (Pillai vd., 2019).

kuna yönelik uygulamalara yoğunlaşmak ve sendikalar ile olan ücret pazarlığında aktif rol almak gibi misyonları öncelediği görülmektedir. Bu durum İKY uygulamalarının istenen düzeyde gelişim göstermemesinin bir sonucudur. Tüm hizmet sınıflarında olduğu gibi sağlık hizmetlerinde de İKY uygulamalarının tüm yönleriyle kullanılması arzu edilmektedir. Bundan dolayı iyi tasarlanmış, diğer bir ifadeyle, kaliteli bir insan kaynakları yönetimi ile sağlık hizmeti sunumu arasındaki ilişkinin ortaya konulması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahammad, T. (2017). Personnel Management To Human Resource Management (HRM): How HRM Fiction. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 13 (9), 412-420.
- Akarsu Cengiz, S. F. ve Öztürk, Z. (2023). Kamu Hastanelerinde Çalışan Sağlık Personelinin İş Güvenliği Açısından Çalıştıkları Ortam Hakkındaki Görüşleri, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58 (1), 147-166.
- Akçakanat, T. ve Çarıkçı, İ. H. (2019). *Performansa Dayalı Ücret Sistemi ve Sağlık Kurumlarında Uygulanması*. Hiperlink Yayınları. İstanbul.
- Akova, O., Sarıışık, M. ve Akbaba, A. (2007). Seyahat Acentalarında İşgören Bulma ve İşgören Seçme Yöntemlerine Yönelik Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (2), 275-296.
- Aksu, B. ve Özmen, H. İ. (2022). İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarının Çalışanlar Tarafından Algılanışının Örgüte Bağlılıkları Üzerindeki Etkisi: Otomotiv Sektöründe Bir İşletme Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Kaynakları Yönetimi Dergisi*, 1 (1), 73-94.
- Alanlı, A. (2022). İnsan Kaynakları Yönetiminin Tarihsel Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan Kaynakları Yönetimi Dergisi*, 1 (1), 53-72.
- Altındış, S. ve Ergin, A. (2018). Kalite Bağlamında Sağlık Personeli Eğitimi. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8 (1), 157-169.
- Altınok, O. (1985). İş Değerlendirmesi. *Journal of Social Policy Conferences*, 0 (34), 57-70, Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/934/10534>.
- Amzat, J. ve Razum, O. (2014). Health, Disease, And İllness As Conceptual Tools. *Medical Sociology in Africa*, 21-37. Doi: 10.1007/978-3-319-03986-2_2.
- Arık, Ö. ve İleri, Y. Y. (2016). Sağlık Hizmetlerinin Finansmanında Türkiye’de Yeni Yaklaşım; Teşhis İlişkili Gruplar (TİG). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 45-50.
- Armağan Kaygusuz, H. E. (2021). Türkiye’de Kamu Personel Yönetimi ve Rejimi İçerisinde Sağlık Personelinin Yeri. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8 (2), 462-492. Doi: 10.47097/piar.937856.
- Armstrong, M. ve Taylor, S. (2023). *Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice: A Guide to the Theory and Practice of People Management*. Kogan Page Publishers. Sixteenth Edition. Londra.
- Atalay, E. ve Çavmak, D. (2020). *Sağlık Hizmetlerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: Temel Kavramlar ve Bileşenler*, IKSAD Publishing House. Ankara.
- Avcı, K. ve Ağaoğlu, S. (2014). Türkiye’de Sağlık İnsan Kaynakları Planlaması. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 7 (1), 83-94.

- Aydan, S. ve Ceylan, H. (2023). Covid-19 Pandemisinin Hastanelerdeki İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları Üzerindeki Etkileri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26 (1), 237-254.
- Baltacı, A. (2020). *Sağlık Hizmetlerinde Stratejik Planlama*. SAGE Matbaacılık. Ankara.
- Baraz, A. B. (2020). İnsan Kaynakları Yönetiminde Altyapı. İçinde (Ed. Tonus, H.Z. ve Paşaoğlu Baş, D.) *İnsan Kaynakları Yönetimi*, (39-59), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 4151. Eskişehir.
- Bayar, H. T. ve Acar, O. K. (2017). Sağlık Sektöründe İş Değerleme: Özel Bir Hastane Uygulaması. *15. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi* (65-69). Moldova.
- Bektemür, G., Demiray, S. ve Özdemir Ürkmez, D. (2016). Hemşirelerin Kariyer Planlaması: Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesi Örneği. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 32 (1), 7-13.
- Benli, A. ve Şahin, L. (2004). İnsan Kaynakları Yönetiminde İşgören Bulma ve Seçme: Çınar Hotel Uygulaması. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 113-124.
- Benligiray S. (2020). İnsan Kaynakları Yönetimine Giriş. İçinde (Ed. Tonus, H. Z. ve Paşaoğlu Baş D.) *İnsan Kaynakları Yönetimi* (3-16). Anadolu Üniversitesi Yayını No: 4151. Eskişehir.
- Blštáková1, J. ve Palenčárová, J. (2021). SHS Web Of Conferences 115, 03003 (2021), *Current Problems of the Corporate Sector*, 1 (2), 1-9.
- Bozkurt, İ. (2020). Hizmet, Sağlık Hizmeti ve Hastane Kavramları. İçinde (Ed. Uysal, Ş. A. ve Çelik, R.) *Sağlık Yönetiminde Güncel Konular* (85-116). İKSAD Yayınevi, Ankara.
- Bozkurt, Ö. (2021). Dijital Çağ Örgütlerinde İnsan Kaynakları Eğitimi. İçinde (Ed. Kaygın, E.) *Dijital Çağ Örgütlerinde İnsan Kaynakları Yönetimi* (261-280). Gazi Kitabevi. Ankara.
- Can, A. ve İbicioğlu, H. (2008). Yönetim ve Yöneticilik Yönünden Üniversite Hastanelerinin Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 253-275.
- Conti, A. A. (2018). *Historical Evolution Of The Concept Of Health In Western Medicine*. Acta Bio Medica: Atenei Parmensis, 89 (3), 352-354.
- Çavdar, H. ve Çavdar, M. (2010). İşletmelerde İşgören Bulma ve Seçme Aşamaları. *Journal of Naval Sciences and Engineering*, 6 (1), 79-93.
- Çavmak, D. (2017). Sağlık Hizmetlerinde İnsan Kaynakları Planlaması: Türkiye Değerlendirmesi. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(2), 13-24.
- Çeliker, H. (2018). Hizmet İçi Eğitim Kavramı Üzerine Bir Analiz. *Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 48-70.
- Çetinel, F. G. (2003). Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine: Tarihsel Bir Perspektif. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 175-200.
- Çınaroğlu, S. (2017). Kamu ve Özel Sağlık Hizmetlerinin Seçimini Etkileyen Faktörler: Teorik Bir İnceleme. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20 (2), 259-274.
- Delery, J. E., ve Roumpi, D. (2017). Strategic Human Resource Management, Human Capital And Competitive Advantage: Is The Field Going In Circles?. *Human Resource Management Journal*, 27 (1), 1-21.
- Demir Uslu, Y. (2022). Sağlık Hizmetlerinde İnsan Kaynakları Yönetiminin Önemi. *Karınca Dergisi*, 89 (1031), 32-37.
- Demir, H. (2022). *Örgütsel Kültürün Örgütsel Bağlılık ve Çalışan Performansına Olan Etkisi*. (Ed. Mete, M.). Nobel Bilimsel Eserler. Ankara.
- Demirbilek, N. (2023). Öğrencilerin Liyakat Kavramına Bakışı . *Trakya Eğitim Dergisi*, 13 (1), 1-13.
- Demirbilek, S. ve Çolak, M. (2008). Sağlık Hizmetlerinde Kalite: Manisa İli Örneği. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 91-111.

- Demirci, B., Atsan, M., Çetinkaya, S. ve Atsan Ögüt, E. (2022). Dijitalleşmenin İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarına Etkisi. *International Journal of Management Academy*, 5 (1), 214-226.
- Ekene, C. (2014). Organizational Behavior And Human Resource Management In Nigeria: Problems And Prospects. *International Journal of Science and Research*, 6 (14), 505-511.
- Elarabi, H. M. ve Johari, F. (2014). The Impact Of Human Resources Management On Healthcare Quality. *Asian Journal Of Management Sciences & Education*, 3 (1), 13-22.
- Engür, A. ve Kayıkcı, K. (2020). Türk Eğitim Sistemindeki Mesleki Güvence Uygulamalarının Okula ve Öğretmenlerin Performansına Etkisi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11 (2), 16-34, Doi: 10.19160/ijer.735585
- Erigüç, G. ve Tekeş, K. (2003). Yönetmelik Düzeylerde İş Analizi ve İş Değerleme Hastane Yönetimi Açısından Bir Uygulama. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 6 (1), 21-42.
- Erigüç, G., Şahinbaş, F., Demirci, Ş. ve Şantaş, G. (2018). Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Alanında Yapılan Çalışmaların İncelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 49-64. Doi: 10.11616/asbed.v18i38800.459466.
- Ersöz, G., Kenziman, A. K., Aktaş, H. ve Kurt, A. Ö. (2018). Mersin İlindeki Sağlık Kurumlarında Çalışan Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Public Health*, 16 (1), 24-33. Doi: 10.20518/tjph.458199/.
- Görmüş, İ. (2020). Strateji ve Piyasa Ekonomisinde Stratejinin Sağlık Kurumları İçin Yeri. *Journal of Banking and Financial Research*, 7 (2), 93-114.
- Gültekin, S. ve Altıntop, S. (2014). İnsan Kaynakları Yönetiminde Temel İlkeler. İçinde (Ed. Gül, S. K. ve Alaç, A. E.) *Güvenlik Sektöründe İnsan Kaynakları Yönetimi* (1-22). Seçkin Yayınları. Ankara.
- Günay, M. ve Anaç, A. S. (2022). Osmanlı İlimi Sınıfında İstihdam Problemleri ve Beşik Ulemalığı Uygulaması; İnsan Kaynakları Yönetim İlkeleri Açısından Bir Analiz. *Yönetim ve Örgüt Tarihi Dergisi*, 1 (1), 66-90.
- Hampel, K. ve Hajduova, Z. (2023). Human Resource Management As An Area Of Changes In A Healthcare Institution. *Risk Management and Healthcare Policy*, (16), 31-41.
- İzci, F. ve Yıldız, M. Ş. (2022). Yönetimde Liyakat İlkesinin Siyasetnameler Çerçevesinden Analizi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 226-280.
- Kabene, S. M., Orchard, C., Howard, J. M., Soriano, M. A. ve Leduc, R. (2006). The Importance Of Human Resources Management In Health Care: A Global Context. *Human Resources For Health*, 4 (1), 1-17.
- Kahramanoğlu, A. (2020). *Sağlık İşletmelerinde Faaliyet Bölümleri Standardı Uygulaması*. İKSAD Publishing House. Ankara.
- Karalınç, T. (2022). Sağlık Kurumlarında Personel Seçme Yöntemlerinin Önemi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (18), 1100-1118. Doi: 10.38079/igusabder.1192645.
- Karaman, M., Kuşcu Karatepe, H. ve Kuşcu, F. N. (2019). Sağlık İşletmelerinde Performans Değerlendirme ve Ölçme Yöntemleri Hakkında Bir Derleme Çalışması. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 4 (1), 153-171. Doi: 10.24013/jomelips.472337
- Kılıç, Ş. ve Aydınli, C. (2015). Sağlık Kurumlarında Süreç Yönetimi Uygulamaları. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7 (3), 143-172.
- Korkmaz, M., Yücel, A. S., Kılıç, B., Toker, F., Gümüş, S. ve Aytaç, A. (2015). Kamu ve Özel Sağlık Kurumlarında Çalışan Personelin Ücret Beklenti Düzeylerinin Uygulamalı Örneği, *Uluslararası Hakemli Beşerî ve Akademik Bilimler Dergisi* 4 (11), 211-225.

- Krahn, G. L., Robinson, A., Murray, A. J., Havercamp, S. M., Havercamp, S., Andridge, R., ve Witwer, A. (2021). It's Time To Reconsider How We Define Health: Perspective From Disability And Chronic Condition. *Disability And Health Journal*, 14 (4), 1-23.
- Mahapatro, B. B. (2010). *Human Resource Management*. Published By New Age International Publishers. Balasore, Orissa.
- McCartney, G., Popham, F., McMaster, R. ve Cumbers, A. (2019). Defining Health And Health Inequalities. *Public Health*, (172), 22-30. Doi: 10.1016/j.puhe.2019.03.023
- Mercin, L. (2005). İnsan Kaynakları Yönetiminin Eğitim Kurumları Açısından Gerekliliği ve Geliştirme Etkinliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14), 128-144.
- Mete, M., Demir, H. ve Hatipoğlu, M. (2021). Sağlık Kurumlarında Liderliğin Örgütsel İklim, Kültür ve Performans Açısından Önemi, *Avrasya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Dergisi*, (36), 21-40.
- Mollahaliloğlu, S., Hülür, Ü., Gençoğlu, A., Alkan, E., Özkan, Ş., Ekinci, Ü. ve Pınar, E. (2007). T.C. Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı, Türkiye'de Sağlığa Bakış. Bölük Ofset Matbaacılık. Ankara.
- Nurata, Z. C. (2023). Sosyal Medyanın İşe Alım Süreçleri Üzerine Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 27-46. Doi: 10.24889/ifede.1013370.
- Obedgiu, V. (2017). Human Resource Management, Historical Perspectives, Evolution And Professional Development. *Journal Of Management Development*, 36 (8), 986-990.
- Obi, J. N. (2015). Effective Human Resources Management Practices As The Key To Organizational Performance. *International Journal Of Educational Research*, 3 (1), 1-26.
- Olçay, A., Düğenci, M., İpek, M. ve Türkoğlu Elitaş, M. N. (2023). İş Değerlendirme Sürecinde Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri Üzerine Bir Uygulama. *International Journal of Engineering Research and Development*, 15 (1), 91-106. Doi: 10.29137/umagd.1135951.
- Orhan, K. (2017). *Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetimi*. <https://dergiler.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/66267>. Erişim Tarihi: 30.06.2023.
- Orhaner, E. (2006). Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Finansmanı ve Genel Sağlık Sigortası. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 1-22.
- Önder, E., Taş, N., Sevim, E. ve Çonak, Ö. (2017). OECD Ülkelerinin Sağlık Hizmetlerinde İnsan Gücü Kapasitesi, Hastane Yatak Sayıları ve Cihaz Sayıları Değişkenlerinin Topcis Yöntemi ve Çok Boyutlu Ölçekleme ile Analizi. *1. Uluslararası Sosyal Beşerî ve Eğitim Bilimleri Kongresi* (161-162). İstanbul.
- Örücü, E. (2002). Turizm İşletmelerinde Orta ve Üst Kademe Yöneticilerin İşgören Seçme Ve Değerlendirme Sürecindeki Eğilimleri (Marmaris ve Çevresindeki Üç Yıldızlı İşletmeler Örneği). *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 119-132.
- Özel, Ç. ve Leblebici, D. N. (2007). Organizasyon Kusurundan Doğan Zarar Açısından Özel Hastane ve Hekimlerin Sorumluluklarına Kısa Bir Bakış. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 10 (2), 177-200.
- Özkan, Ş. ve Uydacı, M. (2014). İş Yüküne Dayalı Sağlık İnsan Kaynakları İhtiyacı Belirlenmesi: Kocaeli İli Radyoloji Teknisyenleri Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 36 (2), 237-250. Doi: 10.14780/iibd.41690
- Özkan, Ş. ve Uydacı, M. (2019). Sağlık Sektöründe İnsan Kaynakları Planlaması, *Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 29-37.
- Pillai, M., Senthilraj, O. ve Swaminathan, S. (2019). Role of Human Resources Management In Healthcare Organizations: A review. *Int J Health Sci Res*, 9 (1), 228-35.

- Radeva, S. (2019). Development of Human Resources In Medical Institutions. *KNOWLEDGE-International Journal*, 34 (4), 1141-1146.
- Saatçioğlu, K. ve Yıldırım, A. (2022). İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonlarından Eğitim ve Geliştirme Uygulamalarının Çalışan Performansına Etkileri: Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 123-141.
- Sağlam Arı, G. ve Özenci İ. (2020). Hastanelerde İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları ve Örgütsel Politika Algısı Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6 (2), 366-385.
- Sağlık Bakanlığı Ek Ödeme Yönetmeliği. (2022). *Resmî Gazete*, 31921, 12.08.2022.
- Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu (1987), *Resmî Gazete*, 19461, 15.05.1987.
- Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun (1961). *Resmî Gazete*, 10705, 12.01.1961.
- Sargutan, A. E. (2005). Sağlık Sektörü ve Sağlık Sistemlerinin Yapısı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8 (3), 400-428.
- Shantz, A., Alfes, K. ve Arevshatian, L. (2016). HRM In Healthcare: The Role of Work Engagement. *Personnel Review*, 45 (2), 274-295. Doi: 10.1108/pr-09-2014-020.
- Sharma, F. C. (2023). *Human Resource Management*. SBPD Publications. Hindistan.
- Slipicevic, O. ve Masic, I. (2012). Management Knowledge And Skills Required In The Health Care System Of The Federation Bosnia And Herzegovina. *Mater Sociomed*, 24 (2), 106-111.
- Sunar, F. ve Çınar, Ş. (2017). Hastane Çalışanlarının İş Sağlığı ve Güvenliği. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 26 (3), 122-126.
- Sunter, M. (2019). Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetiminin Önemi. *Verimlilik Dergisi*, (3), 143-160.
- Svalastog, A. L., Donev, D., Kristoffersen, N. J. ve Gajović, S. (2017). Concepts And Definitions Of Health And Health-Related Values In The Knowledge Landscapes Of The Digital Society. *Croatian Medical Journal*, 58 (6), 431-435.
- Şahinli, S. ve Tarım, M. (2020). Sağlık Sektöründe Hizmet Kalitesi Ölçümü: Sistematik Bir Derleme Çalışması. *Journal of Healthcare Management and Leadership*, (1), 1-14.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, (2023). *2023 Yılı Performans Programı*. https://sgb.saglik.gov.tr/Eklenti/44984/0/2023performansprogramiv5pdf.pdf?_tag1=C91FBCC139F732CD9394130B060E2E611698AB94, (18). Erişim Tarihi: 08.07.2023.
- Tan, F. Z. ve Koç, Z. (2014). Karabük Eğitim Araştırma Hastanesi'nde Çalışan Sağlık Personelinin Hizmet İçi Eğitimlere Bakışı. *Business & Management Studies: An International Journal*, 2 (3), 321-347.
- Tekinalp M. ve Şahinöz T. (2021). Pandemide İnsan Kaynakları Yönetimi. *ODÜ Tıp Dergisi*. 8 (2), 23-29.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2021). Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Nobel Yayınevi. Ankara.
- Tiyek, R. ve Bilge, E. (2023). Human Resources Practices In Metropolitan Municipalities In Context Of Performance Indicators. *BİLTÜRK Journal of Economics and Related Studies*, 5 (2), 139-153. Doi: 10.47103/bilturk.1247548.
- Traberg, A., Jacobsen, P. ve Monique Duthiers, N. (2014). Advancing The Use Of Performance Evaluation In Health Care. *Journal of Health Organization and Management*, 28 (3), 422-436.
- Uçkun, N. (2017). Hastane İşletmeciliğinde Etkin Stok Yönetimi Eskişehir İli İlaç Stokları Uygulaması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2), 85-98.

- Wilkinson, A. (2022). *Human Resource Management A Very Short Introduction*, United Kingdom Oxford University Press, Impression: 1. Birleşik Krallık.
- World Health Organization. *WHO Remains Firmly Committed To The Principles Set Out In The Preamble To The Constitution*. Published Online <https://www.who.int/about/governance/constitution>; Erişim tarihi: 25.05.2023.
- Yıldırım, A. (2019). Yerel Yönetimlerde Personel Sisteminde Yeni Dönüşümler. *Journal of Academic Value Studies*, 5 (3), 406-417.
- Zhang, Y., Dare, P.S., Saleem, A ve Chinedu, C.C., (2022). A Sensation Of Covid-19: How Organizational Culture Is Coordinated By Human Resource Management To Achieve Organizational Innovative Performance In Healthcare Institutions. *Frontiers in Psychology*, (13), 1-7. Doi: 10.3389/fpsyg.2022.943250.

SAĞLIK KURUMLARINDA KALİTE YÖNETİMİ

Gökmen Reyhanlı

I. GİRİŞ

Değişen ve gelişen dünyada bireylerin sağlık statüsünün en üst seviyeye çıkarılması çalışmaları son derece önem arz etmektedir. Bireylerin sağlık seviyesi birçok unsurdan etkilenmektedir. Bu unsurlar; bireylerin yaşam biçimi, eğitim durumu, beslenme alışkanlıkları, sağlık hizmetlerine erişim, sağlık sistemi, sağlık politikaları ve sağlık hizmeti sunan kurumların kaliteli sağlık hizmeti sunma becerisidir. Sağlık hizmetleri sunumunda kalite anlayışını göz önünde bulundurarak hem algılanan kalitenin hem de teknik kalitenin birada sunulabilmesi gerekmektedir. Sağlık hizmetlerinin kaliteli sunulması sağlık çıktılarının en üst seviyede olmasını temin edecektir.

Sağlık hizmetlerinin sunumu sırasında sürekli değişim içerisinde olan teknoloji, bireysel hakların ve özgürlüklerin vurgulanması, hizmet kalitesi konusunu ön plana çıkarmıştır. Özel girişimcilerin sağlık hizmetlerine ilgisinin artması sonucu, kamu kaynakları aracılığıyla finanse edilen sağlık hizmetlerindeki tüm alanlarda rekabetin artmasına neden olmuş ve kalite konusu gündeme gelmiştir (Sarp, 2017).

Günümüzün rekabetçi dünyasında sağlık hizmetlerinin rekabet avantajı elde edebilmeleri için kaliteli sağlık hizmetlerini uygun maliyetlerle ve zamanında teslim etmeleri hayati önem taşımaktadır. Bu amaçla sağlık hizmetlerinin performansının değerlendirilmesi ve performansın sürekli iyileştirilmesi kilit rol oynamaktadır (Semnani ve Asadi, 2015).

Sağlık hizmetlerinde kalite kavramı çok uzun süredir gündemde olan bir kavramdır. Türkiye’de tam olarak 2003 yılında yayınlanan Sağlıkta Dönüşüm Programı ile somutlaşmıştır. Bu programda Sağlık Bakanlığı için “Nitelikli ve

KAYNAKÇA

- Aggarwal, A., Aeran, H., ve Rathee M. (2019). Quality Management In Healthcare: The Pivotal Desideratum. *Journal of Oral Biology and Craniofacial Research*, 9 (2), 180-182. <https://doi.org/10.1016/j.jobcr.2018.06.006>
- Ağırbaş, İ. (2019). *Hastane Yönetimi ve Organizasyon*. Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Ağlargöz, O. (2019). Standardizasyon, Sertifikasyon ve Kalite Ödülleri. İçinde (Ed. Taşçı, D. ve Çabuk, S. N.) *Kalite Yönetim Sistemleri*, (130). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Aygar, H. ve Önsüz, M. F. (2017). Sağlık Hizmetlerinde Kalite Yönetimi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*, 2 (1), 26-32.
- Burtis, C. A. ve Bruns, D. E. (2015). *Tietz Fundamentals of Clinical Chemistry and Molecular Diagnostic*. 7th Edition, Elsevier Missouri, Saunders. Amerika.
- Crosby, P. B. (1997). Quality Management. İçinde (Ed. Kimber, R. J., Grenier, R. W. ve Heldt, J. J.) *Quality Management Handbook*. Marcel Dekker. New York.
- Dahlgaard, J.J., Kristensen, K. ve Kanji, G. K. (2007). *Fundamentals of Total Quality Management*. <https://doi.org/10.4324/9780203930021>. Taylor & Francis. London and Nev York.
- Donabedian, A. (1990). The Seven Pillars of Quality. *Archives of Pathology & Laboratory Medicine*, 114 (11), 1115-1118.
- Duran, C. ve Ece, O. (2010). *Kalite Ödüllerinin Firma Değeri Üzerindeki Etkisinin Analizi*. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.
- Ertas, H. ve Çelik, Ö. (2018). Sağlıkta Kalite Standartları Üzerine Nitel Bir Değerlendirme. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 2 (1), 18-40.
- Güler, H. ve Demir, B. (2022). Türkiye Sağlık Hizmetlerinde Ruhsatlandırma ve Kalite. İçinde (Ed. Güler, H.) *Sağlık Hizmetlerinde Kalite- Sağlık Politikaları* (119-135). Medipol Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Hoyle D. (2001). *ISO 9000 Quality Systems Handbook*. Butterworth-Heinemann. Çek Cumhuriyeti.
- Hoyle, D. (2007). *Quality Management Essentials*. Butterworth-Heinemann, America.
- Hoyle, D. ve Thompson J. (2002). *ISO 9000: 2000 Auditing Using The Process Approach*. Butterworth-Heinemann. America.
- Ishikawa, K. (1995). *Toplam Kalite Kontrol*. KalDer Yayınları. İstanbul.
- Joint Commission International (2023). *JCI Hakkında*. <https://www.jointcommissioninternational.org/> Erişim Tarihi: 23.07.2023
- KalDer (2023). *EFQM Modeli*. https://www.kalder.org/efqm_mukemmellik_modeli Erişim Tarihi: 23.07.2023
- Kanbur, A. ve Kanbur, E. (2008). Toplam Kalite Yönetiminin Mavi Yakalı İşgören Motivasyonu Üzerindeki Etkisi: Mobilya Sektöründe Ampirik Bir Araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomisi Dergisi*, 15 (1), 27-40.
- Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım S. (2012). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Langabeer, J. (2018). Quality and Quality Management. İçinde (Ed. Langabeer, J.) *Performance Improvement In Hospitals And Health Systems Managing Analytics and Quality In Healthcare*. Taylor & Francis. Boca Raton America.
- Mauch, P. D. (2010). *Quality Management*. Taylor and Francis Group. ABD.
- Rose, K. H. (2005). *Project Quality Management Why, What and How*. J. Ross Publishing. America.
- Sallis, E. (2005). *Total Quality Management In Education*. Stylus Publishing, Kogan Page. USA.

- Sarp, N. (2017). Sağlık Kuruluşlarında Kalite Yönetimi. İçinde (Ed. Şeker, M. ve Bulduklı, Y.) *Sağlık Kurumları Yönetimi-I* (31-41). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Semnani, F. ve Asadi, R. (2015). Designing A Developed Balanced Score-Card Model To Assess Hospital Performance Using the EFQM, JCI Accreditation Standards And Clinical Governance. *J Bus Hum Resour Manag*, 2 (1), 1-16.
- Siefert, N. G. (1997). Managing ISO 9000. İçinde (Ed. Kimber, R. J., Grenler, R. W. ve Heldt, J. J.) *Quality Management Handbook*. Marcel Dekker, CRC Press. ABD.
- Spath P. (2009). *Introduction To Healthcare Quality Management*. Health Administration Press, Chicago, Illinois AUPHA Press. Washington.
- Şeremet, G. G. (2019). *Sağlık Kurumlarında Toplam Kalite Yönetimi*. İçinde (Ed. Öztürk, Z.) *Sağlık Kurumlarında Yönetim*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Şimşek, M. (2001). *Toplam Kalite Yönetimi*. Alfa Yayınları. İstanbul
- T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Verimlilik, Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı (2018). *Sağlıkta Kalite Standartları 112 Acil Sağlık Hizmetleri*. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Verimlilik, Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı (2018). *Sağlıkta Kalite Standartları Ağız ve Diş Sağlığı Hizmetleri (Sürüm 4.0)*. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Verimlilik, Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı (2016). *Sağlıkta Kalite Standartları Diyaliz*. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- T. C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Verimlilik, Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı (2020). *Sağlıkta Kalite Standartları Hastane (Sürüm 6.1)*. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Kalite, Akreditasyon ve Çalışan Hakları Dairesi Başkanlığı. (2020). *Sağlıkta Kalite Standartları Hastane*. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2018). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. 9. Baskı. Nobel Kitabevi. İstanbul.
- Türkiye Sağlık Hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü (2023). *TUSKA Hakkında*. <https://tuska.tuseb.gov.tr/kurumsal/hakkimizda> Erişim Tarihi: 23.07.2023
- World Health Organization (2023). *Quality Of Care*. https://www.who.int/health-topics/quality-of-care#tab=tab_1 Erişim Tarihi: 13.07.2023
- Yorulmaz, M. (2019). Sağlıkta Kalite Yönetim Sistemleri. İçinde (Ed. Beylik U. ve Avcı K.) *Sağlıkta Kalite Yönetimi ve Akreditasyon*. Gazi Kitabevi. Ankara.

SAĞLIK KURUMLARINDA PAZARLAMA

Feyza Büyükdere

I. GİRİŞ

Sağlık sektöründe hizmeti sunanlarla hizmeti alanlar arasında yoğun bir bilgi asimetrisinin varlığı dikkate alındığında, bilgiye erişimin kolaylaştığı çağımızda sağlık hizmetini alanların profillerinin eskiye oranla değiştiği söylenebilir. Bu durum, sağlık hizmeti alanların daha da bilinçlendiğini, sağlık hizmeti sunanların karşısında bambaşka bir tüketici kitlesinin olduğunu göstermektedir. Aldığı hizmeti sorgulayan, daha üst kalitede bir hizmet bekleyen, hizmetin olabildiğince hızlı bir şekilde yapılmasını isteyen, oluşabilecek aksilikler durumunda üst mercilere kolaylıkla ulaşabilen, haklarından ve sorumluluklarından daha fazla haberdar olan bir sağlık tüketici kitlesinin karşısında sağlık kurum ve kuruluşlarının da yeni birtakım stratejiler geliştirerek yeni yöntemlere yönelmeleri gerekmektedir. Hâl böyle iken sağlık sektöründe veya kamuoyunda her ne kadar sağlığın pazarlama faaliyetlerine konu olması eleştirilse bile modern pazarlama stratejilerinin uygulanması, sağlık sektörünün hizmet kalitesini yükseltmede etkili olabilecektir.

Sağlık hizmetleri, toplumun geniş bir kesimi tarafından sadece hastaneler ve hastane çalışanlarından ibaret olarak görülse de doktorundan hemşiresine, idari çalışanlarından teknisyenlerine, eczanelerinden medikal cihaz sağlayıcıları ve laboratuvarlarına kadar geniş bir kesimi kapsayan bir hizmet sektörü dalıdır. Dolayısıyla sağlık sektörü birbirine bağımlı aktörlerden oluşan devasa bir hizmet ağıdır (Dayanç Kıyat vd., 2017). Blum (1974), sağlıklı olmanın; kişinin yaşam biçimi, çevresi, genetik faktörler ve aldığı sağlık hizmetleri faktörlerine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeye bakıldığında sağlığı belirleyen temel faktörlerden birisi de sağlık hizmetleridir. Sağlık sektörünün aktörlerine bakıldığında, sağlık hizmetleri ağında yer alan medikal cihaz veya malzeme

ünvanını ve muayene gün ve saatlerini yazabilir.” şeklinde belirlemiştir. Hekimlik Meslek Etiği Kuralları'nın 11. maddesi de ticari amaç ve reklam yasağı getirerek “Hekim, mesleğini uygularken reklam yapamaz, ticari reklamlara araç olamaz, çalışmalarına ticari bir görünüm veremez, insanları yanıltıcı, paniğe düşürücü, yanlış yönlendirici, meslektaşlar arasında haksız rekabete yol açıcı davranışlarda bulunamaz. Hekim yayın araçlarıyla yapacağı duyurularda varsa Tababet Uzmanlık Tüzüğü'ne göre kabul edilmiş olan uzmanlık alanını, çalışma gün ve saatlerini bildirebilir. Tabela ve benzeri tanıtım araçlarının biçim ve boyutları yerel tabip odası tarafından saptanır.” hükmüne yer vermiştir. 2000 yılında yürürlüğe giren Ayakta Teşhis ve Tedavi Yapılan Özel Sağlık Kuruluşları Hakkında Yönetmelik'in 58. maddesi, 2004 yılında yürürlüğe giren Özel Hastaneler Yönetmeliği'nin 60. maddesi de reklam ve tanıtım konusuna yer vermiştir. Bütün bu hükümler ile insan sağlığının, üzerinde rekabet edilebilir bir ticari meta hâline dönüştürülmesinin engellenmesi ve bu yolla kamu sağlığının korunması amaçlanmıştır (Cengiz, 2014). Belirlenen yasal kısıtlamalar dâhilinde sağlık hizmeti sunan tüm kuruluşların pazarlama faaliyetlerini yapmaları serbest olup rekabetin hemen her sektörde hızla arttığı günümüzde bir gereklilik hâline gelmiştir. Özellikle ağızdan ağıza iletişim yolu ile sağlık hizmetleri kullanıcılarının birbirleri ile deneyimlerini paylaşmaları, iyi olan hizmeti ve kuruluşu tavsiye edip iyi olmayanları önermemeleri ağızdan ağıza pazarlama yöntemidir ve sağlık kuruluşlarının aslında masrafsız bir şekilde pazarlama faaliyetlerinin tam da içinde olduğunu gösteren kanıtlardan biridir.

KAYNAKÇA

- Akçin, C. (2016). Sağlık Hizmetlerinde Ağızdan Ağıza Pazarlamaya Yönelik Bir Alan Araştırması. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği Bilim Dalı. İstanbul.
- Altunışık, R., Özdemir, Ş. ve Torlak, Ö. (2007). *Pazarlamaya Giriş*. Sakarya Yayıncılık. İstanbul.
- Arndt, J. (1967). The Role of Product-Related Conversations In The Diffusion Of A New Product. *Journal of Marketing Research*, 4 (3), 291-295.
- Aydan, S. (2020). “Hasta mı Müşteri mi?” Tartışmasında Farklı Yaklaşımlar. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*. 5 (2). 375-383.
- Baydaş, A. ve Ata, S. (2021). Sağlık Kurumlarında İlişkisel Pazarlama. İçinde (Ed. Baydaş, A. ve Yalman, F.) *Sağlık Sektöründe Uygulanan Güncel Pazarlama Yaklaşımları* (97-108). Kriter Basım Yayın Dağıtım. İstanbul.
- Berkowitz, E. N. (1996). *Essentials Of Health Care Marketing*. An Apsen Publication. California. US.
- Berry, L. L. (1984). *Services Marketing Is Different*. Marketing Management and Strategy. Prentice Hall. New Jersey. US.
- Blum, H. L. (1974). *Planning For Health Development And Application Of Social Change Theory*. Human Sciences Press. California. US.

- Booms, B. H. ve Bitner, M. J. (1981). Marketing Strategies And Organization Structures For Service Firms. İçinde: *Marketing Of Services*, (47-51). American Marketing Association, Chicago.
- Boone, L. E. ve Kurtz, D. L. (2019). *Çağdaş İşletme*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Cemalcılar, İ. (1983). *Pazarlama*. Hakan Ofset. İzmir.
- Cengiz, E. (2014). Sağlık Pazarlaması. *Uluslararası Hakemli Pazarlama ve Pazar Araştırmaları Dergisi*. 3 (1), 1-13.
- Ceyhan, S., Uzuntarla, Y. ve Fırat, İ. (2018). Hekimlerin Sağlık Hizmeti Tercihlerinde Ağızdan Ağıza Pazarlamayı Kullanım Durumlarının İncelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (3), 2467-2480.
- Dayanç Kıyat, G. B., Şimşek, H. ve Özgüleş, B. (2017). Sağlık Hizmetleri Pazarlamasının Diğer Pazarlama Dalları İçindeki Yeri ve Önemi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 4 (3), 147-154.
- Erciş, A. (2012), *Pazarlama İlkeleri*. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. Erzurum.
- Erdem, Ş. (2007). Sağlık Hizmetleri Pazarlaması: Hastaların Sunulan Hizmetin Kalitesini Algılamaları Üzerine Bir Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Edirne.
- Erdoğan, B. Z., Gegez, A. E., Odabaşı, Y., Torlak, Ö., Timur, M. N., Öztürk, S. A., Barış, G. ve Eroğlu, E. (2014). *Pazarlama Yönetimi*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. Eskişehir.
- Gökçe, O. (2021). Sağlık Hizmetleri Pazarlamasında Şehir Hastanelerinde Hizmet Memnuniyeti: Bilkent Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Finansman Anabilim Dalı. Ankara.
- Kahraman, A. ve Güven, E. (2022). Sağlık Kurumlarında Dijital Pazarlama. İçinde (Ed. Çelik, B. ve Tor, K. C.) *Sağlık Kurumlarında Güncel Pazarlama Araştırmaları (75-99)*. Efeakademi Yayınları. İstanbul.
- Karaçor, S. ve Arkan, A. (2014). Sağlık Kuruluşlarında Pazarlama: Sağlık Pazarlama Karması Unsurlarının Hasta/Müşteri Açısından Önemi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*. 8 (2), 90-118.
- Karafakıoğlu, M. (1998). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları. Yayın No: 271. İstanbul.
- Karahan, K. (2000). *Hizmet Pazarlaması*. Beta Yayıncılık. İstanbul.
- Koç, E. (2008). *Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri Global ve Yerel Yaklaşım*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Kotler, P. Clarke, N. R. (1987). *Marketing For Health Care Organizations*, Prentice Hall Inc., New Jersey. US.
- Kotler, P. ve Armstrong, G. (2004). *Principles Of Marketing*. Pearson Education Inc. New Jersey. US.
- Kotler, P. ve Keller, K. L. (2007). *A Framework for Marketing Management*. Third Edition. Pearson Prentice Hall, US.
- Malhan, S. ve Özgülbaş, N. (1999). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması: Bir Örnek Hastane*. Sağlık Kuruluşları ve Hastane Yönetimi. Haberal Eğitim Vakfı Yayınları. Ankara.
- McCarthy, E. J. (1960). *Basic Marketing: A Managerial Approach*. McGraw-Hill Inc., US.
- Mossman D. (2014). Are The People We Serve "Patients" or "Customers"?. *Current Psychiatry*. 13 (3), 40-43.
- Mucuk, İ. (2001). *Pazarlama İlkeleri*. Türkmen Kitabevi. İstanbul.
- Nasır, S. (2018). *Pazarlama İlkeleri*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları. İstanbul.

- Odabaşı, Y. ve Oyman, M. (2002). *Pazarlama İletişimi Yönetimi*. Media Cat Yayınları. İstanbul.
- Özkan Pir, E. (2019). Türkiye’de Ağızdan Ağıza Pazarlama Konulu Lisansüstü Tezlerinin İncelenmesi: Bir İçerin Analizi Çalışması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 6 (4), 97-110.
- Öztürk, S. A. (2003). *Hizmet Pazarlaması*. Ekin Kitabevi. Bursa.
- Ratnapalan, S. (2009). Shades Of Grey: Patient Versus Client. *CMAJ*. 180 (4), 472.
- Shahverdiyev, R. (2017). *Pazarlamanın Tarihi ve Alternatif Pazarlama Tanımları*. <http://www.pazarlamamakaleleri.com/pazarlamanin-tarihi-ve-alternatif-pazarlama-tanimlari/> Erişim tarihi: 10.07.2023
- Şahin, B., Çelik, Y. ve Tengilimoğlu, D. (2015). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. Eskişehir.
- Şantaş, G. ve Şantaş, F. (2018). Güncel Pazarlama Yaklaşımlarının Sağlık Hizmetlerinde Uygulanabilirliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22 (2), 432-443.
- Şimşek, M. Ş. ve Çelik, A. (2017). *Genel İşletme*. Eğitim Yayınevi. Konya.
- Taştepe, Ö. ve Aytekin, P. (2022). Sağlık Kurumlarında İçsel Pazarlama. İçinde (Ed. Çelik, B. ve Tor, K. C.) *Sağlık Kurumlarında Güncel Pazarlama Araştırmaları* (33-44). Efeakademi Yayınları. İstanbul.
- Telli, S. G., Işıkkay, T. ve Demir, C. (2022). Pazarlama Yönetiminde İnsan Faktörü: İçsel Pazarlama ve İç Müşteriler. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4 (6), 75-96.
- Tengilimoğlu, D. (2020). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Tengilimoğlu, D., Akbolat, M. ve Işık, O. (2015). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Torlak, Ö. ve Özmen, M. (2019). *Pazarlama İlkeleri*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. Eskişehir.
- Torpie, K. (2014). Customer Service vs. Patient Care. *Patient Experience Journal*. 1 (2), 6-8.
- Yorulmaz, M. ve Kuşcu, F. N. (2023). Sağlık Sektöründe Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Marka Güveni Üzerine Etkisi. *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 54 (1), 125-146.

SAĞLIK KURUMLARINDA FİNANSAL YÖNETİM

Erhan Ekingen - Mehmet Veysi Kaya

I. GİRİŞ

Kâr amacı olan veya olmayan, büyük veya küçük bütün işletmeler, finansal yönü olan kuruluşlardır. Bunların başarısı veya başarısızlığı büyük ölçüde finansal yönetimin kalitesine ve başarısına bağlıdır (Okka, 2005). İşletmeler, varlıklarını sürdürebilmek, talep yaratmak ve taleplere yanıt verebilmek, yeni yatırımlar yapabilmek, ihtiyaç duyulan kaynaklara en uygun şekilde ulaşmak, doğru ve zamanında ödemeleri gerçekleştirebilmek için finansal sürdürülebilirliğe ihtiyaç duyarlar (Ercan ve Ban, 2005).

Bir işletmenin türü ne olursa olsun firma değeri “kârlılık (verimlilik) ve risk”in fonksiyonu olarak ifade edilebilir. Sağlık kurumlarında da firma değeri etkinlik ve verimlilik koşulları altında en az riski taşıyan finansal kararlar ile belirlenir. Kamuya ait sağlık kurumlarında en az diğer kuruluşlar kadar temel finansal amaç işletmenin firma değerini etkinlik ve verimlilik koşulları altında maksimize etmektir. Bu, kamu hastanelerinin sahibi olan devletin giderlerini minimize etmek olarak da tanımlanabilir (Akar ve Özalp, 2000).

İsrafa yol açmadan minimum kaynak kullanımıyla iyi bir şekilde sunulan sağlık hizmetleri, nitelikli insan kaynağı, iyi bir faaliyet gösteren sağlık bilişimi, sağlık teknolojilerine ulaşım, etkin liderlik, yönetim ve yeterli finansman sağlık sisteminin bileşenleri arasında yer almaktadır (WHO, 2007). Toplumun sağlık ihtiyaç ve taleplerini karşılayacak bir sağlık sistemi, kalite ve adalet çerçevesinde gerekli olan kaynakların tahsis edilmesi ancak finansal açıdan etkin/verimli bir yönetim ile mümkün olmaktadır (Sezer ve Karadeniz, 2018).

Sağlık kurumlarını, genel işletmeler için geçerli olan finansal yönetiminin fonksiyonlarından soyutlamak mümkün değildir. Özel veya kamu olsun sağlık

çekleşmiştir. Toplam sağlık harcamasının sağlık hizmet sunucularına göre dağılımında 175 milyar 214 milyon TL (%49,5) ile hastaneler en büyük payı ve ilk sırayı almaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2023).

Finansman boyutunda maliyet kontrolünün önemini koruyacağı, sağlık ve hastane finansal yönetimindeki eğilimler incelendiğinde ise hastanelerin öz kaynak yapılarının ve borçlanma düzeylerinin rekabetçi piyasada daha da önem kazanacağı görülmektedir. Hastanelerin rekabetin yoğun olduğu pazarlarda ayakta kalabilmek ve yeni pazarlara girebilmek için yüksek likidite oranlarına ve güçlü öz sermayeye sahip olması gerekir. Ayrıca hastaneler tıp teknolojisindeki hızlı gelişmelere ayak uydurabilmek için fiziki yatırımlarını sürekli artırmak zorunda kalacaklardır (Ak, 2021). Ülkeler kötüleşen makroekonomik koşullar ve artan borç yükleri karşısında sağlık sektörü gibi sosyal sektörler için kamusal harcamalarının sürdürülebilirliği konusunda daha fazla zorluklarla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Özellikle ülkemiz için de benzer durumlar söz konusu olmasının yanında spesifik olarak yaşanan ekonomik bozulma, değinilen zorluklarla mücadele de durumu daha vahim hâle getirmektedir. Farklı açılardan değinilen payın kontrolü, yapılan harcamaların büyüklüğü, harcamaların yarısının hastanelerdeki sağlık hizmeti sunucularına yapılmasından kaynaklı koruyucu sağlık hizmetlerinin geri planda kalması ve harcamaların bu döngü içinde ortaya çıkması, pandemi sonrası yaşanan zorluklar sağlık sektöründe finansman ve finansal yönetimin önemini ortaya koymaktadır. Bu açıdan dünyanın üretilen kaynakların önemli bir kısmını sağlık için kullandığını, sektörün çok büyük finansal büyüklüğü ve derinliği, bu kaynaklar içerisinde kamunun rolünü, gelir adaletsizliğinin sağlığa etkisini, küresel ekonomi içindeki büyük bir paya ve maliyete sahip olduğunu söylemek mümkündür. Gelecekte küresel sağlık harcamaları, kişi başı sağlık harcamaları vs. ile daha da artacağı tahmini ile hareket edildiğinde sağlık sektörü açısından ifade edilen rakamların büyüklüğü ve payları finansmanın sağlanması ve yönetimi açısından bu durumun kolay olmadığı ve sektör açısından ilerletilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağırbaş, İ. (2014). *Sağlık Kurumlarında Finansal Yönetim ve Maliyet Analizi*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Ağlamış, M. (2020). Sağlık Hizmetlerinde Değere Dayalı Satın Alma ve Değere Dayalı Geri Ödeme Yöntemi: Dünya ve Türkiye. *Selçuk Sağlık Dergisi*, 1 (1), 25-36.
- Ak, B. (2021). Future Trends In Financial Management Of Healthcare Institutions. İçinde (Ed. Chernopolski, P. M., Shapekova, N. L. ve Ak, B.) *Academic Researches in Health Sciences* (536-567). St. Kliment Ohridski University Press. Bulgaristan.
- Akar, Ç. ve Özalp, H. (2000). *Sağlık Hizmetlerinde ve İşletmelerinde Yönetim*. Somgür Eğitim Hizmetleri Yayınları. Ankara.

- Akbulut, Y. (2013). Sağlık Kurumlarında Finansal Analiz ve Denetim. İçinde (Ed. Ağırbaş, İ.) *Sağlık Kurumlarında Finansal Yönetim* (168-196). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Akbulut, Y. (2018). Sağlık Sigortacılığında Ödeme Yöntemleri. İçinde (Ed. Yıldırım, H. H.) *Sağlık Sigortacılığı* (106-127). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Akgüç, Ö. (2013). *Mali Tablolar Analizi*. Avcıol Basım Yayım. İstanbul.
- Angeli, F. ve Maarse, H. (2012). Mergers And Acquisitions In Western European Health Care: Exploring The Role Of Financial Services Organizations. *Health Policy*, 105 (2-3), 265-272.
- Aslan, S. ve Erdem, R. (2017). Hastanelerin Tarihsel Gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2 (27), 7-21.
- Association of American Medical Colleges. (2023). *Specialty Profiles*. <https://careersinmedicine.aamc.org/explore-options/specialty-profiles>. Erişim Tarihi: 28.07.2023
- Barnighausen, T. ve Sauerborn, R. (2002). One Hundred And Eighteen Years Of The German Health Insurance System: Are There Any Lessons For Middle And Low Income Countries?. *Social Science & Medicine*, 54 (1), 1559-1587.
- Barnum, H., Kutzin, J. ve Saxenian, H. (1995). Incentives And Provider Payment Methods. *The International Journal of Health Planning and Management*, 10 (1), 23-45.
- Böhm, K., Schmid, A., Götze, R., Landwehr, C. ve Rothgang, H. (2013). Five Types Of OECD Healthcare Systems: Empirical Results Of A Deductive Classification. *Health Policy*, 113 (3), 258-269.
- Burau, V. ve Blank, R. H. (2006). Comparing Health Policy: An Assessment Of Typologies Of Health Systems. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 8 (1), 63- 76.
- Burazeri, G. ve Kragelj, L. Z. (2013). *Health: Systems–Lifestyle–Policies*. Lage: Jacobs Publishing Company. Germany.
- Bülüç, F., Özkan, O. ve Ağırbaş, İ. (2017). Oran Analizi Yöntemiyle Özel Hastane Finansal Performansının Değerlendirilmesi. *International Journal of Academic Value Studies*, 3 (11): 64-72.
- Casto, A. B. ve Forrestal, E. (2013). *Principles Of Healthcare Reimbursement*. American Health Information Management Association.
- Çelik, Y. (2019). *Sağlık Ekonomisi*. Siyasal Kitapevi. Ankara.
- Daştan, İ. ve Çetinkaya, V. (2015). OECD Ülkeleri ve Türkiye'nin Sağlık Sistemleri, Sağlık Harcamaları ve Sağlık Göstergeleri Karşılaştırması. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(1), 104-134.
- Demir, B. (2023). *Sağlıkta Yöneticiliğin Dönüşümü Bir Sağlık Sosyolojisi Denemesi*. Çizgi Kitapevi. İstanbul.
- Ercan, M. K. ve Ban, Ü. (2005). *Değere Dayalı İşletme Finansı Finansal Yönetim*. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Erden, S. A. (2003). Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Bağımsız Denetim Firmalar Örneği. *Mali Çözüm Dergisi*, (64), 98-114.
- Gapenski, L. C. ve Pink, G. H. (2015). *Understanding Healthcare Financial Management*. Health Administration Press.
- Gosden, T., Forland, F., Kristiansen, I., Sutton, M., Leese, B., Giuffrida, A., Sergison, M. ve Lone Pedersen, L. (2011). Capitation, Salary, Fee-For-Service And Mixed Systems Of Payment: Effects On The Behaviour Of Primary Care Physicians. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (10), 1-29.
- Hsiao, W. C. ve Dunn, D. L. (1987). The Impact Of DRG Payment On New Jersey Hospitals. *Inquiry*, 24 (3), 212-220.
- İzgi, M. C. ve Çoban, M. (2014). Tıpta Uzmanlık Dallarının Cumhuriyet Dönemindeki Değişimi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 4 (1), 26-37.

- Karacaoğlan, N. (2009). Sağlık Hizmet Sunucularına Ödeme Modelleri ve Sorunlar. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, (12), 16-21.
- Kırılmaz, H., Amarat, M. ve Özgün, Ü. (2017). Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Sağlık Sistemlerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Strategic Public Management Journal*, 3 (6), 78-104.
- Korkmaz, C., Biçer, M., Uzcan, D. ve Zurnacı, M. (2015). *Dünyada Sağlık Hizmetlerinin Finansman Politikaları*. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Koza, M. ve Lewin, A. (2000). Managing Partnerships And Strategic Alliances: Raising The Odds Of Success. *European Management Journal*, 18 (2), 146-151.
- Kuhn, B. ve Lehn, C. (2015). Value-Based Reimbursement: The Banner Health Network Experience. *Frontiers of Health Services Management*, 32 (2), 17-31.
- Lameire, N., Joffe, P. ve Wiedemann, M. (1999). Healthcare Systems-An International Review: An Overview. *Nephrology Dialysis Transplantation*, 14 (6), 3-9.
- Langenbrunner, J. C. ve Wiley, M. M. (2002). Hospital Payment Mechanisms: Theory And Practice In Transition Countries. İçinde (Ed. McKee, M. ve Healy, J.) *Hospitals in A Changing Europe* (150-176). World Health Organization.
- Liaropoulos, L. ve Goranitis, I. (2015). Health Care Financing And The Sustainability Of Health Systems. *International Journal For Equity In Health*, 14 (1), 80.
- Moran, M. (2000). Understanding The Welfare State: The Case Of Health Care. *The British Journal of Politics and International Relations*, 2 (2), 135-160.
- Normand, C., Weber, A., Carrin, G., Doetinchem, O., Mathauer, I., Scheil-Adlung, X. ve Schmidt, J. O. (2009). *Social Health Insurance A Guidebook For Planning*. Second Edition. VAS – Verlag für Akademische Schriften. Germany.
- Okka, O. (2005). *Analitik Finansal Yönetim- Teori ve Problemler*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Özkan O. ve Ağırbaş İ. (2015) Sağlık Hizmetlerinde Geri Ödeme Modelleri: Teşhis İlişkili Gruplar ve Vaka Karması. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 69 (1), 21-27.
- Özkan, Ö. (2002). Reel Sosyalizmin İlk Sağlık Bakanı Dr. Nikolai Alexandrovich Semashko (1874-1949). *Toplum ve Hekim*, 17 (5), 394-398.
- Öztürk, Z. ve Karakaş, E. T. (2015). Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Sağlık Sistemleri Yönetim ve Organizasyon Yapısı Almanya, Fransa, İrlanda ve İngiltere Örnekleri. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 1 (2), 39-59.
- Özyürek, H. ve Erdoğan, E. (2011). Finansal Kurumlarda Mali Analiz ve Bir Uygulama. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 229-238.
- Pan American Health Organization. (1999). *Final Report: Regional Forum On Provider Payment Mechanisms*. LAC HSR Health Sector Reform Initiative. Peru.
- Pierson, C. ve Castles, F. G. (2006). *The Welfare State Reader*. Cambridge Polity Press. New York.
- Roemer, M. I. (1989). National Health Systems As Market Interventions. *Journal Of Public Health Policy*, 10 (1), 62-77.
- Roemer, M. I. (1993). National Health Systems Throughout The World. *Annual Review of Public Health*, (14), 335-353.
- Sağlık Bakanlığı. (2009). *Sağlık Reformunun Doğru Yapılması: Performans ve Hakkaniyetin Geliştirilmesi İçin Bir Kılavuz*. Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü.
- Segers, J. P. (2015). The Interplay Between New Technology Based Firms, Strategic Alliances And Open Innovation, Within A Regional Systems Of Innovation Context: The Case Of The Biotechnology Cluster in Belgium. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 5 (1), 1-17.

- Sezer, C. ve Karadeniz, G. (2018). Hastane Olgusuna Atfedilen Metaforik ve Açık Anlamlar Üzerinden Sağlık Hizmeti Algısının Belirlenmesi ve Analizi. *Reforma International Economic Journal*, 4 (80), 45-58.
- Şahin, K. ve Cezlan, E. Ç. (2023). OECD Ülkelerinin Sağlık Göstergeleri ve Sağlık Finansman Modellerinin Karşılaştırılması. *Hacettepe University Journal of Economics & Administrative Sciences/Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 41 (1), 44-61.
- Şantaş, F. ve Çıraklı, Ü. (2019). Sağlık Hizmetlerinin Finansman ve Geri Ödenme Yöntemleri: Türkiye’de Mevcut Durum. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 5 (1), 12-20.
- Tatar, M. (2011). Sağlık Hizmetlerinin Finansman Modelleri: Sosyal Sağlık Sigortasının Türkiye’deki Gelişimi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1 (1), 103-130.
- Tengilimoğlu D., Işık O. ve Akbolat M. (2015). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Terris, M. (1978). The Three World Systems Of Medical Care: Trends And Prospects. *American Journal of Public Health*, 68 (11), 1125-1131.
- Tessadro, E. (2019). *Value-Based Healthcare: Are Companies Embracing The Change?*. <https://www.sustainalytics.com/esg-research/resource/investors-esg-blog/value-based-healthcare-are-companies-embracing-the-change>. Erişim Tarihi: 03.08.2023.
- Top, M. ve Tarcan, M. (2007). Hastane Sektöründe Kaynak Akışı: Hastane Ödeme Yöntemleri (Mekanizmaları). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 169-189.
- Tulchinsky, T. H. (2018). Bismarck And The Long Road To Universal Health Coverage. *Case Studies In Public Health*, 131-179. Doi: 10.1016/B978-0-12-804571-8.00031-7
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2021*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sağlık-Harcamaları-Istatistikleri-2021-45728>. Erişim Tarihi: 03.08.2023
- United Kingdom Parliament. (2023a). *1942 Beveridge Report*. <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/livinglearning/coll-9-health1/coll-9-health/>. Erişim Tarihi: 01.08.2023
- United Kingdom Parliament. (2023b). *1946 National Health Service Act*. <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/livinglearning/coll-9-health1/health-01/>. Erişim Tarihi: 01.08.2023
- Wallace, L. S. (2013). A View Of Health Care Around The World. *Annals of Family Medicine*, 11 (1), 84.
- Wikipedia. (2023). *Rasyo*. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Rasyo>. Erişim Tarihi: 25.07.2023
- World Health Organization. (1993). *Evaluation Of Recent Changes In The Financing Of Health Services: Report Of A WHO Study Group*.
- World Health Organization. (2007). *Strengthening Health Systems To Improve Health Outcomes: WHO’s Framework For Action*.
- World Health Organization. (2017). *Provider Payment Methods And Strategic Purchasing For UHC*.
- World Health Organization. (2022). *Global Spending On Health: Rising To The Pandemic’s Challenges*.
- Yıldırım, H. H. ve Yıldırım, T. (2011). *Avrupa Birliği Sağlık Politikaları ve Türkiye*. Sağlık-Sen Yayınları. Ankara.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE SİGORTACILIK

Hülya Diğ̈er

I. GİRİŞ

Her geçen gün daha fazla öneme sahip olan sağlık hizmetleri, tarihsel süreçte birçok değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Hastalıkların tedavisi şeklinde başlangıç gösteren sağlık hizmet süreci, yaşanan değişim ve dönüşüm sonucunda günümüzde daha kaliteli ve etkili sağlık hizmetine ulaşmaya yönelik bir hâl almıştır. Sağlık hizmetlerinde meydana gelen bu farklılığın temelinde birçok unsur bulunmaktadır. Teknolojide meydana gelen gelişmeler, dünyanın küreselleşmesi, kişilerin sağlık algıları söz konusu unsurlardan bazılarıdır. Öte yandan ise sağlık hizmetlerinin finanse edilme yöntemleri (vergiler, primler, cepten ödemeler vb.) de bahsedilen farklılıklarda rol oynamaktadır.

Türkiye'nin sağlık hizmetleri finansmanında tarihsel süreçte çeşitli gelişmeler meydana gelmekle birlikte sağlık hizmetleri genellikle üçüncü bir kurum tarafından finanse edilmiştir. Fakat bu üçüncü kuruluşlar da kişilerin çalışma şartları gibi farklı nitelikleri bünyesinde barındırarak ortaya çıkmıştır. Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı, Bağ-Kur ve Yeşil Kart bu üçüncü kuruluşlardan bazılarıdır. Bahsedilen sağlık finansman kurumlarının her biri bünyesinde barındırdığı özellikler doğrultusunda sağlık hizmetlerini finanse edecekleri kişileri belirlemiştir. Bununla birlikte küresel anlamda da sağlığın finansmanı ülkelerin sahip olduğu nitelikler ve sağlık sistemleri göz önünde bulundurularak şekillenmiştir. Her sağlık finansman sisteminde benzer nitelikler bulunsa da bireylerin seçtikleri finans yöntemi, finansman sisteminin bünyesinde barındırdığı nitelikler ile doğrudan ilişkilidir.

Sağlık hizmetlerinde geri ödeme yöntemleri, genel olarak vergi, prim ve cepten ödemeler şeklinde birbirlerinden ayrılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'de sağlığın finanse edilme sürecinde farklı yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemlerde Sağlıkta Dönüşüm Programı öncesinde sağlığı finanse eden bir-

KAYNAKÇA

- Anadolu, K. (2002). Sosyal Güvenlik, Yeşil Kart Uygulaması ve Özelleştirme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (3-4), 95-105.
- Aran, M. A. ve Hentschel, J. (2012). Protection in Good And Bad Times? The Turkish Green Card Health Program. *World Bank Policy Research Working Paper*. 6178. https://www.researchgate.net/publication/251332696_Protection_in_Good_and_Bad_Times_The_Turkish_Green_Card_Health_Program#fullTextFileContent Erişim Tarihi: 02.08.2023
- Armağan, H. (2022). Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Kalkınma: OECD Ülkeleri İçin Bir Değerlendirme. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı. Tekirdağ.
- Arpat, B. (2009). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Genel Sağlık Sigortası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı. Sakarya.
- Arslan, T. (2019). Türkiye Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Sağlık Harcamalarının Sağlık Finansmanına Göre Karşılaştırılması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bilim Dalı. İstanbul.
- Ataay, F. (2008). Sağlık Reformu ve Yurttaşlık Hakları. *Amme İdaresi Dergisi*, 41 (3), 169-184.
- Atasever, M. (2014). *Türkiye Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sağlık Harcamalarının Analizi 2002-2013 Dönemi*. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Ateş, M. (2020). *Sağlık Sistemleri*. Beta Yayınevi. İstanbul
- Avşar, N. (2010). Türkiye'de Özel Sağlık Sigortası ve Sağlık Sistemi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı / Hastane ve Sağlık Kur. Yön. Bilim Dalı. İstanbul.
- Balbay, Y. (1997). Sağlık Sisteminin Finansmanı ve Genel Sağlık Sigortası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Balkanlı, M. (2017). Özel Sağlık Sigortası Türkiye ve Dünya Uygulamaları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sigortacılık ve Risk Yönetimi Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Bhattacharya, J. Hyde, J. ve Tu, P. (2021). *Health Economics*. (Çeviri Ed. Akyürek, Ç. E.). Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Borda, M. (2011). Medical Savings Accounts-in Search Of An Alternative Method Of Health Care Financing In European Countries. *Business And Economic Horizons*, (6), 54-65.
- Byrne J. M. ve Rathwell T. (2005). Medical Savings Accounts And The Canada Health Act: Complementary Or Contradictory. *Health Policy*, (72), 367-379.
- Cutler D. M. ve Reber S. J. (1998). Paying For Health Insurance: The Trade-Off Between Competition And Adverse Selection. *Quarterly J Economics*, 113 (2), 433-466.
- Çakıcı, S. (2006). Yönetimin Yeniden Yapılandırılması Bağlamında Genel Sağlık Sigortası Uygulaması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalı. Sivas.
- Çelik, Y. (2022). *Sağlık Ekonomisi*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Dağ, C. (2013). Türk Genel Sağlık Sigortası Sisteminin Seçilmiş Bazı Ülke Sistemleri İle Karşılaştırmalı Analizi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. İstanbul.

- Daştan, İ. ve Çetinkaya, V. (2015). OECD Ülkeleri ve Türkiye'nin Sağlık Sistemleri, Sağlık Harcamaları Ve Sağlık Göstergeleri Karşılaştırması. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5 (1), 104-134.
- Erol, H. ve Özdemir, A. (2014). Türkiye'de Sağlık Reformları ve Sağlık Harcamalarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4 (1), 9-34.
- Ertürk Atabey, S. (2020). *Sağlık Sistemleri ve Sağlık Politikası*. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Erumut, M. (2015). Türkiye İçin Alternatif Sağlık Finansman Önerisi: İki Sütunlu Sistem. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, (5), 93-126.
- Gümüş, E. (2018). *Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler*. https://www.researchgate.net/publication/251311602_turkiye'de_sosyal_guvenlik_sistemi_mevcut_durum_sorunlar_ve_oneriler. Erişim tarihi: 06.05.2023.
- Gür, L. (2015). 1980 Sonrası Sağlık Harcamalarının Gelişimi: Türkiye-OECD Ülkeleri Üzerine Bir Karşılaştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı. Isparta.
- Güvercin, C. H. (2000). Gemlik Eğitim ve Araştırma Bölgesi'nde Yeşil Kart Sahiplerinin Bazı Özellikleri Yeşil Kart Kullanımı ve Bunu Etkileyen Faktörler. *Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi*, Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Bursa.
- Güvercin, C. H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57 (2), 89-95.
- Hızıroğlu Aygün, A. (2022). Impact Of Green Card On Labor Market: Regression-Adjusted Difference-in-Differences Analysis. *Trends in Business and Economics*, 36 (4), 336-345.
- İnce, G. (2014). Ankara'da Bir Vakıf Üniversitesine Bağlı Semt Polikliniğine Başvuran Hastaların Tamamlayıcı Sağlık Sigortasına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Bölümü, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Ana Bilim Dalı. Ankara.
- İstanbuluoğlu, H., Güleç, M. ve Oğur, R. (2010). Sağlık Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri. *Dirim Tıp Gazetesi*, 85 (2), 86-99.
- Koçak, E. (2014). OECD Ülkelerin Sağlık Sistemlerine İlişkin Etkinlik Analizleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. Ankara.
- Leibowitz, A. A. (2004). The Demand For Health And Health Concerns After 30 Years. *Journal Of Health Economics*, 23 (4), 663-671.
- Manavgat, G. (2018). Türkiye'de Sigorta Sahipliğinin Hanehalklarının Sağlık Harcamalarına Olan Etkisi: Sağlıkta Dönüşüm Programı Kapsamında Bir Uygulama. *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9), 17-20.
- Olkun, E. (2008). Sosyal Güvenlik Hukukunda Sağlık Sigortası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Bilim Dalı. Ankara.
- Orhaner, E. (2017). Sağlık Harcamalarının Finansmanında Özel Sağlık Sigortalarının Rolü. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3 (3), 398-412.
- Orhaner, E. (2018). *Türkiye'de Sağlık Sigortası*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Özmen, Z. (2017). Avrupa'da Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı: Farklı Refah Devletleri Üzerine Bir İnceleme. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 600-620.
- Özsarı, S. H. (2003). Bir Özel Sağlık Sigortacılık Kurumunda Kullanıcıların Özellikleri ve Risk Profili (1998-2002). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı. Ankara.

- Pamir, Z. İ. (2010). Türkiye’de Özel Sağlık Sigortası Sektöründe Hizmet ve Ürün Yeterliliğinin Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sigortacılık Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Saltman, R. B. ve Figueras, J. (1997). *European Health Care Reform, Analysis Of Current Strategies*. WHO, Regional Publications European Seires, no: 72.
- Semashko Modeli, (2023). https://en.wikipedia.org/wiki/semashko_model. Erişim Tarihi: 01.05.2023
- Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu. (2006). *6552 sayılı Kanun ile değişik hâli*. Sayı: 26173, 5 (45).
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2020). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*. Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2021). *2021 Yılı Faaliyet Raporu*. Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2022). *2022 Yılı Faaliyet Raporu*. Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Sosyal Sigortalar Kanunu. (2003). Sosyal Sigortalar Kanunu. Kanun No: 4958.
- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. (2006). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. Kanun No: 5510.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2011). *Çalışma Hayatı ve Sosyal Güvenlikte 100 Yenilik*. Ankamat Matbacılık. Ankara.
- Tamamlayıcı Sağlık Sigortası, (2023). <https://www.klinikiletisim.com/tamamlayici-saglik-sigortasi-nedir/> Erişim Tarihi: 13.06.2023.
- Tanrıverdi, F. (2019). Sağlıkta Dönüşüm Programı Kapsamında Hasta Memnuniyetinin Demografik Faktörlere Göre İncelenmesi: Gaziantep İlinde Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı. Kahramanmaraş.
- Taşpınar, A. (2011). Osmanlı Devleti’nde Sağlık Teşkilatı (1827-1914). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı. Isparta.
- Tatar, M. (2011). Sağlık Hizmetlerinin Finansman Modelleri: Sosyal Sağlık Sigortasının Türkiye’de Gelişimi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1 (1), 103-133.
- Tengilimoğlu, D. Işık, O. ve Akbolat, M. (2012). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Tengilimoğlu, D. ve Öztürk, Z. (2021). *Karşılaştırmalı Sağlık Sistemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Tiryaki, D. ve Tatar, M. (2000). Sağlık Sigortası: Teori ve Uygulama. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 5 (4), 123-138.
- Tokat, M. (1993). *Türkiye’de Sağlık Sektörünün Finansmanı*. T.C. Sağlık Bakanlığı. Ankara.
- Tokatlıoğlu, İ. ve Tokatlıoğlu, Y. (2018). Türkiye’de Katastrofik Sağlık Harcamaları ve Bu Harcamaları Belirleyen Faktörler: 2002-2014 Dönemi. *Sosyoekonomi*, 26 (35), 59-78.
- TÜİK, (2021). *Türkiye İstatistik Kurumu Sağlık İstatistikleri*. <http://www.tuik.gov.tr>. Erişim Tarihi: 14.06.2023.
- Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu. (1949). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7235.pdf>. Erişim Tarihi: 12.06.2023.
- Uğurluoğlu, E. ve Özgen, H. (2008). Sağlık Hizmetleri Finansmanı ve Hakkaniyet. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 11 (2), 133-160.

- Yenimahalleli Yaşar, G. (2007). Sağlıkın Finansmanı ve Türkiye İçin Sağlık Finansman Modeli Önerisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. Ankara.
- Yıldırım, H. H. Yıldırım, T. ve Akbulut, Y. (2012). Sağlık sigortacılığı. İçinde (Ed. Yıldırım, H. H.) *Sosyal Güvenlik ve Sağlık Sistemi* (3-19). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Yıldırım, H. H., Yıldırım, T. ve Akbulut, Y. (2015). *Sağlık Sigortacılığı*. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Zeybek Çamkerten, E. (2006). Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yapısı (Emekli Sandığı Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı. Şanlıurfa.

SAĞLIK KURUMLARINDA PERFORMANS YÖNETİMİ

Tarık Ziyad Çelik

I. GİRİŞ

Kaynakların etkin kullanımı tarih boyunca insanlığın geleceğini düşünmesi ve bu gaye için önceden tedbirler alması açısından önemli olmuştur. Ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelen veya belli ihtiyaçlarını karşılamak için beraber çalışmak zorunda kalan insanların dahi buna önem verdikleri bilinmektedir. İlkel insanların beraber avlanması veya piramitler gibi belirli büyüklükte ve inşa aşamasında yönetsel süreçleri görebildiğimiz eserlerde bile kaynakların nasıl etkin kullanılacağı sorunsalının izlerine rastlanmaktadır. Kendiliğinden veya doğanın gerektirdiği bu değişim bazen de bilimsel yönetim süreci içerisinde nitelendirdiğimiz yeni yöntemlere evrilmiştir. Klasik yönetim teorilerinden beri örgütler bunu sağlayacak çabaları öncelemişlerdir. Bu çabaları elde etmek adına pek çok bilimsel çalışma yapılmış ve bu çalışmalar sadece teorik olarak kalmamış aynı zamanda pratiğe aktarılarak çeşitli sektörlerde uygulanmıştır.

Sahip olunan kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, yüzyıllardan beri önemini korurken bunun nasıl ölçüleceği her zaman ciddi bir sorun olmuştur. Mevcut sorunlar irdelenirken örgütler, temel problem olarak insan kaynağı teminini ve temin edilen insan kaynağından maksimum faydayı elde etme üzerine stratejiler geliştirmiştir. Aynı zamanda yönetim teorileri gelişirken odak noktasına çalışanı aldığı görülmüştür. Çalışandan maksimum faydayı elde etmek örgütün hayatta kalması ve amaçlarına ulaşması noktasında en önemli konu hâline gelmiştir. Kullandığı alet edevattan, çalışma koşullarına kadar pek çok değişken incelenmiş ve mevcut çıktıların artması yönünde adımlar birbirini izlemiştir. Tüm bu çabaların ana unsuru çalışanların perfor-

KAYNAKÇA

- Aggarwal, A. ve Thakur, G. S. (2013). Techniques Of Performance Appraisal-A Review. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 2 (3), 617-621.
- Akçakaya, M. (2012). Kamu Sektöründe Performans Yönetimi ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar. *Karadeniz Araştırmaları*, 32 (32), 171-202.
- Almaman, S. ve McLaughlin, P. (2018). Facilitating A Continuous Improvement Culture: A Literature Review. *16th International Conference on Manufacturing Research*. (8), 493-498. Skovde: Advances in Transdisciplinary Engineering.
- AlShehhi, H., Alshurideh, M., Al Kurdi, B. ve Salloum, S. A. (2020). The Impact of Ethical Leadership on Employees Performance: A Systematic Review. *International Conference on Advanced Intelligent Systems and Informatics* (417-426). Proceedings of the International Conference on Advanced Intelligent Systems and Informatics 2020.
- Araujo, L. ve Spring, M. (2003). Manufacturing Flexibility And Industrial Networks. *18th IMP Conference*. France.
- Asharini, N. A., Hardyastuti, S. ve Irham. (2018). The Impact Of Quality Of Work Life And Job Satisfaction On Employee Performance Of PT. Madubaru PG-PS Madukismo. *Agro Ekonomi*, 29 (1), 146-159.
- Ataay, I. D. (1990). *İş Değerleme ve Başarı Değerleme Yöntemleri*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları. İstanbul:
- Bergoron, B. P. (2006). *Performance Management in Healthcare: From Key Performance Indicators to Balanced Scorecard*. Healthcare Information and Management Systems Society. USA.
- Byham, W. C. (1986). *Assessment Center Method and Methodology: New Applications and Methodologies*. Development Dimensions International.
- Camilleri, M. A. (2021). Using The Balanced Scorecard As A Performance Management Tool In Higher Education. *Management in Education*, 35 (1), 10-21.
- DeNisi, A. S. ve Murphy, K. R. (2017). Performance Appraisal And Performance Management: 100 Years of Progress? *Journal of Applied Psychology*, 102 (3), 421-433.
- Denisi, A. ve Smith, C. E. (2014). Performance Appraisal, Performance Management, And Firm-Level Performance: A Review, A Proposed Model, And New Directions For Future Research. *The Academy of Management Annals*, (8), 127-179.
- Dessler, G. (2011). *Human Resource Management*. Prentice Hall. American.
- Drucker, P. (1977). *An Introductory View of Management*. Harper College Press. New York.
- Elverfeldt, A. V. (2005). *Performance Appraisal-How To Improve Its Effectiveness*. University of Twente. Enschede.
- Ferecov, R. (2015). İnsan Kaynakları Yönetiminde Performans Değerlendirme Yöntemleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 1-20.
- Geroski, P. (1995). Markets for Technology: Knowledge, Innovation, And Appropriability. İçinde (Stoneman, P.) *Handbook Of The Economics Of Innovation And Technical Change*. Basil Blackwell. Oxford.
- Gooijer, J. D. (2000). Designing A Knowledge Management Performance Framework. *Journal of Knowledge Management*, 4 (4), 303-310.
- Gupta, A. ve Upadhyay, D. (2012). Impact Of Effectiveness Of Performance Management System On Employee Satisfaction And Commitment. *International Journal of Management, IT and Engineering*, 2 (7), 96-106.

- Handoko, S. D., Purwanto, Z. E., Khaddafi, M., Putri, S. Y. ve Haluddin, R. (2022). Effect Of Employee Responsibility And Ability Through Work Achievement On Employee Performance On BP Batam. *Multidisciplinary Output Research For Actual and International Issue*, 2 (1), 131-138.
- Hewko, S. J. ve Cummings, G. G. (2016). Performance Management In Healthcare: A Critical Analysis. *Leadership in Health Services*, 29 (1), 52-68.
- Hirschi, A. ve Spurk, D. (2021). Ambitious Employees: Why And When Ambition Relates To Performance And Organizational Commitment. *Journal of Vocational Behavior*, (127), 1-14.
- Jaksic, M., ve Jaksic, M. (2013). Performance Management And Employee Satisfaction. *Montenegro Journal Of Economics*, 9 (1), 85-92.
- Kösterelioglu, I. ve Çelen, U. (2016). Öz Değerlendirme Yönteminin Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *Elementary Education Online*, 15 (2), 671-681.
- Kaplan, R. S., ve Norton, D. P. (1992). Putting The Balanced Scorecard To Work. *Harvard Business Review*, (70), 71-79.
- Karaman, M., Karatepe, H. K. ve Kuşcu, F. N. (2019). Sağlık İşletmelerinde Performans Değerlendirme ve Ölçme Yöntemleri Hakkında Bir Derleme Çalışması. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 4 (1), 153-171.
- Karoso, S., Riinawati, İlham, R. N., Rais, R. G. ve Latifa, D. (2022). Analyzing The Relationship Of Work Environment And Quality Of Work Life On Employee Performance: The Mediating Role Of Organizational Commitment. *Journal of Madani Society*, 1 (3), 167-173.
- Kavuncubasi, S. (2000). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. Siyasal Yayınevi. Ankara.
- Khan, I., ve Nawaz, A. (2016). The Leadership Styles And The Employess Performance: A Review. *Gomal University Journal of Research*, 32 (2), 144-150.
- Kumar, S., ve Gulati, R. (2010). Measuring Efficiency, Effectiveness And Performance Of Indian Public Sector Banks. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 59 (1), 51-74.
- Lai, K.-H. ve Cheng, E. T. (2005). Effects Of Quality Management And Marketing On Organizational Performance. *Journal of Business Research* (58), 446-456.
- Latham, G. P., Almost, J., Mann, S., ve Moore, C. (2005). New Developments In Performance Management. *Organizational Dynamics*, 34 (1), 77-87.
- Lebas, M. J. (1995). Performance Measurement And Performance Panagement. *International Journal of Production Economics* (41), 23-35.
- Li, X., Sanders, K. ve Frenkel, S. (2012). How Leader–Member Exchange, Work Engagement And HRM Consistency Explain Chinese Luxury Hotel Employees’ Job Performance. *International Journal of Hospitality Management*, (31), 1059-1066.
- Liyange, C. ve Egbu, C. (2008). A Performance Management Framework For Healthcare Facilities Management. *Journal of Facilities Management*, 6 (1), 23-36.
- McCune, J. T. (1989). Customer Satisfaction As A Strategic Weapon: The Implications For Performance Management. *Human Resource Planning*, 195-204.
- Mettler, T. ve Rohner, P. (2009). Performance Management In Health Care: The Past, The Present, and The Future. 9. *Internationale Tagung Wirtschaftsinformatik* (699-708). Österreichische Computer Gesellschaft. Wien.
- Mettler, T. ve Vimarlund, V. (2009). Understanding Business Intelligence In The Context Of Health Care. *Health Informatics Journal*, 15 (3), 254-264.
- Mishra, G., Farooqi, R. ve Millia, J. (2013). Exploring Employee Satisfaction With Performance Management And The Challenges Faced In Context Of It Industry. *Compensation & Benefits Review*, 45 (6), 329-339.

- Molleman, E., ve Timmerman, H. (2003). Performance Management When Innovation And Learning Become Critical Performance Indicators. *Personnel Review*, 32 (1), 93-113.
- Nguyen, P. T., Yandi, A. ve Mahaputra, M. R. (2020). Factors That Influence Employee Performance: Motivation, Leadership, Environment, Culture, Organization, Work Achievement, Competence And Compensation (A Study Of Human Resource Management Literature Studies). *Dinasti International Journal of Digital Business Management*, 1 (4), 645-662.
- Oriarewo, G. O., Ofobruku, S. A., Agbaeze, K. ve Tor, Z. (2018). The Influence Of Emotional Stability On Employees Performance: A Review. *South Asian Journal of Social Studies and Economics*, 2 (1), 1-8.
- Pritchard, R. D., Harrell, M. M., DiazGranados, D. ve Guzman, M. J. (2008). The Productivity Measurement And Enhancement System: A Meta-Analysis. *Journal of Applied Psychology*, 93 (3), 540-567.
- Pulakos, E. D., ve O'Leary, R. S. (2011). Why Is Performance Management Broken? *Industrial and Organizational Psychology*, 146-164.
- Sabuharia, R., Sudirob, A. I. ve Rahayu, M. (2020). The Effects Of Human Resource Flexibility, Employee Competency, Organizational Culture Adaptation And Job Satisfaction On Employee Performance. *Management Science Letters*, (10), 1777-1786.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2013). *İşletme*. Beta Basım A.Ş. İstanbul.
- Sapra, N. (2012). Current Trends In Performance Appraisal. *International Journal of Research in IT & Management*, 2 (2), 1203-1211.
- Türk Dil Kurumu. (2023, 06 20). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr> Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Tangen, S. (2005). Demystifying Productivity And Performance. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 54 (1), 34-46.
- Uysal, Ş. (2015). Performans Yönetimi Sisteminin Tanımı, Tarihçesi, Amaç ve Temel Unsurlarına Genel Bir Bakış. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 5 (2), 32-39.
- Van der Geer, E., Van Tuijl, H. F. ve Rutte, C. G. (2009). Performance Management In Healthcare: Performance Indicator Development, Task Uncertainty, And Types Of Performance Indicators. *Social Science & Medicine*, (69), 1523-1530.
- Vigoda-Gadot, E. (2007). Leadership Style, Organizational Politics, And Employees' Performance An Empirical Examination Of Two Competing Models. *Personnel Review*, 36 (5), 661-683.
- Wright, P. M. ve Snell, S. A. (1998). Toward A Unifying Framework For Exploring Fit And Flexibility In Strategic Human Resource Management. *Academy of Management Review*, 23 (4), 756-772.

SAĞLIK EKONOMİSİ, DİNAMİKLERİ VE GELECEĞİ

Haşim Çapar

I. GİRİŞ

Sağlık harcamaları, küresel alanda her geçen gün daha da artış göstermektedir (Papanicolas vd., 2018). Sağlık harcamalarındaki artışa karşın sağlık hizmetlerinin çıktılarının istenilen seviyede olmayışı sağlık ekonomisi disiplininin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Anwar vd., 2023). Sağlık ekonomisi, hem sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştıracak politika ve araçların gelişimi için teorik destek sağlayan hem de sağlık hizmet sunucularının gereksiz maliyetlerini azaltacak uygulamalar üzerinde çalışan bir disiplindir. Gerek bireysel gerek sağlık sistemlerinin kurumsal finansal problemlerini incelemeye, anlamaya ve varsa problemlerini çözmeye yönelik bir disiplindir sağlık ekonomisi. Sağlık ekonomisi, politika yapıcılara kanıt sunmaya yönelik ekonomi biliminin araçlarından yararlanan bir fenomendir. Bu fenomen, hem gelişmekte olan ülkelerin hem de gelişmiş olan ülkelerin gündemindeki önemli bir alandır (Haycox, 2009; Kernick, 2003; Mushkin, 1958; Sloan ve Hsieh, 2017).

Özellikle bazı hastalıkların tanılarının artması, yetim / öksüz veya nadir hastalık olarak tanımlanan bazı hastalıkların tedavilerinin çok pahalı olması (Andreu vd., 2022), kronik hastalıkların artışı (Jayathilaka vd., 2020) ve sağlık politikalarının etkin olmayışı (Osypuk vd., 2014) gibi sebeplerle artış gösteren sağlık harcamaları, küresel bir halk sağlığı problemi olmaya devam etmektedir (Glassman vd., 2023). Bu küresel halk sağlığı problemlerini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaları kapsayan sağlık ekonomisi gün geçtikçe sağlık sisteminin önemli bir alanı hâline gelmektedir (Jakovljevic ve Ogura, 2016).

Sosyal bir olgu olan sağlık ekonomisi disiplini, pek çok açıdan tanımlanabilir, tanımlanmıştır. Burada farklı tanımlara girmeden genel geçer bir sağlık

Gelecekte sağlık ekonomisi, teknolojik ilerlemelerin etkisi, nüfus dinamikleri, sağlık hizmetlerinin finansmanı ve sürdürülebilirliği gibi konulara odaklanmayı daha da yoğun hâle getirmek durumundadır. Dijital sağlık teknolojileri, telemedicine, yapay zekâ ve büyük veri analizi gibi alanlardaki gelişmeler sağlık hizmetlerinin sunumunda büyük değişimlere yol açmaktadır. Sağlık ekonomisi, bu teknolojik yeniliklerin maliyet etkinlik analizlerini yaparak politika yapımcıları yönlendirecek ve sağlık hizmetlerinin erişimini ve kalitesini iyileştirecektir.

KAYNAKÇA

- Adamiak, G. (2006). Methods For The Economic Evaluation Of Health Care Programmes, 3rd ed. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60 (9), 822-823.
- Andreu, P., Karam, J., Child, C., Chiesi, G. ve Cioffi, G. (2022). *The Burden of Rare Diseases: An Economic Evaluation*, (Özel PP-G-0815 V1.0), 1-7. Chiesi. https://chiesirarediseases.com/assets/pdf/chiesiglobalrarediseases.whitepaper-feb.-2022_production-proof.pdf
- Anwar, A., Hyder, S., Mohamed Nor, N. ve Younis, M. (2023). Government Health Expenditures And Health Outcome Nexus: A study on OECD countries. *Frontiers in Public Health*, 11. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpubh.2023.1123759>
- Aron-Dine, A., Einav, L. ve Finkelstein, A. (2013). The RAND Health Insurance Experiment, Three Decades Later. *The Journal Of Economic Perspectives : A Journal Of The American Economic Association*, 27 (1), 197-222. <https://doi.org/10.1257/jep.27.1.197>
- Arrow, K. J. (1963). Uncertainty And The Welfare Economics Of Medical Care. *The American Economic Review*, 53 (5), 941-973.
- Arrow, K. J. (2004). Uncertainty And The Welfare Economics Of Medical Care. 1963. *Bulletin of the World Health Organization*, 82 (2), 141-149.
- Becker, G. S. (1964). Human Capital: A Theoretical And Empirical Analysis With Special Reference To Education, First Edition. NBER. <https://www.nber.org/books-and-chapters/human-capital-theoretical-and-empirical-analysis-special-reference-education-first-edition>. Erişim Tarihi: 16.09.2023.
- Bloom, D., Canning, D., Kotschy, R., Prettnner, K. ve Schünemann, J. (2022). Health and Economic Growth: Reconciling the Micro and Macro Evidence. *CEPR Discussion Papers*, Article 17393. <https://ideas.repec.org/p/cpr/ceprdp/17393.html>
- Bloom, D. E., Canning, D., Kotschy, R., Prettnner, K. ve Schünemann, J. J. (2019). *Health and Economic Growth: Reconciling the Micro and Macro Evidence* (Working Paper Sy 26003). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w26003>
- Bodas Sagi, D. J. ve Labeaga, J. (2017). Big Data and Health Economics. Opportunities Challenges and Risks. *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence, In Press*, 1. <https://doi.org/10.9781/ijimai.2017.03.007>
- Brent, R. J. (2023). Cost-Benefit Analysis Versus Cost-Effectiveness Analysis from a Societal Perspective in Healthcare. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20 (5), 4637. <https://doi.org/10.3390/ijerph20054637>
- Bronsoler, A., Doyle, J. ve Van Reenen, J. (2022). The Impact of Health Information and Communication Technology on Clinical Quality, Productivity, and Workers. *Annual Review of Economics*, 14 (1), 23-46. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080921-101909>

- Brook, R. H., Ware, J. E., Rogers, W. H., Keeler, E. B., Davies, A. R., Sherbourne, C. D., Goldberg, G. A., Lohr, K. N. ve Camp, P. (1984). *The Effect of Coinsurance on the Health of Adults: Results from the Rand Health Insurance Experiment* (Özel Sy 0-8330-0614-2; Rand Health Insurance Experimental Series), 1-128. RAND Corporation. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2006/R3055.pdf>
- Buchmueller, T. C. (2009). Consumer-Oriented Health Care Reform Strategies: A Review of the Evidence on Managed Competition and Consumer-Directed Health Insurance. *Milbank Quarterly*, 87 (4), 820-841. doi:10.1111/j.1468-0009.2009.00580.x
- Cartwright, W. S. (1999). *Methods For The Economic Evaluation Of Health Care Programmes*, Second Edition. By Michael F. Drummond, Bernie O'Brien, Greg L. Stoddart, George W. Torrance. Oxford: Oxford University Press, 1997. *The Journal of Mental Health Policy and Economics*, 2(1), 43-43. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-176X\(199903\)2:1<43::AID-MHP36>3.0.CO;2-7](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-176X(199903)2:1<43::AID-MHP36>3.0.CO;2-7)
- Chen, Y. (2022). Health Technology Assessment And Economic Evaluation: Is It Applicable For The Traditional Medicine? *Integrative Medicine Research*, 11 (1), 100756. <https://doi.org/10.1016/j.imr.2021.100756>
- Coady, D., Clements, B. J. ve Gupta, S. (2012). *The Economics of Public Health Care Reform in Advanced and Emerging Economies* (1.). International Monetary Fund, IMF Publications. <https://www.imf.org/en/Publications/Books/Issues/2016/12/31/The-Economics-of-Public-Health-Care-Reform-in-Advanced-and-Emerging-Economies-25336>
- Cohen, M. D., Hawes, D. R., Hutchins, G. D., McPhee, W. D., LaMasters, M. B. ve Fallon, R. P. (2000). Activity-Based Cost Analysis: A Method of Analyzing the Financial and Operating Performance of Academic Radiology Departments. *Radiology*, 215 (3), 708-716. <https://doi.org/10.1148/radiology.215.3.r00jn45708>
- Cruz, M. ve Ahmed, S. A. (2018). On The Impact Of Demographic Change On Economic Growth And Poverty. *World Development*, (105), 95-106. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.12.018>
- Culyer, A. J. ve Newhouse, J. P. (2000). *Handbook of Health Economics*. Elsevier.
- Çetin, F. G. (2017). Sağlıkta Dönüşüm Programı Ekseninde Sağlıkın Ekonomi Politikası. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 274-293.
- Deaton, A. (2008). Income, Health, and Well-Being Around The World: Evidence From The Gallup World Poll. *Journal of Economic Perspectives*, 22 (2), 53-72. <https://doi.org/10.1257/jep.22.2.53>
- Drummond, M. F., Sculpher, M. J., Claxton, K., Stoddart, G. L. ve Torrance, G. W. (2015). *Methods For The Economic Evaluation of Health Care Programmes*. Oxford University Press.
- Edwards, R. T., Charles, J. M. ve Lloyd-Williams, H. (2013). Public Health Economics: A Systematic Review Of Guidance For The Economic Evaluation Of Public Health Interventions And Discussion Of Key Methodological Issues. *BMC Public Health*, 13 (1), 1001. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-1001>
- Engelgau, M. M., Zhang, P., Jan, S. ve Mahal, A. (2019). Economic Dimensions of Health Inequalities: The Role of Implementation Research. *Ethnicity & Disease*, 29 (Suppl 1), 103-112. <https://doi.org/10.18865/ed.29.S1.103>
- European Commission-EXPH (EXpert Panel On Effective Ways Of Investing In Health). (2019). *Assessing the Impact of Digital Transformation of Health Services: Report of the Expert Panel on Effective Ways of Investing in Health (EXPH)*, Özel, 1-107. European Commission. <https://doi.org/10.2875/644722>

- Françoise, M., Frambourt, C., Goodwin, P., Haggerty, F., Jacques, M., Lama, M.-L., Leroy, C., Martin, A., Calderon, R. M., Robert, J., Schulz-Ruthenberg, E., Tafur, L., Nasser, M. ve Stüwe, L. (2022). Evidence Based Policy Making During Times Of Uncertainty Through The Lens Of Future Policy Makers: Four Recommendations To Harmonise And Guide Health Policy Making İn The Future. *Archives of Public Health*, (80), 140. <https://doi.org/10.1186/s13690-022-00898-z>
- Frew, E. ve Breheny, K. (2020). Health Economics Methods For Public Health Resource Allocation: A Qualitative İnterview Study Of Decision Makers From An English Local Authority. *Health Economics, Policy and Law*, 15 (1), 128-140. <https://doi.org/10.1017/S174413311800052X>
- Fuchs, V. (2018). *Health Economics and Policy* (1st edition). World Scientific Publishing Company. <https://www.perlego.com/book/854577/health-economics-and-policy-selected-writings-by-victor-fuchs-pdf>
- Fuchs, V. R. (1978). The Supply Of Surgeons And The Demand for Operations. *The Journal of Human Resources*, (13), 35-56. <https://doi.org/10.2307/145247>
- Fuchs, V. R. (1989). Health Economics. İçinde (Ed. Eatwell, J., Milgate M. ve Newman, P.) *Social Economics* (119-129). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-19806-1_17
- Glassman, A., Keller, J. M. ve Smitham, E. (2023). *The Future of Global Health Spending Amidst Multiple Crises* (Özel), (1-14). Center For Global Development. <https://www.cgdev.org/publication/future-global-health-spending-amidst-multiple-crises>
- Gomes, M., Murray, E. ve Raftery, J. (2022). Economic Evaluation of Digital Health Interventions: Methodological Issues and Recommendations for Practice. *Pharmacoeconomics*, 40 (4), 367-378. <https://doi.org/10.1007/s40273-022-01130-0>
- Grootendorst, P., Piérard, E. ve Shim, M. (2009). Life-Expectancy Gains From Pharmaceutical Drugs: A Critical Appraisal Of The Literature. *Expert Review of Pharmacoeconomics & Outcomes Research*, 9 (4), 353-364. <https://doi.org/10.1586/erp.09.35>
- Grossman, M. (1972). On the Concept of Health Capital and the Demand for Health. *Journal of Political Economy*, 80 (2), 223-255.
- Grossman, S. J., ve Hart, O. D. (1983). An Analysis of the Principal-Agent Problem. *Econometrica*, 51 (1), 7-45. <https://doi.org/10.2307/1912246>.
- Gupta, S. K. (2011). Intention-To-Treat Concept: A review. *Perspectives in Clinical Research*, 2 (3), 109-112. <https://doi.org/10.4103/2229-3485.83221>
- Hamrouni, A. M., Sharif, R. S., Sharif, S. I., Hassanein, M. M. ve Abduekarem, A. R. (2022). Impacts of COVID-19 Pandemic on Geopolitics, Health, Economics, Education and Sociocultural Events. *Risk Management and Healthcare Policy*, (15), 935-943. <https://doi.org/10.2147/RMHP.S362337>
- Han, P. K. J., Babrow, A., Hillen, M. A., Gulbrandsen, P., Smets, E. M. ve Ofstad, E. H. (2019). Uncertainty in Health Care: Towards A More Systematic Program Of Research. *Patient Education and Counseling*, 102 (10), 1756-1766. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2019.06.012>
- Han, P. K. J., Klein, W. M. P. ve Arora, N. K. (2011). Varieties Of Uncertainty İn Health Care: A Conceptual Taxonomy. *Medical Decision Making : An İnternational Journal Of The Society For Medical Decision Making*, 31 (6), 828-838. <https://doi.org/10.1177/0272989X11393976>
- Haycox, A. (2009). What Is Health Economics? Health Economics. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=b1222e4a2c248f2884e2d454320dcf226728aaf5> Erişim Tarihi: 23.08.2023.
- Hensher, M. (2023). Climate Change, Health And Sustainable Healthcare: The Role Of Health Economics. *Health Economics*, 32 (5), 985-992. <https://doi.org/10.1002/hec.4656>

- Hlatky, M. A., Boothroyd, D. B. ve Johnstone, I. M. (2002). Economic Evaluation In Long-Term Clinical Trials. *Statistics in Medicine*, 21 (19), 2879-2888. <https://doi.org/10.1002/sim.1292>
- Hlavka, J. P. (2018). Three Essays In Health Economics: Towards Alternative Payment Models for High-Value, High-Cost Medical Treatments. *Doktora Tezi, RAND Corporation*. https://www.rand.org/pubs/rgs_dissertations/RGSD422.html Erişim Tarihi: 10.09.2023.
- Hsiao, W. C. (1995). Abnormal Economics In The Health Sector. *Health Policy*, 32 (1-3), 125-139. doi:10.1016/0168-8510(95)00731-7
- Huter, K., Kocot, E., Kissimova-Skarbek, K., Dubas-Jakóbczyk, K., ve Rothgang, H. (2016). Economic Evaluation Of Health Promotion For Older People-Methodological Problems And Challenges. *BMC Health Services Research*, 16 (S5). doi:10.1186/s12913-016-1519-y
- Huter, K., Krick, T. ve Rothgang, H. (2022). Health Economic Evaluation Of Digital Nursing Technologies: A Review Of Methodological Recommendations. *Health Economics Review*, 12. <https://doi.org/10.1186/s13561-022-00378-8>.
- Hurst, J. (1998). The Impact Of Health Economics On Health Policy In England, And The Impact Of Health Policy On Health Economics, 1972-1997. *Health Economics*, 7 (1), 47-61. doi:10.1002/hec.4730070905.
- Jakovljevic, M. (Michael) ve Ogura, S. (2016). Health Economics At The Crossroads Of Centuries-From The Past To The Future. *Frontiers in Public Health*, 4. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpubh.2016.00115>
- Jamison, D. T., Breman, J. G., Measham, A. R., Alleyne, G., Claeson, M., Evans, D. B., Jha, P., Mills, A. ve Musgrove, P. (2006). Cost-Effectiveness Analysis. İçinde (Jamison, Breman, Measham, Alleyne, Claeson, Evans, Jha, Mills ve Philip Musgrove) *Priorities in Health*. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK10253/>
- Jayathilaka, R., Joachim, S., Mallikarachchi, V., Perera, N. ve Ranawaka, D. (2020). Chronic Diseases: An Added Burden To Income And Expenses Of Chronically-İll People in Sri Lanka. *PLoS ONE*, 15 (10), e0239576. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239576>
- Jensen, M. C. ve Meckling, W. H. (1976). Theory Of The Firm: Managerial Behavior, Agency Costs And Ownership Structure. *Journal Of Financial Economics*, 3 (4), 305-360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
- Kaye, A. D., Okeagu, C. N., Pham, A. D., Silva, R. A., Hurley, J. J., Arron, B. L., Sarfraz, N., Lee, H. N., Ghali, G. E., Gamble, J. W., Liu, H., Urman, R. D. ve Cornett, E. M. (2021). Economic Impact Of COVID-19 Pandemic On Healthcare Facilities And Systems: International Perspectives. *Best Practice & Research. Clinical Anaesthesiology*, 35 (3), 293-306. <https://doi.org/10.1016/j.bpa.2020.11.009>
- Kernick, D. (2003). Introduction To Health Economics For The Medical Practitioner. *Postgraduate Medical Journal*, 79 (929), 147-150. <https://doi.org/10.1136/pmj.79.929.147>
- Kim, D. D., Do, L. A., Synnott, P. G., Lavelle, T. A., Prosser, L. A., Wong, J. B. ve Neumann, P. J. (2023). *Developing Criteria for Health Economic Quality Evaluation Tool*. Value in Health. <https://doi.org/10.1016/j.jval.2023.04.004>
- Kneip, T., Börsch-Supan, A. ve Andersen-Ranberg, K. (2022). Social, Health And Economic Impact Of The COVID-19 Pandemic From A European Perspective. *European Journal of Ageing*, 19 (4), 789-792. <https://doi.org/10.1007/s10433-022-00744-9>
- Kotsopoulos, N. ve Connolly, M. P. (2014). Is the Gap Between Micro- And Macroeconomic Assessments in Health Care Well Understood? The Case Of Vaccination And Potential Remedies. *Journal of Market Access & Health Policy*, 2, 10.3402/jmahp.v2.23897. <https://doi.org/10.3402/jmahp.v2.23897>

- Kruk, M. E., Gage, A. D., Arsenault, C., Jordan, K., Leslie, H. H., Roder-DeWan, S., Adeyi, O., Barker, P., Daelmans, B., Doubova, S. V., English, M., Elorrio, E. G., Guanais, F., Gureje, O., Hirschhorn, L. R., Jiang, L., Kelley, E., Lemango, E. T., Liljestrand, J., ... Pate, M. (2018). High-Quality Health Systems In The Sustainable Development Goals Era: Time For A Revolution. *The Lancet. Global Health*, 6, e1196-e1252. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(18\)30386-3](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(18)30386-3)
- Kwee, A., Teo, Z. L. ve Ting, D. S. W. (2022). Digital Health In Medicine: Important Considerations In Evaluating Health Economic Analysis. *The Lancet Regional Health – Western Pacific*, 23. <https://doi.org/10.1016/j.lanwpc.2022.100476>
- Laffer, A. B. (1981). Supply-Side Economics. *Financial Analysts Journal*, 37 (5), 29–43. <http://www.jstor.org/stable/4478485>
- Latifi, M. (1992). Health Care Economics, Hospital Management And Cost Accounting: A Bibliography. *Working Papers, Article 1992:1*. <https://ideas.repec.org/p/hhb/uufewp/9201.html>
- Legetic, B. ve Cecchini, M. (2015). Applying Modeling To Improve Health and Economic Policy Decisions in the Americas: The Case of Noncommunicable Diseases. *OECD-Pan American Health Organization*. <https://doi.org/10.1787/9789264243606-en> Erişim Tarihi: 5.09.2023.
- Liaropoulos, L. ve Goranitis, I. (2015). Health Care Financing And The Sustainability Of Health Systems. *International Journal for Equity in Health*, 14 (1), 80. <https://doi.org/10.1186/s12939-015-0208-5>
- Lievens, Y., van den Bogaert, W. ve Kesteloot, K. (2003). Activity-Based Costing: A Practical Model For Cost Calculation In Radiotherapy. *International Journal of Radiation Oncology*Biophysics*, 57 (2), 522-535. [https://doi.org/10.1016/S0360-3016\(03\)00579-0](https://doi.org/10.1016/S0360-3016(03)00579-0)
- Liu, F. ve Panagiotakos, D. (2022). Real-World Data: A Brief Review Of The Methods, Applications, Challenges And Opportunities. *BMC Medical Research Methodology*, 22 (1), 287. <https://doi.org/10.1186/s12874-022-01768-6>
- Livingston, G., Kelly, L., Lewis-Holmes, E., Baio, G., Morris, S., Patel, N., Omar, R. Z., Katona, C. ve Cooper, C. (2014). Health Economic Analysis. İçinde (Ed. ?) *A Systematic Review Of The Clinical Effectiveness And Cost-Effectiveness Of Sensory, Psychological And Behavioural Interventions For Managing Agitation In Older Adults With Dementia*. NIHR Journals Library. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK262100/>
- Machina, M. J. ve Viscusi, W. K. (2014). Handbook Of The Economics Of Risk And Uncertainty. İçinde (Ed. ?) *Handbook Of The Economics Of Risk And Uncertainty* 1 (1), 1-850. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53685-3.00020-9>
- Mackintosh, N. ve Armstrong, N. (2020). Understanding And Managing Uncertainty In Health Care: Revisiting And Advancing Sociological Contributions. *Sociology of Health & Illness*, 42 (1), 1-20. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13160>
- Marino, A. ve Lorenzoni, L. (2019). *The Impact Of Technological Advancements On Health Spending: A Literature Review*. OECD. <https://doi.org/10.1787/fa3bab05-en>
- McCoy, C. E. (2017). Understanding The Intention-To-Treat Principle In Randomized Controlled Trials. *Western Journal of Emergency Medicine*, 18 (6), 1075-1078. <https://doi.org/10.5811/westjem.2017.8.35985>
- Mendoza, E. G., Rojas, E. I., Tesar, L. L. ve Zhang, J. (2020). A Macroeconomic Model Of Healthcare Saturation, Inequality and the Output-Pandemia Tradeoff (Working Paper Sy 28247). *National Bureau of Economic Research*. <https://doi.org/10.3386/w28247>
- Mills, A. (2014). Reflections On The Development Of Health Economics In Low- And Middle-Income Countries. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 281 (1789), 20140451. <https://doi.org/10.1098/rspb.2014.0451>

- Montori, V. M., ve Guyatt, G. H. (2001). Intention-To-Treat Principle. *Cmaj*, 165 (10), 1339-1341.
- Mooney, G. (2009). *Challenging Health Economics*. OUP Oxford.
- Morris, S., Parkin, D. ve Devlin, N. (2009). Equity And Efficiency In Public Health: The Contribution Of Health Economics. İçinde (Ed. Killoran, A. ve Kelly, N.P.) *Evidence-Based Public Health: Effectiveness And Efficiency* (s.0). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199563623.003.09>
- Musgrove, P. A. (2003). *Health Economics In Development*. The World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-5570-1>
- Mushkin, S. J. (1958). Toward A Definition Of Health Economics. *Public Health Reports*, 73 (9), 785-794.
- National Collaborating Centre for Primary Care (UK). (2009). Health Economics And Interventions To Increase Adherence. İçinde (Ed. ?) *Medicines Adherence: Involving Patients In Decisions About Prescribed Medicines and Supporting Adherence [Internet]*. Royal College of General Practitioners (UK). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK55445/>
- Newhouse, J. P. (1993). An Iconoclastic View Of Health Cost Containment. *Health Affairs*, 12 (suppl 1), 152-171. https://doi.org/10.1377/hlthaff.12.suppl_1.152
- Niessen, L. W., Bridges, J., Lau, B. D., Wilson, R. F., Sharma, R., Walker, D. G., Frick, K. D. ve Bass, E. B. (2012). *Assessing The Impact Of Economic Evidence On Policymakers In Health Care-A Systematic Review*. Agency for Healthcare Research and Quality (US). <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK114636/>
- Oosterhoff, M., van der Maas, M. E. ve Steuten, L. M. G. (2016). A Systematic Review of Health Economic Evaluations of Diagnostic Biomarkers. *Applied Health Economics and Health Policy*, (14), 51-65. <https://doi.org/10.1007/s40258-015-0198-x>
- Osyupuk, T. L., Joshi, P., Geronimo, K. ve Acevedo-Garcia, D. (2014). Do Social And Economic Policies Influence Health? *A Review. Current Epidemiology Reports*, 1 (3), 149-164. <https://doi.org/10.1007/s40471-014-0013-5>
- Papanicolaos, I., Woskie, L. R. ve Jha, A. K. (2018). Health Care Spending In The United States and Other High-Income Countries. *JAMA*, 319 (10), 1024-1039. <https://doi.org/10.1001/jama.2018.1150>
- Poland, B., Coburn, D., Robertson, A., Eakin, J. ve Members of the Critical Social Science Group. (1998). Wealth, Equity And Health Care: A Critique Of A "Population Health" Perspective On The Determinants Of Health. *Social Science & Medicine*, 46 (7), 785-798. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(97\)00197-4](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(97)00197-4)
- Raghupathi, V. ve Raghupathi, W. (2020). Healthcare Expenditure and Economic Performance: Insights From the United States Data. *Frontiers in Public Health*, (8), 156. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.00156>
- Ratcliffe, J., Laver, K., Couzner, L., Cameron, I. D., Gray, L. ve Crotty, M. (2010). Not Just About Costs: The Role Of Health Economics İn Facilitating Decision Making İn Aged Care. *Age and Ageing*, 39 (4), 426-429. <https://doi.org/10.1093/ageing/afq041>
- Richardson, J. ve Schlander, M. (2018). Health Technology Assessment (HTA) And Economic Evaluation: Efficiency Or Fairness First. *Journal of Market Access & Health Policy*, 7 (1), 1557981. <https://doi.org/10.1080/20016689.2018.1557981>
- Roberts, S. L. E., Healey, A. ve Sevdalis, N. (2019). Use Of Health Economic Evaluation İn The Implementation And Improvement Science Fields-A Systematic Literature Review. *Implementation Science*, 14 (1), 72. <https://doi.org/10.1186/s13012-019-0901-7>
- Sepetis, A. (2019). Sustainable Finance İn Sustainable Health Care System. *Open Journal of Business and Management*, 8 (1), Article 1. <https://doi.org/10.4236/ojbm.2020.81016>

- Shiell, A., Donaldson, C., Mitton, C. ve Currie, G. (2002). Health Economic Evaluation. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56 (2), 85-88. <https://doi.org/10.1136/jech.56.2.85>
- Sloan, F. A. ve Hsieh, C.-R. (2017). *Health Economics*. Second Edition. MIT Press.
- Thomas, R. ve Chalkidou, K. (2016). Cost-Effectiveness Analysis. İçinde (Ed. ?) *Health System Efficiency: How To Make Measurement Matter For Policy And Management [Internet]*. European Observatory On Health Systems And Policies. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK436886/>
- Thomson, K., Hillier-Brown, F., Todd, A., McNamara, C., Huijts, T. ve Bambra, C. (2018). The Effects Of Public Health Policies On Health Inequalities In High-Income Countries: An Umbrella Review. *BMC Public Health*, 18 (1), Article 1. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5677-1>
- Turner, H. C., Archer, R. A., Downey, L. E., Isaranuwatthai, W., Chalkidou, K., Jit, M. ve Teerawattananon, Y. (2021). An Introduction To The Main Types of Economic Evaluations Used for Informing Priority Setting and Resource Allocation In Healthcare: Key Features, Uses, And Limitations. *Frontiers In Public Health*, 9. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpubh.2021.722927>
- Van der Pol, S., Rojas Garcia, P., Antoñanzas Villar, F., Postma, M. J. ve Van Asselt, A. D. I. (2021). Health-Economic Analyses Of Diagnostics: Guidance On Design And Reporting. *Pharmacoeconomics*, 39 (12), 1355-1363. <https://doi.org/10.1007/s40273-021-01104-8>
- Van Velden, M. E., Severens, J. L. ve Novak, A. (2005). Economic Evaluations Of Healthcare Programmes And Decision Making: The Influence Of Economic Evaluations On Different Healthcare Decision-Making Levels. *Pharmacoeconomics*, 23 (11), 1075-1082. <https://doi.org/10.2165/00019053-200523110-00002>
- Werner, R. M., Emanuel, E., Pham, H. H. ve Navathe, A. S. (2021). The Future of Value-Based Payment: A Road Map to 2030. 1-24.
- World Health Organization. (1998). The World Health Report 1998: Life In The 21st Century A Vision for All (Executive Summary). *World Health Organization*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/63884/WHO_WHR_98.1.pdf?sequence=1
- World Health Organization. (1999). The World Health Report. 1999: Making a Difference. *World Health Organization*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42167/WHR_1999.pdf Erişim Tarihi: 01.08.2023.
- World Health Organization. (2000). The World Health Report 2000: Health Systems : Improving Performance. *World Health Organization*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/79020> Erişim Tarihi: 14.09.2023.
- World Health Organization. (2013). *The Economics Of The Social Determinants Of Health And Health Inequalities: A Resource Book*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/84213> Erişim Tarihi: 15.08.2023.

HASTANE MİMARİSİ

Derya Şahin

I. GİRİŞ

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte pek çok hizmet ilgili birimlerce uzaktan verilebilmektedir. Ancak işin özü gereği sağlık hizmetleri hâlâ çok büyük oranda bu iş için inşa edilmiş mekânlarda sunulmaya devam edilmektedir.

Sağlık hizmetleri; kamu, özel ve kamu-özel iş birliği olmak üzere üniversite hastaneleri, branş hastaneleri, tıp merkezleri, poliklinikler, görüntüleme merkezleri, laboratuvarlar gibi farklı hizmet binalarında sunulmaktadır. Belirtilen her bir kurumun mimari yapı özellikleri ihtiyaca ve amaca göre yasalarda belirtilen şekilde yapılmak durumundadır.

Hastane binaları, sunulan bakım ve tedavi hizmetleri nedeniyle hasta odasından ameliyathaneye, yemekhaneden çamaşırhaneye, eczane, depo ve idari birimlere kadar birçok farklı bölümün bir arada hizmet sunduğu ve teknik olarak da oldukça karmaşık olan yapılardır. Bu nedenle hastanede yer alan her bir bölümün işlevsel olarak hizmet sunması ve hizmet sunarken kullanıcıların konforunu sağlaması hastanenin mimari tasarımında esastır. Hastanede sunulan faaliyetlerin etkililiği ve verimliliğinin sağlanabilmesinde hasta ve yakınlarının ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanabilmesinin yanı sıra hastane personelinin güvenli ve konforlu çalışma alanlarının bulunması, hastane mimarisinde kişisel ve sosyal faktörleri de içeren bütüncül bir yaklaşımla sağlanabilir (Eijkelenboom ve Bluysen, 2022).

Teknolojik, sosyal, klinik ve mimari alanların farklı özelliklerinin etkileşim içinde olduğu karmaşık yapılar olan hastane binalarında özellikle günümüzde teknolojik olanaklar oldukça yüksek düzeyde kullanılmaktadır. Yaygın teknoloji kullanımının yanı sıra bina mimarisinin değişen şartlara uyum sağla-

SONUÇ

Bilimsel bilgilerin, tıbbi uygulama süreçlerinin ve teknolojinin gelişimi ve değişimi hastane mimarisinin de değişimini zorunlu kılmaktadır. Değişen süreçlerin uygulanabilmesi mimari yapının da bu dönüşüme uygun yapılanmasını gerektirmektedir. Bu değişim hastanede sunulan tıbbi uygulamalardaki farklılıklardan dolayı ameliyathanelerdeki revizyonlardan, hasta verilerine ilişkin kayıtların dijital ortamda tutulması gerekliliğinden kaynaklı yazılım ve donanım altyapısına ya da gelişen afet bilinci ve teknolojisinden kaynaklı mimari yapı yenilenmesine kadar hastanedeki tıbbi ve idari her alanı etkileyen bir dönüşüm sürecidir. Bu dönüşüm sürecine paralel olarak hem kullanıcıların hem de hizmet sunucuların ihtiyaç ve beklentileri de değişmektedir. Hastanenin mimari yapılanma süreci de tüm bu değişim ile farklılaşan ihtiyaçları ve beklentileri de kapsayan sistemli, sürekli ve dinamik bir faaliyet işleyişini gerektirmektedir.

Hastane mimarisinin doğru ve uygun yapıya sahip olması, gerek sağlık çıktıları üzerinde gerekse hastanenin ekonomik çıktıları üzerinde oldukça olumlu etkiler meydana getirmektedir. En yalın ifadeyle ise destekleyici hastane tasarımlarının verimliliği artırarak maliyetleri azalttığı belirtilebilir (Ulrich, 2020). Hastane mimarisi ile etkileşim hâlinde olan tüm belirleyiciler gereken şartları karşılarken ancak işlevsellik, konfor ve estetik unsurlar dikkate alındığında tam bir uyum elde edilecektir. Mimari kaygılar sonuca değil ancak sürece odaklanılarak inşa edilen hastane binaları sunulan hizmete katma değer sağlayacak, hedeflerin ötesine geçilmesini ve böylelikle de kaçınılmaz olarak kurumun ve kurumda sunulan sağlık hizmetleri performansının gelişmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdelaal, M. S. ve Soebarto, V. (2019). Biophilia And Salutogenesis As Restorative Design Approaches In Healthcare Architecture. *Architectural Science Review*, 62 (3), 195-205.
- Aksoy, E. ve Aydın, D. (2022). Hastane Tasarımlarının Geçmişten Günümüze Değişiminin Hasta Odaları Üzerinden İncelenmesi. *Bodrum Sanat ve Tasarım Dergisi-Bodrum Journal of Art and Design*, 01 (02), 221-240.
- Altun, D. A. (2014). Cumhuriyet Öncesi Dönemde İzmir Hastanelerinin Mekânsal Gelişimi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29 (2), 405-443.
- Anağlı, M. ve İnan, U. H. (2021). İş Sağlığı ve Güvenliği Anlamında Başakşehir Şehir Hastanesi İnşaatının Projesi, Risk Yönetimi ve Fine Kinney Metodunun Uygulanması. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 2 (1), 45-57.
- Arslan, M. ve Ekren, E. (2017). Yaşlı Kişilerin Sağlığı ve Etkinlikleri İçin Terapi Bahçeleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 361-373.
- Bıçkı, D. ve Kırkan, M. (2022). Bilge Mimar Turgut Cansever'in Perspektifinden Türkiye'de "Yatay Mimari" Meselesi. *Journal of Economy Culture and Society*, (65), 289-311.

- Brambilla, A., Rebecchi, A. ve Capolongo, S. (2019). Evidence Based Hospital Design. A Literature Review Of The Recent Publications About The EBD Impact Of Built Environment On Hospital Occupants And Organizational' Outcomes. *Ann Ig*, 31 (2), 165-180.
- Bulut, Y. ve Göktuğ, T. H. (2006). Sağlık Bulma Yönünde Çevresel Bir Etken Olarak İyileştirme Bahçeleri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 9-15.
- Chen, L. K., Yuan, R. P., Ji, X. J., Lu, X. Y., Xiao, J., Tao, J. B., Kang, X., Li, X., He, Z. H., Quan, S. ve Jiang, L. Z. (2021). Modular Composite Building In Urgent Emergency Engineering Projects: A Case Study Of Accelerated Design And Construction Of Wuhan Thunder God Mountain/ Leishenshan Hospital To Covid-19 Pandemic. *Automation in Construction*, (124), 1-11.
- Eijkelenboom, A. M. ve Bluysen, P. M. (2022). Comfort And Health Of Patients And Staff, Related To The Physical Environment Of Different Departments In Hospitals: A Literature Review. *Intelligent Buildings International*, 14 (1), 95-113.
- Emmanuel, U., Osondu, E. D. ve Kalu, K. C. (2020). Architectural Design Strategies For Infection Prevention And Control (IPC) In Health-Care Facilities: Towards Curbing The Spread Of Covid-19. *Journal of Environmental Health Science and Engineering*, 18 (2), 1699-1707.
- Ergenoğlu, A. S. ve Aytuğ, A. (2007). Sağlık Kurumlarında Değişen Paradigmalar ve İyileştiren Hastane Kavramının Mimari Tasarım Açısından İrdelenmesi. *YTÜ Arch. Fac. E-Journal*. 2 (1), 44-63.
- Ertürk, N. B. ve Birol, G. (2022). İyileştiren Hastane Yaklaşımı ve 21. Yüzyılın Sağlık Kampüslerine Yönelik Tasarım İlkeleri. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 10 (4), 1960-1983.
- Ferreira, D. C. ve Marques, R. C. (2021). Public-Private Partnerships In Health Care Services: Do They Outperform Public Hospitals Regarding Quality And Access? Evidence From Portugal. *Socio Economic Planning Sciences* 73, 1-15.
- Gökkaya, D. ve Erdem, R. (2021). Türkiye'de Kamu Özel Ortaklığı Bağlamında Şehir Hastanelerinin Değerlendirilmesi: Nitel Bir Araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (31), 73-96. Doi: 10.18092/ulikidince.771797
- JCI. (2021). *Joint Commission International Accreditation Standards For Hospital*, 7th Edition. Facility Management and Safety (FMS).
- Jovanović, N. (2022). Hospital Architecture In Times Of Crisis. *International Review Of Psychiatry*, 34 (7-8), 861-867.
- Karabük Üniversitesi. (2023). *Sistem Odasının Önemi*. Karabük Üniversitesi Bilgi İşlem Daire Başkanlığı Network Grubu. <https://sistemnetwork.karabuk.edu.tr> Erişim Tarihi: 03.07.2023.
- Karaçar, P. (2016). Sağlık Mimarisinde Yeni Yaklaşımlar. *SD (Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü) Dergisi*, 39 (2), 14-17.
- Kiremit, Y. B. (2018). Hasta Bina Sendromu Sağlık Çalışanları Üzerine Etkileri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), 709-722.
- Koç, K. ve Ayçam, İ. (2022). Türkiye'de Şehir Hastanelerinin Yeşil Bina Kriterleri Açısından İncelenmesi. *11 Th International Conference On Social Sciences*. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Külekçi, E. A. ve Sezen, I. (2020). Peyzaj Tasarım Sürecinde İyileştirme Bahçeleri. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 34 (Özel Sayı), 337-350.
- Mackiewicz, W. (2020). Heterotopian Hospital: Architecture, Existence, Malady. *Kultura i Wartości ISSN 2299-7806*, (30), 133-150. Doi: <http://dx.doi.org/10.17951/kw.2020.30.133-150>
- Mann, S., Arora, Y. ve Anand, S. (2020). Smart Hospitals With The Use Of "Internet Of Things" And Artificial Intelligence. *Proceedings of the International Conference on Innovative Computing & Communications (ICICC)*, 1-6. Doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3569591>

- Norashı, M. ve Çınar, K. (2021). Konya Şehir Hastanesi Sirkülasyon Alanlarının Mekân Dizimi Yöntemi ile Analizi. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11 (4), 1348-1359.
- Özcan, Ç. B. (2022). Ameliyathane Tasarımı. İçinde (Ed. Süvari, A.) *Mimarlık Planlama ve Tasarım Alanında Uluslararası Araştırmalar III*, (221-237). Eğitim Yayınevi. İstanbul.
- Paiva, A. ve Jedon, R. (2019). Short And Long-term Effects Of Architecture On The Brain: Toward Theoretical Formalization. *Frontiers Of Architectural Research*, 8 (4), 564-571.
- Piacentini, J. (2014). A Brief Study Of Architecture's Influences On Human Survival. *The Building Environment*, 27 (1), 63-87. Doi: <https://doi.org/10.5070/B3271021619>.
- Palteki, T., Aydın, E. ve Saral, B. Z. (2023). 2002-2021 Yılları Arasında Hastane Afet Planı Alanında Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Dirençlilik Dergisi*, 7(1), 2023, (111-122).
- Putievsky, N. (2021). Building For Change: Comparative Case Study Of Hospital Architecture. *Health Environments Research & Design Journal*, 14 (1) 47-60.
- Resmî Gazete. (2002). *Özel Hastaneler Yönetmeliği*. Resmî Gazete Tarihi: 27.03.2002 Resmî Gazete Sayısı:24708. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4854&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>. Erişim Tarihi: 02.07.2023.
- Sazak, Y., Kanadlı, K. A. ve Olgun, N. (2021). Yoğun Bakım Hastalarında Müzik Uygulamasının Fizyolojik ve Psikolojik Etkileri: Sistematik Derleme. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 203-212.
- Şengül, Ü. Ş. (2023). Deprem Etkisi Altında Yapıların Yatay ve Düşey Doğrultudaki Düzensizliklerinin İncelenmesi. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (4), 215-231.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2010). *Türkiye Sağlık Yapıları Asgari Tasarım Standartları 2010 Yılı Kılavuzu*, T.C. Sağlık Bakanlığı İnşaat ve Onarım Dairesi Başkanlığı. <https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Yayin/414>. Erişim Tarihi: 07.07.2023.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). *SKS Hastane (Sürüm 6.1)*. Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Kalite, Akreditasyon ve Çalışan Hakları Dairesi Başkanlığı. <https://shgmkalitedb.saglik.gov.tr/Eklenti/41258/0/skshastane-seti-s-61--09082021pdf.pdf>. Erişim Tarihi: 28.06.2023.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2012). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Nobel Yayınevi, 4. Basım. Ankara.
- Trisno, R. ve Lianto, F. (2019). Relationship Between Function-Form in The Expression of Architectural Creation. *JES Journal of Engineering Sciences*, 50 (4), 1-6. Doi: 10.21608/jesaun.2022.123912.1120
- Ulrich, R. S. (2020). Evidence Based Environmental Design for Improving Medical Outcomes. *Proceedings of the Healing by Design: Building for Health Care in the 21st Century Conference* (20), 1-10. Montreal, Quebec, Canada.
- Visconti, R. M. ve Morea, D. (2020). Healthcare Digitalization And Pay-For-Performance Incentives In Smart Hospital Project Financing. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 17 (7), 2318; 1-25. Doi: 10.3390/ijerph17072318.

TIBBİ ETİK VE HASTA HAKLARI

Mümtaz Korkutan - Mahsum Korkutan

I. GİRİŞ

Sağlık hizmeti sunumu, sağlık profesyonellerinin, yardımcı ve teknik personelin, hasta ve hasta yakınlarının, hastane yönetiminin ve diğer elemanların bir bileşeninden oluşan, hem hastayı hem de sağlık profesyonelinin tam anlamıyla memnun etmesi zor olan oldukça karmaşık ve kompleks bir yapıdadır (Kaya ve Gündüz, 2023). Günümüzde sağlık hizmeti sunumu, geleneksel olarak yapılan bireysel beceri ve bilgiye dayalı uygulamalardan ziyade, yaygın olarak kurumsal ölçekte temelli ve ileri nano teknolojilerin kullanılmasıyla sunulmaktadır. Aynı zamanda çağdaş toplumun değişen ve dönüşen özellikleriyle birlikte klinik ilişkilerde sağlık personellerinin mutlak/kati egemenliğinin hâkim olduğu geleneksel düzen değişmiş ve hastalar, yakınları ve refakatçiler tıbbi uygulama ve bakım hizmetlerinin uygulanması konusunda giderek daha fazla bilgi sahibi olmuşlardır. Toplumun bilinçlenmesi ve sağlık alanında yaşanan bu değişim ve dönüşümler; tıbbin etik çerçevesinde yeni bir çehre kazanmasına ve aynı zamanda daha karmaşık bir hâl almasına yol açmıştır. Bir taraftan hasta haklarının kapsam olarak genişlemesi ve her geçen gün daha yaygın olarak kabul edilmesi, diğer taraftan sağlık profesyonellerinin mesleklerine yönelik yapılan ithamların artması, tıp camiası açısından hem güvensizliğe hem de huzursuzluğa neden olmuştur. Yaşanan bu olumsuz durumlar neticesinde hem sağlık hizmeti sunucularına hem de hasta ve hasta yakınlarına yönelik bir önlem niteliği taşıyan etik kurallarına ve bu kuralların oluşumunda esas alınan temel etik ilkelere yönelik ilginin artmasına neden olmuştur.

Etik; insanların toplumsal ölçekte gerçekleştirdiği ve başkalarını etkileyen sonuçları olan davranışları/eylemleri/yapıp etmeleri ve bunları biçimlendiren düşünme süreçleri ile ilgilidir. Bu ilgili oluş çerçevesinde etiğin somut olarak ortaya çıkışı üç şekilde olmaktadır (Yıldırım ve Kadioğlu, 2007): 1- Davranışlar bağlamında iyinin ne olduğu ve nelerin iyi olduğu konusunu irde-

hizmeti verenlerin bu anlamda ortaya çıkan etik ikilemler karşısında sorumluluklarının farkına vararak etkili bir değerlendirme yapabilmelidir. Bu çözüm yolunda sağlık profesyonellerine hasta merkezli bir sağlık hizmeti sunmaları ve etik duyarlılıklarını artırarak yol gösterici olan tıbbi etiğin temel ilkeleri önem kazanmaktadır. Adalet, özerklik, zarar vermeme, yarar sağlama, aydınlatılmış onam gibi bu ilkeler ile ilgili etik bilincin kazandırılması ise iyi bir etik eğitimi ile sağlanabilir. Sağlık hizmeti sağlayıcılarının tıbbi etik ve hasta merkezli bir sağlık hizmeti yaklaşımı bilincinin geliştirilmesi meslek eğitiminin başladığı üniversite müfredatlarına etik ile ilgili derslerin verilmesi ve mesleğin icra edilmesi sürecinde de hizmet içi eğitimlerle sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, M., Tuncer, İ. ve Kadioğlu, S. (2014). Lisans Düzeyindeki Hemşirelik Okullarında Etik Eğitiminin Durumu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 7 (3), 206-211.
- Akipek Öcal, Ş. (2019). Hasta-Hekim Hakları ve Yükümlülükleri. İçinde (Ed. Bahar Sayın, H.) *Sağlık Hukuku* (20-57). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Arda, B. (2003). Tıp Etiği Eğitimi. İçinde (Ed. Erdemir, A.D., Öncel, Ö. ve Aksoy, Ş.) *Çağdaş Tıp Etiği* (17-25). Nobel Tıp Kitabevi. İstanbul.
- Arda, B. (2004). Etiğe Kavramsal Giriş ve Temel Yaklaşımlar. İçinde (Ed. Arda, B, Kahya, E ve Başağaç Tamay, G.) *Bilim Etiği ve Bilim Tarihi* (21-36). Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Aydın E, ve Ersoy N. (1995). Tıp Etiği İlkeleri. *Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi*. (3), 2-3.
- Aydoğan, A. ve Ceyhan, Ö. (2019). Acilde Çalışan Sağlık Personelinin Etik Duyarlılıkları. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10 (2), 182-189.
- Bahçecik, N., Öztürk, H. ve Pash, E. (2004). Hemşirelikte Aydınlatılmış Onam. *SENDROM Aylık Aktüel Tıp Dergisi*, 16 (3).
- Balcı, Ş., Bekiroğlu, O., Tayfur, G., Gülsünler, M. E., Güllüoğlu, Ö. ve Özsoy, S. (2014). Etiğin Kavramsal Açılımı, İletişim ve Etik Arasındaki İlişki. İçinde (Ed. Işık, M.) *İletişim ve Etik* (128). Eğitim Yayınevi 5. Baskı. Konya.
- Bardak, Ü. ve Tengilimoğlu D. (1998). Sağlık Alanında İnsan Hakları ve Etik. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1-2), 215-243.
- Bayık, A. (2000). Hasta Hakları, Etik ve Hemşirelik. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 16 (1), 57-72.
- Beauchamp, T.L. ve Childress, J.F. (1989). *Principles Of Biomedical Ethics*. 3th ed, Oxford Uni. Press. New York.
- Beauchamp, T.L. ve Walter's, L. (1989). *Contemporary Issues In Bioethics*. 3th ed, Belmont Wadsworth Inc. California.
- Borhani, F, Abbaszadeh, A. ve Mohsenpour, M. (2013). Nursing Students' Understanding Of Factors Influencing Ethical Sensitivity. *Iran J Nurs Midwifery Res*; 18 (4), 310-5
- Burkhardt, M. A. ve Nathaniel, A. K. (2013). *Çağdaş Hemşirelikte Etik* (3. Baskı). (Çev. Ed. Alpar Ş. E., Bahçecik, N ve Karabacak Ü.) İstanbul Tıp Kitabevi. İstanbul.

- Commans, L. ve Baldwin, S. (1997). Ethical Policy Guidelines Development For General Hospital Nurses. *International Journal of Nursing Studies*, 34 (1), 1-8.
- Çobanoğlu, N., Tunçay, G.Y. ve Aydoğdu, İ. B. (2009). Tıp Fakültesi Öğretim Elemanlarının Tıp Etiği Eğitimine Bakışları (Gazi Üniversitesi Özelinde). *Türkiye Klinikleri J. Medical Ethics*, 17 (2), 87-96.
- Dünya Hekimler Birliği Tıp Etiği Elkitabı. (2015). *Türk Tabipleri Birliği Yayınları* (Çev. Ed. Civaner, M. M). 3. Baskı, https://www.ttb.org.tr/kutuphane/tip_etigi.pdf Erişim Tarihi: 02.08.2023.
- Erdem, A. (2001). *Tıp Etiğine Giriş*. Pegem Yayınevi. Ankara.
- Faihs, L., Neumann-Opitz, C., Kainberger, F. ve Druml, C. (2022). Ethics Teaching In Medical School: The Perception Of Medical Students. *Wiener Klinische Wochenschrift The Central European Journal of Medicine*. Doi: <https://doi.org/10.1007/s00508-022-02127-7>
- Funda, M. N. (2012). İnsan Hakları, Sağlık Hakkı ve Hasta Hakları. *Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı. İstanbul.
- Görgülü, R. S. ve Dinç, L. (2007). Ethics In Turkish Nursing Education Programs. *Nursing Ethics*, 14 (6), 741-52.
- Güvercin, C. H. (2007). Türkiye'deki Gelişimi Açısından Hasta Hakları Kavramı. *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji Anabilim Dalı. Ankara.
- Haigh, C. ve Johnson, M. (2007). Attitudes And Values Of Nurse Educators. An International Survey. *International Journal Of Nursing Education Scholarship*, 4 (14). Doi: 10.2202/1548-923X.1374.
- Hatemi, H. (2001). Etik, Tıbbi Etik ve Deontoloji. İçinde (Ed. Hatemi, H. ve Doğan, H.) *Medikal Etik: Doğum, Ölüm Süreçleri ve Yaşamın Anlamı* (2). Yüce Yayınları. İstanbul.
- Hayad (2023). *Avrupa Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi Olarak 28-30 Mart 1994 Amsterdam Bildirgesi*. <https://www.hayad.org.tr/avrupa-hasta-haklar-n-gelistirilmesi-bildirgesi-olarak--28-30-mart-1994-amsterdam-bildirgesi.html> Hasta ve Hasta Hakları Derneği. Erişim Tarihi: 02.08.2023
- Haynes, F. (2002). *Eğitimde Etik*. (Çev. Akbaş, K. S.) Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- International Council of Nurses. (2012). *The ICN Code Of Ethics For Nurses*. <http://www.icn.ch/about-icn/code-of-ethics-for-nurses/> Erişim Tarihi: 05.08.2023.
- Kadioğlu F. ve Kadioğlu S. (2001). Klinik Uygulamalarda Etik Karar Verme Süreci. İçinde (Ed. Erdemir Demirhan, A., Oğuz, Y., Elçioğlu, Ö. ve Doğan, H.) *Klinik Etik* (44-63) Nobel Kitabevleri. Ankara.
- Kadioğlu, S. (2007). *Etik Etik Dedikleri*. III. Koloproktoloji- Stomaterapi Sempozyum Özet Kitabı, 12-14 Nisan. Adana.
- Kavas, V. (2011). Anlatıcılık ve Tıp Etiği Eğitimindeki Yeri. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 64 (2), 59-73.
- Kaya, E. ve Gündüz S. (2023). *Merhamet Yorgunluğu Düzeyinin Hasta Güvenliği Üzerindeki Etkisinde Mesleki Yaşam Kalitesi ve İş Güvenliğinin Aracı Etkisi*. Paradigma Akademi Yayınevi. Çanakkale.
- Korkutan, M. ve Işık, Ü. (2021). Hastaların Hak ve Sorumlulukları Konusundaki Bilgi Durumları: Diyarbakır Örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (22) , 281-294. Doi: 10.53092/duiibfd.971580
- Kozuh, M. (2019). Patient's Rights: Where Do We Stand? *Onkoloji Yıllıkları*, 30 (5).

- Kurt, E. Ersoy, M. ve Namal, F. (2015). Türkiye'deki Bazı Tıp Fakültelerinin Etik Eğitimi Müfredatının İncelenmesi. *Turkish Studies*, 10 (11), 1071-1082.
- Luce, J. M. (1990). Ethical Principles In Critical Care. *JAMA*; 263 (5), 696-700.
- Milton, C. L. (2004). Ethics Content In Nursing Education: Pondering With The Possible. *Nursing Science Quarterly*, 17 (4), 308.
- Oğuz, N. Y. (1997). *Etik Kurullar, "Etik Bunun Neresinde"*. Funda Matbaacılık. Ankara.
- Özaydın, Z. (1999). Bir Hasta Hakkı Olarak Özerklik ve Aydınlatılmış Onay. İçinde (Ed. Hatemi, H.) *Medikal Etik (Kuram ye Uygulama Sorunları)* (39-42). Tavaslı Matbaacılık. İstanbul.
- Pekcan, H. S. (2007). Yalova İli ve Çevresinde Görev Yapan Hekimlerin ve Hemşirelerin Etik Duyarlılıkları. *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Potter, P. A., Perry, A. G., Stockert, P.A. ve Hall, A. M. (2012). *Fundamentals of Nursing*, (8th Ed.), Elsevier Mosby, ABD.
- Sağlık Bakanlığı, (2023a). *Hasta Hakları Tarihsel Gelişimi*. <https://diskapieah.saglik.gov.tr/TR-318085/hasta-haklari-tarihsel-gelisimi.html> Erişim Tarihi: 01.07.2023
- Sağlık Bakanlığı, (2023b). <https://shgmhastahakdb.saglik.gov.tr/tr,94369/2022-yili-hasta-haklari-istatistigi.html> Erişim Tarihi: 01.07.2023
- Sağlık Hakkı, (2023). *Bildirgeler-Sözleşmeler*. <http://www.saglikhakki.org/dokuman-ic.htm> Erişim Tarihi: 02.08.2023
- Sağlık Hakkı, (2023a). *Dünya Tabipler Birliği Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi'nin Gözden Geçirilmiş Şekli*. <http://www.saglikhakki.org/bali1.htm> Erişim Tarihi: 02.08.2023
- Sağlık Hakkı, (2023b). *Lizbon Bildirgesi (1981)*. <http://www.saglikhakki.org/lizbon.htm> Erişim Tarihi: 02.08.2023
- Sağlık Hakkı, (2023c). *Hasta Haklarına İlişkin Avrupa Statüsü (Ana Sözleşmesi) Temel Doküman Roma, Kasım 2002*. <http://www.saglikhakki.org/ab-sarti.htm> Erişim Tarihi: 02.08.2023
- Sağlık Hakkı, (2023d). *Avrupa'da Hasta Haklarının Geliştirilmesi Bildirgesi Amsterdam, 28-30 Mart 1994*. <http://www.saglikhakki.org/amsterdam1.htm> Erişim Tarihi: 02.08.2023
- Sancaklı, S. (2003). Hz. Peygamber ve İnsan Hakları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3 (2), 23-51.
- Sayek, F. (1998). *Sağlıkla İlgili Uluslararası Belgeler*. Türk Tabipleri Birliği Yayınları. Ankara.
- Sert, G. (2004). *Hasta Hakları Uluslararası Bildirgeler ve Tıp Etiği Çerçevesinde*. Babil Yayınları. İstanbul.
- Slidetodoc, (2023). *Etiğin Tanımı ve Tarihi*. <https://slidetodoc.com/etn-tanimi-1-ve-tarhes-kavramlar-etk-ahlak/> Erişim Tarihi: 02.08.2023
- Tanyıldızı, İ., Kaya, E. ve Sezgin, E. E (2021). Covid-19 Salgınına Karşı Ön Cephe Hemsireleri: Sorumluluklar, Haklar, Zorluklar ve Etik Sorunlar. İçinde (Ed. Çelik, A.) *Covid-19 Sürecinde Türkiye'de Sosyal Politika* (341-368). Orion Kitabevi. Ankara.
- Uzel, İ. (1994). Tıp Etiği Eğitimi. *Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi*, 2 (3), 121-126.
- Üste, R. B. (2007). İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi. *Ege Akademik Bakış/Ege Academic Review* 7 (1) 295-310
- Vanlaere, L. ve Gastmans, C. (2007). Ethics In Nursing Education: Learning To Reflect On Care Practices. *Nursing Ethics*, 14 (6), 758-66.
- Varkey, B. (2021) Principles Of Clinical Ethics And Their Application To Practice, *Med Princ Pract*; 30 (1), 17-28. Doi: 10.1159/000509119

- Yıldırım, G. ve Kadioğlu, S. (2007). Etik ve Tıp Etiği Temel Kavramları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakóltesi Dergisi*, 29 (2), 7-12.
- Zengin, N. (2010). Sağlık Hakkı ve Sağlık Hizmetlerinin Sunumu. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 1 (1), 44-52.
- 1928 tarihli Tababet ve Şuabat-ı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanunu
- 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu
- 1953 tarihli Türk Tabipler Birliği (TTB) Kanunu
- 1960 tarihli "Tıbbi Deontoloji (Nizamnamesi) Tüzüğü
- 1961 Anayasası
- 1961 tarihli 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanunu
- 1982 Anayasası
- 1987 tarihli Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu
- 1997 tarihli Türk Standartları Enstitüsü (TSE) Hasta Hakları ve Sorumlulukları
- 1998 tarihli Hasta Hakları Yönetmeliği
- 2003 tarihli İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi
- 2014 tarihli Hasta Hakları Uygulama Genelgesi
- 2014 tarihli Hasta Hakları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 2014 tarihli Sağlık Hizmeti Sunumunda Poliklinik Hizmetlerinin Hastaların Hekimini Seçmesine ve Değiştirilmesine İmkân Verecek Şekilde Düzenlenmesi Hakkında Yönerge

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ HAKLARI

Ümit Işık

I. GİRİŞ

Çok eski tarihlerden beri insanlar kendi sağlık düzeylerini korumak ve bozulan sağlık durumlarına tekrardan kavuşmak adına sürekli iyiyi, sıhhati arama yoluna gitmişlerdir. Bu durum sağlığın insanlar nezdinde kıymetini ortaya koymaktadır. İnsanın sıhhati kadar başka değerli bir olgudan söz etmek neredeyse imkânsız gibi bir şeydir. Zira sağlıklı, zinde bir vücut insanların daha isabetli ve daha yerinde karar vermelerinin temel anahtarı olabilmektedir. Bunun tersi bir durumda hastalıklı, iş göremez bir vücut sahibine maddi manevi kayıp nedeni ve mutsuzluk kaynağı olabilmektedir. Bu ve benzeri sebeplerden ötürü insanlar, hastalıklardan kurtulmak için kendileri ve sonraki nesiller (insanlık) adına çareler aramış ve birçok hastalığa çözüm bulmuşlardır. Keza sağlık bu denli önemli bir nimet olduğundan gizemi hiçbir zaman hakiki manada keşfedilemeyeceğinden insanlığın bu konu üzerinde sürekli bir arayış içinde olunacağı söylenebilir. Bu durum hastalık, sağlık, sağlık hizmetlerini ve sağlık hizmetlerinin kimler tarafından sağlandığı konusunu gündeme getirmektedir.

Dışarıdan bulaşıcılığa neden olabilecek mikrobik canlıların alınması ile birlikte bireyin, biyolojik veya psikolojik yapısında istenmeyen durumlarla karşılaşılması ve bedensel bozukluk hastalık olarak tanımlanabilir. Hastalık ise muzır bir durum olup hasta olan bireyin kaçındığı üzerinde kafa yordığı anormal bir durumdur. Her şey zıddıyla bilindiği gibi hastalığın varlığı sağlık ve sağlık hizmetlerinin varlığını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü hastalık, vücudun işlevlerinden bir veya birkaçının kaybetmesi ise sağlık da işlevsizliğin ortadan kaldırılması vücut sisteminin tekrardan iş görmesi anlamına geldiği söylenebilir. Sağlık, kişinin vücut bütünlüğünde herhangi bir bozulmanın olmasının sonucu evinde ya da sağlık kurumlarına başvurup sağlık hizmetlerini

konuma yükseltilmelidirler. Unutulmamalıdır ki sağlık hakkı toplumda yaşayan her bireyin sahip olduğu en önemli haklardan biridir. Bu hakkın herkes tarafından korunması ve geliştirilmesi toplumun bütün fertlerine belli düzeylerde sorumluluklar yüklemektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2018). Sağlık Çalışanlarının Hakları ve Hak Arama Yolları. *Yüksek Lisans Tezi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ağırbaş, İ. (2019). *Hastane Yönetimi ve Organizasyon*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Amato, Z., Semin, S., Civaner, M. ve Demiral, Y. (1998). "Bilim, Araştırma ve Etik" III. *Tıbbi Etik Sempozyumu Bildirileri*, Biyoetik Derneği Yayınları. Ankara.
- Aşcıoğlu, Ç. (1993). *Tıbbi Yardım ve El Atmalardan Doğan Sorumluluklar*. Tek Işık Ofset Tesisleri. Ankara.
- Avcı, A. (2016). Sağlık Çalışanlarının Etik Sorunlara Yaklaşımı ve Mesleki Etik Duyarlılığı; Pamukkale Üniversitesi Hastaneleri Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.
- Ayakta Teşhis ve Tedavi Yapılan Özel Sağlık Kuruluşları Hakkında Yönetmelik, (2008). *Muayenehane Standardı ve Açılması*. [https://www.mevzuat.gov.tr /MevzuatMetin/yonetmelik/7.5.11969.pdf](https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/yonetmelik/7.5.11969.pdf) Erişim Tarihi: 29.06.2023
- Aydın, E. (2004). *Hasta Hakları ve Tarihsel Gelişimi*. T.C. Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Hasta Hakları Şubesi, Hasta Hakları Hizmet İçi El Kitabı, Yalova.
- Çiftçioğlu, C. T. (2012). Yaşama Hakkı. *TBB Dergisi*, (103), 137-168.
- Devlet Memurları Kanunu (657). (1965). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.657.pdf> Erişim Tarihi: 20.06.2023
- Demirhan, Y. ve Korkutan, M. (2022). Türkiye'nin Covid-19 Pandemi Krizi İle Mücadele Performansı Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 13 (2), 639-667. Doi: 10.54688/ayd.1165070
- Dinç, E. A. (2017). *Hasta Haklarının Sağlık Hukuku Boyutuyla Değerlendirilmesi*. <https://istanbulism.saglik.gov.tr/Eklenti/35226/0/saglik-hukukunda-hasta-haklari-avahsen-dinc06072018pdf.pdf>. Erişim Tarihi: 15.07.2023
- Dinç, L. (2009). Hemşirelik Hizmetlerinde Etik Yükümlülükler. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 40 (2), 113-119.
- Engelhardt, V. D. (2000). Tıp Etiğinin Sistematiği ve Tarihi Üzerine. Çev. (Namal, A.) *Tıbbın Gündelik Yaşamında Etik* (1-14). Nobel Tıp Kitabevleri. İstanbul.
- Erol, Ç. (2019). *Sağlık Çalışanlarında Aşılama*. https://www.klimik.org.tr/wp-content/uploads/2019/11/1-c%CC%A7ig%CC%86dem-erol-Sag%CC%86l%C4%B1k-C%CC%A7al%C4%B1s%CC%A7anlar%C4%B1nda-As%CC%A7%C4%B1lama_compressed.pdf, Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- Gezgin, M. F. (2006). *Hukukun Temel Kavramları*. Kültür Sanat Yayınevi. İstanbul.
- Hasta Hakları Yönetmeliği, (1998). Güvenliğin Sağlanması. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 24.06.2023

- Hasta Hakları Yönetmeliği (1998). *Mevzuat*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>. Erişim Tarihi: 18.06.2023
- Hasta ve Çalışan Güvenliğine Dair Yönetmelik, (2011). *Çalışan Güvenliği Uygulamaları*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110406-3.htm> Erişim Tarihi: 25.06.2023
- İşıktaç, Y. (2015). *Hukuk Felsefesi*. Filiz Kitabevi, 4. Baskı. İstanbul.
- Karakuş, U. (2022). Pandemi Hekim Hakları. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tıp Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kızılçelik, S. (1996). *Türkiye'nin Sağlık Sistemi: Bir Medikal Sosyoloji Denemesi*. Sarak Kitapevleri. İzmir.
- Özaydın, Z. (1999). Bir Hasta Hakkı Olarak Özerklik ve Aydınlatılmış Onay. İçinde (Ed. Hatemi H.) *Medikal Etik (Kuram ve Uygulama Sorunları)* (39-54). Tavaslı Matbaacılık. İstanbul.
- Öztürk Türkmen, H. (2014). Hekim-Hasta İlişkisinde Haklar ve Sorumluluklar. *Toraks Cerrahisi Bülteni*. 5 (1), 1-13.
- Öztürk, Y. E. ve Kıracı, R. (2019). *Scientific Developments, Sağlık ve Hastalık*. Gece Akademi. Ankara.
- Resmî Gazete. (2014). *Sağlık Meslek Mensupları İle Sağlık Hizmetlerinde Çalışan Diğer Meslek Mensuplarının İş ve Görev Tanımlarına Dair Yönetmelik*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19696&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 24.07.2023
- Sağlık Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). *Hukuki Yardım*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.663.pdf> Erişim Tarihi: 22.06.2023
- Sağlık Bakanlığı. (2000). *Tanı ve Tedavi Protokolleri Etik Kurulu Hakkında Yönetmelik*. <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/176,tanitedavi20protokolleriyonetmeligipdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 20.06.2023
- Sağlık Bakanlığı Hizmet İçi Eğitim Yönetmeliği. (2009). <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/279,hieyonetmelikpdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 18.06.2023
- Sağlık Bakanlığı Personeline Karşı İşlenen Suçlar Nedeniyle Yapılacak Hukuki Yardımın Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2012). *Hukuki Yardım Yapılacak Hâller ve Hukuki Yardım Usulü*. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=16104&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 22.06.2023
- Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Hasta ve Çalışan Güvenliğinin Sağlanması Dair Yönetmelik. (2012). <https://izmirgoguseah.saglik.gov.tr/TR,300142/2012-23sayili-calis-an-guvenliginin-saglanmasi-genelgesi.html> Erişim Tarihi: 26.06.2023
- Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu. (1987). *Sağlık Hizmetleriyle İlgili Temel Esaslar*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3359.pdf> Erişim Tarihi: 18.06.2023
- Sarı, Ö. ve Atılgan, K. G. (2012). *Sağlık Sosyolojisi, Hastalık ve Sağlığa İlişkin Kavramsal Tartışmalar*. Karatay Akademi Yayınları 1.basım Ekim. İstanbul.
- Süttaş, M. (2000). *Hasta ve Hasta Yakını Hakları*. Yayınevi: Çivi Yazıları, Berdan Matbaası. İstanbul.
- T.C. Anayasa Mahkemesi, (T.C. Resmî Gazete, 17/12/2014). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141217-6.pdf>. Erişim Tarihi: 15.06.2023
- TDK-a. (2023). *Hak*. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 15.06.2023
- TDK-b. (2023). *Sağlık Hakkı*. <http://www.saglikhakki.org/saglikhak-ic.htm#:~:text=%22Herkes%2C%20ulusal%20yasalar%20ve%20uygulamalarda,bir%20insan%20sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20korumas%C4%B1%20sa%C4%9Flanmal%C4%B1d%C4%B1r.%22> Erişim Tarihi: 18.06.2023
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2012). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Nobel Yayıncılık. Ankara.

- Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi. (1960). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/2.3.412578.pdf>
Erişim Tarihi: 20.06.2023
- World Health Organization. (1981). *Global Strategy for Health for All By The Year 2000*. Geneva: WHO.
- Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği. (1982). *Nöbet Esasları* <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.85319.pdf> Erişim Tarihi: 20.06.2023
- Yüksel, N. (2021). *Sağlık Personeli Nedir? Ne İşe Yarar*. <https://www.iienstitu.com/blog/saglik-personeli> Erişim Tarihi: 24.07.2023
- Zengin, N. (2010). "Sağlık Hakkı" ve Sağlık Hizmetlerinin Sunumu. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 1 (1), 44-52.

SAĞLIK KURUMLARINDA İLETİŞİM VE SAĞLIKTA ŞİDDET

Hicran Okşas - Mehmet Emin Kurt

*“Şiddet karşıtlığının ürettiği güç kesinlikle insan yeteneğinin icat ettiği
tüm silahların gücünden üstündür.”*

Mahatma Gandhi

I. GİRİŞ

Evrensel tahammülsüzlüğün, ilgi sarhoşluğunun, insan yaşamının duygusallıktan uzaklaşarak rasyonelleşmesinin, vicdanın yaralanmasının ağır bilançosu olan şiddet, modern zamanın da olumsuz bir gerçeği olarak varlığını sürdürmektedir.

Çoğu zaman kadın, çocuk, engelli bireylerin daha fazla maruz kaldığı şiddet eylemi, hayatın her alanında artarak yer edinmekte ve bireyden topluma doğru daha fazla kabul görerek normalleşmektedir.

Kültüre, eğitim düzeyine, sosyoekonomik duruma göre tanımı, amacı, yönelimi değişen şiddet (Güleç vd., 2012), son yıllarda hızla gelişen teknoloji ile küreselleşen dünyada çeşitli boyutlar kazanmıştır. Örneğin fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik şiddet türlerine hayatımızın önemli bir amacı ve aracı hâline gelmiş internet ile birlikte siber şiddet veya dijital şiddet de eklenmiştir. Hatta dijital alanı birer şiddet ortamına çeviren sosyal medya alanları oluşmuştur.

Şiddet, tüm boyutlarıyla hayatın her alanında, toplumun her kesiminde görülmekte ve dolaylı ya da doğrudan pek çok kişiyi olumsuz etkilemektedir. Özellikle insan hayatının söz konusu olduğu sağlık alanının da ciddi bir sorunu hâline gelmektedir (Gülteki, 2020).

durum trajik bir şekilde sağlıklı olmak için muhtaç olunan/olunacak olan ellerin kesilmesi anlamına gelmektedir. Toplumsal kültürün barışçıl yönünü ortaya koyan atıflar, dinlerin merhamet üzerine sunduğu kavramların toplum içindeki inşası şiddetin oluşumunu engelleyebilir. Eğitimin ilk yıllarından başlamak üzere ancak nesillerin şiddet konusunda eğitilmesi ile şiddet bertaraf edilebilir. Aksi durumda anne-babadan alınmayan şiddeti önleyici derslerin ve okul eğitiminde sunulmayan şiddeti önleyici derslerin ilerleyen yaşlarda bireye sunulmasında hiçbir katkısının olmayacağı kesindir. Anne karnında başlayan eğitim serüveni şiddetin varlığının geçmiş yaşamdaki deneyimlerde saklı olduğu izlenimini bize vermektedir. Şiddetin her türlüşününün mazur görüldüğü ailelerde yetişen bireylerin ilerleyen yaşlarında sosyal hayatta şiddetin bilakis birer uygulayıcı parçası olduğu akılda tutulmalıdır.

Son olarak unutulmamalıdır ki; şiddet sadece şiddete hizmet etmektedir. Ve şiddetin önlenmesi konusunda caydırıcı yasaların olmaması şiddetin çok daha rahat uygulanmasının en önemli nedenlerinden biridir. Zira toplumların örneklikler üzerinden inşası kaçınılmaz bir durum iken bireyin şiddeti karşısında cezasının yetersiz kalması başka bireylerin şiddet uygulama arzusunu kamçılatabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçam, A., Kanbay, Y. ve Işık, E. (2019). Hemşirelik Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 74-92. Doi: 10.22466/acusbd.599137.
- Ankara Tabip Odası. (2011). *Hekimlere ve Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Raporu*. Ankara Tabip Odası Yayınları. Ankara.
- Aydoğdu, Z. (2021). Sağlık Sektöründe Şiddet Olgusunun İnternet Gazetelerinde Temsili. *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Anabilim Dalı. İzmir.
- Bakırcı, Ç. M. (2013). *Stanford Hapishane Deneyi: Güç, İnsanların Gözünü Nasıl Döndürüyor?* Evrim Ağacı: <https://evrimagaci.org/stanford-hapishane-deneyi-guc-insanlarin-gozunu-nasil-donduruyor-944> Erişim Tarihi: 20.06.2023
- Çakmak, C. ve Uğurluoğlu, Ö. (2021). Hasta Merkezli İletişim ve Hizmet Kalitesi İlişkisi: Hizmet Sunucuya Güvenin Aracı Etkisi. *Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (23), 93-108.
- Dağ, E. (2017). Hasta ve Yakınlarını Şiddete Yönelten Sebeplerin Araştırılması: Burdur İli Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD. Isparta.
- Duğan, Ö. ve Arslan, A. (2015). Sağlıkta Şiddetin Sağlık Çalışanı-Hasta İletişimi Boyutu Üzerine Bir Derleme. *Sağlık İletişim Sempozyumu*. Eskişehir.
- Elamin, A. S. (2018). İzmir'in Bir Mahallesinde Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerde Sağlık Okuryazarlığı ve Sosyodemografik Özelliklerle İlişkinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı ABD. İzmir.

- Er, T. (2019). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Risk Faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi ve Önlenmesi. *Tıpta Uzmanlık Tezi*, Bülent Ecevit Üniversitesi, Tıp Fakültesi: Halk Sağlığı ABD. Zonguldak.
- Esenyel, M. Z. (2012). İnsanın, İnsan Olmak Bakımından İşlevi Nedir?: Aristotelesçi Bir Bakış. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (18), 209-220.
- Funda, M. N. (2012). İnsan Hakları, Sağlık Hakkı ve Hasta Hakları. *Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi ABD, Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı. İstanbul.
- Garaudy, R. (2020). *Yobazlıklar*. (C. Aydın, Çev.) Timaş Yayınları. İstanbul.
- Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D. ve Altıntaş, M. (2012). Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (1), 112-137.
- Gülteki, Z. Y. (2020). Sağlık Sektöründe Yaşanan Şiddetin Medyaya Yansıması. *Yüksek Lisans Tezi*, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Medya ve Gazetecilik ABD. İstanbul.
- Gündüz, M. (2019). Hastaların Sağlıkta Şiddete Yönelik Görüşleri İle Hasta Haklarını Kullanma Tutumlarının Belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik ABD. Edirne.
- Gürkaynak, M. ve İren, A. A. (2016). Modernizm Öncesi ve Sonrası Batı Toplumlarında İnsan Haklarının Kavramsallaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (23), 329-357.
- Hoşgör, D. G. (2014). İletişim ve Sağlık İletişimi. *Yüksek Lisans Tezi*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi ABD, Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı. İstanbul.
- İşsever, H., İşsever, T. ve Öztan, G. (2020). Covid-19 Epidemiyolojisi. *İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), 1-13.
- Kara, G. (2020). Sağlıkta Şiddet ve Defansif Tıp Uygulamaları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD. Samsun.
- Karakaş, L. (2022). Sağlıkta Şiddet Araştırmaları Üzerine Sistemik Bir Derleme. *Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD. Antalya.
- Kaya, M. (2019). Zygmunt Bauman ve Akışkan Modernite Kuramına Genel Bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (62), 1450-1455.
- Kılıç, M. (2020). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddeti Önleme Politikası. *5. Kriter Dergisi*. (51), <https://kriterdergi.com/siyaset/saglik-calisanlarina-yonelik-siddeti-onleme-politikasi>. Erişim Tarihi: 21.07.2023
- Kılıç, M. (2020). *Sağlıkta Şiddet Nasıl Önlenir?* SETA: <https://www.setav.org/saglikta-siddet-nasil-onlenir/> Erişim Tarihi: 21.07.2023
- Kozak, F. ve Çevik Akyıl, R. (2021). Yaşlı Bireylerde Sağlık Okuryazarlığı ile Yaşam Kalitesi İlişkisi. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 4 (3), 122-132.
- Metin, B. (2017). Sağlık Hakkı. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 4 (1), 46-50.
- Nutbeam, D. (2000). Health Literacy As A Public Health Goal: A Challenge For Contemporary Health Education and Communication Strategies In The 21st Century. *Health Promotion International*, 15 (3), 259-267.
- Okaş, H. (2022). *Bir Sağlık İhtiyacı: Sağlık İletişimi*. Sağlık Hakkı Derneği: <https://www.saglikhakki.net/post/bir-saglik-ihytiyaci-saglik-iletisimi>. Erişim Tarihi: 25.06.2023

- Özşenler, S. D. (2021). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddetin Çözümünde İletişim Becerilerinin Rolü: Sistematik Derleme. *Selçuk İletişim*, 14 (2), 576-605.
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (1), 15-34.
- Sağlık Bakanlığı, T. (2011). *Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Sözlüğü*. Anıl Matbaacılık. Ankara.
- Sağlık-Sen. (2021). *Sağlık-Sen Eylül Ayı Sağlıkta Şiddet Raporu/2021*. Sağlık-Sen: <https://www.istanbul-saglik-sen.org.tr/duyurular/saglik-sen-eylul-ayi-saglikta-siddet-raporu-2021> Erişim Tarihi: 25.06.2023
- Sarıyar, S. ve Fırat Kılıç, H. (2019). Sağlık Okuryazarlığının Değerlendirilmesinde Kullanılan Araçlar. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 126-131.
- SB Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. (2020). *Türkiye'nin Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi Ölçüldü*. T.C. Sağlık Bakanlığı SGGM: <https://sggm.saglik.gov.tr/TR,57003/turkiyenin-saglik-okuryazarligi-duzeyi-olculdu.html#> Erişim Tarihi: 24.06.2023
- Solmaz, B. ve Duğan, Ö. (2018). Sağlık Çalışanı İle Hasta ve Yakınları Arasında Yaşanan Şiddetin Nedenlerinden "İletişim" Üzerine Bir İnceleme. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 185-206.
- Soykan, H. (2020). Sağlık Okuryazarlığının Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarıyla İlişkisi. *Yüksek Lisans Tezi*, Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD, Sağlık Yönetimi Bilim Dalı. İstanbul.
- Şahin, E. (2020). Sağlıkta Şiddet: Kitlelerin Duygu, Tutum ve Davranışları. *Yüksek Lisans Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD. Samsun.
- Şahinöz, T., Şahinöz, S. ve Kıvanç, A. (2018). Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7 (3), 71-79.
- Tabanlı, F. (2018). Thomas Hobbes ve John Locke'un Devletin Kökeni Hakkındaki Görüşleri. *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 331-353.
- Tanrıöver, M. D., Yıldırım, H. H., Demiray Ready, N., Çakır, B. ve Akalın, E. (2014). *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması*. Sağlık-Sen. Ankara.
- Taştemir, S., Akay, A., Balcı, I. ve Yorulmaz, A. (2022). Sağlıkta Şiddetin Önlenmesine Yönelik Yapılan Nisan 2020 Tarihli Yasal Düzenlemenin İncelenmesi. *Adli Tıp Uzmanları Dergisi*, 27 (1), 86-92.
- TBMM. (2013). *Sağlık Çalışanlarına Yönelik Artan Şiddet Olaylarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*. TBMM Yayınları, Yasama Dönemi: 24, Yasama Yılı: 3, Sıra Sayısı: 454.
- TDK, T. D. (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 25.07.2023
- Temiz, Ö. (2014). Türk Hukukunda Temel Bir Hak Olarak Sağlık Hakkı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69 (1), 165-188.
- Topçu, İ. ve Tokaç, M. (2013). Tıbbi Deontoloji. İçinde (Ed. Sur, H. ve Palteki, T.) (1079-1090), *Hastane Yönetimi*. Nobel Tıp Kitabevleri. İstanbul.
- Uğurlu, H. (2022). Sağlıkta Şiddete İlişkin Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*, Yozgat Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sağlık Yönetimi ABD. Yozgat.
- Ürgün, S. ve Yıldırım, F. (2020). Sosyal Hizmet Perspektifinden Sağlık Okuryazarlığı Müdahalelerinin Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 31 (1), 203-217.
- Üstün, B. (2005). Çünkü İletişim Çok Şeyi Değiştirir. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 88-94.

- Yağbasan, M. ve Çakar, F. (2006). Doktor-Hasta İlişkisinde Dile ve Davranışa Dayalı İletişimsel Sorunları Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0 (15), 609-629.
- Yalman, A. (2020). Yeni Medyada Yer Alan Sağlık İletilerinin Sağlık Okuryazarlığı Üzerinden İncelenmesi. *Yüksek Lisan Tezi*, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik ABD. Antalya.
- Yasak, B. N. (2022). Sağlıkta Şiddet İle İş Doymu ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler. *Yüksek Lisans Tezi*. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD. Sivas.
- Yaşar, E. (2021). Sağlık Yönelik Şiddetin ve Hukuki Boyutunun Adli Bilimler Açısından Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Adli Bilimler ABD. Çorum.
- Yılmaz, M., Tellioglu, M. ve Arıkan, İ. (2021). Sağlıkta Şiddet: Bir Tıp Fakültesinin Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Nedenleri, Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 404-412.
- Yılmazel, G. ve Çetinkaya, F. (2016). Sağlık Okuryazarlığın Toplum Sağlığı Açısından Önemi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15 (1), 69-74.
- Zafer, C. ve Vardarlier, P. (2019). Medya ve Toplum. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22 (2), 355-361.
- Zengin, N. (2010). Sağlık Hakkı ve Sağlık Hizmetlerinin Sunumu. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 1 (1), 44-52.

SAĞLIK KURUMLARINDA HASTA YAKINLARI HİZMETLERİ VE İLETİŞİMİ

Burak Sayar - Emine Kübra Dindar Demiray

I. GİRİŞ

İletişim, ilk insanlardan itibaren bireylerin birbirini anlaması, konuşması, birbirine temas etmesi için gerekli olan ve farklı türlerde tezahür edebilen davranışlardır. Çağımızda artan nüfus, bir arada yaşama zorunluluğu, çeşitlenen hizmetler, oluşan farklı türden beklentiler, teknolojik gelişmeler vb. nedenlerle önceki dönemlere nazaran iletişime çok daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Belki de iletişimin en önemli olduğu, en etkili sonuç verebileceği alanlardan biri sağlık alanıdır. Gün içerisinde sağlık hizmeti veren kurumlarda çalışanlar ve hizmet alanlar arasında farklı düzeylerde etkileşim ve iletişim meydana gelir. Taraflar arasında gelişen bu etkileşim, sağlık iletişimi olarak ifade edilmektedir. Son zamanlarda sağlık idarecilerinin, çalışanların ve sağlık alanında politika belirleme yetkisine sahip olanların sağlık hizmetlerinin niteliğini artırmak için başvurdukları en önemli araçlardan biri sağlık iletişimini geliştirmektir.

Sağlık iletişiminde etkin olan hekim, hemşire ve diğer sağlık personelinin en çok iletişim hâlinde olması gereken kişiler, hastalar ve hasta yakınlarıdır. Hastalıkların tanı ve tedavisi iletişim ile başlar. Sağlık çalışanları ile hizmet alanların iletişim süreci aslında sağlık kurumlarındaki iletişimin mihenk taşıını oluşturmaktadır. Sağlık kurumlarında hastaların yanı sıra hasta yakınlarına verilen hizmetlerin etkinliği ve sağlık personeli ile hizmeti alan hasta ve hasta yakınının iletişiminin iyi olması ile tedavi süreçlerinin kısılmasından maliyetin düşmesine her anlamda her paydaşın yararına olmaktadır. Bunun yanında

noktasında gelişen dünyayı takip eden bir uygulama olarak kabul edilmiştir. Sağlık iletişimi artıran ve kolaylaştıran tüm alanlarda çalışmalar devam etmektedir.

Sağlık kurumlarında iletişim için doğru araçları kullanmak ve geliştirmek gerekir. Sağlık çalışanları arasındaki iletişimi iyileştirmek ve etkili iletişimin benimsenmesini sağlamak için çalışanların etkili iletişim ve iletişim becerilerini iyileştirmeye yönelik eğitimlerin planlanması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi önemlidir. Sağlık kurumlarında iletişimde oluşabilecek sorunların ortadan kaldırılması tarafların empatik tavırları, anlayışlı yaklaşımları, dikkatli bir şekilde anlaşılır net mesajlar vermeleri ile sağlanır ve sağlıklı iletişim gerçekleşebilir. Hasta bireye yaklaşımın bütüncül olması gerekmektedir. Hastaya eşlik eden hasta yakını da bu bütünün içerisinde yer almaktadır. Bu bütünlük içerisinde, hasta yakınlarına sunulan hizmet yelpazesinin geliştirilerek hasta yakınlarının memnuniyetinin artırılması gerekmektedir. Memnuniyetin artması için gerekenler ve sonuçlar iletişim yelpazesi ile güçlenebilir. Bunun sonucunda güven ve memnuniyet zemininde sağlık hizmetleri sunumu güçlenecektir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, E., & Kaya, E. (2022). Kronik Hastalığa Sahip Olan Bireylere Bakım Veren Hasta Yakınlarının Hastalık Süreci Yönetimine İlişkin Davranışlarının İncelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 25 (2), 373-388.
- Arıkan, D., Tüfekci, F. G. ve Taştekin, A. (2010). Çocuk Kliniklerindeki Refakatçilerin Hastanede Yaşadıkları Sorunlar, Beklentileri ve Problem Çözme Düzeyleri ile İlişkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10 (2), 49-57.
- Atıcı, E. (2007). Hasta-Hekim İlişisini Etkileyen Unsurlar. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 91-96.
- Avcil, S. ve Özkan, T. (2020). İstanbul'daki JCI Akreditasyonuna Sahip Özel Hastanelerin Hizmet Kalitesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18 (36), 309-338.
- Aydemir, İ. ve Işıkhani, V. (2013). Hasta Hakları Birim Sorumlularının Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24 (1), 7-24.
- Aydın, B. O. ve Şahin, E. (2016). Hastanede Hasta ve Hasta Yakınları Düzeyinde Görülen İletişim Problemlerinin Çözümüne Yönelik Bir Model Önerisi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6 (15), 64-94.
- Başol, E. (2015). Sağlık Kurumlarında İletişim, Uygulama ve Sorunlar: Hasta ile Sağlık Personeli İletişimi Üzerine Bir Uygulama. (Namık Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı Hastane ve Sağlık Kur. Yön. Bilim Dalı. İstanbul.
- Başol, E. (2018). Hasta ile Sağlık Çalışanları (Doktor ve Hemşire) Arasındaki İletişim Sorunları ve Çözüm Önerileri. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 4 (1), 76-93.

- Berry, L. L., Zeithaml, V. A. ve Parasuraman, A. (1985). Quality Counts in Services, Too. *Business horizons*, 28 (3), 44-52.
- Brown, B., Crawford, P. ve Carter, R. (2006). *Evidence-Based Health Communication*. Berkshire. Open University Press. New York.
- Can, H., Aşan Azizoğlu, Ö. ve Miski Aydın, E. (2015). *Örgütsel Davranış*. Siyasal Kitapevi. Ankara.
- CDC (Centers For Disease Control and Prevention) (2010). *Healthy People*. http://www.cdc.gov/nchs/healthy_people/hp2010.htm. Erişim Tarihi: 09.10.2015.
- Coşkun, B. (2014). M. Porter'ın 5 Kuvvet Modeline Göre Sağlık Hizmetleri Sektörünün Rekabet Analiz. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, (7), 43-60.
- Cüceloğlu, D. (1992). *Yeniden İnsan İnsan*. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- Çiftçiöğlü, B. A. ve Ordun, G. (2010). Hastaların Hekimlerin Kendileri ile Kurdukları İletişiminden Memnuniyet Düzeylerinin Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma. *Öneri Dergisi*, 9 (34), 109-118.
- Doğan, A. ve Sığırı, Ü. (2017). Duygusal Emek: Hemşireler Üzerine Bir Çalışma. *İş ve İnsan Dergisi*, 4 (2), 113-126.
- Dominick, R. J. (1996). *The Dynamics Of Mass Communication*. Mc Graw- Hill. Australia
- Donohew, L. ve Ray, E. B. (1990). Introduction: Systems Perspectives on Health Communication. *Communication and Health*.3-8.
- Dökmen, Ü. (1994). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. Sistem Yayıncılık. İstanbul.
- Duman, Z. Ç., İnan, F. Ş., Moursel, G. ve Çakar, H. (2015). Psikiyatri Kliniğinde Refakatçi Uygulamasına Yönelik Hasta Yakınlarının ve Sağlık Profesyonellerinin Görüşleri. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*. 6 (2), 79-84.
- Elibol N, Doğan S (1997). *Hasta Refakatçilerinin Hastanede Yaptıkları Uygulamalar ve Hastane Ortamından Etkilenme Durumları*. V. Ulusal Hemşirelik Kongresi (Uluslararası Katılımlı) Kitabı, 2-4 Temmuz, İzmir.
- Erdem, A. (2011). İletişim Sürecinde Geri Bildirimin Önemi ve İletişime Katkısı. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1 (3), 125-132.
- Evans, J. R. ve Lindsay, W. M. (2005). *The Management And Control Of Quality*, OH: South Western Educational Publishing. Hindistan.
- Gasquet, I., Villeminot, S., Estaquio, C., Durieux, P., Ravaud, P. ve Falissard, B. (2004). Construction Of A Questionnaire Measuring Outpatients' Opinion Of Quality Of Hospital Consultation Departments. *Health and quality of life outcomes*, 2 (1), 1-12.
- Gürsöz, H., Adil, M., Öztürk, A., Tarhan, D., Aksoy, H., Gündüz, Ş., ... ve Avcı, B. (2017). Türkiye Klinik Kalite Programı; Sağlık Hizmet Sunucuları, Hasta ve Hasta Yakınlarının Kalite Algısı. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 14 (2), 73-86.
- Hasta Hakları Yönetmeliği. (1998). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 01.08.2023
- Işık, M. (2005). *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*. Eğitim Kitabevi. Konya.
- Karaca, M. (2016). Sosyolojik Perspektiften İletişim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (57), 626-648.
- Kaynak, K. (2022). Sağlık Yönetiminde İletişim Yönetimi. İçinde (Ed. DüNDAR, S. ve ÇIRAKLI, Ü.) *Sağlık Yönetimi* (207-221). Nobel Yayınevi. Ankara.
- Kızılboğa, T., Uludağ, H. H., Gürsoy, E., Ekinci, H., Çok, S. ve Dolu, İ. (2011). *Misafir Anne Uygulaması*. <https://acikerisim.bartın.edu.tr/handle/11772/2540> Erişim Tarihi: 01.08.2023.
- Kızılkaya, Z. Z. (2022). İletişim Kavramı. İçinde (Ed. Korkmazer, F. ve Ekingen, E.) *Sağlık Hizmetlerinde İletişim* (39-58). Gazi Kitapevi. Ankara.

- Kopuz, K. (2022). Sağlık Çalışanlarının Hasta ve Hasta Yakınlarıyla İletişimi. İçinde (Ed. Korkmaz, F. ve Ekingen, E.) *Sağlık Hizmetlerinde İletişim* (233-260). Gazi Kitapevi. Ankara.
- Kurt, M. E., Çemberlitaş, İ. ve Şen, M. A. (2019). Evde Sağlık Hizmetleri Birimi Tarafından Sunulan Hizmetlerin Sosyal Devlet Olma İlkesi Açısından İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (18), 306-318.
- Limnili, G. ve Özçakar, N. (2013). Evde Sağlık Hizmetlerine Başvuru Özellikleri ve Beklentiler. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 17 (1), 13-17.
- Lupton, D. (1994). Toward The Development Of Critical Health Communication Praxis. *Health Communication*. 6 (1), 55-67.
- Mazur-Wierzbigka, E. (2021). E-Communication And CSR-A New Look At Organizations' Relations With Stakeholders In The Time Of Digitalization. *Procedia Computer Science*, (192), 4619-4628.
- Mutlu, E. (1994). *İletişim Sözlüğü*. Ark Yayınevi. İstanbul.
- Oskay, Ü. (1992). *İletişimin Abc'si*. Simavi Yayınları. İstanbul.
- Özer, A. ve Çakıl, E. (2007). Sağlık Hizmetlerinde Hasta Memnuniyetini Etkileyen Faktörler. *Tıp Araştırmaları Dergisi*, (5), 140-143.
- Öztürk, Ş. Y. (2009). Sağlık Sektöründe İnsan Odaklı İlişkilerin Değişimi. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu*, (8), 40-45.
- Özvarış, Ş. B. (2016). Sağlığı Geliştirme ve Sağlık Eğitimi. İçinde (Ed. Güler, Ç. ve Akın, L.). *Halk Sağlığı Temel Bilgiler*. (1676-1749). Hacettepe Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Parvanta C. (2011). Introduction To Public Health Communication And Informatics. İçinde (Ed. Parvanta C.) *Essentials of Public Health Communication*. Jones & Barlett Learning, ABD.
- Sezgin, D. (2015). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Sağlık ve Tıbbileştirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18 (1), 153-186.
- Sharp T (1990). Relatives Involvement In Caring For The Elderly Mentally Ill Following Long-Term Hospitalization. *Journal of Advanced Nursing*. (15), 67-73.
- Solmaz, M. ve Solmaz, T. (2017). Hastanelerde İş Sağlığı ve Güvenliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 147-156.
- Şatır, Ç. (2006). The Nature Of Corporate Reputation And The Measurement Of Reputation Components: An Empirical Study Within A Hospital. *Corporate Communications: An International Journal*, 11 (1), 56-63.
- T. C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2020). *Sağlık Hizmetlerinde İletişim*. Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları. Ankara.
- T. C. Sağlık Bakanlığı Kamu Hastaneleri Genel Müdürlüğü Sağlık Bakım, Hasta Hizmetleri ve Eğitim Dairesi Başkanlığı (2020). *Anne Misafirhanesi Hizmet Sunum Rehberi*. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- T. C. Sağlık Bakanlığı. (2023). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1260. Ankara.
- Tanlı, S. (1996). Evde Bakım Hizmetlerinin Firmalaştırılması: Bir İşletme Planı Önerisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı Hastane ve Sağlık Kur. Yön. Bilim Dalı. İstanbul.
- Taşkıran Mohammad, G. (2007). Sağlık Hizmetlerinde Kalite Yönetimi, Servqual Analiz ile Değerlendirilmesi ve Ankara Ulus Devlet Hastanesi'nde Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı-Hastane İşletmeciliği Bilim Dalı. Ankara.
- Thomas, R. K. (2006). *Health Communication*. Springer. New York.

- Tokay Argan, M. ve Arıcı, A. (2019). Sağlık İletişiminde E-Şikâyet: Hastaların ve Hasta Yakınlarının Şikâyetvar.Com Paylaşımları Üzerine Bir Araştırma. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (31), 339-355.
- Turgut, A. Ş. ve Soylu, G. (2020). Palyatif Bakım Hasta Yakınları İle Nitel Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (2), 460-476.
- Tükel, B., Acuner, A. M., Önder, Ö. R. ve Üzgül, A. (2004). Ankara Üniversitesi İbn-i Sina Hastanesi'nde Yatan Hasta Memnuniyeti (Genel Cerrahi Anabilim Dalı Örneği). *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57 (4), 205-214.
- Uçan, G., Çalım, S. İ. ve Yıldırım, Ş. (2015). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sağlık İletişimi Alanındaki Rol ve Fonksiyonları. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 91-100.
- Walsh, V. L., Baucom, D. H., Tyler, S. ve Sayers, S. L. (1993). Impact Of Message Valence, Focus, Expressive Style, And Gender On Communication Patterns Among Maritally Distressed Couples. *Journal of Family Psychology*, 7 (2), 163.
- Yağcı Özen, M. (2017). Sağlık Çalışanlarında Duygusal Emek, Tükenmişlik ve İş Tatmini İlişkisinin İncelenmesi: Konya İlinde Bir Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Yönetimi Ana Bilim Dalı. Konya.
- Yalçın, N. ve Aştı, T. (2011). Hemşire-Hasta Etkileşimi. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 19 (1), 55-56.
- Yalın, H. İ. (2003). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği. (1983). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.85319.pdf> Erişim Tarihi: 01.08.2023.
- Yüksel, A. H. (1989). İletişim Süreci ve Sistem Yaklaşımı Açısından İletişim Sürecinin İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Dergisi*, (6), 15-64.

SAĞLIK OKURYAZARLIĞI

Beren Karci Aksan - Emin Aksan

I. GİRİŞ

Bilgi ve teknolojiye yaşanan gelişmeler paralelinde sağlık alanında yaşanan gelişmeler bireylerin sağlıkları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarına imkân tanımıştır. Sağlık alanında bilgiyle eş değer olarak görülen okuryazarlık kavramı, değişen teknolojiye göre medya okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, bilgi okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, sağlık okuryazarlığı gibi isimler almaktadır (Çiler Erdağ, 2015).

Sağlıklı bireyler olarak yaşamının altyapısını oluşturan en temel öğelerden biri, kişinin sağlığını koruma konusunda bilinçli olması ve karar verme aşamasına dâhil olmasından geçmektedir (Utma, 2019). Sağlık bilgilerini anlama, sağlık hizmeti sunucuları ile bu hizmeti alanlar arasında diyalog kurmada sağlık okuryazarlığı önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz ve Tiraki, 2016). Sağlık okuryazarlığı kavramı, ilk yıllarda “sağlık kullanıcılarının sağlığa yönelik dokümanları okuma ve yazma, sağlık ihtiyacına yönelik gerekleri yerine getirme” olarak tanımlanmıştır (Öztürk, 2018). Günümüze ise daha geniş bir içeriğe sahiptir. Ve bu içerik her geçen gün daha da genişlemektedir.

Sağlık okuryazarlığı sayesinde kişilerin sağlık konusundaki bilinç düzeyleri artmaktadır. Bu bilinç artışı ise bireylerin sağlıklarını ilgilendiren birtakım konu ve kararlarda daha isabetli kararlar vermelerine yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abacıgil, F. ve Kahveci, P. B. (2019). Yetersiz Sağlık Okuryazarlığının Etkileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (36), 357-369.
- Ak, B. (2013). Sağlıkta Yeni Hedef: Dijital Hastaneler. *Akademik Bilişim 2013-XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, (971-976). Antalya.
- Akbal, E. ve Gökler, M. E. (2020). Covid-19 Salgınında Eksikliği Ortaya Çıkan Bir Gerçek: Sağlık Okuryazarlığı. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5 (Covid-19 Özel Sayısı), 148-155.
- Akca, A. (2019). Hemşirelik Öğrencilerine Verilen Sağlık Okuryazarlığı Eğitiminin Sağlık Okuryazarlığı Düzeyine Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Ankara.
- Arsoy, S. (2023). *Sağlık Okuryazarlığının Sınıflandırılması*. <https://www.saglikhakki.net/post/saglikokuryazarliginininsiniflandirilmasi>. Erişim tarihi: 07.10.2023
- Bakan, A. B. ve Yıldız, M. (2019). 21-64 Yaş Grubundaki Bireylerin Sağlık Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Çalışma. *Sağlık ve Toplum*, 29 (3), 33-40.
- Balçık, P. Y., Taşkaya, S. ve Şahin, B. (2014). Sağlık Okuryazarlığı. *TAF Prev Med Bull*, 13 (4), 321-326.
- Bilir, N. (2013). Sağlık Okuryazarlığı. *Turk J Public Health*, 12 (1), 61-68.
- Çopurlar, C. K. ve Kartal, M. (2015). Sağlık Okuryazarlığı Nedir? Nasıl Değerlendirilir? Neden Önemli? *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10 (1), 42-47.
- Darı, A. B. (2022). *Dijital Okuryazarlık*. Eğitim Yayınevi. Konya.
- Çiler Erdağ, G. (2015). Sağlıkın Temel Belirleyicisi Olarak Sağlık Okuryazarlığı. İçinde (Ed. Yıldırım, F. ve Keser, A.) *Sağlık Okuryazarlığı* (136-179). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Yayınları. Yayın No: 3. Ankara.
- Erkek, S. ve Gündoğdu, S. (2022). Vatandaş Gözünden E-Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: Farkındalık, Kullanım ve Memnuniyet Düzeyleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25 (2), 646-667.
- Gültekin, V. (2020). Sağlık Okuryazarlığı Çerçevesinde Kişisel Sağlık Bilgi Sistemi E-Nabız Uygulamasının Değerlendirilmesi. İçinde (Ed. Kuzucuoğlu, A. H ve Şeşen Y.) *Kütüphane Biliminde Sağlık Yönetimi* (101-118). Hiperlink Yayınları. Ankara.
- Ilgaz, A. ve Gözüm, S. (2016). Tamamlayıcı Sağlık Yaklaşımlarının Güvenilir Kullanımı için Sağlık Okuryazarlığının Önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9 (2), 67-77.
- IOM. (2004). *Health Literacy – A Prescription to End Confusion*. Institute of Medicine (IOM), The National Academies Press, Washington, DC.
- Kaya, E. ve Sivrikaya, S. K. (2018). Sağlık Okuryazarlığı ve Hemşirelik. *Sted*, 28 (3), 216-221.
- Kickbusch, I., Pelikan, J. M., Apfel, F. ve Tsouros, A. D. (2005). *Sağlık Okuryazarlığı*. Türkiye Sağlık Knetler Birliği. Ankara.
- Kutlu, G. ve Akbulut Y. (2019). Türkiye’de Sağlık Okuryazarlığı Politikalarının Hastaneler Açısından Değerlendirilmesi. *Konuralp Tıp Dergisi*, 11 (1), 134-145.
- Nutbeam, D. (2000). Health Literacy As A Public Health Goal: A Challenge For Contemporary Health Education And Communication Strategies Into The 21st Century. *Health Promotion International*, 15 (3), 259-267.
- Orhan, M., Sayar, B. ve Biçer, E. B. (2020). Üniversite Öğrencilerinin E-Sağlık Okuryazarlık Düzeylerinin Karşılaştırılması: Sağlık Bilimleri Lisans ve Lisansüstü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 141-157.

- Özer, O. (2018). Sağlık Hizmeti Sunan Kuruluşların Kurumsal Sağlık Okuryazarlığı ile Hizmet Sundukları Kişilerin Sağlık Okuryazarlığı ve Hasta Memnuniyet Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı. İstanbul.
- Öztürk, E. U. (2018). Sağlık Okuryazarlığı ve Önemi. *Biruni Üniversitesi Dergisi*, (1), 1-5.
- Sabırcan, F. (2020). Sağlık Okuryazarlığı. İçinde (Ed. Sabırcan, F.) *Sağlık İletişimi Perspektifinde Sağlık Okuryazarlığı* (1-60). Hiper Yayın. İstanbul.
- Sağlık Bakanlığı. (2023). *Türkiye'nin Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi Ölçüldü*. <https://sggm.saglik.gov.tr/TR,57003/turkiyenin-saglik-okuryazarligi-duzeyi-olculdu.html>. Erişim Tarihi 23.08.2023.
- Sezgin, D. (2014). Sağlık Okuryazarlığını Anlamak. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (3), 74-92.
- Sorensen, K., Broucke, S. V., Fullam, J., Doyle, G. ve Pelikan, J. (2012). Health Literacy And Public Health: A Systematic Review And İntegration Of Definitions And Models. *BMC Public Health*, 12 (80), 1-13.
- Subaşı, R. ve Topu, M. (2023). *Sağlık Okuryazarlığı Becerileri Etkinlik Kitabı*. (Ed: N. Belge, N. ve Kandırmaz, M.). MEB Kaynakları. Ankara.
- Tanrıöver, M. D., Yıldırım, H. H., Ready, N. D., Çakır, B. ve Akalın, E. (2014). *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Araştırması* (1 b.). Altan Özyurt Matbaacılık. Ankara.
- Taş, A. T. ve Akış, N. (2016). Sağlık Okuryazarlığı. *STED*. 25 (3), 119-24.
- Tatar, M. (2020). Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Sağlık Okuryazarlığının Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarıyla İlişkisi ve Sağlık Okuryazarlığını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Tıpta Uzmanlık Tezi*, Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Teleş, M. ve Kaya, S. (2018). Sağlık Okuryazarlığının Geliştirilmesinde Çeşitli Kişi ve Kuruluşların Rollerini. *2. Uluslararası 12. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi*, (1787-1795). Muğla.
- Uslu, D. ve Şeremet, G. (2020). Bireylerin E-Sağlık Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi. *Usaysad Dergisi*, 6 (2), 386-394.
- Utma, S. (2019). Sağlık Okuryazarlığı Kavramı ve Sağlık Haberlerini Doğru Okumak. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* (5), 223-231.
- Yıldırım, A. (2022). Kamu Yönetiminde Sağlık Politikalarındaki Dönüşüm: Sağlık Uygulamaları. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 125-140.
- Yılmaz, M. ve Tiraki, Z. (2016). Sağlık Okuryazarlığı Nedir? Nasıl Ölçülür? *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9 (4), 142-147.
- Yılmazel, G. ve Çetinkaya, F. (2015). Sağlık Okuryazarlığının Toplum Sağlığı Açısından Önemi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15 (1), 69-74.
- Zarcadoolas, C., Pleasant, A. F. ve Greer, D. S. (2006). *Advancing Health Literacy: A Framework For Understanding And Action*. Jossey-Bass. Washington.

SAĞLIK KURUMLARINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Nurten Ebru Özdemir - Engin Can

I. GİRİŞ

İş sağlığı ve güvenliğinin (İSG) kapsamı, sosyal, politik, teknolojik ve sosyoekonomik değişimlerle beraber kademeli olarak değişen bir bilim dalıdır. Son yıllarda dünya ekonomilerinin küreselleşmesi ve yansımaları ile beraber çalışma hayatında iş sağlığı ve güvenliği olumlu ve olumsuz anlamda etkilenmiştir. Aynı zamanda İSG son dönemlerde akademisyenlerin, siyasetçilerin, işverenlerin ve hukukçuların ortak çalışma alanlarının odak noktasını oluşturan multidisipliner bir bilim dalıdır. İnsan odaklı bir bilim dalı olan İSG, çalışma yaşamında insanların karşı karşıya kalabilecekleri ya da kaldıkları tehlike ve riskler karşısında sorunları minimize etme ve önlem alma ihtiyacı olarak karşımıza çıkmaktadır. İSG, iş, sağlık, güvenlik gibi çalışma hayatı açısından birbirleri ile bağlantılı geniş kapsamlı konuları içermektedir (Yenihan ve Yılmaz, 2018).

Türkiye’de çalışanların yaklaşık %10’u sağlık kurumlarına ait sektörlerde istihdam edilmekte olup bu istihdam edilenlerin çoğu hastanelerde görev yapmaktadır. Sağlık kurumlarına ait sektörlerde istihdam edilen personel gün içerisinde çeşitli tehlike ve risklere maruz kalmaktadır. Bu aşamada İSG kanunu karşılaşılan bu tehlike/risklerin çoğunu kapsamına almaktadır. Bilindiği üzere sağlık sektörü çok çeşitli risk ve tehlikeleri bir arada barındıran, dolayısıyla yüksek riskli grupta yer almaktadır. Bu durum bu alanda gerekli çalışmaların yapılması konusunda tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Günümüz Endüstri 5.0 dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle yoğun teknolojik gelişmeler yaşanmakta, buna bağlı olarak sağlık kurumlarında çalışan sağlık personelinin sağlık ve güvenlik ile ilgili olarak karşılaştığı çeşitli

larını azaltabilmek için ilgili mevzuatın güncellenmesi, düzenli denetim ve teftiş faaliyetlerinin yapılması, uygun eğitim ve farkındalık çalışmalarının düzenlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkel, C. H. (2014). 2014 Yılı'nın En Büyük Salgını: Ebola Virüs Hastalığı. *Gülhane Tıp Dergisi*, (56), 194-197.
- Ağar, A. ve Kızıltan, B. (2022). Ofis Çalışanlarında Kaş İskelet Sistemi Sorunları ve Ergonomi. *İSG Akademi*, 5 (1), 50-56.
- Ağuş, M. ve Akbel, E. (2020). Sağlık Çalışanlarında Fiziksel Risk Etmenlerinin Değerlendirilmesi. *Ohs Academy*, 3 (3), 230-237.
- Akalın, H. E. ve Akova M. (1991). *Sağlık Personelinin İşle İlgili Enfeksiyon Hastalıkları Riski*. Tıp Eğitimi Seminerleri-2. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Mezunlar Derneği Yayınları. Ankara.
- Akgün, S. (2015). Sağlık Sektöründe İş Kazaları. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2 (2), 67-75
- Akıllı, H. ve Aydoğdu, Ö. (2013). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, *Mta Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*, (16), Ankara.
- Akın, A. ve Türkçelik, E. (2018). *Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*. CEİD Yayınları. Ankara.
- Akova, M. (2016). Sağlık Personeline Kan Yoluyla Bulaşan Viral İnfeksiyonlar ve Korunmak İçin Alınacak Önlemler. *Sağlık Çalışanlarının Sağlığı 1. Ulusal Kongresi*, (48). Ankara.
- Aksoy, F. (2008). Psikolojik Şiddet'in (Mobbing) Sağlık Çalışanlarına Etkisi. *Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Kurumları Yöneticiliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Alli, B. O. (2008). *Fundamental Principles Of Occupational Health And Safety*. Second Edition. Geneva, International Labour Organization. Cenevre.
- Altan, Ö. Z. (2004). *Sosyal Politika Dersleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Altinkaya, Z. (2020). 2020 Koronavirüs Pandemisinde Avrupa Birliği Sağlık Politikaları ve Neoliberalizm: İtalya Örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (20), 1-31.
- Arıcı, K. (1999). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Dersleri*. TES-İŞ Eğitim Yayınları. Ankara.
- Aslan, B. ve Şimşek, S. (2021). Risk Analysis And Assessment In The Forestry Sector. *TAS Journal*, 1 (3), 1-16.
- Atakul, G. (2017). Lateks Alerjisi. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi*, 9 (2), 160-164.
- Ayata, R. ve Çamur, G. (2020). Sosyal Hizmet Perspektifinden Covid-19 Pandemi Süreci ve Sosyal Sorunlara Yönelik Kriz Değerlendirmesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 21-36.
- Aydın, Y. (2020). Sağlık Kurumlarında İSG ve Perkütan Yaralanmalar. İçinde (Ed. Gündüz, S.) *İş Sağlığı ve Güvenliğine Genel Bakış* (151-203). Nobel Yayınevi. Ankara.
- Aygün, P. (2007). Kesici Delici Alet Yaralanmaları ve Korunma Önlemleri. 5. *Ulusal Sterilizasyon Dezenfeksiyon Kongre Kitabı*, (385-391). Antalya.
- Bıçkıcı, F. (2013). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet ve Neden Olan Faktörler: Bir Devlet Hastanesi Örneği. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 5 (1), 43-56.

- Buzak, A., Ağuş, M. ve Celep, G. (2019). Sağlık Çalışanlarında Ergonomik Risklerin Değerlendirilmesi. *Uşak Üniversitesi Fen ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 90-84.
- Caner, G. (2007). Ulusal ve Uluslararası Doğa Koruma Kriterleri ve Natura 2000. *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, FBE Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı Peyzaj Planlama Programı. İstanbul.
- Çetindağ, Ş. (2010). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi ve Mevzuattaki Güncel Durum. *Toprak İşveren Dergisi*, (86).
- Çınar, F. ve Özkaya, B. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Medikal Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 35-50.
- Çiçek, Ö. ve Oçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye’de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5 (11), 106-129.
- Dağcı, M. (2018). Ameliyathane hemşirelerinin delici kesici aletler ile yaralanma durumu, nedenleri ve önlemleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Bezmialem Vakıf Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelikte Yüksek Lisans Programı. İstanbul.
- Demircioğlu, M. (2006). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta İş Güvenliği Uzmanlığı: (İş Güvenliği Mühendisliği/İş Güvenliği Teknisyenliği)*. Beta Yayınları- İstanbul.
- Dilik, S. (1985). Atatürk Döneminde Sosyal Politika. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 40 (1). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001454.
- Dilik, S. (1992). *Sosyal Güvenlik*. Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Doğan, H. ve Sözen, H. (2016). Sağlık Çalışanlarında Kesici Delici Alet Yaralanmalarının Değerlendirilmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 35-43.
- Emiroğlu, C. (2012). Sağlık Sektöründe Mesleki Riskler ve Hukuksal Düzenlemeler. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 12 (43), 16-25.
- Er, T., Ayoğlu, F. ve Açıkgöz, B. (2021). Sağlık Çalışanına Yönelik Şiddet: Risk Faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi ve Önlenmesi. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 19 (1), 69-78.
- Erdoğan, M. (2017). İyonlaştırıcı Radyasyon ve Korunma Yöntemleri. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 43 (2), 139-147.
- Erkul, İ. (1983). *Sosyal Politika Dersleri*. Ay Yayınları. Eskişehir.
- Eroğlu, E. (2020). Covid-19’un Ekonomik Etkisinin ve Pandemiyle Mücadele Sürecinde Alınan Ekonomik Tedbirlerin Değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance*, 5 (2), 211-236.
- Fişek, A. G. (2014). Çalışma Yaşamında Sağlık Güvenlik. *Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yayınları*, Yayın No: 3 (2). Ankara.
- Gençler, A. (2007). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğine İlişkin Uygulamaların Tarihi Gelişimi, *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, 7 (35), 16-29.
- Gerek, H. N. (2008). *İş Sağlığı ve İş Güvenliği*. Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları. Eskişehir.
- Gerek, N. (2000). *İş Sağlığı ve Güvenliği*. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Gökoğlan, E., Ekinci, M., Özgenç, E., Derya, İ. Ö. ve Aşıkoğlu, M. (2020). Radyasyon ve İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 25 (3), 289-294.
- Gürbüz, N. (2006). Endüstride Kullanılan Kimyasal Maddelerin Toksikolojik Etkileri. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 7 (25), 37-39.
- Hızal, A. (2020). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Genel Kavramlar. İçinde (Ed. Gündüz, S.) *İş Sağlığı ve Güvenliğine Genel Bakış* (1-17). Nobel Yayınevi. Ankara.
- Horozoğlu, K. (2017). İş Kazalarının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Analizi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 265-281.

- Huber, M. A. ve Terezhalmay, G. T. (2006). Adverse Reactions To Latex Products: Preventive And Therapeutic Strategies. *J Contemp Dent Pract*, 7 (1), 97-106.
- İSGRDY. (2012). İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği. *Resmî Gazete Tarihi: 29.12.2012, Sayı, 28512*.
- Karadağ, M. ve Yıldırım, N. (2004). Hemşirelerde Çalışma Koşullarından Kaynaklanan Bel Ağrıları ve Risk Faktörleri. *Hemşirelik Forumu Dergisi*, 48-54.
- Kerimak Öner, M. N. (2020). Kimya Eğitiminde Laboratuvar Güvenliği Kültürünün Yerleştirilmesi. *İSG Akademik*, 2 (1), 15-25.
- Kılış, İ. (2016). *İş Sağlığı ve Güvenliği*. Dora Yayınları, Bursa.
- Korkutan, M. (2020a). Meslek Hastalıkları. İçinde (Ed. Gündüz, S.) *İş Sağlığı ve Güvenliğine Genel Bakış* (95-110). Nobel Yayınevi. Ankara.
- Korkutan, M. (2020b). *İş Güvenliği Eğitimi ve Potansiyel Sağlık Çalışanları İçin İş Güvenliğinin Gerekliliği*. Duvar Yayınları. İzmir.
- Kurttekin, A. ve Taçgın, E. (2019). Sağlık Hizmetlerinde İş Kazaları ve Kesici Delici Alet Yaralanma Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 17 (2), 135-182.
- Makal, A. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri, 1850-1920 Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi*. İmge Kitapevi. Ankara.
- Merih, Y. D., Kocabey, M. Y., Çırpı, F., Bolca, Z. ve Celayir, A. C. (2009). Bir Devlet Hastanesinde 3 Yıl İçerisinde Görülen Kesici Delici Alet Yaralanmalarının Epidemiyolojisi ve Korunmaya Yönelik Önlemler. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, 40 (1), 11-15.
- OSHA, (2023). *Kanla Bulaşan Patojenler ve İğne Batmasını Önleme*. <http://www.osha.gov/SLTC/bloodbornepathogens/index.html>. Erişim Tarihi: 23.07.2023
- Pınar, T. ve Pınar, G. (2013). Sağlık Çalışanları ve İş Yerinde Şiddet. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 12 (3), 315-326.
- Polat, Ö. ve Çırak, M. (2019). Sağlıkta Şiddetin Beyaz Kod Verileri ile Değerlendirilmesi. *Medical Journal of Bakirkoy*, 15 (4), 393-398.
- Saatçi Yıldırım, E. (2017). Girişimcilik 4.0: Tarihten Sanayi 4.0'a Doğru Girişimciler. *Maliye Finans Yazıları*, 0 (Özel Sayı), 95-112.
- Salman, E. ve Karahan, C. (2014). Sağlık Çalışanlarında Enfeksiyon Riskleri ve Korunma: Solunum Yoluyla Bulaşan Enfeksiyonlar. *Ankara Üniversitesi TIP Fakültesi Mecmuası*, 67 (3), 83-86.
- Saygun, M. (2019). *İş Sağlığı Güvenliği ve Meslek Hastalıkları Konularında Uluslararası Yaklaşımlar*. <https://hisam.hacettepe.edu.tr/ismeslek/hastalıkları/97MeralSaygun.pdf> Erişim Tarihi: 29.08.2023.
- Solmaz, M. ve Solmaz, T. (2017). Hastanelerde İş Sağlığı ve Güvenliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 147-156.
- Tokol, A. (2005). *Türk Endüstri İlişkileri Sistemi*. Nobel Yayınları. Ankara.
- Türksever Cani, A. (2020). Sağlık Çalışanlarında İş Sağlığı, İş Güvenliği, İş Doymu. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Rumeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı. İstanbul.
- Uludoğan, S. (2010). Ameliyathane Hemşirelerinin Yönetmelik Sorunlarının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelikte Yönetim Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Uzun, H. (2018). Dünyada ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramının Tarihi. İçinde (Ed. Cerev, G. ve Köseoğlu Y.) *İş Sağlığı ve Güvenliği* (25-46). Dora Yayınevi. Bursa.

- Yenihan, B. ve Yılmaz, T. (2018). Kavramsal Boyutuyla İş Sağlığı ve Güvenliği. İçinde (Ed. Cerev, G. ve Köseoğlu, Y.) *İş Sağlığı ve Güvenliği* (3-20). Dora Yayınevi. Bursa.
- Yıldız, A. N., ve Şahan, C. (2020). İş Sağlığı ve Güvenliği Temel Kavramlar. İçinde (Ed. Yıldız, A.C. ve Sandal, A.) *İş Sağlığı ve Güvenliği Meslek Hastalıkları* (19-68). Hacettepe Üniversitesi Yayınevi. Ankara.
- Yıldız, A. ve Köse, E. (2019). İyonlaştırıcı ve İyonlaştırmayan Radyasyondan Kaynaklanabilecek Hastalıklardan Korunma Yolları ve İş Sağlığı ve Güvenliği Temelinde Analizi. *EJONS, International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences*, 3 (8), 9-16.
- Yılmaz, G. (2003). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihi Gelişimi*. http://www.isguvenligi.net/?option=com_content&task=view. Erişim Tarihi: 24.07.2023
- Yılmaz, S., Sezen, A. ve Ergül, C. (2015). 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun Sağlık Sektörüne Etkileri. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 2 (2), 60-66.
- Yiğit, A. (2011). *İş Güvenliği*. Alfa Aktüel Yayınları, 2. Baskı, Bursa.
- Yörükoğlu, K., Sayiner, A. ve Akalın, E. (2005). Patoloji Laboratuvarında Mesleki Riskler ve Güvenlik Önlemleri. *Aegean Pathology Journal*, (2), 98-115.
- Yüksel, E. (2020). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Risk Faktörleri. İçinde (Ed. Gündüz, S.) *İş Sağlığı ve Güvenliğine Genel Bakış* (19-38). Nobel Yayınevi. Ankara.
- 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. Resmî Gazete Tarihi: 31.05.2006 Sayı: 26200.
- 6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanunu. Resmî Gazete Tarihi, 20.06.2012. Sayı: 28339.

SAĞLIK KURUMLARINDA TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ

Gülşah Çiftçi

I. GİRİŞ

Türk Dil Kurumuna göre kelime anlamı “bulmak, sağlamak” olan tedarik etmek, her işletmenin olmazsa olmaz faaliyetlerinden biridir. Bir işletme üreteceği ürün ve hizmetlerin oluşması ve devamının sağlanması için gerek ham gerekse işlenmiş maddelere ihtiyaç duymaktadır. Bu sürecin birçok aşaması birbirine entegre biçimde ilerlediğinde istenilen sonuca ulaşılabilmektedir. Ürün ya da hizmetin tedarikçiden müşteriye ulaştırılması da birbiri içinde uyumlu ve tutarlı birimler arasında yapılan doğru yönetimle gerçekleştirilmektedir.

Müşterilerin taleplerine göre ürün üretmek isteyen firmalar en iyi kalitede en uygun ham maddeyi tedarik etmek için çabalayacaktır. Temin edilen ham madde işlenip tüketiciye ulaştırılmak üzere dağıtıcılara, depolayıcılara ve oradan da müşterilere ulaştırılacaktır. Bu sürecin doğru ve uyumlu yönetilmesi firmanın devamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır.

Sağlık kurumlarında da sağlık hizmeti sunabilmek için birçok ürüne ihtiyaç duyulmaktadır. Üstelik sıradan ürün üreten bir firmanın kaynak eksikliği, üretiminin durmasıyla ya da yanlış üretilen ürün bedeli sadece maddi kayıpla sınırlıyken sağlık hizmeti sunan kurumlardaki hizmet eksikliği veya hatalı ürün kullanımı insan canına mal olabilmektedir. Hatanın tolere edilemediği sağlık kurumlarında tedavi amacıyla kullanılacak tüm malzemelerin her an fazlasıyla hazır bulundurulması ve tedarik zincirinin devamlılığının sağlanması bir zorunluluktur.

hangi bir zarara uğramadan hizmetine devam etmesini sağlamaktadır. Sağlık kurumlarındaki tedarik zinciri yönetimi ile çeşitli uzmanlıktaki birimlerin hizmetlerini tamamlayabilmesi için ihtiyaç duydukları her türdeki malzemelerin (ilaç, tıbbi ekipman, tıbbi cihaz, kimyevi ürünler, kırtasiye malzemeleri, otelcilik malzemeleri, teknolojik cihazlar vs.) kaliteli ve uygun maliyette temin edebileceği ve herhangi bir sorunla karşılaşarsa muhatap bulabileceği bir tedarikçiden satın alınması, bu malzemelerin sağlık kurumuna ulaştırılması, bunların özellik ve niteliklerine göre stoklanması veya tüketilme özelliklerine ve sürelerine göre sıraya konulması; eksilen veya ihtiyaç duyulacak sayıya tamamlanması gereken ürünlerin kayıtlarının tutulması, herhangi bir probleme karşı öngörülü davranıp tedarikçi değiştirme olasılığını da göz önünde bulundurarak gerekli tedbirleri alması ve yenilikleri sürekli takip eden uzman çalışanlarla ilerlemesi sağlanmaktadır.

Sonuç olarak sağlık kurumlarındaki tedarik zinciri yönetiminde, bahsedilen hususlar göz önüne alındığında bir sağlık kurumundaki tedarik zincirinin müşteriden tedarikçinin tedarikçisine kadar olan her bir ögesi önem arz etmektedir. Müşterilerin taleplerinden en kaliteli ve en uygun ürünün satın alınabileceği tedarikçiye kadar, aynı zamanda bunlar arasında bulunan dağıtıcı ve hizmet sağlayıcılarının da iyi araştırılması, gerekli incelemelerin yapılmasıyla analizlerin çıkarılması, stok maliyetlerini artırmamak ve ürün eksikliği yaşamamak adına envanter kayıtlarıyla tahminî ürün tüketim miktarlarının gerçek tüketim miktarına uygunluğunun sağlanması, tüm bunları gerçekleştirirken tedarik zinciri birimleri arasında bilgi akışını sağlamak ve entegre biçimde ilerlemek için sağlıklı iletişimi gerçekleştirmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Arnold J.R., (2003). *Introduction To Materials Management*. Prentice Hall, 3rd. Edition.
- Atasever, M. (2018). Tıbbi Tedarik Zincirinin Özellikleri. *Satın Alma Dergisi*, 6 (66), 52-53.
- Atasever, M. (2019). *Kamu ve Özel Sağlık İşletmelerinde Satın Alma, Tedarik Zinciri, Lojistik, Stok, Depo ve Taşınır Yönetimi*. Göktuğ Ofset Matbaacılık. Ankara.
- Başkol, M. (2011). Bir Rekabet Aracı Olarak Tedarik Zinciri Yönetimi: Strateji ve Yaklaşımlar, *SDÜ Vizyoner Dergisi*, 3 (5), 13- 27.
- Beyan, T. ve Beyan, O. D. (2011). Kaliteli Tıbbi Bakım İçin Sağlık Malzemeleri Tedarik Zincirinde Bilişim Teknolojilerine Dayalı Dönüşüm: Genel Bir Çerçeve Önerisi. *VIII. Ulusal Tıp Bilişimi Kongresi Bildirileri*. Antalya.
- Bialas, C., Manthou, V. ve Stefanou, C. (2014). Supply Chain Management In The Healthcare Sector: A Research Agenda. *Conference: EMCIS (European Mediterranean & Middle Eastern Conference on Information Systems)*. Doha, Qatar.
- Bovet, D. ve Sheffi, Y. (1998). The Brave New World of Supply Chain Management. *Supply Chain Management Review*, 2 (Spring), 14-22.

- Cengiz, E. ve Aksoy, H. (2017). Tedarik Zinciri Elemanları Arasında Güven İlişkisi, Etik Kurallar Ve Bilgi İletiminin İletim Zinciri Performansına Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18 (2), 1-22.
- Chandra, C. ve Kachhal, S. K. (2004). Managing Health Care Supply Chain: Trends, Issues, And Solutions From A Logistics Perspective. *Institute of Industrial and Systems Engineers*, 20 (21), 1-9.
- Chen, D. Q., Preston, D. S. ve Xia, W. (2013). Enhancing Hospital Supply Chain Performance: A Relational View And Empirical Test. *Journal of Operations Management*, 31 (6), 391-408.
- Chopra, S. ve Meindl, P. (2013). *Supply Chain Management. Strategy, Planning & Operation*. Pearson. New York.
- Clendenin, J. A. (1997). Closing The Supply Chain Loop: Reengineering The Returns Channel Process. *The International Journal Of Logistics Management*, 8 (1), 75-85.
- Dos Santos, R. F., Marins, F. A. S., Alves, J. M. ve Moellmann, A. H. (2010). A Real Application Of The Theory Of Constraints To Supply Chain Management In Brazil. *Brazilian Journal of Operations & Production Management*, 7 (2), 81-100.
- Eymen, U. E. (2007). *Tedarik Zinciri Yönetimi*. Kalite Ofisi Yayınları. Samsun.
- Güner, D. (2015). *Tedarik Zinciri Yönetimi*. <https://slideplayer.biz.tr/slide/2755229/> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Hugos, M. (2003). *Essentials Of Supply Chain Management*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey
- Karagöz, S. (2009). Tedarik Zinciri Yönetiminde Tedarikçi Seçimi ve AHP İle Uygulanması. *Yüksek Lisans Tezi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Denizli.
- Kim, C. ve Kim, H. J. (2019). A Study On Healthcare Supply Chain Management Efficiency: Using Bootstrap Data Envelopment Analysis. *Health Care Management Science*. (22), 534-548.
- Kopczak, L. R. (1997). Logistics Partnership And Supply Chain Restructuring. Survey Results From The US Computer Industry. *Production and Operations Management*, 6 (3), 226-247.
- Lambert, D. M. ve Cooper M. C. (2000). Issues In Supply Chain Management. *Industrial Marketing Management*, 29 (1), 65-83.
- Lambert, D. M., Adams, R. J. ve Emmelhainz, M. A. (1997). Supplier Selection Criteria In The Healthcare Industry: A Comparison Of Importance And Performace. *International Journal of Purchasing and Materials Management*, 33 (4), 16-22.
- Lillrank, P., Groop, J. ve Venesmaa, J. (2011). Processes, Episodes And Events In Health Service Supply Chains. *Supply Chain Management: An International Journal*, 16 (3), 194-201.
- Mathur, B., Gupta, S., Meena, M. L. ve Dangayach, G. S. (2018). Healthcare Supply Chain Management: Literature Review And Some Issues. *Journal of Advances in Management Research*, 15 (3), 265-287.
- Özdemir, A. İ. (2004). Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Süreçleri ve Yararları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (23), 87-96.
- Özkan, O., Bayın G. ve Yeşilaydın, G. (2015). Sağlık Sektöründe Yalın Tedarik Zinciri Yönetimi. *Online Academic Journal of Information Technology*, 6 (18), 71-94.
- Öztürk, D. (2016). Tedarik Zinciri Yönetimi Süreçlerini Etkileyen Faktörler. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. 6 (1), 17-24.
- Sağlık Bakanlığı. (2011a). *Genelge 2011/29*. https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/31739/0/sgb---genelge-201129-azami-stok-miktari-uygulamasipdf.pdf?_tag1=BD730E8870A761DE1270920AFB89B3B67179EA71. Erişim Tarihi: 23.08.2023.

- Sağlık Bakanlığı. (2011b). *Genelge 2011/54*. https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/31736/0/sgb---genelge-2011---54-azami-stok-miktari-uygulamasipdf.pdf?_tag1=CF2387DFC924C9C338F9EB8927005CD259203319. Erişim Tarihi: 23.08.2023.
- Sağlık Bakanlığı, (2014). *Dijital Hastane*. <https://dijitalhastane.saglik.gov.tr/TR,4869/dijital-hastane.html> Erişim Tarihi: 16.09.2023.
- Şahin, M. (2019). Sağlık Sisteminde Tedarik Zinciri ve Güncel Sorunları. *V. Tıbbi Tedarik Yönetimi Kongresi*. <http://tibbitedarikkongresi.org/sunumlar/>. Erişim Tarihi: 23.08.2023.
- Şentürk, T., İkizler, C. ve AYTEKİN, G. Ç. (2020). Sağlık Kurumlarında Tedarik Zinciri Yönetimi Kapsamında Stok Yönetiminin İncelenmesi: Bir Alan Araştırması. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (17), 7-46.
- Tanyaş, M. (2019). *Tedarik Zinciri Yönetimi*. <https://www.theprowess.net/yazilar/tedarik-zinciri-yonetimi>. Erişim Tarihi: 16.08.2023.
- Timur, M. N. ve Başkol, M. (2013). *Tedarik Zinciri Yönetimi*. <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/metin.korkmaz/122302/TZY.pdf>. Erişim Tarihi: 21.08.2023.
- WHO. (2011). *Introduction To Medical Equipment Inventory Management*. WHO Medical Device Technical Series. Geneva.
- Yüksel, H. (2002). Tedarik Zinciri Yönetiminde Bilgi Sistemlerinin Önemi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (3), 261-279.

SAĞLIK TURİZMİ

Emin Aksan - Beren Karci Aksan

I. GİRİŞ

Tarih boyunca ülkelerin ekonomik gelişiminde önemli başat unsurlar ve bununla ilintili ekonomik sektörler bulunmaktadır. Turizm bu alanlardan biri olup özellikle ulaşım olanaklarının artmasından doğrudan etkilenmiştir. Tarihi mekânlar, doğal güzellikler, deniz, güneş, kar gibi iklim koşulları ülkelerin turizmde avantajlı olup olmayışını belirler.

Bu avantajlara sahip olup bunlardan yararlanmayı bilen ülkelerde turizm sektörü ekonomi, ticari, kültürel, diplomatik faydalar ortaya çıkarmaktadır (Yıldız, 2011).

Son yıllarda iyi sağlık hizmetleri sunumu da bazı ülkeler için turizm sektörünü besleyen bir alan olmuştur. Teknolojinin hızla gelişmesi, bunun tıbbi araçların yapımını etkilemesi ve bunların sağlık hizmetlerinde iyi yetişmiş sağlık personeli marifetiyle kullanılması kimi ülkeleri sağlık alanında ön plana çıkardığı gibi bu durum başka ülkelere hasta çekimine de imkân tanımıştır. Hastalara klinik hizmetler yanında barınma, ulaşım, beslenme vb. alanlarda hizmet etme gereksinimi sağlık turizminin doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Böylece sağlık turizmi sağlık yönetimi disiplini içinde ele alınan önemli konulardan biri olmuştur.

Bu bölümde; turizm kavramı, turizmin tarihçesi, sağlık turizmi kavramı, sağlık turizminin çeşitleri, dünyada ve Türkiye’de sağlık turizmi, sağlık turizminde başlıca ülke örneklerine yer verilmiştir.

II. TURİZM, TURİZMİN TARİHÇESİ, SAĞLIK TURİZMİ KAVRAMI

Latince “tornus” kelimesinden gelen turizm “Bireylerin bir eksen etrafında dönme hareketi”ni ifade etmektedir. Bu terim dünya dillerine ise “tour”

KAYNAKÇA

- Akbolat, M. ve Deniz, N. G. (2017). Türkiye'de Medikal Turizmin Gelişimi ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırılması. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 123-139.
- Alaaddin Keykubat Üniversitesi. (2023). *Dünyada Sağlık Turizmi*. <https://satumer.alanya.edu.tr/saglik-turizmi-hakkinda/dunya-da-saglik-turizmi/>. Erişim Tarihi: 01.07.2023
- Amerika Rehberi. (2023). *Amerika Sağlık Turizmi*. <https://amerikarehberi.com/amerika-saglik-turizmi/>. Erişim Tarihi: 29.07.2023
- Aslan, E. ve Papatya, N. (2022). *Sağlık Turizminde Bölgesel Markalaşmanın Sürdürülebilir Sosyoekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Pamukkale ve Balçova Termal Turizm Bölgelerinde Bir Uygulama*. 5 (4), 1381-1397. file:///C:/Users/iku/Downloads/785142.pdf. Erişim Tarihi: 03.07.2023.
- Ataç, Ö. ve Sur, H. (2018). Sağlık Sistemleri-4: Singapur. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, İlkbahar (46), 74-79.
- Babacan, E. (2023). *Sağlık Profesyonlarının Sağlık Turizmine İlişkin Algılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. file:///C:/Users/iku/Downloads/782282.pdf. Erişim Tarihi: 23.07.2023.
- Belkayalı, N. (2009). Jeotermal Enerji Kaynaklarının Sağlık, Turizm ve Rekreasyon Amacıyla Kullanımı ve Ekonomik Değerinin Tespiti: Yalova Termal Kaplıcaları Örneği. *TMMOB Jeotermal Kongresi Bildiri Kitabı*, (69-80). Ankara .
- Bulut, A. ve Şengül, H. (2019). Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Turizmi. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 45-62.
- Connell, J. (2006). Medical Tourism: Sea, Sun, Sand And Surgery. *Tourism Management*, 27 (6), 1093-1100.
- Current Works (2023). *Sağlık Turizminde Öne Çıkan Ülkeler*. <https://currentworks.com.tr/saglik-turizminde-one-cikan-ulkeler/> Erişim Tarihi: 24.08.2023
- Çılınçoğlu, H. (2018). Uluslararası Sağlık Turizminin Ekonomik, Hukuki ve İdari Yönden Değerlendirilmesi: Türkiye'deki Hastaneler Üzerinde Örnekleme. *Doktora tezi*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı. Kastamonu.
- Deloitte for Health. (2009). *Medical tourism: Update and implications (Çevrim içi) Solutions*. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pa/Documents/life-sciences-health-care/2015-01-Pa-LifeSciencesandHealthcare-TurismoM%C3%A9dico.pdf> Erişim Tarihi: 23.08.2023
- Edinsel, S. ve Adıgüzel, O. (2014). Türkiye'nin Sağlık Turizmi Açısından Son Beş Yılda Dünya Ülkeleri İçindeki Konumu ve Gelişmeleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 167-190.
- Erdem, B., Gülcan, B. ve Chykynow, S. (2015). Konaklama İşletmelerinde Çalışan İşgörenlerin Profili: Antalya'daki Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, (48), 238-257.
- Eriş, H. ve Barut, S. (2020). Sağlık Turizmi. İçinde (Ed. Eriş, H.). *Sağlık Turizmi* (45-60). İKSAD Yayınları. Ankara.
- Güleç, D. (2011). Sağlık Turizmi Kapsamında Antiaging (Sağlıklı Yaşlanma) Uygulamaları ve Yaşlı Bakımı: Türkiye Değerlendirmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Hastane İşletmeciliği Bilim Dalı. Ankara.
- Gülmez, M. (2017). Sağlık Turizminde Öncü ülkeler ,Turizm Politikaları ve Pazarlama Stretajileri. İçinde (Ed. Tengilimoğlu, D.) *Sağlık Turizmi*. (161-194). Siyasal Kitabevi. Ankara.

- Gümüş, S. (2012). *Sağlık Turizminde Pazarlama Değişkenlerine Bir Bakış ve İstanbul Örneği*. Hiperlink Yayınları. İstanbul.
- Gündüz, F. F., Gündüz, S. ve Yavuz, H. B. (2019). Türkiye'nin Sağlık Turizmi Talebini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Çekim Modeli Yaklaşımı. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 717-739.
- İçöz, O. (2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları. *Journal of Yasar University*, 4 (14), 2257-2279.
- Jagyasi, P. (2010). *Medikal Tourism Research & Survey Report*. <https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=rZXGdIpIqUIC&oi=fnd&p>. Erişim Tarihi: 28.07.2023.
- Kantar, G. ve Işık, E. (2014). Health Tourism in Turkey. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 1 (1), 15-20.
- Karagülle, M. Z. ve Karagülle, M. (2011). Kaplıca Tedavisi ve Şifalı Sular. İçinde (Ed. Karagülle, M. Z., Karagülle, M. ve Doğan M.B.) *Türkiye Termal Spa Sağlık Rehberi* (23-29). Nobel Tıp Kitapevi. İstanbul.
- Koçer, G. (2020). Exploring The History Of Tourism: The Genesis Of Modern Tourism And Attraction Of The East. *Near East Historical Review*, 10 (3), 327-344.
- Kodalak, O. ve Baltacı, M. (2022). Türkiye ve Dünyada Medikal Turizm. *Journal of Eurasia Tourism Research*, 3 (2), 81-91.
- Korkutan, M. ve Yıldız, A. (2017). Hastane Yöneticilerinin Medikal Turizme İlişkin Algılarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (14), 385-397.
- Medicaltourism. (2022). *Dünyanın En İyi 10 Medikal Turizm Destinasyonu*. <https://www.magazine.medicaltourism.com/article/top-10-medical-tourism-destinations-world>. Erişim Tarihi: 25.07.2023.
- Medsydigital. (2023). *Sağlık Turizmi*. <https://www.medsydigital.com>: <https://www.medsydigital.com/saglik-turizminde-one-cikan-ulkeler/>. Erişim Tarihi: 25.07.2021.
- Öğüt, K., Yeşilyurt, S. ve Yurtseven, Ç. (2018). Kazakistan-Türkiye Sağlık Turizmi: Sağlık Sektörlerine Bakış ve Potansiyeller. *Business and Economics Research Journal*, 9 (1), 57-74.
- Rahman, M. K., Zailani, S. ve Musa, G. (2017). Tapping Into The Emerging Muslim-Friendly Medical Tourism Market: Evidence From Malaysia. *Journal of Islamic Marketing*, 8 (4), 514-532.
- Selvi, M. S. (2011). Sağlık Turizmi. İçinde (Ed. Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C.) *Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi* (275-294). Nobel Yayınları. Ankara.
- Şahin, G. G. ve Tuzlukaya, Ş. (2017). Turizm Türleri ve Turizm Politikaları, Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Turizmi. İçinde (Ed. Tengilimoğlu, D.) *Sağlık Turizmi* (43-60). Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Şahin, S. K. (2021). Coordinator Organizations Of The Ministries Of Health In The Development Of Health Tourism: Comparison Of Turkey, Malaysia And South Korea. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10 (4), 983-992.
- Şimşek, B. ve Ayıldız, A. Y. (2023). Sağlık Turizmi İşletmelerinde Dijital Pazarlama Uygulamalarının Analizi: Kuşadası Örneği. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 10 (1), 108-125.
- Tengilimoğlu, D. ve Gürcü, M. (2017). Termal Turizm ve Spa/Wellness. İçinde (Ed. Tengilimoğlu, D.) (61-97), *Sağlık Turizmi*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Tengilimoğlu, D. ve Zekioğlu, A. (2017). *Dünyada ve Türkiye'de Medikal Turizm*. İçinde (Ed. Tengilimoğlu, D.) *Sağlık Turizmi* (99-120). Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Tontuş, Ö. (2021). *Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi Ülkeler: Hindistan*. Satürk Yayını. Ankara.
- Tontuş, Ö. (2017). *Asya/Uzakdoğu Malezya*, *Sağlık Turizm (SATURK) Kurulu*. Satürk Yayını. Ankara.

- Tontuş, Ö. (2023). *Sağlık Turizmi Nedir?* <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/Eklenti/10944/0/02pdf.pdf>. Erişim Tarihi: 30.06.2023.
- USHAŞ. (2023). *Sağlık Turizmi Verileri*. <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi%20verileri/#:~:text=2022%20y%C4%B1%C4%B1nda%20toplam%201.258.382,bin%20ABD%20dolar%C4%B1%20tutar%C4%B1nda%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fmi%C5%9Ftir>. Erişim Tarihi: 25.07.2023.
- WHO. (2021). *Singapur'da Kovid-19*. <https://www.who.int/singapore/emergencies/covid-19-in-singapore>. Erişim Tarihi: 25.07.2023.
- Yardan, E. D., Dikmetaş, H., Us, N. C. ve Yabana, B. (2014). Türkiye ve Dünyada Sağlık Turizmi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi* 8 (2), 27-42.
- Yıldız, Z. (2011). Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (5), 54-71.

SAĞLIK YÖNETİMİ EĞİTİMİ

Canan Bulut - Derya Şahin - Tuğba Sönel

I. GİRİŞ

Birkaç yüzyıl öncesine kadar hemen hemen bütün mesleklerin öğrenilmesi bir tür usta çırak ilişkisi içinde gerçekleşirdi. Pek çok mesleğe dair bilgi, önceki meslek sahiplerinden gördükleri uygulamalı bilgi ve süreç içinde geliştirdikleri mesleki pratik, tecrübelerden oluşuyordu. Meslek bilgisi sonraki taliplilerine de bu şekilde aktarılırdı. Özellikle son yüzyılda meslekler için formal eğitim dönemi başlamıştır. Günümüzde eskisinden farklı olarak pek çok mesleğin bilgisi o iş için kurulan eğitim kurumlarında konunun uzmanları tarafından taliplilerine öğretilmektedir. Bu okullarda mesleklerin teorik bilgisinin yanı sıra çoğu zaman pratik bilgisi de öğretilmektedir. Bugün gelinen noktada her bir meslek için devasa bir akademik bilgi birikimi, uzmanlık alanı, öğretici kitlesi ve taliplileri oluşmuştur.

Sağlık alanında da özellikle hekimlik gibi spesifik mesleklerin bilgisi diğer mesleklerde olduğu gibi uzunca bir süre benzer bir süreçte taliplilerine aktarılmıştır. Bu alanda da yaygın formal eğitim ve uzmanlık bilgisinin gelişimi yakın bir döneme dayanmaktadır. Tarihte elbette belli bölgelerde tıp bilgisi ve uzmanlığı, pratiğinin olduğu görülmektedir. Ama bugünkü yaygınlık düzeyi son yüzyılın ürünüdür.

Sağlık sektörü, karmaşık yapısı ve dinamik yapısıyla yönetim becerilerinin ön plana çıktığı bir alandır. Sağlık hizmetlerinin etkili bir şekilde sunulması ve yönetilmesi, sağlık kurumlarının başarısı için kritik öneme sahiptir. Sağlık yönetimi eğitimi, sağlık kurumlarının yönetiminde görev alan profesyonellere, yöneticilere ve öğrencilere yönelik önemli bir bilgi birikimini içermektedir. Bu eğitim, sağlık hizmetlerinin planlanması, organizasyonu, finansmanı, insan kaynakları yönetimi, kalite güvencesi ve stratejik yönetim gibi temel alanlarda bilgi ve beceri sağlamayı hedeflemektedir. Sağlık hizmetlerinde et-

Bölüm girişinde; sağlık yönetiminin kavramsal gelişim süreci ele alınmış ardından sağlık yönetimi eğitiminin amacı, kapsamı, farklı düzeylerde verilen eğitim içeriklerine ilişkin bilgiler ve örnek müfredatlara değinilmiştir. Bölümün sonunda ise sağlık yönetimi eğitimi ile kazanılan temel yetkinler açıklanmıştır.

Sonuç olarak, sağlık yönetimi eğitimi, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmak, kaynakları daha etkili bir şekilde kullanmak ve sağlık sistemlerini daha sürdürülebilir hâle getirmek için vazgeçilmez bir rol oynamaktadır. Bu rolü daha da güçlendirmek ve sağlık yönetimi eğitimini sahadaki ihtiyaçlara uygun hâle getirmek için en son araştırmaları ve en iyi uygulamaları eğitim içeriğine eklemek büyük önem taşır. Sağlık yönetimi, hızla değişen sağlık sektörünün taleplerine yanıt vermelidir. Bu nedenle güncel araştırmaları ve en son verileri düzenli olarak izlemek, eğitim programlarını ve müfredatı güncel tutmanın anahtarıdır. Sağlık yönetimi eğitimini zenginleştirmek ve öğrencilere en son bilgi ve becerileri sunmak, mezunlarının sahada başarılı olmalarını ve sağlık hizmetlerini iyileştirmeye katkıda bulunmalarını sağlayacaktır. Sağlık yönetimi eğitiminde en son araştırmaları ve en iyi uygulamaları içeriğe dâhil ederek sağlık sektörünün karmaşıklığına daha iyi hazırlanan bir nesil yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bu sayede sağlık yönetimi alanında gelecekteki liderlerin daha iyi sonuçlar elde etmelerine ve toplum sağlığını geliştirmeye katkı sağlamalarına yardımcı olunur.

KAYNAKÇA

- Avcı, K. (2018). Sağlık Hizmetlerinde Kalite İyileştirme ve Türkiye Sağlık Hizmetleri Kalite ve Akreditasyon Enstitüsü. *Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Dergisi*, 1 (1), 1-5.
- Aydın, A. M. (2022). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Açısından Günümüz Öğrenci İhtiyaçlarının İncelenmesi. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 5 (3), 234-251.
- Burns, L., Bradley, E., & Weiner, B. (2011). *Shortell and Kaluzny's healthcare management: Organization design and behavior*. Cengage Learning.
- Çavmak, Ş. ve Çavmak, D. (2017). Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı. *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1 (1), 48-57.
- Çetintaş, H. B. (2016). Yönetim Yaklaşımlarında Örgütsel İletişim Olgusunun Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4 (1), 0-0.
- Çevik Özdemir, H. N., Çakır, R. ve Küçükali, R. (2019). Sağlık Yöneticilerinin Liderlik Özellikleri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 13 (19), 2893-2907.
- Çimen, M. (2010). Sağlık Yönetimi ve Sağlık Yönetim Eğitimi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (3), 136-139.
- Eke, E. (2022). Sağlık Politikası Süreci. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 3 (3), 41-67.

- Erdem, R. ve Pirinççi, E. (2003). Sağlık Hizmetlerinde Kullanım ve Kullanımı Etkileyen Faktörler. *Journal of Experimental and Clinical Medicine*, 20 (1), 39-46.
- Ersan, H., Türkmen, İ. ve Kaya, R. R. (2021). Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programlarının Ders Çeşitliliğinin Analizi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (3), 792-809.
- Esmer, Y. ve Elmalı, K. (2021). Yönetim ve Matematik Bağlantısı. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (1), 77-86.
- Ginter, P. M., Duncan, W. J., & Swayne, L. E. (2018). *The strategic management of health care organizations*. John Wiley & Sons.
- Gök, S. (2021). Sağlık Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 5 (1), 166-194.
- Hayran, O. (2012). *Sağlık Yönetimi Yazıları*. Sage Yayıncılık. İstanbul.
- Kahyaoğlu, F., Yanık, A. ve Tengilimoğlu, D. (2013). Batı Akdeniz Bölgesi Sağlık Kurumları Yöneticilerinde Mesleki Yeterliliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 3 (1), 15-27.
- Karaşin, Y. ve Tatlı, E. (2022). Sağlık Yönetimi Bölümünün Akademik Profili. *Sağlık Bilimleri ve Yaşam Dergisi*, 6 (1), 55-6.
- Kavuncubaşı, Ş. (2000). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. Siyasal Kitapevi. Ankara.
- Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2000). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- Kırılmaz, H., Amarat, M. ve Ünal, Ö. (2017). Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Sağlık Sistemlerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Strategic Public Management Journal*, 3 (6), 78-104.
- Kıvanç, M. M. (2015). Evrensel Sağlık Bildirgeleri ve Türkiye'de Sağlık Reformları. *Sağlık ve Hemsirelik Yönetimi Dergisi*, 2 (3), 162-166.
- Kinicki, A., Williams, B. K., Scott-Ladd, B. D. ve Perry, M. (2011). *Management: A practical introduction*. McGraw-Hill Irwin. New York City.
- Koçel, T. (2011). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Kömürcü, N., Durmaz, A., Bayram, N., Koyucu, R. G., Karaman, Ö. E. ve Toker, E. (2014). Sağlık Hizmetlerinde Kalite Standartları ve Modelleri. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 7 (1), 95-114.
- Kurt, M. E. (2016). Sağlık Hizmetleri Yöneticilerinin Yönetim Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi; Diyarbakır Örneği. *Doktora Tezi*, Dicle Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Okursoy, A. (2010). Türkiye'de Sağlık Sistemi ve Kamu Hastanelerinin Performanslarının Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Aydın.
- Özgülbaş, N. (2005). Sağlık Kurumlarında Finansal Performans Ölçümü ve Finansal Performansı Artırmak İçin Kullanılacak Stratejiler. *Verimlilik Dergisi*, (3), 125-144.
- Sargutan, E. (2005). Sağlık Teknolojisi Yönetimi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8 (1), 113-144.
- SAYÇEP. (2017). *Sağlık Yönetimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Ulusal-cekirdek-egitimi-programlari/saglik_yonetimi.pdf. Erişim Tarihi: 11.07.2023
- Sevinç, Ş. ve Yılmaz, F. Ö. (2020). Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Finansman Yöntemleri. *Selçuk Sağlık Dergisi*, 1 (2), 118-132.
- Shi, L., & Singh, D. A. (2014). Delivering health care in America: A systems approach. Jones & Bartlett Learning.

- Sönel, T. (2020). Sağlık Hizmetleri Finansmanında Katkı Payları ve Hakkaniyet. *Journal Of Social Humanities and Administrative Sciences*, 6 (31), 1617-1627.
- Sungur, C. (2021). Sağlık Sistemlerinin Sınıflandırılması ve Performans Analizi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (3), 2274-2201.
- Sunter, M. (2019). Sağlık Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetiminin Önemi. *Verimlilik Dergisi*, (3), 143-160.
- Sur, H. (2014). *Dünyada ve Türkiye'de Sağlık Yöneticiliği*. <https://www.saglikplatformu.com/dunyada-ve-turkiyede-saglik-yoneticiligi/>. Erişim Tarihi: 12.06.2023
- Şantaş, F., Uğurluoğlu, Ö. ve Kandemir, A. (2013). Sağlık Kurumlarında Yönlendirme Stratejileri. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5 (2), 63-78.
- Şener, E., Erdem, R. ve Akçakanat, T. (2010). Türkiye'de Lisans Düzeyinde Sağlık Yöneticisi Yetiştiren Kurumların Akademik ve Eğitsel Profili. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 13 (1), 29-44.
- Tanyıldızı, İ. ve Demir, Ö. (2019). Sağlık Kurumlarında Yalın Yönetim. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (1), 13-40.
- Tekingündüz, S., Kurtuldu, A. ve Işık Erer, T. (2016). Sağlık Hizmetlerinde Eşitsizlik ve Etik. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4), 32-43.
- Terzioğlu, O. ve Çağla, C. (2021). Büyük Buhran ve Amerika'da Sosyal Politika. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (41), 871-926.
- Uğurluoğlu, Ö. (2009). Hastane Yöneticilerinin Stratejik Liderlik Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *Hacettepe University, Institute of Health Sciences, Health Administration Program*, Ankara.
- Uğurluoğlu, Ö. ve Çelik, Y. (2009). Örgütlerde Stratejik Liderlik ve Özellikleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 12 (2), 121-156.
- Ustakara, F. ve Yıldız, Y. (2020). Örgüt Kuramının Bir Parçası Olan Sistem Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Yönetim Fonksiyonu Olarak Halkla İlişkiler ve Önemi. *Simetrik İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), 180-194.
- Yavuz, V. A. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 63-86.
- Yenisu, E., Şahin, F. ve Öztekkeli, H. (2019). Yönetim Düşüncesinin Evriminde Sistem Kuramının Etkileri: Kavramsal Bir Çözümleme. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (18), 514-527.
- Yıldırım, C. (2013). Örgüt Kültürü ve İnsan Kaynakları Yönetimi Arasındaki İlişki: Kamu ve Özel Sektör Bankacılığında Bir Uygulama. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. Erzurum.
- Yıldırım, K. E. (2019). Değişim Yönetiminin Başarısında Bir Araç Olarak Stratejik Niyetin Önemi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33 (4), 1153-1165.
- Yozgat, O. (1989). *İşletme Yönetimi*. Nihad Sayar Vakfı Yayınları. İstanbul.
- YÖK İstatistik, (2023). *Yüksek Öğretim Bilgi Sistemi İstatistik*. <https://istatistik.yok.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 15.06.2023.

AFETLERDE ACİL SERVİS YÖNETİMİ

Furkan Yılmaz - Evren Ekingen

I. GİRİŞ

Birçok şekilde tanımlanabilmekle beraber afet; aniden gelişen fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik kayıplara neden olmak yoluyla tüm canlıların yaşamını tehdit eden, çevredeki kuruluşların ve toplumun rutin işleyişleriyle üstesinden gelmesinin olanaksız olduğu, doğa, insan ve teknoloji kaynaklı olaydır. Acil Servis faaliyetleri ile yakından ilgili olan tanımlama ise zamanında ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilen sağlık hizmetinin, aşırı talep sonucu yetersiz kalmasıyla ortaya çıkan bir durumu içermektedir (Yüksel, 2018; Karcioğlu ve Topaçoğlu, 2017; Hanfling ve Andress, 2017). Afet olayları toplum içinde görülen terörist bir saldırı, ani hava değişiklikleri, bulaşıcı salgın bir hastalık gibi dış afetler şeklinde ve sağlık hizmeti sunulan tesislerde temel sağlık hizmetlerindeki kesinti dolayısıyla iç afetler şeklinde tanımlanabilir. İç afete örnek olarak hastaların bakımına engel olan; yangın, sel, bomba varlığı şüphesi, laboratuvar ve sistem hizmetlerinin aksaklığı gibi fiziksel nedenler gösterilebilir (Hanfling ve Andress, 2017). Bir başka ayırım yöntemine göre de afetler; kökenlerine göre doğal (deprem, sel, kasırga), teknolojik (maden kazaları, nükleer kaza) ve beşerî kaynaklı (terörist saldırıları, darbe girişimleri) olabileceği gibi, hızlarına göre ani ya da yavaş gelişen olarak da sınıflandırılabilir. Sağlık kurumları içinde büyük bir orana sahip olan hastanelerde de birçok afet olayı meydana gelmektedir. Hastanelerde meydana gelen afetler; hastane içi afetler ve hastane dışı afetler olmak üzere 2 gruba ayrılmaktadır. Söz konusu afetler Tablo 1'de gösterilmiştir.

zararın en aza indirilmesi için toplumsal koordinasyonun sağlanmasıyla hareket edilmesi gerekmektedir.

Bir daha yaşanmaması umuduyla 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremleri sonucunda vefat eden vatandaşlarımıza Allah'tan rahmet, yaralılarına acil şifalar dileriz.

KAYNAKÇA

- Akgün, T., Başkan, E., Başkırt, D., Bulut, M., Özgünter Divrik, H. N. ve Günseren, S. (2015). Hastane Afet ve Acil Durum Planı (HAP Hazırlama Kılavuzu). İçinde (Ed. Akkoca, M. ve Emer, E.) *Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü* (1-256). Sistem Ofset Bas. Yayını. Ankara.
- Allen, G., Parrillo, S., Will, J., ve Mohr, J. (2007). Principles Of Disaster Planning For The Pediatric Population. *Prehospital And Disaster Medicine*, 22 (6), 537-540.
- Altındiş, S. ve Ünal Ö. (2017). Acil Servis Kalite Standartlarında Türkiye'nin Durumu. *J Biyoteknoloji ve Stratejik Sağlık Araştırmaları*, 1 (2), 51-59.
- Aminizadeh, M., Farrokhi, M., Ebadi, A., Masoumi, G., Koliwand, P. ve Khankeh, H. (2022). Hospital Preparedness Challenges in Biological Disasters: A Qualitative Study. *Disaster Medicine And Public Health Preparedness*, 16 (3), 956-960.
- Arslan, Ü., Şahinöz, T. ve Kaya, M. (2007). *Afetlerde Sağlık Organizasyonu Çalışmaları*. Sempozyum. Afet Sempozyumu- Aralık, 5-7, Ankara.
- Atilla, R. (2019). Afet Yönetimi ve Tıbbi Uygulamalar. İçinde (Ed. Eroğlu, S. E., Yılmaz, S., Dursun, R. ve Karakayalı O.) *Acil Servislerde Afet Hazırlığı ve Fiziki Yapılanma* (201-207). EMA Tıp Kitabevi. İstanbul.
- Barbera, J. A., Macintyre, A. G., Knebel, A. ve Trabert, E. (2007). *Medical Surge Capacity And Capability: A Management System For Integrating Medical And Health Resources During Large-Scale Emergencies*. Us Department Of Health And Human Services. Amerika.
- Bastani, P., Sadeghkhan, O., Ravangard, R., Rezaei, R., Bikine, P. ve Mehralian, G. (2021). Designing A Resilience Model For Pharmaceutical Supply Chain During Crises: A Grounded Theory Approach. *J Pharm Policy Pract*, 14 (1), 115.
- Bazyar, J., Farrokhi, M., ve Khankeh, H. (2019). Triage Systems In Mass Casualty Incidents And Disasters: A Review Study With A Worldwide Approach. *Open Access Macedonian Journal Of Medical Sciences*, 7 (3), 482.
- Benli, H., Bacanlı, M., Gündoğdu, Ş.T., Yaman, M. M. vd., (2018). *Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri*. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf. AFAD yayınları. Erişim Tarihi: 11.07.2023.
- Bobdey, S. (2012). Strategic National Pharmaceutical Stockpile: A Concept For Optimization Of Medical Resources During Disasters. *Indian Journal Of Community Medicine: Official Publication Of Indian Association Of Preventive & Social Medicine*, 37 (3), 191.
- Bradt, D. A., Aitken, P., Fitzgerald, G., Swift, R., O'reilly, G. ve Bartley, B. (2009). Emergency Department Surge Capacity: Recommendations Of The Australasian Surge Strategy Working Group. *Academic Emergency Medicine*, 16 (12), 1350-1358.
- Brock, T. K., Mecozzi, D. M., Sumner, S., ve Kost, G. J. (2010). Evidence-Based Point-Of-Care Tests And Device Designs For Disaster Preparedness. *American Journal Of Disaster Medicine*, 5 (5), 285.

- Christian, M. D., Fowler, R., Muller, M. P., Gomersall, C., Sprung, C. L., Hupert, N. ve Marshal, J. C. (2013). Critical Care Resource Allocation: Trying To Predict Outcomes Without A Crystal Ball. *Critical Care*, 17 (1), 1-3.
- Demiröz, K. (2020). Afet Kriz Yönetiminde Sosyal Medyanın İşlevselliği ve Zararları Üzerine Bir İnceleme. *Resilience*, 4 (2), 293-304.
- Dursun, R., Görmeli, C. A., Görmeli, G., Öncü, M. R., Karadaş, S., Berktaş, M. ve Şehitoğulları, A. (2012). Disaster Plan Of Hospital And Emergency Service In The Van Earthquake. *Journal Of Academic Emergency Medicine/Akademik Acil Tıp Olgu Sunumları Dergisi*, 11 (2), 86-92.
- Ersoy, G. (2007). Afet Tıbbı. Cilt-I. İçinde (Ed. Eryılmaz, M. ve Dizer U.) *Hastane Acil Servislerinin Afet Hazırlığı* (645-651). Ünsal Yayınları.
- Hanfing, D. ve Andress, K. (2017). Acil Serviste Afet Planlaması ve Müdahalesi. İçinde (Çev. Ed. Gökhan, Ş.) (Ed. Şen, A. ve Güloğlu, C.) *Acil Servis Yönetimi* (323-331). (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 2014, 1.baskı). Akademisyen Kitabevi. Ankara
- Hick, J. L., Hanfling, D., Burstein, J. L., Markham, J., Macintyre, A. G., ve Barbera, J. A. (2003). Protective Equipment For Health Care Facility Decontamination Personnel: Regulations, Risks, And Recommendations. *Annals Of Emergency Medicine*, 42 (3), 370-380.
- Işık, Ö., Aydınlioğlu, H. M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G. ve Ay, A. (2012). Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28 (2), 82-123.
- İytemür, A. ve Tekeli Yeşil, S. (2020). Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Hastane Afet ve Acil Durum Planları ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 138-148.
- Karcioğlu, Ö. ve Topaçoğlu, H. (2017). Emergency Department Triage In Terrorism And Warfare Disasters. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 33 (Ek sayı), 1-8.
- Kost, G. J., Hale, K. N., Brock, T. K., Louie, R. F., Gentile, N. L., Kitano, T. K. ve Tran, N. K. (2009). Point-Of-Care Testing For Disasters: Needs Assessment, Strategic Planning, And Future Design. *Clinics In Laboratory Medicine*, 29 (3), 583-605.
- Körner, M., Krötz, M. M., Wirth, S., Huber-Wagner, S., Kanz, K. G., Boehm, H. F. ve Linsenmaier, U. (2009). Evaluation Of A Ct Triage Protocol For Mass Casualty Incidents: Results From Two Large-Scale Exercises. *European Radiology*, 19, 1867-1874.
- Laskowski-Jones (2016). L. Concepts Of Emergency And Disaster Preparedness. In: (Eds. Ignatavicius Dd, ve Workman M.L) *Medical-Surgical Nursing Patient-Centered Collaborative Care* (138-147). 8th Ed. Elsevier. St.Louis.
- Lök, U., Yıldırım, C., Al, B., Zengin, S. ve Çavdar, M. (2009). Şahinbey Araştırma ve Uygulama Hastanesi Hastane Afet Planı. *Akademik Acil Tıp Dergisi*, 8 (3), 38-46.
- Mehta, S. (2006). Disaster And Mass Casualty Management In A Hospital: How Well Are We Prepared?. *Journal Of Postgraduate Medicine*, 52 (2), 89.
- Oktay, C. (2002). Afetlerde Hastane Öncesi Müdahale ve Triyaj. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 11 (4), 136-139.
- Ortaç, G. ve Yılmaz Kaplan, D. (2021). Afet Yönetimi ve Kablosuz İletişim Sürekliliğine Genel Bakış. *Türk Doğa ve Fen Dergisi*, 10 (1), 316-326.
- Özcan, F. ve Işık, İ. (2023). Kahramanmaraş Depremi Çerçevesinde Sosyal Medya ve Kriz Yönetimi. İçinde (Ed. Darı, A. B.) *Dijital Çağda Halkla İlişkiler* (85-107). Paradigma Akademi Yayınları. Çanakkale.
- Özşahin, E. (2013). *Türkiye'de Yasanmış (1970-2012) Doğal Afetler Üzerine Bir Değerlendirme*. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı. Aralık, 5-7. Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

- Özüçelik, D. N. (2019). Triage In Disasters. *Turkey Clinics-Special Topics In Emergency Medicine*, 5 (1), 32-39.
- Palteki, T., Sezan, S., Kaşıkçı, Ö., Işıkkara, Am., Özşahin, A., Petal, M. vd., (2004). *Hastaneler İçin Afete (Depreme) Hazırlıklı Olma Kılavuzu*. Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Afete Hazırlık Birimi. İstanbul.
- Rodoplu, Ü. ve Ersoy, G. (2002). Acil Tıp Derneği ve Hastane Afet Planı. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED)*, 11 (9), 329-331.
- Sarık, M. E. ve Cengiz, S. (2022). Hastane Afet ve Acil Durum Planı Eğitim, Hazırlık Düzeyi ve Çalışanların Bilgi Seviyelerinin Tespit Edilmesi: Antalya İli Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11 (1), 122-132.
- Sharififar, S., Jahangiri, K., Zareiyani, A. ve Khoshvaghti, A. (2020). Factors Affecting Hospital Response In Biological Disasters: A Qualitative Study. *Medical Journal Of The Islamic Republic Of Iran*, 34 (21), 1-12.
- Şen, G. ve Ersoy, G. (2017). Hastane Afet Ekibinin Afete Hazırlık Konusundaki Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (4), 122-130.
- Şimşek, P. ve Gündüz, A. (2021). Afet Triyajı. İçinde (Ed. Duran, N. ve Donbaloğlu, M.O.) *Sağlık Bilimlerinde Yeni Yaklaşımlar. Genel Bakış* (135-148). Livre De Lyon. Fransa.
- Toker, H. (2016). Doğal Afetler, İletişim ve Medya. İçinde (Ed. Karaman, Z. T. ve Altay, A.) *Bütünleşik Afet Yönetimi* (249-278). Birleşik Yayınları. Sivas.
- Usta, G., Torpuş, K. ve Küçük, U. (2017). Afetlerde Start Triaj Skalası. *Artvin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler Uygulama ve Araştırma Merkezi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 3 (2), 70-76.
- Yalçın Balçık, P., Demir, İ. B. ve Ürek, D. (2014). Ankara'da Seçilen Bazı Hastanelerde Afet Yönetimine İlişkin Mevcut Durum Değerlendirilmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 17 (1), 45-58.
- Yeşil, S. T. (2017). Sağlık Afet ve Acil Durum Planlarında Genel Yaklaşımlar ve Ülkemizde Kullanılan Planlar. *Turkish Journal Of Public Health*, 15 (3), 233-244.
- Yüksel, S. (2018). Afetlerde Hastane ve Acil Birim Hazırlığı. *Türkiye Klinikleri Surgical Nursing-Special Topics*, 4 (3), 16-22.

FİBROMİYALJİ SENDROMUNDA NEGATİF KAVRAMI VE ÖLÜM DÜRTÜSÜ: PROJEKTİF TESTLERİN KATKISI

A. Elif Yavuz Sever

Fibromiyalji Sendromunda Negatif Kavramı ve Ölüm Dürtüsü: Projektif Testlerin Katkısı

A. Elif Yavuz Sever

Yayın No.: 1810
ISBN: 978-625-398-925-5
E-ISBN: 978-625-398-926-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yavuz Sever, A. Elif.

Fibromiyalji Sendromunda Negatif Kavramı ve Ölüm Dürtüsü: Projektif Testlerin Katkısı / A. Elif Yavuz Sever

1. Basım, X + 86 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-925-5

E-ISBN: 978-625-398-926-2

1. Fibromiyalji Sendromu 2. Negatif Kavramı 3. Ölüm Dürtüsü 4. Projektif Testler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostım OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ VE GİRİŞ	v
-----------------------	---

Birinci Bölüm

FİBROMİYALJİ SENDROMUNUN (FMS) AÇIKLANMASI	1
Kronik Ağrıya ve Fibromiyalji Sendromuna Tarihsel Bakış	1
Fibromiyalji Sendromunun Tanımı ve Nedenleri.....	4
Fibromiyalji Sendromunda Teşhis ve Tedavi	6
Fibromiyalji Sendromunun Psikanalitik Kurama Göre Değerlendirilmesi	9
Fibromiyalji Sendromuna İlişkin Güncel Psikanalitik Çalışmalar ve Projektif Testlerin Katkısı	12

İkinci Bölüm

PSİKANALİTİK KURAMDA ERKEN DÖNEM ANNE KIZ İLİŞKİSİ	15
---	-----------

Üçüncü Bölüm

PSİKANALİTİK KURAMDA ÖLÜM DÜRTÜSÜ.....	21
Klasik Freudyen Görüşte Ölüm Dürtüsü	21
Ölüm Dürtüsü ile ilgili olarak Freud Sonrası Açıklamalar	27
Psikanalitik Psikosomatik Kuramda Ölüm Dürtüsü	28

Dördüncü Bölüm

PSİKANALİTİK KURAMDA NEGATİF KAVRAMI	31
---	-----------

Beşinci Bölüm

FİBROMİYALJİ SENDROMUNDA NEGATİF KAVRAMININ VE ÖLÜM DÜRTÜSÜNÜN PROJEKTİF TESTLER İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	35
Projektif Testler	36
Rorschach Testi	36
Tematik Algı Testi (T.A.T)	38
Projektif Testlerin Genel Değerlendirmesi	38

Erken Dönem Anne-Kız İlişkisinin Niteliğini Ortaya Koyan Yanıtların Psikanalitik Açıdan İncelenmesi	43
Negatif Kavramını Ortaya Koyan Yanıtların Psikanalitik Açıdan Yorumlanması ve Olgu Örnekleri	54
Projektif Testlerde Ölüm Dürtüsü ve Depresif Duygulanımı İçeren Olgu Örnekleri.....	60

Altıncı Bölüm

FİBROMİYALJİ SENDROMUNDA NEGATİF KAVRAMI VE ÖLÜM DÜRTÜSÜNÜ KONU ALAN ÇALIŞMANIN SONUÇLARINA DAİR GENEL BİR DEĞERLENDİRME	71
KAYNAKÇA.....	79
YAZAR HAKKINDA	85

KAYNAKÇA

- Aisenstein, M. (2020). La Fatigue, Un Masochisme "Au Féminin". *Désir, Douleur, Pensée, Masochisme originaire et théorie psychanalytique*, Ithaque, Paris.pp.44-50.
- Antonini, A., Tinazzi, M., Abbruzzese, G., Berardelli, A., Chaudhuri, K.R., Defazio, G., Ferreira, J., Martinez-Martin, P., Trenkwalder, C., Rascol, O. (2018). Pain in Parkinson disease: Facts and Uncertainties, *Eur J Neurol*, 25:917.
- Anzieu, D., Chabert, C. (2005). *Les méthodes projectives*, Quadrige Manuels/ Puf, Paris.
- Arnold, LM., Hudson JI., Hess EV., Ware AE., Fritz DA., Auchenbach MB., Starck LO., Keck PE Jr. (2004). Family Study of Fibromyalgia, *Arthritis and Rheumatism*, 50 (3): 944-52.
- Arnold, LM. (2006). Biology and therapy of fibromyalgia, New therapies in fibromyalgia, *Arthritis Research and Therapy*, 8(4): 212- 225.
- Aziz, Q., Giamberardino, M. A., Barke, A., Korwisi, B., Rief, W., Treede, R.D. (2019). The IASP Taskforce for the Classification of Chronic Pain. The IASP classification of chronic pain for ICD-11: chronic secondary visceral pain. *Pain*,160:69-76.
- Brelet-Foulard, F., Chabert, C. (2003). *Nouveau Manuel du TAT, Approche Psychanalytique*, Dunod, Paris, 2.edition, pp.47.
- Bennett, R., Friend, R., Marcus, D. (2014). Criteria for the Diagnosis of Fibromyalgia: Validation of the Modified 2010 Preliminary ACR Criteria and the Development of Alternative Criteria, *Arthritis Care & Research*, 66 (9): 1364-1373.
- Braunschweig, D., Fain, M. (1975). *La Nuit, le jour*, Essai psychanalytique sur le fonctionnement mental, Paris, Puf, coll. 'le fil rouge'.
- Brelet-Foulard, F., Chabert, C. (2003). *Nouveau Manuel du TAT Approche psychanalytique*, Dunod, Paris.
- Breuer, J., Freud, S. (1895). *Studies on Hysteria*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, volume 2, London, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Chabert, C. (1998). *Psychanalyse et méthodes projectives*, Dunod, coll, 'les topos', pp. 57-62.
- Chabert, C. (2007). Les épreuves projectives en psychopathologie de l'adulte, Les méthodes projectives en psychopathologie, *Manuel de psychologie et de psychopathologie cliniques générale*, Elsevier Masson, s.551-580.
- Chabert, C. (2016). Klinik Psikopatolojide Projektif Teknikler: Gelişmeler, doğrulamalar, karşılıklar, *Yanıstma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 25, s. 11-24.
- Clauw, DJ. (2008). Assessing and Diagnosing fibromyalgia in the clinical setting, *Journal of Clinical Psychiatry*, 69(11): e33.
- Çelik, F. (2009). Ağrı ve edebiyat, [www.mevsimsiz.net/ Yazilar/.../ Agri ve Edebiyat-7968](http://www.mevsimsiz.net/Yazilar/.../Agri_ve_Edebiyat-7968).
- Dommerholt, J. (2000). Fibromyalgia: Time to Consider a New Taxonomy?, *Journal of Musculoskeletal Pain*, 8(4): 41- 47.
- Evcik, D., Ketenci, A., Sindel D. (2018). *Fibromiyalji Tanı ve Tedavi Önerileri*. Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Derneği, Yelken Basım, İstanbul.
- Fisher, S., Cleveland, S.E. (1968). *Body Image and Personality*, Dover Publications, New York.

- Freud, S. (1905). *Three Essays on the Theory of Sexuality*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, volume 7, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 151-193.
- Freud, S. (1905). *Component Instincts and Erotogenic Zones*, Three Essays on the Theory of Sexuality, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 7, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 167-168.
- Freud, S. (1905). *Fixations of Preliminary Sexual Aims*, Three Essays on the Theory of Sexuality, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 7, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp.157-158.
- Freud, S. (1909). *Analysis of a Phobia in a Five-Year-Old Boy*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 10, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 140.
- Freud, S. (1915). *Instincts and Their Vicissitudes*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, volume 14, London, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 117-140.
- Freud, S. (1915). *Our Attitude Towards Death, Thoughts for the times on war and death*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 14, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp.288-300.
- Freud, S. (1915). *The Disillusionment of the War, Thoughts for the times on war and death*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 14, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp.275-288.
- Freud, S. (1918, [1917]). *The Taboo of Virginity (Contributions to the psychology of love III)*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 11, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 192-208.
- Freud, S. (1920). *Beyond the Pleasure Principle*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 18, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp.3-64.
- Freud, S. (1923). *The Two Classes of Instincts*, The Ego and the Id içinde, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 19, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp.40-47.
- Freud, S. (1923). *The Dependent Relationships of the Ego*, The Ego and the Id içinde, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 19, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp.48-59.
- Freud, S. (1924). *The Economic Problem of Masochism*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 19, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 157-170.
- Freud, S. (1925). *Some Psychical Consequences of the Anatomical Distinction between the sexes*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 19, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp.243-258.
- Freud, S. (1926). *Inhibition, Symptoms and Anxiety*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 20, London, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 170-172.
- Freud, S. (1926). *The Question of Lay Analysis*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 20, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 212.
- Freud, S. (1930). *Editor's Introduction, Civilization and its Discontents*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 21, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp.62.

- Freud, S. (1930). *Civilization and its Discontents*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 21, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 108-122.
- Freud, S. (1931). *Female Sexuality*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 21, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 223-243.
- Freud, S. (1932). *Femininity, New Introductory Lectures on Psycho-Analysis*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 22, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis , pp 112-135.
- Freud, S. (1933). *Why War?*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume 22, London The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, pp. 203-215.
- Freud, S. (1954). *The origins of Psycho-analysis, Letters to Wilhelm Fliess, Drafts and Notes: 1887-1902*, no.64, Ed.Marie Bonaparte, Anna Freud, Ernst Kris, Imago Publishing Company Ltd, London, pp. 207-208.
- Guignard, F. (1999). Cles pour le féminin, maternal ou féminin? Le 'roc d'origine' comme gardien du tabou de l'inceste avec la mère, *Débats de Psychanalyse*, P.U.F., pp. 11-24.
- Green, A. (1993). *Le Travail du Négatif*, Les Editions de Minuit, Collection Critique, Paris.
- Green, A. (1997). *Les Chaînes d'Eros*, Paris, Odile Jacob.
- Green.A. (2000). *The Intuition of the Negative in Playing and Reality*, The Dead Mother: The Work of André Green, Ed: Gregorio Kohon, Routledge, London, pp.205-221.
- Green, A. (2007). Pulsion de destruction et maladie somatiques, *Revue Française de Psychosomatique*, Maladie et Autodestruction, PUF, 32, s. 45-69.
- Harris, R.E., Clauw D.J. (2008). Newer treatments for fibromyalgia syndrome, *Therapeutics and Clinical Risk Management*, 4(6): 1331-1342.
- Hellström, O., Bullington J., Karlsson G., Lindqvist P.,and Mattsson B. (1999). A Phenomenological study of fibromyalgia. Patient perspectives, *Scandinavian Journal of Primary Health Care*, 17: 11-16.
- Houzel, D. (2006). Düşüncenin Gelişimi ve Stabilizasyon Süreçleri, çev: Levent Kayaalp, *Psikanaliz Yazıları*, 13, 51- 66.
- İkiz, T. (2011). *Tematik Algı Testi (TAT) Psikanalitik Yönelimli El Kitabı*, Düş/ Düşün 27, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- İkiz, T. (2017). *Rorschach Testi, Psikanalitik Yorum, Kodlama ve Uygulamalar*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- İkiz, T. (2022). *Psikanalitik Psikopatoloji ve Projektif Testlerin Birlikteliği*, Klinik Araştırmalar Işığında Psikanalitik Psikopatoloji ve Projektif Testler, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- İskenderoğlu, Ö. N. (2017). *Fibromiyalji sendromunda tamamlanmayan yas sürecinin erken dönem nesne ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı
- Khan A.A., Khan A., Harezlak J., Tu W., Kroenke K. (2003). Somatic Symptoms in Primary Care: Etiology and Outcome", *Psychosomatics*, 44(6): 471-478.
- Koç, K. (2017). *Fibromiyalji Sendromunda Babalık İşlevinin Rorschach Testiyle Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

- Koç, K., Yavuz Sever E. (2018). *Fibromiyalji Sendromunda Babalık İşlevinin Rorschach Testiyle Değerlendirilmesi*. Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi, Beden Sorunsalları I, 29, 95-108
- Koç, K., Sever, E. (2022) *Fibromiyalji Hastalarının Kliniğinde Babalık İşlevi: Enstüel Söylemler*, Babalık İşlevi, Kuram, Kültür ve Klinik, Ed: Neslihan Zabcı, İdeal Kültür Yayıncılık: 155-179.
- Koç, K. (2022). Fibromiyalji Sendromunda Duyumsallığın Projektif Testlerle Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.
- Krypel L.L. (2009). Fibromyalgia: a review of its pathophysiology and drug treatment", *Journal of Pharmacy Practice*, 22(1): 6-16.
- Lakomek, HJ, Lakomek, M, Bosquet-Nahrwold, K.(2007). Fibromyalgia. Diagnostics-disease approach- therapy, *Md Klin(Munich)*, 102(1): 23-29.
- Laplanche, J., Pontalis, J.B. (2002). *Vocabulaire de la Psychanalyse*, Puf, Quadrige, 3.baskı, pp. 363-378.
- Laplanche, J., Pontalis, J.B. (2002). *Pulsion de mort*, Vocabulaire de la Psychanalyse, Puf, Quadrige, 3.baskı, pp. 375-376.
- Marty, P. (1990). *La psychosomatique de l'Adulte*, Que-sais-je?, Puf, Paris.
- Marty, P. (1998). Les mouvements individuels de vie et de mort, Paris, Editions Payot ve Rivages.
- McLean SA, Clauw DJ. (2004). Predicting chronic symptoms after an acute 'stressor'- lessons learned from 3 medical conditions, *Medical Hypotheses*, 63(4): 653-658.
- Merceron, C, Rossel F, Matthey ML. (2001). *La Plainte Douloureuse Chronique*, Psychopathologie et Polysémie, Etudes différentielles à travers le Rorschach et le TAT, Éditions Payot Lausanne, pp. 139-149.
- Nicholas, M., Vlaeyen, J. W. S., Rief, W., Barke, A., Aziz, Q., Benoliel, R., Cohen, M., Evers, S., Giamberardino, M. A., Goebel, A., Korwisi, B., Perrot, S., Svensson, P., Wang, S-J., Treede, R-D. (2019). Taskforce for the
- Classification of Chronic Pain (2019). The IASP classification of chronic pain for ICD-11: Chronic Primary Pain. *Pain*, 160(1): 28-37.
- Nicolaidis, N. (1995). Réflexions Critiques à Propos du Travail du Négatif d'André Green, *Revue Française de Psychosomatique*, 7, pp.213- 217.
- Papageorgiou, M. (2004). L'insoutenable légèreté du corps de la mère, *Revue Française de Psychosomatique*, 24, 127-144.
- Papageorgiou, M. (2006). De la nostalgie à la douleur de l'impossible départ. *Revue française de psychosomatique*, 30, 39-54.
- Parman, T. (2006). Psikanaliz ve Düşüncenin Gelişimi, *Psikanaliz Yazıları*, 13, 25- 43.
- Perrot, S., Cohen, M., Barke, A., Korwisi, B., Rief, W., Treede, R. (2019). The IASP Taskforce for the Classification of Chronic Pain. The IASP classification of chronic pain for ICD-11: chronic secondary musculoskeletal pain. *Pain* 160(1); 77-82.
- Peruchon, M. (2007). Projektif Testlerdeki Negatif Çalışması Açısından Düşüncenin Psikanalitik Teorisi: Toplayıcı Özelliği, çev: Burçin Alsancak Sönmez, *Yansıtma, Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 7-8, 63-68.
- Pheulpin, M. C., Baudin, M., Bruguère, P., Chabert, C. (2017). *Clinique des états du corps, Approche psychanalytique et projective*. Dunod, Malakoff.

- Pulcu, E. (2007). Ölüm dürtüsü kavramı ve ilkel savunma düzeneklerine evrimsel bir bakış, *Psikanaliz Yazıları*, Psikanaliz ve Aile sayısı, 15, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 115-124.
- Quinodoz, J.M.(2005). *Reading Freud, A Chronological Exploration of Freud's Writings*, çev: David Alcorn, The New Library of Psychoanalysis: Teaching Series, Routledge, London, pp. 185-193.
- Roman, P. (1997). La méthode projective comme dispositif à symboliser, *Projection et symbolisation chez l'enfant*, Lyon, P.U.L.
- Roman, P. (2001). Des enveloppes psychiques aux enveloppes projectives: Travail de la symbolisation et paradoxe de la négativité, *Psychologie clinique et projective*, (7): 71-84.
- Rosenzweig, T.M., Thomas,T.M. (2009). An Update on Fibromyalgia Syndrome: The Multimodal Therapeutic Approach, *American Journal of Lifestyle Medicine*, 3(3),pp. 226-237.
- Rorschach, H. (1964). *Psychodiagnostics*, Hans Huber Publisher, 6.baskı, Berne, Switzerland.
- Rubin, JJ. (2005). Psychosomatic Pain: New Insights and Management Strategies, *Southern Medical Journal*, 98(11): 1099-1110.
- Shapiro, B. (2003). Building bridges between body and mind: the analysis of an adolescent with paralyzing chronic pain, *International Journal of Psychoanalysis*, 84, 547-561.
- Scheidt, C.E., Waller, E., Endorf, K., Schmidt, S., König, R., Zeeck, A., Joos, A., Lacour, M. (2013). Is brief psychodynamic psychotherapy in primary fibromyalgia syndrome with concurrent depression an effective treatment? A randomized controlled trial. *Gen Hosp Psychiatry*. 35(2):160-7.
- Smadja, C. (1999). L'énigme de la douleur dans la dépression essentielle, *Revue Française de Psychosomatique*, 15, PUF, pp. 25-37.
- Smadja, C. (2011). Psychoanalytic psychosomatics, *Int J Psychoanalysis*, 92:221-230.
- Souza, L. C. (2014). *Le féminin, douleur et fatigue: Approche en psychopathologie psychanalytique de l'expérience subjective de la fibromyalgie*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Université Paris 13.
- Souza, L. C., Baudin, M., Pheulpin, M. (2017). Les éprouvés du corps et le corps éprouvé de la fibromyalgie. *Psychologie clinique et projective*, 23, 267-284.
- Szwec, G. (1996). Subversion érotique et subversion autocalmante: une double potentialité pour les fonctions somatiques, *Revue Française de Psychosomatique*, 10, 47- 58.
- Szwec, G. (1998). *Les Galériens Volontaires*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Siracusa, R., Paola, R.D., Cuzzocrea, S. (2021). Fibromyalgia: pathogenesis, mechanisms, diagnosis and treatment options update. *Int J Mol Sci.*, 22:3891.
- Tosunlar, L., Richards, S. (2009). History of chronic pain, www.emotionalprocessing.org.uk.
- Tunaboylu-İkiz, T. (1999). *Alkolizm ve TAT*, Tecrübi Psikoloji Çalışmaları, Cilt 21, Ayrı Basım, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s. 21-40.
- Tunaboylu, İkiz, T. (2001). *Rorschach Testi'nin Psikanalitik Yorumu 1, Kodlama ve Uygulama*, BağlamYayınları, İstanbul.
- Tunaboylu İkiz, T. (2002). *Rorschach Testi'nin Psikanalitik Yorumu-II: Erişkin Psikopatolojisinin Değerlendirilmesi*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Tunaboylu İkiz, T. (2002). Sigmund Freud ve Klasik Psikanalitik Görüşte Dürtülerin Akıbeti, *Psikanaliz Yazıları*, 4, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 11-17.
- Tunaboylu- İkiz, T. (2004). Kadınlar Neden Korkar?, *Psikanaliz Yazıları*, 8, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.51-62.

- Tunaboşlu- İkiş, T. (2004). *Psikanalitik Bakış Açısından Ölüm Dürtüsü ve Kültüre Olan Yansımaları*, Türk Kültüründe Ölüm Konferansı'nda sunulmuş bildiri, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, 25-26 Kasım.
- Tunaboşlu-İkiş, T. (2005). Anne-çocuk ilişkisinde kendini sakinleştirme yöntemleri, *Psikanaliz Yazıları*, 11, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 77-88.
- Tunaboşlu- İkiş, T. (2005). Anne kız ilişkisi; cinsel gelişimin öbür yakası, *Psikanaliz Konuşmaları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 61-72.
- Tunaboşlu İkiş, T. (2005). Projektif Testlerin Klinik Psikolojide Kullanımı, *Psikanaliz Konuşmaları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 141-166.
- Tunaboşlu-İkiş, T. (2008). Ruh ve Beden Arasında Sınır Kavramı; Dürtüler ve Psikosomatik Kuramda Akıbetleri, *Psikanaliz Yazıları*, 16, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 53-57.
- Weiner, B.I. (1993). Speaking Rorschach: A Tower of Babel No Longer, *Rorschachiana*, 18, 1-5.
- Winfield, JB.(2000). Psychological determinants of fibromyalgia and related syndromes, *Current Review of Pain*, 4(4): 276-286.
- Winnicott, D.W. (2002). *Playing and Reality*, Routledge Classics, Brunner-Routledge.
- Wolfe F.(1990). Fibromyalgia, *Rheumatic Diseases Clinics of North America*, 16(3):681-698.
- Wolfe F., Smythe HA., Yunus MB., Bennett RM., Bombardier C., Goldenberg DL., Tuqwell P., Campbell SM., Abeles M., Clark P. (1990), The American College of Rheumatology 1990 Criteria for the Classification of Fibromyalgia. Report of the Multicenter Criteria Committee, *Arthritis and Rheumatism*, 33(2): 160-172.
- Wolfe F., Ross K., Anderson J., Russel IJ., Hebert L. (1995). The prevalence and characteristics of fibromyalgia in the general population, *Arthritis and Rheumatism*, 38(1): 19-28.
- Wolfe, F., Clauw. J. D., Fitzcharles, M., Goldenberg, D.L., Katz, L. R., J. P. Mease., et al. (2010), The American College of Rheumatology preliminary diagnostic criteria for fibromyalgia and measurement of symptom severity, *Arthritis Care & Research* 62(5): 600-610.
- Wolfe, F., Clauw. J. D., Fitzcharles, M., Goldenberg, L. D., Häuser, W., Katz, L. Ret al. (2011). Fibromyalgia criteria and severity scales for clinical and epidemiological studies: a modification of the ACR preliminary diagnostic criteria for fibromyalgia. *J Rheumatol.* 38(6):1113-1122.
- Wolfe, F., Clauw. J. D., Fitzcharles, M., Goldenberg, L. D., Häuser, W., Katz, L. R., J. P. Mease., Russell. S. A., Russell. I. J., Walitt. B. (2016). Revisions to the 2010/2011 Fibromyalgia Diagnostic Criteria 2016 Revised Fibromyalgia Criteria, *Seminars in Arthritis and Rheumatism*, 46(3): 319-329.
- Yavuz, A.E., Tunaboşlu İkiş,T. (2009) , Fibromiyalji Sendromunda Negatif Kavramı ve Ölüm Dürtüsünün İzleri: Projektif Yöntemler ile Değerlendirme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.
- Yücel, B. (2000), Ağrılı Hastanın Psikiyatrik Değerlendirmesi, *Ağrı* içinde, Ed:Serdar Erdine, Nobel Tıp Kitabevleri, s 62- 68.
- Zanni, GR. (2009). Diagnosing and treating fibromyalgia, *The Consultant Pharmacist*, 24(8): 572-578, 583-584, 587-589.

FİNANSAL SOSYAL HİZMET

Dr. Aykut Can Demirel
Doç. Dr. Gonca Polat
Prof. Dr. Eda Purutçuoğlu

FİNANSAL SOSYAL HİZMET

Dr. Aykut Can Demirel, Doç. Dr. Gonca Polat, Prof. Dr. Eda Purutçuoğlu

Yayın No.: 1769

ISBN: 978-625-398-839-5

E-ISBN: 978-625-398-840-1

Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Demirel, A.C. (2022). Sosyal hizmet uzmanlarının gözünden finansal sosyal hizmet uygulamaları, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Demirel, Aykut Can., Polat, Gonca., Purutçuoğlu, Eda.

Finansal Sosyal Hizmet / Aykut Can Demirel, Gonca Polat, Eda Purutçuoğlu

1. Basım, X + 80 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-839-5

E-ISBN: 978-625-398-840-1

1. Finansal Sosyal Hizmet 2. Finansal Yapılabilirlik 3. Sosyal Hizmet 4. Sosyal Hizmet Uygulamaları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ŞEKİLLER	vii
TABLolar	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
1. Bölüm	
GİRİŞ	1
1.1. Sosyal Hizmet ve Finansal İyi Oluş	6
2. Bölüm	
Finansal Sosyal Hizmet	13
2.1. Finansal Yapabilirlik	18
2.1.1. Finansal Yapabilirliğin Tanımlanması ve Kavramlaştırılması	18
2.1.2. Finansal Yapabilirlik ve Sosyal Hizmet	26
2.2. Gelir Yeterliliği	29
2.3. Varlık Oluşturma	33
3. Bölüm	
Finansal Sosyal Hizmet Uygulaması	37
4. Bölüm	
Türkiye’de Finansal Sosyal Hizmetin Görünümü	41
5. Bölüm	
Finansal Sosyal Hizmet ve Güçlendirme Yaklaşımı	47
6. Bölüm	
Finansal Sosyal Hizmet ile İlgili Literatürdeki Çalışmalar	53
KAYNAKÇA	69

KAYNAKÇA

- AA. (2020). 2019 yılı enflasyon oranı belli oldu. 04.02.2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/2019-yili-enflasyon-orani-belli-oldu/1690857> adresinden erişildi.
- Adalar, H. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen eğitiminde finansal okuryazarlık ve öğretimi: Bir model önerisi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi.
- Akbaş, G.E. (2014). Farklı Sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin çocukluk dönemi istismar yaşantıları: Ankara Altındağ ve Çankaya örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25 (2), 75-96.
- Akın, A.Z. (2019). Neoliberalizm etkisinde sağ popülizmin yükselişi: ABD, Macaristan ve Fransa örnekleri. *International Journal of Political Studies*, 5(1), 27- 39. <https://doi.org/10.25272/j.2149-8539.2019.5.1.03>
- Akyıldız, Y. (2020). *Evsizlere yönelik sosyal hizmet ihtiyacının ekosistem yaklaşımı bağlamında incelenmesi: İstanbul örneği*. Doktora tezi. Yalova Üniversitesi.
- Almenberg, J. ve Säve-Söderbergh, J. (2011). Financial literacy and retirement planning in Sweden. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 585-598. <https://doi.org/10.1017/S147474721100049>
- Atkinson, A., McKay, S., Collard, S. ve Kempson, E. (2007). Levels of financial capability in the UK. *Public Money and Management*, 27(1), 29-36.
- ASHB. (2021). Sosyal yardım programlarımız. 28/08/2021 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz> adresinden erişildi.
- ASPB. (2017). Türkiye'nin bütünlük sosyal yardım sistemi. 06.02.2020 tarihinde https://www.aile.gov.tr/SYGM/PDF/Turkiyenin_Butunlesik_Sosyal_Yardim_Sistemi.pdf adresinden erişildi.
- Aybar, S. ve Doğru, C. (2013). Finansallaşma ve iktisadi sonuçları: Türkiye örneği. *Maliye ve Finans Yazıları*, 100, 9-40.
- Barmaki, N. (2015). *Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Hacettepe üniversitesi örneği*. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Barr, M.S. ve Sherraden, M. (2005). Institutions and inclusion in saving policy. Retsinas, N. ve Belsky, E. (Eds.), *In Building Assets, Building Wealth: Creating Wealth in Low-Income Communities* (s.1-50). Brookings Press.
- Bascug, E. ve Birkenmaier, J. (2016). Economic well-being in social work: new curricular resources for faculty. 01.02.2021 tarihinde https://www.cswe.org/getattachment/Centers-Initiatives/Initiatives/Clearinghouse-for-Economic-Well-Being/FinalEWBPresentation_111416.pdf.aspx adresinden erişildi.
- Bent-Goodley, T. B., Sherraden, M. S., Frey, J. J., Birkenmaier, J., Callahan, C. ve McClendon, G. G. (2016). Celebrating six decades of social work and advancing financial capability and asset development. *Social Work*, 61(4), 293–296. <https://doi.org/10.1093/sw/sww058>

- Bhushan, P. ve Medury, Y. (2013). Financial literacy and its determinants. *International Journal of Engineering, Business and Enterprise*, 44(2), 155-160.
- Birkenmaier, J. ve Curley, J. (2009). Financial credit: social work's role in empowering low-income families. *Journal of Community Practice*, 17, 251-268. <https://doi.org/10.1080/10705420903117973>
- Birkenmaier J., Loke, V. ve Hageman, S.A. (2016). Are graduating students ready for financial aspects of social work practice?. *Journal of Teaching In Social Work*, 36(5), 519-536. <https://doi.org/10.1080/08841233.2016.1244139>
- Birkenmaier, J., Sherraden, M.S. ve Curley, J. (2013). *Financial capability and asset development: Research, education, policy and practice*. Oxford University Press.
- Birkenmaier, J., Sherraden, M.S., Frey, J.J., Callahan, C. ve Santiago, A. (2016). Financial capability and asset building: Building evidence for community practice. *Journal of Community Practice*, 24(4), 357-367. <https://doi.org/10.1080/10705422.2016.1233519>
- Bricker J., Dettling, L.J., Henriques, A., Hsu, J.W., Moore KB, Sabelhaus, J., Thomsan, J., Windle, R.A. (2014). Changes in U.S. family finances from 2010 to 2013: Evidence from the survey of consumer finances. 27.02.2019 tarihinde <https://www.federalreserve.gov/pubs/bulletin/2014/pdf/scf14.pdf> adresinden erişildi.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2016). *Bir temel hak olarak vatandaşlık gelinine doğru*. (3. Baskı). İletişim Yayınları.
- Callahan, C., Frey, J.J. ve Imboden, R. (2019). Overview of interventions. C. Callahan, J.J. Frey ve R. Imboden (Eds.), In *the Routledge Handbook on Financial Social Work Direct Practice with Vulnerable Populations*, (s.7-14). Routledge Press.
- CFSW (2018). Financial social work what it is, what it does, why it matters in all economic times. 10/02/2019 tarihinde <https://financialsocialwork.com/downloads/financial-social-work-ebook> adresinden erişildi.
- CFPB (2013). *Financial empowerment training for social service programs: A scan of community-based initiatives*. Consumer Financial Protection Bureau.
- Chen, H. ve Volpe, R.P. (1998). An analysis of personal financial literacy among. *Financial Services Review*, 7(2), 107-128. [https://doi.org/10.1016/S1057-0810\(99\)80006-7](https://doi.org/10.1016/S1057-0810(99)80006-7)
- Clancy, M. M., Orszag, P. ve Sherraden, M. (2004). *College Savings Plans: A Platform for Inclusive Saving Policy?*. Washington University Center for Social Development.
- Coffey, D. (2018). Next steps: Whither social work education and financial capability and asset building? Washington. 13.05.2019 tarihinde https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=csd_research adresinden erişildi
- Collins, J.M. (2013). Analyzing the financial capability of people in wisconsin. 05.09.2019 tarihinde https://fyi.extension.wisc.edu/financialseries/files/2013/04/April_2013_Fin_Cap1.pdf adresinden erişildi
- Collins, J.M. ve Birkenmaier, J.M. (2013). Building the capacity of social workers to enhance financial capability and asset development. J.M. Birkenmaier, M.S Sherraden. ve J. Curley (Eds.), In *Financial Capability and Asset Development: Research, Education, Policy, and Practice*, (s. 302-322). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199755950.003.0103>

- Collins, J.M. ve Olive, P. (2016). Financial coaching: Defining an emerging field. J.J. Xiao (Eds.), In *Handbook of Consumer Finance Research*, (s. 115-127). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28887-1_8
- Collins, J.M. ve O'rourke C.M. (2012). The application of coaching techniques to financial issues. *Journal of Financial Therapy*, 3(2): 39-56. <https://doi.org/10.4148/jft.v3i2.1659>
- CSWE. (2016). Working definition of economic well-being. 10.07.2019 tarihinde <https://www.cswe.org/Centers-Initiatives/Initiatives/Clearinghouse-for-Economic-Well-Being/Working-Definition-of-Economic-Well-Being> adresinden erişildi.
- CSWE. (2017). *Curricular guide for economic well-being practice*. Council on Social Work Education.
- Cull R., Kunt A. D. ve Morduch, J. (2013). Banks and microbanks. *Journal of Financial Services*, 46, 1–53. <https://doi.org/10.1007/s10693-013-0177-z>.
- Cynamon, B.Z. ve Fazzari, S.M. (2014). Inequality, the Great Recession, and slow recovery. *Working Paper Series*. Institute for New Economic Thinking.
- Çeştepe, H. ve Güdenoğlu, E. (2017). *Neoliberal işsizlik politikalarının işsizlik üzerindeki etkisinin zaman serileri ile analizi: Türkiye örneği*. Kocaeli Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- Çıfci, E.G. (2009). Kapkaç suçundan hüküm giyen yetişkinlerin sosyo-demografik özellikleri ve sapma davranışlar açısından incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18 (18), 73-86.
- Dalbay, S. (2019). Liberal politikalardan neoliberal politikalara: Sosyal devletin dönüşümü. *Akademik Bakış Dergisi*, 72, 46-68.
- Delavega, E. ve Cordero, K.R. (2019). The ethics of financial social work. *Journal of Social Work Values and Ethics*, 16(2), 81-91.
- Despard, M.R. ve Chowa, G.A. (2010). Social workers' interest in building individuals financial capabilities. *Journal of Financial Therapy*, 1(1), 23-41; <https://doi.org/10.4148/jft.v1i1.257>
- Despard, M.R. ve Chowa, G.A. (2013). Training social workers in personal finance: An exploratory study. *Journal of Social Work Education*, 49(4), 689-700. <https://doi.org/10.1080/10437797.2015.1043195>
- Despard, M.R., Chowa, G.A. ve Hart, L. (2012). Personal financial problems: opportunities for social work interventions? *Journal of Social Service Research*, 38, 342–350. <https://doi.org/10.1080/01488376.2011.638733>
- Diler, H. (2020). Enflasyondan korunma aracı olarak altın yatırımı. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11 (2), 370-384.
- Duman, A. (2019). Türkiye'de emeğin değişen payı ve gelir dağılımı. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 60, 349-370.
- Duman, M.Z. (2011). Neo-liberal küreselleşmenin zaferi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 666-700.
- Eamon, M.K. ve Zhang, S.J. (2006). Do social work students assess and address economic barriers to clients implementing agreed tasks? *Journal of Social Work Education*, 42(3), 525-542. <https://doi.org/10.5175/JSWE.2006.200404131>
- Eğilmez, M. (2019). Türkiye Dünya'nın kaçınıcı büyük ekonomisi. 05/08/2019 tarihinde <https://www.mahfiegilmez.com/2019/04/turkiye-dunyann-kacnc-buyuk-ekonomisi.html> adresinden erişilmiştir.

- Elbogen, E.B., Lanier, M., Wagner, H.R. ve Tsai, J. (2021). Financial strain, mental illness, and homelessness: results from a national longitudinal study. *Medical Care*, 59, 132-138. <https://doi.org/10.1097/MLR.0000000000001453>
- Elliott, W. ve Nam, I. (2013). Is student debt jeopardizing the short-term financial health of U.S. households? *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 95(5), 1-35.
- Emin, E. (2018). Küresel adaletsizlik: Dünyada yoksulluk ve eşitsizlik raporu. INSAMER.
- Engelbrecht, L.K. (2008). Economic literacy and the war on poverty: a social work challenge? *International Journal of Social Welfare*, 17, 166-173. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2007.00544.x>
- Epstein, G.A. (2006). *Financialization and the world economy*. Edward Elgar Publishing.
- Erbay, E. (2019). Güç ve güçlendirme bağlamında sosyal hizmet uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42), 41-64. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.546674>
- Erbay, E. ve Tuncay, T. (2010). İnsan hakları eğitimi: güçlendirme yaklaşımı temelinde bir değerlendirme. *TAAD*, 1(3), 147-162.
- Erden, G. ve Akdur, S. (2018). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet ve kadın cinayetleri. *Klinik Psikoloji Dergisi*, 2(3), 128-139. <https://doi.org/10.31828/kpd2602443808092018m000003>
- Ergün, K. (2018). *Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlığı: Balıkesir üniversitesi örneği*. Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi.
- Fenge, L.A. (2012). Economic well-being and ageing: The need for financial education for social workers. *Social Work Education*, 31(4), 498-511. <https://doi.org/10.1080/02615479.2011.579095>
- Fitch, C., Hamilton, S., Bassett, P. ve Davey, R. (2011). The relationship between personal debt and mental health: A systematic review. *Mental Health Review Journal*, 16(4), 153-166. <https://doi.org/110.1108/13619321111202313>
- Frey, J.J., Sander, R., Svoboda, D. ve Elkinson, A. (2011). Defining the role and contributions of social workers in the advancement of economic stability and capability of individuals, families, and communities. *Center for Financial Security*, 5, 1-5.
- Frey, J.J., Sherraden M.S., Birkenmaier, J. ve Callahan, C. (2017). Financial Capability and Asset Building in Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 53, 79-83. <https://doi.org/10.1080/10437797.2016.125617>
- Gillen M. ve Loeffler, D.N. (2012). Financial literacy and social work students: Knowledge is power. *Journal of Financial Therapy*, 3(2), 28-38. <https://doi.org/10.4148/jft.v3i2.1692>
- Gökbunar, R., Özdemir, H. ve Uğur, A. (2008). Küreselleşme kıskacındaki refah devletinde sosyal refah harcamaları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 158-173.
- Gökmen, H. (2012). *Finansal okuryazarlık*. Hiperlink Yayınları.
- Gutierrez, L. (1990). Working with women of color: An empowerment perspective. *Social Work*, 35, 149-153. <https://doi.org/10.1093/sw/35.2.149>
- Güler, N., Tel, H. ve Tuncay, F.Ö. (2005). Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. *CÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 27(2), 51-56.

- Harvey, D. (2007). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- Hageman, S. A., Sherraden, M., Birkenmaier, J. M. ve Loke, V. (2019). Economic and financial well-being in the social work curriculum: faculty perspectives. *Journal of Social Work Education, 57*, 251-263. <https://doi.org/10.1080/10437797.2019.1661919>
- Hogarth, J.M. ve Hilgert M.A. (2003). Household financial management: the connection between knowledge and behavior. *Federal Reserve Bulletin, 89*, 309-322.
- Huang, J., Nam, Y. ve Sherraden, M. S. (2012). Financial knowledge and child development account policy: A test of financial capability. *Journal of Consumer Affairs, 47*(1), 1-26. <https://doi.org/10.1111/joca.12000>
- Huang, J. I. N., Nam, Y., Sherraden, M. ve Clancy, M. (2015). Financial capability and asset accumulation for children's education: Evidence from an experiment of child development accounts. *Journal of Consumer Affairs, 49*(1), 127-155. <https://doi.org/10.1111/joca.12054>
- Huston, S.J. (2010). Measuring financial literacy. *Journal of Consumer Affairs, 44*(2), 296-316. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x>
- IFSW. (2014). Global definition of social work. International federation of social workers. 09/02/2019 tarihinde <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> adresinden erişildi.
- Jacobson, J. M., Sander, R., Svoboda, D. ve Elkinson, A. (2011). Defining the role and contributions of social workers in the advancement of economic stability and capability of individuals, families, and communities (CFS Research Brief 2011-5.4). 15/09/2021 tarihinde <https://centerforfinancialsecurity.files.wordpress.com/2015/04/jacobson2011.pdf> adresinden erişildi.
- Johnson, E. ve Sherraden, M.S. (2007). From financial literacy to financial capability among youth. *The Journal of Sociology & Social Welfare, 34*(3), 119-146.
- Joo, S. (2008). Personal financial wellness. J.J. Xiao (Eds.), In *Handbook of consumer finance research*, (s.21-33). Springer Publication.
- Karataş, K. ve Erkan, G. (2002). Türkiye'de sosyal hizmet eğitiminin tarihçesi. Sosyal Hizmet Sempozyumu 2002: Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar.
- Karger, H. (2015). Curbing the financial exploitation of the poor: financial literacy and social work education. *Journal of Social Work Education, 51*, 425-438, <https://doi.org/10.1080/10437797.2015.1043194>
- Keleş, G. (2019). *Tarımda mikroekonomi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kılınçoğlu D.T. ve Özçelik, E. (2016). *John Maynard Keynes - Yine, yeniden*. İletişim Yayınları.
- Kılıç, Y. (2016). *Finansal okuryazarlık ve finansal refahın belirleyicileri: Gaziantep ve çevre illeri için yapısal eşitlik modeli uygulaması*. Doktora Tezi. Gaziantep Üniversitesi.
- Kindle, P. (2013). Student perceptions of financial literacy: Relevance to practice. *Journal of Social Service Research, 36*, 470-481. <https://doi.org/10.1080/01488376.2010.510951>
- Kirst-Ashman, K. ve Hull, G.F. (2014). *Understanding generalist practice* (7th edition). Cengage Learning Publishing.

- Korkmaz, F. (2017). Neoliberalizm bağlamında sosyal bilgiler öğretim programının politik bir metin olarak incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 29-57. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.5c1s2m>
- Kudubeş, İ.E., Kudubeş, A.A. ve Bektaş, M. (2017). Küreselleşmenin yarattığı yoksulluk: çocuk yoksulluğu. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 14(1), 79-85. <https://doi.org/10.5222/HEAD.2017.079>
- Lane L. B. ve Pritzker, S. (2016). Toward culturally sensitive financial education interventions with latinos. *Journal Of Community Practice*, 24(4), 410–427. <https://doi.org/10.1080/10705422.2016.1233476>
- Lazar, C. M., Black, A. C., McMahon, T. J., O'Shea, K. ve Rosen, M. I. (2014). Ambiguity in determining financial capability of SSI and SSDI beneficiaries with psychiatric disabilities. *Psychiatric Services*, 66(3), 279-284. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201400036>
- Lee, J.A.B. (2001). *The empowerment approach to social work practice* (2nd edition). Columbia University Press.
- Lein, L, Romich, J.L. ve Sherraden, M. (2015). Reversing extreme inequality. 17/10/2019 tarihinde <https://grandchallengesforsocialwork.org/wp-content/uploads/2016/01/WP16-with-cover-2.pdf> adresinden erişildi.
- Loke, V. ve Hageman, S. (2013). Dept literacy and social work. *Journal of Financial Therapy*, 4(1), 63-82. <https://doi.org/10.4148/jft.v4i1.1795>
- Loke, V., Watts, J.L. ve Kakoti, S.A. (2013). *Financial capabilities of service providers in the asset building field*. Eds. Birkenmaier J.M., Sherraden M.S. ve Curley J. Oxford University Press. In *Financial Capability and Asset Development: Research, Education, Policy, and Practice*, 251-277. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199755950.001.0001>
- Loya, R.M. (2014). The role of sexual violence in creating and maintaining economic insecurity among asset-poor women of color. *Violence Against Women*, 20(11), 1299-1320. <https://doi.org/10.1177/1077801214552912>
- Lusardi, A. (2010). Financial capability in the United States: Consumer decision-making and the role of social security. *University of Michigan Retirement Research Centre Working Paper*, 226.
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. (2007). Financial literacy and retirement preparedness: Evidence and implications for financial education programs. *Business Economics*, 42(1), 35-44. <https://doi.org/10.2145/20070104>
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. (2011). Financial literacy around the world: an overview. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4): 497-508. <https://doi.org/10.1017/S1474747211000448>
- Lusardi, A., Mitchell, O.S. ve Curto, V. (2010). Financial literacy among the young. *Journal of Consumer Affairs*, 44 (2): 358–380. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01173.x>
- Macionis, J.J. (2013). *Sosyoloji*. (13. Baskı). Çeviri Ed.: Akan V. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mamun, M. A., Akter, S., Hossain, I., Faisal, M. T. H., Rahman, M. A., Arefin, A., ... ve Griffiths, M. D. (2020). Financial threat, hardship and distress predict depression, anxiety, and stress among the unemployed youths: A Bangladeshi multi-city study. *Journal of Affective Disorders*, 276: 1149-1158. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.06.075>

- Markovic, D., Skrabakova, D. ve Srobarova, S. (2018). Financial literacy of social work students. In *5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts Sgem*, 323-328.
- Marshall, G. (2015). Financial hardship in later life: Social work's challenge or opportunity. *Social Work*, 60(3), 265–267. <https://doi.org/10.1093/sw/swv015>
- Money & Pension Services (2019). Financial capability strategy for the United Kingdom. what is financial capability. 27/04/2020 tarihinde <https://www.fincap.org.uk/en/articles/what-is-financial-capability> adresinden erişildi.
- Morrow-Howel, N. ve Sherraden, M.S. (2015). *Financial capability and asset holding in later life course perspective*. (1st Ed.). Oxford University Press.
- Nam, Y. (2008). Welfare reform, asset limits, and financial asset accumulation among low-income households. *Social Science Quarterly*, 89(1), 133-154. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2008.00525.x>
- Nam, Y., Huang, H. ve Lee, E. (2016). Ethnic differences in financial outcomes among low-income older asian immigrants: A financial capability perspective. *Journal of Community Practice*, 24(4), 445–461. <https://doi.org/10.1080/10705422.2016.1233474>
- NASW. (2017). Code of ethics. 03/11/2019 tarihinde <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English> adresinden erişildi.
- Nelson, R. J., Smith, T. E., Shelton, V. M. ve Richards, K. V. (2015). Three interventions for financial therapy: Fostering an examination of financial behaviours and beliefs. *Journal of Financial Therapy*, 6(1), 33-43. <https://doi.org/10.4148/1944-9771.1058>
- NTV. (2021). Yatırımcılara kripto para uyarısı: Tuzağa düşmeyin. 5/11/2021 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/yatirimcilara-kripto-para-uyarisi-tuzaga-dusmeyin,qVqhUXitIkGUpRcZh-vQw> adresinden erişildi.
- Nuhoğlu, H. (2019). *Boşanma sürecinde çatışma deneyimlerinin stratejik aile terapisi temelinde analizi. Bir karma yöntem araştırması*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Nussbaum, M. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.
- Ocaklı, B. Ö. (2020). Finansal sosyal hizmet: Türkiye için yeni bir sosyal hizmet alanı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 279-302. <https://doi.org/10.33417/tsh.656648>
- OECD. (2015). Social spending. 22/11/2019 tarihinde <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm> adresinden erişildi.
- OECD (2019). Income inequality (indicator). 28/10/2019 tarihinde https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/income-inequality/indicator/english_459aa7f1-en adresinden erişildi.
- Olgun, H. (2014). Dekomodifikasyon'dan 'komodifikasyon'a: İsveç konut politikasında neoliberal eğilimler. *İdealkent*, 5(13), 57-81.
- Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve evsizlere genel bir bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 77-88.
- Özden, S. A., Pak M.D. ve İçağasıoğlu A. İ. (2017). Sosyal hizmette iyilik hali kavramı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 87-104.

- Özğökçeler, S. ve Bıçkı, D. (2010). Özürlülerin sosyal dışlanma boyutları: Bursa ve Çanakkale örneklerinden yansıyanlar. II. Ulusal Sosyal Haklar Sempozyumu (s. 217-243).
- Padua, L. ve Doran, J. (2016). From being unbanked to becoming unbanked or unbankable: Community experts describe financial practices of latinos in east los angeles. *Journal of Community Practice*, 24(4), 428-444. <https://doi.org/10.1080/10705422.2016.1233477>
- Passmore, J. (2007). Addressing deficit performance through coaching: using motivational. *International Coaching Psychology Review*, 2(3), 265-276. <https://doi.org/10.53841/bpsicpr.2007.2.3.265>
- Peters, C. M., Sherraden, M. ve Kuchinski, A. M. (2015). From foster care to adulthood: The role of income. *Journal of Public Child Welfare*, 10(1), 39-58. <https://doi.org/10.1080/15548732.2015.1090940>
- Peterson, F. (2017). Local representations of homelessness in Copenhagen, Glasgow, and Gotenburg: A cross-city policy analysis. *European Journal of Homelessness*, 11(1), 153-183.
- Pinilla-Roncancio, M. (2015). Disability and poverty: Two related conditions. A review of the literature. *Journal of the Faculty of Medicine*, 63(1), 113-23. <https://doi.org/10.15446/revfacmed.v63n3sup.50132>
- Piketty, T. (2014). *Yirmi birinci yüzyılda kapital*. Çeviri Ed., H. Koçak, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Potters, C. (2021). Financialization. 31/08/2021 tarihinde <https://www.investopedia.com/terms/f/financialization.asp> adresinden erişildi.
- Purutçuoğlu, E. ve Doğan, İ. (2017). Engelli yakınlarının engelli yoksulluğuna ilişkin düşünceleri ve inançları: Ankara Keçiören örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49), 347-361.
- Richardson, T., Elliott, P. ve Roberts, R. (2013). The relationship between personal unsecured debt and mental and physical health: a systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 33(8), 1148-62. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.08.009>
- Roberts, R., Golding, J., Towell, T., Reid, S., Woodford, S., Vetere, A. ve Weinreb, I. (2010). Mental and physical health in students: the role of economic circumstances. *British Journal of Health Psychology*, 5(3), 289-297. <https://doi.org/10.1348/135910700168928>
- Saez, E. ve Zucman, G. (2016). Wealth inequality in the United States since 1913: Evidence from capitalized income tax data. *The Quarterly Journal of Economics*, 131(2), 519-578. <https://doi.org/10.1093/qje/qjw004>
- Saleebey, D. (2013). *The strengths perspective in social work practice*. Pearson Publishing.
- Salignac, F., Hamilton, M., Noone, J., Marjolin, A. ve Muir, K. (2020). Conceptualizing financial wellbeing: An ecological life-course approach. *Journal of Happiness Studies*, 21, 1581-1602. <https://doi.org/10.1007/s10902-019-00145-3>
- Sanders, C. (2016). Promoting financial capability of incarcerated women for community reentry: A call to social workers. *Journal Of Community Practice*, 4, 389-409. <https://doi.org/10.1080/10705422.2016.1233161>

- Sanders, C. K., Weaver, T. L. ve Schnabel, M. (2007). Economic education for battered women: An evaluation of outcomes. *Affilia*, 22(3): 240-254. <https://doi.org/10.1177/0886109907302261>
- SEYM. (2019). Down cafe. 28/08/2021 tarihinde <https://www.sarayengelsizyasam.gov.tr/down-cafe/> adresinden erişildi.
- Scanlon, E. ve Sanders, C. K. (2017). Financial capability and asset building: A transformational practice framework. *Advances In Social Work*, 18(2), 543-562. <https://doi.org/10.18060/21245>
- Sedefoğlu, G. (2016). *Yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin Bayesyen Logit modeli ile incelenmesi: Türkiye uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.
- Sheafor, B. ve Horejsi, C. (2014). *Sosyal hizmet uygulaması temel teknikleri ve ilkeleri*. (1. Baskı). Nika Yayınevi.
- Sherraden, M. (1991). *Assets and the poor: A new American welfare policy*. (1st Ed.). Routledge Publishing.
- Sherraden, M. (2014). Asset building research and policy: Pathways, progress, and potential of a social innovation. R. Cramer ve T.R.W. Shanks (Eds.), In *The Asset's Perspective*, (s. 263–284). Palgrave Macmillan Press.
- Sherraden, M. (2018). Asset building as social investment. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 45, 35-54. <https://doi.org/10.15453/0191-5096.4242>
- Sherraden, M. ve Deborah, P. A. (1995). Asset-Based Alternatives. S.A. Holbrook ve C.E. Merr (Eds.), In *Social Policy*, (s.65-83). Farm Foundation.
- Sherraden, M.S. (2010). Financial capability: What is it, and how can it be created?. *Washington University CSD Working Paper*, 10, 1-29. <https://doi.org/10.7936/K7SX6CQX>
- Sherraden, M.S. (2013). Building blocks of financial capability. J.M. Birkenmaier, M.S. Sherraden ve J.Curley (Eds.), In *Financial Capability and Asset Development: Research, Education, Policy, and Practice*, (s.1-45). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199755950.001.0001>
- Sherraden, M.S., Birkenmaier, J.M., McClendon, G. ve Rochelle, M. (2016). Financial capability and asset building in social work education: “The big piece missing?” *Journal of Social Work Education*, 53, 132–148. <https://doi.org/10.1080/10437797.2016.1212754>
- Sherraden, M.S., Frey J.J. ve Birkenmaier, J. (2016). Financial social work. J.J. Xiao (Eds.), In *Handbook of Consumer Finance Research*, (s.115-127). Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-0-387-75734-6>
- Sherraden, M.S., ve Huang, J. (2019). Financial social work. Erişim Adresi: 10/10/2019 tarihinde <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-923> adresinden erişildi. <https://doi.org/10.1093/acrefore/978019975839.013.923>
- Sherraden, M. S., Huang, J., Frey, J. J., Birkenmaier, J., Callahan, C., Clancy, M. M. ve Sherraden, M. (2015). Financial capability and asset building for all. 17/10/2019 tarihinde <https://grandchallengesforsocialwork.org/wp-content/uploads/2016/01/WP13-with-cover.pdf> adresinden erişildi.

- Sherraden, M.S., Laux, S. ve Kaufman, C. (2007). Financial education for social workers. *Journal of Community Practice*, 15(3), 9–36. https://doi.org/10.1300/J125v15n03_02.
- Sherraden, M.S. ve Mason, L. R. (2013). Community economic development. 30/05/2019 tarihinde <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-72> adresinden erişildi.
- Silverman, Y.E. (2018). Financial social work: A growing specialty in clinical social work. Washington. 11/12/2019 tarihinde <https://socialworkmanager.org/wp-content/uploads/2018/09/Financial-Social-Work-A-Growing-Specialty-in-Clinical-Social-Work.pdf> adresinden erişildi.
- Sprague, A. ve Black, R. (2012). State asset limit performs and implications for federal policy. New America foundation. 30/05/2019 <https://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/paper-sprague-black.pdf> adresinden erişildi.
- Stuart, G. (2013). What is financial capability. 14/10/2019 tarihinde <https://www.centerfor-financialinclusion.org/what-is-financial-capability> adresinden erişildi.
- Stuart, P. (2013). Social workers and financial capability in the profession's first half-century. J. Birkenmaier, M.S.Sherraden ve J.C.E. Curley (Eds.), In *Financial Capability and Asset Development: Research, education, policy and practice*, (s.41-61). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199755950.003.0018>
- Stuart, P. (2016). Financial capability in early social work practice: Lessons for today. *Social Work* 61(4), 297-303; <https://doi.org/10.1093/sw/sww047>
- Şarlak, Z. (2012). *Finansal okuryazarlık*. (2. Baskı). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Şenel, A. (1982). *İlkel toplumdaki uygar topluma geçiş aşamasında ekonomik toplumsal düşünsel yapıların etkileşimi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Taşğın, N. Ş. (2017). *Yoksulluk insan hakları ve sosyal hizmetler*. Nika Yayınevi, Ankara.
- TDK. (2023). Yapılabilirlik. 15.08.2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alınmıştır.
- Taşkesen, M.Ö. (2018). *Yoksulluk ve çalışma hayatı*. Ed. Şen B. ve Taşkesen M. Ö. Yoksulluk ve Sosyal Hizmet içinde 65-81. Eğitim Yayınevi.
- TBB. (2019). Finansal okuryazarlık seviye ölçme anketi. 04/05/2020 tarihinde <https://foy.tbb.org.tr/finansal-okuryazarlik-olcumu> adresinden erişildi.
- TBB (2021). Tüketici kredileri ve konut kredileri, Rapor no: DT01. 12/10/2021 tarihinde https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/ekler/3667/Tuketeci_Krediler_i-Haziran_2021.pdf adresinden erişildi.
- TCMB. (2021). Yabancı para mevduatları. 05/10/2021 tarihinde <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/dashboard/451> adresinden erişildi.
- Teater, B. (2014). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri*. (2. Baskı). Çeviri Ed.: Karatay, A. Nika Yayınevi.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve güçlendirme*. (1. Baskı). Çeviri Ed.: Cankurtaran Ö. Nika Yayınevi.
- Tuncay, T. (2009). Genç kanser hastalarının hastalık anlatılarının güçlendirme yaklaşımı temelinde analizi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(2), 69-87.

- Turner, R. (2008). Neo-liberal ideology history, concepts, and policies. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Turunen, E. ve Hılamo, H. (2014). Health effects of indebtedness: A systematic review. *BMC Public Health*, 14: 489-497.
- TÜİK (2020a). İşgücü istatistikleri Aralık 2019. 12/07/2021 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Aralik-2019_33783#:~:text=%C4%B0%C5%9Fsizlik%20oran%C4%B1%20%13%2C7%20seviyesinde,%13%2C7%20seviyesinde%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti adresinden erişildi.
- TÜİK (2020b). Yıllık gayrisafi yurt içi hasıla, 2019. 12/07/2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Annual-Gross-Domestic-Product-2019-33671> adresinden erişildi.
- TÜİK (2020c). Gelir ve yoksulluk araştırması. 12/07/2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820> adresinden erişildi.
- University of Maryland School of Social Work (2020). Financial social work initiative. 20/08/2021 tarihinde <https://www.ssw.umaryland.edu/media/ssw/fsw/FSWI-e-folder-Fall-2020.pdf> adresinden erişildi.
- Vermeiren, M. (2017). Global macroeconomic imbalances after the crisis: from the great moderation to secular stagnation. *The International Spectator Italian Journal of International Affairs*, 52, 1-19. <https://doi.org/10.1080/03932729.2017.1383758>
- Vitt, L.A. (2009). Values-centred financial education: Understanding cultural influences on learners' financial behaviours. 09/02/2019 tarihinde <https://www.smartaboutmoney.org/Portals/0/lievalue/financialeducation.pdf> adresinden erişildi.
- Wolfsohn, R. (2012). Linking policy and practice. E.F. Hoffer ve E.J. Clark (Eds.), In *Social Work Matters: Power of Linking Policy and Practice*, (s.219–223). NASW Press.
- Wolfsohn, R. ve Michaeli, D. (2014). Financial social work. 09/02/2019 tarihinde <http://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-923> adresinden erişildi.
- Xiao, J.J. (2016a). Consumer financial capability and wellbeing. J.J. Xiao (Eds.), In *Handbook of Consumer Finance Research*, (s.3-18). Springer International Publishing.
- Xiao, J.J. (2016b). Consumer financial education and financial capability. *Human Development and Family Studies*, 40, 712-721. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12285>
- Xiao, J.J., O'neill B., Prochaska, J.M., Kerbel, C.M., Brennan, P. ve Bristow, B.J. (2004). A consumer education programme based on the transtheoretical model of change. *International Journal of Consumer Studies*, 28(1), 55-65.
- Yıldırım, B. (2014). Bir yaklaşımın anatomisi: Güçlendirme. V. Işıkhani (Eds.), *Prof. Dr. Gönül Erkan'a Armağan: Sosyal Hizmet ve Mülakat içinde*, (s.1-8). Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, B. ve Şahin, F. (2019). Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye'nin konumu. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2525-2554. <https://doi.org/10.26466/opus.542395>

- Younger, S.M. (2020). *The social workers' perspective: financial literacy, education, practice, and policy. Dissertation.* Howard university Faculty of the Graduate School.
- Zastrow, C. (2016). *Sosyal hizmete giriş.* (4. Baskı). Çeviri Ed.: Çiftçi, D.B. Nika Yayınevi.
- Zengin, O. (2019) Güçlendirme yaklaşımı temelli yeni bir kavram: Finansal sosyal hizmet, III. Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu, Diyarbakır.
- Zortea T.C. ve Tokumarı, R.S. (2010). Family relationship and socio-economic context. *Interpersonal: An International Journal on Personal Relationships*, 4(1), 106-126. <https://doi.org/10.5964/ijpr.v4i1.45>

FİNTEK VE REGÜLASYON: BİR ELMANIN İKİ YARISI

Doç. Dr. Baki Rıza Balcı

FİNTEK VE REGÜLASYON: BİR ELMANIN İKİ YARISI

Doç. Dr. Baki Rıza Balcı

Yayın No: 1470
ISBN: 978-625-398-283-6
E-ISBN: 978-625-398-272-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seda Polat -sedapolat@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Balcı, Baki Rıza.

Fintek ve Regülasyon: Bir Elmanın İki Yarısı / Baki Rıza Balcı

1. Basım, X + 82 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-283-6

E-ISBN: 978-625-398-272-0

1. Fintek ve Regülasyon 2. Finansal Teknolojiler 3. Regtek 4. Regülasyon Teknolojileri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ŞEKİLLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. Bölüm FİNTEK NEDİR?	3
2. Bölüm TARİHSEL GELİŞİM	11
3. Bölüm FİNTEK İŞ MODELLERİ	15
4. Bölüm ÜLKELERDEKİ FİNTEK STRATEJİLERİ	43
5. Bölüm TÜRKİYE'DEKİ FİNTEK UYGULAMALARI	59
6. Bölüm REGÜLASYON VE FİNTEK	67
7. Bölüm FİNTEK VE REGÜLASYONUN GELECEĞİ	75
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	79

KAYNAKÇA

1. Wu YH, Bai L, Chen X. How does the development of fintech affect financial efficiency? Evidence from China. *Econ Res Istraživanja* [Internet]. 2022;1-20. Available from: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2106278>
2. Wang J, Zhao C, Lufei Huang , Yang S, Wang M, Huang L. Uncovering research trends and opportunities on FinTech: a scientometric analysis. *Electron Commer Res* [Internet]. 2022;1-25. Available from: <https://doi.org/10.1007/s10660-022-09554-8>
3. Sun Y, Li S, Wang R. Fintech: from budding to explosion - an overview of the current state of research. *Rev Manag Sci.* 2022;1-41.
4. Carbó-Valverde S, Cuadros-Solas PJ, Rodríguez-Fernández F. Entrepreneurial, institutional and financial strategies for FinTech profitability. *Financ Innov.* 2022 Dec 1;8(1).
5. Chuen DLK, Teo EGS. Emergence of FinTech and the LASIC Principles. *J of Financial Perspect.* 2015;3(3):1-17.
6. Ediagbonya V, Tioluwani C. The role of fintech in driving financial inclusion in developing and emerging markets: issues, challenges and prospects. *Technol Sustain.* 2022;
7. Singh AK, Sharma P. A study of Indian Gen X and Millennials consumers' intention to use FinTech payment services during COVID-19 pandemic. *J Model Manag.* 2022;27.
8. Xia H, Lu D, Lin B, Horn Nord J, Zuopeng Zhang J. Trust in Fintech: Risk, Governance, and Continuance Intention. *J Comput Inf Syst* [Internet]. 2022;16. Available from: <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=ucis20>
9. Arner DW, Barberis J, P.Buckley R. FinTech, RegTech, and the Reconceptualization of Financial Regulation. *Northwest J Int Law Bus.* 2017;37(3):371-413.
10. Durak İ, Çelik G. Finansal Teknolojilerin (Finteklerin) Benimsenmesini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *J Quant Res Soc Sci.* 2022;2(1):42-66.

11. Anifa M, Ramakrishnan S, Joghee S, Kabiraj S, Bishnoi MM. Fintech Innovations in the Financial Service Industry. *J Risk Financ Manag.* 2022;15 (287):1-19.
12. Carlini F, Del Gaudio BL, Porzio C, Previtali D. Banks, FinTech and stock returns. *Financ Res Lett.* 2022;(45):1-8.
13. Chorzempa M, Huang Y. Chinese Fintech Innovation and Regulation. *Asian Econ Policy Rev.* 2022;(17):274-92.
14. Tepe G, Geyikci UB, Sancak FM. FinTech Companies: A Bibliometric Analysis. *Int J Financ Stud [Internet].* 2022;10(2):1-17. Available from: <https://doi.org/10.3390/ijfs10010002>
15. Campanella F, Serino L, Crisci A. Governing Fintech for sustainable development: evidence from Italian banking system. *Qualitative Research in Financial Markets.* 2022.
16. Chen Y. Givers or Receivers? Return and volatility spillovers between Fintech and the Traditional Financial Industry. 2022;
17. Bu Y, Yu X, Li H. The nonlinear impact of FinTech on the real economic growth: evidence from China. *Econ Innov New Technol [Internet].* 2022;19. Available from: <https://doi.org/10.1080/10438599.2022.2095512>
18. Xie X, Zhu X. FinTech and capital allocation efficiency: Another equity-efficiency dilemma? *Glob Financ J.* 2022 Aug 1;(53):1-20.
19. Yudaruddin R. Financial technology and performance in Islamic and conventional banks. *Journal of Islamic Accounting and Business Research.* 2022.
20. Wu A-C, Kao D-D. Mapping the Sustainable Human-Resource Challenges in Southeast Asia's FinTech Sector. *J Risk Financ Manag.* 2022;1-26.
21. Sezal L. Fintek Hizmetlerinin Finans Sektörüne Etkileri ve Sağlanan Devlet Teşvikleri. *Ekon İşletme ve Maliye Araştırmaları Derg.* 2020;2(3):233-48.
22. Genç S. Türkiye'de Fintek Sektörünün Gelişim Dinamikleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi; 2021.
23. Bátiz-Lazo B, González-Correa I. Start-ups, Gender Disparities, and the Fintech Revolution in Latin America. In: *The Emerald Handbook of Entrepreneurship in Latin America.* 2022. p. 221-42.
24. Al Hudithi F, Siddiqui K. Designing The Guidelines For Fintech Curriculum. *Entrep Sustain Issues.* 2021;9(1):633-43.

25. Buluzar AR. Fintek Uygulamalarının Finans Sektörüne Getirdiği Dönüşüm ve Uygulama Örnekleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi; 2021.
26. Gürsoy İ, Turgut M. Dijital Pazarlama Stratejilerinin Fintek Sektörü Üzerindeki Etkileri. In: İşletme Biliminde Muhasebe, Pazarlama ve Organizasyon Konuları. Bursa: Ekin Yayınevi; 2022. p. 337-50.
27. Arner D, Barberis J, Buckley R. The Evolution of Fintech: A New Post-Crisis Paradigm? *Georg J of International Law*. 2015;47(1271):2-45.
28. Gomber P, Koch JA, Siering M. Digital Finance and FinTech: current research and future research directions. *J Bus Econ*. 2017 Jul 1;87(5):537-80.
29. Rabbani MR. Fintech innovations, scope, challenges, and implications in Islamic Finance: A systematic analysis. *Int J Comput Digit Syst*. 2022;11:1-28.
30. Puschmann T. Fintech. *Bus Inf Syst Eng*. 2017 Feb 1;59(1):69-76.
31. Vives X. The Impact of Fintech on Banking. *Eur Econ Regulation, Real Sect*. 2017;(2017.2):97-105.
32. Thakor A V. Fintech and Banking: What Do We Know? *J Financ Intermediation*. 2020;(41):1-13.
33. Talom FSG, Tengeh RK. The Impact of Mobile Money on the Financial Performance of the SMEs in Douala, Cameroon. *Sustainability*. 2020;12(183):1-17.
34. Lee I, Shin YJ. Fintech: Ecosystem, business models, investment decisions, and challenges. *Bus Horiz*. 2018 Jan 1;61(1):35-46.
35. Karim S, Naz F, Naeem MA, Vigne SA. Is FinTech providing effective solutions to Small and Medium Enterprises (SMEs) in ASEAN countries? *Econ Anal Policy*. 2022 Sep 1;75:335-44.
36. Huong A, Puah C-H, Chong M-T. Embrace Fintech in ASEAN: A Perception Through Fintech Adoption Index. *Res World Econ*. 2021;12(1):1-11.
37. Aulia M, Yustiardi AF, Permatasari RO. An overview of Indonesian regulatory framework on Islamic financial technology (fintech). *J Ekon Keuangan Islam*. 2020;6(1):64-75.
38. Nathan RJ, Setiawan B, Quynh MN. Fintech and Financial Health in Vietnam during the COVID-19 Pandemic: In-Depth Descriptive Analysis. *J Risk Financ Manag*. 2022;15(125):1-19.
39. Naz F, Karim S, Houcine A, Naeem MA. Fintech Growth during COVID-19 in MENA Region: Current Challenges and Future prospects. *Electron Commer Res [Internet]*. 2022;1-22. Available from: <https://doi.org/10.1007/s10660-022-09583-3>

40. Emara N. Asymmetric and threshold effects of FinTech on poverty in SSA countries. *J Econ Stud.* 2022;1-26.
41. Coffie CPK, Zhao H, Mensah IA. Panel Econometric Analysis on Mobile Payment Transactions and Traditional Banks Effort toward Financial Accessibility in Sub-Sahara Africa. *Sustainability.* 2020;12(895):1-20.
42. Langley P, Rodima-Taylor D. FinTech in Africa: an editorial introduction. *J Cult Econ [Internet].* 2022;1-15. Available from: <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=rjce20>
43. Kömürçüoğlu FÖ, Akyazı H. Finansal Teknolojilerdeki Gelişmeler : Fırsatlar ve Riskler * Advances in Financial Technologies : Opportunities and Risks. Vol. 1. 2020. p. 35-48.
44. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. 2021 Türkiye Fintek Ekosistemi Durum Raporu [Internet]. 2021. Available from: <https://www.cbfo.gov.tr/sites/default/files/2021-12/turkiye-fintek-ekosistemi-durum-raporu-2021.pdf>
45. Genç S, Küçükçolak RA. Türkiye’de fintek sektörü. Vol. 1, Working Paper Series. 2020. p. 48-60.
46. Canbaz MF, Erbaş S. Katılım Bankacılığında FinTek Eğilimleri Ve Sektöre Katkıları. *Finans Ekon ve Sos Araştırmalar Derg.* 2021;6(3):477-89.
47. Aktürk B. İslami Finansta Finansal Teknoloji (Fintek) ve Fintek’in Katılım Bankaları Uygulamaları. Marmara Üniversitesi; 2021.
48. Artie WN. Emergence of Fintech and cybersecurity in a global financial centre Strategic approach by a regulator. *J Financ Regul Compliance.* 2017;25(4):422-34.
49. Mansilla-fernández JM. Numbers: FinTech companies in the European countries. *Eur Econ – Banks, Regul Real Sect [Internet].* 2017;31-9. Available from: <https://european-economy.eu/2017-2/numbers-2017-2/>
50. BCBS. Sound Practices: Implications of fintech developments for banks and bank supervisors [Internet]. 2017. Available from: <https://www.bis.org/publ/bcbs183.pdf>
51. Lagna A, Ravishankar MN. Making the world a better place with fintech research. *Inf Syst J.* 2022;(32):61-102.

FOLKLOR VE SÖZLÜ TARİH

Ağıtlarda Sosyal Tarih Üzerine Bir İnceleme

Dr. Seyit Gezer

FOLKLOR VE SÖZLÜ TARİH

Dr. Seyit Gezer

Yayın No.: 1849
ISBN: 978-625-398-521-9
E-ISBN: 978-625-398-520-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Seyit Gezer

Folklor ve Sözlü Tarih/ Seyit Gezer

1. Basım, XIV + 254 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin var.

ISBN: 978-625-398-521-9

E-ISBN: 978-625-398-520-2

1. Sözlü Tarih 2. Folklor 3. Ağitlar

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

KAYNAKÇA

1-Yazılı Kaynaklar

- Ackelsberg, Martha A.; Mary Lyndon Shanley (1996). "Privacy, publicity, and power: A feminist rethinking of the public-private distinction", **Revisioning the Political Feminist Reconstructions of Traditional Concepts in Western Political Theory** Nancy J. Hirschmann ve Christine Di Stefano. Oxford: Westview Press.
- Aça, Mehmet (2019). "Toplumlaşma ve Toplumsallaşma Eşiğinde Kültür". **Halk Bilimi El Kitabı**. (Ed. Mustafa Aça). Ankara: Nobel Yayımları.
- Akıncı, Özgül (2009). "Osmanlı Bankası Müzesi'nde Sabancı Üniversitesi Desteyiyle Sözlü Tarih Çalışmaları Başlıyor". **Toplumsal Tarih Dergisi**. S.189 (Mart). s.14-16.
- Aksan, Doğan (1988). **Her Yönüyle Dil**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Erol; Çapraz, Erhan (2019). **Kayseri Türküleri ve Oyun Havaları**. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Aktulum, Kubilay. (2013). **Folklor ve Metinlerarasılık**. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Albayrak, Fatma; Serin, Nilüfer (2015). "Kutadgu Bilig ve Mârifetnâme'de Kadın Algısı". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. C. 8. S. 37. s. 16-37.
- Altuntek, N. Serpil (2009). "**Yerli'nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem**". Ankara: Ütopya Yayınları.
- And, Metin (1962). **Dionisos ve Anadolu Köylüsü**. İstanbul: Elif Yayınları.
- Anton, Lorena (2016). **Cultural Memory. In Protest Cultures. A Companion** (Ed. K. Fahlenbrach et al.), New York/Oxford: Berghahn Books, pp. 130-136.
- Arik, Remzi Oğuz (1990). **Coğrafyadan Vatana**. Ankara: KB Yayınları.
- Aristoteles (2007). **Retorik**. (Çev. Mehmet H. Doğan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Artun, Erman (2012). **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nazmı: Edebiyat Tarihi-Metinler**. Adana: Karahan Yayıncılık.
- Aslan, Ensar (2010). **Türk Halk Edebiyatı**. Ankara: Maya Akademisi.
- Assmann, Jan (1995). "Collective Memory and Cultural Identity". **New German Critique**. No: 65, J. Czaplicka (Trans.), 125-133.
- Assmann, Jan (2015). **Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik**. (Çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Astrid, Erll (2008). "Cultural Memory Studies an Introduction". **Cultural Memory Studies An International And Interdisciplinary Handbook**. (Ed. Astrid Erll, Ansgar Nünning. Berlin: Walter de Gruyter.
- Azar, Birol (2007). "Sözlü Kültür, Tarihi Gerçek ve Saltukname Örneği", **TÜBAR**, XXI., s. 17-27.
- Bascom, William (2003). "Halkbilimi (Folklor) ve Antropoloji". (Çev. Metin Ekici). **Millî Folklor**. S.58, s.162-170.
- Başer, Sait (2006). **Toplumsal Akı Anlamak**. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Başgöz, İlhan. (2003). "Ağıt, Sosyal Tarih ve Etnografya". **Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzenlenmesi Sempozyum Bildirileri**. s.15-31. (Yay. Haz. Öcal Oğuz, Tuba Saltık Özkan). Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: Ankara.
- Bayat, Fuzuli (2004). "Sözlü Tarih Kavramı: Geçmişin Anlamlandırılması, Geleceğin Kurulması -GAP Bölgesi Materyalleri Esasında-". **Folklor/Edebiyat Dergisi**. S.57, s.85-93.
- Bekki, Salahaddin (2004). **Baş Yastıkta Göz Yolda Sivas Türküleri**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Bilgin, Nuri (2008) (a). "Tarih ve Kolektif Bellek (I)". **Toplumsal Tarih Dergisi**. S. 173 (Mayıs-2008), s. 34-40.
- Bilgin, Nuri (2008) (b). "Tarih ve Kolektif Bellek (II)". **Toplumsal Tarih Dergisi**. S. 174 (Mayıs-2008), s. 34-40.
- Bali, Muhan (1997). **Ağıtlar**. Ankara: KB Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (1968). "Halk Şiiri". Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı), 19/207, Ankara: TDK Yayınları.
- Bozyiğit, A. Esat (1987). "Düğünlerimizde Bayrak Geleneği". **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**. C IV. s. 67-84. Ankara: MİFAD Yayınları.
- Burke, Peter. (2003). **Tarihin Görgü Tanıkları**, (Çev. Z. Yelçe). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Counce, Stephen (2011). **Sözlü Tarih ve Yerel Tarihiçi**, (Çev. Bilmez Bülent Can, Alper Yalçinkaya). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Connerton, Paul (1999). **Toplumlar Nasıl Anımsar?**. (Çev. Alaaddin Şenel). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çağım, Zekiye. (1999). **Adana Yöresi Avşar Ağıtları ve Bu Ağıtların Adana Âşıklık Geleneğine Etkisi**, Basılmamış Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakmak, Songül (2022). "Doğu Anadolu Bölgesindeki Türkü Ağıtların Sözlü Tarih Açısından Önemi", **Kültür Evreni**, S. 47. s. 65-87.

- Çelik, Celeleddin. (2005). **İsim Kültürü ve Din Şahıs İsimleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi Denemesi**. Konya: Çizgi Yayınları.
- Çeribaş, Mehmet (2021). "Türk Kültüründe Kut İnancı ve Kut Aktarma Yolları". **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**. C.14. S.36. 1185-1206.
- Çobanoğlu, Özkul (1999). **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2000). "Bilim Felsefesi Bağlamında Halkbilimi ve Halkbilimsel Bilginin Teleolojik Serüveni". **Folklor/Edebiyat Dergisi**, S.4, s.27-42.
- Çobanoğlu, Özkul (2000a). **Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2003). **Türk Dünyası Epik Destan Geleneği**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2021). **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Danacıoğlu, Esra (2001). **Geçmişin İzleri**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Demir, Acar (1997). **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. Ankara: Vadi Yayınları.
- Delaney, Carol (2014). **Tohum ve Toprak**. (Çev. Selda Somuncuoğlu, Aksu Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dikkaya, Fahri (2006). "Kadim Ataları Dinlemek: Arkeoloji ve Sözlü Tarih". **Kuşaklar Deneyimler Tanıklar -Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı 26-27 Eylül 2003 İstanbul-**, (Yay. Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Dilçin, Cem (2005). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, Dehri (2000). **Edebiyatımızda Atasözleri**. Ankara: TDK Yayınları.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1968). "Halk Şiirinde Türler". **Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)**, 19/207, Ankara: TDK Yayınları.
- Dundes, Alan (1998). "Halk Kimdir?". (Çev. Metin Ekici). **Millî Folklor**, S. 37. s. 139-153.
- Dundes Renteln, Alison ; Dundes, Alan (1994). **Folk Law**. New York and London: Garland Publishing.
- Durbilmez, Bayram (2013). "Tarihî Gerçeklerin Âşık Edebiyatına Yansımaları Bağlamında Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Mücahitleri". **Folklor/Edebiyat**. C. 19. S. 76. s. 173-193.
- Eker, Ümit (2012). "Tarihî Metin Aktarımlarında Deyimler". **Ulusallararası Türkçe Edebiyat, Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)**. S. 1/1. S. 124-157.

- Elçin, Şükrü (1990). **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**. Ankara: KB Yayınları.
- Elçin, Şükrü (1999). **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, Mircea (2006). “Sözlü Edebiyat 2”. (Çev. Mehmet Rifat). **Varlık Dergisi**, S.1182 (Şubat-2006), s.68-73.
- Elias, Norbert (2004). **Uygurlık Süreci**. C.1. (Çev. Ender Ateşman). İstanbul: İletişim yayınları.
- Erden, Atilla (1999). **Anadolu Giysileri**. Ankara: Duman Ofset.
- Ergin, Muharrem (2001). **Dede Korkut Hikâyeleri**. Ankara: TTK Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2000). **Orhun Âbideleri**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ersoy, Ruhi (2009). **Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Esen, Şükrü (1999). **Anadolu Türküleri**. (Yay. Haz. Pertev Naili Boratav, Fuat Özdemir), Ankara: KB Yayınları.
- Evlıyaoğlu, Sait; Baykurt, Şerif (1988). **Türk Halkbilimi**. Ankara: Ofset Reproduksiyon Matbaacılık.
- Fidan, Süleyman (2011). “Sözlü Kültür-Sözlü Tarih İlişkisi Bağlamında Niş Türküleri”. **Turkish Studies**. S. 6/4. s. 139-148.
- Freund, Sigmund (1975). **Kitle Psikolojisi**. (Çev. Kâmuran Şipal). İstanbul: Bozak Yayınları.
- Geertz, Clifford (1993). “In: The Interpretation of Cultures: Selected Essays”. **Religion As a Culturel System**. pp. 87-125. Fontana Press.
- Genç, Köksal (2007). “Sözel Dünyadan Sanal Dünyaya Bir İletişim Hiyerarşisi: Mektup- E-Posta-Msn”. **Millî Folklor Dergisi**. S. 75. S.143-150.
- Geertz, Clifford (2007). **Yerel Bilgi**. (Çev. Hakan Gür). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Geertz, Clifford (2011). **Kültürlerin Yorumlanması**. (Çev. Hakan Gür). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gezer, Seyit (2016). “Ağıt Metinlerinin Sözlü Tarih Belgesi Niteliği -Sel Ağıdı-”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 9(42), 658-666.
- Gezer, Seyit (2022). “Ozan Arif’in Destanlarının 12 Eylül İhtilaline Tanıklığı”. **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**. S. 52. S.47-64.
- Gezer, Seyit (2022). **Kayseri Alevileri Yedi Bucak Avsarları**. Ankara: Nobel Yayınları.
- Gezer, Seyit (2023). “Türk Kültüründe Atalar Kültü ve Ölüler Kültü Kavramları”, **International Journal of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 4, S. 1, s. 75-89.

- Gezer, Seyit (2023). “Sözlü Tarih Yaklaşımının Folklor Çalışmaları İçin Önemi”. **Folklor Akademi Dergisi**. C.6. S.2. s. 955-967.
- Giddens, A. (2005). **Sosyal Teorinin Temel Problemleri**. (Çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Gökdemir, Oktay (2021). “Tarihyazımında İki Yeni Yaklaşım: Sözel Tarih ve Yerel Tarih”. **Tarih Nasıl Yazılır**. (Ed. Ahmet Şimşek). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gömeç, Saadettin; Çelikleş, Müslime, Melis (2014). “Anadolu Selçukluları Çağında Bir Uçuş Denemesi”. **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**. C. 1. S. 4. s. 1-7.
- Görkem, İsmail (2001). **Türk Edebiyatında Ağıtlar –Çukurova Ağıtları-**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Görkem, İsmail (2003). “Ağıtlar”. **Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi**, C.3, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gülensoy, Tuncer (2007). **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü: Etimolojik Sözlük Denemesi-I**. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Günay, Ünver; Güngör, Harun (2015). **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi**. Ankara: Berikan Yayınları.
- Güngör, Harun (2012). **Türk Din Etnolojisi**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Güret, Emel; Alaçam Akşit; Aslı Ceren (2021). “Yazı ve Yazılı İletişim: Yazı Temalı Atasözleri ve Deyimlere İlişkin Bir İçerik Analizi”. **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. C. 1. S. 1. s. 119-144.
- Güvenç, Bozkurt (1979). **İnsan ve Kültür**. İstanbul: Remiz Kitabevi Yayınları.
- Iggers, Georg G. (2000). **Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**. (Çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İlhan, M. Emir (2018). **Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama**. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İlyasoğlu, Aynur. (2006). “Yakın Dönemde Tarihe İlginin Farklılaşması Sürecinde Sözlü Tarih Alanının Türkiye’deki Gelişimine Bir Bakış”. **Kuşaklar Deneyimler Tanıklar -Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı 26-27 Eylül 2003 İstanbul-**. (Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan). s.15-23. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Jenkins, Keith (1997). **Tarihi Yeniden Düşünmek**. (Çev. Bahadır Sina Şener). Ankara: Dost Kitabevi.
- Kafesoğlu, İbrahim (1999). **Türk Millî Kültürü**. İstanbul: Ötügen Yayınları

- Kalafat, Yaşar (2006). **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara: Ebabel Yayınları.
- Karakurt, D. (2011). **Türk Söylence Sözlüğü**. e-kitap. (Erişim tarihi: 10.08.2023).
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/00/TurkSoylenceSozlugu.pdf>
- Kaşgarlı, Mahmud (2005). **Divanu Lüğati’t Türk**. (Çev. Mustafa S. Kaçalın). (Yay. Haz. Mehmet Ölmez). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Katsanevakı, Athena (2017). “Modern Laments in Northwestern Greece, Their Importance in Social and Musical Life and the “Making” of Oral Tradition”. **Musicologist İnternational Journal Of Music Studies**. 1/1. 95-140.
- Kaya, Doğan (1999), **Anonim Halk Şiiri**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Doğan (2020). “Sivas’ta Suda Boğulmalara ve Sel Baskınlarına Bağlı Söylenmiş Ağıtlar”. **Türk Yurdu**. S. 269. S. 77-84.
- Keskin, Ahmet (2019). **Folklor ve Disiplinler Arasılık**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koç, F., vd. (2010). “17-18. Yüzyıl Türk Minyatürlerindeki Kadın Giysilerinde Yaka ve Kol Formu Özellikleri”. **Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu 26-29 Mayıs 2010 Bildiriler Kitabı**, (Ed. Ü. Ç. Şavk), 479-495, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kongar, Emre (1979). **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Köktürk, Milay (2006). **Kültür Bilim Yazıları**. Ankara: Hece Yayınları.
- Köprülü, Fuad. (2009). **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kutlu, Muhtar (2009). “Etnofotografi”. **Folklor/Edebiyat Dergisi**. S.58, s.7-8.
- KB (1991). **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, C.1. Ankara: KB Yayınları.
- Lévi-Strauss, Claude (2013). **İrk, Tarih ve Kültür**. (Çev. Haldun Bayrı, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu, Işık Ergüden). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Linton, Ralph (1936). **The Study of Man**. Appleton-Century-Crofts, INC New York.
- Lord, Albert Bates (1971). **The Singer of Tales**. A.B.D.
- Mannheim, Karl (2017). **Kültür Sosyolojisi**. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Mahuika, Neptia (2019). *Rethinking Oral History and Tradition An İndigenous Perspective*. Oxford University Press.

- Mclare, Anne (2000). "The Oral And Ritual Culture Of Chinese Women Bridal Lemantations Of Nanhui". **Asian Folklore Studies**. Volume 59.pp. 205-238.
- Mandaloğlu, Mehmet (2014). "Bozkır Türklerinde Ekonominin Hayvancılık ve Tarıma Dayalı Olarak Değerlendirilmesi". **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**. C. 3. S. 1. s. 75-93.
- Metin, Celal (2000). "Sözlü Tarih ve Türkiye'deki Gelişimi". **Türk Kültürü Dergisi**, S.469 (Mayıs-2000). s. 288-298.
- Milas, Herkül (2005). **Türk ve Yunan Romanlarında "Öteki" ve Kimlik**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mirzaoğlu, F. Gülay (2003). "Bir Tarihi Türkü: Cezayir", **Türkbilig**, S. 6, s. 117-126.
- Nergiz, Rifat (2023). "Kırgız Ağıtlarında Bir Mitolojik Unsur Olarak At". **Motif Akademi. Halkbilimi Dergisi**. S.42. s. 608-618.
- Neyzi, Leyla (2013). "**Ben Kimim**" Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öz-nellik". İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nora, Pierre (2006). **Hafızanın Mekânları**. (Çev. Mehmet Emin Özcan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Oğuz, Öcal (2007). "Folklor: Ortak Bellek ve Paylaşılan Deneyim". **Milli Folklor Dergisi**, S.74, s.1-8.
- Ong, Walter (2012). **Sözlü ve Yazılı Kültür**. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Ögel, Bahaeddin (2001). **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1977). **Türk Halkbilimi**, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Özbudun, Sibel (1997). **Ayından Törene**. İstanbul: Anahtar Kitapları Yayınevi.
- Özbudun, Sibel (2002). "Bir Yanlış İkilem: Geleneksel Kültür/Küresel(leşen) Kültür". **VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Küreselleşme ve Geleneksel Kültür Sektör Bildirileri**. Ankara: KB Yayınları. s. 2555-264.
- Özdemir, Ahmet Z. (2012). "Sözlük Hazırlayanlara Duyuru". **Folklor/Edebiyat**. C.18. S.69. s.253-261.
- Özdemir, Ahmet Z. (2000). "Avşar Düğünlerinde Bayrak Soruları". **Folklor Edebiyat Dergisi**, C. XI. S. 23. s. 129-133.
- Öztürk, Kutay (2019). **Şarkışla Yöresi Kadın Ağzı Türkü Yakma ve Söyleme Gelenekleri**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Serdar (2010). "Türkiye'de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar". **Milli Folklor Dergisi**. S.87, s.13-27.

- Öztürkmen, Arzu (2001). "Sözlü Tarih: Yeni Bir Disiplin Cazibesi". **Toplum ve Bilim Dergisi**. S.91 (Kış-2001), s. 115-121.
- Peled, Kobi (2014). "Palestinian Oral History as a Source for Understanding the Past: Insights and Lessons from an Oral History Project among Palestinians in Israel". **Middle Eastern Studies**. 50(3), 412-425.
- Randal, William L (2014). **Bizi Biz Yapan Hikâyeler**. (Çev. Şen Süre Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Raglan, Lord (2005). "Tarih ve Mit". (Çev. Levent Soysal). **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**, Haz. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Safran, Mustafa (2011). **Tarih Nasıl Öğretilir (Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri)**. İstanbul: Yeni İnsan Yayınları.
- Sanders, Barry (2010). **Öküzün A'sı –Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi-**. (Çev. Şehnaz Tahir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sever, Mustafa (2008). "Toplumsal Bellek ve Geleneksel Eylem Bağlamında Bir Sözel Tarih Metninin Değerlendirilmesi". **Millî Folklor**. S. 77., s. 61-68.
- Sharpless, Rebecca (2006). "The History Of Oral History", Ed.Thomas L., Lois E. Myers and Rebecca Sharpless". **Oral History Handbook**. U.S.A: Alta-Mira Press.
- Shimmel, Annamaria (1998). **Sayıların Gizemi**, (Çev. Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sokolov, Yuri M. (2009). **Folklor: Tarih ve Kuram**. (Çev. Yerke Özer). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Solmaz, Gürsoy (2001). **Tanıkların Anlatılarıyla Ermeni Vahşeti -bir sözlü tarih denemesi-**. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Sönmez, Şinasi ve Kaya, Barış (2015). **Siyah-Beyaz Fotoğraflarla Karadeniz Ereğli-Sözlü Tarih Çalışması**, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Starr, Louis (1996). "Oral History". **Oral History- An Interdisciplinary Anthology**. (Ed.:David K. Dunaway and Willa K Baum). 2nd Edition, Walnut Creek: Altamira Press, pp.39 - 61.
- Sümer, Neslihan (1998), "Bir Kültür Ürünü Olarak Hukuk", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 38, S. 1-2, s. 313-321.
- Şimşek, Esmâ (2017). "Ermeni Mezalimini Konu Alan Çukurova Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme". **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**. C. 6. S. 16. s. 19-40.
- TDK (1974). **Derleme Sözlüğü**. C.VII. Ankara: TTK Basımevi.
- TDK (1978). **Derleme Sözlüğü**. C.X. Ankara: TTK Basımevi.

- TDK (1983). **Tarama Sözlüğü**. (Düzenleyen Cem Dilçin). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Thompson, Paul (1999). **Geçmişin Sesi**. (Çev. Şehnaz Layikel). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thompson, Paul (2006). “21. Yüzyılda Sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar”. **Kuşaklar Deneyimler Tanıklar -Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı 26-27 Eylül 2003 İstanbul-**, (Yay. Haz. Aynur İlyasoğlu, Gülay Kayacan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Togan, Zeki Velidi (1981). **Tarihte Usul**. İstanbul: Enderun Kitabevi Yayınları.
- Tosh, John (2008). **Tarihin Peşinde**. (Çev. Özden Arıkan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tryjarski, Edward (2012). **Türkler ve Ölüm**. (Çev. Hafize Er). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Tural, Sadık Kemal (1993). **Edebiyat Bilimine Katkılar**. Ankara: Ecdat Yayınları.
- Turan, Fatma Ahsen (2019). “Bir Sözlü Tarih Çalışması: Halk Şairlerinin Dilinden Ardahan ve Çevresinde Ermeni Mezalimi”. **Türklük Biliminde Gür Bir Ses Prof. Dr. İsa Özkan’a Armağan Kitabı**. (Ed. İbrahim Dilek, İhsan Kalenderoğlu). s. 183-195. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Turan, Şerafettin (1990). **Türk Kültür Tarihi -Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe-**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uzun, Oğuzhan; Temiz, Mehmet; Özdemir Halil İbrahim (2012). **Kahramanmaraş Yöresi Ağtaları -III. Cilt Afşin-Zamanlı Ağtaları-**. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları.
- Üçüncü, Kemal. (2007). “Trabzon ve Yöresi Sözlü Kültür/Tarih Malzemesinin Trabzon Tarihi Araştırmaları İçin Kaynak Olma Durumu ve Önemi”. **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**. S. 170. s. 161-174.
- Ünsal, Artun (2013). **Anadolu’da Kan Davası Yaşamak İçin Öldürmek**. İstanbul: YKY Yayınları.
- Vansina, Jan (2021). **Tarih Türü Olarak Sözlü Gelenek**. (Çev. Emre Teğin). İstanbul: Tün Yayınları.
- Vladimir, Propp (1998). **Folklor Teori ve Tarih**. (Çev. Necdet Hasgül, Tolga Tanyel). Avesta Yayınları: İstanbul.
- Yakıt, İsmail (2010). **Türk-İslam Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme**. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Yalçın, Cemal (2004). **Göç Sosyolojisi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Yıldırım, Dursun (1998a). “Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler”. **Türk Bitiği**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, Dursun (1998b). “Tarih Yazımı ve Sözlü Ortam Kaynakları”. **Türk Bitiği**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, Dursun (2004). “Sözel Tarih Belgesi: Sözel Tarih Metinleri [Kamanlı Mendoğ Sözlü Tarihine Bağlı Sözel Metin Üzerine Bir Deneme”. **Türkbilgi Dergisi**, S.2004/8, s.131-154.
- Yılmaz, Aktan Müge (2011). **Geleneksel Bir Sohbet Toplantısı Urfa Sıra Geceleri**. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yılmaz, Cevdet (1992). **Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan Türk İşçilerinin Türkiye’de Kırsal Kesim ve Şehirleşme Üzerine Etkileri**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yolcu, Mehmet Ali (2019). "Halk Bilimi Araştırma Kuram ve Yöntemleri". **Türk Halk Bilimi**. s. 141-197. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yüceer, Saime (2005). **Tanıkların Anlatılarıyla Bursa Tarihi (Sözlü Tarih Arşivi 1919-1938)**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Kent Tarihi ve Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Yücel, Halime (2013). **İmgeden Yoruma**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yüksekkaya, Gülden Sağol (2007). “Kalın ve Çeyiz”. **Hediye Kitabı**, (Ed. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç). s. 396-406. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

K.K.1

Adı Soyadı : Ahmet Aka
Doğum Tarihi : 1930
Doğum Yeri : Sarıoğlan
Eğitim Durumu : Okuma yazma biliyor
Mesleği : Çiftçi
Görüşme Yeri : Sarıoğlan
Görüşme Tarihi : 19.09.2003

K.K.2

Adı Soyadı : Âbide Gezer
Doğum Tarihi : 1960
Doğum Yeri : Sarıoğlan
Eğitim Durumu : İlkokul
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Kayseri
Görüşme Tarihi : 17.08.2003

K.K.3

Adı Soyadı : Adâlet Gezer
Doğum Tarihi : 1962
Eğitim Durumu : İlkokul
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarıoğlan
Görüşme Tarihi : 17.08.2003

K.K.4

Adı Soyadı : Âbide Özdoğan
Doğum Tarihi : 1934
Doğum Yeri : Özvatan-Kermelik
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarıoğlan
Görüşme Tarihi : 28.07.2003

K.K.5

Adı Soyadı : Cevat etinsađ²
Doğum Tarihi : 1938
Doğum Yeri : Sarioğlan
Eğitim Durumu : Ortaokul mezunu
Mesleği : Emekli tapu memuru
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 17.09.2003

K.K.6

Adı Soyadı : Cevriye Gezer
Doğum Tarihi : 1924
Doğum Yeri : Yozgat-Boğazlıyan
Eğitim Durumu : Okuma yazma biliyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 15.06.2004

K.K.7

Adı Soyadı : Bedriye Adıgüzel,
Doğum Tarihi : 1936
Doğum Yeri : Sivas-Şarkışla
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 29.09.2003

K.K.8

Adı Soyadı : Behice Akin
Doğum Tarihi : 1934
Doğum Yeri : Sarioğlan-Yahyalı
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarioğlan-Yahyalı
Görüşme Tarihi : 26.07.2003

K.K.9

Adı Soyadı : Fatih Palaslıoğlu
Doğum Tarihi : 1976
Doğum Yeri : Sarioğlan
Eğitim Durumu : Üniversite mezunu
Mesleği : Devlet memuru
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 17.09.2003

K.K.10

Adı Soyadı : Gülhanım Yunak
Doğum Tarihi : 1916
Doğum Yeri : Sarioğlan
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 16.07.2003

K.K.11

Adı Soyadı : Gülizar Şimşeker
Doğum Tarihi : 1935
Doğum Yeri : Akkışla
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 27.07.2003

K.K.12

Adı Soyadı : Gülseren Dalyanda
Doğum Tarihi :
Doğum Yeri : Sarioğlan-Tatılı
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 26.07.2003

K.K.13

Adı Soyadı : Halime Sayan
Doğum Tarihi : 1930
Doğum Yeri : Sarioğlan
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 22.07.2003

K.K.14

Adı Soyadı : Hatice Akkoyun
Doğum Tarihi : 1916
Doğum Yeri : Sarioğlan
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 19.05.2002

K.K.15

Adı Soyadı : Kadir Osman İçakın
Doğum Tarihi : 1924
Doğum Yeri : Sarioğlan
Eğitim Durumu : İlkokul mezunu
Mesleği : Emekli memur
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 16.07.2003

K.K.16

Adı Soyadı : Neriman Gezer
Doğum Tarihi : 1959
Doğum Yeri : Sarioğlan
Eğitim Durumu : Ortaokul mezunu
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarioğlan
Görüşme Tarihi : 19.09.2003, 15.08.2015, 28.01.2016, 03.08.2019

K.K.17

Adı Soyadı : Şerife Bayram
Doğum Tarihi : 1927
Doğum Yeri : Sarıoğlan
Eğitim Durumu : Okuma yazma biliyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarıoğlan
Görüşme Tarihi : 08.08.2003

K.K.18

Adı Soyadı : Yeter Aka
Doğum Tarihi : 1940
Doğum Yeri : Bünyan-Tuzhisar
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarıoğlan
Görüşme Tarihi : 19.09.2003

K.K.19

Adı Soyadı : Neziha Çatak
Doğum Tarihi : 1930
Doğum Yeri : Sivas-Gemerek
Eğitim Durumu : Okuma yazma biliyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Gemerek
Görüşme Tarihi : 03.08.2019

K.K.20

Adı Soyadı : Sevim Türkel
Doğum Tarihi :
Doğum Yeri : Çiftlik-Sarıoğlan
Eğitim Durumu : Okuma yazma bilmiyor
Mesleği : Ev hanımı
Görüşme Yeri : Sarıoğlan
Görüşme Tarihi : 02.08.2019

K.K.21

Adı Soyadı : Ahmet Özerdem
Doğum Tarihi : 1940
Doğum Yeri : Karaözü-Sarıoğlan
Eğitim Durumu : Öğretmen Okulu mezunu
Mesleği : Emekli öğretmen
Görüşme Yeri : Karaözü
Görüşme Tarihi : 15.09.2015

K.K.22

Adı Soyadı : Rengül Durukan
Doğum Tarihi : 1960
Doğum Yeri : Sivas-Gemerek
Eğitim Durumu : Lise mezunu
Mesleği : Emekli memur
Görüşme Yeri : Gemerek
Görüşme Tarihi : 03.08.2019

3- Elektronik Kaynaklar

URL 1-

https://tarihvakfi.org.tr/proje/sozlu-tarih-calismalari/kilavuz-kitaplar-ve-kaynakca/sozlu-tarih_kilavuzu/#:~:text=%E2%80%9CS%C3%B6zl%C3%BC%20tarih%20ile%20tarihin%2C%20de%C4%9Fi%C5%9Fen,yeni%20tarih%20yazma%20bi%C3%A7imlerinden%20birdir.

(Erişim tarihi: 30.04.2023).

URL2- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

(Erişim tarihi: 27.06.2023)

URL3-

<http://gorseletnografi.weebly.com/etnofotografik-yakla351305m.html>

(Erişim Tarihi: 11.05.2015).

GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERDE GÜVENLİK BECERİLERİ

Editör

Dr. Naime Güneş Özler

GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERDE GÜVENLİK BECERİLERİ

Editör: Dr. Naime Güneş Özler

Yayın No.: 4580

Eğitim: 946

ISBN: 978-625-427-742-9

E-ISBN: 978-625-427-743-6

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güneş Özler, Naime.

Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerde Güvenlik Becerileri / Naime Güneş Özler

1. Basım, VIII + 402 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-427-742-9

E-ISBN: 978-625-427-743-6

1. Güvenlik Becerileri 2. Gelişimsel Yetersizlik 3. Beceri Öğretimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

GÜVENLİK BECERİLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

Öğr. Gör. Dr. Naime Güneş Özler

Hitit Üniversitesi Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, naimegunesozler@hitit.edu.tr

Bölüm 2

GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER VE GÜVENLİK BECERİLERİ

Dr. Süleyman Çelik

Özel Eğitim Danışmanlık, drsuleymancelik@hotmail.com

Bölüm 3

EV İÇİ GÜVENLİK

Dr. Öğr. Üyesi Candan Hasret Şahin

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, candansahin@mu.edu.tr

Doç. Dr. Aysun Çolak

Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, acolak@anadolu.edu.tr

Bölüm 4

TRAFİK GÜVENLİĞİ, SAĞLIK VE İLK YARDIM BECERİLERİ

Prof. Dr. Yasemin Ergenekon

Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, yergenek@anadolu.edu.tr,
yaseminergenekon@gmail.com

Bölüm 5

TOPLUMSAL YAŞAM GÜVENLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Esra Orum Çattık

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, eocattik@ogu.edu.tr

Bölüm 6

KENDİNİ KORUMA GÜVENLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Gizem Yıldız

Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, gizemy@anadolu.edu.tr

Bölüm 7

İŞ VE İŞ YERİ GÜVENLİĞİ

Öğr. Gör. Dr. Naime Güneş Özler

Hitit Üniversitesi Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri, naimegunesozler@hitit.edu.tr

Bölüm 8

DOĞAL AFETLERE KARŞI GÜVENLİK

Dr. Öğr. Üyesi Serap Doğan

Gaziantep Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, serapdoganserap@gmail.com,
serapdogan@gantep.edu.tr

Bölüm 9

TEKNOLOJİ KULLANMA GÜVENLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Uğur Yassıbaş

Sakarya Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, uyassibas@sakarya.edu.tr

Bölüm 10

GÜVENLİK BECERİLERİ ÇALIŞIRKEN ÖĞRETİLMESİ GEREKEN TEMEL BECERİLER

Dr. Öğr. Üyesi Esin Pektaş Karabekir

Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü, esinpektas@anadolu.edu.tr

Bölüm 11

GÜVENLİK BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Dr. Öğr. Üyesi Özgül Aldemir Fırat

Pamukkale Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü, ofirat@pau.edu.tr

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARIiii

ÖN SÖZ v

Bölüm 1

GÜVENLİK BECERİLERİ VE SINIFLANDIRILMASI1

Naime Güneş Özler

Bölüm 2

GELİŞİMSSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER VE GÜVENLİK BECERİLERİ21

Süleyman Çelik

Bölüm 3

EV İÇİ GÜVENLİK51

Candan Hasret Şahin Aysun Çolak

Bölüm 4

TRAFİK GÜVENLİĞİ, SAĞLIK VE İLK YARDIM BECERİLERİ81

Yasemin Ergenekon

Bölüm 5

TOPLUMSAL YAŞAM GÜVENLİĞİ.....135

Esra Orum Çattık

Bölüm 6

KENDİNİ KORUMA GÜVENLİĞİ.....159

Gizem Yıldız

Bölüm 7

İŞ VE İŞ YERİ GÜVENLİĞİ193

Naime Güneş Özler

Bölüm 8	
DOĞAL AFETLERE KARŞI GÜVENLİK.....	227
Serap Doğan	
Bölüm 9	
TEKNOLOJİ KULLANMA GÜVENLİĞİ	279
Uğur Yassıbaş	
Bölüm 10	
GÜVENLİK BECERİLERİ ÇALIŞILIRKEN ÖĞRETİLMESİ GEREKEN TEMEL BECERİLER.....	313
Esin Pektaş Karabekir	
Bölüm 11	
GÜVENLİK BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER.....	357
Özgül Aldemir Fırat	
YAZARLAR HAKKINDA	397

Bölüm 1

GÜVENLİK BECERİLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

Naime Güneş Özler

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Güvenlik Becerileri İle İlgili Temel Kavramlar
 - Tehlike
 - Risk
 - Kaza
 - Yaralanma
- Güvenlik Becerileri
 - Güvenlik Becerileri Öğretiminin Önemi
 - Güvenlik Becerilerinin Sınıflandırılması
- Önemli Noktalar
- Özet
- Kaynakça

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda;

- Güvenlik becerileriyle ilgili tehlike, risk, kaza, yaralanma kavramlarını açıklayabilecek,
- Güvenlik ve güvenlik becerilerinin ne olduğunu açıklayabilecek,
- Güvenlik becerilerinin öğretiminin önemini açıklayabilecek,
- Güvenlik becerilerinin gelişimsel yetersizliği olan bireylere kazandırılma nedenlerini sıralayabilecek,
- Güvenlik becerilerinin sınıflandırmasını açıklanabilecektir.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Güvenlik, Tehlike, Risk, Kaza, Yaralanma, Güvenlik Becerileri

cerilerde bulunduğu görülmektedir. Bu kitapta güvenlik becerileri yedi grupta sınıflandırılmıştır. Bu beceriler; ev güvenlik becerileri, trafik güvenliği ve sağlık ve ilk yardım becerileri, toplumsal yaşam güvenliği becerileri, kendini koruma güvenliği becerileri, iş güvenliği becerileri, teknoloji kullanma becerileri ve doğal afetlerden korunma güvenliği becerilerinden oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

- Agran, M., & Krump, M. (2010). A preliminary investigation of parents' opinions about safety skills instruction: An apparent discrepancy between importance and expectation. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 45*(2), 303-311.
- Agran, M., Krump, M., Spooner, F. ve Traice-Lynn, Z. (2012). Asking students about the importance of safety skills instruction: A preliminary analysis of what they think is important. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, 37*(2), 45-52.
- Bambara, L. M., Browder, D. M. ve Koger, F. (2006). Home and community. In M. E. Snell, and F. Brown (Eds.), *Instruction of students with severe disabilities* (p. 529-544). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Baruni, R. R., & Miltenberger, R. G. (2022). Teaching safety skills to children: A discussion of critical features and practice recommendations. *Behavior analysis in practice, 1*-13.
- Baruni, R. R., & Miltenberger, R. G. (2022). Teaching safety skills to children: A discussion of critical features and practice recommendations. *Behavior analysis in practice, 15*(1) 1-13.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (2004). https://www.unicef.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf
- Borse, N. N., Gilchrist, J., Dellinger, A. M., Rudd, R. A., Ballesteros, M. F., & Sleet, D. A. (2008). *CDC childhood injury report; patterns of unintentional injuries among 0-19 year olds in the United States, 2000–2006*. Centers for Disease Control and Prevention.
- Bryen, N., Carey, D. A., & Frantz, B. (2003). Ending the silence: Adults who use augmentative communication and their experiences as victims of crimes. *Augmentative and Alternative Communication, 19*(2), 125-134.
- Clees, T. J. & Gast, D. L. (1994). Social safety skills instruction for individuals with disabilities: A sequential model. *Education and Treatment of Children, 17*, 163-185.
- Crumrine, D. (2006). *Teaching safety skills to children with autism spectrum disorders: a comparison of strategies* [Master, Theses]. Wichita State University.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2016). Engelli çalışanlar için iş sağlığı ve güvenliği rehberi. <https://www.csgb.gov.tr/medias/4600/rehber07.pdf>
- Dixon, D. R., Bergstrom, R., Smith, M. N., & Tarbox, J. (2010). A review of research on procedures for teaching safety skills to persons with developmental disabilities. *Research in developmental disabilities, 31*(5), 985-994.

- Ergenekon, Y. (2012). Otizmli çocuklara videoyla model olma kullanarak ev kazalarında basit ilk yardım becerilerinin öğretimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2739-2766.
- Ergenekon, Y., & Çolak, A. (2019). Bağımsız yaşama güvenli bir adım: Gelişimsel yetersizliği olan bireyler için güvenlik becerileri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 295-320.
- Hawkins, T. (2016). *Teaching street-crossing skills to special education students*. [Master, Theses]. California State University.
- Jang, J., Mehta, A. & Dixon, D. R. (2016). Safety skills. In N. Singh (Editör). *Handbook of evidence-based practices in intellectual and developmental disabilities içinde* (s. 923-941). Switzerland: Springer.
- Kıyak, Ü. E., Tuna, D. M., & Tekin-İftar, E. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi: Kapsamlı betimsel analiz. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 143-176.
- Lee, L., Harrington, R. A., Chang, J. J., & Connors, S. L. (2008). Increased risk of injury in children with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 29, 247-255.
- Matson, J. L., Cooper, C., Malone, C. J., & Moskow, S. L. (2008). The relationship of self-injurious behavior and other maladaptive behaviors among individuals with severe and profound intellectual disability. *Research in Developmental Disabilities*, 29(2), 141-148.
- Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(3), 311-323.
- Miller, H. L., Pavlik, K. M., Kim, M. A., & Rogers, K. C. (2017). An exploratory study of the knowledge of personal safety skills among children with developmental disabilities and their parents. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(2), 290-300.
- Miltenberger, R. G., & Novotny, M. A. (2022). Teaching Safety Skills to Individuals with Developmental Disabilities. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, 6(1) 1-10.
- Reed, F. D. D., Hirst, J. M., & Hyman, S. R. (2012). Assessment and treatment of stereotypic behavior in children with autism and other developmental disabilities: A thirty year review. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(1), 422-430.
- Saiano, M., Pellegrino, L., Casadio, M., Summa, S., Garbarino, E., Rossi, V., Dall'Agata, D., and Sanguineti, V. (2015). Natural interfaces and virtual environments for the acquisition of street crossing and path following skills in adults with autism spectrum disorders: A feasibility study. *Journal of Neuroengineering and Rehabilitation*, 12 (17), 1-13.
- Sirin, N., & Tekin-İftar, E. (2016). Opinions of Turkish parents and teachers about safety skills instruction to children with autism spectrum disorders: A preliminary investigation. *Journal of autism and developmental disorders*, 46(8), 2653-2665.
- Spivey, C. E., & Mechling, L. C. (2016). Video modeling to teach social safety skills to young adults with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 51(1), 79-92.
- Summers, J., Tarbox, J., Findel-Pyles, R. S., Wilke, A. E., Bergstrom, R. ve Williams, W. L. (2011). Teaching two household safety skills to children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5, 629-632.

- Tekin-Iftar, E., Olcay, S., Sirin, N., Bilmez, H., Degirmenci, H. D., & Collins, B. C. (2021). Systematic review of safety skill interventions for individuals with autism spectrum disorder. *The Journal of Special Education*, 54(4), 239-250.
- Tekin-Iftar, E., Sirin, N., & Collins, B. C. (2021). Turkish Parents, Teachers, and Faculty Members' Opinions and Experiences on Safety Skills Instruction for Children with Autism Spectrum Disorder. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 13(3),
- Tekin-İftar, E., Olçay-Gül, S., Şirin, N., Bilmez, H. & Değirmenci, H. D. (2018). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik güvenlik becerilerinin öğretimi çalışmalarının kapsamlı değerlendirilmesi ve meta analizi*. Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Sonuç Raporu, Proje No: 1608E58
- Thomson, K., Walters, K., Martin, G. L., & Yu, C. T. (2011). Teaching adaptive and social skills to individuals with autism spectrum disorders. In J. L. Matson & P. Sturmey (Eds.), *International handbook of autism and pervasive developmental disorders, autism and child psychopathology series* (pp. 339–354). New York: Springer Science and Business Media
- Trevor, M., Park, E. Y., & Blair, K. S. C. (2021). A Meta-Analysis of Safety Skills Interventions for Individuals with Intellectual Disabilities. *Education and Treatment of Children*, 44(4), 309-331.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükler*. <https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/>
- Wehmeyer, M. L., & Shogren, K. A. (2015). Self-determination and choice. In N. N. Singh (Ed.), *Handbook of evidence-based practices in intellectual and developmental disabilities* (pp. 561-584). Spring Publishing.
- Wehmeyer, M. L., Brown, I., Percy, M. E., Shogren, K. A., & Fung, W. L. A. (2017). *A comprehensive guide to intellectual and developmental disabilities*. Brookes Publishing, Company.
- Winterling, V., Gast, D. L., Wolery, M. & Farmer, J. A. (1992). Teaching safety skills to high school students with moderate disabilities. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 25 (1), 217–227.
- Wiseman, K. V., McArdeLL, L. E., Bottini, S. B., & Gillis, J. M. (2017). A meta-analysis of safety skill interventions for children, adolescents, and young adults with autism spectrum disorder. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 4(1), 39-49.
- World Health Organization. (2008). *World report on child injury prevention*. https://www.who.int/violence_injury_prevention/child/injury/world_report/en/
- Yıldırım-Sarı, H., & Girli, A. (2012). Gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda kaza ve yaralanma. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(4), 283-288.

Bölüm 2

GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLER VE GÜVENLİK BECERİLERİ

Süleyman Çelik

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireyler
- Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerin Özellikleri
 - Zihin Yetersizliğinin Tanımı
 - Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin Özellikleri
 - Otizm Spektrum Bozukluğu
 - Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylerin Özellikleri
- Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerde Güvenlik Becerilerinin Önemi
- Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylere Güvenlik Becerileri Kazandırılırken Dikkat Edilecek Noktalar

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda;

- Zihin yetersizliği olan bireylerin özelliklerini açıklayabilecek,
- Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin özelliklerini açıklayabilecek,
- Gelişimsel yetersizliği olan bireylerin genel özelliklerine bakarak güvenlik becerilerinin ne kadar önemli olduğunu tartışabilecek,
- Gelişimsel yetersizliği olan bireylere güvenlik becerileri kazandırılırken hangi noktalara dikkat edileceğini açıklanabilecektir.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Gelişimsel Yetersizlik, Zihin Yetersizliği, Otizm Spektrum Bozukluğu

KAYNAKÇA

- Akçamete, A. G. (2010). Özel gereksinimi olan çocuklar. G. Akçamete (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 31-76). Kök Yayıncılık.
- Aldemir-Firat, Ö. (2021). Zihin yetersizliği ve teknoloji. A. Kaya (Ed.), *Zihin yetersizliği ve teknoloji içinde* (s. 1-26). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Amado, S. (1990). *Anımsama ve tanıma ilişkisinde bireysel farklılıklar* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal bozuklukların tanınması ve sayımsal el kitabı, DSM V*. Hekimler Yayın Birliği.
- Ataman, A. (2011). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. A. Ataman (Ed.), *Özel eğitime giriş içinde* (s.13-28). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Birkan, B. (2010). Otizmi olan çocuklar ve eğitimi. G. Akçamete (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 503-526). Kök Yayıncılık.
- Boşnak, Ö. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin özellikleri. M.A. Melekoğlu ve M. Sönmez Kartal (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (s. 129-149). Eğiten Kitap.
- Çakmak, S. ve Çakmak, S. (2011). *Özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklarda cinsel eğitim uygulamaları*. Vize Yayıncılık.
- Çıfci Tekinarslan, İ. (2010). Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. İ.H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 135-166). Pegem Akademi.
- Çolak, A. (2016). Otizm spektrum bozukluğunu anlamak. A. Cavkaytar (Ed.), *Otizm spektrum bozuklukları aile bilgilendirme rehberi 2016 içinde* (s. 9-21). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Çuhadar, S. (2019). Otizm spektrum bozukluğunun tanımı, nedenleri, yaygınlığı ve sınıflandırması. M.A. Melekoğlu ve M. Sönmez Kartal (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu içinde* (s. 111-128). Eğiten Kitap.
- Demir, Ş. (2012). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sosyal becerilerin öğretimi. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde* (s.369-422). Vize Yayıncılık.
- Diken, İ.H. (2010). Otistik bozukluğu olan öğrenciler. İ.H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 409-447). Pegem Akademi.
- Durmuş, İ. (2020). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin genç bireylerin yaşam tarzları ile girişimcilik niyetleri açısından incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(3), 1731-1749.
- Ergenekon, Y. (2012). Sosyal yeterlilikle ilişkili kavramlar ve sosyal yeterliliğin bileşenleri. S. Vuran (Ed.), *Sosyal yeterliliklerin geliştirilmesi: sosyal beceri yetersizliği gösteren çocuklar için içinde* (s.13-37). Vize Yayıncılık.
- Ergenekon, Y. ve Çolak, A. (2019). Bağımsız yaşama güvenli bir adım: gelişimsel yetersizliği olan bireyler için güvenlik becerileri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 295-320.
- Eripek, S. (2009). *Zihinsel yetersizliği olan çocuklar*. Maya Akademi.

- Eripek, S. ve Vuran, S. (2010). Zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitimi. G. Akçamete (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 245-282). Kök Yayıncılık.
- Eripek, S. (2011). Zihinsel yetersizliği olan çocuklar. A. Ataman (Ed.), *Özel eğitime giriş içinde* (s.107-122). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Gürsel, O. (2010). Özel eğitimde değerlendirme. İ.H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde* (s. 29-58). Pegem Akademi.
- Haylı, Ç.M. (2021). Zihinsel engelli çocuklar ve annelerinde görülen uyku sorunları ve çözüm önerileri. *Journal of Turkish Sleep Medicine*, 9(1), 1-4.
- Ingersoll, B. (2008). The social role of imitation in autism: implications for the treatment of imitation deficits. *Infants & Young Children*, 21(2), 107-119.
- İlhan, E.L. ve Esentürk, O.K. (2015). Zihinsel yetersizliği olan çocuklarla normal gelişim gösteren akranlarının bazı fiziksel uygunluk parametrelerinin incelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(1-4), 11-17.
- İnan, N. (1992). *Çocuklarda görsel sıralı bellek ve yaş gruplarındaki gelişimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Karakaş, G. (2018). *Hafif düzeyde zihinsel engelli çocuklara uygulanan serbest zaman aktivitelerinin fiziksel uygunluk ve motor gelişimleri üzerine etkisi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Kartsounis, L.D. ve McCarthy, R.A. (2003). Neuropsychology. W.G. Bradley, R.B. Daroff, G.M. Fenichel ve J. Jankovic (Eds.), *Neurology in clinical practice: principles of diagnosis and management içinde* (s.243-271). Butterworth-Heinemann.
- Kırcaali-İftar, G. (2003). *Otistik özellik gösteren çocuklara iletişim becerilerinin kazandırılması*. YA-PA Yayın Pazarlama.
- Kırcaali-İftar, G. (2012). Otizm spektrum bozukluğuna genel bakış. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde* (s.17-46). Vize Yayıncılık.
- Kırcaali-İftar, G. ve Odluyurt, S. (2012). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere iletişim becerilerinin kazandırılması. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde* (s.329-368). Vize Yayıncılık.
- Kıyak, Ü.E., Tuna, D.M. ve Tekin-İftar, E. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi: kapsamlı betimsel analiz. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 143-176.
- Kirshner, H.S. (2003). Approaches to intellectual and memory impairments. W.G. Bradley, R.B. Daroff, G.M. Fenichel ve J. Jankovic (Eds.), *Neurology in clinical practice: principles of diagnosis and management içinde* (s.127-132). Butterworth-Heinemann.
- Kutlu, M. ve Kurt, O. (2017). Gelişimsel yetersizliği olan bireylere yabancı kişilerden korunma becerilerinin öğretimine ilişkin araştırmaların incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1350-1368.
- Maslow, A.H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.

- MEB. (1997). 573 sayılı kanun hükmünde kararname [<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.573.pdf>] (Erişim tarihi: 15.06.2022)
- MEB. (2018). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. [http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_07072018.pdf] (Erişim tarihi: 15.06.2022)
- Melekoğlu, M. (2019). Erken çocukluk dönemindeki zihin yetersizliği olan bireylerin cinsellik eğitimi. D. Güven (Ed.), *Zihin yetersizliği olan bireylere yönelik kapsamlı cinsellik eğitimi* içinde (s. 73-101). Eğiten Kitap
- Nar, S. ve Cavkaytar, A. (2019). Orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitime erişimleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 929-953.
- Odom, S.L., Horner, R.H., Snell, M.E. ve Blacher, J. (2007). The construct of developmental disabilities. S.L. Odom, R.H. Horner, M.E. Snell ve J. Blacher (Eds.), *Handbook of developmental disabilities* içinde (s. 3-14). Guilford Press.
- Özbaş, S., Uskun, E., Küçüksoğu, B., Hocoğlu, Ü., Akalın, S. ve Özbaş, H. (2018). Eğitilebilir zihinsel engelli çocukların besin tüketim kayıtlarına göre beslenme durumları. *Akademik Gıda*, 16(2), 192-196.
- Schalock, R.L., Luckasson, R. ve Tassé, M.J. (2021). Twenty questions and answers regarding the 12th edition of the AAIDD manual: intellectual disability: definition, diagnosis, classification, and systems of supports. [https://www.researchgate.net/publication/349409269_Schalock_R_L_Luckasson_R_Tasse_M_J_2021_Intellectual_disability_Definition_diagnosis_classification_and_systems_of_supports_12th_Edition_Washington_DC_American_Association_on_Intellectual_and_Developm] (Erişim tarihi: 19.05.2022)
- Sucuoğlu, B. (2009). Zihinsel engellilerin özellikleri. B. Sucuoğlu (Ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri* içinde (s. 121-176). Köy Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B. (2011). Otizm ve otistik bozukluğu olan çocuklar. A. Ataman (Ed.), *Özel eğitime giriş* içinde (s.293-308). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şahin, C.H. ve Çolak, A. (2020). *Ailelere ev içi güvenlik becerilerinin öğretimi el kitabı*. Eğiten Kitap.
- Şengül, Y. (2018). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların nesneli oyun ve taklit becerilerinin alıcı ve ifade edici dil sözcük dağarcığı ile ilişkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Toper, Ö. (2018). Otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliği olan çocuklarda uyku sorunları ve davranışsal müdahale yöntemleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(4), 801-824.
- Toper, Ö. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylerin özellikleri. M.A. Melekoğlu ve M. Sönmez Kartal (Eds.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* içinde (s. 29-56). Eğiten Kitap.
- Yıldırım Sarı, H. ve Girli, A. (2012). Gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda kaza ve yaralanma. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(4), 238-288.
- Yücesoy Özkan, Ş. (2011). Çocuğunuzun sağlık özellikleri. E.S. Batu (Ed.), *0-6 yaş arası Down Sendromlu çocuklar ve gelişimleri* içinde (s. 63-94). Kök Yayıncılık.
- Yücesoy Özkan, Ş. (2013). Comparison of peer and self-video modeling in teaching first aid skills to children with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 48(1), 88-102.

Bölüm 3

EV İÇİ GÜVENLİK

Candan Hasret Şahin-Aysun Çolak

İÇİNDEKİLER

- Ev Kazaları
- Ev İçi Güvenlik
- Evde Alınması Gereken Önlemler
- Ev İçi Güvenlik Becerilerinin Öğretimi
- Ailelere Öneriler
- Öğretmenlere Öneriler

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda okuyucu;

- Kasıtsız yaralanma kavramını tanımlayabilecek,
- Ev kazalarına yönelik istatistik verileri tipik ve atipik gelişen çocuklar bağlamında tartışabilecek,
- Evde alınması gereken önlemleri örneklendirebilecek,
- Ev içi güvenlik becerilerini sınıflandırabilecek,
- Ev içi güvenlik becerilerinin öğretiminde önemli noktaları açıklayabilecektir.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Ev Kazaları, Ev İçi Güvenlik Becerileri, Önlemler

KAYNAKÇA

- Agran, M. & Krupp, M. (2010). A preliminary investigation of parents' opinions about safety skills instruction: An apparent discrepancy between importance and expectation. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(2), 303-311. <https://www.jstor.org/stable/23879814>
- Agran, M., Krupp, M., Spooner, F. & Zakas, T. L. (2012). Asking students about the importance of safety skills instruction: A preliminary analysis of what they think is important. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 37(1), 45-52. <https://doi.org/10.2511/027494812800903265>
- Baruni, R. R., & Miltenberger, R. G. (2022). Teaching safety skills to children: A discussion of critical features and practice recommendations. *Behavior Analysis in Practice*. <https://doi.org/10.1007/s40617-021-00667-4>
- Bryen, N., Carey, D. & Frantz, B. (2003). Ending the silence: Adults who use augmentative communication and their experiences as victims of crimes. *Augmentative and Alternative Communication*, 19(2), 125-134. <https://doi.org/10.1080/0743461031000080265>
- Büyük, E. T., Çavuşoğlu, F. & Teker, E. (2015). Sıfır altı yaş arası çocuğu olan annelerin ev kazalarına yönelik güvenlik önlemlerinin tanılanması. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(3), 17-22. <https://dergipark.org.tr/en/pub/duzcesbed/issue/4850/66659>
- Center for Disease Control and Prevention (2018). *Leading causes of death by age group*. https://www.cdc.gov/injury/images/lccharts/leading_causes_of_death_by_age_group_2018_1100w850h.jpg
- Collins, B. C., Wolery, M. ve Gast, D. L. (1991). A survey of safety concerns for students with special needs. *Education and Training in Mental Retardation*, 4(3), 305-318. <https://www.jstor.org/stable/23878618>
- Çelik İnanç, D. Ç., Baysal, S. U., Çetin, Z., Coşgun, L., Taviloğlu, K. ve Ünüvar, E. (2008). Çocukluk çağında yaralanma kontrolü: Ailenin davranışı ve güvenlik danışmanlığı. *Turkish Pediatrics Archive/Turk Pediatri Arsivi*, 43(4). <https://dergipark.org.tr/en/pub/tpedar/issue/13194/159415>
- Çiçekler C. Y., Er Konuk, R., Pirpir Alakoç, D. ve Büyükbayraktar, Ç. (2012). 0-6 yaş grubunda çocuğu olan annelerin ev kazalarına yönelik güvenlik önlemlerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 157-174. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/4391/60384>
- Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı (2019a). *Çocuk güvenliğinin sağlanması programı*. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/cocukergen-sgp1/sagl%C4%B1g%C4%B1n-gelisitirilmesi/%C3%A7ocuk-g%C3%BCvenli%C4%9Finin-sa%C4%9Flanmas%C4%B1-program%C4%B1.html>
- Çocuk ve Ergen Sağlığı Daire Başkanlığı (2019b). *Çocuk güvenliğinin sağlanması programı*. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cocuk_ergen_db/dokumanlar/Egitim_dokumanlari/Cocuk_Guvenliginin_Saglanması_Programi_Aile_Hekimi_1_Ders.pdf
- Dixon, D., Bergstorm, R., Smith, M. N. & Tarbox, J. (2010). A review of research on procedures for teaching safety skills to persons with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 31(1), 985-994. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.03.007>

- Ergenekon, Y. (2012). Otizmlı çocuklara videoyla model olma kullanarak ev kazalarında basit ilk yardım becerilerinin öğretimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 12(4), 2739-2766. info:eu-repo/semantics/openAccess
- Ergenekon, Y. & Çolak, A. (2019). Bağımsız yaşama güvenli bir adım: gelişimsel yetersizliği olan bireyler için güvenlik becerileri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. 9(1), 295-320. <http://doi.org/10.23863/kalem.2019.128>
- Erkal, S. (2011). *Ev kazaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gast, D. L., Wellons, J. ve Collins, B. (1994). Home and community safety skills. Agran, M., Marchand-Martella, N.E. & Martella, R.C. (Eds.) In *Promoting health and safety: Skills for independent living*. (s.11-31). Paul H. Brookes Publishing Co.
- Giannakakos, A. R., Vladescu, J. C., Kisamore, A. N., Reeve, K. F., & Fienup, D. M. (2020). A review of the literature on safety response training. *Journal of Behavioral Education*, 29(1), 64–121. <https://doi.org/10.1007/s10864-019-09347-4>
- Guan, J. & Li, G. (2017). Injury mortality in individuals with autism. *American Journal of Public Health*, 107(5), 791-793. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2017.303696>
- Jang, J., Mehta, A. & Dixon, D. R. (2016). Safety Skills. N. Singh (Ed.) In *Handbook of Evidence-Based Practices in Intellectual and Developmental Disabilities* (s. 923-941). Springer International Publishing.
- Jones, V., Ryan, L., Rooker, G., Debinski, B., Parnham, T., Mahoney, P., & Shields, W. (2021). An exploration of emergency department visits for home unintentional injuries among children with autism spectrum disorder for evidence to modify injury prevention guidelines. *Pediatric Emergency Care*, 37(10), 589-593. doi: 10.1097/PEC.0000000000002536.
- Kıyak, Ü. E., Tuna, D. M. & Tekin-İftar, E. (2019) Zihin yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi: kapsamlı betimsel analiz, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 20(1), 143-176. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdersisi.408927>
- Kurt, A. S., Tekin, A., Koçak, V., Kaya, Y., Özpulat, Ö. ve Önat, H. (2008). Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların karşılaştıkları güçlükler. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrics*, 17(3), 158-163.
- Lee, L. C., Harrington, R. A., Chang, J. J. & Connors, S. L. (2008). Increased risk of injury in children with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 29(1), 247-255. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2007.05.002>
- Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(3), 311-323. <https://www.jstor.org/stable/23879793>
- Miltenberger, R., Sanchez, S., & Valbuena, D. (2020). Pediatric prevention: Teaching safety skills. *Pediatric Clinics of North America*, 67(3), 573–584. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2020.02.011>
- Morrongiello, B. A. ve Schell, S. L. (2010). Child injury: The role of supervision in prevention. *American Journal of Lifestyle Medicine*, 4(1), 65-74. <https://doi.org/10.1177/1559827609348475>
- Morrongiello, B. A., Corbett, M., McCourt, M., & Johnston, N. (2006a). Understanding unintentional injury-risk in young children I. The nature and scope of caregiver supervision of children at home. *Journal of Pediatric Psychology*, 31(6), 529-539. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsj045>

- Morrongiello, B. A., Corbett, M., McCourt, M., & Johnston, N. (2006b). Understanding unintentional injury risk in young children II. The contribution of caregiver supervision, child attributes, and parent attributes. *Journal of Pediatric Psychology*, 31(6), 540-551. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsj073>
- Myers-Turnbull, A. (2018). *Why are children with autism injured in accidents more frequently? Factors affecting unintentional injury in children with autism*. ProQuest LLC.
- Rowe, R., Maughan, B., & Goodman, R. (2004). Childhood psychiatric disorder and unintentional injury: findings from a national cohort study. *Journal of Pediatric Psychology*, 29(2), 119-130. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsh015>
- Safe Kids Worldwide (2008). *Report to the nation: Trends in unintentional childhood injury mortality and parental views on child safety*. USA.
- Safe Kids Worldwide (2015). *Report to the nation: Protecting children in your home*. USA.
- Safe Kids Worldwide (2022). *National parent survey on child injury*. https://www.safekids.org/sites/default/files/documents/2022_skw_national_parent_survey.pdf
- Şahin, C.H. ve Colak, A. (2020). *Ailelere ev içi güvenlik becerilerinin öğretimi el kitabı*. Eğiten Kitap.
- Şahin, C. H. (2019). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip anne-babalara ev içi güvenlik becerilerinin öğretimi: Karma araştırma*. [Yayınlanmış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Şirin, N. & Tekin-İftar, E. (2016). Opinions of turkish parents and teachers about safety skills instruction to children with autism spectrum disorders: A preliminary investigation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(1), 2653-2665. <https://doi.org/10.1007/s10803-016-2809-2>
- Şirin, N. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimine ilişkin anne-babaların, öğretmenlerin ve öğretim üyelerinin görüş ve önerileri*. [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Shi, X., Shi, J., Wheeler, K. K., Stallones, L., Ameratunga, S., Shakespeare, T. & Xiang, H. (2015). Unintentional injuries in children with disabilities: A systematic review and meta-analysis. *Injury Epidemiology*, 2(1), 21. <https://doi.org/10.1186/s40621-015-0053-4>
- Xiang, H., Stallones, L., Chen, G., Hostetler, S. G. & Kelleher, K. (2005). Nonfatal injuries among US children with disabling conditions. *American Journal of Public Health*, 95(11), 1970-1975. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2004.057505>
- Yalaki, Z., Taşar, M. A., Kara, N. & Dallar, Y. (2010). Sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerin ev kazaları hakkında bilgi düzeylerinin ölçülmesi/measuring the awareness of home injuries in families with a low socioeconomic status. *Journal of Academic Emergency Medicine*, 9(2), 129. https://jagjournalagent.com/atuder/pdfs/ATUDER_9_3_129_133.pdf
- Yıldırım Sarı, H., Girli, A., Öztürk Özgönenel, S. ve Rowley, H. (2016). Determination of injury risks and safety measures taken by mothers of children with an intellectual disability and autism spectrum disorder. *International Journal of Nursing Knowledge*, 27(2), 95-103. <https://doi.org/10.1111/2047-3095.12079>
- World Health Organization (2008). *World report on child injury prevention*. WHO Press.
- World Health Organization (2019). *Mortality among children aged 5-14 years*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mortality-among-children-aged-5-14-years>

Bölüm 4

TRAFİK GÜVENLİĞİ, SAĞLIK VE İLK YARDIM BECERİLERİ

Yasemin Ergenekon

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Trafik Güvenliği ve Trafik Becerileri
 - Trafik Güvenliğini Etkileyen Etmenler
 - Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylere Trafik ve Trafik Güvenliğiyle İlgili Becerilerin Kazandırılmasının Önemi
 - Trafik Becerileri ve Özellikleri
 - Trafik Becerileri Konusunda Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireyler Açısından Var Olan Durum: Araştırmalar Bize Ne Söylüyor?
 - Trafik Becerilerinin Öğretimi Konusunda Paydaşlara Öneriler
- Sağlık ve İlk Yardım Becerileri
 - Sağlık ve Sağlık Hizmetleriyle İlgili Temel Kavramlar
 - Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sağlık Hizmetlerine Erişiminde Var Olan Durum ve Yaşanan Güçlükler: Araştırmalar Bize Ne Söylüyor?
 - İlk Yardım Becerileriyle İlgili Temel Kavramlar
 - İlk Yardım Becerilerinin Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylere Öğretilmesinin Önemi
 - İlk Yardım Becerilerinin Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylere Öğretimine İlişkin Var Olan Durum ve Yaşanan Güçlükler: Araştırmalar Bize Ne Söylüyor?
 - Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerin Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmasını Kolaylaştırma Konusunda Yapılabilecek Çalışmalara İlişkin Paydaşlara Öneriler

KAYNAKÇA

- Aarhaug, J., & Gregersen, F. A. (2016). Travel patterns for persons with mobility issues: An analysis of the National Travel Survey 2013/14. *TØI Report*, (1543/2016).
- Agran, M., & Krupp, M. (2010). A preliminary investigation of parents' opinions about safety skills instruction: An apparent discrepancy between importance and expectation. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(2), 303-311. <https://www.jstor.org/stable/23879814>
- Agran, M., Krump, M., Spooner, F., & Traice-Lynn, Z. (2012). Asking students about the importance of safety skills instruction: A preliminary analysis of what they think is important. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 37(2), 45-52. <https://doi.org/10.2511/027494812800903265>
- Ağrı, K. (2017). *Zihnin yetersizliği olan bireylere yaya becerisinin öğretiminde artan bekleme süreli öğretimin etkililiği*. (Yüksek lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 463449)
- Akmanoğlu, N., & Tekin-İftar, E. (2011). Teaching children with autism how to respond to the lures of strangers. *Autism: The International Journal of Research and Practice*, 15(2), 205-222.
- Altay, A. (2007). Sağlık hizmetlerinin sunumunda yeni açılımlar ve Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, 64, 33-58
- American Psychiatric Association. (APA). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington DC: American Psychiatric Publishing
- Ana Calle, C., Maggie Campillay, C., Fabián Araya, G., Amalia Ojeda, I., Claudina Rivera, B., Pablo Dubó, A., & Amparito López, T. (2021). Access to public transportation for people with disabilities in Chile: A case study regarding the experience of drivers. *Disability & Society*, Routledge, 1-16.
- Askari, S., Anaby, D., Bergthorson, M., Majnemer, A., Elsabbagh, M., & Zwaigenbaum, L. (2015). Participation of children and youth with autism spectrum disorder: A scoping review. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2(1), 103-114.
- Atlı, B., Bolat, Y. Z., Korkut, A. E., Dölek, G. N., Gürleyen, A., & Direk Ateş, C. (2017). *Acil durum planı hazırlama rehberi*. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü.
- Bağımsızlığımıza Yol Verin Projesi, 2013 TR2009/0135.01-04-169.
- Bahadır, G. B., Oral, A., & Güven, A. (2011). Çocukluk çağı travmaları ve önlenmesinde koruyucu hekimliğin rolü. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(2), 243-250.
- Bambara, L. M., Browder, D. M., & Koger, F. (2006). Home and community. In M. E. Snell, & F. Brown (Eds.), *Instruction of students with severe disabilities* (pp. 529-544). Prentice Hall.
- Bambara, L. M., Koger, F., & Bartholomew, A. (2014). Building skills for home and community. In M. E. Snell, & F. Brown (Eds.), *Instruction of students with severe disabilities* (pp. 409-448). Pearson New International Editon.

- Baruni, R. R., & Miltenberger, R. G. (2022). Teaching safety skills to children: A discussion of critical features and practice recommendations. *Behavior Analysis in Practice*, Published: 08 February 2022 <https://doi.org/10.1007/s40617-021-00667-4>
- Bascom, G. W., & Christensen, K. M. (2017). The impacts of limited transportation access on persons with disabilities' social participation. *Journal of Transport and Health*, 7(January), 227-234.
- Batu, S., Ergenekon, Y., Erbas, D., & Akmanoglu, N. (2004). Teaching pedestrian skills to individuals with developmental disabilities. *Journal of Behavioral Education*, 13(3), 147-164.
- Beşiroğlu, E., & Lütfioğlu, M. (2018). Ağız dış sağlığının yaşam kalitesine etkisi ve yaygın değerlendirme yöntemleri. *Uluslararası Diş Hekimliği Bilimleri Dergisi*, 2, 81-89.
- Bevil, A. R., & Gast, D. L. (1998). Social safety for young children: A review of the literature in safety skills instruction. *Topics in Early Childhood Special Education*, 18, 222-234.
- Bezyak, J. L., Sabella, S., Hammel, J., McDonald, K., Jones, R. A., & Barton, D. (2020). Community participation and public transportation barriers experienced by people with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 42(23), 3275-3283.
- Birkan, B., Krantz, P. J., & McClannahan, L. E. (2011). Teaching children with autism spectrum disorders to cooperate with injections. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(2), 941-948.
- Bruder, C., & Kroese, B. (2005). The efficacy of interventions designed to prevent and protect people with intellectual disabilities from sexual abuse: A review of the literature. *The Journal of Adult Protection*, 7(2), 13-27. doi.org/10.1108/14668203200500009
- Brumbaugh, S. (2018). *Travel patterns of American adults with disabilities*. U.S. Department of Transportation.
- Bryen, N., Carey, D. A., & Frantz, B. (2003). Ending the silence: Adults who use augmentative communication and their experiences as victims of crimes. *Augmentative and Alternative Communication*, 19(2), 125-134. doi.org/10.1080/0743461031000080265
- Bultas, M. W., McMillin, S. E., & Zand, D. H. (2016). Reducing barriers to care in the office-based health care setting for children with autism. *Journal of Pediatric Health Care*, 30(1), 5-14. [doi: 10.1016/j.pedhc.2015.08.007](https://doi.org/10.1016/j.pedhc.2015.08.007)
- Canatan-Gençer, Ç., Er, F., Barut, B., & Kara, Y. (2021). Koruyucu sağlık hizmetlerinin sunumunda sosyal hizmet mesleğinin önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 1125-1142. DOI: 10.33417/tsh.845895
- Carruth, A. K., Pryor, S., Cormier, C., Bateman, A., Matzke, B., & Gilmore, K. (2010). Evaluation of a school-based train-the-trainer intervention program to teach first aid and risk reduction among high school students. *Journal of School Health*, 80 (9), 453-460.
- Carter, E. W., Harvey, M. N., Taylor, J. L., & Gotham, K. (2013). Connecting youth and young adults with autism spectrum disorders to community life. *Psychology in The Schools*, 50(9), 888-898.
- Charlop-Christy, M. H., Le, L., & Freeman, K. A. (2000). A comparison of video modeling with in vivo modeling for teaching children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30(6), 537-552.

- Cherix R., Carrino F., Piérart G., Khaled O. A., Mugellini E., & Wunderle D. (2020) Training pedestrian safety skills in youth with intellectual disabilities using fully immersive virtual reality: A feasibility study. In H. Krömker (Ed.), *HCI in mobility, transport, and automotive systems. driving behavior, urban and smart mobility*. HCII 2020. Lecture Notes in Computer Science, vol 12213. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-50537-0_13
- Christensen, A. M., Marchand-Martella, N. E., Martella, R. C., Fiechtl, B. J., & Christensen, B. R. (1993). Teaching preschoolers with disabilities to seek adult assistance in response to simulated injuries. *Journal of Behavioral Education*, 3(2), 109-123.
- Christopher, C. (2017, January, 10). Top benefits of getting a formal first aid training or certification. American Safety Training Institute. <https://www.americansti.org/blog/topbenefits-of-getting-a-formal-first-aid-training-or-certification/>
- Clees, T. J., & Gast, D. L. (1994). Social safety skills instruction for individuals with disabilities: A sequential model. *Education & Treatment of Children*, 17, 163-185.
- Collins, B. C., Stinson, D. M., & Land, L. A. (1993). A comparison of in vivo and simulation prior to in vivo instruction in teaching generalized safety skills. *Education and Training in Mental Retardation*, June, 128-142.
- Collins, B. C., Wolery, M., & Gast, D. L. (1991). A survey of safety concerns for students with special needs. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 26, 305-318.
- Collozi, G. A., & Pollow, R. S. (1984). Teaching independent walking to mentally retarded children in public school. *Education and Training of the Mentally Retarded*, 22, 97-101.
- Cuvo, A. J., Godard, A., Huckfeldt, R., & DeMattei, R. (2010). Training children with autism spectrum disorders to be compliant with an oral assessment. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4(4), 681-696. doi: 10.1016/j.rasd.2010.01.007
- Cuvo, A. J., Reagan, A. L., Ackerlund, J., Huckfeldt, R., & Kelly, C. (2010). Training children with autism spectrum disorders to be compliant with a physical exam. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4(2), 168-185. doi: 10.1016/j.rasd.2009.09.001
- Davit, C. J., Hundley, R. J., Bacic, J. D., & Hanson, E. M. (2011). A pilot study to improve venipuncture compliance in children and adolescents with autism spectrum disorders. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 32(7), 521-525. doi:10.1097/DBP.0b013e3182245b09
- Deluka-Tibljaš, A., Šurdonja, S., Ištoka Otkovi'c, I., & Campisi, T. (2022). Child-pedestrian traffic safety at crosswalks: Literature review. *Sustainability*, 14, 1142. <https://doi.org/10.3390/su14031142>
- Demir, G., Bingöl, N., & Karagöz, S. (2005). *Güvenli davranış ve ilk yardım eğitimi öğrenci kitabı*. Ankara: Türk Kızılayı ve Millî Eğitim Bakanlığı.
- Department for Transport. (2019). National Travel Survey.
- Dern, S., & Sappok, T. (2016). Barriers to healthcare for people on the autism spectrum. *Advances in Autism*, 2(1), 1-11. doi: 10.1108/AIA-10-2015-0020
- Dixon, D. R., Miyake, C. J., Nohelty, K., Novack, M. N., & Granpeesheh, D. (2020). Evaluation of an immersive virtual reality safety training used to teach pedestrian skills to children with autism spectrum disorder. *Behavior Analysis in Practice*, 13(3), 631-640.

- Dixon, D., Bergstorm, R., Smith, M. N., & Tarbox, J. (2010). A review of research on procedures for teaching safety skills to persons with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 31, 985-994. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.03.007>
- Doğan, S. (2022). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere sunulan sağlık becerileri öğretim paketinin etkileri*. (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 722938)
- Drum, C. E., McClain, M. R., Horner-Johnson, W., & Taitano, G. (2011). Health disparities chart book on disability and racial and ethnic status in The United States. Institute on Disability, University of New Hampshire. <https://iod.unh.edu/projects/health-disparities-project/health-disparities-chart-book>
- Du, R. Y., Yiu, C. K., & King, N. M. (2019). Oral health behaviours of preschool children with autism spectrum disorders and their barriers to dental care. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(2), 453-459. doi: 10.1007/s10803-018-3708-5
- Dufour, M. M., & Lanovaz, M. J. (2019). Increasing compliance with wearing a medical device in children with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 53(2), 1089-1096. doi: 10.1002/jaba.628
- Duker, L. I. S., Henwood, B. F., Bluthenthal, R. N., Juhlin, E., Polido, J. C. & Cermale, S. A. (2017). Parents' perceptions of dental care challenges in male children with autism spectrum disorder: An initial qualitative exploration. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 39, 63-72. doi: 10.1016/j.rasd.2017.03.002
- Eldeniz Çetin, M., & Bozak, B. (2020). The effectiveness of a training package prepared to teach first aid skills to individuals with intellectual and additional disabilities. *International Education Studies*, 13(3), 27-42.
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2022). Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik İstatistik Bülteni, Ülke Geneli Ocak 2022. <http://trafik.gov.tr/kurumlar/trafik.gov.tr/04-Istatistik/Aylik/Ocak22.pdf>
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2022). *Sürücü ve yaya eğitimi seminerleri el kitabı, Modül 1: 3-6 yaş grubu için trafik eğitimi*. Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Hizmetleri Başkanlığı. <http://trafik.gov.tr/surucu-ve-yaya-egitimi>
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2022). *Sürücü ve yaya eğitimi seminerleri el kitabı, Modül 2: 7-11 yaş grubu için trafik eğitimi*. Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Hizmetleri Başkanlığı. <http://trafik.gov.tr/surucu-ve-yaya-egitimi>
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2022). *Sürücü ve yaya eğitimi seminerleri el kitabı, Modül 3: 12-17 yaş grubu için trafik eğitimi*. Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Hizmetleri Başkanlığı. <http://trafik.gov.tr/surucu-ve-yaya-egitimi>
- Emniyet Genel Müdürlüğü (2022). *Sürücü ve yaya eğitimi seminerleri el kitabı, Modül 4: Yetişkinler için trafik eğitimi*. Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Hizmetleri Başkanlığı. <http://trafik.gov.tr/surucu-ve-yaya-egitimi>
- Ergenekon, Y. (2012). Teaching basic first-aid skills against home accidents to children with autism through video modeling. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(4), 2759-2766.

- Ergenekon, Y., & olak, A. (2019). Bağımsız yaşama güvenli bir adım: Gelişimsel yetersizliği olan bireyler için güvenlik becerileri. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 295-320 doi: 10.23863/Kalem.2019.128
- Ergenekon, Y., olak, A., şahin, C. H., Aldemir Fırat, ., ve Kasap, C. (2021). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireyler sağlık hizmetlerinden yararlanırken ebeveynlerinin karşılaştıkları glkllerle baş etmelerine yönelik eğitim programının etkililiği*. Proje No: 1706E523. Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Komisyonu.
- European Commission. (2010). *European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier - Free Europe*. Brussels.
- European Commission. (2021). *Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030*. European Union, Brussels.
- Eyg, H. (2018). Trafik kazalarını etkileyen faktörlerin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 837-850. DOI:10.17755/esosder.391299
- Fischer, G., & Sullivan Jr, J. (2002). *Human-centered public transportation systems for persons with cognitive disabilities*. In Proceedings of the Participatory Design Conference, 194-198.
- Fisher, M. H., Burke, M. M., & Griffen, M. M. (2013). Teaching young adults with disabilities to respond appropriately to lures from strangers. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46(2), 528-533. doi.org/10.1002/jaba.32
- Fragala-Pinkham, M. A., Haley, S. M., & Goodgold, S. (2006). Evaluation of a community-based group fitness program for children with disabilities. *Pediatric Physical Therapy*, 18(2), 159-167.
- García González, J. M., Gutiérrez Gómez-Calcerrada, S., Solera Hernández, E., & Rios-Aguilar, S. (2021). The twisting road to access to higher education for people with disabilities in Spain. *International Journal of Disability, Development and Education*, 1-14.
- Garcia, T. (2014). *Child life specialists' reflections of children with autism in the healthcare setting* (Master Thesis). Retrieved from [http:// search.proquest.com/docview/1549460861?pq-origsite=gscholar](http://search.proquest.com/docview/1549460861?pq-origsite=gscholar) Accessed: 09 April 2019.
- Gast, D. L., & Winterling, V. (1992). Teaching first-aid skills to students with moderate handicaps in small group instruction. *Education and Treatment of Children*, 15 (2), 101-123.
- Ghuman, J. K., Cataldo, M. D., Beck, M. H., & Slifer, K. J. (2004). Behavioral training for pill-swallowing difficulties in young children with autistic disorder. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology*, 14(4), 601-611.
- Goldsmith, T. R. (2008). *Using virtual reality enhanced behavioral skills training to teach street-crossing skills to children and adolescents with Autism Spectrum Disorders* (Doctoral Dissertation). Western Michigan University. Retrieved from <https://www.proquest.com/docview/304448424?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true> Accessed: 09 April 2019.
- Grider, B., Luiselli, J. K., & Turcotte-Shamski, W. (2012). Graduated exposure, positive reinforcement, and stimulus distraction in a compliance-with-blood-draw intervention for an adult with autism. *Clinical Case Studies*, 11(3), 253-260. doi: 10.1177/1534650112448921.
- Grisé, E., Boisjoly, G., Maguire, M., & El-Geneidy, A. (2019). Elevating access: Comparing accessibility to jobs by public transport for individuals with and without a physical disability. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 125(March 2018), 280-293.

- Haring, T. G., Kennedy, C. H., Adams, M. J., & Pitts-Conway, V. (1987). Teaching generalization of purchasing skills across community settings to autistic youth using videotape modeling. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 20(1), 89-96.
- Harriage, B., Blair, K. S. C., & Miltenberger, R. (2016). An evaluation of a parent implemented in situ pedestrian safety skills intervention for individuals with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(6), 2017-2027.
- Harrison, K. L. (2014). *Increasing child compliance with essential healthcare routines: Acquisition, maintenance, and generalization*. (Master Thesis). Retrieved from https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/16861/Harrison_ku_0099M_13603_DATA_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y Accessed: 09 April 2019.
- Hasanhanoglu, C. (2008). *Trafikte sürücü kişilik yapısının kaza yapma olasılığı üzerine etkisinin istatistiksel incelenmesi*. (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 233909)
- Hasanhanoglu, C. (2022). Türkiye'deki sürücü profilinin belirlenmesinde swot analizi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 36-51. ISSN No: 2602-4748.
- Hawkins, T. (2016). *Teaching street-crossing skills to special education students*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. California: California State University.
- Hoch, H., Taylor, B. A., & Rodriguez, A. (2009). Teaching teenagers with autism to answer cell phones and seek assistance when lost. *Behavior Analysis in Practice*, 2(1), 14-20. <https://doi.org/10.1007/BF03391733>
- Honsberger, T. (2015). *Teaching individuals with autism spectrum disorder safe pedestrian skills using video modeling with in situ video prompting*. [Unpublished doctoral dissertation]. Florida Atlantic University.
- Horner, R. H., Jones, D. N., & Williams, J. A. (1985) A functional approach to teaching generalized street crossing. *JASH*, 10(2), 71-78.
- İnan, H. F., Kurt, Z., & Kubilay, İ. (2011). *Temel ilk yardım uygulamaları eğitim kitabı*. T.C. Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü İlk yardım ve Acil Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı.
- Jang, J., Mehta, A., & Dixon, D. R. (2016). Safety skills. In N. N. Singh (Ed.), *Handbook of evidence based practices in intellectual and developmental disabilities* (pp. 923-941). Springer International Publishing, ISBN 978-3-319-26583-4 (eBook).
- Johnson, N. L., & Rodriguez, D. (2013). Children with autism spectrum disorder at a pediatric hospital: A systematic review of the literature. *Pediatric Nursing*, 39(3), 131-141.
- Josman, N., Ben-Chaim, H. M., Friedrich, S., & Weiss, P. L. (2008). Effectiveness of virtual reality for teaching street-crossing skills to children and adolescents with autism. *International Journal on Disability and Human Development*, 7(1), 49-56.
- Karatana, Ö., & Gür, K. (2019). Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimi ve engelleri. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 43-53.
- Kara Yolları Trafik Kanunu (1983). <https://www.mevzuat.gov.tr>

- Kaya, F., & Ergenekon, Y. (2016). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara video ile model olma kullanılarak yaya becerilerinin öğretimi*. XVIII. Congress Amce-Waer Teaching and Training Today for Tomorrow Kongresinde Sunulan Sözlü Bildiri. 30 Mayıs-2 Haziran 2016, Eskişehir, Türkiye.
- Kearney, K. B., & Buchholz, J. L. (2020). Teaching basic first aid skills to increase inclusive opportunities. *Journal of the Division on Autism and Developmental Disabilities*, 7(1), 56-64.
- Kearney, K. B., Joseph, B., Finnegan, L., & Wood, J. (2021). Using a peer-mediated instructional package to teach college students with intellectual and developmental disabilities to navigate an inclusive university campus. *The Journal of Special Education*, 55(1), 45-54.
- Kelley, K. R., Test, D. W., & Cooke, N. L. (2013). Effects of picture prompts delivered by a video iPod on pedestrian navigation. *Exceptional Children*, 79(4), 459-474.
- Kenny, M. C., Bennett, K. D., Dougrey, J., & Steele, F. (2013). Teaching general safety and body safety training skills to a latino preschool male with autism. *Journal of Child and Family Studies*, 22(8), 1092-1102. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9671-4>
- Kıyak, Ü. E., Tuna, D. M., & Tekin-İftar, E. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi: Kapsamlı betimsel analiz. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 143-176. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.408927>
- Kördeve, M. K. (2017). Engelli bireylerin sağlık hizmeti alımında karşılaştıkları problemler. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(2), 14-24.
- Kurtça, V. E. (2021). *Zihin engelli çocuklara yaya becerilerinin öğretiminde sanal gerçeklik teknolojisi kullanımının etkililiği*. (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 703923)
- Kutlu, M. (2016). *Otizimli bireylere yabancı kişilerden korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykülerin yalnız sunumuyla video modellerle birlikte sunulmasının karşılaştırılması*. (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 432438)
- Levy, H., & Packman, W. (2004). Sexual abuse prevention for individuals with mental retardation: Considerations for genetic counselors. *Journal of Genetic Counseling*, 13(3), 189-205.
- Lewis, C., Vigo, L., Novak, L., & Klein, E. J. (2015). Listening to parents: A qualitative look at the dental and oral care experiences of children with autism spectrum disorder. *Pediatric Dentistry*, 37(7), 98E-104E(7).
- Lindsay, S. (2020). Accessible and inclusive transportation for youth with disabilities: Exploring innovative solutions. *Disability and Rehabilitation*, 42(8), 1131-1140.
- Marchand-Martella, N. E., Martella, R. C., Agran, M., Salzberg, C. L., Young, R., & Morgan, D. (1992). Generalized effects of a peer-delivered first aid program for students with moderate intellectual disabilities. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 25, 841-851.
- Marchetti, A. G., McCartney, J. R., Drain, S., Hooper, M., & Dix, J. (1983). Pedestrian skills training for mentally retarded adults: Comparison of training in two settings. *Mental Retardation*, 21, 107-110.
- Matson, J. L. (1980). A controlled group study of pedestrian-skill training for the mentally retarded. *Behavior Research and Therapy*, 18, 99-106.

- Matson, J. L. (1980). Preventing home accidents: A training program for the retarded. *Behavior Modification*, 4, 397-410
- McCoy, K., & Hermansen, E. (2007). Video modeling for individual with autism: A review of model types and effects. *Education and Treatment of Children*, 30 (4), 183-213.
- Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(3), 311-323.
- Mechling, L. C., & Seid, N. H. (2011). Use of a hand-held personal digital assistant (PDA) to self-prompt pedestrian travel by young adults with moderate intellectual disabilities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 220-237.
- Mechling, L. C., & O'Brien, E. (2010). Computer-based video instruction to teach students with intellectual disabilities to use public bus transportation. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 230-241.
- Miltenberger, R. G., & Gross, A. C. (2011). Teaching safety skills to children. In W. W. Fisher, C. C. Piazza, & H. S. Roane (Eds.), *Handbook of applied behaviour analysis* (pp. 417-430). The Guildford Press.
- Miltenberger, R. G., & Olsen, L. A. (1996). Abduction prevention training: A review of findings and issues for future research. *Education and Treatment of Children*, 19, 169-182.
- Morris, R., Greenblatt, A., & Saini, M. (2019). Healthcare providers' experiences with autism: a scoping review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(6), 2374-2388. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-03912-6>.
- Munthali, A. C., Swartz, L., Mannan, H., MacLachlan, M., Chilimampungu, C., & Makupe, C. (2019). This one will delay us': barriers to accessing health care services among persons with disabilities in Malawi. *Disability and Rehabilitation*, 41(6), 683-690.
- Mutanga, O. (2018). Inclusion of students with disabilities in South African higher education. *International Journal of Disability, Development and Education*, 65(2), 229-242.
- Nummenmaa, T., & Syvanen, M. (2017). Teaching Road Safety to Children in the Age Range 5-7 Years. <http://www.jstor.org/stable/1502395> adresinden ulaşılmıştır.
- OECD/WHO (2020). Health at a Glance: Asia/Pacific (2020): *Measuring progress towards universal health coverage*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/26b007cd-en>
- Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. Ulaştırma ve Trafik Güvenliği Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, Aralık 2012.
- Orum Çattık, E., & Ergenekon, Y. (2018). Zihinsel yetersizliği olan bireylere toplum kaynaklarını kullanma becerilerinin öğretiminde işitsel teknoloji desteğiyle sunulan videoyla model olmanın etkililiği. *Eğitim ve Bilim (Education and Science)*, 43(193), 237-257. doi: 10.15390/EB.2018.7182
- Ozen, A. (2008). Teaching emergency phone numbers to youth with developmental disabilities. *International Journal of Special Education*, 23(2), 85-95.
- Özata, M., & Karip, S. (2017). Engelli bireylerin sağlık hizmetleri kullanımında yaşadıkları sorunlar: Konya örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(4), 409-427.

- Özdemir, U., Reşitoğlu, S., Tolunay, O., Çelik, T., Celiloğlu, C., Karakılıç, A., ... & Çelik, Ü. (2016). Çocuk acile başvuran ev kazalarının değerlendirilmesi. *Çocuk Acil ve Yoğun Bakım Dergisi*, 3, 146-150.
- Page, T. J., Iwata, B. A., & Neef, N. A. (1976). Teaching pedestrian skills to retarded persons: Generalization from the classroom to the natural environment. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 9(4), 433-444.
- Pattavina, S., Bergstrom, T., Marcland-Martella, N. E., & Martella, R. C. (1992). Moving on: Learning to cross the streets independently. *Teaching Exceptional Children*, Fall, 32-35.
- Pektaş Karabekir, E. (2021). *Çocuklarında otizm spektrum bozukluğu olan ebeveynlere sunulan koçluk uygulamalarının anne-çocuk çiftleri üzerindeki etkileri*. (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 693562)
- Peng, Y., Zhu, W., Shi, F., Fang, Y., & Zhai, G. (2018). Virtual reality based road crossing training for autistic children with behavioral analysis. In G. Zhai, J. Zhou, & X. Yang (Eds.), *International forum on digital tv and wireless multimedia communications* (pp. 456-469). Springer, Singapore.
- Peterson, L. (1984). Teaching home safety and survival skills to latch-key children: A comparison of two manuals and methods. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 17, 279-293.
- Petrović, D., Mijailović, R. M., & Pešić, D. (2022). How to improve the inclusion of drivers with disabilities: Measures to enhance accessibility, mobility, and road safety. *Journal of Transportation Engineering Part A Systems*, July 2022 (peer-reviewed accepted, See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/362093127>).
- Phillips, A., Morrison, J., & Davis, R. W. (2004). General practitioners' educational needs in intellectual disability health. *Journal of Intellectual Disability Research*, 48(2), 142-149.
- Počuč, M., Mirović, V., Mitrović Simić, J., & Karamasa, C. (2021). Mobility analysis of persons with disabilities. *Discrete Dynamics in Nature and Society*, 1-13. <https://doi.org/10.1155/2021/7430340>
- Preißmann, C. (2017). Autism and healthcare. *Advances in Autism*, 3(3), 115-124. doi: 10.1108/AIA-02-2017-0004
- Riviere, V., Becquet, M., Peltret, E., Facon, B., & Darcheville, J. C. (2011). Increasing compliance with medical examination requests directed to children with autism: Effects of a high-probability request procedure. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 44(1), 193-197.
- Saiano, M., Garbarino, E., Lumachi, S., Solari, S., & Sanguineti, V. (2015). *Effect of interface type in the VR-based acquisition of pedestrian skills in persons with ASD*. 2015 37th Annual International Conference of the IEEE Engineering in Medicine and Biology Society (EMBC). doi:10.1109/embc.2015.7319693.
- Saiano, M., Pellegrino, L., Casadio, M., Summa, S., Garbarino, E., Rossi, V., Dall'Agata, D., & Sanguineti, V. (2015). Natural interfaces and virtual environments for the acquisition of street crossing and path following skills in adults with autism spectrum disorders: A feasibility study. *Journal of Neuroengineering and Rehabilitation*, 12(1), 1-13.

- Sapancı, F. (2013). Sağlık hizmetlerinde engellilik kavramı ve engellilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmaları. (Yüksek lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 344361)
- Scarpinato, N., Bradley, J., Kurbjun, K., Bateman, X., Holtzer, B., & Ely, B. (2010). Caring for the child with an autism spectrum disorder in the acute care setting. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 15(3), 244-254.
- Shumway-Cook, A., Patla, A. E., Stewart, A., Ferrucci, L., Ciol, M. A., & Guralnik, J. M. (2002). Environmental demands associated with community mobility in older adults with and without mobility disabilities. *Physical Therapy*, 82(7), 670-681.
- Sienko, K., Carter, E., Koca, E., Lebrija, M., Misthos, G., & Wacnik, P. (2021). *Road traffic safety needs in low-resource settings*. Final Report, December.
- Simer, N., & Cuvo, A. J. (2009). Training vision screening behavior to children with developmental disabilities. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3(2), 409-420. doi:10.1016/j.rasd.2008.08.007
- Sirin, N., & Tekin-Iftar, E. (2016). Opinions of Turkish parents and teachers about safety skills instruction to children with autism spectrum disorders: A preliminary investigation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(8), 2653-2665. doi.org/10.1007/s10803-016-2809-2
- Slifer, K. J., Avis, K. T., & Frutchey, R. A. (2008). Behavioral intervention to increase compliance with electroencephalographic procedures in children with developmental disabilities. *Epilepsy & Behavior*, 13(1), 189-195. doi: 10.1016/j.yebeh.2008.01.013
- Snell, M. E., & Brown, F. E. (2014). *Instruction of students with severe disabilities*. Pearson New International Edition. Pearson Higher Ed.
- Spooner, F., Stem, B., & Test, D. W. (1989). Teaching first aid skills to adolescents who are moderately mentally handicapped. *Education and Training in Mental Retardation*, 24, 341-351.
- Strunk, J. A. (2011). *Managing the healthcare needs of adolescents with autism spectrum disorder: The parents' experience* (Doctoral Thesis). Retrieved from <https://scholarscompass.vcu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3559&context=etd> Accessed: 09 April 2019.
- Strunk, J. A., Pickler, R., McCain, N. L., Ameringer, S., & Myers, B. J. (2014). Managing the health care needs of adolescents with autism spectrum disorder: The parents' experience. *Families, Systems, & Health*, 32(3), 328-337. doi: 10.1037/a0037180
- Sureshkumar, B. (2021). *An evaluation of video prompting procedures via telehealth to teach first aid skills to children with intellectual and developmental disabilities*. Master thesis, Brock University.
- Süzer, T. (2015). *Otizimli bireylere cinsel istismardan korunma becerilerinin öğretiminde sosyal yükümlerin etkililiği*. (Yüksek lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 388868)
- Şirin, N. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimine ilişkin anne-babaların, öğretmenlerin ve akademisyenlerin görüş ve önerileri*. (Yüksek lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 395105)

- Taber, T. A., Alberto, P. A., Seltzer, A., & Hughes, M. (2003). Obtaining assistance when lost in the community using cell phones. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 28(3), 105-116. <https://doi.org/10.2511/rpsd.28.3.105>
- Tarbox, J., Persicke, A., & Bergstrom, R. (2014). Adaptive. In D. Granpeesheh, J. Tarbox, A. C. Najdowski, J. Kornack (Eds.), *Evidence-based treatment for children with autism the card model* (pp. 241-260). Waltham: Academic Press.
- Tekin-Iftar, E., Olcay, S., Sirin, N., Bilmmez, H., Degirmenci, H. D., & Collins, B. C. (2021). Systematic review of safety skill interventions for individuals with autism spectrum disorder. *The Journal of Special Education*, 54(4), 239-250. <https://doi.org/10.1177/0022466920918247>
- Tekin-Iftar, E., Olcay-Gul, S., Sirin, N., Bilmmez, H., & Degirmenci, H. D. (2018). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik guvenlik becerilerinin oğretimi calışmalarının kapsamlı değerlendirilmesi ve meta analizi*. Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Sonuç Raporu, Proje No: 1608E588.
- Tennakoon, V., Wiles, J., Peiris-John, R., Wickremasinghe, R., Kool, B., & Ameratunga, S. (2020). Transport equity in Sri Lanka: Experiences linked to disability and older age. *Journal of Transport and Health*, 18(May), 100913.
- Timko, T. C., & Sainato, D. M. (1999). Effects of first aid training using small group instruction with young children with disabilities. *Journal of Early Intervention*, 22(4), 323-336. <https://doi.org/10.1177/105381519902200407>
- Toste, L. C. (2018). *Pretend you're riding a unicorn: Accommodations for children with autism spectrum disorder in medical settings* (Master Thesis). Retrieved from <https://scholarscompass.vcu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3559&context=etd> Accessed: 09 April 2019.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2022). Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu. <http://sozluk.gov.tr/> adresinden 20 Mayıs 2022 tarihinde edinilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2021). *Kara yolu trafik kaza istatistikleri*, 2020. Sayı: 37436, Yayım tarihi: 01 Haziran 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2020-37436>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2022). *Kara yolu trafik kaza istatistikleri*, 2021. Sayı: 45658, Yayım tarihi: 18 Mayıs 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2021-45658>
- Tzanavari, A., Charalambous-Darden, N., Herakleous, K., & Poullis, C. (2015). *Effectiveness of an immersive virtual environment (CAVE) for teaching pedestrian crossing to children with PDD-NOS*. In 2015 IEEE 15th International Conference on Advanced Learning Technologies (pp. 423-427). IEEE.
- United Nations. (2019). *Disability and development report*. United Nations, New York, NY, US.
- Ünver, H. (2016). Ulaşılabilirliğin tarihi kentsel alanın kimliği ve yarışabilirliğine etkisi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(1), 144-156.
- Vaz, I. (2010). Improving the management of children with learning disability and autism spectrum disorder when they attend hospital. *Child: Care, Health and Development*, 36(6), 753-755. doi: 10.1111/j.1365-2214.2010.01144.x

- Vogelsberg, R. T., & Rusch, F. R. (1979). Training severely handicapped students to cross partially controlled intersections. *AAESPH Review*, 4, 264-273.
- Wang, F. (2018). The roles of preventive and curative health care in economic development. *PLoS one*, 13(11), e0206808.
- White, A. (2021). *Evaluating the effectiveness of behavioral skills training for teaching CPR and first aid skills to young adults with intellectual disabilities*. Doctoral dissertation, Mississippi State University.
- WHOQOL. (1996). What quality of life? The WHOQOL group. *World Health Forum*, 17, 354.
- Wilczynski, S. M., Connolly, S., Dubard, M., Henderson, A., & McIntosh, D. (2015). Assessment, prevention, and intervention for abuse among individuals with disabilities. *Psychology in the Schools*, 52(1), 9-21. doi.org/10.1002/pits.21808
- Woodin, J. A. (2016). Basic skills that save lives in and out of the workplace. *EHS Today*, 9(1), 39-41.
- World Health Organization. (WHO). (2018). *Global status report on road safety 2018: Summary*. Geneva: World Health Organization; 2018 (WHO/NMH/NVI/18.20). Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO).
- World Health Organization. (WHO). (2010). *Veri Sistemleri: Karar organları ve uygulayıcılar için kara yolu güvenliği el kitabı* [Data Systems: A road safety manual for decision-makers and practitioners]. (F. Vursavaş, & İ. Akgül, Çev.). Emniyet Genel Müdürlüğü Yayını. (Orijinal kitabın yayın tarihi 2010).
- World Health Organization. (WHO). (2014). World Health Organization, *Global health estimates*, 2014.
- World Health Organization. (WHO). (2015). *Global status report on road safety 2015*. ISBN 978 92 4 156506 6.
- World Health Organization. (WHO). (2022). What is the WHO definition of health? World Health Organization, <https://www.who.int/about/governance/constitution>
- Yavuz, A. A. (2017). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara üst geçit kullanarak karşıdan karşıya geçme becerisinin öğretiminde videoyla model olmanın etkililiği*. (Yüksek lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinden edinilmiştir. (Tez Numarası: 480301)
- Yeaton, W. H., & Bailey, J. S. (1978). Teaching pedestrian safety skills to young children: An analysis and one-year follow up. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 11(3), 315-329.
- Yıldırım Sarı, H. (2010). Zihinsel yetersiz bireylerin sağlık sorunları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(2), 145-150.
- Yıldırım Sarı, H., & Altıparmak, S. (2008). Ebe ve hemşirelerin zihinsel engelli çocuklarla ilgili bilgileri. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 7(2), 127-132.
- Yücesoy-Özkan, S. (2013). Comparison of peer and self-video modeling in teaching first aid skills to children with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 48(1), 88-102.

Bölüm 5

TOPLUMSAL YAŞAM GÜVENLİĞİ

Esra Orum-Çattık

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Toplumsal Alanlarda Güvenlik
 - Hastanelerde Güvenlik
 - Parklarda Güvenlik
 - Havuzlar ve Denizlerde Güvenlik
 - Toplumsal Alanlarda Kaçırılma Girişimi
- Ailelere ve Öğretmenlere Öneriler
- Önemli Noktalar
- Özet

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda;

- Toplumsal alanlarda güvenlik kavramının kapsamı hakkında bilgi edinebilecek,
- Hastane, park, su-spor alanları, asansör, yürüyen merdiven kullanma, kaçırılma girişimi, güvenliği gibi alanlarda güvenliğin nasıl sağlanacağı hakkında bilgi sahibi olabilecek,
- Toplumsal alanlarda gelişimsel yetersizliği olan bireylerin kendi güvenliklerini sağlama-ları konusunda örnek uygulamalar hakkında bilgi edineceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Güvenlik Becerileri, Toplumsal Yaşam, Toplumsal Alanlarda Güvenlik.

hastaneler, parklar, havuz ve denizlerde karşılaşılabilecekleri güvenlik risklerinden ve bu ortamlarda sergilemeleri beklenen güvenlik becerilerinin neler olduğundan söz edilmiştir. Buna ek olarak toplumsal ortamlarda yaygın olarak karşılaşılabilecekleri riskler arasında olan kaçırılma girişimine karşı alınabilecek önlemler ve bu durumda sergilemeleri beklenen güvenlik becerilerinden söz edilmiştir. Son olarak aileler ve öğretmenlerin gelişimsel yetersizliği olan bireylerin toplumsal ortamlarda sergilemeleri beklenen güvenlik becerilerini nasıl destekleyeceklerine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Agran, M., & Krump, M. (2010). A preliminary investigation of parents' opinions about safety skills instruction: An apparent discrepancy between importance and expectation. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 45*(2), 303-311.
- Agran, M., Krupp, M., Spooner, F., & Zakas, T. L. (2012). Asking students about the importance of safety skills instruction: A preliminary analysis of what they think is important. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities, 37*(1), 45-52.
- Akmanoglu, N., & Tekin-Iftar, E. (2011). Teaching children with autism how to respond to the lures of strangers. *Autism, 15*(2), 205-222.
- Akmanoğlu, N. (2015). *Otistik çocuklara kötü niyetli yabancı kişilerin kaçırma girişimlerinden kaçınmayı öğretme*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Aksoy, Y. (2011). Çocuk Oyun Alanları Üzerine Bir Araştırma İstanbul, Isparta, Eskişehir, Erzurum, Kayseri, Ankara, Zonguldak ve Trabzon İlleri Örneği. *İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 3*(11), 82-106
- Akten, R. (2008). Hasta Hakları Uygulamaları, Kariyer Matbaacılık.
- Aspden P, Corrigan J, Wolcott J, & Erickson S.M. (2004) *Patient Safety: Achieving A New Standard for Care*. National Academies Press
- Bahadır, G. B., Oral, A. & Güven, A. (2011). Çocukluk çağı travmaları ve önlenmesinde koruyucu hekimliğin rolü. *TAF Preventive Medicine Bulletin, 10*(2), 243-250.
- Bambara, L. M., Browder, D. M., & Koger, F. (2006). Home and community. In M. E. Snell, and F. Brown (Eds.), *Instruction of students with severe disabilities* (p. 529-544). Prentice Hall.
- Bayraktaroğlu, B. & Büke, A. (2015). Çocuk Oyun Alanlarının Evrensellik Ölçütleri Açısından İncelenmesi: Fenerbahçe-Pendik Sahil Şeridi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3*(3), 371-378.
- Brown-Lavoie, S. M., Viecili, M. A., & Weiss, J. (2014). Sexual knowledge and victimization in adults with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders, 44*(9), 2185-2196.

- Bruder, C., & Kroese, B. (2005). The efficacy of interventions designed to prevent and protect people with intellectual disabilities from sexual abuse: A review of the literature. *The Journal of Adult Protection*, 7(2), 13-27. doi.org/10.1108/14668203200500009
- Bruder, C., & Kroese, B. (2005). The efficacy of interventions designed to prevent and protect people with intellectual disabilities from sexual abuse: A review of the literature. *The Journal of Adult Protection* 7(2), 1-13.
- Bryen, N., Carey, A., & Frantz, B. (2003). Ending the silence: Adults who use augmentative communication and their experiences as victims of crimes. *Augmentative and Alternative Communication* 19(2), 125-134.
- Bryen, N., Carey, D. A., & Frantz, B. (2003). Ending the silence: Adults who use augenmentative communication and their experiences as victims of crimes. *Augmentative and Alternative Communication*, 19(2), 125-134. doi.org/10.1080/0743461031000080265
- Centers for Disease Control and Prevention (2005). <http://www.cdc.gov/healthyswimming/> (Erişim tarihi: 20.07.2021).
- Centers for Disease Control and Prevention (2005). Safe swimming, *AAP News*, May 2004 (Erişim tarihi: 20.07.2021).
- Ceylan, S. (2005). Sağlıklı ve Güvenli Yüzme, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni* 4(4), 209-220. Erişim adresi:chromeextension://efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://www.ejmcr.com/fulltext/khb_004_04-209.pdf
- Christensen, A. M., Lignugaris, B., Kraft, B., & Fiechtl, B. J. (1996). Teaching pairs of preschoolers with disabilities to seek adult assistance in response to simulated injuries: Acquisition and promotion of observational learning. *Education and Treatment of Children*, 19(1), 3-18.
- Corina I., Abram M., & Halperin D. (2019). The Patient's Role in Patient Safety. *Obstet Gynecol Clin North Am.*;46(2), 215-25.
- Dixon, D. R., Bergstrom, R., Smith, M. N., & Tarbox, J. (2010). A review of research on procedures for teaching safety skills to persons with developmental disabilities. *Research in developmental disabilities*, 31(5), 985-994.
- Dixon, D. R., Bergstrom, R., Smith, M. N., & Tarbox, J. (2010). A review of research on procedures for teaching safety skills to persons with developmental disabilities. *Research in developmental disabilities*, 31(5), 985-994.
- Dogoe, M. S., Banda, D. R., Lock, R. H., & Feinstein, R. (2011). Teaching generalized reading of product warning labels to young adults with autism using the constant time delay procedure. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 46(2), 204-213.
- Duman, G. & Koçak, N. (2013). Çocuk Oyun Alanlarının Biçimsel Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi (Konya İli Örneği). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 64-81.
- Fisher, M. H., Burke, M. M., & Griffen, M. M. (2013). Teaching young adults with disabilities to respond appropriately to lures from strangers. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46(2), 528-533. doi.org/10.1002/jaba.32
- Fisher, M. H., Burke, M. M., & Griffen, M. M. (2013). Teaching young adults with disabilities to respond appropriately to lures from strangers. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46(2), 528-533.

- Gökhan, İ., Kürkçü, R.& Devocioğlu, S. (2011). Yüzme egzersizinin solunum fonksiyonları, kan basıncı ve vücut kompozisyonu üzerine etkisi. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 2(1), 35-41.
- Görkey, Ş. (2003). "Hasta Hakları", *Tıbbi Etik*, 3(4), 100-126.
- Gündoğdu, C., Ekenci, G. ve Colakoglu, T. (2008). Yüzme Havuzlarında Güvenlik ve Yönetim. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 9-22.
- Hasta Hakları Yönetmeliği (2019). Resmî Gazete Tarihi: 16.01.2019, Resmî Gazete Sayısı: 30657.
- Hershkowitz, I., Lam, M. E., & Horowitz, D. (2007). Victimization of children with disabilities. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77 (3), 629-635.
- Holcombe, A., Wolery, M., & Katzenmeyer, J. (1995). Teaching preschoolers to avoid abduction by strangers: Evaluation of maintenance strategies. *Journal of Child and Family Studies*, 4(2), 177-192. <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02234094>
- Honsberger, T. (2015). *Teaching individuals with autism spectrum disorder safe pedestrian skills using video modeling with in situ video prompting*. Florida Atlantic University.
- Jang, J., Mehta, A., & Dixon, D. R. (2016). Safety skills. *Handbook of evidence-based practices in intellectual and developmental disabilities*, 24(2016), 923-941.
- Kaya, N. H. & Ünal, F. (2022). Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylere Çevrim İçi Güvenlik Becerilerinin Öğretiminde Sosyal Öykü Yönteminin Etkililiği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2022(53), 369-389.
- Kenny, M. C., Bennett, K. D., Dougery, J., & Steele, F. (2013). Teaching general safety and body safety training skills to a Latino preschool male with autism. *Journal of Child and Family Studies*, 22(8), 1092-1102.
- Kenny, M. C., Bennett, K. D., Dougrey, J., & Steele, F. (2013). Teaching general safety and body safety training skills to a latino preschool male with autism. *Journal of Child and Family Studies*, 22(8), 1092-1102.
- Kıyak, Ü. E., Tuna, D. M. & Tekin-İftar, E. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi: Kapsamlı betimsel analiz. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 143-176.
- Kim, Y. (2010). Personal safety programs for children with intellectual disabilities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(2), 312-319.
- Korkmaz, E. (2022). Hasta güvenliğine genel bir bakış, *JAMER*, 7(1), 19-25.
- Kutlu, M., & Kurt, O. (2017). Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylere Yabancı Kişilerden Korunma Becerilerinin Öğretimine İlişkin Araştırmaların İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1350-1368. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2017.17.31178-338835>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2005). *Portal turizm*, http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/turizm_tr.asp?belgeno=45085 (Erişim tarihi: 20.07.2022).

- Levy, H., & Packman, W. (2004). Sexual abuse prevention for individuals with mental retardation: Considerations for genetic counselors. *Journal of Genetic Counseling*, 13(3), 189-205.
- Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(3), 311-323.
- Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(3), 311-323.
- Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(3) 311-323. <https://www.jstor.org/stable/23879793>
- Miltenberger, R. G. (2008). Teaching safety skills to children: Prevention of firearm injury as an exemplar of best practice in assessment, training, and generalization of safety skills. *Behavior Analysis in Practice*, 1(1), 30-36.
- Morris, R., Greenblatt, A., & Saini, M. (2019). Healthcare providers' experiences with autism: a scoping review. *Journal of autism and developmental disorders*, 49(6), 2374-2388.
- Özaslan, H. & Gültekin-Akduman, G. (2018). Çocuk oyun parklarının güvenliğinin incelenmesi: Ankara ve Samsun illeri örneği. *Electronic Turkish Studies*, 13(19), 1313-1329. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies>.
- Özdemir, M., Karadağ, H. & İlkım, Ö. Ü. M. (2019). Yüzme sporuna devam eden hafif zihinsel engelli bireylerin öz güvenlerinin değerlendirilmesi: Nitel bir çalışma, *II. International Physical Education, Sport, Recreation and Dance Congress, April 20-21, 2019, s.13-19, Alanya Alaaddin Keykubat University: Turkey*
- Ramirez, M., Fillmore, E., Chen, A., & Peek-Asa, C. (2010). A comparison of school injuries between children with and without disabilities. *Academic pediatrics*, 10(5), 317-322.
- Ramos R., & Calidgid C. (2018). Patient safety culture among nurses at a tertiary government hospital in the Philippines. *Appl Nurs Res.* 44(2018), 67-75.
- Sağlık Bakanlığı (2003). "Hasta hakları ve güvenliği", <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/12906/hastahaklari.html>, (Erişim Tarihi. 17.08.2022.)
- Summers, J., Tarbox, J., Findel-Pyles, R. S., Wilke, A. E., Bergstrom, R., & Williams, W. L. (2011). Teaching two household safety skills to children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(1), 629-632.
- Süzer, T. (2016). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere cinsel istismardan korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykü yönteminin etkililiği*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- şirin, N. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimine ilişkin anne-babaların, öğretmenlerin ve akademisyenlerin görüş ve önerileri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Anadolu Üniversitesi..
- Taber, T. A., Alberto, P. A., Seltzer, A., & Hughes, M. (2003). Obtaining assistance when lost in the community using cell phones. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 28 (3), 105-116.

- Taylor, B. A., Hughes, C. E., Richard, E., Hoch, H., & Coello, A. R. (2004). Teaching teenagers with autism to seek assistance when lost. *Journal of Applied Behaviours Analysis*, 37(1), 79-82.
- Tekin-İftar, E., Olcay-Gül, S., Şirin, N., Bilmez, H., & Değirmenci, H. D., (2018). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik güvenlik becerilerinin öğretimi çalışmalarının kapsamlı değerlendirilmesi ve meta analizi* (Proje No: 1608E588).Anadolu Üniversitesi.
- TS EN 1176-1 (2009). *Oyun Alanı Elemanları ve Zemin Düzenlemeleri-Bölüm 1: Genel Güvenlik Kuralları ve Deney Yöntemleri*, Türk Standartları Enstitüsü.
- TS EN 1176-2 (2009). *Oyun Alanı Elemanları ve Zemin Düzenlemeleri-Bölüm 2: Salıncaklar İçin İlave Özel Güvenlik Kuralları ve Deney Yöntemleri*,Türk Standartları Enstitüsü.
- TS EN 1176-3 (2009). *Oyun Alanı Elemanları ve Zemin Düzenlemeleri-Bölüm 3: Kaydıraklar İçin İlave Özel Güvenlik Kuralları ve Deney Yöntemleri*,Türk Standartları Enstitüsü.
- TS EN 1176-6 (2009). *Oyun Alanı Elemanları ve Zemin Düzenlemeleri-Bölüm 6: Sallanma Elemanları İçin İlave Özel Güvenlik Kuralları ve Deney Yöntemleri*,Türk Standartları Enstitüsü.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). www.datatuiik.gov.tr (Erişim Tarihi: 20.07.2022).
- Ulutaş, I. & Şimşek, İ. (2018). Ebeveynlerin çocuk oyun alanlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi, *Electronic Turkish Studies*, 18(3), 413-426.
- Vaizoglu, S. A., Tekbaş, Ö. F. & Oğur, R. (2003). Yaz Aylarında Önemi Artan Bir Sağlık Riski: Yüzme Havuzları. *TSK Koruyucu Bülteni*, 2(2), 21-26.
- Verdugo, M. A., Bermejo, B. G. & Fuertes, J. (1995). The maltreatment of intellectually handicapped children and adolescents. *Child Abuse and Neglect*, 19(2), 205–215.
- Volkmar, F. R., Wiesner, L. A., & Westphal, A. (2006). Healthcare issues for children on the autism spectrum. *Current Opinion in Psychiatry*, 19(4), 361-366.
- Wilczynski, S. M., Connolly, S., Dubard, M., Henderson, A., & Mcintosh, D. (2015). Assessment, prevention, and intervention for abuse among individuals with disabilities. *Psychology in the Schools*, 52(1), 9-21. doi.org/10.1002/pits.21808
- Yönez, E. (2017). *Çocuk Parklarında Tasarım ve Güvenlik*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Teknik Üniversitesi..
- Zager, D., & Shamow, N. (2005). Teaching students with autism spectrum disorder. D. Zager (Editör). *Autism spectrum disorders*. (s. 295-327). Lawrence Erlbaum Associates.

Bölüm 6

KENDİNİ KORUMA GÜVENLİĞİ

Gizem Yıldız

İÇİNDEKİLER

- Mahremiyet Eğitimi
 - Güven Çemberi
 - Özel Alanlar ve Bedenimizdeki Özel Bölgeler
 - İyi Dokunma ve Kötü Dokunma
 - İzin Alma ve İzin Verme
- Kendini Savunma
 - Cinsel Taciz ve İstismardan Korunma
 - Kaçırılma Girişimlerinden Korunma
 - Akran Zorbalığından Korunma
- Cinsel Güvenlik
- Acil Durumda Güvenliği Sağlama
 - Acil Numaraları Tanıma ve Kullanma
 - Kaybolduğunda Yardım İsteme
- Öneriler
 - Ailelere Öneriler
 - Öğretmenlere Öneriler

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda;

- Mahremiyet kavramının ne olduğunu, güven çemberini, özel alanları, iyi ve kötü dokunmayı tanımlayabilecek,
- Gelişimsel yetersizliği olan bireylerin cinsel istismardan, kaçırılma girişimlerinden ve akran zorbalığından korunmasına yönelik önleme uygulamalarını açıklayabilecek,

Kendini koruma güvenlik becerileri hem evde aileler tarafından hem de sınıfta öğretmenler tarafından kolaylıkla desteklenebilir. Eğitimlerde gizlilik, örtülülük ve dokunulmazlık kurallarını esas almak, örnek olaylar üzerinden doğru davranış model olacak şekilde video model ya da sosyal öyküler gibi etkililiği kanıtlanmış yöntemler kullanmak önemlidir. Dolayısıyla öğretmenlerin aileleri eğitici olarak yönlendirmeleri ve evdeki eğitimi desteklemeleri, aynı zamanda sınıf içerisinde etkinlikler planlamaya devam etmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alexander, K. A. (2012). *Sexual safety and sexual security: Broadening the sexual health discourse*. University of Pennsylvania.
- Altman, I. (1975). *The environment and social behavior: Privacy, personal space, territory, and crowding*. Brooks/Cole Publishing.
- Arseneault, L. (2017). Annual Research Review: The persistent and pervasive impact of being bullied in childhood and adolescence: Implications for policy and practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(4), 405-421.
- Baladerian, N. J. (1991). Sexual abuse of people with developmental disabilities. *Sexuality and Disability*, 9(4), 323-335.
- Brown, M., & McCann, E. (2018). Sexuality issues and the voices of adults with intellectual disabilities: A systematic review of the literature. *Research in Developmental Disabilities*, 74, 124-138.
- Bryne, G. (2018). Prevalence and psychological sequelae of sexual abuse among individuals with intellectual disability: A review of the recent literature. *Journal of Intellectual Disabilities*, 22(3), 294-310.
- Calkins, C., & Jeglic, E. (2018). *Protecting your child from sexual abuse: What you need to know to keep your kids safe*. Skyhorse Publishing Inc.
- Corby, B. (2005). *Child abuse*. Open University Press.
- Dake, J., Price, J., & Telljohann, S. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of School Health*, 73(5), 173-180.
- Dixon, D. R., Bergstrom, R., Smith, M. N., & Tarbox, J. (2010). A review of research on procedures for teaching safety skills to persons with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 31(5), 985-994.
- Doughty, A. H., & Kane, L. M. (2010). Teaching abuse-protection skills to people with intellectual disabilities: A review of the literature. *Research in Developmental Disabilities*, 31(2), 331-337.

- Ghosh, A. K., Hughes, C. E., & Wisniewski, P. J. (2020, April). *Circle of trust: A new approach to mobile online safety for families*. In Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (pp. 1-14).
- Gil-Llario, M. D., Morell-Menguel, V., Diaz-Rodriguez, I., & Ballester-Arnal, R. (2019). Prevalence and sequelae of self-reported and other-reported sexual abuse in adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 63(2), 138-148.
- Greenberg, C. L. (1997). *A circle of trust: Remembering SNCC*. Rutgers University Press.
- Holcombe, A., Wolery, M., & Katzenmeyer, J. (1995). Teaching preschoolers to avoid abduction by strangers: Evaluation of maintenance strategies. *Journal of Child and Family Studies*, 4, 177-191.
- Kapçı, E. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısı ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(37), 1-13.
- Kaminsky, E. B., Kaul, V., Paschall, J., Church, D. M., Bunke, B., Kunig, D., ... & Richard, G. (2011). An evidence-based approach to establish the functional and clinical significance of copy number variants in intellectual and developmental disabilities. *Genetics in Medicine*, 13(9), 777-784.
- Kellogg, N. (2005). The evaluation of sexual abuse in children. *Pediatrics*, 116(2), 506-512.
- Kellogg, N. D., & Menard, S. W. (2003). Violence among family members of children and adolescents evaluated for sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 27(12), 1367-1376.
- Kenny, M. C., Capri, V., Ryan, E. E., & Runyon, M. K. (2008). Child sexual abuse: From prevention to self-protection. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect*, 17(1), 36-54.
- Kildahl, A. N., Helverschou, S. B., & Oddli, H. W. (2020). Clinicians' retrospective perceptions of failure to detect sexual abuse in a young man with autism and mild intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 45(2), 194-202.
- Kutlu, M. (2016). *Otizimli bireylere yabancı kişilerden korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykülerin yalnız sunumuyla video modellerle birlikte sunulmasının karşılaştırılması*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Mechling, L. C. (2008). Thirty years review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(3), 311-323.
- Miller, H. L., Pavlik, K. M., Kim, M. A., & Rogers, K. C. (2017). An exploratory study of the knowledge of personal safety skills among children with developmental disabilities and their parents. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(2), 290-300.
- Miltenberger, R. G. (2008). Teaching safety skills to children: Prevention of firearm injury as an exemplar of best practice in assessment, training, and generalization of safety skills. *Behavior Analysis in Practice*, 1, 30-36.

- Modelli, M. E., Galvão, M. F., & Pratesi, R. (2012). Child sexual abuse. *Forensic Science International*, 217(1-3), 1-4.
- Muccigrosso, L. (1991). Sexual abuse prevention strategies and programs for persons with developmental disabilities. *Sexuality and Disability*, 9(3), 261-271.
- Olweus, D. (2005). A useful evaluation design, and effects of the olweus bullying prevention program. *Psychology, Crime & Law*, 11(4), 389-402.
- Park, E. Y. (2020). Meta-analysis on the safety skill training of individuals with intellectual disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*, 69(4), 1-15.
- Rose, C. A., Monda-Amaya, L. E., & Espelage, D. L. (2011). Bullying perpetration and victimization in special education: A review of the literature. *Remedial and Special Education*, 32(2), 114-130.
- Sevlever, M., Roth, M. E., & Gillis, J. M. (2013). Sexual abuse and offending in autism spectrum disorders. *Sexuality and Disability*, 31(2), 189-200.
- Spivey, C. E., & Mechling, L. C. (2016). Video modeling to teach social safety skills to young adults with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 51(1), 79-92.
- Summers, J., Tarbox, J., Findel-Pyles, R. S., Wilke, A. E., Bergstrom, R., & Williams, W. L. (2011). Teaching two household safety skills to children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5(1), 629-632.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükler*. <https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2020). *İstatistiklerle çocuk*. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_cocuk_2020.pdf
- Wehmeyer, M. L., Brown, I., Percy, M. E., Shogren, K. A., & Fung, W. L. A. (2017). *A comprehensive guide to intellectual and developmental disabilities*. Brookes Publishing, Company.
- World Health Organization. (WHO). (2007). *The WHO strategic approach to strengthening sexual and reproductive health policies and programmes*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/69883/WHO_RHR_07.7_eng.pdf
- World Health Organization. (WHO). (2017). *Sexual health and its linkages to reproductive health: An operational approach*. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/258738/9789241512886-eng.pdf>
- Wyatt, G. E., Guthrie, D., & Notgrass, C. M. (1992). Differential effects of women's child sexual abuse and subsequent sexual revictimization. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60(2), 167.
- Vandevelde, S., & De Groef, J. (2015). De sociale inclusie van personen met een verstandelijke beperking en geestelijke gezondheidsproblemen: Druk of drive. *Orthopedagogiek: Onderzoek En Praktijk*, 54, 270-283.

- Van Manen, M., & Levering, B. (1996). *Childhood's secrets: Intimacy, privacy, and the self reconsidered*. Teachers College Press.
- Vreeman, & Carroll. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 161(1), 79-88.
- Vlachou, M., Andreou, E., Botsoglou, K., & Didaskalou, E. (2011). Bully/Victim problems among preschool children: A review of current research evidence. *Educational Psychology Review*, 23(3), 329-358.
- Yıldız, G. (2020). *Zihin yetersizliği olan genç yetişkinleri istihdama hazırlamada bağımsız yaşam eğitimi programının etkililiği*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.

Bölüm 7

İŞ VE İŞ YERİ GÜVENLİĞİ

Naime Güneş Özler

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- İş Güvenliği
 - Tehlike, Risk ve Riskin Değerlendirilmesi
 - Riskli Becerilerin Öğretimi ve Risklerin Önlenmesi
- İş Yeri Güvenliği ve Erişilebilirlik
 - Araç Gereç, Ortam Uyarlamaları ve Güvenirlik
 - Atölye Güvenliği
 - Kişisel Koruyucu Donanımlar
 - Uyarı İşaret ve Levhaları
- Öneriler
 - Ailelere Öneriler
 - Öğretmenlere Öneriler
 - Çalışanlara Öneriler
 - İşverenlere Öneriler
- Önemli Noktalar
- Özet
- Kaynakça

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda;

- İş güvenliğini tanımlayabilecek,
- İş güvenliği sürecinde yapılması gerekenleri açıklayabilecek,
- Risk değerlendirmesi yapılırken dikkat edilmesi gereken hususları sıralayabilecek,

KAYNAKÇA

- Agran, M., & Madison, D.E. (1995). Prevalence of injuries among supported employees. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 5(1), 15-23.
- Agran, M., Krupp, M., Spooner, F. & Tracine-Lyne, Z. (2012). Asking Students About the Importance of Safety Skills Instruction: A Preliminary Analysis of What They Think Is Important. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 37(1), 45-52.
- Agran, M., Swaner, J., & Snow, K. (1998). Work safety skills: A neglected curricular area. *Career development for exceptional individuals*, 21(1), 33-44.
- Akçamete, G.(1997). *Özel Eğitimde Kaynaştırma Programları, Ana Kucağı Down Sendromlu Çocukları Koruma Derneği*, Panelde Sunulan Bildiri.
- Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (2004). *Engelli işçilerin sağlık ve güvenliğinin sağlanması*, Bilgi Notu 53. <https://osha.europa.eu/en/publications/factsheet-53-ensuring-health-and-safety-workers-disabilities>
- Balkır, Z., G. (2012) İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması: İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu, *Sosyal Güvenlik Dergisi* 2(1), 59-91.
- Baran, N. & Cavkaytar, A. (2007). İşverenlerin zihin engelli bireylerin istihdamlarına ilişkin görüş ve önerileri. *Elementary Education Online (İlköğretim Online)*, 6 (2), 213-225.
- Başar, E. (2010) *Millî Eğitim Bakanlığı Açık öğretim Fakültesi İş güvenliği Ders Notu 1*, MEB Eğitim Teknolojileri Yayınları. Ankara.
- Berlin, A., Zamparutti,T., Tull, K., Hernandez, G.& Graveling, R.(2011). *Occupational health and safety risks for the most vulnerable workers*, European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-EMPL_ET\(2011\)464436](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-EMPL_ET(2011)464436)
- Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Beyanname (2006). <https://treaties.un.org/Pages/Home.aspx>.
- Bozak, B., & Çetin, M. E. (2018). Zihinsel Yetersizliği Olan Bireylere Tehlike Uyarı Sembollerinin Öğretiminde Artan Bekleme Süreli Öğretim Yönteminin Etkililiği. *Education Sciences*, 13(1), 19-43.
- Bryan, E., Warden, M.G., Berg, B. and Hauck, G.R (1978) Medical consideration for multiple handicapped children in the public schools. *J. Sch. Health* 48(1), 84-89.
- Camkurt, M., Z. (2007) İş Yeri Çalışma Sistemi ve İş Yeri Fiziksel Faktörlerinin İş Kazaları Üzerindeki Etkisi, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20(6)/21(1), 80- 106.
- Cordero, J., Ortiz, Z. & Rueda, M. (2014). *Disability and corporate social responsibility reporting: an analysis comparing reporting practices of 40 selected multinational enterprises*, International Labour Organisation-ILO.
- Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2016).*Engelli Çalışanlar İçin İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi*
- Dewey, R. (2012). Promoting job safety for workers with intellectual disabilities: the staying safe at work training curriculum. *New solutions: a journal of environmental and occupational health policy*, 21(4), 591-601.

- Dixon, D. R., Bergstrom, R., Smith, M. N., & Tarbox, J. (2010). A review of research on procedures for teaching safety skills to persons with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 31*(5), 985-994.
- Güneş, N. & Akçamete, G. (2014). Özel gereksinimi olan bireylerin mesleki istihdamı çorum ili örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15*(3),115.
- Güneş-Özler, N. (2019). *Zihinsel yetersizliği olan bireylere aşçı yardımcısı mesleğinin kazandırılmasında içerisinde yüksek risk barındıran becerilerin öğretiminin etkililiği*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Ankara Üniversitesi.
- Güneş-Özler, N. (2021). Teknoloji kullanımı ve akademik beceriler. A. Kaya (Ed.), *Zihin yetersizliği ve teknoloji* (ss. 70-90) içinde. Nobel Yayıncılık.
- Herzog, N. V., Buchmeister, B., & Harih, G. (2019). *Ergonomic workplace design for workers with disabilities*. DAAAM International Scientific Book.
- Holzberg, E. (2002). The best method for improving safety on the job for supported employees. *Work, 19*(1), 81 – 86.
- Hopwood, D., Thompson, S. (2006). *Workplace Safety A Guide for Small and Midsized Companies*, John Wiley and Sons, Inc.
- ILO-International Labour Organization (2016). <https://www.ilo.org>
- Madison, D., & Agran, M. (1995). Safety-skills training in supported employment: a survey of current practices. *Journal of Vocational Rehabilitation, 5*(1), 15-23.
- Martella, R. C., & Agran, M. (1994). Safety skills on the job. In M. Agran, N. E. Marchand-Martella, & R. C. Martella (Eds.), *Promoting health and safety: Skills for independent living* (pp. 121-134). Paul H. Brookes.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2014). *Özel Eğitim Meslek Okulu Mesleki Gelişim Modülleri*. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar
- Morgan, R. L., & Alexander, M. (2005). The employer ' s perception: Employment of individuals with developmental disabilities. *Journal of Vocational Rehabilitation, 23*(1), 39 – 49.
- Olson, D., Cioffi, A., Yovanoff, P., & Mank, D. (2001). Employers ' perceptions of employees with mental retardation. *Journal of Vocational Rehabilitation, 16*(1), 125 – 133.
- Pelland, M. and Falvey, M.A (1986) Domestic skills. In M.A Falvey (Ed.), *Community-based curriculum: Instructional strategies for students with severe handicaps*, pp. 31-60. Paul H. Brookes.
- Resmî Gazete. (2005). *Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*. Anayasa Mahkemesi, 01.07.2005 Tarihli ve 5378 sayılı Kanun <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707.htm>
- Sandoz, C.J., (1993). *OSHA and ADA: "Reasonable Accommodation" in Training Persons with Developmental Disabilities*. ERIC Clearinghouse.
- Shafer, M. S., Kregel, J., Banks, P. D., & Hill, M. L. (1988). An analysis of employer evaluations of workers with mental retardation. *Research in Developmental Disabilities, 9*(1), 377 – 391. doi:10.1016/0891-4222(88)90032-7

- Spivey, C. E., & Mechling, L. C. (2016). Video modeling to teach social safety skills to young adults with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 51(1), 79-92.
- T.C. Resmi Gazete, (2012). İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. Kanun Numarası: 6331 Kabul Tarihi: 20/6/2012, Sayı: 28339, Tertip: 5, Cilt: 52. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6331.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2022). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Ocak'22*. https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf
- United Nations-Division for Social Policy Development-Department of Economic and Social Affairs - UN-DSPD-DESA, (2022). Module 9 - *The Right of Persons with Disabilities to Work. Toolkit on disability for AFRICA*. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/disability/Toolkit/Rights-Persons-with-DisabilitiestoWork.pdf>
- Wehmeyer, M. L., Brown, I., Percy, M. E., Shogren, K. A., & Fung, W. L. A. (2017). *A comprehensive guide to intellectual and developmental disabilities*. Brookes Publishing, Company.
- World Health Organization & World Bank. World report on disability 2011 <https://apps.who.int/iris/handle/10665/44575>

Bölüm 8

DOĞAL AFETLERE KARŞI GÜVENLİK

Serap Doğan

İÇİNDEKİLER

- Doğal Afetler ve Türleri
- Doğal Afetlerde Güvenlik
 - Deprem Güvenliği
 - Yangın Güvenliği
 - Sel Güvenliği
 - Fırtına Güvenliği
- Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireyler ve Doğal Afetler
 - Doğal Afetlerde Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerin Güvenliği Sağlama
 - Depremde Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerin Güvenliğini Sağlama
 - Yangında Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerin Güvenliğini Sağlama
 - Selde Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerin Güvenliğini Sağlama
 - Fırtınada Gelişimsel Yetersizliği Olan Bireylerin Güvenliğini Sağlama
- Ailelere Öneriler
- Öğretmenlere Öneriler

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda okuyucular;

- Doğal afetleri ve türlerini sınıflandırabilecek,
- Doğal afetlerde güvenlik kavramını açıklayabilecek,
- Deprem güvenliğinin nasıl sağlanabileceğini söyleyebilecek,
- Yangın güvenliğinin nasıl sağlanabileceğini açıklayabilecek,
- Sel güvenliğinin nasıl sağlanabileceğini anlatabilecek,
- Fırtına güvenliğinin nasıl sağlanabileceğini söyleyebilecek,
- Doğal afetlerde güvenliğin nasıl sağlanacağını ifade edebilecek,

yaşamını oldukça zorlaştıran, baş edilemeyecek durumlarla karşı karşıya kalınmasına neden olmaktadır. Bu duruma gelişimsel yetersizliği olan bireylerin özellikleri de eklenince tablo daha da güçleşmektedir. Doğal afetlerde gelişimsel yetersizliği olan bireylerin yaşadıkları/yaşayacakları bu durumları en aza indirmek için bu bireylerde güvenliğin nasıl sağlanacağı son derece önemlidir. Doğal afetlerde güvenliği sağlamak için çeşitli kurum, kuruluş, kişi ve en önemlisi bireyin kendisinin rol ve sorumlulukları oldukça kritiktir. Bu bireylere afetler öncesi, sırası ve sonrasında çeşitli uyarlamalar ve düzenlemeler yapmak, güvenlikle ilgili kritik bilgi ve becerileri öğretmek, onların ailelerine ve öğretmenlerine çeşitli bilgiler ve beceriler kazandırmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbey, C., Cornforth, D., Hatziaargyriou, N., Hirose, K., Kwasinski, A., Kyriakides, E., ... & Suryanarayanan, S. (2014). Powering through the storm: Microgrids operation for more efficient disaster recovery. *IEEE Power And Energy Magazine*, 12(3), 67-76.
- Akgül, S. K. (2017). Olağanüstü durumlar, iletişim ve habercilik yaklaşımları. *Trt Akademi*, 2(3), 6-47.
- Alexander, D., Gaillard, J. C., & Wisner, B. (2012). *Disability and disaster*. The Routledge handbook of hazards and disaster risk reduction içinde (ss. 413-423). Routledge.
- Balun, B. (2017). Acil durum yönetimi temel ilke ve kavramları. S. N. Çabuk & A. Çabuk (Eds.), *Afet ve acil durum öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gereken çalışmalar ve yetkilendirme [Work to be done before, during and after disaster and emergency and authorization]* içinde (ss. 113-131). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Belediyeler Dergisi*, 8, 24-47.
- Boon, H. J., Brown, L. H., Tsey, K., Speare, R., Pagliano, P., Usher, K., & Clark, B. (2011). School disaster planning for children with disabilities: A critical review of the literature. *International Journal of Special Education*, 26(3), 223-237.
- Chisty, M. A., Nazim, A., Rahman, M. M., Dola, S. E. A., & Khan, N. A. (2021). Disability inclusiveness of early warning system: A study on flood-prone areas of Bangladesh. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*. 30(4-5), 494-509.
- Davis, E. A., Hansen, R., Kett, M., Mincin, J., & Twigg, J. (2013). Social vulnerability to disasters (2.baskı). Thomas, D. S., Phillips, B. D., Lovekamp, W. E., & Fothergill, A. (Eds.), *Social vulnerability to disasters içinde* (ss. 199-234). CRC Press. development]. Deprem sempozyumu.
- Doğan, S. (2021). Olağanüstü durumlarda teknoloji kullanımı. Zihin yetersizliği ve teknoloji içinde A. Kaya (Ed.) ss. 153-172. Ankara: Nobel.
- Donovan, A. (2017). Geopower: Reflections on the critical geography of disasters. *Progress in Human Geography*, 41(1), 44-67.
- Ergünay, O (2009). Doğal afetler ve sürdürülebilir kalkınma [Natural disasters and sustainable
- Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye’de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 147-164.

- Good, G. A., & Phibbs, S. (2017). Disasters and disabled people: have any lessons been learned?. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 111(1), 85-87. <https://doi.org/10.1177%2F0145482X1711100109>
- Güler, Ç., Çobanoğlu, Z., & Baskı, B. (1994). Afetler. TC Sağlık Bakanlığı, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi, 33.
- Helderop, E., & Grubestic, T. H. (2019). Hurricane storm surge in Volusia County, Florida: Evidence of a tipping point for infrastructure damage. *Disasters*, 43(1), 157-180.
- Hidayat, L., & Bagas Arwansyah, Y. (2021). Assistive technology for the disabilities in the mitigation training. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1823, No. 1, p. 012012). IOP Publishing.
- Hoffman, S. (2008). Preparing for disaster: Protecting the most vulnerable in emergencies. *UC Davis L. Rev.*, 42, 1491.
- <http://www.epa.gov/heatisland/about/heatresponseprograms.html>
- <https://mgm.gov.tr/site/yardim2.aspx?=-:text=D%C4%B1%C5%9Far%C4%B1%20%C3%A7%C4%B1karsan%C4%B1z%2C%20bina%20ve%20a%C4%9Fa%C3%A7lara,ve%20g%C3%BCvenli%20yolu%20tercih%20edin>
- <https://www.ready.gov/be-informed>
- <https://sheriff.deschutes.org/divisions/special-services/emergency-management/before-a-disaster-emergency-preparedness/#:~:text=There%20are%20real%20benefits%20to,shelter%20during%20a%20powerful%20storm>
- https://tr.wikipedia.org/wiki/2021_T%C3%BCrkiye_orman_yang%C4%B1nlar%C4%B1
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Yang%C4%B1n>
- <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- <https://www.cdc.gov/prepyourhealth/takeaction/index.htm>
- https://www.earthquakecountry.org/library/ShakeOut_Earthquake_Safety_Accessibility_Tips-EN.pdf
- <https://www.yanginguvenlik.com.tr/>
- https://www.yanginguvenlik.com.tr/yayin/797/gelismis-ulkelerde-ve-turkiye-de-yangin-istatistikleri_23649.html#.YuUUsnZBzDc
- Islam, R., Kamaruddin, R., Ahmad, S. A., Jan, S., & Anuar, A. R. (2016). A review on mechanism of flood disaster management in Asia. *International Review of Management and Marketing*, 6(1), 29-52.
- Kagawa F, Selby D. (2012). Ready for the storm: Education for disaster risk reduction and climate change adaptation and mitigation. *Journal of Education for Sustainable Development*, 6(2), 207-217. doi:10.1177/0973408212475200
- Keçici, M. (1994). Doğal afetlerde bulaşıcı hastalıklar ve çevre. *Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile*
- King, J., Edwards, N., Watling, H., & Hair, S. (2018). Barriers to disability-inclusive disaster management in the Solomon Islands: Perspectives of people with disability. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. doi:10.1016/j.ijdr.2018.12.017.

- Knudson, P. J., Miltenberger, R. G., Bosch, A., Gross, A., Brower-Breitwieser, C., & Tarasenko, M. (2009). Fire safety skills training for individuals with severe and profound mental retardation. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 21*(6), 523-535.
- Lindell, M. K., & Prater, C. S. (2003). Assessing community impacts of natural disasters. *Natural Hazards Review, 4*(4), 176-185.
- Mechling, L. C., Gast, D. L., & Gustafson, M. R. (2009). Use of video modeling to teach extinguishing of cooking related fires to individuals with moderate intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities, 44*(1), 67-79.
- Ngoh Tiong Tan (2013) Policy and collaboration for social recovery after disaster. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation, 12* (1-2), 145-157. doi: 10.1080/1536710X.2013.784606.
- Nhu, O. L., Thuy, N. T. T., Wilderspin, I., & Coulier, M. (2011). A preliminary analysis of flood and storm disaster data in Vietnam. Global Assessment Report on Disaster Risk Education.
- Öncü, Ö. (2019). Zihin yetersizliği olan öğrencilere acil durum numaralarının öğretiminde artan bekleme süreli öğretimin etkililiği. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Passive Fire Protection Federation, (2004, Ekim). Building Fire Protection. Supplement to Fire Prevention & Fire Engineers Journal. Erişim Adresi: <http://pfpf.org/pdf/supplement/supplement.pdf>.
- Peek, L., & Stough, L. M. (2010). Children with disabilities in the context of disaster: A social vulnerability perspective. *Child Development, 81*(4), 1260-1270. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01466.x>
- Saulnier, D., Brodin Ribacke, K., & Von Schreeb, J. (2017). No calm after the storm: A Systematic review of human health following flood and storm disasters. *Prehospital and Disaster Medicine, 32*(5), 568-579. doi:10.1017/S1049023X17006574
- Stough, L. M., Sharp, A. N., Resch, J. A., Decker, C., & Wilker, N. (2016). Barriers to the long-term recovery of individuals with disabilities following a disaster. *Disasters, 40*(3), 387-410.
- Şahin, C., & Sipahioğlu, Ş. (2002). *Doğal afetler ve Türkiye*. Ankara: Gündüz Eğitim ve yayıncılık.
- Tezgider, G. (2017). Afet yönetimi-I. B. Özmen (Ed.), *Afete müdahale [Disaster response]* içinde (ss. 121-140). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Torani, S., Majd, P. M., Maroufi, S. S., Dowlati, M., & Sheikhi, R. A. (2019). The importance of education on disasters and emergencies: A review article. *Journal of education and health promotion, 8*, 1-7.
- White, R. H., & Dietenberger, M. A. (1999). Fire safety. Wood handbook: wood as an engineering material. Madison, WI: USDA Forest Service, Forest Products Laboratory, 1999. General technical report FPL; GTR-113: Pages 17.1-17.16.
- Wisner, B. (2006). A review of the role of education and knowledge in disaster risk reduction.
- Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. (2004). At risk: Natural hazards, people's vulnerability, and disasters (2. Baskı). NY: Routledge.
- Yucesoy-Ozkan, S., Oncul, N., & Kaya, O. (2013). Effects of computer-based instruction on teaching emergency telephone numbers to students with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 48*(29), 200-217.

Bölüm 9

TEKNOLOJİ KULLANMA GÜVENLİĞİ

Uğur Yassıbaş

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Dijital Güvenlik ve Güvenlik Tehditleri
- Teknolojik Araç Kullanma Güvenliği
 - Kişisel Bilgileri Koruma
 - Parola Güvenliği
 - Spam ya da Tehlikeli Bağlantıları Tanıma ve Tıklamama
 - SSL Sertifikası ve 3D Güvenlik
 - Güvenli Bankacılık İşlemleri
 - Yardım Kampanyası, Para Talebi Gibi İçeriklere Tıklamama
- Sanal Ortamda İnsan Kaynaklı Tehditlere Karşı Korunma
 - Çevrim İçi İstismar ve Korunma
 - Siber Zorbalık
- Ailelere Öneriler
- Öğretmenlere Öneriler
- Önemli Noktalar
- Özet
- Kaynakça

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda;

- Dijital güvenlik kavramını tanımlayabilir,
- Dijital güvenlik riski kavramını tanımlayabilir ve dijital riskleri örneklendirebilir,
- Teknolojik araç kullanma güvenliğini tanımlayabilir,

KAYNAKÇA

- Akyıldız, M. (2015). Özel gereksinimli bireylere yönelik elektronik boş zaman aktivitelerinin psikososyal etkilerine yönelik bir proje [Sözlü bildiri]. III. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, 5-7 Kasım, Eskişehir, Türkiye. http://www.anatoliajournal.com/kongre_arsivi/rekreasyon/3.rekreasyon/RAK2015%20BI%CC%87LDI%CC%87RI%CC%87%20KI%CC%87TABIV6.pdf
- Aksoy, E., & Şengel, E. (2018). Eğitim internete göç ederken özel gereksinimli bireyleri geride mi bıraktık? Uludağ Üniversitesi erişilebilirlik değerlendirmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 561-588. <https://doi.org/10.19171/uefad.505613>
- Aytekin, G. (2020). İnternet bankacılığında dikkat edilmesi gerekenler. <https://www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/internet-bankaciliginda-dikkat-edilmesi-gerekenler>
- Avinç, Z. (2017). 0-8 yaş arasındaki çocukların internet ve mobil teknoloji alışkanlıkları ve güvenli internet kullanımı.[Yüksek Lisans Tezi], Atatürk Üniversitesi.
- Bhattacharya, S., Bashar, M. A., Srivastava, A., & Singh, A. (2019). Nomophobia: No mobile phone phobia. *Journal of family medicine and primary care*, 8(4), 1297-1300. http://dx.doi.org/10.4103/jfmpe.jfmpe_71_19
- Barringer-Brown, C. (2015). Cyber bullying among students with serious emotional and specific learning disabilities. *Journal of Education and Human Development*, 4(2), 50-56. https://dx.doi.org/doi:10.15640/jehd.v4n2_1a4
- Burke, S. (2021). How to prepare for the onslaught of phishing email attacks. *Computer Fraud & Security*, 2021(5), 12-14. [https://doi.org/10.1016/S1361-3723\(21\)00053-1](https://doi.org/10.1016/S1361-3723(21)00053-1)
- Cavelty, M. D. (2010). *The routledge handbook of new security studies*. Routledge.
- Craigen, D., Diakun-Thibault, N., & Purse, R. (2014). Defining cybersecurity. *Technology Innovation Management Review*, 4(10), 13-21. https://www.timreview.ca/sites/default/files/article_PDF/Craigen_et_al_TIMReview_October2014.pdf
- Çalışkan, M. (2019). Toplum ve suç araştırmalarında sınırları aşan bir sorun “çevrim içi çocuk istismarı”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (61), 122-131. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/47035/527177>
- Çıkman, B., Salman, Ö., & Çalışkan, D. (2017). Adı: Meraklı soyadı: Çocuk durum: “Çevrim içi” sonuç: “Grooming” “internette çocuk istismarı”. *Güncel Pediatri*, 15(3), 65-70. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pediatrici/issue/32372/346280#>
- Dayı, E. (Ed.) (2021). *Sosyal uyum becerilerinin öğretimi*. Nobel.
- Dobransky, K., & Hargittai, E. (2021). Piercing the pandemic social bubble: Disability and social media use about COVID-19. *American Behavioral Scientist*, 65(12), 1698-1720. <https://doi.org/10.1177/00027642211003146>
- Englander, E., Donnerstein, E., Kowalski, R., Lin, C. A., & Parti, K. (2017). Defining cyberbullying. *Pediatrics*, 140(Supplement-2), 148-151. <https://doi.org/10.1542/peds.2016-1758u>

- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42. <https://www.researchgate.net/profile/Ozgun-Erdur-Baker/publication/324476306>
- Goutam, R. K. (2015). Importance of cyber security. *International Journal of Computer Applications*, 111(7), 14-17. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.695.9225&rep=rep1&type=pdf>
- Gupta, B. B., Tewari, A., Jain, A. K., & Agrawal, D. P. (2017). Fighting against phishing attacks: State of the art and future challenges. *Neural Computing and Applications*, 28(12), 3629-3654. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s00521-016-2275-y.pdf>
- Güleç-Aslan, Y. (2020). *Güç kartı stratejisi: Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik öykü temelli bir uygulama*. Vize Akademik.
- Heiman, T., Olenik-Shemesh, D., & Eden, S. (2015). Cyber bullying involvement among students with ADHD: relation to loneliness, self-efficacy and social support. *European Journal of Special Needs Education*, 30(1), 15-29. <https://doi.org/doi:10.1080/08856257.2014.943562>
- Helkala, K. M. & Bakâs, T. H. (2013) National password security survey: Results. [online] In: Proceedings of the European Information Security Multi-Conference (EISMC 2013); Lisbon, Portugal, 8-10 May 2013: University of Plymouth Press, p. 23-33. <http://www.cscan.org/default.asp?page=openaccess&eid=11&pid=2>
- Hunter, N (2012). *Cyber bullying*. Raintree
- Huth, A., Orlando, M., & Pesante, L. (2012). Password security, protection, and management. <https://www.ourheritage.bank/ContentDocumentHandler.ashx?documentId=68314>
- Inan, F. A., Namin, A. S., Pogrund, R. L., & Jones, K. S. (2016). Internet use and cybersecurity concerns of individuals with visual impairments. *Journal of Educational Technology & Society*, 19(1), 28-40. <https://www.researchgate.net/publication/297765230>
- İletişim Başkanlığı. (2020). *Sosyal medya kullanım kılavuzu*. <https://www.iletisim.gov.tr/uploads/docs/SosyalMedyaKullanimKilavuzu.pdf>
- Kara Özçalık, C., & Atakoğlu, R. (2021). Çevrim içi çocuk cinsel istismarı: Yaygınlık, mağdur ve suçlu özellikleri. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 12(1), 76-81. https://jag.journalagent.com/phd/pdfs/PHD-30643-REVIEW-KARA_OZCALIK.pdf
- Kaur, P., & Kaur, G. (2017). Review of Role of SSL in Cyber Security. *International Journal of Advanced Research in Computer Science*, 8(4), 187-191. <https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=9425f427-0e43-45ec-88e8-4d3eb97a6350%40redis>
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agetston, P. W. (2008). *Cyber bullying: Bullying in the digital age*. Blackwell Publishing.
- Kowalski, R. M., Morgan, C., Drake-Laavella, K., & Allison, B. (2016). Cyber bullying among college students with disabilities. *Computer in Human Behavior*, 57, 416-427. <https://doi.org/doi:10.1016/j.chb.2015.12.044>

- Livingstone, S., Haddon, L., (2008). Risky experiences for children online: Charting European research on children and the internet. *Children & Society*, 22(4), 314–323. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1099-0860.2008.00157.x>
- Nikolovska, M. (2020). *The Internet as a creator of a criminal mind and child vulnerabilities in the cyber grooming of children*. JYU Dissertations.
- Nitsure, R. R. (2003). E-banking: Challenges and opportunities. *Economic and Political Weekly*, 38(51/52), 5377-5381. <https://www.jstor.org/stable/4414436>
- Olcaý, S. (2018). Sosyalleşmenin dijitalleşmesi olarak sosyal medya ve resimler arasında kaybolma bozukluđu: Pholoturking. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(2), 90-104. <http://dx.doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2018.2/2.90-104>
- Olweus, D. (1993) *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishers.
- Olweus, D. (2004). *Programme: design and implementation issues and a new national initiative in Norway. Bullying in schools: How successful can interventions be?* Cambridge University Press.
- Olweus, D. (2009). *Handbook of bullying in schools: An international perspective*. Routledge.
- Özvatan, Ö. (2021). *Özel eğitim merkezine devam eden öğrencilerde teknoloji kullanımı ve internet bağımlılığının incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi], Pamukkale Üniversitesi].
- Parmar, B. (2012). Protecting against spear-phishing. *Computer Fraud & Security*, 2012(1), 8-11. [https://doi.org/10.1016/S1361-3723\(12\)70007-6](https://doi.org/10.1016/S1361-3723(12)70007-6)
- Peker, A. (2015). Analyzing the risk factors predicting the cyber bullying status of secondary school students. *Eğitim ve Bilim*, 181(40), 57-75. <https://doi.org/doi:10.15390/EB.2015.4412>
- Sarıer, Y. (2022). Türkiye’de öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyetinin demografik değişkenler açısından meta-analiz yöntemiyle incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 30(2), 283-296. <https://www.researchgate.net/publication/359745069>
- Şimandı, V., & Vanıček, J. (2017). Influences on ICT teachers knowledge and routines in a technical e-safety context. *Telematics and Informatics*, 34(8), 1488-1502. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.06.012>
- Soysal, T. (2007). Elektronik posta yoluyla kişilik haklarına elektronik posta yoluyla kişilik haklarına müdahaleden doğan hukuki sorumluluk. *Ankara Barosu Dergisi*, 65(1), 144-167. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2007-1/11.pdf>
- Ural, B., ve Özteke, N. (2007). *Okulda zorbalık*. Kök Yayıncılık.
- Weingraber, S., Plath, C., Naegele, L., & Stein, M. (2020). Online victimization—an explorative study of sexual violence and cyber grooming in the context of social media use by young adults in Germany. *Social Work & Society*, 18(3), 1-13. <https://ejournals.bib.uni-wuppertal.de/index.php/sws/article/view/683/1298>
- Xylogiannopoulos, K. F., Karamelas, P., & Alhajj, R. (2020). A password creation and validation system for social media platforms based on big data analytics. *Journal of ambient intelligence and humanized computing*, 11(1), 53-73. <https://doi.org/10.1007/s12652-019-01172-x>

- Von Solms, R., & Van Niekerk, J. (2013). From information security to cyber security. *computers & security*, 38, 97-102. <https://doi.org/10.1016/j.cose.2013.04.004>
- Yıldız, G. (2021a). Zihin yetersizliği olan bireyler ve sosyal medya. A. Kaya (Ed.), *Zihin yetersizliği ve teknoloji içinde* (s. 217-244). Nobel.
- Yıldız, G. (2021b). Güvenli teknoloji kullanımı. A. Kaya (Ed.), *Zihin yetersizliği ve teknoloji içinde* (s. 245-266). Nobel.

Bölüm 10

GÜVENLİK BECERİLERİ ÇALIŞILIRKEN ÖĞRETİLMESİ GEREKEN TEMEL BECERİLER

Esin Pektaş-Karabekir

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Güvenlik Becerileri
- Güvenlik Becerileri Çalışılırken Öğretilmesi Gereken Temel Beceriler
 - Gerekliğinde Yardım Talep Etme Becerisi
 - Tehlikeleri Fark Etme, Bu Durumdan Kaçınma ve Durumu Ailesine ya da Yetkili Kişilere Rapor Etme Becerisi
 - Tehlike Ortamından Ayrılma ve Kendini Güvenli Bir Yere Alma Becerisi
 - Acil Numaraları Arama ve Olayı Anlatma Becerisi
- Güvenlik Becerileri Çalışılırken Öğretilmesi Gereken Temel Becerilerin Değerlendirilmesi
- Güvenlik Becerileri Çalışılırken Öğretilmesi Gereken Temel Becerilerin Kazandırılması
- Güvenlik Becerileri Çalışılırken Öğretilmesi Gereken Temel Becerilerin Kazandırılmasında Çevre ve Ailenin Rolü
- Önemli Noktalar
- Özet
- Kaynakça

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda;

- Güvenlik becerileri kavramlarını tanımlayabilecek,
- Güvenlik becerileri çalışırken öğretilmesi gereken temel becerilerin neler olduğunu açıklayabilecek,
- Gerekliğinde yardım talep etme becerisini tanımlayabilecek,

KAYNAKÇA

- Achmadi, D. (2015). *Comparing acquisition, preference, maintenance and social validity of manual sign, picture exchange, and speech-generating devices as AAC options for children with developmental disabilities*. [Unpublished Doctoral Thesis, Victoria, University of Wellington Retrieved from <http://hdl.handle.net/10063/4860>.
- Akmanoğlu, N., Alan, Ş., Karabekir, E. P., Şahin, Ş., Alagözoğlu, E., & Topuz, Ç. (2021). Otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliği olan bireylere yönelik cinsel istismar haberlerinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 22(2), 77-94.
- Akmanoğlu, N. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara uygun ve yeni davranışların kazandırılması. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri* içinde (s. 97-154). Vize Yayıncılık.
- Akmanoglu, N., & Tekin-İftar, E. (2011). Teaching children with autism how to respond to the lures of strangers. *Autism*, 15(2), 205-222. <https://doi.org/10.1177/1362361309352180>.
- Alberto, A., P., & Troutman, C., A. (2013). *Applied behavior analysis for teachers* (9th ed.). Pearson Education.
- Agran, M. & Krump, M. (2010). A preliminary investigation of parents' opinions about safety skills instruction: An apparent discrepancy between importance and expectation. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(2), 303-311.
- Agran, M., Krupp, M., Spooner, F. & Zakas T. L. (2012). Asking students about the importance of safety skills instruction: A preliminary analysis of what they think is important. *Research ve Practice for Persons with Severe Disabilities*, 37(1), 45-52. <https://doi.org/10.2511/027494812800903265>.
- Bambara, L. M., Koger, F., & Bartholomew, A. (2014). Building skills for home and community. M. E. Snell, and F. Brown (Eds.), *Instruction of students with severe disabilities* in (pp. 409-448). Pearson Education Limited.
- Bannerman, D. J., Sheldon, J. B., & Sherman, J. A. (1991). Teaching adults with severe and profound retardation to exit their homes upon hearing the fire alarm. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 24(3), 571-577. <https://doi.org/10.1901/jaba.1991.24-571>.
- Bassette, L. A., Taber-Doughty, T., Gama, R. L., Alberto, P., Yakubova, G. & Cihak, D. (2018). The use of cell phones to address safety skills for students with a moderate ID in community-based settings. *Focus on Autism and other Developmental Disabilities*, 33(2), 1-11. <https://doi.org/10.1177/1088357616667590>
- Bergstrom, R., Najdowski, A. C. & Tarbox, J. (2012). Teaching children with autism to seek help when lost in public. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 45(1), 191-195. <https://doi.org/10.1901/jaba.2012.45-191>.
- Bergstrom, R., Najdowski, A. C., & Tarbox, J. (2014). A systematic replication of teaching children with autism to respond appropriately to lures from strangers. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 47(4), 861-865. <https://doi.org/10.1002/jaba.175>.
- Bigelow, K. M., Huynen, K. B. ve Lutzker, J. R. (1993). Using a changing criterion design to teach fire escape to a child with developmental disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 5(2), 121-128. <https://doi.org/10.1007/BF01045971>.

- Bilmez, H. ve Tekin-İftar, E. (2014). Veri toplama. E. Tekin-İftar (Ed.), *Uygulamalı davranış analizi içinde* (s. 99-144). Vize Basın Yayın.
- Bondy, A., Horton, C., & Frost, L. (2020). Promoting functional communication within the home. *Behavior Analysis in Practice*, 13(2), 321-328. <https://doi.org/10.1007/s40617-020-00439-6>
- Brady, N. C., and Halle, J. W. (1997). Functional analysis of communicative behaviors. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 12(2), 95-104. <https://doi.org/10.1177/108835769701200205>.
- Bruder, C., & Kroese, B. (2005). The efficacy of interventions designed to prevent and protect people with intellectual disabilities from sexual abuse: A review of the literature. *The Journal of Adult Protection*, 7(2), 13-27. <https://doi.org/10.1108/14668203200500009>.
- Bryen, N., Carey, D. A. & Frantz, B. (2003). Ending the silence: Adults who use augenmentative communication and their experiences as victims of crimes. *Augmentative and Alternative Communication*, 19(2), 125-134. <https://doi.org/10.1080/0743461031000080265>.
- Centers for Disease Control & Prevention (CDC). (2019). *Web-based injury statistics query and reporting system (WISQARS)*. Retrieved from <https://www.cdc.gov/injury/wisqars/index.html>.
- Clees, T. J. & Gast, D. L. (1994). Social safety skills instruction for individuals with disabilities: A sequential model. *Education and Treatment of Children*, 17(2), 163-185.
- Collins, B. (2006). *Moderate and severe disabilities. A foundational Approach*. Pearson Education.
- Collins, B. C., Stinson, D. M., & Land, L. A. (1993). A comparison of in vivo and simulation prior to in vivo instruction in teaching generalized safety skills. *Education and Training in Mental Retardation*, 28(2), 128-142.
- Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2014). *Applied behavior analysis (2nd ed.)*. Pearson Education Limited.
- Değirmenci, D. H. (2018). *Koçluk içeren ve içermeyen web-tabanlı mesleki gelişim uygulamalarının otizmlili öğrencilerle çalışan öğretmenlerin öğretim becerilerini ve öğrencilerinin güvenlik becerilerini edinmeleri açısından karşılaştırılması*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Dixon, D.R., Bergstrom, R., Smith, M.N., & Tarbox, J. (2010) A review of research on procedures for teaching safety skills to persons with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 31(5), 985-994. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.03.007>.
- Ergenekon, Y. (2012). Otizmlili çocuklara videoyla model olma kullanılarak ev kazalarında basit ilk yardım becerilerinin öğretimi. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12(4), 2739-2766.
- Ergenekon, Y. ve Çolak, A. (2019). Bağımsız yaşama güvenli bir adım: Gelişimsel yetersizliği olan bireyler için güvenlik becerileri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 295-320. <https://doi.org/10.23863/kalem.2019.128>.
- Fisher, M. H., Burke, M. M. & Griffen, M. M. (2013). Teaching young adults with disabilities to respond appropriately to lures from strangers. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46(2), 528-533. <https://doi.org/10.1002/jaba.32>.
- Gaebler-Spira, D., & Thornton, L. S. (2002). Injury prevention for children with disabilities. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics of North America*, 13(4), 891-906. [https://doi.org/10.1016/S1047-9651\(02\)00023-2](https://doi.org/10.1016/S1047-9651(02)00023-2).

- Genc-Tosun, D., & Kurt, O. (2017). Teaching multi-step requesting to children with autism spectrum disorder using systematic instruction and a speech-generating device. *Augmentative and Alternative Communication*, 33(4), 213-223. <https://doi.org/10.1080/07434618.2017.1378717>.
- Genc-Tosun, D. (2019). Alternatif ve destekleyici iletişim. O. Kurt (Editör), *Özel gereksinimli bireyler için afet ve acil durum yönetimi içinde* (s. 128-152). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Greenspan, S., Loughlin, G., & Black, R. S. (2001). Credulity and gullibility in people with developmental disorders: A framework for future research. *International Review of Research in Mental Retardation*, 24, 101-135. [https://doi.org/10.1016/S0074-7750\(01\)80007-0](https://doi.org/10.1016/S0074-7750(01)80007-0).
- Gunby, K. V., Carr, J. E., & Leblanc, L. A. (2010). Teaching abduction-prevention skills to children with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 43(1), 107-112. <https://doi.org/10.1901/jaba.2010.43-107>.
- Haney, J. I., & Jones, R. T. (1982). Programming maintenance as a major component of a community-centered preventive efforts: Escape from fire. *Behavior Therapy*, 13(1), 47-62. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(82\)80049-X](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(82)80049-X).
- Hoch, H., Taylor, B. A., & Rodriguez, A. (2009). Teaching teenagers with autism to answer cell phones and seek assistance when lost. *Behavior Analysis in Practice*, 2(1), 14-20. <https://doi.org/10.1007/BF03391733>.
- Horner-Johnson, W., & Drum, C. E. (2006). Prevalence of maltreatment of people with intellectual disabilities: A review of recently published research. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 12(1), 57-69. <https://doi.org/10.1002/mrdd.20097>.
- Howlin, P., & Jones, D. P. (1996). An assessment approach to abuse allegations made through facilitated communication. *Child Abuse and Neglect*, 20(2), 103-110. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(95\)00121-2](https://doi.org/10.1016/0145-2134(95)00121-2).
- Jang, J., Mehta, A., & Dixon, D. R. (2016). Safety skills. N. N. Singh (Ed.) *Handbook of evidence-based practices in intellectual and developmental disabilities içinde* (p. 923-941), Springer.
- Kempton, W., & Gochros, J. S. (1986). The developmentally disabled. H. L. Gochros, J. S. Gochros, & J. Fisher (Eds.), *Helping the sexually oppressed* in (pp. 224-237). Prentice-Hall.
- Kenny, M. C., Bennett, K. D., Dougrey, J. & Steele, F. (2013). Teaching general safety and body safety training skills to a latino preschool male with autism. *Journal of Child and Family Studies*, 22(8), 1092-1102. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9671-4>.
- Kırcaali-İftar, G. ve Odluyurt, S. (2012). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere iletişim becerilerinin kazandırılması. E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde* (s. 329-368). Vize Yayıncılık.
- Kıyak, Ü.E., Tuna, M. ve Tekin-İftar, E. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi: Kapsamlı betimsel analiz. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20 (1), 143-176. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.408927>.
- Kim, Y. (2010). Personal safety programs for children with intellectual disabilities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(2), 312- 319.
- Kurt, O., & Kutlu, M. (2019). Effectiveness of social stories in teaching abduction-prevention skills to children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(9), 3807-3818. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-04096-9>.

- Kutlu, M. (2019). Özel gereksinimli bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi. O. Kurt (Editör), *Özel gereksinimli bireyler için afet ve acil durum yönetimi* içinde (s. 155-164). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Kutlu, M., ve Kurt, O. (2017). Gelişimsel yetersizliği olan bireylere yabancı kişilerden korunma becerilerinin öğretimine ilişkin araştırmaların incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1350-1368. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2017.17.31178-338835>.
- Lee, L. C., Harrington, R. A., Chang, J. J., & Connors, S. L. (2008). Increased risk of injury in children with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 29(3), 247-255. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2007.05.002>.
- Lennox, N., & Eastgate, G. (2004). Adults with intellectual disability and the GP. *Australian Family Physician*, 33(8), 601-606.
- Mazzucchelli, T. G. (2001). Feelsafe: A pilot study of a protective behaviours programme for people with intellectual disability. *Journal of Intellectual and Developmental Disabilities*, 26(2), 115-126. <https://doi.org/10.1080/13668250020054431>.
- McIntyre L. L., & Neece L. C. (2016). Parent training. N. N. Singh (Ed.) *Handbook of evidence-based practices in intellectual and developmental disabilities* içinde (p. 467-492), Springer.
- Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(3), 311-323.
- Mechling, L. C., & Seid, N. H. (2011). Use of a hand-held personal digital assistant (PDA) to self-prompt pedestrian travel by young adults with moderate intellectual disabilities. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 46(2), 220-237.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2018a). *Beslenme, sağlık ve güvenlik dersi öğretim programı. I. Kademe (1,2,3 ve 4. sınıf)*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2018b). *Beslenme, sağlık ve güvenlik dersi öğretim programı. II. Kademe (5,6,7 ve 8. sınıf)*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) (2018c). *Beslenme, sağlık ve güvenlik dersi öğretim programı. III. Kademe (9, 10, 11 ve 12. sınıf)*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Erişim adresi: <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ile-ilgili-yayimlar/icerik/123>.
- Miltenberger, G. R. (2008). Teaching safety skills to children: Prevention of firearm injury as an exemplar of best practice in assessment, training, and generalization of safety skills. *Association for Behavior Analysis International*, 1, 30-36. <https://doi.org/10.1007/BF03391718>.
- Miltenberger, R. G. & Gross, A. C. (2011). Teaching safety skills to children. W. W. Fisher, C. C. Piazza, and H. S. Roane (Eds.), *Handbook of applied behaviour analysis* in (p. 417-430), The Guildford Press.
- Miltenberger, R. G., & Olsen, L. A. (1996). Abduction prevention training: A review of findings and issues for future research. *Education & Treatment of Children*, 19(1), 69-83.
- Novak, G. (1996). *Developmental psychology: Dynamical systems and behavior analysis*. Context Press.

- Ozen, A. (2008). Teaching emergency phone numbers to youth with developmental disabilities. *International Journal of Special Education*, 23(2), 85-95.
- Öncül, N. (2018). Bakıma gereksinimi olan bireylerde uygun davranışı artırma. F. Aksoy (Ed.), *Etkili davranış yönetimi içinde* (s. 127-140). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özmen, B., Gerdan, S. ve Ergünay, O. (2015). Okullar için afet ve acil durum yönetimi planları. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 37-52.
- Pan-Skadden, J., Wilder, D. A., Sparling, J., Severtson, E., Donaldson, J., Postma, N., Beavers, G., & Neidert, P. (2009). The use of behavioral skills training and in-situ training to teach children to solicit help when lost: A preliminary investigation. *Education and Treatment of Children*, 32(3), 359-370.
- Patterson G. R. (2002). The early development of coercive family process. J. B. Reid, G. R. Patterson, & J. Snyder (Eds.). *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention* in (p. 25-44). American Psychological Association.
- Pektaş-Karabekir, E. ve Ülke-Kürkcüoğlu, B. (2018). Bakıma gereksinimi olan bireylerde davranışa ilişkin veri toplama süreçleri. F. Aksoy (Ed.), *Etkili davranış yönetimi içinde* (s. 55-80). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Pektaş-Karabekir, E. (2021). *Çocuklarında otizm spektrum bozukluğu olan ebeveynlere sunulan koçluk uygulamalarının anne-çocuk çiftleri üzerindeki etkileri*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., & Gomez-Benito, J. (2009). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 29(4), 328-338. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.02.007>.
- Petersilia, J. (2000). Invisible victims: Violence against persons with developmental disabilities. *Human Rights*, 27, 9-12.
- Poche, C., Brouwer, R., & Swearingen, M. (1981). Teaching self-protection to young children. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 14(2), 169-175. <https://doi.org/10.1901/jaba.1981.14-169>.
- Purrazzella, K., & Mechling, L. C. (2013). Use of an iPhone 4 with video features to assist location of students with moderate intellectual disability when lost in community settings. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 48(2), 179-189.
- Ray-Subramanian C. (2013) Mand fluency training. R. F. Volkmar (Eds.) *Encyclopedia of autism spectrum disorders* in (p. 72-136). Springer. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1698-3_1675.
- Risley, R., & Cuvo, A. (1980). Training mentally retarded adults to make emergency telephone calls. *Behavior Modification*, 4(4), 513-525. <https://doi.org/10.1177/014544558044006>.
- Rowe, R., Maughan, B., & Goodman, R. (2004). Childhood psychiatric disorder and unintentional injury: Findings from a national cohort study. *Journal of Pediatric Psychology*, 29(2), 119-130. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsh015>.
- Schalock, R. L., Borthwick-Duffy, S. A., Bradley, V. J., Buntinx, W.H.E., Coulter, D. L., & Craig, E. M. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification and systems of supports (11th ed.)*. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD).

- Schwebel, D. C., & Gaines, J. (2007). Pediatric unintentional injury: Behavioral risk factors and implications for prevention. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 28(3), 245–254. <https://doi.org/10.1097/01.DBP.0000268561.80204.2a>.
- Skinner, B. F. (1957). *Verbal Behavior*. Appleton Century-Crofts.
- Sirin, N., & Tekin-Iftar, E. (2016). Opinions of Turkish parents and teachers about safety skills instruction to children with autism spectrum disorders: A preliminary investigation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 2653–2665. <https://doi.org/10.1007/s10803-016-2809-2>.
- Slyater, E. M., Garnick, D. W., Kubisiak, J. M., Bishop, C. E., Gilden, D. M., & Hakim, R. B. (2006). Injury prevalence among children and adolescents with mental retardation. *Journal Information*, 44(3), 212–223. [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2006\)44\[212:IPACAA\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2006)44[212:IPACAA]2.0.CO;2).
- Smith, M., & Meyers, A. W. (1979). Telephone-skills training for retarded adults: Group and individual demonstrations with and without verbal instruction. *American Journal of Mental Deficiency*, 83(6), 581–587.
- Smith, C. C., Cihak, D. F., Kim, B., McMahon, D. D., & Wright, R. (2017). Examining augmented reality to improve navigation skills in postsecondary students with intellectual disability. *Journal of Special Education Technology*, 32(1), 3–11. <https://doi.org/10.1177/0162643416681159>.
- Spooner, F., Stem, B., & Test, D. W. (1989). Teaching first aid skills to adolescents who are moderately mentally handicapped. *Education and Training in Mental Retardation*, 24(4), 341–351.
- Sucuoğlu, B. (2010). *Zihin Engelliler ve Eğitimleri*. Kök Yayıncılık.
- Sullivan, P. M., Brookhouser, P. E., Scanlan, J. M., Knutson, J. F., & Schulte, L. E. (1991). Patterns of physical and sexual abuse of communicatively handicapped children. *The Annals of Otolaryngology, Rhinology, and Laryngology*, 100(3), 188–194. <https://doi.org/10.1177/000348949110000304>.
- Sundberg, M. L., & Michael, J. (2001). The benefits of Skinner's analysis of verbal behavior for children with autism. *Behavior modification*, 25(5), 698–724. <https://doi.org/10.1177/0145445501255003>.
- Sundberg, M. L., & Partington, J. W. (2010). *Teaching language to children with autism or other disabilities*. AVB Press.
- Süzer, T. (2015). *Otizimli bireylere cinsel istismardan korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykülerin etkililiği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Taber, T. A., Alberto, P. A., Hughes, M., & Seltzer, A. (2002). A strategy for students with moderate disabilities when lost in the community. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 27(2), 141–152. <https://doi.org/10.2511/rpsd.27.2.141>.
- Taber, T. A., Alberto, P. A., Seltzer, A., & Hughes, M. (2003). Obtaining assistance when lost in the community using cell phones. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 28(3), 105–116. <https://doi.org/10.2511/rpsd.28.3.105>.
- Taras, M. E., Matson, J. L., & Felps, J. N. (1993). Using independence training to teach independent living children and young men with visual impairments. *Behavior Modification*, 17(2), 189–208. <https://doi.org/10.1177/01454455930172006>.

- Tavukçu, D. (2021). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahi annelere sunulan koçluk uygulamalarının annelerin öğretim becerilerini ve çocuklarının güvenlik becerilerini edinmeleri üzerindeki etkisi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Taylor, B. A., Hughes, C. E., & Richard, E. (2004). Teaching teenagers with autism to seek assistance when lost. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 37(1), 79–82. <https://doi.org/10.1901/jaba.2004.37-79>.
- Tekin-Iftar, E. ve Kırcaali-Iftar, G. (2012). *Özel eğitimde yanlış öğretim yöntemleri*. Vize Yayıncılık.
- Tekin-Iftar, E., Olcay, S., Sirin, N., Bilmez, H., Degirmenci, H. D., & Collins, B. C. (2021). Systematic review of safety skill interventions for individuals with autism spectrum disorder. *The Journal of Special Education*, 54(4), 239-250. <https://doi.org/10.1177/0022466920918247>.
- Thornberry, C., & Olson, K. (2005). The abuse of individuals with developmental disabilities. *Developmental Disabilities Bulletin*, 33(1-2), 1-19.
- Timko, T. C., & Sainato, D. M. (1999). Effects of first aid training using small group instruction with young children with disabilities. *Journal of Early Intervention*, 22(4), 323-336. <https://doi.org/10.1177/105381519902200407>.
- Tiger, J. H., Hanley, G. P., & Bruzek, J. (2008). Functional communication training: A review and practical guide. *Behavior Analysis in Practice*, 1(1), 16-23. <https://doi.org/10.1007/BF03391716>.
- Trevor, M., Park, E. Y., & Blair, K. S. C. (2021). Meta-Analysis of safety skills interventions for individuals with intellectual disabilities. *Education and Treatment of Children*, 44, 309–331. <https://doi.org/10.1007/s43494-021-00051-5>.
- Turnbull, A. P., Turnbull, H. R., Erwin, E. J., Soodak, L. C., & Shogren, K. A. (2006). *Families, professionals and exceptionality. Positive outcomes through partnership and trust*. Merrill.
- Winterling, V., Gast, D. L., Wolery, M., & Farmer, J. A. (1992). Teaching safety skills to high school students with moderate disabilities. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 25(1), 217–227. <https://doi.org/10.1901/jaba.1992.25-217>.
- Yıldırım-Sarı, H., ve Girli, A. (2012). Gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda kaza ve yaralanma. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(4), 283-288.
- Yücesoy-Ozkan, S. Y., Oncul, N., & Kaya, O. (2013). Effects of computer-based instruction on teaching emergency telephone numbers to students with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 48(2), 200–217.
- Yüksel, E. (2019). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara güvenlik becerilerinin öğretiminde çoklu ortam yazılımı kullanımının etkililiği*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi].
- Zhu, H. P., Xia, X., Xiang, H. Y., Yu, C. H., & Du, Y. K. (2012). Disability, home physical environment and non-fatal injuries among young children in China. *PLoS One*, 7(5), 1-9. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0037766>.

Bölüm 11

GÜVENLİK BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Özgül Aldemir-Fırat

İÇİNDEKİLER

- Giriş
- Güvenlik Becerilerinin Öğretiminde Kullanılan Yöntemler
 - Davranışsal Beceri Öğretimi
 - Video Modelle Öğretim
 - Sosyal Öykülerle Öğretim
 - Yenilikçi Teknolojilerin Kullanıldığı Öğretim
 - Sanal Gerçeklik
 - Artırılmış Gerçeklik
- Önemli Noktalar
- Özet
- Kaynakça

AMAÇLAR

Bu bölümün sonunda;

- Güvenlik becerilerinin öğretiminde davranışsal beceri öğretimi yöntemini açıklayabilecek,
- Güvenlik becerilerinin öğretiminde video modelle öğretim yöntemini açıklayabilecek,
- Güvenlik becerilerinin öğretiminde sosyal öykülerle öğretim yöntemini açıklayabilecek,
- Güvenlik becerilerinin öğretiminde yenilikçi teknolojilerin kullanıldığı öğretim yöntemlerini açıklayabileceksiniz.

bireyler için güvenli bir hayatın anahtarı, gereksinim duydukları güvenlik becerilerinin kendilerine öğretilmesidir. Dolayısıyla gelişimsel yetersizliği olan bireyler güvenlik becerilerini edinmek için sistematik olarak planlanmış öğretim süreçlerine gereksinim duymaktadırlar.

Güvenlik becerilerinin öğretiminde alan yazında farklı yöntemlerin birlikte ya da ayrı kullanıldığı etkili çalışma örneklerine rastlanmaktadır. Alan yazında gelişimsel yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin kazandırılması sürecinde (a) davranışsal beceri öğretimi, (b) video modelle öğretim, (c) sosyal öykülerle öğretim ve (d) yenilikçi teknolojiler (sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik) kullanılarak sunulan öğretim gibi yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu noktada önemli olan seçilen yöntemin ve/veya yöntemlerin gelişimsel yetersizliği olan bireyin ve öğretilmesi planlanan güvenlik becerisinin özelliklerine uygun olarak belirlenmesi ve sürecin sistematik olarak uygulanmasıdır.

KAYNAKÇA

- Agran, M., & Krupp, M. (2010). A preliminary investigation of parents' opinions about safety skills instruction: an apparent discrepancy between importance and expectation. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 45(2), 303-311. <https://www.jstor.org/stable/pdf/23879814.pdf>
- Aguinis, H., Henle, C. A., & Beaty Jr, J. C. (2001). Virtual reality technology: A new tool for personnel selection. *International Journal of Selection and Assessment*, 9(1-2), 70-83. <https://doi.org/10.1111/1468-2389.00164>
- Akman, E. (2019). *İlkokul matematik dersi kesirler konusunda geliştirilen sanal gerçeklik uygulamasının farklı değişkenler açısından etkisinin incelenmesi* (Tez Numarası: 587141) [Doktora tezi, Amasya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akmanoğlu, N., & Kurnaz, E. (2014). Otizmli çocukların eğitiminde yeni eğilimler: Videoyla kendine model olma ve etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(2) 63-77. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000199
- Aldemir-Fırat, Ö. (2021). Zihin yetersizliği ve teknoloji. A. Kaya (Ed.), *Zihin yetersizliği ve teknoloji* (ss. 1-23) içinde. Nobel Yayıncılık.
- Anderson, P. L., Rothbaum, B. O., & Hodges, L. (2001). Virtual reality: Using the virtual world to improve quality of life in the real world. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 65(1), 78-91. <https://www.proquest.com/openview/2e7f8433b9c2bfff691604bd44f5e61bc/1?pq-origsite=gscholar&cbl=40729>
- Azuma, R. (1997). A survey of augmented reality. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, 6(4), 355-385. <https://doi.org/10.1162/pres.1997.6.4.355>

- Banda, D. R., Matusznyi, R. M., & Turkan, S. (2007). Video modeling strategies to enhance appropriate behaviors in children with autism spectrum disorders. *Teaching Exceptional Children*, 39(6), 47-52. <https://doi.org/10.1177/004005990703900607>
- Bayraktar, E., & Kaleli, F. (2007, 31 Ocak-2 Şubat). *Sanal gerçeklik ve uygulama alanları*. Akademik Bilişim, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. https://www.researchgate.net/profile/Erkan-Bayraktar/publication/237599951_SANAL_GERCEKLIK_VE_UYGULAMA_ALANLARI/links/54a00a790cf267bdb9014ec1/SANAL-GERCEKLIK-VE-UYGULAMA-ALANLARI.pdf
- Bellini, S., & Akullian, J. (2007). A meta-analysis of video modeling and video selfmodeling interventions for children and adolescents with autism spectrum disorders. *Exceptional Children*, 73(3), 264-287. <https://doi.org/10.1177/001440290707300301>
- Bennett, K. D., Aljehany, M. S., & Altaf, E. M. (2017). Systematic review of videobased instruction component and parametric analyses. *Journal of Special Education Technology*, 32(2), 80-90. <https://doi.org/10.1177/0162643417690255>
- Bıçakçı, M., & Olçay-Gül, S. (2019). Akranlarca sunulan sosyal öykülerin gelişimsel yetersizliği olan ilkökul öğrencilerinin karşıdan karşıya geçme becerilerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 44(199), 257-278. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2019.8168>
- Bütün, M., Budak, V. Ö., Selçuk, M., Emre, İ. E., & Şimşek, İ. (2019). Eğitimde sanal gerçeklik uygulamalarında erişilebilirlik ve uyumluluk. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 9(1), 251-275. <https://doi.org/10.17943/etku.454758>
- Cavus, N., Al-Dosakee, K., Abdi, A., & Sadiq, S. (2021). The utilization of augmented reality technology for sustainable skill development for people with special needs: A systematic literature review. *Sustainability*, 13(19), 1-22. <https://doi.org/10.3390/su131910532>
- Charlop-Christy, M. H., Le, L., & Freeman, K. A. (2000). A comparison of video modeling with in vivo modeling for teaching children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30(6), 537-552. <https://doi.org/10.1023/A:1005635326276>
- Christensen, A. M., Lignugaris-Kraft, B., & Fiechtl, B. J. (1996). Teaching pairs of preschoolers with disabilities to seek adult assistance in response to simulated injuries: Acquisition and promotion of observational learning. *Education and Treatment of Children*, 19(1), 3-18. <https://www.jstor.org/stable/42899437>
- Çakıroğlu, Ü., & Gökoğlu, S. (2019). Development of fire safety behavioral skills via virtual reality. *Computers & Education*, 133, 56-68. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.01.014>
- D'Ateno, P., Mangiapanello, K., & Taylor, B. A. (2003). Using video modeling to teach complex play sequences to a preschooler with autism. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 5(1), 5-11. <https://doi.org/10.1177/10983007030050010801>
- Değirmenci, D. (2018). *Koçluk içeren ve içermeyen web-tabanlı mesleki gelişim uygulamalarının otizmlili öğrencilerle çalışan öğretmenlerin öğretim becerilerini ve öğrencilerinin güvenlik becerilerini edinmeleri açısından karşılaştırılması*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Dib, N., & Sturmey, P. (2012). Behavioral skills training and skill learning. In N. M. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the sciences of learning*. Boston, MA. <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6: Springer>. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_644

- Dixon, D., Bergstorm, R., Smith, M. N., & Tarbox, J. (2010). A review of research on procedures for teaching safety skills to persons with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities, 31*(1), 985-994. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.03.007>
- Ergenekon, Y. (2012). Otizmlı çocuklara videoyla model olma kullanarak ev kazalarında basit ilk yardım becerilerinin öğretimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12*(4), 2739-2766. <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/15591/15591.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ergenekon, Y., & Çolak, A. (2019). Bağımsız yaşama güvenli bir adım: Gelişimsel yetersizliği olan bireyler için güvenlik becerileri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 9*(1), 295-320. 10.23863/kalem.2019.128
- Fetherston, A. M., & Sturmey, P. (2014). The effects of behavioral skills training on instructor and learner behavior across responses and skill sets. *Research in Developmental Disabilities, 35*(2), 541-562. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.11.006>
- Garland, K., Vasquez, E., & Pearl, C. (2012). Efficacy of individualized clinical coaching in a virtual reality classroom for increasing teachers' fidelity of implementation of discrete trial teaching. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 47*(4), 502-515. <https://www.jstor.org/stable/23879642?seq=1>
- Genç-Tosun, D., & Kurt, O. (2014). Otizm spektrum bozukluğu ve video modelle öğretim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 15*(3), 37-49. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000213
- Goldsmith, T. R. (2008). *Using virtual reality enhanced behavioral skills training to teach street-crossing skills to children and adolescents with Autism Spectrum Disorders*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Western Michigan University. <https://www.proquest.com/docview/304448424?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>
- Gray, C. A. (2010). *Social Stories™ 10.1 definition, criteria, & sample stories*. <http://blogs.4j.lane.edu/communityaccess/files/2013/05/Social-StoryCriteria.pdf>.
- Gray, C. A. (2002). *The new social stories book*. Future Horizons.
- Gray, C., & Garand, J. D. (1993). Social stories: Improving responses of students with autism with accurate social information. *Focus on Autistic Behavior, 8*(1), 1-10. <https://doi.org/10.1177/108835769300800101>
- Graetz, J. E., Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2006). Show time: Using video self-modeling to decrease inappropriate behavior. *Teaching Exceptional Children, 38*(5), 43-48. <https://doi.org/10.1177/004005990603800506>
- Gross, A., Miltenberger, R., Knudson, P., Bosch, A., & Brower Breitwieser, C. (2007). Preliminary evaluation of a parent training program to prevent gun play. *Journal of Applied Behavior Analysis, 40*(4), 691-695. <https://doi.org/10.1901/jaba.2007.691-695>
- Güneş-Özler, N. (2021). Teknoloji kullanımı ve akademik beceriler. A. Kaya (Ed.), *Zihin yetersizliği ve teknoloji* (ss. 70-90) içinde. Nobel Yayıncılık.
- Harriage, B., Cho Blair, K. S., & Miltenberger, R. (2016). An evaluation of a parent implemented in situ pedestrian safety skills intervention for individuals with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 46*, 2017-2027. 10.1007/s10803-016-2730-8

- Haseltine, B., & Miltenberger, R. G. (1990). Teaching self-protection skills to persons with mental retardation. *American Journal of Mental Retardation*, 95(2), 188-197. <https://europepmc.org/article/med/2223026>
- Himle, M. B., Miltenberger, R. G., Flessner, C., & Gatheridge, B. (2004). Teaching safety skills to children to prevent gun play. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 37(1), 1-9. <https://doi.org/10.1901/jaba.2004.37-1>
- Hine, J. F., & Wolery, M. (2006). Using point-of-view video modeling to teach play to preschoolers with autism. *Topics in Early Childhood Special Education*, 26(2), 83-93. <https://doi.org/10.1177/02711214060260020301>
- İnci, G., & Sönmez-Kartal, M. (2018). Davranışsal beceri öğretimi (Behavioral skills training). M. A. Melekoğlu, (Ed.), 28. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı* (s. 56-64) içinde. Eskişehir. ISBN: 978-605-80966-0-8
- Jeffs, T. L. (2010). Virtual reality and special needs. *Themes in science and technology education, Special Issue*, 253-268. <http://earthlab.uoi.gr/theste/index.php/theste/article/view/34/23>
- Karkhaneh, M., Clark, B., Ospina, M. B., Seida, J. C., Smith, V., & Hartling, L. (2010). Social Stories™ to improve social skills in children with autism spectrum disorder: A systematic review. *Autism*, 14(6), 641-662. <https://doi.org/10.1177/1362361310373057>
- Kaya, N. H. (2022). *Zihinsel yetersizliği olan bireylere çevrim içi güvenlik becerilerinin öğretiminde sosyal yükü yönteminin etkililiği*. [Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kıyak, Ü. E., Tuna, D. M., & Tekin-İftar, E. (2019). Zihin yetersizliği olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimi: Kapsamlı betimsel analiz. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(1), 143-176. [10.21565/ozelegitimdergisi.408927](https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.408927)
- King, S., & Miltenberger, R. (2017). Evaluation of video modeling to teach children diagnosed with autism to avoid poison hazards. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, 1(4), 221-229. [10.1007/s41252-017-0028-2](https://doi.org/10.1007/s41252-017-0028-2)
- Kutlu, M. (2016). *Otizimli bireylere yabancı kişilerden korunma becerilerinin öğretiminde sosyal yükülerin yalnız sunumuyla video modellerle birlikte sunulmasının karşılaştırılması*. [Yayınlanmış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Lerman, D. C., Hawkins, L., Hillman, C., Shireman, M., & Nissen, M. A. (2015). Adults with autism spectrum disorder as behavior technicians for young children with autism: Outcomes of a behavioral skills training program. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 48(2), 233-256. <https://doi.org/10.1002/jaba.196>
- Maffei-Almodovar, L., & Sturmey, P. (2018). Change agent training in behavior analytic procedures for people with developmental and intellectual disabilities: A meta-analysis. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 5(2), 129-141. [10.1007/s40489-018-0128-6](https://doi.org/10.1007/s40489-018-0128-6)
- Martín-Sabaris, R. M., & Brossy-Scaringi, G. (2017). Augmented reality for learning in people with Down syndrome: An exploratory study. *Revista Latina de Comunicación Social*, 72, 737-750. <https://doi.org/10.4185/RLCS-2017-1189en>
- Matson, J. L. (1980). Preventing home accidents: A training program for the retarded. *Behavior Modification*, 4(3), 397-410. <https://doi.org/10.1177/014544558043008>

- McCoy, K., & Hermansen, E. (2007). Video modeling for individuals with autism: A review of model types and effects. *Education and Treatment of Children, 30*(4), 182-213. <https://www.jstor.org/stable/42899952>
- Mechling, L. (2005). The effect of instructor-created video programs to teach students with disabilities: A literature review. *Journal of Special Education Technology, 20*(2), 25-36. <https://doi.org/10.1177/016264340502000203>
- Mechling, L. C. (2008). Thirty year review of safety skill instruction for persons with intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities, 43*(3), 311-323. <https://www.jstor.org/stable/23879793>
- Mechling, L. C., Gast, D. L., & Gustafson, M. R. (2009). Use of video modeling to teach extinguishing of cooking related fires to individuals with moderate intellectual disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities, 44*(1), 67-79. <https://www.jstor.org/stable/24233464>
- Miltenberger, R. G. (2008). Teaching safety skills to children: Prevention of firearm injury as an exemplar of best practice in assessment, training, and generalization of safety skills. *Behavior Analysis in Practice, 1*(1), 30-36. <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03391718>
- Miltenberger, R. G., Roberts, J. A., Ellingson, S., Galensky, T., Rapp, J. T., Long, E. S., & Lumley, V. A. (1999). Training and generalization of sexual abuse prevention skills for women with mental retardation. *Journal of Applied Behavior Analysis, 32*(3), 385-388. <https://doi.org/10.1901/jaba.1999.32-385>
- Murray, S., & Noland, B. (2013). *Video modeling for young children with autism spectrum disorders: A practical guide for parents and professionals*. Jessica Kingsley Publishers.
- Muscott, H. S., & Gifford, T. (1994). Virtual reality and social skills training for students with behavioral disorders: Applications, challenges, and promising practices. *Education and Treatment of Children, 17*(4), 417-434. <https://www.jstor.org/stable/42900479>
- Nikopoulos, C. K., & Keenan, M. (2004). Effects of video modeling on social initiations by children with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis, 37*(1), 93-96. <https://doi.org/10.1901/jaba.2004.37-93>
- NPDC (National Professional Development Center) (2014). The National Professional Development Center on Autism Spectrum Disorders. https://autismpdc.fpg.unc.edu/sites/autismpdc.fpg.unc.edu/files/imce/documents/VideoModeling_Complete.pdf
- Odluyurt, S., & Bahçalı, T. (2021). Otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliği olan bireylerle gerçekleştirilmiş artırılmış gerçeklik uygulamalarının incelenmesi. *Turkish Journal of Special Education Research and Practice, 3*(1), 72-93. <https://doi.org/10.37233/TRSPED.2021.0113>
- Olçay-Gül, S. (2012). *Ailelerce sunulan sosyal yükülerin otistik spektrum bozukluğu olan ergenlerin sosyal becerilerine etkileri*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Olçay-Gül, S., & Tekin-İftar, E. (2012). Otizm spektrum bozukluğu tanısı olan bireyler için sosyal yükülerin kullanımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 13*(2) 1-20. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000168
- O'Riordan, M. A. (2004). Superior visual search in adults with autism. *Autism: The International Journal of Research and Practice, 8*(3), 229-248. <https://doi.org/10.1177/1362361304045219>

- Özdemir, S. (2007). Sosyal öyküler: Otistik çocuklara yönelik bir sağaltım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(2), 49-62. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000108
- Peterson, L. (1984). Teaching home safety and survival skills to latch-key children: A comparison of two manuals and methods. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 17(3), 279-293. <https://doi.org/10.1901/jaba.1984.17-279>
- Poche, C., Yoder, P., & Miltenberger, R. (1988). Teaching self-protection to children using television techniques. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 21(3), 253-261. <https://doi.org/10.1901/jaba.1988.21-253>
- Purrazzella, K., & Mechling, L. C. (2013). Use of an iPhone 4 with video features to assist location of students with moderate intellectual disability when lost in community settings. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 48(2), 179-189. <https://www.jstor.org/stable/23880638>
- Quirnbach, L.M. (2006). *Social stories: Mechanisms of effectiveness in increasing social skills, social skills comprehension, generalization and maintenance of newly acquired skills in school aged children diagnosed with autism*. [Unpublished Doctoral Dissertation], Alliant International University.
- Sani-Bozkurt, S. (2017). Özel eğitimde dijital destek: yardımcı teknolojiler. *AUAd*, 3(2), 37-60. <https://dergipark.org.tr/en/pub/auad/issue/34117/378439>
- Sani-Bozkurt, S., & Vuran, S. (2014). An analysis of the use of social stories in teaching social skills to children with autism spectrum disorders. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(5), 1875-1892. [10.12738/estp.2014.5.1952](https://doi.org/10.12738/estp.2014.5.1952)
- Schank, P., & Kozma, R. (2002). Learning chemistry through the use of a representation-based knowledge building environment. *Journal of Computers in Mathematics and Science Teaching*, 21(3), 253-279. <https://www.learntechlib.org/primary/p/9262/>.
- Schneider, N., & Goldstein, H. (2010). Using social stories and visual schedules to improve socially appropriate behaviors in children with autism. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 12(3), 149-160. <https://doi.org/10.1177/1098300709334198>
- Self, T., Scudder, R., Weheba, G., & Crumrine, D. (2007). A virtual approach to teaching safety skills to children with autism spectrum disorder. *Topics in Language Disorders*, 27(3), 242-253. [10.1097/01.TLD.0000285358.33545.79](https://doi.org/10.1097/01.TLD.0000285358.33545.79)
- Sherer, M., Pierce, K. L., Paredes, S., Kisacky, K. L., Ingersoll, B., & Schreibman, L. (2001). Enhancing conversation skills in children with autism via video technology: Which is better "self" or "other" as a model? *Behavior Modification*, 25(1), 140-158. <https://doi.org/10.1177/0145445501251008>
- Sigafoos, J., O'Reilly, M., & Cannella, H. (2005). Computer-presented video prompting for teaching microwave oven use to three adults with developmental disabilities. *Journal of Behavioral Education*, 14(3), 189-201. [10.1007/s10864-005-6297-2](https://doi.org/10.1007/s10864-005-6297-2)
- Smith, C. (2001). Using social stories to enhance behavior in children with autistic spectrum difficulties. *Educational Psychology in Practice*, 17(4), 337-345. <https://doi.org/10.1080/02667360120096688>

- Somyürek, S. (2014). Öğretim sürecinde z kuşağının dikkatini çekme: Artırılmış gerçeklik. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 4(1), 63-80. <https://doi.org/10.17943/etku.88319>
- Spencer, V., Simpson, C. G., & Lynch, S. A. (2008). Using social stories to increase positive behaviors for children with autism spectrum disorders. *Intervention in School and Clinic*, 44(1), 58-61. 10.1177/1053451208318876
- Spivey, C. E., & Mechling, L. C. (2016). Video modeling to teach social safety skills to young adults with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 51(1), 79-92. <https://www.jstor.org/stable/26420366>
- Süzer, T. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere cinsel istismardan korunma becerilerinin öğretiminde sosyal öykü yönteminin etkililiği*. [Yüksek lisans Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Şahin, C. H. (2019). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip anne-babalara ev içi güvenlik becerilerinin öğretimi: Karma araştırma*. [Yayınlanmamış Doktora tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Şirin, N. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere güvenlik becerilerinin öğretimine ilişkin anne-babaların, öğretmenlerin ve akademisyenlerin görüş ve önerileri*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Tekin-İftar E., Olcay S., Sirin N., Bilmez H., Degirmenci H. D., & Collins B. C. (2021). Systematic review of safety skill interventions for individuals with autism spectrum disorder. *The Journal of Special Education*. 54(4), 239-250. <https://doi.org/10.1177/0022466920918247>
- Thomson, K. M., Martin, G. L., Fazio, D., Salem, S., Young, K., & Yu, C. T. (2012). Evaluation of a self-instructional package for teaching tutors to conduct discrete-trials teaching with children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(3), 1073-1082. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2012.02.005>
- Toper, Ö., Kaya, G., Genel, M. ve Akdemir, M. Y. (2021). Özel eğitim öğretmenlerine piramit modeli aracılığıyla sunulan davranışsal beceri öğretiminin pekiştirici değerlendirme öğretimi üzerindeki etkililiği. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 179-205, <https://doi.org/10.9779/pauefd.742142>
- Tuğtekin, U. (2019). Çoklu ortamlarla öğrenmede konu dışı işlemleri azaltma ilkelerinin artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik ortamlarında bilişsel yük ve başarıya etkisi. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Vladescu, J. C., Carroll, R., Paden, A., & Kodak, T. M. (2012). The effects of video modeling with voiceover instruction on accurate implementation of discrete-trial instruction. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 45(2), 419-423. 10.1901/jaba.2012.45-419.
- Vuran, S., & Olçay, S. (2021). Sistematik bir derleme: Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde uygun olan ve olmayan davranış örnekleriyle öğretim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(2), 491-515. 10.21565/ozelegitimdergisi.533710
- Vuran, S., & Olçay-Gül, S. (2017). Video modellerle öğretim. S. Vuran (Ed.), *Sosyal yeterliliklerin geliştirilmesi, sosyal beceri yetersizliği gösteren çocuklar için, öğretmen adayları ve öğretmenler için* (ss. 106-117) içinde. Vize Yayıncılık.

- Vuran, S., & Turhan, C. (2017). Sosyal öyküler. S. Vuran (Ed.), *Sosyal yeterliliklerin geliştirilmesi, sosyal beceri yetersizliği gösteren çocuklar için, öğretmen adayları ve öğretmenler için* (ss. 155-170) içinde. Vize Yayıncılık.
- Yassıbaş, U. (2021). Geleceğe yönelik eğilimler. A. Kaya (Ed.), *Zihin yetersizliği ve teknoloji* (ss. 299-310) içinde. Nobel Yayıncılık.
- Yavuz, A. A. (2017). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara üst geçit kullanarak karşıdan karşıya geçme becerisinin öğretiminde videoyla model olmanın etkililiği*. [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Yucesoy Ozkan, S. (2013). Comparison of peer and self-video modeling in teaching first aid skills to children with intellectual disability. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*, 48(1), 88-102. <https://www.jstor.org/stable/23879889>

GENOMİK VERİ TABANLARINDA İNDEKSLEME VE ARAMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE

Yazar

Dr. Deniz Tanır

Editör

Prof. Dr. Urfat Nuriyev

Genomik Veri Tabanlarında İndeksleme ve Arama Yöntemleri Üzerine

Yazar: Dr. Deniz Tanır
Editör: Prof. Dr. Urfat Nuriyev

Yayın No.: 1814
ISBN: 978-625-398-959-0
E-ISBN: 978-625-398-958-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tanır, Deniz., Nuriyev, Urfat.

Genomik Veri Tabanlarında İndeksleme ve Arama Yöntemleri Üzerine / Deniz Tanır, Urfat Nuriyev

1. Basım, XII + 68 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-959-0

E-ISBN: 978-625-398-958-3

1. Biyoenformatik 2. Genomik Veritabanları 3. Kümeleme 4. İndeksleme 5. Veri Madenciliği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. Bölüm	
TEMEL BİYOENFORMATİK KAVRAMLAR VE GENOMİK VERİTABANLARI	5
1.1. Biyoenformatik Nedir?	5
1.2. Genetik Kavramlar	7
1.3. DNA	7
1.4. RNA	9
1.5. Gen	9
1.6. Protein	9
1.7. Mutasyon	10
1.8. Başlıca Genomik Veritabanları	11
1.9. Nükleotit Veritabanları	11
1.10. Protein Veritabanları	13
1.11. Gen Ekspresyon Veritabanları	16
2. Bölüm	
ARAMA ALGORİTMALARI	17
2.1. Tanımlar	17
2.2. İkili ve Çoklu Dizi Hizalama	17
2.3. Global Hizalama	20
2.3.1. Needleman-Wunsch Algoritması	20
2.4. Lokal Hizalama	22
2.4.1. Smith-Waterman Algoritması	23
2.5. Çoklu Dizi Hizalama	24
2.5.1. Yıldız Hizalama Sezgiseli	26

2.6. İndeksleme	28
2.6.1. Sonek Ağaçları	29
2.6.1.1. Sonek Ağaçları Oluşturma Naive Algoritması.....	31
2.6.2. MUMmer Hizalama Algoritması	32
3. Bölüm	
GENOMİK VERİLERİN KÜMELENMESİ	35
3.1. Kümeleme Problemi.....	37
3.1.1. Mesafe ve Benzerlik Ölçüleri	38
3.1.2. Kümeleme Probleminin Matematiksel Modellenmesi.....	39
3.2. Kümeleme Algoritmaları	41
3.2.1. Hiyerarşik Kümeleme Algoritmaları	42
3.2.2. Yoğunluk Tabanlı Kümeleme Algoritmaları	43
3.2.3. Bölümlemeli Algoritmalar	43
3.2.3.1. K-ortalamalar Algoritması	43
3.3. K-ortalamalar Algoritması İçin Önerilen Başlangıç Merkezleri Belirleme Yöntemleri	45
3.3.1. Önerilen Yöntem - 1	46
3.3.2. Önerilen Yöntem – 2	48
3.3.3. Önerilen Yöntem - 3	49
4. Bölüm	
GELİŞTİRİLEN YAZILIM VE KULLANIM PRENSİPLERİ.....	57
4.1. Genom Analyzer Web Yazılımı	57
SONUÇ.....	63
KAYNAKLAR	65

KAYNAKLAR

- Acosta, B. D., 2011, Microsoft Biology Initiative: NET Bioinformatics Platform and Tools, *Journal of biomolecular techniques: JBT*, 22(Suppl), S29.
- Alkan, C., Kavak, P., Somel, M., Gokcumen, O., Ugurlu, S., Saygi, C., ve Özören, N., 2014, Whole genome sequencing of Turkish genomes reveals functional private alleles and impact of genetic interactions with Europe, Asia and Africa, *BMC genomics*, 15(1), 963.
- Altschul, S. F., Gish, W., Miller, W., Myers, E. W., and Lipman, D. J., 1990, Basic local alignment search tool, *Journal of molecular biology*, 215(3), pp. 403-410.
- Ammari, H., 2008, *An Introduction to Mathematics of Emerging Biomedical Imaging*, Springer.
- Anderberg, M.R., 1973, *Cluster Analysis for Applications*, Academic Press Inc.
- Azuaje, F. and Dopazo, J., 2005, *Data Analysis and Visualization in Genomics and Proteomics*, John Wiley & Sons.
- Bagirov, A.M., Modified global k-means algorithm for minimum sum-of-squares clustering problems, *Pattern Recognition*, 41(10), pp. 3192-3199.
- Bairoch A., and Apweiler R., 1999, The UniProt protein sequence data bank and its supplement TrEMBL in 1999, *Nucl Acids Res*, 27, pp.49-54.
- Bairoch, A. and Apweiler, R., 2000, The SWISS-PROT protein sequence database and its supplement TrEMBL in 2000, *Nucleic Acids Res*, 28(1), pp. 45-48.
- Bandyopadhyay, S., Mukhopadhyay, A., and Maulik, U., 2007, An improved algorithm for clustering gene expression data, *Bioinformatics*, 23(21), pp. 2859-2865.
- Barrett, T., and Edgar, R., 2006, Mining microarray data at NCBI's Gene Expression Omnibus (GEO), *Gene Mapping, Discovery, and Expression: Methods and Protocols*, pp. 175-190.
- Bayer, R., and McCreight, E., 2002, Organization and maintenance of large ordered indexes, In *Software pioneers*, pp. 245-262.
- Benson, D.A., Karsch-Mizrachi, I., Lipman, D.J., Ostell, J., Rapp, B.A., and Wheeler, D.L., 2000, GenBank, *Nucleic Acids Res*, 28 (1), pp.15-8.
- Chengalvala, M. V., Chennathukuzhi, V. M., Johnston, D. S., Stevis, P. E., and Kopf, G. S., 2007, Gene expression profiling and its practice in drug development, *Current genomics*, 8(4), pp. 262-270.
- Delcher, A. L., Kasif, S., Fleischmann, R. D., Peterson, J., White, O., and Salzberg, S. L., 1999, Alignment of whole genomes, *Nucleic acids research*, 27(11), pp. 2369-2376.
- Delcher, A. L., Phillippy, A., Carlton, J., and Salzberg, S. L., 2002, Fast algorithms for large-scale genome alignment and comparison. *Nucleic acids research*, 30(11), pp. 2478-2483.
- Edgar, R. C., 2004, MUSCLE: multiple sequence alignment with high accuracy and high throughput, *Nucleic acids research*, 32(5), pp. 1792-1797.
- Edgar, R. C., and Batzoglou, S., 2006, Multiple sequence alignment, *Current opinion in structural biology*, 16(3), pp. 368-373.
- Erisoglu M., Calis N., and Sakallioğlu S., 2011, A new algorithm for initial cluster centers in k-means algorithm, *Pattern Recognition Letters*, 32(14), pp. 1701-1705.

- Frith, M. C., Hamada, M., and Horton, P., 2010, Parameters for accurate genome alignment. *BMC bioinformatics*, 11(1), 80.
- GENBANK İstatistik, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/genbank/statistics/> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz, 2017).
- Genbank, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/genbank> (Erişim Tarihi: 10 Temmuz, 2017)
- Gollery, M., 2004, *Bioinformatics: Sequence and Genome Analysis*, David W. Mount. Cold Spring Harbor, NY: Cold Spring Harbor Laboratory Press, 692 pp., *Clinical Chemistry*, 51(11), pp. 2219-2219.
- Gusfield, D., 1999, *Algorithms On Strings, Trees, and Sequences: Computer Science and Computational biology*, Cambridge University Press.
- Hunter, L., 1993, *Artificial Intelligence and Molecular Biology*, AAAI Press.
- Jain, A. K., and Dubes, R.C., 1988, *Algorithms for Clustering Data*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Jain, A.K., and Dubes, R.C., 1988, *Algorithms for Clustering Data*, Prentice Hall, New Jersey, 320 p.
- Khan, S. S., and Ahmad, A., 2004, Cluster center initialization algorithm for K-means clustering, *Pattern recognition letters*, 25(11), pp. 1293-1302.
- Kim, S. Y., Lee, J. W., and Bae, J. S., 2006, Effect of data normalization on fuzzy clustering of DNA microarray data, *BMC Bioinformatics*, 7(1), 134.
- Kneale, G., and Kennard O., 1984, The EMBL nucleotide sequence data library, *Biochem Soc Trans* 12(6), pp.1011-1014
- Krane D.E., and Raymer M.L., 2002, *Fundamental Concepts of Bioinformatics*, Benjamin Cummings.
- Leinonen, R., Diez, F. G., Binns, D., Fleischmann, W., Lopez, R., and Apweiler, R., 2004, UniProt archive. *Bioinformatics*, 20(17), pp. 3236-3237.
- Lesk, A.M., 2002, *Introduction to Bioinformatics*, Oxford University Press.
- Levenshtein, V. I., 1966, Binary codes capable of correcting deletions, insertions, and reversals, In *Soviet physics doklady*, Vol. 10, No. 8, pp. 707-710.
- Luscombe, N. M., Greenbaum, D., and Gerstein, M., "What is bioinformatics? An introduction and overview, 2001, *Yearbook of Medical Informatics*, 1(83-100), 2.
- Luscombe, N., Greenbaum, D., and Gerstein, M., 2001, *What is bioinformatics? An introduction and overview*, New Haven, USA: *Yearbook of Medical Informatics*.
- MacQueen, J., 1967, Some methods for classification and analysis of multivariate observations, In *Proceedings of the fifth Berkeley symposium on mathematical statistics and probability*, Vol. 1, No. 14, pp. 281-297.
- Manber, U., and Myers, G., 1993, Suffix arrays: a new method for on-line string searches, *SIAM JComput*, 25(5), pp. 935-948.
- Manning, C.D., Raghavan, P., and Schütze, H., 2008, *Introduction to Information Retrieval*, Cambridge University Press.
- Maulik, U., and Bandyopadhyay, S., 2003, Fuzzy partitioning using a real-coded variable-length genetic algorithm for pixel classification, *IEEE Trans. Geosci. Remote Sens.*, 41, pp.1075-1081.
- McGarvey P. B., Huang H., Barker W. C., Orcutt B. C., Garavelli J. S., and Srinivasarao G.Y., et al, 2000, PIR: a new resource for bioinformatics, *Bioinformatics*, 16(3), pp.290-291.

- Microsoft Biology Foundation, <https://github.com/dotnetbio/bio> (Erişim Tarihi: 20 Ağustos, 2017)
- Mullan, L., 2006, Pairwise sequence alignment—it's all about us!. *Briefings in bioinformatics*, pp. 113-115.
- Needleman, S. B., and Wunsch, C. D., 1970, A general method applicable to the search for similarities in the amino acid sequence of two proteins, *Journal of molecular biology*, 48(3), pp. 443-453.
- Notredame, C., 2007, Recent evolutions of multiple sequence alignment algorithms, *PLoS computational biology*, 3(8), e123.
- Pearson, W. R., 2013, Selecting the right similarity scoring matrix, *Current protocols in bioinformatics*, pp. 3-5.
- Reichhardt T., It's sink or swim as a tidal wave of data approaches, 1999, *Nature*, 399(6736), pp. 517-20
- Salzberg, S. L., 1998, Decision trees and Markov chains for gene finding, *Computational Methods in Molecular Biology*, Amsterdam, pp. 187-203.
- Setubal, J., and Meidanis, J., 1997, *Introduction to Computational Molecular Biology*, PWS Publishing Company.
- Smith, T. F., and Waterman, M. S., 1981, Identification of common molecular subsequences, *Journal of molecular biology*, 147(1), pp. 195-197.
- Suzek, B. E., Huang, H., McGarvey, P., Mazumder, R., and Wu, C. H., 2007, UniRef: comprehensive and non-redundant UniProt reference clusters, *Bioinformatics*, 23(10), pp. 1282-1288.
- Swiss Institute of Bioinformatics, Uniprotkb/swiss-prot protein knowledgebase release 2017/07 statistics, <http://web.expasy.org/docs/relnotes/relstat.html>, (Erişim Tarihi: 25 Temmuz, 2017)
- Tamayo, P., Slonim, D., Mesirov, J., Zhu, Q., Kitareewan, S., Dmitrovsky, E., and Golub, T. R., 1999, Interpreting patterns of gene expression with self-organizing maps: methods and application to hematopoietic differentiation, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 96(6), pp. 2907-2912.
- Tanır D., Sadık T., and Nuriyev U., 2017, A mathematical model for density-based clustering methods, *Proceeding of the International scientific conference on "Theoretical and application problems of Mathematics"*, Azerbaijan, Sumgait State University, May 22-26, pp. 206-207.
- Tanır, D. and Nuriyeva, F., 2017, On selecting the Initial Cluster Centers in the K-means Algorithm, *Application of Information and Communication Technologies (AICT2017)*, Moscow, Russia, pp. 131-135.
- Tanır, D., and Nuriyeva, F., An effective method determining the initial cluster centers for K-means for clustering gene expression data, *2017 International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK)*, Antalya, Turkey, 2017, pp. 751-754, doi: 10.1109/UBMK.2017.8093520.
- Tanır, D., Sadık, T., and Nuriyev, U., 2017, A mathematical model for density-based clustering methods, *Proceeding of the International scientific conference on Theoretical and application problems of Mathematics*, Azerbaijan, Sumgait State University, pp. 206-207.
- Tateno Y., Imanishi T., Miyazaki S., Fukami-Kobayashi K., Saitou N. and Sugawara H., et al, 2002, DNA data bank of Japan (DDBJ) for genome scale research in life science, *Nucleic Acids Res* 30(1), pp.27-30.

- Telefoncu, A., Küfrevioğlu, Ö.İ., ve Pazarlıoğlu, N., 2003, BİYOİNFORMATİK-I, Ege Üniv. Matbaası, İzmir, s. 237.
- Theodoridis, S., and Koutroumbas, K., 2006, Pattern recognition, 3rd. San Diego, CA : Academic Press.
- UCI Repository, <http://archive.ics.uci.edu/ml/datasets.html> (Erişim Tarihi: 15 Ağustos, 2017)
- Watson, J. D., and Crick, F. H., 1953, Molecular structure of nucleic acids. *Nature*, 171(4356), pp. 737-738.
- Weiner, P., 1973, Linear pattern matching algorithms, In: Proceedings of 14th IEEE symposium on switching and automata theory, pp. 1-11.
- Xu, D., 2012, Protein databases on the internet, *Current protocols in protein science*, pp. 2-6.
- Xu, R., and Wunsch, D.C., Clustering, IEEE Press, New Jersey, 2009, pp. 358.

HALDUN TANER VE İNSAN

Dr. Ertan Yıldırım

Haldun Taner ve İnsan

Dr. Ertan Yıldırım

Yayın No.: 1748
ISBN: 978-625-398-803-6
E-ISBN: 978-625-398-802-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet
yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında
yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldırım, Ertan.

Haldun Taner ve İnsan / Dr. Ertan Yıldırım

1. Basım, XII + 500 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-803-6

E-ISBN: 978-625-398-802-9

1. Haldun Taner 2. İnsan 3. Hikâye 4. Tiyatro

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan,
Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi/Sertifika No.: 46519
BeYTEPE Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZ GEÇMİŞ.....	iii
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Haldun Taner.....	1
1.1.1. Çocukluğu.....	1
1.1.2. Eğitim Hayatı.....	3
1.1.3. Meslek Hayatı.....	6
1.2. İnsan ve Sanat.....	8
1.3. Haldun Taner’i Konu Alan Çalışmalara/Eserlere Genel Bakış.....	15
1.4. Yöntem.....	23
2. HALDUN TANER’İN TÜRK EDEBİYATINDAKİ YERİ.....	31
2.1. Hikâye Türünün Gelişimi ve Türk Hikâyeciliği İçinde Haldun Taner.....	31
2.1.1. Hikâye Kitapları.....	52
2.2. Tiyatro Türünün Gelişimi ve Türk Tiyatrosu İçinde Haldun Taner.....	56
2.2.1. Tiyatro Eserleri.....	72
2.3. Haldun Taner’in Farklı Türlerde Verdiği Eserler.....	73
2.3.1. Gazete Yazıları.....	73
2.3.2. Senaryolar.....	74
2.3.3. TV ve Radyo Dizileri.....	75
2.3.4. Yazı Dizileri.....	75
2.3.5. Araştırma Yazıları.....	75
2.3.6. Sahnelediği Yabancı Oyunlar.....	76

2.3.7. Çeviriler.....	76
2.3.8. Radyo Skeçleri.....	76
2.3.9. Eserlerini Yayınladığı/Çıkardığı Dergiler.....	77
2.3.10. Yayılanmamış Eserleri	77
2.4. Haldun Taner'in Aldığı Ödüller	78
3. HALDUN TANER VE İNSAN.....	81
3.1. Zaman ve İnsan	81
3.1.1. "An"ı Yaşama	83
3.1.2. Zamanın Evrenselliği.....	97
3.2. Ölüm Karşısında İnsan	102
3.3. İnsanın Mutluluk Arayışı	116
3.4. Özgürlük ve İnsan	137
3.5. Yalnızlık ve İnsan.....	167
3.6. Yanlış Koşullandırılmış İnsan	186
3.7. Şimdiden Kaçış/Geçmişe Sığınma	196
3.8. Yozlaşmanın Öznesi Olarak İnsan.....	200
3.9. Sınıfsal Yaşam ve İnsan	267
3.10. İnsan ve Çatışma Alanları.....	304
3.10.1. Nesil Çatışmaları	304
3.10.2. Kültürel Çatışma.....	321
3.10.3. İnsan-Doğa Çatışması.....	327
3.11. Cinselliğe Bakışı ve Saplantılarıyla İnsan.....	336
4. HALDUN TANER'DE DİL VE ANLATIM UNSURLARI.351	
4.1. Haldun Taner'in Dil Özellikleri.....	361
4.1.1. Konuşma Üslubu Kullanma	361
4.1.2. Ağız Özelliklerinden Faydalanma	363
4.1.3. Kalıplaşmış İfadeler Kullanma	368
4.1.3.1. Atasözleri.....	368

4.1.3.2. Deyimler	372
4.1.3.3. Halk Tabirleri Kullanma.....	376
4.1.4. Benzetmeye Başvurma.....	379
4.1.5. Argo ve Küfür Kullanma.....	384
4.1.6. Yabancı Sözcüklere Yer Verme.....	388
4.1.7. Terim Kullanma	393
4.2. Anlatım Biçimleri.....	396
4.2.1. İroni	396
4.2.2. Mizah	410
4.2.3. Metinlerarasılık	415
4.2.3.1. Alıntı	417
4.2.3.2. Gönderge	421
4.2.3.3. Metin Ekleme	428
4.2.3.4. Metin Dönüştürme	430
4.2.3.5. Taklit.....	431
4.2.3.6. Kapalı Alıntı	432
4.2.3.7. Adaptasyon	432
4.2.4. Bilinç Akışı Tekniği.....	435
4.2.5. İç Monolog Tekniği	438
4.2.6. İç Çözümleme Tekniği	441
4.2.7. Geriye Dönüş Tekniği	443
4.2.8. Leitmotiv	446
4.2.9. Kişi ve Yer Adlarını Sembolik Kullanma	448
5. SONUÇ	453
6. KAYNAKLAR	481

6. KAYNAKLAR

- Adıyaman, H. (2012) Haldun Taner Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı, Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Adler, A. (1996a). *İnsanı Tanıma Sanatı*, Çeviri: Şipal K. 5. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- Adler, A. (1996b). *Yaşama Sanatı*, Çeviri: Şipal K. 5. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- Akatay, A. (2003). Örgütlerde Zaman Yönetimi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 281-300.
- Aksan, D. (2013). *Türkçenin Gücü*, 14. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aktan, CC. (2009) Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, S.1, s.38-59.
- Aktaş, Ş. (2007). *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, 5. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası İlişkiler*, 2. Baskı, Ankara: Öteki Yayınları.
- Akyüz, K. (2000). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Alay, O. (2019). Mizah Kavramı ve Mizahın Tarihsel Süreci, *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 116 (808), 22-30.
- Aristoteles, Augustinus, Heidegger (1996), *Zaman Kavramı*, Çeviri: Saffet Babür, 1. Baskı, Ankara: İmge Kitapevi.
- Arslan, F. (2012). “Onikiye Bir Var” ve “Karşılıklı” Öykülerinde Zaman/Bellek Tercihleri, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 8, s.13.

- Arslan, AD. (2017). Haldun Taner'in "Karşılıklı" Adlı Öyküsünün Seymour Chatman'ın Anlatı Diyagramı Bağlamında Analizi, *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (10), s.111-122.
- Arslan, S. (2014). Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 59-71.
- Arslan, DA. (2004). "Temel Sorunları ve Açılımları ile Sınıf Teorisi, Sınıf Bilinci ve Orta Sınıflar" *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004/2: 126-143.
- Ataç, N. (2020). *Gene Yalnızlık –Seçme Denemeler*, Hazırlayan: Raşit Çavaş, 7. Baskı, İstanbul: YKY.
- Aydın, N. (2010). Haldun Taner'in Öykülerinin İzleksel Tahlili, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ. T.C. Fırat Üniversitesi.
- Aygül, H.H. (2015). Birlikte Yaşama Kültürü Bağlamında İnsan-Doğa Diyalektiği, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 51, s.66.
- Aytaç, G. (1986). *Goethe Der Ki*, 2. Baskı, 534, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Aytaç, G. (2019). 19. *Yüzyıldan Günümüze Türk Edebiyatında Öykü*, Ankara: Hece Yayınları.
- Ayyıldız, M. (2011). *Yakın Dönem Türk Romanı ve Roman İncelemeleri*, 1.Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bakhtin, M. (2001) *Karnavaldan Romana Edebiyat teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*, 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Balcı, HA. (2019). Dilbilimsel Açından Argoda "Kabadayı" ile İlgili Sözcüklerin Kavram Alanı. *Kongre Kitabı*. 1. Uluslararası Beydağı Sosyal ve Beşerî Bilimler Kongresi 20-22 Aralık, Malatya, s.111-121.
- Balcı, M. (2010). "Hiçbiryer Romanında Dil, Üslup ve Anlatım Özellikleri", *Belleten-1* s.165-182.
- Banarlı, N.S. (2017). *Türkçenin Sırları*, 54. Baskı, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Baran, A. (2011). Yaşlılığın Sosyal Boyutu, İçinde: Kutsal YG. (Editör). *Yaşlanmak Ayrıcalıktır*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 23-32.

- Barrett, W. (2016). *İrrasyonel İnsan*, 2. Baskı Çeviri: Özer S., Ankara: Hece Yayınları.
- Baş, MK. (2010). Sezai Karakoç Şiirinde Ölüm, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/1 Winter 2010, s.774-818.
- Baş, MK. (2018). Oryantalizm ile Feminizm Arasında Türkiye’deki Kadın Yazarların Eserleri, Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi UÇAK | 2018 Özel Sayısı Cilt 2, S. 2, s. 25-40.
- Baş, MK. (2019). “Ömer Seyfettin Kurgusunda İroni ile İnşa Edilen Ahlâki Söylem: “Zeytin Ekmek” Hikâyesi Örneği”, Hikâyenin Türkçe Sesi: Ömer Seyfettin, *Hece*, Özel Sayı 37, S.265, Ocak 2019, Yıl: 23, s.202-209.
- Başbuğ, ED. (2017). Haldun Taner’le Yaşamak 100. Doğum Yılında Haldun Taner, edt. Kerem Karaboğa, *Haldun Taner’in Tiyatro Oyunlarında Söylemin Kuruluşunun Anlatıbilimsel İncelemesi*, s.39-56, İstanbul.
- Bauman, Z. (2018). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, 3. Baskı, Çeviri: Nurgül Demirdöven, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baydar, M. (2105). *Edebiyatçılarımız Ne Diyor?* , s. 283-288, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayrak, Ö. (2009). Haldun Taner’in Hikâyelerinde Ruhsal Değişim Süreci, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8 Fall, 684-697.
- Bayrak, Ö. , Özcan, M. (2015). Haldun Taner’in Hikâyelerinde Dil ve Üslup, *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl: 1, S. 1, s. 58-68.
- Bayrak, Ö. , Yaprak, T. (2013). Türk Hikâyeciliğinde Haldun Taner’in Yeri ve Kitaplarında Yer Almayan “Töhmət” Adlı İlk Hikâyesi, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, S. XV, s. 481-498.
- Belge, M. (1989) *Marksist Estetik*, 1. Baskı, İstanbul: BFS Yayınları.
- Berger, J. (2007). *Sanat ve Devrim*, Çeviri: Berker B. 3. Baskı, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Berger, J. (2018). *Görme Biçimleri*, 24. Baskı, Çeviri: Salman Y., İstanbul: Metis Yayınları.

- Bergson, H. (2015). *Gülme*, 4. Baskı, Çeviri: Avunç Y., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bergson, H. (2018). *Yaratıcı Tekâmül*, Çeviri: Tunç MŞ. 2. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bergson, H. (2019). *Metafizik Dersleri*, Çeviri: Beşiktaşlıyan BG., İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Bircan, HH. (2001). *İslam Felsefesinde Mutluluk*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi.
- Bolat, T. , Issı, AC. (2018). *Hikâye Kuran Nesnelere*, 1. Basım, Ankara: Hece Yayınları.
- Booth, WC. (2012). *Kurmacanın Retoriği*, 1. Baskı, Çeviri: Doğan BO., İstanbul: Metis Yayınları.
- Boratav, PN. (2017). *Folklor ve Edebiyat -I-*, Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Borgna, E. (2020). *Ruhun Yalnızlığı*, 6. Baskı, Çeviri: Çilingiroğlu MM., İstanbul: YKY.
- Boynukara, H. (2000). Hikâye ve Hikâye Kavramları, *Hece Dergisi*, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı 46-47, 3. Baskı 2018, Ankara.
- Bulut, F. (2018). 'Metinlerarasılık' Kavramının Kuramsal Çerçevesi, *Edebi Eleştiri Dergisi*, 2(1), 1-19.
- Buttanrı, M. (2006). Türk Edebiyatında Tiyatro: Cumhuriyet Devri, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, S. 8, s. 203-243.
- Camus, A. (2017). *Sisifos Söyleni*, 37. Baskı, Çeviri: Yücel T., İstanbul: Can Yayınları.
- Cebeci O. (2016). *Komik Edebi Türler Parodi, Satir, İroni*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cebeci O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cicero (1990). *İhtiyarlık*, Çeviri: Sarıgül A., İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Çamurdan, E. (2006). *Haldun Taner Seyir Defteri*, 1. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Çapak, İ. (2015). Kıbrıslı Zenon ve Stoa Okulu, Yakın Doğu Üniversitesi, *İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Yıl 1, Cilt 1, S. 1, s. 9-20.

- Çelik-Yalçın, SD. (2002). Türk Edebiyatında Kısa Hikâye Hakkında Yapılan Çalışmalar, *Türkbilig*, S.3, s.106-129.
- Çelik, D. (2017). 147'ler ve Haldun Taner'in Timsahı, *Haldun Taner'le Yaşamak 100. Doğum Yılında Haldun Taner*, ed. Kerem Karaboğa, YKY, İstanbul, s.70-86.
- Çetin, N. (1998). *Edebî Sanatlar. Edebiyat Bilgi ve Kuramları*, ed. Güneş Z., AÖF Yayınları, Eskişehir, s.200-226.
- Çetin, N. (2004). *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Çetin, N. (2011). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Çetişli, İ. (2008). *Edebiyat Sanatı ve Bilimi*, 1.Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çıkla, S. (2002). Romanda Kurmaca ve Gerçeklik, *Hece Dergisi*, Türk Romanı Özel Sayısı: 65, 66, 67. s.111-129.
- Çiçek, A., Yağbasan, M. (2019). Küfür ve Argonun Gündelik İletişimdeki Yeri (Üniversite Öğrencileri Özelinde Bir Alan Araştırması). *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (32), 13-37.
- Çoban, H , İrmiş, A. (2018). Yöneticilerde Narsisizm Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(1), 123-146.
- Çüçen, AK. (2006). Heidegger ve felsefe. *FLSF, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (s 1), 7-24.
- Dellaloğlu, BF. (2010). *Romantik Muamma*, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dellaloğlu, BF. (2012). *Benjaminia: Dil, Tarih ve Coğrafya*,1. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demir, A. (2006). Başlangıcından Cumhuriyete Kadar Ana Çizgileriyle Türk Hikâyesi, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, s. 99-128.
- Demir, A. (2011). *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı: Türk Hikâyesinde Mekân (1870-1922 dönemi)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demir, A. (2012). Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde İronik Gerilim, *Türk Yurdu*, 2012-1, 293, s.54-57.

- Demir, A. (2019). Mizahi Kahramanın Doğuşu: Ömer Seyfettin'in Efruz Bey'i. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 392-404.
- Demir, N. (2002). Ağız Terimi Üzerine, *Türkbilig*, (4), 105-116.
- Demirdağ, AR. (2012). Sersem Kocanın Kurnaz Karısı: Oyun İçinde Hangi Oyun? *Adıyaman Sosyal Bilgiler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, S. 8, s. 31.
- Descartes (1995). *Felsefenin İlkeleri*, 4. Baskı, Çeviri: Akın M., İstanbul: Say Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1975). Hâlit Ziya Uşaklıgil'in Öykücülüğü, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, (2008, 2. Baskı Tıpkı Basım), s.53-65, Ankara.
- Doğan, A. (2009). Türk Tiyatrosunda Brecht Etkisi, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4 /1-I (409-422).
- Düzgün, D. (2002). Geleneksel Türk Tiyatrosu, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Eco, U. (2016a). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, 9. Baskı, Çeviri: Kemal Atakay K. İstanbul: Can Yayınları.
- Eco, U. (2016b). *Açık Yapıt*, 3. Baskı, Çeviri: Esmer T., İstanbul: Can Yayınları.
- Eker, G.Ö (2017). Mizah, Tanrı'dan Bir Armağan mı Yoksa Şeytanın Getirdiği Bir Ceza Yöntemi mi? Sosyal Normların Cezalandırma Yaptırımı Boyutunda 'Sosyal Ceza Olarak Gülme'. *Folklor/ Edebiyat*, 23(92), 49-62.
- Enginün, İ. (2012). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 12. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ, Kerman Z. (2011). *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri-2 Hikâye (1860-1923)* İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erden, A. (2009). *Çağdaş Türk Öykü ve Romanında Yaratıcılık*, 1. Baskı, Ankara: Hayal Yayınları.
- Erez, S. , Taner D. (2017). *Haldun Taner'in Timsahı*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Ergin, M. (1989), *Türk Dil Bilgisi*, 18. Basım, İstanbul: Bayrak Yayınları.

- Erzen, RM. (2015). Nesil Çatışmasının Mekâna Yansıyan Yüzü: Ahşap Konak'ın Katları. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2 (17), 39-65.
- Esen, N. (2020). *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Farago, F. (2011). *Sanat*, 2. Baskı, Çeviri: Doğan Ö., Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Foucault, M. (2016). *Özne ve İktidar*, 5. Baskı, Çeviri: Ergüden I., Akınhay O., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freud, S. (1996). *Psikanaliz ve Uygulama*, Çeviri: Sencer M., İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (1997). *Psikanalize Giriş*, Çeviri: Koptagel G., İstanbul: Mert Yayınları.
- Freud, S. (2019). *Kitle Psikolojisi*, 10. Basım, Çeviri: Şipal K., İzmir: Cem Yayınları.
- Fromm, E. (1994). *Erdem ve Mutluluk*, Çeviri: Yörükân A., 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fromm, E. (1997). *Özgürlük Korkusu*, Çeviri: Hakmen R., İstanbul: Mert Yayınları.
- Fromm, E. (2019). *Sahip Olmak ya da Olmak*, Çeviri: Arıtan A., 8. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- Fuat, M. (2010). *Tiyatro Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul: MSM Yayınları.
- Fry, PA. (2017). *Edebiyat Kuramı*, Çeviri: Demir A, Tüzer İ. (Theory of Literature, 2012, Yale University), 1.Baskı, Ankara: Hece Yayınları.
- Gariper, C. (2006). *Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri*, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, edit. Ramazan Korkmaz, 3. Baskı, s.41-71, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gasset, JOY. (2014). *İnsan ve Herkes*, 5. Baskı, Çeviri: Işık NG. İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (1990). *İnsan Olmak*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Giddens, A. (2019). *Modernite ve Bireysel- Kimlik*, 3. Baskı, Çeviri: Tatlıcan Ü. , İstanbul: Say Yayınları.

- Gözütok, T., Demir, A. (2017). Ortaöğretim Öğrencilerinin Türk Edebiyatı Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(4), 849-863. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1068. 14.11.2022
- Güler, AF. (2007) Varlık ve Zaman Bağlamında İki Hikâyenin Mukayesesi: “Onikiye Bir Var” (Haldun Taner) ve “İnsanlar ve Saatler (Bahaeddin Özkıışı), *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Electronic Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall.
- Güney, Z. (2013). Üslup Özellikleri Açısından Berci Kristin Çöp Masalları, *Folklor/Edebiyat*, 19 (73), 23-48.
- Gürsoy, Ü. (2012). Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (61).
- Gürsoy, BA. (2015). 19. Yüzyıl Türk Romanında Yanlış Batılılaşma, *Aydın Türklük Dergisi*, Yıl: 1, S. 1, s.47-56.
- Gürün, D. (2017). *Kabare Tiyatrosu ve Haldun Taner*, Haldun Taner’le Yaşamak 100. Doğum Yılında Haldun Taner, 213-227, İstanbul: YKY.
- Greenberg, L, Watson J. (2019). Depresyonun Duygu Odaklı Terapisi, 1. Baskı, Çeviri: Ateş MF. , Lapsekili N. edit. Tahir Özakbaşı, İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Harzadın, T. (2021). *Yeniden Bağlanmak*, 1. Baskı, İstanbul: Kanon Yayınları.
- Haşım, A. (1989). *Üç Eser; Bize Göre, Gurabâhâne-i Laklakan*, Frankfurt Seyahatnamesi, Haz. Mehmet Kaplan, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Hegel, GWF. (2019). *Estetik*, 1. Basım, Çeviri: Altuğ T., Hünler H., İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Heidegger, M. (2020). *Varlık ve Zaman*, Çeviri: Ökten K., İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hoppal, M. (2001). Sibirya Şamanizminde Doğa Tapınımı. Çeviri: Erginer G., *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 41(1-2). s. 209-225, Ankara.

- İleri, S. (1975). Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri, *Türk Dili Dergisi*, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı 2. Baskı 2008, Tıpkı Basım, S. 286, s.2-29.
- İsen, M. (1996). Orta asya Türk Edebi Dilinin Anadolu Türk Edebi Diline Etkisi ve Ahmet Yesevi, *Bilig 1- Bahar*, s.13-16.
- Jung, CG. (2015). *Carl Gustav Jung Dört Arketip*, 5. Basım, Çeviri: Yılmaz Z.A., İstanbul: Metis Yayınları.
- Jusdanis, G. (2015). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kangal, A. (2013). Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme ve Türk Hane Halkı İçin Bazı Sonuçlar, *Electronic Journal of Social Sciences*, 12 (44).
- Kanter, B. (2015). Doğumunun 100. Yılında Haldun Taner, Haldun Taner'in Hikâyelerinde Sosyal Tenkit, *Türk Dili Dergisi*, 113, s.759.
- Kaplan, M. (2016). *Kültür ve Dil*, 34. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2019). *Hikâye Tahlilleri*, 25. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaağaç, G. (2017). *Dil Tarih ve İnsan*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karabulut, D, İltar EK. (2020). Stoa Felsefesinde Sağaltımın İzleri: Bir Pratik Yaşam Felsefesi, *Traces of Healing in Stoic Philosophy: A Philosophy of Practical Life Mediterranean Journal of Humanities*, mjh.akdeniz.edu.tr X (2020) 265-277 DOI: 10.13114/MJH.2020.531. 10.10.2022
- Karabulut, M. (2012). Yusuf Atılgan'ın 'Aylak Adam' Romanında Anlatım Teknikleri, *Electronic Turkish Studies*, 7 (1). s.1375-1387. 14.11.2022
- Karacabey, S. (1995). Gelenekselden Batı'ya Türk tiyatrosu, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 12 (12), s.1-10.
- Karadaş, N. (2015). Zaman Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar ve İnternet'te Şimdiki Zaman Olgusu, *Folklor/Edebiyat*, 21 (83), s. 325-341.
- Karahan, A. (1998). *Türk Kültürü ve Edebiyatı*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Karataş, C. (2011). Hüseyin Avni Cinozoğlu'nun Şiirlerinde Metinlerarasılık, I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi, Sinop, Türkiye, 6 -09 Eylül 2011, s. 367-371.

- Karataş, C. (2014). “Oryantalizm” ve “Medeniyetler Çatışması” Kavramları Bağlamında Doğu’ya Bakış, Uluslararası Türk-Arap Müsterek Değerler ve Kültürel Etkileşim Sempozyumu, Ürdün Üniversitesi, Amman/Ürdün, (Sempozyum Tarihi: 12 -15 Nisan 2013), ISBN: 4016/8/2014, s.160-171.
- Karataş, C. (2016). Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde Zamanın Ruhuna Dair Bir Deneme, *Hece*, S.61, s.290-298.
- Karataş, C. (2018). Sabahattin Ali’nin Şiirlerinde Yabancılaşma, *Hece*, Özel Sayı: 35, Yıl: 22, Ocak 2018, s.737-747.
- Karatekin, T. (2019). Fikrimin İnce Gülü Romanında Bilinç Akışı Tekniği, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), s. 215-230.
- Kierkegaard, S. (2010). *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, Çeviri: Yakupoğlu MM., 5. Baskı, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2009). *İroni Kavramı*, Çeviri: Okur S., 3.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Korkmaz, R. (2016). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, 4. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, R. , Devenci M. (2017). *Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür Küçürek Öykü*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, R. (2006). Servet-i Fünun Edebiyatı, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*., 3. Baskı, s.121-168, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, R. (2016). *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*, 2. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2018). Türkçenin Anlatım Gücünde Deyimlerin Yeri, *Türk Dili: Dil ve Edebiyat Dergisi*, 16-22.
- Kuçuradi, İ. (2013). *Schopenhauer ve İnsan*, 3. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ. (2016). *Nietzsche ve İnsan*, 6. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kudret, C. (2016). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, 1. Basım (3 cilt ilk kez bir arada), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Nazlı A, Kuyma E. (2019). *Algı’ya Dair*, İstanbul: Kesit Yayınları.

- Külahlıoğlu İslâm, A. (2006). Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesi, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*. Editör: Ramazan Korkmaz, Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Laing, RD. (2015). *Bölünmüş Benlik*, 2. Baskı, Çeviri: Akça E., İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Lekesiz, Ö. (2003). *Öyküce Konuşmalar*, 1. Baskı, Meneviş Kitapları, Ankara: Özkan Matbaası.
- Mattelart, A. (2016). *İletişimin Dünyasallaşması*, Çeviri: Yücel H. 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mehmet, T. , Çiçek, Y. , Koçar, H. (2016). Siyasi Partiler ve Türkiye’de Parti İçi Demokrasi Sorununa İlişkin Çözüm Önerileri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 347-366.
- Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*, 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mengüşoğlu, T. (2013). *Felsefeye Giriş*, Yayına Haz. Nutku U., İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Mert, N. (2000). Modern Öykünün Serüveni: 1940’tan günümüze, *Hece*, (3. Baskı 2018), Sayı: 46/47, s.122-155.
- Miyasoğlu, M. (1988). *Haldun Taner*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Montaigne (1992). *Denemeler*, Çeviri: Eyüboğlu S., İstanbul: MEB Yayınları.
- Moran, B. (2017). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 27. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (1978). Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü, *Birikim Dergisi*, S.37, s.44-54.
- Moran, B. (2011). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morgan, Clifort T. (1991). *Psikolojiye Giriş*, 8. Baskı, Ankara: Hacettepe Üni. Psikoloji Böl. Yayınları.
- Mutluay, R. (2008). Öyküleriyle Hüseyin Rahmi, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, S. 286, 1. Baskı: 1 Temmuz 1975, Tıpkı Basım: 2. Baskı 2008, s.30-33.

- Ocaktan, M. (2019) Nesne-İnsan İlişkisi Bağlamında Haldun Taner'in Öyküleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.
- Oğuzertem, S. (1995) "Hasta Saatler, Bozuk Sıhhatler: Enstitü Sorununa Babasız Bir Yaklaşım", *Defter Dergisi*, S. 23, s.65-83.
- Okay, O. (2011). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ollman, B. (2015). *Yabancılaşma*, 2. Baskı, Çeviri: Kars A., İstanbul: Yordam Kitap Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2008). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öcal, O. (2010). İroni Kavramı ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü, *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi*, 7-37.
- Öcal, O. (2012). *Tahsin Yücel'in Romanlarında Bireyin Dramı, Yapı ve İroni*, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Önertoy, O. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük (2000). s.646, İstanbul: MEB Yayınları.
- Özbalcı, M. (1991). *Yılların İçinden*, Samsun: Sönmez Matbaası.
- Özgenç, SÖ. (2019). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarında Ayna Motifi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi.
- Öztürk, E. (2017). Türkiye'nin Dünyasallaşması Üzerine Bir İnceleme: "Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu" *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC July 2017 Volume 7 Issue 3*.
- Pappenheim, F. (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması*, 1. Baskı, Çeviri: Ak S. , Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Pekman, Y. (2005). Haldun Taner Tiyatrosunda Yabancılaştırma, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, pp.1-15.
- Pilav, S. (2008). Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16 (1), s. 267-276.

- Ponty, M. (2016). *Göz ve Tin*, Çeviri: Soysal A, 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Reich, W. (1976). *Dinle Küçük Adam*, 1.Baskı, Çeviri: Portakal H. , İstanbul: Mert Yayınları.
- Rifat, M. (2011). *Metnin Sesi*, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, JJ. (1995). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çeviri: İleri RN. 5.Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- Saban, A. (2014). Türk Atasözlerinin Bakış Açısıyla Eğitim, Milli Eğitim, S. 203, s.37-54.
- Sağlık, Ş. (2010). *Popüler Roman Estetik Roman*, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saramago, J. (2015). *Körlük*, Çeviri: Işık Ergüden I., İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Sartre, JP. (1996). *Denemeler*, 6. Baskı, Çeviri: Eyüboğlu S. Günyol V., İstanbul: Say Yayınları.
- Sartre, JP. (1997). *Varoluşçuluk*, 13. Baskı, Çeviri: Asım Bezirci A., İstanbul: Say Yayınları.
- Sayar, K. (2017). *Hüzün Hastalığı*, Birinci Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sayar, K. (2020). *Ruhun Derin Yaraları*, 1. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Saydam, MB. (2015). *Carl Gustav Jung Dört Arketip*, Önsöz, 5. Basım, Çeviren: Yılmaz Z.A., İstanbul: Metis Yayınları.
- Saygılı, S. (2017). *Yaşlılık Psikolojisi*, İstanbul: Türdav Yayınları.
- Sazyek, H. (1998). Hâlit Ziya Uşaklıgil'in Öykücülüğü, *Adam Öykü*, S.14, Ocak-Şubat 1998, s.113-123.
- Sazyek, H. (2004). Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerinde Bir Sınıflandırma Çalışması, *Folklor-Edebiyat*, S.37, 2004/1, s.103-118.
- Scheler, M. (2015). *İnsanın Kosmostaki Yeri*, 2. Baskı., Çeviren: Tepe H., Ankara: Bilgusu Yayınları.
- Seligman, EPM. (2019). *Gerçek Mutluluk*, 2. Baskı. Çeviren: Akbaş SK., İstanbul: Eksi Kitaplar Yayınları.

- Smith, TW. (2019). *Duygular Sözlüğü*, Çeviren: Şirin H., 3. Baskı, İstanbul: Kolektif Yayınları.
- Sönmez, F. (2016). Haldun Taner'in "Sanhco'nun Sabah Yürüyüşü", "Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu" ve "Ayışığında "Çalışkur" Hikâyelerinde İroni, *Electronic Turkish Studies*, Spring 2016, 11 (10). s. 547-562.
- Strowsky, F. (1990). *Tiyatro ve Bizler*, Çeviri: Siyavuşgil SE., İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Su, H. (2000). Öykümüzün Hikâyesi, *Hece Dergisi*, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, S. 46-47, s.15-27, Ankara.
- Svendsen, L. (2019). *Yalnızlığın Felsefesi*, Çeviren: Erşen M., 3. Baskı, İstanbul: Redingot Yayınları.
- Şener, S. (2011). *Dram Sanatı*, 2. Baskı, İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları.
- Şener, S. (1971). *Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlak Ekonomi Kültür Sorunları* (1923-1970) Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Şener, S. (2019). *Tiyatroda Yaşam-Oyun İlişkisi*, 3. Baskı, Ankara: Dost Kitapevi.
- Taha Toros Arşivi, Eşeğin Gölgesi Üzerine, *Türk Tiyatrosu Dergisi* (1965)., S. 364, s.7-8
- Tan, M., Çiçek, Y., Koçar, H. (2015). Siyasi Partiler ve Türkiye'de Parti İçi Demokrasi Sorununa İlişkin Çözüm Önerileri, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), s.347-366.
- Taner, D, Berksoy Z, Akpınar M. (2017). "Haldun Taner ve Kabare Tiyatrosu Paneli", Haldun Taner'le Yaşamak 100. Doğum Yılında Haldun Taner, Editör: Karaboğa K., YKY, s. 228-243, İstanbul.
- Taner, D. (2018). Canlar Ölesi Değil Fotoğraflarla Haldun Taner'in Yaşamöyküsü, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (1951). *Tuş*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Taner, H. (1987a). *Hak Dostum Diye Başlayalım Söze*, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Taner, H. (1987b). *Yaz Boz Tahtası, İkinci Baskı*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Taner, H. (2006). *Ayışığında Şamata*, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları.

- Taner, H. (2008a). *Yalıda sabah*. Bütün Hikâyeleri -4, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Taner, H. (2008b). *Keşanlı Ali Destanı*, 12. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Taner, H. (2009a). *Kızıl Saçlı Amazon*. Bütün Hikâyeleri -1, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Taner, H. (2009b). *Onikiye Bir Var. Sancho'nun Sabah Yürüyüşü, Gülererek Ölmek*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Taner, H. (2011). *Şişhaneye Yağmur Yağıyordu. Ayışığında "Çalışkur"*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Taner, H. (2015a). *Koyma Akıl Oyma Akıl*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2015b). *Çok Güzelsin Gitme Dur*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2016a). *Fazilet Eczanesi*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2016b). *Vatan Kurtaran Şaban*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2016c). *Önce İnsan*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2016d). *Ve Değirmen Dönerdi, Lütfen Dokunmayın*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2017a). *Berlin Mektupları*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2017b). *Günün Adamı/Dışardakiler*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2017c). *Eşeğin Gölgesi*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2018a). *Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım*, 2. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2018b). *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, 2. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2018c). *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı*, 2. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2020). *Çocuklar İçin Mitoloji*, 2. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (2021). *Huzur Çıkmazı*, 1. Baskı, İstanbul: YKY.
- Taner, H. (1963). Huzur Çıkmazı Hakkında, Türk tiyatrosu, *İstanbul Şehir Tiyatrolarının Dergisi*, Yıl: 32, Ocak, S. 346, s.8.
- Tanpınar, A.H. (1988). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitapevi.

- Taşdelen, V. (2007). Felsefede ve Sanatta İroni, *Hece Dergisi*, S.124, s. 53-66 - sayı:125, s. 50-54.
- TDV İslam Ansiklopedisi (1998). 18. C. 461-462, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tekin, M. (2012). Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Romanında 'Ben Anlatım' Yöntemi ve Sorunları, *Erdem*, (62), 191-206.
- Tepe, H. (2015). *İnsanın Kosmostaki Yeri*, Önsöz, 2. Baskı, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Thomson, G. (1998). *İnsanın Özü*, 5. Basım, Çev. Celal Üster, İstanbul: Payel Yayınları.
- Tosun, N. (2018b). *Öykümüzün Kırk Kapısı*,1.Baskı, İstanbul: Dedalus Yayınları.
- Tosun, N. (2019). *Edebiyat Atlası*,1. Baskı, İstanbul: Dedalus Yayınları.
- Tosun, N. (2018a). *Modern Öykü Kuramı*, 3. Baskı, Ankara: Hece Yayınları.
- Tosun, N. (2015). Haldun Taner Öykücülüğü ve Yalıda Sabah, Doğumunun 100. Yılında Haldun Taner, *Türk Dili Dergisi*, (79-82) Sayı.759.
- Töre, E. (2009). Türk Tiyatrosunun Kaynakları, *Electronic Turkish Studies*, Volume: 4/1-II, Winter, s.2181-2348.
- Tuğluk, A. (2017). Kılırları Yolunmuş Maymun Romanında Dramatik İroni. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Temmuz-Aralık, 18, 177-190.
- Turinay, N. (1996). *Kültür Dil ve Sanata Dair*,1.Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkçe Sözlük (1988). Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: TDK Yayınları.
- Türkmenoğlu, S. (2019). Milli Edebiyat Dönemi Roman ve Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sonbahar, ISSN: 1302-6879 Van/Turkey, S. 45, s.31-47.
- Tüzer, İ. (2007). Kimliklerin Çatıştığı Mekân: "Kiralık Konak" ve Evini/Evrenini Arayan Nesiller, *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (41), s.225-239.
- Tüzer, İ. (2010). Varlığımız Dilimizdir, Dilimiz Evimiz ya da Sanal Dünyadan Evimize Sızanlar, *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 13, 27-45.

- Tüzer, İ. (2014). *Ahmet Mithat Anlatılarında Kimlik İnşası ve Modernizm*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tüzer, İ. (2018). *Fikret Ürgüp Deliler Dünyasında Bir Marjinal*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tüzer, İ. (2020). *anlatı/yorum roman ve hikâye üzerine yazılar*, 1.Baskı, Ankara: Hece Yayınları.
- Tüzer, İ. (2020). *İsmet Özel Şiire Damıtılmış Hayat*, 5. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tüzer, İ. (2005). “Anlamli Çalışma Alanı Olarak Ahilik ve ‘Dönemeçte’ Romanının Fakir Hâlit’i”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Gazi Üniversitesi, Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, (Kırşehir, 12–13 Ekim 2004) “I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Gazi Üniversitesi, Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları No: 2, edit.: F. Köksal, 939-950 .
- Tüzer, İ. , Hüküm M. (2019). *Edebiyat Sosyolojisi*, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tzara, T. (2018). *Dada Manifestoları & Diğer Metinler*, 1. Baskı, Çev. Gökteke E. , İstanbul: Sel Yayınları.
- Ulutaş, N. (2015). Devlet Kuşu Romanında Sınıf Çatışması, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 49, Mayıs – Haziran 2015.
- Uşaklıgil, HZ. (2020). *Hikâye*, 2. Baskı, Haz. Vicir G. , İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uysal, İN. (2012). Haldun Taner’in Hikâyelerinden Türkçe Sözlük’e Katkılar, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), s. 113-120.
- Ülken, HZ. (2016). *Bilgi ve Değer*, 3. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Wellek, W. (2011). *Edebiyat Teorisi*, 1. Baskı, Çev. Huyugüzel ÖF. , İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Wright, R. (2007). *İlerlemenin Kısa Tarihi*, Çeviri: Biliz Z. , Baysal B. , İstanbul: Versus Yayınları.
- Yalçın, SD. (2015). *Haldun Taner’in Hikâyeleri ve Hikâyeciliği*, Ankara: Bilgi Yayınları.

- Yalom, ID. (2018). *Varoluşçu Psikoterapi*, 1. Baskı, Çeviri: Babayiğit Z. , İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Yardımcı, İ. (2010). Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 1-41.
- Yaşar, MR. (2007). Yalnızlık, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), s.237-260.
- Yetiş, K. (1989). *Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Yıldız, B. (2007) Adaptasyon Meselesi, Ahmet Vefik Paşa ve Zoraki Tabib Örneği, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3.
- Yiğit, Z. (2012). “Modernliğin Arka Yüzü” Olarak Gündelik Hayat: Aşk Memnu, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), s.125.
- Yücel, T. (1993). *Anlatı Yerlemleri Kişi/Süre/Uzam*, İstanbul: YKY.
- Yüksel, A. (2000). *Sahnedен Iz düşümler (1975-2000)*, 1. Baskı. İstanbul: MitosBoyut Yayınları.
- Yüksel, A. (2013). *Haldun Taner Tiyatrosu*, 1. Baskı, İstanbul: Habitus Yayınları.
- Yüksel, A. (2018) “Ankara Sanat Tiyatrosu 50+1. Yıl Sempozyumu” Kitabı (İstanbul, 24 Mayıs 2014, Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi, Kadıköy Belediyesi Kültür Yayınları, s. 49-60.
- Yüksel, A. (2017) *Gelenekten Bugüne: Tiyatrodaki Haldun Taner, Haldun Taner'le Yaşamak*, 100. Doğum Yılında Haldun Taner, Editör: Karaboğа K. , s.17, İstanbul: YKY.
- Zülfikar, H. (1991). Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, S. 569, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- Aksoy, S. Değişik Milletler Tarihinde Kedi, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/11/1133/13312.pdf>. 27.01.2021.
- Aydemir, C. , Kaya M. (2007). Küreselleşme kavramı ve ekonomik yönü, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6134/82270> www.e-sosder.com ISSN:1304-0278 Bahar-2007 C.6, S.20 (260-282). 05.10.2022.
- Boynukalın, M. (2009). <https://islamansiklopedisi.org.tr/sovme> (2009 yılında İstanbul’da basılan 37. cildinde, s. 397-398). 13.10.2022
- Fil Suresi, <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/fil-suresi-105/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> 05.10.2022.
- Koçak, A. (2011). Bilgelik Varlık Bereket Sembolü İncirin Serüveni, Bilge Seyidoğlu Kitap1, İstanbul: Dergâh Yayınları academia. edu. 25.5.2021.
- Şener, S. (1975). Tiyatronun kaynağına ilişkin kuramlar. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi-Dramatik Köylü Oyunları Özel Sayısı*, (6). turkoloji.cukurova.edu.tr. 05.10.2022.
- TDK, <https://sozluk.gov.tr/> . 25.05.2021.
- 147’ler Olayı, <https://hukukbook.com/147ler-olayi/> 18.02.2021.
- Oğuzertem, S. (1995) <https://defterdergisi.wordpress.com/2012/11/07/sayi-23/> . 17.08.2022.
- “Ayın Tarihi Mecmuası”, (cilt 23-24, sayı 79-81, sayfa 6630-6631). <https://mustafakemalim.com/haldun-tanerin-gozlemleriyle-ataturkun-galatasaray-lisesini-ziyareti/>. 4.09.2022.
- Hüseyinoğlu, AŞ. (2016) “Haldun Taner Yaratıcılığına Dıştan Bakış” Şubat 2016- Yıl 105- Sayı 342 <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2578>, 15.09.2022.

HAVA YOLU TAŞIYICILARI REKABET STRATEJILERI

Türkiye'de Düşük Maliyetli Hava Yolu Taşıyıcıları

Dr. Nihan Sıdar

Hava Yolu Taşıyıcıları Rekabet Stratejileri; Türkiye'de Düşük Maliyetli Hava Yolu Taşıyıcıları

Dr. Nihan Sidar

Yayın No.: 1770
ISBN: 978-625-398-842-5
E-ISBN: 978-625-398-841-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Sidar, Nihan.

Hava Yolu Taşıyıcıları Rekabet Stratejileri; Türkiye'de Düşük Maliyetli Hava Yolu Taşıyıcıları / Nihan Sidar

1. Basım, XXIV + 274 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-842-5

E-ISBN: 978-625-398-841-8

1. Hava Yolu Taşıyıcıları 2. Düşük Maliyetli Taşıyıcılar 3. Rekabet Stratejileri

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	v
ÖN SÖZ	vii
TABLolar DİZİNİ	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xix
GRAFİKLER DİZİNİ	xxi
KISALTMALAR DİZİNİ	xxiii

1. Bölüm

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE HAVA YOLU TAŞIMACILIK SEKTÖRÜ	1
1.1. Sivil Havacılık Sektörüne Genel Bakış	1
1.1.1. Dünyada Sivil Havacılık Faaliyetleri Gelişimi	1
1.1.2. Türkiye'de Sivil Havacılık Faaliyetleri Gelişimi	6
1.2. Havacılık Endüstrisi ve Hava Yolu Taşımacılığı	10
1.2.1. Havacılık Endüstrisi	10
1.2.2. Hava yolu Taşımacılığı	12
1.2.3. Hava yolu Taşımacılığında Ürün Özellikleri ve Temel Bileşenleri	14
1.2.4. Hava Yolu Taşımacılığında Kurallar	15
1.3. Hava Yolu Taşımacılığında Mevcut Durum	19
1.3.1. Dünyada Hava Yolu Taşımacılığı	19
1.3.2. Türkiye'de Hava Yolu Taşımacılığı	19
1.3.2.1. 1983-2003 Yılları Arasında Kurulan Ancak Faaliyetleri Sona Ermiş Hava Yolu Şirketleri	19
1.3.2.2. 2003 Yılı Sonrası Gelişmeler	27
1.4. Türkiye'de Hâlen Faaliyet Göstermekte Olan Hava Yolu Şirketleri	42
1.4.1. Türk Hava Yolları (THY)	42
1.4.2. AnadoluJet	47
1.4.3. SunExpress (Güneş Ekspres)	49
1.4.4. Pegasus Hava Taşımacılığı AO (Pegasus Hava Yolları)	52
1.4.5. Freebird (Hürkuş) Hava Yolları	57
1.4.6. Turistik Hava Taşımacılık AŞ (Corendon)	60
1.4.7. Tailwind Hava Yolları AŞ	62

1.5. 2016 Yılı Sonrası Faaliyete Başlayan Hava Yolu Şirketleri.....	64
1.6. 2016 Yılı Sonrası Faaliyeteler Son Bulan Hava Yolu Şirketleri.....	64
1.6.1. Onur Hava Yolları (Onur Air Taşımacılık AŞ)	65
1.6.2. AtlasJet (AtlasGlobal) Havacılık AŞ	67
1.6.3. İzAir (İHY- İzmir Hava Yolları AŞ).....	69
1.6.4. BoraJet Hava Yolları (Borajet Havacılık Taşımacılık Uçak Bakım Onarım ve Ticaret AŞ).....	71
BÖLÜM KAYNAKLARI.....	73

İkinci Bölüm

STRATEJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABET AVANTAJI: DETAYLI LİTERATÜR İNCELEMESİ.....

2.1. Strateji Kavramının Gelişimi ve Tanımlanması	75
2.1.1. Strateji ve Stratejik Yönetim Kavramlarının Ortaya Çıkışı ve Tanımları.....	76
2.1.1.1. Stratejik Yönetimin Ortaya Çıkışı ve Stratejik Planlama	85
2.1.1.2. Rekabet Stratejisi Dönemi ve Konumlandırma	86
2.2. Rekabet Avantajı Kavramı ve Teoriler	86
2.2.1. Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Teorileri	90
2.2.2. Endüstrinin Sistemik Analizi ve Beş Kuvvet Modeli.....	93
2.2.3. Pozisyon Alma: Kapsamlı Rekabet Stratejileri	96
2.2.4. Stratejilerin Uygulanması: Değer Zinciri Analizi	100
2.2.5. Endüstriyel Örgüt Teorisinin Sınırlılıkları	104
2.2.6. Kaynak Temelli Teori	106
2.2.6.1. Temel Yetkinlikler	108
2.2.6.2. Kaynak Temelli Teorinin Sınırlılıkları	112
2.2.7. EÖT ve KTT Birleşimi.....	114
2.3. Stratejinin Yeni Paradigması: İş Modeli Kavramı.....	116
2.3.1. İş Modelinin Tarihsel Gelişimi ve Tanımlanması	117
2.3.2. İş Modelinin Strateji İle İlişkisi	122
2.4. Sürdürülebilir Rekabet Avantajı İçin Bütünleşik ve Dinamik Kavramsal Model Gereksinimi	128
BÖLÜM KAYNAKLARI.....	129

Üçüncü Bölüm

HAVA YOLLARI LİTERATÜRÜNDE REKABET AVANTAJI.....

3.1. Hava Yolları Sektöründe Strateji ve Rekabet Avantajı.....	137
3.2. Hava Yollarında Planlama: Yönetimsel Tercihler	138
3.3. Hava Yollarında Rekabet Stratejileri.....	141

3.4. Hava Yollarında Jenerik Stratejiler.....	143
3.5. Hava Yolları Sektöründe İş Modeli.....	146
3.5.1. Hava Yolları İş Modellerinin Tanımlanması	148
3.5.1.1. Geleneksel Hava Yolları ve Özellikleri	149
3.5.1.2. Düşük Maliyetli Hava Yolları ve Özellikleri	150
3.5.1.3. Charter (Tarifersiz) Hava Yolları ve Özellikleri	157
3.5.1.4. Bölgesel Hava Yolları ve Özellikleri	157
3.5.1.5. Alt Marka ve Ortaklık Hava Yolları ve Özellikleri	158
3.5.1.6. Hibrit Hava Yolları ve Özellikleri.....	160
3.5.2. Hava Yolları İş Modellerinin Karşılaştırılması ve Sınıflandırılması	163
3.6. Hava Yolları Sektörünün Analizi.....	167
3.7. Hava Yollarında Temel Yetkinlikler	173
3.8. Hava Yollarında Operasyonel Faaliyetler ve Değer Zinciri.....	179
BÖLÜM KAYNAKLARI.....	192

Dördüncü Bölüm

DÜŞÜK MALİYETLİ HAVA YOLLARINDA REKABET AVANTAJI İÇİN KAVRAMSAL

MODEL YAPISI ÖNERİLERİ..... 199

4.1. Rekabet Avantajı İçin Kavramsal Model Önerileri	200
4.2. Kavramsal Model Yapısı Strateji Tercihleri	204
4.2.1. Hava Yolu Endüstrisinin Çekiciliğinin Analizi	204
4.2.2. Hava Yolunun Göreceli Pozisyonu.....	204
4.2.2.1. Jenerik Strateji Uygulamaları	204
4.2.2.2. İş Modeli Uygulamaları	208
4.2.2.3. Yönetimsel Tercihler-Kararlar/Uygulamalar	209
4.2.3. Değer Zincirinin Uygulanması.....	211
4.2.4. Temel Yetkinliklerin Uygulanması	212
4.2.5. Konum ve Endüstrinin Uyumluluğu.....	213
4.3. Kavramsal Model Yapısı Kapsamında Hipotezler	214
4.4. Kullanılan Metodoloji	216
4.4.1. Analizin Yöntemi ve Veri Seti	216
4.4.2. Veri Toplama Araçları.....	220
4.4.2.1. Kamu ve İşletme Veri Tabanları	221
4.4.2.2. Görüşme Verileri.....	221
4.4.3. Anketlerin Hazırlanması ve Uygulanması.....	221
4.4.4. Değer Ölçümleri	223
4.4.4.1. Endüstri Yapısının Ölçülmesi.....	223

4.4.4.2. Jenerik Stratejinin Ölçülmesi.....	224
4.4.4.3. İş Modelinin Ölçülmesi.....	224
4.4.4.4. Temel Yetenekler ve Değer Zincirinin Ölçülmesi	225
4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	225
BÖLÜM KAYNAKLARI.....	226

Beşinci Bölüm

ANALİZİN SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRMESİ 231

5.1. Hava Yollarında Model Alt Maddelerinin Uygulanmasının Değerlendirmesi	232
5.1.1. Hava Yollarında Beş Kuvvet Faktörü Bulguları ve Değerlendirmesi	232
5.1.2. İş Modeli Bulguları ve Değerlendirmesi	236
5.1.3. İş Modeli Tercihleri ve Uygulamaları İle Değerlendirmesi.....	236
5.1.4. İş Modeli Uygulamaları Arasındaki Farklılıklar	239
5.1.5. Jenerik Strateji Bulguları ve Değerlendirmesi	243
5.1.6. Jenerik Strateji Uygulamalarına Verilen Önemde Farklılıklar	244
5.2. Endüstriye Uyumluluk ve Yönetimsel Tercihler İle Uygulamalar Arasında Uyumluluk Değerlendirmeleri	247
5.2.1. Faaliyet Gösterdiği Endüstriye Uygunluğu	247
5.2.2. Tercih Edilen İş Modeli İle Uygulamalarının Farkı	248
5.2.3. Uygulamalar İle Stratejik Uyumun Rekabet Avantajının İlişkisi.....	250
5.2.4. Uyum Oranları, Temel Yetkinlik ve Değer Zinciri Oranlarının Rekabet Avantajına Etkisi	252
5.3. Düşük Maliyetli Hava Yollarında İş Modeli ve Strateji Uygulamalarının Rekabet Avantajına Etkisi	259
5.4. Strateji Uygulamalarının Rekabet Avantajına Etkisi	262

Altıncı Bölüm

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 265

6.1. Analiz Bulgularının Sonuçları	265
6.1.1. Hava Yolu Endüstri Çekiciliği Sonuçları ve Öneriler	265
6.1.2. Hava Yolunun Göreceli Pozisyonu ve Öneriler	268
6.1.3. Hava Yollarında Temel Yetkinlik Uygulamaları ve Öneriler	271
6.1.4. Hava Yollarında Değer Zinciri Uygulamaları ve Öneriler	271
6.1.5. Konum ve Endüstrinin Uyumluluğu ve Öneriler	271
6.1.6. Hava Yollarında Yönetimsel Kararlar ve Uygulamaların Uyumu ve Öneriler	272
6.2. Genel Sonuç ve Öneriler	272

1. Bölüm

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE HAVA YOLU TAŞIMACILIK SEKTÖRÜ

1.1. Sivil Havacılık Sektörüne Genel Bakış

Bu bölümde, dünyada ve Türkiye'de sivil havacılık faaliyetlerinin gelişimi, havacılık endüstrisi ve hava yolu taşımacılığı sistemi ve uygulamaları ile hava yolu taşımacılığına ilişkin temel kavram ve kurallar açıklanmaktadır. Sivil havacılık faaliyetlerinin gelişimi ile temel kavram ve kuralların açıklanması model oluşturma/açıklama ve öneriler bölümünde havacılık ve hava yolları dinamikleri ile literatür kavramlarının ve uygulamalarının değerlendirilmesi açısından önemli bir giriş oluşturmaktadır.

Bölüm kapsamında, ayrıca dünyada günümüz ticari hava yolu ulaşımı hakkında bilgiler verilmekte ve Türkiye'de ticari hava yolu taşımacılığındaki gelişmeler ile Türkiye'de faaliyet göstermiş ve göstermekte olan hava yolu şirketleri doğrultusunda 1983-2003 yılları ve 2003 yılı sonrası gelişmeler ile günümüz hava yolu faaliyetleri açıklanmaktadır.

1.1.1. Dünyada Sivil Havacılık Faaliyetleri Gelişimi

İnsanların uçmaya karşı ilgileri binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. Önceleri kuş tüylerinden, tahtalardan yapılan kanatlar ile pek çok deneme yapılmış, birçok kişi bu uğurda hayatını kaybetmiş, sonuçta insan gücünün uçmaya yetmediği anlaşılmıştır. Yüksek yerlerden, kule ve kalelerden atlamalar şeklindeki ilk uçuş denemelerinde, Abbas İbni Firhas (875), İmam İsmail Cevheri (1010) ve Siracettin Doğulu'nun (1159) isimlerini de görmekteyiz.

15. yüzyıldan itibaren balon ve planör uçuşlarına esas altyapı yavaş yavaş oluşmaya başlamış, 1452-1519 tarihleri arasında yaşayan İtalyan Leonardo da Vinci'nin sayıları yüzleri bulan hava aracı tasarımları birçokları için ilham kaynağı olmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda öncelikle havanın ağırlığının olduğunun anlaşılması sıcak hava balonları için bir başlangıç teşkil etmiştir. 1783

BÖLÜM KAYNAKLARI

- AB (Avrupa Birliği) Regülasyonu, 2008, *1008/2008 of The European Parliament and of the Council of 24 September 2008 on common rules for the operation of air services in the community*, 2008, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32008R1008>
- ABD Devlet Bakanlığı, 2017, *Open Sky Partnerships, Expanding Benefits of Freer Commercial Aviation*, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/pl/262022.htm>.
- Abzug, J. Malcolm, Larrare E. Eugene, 2002. *Airplane Stability and Control*, Cambridge University Press, 2002, s. 2-3, Cambridge.
- Albayrak, İlyas, 1983, *Dünden Bugüne Türk Hava Yolları 1933-1983*, Cen Ajans, İstanbul, 1983.
- Anderson, Dale. Graham Ian, Williams Brian, 2009, *Flight and Motion The History of Science of Flying*, M.E. Sharpe Inc., 2009, New York.
- ATAG (Air Transport Action Group), 2023, *Facts and Figures*, <https://www.atag.org/facts-figures/>
- Bailey, Elizabeth E., 1992, *Airline Deregulation Confronting the Paradox*. Journal of Regulation, 1992, s.13, <https://www.semanticscholar.org/paper/AIRLINE-DEREGULATION%3A-CONFRONTING-THE-PARADOXES.-Bailey/d7832ba96f6882f5c718ff839fef638a711799b4>
- Belobaba, Pere, Odoni, Amedeo, Barnhart, Cynthia, 2009, *The Global Airline Industry*, John Wiles&Sons Ltd., 2009, New York.
- Corendon Hava Yolları, 2023, *Kurumsal*, Resmî web sitesi; <https://www.corendonairlines.com/tr/kurumsal/kurumsal>
- DHMİ, 2011-2022, DHMİ (Devlet Hava Meydanları İşletmesi) Genel Müdürlüğü Yıllık Faaliyet Raporları. <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/FaaliyetRaporlari.aspx>
- Doganis, Rigas. *Flying Off Course: The Economic Impact of International Airlines*, Routledge Publication, 2002, London-New York.
- Doganis, Rigas, 2002, *The Airline Business in the Twenty-First Century*, 2001, Routhledge Publication, London ve New York.
- Doganis, Rigas, 2006, *The Airline Business*, Routhledge Publication, London ve New York.
- Freebird, 2023, Hakkımızda, Freebird resmî web sitesi, <https://www.freebirdairlines.com/tr/hakkimizda>
- Gerede, Engin, 2015, *Hava Yolu Taşımacılığı ve Ekonomik Düzenlemeler Teori ve Türkiye Uygulaması*, SHGM Yayını, 2015.
- Grant, R.G. Flight, 2004, *100 Years of Aviation*, London: Doring Kindersley Lmt., s. 10-11, 32, 57-97, Londra.
- Garrett, P., 2002, *Pioneer Aircraft Early Aviation to 1914*, Putnam Aeronautical Books, Londra.
- Hooper, Paul, 1998, *Airline Competition and Deregulation developed and Developing Country Contexts-Austria and India*, Journal of Transport Geography, 6(2) 1998, <https://www.semanticscholar.org/paper/Airline-competition-and-deregulation-in-developed---Hooper/5ea938270b344dc59b738cb653911b350e065ff1>
- IATA, 2023a, *IATA Members*, IATA resmî web sitesi, <https://www.iata.org/en/about/members/>
- IATA, 2023b, *The story of the world's first airline*, <https://www.iata.org/en/about/history/flying-100-years/firstairline-story/>
- ICAO, 1944/2006, *Convention on International Civil Aviation (Doc 7300/9)*, Montreal, https://www.icao.int/publications/Documents/7300_cons.pdf

- ICAO, 2003, 100 Years of Aviation, International Systems and Communications Limited, 2003, Londra-Montreal.
- ICAO, 2021, *Annual Report of the Council-2021, Presentation of 2021 Air Transport Statistical Results*, https://www.icao.int/annual-report-2021/Documents/20230320_Final_Table_en.pdf
- ICAO, 2022, *The World of Air Transport in 2021, ICAO Annual Report 2021*, 2022, <https://www.icao.int/sustainability/WorldofAirTransport/Pages/the-world-of-air-transport-in-2021.aspx>
- ICAO, 2023, *About ICAO*, ICAO Resmî web sitesi, <https://www.icao.int/about-icao/Pages/default.aspx>
- Jarrett, Philip, 2002, *Pioner Aircraft: Early Aviation to 1914 (Putnam’s History of Aircraft)*, 2002, Putnam Aeronautical Books. s. 104-135, Londra.
- Kline, Stuart. 2002, *Türk Havacılık Kronolojisi*, 2002, Havaş-Çali Grafik, İstanbul, s. 77-137.
- Pegasus, 2014-2022, *Pegasus Hava Taşımacılığı AŞ 2014-2022 Dönemleri Yönetim Kurulu Faaliyet Raporları*, <https://www.pegasusyatirimciliskileri.com/tr/operasyonel-ve-finansal-veriler/faaliyet-raporlari>
- Pegasus, 2023, *Dünden Bugüne Pegasus*, Resmî web sitesi, <https://www.pegasusyatirimciliskileri.com/tr/hakkimizda/dunden-bugune-pegasus>
- Saldıraner, Yıldırım, 1992, *Sivil Havacılık Faaliyetleri ve Türk Sivil Havacılık Otoritesi İçin Bir Model Önerisi, Doktora Tezi*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Sarıgöl, Gökhan, Hürtürk, Kıvanç ve Kline, Stuart. 2008, *Türkiye’de Ticari Havacılık Tarihi*, 2008, D Yayınevi, İstanbul.
- SHGM, 2013, *Ticari Hava Taşıma İşletmeleri Yönetmeliği*, 16 Kasım 2013, Resmî Gazete, Sayı 28823, <https://web.shgm.gov.tr/doc5/shy-6a.pdf>
- SHGM, 2007-2022, *SHGM 2007-2022 Yılları Yıllık Faaliyet Raporları*, <https://web.shgm.gov.tr/tr/kurumsal/4006-faaliyet-raporlarimiz>
- Sun Express, 2023, *SunExpress Tarihi*, Sun Express resmî web sitesi, <https://30years.sunexpress.com/tr/sunexpress-tarihi/>
- Tailwind, 2023, *Hizmetlerimiz*, Tailwind Resmî web sitesi, <https://www.tailwind.com.tr/#>
- THY AO, 2023a, *THY AO 1 Ocak-31 Aralık 2022 Dönemine İlişkin Yönetim Kurulu Faaliyet Raporu*, 2023, https://investor.turkishairlines.com/documents/faaliyet-raporlari/4c2022_yk_faaliyet_raporu.pdf
- THY AO, 2023b, *Hikayemiz*, Resmî web sitesi, <https://www.turkishairlines.com/tr-int/basinodasi/hakkimizda/hikayemiz/>
- THY AO, 2008-2022, *THY AO, 2008-2022 Yılları Yıllık Raporlar*, <https://investor.turkishairlines.com/tr/mali-ve-operasyonel-veriler/yillik-raporlar>
- TOBB, 2022, *“TOBB 2021 Yılı Sivil Havacılık Sektör Raporu”*, https://tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2022/TR_SIVIL_HAVACILIK_SEKTOR_MECLIS_RAPOR.pdf
- UAB (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı), 2023, *2023 Yılı Bütçe Sunumu*, <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/butce-sunumu/2023-bu-tc-e-sunumu.pdf>
- UNWTO (BM Dünya Turizm Örgütü), 2023, *Tourism Related CO2 Emmissions of the Tourism Sector – Modelling Results*, <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284416660>
- Wensveen, John G., 2007, *Air Transportation: A Management Perspectiv.*, Ashgate Publications Limited, 2007. Londra.
- Wells, Alexander T., 1999, *Air Transportation: A Management Perspective*, Wadsworth Publishing Company, 1999, Belmont.

STRATEJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABET AVANTAJI: DETAYLI LİTERATÜR İNCELEMESİ

Hızla gelişen ve değişen dünyamızın her gün yenilenen rekabet ortamında işletmelerin sürdürülebilir olabilmesi büyük önem taşımaktadır. Günümüzde işletmeleri başarıya iten güçler oldukça karmaşık bir yapıda olup bu güçlerin incelenmesi de oldukça komplikedir. İşletmelerin, çevresinin ekonomik, sosyal ve politik yapısının oluşturduğu karmaşık yapı içerisinde, doğru stratejik kararlar alabilmesi önemlidir ve bu her gün daha da fazla önem kazanmaktadır. Günümüzde işletmelerin etkili ve verimli bir şekilde yönetilebilmeleri, geleceğe odaklanabilmeleri ve olası krizlerle mücadele edebilmeleri için rakiplerinin şu anda ve gelecekte sahip olacakları rekabet avantajlarını bilmeleri gerekmektedir. İşletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmeleri ve başarıları için strateji ve stratejiye bağlı kavramları sadece planlama dönemlerinde değil sürekli ele alarak tercih yapmaları gerekmektedir.

Bu bağlamda öncelikle strateji kavramı incelenerek literatürde bulunan rekabet avantajı teorileri doğrultusunda dinamik, sürdürülebilir rekabet avantajı için kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Önce strateji kavramı detaylı olarak ele alınmış ve tarihsel gelişimi açıklanmıştır. Stratejinin planlama evresinden rekabet evresine geçişi, rekabet stratejisinin ortaya çıkması ile oluşan teoriler kavramsal çerçeve olarak ele alınırken bu dönemlerin ve bu dönemlerde ortaya çıkan kavramların sınırlılıkları da incelenmiştir. Sonrasında literatürde çoğunlukla strateji ile aynı anlamda kullanılan fakat aslında farklı olan iş modeli kavramı, günümüz karmaşasında rekabet stratejilerinin statik kalması için kullanılacak bir yöntem, bir olgu olarak ele alınmıştır.

2.1. Strateji Kavramının Gelişimi ve Tanımlanması

Oldukça köklü olan strateji kavramına tarih boyunca birçok farklı anlam yüklenmiştir. Tanımların çeşitliliği, strateji kavramının hem literatürde hem de işletmeler tarafından uygulamada dikkatli analiz edilmesini gerektirmektedir. Bu doğrultuda öncelikle strateji kavramı ve stratejik yönetim kavramının

BÖLÜM KAYNAKLARI

- Acquaah, Moses ve Masoud, Yasal, 2007, *Does the Implementation of a Combination Competitive Strategy Yield Incremental Performance Benefits? A New Perspective from a Transition Economy in Sub-Saharan Africa*, Journal of Business Research,, 61(4), Haziran 2007, s. 346-354. https://www.researchgate.net/publication/223060823_Does_the_implementation_of_a_combination_competitive_strategy_yield_incremental_performance_benefits_A_new_perspective_from_a_transition_economy_in_Sub-Saharan_Africa
- Afuah, Allan ve Tucci, Christopher, I., 2001, *Internet Business Models and Strategies*, McGraw-Hill, Boston.
- Afuah, Allan, 2004, *Business Models: A Strategic Management Approach*, McGraw-Hill/Irwin, New York.
- Akbaş, Halil Emre, 2008, *Endüstri İşletmelerinde Değer Zinciri Analizinin Mamul Maliyetleri Üzerine Etkileri ve Uygulama Örneği (Doktora Tezi)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, İstanbul, 2008. s. 84-89. <https://www.proquest.com/openview/4899ac82c0ead6e2753aea70b38e1d23/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>
- Aktan, Coşkun Can ve Vural Y, 2004, *Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Rekabet Dizisi 2, Yayın No. 254.Ankara.
- Aktan, Coşkun Can, 2008, *Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama, Çimento İşveren Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2008, s. 4-21. <http://mail.ceis.org.tr/dergiDocs/makale132.pdf>
- Amit, Raphael ve Paul, Schoemaker, 1993, *Strategic Assets and Organizational Rent*, Strategic Management Journal, Ocak 1993, 14(1), s. 33-46, https://www.researchgate.net/publication/243775502_Strategic_Assets_and_Organizational_Rent
- Amit, Raphael ve Zott, Christoph, 2001, *Value Chain in E-Business*, Strategic Management Journal, 22 (6-7), Haziran 2001, s. 493-520, https://www.researchgate.net/publication/215915200_Value_Creation_in_E-Business
- Anshoff, H. İgor, 1965, *Corporate Strategy: An Analytic Approach to Business Policy for Growth and Expansion*, Mc Graw-Hill, New York.
- Applegate, Lynda M., 2000, *E-Business Models: Making Sense of the Internet Business Models Landscape*, Information Technology and the New Enterprise: Future Models for Managers, Prentice Hall, New Jersey.
- Bain, Joe S. Bain, 1959, *Industrial Organization*, John Wiley and Sons, New Jersey.
- Barney, Jay, 1991, *Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*, Journal of Management, Vol.17, No.1, 1991, s. 99-120, [https://josephmahoney.web.illinois.edu/BA545_Fall%202022/Barney%20\(1991\).pdf](https://josephmahoney.web.illinois.edu/BA545_Fall%202022/Barney%20(1991).pdf)
- Barney, Jay, 2001, *Is the Resource-Based "View" a Useful Perspective for Strategic Management Research? Yes*, Academy of Management Review, Vol. 26, No.1, 2001, s. 41-56, http://www.bus.tu.ac.th/usr/sab/articles_pdf/research_articles/rbv_barney_web.pdf
- Barca, Mehmet, 2008, *Stratejik Yönetim Düşüncesinin Gelişimi*, Ankara Sanayi Odası, Nisan, Mayıs, Haziran, 2008. <https://silo.tips/download/dosya-stratejik-ynetim-dncesinin-geliimi-prof-dr-mehmet-barca-zet>
- Barca, Mehmet ve Esen, Şahan, 2012, *Rekabet Avantajı Sağlama ve Sürdürmede Stratejik Yaklaşımlar*, Social Sciences E-Journal of New World Science Academy, Cilt No.7, Sayı 2, 2012, s. 89-107, https://www.researchgate.net/publication/330509003_2012_Rekabet_Avantajı_saglama_ve_surdurmede_stratejik_yaklaimlar

- Bracker, Jeffrey, 1980, *The Historical Development of the Strategic Management Concept*, The Academy of Management Review, Vol. 5, No 2, 1980, s. 219-224, <https://www.jstor.org/action/doBasicSearch?Query=The+Historical+Development+of+the+Strategic+Management+Concept.+Academy+of+Management> (erişim. 25 Temmuz 2023).
- Barrat, Mark, Oke, Adegoke, 2007, *Antecedents of Supply Chain Visibility in Retail Supply Chains: A Resource-Based Theory Perspective*, Journal of Operation Management, Kasım 2007, 25(6), s. 1217-1233, https://www.researchgate.net/publication/216020391_Antecedents_of_Supply_Chain_Visibility_in_Retail_Supply_Chains_A_Resource-Based_Theory_Perspective
- Bellman R., Clark, C.E., Malcolm, D.G. ve Ricciardi, F.M., 1957, *On the Construction of a Multi-Stage, Multi-Person Business Game*, Operations Research, 5, 1957, s. 4689-503, <https://www.rand.org/pubs/papers/P1056.html>
- Brousseau, Eric ve Penard, Thierry, 2007, *The Economics of Digital Business Models: A Framework for Analyzing the Economics of Platforms*, Review of Network Economics, No. 6(2), Haziran 2007, s. 81-114, https://www.researchgate.net/publication/24049766_The_Economics_of_Digital_Business_Models_A_Framework_for_Analyzing_the_Economics_of_Platforms
- Burkhart, Thomas, Krumeich, Julien, Werth, Dirk ve Loos, Peter, 2011, *Analyzing the Business Model Concept: A Comprehensive Classification of Literature*, International Conference on Information System, Shanghai, Çin, Aralık 2011, s. 1-19, <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1263&context=icis2011>
- Casadesus-Masanel, Ramon ve Ricart, Joan E., 2010, *From Strategy to Business Models and onto Tactics*, Long Range Planning, 43(2-3), Nisan 2010, s. 195-215, https://www.researchgate.net/publication/222219462_From_Strategy_to_Business_Models_and_onto_Tactics
- Chandler, Alfred D., 1962, *Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise*, The MIT Press, Cambridge.
- Chesbrough, Henry ve Rosenbloom, Richard, S., 2002, *The Role of the Business Model in Capturing Value from Innovation: Evidence from Xerox Corporation’s Technology Spin-Off Companies*, Industrial and Corporate Change, Voljume 11, Issue 3, Haziran 2002, s. 529-555, <https://academic.oup.com/icc/article-abstract/11/3/529/1044102>
- Collins, David J., Montgomery, Cynthia A., 1995, *Competing on Resources: Strategy in 1990s*, Harvard Business Review, 73, No.4, Temmuz-Ağustos 1995, s. 118-128, <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=2225>
- Conner, Kathleen R., 1991, *A Historical Comparison of Resource-Based Theory and Five Schools of Thought Within Industrial Organization Economics: Do We Have a New Theory of the Firm?*, Journal of Management, Volume 17, Issue 1, 1991, s. 121-154, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/014920639101700109>
- Coutler, Mary K. 2002, *Strategic Management in Action*, Prentice Hall, New Jersey.
- Cronshaw, Michael, Davis Evan ve Kay John, 1994, *On Being Stuck in the Middle or Good Food Costs Less at Sainsbury’s*, Britain Academy of Management, Volume 5, Issue 1, Mart 1994, s. 19-32, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8551.1994.tb00066.x>
- Day, George S. ve Wensley, Robin, 1988, *Assessing Advantage: A Framework for Diagnosing Competitive Superiority*, Journal of Marketing, 52, Nisan 1988, s. 1-20, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/002224298805200201>
- Dasilva, Carlos ve Trkman, Peter, 2013, *Business Model: What it is What it is not*, Long Range Planning, Eylül 2013(1), 2013, s. 1-26, https://www.researchgate.net/publication/255856760_Business_Model_What_it_is_and_What_it_is_Not

- Dess, Gregory G., Lupkin G. T. ve Eisner, Alan, 2005, *Stratejik Management: Text and Cases with OLC with Premium Content Card*, Mc Graw-Hill Higher Education, Şikago.
- Dierickx, Ingemar ve Cool, Karel , 1989, *Asset Stock Accumulation and Sustainability of Competitive Advantage*, Management Science, No. 35, 1989, s. 1504-1511, [https://josephmahoney.web.illinois.edu/BA545_Fall%202022/Dierickx%20and%20Cool%20\(1989\).pdf](https://josephmahoney.web.illinois.edu/BA545_Fall%202022/Dierickx%20and%20Cool%20(1989).pdf)
- Diñçer, Ömer, 2013, *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Dostaler, Isabella, Floris, Triant, 2006, *Stuck in the Middle Revisited: The Case of the Airline Industry*, The Journal of Aviation/Eaerospace Education & Research, Embry-Riddle Aeronautical University, Volume 15, Issue 2, s. 38, <https://commons.erau.edu/jaaer/vol15/iss2/6/>
- Drucker, Peter F., 1954, *The Practice of Management*, Allied Publishers, Yeni Delhi.
- Dubossson-Torbay, Magali, Osterwalder, Alexander ve Pigneur, Yves, 2002, *E-Business Model Design, Classification and Measurement*, Thunderbird Business Review, Volume 4, Issue 1, Ocak 2002, s. 5-23, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/tie.1036>
- Foss, N.J., 1996, *More Critical Comments on Knowledge-Based Theories of the Firm*, Organization Sciences, Volume 7(5), Ekim 1996, s. 519-523, <https://www.semanticscholar.org/paper/More-Critical-Comments-on-Knowledge-Based-Theories-Foss/030b85e3872305fc6fe47fb9e0296bfd04dfd95>
- Foon, I., Nair, Praveen Balakrishnan, 2010, *Revisiting the Concept of Sustainable Competitive Advantage: Perceptions of Managers in Malaysian MNCs*, International Journal of Business and Accountancy, Vol. 1, No.1, 2010, s. 63-78, https://www.researchgate.net/publication/285860531_Revisiting_the_Concept_of_Sustainable_Competitive_Advantage_Perceptions_of_Managers_in_Malaysian_MNCs
- George, Gerard ve Adam, Jay Bock, 2009, *The Business Model in Practice and Its Implications for Entrepreneurship Research*, Entrepreneurship Theory and Practice, No. 35(1), Eylül 2009, s. 83-111, https://www.researchgate.net/publication/228215619_The_Business_Model_in_Practice_and_Its_Implications_for_Entrepreneurship_Research
- Grant, M. Robert, 1991, *The Resource-Based Theory of Competitive Advantage: Implications for Strategy Management*, California Management Review, Nisan 1991, Vol 33, Issue 3, s. 114-125. <https://typeset.io/papers/the-resource-based-theory-of-competitive-advantage-3xnaa5krf1>
- Grant, Robert M., 2002, *Contemporary Strategy Analysis*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Hall, William K., 1980, *Survival Strategies in a Hostile Environment*, Harvard Business Review, Eylül 1980, s. 75-85 <https://hbr.org/1980/09/survival-strategies-in-a-hostile-environment>
- Hamel, Gary ve Prahalad, C. K., 1989, *Strategic Intent*, Harvard Business Review, Mayıs-Haziran 1989, s. 63-76, <https://motamem.org/wp-content/uploads/2019/09/Hamel-and-Prahalad-1989-STRATEGIC-INTENT.pdf>
- Hamel, Gary ve Prahalad, C. K., 1994, *Competing the Future*, Harvard Business School, Boston, Massachusetts.
- Hax C. Arnold, Majluf S. Nicolas, 1986, *Strategy and the Strategy Formation Process*, Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology, 1986, <https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/2149/SWP-1810-15686178.pdf?..>
- Hedman, Jonas, Kalling, Thomas, 2003, *The Business Model Concept: Theoretical Underpinnings and Empirical Illustrations*, European Journal of Information Systems, Volume 12(1), Mart 2003, s. 49-59, https://www.researchgate.net/publication/31983458_Kalling_T_The_business_model_concept_theoretical_underpinnings_and_empirical_illustrations_European_Journal_of_Information_Systems_121_49-59

- Henderson, Bruce D., 1983, *The Anatomy of Competition*, Journal of Marketing, 198(3), 1983, s. 7-11, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/002224298304700202>
- Hofer, Charles W. ve Schendel Dan, 1978, *Strategy Formulation: Analytic Concepts*, West Publishing Company, New York.
- Hoffman, N.P., 2000, *An Examination of the “Sustainable Competitive Advantage Concept: Past, Present and Future*, Academy of Marketing Science Review, Volume 4, 2000, s. 3, https://www.researchgate.net/publication/228602448_An_Examination_of_the_Sustainable_Competitive_Advantage_Concept_Past_Present_and_Future
- Hoskisson, Robert E, Hitt, Michael A. ve Yiu Daphne, 1999, *Theory and Research in Strategic Management: Swings of a Pendulum*, Journal of Management, Volume 25, Issue 3, 1999, s. 417-456, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/014920639902500307>
- Jones, G.M., 1960, *Educators, Electrons and Business Models: A Problem in Synthesis*, Accounting Review, 35, 1960, s. 619-626, <https://scirp.org/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1352613>
- Kaplinsky, Raphael ve Morris, Mike, 2001, *A Handbook for Value Chain Research*, International Development Research Centre, Ottawa.
- Kim, Linsu ve Lim, Yooncheol, 1998, *Environment, Genetic Strategies and Performance in a Rapidly Developing Country: A Taxonomic Approach*, Academy of Management Journal, 31(4), 1998, s. 802-827, <https://www.semanticscholar.org/paper/Environment%2C-Genetic-Strategies%2C-and-Performance-in-Kim-Lim/c585010a3fd3276088923b9f1ad952e606990bfa>
- Kraaijebbrink, Jereon, Spender, J.C., ve Groen, Aard, 2020, *The Resource-Based View: A Review and Assessment of Its Critiques*, Journal of Management, Volume 36, 2020, s. 349-372, https://mpr.ub.uni-muenchen.de/21442/2/MPRA_paper_21442.pdf
- Kuyucak, Ferhan ve Şengür, Yusuf, 2009, *Değer Zinciri Analizi: Hava Yolu İşletmeleri için Genel Bir Çerçeve*, KMU İİBF Dergisi, Yıl 11, Sayı 16, Haziran 2009, s. 135, http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2009/132_147.pdf
- Lambert, Susan C., 2012, *Deconstructing Business Model Framework Using a Reference Model*, Occasional Working Paper, University of South Australia, Centre for Accounting, Governance and Sustainability, No. 4, Temmuz 2012, s. 1-19, <https://catalogue.nla.gov.au/catalog/6093556>
- Learned, Edmond, P., Christensen, Carl Roland, Andrews, Kenneth Richmond ve Bower, Joseph L., 1965, *Business Policy: Text and Cases*, Homewood III, R. D. Irwin. Washington.
- Liu, Fang, Chan-Olmsted, Sylvia, 2003, *Partnership Between the Old and the New: Examining the Strategic Alliances Between Broadcast Television Networks and Internet Firms in the Context of Convergence*, The International Journal on Media Management, Volume 5, Issue 1, 2003 s. 47-56, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14241270309390018?journalCode=hijm20>
- Leonard-Barton, Dorothy, 1992, *Core Capabilities and Core Rigidities: A Paradox in Managing New Product Development*, Strategic Management Journal, Yaz 1992, s. 111-125, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/smj.4250131009>
- Macmillan, Hugh ve Tampoe, Mahen, 2001, *Strategic Management: Process, Content and Implementation*, Oxford University Press, New York.
- Magretta, Johan, 2002, *Why Business Model Matter*, Harvard Business review, 80(5), Haziran 2002, s. 66-92, https://www.researchgate.net/publication/11346909_Why_Business_Models_Matter

- Mason, E.S., 1939, *Price and Production Policies of Large Scale Enterprises*, The American Economic Review, No. 29, 1939, s. 61-74, <https://www.jstor.org/action/doBasicSearch?Query=Price+and+Production+Policies+of+Large-Scale+Enterprise>.
- Mele, Domenech, Guillen, Manuel, 2006, *The Intellectual Evolution of Strategic Management and Its Relationship with Ethics and Social Responsibility*, Working Paper No 658, IESE Business School, University of Navarra, Ekim 2006, <https://media.iese.edu/research/pdfs/DI-0658-E.pdf>
- Miller, Danny, 1987, *The Structural and Environmental Correlates of Business Strategy*, Strategy and Management Journal, Vol. 8, 1987, s. 55-76, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/smj.4250080106>
- Miller, Dany, 1992, *The Generic Strategy Trap*, Journal of Business Strategy, Volume 13, Issue 1, Ocak 1992, s. 37-41, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/eb039467/full/html?skipTracking=true>
- Miller, A., ve Dess G.G., 1993, *Assessing Porter's (1980) Model In Terms of Its Generalizability, Accuracy and Simplicity*, Journal of Management Studies, 30 (4), Temmuz 1993, s. 553-585, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-6486.1993.tb00316.x>
- Mintzberg, Henry, 1987, *Five P's for Strategy Readings in the Strategy Process*, Englewood Cliffs, Practice Hall, New Jersey.
- Mintzberg, Henry, 1994, *The Rise and Fall of Strategic Planning*, The Free Press, New York.
- Mintzberg, Henry, Ahlstrand, Bruce ve Lambel, Joseph, 1998, *Stratejik Safari*, Prentice Hall, London.
- Morris, Michael H., Schindehuts, Minet ve Allen, Jeffrey, 2005, *The Entrepreneur's Business Model: Toward a Unified Perspective*, Journal of Business Research, 58, 2005, s. 726-735, https://www.researchgate.net/publication/222380736_The_Entrepreneur%27s_Business_Model_Toward_a_Unified_Perspective
- Newbert, L. Scott, 2006, *Empirical research on the Resource-Based View of the Firm: An Assessment and Suggestions for the Future Research*, Strategic Management Journal, Volume 28, Issue 2, Aralık 2006, s. 121-146, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/smj.573>
- Oliver, Christine, 1997, *Sustainable Competitive Advantage: Combining Institutional and Resource-Based Views*, Strategic Management Journal, 18:9, 1997, s. 697-713, https://www.academia.edu/27992966/SUSTAINABLE_COMPETITIVE_ADVANTAGE_COMBINING_INSTITUTIONAL_AND_RESOURCE_BASED_VIEWS
- Osterwalder, A., Pigneur, Y., Tucci, C.L., 2005, *Clarifying Business Models: Origins, Present and Future of the Concept*, Communications of the Association for Information Systems, (16), 2005, s. 1-25, <https://www.semanticscholar.org/paper/Clarifying-Business-Models%3A-Origins%2C-Present%2C-and-Osterwalder-Pigneur/4d60687583e42658fa1c47c9aa02813ce428da4b>
- Osterwalder, Alexander, (2004), *The Business Model Ontology – A Proposition in a Design Science Approach*, Doktora Tezi, University of Lausanne.
- Osterwalder, Alexander, 2010, *Business Model Generation: A Handbook for Visioners, Game Changers and Challengers (The Strategyzer Series)*, Wiley and Sons Inc., New Jersey.
- Pamuk, Gündüz, 1987 *Stratejik Yönetim ve Senaryo Tekniği*, İrfan Yayınevi, 1987, İstanbul.
- Papatya, Nurhan, 2003, *Sürdürülebilir Rekabette Stratejik Yönetim ve Pazarlama Odağı Kaynak Tabanlılık Görüşü, Kavramsal ve Kurumsal Yaklaşım*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Penrose, Edith ve Pitatis, Christos, 1959, *The Theory of the Growth of the Firm*, Oxford University Press, New York.

- Pettigrew, Andrew M. ve Whipp, Richard, 1991, *Managing Change for Competitive Success*, Wiley-Blackwell, Malden.
- Porter, Michael E., 1980, *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, Free Press, New York.
- Porter, Michael E., 1981, *The Contributions of Industrial Organization to Strategic Management*, Academy of Management Review, 1981, No. 6(4), s. 609-620, https://www.academia.edu/2917823/The_contributions_of_industrial_organization_to_strategic_management
- Porter, Michael E., 1985, *The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, Free Press, New York.
- Porter, Michael E., 1990, *The Competitive Advantage of Nations*”, Harvard Business Review, Mart-Nisan 1990, s. 78-83, https://economie.ens.psl.eu/IMG/pdf/porter_1990-_the_competitive_advantage_of_nations.pdf
- Porter, Michael E., 1991, *Towards a Dynamic Theory of Strategy*, Strategic Management Journal, 1991, Vol.12, s. 95-117, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/smj.4250121008>
- Porter, Michael E., 1996, *What is Strategy*, Harvard Business Review, Kasım-Aralık 1996, s. 61-78, <https://hbr.org/1996/11/what-is-strategy>
- Porter, Michael E., 2000, *Location, Clusters and Company*, Oxford Handbook of Economic Geography, Oxford University Press.
- Prahalad, C. K. ve Hamel, Gary, 1990, *"The Core Competence of the Corporation*, Harvard Business Review, Mayıs-Haziran 1990, s. 1-15, https://www.academia.edu/29625028/The_Core_Competence_of_the_Corporation
- Rurnelt, P. Richard,, 1991, *How much does Industry Matter*, Strategic Management Journal, Volume 12, Issue 3, Mart 1991, s. 167-185, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/smj.4250120302>
- Sarvan, Fulya, Arıcı, Eren Durmuş, Özdemir, Bahar, Tarcan İçigen, Ebru, 2003, *On Stratejik Yönetim Okulu: Biçimleşme Okulunun Bütünleştirici Çerçevesi*, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (6), 2003. S. 73-122. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868899.pdf>
- Seddon, Peter B., Lewis Geoffrey P., Freeman, Phil ve Shanks, Graeme, 2004, *The Case for Viewing Models as Abstractions of Strategy*, Communications of the Association for Information Systems, No. 13, 2004, s. 427-442, <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=3244&context=cai>
- Seelos, C., Mair, J., 2007, *Profitable Business Models and Market Creation in the Context of Deep Poverty: A Strategic View*, Academy of Management Perspectives, No. 21, 2007, s. 49-63, [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkozje\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1455219](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkozje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1455219)
- Selznick, Philip, 1957, *Leadership in Administration: A Sociological Interpretation*, Harper and Row, New York.
- Shafer, S. M., Smith, H. J. ve Linder, J. C., 2005, *The Power of Business Models*, Business Horizons, No. 48, 2005, s. 199-207, [https://www.scirp.org/\(S\(i43dyn45teexjx455qlt3d2q\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1124594](https://www.scirp.org/(S(i43dyn45teexjx455qlt3d2q))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1124594)
- Spanos, Yiannes, 1991, *An Examination into the Causal Logic of Rent Generation: Contrasting Porter's Competitive Strategy Framework and the Resource-Based Perspective*, Strategic Management Journal, No.22, 1991, s. 907-934, https://www.academia.edu/6250305/An_examination_into_the_causal_logic_of_rent_generation_contrasting_Porters_competitive_strategy_framework_and_the_resource_based_perspective

- Steward, D. W. ve Zhao, Q, 2000, *Internet Marketing, Business Model and Public Policy*, Journal of Public Policy and Marketing, No. 19, 2000, s. 287-296, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1509/jppm.19.2.287.17125?journalCode=ppoa>
- Quinn, James B., Mintzberg, Henry ve James, M. Rhodes, 1988, *The Strategy Process – Concepts, Contexts and Cases*, Prentice Hill, New Jersey.
- Teece, J. David, Pisano, Gary ve Shueb, Amy, 1998, *Dynamic Capabilities and Strategic Management*, Strategic Management Journal, Volume 18 (7), Aralık 1998, s. 509-533, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/%28SICI%291097-0266%28199708%2918%3A7%3C509%3A%3AAID-SMJ882%3E3.0.CO%3B2-Z>
- Teece, David J., 2010, *Business Models, Business Strategy and Innovation*, Long Range Planning, (43), 2010, s. 172-194, <https://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/7691.pdf>
- Timmers, P., 1998, *Business Models for Electronic Markets*, Electronic Markets, No. 8, 1998, s. 3-8, [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnst1aadkozje\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1455222](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnst1aadkozje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1455222)
- Ülgen, Hayri ve Mirze, S. Kadri, 2013, *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, Beta Yayınları, 2013, İstanbul.
- Zott, Christoph ve Amit Raphael, 2010, *Business Model Design: An Activity System Perspective*, Long Range Planning, 43(2-3), Nisan 2010, s. 216-226, https://www.researchgate.net/publication/222672157_Business_Model_Design_An_Activity_System_Perspective
- Zott, Christoph, Amit, Raphael ve Massa, Lorenzo, 2010, *The Business Model: Theoretical Roots, Recent Developments and Future Research*, IESE Research Papers, IESE Business School, University of Navarra, D/862, 2010, s. 1-43, <https://media.iese.edu/research/pdfs/DI-0862-E.pdf>
- Wernerfelt, Birger, 1984, *A Resource-Based View of the Firm*, Strategic Management Journal, Vol. 5, No. 2, Nisan-Haziran 1984, s. 171-180, <http://web.mit.edu/bwerner/www/papers/AResource-BasedViewoftheFirm.pdf>
- Weill, Peter ve Vitale, Michael R., 2001, *Place to Space: Migrating to E-Business Models*, Harvard Business Scholl Press, Boston.
- Wright, Peter, Kroll, Mark, Tu, Howard ve Helms, Marilyn, 1991, *Generic Strategies and Business Performance: an Emprical Study of the Screw Machine Products Industry*, British Academy of Management, Volume 2, Issue 1, Nisan 1991, s. 57-65, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8551.1991.tb00016.x>

HAVA YOLLARI LİTERATÜRÜNDE REKABET AVANTAJI

Bu bölümde, literatür araştırması çerçevesinde ele alınan faktörler ve kavramlar; Türkiye’de faaliyet gösteren hava yolları ve hava yolları literatüründe nasıl ele alındığı incelenecek olup faaliyette olan hava yolları açısından rekabet avantajı ele alınacaktır.

Türkiye hava yolu taşımacılığı sektöründe yapılan incelemeler ve ön görüşmeler neticesinde, çoğu işletmenin Porter’a göre “ortada kalma” stratejisi uyguladığı görülmüştür. Hava yolları için rekabet stratejisi oluşturulurken dünyada faaliyet göstermekte olan başarılı kabul edilen hava yolları stratejileri ve iş modelleri literatür araştırmamızda kavramlar kapsamında ele alınmıştır.

3.1. Hava Yolları Sektöründe Strateji ve Rekabet Avantajı

1980 yılları itibarıyla önce ABD’de daha sonrasında ise tüm dünyada hava yolu taşımacılığı gerçekleşen serbestleşme eylemleri doğrultusunda önemli bir rekabet faktörü ile karşı karşıya kalınmıştır. Serbestleşme ile ticari hava yolları; üzerlerindeki kurallar azaldıkça bilet ücretlerini serbest olarak belirleme, yeni uçuş merkezlerine uçma, frekans artırma, daha kapsamlı ağ oluşturma gibi yenilikler ile rekabet alanında özgürlük elde etmişlerdir. Sektördeki serbestleşme hava trafiğinin ve uçuş ağının büyümesine de neden olmuş, hava yollarının rekabet edebilmesi dinamik pazara ayak uydurmaya bağlı hâle gelmiştir. Bu bağlamda hava yolları tarafından yapılacak stratejik planlamalar sektörün sürekli değişkenliği, yolcuların değerleri ve rekabet ortamı dikkate alınarak yapılmak zorunda kalınmıştır.

Serbestleşme, hava yolları işletmelerinin sadece müşteri portföyüne veya mevcut rekabet ortamına göre strateji geliştirmeleri ile değil ilave olarak bilet ücretleri, uçuş tarife ve ağı, uçuş öncesi ve uçuş sırasında verilecek zorunlu/ isteğe bağlı hizmetler dâhil tüm detayları göz önünde bulundurmalarını gerektirmiştir (Türkiye’de durum biraz farklı olup tam serbestlik uygulandığını söylemek mümkün değildir. Dış hatlar tarifeli yolcu taşımacılığı -ikili hava

BÖLÜM KAYNAKLARI

- AB, Konsey Kararı, 1993, *Commen Rules for the Allocation of Slotes at Community Airports*, 18 Ocak 1993, EEC No 95/93, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:01993R0095-20221026>
- Adler, Nicole, 2001, *Competition in a deregulated air transportation market*, European Journal of Operational Research, Mart 2001, 129 (2), s. 337-345, https://www.researchgate.net/publication/4869193_Competition_in_a_deregulated_air_transportation_market
- Bailey, E, 1992, *Airline Deregulation Confronting the Paradoxes*, The Cato Review of Business & Government, Summer1992, s. 18-25, <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/regulation/1992/7/v15n3-3.pdf>
- Barney, Jay B., 1991, *Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*, Journal of Management, Volume 17(1), s. 99-120, [https://josephmahoney.web.illinois.edu/BA545_Fall%202022/Barney%20\(1991\).pdf](https://josephmahoney.web.illinois.edu/BA545_Fall%202022/Barney%20(1991).pdf)
- Bazargan, M., 2010, *Airline Operations and Scheduling*, Ashgate Publishing Limited, Burlington.
- Belobaba, Peter, Odoni, Amedoe ve Barnhart, Cynthia, 2009, *The Global Airline Industry*. John Wileys&Sons, Ltd, Chichester.
- Bieger, T., Wittmer, A., 2006, *Air transport and tourism–Perspectives and challenges for destinations, airlines and government*, Journal of Air Transport Management, Volume 12, s. 40-46, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699705000967>
- Boeing, 2007, *Airline Strategy and Business Models*, Boeing Company, Airline Planning Seminar's supporting media, https://www.researchgate.net/figure/Airlines-Business-Models-Boeing-Company-2007-Airline-Strategy-and-Business-Models_fig1_316499879
- Boeing, 2013, *Current Market Outlook 2013-2032*, Boeing Commercial Airplanes, Washington D.C.
- Boeing, 2014, *Current Market Outlook 2014-2033*, Boeing Commercial Airplanes. Washington D.C.
- Boeing, 2015, *Current Martket Outlook 2015-2034*, Boeing Commercial Airlines, Washington D.C.
- Borenstein, Severin, 1992, *The Evolution of U.S. Airline Competition*, Journal of Economic Perspectives, 6 (2), s. 45-73, <http://faculty.haas.berkeley.edu/borenste/download/JEP92AirEvol.pdf>
- Borenstein, Severin, Rose, Nancy L, 2007, *How Airline Markets Work...Or Do They? Regulatory Reform in the Airline Industry*, (Working Paper No 13452), National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- Brueckner, J.K. ve Pels, E., 2003, *Institution, Regulation and the Evolution of European Air Transport*, Research Memorandum No. 2003-10, Şubat 2003, Faculty of Economics and Business Administration, Free University of Amsterdam.
- Cappel, Sam D., Pearson, Terry R. ve Romero, Eric J, 2003, *Strategic Group Performance in the Commercial Airline Industry Strategic Response to Structural Disequilibrium*, Journal of Management Research, Ağustos 2003, 3 (2), s. 53-60, <https://www.proquest.com/openview/2cb629918166290d30ded0f5506e719d/1?pq-origsite=gscholar&cbl=55395>
- Chan, D., 2000, *The Development of The Airline Industry from 1978 to 1998: A Strategic Global Overview*, Journal of Management Development, Ağustos 2000, 19 (6), s. 489-514, https://www.researchgate.net/publication/235319751_The_development_of_the_airline_industry_from_1978_to_1998_-_A_strategic_global_overview
- Chang, Yu-Chun, Williams, G., 2002, *European major airlines' strategic reactions to the Third Package*, Transport Policy, Volume 9, Issue 2, s. 129-142, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0967070X02000136>

- Chang, Yu-Chun, Hsu, Chia-Jui, 2005, *Ally or Merge-Airline Strategies After the Relaxation of Ownership Rules*, Proceeding of the Eastern Asia Society for Transportation Studies, 2005, s. 545-556, https://www.researchgate.net/publication/228425923_Ally_or_merge_Airline_strategies_after_the_relaxation_of_ownership_rules
- Dell'Era, Claudio, Verganti, Roberto, 2010, *Collaborative strategies in design-intensive industries: knowledge diversity and innovation*, Long Range Planning, Şubat 2010, 43 (1), s. 123-141, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0024630109000958>
- Dempsey, Paul Stephen, Gesell, Laurenve E., 2006, *Airline Management Strategies for the 21st Century*, Coast Aire Publications, Arizona.
- DeSouza, Glenn, 1989, *Now Service Business Must Manage Quality*, The Journal of Business Strategy, Mart 1989, Volume 10(3), s. 21-25, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/eb039305/full/html>
- Maxim, Laura, 2012, *The evolution of the European low-cost airlines' business models. Ryanair case study*. Procedia-Socail and Behavioral Sciences, Ekim 2012, Volume 62, s. 342-346, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812034957>
- DLR, 2008, *Analyses of the European Air Transport Market*, Airline Business Models, German Aerospace Center, Köln,
- Dobruszkes, F., 2006, *An analysis of European low-cost airlines and their networks*, Journal of Transport Geography, Temmuz 2006, Volume 14, s. 249-264, https://www.researchgate.net/publication/223183701_An_Analysis_of_European_Low-cost_Airlines_and_their_Networks
- Dodds, William B., Monroe, Kent ve Dhruv, Grewal, 1991, *Effects of Price, Brand, and Store Information on Buyers' Product Evaluations*, Journal of Marketing Research, Ağustos 1991, 28 (3), s. 307-319, https://www.researchgate.net/publication/248552620_Effects_of_Price_Brand_and_Store_Information_on_Buyers%27_Product_Evaluations
- Doganis, Rigas, 2001, *The Airline Business in the Twenty-First Century*, Routledge, Londra ve New York.
- Doganis, Rigas. (2002). *Flying Off Course: The Economics of International Airlines*, Routledge, Londra ve New York.
- Doganis, Rigas, 2006, *The Airline Business*, Routledge, Oxfordshire.
- Dostaler, Isabelle, Flouris, Triant, 2006, *Stuck in the Middle Revisited: The Case of the Airline Industry*, Journal of Aviation/Aerospace Education & Research, Ocak 2006, Volume 15 (2), s. 6, https://www.researchgate.net/publication/317149988_Stuck_in_the_Middle_Revisited_The_Case_of_the_Airline_Industry
- Fageda, Xavier, Susu-Sanchez, Pere ve Mason, Keith, j., 2015, *The evolving low-cost business model: Network implications of fare bundling and connecting flights in Europe*, Journal of Air Transport Management, Volume 42, 42, s. 289-296, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699714001501>
- Francis, Graham, Humphreys, Ian, Ison Stephen ve Aicken, Michael, 2006, *Where next for low cost airlines? A spatial and temporal comparative study*, Journal of Transport Geography, 14, s. 83-94, *Where next for low cost airlines? A spatial and temporal comparative study*,
- Franke, Markus, 2004, *Competition between network carriers and low cost carriers – retreat battle or breakthrough to a new level of efficiency?*, Journal of Air Transport Management, Ocak 2004, 10(1), s. 15-21, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699703000826>
- Fu, Xiaowan, Anming Zhang, ve Tae, Oum, 2010, *Air transport liberalization and its impacts on airline competition and air passenger traffic*, Transportation Journal, Eylül 2010, 49(4) s. 21-24, https://www.researchgate.net/publication/229002627_Air_Transport_Liberalization_and_Its_Impacts_on_Airline_Competition_and_Air_Passenger_Traffic

- Gillen, David, Gados, Alicja, 2008, *Airlines Within Airlines: Assessing the vulnerabilities of mixing business models*, Research in Transportation Economics, Aralık 2008, 24(1), s. 25-35, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0739885909000146>
- Gillen, David, Morrison, W.G., 2005, *Regulation, Competition and Network Evolution in Aviation*, Journal of Air Transport Management, Mayıs 2005, 11(3), s. 161-174, https://www.researchgate.net/publication/229338049_Regulation_competition_and_network_evolution_in_aviation
- Goll, Irene, Brown Johnson, Nancy ve Rasheed, Abdul A., 2006, *Strategic Responses to Deregulation and Their Performance Implications in the U.S. Airline Industry*, Business and Politics, Ağustos 2006, 8 (2), 1-37, <https://www.cambridge.org/core/journals/business-and-politics/article/abs/strategic-responses-to-deregulation-and-their-performance-implications-in-the-us-airline-industry/F5C58DD4A3D42F8EF536903E7AA17664>
- Graf, Luca, 2005, *Incompatibilities of the low-cost and network carrier business models within the same airline grouping*, Journal of Air Transport Management, Eylül 2005, No. 11(5), s. 313-327, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699705000578>
- Graham, Brian, Vowles, T.M., 2006, *Carriers within carriers: a strategic response to low-cost airline competition*, Transport Review, January 2006, Volume 26, s. 105-126, <https://www.semanticscholar.org/paper/Carriers-within-Carriers%3A-A-Strategic-Response-to-Graham-Vowles/78656ab626bfaf45887f678e585aee2e028359fc>
- Holloway, Stephen, 2008, *Straight and Level: Practical Airline Economics*, Aldershot: Ashgate Publishing, Farnham.
- Hooper, P., 1998, *Airline competition and deregulation in developed and developing country contexts - Australia and India*, Journal of Transport Geography, Haziran, 1998, Volume 6 (2), s. 105-116, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0966692398000040>
- Hunter, Laurie, 2006, *Low Cost Airlines: Business Model and Employment Relations*, European Management Journal, Ekim 2006, Volume 24 (5), s. 315-321, https://www.researchgate.net/publication/227416337_Low_Cost_Airlines_Business_Model_and_Employment_Relations
- IATA, 2011, *Vision 2050*, Montreal-Geneva, International Air Transport Association, 12 Şubat 2011, <https://www.iata.org/contentassets/bccae1c5a24e43759607a5fd8f44770b/vision-2050.pdf>
- IATA, 2013, *Profitability and the Air Transport Value Chain*, IATA Economics Briefing No. 10, Haziran 2013, Montreal.
- IATA, 2022, *World Airport Slot Guidelines (WASG)*, 1 Temmuz 2022, Montreal, <https://www.iata.org/contentassets/4ede2aabfcc14a55919e468054d714fe/wasg-edition-2-english-version.pdf>
- IATA, 2023, *Airline Profitability Outlook Strengthens*, Basın Bilteni, No. 26, 5 Haziran 2023, <https://www.iata.org/en/pressroom/2023-releases/2023-06-05-01/>
- Iatrou, Kostas ve Oretti, Mauro, 2007, *Airline choices for the future: From alliances to merger*, Routledge, Oxfordshire.
- ICAO, 2022, *Annex 6, Operation of Aircraft, Part 1, International Commercial Air Transport - Aeroplanes*, Temmuz 2022, Montreal.
- ICAO, 1944/2006, *Convention on International Civil Aviation (Doc 7300/9)*, Montreal, https://www.icao.int/publications/Documents/7300_cons.pdf
- ICAO, 2013, *The Air Transport Value Chain: Industry Features in the Past Decade*, Worldwide Air Transport Conference, Working Paper, Presented by Secreteriat, Montreal. https://www.icao.int/Meetings/atconf6/Documents/WorkingPapers/ATConf6-wp023_en.pdf

- Jarach, David, (2005), *Airport Marketing: Strategies to Cope with the New Millennium Environment*, Ashgate, Farnham.
- Jiang, Hongwei, 2007, *Strategy for Low Cost Airline*, Proceedings of the 13th Asia Pacific Management Conference, Melbourne, s. 431-436, <https://www.bartleby.com/essay/Competitive-Strategy-for-Low-Cost-Airlines-FKM6FJC4KRZYA>
- Kangis, Peter, O'Reilly, Dolares, 1998, *Strategic Responses to Competitive Pressures: European Air Transport*, Strategic Change, Mayıs 1998, Volume 7 (3), s. 167-182, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/%28SICI%291099-1697%28199805%297%3A3%3C167%3A%3AAID-JSC361%3E3.0.CO%3B2-7>
- Kangis, Peter, O'Reilly, Dolares, 2003, *Strategies in a Dynamic Marketplace: A Case Study in the Airline Industry*, Journal of Business Research, Şubat 2003, 56 (2), s. 105-111, https://www.researchgate.net/publication/247032448_Strategies_in_a_dynamic_market_place
- Kılınç, İzzet, Öncü, Akif Mehmet ve Taşgıt Yunus Emre, 2009, *A study on the Competition Strategies Implemented in the Airline Companies in Turkey*, Selçuk University Journal of Social and Economic Research, 9, s. 173-185, <https://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423912346.pdf>
- Kirby, Michael G., 1981, *Domestic Airline Regulation: The Australian Debate*, Centre for Independent Studies, Avustralya.
- Kling, J.A., Smith, K.A., 1995, *Identifying Strategic Groups in the U.S. Airline Industry: An Application of the Porter Model*, Transportation Journal, 35 (2), s. 26-34, <https://pascal-francis.inist.fr/vibad/index.php?action=getRecordDetail&idt=2994512>
- Klophaus, Richard, Conrady, Roland ve Fichert, Frank, 2012, *Low cost carriers going hybrid: Evidence from Europe*, Journal of Air Transport Management, Volume 23, Issue c, s. 54-58, https://econpapers.repec.org/article/eeejaitra/v_3a23_3ay_3a2012_3ai_3ac_3ap_3a54-58.htm
- Knorr, A., Zigova, S., 2004, *Competitive Advantage Through Innovative Pricing Strategies: The Case of The Airline Industry*, IWIM, Sussex.
- Kotha, Suresh, Vadlamani, L.Bhatt, 1995, *Assessing generic strategies: An empirical investigation of two competitive typologies in discrete manufacturing industries*, Strategic Management Journal, Volume 16 (1), s. 75-83, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/smj.4250160108>
- Lin, Ming Hsin, 2012, *Airlines-within-airlines strategies and existence of low-cost carriers*, Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, Volume 48 (3), s. 637-651, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1366554511001402>
- Lohmann, Gui, Koo, Tay T.R., 2013, *The airline business model spectrum*, Journal of Air Transport Management, Ağustos 2013, 31, s. 7-9. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699712001317>
- Mason, Keith, Morrison, W.G., 2008, *Towards a means of consistently comparing airline business models with an application to the 'low cost' airline sector*, Research in Transportation Economics, Aralık 2008, Volume 24 (1), s. 75-84, https://www.researchgate.net/publication/46507186_Towards_a_Means_of_Consistently_Comparing_Airline_Business_Models_with_an_Application_to_the_%27Low_Cost%27_Airline_Sector
- Moreira, Mauricio Emboaba, 2014, *An analytical model for the assessment of airline expansion strategies*, Journal of Airlines and Airport Management, Ocak 2014, 4 (1), s. 48-77, https://www.researchgate.net/publication/270949092_An_analytical_model_for_the_assessment_of_airline_expansion_strategies
- Morder Intelligence, 2022, *LCC Market Size & Share Analysis – Growth Trends & Forecast” (2023-2028)*, Telengana, <https://www.morderintelligence.com/industry-reports/low-cost-carrier-market>

- Morrison, Steven A., Winston, C., 1995), *The Evolution of the Airline Industry*, Brookings Institution. Washington D.C.
- Mudie, Peter, Pirrie, Angela, 2006, *Service Marketing Management*, Routhledge, Oxfordshire.
- Nair, Sujith, K, Palacios Miguel ve Ruiz Felipe, 2011, *The Analysis of Airline Business Models in the Development of Possible Future Business Options*, World Journal of Management, Mart 2011, 3 (1), s. 48-59, <https://core.ac.uk/download/pdf/148662553.pdf>
- Nair, Sujith, Tafur, Javier, 2011, *Flexibility in airline business models with core competence as an indicator*, Air Transport Research Society, University of British Columbia, https://oa.upm.es/12480/2/INVE_MEM_2011_105228.pdf
- Normann, R., Ramirez, R., 1993, *From Value Chain to Value Constellation Desining Interactive Strategy*, Harvard Business Review, Temmuz-Ağustos 1993, Volume 71(4), s. 65-77, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10127040/>
- O’Connell, J. F., ve Williams, George, 2005, *Passengers’ perceptions of low-cost airlines and full service carriers: a case study involving Ryanair, Aer Lingus, Air Asia and Malaysia Airlines*, Journal of Transport Management, Volume 11(4), s. 259-272, <https://dspace.lib.cranfield.ac.uk/handle/1826/1453>
- OAG, 2015, *Airbnb and Low-Cost Carrires - Creating New Trends?*, <https://www.oag.com/blog/airbnb-and-low-cost-airlines-creating-new-trends>
- Oliveira, Alessandro V.M., 2008, *An empirical model of low-cost carrier entry*, Transportation Research Part A: Policy and Practice, Elsevire, Mayıs 2008, Volume 42 (4), s. 673-695, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0965856408000177>
- Orhan, Gamze, Gerede, Ender, 2013, *A study of the strategic responses of Turkish airline companies to the deregulation in Turkey*, Journal of Management Research, Temmuz 2013, 5 (4), s. 34-63, https://www.researchgate.net/publication/276181810_A_Study_of_the_Strategic_Responses_of_Turkish_Airline_Companies_to_the_Deregulation_in_Turkey
- Osterwalder, A. (2004). *The Business Model Ontology A Proposition in a Design Science Approac.* (Doktora Tezi), Licencié en Sciences Politiques de l’Université de Lausanne/Universite De Lausanne Ecole Des Hautes Etudes Commerciales, Lousanne-Switzerland.
- Oum, Tae H., Zhang A. ve Zhang Yiming, 1993, *Intern-Firm Rivalry and Firm-Specific Price Elasticities in Deregulated Airline Markets*, Journal of Transport Economics and Policy, Mayıs 1993, 27, s. 171-192.
- Oum, Tae H., Park Jong-Hun, Zhang, Anming, 2000, *Globalization and strategic alliances: the case of the airline industry*. Emerald Group Publishing Limited, Bingley.
- Pearson, James, Merkert, Rico, 2014, *Airlines within airlines: A business model moving East*, Journal of Air Transport Management, Haziran 2014, Volume 38, s. 21-26, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699713001580>
- Pels, E., 2008, *Airline Network Competition: Full-Service Airlines, Low Cost Airlines and Long-Houl Markets*, Research in Transportation Economics, Aralık 2008, Volume 24(1), s. 68-74, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0739885909000171>
- Pickrell, D, 1991, *The Regulation and Deregulation of US Airlines. Airline Regulation: International Experiences*, K. Button. (Ed.), New York University Press, Newyork.
- Porter, Michael E., 1980, *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, Free Press, New York.
- Porter, Michael E., 1985, *The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, Free Press, New York.
- Porter, Michael E., 1996, *What is Strategy*, Harwars Busines Review, Kasım-Aralık 1996, s. 61-78, <https://hbr.org/1996/11/what-is-strategy>

- Prahalad, C. K. ve Hamel, Gary, 1990, "*The Core Competence of the Corporation*, Harvard Business Review, Mayıs-Haziran 1990, s. 79-90, https://www.academia.edu/29625028/The_Core_Competence_of_the_Corporation
- Roman-Rodriguez, Ana B., Moreno-Izquierdo, Luis, Perise-Ribes, Jasao F., 2011, *Growth and internationalisation strategies in the airline industry*, Journal of Air Transport Management, Volume 17(2), s. 110-115, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699710001080>
- Sarker, Atiqur Rahman, Hossan Chowdhury Golam ve Zaman Laila, 2012, *Sustainability and Growth of Low Cost Airlines: An Industry Analysis in Global Perspective*, American Journal of Business and Management, Volume 1 (3), s. 162-171, <http://worldscholars.org/index.php/ajbm/article/view/23>
- Serpen, Emre, 2015, *Strategic Planning for Airlines*, Intervistas Consulting Groups, EVP, <https://www.scribd.com/document/221854952/Strategic-Planning-for-Airlines-Emre-Serpen-15May13>
- Shaw, Stephen, 2007, *Airline Marketing and Management*, Ashgate, Funham.
- SHGM, 2013, *Ticari Hava Taşıma İşletmeleri Yönetmeliği*, 16 Kasım 2013, Resmî Gazete, Sayı 28823, <https://web.shgm.gov.tr/doc5/shy-6a.pdf>
- Stragier, J., 2001, *Airline Alliances and Mergers – The Emerging Commission Policy*, Proceedings of the 13th Annual Conference of the European Air Law Association, Zürich.
- Tarry, Chris, 2010, *Low-Cost Commodity*, Airline Business, Volume 26 (2), s. 28-30, <https://www.flightglobal.com/focus-low-cost-commodity/91547.article>
- Tretheway, Michael W., Markhvida, Kate, 2014, *The aviation value chain: Economic returns and policy issues*, Journal of Air Transport Management, Temmuz 2014, Volume 41, s. 3-16, <http://aviation.itu.edu.tr/img/aviation/datafiles/Lecture%20Notes/Aviation%20Economics%20and%20Financial%20Analysis/Module%2001/Module%201%20-%20Tretheway%20et%20al%20%282013%29.pdf>
- Vidović, Andrija, Stimac, Igor ve Vince Damir, 2013, *Development of Business Models of Low-Cost Airlines*, International Journal for Traffic and Transport Engineering, Mart 2013, Volume 3 (1), s. 69-81, https://www.researchgate.net/publication/269399623_Development_of_Business_Models_of_Low-Cost_Airlines
- Wang, Zhi H., Evans, W., 2002, *The Impact of Market Liberalization on the Formation of Airline Alliances*, Journal of Air Transportation, 7 (2), s. 25-52, <https://e-space.mmu.ac.uk/92872/>

DÜŞÜK MALİYETLİ HAVA YOLLARINDA REKABET AVANTAJI İÇİN KAVRAMSAL MODEL YAPISI ÖNERİLERİ

Bu bölümde, hava yollarında rekabet avantajının ve stratejinin incelendiği İkinci ve Üçüncü bölümde ele alınan kavramlar bütünleştirilerek düşük maliyetli hava yolları için rekabet avantajı sağlayacak kavramsal model yapısı oluşturulmaktadır. Ortaya konan kavramsal modelin hava yollarına hem teorik hem de uygulama açısından yön gösterici olması ve Türkiye’de faaliyet gösteren hava yolu sektörüne fayda sağlaması için sektörden öncü isimler ve hava yolları yöneticileri ile yapılan görüşme değerlendirmeleri literatür ile bağdaştırılarak oluşturulan kavramsal modelde yer alacak rekabet avantajını etkileyen faktörlere karar verilmiştir.

Kitabımız konusu araştırmada esas olarak, düşük maliyetli hava yolları için kavramsal model oluşturulması söz konusudur. Fakat düşük maliyetli tanımının Türkiye’ye tam anlamıyla uygunluğunun birtakım kural ve kaidelere bağlı olması ve Türkiye’de düşük maliyetli tanımlı doğrultusunda sadece uçuş ile ilgili işlemler yapılmasının mümkün olmayışı sebebiyle hibrit uygulamalara yer veren hava yolları da örneklem kapsamına dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda düşük maliyetli hava yollarının iki ana başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür. Bu başlıklardan birincisi düşük maliyetli hava yolları; ikincisi ise hibrit hava yollarıdır. Bu yaklaşımla hibrit iş modeli barındırması olası olan charter hava yolları da değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Düşük maliyetli hava yolları burada geleneksel anlamda ele alınmakta iken hibrit hava yolları yeni rekabet koşulları doğrultusunda geleneksel düşük maliyetli hava yollarını oluşturan bileşenlerden saparak farklı iş modelleri bileşenlerini de stratejisine dâhil eden hava yolları olarak üç alt başlıkta ele alınmaktadır. Bunlar;

- (a) Geleneksel ve Düşük Maliyetli özelliklerini barındıran hava yolları,
- (b) Charter ve Düşük Maliyetli özelliklerini barındıran hava yolları ve
- (c) Bölgesel ve Düşük Maliyetli özellikleri barındıran hava yollarıdır.

BÖLÜM KAYNAKLARI

- Akkaya, G.C., 2004, *Finansal Rasyolar Yardımıyla Hava Yolları İşletmelerinin Performansının Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 19 (1), 15-29, <https://dergipark.org.tr/pub/deuuiibfd/issue/22756/242896>
- Amit, Raphael ve Paul, Schoemaker, 1993, *Strategic Assets and Organizational Rent*, Strategic Management Journal, Ocak 1993, 14(1), s. 33-46, https://www.researchgate.net/publication/243775502_Strategic_Assets_and_Organizational_Rent
- Assaf, A., 2009, *Are US airlines really in crisis?*, Tourism Management 30(6), 916-921, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S026151770800188X>
- Baltagi, B.H., Griffin, J. M., Daniel, P. Rich, 1995, *Airline deregulation: The cost pieces of the puzzle*, International Economic Review, 36 (1), 245-258, <https://www.semanticscholar.org/paper/Airline-Deregulation%3A-The-Cost-Pieces-of-the-Puzzle-Baltagi-Griffin/ed1c209890d5107b94ec0113c2d566bed4a27571>
- Banker, R.D. ve Johnston, H.H., 1994, *Evaluating the Impacts of Operating Strategies on Efficiency in the U.S. Airline Industry Data Envelopment Analysis: Theory, Methodology, and Applications*, Kluwer Academic Publishers, Boston, Volume 6, No 6, s. 97-128, [https://www.scrip.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkozje\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1926161](https://www.scrip.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkozje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1926161)
- Barney, Jay, B., 1991, *Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*, Journal of Management, Vol.17, No.1, 1991, s. 99-120. [https://josephmahoney.web.illinois.edu/BA545_Fall%202022/Barney%20\(1991\).pdf](https://josephmahoney.web.illinois.edu/BA545_Fall%202022/Barney%20(1991).pdf)
- Barbot, C., vd. (2008). *Airlines performance in the new market context: a comparative productivity and efficiency analysis*, Journal of Air Transport Management, Issue 14 (5), 270-274, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699708000720>
- Barney, Jay, B., 1997, *Gaining and Sustaining Competitive Advantage*, Addison-Wesley: Reading, MA.
- Bourgeois, L. J., 1980, *Performance and consensus*, Strategic Management Journal, Temmuz/Eylül 1980, 1 (3), 227-248, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/smj.4250010304>
- Captain, Purvez F., Sickles, Robin C., 1998, *Competition and market power in the European airline industry: 1976-90*, Managerial and Decision Economics, Aralık 1998, No 18 (3), 209-225, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/%28SICI%291099-1468%28199705%2918%3A3%3C209%3A%3AAID-MDE803%3E3.0.CO%3B2-D>
- Casadesus-Masanel, Ramon ve Ricart, Joan E., 2010, *From Strategy to Business Models and onto Tactics*, Long Range Planning, 43(2-3), Nisan 2010, s. 195-215, https://www.researchgate.net/publication/222219462_From_Strategy_to_Business_Models_and_onto_Tactics
- Caves, D.W., Christansen, L. R., ve Tretheway, M. W., 1981, *U.S. trunk air airlines, 1972-1977: a multilateral comparison of total factor productivity*. Productivity Measurement in Regulated Industries. T. G. Cowing ve R. E. Stevenson (Ed), s. 47-77), New York, Academic Press, [https://www.scrip.org/\(S\(lz5mqp453ed55rrgjt55\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1670344](https://www.scrip.org/(S(lz5mqp453ed55rrgjt55))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1670344)
- Chang, Yu Hern, Chung, Hsing Yeh, C., 2001, *Evaluating airline competitiveness using multiattribute decision making*, OMEGA International Journal of Management Science, 29(5), s. 405-415, <https://research.monash.edu/en/publications/evaluating-airline-competitiveness-using-multiattribute-decision->
- Conner, Kathleen R., 1991, *A Historical Comparison of Resource-Based Theory and Five Schools of Thought Within Industrial Organization Economics: Do We Have a New Theory of the Firm?*, Journal of Management, Volume 17, Issue 1, 1991, s. 121-154, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/014920639101700109>

- Cornwell, Cristofer M, Schmidt, Peter ve Sickles, Robin C., 1989, *Production frontiers with cross-sectional and time-series variation in efficiency levels*, Journal of Econometrics, Şubat 1989, Volume 46(1), s. 185-200, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/030440769090054W>
- Coutler, Mary K. 2002, *Strategic Management in Action*, Prentice Hall, New Jersey.
- Dasilva, Carlos ve Trkman, Peter, 2013, *Business Model: What it is What it is not*, Long Range Planning, Eylül 2013(1), 2013, s. 1-26, https://www.researchgate.net/publication/255856760_Business_Model_What_it_is_and_What_it_is_Not
- DeSarbo, Wayne S., Benedetto, Di Anthony ve Sinha Indrajit, 2005, *Revisiting the Miles and Snow strategic framework: Uncovering interrelationships between strategic types, capabilities, environmental uncertainty, and firm performance*, Strategic Management Journal, Ocak 2005, 26 (1), s. 47-74. https://www.researchgate.net/publication/246850589_Revisiting_the_Miles_and_Snow_Strategic_Framework_Uncovering_Interrelationships_Between_Strategic_Types_Capabilities_Environmental_Uncertainty_and_Firm_Performance
- Dess, Gregory, G. ve Davis, P.S.,1984, *Porter's (1980) generic strategies as determinants of strategic group membership and organization performance*, The Academy of Management Journal, Eylül 1984, 27 (3), s. 467-488, <https://www.jstor.org/stable/256040>
- Dobruszkes, F., 2006, *An analysis of European low-cost airlines and their networks*, Journal of Transport Geography, Temmuz 2006, Volume 14, s. 249-264, https://www.researchgate.net/publication/223183701_An_Analysis_of_European_Low-cost_Airlines_and_their_Networks
- Doganis, Rigas, 2006, *The Airline Business*, Routledge, Oxfordshire.
- Fethi, Meryem D., Jackson, Peter, m., Weyman-Jones, Thomas G., 2001, *European Airlines: a Stochastic DEA study of efficiency with market liberalisation*, (Paper presented Seventh European Workshop on Efficiency and Productivity Analysis), University of Oviedo, http://www.aerohabitat.eu/uploads/media/17-06-2005_-_Feth_-_Jackson_-_W.Jones_-_UE_airlines_market_study.pdf
- Francis, Graham, Humphreys, Ian, Ison Stephen ve Aicken, Michael, 2006, *Where next for low cost airlines? A spatial and temporal comparative study*, Journal of Transport Geography, 14, s. 83-94, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0966692305000256>
- Franke, Markus, 2004, *Competition between network carriers and low cost carriers – retreat battle or breakthrough to a new level of efficiency?*, Journal of Air Transport Management, Ocak 2004, 10(1), s. 15-21, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699703000826>
- Fry, Jackie, Francis Graham ve Humphreys, 2004, *An international survey of performance measurement and benchmarking by airlines*, McGraw Hill Education, New York.
- Graham, D. R., Kaplan, D. P. ve Sibley, D., 1983, *Efficiency and Competition in the Airline Industry*, The Bell Journal of Economics, No 14 (1), s. 118-138, <https://www.semanticscholar.org/paper/EFFICIENCY-AND-COMPETITION-IN-THE-AIRLINE-INDUSTRY-Graham-Kaplan/78a5a330a1c468d38cb97178583d86bf55b10aa6>
- Hedman, Jonas, Kalling, Thomas, 2003, *The Business Model Concept: Theoretical Underpinnings and Empirical Illustrations*, European Journal of Information Systems, Volume 12(1), Mart 2003, s. 49-59, https://www.researchgate.net/publication/31983458_Kalling_T_The_business_model_concept_Theoretical_underpinnings_and_empirical_illustrations_European_Journal_of_Information_Systems_12_1_49-59
- IATA, 2011, *Vision 2050*, Montreal-Geneva, International Air Transport Association, 12 Şubat 2011, <https://www.iata.org/contentassets/bccae1c5a24e43759607a5fd8f44770b/vision-2050.pdf>

- ICAO, 2013, *The Air Transport Value Chain: Industry Features in the Past Decade*, Worldwide Air Transport Conference, Working Paper, Presented by Secreteriat, Montreal. https://www.icao.int/Meetings/atconf6/Documents/WorkingPapers/ATConf6-wp023_en.pdf
- Jarach, David, 2005, *Airport Marketing: Strategies to Cope with the New Millennium Environment*, Ashgate, Farnham.
- Karabağ, Solmaz Filiz, 2008, *Strateji ve Endüstrinin Firma Performansına Etkisi: Türkiye'nin Öncü Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*, (Doktora tezi), Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/362873>
- Karakaya, Fahri, Stahl, Michael J., 1989, *Barriers to entry and market entry decisions in consumer and industrial goods markets*. Journal of Marketing, NO 53(2), s. 80-91, https://www.researchgate.net/publication/328708292_Barriers_to_Entry_and_Market_Entry_Decisions_in_Consumer_and_Industrial_Goods_Markets
- Kim, L., Lim, Y., 1988, *Environment, generic strategies, and performances in a rapidly developing country: A taxonomic approach*, Academy of Management Journal, Aralık 1988, No 31, s. 802-827, <https://www.semanticscholar.org/paper/Environment%2C-Generic-Strategies%2C-and-Performance-in-Kim-Lim/c585010a3fd3276088923b9f1ad952e606990bfa>
- Kuyucak, Ferhan ve Şengür, Yusuf, 2009, *Değer Zinciri Analizi: Hava Yolu İşletmeleri için Genel Bir Çerçeve*, KMU İİBF Dergisi, Yıl 11, Sayı 16, Haziran 2009, s. 135, http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/haziran2009/132_147.pdf
- Lohmann, Gui, Koo, Tay T.R., 2013, *The airline business model spectrum*, Journal of Air Transport Management, Ağustos 2013, 31, s. 7-9. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699712001317>
- Mason, Keith, Morrison, W.G., 2008, *Towards a means of consistently comparing airline business models with an application to the 'low cost' airline sector*, *Research in Transportation Economics*, Aralık 2008, Volume 24 (1), s. 75-84, https://www.researchgate.net/publication/46507186_Towards_a_Means_of_Consistently_Comparing_Airline_Business_Models_with_an_Application_to_the_%27Low_Cost%27_Airline_Sector
- Merkert, Rico, Hensher, David A., 2011, *The impact of strategic management and fleet planning on airline efficiency – A random effects Tobit model based on DEA efficiency scores*. Transportation Research Part A: Policy and Practice, Ağustos 2011, No 45 (7), s. 686-695, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0965856411000802>
- Miller, Danny, 1987, *The structural and environmental correlates of business strategy*, Strategic Management Journal, Ocak-Şubat 1987, No 8 (1), s. 55-76, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/smj.4250080106>
- Miller, D., Dröge, C., 1986, *Psychological and traditional determinants of structure*, Administrative Science Quarterly, No 31 (4), s. 539-560, [https://www.scrip.org/\(S\(lz5mqp453edsnp55rrgict55\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1935971](https://www.scrip.org/(S(lz5mqp453edsnp55rrgict55))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1935971)
- Nayyar, Praveen R., 1993, *On the measurement of competitive strategy: Evidence from a large multiproduct US firm*, Strategic Management Journal, Volume 10, No 6, s. 1652-1669, <https://web-static.stern.nyu.edu/om/faculty/nayyar/compstrt.pdf>
- Nair, Sujith, Tafur, Javier, 2011, *Flexibility in airline business models with core competence as an indicator*, Air Transport Research Society, University of British Columbia, https://oa.upm.es/12480/2/INVE_MEM_2011_105228.pdf
- Nayyar, Praveen R., 1993, *On the measurement of competitive strategy: Evidence from a large multiproduct US firm*, Strategic Management Journal, Volume 10, No 6, s. 1652-1669, <https://web-static.stern.nyu.edu/om/faculty/nayyar/compstrt.pdf>

- Osterwalder, Alexander, 2010, *Business Model Generation: A Handbook for Visioners, Game Changers and Challengers* (The Strategyzer Series), Wiley and Sons Inc., New Jersey.
- Oum, Tae Hoon, Yu, Chunyan, 1995, *A productivity comparison of the world's major airlines*, Journal of Air Transport Management, Volume 2 (3-4), s. 181-195, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0969699796000075>
- Oum, Tae Hoon, Fu, Xiaoweni, Yu Chunyan, 2005, *New Evidences on Airline Efficiency and Yields: A Comparative Analysis of Major North American Air Carriers and Its Implications*, Transport Policy, Elsevier, Mart 2005, Vol. 12(2), s. 15, <https://ideas.repec.org/a/eee/trapol/v12y2005i2p153-164.html>
- Ömürbek, Vesile, Kınay, Bülent, 2013, *Hava yolu taşımacılığı sektöründe TOPSİS yöntemiyle finansal performans değerlendirmesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2013, Cilt 18 (3), 343-363, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20817/222744>
- Öncü, Mehmet Akif, Çömlekçi, İstemi ve Coşkun Erhan, 2013, *Hava Yolu Yolcu Taşıma İşletmelerinin Finansal Etkinliklerinin Ölçümüne İlişkin Bir Araştırma*, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2013, Cilt 5 (2), s. 77-86, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uaifd/issue/21597/231919>
- Pearson, James, Merkert, Rico, 2014, *Airlines within airlines: A business model moving East*, Journal of Air Transport Management, Haziran 2014, Volume 38, s. 21-26, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969699713001580>
- Porter, Michael E., 1980, *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, Free Press, New York.
- Porter, Michael E., 1985, *The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*, Free Press, New York.
- Porter, Michael E., 1991, *Towards a Dynamic Theory of Strategy*, Strategic Management Journal, 1991, Vol.12, s. 95-117. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/smj.4250121008>
- Porter, Michael E., 1996, *What is Strategy*, Harvard Business Review, Kasım-Aralık 1996, s. 61-78, <https://hbr.org/1996/11/what-is-strategy>
- Prahalad, C. K. ve Hamel, Gary, 1990, *"The Core Competence of the Corporation*, Harvard Business Review, Mayıs-Haziran 1990, s. 1-15, https://www.academia.edu/29625028/The_Core_Competence_of_the_Corporation
- Powell, T.C., 1996, *How much industry matter? An alternative empirical test*, Strategic Management Journal, Nisan 1996, Volume 17, s. 323-334, <https://www.semanticscholar.org/paper/How-much-does-industry-matter-An-alternative-test-Powell/3545cfad174be9fbbbf4d64d0b781221500b4610>
- Saldıraner (Sidar), Nihan, 1996, *Türkiye'deki Hava Yolu Taşıyıcılarının Rekabet Stratejileri: Düşük Maliyetli Hava Yolu Taşıyıcıları İçin Model Önerisi* (Doktora Tezi), Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bili Dalı, 1996, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=DHQL07y70stII-HGh90uVw&no=K4_DzjZ55rc0HUM9njVSSA
- Schefczyk, M., 1993, *Operational Performance of Airlines: An Extension of Traditional Measurement Paradigms*, Strategic Management Journal, Mayıs 1993, Volume 14 (4), s. 301-317, <https://www.semanticscholar.org/paper/Operational-performance-of-airlines%3A-An-extension-Schefczyk/81e815db59283e809fb5308bf54b225f7ca2eb60>
- Seddon, Peter B., Lewis Geoffrey P., Freeman, Phil ve Shanks, Graeme, 2004, *The Case for Viewing Models as Abstractions of Strategy*, Communications of the Association for Information Systems, No. 13, 2004, s. 427-442, <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=3244&context=cai>

- Spanos, Yiannes, 1991, *An Examination into the Causal Logic of Rent Generation: Contrasting Porter’s Competetive Strategy Framework and tha Resource-Based Perspective*, Strategic Management Journal, No.22, 1991, s. 907-934. https://www.academia.edu/6250305/An_examination_into_the_causal_logic_of_rent_generation_contrasting_Porters_competitive_strategy_framework_and_the_resource_based_perspective
- Torlak, G. Sanal, Zain, M. ve Şevkli, M., 2011, *Analyzing business competition by using fuzzy TOPSIS method: An example of Turkish domestic airline industry*. Expert Systems with Application, No 38 (4), s. 3396-3406, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0957417410009334>
- Windle, R.J., 1991, *The World’s Airlines: A Cost and Productivity Comparison*, *Journal of Air Transport Economics and Policy*, Volume 25, s. 31-49, [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkozje\)\)/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1670346](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkozje))/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1670346)
- Zott, Christophert, Amit, Raphael, 2008, *The Fit Between Product Martket Strategy and Business Model: Implications for Firm Performance*, Strategic Management Journal, 29, s. 1-26, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/smj.642>

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Seçil Ulufer Kansoy

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Seçil Ulufer Kansoy

Yayın No.: 5054

İşletme: 361

ISBN: 978-625-397-706-1

E-ISBN: 978-625-397-707-8

Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ulufer Kansoy, Seçil

Havacılıkta İnsan Kaynakları Yönetimi / Seçil Ulufer Kansoy

1. Basım, XII + 158 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-706-1

E-ISBN: 978-625-397-707-8

1. Havacılık 2. Havacılık Personelleri 3. Havacılıkta İnsan Kaynakları

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN STRATEJİK ÖNEMİ

Murat Sefa Kansoy

Sorumlu Kaptan Pilot, Türk Hava Yolları

Bölüm 2

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI ORGANİZASYONLARININ YAPISI, SORUMLULUKLARI VE GÖREVLERİ

Öğr. Gör. Ata Kafadar

Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı,
ORCID: 0000-0002-9316-5175

Bölüm 3

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE KULLANILAN İŞ ANALİZLERİ VE AŞAMALARI

Öğr. Gör. Fevzi Kemal Çilingir

Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Programı,
ORCID: 0000-0002-9247-5112

Bölüm 4

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI PLANLAMASI, PERSONEL İHTİYAÇLARININ BELİRLENMESİ SÜRECİ

Doç. Dr. Vildan Durmaz

Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0003-3649-1780

Doç. Dr. Savaş Selahattin Ateş

Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0003-2462-0039

Bölüm 5

HAVACILIKTA GÖREV YAPACAK PERSONELLERİ BULMA YÖNTEMLERİ VE ÇEŞİTLERİ

Arş. Gör. Mustafa Kaya

İstanbul Rumeli Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0002-0637-7787

Doç. Dr. Savaş Selahattin Ateş

Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0003-2462-0039

Bölüm 6

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE PERSONEL EĞİTİM VE GELİŞTİRME SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Seçil Ulufer Kansoy

Kırklareli Üniversitesi Lüleburgaz Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0002-5522-324X

Bölüm 7

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ KAPSAMINDA EĞİTİM İHTİYAÇLARININ BELİRLENMESİ VE EĞİTİM TEKNİKLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Can Burak Nalbantoğlu

İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Lojistik Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0002-0903-4085

Bölüm 8

HAVACILIKTA ORYANTASYON VE ENTEGRASYON

Doç. Dr. Vildan Durmaz

Eskişehir Teknik Üniversitesi Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0003-3649-1780

Öğr. Gör. Tuğçe Çopur

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Gazipaşa Mustafa Rahmi Büyükbali Meslek Yüksekokulu Ulaştırma Hizmetleri Bölümü Sivil Havacılık Kabin Hizmetleri Pr, ORCID: 0000-0002-7341-4568

Bölüm 9

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ KAPSAMINDA PERFORMANS DEĞERLEME SİSTEMLERİ VE MOTİVASYON

Dr. Öğr. Üyesi Tuncel Öz

İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fakültesi Havacılık Yönetimi Bölümü,
ORCID: 0000-0001-6603-0841

Bölüm 10

HAVACILIK ÇALIŞANLARININ KARIYER YÖNETİM SÜRECİ

Dr. Öğr. Üyesi Devrim Gün

İstanbul Bilgi Üniversitesi UBF Havacılık Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-5179-5822

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARIiii

TEŞEKKÜR v

Bölüm 1

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN STRATEJİK ÖNEMİ1

Murat Sefa Kansoy

GİRİŞ..... 1

1. Sivil Havacılık..... 2

2. İnsan Kaynakları Yönetimi..... 4

3. Sivil Havacılıkta İnsan Kaynakları Yönetiminin Stratejik Önemi..... 7

SONUÇ..... 8

KAYNAKÇA..... 9

Bölüm 2

**HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI ORGANİZASYONLARININ YAPISI,
SORUMLULUKLARI VE GÖREVLERİ 11**

Ata Kafadar

GİRİŞ..... 11

1. İnsan Kaynakları Politikalarının Gelişimi 11

2. Havacılıkta İnsan Kaynakları Organizasyonunun Yapısı 13

3. Hava Yolları ve Yer Hizmetleri Kuruluşlarında Çalışanların Ünvanları İle İş Tanımları 17

4. Havacılıkta İnsan Kaynakları Organizasyonunun Görev ve Sorumlulukları 19

4.1. Personel Tedariği ve İstihdam Süreci 20

4.2. Ücret Yönetimi ve Yan Hakların Belirlenmesi..... 21

4.3. Eğitim Yönetimi 22

4.4. Motivasyon Yönetimi ve Etik Politikası 23

5. Güncel Bir Yaklaşım: İnsan Kaynakları İş Ortağı..... 24

SONUÇ..... 25

KAYNAKÇA..... 26

Bölüm 3

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE KULLANILAN

İŞ ANALİZLERİ VE AŞAMALARI27

Fevzi Kemal Çilingir

GİRİŞ.....	27
1. İş Analizi Kavramı.....	27
2. İş Analizinin Amaçları.....	28
3. İş Analizinin Önemi ve Sağladığı Faydalar.....	29
4. İş Analizi Süreci.....	30
4.1. İş Analizine Hazırlık Aşaması.....	30
4.2. İş Analizi Ekibinin Belirlenmesi.....	31
4.3. Veri Toplama Yöntemi Belirlenmesi.....	31
4.4. İş Analizi Tekniğinin Belirlenmesi.....	33
4.5. İş Analizi Çıktılarının Oluşturulması.....	34
5. Havacılık İşletmelerinde İş Gücü İhtiyacının Belirlenmesi.....	34
7. Havacılık İşletmelerinde İş Tanımları.....	36
7.1. Hat Personeli İş Tanımları.....	36
7.2. Destek Personeli İş Tanımları.....	37
8. Havacılık İşletmelerinde İş Gereklilikleri.....	37
8.1. Hat Personeli İş Gereklilikleri.....	37
8.2. Destek Personeli İş Gereklilikleri.....	38
9. Havacılık İşletmelerinde Personel Bulma Kaynakları.....	39
10. Havacılık İşletmelerinde Personel Seçimi.....	40
SONUÇ.....	40
KAYNAKÇA.....	42

Bölüm 4

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI PLANLAMASI, PERSONEL İHTİYAÇLARININ

BELİRLENMESİ SÜRECİ43

Vildan Durmaz - Savaş Selahattin Ateş

GİRİŞ.....	43
1. İnsan Kaynakları Planlaması.....	44
1.1. İnsan Kaynakları Planlamasının Önemi ve Yararları.....	44
1.2. İnsan Kaynakları Planlama Süreci.....	47

2. İnsan Kaynakları İhtiyacının Belirlenmesi	53
2.1. İnsan Kaynağı İhtiyacı	54
2.2. İnsan Kaynakları İhtiyacını Belirleme Yöntemleri	55
3. Havacılık Sektöründe İKP Örnekleri	56
KAYNAKÇA.....	59

Bölüm 5

HAVACILIKTA GÖREV YAPACAK PERSONELLERİ BULMA YÖNTEMLERİ VE ÇEŞİTLERİ

Mustafa Kaya - Savaş Selahattin Ateş

GİRİŞ.....	61
1. Personel Bulma Kaynakları	62
1.1. İç Kaynaklar	64
1.1.1. Terfi	64
1.1.2. İç Transfer	65
1.1.3. Rotasyon	65
1.1.4. İş Zenginleştirme	65
1.2. Dış Kaynaklar	66
1.2.1. Medya İlanları	66
1.2.2. Doğrudan Yapılan Başvurular	67
1.2.3. Aracılarla Başvuru Yapma	67
1.2.4. Eğitim Kurumlarında İlan ve Okul Ziyaretleri	67
1.2.5. Yönetici Araştırma (Beyin Avcılığı)	67
1.2.6. Sendika ve Meslek Kuruluşları	68
2. Havacılık Sektörü	68
2.1. Havacılık Sektöründe Aranılan Yetkinlikler	71
2.2. Havacılık Sektöründe Personel Bulma Yöntemleri	72
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA.....	75

Bölüm 6

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE PERSONEL EĞİTİM VE GELİŞTİRME SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....

Seçil Ulufer Kansoy

GİRİŞ.....	79
1. Havacılık Sektöründe Eğitim	79

2. Havacılık Sektöründe Eğitim İhtiyacının Belirlenmesi	81
3. Pilotların Eğitimi ve Geliştirilmesi Süreci	84
4. Kabin Memurlarının Eğitimi ve Geliştirilmesi Süreci	86
5. Hava Trafik Kontrolörü ve Teknik Personelin Eğitimi ve Geliştirilmesi Süreci	87
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	90

Bölüm 7

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ KAPSAMINDA EĞİTİM İHTİYAÇLARININ BELİRLENMESİ VE EĞİTİM TEKNİKLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Can Burak Nalbantoğlu

1. Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi	91
2. Eğitim Programlarının Geliştirilmesi	92
3. Eğitim Programlarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi	94
4. Havacılık Güvenliğinde İnsan Faktörlerinin Rolü.....	95
4.1. Shell Modeli.....	97
4.2. İsviçre Peyniri (Swiss Cheese) Modeli	98
5. İnsan Faktörleri Analiz ve Sınıflandırma Sistemi (HFCAS)	100
6. Havacılık Eğitimindeki Son Trendler	102
KAYNAKÇA.....	105

Bölüm 8

HAVACILIKTA ORYANTASYON VE ENTEGRASYON.....

Vildan Durmaz - Tuğçe Çopur

1. Havacılıkta İnsan Kaynakları Yönetimi ve Önemi	107
2. Oryantasyon	112
2.1. Oryantasyon Amacı ve Kapsamı	113
2.2. Oryantasyon Faydaları	116
2.3. Oryantasyon Süreci	117
2.4. Oryantasyon Değerlendirilmesi.....	119
2.5. Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri	121
3. Entegrasyon	122
KAYNAKÇA.....	124

Bölüm 9

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ KAPSAMINDA

PERFORMANS DEĞERLEME SİSTEMLERİ VE MOTİVASYON 127

Tuncel Öz

1. Performans Değerleme İle Sistem Kavramı	127
1.1. Performans Ölçme ve Değerleme Yöntemleri.....	129
1.1.1. Klasik Performans Değerleme Yöntemleri	129
1.1.1.1. Sıralama Yöntemleri (Basit Sıralama İle İkili Karşılaştırma Yöntemi) ...	131
1.1.1.2. Zorunlu Dağılım Yöntemi	132
1.1.1.3. Grafik Derecelendirme Yöntemi	133
1.1.1.4. Kritik Olay Yöntemi	134
1.1.2. Çağdaş Performans Değerleme Yöntemleri	136
1.1.2.1. Hedeflere ve Sonuçlara Göre Değerleme	136
1.1.2.2. Değerlendirme Merkezleri Yöntemi	136
1.1.2.3. 360 Derece Performans Değerleme Yöntemi.....	137
1.1.2.4. Davranış Temelli Değerleme (BARS).....	137
1.1.2.5. Kendini Geliştirme Düzeyi.....	138
1.1.2.6. Başarı Kaynakları Yöntemi	139
1.1.2.7. Alan İncelemesi Yöntemi	139
1.1.2.8. Balanced Scorecard (BSC) Yaklaşımı	140
KAYNAKÇA.....	141

Bölüm 10

HAVACILIK ÇALIŞANLARININ KARIYER YÖNETİM SÜRECİ 143

Devrim Gün

GİRİŞ.....	143
1. Kariyer Kavramı.....	144
1.1. Havacılık Sektöründe Kariyer Kavramı	144
1.1.2. Havacılık Sektöründe İş Gücü Profili	146
2. Kariyerin Önemi ve Gelişimi.....	148
3. Kariyer Yönetim Süreci	149
4. Kariyer Planlaması	151
4.1. Havacılıkta Kariyer Planlama Zorlukları.....	152
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	154
KAYNAKÇA.....	156

Bölüm 1

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN STRATEJİK ÖNEMİ

Murat Sefa Kansoy

GİRİŞ

Ulaştırma sektörlerinden birisi olan sivil havacılık, ulaştırma sektörleri içerisinde en fazla teknolojinin kullanıldığı, en fazla yatırım ve işletme maliyeti gerektiren ve aynı zamanda en fazla kalifiye çalışan gerektiren bir sektördür. Havacılık sektörü istihdam sağlaması açısından da son derece önemli yer tutmaktadır. Ülkemizde sivil havacılık sektöründe 200 binden fazla kişi istihdam edilmektedir. (Çevik ve Arslan, 2021:217). Bu yönüyle de ülke ekonomisine büyük bir katkı sağlamaktadır.

Havacılık sektörü, modern dünyanın küresel bağlamda en önemli unsurlarından biridir. Bu sektör, hızla değişen teknoloji, artan seyahat talepleri ve güvenlik standartlarındaki sürekli evrim gibi dinamiklerle şekillenmektedir. Bu bağlamda havacılık işletmelerinin başarısı ve sürdürülebilirliği, etkili insan kaynakları yönetimine bağlıdır. İnsan kaynakları yönetimi, nitelikli personel temini, eğitim, performans yönetimi, motivasyon ve çeşitlilik yönetimi gibi stratejik alanlarda rol oynar ve havacılık işletmelerinin rekabet avantajını korumasına yardımcı olur. Havacılık sektörü, küresel çapta hızla gelişen ve değişen bir sektör olarak önemini sürdürmektedir. Bu sektörde başarı ve sürdürülebilirlik sağlamanın anahtarı, etkin bir insan kaynakları yönetimi stratejisinin benimsenmesine dayanmaktadır. Havacılık işletmeleri, nitelikli personel temini, eğitim, performans yönetimi ve motivasyon gibi alanlarda stratejik yaklaşımlar geliştirerek rekabet avantajı elde edebilirler.

İnsan kaynakları sanayileşme ile birlikte ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu kavram başlarda personel yönetimi adıyla anılmış, ilerleyen zamanlarda insan kaynakları yönetimi (İKY) olarak anılmaya başlanmıştır. Personel yönetimi

cini değil aynı zamanda hava yolu şirketlerinin başarısını ve güvenliğini belirleyen stratejik bir unsurdur. Doğru adayları seçmek, operasyonel mükemmelliği, güvenliği ve yolcu memnuniyetini destekleyerek havacılık sektöründeki başarıyı şekillendirir.

Sonuç olarak, havacılık sektöründeki işletmelerin başarısı, etkili bir insan kaynakları yönetimi stratejisinin benimsenmesine dayanmaktadır. Nitelikli personel temini, eğitim ve geliştirme, performans yönetimi, motivasyon ve çeşitlilik yönetimi gibi alanlarda stratejik yaklaşımlar, havacılık işletmelerinin rekabet avantajını sürdürmelerini sağlayabilir. İşletmelerin bu stratejik yaklaşımları benimseyerek dinamik sektördeki değişimlere uyum sağlamaları ve gelecekteki zorluklarla başa çıkmaları kritik öneme sahiptir. Havacılık sektöründeki işletmeler için stratejik insan kaynakları yönetimi, sürdürülebilirlik ve rekabet avantajını sağlamada önemli bir faktördür.

KAYNAKÇA

- Akca, M. (2020). Havalimanı Şehri Modeli. *International Journal of Management and Administration*, 4(7), 178-188.
- Amankwah-Amoah, J. (2020). Stepping up and stepping out of COVID-19: New challenges for environmental sustainability policies in the global airline industry. *Journal of Cleaner Production*, 271, 123000.
- Bamber, G. J., Gittell, J. H., Kochan, T. A., & von Nordenflycht, A. (2009). Up in the air: How airlines can improve performance by engaging their employees. *Cornell University Press*.
- Bek, H. (2007). İnsan Kaynakları Yönetiminde Eğitim ve Geliştirme Etkinliği (Örnek Bir Uygulama). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 107-120.
- Bor, R., Eriksen, C., Oakes, M., & Baum, P. (2013). Aviation psychology. Principles and practice of travel medicine, 315-327.
- Çevik, N. B. ve Arslan, H. (2021). İşe Alım Sürecinde Sosyal Medya Faktörü: Havacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(3): 217-230.
- Güler, E. Ç. (2006). İşletmelerin E-İnsan Kaynakları Yönetimi ve E-İşe Alım Süreçlerindeki Gelişmeler. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 6(1), 17-23.
- Haerani, S., Sumardi, S., Hakim, W., Hartini, H., & Putra, A. H. P. K. (2020). Structural model of developing human resources performance: Empirical study of Indonesia states owned enterprises. *The Journal of Asian Finance, Economic and Business*, 7(3), 211-221.
- Hindle, T. (2008). Yönetimde Çığır Açan Fikirler ve Gurular. (A. Berktaş, Dü.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .
- <https://ab.org.tr/ab17/bildiri/29.pdf>, Erişim Tarihi: 02/07/2023
- <https://www.airnewstimes.com/sivil-vegenel-havacilik-nedir-13541-haberi.html>, Erişim Tarihi: 07/07/2023.
- Öğüt, A., Akgemci, T., & Demirsel, M. T. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi Bağlamında Örgütlerde İşgören Motivasyonu Süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 277-290.

- Öncü, M. A., Çömlekçi, İ., & Coşkun, E. (2013). Hava Yolu Yolcu Taşıma İşletmelerinin Finansal Etkinliklerinin Ölçümüne İlişkin Bir Araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(2), 77-86.
- Rençber, İ. (2014). İnsan Kaynakları Yönetim Uygulamaları, İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkiler. *Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sheenan, J. J. (2013). *Business and Corporate Aviation Management*. 2nd Edition. London: McGraw-Hill Education.
- Tunçer, P. (2012). Değişen İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışında Kariyer Yönetimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1), 203-233.
- Ünlü: (2009). 11 Eylül Olaylarının Uluslararası Sivil Havacılık Güvenliğine Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wittmer, A. (2011). Aviation Systems: Management Summary. *Aviation Systems: Management of the Integrated Aviation Value Chain*, Edt: Wittmer, A., Bieger, T., & Müller, R., Springer Science & Business Media, 1-3.
- III. Ulusal Havacılık Sempozyumu. Kasım 1991. Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

Bölüm 2

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI ORGANİZASYONLARININ YAPISI, SORUMLULUKLARI VE GÖREVLERİ

Ata Kafadar

GİRİŞ

Hava yolları firmalarının operasyon giderlerinin başında personel giderleri ve yakıt giderleri gelmektedir. Uçulan mesafeler ve sefer sayıları dikkate alındığında yakıt giderinin bir numaralı gider kalemi olabileceği düşünülse de operasyon giderlerinin yaklaşık %10'u yakıt gideri iken personel giderleri %35'ler seviyesindedir (Beers, 2021: <https://www.investopedia.com/ask/answers/040715/what-are-major-expenses-affect-companies-airline-industry.asp>). Bu bilgiden de görülebileceği gibi insan kaynakları yönetimi (İKY) bir havacılık firması için en büyük öneme haiz yapıdır. İşin gerekliliklerine uygun personelin seçilmesi, uygun eğitimlerin verilerek göreve hazırlanması ve sonrasında da değişen ulusal ve uluslararası kurallara göre eğitimlerinin güncel tutulması, maaş ve ikramiye politikalarının belirlenmesi, ödül-ceza yönetmeliklerinin oluşturulması, çalışanların kariyer yollarının belirlenmesi, kurum içi etik politikasının oluşturulması ve çalışanların kuruma sadakatinin sağlanması gibi temel konular genellikle insan kaynakları birimlerinin sorumluluğunda olan konulardır.

1. İnsan Kaynakları Politikalarının Gelişimi

Havacılıkta insan kaynakları organizasyonlarının yapısı ve görevlerine değinmeden önce bugünkü insan kaynakları (İK) politikalarını anlamak için yönetim tarihinden de kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Yönetim düşüncesini insanların güçlü organizasyonlar ortaya koyduğu ve tarım, askeriye, bürokrasi ile mimari gibi alanlarda günümüze kadar varan

ması ve çok yönlü, kalifiye personellere sahip olması gerekmektedir. Ancak konuya akademik çalışmalar yönünden bakıldığında maalesef havacılık öze-
linde insan kaynakları organizasyonuna dair çalışmaların yetersiz olduğu gö-
rülmemektedir. Bu nedenle çalışmada havacılık kurumlarının kamuya açık do-
kümanlarına sık sık atıfta bulunulmuştur. Akademik çalışmaların sahadaki
durumu anlamanın yanında havacılıkta insan kaynakları yönetiminin gelece-
ğine de yön verebilen bir konuma gelebilmesi için araştırmaların artırılması
gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, Ö., Erdost Çolak H.E. (2012). “İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarıyla örgütsel perfor-
mans arasındaki ilişki üzerine bir araştırma”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İda-
ri Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 85-114.
- Armstrong, M. (2006). *Strategic Human Resource Managemet: A Guide to Action*. Londra: Kogan
Page
- Ayyıldız Ünnü, N.A., Keçecioğlu, T. (2009). “İnsan Kaynakları Yönetiminden “Stratejik” İnsan
Kaynakları Yönetimine Dönüşüm”. *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 9, Sayı: 4, s. 1171-1192.
- Beers, B. (2021, 29 Aralık). Which Major Expenses Affect Airline Companies? *Investopedia*. Elde
edilme tarihi: 01 Mayıs 2023, [https://www.investopedia.com/ask/answers/040715/
what-are-major-expenses-affect-companies-airline-industry.asp](https://www.investopedia.com/ask/answers/040715/what-are-major-expenses-affect-companies-airline-industry.asp)
- Durmaz, Vildan. (2019). “Yer Hizmetleri Kuruluşlarında Yönetim ve Organizasyon”. (Ed. Vildan
Durmaz). *Yer Hizmetleri Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 44-66.
- Kaya, Dilan (2019). İnsan kaynakları uygulamalarında yan hak ve menfaatler: bir havalimanı işletme-
si örneği. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Küçükönel, H., Korul, V. (2002). “Hava yolu işletmelerinde insan kaynakları yönetimi”. *Afyon
Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 2, s. 67-90.
- Stafftraveller (2023). What does ZED mean? Stafftraveller. Elde edilme tarihi: 10 Mayıs 2023,
<https://stafftraveler.com/knowledge/zed>
- TGS (2023). Organizasyon Şeması. Turkish Ground Services. Elde edilme tarihi: 05 Mayıs 2023,
https://tgs.aero/Kurumsal/Index/_OrganizasyonSemasi
- THY (2022). *Turkish Airlines 2021 Faaliyet Raporu*, İstanbul: Türk Hava Yolları. Elde edilme
tarihi: 05 Mayıs 2023, [https://investor.turkishairlines.com/documents/yillik-raporlar/
2021_faaliyet_raporu.pdf](https://investor.turkishairlines.com/documents/yillik-raporlar/2021_faaliyet_raporu.pdf)
- THY (2023). *Turkish Airlines İş Etiği ve Davranış Kuralları El Kitabı*, İstanbul: Türk Hava Yolları.
Elde edilme tarihi: 12 Mayıs 2023, [https://investor.turkishairlines.com/documents/s-
etigi-ve-davranis-kurallari-el-kitabi.pdf](https://investor.turkishairlines.com/documents/s-etigi-ve-davranis-kurallari-el-kitabi.pdf)
- Ulufer, Seçil (2013). Sivil havacılıkta insan kaynakları yöneticilerinin karar verme stratejileri ve
mesleki doyum ilişkileri. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü-
sü, İstanbul.
- Winch, Sławomir. (2021). “Human resource business partner as a source of conflicts in an en-
terprise–research results”. *JEEMS Journal of East European Management Studies*, Cilt: 26,
Sayı:2, s.198-213.

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE KULLANILAN İŞ ANALİZLERİ VE AŞAMALARI

Fevzi Kemal Çilingir

GİRİŞ

Gelişen teknoloji ile birçok hizmet alanında değişimler yaşanmaktadır. İşletmelerin hizmet üretme yöntemleri, iş yapış şekilleri değişmekte; gelişen bilgi işleme ve iletişim imkânları sayesinde yeni iş kolları meydana gelmektedir. Tüm değişimlere rağmen geçmişten günümüze değişmeyen işletme temel ihtiyaçlarından biri nitelikli personel istihdamı olagelmıştır. Nitelikli işçi istihdamı kaygısı işletmeleri çeşitli insan kaynakları yöntemlerine yöneltmektedir. İşletmeler tarafından sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri olan iş analizinin hem işletme hem de işçi açısından çeşitli faydaları olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda kitabın bu bölümünde; öncelikle iş analizi kavramı açıklanmış olup iş analizinin amaçları, önemi, işletmelere sağladığı faydalar ve iş analizi süreçleri incelenmiştir. Ayrıca havacılık işletmelerinde uygulanan iş analizi yöntemlerinin aşamaları, personel bulma kaynakları ve personel seçiminin önemi hakkında bilgi verilmiştir.

1. İş Analizi Kavramı

Gelişen teknoloji ile hayatımıza giren yeni nesil iş alanlarından daha geleneksel olan emek yoğun iş alanlarına kadar her sektörde değişmeyen tek unsur uzmanlaşmış iş gücü ihtiyacı olmuştur. Bu ihtiyaçtan hareketle işletmeler birlikte çalışacakları iş gücünü seçebilmek için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Bu yöntemlerden biri yapılacak işi tanımlayan, yapılacak işin gerekliliklerini ortaya koyan, işe alınacak personelin sahip olması gereken nitelikleri tespit etme imkânı sağlayan iş analizi yöntemidir. Literatürde iş analizi ile iş tanımı

KAYNAKÇA

- Çelikten, M. (2005, 1). *Neden İş Analizi Yapılmalı*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(18), s. 127-135.
- Gümüş, B. (2005). *İş Analizinin İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Önemi ve Diğer İnsan Kaynakları Fonksiyonları ile Olan İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, E. (2006). *Örgütlerde İş Analizi ve Keşan Belediyesinde Örnek Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hallowell, R. (1996). *Southwest Airlines: A Case Study Linking Employee Needs Satisfaction and Organizational Capabilities to Competitive Advantage*. Human Resource Management, 35(4). doi: 0090-4848/96/040513-22
- Hava Alanları Daire Başkanlığı (2014). *Ramp Hizmetleri*. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara
- Hava Alanları Daire Başkanlığı (2013). *Yolcu Hizmetleri*. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara
- Karalar, R. (2011). *Genel İşletme Temel Bilgiler ve İşlevler*. İzmir: Meta Basım.
- Köklü, K. (2018). *İş Analizi, İş Analistliği ve İş Zekâsı*. Lectio Socialis, 2(2), 121-142.
- Küçükönel, H., Korul, V. (2002). *Hava Yolu İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi*. Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2). <https://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/2982> adresinden alındı
- Melia, L. R., Balkin, D. B., Cardy, R. L. (2012). *Managing Human Resources*. Pearson Education.
- Meslek Yeterlilik Kurumu (2015) *Ulusal Meslek Standardı-Uçak Yükleme Uzmanı*. (2015). Elde edilme tarihi: Mayıs 2023, [https://portal.myk.gov.tr/index.php?fileName=15UMS0473-4%20Rev%2000%20U%C3%A7ak%20Y%C3%BCKleme%20Uzman%C4%B1%20\(Aircraft%20Load%20Master\)&dl=Meslek_Standartlari/2168/SON_TASLAK_PDF_20180925_154921.pdf](https://portal.myk.gov.tr/index.php?fileName=15UMS0473-4%20Rev%2000%20U%C3%A7ak%20Y%C3%BCKleme%20Uzman%C4%B1%20(Aircraft%20Load%20Master)&dl=Meslek_Standartlari/2168/SON_TASLAK_PDF_20180925_154921.pdf)
- Miles, S. J., Mangold, W. G. (2005). *Positioning Southwest Airlines Through Employee Branding*. Bussiness Horizons, 48(6), 535-545. doi:<https://doi.org/10.1016/j.bushor.2005.04.010>
- Örücü, E., Mortaş, M. (2005). *Kamu Kurumlarında İş Analizi Çalışmaları: Muğla Üniversitesi Örneği*. Yönetim ve Ekonomi, 12(1).
- Özcan, S., Taş, H. Y., Boysan, Y. (2015). *Sağlık Sektöründe Bir İş Analizi Uygulaması*. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 5(10), s. 31-58. doi:<https://doi.org/10.17828/yasbed.00108>
- Prien, E. P., Goodstein, L. D., Goodstein, J., Gamble, L. G. (2009). *A Practical Guide to Job Analysis*. San Francisco: Pfeiffer.
- Singh, P. (2008). *Job Analysis for a Changing Workplace*. Human Resource Management Review, 18(1), 87-99.
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü. (2023). Mayıs 2023 tarihinde <https://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-personeli> adresinden alındı
- Yavaş, V. (2021). *Havacılık Yönetimi Öğrencilerine Yönelik İş İlanlarının Analizi*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(1), s. 121-136. ISSN: 1304-4796
- Yeniğün, Ö. A. (2023). *www.linkedin.com*. LinkedIn: <https://tr.linkedin.com/pulse/i%C5%9F-analizinin-avantajlar%C4%B1-ve-dezavantajlar%C4%B1-%C3%B6mer-akif-yenig%C3%BCn> adresinden alındı
- Yıldız, R. Ö. (2016). *The Importance of Job Analysis in Recruitment Process: an Implication for Selected Container Ports in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, S., Göksel, A. (2019). *Örgütlerde iş analizi süreci ve bir Kamu Kurumu: Ana Hizmet Biriminde Örnek Uygulama*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(64). doi:<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3410>

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI PLANLAMASI, PERSONEL İHTİYAÇLARININ BELİRLENMESİ SÜRECİ

Vildan Durmaz - Savaş Selahattin Ateş

GİRİŞ

Hava taşımacılığı sektöründe yaşanan serbestleşme, ticarileşme, küreselleşme ile birlikte insan kaynağına olan önem daha da artırmıştır. Sivil havacılığın uluslararası bir faaliyet olarak kabul edildiği gelişim yıllarında uluslararası standartlar oluşturulurken personelin eğitimi, gelişimi göz önüne alınarak lisanslandırma çalışmaları da önceliklendirilmiştir. Günümüzde de ticari hava yolu taşımacılığının rekabetçi, yüksek teknoloji ve emniyet odaklı bir hizmet sektörü olması dolayısıyla insan kaynağı planlamasının işletmelerin kısa ve uzun vadeli hedeflerine ulaşmalarında etkin bir rol oynamaktadır.

Planlama geleceğe yönelik bir karar süreci olarak kapsamlı ve sürekliliği olan bir faaliyettir. İnsan kaynakları planlaması (İKP), örgütlerin gelecekteki insan kaynağı ihtiyaçlarını tahmin sürecidir ve mevcut insan kaynağı kapasitesinin bu ihtiyaçları karşılamak için nasıl kullanılabileceğini belirleme işlemidir. Örgütlerin yönetimine gelecekteki insan kaynağı talebini, uygun kişileri uygun sayıda, uygun zamanda ve yerde temin ederek karşılama konusunda yardımcı olan İKP sürecidir. (Juneja, 2023).

Hava yolu sektörünün küresel rekabet, gelişen teknolojiye uyum ve müşteri odaklılık koşullarını sağlayabilmesi için hava yolu, havaalanı gibi işletmelerin temel yetkinlik alanları personel ve yolcular dâhil olmak üzere insanlar olmalıdır. İnsan üzerine çalışmanın sonuçları geniş kapsamlıdır ve işletmenin yapısından stratejisine, kültüründen operasyonel faaliyete kadar her aşamayı etkiler (Appelbaum ve Fewster, 2003).

Kitabın bu bölümünde havacılık sektörünün en önemli değeri olan insan kaynağının planlaması ve kısa ve uzun vadeli personel ihtiyacının belirlenmesi ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aggarwal, A. (t.y.). Human Resources Development Strategies in Aviation, Best Practices paving the Way Forward, https://www.ders.es/gelistirme_stratejileri.pdf
- Akyurt, İ.Z., Kuvvetli, Y., Deveci, M. Garg, H. and Yuzsever, M. (2022). A new mathematical model for determining optimal workforce planning of pilots in an airline company. *Complex & Intelligent Systems*, 8, 429–441 <https://doi.org/10.1007/s40747-021-00386-x>
- Appelbaum, S., Fewster, B. M. (2003) Global aviation human resource management: contemporary employee and labour relations practices December *Management Research News* 26(10/11):56-69 doi: 10.1108/01409170310784069
- Arslan, M. L. (2012). İnsan Kaynakları Gereksinime Süreç Yaklaşımı: Stratejik İnsan Kaynakları Planlaması Öneri. C.10.S.37. Ocak 2012.89-101
- Atak, S. (2014) İnsan Kaynakları Planlaması, Güvenlik Sektöründe İnsan Kaynakları Yönetimi, Ed. Serdar K. Gül ve Ali E. Alaç, Seçkin-Sosyal Bilimler No:130 ISBN: 978-975-02-2765-3
- Brooks, D. (2018). HRM's Role in the Competitive Airline Industry MGMT 314 Human Resource Management Module 4.5 Embry-Riddle Aeronautical University research Gate doi:10.13140/RG.2.2.15103.92320
- Barutçugil, İ. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, 1.Baskı, İstanbul: Kariyer Yayıncılık
- Bertill, J. B., Salando, J. B. (t.y.). Human Resource Management Practices in an Airline Industry:The British Airways Global Perspective https://www.academia.edu/3855119/Human_Resource_Management_Practices_in_an_Airline_Industry_The_British_Airways_Global_Perspective
- BTEC (2019). Unit 12 Human Resources in the Aviation Industry, Human Resources in the Aviation Industry – Pearson (QCF) specification in Aviation Operations, Issue 2 November Pearson Education Limited, <https://qualifications.pearson.com/content/dam/pdf/BTEC-Nationals/Aviation-Operations/2010/Specification/U12-HRAI.pdf>
- Cotton, A. (2007). The Seven Steps of Effective Workforce Planning. Available from: https://www.researchgate.net/publication/272747065_The_Seven_Steps_of_Effective_Workforce_Planning
- Dündar, G. (2020). İnsan Kaynakları Planlamasının Nicel Boyutu <https://avesis.istanbul.edu.tr/resume/downloadfile/gdundar?key=f1e41327-0e01-4dcb-8ce7-5600e75f718d>
- Esen, Ş., Adatepe, E. (2017). İnsan Kaynakları Planlama Araç ve Yöntemleri: Sakarya Otomotiv Yan Sanayi Firmaları Üzerine Bir Çalışma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt: 10 Sayı: 53
- Falter, C. (2000). *Employee Relations: HRM in the Airline Industry*. Aldershot: Ashgate
- GAO (2014). *Aviation Workforce: Current and Future Availability of Airline Pilots*, GAO-14-232 (Washington, D.C.: Feb. 28, 2014) <https://docs.house.gov/meetings/PW/PW05/20230419/115681/HHRG-118-PW05-Wstate-KrauseH-20230419.pdf>
- GAO (May 2021). *Better Assessing Employees' Skill Gaps Could Help FAA Prepare for Changes in Technology FAA Workforce- 21-310*
- ICAO (2023). News Room: ICAO Addresses Shortage of Skilled Aviation Professionals, <https://www.icao.int/newsroom/pages/icao-addresses-shortage-of-skilled-aviation-professionals.aspx>
- Indeed Career Guide (2023). *Human Resource Planning: Definition, Steps and Tools*, <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/human-resource-planning>
- Juneja, P. (2023). *MSG Management Study Guide "What is Human Resource Planning?"* <https://www.managementstudyguide.com/human-resource-planning.htm>

- Kaya, S. (1994) İşletme Yönetiminde Planlama Fonksiyonu ve İnsan Kaynakları Planlaması İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Personel Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- Kurulgan, M. (2020). Bölüm 3. İnsan Kaynakları Planlaması, İnsan Kaynakları Yönetimi, Ed. H.Z. Tonus ve D. Paşaoğlu Baş, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No:2931, e-isbn978-975-06-4063-6
- Levinson, M. (2022). HR Demand Forecasting Techniques to Follow in 2022, MyMG MyManagementGuide, <https://mymanagementguide.com/hr-demand-forecasting-techniques/>
- Lu, X. (2022). A Human Resource Demand Forecasting Method Based on Improved BP Algorithm, Comput Intell Neurosci, 3534840, doi: 10.1155/2022/3534480 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8983221/>
- Mert, G. (2019). Uluslararası İşletmecilik Teori, Kavram ve Örnek Olaylar, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul
- NIH (2023) Workforce Planning, National Institute of Health Training Center <https://hr.nih.gov/workforce/workforce-planning>
- Robinson, D., Hirsh, W. (2008). Report 451 Institute for employment studies <https://www.employment-studies.co.uk/system/files/resources/files/451.pdf>
- Sabuncuoğlu, Z. (2005). İnsan Kaynakları Yönetimi: Uygulamalı, 2.Baskı, Bursa: Alfa Aktüel Basım
- Shiftboard (2023). 5 Benefits of Using Demand Forecasting to Optimize Staff Schedules, <https://www.shiftboard.com/blog/5-benefits-of-using-demand-forecasting-to-optimize-staff-schedules/>
- Sleeuwen, B. V. (2021). Vice President Europe & Airbus 7 articles September 7, <https://www.linkedin.com/pulse/human-resources-crisis-aviation-industry-why-ben-van-sleeuwen/>
- Sutanto, E.M. (2000). Forecasting: The Key to Successful Human Resource Management, Jurnal Manajemen & Kewirausahaan Vol. 2, No. 1, Maret 2000: 1 -8
- Tonus, H.Z. (2018). Örgütlerde İnsan Kaynakları Yönetimi Ed. Ramazan Geylan E-ISBN 978-975-06-3073-6 Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1803
- Vernez, G., Robbert, A.A., Massey, H.G., Driscoll, K. (2007). Workforce Planning and Development Processes. A Practical Guide 2007 Rand Project Airforce ISBN 978-0-8330-4006-0
- Wilson, S. (2005). Human Resource Management in the Airline Industry - The Example of Star Alliance <https://www.grin.com/document/41155>
- Yüksel, Ö. (2000). İnsan Kaynakları Yönetimi, 3.Baskı Ankara: Gazi Kitabevi, Ekim 2000

HAVACILIKTA GÖREV YAPACAK PERSONELLERİ BULMA YÖNTEMLERİ VE ÇEŞİTLERİ

Mustafa Kaya - Savaş Selahattin Ateş

GİRİŞ

Dünya nüfusunun artışı, iş arayışında olan aday sayısında da artışa neden olmaktadır. Dolayısıyla adaylar arasındaki rekabet düzeyi artmaktadır. Aday sayısındaki artış, işletmeler için seçeneklerin artışı anlamına gelmektedir ve doğru adayın bulunması için oldukça önemlidir. Doğru personelin bulunması; çalışanın verimli olması, belirlenen amaçlara hızlı ulaşması, kendi kendini motive etmesi, yaptığı işten tatmin olması, aidiyet duygusunun gelişmesi, işini gönüllülükle yapması ve yaratıcı olması (Telman vd., 2004: 29) vb. olumlu etkiler yaratırken; işe uygun olmayan adayların seçilmesi, çalışanın eğitim süresinin uzaması, istenilen hedefe ulaşamaması, iş tatminsizliği ve yabancılaşma yaşaması, yoğun stres yaşaması ve yaratıcılık noktasında zayıf kalması gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Sabuncuoğlu, 2000: 68).

Doğru personelin seçebilmek için ise doğru planlama yapmak gerekmektedir (Demirkol ve Ertuğral, 2007: 34). İşletmeler iş gücü planlaması yaparken öncelikle amaçların tespitini, ilgili amaçlara ulaşabilmek için hangi politika, program ve prosedürlerin oluşturulması gerektiğini ve amaçlara yönelik faaliyetler için gerekli kısa dönem bütçeyi belirlemeleri gerekmektedir (Sürmeli vd., 1991: 62-63). İş gücü stratejisinin belirlenmesinin ardından iş gücü ihtiyacının tespiti aşamasına geçilmektedir. Bu aşamada, hangi tür çalışana ihtiyaç olduğu, neden gerek olduğu, kaç çalışana ihtiyaç duyulduğu, aranacak niteliklerin neler olacağı, ne zaman ihtiyaç duyulacağı, çalışma süresinin ne kadar olacağı ve çalışanın ücretinin karşılanabilip karşılanamayacağı sorularına cevap verilmektedir (Sürmeli vd., 1991: 63). İlgili adımların tamamlanması sonrasında ise personel bulma süreci başlamaktadır. Burada işletmeler iç ve dış kaynaklardan olmak üzere iki farklı şekilde personel bulma arayışına geçmek-

Personel bulma süreçleri özellikle teknolojinin de ilerlemesiyle birlikte değişime uğramaktadır. İnternet kullanımının yaygınlaşması dolayısıyla internet, iş ilanlarının büyük kısmı için araç olarak kullanılmıştır. Önceki dönemlerde iş ilanları daha çok gazeteler aracılığıyla oluşturulurken günümüzde işletmeler kendi internet sitelerini, sosyal medya araçlarını ve iş ilanları sitelerini etkin olarak kullanmaktadırlar. Bu gelişme sonucunda iş ilanları geçmişte kullanılan yöntemlere göre daha fazla adaya ulaşmaktadır. Dolayısıyla aday havuzunun genişlenmesi konusunda olumlu etki yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, A. T. Ve Şentürk M. (2017). "Havacılık Sektöründe İş Bulma Kanalları, İşe Alım Süreçleri Ve Çalışanların İş Değiştirme Niyetleri Üzerine Bir Araştırma". 4. Ulusal Havacılık Teknolojisi Ve Uygulamaları Kongresi: 17-18 Kasım 2017 – İzmir: Bildiriler (s.1-13).
- Aktaş, H., & Tekarslan, E. (2013). Uçuş Ekibi Kaynak Yönetimi: Pilotların Uçuş Ekibi Kaynak Yönetimi Tutumları ile Kişilik Yapıları Arasındaki İlişki. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 42(2), 276-301.
- Armstrong, S. & Mitchell, B. (2008). *The Essential HR Handbook*. New Jersey: Career Press.
- Ateş, S. S. (2017). Havacılık Alanında Eğitim Veren Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Stajları. İstanbul: SHGM.
- Atik, İ., & Doğru, A. (2018). Mesleki Eğitimin Etkinliğinin Artırılması İçin Model Önerisi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2), 1-15.
- Bingöl, D. (2016). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Calabrese, G. (1999). "Human Resources in Concurrent Engineering: The Case of Fiat Auto", *New Technology, Work and Employment*, 14(2). 100-112,
- Cascio, W. (2010). *Managing Human Resources, Productivity, Quality of Work Life, Profits*. New York: McGraw-Hill Irwin.
- Çavdar, H., & Çavdar, M. (2010). İşletmelerde İşgören Bulma Ve Seçme Aşamaları. *Journal of Naval Sciences and Engineering*, 6(1), 79-93.
- Çubukcu, M. (2023). Asırlık İşletmelerin Uzun Ömürlülüğüne Dair Bir Araştırma. *International Journal of Management and Administration*, 7(13), 1-20.
- DeCenzo, D.; Robbins, S. (2010). *Human Resource Management*. New Jersey: Wiley Press
- Demirkol Ş. ve Ertuğral S. M. (2007). İşletmelerde Personel Seçiminde Kullanılan Teknikler ve Analizler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 23-34.
- Dessler, G. (2009). *Fundamentals of Human Resource Management, Content, Competencies and Applications*. London: Pearson Prentice Hall.
- Dessler, G. (1999). *Human Resource Management*. New Jersey: Prentice Hall.
- Deveci, M., Çiftçi, M. E., Akyurt, İ. Z., & Gonzale, E. D. (2022). Impact of COVID-19 Pandemic on the Turkish Civil Aviation Industry. *Sustainable Operations and Computer*, 93-102.
- DHMİ (2023). Havalimanları Karşılaştırmalı İstatistikler. Erişim tarihi: 24 Temmuz 2023, <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Istatistikler.aspx>.
- Doğan, A. (2011). Elektronik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Fonksiyonları. *Journal of Internet Applications and Management*, 2(2), 51-80.

- Erdal M. (2018). Personel Bulma ve Seçme Süreçlerinde Sosyal Medya Ağlarının Rolü: X ve Y Kuşakları Açısından Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergül, H. (2009). Havacılık Ortamlarında İletişim Biçimleri. Selçuk İletişim, 6(1), 99-106.
- Erhan, E. (2017). İnsan Kaynakları Tedarikinde Sosyal Medyanın Rolü. Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi, 1(1), 53-63.
- Eroğlu, E. (1999). İşletmelerde 'İnsan Kaynakları' Bölümünün Gelişimi ve İşlevleri. Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi, 16(16), 267-282.
- Ertürk, M. (2018). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gelen, İ. (2017). P21-Program ve Öğretimde 21. Yüzyıl Beceri Çerçevesi (ABD Uygulamaları). Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1(2), 15-29.
- Gerede, E. (2011). Türkiye'deki Hava Yolu Taşımacılığına İlişkin Ekonomik Düzenlemelerin Hava Yolu İşletmelerine Etkisinin Değerlendirilmesi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 505-537.
- Göktaş, M. Ç. (2012). "Yirmi Birinci Yüzyıla Doğru Fotoğraf Sanatı". (Ed. Feyyaz Bodur). *Fotoğraf Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 142-174.
- Hallowell, R. (1996). Southwest Airlines: A Case Study Linking Employee Needs Satisfaction and Organizational Capabilities to Competitive Advantage. Human Resource Management, 35(4), 513-534.
- Hogler, R. L., Christine H. ve Carol B. (1998), "Internet Recruiting and Employment Discrimination: A Legal Perspective", Human Resource Management Review, 8(2), 149-194.
- <https://yokAtlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=19076> (Erişim tarihi: 12.02.2023)
- ICAO Annex -1. (2022, Ekim). Personnel Licensing. Elde edilme tarihi: 29 Temmuz, 2023, https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/saglik_birimi/ICAO_Annex_1_12th.pdf
- Jackson, S. E., & Schuler, R. S. (1995). Understanding Human Resource Management in the Context of Organizations and Their Environments. Annual review of psychology, 46(1), 237-264.
- Kavunja, C. (2015). Unpacking the Information, Media and Technology Skills Domain of the New Learning Paradigm. International Journal of Higher Education, 4(1), 1-11.
- Küçükönel, H., & Korul, V. (2002). Hava Yolu İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi. Management Review, 24(2), 24-30.
- Mathis, R. L ve Jackson, J. H. (2006). *Human Resources Management*. USA: Thomson South Western.
- Mian, S. L., Smith, C. W.: "Accounts Receivable Management Policy: Theory and Evidence", Journal of Finance, 1992, 47(1), 169-200.
- Moberg, D. (1981). *Job Enrichment Through Symbol Management*, California
- Morris, J. R. (1956). "Job Rotation", The Journal of Business, 29(4), 268-273.
- Napolitano, M.R., Marino, V., & Ojala, J. (2015). In Search of an Integrated Framework of Business Longevity. Business History, 57(7), 955-969.
- Norton, S.D., Massengill, D. ve Schneider, H.L. (1979). "Is Job Enrichment A Success or A Failure?", Human Resource Management, Winter, 18(4): 28-37.
- Orasanu, J., Fischer, U., & Davison, J. (1997). Cross-Cultural Barriers To Effective Communication in Aviation. Cross-Cultural Work Groups, 134-160.

- Özdağoğlu, A., Keleş, M. K., & Işıldak, B. (2021). Bulanık SWARA Ve Bulanık MARCOS Yöntemleriyle Sivil Havacılıkta Kabin Memuru Seçimi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 284-302.
- Robbins, S. (2001). *Organizational Behavior*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Sabuncuoğlu Z. (2000) *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Sabuncuoğlu, Z. (2013). *Uygulama Örnekleriyle İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım AŞ.
- SHGM. (2022). Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu. İstanbul: Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü.
- SHGM (2023). Uçuş Harekât Uzmanı. Elde edilme tarihi: 14 Ağustos, 2023, <https://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-personeli/2133-ucus-harekat-uzmani-dispecer>
- Skill-UP. (2021). D1.1 Skills, Needs And Future Work Scenarios: Air Sector Skills Transformation Map. Skill Up.
- Sürmeli, F., Seçim, H. ve Sözbilir, H. (1991). *Sivil Havacılık Yönetimi, Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Şakar, N. A.(2020). "İşe Alma". (Ed. Hatice Zümrüt Tonus ve Didem Paşaoğlu Baş). Eskişehir: İnsan Kaynakları Yönetimi, s. 103-123.
- Telman, N. ve İlknur Ö. Türetgen (2004). *Eleman Seçimi*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- TenHaken, V. (2008). Lessons Learned From Comparing Survival Behaviors of Very Old Japanese and American Companies. *International Business & Economics Research Journal*, 7(1), 67-74.
- Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>, 21.11.2006.
- Uslu, Y. D. (2009). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Performans Değerlendirme Yöntemlerinin İncelenmesi: Örnek Bir Hizmet İşletmesi İçin Karşılaştırmalı Bir Model. *Social Sciences*, 4(1), 35-58.
- Wanous, J. P. (1992). *Organizational Entry: Recruitment, Selection, Orientation, and Socialization of Newcomers*. Boston: Addison-Wesley Yayınları.
- Wells, A.T. (1989). *Air Transportation: A Management Perspective*. California: Wadsworth Publishing Company.
- Yalçın, S. (2018). 21. Yüzyıl Becerileri ve Bu Becerilerin Ölçülmesinde Kullanılan Araçlar ve Yaklaşımlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 51(1), 183-201.
- Yüksel, Ö. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Zeira, Y. (1974). "Job Rotation for Management Development", *Personnel*, 51(4), 25-35.

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE PERSONEL EĞİTİM VE GELİŞTİRME SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Seçil Ulufer Kansoy

GİRİŞ

Tüm dünyada her geçen gün gelişen ve büyüyen sektörlerin içerisinde havacılık sektörü de yer almaktadır. Sektörde Türkiye’de 200.000’in üzerinde personel çalışmaktadır (Çevik ve Arslan, 2021:217). Emniyet, teknoloji ve hızın ön planda olduğu sektörün çalışanlarının seçiminde ve bu çalışanların eğitiminde son derece titiz davranmak gerekmektedir. Sektör çalışanları arasında pilotlar, teknik ekip, hava trafik kontrolörleri ve kabin ekipleri olarak düşünüldüğünde, çalışanların işlerinde uzman olan yüksek nitelikli kişilerden oluşması gerektiği ifade edilebilir. Sözü edilen personel hem işe alım sürecinde hem de çalışmayı sürdürdükleri sürece eğitim ve gelişme ihtiyacı duymaktadır. Bunu da hava yolu işletmelerinde yerine getiren birim insan kaynakları departmanıdır. Personelin eğitim ve gelişim ihtiyacının giderilmesi insan kaynakları yetkililerinin sorumluluğundadır. Bu bölüm de havacılıkta insan kaynakları yönetiminde personel eğitim ve geliştirme süreçlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan çalışmada havacılık sektöründe görev yapan pilot, kabin ekibi, hava trafik kontrolörleri ve teknik ekip personelinin eğitim ve geliştirme süreçleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. Havacılık Sektöründe Eğitim

Havacılık sektörü, teknolojik gelişmelerin hızla yaşandığı, güvenlik standartlarının ve düzenlemelerin sürekli değiştiği, karmaşık ve dinamik bir sektördür. Bu nedenle havacılık sektöründe personel eğitimi ve gelişimi işletme-

KAYNAKÇA

- Atılım Üniversitesi (2021). Hafif hava Aracı Pilot Lisansı. (16.07.2023 tarihinde <https://www.atilim.edu.tr/tr/ucus-okulu-mudurlugu/page/4086/lapla-hafif-hava-araci-pilot-lisans-i-adresinden-alinmistir>.)
- Becker, B., and Gerhart, B. (1996). "The impact of human resource management on organizational performance: Progress and prospects". *Academy of Management Journal*, Vol. 39, No.4, pp. 779-801
- Bingöl D. (2003). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Beşinci Baskı, Beta Yayıncılık.
- Çevik, N. B. ve Arslan, H. (2021). İşe Alım Sürecinde Sosyal Medya Faktörü: Havacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(3): 217-230.
- Garris, J.T. (2003) Aircraft Maintenance. M. Davies (Ed.), *The Standart Handbook for Aeronautical and Astronautical Engineers içinde (18.1-18.82)*, New York, A.B.D: McGraw Hill.
- <https://web.shgm.gov.tr/tr/pilot/2113-a-egitim-sureci>
- <https://web.shgm.gov.tr/tr/s/1879-pilot-lisans-i-almak-icin-ucus-okullarina-basvuracak-ogrenci-adaylarina-yonelik-duyuru>
- <https://web.shgm.gov.tr/tr/havacilik-personeli/2138-kabin-memuru>
- <https://web.shgm.gov.tr/tr/kabin-memuru/2144-yenileme-egitimleri>
- <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Ssd/HavaTrafikSbMd/Hakkinda.aspx>
- Özgen H., Öztürk A. ve Yalçın A. (2005). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Çukurova Ün. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Web Sitesi (2021h) (06.03.2023 tarihinde <http://web.shgm.gov.tr/tr/havacilikisletmeleri/2198-yetkili-havacilik-egitim-kuruluslari> adresinden alınmıştır.)
- Turhan, U. (2019). Operator Performance in Aviation Safety: Human Factors and Neuroscience. *New Trends in Management Studies*, edited by Özer Yılmaz, Peter Lang, 263-276. Berlin.
- Uslu, M. E. (2018). Türkiye’de pilotaj ve hava trafik kontrol alanında eğitim veren üniversitelerin İngilizce ders içeriklerinin ICAO dil yeterlilik kriterlerine göre incelenmesi. *Sürdürülebilir Havacılık Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 42-54
- Wiggins W.G. ve Stevens C. (1999). *Aviation Social Science: Research Methods in Practice*, Ashgate Publishing Limited.

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ KAPSAMINDA EĞİTİM İHTİYAÇLARININ BELİRLENMESİ VE EĞİTİM TEKNİKLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Can Burak Nalbantoğlu

1. Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi

Havacılık, güvenlik ve verimliliğın büyük önem taşıdığı dinamik ve sürekli gelişen bir sektördür. Havacılık personelinin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi ve ele alınması, iş gücünün yetkin, uyarlanabilir ve modern havacılığın sunduğu zorlukların üstesinden gelebilecek kapasitede kalmasını sağlamak için çok önemlidir.

Havacılıkta eğitim ihtiyaçlarını belirlemenin ilk adımı kapsamlı bir iş analizi yapmaktır. Bu, pilotlar, hava trafik kontrolörleri, bakım teknisyenleri ve kabin ekibi gibi çeşitli havacılık rollerinin temel iş görevlerinin ve sorumluluklarının tanımlanmasını içerir. İş analizi, her bir rol için gerekli olan belirli bilgi, beceri ve yeteneklerin anlaşılmasına yardımcı olur. Havacılık kuruluşları, işle ilgili görevleri ve yetkinlikleri inceleyerek, farklı pozisyonlardaki çalışanların karşılaştığı benzersiz zorlukları ele alan hedefli eğitim programları geliştirebilir (Federal Aviation Administration, 2018; OSHA, 2015).

Havacılıkta eğitim ihtiyaçlarını belirlemenin bir diğer önemli yönü de düzenli yetkinlik değerlendirmeleri yapmaktır. Bu değerlendirmeler, havacılık personelinin kendi rollerindeki performansını değerlendirir ve beceri boşluklarını veya eksikliklerini belirler. Yetkinlik değerlendirmeleri pratik değerlendirmeler, simülatör egzersizleri veya yazılı testler gibi çeşitli şekillerde olabilir. Kuruluşlar bu değerlendirmelerin sonuçlarını analiz ederek ek eğitim veya beceri geliştirmenin gerekli olduğu belirli alanları belirleyebilirler (Federal Aviation Administration, 2005).

KAYNAKÇA

- Aviation File. (2020, Eylül 13). *Swiss Cheese Model – Aviation Safety*. Temmuz 19, 2023 tarihinde <https://www.aviationfile.com/swiss-cheese-model/>
- Aviation Hunt. (2022, Mayıs 28). *Human Factors in Aviation*. Temmuz 2, 2023 tarihinde <https://www.aviationhunt.com/human-factors-in-aviation/>
- Aviation Professional. (2021, Haziran 23). *The Swiss Cheese Model of Accident Causation*. Temmuz 25, 2023 tarihinde <https://www.aviation-professional.net/2021/06/SwissCheeseModelAComplexAccidentsCanBeUnderstood.html?m=1>
- Benligiray, S. ve Kurt, Y. (2016). Havacılık Sektöründe Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Rolü: Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etme, Proceedings of SOCIOINT 2016 3rd International Conference on Education, Social Sciences and Humanities
- Boeing. (2000). *Human Factors*. Temmuz 2, 2023 tarihinde https://www.boeing.com/commercial/aeromagazine/aero_08/human_textonly.html
- CAA Safety Regulation Group, CAA: CAP719. (2002). Fundamental Human Factors Concepts.
- Code of Federal Regulations. (2020, Şubat 25). *Training Program*. <https://www.ecfr.gov/current/title-14/chapter-1/subchapter-G/part-121/subpart-N>
- Elysium. (2022, Ocak 2). *Why “Training” is important in Aviation Industry ?* Haziran 27, 2023 tarihinde <https://www.elysiumhr.com/2022/why-training-is-important-in-aviation-industry/>
- Erdem, Z. (2018). Ekip kaynak yönetiminde kabin ekiplerinin iletişim, ekip çalışması ve stresle başa çıkma tutumları ile kişilik yapıları etkileşimi: kabin ekipleri üzerinde bir çalışma [Doktora Tezi] İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Federal Aviation Administration. (2005, Temmuz 8). *Advisory Circular AC145-10*. Haziran 15, 2023 tarihinde https://www.faa.gov/documentLibrary/media/Advisory_Circular/AC_145-10.pdf
- Federal Aviation Administration. (2018, Nisan 30). *Advisory Circular*. Haziran 15, 2023 tarihinde http://www.faa.gov/regulations_policies/
- Haratua Gultom, C. S., Madhakomala, R., & Hamidah. (2020). Evaluation Of The Effectiveness Of The Initial Flight Attendant Training Program In Garuda Indonesia Training Center. *Journal of Business and Behavioural Entrepreneurship*, 4(2), 47-65. <https://doi.org/10.21009/JOBBE.004.2.05>
- Havel, M. (2021, Aralık 18). *PARAGLIDING ACCIDENTS AND SWISS CHEESE MODEL APPROACH*. <https://fly2base.com/blogs/news/paragliding-accidents-and-swiss-cheese-model-approach>
- HFACS. (2014). *The HFACS Framework*. Temmuz 24, 2023 tarihinde <https://www.hfacs.com/hfacs-framework.html>
- IATA. (2021). *Aviation Workforce Skills & Training Report*. IATA. Ağustos 3, 2023 tarihinde <https://www.iata.org/en/training/pages/workforce-skills-report/>
- ICAO. (2017, Mart 2). *Aviation Training and Capacity-Building Roadmap for States - A Practical Guide*. https://www.icao.int/training/Documents/ICAO%20Aviation%20Capacity-Building%20Roadmap_2107.pdf
- Knez, S., Podbregar, I., & Graham, N. (2022). Challenges and Development of Training in the Aviation Industry. *Conference: 41st International Conference on Organizational Science Development: Society's Challenges for Organizational Opportunities*. Portoroz. doi:<https://doi.org/10.18690/um.fov.3.2022>

- Koonce, M. J. (1999). "A Historical Overview of Human Factors in Aviation", Garland, Daniel J., Wise, John A., Hopkin V. David : Handbook of Aviation Human Factors, Lawrance Erlbaum Associates, Inc., Mahwah, NJ, içinde, s.3-13.
- Licht, D. M., Polzella, D. J., & Boff, K. R. (1993). Human factors, ergonomics and human factors engineering: An analysis of definitions. Dayton, OH: Crew System Ergonomics Information Analysis Center.
- National Research Council. (1998). *Improving the continued airworthiness of civil aircraft: A strategy for the FAA's aircraft certification service*. National Academies Press.
- OSHA. (2015). *Training Requirements in OSHA Standarts*. <https://www.osha.gov/sites/default/files/publications/osha2254.pdf> adresinden alındı
- Sena, A. (2020, Aralık 24). *Training in aviation: one country's perspective*. Haziran 25, 2023 tarihinde ICAO: <https://unitingaviation.com/news/capacity-efficiency/training-in-aviation-one-countrys-perspective/>
- SKYbrary. (2009). *Human Factors Analysis and Classification System (HFACS)*. Temmuz 24, 2023 tarihinde <https://skybrary.aero/articles/human-factors-analysis-and-classification-system-hfacs>
- Skybrary. (2011). *Basic Training Schedule Development*. Haziran 18, 2023 tarihinde <https://www.skybrary.aero/articles/basic-training-schedule-development>
- Skybrary. (2021). *ICAO SHELL Model*. Temmuz 20, 2023 tarihinde <https://skybrary.aero/articles/icao-shell-model>
- Tamer, Ş. (2021). Havacılıkta insan faktörünün uçak kazalarına etkisinin incelenmesi: Tenerife uçak kazası örneği. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Uyar, T. (2012). İş havacılığı teknisyenlerinde iş tatmini ve bir araştırma [Doktora Tezi] İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Whitaker, M. G. (2015, Nisan 21). *The Evolving Role of Training in Aviation Safety*. Haziran 24, 2023 tarihinde <https://www.faa.gov/speeches/evolving-role-training-aviation-safety>

HAVACILIKTA ORYANTASYON VE ENTEGRASYON

Vildan Durmaz - Tuğçe Çopur

1. Havacılıkta İnsan Kaynakları Yönetimi ve Önemi

İnsan kaynakları yönetimi, işletmenin sürdürülebilirliği için çalışanları doğru bir şekilde yönlendirerek yaptıkları işleri amacına uygun bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlar. Bu süreçte işletmenin benimsediği yönetim anlayışı, politikaları ve izlediği stratejiler büyük önem taşır. Oryantasyon ise insan kaynaklarının bu amaç doğrultusunda yürüttüğü bir faaliyettir ve işletmenin insan kaynakları yönetimi işlevlerini yerine getirebilmesini destekler. Kitabımızın ilgili bölümünde, insan kaynakları yönetimi kavramı havacılık sektöründe özel bir vurguyla ele alınarak oryantasyon ve entegrasyon süreçlerine detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu sayede işletmenin insan kaynakları yönetiminin kritik önemi ve etkileyici sonuçları aktarılmaktadır.

Dünya genelinde tüm sektörler açısından bakıldığında küreselleşmenin insan kaynakları yönetiminin gelişimine değer kattığı ve işletmeler arasındaki bölgesel rekabetin düzeyinin yükselmesinde de değişen insan kaynakları yönetiminin önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Göktaş ve Baysal, 2018: 1409-1424). Toplumun genel yapısındaki değişimler, küresel ilişkilerdeki dinamikler ve ticarete yaşanan dönüşümler işletmeleri, mevcut yönetim anlayışını gözden geçirmeye ve yenilikçi bir perspektife yönelmeye itmektedir. İşletmelerin değişen koşullara uyum sağlamak, rekabet avantajı elde etmek ve sürdürülebilir bir büyüme sağlamak için yönetim anlayışlarını etkileyici bir şekilde yenilemeleri kaçınılmazdır. Bu yenilik ihtiyacının ortaya çıkardığı yeni ortamda insan kaynakları yönetimi, işgörenlerden maksimum düzeyde verim alma hedefinin yanı sıra işgörenlerin işletme için en değerli varlık olarak görülmesini sağlamaktadır. Personel yönetimi anlayışının hâkim olduğu dönemlerde işgörenler işletme için bir maliyet unsuru olarak görülmektedir. Zaman

İşletme beklentilerini daha iyi anlamak: Entegrasyon, yeni işgörenin işletmenin beklentilerini anlamalarına yardımcı olur. Dolayısıyla bu beklentilerin işgören tarafından etkili bir şekilde karşılanmasına yardımcı olur.

Yasal uyumluluk: Entegrasyon, yeni işgörenin iş ile ilgili yasal gereklilikleri anlamasını ve bunları uygulamasını sağlamaya yardımcı olur.

Entegrasyonun avantajları olduğu gibi dezavantajlarını da aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Difference Between, 2023).

Zaman ve maliyet: Entegrasyon eğitim materyalleri, eğitici personel, zaman gibi kaynakları gerektirdiğinden zaman alıcı ve maliyetli olabilir.

Yetersiz eğitim: Entegrasyon süreci iyi tasarlanmamış veya yürütülmemişse yeni işgörenler yeterli eğitim veya destek alamayabilirler. Dolayısıyla bu da düşük adaptasyon ve performansa neden olabilir.

Mevcut işgörelere olumsuz etkiler: Entegrasyon sürecinde mevcut işgören yeni işgörenin eğitimine veya yönlendirilmesine yardımcı olmak için düzenli işinden zaman ayırması gerekebilir. Bu durum mevcut işgören açısından dikkat dağıtıcı olabilir.

Sınırlı kültürel adaptasyon: Ülkede veya kültürde yeni olan işgören için yeterli destek sağlanmadığı durumda izolasyon duygularına ve yeni iş ortamına uyum sağlamada zorluğa yol açabilir.

Kişisel olmama: Her bir işgörenin farklı öğrenme stilleri ve ihtiyaçları olduğu için entegrasyon sürecinde herkese yönelik tek bir yaklaşım tüm işgörenler için etkili olamayabilir.

KAYNAKÇA

- ACRP. (2009). *Guidebook for Managing Small Airports*. Washington,D.C.: Transportation Research Board.
- Aşkun, O. (2004). "İşletmelerde Toplumsallaşma Kavramının Örgütte İşgöreni İşe Alıştırma Eğitimi Alanındaki Konumu ve İşlevi". *Öneri Dergisi*, Sayı: 6, s.80-86.
- Ataklı, A. (1992). "Verimlilik İçin İşe Alıştırma Eğitimi ve Önemi". *Verimlilik Dergisi*. Sayı:3, s.192-197.
- Ataman, G. (2001). *İşletme Yönetimi, Temek Kavramlar, ve Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul:Türkmen Kitabevi.
- Başçı, Ö. (2018). *Yolcu Ve Yer Hizmetleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Belilos, C. (2008, 5 Ekim). *Conducting Effective Employee Orientations – Orientations are performance trend setters*(1998). Elde edilme tarihi: 15 Mayıs 2023, <http://www.easytraining.com/orientation.htm> .

- Belizon, M.J., Morley, M. ve Gunnigle, P. (2016). "Modes Of Integration Of Human Resource Management Practices In Multinationals". *Kemmy Business School, University of Limerick*.
- Benligiray, S. ve Kurt, Y. (2016). "Havacılık Sektöründe Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Rolü: Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etme". *3rd International Conference on Education, Social Sciences and Humanities*.
- Bingöl, D. (2003). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Basın Yayım A.Ş.
- Calp, M. (2016). "İşletmelerde Uygulanan İnsan Kaynakları Yönetiminde Veritabanı Kullanımının Önemi". *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı:2, s. 539-557.
- Can, İ. (2008). Havacılık Güvenliği Açısından İnsan Kaynakları Yönetimi Ve THY Teknik A.Ş.'De Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Canöz, N. (2017). Türkiye'deki Hava Yolu İşletmelerinin Hizmet Anlayışlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*. Sayı:2, s. 192-205.
- Deniz, N. (1999). *Global Eğitim*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Difference Between Orientation And Onboarding*. (2016, 17 Aralık). Elde edilme tarihi: 15 Mayıs 2023, <https://testbook.com/key-differences/difference-between-orientation-and-onboarding>.
- Diñç, E. (2015). *Kültür ve İnsan Kaynakları Uygulamaları*. İstanbul: Beta Basın Yayım Dağıtım.
- Durmaz, V. (2019). *Training and Development*. In D. Kağnıoğlu, *Human Resource Management*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Emir O. ve Avan, A. (2010). Otel İşletmelerinde İşe Alıştırma Eğitimi: Ankara'da Bir Araştırma. *Verimlilik Dergisi*. Sayı: 2, s. 123-142.
- Fındıkçı, İ. (2003). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Göktaş, P. ve Baysal, H. (2018). "Türkiye'de dijital insan kaynakları yönetiminde bulut bilişim". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı:4, s.1409-1424.
- Islam, S. (2021, 14 Mayıs). *A Complete Guide to Integration Function of HRM & How It Works*. Elde edilme tarihi: 18 Mayıs 2023: <https://wperp.com/91490/integration-function-of-hrm/>
- Karagöz, D. (2000). İşletmelerde İş Gücü Verimliliğinin Artırılmasında Eğitimin Rolü ve Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karakaş, A. (2014). "İnsan Kaynakları Yönetiminde İşe Alıştırma Eğitimi Programlarının Önemi". *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı:7, s.4.
- Kocabacak, A. (2006). İnsan Kaynakları Eğitiminde Oryantasyon:Parakendecilik Sektöründe Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi Sosyalbilimler Enstitüsü,Konya.
- Koçel, T. (2020). *İşletme Yöneticiliği*. İstanbul:Beta Basım Yayın.
- Korkmaz, S. (2020). Havacılık Sektöründe İnsan Kaynakları Yönetimi Fonksiyonları ile Örgütsel Bağlılık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma:TGS Yer Hizmetleri İşletmesi Örneği. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,İstanbul.
- Korul, V. ve Küçükönel, H. (2003). "Türk Sivil Havacılık Sisteminin Yapısal Analizi". *Ege Akademik Bakış Dergisi*. Sayı:1, s. 24-38.
- Müminoğlu, M. (2004, 1 Temmuz). *Oryantasyon Programı ve Şirketin / Yeni Çalışanların Beklentileri*. Elde edilme tarihi: 20 Mayıs 2023, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/278393.asp>.
- Ostraff, C. ve Kozlowski, W. J. (1992). "Organizational Socialization as a Learning Process: The Role of Information Acquisition". *Personnel Psychology*. Sayı:4, s. 849-874.

- Öğütoğulları, E. ve Akpınar, T. A. (2016). "İnsan Kaynakları Yönetiminin Kuramsal Gelişimi: Klasik, Neo-Klasik Ve Modern Örgüt Kuramları". *Karatahta İş Yazıları Dergisi*. Sayı:5, s.23-50.
- Saruhan,Ş.C. ve Yıldız,M.L. (2014). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Sayılar, Y. (2005). "İnsan Kaynakları Yönetimi Alanının Türkiye'deki Gelişim Çizgisi: Yönetim Organizasyon Kongreleri Üzerine Bir Araştırma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:2, s. 147-176.
- Sofu, S. (2017). İşletmelerde Oryantasyon Eğitimi İle Motivasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
- Soysal, N. (2019, 18 Ekim). *Oryantasyon Eğitimi*. Elde edilme tarihi: 5 Mayıs 2023, http://www.mcozden.com/joomla1/index.php?option=com_content&task=view&id=1184&Ite.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Türkçe Sözlük* (11. bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Tiyek, R. (2014). "Oryantasyon Eğitim Programı Etkinliğinin Değerlendirilmesi: Bir Araştırma". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı:1, s. 334.
- Ünlüönen, M. (2016). İşe Alistirma Eğitimlerinin İş Tatmini Üzerine Etkisi:Konya'da Faaliyet Gösteren Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir*.

HAVACILIKTA İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ KAPSAMINDA PERFORMANS DEĞERLEME SİSTEMLERİ VE MOTİVASYON¹

Tuncel Öz

1. Performans Değerleme İle Sistem Kavramı

Performans değerlendirme sistemi oluşturmak ve oluşturulan sistemi uygulamak zordur. Kurumun içeriğine ve kültürel yapısına uyumlu süreci belirlemek, oluşturmak ve uygulamak ihtisas gerektiren bir süreçtir. Performans değerlendirme sistemi oluşturmak için ilk olarak belli bir süreci başlatmak ile öncü çalışmaları yapmak gereklidir. Herhangi bir performans sistemi oluşturmak yerine hiç bu işi yapmamak daha doğru bir yargı olacaktır. Bu sistem, bir personelin görevinde verimli veya verimsiz çalıştığına karar vermek için nelere dikkat etmeniz gerektiğini belirlemenizi içerir. Tüm işletmeler için hazır olan belli bir performans değerlendirme seçeneği bulunmamaktadır. Her görevde verimli çalışmak için gerekli standartlar ile ulaşılmak istenen amaçlar gösterebilir (Sarayani, 2017: 23).

Aşağıda performans değerlendirme sistemi ile ilgili bazı önemli konulara odaklanarak bilgi sunulmuştur (Sarayani, 2017: 23):

- Performans Değerleme Sürecinin Başlatılması: Performans değerlendirme sistemi kurmak için öncelikle bir süreç başlatılmalıdır. Bu süreç, hangi kriterlerin değerlendirme için kullanılacağına belirlenmesi, nasıl bir değerlendirme yöntemi uygulanacağına planlanması ve ilgili tarafların (çalışanlar, yöneticiler vb.) sürece dâhil edilmesini içermelidir.

¹ Performans değerlendirme uygulamaları ve çalışma koşullarının kabin görevlileri emniyetli davranışı üzerindeki etkileri, Yazar: Tuncel Öz, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali Emre Sarılğan, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sivil Havacılık Yönetimi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Tablo 2.7. Dengelenmiş Skorkart Yöntemi Ölçüm Seçenekleri

BOYUTLAR	KRİTERLER				
Mali Boyut (F)	Kârlılık oranını büyütmek	Büyüme	Verimliliği yükseltmek	Maliyetlerin düşmesi	Nakit dönüş süresini mevcut seviyenin altına çekmek
Tüketici Boyutu (M)	Müşteri bağlılığı	Müşteri memnuniyet oranı	Ürün çeşitliliğinin tam olması		
Kurum İçi Faaliyetler Boyutu (S)	Envanter kullanım yüzdesi	Yeni ürün ve hizmet geliştirme süreci	Operasyonel problemlerin en aza düşürülmesi	Enerji giderleri / satışlar oranı	
Öğrenme ve Geliştirme Boyutu (O)	Personelin eğitimi	Çalışanların tatmin düzeyi ile memnuniyeti	Çalışanların kendilerine odaklanmaları ve iş fırsatları		

Kaynak: Baynal, K. ve Karasakal, O. (2008). "İşletmelerde Performans Ölçümlerinin Balanced Scorecard ile Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama." Yöneylem Araştırması ve Endüstri Mühendisliği 28. Ulusal Kongresi (2): 2

KAYNAKÇA

- Acar, N. (2000). İnsan Kaynakları Yönetimi, Ankara: MPM Yayınları
- Aktaş, E. (2010). Performans Değerlendirme Sistemlerinin Örgütsel Adalet Algısı Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Argon, T. ve Altay, E. (2004). İnsan Kaynakları Yönetimi, Ankara: Nobel Yayınları
- Barutçugil, İ. (2002). Performans Yönetimi, Kariyer Yayınları, 2. b., İstanbul.
- Barutçugil, İ. (2004). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Kariyer Yayıncılık İletişim Ltd. Şti.
- Baykal, R. E. (2013). Örgütsel Adalet Algısı ile Performans Değerlendirme Sistemleri Arasındaki İlişki ve Bir Örnek Uygulama. İstanbul: Beykent Üniversitesi.
- Baynal, K.,& Karasakal, O. (2008). "İşletmelerde Performans Ölçümlerinin Balanced Scorecard ile Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama." Yöneylem Araştırması ve Endüstri Mühendisliği 28. Ulusal Kongresi (2), s. 2
- Bayraktaroğlu, S. (2003). İnsan Kaynakları Yönetimi, Sakarya: Sakarya Kitabevi
- Bilgin, K. U. (2004). Kamu performans yönetimi (1. Baskı). Ankara: TODAİE Yayınları.
- Bingöl, D. (2006). İnsan Kaynakları Yönetimi, Arıkan Yayıncılık, İstanbul.
- Can, H., Akgün, A., & Kavuncubaşı, Ş. (1995). Kamu ve Özel Kesimde Personel Yönetimi, 2.b., Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 188.
- Canman, D. (1993). "Çağdaş Personel Yönetimi", Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay. (TODAİE), Ankara.
- Çiftçi, B. (2007). Performans Değerlemesi. İçinde: Dolgun U, editörler. İnsan Kaynakları Yönetimi. Ankara: Ekin Kitabevi. 167-197
- Dicle, Ü. (1977). Başarı Değerlendirmede Çağdaş Gelişmeler. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Geliştirme Dergisi; 17: 37-60
- Eraslan E, Algün O. (2005). İdeal Performans Değerlendirme Formu Tasarımında Analitik Hiyerarşi Yöntemi Yaklaşımı. Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi; 20 (1): 95-106

- Farooq, A., & Hussain, Z. (2011). "Balanced scorecard perspective on change and performance: A study of selected Indian companies." *Procedia Social and Behavioral Sciences* 24: 754-768.
- Güneş, M. (2006). Performans Değerlendirmenin Kariyer Yönetimindeki Yeri ve Önemi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, s.37.
- Karakurt, A. (2009). Performans Değerleme Uygulamalarının Çalışanların İş Tatmini Üzerinde Etkisi: Türk Havacılık Sektöründe Bir Alan Araştırması, T.C. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetimi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Kaynak, A. (2011). Stratejik Liderliğin Performans Değerleme Üzerindeki Etkileri ve Kütahya İli Ortaöğretim Kurumlarına Ait Bir Uygulama, T.C. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Klatt, A. L., Murdick, G. R., & Schuster E. F. (1985). *Human Resource Management*, Charles E. Merrill Publ. Comp., USA.
- Kuğu, T. D., & Kırılı, M. (2013). İşletme Performansının Değerlendirmesinde Bir Yenilikçi Yönetim Muhasebe Aracı Olarak Balanced Scorecard Uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 18(2): 301-318.
- Mert, İ. S., & Gürbüz, S. (2008). 360 Derece Geri Bildirim Sisteminde Toplumsal Kültürün Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-21.
- Oberg, W. (1991). *Make Performance Appraisal Relevant, Appraising Performance Appraisal*, A Harvard Business Review Paperback, 6th ed., USA.
- Özdemir, İ. (2007). "Performans Değerleme Yöntemleri; Performans Değerleme Yöntemi Tercihlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma Model Önerisi", T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Organizasyon Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Özgen, H., Öztürk, A., & Yalçın, A. (2005). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Adana: Nobel Yayıncılık
- Pakdil, F. (2003). *Ekip Bazlı Performans Değerleme Kalder* Ankara.
- Sabuncuoğlu, Z. (2005). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sabuncuoğlu, Z. (2011). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Sanyal, S. (2016), "An Analysis of the Impact of Service Quality and Passenger Satisfaction on Passenger Preferences for Airlines: A Study of the Indian Aviation Sector", *International Review of Management and Marketing*, 6(2), 354-358.
- Sarayani, A. (2017), "Undeniable Function of Performance Factors on Organizational Accomplishment", *International Review of Management and Marketing*, 7(1), 20-25.
- Schuler, R. S., & Jackson, S. E. (1996). *Human Resource Management: Positioning for 21st Century*, 6th ed., West Publ. Comp.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O., & Akbolat, M. (2009). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tortop, N., Aykaç, B., Yayman, H., & Özer, M. A. (2007). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayıncılık
- Türker, N. (2003). *İnsan Kaynakları Yönetiminin Müşteri Memnuniyeti ve İşletme Performansına Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Uygulama*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Uyargil, C. (2008). *İşletmelerde Performans Yönetimi ve Sistemi Performansın Planlanması Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi*. İstanbul: Arıkan Yayıncılık
- Yüksel, Ö. (1997). Örgüt Kuramlarındaki Gelişmelerin İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri. *Amme İdaresi Dergisi*; 30(2): 32-43
- Zingales, F. G. G., O'Rourke, A., & Orssatto, R. J. (2002). "Environmental and Socio-Related Balanced Scorecard: Exploration of Critical Issues." INSEAD.

HAVACILIK ÇALIŞANLARININ KARIYER YÖNETİM SÜRECİ

Devrim Gün

GİRİŞ

Günümüzde işletmeler sürekli değişim ve dönüşüm içindedir. Sektörler konsolide olmakta, yeni iş modelleri ortaya çıkmakta ve teknolojiler geliştirilmekte, buna bağlı olarak da müşteri davranışları evrilmektedir. Değişimin sürekli artan hızı işletmelerin en temel kaynağı olan insan gücünden beklentileri de yükseltmektedir. Günümüz yoğun rekabet ortamında fark yaratabilmenin en önemli unsuru insan kaynağıdır. Stratejik amaçları gerçekleştirebilmek ve rekabette üstünlük yaratabilme gücü entelektüel sermayenin önemli bir unsuru olan insan gücüdür. İnsan sermayesi; işletmelerde çalışanların işletmeye beraberinde getirdikleri ve sonradan geliştirdikleri bilgi, beceri, yetenek, kapasite, deneyim ve motivasyonun toplam değeridir. İnsan kaynağı, ürün ve hizmet kalitesinin yükseltilmesinde, işletmenin mevcut ve gelecekteki tüm süreçlerinde aktif rol oynamaktadır. Bu durumun farkında olan işletmeler küresel pazarlarda büyük fark yaratmaktadır (Ulufer, 2013: 24-37).

“Havacılıkta” olmak kararı başlı başına büyük bir atılımdır çünkü havacılık sektörü çok geniş bir yelpazede kariyer fırsatları sunan dinamik bir alandır. Havacılıkta kariyer yönetimi ve planlaması; adım adım ilerlemek, gerekli becerileri geliştirmek ve hedeflenen rolde başarılı olmak için stratejik bir yaklaşım gerektirmektedir. 100 yılı aşkın bir süredir hava taşımacılığı sektörü küresel ekonomide lider bir rol oynamış ve çeşitli teknolojik gelişmeleri teşvik etmiştir. 21. yüzyıl ve sonrasında da sektörün hızla büyümeye devam edeceği öngörülmektedir. Sektörde yer alan tüm işletmeler de yoğun rekabet ortamında operasyonlarına devam edebilmek, sürdürülebilir kalabilmek ve büyümek için artan ölçüde çaba göstermektedir. Her türlü teknolojik, politik, sosyolojik ve bilimsel değişimin doğrudan etkisi altında olan hava taşımacılığı sektörünün

KAYNAKÇA

- Ağraz S., (2006). "Hava Yolu İşletmelerinin İstihdama Katkısı". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akyurt İ. Z., ve Yaşlıoğlu D.T., (2018). "Havacılık Sektöründe Ekip Planlama Yönetimi: Bir Türk Hava Yolu Örneği". *Journal of Business Research Turk*. Sayı 19, s.424-446.
- Altun B., ve Arslan H., (2021). "2000 Yılı Sonrası Doğan Öğrencilerin 21.Yüzyıl Becerileri İle Kariyer Planlaması ve Teknoloji Yönelimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *International Journal of Management and Social Researches Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 15, s.48-65.
- ATAG (2023). Elde edilme tarihi: 03 Temmuz 2023, <https://atag.org/facts-figures/>
- Aytaç S., (2017). *Çalışma Yaşamında Kariyer*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Bassett-Jones N., (2023). *Strategic Human Resource Management*. USA: Routledge.
- Başaran A., ve Mutlu S., (2022). "Uçuş Harekât Uzmanlarının Örgütsel Stres Kaynaklarının Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Sayı:4, s.2878-2893.
- Bayram C., (2015). *Kariyer Planlama ve Yönetimi*. İstanbul: Kumsaati Yayın ve Dağıtım.
- Benligiray S., ve Kurt Y., (2016). "Havacılık Sektöründe Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Rolü: Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etme". *3rd International Conference on Education, Social Sciences and Humanities*, İstanbul: Bildiriler (cilt 3).
- BOEING (2022). Boeing Pilot and Technician Outlook, <https://www.boeing.com/resources/boeingdotcom/market/assets/downloads/2023-ptof.pdf>
- Bozdoğan D., Kariyer Planlama Ders Kitabı, TOGÜ KARMER, Tokat, 2022.
- Börü, D. E., (2020). Kariyer Kavramı ve Aşamaları. Günay, A., Çelik, R., Çarıkçı, İ. H., Yalçın, A&Özdemir, K. (Ed.), *Tüm Yönleriyle Kariyer Yönetimi içinde* (s. 27-58). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çalık T., ve Ereş F., (2022). *İnsan Kaynakları Yönetiminde Kariyer*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dökmen, Ü., (2015). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Dönmez K., ve Uslu S., (2016). "Havacılıkta İletişim Kaynaklı Kaza Ve Olaylar Üzerine Bir İnceleme". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*. Sayı: 45. s.1074-1079.
- Edmondson M., (2015). *Marketing Your Value, 9 Steps to Navigate Your Career*, USA: BEP Press.
- Erdoğan N., (2003). *Kariyer Geliştirme, Kuram ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Greenhaus J., Callanan G., Godshalk V., (2019). *Career Management For Life*, USA: Routledge.
- Güzelyurt L., ve Uzun C. (2021). *Kariyer Gelişimi ve Öğrenme Yolculuğu*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Karakadılar İ.S., ve Uslu T., (2020). *Hava Yolu Endüstrisi Dinamikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koçak, D., Polater A. (2023). *Hava Yolu Taşımacılığında Güncel Bir Bakış*. 1. Basım. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Konyalılar N., (2021). *Havacılık Sektöründe Entelektüel Sermaye, İnovasyon ve Performans*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Küçükönel, H., Korul, V. (2002). "Hava yolu işletmelerinde insan kaynakları yönetimi". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: IV, Sayı: 2, s. 67-90.
- Lewisn, A., (2020). "Everything You Need to Know About the Aviation Industry". *US Black Engineer and Information Technology*, 44 (2) p. 79-81.

- Mcquaid R., ve Lindsay C., (2005). "The Concept of Employability" *Urban Studies*, 42 (2) s.199.
- Öztemel, K. (2021). *Kariyer Planlama ve Geliştirme*. 3. Basım. Ankara: Pegem Akademi.
- Şen G., (2020). *Sivil Havacılıkta Kariyer: Empatik Yaklaşımlar*. İstanbul: Kanon Kitap.
- TDK. "kariyer". <https://www.tdk.gov.tr/>, Elde edilme tarihi: 05 Haziran 2023.
- Tutar, H. (2020). Kariyer Kavramı. Tutar, H. (Ed.), *Kariyer Planlaması ve Yönetimi içinde* (s. 25-48). 1. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2021). "Hava Yolu Sektör Raporu". 12. Ulaştırma ve Haberleşme Şurası. Ankara.
- Ulufer, S., (2013). "*Sivil Havacılıkta İnsan Kaynakları Yöneticilerinin Karar Verme Stratejileri Ve Mesleki Doyum İlişkileri*". Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uygur A., ve Hassan A., (2021). *Kariyer Yönetimi Planlaması Geliştirme, Özgeçmiş Yazma*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yenihan B., Balcı B., ve Vardar Ç., (2018). "Cinsiyet Farklılığının Kadın Çalışanların Kariyer Planlarına ve Kariyer Hedeflerine Etkileri: Hava Yolu Şirketlerinde Çalışan Kabin Memurları Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. Cilt:16. Sayı:1. s: 176-192.
- Yıldırım D. (2022). *Bireysel Kariyer Planlamada Etkili Olan Faktörler*. Ankara: Ekin Basımevi.
- Yiu Y.C., ve diğerleri (2022), "Sustaining aviation workforce after the pandemic: Evidence from Hong Kong aviation students toward skills, specialised training, and career prospects through a mixed-method approach", *Transport Policy*, Vol: 128. s. 179-192.
- Wensveen J.G., (2016). *Air Transportation A Management Perspective*. USA: Ashgate.
- Zikic, J., & Klehe, U. C. (2006). "Job loss as a blessing in disguise: The role of career exploration and career planning in predicting reemployment quality". *Journal of Vocational Behavior*, Vol: 69. Cilt 3. s. 391-409.
- https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/career#google_vignette
Elde edilme tarihi: 07.07.2023.

HAYAT PAHALILIĞI ARAŞTIRMASI: TRA1 DÜZEY 2 BÖLGESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Doç. Dr. Kübranur Çebi Karaaslan

Erzurum Teknik Üniversitesi
Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar
Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürü

Prof. Dr. Erkan Oktay

Atatürk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

Şeymanur Kaya

Atatürk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi

Hayat Pahalılığı Araştırması: TRA1 Düzey 2 Bölgesi Üzerine Bir Uygulama

Kübranur Çebi Karaaslan, Erkan Oktay, Şeymanur Kaya

Yayın No.: 1675
ISBN: 978-625-398-656-8
E-ISBN: 978-625-398-657-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çebi Karaaslan, Kübranur, Oktay, Erkan., Kaya, Şeymanur.
Hayat Pahalılığı Araştırması: TRA1 Düzey 2 Bölgesi Üzerine Bir Uygulama /

Kübranur Çebi Karaaslan, Erkan Oktay, Şeymanur Kaya

1. Basım, XXIV + 218 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-656-8

E-ISBN: 978-625-398-657-5

1. Yaşam Maliyeti 2. Pahalılık 3. TRA1 Düzey 2 Bölgesi 4. Sıralı Lojistik Regresyon

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satis:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

Doç. Dr. Kübrannur Çebi Karaaslan

Erzurum Teknik Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Uygulama ve
Araştırma Merkezi/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü
kubrannur.cebi@erzurum.edu.tr

Orcid: 0000-0001-9288-017X

Prof. Dr. Erkan Oktay

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü
erkanoktay@atauni.edu.tr

Orcid: 0000-0002-1739-3184

Y. Lisans Öğrencisi Şeymanur Kaya

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü
seymanur.kaya2716@gmail.com

Orcid: 0009-0008-3232-8672

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iv
ÖN SÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	xv
GRAFİKLER LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1
ANAKÜTLE VE ÖRNEK HACMİNİN BELİRLENMESİ	2
ANKETİN TASARLANMASI	3
MATERYAL VE METOT	4
LİTERATÜR ÖZETİ	5
1. Bölüm	
TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	15
1.1. Demografik Bilgilerine Göre Ankete Katılanların Dağılımı.....	15
1.1.1. Cinsiyetlerine Göre Ankete Katılanların Dağılımı	15
1.1.2. Yaşlarına Göre Ankete Katılanların Dağılımı	16
1.1.3. Medeni Durumlarına Göre Ankete Katılanların Dağılımı.....	17
1.1.4. Eğitim Seviyelerine Göre Ankete Katılanların Dağılımı.....	18
1.1.5. Meslek Gruplarına Göre Ankete Katılanların Dağılımı.....	19
1.1.6. Yaşadıkları Şehirlere Göre Ankete Katılanların Dağılımı.....	20
1.1.7. Ailedeki Birey Sayısına Göre Ankete Katılanların Dağılımı.....	21
1.1.8. Ailenin Ortalama Aylık Gelirine Göre Ankete Katılanların Dağılımı	22
1.1.9. Aylık Kişisel Harcamaya Göre Ankete Katılanların Dağılımı.....	23
1.1.10. Aylık Tasarrufa Göre Ankete Katılanların Dağılımı	24
1.1.11. Ev Sahibi Olma Durumlarına Göre Ankete Katılanların Dağılımı	25
1.1.12. Araba Sahibi Olma Durumlarına Göre Ankete Katılanların Dağılımı	26
1.1.13. Geçinebilmek İçin Borç veya Kredi Alma Durumlarına Göre Ankete Katılanların Dağılımı	27
1.1.14. Yardım Kuruluşlarından Destek Alma Durumlarına Göre Ankete Katılanların Dağılımı	28
1.2. Hayat Pahalılığının Ekonomik Etkileri.....	29
1.2.1. Gıda Ürünlerini Satın Almakta Zorlanıyorum	29
1.2.2. Tekstil Ürünlerini Satın Almakta Zorlanıyorum	30

1.2.3. Teknolojik Ürünleri Satın Almakta Zorlanıyorum	31
1.2.4. Ulaşım Masraflarını Karşulamakta Zorlanıyorum	32
1.2.5. Kendi Kişisel İhtiyaçlarımı Karşulamakta Zorlanıyorum.....	33
1.2.6. Altın (Mücevher) Almakta Zorlanıyorum.....	34
1.2.7. Ailemin Geçimini Karşulamakta Zorlanıyorum	35
1.3. Hayat Pahalılığının Psikolojik Etkileri.....	36
1.3.1. Aile İçi Huzursuzluğa Sebep Oldu	36
1.3.2. Aile İçindeki Etkimin Azalmasına Sebep Oldu.....	37
1.3.3. İş Yerinde Sorun Yaşamama Sebep Oldu.....	38
1.3.4. Psikolojik Sorunlar Yaşamama Sebep Oldu	39
1.3.5. Stres Düzeyimin Artmasına Sebep Oldu	40
1.3.6. Şiddet Eğilimi Göstermeme Sebep Oldu	41
1.3.7. Gelecek Kaygısı Yaşamama Sebep Oldu	42
1.3.8. Kendimi Yetersiz Hissetmeme Sebep Oldu	43
1.3.9. Ahlak Dışı Davranışlar Sergilememe Sebep Oldu	44
1.3.10. Başkalarının Hâlini Düşünmeme Sebep Oldu	45
1.4. Hayat Pahalılığının Tüketime Etkileri.....	46
1.4.1. İthal Ürünlere Yönelimim Arttı	46
1.4.2. Kaçak Ürünlere Yönelimim Arttı.....	47
1.4.3. Ucuz Ürünlere Yönelimim Arttı	48
1.4.4. Daha Az Kaliteli Ürünlere Yönelimim Arttı	49
1.4.5. Ürünlerin Yalnızca Fiyatlarına Dikkat Ediyorum	50
1.4.6. Yalnızca Hayatımı İdame Ettirecek Ürünler Satın Alıyorum.....	51
1.4.7. İnternet Üzerinden Alışveriş Yapmayı Tercih Ediyorum	52
1.4.8. İndirimli Ürünleri Tercih Ediyorum.....	53
1.4.9. Toptan Satış Merkezlerinden Toptan Alışveriş Yapmayı Tercih Ediyorum	54
1.4.10. Pazardan Alışveriş Yapmayı Tercih Ediyorum.....	55
1.4.11. Kooperatif Ürünlerini Tercih Ediyorum	56
1.4.12. İkinci El Ürünler Tercih Ediyorum.....	57
1.4.13. Borçlanarak Tüketim Yapıyorum	58
1.4.14. Giderek Daha Az Tüketim Yapıyorum.....	59
1.5. Hayat Pahalılığının Tercihler Üzerindeki Etkileri	60
1.5.1. Tüketim Tercihlerimin Değişmesine Sebep Oldu	60
1.5.2. Ulaşım Tercihlerimin Değişmesine Sebep Oldu.....	61
1.5.3. Hobilerimin Değişmesine Sebep Oldu	62
1.5.4. Bakış Açımın Değişmesine Sebep Oldu.....	63

1.5.5. Yatırım Tercihlerimin Değişmesine Sebep Oldu	64
1.5.6. Alışkanlıklarımın Değişmesine Sebep Oldu.....	65
1.5.7. İş Tercihlerimin Değişmesine Sebep Oldu	66
1.5.8. Siyasi Görüşlerimin Değişmesine Sebep Oldu	67
1.6. Hayat Pahalılığı Hakkındaki Düşünceler	68
1.6.1. Enflasyondaki Artış Hayat Pahalılığını Artırdı	68
1.6.2. Döviz ve Altındaki Yükseliş Hayat Pahalılığını Artırdı.....	69
1.6.3. Hayat Pahalılığı Fakirleşmemize Sebep Oldu.....	70
1.6.4. Rahat Hayat Sürme İsteğimiz Hayat Pahalılığını Artırıyor.....	71
1.6.5. Gereksiz Tüketim Hayat Pahalılığını Artırdı	72
1.6.7. Hayat Pahalılığı Ülkemizin Gelişmesine Engel Oldu.....	73
1.6.8. Hayat Pahalılığı Konusunda Yapılan Politikaları Yeterli Buluyorum.....	74
1.6.9. Döviz Bozdurma Hayat Pahalılığını Azaltabilir	75
1.6.10. Ülke Ekonomisindeki Dalgalanmanın Stratejik Bir Oyun Olduğunu Düşünüyorum ..	76
1.6.11. Hayat Pahalılığının Ekonomik Bir Darbe Olduğunu Düşünüyorum.....	77
1.6.12. Fırsatçılığın Hayat Pahalılığını Daha da Artırdığını Düşünüyorum	78
1.6.13. Stokçuluğun Hayat Pahalılığını Artırdığını Düşünüyorum	79
1.6.14. Hayat Pahalılığının Fazla Abartıldığını Düşünüyorum.....	80
1.6.15. Hayat Pahalılığında Tüketicilerin Büyük Bir Rolü Olduğunu Düşünüyorum	81
1.6.16. Hayat Pahalılığının Toplumsal Dayanışmayla Aşılabileceğini Düşünüyorum.....	82
1.6.17. Hayat Pahalılığı Sizi ve Ailenizi Ne Derece Etkiliyor? 1 En Az, 2 En Fazla.....	83

2. Bölüm

Kİ-KARE BAĞIMSIZLIK TESTLERİ	85
2.1. Demografik Özelliklerine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri.....	85
2.1.1. Cinsiyetlerine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri.....	85
2.1.2. Yaşlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	86
2.1.3. Medeni Hâle Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	87
2.1.4. Eğitim Seviyesi Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri.....	88
2.1.5. Meslek Gruplarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri.....	89
2.1.6. İkamet Ettikleri Şehirlere Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	90
2.1.7. Ailedeki Birey Sayısına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	91
2.1.8. Ailelerin Ortalama Aylık Gelirlerine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	92
2.1.9. Aylık Kişisel Harcamalarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	93

2.1.10. Aylık Tasarruflarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	94
2.1.11. Ev Sahibi Olma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	96
2.1.12. Araba Sahibi Olma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	97
2.1.13. Borç veya Kredi Alma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	99
2.1.14. Herhangi Bir Yardım Kuruluşundan Destek Alma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	101
2.2. Hayat Pahalılığının Ekonomik Etkilerine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	102
2.2.1. Gıda Ürünlerini Satın Alma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	102
2.2.2. Tekstil Ürünlerini Satın Alma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	104
2.2.3. Teknolojik Ürünlerini Satın Alma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	106
2.2.4. Ulaşım Masraflarını Karşılama Zorlanma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	108
2.2.5. Kişisel İhtiyaçlarını Karşılama Zorlanma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	110
2.2.6. Altın/Mücevher Almakta Zorlanma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	112
2.2.7. Ailesinin Geçimini Karşılama Zorlanma Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	114
2.3. Hayat Pahalılığının Psikolojik Etkilerine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	116
2.3.1. Aile İçi Huzursuzluk Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	116
2.3.2. Bireylerin Aile İçindeki Etkisinin Azalması Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	118
2.3.3. Bireylerin İş Yerinde Sorun Yaşama Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	120
2.3.4. Bireylerin Psikolojik Sorunlar Yaşama Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	122
2.3.5. Bireylerin Stres Düzeylerinin Artması Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	124
2.3.6. Bireylerin Şiddete Eğilim Gösterme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	126

2.3.7. Bireylerin Gelecek Kaygısı Yaşama Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	128
2.3.8. Bireylerin Kendilerini Yetersiz Hissetme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	130
2.3.9. Bireylerin Ahlak Dışı Davranışlar Sergileme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	132
2.3.10. Bireylerin Başkalarının Hâlini Düşünme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri.....	134
2.4. Hayat Pahalılığının Tüketime Etkilerine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	136
2.4.1. Bireylerin İthal Ürünlere Yönelimlerine Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	136
2.4.2. Bireylerin Kaçak Ürünlere Yönelimlerine Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	138
2.4.3. Bireylerin Ucuz Ürünlere Yönelimlerine Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	140
2.4.4. Bireylerin Daha Az Kaliteli Ürünlere Yönelimlerine Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	142
2.4.5. Bireylerin Ürünleri Satın Alırken Yalnızca Fiyatlarına Dikkat Etme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri.....	144
2.4.6. Bireylerin Yalnızca Hayatlarını İdame Ettirecek Ürünleri Satın Alma Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri.....	146
2.4.7. Bireylerin İnternet Üzerinden Alışveriş Yapmayı Tercih Etme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri.....	148
2.4.8. Bireylerin İndirimli Ürünleri Tercih Etme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	149
2.4.9. Bireylerin Toptan Satış Merkezlerinden Toptan Alışveriş Yapmayı Tercih Etme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	151
2.4.10. Bireylerin Pazardan Alışveriş Yapmayı Tercih Etme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	153
2.4.11. Bireylerin Kooperatif Ürünlerini Tercih Etme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	155
2.4.12. Bireylerin İkinci El Ürünleri Tercih Etme Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	157
2.4.13. Bireylerin Borçlanarak Tüketim Yapma Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	159
2.4.14. Bireylerin Giderek Daha Az Tüketim Yapma Durumlarına Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	161
2.5. Hayat Pahalılığının Tercihler Üzerindeki Etkilerine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	163

2.5.1. Bireylerin Tüketim Tercihlerinin Değişmesi Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	163
2.5.2. Bireylerin Ulaşım Tercihlerinin Değişmesi Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	165
2.5.3. Bireylerin Hobilerinin Değişmesi Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	167
2.5.4. Bireylerin Bakış Açılarının Değişmesi Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	169
2.5.5. Bireylerin Yatırım Tercihlerinin Değişmesi Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	171
2.5.6. Bireylerin Alışkanlıklarının Değişmesi Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	173
2.5.7. Bireylerin İş Tercihlerinin Değişmesi Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	175
2.5.8. Bireylerin Siyasi Görüşlerinin Değişmesi Durumuna Göre Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	177
2.6. Hayat Pahalılığı Hakkındaki Düşüncelere Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	179
2.6.1. Enflasyondaki Artışın Hayat Pahalılığını Artırdığı Düşüncesine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	179
2.6.2. Döviz ve Altındaki Yükselişin Hayat Pahalılığını Artırdığı Düşüncesine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	181
2.6.3. Hayat Pahalılığının Fakirleşmemize Sebep Olduğu Düşüncesine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	183
2.6.4. Rahat Hayat Sürme İsteğinin Hayat Pahalılığını Artırdığı Düşüncesine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	185
2.6.5. Gereksiz Tüketimin Hayat Pahalılığını Artırdığı Düşüncesine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	187
2.6.6. Hayat Pahalılığının Ülkemizin Gelişmesine Engel Olduğu Düşüncesine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	189
2.6.7. Hayat Pahalılığı Konusunda Yapılan Politikaların Yeterli Bulunması Durumuna Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	191
2.6.8. Döviz Bozdurmanın Hayat Pahalılığını Azaltabileceği Düşüncesine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	193
2.6.9. Ülke Ekonomisindeki Dalgalanmanın Stratejik Bir Oyun Olduğu Düşüncesine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	195
2.6.10. Hayat Pahalılığının Ekonomik Bir Darbe Olduğunu Düşünme Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	196
2.6.11. Fırsatçılığın Hayat Pahalılığını Daha da Artırdığını Düşünme Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	198

2.6.12. Stokçuluğun Hayat Pahalılığın Artırdığını Düşünme Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	199
2.6.13. Hayat Pahalılığının Fazla Abartıldığı Düşüncesine Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri.....	201
2.6.14. Hayat Pahalılığında Bireylerin Büyük Bir Rolü Olduğunu Düşünme Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	203
2.6.15. Hayat Pahalılığının Toplumsal Dayanışma ile Aşılabileceğini Düşünme Durumlarına Göre Bireylerin Hayat Pahalılığından Etkilenme Seviyeleri	205

3. Bölüm

HAYAT PAHALILIĞI ARAŞTIRMASI: TRA1 DÜZEY 2 BÖLGESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

3.1. Model Tahmini	207
3.1.1. Çoklu Doğrusal Bağlantı	208
3.1.2. Paralel Eğriler Varsayımının Sınanması	210
3.1.2. Sıralı Lojistik Regresyon Modeli.....	210

SONUÇ.....

KAYNAKÇA.....

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 76-117.
- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 296-306.
- Alıcı, V. A., & Kızıltan, A. (2022). Türkiye'de Enerji Enflasyonunun Enflasyon Oranları Üzerindeki Etkisi. *Trends In Business And Economics*, 37(1), 12-22.
- Atıla, M., & Çelikkaya, S. (2020). Ekonomik Krizlerin Toplumsal İzdüşümü: Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizlerin İşsizlik, Suç ve İntihara Yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(26), 245-258.
- Aydın, M. (2010). Mütareke Döneminde İstanbul'da Hayat Pahalılığı Sorunu (1918-1922). *History*, 2, 2.
- Ayrıçay, Y. (2010). Ekonomik Krizin Sanayi Kuruluşları Üzerine Etkisi: İşletme Finansına İlişkin Bir Çalışma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 171-193.
- Bakan, İ., Akyüz, M., Eytmiş, A. M., & Doğan, İ. F. (2011). Ekonomik Krizin İnsan Davranışları Üzerine Etkilerine Yönelik Malatya'da Bir Alan Çalışması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-24.
- Bardakçı, S. (2010). Mezheplere Göre Hür İrade ve Fiyat İlişkisi. *E-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 105-128.
- Baş, K. (2009). Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49-70.
- Beritan, S. C., & Emecen, Y. (2020). Kentsel Yaşam Kalitesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Güzel Sanatlar Kampüsü Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(75), 1495-1506.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. In *Journal Of Social Policy Conferences* (No. 59, Pp. 89-132).
- Çanakçıoğlu, U. (2006). Enflasyonun Belirleyicileri ve İleri Yönelik Tahmin (Doctoral Dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Çebi Karaaslan, K. (2021). Analysis of Factors Affecting Individuals' Sources of Happiness with Multinomial Logistic Model. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 12 (3), 286-302. DOI: 10.21031/epod.925631
- Dilara, A., Karış, Ç., & Kızıltan, A. (2019). Ekonomik Krizlerin Sosyal Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2016). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(2), 415-434.
- Eroğlu, İ., Özbek, M., & Özbek, Ö. Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Yaklaşım. *Ekonomi-Tek*, 11(1), 41-61.
- Ersoy, M., Balkır, T., Karaaziz, M., & Balkır, F. (2019). Matematik Okuryazarlığı Özyeterliliğinin ve Aile Bütçesini Planlamanın Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisi. *Kıbrıs Türk Psikiyatrisi ve Psikoloji Dergisi*, 1(1), 31-41.
- Göçer, İ. (2013). Küresel Ekonomik Krizin Etkileri: Panel Veri Analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 163-188.
- Gür, T. H., & Tosuner, A. (2002). Para ve Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 9-36.

- Gürses, D. (2007). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(17), 59-74.
- Kalay, S. Ç., & Hatırlı, S. A. (2020). Harcama Eğilimlerinin Belirlenmesinde Çok Boyutlu Ölçekleme Analizinin Kullanımı İnegöl Meslek Yüksekokulu Örneği. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 2(3), 151-165.
- Kanberoğlu, Z., & Oğuz, K. A. R. A. (2013). Küresel Krizlerin Sosyal Yaşam Üzerindeki Etkisi: Van İli Örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 35-48.
- Kaya, K. (2002) Ekonomik Krizin Yaşama Tarzı Üzerindeki Etkileri (Isparta Örneği). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2).
- Kurt, M. & Çelikay, F. (2020). Vergi Harcamaları ile Gelir Eşitsizliği Arasındaki Nedensellik Üzerine Bir İnceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(2), 511-524.
- Öztaş, Ö., & Bozyiğit, S. (2019). Gösterişçi Tüketim Eğiliminin ve Marka Farkındalığının Küresel Marka Tercihi Üzerindeki Etkisi. *Global Journal Of Economics And Business Studies*, 8(16), 122-139.
- Sönmez, S., & Artukoğlu, M. (2021). Kırsal Kesimde Tasarruf Eğilimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 189-195.
- Sütütemiz, N., & Kurnaz, A. (2016). Türkiye'de Farklı Gelir Grupları Açısından Lüks Algısının İncelenmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 651-671.
- Şener, A., & Yücel, S. (2020). Sosyal Medyanın Y Kuşağı Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Bir Literatür İncelemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (65), 265-284.
- Topçuoğlu, Ö. (2022). Savunma Harcamalarının Ekonomik Performans Üzerindeki Etkisi: Bootstrap VZA Yaklaşımı. *İşletme Ve Ekonomide Eğilimler*, 36 (4), 325-335.
- Türkiye İstatistik Kurumu, bilgi@tuik.gov.tr
- Tüylüoğlu, Ş., & Albayrak, A. S. (2010). Hayat Pahalılığı ve Türkiye'de İllerin Hayat Pahalılığı Sıralamasını Belirleyen En Önemli Faktörlerin Ridge Regresyon Analiziyle İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 63-91.
- Utkugün, C. (2016). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945).

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA VE GAZETECİLİKTE MANİPÜLASYON

Dr. A. Selçuk Tuna

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA VE GAZETECİLİKTE MANİPÜLASYON

Dr. A. Selçuk Tuna

Yayın No.: 1508
ISBN: 978-625-398-338-3
E-ISBN: 978-625-398-337-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren işe uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tuna, A. Selçuk.

İkinci Dünya Savaşı'nda ve Gazetecilikte Manipülasyon / A. Selçuk Tuna

1. Basım, VI + 626 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-338-3

E-ISBN: 978-625-398-337-6

1. Gazetecilik 2. Manipülasyon 3. İletişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....iii

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm

TANIMLAR..... 3

1) Manipülasyon (Güdüleme) Nedir?..... 5

2) Finansal-Maddi Manipülasyon..... 9

3) Finansal Manipülasyon ile Spekülasyon Arasındaki Farklar Nelerdir?..... 10

4) Gazetecilik Nedir? 10

5. Kime Gazeteci Denir? 12

6) Gazetecilik Türleri Nelerdir?..... 12

7) Barış Gazeteciliği 15

8) Yurttaş-Kamu Gazeteciliği 17

9) Araştırmacı Gazetecilik 18

10) Sarı Gazetecilik..... 21

11) Haber Nedir?..... 23

12) Yorum nedir?..... 26

13) Propaganda Nedir? 26

14) Medya Nedir?..... 31

15) Mecralar (Kitle İletişim Araçları) Nelerdir? 32

1. BÖLÜM DİPNOTLAR 33

İkinci Bölüm

KONULAR..... 37

1) Savaşı Doğuran Kritik Olaylar 39

2) Ülkelere Göre Nedenleri..... 39

3) Genel ve Güçlü Olarak Taraflar..... 40

4) Savaşta Yer Alan Devletler ve Tarihleri..... 40

5) Savaşın Kronolojisi ve Kayıplar⁽¹⁾ 42

6) 2. Dünya Savaşı'ndaki Önemli Haber Ajansları⁽³⁷⁾ 62

7) Devletler ve Resmî Kurumları.....	65
8) Medyada Manipülasyon.....	66
9) Manipülasyonları İnceleme Yöntemleri.....	67
10) Ülkeler ve Manipülasyon Örnekleri.....	70
10.a) ALMANYA.....	70
10.b) İTALYA.....	287
10.c) İSPANYA.....	302
10.d) JAPONYA.....	333
10.e) AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ.....	347
10.f) ÇİN.....	434
10.g) İNGİLTERE.....	446
10.h) SSCB (RUSYA).....	501
10.ı) TÜRKİYE.....	529
11) Müttefiklerin Katliamları.....	543
12) 4. Reich.....	543
2. BÖLÜM DİPNOTLAR.....	554
Üçüncü Bölüm	
SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME.....	599
1) Savaşlar ve Basın.....	601
3.BÖLÜM DİPNOTLAR.....	606
EK 1 / AP (Associated Press) ve NAZİ ALMANYASI 1931-1945 RAPORU ÖZETİ.....	607
KAYNAKÇA.....	619
ÖZ GEÇMİŞ.....	625

KAYNAKÇA

Yararlanılan kaynaklar, kitaplar, akademik çalışmalar, yazarlar, makaleler;

1. Prof. Dr. Özgür Gönenc ; “Medyada Algı Yönetimi” Der Yayınları / “Haber Ajansları” Derin Yayınları / “İletişim Dünyası” Derin Yayınları / “Dünya Medyası” Truva Yayınları
2. Prof. Dr. Güven Büyükbaykal; “Türkiye’de Basın-İktidar İlişkileri Bağlamında 1946-1960 Dönemi” Yazarlar Ceyda Ilgaz Büyükbaykal 2015
3. Prof. Dr. Atilla Girgin ; “Haber Yazmak” Der Yayınları/ “Uluslararası İletişim” Der Yayınları/“Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik’i”
4. “Gazeteci Olmak Önce Adam Olmak Demektir” Derin Yayınları / “Gazeteciliğin Temel İlkeleri” Atilla Girgin Der Yayınları
5. “2. Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda” / Sezer Akarcalı - İMAJ YAYINCILIK
6. “Haber Ajansları” / Prof.Dr. Özgür Gönenc - DERİN YAYINLARI
7. “İletişim Dünyası” / Doç. Dr. Özgür Gönenc- DERİN YAYINLARI
8. “Algı yönetimi ve Manipülasyon “ / Mücahit gültekin - PINAR YAYINCILIK
9. “Manipülasyon Suçu”/ Yrd. Doç. Sinan Bayındır - BETA BASIM YAYIM
10. “Manipülasyon ama nasıl? “ / Josef Kirschner - ARITAN YAYINEVİ
11. <https://exploringyourmind.com>
12. <https://www.activistpost.com>
13. <http://en.ejo.ch/public-relations/manipulation-wikipedia>
14. “2. Dünya Savaşı’nın bilinmeyenleri -Hitler’in sinsi gölgesi Martin Bormann” / Esin Akan - KASTAŞ YAYINLARI
15. “ 2. Dünya Savaşı “ / Türkkaya Ataöv - İLERİ YAYINLARI
16. <https://archives.cjr.org>
17. <https://dimay.wordpress.com/2009/11/02/medya-ve-manipulasyon/>
18. <https://www.setav.org/medya-manipulasyonu/>
19. <http://english.ahram.org.eg/NewsContentP/4/286440/Opinion/Manipulative-journalism.aspx>
20. Benjamin Radford” Kitap incelemesi - Arş. Gör. Akan Deniz YAZGAN
21. <https://www.worldpressphoto.org/collection/features/world-war-ii>
22. ASSOCIATED PRESS RESMİ RAPOR <https://www.apnews.com/WorldWarII>
23. A SOCIAL & CULTURAL HISTORY OF THE BRITISH PRESS IN W.W.2 <https://www.aber.ac.uk>
24. “Secrets of Victory: The Office of Censorship and The American Press and Radio in World War II”
25. <https://www.cia.gov/library>
26. The Many Roles of Women in War: Sniper, Pilot, Death Camp Guard – New York Times magazine
27. <http://www.manipulasyonteknikleri.com>

28. <https://www.tbmm.gov.tr>
29. <https://www.bbc.com>
30. 2. Dünya Savaşı Propaganda Afişleri <https://onedio.com/haber/2-dunya-savasi-propaganda-afisleri-462301>
31. <https://www.evrensel.net/haber/303528/2-dunya-savasini-ilk-duyuran-gazeteci-yasamini-yitirdi>
32. Verzeichnis der ZEITUNGSZEUGEN Nachdrucke originaler, historischer Zeitungen <https://www.zeitungszugang.de/>
33. World's Largest News Agency Worked with Hitler to Feed Americans Nazi Propaganda
34. <https://thefreethoughtproject.com>
35. "How Bush's grandfather helped Hitler's rise to power"
36. <https://www.theguardian.com>
37. "America's Hidden History: The Eugenics Movement"
38. "Was Nazi eugenics created in the US?"
39. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov>
40. "HITLER WAS A ROTHSCHILD"
41. <https://www.bibliotecapleyades.net>
42. "Life in occupied France during the second world war"
43. "HALKI ALDATMAK" <https://encyclopedia.usmm.org>
44. "İkinci Dünya Savaşı Sırasında İtalya" <https://ozhanozturk.com/2018/03/08/ikinci-dunya-savasi-sirasinda-italya/>
45. "Benito Mussolini" - Beyaz Tarih <https://www.beyaztarih.com/ansiklopedi/benito-mussolini>
46. "Faşizm/ Faşist Devlet" / BENİTO MUSSOLİNİ - TOKER YAYINLARI
47. "Benito Mussolini" / İhsan Dinç - KASTAŞ YAYINLARI
48. "IL DUCE" BENITO MUSSOLINI / Mustafa KARACA -
49. "Büyük akıllar benzer çalışır!" / <https://www.birgun.net/haber-detay/buyuk-akillar-benzer-calisir-2-11997.html>
50. "İtalya'da Mussolini Dönemi - Mehmet Eren" <http://politiksoylen.com/italyada-mussolini-donemi/>
51. "Mussolini muhalifi Galeazzo Ciano" - Ali Bulunmaz - Medium <https://medium.com/@alibulunmaz/mussolininin-muhalif-damad%C4%B1-galeazzo-ciano-1b5b4362d442>
52. "İtalya'ya faşizm nasıl geldi?" <https://www.evrensel.net/haber/296389/italyaya-fasizm-nasil-geldi>
53. "HABER YAZMA" / <https://encyclopedia.usmm.org>
54. "Mussolini İngiliz MI5 ajanı çıktı" <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/mussolini-ingiliz-mi5-ajani-cikti-24653h.htm>
55. "Mussolini 'kariyerine' İngiliz ajanı olarak başlamış!" <http://haber.sol.org.tr/dunya/mussolini-kariyerine-ingiliz-ajani-olarak-baslamis-161629>
56. "Hitler'in 'Kurt İni' kiralık - Dünya Haberleri" http://m.radikal.com.tr/dunya/hitlerin_kurt_ini_kiralik-1076142
57. "2 HAFTA BOYUNCA TECAVÜZ ETTİLER" <http://www.hurriyet.com.tr>

58. “İşte Hitler’e Suikast Girişiminde Bulunulan Kurt İni İsimli Karargâh” <https://www.milliyetemlak.com/dergi/kurt-ini/>
59. “Hitler’in Saklandığı Sığınak 62 Yıl Sonra Bulundu Foto Galerisi” <https://m.haberler.com/amp/fotogaleri/hitler-in-saklandigi-siginak-62-yil-sonra-bulundu/>
60. “Fransa Nazilerle işbirliği yapan Vichy rejimine ait gizli arşivleri açtı | Euronews”
61. “Vichy Fransası” https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWFfrQdVrFtvGfKfMg7AHE8P34isapyhCxX/wiki/Vichy_Fransas%C4%B1.html
62. “L’Action française | French newspaper | Britannica.com”
63. “Charles Maurras”-64. https://ipfs.io/ipfs/QmezslfegZMdiuWsEtaJWMDzx6B7VbjzpSC2VWh tB6GoB1/wiki/Charles_Maurras.html
65. “Charles Maurras Kimdir, Hayatı, Eserleri, Hakkında Bilgi”
66. “İkinci Dünya Savaşı’yla İlgili 101 Gerçek - World War Türkiye - “<http://wwturkiye.org/ikinci-dunya-savasiyla-ilgili-99-gercek/>
67. “İspanya’da Franco Dönemi ve Propaganda Afişleri – Fırat Tunabay
68. <http://www.azizmsanat.org>
69. “Francisco Franco Kimdir “<https://www.tarihkomplo.com/2015/03/francisco-franco.html?m=1>
70. “Faşizm (15) / Franco Dönemi – Nokta Haber Yorum”-<https://noktahaberyorum.com/fasizm-15-franco-donemi-mazhar-ozsaruhan.html>
71. “Spain Media History (Press,Radio and TV) “<https://www.slideshare.net/mobile/BakiKalma1/spain-media-history-pressradio-and-tv- turkish>
72. “Rus gazete: İkinci dünya savaşında Sovyet ajanları Kürtleri ayaklandırmayı planlıyordu | Haberrus”- <https://haberrus.com/politics/2010/04/14/rus-gazete-ikinci-dunya-savasinda-sovyet-ajanlari-kurtleri-ayaklandirmayi-planliyordu.html>
73. II. DÜNYA SAVAŞINDA ALMANLAR’IN KIRIM’I İŞGALİ ÜZERİNE – KAFKASSAM – Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi”
74. “Kırım gazetesi / manipulasyon Rusya da”GAZETE FOTOĞRAFI
75. “53674.pdf azat kırım gazetesi 302. Sayfada”
76. “Ödül beklerken bizi sürgün ettiler” Azat Kırım - <http://www.yenihaberden.com/odul-beklerken-bizi-surgun-ettiler-208275h.htm>
77. “Rusya, İngiltere ve ABD Holokost’u 1942’de biliyordu | Şalom Gazetesi”-
78. “II. Dünya Savaşı ve Psikolojik Savaş Uygulamaları | Politik Akademi”-
79. “RUSYA’DA DEVLET VE ÖZEL HABER AJANLARI: İTAR-TASS, RİA NOVOSTİ VE İNTERFAKS Javanshir GADİMOV.pdf” İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
80. SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİ VE AZERBAJCAN’DA HABER AJANLARI – Vefalı Enserov file:///C:/Users/tanserpc/Downloads/acarindex-1423911830.pdf
81. “İkinci Dünya Savaşı ve Kazan Tatarları - Roza KURBAN - Türk Ocakları”- <https://www.turkocaklari.org.tr>
82. “Türk Yurdu Dergisi”
83. “II. Dünya Savaşı’nda Bir Lejyoner Yayı: Azerbajcan Gazetesi | Erdem Guven ve Mehmet Yilmazata - Academia.edu”
84. <http://www.academia.edu>

85. "İkinci-dunya-savasi-ve-turk-dunyasi-web.pdf"
86. "2. Dünya Savaşında Türk Lejyonları | Pakman World"
87. "2. dünya savasinda turk dogu ozel hareketчилari 1 eylul 1939 - 15 agustos 1945 - TÜRK BİLİMİ | TÜRK BİLİMİ TÜRK DÜNYASI BİLİM YAYINLARI" - <http://www.turkbilimi.com>
88. II. Dünya Savaşı'nda Japonların Yaptığı ve Okudukça Ürpereceğiniz Akıl Almaz İşkenceler" - Onedio.com
89. "İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA ABD'DE YAŞAYAN JAPON ASILLILARIN ENTERNE EDİLMESİ"- <https://avim.org.tr>
90. "Japonya'nın Yıkımı: Pasifik Savaşının Sonu"- <https://www.stratejivefinans.com/single-post/2016/08/21/Japonya%20>
91. "Japonya ile Rusya hâlâ savaşta | soL Haber Portalı"- <http://haber.sol.org.tr>
92. "Japan at War: An Encyclopedia " -
93. "Japon Medyası'nın Savaş Katılımı"- <https://gamp.ameblo.jp/sunsetrubdown21/entry-12361966122.html>
94. "Japonya'dan İkinci Dünya Savaşı Özrü"- <https://www.amerikaninsesi.com/a/japonya-dan-ikinci-dunya-savasi-ozru/2918307.html>
95. "2. Dünya Savaşı tazminatı yüzünden Japon şirketin mal varlıklarına el konuldu"- <https://www.dunyabulteni.net/asya/2-dunya-savasi-tazminati-yuzunden-japon-sirketin-mal-varliklarina-el-konuldu-h436032.html>
96. "Japon çelik devine 2. Dünya Savaşı tazminatı " -<http://haber.sol.org.tr/dunya/japon-celik-devine-2-dunya-savasi-tazminati-249892>
97. "Tercüme hatası 250 bin cana mal oldu " - <https://www.sabah.com.tr>
98. "2. Dünya Savaşı Esnasında Yaşanan İnsanlığın En Büyük Utancı: Seks Kölesi Kadınlar" - <https://onedio.com>
99. "İnsanlığın Kaybedildiği Yer: Hiroşima ve Nagazaki - Beyaz Tarih"- <https://www.beyaztarih.com>
100. "Tarihin Seyrini Değiştiren Yanlış Çeviriler " <https://www.ceviriblog.com>
101. "Yanlış Çeviri Japonya'yı Bombalattı " - <http://www.suzmehaber.com>
102. "İTALYAN PROPAGANDA BAKANLIĞI" - <https://eujmr.com/matder/dosyalar/makale-16/mustafa%20okaraca%2007.pdf>
103. "HİTLERİN FİNANSÖRÜ İSVİÇRE" - <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/isvicre-nazilerle-ortakmis-13224>
104. "II. Dünya Savaşı: Zaman Çizelgesi | The Holocaust Encyclopedia" -
105. "Çin-Japon Savaşı'nın ardında bıraktığı derin yaralar" - <https://tr.euronews.com>
106. "İkinci Dünya Savaşında En Çok Kayıp Veren Ülkeler " - <https://www.stratejikortak.com>
107. "Nanking Katliamı'nın Son Kurbanları Resmi Özür Bekliyor" - <https://www.haberler.com>
108. "Japonya'nın işkenceleri yayınlanıyor" - <http://www.gazetevatan.com>
109. "Çin haber ajansı Xuihia" / Levent ELDENİZ, Bikeertiemuer MAIMAITIMIN - PDF FİLE
110. "Çin haber ajansı" / MAIMAITI YIMAMU Y.lisans Tezi
111. "Japon - Çin Savaşı " - <http://www.tarihiolaylar.com>

112. "Uzakdoğu'nun Nanking Katliamı" - <http://www.gazetebilkent.com>
113. "Tillman Durdin, 91, Reporter In China During World War II - The New York Times" - <https://www.nytimes.com>
114. "Nanking" - <https://mobile.donanimhaber.com>
115. "RESEARCH SITE" - <https://dirkdeklein.net>
116. "RADYO PROPAGANDA ARACI" - <http://dergipark.gov.tr>
117. "Nazi Almanyası'nda ilk trajedi: 1933 Kitap Yakma Olayı" - <http://www.agos.com.tr>
118. "Küçük Prens'in Yazarı, İspanya İç Savaşı'nda Muhabirlik Yapmış" - Onedio.com
119. "Ernest Hemingway ve Çanlar Kimin İçin Çalışıyor ve İspanya İç Savaşı" - <https://m.ensonhaber.com>
120. "Hotel Florida: İspanya İç Savaşı'nda Gerçekler" - [AmandaVail](http://AmandaVail.com)
121. "Belgesel Fotoğraf: Belgesel Fotoğraf Buluşma Noktası: Robert Capa" - <http://belgeselfotografya.blogspot.com>
122. "Robert Capa | Basın Fotoğrafçılığı Portalı" - <https://www.fotomuhabiri.com>
123. "Savaş fotoğraflarının kullanımı bağlamında propaganda ve manipülasyon" - Nazım Serhatı Fırat
124. "İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İSTANBUL VE TRAKYA'DAN ANADOLU'YA GÖÇ VE PANİĞE KARŞI PROPAGANDA"
125. "A.B.D. ÖRNEĞİ" - Dr. Taylan GÜVENİLİR İzmir Büyükşehir Belediyesi, Doç. Dr. Çınla ŞEKER - Dokuz Eylül Üniversitesi, Resim-İş Eğitimi Bölümü, İzmir/Türkiye.
126. "Propaganda" - WikiZero -
127. "German Propaganda Archive" - <https://research.calvin.edu>
128. "Otto Skorzeny: Mossad'ın Alman Komandosu" - <https://mbdincaslan.com>
129. "Reinhard Gehlen ve Örgütü - Sovyet Türklerini Stalin'in Zulmüne İten Nazi Generali Amerika'ya Nasıl Hizmet Etti?" | Emir Öngüner - Academia.edu
130. "Dunkirk faciası" - www.habergundem.com
131. "Hitler'in Hataları: Almanya 2. Dünya Savaşı'nı Neden Kaybetti?" - <http://www.serenti.org>
132. İstanbul Üniversitesi Gazete Arşivi <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE>

Genel Fotoğraf Kaynakları:

- <https://www.archives.gov/research/military/ww2/photos>
- <https://www.iwm.org.uk/history/22-amazing-colour-photos-of-the-second-world-war>
- <https://ww2db.com/photo.php>
- <https://www.reuters.com/news/picture/75-iconic-photos-from-world-war-two-idUSRTX7T4FI>
- <https://rarehistoricalphotos.com/category/ww2/>
- <https://www.nationalww2museum.org/media/media-resources/75th-anniversary-d-day-media-resources/images>
- <https://www.theatlantic.com/photo/categories/world-war-ii/>
- <https://www.ushmm.org/>

İkinci Dünya Savaşı'nda ve Gazetecilikte Manipülasyon

<https://www.auschwitz.org/en/>

<https://www.bundesarchiv.de/EN/Navigation/Find/Photos/pictures.html>

<https://apimagesblog.com/blog/2015/11/10/world-war-ii-unforgettable-stories>

<https://airandspace.si.edu/exhibitions/looking-at-earth/online/the-sky-spies/military-reconnaissance.cfm>

<https://www.cia.gov/readingroom/collection/nazi-war-crimes-disclosure-act>

<https://www.nationalww2museum.org/war/articles/wwii-secret-agents-the-oss>

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SİYASETİ

Riskler, Fırsatlar ve Yeni Vizyonlar

Editörler

Doç. Dr. Ömer Uğur
Doç. Dr. Emre Cengiz

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SİYASETİ Riskler, Fırsatlar ve Yeni Vizyonlar

Editörler: Doç. Dr. Ömer Uğur, Doç. Dr. Emre Cengiz

Yayın No.: 1802
ISBN: 978-625-398-910-1
E-ISBN: 978-625-398-909-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Uğur, Ömer., Cengiz, Emre.

İklim Değişikliği Siyaseti Riskler, Fırsatlar ve Yeni Vizyonlar / Ömer Uğur, Emre Cengiz

1. Basım, XII + 262 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-910-1

E-ISBN: 978-625-398-909-5

1. İklim Değişikliği 2. İklim Siyaseti 3. İklim Adaleti 4. İklim Diplomasisi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SİYASETİ

Doç. Dr. Ömer Uğur

Gümüşhane Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, omerugur@gumushane.edu.tr

Doç. Dr. Emre Cengiz

Gümüşhane Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, emrecengiz_58@hotmail.com

2. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ, NESİLLER ARASI ADALET VE DEMOKRASİ

Prof. Dr. Salih Akkanat

Gümüşhane Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, salih.akkanat@gmail.com

3. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER ÜZERİNDEKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ

Arş. Gör. Dr. Ergun Kalaycı

Gümüşhane Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ergunkalayci@gmail.com

4. Bölüm

YEŞİL SİYASET, YEŞİL PARTİLER VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: ALMAN YEŞİLLER PARTİSİ

Prof. Dr. Hülya Eşki Uğuz

Selçuk Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hulyaeski@selcuk.edu.tr.

Doç. Dr. Rukiye Saygılı

Selçuk Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, rsaygili@selcuk.edu.tr.

5. Bölüm

ULUSLARARASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ REJİMİ: KURALLAR, AKTÖRLER VE KURAMLAR

Arş. Gör. Elif Dilara Gergin

Gümüşhane Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, elifdilarakaba@gumushane.edu.tr

6. Bölüm

ULUSLARARASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ MÜZAKERELERİ VE İKLİM DİPLOMASİSİ

Doç. Dr. Cemal Kakışım

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fındıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, cemal.kakisim@erdogan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3865-8305

7. Bölüm

İKLİM KRİZİNİN UNUTULMUŞ KURBANLARI: İKLİM MÜLTECİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Kovancı

Adıyaman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Kentleşme ve Çevre Sorunları ABD. ekovanci@adiyaman.edu.tr

8. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA: MÜLTECİ Mİ? GÖÇMEN Mİ?

Nefise Ayşe Şenay Özkan

Doktora Öğrencisi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi
Ana Bilim Dalı, senayozkan9685@hotmail.com

Alper Bilgili

Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi
Bölümü, bilgili@comu.edu.tr

9. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇAĞINDA YEŞİL VE SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANSA BAKIŞ

Doç. Dr. Hikmet Gülçin Beken

Gümüşhane Üniversitesi İktisat Bölümü, hgulcin.beken@gumushane.edu.tr

10. Bölüm

YEŞİL TEKNOLOJİ: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÖNERİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi İlke Bezen Tozkoparan

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Kentleşme ve Çevre Sorunları Ana Bilim Dalı, ilke@firat.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-1752-0470

11. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TARIMSAL DÖNÜŞÜM

Doç. Dr. Gizem Erdoğan Aydın

İzmir Demokrasi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, gizem.erdogan@idu.edu.tr

Beyza Ceylan

Şehir Plancısı, beyzaceylan.24@gmail.com

12. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TURİZM

Doç. Dr. Neşe Kafa

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, nesekefa@comu.edu.tr

13. Bölüm

PANDEMİ SONRASI KÜRESEL SAĞLIK GÜVENLİĞİ VE YÖNETİŞİMİ

Dr. Öğretim Üyesi İlknur Sayan

İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi İşletme Bölümü, ilknur.sayan@kent.edu.tr

14. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SAĞLIK

Dr. Öğretim Üyesi Hatice Mutlu

İstanbul Beykent Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümü, haticemutlu@beykent.edu.tr,

haticemutlu@yandex.com.tr

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
------------------------------	------------

1. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SİYASETİ.....	1
--	----------

Ömer Uğur - Emre Cengiz

GİRİŞ	1
--------------------	----------

1. İklim Değişikliği Politik Gündeme Dönüşmesi.....2
2. İklim Değişikliği ve Küresel İş Birliği İnşa Süreci.....4
3. Küresel Politika Oluşturmada Zorluklar.....8

SONUÇ.....	9
-------------------	----------

KAYNAKÇA	10
-----------------------	-----------

2. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ, NESİLLER ARASI ADALET VE DEMOKRASİ.....	13
---	-----------

Salih Akkanat

GİRİŞ	13
--------------------	-----------

1. Antroposen Çağı: Yeni Bir Sorumluluk Etiği.....14
2. Nesiller Arası Adalet Kavramı: Etik ve Pragmatik Gerekçeler16
3. Adalet Teorileri ve Nesiller Arası Adalet18
4. Müştareklerin Trajedisi: Nöbetleşme ve Demokrasi23
5. Çevre Epistemolojileri: *Umwelt, Milieu(x), and Environment*27

SONUÇ.....	32
-------------------	-----------

KAYNAKÇA	33
-----------------------	-----------

3. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER ÜZERİNDEKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ.....	35
--	-----------

Ergun Kalaycı

GİRİŞ	35
--------------------	-----------

1. Nedir Bu İklim Değişikliği?36
2. Yeni Toplumsal Hareketler45

3. İklim Değişikliğine Odaklanan Yeni Toplumsal Hareketlerin Evrimi	47
3.1. 350.org.....	53
3.2. Extinction Rebellion (XR).....	54
3.3. Friday for Future	54
3.4. Green New Deal.....	55
3.5. Climate Reality Project.....	56
3.6. Plan Vivo Foundation	56
3.7. Future Earth	58
3.8. Climate Clock.....	59
4. İklim Değişikliğine Odaklanan Örgütlere Yönelik Eleştiriler.....	60
SONUÇ YERİNE.....	65
KAYNAKÇA	67

4. Bölüm

YEŞİL SİYASET, YEŞİL PARTİLER VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: ALMAN YEŞİLLER PARTİSİ

Hülya Eşki Uğuz - Rukiye Saygılı

GİRİŞ	69
1. Korumacılıktan Ekolojizme: Yeşil Siyasetin Ontolojik Tarihi.....	71
2. Ekolojizmin Pratiği: Yeşil Siyaset ve Yeşil Parti	75
3. Alman Yeşiller Partisi (Bündnis 90/Die Grünen)	77
3.1. Alman Yeşiller Partisinin İklim Değişikliğiyle İlgili Parti Politikaları.....	83
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	90

5. Bölüm

ULUSLARARASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ REJİMİ: KURALLAR, AKTÖRLER VE KURAMLAR.....

Elif Dilara Gergin

GİRİŞ	93
1. Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası İklim Değişikliği Rejimleri, Kurallar ve Aktörler	94
2. Kuramsal Çerçeve ve Uluslararası İklim Değişikliği Rejimleri	97
2.1. Yeni Gerçekçi Yaklaşım	98
2.2. Yeni Liberal Yaklaşım.....	99
2.3. Bilişsel Yaklaşım	100

3. Uluslararası İklim Değişikliği Rejiminde Küresel Mücadele.....	101
3.1. Uluslararası İklim Değişikliği Rejimlerinin Başarısı ve Önündeki Engeller.....	104
3.2. Uluslararası İklim Değişikliği Rejiminde Türkiye.....	105
DEĞERLENDİRME.....	107
KAYNAKÇA.....	109

6. Bölüm

ULUSLARARASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ MÜZAKERELERİ VE İKLİM DİPLOMASİSİ .. 113

Cemal Kakışım

1. İklim Değişikliği, Güvenlik ve İklim Diplomasisi.....	115
2. İklim Değişikliği Müzakereleri.....	120
KAYNAKÇA.....	130

7. Bölüm

İKLİM KRİZİNİN UNUTULMUŞ KURBANLARI: İKLİM MÜLTECİLERİ 133

Ezgi Kovancı

GİRİŞ.....	133
1. İklim Kaynaklı Göçte Kavram Çatışması.....	136
2. İklim Krizi, Göç ve Kırılgan Ülkeler.....	140
3. İklim Kaynaklı Göçün Tarihsel Arka Planı.....	143
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA.....	149

8. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA:

MÜLTECİ Mİ? GÖÇMEN Mİ? 153

Nefise Ayşe Şenay Özkan - Alper Bilgili

GİRİŞ.....	153
1. İklim Değişikliği ve Yerinden Edilmiş İnsanlar.....	155
1.1. İklim Değişikliğinde Savunmasız Bölgeler.....	158
1.2. İklim Değişikliğinde Tercih Edilen Modeller.....	161
2. Mülteci-Göçmen Ayrımı.....	163
3. Mülteci mi? Göçmen mi?.....	164
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	168
KAYNAKÇA.....	170

9. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇAĞINDA YEŞİL VE SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANSA BAKIŞ..... 173

Hikmet Gülçin Beken

GİRİŞ	173
1. Merkez Bankaları ve Finansal Sistemde İklim Değişikliği.....	174
2. İklim Finansmanı ve Yeşil Finansman Yöntemleri	181
KAYNAKÇA	187

10. Bölüm

YEŞİL TEKNOLOJİ: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÖNERİLERİ 191

İlke Bezen Tozkoparan

GİRİŞ	191
1. Mahalledeki Yeni Çocuk: Yeşil Teknoloji.....	193
2. Yeşil Teknoloji ve İklim Değişikliği	199
SONUÇ.....	203
KAYNAKÇA	205

11. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TARIMSAL DÖNÜŞÜM 207

Gizem Erdoğan Aydın - Beyza Ceylan

GİRİŞ	207
1. Tarım Sektörünün Önemi ve Riskler	208
2. İklim Değişikliğinin Tarımsal Risk Faktörleri.....	212
3. Tarım Sektörü Nasıl Dönüşmeli?.....	214
KAYNAKÇA	218

12. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TURİZM..... 219

Neşe Kafa

GİRİŞ	219
1. İklim Değişikliği ve Turizm Sektörü Arasındaki İlişki	220
2. İklim Değişikliğinin Turizm Türleri Üzerindeki Etkisi.....	225
SONUÇ VE ÖNERİLER	227
KAYNAKÇA	228

13. Bölüm

PANDEMİ SONRASI KÜRESEL SAĞLIK GÜVENLİĞİ VE YÖNETİŞİMİ 231

İlknur Sayan

GİRİŞ	231
1. Küreselleşme ve Sağlık.....	232
1.1. Küreselleşme Kavramı ve Sağlık İlişkisi.....	232
1.2. Küresel Sağlık Hakkı.....	234
2. Küresel Sağlık Yönetişimi	236
3. Küresel Sağlık Güvenliği	241
3.1. Küresel Sağlık Güvenliği.....	241
SONUÇ.....	244
KAYNAKLAR.....	245

14. Bölüm

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SAĞLIK 247

Hatice Mutlu

GİRİŞ	247
1. İklim Değişikliğinin Sağlık Sistemine Etkileri.....	247
2. İklim Değişikliğinin Halk Sağlığına Etkileri	249
2.1. Hava Sıcaklığı Kaynaklı Etkiler	249
2.2. Hava Kirliliği Kaynaklı Etkiler.....	250
2.3. Ultraviyole Radyasyonu Etkileri	251
2.4. Enfeksiyon ve Bulaşıcı Hastalık Etkileri	252
2.5. İklim Değişikliğinin Ruhsal Hastalıklara Etkisi.....	253
3. Sağlık Diplomasisi Bağlamında İklim Değişikliği ve Etkilerinin Azaltılması.....	253
SONUÇ.....	258
KAYNAKÇA	258

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SİYASETİ

Ömer Uğur - Emre Cengiz

GİRİŞ

İklim değışikliği bugünkü ve gelecekteki yaşam temellerini tehdit etmesi açısından bugüne kadar dünyanın karşılaştığı en büyük küresel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu sınır tanımayan sorunun küresel politikanın ana gündemi hâline gelmesi özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik büyümenin hızlanması, yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve nüfus artışına paralel olarak enerji ve kaynakların hızlı tüketimlisinin ortaya çıkardığı ciddi ekolojik tehlikelerin görülmesi ile olmuştur. Doğanın kendi özüne ve yapısına ters olan üretim ve tüketim kalıpları tüm dünya coğrafyasında ekolojik dengelerin bozulmasına ve bunun sonucu olarak dünya genelinde insan ve diğer tüm canlıların varlığını temel oluşturan ekosistemde olumsuz bir değışime neden olmuştur. Bu değışimin karşısında ulus devletlerin artık ne kendi sınırları içinde oluşan çevre kirliliğini sınırları içinde tutması ne de başka ülkelerden gelecek kirliliği sınırlarını kapatma olanağını ellerinde bulundurabilmişlerdir. Bu sorunların çözümü konusunda bütün toplumların ve devletlerin birlikte hareket etme zorunluluğu, sürecin “küresel” olma özelliğini ortaya çıkarmıştır. Artık çevre ve iklimsel konular uluslararası ve ulusal politikada göz ardı edilen konular olmaktan çıkarak bu sorunların ancak ulusal ve küresel düzeyde politikalar ve rejimler oluşturularak çözülebileceği kabul edilmiştir. Bu ise devletlerin iklim değışikliği ile mücadelede konusunda uluslararası düzeyde iş birliği yapma zorunluluğunu ortaya çıkararak uluslararası iklim rejiminin kurulmasını sağlamıştır. Bu bağlamda bu bölümde küresel bir sorun olarak tanımlanan iklim değışikliği sorunu ele alınarak yeni bir politik konuyu oluşturması açısından dünya siyasetinde açısından önemi tartışılacaktır. Bu açıklamaların ardından iklim değış-

lu doğası gereği bu yapının oluşturulmasının çok da kolay gerçekleştiğini söylemek doğru olmayacaktır. Zira uluslararası alanda iklim değişikliği ile mücadelede, her ne kadar ülkeler küresel ısınmanın ciddi bir sorun olduğunu kabul etseler de iş birliğini engelleyen birçok faktörün varlığı söz konusudur. Bu faktörlerden merkezî otorite boşluğu, egemenlik sorunu ve güç mücadelesi gibi geleneksel uluslararası ilişkileri ilgilendiren konular olduğu gibi, Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki gerilim, aldatılma korkusu, bedavacılık sorunu ve iş birliğinden elde edilecek kazancın belirsizliği gibi çevresel iş birliğinden kaynaklanan konularda vardır. Dolayısıyla gelinen noktada iklim rejimi ve yönetişimi istenilen düzeyde gelişme göstermemiş olsa da asgari müştereklerde uzlaşmaya varılmasına çerçevesinde gelişme sürecine devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- AXELROD, R. S., Downie, D. L. & Vig, N. J. (2005). *The Global Environment: Institutions, Law and Policy*. CQ Press, Washington
- BAKER, S. (2006). *Sustainable Development*. Routledge, Oxon.
- BIRNIE, P. & Boyle, A. (2002). *International Law and Environment*. Oxford University Press, Oxford
- BODANSKY, D. (2001). *The History of the Global Climate Change Regime*. Urs Luterbacher & Detlef F. Sprinz (Eds). *International Relation and Global Climate Change*, MIT Press, Cambridge, pp. 23-40
- DOWNIE, D. L. (2005). *Global Environmental Policy: Governance through Regimes*. , R. S. Axelrod,, D. Downie, & N. J. Vig (Ed.). *The Global Environment: Institutions, Law and Policy*. CQ Press, Washington
- ERÇANDARLI, Y. (2014). *Yeşil Teori*. Ramazan Gözen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri, İletişim Yayınları*: Ankara
- GIDDENS, A. (2013). *İklim Değişikliği Siyaseti*. Phoenix Yayınevi
- GUPTA, J., (2010). *A History of International Climate Change Policy*, Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, Vol 1 Issue5, pp. 12-22
- International Emissions Trading Association (2021). *COP26 SUMMARY REPORT*
- KAPLAN, A. (1999). *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara
- KAYA, Y. (2012). *Uluslararası Çevre Antlaşmalarına Uyum Süreci*. Ezgi Kitabevi, Bursa
- KUTTING , G. (2000). *Environment, Society and International Relations: Towards More Effective International Environmental Agreements*, Routledge, London

- O'NEILL, K., (2009). *The Environment and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge
- ORHAN, G., Kaya, Y. & Mazlum C. S., (2017). *Uluslararası Çevre Rejimleri: Oluşturulmaları, İşleyişi ve Özellikleri*. Gökha Orhan, Semra Cerit and Yasemin Kaya (Ed). *Uluslararası Çevre Rejimleri*. Dora Yayınevi, Bursa
- SANDS, P. & Peel, J., (2005). *Environmental Protection in the Twenty-first Century: Sustainable Development and International Law*. R. S. Axelrod,, D. Downie, & N. J. Vig (Ed.). *The Global Environment: Institutions, Law and Policy*. CQ Press, Washington
- SEYHAN, B., ZUHAL, M. ve AKYOL, M. (2022). Çevresel Kuznets eğrisi hipotezinin Güney Afrika için geçerliliği: Engle-Granger eşbütünlük testi. *Kesit Akademi Dergisi*, 8 (33), 537-556.
- SUSSKIND, L., E., (1994). *Environmental Diplomacy : Negotiating More Effective Global Agreements: Negotiating More Effective Global Agreements*. Oxford University Press, Oxford
- SWANSON, T. J. S., (1999). *Global Environmental Problems and International Environmental Agreements: The Economics of International Institution Building*, Edward Elgar, Cheltenham Cheltenham
- ŞAHİN, Ü. (2017). *Başlangıçtan Bugüne Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi*. Gökha Orhan, Semra Cerit and Yasemin Kaya (Ed). *Uluslararası Çevre Rejimleri*. Dora Yayınevi, Bursa
- UĞUR, Ö. (2011). *European Union Leadership on Climate Change Policy: What Went Wrong at Copenhagen Climate Change Conference in 2009?* Unpublished Master's Thesis, Brunel University London, London,
- VIG, N. J., (2005). *Introduction: Governing the International Environment*, R. S. Axelrod,, D. Downie, & N. J. Vig (Ed.). *The Global Environment: Institutions, Law and Policy*. CQ Press, Washington
- WALL, D. (2013) *Yeşil Politika, Yei İnsan Yayınevi, İstanbul*
- Yılmaz Uğur, C. (2022). *Abant Sosyal Bilimler Dergisi. Journal of Abant Social Sciences*, 22(2), 862-872.
- Yılmaz Uğur, C. (2022). *Environmental Policies, Climate Change Perception Trust, İçinde: Ömer Uğur ve Emre Cengiz (Ed). Understanding Environmental Policy After Covid 19*, Peterlang Publication, Berlin

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ, NESİLLER ARASI ADALET VE DEMOKRASİ

Salih Akkanat

GİRİŞ

Hangi ideolojik konumu paylaştığından bağımsız olarak bugün hemen herkes şu kadarını kesin olarak bilmektedir: Küresel ısınma da dâhil olmak üzere iklim değişikliği vardır ve bu durum, büyük ölçüde insan faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Dahası her geçen gün, dünyadaki beşerî ve doğal çevreye yönelik büyük bir tehdit olarak varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla önüne geçilemediği takdirde iklim değişikliğinin yaratacağı yıkım daha ağır olacak ve başta bugünkü nesiller olmak üzere gelecek nesiller üzerinde de telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğuracaktır. Özellikle de yoksul ve kendilerini koruma kapasitesinden yoksun nesiller bu yıkımın etkilerini daha yoğun hissedeceklerdir.

Bu makale, iklim değişikliğini ve sebep olduğu insani felaketleri, temelde bir “adalet” ve “demokrasi” sorunu olarak ele alabileceğimizi vurgulamakta; iklim değişikliğinin adalet ve demokrasi telakkilerimizi nasıl değiştirebileceği üzerinde durmaktadır. Bu amaçla nesiller arası adalet fikrinin hâkim literatürde sorunlu bir “çevre” kavramıyla ele alındığı; insan-çevre, özne-nesne, şimdi-gelecek gibi çeşitli ikiliklerle düşünen adalet ve etik teorilerinin epistemolojik ve ontolojik zemininin yanlışlığı vurgulanmaktadır. Erken modern çağın mekanik düşünme biçiminden miras alınan ikiliklerle hareket etmek, teorik niteliği bir yana, iklim değişikliği ile epistemik bir suç ortaklığı anlamına da gelebilir. Nesiller arası adalet ve demokrasi terimlerini, bu açıdan ikilikleri aşan bir ontolojide temellendirmek önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Clark, Timothy. (2012). Towards a deconstructive environmental criticism. *Oxford Literary Review*, 34, 45-68.
- Derrida, Jacques. (2005). *Rougues*. (P-Anne Brault and M. Nass, Çev.). Stanford UP.
- Fritsch, Matthias. (2015). Democracy, climate change, and environmental justice, *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*. September 2015, vol. 48, no. 3, 27-45.
- Gardiner, Stephen. (2011). *A perfect moral storm: the ethical tragedy of climate change*. Oxford UP.
- Holland, Breena. (2008). Justice and the environment in Nussbaum's "capabilities approach": why sustainable ecological capacity is a meta-capability, *Political Research Quarterly*, vol. 61, no. 2, ss. 319-332.
- Kant, Immanuel. (1991). The idea of a universal history with a cosmopolitan purpose. *Kant's Political Writings*, Cambridge University Press.
- Nussbaum, Martha. (2000). *Women and human development: The capabilities approach*. Cambridge University Press.
- Nussbaum, Martha. (2018). *Yapabilirlikler yaratmak*. (S. Somuncuoğlu, Çev.). İletişim Yayınları.
- Sprenger, Florian. (2023). Surrounding and surrounded: toward a conceptual history of environment, *Critical Inquiry*, volume 49, number 3. 406-427.
- Thompson, Dennis. (2005). Democracy in time: popular sovereignty and temporal representation. *Constellations*. 12, 245-61.
- Tremmel, Joerg Chet. (2013). Climate change and political philosophy: who owes what to whom? *Environmental Values*. December 2013, vol. 22, no. 6, 725- 749.
- Weston, Burns H. (2008). Climate change and intergenerational justice: foundational reflections. *Vermont Journal of Environmental Law*. vol. 9, no. 3, 375-430.
- Whitehead, Alfred North. (2021). *Süreç ve gerçeklik*. (K. Çelik, Çev.). Fol Yayınları.
- Whitehead, Alfred North. (2017). *Doğa kavramı*. (S. Çalıcı ve S. Köse, Çev.). Alfa Yayınları.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER ÜZERİNDEKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ

Ergun Kalaycı

*Bu felaket kurbamı dünyada
Hayatın yeniden doğuşunu susturan
Ne kötü bir büyü ne de düşman saldırısıydı
İnsanlar bunu kendileri yapmışlardı
Rachel Carson*

GİRİŞ

İklim değişikliğinin yeni toplumsal hareketler üzerindeki dönüştürücü etkisini anlamak, onun dinamiklerinin kapsamlı bir analizini gerçekleştirebilmekten geçmektedir. Bu bağlamda çeşitli küresel olaylar ele alınmalı ve iklim değişikliğinin yeni toplumsal hareketler üzerindeki etkileri ile ilgili yeni kavrayışlar elde edilmelidir. Bu noktada sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen gruplar, iklim adaletini savunan hareketler ve işi daha kapsamlı bir paradigma değişikliğine götüren düşünce gruplarının tamamı incelenebilir. Zira tüm bu topluluklar, zamanla baskı grubu hâline dönüşen ve yeşil bir dönüşümün fitilini ateşleyen yeni bir toplumsal hareket dalgası ortaya çıkarmayı hedefleyen ve kısmen başaran topluluklardır. Özellikle son yıllarda iklim değişikliği ile ilgili acilen harekete geçilmesini talep eden toplumsal hareketlerde büyüyen bir ivme var. Bu hareketlerin derecesi ve niteliği çeşitlilik gösterebilse de hedefleri ortak bir noktaya işaret etmektedir: Gezegeni korumak ve herkes için sürdürülebilir bir gelecek sunabilmek.

ri yoğunlaştıkça örgütlerin aktivizminin dayanıklılığı da artacak, dönüştürücü gücü tüm unsurlar için ve sürdürülebilir ve eşitlikçi bir gelecek inşa etmede etkin olacaktır.

İklim değişikliğinin mevcut eşitsizlikleri daha da şiddetlendirmesi ve dezavantajlı grupları orantısız biçimde etkilemesi, tüm toplumsal hareketlerin yatay kesen olarak iklim değişikliğini kabul etmesi ve aktivizmin bu yöne kaymasını da beraberinde getirmiştir. Toplumsal hareketlerin artık çevresel adalet, etnik farklılıkların azaltılması ve cinsiyet eşitliği gibi konuları birbirine entegre ederek iklim değişikliği ile harmanladığı görülmektedir. Özellikle iklim krizine yönelik eylemlerin aciliyet barındıran muhteviyatı, daha da çeşitli toplumsal gruplar arasında örgütlenmelerin ortaya çıkabileceği ve çevresel/toplumsal refahın birlikte gerçekleştirileceğine yönelik yeni bir aktivizm çağının habercisi olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Çayır, K. (1999). Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler. K. Çayır içinde, *Yeni Sosyal Hareketler_ teorik açılımlar*. İstanbul: Kaknüs.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Ankara: Odak.
- Öz, E. (1989). Dünyada ve Türkiye'de "Ekoloji Hareketi"nin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasi Partilere. *Türkiye Günlüğü*, 27-34.
- Berger, P. L., Berger, B., & Kellner, H. (1973). *Homeless Mind: Modernization and Consciousness*. New York: Random House.
- Brand, K.-W. (1990). Cyclical Aspects of New Social Movements: Waves of Cultural Criticism and Mobilization Cycles of New Middle-Class Radicalism. R. J. Dalton, & M. Kuechler içinde, *Challenging the Political Order: New Social and Political Movements in Western Democracies*. Oxford: Polity Press.
- Carson, R. (2011). *Sessiz Bahar*. (Ç. Güler, Çev.) Ankara: Palme.
- Görmez, K. (2003). *Çevre Sorunları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Group, A. W. (2023, Temmuz 25). *Crawford Lake*. Anthropocene-Curriculum: <https://www.anthropocene-curriculum.org/contribution/core-readings-crawford-lake> adresinden alındı
- Hamamcı, C. (1983-1984). Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler. *İnsan Hakları Yıllığı*, 5(1), 171-180.
- Hildebrandt, K., & Dalton, R. (1978). The New Politics: Political Change or Sunshine Politics? M. Kaase içinde, *Election and Parties*. London: Sage Publications.
- Huntington, S. (1981). *American Politics: The Promise of Disharmony*. Cambridge MA: Harvard University Press.

- Inglehart, R. (1984). The Changing Structure of Political Cleavages in Western Society. R. Dalton içinde, *Electoral Change in Advance Industrial Democracies*. New Jersey: Princeton University Press.
- Lewis, S., & Maslin, M. (2023, Temmuz 27). *Scientists propose changing the rules of history to avoid environmental collapse*. <https://www.ucl.ac.uk/news/2018/jun/scientists-propose-changing-rules-history-avoid-environmental-collapse> adresinden alındı
- Martell, L. (1994). *Ecology and Society_an introduction*. Oxford: Polity Press.
- Melucci, A. (1980). The new social movements: A theoretical approach. *Social Science Information*, 19, 199-226.
- Melucci, A. (1985). The Symbolic Challenge of Contemporary Movements. *Social Research*, 789-816.
- Offe, C. (1985). New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics. *Social Research*, 52(4), 817-868.
- Touraine, A. (1981). *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.

YEŞİL SİYASET, YEŞİL PARTİLER VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: ALMAN YEŞİLLER PARTİSİ

Hülya Eşki Uğuz - Rukiye Saygılı

GİRİŞ

Yunanca ev ya da mesken anlamına gelen oikos ile bilim anlamına gelen logi-adan (Etymonline, 2023) türeyen ekoloji (oecologie) kavramını ilk kez, 1873⁵ yılında zoolog Ernst Haeckel kullanmıştır. Haeckel bilim dalına bağlı bir biçimde hayvanların organik ve inorganik çevresiyle total ilişkilerine yönelik bu kavramı kullansa da ekoloji kavramı aslında doğada yaşayan her organizmanın -hatta süper organizmanın- çevresiyle geliştirdiği karşılıklı bağ(ım)lı ilişkiler ağıdır (Heywood, 2022: 97). Ancak ekoloji ilk kez kullanıldığı yüzyıldan bu yana fen bilimlerine ait bir disiplinden çok daha fazlasıdır. Çevreye dair değerleri, sorunları temel alan ve bunlara çözüm üreten bir söylemken başlayan bu yolculuk, öylesi bir hâl almıştır ki ekoloji, çevre temelli bir toplumsal ve siyasal yapıya odaklanan bir doktrine ya da ideolojiye dönüştürmüştür. Ekolojizm (yeşil ideoloji, yeşilcilik) ise çevreye duyulan ilgiye dayanan ve bu ilgiden kaynaklanan ideolojiler ve pratikler olarak kısaca tanımlanabilmektedir (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2015). Doğaya duyulan bu ilgi, ekolojizmi toplumsal hareketleri, çevreci grupları, yeşil partileri ve eklektik yeşil ideolojileri içerisine alan geniş bir yelpazeye dönüşmüştür. Söz konusu dönüşümde en temel belirleyici unsur ise insan ve doğa arasındaki inişli çıkışlı ilişkidir. Bu noktada ilk başkaldırı, İlk Çağlardan itibaren doğanın hükümranlığını kabul eden ve ona boyun eğmiş hatta onun kudretini ilahlaştıran insandan modernleşme ve

⁵ Kavramın ilk kullanıldığı tarihe yönelik gerek yazarlar arasında gerekse aynı yazarın farklı eserlerinde bir konsensüs bulunmamaktadır.

çevreyi korumak ile çiftçileri, hayvanları ve doğayı güçlendirme gibi temalar altında iklim değişikliğine yönelik politikalar oluşturmaktadır. Bunların küresel bazda eş zamanlı olarak hayata geçirilmesi, elbette ki ülkelerin siyasi gündemleri ve sorunlarının birbirinden farklı olması nedeniyle imkânsızdır. Ancak daha yaşanılabilir bir dünya için Alman Yeşilleri gibi yeşil partiler dışında her devlet, hükümet, parti, vatandaş ve dahası her bireyin sorumlulukları bulunmaktadır. Bu bağlamda yeşil siyaset, sağ ya da sol ideolojiye mal edilmeden ve bir partinin ya da bir cenahın tekeline bırakılmadan her kesimin üzerinde kararlıkla durması gereken argümanları içermektedir. Başta iklim değişikliği ve küresel ısınma olmak üzere insanlık ile doğanın varlığına tehdit oluşturan ekolojik krizler karşısında bütün devletler, hükümetler ile partilerin eylem planları ortaya koyması ve bunları tavizsiz biçimde uygulaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- BAERBOCK, Annalena ve Robert Habeck. (2021). “Klima retten, Menschen schützen Klimaschutz-Sofortprogramm für die nächste Bundesregierung”, https://cms.gruene.de/uploads/documents/20210803_Klimaschutz-Sofortprogramm.pdf, (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- BOZKIR, Özge (2018). “Çevreci Anlayışın Siyasallaşması: Yeşil Siyaset ve Türkiye”, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 56-69.
- BULUT, Esra ve Mehmet Kurt (2020). “MÖ 3. ve 2. Binyıllarda Mezopotamya’da Sulama Kanalları ve Toplumsal Yaşama Etkileri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 2, ss. 415-426.
- BURCHELL, J. (2022). The Evolution Of Green Politics Development and Change within European Green Parties, *Earthscan Publications Limited*, London.
- BÜNDNIS 90/DIE GRÜNE (2021). “Manifesto for the 2021 Parliamentary Elections, Wahlprogramm Englisch Die Gru DIE GRUENEN Bundestagswahl 2021”, <https://www.gruene.de/artikel/wahlprogramm-zur-bundestagswahl-2021>, (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- CERİT MAZLUM, Semra (2014). “Çevrecilik ve Çevre Hareketleri”, (Ed. Bilhan Kartal ve Belkıs Kümbetoğlu), *Yeni Toplumsal Hareketler*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss. 206-245.
- CERİTLİ, İsmail (2001). “Çevreci Hareketin Siyasallaşma Süreci”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, ss. 213-226.
- DOBSON, Andrew (2007). *Green Political Thought*, *Routledge*, London.
- DOHERTY, Brian (1992). “The Fundi-Realo Controversy: An Analysis of Four European Green Parties”, *Environmental Politics*, Cilt:1, Sayı:1, ss. 95-120.

- EŞKİ UĞUZ, Hülya ve Harun Fırat Yılmaz (2021). “Yeşil Siyaset”, (Ed. Zerrin Savaşan, Çağlar Söker ve Harun Fırat Yılmaz), *Çevre Hukuku ve Politikaları*, Seçkin Yayınevi, Ankara, ss. 291- 322.
- ETYMONLINE, (2023). “Ecology” https://www.etymonline.com/word/ecology#etymonline_v_979, (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- FRANKLAND, E. Gene (1989). “Parliamentary Politics and the Development of the Green Party in West Germany”, *The Review of Politics*, Cilt: 51, Sayı: 3, ss. 386- 411
- FRANKLAND, E. Gene (1995). “Germany: The rise, fall and recovery of Die Grünen, The Green Challenge”, (Ed. Dick Richardson and Chris Rootes), *The development of Green parties in Europe*, Routledge, London, ss. 17-32.
- HEYWOOD, Andrew (2011). Siyasi İdeolojiler, *Adres Yayınları*, Ankara.
- HEYWOOD, Andrew (2022). Siyaset, *Felix Kitap*, Ankara.
- KELEŞ, Ruşen, Can Hamamcı ve Aykut Çoban (2015). Çevre Politikası, *İmge Yayınları*, Ankara.
- KWIDZIŃSKI E., (2020). “German Green Party: The Evolution of Political Agenda”, *Journal of Geography, Politics and Society*, Cilt: 10, Sayı: 2, ss. 45–51.
- MAILLARD, Sébastien and Alice Schmidhuber (2021). What Are The Ambitions Of The German Green Party, Democracy & Citizenship Brief September, *Institut Jacques Delors*, Paris.
- MERTİG, Angela G. ve Riley E. DUNLAP (2001). “Environmentalism, Preservation and Conservation”, (Ed. Paul Baltes), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Pergamon Press, Oxford, ss. 4687-4693.
- SİPAHİ, Esra Banu (2021). Çevrecilik. (Ed. Yusuf Sayın), *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Nobel Yayıncılık, Ankara, ss. 247-267
- SİPAHİ, Esra Banu ve Selçuk, Dinçer (2019). “Yeşil İdeolojiler Bağlamında Yeşil Siyasetin Türkiye’deki Siyasi Partilere Yansımaları”, *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 17-57.
- SLOAT, A. (2020). “Germany’s New Centrists? The Evolution, Political Prospects and Foreign Policy of Germany’s Green Party”, <https://www.bosch-stiftung.de/en/publication/germanys-new-centrists-evolution-political-prospects-and-foreign-policy-germanys-green> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- ŞAHİN, Ümit (2017). “Yeşil Düşünce.” (Ed. Orçun İmge-Hakan Olgun), *Yeşil ve Siyaset. Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar*, Liberte Yayınevi, Ankara, ss. 17-75.
- TALSHİR, Gayil (2002). The Political Ideology of Green Parties From the Politics of Nature to Redefining the Nature of Politics, *Palgrave Macmillan*, London.
- ÜSTE, Rabia Bahar (2015). “Doğanın Siyaset Paradigması: Yeşil Siyaset”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, Cilt: 7, Sayı:2, ss. 38-54.
- WİTAJEWSKA-BALTVİLKA, Baiba (2018). Political Parties and Climate Change Policy: Why Do Parties Talk About It But Sometimes Keep Silent, *IBS Working Paper*, Budapest.

ULUSLARARASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ REJİMİ: KURALLAR, AKTÖRLER VE KURAMLAR

Elif Dilara Gergin

GİRİŞ

Çevre sorunları ve iklim değişikliği her geçen gün etkisini artıran sorunların başında gelmektedir. Devletlerin yerelde ve ülke bazında aldığı önlemlerin yetersiz kalması ve sorunların tek bir devletle ilgili olmayıp küresel boyutta olması iş birliği konusuna olan ihtiyacı beraberinde getirmektedir. İş birliği konusuna; yeni gerçekçiler, güç dağılımı odaklı bakarak eleştirel bir noktada dururken yeni liberaller, fayda odaklı yaklaşarak ortak sorunların çözümünde iş birliğine yakın bir tavır sergilemektedir. Bilişsel yaklaşımlar ise iş birliklerinin oluşturulma ve devamlılık süreçlerinde bilgi, öğrenme gibi kavramların etkili olduğunu ve devletler arası belirsizlik temelli kaygıların bilgi düzeyinin arttıkça azalacağını ve devletlerin iş birliğine katılımlarının artacağını savunmaktadırlar.

Uluslararası rejimler devletlerin tek başlarına çözemediği ve genel anlamda bir otorite boşluğu olan alanlarda söz konusu olmaktadır. Çevre rejimleri de çevre sorunlarının ortak olması ve ortak bir çözüm mekanizmasına duyulan ihtiyaçtan oluşturulmaktadır. Anarşik uluslararası sistemde devletlerin birbirine güvenerek iş birliği yapması, yapılacak iş birliğinden her devletin eşit fayda sağlamaması, devletlerin birbirini aldatma korkusu gibi sebepler iş birliği konusuna farklı kuramsal bakış açılarının gelişmesine neden olmaktadır. Birçok alanda çevre rejimi oluşturulmaktadır. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin önlenmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması, ozon tabakasının korunması, denizler ve okyanusların korunması ve Antarktika'nın korunması şeklinde sıralanabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, T. E. (2013). "Uluslararası Rejim Tartışmaları ve Karadeniz'de Çevre Yönetimi". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara
- Aksoy, S. Z. (2015). "Rejim Teorileri". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(46), ss.56-77.
- Arı, T., (2008) *Uluslararası İlişkiler Teorileri*,5.Ed., Bursa: MKM.
- Atabay, S., Kaçmaz, G. (2007). Çevre Duyarlılığının Piyasa Ekonomisine Yenik Düştüğü Nokta: Sürdürülebilir Kalkınma, Çevre ve Politika: Başka Bir Dünya Özlemi, editör: Ayşegül Mengi, sf.41-52, İmge Kitabevi, Ankara.
- Axelrod, R. ve Keohane ,R. O., (1985) "Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies And Institutions",*World Politics*, Cilt 38, No.1, S.226-254.
- Baker, S. (2006). *Sürdürülebilir Kalkınma*, Routledge, Oxon.
- Bretherton, C.& J. Vogler (2006). Küresel Aktör Olarak Avrupa Birliği,
- Çakmak vd. (2017). "İklim Değişikliği Sürecinde Paris Anlaşması'nın Rolü ve Türkiye'nin Konumu", VII. Ulusal Hava Kirliliği ve Kontrolü Sempozyumu, 1-3 Kasım, 2017, Antalya. S. 897-908.
- Dışişleri Bakanlığı. (2011). Paris Antlaşması. [Http://Www.Mfa.Gov.Tr/Paris-Anlasmasi.Tr.Mfa](http://www.mfa.gov.tr/Paris-Anlasmasi.Tr.Mfa), (31.01.2022).
- Doğan, F.,Acet, G. S. (2017). Uluslararası İlişkilerde Çevre Gündeminin İnşası, Çevrenin Boyutları Ve Çevre Rejimi. *Electronic Turkish Studies*, 12(24).
- Downie, D. L. (2005) "Global Environmental Policy: Governance Through Regimes", (Der.: Regina S. Axelrod-David Leonard Downie- Norman J. Vig), *The Global Environment*, Washington: CQ Press. Ss. 64–82.
- European Commission, Paris Agreement, ([https://Ec.Europa.Eu/Clima/Policies/İnternational/Negotiations/Paris_En](https://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/paris_en)), (04.01.2022)
- Gençalp, E., Barış G..(2016). Uluslararası Çevre Rejimleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 215-235.
- Grieco, J. M., (1988) "Anarchy And The Limits Of Cooperation: A Realist Critique Of The Newest Liberal Institutionalism",*International Organization*, Cilt 42, No.3, , S.485-507.
- Haggard, S. Ve Simmons, B. A. (1987). "Theories Of International Regimes", *International Organization*, 41 (3), 491-517.
- Hasenclever A, Mayer P. Ve Rittberger V. (1996), "Interests, Power, Knowledge: The Study Of International Regimes", *Mershon International Studies Review*, Cilt 40, No.2, , S.206.
- Hasenclever, Andreas, Peter Mayer ve Volker Rittberger (1997)., *Theories Of International Regimes*, Cambridge, Cambridge University Press,
- Hurrell, Andrew, "A Crisis of Ecological Viability?, Global Environmental Change and the Nation State", Andrew Linklater, ed., *International Relations, Critical Concepts in Political Science*, Vol: V, London: Routledge, 2000, s.2090- 2112.
- Joyner, Christopher C, "Rethinking International Environmental Regimes: What Role for Partnership Coalitions?" *Journal of International Law & International Relations*, Vol: 1, No: 1-2 (December 2005), s.89-119.

- Kaya, Y. Ve Kaya, S, (2011) "Uluslararası Çevre Rejimlerinde Etkinlik Sorunu", Uluslararası İlişkiler, Cilt 8, Sayı 30 (Yaz), S. 125- 148.
- Kaya, Y., & Kaya, S. (2011). Uluslararası Rejim Türleri: Çevre Rejimleri ve Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 7(2), 45-62.
- Keohane, R. O. Ve J. S. Nye (1989). *Power And Interdependence*, İkinci Basım, NY: Harper Collins Publishers.
- Keohane, R. O., Nye, J. S. (1993). *International Interdependence And Integration*, Şu Kitaptan: Viotti,
- Keohane, Robert O., (1984). *After Hegemony: Cooperation And Discord In The World Political Economy*, Princeton, Princetonuniversity Press,
- Kıvılcım, İlke (2013). 2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri, AB'nin Yeterliliği Ve Türkiye'nin Konumu, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul.
- Koçer ,G. ve Eminoğlu, A. (2012). "The Probable Effects Of Global Warming On International Security: The Boomerang Effect", 2nd International Congress On Urban And Environmental Issues And Policies, May 4-6, Trabzon, S. 65-85.
- Köse, İ. (2018). İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'ni İmza Süreci. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 55-81.
- Krasner, S. D. (1983). *Structural Causes And Regime Consequences: Regimes As Intervening Variables*. Şu Kitaptan: Krasner, S. (Der). *International Regimes*, New York: Cornell University Press.
- Krasner, S. D. (1991) *Structural Causes And Regime Consequences*,(Der.: Stephen D. Krasner), *International Regimes*, London: Cornell University Press, Ss. 1-21.
- O'Neill, K. (2009). *Çevre ve Uluslararası İlişkiler*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Orhan, G., Y. Kaya & C.S. Mazlum (2017). "Uluslararası Çevre Rejimleri: Oluşturulmaları, İşleyişi ve Özellikleri". *Uluslararası Çevre Rejimleri*, (Eds. Gökhan Orhan, Semra Cerit ve Yasemin Kaya), Dora Yayınevi, Bursa.
- Özçelik, S., (2012) "Uluslararası Rejim Kavramı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme: Yapısalcı, Kurumsal Ve Bilişsel Temel Teoriler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi*, 7/1, Ss. 231-250.
- Routledge, Londra.
- Sayman, R. (2015). "İklim Değişikliği İle Mücadelede Çarpan Etkisi: Paris Anlaşması". Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye.
- Sönmezoğlu, F., & Bayır, Ö. E. (2012). "Çevre Sorunlarına İlişkin Uluslararası Rejimler". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (47). s.252-285
- Spector, B. I., G. Sjostedt, Ve W. Zartman (1994). "The Dynamics Of Regime-Building Negotiations", In *Negotiating International Regimes: Lessons Learned From The United Nations Conference On Environment And Development (UNCED)*, Ed. Bertram I. Spector, Gunnar Sjostedt, Ve William Zartman, London: Graham Trotman/Martinus Nijhoff, 3-21.
- Stein, A. A., (1982) "Coordination And Collaboration: Regimes In An Anarchic World", *International Organization*, Cilt 36, No 2, S. 299-324.

- Şahin, Ü. (2017). "Başlangıçtan Bugüne Uluslararası İklim Değişikliği Rejimi", Uluslararası Çevre Rejimleri, (Eds. Gökhan Orhan, Semra Cerit ve Yasemin Kaya), Dora Yayınevi, Bursa.
- Talu, N. (2015). "Türkiye'de İklim Değişikliği Siyaseti", Ankara.
- Tuna, G. (2003), "Uluslararası Örgütler ve Çevre", *Doğu Batı*, Sayı: 24, s.257-272.
- Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023 (2012). Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara.
- Ugur, O. (2019). "Climate Change in Global Politics in the Postmodern Era: A New Challenge and Responses". *Contemporary Debates on Politics and Public Administration in the Postmodern Era*.
- Uğur, Ö. ve Cengiz, E. (2022). "İklim Değişikliği Siyaseti ve Ekolojik Diplomasi: Küresel Sorunlara Karşı Küresel Çözümler". 1st International Conference on Scientific and Academic Research. December 10-13, Konya., s.318-322
- Wendt, A. (1987). "The Agent-Structure Problem In International Relations Theory", *International Organization*, 41 (3), 335-370.
- Yalçın, B. B. (2019). "Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Türkiye'de Çevre Politikalarının Dönüşümü: AB ve Uluslararası Çevre Rejimlerinin Etkileri". Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Young, R. Ve Zürn, M. (2006) "The International Regimes Database: Designing And Using A Sophisticated Tool For Institutional Analysis", *Global Environmental Politics*, Vol. 6, No 3, Ss. 121 143.
- (<https://iklim.csb.gov.tr/Bmidcs-Ve-Turkiye-I-4376>
Erişim: 20 Ocak,2022)
- (<https://www.escarus.com/Cop26nin-Ardindan-Kisa-Bir-Değerlendirme>
Erişim: 20 Ocak,2022)
- (<https://www.mfa.gov.tr/Bm-İklim-Degisikligi-Cerceve-Sozlesmesi.Tr.Mfa>,
Erişim: 20 Ocak,2022)

ULUSLARARASI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ MÜZAKERELERİ VE İKLİM DİPLOMASİSİ

Cemal Kakışım

Dünya Limitlerini Zorluyor

Dünya kamuoyu, 2020'den beri küresel bir kaosa neden olan Covid-19 salgınına, salgının neden olduğu küresel ekonomideki sarsıntıya ve 2021'de patlak veren Rusya-Ukrayna Savaşına odaklanmış olsa da söz konusu gelişmeler, 1990'lardan beri uluslararası ilişkilerin sıklıkla gündeminde olan küresel ısınma ve iklim değişikliğinin yakıcı etkilerini unutturamamıştır. Zira iklim değişikliği etkilerinin insanoğlunun yaşam alanında neden olduğu tahribat ne aşı ile geçiştirilebilecek bir salgına ne faiz artırımlarıyla soğutulacak ve yeniden rayına oturtulacak küresel ekonomiye ne de barış anlaşmasıyla son bulabilecek bir savaşa benzetilmektedir. Dünyanın oluşumundan itibaren birçok defa insanlığı ziyaret eden ve dünyada farklı etkiler ortaya çıkaran iklim değişikliği, ulus devletler açısından diğer tüm sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlara kıyasla 1950'lerden itibaren uluslararası politikaya damga vuran en önemli küresel problemlerden biridir. İklim değişikliği, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde (UNFCCC) *“Karşılaştırılabilir bir zaman diliminde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini değiştiren insan faaliyetleri sonucunda iklimde meydana gelen değişim”* şeklinde kavramsallaştırılmaktadır (UNFCCC, 1992: 3). Tanımdan da anlaşılacağı üzere yaşadığımız iklim değişikliğinin insan kaynaklı olması, dünyanın on binlerce yıl önce şahit olduğu doğal iklim değişikliklerinden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Eski çağlardaki iklim değişiklikleri, insanoğlunun avcı toplayıcı olduğu, yerleşik bir yaşam sürmediği, sosyo-

KAYNAKÇA

- ARI, Tayyar (2010). Uluslararası İlişkilere Giriş, *Mkm Yayıncılık*, Bursa.
- BBC News (2020). "İklim Değişikliği: 7 Grafikte Krizin Neresindeyiz, Her Birimiz Neler Yapabiliriz?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51133428>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023).
- BİRPINAR, M. E. (2022). "Küresel Sorun: İklim Değişikliği Gelişimi, Uluslararası Müzakereler ve Türkiye", *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, ss.20-36.
- BUZAN, Buzan and Wæver, Ole (2003). *Regions and Powers: the Structure of International Security*. Cambridge University Press, London.
- BUZAN, Buzan, Waever, Ole and Wilde, Jaap De (1998). *Security a New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London.
- CLIMATE Adapt (2022). "United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)", <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/organisations/united-nations-framework-convention-on-climate-change-unfccc>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023).
- CODAL, Kezban Seçkin ve Codal, Ahmet (2022). Sosyal Medyada İklim Değişikliği Tartışmaları, *Efe Akademi Yayınları*, İstanbul.
- DEMİRBAŞ, Maide ve Aydın, Rozelin (2020). "21. Yüzyılın En Büyük Tehdidi: Küresel İklim Değişikliği", *Ecological Life Sciences (NWSAELS)*, Cilt: 15, Sayı:4, ss.163-179.
- İZOL, Ramazan ve Kaval, Filiz (2023). "Kopenhag Okulu Bağlamında Türkiye'deki Siyasi Aktörlerin İklim Değişikliğine Yönelik Söylemlerinin Analizi". *Akdeniz İİBF Dergisi*, Cilt: 23, Sayı:1, ss.18-32.
- KAKIŞIM, Cemal (2022). "Avrupa Yeşil Mutabakatı: Yeşil Teori Perspektifinden Bir Analiz". *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:1, ss.1-16.
- KAYA, Sezen ve Ilgıt, Aslı (2021). "İklim Değişikliği ve Çevresel Güvenlik: Türkiye Örneği", *Alternatif Politika*, Cilt:13, Sayı:1, ss.175-207.
- KIVILCIM, İlge (2013). "2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri: Avrupa Birliği'nin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu". *İktisadi Kalkınma Vakfı*, Yayın, No: 268.
- KÖSE, İsmail (2018). "İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı İmza Süreci". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, ss.55-81.
- METOFFICE (2021). "What is Climate Change?", <https://www.metoffice.gov.uk/weather/climate-change/what-isclimate-change>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023).
- NATO (2022). "Stratejik Concept", NATO Summit in Madrid.
- ÖKTEM, Ayşe (2008). "Küresel Bir Risk: İklim Değişikliği", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:1, ss.87-94.
- ÖZERDEM, Füsün ve Barlas, Burhan (2021). "Kopenhag okulu çerçevesinde 2020 ve Sonrası Dünya Politikasının Yeni Sorunu: İklim Değişikliği ve İklim Göçmenleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 41, ss.273-302.
- SAĞSEN, İlhan (2011). "İklim Değişiminin Güvenlik Boyutu ve Ortadoğu'ya Etkileri". *Ortadoğu Analiz*, Cilt:3, sayı: 26, ss.43- 52.

- ŞEN, Zekai (2022). “İklim Değişikliği ve Türkiye”, *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, ss.1-19.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2016). “Paris Anlaşması”, <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2023). “Küresel Isınma BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve KYTO Protokolü”, <https://www.mfa.gov.tr/kuresel-isininma-bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-ve-kyto-protokolu.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2020). “Kyoto Protokolü”, <https://www.mfa.gov.tr/kyoto-protokolu.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023).
- THINKTECH (2020). “İklim Krizleri ve Ulusal Güvenlik”, *Trend Analizi*, https://thinktech.stm.com.tr/uploads/docs/1608991645_stm-iklim-krizleri-ve-ulusal-guvenlik.pdf? (erişim tarihi: 22.11.2022).
- TIWARI, Ashutosh (2022). “Climate Diplomacy to Attain Global Eco-neutrality”, *Advanced Materials Letters*, Cilt: 13, Sayı:3, ss.2203-1697.
- TÜRKEŞ, Murat (2023). “İklim Diplomasisi ve İklim Değişikliğinin Ekonomi Politikası”, *Bilim ve Ütopya*, Sayı: 332, 31-45.
- TÜRKEŞ, Murat (2022). “İklim Değişikliği Savaşımı”, *İklim Diplomasisi ve Türkiye*, Mimarlık, Sayı: 429, ss.8-9.
- UNITED Nations (UN) (2023a). “Causes of Climate Change”, <https://www.un.org/en/climatechange/science/causes-effects-climate-change#collapseOne>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023).
- UNITED Nations (UN). (2023b). “Effects of Climate Change”, <https://www.un.org/en/climatechange/science/causes-effects-climate-change#collapseOne>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023).
- PBS News Hour (2022). “Climate Change is Already Fueling Global Migration”, <https://www.pbs.org/newshour/world/climate-change-is-already-fueling-global-migration-the-world-isnt-ready-to-meet-peoples-needs-experts-say>, (Erişim Tarihi: 13.07.2023).

İKLİM KRİZİNİN UNUTULMUŞ KURBANLARI: İKLİM MÜLTECİLERİ

Ezgi Kovancı

GİRİŞ

İklim geniş bir bölge içerisinde uzun yıllar değişmeyen hava koşullarıdır. İklim değişikliği ise bu ortalama hava koşullarında meydana gelen değişimdir. Dünyanın iklimi modern uygarlık tarihinin teknolojiyle hızla uyumlanması ile yine aynı hızla değiştiğinden iklim değişikliği küresel ısınmaya neden olmaktadır. Sonuç olarak iklim değişikliği bir krize dönüşmekte ve dünya üzerindeki tüm toplulukları farklı seviyelerde ve farklı şekillerde etkilemektedir. İklim krizi gelecekte yaşanması muhtemel bir sorun değil içerisinde bulunduğumuz yüzyıl içerisinde etkilerini geniş çaplı hissedebildiğimiz en büyük çevre sorunlarından birisidir.

İklim krizi temelinde kapitalist üretim tarzından ve onu tetikleyen tüketim alışkanlıklarından kaynaklanmaktadır. Çünkü iklim krizinin en önemli tetikleyicisi olan karbondioksit, içinde yaşadığımız kapitalist üretim biçiminin temelini oluşturmaktadır. Çünkü kapitalist üretimde tetikleyici olan sektörel faaliyetler yoğun olarak doğal gaz, petrol ve kömür gibi fosil yakıt ağırlıklı enerji tüketim modellerini gerektirmektedir. Özellikle endüstriyel üretim, tarımsal faaliyetler, ulaşım, sanayi gibi sektörler sera gazı emisyonu oluşumunda başat olan karbondioksit salımını artıran sektörlerin başında gelmektedir. Atmosfere yayılan karbondioksit gazının miktarını belirten karbon emisyonları da insan kaynaklı olan bu faaliyetlere paralel olarak artış göstermektedir. Aslında bugün gezegendeki sınır stresinin en büyük kaynağı, dünya nüfusunun kabaca en zengin yüzde 10'unun aşırı kaynak tüketimi

rinden edilen kişilerin toplam sayısında bir yıldan diğerine önemli dalgalanmaların olması ve her yıl bir önceki yıla göre sayıda artış olduğu da gözlenmektedir.

İklim krizinin tetiklediği afetlerle yerinden edilen ve önümüzdeki yıllarda yerinden edilmeye devam eden kişilerin sayısında meydana gelecek olan artış düşünüldüğünde bu kişilerin korunmasındaki boşluğun daha da artması kaçınılmaz olacaktır. İklim mültecileri olarak tanımlanan bu kişilerin sorunlarına yönelik ulusal ve uluslararası yanıtın sınırlı olması ve etkilenen kişilerin korunması yönünde sıkıntı yaşanmasına neden olan tanımsal boşluk sorunun ilerleyen süreçlerde daha da tetiklenmesine yol açacaktır. Özellikle kırılgan ve savunmasız coğrafyalarda zorunlu göç riski altında bulunan nüfusların iklim krizinin azaltılması ve iklim krizine uyum süreçlerinde desteklenmesi elzemdir. Ancak bazı coğrafyalarda nüfusların yerlerinde kalması mümkün olmamaktadır ve iklim krizi kaynaklı yerlerini değiştirmek zorunda kalan kişilere yasal göç seçeneklerinin sunulması yönünde hem hukuksal açıdan hem de uygulama açısından açılımların yapılması gerekmektedir. İklim krizi kaynaklı yerinden edilmeleri yasal ve kapsamlı bir şekilde yönetmek uluslararası iş birliği çerçeveleri açısından en acil ve güncel sınavlardan birini temsil etmektedir. Kimseyi geride bırakmayacak şekilde iklim krizinde yerinden edilmelerde önlemlerin alınması gelişmiş şekilde küresel ve bölgesel ortaklıkların ve iş birliklerinin devreye konulmasını gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) (1951). “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi”, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, (16.04.2023).
- CC (Climate Central) (2015). “Mapping Choices Carbon, Climate, and Rising Seas Our Global Legacy”, <https://sealevel.climatecentral.org/uploads/research/Global-Mapping-Choices-Report.pdf>, (15.04.2023).
- CCEMA (Climate Change, Environmentand Migration Alliance) (2015). “Climate Change, Environmentand Migration: Frequently Asked Questions”, https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2018-07/CCEMA_top_10FAQs.pdf, (11.03.2023).
- CHAZALNOËL, Mariam (2019). “Climate Change and Migration in Vulnerable Countries”, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/09/climate-change-and-migration-in-vulnerable-countries/>, (13.05.2023).
- EL-HİNNAWİ, Elsam (1985). “Environmental Refugees”, United Nations Environment Programme, UNEP (02) /E52, <https://digitallibrary.un.org/record/121267>, (14.04.2023).

- EP (European Parliament) (2011). "Climate Refugees", Directorate General for Internal Policies Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs Civil Liberties, Justice and Home Affairs, Brussels, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/462422/IPOL-LIBE_ET%282011%29462422_EN.pdf, (01.04.2023).
- HOVE, Dali (2021). "The UN Refugee Agency's Bold Plan to Manage the Crisis of Climate Migrants", PassBlue Independent Coverage of the UN, <https://www.passblue.com/2021/08/01/the-un-refugee-agencys-bold-plan-to-manage-the-crisis-of-climate-migrants/>, (02.04.2023).
- IFCR (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies) (2021). "Planned Relocation in the Context of Disasters and Climate Change: A Guide for Asia Pacific National Societies", Geneva, Switzerland, https://www.rcrc-resilience-southeastasia.org/wp-content/uploads/2022/01/2021-Planned-Relocation-in-the-Context-of-Disasters-Climate-Change-Guidance-for-AP-National-Societies_final.pdf, (18.03.2023).
- IOM (International Organization for Migration) (2007). "Discussion Note: Migration and the Environment", Ninety-Fourth Session, MC/INF/288 Original: English 1 November 2007, https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/about_iom/en/council/94/MC_INF_288.pdf, (13.04.2023).
- IOM (International Organization for Migration) (2017). "Migration and Water Governance", *Migration, Environment and Climate Change: Policy Brief Series*, 2 (4), https://publications.iom.int/system/files/pdf/policy_brief_series_vol4_issue2.pdf, (16.05.2023).
- IOM (International Organization for Migration) (2019a). "International Migration Law", Glossary on Migration, https://environmentalmigration.iom.int/sites/g/files/tmzbd11411/files/iml_34_glossary.pdf, (14.04.2023).
- IOM (International Organization for Migration) (2019b). "Climate Change and Migration in Vulnerable Countries: A Snapshot of Least Developed Countries, Landlocked Developing Countries and Small Island Developing States", *International Organization for Migration*, <https://publications.iom.int/books/climate-change-and-migration-vulnerable-countries>, (12.05.2023).
- IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) (2018). "Summary for Policymakers in Global Warming of 1,5°C". An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, ss. 3-24. <https://doi.org/10.1017/9781009157940.001>.
- KALİN, Walter; C. WILLIAMS, Rhodri; KOSER Khalid ve SOLOMON, Andrew (2010). "Incorporating the Guiding Principles on Internal Displacement into Domestic Law: Issues and Challenges", *The American Society of International Law The Brookings Institution–University of Bern Project on Internal Displacement Studies in Transnational Legal Policy*, No: 41 The American Society of International Law Washington, DC, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/0119_internal_displacement_complete.pdf, (17.04.2023).

- KAMPALA CONVENTION (2009). “African Union Convention for the Protection and Assistance of Internally Displaced Persons in Africa”, Uganda, <https://www.unhcr.org/media/29214>, (12.04.2023).
- MCADAM, Jane ve FERRIS, Elizabeth (2015). “Planned Relocations in the Context of Climate Change: Unpacking the Legal and Conceptual Issues”, *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, (4)(1), ss. 137-166, https://unfccc.int/files/adaptation/groups_committees/loss_and_damage_executive_committee/application/pdf/mcadam_and_ferris.pdf, (17.04.2023).
- ND-GAIN INDEX (2022). “Country Rankings”, <https://gain-new.crc.nd.edu/ranking/vulnerability>, (17.05.2023).
- PÍGUET, Etienne; PÉCOUD, Antoine ve GUCHTENEIRE, Paul (2011). “Migration and Climate Change: an Overview”, *Refugee Survey Quarterly*, 30 (3), ss. 1-23 Published by: Oxford University Press.
- RAWORTH, Kate (2012). “A Safe and Just Space for Humanity: Can We Live Within the Doughnut?”, *Oxfam Discussion Paper*, Available at: https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/dp-a-safe-and-just-space-for-humanity-130212-en_5.pdf, (21.04.2023).
- SYLLA, Mouhamadou; ELGUINDI, Nellie; GIORGI, Flippo ve WISSER, Dominik (2015). “Projected Robust Shift of Climate Zones over West Africa in Response to Anthropogenic Climate Change For The Late 21st Century”, *Climatic Change* (134), ss. 241-253, <https://link.springer.com/article/10.1007/s10584-015-1522-z>, (14.05.2023).
- THE CONVERSATION (2017). “Chad is the Country Most Vulnerable to Climate Change – Here’s Why”, <https://theconversation.com/chad-is-the-country-most-vulnerable-to-climate-change-heres-why-78423>, (15.05.2023).
- TNI (The Nansen Initiative) (2016). “Disaster Induced Cross Border Displacement”, *Environment, Climate Change and Green Economy*, <https://capacity4dev.europa.eu/library/nansenleaflet>, (15.03.2023).
- UN (United Nations) (1972). “Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-16 June 1972, A/CONF.48/14/Rev.1, <http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf>, (02.03.2023).
- UN (United Nations) (1998). “Guiding Principles on Internal Displacement”, Economic and Social Council, Commission on Human Rights Fifty-fourth session Item 9 (d) of the provisional agenda, Distr. GENERAL E/CN.4/1998/53/Add.2 11 February 1998, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>, (04.04.2023).
- UN (United Nations) (2009). “Climate Change and its Possible Security Implications”, Sixty-Fourth Session Item 114 Of The Provisional Agenda, Report of the Secretary-General, United Nations A/64/350, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/sg%20report%202009.pdf>, (17.03.2023).
- UN (United Nations) (2017). “The Ocean Conference”, United Nations, New York, 5-9 June 2017, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2017/05/Ocean-fact-sheet-package.pdf>, (16.04.2023).

- UN (United Nations) (2023). “List of LDCs”, <https://www.un.org/ohrlls/content/list-ldcs>, (14.05.2023).
- UNEP (United Nations Environment Programme) (2022). “Emissions Gap Report 2022: The Closing Window Climate Crisis Calls for Rapid Transformation of Societies”, <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>, (13.04.2023).
- UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change) (2005). “Climate Change Small Island Developing States”, Climate Change Secretariat (UNFCCC), Bonn:Germany, https://unfccc.int/resource/docs/publications/cc_sids.pdf, (18.05.2023).
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) (2010). “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees”, Geneva, December 2010, <https://www.unhcr.org/media/28185>, (04.04.2023).
- UNSW (University of New South Wales) (2022). “The 1967 Protocol Factsheet”, Andrew & Renata Kaldor Centre for International Refugee Law, https://www.kaldorcentre.unsw.edu.au/sites/kaldorcentre.unsw.edu.au/files/Factsheet_1967_Protocol_Sep2022_final.pdf, (05.04.2023).
- W. HOLBORN, Louise (1939). “The League of Nations and the Refugee Problem”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 203, Refugees (May, 1939), ss. 124-135, https://www.jstor.org/stable/pdf/1021893.pdf?refreqid=excelsior%3A56b2090d1f00e620945e9c66201e7002&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1, (11.03.2023).
- WMO (World Meteorological Organization) (2019). “The Global Climate in 2015–2019”, https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=9936, (12.04.2023).

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR TARTIŞMA: MÜLTECİ Mİ? GÖÇMEN Mİ?

Nefise Ayşe Şenay Özkan - Alper Bilgili

İklim değişikliği insanlığın karşı karşıya olduğu en büyük zorluklardan biridir ve dünyanın en savunmasız nüfusu en acil risk altında olanlardır. En zengin ulusların - sera gazlarının büyük çoğunluğunu üretenlerin, eylemlerinin, dünyanın geri kalanındaki insanlar için özellikle de en yoksul ülkelerdeki insanlar için somut sonuçları vardır. -

Michael R. Bloomberg

GİRİŞ

Geçmişten günümüze insanlar çeşitli sebeplerden dolayı göç etmek zorunda kalmıştır. Göç, bireylerin çevresel değişimler karşısında en eski başa çıkma yöntemlerinden biridir. İnsanlar, kuraklık, kıtlık ve diğer çevresel sorunlar sebebiyle geçici veya kalıcı olarak yaşam alanlarını terk ederek yeni yerlere gitmişlerdir. Ancak son zamanlarda çevresel sorunların yoğunluğunda gözlenen artış nedeniyle birçok insan çevresel kaynaklı zorunlu göç ile karşı karşıya kalmaktadır. Dünyanın iklimi, yakın insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir şekilde değişmektedir. Gözlemlenen iklim değişikliği ve gelecekteki değişim beklentileri insanlık için önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Dünya Ekonomi Forumu'nun Raporu (2023), kısa ve uzun vadede önem derecesine göre küresel riskleri sıralamıştır. Kısa vadeli riskler 2 yıllık dönem içerisinde yer almaktadır ve önem derecesine göre kısa vadeli küresel üç risk bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; yaşam maliyeti krizi, doğal afetler ve aşırı hava olayları, jeoekonomik çatışma şeklinde sıralanabilir. Uzun vadeli riskler ise 10 yıllık dönemi

sayıyı, sera gazları salınımı mümkün olduğunca azaltarak çevre anlaşmalarındaki şartları yerine getirerek düşürebiliriz. Bu yüzden iklim göçmenleri yani her ne kadar 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne göre kabul edilmese de iklim mültecileri gelecekteki en önemli sorunların başında gelmektedir. Aslında iklim mültecileri sadece dünyamızın geleceği için değil bugünü için de önemlidir. İklim yüzünden yerinden edilmiş insanlar dikkate alınmalı ve onlara yasal bir koruma sağlanmalıdır. Bu çerçevede iklim mültecileri tanımı yasallaştırılarak bağlayıcı bir sözleşme onaylanmalıdır.

İnsanların gelecekteki muhtemel dağılımını ve hareketini tahmin etmek, göçle ilgili koruma tehditleri ve fırsatları belirlemek amacıyla yeni disiplinler ve kuruluşlar arasında daha fazla iş birliği oluşturulmalıdır. Mülteci ve göçmen kavramlarının geleneksel tanımı ve anlayışı değişmeli ve iklim yüzünden göç etmek zorunda kalanlar için koruma tanımı insan hakları bağlamında genişletilmelidir. İklim kaynaklı göçü ve bununla ilgili yaşanabilecek çatışmaları önlemek için stratejiler geliştirme ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Bu yüzden göç edenler için hangi kimlik tanımlamasının kullanılacağı ve uluslararası politikaların nasıl uygulanacağı konusunda acil olarak düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adamo, S., B. ve Sherbinin, A. (2011). The impact of climate change on the spatial distribution of populations and migration. *Center for International Earth Science Information Network (CIESIN)*, 161-195.
- Adger, W., N., Huq, S., Brown, K., Conway ve Hulme, M. (2003). Adaptation to climate change in the developing world. *Progress in Development Studies*, 3(3), 179-195.
- Bardsley, D., K. ve Hugo, G. (2010). Migration and Climate Change: Examining Thresholds of Change to Guide Effective Adaptation Decision-Making. *Population and Environment*, 32 (2/3), 238-262.
- BBC News Türkçe. (2021). İklim krizi: Deniz seviyesinin yükselmesi İngiltere'de 200 bin evi tehdit ediyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61831237> , 22.03.2023.
- Brown, O. (2007). *Climate change and forced migration: observations, projections and implications*. A background paper for the 2007 Human Development Report. Geneva.
- Dyson, T. (2005). On development, demography and climate change: The end of the world as we know it?. *Population and Environment*, 27,117-149.
- Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 10-58.

- European Union (2021). The concept of climate refugee Towards a possible definition. European Parliamentary Research Service.
- Foresight. (2011). Migration and global environmental change. *Final project report*. London.
- Gibb, C. ve Ford, J. (2012). Should the United National Framework Convention on Climate Change recognise climate migrants?. *Environmental Research Letters*, (7), 1-9.
- Harper, A. ve Ibrahim, H., O. (2020). Indigenous Peoples' Knowledge and Climate Adaptation. *International Indigenous Peoples Forum on Climate Change*, Geneva.
- Hesse, C. ve Cotula, L. (2006). Climate change and pastoralists: investing in people to respond to adversity. *Sustainable Development Opinion*, United Kingdom.
- Houghton, R., A. ve Woodwell, G., M. (1989). Global Climatic Change. *Scientific American* , 260 (4), 36-47.
- IOM International Organization for Migration (1996). Environmentally-induced population displacements and environmental impacts from mass migrations. *International Symposium*, Geneva.
- Kälin, W. (2010). Conceptualising Climate-Induced Displacement. *McAdam Ch5*, 82-104.
- Kolmannskog, V., O. (2008). *Future Floods of Refugees A comment on climate change, conflict and forced migration*. Oslo, Norway.
- Kurnaz, L. (2019). Son Buzul Erimeden: İklim Değişikliği Hakkında Merak Ettiğiniz Her Şey. Doğan Kitap, İstanbul.
- Külüşlü, E. (2020). İklim Göçmenliği Sorununun Hukuki Boyutu. *Public and Private International Law Bulletin*, 40(2), 1175-1197.
- Lonergan, S. (1998). The role of environmental degradation in population displacement. *Environmental Change and Security Project Report*, 4, 5-15.
- Mallick, B. (2014). Cyclone-Induced Migration in Southwest Coastal Bangladesh. *ASIEN*, 130, 60-81.
- McAdam, J. (2011). Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards. *Legal And Protection Policy Research Series*, Geneva 2, Switzerland.
- McLeman, R. ve Smit, B. (2005). Assessing the security implications of climate changerelated migration, *Presentation to workshop on Human Security and Climate Change*, Oslo.
- Meze-Hausken E. (2000). Migration caused by climate change: How vulnerable are people in dryland areas? A case study in Northern Ethiopia. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 5 (4), 379-406.
- Myers, N. ve Kent, J. (1995). *Environmental Exodus: An Emergent Crisis in the Global Arena*. Climate Institute, Washington DC.
- Myers, N. (2001). Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. *The Royal Society*, 357, 609-613.
- UNHCR. (2020). *Strategic Framework for Climate Action*. The UN Refugee Agency, Geneva.
- UNISDR. (2009). Terminology on Disaster Risk Reduction. *UN International Strategy for Disaster Reduction*, Geneva.

Yücel, G. (2020). İklim Mültecilerinin Türkiye'deki Hukuki Statüsü.

Ziya, O. (2012). Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri. *TBB Dergisi*, 99, 229-240.

Warner, K., Afifi, T., Henry, K., Rawe, T., Smith, C. ve Sharbinn, D. E. (2012). Where the Rain Falls: Climate Change, Food and Livelihood Security, and Migration. *Global Policy Report of the Where the Rain Falls Project*, UNU.

Warner, K., Afifi, T., Kälın, W., Leckie, S., Ferris, B., Martin, F., S. ve Wrathall, D. (2013). Changing Climate, Moving People: Framing Migration, Displacement and Planned Relocation, *Policy*, 8.

World Economic Forum. (2023). *The Global Risks Report 2023*. 18th Edition

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇAĞINDA YEŞİL VE SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANSA BAKIŞ

Hikmet Gülçin Beken

GİRİŞ

İklim değışikliği, küresel düzeyde atmosfer yapısında değışikliğe yol açan ve doğrudan ya da dolaylı insan faaliyetleri ile ilişkili olarak yaşanan değışimler şeklinde tanımlanmaktadır (UN, 1992). İklim değışikliği ve çevre kaynaklı riskler küresel ölçekte sorunlar ortaya çıkarmakta; bireysel, ulusal ve uluslararası düzlemde yapılacak iş birlikleri ile çeşitli politika ve önlemlerin hayata geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Ayrıca iklim değışikliğinden kaynaklı riskler finansal sistem içerisindeki her bir aktörü aldıkları kararlar, uyguladıkları politika ve stratejiler açısından da farklı şekilde etkilemektedir (Carney, 2015).

Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), 2021 yılında karbondioksit, metan ve azot oksit gibi üç temel sera gazının atmosferik düzeyinde yeni bir yüksek rekor seviyeye dünyanın ulaştığını vurgulamaktadır. 1990-2021 arasında sera gazlarından kaynaklı iklimin ısınma etkisi yaklaşık %50 artış gösterirken bu artışın %80'i karbondioksit kaynaklı gerçekleşmiştir. Atmosferik karbondioksit düzeyi 2021 yılında sanayi-öncesi düzeyin %149'una ulaşmıştır. Bunda fosil yakıtların ve çimento ürünlerin yakılmasından kaynaklı emisyonların etkisi bulunmaktadır. 2011-2020 döneminde insan eylemlerinden kaynaklı total emisyonların yaklaşık %48'i atmosferde, %26'sı okyanuslarda ve %29'u toprakta birikmektedir. Bu durum kara ekosistemleri ve okyanusların karbondioksit emme kapasitelerini azaltmakta ve daha yüksek sıcaklık artışlarına karşı sergileyebilecekleri tampon görevini zarara uğratmaktadır (WMO, 2022).

KAYNAKÇA

- ADB (Asian Development Bank) (2021). Green and Blue Bond Framework. Asian Development Bank, ARM210331-2. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/731026/adb-green-blue-bond-framework.pdf>, (Erişim tarihi 21.07.2023).
- Behsudi, A. (2021). What Is Mitigation vs Adaptation?. IMF Finance and Development Magazine, September 2021, 58(3): 46-47.
- Beken H. G. (2020). Kalkınmacı Merkez Bankacılığı: Dünya Örnekleri ve TCMB Değerlendirmesi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(16): 409-430.
- BNCFF (Blue Natural Capital Financing Facility) (2019). Blue Bonds: Financing Resilience of Coastal Ecosystems: Key Points for Enhancing Finance Action. A technical guideline prepared for IUCN GMPP by/Nathalie Roth, 4Climate; Torsten Thiele, Global Ocean Trust; Moritz von Unger, Silvestrum. https://www.4climate.com/dev/wp-content/uploads/2019/04/Blue-Bonds_final.pdf, (Erişim tarihi 15.06.2023).
- Boneva, L., Ferrucci, G. ve Mongelli, F.P. (2021). To be or not to be "green": how can monetary policy react to climate change?. European Central Bank Occasional Paper No:285.
- Carney, M. (2015). Breaking the tragedy of the horizon – CLIMATE change and financial stability. 29 Eylül 2015 tarihli BIS Central Bankers' Speeches, <https://www.bis.org/review/r151009a.pdf>, (erişim tarihi 12.05.2023).
- Climate Bonds Initiative (2021). How to issue green bonds, social bonds and sustainability bonds. <https://asianbondsonline.adb.org/green-bonds/pdf/How%20to%20Issue%20Guide%20English%20FINAL%20PRINT.pdf>, (Erişim tarihi 17.08.2023).
- Dikau, S. ve Volz, U. (2018). Central Banking, Climate Change and Green Finance. ADBI Working Paper Series. No 867.
- Eames, N. ve Barmes, D. (2022). The Green Central Banking Scorecard 2022 Edition. Positive Money. <https://positivemoney.org/publications/green-central-banking-scorecard/>, (Erişim tarihi 10.08.2023).
- EEA (European Environment Agency). What is the difference between adaptation and mitigation?, <https://www.eea.europa.eu/help/faq/what-is-the-difference-between>, (Erişim tarihi 08.05.2023)
- Eliet-Doillet, A. ve Maino, A.G. (2022). Central Banks' "Green Shift" and the Energy Transition. The Oxford Institute for Energy Studies. OIES Paper:ET 10. <https://www.oxfordenergy.org/publications/central-banks-green-shift-and-the-energy-transition/>, (Erişim tarihi 17.08.2023).
- FSB (Financial Stability Board) (2020). The Implications of Climate Change for Financial Stability. Financial Stability Board. <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P231120.pdf>, (Erişim tarihi 10.05.2023)
- Honohan, P. (2020). Should Monetary Policy Take Inequality and Climate Change into Account? CEP Council of Economic Policies Discussion Note 2020/3, <https://www.cepweb.org/wp-content/uploads/2020/01/CEP-DN-Should-Monetary-Policy-Take-Inequality-and-Climate-Change-into-Account.pdf>, (Erişim tarihi 11.05.2023).

- ICMA (The International Capital Market Association) (2018). Green Bond Principles Voluntary Process Guidelines for Issuing Green Bonds, June 2018. International Capital Market Association. <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Regulatory/Green-Bonds/Green-Bonds-Principles-June-2018-270520.pdf>, (Erişim tarihi 11.06.2023).
- ICMA (The International Capital Market Association) (2020). Social Bond Principles Voluntary Process Guidelines for Issuing Social Bond, June 2020. International Capital Market Association.
- IMF (The International Monetary Fund) (2011). Mobilizing Climate Finance A Paper prepared at the request of G20 Finance Ministers. <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/110411c.pdf>, (Erişim tarihi 10.07.2023).
- IPCC (The Intergovernmental Panel on Climate Change) (2018). Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA.
- Johnson, S. ve Fritsch, D. (2023). A new, global tool: bonds to finance the blue economy. Economist Impact World Ocean Initiative, 2 Haziran 2023, <https://impact.economist.com/ocean/sustainable-ocean-economy/a-new-global-tool-bonds-to-finance-the-blue-economy>, (Erişim tarihi 17.07.2023).
- Kuchtyak, M., Lee, J. ve London, A. (2022). Sustainable bonds to exceed the trillion-dollar barrier in 2022 for second consecutive year. Environmental Finance, 16 Şubat 2022, <https://www.environmental-finance.com/content/the-green-bond-hub/sustainable-bonds-to-exceed-the-trillion-dollar-barrier-in-2022-for-second-consecutive-year.html>, (Erişim tarihi 11.06.2023).
- Landau, J.P. ve Brunnermeier, M. (2020). Central banks and climate change, VOXEU Columns, 15 Ocak 2020, <https://cepr.org/voxeu/columns/central-banks-and-climate-change>, (Erişim tarihi 22.06.2023)
- Morgan Stanley (2019). The New Sustainability Bond That Aims to Protect Ocean. 18 Eylül 2019, <https://www.morganstanley.com/ideas/blue-bonds-sustainable-investing-next-wave>, (Erişim tarihi 21.07.2023)
- Muñoz, D.R., Cabrales A. ve Sanchez A. (2022). Central Banks and Climate Change. Fit, Opportunity and Sustainability in the Law and Beyond. European Banking Institute Working Paper Series No:119. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4054908, (Erişim tarihi 23.07.2023).
- People's Bank of China. (2015). Establishing China's Green Financial System Report Of The Green Finance Task Force. People's Bank of China, United Nations Environment Programme, <https://2degrees-investing.org/wp-content/uploads/2015/04/Establishing-Chinas-green-financial-system-April-2015.pdf>, (Erişim tarihi 11.06.2023).
- Rainforest Action Network/BankTrack/Indigenous Environmental Network/Oil Change International/Reclaim Finance/Sierra Club/Urgewald (2023). Banking on Climate Chaos 2023, https://www.bankingonclimatechaos.org/wp-content/uploads/2023/08/BOCC_2023_vF.pdf, (Erişim tarihi 11.08.2023).

- Schaefer, J. (2011). Green Finance An Innovative Approach to Fostering Sustainable Economic Development and Adaptation to Climate Change. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. https://www.greenpolicyplatform.org/sites/default/files/downloads/resource//Green_finance_GIZ.pdf, (Erişim tarihi 06.07.2023).
- Schnabel, I. (2021). Climate Change and Monetary Policy. Finance & Development, IMF, 58(3):53-56.
- Schoenmaker, D. (2021). Greening Monetary Policy. Climate Policy, 21:4(581-592).
- Shirai, S. (2023). Green Central Banking and Regulation to Foster Sustainable Finance. ADBI Working Paper Series No:1361.
- Spinaci, S. (2021). Green and sustainable finance. European Parliamentary Research Service (EPRS) Briefing. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/679081/EPRS_BRI\(2021\)679081_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/679081/EPRS_BRI(2021)679081_EN.pdf), (Erişim tarihi 14.07.2023).
- Spinaci, S., Höflmayr, M. ve Hofmann, L. (2022). Green Central Banking. EPRS European Parliamentary Research Service. Briefing, 30.08.2022, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2022\)733614](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733614), (Erişim tarihi: 11.05.2023).
- Sugrue, D. ve Popoola, B. (2023). Sustainable Bond Issuance Will Return To Growth In 2023. Sustainability Insights Research. S&P Global Ratings. https://www.spglobal.com/_assets/documents/ratings/research/101572346.pdf, (Erişim tarihi 10.08.2023).
- Şimandan, R. ve Păun, C. (2021). The Costs and Trade-offs of green central banking: A Framework for analysis. Energies, 14(16):5168.
- The United Nations Global Compact (2020). Practical Guidance to Issue A Blue Bond. Sustainable Ocean Business Action Platform. <https://ungc-communications-assets.s3.amazonaws.com/docs/publications/Practical-Guidance-to-Issue-a-Blue-Bond.pdf>, (Erişim tarihi 15.06.2023).
- The World Bank (2018a). Seychelles launches World's First Sovereign Blue Bond. World Bank's Press Release, 29 Ekim 2018, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/29/seychelles-launches-worlds-first-sovereign-blue-bond>, (Erişim tarihi 11.07.2023).
- The World Bank (2018b). Sovereign Blue Bond Issuance: Frequently Asked Questions. World Bank's Feature Story. 29 Ekim 2018, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/10/29/sovereign-blue-bond-issuance-frequently-asked-questions>, (Erişim tarihi 11.07.2023).
- UN (The United Nations) (1992). United Nations Framework Convention On Climate Change. https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf, (Erişim tarihi 11.05.2023).
- UNEP (The United Nations Environment Programme) (2016). Definitions and Concepts Background Note. UNEP Inquiry Working Paper No: 16/13. https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/10603/definitions_concept.pdf?sequence=1&isAllowed=, (Erişim tarihi 25.09.2023)
- UNEP (The United Nations Environment Programme) (2017). On the Role of Central Banks in Enhancing Green Finance. UNEP Inquiry Working Paper 17/01. https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/16803/Role_Central_Banks_Green_Finance.pdf?sequence=1&isAllowed=, (Erişim tarihi: 11.06.2023)

- UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change). Introduction to Climate Finance. <https://unfccc.int/topics/introduction-to-climate-finance>, (Erişim tarihi 15.06.2023).
- WEF (World Economic Forum) (2022). The Global Risks Report 2022: 17th Edition Insight Report. World Economic Forum.
- Weidmann, J. (2019). Climate change and central banks. Welcome address at the Deutsche Bundesbank's second financial market conference, Frankfurt am Main, 29 Ekim 2019, <https://www.bis.org/review/r191029a.pdf>, (Erişim tarihi 21.07.2023).
- WMO (World Meteorological Organisation) (2022). WMO Greenhouse Gas Bulletin (GHG Bulletin)-No.18: The State of Greenhouse Gases in the Atmosphere Based on Global Observations through 2021. https://library.wmo.int/index.php?lvl=notice_display&id=22149, (Erişim 14.07.2023).
- Zurich Insurance Group (2021). Climate change's forgotten risks, 2 Mart 2021, <https://www.zurich.com/en/knowledge/topics/global-risks/climate-change-forgotten-risks>, (Erişim tarihi 12.06.2023).

YEŞİL TEKNOLOJİ: İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÖNERİLERİ

İlke Bezen Tozkoparan

GİRİŞ

Sanayi Devrimi, önemli bir güce sahip yeni teknolojileri beraberinde getirdi. Bu durum yaklaşık 1760'tan 1840'a kadar olan dönemde Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yeni üretim proseslerine geçişi ifade etmekteydi. Bu geçiş süreçlerini, dünyanın dört bir yanındaki gelişmiş ülkelerde devam eden sanayileşme ve daha fazla teknolojik ilerleme izledi. Sanayinin ve teknolojinin çevre üzerindeki etkisi, doğal çevrenin kötüye kullanılması ve zarar görmesini de içermekteydi. Bu teknolojiler çevreye kirlilik ve doğal kaynakların tükenmesi olmak üzere iki ana şekilde zarar vermiştir (WWF, 2017: 5). İklim değişikliği ile birlikte ele alınabilen hava kirliliği, karbondioksit, karbon monoksit, kükürt dioksit, nitrik oksit ve metan gibi tehlikeli gazların dünya atmosferine girmesiyle oluşmaktadır. Hava kirliliğini oluşturan ana kaynakların tümü, fosil yakıtların yakılması, fabrikalar, elektrik santralleri, toplu tarım ve taşıtlar gibi Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkan teknolojilerle ilgilidir. Hava kirliliğinin sonuçları, insanlar ve hayvanlar için olumsuz sağlık etkilerini ve küresel ısınmayı içerir; bu sayede havadaki sera gazlarının artan miktarı, Dünya atmosferindeki termal enerjiyi hapseder ve küresel sıcaklığın yükselmesine neden olmaktadır. Öte yandan iklim değişikliği ile bağlantılı olan su kirliliği ise genellikle insan faaliyetleri nedeniyle göllerin, nehirlerin, okyanusların ve yer altı sularının kirlenmesidir. En yaygın su kirleticilerinden bazıları evsel atıklar, endüstriyel atıklar ve böcek ilaçları ve böcek ilaçlarıdır. Spesifik bir örnek, sucul ekosistemlerin bozulmasına yol açabilen, yetersiz şekilde artılmış

KAYNAKÇA

- CARTER, Neil (2014). “The politics of climate change in the UK”, *WIREs Clim Change*, 5, 423-433. <https://doi.org/10.1002/wcc.274>
- The European Commission and Europe 2020: Smart, sustainable and inclusive growth (2020). <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- Everything You Need to Know about Green Technology in 2023 (27.04.2023). <https://greenly.earth/en-us/blog/ecology-news/everything-you-need-to-know-about-green-technology-in-2022#anchor-2>, (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- FAIR Robert (2010). “Does Climate Change Justify Compulsory Licensing of Green Technology?”, *6 BYU Int'l L. & Mgmt*, Volume 6, Issues 1, 21-41.
- GERSTE, Donald, D (2017). Hava Nasıl Tarih Yazar? Antikçağdan Günümüze İklim Değişiklikleri ve Felaketler, *Kolektif Kitap*, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (2013). İklim Değişikliği Siyaseti, *Phoenix Yayınevi*, Ankara.
- GUO, Minjian, Nowakowska-Grunt, Joanna, Gorbanyov, Vladimir and Maria Egorova (2020). “Green Technology ve Sustainable Development: Assessment and Green Growth Frameworks,” *Sustainability*, MDPI, vol. 12(16), pages 1-13, doi:10.3390/su12166571
- History, (2023). <https://sdgs.un.org/goals#history> (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- History of Technology (30.05.2023). <https://www.britannica.com/technology/history-of-technology>, (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- HOSSAIN, Md. Faruque (2017). “Green Science: Independent Building Technology To Mitigate Energy, Environment, and Climate Change”. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume 73, 695-705, <https://doi.org/10.1016/j.rser.2017.01.136>.
- How Technology Can Harm Environment?, (2020). <https://www.exploros.com/summary/how-technology-can-harm-environment#:~:text=Pollution%20%2D%20Air%2C%20water%2C%20heat,the%20electricity%20to%20use%20technology>, (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- ITUCOUNCIL, Geneva 2023 (2023). “Digital technologies to achieve the UN SDGs”, <https://www.itu.int/en/mediacentre/backgrounders/Pages/icts-to-achieve-the-united-nations-sustainable-development-goals.aspx>, (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- GALIANA, Isabel ve Christopher GREEN (2010). “Technology-Led Climate Policy”, (Ed. Bjorn Lomborg), *Smart Solutions to Climate Change*, Cambridge Press, UK, ss.292-360.
- RADKAU, Joachim (2017). Doğa ve İktidar, Global Bir Çevre Tarihi, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul.
- The Impact of Technology on the Environment and How Environmental Technology Could Save Our Planet, (13.11.2021). <https://edinburghsensors.com/news-and-events/environmental-technology-the-impact-of-technology-on-the-environment-and-environmental-technology/#:~:text=Environmental%20Technology%20is%20also%20known,and%20the%20consumption%20of%20resources>, (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- The 17 Goals, (2023). <https://sdgs.un.org/goals>, (Erişim Tarihi: 10.06.2023).

- Towards Green Growth, (2011). <https://www.oecd.org/greengrowth/48012345.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- UNCTAD (2023). Technology and Innovation Report, Opening Green Windows, Technological Opportunities for a Low-Carbon World, UNCTAD, New York and Geneva.
- WALZ, Rainer, Pfaff, Matthias, Marscheider-Weidemann, Frank ve Simon Glöser-Chahoud (2017). "Innovations For Reaching The Green Sustainable Development Goals –Where Will They Come From?". *Int Econ Econ Policy* 14, 449–480. <https://doi.org/10.1007/s10368-017-0386-2>
- WANG, Shouwen, Jawad, Abbas, Sial, Muhammad Safdar, Álvarez-Otero, Susana ve Lucian-Ionel Cioca (2022). "Achieving Green Innovation and Sustainable Development Goals Through Green Knowledge Management: Moderating Role Of Organizational Green Culture." *Journal of Innovation and Knowledge*, 7 (4), DOI: 10.1016/j.jik.2022.100272
- What is Climate Change? (2023), <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change>, (Erişim Tarihi: 01.07.2023).
- What is Environmental Technology? (2023). <https://www.allthescience.org/what-is-environmental-technology.htm>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- WIPO, (2022). Green Technology Book: Solutions For Climate Change Adaptation. *World Intellectual Property Organization*, Geneva. DOI:10.34667/tind.47093
- WU, Jinsong and Vladimir Strezov (2023). "Green Technologies and Sustainability: A New Trend", *Green Technologies and Sustainability*, Volume 1, Issue 1, <https://doi.org/10.1016/j.grets.2023.100008>.
- WWF, (2017). Can Technology Save The Planet?, Australia.
- ZHANG, Jianhua, Liu, Yushan, Zhang, Weihua ve Xinyuan Ma (2023). "Role of Green Technologies in Enhancing The Efficiency of Natural Resources", *Resources Policy*, Volume 83, <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.103624>.
- ZHAO, Xing and Yuanyuan Qian (2023). "Does Digital Technology Promote Green Innovation Performance?", *J Knowl Econ* <https://doi.org/10.1007/s13132-023-01410-w>
- 7 Types of Environmental Technology (28.07.2022). <https://builtin.com/greentech/environmental-technology-examples>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVESİNDE TARIMSAL DÖNÜŞÜM

Gizem Erdoğan Aydın - Beyza Ceylan

GİRİŞ

Yaşadığımız gezegenin geçmişten günümüze morfolojik değişimi ve etkileri süregelmektedir. İklim değişikliğinin bir sebebi bu değişimden kaynaklanmaktadır. En büyük etkiyi de insan ve oluşturdukları yapılar yaratmaktadır. Dış etkenlerle müdahale edilerek bozulan doğal yapılar, iklim değişikliği ve bunun yanında iklim krizi ile bildirimde bulunmaktadır. Küremizdeki afet, epidemik ve pandemik hastalıklar, gıda ve suya erişimdeki krizler bu bildirimlere örnek verilebilir. Bu bildirimlere eklenen sera gazı emisyonu, karbon ayak izi, fabrika ve sanayi atıklarının doğaya salınımı gibi faktörler iklim değişikliğini kritik bir noktaya taşımaktadır. Nüfusun düzensiz artışı ile yapılaşmanın plansız ve rant odaklı gelişmesi birçok verimli arazinin de yok olmasına sebep olmuştur. Kaçınılmaz olarak iklim krizinin yarattığı sorunların görmezden gelinmesi daha kötü tabloların karşılaşılması ile sonuçlanacaktır. İklim değişikliği insan ve yaşam kalitesi kadar beraberinde getirdikleri ile çölleşme ile verimli toprakları da olumsuz yönde etkilemektedir.

İklim değişikliğinin uzun erimde su ve diğer kaynaklar üzerinde stres oluşturması, toprakları verimsizleştirilmesi, tarım mahsullerinde zararlıların ve hastalıkların çoğalmasına sebep olması ve deniz seviyesini yükselterek kıyı ekosistemlerini tahrip etmesi beklenmektedir (Akalin, 2014).

Bu çalışma temel sektörlerden tarım sektörü üzerindeki iklim değişikliği baskısını açıklamak, tarım sektörünün yaşadığı riskleri sıralamak ve bu riskleri indirgeyecek, yönetecek araçları ortaya koymak amacını taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akalın, M. (2014). İklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkileri: Bu etkileri gidermeye yönelik uyum ve azaltım stratejileri. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 351-377.
- Bayraç, N. H., & Doğan, E. (2016). Türkiye'de İklim Değişikliğinin Tarım Sektörü Üzerine Etkileri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2016, 11(1), 23- 48
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 1994. www.inhak.adalet.gov.tr (Erişim: 15.07.2023)
- Deniz, M., Özlen, H. İ. Ç. (2022). İklim değişikliği ve tarımın değişen yüzü: artan riskler, tarımdaki daralmalar ve orman yangınları sonrası politika önerileri. Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1), 12-22.
- FAO. (2009), Coping with a changing climate: considerations for adaptation and mitigation in Agriculture Environment And Natural Resources, Management Series 15.
- Kara, K. Ö. & Yereli, A. B. (2022). İklim Değişikliğinin Yönetimi ve Tarım Sektörü. Afet ve Risk Dergisi, 5 (1) , 361-379 . DOI: 10.35341/afet.1100932.
- Kurukulasuriya, P., & Rosenthal, S. (2003). Climate change and agriculture. World Bank Environment Department Paper, 91.
- Özçağ, Y. D. D. M. & Hotunluoğlu, Y. D. D. H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13 (2), 303-324. DOI: 10.18026/cbusos.85473.
- Stern, Nicholas. (2007), The Economics of Climate Change, The Stern Review, Cambridge.
- Türkeş, 2019. İklim Değişikliği'nin Bilimsel Temelleri, Türkiye'ye Etkileri. İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 1, 70 sayfa. İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (iklimİN), T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Turan, Ş. 2005. Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım. Tarım Ekonomisi Dergisi 2005; 11(1): 13 – 24.
- Türkeş, M. 2020. İklim değişikliğinin fiziksel bilim temeli -II: Dünyada ve Türkiye'de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişiklikleri ve Değişkenliği. Toplum ve Hekim, 35(1): 3-31.
- Uslu. Ö.N.2022. Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde "Sasalı Biolab Projesi". Mimarlık Fakültesi Dergisi- Journal of Faculty of Architecture Cilt-Volume:4 Sayı-Issue:1.
- URL-1 <https://www.ekoiq.com/turkiyede-hortumlar-artiyor-mu/> (Erişim: 10.07.2023)
- www.wwf.org.tr (Erişim: 15.07.2023)

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TURİZM

Neşe Kafa

GİRİŞ

Dünya var olduğu zamandan itibaren iklim, sürekli olarak değişmektedir. Yaşanan buzul çağları dönemi ise buna en güzel örnektir. Ancak 20. yüzyılın sonlarıyla birlikte dünya, küresel ısınma sorununun yarattığı iklim değişikliği ile karşı karşıyadır. Bu dönemde özellikle de sanayileşmenin gelişmesine bağlı olarak hava ve su kirliliğinin artması ve dünya nüfusunun artmasıyla da insanoğlunun ısınma ve soğutma için harcadığı enerji tüketiminin artması sonucunda sera gazı salınımı gündeme gelmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler küresel ısınma sorununu karşımıza çıkarmış ve bu sorun ise çevre ve insan sağlığı üzerinde ciddi anlamda olumsuz etkilere sebep olmuştur. Bu etkilerin yarattığı sorunlar ise tarımdan sanayiye ve hizmet sektörüne kadar tüm kuruluşların mücadele etmelerini gerekli kılmıştır. Bunlardan önemli ölçüde etkilenen sektörlerden birisi de turizm sektörüdür. Ülkelerin ve şehirlerin çevresel özellikleri turistik değerler yaratmakta ve bu durum turizm talebinin oluşmasını sağlamaktadır. Ancak küresel ısınmayla birlikte yaşanan iklim değişiklikleri insanların zorunlu göçlerine veya seyahat tercihlerinde ise önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmaktadır.

İklim değişikliği yalnızca sıcaklık, yağış ve rüzgâr yoluyla insan faaliyetlerini değil aynı zamanda doğal manzaradaki, yaşam alanlarındaki ve esas olarak deniz seviyesindeki değişiklikleri de dolaylı yönden etkilemektedir. Bu etkiler ise kıyı erozyonu, yığılma ve taşkın yoluyla ortaya çıkmakta ve insanların derin etkiler yaşamalarına sebep olmaktadır (Cooper, 2009). Günümüz rekabet koşullarında ise yaşanan ve yaşanacak olan bu gelişmelerin destinasyon yönetimini etkileyeceği

İklim değişikliği konusunda sektörün üzerine düşen sorumluluklardan bir tanesi ise sektörün küresel sera gazı emisyonlarına olan katkısını azaltmak için harekete geçmesidir. Örneğin destinasyonlarda, güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek enerji arzında değişikliklerin yapılmasıdır. Bu konuda turizm planlama prosedürleri ve ilgili yasalarda değişikliklerin yapılması ile yenilenebilir enerji kullanımının zorunlu hâle gelmesi hususunda kamu kuruluşları ile birlikte hareket edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla küresel iklim değişikliği konusunda sektör içinde farkındalığın artırılması, çeşitli yasalarla çevreye verilen zararın azaltılması, turizm planlarında iklim değişikliği konusunun ele alınması, turist davranışlarının yakından takip edilmesi ve rekabetçiliği sağlayacak kararların alınması önerilebilir. Sonuç olarak küresel iklim değişikliği konusunda hem turizm destinasyon yöneticilerinin hem kamu kuruluşlarının hem de sektör temsilcilerinin önemli ölçüde sorumluluklarının olduğunu söyleyebiliriz. Daha iyi bir çevre daha sürdürülebilir bir turizm ve daha iyi koşullarda ekonomiler için küresel iklim değişikliği ile mücadele edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKTER, T. (2009). *Climate Change and Flow of Environmental Displacement in Bangladesh, Unnayan Onneshan*, Dhaka.
- AMELUNG, B. ve VİNER, D. (2006). "The Sustainability of Tourism in the Mediterranean: Exploring the Future With the Tourism Climatic Index", *Journal of Sustainable Tourism*, Volume:14, pp. 349-366.
- AMELUNG, B. ve VİNER, D. (2007). "The Vulnerability To Climate Change of the Mediterranean as a Tourist Destination", (Ed. B., K. Amelung, A. M. Blazejczyk ve D.Viner), *Climate Change and Tourism: Assessment and Coping Strategies*, Kluwer Academic Publishers, Netherland.
- AMELUNG, B., NICHOLLS, S. ve VİNER D. (2007). "Implications of Global Climate Change For Tourism Flows and Seasonality", *Journal Travel Research*, Volume: 45, pp. 285-296.
- ATHULATHMUDALI, S., BALASURIYA, A. ve FERNANDO, K. (2011). "An Exploratory Study on Adapting to Climate Change in Coastal Areas of Sri Lanka", *Norwegian University of Science and Technology*, Trondheim, Norway.
- BACH, W. ve GOSSLING, S. (1996). "Okologische Auswirkungen Des Flugverkehrs", *Geographische Rundschau*, Volume: 48, pp. 54-59.
- BUULTJENS, J., RATNAYAKE, I. ve GNANAPALA, W. K. A. (2018). "Case Study Sri Lanka: Climate Change Challenges for the Sri Lankan Tourism Industry", (Ed. Andrew Jones, Michael Phillips), *Global Climate Change and Coastal Tourism*, CABl, UK.

- CHOWN, S.L. ve SMITH, V.R. (1993). "Climate Change and the Short-Term Impact of Feral House Mice at the Sub-Antarctic Prince Edward Islands", *Oecologia*, Volume: 96, pp. 508-516.
- CISCAR, J. C., IGLESIAS, A., FEYEN, L., SZABÓ, L., VAN REGEMORTER, D., AMELUNG, B. (2011). "Physical and Economic Consequences of Climate Change in Europe", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, Volume:108, Number: 7, pp. 2678-2683.
- COOPER, J.A.G. (2009). "Coastal Economies and People", www.mccip.org.uk/elr/coasts (12.08.2023).
- COOPER, J.A.G. ve BOYD, S. W. (2018). "Case Study Ireland: Coastal Tourism and Climate Change in Ireland", (Ed. Andrew Jones, Michael Phillips), *Global Climate Change and Coastal Tourism*, CABI, UK.
- ENGLIN, J. ve MOELTNER, K. (2004). "The Value of Snowfall to Skiers and Boarders", *Environmental and Resource Economics*, Volume: 29, Number: 1, pp. 123-136.
- FAHY, G., GRIFFIN, J., HENRY, D., JONES, M., KELLY, D. (2005). "Climate Change and the Visitor Economy of the Sefton Coast", *University of Manchester*, Manchester, UK.
- GABLE, F. (1987). "Changing Climate and Caribbean Coastlines", *Oceanus*, Volume:30, pp.53-56.
- HAMILTON, J.M. (2003). "Climate and the Destination Choice of German Tourists", *Research Unit Sustainability and Global Change Working Paper*, Hamburg University, Germany.
- LEW, A. ve CHEER, J. (2018). *Tourism Resilience and Adaptation to Environmental Change: Definitions and Frameworks*, Routledge, New York.
- MCGINN, A.P. (2002). "The Importance of Healthy Oceans in the Fight Against Poverty", www.worldwatch.org.br/alertas/oceanos.htm (23 August 2023).
- MCMICHAEL, A., CAMPBELL-LENDRUM, D., KOVATS, S., EDWARDS, S., WILKINSON, P., WILSON, T., NICHOLLS, R., HALES, S., TANSER, F., LE SUEUR, D., SCHLESINGER, M. ve ANDRONOVA, N. (2004). "Global Climate Change", (Ed. Majid Ezzati, Alan D. Lopez, Anthony Rodgers, Christopher J.L. Murray), *Comparative Quantification Of Health Risks*, WHO Library Cataloguing-in-Publication Data.
- ORFORD, J.D., BETTS, N., COOPER, J.A.G. ve SMITH, B. (2007). "Future Coastal Scenarios for Northern Ireland", *Report to National Trust*, Northern Ireland.
- RICHARDSON, R.B. ve LOOMIS, J.B. (2004). "Adaptive Recreation Planning and Climate Change: A Contingent Visitation Approach", *Ecological Economics*, Volume: 50, Number: 1-2, pp. 83-99.
- RIEDY, C. (2007). "Climate Change", (Ed. George Ritzke), *Blackwell Encyclopedia of Sociology*, John Wiley & Sons, Ltd.
- SALAUDDIN, M. ve ASHIKUZZAMAN, M. (2012). "Nature and Extent of Population Displacement Due to Climate Change Triggered Disasters in South-Western Coastal Region of Bangladesh", *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, Volume: 4, Number: 1, pp. 54-65.
- SCOTT, D. (2006). "Global Environmental Change and Mountain Tourism", (Ed. S., Gossling, C. M. Hall), *Tourism and Global Environmental Change*. Routledge, London.

- SCOTT, D. ve LEMIEUX, C. (2010). "Weather and Climate Information For Tourism", *Procedia Environmental Sciences*, Volume: 1, pp.146-183.
- SCOTT, D., AMELUNG, B., BECKEN S., CERON, J-P., DUBOIS, G., GOSSLING, S., PEETERS, P. ve SIMPSON, M. (2008). "Climate Change and Tourism: Responding to Global Challenges", UNWTO, Madrid.
- SCOTT, D., GOSSLING, S. ve HALL, C.M. (2012b). "International Tourism and Climate Change", *WIREs Climate Change*, Volume: 3, pp. 213-232.
- SCOTT, D., HALL, C. M. ve GOSSLING, S. (2012a). *Tourism and Climate Change Impacts, Mitigation and Adaptation*, Routledge, London.
- SCOTT, D., JONES, B. ve KONOPEK, J. (2007). "Implications of Climate and Environmental Change for Nature-Based Tourism in the Canadian Rocky Mountains: A case study of Waterton Lakes National Park", *Tourism Management*, Volume: 28, Number: 2, pp.570-579.
- SCOTT, D., MCBOYLE, G. ve SCHWARTZENTRUBER, M. (2004). "Climate Change and the Distribution of Climatic Resources for Tourism in North America", *Climate Research*, Volume: 27, Number: 2, pp.105-117.
- SEAGER, R., TING, M., LI, C., NAIK, N., COOK, B., NAKAMURA, J., ve LIU, H. (2013). "Projections of Declining Surface-Water Availability For The Southwestern United States", *Nature Climate Change*, Volume: 3, Number:5, pp.482-486.
- TIMOTHY, D.J. ve BOYD, S.W. (2015). *Tourism and Trails: Cultural, Ecological and Management Issues*, Channel View Publications, Bristol, UK.
- YUAN, L., LU, A., NİNG, B., HE, Y. (2006). "Impacts of Yulong Mountain Glacier on tourism in Lijiang", *Journal of Mountain Science*, Volume: 3, pp. 71-80.

PANDEMİ SONRASI KÜRESEL SAĞLIK GÜVENLİĞİ VE YÖNETİŞİMİ

İlknur Sayan

GİRİŞ

Covid-19 salgını, küreselleşen bir dünyada tek başına hareket eden hiçbir ülkenin sağlık tehditlerine etkili bir şekilde yanıt veremeyeceğini göstermektedir (Gostin ve ark.,2020:1615). Günümüzün değişen sağlık riskleri ve fırsatları dünyasında, sağlık belirleyicileri, statü ve sonuçları etkileme kapasitesi, insanların, malların ve hizmetlerin ve fikirlerin sınır ötesi akışlarının yoğunlaşması nedeniyle yalnızca ulusal eylemlerle sağlanamaz. Dolayısıyla sağlığın küresel güvenliğe yönelik yaklaşımlarla giderek daha fazla ortak yolların aranması özellikle Covid-19 salgının ortaya çıkması ile artmıştır. Covid-19 pandemisinin başlangıcından itibaren, bilim insanları hastalığın zoonotik doğasını, hayvanlardan insanlara bulaşan bir virüsün neden olduğu ve küresel yayılma riskini kabul ettiler. Aynı şekilde birçok kişi, dünyanın yaşadığı iklim ve çevresel değişikliklerle birlikte insanların yaşamlarını ve geçim kaynaklarını tehdit eden diğer zoonotik bulaşıcı hastalıklarla karşılaşmaya devam edeceğinden şüpheleniyordu. Covid-19'un küresel olarak nasıl ele alındığını değerlendirmek, yaklaşan salgınlarla mücadelede daha iyi performans göstermek açısından önemlidir. Mevcut sistemindeki zayıf koordinasyon ve düzenleyici örtüşme, kırılğan bir küresel sağlık yönetişimi sistemi ve aşı eşitsizliği gibi eksiklikler mevcut Covid-19 sırasında yeniden ortaya çıktı. Bu durum, araştırmacıları ve politika yapımcıları altta yatan nedenleri aramaya ve gelecekte daha iyi sonuçlar için değişiklikler önermeye teşvik etti (Abu ve ark. 2023:12).

Küresel sağlık, sınır ötesi hareketin hızının ve yoğunluğunun artmasıyla çağdaş yaşamda değişen zamansallık ve mekânsallık üzerine odaklanmaktadır. Küresel

Giderek küreselleşen dünyada, etkili uluslararası bulaşıcı hastalıkların kontrolü, devletlerin küresel sağlık yönetişimini bilgilendiren temel normları benimsemesini gerektirmektedir. Güvenlik ve dış politika toplulukları, küresel sağlık sorunlarını ulusal güvenliğe yönelik tehditler olarak giderek daha fazla ele almaktadır. Küresel sağlık, en savunmasız insanlar da dâhil olmak üzere dünyanın sağlığını iyileştirmeyi amaçlayan insani bir çabadır, ulusal güvenlik ise belirli bir eyaletteki insanların çıkarlarını korumak için çalışır. Güvenlik ve dış politika topluluklarıyla ortaklık yoluyla küresel sağlık faaliyetlerini genişletme potansiyeli varken küresel sağlık sorunlarını ulusal güvenlik tehdidi olarak ele almak, dikkati orantısız bir şekilde varlıklı uluslara güvenlik tehdidi oluşturan ülkelere veya hastalıklara odaklayabilir.

Küresel sağlık yönetişimi, evrensel üyeliğe sahip uluslararası kuruluşların kozmopolit idealini ve üye devletler arasındaki popülist milliyetçiliğin gerçekçi manzarasını dikkate alan yeni bir yönetim modelini zorunlu kılan bir yol ayrılmındadır. Parçalanmış ancak birbirine bağımlı bir dünyanın zorluklarını yansıtan küresel bir sağlık yönetişim sistemi geliştirmek çok önemlidir. Covid-19 krizinin ardından gelişen küresel yönetişim kurumları, gelecekteki tehditlere verilecek yanıtı belirleyecek.

KAYNAKLAR

- ABU El Kheir-Mataria, W., El-Fawal, H., & Chun, S. (2023). Global health governance performance during Covid-19, what needs to be changed? a delphi survey study. *Globalization and Health*, 19(1), 1-13.
- ALHASSAN, R. K., Nketiah-Amponsah, E., Afaya, A., Salia, S. M., Abuosi, A. A., & Nutor, J. J. (2023). Global Health Security Index not a proven surrogate for health systems capacity to respond to pandemics: The case of COVID-19. *Journal of Infection and Public Health*, 16(2), 196-205.
- ALTMAN, D. (2017). AIDS and Security. *International Relations*, 17(4), 417-427.
- BENATAR, S., & UPSHUR, S. (2011). What Is Global Health? *Global Health and Global Health Ethics*. içinde New York.
- BİRN, A. (2009). The Stages of International (Global) Health: Histories of Success or Successes of History? *Global Public Health*, 4(1), 52-68.
- CUETO, M. (2019). *The World Health Organization: A History*. Cambridge.

- CHAN, H. F., Skali, A., Stadelmann, D., & Torgler, B. (2021). How does globalization affect COVID-19 responses?. *Globalization and health*, 17(1), 1-19.
- CHATTU, V. K., Singh, B., Kaur, J., & Jakovljevic, M. (2021). COVID-19 vaccine, TRIPS, and global health diplomacy: India's role at the WTO platform. *BioMed research international*, 2021,1-8.
- DODGSON, R., Lee, K., & Drager, N. (2017). Global Health Governance, a conceptual review. *Global Health*, 439-461.
- DANDO, M. (2005). *Bioterrorism: What is the Real Threat*. New York.1-45.
- ELBE, S. (2010). *Security and Global Health: Towards the Medicalization of Insecurity*. Cambridge.
- GÜNŞOY, B. (2006). *Küreselleşme: Bir Var Oluş Çözümlemesi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- GOSTIN, L. O., Moon, S., & Meier, B. M. (2020). Reimagining global health governance in the age of COVID-19. *American Journal of Public Health*, 110(11), 1615-1619.
- JIN, J., & KARACKATTU, T. (2011). Infectious diseases and securitization: WHO's dilemma. *Biosecurity and Bioterrorism: Biodefense Strategy, Practice, and Science*, 9(2), 181-187.
- KHEİR-Mataria, W. A. E., El-Fawal, H., Bhuiyan, S., & Chun, S. (2022, March). Global health governance and health equity in the context of COVID-19: a scoping review. In *Healthcare* (Vol. 10, No. 3, 1-13).
- LABONTE, R. (2007). Globalization and social determinants of health: Introduction and methodological background. *Globalization and Health*, 3(5), 1-15.
- LANCET, A. (2020). Global burden of 369 diseases and injuries in 204 countries and territories, 1990–2019: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2019. *Global Health Metrics*, 1204–22.
- MCINNES, C. W., Druyts, E., Harvard, S. S., Gilbert, M., Tyndall, M. W., Lima, V. D., ... & Hogg, R. S. (2009). HIV/AIDS in Vancouver, British Columbia: a growing epidemic. *Harm Reduction Journal*, 6(1), 1-5.
- MCINNES, C. (2015). The Many Meanings of Health Security. *The Routledge Handbook of Global Health Security*. içinde New York.
- MEIER, B. (2014). The evolution of human rights in World Health Organization policy and the future of human rights through global health governance. *Public Health*, 28(2), 179-185.
- UNHABITAT(2005).<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/IndigenousPeoplesHousingen>, (Erişim Tarihi: 16.06.2023).
- WICKRAMAGE, K. (2017). State Sovereignty over Deadly Pathogens: Ensuring Global Health Security". *Journal of International Law*. University of Colombo. *Faculty of Law Journal*. Wickramage, 25-85.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SAĞLIK

Hatice Mutlu

GİRİŞ

İklim değişikliğinin doğada meydana getirdiği tahribat sonucunda ortaya çıkan etkiler, küresel halk sağlığı ve sağlık sistemi yapısına ilişkin olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. İklim değişikliği, insanlığın yeni hastalıklara maruz kalmasına, var olan hastalıkların şiddetlerinin giderek artmasına sebep olmaktadır. Bu durum hastalık yükünü artırmakta, sağlık hizmet sunumu, ekonomisi ve sürekliliğine de zarar vermektedir. İklim değişikliği, sağlık sisteminin tarafları olan; sağlık eylemi üretmeyi amaçlayan tüm organizasyonları, kurumları, kaynakları uçtan uca etkilemektedir. Bu etki toplumların refah içinde yaşamlarını sürdürmeleri önünde bir engel oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini azaltmak için global ölçekte, tüm aktörlerin katılımı ile hayata geçen ya da planlanan eylemler de bulunmaktadır. Kitabın bu bölümünde, iklim değişikliğinin sağlık sistemine ve halk sağlığına etkisi, sağlık diplomasisi bağlamında iklim değişikliğine ilişkin atılan adımlar, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki istenmeyen etkilerini önlemeyi ya da azaltmayı hedefleyen halk sağlığı yaklaşımlarına yer verilmiştir.

1. İklim Değişikliğinin Sağlık Sistemine Etkileri

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ); sağlığı bireylerin ruhsal, fiziksel ve sosyal olarak tam bir iyilik hâli içinde olması olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda iyilik hâlini etkileyen her bir unsur sağlık için tehdit niteliği taşımaktadır. İklim değişikliğinin sonuçlarının sağlık üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu alan yazında da

lebilir hâle getirileceğine ilişkin rehberlik) süreç desteklenmeli, savunuculuk faaliyetleri ile güçlendirilmelidir (Kotcher et. al.,2021:e316).

SONUÇ

İklim değişikliğinin yaratmış olduğu sonuçlar halk sağlığını olumsuz yönde etkilemekte, bulaşıcı, kronik, alerjik hastalık gibi pek çok hastalığın da kaynağını oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki sistemsel ve toplumsal etkilerini önlemek, en aza indirgeyebilmek için tüm ülkelerin sinerji oluşturarak birlikte hareket etmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda global hedefler oluşturulması, bu hedefler ile uyumlu olarak ülke ve coğrafi bölge bazında iklim değişikliğini halk sağlığı yaklaşımlarına uyumlandıracak eylem planları yapılandırılması büyük önem taşımaktadır. Eylem planlarının riskli bölge, dezavantajlı grup ve olasılık-şiddet değerlendirmesi ile öncelikli atılması gereken adımları belirleyerek uygulanmaya başlanması önerilmektedir. Eylem planlarının etkili ve verimlilik odaklı oluşturulması, planlara uygun bir şekilde multidisipliner bir yaklaşımla hayata geçirilmesi nesiller boyunca insanlığın tam bir iyilik hâli içinde yaşayabilmesi adına kritik önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ALKİSHE, A., Raghavan, R. K., ve Peterson, A. T. (2021). "Likely Geographic Distributional Shifts Among Medically Important Tick Species And Tick-Associated Diseases Under Climate Change İn North America: A Review", *Insects*, Cilt: 12, Sayı: 3, ss.1-25.
- BERRY, H. L., Bowen, K., ve Kjellstrom, T. (2010). "Climate change and mental health: a causal pathways framework", *International Journal of Public Health*, Cilt:55, Sayı:6, ss. 123-132.
- BİDAİSEE, S., ve Macpherson, C. N. (2014). "Zoonoses and one health: a review of the literature". *Journal of Parasitology Research*, Cilt: 2014, ss.1-8
- CASADEVALL, A. (2020). "Climate change brings the specter of new infectious diseases", *The Journal of Clinical Investigation*, Cilt:130, Sayı:2, ss. 553-555.
- CDC (Centers for Disease Control and Prevention) "Brief 1: Overview of Policy Evaluation" <https://www.cdc.gov/injury/pdfs/policy/brief%201-a.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.07.2023)
- CDC (Centers for Disease Control and Prevention) (2022). <https://www.cdc.gov/onehealth/what-we-do/zoonotic-disease->, (Erişim Tarihi: 15.07.2023)

- CHARLSON, F., Ali, S., Benmarhnia, T., Pearl, M., Massazza, A., Augustinavicius, J., ve Scott, J. G. (2021). "Climate Change and Mental Health: A Scoping Review", *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, Cilt:18, Sayı: 9, ss.1-38.
- CHATTU, V. K. (2022). " Digital Global Health Diplomacy for Climate Change and Human Security in The Anthropocene". *Health Promotion Perspectives*, Cilt:12, Sayı:3, ss.277-281
- CLAYTON, S. (2021). "Climate Change and Mental Health". *Current Environmental Health Reports*, Cilt:8, Sayı:1, ss. 1-6.
- COP28 (İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı) (2023). <https://www.cop28.com/en/what-is-cop>, (Erişim Tarihi: 11.07.2023)
- CRANDON, T. J., Dey, C., Scott, J. G., Thomas, H. J., Ali, S., ve Charlson, F. J. (2022). "The Clinical Implications of Climate Change for Mental Health", *Nature Human Behaviour*, Cilt: 6 Sayı:11, ss. 1474-1481.
- ÇAKILCI, U. B. (2023). "China's Health Diplomacy Activities During the Covid-19 Pandemic". *Politik Ekonomik Kuram*, Cilt:7, Sayı: 1, ss. 87-102.
- DIETRICH, J., Hammerl, J. A., Johne, A., Kappenstein, O., Loeffler, C., Nöckler, K. ve Richter, M. H. (2023). "Impact of Climate Change on Foodborne Infections and Intoxication", *Journal of Health Monitoring*, Cilt: 8, Sayı:3, ss. 78-92
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2013). https://www.scielosp.org/article/ssm/content/raw/?resource_ssm_path=/media/assets/bwho/v91n3/a03v94n3.pdf, (Erişim Tarihi: 22.06.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2019). <https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019>, (Erişim Tarihi: 07.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2021). <https://www.who.int/initiatives/alliance-for-transformative-action-on-climate-and-health/cop26-health-programme>, (Erişim Tarihi: 01.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2021). <https://www.who.int/initiatives/alliance-for-transformative-action-on-climate-and-health/working-groups>, (Erişim Tarihi: 02.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2021). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>, (Erişim Tarihi: 05.05.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2021). <https://www.who.int/publications/i/item/9789240038509>, (Erişim Tarihi: 03.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2022). <https://www.who.int/news/item/03-06-2022-why-mental-health-is-a-priority-for-action-on-climate-change>, (Erişim Tarihi: 03.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2023). <https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/air-quality-and-health/health-impacts/climate-impacts-of-air-pollution>, (Erişim Tarihi: 10.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2023). <https://www.who.int/publications/i/item/9789240071995>, (Erişim Tarihi: 11.07.2023):
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2023), https://www.who.int/health-topics/air-pollution#tab=tab_2, (Erişim Tarihi: 25.06.2023).

- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2023). <https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/air-quality-and-health/health-impacts>, (Erişim Tarihi: 07.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2023). https://www.who.int/health-topics/water-sanitation-and-hygiene-wash#tab=tab_2, (Erişim Tarihi: 11.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2023). <https://www.who.int/data/gho/data/themes/air-pollution>, (Erişim Tarihi: 26.06.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2020). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/zoonoses>, (Erişim Tarihi:15.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü), (2022). <https://www.who.int/news/item/21-03-2022-one-health-is-critical-to-addressing-zoonotic-public-health-threats-and-environmental-issues>, (Erişim Tarihi: 15.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2023). <https://www.emro.who.int/health-topics/health-diplomacy/index.html>, (Erişim Tarihi: 22.06.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2021). <https://www.who.int/initiatives/alliance-for-transformative-action-on-climate-and-health/cop26-health-programme>, (Erişim Tarihi: 01.07.2023)
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) (2023). <https://www.who.int/publications/i/item/9789240071995>, (Erişim Tarihi: 11.07.2023)
- EBI, K. L., Capon, A., Berry, P., Broderick, C., de Dear, R., Havenith, G., ve Jay, O. (2021). "Hot Weather and Heat Extremes: Health Risks". *The Lancet*, Cilt:398, Sayı: 1030, ss. 698-708.
- ECHO (European Climate and Health Observatory) (2023). <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/observatory/evidence/health-effects/uv-radiation#:~:text=UV%20radiation%20is%20generally%20affected,to%20reach%20the%20Earth's%20surface>, (Erişim Tarihi: 07.07.2023)
- EEA (European Environment Agency) (2023). <https://www.eea.europa.eu/tr/help/sikca-sorular-sorular/partikul-madde-nedir-ve-insan>, (Erişim Tarihi: 04.07.2023)
- EPA (United States Environmental Protection Agency) (2022). <https://www.epa.gov/climateimpacts/climate-change-and-health-socially-vulnerable-people>, (Erişim Tarihi: 07.07.2023)
- FOX, M., Zuidema, C., Bauman, B., Burke, T., & Sheehan, M. (2019). "Integrating Public Health into Climate Change Policy and Planning: State of Practice Update" , *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, Cilt:16, Sayı:18, ss.1-22
- GU, S., Zhang, L., Sun, S., Wang, X., Lu, B., Han, H., ve Wang, A. (2020). "Projections of Temperature-Related Cause-Specific Mortality Under Climate Change Scenarios in A Coastal City Of China" , *Environment International*, Cilt:143, ss.1-10
- IPCC, (Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli) (2018). <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/>, (Erişim Tarihi: 30.06.2023)
- JAVED, S., & Chattu, V. K. (2020). "Strengthening The Covid-19 Pandemic Response, Global Leadership and International Cooperation Through Global Health Diplomacy" *Health Promotion Perspectives*, Cilt:10, Sayı:4, ss.300-305

- KOTCHER, J., Maibach, E., Miller, J., Campbell, E., Alqodmani, L., Maiero, M. ve Wyns, A. (2021). "Views Of Health Professionals on Climate Change and Health: A Multinational Survey Study". *The Lancet Planetary Health*, Cilt:5, Sayı:5, ss.e316-e323..
- KULKARNI, M. A., Duguay, C. ve Ost, K. (2022). "Charting the Evidence for Climate Change Impacts on the Global Spread of Malaria and Dengue and Adaptive Responses: A Scoping Review of Reviews", *Globalization and Health*, Cilt:18, Sayı:1, ss.1-18.
- MIRSAEIDI, M., Motahari, H., Taghizadeh Khamesi, M., Sharifi, A., Campos, M. ve Schraufnagel, D. E. (2016). "Climate Change and Respiratory Infections", *Annals of the American Thoracic Society*, Cilt:13, Sayı: 8, ss.1223-1230.
- NIH (National Institutes of Health) (2022). https://www.niehs.nih.gov/research/programs/climatechange/health_impacts/index.cfm#footnote3, (Erişim Tarihi: 06.06.2023)
- OLGUN, E. ve Kantarlı, S. (2020). İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Etkileri. *Doğanın Sesi*, Sayı:5, ss.13-23.
- PAHO (Pan American Health Organization) (2021). <https://www.paho.org/en/topics/climate-change-and-health>,(ErişimTarihi: 06.06.202)
- PALINKAS, L. A., ve Wong, M. (2020). "Global Climate Change And Mental Health", *Current Opinion in Psychology*, Cilt:32, ss. 12-16.
- PATZ, J. A., Frumkin, H., Holloway, T., Vimont, D. J. ve Haines, A. (2014). "Climate Change: Challenges and Opportunities for Global Health". *Jama*, Cilt: 312, Sayı:15, ss. 1565-1580.
- PETKOVA, E. P., Ebi, K. L., Culp, D. ve Redlener, I. (2015). "Climate Change and Health on The US Gulf Coast: Public Health Adaptation Is Needed To Address Future Risks", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Cilt:12, Sayı:8, ss. 9342-9356.
- PIZZULLI, V. A., Telesca, V. ve Covatariu, G. (2021). "Analysis of Correlation Between Climate Change and Human Health Based on A Machine Learning Approach" *In Healthcare*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 1-14.
- ROCQUE, R. J., Beaudoin, C., Ndjaboue, R., Cameron, L., Poirier-Bergeron, L., Poulin-Rheault, R. A. ve Witteman, H. O. (2021). "Health Effects of Climate Change: An Overview of Systematic Reviews" *BMJ Open*, Cilt: 11, Sayı:6, ss.1-14.
- RUCKERT, A., Labonté, R., Lencucha, R., Runnels, V. ve Gagnon, M. (2016). "Global Health Diplomacy: A Critical Review of The Literature", *Social Science & Medicine*, Cilt:155,ss. 61-72.
- HAYRAN O., (2017). "Sağlık Diplomasisi ve Küresel Sağlığa Etkisi" (Ed.Olcay Özen), *Sağlık Diplomasisi, Sağlık Politikaları ve Sistem Analistliği Eğitimi*, Medipol Üniversitesi, İstanbul, ss.13-22
- SKB (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği) (2022). <https://www.skb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/02/Iklim-ve-Saglik-Egitim-Modulu.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.07.2023)
- SWEILEH, W. M. (2020). "Bibliometric Analysis of Peer-Reviewed Literature on Climate Change and Human Health With An Emphasis On Infectious Diseases". *Globalization and Health*, Cilt:16, Sayı:1, ss.1-17.,

- TONG, S. (2019). "Air Pollution and Disease Burden". *The Lancet Planetary Health*, Cilt:3, Sayı:2, ss. e49-e50.
- VÍCEDO-CABRERA, A. M., Scovronick, N., Sera, F., Royé, D., Schneider, R., Tobias, A. ve Gasparri, A. (2021). "The Burden Of Heat-Related Mortality Attributable to Recent Human-Induced Climate Change", *Nature Climate Change*, Cilt:11, Sayı:6, ss. 492-500.
- WALINSKI, A., Sander, J., Gerlinger, G., Clemens, V., Meyer-Lindenberg, A. ve Heinz, A. (2023). "The Effects of Climate Change on Mental Health". *Deutsches Ärzteblatt International*, Cilt:120, Sayı:8, ss. 117-124.

İKLİM KRİZİ VE KÜRESEL EĞİLİMLER

Editörler

Doç. Dr. Şemsinnur Göçer

Uzm. Dr. Yavuzalp Solak

İKLİM KRİZİ VE KÜRESEL EĞİLİMLER

Editörler: Doç. Dr. Şemsinnur Göçer, Uzm. Dr. Yavuzalp Solak

Yayın No.: 1464
ISBN: 978-625-398-261-4
E-ISBN: 978-625-398-260-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Göçer, Şemsinnur., Solak, Yavuzalp.

İklim Krizi ve Küresel Eğilimler / Şemsinnur Göçer, Yavuzalp Solak

1. Basım, X + 208 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-261-4

E-ISBN: 978-625-398-260-7

1. İklim Krizi 2. İklim Politikaları ve Küresel Eğilimler 3. Halk Sağlığı

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

İKLİM KRİZİNE KAVRAMSAL BAKIŞ VE TARİHSEL SÜREÇ

Ahmet Fidan

Çevre Yüksek Mühendisi

Orcid No: 0000-0001-6027-5573

E-posta: fidan_ahmet@hotmail.com

Adres: Yozgat Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü
Bahçeşehir Mahallesi Şehit Rahmi Duyar Cad. No:7 Yozgat

Bölüm 2

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA İKLİM KRİZİ VE KÜRESEL EĞİLİMLER

Dr. Öğr. Üyesi Tuncay Polat

Orcid no: 0000 0002 1066 8886

E-posta: tuncapolat04@gmail.com

Adres: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi/Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

Bölüm 3

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ

Uzm. Dr. Nazife Alpman

Orcid no: 0000-0003-2445-5192

E-posta: nazzifealpman@hotmail.com

Kurum: Erzin Devlet Hastanesi, Hatay

Adres: Erzin Devlet Hastanesi, Bahçelievler, 31960 Erzin/Hatay

Bölüm 4

SAĞLIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Uzm. Dr. Onur Acar

Orcid no: 0000-0003-3561-3192

E-posta: dronuracar@yandex.com

Adres: Ağrı İl Sağlık Müdürlüğü Merkez/Ağrı

Bölüm 5

GIDA SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ

Doç. Dr. Gülay Yılmazel

Orcid no: 0000-0002-2487-5464

Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

E-posta: dr.gyilmazel@gmail.com

Adres: Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Dekanlık Binası Gazi Cd No:96 Çorum/Türkiye

Bölüm 6

TARIM SEKTÖRÜ, SERACILIK VE İKLİM KRİZİ

Arş. Gör. Dr. Adil Koray Yıldız

Orcid no: 0000-0002-6472-5276

E-posta: adilkorayyildiz@gmail.com

Adres: Yozgat Bozok Üniversitesi, Kenevir Araştırmaları Enstitüsü Erdoğan Akdağ Kampüsü
66100 Yozgat/Türkiye

Bölüm 7

HAYVANCILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ

Vet. Hek. Hasan Sabri Köksal

Orcid no: 0000-0002-7293-1280

E-posta: koksalthasansabri@gmail.com

Adres: Torbalı Tarım ve Orman İlçe Müdürlüğü Torbalı/İzmir

Bölüm 8

ENERJİ SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ

Doç. Dr. Kemal Tütüncü

Orcid no: 0000-0002-3005-374X

E-posta: ktutuncu@selcuk.edu.tr

Adres: Selçuk Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü
Selçuklu/Konya

Dr. Öğretim Üyesi Hasan Hüseyin Çevik

Orcid no: 0000-0002-5521-5434

E-posta: hasanhcevik@selcuk.edu.tr

Adres: Selçuk Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü
Selçuklu/Konya

Bölüm 9

SANAYİ SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZ

İsmail Hakkı Karaca

Orcid no: 0000-0002-9069-7045

E-posta: i.karaca@seiso.net – i.karaca@konyakarbon.com.tr

Konya Karbon Sertifikasyon ve Proje Geliştirme A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı
Bedir Mh. Ataseven Cd. No.1 Selçuklu /Konya

Bölüm 10

ŞEHİRCİLİK VE ULAŞIM SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gökçe

Orcid no: 0000-0002-0591-2936

E-posta: abaran88@hotmail.com

Adres: İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Battalgazi/Malatya

Bölüm 11

İKLİM KRİZİ VE HASTALIK EĞİLİMLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER

Uzm. Dr. Burak Kurt

Orcid no: 0000-0002-8185-2146

E-posta: kurtburak@msn.com

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bulaşıcı Hastalıklar ve Erken Uyarı Dairesi Başkanlığı

Adres: Sağlık Mahallesi Adnan Saygun Cad. No:55 Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü
D Blok 1. Kat Çankaya/Ankara

Bölüm 12

İKLİM KRİZİNİN AKTARILMASINDA MEDYANIN ETKİLERİ

Uzm. Dr. Musa Şahin

Orcid no: 0000-0002-0736-2229

E-posta: dr.musasahin@hotmail.com

Adres: Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, Adana İl Sağlık Müdürlüğü Sarıçam İlçe Sağlık
Müdürlüğü Sarıçam/Adana

Bölüm 13

EKOLOJİK AYAK İZİ

Doç. Dr. Şemsinnur Göçer

Orcid no: 0000-0002-2735-0073

E-posta: semsinnurgocer@gmail.com

Yozgat Bozok Üniversitesi Sarıkaya Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Yüksekokulu

İletişim Adresi: Yozgat Bozok Üniversitesi Sarıkaya Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Yüksekokulu

İstiklal Mahallesi Şehitler Bulvarı Sarıkaya/Yozgat

Bölüm 14

KÜRESEL İKLİM POLİTİKALARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Uzm. Dr. Yavuzalp Solak

Orcid no: 0000-0001-5274-7606

E-posta: yavuzalp80@gmail.com

Adres: Şereflikoçhisar İlçe Sağlık Müdürlüğü Metin Şanal Bulvarı Hükümet Konağı

Şereflikoçhisar/Ankara

Bölüm 15

İKLİM KRİZİ VE OLAĞAN DIŞI DURUMLAR

Dr. Öğr. Üyesi Erhan Kaya

Orcid no: 0000-0001-7458-3024

E-posta: erhan.ky1@gmail.com

Adres: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı

Onikişubat/Kahramanmaraş

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	vii
Bölüm 1	
İKLİM KRİZİNE KAVRAMSAL BAKIŞ VE TARİHSEL SÜREÇ.....	1
Ahmet Fidan	
Bölüm 2	
TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA İKLİM KRİZİ VE KÜRESEL EĞİMLER	13
Tuncay Polat	
Bölüm 3	
KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ	37
Nazife Alpman	
Bölüm 4	
SAĞLIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	47
Onur Acar	
Bölüm 5	
GIDA SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ	57
Gülay Yılmazel	
Bölüm 6	
TARIM SEKTÖRÜ, SERACILIK VE İKLİM KRİZİ	71
Adil Koray Yıldız	
Bölüm 7	
HAYVANCILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ	83
Hasan Sabri Köksal	
Bölüm 8	
ENERJİ SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ.....	93
Kemal Tütüncü - Hasan Hüseyin Çevik	

Bölüm 9	
SANAYİ SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ	109
İsmail Hakkı Karaca	
Bölüm 10	
ŞEHİRCİLİK VE ULAŞIM SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ.....	133
Ayşe Gökçe	
Bölüm 11	
İKLİM KRİZİ VE HASTALIK EĞİLİMLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER	141
Burak Kurt	
Bölüm 12	
İKLİM KRİZİNİN AKTARILMASINDA MEDYANIN ETKİLERİ	157
Musa Şahin	
Bölüm 13	
EKOLOJİK AYAK İZİ	167
Şemsinnur Göçer	
Bölüm 14	
KÜRESEL İKLİM POLİTİKALARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	175
Yavuzalp Solak	
Bölüm 15	
İKLİM KRİZİ VE OLAĞAN DIŞI DURUMLAR	199
Erhan Kaya	

İKLİM KRİZİNE KAVRAMSAL BAKIŞ VE TARİHSEL SÜREÇ

Ahmet Fidan

Öğrenim Hedefleri

İklim değişikliğinin tarihsel gelişim süreci ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında atılmış adım ve anlaşmaların öğrenilmesi.

1. İklim Değişikliğinde Tarihsel Gelişim

1952'de Londra'da aşırı yakıt kullanımının neden olduğu ve binlerce insanı öldüren Katil Sis olarak bilinen hava kirliliği; 1984'te Hindistan'ın Bhopal eyaletindeki American Union Carbide pestisit fabrikasında meydana gelen gaz salınımı ve 1986'da Rusya'nın en büyük nükleer kazası olan Çernobil gibi dünya çapındaki çevre sorunları büyük bir etki yaratmaya başlamıştır. Bu nedenle dünya çapında bir çözüm arayışı başlatılmıştır.

1.1. Büyümenin Sınırları Raporu

1960'lı yılların sonu ve 1970'li yılların başında kalkınma sürecinde bölgesel olduğu düşünülen çevre sorunlarına gereken önem verilmemiş ve çözülebilecek sorunlar olarak nitelendirilmiş, bu sorunlar ülke sınırlarının geçmiştir. Sıkıntı yerel değil, bölgesel ve uluslararası duruma gelmiştir. Bu zaman zarfında Kaynakların aşırı tüketimi yoluyla çevrenin tahrip edilmesi artık inkâr edilemez ve bu durumun bir an önce çözülmesi gerektiği öğrenildi. "Büyümenin Sınırları Raporu" kalkınmanın doğal çevreyi nasıl yok ettiğini gösteren ilk büyük uyarı çalışmasıdır.

olarak gözden geçirilmesi ve gelişmekte olan ülkelere daha çok finansal destek verilmesi hususlarında anlaşma sağlanmıştır.

27. Taraflar Konferansı (COP27) 6-18 Kasım 2022 tarihleri arasında Mısır'ın Şarm El-Şeyh şehrinde gerçekleştirilmiştir. Konferansa 197 devlet temsilcisi katılmış olup iklim krizine karşı ortaya konulan planların güçlendirilmesi ve somut adımlar atılarak hayata geçirilmesine ilişkin müzakerelerin yapılmıştır. COP 27 Konferansı'nda Türkiye'nin iklim değişikliği konusunda yaptığı çalışmaların uluslararası düzeyde aktarılabilmesi ve tanıtılabilmesi hedefiyle 77 adet yan etkinlik programı düzenlenmiştir.

KAYNAKLAR

- Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. Güney Ege Kalkınma Ajansı. Erişim adresi: http://geka.gov.tr/Dosyalar/o_19v5e00u1ru61bbncf2qmlcpv8.pdf
- About the UN Climate Change Conference – December 2019, United Nations, Climate Change, <https://unfccc.int/about-the-un-climate-change-conferencedecember>.
- Başaran, Z. (2017). A Brief Assessment on the Paris Climate Agreement and Compliance Issue. Uluslararası İlişkiler, Volume 14, No. 54, 2017, pp. 107-125.
- Baykan, B. G. (2009). Kopenhag Zirvesi: Zayıf mutakabat, hedefsiz Türkiye. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler (BM). (1998). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kyoto Protokolü. https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/kyoto_protokol.pdf.
- Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. Journal of Social Policy Cenderence, (50) , 1011-1028.
- COP24: Emphasis on urgency as climate talks begin in coal city Katowice, Daily Briefing, 03.12.2018, CarbonBrief Clear on Climate, <https://www.carbonbrief.org/daily-brief/cop24-emphasis-on-urgency-as-climatetalks-begin-in-coal-city-katowice>
- ÇŞB. (2020). İklim Değişikliği Ulusal İletişim Stratejisi ve Eylem Planı. <http://www.iklimin.org/wpcontent/uploads/2020/10/%C4%B0klimDe%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi-Ulusal-%C4%B0leti%C5%9FimStratejisi-ve-Plan%C4%B1.pdf>.
- ÇŞİDB. (2022). Mısrıda düzenlenen COP27. <https://csb.gov.tr/bakan-murat-kurum-misir-da-duzenlenen-cop27-ye-katiliyor-bakanlik-faaliyetleri-36289>
- Finch, R. & Elder, J. (2002). The Norton Book Of Nature Writing. W.W. Norton & Company, London.
- Galarraga, I., Markandya, A. ve González-Eguino, M. (2011). The Cancun climate summit: a moderate success. <https://addi.ehu.es/handle/10810/14198>.
- Harrabin, Roger, UN climate talks extend Kyoto Protocol, promise compensation, BBC Environment analyst, Doha, 8.12.2012, <https://www.bbc.com/news/scienceenvironment-20653018>.

- IPCC. (2020c). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC). <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/UluslararasıC4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/IPCC%20TR.pdf>.
- Kadioğlu, M. (1993). Türkiye'de iklim değişikliği ve olası etkileri. *Çevre Koruma*, (47), 34-37.
- Karakaya, E. ve Sofuoğlu, E. (2015, May). İklim değişikliği müzakerelerine bir bakış: 2015 Paris iklim zirvesi. *International Symposium on Eurasia Energy Issues* (ss. 28-30), İzmir.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.
- Keleş, R. (2015). 100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası (2. Baskı). İzmir: Yakın Kitabevi.
- Keohane, R. & Oppenheimer, M. (2016). Paris: Beyond the Climate Dead End through Pledge and Review?. *Politics and Governance*, V:4. 2016.
- Kim, S.H. (2004). Making the Science of Global Warming: A Social History of Climate Science in Britain. (Doktora Tezi) The University of Edinburgh, Edinburgh.
- Mazlum, S.C. (2015). Paris Yolunda: İklim İçin Lima Çağrısı, *EkoIQ*. <http://ekoIQ.com/paris Yolunda-iklim-icin-lima-cagrısı>.
- Meadows, D. H., Meadows, D., Randers, J. ve Behrens, W. W. (1972). The Limits of The Growth A Report to The Club of Rome. New York: Universe Books. <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growthdigital-scan-version.pdf>, Erişim
- Moncel, R. (2012). Unconstructive ambiguity in the durban climate deal of COP 17 / CMP 7. *Sustainable Development Law & Policy*, 12(2), 3.
- Moon, J. Y. ve Lee, S. (2014). Warsaw COP19 Outcomes and Implications of Climate Finance. *KIEP World Economic Update*, February 14, Poland.
- Paris Agreement (2015). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 21. Taraflar Konferansı-COP 21. Erişim adresi: https://ekolojikolektifi.org/wp-content/uploads/2017/11/Paris_AnlasmasıISBN-978-605-83799-1-6.pdf.
- Romano, C. ve Bureson, E. (2011). The Cancún Climate Conference. *The American Society of International Law Insight*, 15(41), 755-787.
- Schäfer, L. ve Kreft, S. (2014). Loss and Damage: Roadmap to Relevance for the Warsaw International Mechanism. Bonn, Germany: Germanwatch.
- Suarez, P., Bachofen, C., Van Aalst, M., Huq, S., Dupar, M. ve Juichiro, S. (2013). Development & Climate Days at COP 18 meeting report. *Climate and development*, 5(2), 182-185.
- Talu, N. (2015). Türkiye'de İklim Değişikliği Siyaseti. Ankara: PhoenixYayınevi.
- Timperley, Jocelyn, COP 23: Key outcomes agreed at the UN climate talks in Bonn, 19.11.2017, *CarbonBrief Clear on Climate*.
- UN Climate Change COP 1, 1995, https://www.bluegrowth.org/Events_Blue_Growth/United_Nations_Climate_Change_Conferences/COP_1_1995_UN_Climate_Change_Conferences_Berlin.htm.
- United Nations Framework Convention On Climate Change (UNFCCC). (1992). CCC/Informal/84 GE.05-62220 (E) 200705. 5 Nisan 2020 tarihinde <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>.

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA İKLİM KRİZİ VE KÜRESEL EĞİLİMLER

Tuncay Polat

Öğrenim Hedefleri

Geçmişten günümüze atmosfer sıcaklığının ve değişimlerinin bilinmesi

Türkiye ve Dünyada iklim krizi, mevcut ve olası etkilerinin bilinmesi

Türkiye ve Dünya da iklim krizine yönelik alınan önlemleri ve bu doğrultuda yapılan çalışmaların bilinmesi

1. Türkiye'de İklim Krizi

Küresel iklim değişikliği, dünya çapında sıcaklık artışları ve yağış rejimleri başta olmak üzere iklim parametrelerinde önemli değişikliklere neden olmaktadır. Canlıların yaşamı doğrudan iklim parametreleri ile ilgili olduğu için bu süreçten tüm canlılar olumsuz olarak etkilenecektir. Etkili bir hareket ve göç mekanizmasına sahip olmadıkları için bitkiler diğer canlılara göre bu süreçten en çok etkilenen canlılar olacaktır. Küresel iklim değişikliğinin olumsuz etkileri en çok bitkiler ve hayvanlarda önemli tür-popülasyon kayıplarına neden olabileceği bilinmektedir. Olası tür ve popülasyon kayıplarının en aza indirmek için türlerin yayılış alanlarındaki potansiyel değişimlerin önceden belirlenmesi ve bu doğrultuda gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

CO2 emisyonlarının ve ortalama sıcaklığın hem uzun vadede hem de kısa vadede tahıl verimi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu bir gerçektir. Karbon-

seviyesi yükselmesine karşı savunmasızlığı, Mısır ve Nil deltasından daha az, ancak Fransa ve İspanya'dan daha fazla olduğu görülmektedir. 26 Ağustos 2009 itibarıyla, Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ne taraf olmasıyla birçok devlet kurum ve kuruluşu, sera gazlarını azaltmak veya yenilenebilir enerji kaynaklarından en iyi şekilde yararlanmak için planlar geliştirmekte ve hayata geçirmektedir.

İklim bilimindeki belirsizlikler her zaman oldukça yüksektir. İklim değişikliği ileriki zamanlarda zayıf ve kırılğan devletlerin sayısını artıracaktır aynı zamanda küresel ekonomik kalkınma için ciddi riskler oluşturup göç gibi nüfus hareketlerini de tetikleyecektir. Dünyadaki hemen hemen her insan günümüzün iklim kaynaklı sorunlarında suçun bir kısmını paylaştığından, evde veya uluslararası düzeyde dışlayıcı ötekileştirme süreçlerine girmemek en iyisi olacaktır. Hükümetler, yönetim, sağlık hizmetleri ve afet önleme ve yardım yeteneklerini güçlendirdikleri süreçte bu doğrultuda pozitif kazanımlara sahip olacaklardır. Kuraklığa ve tuzluluğa dayanıklı mahsul türleri yetiştirmek, tesisleri deniz seviyesinin yükselmesine karşı savunmasız limanlardan taşımak veya güneş-rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmak daha parlak bir geleceğe olan inancı da arttıracaktır.

KAYNAKLAR

- Ahmet Adem Tekinay-Derya Güroy, "İklim değişikliği Türkiye balık üretimini nasıl etkileyecek?" I. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi Bildiri Kitapçığı, İTÜ, İstanbul 2007, p. 331-332.
- Albayrakoğlu, E. P. (2011). Climate change and security: the case for Turkey. *Gazi Akademik Bakış*, 5(9), 59-75.
- Andrady, A., Aucamp, P. J., Bais, A., Ballare, C. L., Bjoern, L. O., Bornman, J. F. & Zepp, R. G. (2009). Environmental effects of ozone depletion and its interactions with climate change: progress report, 2008. Photochemical & Photobiological Sciences: Official Journal of the European Photochemistry Association and the European Society for Photobiology, 8(1), 13-22. DOI: 10.1039/b820432m
- Apak, G., & Ubay, B. (2007). First national communication of Turkey on climate change. Ministry of Environment and Forestry, Ankara, ss. 18-19.
- Aygün Oğur, A., & Baycan, T. (2022). Assessing climate change impacts on tourism demand in Turkey. *Environment, Development and Sustainability*, 1-31. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02135-7>
- Başoğlu, A. (2014). Küresel iklim değişikliğinin ekonomik etkileri üzerine model denemesi ve ekonometrik bir analiz. (Doktora Tezi) Erişim adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=zMzsODBDu18E3qexI2K0SQ&no=QPG_byXPTEKTrSiTyLvOeA

- Berberoğlu, N. (2009). İklim Değişikliği: Post-Kyoto Müzakereleri ve Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 33, 18-26.
- Canturk, U., & Kulaç, Ş. (2021). The effects of climate change scenarios on *Tilia ssp.* in Turkey. *Environmental Monitoring and Assessment*, 193(12), 1-15. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10661-021-09546-5>
- Celik, S. (2020). The effects of climate change on human behaviors. In *Environment, climate, plant and vegetation growth*, Springer, Cham, pp. 577-589. DOI: 10.1007/978-3-030-49732-3_22.
- Chandio, A. A., Ozturk, I., Akram, W., Ahmad, F., & Mirani, A. A. (2020). Empirical analysis of climate change factors affecting cereal yield: evidence from Turkey. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(11), 11944-11957. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11356-020-07739-y>
- European Commission/ Environment. Erişim adresi: [https://ec.europa.eu/environment/international_issues/agreements_en.htm#:~:text=Climate%20Change%20and%20Ozone%20Depletion,of%20the%20Ozone%20Layer%20\(1985\)](https://ec.europa.eu/environment/international_issues/agreements_en.htm#:~:text=Climate%20Change%20and%20Ozone%20Depletion,of%20the%20Ozone%20Layer%20(1985)) 24.12.2022 tarihinde erişildi.
- Founda, D., & Giannakopoulos, C. (2009). The exceptionally hot summer of 2007 in Athens, Greece—a typical summer in the future climate?. *Global and planetary change*, 67(3-4), 227-236. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloplacha.2009.03.013>
- G. Apak-B. Ubay (eds.), *First National Communication on Climate Change*, Ministry of Environment and Forestry, Ankara 2007, p. 161-165, 176-178; İbrahim Gürer, “Küresel ısınma, Türkiye’nin su kaynakları, olası etkileşim,” in *I. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi Bildiri Kitapçığı*, İTÜ, İstanbul 2007, s. 19.
- Hidalgo, M., Mihneva, V., Vasconcellos, M., & Bernal, M. (2018). Climate change impacts, vulnerabilities and adaptations: Mediterranean Sea and the Black Sea marine fisheries. *Impacts of climate change on fisheries and aquaculture*, 139.
- Hoegh-Guldberg, O., & Bruno, J. F. (2010). The impact of climate change on the world’s marine ecosystems. *Science*, 328(5985), 1523-1528.
- Ilia Roubanis-Zefi Dimadama, “Food security, human security and the Black Sea: The instructive case study of 2010-2011 events,” *ICBSS Policy Brief*, No 23, July 2011, p. 4, 11-12.
- Keskin, A., & Kanat, Z. (2018). Dünyada iklim değişikliği üzerine yapılan çalışmalar ve Türkiye’de mevcut durum. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 49(1), 67-78.
- Krusell, P., & Smith Jr, A. A. *Climate change around the world* (No. w30338). National Bureau of Economic Research, 2022, p.1-6. DOI: 10.3386/w30338.
- Leon Fuerth, “Severe climate change over the next thirty years,” in Kurt M. Campbell (ed.), *Climatic Cataclysm: The Foreign Policy and National Security Implications of Climate Change*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2008, p. 138-139.
- National Activities of Turkey on Climate Change, Turkish Ministry of Environment and Forestry, Ankara 2010, p. 3.

- Önol, B., & HM Semazzi, F. (2009). Regionalization of climate change simulations over the Eastern Mediterranean. *Journal of Climate*, 22(8), 1944-1961. DOI: <https://doi.org/10.1175/2008JCLI1807.1>
- Palmer, M. A., Reidy Liermann, C. A., Nilsson, C., Flörke, M., Alcamo, J., Lake, P. S., & Bond, N. (2008). Climate change and the world's river basins: anticipating management options. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 6(2), 81-89. DOI: <https://doi.org/10.1890/060148>
- Peker, E., & Ataöv, A. (2021). Barriers to Implementing Local Climate Action Plans in Turkey: Searching for a Potential Way Out. In *Governance of Climate Responsive Cities*, Springer, Cham, pp. 21-42.
- Şencan, İ. İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Olumsuz Etkilerinin Azaltılması Ulusal Programı ve Eylem Planı, T.C. Sağlık Bakanlığı/Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Ankara, 2015, ss:44-45.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı/ Tarım reformu genel müdürlüğü iklim değişikliği ve tarım değerlendirme raporu, Ankara, 2021, ss:27-33.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021, Ankara, 2021, ss: 9-37.
- Tayanç, M., İm, U., Doğruel, M., & Karaca, M. (2009). Climate change in Turkey for the last half century. *Climatic change*, 94(3), 483-502.
- Tuğaç, Ç. Türkiye'de Kentsel İklim Değişikliği İçin Eko-Kompakt Kentler. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 2019, ss: 27-28.
- Turan, C., & Gürlek, M. (2016). Climate change and biodiversity effects in Turkish Seas. *Natural and Engineering Sciences*, 1(2), 15-24.
- Turan, E. S. (2018). Türkiye'nin iklim değişikliğine bağlı kuraklık durumu. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 4(1), 63-69. DOI: 10.213247/dacd.357384
- Turhan, E., Cerit Mazlum, S., Şahin, Ü., Şorman, A. H., & Cem Gündoğan, A. (2016). Beyond special circumstances: climate change policy in Turkey 1992–2015. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 7(3), 448-460. DOI: <https://doi.org/10.1002/wcc.390>
- Urry, J. Climate change and society. In *Why the social sciences matter*, Palgrave Macmillan, London, 2015, p. 45-59. DOI: https://doi.org/10.1057/9781137269928_4

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN BELİRLEYİCİLERİ VE ETKİLERİ

Nazife Alpman

Öğrenim hedefleri

İklim değişikliğinin belirleyicilerinin nüfus, gelir düzeyi, kentleşme, teknolojik gelişmeler ve sanayileşme açısından incelenmesi

İklim değişikliğinin etkilerinin sayısal veriler ışığında irdelenmesi ve mevcut tehlikenin altının tekrardan çizilmesi

1. İklim Değişikliği ve Sera Gazları

İklim değişikliği, yerkürenin yerel, bölgesel ve küresel hava olaylarını tanımlayan hava modellerindeki (sıcaklık, yağış, rüzgâr vb.) uzun vadede gerçekleşen değişiklikler olarak tanımlanabilir. En basit şekliyle, atmosferde belirli bir oranda bulunan sera gazları, çoğunlukla insan faaliyetlerinin etkisi ile arttığı zaman yerkürede ısınma artar, bu artış da küresel ısınmayı ve beraberinde küresel iklim dönüşümünü tetikler.

Sera gazı terminoloji olarak yeni olmamakla birlikte, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren daha ön plana çıkmıştır. İklimde gözlemlenen değişiklikler özellikle ısıyı hapseden sera gazı seviyelerini olağan dışı artıran sebeplerden kaynaklanmaktadır. İklim değişikliğine neden olan faktörleri birbirinden keskin sınırlarla ayırmak elbette mümkün değildir. Ancak bu faktörler 4 ana başlık altında

KAYNAKLAR

- AFAD Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı. 2020 Afet İstatistikleri. Erişim Tarihi: 31.12.2022
<https://www.afad.gov.tr/afet-istatistikleri>
- Arı, A., Zeren, F. (2011). CO₂ Emisyonu ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Analizi.
- Climate Change Knowledge Portal. What is Climate Change?. Erişim Tarihi: 29.12.2022
<https://climateknowledgeportal.worldbank.org/overview>
- Deacon, R.T., Norman, C.S. (2006). Does the Environmental Kuznets Curve Describe How Individual Countries Behave? *Land Economics*, 82(2), 291–315.
- Deniz, M.H. (2009). Sanayileşme Perspektifinde Kentleşme ve Çevre İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 0 (19) , s 95-105.
- Edgar, J.R.C. (2022). Change in carbon dioxide emissions in selected countries worldwide from 1990 to 2021 [Graph]. In Statista. Erişim Tarihi: 29.12.2022 <https://www.statista.com/statistics/270500/percentage-change-in-co2-emissions-in-selected-countries/>
- Ekolojist, 2019. Sera Gazı Nedir?. Erişim Tarihi: 29.12.2022 <https://ekolojist.net/sera-gazi-nedir/>
- EMDAT- Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. Natural disasters 2019: Now is the time to not give up. Erişim Tarihi: 28.12.2022 file:///C:/Users/Pro7/Downloads/adsr_2019.pdf
- EMDAT-Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. Country profiles. Erişim tarihi:31.12.2022 https://www.emdat.be/emdat_atlas/
- EMDAT-Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. Natural Hazards & Disasters An overview of the first half of 2022. Erişim Tarihi:31.12.2022 file:///C:/Users/Pro7/Downloads/CredCrunch68.pdf
- EMDAT-Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. The interplay of drought-flood extreme events in Africa over the last twenty years (2002-2021). Erişim Tarihi:31.12.2022 file:///C:/Users/Pro7/Downloads/CredCrunch69.pdf
- Global Carbon Project. (2021). Annual CO₂ emissions worldwide from 1940 to 2020 (in billion metric tons). In Statista. Erişim Tarihi:29.12.2022 <https://www.statista.com/statistics/276629/global-co2-emissions/>
- Grossmann, G.M., Krueger, A. (1995) Economic Growth and the Environment. *Quarterly Journal of Economics*, 110(2), 353–377.
- Guha, R. (2000). *Environmentalism: A Global History*. Longman, USA, ss 10-11.
- IPCC-Intergovernmental Panel on Climate Change (2022). Sixth Assessment Report Impacts, Adaptation and Vulnerability. Erişim Tarihi:31.12.2022 https://report.ipcc.ch/ar6/wg2/IPCC_AR6_WGII_FullReport.pdf
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28. <https://assets.aeaweb.org/asset-server/files/9438.pdf>
- NASA, Global Climate Change. Global Warming vs. Climate Change. Erişim Tarihi: 25.12.2022 <https://climate.nasa.gov/global-warming-vs-climate-change/>

- National Oceanic and Atmospheric Administration (1990). August 2021 Global Climate Summary. Erişim Tarihi:31.12.2022 <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/august-2021-global-climate-summary>
- Olivier, J.G.J. Trends in global CO2 and Total Greenhouse Gas Emissions, 2021 özet raporu. Ss 16.
- Özbek, S., Oğul, B. (2022). Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 14(26), 35-46.
- Pata, U.K.,Yurtkuran, S. (2018). Yenilenebilir Enerji Tüketimi, Nüfus Yoğunluğu ve Finansal gelişmenin CO2 Salımına Etkisi: Türkiye Örneği. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Prof. Dr. Harun TERZİ Özel Sayısı, 303-318.
- Pearce, D.W., Warford J.J.(1993). World without end: economics, environment, and sustainable development. Oxford University Press, UK,ss 399-425.
- Şimşek, E. (2020). Küresel İklim Değişikliğinin Belirleyicileri Etkileri ve Karbondioksit Emisyonu Projeksiyonu-Dünya ve Türkiye Örneği (2018-2027). Gece Kitaplığı, Ankara, ss 5.
- The World Bank (2022). Population data. Erişim Tarihi: 29.12.2022 <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>
- Türk Coğrafya Kurumu (2007). İklim Değişikliğinin Bilimsel Değerlendirilmesi. Erişim Tarihi:31.12.2022 <https://www.tck.org.tr/tr/makaleler/beseri-cografya/iklim-degisikliginin-bilimsel-degerlendirilmesi>
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021). Çevresel Göstergeler. <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/sicaklik-i-85727> Erişim Tarihi:31.12.2022
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021). 2021 Yılı Kuraklık Değerlendirmesi. Erişim Tarihi:31.12.2022 <https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/kuraklik-analizi.aspx?d=yillik#sfB>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Atık İstatistikleri, 2020. Erişim Tarihi:31.12.2022 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Atik-Istatistikleri-2020-37198>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2020. Erişim Tarihi: 31.12.2022 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2020-45862>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Turkish Greenhouse Gas Inventory 1990 – 2020. <https://enerji.gov.tr//Media/Dizin/EVCED/tr/%C3%87evreVe%C4%B0klim/%C4%B0kli mDe%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi/UlusalSeraGaz%C4%B1EmisyonEnvanteri/Belgeler/Ek-1.pdf> Erişim tarihi:31.12.2022
- World Bank Group.(2021). World Bank Group Climate Change Action Plan 2021–2025 : Supporting Green, Resilient, and Inclusive Development. World Bank, Washington, DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/35799>.
- World Population (2022).CO₂ Emissions by Country 2022. Erişim Tarihi: 29.12.2022 <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/co2-emissions-by-country>
- YouMatter (2022). Climate Change: Meaning, Definition, Causes, Examples And Consequences. Erişim tarihi: 25.12.2022 <https://youmatter.world/en/definition/climate-change-meaning-definition-causes-and-consequences/>

SAĞLIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Onur Acar

Öğrenim Hedefleri

Sağlık sektörü ve ekonomisinin kapsamı ile unsurlarının kavranması

İklim değişikliği ile ilişkili aşırı doğa olaylarının ve boyutunun anlaşılması

İklim değişikliğine karşı sağlık sektöründeki yenilikçi uygulamaların öğrenilmesi

1. Sağlık Sektörü ve Ekonomisi

Sağlık sektörü; bireylerin ve toplumun sağlığının korunmasını, geliştirilmesini ve ihtiyaç duyulduğu zamanda gerekli tedavi ve bakım hizmetlerinin alınmasını sağlayan tüm kuruluşların oluşturduğu yapıdır. Sağlık sektörünün temelinde çok çeşitli boyutlarda olabilen sağlık hizmeti yer almaktadır. Kamu ve özel sektör kuruluşları sağlık sektörü içerisinde yer alır ve sağlık hizmetinin sürekli ve uygun koşullarda ulaştırılmasını sağlayacak organizasyonlar oluşturur (*Healthcare Sector*, n.d.). Hastalar, hizmet sağlayıcılar, ödeme yapanlar, tedarikçiler ve politika yapıcılar gibi farklı roller oluşturulan bu organizasyonlarda yer alıp kompleks bir ilişki ağını oluşturur. Özellikle düşük ve orta gelirli ülkeleri daha fazla etkileyen İklim krizi, salgın hastalıklar gibi küresel etkisi olan durumlar sağlık sektörünü ve içerisinde farklı rollerde olan unsurları olumsuz anlamda etkilemektedir. Sağlık sektöründe problemler ve bozulmalara yol açabilmektedir (Glynn, 2022) .

Sağlık sektörü içerisinde; kamuya ait sağlık kuruluşları, özel sektöre ait tedavi edici hizmet veren tıp merkezleri, hastaneler ve tıbbi ürün üreten, tedarik eden ilaç firmaların yer aldığı ilaç sektörü sayılmaktadır. Bu organizasyonlar yarattığı ve sahip olduğu ekonomik değer olarak da ele alınmaktadır. Yapılan sağlık harcama-

4. Sonuç ve Öneriler

İklim değişikliğinin küresel etkilerinin artması nedeniyle afetler ve zor durumların sayısı giderek artmakta ve sağlık sektörü ihtiyaçlara cevap vermekte birtakım zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Kaynakların sınırlı olmasından dolayı sağlık sektörünün kaynakların etkin kullanımına yönelik çabasının yeni uygulamalarla desteklenmesi önemli bir gerekliliktir. Yaşadığımız süreç iklim değişikliğinin zararlı etkilerinin azaltılmasında güneş ve rüzgâr panelleri gibi kaynaklardan temiz enerji üretebilen, oluşturduğu atıkları daha az zararlı formlara dönüştürebilen çevre ile dost yeşil konseptte sağlık tesislerinin ön plana çıkacağını göstermektedir. Sağlık sektörünün mal ve hizmet olarak beslendiği tedarik zincirinde de önemli iyileştirmeler olmaya devam edecektir. Dijital dönüşüme olanak tanıyan sağlık bilgi teknolojilerinin kendisinin de sera gazı emisyonlarına neden olduğu bilinse de bir bütün olarak sağlık sektörünün sera gazı emisyonunu azaltmada faydasının daha büyük olacağı tahmin edilmektedir. Sağlık sektörün içerisinde yer alacak sağlık profesyonellerinin eğitim müfredatları güncellenmeli ve iklim değişikliği ve yarattığı olumsuzluklar daha kapsamlı bir şekilde ele alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- 2021 Disasters in numbers—World | ReliefWeb. (n.d.). Retrieved 9 January 2023, from <https://reliefweb.int/report/world/2021-disasters-numbers>
- Bakanlığı, T. C. S. (n.d.). *Sağlık İstatistikleri Yıllıkları*. T.C. Sağlık Bakanlığı. Retrieved 7 January 2023, from <https://www.saglik.gov.tr/TR,84930/saglik-istatistikleri-yilliklari.html>
- Chersich, M. F., & Wright, C. Y. (2019). Climate change adaptation in South Africa: A case study on the role of the health sector. *Globalization and Health*, 15(1), 22. <https://doi.org/10.1186/s12992-019-0466-x>
- Dzau, V. J., Levine, R., Barrett, G., & Witty, A. (2021). Decarbonizing the U.S. Health Sector—A Call to Action. *New England Journal of Medicine*, 385(23), 2117–2119. <https://doi.org/10.1056/NEJMp2115675>
- Glynn, E. H. (2022). Corruption in the health sector: A problem in need of a systems-thinking approach. *Frontiers in Public Health*, 10, 910073. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.910073>
- Health Care Climate Action*. (n.d.). Health Care Climate Action. Retrieved 12 January 2023, from <https://healthclimateaction.org/roadmap>
- Health Care Without Harm*. (n.d.). Retrieved 12 January 2023, from <https://noharm-global.org/>
- Healthcare Sector: Industries Defined and Key Statistics*. (n.d.). Investopedia. Retrieved 6 January 2023, from https://www.investopedia.com/terms/h/health_care_sector.asp

- Healthcare's climate footprint.* (n.d.). Retrieved 13 January 2023, from <https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/healthcares-climate-footprint>
- Holmner, Å., Rocklöv, J., Ng, N., & Nilsson, M. (2012). Climate change and eHealth: A promising strategy for health sector mitigation and adaptation. *Global Health Action*, 5(1), 18428. <https://doi.org/10.3402/gha.v5i0.18428>
- Home | GGHH. (n.d.). Retrieved 12 January 2023, from <https://greenhospitals.org/>
- Nations, U. (n.d.). *What Is Climate Change?* United Nations; United Nations. Retrieved 9 January 2023, from <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change>
- OECD. (2021). *Health at a Glance 2021: OECD Indicators.* OECD. <https://doi.org/10.1787/ae3016b9-en>
- Provisional State of the Global Climate 2022.* (2022, November 3). ArcGIS StoryMaps. <https://storymaps.arcgis.com/stories/5417cd9148c248c0985a5b6d028b0277>
- SPHS - SHiPP. (n.d.). Retrieved 13 January 2023, from <https://savinglivesustainably.org/shipp/shipp.html>
- TÜİK Kurumsal. (n.d.). Retrieved 7 January 2023, from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2021-45728>
- World Health Organization. (2018). *COP24 special report: Health and climate change.* World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/276405>
- World Health Organization. (2022). *Health and climate change: Country profile 2022: Turkey (WHO/HEP/ECH/CCH/22.01.05).* World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/353977>

GIDA SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ

Gülay Yılmazel

Öğrenim Hedefleri

İklim değişikliğinin tanımlanabilmesi

İklime duyarlı sağlık risklerini ve maruz kalma yollarının bilinmesi

Gıda güvenliği ve iklim krizi arasındaki ilişkinin bilinmesi

İklim değişikliği bağlamında gıda güvenliğinin ve yeterli beslenmenin sağlanabilmesi yönünde gerekli adımların bilinmesi.

1. İklim Krizine Genel Bakış

İklim değişikliği, sıcaklıklarda ve hava örüntüsünde uzun vadeli değişimleri ifade eder. Bu kaymalar, güneş döngüsündeki değişiklikler gibi doğal olabilir. Ancak 1800'lerden bu yana, öncelikle kömür, petrol ve gaz gibi fosil yakıtların yakılması nedeniyle insan faaliyetleri iklim değişikliğinde ana itici güç olmuştur. Fosil yakıtların kullanılması, güneşin ısınısını hapseden ve sıcaklıkları yükselten sera gazı emisyonlarını üretir. İklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarına örnek olarak karbondioksit ve metan verilebilir. Enerji, sanayi, ulaşım, binalar, tarım ve arazi kullanımı ana emisyon kaynakları arasındadır.

İklim krizi 21. yüzyılın en büyük sağlık sorunudur ve içinde yaşadığımız toplumu tüm yönleriyle tehdit etmektedir. İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri geniş bir yelpazaya yayılmaktadır. Bu etkiler sıcak hava dalgaları, fırtına ve sel gibi giderek daha sık görülen aşırı hava olaylarının yol açtığı hastalık ve ölümler, gıda sistemlerinin bozulması, zoonozların, su-gıda ve vektör kaynaklı hastalıkların art-

KAYNAKLAR

- Afshin, A., Sur, P. J., Fay, K. A., et al. (2019). Health effects of dietary risks in 195 countries. 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. *Lancet*, 393, 1958–1972. doi: 10.1016/S0140-6736(19)30041-8.
- Demaio, A. R., and Branca, F. (2018). Decade of action on nutrition: our window to act on the double burden of malnutrition. *BMJ Glob Health*, 3, e000492. doi: 10.1136/bmjgh-2017-000492.
- Ebi K, et al. (2021). Burning embers: synthesis of the health risks of climate change. *Environmental Research Letters*, 16 (4), 044042. doi: <https://doi.org/10.1088/1748-9326/abeadd>.
- FAO. (1996). World Food Summit, 1996. <https://www.fao.org/3/w3548e/w3548e00.htm>.
- FAO. (2015). Climate change and food security: risks and responses. <https://www.fao.org/3/i5188e/I5188E.pdf>.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO. (2018). The State of Food Security and Nutrition in the World 2018. Building climate resilience for food security and nutrition. Rome, FAO. <https://www.fao.org/3/I9553EN/i9553en.pdf>.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO. (2021). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2021. Transforming food systems for food security, improved nutrition and affordable healthy diets for all*. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cb4474en>.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO. (2022). The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cc0639en>.
- Micha, R., Mannar, V., Afshin, A., Allemandi, L., Baker, P., Battersby, J., et al. (2020). 2020 Global Nutrition Report: Action on Equity to End Malnutrition. Global Nutrition Report. Bristol, UK: Development Initiatives. Development Initiatives Poverty Research Ltd, UK. ISBN:978-1-9164452-6-0. https://globalnutritionreport.org/documents/566/2020_Global_Nutrition_Report_2hrssKo.pdf.
- Myers S, Zanobetti A, Kloog I, et al. (2014). Increasing CO2 threatens human nutrition. *Nature*, 510, 139–42. <https://doi.org/10.1038/nature13179>.
- Niles, M. T., Ahuja, R., Esquivel, J. M., et al. (2017). Climate change and food systems: Assessing impacts and opportunities. Washington, DC: Meridian Institute. <https://scholarworks.uvm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=calsfc>.
- Ortiz-Bobea, A., Ault, T. R., Carrillo, C. M., Chambers, R. G., & Lobell, D. B. (2021). Anthropogenic climate change has slowed global agricultural productivity growth. *Nat Clim Chang*, 11, 306–312. <https://doi.org/10.1038/s41558-021-01000-1>.
- Owino, V., Kumwenda, C., Ekesa, B., et al (2022). The impact of climate change on food systems, diet quality, nutrition, and health outcomes: A narrative review. *Front Clim*, 4, 941842. doi: 10.3389/fclim.2022.941842.

- Smith KR, Woodward A, Campbell-Lendrum D, et al. (2014). Human health: impacts, adaptation, and co-benefits. In: Field CB, Barros VR, Dokken DJ, Mach KJ, Mastrandrea MD, Bilir TE, et al., editors. *Climate change 2014: impacts, adaptation, and vulnerability. Part A: Global and sectoral aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel of Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 709-54.
- Turner, C., Kalamatianou, S., Drewnowski, A., Kulkarni, B., Kinra, S., & Kadiyala, S. (2020). Food environment research in low-and middleincome countries: a systematic scoping review. *Adv. Nutr.* 11, 387–397. doi: 10.1093/advances/nmz031.
- United Nations. (2022). *Climate Actions*. <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change>).
- United Nations. (2018). *Climate Change. Global warming of 1.5 °C*. Paris: Intergovernmental Panel on Climate Change.
- United Nations. *Decade of Action on Nutrition 2016 - 2025: Work Programme*. <https://www.un.org/nutrition/#:~:text=The%20UN%20Decade%20of%20Action,everywhere%2C%20leaving%20no%20one%20behind>.
- United Nations. (2022). *Sustainable Development Goals*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>.
- Vicedo-Cabrera AM, et al. (2021). The burden of heat-related mortality attributable to recent human-induced climate change. *Nat Clim Chang*, 11, 492–500. doi: <https://doi.org/10.1038/s41558-021-01058-x>.
- Von, Braun, J. (2018). Economic and for political innovation nutritional improvement. *World Rev Nutr Diet*, 118, 1–9. doi: 10.1159/000484513.
- Watts, N., Amann, M., Ayeb-Karlsson, S., et al. (2018). The Lancet countdown on health and climate change: from 25 years of inaction to a global transformation for public health. *Lancet*, 391(10120), 581–630.
- World Health Organization. (2020). *As More Go Hungry and Malnutrition Persists, Achieving Zero Hunger by 2030 in Doubt, UN Report Warns: Securing Healthy Diets for the Billions Who Cannot Afford Them Would Save Trillions in Costs*. WHO News Release. <https://www.who.int/news/item/13-07-2020-as-more-go-hungry-and-malnutrition-persists-achieving-zero-hunger-by-2030-in-doubt-un-report-warns>.
- World Health Organization. (2021). *Levels and Trends in Child Malnutrition: UNICEF / WHO / The World Bank Group Joint Child Malnutrition Estimates: Key Findings of the 2021 Edition*. Geneva: World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240025257>.
- World Bank. (2020). *Responding to the emerging food security crisis*. World Bank.
- World Economic Forum; 2018. *The global risks report 2018: 13th edition*. Geneva: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf.
- World Health Organization (2021). *COP26 special report on climate change and health: the health argument for climate action*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240036727>.

- World Health Organization and Secretariat of the Convention on Biological Diversity. (2015). Connecting global priorities: biodiversity and human health. A state of knowledge review. Geneva. <https://www.cbd.int/health/SOK-biodiversity-en.pdf>.
- World Health Organization. (2018). COP24 special report: health and climate change. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/276405>. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
- World Health Organization. (2022). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>.
- World Meteorological Organization. (2018). WMO statement on the state of the global climate in 2017 (WMO-No. 1212). Geneva. https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=4453.

TARIM SEKTÖRÜ, SERACILIK VE İKLİM KRİZİ

Adil Koray Yıldız

Öğrenim Hedefleri

İklim değişikliğinin tarım sektörü üzerine etkilerinin incelenmesi

İklim krizinin seracılık sektörü üzerine etkilerinin incelenmesi

Seracılık faaliyetlerinde iklim dostu yaklaşım hakkında bilgi verilmesi.

1. Giriş

İklim değişikliği etkileri ve sonuçları itibarıyla dünyayı yakından ilgilendiren önemli bir sorundur. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin 5. Değerlendirme Raporu'nda iklim değişikliği, “iklim durumunda genellikle on yıllar veya daha uzun süren değişiklikler” olarak tanımlanmaktadır. Küresel iklim değişikliği, fosil yakıtların kullanımı, arazi kullanım değişiklikleri, ormansızlaşma ve endüstriyel süreçler gibi insan faaliyetleri sonucunda atmosfere salınan sera gazlarının birikimindeki hızlı artış nedeniyle dünyanın ortalama yüzey sıcaklıklarının artması olarak ifade edilmektedir.

Örtü altı tarımı önemli bir gıda üretim alanıdır. İklimden bağımsız yetiştirildiği için gıdaya erişimi arttırır ve ekonomide önemli bir yere sahiptir. Ancak konvansiyonel tarıma göre enerji, su, gübre ve tarım kimyasalları açısından daha fazla girdi gerektirmektedir. Bu durum iklim değişikliğini hem doğrudan çevresel etkileri açısından hem de enerji kullanımı gibi dolaylı yönleriyle olumsuz etkilemektedir.

Bu bölümde sera tarımının iklim değişikliği üzerindeki etkisi yapılan çalışmalarla ortaya konulmuş ve seralarda etkin, verimli ve sürdürülebilir bir üretimin çevre dostu bir şekilde nasıl yapılabileceği tartışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Anonim. (2022). Tarım ve iklim değişikliği. Erişim Tarihi: 10/12/2022 <https://www.eea.europa.eu/tr/pressroom/infografik/iklim-degisikligi-ve-tarim/view>
- Akalin, M. (2014). İklim Değişikliğinin Tarım Üzerindeki Etkileri: Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Uyum ve Azaltım Stratejileri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 351–378. <https://doi.org/10.17218/husbed.87012>
- Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2, 029–043. https://doi.org/10.1501/dtcfder_0000000673
- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O., Kurt, L. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Cemal. Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi, 1(25),29–42. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sufefd/issue/23134/247140>
- Allardyce, C. S., Fankhauser, C., Zakeeruddin, S. M., Grätzel, M., Dyson, P. J. (2017). The influence of greenhouse-integrated photovoltaics on crop production. *Solar Energy*, 155, 517–522. <https://doi.org/10.1016/j.solener.2017.06.044>
- Atılğan, A., Coşkan, A., Saltuk, B., Erkan, M. (2007). Antalya yöresindeki seralarda kimyasal ve organik gübre kullanım düzeyleri ve olası çevre etkileri. *Ekoloji*, 16(62).
- Atılğan, A., Sarı, Ü., Saltuk, B., Ertop, H. (2021). Manavgat İlçesinin Örtüaltı Sebze Yetiştiriciliğinde Kirlenici Faktörler ve Çevresel Etkilerinin Belirlenmesi. *European Journal of Science and Technology*, 25, 802–809. <https://doi.org/10.31590/ejosat.956632>
- Başçetençelik, A., Öztürk, H. H., (1998). Kontrollü Ortamlarda Yapılan Bitki Denemeleri İçin İklim Etmenlerinin Ölçülmesi., 2. Sebze Tarımı Sempozyumu 28-30 Eylül 1998 Bildiri Kitabı, Gaziosmanpaşa Ü. Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, S: 349-354, Tokat.
- Baytorun A. N., Güğercin Ö., (2015) Seralarda enerji verimliliğinin artırılması. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 30(2): 125- 135.
- Baytorun, A. N., Üstün, S., Akyüz, A. (2016). Farklı Isıtma-Derece-Gün (HDD) Değerlerine Bağlı Olarak Seralarda Isı Enerjisi Gereksiniminin Belirlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 31(2), 119–128. <https://doi.org/10.21605/cukurovaummfd.310134>
- Baytorun, A. N., Önder, D., Güğercin, Ö. (2016b). Seraların Isıtılmasında Kullanılan Fosil ve Jeotermal Enerji Kaynaklarının Karşılaştırılması. *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(10), 832–839. www.agrifoodscience.com
- Baytorun, A. N., Üstün, S., Akyüz, A., Çaylı, A. (2017). Antalya İklim Koşullarında Farklı Donanımlara Sahip Seraların Isı Enerjisi Gereksiniminin Belirlenmesi. *Türk Tarım - Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(2), 144–152.
- Boyacı, S., Akyüz, A., Üstün, S., Baytorun, A. N., Güğercin, Ö. (2017). Seralarda Yüksek Sıcaklıkların Azaltılmasında Kullanılan Yöntemler. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 89–89. <https://doi.org/10.19159/tutad.300720>
- Boyacı, S. (2018). Kırşehir ve Antalya İlleri İçin Seraların Isı Gereksiniminin Belirlenmesi ve Isıtımda Kullanılan Enerji Kaynaklarının Karşılaştırılması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 21(6), 976–986. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdogavi.464627>

- Boyacı, S., Kartal, S. (2019). Sera işletmelerinde ortaya çıkan tarımsal atıkların neden olacağı çevre sorunlarının belirlenmesi ve çözüm önerileri. *Mustafa Kemal University Journal of Agricultural Sciences*, 24(Özel Sayı), 2667–7733. <http://dergipark.org.tr/mkutbd>
- Boyacı, S., Kılıç, İ. (2020). Farklı Örtü Malzemesi ve Isıtma Derece Değerlerine Bağlı Olarak Seralarda Ortaya Çıkan Isı Enerjisi Gereksiniminin Belirlenmesi Determination of the Heat Energy Requirement Depending on Different Cover Materials and Heating Degree Values in Greenhouses B. *Uluslararası Biyosistem Mühendisliği Dergisi*, 1(1), 24–35.
- Canakci, M., Akinci, I. (2006). Energy use pattern analyses of greenhouse vegetable production. *Energy*, 31(8–9), 1243–1256. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2005.05.021>
- Cebeli, F., Kendirli, B. (2011). Yozgat İli Seracılığında Jeotermal Enerjinin Kullanım Olanakları. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3(2), 55–64. https://doi.org/10.1501/csau_0000000054
- Çekici, E. (2009). Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Türkiye 'de Tarım Sığortalarına Etkisi. Öneri: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 8(32) s:105–111.
- Deniz, M., Hiç, Ö. (2021). İklim Değişikliği ve Tarımın Değişen Yüzü: Artan Riskler, Tarımdaki Daralmalar ve Orman Yangınları Sonrası Politika Önerileri a. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 12–22.
- IPCC. (2007). Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. IPCC.
- IPCC. (2022). Working Group II contribution to the Six Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change 2022 Impacts, Adaptation and Vulnerability Summary for the Policymakers.
- Kara, K. Ö., Yereli, A. B. (2022). İklim Değişikliğini Yönetimi ve Tarım Sektörü. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1), 361–379. <https://doi.org/10.35341/afet.1100932>
- Karaca, C. (2017). Antalya'da seracılık biyokütle artıklarının potansiyelinin haritalanması ve enerji üretim amacıyla değerlendirilmesi The mapping of greenhouse biomass residues potential and their usage for energy production potential in Antalya. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 30, 21–25.
- Karaman S., K. A. (2004). Seraların Jeotermal Enerji ile Isıtılmasında Ortaya Çıkabilecek Çevresel Etkiler. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 21(2), 80–85.
- Kendirli, B., Çakmak, B. (2010). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Sera Isıtılmasında Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 095–103. https://doi.org/10.1501/csau_0000000029
- Kılıç, S. (2011). Küresel İklim Değişikliği Sürecinde Su Yönetimi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 9(39), 161–186. <http://www.turkelminibas.net/read.asp?id=29&tur= makale>,
- Önder, D., Baytorun, N. (2016). Akdeniz Bölgesi İklim Koşullarında Seralarda Kullanılan Isı Perdelerinin Sera İçi Sıcaklığına ve Enerji Tasarrufuna Etkilerinin Belirlenmesi. *JOTAF / Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13(3), 112–120.
- Sönmez, İ., Kaplan, M., Sönmez, S. (2008). Kimyasal gübrelerin çevre kirliliği üzerine etkileri ve çözüm önerileri. *Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Derim Dergisi*, 25(2), 24–34. http://uvf.ulakbim.gov.tr/uvf/index.php?cwid=3&vtadi=TPRJ%2CCTTAR%2CCTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&s_f=_5&detailed=1&keyword=101346

- Tıraşçı, S., Erdoğan, Ü. (2021). Küresel Isınmanın Tarıma Etkisi. *J. Agric. Food, Environ. Anim. Sci*, 2(1), 16–33. <http://www.jafeas.com><https://orcid.org/0000-0002-3357-4348><https://orcid.org/0000-0001-5988-3758>
- Titiz, S., (2004). Modern Seracılık Yatırımcıya Yol Haritası. Antalya Sanayi ve İş Adamları Derneği (ANİSAD) Yayınları, Antalya, S:21
- Topbaş M.T., Brohi A.R., Karaman M.R., (1998) Çevre Kirliliği. T.C. Çevre Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Türkeş, M., Sümer, U. M. Çetiner, G. 2000. ‘Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri’, Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), 7-24, ÇKÖK Gn. Md., Ankara.
- Vox G., Loisi R.V., Blanco I, Mugnozza G.S., Schettini E. (2016) Mapping of agriculture plastic waste. *Agriculture and Agricultural Science Procedia* 8: 583-591.
- Yağcıoğlu, A., (2009). Sera Mekanizasyonu, Ege Üniversitesi Yayınları Ziraat Fakültesi Yayın no: 562. İzmir.
- Yelboğa, M. N. M. (2016). Topraksız Sera Koşullarında Domates Üretiminin Çevresel Etkilerinin Değerlendirilmesi: Antalya İli Örneği. XII. Tarım Ekonomisi Kongresi, 1353–1360

HAYVANCILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ

Hasan Sabri Köksal

Öğrenim Hedefleri

Hayvancılık başlığı altında iklim krizine genel bir bakış açısı kazandırılması

İklim krizinin dünyada ve ülkemizdeki hayvancılığa yaptığı etkilerin bilinmesi

Tarımsal hayvancılık yetiştiriciliğinin iklim krizine karşı alabileceği tedbirlerin ortaya konulması

İklim krizinin hayvanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin ele alınması

1. Giriş

Ülkemizde ve dünyamızda, hayvancılığın kaderi; hızla artan kontrol edilemez nüfus artışı, her bireye eşit dağılmayan kaynaklar ve çocuk gelişimi bakımından son derece besleyici ve hayati öneme sahip olan hayvancılık ürünlerine talebin artışı ile şekillenecektir. Bu bağlamda, hayvancılık yapmak için oluşacak arazi talebi ve su kaynaklarının daha etkin yönetilebilmesi için mutlaka daha kabul edilebilir, verimli ve sürdürülebilir hayvancılık faaliyetlerine ihtiyaç duyulacaktır. 2021 yılı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda; bu yüzyılın sonuna kadar, eğer önlem alınmazsa, 2.7 C°'lık bir sıcaklık artışı olacağı bildirilmiştir. Böyle bir durumda ekosistemler, hayvan türleri ve çeşitliliği risk altında olacaktır. Tarımsal amaçla yapılan hayvancılığın (süt ve besi sığırcılığı, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, arı yetiştiriciliği vb.) sıcaklık stresi yönetimi problemi, yalnızca tropikal bölgelerde yapılan hayvancılık faaliyetlerinin konusu olmaktan çıkmıştır. Aynı problem, günümüzde nispeten daha ılıman bölgelerde yapılan hayvancılık faaliyetlerinde de giderek daha önemli bir konu hâline gelmektedir. Global iklim krizi ciddiyetle ele alınması gereken bir konudur. Söz konusu krize müdahale edilmezse, dünya üzerindeki tüm canlı yaşamını olumsuz etkileyecektir. Ayrıca, hâlihazırda kaliteli ve

raşan genç neslinde giderek azalmasına neden olmaktadır. Bunun önüne geçilebilme için, köyüne geri dönen yada köyünde hayvancılık yapmak isteyenlere teşvikler verilerek bu durumun süreklilik arz etmesi sağlanmalıdır. Devletimizin bu konularla alakalı geçmiş yıllarda yaptığı projeler bulunmaktadır. Bu projeler çeşitlendirilerek sayıları arttırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alapala Demirhan, S., & Şahinler, N. (2019). Effects of Global Warming on Animal Breeding. *International Journal of Agriculture, Forestry and Life Science*, 3, 1, 157-160.
- Bernabucci, U. (2019). Climate Change: Impact on Livestock and How Can we Adapt. *Animal Frontiers*, 9, 1, 3-5. DOI: 10.1093/af/vfy039.
- Bonny, S., & Gardner, G., & Hocquette, J. F. (2015). What is Artificial Meat and What Does It Mean for The Future of The Meat Industry. *Journal of Integrative Agriculture*, 14, 2, 255-263. DOI: 10.1016/S2095-3119(14)60888-1
- Cassandro, M. (2020). Animal Breeding and Climate Change, Mitigation and Adaptation. *Journal of Animal Breeding and Genetics*, 137, 2, 121-122. DOI: 10.1111/jbg.12469.
- Cheng, M., & McCarl, B., & Fei, C. (2022) Climate Change and Livestock Production: A Literature Review. *Atmosphere*, 13, 1, 140. DOI: 10.3390/atmos13010140.
- Karakaya, E. (2016). Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 1, 1-12.
- Koyuncu, M., & Akgün, H. (2018). Çiftlik Hayvanları ve Küresel İklim Değişikliği Arasındaki Etkileşim. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 32, 1, 151-164.
- Sürek, E., & Uzun, P. (2020). Geleceğin Alternatif Protein Kaynağı: Yapay Et. *Akademik Gıda*, 18, 2, 209-216. DOI: 10.24323/akademik-gida.758840.
- Yetim, H., & Tekiner, İ. H. (2020). Alternatif Protein Kaynaklarından Yapay Et Üretimi Kavramına Eleştirel Bir Bakış. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 2, 2, 85-100.
- URL-1 <<https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa#:~:text=Paris%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1%2C%202020%20sonras%C4%B1%20s%C3%BCre%C3%A7te,C'nin%20olabildi%C4%9Fince%20alt%C4%B1nda%20tutulmas%C4%B1d%C4%B1r.>>, Erişim Tarihi 29.12.2022.
- URL-2 <<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/paris-iklim-anlasmasi-ve-turkiyenin-ekoloji-ekonomi-denklemi/2389711>>, Erişim Tarihi 29.12.2022.

ENERJİ SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ

Kemal Tütüncü - Hasan Hüseyin Çevik

Öğrenme Hedefleri

İklim krizi kavramının bilinmesi

Net sıfır karbon kavramının açıklanması

1. Giriş

Enerji ihtiyacı olarak kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtların çok fazla kullanılması sonucunda atmosferdeki sera gazı oranları artmıştır. Sera gazları güneşten gelen ve yerden yansıyıp uzay boşluğuna gitmesi gereken ısıyı havada hapseder ve küresel sıcaklıkların artmasına neden olur. Bu durum güneşli bir havada park edilmiş bir arabanın içine bindiğinizde hissettiğiniz etki ile benzerdir. Atmosferdeki sera gazlarının artması sonucunda iklimde değişimler meydana gelmiştir. Bu iklim değişimleri neticesinde ortaya çıkan kuraklık, yağış tiplerinde değişiklik ve anormal meteorolojik olayların sayısının artması gibi olaylar iklim değişikliklerinin sonuçlarının görülmeye başlandığının göstermektedir. Bu durum iklim krizi teriminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İklim krizinin sonuçları geniş kapsamlı ve yıkıcıdır. Küresel sıcaklıklar arttıkça, dünyanın iklim sistemi daha değişken hâle gelmekte ve kasırgalar, kuraklıklar ve orman yangınları gibi daha sık ve şiddetli doğal afetlere yol açmaktadır. Bu olayların, geçim kaynaklarının kaybedilmesi, altyapının zarar görmesi, can kaybı gibi önemli ekonomik ve sosyal etkileri olduğu gibi enerji sektörü açısından da etkileri olmuştur. İklim krizini ele almak için sera gazı emisyonlarını azaltmak ve daha temiz enerji biçimlerine geçiş yapmak gerekmektedir. Fosil yakıtlardan enerji ihti-

Nükleer enerjiyle ilgili bir başka endişe de nükleer atık meselesidir. Nükleer enerji santralleri elektrik üretim sürecinin bir yan ürünü olarak radyoaktif atık üretmektedir. Bu atıklar son derece zehirlidir ve binlerce yıl boyunca güvenli bir şekilde saklanmalıdır. Şu anda nükleer atıkların depolanması için kalıcı bir çözüm yoktur ve bu, nükleer enerjiyi daha uygulanabilir uzun vadeli bir çözüm hâline getirmek için ele alınması gereken bir konudur.

Bu dezavantajlara rağmen, birçok uzman nükleer enerjinin gelecekte dünyanın enerji karışımında önemli bir rol oynama potansiyeline sahip olduğuna inanmaktadır. Doğru güvenlik önlemlerinin alınması ve teknolojideki ilerlemeler sayesinde nükleer enerji, küresel enerji krizi ve iklim kriziyle mücadelede çözümün önemli bir parçası olabilir. Sektörde dağıtım şebekesine bağlanabilecek kadar küçük boyutlarda nükleer santraller inşa etme konusunda çalışmalar yürüten şirketler bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Albert, M. J. (2021). The Climate Crisis, Renewable Energy, and the Changing Landscape of Global Energy Politics. *Alternatives*, 46(3), 89–98.
- Archer, D., & Rahmstorf, S. (2010). *The climate crisis: An Introductory Guide to Climate Change*. Cambridge University Press.
- Bakirci, K., & Kirtiloglu, Y. (2022). Effect of climate change to solar energy potential: a case study in the Eastern Anatolia Region of Turkey. *Environmental Science and Pollution Research*, 29(2), 2839-2852.
- Burnham, A., Han, J., Clark, C. E., Wang, M., Dunn, J. B., & Palou-Rivera, I. (2012). Life-cycle greenhouse gas emissions of shale gas, natural gas, coal, and petroleum. *Environmental science & technology*, 46(2), 619-627.
- Bush, M. J. (2019). *Climate Change and Renewable Energy: How to End the Climate Crisis*. Springer Nature.
- Carfora, A., & Scandurra, G. (2019). The impact of climate funds on economic growth and their role in substituting fossil energy sources. *Energy Policy*, 129, 182-192.
- Chomsky, N., & Pollin, R. (2020). *Climate Crisis and The Global Green New Deal: The Political Economy of Saving the Planet*. Verso Books.
- Crist, E. (2007). Beyond the climate crisis: a critique of climate change discourse. *Telos*, 141(Winter), 29-55.
- Greene, S., Morrissey, M., & Johnson, S. E. (2010). Wind climatology, climate change, and wind energy. *Geography Compass*, 4(11), 1592-1605.

- Hayhoe, K., Kheshgi, H. S., Jain, A. K., & Wuebbles, D. J. (2002). Substitution of natural gas for coal: climatic effects of utility sector emissions. *Climatic change*, 54(1), 107-139.
- Jaramillo, P., Griffin, W. M., & Matthews, H. S. (2007). Comparative life-cycle air emissions of coal, domestic natural gas, LNG, and SNG for electricity generation. *Environmental science & technology*, 41(17), 6290-6296.
- Jiang, Y., Luo, Y., Zhao, Z., & Tao, S. (2010). Changes in wind speed over China during 1956–2004. *Theoretical and Applied Climatology*, 99(3), 421-430.
- McMichael, A. J., Powles, J. W., Butler, C. D., & Uauy, R. (2007). Food, livestock production, energy, climate change, and health. *The Lancet*, 370(9594), 1253-1263.
- Munien, S. (2014). Rural energy profiles and the role of solar energy in climate change mitigation—a gendered perspective. *Agenda*, 28(3), 115-126.
- Stanek, W., & Bialecki, R. (2014). Can natural gas warm the climate more than coal?. *Fuel*, 136, 341-348.
- Vaillancourt, K., Labriet, M., Loulou, R., & Waaub, J. P. (2008). The role of nuclear energy in long-term climate scenarios: An analysis with the World-TIMES model. *Energy Policy*, 36(7), 2296-2307.
- Wadsack, K., & Acker, T. L. (2019). Climate change and future power systems: the importance of energy storage in reduced-hydropower systems in the American Southwest. *Clean Energy*, 3(4), 241-250.
- www.need.org/Files/curriculum/infobook/PetroI.pdf
- Zhang, Y., McKechnie, J., Cormier, D., Lyng, R., Mabee, W., Ogino, A., & Maclean, H. L. (2010). Life cycle emissions and cost of producing electricity from coal, natural gas, and wood pellets in Ontario, Canada. *Environmental science & technology*, 44(1), 538-544.

SANAYİ SEKTÖRÜ AÇISINDAN İKLİM KRİZİ

İsmail Hakkı Karaca

Öğrenme Hedefleri

İklim krizinde sanayi sektörünün öneminin bilinmesi

Sera gazı emisyonlarına neden olan başlıca endüstriyel sektörlerin bilinmesi

İklim krizinin Türkiye ekonomisi ve ihracatına etkilerinin bilinmesi

1. Sanayi Gelişim İstatistikleri ve İklim Değişikliğini Tetikleyen Endüstriyel Gelişmeler

İklim krizi, küresel ısınma, sürdürülebilirlik, döngüsel ekonomi, dijital dönüşüm, karbon emisyonu, kurumsal karbon ayak izi, ürün karbon ayak izi, yenilenebilir enerji kullanımı, atıkların geri dönüştürülmesi, sorumlu üretim ve sorumlu tüketim gibi kavramlar özellikle 2019 pandemisini müteakip daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Siyasi liderler, iş dünyasına liderlik eden sivil toplum kuruluşları, kamu sektörü veya özel müteşebbisler düzenledikleri toplantı ve organizasyonlarda bu konuları daha sık gündeme getirmektedir. Birinci Sanayi Devrimi'nin sonrasında 1850'li yıllarda, endüstriyel üretimin daha fazla arttığı, demir çelik vb. farklı üretim yöntemlerinin geliştirildiği, radyo ve telgraf gibi farklı teknolojik aletlerin tüm dünya ile tanıştığı İkinci Sanayi Devrimi ile birlikte küresel yüzey sıcaklığı önemli derecede artmaya başlamıştır. 1880 yılından itibaren yaklaşık 100 yıl süreyle, her bir on yılda küresel yüzey sıcaklığı 0,07 °C yükselmiştir. 1981 yılından itibaren bu artış iki kattan fazla artış göstererek her on yılda 0,18 °C artış değerine ulaşmıştır.

rak binanın ısı yükü azaltılabilir. Benzer şekilde geçirgenliği düşük zemin kaplamalar, asfalt ve beton gibi güneş ışığını yansıtma gücü düşük olan malzemelerin termal etki oluşturarak su döngüsünü etkilediği görülmüştür. Bu nedenle zeminlerin döşenmesinde asfalt, beton gibi malzemeler yerine kullanılacak geçirgen kaplamalar radyasyonu yansıtarak, buharlaşmalı soğutma sağlar ve alttaki toprağın yağışı emmesine izin vererek kentsel ısınmayı ve yağmur suyu akışını azaltabilir. Ayrıca çeşitli sensörler ve otomatik sistemlerle sel ve kuraklık döneminde veya öncesinde su tasarrufu, birikimi işlemi geri dönüşüm ve ileri dönüşüm açısından akıllı şehirler çerçevesinde gün geçtikçe yağın ve etkin yöntem olarak kullanılmaktadır.

Enerji kaynaklı sera gazı emisyonlarının dörtte biri ulaşım sektöründen kaynaklanmaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin 11.sinde küresel olarak artan ulaşım arzının karşılanmasındaki güçlükler değerlendirilmiştir. Bu açıdan şehirlerde çevre dostu toplu taşıma araçları kullanılarak birbiri ile uyumlu olan ulaşım ağı kurulmalıdır. Bu açıdan kullanılan araçların da çevre dostu olmasının yanı sıra yenilenebilir enerji gerektirdiği için yerel yönetimlerce planlamalar iyi yapılmalıdır. Ayrıca elektrikli veya hibrit enerji kullanan yenilenebilir enerji kaynağı kullanımı olan toplu taşıma araçlarının toplum tarafından kullanılmaya teşviki sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Biresselioğlu, M. E., Nilsen, M., Demir, M. H., Røyrvik, J., & Koksvik, G. (2018). Examining the barriers and motivators affecting European decision-makers in the development of smart and green energy technologies. *Journal of cleaner production*, 198, 417-429.
- Ebi KL, Hess JJ, Watkiss P. Health Risks and Costs of Climate Variability and Change. In: Mock CN, Nugent R, Kobusingye O, Smith KR, eds. *Injury Prevention and Environmental Health*. 3rd ed. Washington (DC): The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank; October 27, 2017.
- Elif Çolakoğlu (2019). İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Kentler ve Kentsel Planlama Etkileşimi, Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı s.1-52.
- Gündoğdu, H. G. & Aytekin, A. (2022). İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar Bağlamında Çok Kriterli Bir Değerlendirme. *İnsan ve İnsan*, 9 (33) , 33-52. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.1104121>
- Ingram, J., Hamilton, C.(2014). *Planning for climate change: Guide - A strategic, values-based approach for urban planners*. UN-HABITAT Press, Nairobi, Kenya.
- IPCC Sixth Assessment Report Impacts, Adaptation and Vulnerability <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/about/frequently-asked-questions/keyfaql>
- IPCC, 2014: *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, 151 pp.

- Jaramillo, P., S. Kahn Ribeiro, P. Newman, S. Dhar, O.E. Diemuodeke, T. Kajino, D.S. Lee, S.B. Nugroho, X. Ou, A. Hammer Strømman, J. Whitehead, 2022: Transport. In IPCC, 2022: Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [P.R. Shukla, J. Skea, R. Slade, A. Al Khouradajie, R. van Diemen, D. McCollum, M. Pathak, S. Some, P. Vyas, R. Fradera, M. Belkacemi, A. Hasija, G. Lisboa, S. Luz, J. Malley, (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA. doi: 10.1017/9781009157926.012
- Koop, S. H., & van Leeuwen, C. J. (2017). The challenges of water, waste and climate change in cities. *Environment, development and sustainability*, 19(2), 385-418.
- Kramer, H. A., Mockrin, M. H., Alexandre, P. M., & Radeloff, V. C. (2019). High wildfire damage in interface communities in California. *International journal of wildland fire*, 28(9), 641-650.
- Kumar, P. (2021). "Climate change and cities: challenges ahead". *Frontiers in Sustainable Cities*, 3,1-8.
- Orsetti, E., Tollin, N., Lehmann, M., Valderrama, V. A., & Morató, J. (2022). Building Resilient Cities: Climate Change and Health Interlinkages in the Planning of Public Spaces. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1355. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031355>
- Pasquini, L.(2020). The urban governance of climate change adaptation in least-developed African countries and in small cities: the engagement of local decision-makers in Dar es Salaam, Tanzania, and Karonga, Malawi. *Clim Dev*, 5, 408-419.
- Plassmann, K., & Edwards-Jones, G. Carbon footprinting and carbon labelling of food products. In *Environmental Assessment and Management in the Food Industry*. U. Sonesson, J. Berlin and F. Ziegler (eds). Woodhead Publishing, 2010.
- Rathore, M. M., Ahmad, A., Paul, A., & Rho, S. (2016). Urban planning and building smart cities based on the internet of things using big data analytics. *Computer networks*, 101, 63-80.
- Rudd, A., Mutai, J. (2019). *City-Wide Public Space Strategies a Compendium of Inspiring Practices*. UN-Habitat; UNON Publishing Services Section: Nairobi, Kenya.
- Stone, B., Vargo, J., & Habeeb, D. (2012). Managing climate change in cities: Will climate action plans work?. *Landscape and Urban Planning*, 107(3), 263-271.
- Türkiye İstatistik Kurumu.(2020) Sera Gazı Emisyon İstatistikleri, 1990-2018. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2018-33624>
- Türkiye Sağlıkli Kentler Birliği. 2021 Faaliyet Raporu. Erişim: <https://www.skb.gov.tr/2021-faaliyet-raporu/>
- United Nations. Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development <https://sdgs.un.org/goals>
- United Nations Framework Convention on Climate Change. (1992). United nations framework convention on climate change. UN. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>
- United Nation Office For the Coordination of Humanitarian Affairs. Asia and the Pacific: Weekly Regional Humanitarian Snapshot (21 - 27 February 2017). <https://reliefweb.int/report/myanmar/asia-and-pacific-weekly-regional-humanitarian-snapshot-21-27-february-2017>
- World Meteorological Organization. Climate and weather extremes in 2022 show need for more action.(2020). Carbon dioxide levels continue at record levels, despite COVID-19 lockdown. <https://public.wmo.int/en/media/press-release/carbon-dioxide-levels-continue-record-levels-despite-covid-19-lockdown>

İKLİM KRİZİ VE HASTALIK EĞİLİMLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER

Burak Kurt

Öğrenim Hedefleri

İklim krizinin halk sağlığı açısından önemini tanımlayabilmek

Aşırı sıcaklıkların hastalık ve ölüm oranlarına etkilerini sayabilmek

İklim krizi, halk sağlığı açısından önemli bir tehdittir. İnsan kaynaklı iklim değişikliğinin etkileri dünya çapında artmaktadır. Artan sera gazı konsantrasyonları, sıcaklıkta artışlara, yağışlarda değişikliklere, bazı aşırı hava olaylarının sıklığında ve yoğunluğunda artışlara ve deniz seviyelerinde yükselişe neden olmaktadır. Bu iklim değişikliği etkileri, yiyecek ve su kaynaklarımızı, soluduğumuz havayı, yaşadığımız çevre ile etkileşimlerimizi etkileyerek sağlığımızı tehlikeye atmaktadır. İklim değişmeye devam ettikçe insan sağlığına yönelik riskler de artmaya devam etmektedir.

İklim değişikliği hastalık eğilimlerini iki yoldan etkileyebilir: birincisi, hâlihazırda iklim faktöründen etkilenen sağlık sorunlarının ciddiyetini ve sıklığını değiştirerek; ve ikincisi, daha önce benzeri görülmemiş veya beklenmedik sağlık sorunları ve sağlık tehditleri yaratarak. İlerleyen satırlarda, başlıklar hâlinde bu etkiler tartışılacaktır.

KAYNAKLAR

- Alderman, K., Turner, L. R., & Tong, S. (2012). Floods and human health: A systematic review. *Environment International*, 47, 37-47. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2012.06.003>
- Anderson, C. A. (2011). Climate Change and Violence. İçinde D. J. Christie (Ed.), *The Encyclopedia of Peace Psychology* (s. wbepp032). Blackwell Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1002/9780470672532.wbepp032>
- Arbury, S., Jacklitsch, B., Farquah, O., Hodgson, M., Lamson, G., Martin, H., Profitt, A., & Office of Occupational Health Nursing, Occupational Safety and Health Administration (OSHA). (2014). Heat illness and death among workers—United States, 2012-2013. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, 63(31), 661-665.
- Auld, H., MacIver, D., & Klaassen, J. (2004). HEAVY RAINFALL AND WATERBORNE DISEASE OUTBREAKS: THE WALKERTON EXAMPLE. *Journal of Toxicology and Environmental Health, Part A*, 67(20-22), 1879-1887. <https://doi.org/10.1080/15287390490493475>
- Balbus, J. M., & Malina, C. (2009). Identifying Vulnerable Subpopulations for Climate Change Health Effects in the United States. *Journal of Occupational & Environmental Medicine*, 51(1), 33-37. <https://doi.org/10.1097/JOM.0b013e318193e12e>
- Basu, R. (2002). Relation between Elevated Ambient Temperature and Mortality: A Review of the Epidemiologic Evidence. *Epidemiologic Reviews*, 24(2), 190-202. <https://doi.org/10.1093/epirev/mxf007>
- Bell, M. L. (2004). Ozone and Short-term Mortality in 95 US Urban Communities, 1987-2000. *JAMA*, 292(19), 2372. <https://doi.org/10.1001/jama.292.19.2372>
- Bellou, M., Kokkinos, P., & Vantarakis, A. (2013). Shellfish-Borne Viral Outbreaks: A Systematic Review. *Food and Environmental Virology*, 5(1), 13-23. <https://doi.org/10.1007/s12560-012-9097-6>
- Benedek, D. M., Fullerton, C., & Ursano, R. J. (2007). First Responders: Mental Health Consequences of Natural and Human-Made Disasters for Public Health and Public Safety Workers. *Annual Review of Public Health*, 28(1), 55-68. <https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.28.021406.144037>
- Bielory, L., Lyons, K., & Goldberg, R. (2012). Climate Change and Allergic Disease. *Current Allergy and Asthma Reports*, 12(6), 485-494. <https://doi.org/10.1007/s11882-012-0314-z>
- Bloomer, B. J., Stehr, J. W., Piety, C. A., Salawitch, R. J., & Dickerson, R. R. (2009). Observed relationships of ozone air pollution with temperature and emissions. *Geophysical Research Letters*, 36(9), L09803. <https://doi.org/10.1029/2009GL037308>
- Bouchama, A. (2007). Prognostic Factors in Heat Wave-Related Deaths A Meta-analysis. *Archives of Internal Medicine*, 167(20), 2170. <https://doi.org/10.1001/archinte.167.20.ira70009>
- Brownstein, J. S., Holford, T. R., & Fish, D. (2003). A climate-based model predicts the spatial distribution of the Lyme disease vector *Ixodes scapularis* in the United States. *Environmental Health Perspectives*, 111(9), 1152-1157. <https://doi.org/10.1289/ehp.6052>

- Brunkard, J. M., Ailes, E., Roberts, V. A., Hill, V., Hilborn, E. D., Craun, G. F., Rajasingham, A., Kahler, A., Garrison, L., Hicks, L., Carpenter, J., Wade, T. J., Beach, M. J., Yoder Msw, J. S., & CDC. (2011). Surveillance for waterborne disease outbreaks associated with drinking water—United States, 2007—2008. *Morbidity and Mortality Weekly Report. Surveillance Summaries (Washington, D.C.: 2002)*, 60(12), 38-68.
- Cann, K. F., Thomas, D. Rh., Salmon, R. L., Wyn-Jones, A. P., & Kay, D. (2013). Extreme water-related weather events and waterborne disease. *Epidemiology and Infection*, 141(4), 671-686. <https://doi.org/10.1017/S0950268812001653>
- Charron, D. F., Thomas, M. K., Waltner-Toews, D., Aramini, J. J., Edge, T., Kent, R. A., Maarouf, A. R., & Wilson, J. (2004). VULNERABILITY OF WATERBORNE DISEASES TO CLIMATE CHANGE IN CANADA: A REVIEW. *Journal of Toxicology and Environmental Health, Part A*, 67(20-22), 1667-1677. <https://doi.org/10.1080/15287390490492313>
- Colford, J. M., Roy, S., Beach, M. J., Hightower, A., Shaw, S. E., & Wade, T. J. (2006). A review of household drinking water intervention trials and an approach to the estimation of endemic waterborne gastroenteritis in the United States. *Journal of Water and Health*, 4(S2), 71-88. <https://doi.org/10.2166/wh.2006.018>
- Curriero, F. C., Patz, J. A., Rose, J. B., & Lele, S. (2001). The Association Between Extreme Precipitation and Waterborne Disease Outbreaks in the United States, 1948–1994. *American Journal of Public Health*, 91(8), 1194-1199. <https://doi.org/10.2105/AJPH.91.8.1194>
- Dawson, J. P., Bloomer, B. J., Winner, D. A., & Weaver, C. P. (2014). Understanding the Meteorological Drivers of U.S. Particulate Matter Concentrations in a Changing Climate. *Bulletin of the American Meteorological Society*, 95(4), 521-532. <https://doi.org/10.1175/BAMS-D-12-00181.1>
- Delfino, R. J., Brummel, S., Wu, J., Stern, H., Ostro, B., Lipsett, M., Winer, A., Street, D. H., Zhang, L., Tjoa, T., & Gillen, D. L. (2009). The relationship of respiratory and cardiovascular hospital admissions to the southern California wildfires of 2003. *Occupational and Environmental Medicine*, 66(3), 189-197. <https://doi.org/10.1136/oem.2008.041376>
- Doherty, T. J., & Clayton, S. (2011). The psychological impacts of global climate change. *American Psychologist*, 66(4), 265-276. <https://doi.org/10.1037/a0023141>
- Dohm, D. J., O'Guinn, M. L., & Turell, M. J. (2002). Effect of Environmental Temperature on the Ability of *Culex pipiens* (Diptera: Culicidae) to Transmit West Nile Virus. *Journal of Medical Entomology*, 39(1), 221-225. <https://doi.org/10.1603/0022-2585-39.1.221>
- Du, W., FitzGerald, G. J., Clark, M., & Hou, X.-Y. (2010). Health Impacts of Floods. *Prehospital and Disaster Medicine*, 25(3), 265-272. <https://doi.org/10.1017/S1049023X00008141>
- Gage, K. L., Burkot, T. R., Eisen, R. J., & Hayes, E. B. (2008). Climate and Vectorborne Diseases. *American Journal of Preventive Medicine*, 35(5), 436-450. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2008.08.030>
- García-Rejón, J. E., Farfan-Ale, J. A., Ulloa, A., Flores-Flores, L. F., Rosado-Paredes, E., Baak-Baak, C., Loroño-Pino, M. A., Fernández-Salas, I., & Beaty, B. J. (2008). Gonotrophic Cycle Estimate for *Culex quinquefasciatus* in Mérida, Yucatán, México. *Journal of the American Mosquito Control Association*, 24(3), 344-348. <https://doi.org/10.2987/5667.1>

- Georgakakos, A., Fleming, P., Dettinger, M., Peters-Lidard, C., Richmond, T. (T. C.), Reckhow, K., White, K., & Yates, D. (2014). *Ch. 3: Water Resources. Climate Change Impacts in the United States: The Third National Climate Assessment*. U.S. Global Change Research Program. <https://doi.org/10.7930/J0G44N6T>
- Griffitt, K. J., & Grimes, D. J. (2013). Abundance and Distribution of *Vibrio cholerae*, *V. parahaemolyticus*, and *V. vulnificus* Following a Major Freshwater Intrusion into the Mississippi Sound. *Microbial Ecology*, 65(3), 578-583. <https://doi.org/10.1007/s00248-013-0203-6>
- Haley, B. J., Cole, D. J., & Lipp, E. K. (2009). Distribution, Diversity, and Seasonality of Waterborne Salmonellae in a Rural Watershed. *Applied and Environmental Microbiology*, 75(5), 1248-1255. <https://doi.org/10.1128/AEM.01648-08>
- Hansen, A., Bi, P., Nitschke, M., Ryan, P., Pisaniello, D., & Tucker, G. (2008). The Effect of Heat Waves on Mental Health in a Temperate Australian City. *Environmental Health Perspectives*, 116(10), 1369-1375. <https://doi.org/10.1289/ehp.11339>
- Hjelle, B., & Torres-Pérez, F. (2010). Hantaviruses in the Americas and Their Role as Emerging Pathogens. *Viruses*, 2(12), 2559-2586. <https://doi.org/10.3390/v2122559>
- Iwamoto, M., Ayers, T., Mahon, B. E., & Swerdlow, D. L. (2010). Epidemiology of Seafood-Associated Infections in the United States. *Clinical Microbiology Reviews*, 23(2), 399-411. <https://doi.org/10.1128/CMR.00059-09>
- Jerrett, M., Burnett, R. T., Pope, C. A., Ito, K., Thurston, G., Krewski, D., Shi, Y., Calle, E., & Thun, M. (2009). Long-Term Ozone Exposure and Mortality. *New England Journal of Medicine*, 360(11), 1085-1095. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa0803894>
- Jofre, J., Blanch, A. R., & Lucena, F. (2009). Water-Borne Infectious Disease Outbreaks Associated with Water Scarcity and Rainfall Events. İçinde S. Sabater & D. Barceló (Ed.), *Water Scarcity in the Mediterranean* (C. 8, ss. 147-159). Springer Berlin Heidelberg. https://doi.org/10.1007/698_2009_22
- Kessler, R. C., Galea, S., Gruber, M. J., Sampson, N. A., Ursano, R. J., & Wessely, S. (2008). Trends in mental illness and suicidality after Hurricane Katrina. *Molecular Psychiatry*, 13(4), 374-384. <https://doi.org/10.1038/sj.mp.4002119>
- Kim, Y. S., Park, K. H., Chun, H. S., Choi, C., & Bahk, G. J. (2015). Correlations between climatic conditions and foodborne disease. *Food Research International*, 68, 24-30. <https://doi.org/10.1016/j.foodres.2014.03.023>
- Lane, K., Charles-Guzman, K., Wheeler, K., Abid, Z., Graber, N., & Matte, T. (2013). Health Effects of Coastal Storms and Flooding in Urban Areas: A Review and Vulnerability Assessment. *Journal of Environmental and Public Health*, 2013, 1-13. <https://doi.org/10.1155/2013/913064>
- Lau, C. L., Smythe, L. D., Craig, S. B., & Weinstein, P. (2010). Climate change, flooding, urbanisation and leptospirosis: Fuelling the fire? *Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene*, 104(10), 631-638. <https://doi.org/10.1016/j.trstmh.2010.07.002>

- Leighton, P. A., Koffi, J. K., Pelcat, Y., Lindsay, L. R., & Ogden, N. H. (2012). Predicting the speed of tick invasion: An empirical model of range expansion for the Lyme disease vector *Ixodes scapularis* in Canada: *Predicting I. scapularis invasion. Journal of Applied Ecology*, 49(2), 457-464. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2664.2012.02112.x>
- Martinez-Urtaza, J., Bowers, J. C., Trinanés, J., & DePaola, A. (2010). Climate anomalies and the increasing risk of *Vibrio parahaemolyticus* and *Vibrio vulnificus* illnesses. *Food Research International*, 43(7), 1780-1790. <https://doi.org/10.1016/j.foodres.2010.04.001>
- Melillo, J. M., Richmond, T. (T. C.), & Yohe, G. W. (2014). *Climate Change Impacts in the United States: The Third National Climate Assessment*. U.S. Global Change Research Program. <https://doi.org/10.7930/JOZ31WJ2>
- Mills, J. N., Gage, K. L., & Khan, A. S. (2010). Potential Influence of Climate Change on Vector-Borne and Zoonotic Diseases: A Review and Proposed Research Plan. *Environmental Health Perspectives*, 118(11), 1507-1514. <https://doi.org/10.1289/ehp.0901389>
- Needham, G. R., & Teel, P. D. (1991). Off-Host Physiological Ecology of Ixodid Ticks. *Annual Review of Entomology*, 36(1), 659-681. <https://doi.org/10.1146/annurev.en.36.010191.003303>
- Newton, A., Kendall, M., Vugia, D. J., Henao, O. L., & Mahon, B. E. (2012). Increasing Rates of Vibriosis in the United States, 1996–2010: Review of Surveillance Data From 2 Systems. *Clinical Infectious Diseases*, 54(suppl_5), S391-S395. <https://doi.org/10.1093/cid/cis243>
- Oscar, T. P. (2009). Predictive Model for Survival and Growth of Salmonella Typhimurium DT104 on Chicken Skin during Temperature Abuse†. *Journal of Food Protection*, 72(2), 304-314. <https://doi.org/10.4315/0362-028X-72.2.304>
- Oudin Åström, D., Bertil, F., & Joacim, R. (2011). Heat wave impact on morbidity and mortality in the elderly population: A review of recent studies. *Maturitas*, 69(2), 99-105. <https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2011.03.008>
- Paerl, H. W., & Paul, V. J. (2012). Climate change: Links to global expansion of harmful cyanobacteria. *Water Research*, 46(5), 1349-1363. <https://doi.org/10.1016/j.watres.2011.08.002>
- Patz, J. A., Vavrus, S. J., Uejio, C. K., & McLellan, S. L. (2008). Climate Change and Waterborne Disease Risk in the Great Lakes Region of the U.S. *American Journal of Preventive Medicine*, 35(5), 451-458. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2008.08.026>
- Petersen, L. R., Brault, A. C., & Nasci, R. S. (2013). West Nile Virus: Review of the Literature. *JAMA*, 310(3), 308. <https://doi.org/10.1001/jama.2013.8042>
- Reisen, W. K., Cayan, D., Tyree, M., Barker, C. M., Eldridge, B., & Dettinger, M. (2008). Impact of climate variation on mosquito abundance in California. *Journal of Vector Ecology*, 33(1), 89-98. [https://doi.org/10.3376/1081-1710\(2008\)33\[89:IOCVOM\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.3376/1081-1710(2008)33[89:IOCVOM]2.0.CO;2)
- Rohayem, J. (2009). Norovirus seasonality and the potential impact of climate change. *Clinical Microbiology and Infection*, 15(6), 524-527. <https://doi.org/10.1111/j.1469-0691.2009.02846.x>
- Rusiecki, J. A., Thomas, D. L., Chen, L., Funk, R., McKibben, J., & Dayton, M. R. (2014). Disaster-Related Exposures and Health Effects Among US Coast Guard Responders to Hurricanes Katrina and Rita: A Cross-Sectional Study. *Journal of Occupational & Environmental Medicine*, 56(8), 820-833. <https://doi.org/10.1097/JOM.0000000000000188>

- Sacks, J. D., Stanek, L. W., Luben, T. J., Johns, D. O., Buckley, B. J., Brown, J. S., & Ross, M. (2011). Particulate Matter–Induced Health Effects: Who Is Susceptible? *Environmental Health Perspectives*, 119(4), 446-454. <https://doi.org/10.1289/ehp.1002255>
- Shaman, J., Day, J. F., & Stieglitz, M. (2005). Drought-Induced Amplification and Epidemic Transmission of West Nile Virus in Southern Florida. *Journal of Medical Entomology*, 42(2), 134-141. <https://doi.org/10.1093/jmedent/42.2.134>
- Soller, J. A., Bartrand, T., Ashbolt, N. J., Ravenscroft, J., & Wade, T. J. (2010). Estimating the primary etiologic agents in recreational freshwaters impacted by human sources of faecal contamination. *Water Research*, 44(16), 4736-4747. <https://doi.org/10.1016/j.watres.2010.07.064>
- Sullivan, G., Vasterling, J. J., Han, X., Tharp, A. T., Davis, T., Deitch, E. A., & Constans, J. I. (2013). Preexisting Mental Illness and Risk for Developing a New Disorder After Hurricane Katrina. *Journal of Nervous & Mental Disease*, 201(2), 161-166. <https://doi.org/10.1097/NMD.0b013e31827f636d>
- Tong, V. T., Zotti, M. E., & Hsia, J. (2011). Impact of the Red River Catastrophic Flood on Women Giving Birth in North Dakota, 1994–2000. *Maternal and Child Health Journal*, 15(3), 281-288. <https://doi.org/10.1007/s10995-010-0576-9>
- Tracy, M., Norris, F. H., & Galea, S. (2011). Differences in the determinants of posttraumatic stress disorder and depression after a mass traumatic event. *Depression and Anxiety*, 28(8), 666-675. <https://doi.org/10.1002/da.20838>
- Uejio, C. K., Yale, S. H., Malecki, K., Borchardt, M. A., Anderson, H. A., & Patz, J. A. (2014). Drinking Water Systems, Hydrology, and Childhood Gastrointestinal Illness in Central and Northern Wisconsin. *American Journal of Public Health*, 104(4), 639-646. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2013.301659>
- U.S. EPA. (2008). *A Review of the Impact of Climate Variability and Change on Aeroallergens and Their Associated Effects (Final Report)*. U.S. Environmental Protection Agency.
- Vail, S. G., & Smith, G. (1998). Air Temperature and Relative Humidity Effects on Behavioral Activity of Blacklegged Tick (Acari: Ixodidae) Nymphs in New Jersey. *Journal of Medical Entomology*, 35(6), 1025-1028. <https://doi.org/10.1093/jmedent/35.6.1025>
- Vida, S., Durocher, M., Ouarda, T. B. M. J., & Gosselin, P. (2012). Relationship Between Ambient Temperature and Humidity and Visits to Mental Health Emergency Departments in Québec. *Psychiatric Services*, 63(11), 1150-1153. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201100485>
- Walsh, J., Wuebbles, D., Hayhoe, K., Kossin, J., Kunkel, K., Stephens, G., Thorne, P., Vose, R., Wehner, M., Willis, J., Anderson, D., Doney, S., Feely, R., Hennon, P., Kharin, V., Knutson, T., Landerer, F., Lenton, T., Kennedy, J., & Somerville, R. (2014). *Ch. 2: Our Changing Climate. Climate Change Impacts in the United States: The Third National Climate Assessment*. U.S. Global Change Research Program. <https://doi.org/10.7930/J0KW5CXT>
- Woods, J. W., & Burkhardt, W. (2010). Occurrence of Norovirus and Hepatitis A Virus in U.S. Oysters. *Food and Environmental Virology*, 2(3), 176-182. <https://doi.org/10.1007/s12560-010-9040-7>

- Xu, Z., Etzel, R. A., Su, H., Huang, C., Guo, Y., & Tong, S. (2012). Impact of ambient temperature on children's health: A systematic review. *Environmental Research*, 117, 120-131. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2012.07.002>
- Ye, X., Wolff, R., Yu, W., Vaneckova, P., Pan, X., & Tong, S. (2012). Ambient Temperature and Morbidity: A Review of Epidemiological Evidence. *Environmental Health Perspectives*, 120(1), 19-28. <https://doi.org/10.1289/ehp.1003198>

İKLİM KRİZİNİN AKTARILMASINDA MEDYANIN ETKİLERİ

Musa Şahin

Öğrenim Hedefleri

Medyanın, küresel iklim krizi ile ilgili kamusal tartışmaların çerçevesinin belirlenmesi
Azaltıcı önlemlerin veya duruma uygun aksiyonların alınmasında medyanın değerlendirilmesi

Küresel iklim krizi 21. Yüzyılda önemli bir tehdittir. Medya kamusal tartışmaların çerçevesini belirleyebilir, azaltıcı önlemlerin ya da duruma uygun aksiyonların alınıp alınmayacağını ve alınacak önlemlerin çeşitlerini etkiler (Graber, 1988). İklim krizinin medyada yer alma şekillerine bağlı olarak halk bu tehdidi ciddiye alabilir ya da tamamen göz ardı edebilir. Kullanıcıların konuya katılımı ve hangi konuların ön planda tutulacağı medyanın yaptığı yayınlara bağlı olarak gelişir ve şekillenir. Gazeteler ve televizyonların yayınlarına ek olarak sosyal medya ve internet gibi yeni medya araçları da; kitlelerin henüz sonuçlarını hâlen somutlaştıramadığı ve sağlık etkilerinin açık bir şekilde ayımsanamadığı iklim krizi gibi soyut bir konuda çok etkilidir (Kaya & Şahin, 2002). Ancak medyanın aldaticılığının, çıkar odaklı yayınların, reyting kaygılarına bağlı gelişen akışların, denetimsiz ya da uzman olmayan kişilerin yayıncılığında gelişen içeriklerin yanıltıcılığı gerçekleri dikkate alınmalıdır. Sağlık konuları hakkında belirli bilgi düzeyi ve iç görü gerekmektedir. Aksi takdirde yanıltıcı bilgilerin yayılmasına neden olunur (Şahin & Kaya, 2022; Kaya & Özdemir, 2022).

KAYNAKLAR

- Ader, C. R. (1995). A longitudinal study of agenda setting for the issue of environmental pollution. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 72(2), 300-311.
- Atwater, T., Salwen, M. B., & Anderson, R. B. (1985). Media agenda-setting with environmental issues. *Journalism Quarterly*, 62(2), 393-397.
- Bagley, K. (2013, January 17). About a dozen environment reports left at top 5 U.S. papers. Inside Climate News. Retrieved from <http://insideclimatenews.org/news/20130114/new-york-times-dismantles-environmental-desk-climate-change-global-warming-journalism-newspapers-hurricane-sandy> [Google Scholar]
- Ball-Rokeach, S. J., & DeFleur, M. L. (1976). A dependency model of mass-media effects. *Communication research*, 3(1), 3-21.
- Borah P (2009) Comparing visual framing in newspapers: Hurricane Katrina versus Tsunami. *Newsp Research J* 30(1):50-57
- Brainard, C. (2015). The changing ecology of news and news organizations: Implications for environmental news. In A. Hansen, & R. Cox (Eds.), *The Routledge handbook of environment and communication* (pp. 168-175). London: Routledge.
- Brand A, Brunnengraber A (2012) Conflictive knowledge constructions on climate change through mainstream and alternative media? *Transience* 3(1):7-24
- Burns, P. M., & Cowlishaw, C. (2014). Climate change discourses: How UK airlines communicate their case to the public. *Journal of Sustainable Tourism*, 22(5), 750-767.
- Fletcher AL (2009) Clearing the air: the contribution of frame analysis to understanding climate policy in the United States. *Environ Polit* 18:800-816
- Graber DA (1988) *Processing the news: how people tame the information tide*, 2nd edn. Longman, New York, NY
- Harvey, J. A., Van Den Berg, D., Ellers, J., Kampen, R., Crowther, T. W., Roessingh, P., ... & Mann, M. E. (2018). Internet blogs, polar bears, and climate-change denial by proxy. *BioScience*, 68(4), 281-287.
- Horrigan, John B. 2006. "For Many Home Broadband Users, the Internet is a Primary News Source." Pew Internet & American Life Project. Accessed June 3, 2010. <http://www.pewinternet.org/Reports/2006/Online-News-For-many-home-broadband-users-the-internet-is-a-primary-news-source.aspx>.
- Kaya, E., & Özdemir, M. (2022). Portrayals of Older Adults in Turkish Television Commercials. *Ageing International*, 1-11.
- Kaya, E., & Şahin, M. (2022). YouTube as a Source of Information About Air Pollution. *Aerosol Science and Engineering*, 1-6.
- Kemp, J., R. Milne and D.S. Reay. 2010. 'Sceptics and deniers of climate change not to be confused'. *Nature* 464: 673.
- Kenix LJ (2008) Framing science: climate change in the mainstream and alternative news of New Zealand. *Political Science* 60:117-132

- Lazar, J. (2009). *İletişim Bilimi*. (C. Anık, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and its correction: Continued influence and successful debiasing. *Psychological Science in the Public Interest*, 13(3), 106–131. doi: 10.1177/1529100612451018
- McCombs, Maxwell, and Donald Shaw. 1972. "The Agenda Setting Function of Mass Media." *Public Opinion Quarterly* 36 (2): 176–87. doi: 10.1086/267990
- Nelkin, D. (1987). Controversies and the authority of science. *Scientific controversies: case studies in the resolution and closure of disputes in science and technology*, 283-293.
- Nerlich, B. (2010), "Climategate: paradoxical metaphors and political paralysis", *Environmental Values*, Vol. 19 No. 4, pp. 419-442.
- Nisbet MC, Scheufele DA (2009) What's next for science communication? Promising directions and lingering distractions. *Am J Bot* 96:1767–1778
- Nisbet, M. C., & Fahy, D. (2015). The need for knowledge-based journalism in politicized science debates. *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, 658(1), 223–235. doi: 10.1177/0002716214559887
- O'Neill SJ (2013) Image matters: climate change imagery in US, UK and Australian newspapers. *Geoforum* 49:10–19
- Ouariachi, T., Dolores Olvera-Lobo, M., & Gutierrez-Perez, J. (2017). Evaluation of online games for teaching and learning on climate change. *Enseñanza de las Ciencias*, 35(1), 193-214.
- Palfreman, J. (2006). A tale of two fears: Exploring media depictions of nuclear power and global warming. *Review of Policy Research*, 23(1), 23-43.
- rock Zou, Y., Mustafa, N., Memon, N. A., & Eid, M. (2015, October). ECO ECO: changing climate related behaviors for cellphone-based videogames. In 2015 IEEE International Symposium on Haptic, Audio and Visual Environments and Games (HAVE) (pp. 1-5). IEEE.
- Ruble, K. J., Paré-Blagoev, E. J., Cooper, S. L., & Jacobson, L. A. (2020). Assessment of online resources for returning to school during and after treatment of childhood cancer. *Journal of Cancer Education*, 35(5), 876–884.
- Salama, A., Panoch, J., Bandali, E., Carroll, A., Wiehe, S., Downs, S., Cain, M.P., Frankel, R., & Chan, K. H. (2020). Consulting Dr. YouTube: An objective evaluation of hypospadias videos on a popular video-sharing website. *Journal of pediatric urology*, 16(1), 70-e1.
- Salman, M. Y., & Bayar, G. (2021). Evaluation of quality and reliability of YouTube videos on female urinary incontinence. *Journal of Gynecology Obstetrics and Human Reproduction*, 50(10), 102200.
- Shehata A, Hopmann DN (2012) Framing climate change. A study of US and Swedish press coverage of global warming. *Journal Stud* 13:175–192
- Shoemaker, S. J., Wolf, M. S., & Brach, C. (2014). Development of the Patient Education Materials Assessment Tool (PEMAT): A new measure of understandability and actionability for print and audiovisual patient information. *Patient Education and Counseling*, 96(3), 395–403.
- Sun Z, Li J (2019) Citizens' satisfaction with air quality and key factors in China—using the anchoring vignettes method. *Sustainability* 11:2206. <https://doi.org/10.3390/su11082206>.

- Şahin, M., & Kaya, E. (2022). Understandability and Actionability of Education Materials About Syphilis on YouTube. *Sexuality Research and Social Policy*, 1-7.
- Ungar, S. (2000). Knowledge, ignorance and the popular culture: climate change versus the ozone hole. *Public Understanding of Science*, 9(3), 297.
- Van Gorp B, van der Goot M (2009) Van Frankenstein tot de Goede Moeder: de inzet van frames in de strategische communicatie over duurzaamheid [From Frankenstein to Mother Earth: the use of frames in strategic communication about sustainability]. *Tijdschr voor Commun* 37(4):303–316
- Vihersalo M (2008) Framing climate change in montreal 2005: an environmental justice perspective. In: Carvalho A (ed) *Communicating climate change: discourses, mediations and perceptions*. Centro de Estudos de Comunicação e Sociedade, Universidade do Minho, Braga, pp 34–52
- Weathers MR, Kendall BE (2015) Developments in the framing of climate change as a public health issue in US newspapers. *Environ Commun* 10:593–611

EKOLOJİK AYAK İZİ

Şemsinnur Göçer

Öğrenim Hedefleri

Ekolojik ayak izi kavramının bilinmesi

Ekolojik ayak izini azaltmada alınabilecek önlemlerin bilinmesi

1. Giriş

Çevre, en genel tanımıyla tüm canlıların yaşamları boyunca etkileşim içerisinde oldukları ortam olarak tanımlanmaktadır. Tarih boyunca da insanların hem olumlu hem de olumsuz pek çok etkisi ile karşı karşıya kalmaktadır. Kentleşme, gelişen teknolojiler, giderek artan nüfus ve beraberinde sanayi ve endüstri sektörünün de giderek gelişmesi gibi faktörlerin etkisiyle oluşan çevre sorunları günümüzde tüm dünyayı tehdit eden önemli bir sorun hâline gelmiştir ve tüm insanlığın sürekli etkileşim hâlinde olduğu çevre kaynaklarının sınırsız olmadığı da herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Çevre doğal ve yapay çevre olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Doğal çevre; kendi içerisinde, insan etkisi olmadıkça ve ciddi etkiler meydana gelmedikçe bütünlüğünü koruyabilmektedir. Ancak iklim sistemini oluşturan faktörlerle meydana gelebilecek sorunlara bağlı olarak kendisini meydana getiren bileşenlerde bozulma ya da değişim meydana gelebilmektedir. İnsanların ihtiyaçları doğrultusunda oluşturduğu, değiştirdiği ve doğada kendiliğinden bulunmayan çevre ise yapay çevre olarak adlandırılır ve insanların yaptığı binalar, köprüler, parklar vb. yapılar bu çevrenin içerisinde yer almaktadır. Her ne kadar doğa kendini belirli bir

den biridir. Özellikle tükettiğimiz elektrik ile atmosfere CO₂ salmaktayız ve yaklaşık olarak tüketilen elektriğin kwh'ı başına 0,6 kg CO₂ atmosfere salınmakta olduğu bilinmektedir. Eğer tükettiğimiz elektrik enerjisini fosil kaynaklar yerine rüzgâr türbini, fotovoltaik panel gibi yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlarsa; tükettiğimiz elektriğin kWh'ı başına 0,6 kg CO₂'in atmosfere salınması engellenmiş olmaktadır. Yine tüketilen enerji ne kadar çok azaltılabilirse, emisyonunda bir o kadar azaltım gerçekleştirilmiş ve aynı zamanda maliyet azaltımı da gerçekleşmiş olacaktır. Karbon salınımı düşük ürün ve hizmetleri tercih etmek karbon ayak izini azaltan diğer önemli bir yöntemdir. Kullandığımız kağıt, plastik vb. ürünlerin geri dönüştürülebilir formlarının, cihazların A ve üstü enerji sınıfında olanların tercih edilmesi, bu konuda oldukça önemlidir.

Yakıt tercihini değiştirmek karbon ayak izini azaltmada bir diğer yöntemdir. Özellikle araçlarda kullanılan fosil yakıtların meydana getirdiği emisyonu azaltmak için daha düşük emisyonlu yakıtların tercih edilmesi ya da elektrikli araçların kullanılması araç kaynaklı emisyonun azaltılmasına önemli katkı sağlamaktadır. Yine evlerde, işyerlerinde ısınma ya da üretim amaçlı kullanılan yakıtta doğalgazı tercih etmek emisyonların azaltılması için kullanılması gereken bir diğer yöntemdir. Şahsi araçlar yerine toplu taşımanın tercih edilmesinin, %90'lara varan oranlarda ulaşımına bağlı karbon ayak izini azalttığı bildirilmektedir. Güncelde olan bir diğer yöntem ise karbon kredisidir. Bunlar karbon azaltım projelerinin yaratmış olduğu ya da mevcut karbon salım kotasının altında kalan her ton CO₂ için akredite kuruluşlarca sağlanan sertifikalardır. Karbon ayak izini azaltmak veya karbon nötr olmak isteyen kişi veya kurumlar bu kredileri satın alarak emisyonlarını azaltabilmektedirler.

KAYNAKLAR

- Arı, A., & Zeren, F. (2011). CO₂ Emisyonu ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 18 (2), 37-47.
- Akıllı, H., Kemahlı F., Okudan, K. ve Polat, F (2008). Ekolojik ayak izinin kavramsal içeriği ve Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde bireysel ekolojik ayak izi hesaplaması. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (15): 1-25.
- Baçoğul Y. Akademisyen Ve İdari Personelin Ekolojik Ve Karbon Ayak İzinin Belirlenmesi: Adıyaman Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Örneği Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi 6(3), 464 – 470, 2018.

- Çabuk, B. ve Karacaoğlu, C. Ö. L. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 36 (1-2), 189-198.
- Çınar, S. ve Yılmaz, M. (2016). Yeşil Teknoloji ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Konferansı. UEK-TEK 2016, Bodrum.
- Göktaş, S. ve Işıklı, B. (2016). Çevre Sağlığı Sözleşmeleri ve Türkiye. Türk Dünyası Uygulama Ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi. 1(1),38-45.
- Global Footprint Network. (2007). Glossary. Erişim tarihi Mayıs 3, 2020. Erişim adresi <https://www.footprintnetwork.org/resources/glossary/>
- Global Footprint Network. (2019a). Ecological Footprint vs Biocapacity (World – per capita). Erişim tarihi Mayıs 3, 2020, Erişim adresi http://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.173438947.1736694258.1587200906-534149880.1587200906#/countryTrends?cn=5001&type=BCpc,EFCpc
- Global Footprint Network. (2019b). Ecological Footprint vs Biocapacity (Turkey – per capita). Erişim tarihi Mayıs 3, 2020, Erişim adresi [http://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.172848483.1736694258.1587200906-534149880.1587200906#/#/](http://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.172848483.1736694258.1587200906-534149880.1587200906#/)
- Global Footprint Network. (2019c). Analyzed by Land Types (Turkey). Erişim tarihi Aralık 1, 2022. Erişim adresi http://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.172848483.1736694258.1587200906-534149880.1587200906#/analyzedTrends?type=EFctot&cn=223.
- Kızılaslan, H. ve Kızılaslan, N. (2005). Çevre Konularında Kırsal Halkın Bilinç Düzeyi ve Davranışları (Tokat İli Artova İlçesi Örneği). ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 67-80.
- Kiehl, J. T. ve Trenberth, K.E. (1997). Earth's Annual Global Mean Energy Budget. Bulletin of the American Meteorological Society, 78, 197-208. Boulder, Colorado.
- Our World in Data. (2019). CO2 Emissions per Capita, 1800 – 2017. Erişim Tarihi: Aralık 1, 2022. Erişim Adresi: https://ourworldindata.org/grapher/co-emissions-per-capita?tab=chart&country=USA+OWID_WRL+TUR,2019 Our World in Data
- Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (22), 47-65.
- Patz, J., Campbell-Lendrum, D., Holloway, T., ve Foley, A.J. (2005). Impact of Regional Climate Change on Human Health, Nature Dergisi, 438, (7066), 310-317.

KÜRESEL İKLİM POLİTİKALARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yavuzalp Solak

Öğrenim Hedefleri

Hava ve çevre kirliliği ile ilgili yapılan girişimlerin bilinmesi

İklim değişikliği ve küresel ısınma ile ilgili atılan başlıca küresel adımların bilinmesi

İklim değişikliği ve küresel ısınma ile ilgili çözüm önerilerinin bilinmesi

1. İklim Değişikliği ve Küresel Isınma

Dünyayı anlama ve açıklama için en önemli araç bilimdir. İklim değişikliği, çeşitli nedenlerden ötürü tanımlanmasının zorluğunun yanında çözümü de bilimsel ve teknik sürece dayalı olmasına rağmen sosyal ve politik boyutu da ağır basan çözümü için kapsamlı politika değişiklikleri gerektiren küresel bir problemdir. Çevre sorunları insanlık tarihiyle başlamış olsa da küresel bir sorun hâline gelmesi sanayileşme ile başlamış ve yaşamın giderek teknoloji ve sanayiye daha fazla bağımlı hâle geldiği günümüzde giderek hız kazanmıştır. Çernobil nükleer felaketi, Alaska'da meydana gelen Exxon Valdez petrol tankeri kazası, Antarktika'da tespit edilen ozon tabakasının delinmesi gibi olaylar küresel kamuoyunun ve ülkelerin dikkatini çevre sorunlarına çekmiştir. İklim değişikliğinin önemi bilim dünyasında giderek daha fazla önem kazanmaya ve yer tutmaya başlamış öyle ki 1980-2012 tarihleri arasında Web of Science'ta iklim değişikliği ile ilgili yayınlanmış makaleler üzerinden yapılan bibliyometrik bir analize göre normalde bilimsel yayınların iki katına çıkma süresi 24 yıl olurken iklim değişikliği ile ilgili bilimsel yayınların iki

KAYNAKLAR

- Agency, I. E. (2016). *World Energy Investment 2016*: International Energy Agency.
- Åhman, M., Nilsson, L. J., & Johansson, B. (2017). Global climate policy and deep decarbonization of energy-intensive industries. *Climate Policy*, 17(5), 634-649.
- Allan, B. B. (2017). Second only to nuclear war: Science and the making of existential threat in global climate governance. *International Studies Quarterly*, 61(4), 809-820.
- Aşıcı, M. (2021). Avrupa Birliği'nin Sınırdaki Karbon Uyarlaması Mekanizması ve Türkiye Ekonomisi. *İstanbul: IPM-Mercator*.
- Bakanlığı, T. (2021). Yanı Başımızdaki Dev Pazar Avrupa Birliği: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, [https://ticaret.gov.tr/dis ...](https://ticaret.gov.tr/dis...)
- Bakanlığı, T. C. Ç. v. Ş. (2013). Çevresel Göstergeler 2012. Retrieved from [https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editorosya/Cevresel_Gostergeler2012-TR\(1\).pdf](https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editorosya/Cevresel_Gostergeler2012-TR(1).pdf)
- Bakanlığı, T. C. Ç. v. Ş. (2019). Çevresel Göstergeler 2017. Retrieved from <webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/gostergeler-2017-20190628084655.pdf>
- Blanford, G. J., Kriegler, E., & Tavoni, M. (2014). Harmonization vs. fragmentation: overview of climate policy scenarios in EMF27. *Climatic Change*, 123(3), 383-396.
- Bodansky, D. (2016). The Paris climate change agreement: a new hope? *American Journal of International Law*, 110(2), 288-319.
- Brief, C. (2021). Mapped: How climate change affects extreme weather around the world. Retrieved from <https://www.carbonbrief.org/mapped-how-climate-change-affects-extremeweather-around-the-world>
- Change, I. P. o. C. (2020). Special Report: Global Warming of 1,5°C. Retrieved from www.ipcc.ch/sr15/
- Cherp, A. (2021). Cost of non-uniform climate policies. *Nature Climate Change*, 11(9), 722-723.
- Cléménçon, R. (2008). The Bali road map: A first step on the difficult journey to a post-Kyoto protocol agreement. *The Journal of Environment & Development*, 17(1), 70-94.
- Commission, E. (2021). A European Green Deal. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- Commission, E. (2019). Communication From The Commission The European Green Deal. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1596443911913&uri=CELEX:52019DC0640#document2>
- Connolly, R., Connolly, M., Carter, R. M., & Soon, W. (2020). How much human-caused global warming should we expect with business-as-usual (BAU) climate policies? a semi-empirical assessment. *Energies*, 13(6), 1365.
- Çetin, M. (2020). Ekonomide zorunlu dönüşüm: Doğrusal ekonomiden sirküler ekonomiye geçiş.
- Delbeke, J., Vis, P., Klaassen, G., Lefevere, J., & Damien, M. (2015). *EU climate policy explained*: Routledge London.

- Delreux, T., & Ohler, F. (2019). Climate policy in European Union politics *Oxford Research Encyclopedia of Politics*.
- DEMİRCİ, M. (2008). İklim Değişikliği Tartışması Bağlamında Bilim-Siyaset İlişkisi. *Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü: İklim Değişikliğinin Bilimsel, Ekonomik ve Politik Analizi*, Editör: Etem Karakaya, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Denchak, M. (2017). Global Climate Change: What you need to know. NRDC. Accessed July, 19, 2021.
- DOĞAN, S., Doğan, E., & Tüzer, M. (2020). KÜRESEL ISINMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: BİLİMSEL UZLAŞMADAN POLİTİK AYRIŞMAYA. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 1453-1484.
- Edenhofer, O., Pichs-Madruga, R., Sokona, Y., Agrawala, S., Bashmakov, I. A., Blanco, G., Bustamante, M. (2014). Summary for policymakers.
- Edmonds, J., Clarke, L., Lurz, J., & Wise, M. (2008). Stabilizing CO2 concentrations with incomplete international cooperation. *Climate Policy*, 8(4), 355-376.
- EEA. (2015). The European environment–state and outlook 2015: synthesis report: Publications Office of the European Union Luxembourg.
- ERYILMAZ, H., & Demirarslan, K. O. (2018). Artan Küresel Isınma ve Duyarsızlaşan Küresel Politikalar. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 52-69.
- Fæhn, T., Hagem, C., Lindholt, L., Mæland, S., & Rosendahl, K. E. (2017). Climate policies in a fossil fuel producing country–demand versus supply side policies. *The Energy Journal*, 38(1).
- Falkner, R., Stephan, H., & Vogler, J. (2010). International climate policy after Copenhagen: Towards a ‘building blocks’ approach. *Global Policy*, 1(3), 252-262.
- Fischedick, M., Roy, J., Acquaye, A., Allwood, J., Ceron, J.-P., Geng, Y., . . . Price, L. (2014). Industry In: Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Technical Report.
- Fischer, P., Krueger, J. I., Greitemeyer, T., Vogrincic, C., Kastenmüller, A., Frey, D., . . . Kainbacher, M. (2011). The bystander-effect: a meta-analytic review on bystander intervention in dangerous and non-dangerous emergencies. *Psychological bulletin*, 137(4), 517.
- Geiger, N., & Swim, J. K. (2016). Climate of silence: Pluralistic ignorance as a barrier to climate change discussion. *Journal of Environmental Psychology*, 47, 79-90.
- Giddens, A. (2011). *The politics of climate change (2nd ed.)*: Polity Press.
- Goldberg, M. H., Gustafson, A., Ballew, M. T., Rosenthal, S. A., & Leiserowitz, A. (2021). Identifying the most important predictors of support for climate policy in the United States. *Behavioural Public Policy*, 5(4), 480-502.
- Gündoğan, A. C., Baş, D., Sayman, R. Ü., ARIKAN, Y., & ÖZSOY, G. (2015). A’dan z’ye iklim değişikliği başucu rehberi. *Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi-REC Türkiye*.
- Haunschild, R., Bornmann, L., & Marx, W. (2016). Climate change research in view of bibliometrics. *PloS one*, 11(7), e0160393.

- Hertel-Fernandez, A., Mildenerger, M., & Stokes, L. C. (2019). Legislative staff and representation in Congress. *American Political Science Review*, 113(1), 1-18.
- KAYA, H. E. (2020). KYOTO'DAN PARİS'E KÜRESEL İKLİM POLİTİKALARI. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 165-191.
- Kegley, C. W., & Blanton, S. L. (2014). *World Politics: Trend and Transformation, 2014-2015 (Book Only)*: Cengage Learning.
- Keohane, R. O., & Victor, D. G. (2016). Cooperation and discord in global climate policy. *Nature Climate Change*, 6(6), 570-575.
- Kriegler, E., Riahi, K., Bauer, N., Schwanitz, V. J., Petermann, N., Bosetti, V., . . . Rao, S. (2015). Making or breaking climate targets: The AMPERE study on staged accession scenarios for climate policy. *Technological Forecasting and Social Change*, 90, 24-44.
- Kübra, E., Güner, O., & Çetin, M. (2021). Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 125-144.
- Lacis, A. A., Schmidt, G. A., Rind, D., & Ruedy, R. A. (2010). Atmospheric CO₂: Principal control knob governing Earth's temperature. *Science*, 330(6002), 356-359.
- Lazarus, M., & van Asselt, H. (2018). Fossil fuel supply and climate policy: exploring the road less taken (Vol. 150, pp. 1-13): Springer.
- Luderer, G., Bertram, C., Calvin, K., De Cian, E., & Kriegler, E. (2016). Implications of weak near-term climate policies on long-term mitigation pathways. *Climatic Change*, 136(1), 127-140.
- Meckling, J., & Allan, B. B. (2020). The evolution of ideas in global climate policy. *Nature Climate Change*, 10(5), 434-438.
- Meckling, J., Kelsey, N., Biber, E., & Zysman, J. (2015). Winning coalitions for climate policy. *Science*, 349(6253), 1170-1171.
- Mercure, J.-F., Salas, P., Vercoulen, P., Semieniuk, G., Lam, A., Pollitt, H., . . . Edwards, N. R. (2021). Reframing incentives for climate policy action. *Nature Energy*, 6(12), 1133-1143.
- Nations, U. (1998). Kyoto protocol to the united nations framework convention on climate change. *UN's Audiovisual Library of International Law* (<http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/kpccc/kpccc.html>).
- Nations, U. (2015). *Paris agreement*. Paper presented at the Report of the Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (21st Session, 2015: Paris). Retrived December.
- O., E. (2008). *Genel Klimatoloji*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- R, E. (2016). *Yeşil Teori*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Rauner, S., Hilaire, J., Klein, D., Strefler, J., & Luderer, G. (2020). Air quality co-benefits of ratcheting up the NDCs. *Climatic Change*, 163(3), 1481-1500.
- Re, S. (2021). The economics of climate change: no action not an option. *Swiss Re Management Institute*, 30, 50.

- Roelfsema, M., van Soest, H. L., Harmsen, M., van Vuuren, D. P., Bertram, C., den Elzen, M., . . . Kriegler, E. (2020). Taking stock of national climate policies to evaluate implementation of the Paris Agreement. *Nature communications*, 11(1), 1-12.
- Sandler, T. (2004). *Global collective action*: Cambridge University Press.
- Saygın H., Ç. F. (2018). *Küresel İklim Rejimindeki Gelişmeler ve Türkiye'nin Durumu*. İstanbul: Der Yayınları.
- Scheffran, J., Brzoska, M., Brauch, H. G., Link, P. M., & Schilling, J. (2012). *Climate change, human security and violent conflict: challenges for societal stability* (Vol. 8): Springer Science & Business Media.
- Secretariat, R. (2015). Renewables 2017 global status report, REN21, Paris.
- Secretariat, U. (2016). *Just transition of the workforce, and the creation of decent work and quality jobs*. Retrieved from
- Seven, E., & Hacısalıhoğlu, M. (2022). İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE YÖNELİK AVRUPA BİRLİĞİNİN İKLİM GÜVENLİĞİ POLİTİKALARI.
- Sparkman, G., Geiger, N., & Weber, E. U. (2022). Americans experience a false social reality by underestimating popular climate policy support by nearly half. *Nature communications*, 13(1), 1-9.
- Stern, N. (2006). Review on the Economics of Climate Change. London, UK: HM Treasury.
- Türkeş, M., & Değişikliği, B. Ü. İ. (2022). İklim diplomasisi ve iklim değişikliğinin ekonomi politikası. *Bilim ve Ütopya*, 332, 31-45.
- Van der Ploeg, F., & Withagen, C. (2015). Global warming and the green paradox: A review of adverse effects of climate policies. *Review of Environmental Economics and Policy*.
- Vandyck, T., Keramidas, K., Kitous, A., Spadaro, J. V., Van Dingenen, R., Holland, M., & Saveyn, B. (2018). Air quality co-benefits for human health and agriculture counterbalance costs to meet Paris Agreement pledges. *Nature communications*, 9(1), 1-11.
- Vandyck, T., Keramidas, K., Tchung-Ming, S., Weitzel, M., & Van Dingenen, R. (2020). Quantifying air quality co-benefits of climate policy across sectors and regions. *Climatic Change*, 163(3), 1501-1517.
- Ward, H., Steckel, J. C., & Jakob, M. (2019). How global climate policy could affect competitiveness. *Energy Economics*, 84, 104549.
- WEO, I. (2017). Special report: Energy access outlook. *IEA WEO: Paris, France*.
- West, J. J., Smith, S. J., Silva, R. A., Naik, V., Zhang, Y., Adelman, Z., . . . Lamarque, J.-F. (2013). Co-benefits of mitigating global greenhouse gas emissions for future air quality and human health. *Nature Climate Change*, 3(10), 885-889.
- WHO. Climate Change. Retrieved from https://www.who.int/health-topics/climate-change#tab=tab_1
- WMO. (2021). *State of the global climate 2020*: World Meteorological Organization (WMO).

- Yeganeh, A. J., McCoy, A. P., & Schenk, T. (2020). Determinants of climate change policy adoption: A meta-analysis. *Urban Climate*, 31, 100547.
- Yeo, S. (2019). Where climate cash is flowing and why it's not enough. *Nature*, 573(7774), 328-332.
- Yu, B., Zhao, Q., & Wei, Y.-M. (2021). Review of carbon leakage under regionally differentiated climate policies. *Science of The Total Environment*, 782, 146765.

İKLİM KRİZİ VE OLAĞAN DIŞI DURUMLAR

Erhan Kaya

Öğrenim Hedefleri

İklim krizi ve olağan dışı durumların ilişkisinin anlaşılması

İklim nedenli olağan dışı durumların bilinmesi

İklimsel afetlerin yönetim süreçlerinin bilinmesi

1. Olağan Dışı Durumlar (ODD) ile İklim Değişikliği İlişkisi

Olağan dışı durumlar-afet, genellikle “gereksinimlerin yerel kaynaklarla karşılanamadığı durumlar” olarak tanımlanmakta, sıklığı ve çeşidi farklılık gösterebilmektedir. İnsanlar olağan dışı durumlardan hayatını kaybetmekte veya hastalanmakta, aynı zamanda bu olağan dışı durumlar büyük ekonomik tahribata neden olmaktadır. Fritz, 1961 yılında afeti, belirli bir zaman ve yerde, toplumda fiziksel zarar ve sosyal huzursuzluk oluşturan olaylar olarak tanımlamaktadır. Afetler genellikle ani ortaya çıkan ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan olaylardır. Deprem, çığ, toprak kaymaları, volkan patlaması, tayfun, sel-su baskını gibi olaylar ani geliştiğinden afet şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak kuraklık, orman tahribi, erozyon, diğer bazı atmosferik olaylar, deniz suyu yükselmesi, küresel ısınma gibi olaylar zamana yayıldığı için genellikle afet şeklinde değerlendirilmemektedir. Küresel iklim değişikliklerinin olumsuz etkileri gün geçtikçe tüm dünyada daha fazla hissedilmektedir. İklim değişikliği yavaş ilerlemekte ve sonuçlarıyla oldukça yıkıcı afetlere neden olmaktadır. İklim ile ilgili sıcaklık, yağış, nem, deniz seviyesi gibi para-

şekilde tekrar karşımıza çıkmaktadır. ODD sonrası gelişen birincil ve ikincil sağlık etkileri potansiyel riskleri ile öngörülmesi ve etkiye yönelik kontrol önlemleri alınmalıdır.

Türkiye’de Tahmin ve Erken Uyarı Sistemleri, özellikle iklimsel afetler açısından pek çok noktada hayati önem taşımaktadır. Bu sayede şiddetli hadiseler için bilgi verilmesi can ve mal kayıplarını azaltabilecektir. Bu noktada meteorolojik bilgilerin güvenilirliği, sürekliliği ve zamanında bilgilendirmesi önem kazanmaktadır.

Kısa zamanda oluşmayan iklim değişikliklerini yine kısa zamanda düzeltmek mümkün olmayacaktır. Türkiye’de son zamanlarda devletin ağırlıklı olarak afet sonrasında giderici müdahalelerinin daha yoğun olduğunu gözlemlemek mümkündür. Afet öncesi sakınım için planlamalar yapmaya ağırlık verilmeli, doğaya adapte olmaya çalışılmalıdır. Çevre ve çevre etkileri ile ilgili bilimsel araştırmalar desteklenmeli ve araştırma eğilimleri çevre yönünde değiştirilmelidir.

Kuşkusuz iklim nedenli afetlerin önlenmesi için uzun vadede alınacak en önemli tedbir, küresel ısınmayı önlemek olmalıdır. Bu amaçla, yenilenebilir enerji kaynaklarının fosil yakıtlar yerine kullanımı, sanayi, ısınma ve ulaşım için çevre dostu projelerin geliştirilmesi ve karbon salınımının azaltılmasıyla sera etkisinin önlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Adger, W.N., Dessai, S., Goulden, M., Hulme, M., Lorenzoni, I., Nelson, D.R., Naess, L. O., Wolf, J. ve Wreford, A. (2009). Are There Social Limits to Adaptation to Climate Change?. *Climatic Change*, 93,335–354. <https://doi.org/10.1007/s10584-008-9520-z>
- AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>.
- Akdur, R., & Ocaktan, M. E. (2002). Küresel Isınma ve İnsan Sağlığı Global Warming and Human Health. *Sağlık ve Toplum*, 12 (1), 3.
- Büyükbaş, E., & Ormanoğlu, B. (2013). Afetler ve Afet Yönetiminde Meteorolojinin Yeri. *Türk İdare Dergisi*, 476, 13-46.
- Coumou, D., & Rahmstorf, S. (2012). A Decade Of Weather Extremes. *Nature Climate Change*, 2(7), 491-496. <https://doi.org/10.1038/nclimate1452>.
- Çilingir, G.A., & Güler, İ.Ö. (2020). Afet Politikalarında Risk Unsuru Ve Afet Mevzuatında Risk Yönetimi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 152-165. <https://doi.org/10.33712/mana.687889>

- Demirtaş, M. (2017). Şiddetli Sıcak Hava Dalgaları: Dinamik-Fiziksel Etkenler Ve Bu Sıcak Hava Dalgalarının Özellikleri. *Sakarya University Journal of Science*, 21(2), 190-202. <https://doi.org/10.16984/soaufenbilder.297005>
- Desonie, D. (2008). *Climate: Causes and Effects of Climate Change*, New York: Chelsea House.
- Epstein, P.R. (2000). Is Global Warming Harmful To Health?. *Scientific American*, 283(2), 50-57.
- Ertürkmen, C. (2006). *Afet Yönetimi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Eslamian, S., Gilroy, K.L., & McCuen, R.H. (2011). Climate Change Detection And Modeling In Hydrology. In: J. Blanco & H. Kheradmand (Eds.). *Climate change research and technology for adaptation and mitigation*. InTech, 87-100. <https://doi.org/10.5772/24550>
- Fritz, C.E. (1961). *Disaster*, iç. *Contemporary Social Problems* (R. Merton ve R. Nisbet Ed.), New York: Harcourt, Brace and World Inc.
- Intergovernmental Panel On Climate Change. (2001). "TAR ClimateCChangeC2001: CSynthesisC-Report", https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/SYR_TAR_full_report.pdf, Erişim Tarihi: 20.12.2018
- Gürer, İ., ve Yavaş, Ö.M. (1994). Anadolu'da Çığ Sorunu, *Sivil Savunma Dergisi*, 135, 15
- Kadioğlu, Y., Bağcı, H., & Yılmaz, C. (2017). Doğu Karadeniz Kıyı Kuşağındaki Doğal Afetlere Bir Örnek: 21 Eylül 2016 Tarihli Beşikdüzü Seli ve Heyelanları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (36), 232-242.
- Kadioğlu, M. (2012). *Türkiye'de İklim Değişikliği Risk Yönetimi*, (Ed.) Birinci Baskı, Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını, Ankara.
- Kiliç, C. (2009). Küresel İklim Değişikliği Çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma Çabaları Ve Türkiye. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10 (2), 19.
- Klynman, Y., Kouppari, N., Mukhier, M. (2007). *Disaster data*. In: Klynman Y., Kouppari N., Mukhier M., (Ed.) *IFRC World Disaster Report 2007*, Geneva:Kumarian Press Inc, ss. 186-7.
- Lindell, M.K. (2013). *Disaster Studies*, *Current Sociology Review*, 61(5-6), 797-825. <https://doi.org/10.1177/00113921134844>
- Memiş, L., & Düzgün, S. (2020). İklim Değişikliği ve Kentsel Alanda Seller: Beşikdüzü Seli (2016) Örneği. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(45), 252-279. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.660457>
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü İklim Raporu. (2019). <https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2019-iklim-raporu.pdf>
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2022). Çığ, <https://mgm.gov.tr/site/yardim2.aspx?=-CIG>
- Odabaş, Y. (2018). İklim Değişikliği ve Küresel Isınma: Çevre ve Afet Sosyolojileri Açısından Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1559-1575.
- Özlüer, I. Ö. (2021). İklim Krizi ve Afet Planlaması (Türkiye'nin Kalkınma Planlarına Yansıyan Afet Stratejisi). *Memleket Siyaset Yönetim*, 16(36), 397-420.
- Şahin, Ş., & Üçgül, İ. (2019). Türkiye'de Afet Yönetimi ve İş Sağlığı Güvenliği. *Afet ve Risk dergisi*, 2(1), 43-63.

- Şengün, H., Temiz, A. (2007). "Afet Yönetimi ve Karabük", Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, Ankara: Mattek Matbaacılık.
- Talu, N. (2015). Türkiye'de İklim Değişikliği Siyaseti, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Tonbul, S., & Sunkar, M. (2011). Batman'da yaşanan sel ve taşkın olaylarının (31 Ekim-1 Kasım 2006) Sebep ve Sonuçları. Fiziki Coğrafya Araştırmaları, 237, 258
- Tourani, M., Çağlayan, A., Işık V., & Saber, R. (2022). İran'da iklim değişikliğinin, klimatolojik, meteorolojik ve hidrolojik afetlere etkisi. Türk Coğrafya Dergisi, (80), 97-114. <https://doi.org/10.17211/tcd.1085714>
- Tourani, M., Atabay, M., & Roustaei, M.A. (2018). Study of subsidence in the west of Golestan province using radar interferometry method. Geographical Planning of Space Quarterly Journal, Golestan University, 8(27), 117-128.
- United Nations Framework Convention on Climate Change. (2007). Climate change: impacts, vulnerabilities and adaption in developing countries. 68 p., <https://www.preventionweb.net/publication/climate-change-impacts-vulnerability-and-adaptation-developing-countries>
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction. (2020). Human cost of disaster: an overview of the last 20 years 2000-2019. Report. Center for Research on the Epidemiology of disasters (CRED). UN Office for Disaster Risk Reduction. <https://reliefweb.int/report/world/human-cost-disasters-overview-last-20-years-2000-2019>.
- Ulutürk, G. (2012). Afet Risk Yönetimi ve Yerel Yönetimler. Güney Mimarlık (TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi), Deprem ve Mimarlık, 7.
- Vaghefi, S. A., Keykhai, M., Jahanbakhshi, F., Sheikholeslami, J., Ahmadi, A., Yang, H., & Abbaspour K.C. (2019). The future of extreme climate in Iran. Scientific Reports, 9, 1464. <https://doi.org/10.1038/s41598-018-38071-8>
- Varol, N. ve Gültekin, T. (2016). Afet Antropolojisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15(59), 1431-1436. Doi: DOI:10.17755/esosder.89650
- Varol, N. ve Gültekin, T. (2016). Etkin Bir Göç Faktörü: Afetler, AÜDTCF, Antropoloji Dergisi, 32, 43-51.
- Wamsler, C. (2007). Managing Urban Disaster Risk Analysis and Adaptation Frameworks for Integrated Settlement Development Programming for the Urban Poor, (Lund University, Housing Development & Management, Architecture & Built Environment, Faculty of Engineering, PHD Thesis), Lund, Sweden.
- World Economic Forum. (2019). The Global Risks Report 2019, 14th Edition, http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2019.pdf
- Zanetti, A., Enz, R., Schweizer, U. (2001). Natural catastrophes and man-made disasters in 2000. Hess T. (Ed.) Development since 1970, Zurich, Swiss Re, ss. 8.

IMAGES OF WOMAN IN PRE-RAPHAELITE VISUAL AND TEXTUAL NARRATIVES

Asst. Prof. Dr. Tlay Dağoğlu

Images of Woman in Pre-Raphaelite Visual and Textual Narratives

Asst. Prof. Dr. Tülay Dağoğlu

Publishing No.: 1618
ISBN: 978-625-398-547-9
E-ISBN: 978-625-398-548-6
Edition: 1st Edition, June 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Dağoğlu, Tülay.

Images of Woman in Pre-Raphaelite Visual and Textual Narratives / Tülay Dağoğlu

1. Edition, X + 390 p., 13,5x19,5 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-547-9

E-ISBN: 978-625-398-548-6

1. Pre-Raphaelites 2. Woman in the Nineteenth Century 3. Pre-Raphaelite Women

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - Fax: 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com- E-Sales: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Neziğ, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

CONTENTS

ABSTRACT	iii
PREFACE.....	v
LIST OF ILLUSTRATIONS.....	ix
INTRODUCTION.....	1
1. Feminist Critique in Visual and Textual Narratives	2
2. Feminist Reading Strategies.....	9
3. The Pre-Raphaelites: The Formation, Rise, and Fall of the Brotherhood.....	29
3.1. The Inception of the Movement: Influences, Features and Themes	29
3.2. Associates in Art, Prose and Poetry & Successors	45
3.3. Reception and Criticism:.....	50
Chapter One	
A SYMBOL OF FEMALE EXCELLENCE	57
1.1. Dante Gabriel Rossetti’s Quadruple Work of <i>The Girlhood of Mary Virgin & Ecce Ancilla Domini! (The Annunciation) / Mary’s Girlhood (For a Picture)- Sonnets I -II</i>	57
Chapter Two	
WOMAN IN SHADOW	91
2.1. Tennyson’s Mariana by John Everett Millais	91
2.2. Tennyson’s The Lady of Shalott by William Holman Hunt.....	128

Chapter Three	
MADWOMAN	161
3.1. John Keats's <i>Isabella, or the Pot of Basil</i> by William Holman Hunt	161
4.2. William Shakespeare's <i>Ophelia</i> by John Everett Millais	194
Chapter Four	
FALLEN WOMAN	233
4.1. <i>Jenny and A Trilogy for Jenny</i> by Dante Gabriel Rossetti.....	233
4.2. <i>Double Work of Found / Found</i> by Dante Gabriel Rossetti.....	271
Chapter Five	
FEMME FATALE	285
5.1. John Keats's <i>La Belle Dame Sans Merci</i> by John William Waterhouse	285
5.2. <i>Lady Lilith</i> and <i>Body's Beauty</i> by Dante Gabriel Rossetti.....	320
CONCLUSION	337
BIBLIOGRAPHY	349
APPENDICES	377
ABOUT THE AUTHOR	389

BIBLIOGRAPHY

- Abrams, Lynn: "Ideals of Womanhood in Victorian Britain," BBC, 9 Aug. 2001,(Online) http://www.bbc.co.uk/history/trail/victorian_britain/women_home/ideals_womanhood/, 20 August 2020.
- Adelman, Richard: "The 'desecrated mind' and its alternatives: Dante Rossetti and political economy," **ELH, English Literary History**, Vol. 84, No:1, 2017, pp. 195-222.
- Adorno, W. Theodor: Kierkegaard: **Construction of the Aesthetic**, trans. by Robert Hullot-Kentor, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1989.
- Alexander, Sally: "Feminist History and Psychoanalysis", **History Workshop**, Vol: 32, No:1, 1991, pp. 128-133.
- Allen, Virginia M.: "'One Strangling Golden Hair': Dante Gabriel Rossetti's Lady Lilith," **The Art Bulletin**, Vol. 66, No:2, 1984, pp. 285-294, DOI: 10.1080/00043079.1984.10788161
- Andres, Sophia: **The Pre-Raphaelite Art of the Victorian Novel: Narrative Challenges to Visual Gendered Boundaries**, Columbus, The Ohio State University Press, 2005.
- Aristotle: (335 BC) **Poetics**, trans. Joe Sachs, Newburyport, Focus Publishing, 2006.
- Armstrong, Isobel: "Tennyson's 'Lady of Shalott,'" **The Sun is God: Painting, Literature, and Mythology in the Nineteenth Century**, Ed. J.B. Bullen, Oxford, Oxford University Press, 1989.
- Arnold, Matthew: (1897) **Dover Beach and Other Poems**, Boston, Massachusetts, Squid Ink Classics, 2018, (Online) <https://www.amazon.com/Dover-Beach-Other-Poems-Peer>, 22 May 2021.

- Auerbach, Nina: **Woman and the Demon: The Life of a Victorian Myth**, Cambridge, Massachusetts and London, England, Harvard University Press, 1982.
- Bachelard, Gaston: **The Poetics of Space**, Trans. Maria Jolas, New York, Orion Press, 1964.
- Bachelard, Gaston: **Water and Dreams: An Essay on the Imagination of Matter**, trans. by Edith R. Farrell, Dallas, The Pegasus Foundation, 1942.
- Bal, Mieke: **Reading “Rembrandt”: Beyond the Word-Image Opposition**, New York, Cambridge University Press, 1991.
- Ballaster, Ros: **“British Feminism”, Encyclopaedia of Feminist Literary Theory**, Ed. Elizabeth Kowaleski Wallace, London, New York, Routledge, 2009.
- Barne, Rachel: **The Pre-Raphaelites and their World**, London, Tate Gallery Publishing Ltd., 1998.
- Barr, Alan P.: **“From Eden to the Haymarket: The Spoiled Garden in Rossetti’s ‘Jenny,’”** CLA Journal, Vol. 36, No. 3, 1993, pp. 327-338.
- Barringer, Tim, et. AL.: **Pre-Raphaelites: Victorian Avant-Garde**, London, Tate Publishing, 2012.
- Barringer, Tim: **Reading the Pre-Raphaelites**, New Haven, Yale University Press, 2012.
- Barthes, Roland: **The Fashion System**, New York, NY, Hill and Wang, 1967.
- Baskin, Judith Reesa: **Midrashic Women: Formations of the Feminine in Rabbinic Literature**, Hanover, London, Brandeis University Press, 2002.
- Becherer, Nadine L.: **“The Bifurcated Personalities of Christina Rossetti and Dante Gabriel Rossetti as Reflected in their Sister Poems”**, thesis, Denton, Texas, 1988, (Online) <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc500837/m1/2>, University of North Texas Libraries, Digital Library, <https://digital.library.unt.edu>, 12 June 2019.

Bibliography

- Bennett, Andrew J.: "Alone and Palely Loitering": The Reader in Thrall in Keats's "La Belle Dame sans Merci," **Tel Aviv Poetics: Language and the Reader**, Vol. 24, No. 1, 1990, pp. 73-88, (Online) www.jstor.org/stable/42945830, 18 May 2021.
- Berger, John: **Ways of Seeing**, London, British Broadcasting Corporation and Penguin Books, 1972.
- Bertram, Anthony: **A Century of British Painting: 1851-1951**, London, Studio Publications, 1951.
- Bettelheim, Bruno: **The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales**, New York, Random House, 1975.
- Bevis, Matthew: **The Oxford Handbook of Victorian Poetry**, Oxford, Oxford University Press, 2013.
- Berg, Charles: **The Unconscious Significance of Hair**, London, Allen, 1951.
- Bilge, Zeynep F.: "‘Her Speech Is Nothing’: The Communicative Function of Songs in Ophelia’s Mad Scene," **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No:39, 2020, pp. 105-116.
- Blake, William: Jerusalem, in **The Complete Poems**, London, Penguin Books, 1977.
- Bloom, Harold: **Alfred, Lord Tennyson**, New York, Infobase Publishing, 2010.
- _____ : **Poetry and Repression: Revisionism from Blake to Stevens**, New Haven, Conn., Yale University Press, 1976.
- Boine, Albert: **Art in the Age of Civil Struggle, 1848-1871**, Chicago, University of Chicago Press, 2007.
- Bolen, A.E.: "From verse to visual: An analysis of Alfred Tennyson and William Holman Hunt’s The Lady of Shalott," Unpublished Master’s Thesis, Ohio University, 2004.

- Botting, Fred: **Gothic**, London and New York, Routledge, 1996.
- Bourke, Allyson
McMahon: "Tennyson's Lady of Shalott in Pre-Raphaelite Art: Exonerated Artist or Fallen Woman," Theses, and Masters Projects, College of William & Mary - Arts & Sciences, 1996, (Online) <https://dx.doi.org/doi:10.21220/s2-eybx-jm55>, 14 June 2020.
- Boyd, John D., Anne
Williams: "Tennyson's 'Mariana' and Lyric Perspective," **Studies in English Literature, 1500-1900**, Vol. 23, No. 4, 1983, pp. 579 – 593.
- Bowlby, John: **Attachment and Loss**, Vol. 1, Attachment, London, Hogarth P, 1969.
- Braun, Heather L.: **The Rise and Fall of the Femme Fatale in British Literature, 1790-1910**, Maryland, Fairleigh Dickinson University Press, 2012.
- Bristow, J.: "He and I": Dante Gabriel Rossetti's Other Man," **Victorian Poetry**, Vol:39, No:3, 2001, pp. 365-388, (Online) www.jstor.org/stable/40002251, 23 April 2019.
- Broad, Richard: "Water and the Fallen Woman in Victorian Literature and Art," Dissertations from Proquest, Paper 0115203, University of London, 2011.
- Bronkurst, Judith: **The Pre-Raphaelites**, London, Tate Gallery, 1984.
- Brooks, Chris: **Signs for the Times: Symbolic Realism in the Mid-Victorian World**, London, G. Allen & Unwin, 1984.
- Bryson, Norman: **Vision and Painting: The Logic of the Gaze**, New Haven, Yale UP, 1983.
- Bublíková, Štěpánka: "Ut Pictura Poesis: Visual Poetics of Pre-Raphaelite Art", Theses and Dissertation, 2013, (Online) https://theses.cz/id/kaszj0/DIPLOMOVA_PRACE_Visual_Poetics_of_Pre-Raphaelite_Art_Bubl.pdf, 06 April 2019.
- Buchanan, Robert: **The Fleshly School of Poetry and Other Phenomena of the Day**, London, Strahan & Co., Ludgate Hill, 1872.

- Bullen, B. J.: **The Pre-Raphaelite Body: Fear and Desire in Painting, Poetry, and Criticism**, Oxford, Clarendon Press, 1998.
- _____ : "Dante Gabriel Rossetti and the Mirror of Masculine Desire," **Nineteenth-Century Contexts**, Vol. 21, No. 3, 1999, pp. 329-52.
- Burton, Robert: **The Anatomy of Melancholy: What it is**, New York, A. C. Armstrong and Son, 1880, (Online)
https://books.google.com.tr/books?id=mfQPAAAAMAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 30 June 2022.
- Bycroft, Breanna: "The Male Voyeur in D.G. Rossetti's 'Jenny,'" Brown University, **Victorian Web Home**, 2003, (Online)
www.victorianweb.org/authors/dgr/bycroft8.html, 12 June 2020.
- _____ : "A Dialectic of Beauty in Rossetti's Lady Lilith," Brown University, 2004, **Victorian Web Home**, (Online)
<https://victorianweb.org/painting/dgr/paintings/bycroft4.html>, 26 Feb 2022.
- Camden, Carroll: "On Ophelia's Madness," **Shakespeare Quarterly**, Vol. 15 No. 2, 1964, pp. 247-255.
- Campbell; T. Edward: **A Study of the Works of Alfred Lord Tennyson**, Poet Laureate, USA, Macmillan, 1893.
- Carlyle, Thomas: **Sartor Resartus: The Life and Opinions of Herr Teufelsdröckh**, 1831, ebook, 2012, (Online)
<https://www.gutenberg.org/files/1051/1051-h/1051-h.htm>, 01 July 2022.
- Casteras, Susan P.: **Images of Victorian Womanhood in English Art**, Rutherford, NJ, Fairleigh Dickinson UP, 1987.
- Chadwick, Joseph: "A Blessing and a Curse: The Poetics of Privacy in Tennyson's 'The Lady of Shalott,'" **Victorian Poetry**, Vol. 24, No. 1, 1986, pp. 13-30.
- Charney, Maurice, Hanna Charney: "The Language of Madwomen in Shakespeare and His Fellow Dramatists," **Signs**, Vol. 3, No. 2, 1977, pp. 451-460.

- Cheney, Liana De Girolami: "The Fair Lady and the Virgin in Pre-Raphaelite Art: The Evolution of a Societal Myth," **Pre-Raphaelitism and Medievalism in the Arts**, Ed. Liana De Girolami Cheney, Lewiston, Edwin Mellon Press, 1992, pp. 241-280.
- Chesler, Phyllis: **Women and madness**, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2005.
- Chevalier, J., et. Al.: **A Dictionary of Symbols**, London, England, Penguin Books, 2007.
- Codell, Julie F.: "Empiricism, Naturalism and Science in Millais's Paintings," **John Everett Millais: Beyond the Pre-Raphaelite Brotherhood**, Ed. Debra N. Mancoff. New Haven, Yale University Press, 2001, pp. 119-147.
- _____ : "Painting Keats: Pre-Raphaelite Artists Between Social Transgressions and Painterly Conventions," **Victorian Poetry**, Vol. 33, No. 3-4, Word and Image, Autumn - Winter, 1995, pp. 341-370.
- Cole, Mark: "A Haunting Portrait by William Holman Hunt," **The Bulletin of the Cleveland Museum of Art**, Vol. 77, No. 10, 1990, pp. 354-365.
- Colley, C. Ann: "The Quest for the 'Nameless' in Tennyson's 'The Lady of Shalott,'" **Victorian Poetry**, Winter, Vol. 23, No. 4, 1985, pp. 369-378.
- Cott, N.F.: **The Grounding of Modern Feminism**, New Haven, Yale University Press, 1987.
- Cruz, Priscila Sosa: **The Language of Flowers Dictionary**, Xlibris Corporation, ebook, 2015, (Online)
https://books.google.com.tr/books/about/The_Language_of_Flowers_Dictionary.html?id=LgQyCgAAQB-AJ&redir_esc=y, 05 June 2022.
- Daly, Gay: **Pre-Raphaelites in Love**, New York, Ticknor & Fields, 1989.
- Danahay, Martin A.: "Dante Gabriel Rossetti's Virtual Bodies," **Victorian Poetry**, Vol. 36, No. 4, 1998, pp. 379-398.

- Dane, Gabrielle: "Reading Ophelia's Madness," **Exemplaria**, Vol. 10 No. 2, 1998, pp. 405–23.
- D'Avanzo, Mario L.: "A Poem about Poetry and Imagination: La Belle Dame Sans Merci," **John Keats: Narrative Poems**, Ed. John Spencer Hill, Basingstok and London, Macmillan, 1967, pp. 199-208.
- Davies, Mel: "Corsets and Conception: Fashion and Demographic Trends in the Nineteenth Century," **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 24, No. 4, 1982, pp. 611-641.
- Davis, Lloyd: **Virginal Sexuality and Textuality in Victorian Literature**, New York, State University of New York Press, 1993.
- Deane, Laura: **Gender, Madness, and Colonial Paranoia in Australian Literature: Australian Psychoses**, London, Lexington Books, 2017.
- Demoor, Marysa: "Art-Catholic Revisited: Dante Rossetti's Early Paintings and Northern Renaissance Art," **The Journal of Pre-Raphaelite Studies**, Vol. 14, No. 1, 2005, pp. 5–14.
- Dietz, Theresa S.: **The Complete Language of Flowers: A Definitive and Illustrated History**, London, Quarto Publishing plc., 2020.
- DiGangi, Mario: "**Women's Speech: Attacks and Defenses**," **The Winter's Tale: Texts and Contexts**, By William Shakespeare, Ed. Mario DiGangi, Boston and New York, Bedford /St. Martin's, 2008.
- Dijkstra, Bram: **Idols of Perversity: Fantasies of Feminine Evil in Fin de Siècle Culture**, Oxford, Oxford University Press, 1986.
- Doan, L. Laura: "Narrativity and Transformative Iconography in D. G. Rossetti's Earliest Paintings," **Soundings: An Interdisciplinary Journal**, vol. 71, no. 4, 1988, pp. 471–483.

- Doane, Mary Ann: **Femmes Fatales: Feminism, Film Theory, Psychoanalysis**, New York, London, Routledge, Chapman and Hall, Inc., 1991.
- Donnelly, Brian: “Rebuilding the House of Life: Dante Gabriel Rossetti, Ekphrasis, and Victorian Sexuality”, Theses and Dissertation, 2004, (Online) <http://etheses.whiterose.ac.uk/9857/1/420262.pdf>, 22 Jan 2022
- _____ : “Sonnet—Image—Intertext: Reading Rossetti’s ‘The Girlhood of Mary Virgin’ and ‘Found’”, **Victorian Poetry**, Vol. 48, No. 4, 2010, pp. 475–88, (Online) <http://www.jstor.org/stable/41105672>, 13 March 2020.
- _____ : **Reading Dante Gabriel Rossetti: The Painter as Poet**, Burlington, Ashgate Publishing Limited, 2015.
- Edmond, Rod: **Affairs of the Hearth: Victorian Poetry and Domestic Narrative**, London, Routledge, 1988.
- Edward, Lee: “The Labors of Psyche: Toward a Theory of Female Heroism,” **Critical Inquiry**, Vol. 6, No. 1, 1979, pp. 33–49.
- Ellacombe, Henry: **The Plant-Lore and Garden-Craft of Shakespeare**, London, W. Satchell and Co., 1896.
- Ellis, Havelock: **Erotic Symbolism, Vol. 5 of His Studies in the Psychology of Sex**, Philadelphia, Davis, 1920.
- Emonds, Friederike B.: “Femme Fragile,” **The Feminist Encyclopedia of German Literature**, Eds. Friederike Eigler and Susanne Kord, Westport, Greenwood P, 1997, pp. 165-166.
- Falchi, Simonetta: “The Lady of Shalott in Pre-Raphaelite Painting,” **Figures in the Carpet: studi di letteratura e cultura vittoriana**, Pescara, Tracce, 2012, pp.383-393.
- Ferber, Michael: **A Dictionary of Literary Symbols**, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.
- Ferber, Michael: **The Cambridge Introduction to British Romantic Poetry**, Cambridge, Cambridge University Press, 2012.

- Field, A., G. Scoble: **The Meaning of Herbs: Myth, Language & Lore**, San Francisco, Chronicle Books, 2001.
- “Fine Arts: Royal Academy” **Athenaeum 1282**, (22 May 1852), 581-583, (Online) http://www.engl.duq.edu/servus/PR_Critic/A22may52.html, 22 December 2020.
- Fischer, Sandra K.: “Hearing Ophelia: Gender and Tragic Discourse in ‘Hamlet,’” **Renaissance and Reformation / Renaissance et Réforme**, Vol. 14, No. 1, 1990, pp. 1-10.
- Foucault, Michel: **The History of Sexuality, Volume 1: An Introduction**, New York, Vintage, 1978.
- _____ : **Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason**, New York, Pantheon Books, 1965.
- _____ : **History of Madness**, London and New York, Routledge, 2006.
- Fredeman, William E.: **The Correspondence of Dante Gabriel Rossetti: The Chelsea Years, Volume IV, 1868-70**, Cambridge, Brewer, 2004.
- Freud, Sigmund: “Mourning and Melancholia,” **The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud**, Ed. James Strachey, London, Hogarth Press, 1914-16.
- _____ : (1905) **On Sexuality: Three Essays on the Theory of Sexuality and Other Works**, Harmondsworth, Penguin Books, 1977.
- Gaines, Janet Howe: “Lilith. Seductress, Heroine or Murderer?” **Bible Review** 17, No. 5, 2001, pp. 12-20,43-44, (Online) <https://www.biblicalarchaeology.org/daily/people-cultures-in-the-bible/people-in-the-bible/lilith>, 30 May 30, 2021.
- Gal, Ana G.: “Performative Femininity and Female Invalidism in John Keats’s “La Belle Dame Sans Merci” and S.T. Coleridge’s Christabel,” **Gender in the Vampire Narrative**, Eds. Amanda Hobson and U. Melissa Anyiwo, Rotterdam, Boston, Taipei, 2016, pp. 161-171.

- Gilbert, Sandra, M., Susan Gubar: **The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination**, New Haven, Yale UP, 1979.
- Girouard, Mark: **The Return to Camelot: Chivalry and the English Gentleman**, New Haven, Yale UP, 1981.
- Gitter, Elisabeth G.: "The Power of Women's Hair in the Victorian Imagination," **PMLA**, Vol. 99, No. 5, 1984, pp. 936-954.
- Goellnicht, Donald C.: **The Poet-Physician: Keats and Medical Science**, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1984.
- Golden, Catherine: "Dante Gabriel Rossetti's Two-Sided Art", **Victorian poetry**, Vol. 26, No. 4, 1988, pp. 395-402.
- Gombrich, E. H.: **Art and Illusion: A Study in the Psychology of Pictorial Representation**, London, Phaidan, 1960.
- Greenblatt, Stephen: **Notes on Shakespeare, William: The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark**, Ed. Stephen Greenblatt, New York, London, W.W. Norton, 2008.
- Greer, Germaine: **The Female Eunuch**, London, MacGibbon & Kee, 1970.
- Gribble, Jennifer: **The Lady of Shalott in the Victorian Novel**, London and Basingstoke, The Macmillan Press Ltd., 1983.
- Gunter, O.G.: "Life and Death Symbols in Tennyson's 'Mariana,'" **South Atlantic Bulletin**, Vol. 36, No. 3, 1971, pp. 64-67.
- Hagberg, Garry: "Aristotle's 'Mimesis' and Abstract Art," **Philosophy**, Vol. 59, No. 229, 1984, pp. 365-371.
- Hagelman, C. W.: "Keats and the medical Profession," Unpublished PhD Dissertation, The University of Texas, 1956.
- Harris, Daniel A: "D. G. Rossetti's 'Jenny': Sex, Money, and the Interior Monologue," **Victorian Poetry**, Vol. 22, No. 2, The Dramatic "I" Poem, 1984, West Virginia University Press, pp. 197- 215.
- Hartshorne, H. C.: **English Medieval Embroidery**, London, J. H. Parker, 1848.

- Harvey, John: **Men in Black, Chicago**, IL, The University of Chicago Press, 1995.
- Hazlitt, William: "Effeminacy and Character," **Table Talk, or Essays on Men and Manners, (1821-22,1824)**, Produced by Christopher Hapka, and David Widger, Project Gutenberg, 2017, (Online)
<https://www.gutenberg.org/files/3020/3020-h/3020-h.htm>, 18 May 2021.
- Hedgecock, Jennifer: **The Femme Fatale in Victorian Literature: The Danger and the Sexual Threat**, New York, Amherst, Cambria Press, 2008.
- Heller, Reinhold: **The Earthly Chimera and the Femme Fatale: Fear of Woman in Nineteenth Century Art**, Chicago, University of Chicago Press, 1981.
- Henderson, Marina: **Dante Gabriel Rossetti**, New York, St. Martin's Press, 1973.
- Heninger, S. K. Jr.: "Sidney's Speaking Pictures and the Theatre," **Style**, Vol. 23, No. 03, 1989, pp. 395-404.
- Hess, Thomas B., Linda Nochlin: **Woman as Sex Object: Studies in Erotic Art, 1730-1970**, New York, Newsweek, 1972.
- Hill, James L.: "Tennyson's 'The Lady of Shalott': The Ambiguity of Commitment," **The Centennial Review**, Vol. 12, No. 4, 1968, pp. 415-429.
- Hilton, Timothy: **The Pre-Raphaelites**, London, Thames and Hudson, 1970.
- Hobson, Anthony: **The Art and Life of J. W. Waterhouse, RA 1849-1917**, New York, Rizzoli, 1980.
- Holdys, Malgorzata: "She 'felt no fear at all?': The Virgin Mary and the feminist voice in Dante Gabriel Rossetti's 'The girlhood of Mary Virgin' and 'Ecce Ancilla Domini,'" **Acta philologica**, 3434917, No. 45, 2014, pp. 36- 42.
- Hollander, John: "Tennyson's Melody," **The Georgia Review**, Vol. 29, No. 3, 1975, pp. 676-703.

- Holman-Hunt, Diana:
hooks, bell: **My Grandfather, His Wives and Loves**, London, Hamish Hamilton, 1969.
- Hunt, W. Holman: **Feminist Theory: From margin to Center**, Boston, South End Press, 1984.
- Hunt, Dixon Hunt: **Pre-Raphaelitism and the Pre-Raphaelite Brotherhood**, New York, London, The Macmillan Company, Macmillan & Co., 1905.
- Hunt, Dixon Hunt: "A Moment's Monument: Reflections on Pre-Raphaelite Vision in Poetry and Painting," **Pre-Raphaelitism: A Collection of Critical Essays**, Ed. James Sambrook, Chicago, London, University of Chicago Press, 1974. pp. 243-264.
- Igra, Caroline: "William Holman Hunt's Portrait of Fanny: Inspiration for the Artist in the Late 1860s", **Zeitschrift für Kunstgeschichte**, Vol. 65 No. 2, 2002, p. 232-241, (Online)
<https://www.jstor.org/stable/4150685>, 11 June 2019.
- Inglis, Alison, O'Brien Cecilia: "The Breaking of the Web': William Holman Hunt's two early versions of The Lady of Shalott," **Art Bulletin of Victoria** 32, No. 18 June 2014.
- Irigaray, L.: **Speculum of the Other Woman**, Trans. by Gillian C. Gill, Ithaca, Cornell University Press, 1985.
- Jackson-Houlston, C. M.: "The burial-place of the fashions: The representation of the dress of the poor in illustrated serial prose by Dickens and Hardy," **Textile History**, Vol. 33 No. 1, 2002, pp. 98-111.
- Jakse, Vanessa: "The Black Blood of the Tennysons: Rhetoric of Melancholy and the Imagination in Tennyson's Poetry," thesis, Cleveland State University, 2014, (Online)
<https://engagedscholarship.csuohio.edu/etdarchive/839>, 22 November 2021.
- _____ : **Legends of the Madonna**, London, Longmans, Green, and Co., 1879.

- Jung, Carl: **Symbols of Transformation: An Analysis of the Prelude to A Case of Schizophrenia**, USA, Princeton University Press, 1976.
- Kaplan, Ann: **"Is the gaze male?"; Women and Film: Both Sides of the Camera**, London, Methuen, 1983.
- Keats, John: **Selected Poems and Letters of Keats**, 1818, Ed. Robert Gittings, Oxford and New York, Oxford University Press, 2002.
- Keech, J.: "The Survival of the Gothic Response," **Studies in the Novel**, Vol. 6, No. 2, 1974, pp. 130-144, (Online) <http://www.jstor.org/stable/29531653>, 24 September 2021.
- Kenneth Clarke: **Looking at Pictures**, Holt Rinehart and Winston, New York 1960.
- Kılıç, Yıldız: "To See Clearly is Poetry": The Visual Narratives of J. M. W. Turner, **Dergi park**, Vol. 0, No. 23, 2014, p. 23.68, (Online) <http://dergipark.org.tr/iusty/issue/16996/177594>, 10 June 2019.
- _____ : **My World My Work My Woman Al My Own: Reading Dante Gabriel Rossetti in His Visual and Textual Narratives**, UK, Bloomington, AuthorHouse, 2014.
- _____ : "The Subliminal Code of Fashion Cracked: The Self-Possessed Pre-Raphaelite 'Stunner,'" **Fashion**, Ed. B. Brownie, L. Petican, J. Reponen, Oxford, Inter-Disciplinary Press, 2012, pp.15-24.
- Kiefer, Carol S., et. Al.: **The Myth and Madness of Ophelia**, Amherst, MA, Mead Art Museum Press, 2001.
- Kirkby, Mandy, Vanessa Diffenbaugh: **A Victorian Flower Dictionary: The Language of Flowers Companion**, New York, Random House Inc., 2011.
- Kishler, Thomas C.: "Aristotle and Sidney on Imitation," **The Classical Journal**, Vol. 59, No. 02, 1963, pp. 63-64.
- Knoepfmacher U.C, G. B. Tennyson: **Nature and Victorian Imagination**, USA, University of California Press, 1977.

- Kramer, Lawrence: **After the Love death: Sexual Violence and the Making of Culture**, Berkeley, University of California Press, 1997.
- Kremer, Aleksandra: "Between Centrality and Marginality: Dante Gabriel Rossetti's Images of the Virgin Mary," **The Central and the Peripheral: Studies in Literature and Culture**, Eds. Pawel Schreiber, Joanna Malicka, Jakub Lipski, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2013, pp. 71-88, (Online)
<https://books.google.com.tr/books?Id>, 18 April 2020.
- Krieger, Murray: "A Waking Dream: The Symbolic Alternative to Allegory," **Allegory, Myth and Symbol**, Ed. Morton B. Bloomfield, Cambridge, MA, London, Harvard University Press, 1981, pp. 1-22.
- Kromm, Jane: "The Feminization of Madness in Visual Representation," **Feminist Studies**, Vol. 20, No. 3, 1994, pp. 507-535.
- Lacan, Jacques: **The Seminar of Jacques Lacan: Desire and Its Interpretation**, Book VI, 1958-59, (Online)
<http://www.lacanireland.com/web/wp-content/uploads/2010/06/THE-SEMINAR-OF-JACQUES-LACAN-VI.pdf>, 05 January 2021.
- _____ : "Desire and the Interpretation of Desire in Hamlet," **A Practical Reader in Contemporary Literary Theory**, Eds. Peter Brooker and Peter Widdowson, London, Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1996, pp. 16-29.
- Landow, George P.: "Aesthetic Pre-Raphaelitism", Brown University, **The Victorian Web**, 2004, (Online)
<https://victorianweb.org/painting/prb/3.html>, 09 April 2019.
- _____ : "Pre-Raphaelitism in Poetry", Brown University, **The Victorian Web**, 2004, (Online)
<https://victorianweb.org/painting/prb/4.html>, 29 June 2022.

- Laurent, Béatrice: "Hidden Iconography in *Found* by Dante Gabriel Rossetti," **The Journal of Pre-Raphaelite Studies**, No. 15, 2006, pp. 15-26.
- Lawlor, Clark: **Consumption and Literature: The Making of the Romantic Disease**, New York and Hampshire, Palgrave Macmillan, 2007.
- Layard, George
Somes: **Tennyson and His Pre-Raphaelite Illustrators**, Boston, Copeland and Day, 1894.
- Lee, Seungyeon: "Enchanted or endangered by Sleep? Modern interpretation of the heroine's consciousness in *Tales of Sleeping Beauty* (Transformations by Anne Sexton and *Beginning with O* by Olga Broumas)," **Interdisciplinary Humanities**, No. 33, 2016, pp. 11-20.
- Leng, Andrew: "Millais's 'Mariana': Literary Painting, the Pre-Raphaelite Gothic, and the Iconology of the Marian Artist," **Journal of Pre-Raphaelite**, Vol. 1, No. 1, Part 2, 1988, pp. 63-72.
- Lenk, Elizabeth: "The Self-Reflecting Woman," **Feminist Aesthetics**, Ed. Gisela Ecker, London, Women's Press, 1985, pp. 51-58.
- Leon, Derrick: **Ruskin: The Great Victorian**, New York, Routledge, 2015.
- Leonard, S. M.
Mead: "The Bower of the Pre-Raphaelites: Plant Life and the Search for Meaning in the Art of Millais, Rossetti, and Morris", Theses and Dissertation, Middletown, Connecticut, 2009, (Online) https://wescholar.wesleyan.edu/etd_hon_theses/346, 17 March 2019.
- Lessing, Gotthold E.: **Laocoön: An Essay on the Limits of Painting and Poetry**, Baltimore, The Johns Hopkins UP, 1984.
- Lever, J. W.: "Three Notes on Shakespeare's Plants," **The Review of English Studies**, Vol. 3, No. 10, 1952, pp. 117-129.
- Lionel, Stevenson: **The Pre-Raphaelite Poets**, USA, The University of North Caroline Press, 1972.
- Lurie, Alison: **The Language of Clothes**, New York, NY, Random House, 1981.

- Luczyńska-Holdys, Małgorzata: **Soft-Shed Kisses: Re-visioning the Femme Fatale in English Poetry of the 19th Century**, New Castle, Cambridge Scholars Publishing, 2013.
- Maccaffrey, Isabel G.: **Spenser's Allegory: The Anatomy of Imagination**, Princeton, NJ, Princeton UP, 1976.
- Macherey, Pierre: **A Theory of Literary Production**, trans. by Geoffrey Wall, London: Routledge, 1978.
- Mancoff, Debra N.: **The Pre-Raphaelite Language of Flowers**, Munich, London, New York, 2012.
- Marsh, Jan: **The Pre-Raphaelite Sisterhood**, New York, St. Martin's Press, 1985.
- _____ : **The Pre-Raphaelites: Their Lives in Letters and Diaries**, London, Collin & Brown, 1996.
- _____ : **Pre-Raphaelite Women: Images of Femininity**, London, Orion Publishing Co., 1987.
- _____ : "Of Sesame and Lilies: Education in a Humane Society," **Sesame and Lilies John Ruskin**, Ed. Deborah Epstein Nord, USA, Yale University Press, 2002, pp. 142-164.
- Marshik, Celia: "The Case of 'Jenny': Dante Gabriel Rossetti and the Censorship Dialectic," **Victorian Literature and Culture**, Vol. 33, No. 2, 2005, pp. 557-584.
- Martin, M. David: "Romantic Perspectivism in Tennyson's 'The Lady of Shalott,'" **Victorian Poetry**, Vol. 11, No. 3, 1973, pp. 255-256.
- McGann, Jerome: **Dante Gabriel Rossetti: Collected Poetry and Prose**, New York, Yale University Press, 2003.
- _____ : "DG Rossetti and the Art of Inner Standing-Point," **Outsiders Looking in: The Rossettis Then and Now**, Eds. David Clifford, Laurence Roussillon, London, Anthem Press, 2004, pp. 171-188.
- Merkur, D.: **The Mystery of Manna: The Psychedelic Sacrament of the Bible**, Rochester, Vermont, Park Street Press, 2000.

- Merrill, Katharine: "Wordsworth's Realism," **Modern Language Notes**, Vol. 15, No. 4, 1900, pp. 102-108.
- Michie, Helena: **The Flesh Made Word: Female Figures and Women's Bodies**, New York, Oxford University Press, 1987.
- Mill, S. John: (1981) **The Collected Works of John Stuart Mill, Volume I - Autobiography and Literary Essays [1824]**, Eds. John M. Robson and Jack Stillinger, Toronto, University of Toronto Press, London, Routledge and Kegan Paul, 2010, (Online) <https://oll.libertyfund.org/titles/242>, 29 August 2019.
- Millais, John Guille: **The Life and Letters of Sir John Everett Millais**, London, Methuen, 1899, (Online) <https://archive.org/details/lifelettersofsir01milliala/page/n11/mode/2up>, 03 April 2021.
- Miller, Andre H., James Eli Adams: **Sexualities in Victorian Britain**, Bloomington, Indiana UP, 1996.
- Miller, Dean: **Man, Myth, and Magic: Animals and Animal Symbols in World Culture**, New York, Cavendish Square Publishing, 2014.
- Millet, Kate: **Sexual Politics**, New York, Colombia University Press, 1970.
- Mitchell, Juliet: **Psychoanalysis and Feminism**, Harmondsworth, Penguin, 1974-1975.
- Mitchell, Sally: **The Fallen Angel: Chastity, Class, and Women's Reading, 1835-1880**, Ohio, Bowling Green University Popular Press, 1981.
- Morris, William, Norman Kelvin: **The Collected Letters of William Morris, Volume II, Part B, 1885-1888**, New Jersey, Princeton University Press, 1987.
- Moyle, Franny: "The Pre-Raphaelites: Sanctity, sex and death in high definition": The bold strokes of the Pre-Raphaelites explored repressed desires long before Surrealism, **The telegraph**, 2012, (Online)

- <https://www.telegraph.co.uk/culture/art/9544662/The-Pre-Raphaelites-Sanctity-sex-and-death-in-high-definition.html>, 25 February 2021.
- Mulvey, Laura: "Feminism, Film and the 'Avant-garde'", **Women Writing and Writing about Women**, Ed. Mary Jacobus, New York, Routledge, 2012, pp. 177-196
- Nead, Lynda: **Myths of Sexuality**, Oxford, Basil Blackwell, 1988.
- Neely, Carol
Thomas: "Documents in Madness': Reading Madness and Gender in Shakespeare's Tragedies and Early Modern Culture," **Shakespeare Quarterly**, Vol. 42, No. 3, 1991, pp. 315-338.
- _____ : "Reading Women and Madness in Medical, Dramatic, and Visual Texts", **Attending to Women in Early Modern England**, Ed. Betty S. Travitsky and Adele F. Seeff, Newark, University of Delaware Press, 1994, pp. 113-115.
- Nelson, Elizabeth: "Tennyson and the Ladies of Shalott," **Ladies of Shalott: A Victorian Masterpiece and its Contexts**, Providence, Rhode Island, An Exhibition By the Department of Art, Brown University, 1985, pp. 4-16.
- Neuringer, Miriam: "The Burden of Meaning: Hunt's *Lady of Shalott*," **Ladies of Shalott: A Victorian Masterpiece and Its Contexts**, Providence, Rhode Island, An Exhibition By the Department of Art, Brown University, 1985, pp. 61-70.
- Nichols, Frances
Drennen: "The Language of the Landscape: Landscape in the Work of John Everett Millais and its Influence on Later Pre-Raphaelite Artists and Victorian Social Realism," Dissertation, The University of Alabama at Birmingham, 2013, (Online)
<https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ME/DIA262/landscapes.pdf> 19 March 2020.
- Nochlin, Linda,
Thomas B. Hess: **Woman as Sex Object: Studies in Erotic Art 1730-1979**, Art News Annual, New York, 1972.

- Nochlin, Linda: "Lost and Found: Once More the Fallen Woman," **The Art Bulletin**, Vol. 60, No. 1, 1978, pp. 139-153.
- _____ : **Women, Art, And Power and Other Essays**, New York, Routledge, 2018.
- Olivas, Tynelle Ann: "Who is Ophelia? An examination of the Objectification and Subjectivity of Shakespeare's Ophelia," UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones, 2015.
- O'Neill, Morna: "Arts and Crafts Painting: The Political Agency of Things," **British Art Studies**, No. 1, 2015, (Online) <https://doi.org/10.17658/issn.2058-5462/issue-01/moneill>, 04 Sept 2020.
- Orlando, J. Emily: "That I May Not Faint, or Die, or Swoon: Reviving Pre-Raphaelite Women," **Women's Studies**, Vol. 38, No. 6, 2009, pp. 611-646, (Online) <https://doi.org/10.1080/00497870903021505>, 27 June 2020.
- Osińska, Dorota: "Then Thickest Dark Did Trance the Sky": A Representation of Psychological Decay in Alfred, Lord Tennyson's 'Mariana,'" **New Horizons in English Studies**, No. 1, 2019, pp. 74-89.
- Ovid, 43 B. C-17 A. D. or 18 A. D.: **Ovid Metamorphoses**, Ed. R. J. Tarrant, London, Oxford University Press, 2004.
- Panakal, Anthony Elsie: "The Major Themes of Tennyson", Loyola University Chicago, Dissertations, Paper 708, 1963, (Online) https://ecommons.luc.edu/luc_diss/708, 10 June 2019.
- Parker, Rozsika: **The Subversive Stitch: Embroidery and Making of the Feminine**, London, Woman's Press, 1984.
- Pater, Walter: "Dante Gabriel Rossetti," **Walter Pater: Three Major Texts (The Renaissance, Appreciations, and Imaginary Portraits)**, Ed. with intro. William E. Buckler, New York, New York University Press, 1986, pp. 532-533.

- Pearce, Lynne: **Woman/Image/Text: Readings in Pre-Raphaelite Art and Literature**, Toronto and Buffalo University of Toronto Press, 1991.
- Peckham, Morse: **Romanticism: The Culture of the Nineteenth Century**, New York, G. Braziller, 1965.
- Peltason, Timothy: "The Embowered Self: 'Mariana' and 'Recollections of the Arabian Nights,'" **Victorian Poetry**, Vol. 21, No. 4 1983, pp. 335-350.
- Peterson, Gary R.: **The Intellectual Handyman on Art: A Compilation of Essays**, IUniverse, Inc, Bloomington, 2011.
- Peterson, Kaara: "Framing Ophelia: Representation and the Pictorial Tradition," **Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal**, Vol. 31, No. 3, 1998, pp. 1-24.
- Peterson, Linda H.: "Tennyson and the Ladies," **Victorian Poetry**, Vol. 47, No. 1, 2009, pp. 25-43.
- Plain, Gill, Susan Sellers: **A History of Feminist Literary Criticism**, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.
- Plasa, Carl: "Cracked from Side to Side": Sexual Politics in "The Lady of Shalott," **Victorian Poetry**, Vol. 30, No. 3/4, 1992, pp. 247-26.
- Pollock, Griselda: **Vision and Difference: Femininity, Feminism and Histories of Art**, London, New York, Routledge, 1988.
- Poole, Adrian: **Lamb, Hazlitt, Keats: Great Shakespeareans, Volume IV**, London, Bloomsbury Publishing Plc., 2010.
- Praz, Mario: **The Romantic Agony**, London and New York, Oxford University Press, 1970.
- Prettejohn, Elizabeth: **The Art of the Pre-Raphaelites**, Princeton NJ, Princeton University Press, 2000.
- Rabinow, P.: **The Foucault Reader**, New York, Pantheon Books, 1984.
- Ready, Kathryn: "Reading Mary as Reader: The Marian Art of Dante Gabriel and Christina Rossetti", **Victorian Poetry**, 46:2, 2008, pp. 151-174, (Online) www.jstor.org/stable/40347416, 21 Mar. 2020.

- Reynolds, Margaret: **The Fallen Woman: Fallen Women and the Great Social Evil in Victorian Literature and Culture**, London, The Foundling Museum, 2015-16.
- Reynolds, Sir Joshua: **Discourses Delivered to the Students of the Royal Academy**, London, Richard Taylor, 1831.
- Rhodes, Kimberly: **Ophelia and Victorian Visual Culture: Representing Body Politics in the Nineteenth Century**, New York, Routledge, 2017.
- _____ : “Degenerate Detail: John Everett Millais and Ophelia’s ‘Muddy Death,’” **John Everett Millais: Beyond the Pre-Raphaelite Brotherhood**, Ed. Debra N. Mancoff, New Haven, Yale University Press, 2001, pp. 40-65.
- Richardson, James: **Vanishing Lives: Style and Self in Tennyson, D. G. Rossetti, Swinburne, and Yeats**, Charlottesville, University Press of Virginia, 1988.
- Riede, G. David: **Dante Gabriel Rossetti Revisited**, New York, Twayne, 1992.
- _____ : **Allegories of One’s Own Mind: Melancholy in Victorian Poetry**, Columbus, Ohio State University Press, 2005.
- Rodgers, Lise: “The Book and the Flower: Rationality and Sensuality in Dante Gabriel Rossetti’s ‘Jenny,’” **The Journal of Narrative Technique**, Vol. 10, No. 3, 1980, pp. 156-169.
- Roe, Dinah: “The Pre-Raphaelites”, *Discovering Literature: Romantics & Victorians*, (Online) <https://www.bl.uk/romantics-and-victorians/articles/the-pre-raphaelites>, 28 March 2019.
- Rossetti, William Michael: **Rossetti Papers 1862-1870**, London, 1903, (Online) <http://www.rossettiarchive.org/docs/2-1867.s205.raw.html>, 20 June, 2021.
- _____ : **Dante Gabriel Rossetti as Designer and Writer**, Cassell, London, 1889.
- _____ : **Dante Gabriel Rossetti, His Family Letters with a Memoir**, London, 1895.

- Rousseau, J-J: (1762) **The Social Contract: And, the First and Second Discourses**, Ed. Susan Dunn, New Haven, London, Yale University Press, 2002.
- “Royal Academy Exhibition (Third Notice)”: **The Illustrated London News 24 May 1851**, pp. 462-464.
- Rudwin, Maximilian: “The Legend of Lilith,” **The Open Court**, Vol. 44, No. 9:892, 1930, pp. 513-521.
- Rupp, J. Leila, Carly Thomsen: “What is Sexuality? Social Constructionist and Poststructuralist Perspectives”, **The Oxford Handbook of Feminist Theory**, Ed. Lisa Jane Disch, M. E. Hawkesworth, New York, Oxford University Press, 2016.
- Ruskin, John, et. Al.: **The Nature of Gothic: A Chapter of the Stones of Venice**, Hammersmith, printed by William Morris at the Kelmscott Press and published by George Allen, London, 1892.
- Ruskin, John: (1865) **Of Queen’s Gardens**, London, Ballantyne Press, University of California Libraries, 1902.
- _____ : “Notes on Millais,” **The Library Edition of the Works of John Ruskin**, Eds. E. T. Cook and Alexander Wedderburn, 39 vols., London, George Allen, 1903–12, pp. xiv-496.
- _____ : **On The Old Road, 1834-1885: A Collection of Miscellaneous Essays and Articles on Art and Literature**, Volumes I-II, Frankfurt am Main, 2018.
- _____ : 1869) *The Queen of the Air: Being a Study of the Greek Myths of Cloud and Storm*, *The Works of John Ruskin*, The Project Gutenberg eBook, 2004, (Online)
<https://www.gutenberg.org/files/12641/12641-h/12641-h.htm>, 21 May 2021.
- _____ : (1865) **Modern Painters: Volume II**, London, Spottiswoode and Co. (Online)
https://books.google.li/books?id=3V4VAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, May 18, 2021.

- Ryan, Robert M: "Keats and the Truth of Imagination," **The Wordsworth Circle**, Vol. 4, No. 4, 1973, pp. 259–266.
- Schneider, Christina: "Monstrosity in the English Gothic Novel," **Julius-Maximilians-Universität Würzburg**, Vol. 3, No.1, 2015, pp. 2-11.
- Schulkins, R.: **Keats, Modesty and Masturbation**, London, Routledge, 2016.
- Scott, Grant F.: "Language Strange: A Visual History of Keats's 'La Belle Dame Sans Merci,'" **Studies in Romanticism**, Vol. 38, No. 4, 1999, pp. 503–35.
- Seaton, Beverly: "Considering the Lilies: Ruskin's 'Proserpina' and Other Victorian Flower Books," **Victorian Studies**, Vol. 28 No. 2, 1985, pp. 255-82.
- Seys, Madeleine C: **Fashion and Narrative in Victorian Popular Literature: Double Threads**, New York, Routledge, 2017.
- Shaw, Marion: **Alfred Lord Tennyson**, London, Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead, 1988.
- Shakespeare, William: (1603) **The Tragedy of Hamlet, The Prince of Denmark**, Ed. Dr. Barbara A. Mowat and Paul Werstine, Simon & Schuster, 2012.
- Showalter, Elaine: **The Female Malady: Women, Madness and English Culture, 1830-1980**, New York, Pantheon Books, 1985.
- _____ : "Representing Ophelia: women, madness, and the responsibilities of feminist criticism," **Shakespeare and the Question of Theory**, Eds. Geoffrey H. Hartman, Patricia Parker, New York and London, Methuen, 1985, pp. 77-94.
- Shefer, Elaine: **Birds, Cages and Women in Victorian and Pre-Raphaelite Art**, New York, Peter Lang, 1990.
- Sidney, Sir Philip: (1595) **An Apology for Poetry, or, The Defence of Poesy**, Ed. R. W. Maslen, Manchester, New York, Manchester University Press, 2002.

- Silver, Carole G.: "Waterhouse Revisited," **Victorian Literature and Culture**, Vol. 39, No.1, 2011, pp. 263-269.
- Slinn, E. Warwick: **Victorian Poetry as Cultural Critique: The Politics of Performative Language**, Charlottesville, London, University of Virginia Press, 2003.
- Smiles, Sam: (2000) **British Artists: J.M.W. Turner**, Tate Publishing, London, 2004.
- Smith, G.: "The Subway Grate Scene in The Seven Year Itch: 'The Staging of an Appearance-As-Disappearance,'" **Cinémas**, Vol. 14, No. 2-3, 2004, pp. 213–244.
- Søndergaard, Peter Brix: "'Something strangely perverse': Nature and Gender in J. E. Millais's Ophelia," **Journal for the Study of Romanticisms**, Vol. 07, No. 1, 2018, pp. 115-126. (Online)
<https://www.researchgate.net/publication/329613687>, 11 June 2019.
- Spencer-Longhurst, Paul: **The Blue Bower: Rossetti in the 1860s**, London, Scala Publishers Ltd, 2000.
- Sprengnether, Madelon: "Feminist Criticism and Psychoanalysis," **A History of Feminist Literary Criticism**, Eds. Gill Plain and Susan Sellers, New York, Cambridge University Press, 2007, pp. 235-262.
- Standen, Edith Appleton, et. Al.: "Letters," **The Art Bulletin**, Vol. 67, No. 2, 1985, pp. 317-24.
- Stein, Richard L.: **The Ritual of Interpretation**, Cambridge, Harvard University Press, 1975.
- Stevenson, Lionel: **The Pre-Raphaelite Poets**, USA, The University of North Carolina Press, 1972.
- Stillinger, Jack: "Keats and Romance," **Studies in English Literature, 1500-1900**, Vol. 8, No. 4, 1968, pp. 593–605.
- Surtees, Virginia: **The Paintings and Drawings of Dante Gabriel Rossetti (1828-1882)**, A Catalogue Raisonné, 2 vols., Oxford, Clarendon Press, 1971.

Bibliography

- Sussman, Herbert: "The Pre-Raphaelites and the 'Mood of the Cloister,'" **Browning Institute Studies**, Vol. 8, 1980, pg. 45-55, (Online)
<http://www.jstor.org/stable/25057684/>, 04 Sept 2020.
- Swafford, James: "'The Fullness of the Time': The Early Marian Poems of D. G. Rossetti," **Journal of Pre-Raphaelite Studies**, Vol. 2, No. 2, 1982, pp. 78–91.
- Taylor, Maya: "Domestic Interiors as Extensions of the Feminine Soul," Brown University, **The Victorian Web**, 2006, (Online)
<http://www.victorianweb.org/painting/prb/taylor2.html>, 26 June 2020.
- Teker, G. Sayın: "Empowered by Madness: Ophelia in the Films of Kozintev, Zeffirelli, and Branagh," **Literature Film Quarterly**, Vol. 34, No. 2, 2006, pp. 113-119.
- Tennyson, Alfred L.: **The Works of Tennyson: In Five Volumes, Vol III: The Princes and Other Poems**, London, Strahan & Co. Publishers, 1872, (Online)
<https://books.google.com.tr/books?id>, 11 August 2020.
- Tennyson, Hallam
Tennyson: **Alfred Lord Tennyson: A Memoir by His Son**, London, The Macmillan Co., 1897.
- "The Royal
Academy": **The Athenæum 1 Jun. 1850**, pp. 590-591.
- Tibbetts, John C.: **The Gothic Imagination, Conversations on Fantasy, Horror, and Science Fiction in the Media**, Basingstoke, Palgrave, 2011.
- Treuherz, Julian: **Pre-Raphaelite Paintings from the Manchester City Art Gallery**, London, Lund Humphries, 1980.
- Twitchell, James: "La Belle Dame as Vampire," **CEA Critic, Special Issue: Women in Literature and Criticism**, Vol. 37, No. 4, 1975, pp. 31-33.

- Udall, Sharyn R.: "Between Dream and Shadow: William Holman Hunt's "Lady of Shalott," **Woman's Art Journal**, Vol. 11, No. 1, 1990, p. 34-38,
(Online) <https://www.jstor.org/stable/1358385>, 11 June 2019.
- Ussher, Jane M.: **Fantasies of Femininity: Reframing the Boundaries of Sex**, New Brunswick, NJ, Rutgers University Press, 1997.
- Vogel, L.: "Fine Arts and Feminism: The Awakening Consciousness," **Feminist Studies**, Vol. 2, No. 1, 1974, pp. 3-37.
- Wagner, Linda
Welshimer: "Ophelia: Shakespeare's Pathetic Plot Device," **Shakespeare Quarterly**, Vol. 14, No. 1, 1963, pp. 94-97.
- Wagstaff, Samuel J.: "Some notes on Holman Hunt and the Lady of Shalott," **Wadsworth Atheneum Bulletin**, Vol. 1, No. 21, 1962, pp. 1-21.
- Waldman, Suzanne
M.: **The Demon and the Damozel: Dynamics of Desire in the Works of Christina Rossetti and Dante Gabriel Rossetti**, Ohio, Ohio University Press, 2008.
- Waller, Ross D.: "Letters Addressed to Mrs. Gaskell by Celebrated Contemporaries," **Bulletin of the John Rylands Library**, Vol. 19, No. 1, 1935, pp. 102-169, (Online) <https://luna.manchester.ac.uk/luna/servlet/detail/Manchester-25~25~961~196857>, 29 June 2020.
- Ward, Bobby J. A.: **Contemplation Upon Flowers: Garden Plants in Myth & Literature**, Portland, Oregon, Timber Press, 1999.
- Warner, Malcolm: **The Pre-Raphaelites**, Ed. Leslie Parris, London, The Tate Gallery in association with Allen Lane and Penguin, 1984.
- Williams, Anne: **Art of Darkness: A Poetics of Gothic**, Chicago, The University of Chicago Press, 1995.

Bibliography

- Wise, T. J.: **Letters of Robert Browning**, New Haven, Yale University Press, 1933.
- Weedon, Chris: **Feminist Practice and Poststructuralist Theory**, Oxford, Blackwell Publishers, 1987.
- Wise, Sarah: **Inconvenient People: Lunacy, Liberty and the Mad-Doctors in Victorian England**, London, The Bodley Head, 2012.
- Wolf, Naomi: **The Beauty Myth: How Images of Beauty Are Used against Women**, New York, W. Morrow, 1991.
- Wood, Lorraine: "Filling in the Blanks: Music and Performance in Dante Gabriel Rossetti," **Victorian Poetry**, Vol. 5, No. 4, Winter 2013, pp. 533-560.
- Zakreski, Patricia: **Representing Female Artistic Labour, 1848-1890: Refining Work for the Middle-class Woman**, Aldershot, Ashgate Publishing Company, 2006, (Online)
https://books.google.com.tr/books/about/Representing_Female_Artistic_Labour_1848.html?id=xT0FAQAAlAAJ&redir_esc=y, 11 April 2020.
- Zasempa, Marek: "The Pre-Raphaelite Brotherhood: Painting versus Poetry," thesis, University of Silesia, Katowice, 2008, (Online) https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/5148/1/Zasempa_The_Pre_Raphaelite_Brotherhood.pdf, 9 March 2019.

İnsan Karşısında Bir Romancı Olarak
TARIK BUĞRA

Dr. Ertan Yıldırım

İnsan Karşısında Bir Romancı Olarak
TARIK BUĞRA
Dr. Ertan Yıldırım

Yayın No: 1761
ISBN: 978-625-398-829-6
E-ISBN: 978-625-398-828-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldırım, Ertan.

İnsan Karşısında Bir Romancı Olarak Tarık Buğra / Ertan Yıldırım

1. Basım, X + 134 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-829-6

E-ISBN: 978-625-398-828-9

1. Tarık Buğra 2. Roman 3. İnsan

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZ GEÇMİŞ	iii
ÖN SÖZ	v
1. GİRİŞ	1
2. TAKİYETTİN MENGÜŞOĞLU’NUN BELİRLEDİĞİ İNSANIN VARLIK ŞARTLARI VE NİTELİKLERİ ÜZERİNE	5
3. İNSAN KARŞISINDA BİR ROMANCI OLARAK TARIK BUĞRA	19
3.1. <i>Dönemeçte</i>	19
3.2. <i>Küçük Ağa</i>	35
3.3. <i>Küçük Ağa Ankara’da</i>	44
3.4. <i>Osmancık</i>	50
3.5. <i>Firavun İmanı</i>	59
3.6. <i>Yağmur Beklerken</i>	70
3.7. <i>İbiş’in Rüyası</i>	81
3.8. <i>Yalnızlar</i>	89
3.9. <i>Gençliğim Eyvah</i>	97
3.10. <i>Siyah Kehribar</i>	108
3.11. <i>Dünyanın En Pis Sokağı</i>	113
3.12. Romanlar ve Kahramanlar Tablosu	121
4. SONUÇ	123
5. KAYNAKLAR	129
YAZAR HAKKINDA	131

5. KAYNAKLAR

- Aktaş, Ş. (1991), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Buğra, T. (2002), *Düşman Kazanmak Sanatı*, (Aydınlar Engeli / Tercüman 20 Eylül 1971) Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (2012a), *Dönemeçte*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (2012b), *Küçük Ağa, Küçük Ağa Ankara'da*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (2005), *Osmancık*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (2012c), *Firavun İmanı*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (2011a), *Yağmur Beklerken*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (2012ç), *İbiş'in Rüyası*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (2012d), *Yalnızlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (2012e), *Gençliğim Eyvah*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (2011b), *Siyah Kehribar*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Buğra, T. (1989), *Dünyanın En Pis Sokağı*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Çelik, Y. (2002), *Sait Faik ve İnsan*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çilingir, L. (2003), *Umut Felsefesi*, elis yayınları, Ankara.
- Enginün, İ. (2012), *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Geçtan, E. (1990), *İnsan Olmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kierkegaard, S. (2004), *Kayı Kavramı*, Hece Yayınları, çev.: Vefa Taşdelen, Ankara.
- Korkmaz, R. (2006), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Mengüşoğlu, T. (1988), *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Mengüşoğlu, T. (2013), *Felsefeye Giriş*, DOĞUBATI Yayınları, İstanbul.
- Öcal, O. (2012), *Tahsin Yücel'in Romanlarında Bireyin Dramı, Yapı ve İroni*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Örgen, E. (2003). Yağmur Beklerken Romanında Aydınlar ve Halk, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (14), 49-57.
- Satre, J. P. (1997), *Varoluşçuluk*, Çev. Asım Bezirci, Say Yayıncılık, İstanbul.
- Tekin, M. (2004), *Tarık Buğra Söyleşiler*, Çizgi Yayınları, Konya.
- Naci, F. (2010), *Yüz Yılın 100 Türk Romanı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, A. (2011), *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Gül Tarakçı Ü.G. "Tarık Buğra'nın Türk Tarihinde Kuruluşu Konu Alan Romanlarındaki Başkışilerin Yaşadıkları Değişim Olgusu", Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2011
- Bilge, E. (1981), **Töre Dergisi**, Ocak/Şubat:1981 Sayı:116-117
- Bulut, Y. (2014), "Tarık Buğra'nın Romanlarında Kadın, Erkek İzlekleri ve Birbirleriyle Olan İlişkileri" **Turkish Studies** Volume 9/3 Winter 2014 s.316
- Bağcı, R. (2004), "Tarık Buğra'nın Dönemeçte Romanında Kişiler ve Karakterizasyon", **Sosyal Bilimler** Sayı:1, 2004: 2. Cilt, Celal Bayar Üniversitesi
- Karataş T. (2009), Tarık Buğra'nın Öyküleri ve Öykücülüğü, **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 49, Kış: 2009
- Tural, K. S. (1981), **Töre Dergisi**, s.28 Ocak- Şubat 1981 s.116-117
- Öcal O. (2007), "Dönemeçte" Romanında Yapı ve Tema, **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)**-XXII-/ s. 101-117, Güz 2007
- Özlük, N. (2009), Tarık Buğra'nın Konusu Anadolu'da Geçen Roman ve Hikâyelerinde Görülen Yazarlar, Eserler, Kahramanlar, Selçuk Üniversitesi, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 26, Güz 2009.
- Tezcan, A. (1982), **Türk Edebiyatı**, Sayı: 101, Mart 1982
- Tüzer, İ. (2005), "Anlamlı Çalışma Alanı Olarak Ahilik ve Dönemeçte Romanının Fakir Halit'i ""**I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu / 12-13 Ekim 2004** Bildiriler Cilt II - 2005,Kırşehir Valiliği ve Gazi Üniversitesi, Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları No:2, editör: F. Köksal, 2005, s. 939-950 "

İNSAN YETİŞTİRME SANATI

Dr. Recep Eryılmaz

İNSAN YETİŞTİRME SANATI

Dr. Recep Eryılmaz

Yayın No.: 1653
ISBN: 978-625-398-622-3
E-ISBN: 978-625-398-623-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Doktora tezi olan; "Ortaöğretimde DKAB Derslerinin Geliştirilmesi üzerine yapılan çalışmanın" güncel olarak kitaplaştırılmış şeklidir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Eryılmaz, Recep.

İnsan Yetiştirme Sanatı / Recep Eryılmaz

1. Basım, X + 158 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-622-3

E-ISBN: 978-625-398-623-0

1. Din 2. İnsan 3. Eğitim 4. Öğretmen 5. Öğrenci

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....v

GİRİŞ.....1

Birinci Bölüm

TEMEL KAVRAMLARI3

1. İNSAN3

2. FITRAT6

3. DİN15

4. KÜLTÜR23

5. AHLAK28

6. EĞİTİM-ÖĞRETİM.....32

İkinci Bölüm

DİN EĞİTİM-ÖĞRETİMİ37

1. DİN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNİN ÖNEMİ47

2. DİN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNİN AMAÇLARI.....50

2.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin Özel Amaçları52

3. OKULDA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ54

3.1. Programın Uygulanmasına İlişkin İlke ve Açıklamalar55

3.2. Programın Temel Yaklaşımı55

3.3. Programın Yapısı.....56

3.4. Öğrenme Alanları56

3.4.1. İnanç57

3.4.2. İbadet.....57

3.4.3. Hz. Muhammed (sav).....58

3.4.4. Vahiy ve Akıl.....58

3.4.5. Ahlak ve Değerler.....59

3.4.6. Din ve Laiklik	60
3.4.7. Din, Kültür ve Medeniyet	60
3.5. Öğrenme-Öğretme Süreci	61
3.6. Din Öğretiminde Kullanılan Stratejiler.....	66

Üçüncü Bölüm

ORTA ÖĞRETİMDE DKAB DERSLERİNİN DURUMUYLA İLGİLİ

ARAŞTIRMA SONUÇLARI..... 69

1. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ VERİLER.....	73
1.1. Öğrencilerin Şahsına Ait Bilgiler	73
1.2. Öğrencilerin Sosyoekonomik ve Kültürel Durumları	75
2. ÖĞRENCİLERİN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİYLE İLGİLİ KANAATLAR	76
2.1. Öğrencilerin Öğretmenlerle İlişkileri	85
2.2. Öğretmen-Öğrenci İlişkilerini Etkileyen Davranışlar	89
2.3. Öğretmenin Fikirlerine Verilen Değer	93
2.4. Öğrencilerin Öğretmenin Ders Metodundan Memnun Olma Durumu	96
2.5. Öğrencilerin Ders Kitapları Hakkındaki Görüşleri	98
2.6. DKAB Derslerinin Öğrenci Üzerinde Bıraktığı Etki	100
2.7. Öğrencilerin Din ve Ahlak Bilgisi Ders Saatleriyle İlgili Görüşleri.....	101
2.8. Öğrencilerin DKAB Derslerinin Ölçme ve Değerlendirilmesiyle İlgili Görüşleri	104

Dördüncü Bölüm

DKAB ÖĞRETMENLERİNİN SORUNLARI VE BEKLENTİLERİ..... 107

1. ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ BİÇİMLENMESİ	109
2. ÖĞRETMENLERİN KENDİLERİNİ GÜNCELLEME DURUMU	111
3. ÖĞRETMENLERİN GENEL DERS METODU	112
3.1. Anlatım Metodu	115
3.2. Soru-Cevap Metodu	116
3.3. Çeşitli Öğretim Metotları.....	119

4. MESLEKİ VE SOSYAL FAALİYETLER.....	121
5. MESLEKTAŞLAR ARASI İLİŞKİ	123
6. ÖĞRETMENLERE GÖRE BAŞARILI BİR ÖĞRETMENİN ÖZELLİKLERİ NELERDİR?	124
7. ÖĞRETMENLERİN DKAB KİTAPLARIYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ.....	133
8. REHBERLİK VE DİSİPLİNLE İLGİLİ TUTUMLAR	134
9. ÖĞRETMENLERİN ÖĞRENCİ SORUNLARINA YAKLAŞIM DURUMLARI	138
10. ÖĞRETMENLERİN ÖĞRENCİLERE HİTAP ŞEKLİ	139
SONUÇ VE ÖNERİLER	145
KAYNAKLAR.....	153

KAYNAKLAR

- Adıvar Adnan. *Tarih Boyunca İlim ve Din*. İstanbul: 1980
- Ahmet b. Hanbel, *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.
- Alkan, Cevat. *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: 1997.
- Akdeniz, Sabri. *Kültür Sömürgeciliği*. İstanbul: 1988.
- Akdeniz, Sabri. *Toplumumuz ve Eğitimimiz*. İstanbul: 1982.
- Akdeniz, Sabri. *Türkiye’de Din Eğitim ve Öğretimi*. İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı, 1993.
- Armaner, Neda. *Din Psikolojine Giriş*. Ankara: 1980.
- Arslanoğlu, İbrahim, “Kültür ve Medeniyet Kavramları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 15 (2000), 370-391.
- Arslantürk, Zeki. *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1995.
- Atay, Hüseyin, *Farabi’nin Üç Eseri*, Ankara: A.Ü. İ. Yay., 1974.
- Aydın, Mehmet Z. *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yay. 2. Baskı, 2005
- Ayhan, Halis. *Eğitime Giriş*, İstanbul: Damla yayınları, 1986.
- Ayhan, Halis. *Din Eğitim ve Öğretimi*. İstanbul: İFAV Yay., 1997.
- Aytuna, Hasip. *Orta Dereceli Okullarda öğretmenlik Problemleri*. İstanbul: 1974.
- Besalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedisi*”. 3 Cilt. İstanbul: Gözlem Gazetecilik ve Basım ve Yay. 2001.
- Başaran, İ. Ethem. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: 1971.
- Bayraklı, Bayraktar. *İslam’da Eğitim*. İstanbul: Dergâh Yayınları 1983.
- Bayraktar, M. Faruk. *İslam Eğitiminde Öğretmen - Öğrenci Münasebetleri*. İstanbul: İFAV Yayınları. 1984.
- Bayraktar, M. Faruk. *Eğitim Kurumu Olarak Kur’an Kursları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul 1992.
- Bilgin, Beyza. *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersi*. Ankara: 1980.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimleri ve Din Eğitimi*. Ankara: 1990.
- Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi*. Ankara: Akid Yay. 1991.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: 1975.

- Bolay, Süleyman Hayri – Sarıkavak, Kazım, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2001
- Cürcani, Seyyid Şerif, *et-Ta'rifat* "din" md. Beyrut: ts.
- Çamdibi, H. Mahmut. *Din Eğitime Giriş*. İstanbul: İFAV Yay., 1989.
- Çamdibi, H. Mahmut. *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1994.
- Çamdibi, H. Mahmut. *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazzali*. İstanbul: 1983.
- Çantay, Hasan Basri. *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*. İstanbul: 1969.
- Çelebi, Ahmet. *İslam'da Eğitim Öğretim*. trc. Ali Yardım, İstanbul: 1976.
- Dağ, Mehmet. *İslam Eğitim Tarihi*. (Abderi) Ankara: 1976.
- Deylemi, Firdevs-ül-Ahyâr 3/611, Beyrut: 1406/1990.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*. İstanbul: M. Ü.İFAV Yayınları, 1999.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*. İstanbul: İnkilâp ve Aka Kitabevleri, 3. Basım, 1963.
- Dönmezer, Sulhi. *Sosyoloji*. İstanbul: Nihat Sayar Yardım Vakfı Yayını, 1978.
- Ebu Zehra Muhammed. *Ebu Hanife*. trc. Osman Keskioglu, Konya: 1981.
- El- Beyhaki, Ahmet b. Hüseyin, *Şaubu'l İman*. Beyrut: 1410/1990.
- Eliot, T.S. *Kültür Üzerine Düşünceler*. trc. S. Kantarcioğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981.
- Erseven, Ali. *Alan Araştırma Yöntemi*. Ankara: 1993.
- Erdentuğ, Nermin. "Kültür Nedir?". *Milli Kültür Dergisi* 3/6 (1981), 35-37.
- Er-Razi, Fahrettin. *Tefsir'ül Kebir Mefatih' ul Gayb*, Ankara: 1990.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1999.
- Ersöz, Muzaffer. "Hars ve Medeniyetin Dinamik Tanımları". *Eğitim Dergisi* 1/4 (1963), 1-5.
- Fındıkoğlu, Z. Fahri. "Kültüre Dair". *Türk Yurdu Mecmuası* 253 (1956).
- Fromm, Eric. *Psikanaliz ve Din*. trc. Aydın Arıtan, İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1991.
- Gazzali. *İhya-u Ulumi'd Din*. trc. Ali Arslan, İstanbul: 1971.
- Gazzali, *Bidayetü'l Hidaye*. trc. Abdülkadir Akçiçek, İstanbul: 1975.
- Gazzali, *Kımya-ı Saadet*. trc. A. Faruk Meydan, İstanbul: 1976.
- Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. haz. Mehmet Kaplan, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayını, 1976.
- Gökalp, Ziya. *Hars ve Medeniyet*, Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını, 1972.
- Güngör, Erol. *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1986.
- Güngör, Erol. *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Yay., 1986.

Kaynaklar

- Güngören, İlhan. *Buda ve Öğretisi*. İstanbul: Onur Basımevi, 1981.
- Güvenç, Bozkurt. *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
- Hamidullah, Muhammet. *İslâm Peygamberi*. II, İstanbul: 1980.
- Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*. trc. Hüseyin Yıldz, vd., İstanbul: 2015.
- Hitti, Philip K.. *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*. I, trc. Salih Tuğ, İstanbul: 1995.
- Hökekleli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- İsfahani, Ragıp. *Müfredat el-Allâme er-Râğib*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dımışk: Dâru'l-Kalem, 2002.
- İbn-i Haldun, *Mukaddime*. trc. Zakir Kadiri Ugan, Ankara: MEB Yayınları, 1989.
- İbn Hanbel. *Müsned*. Beyrut: 1389.
- İbn-i Mace. *Sünen-i İbn-i Mace*. trc. Haydar Hatipoğlu, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1982.
- İbn Kayyim el-Cevzî, *Zâdu'l-Mead*. İstanbul: Cantaş Yayınları, 1989.
- İbn Manzur. *Lisanu'l Arap*, Beyrut: 1994.
- İbn Sahnun. *Adabu'l Muallimin*. drl. Ahmet Fuat Ahvanî, Kahire: 1955.
- İmam Buhari. *Muhtasar-ı Tecrid-i Sarîh*, trc. Ahmed Naim, Ankara: D.İ. B. Yayınları, 1970.
- İmam Ebu Davud. *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987.
- İmam Malik. *el Muvatta*, trc. Ahmet Büyükcınar – Durak Puzmaz, İstanbul: 1982.
- İmam Müslim. *Sünen-i Müslim*. trc. Ahmet Davutoğlu, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1983.
- İmam Nesei, *Sünen'ün- Nesei*, trc. Amet Büyükcınar, vd., İstanbul: Yay Yayınları, 1981.
- İmam Tirmizi. *Sünen-i Tirmizi*. trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul: Yunus Emre Yayınları, 1975.
- Jelsild, A.T., *Çocuk Psikolojisi*, trc. Gülseren Günce, Ankara: 1979.
- Kabisi, *er- Risaletü'l Mufassala*, drl. Ahmet Fuat Ahvanî, Kahire: 1955.
- Kafesoğlu, İbrahim. "Millî Kültür Siyaset İlişkisi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 29 (1984), 1-4.
- Kahveci, Niyazi. *al- Qur'an al- Karım*. Ankara: Akasya Kitap, 2007.
- Kanad, H. Fikret. *Pedagoji Tarihi*. İstanbul: M.E. B. Basımevi, 1963.
- Kaplan, Mehmet. "Kültür ve Medeniyeti Meydana Getiren Unsurlar". *Türk Kültür Medeniyeti*, 1 (1976), 68-72.
- Kavakçı, Yusuf Ziya. *İslam Araştırmalarında Usul*. Ankara: DİB Yayınları, 1976.
- Kettanî, *et-Teratibu'l-İdâriyye, Hz. Peygamberin Yönetimi*. trc. Ahmet Özel, İstanbul: İz Yay. 1990.
- Kınalızade Ali Efendi. *Ahlâk-ı Alâ-i*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser,

- Kızılabdullah, Yıldız – Yürük, Tuğrul. “Din Eğitimi ve Öğretiminin Temelleri” *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü – Nurullah Altaş, 70-94. Ankara: Gündüz Yayıncılık, 2. Baskı, 2012.
- Kitâb-ı Mukaddes*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1985.
- Köse, Ali. *Freud ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.
- Kur’an-ı Kerim Meali*. çev. Halil Altıntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: DİB Yayınları, 3. Basım, 1999.
- Kurtkan, Amiran. *Sosyal İlimler Metodolojisi*. İstanbul: 1989.
- Kurtubi, *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur’an*. Buruc Yayınları, 13/473-481).
- Kutup, Muhammed. *İslam’da Terbiye Metodu*. trc. Ali Özek, İstanbul: Hisar Yayınevi, 1977.
- Kutup, Seyyid, *Kur’an’ın Gölgesinde*, trc. Bekir Karlığa vd., İstanbul: 1976.
- Küçük, Raşit – Öcal, Mustafa. *Türk Millî Eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri*. İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı, 1993.
- Mardin, Şerif. *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 1983.
- Maviş, Hakkı. *Almanya, Avusturya ve Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Fatih Yayınevi, 1970.
- Meriç, Cemil. *Kültürden İrfana*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*. Ankara: D.İ.B. Vakfı Yayınları. 1990.
- Önal, Ahmet. *Rasulü Allah’ın İslam’a Davet Metodu*. Konya: 1984.
- Özön, M. Nihat. *Osmanlıca/Türkçe Sözlük*. İstanbul: 1979.
- Paksu, Mehmet. *Peygamberimizin Örnek Ahlakı*. İstanbul 1986.
- Parmaksızoğlu, İsmet. *Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: 1966.
- Pazarlı, Osman, *Din Psikolojisi*. İstanbul: 1966.
- Peker, Hüseyin, *Din ve Ahlâk Eğitiminin Psikolojik ve Metodik Esasları*: Samsun: 1991.
- Rousseau, J.J., *Emile*. trc. Hilmi Ziya Ülken, Ankara: 1966.
- Safa, Peyami. *Doğu-Batı Sentezi*. İstanbul: 1978.
- Safa, Peyami. *Sosyalizm*. İstanbul: Babıali Yayınevi, ts.
- Sami, Şemsettin. *Kamusî Türki*. İstanbul: 1978.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: DİB. Yayınları, 1990.
- Selçuk, Mualla. *Din Öğretiminin Kurumsal Temelleri, Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: 2000.
- Sosyal, İsmail. “İletişim İnkılabı ve Millî Kültür”. *Erdem Dergisi* 1/1 (Ocak 1985), 232-244.
- Süyuti, *el-Câmiu’s-Sağîr*, Muhtasarı Riyad: 1988.
- Şevkani, *Fethü'l-kadîr: el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrahman Amire Dâru'l-Vefâ, 1994.

Kaynaklar

- Şimşek, Ümit. *Araştırma Teknikleri*. İstanbul: 1983.
- Taşköprüzade, Ahmet Efendi, *Mevzuatu'l Ulum*, Dersaadet 1313.
- Topçu, Nurettin. *Yarınki Türkiye*. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1961.
- Topçu, Nurettin. *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Hareket Yayınları, 1970.
- Tümer, Günay- Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 3. Basım, 1997.
- Tütengil, Orhan. *Sosyal Bilimlerde Araştırma ve Metod*. İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları. 1978.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: 1996.
- Usta, Mustafa vd. "Eğitimli Dindarın Serbest Zaman Kurumu". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2000), 45-50.
- Ülken, H. Ziya. *Millet ve Tarih Şuurı*. İstanbul: 1948.
- Yahya ibni Adi, Tezhibü'l Ahlak, çev. Harun Kuşlu, ed. İlhan Kutluer, Yazma Eserleri Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. İstanbul: 1992.
- Yazar, Elmalı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: 1979.
- Zernuci, *Talimü'l Müteallim*. trc. Y. Vehbi Yavuz, İstanbul: 1989.

INTERNATIONAL PUBLIC RELATIONS

The Conceptual Convergence Between International Public Relations and Public Diplomacy

Dr. Özden Özlü

INTERNATIONAL PUBLIC RELATIONS
The Conceptual Convergence Between International Public Relations and
Public Diplomacy

Dr. Özden Özlü

Publishing No.: 1691
ISBN: 978-625-398-690-2
E-ISBN: 978-625-398-689-6
Edition: 1st Edition, September 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Özlü, Özden.

International Public Relations The Conceptual Convergence Between International Public Relations and Public Diplomacy / Özden Özlü

1. Edition, VIII + 164 p., 13,5x21,5 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-690-2

E-ISBN: 978-625-398-689-6

1. International Public Relations 2. Public Opinion 3. Public Diplomacy 4. Country Image 5. Foreign Aid

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com - **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Beştepe/Çankaya/ANKARA

Contents

PrefaceV

ContentsVII

CHAPTER ONE

Public Relations 1

Introduction1

Defining Public Relations2

The Historical Development of Modern Public Relations4

Four Models of Public Relations11

The Functions and the Subfunctions of Public Relations14

CHAPTER TWO

International Public Relations 25

Introduction25

Defining and Historical Development of International Public Relations...26

Reasons for the Growth of International Public Relations.....31

The Roles and Practitioners of International Public Relations33

The Factors Contributing to International Public Relations35

Practices in International Public Relations.....48

CHAPTER THREE

Public Opinion and International Public Relations 51

Introduction51

Defining Public Opinion and Its Historical Development52

Public Opinion Theories54

Components of Public Opinion55

CHAPTER FOUR

Public Diplomacy 59

Introduction59

Defining Public Diplomacy60

Actors in Public Diplomacy.....	65
Practice Fields in Public Diplomacy.....	71
Concepts Related to Public Diplomacy	76
CHAPTER FIVE	
International Public Relations and Public Diplomacy	83
Introduction	83
Connections Between International Public Relations and Public Diplomacy	84
The Role of International Activities and Foreign Aid in Public Diplomacy	85
Türkiye’s Public Diplomacy	96
Public Diplomacy Practices in Türkiye.....	99
Turkish Public Diplomacy Activities with Examples	140
CHAPTER SIX	
Perception Management and Image	143
Introduction	143
The Importance of Perception Management.....	144
Country Image in International Public Relations	146
Conclusion	149
References.....	151
About the Author.....	163

References

- Adoni Media (2021). "The History of Public Relations", <https://www.adonimedia.com.au/the-history-of-public-relations/> (Accessed 08 July 2021).
- Alesina, A. and Dollar, D. (2000). "Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?" *Journal of Economic Growth*, Vol. 5, No. 1, pp. 33-63. <https://www.jstor.org/stable/40216022> (Accessed 12 March 2023).
- Anholt Ipsos Nation Brands Index (NBI) (2021). "Place Brand Research", <https://www.ipsos.com/sites/default/files/2021-09/Anholt-Ipsos-Place-Branding-09-2021.pdf>. (Accessed 13 August 2022).
- Anholt, S. (2011) "Competitive Identity", Morgan, N., Pritchard, A. Pride, R. (Eds.) *Destination Brands*, Oxford: Elsevier, 21-32.
- Armaoğlu, F. (1985). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Aslan, S. (2015). Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4765/65486> (Accessed 03.02.2023).
- Asna, A. (1998). *Public Relations: Temel Bilgiler*. İstanbul, Der Yayınları.
- Aydemir, E. (2016). *Dış Politikada Yumuşak Güç ve Medya*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Barnett, G. A. and Sung, E. (2006). "Culture and the Structure of the International Hyperlink Network," *Journal of Computer-Mediated Communication* 11, 217-238, International Communication Association.
- Barratt, B. (2008). *Human Rights and Foreign Aid: For Love or Money?* London: Routledge.
- Baskin O., Aronoff, C. and Lattimore, D. (1997). *Public Relations: The Profession and the Practice*, 4th Edition, New York: McGraw-Hill.
- Becerikli, S. (2005). *Uluslararası Halkla İlişkiler*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Bernays, E. (1947). "The Engineering of Consent", http://www.fraw.org.uk/data/politics/bernays_1947.pdf (Accessed 08 July 2021).
- Binder, A. and Conrad B. (2009). "China's Potential Role in Humanitarian Assistance", *Global Public Policy Institute Paper Series*, 2/09, 2009, p. 13.
- Black, S. (1993). *The Essentials of Public Relations*, London: Kogan Page.
- Broom, G. M., and Sha, B. (2013). *Cutlip and Center's Effective Public Relations*, Eleventh Edition, New Jersey: Pearson.

- Broom, G. M. and Smith, G. (1979). "Testing the Practitioner's Impact on Clients", *Public Relations Review* 5, no. 3 (Fall 1979): 47-59.
- Carbone, M. (2007). *The European Union and International Development: The Politics of Foreign Aid*. London: Routledge.
- Carroll, A. B. (1991). "The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders", *Business Horizons*, 34(4), 39-48.
- Cowan, G. and Arsenault, A. (2008). "Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy", *The Annals of the Academy of Political and Social Science*, No: 616, 2008, p. 11-30.
- Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Figueroa Press, Los Angeles.
- Cummings, M. C. (2009). "Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey", *Americans for the Arts (formerly Center for Arts and Culture)*.
- Cutlip, S. M. (1966). "The Nation's First Public Relations Firm. Journalism Quarterly", Volume: 43 issue: 2, page(s): 269-280. DOI: 10.1177/107769906604300208.
- Cutlip, S. M., Center, A. H. and Broom, G. M. (1994). *Effective Public Relations*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Çevik, B. S. (2015). "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi" in *Kültürel Diplomaside Devlet Dışı Aktörler: Türk Sineması ve Dizileri*. M. Şahin and B. S. Çevik (comp.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, pp. 391-437.
- Dinnie, K. (2008). "Nation Branding, Concepts", *Issues, Practice*, (First Edition) Oxford: Elsevier.
- Doğan, A. (2018). "İmaj Yönetimi" in *Uluslararası İlişkiler*, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Uluslararası Halkla İlişkiler, Erzurum, pp. 260-285.
- Doğan, E. (2012). *Kamu diplomasisinin sunduğu fırsatlar ve kısıtlar*, İstanbul: TASAM Yayınları.
- Doğan, S. and Tüzer, M. (2011). Küresel İklim Değişikliği ile Mücadele: Genel Yaklaşımlar ve Uluslararası Çabalar. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (44), 157-194. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9548/119256> (Accessed 17 June 2023).
- Dunn, W. (1986). *Public Relations*, Homewood: Richard D. Irwin Inc.
- Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2014). *Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler*, Ankara, Altındağ: Erk Yayınları.

- Eren, V. and Aydın, A. (2014). "Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1): 197-205.
- Erhan, Ç. (2010). "Spor ve kamu diplomasisi", *Türkiye Gazetesi*. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/prof-dr-cagri-erhan/spor-ve-kamu-diplomasisi-453414> (Accessed 09 February 2023).
- Fan, Y. (2010). "Branding the Nation: Towards a Better Understanding", *Place Branding and Public Diplomacy*, 6, (2), 97-103.
- Federal Foreign Office, "Foreign & European Policy", <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/> (Accessed 19 March 2023).
- Foreign Commonwealth & Development Office (2022). "The UK Government's Strategy for International Development", p.14. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1075328/uk-governments-strategy-international-development.pdf (Accessed 30.03.2023).
- Friedman, M. (1970) "The social responsibility of business is to enhance its profits", *New York Times* 32(13): 122-126. Previously published in Milton Friedman (1962) *Capitalism and freedom*. University of Chicago Press.
- Gilboa, E. (2000). *Mass Communication and Diplomacy: A Theoretical Framework, Communication Theory*. London: The Foreign Policy Center.
- Gilboa, E. (2008). "Searching for a theory of public diplomacy", *The Annals of the Academy of Political and Social Science*. No. 616, pp. 55-57.
- Global Alliance, (2021). "Who we are", <https://www.globalalliancepr.org/who-we-are> (Accessed 02 August 2022).
- Global Humanitarian Assistance Report 2014, Development Initiatives, <https://devinit.org/wp-content/uploads/2014/09/Global-Humanitarian-Assistance-Report-2014.pdf>. (Accessed 11 March 2023).
- Global Humanitarian Assistance Report 2022, Development Initiatives, Updated on 20 September 2022, p. 14, https://devinit.org/documents/1193/GHA2022_Digital_v8_DknWCsU.pdf, (Accessed 12 March 2023).
- Gökçe, O. (1996). "Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı.", *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 14(14): 211-227.
- Gökırmak, M. (2011). "Küreselleşen Dünyada Diplomasi: Kamu Diplomasisi". *Küreselleşen Dünyada Değişimin Farklı Yüzleri; Disiplinler arası bir yaklaşım* (Ed: Neslihan Sam, Ali Rıza Sam). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Göztaş, A. (2018). "Halkla İlişkilerde Stratejik Uygulamalar" in *Halkla İlişkiler*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Gregory, B. (2008). *Public Diplomacy and Governance: Challenges for Scholars and Practitioners*. (Edt: Andrew F. Cooper et al). Global Governance and Diplomacy: Worlds Apart? Hampshire: Palgrave Macmillan.

- Griffiths, M., O'Callaghan, T. and Roach, S. C. (2008). *International Relations: The Key Concepts*. London and New York, Routledge, 2002, p. 215, [http://ycis.ac.in/CEGC%20 Library/English/International%20relations %20-%20key%20concepts.pdf](http://ycis.ac.in/CEGC%20Library/English/International%20relations%20-%20key%20concepts.pdf) (Accessed 12 March 2023).
- Grunig, L. A. (1992). "Activism: How it limits the effectiveness of Organizations and How Excellent Public Relations Departments Respond", In *Excellence in public relations and communication management* (pp. 503-530). Routledge.
- Grunig, J. E. and Hunt, T. (1984). *Managing Public Relations, the USA*: Holt, Rinehart and Winston.
- Gunn, C.A. (1972). *Vacationscape: Designing Tourist regions*. Austin: University of Texas Press, 1972.
- Güneş, N. (2019). "Diplomasi Nedir? Kökeni ve Tarihsel Gelişimi", *İlim ve Medeniyet*, <https://www.ilimvemedenyet.com/diplomasi-nedir-kokeni-ve-tarihsel-gelisimi.html> (Accessed 18 August 2022).
- Güz, H. (2016). Uluslararası Halkla İlişkiler Ve Ülke İmajı. in *Uluslararası Halkla İlişkiler* (Ed. E. Tanyeri Mazıcı) Türkiye Alim Kitapları, Saarbrücken, 173- 198.
- Haber 7 com. bit.ly/43YmN4E, Update 14.07.2022 (Accessed 22 April 2023).
- Hargrave, M. (2020). "What is Supranational?", *Investopedia*. [https://www.investopedia.com/terms/s/supranational.asp#:~:text=A %20supranational%20organization%20is%20a,will%20affect%20each%20country's%20citizens](https://www.investopedia.com/terms/s/supranational.asp#:~:text=A%20supranational%20organization%20is%20a,will%20affect%20each%20country's%20citizens) (Accessed 04 February 2023).
- Harlow, R. (2016). "Rex Harlow Concept of PR", *Public Relations In Our Life*, <https://bokhaleidblog.wordpress.com/2016/04/15/rex-harlow-concept-of-pr/> (Accessed 08 July 2021).
- Held, L. (2009). "Psychoanalysis shapes consumer culture", *American Psychological Association*, Vol 40, No. 11, <https://bit.ly/44k3GB8> (Accessed 26 June 2023).
- Henrikson, A. K. (2005). Niche Diplomacy in the World Public Arena: The Global 'Corners' of Canada and Norway in *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations* (Edt. Jan Melissen). Nelw York: Palgrave Macmillan.
- Holtzhausen, D. R. (2007). "Activism" in E. L. Toth (Ed.) *The future of excellence in public relations and communication management: Challenges for the next generation* (pp 357-379), Routledge.
- Hook, S. W. (2008). "Foreign Aid in Comparative Perspective: Regime Dynamics and Donor Interests". (Edt. Louis A. Picard et al). *Foreign Aid and Foreign Policy: Lessons for the Next Half-Century*. Armonk, New York: M. E. Sharpe.

- Hughes, K. P. (2007). "Waging Peace: A New Paradigm for Public Diplomacy", *Mediterranean Quarterly*, Vol. 18, No, 2.
- Hulme, D. (2015). *Global poverty: Global governance and poor people in the post-2015 era*. New York: Routledge.
- ICCO, International Communications Consultancy Organization (2004). "World Report 2004 June", *International Communications Consultancy Organisation*, www.iccopr.com (Accessed 14 August 2022).
- ICCO, International Communications Consultancy Organization, Overview (2021). "What We Do", <https://iccopr.com/overview/> (Accessed 20 July 2022).
- İletişim Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018). 24/7/2018 - 30488, sayı 14. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.14.pdf> (Accessed 30 April 2023).
- IPRA. (2022). "Ipra's Story", <https://www.ipra.org/history/ipras-story/> (Accessed July 19 2022).
- Jowett, G. S. and O'Donnell, V. (2012). *Propaganda and Persuasion*. Fifth Edition. California: Sage Publications.
- Kalın, İ. (2012). "Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi", *Kamu Diplomasisi* (Ed: Abdullah Özkan-Tuğçe Ersoy Öztürk). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş*. Bilgi Yayınevi, Ondokuzuncu Baskı, Eylül 2007, ISBN 975 - 494 - 000 - 2.
- Karaoğlu, G. (2018). "Uluslararası Halkla İlişkiler ve Kamuoyu Oluşturma" in *Uluslararası Halkla İlişkiler*, pp 44 – 63. Eds. Fatma Geçikli and Naci İspir, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Erzurum.
- Kartarı, A. (2016). *Kültür, Farklılık ve İletişim-Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları* (2. Basım), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaya, T. Ö. (2019). "Türkiye'de Kamu Diplomasisi" in *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*. Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Kazancı, M. (2007). *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kim, J., & Sriramesh, K. (2009). "Activism and public relations" in K. Sriramesh & D. Verčič (Eds.) *The global public relations handbook: Theory, research, and practice* (pp. 79-97). New York: Routledge
- Kotler, P., Haider, D. and Rein, I. (1994). "There's no place like our place!" *Public Management*, 76(2), 15-18.
- Kotler, P., Armstrong, G., Saunders, J. and Wong, V. (1999). *Principles of Marketing*, Second European Edition, New Jersey: Prentice Hall Europe.

- Kucur, A. B. (2018). "Uluslararası Halkla İlişkileri Etkileyen Faktörler ve Mevcut Yönelimler" in *Uluslararası Halkla İlişkiler*, pp 23 – 43. Eds. Fatma Geçikli and Naci İspir. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Erzurum.
- Kunczik, M. (1992). *Internationale Public Relations als Forschungsfeld, Ist PR Eine Wissenschaft? Eine Einführung*, Horst Avenarius, Wolfgang Armbrrecht, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Kurtuluş, B. (2014). *21.Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansıması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kurtz, H. (1998). *Spin cycle: Inside the Clinton propaganda machine*. New York: Free Press.
- Lattimore, D., Baskin, O. Heiman, S. T. and Toth, E. L. (2012). *Public Relations: The Profession and the Practice*, 4th Edition, New York: McGrawHill.
- Leonard, M. and Alakeson, V. (2000). *Going Public: Diplomacy for the Information Society*. London: The Foreign Policy Center.
- Leonard, M., Stead, C. and Smewing, C. (2002). *Public Diplomacy*. London: The Foreign Policy Centre.
- L'Etang, J. (2006). "Public Relations as Diplomacy", *Public Relations Critical Debates and Contemporary Practice*, Jacquie L'Etang and Magda Pieczka (Eds), London, Lawrence Erlbaum.
- Lippmann, W. (1997). *Public Opinion*. Third Edition, New York, Free Press Paperbacks.
- Lorimer, R. (2002). "Mass Communication: Some Redefinitional Notes" *Canadian Journal of Communication* 27(1). DOI: 10.22230/cjc.2002v27n1a1272.
- Lowell, A. L. (1913). *Public Opinion and Popular Government*. American Citizen Series. Longmans, Green, and Co. The Plimpton Press, Norwood, Mass USA.
- Malone, G. D. (1988). *Political Advocacy and Cultural Communications: Organizing the Nation's Public Diplomacy*, Lanham md: University of America Press.
- Marston, J. E. (1963). *The Nature of Public Relations*. New York: McGraw-Hill.
- Martin, I.M. and Eroglu, S. (1993). "Measuring a Multi-Dimensional Construct: Country Image", *Journal of Business Research*, Vol. 28, pp. 191-210.
- Milburn, M. A. (1998). *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*. Çev. Ali Dönmez & Veli Duyan. Ankara, İmge Yayınları.
- Morgenthau, H. (1962). "A Political Theory of Foreign Aid". *The American Political Science Review*. 56 (2), 301-309.

- Nelson, R. and Izadi, F. (2009). "Ethics and Social Issues in Public Diplomacy" in *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (Eds. Nancy Snow and Phillip M. Taylor), Routledge, New York.
- Nye, J. S., Jr. (2004). *Soft Power The Means to Success in World Politics*, E-Book , Public Affairs, New York.
- Nye, J. S., Jr. (2008). "Public Diplomacy and Soft Power", pp. 94-109 in *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Sage Publications Inc. in association with the American Academy of Political and Social Science. <https://www.jstor.org/stable/i25097989> (Accessed 18 March 2023).
- Okay, A. and Okay, A. (2012). "Uluslararası Halkla İlişkiler", *Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 0 (11), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22878/244577> (Accessed 14 July 2021).
- Okay, A. and Okay, A. (2014). *Halkla İlişkiler Kavram, Strateji ve Uygulamaları*, İstanbul: Der Yayınları.
- Okumuş, M. (2018). "Kamu Diplomasisi" *Uluslararası Halkla İlişkiler*, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Erzurum, 2018, pp. 173-192.
- Olins, W. (1999). *Trading Identities – Why Countries and Companies are Taking on Each Other's Roles*. London: Foreign Policy Centre.
- Özer, M. A. (2012). "Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri". *Karadeniz Araştırmaları*, sayı 33 ss.147-180.
- Özkan, A. (2009). *Halkla ilişkiler Yönetimi*. İstanbul İTO Yayınları.
- Özkan, A. (2013). "Ülke Markası İnşasında Kamu Diplomasisinin Rolü ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları", *Avrupa Sosyal Bilimler Araştırma Konferansı bildirisi*.
- Özkan, A. (2015). "21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları". *Stratejik Rapor (70) TASAM*. <https://www.abdullahozkan.com/wp-content/uploads/2019/01/Kamu-Diplomasisi-ve-T%C3%BCrkiye.pdf> (Accessed 04 May 2023).
- Özkan, A. (2019). "Uluslararası Halkla İlişkiler ve Bir Halkla İlişkiler Etkinliği Olarak Kamu Diplomasisi" in *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Özlu, Ö. and Alan, G. A. (2020). "Kamu Diplomasisi Oluşturulmasında Dijital Diplomasinin Etkisi: Türkiye'de Bulunan Büyükelçiliklerin Twitter Kullanımı", *Journal of Erciyes Communication*, pp. 1345-1366. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.686259.
- Peterson, P. M. (2014). "Diplomacy and education: A changing global landscape". *International Higher Education*, (75), 2-3.

- Pohl, G. M. (1995). *Public Relations: Designing Effective Communication*, Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company.
- Potter, E. (2002-2003). "Canada and The New Public Diplomacy", *International Journal*, Vol. 58, No. 1 (Winter, 2002/2003), pp. 43-64.
- Potter, E. (2009). *Branding Canada, Projecting Canada's Soft Power through Public Diplomacy*, Canada, McGill-Queen's University Press.
- Pratkanis, A. (2009). "Public Diplomacy in International Conflicts", *Handbook of Public Diplomacy*, Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds). New York, Routledge.
- PRSA (2022) "About Public Relations", <https://www.prsa.org/about/all-about-pr> (Accessed 12 July 2022).
- Qualter, T. H. (1962). *Propaganda and psychological warfare*, New York: Random House.
- Radelet, S. (2006). "A Primer on Foreign Aid", *Center for Global Development, Working Paper Number 92*. https://www.cgdev.org/sites/default/files/8846_file_WP92.pdf (Erişim tarihi 09 March 2023).
- Raynaud, P. and Rials, S. (2003). *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Riggins, J. (1998). "A Strategic Assessment of Public Diplomacy", *USAF*.
- Ronnenberger, F. and Rühl, M. (1992). *Theorie der Public Relations Ein Entwurf*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Rowe, M. (2021). "P. T. Barnum once said, "There's no such thing as bad publicity", *Mike Rowe*, <https://mikerowe.com/2021/04/p-t-barnum-once-said-theres-no-such-thing-as-bad-publicity/> (Accessed 31 July 2022).
- Rugh, W.A. (2009). "The Case for Soft Power". In: Seib, P. (eds) *Toward a New Public Diplomacy*. Palgrave Macmillan Series in Global Public Diplomacy. Palgrave Macmillan, New York.
- Sahoo, S. K. and Mohapatra. (2021). "J. P. Diploma In Journalism & Mass Communication DJMC-6, Public Relation. Odisha State Open University Sambalpur", <http://osou.ac.in/eresources/osou-djmc-public-relation-english.pdf>. (Accessed 07 July 2021).
- Sancar, G. A. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Seitel, F. P. (1989). *The Practice of Public Relations*, 4th Ed., Ohio: Merrill Publishing Company, Columbus.
- Siddiqui, Z. (2014). "The History of PR. Curzonpr", *PR Insider*. <https://www.curzonpr.com/theprinsider/from-the-beginning-the-history-of-pr/> (Accessed 08 July 2021)

- Simonin, B. (2008). "Nation Branding and Public Diplomacy: Challenges and Opportunities". *Fletcher Forum of World Affairs*, 32 (3):19-34.
- Smith M F (2005) "Activism, Encyclopedia of Public Relations", (Ed.), Robert Lawrence Heath, *Thousand Oaks, CA: Sage*, Volume I: A-L., 6-9.
- Soni, P. (2019). "Nation Branding: How to Build an Effective Location Brand Identity", *Brand Finance*. <https://brandfinance.com/insights/nation-branding>. (Accessed 18 August 2022).
- Sönmezoğlu, F. (2000). *Uluslararası politika ve dış politika analizi*, 3. Baskı. İstanbul: Filiz Yayınları.
- Sriramesh, K. and Duhé, S. C. (2009). "Extending cultural horizons: Political economy and public relations" *Public Relations Review*, Volume 35, Issue 4, November 2009, Pages 368-375, DOI:10.1016/j.pubrev.2009.08.005.
- Starling, G. (1996). *The Changing Environment of Business*, 4th Edition, Mason, OH: Thomson South-Western.
- Sustainable Development Goals. "Goal 1: End poverty in all its forms everywhere", <https://www.un.org/sustainabledevelopment/poverty/> (Accessed 21 May 2023).
- Sustainable Development Goals, "Goal 2: Zero Hunger", <https://www.un.org/sustainabledevelopment/hunger/> (Accessed 21 May 2023).
- Sustainable Development Goals, "Goal 3: Good Health and Well-being", <https://www.un.org/sustainabledevelopment/health/> (Accessed 22 May 2023).
- Sustainable Development Goals, "Goal 4: Quality Education", <https://www.un.org/sustainabledevelopment/education/> (Accessed 27 May 2023).
- Sustainable Development Goals, "Goal 6: Clean Water and Sanitation", <https://www.un.org/sustainabledevelopment/water-and-sanitation/> (Accessed 28 May 2023).
- Sustainable Development Goals, "Goal 9: Industries, Innovation and Infrastructure", <https://www.un.org/sustainabledevelopment/infrastructure-industrialization/> (Accessed 04 June 2023).
- Sustainable Development Goals, "Goal 10: Reduced Inequalities", <https://www.un.org/sustainabledevelopment/inequality/> (Accessed 05 June 2023).
- Sustainable Development Goals, "Goal 11: Sustainable Cities and Communities", <https://www.un.org/sustainabledevelopment/cities/> (Accessed 05 June 2023).
- Sustainable Development Goals, "Goal 12: Responsible Consumption and Production", <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production/> (Accessed 16 June 2023).

- Sustainable Development Goals, “Goal 13: “Climate Action”, <https://www.un.org/sustainable-development/climate-change/> (Accessed 17 June 2023).
- Sustainable Development Goals, “Goal 14-Life Below Water”, <https://www.un.org/sustainable-development/oceans/> (Accessed 18 June 2023).
- Sustainable Development Goals, “Goal 15: “Life on Land”, <https://www.un.org/sustainable-development/biodiversity/> (Accessed 19 June 2023).
- Sustainable Development Goals, The Sustainable Development Agenda, 2023, <https://bit.ly/45iVWk8> (Accessed 19 May 2023).
- Szondi, G. (2008). “Discussion Papers in Diplomacy, Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences”, Discussion Papers in Diplomacy, Eds. Virginie Duthoit and Hellen Huijgh, *Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’*.
- Taffet, J. F. (2007). *Foreign Aid as Foreign Policy: The Alliance for Progress in Latin America*, New York: Routledge.
- Taylor, M. (2000). “Cultural variance as a challenge to global public relations: A case study of the Coca-Cola scare in Europe”, *Public Relations Review*, 26 (3), pp. 277-293.
- T.C Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi”, bit.ly/41xSkbM (Accessed 22 April 2023).
- T.C Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’nin Uluslararası Acil İnsani Yardımları”, Girişimci ve İnsani Dış Politika, <http://bit.ly/3KQUP3g>, (Accessed 05 April 2023).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022). *Kamu Diplomasisi Nedir?* İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). TİKA. <https://bit.ly/3n33CFZ> (Accessed 26 April 2023).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu 2022, p. 26, TİKA 2022 İdare Faaliyet Raporu.pdf.
- TDK, (2020). Kamuoyu anlam. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/>. (Accessed 21 August 2022).
- Tekin, S. (2019). “Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler” in *Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler*, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Tench, R., Yeomans, L. (2017). *Exploring Public Relations*, England: Prentice Hall.

- Thakur, R. (2008). "National Diplomacy and Global Governance", (Edt: Andrew F. Cooper et al) in *Global Governance and Diplomacy: Worlds Apart?* Hampshire: Palgrave Macmillan.
- The National WWI Museum And Memorial, "The Fourteen Points", <https://www.theworldwar.org/learn/peace/fourteen-points> (Accessed 29 January 2023).
- Thomas, C. S. (2021). "Interest group", *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/interest-group> (Accessed 26 August 2022).
- Tuch, H. N. (1990). *Communicating with the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*. New York: St. Martin's Press.
- US Department of State, Refugee and Humanitarian Assistance, <https://www.state.gov/policy-issues/refugee-and-humanitarian-assistance/> (Accessed 17 March 2023).
- USAID, "The United States' Response to Türkiye/Syria Earthquakes", <https://www.usaid.gov/united-states-response-turkiye-syria-earthquakes> (Accessed 18 March 2023).
- Ünal Erzen, M. (2012). *Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Vural, A. M. (2019). "Kriz Yönetiminde Medya İlişkileri" in *Medya İlişkileri*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Wang, J. (2011). *Introduction: China's Search of Soft Power*. (Edt: Jian Wang). *Soft Power in China Public Diplomacy through Communication*. New York: Palgarve Macmillan.
- Wilcox, D. L., Ault, P. H., Agee, W. K. and Cameron G. T. (2001). *Essentials of Public Relations*, New York: Addison-Wesley Longman.
- Wilcox, D. L. and Cameron G. T. (2013). *Public Relations: Strategies and Tactics*. 10th Edition, Pearson Education.
- Wolf, Jr. C. and Rosen, B. (2004). "Public Diplomacy: How to Think About and Improve It", *Occasional Paper*, Rand Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2004/RAND_OP134.pdf (Accessed 18 March 2023).
- Yıldırım, G. (2015). *Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Yıldırım, G. (2015). "Türkiye Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün Faaliyetlerinin Kültürel Dıplomasi Bağlamında İncelenmesi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 1, 2 - 24, 2.
- Yıldırım, K. (2021). "Küresel Köy", *İlkadım*. <https://ilkadimdergisi.net/baciyanyazi/kuresel-koy-4163> (Accessed 14 February 2023).

- Yurdigül, A. (2018). "Afrika, Ortadoğu ve Orta Asya'da Halkla İlişkiler Uygulamaları" in *Uluslararası Halkla İlişkileri Etkileyen Faktörler ve Mevcut Yönelimler*, pp 106 – 127. Eds. Fatma Geçikli and Naci İspir, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Erzurum.
- Zaharna, R. (2009). *Mapping out a Spectrum of Public Diplomacy Initiatives, Information and Relational Communication Frameworks*. Nancy Snow and Philip M. Taylor (Eds.) *Handbook of Public Diplomacy*, New York: Routledge.

**ISPARTA'DA
DEPREM AFET YÖNETİMİ
VE
KENTSEL DÖNÜŞÜM**

Prof. Dr. Şakir Şahin

Isparta'da Deprem Afet Yönetimi ve Kentsel Dönüşüm

Prof. Dr. Şakir Şahin

Yayın No.: 1852
ISBN: 978-625-398-757-2
E-ISBN: 978-625-398-755-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Isparta'da Deprem Afet Yönetimi ve Kentsel Dönüşüm / Prof. Dr. Şakir Şahin

1. Basım, X + 308 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-757-2

E-ISBN: 978-625-398-755-8

1. Deprem 2. Afet 3. Kentsel Dönüşüm

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri, Yeryüzü Dağıtım

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
1. GİRİŞ	1
2. DEPREM	3
2.1. Deprem Nedir ve Nasıl Oluşur?	3
2.2. Levhalar	8
2.3. Dünyada Deprem Kuşakları ve Deprem Oluşumu	12
2.4. Fay ve Türleri	17
2.5. Deprem Dalgaları	23
2.6. Deprem Türleri	25
2.7. Deprem Parametreleri	30
2.8. Deprem-Heyelan İlişkisi	38
2.9. Deprem-Yangın İlişkisi	40
2.10. Deprem-Sel İlişkisi	41
2.11. Deprem-Teknolojik Yapı İlişkisi	41
2.12. Deprem İnceleme Sürecinin Tarihçesi	41
3. TÜRKİYE’NİN TEKTONİĞİ VE DEPREMSELLİĞİ	45
3.1. Türkiye Diri Fay Haritası	47
3.2. Türkiye Deprem Tehlike Haritası	49
3.3. Türkiye’nin Depremselliği	53
4. TÜRKİYE’DE DEPREMLE İLGİLİ KURUMSAL VE YASAL DÜZENLEMELER	59
4.1. Kurumsal Düzenlemeler	59
4.2. Hukuki Düzenlemeler	66
4.2.1. Kanunlar	66
4.2.1.1. Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK)	66
4.2.1.2. 4708 Sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun	68
4.2.1.3. 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	71
4.2.2. Yönetmelikler	74
4.2.2.1. Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği (TBDY-2018)	76
4.2.2.2. Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği	84

4.2.2.3. 6306 Sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu Uygulama Yönetmeliği	84
5. KENTSEL DÖNÜŞÜM	86
5.1. Kentsel Dönüşümün Amaç ve Hedefleri	87
5.2. Adım Adım Kentsel Dönüşüm Uygulaması	88
5.3. Riskli Yapı Tespiti	93
6. ISPARTA’NIN DEPREMSELLİĞİ	108
6.1. Isparta’nın Coğrafi Durumu	108
6.2. Isparta ve Çevresinin Jeolojisi	108
6.3. Isparta İlinin Tektoniği ve Depremsellliği	114
6.4. Isparta’da Zemin Özellikleri	141
6.5. Isparta’da Şehirleşme ve Yerleşim Yapısı	150
6.5.1. Kentin Gelişim Tarihi ve Planlama Geçmişi	152
6.5.2. Arazi Kullanımı	155
6.5.3. Yapı Stoku Envanteri	156
6.6. Afet Durumu	160
6.6.1. Isparta’daki Mevcut Tehlikeler ve Yaşanan Afetler	160
6.6.2. Isparta’da Afetle İlgili Çalışmalar	164
6.7. Afet ve Acil Durum Yönetimi Düzeni ve Koordinasyon	165
6.8. Afet Eğitimleri	167
6.9. AYDES-Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi (Lojistik Destek Birimleri, Geçici Barınma Durumu ve Acil Toplanma Alanları)	167
6.10. Zorunlu Deprem Sigortası Oranı	170
7. ISPARTA’DA BÜTÜNLEŞİK AFET YÖNETİMİ	172
7.1. Risk Yönetimi	181
7.1.1. Risk Değerlendirme ve Zarar Azaltma	183
7.1.1.1. Isparta’da Deprem Tehlikesi ve Riski	183
7.1.1.2. Isparta Yerleşime Uygunluk Planı	203
7.1.1.3. Mevcut Yapı Stokunun İncelenmesi	212
7.1.1.4. Isparta’da Deprem Risk Analizi	219
7.1.1.5. Riskli Alanların Belirlenmesi ve Deprem Senaryolarının Hazırlanması	225
7.1.1.6. Toplumun Deprem Algısı	233
7.1.2. Hazırlık	237

7.2. Kriz Yönetimi	251
7.2.1. Müdahale ve İlk Yardım	254
7.2.2. Yeniden Yapılanma	275
8. TESPİT VE ÖNERİLER	279
9. BASINDAN	295
KAYNAKÇA	302

KAYNAKÇA

- Akman, D., Şahin, Ş. (2023). Isparta’da Deprem Afet Bilinci Toplumsal Düzeyinin Belirlenmesi, *Teknik Bilimler Dergisi*, 13 (2),1-6.
- AFAD (2023a). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş (Pazarcık ve Elbistan) Depremleri Saha Çalışmaları Ön Değerlendirme Raporu, T.C. İçişleri Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı Ankara, Türkiye.
- AFAD (2023b). Deprem kataloğu, T.C. İçişleri Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı Ankara, Türkiye (www.deprem.gov.tr-18.08.203).
- AFAD-Isparta (2021). IRAP-İl Afet Risk Azaltma Planı, Isparta Valiliği, İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, Isparta.
- AFAD (2018). Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği (TDBY), 18.03.2018 tarih ve 30364 (Mükerrer) sayılı Resmî Gazete, Ankara Türkiye.
- AFAD (2014a). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara
- AFAD (2014b). Isparta il Afet Planı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Isparta İl Müdürlüğü, Isparta, Türkiye.
- AİGM (1999). Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- AİGM (1996). Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ankara, Türkiye.
- AFAD-Afyonkarahisar (2020). Afyonkarahisar İl Afet Risk Azaltma Planı. T.C. İçişleri Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Afyonkarahisar İl Müdürlüğü, Afyonkarahisar, Türkiye.
- Altunel, E., Barka, A., Akyüz, S. (1999). Dinar Fayının 1 Ekim 1995 Depremi öncesi aktiviteleleri, Aktif Tektonik Araştırmalar Grubu, 3. Toplantı Makaleler Kitabı, 04-05 Kasım 1999 Sivas, Türkiye.
- Alyamaç, K. E. ve Erdoğan, A. S. (2005). Geçmişten günümüze afet yönetmelikleri ve uygulamada karşılaşılan tasarım hataları, *Deprem Sempoiumu*, 707-415, Kocaeli
- Akay, E. (1981) Beyşehir yakın dolayımın temel jeoloji özellikleri: MTA Rap. 7002 (yayınlanmamış), Ankara.
- Akcar, M. Z. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye, *Planlama Dergisi*, Orta Dogu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bökümü, Ankara, Türkiye.
- Ambraseys, N.N. (1975). Studies in Historical Seismicity and Tectonics, in: *Geodynamics of Today*, The Royal Society, London, 9-16.
- Ambraseys, N.N. (1988). Engineering Seismology. *Earthquake Engineering and Structural Dynamics*, 17: 1-105.
- Ambraseys, N.N., Finkel, C. (1987). Seismicity of Turkey and Neighbouring Regions, 1899-1915, *Annales Geophysicales*, B., 701-726.
- Aslan, E., Satıcı, B., (2022). Tarihi Yapılarda Bozulmalar Ve Depremden Korunma Yöntemlerinin İncelenmesi. *Journal of Technology and Applied Sciences* 4(2), 47-76.
- Barka, A. A. (1992). The North Anatolian fault zone: *Annales Tectonica*, v. 6, p. 164-195.
- Barka, A.A., Kadinsky-Cade, K. (1988). Strike-Slip Fault Geometry in Turkey and its Influence on Earthquake Activity, *Tectonics*, pp.663-684.

- Bayülke, N (2021). Deprem ve Yapı, Yazardan Direkt Yayınevi, Ankara, Türkiye.
- Beyhan, G., Kanbur, M. Z., Selim, S., Utkucu, M., Silahtar, A. ve Budakoğlu, E. (2017). Isparta Havza Yapısının Jeofizik Yöntemler ile Modellenmesi ve Senaryo Deprem Sismik Tehlike Haritalarının Hazırlanması, Tübitak, 114Y836 nolu, Proje, Sakarya.
- Boray, A., Şaroğlu, F., Emre, Ö. (1985). Isparta Büklümü'nün kuzey kesiminde Doğu-Batı daralma için bazı veriler. Jeoloji Mühendisliği 23, 9-20.
- Bozcu, M., Yağmurlu, F., Şentürk, M. (2007). Fethiye-Burdur Fay Zonunun Bazı Neotektonik ve Paleosismik Özellikleri (Güneybatı Anadolu). Jeoloji Mühendisleri Odası Dergisi, 31, 25-47.
- Brunn, J. (1976). L'Arc Concave Zagro-Taurique Et Les Arcs Convexes Taurique Et Egeen: Collision Et Őnduits ,. Bulletin Society Geology. France, (7) XVIII, No 2, 553-567.
- Canpolat, (2014). Gölcük (Isparta) Volkanizması ve Volkanik Gaz Risk Analizi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul
- Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Isparta İl Müdürlüğü (2021). Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi, Isparta Kentsel Dönüşüm Alanları, Isparta
- Çevre ve Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021). atlas.gov.tr: https://basic.atlas.gov.tr/?_app-Token=&metadataId=, adresinden alındı
- Davraz, A., Şener, E., Şener, Ş. (2006). Investigation of Alternative Water Sources in the Isparta Plain (Turkey) Using Remote Sensing Methods, the IIIInternational Scientific and Practical Conference "Use of the Water Resources and Its Integretional Management in Globalization Process", S.63- 66, 6-7 July, Baku, Azerbaycan.
- Demir. S. (2008). Isparta ve Yakın Çevresi Yeraltularının Hidrojeolojik, Hidrojeokimyasal ve İzotop Jeokimyasal İncelenmesi ve İçme Suyu Kalitesinin İzlenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Doktora Tezi.
- Demir, H. (1996). Türkiye'de Kurulabilir Yapı Denetimi, TÜBİTAK Deprem Sempozyumu, Erzincan ve Dinar Deneyimleri Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları Bildiriler Kitabı, sayfa:417.
- Demirtaş, R., Karakısa, S., Yılmaz, R. (1996). Artçı Depremler ile 1 Ekim 1995 Dinar Deprem Kırığının Yorumlanması, Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Daire Başkanlığı, Sismoloji Şube Müdürlüğü, Ankara
- Department of Defence, Yonhap News, (2020). <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20130212000857&cpv=1>
- DEU (2020). Dokuz Eylül Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Sismolojik Değerlendirme Raporu, Ege Denizi, Seferihisar (İzmir) Açıkları, Mw 6.6 Depremi, İzmir.
- Donnison, D. (1993). The Challenge of Urban Regeneration for Community Development. Community Development Journal, 28, 293.
- DPT. (1999). Deprem Ekonomik ve Sosyal Etkileri Muhtemel Finansman İhtiyacı, Kısa-Orta ve Uzun Vadede Alınabilecek Tedbirler, T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara.
- Elitok, Ö., Görmüş, M. (2013). Jeolojik Öykü. Isparta ve Jeoloji; Gölcük Volkanizması (Isparta) ve Çevresel Sorunlar, Isparta (<http://edergi.sdu.edu.tr>) (Erişim tarihi: 15 Mart 2013).
- Elmacı, H., Özalpa, S., Karaba, M., Kopca, A., Duman, T. Y. (2016). Anamas Dağı Bloğunu Sınırlayan Aktif Fayların Paleosismolojisi, Isparta Büklümü, GB Anadolu. 69. Türkiye Jeoloji Kurultayı, 11-15 Nisan 2016, Ankara, Türkiye.

- Erdik, M. (1999). İzmir Büyükşehir Deprem Master Planı, Boğaziçi Üniversitesi Final Rapor, İstanbul, Kasım 1999.
- Erdik, M., Sesetyan, K., Demircioglu, M.B., Hancılar, U., Zulfikar, C., Caktı, E., Kamer, Y., Yenidogan, C., Tuzun, C., Cagnan, Z., Harmandar, E. (2010). Rapid earthquake hazard and loss assessment for Euro-Mediterranean Region, *Acta Geophysica*, 58(5): 855-892.
- Ergin, K., Güçlü, U., Uz, Z., (1967). Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu (Milattan Sonra 11 Yılından 1964 Sonuna Kadar) T.C. İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Arz Fiziği Enstitüsü Yayınları, No:24, İstanbul.
- Erinç, S., Bener, M., Sungur, K., Göçmen, K. (1971). 12 Mayıs 1971 Burdur Depremi, Tatbiki Jeomorfoloji Enstitüsü Yayınları, No:1707, İstanbul.
- Frenkal, A., McGarr, A., Bicknell, J., Mri, J., Seeber, L., Cranswick, E. (1990). Attenuation of High Frequency Shear Waves in the Crust: Measurements from York State, South Africa and Southern California, *J. Geophys. Res.* 95, pp.17441-17457.
- Gao, L.S., Lee, L.G., Biswas, N.N., Aki, K. (1983). Effects of Multiple Scattering on Coda Waves in Three Dimensional Medium. *Pure Apple Geophysical* 121, pp.3-15.
- Gökçe, V. (2007). Güneybatı Türkiye’de Depremsellik ve Deprem Tehlike Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 81s., Isparta.
- Görmüş, M., Yağmurlu, F., Sagular, E. K., Pekuz, Ü., Şentürk, M., Uysal, K., Kanbur, S. (2012). Isparta ve Jeoloji; Isparta ve Çevresinin Depremselliği Üzerine SDÜ Jeoloji Müh. Bölümü, Genel Jeoloji ABD, SDÜGEO E-dergi
- Gülen, L., Pınar, A., Kalafat, D., Özel, N., Horasan, G., Yılmaz, M., and Işıkar, A. M. (2002). Surface fault breaks, aftershock distribution, and rupture process of the August 17, 1999 İzmit, Turkey Earthquake. *Bulletin of the Seismological Society of America*, 92, 1, 230–244.
- Haştemoğlu, H., Özgen, L. (2017). 1960’larda Sürdürülebilirlik ve Kentleşme; Isparta İstasyon Caddesi Örneği. *SDÜ Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 2(1), 69-76.
- Hancılar, U., Tuzun, C., Yenidogan, C., Erdik, M. (2010). ELER software - a new tool for urban earthquake loss assessment, *Natural Hazards & Earth System Sciences*, 10: 2677-2696.
- Isparta Valiliği (2009). <http://www.isparta.gov.tr/sehrimiz> (Erişim tarihi: 18.06.2023).
- Isparta Valiliği (2021). <http://www.isparta.gov.tr/sehrimiz> (Erişim tarihi: 18.06.2023).
- Isparta Revizyon İmar Planı İzah Raporu (2019). Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Isparta Belediyesi (2021). 1/100.000 ölçekli Isparta mevcut İmar Planı, Isparta
- İDMP (2003). İstanbul İçin Deprem Master Planı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Planlama ve İmar Dairesi, Zemin ve Deprem İnceleme Müdürlüğü, İstanbul.
- İkeya, M. (2022). Depremler ve Hayvanlar: Halk Hikâyelerinden Bilime, Çeviren Ülkü Ulusoy, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Karaman, M. E. (1994). Isparta-Burdur Arasının Jeolojisi Ve Tektonik Özellikleri. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 37/ 2: 119-134.
- Karaman, Z. T. (2018), Afetlerde Erken Uyarı ve Toplumsal Farkındalık Yaratmada Etkili Kamu Politikaları. *BEÜ SBE Derg.*,7(2), 493-517.
- Kanbur, Z., Görmüş, M., Kanbur, S. (2008). Isparta yerleşim alanı kuzey kesiminin sığ S Dalgası kesitinin çıkarılmasında Kırınım-Mikrotitreşim Tekniğinin (ReMi) Kullanılması, *Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri dergisi*, 29(2): 76-86.

- Keçeli, D.A., Türker, A.E., Kaya, M.A. ve Kamacı, Z. (1994). 1994 Isparta Belediyesi Mavikent Toplu Konut Alanı Zemin Araştırması, Süleyman Demirel Üniversitesi, Jeofizik Mühendisliği Bölümü, Teknik rapor, Isparta.
- Koçbay, O. (2017). Burdur Tarihi-Yenigün 4 Ekim 2017 (<https://www.burduryenigun.com/>-Erişim tarihi: 25.05.2023).
- Koçyiğit, A. (1981). Isparta Büklümünde (Batı Toroslar) Toros Karbonat Platformunun Evrimi. Türkiye Jeol. Kurumu Bülteni 24: 15-23.
- Koçyiğit, A. (1984). Güneybatı Türkiye ve Yakın dolayında levha içi yeni tektonik gelişi, Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, 2: 1-16.
- Koç, N. (2000). Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi CD kaydı. www.deprem.gov.tr.
- Koral, H., Laçın, D., Şahin, Ş. (1996). 1 Ekim 1995 Dinar Depreminin Yüzey Çatlakları, Jeoloji Mühendisliği, 50, 52-58.
- Kuzucu, H. (2012). 1914 depremi ve İkdam Gazetesi haberleri, Burdur (<http://www.burdurtarihi.com/deprem.html> Erişim tarihi: 15.05.2023)
- Leonard, G. S., Gregg, C. E., Johnston, D. M. (2013). Early Warning System, Encyclopedia of Natural Hazards, Springer Dordrecht, Heidelberg, New York, London.
- Lichfield, D. (1992) Urban Regeneration for the 1990s. London: London Planning Advisory Committee.
- MAG, (2022). Mahalle Afet Gönüllüleri (MAG) Vakfı, İstanbul
- McClusky, S., Balassanian, S., Barka, A., Demir, C., Ergintav, S., Georgiev, I., Gürkan, O., Hamburger, M., Hurst, K., Kahle, K., Kastens, K., Kekelidze, G., King, R., Kotzev, V., Lenk, O., Mahmoud, S., Mishin, M., Nadariya, M., Ouzounis, A., Paradissis, D., Peter, Y., Prilepin, M., Reilinger, R., Şanlı, I., Seeger, H., Tealeb, A., Toksöz, M.N., Veis, G. (2000). Global Positioning System constraints on plate kinematics and dynamics in the eastern Mediterranean and Caucasus, J. Geophys. Res., 105: 5695-5719.
- MTA (2012). Türkiye Diri Fay Haritası, Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Özalpa, S., Elmacı, H., Karaba, M., Uygun Göldoğan, Ç., Gürboğa, Ş., Duygu, L. (2017). Kumdanlı Fayı'nın Deprem Aktivitesine İlişkin Paleosismolojik Veriler, Isparta Büklümü, GB Anadolu. 70. Türkiye Jeoloji Kurultayı Bildiri Özler, 10-14 Nisan 2017, Amkara, Türkiye.
- Özalp, S. , Emre, Ö., Duman, T.Y., Şaroğlu, F., Özaksoy, V., Elmacı, H. ve Koç, G. (2009) . Çivril Graben Sistemi: Morfotektonik Yapısı ve Diri Fay Özellikleri, GB Türkiye, 62. Türkiye Jeoloji Kurultayı, 13-17 Nisan 2009, MTA, Ankara, Türkiye.
- Özmen, B. (2002). Afet İşleri Genel Müdürlüğü Eğitim-Haber-Bilim Dergisi. Sayı:3
- Özmen, B. (2000). Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğunun Bölgesel düzenlemesi, Türkiye Deprem Vakfı, 81 sayfa, İstanbul.
- Öztürk, A. (1982). Tectonics of Dinar-Sandıklı-Işıklı Region: Comminucations of Faculty of Science, Univ. of Ankara, C1, 25,1-58.
- Parlak, J. (2022). Isparta Büklümünün Kabuk Yapısının Üç Boyutlu Tomografi ile İncelenmesi- SDÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Isparta.
- Pınar, N. Lahn, E. (1952). Türkiye Depremleri izahlı Kataloğu; Bayındırlık Bakanlığı, Yapı ve imar işleri Reisliği, Ankara, 36, No:6.

- Polat, E., Tekedar, B. (2020). Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm Çerçevesinde Isparta Kent Merkezinin İncelemesi. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 5(1), 35-49.
- Reilinger, R.E., McClusky, S.C., Oral, M.B., King, R.W., Toksöz, M.N., Barka, A.A., Kınık, I., Lenk, O., ğanlı, I. (1997). Global positioning system measurement at present-day crustal movements in the Arabia-Africa-Eurasia plate collision zone, J. Geophys. Res., 94, 9983-9999.
- Reiter, L. (1990). Earthquake Hazard Analysis-Issues and Ingights, Columbia University Press, New York, 254pp.
- Roberts, J.C., Asten, M.W. (2004). Resolving a Velocity Inversion at the Geotechnical Scale Using the Microtremor (Passive Seismic) Survey Method. Exploration Geophysics, 35, p.14-18.
- Sagular, E. K., Görmüş, M. (2009). Isparta yöresindeki Kretase-Tersiyer denizel tortularında taşınmış nannofosil ve foraminifer bulguları, Yerbilimleri, 30(2): 83-103.
- Sarıca, S.S. (2008). Isparta İl Merkezi Mikrobölgeleme Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 117s., Isparta.
- Sarıtaş, Y. (2001). Isparta yerleşim merkezinin (Mavikent) zemin mikrobölgeleme çalışması ile ilgili bir uygulama, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta
- Seren, S. (1983). Böcüzade Süleyman Sami, "Isparta Tarihi" (Çeviren: Dr. Suat SEREN), Serenler Yayınları, İstanbul 1983, s. 310
- Soysal, H., Sipahioğlu, S., Kolçak, D., Altınok, Y. (1981). Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu, TÜBİTAK Proje No: TBAG 341, 124 s., Ankara.
- Şaroğlu, F., Emre, Ö., Kuşcu, İ. (1992). Türkiye Diri Fay Haritası. MTA Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Şaroğlu, F., Emre, Ö., Boray, A. (1987). Türkiye'nin Diri Fayları ve Depremsellikleri. Maden Tetkik ve Arama Enst., Rapor No.8174, 394s.
- Şahin, Ş., Beyhan, M., Keskin, E., Harman, B.İ. (2005). Burdur Çevresinde Yaşanan Depremler ve Çevre Sorunları, I. Burdur Sempozyumu, 16-19 Kasım 2005, Burdur, Türkiye.
- Şahin, Ş. (2004). Güneybatı Anadolu'da Gerilme Dağılımı ve Burdur Fayına Olan Etkisi, İstanbul Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Yerbilimleri Dergisi, C17(1), 1-9.
- Şahin, Ş. (1997). 1 Ekim 1995 Dinar Depremi ve Göller Bölgesinin Sismotektoniğinin İncelenmesi, Yüksek Lisasn Tezi, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, Ş. ve Alptekin, Ö. (2006), 1 Ekim 1995 Dinar Depremi'nin Sismotektonik Özellikleri ve Yerel Zemin koşullarının Hasar Dağılımına Etkisi, Geosound/Yer Bilimleri, 47, 121-130.
- Şaroğlu, F., Emre, Ö., Boray, A. (1987). Türkiye'nin Diri Fayları ve Depremsellikleri. MTA Genel Müdürlüğü, Rapor No: 8174, Ankara, 394s (yayımlanmamış).
- Şengör, A. (1980). Türkiye'nin Neotektoniğinin Esasları. Türkiye Jeoloji Kurultayı Konferanslar Dizisi, S. 2, (S. 40).
- Şengör, A., Görür, N., Şaroğlu, F. (1985). Strike-Slip Faulting and Related Basin Formation in Zones of Tectonics Escape: Turkey as Case Study, in Bittle, K.T. and Christe-Blick, N.(eds.), Strike Slip Formation and sedimentation, Soc. Economic Paleontologist and Mineralogists Special Publucation, 37, 227-265.
- Tarun R. Naik, T.R., Malhotra, V.M., Popovics, J.S., 2004. The Ultrasonic Pulse Velocity Method, In: V.M. MALHOTRA and N.J. CARINO, Edited 2004, Handbook On Nondestructive Testing of Concrete, CRC Press

- TAMP Isparta (2020). Isparta İl Afet Müdahale Planı, Isparta Valiliği, İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, Isparta, Türkiye.
- Taymaz, T., Price, S. P. (1992). The 12.05.1971 Burdur earthquake sequence: A synthesis seismological and geological observations. *Geophys. J. Int.*, 108, 589-603.
- Tüzel, B. (2004). Isparta Kent Merkezinin Zemin Büyütmelerinin Mikrotremor Yatay/Düşey Bileşen (H/V) Tekniği Ğle Belirlenmesi ve Deprem Tehlikesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 98s., Isparta.
- Vine, F. J.; Matthews, D. H. (1963). Magnetic anomalies over oceanic ridges, *Nature*, 199, 947-949, doi:10.1038/199947a0.
- AA. (2023). <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/dunya-tarihinin-en-buyuk-10-depremi/2519220> (Erişim tarihi: 15.05.2023)
- <https://www.ibb.gov.tr/sites/akom/Documents/deprem.html> (Erişim tarihi: 03.04.2023)
- <https://www.cografyadefterim.com> (Erişim tarihi: 18.03.2023)
- <https://driouch.cher-alice.fr/stu/stuprivate/Accretion.htm> (Erişim tarihi: 10.06.2023)
- https://www.geographyforyou.com/2018/08/plate-tectonic-theory-brief-history-of_16.html (Erişim tarihi: 06.06.2023)
- <https://ungo.com.tr/2021/11/dag-nasil-olusur/> (Erişim tarihi: 15.06.2023).
- <https://insapedia.com/fay-hareketleri-normal-ters-sag-atimli-sol-atimli-fay-nedir/> (Erişim tarihi: 12.03.2023)
- <https://www.www.bilimenc.tubitak.gov.tr> (Erişim tarihi: 06.05.2023)
- <https://www.koeri.boun.edu.tr/new/tr/tarihce> (Erişim tarihi: 05.05.2023)
- <https://tdth.afad.gov.tr/> (Erişim tarihi: 16.06.2023)
- <http://www.on5yirmi5.com/haber/yasam/dogal-yasam/7024/turkiyenin-deprem-tarihi.html> (Erişim tarihi: 10.05.2023)
- <http://www.ahsyapidenetim.com/yapi-denetim-nedir> (Erişim tarihi: 04.06.2023)
- <https://teknoloji-tasarim.com/rolove-nedir-rolove-nasil-alinir/> (Erişim tarihi: 31.05.2023)
- <https://zeminetudu.com> (Erişim tarihi: 02.06.2023)
- <https://www.insaport.com> (Erişim tarihi: 01.06.2023)
- <https://www.masyeralti.com/yapi-jeofizigi> (Erişim tarihi: 05.05.2023)
- <https://www.kentseldonusumdunyasi.com/> (Erişim tarihi: 20.04.2023)
- <https://www.12adimdakentseldonusum.com> Erişim tarihi: 16.05.2023)
- <https://altyapi.csb.gov.tr/riskli-yapi-sureci-i-104285> (Erişim tarihi: 16.05.2023)
- <https://altyapi.csb.gov.tr> (Erişim tarihi: 16.04.2023)
- <http://www.osmanligazeteleri.com/haber/ispartada-deprem-17-subat-1900/412/#sthash.z4AzrHtF.dpuf> (Erişim tarihi: 11.05.2023)
- <https://www.kocibay.net> (Erişim tarihi: 10.04.2023)
- <https://www.cercin.tr.cx> (Erişim tarihi: 16.04.2023)
- <https://www.evrensel.net/haber/379245/burdurlular-1971-yilinda-meydana-gelen-depremin-acilarini-h-l-yasiyor> (Erişim tarihi: 14.04.2023)

<https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71017/jeolojik-yapi.html> (Erişim tarihi: 08.05.2023)

<https://www.egirdirakingazetesi.com.tr/haber/3142/Isparta-ili-Biyolojik-Cesitlilik-Envanteri-Calista-yi-Yapildi> (Erişim Tarihi: 18.06.2023)

http://www.kursatozcan.com/ders_notlari/genel_jeoloji/6-kitalarin-kaymasi.pdf (Erişim tarihi: 19.06.2023)

<https://tr.wikipedia.org> (Erişim tarihi: 15.05.2023)

<https://www.tbmm.gov.tr/Haber/Detay?Id=7e3ba659-e89e-49b0-9b00-01879ab7c187> (Erişim Tarihi: 19.04.2023)

İŞ HAYATINDA POZİTİF VE NEGATİF DAVRANIŞLAR

Editör

Dr. Burcu Yiğit

İŞ HAYATINDA POZİTİF VE NEGATİF DAVRANIŞLAR

Editör: Dr. Burcu Yiğit

Yayın No.: 1717
ISBN: 978-625-398-741-1
E-ISBN: 978-625-398-744-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren işe uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yiğit, Burcu.

İş Hayatında Pozitif ve Negatif Davranışlar / Burcu Yiğit

1. Basım, VIII + 144 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-741-1

E-ISBN: 978-625-398-744-2

1. Örgütsel Davranış 2. Örgütsel Davranışta Güncel Konular 3. İş Hayatının Pozitif ve Negatif Yönü

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

ÖRGÜTSEL MİYOPİ

Arş. Gör. Dr. Meryem Turgut

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Zübeyde Hanım Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
meryemturgut@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9320-3250

Dr. Öğr. Üyesi Gamze Kutlu

Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
gamze.kutlu@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9852-4029

Bölüm 2

ÇALIŞAN YIPRANMASI

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Erkasap

İstanbul Gedik Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
ahmet.erkasap@gedik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6239-1700

Bölüm 3

YEŞİL ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Sevcan Fırın

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Altıntaş Meslek Yüksekokulu, Posta Hizmetleri Bölümü,
sevcan.firin@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8914-100X

Bölüm 4

İŞ YERİ YALNIZLIĞI

Dr. Tuğçe Kumral Yürek

Bağımsız Araştırmacı, tugcekumral@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4529-6231

Bölüm 5

MOBBİNG

Dr. Burcu Yiğit

Bağımsız Araştırmacı, brcygt@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2071-0099

Bölüm 6

TÜKENMİŞLİK SENDROMU

Prof. Dr. Birkan Tapan

Demiroğlu Bilim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
birkantapan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9425-7365

Öğr. Gör. Dyt. Tuğçe Elbüken

Demiroğlu Bilim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
dyt.tugceelbuken@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7470-396X

Bölüm 7

ÖRGÜTSEL KISKANÇLIK

Dr. Öğr. Üyesi Gamze Aydın Toprak

İstanbul Arel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü,
gamzeaydin@arel.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9122-607X

Bölüm 8

ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI

Dr. Açelya Telli Danışmaz

Bağımsız Araştırmacı, acelya.telli@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8344-7315

Bölüm 9

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ

Dr. Gökçe Sönmez

Bağımsız Araştırmacı, gsonmez@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5498-3661

Bölüm 10

ÖRGÜTSEL GÜVEN

Dr. Öğr. Üyesi Harika Özkan

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü,
harikaozkan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5270-3061

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	v
Bölüm 1	
ÖRGÜTSEL MİYOPİ	1
Meryem Turgut - Gamze Kutlu	
Bölüm 2	
ÇALIŞAN YIPRANMASI	17
Ahmet Erkasap	
Bölüm 3	
YEŞİL ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ	35
Sevcan Fırın	
Bölüm 4	
İŞ YERİ YALNIZLIĞI	49
Tuğçe Kumral Yürek	
Bölüm 5	
MOBBİNG	65
Burcu Yiğit	
Bölüm 6	
TÜKENMİŞLİK SENDROMU	85
Birkan Tapan - Tuğçe Elbüken	
Bölüm 7	
ÖRGÜTSEL KISKANÇLIK	93
Gamze Aydın Toprak	

Bölüm 8

ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI..... 109

Açelya Telli Danışmaz

Bölüm 9

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ 123

Gökçe Sönmez

Bölüm 10

ÖRGÜTSEL GÜVEN..... 133

Harika Özkan

ÖRGÜTSEL MIYOPİ

Meryem Turgut - Gamze Kutlu

1. GİRİŞ

Tıp biliminde sık rastlanılan göz hastalıklarından biri olan miyopi, uzaktaki nesnelere görmede yaşanan güçlüğü ifade eden bir görme kusurudur. Tıbbi bir problem olan miyop kavramının örgütsel bir durumu ifade etmek üzere kullanılmasıyla birlikte örgütsel miyopi kavramı ortaya çıkmıştır. Örgütlerin uzağı, geleceği görememelerini ifade eden örgütsel miyopi, çevreleriyle etkileşim içerisinde olan canlı bir yapı olarak ele alınan örgütlerin iç ve dış çevrelerinde karşılaştıkları fırsatları veya riskleri gerektiği gibi algılayamamasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda örgütsel miyopi, örgütler açısından değişimin en üst seviyede yaşandığı günümüzde, çevreye uyum sağlama, yenilenme ve gelecek yıllara hazırlanma konularında örgütler için problem oluşturan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çevrelerini en iyi şekilde değerlendirebilmelerine büyük ölçüde engel olan örgütsel miyopinin var olduğu örgütlerde; çevrede meydana gelen değişim ve gelişmelerden haberdar olamama veya değişimleri tanımlama konusunda yetersiz kalma örgütler/yöneticiler için çeşitli riskleri beraberinde getirmektedir. Miyopi, örgütlerde sağlam bir vizyon geliştirememe, çevre ile etkileşimde ve stratejik hedeflere ulaşmada sorun yaşama gibi birtakım problemlere, durumlara neden olabilmektedir. Özellikle örgüt yönetiminin yaşadığı miyopi, ulaşılmak istenen hedeflerin gerçekleşmesini önleyebilmektedir.

Örgütlerde normal işleyişi bozan potansiyel tehlike belirtilerini görememe/algılayamama veya örgütsel sistemin sürekliliğini artırabilecek potansiyelleri, değişikliklere uyum sağlama fırsatlarını tespit edememe miyopiye neden olabilmektedir. Değişime kapalı, katı organizasyonlarda miyopiye daha sık rastlansa da

Bu vaka, X şirketinin risk ve belirsizlik koşullarını ve olası fırsatları yeterince dikkate almadığı ve örgütsel miyopinin ulaşabileceği noktaları göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca örgütsel miyopi, karar vericiler tarafından değerlendirilen seçeneklerin sayısını azaltarak büyük resmin kaybolmasına ve nihayetinde gelecekteki fırsatların kaçmasına neden olmaktadır. Bu vakada kısaca anlatıldığı gibi risk yönetimi ve dış çevre analizi ihmal edildiğinde ve örgütsel miyopinin sonucunda çok yüksek bedeller ödenmek zorunda kalınmaktadır. Bu nedenle zamanında adımlar atılarak bilimsel kanıtların, uzmanların ve çevrenin izlenerek somut adımlarının atılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

ÇALIŞMA SORULARI

1. X şirketinin yaptığı hata nedir? Bu durumun örgüte zararları neler olmuştur?
2. Söz konusu örnek olayda sonucun bu şekilde olmaması için ne gibi önlemler geliştirilebilirdi? Tartışınız.
3. Tüm bu süreç örgüt ve çalışanları nasıl etkilemiştir?

KAYNAKÇA

- Altınay, A., Mercan, N., Aksanyar, Y. ve Sert, S. (2012). İşletme Körlüğü, Silo Sendromu ve Çözüm Önerisi Olarak Örgütsel Zekâ. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 13-19.
- Bachmann, I. (1972). *Simultan*. Almanya: Piper Verlag.
- Bay, M. ve Kavurgacı, N. (2020). Örgütsel Miyopizm ve Örgütsel Çatışmanın Demografik Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi: Karaman OSB'de Bir Araştırma. *Journal of International Social Research*, 13(73), 837-854.
- Castellano, S. & Ivanova, O. (2017). Signalling Legitimacy in Global Contexts: The Case of Small Wine Producers in Bulgaria, *European Business Review*, 29 (2), 243-255.
- Catino, M. (2013). *Organizational Myopia: Problems of Rationality and Foresight in Organizations*. Cambridge University Press.
- Czakon, W., Klimas, P., Kawa, A. & Kraus, S. (2023). How Myopic are Managers? Development and Validation of a Multidimensional Strategic Myopia Scale. *Journal of Business Research*, 157, 1-12.
- Da Silva, S., Matsushita, R. & Gonçalves, T. (2019). Willful Blindness and Dishonesty. *Open Access Library Journal*, 6 (12), 1-6.
- Davis, E. (1995). What's on American Managers' Minds?. *Management Review*, 84(4), 14-20.
- Federman, B. (2015). Willful Blindness: A Leadership and Cultural Downfall. *Arizona Employment Law Letter*. URL: <https://www.fhsolutionsgroup.com/insights/words-wise-management/willful-blindness-leadership-and-cultural-downfall>, (Erişim: 02.04.2013).

- Fotaki, M. & Hyde, P. (2015). Organizational Blind Spots: Splitting, Blame and Idealization in The National Health Service. *Human Relations*, 68(3), 441-462.
- Geiger, D., & Antonacopoulou, E. (2009). Narratives and Organizational Dynamics: Exploring Blind Spots and Organizational Inertia. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 45(3), 411-436.
- Goodman, M. (2004). Managing in Times of Change: Avoiding Management Myopia. In: Ghobadian, A., O'Regan, N., Gallea, D., Viney, H. (eds) *Strategy and Performance*. Palgrave Macmillan. London: Palgrave Macmillan.
- Gürçay, G. (2019). Örgütsel Körlük, Silo Sendromu ve Örgüt İklimi İlişkisi: İnşaat Sektöründe Bir Araştırma. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi. İstanbul.
- Hajizadeh, A., Rahimnia, F., Farahi, M. M. & Shirazi, A. (2021). Explanation the Pattern of Myopia of Top Managers of Public Sector Organizations. *Public Management Researches*, 14(53), 65-88.
- Jayanti, E.B. (2011). Through a Different Lens: A Survey of Linear Epistemological Assumptions Underlying HRD Models. *Human Resource Development Review*, 10(1), 101-114.
- Jessup, C. M. (2017). Overcoming Organizational System Blindness. *American Journal of Management*, 17(7), 79-86.
- Kartal, N. (2018). Örgütsel Miyopinin Hizmetkar Liderlik Ekseninde Tahlili: Eğitim Kurumları Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yöneticiler İçin İşletme Yönetimi. Yüksek Lisans Tezi.
- Kaygın, E., Demirel, N. ve Şahinkaya, E. (2017). Sarıkamış Destinasyonunun Tanıtımının Miyopik Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 1-22.
- Kern, D. A. (2006). A matter of Strategic Mis-Fit: Management Myopia and Value Destruction. Oklahoma State University Faculty of the Graduate College Thesis of Doctor of Philosophy.
- Knudsen, M. (2011). Forms of Inattentiveness: The Production of Blindness in The Development of a Technology for the Observation of Quality in Health Services. *Organization Studies*, 32(7), 963-989.
- Laverty, K. J. (2004). Managerial Myopia or Systemic Short-Termism? The Importance of Managerial Systems in Valuing The Long Term. *Management Decision*, 42(8), 949- 962.
- Levinthal, D. A. & March, J. G. (1993). The Myopia of Learning. *Strategic Management Journal*, 14(S2), 95-112.
- Levitt, T. (1960). Marketing Myopia. *Harvard Business Review*, 38, 45-56.
- Oehmen, J., Locatelli, G., Wied, M. & Willumsen, P. (2020). Risk, Uncertainty, Ignorance and Myopia: Their Managerial Implications for B2B Firms. *Industrial Marketing Management*, 88, 330-338.
- Opper, S. & Burt, R. S. (2021). Social Network and Temporal Myopia. *Academy of Management Journal*, 64(3), 741-771.

- Özgül, B. ve Tarhan Mengi, B. (2018). İşletme Körlüğü ve Çözüm Önerisi Olarak Güvenilir Danışman "İç Denetim". Muhasebe ve Denetime Bakış, 18(54), 125-138.
- Pan, Y. & Jaju, A. (2015). Impact of Top Management-s Myopic Behavior on Organizational Market Orientation: A Conceptual Model. In: Moore, M., Moore, R. (Eds.) New Meanings for Marketing in a New Millennium. Developments in Marketing Science: Proceedings of the Academy of Marketing Science. Switzerland: Springer.
- Ridge, J.W., Kern, D. & White, M. (2014). The Influence of Managerial Myopia on Firm Strategy. Management Decision, 52(3), 602-623.
- Sato, H. (2012). Routine-Based View of Organizational Learning and Mechanisms of Myopia. Annals of Business Administrative Science, 11, 45-54.
- Sato, H. (2015). Organizational Change and Temporal Myopia. Annals of Business Administrative Science, 14(6), 323-333.
- Schuster, C. L., Nicolai, A. T. & Covin, J. G. (2020). Are Founder-Led Firms Less Susceptible to Managerial Myopia?, Entrepreneurship Theory and Practice, 44(3), 391-421.
- Seymen, O. A., Kılıç, T. ve Kinter, O. (2016). Örgütsel Körlüğün Ayrıntılı Kavramsal Analizi ve Ölçümü: Geliştirilen Bir Ölçek Yardımıyla Değerlendirme. EurasianSocial Sciences Journal, 1, 212-222.
- Sezen Gültekin, G. ve Argon, T. (2020). The Relationship Among Organizational Myopia, Organizational Resilience and Organizational Sustainability at a Higher Education Institution in Turkey: A Structural Equation Modelling. International Online Journal of Education and Teaching, 7(4), 1470-1491.
- Shaw, R. B. (2016). The Logic and Limits of Leadership Blindspots. Leader to Leader, 2016 (80), 12-17.
- Türk Dil Kurumu Sözlük (2023). URL: <https://sozluk.gov.tr/> , (Erişim: 06.04.2023).
- Theyagu, (2023). Overcoming Organizational System Blindness with Systems Thinking for Greater Productivity. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/overcoming-organizational-system-blindness-systems-thinking-theyagu>, (Erişim: 05.05.2023).
- Uysal, H. T. ve Aydemir, S. (2022). The Effect of Employees' Perceived Organizational Fit on Organizational Myopia. International Journal of Business, 27(1), 1-13.
- Waikar, (2023). Organizational Myopia-Why a Succeeding Employee Always "Seems" to be Doing Better Than a Precending Employee! URL: <https://www.linkedin.com/pulse/performance-management-system-really-works-article-sali-waikar> , (Erişim: 11.05.2023).
- Yeşil, S. ve Özbağış, A. (2022). Kurumsal Körlüğün Çalışanlar Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(21. Uluslararası İşletmecilik Kongresi" Özel Sayısı), 182-202.
- Yıldız, G. ve Demirel, E. (2018). Evaluations on Causes and Outcomes of Organizational Myopia. Ayden, C. (Ed.). Reading on Technology and Knowledge Management (ss.231-244). Romania: Publication of the Aurel Vlaicu University.
- Zhao, Y., Chen, K. H., Zhang, Y. & Davis, M. (2012). Takeover Protection and Managerial Myopia: Evidence From Real Earnings Management. Journal of Accounting and Public Policy, 31(1), 109-135.

ÇALIŞAN YIPRANMASI

Ahmet Erkasap

1. GİRİŞ

Çalışan devri olarak da bilinen çalışan yıpranması, çeşitli sektörlerdeki kuruluşlar için önemli bir endişe hâline gelmiştir. Yüksek işten ayrılma oranları, bir kuruluşun üretkenliği, kârlılığı ve genel çalışan morali üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Çalışanların elde tutulmasını iyileştirmek ve kurumsal başarıya ulaşmak için etkili stratejiler geliştirmek amacıyla kuruluşların çalışan kayıplarının nedenlerini ve sonuçlarını anlamaları çok önemlidir. Çalışanların işten ayrılmasının başlıca nedenlerinden biri, kuruluş içinde kariyer gelişimi fırsatlarının sınırlı olmasıdır (Fallucchi vd., 2020: 3). Çalışanlar kariyer ilerlemelerinin durgun olduğunu veya ilerleme fırsatları olmadığını hissettiklerinde, başka yerlerde yeni zorluklar ve fırsatlar arayabilirler. Benzer şekilde, yetersiz ücret ve yan haklar da yıpranmaya zemin hazırlayabilir. Çalışanlar ücretlerinin becerileri, deneyimleri veya piyasa standartları ile orantılı olmadığını düşündüklerinde daha iyi ücretli fırsatları keşfetme eğiliminde olabilirler. Kötü iş-yaşam dengesi, çalışanların işten ayrılmasına yol açabilecek bir diğer önemli faktördür. Çalışanlar iş sorumlulukları ile kişisel yaşamları arasında tatmin edici bir denge kuramadıklarında, bu durum tükenmişlik, stres ve genel memnuniyetsizlikle sonuçlanabilir. Esnek çalışma düzenlemeleri sağlamayan, refah girişimlerini desteklemeyen veya sağlıklı bir iş-yaşam dengesini teşvik etmeyen kuruluşlar, daha yüksek işten ayrılma oranlarıyla karşılaşabilir. Destekleyici olmayan liderlik ve etkili yönetim uygulamalarının eksikliği de çalışanın işten ayrılmasına neden olabilir. Amirlerinden veya yöneticilerinden yeterli rehberlik, destek veya takdir görmeyen çalışanlar, kendilerini değersiz ve takdir edilmemiş hissedebilir ve bu da onları başka yerlerde fırsat aramaya yönlendirebi-

KAYNAKÇA

- Bhatt, R. & Sharma, M. (2019). Employee Engagement: A Tool For Talent Management, Retention And Employee Satisfaction In The It/Ites Companies In India. *International Journal of Research in Commerce & Management*, 10(8), 19-23.
- De Smet, A., Dowling, B., Hancock, B. & Schaninger, B. (2022). The Great Attrition is making hiring harder. Are you searching the right talent pools. *McKinsey Quarterly*, 1-13.
- Dowling, B., & Schaninger, B. (Hosts). (2021). 'Great attrition' or 'great attraction'? The choice is yours. [Podcast]. The McKinsey & Company. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/mckinsey-live/webinars/the-great-attrition-or-the-great-attraction-what-will-it-be-for-you>
- Djajasinga, N.D., Sulastri, L., Sudirman, A., Sari, A.L. & Rihardi, E.L. (2021). June. Practices in Human Resources and Employee Turnover in the Hospitality Industry. In 2nd Annual Conference on Blended Learning, Educational technology and Innovation. 113-117.
- El-Rayes, N., Fang, M., Smith, M., & Taylor, S. M. (2020). Predicting Employee Attrition Using Tree-Based Models. *International Journal of Organizational Analysis*, 28(6), 1273–1291. <https://doi.org/10.1108/ijoa-10-2019-1903>
- Ezaili Alias, N., Hazieqah Rohmanan, N., Ismail, S., Koe, W. L., & Othman, R. (2018). Factors Influencing Turnover Intention in a Malaysian Manufacturing Company. *KnE Social Sciences*, 3(10), 771. <https://doi.org/10.18502/kss.v3i10.3171>
- Fallucchi, F., Coladangelo, M., Giuliano, R. & William De Luca, E. (2020). Predicting Employee Attrition Using Machine Learning Techniques. *Computers*, 9(4), 1-17.
- Gui, G. E. (2019). Teacher Attrition and School Leaders' Capacity for Leading, Practices and Behaviors – A Comparative Study. *European Journal of Social Science Education and Research*, 6(1), 111-122. <https://doi.org/10.26417/ejser.v6i1.p111-122>
- Haldorai, K., Kim, W.G., Pillai, S.G., Park, T.E. & Balasubramanian, K. (2019). Factors Affecting Hotel Employees' Attrition And Turnover: Application Of Pull-Push-Mooring Framework. *International Journal of Hospitality Management*, 83, 46-55.
- Helia, V. N., Sutrisno, W., Zaputra, A. S., & Qurtubi, Q. (2021). Performance Measurement System Using Performance Prism Approach In Batik Company: A Case Study. *Jurnal Sistem Dan Manajemen Industri*, 5(1), 43–52. <https://doi.org/10.30656/jsmi.v5i1.3099>
- Jain, N., Tomar, A. & Jana, P.K. (2021). A Novel Scheme For Employee Churn Problem Using Multi-Attribute Decision Making Approach And Machine Learning. *Journal of Intelligent Information Systems*, 56, 279-302.
- Nayak, B. & Ben P, J. (2019) Employee Retention in the VUCA World: Challenges and Strategies. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(4), 84–88. <https://doi.org/10.35940/ijrte.c1014.1083s219>
- Parimi, S., & Chakraborty, S. (2019). Antecedents to Employee Attrition Behavior in Indian IT/ITES Sector. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 9(1), 1132–1142. <https://doi.org/10.35940/ijeat.a9502.109119>

- Phaladi, M. (2022). Human Resource Management As A Facilitator Of A Knowledge-Driven Organisational Culture And Structure For The Reduction Of Tacit Knowledge Loss İn South African State-Owned Enterprises. *SA Journal of Information Management*, 24(1), 1-10. <https://doi.org/10.4102/sajim.v24i1.1547>
- Qutub, A., Al-Mehmadi, A., Al-Hssan, M., Aljohani, R. & Alghamdi, H.S. (2021). Prediction Of Employee Attrition Using Machine Learning And Ensemble Methods. *Int. J. Mach. Learn. Comput*, 11(2), 110-114.
- Sengupta, S., & Gupta, A. (2012). Exploring the dimensions of attrition in Indian BPOs. *The International Journal of Human Resources Management*, 23(6), 1259-1288.
- Setiawan, I., Suprihanto, S., Nugraha, A.C. & Hutahaean, J. (2020). HR Analytics: Employee Attrition Analysis Using Logistic Regression. *IOP Conference Series: Materials Science And Engineering*, 830(3), 1-7.
- Shah, S. H. A., Sajjad, S., Ahmed, N. A. M., Arshad, B., Kazmi, M., & Nawaz, R. (2020). The Role of Hr Practices On Turnover Intentions Directly And Through Organizational Citizenship Behavior in the Banking Sector of Malaysia. *International Review of Management and Marketing*, 10(5), 172–178. <https://doi.org/10.32479/irmm.10760>
- Smith, C. (2019). An Employee's Best Friend? How AI Can Boost Employee Engagement And Performance. *Strategic HR Review*, 18(1), 17-20.
- Song, K. (2021). The Impact of Perceived Internal Employer Branding on Employee Retention in the Event Industry of Hainan Province. *Proceedings of the 6th Annual International Conference on Social Science and Contemporary Humanity Development*. 517, 806-810. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210121.158>
- Speer, A.B., Dutta, S., Chen, M. & Trussell, G. (2019). Here To Stay Or Go? Connecting Turnover Research To Applied Attrition Modeling. *Industrial and Organizational Psychology*, 12(3), 277-301.
- Suman, B. & Kishor, B. (2018). "Analysis Of Employees Attrition İn Self Finance Post Graduate Management İnstitutes İn Ahmedabad City", *International Journal of Engineering Development and Research (IJEDR)*. 6(1), 29-38. URL :<http://www.ijedr.org/papers/IJCRT1705244.pdf>
- Tumwesigye, G., Onen, D., Oonyu, J. & Musaazi, J. (2020). The Mediating Effect of Affective Commitment on the Relationship between Human Resource Management Practices and Turnover Intentions of University Employees. *Education Quarterly Reviews*, 3(4) 538-554.
- Wang, Y., Li, Z., Wang, Y., & Gao, F. (2017). Psychological Contract and Turnover Intention: The Mediating Role of Organizational Commitment. *Journal of Human Resource and Sustainability Studies*, 05(01), 21–35. <https://doi.org/10.4236/jhrss.2017.51003>
- Yahia, N.B., Hlel, J. & Colomo-Palacios, R. (2021). From Big Data To Deep Data To Support People Analytics For Employee Attrition Prediction. *IEEE Access*, 9, 60447-60458.
- Yiğit, B. (2022). Kurumların Engellenemeyen Olgusu: Çalışan Yıpranması. *Journal of History School*, 60, 2891-2910.

YEŞİL ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ

Sevcan Fırın

1. GİRİŞ

Örgütlerin sahip olduğu en değerli yapı taşı olan işgörenlerin sergiledikleri davranışlar, örgütsel davranış kapsamındadır. Örgüt ortamında hissedilen negatif ya da pozitif algıların işgören davranışlarına yansımaları kaçınılmazdır. Dolayısıyla örgütün işgörenlerin davranışlarını anlaması, önemsemesi, değerlendirmesi ve çözümler üretebilmesi başarılı örgütlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Özellikle günümüzde küresel düzeyde yaşanan iklim değişikliği ve çevresel problemlerle mücadele, örgütlerin odak konuları arasına girmektedir. Bu önemli konular örgütlere yeni sorumluluklar getirmekle beraber “yeşil” kavramının örgütlerde kilit bir rol almasını gerekli kılmıştır. Bununla birlikte örgüt ortamında yer alan bütün işgörenlerin çevreci yaklaşımlarda bulunarak hem bireysel hem de toplumsal fayda sağlayan davranışlar sergilemesi yeşil örgütsel davranış kavramını ortaya çıkarmıştır.

Kitabın bu bölümünde; yeşil örgütsel davranış kapsamı, yeşil yönetim, yeşil inovasyon, yeşil enerji ve yeşil liderlik kavramları ele alınmakta ve son olarak yeşil örgütsel davranış sürdürülebilirlik kavramıyla birlikte irdelenmektedir.

2. YEŞİL ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ KAPSAMI ÜZERİNE

Günümüzdeki örgütler hangi iş ortamında ve hangi sektörde faaliyet gösterirlerse gösterebilirler, çevre sorunlarına duyarlı olmadan ayakta kalmanın mümkün olmadığını anlamaya başlamaktadırlar (Özbozkurt vd., 2022: 141). OECD (1999), “yeşil” kavramını örgütlerde su, hava ve toprağa ilişkin çevresel zararı,

Otel yöneticileri ay sonlarında bütün çalışanları çağırarak otele yüklü gelen elektrik ve su faturalarının hesabını sorar. Üç ayda bir eskiyen havluların ve çarşaf- ların yeniden alınmasından ve temizlik malzemelerinin çok sık bitmesinden şikâyetçi olur. Her gün çıkan çöplerin fazlalığı, çöp poşetlerinin fazla kullanılması ve kullan at ürünlerin çok çabuk tükenmesi gibi birçok problemler hakkında yöne- ticiler her ay düzenli toplantılar düzenleyip rapor tutarlar. Ayrıca son zamanlarda otel misafirlerinden çalışanların asık suratlı, mutsuz ve ilgisiz görüldüğüyle ilgili şikâyetlerde gelmeye başlamıştır.

ÇALIŞMA SORULARI

Yukarıda anlatılan örnek olaya göre;

1. A işletmesinin günlük yaptığı işleri yeşil yönetici, yeşil inovasyon, yeşil li- derlik ve yeşil enerji bakış açısıyla değerlendiriniz.
2. A işletmesinde yeşil örgütsel davranışların ortaya çıkması için neler yapıla- bilir?
3. Siz bu şekilde bir işletmenin yöneticisi olsaydınız, neler yapardınız?

KAYNAKÇA

- Angelo, F. D., Jabbour, C. J. C. & Galina, S. V. (2012). Environmental Innovation: In Search of A Meaning. *World Journal of Entrepreneurship, Managment and Sustainable Development*, 8(2-3), 113-121.
- Battaglia, M., Cerrini, E. & Annesi, N. (2018). Can Environmental Agreements Represent an Opportunity For Green Jobs? Evidence From Two Italian Experiences. *Journal of Cleaner Production*, 175, 257-266.
- Bhowmik, C., Bhowmik, S., Ray, A. & Pandey, K. M. (2017). Optimal Green Energy Planning For Sustainable Development: A Review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 71, 796-813.
- Bossink, B. (2013). *Eco-Innovation and Sustainability Management*. New York: Routledge.
- Chen, Y. S., Lai, S. B. & Wen, C. T. (2006). The İnfluence of Green İnnovation Performance on Corporate Advantage in Taiwan. *Journal of Business Ethics*, 67(4), 331-339.
- Fahmi, K., Kurniawan, T., Cahyono, Y., Sena, A., Suhadarliyah, Suryani, P., Sugianto, A., Amelia, D., Musnaini, Amin, S., Hasbullah, H., Jihadi, M., Wijoyo, H. & Purwanto, A. (2020). Did Servant, Digital And Green Leadership Influence Market Performance? Evidence From İn- donesian Pharmaceutical Industry. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11(9), 642-653.

- Gökdeniz, A. (2017). Konaklama Sektöründe Yeşil Yönetim Kavramı, Eko Etiket ve Yeşil Yönetim Sertifikaları ve Otellerde Yeşil Yönetim Uygulama Örnekleri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 7(2), 70-77.
- Hasebrook, J. P., Michalak, L., Wessels, A., Koenig, S., Spierling, S. & Kirmsse, S. (2022). Green Behavior: Factors Influencing Behavioral Intention and Actual Environmental Behavior of Employees in The Financial Service Sector. *Sustainability*, 14(17), 10814.
- Kardoyo, K., Feriady, M., Farliana, N., & Nurkhin, A. (2020). Influence of The Green Leadership Toward Environmental Policies Support. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business (Jafeb)*, 7(11), 459-467.
- Katz, I. M., Rauvola, R. S., Rudolph, C. W. & Zacher, H. (2022). Employee Green Behavior: A Meta-Analysis. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29(5), 1146-1157.
- Khan, A. N. (2022). Is Green Leadership Associated With Employees' Green Behavior? Role of Green Human Resource Management. *Journal of Environmental Planning and Management*, 66(9), 1962-1982.
- Kpphgn, M., Arulrajah, A. A. & Senthilnathan, S. (2020). Mediating Role of Employee Green Behaviour Towards Sustainability Performance of Banks. *Journal of Governance and Regulation*, 9(2), 92-102.
- Midilli, A., Dincer, I. & Ay, M. (2006). Green Energy Strategies For Sustainable Development. *Energy Policy*, 34(18), 3623-3633.
- Nanjundeswaraswamy, T. S. & Swamy, D. R. (2014). Leadership Styles. *Advances in Management*, 7(2), 57-62.
- Norton, T. A., Parker, S. L., Zacher, H. & Ashkanasy, N. M. (2015). Employee Green Behavior: A Theoretical Framework, Multilevel Review, and Future Research Agenda. *Organization & Environment*, 28(1), 103-125.
- Omer, A. M. (2008). Green Energies and The Environment. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 12(7), 1789-1821.
- Ones, D. S. & Dilchert, S. (2012). Employee Green Behaviors. In S. E. Jackson, D. S. Ones, & S. Dilchert (Eds.), *Managing Human Resources For Environmental Sustainability*, John Wiley & Sons.
- Özbozkurt, O. B., İnce, M. ve Yeşilkuş, F. (2022). Does Psychological Ownership Affect Green Organizational Behavior? People: *International Journal of Social Sciences*, 8(1), 138-157.
- Pane Haden, S. S., Oyler, J. D. & Humphreys, J. H. (2009). Historical, Practical, and Theoretical Perspectives on Green Management: An Exploratory Analysis. *Management Decision*, 47(7), 1041-1055.
- Raharjo, K. (2019). The Role of Green Management in Creating Sustainability Performance on The Small and Medium Enterprises. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 30(3), 557-577.
- Schiederig, T., Tietze, F. & Herstatt, C. (2012). Green Innovation in Technology and Innovation Management—An Exploratory Literature Review. *R&D Management*, 42(2), 180-192.

- Sevgi, O. (2020). Yeşil Terimler ve Anlamları. *Avrasya Terim Dergisi*, 8(1), 44-61.
- Song, W. & Yu, H. (2018). Green Innovation Strategy and Green Innovation: The Roles of Green Creativity and Green Organizational Identity. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(2), 135-150.
- Yavuz, V. A. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri/Concept of Sustainability and Sustainable Production Strategies For Business Practices. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.
- Yin, H., Wang, Z. & Xu, Z. (2021). Transmission Mechanism and Influencing Factors of Green Behavior in Dynamic Multiplex Networks. *Ieee Access*, 9, 104382-104394.
- Yousaf, Z. (2021). Go For Green: Green İnnovation Through Green Dynamic Capabilities: Accessing The Mediating Role of Green Practices and Green Value Co-Creation. *Environmental Science and Pollution Research*, 28(39), 54863-54875.
- <https://www.eczacibasi.com.tr/tr/toplumsal-sorumluluk/surdurulebilirlik>
- <https://www.arcelikglobal.com/tr/surdurulebilirlik/intouch/areas/deger-zincirinde-sera-gazi-salimlari/>
- <https://www.arcelikglobal.com/tr/surdurulebilirlik/gezegen-icin-teknoloji/cevre-yonetimi/>
- <https://www.yapikredi.com.tr/yapi-kredi-hakkinda/surdurulebilirlik/>
- Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (2023,16 Mayıs). <https://enerji.gov.tr/evced-cevre-ve-iklim-iklim-degisikligi-hakkinda>
- Uluslararası Çalışma Örgütü (2022, 14 Kasım).
- https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_861369/lang--tr/index.htm

İŞ YERİ YALNIZLIĞI

Tuğçe Kumral Yürek

1. GİRİŞ

Değişen çevre koşulları ve teknolojinin hızla ilerlemesi sonucunda ortaya çıkan yeni koşullar, insan ihtiyaçlarının değişmesine neden olmuştur. İnsanın bu süreçte değişmeyen ihtiyaçlarından biri, insan doğasının bir sonucu olan sosyalleşme ihtiyacıdır. Ait olma, sosyalleşme ve başkalarıyla bağlantılı olma duygusu insanın işleyişi ve iyiliği için temel ihtiyaçtır (Maslow, 1970: 321). Bireyler uzun bir süredir sosyalleşme ihtiyaçlarını çevresindeki diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurarak gidermeye çalışmaktadır. Eğer bireyler çevresindeki diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kuramazsa psikolojik ve fiziksel sorunlar ortaya çıkabilir. Bu tür sorunların ortaya çıkmasının bireylerin hayatını derinden etkileyeceği muhtemeldir. Çeşitli alanlarda yapılan araştırmalar, yetersiz veya tatmin edici olmayan sosyal ilişkiler olarak tanımlanan yalnızlığın kaygı, depresyon, zihinsel bozukluk, kalp yetmezliği ve intihara kadar varabilen çeşitli olumsuz etkiler üretebileceğini göstermektedir (Lam ve Lau, 2012: 4265). Tüm insanların mutluluğu aradığı ve herkesin mutlu olmayı arzuladığı düşünüldüğünde ergenler, genç yetişkinler, orta yaş ve yaşlılar arasında görülen yalnızlık duygularının toplumda büyük bir sorun yarattığı aşikârdır. Sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmek, bir örgütün etkin işleyişi için de önemlidir ve örgütsel sağlık için de gerekli bir ön koşul olarak kabul edilmektedir (Gierveld vd., 2009: 487).

Perlman ve Peplau (1982: 32), yalnızlığı, “birey ile diğer insanlar arasındaki ilişkinin beklendiği gibi gerçekleşmemesi ve bireyin bu konudaki beklentilerinin karşılanmamasından kaynaklanan bir duygu” olarak tanımlamışlardır. Bireyin iş

KAYNAKLAR

- Akçit, V., & Barutçu, E. (2017). The Relationship Between Performance and Loneliness at Workplace: A Study on Academicians. *European Scientific Journal*, Special Issue, 7881, 235–243.
- Andersson, L. (1993). Loneliness and its Relationship with Misery. *Psychological Reports*, 73, 584–586.
- Ayazlar, G., & Güzel, B. (2014). The Effect of Loneliness in the Workplace on Organizational Commitment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 131, 319–325.
- Bell, R. A., Roloff, M. E., Van Camp, K., & Karol, S. H. (1990). Is it Lonely at The Top? Career Success and Personal Relationships. *Journal of Communication*, 40, 9–23.
- Cacioppo, J. T., Hawkey, L. C., Ernst, J. M., Burleson, M., Berntson, G. G., Nouriani, B., & Spiegel, D. (2006). Loneliness within a Nomological Net: An Evolutionary Perspective. *Journal of Research in Personality*, 40(6), 1054–1085.
- Çakır, V., & Çakır, V. (2011). Yalnızlık ve Televizyon Kullanımı. *Selçuk İletişim*, 7(1), 131–147.
- Campbell Quick, J., Cooper, C. L., Gibbs, P. C., Little, L. M., & Nelson, D. L. (2010). Positive Organizational Behavior at Work. İçinde *International Review of Industrial and Organizational Psychology 2010* (C. 25, Sayı March).
- D'Oliveira, T. C., & Persico, L. (2023). Workplace Isolation, Loneliness and Wellbeing at Work: The Mediating Role of Task Interdependence and Supportive Behaviours. *Applied Ergonomics*, 106, 103894.
- De Jong Gierveld, J., van Tilburg, T., & Dykstra, P. A. (2009). Loneliness and Social Isolation. *The Cambridge Handbook of Personal Relationships*, January, 485–500.
- Demirbaş, B., & Gürkan, H. (2016). İş Yerinde Yalnızlık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi : Akademisyenler Üzerine Bir Uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 137–158.
- Dönmez Gümüş, F. (2019). Algılanan Örgütsel Destek ve İş Tatmini İlişkisinde İş Yeri Yalnızlığının Aracı Rolü: 4 ve 5 Yıldızlı Otel Çalışanları Örneği. *İş ve İnsan Dergisi*, 7(2), 311-324.
- Erdil, O., & Ertosun, Ö. G. (2011). The Relationship Between Social Climate and Loneliness in the Workplace and Effects on Employee Well-Being. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 24, 505–525.
- Ernst, J. M., & Cacioppo, J. T. (1999). Lonely Hearts: Psychological Perspectives on Loneliness. *Applied and Preventive Psychology*, 8(1), 1–22.
- Firoz, M., & Chaudhary, R. (2022). The Impact of Workplace Loneliness on Employee Outcomes: What Role Does Psychological Capital Play? *Personnel Review*, 51(4), 1221–1247.
- Gow, A. J., Pattie, A., Whiteman, M. C., Whalley, L. J., & Deary, I. J. (2007). Social support and Successful Aging: Investigating The Relationships Between Lifetime Cognitive Change and Life Satisfaction. *Journal of Individual Differences*, 28(3), 103–115.
- Hawkey, L. C., & Cacioppo, J. T. (2010). Loneliness Matters: A Theoretical and Empirical Review of Consequences and Mechanisms. *Annals of Behavioral Medicine*, 40(2), 218–227.
- Hawkey, L. C., Thisted, R. A., Masi, C. M., & Cacioppo, J. T. (2010). Loneliness Predicts Increased Blood Pressure: 5-Year Cross-Lagged Analyses in Middle-Aged and Older Adults. *Psychology and Aging*, 25(1), 132–142.

- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T., & Stephenson, D. (2015). Loneliness and Social Isolation as Risk Factors for Mortality: A Meta-Analytic Review. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2), 227–237.
- Jopling, K., McClelland, H., & Proffitt, E. (2023). *Loneliness at work* (January). file:///C:/Users/35387/Downloads/BRC-Loneliness-at-work-Final.pdf
- Kaymaz, K., Eroğlu, U., & Sayılar, Y. (2014). Effect of Loneliness at Work on the Employees' Intention to Leave. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 16(1), 38–53.
- Kiecolt-Glaser, J. K., Ricker, D., George, J., Messick, G., Speicher, C. E., Garner, W., & Glaser, R. (1984). Urinary Cortisol Levels, Cellular Immunocompetency, and Loneliness in Psychiatric Inpatients. *Psychosomatic Medicine*, 46(1), 15–23.
- Lam, L. W., & Lau, D. C. (2012). Feeling Lonely at Work: Investigating The Consequences of Unsatisfactory Workplace Relationships. *International Journal of Human Resource Management*, 23(20), 4265–4282.
- Maslow, A. H. (1970). Motivation and Personality. *Harper & Row*, 369.
- Michela, J. L., Peplau, L. A., & Weeks, D. G. (1982). Perceived Dimensions of Attributions for Loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(5), 929–936.
- Mohapatra, M., Madan, P., & Srivastava, S. (2020). Loneliness at Work: Its Consequences and Role of Moderators. *Global Business Review*, 1–18.
- Morris, Z. A. (2020). Loneliness as a Predictor of Work Disability Onset Among Nondisabled, Working Older Adults in 14 Countries. *Journal of Aging and Health*, 32(7–8), 554–563.
- Mushtaq, R., Shoib, S., Shah, T., & Mushtaq, S. (2014). Relationship Between Loneliness, Psychiatric Disorders and Physical Health ? A Review on The Psychological Aspects of Loneliness. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, 8(9), WE01–WE04.
- Ozcelik, H., & Barsade, S. G. (2018). No Employee an Island: Workplace Loneliness and Job Performance. *Academy of Management Journal*, 61(6), 2343–2366.
- Peng, J., Chen, Y., Xia, Y., & Ran, Y. (2017). Workplace Loneliness, Leader-Member Exchange and Creativity: The Cross-Level Moderating Role of Leader Compassion. *Personality and Individual Differences*, 104, 510–515.
- Perlman, D., & Peplau, L. (1981). Toward a Social Psychology of Solidarity. *American Psychologist*, 3, 31–56.
- Perlman, Daniel, & Peplau, L. A. (1984). Loneliness Research: a Survey of Empirical Findings. *Preventing the Harmful Consequences of Severe and Persistent Loneliness*, January, 13–46.
- Pilkonis, P. A. (1977). The Behavioral Consequences of Shyness. *Journal of Personality*, 45, 596–611.
- Ponzetti, J. J. (1990). Loneliness among College Students. *Family Relations*, 39(3), 336–340.
- Reinking, K., & Bell, R. A. (1991). Relationships Among Loneliness, Communication Competence, And Career Success in a State Bureaucracy: A Field Study Of The 'Lonely at the Top' Maxim. *Communication Quarterly*, 39(4), 358–373.
- Robinson, A., & Marentette, D. (2014). *The Lonely Leader*. 31(4), 36–37.

- Russell, D., Cutrona, C. E., Rose, J., & Yurko, K. (1984). Social and Emotional Loneliness: An Examination of Weiss's Typology of Loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(6), 1313–1321.
- Şenturan, C. (2017). *An Investigation of the Relationship between Role Ambiguity, Role Conflict, Workplace Friendship, and Loneliness at Work*. 8(5), 60–68.
- Silman, F., & Dogan, T. (2013). Social Intelligence As a Predictor of Loneliness in the Workplace. *Spanish Journal of Psychology*, 16, 1–6.
- Stoica, M., Brate, A. T., Bucuță, M., Dura, H., & Morar, S. (2014). The Association of Loneliness at the Workplace with Organisational Variables. *European Journal of Science and Theology*, 10(5), 101–112.
- Tabancalı, E. (2016). İlkokul Öğretmenlerinin İş Doyumları İle İşyerindeki Yalnızlıkları Arasındaki İlişki. *Eğitim Arastirmalari - Eurasian Journal of Educational Research*, 2016(66), 263–280.
- Wax, A., Deutsch, C., Lindner, C., Lindner, S. J., & Hopmeyer, A. (2022). Workplace Loneliness: The Benefits and Detriments of Working From Home. *Frontiers in Public Health*, 10(May), 1–15.
- Waytz, A., Chou, E. Y., Magee, J. C., & Galinsky, A. D. (2015). Not so Lonely at the Top: The Relationship Between Power and Loneliness. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 130, 69–78.
- Weiss, R. S. (1973). Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation. *İçinde Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation*. The MIT Press.
- Wright, S. (2012). Is it Lonely at The Top? An Empirical Study of Managers and Nonmanagers Loneliness in Organizations. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 146(1–2), 47–60.
- Wright, S., & Silard, A. (2021). Unravelling The Antecedents of Loneliness in The Workplace. *Human Relations*, 74(7), 1060–1081.
- Wright, Sarah L. (2015). Coping With Loneliness at Work. *Addressing Loneliness: Coping, Prevention and Clinical Interventions*, 123–134.
- Wright, Sarah L., Burt, C. D. B., & Strongman, K. T. (2006). Loneliness in The Workplace: Construct Definition and Scale Development. *İçinde New Zealand Journal of Psychology*, 35(2), 59–68.
- Wright, Sarah Louise. (2005). Loneliness in the Workplace. *Doctoral Thesis, January 2005*, 1–271.
- Yılmaz, E., & Arslan, H. (2013). Examination of Relationship Between Teachers' Loneliness at Workplace and Their Life Satisfaction. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(3), 59–69.
- Zhou, X. (2018). A Review of Researches Workplace Loneliness. *Psychology*, 09(05), 1005–1022.

MOBBİNG

Burcu Yiğit

1. GİRİŞ

İş hayatının ciddi bir sorunu ve kâbusu hâline gelen güncel davranışlardan biri, mobbing davranışıdır. Kurumlarda mobbinge dair farkındalık ve bilinç yeni yeni gelişse de davranışın geçmişi 1960'lı yıllara uzanmaktadır.

Mobbing davranışı gerek bireyler gerekse kurumlar için ciddi sorun oluşturmaktadır. Gerekli farkındalık gelişmediğinde ve davranış ile baş edilmediğinde durum daha da büyük sorunlara yol açabilmektedir.

Mobbing davranışı iş yerinde meydana gelmektedir. Davranış planlı, kasıtlı olarak hedefte olan kişinin yıpratılması ile gerçekleşir. Mobbing davranışında her ne kadar suçlu genellikle yönetim kademesindeki kişiler gibi ilan edilse de davranış kişiye çalışma arkadaşları ve astı tarafından da uygulanabilmektedir.

Kurumda kişi hakkında ortaya atılan ima, dedikodu, aşağılayıcı sözler, alay etme, söylentiler, küçümsemeler, iş dışı görevlerin kişiye yüklenmesi gibi gerçekleşen pek çok davranış mobbinge örnektir. Davranışın doğası bireylerde çeşitli fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklara sebep olmasının yanı sıra kurumlarda da pek çok sorunlara sebep olmaktadır.

Mobbing davranışı iş yaşamında her sektörde çalışanların karşılaşabilecekleri bir olgudur. Farkındalık oluştuğu müddetçe mobbing baş edilebilir bir davranıştır. Bu kitap bölümünde, mobbing davranışı detaylı biçimde ele alınmıştır.

Satış biriminden olan Ayla Hanım'ın kurumdaki yakın arkadaşlarından biri olan Fatma Hanım daha fazla duruma sessiz kalamaz ve yönetici Ali Bey ile durumu konuşma kararı alır. Ancak Ali Bey, Fatma Hanım'ın yakın arkadaş oldukları için Ayla Hanım'ı koruduğunu ve durumu abarttığını düşünür ve ciddiye almaz. Durumu görmezden gelir. Daha fazla olumsuz davranışlara katlanamayan Ayla Hanım, yıllardır emek verdiği işini bırakma kararı alır.

ÇALIŞMA SORULARI

1. Kurumda uygulanan mobbing türü hangi türde bir mobbing türüdür?
2. Yönetici Ali Bey'in Ayla Hanım'ın olup biteni dile getirmesini ve Fatma Hanım'ın duruma şahitliğini nasıl karşılaması ve nasıl davranması gerekirdi?
3. Kurumda mobbingi önlemek üzere yönetici Ali Bey nasıl bir yol izlemeliydi?

KAYNAKÇA

- Adoric, V.C., Kvartuc, T. (2007). Effects of Mobbing On Justice Beliefs and Adjustment. *European Psychologist*, 12 (4), 261-271.
- Alfano, V., Ramaci, T., Landolfi, A., LoPresti, A., Barattucci, M. (2021). Gender Patterns in Mobbing Victims: Differences in Negative Act Perceptions, MMPI Personality Profile, Perceived Quality of Life, and Suicide Risk. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2021, 18, 2192, 1-19.
- Anita, K.M., Suzana, M. (2020). The Impact of Mobbing and Consequences of Workplace Discrimination. *International Journal of Vallis Aurea*, 6 (1), 5-12.
- Ariza-Montes, A., Arjona-Fuentes, J.M., Law, R., Han, H. (2017). Incidence of Workplace Bullying Among Hospitality Employees. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 29 (4), 1116-1132.
- Bashir, A., Hanif, R., Nadeem, M. (2014). Role of Personal Factors in Perception of Workplace Bullying Among Telecommunication. *Personnel Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 8 (3), 817-829.
- Björkqvist, K., Österman, K., Hjelt-Back, M. (1994). Aggression Among University Employees. *Aggressive Behavior*, 20, 173-184.
- Bönceoğlu, Ö., Çerçi, F., Kömürçü, H., Kurtulan, M., Sert, N., Bulut, N. (2023). Öğretmenlerin Mobbing Algılarının İncelenmesi. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 9 (25), 148-160.

- Carnero, M.A., Martinez, B., Sanchez-Mangas, R. (2012). Mobbing and Workers' Health: Empirical Analysis For Spain. *International Journal of Manpower*, 33 (3), 322-339.
- Carney, A.G., Merrell, K.W. (2001). *Bullying in Schools: Perspectives on Understanding and Preventing An International Problem*. School Psychology International SAGE Publications, 22 (3), 364-382.
- Catley, B., Bentley, T., Forsyth, D., Cooper-Thomas, H., Gardner, D., O'Driscoll, M., Treenberth, L. (2013). Managing Workplace Bullying in New Zealand: Perspectives From Occupational Health and Safety Practitioners. *Journal of Management and Organizational*, 19 (5), 598-612.
- Ceylan, R., Ünlü, Ç. (2022). Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Çalışanlarının Örgütsel Bağlılık Düzeyleri İle Mobbinge Maruz Kalma Durumlarının İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11 (1), 63-74.
- Chavez, Hajar, B.A., Rojas Lizonda, R.A., Sihuary Sihuary, L.B. (2023). Relacion Entre El Mobbing y El Síndrome del Burnout En Colaboradores: Revision Aplicada. Universidad de Lima Facultad de Psicología, Carrera de Psicología, Lima-Péru.
- Coyne, I., Craig, J., Chong, P.S. (2004). Workplace Bullying A Group Context. *British Journal of Guidance and Counselling*, 32 (3), 301-317.
- Dağlı, D.A., Arslantaş, H. (2022). Mobbing and Relevant Factors Experienced by Nurses in the Workplace: A Cross-Sectional Study From Western Turkey. *International Journal of Caring Sciences*, 15 (1), 177-188.
- Dobrowolska, M., Izydorezyk, B. (2023). Mobbing/Bullying Behavior and Mental Difficulties of a Victim of Bullying. *Humanities Today: Proceedings*, 2 (1), 102-115.
- Duffy, M., Sperry, L. (2007). Workplace Mobbing: Individual and Family Health Consequences. *The Family Journal: Counseling And Therapy For Couples and Families*, 15 (4), 398-404.
- Einarsen, S., Raknes, B.I., Matthiesen, S.B. (1994). Bullying and Harassment At Work and Their Relationships To Work Environment Quality: An Exploratory Study. *European Work and Organizational Psychologist*, 1994, 4 (4), 381-401.
- Einarsen, S., Skogstad, A. (1996). Bullying At Work: Epidemiological Findings in Public and Private Organizations. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5 (2), 185-201.
- Einarsen, S. (1999). The Nature and Causes of Bullying At Work. *International Journal of Manpower*, 20 (1/2), 16-27.
- Einarsen, S. (2000). Harassment and Bullying At Work: A Review of The Scandinavian Approach. *Aggression and Violent Behavior*, 5 (4), 379-401.
- Ekizoğlu, Ö. (2023). Genç Futbolcuların Maruz Kaldıkları Mobbing Davranışlarının Kişilik Özelliklerine ve Psikolojik Becerilerine Etkisinin İncelenmesi. *Kafkas Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 28-42.
- Emül, B. (2023). Spiritual Oriented Cognitive-Based Group Therapy For Enhancing Resilience and Spiritual Well-Being Against Mobbing. *Spiritual Psychology and Counseling*, 8 (1), 7-26.
- Erdemir, B. (2023). Destructive Leadership and Organizational Culture as The Predecessors of Academic Mobbing. *Eğitim Bilim ve Araştırma Dergisi*, 4 (1): 171-220.

- Escartin, J., Ulrich, J., Zapf, D., Schlüter, E., VanPick, R. (2013). Individual-and Group-Level Effects of Social Identification on Workplace Bullying. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 22 (2), 182-193.
- Fidalgo, A. M., Pinuel, I. (2004). La Escala Cisneros Como Herramienta de Valoracion del Mobbing. *Psicothema*, 16 (4), 615-624.
- Gonzalez Lopez, I., Ortega Martinez, M.C. (2019). Violencia En El Trabajo (Mobbing), En *Trabajadores Administrativos. Integracion Academia en Psicologia*, 7 (20), 102-110.
- Hecker, T.E. (2007). Workplace Mobbing: A Discussion For Librarians. *The Journal of Academic Librarianship*, 33 (4), 439-445.
- Hernandez-Miranda, M.B., Victal-Vasquez, G., Guerrero-Aguirre, J., Rojas-Orozco, C.B., Vilchis-Moreno, J.L., Godinez-Tamay, E.D. (2022). Syndrome De Degaste Profesional Y Acoso Laboral En Medicos Residentes En Una Unidad De Tercer Nivel Del Estado de Mexico. *Aten Fam.*, 2022, 29 (1), 30-35.
- Hoel, H., Cooper, C.L., Faragher, B. (2001). The Experience of Bullying in Great Britain: The Impact of Organizational Status. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10 (4), 443-465.
- Hoel, H., Faragher, B., Cooper, C.L. (2004). Bullying Is Detrimental To Health, But All Bullying Behaviours Are Necessarily Equally Damaging. *British Journal of Guidance & Counselling*, 32 (3), 367-387.
- Kasper Machado, I.C., Bernardes, J.W., Monteiro, J.K., Marin, A.H. (2021). Stress, Anxiety and Depression Among Gastronomes: Association With Workplace Mobbing and Work-Family Interaction. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 94 (8), 1797-1807.
- Kiwimaki, M. Elovainio, M., Vahtera, J. (2000). Workplace Bullying and Sickness Absence in Hospital Staff. *Occupational Environ. Med.* 2000, 57, 656-660.
- Leymann, H. (1990). Mobbing And Psychological Terror At Workplaces. *Violence and Victims*, 5 (2), 119-126.
- Leymann, H. (1996). The Content And Development of Mobbing At Work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5 (2), 165-184.
- Leymann, H., Gustaffson, A. (1996). Mobbing At Work And The Development of Post-Traumatic Stress Disorders. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5 (2), 251-275.
- Maidaniuic-Chirila, T. (2014). Study On Workplace Bullying Exposure Among Romanians Employees. Gender Differences. *Psihologia Resurselor Umane*, 12 (2014), 147-158.
- Manidaniuc-Chirila, T. (2020). A Review of Individual Coping Strategies in Case of Workplace Bullying Exposure. *International Journal Education and Psychology in the Community IJEPC*, 2020 (182), 32-47.
- Magalhaes, Guimaraes (2006). "Mobbing" Asséido Psicologico No Trabalho: Una Sindrome Psicossocial Multidimensional, *Psicologia: Teoria e Pesquisa*, 22 (2), 183-192.
- Matthiesen, S.B., Einarsen, S. (2001). MMPI-2 Configurations Among Victims of Bullying At Work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10 (4), 467-484.

- Matthiesen, S. B., Einarsen, S. (2007). Perpetrators and Targets of Bullying At Work: Role Stress and Individual Differences. *Violence and Victims*, 22 (6), 85-104.
- Mikkelsen, E.G., Einarsen, S. (2002). Basic Assumptions and Symptoms of Post-Traumatic Stress Among Victims of Bullying At Work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 11 (1), 87-111.
- Moran Astorga, M.C. (2002). El Mobbing: Persecucion O Psicoterror En El Trabajo. *Capital Humano*, 151, 44-48.
- Na'ibi, A.A., Saleem, N. (2022). The Effects of Job Satisfaction on Organizational Citizenship and Mobbing in Hospitality Industry. *International Journal of Research in Humanities and Social Studies*, 9 (3), 22-32.
- Niedl, K. (1996). Mobbing and Well-Being: Economic and Personal Development Implications. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 1996, 5 (2), 239-249.
- Notelaers, G., Vermunt, J.K., Baillien, E., Einarsen, S., White, H.D. (2011). Exploring Risk Groups Workplace Bullying With Categorical Data. *Industrial Health*, 49, 73-88.
- Ojedokun, O., Oteri, I.O., Ogungbamila, A. (2014). Which of The Big Five Trait Is More Predictive of Workplace Bullying Among Academics in Nigeria? *Nigerian Journal of Applied Behavioral Sciences*, 2 (2014), 184-203.
- Özek, F., Adıgüzel, Y., Karataş, Ö., Yükseloğlu, E.H., Erkan, I. (2023). Sağlıkta Mobbingin Tükenmişliğe Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması. *Journal of Medical Sciences*, 4 (2), 68-76.
- Pascu, R.D. (2015). The Phenomenon of Mobbing, *Research and Science Today*, 1 (9), 146-154.
- Pedroza Flores, R. (2020). Mobbing En La Universidad, Violencia y Hostigamiento Grupal. *Revista Electronica de Psicologia. Iztacala*, 23 (2), (2020), 772-800.
- Peneranda Estupinan, G.N. (2022). Acoso Laboral (Mobbing) Como Vulneracion A Los Derechos Fundamentales de las Mujeres en Colombia. *Universidad Simon Bolivar Facultad de Ciencias Juridicas y Sociales Especializacion Derecho Laboral y Seguridad Social San José de Cucuta*, 1-33.
- Perez, B.E., Fernandez, M.L.M. (2012). Mobbing: Acoso Moral O Psicologico En El Trabajo. *Verba Iuris*, 28, 135-151.
- Petrescu, C., Manghiuc, I. (2020). Mobbing At Work and The Impact of Employee Performance. In A. Grigorescu & Radu (Vol. Ed.), *Lumen Proceedings: Vol: 11, 1st Conference Global Ethics, Key of Sustainability (GEKOS)*, 273-282.
- Plos, A., Prosen, M., Cernelic-Bizjak, M. (2022). Workplace Mobbing and Intimidation Among Slovenian Hospital Staff Nurses: A Pilot Study. *Kontakt Journal of Nursing and Social Sciences Related To Health and Illnesses*, 2022: 225-232.
- Pinzon de Bojana, B., Atencio, E. (2010). El Mobbing En El Desempeno Laboral. *Implicaciones En La Salud. Multiciencias*, 10 (2010), 140-145.
- Quine, L. (1999). Workplace Bullying in NHS Community Trust: Staff Questionnaire Survey. *BMJ* 318 (January, 1999), 228-232.
- Quine, L. (2002). Workplace Bullying in Junior Doctors: Questionnaire Survey *BMJ* 2002, 324.

- Qureshi, M.I., İftikhar, M., Janjua, S.Y., Zaman, K., Raja, U.M., Jaived, Y. (2015). Empirical Investigation of Mobbing, Stress and Employees' Behaviour at Workplace: Quantitatively Refining A Qualitative Model. *Qual Quant*, 49 (2015), 93-113.
- Rodriguez Campo, V., Paravic Klijn, T. (2017). Verbal Abuse and Mobbing in Pre-Hospital Care Services in Chile. *Revista Latino-Americana de Enfermagem*, 25e2956, 1-8.
- Romero-Perez, J.E. (2006). Mobbing Laboral: Acoso Moral, Psicologico. *Revista de Ciencias Juridicas*, 111, 131-162.
- Rüzgar, N. (2023). Mobbing Perceptions of Academic Staff. *OPUS Journal of Society Research*, 20 (51), 95-109.
- Samnani, A. (2013). Is This Bullying? Understanding Target and Witness Reactions. *Journal of Managerial Psychology*, 28 (3), 290-305.
- Shallcross, L., Sheehan, M., Ramsay, S. (2008). Workplace Mobbing: Experiences in The Public Sector. *International Journal of Organisational Behaviour* 13 (2), 56-70.
- Sheehan, M. (2004). Workplace Mobbing: A Proactive Response. Paper Presented at the Workplace Mobbing Conference, Brisbane, Australia, 14-15 October 2004.
- Starke, K.R., Hegewald, J., Schuitz, A., Garthus-Niegel, S., Nübling, M., Wild, P.S., Arnold, N. Latza, U., Jankowiak, S., Liebers, F., Rossnagel, K., Riechmann-Wolf, M., Letzel, S., Beutel, M., Pfeiffer, N., Lackner, K. (2020). Cardiovascular Health Outcomes of Mobbing At Work: Results of The Population-Based, Five Year Follow-Up Of The Gutenberg Health Study. *Journal of Occupational Medicine and Toxicology* (2020), 15:15.
- Sucapuca, M., Regulo, R. (2023). Mobbing Laboral y La Vulneracion a Los Derechos Fundamentales de Las Trabajadores de La Empresa de Transportes Rosegur S.A.C. Juliaca Puno-Péru 2023 Tesis.
- Szigety, T. (2012). Early Predictors of Workplace Mobbing. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 33 (2012), 418-422.
- Trujillo, Flores, M.M., Valderrabano, M.L., Hernandez Mendoza, R. (2007). Mobbing: Historia, Causas, Efectos y Propuesta de Un Modelo Para Las Organizaciones Mexicanas. *Innova*, 17 (29), 71-92.
- Uysal, H.T., Yavuz, K. (2013). The Unseen Face of Mobbing in Organizations: Reverse Mobbing. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (8), 2167-2183.
- Verheust, G., Christina, M.L., Elizabeth, L., Pons, B., Christina, M. (2008). Fases Del Mobbing En Docentes De Nivel Medio De La Ciudad De Cordoba. XV. Jornades de Investigacion y Cuarto Encuentro de Investigadores en Psicologia del Mercosur. Facultad De Psicologia-Universidad De Buenos Aires, Buenos Aires.
- Villegas Fernandez, J.M. (2005). Teoria Penal Del Acoso Moral "Mobbing", "Bullying", "Blockbusting" (I). *Boletin Del Ministerio De Justicia*, 59 (1997), 3511-3526.
- Yüksel, M., Tunçsiper, B. (2011). The Relationship Between Mobbing and Organizational Commitment in Workplace. *International Review of Management and Marketing*, 1 (3), 54-64.

- Zapf, D., Knorz, C., Kulla, M. (1996). On The Relationship Between Mobbing Factors and Job Content, Social Work Environment and Health Outcomes. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5 (2), 215-237.
- Zapf, D. (1999). Organizational Work Group Related and Personal Causes of Mobbing/Bullying At Work. *International Journal of Manpower*, 20 (1/2), 70-85.
- Zapf, D., Einarsen, S. (2001). Bullying in The Workplace: Recent Trends in Research and Practice An Introduction. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 2001, 10 (4), 369-373.
- Zapf, D., Einarsen, S. (2005). Mobbing At Work: Escalated Conflicts in Organizations In S. Fox & P.E. Spector (Eds.), *Counterproductive Work Behavior: Investigations of Actors and Targets*, 237-270. American Psychological Association.

TÜKENMİŞLİK SENDROMU

Birkan Tapan - Tuğçe Elbüken

1. GİRİŞ

Tükenmişlik genellikle duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve sosyal başarı eksikliği ile karakterize edilen, kronik duygusal ve kişiler arası stres faktörlerine verilen uzun süreli bir tepki olarak tanımlanır. Başa çıkma mekanizmaları ve iş tatmini, bir iş bağlamında tükenmişlik semptomlarının insidansı ile ilişkilidir. Bu sendromun ortaya çıkmasına katkıda bulunanlar arasında ahlaki sıkıntı, aşırı iş yükü algısı yaratan duygusal, ruhsal talepler, fiziksel ve psikolojik çevre ile ilişkili stres faktörleri yer alabilir (Friganoviü., 2019: 21). Son 10 yılda tükenmişlik sendromu, işyerinde başarısız bir şekilde yönetilen kronik stresin neden olduğu önemli bir psikososyal sorun hâline gelmiştir. Enerji tükenmesi, kişinin işine karşı artan zihinsel mesafesi ve azalan profesyonel etkinlik ile karakterize psikolojik bir sendromdur. Mesleklerinin ve çalışma ortamlarının zorlu doğası göz önüne alındığında sağlık çalışanları özellikle hassas bir demografidir, bu nedenle sağlık çalışanları arasında tükenmişlik sendromunun yaygınlığı sürekli olarak yüksektir.

2. TÜKENMİŞLİK SENDROMU NEDİR?

İlk olarak 1974 yılında psikolog olan Herbert Freudenberger tarafından tanımlanan tükenmişlik sendromu, genellikle daha önce herhangi bir psikolojik veya psikiyatrik bozukluk öyküsü olmayan kişilerde ortaya çıkan işle ilgili bir dizi semptomdur (Freudenberger., 1974: 159,165). Tükenmişlik sendromu, çalışanın beklentileri ve idealleri ile pozisyonunun gerçek gereklilikleri arasındaki tutarsızlık tarafından tetiklenir. Tükenmişlik sendromunun ilk aşamalarında, bireyler duygusal stres ve işle ilgili artan hayal kırıklığı hissederler. Sonuç olarak çalışma ortamına

KAYNAKÇA

- American Thoracic Society. (2016). What is Burnout Syndrome (BOS)? *Am J Respir Crit Care Med* Vol. 194, P1-P2, S1. (Erişim Tarihi: 29.05.2023).
- Freudenberger, Herbert J. (1974), “ Staff Burn-Out”, *Journal of Social Issues*, Vol.30, Number 1, 159-165.
- Friganoviü. A, Selic. P, Ilic. B, (2019). Stress And Burnout Syndrome And Their Associations With Coping And Job Satisfaction In Critical Care Nurses: A Literature Review. *Psychiatria Danubina*, Vol. 31, 21.
- Janssen M., Van der Heijden B., Engels J., Korzilius H., Peters P., Heerkens Y. (2020). Effects of Mindfulness-Based Stress Reduction Training on Healthcare Professionals Mental Health: Results from a Pilot Study Testing Its Predictive Validity in a Specialized Hospital Setting. *Int. J. Environ. Res. Public Health.* ;17
- R.J. Bretland, E.B. Thorsteinsso. (2015). Reducing workplace burnout: the relative benefits of cardiovascular and resistance exercise *PeerJ*, 3p. e891.
- Sandström A, Peterson J, Sandström E, Lundberg M, Nystrom ILR, Nyberg L, Olsson T. (2011). Cognitive deficits in relation to personality type and hypothalamic-pituitary-adrenal (HPA) axis dysfunction in women with stress-related exhaustion. *Scand J Psychol.* 52(1):71–82.
- Sandström A, Rhodin IN, Lundberg M, Olsson T, Nyberg L. (2005). Impaired cognitive performance in patients with chronic burnout syndrome. *Biol Psychol.* 69(3):271–279.
- Toker S, Melamed S. (2017). Stress, recovery, sleep, and burnout. In: Cooper CL, Campbell Quick J, editors. *The handbook of stress and health: a guide to research and practice*. Chichester (UK): Wiley; p. 168–185.

ÖRGÜTSEL KISKANÇLIK

Gamze Aydın Toprak

1. GİRİŞ

Kıskançlık ve haset gibi duygular, çok eski dönemlerden beri neredeyse her kültürde hissedilmesine rağmen örgütsel açıdan şaşırtıcı bir şekilde az incelenmiştir. Son yıllarda, literatürde bu duygulara daha fazla odaklanıldığı gözlemlenmektedir (Achhnani ve Gupta, 2022: 5214). Kıskançlıkla ilgili araştırmalar, 2012 yılından bu yana önemli bir artış göstermektedir (Duffy vd., 2021: 20), bu artış özellikle 2018-2021 yılları arasında daha da artarak literatürdeki kuramsal ve ampirik gelişmeleri anlamayı gerekli kılmıştır (Ahmad ve Ishaq, 2023: 3).

Örgütsel kıskançlık çalışmalarında terimsel olarak henüz bir fikir birliğine varılmadığı söylenebilir. Smith ve Kim'in (2007: 47) de vurguladığı gibi kıskançlık teriminin dil bilimsel belirsizliği, haset ve kıskançlığın eş değer duygular olduğuna dair yanlış bir algı yaratabilir. Bu nedenle yazar tarafından çalışmada, İngilizceleri *benign envy* olan kavrama karşılık olarak *gıpta*; *malicious envy* olan kavrama karşılık olarak *haset* ve *jealousy* kavramına karşılık olarak da *kıskançlık* sözcüklerinin kullanımı tercih edilmiştir. Dolayısıyla bir sonraki bölümde öncelikle kıskançlık ve benzer kavramlar incelenmiş, ilerleyen bölümlerde ise örgütsel kıskançlık kavramına çerçeve oluşturabilecek başlıca teoriler ortaya koyularak ilgili kavramın hem bireysel hem örgütsel açıdan nedenleri ve sonuçları ele alınarak incelenmiştir.

2. KISKANÇLIK VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

Türk Dil Kurumu (TDK), kıskançlık kavramını “*bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan*

KAYNAKÇA

- Achhnani, B. & Gupta, B. (2022). Consequences of Workplace Envy and It's Antecedents–A Theoretical Framework. *International Journal of Special Education*, 37(3), 5214-5235.
- Adrianson, L. & Ramdhani, N. (2014). Why You and Not Me? Expressions of Envy in Indonesia and Sweden. *International Journal of Research Studies in Psychology*. 3(3), 1-24.
- Ahmad, R. & Ishaq, M. I. (2023). Envy: Definitions, Approaches and Implications, *The Service Industries Journal*, DOI: 10.1080/02642069.2023.2169278
- Anderson, R. MD. (1987). Envy and Jealousy, *Journal of College Student Psychotherapy*, 1(4), 49-82, DOI: 10.1300/J035v01n04_04
- Andiappan, M. & Dufour, L. (2020). Jealousy at Work: A Tripartite Model. *Academy of Management Review*, 45(1), 205-229.
- Antunes De Mayolo, C. (2018). A Proposed Framework For Comprehending Envy And Its Causes Among Organizations. *International Journal of Management and Applied Science*, 4(10), 45-49.
- Barigozzi, F. & Manna. E. (2020). Envy in Mission-Oriented Organisations. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 179, 395-424.
- Battle, L. & Diab, D. L. (2022). Is Envy Always Bad? An Examination of Benign and Malicious Envy in the Workplace. *Psychological Reports*,
- Bedeian, A. G. (1995). Workplace Envy. *Organizational Dynamics*. 23(4), 49-56.
- Brockner, J. & Higgins, E. T. (2001). Regulatory Focus Theory: Implications for the Study of Emotions at Work. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 86(1), 35-66.
- Büyüköze, H., ve Özdemir, M. (2017). İş Doyumu ile Öğretmen Performansı İlişkisinin Duygusal Olaylar Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 311-325. DOI: 10.17679/inuefd.307041.
- Cohen-Charash, Y., & Larson, E. C. (2017). An Emotion Divided: Studying Envy is Better Than Studying “Benign” and “Malicious” Envy. *Current Directions in Psychological Science*, 26(2), 174-183.
- Cohen-Charash, Y. & Mueller, J. S. (2007). Does Perceived Unfairness Exacerbate or Mitigate Interpersonal Counterproductive Work Behaviors Related to Envy?. *Journal of applied psychology*, 92(3), 666-680.
- Crusius, J. & Lange, J. (2021). Counterfactual Thoughts Distinguish Benign and Malicious Envy. *Emotion*. 21(5), 905–920.
- Dahri, N. W., Tjahjono, H. K., Muafi, M. & Prajogo, W. (2023). The Influence of Workplace Envy on Turnover Intention: The Mediating Role of Negative Emotion and Perception of Injustice. *Quality-Access to Success*, 24(193), 28-38.
- Doğan, Y., ve Özdevecioğlu, M. (2009). Pozitif ve Negatif Duygusalığın Çalışanların Performansları Üzerindeki Etkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(18), 165-190.

- Dong, X., Xiang, Y., Zhao, J., Li, Q., Zhao, J., & Zhang, W. (2020). How Mindfulness Affects Benign and Malicious Envy From the Perspective of The Mindfulness Reperceiving Model. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(3), 436-442.
- Duffy, M. K., KiYoung L. & Elizabeth A. Adair. (2021). Workplace Envy. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 8, 19-44.
- Erdil, O. & Müceldili, B. (2014). The effects of envy on job engagement and turnover intention. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 150, 447-454.
- Fapohunda, T. (2022). Organizational Envy and Organizational Citizenship Behavior: The Mediating Role of Leader-member Exchange. *Journal of Employment Relations & Human Resource Management*, 3(1), 278-295.
- Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140.
- Ghadi, M. Y. (2018). Empirical Examination of Theoretical Model of Workplace Envy: Evidences from Jordan. *Management Research Review*, 41(12), 1438-1459.
- Grolleau, G., Mzoughi N. & Sutan. A. (2009). The Impact of Envy-Related Behaviors on Development. *Journal of Economic Issues*. 43(3), 795-808. <https://doi.org/10.2753/JEI0021-3624430311>
- Hacker, P. M. S. (2018). *The Passions: A Study of Human Nature*. 1. bs. Oxford: John Wiley & Sons.
- Henniger, N. E. & Harris, C. R. (2015). Envy Across Adulthood: The What and The Who, Basic and Applied Social Psychology, 37(6), 303-318.
- Hupka, R. B. & Bank, A. L. (2014). Sex Differences in Jealousy: Evolution or Social Construction? *Cross-Cultural Research*, 30(1), 24-59.
- Khan, M. H. & Noor, A. (2020). Does Employee Envy Trigger The Positive Outcomes at Workplace? A Study of Upward Social Comparison, Envy And Employee Performance. *Journal of Global Business Insights*, 5(2), 169-188.
- Kim, S., O'Neill, J. W. & Cho, H. M. (2010). When Does an Employee Not Help Coworkers? The Effect of Leader-member Exchange on Employee Envy and Organizational Citizenship Behavior. *International Journal of Hospitality Management*, 29(3), 530-537.
- Kumar, M, Kumari A. & Sharma, K. (2022). Arcane Language of Human Emotions: Envy and Jealousy in Academia. *Natl J Community Med*, 13(9):669-671. DOI: 10.55489/njcm.130920222197
- Lee, C., Song, J. & Ryan, B. (2022). When Employees Feel Envy: The Role of Psychological Capital. *International Journal of Hospitality Management*, 105, 103251.
- Li, M., Xu, X. & Kwan, H. K. (2023). The Antecedents and Consequences of Workplace Envy: A Meta-Analytic Review. *Asia Pacific Journal of Management*, 40(1), 1-35.
- Luo, J.D., Cheng, M.Y. & Zhang, T. (2016). Guanxi Circle and Organizational Citizenship Behavior: Context of a Chinese Workplace. *Asia Pacific Journal of Management*, 33(3), 649-671.
- Mujcic, R. & Oswald, A.J. (2018). Is Envy Harmful to A Society's Psychological Health And Well-being? A longitudinal study of 18,000 adults, *Social Science and Medicine*, 198(3), 103-111.

- Mücevher, M. H. ve Gül, T. (2023). İş Bağlılığı ve İş Bağımlılığının İşyerinde Haset, Gıpta ve Bağlanma Stilleri İle Olan İlişkisi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 8(20), 312-326. <https://doi.org/10.25204/iktisad.1227674>
- Özdemir, S. (2021). Kıskançlık Olgusu ve Akademik Örgütlere Yansıması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(30), 652-676.
- Peng, H., Bell, C. & Li, Y. (2020). How and When Intragroup Relationship Conflict Leads to Knowledge Hiding: The Roles of Envy and Trait Competitiveness. *International Journal of Conflict Management*, 32(3), 383-406. <https://doi.org/10.1108/IJCMA-03-2020-0041>
- Rentzsch, K. & Gross, J. J. (2015). Who Turns Green With Envy? Conceptual and Empirical Perspectives on Dispositional Envy. *European Journal of Personality*, 29(5), 530-547. <https://doi.org/10.1002/per.2012>
- Schaubroeck, J., & Lam, S. S. (2004). Comparing Lots Before and After: Promotion Rejectees' Invidious Reactions to Promotees. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 94(1), 33-47.
- Shamsudin, F. M., Hamouche, S., Abdulmajid, D., Ali, C., Bani-Melhem, S. & Bani-Melham, A.J. (2022). Why do Employees Withhold Knowledge? The Role of Competitive Climate, Envy and Narcissism, *Journal of Knowledge Management*, baskıda, doi: 10.1108/JKM-02-2022-0133.
- Smith, R. H. & Kim, S. H. (2007). Comprehending Envy. *Psychological Bulletin*, 133(1), 46-64. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.46>
- Srivastava, S., Singh, L. B. & Dhar, D. (2022). Coworker's Envy and Social Undermining: The Mediating Role of Workplace Incivility. *IUP Journal of Organizational Behavior*, 21(2), 7-23.
- Şener, İ., Erdilek Karabay, M., Elçi, M. & Erman, H. (2022). Does Workplace Envy Always Have Detrimental Consequences in Organizations? A Study of Public and Private Sector Employees. *Kybernetes*, 51(9), 2712-2732.
- Tariq, H., Weng, Q., Ilies, R. & Khan, A. K. (2021). Supervisory Abuse of High Performers: A Social Comparison Perspective, *Applied Psychology*, 70(1), 280-310, doi: 10.1111/apps.12229
- TDK, (2023). Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 10.05.23).
- Turhan, M. (2022). Sosyal, beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar V (s. 59-71). Mehmet Yücenurşen (eds.). *Örgütsel Adalet*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Tussing, D. V., Wihler, A., Astandu, T. V. & Menges, J. I. (2022). Should I Stay or Should I Go? The Role of Individual Strivings in Shaping the Relationship Between Envy and Avoidance Behaviors at Work. *Journal of Organizational Behavior*, 43(4), 567-583.
- Wang, Y. D. & Sung, W. C. (2016). Predictors of Organizational Citizenship Behavior: Ethical Leadership and Workplace Jealousy. *Journal of Business Ethics*, 135(1), 117-128.
- Wang, Z. & Li, G. (2018). You Don't Actually Want To Get Closer To The Star: How LMX Leads To Workplace Ostracism. *Frontiers of Business Research in China*, 12(1), 1-13. <https://doi.org/10.1186/s11782-017-0023-5>

- Watt Smith, T. (2018). *Duygular Sözlüğü “Acıma”dan “Zevklenme”ye*. çev. Hale Şirin. 1. bs. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Wejss, H. W. & Crapanzano, R. (1996). *Affective Events Theory: A Theoretical Discussion of the Structure, Causes and Consequences of Affective Experiences at Work*, *Research in Organizational Behavior*, 18, 1-79.
- Yaşar, E., Alakuş, N. A., ve Alkan, B. N. (2023). *Sosyal Karşılaştırma, Örgüt İçi Rekabet, Örgütsel İmrenme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Turizm Akademisyenleri Örneği*. *Tourism and Recreation*, 4(1), 24-33.
- Yuniati, R. & Sijinjak, C. (2022). *Upward Comparison at the Workplace: A Review*. *East Asian Journal of Multidisciplinary Research*, 1(7), 1377-1394.
- Zurriaga, R., González-Navarro, P. & Buunk, A. P. (2020). *Envy In The Workplace: A Systematic Review of The Past Five Years*. *Revista Psicologia Organizações e Trabalho*, 20(4), 1247-1256.

ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI

Açelya Telli Danışmaz

1. GİRİŞ

Günümüz küresel rekabet ortamında varlıklarını idame ettirmek isteyen işletmeler için en önemli unsurlardan biri, beşerî sermayedir. Zira bir işletmenin çalışanlarının o işletmenin hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşmasında, performansında, verimliliğinde ve rekabetçi ortamdan yüksek bir pay edinebilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bir çalışan işvereninden, çalışma ortamından ve yaptığı işten ne kadar memnunsa işletmesi için de o kadar çok çaba sarf etme eğiliminde olacaktır. Bu çaba resmî görev tanımlarının dışında çalışanın içinden gelerek sergilediği ekstra rol davranışlarını yani örgütsel vatandaşlık davranışlarını ifade etmektedir.

Örgütsel vatandaşlık davranışının ortaya çıkmasında üç temel sebep yer almaktadır. Bunlardan ilki, örgütsel vatandaşlık davranışının çalışan performans değerlendirme sistemlerinde yer alan ücret ve terfi değerlendirmelerinde yöneticilerce göz önünde bulundurmasıdır. İşletme yöneticileri bu konuda herhangi bir baskı unsuru yaratmamakla birlikte çalışanlar herhangi bir terfi, ekstra bir ücret veya ödül beklentisi olmaksızın örgütsel vatandaşlık davranışları sergileyebilmektedirler. Örgütsel vatandaşlık davranışının son dönemlerde ön plana çıkmasının ikinci sebebi ise örgütsel vatandaşlık davranışının işletmenin hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşmasına olumlu katkılar sunmasıdır. Örgütsel vatandaşlık davranışının son zamanlarda ön planda olmasının bir diğer nedeni ise örgütsel vatandaşlık davranışının çalışanın iş tatminine, örgütsel bağlılığına, işten ayrılma niyetine vb. etki edebilecek bir kavram olmasıdır. Zira bir çalışan eğer çalıştığı işletme hakkında olumlu duygular içerisinde ise çalışma ortamındaki diğer üyeleri de olumlu yönde etkilemekte ve yaptığı işte de beklenenin üzerinde bir çalışma performansı

KAYNAKÇA

- Adams, J. S. (1965). Inequity in Social Exchange. *Advances in Experimental Social Psychology*, 2, 267-299.
- Aktan, C. C. (2015). Organizasyonlarda Yanlış Uygulamalara Karşı Bir Sivil Erdem, Ahlaki Tepki ve Vicdani Red Davranışı: Whistleblowing, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 19-36.
- Alkan, S. E. & Turgut, T. (2015). A Research about the Relationship of Psychological Safety and Organizational Politics Perception with Compulsory Citizenship Behavior and The Pressures behind Compulsory Citizenship Behavior, *Research Journal of Business and Management*, 2(2), 185-203.
- Arıkoğlu, E. (2019). *Çalışanların İş Tatmini Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Açısından Değerlendirilmesi: Finans Sektöründe Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul.
- Atakay, Ö. (2019). *Lider-Üye Etkileşiminin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkisinde Algılanan Örgütsel Desteğin Aracılık Rolü: Bir Zincir Perakende İşletmesi Üzerine Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Barnard, C.I. (1938). *Functions of the Executive*, MA: Harvard University Press.
- Bateman, T. S., Organ, D. W. (1983). Job Satisfaction and the Good Soldier: The Relationship between Affect and Employee Citizenship. *Academic and Management Journal*, 26, 587-595.
- Begenirbaş, M., Çalışkan, A. (2014). Duygusal Emegin İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Kişiler arası Çarpıklığın Aracılık Rolü, *Business and Economics Research Journal*, 5(2), 109-127.
- Biçer, T. (2019). *Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderliğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilen, N. M. (2018). *Zorunlu Vatandaşlık Davranışı ile Duygusal Emek Arasındaki İlişkinin Araştırılması: Hemşireler Üzerinde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Blau, P. M. (1964). Justice in Social Exchange, *Sociological Inquiry*, 34(2), 193-206.
- Blau, P. M. (1967). *Exchange and Power in Social Life*, 2nd Edition, New York: Wiley Science Editions.
- Bolino, M. C. (1999). Citizenship and Impression, Management: Good Soldiers or Good Actors?, *Academy of Management Review*. 24(1), 82-98.
- Bolino, M. C., Turnley, W. H., Gilstrap, J. B., Suazo, M. M. (2010). Citizenship under Pressure: What's a "Good Soldier" to do?, *Journal of Organizational Behavior*, 31(6), 835-855.
- Brief, A. P., Motowidlo, S. J. (1986). Prosocial Organizational Behaviors. *The Academy of Management Review*, 11(4), 710-725.
- Borman, W. C., Motowidlo, S. J. (1993). Expanding the Criterion Domain to Include Elements of Contextual Performance. *Personnel Selection in Organizations San Francisco: Jossey-Bass*, 71-98.
- Cohen, A., Vigoda-Gadot, E. (2000). Do Good Citizens Make Good Organizational Citizens? An Empirical Examination of The Relationship between General Citizenship Behaviour in Israel. *Administration and Society*, 32(5), 596-625.

- Çetin, M. Ö. (2004). *Örgütsel Vatandaşlık Davranışı*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dansereau, F. J., Graen, G., Haga, W. J. (1975). A Vertical Dyad Linkage Approach to Leadership within Formal Organizations: A Longitudinal Investigation of the Role-Making Process. *Organizational Behavior and Human Performance*, 13, 46-78.
- Demirel, Y., Özçınar, F. (2009). Örgütsel Vatandaşlık Davranışının İş Tatmini Üzerine Etkisi: Farklı Sektörlere Yönelik Bir Araştırma, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 129-145.
- Dikili, A., Bayraktaroğlu, S. (2013). Psikolojik Sözleşme ile İş Tatmini İlişkinine Yönelik Bir Araştırma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 205-227.
- Dyne, L. V., Cummings, L. L., Parks, J. M. (1995). Extra-Role Behaviors: In Pursuit of Construct and Definitional Clarity, *Research in Organizational Behavior*, 17, 215-285.
- Erok, M. (2018). *Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Karaman İli Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi (Tez no: 519700).
- George, J.M., Brief, A.P.(1992). Feeling Good- Doing Good: A Conceptual Analysis of the Mood at Work-Organizational Spontaneity Relationship, *Psychological Bulletin*, 112(2), 310-329.
- Graham, J. W. (1991). An Essay on Organizational Citizenship Behavior, *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 4, 249-270.
- Graham, J. W. (2000). Promoting Civic Virtue Organizational Citizenship Behavior: Contemporary Questions Rooted In Classical Quandaries from Political Philosophy, *Human Resource Management Review*. 10(1), 61-77.
- Gürbüz, S. (2006). Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Duygusal Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 48-75.
- Gürbüz, S., Yüksel, M. (2008). Çalışma Ortamında Duygusal Zekâ: İş Performansı, İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Bazı Demografik Özelliklerle İlişkisi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2),174-190.
- Harmancı, Seren A.K., Ünalı Baydın, N. (2017). Zorunlu Vatandaşlık Davranışı Ölçeğinin Türkçe'de Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması: Hemşireler Üzerinde Bir Araştırma, *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 4(2), 43-49.
- İplik, F.N. (2015). *Örgütsel Vatandaşlık Davranışı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- İyigün, N. Ö., Çetin, C. (2012). Psikolojik Kontratın Örgütsel Sapma Üzerindeki Etkisi ve İlaç Sektöründe Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, 10(37), 15-29.
- Karaman, K., Yücel, C., Dönder, H. (2008). Öğretmen Görüşlerine Göre Okullardaki Bürokrasi ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 53(53): 49-74.
- Karaman, A., Aylan, S. (2012). Örgütsel Vatandaşlık. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 35-48.
- Karambayya, R. (1990). *Contexts for Organizational Citizenship Behavior: Do High Performing and Satisfying Units Have Better Citizens*, York University, Toronto, Canada.

- Katz, D., Kahn, R.L. (1966). *The Social Psychology of Organizations*. New York: John Wiley.
- Katz, D. (1964). The Motivational Basis of Organizational Behavior, *Behavioral Science*, 9(2), 131-146.
- Kesgin, A. (2019). *Hizmetkar Liderliğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Oluşumundaki Rolü: Torbalı Ticaret Odası Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Koçel, T. (2005). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Norris-Wats, C., Levy, P.E. (2004). The Mediating Role of Affective Commitment in the Relation of the Feedback Environment to Work Outcomes. *Journal of Vocational Behavior*, 65(3), 351-365.
- Organ, D. W. (1988). *Organizational Citizenship Behavior: The Good Soldier Syndrome*. Lexington Books/D. C. Heath and Com.
- Organ, D. W. (1990). *The Motivational Basis of Organizational Citizenship Behavior*. In B. M. Staw, & L. L. Cummings (Eds.), *Research in organizational behavior* (pp. 43-72). Greenwich, CT: JAI Press.
- Organ, D. W. (1997). Organizational Behavior Citizenship: It's Construct Clean-Up Time, *Human Performance*, 10(2), 85-97.
- Organ, D.W. (2006). Compulsory Citizenship Behavior: Theorizing Some Dark Sides of the Good Soldier Syndrome in Organizations, *Journal for the Theory of Social Behavior*, 36(1), 77-93.
- Özgen, H., Özgen, H., (2010). Psikolojik Sözleşme ve Boyutlarının İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkileri: Tıbbi Satış Temsilcileri Üzerinde Bir Araştırma, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 1-19.
- Özler, D. E. (Ed.) (2012). *Örgütsel Davranışta Güncel Konular*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2012.
- Peng, Z. L., Zhao, H. D. (2012). Does Organization Citizenship Behavior Really Benefit the Organization? Study on the Compulsory Citizenship Behavior in China. *Nankai Business Review International*, 3(1), 75-92.
- Podsakoff, P. M., Ahearne, M., Mackenzie, S.B. (1997). Organizational Citizenship Behavior and the Quantity and Quality of Work Group Performance, *Journal of Applied Psychology*. 82(2), 262- 270.
- Podsakoff, P. M., Mackenzie, S.B. (1997). The Impact of Organizational Citizenship Behavior on Organizational Performance: A Review and Suggestions for Future Research. *Human Performance*, 10, 133–151.
- Podsakoff, P. M., Mackenzie, S.B. (1994). Organizational Citizenship Behavior and Sales Unit Effectiveness, *Journal of Marketing Research*, 31, 351-363.
- Podsakoff, P. N., Whiting S. W., Podsakoff, P. M., Blume, B.D. (2009). Individual and Organizational-level Consequences of Organizational Citizenship Behaviors: A Meta-analysis, *Journal of Applied Psychology*, 94, 122-141.
- Sarı, Ç. (2011). *Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışına Etkisi ve Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Serinkan C. E., Erdiş, Y. Ü. (2014). *Dönüşümcü Liderlik Bağlamında Örgütsel Vatandaşlık ve Örgütsel Adalet*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Smith, C. A., Organ, D. W., Near, J. P. (1983). Organizational Citizenship Behavior: Its' Nature and Antecedent. *Journal of Applied Psychology*, 68(4), 653-663.
- Surucu, L., Maslakci, A., Sesen, H. (2020). Zorunlu Vatandaşlık Davranışı Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Business and Economics Research Journal*, 11(2), 571-579.
- Şeşen, H., Soran, S. (2013). *Örgütsel Vatandaşlıktan Zorunlu Vatandaşlığa: Zorunlu Vatandaşlık Davranışının Bazı Faktörlerle İlişkisi*. 21. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı, Kütahya, ss.407-410.
- Telli Danışmaz, A. (2021). *Zorunlu Vatandaşlık Davranışı ile Örgütsel Bağlılık İlişkisinde Başarma İhtiyacının ve İşte Var Olamamanın Düzenleyici Rolünün İncelenmesi*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tepper, B., Carr, J.C., Breaux, D.M., Geider, S., Hu, C., Hua, W. (2009). Abusive Supervision, Intentions to Quit, And Employees' Workplace Deviance: A Power/Dependence Analysis, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 109, 156–167.
- Titrek, O. (2009). Okul Türüne Göre Okullardaki Örgütsel Adalet Düzeyi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 551-573.
- Vigoda-Gadot, E. (2006). Compulsory Citizenship Behavior: Theorizing Some Dark Sides of the Good Soldier Syndrome in Organizations, *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 36(1), 77-93.
- Vigoda-Gadot, E. (2007). Leadership Style, Organizational Politics, and Employees' Performance: An Empirical Examination of Two Competing Models. *Personnel Review*, 36(5), 661-683.
- Wang, H., Law, K. S., Hackett, R. D., Wang, D. X., Chen, Z. X. (2005). Leader-Member Exchange as a Mediator of the Relationship Between Transformational Leadership and Followers' Performance and Organizational Citizenship Behavior, *Academy of Management Journal*, 48(3), 420-432.
- Whiting S. W., Podsakoff P. M. , Pierce J. R. (2008). Effects of Task Performance, Helping, Voice, and Organizational Loyalty on Performance Appraisal Ratings, *Journal of Applied Psychology*, 93(1), 125-139.
- Williams, L. J., Anderson, S. E. (1991). Job Satisfaction and Organizational Commitment as Predictors of Organizational Citizenship and in Role Behaviors, *Journal of Management*, 17, 601-618.
- Yeşiltaş, M., Kanten, P., Sormaz, Ü. (2013). Otantik Liderlik Tarzının Prososyal Hizmet Davranışları Üzerindeki Etkisi: Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 42(2), 333-350.
- Yıldız, B. (2016). The Otherside of the Medallion: Compulsory Citizenship Behaviors, *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Business & Economics Journal*, 52, 88-99.
- Zhao, H., Peng, Z., Chen, H.K. (2014). Compulsory Citizenship Behavior and Organizational Citizenship Behavior: The Role of Organizational Identification and Perceived Interactional Justice, *The Journal of Psychology*, 148(2), 177–196.

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ

Gökçe Sönmez

1. GİRİŞ

Kültür kavramını gündelik hayatta sıklıkla kullanırız. Örneğin, iki ülke vatandaşlarının davranışları arasındaki farklardan bahsederken kültür farklılığından dem vururuz. Ya da toplum içinde başkalarını rahatsız eden davranışlar sergileyenleri kültürsüz olarak niteliriz. Benzer şekilde gündelik hayatta sıklıkla kullandığımız kültür kavramı aslında çok daha geniş ve kapsayıcı bir anlama sahiptir.

Kültür, insanlığın, bir ülkenin ya da bir insan grubunun yarattığı soyut ve somut ürünlerin tümü olarak tanımlanabilir. Kültürün somut göstergeleri arasında el aletleri, köprüler, geleneksel evler gibi gözle görülebilen çıktılar sayılabilir. Soyut göstergeleri görmek biraz daha zor olmak ile birlikte gelenekler, sözlü anlatımlar, müzik bunların başlıcalarındandır.

Kültür, içinde bulunan kişinin davranışlarını düzenleyen bir kavramdır. Örneğin, birçok ülkede hayatını kaybedenler sükûnet ve vakar içinde son yolculuğuna uğurlanırken Gana'da bu törenler neşe içinde yapılmaktadır. Bir defin töreninde bulunan kişinin hareketlerinin türünü ve sınırlarını içine doğduğu kültür belirleyecektir.

Her ne kadar kültür etkili olduğu alanda birçok şeyin belirleyicisi olsa da her yerde aynı şekilde etki sahibi olmayabilir. Örneğin, genel olarak bir ülkenin kültüründen bahsedilse de o ülkenin bazı bölümlerinde farklı kültürlerin olduğunu ya da genel olarak o ülkenin kültürünün bir bölgede daha yoğun, bir başka bölgede daha hafif etkili olduğunu kolaylıkla tahmin edebiliriz. Buradan hareketle kültürün

KAYNAKÇA

- Baber, B. (1994). Talcott Parsons on the Social System: An Essay in Clarification and Elaboration. *American Sociological Association*, 12(1), 101–105.
- Beycioğlu, K. (2007). Z Kuramı Ve Okul Yönetimine Uygulanabilirliği Açısından Değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 63–72
- Bosch. (t.y). Our history. URL: <https://www.bosch.com/company/our-history/>, (Erişim: 01.05.2023).
- Bosch. (t.y). Our figures. URL <https://www.bosch.com/company/our-figures/>, (Erişim: 01.05.2023).
- Daft, R. L. (2004). Theory Z: Opening The Corporate Door For Participative Management. *Academy of Management Executive*, 18(4), 117–121
- Bosch. (t.y). Robert Bosch: The employer. URL: <https://www.bosch.com/stories/robert-bosch-the-employer/>, (Erişim: 01.05.2023).
- Hessling, A., Pahl, H. (2006). The Global System of Finance: Scanning Talcott Parsons and Niklas Luhmann for Theoretical Keystones. *American Journal of Economics and Sociology*, 65(1), 189–219.
- Hofstede, G., Hofstede, G. J. & Minkov M. (2004). *Cultures and Organizations*. ABD: McGraw-Hill.
- Lok, P., Crawford, J. (1999). The Relationship Between Commitment and Organizational Culture, Subculture, Leadership Style And Job Satisfaction in Organizational Change and Development. *Leadership & Organization Development Journal*, 20(7), 365–373.
- Maseko, T. S. B. (2017). Strong vs. Weak Organizational Culture: Assessing the Impact on Employee Motivation. *Arabian Journal of Business and Management Review*, 7(1), 287–292.
- Neves, J. (2004). Organisational Climate and Culture. In: *Manual of Psychosociology of the Organisations*, Ferreira, J.M.C., Neves J. & Caetano A. (Eds.). McGraw -Hill Portugal, Lisbon, 431–468.
- Özcan, E. D. (2006). Örgüt Kültürünün İşgücü Verimliliğine Etkisi ve Bir Model Önerisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Mamara Üniversitesi, İstanbul.
- Schein, E. H. (2004). *Organizational Culture and Leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Serpa, S. (2016). An Overview of the Concept of Organisational Culture. *International Business Management*, 10(1), 51–61.
- Saores, A. M., Farhangmehr, M., & Shoham, A. (2007). Hofstede's Dimensions of Culture in International Marketing Studies. *Journal of Business Research*, 60(3), 277–284.
- Şahin, A. (2010). Örgüt Kültürü-Yönetim İlişkisi ve Yönetimsel Etkinlik. *Maliye Dergisi*, (19), 21–35.
- Racelis, A. (2010). Relationship between Employee Perceptions of Corporate Ethics and Organizational Culture: An Exploratory Study. *Asia Pacific Management Review*, 15(2), 251–260.
- Ven, H. V. (1983). In Search of Excellence: Lessons from America's Best-Run Companies. *Administrative Science Quarterly*, 28(4), 621–624.
- Willcoxson, L., Millett, B. (2000). The Management of Organisational Culture. *Australian Journal of Management & Organisational Behaviour*, 3(2), 91–99.
- Yılmaz, G. (2014). Let's Peel the Onion Together: An Application of Schein's Model of Organizational Culture. *Communication Teacher*, 28(4), 224–228.

ÖRGÜTSEL GÜVEN

Harika Özkan

1. GİRİŞ

Birçoğumuzun ailesi kamu kurumlarında çalışmamızı istemiştir. Hatta bununla da kalmayıp üniversite sınavlarında bölüm tercihi yapacağımız zaman iş garantili mesleklere de yönlendirmişlerdir. Eğitim alanındaki yazı ve yayınlarıyla bilinen Güçlü (2019), “İş garantili mesleklerin en başında hâlâ tıp fakülteleri geliyor. Her ne kadar mecburi hizmet ve Tıpta Uzmanlık Sınavı gibi caydırıcı faktörler olsa da yine gözde oldu. Çünkü mühendisliğe kaçan sayısalcılar, işsizlik nedeniyle tekrar tıp fakültelerine yöneldiler.” diyerek bu duruma bir açıklama getirmiştir.

Ailelerimiz veya biz, en genç hâlimizde geleceğimizden emin olmak için bazen hayal ettiğimiz mesleklerden ziyade mantıklı olduğuna inandığımız bölümleri tercih ettik. Çünkü güvenli yaşama isteği bazen hayallerimizin de önüne geçmektedir. Bununla birlikte bu güven isteği sadece meslek seçiminde karşımıza çıkmamaktadır. Gerek kamu kurumlarında gerek özel kurumlarda çalışmaya başladığımızda işverene, işveren vekillerine, yöneticilere, alınan kararlarda bizim için verilen sözlerin tutulmasına, örgütün kaynaklarının adil dağıtılacağına, riskli durumlarda örgütün geleceğinin yanında bizim geleceğimizi de düşüneceklerine güvenmek isteriz.

Güven, kuşku duymadan inanma duygusundan beslenir. Elbette iş yaşamında annemize, ailemize veya bize hayatta bugüne kadar destek sağlayan kişilere duyduğumuz güvenle varlık gösteremeyiz. Ancak neredeyse gün içerisinde ailemiz veya çalışma yeri dışından sevdiklerimiz için ayırdığımız zamandan daha fazla za-

KAYNAKÇA

- Güçlü, A. (2019). Atama Heyecanı Dorukta, 'Tıp'lar Yeniden Revaçta!, <https://www.egitimajansi.com/abbas-guclu/atama-heyecani-dorukta-tiplar-yeniden-revacta-kose-yazisi-2120y.html> (Erişim Tarihi: 21.04.2023).
- Cambridge Dictionary. (2023). <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/trust> (Erişim Tarihi: 23.04.2023).
- Ellonen, R., Blomqvist, K., & Puimalainen, K. (2008). The role of trust in organisational innovativeness. *European Journal of Innovation Management*, 11(2), 160-181.
- Guinot, J., Chiva, R., & Roca-Puig, V. (2014). Interpersonal Trust, Stress and Satisfaction at Work: an Empirical Study. *Personnel Review*, 43(1), 96-115.
- Halis, M., Gökgez, G. S. ve Yaşar, Ö. (2007). Örgütsel Güvenin Belirleyici Faktörleri ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), 187-205. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/843684>
- Jiang, W., Zhao, X., & Zuo, J. (2017). (Dis) Trust, Control, and Project Success: From a Chinese Project Owner's Perspective. *Sustainability*, 9(11), 1-16.
- Kramer, R. M. (2006). "Organizational Trust: Progress and Promise in Theory and Research". *Organizational Trust: A Reader*. Oxford University Press on Demand, 1-20.
- Lewicki, R., McAllister, D., & Bies, R. (1998), "Trust and Distrust : New Relationships and Realities", *Academy of Management Review*, 23 (3), 438-458.
- Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An Integrative Model of Organizational Trust. *The Academy of Management Review*, 20(3), 709-734. <https://doi.org/10.2307/258792>.
- Oláh, J., Bai, A., Karmazin, G., Balogh, P., & Popp, J. (2017). The role played by trust and its effect on the competitiveness of logistics service providers in Hungary. *Sustainability*, 9(12), 2303.
- Özler, N. D. ve Yıldırım, H. (2015). Örgütsel Güven İle Psikolojik Sermaye Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 5(1), 163-188.
- Pirson, M., & Zhang, D. (2013). Contingency Misfit and Organizational Trust Buffers. *Fordham University Schools of Business Research Paper*.
- Rukshani, K., & Senthilnathan, S. (2015). Impact of organizational trust on employee morale. *ELK Asia Pacific Journal of Human Resource Management and Organisational Behaviour*, 1(2), 1-25.
- Solaja, O. M. (2018). "Organizational Trust as a Conflict Management Tool in Contemporary Work Organizations," *Ana Alice Vilas Boas (ed.), Organizational Conflict*, IntechOpen, 37-52.
- Stranes, B., Truhon, S., & McCarthy, V. (2016). *Organizational Trust: Employee-Employer Relationships. A Primer on Organizational Trust*. ASQ Human Development & Leadership Division, 1-16.

- Tahmaz, E. (2018). İnsan Kaynakları Yönetimi ve Örgütsel Güven: Konuyla İlgili Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Tan, H. H., & Tan, C. S. (2000). Toward the differentiation of trust in supervisor and trust in organization. *Genetic, social, and general psychology monographs*, 126(2), 241-260. https://ink.library.smu.edu.sg/cgi/viewcontent.cgi?article=3677&context=lkcsb_research
- Tokgöz, E. ve Seymen, O. A. (2013). Örgütsel Güven, Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki: Bir Devlet Hastanesinde Araştırma. *Öneri Dergisi*, 10(39), 61-76.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. (2023). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 23.04.2023).
- Tüzün, İ. K. (2007). Güven, örgütsel güven ve örgütsel güven modelleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(2), 93-118.
- Uray, M. (2014). Müşteri Odaklılık ve Örgütsel Güven İlişkisinde Örgütsel Özdeşleşme Ve Örgütsel Bağlılığın Aracılık Rolü ve Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, İstanbul.
- Wasti, S. A., Erdaş, K. D. ve Dural, U. (2013). Örgüte Güvensizlik: Kültürlerarası Nitel Bir Çalışma, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 40: 525-552.
- Yang, J., & Mossholder, K. W. (2010). Examining the effects of trust in leaders: A bases-and-foci approach. *The Leadership Quarterly*, 21(1), 50-63.
- Yıldız, P. (2019). Örgütsel Bağlılık Üzerinde Örgütsel Güven ve Örgütsel İletişimin Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.

İŞLETME BİLİMİNDE GÜNCEL TARTIŞMALAR

Editör

Gülşah Karavardar

İŞLETME BİLİMİNDE GÜNCEL TARTIŞMALAR

Editör: Gülşah Karavardar

Yayın No.: 1768

ISBN: 978-625-398-831-9

E-ISBN: 978-625-398-834-0

Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Fatma Kama -fatma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karavardar, Gülşah.

İşletme Biliminde Güncel Tartışmalar / Gülşah Karavardar

1. Basım, XII + 182 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-831-9

E-ISBN: 978-625-398-834-0

1. İşletme Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Birinci Bölüm

KİSMİ REZERV BANKACILIĞI VE GELECEKTEKİ OLASI ZORLUKLARINA YÖNELİK BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM

Dr. Yusuf Aker

Yusuf_aker@yahoo.com; ORCID-ID:0000-0002-6058-068X.

İkinci Bölüm

ÇAĞDAŞ YÖNETİM YAKLAŞIMINDA GÜNCEL KAVRAMLAR: MENTÖRLÜK, AKADEMİK GİRİŞİMCİLİK, HİZMETKÂR LİDERLİK, KURUMSAL YÖNETİŞİM, KADIN GİRİŞİMCİLİK, ÇEVİK LİDERLİK

Öğr. Gör. Dr. Muhammet Yüksel

Dış Ticaret Programı, Terme Meslek Yüksekokulu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, muhammet.yuksel@hotmail.com; ORCID-ID:0000-0002-6099-0160,

Üçüncü Bölüm

KARİYER YÖNETİMİ

Ayşegül Yalçın Özyurt

Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi, aysegul-yalcin@hotmail.com; ORCID-ID:0000-0002-8982-3251

Dördüncü Bölüm

ÜNİVERSİTELERDE VERİLEN PAZARLAMA EĞİTİMİ VE İŞ DÜNYASI ARASINDAKİ BEKLENTİ BOŞLUKLARI

Burcu Divarcı Güney

Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, burcudivarciguney@gmail.com; ORCID-ID:0009-0007-2174-2352

Beşinci Bölüm

HİZMET İÇİ EĞİTİM UYGULAMALARININ KURUM VE ÇALIŞANLAR ÜZERİNE ETKİLERİ

Harun Karadağ

Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, harunkaradag_9261@outlook.com; ORCID-ID:0009-0001-2324-9752

Altıncı Bölüm

COVID 19'UN ÖRGÜT KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Hülya Köse

maliyec_i_gs@hotmail.com; ORCID-ID: 0000-0003-1599-6560

Yedinci Bölüm

ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Melis Kırımlioğlu

Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi,
kirimlioglumelis@gmail.com; ORCID-ID:0009-0009-3299-6715

Sekizinci Bölüm

BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: ENTROPİ TABANLI MULTİMOORA YAKLAŞIMI

Öğr. Gör. Şifa Kırhasanoğlu

Giresun Üniversitesi, Görele Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Finans ve Bankacılık Bölümü,
sifa.kirhasanoglu@giresun.edu.tr; ORCID-ID:0000-0002-0214-3166

Dokuzuncu Bölüm

ÖRGÜTSEL BAĞLAMDA BİLİŞSEL YETENEK VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖNEMİ: DENETİM MESLEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Gülşah Karavardar

Giresun Üniversitesi, İİBF-İşletme Bölümü, Yönetim-Organizasyon Ana Bilim Dalı, Giresun,
gulsah.karavardar@giresun.edu.tr; ORCID-ID: 0000-0001-9574-8190.

Prof. Dr. Alper Karavardar

Giresun Üniversitesi, İİBF-İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman Ana Bilim Dalı, Giresun,
alper.karavardar@giresun.edu.tr; ORCID-ID: 0000-0001-7330-4038.

Onuncu Bölüm

ÖRGÜTLERDE ÇATIŞMA VE ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE DUYGUSAL DİNAMİKLERİN YERİ: DENETÇİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Alper Karavardar

Giresun Üniversitesi, İİBF-İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman Ana Bilim Dalı, Giresun,
alper.karavardar@giresun.edu.tr; ORCID-ID: 0000-0001-7330-4038.

Prof. Dr. Gülşah Karavardar

Giresun Üniversitesi, İİBF-İşletme Bölümü, Yönetim-Organizasyon Ana Bilim Dalı, Giresun,
gulsah.karavardar@giresun.edu.tr; ORCID-ID: 0000-0001-9574-8190.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI	iii
ÖN SÖZ	v

Birinci Bölüm

KİSMİ REZERV BANKACILIĞI VE GELECEKTEKİ OLASI ZORLUKLARINA YÖNELİK

BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM	1
------------------------------------	----------

Yusuf Aker

1. Terminoloji ve Kısmi Rezerv Bankacılığının Tarihçesi	4
1.1. Kısmi/Tam Rezerv Bankacılığı ve Zorunlu Karşılık Oranları	4
1.2. Senyoraj Geliri (Beylik Hakkı).....	6
2. Tarihçe.....	7
3. Kaydi Para Sisteminin Temel Sorunları.....	8
3.1. Kısmi Rezerve Dayalı Kaydi Para Sistemi	8
3.2. Kaydi Paranın Yasal Para Olarak Kabul Edilebilirliği.....	11
3.3. Ticari Bankaların Kaydi Para Üretimindeki Sınırlamalar	12
3.4. Zorunlu Karşılık Oranının Para Politikalarındaki Etkisizliği.....	13
4. Kaydi Para Sisteminin Zararları ve Dezavantajları	13
4.1. Senyoraj Gelirinin Devlet Yerine Ticari Bankaların Kasasına Girmesi	14
4.2. Devlet Borçlarında Artış.....	14
4.3. Borç Tuzağı	16
4.4. Finansal Krizler ve Spekülatif Balonlar.....	17
4.5. Gelir Dağılımı Bozukluğu.....	17
4.6. Enflasyonist Ortam	19
4.7. Merkez Bankalarının Düşen Etkisi	20
4.8. Ekonomi Yönetimindeki Zorluklar	21
4.9. Ekonomilerde Büyüme Baskısı.....	22
4.10. Ticari Banka Kaydi Parasının Hukuksal Niteliği	23
4.11. Bankaların iflas Edememe İmtiyazı ile Haksız Rekabet Oluşturması	23

İkinci Bölüm

ÇAĞDAŞ YÖNETİM YAKLAŞIMINDA GÜNCEL KAVRAMLAR: MENTÖRLÜK, AKADEMİK GİRİŞİMCİLİK, HİZMETKÂR LİDERLİK, KURUMSAL YÖNETİŞİM, KADIN GİRİŞİMCİLİK, ÇEVİK LİDERLİK 27

Muhammet Yüksel

1. Mentorluk 28
2. Akademik Girişimcilik 29
3. Hizmetkâr Liderlik 30
4. Kurumsal Yönetişim..... 31
5. Kadın Girişimcilik 32
6. Çevik Liderlik 33

Üçüncü Bölüm

KARİYER YÖNETİMİ 37

Ayşegül Yalçın Özyurt

1. Kariyer Yönetimi 38
 - 1.1. Kariyer Yönetim Araçları 39
 - 1.2. Kariyer Planlaması 40
 - 1.2.1. Bireysel Açıdan Kariyer Planlaması 41
 - 1.2.2. Örgütsel Açıdan Kariyer Planlaması 41
 - 1.3. Kariyer Geliştirme 42
 - 1.4. Güncel Kariyer Yaklaşımları 44
 - 1.4.1. Geleneksel Kariyer Yaklaşımı 45
 - 1.4.2. Sınırsız Kariyer Yaklaşımı 45
 - 1.4.3. Çok Yönlü Kariyer Yaklaşımı 47
 - 1.4.4. İki Basamaklı Kariyer Yaklaşımı 47
 - 1.4.5. Ağ Tipi Kariyer Yaklaşımı 47
 - 1.4.6. Esnek Kariyer Yaklaşımı 48
 - 1.4.7. Portföy Kariyer Yaklaşımı 48
 - 1.4.8. Global Kariyer Yaklaşımı 48

Dördüncü Bölüm

ÜNİVERSİTELERDE VERİLEN PAZARLAMA EĞİTİMİ VE İŞ DÜNYASI ARASINDAKİ BEKLENTİ BOŞLUKLARI 53

Burcu Divarcı Güney

1. Beklenti Farklılıkları 53
2. İşletme Bölümlerinde Pazarlama Dersleri 57
3. Öğrencilerin Gözünden Pazarlama Dersleri 59

4. Sertifika Programları/Kurumsal Pazarlama Eğitimleri	65
5. Firmaların Pazarlama Çalışanlarından Beklentileri	68

Beşinci Bölüm

HİZMET İÇİ EĞİTİM UYGULAMALARININ KURUM VE ÇALIŞANLAR ÜZERİNE ETKİLERİ 71

Harun Karadağ

1. Hizmet içi Eğitim	72
2.1. Hizmet İçi Eğitimin Tanımı	72
2.2. Hizmet İçi Eğitimin Amacı	73
2.3. Hizmet İçi Eğitimin Nedenleri	75
2.4. Hizmet İçi Eğitimin Özellikleri	75
2.5. Hizmet İçi Eğitimin Önemi	76
2.6. Hizmet İçi Eğitimin Sağladığı Yararlar	76
2.6.1. Kurumsal Yararlar	76
2.6.2. Kişisel Yararlar	78
3. Hizmet İçi Eğitim Türleri	79
3.1. İş Başında Eğitim	79
3.1.1. Yönetici Gözetiminde Eğitim	79
3.1.2. İşe Alıştırma (Oryantasyon) Eğitimi	79
3.1.3. İş Değiştirme (Rotasyon) Yoluyla Eğitim	80
3.1.4. Yetki Devri Yoluyla Eğitim	80
3.1.5. Monitör (Kılavuz) Aracılığıyla Eğitim	80
3.1.6. Ekip Çalışması	81
3.1.7. Staj Yoluyla Eğitim	81
3.2. İş Dışında Eğitim	81
3.2.1. Duyarlılık Eğitimi	82
3.2.2. Anlatım (Konferans) Yöntemi	82
3.2.3. Örnek Olay Yöntemi	82
3.2.4. Eğitim Programları	82
3.2.5. Rol Oynama Yöntemi	83
3.2.6. İşletme Oyunu Yöntemi	83
3.2.7. Simülasyon (Taklit) Yöntemi	83
4. Hizmet İçi Eğitimin Verimlilik Üzerindeki Etkisi	83

Altıncı Bölüm

COVID 19'UN ÖRGÜT KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ 87

Hülya Köse

1. Kültür ve Örgüt Kültürü	87
1.1. Kültür Kavramı	87
1.2. Örgüt Kültürü.....	88
1.3. Örgüt Kültürünün Özellikleri.....	90
1.4. Örgüt Kültürünün İşlevleri	91
1.5. Örgüt Kültürünün İlişkili Olduğu Kavramlar	92
2. Covid-19 Dönemi ve Örgüt Kültür	93
2.1. Covid-19 Dönemi	93
2.2. Örgütler ve Covid 19 Dönemi	93
2.2.1. Aile ve Covid 19 Dönemi	93
2.2.2. Eğitim Örgütleri ve Covid 19 Dönemi	94
2.2.3. Siyaset Kurumu ve Covid 19 Dönemi.....	95
2.2.4. Dini Örgütler ve Covid 19 Dönemi	95
2.3. Örgüt Kültürü ve Covid 19 Dönemi.....	95

Yedinci Bölüm

ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI..... 101

Melis Kırımlıoğlu

1. Örgütsel Sessizlik	101
1.1. Örgüt Kavramı	101
1.2. Örgütsel Sessizlik Kavramı	102
1.3. Örgütsel Sessizliğin Tarihsel Gelişimi	103
2. Sessizlik Oluşumundaki Faktörler	105
2.1. Çalışan Kaynaklı Nedenler	105
2.1. Yöneticiden Kaynaklı Nedenler	106
2.3. Örgütsel Özelliklerden Kaynaklanan Nedenler	107
3. Sessizlik Teorileri	107
3.1. Fayda-maliyet Analizi.....	107
3.2. Beklenti (Bekleyiş) Kuramı.....	107
3.3. Sessizlik Sarmalı.....	108
3.4. Ajzen'in Planlı Davranış Teorisi	109
3.5. Abilene Paradoksu	109
3.6. Kendini Uyarılama	110
4. Sessizlik Türleri	111

4.1. Kabullenici Sessizlik/Razı Olma Sessizliği	111
4.2. Korunma Amaçlı/Savunmacı Sessizlik.....	111
4.3. Korumacı (Örgüt Yararına) Sessizlik.....	112

Sekizinci Bölüm

BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: ENTROPİ TABANLI MULTİMOORA YAKLAŞIMI

115

Şifa Kırhasanoğlu

1. Literatür.....	116
2. Yöntem	119
2.1. Entropi Yöntemi.....	120
2.2. MULTİMOORA Yöntemi.....	123
3. Bulgular	126

Dokuzuncu Bölüm

ÖRGÜTSEL BAĞLAMDA BİLİŞSEL YETENEK VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖNEMİ: DENETİM MESLEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

137

Gülşah Karavardar - Alper Karavardar

1. Bilişsel Yetenek ve Kişilik Özellikleri	138
2. İş Performansı ve Görev Performansı	141
3. Denetim Şirketlerinde İşe Alma ve Personel Değerlendirme	147

Onuncu Bölüm

ÖRGÜTLERDE ÇATIŞMA VE ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE DUYGUSAL DİNAMİKLERİN YERİ: DENETÇİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....

161

Alper Karavardar - Gülşah Karavardar

1. Çatışma Kavramı ve Çatışma Süreci.....	162
2. Örgütsel Çatışmaların Yönetilme Süreci ve Çatışmanın Duygusal Dinamikleri.....	166
3. Denetim Şirketlerinde Çatışma ve Duygusal Dinamiklerin Denetçiler Üzerindeki Etkileri ..	174

KİSMİ REZERV BANKACILIĞI VE GELECEKTEKİ OLASI ZORLUKLARINA YÖNELİK BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM

Yusuf Aker

Giriş

Rezerv bankacılığı, bir ülkenin merkez bankası tarafından yürütülen ve para arzının düzenlenmesi, finansal istikrarın sağlanması, ekonomik politikaların uygulanması gibi önemli görevleri içeren bir finansal sistem bileşenidir. Rezerv bankacılığının günümüzde uygulanan şekli ise kısmi rezerv bankacılığıdır. Kısmi rezerv bankacılığı bankaların mevduatlarının sadece bir kısmını ellerinde tutarak geri kalanını kredi olarak kullandığı bir bankacılık sistemidir. Bu sistem son 150 yılda giderek daha fazla kabul görmüş ve özellikle son 50 yılda küresel ölçekte yaygın bir uygulama alanı bulmuştur. Kısmi rezerv bankacılığına ilişkin sorunlar, ilk kez 1800'lü yıllarda ortaya çıkmıştır. Ticari bankaların kâğıt para basma yetkilerini kötüye kullandıkları tespit edilince bu yetkileri ellerinden alınarak Merkez Bankalarına devredilmiştir. Bu adımla ülke ekonomilerinin zarar görmemesi, finansal krizlere yol açmaması ve para arzının daha iyi kontrol edilmesi amaçlanmıştır (Çetin, 2023:14). Ancak bu geçiş, uzun süreli bir süreç olmuş ve tam rezerv bankacılığı tüm ülkelerde aynı anda uygulanmamıştır. Bazı ülkelerde tam rezerv bankacılığına geçiş denemeleri olmuş olsa da genel olarak kısmi rezerv bankacılığı modeli devam etmiştir. Kısmi rezerv sistemindeki en büyük krizlerden birisi 1929 yılındaki büyük buhran (*the great depression*) olmuştur. Almanya Meclisi böyle bir krizin tekrar yaşanmaması için bir araştırma komisyonu kurmuş ve ilgili komisyon kısmi rezerv bankacılığı yerine tam rezerv bankacılığını önermiştir. Ancak, o dönemdeki bankacılık lobbiesinin baskıları sonucu bu öneri hayata geçirilememiştir (Stucken, 1964:105).

Para ve bankacılık sisteminde 1970 ile 2007 yılları arasında 145'i sektörel bankacılık krizi, 208'i kurlara dayalı kriz ve 72'si devletlere ait borçluluk

- Para politikası kararları bağımsız komisyonlar tarafından yönetilmelidir.
- Merkez Bankaları ve hane halkı doğrudan iletişim içerisinde olabilmelidir.
- Devletlerin sadece ticari bankalardan borçlanma zorunluluğu ortadan kaldırılmalıdır.

Bu adımların hayata geçirilmesi, daha güvenilir para ve bankacılık sisteminin oluşturulmasını sağlayacaktır. Para ve bankacılık sisteminin toplum ve siyasiler tarafından iyi anlaşılması, sistemin bozulan yönlerine karşı gerekli önlemlerin alınması açısından son derece kritik bir öneme sahiptir. Aksi takdirde, finansal krizler toplumların rutin hayatının bir parçası olmaya devam edecektir. Bu tür belirsizlikler, insanların kripto para gibi sanal piyasalara yönelme olasılığını artırmaktadır. Para ve banka sistemlerine sahip çıkılması, ülkelerin sınırlarını koruma anlayışıyla eşdeğerdir. Toplumlar, ekonomilerinin geleceği için bugünün sorumluluğuyla hareket etmeli ve gelecek nesillere sağlam bir para ve bankacılık sistemi miras bırakmalıdır. Bu, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme, finansal istikrar ve toplumun refahı için önemlidir. İyi bir para ve bankacılık sistemi, güvenilir, şeffaf, etkin olmalı ve adil bir şekilde kaynakların dağılımını sağlamalıdır. Bu şekilde, gelecek nesiller, güçlü bir finansal temel üzerinde ilerleyebilir ve sürdürülebilir bir gelecek inşa edebilirler.

KAYNAKÇA

- Angas, L.L.B. (1937). *Slump Ahead in Bonds*. SomersetPublishers, New York.
- Aström, Z.H.O. (2015). Kısmi Rezerv Bankacılığının Hukuk ve Ahlak Temelinden Yoksunluğu: Ekonomik Yansımalar ve Çözüm Önerileri. *İş Ahlakı Dergisi*. Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği. 8(1), s. 159. DOI 10.12711/tjbe.2015.8.1.R016 ISSN 1308-4070 eISSN 2149-8148.
- Atkinson, A., Piketty, T. ve Saez E. (2011). Top Incomes in the Long Run of History, *Journal of Economic Literature*, 49(1), 3-71.
- Avrupa Merkez Bankası (2023).. Erişim Adresi: http://www.postwachstumsoekonomie.de/wp-content/uploads/2013-01-30_Huber-Vollgeld-und-Monetative.pdf , s.21, Erişim Tarihi: 19.05.2023
- Bank of International Settlement. (2023). Erişim Adresi: http://www.postwachstumsoekonomie.de/wp-content/uploads/2013-01-30_Huber-Vollgeld-und-Monetative.pdf. S.23, Erişim Tarihi: 20.05.2023
- Binswanger, M. (2015). Geldaus dem Nichts: Wie Banken Wachstumermöglichen und Krisenverursachen
- Çetin, A. (2023). *Nomisma Bağımsız ve Millî Para Sistemi*. İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd Şti.
- DetscheBundesbank (2017). Die Rolle von Banken, NichtbankenundZentralbank im Geldschöpfungsprozess, s.17. Erişim Adresi: https://vollgeld-initiative.ch/fa/img/Wie_entsteht_Geld/2017_04_geldschoepfungsprozess_Dt_Bundesbank.pdf , Erişim Tarihi: 16.05.2023

- DünyaBankası.ErişimAdresi:<https://data.worldbank.org/indicator/GC.DOD.TOTL.GD.ZS?end=2021&locations=JP-FR-GB-US-SG&start=1989&view=chart> Erişim Tarihi: 19.05.2023
- Huber, J. (2016). *Monetaere Modernisierung*, MetropolisVerlag, Marbur.
- IMF, Insightand Analysis on Economicsand Finance, (2017). Erişim Adresi: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2017/04/12/drivers-of-declining-labor-share-of-income>, Erişim tarihi: 13.05.2023
- Iwata, K. (2008). *The Role of Money and Monetary Policy in Japan*, in Bayer, Anderas, European Cetral Bank, 321-330.
- Köhler, M. (2015). *Humes Dimemmaoder: Das Geldund die Verfassung.:Geldschöpfung der Banken als Vermögensrechts verletzung*. Hrsg. Vom Ludwig won Mises Institut Deutschland e.V.Taschenbuch-12 February 2015.
- Lange, C., (1995). *Seigniorage: Eine theoretische und empirische Analysedes staatlichen Geldschöpfungsgewinnes*, Duncker and Humblot, Berlin.
- Leaven, L. ve Valencia, F. (2008). *SystemicBankingCrises: A New Database*. IMF WorkingPaper. International MonetaryFund. Erişim adresi: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08224.pdf> Erişim Tarihi: 05.05.2023
- Macload, C.H. (1889). *TheTheory of Credit*. London, s.45)
- Mayer, T. ve Huber, R. (2014). *Vollgeld: DasGeldsystem der Zukunft*, TectumVerlag, Marburg. 2014.
- Mayer, T. ve Huber, R. (2018). *Wie Banken Geldaus Nichts Erzeugen und die. Vollgelddasaendert*, TectumVerlag, Baden.
- National-
bank.(2013).Zurich.https://vollgeldinitiative.ch/fa/img/Wie_entsteht_Geld/ICONOMIX-Fachtagung2013_Folien_Lenz.pdf , Erişim Tarihi: 16.05.2023
- Öztürk, N. (2014). *Para Banka Kredi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Güncellenmiş 2. Baskı, Bursa
- Pfeilsticker, A. (2017). *Geld-Wende: Geld und Geld schöpfungauf der realen Ebene*, Bookand Demand, Norderstedt, 2017.
- Positivemoney, Erişim Adresi: <https://positivemoney.org/how-money-works/how-did-we-end-up-here/> Erişim Tarihi: 17.05.2023
- Sahr, A. (2017). *Keystroke-Kapitalismus: Ungleichheit auf Knopfdruck*. Hamburger Edition HIS.
- Stucken, R. (1964). *DeutscheGeldundKreditpolitik, 1914 bis 1953*, J. C. B. Mohr, 1964.
- www.tcmb.gov.tr, Kâğıt Paranın Tarihçesi. Erişim Adresi: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/d189b219-fe71-40bf-9754-6a5f7d0a65eb/KagitParaTarihce.pdf?MOD=AJPERES#:~:text=%C4%B0lk%20k%C3%A2%C4%9F%C4%B1t%20paran%C4%B1n%201690'1%C4%B1,kurulmas%C4%B1%20ile%20de%20yayg%C4%B1nla%C5%9Ft%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20g%C3%B6r%C3%BClmektedir.> Erişim Tarihi: 16.05.2023

ÇAĞDAŞ YÖNETİM YAKLAŞIMINDA GÜNCEL KAVRAMLAR: MENTÖRLÜK, AKADEMİK GİRİŞİMCİLİK, HİZMETKÂR LİDERLİK, KURUMSAL YÖNETİŞİM, KADIN GİRİŞİMCİLİK, ÇEVİK LİDERLİK

Muhammet Yüksel

Giriş

Yönetim düşüncesinin Frederick W. Taylor tarafından “*Bilimsel Yönetim İlkeleri*” kitabı ile bilim olarak incelendiği ve o günden sonra bu kavramının bilimsel çalışmalara konu olduğu görülmektedir. Bilimsel çalışmalar sonucu ortaya çıkan yeni bulgular yönetim kavramının bilimsel literatürde farklı bakış açıları ile bakılmasına olanak sağlamıştır (Aksay ve Danışman, 2020:3-4). Taylor ile birlikte Henri Fayol ve Marx Weber aynı dönemde yönetim kavramına belli ilkeler getirerek işbölümü ve uzmanlaşma ile işlerin yürütülmesi üzerinde durmuşlardır. Klasik Yönetim olarak kabul edilen bu dönem sonrasında ise Neo-Klasik olarak kabul edilen dönemde Elton Mayo yönetim kuramına farklı bir bakış açısı getirerek, insan ilişkileri hareketini geliştirecek bir takım deneyler gerçekleştirmiş ve en önemli çalışması kabul edilen Amerika yakınlarındaki Western Electric Şirketi’nin Hawthorne deneyi sonucu insan ilişkilerinin yönetim alanında dikkate alınarak sosyal insan modelini ortaya çıkarmıştır (Ekinci, 2019:26). Klasik ve Neo- Klasik yönetim yaklaşım sonrasında bu yaklaşımları bir araya getiren yeni yaklaşım ise *Modern Yönetim Yaklaşımı* olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşımın temel felsefesinde sistem ve durumsal olmak üzere iki farklı görüş olmakla birlikte, bu görüşlerin ortak çıkarımı örgütleri bir bütün olarak ele alması ve çevresel koşullarla birlikte açık olarak görmesidir (Nhema, 2015:167-168). Modern Yönetim Yaklaşımı kabulünden sonra geçen süre zarfında dünyada yaşanan gelişmeler yönetim kuramına karşı farklı bakış açıları kazandırarak, *Post Modern Yönetim Yaklaşımı* ya da

sı örgütleri bu yönde yeni yollar arayışına yöneltmiştir. Bu açıdan rekabette rakiplerinin önünde olmak isteyen örgütler değişimin gereği olan yeni yönetim yaklaşımlarını yakından takip ederek, faaliyetlerinde çağdaş yönetim yaklaşımlarını uygulamışlardır. Çağdaş yönetim yaklaşımlarının içeriğinde olumlu uygulamaların var olduğu gibi olumsuz uygulamaların da mevcut olduğu bir gerçektir. Bunun yanı sıra olumlu uygulamalar olarak kabul edilen ve deneyimlerini aktarma faaliyeti olarak bilinen mentorluk, üniversitelerin deneyimlerini ticari faaliyete geçirmesine olanak sağlayan akademik girişimcilik, iç ve dış paydaşlara hizmet etmekten mutluluk duyulan liderlik türü hizmetkâr liderlik, örgütlerde yöneticilerin yönetilmesi anlamını ifade eden kurumsal yönetim, sayıları her geçen gün artan ve ekonomik kalkınmada önemli rol oynayan kadın girişimciliği ve değişimleri anında uyguladığı gibi kriz durumlarında sorunlara hızlıca çözüm üreten çevik liderlik konuları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma yazın alanında, hem araştırmacılara hem de kurumsal faaliyet yürüten tüm örgütlere fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksay, B., & Danışman, A. (2020). Taylor ve Bilimsel Yönetim Sistemi: Efsanevi Anlatılar ve 'Bilimsel' Değerlendirmeler. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-33.
- Andrews, M., & Wallis, M. (1999). Mentorship in nursing: a literature review. *Journal of advanced nursing*, 29(1), 201-207.
- Attar, M., & Kareem, A. A. (2020). The Role of Agile Leadership in Organisational Agility. B. Akkaya içinde, *Agile Business Leadership Methods for Industry 4.0* (s. 171-191). Bingley: Emerald Publishing Limited.
- Bir, Y., & Koç, M. (2022). Vuca Ortamında Çalışanların Çevik Liderlik Becerisi Algısı: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması Ve Saha Araştırması. *International Journal of Management Economics & Business/Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 18(4), 1270-1308.
- Çalışal, S., & Yücel, L. (2019). Hizmetkâr liderlik: Refik Saydam örneği. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 6(3), 167-172.
- Ekinci, N. (2019). Klasik, Neoklasik Teori, Sistem Ve Durumsallık Yaklaşımları İle Bunların Karşılaştırılması Ve Toplam Kalite Yönetimi İçerisindeki Yerlerinin Değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 16-38.
- Esmer, Y. (2013). Banka İşletmelerinde Etik Liderlik ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Ziraat Bankası Örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 41-61.
- Esmer, Y., & Alan, M. A. (2019). Endüstri 4.0 Perspektifinde İnovasyon. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 465-478.
- Gürkan, T. (2018). Akademisyen Olmak. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 440-446.
- Hisrich, R. D. (1986). The woman entrepreneur: A comparative analysis. *Leadership & Organization Development Journal*, 7(2), 8-16.
- İskender, E. (2016). Tübitak Destekleri Ve Akademik Girişimcilik: Adalet Ve Verim. *Turan-Sam*, 8(30), 189-195.

- İşcan, Ö. F., & Kağyın, E. (2009). Kurumsal Yönetişim Sürecinin Gelişimi Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 213-224.
- Kole, S., & Lehn, K. (1997). Deregulation, the evolution of corporate governance structure, and survival. *The American Economic Review*, 87(2), 421-425.
- Nhema, A. G. (2015). Relevance of classical management theories to modern public administration: A review. *A review. Journal Of Public Administration And Governance*, 5(3), 165-179.
- Parker, D. W., Holesgrove, M., & Pathak, R. (2015). Improving productivity with self-organised teams and agile leadership. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 64(1), 112-128.
- Platz, J., & Hyman, N. (2013). Mentorship. *Clinics in colon and rectal surgery*, 26(4), 218-223.
- Russell, R. F. (2000). The role of values in servant leadership. *Leadership & Organization Development Journal*, 22(2), 76-83.
- Scandura, T. A. (1992). Mentorship and career mobility: An empirical investigation. *Journal of organizational behavior*, 13(2), 169-174.
- Seçtim, H., & Erkul, H. (2020). Yönetim Yaklaşımları Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme. *Management and Political Sciences Review*, 2(1), 18-50.
- Shea, R. o., Allen, T. J., Gorman, C. O., & Roche, F. (2004). Universities and technology transfer: A review of academic entrepreneurship literature. *Irish Journal of Management*, 25(2), 11-30.
- Sipahi, H., & Genç, K. Y. (2022). Akademik Girişimcilik Literatürünün Bibliyometrik Analizi. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 523-538.
- Sosyal, A. (2010). Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller Ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 83-114.
- Şahin, E. (2009). Kadın Girişimcilik ve Konya İlinde Kadın Girişimcilik Profili Üzerine Bir Uygulama. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 286-309.
- Şen, H. T., & Alan, H. (2014). Mentorluk Sürecinin Hemşirelik Yönetimine Etkisi. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 2(1), 99-104.
- Treiman, D. J., & Terrell, K. (1975). Sex and the Process of Status Attainment: A Comparison of Working Women and Men. *American Sociological Review*, 40(2), 174-200. doi:<https://doi.org/10.2307/2094344>
- Winn, J. (2005). Women Entrepreneurs: Can We Remove the Barriers? *International Entrepreneurship and Management Journal*, 1, 381-397.

KARİYER YÖNETİMİ

Ayşegül Yalçın Özyurt

Giriş

Kariyer, küreselleşen dünyada sürekli değişen iş koşullarının örgüt ve işgören üzerindeki etkilerinin anlaşılmasını kolaylaştıran bir kavramı ifade etmektedir. Bireylerin kariyer farkındalıklarının ve kariyer başarı beklentilerinin yükselmesi ve örgütlerin kariyer düzenlemelerinde değişime gitmesi gibi birçok etken kariyer kavramının çok boyutlu ve dinamik bir yapıda olduğunu göstermektedir (Greenhaus ve Callanan, 2006). Kariyer gelişimi işgörenlere yeni bakış açıları kazanma, yetkinliği arttırma, terfi ve maaş artışı gibi yönlerden etki etmektedir. Örgüt açısından ise örgütün stratejilerini gerçekleştirebilmesi için elinde bulundurabileceği nitelikli işgöreni yetiştirmesi, örgütte tutabilmesi ve ihtiyaç halinde örgüte yeni işgören çekebilmesi bakımından önemlidir (Yarnal, 2008:1). İşgören ve örgüt için her anlamda önem arz eden kariyer kavramı birçok farklı anlama gelebilmektedir. Hughes'e göre (1937:404) kariyer bireyin iş hayatını temel almakta ve örgüt içinde bireye yasal bir konum belirlemektedir. Stebbins (1970:34) için kariyer, bireye profesyonel kimlik oluşturan referansların tümüdür. Kariyer, işgörenin deneyim ve genel işlerinden oluşan örgüt içinde izlediği gelişim yolu olarak da ifade edilmektedir (Baruch ve Rosenstein, 1992:478). Arthur, Hall ve Lawrence'a (1989:8) göre ise kariyer, bireyin işinden kazandığı insani, sosyal ve örgütsel tecrübeler dizisidir. Yarnall (2008:1) ise kariyer kavramını bireyin iş ve iş dışı tecrübelerini esas alan ve bireyi iş amaç ve hedeflerine ulaştıran bir süreç olarak tanımlamaktadır. Kariyer, bireyin çalışma hayatını ve bu süreç içerisinde elde ettiği pozisyon, görev ve terfi gibi mesleki detayları içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır. (Collin, 2006: 60). Greenhaus, Callanan ve Godshalk (2019:10), kariyeri iki düzlemde incelemektedir. Bunlardan ilki işgöreni, örgütün iş pozisyonları, görev veya faaliyetlerinden elde edeceği örgütsel deneyim odaklı gören kariyerden oluşurken, diğeri ise kişinin işinden kazandığı öznel iş tecrübelerinden gelen kariyeridir. Buna göre Greenhaus vd. (2019) kariyerin

KAYNAKÇA

- Adekola, B. (2011). Career planning and career management as correlates for career development and job satisfaction. A case study of Nigerian Bank Employees. *Australian Journal of business and management research*, 1(2), 100-112.
- Arthur, B. M., Hall, T. D. ve Lawrence, S. B. (1989). *Handbook Of Career Theory*. Michael B. Arthur, Douglas T. Hall ve Barbara S. Lawrence (Editörler). Cambridge University Press.
- Arthur, B. M. ve Rousseau, M. D. (1996). *The Boundaryless Career: A New Employment Principle For a New Organizational Era*. Michael B. Arthur ve Denise M. Rousseau (Editörler). New York: Oxford University Press.
- Baruch, Y., & Rosenstein, E. (1992). Human resource management in Israeli firms: Planning and managing careers in high technology organizations. *International Journal of Human Resource Management*, 3(3), 477-495.
- Baruch, Y., Dickmann, M., Altman, Y., & Bournois, F. (2013). Exploring international work: Types and dimensions of global careers. *The International Journal of Human Resource Management*, 24(12), 2369-2393.
- Beeson, J. (2004). *Building bench strength: A tool kit for executive development*. *Business Horizons*, 47(6), 3-9.
- Bellas, C. L. (1972). the dual track career system within the internal revenue service. *Personnel Administration and Public Personnel Review*, 1(2), 4-8.
- Berke, D. (2005). *Succession planning and management: A guide to organizational systems and practices*. Center for Creative Leadership.
- Burack, E. H. (1977). *Why all of the confusion about career planning?* *Human Resource Management*, 16(2), 21-23.
- Cappellen, T., & Janssens, M. (2005). Career paths of global managers: Towards future research. *Journal of World Business*, 40(4), 348-360.
- Chung, Y. B., & Gfroerer, M. C. A. (2003). Career coaching: Practice, training, professional, and ethical issues. *The Career Development Quarterly*, 52(2), 141-152.
- Collin, A. (2006). Career. Greenhaus, J. H. ve Callanan, G. A. (Ed.) içinde, *Encyclopedia of Career Development* (s. 60-63). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Dreher, G. F., & Ash, R. A. (1990). A comparative study of mentoring among men and women in managerial, professional, and technical positions. *Journal of applied psychology*, 75(5), 539.
- Feetham, S., & Doering, J. J. (2014). *Career Cartography: A Conceptualization of Career Development to Advance Health and Policy*. *Journal of Nursing Scholarship*, 47(1), 70-77.
- Fenwick, T. J. (2006). Contradictions in portfolio careers: Work design and client relations. *Career Development International*, 11(1), 65-79.
- Ference, T. P., Stoner, J. A., & Warren, E. K. (1977). Managing the career plateau. *Academy of Management review*, 2(4), 602-612.
- Forret, M. L., & Dougherty, T. W. (2004). Networking behaviors and career outcomes: differences for men and women?. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 25(3), 419-437.
- Goldner, F. H., & Ritti, R. R. (1967). Professionalization as career immobility. *American Journal of Sociology*, 72(5), 489-502.
- Gould, S. (1979). Characteristics of career planners in upwardly mobile occupations. *Academy of Management Journal*, 22(3), 539-550.
- Greenhaus, J. H., & Callanan, G. A. (Eds.). (2006). *Encyclopedia of career development* (Vol. 1). Sage.

- Greenhaus, J. H., Callanan, G. A., & Godshalk, V. M. (2019). *Career management for life*. Routledge.
- Greenhaus, J. H., & Kopelman, R. E. (1981). Conflict between work and nonwork roles: Implications for the career planning process. *Human Resource Planning*, 4(1), 1-10.
- Greenhaus, J. H., & Parasuraman, S. (1985). Vocational and organizational behavior, 1985: A review. *Journal of Vocational Behavior*, 29(2), 115-176.
- Hackman, J. R., Oldham, G., Janson, R., & Purdy, K. (1975). *A New Strategy for Job Enrichment*. *California Management Review*, 17(4), 57-71.
- Hall, D. T. (2004). The protean career: A quarter-century journey. *Journal of Vocational Behavior*, 65(1), 1-13.
- Hall, D. T. ve Mirvis, P. H. (1995). The New Career Contract: Developing the Whole Person at Midlife and Beyond. *Journal of Vocational Behavior*, 47(3), 269-289.
- Herr, E. L. (2001). *Career Development and Its Practice: A Historical Perspective*. *The Career Development Quarterly*, 49(3), 196-211.
- Holland, J. L. (1973). Making vocational choices: A theory of careers. Englewood Cliffs. *J. Holland*.
- Hughes, E. C. (1937). Institutional Office and The Person. *American Journal of Sociology*, 43(3), 404-413.
- Inkson, K. (2006). Protean and boundaryless careers as metaphors. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 48-63.
- Kopelman, R. E ve Rovenpor, J.L. (2006) ALLPORT-Vernon-Lindzey study of Values. Jeffrey H. Greenhaus ve Gerard A. Callanan (Editörler) içinde, *Encyclopedia of Career Development* (s. 15-18.). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Kraimer, M. L. (2006). *Proactivity*. Jeffrey H. Greenhaus ve Gerard A. Callanan (Editörler) içinde, *Encyclopedia of Career Development* (s. 644-646.). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Lundberg, C. C. (1972). *Planning the Executive Development Program*. *California Management Review*, 15(1), 10-15.
- Nathan, R., & Hill, L. (2006). *Career counselling*. Sage.
- Nda, M. M., & Fard, R. Y. (2013). The impact of employee training and development on employee productivity. *Global journal of commerce and management perspective*, 2(6), 91-93.
- Ng, T. (2006) Career Mobility. J. H. ve Callanan, G. A. (Ed.) içinde, *Encyclopedia of Career Development* (s. 127-130). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Orpen, C. (1979). The effects of job enrichment on employee satisfaction, motivation, involvement, and performance: A field experiment. *Human relations*, 32(3), 189-217.
- Orpen, C. (1994). The effects of organizational and individual career management on career success. *International journal of manpower*, 15(1), 27-37.
- Patrick, H. A., & Kumar, A. (2011). Career management, employee development and performance in Indian information technology organizations. *Business Management Dynamics*, 1(5), 24-31.
- Parker, S., & Wall, T. D. (1998). *Job and work design: Organizing work to promote well-being and effectiveness* (Vol. 4). Sage.
- Patton, W. ve McMahon, M. (2014). *Career Development and Systems Theory: Connecting Theory and Practice* (Vol. 2). Springer.
- Rayman, J. R. (1999). *Career Services Imperatives for the Next Millennium*. *The Career Development Quarterly*, 48(2), 175-184.
- Rotundo, M. (2006). Abilities. Jeffrey H. Greenhaus ve Gerard A. Callanan (Editörler) içinde, *Encyclopedia of Career Development* (s. 1-4.). Thousand Oaks, Ca: Sage.

- Shahnasarian, M. (2006). Holland's Theory Of Vocational Choice. Greenhaus, J. H. ve Callanan, G. A. (Ed.) içinde, *Encyclopedia of Career Development* (s. 353-356). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Sears, S. (1982). *A Definition of Career Guidance Terms: A National Vocational Guidance Association Perspective. Vocational Guidance Quarterly, 31(2), 137-143.* doi:10.1002/j.2164-585x.1982.tb01305.x
- Seibert, S. E., Kraimer, M. L., & Liden, R. C. (2001). A social capital theory of career success. *Academy of management journal, 44(2), 219-237.*
- Spokane, A. R. (1991). *Career intervention*. Prentice-Hall, Inc.
- Stebbins, R. A. (1970). Career: The Subjective Approach. *The Sociological Quarterly, 11(1), 32-49.*
- Sullivan, S. E. (1999). The changing nature of careers: A review and research agenda. *Journal of management, 25(3), 457-484.*
- Super, D. E., & Jordaan, J. P. (1973). Career development theory. *British Journal of Guidance and Counselling, 1(1), 3-16.*
- Taşçı, D. (2018). Kariyer Yönetimi.(içinde) Geylan, R. (2006). İnsan Kaynakları Yönetimi. Eskişehir: Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Tharenou, P. (1997). *Explanations of Managerial Career Advancement. Australian Psychologist, 32(1), 19-28.*
- Tomlinson, J., Baird, M., Berg, P., & Cooper, R. (2018). Flexible careers across the life course: Advancing theory, research and practice. *Human Relations, 71(1), 4-22.*
- Van Rooy, D.L., Viswesvaran, C., Dilchert, S. ve Ones, D.S. (2006) Emotional Intelligence. J. H. ve Callanan, G. A. (Ed.) içinde, *Encyclopedia of Career Development* (s. 60-63). Thousand Oaks, Ca: Sage.
- Yarnall, J. (2008). *Strategic career management. Developing your talent*. Elsevier, Hungary.
- Wright, P., Gerhart, B., Noe, R., & Hollenbeck, J. (2018). Fundamentals of human resource management. *Management, 5(3), 27-36.*

ÜNİVERSİTELERDE VERİLEN PAZARLAMA EĞİTİMİ VE İŞ DÜNYASI ARASINDAKİ BEKLENTİ BOŞLUKLARI

Burcu Divarcı Güney

Giriş

Türkiye'deki herhangi bir üniversitenin İşletme bölümünden mezun olan bir öğrenci, herhangi bir şirkette pazarlama alanında çalışabilecek optimum bilgi ve donanımına sahip olarak mı mezun olmaktadır?

Pazarlama dersleri, öğrencileri bu alanda etkin ve sonuç odaklı çalışabilecek düzeye ulaştırabiliyor mu?

Pazarlama, üzerine sayısız bilimsel ve sektörel araştırmanın yapıldığı, sayfalarca kitapların yazıldığı oldukça geniş ve sürekli yenilenme halinde olan dinamik bir alan. Kitaplarda yazan sayfalarca bilgiyi, kavramsal olarak bilmenin, günümüz iş dünyasında efektif sonuçları garantilemediği rahatlıkla söylenebilir. Her ne kadar üniversitede pazarlama dersi almış olsa da öğrenciler, mezun olup iş hayatına atıldıklarında, aldıkları teorik eğitimin aslında pratikte çok da fayda sağlamadığını sıklıkla tecrübe etmek durumunda kalabilmekteler.

1. Beklenti Farklılıkları

Günümüzde işletme eğitiminin iş dünyasının ve öğrencilerin beklentilerini karşılamakta yetersiz kaldığı eleştirileri sıklıkla ifade edilen bir sorundur. Üniversiteler bu beklenti farklılıklarının üstesinden gelebilmek için sürekli olarak müfredatlarını güncellemeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda hiç şüphesiz mesleki deneyim ve tecrübe paha biçilemez, yeri kolay kolay doldurulamaz bir niteliğe sahiptir. Uygulamalı bilimlerin söz konusu olduğu ön lisans ve lisans programlarının birçoğunda bu amaçla staj çalışmaları zorunlu hale getirilmiştir. Ülkemizde üniversitelerde verilen işletme eğitimine baktığımızda, staj uygulamasının olmadığı görülmektedir. Buna mukabil öğrencilerle yapılan

tirerek ürün ve pazara hâkimiyet kurabilme, müşteri portföyü oluşturmave takip etme, tahsilatları takip etme, devamlılığını sağlama, organize etme, planlama ve raporlama yapabilme gibi yetkinliklere sahip olmasıdır. Ne yazık ki üniversitelerde verilen pazarlama dersleri, mevcut haliyle bu beklentileri karşılamaktan uzak kalmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak; daha verimli ve etkili bir eğitim için öncelikle pazarlama derslerine ait müfredat gözden geçirilerek sadeleştirilmeli, öğretim elemanları mümkünse sahada tecrübe edinmiş kişilerden seçilmeli ya da sahada tecrübe edinmesi sağlanmalı, ayrıca öğretim elemanları dersi daha interaktif şekilde işleyerek öğrencileri derse katılmaya teşvik etmeli, ders süresince öğrencilerle iletişimde kalmalı, seçmeli ders çeşidi ve sayısı artırılarak öğrencilere daha güncel olan *Dijital Pazarlama, Arama Motoru Optimizasyonu, Sosyal Medya Pazarlama, Markalaştırma, Pazarlama Analizi ve Otomasyon Halkla İlişkiler ve Reklam, Mobil Pazarlama, İçerik Pazarlama* gibi alanlarda uzmanlaşma fırsatı sunulmalı, üniversiteler; ticaret odası, meslek odaları ve şirketler gibi ilgili kurumlarla iş birliği yaparak öğrencilerin daha tecrübeli ve donanımlı yetişmesine olanak sağlayacak staj ya da gözlem yapabilecekleri ortamlar hazırlanmalı, mümkünse sektörel tecrübesi olan kişilerin, alanında uzmanların çeşitli seminer, sempozyum vb. çalışmalarla, mesleki tecrübelerini öğrencilere aktarması sağlanmalı. Böylece öğrenciler daha bilgili ve donanımlı yetiştirilerek bir yandan öğrencilerin kariyer belirleme konusundaki kaygı ve belirsizlikleri giderilirken diğer taraftan iş dünyasının da beklentilerini karşılama potansiyeli yüksek, daha kalifiye elemanlar kazandırılmış olur.

KAYNAKÇA

- Breaugh, J.A. & Starke, M. (2000). Research on Employee Recruitment: So Many Studies, So Many Remaining Questions. *Journal of Management*, 26: 405-434.
- Camey, J. P., & Williams, J. K. (2004). Selling principles: Influencing principles of marketing students' perceptions of and attitudes toward marketing as a discipline. *Journal of marketing Education*, 26(2), 154-160.
- Chan, S.Y. & Ho, S.M. (2000). Desired Attributes of Public Accounting Firms in The Job Selection Process: An Empirical Examination Of Accounting Graduates' Perceptions. *Accounting Education*, 9 (4) s.315-327.
- Cici, M., Brkic, N.E.N.A.D., Emir, A. G. I. C., & Melika, H. U. S. I. C. (2005). Marketing Education: Companies' Needs and Students' Motivation. In *Sixth International Conference on "Enterprise in Transition* (pp. 53-66).
- Gök, A. A., & Derin, N. (2014). Pazarlama Bölümü Öğrencilerinin Meslek İmajı Algıları ve Meslek İmajını Oluşturan Faktörlerin Belirlenmesine Dair Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2), 133-156.

- Karavardar, G. (2014). Kariyer yönetimi ve örgütsel bağlılık ilişkisini belirlemeye yönelik görgül bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(2), 87-101.
- Karavardar, G. (2020). *Üniversitelerde kurumsal imaj ve örgüt kültürü*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Marangoz, M. (2011). Pazarlama Eğitimi ve Üniversite Öğrencilerinin Pazarlama Eğitimine İlişkin Algılama ve Tutumları: ÇOMÜ Örneği. III. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, *Tam Bildiriler Kitabı*
- Özsoy, T. ve Gelibolu, L. (2010). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Pazarlama Algısı: Bir Vakıf ve Bir Devlet Meslek Yüksekokulunda Uygulama. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13, s. 404 - 419.
- Öztürk, M. ve Soylu, A. (2011). *İşletme Bölümü Öğrencilerinin Pazarlama Eğitimi ve Mesleğine Bakış Açıları ve Farkındalıkları Üzerine Bir Uygulama: PAU İİBF ve Honaz MYO Örneği*, 2. Uluslararası 6. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu
- Saatçı, G. (2013). Öğrencilerin pazarlama mesleğini seçme nedenlerinin incelenmesi: Harmançık Meslek Yüksekokulu örneği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 36-50.
- Sarikaya, T., & Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 393-423.
- Simintiras, A. C., Lancaster, G. A., & Cadogan, J. W. (1994). Perceptions and Attitudes of Salespeople towards the Overall Sales Job and the Work Itself: Some Preliminary Findings. *Journal of Managerial Psychology*, 9(7), 3-10.
- Spillan, J. E., Totten, J. W., & Ziemnowicz, C. (2007). "What Are Students' Perceptions Of Personal Selling as a Career?". *Journal for Advancement of Marketing Education*, 11(1), 19-30.
- Stevenson, T. H., & Paksoy, C. H. (1983). An experimental approach to improve student attitudes toward careers in selling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 11, 29-39.
- Tom, G., O'Grady, K., & Swanson, S. (1995). The ethnocentric perspective of marketing students and faculty towards business majors. *Marketing Education Review*, 5(2), 19-24.
- Wotruba, T. R. (1990). The relationship of job image, performance, and job satisfaction to inactivity-proneness of direct salespeople. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 18, 113-121.
- Yağcı, M.İ. & Özkan, C. (2014). Türkiye'deki İşletme Programlarında Uluslararası Pazarlama Dersi: Sorunlar ve Öneriler. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 15(1), 31-43.
- <https://www.anadolu.edu.tr/akademik/fakulteler/ders/83684/pazarlama-ilkeleri/ders-icerik>
<https://www.anadolu.edu.tr/akademik/fakulteler/ders/86289/pazarlama-yonetimi/ders-icerik>
<https://ebs.istanbul.edu.tr/home/izlencekonubaslik/?id=652469&bid=1269>
<https://ebs.pusula.pau.edu.tr/bilgigoster/Ders.aspx?lng=1&dzy=3&br=20&bl=53&pr=45&dm=806&ps=3&dk=25908&ds=0>
<https://iibf.yeditepe.edu.tr/tr/isletme-bolumu/dersler/1563>
<https://www.kariyer.net/is-ilanlari/satis+pazarlama+elemeni>
https://istanbulbogazicienstitu.com/online-egitimler/online-satis-teknikleri-ve-pazarlama-egitimi?gclid=Cj0KCQjw1_SkBhDwARIsANbGpFslD4NKhPMNT9HyVQn_EnMOVwhKTv6BwKhvx0jBQE1P1-qxI5nHMYwaAh3iEALw_wcB
<https://www.kariyer.net/is-ilanlari/satis+pazarlama+elemeni>
<https://meobs.marmara.edu.tr/Ders/pazarlama-ilkeleri/paz3021-38523-1498>
<https://www.udemy.com/course/satis-ve-pazarlamaya-giris-egitimi/>

HİZMET İÇİ EĞİTİM UYGULAMALARININ KURUM VE ÇALIŞANLAR ÜZERİNE ETKİLERİ

Harun Karadağ

Giriş

Değişimin hızı ve değişmeye bağlı olarak gelişen iş çeşitliliği, bu işlerde çalışanların bilgi ve becerilerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Küresel ve sürekli değişen ekonomik düzen, “insanı” işletmelerin odak noktasına yerleştirmektedir. Çalışanlar bilgi, beceri ve yaratıcılıklarını kullanarak işletmelerin, kurum ve kuruluşların değişen ve rekabetçi piyasa şartlarında rekabet güçlerini artıran bir unsur olarak öne çıkmaya başlamıştır. Verilen bilgi ve becerilerin etkili bir şekilde kazandırılması plan ve program ile gerçekleştirilebilir (Uğur ve Kutlu, 2010:1). İşletmeler çalıştıracakları elemanları seçerken ne kadar dikkatli olsalar da işe alınan kişilerin işe uyumlarında problemler yaşanmaktadır. Bu problemler iş analizinin iyi yapılamamasından, iş gören seçimindeki hatalardan, işe girecek olanların kendilerini farklı tanıtmalarından, işe göre adam değil adama göre eleman alımından kaynaklanabilir. Bununla birlikte, çevredeki hızlı gelişim ve değişim işletmelerde teknolojiye yeniliklere, değişen koşullara ayak uydurma gibi nedenlerle de çalışanların işletmelerde yetersizleşmesine, yabancılaşmasına neden olmaktadır. Bilgi çağını yaşayan günümüz dünyasında meslekler, bakış açıları, çalışma şartları ve teknikleri hızla değişime uğramaktadır. İşletmelerin rekabet ortamında kalabilmeleri için dünyadaki değişimleri izlemesi ve uyum sağlaması gerekmektedir. Bu uyumu sağlayabilmek için işletmede çalışanların dönem dönem eğitimlere alınması gerekmektedir (Selimoğlu ve Yılmaz, 2009:2). Belli bir mesleğin gerektirdiği koşulları ve yeterlikleri daha önce gördüğü öğrenim ile karşılamakta zorluk çeken personelin hizmet içinde yetiştirilmesi gereği her geçen gün daha kuvvetle hissedilmektedir (Pehlivan, 2019: 151).

Sonuç

Küreselleşme sonucunda yaşanan yoğun rekabet ortamında işletmelerin ayakta kalabilmeleri, rekabet güçlerini artırabilmeleri için teknik konularda olduğu kadar iş gücü açısından da öncü durumda olmaları gerekmektedir. Ülkemizde kamu kuruluşlarında hizmet içi eğitim daha yaygın şekilde görülmekte iken özel sektörde daha çok büyük sanayi kuruluşları ile bankacılık sektöründe yoğun hizmet içi programlarının uygulandığı görülmektedir. Özel kesimde küçük ve orta ölçekli işletmelerde hizmet içi eğitime yeteri kadar önem verilmemekte, kaynak aktarılmamaktadır. Hizmet içi eğitimi sürekli olarak programlarında tutan ve uygulayan işletmelerin verimliliklerinde ve çalışan memnuniyetinde artışlar gözlemlenmektedir.

Hizmet içi eğitim sonucunda; çalışanın işe uyumu, iş yerine bağlılık duygusu, kendine olan güveni sağlanarak öğrenme süresi kısalır. Hizmet içi eğitim ile çalışanların mevcut yetenekleri geliştirilir, bilim ve teknolojinin getirdiği yenilikler öğrenilerek mevcut ve oluşacak sorunların çözümü sağlanır. Çalışanlar kendilerini geliştirerek çalıştığı kuruma ve işine karşı motivasyonu artar. Çalışanların kendilerine yapılan yatırım, onları mutlu kılar. Daha verimli, daha özverili çalışarak başarılı performans gösterirler. Motivasyonu yüksek çalışanların yoğun olduğu işletmelerde verimli ve kaliteli mal ve hizmet üreterek rekabet ortamında ayakta kalabilmesi ve inovasyon yaratabilmesi daha kolay olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arıkboğa, Ü. (2020). Belediyelerde Hizmet İçi Eğitim ve Belediye Birliklerinin Rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 55-68.
- Çelikel, H. (2019). Hizmet İçi Eğitim Kavramı Üzerine Bir Analiz. *Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 49-64.
- Karbuz, N. (2019). Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Kamuda Eğitim Sektöründeki Yöneticilere Yönelik Hizmet İçi Eğitim Stratejisi. *International Journal of Scholars in Education*, 2 (1), 24-25.
- Kılıç, F. & Türkmen, M. (2020). Hizmet İçi Eğitim ve Verimlilik İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 131.
- Öztürk, M. & Sancak, S. (2007). Hizmet İçi Eğitim Uygulamalarının Çalışma Hayatına Etkileri. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 2 (7), 763-784.
- Pehlivan, İ. (2019). Hizmet İçi Eğitim - Verimlilik İlişkisi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 25 (1), 151-153.
- Selimoğlu, E. & Yılmaz, H. B. (2009). Hizmet İçi Eğitimin Kurum ve Çalışanlar Üzerine Etkileri. *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 5 (1), 2-10.

- Uğur, A. & Kutlu, Ö. (2010). Hizmet İçi Eğitimde Verimliliğin Ölçülmesi. *Verimlilik Dergisi*, (1), 95-98.
- Yabanova, U. , Bacak, B. & Yabanova, E. K. (2016). Hizmet İçi Eğitimde Teknoloji Uygulamaları Alanının Gelişimi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14 (27), 561-569.
- Zengin, G. (2013). Türkiye’de Belediye Personel ve Yöneticilerinin Hizmet İçi Eğitim Sorunu ve Çözümleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Öneri Dergisi*, 10 (39), 118-121.

COVID 19'UN ÖRGÜT KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Hülya Köse

1. Kültür ve Örgüt Kültürü

1.1. Kültür Kavramı

Kültür, toplumların inanç ve değerlerinin temelleri üzerine kurulan ve olmak istedikleri yerlere ulaşmalarını sağlayan tüm maddi-manevi birikimlidir. Temel unsuru insan olan bu kavram tarihsel olay ve unsurlardan beslenmektedir. İnsan içinde yaşadığı topluma yön veren kültürü oluşturabilme, geliştirebilme ve kendi kişisel gelişiminde rol sahibi yapabilme özelliğine sahiptir (Oğuz, 2011:129).

Kültür insanı diğer canlılardan ayıran ve nesilden nesile aktarılabilen, paylaşılan bir kavramdır. Toplumsal olayların bulunduğu her yerde gelişmiş veya gelişmemiş bir kültür mutlaka bulunmaktadır. Toplum ile kültür birbirine bağlı, birbirinden beslenen iki unsurdur. Kültür toplumları birbirinden ayıran ve içinde barındırdığı törenler, ritüeller, semboller gibi kendine has özelliklerle diğer toplumlardan ayrılan özelliklere sahiptir (Arslanoğlu, 2000).

İnsanoğlu tarafından meydana getirilmiş olan kültür maddi ve manevi olmak üzere iki çeşitten oluşmaktadır. Maddi kültür; toplumun sahip olduğu yapılar, eserler, etnik kıyafetler ve teknolojilerdir. Manevi kültür ise toplumu toplum yapan inanç, örf ve adetlerin yaşam biçimlerine yansımalarıdır. Kültürün kalıcı ve devam ettirilebilir olması maddi-manevi kültürün uyumlu olması ile mümkün olmaktadır (Kocadaş, 2005:3).

Toplumların içinde buldukları şartlar ve toplumların genel özellikleri birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bu durum toplumların farklı sorunlarla karşılaşmasına ve dolayısıyla farklı çözüm yolları aramalarına neden olmaktadır. Bireylerin içinde bulunduğu ve baş etmek zorunda oldukları durumlar karşısında sergiledikleri tutumlar dâhil oldukları toplumların kültürel özellik-

derecesi önemli bir rol oynamıştır. Güçlü örgüt kültürüne sahip çalışanların motivasyonuna önem veren ve dış dünyada gelişen teknolojiyi yakından takip eden örgütler bu süreci olumlu yürütmeyi başarmışlardır. Özellikle bireylerin evde kaldığı dönemlerde iletişimin net ve sürekli olması örgüt içi kararların zamanında alınmasını sağlamıştır (Koroğlu ve Semerciöz, 2022:131). Pandemi döneminde özellikle çift yönlü örgüt kültürünü benimseyen örgütler mevcut kaynaklarını etkin şekilde kullanmayı ve var olan kaynakların farklı alanlarda kullanımını keşfederek yeni fırsatlar yakalamayı başarmaktadırlar. Dinamik yapı da olan bu örgütler ellerinde bulunan kaynakların israf edilmesinin önüne geçebilmektedir (Şahin, 2022: 10). Örgütlerin uzaktan çalışma modelini olası herhangi bir krize karşı en azından bazı birimlerde kalıcı hale getirmesi ve dış çevrede gelişen teknolojik gelişmeleri örgüt kültürlerine dâhil etmesi kriz anlarının en az zararla atlatılmasını sağlayabilecektir. Pandemi boyunca yeniliklere açık, gerekli donanımına sahip örgütlerin dirençlerinin daha kuvvetli olduğu görülmüştür. Bu durum örgütlerin devamlılığını sağlarken çalışanların örgüt kültürüne olan bağlılığını da arttırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmadi, R. (2020), Koronavirüs Pandemisinin Toplumsal Etkileri, *Bilim Armonisi*, 3 (2), 65-72.
- Arslanoğlu, İ. (2000), Kültür ve Medeniyet Kavramları, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, 15-36.
- Arslantaş, H.A. (2008), Örgüt Kültürü, *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 172-176.
- Ayadın Gökteper, E. (2020), Kriz Döneminde İş Sürdürülebilirliğine Yönelik Yönetim Uygulamaları; Covid 19 Pandemi Araştırması, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(26), 630-638.
- Aydınlı, H.İ. (2003), Örgüt Kültürünün Yönetim Açısından Önemi, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 79-99.
- Berberoğlu, G. (1990), Örgüt Kültürü ve Yönetimsel Etkinliğe Katkısı, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 153-161.
- Çaptuğ, M. (2021), Covid-19 Salgınının Kamu Hizmetlerinin Dijitalleşmesi Sürecine Etkisi ve Sonuçları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23, 1309-1327.
- Çelik, Ş. ve Çak, E. (2021), Covid 19 Pandemi Sürecinin Aile Üzerine Etkisi, *Gevher Nesibe Journal Of Medical & Health Sciences*, 6 (11), 43-49.
- Dursun, İ.A. (2013), Örgüt Kültürü ve Strateji İlişkisi: Hofstede'nin Boyutları Açısından Bir Değerlendirme, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), 43-56.
- Erdem, F. ve İşbaşı, J.Ö. (2001), Eğitim Kurumlarında Örgüt Kültürü ve Öğrenci Alt Kültürünün Algılamaları, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 1 (1), 33-57.
- Ergül, H.F. (2005), Motivasyon ve Motivasyon Teknikleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (14), 67-79.

- Eroğlu, E. ve Çiçek, M. (2021), Pandemi Döneminde Yükseköğretim Kurum Kültürü ve Dijitalleşme, *İstanbul Maltepe Üniversitesi*, 123-140.
- Ertaş, A. (2019), *Hastanelerde Örgüt Kültürü ve Bilgi Yönetimi*, Hiper Yayın, İstanbul.
- Filik, A. ve Yeşilçay, R.B. (2020), Covid 19 ile İvmelenen Dijitalleşmenin PLM'e Etkileri, *Mühendis ve Makina*, 61 (701), 320-337.
- Gezici, F., Çelebi, D., Hatipoğlu, İ., Evci, D. ve Selçuk, F. (2021), Türkiye'de Gıda Perakendeciliğinde Dijitalleşme ve Covid 19'un Dijitalleşme üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Nitel Bir Araştırma, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(Covid 19 Özel Sayısı), 91-107.
- Güçlü, N. (2003), Örgüt Kültürü, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (2), 147-159.
- Gül, H. ve Aykanat, Z. (2012), Karizmatik Liderlik ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 17-36.
- Gülova A.A. ve Demirsoy, Ö. (2012), Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Hizmet Sektörü Çalışanları Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Business and Economics Research Journal*, 3 (3), 49-76.
- Gümüş, S. (2012), *Motivasyonun Örgütsel Bağlılığa ve Performansa Etkisi*, Hiperlink Yayınları, E-Kitap.
- Güngör, B. (2020), Türkiye'de Covid 19 Pandemi Sürecinde Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Perspektifinden Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4, 818-851.
- Güngörer, F. (2020), Covid-19'un Toplumsal Kurumlara Etkisi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 393-427.
- Güzel, D. ve Aydın, G. (2021), Covid 19 Döneminde Uzaktan Çalışma Sisteminde İş Performansını Etkileyen Faktörler: Banka Çalışanları Üzerine Bir Uygulama, *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 128-133.
- İşcan, Ö.F. ve Timuroğlu, M.K. (2007), Örgüt Kültürünün İş Tatmini Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21 (1), 119-135.
- Karanfiloğlu, M. ve Kara, N. (2020), İletişimin Dijitalleşmesi: Pandemi (COVID-19) ve Enformasyon Teknolojileri, *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, 11 (42), 87-99.
- Karcioğlu, F. (2001), Örgüt Kültürü ve Örgüt İklimi İlişkisi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15 (1-2), 266-283.
- Koca, Ş.N. (2021), Covid-19 Salgınının Aile Yapısına Etkileri, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 18-38.
- Kocabaş, B. (2005), Kültür ve Medya, *Bilig, Yaz*, (34), 1-13.
- Kowalski, T. J. (2000), *Cultural Change Paradigms and Administrator Communication*. Contemporary Education, 71, 5-11.
- Köroğlu, D. ve Semerciöz, F. (2022), Covid-19 Pandemi Sürecinde Yönetim Fonksiyonlarının ve Örgüt Yapılarının Değişimi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 129-146.
- Köse, S., Tetik, S. ve Ercan, C. (2001), Örgüt Kültürünü Oluşturan Faktörler, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 8(1), 219-242.
- Marangoz, M. ve Kurlı Özen, E. (2021), Covid 19 Pandemi Sürecinin Farklı Alanlarda Dijitalleşmeye Etkileri: Kavramsal Bir Değerlendirme, *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, 1 (1), 54-68.
- Nalbantoğlu, C.B. (2021), Covid 9 Sürecinin Dijital Dönüşüme Etkileri, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (4), 13-18.
- Oğuz, E.S. (2011), Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 123-139.

- Okumuş, E. (2021), Covid-19 Küresel Salgın Sürecinde Ev ve Aile, *Mevzu- Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 89-117.
- Okumuş, S. (2023), Dijitalleşme ve Dini Pratikler: Bir Literatür Taraması, *Tam Akademi Dergisi*, 2 (3), 101-122.
- Özer, M. ve Suna, H. (2020), *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.
- Özkalp, E. (2004), *Örgütsel Davranış*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Sarı, E. ve Sarı, B. (2020), Kriz Zamanlarında Eğitim Yönetimi: Covid 19 Örneği, *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3 (2), 49-63.
- Schein, E. (1988), *Process Consultation: Its Role in Organization Development*. USA: Addison-Wesley Publishing Company.
- Scholl, R. W. (2003). *Organizational culture-The social inducement system*. University of Rhode Island.
- Serdar, F. (2023), *Motivasyon ve Liderlik Kuramları*, E- Kitap.
- Serinelikli, N. (2020), Covid 19 Salgın Sürecinde Örgütsel Değişim: Uzaktan / Evden Çalışma Modeli, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31 (1), 277-288.
- Sezgin, M ve Bulut, B. (2013), Örgüt Kültürü ve Halkla İlişkiler, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 182-194.
- Şahin, A. (2010), Örgüt Kültürü- Yönetim İlişkisi ve Yönetimsel Etkinlik, *Maliye Dergisi*, 159 (2), 21-35.
- Şahin, Z. (2022), *Covid-19 Pandemisinin Örgütsel Tasarıma Etkisi*, IV. International European Conference on Social Sciences, 1-13.
- Şimşek, A. (2014), Örgüt Kültürü: Kurumsal Bir Bakış, *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 27-35.
- Şimşek, M.Ş., Çelik, A. ve Akgemci, T. (2015), *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, Eğitim Yayınevi.
- Tanrıoğen, Z.M., Baştürk, R. ve Başer, M.U. (2014), İlköğretim Okullarında Cinsiyet ve Örgütsel Rollere Göre Örgüt Kültürü Algısı, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 170-180.
- Taylor, J. R. (2001). The 'Rational' Organization Reconsidered: An Exploration of some of the Organizational Implications of Self-Organizing. *Communication Theory*, 11, 137-177.
- Urhan, G. ve Arslankoç, S. (2021), Covid-19 pandemi Sürecinde Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler: İstanbul İlçe Belediyeleri Örneği, *Çalışma ve Toplum*, 2 (69), 945-980.
- Yavuz, A. (2022), *Psikolojik Sahiplenme Birey-Örgüt Uyumu, İşgören Sessizliği ve Motivasyon Araçları Perspektifinden Değerlendirme*, Eğitim Yayınevi, Konya.

ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE YARINI

Melis Kırımlıoğlu

Giriş

Rekabetin süreklilikle arttığı; değişimin, değişen ve gelişen teknolojiler ile olağanüstü ivme kazandığı bir ortamda insan gücü yadsınamaz bir unsur haline gelmiştir. Örgütlerin ayakta kalabilmeleri için ellerindeki bu insan gücünü etkin ve verimli kullanabilmeleri gerekmektedir. İnsan gücünün örgüt performansını, gelişim ve değişimi etkilediği kabul edilmektedir. Sessizlik de bu performansı doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle yöneticiler sessizliğe zemin olan sebepleri araştırmalı ve çözüm oluşturmalıdır. Çalışanların bilgi ve becerilerini sürekli geliştirme, onları karar alma süreçlerine dâhil etme yeni yönetim teknikleri arasındaki yerini almıştır. Bunun yanı sıra yönetsel uygulamaların, çalışanlara sunulan diğer olanaklardan daha fazla etki gösterdiğine dair sonuçlar elde edilmiştir.

1. Örgütsel Sessizlik

1.1. Örgüt Kavramı

Örgüt, en yalın tanımıyla aralarında otorite ilişkisi bulunan bir grup insanı ifade eder. Daha geniş ifadeyle; iki veya daha fazla kişinin belli amaç ve hedefler çerçevesinde, aynı maksatla bir araya gelerek oluşturdukları yapı ve bu kişiler arasındaki ilişkidir.

Örgütler, toplumsal gereksinimlerden doğar. İnsanın biyolojik olarak yaşam döngüsündeki her gereksinimi kendi başına karşılaması mümkün değildir. Dünya tarihindeki ilk örgüt oluşumları da bu yetersizliğin fark edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Herhangi bir amacı örgütsel olarak gerçekleştirmek, bireysel olarak gerçekleştirmekten daha etkilidir. Örgütte bir güç birliği söz konusudur. Tüm bu gereksinimlerin çeşitliliği doğrultusunda örgütler de çeşitlilik

git gide büyüyecek ve bilgi akışını olumsuz etkileyerek sessizliği tetikleyecektir. Zamanla örgüt geneline yayılım göstererek bir iklim halini alma riski oluşacaktır. Sorunu en küçük birimde halledip aksiyon almak, yöneticiler için oldukça önemlidir. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin insan kaynağı her zaman önemini koruyacak ve bütünün vazgeçilemez bir parçası olarak kalacaktır. Yöneticilere, çalışanların bu örgütü ayakta tutan bir parça oldukları hatırlatılmalı; “çalışan bir şeyden anlamaz, bencildir, en iyisini yöneticiler bilir” tavrılarından uzaklaşmaları, örgüt içerisindeki herkes için fırsat eşitliği sağlanmaları gerektiği açıklanmalıdır. Motivasyonu yüksek tutmak adına çalışanlar için bir ödüllendirme sağlanmalıdır. Tüm bunların stratejik açıdan çok değerli olduğu ve örgütü hızla ileri taşıyacağı aktarılmalıdır.

Yapılan tüm araştırmalarda örgütsel güvenin arttığında örgütsel sessizliğin de kendiliğinden azaldığı görülmüştür. Rekabette üstünlük sağlamak ve hedeflerine en hızlı şekilde ulaşmak isteyen örgütler, tüm bunların bilincinde olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afşar, L. (2013). Örgütsel sessizlik ve örgütsel güven ilişkisi: Konuya ilişkin bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul*.
- Aktaş, H., ve Şimşek, E. (2015). Bireylerin Örgütsel Sessizlik Tutumlarında İş doyumunu ve Duygusal Tükenmişlik Algılarının Rolü. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 11(24), 205-230*
- Beyza, E. (2020). Örgütsel sessizlik davranışının X, Y ve Z kuşağı açısından değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu*
- Bowen, F., & Blackmon, K. (2003). Spirals of silence: The dynamic effects of diversity on organizational voice. *Journal of management Studies, 40(6), 1393-1417*.
- Brinsfield, C. T., Edwards, M. S., & Greenberg, J. (2009). Voice and silence in organizations: Historical review and current conceptualizations. *Voice and silence in organizations, 1*.
- Bruneau, T. J. (1973). Communicative silences: Forms and functions. *Journal of communication, 23(1), 17-46*.
- Çakıcı, A. (2007). İşgören Sessizliği: Konuşmak mı Zor, Sessiz Kalmak mı Zor? 15. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Sakarya Üniversitesi, 389-400*.
- Çakıcı, A.(2007). Örgütlerdeki Sessizlik: Sessizliğin Teorik Temelleri ve Dinamikleri. *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences, 16(1)*.
- Çakıcı, A. (2008). Örgütlerde sessiz kalınan konular, sessizliğin nedenleri ve algılanan sonuçları üzerine bir araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1), 117-134. Ss*
- Çaylak, E. (2014). Hemşirelerde Örgütsel Sessizlik ile Örgütsel Sinizm ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki (*Doctoral dissertation*).
- Detert, J. R., & Edmondson, A. C. (2005). *Everyday failures in organizational learning: Explaining the high threshold for speaking up at work*. Boston, MA: Division of Research, Harvard Business School.

- Durak, İ. (2014). Örgütsel Sessizliğin Demografik ve Kurumsal Faktörlerle İlişkisi: Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2), 89-108.
- Dyne, L.V., Ang, S. & Botero, I. C. (2003). Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs. *Journal of management studies*, 40(6), 1359-1392.
- Gündüz, Ş., ve Pekçetaş, T. (2018). Kuşaklar ve örgütsel sessizlik/seslilik. *İşletme Bilimi Dergisi*, 6(1), 89-115.
- Kahya, C. (2013). Örgütsel Sinizm, İş Performansını Etkiler Mi? İş Tatminin Aracılık Etkisi. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 2(3), 34-46.
- Kalay, F., Oğrak, A., Vedat, B. A. L., & NIŞANCI, Z. N. (2014). Mobbing, örgütsel sessizlik ve örgütsel sinizm ilişkisi: Örnek bir uygulama. *Sakarya iktisat dergisi*, 3(2), 1-18.
- Karacaoğlu, K., & Cingöz, A., (2008). Örgütsel Sessizlik. *Örgütsel Davranışta Seçme Konular* (pp.155-168), Ankara: İlke Yayıncılık.
- Kayalalp, E. ve Özdemir, T. Y. (2020). Öğretmenlerin örgütsel sessizlik, örgütsel yalnızlık ve örgütsel yabancılaşma algılarının örgütsel sinizm düzeyleriyle ilişkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(38), 101-113.
- Kowalski, R. M. (1996). Complaints and complaining: Functions, antecedents, and consequences. *Psychological bulletin*, 119(2), 179.
- LePine, J. A., & Van Dyne, L. (1998). Predicting voice behavior in work groups. *Journal of applied psychology*, 83(6), 853-868.
- Lunenburg, F. C. (2011). Self-efficacy in the workplace: Implications for motivation and performance. *International journal of management, business, and administration*, 14(1), 1-6.
- Milliken, R., Morrison, E. & Hewlin, P. (2003). An exploratory study of employee silence: Issues that employees don't communicate upward and why. *Journal of Management Studies*, 40(6), 1453-76. ss.
- Near, J. P. & Miceli, M. P. (1996). Whistle-blowing: Myth and reality. *Journal of management*, 22(3), 507-526.
- Noelle-Neumann, E. (1974). The spiral of silence a theory of public opinion. *Journal of communication*, 24(2), 43-51.
- Pinder, C. C.& Harlos, H. E. (2001). Employee silence: Quiescence and acquiescence as responses to perceived injustice. *Research in Personnel and Human Resource Management*, 20, 331-69.
- Rosen, S., & Tesser, A. (1970). On reluctance to communicate undesirable information: The MUM effect. *Sociometry*, 253-263.
- Scott, R. L. (1993). Dialectical tensions of speaking and silence. *The Quarterly Journal of Speech*, 79, 1-18.
- Topçuoğlu, E. (2021). Örgütlerde iletişim sorunları kapsamında örgütsel sessizlik davranışının incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 225-230.
- Umphress, E. E., Bingham, J. B. & Mitchell, M. S. (2010). Unethical behavior in the name of the company: the moderating effect of organizational identification and positive reciprocity beliefs on unethical pro-organizational behavior. *Journal of applied psychology*, 95(4), 769.
- Ünlüönen, K. Ve Çatır, O. (2016). Dönüşümcü ve etkileşimci liderliğin örgütsel sessizlik üzerine etkisi: otel işletmelerinde bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 13(2), 69-88.

BORSA İSTANBUL'DA İŞLEM GÖREN BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: ENTROPİ TABANLI MULTİMOORA YAKLAŞIMI

Şifa Kırhasanoğlu

Giriş

Günümüz finansal sisteminin en önemli yapı taşlarından birisi haline gelen bankacılık sektörünün, ülke ekonomilerinin gelişmesini destekleyen bir güç olduğu ifade edilebilir. Ancak 2020-2021 yılları arasında ortaya çıkan COVID-19 salgını dünya ekonomisini büyük ölçüde etkilemiş ve bu durumdan tüm sektörler gibi bankacılık sektörü de nasibini almıştır. Hatırlanacağı üzere COVID-19 salgını küresel ölçekte çok hızlı yayılmış, bulaşıcı etkisi nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi olarak ilan edilmiştir. Pandeminin yarattığı benzeri görülmemiş korku ve belirsizlik ortamı işletmelerin üretimlerini azaltmalarına neden olmuştur. Bu durum maliyetlerin artması, karlılığın azalması ve yatırımların ertelenmesi sonucunu doğurmuştur (Özdemir, Karavardar ve Özkan, 2020:167-168). Bununla birlikte tüm dünyada sağlık sistemleri felç olurken, istihdam azalmış ve özellikle tedarik zincirlerindeki aksaklıklar para dolaşımını zayıflatmıştır (Özata Canlı ve Özdemir, 2021:658). Yaşanan arz ve talep şoklarıyla beraber nakit akışlarının bozulması hem reel sektör hem de finansal sektör üzerinde çok boyutlu bir belirsizlik yaratmıştır (Özdemir, Karavardar ve Özkan, 2020:167-168). Bu belirsizlik ortamı ekonomiyi durma noktasına getirirken, oluşan gelir açığının bir sonucu olarak işletme maliyetlerini karşılamak için mücadele etmek zorunda kalan şirketler büyük bir şok yaşamıştır. Ancak finans sektörünün ve özellikle bankaların çok ihtiyaç duyulan finansmanı sağlayarak bu şokun emilmesinde kilit bir rol oynadığı görülmektedir (Berger, Molyneux ve Wilson, 2020:2).

liz edilen dokuz banka arasında en kötü finansal performans gösteren banka- nın Türkiye Halk Bankası A.Ş. olduğu söylenebilir.

Özetle çalışmada Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren 9 bankanın verileri analiz edilmiştir. Daha sonra yapılacak çalışmalarda Türkiye'de faaliyet göste- ren diğer bankalarda analizlere dâhil edilebilir. Ayrıca bu çalışmada ortaya konulan finansal performans sıralamasına göre Covid 19 öncesi ve sonrası dönemde finansal performansları dikkat çekici bir şekilde artan ya da azalan bankaların spesifik olarak incelenebileceği ve bu performans değişikliklerine odaklanılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgül, Y. (2021). Borsa İstanbul'da işlem gören ticari bankaların finansal performansının bütünlük CRITIC CoCoSo modeliyle analizi. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 71-90.
- Aldasoro, I., Fender, I., Hardy, B. ve Tarashev, N. (2020). *Effects of Covid-19 on the banking sector: the market's assessment*, BIS Bulletin:12, Bank for International Settlements.
- Alkhatib, A. ve Harasheh, M. (2012). Financial performance of Palestinian commercial banks. *International Journal of business and social science*, 3(3).
- Bayram, E. (2020). Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi: CRITIC ve PROMETHEE Yaklaşımları. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (18), 32-38
- Berger, A. N. ve Demirgüç-Kunt, A. (2021). Banking research in the time of COVID-19. *Journal of Financial Stability*, 57, 100939.
- Berger, A. N., Molyneux, P. ve Wilson, J. O. S. (2020). Banks and the real economy: An assessment of the research. *Journal of Corporate Finance*, 62(101513).
- Brauers, W. K. ve Zavadskas, E. K. (2006). The MOORA method and its application to privatization in a transition economy. *Control and cybernetics*, 35(2), 445-469.
- Brauers, W. K. ve Zavadskas, E. K. (2010). Project management by MULTIMOORA as an instrument for transition economies. *Technological and economic development of economy*, 16(1), 5-24.
- Bromiley, P. A., Thacker, N. A. ve Bouhova-Thacker, E. (2004). Shannon entropy, Renyi entropy, and information. *Statistics and Inf. Series (2004-004)*, 9, 2-8.
- Canakcıoğlu, M. (2019). Evaluation of banking performance of the Balkan countries with an integrated MCDM approach consist of Entropy and OCRA techniques. *Economy & Business Journal*, 13(1), 341-366.
- Çilek, A. ve Karavardar, A. (2022). Bütünleşik Entropi ve Ocra Teknikleri İle Özel Sermayeli Ticaret Bankalarının Verimlilik Analizi. *Mali Çözüm Dergisi/Financial Analysis*, 32(170).
- Dinçer, H. & Gorener, A. (2011). Performance evaluation using AHP-VIKOR and AHPTOPSIS approaches: The case of service sector. *Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences*, 29(3), 244-260.
- Ecer, F. (2020). Çok kriterli karar verme geçmişten günümüze kapsamlı bir yaklaşım. *Ankara: Seçkin Yayınevi*.
- Elnahass, M., Trinh, V. Q. & Li, T. (2021). Global banking stability in the shadow of Covid-19 outbreak. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 72, 101322.

- Farzanegan, M. R., Feizi, M. & Gholipour, H. F. (2020). Globalization and the Outbreak of COVID-19: An Empirical Analysis. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(3), 1-10.
- Hafezalkotob, A. ve Hafezalkotob, A. (2016). Extended MULTIMOORA method based on Shannon entropy weight for materials selection. *Journal of Industrial Engineering International*, 12(1), 1-13.
- Hartley, R. V. (1928). Transmission of information 1. *Bell System technical journal*, 7(3), 535-563.
- Işık, Ö. (2018). Küresel Finansal Kriz Öncesi ve Sonrasında Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Performansı. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9), 341-368.
- Karadağ Ak, Ö. , Babuşçu, Ş. ve Hazar, A. (2021). Bist Banka Endeksinde Yer Alan Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Copras Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (1), 280-305.
- Marjanović, I., Popović, Ž. (2020). MCDM Approach for Assessment of Financial Performance of Serbian Banks. In: Horobet, A., Polychronidou, P., Karasavoglou, A. (eds) *Business Performance and Financial Institutions in Europe. Contributions to Economics*. Springer: Cham
- Medetoğlu, B. Ve Saldanlı, A. (2022). Bankaların Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz (GİA) Yöntemi ile Test Edilmesi. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1) , 49-67.
- Nyquist, H. (1928). Certain topics in telegraph transmission theory. *Transactions of the American Institute of Electrical Engineers*, 47(2), 617-644.
- Odabaş, A. ve Bozdoğan, T. (2020). Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının ELECTRE Yöntemiyle Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (88) , 199-224.
- Ongore, V. O. ve Kusa, G. B. (2013). Determinants of Financial performance of commercial banks in Kenya. *International journal of economics and Financial issues*, 3(1), 237-252.
- Özata Canlı, S. N. ve Özdemir, M. (2021). Covid-19 Pandemisinin Finansal Etkilerinin Belirlenmesi: Türkiye Havayolu Sektörü Üzerine Bir Uygulama, *Third Sector Social Economic Review*, 56(2), 657-681.
- Özdemir, M., Karavardar, A. ve Özkan, M. (2020). Covid 19 Pandemisinin Finansal Raporlama Süreci Üzerindeki Etkileri: Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Üzerine Bir Araştırma, *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 8 (2) , 166-187.
- Özkan, T. (2020). Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Performans Ölçmede TOPSIS Yönteminin Kullanımı: Katılım Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Maliye ve Finans Yazıları*, 113, 47-64.
- Shannon, C. E. (1948). A mathematical theory of communication. *The Bell system technical journal*, 27(3), 379-423.
- Sharma, P., Leung, T. Y., Kingshott, R. P., Davcik, N. S. & Cardinali, S. (2020). Managing uncertainty during a global pandemic: An international business perspective. *Journal of business research*, 116, 188-192.
- Shrestha, N., Yousaf Shad, M., Ulvi, O., Hossain Khan, M. & Haque. U. (2020). The impact of COVID-19 on globalization. *One Health*, 11(100180), 1-9.
- Simpson, W. G. & Kohers, T. (2002). The link between corporate social and Financial performance: Evidence from the banking industry. *Journal of business ethics*, 35, 97-109.
- Ünal, E. A. (2019). Bütünleşik Entropiye Edas Yöntemleri Kullanılarak Bist Sigorta Şirketlerinin Performansının Ölçülmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(4), 555-566.
- Vieira, E. S., Neves, M. E. ve Dias, A. G. (2019). Determinants of Portuguese firms' Financial performance: panel data evidence. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 68(7), 1323-1342.
- Wang, S., Liu, Q., Dinçer, H. ve Yüksel, S. (2020). Analysis of innovation performance for retail banking industry with the hybrid fuzzy decision-making approach. *Sage Open*, 10(2), 2158244020927425.

- Yetiz, F. ve Kılıç, Y. (2021). Bankaların Finansal Performansının VIKOR Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 13 (24), 151-164.
- Yılmaz, Ö. ve Yakut, E. (2021). Entropi Temelli TOPSIS ve VIKOR Yöntemleri ile Bankacılık Sektöründe Finansal Performans Değerlendirmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35 (4) , 1297-1321.
- <https://www.akbankinvestorrelations.com/tr/yayinlar/yil-liste/Faaliyet-raporlari/317/0/0>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.garantibbvainvestorrelations.com/tr/kutuphane/raporlar/Finansal-Raporlar-ve-Tablolar/1370/0/0>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.halkbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler/finansal-tablolar-ve-bagimsiz-denetim-raporlari.html>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.icbc.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/faaliyet-raporlari/Finansal-Bilgiler/132/0/0>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/finansal-bilgiler>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.kap.org.tr/>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.sekerbank.com.tr/hakimizda/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.vakifbank.com.tr/konsolide-raporlar.aspx?pageID=2533>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.yapikrediinvestorrelations.com/tr/finansal-bilgiler/default/FINANSAL-BILGILER/254/0/0>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.qnbfinansbank.com/yatirimci-iliskileri/finansal-raporlar>, (Erişim Tarihi: 20/05/2023).
- <https://www.who.int/>, (Erişim Tarihi: 05/04/2023).

ÖRGÜTSEL BAĞLAMDA BİLİŞSEL YETENEK VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN ÖNEMİ: DENETİM MESLEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Gülşah Karavardar - Alper Karavardar

“Bir araya gelmek başlangıçtır. Bir arada kalmak gelişmedir. Birlikte çalışmak başarıdır”

(Henry Ford)

Giriş

Örgütsel davranış alanında çalışan araştırmacılar açısından bakıldığında, iş dünyasının sürekli olarak değişen gereksinimlerinin karşılanması, önemli bir mücadele sahası durumundadır. Teknoloji, küreselleşme, pandemi vb. değişkenler, işyeri ve iş gücü tanımlarında radikal değişimler yaratarak, örgütsel çalışma ortamını geçmişe kıyasen çok daha kompleks bir hale getirmiştir. Çalışan davranışlarının, değişen çalışma hayatı çerçevesinde nasıl şekillendiğinin doğru bir analizi, mevcut stratejilerin gözden geçirilmesi yoluyla, örgütlerin rekabet gücünün geliştirilmesine katkı sağlar. Örgütsel amaçların başarısı, bu amaçların temini için izlenen politika ve stratejilerin örgüt üyeleri tarafından benimsenmesine bağlıdır. Örgüt bir değişken olan kişilik özellikleri, örgütsel uyumun önemli bir belirleyicisidir. Örgütsel davranış ve insan kaynakları yönetimi bakımından kişilik kavramı, kariyer yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi, takım çalışması gibi birçok örgütsel aktivitenin anahtarı durumundadır. Kişiliğin insan ilişkilerindeki rolü ve önemi göz önüne alındığında, örgüt içi çatışmaların etkin yönetimi için önemli bir araç olduğu görülmektedir. Örgütler, kişilik özelliklerinden bağımsız sahalarda değillerdir. Bireylerin duygu ve düşünceleri bireylerin davranışlarını dolayısıyla örgütlerin bütününe etkiler. Bireylerin karşılaştıkları olaylar karşısında verdikleri duygusal tepkiler, esasen kişilik özellikleri ile uyumluluk arz eder. Kişilik özelliklerinin bireylerin davranışı üzerindeki etkisi, örgütsel vatandaşlığın tesisi noktasında, önemli bir

KAYNAKÇA

- Advisory Committee on the Auditing Profession of the U.S. Department of Treasury (ACAP). 2008. Final Report of the Advisory Committee on the Auditing Profession to the U.S. Department of the Treasury. October 6, 2008. Available at <https://www.treasury.gov/about/organizationalstructure/offices/acap-index.aspx>.
- Ambrose, M. L., Seabright, M. A., & Schminke, M. (2002). Sabotage in the workplace: The role of organizational injustice. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 89, 947–965.
- Andrade, J., & May, J. (2004). *Instant notes in cognitive psychology*. New York, U.S.A.: Bios Scientific Publishers, Garland Science.
- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J. ve Nolen-Holeksema, S. (2008). *Psikolojiye Giriş* (Çeviren: Yavuz Alagon). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Bayhan, P.S. ve Artan, İ. (2005). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Berry, C. M., Ones, D. S., & Sackett, P. R. (2007). Interpersonal deviance, organizational deviance, and their common correlates: A review and meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 92, 410–424.
- Bingham, A.(1998). *Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi*. (Çeviren: A. Ferhan Oğuzkan). İstanbul: MEB Basımevi.
- Bjorklund, D.F, Schneider, W. ve Blasi, C.H.(2008). Memory. Intermediate Article, 1059-1065, <http://instruct1.cit.cornell.edu/courses/phi663/ecs%20memory1.pdf>.
- Blau, G., Yang, Y., & Ward-Cook, K. (2006). Testing a measure of cyberloafing. *Journal of Allied Health*, 35, 8–17.
- Borman, W. C., & Motowidlo, S. J. (1997). Task performance and contextual performance: The meaning for personnel selection research. *Human Performance*, 10, 99–109.
- Borman, W. C., Hanson, M. A., Oppler, S. H., Pulakos, E. D., & White, L. A. (1993). Role of early supervisory experience in supervisor performance. *Journal of Applied Psychology*, 78, 443–449.
- Borman, W. C., White, L. A., Pulakos, E. D., & Oppler, S. H. (1991). Models of supervisory job performance ratings. *Journal of Applied Psychology*, 76, 863–872.
- Bruner, J. S. (1957). Neural mechanisms in perception. *Psychological Review*, 64(6p1), 340.
- Callinan, M., & Robertson, I. T. (2000). Work sample testing. *International Journal of Selection and Assessment*, 8(4), 248-260.
- Conway, F. (Ed.). (2015). *Attention deficit hyperactivity disorder: Integration of cognitive, neuropsychological, and psychodynamic perspectives in psychotherapy*. London and New York: Routledge Publishing Taylor & Francis Group
- Conway, R. 2015. Response to the request for public comment on the PCAOB's Concept Release on audit quality indicators. Available at <https://pcaobus.org/about/rules-rulemaking/rulemaking-dockets/docket-041-concept-release-on-audit-quality-indicators/comment-letters>.
- Cortina, L. M., Magley, V. J., Williams, J. H., & Langhout, R. D. (2001). Incivility in the workplace: Incidence and impact. *Journal of Occupational Health Psychology*, 6, 64–80.
- Dalal, R. S. (2005). A meta-analysis of the relationship between organizational citizenship behavior and counterproductive work behavior. *Journal of Applied Psychology*, 90, 1241– 1255.
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. New York: Macmillan.
- Dilchert, S. (2008). *Measurement and prediction of creativity at work*. Unpublished doctoral dissertation, University of Minnesota, Minneapolis, .

- Dunlop, P. D. ve Lee, K. (2004). Workplace deviance, organizational citizenship behavior, and business unit performance: the bad apples do spoil the whole barrel. *Journal of Organizational Behavior*, 25, 67–80.
- Durkheim, E. (1985). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*. (Çev. C. B. Akal). İstanbul: B/F/S Yayınları.
- Efron, R. (1969). What is perception?. In *Proceedings of the Boston Colloquium for the Philosophy of Science 1966/1968* (pp. 137-173). Springer Netherlands.
- Eysenck, M.W. and Keane, M.T. (2000). *Cognitive psychology: A student handbook*. Hove and New York: Psychology Press.
- Eysenck, M.W.(2003). *Principles Cognitive Psychology*, (2nd Edition) Hove and New York: Psychology Press.
- Fiedler, F. E. (1986). The contribution of cognitive resources and leader behavior to organizational performance. *Journal of Applied Social Psychology*, 16, 532–548.
- Fiedler, F. E., & Garcia, J. E. (1987). New approaches to effective leadership: Cognitive resources and organizational performance. New York: Wiley.
- Fielding, B. (2004). *Hafıza El Kitabı*. İngilizceden Çeviren:Nur NİRVEN, İstanbul: Dharma Yayınları.
- Fogarty, T. J., Singh, J., Rhoads, G. K., & Moore, R. K. (2000). Antecedents and consequences of burnout in accounting: Beyond the role stress model. *Behavioral Research in accounting*, 12, 31-68.
- Fox, S., Spector, P. E., & Miles, D. (2001). Counterproductive work behavior (CWB) in response to job stressors and organizational justice: Some mediator and moderator tests for autonomy and emotions. *Journal of Vocational Behavior*, 59, 291–309.
- Galperin, B. L. (2012). Exploring the nomological network of workplace deviance: developing and validating a measure of constructive deviance. *Journal of Applied Social Psychology*, 42(12), 2988–3025.
- Ganzach, Y. (1998). Intelligence and job satisfaction. *Academy of Management Journal*, 41, 526–539
- Goswami, U. (2001). Analogical reasoning in children. Gentner, D., Holyoak, K and Kokinov, K.B. (Eds) *The Analogical Mind*, USA: Massachusetts Institute of Technology, p: 437-470.
- Gottfredson, L. S. (1997). Mainstream science on intelligence: An editorial with 52 signatories, history and bibliography. *Intelligence*, 24, 13–23.
- Hathaway, S. R., & McKinley, J. C. (1940). A multiphasic personality schedule: I. Construction of the schedule. *Journal of Psychology*, 10, 249–254.
- Hely, J.M. (1999). *Çocuğunuzun Gelişen Aklı*, İstanbul: Boyner Holding Yayınları.
- Johnson & George (2018). A Comparative Study on Recruitment & Selection Process in Big Four Accounting Firms, *RESEARCH REVIEW International Journal of Multidisciplinary*, 3 (11), 348-352.
- Judge, T. A., Cable, D. M., Boudreau, J. W., & Bretz, R. D. (1995). An empirical investigation of the predictors of executive career success. *Personnel Psychology*, 48, 485–519.
- Judge, T. A., Colbert, A. E., & Ilies, R. (2004). Intelligence and leadership: a quantitative review and test of theoretical propositions. *Journal of applied psychology*, 89(3), 542.
- Kaplan, H. B. (1975). *Self-attitudes and deviant behavior*. Pacific Palisades: Goodyear
- Kidwell, R. E. ve Kochanowski, S. M. (2005). The morality of employee theft: teaching about ethics and deviant behavior in the workplace. *Journal of Management Education*, 29(1), 135-152.
- Klehe, U.C., & Anderson, N. (2007). Working hard and working smart: Motivation and ability during typical and maximum performance. *Journal of Applied Psychology*, 92, 978– 992.

- Kuncel, N. R., Hezlett, S. A., & Ones, D. S. (2004). Academic performance, career potential, creativity, and job performance: Can one construct predict them all? *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 148-161.
- Kuncel, N. R., Hezlett, S. A., & Ones, D. S. (2004). Academic performance, career potential, creativity, and job performance: Can one construct predict them all? *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 148-161.
- Lawrence, T. B., & Robinson, S. L. (2007). Ain't misbehavin: Workplace deviance as organizational resistance. *Journal of management*, 33(3), 378-394.
- Lee, K., & Allen, N. J. (2002). Organizational citizenship behavior and workplace deviance: The role of affect and cognitions. *Journal of Applied Psychology*, 87(1), 131-142.
- Lohman, D.F. (2005). *Reasoning abilities*. R.J. Sternberg, J. Davidson and J. Pretz (Eds.), *Cognition and intelligence: Identifying mechanisms of the mind*. New York: Cambridge University Press, p: 225- 250.
- Lubinski, D. (2004). Introduction to the special section on cognitive abilities: 100 years after Spearman's (1904) "General intelligence, objectively determined and measured". *Journal of personality and social psychology*, 86(1), 96-111.
- Ma, T., Wan, C., Wang, Y., & Zhao, Y. (2022). Individual Auditor Turnover and Audit Quality—Large Sample Evidence from US Audit Offices. *Available at SSRN*.
- Mainemelis, C. (2010). Stealing fire: creative deviance in the evolution of new ideas, *Academy of Management Review*, 35(4), 558-578.
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.
- Merton, R. K. (1968). *Social structure and social theory*. New York: The Free Press
- Morgan, C. (1999). *Psikolojiye Giriş*, (Çeviren: Hüsnü Arıcı). Ankara: Neteksan A.Ş.
- Nathan, B. R., & Alexander, R. A. (1988). A comparison of criteria for test validation: A meta-analytic investigation. *Personnel Psychology*, 41, 517-535.
- Oakley, L. (2004). *Cognitive Development*. New York, USA: Routledge Press.
- Oaskford, M. (2005). *Reasoning. Cognitive psychology*. Braisby, N ve Gellaty, A (Eds). New York, U.S.A: Oxford University Press.
- Ones, D. S., Viswesvaran, C., & Dilchert, S. (2017). Cognitive ability in personnel selection decisions. *The Blackwell handbook of personnel selection*, 143-173.
- Persellin, J. S., Schmidt, J. J., Vandervelde, S. D., & Wilkins, M. S. (2019). Auditor perceptions of audit workloads, audit quality, and job satisfaction. *Accounting horizons*, 33(4), 95-117.
- Robinson, S. L., & Bennett, R. J. (1995). A typology of deviant workplace behaviors: A multi-dimensional scaling study. *Academy of Management Journal*, 38, 555-572.
- Robinson, S. L., & Bennett, R. J. (1995). A typology of deviant workplace behaviors: A multidimensional scaling study. *Academy of Management Journal*, 38, 555-572.
- Sackett, P. R., & DeVore, C. J. (2001). Counterproductive behaviors at work. In N. Anderson, D. S. Ones, H. Sinangil (p. 223) Kepir, & C. Viswesvaran (Eds.), *Handbook of industrial, work and organizational psychology* (Vol. 1: Personnel psychology, pp. 145-164). London: Sage.
- Schmidt, F. L. (2002). The role of general cognitive ability and job performance: Why there cannot be a debate. *Human Performance*, 15, 187-211.
- Schmidt, F. L., & Hunter, J. E. (1992). Development of a causal model of processes determining job performance. *Current Directions in Psychological Science*, 1, 9-92.
- Schmidt, F. L., & Hunter, J. E. (1998). The validity and utility of selection methods in personnel psychology: Practical and theoretical implications of 85 years of research findings. *Psychological bulletin*, 124(2), 262-336.

- Schmidt, F. L., & Hunter, J. E. (2000). Select on intelligence. In E. A. Locke (Ed.), *Handbook of principles of organizational behavior* (pp.3-14). Oxford, England: Blackwell
- Schmidt, F. L., Hunter, J. E., & Outerbridge, A. N. (1986). Impact of job experience and ability on job knowledge, work sample performance, and supervisory ratings of job performance. *Journal of Applied Psychology*, 71, 432-439.
- Seibert, S. E., Kraimer, M. L., & Liden, R. C. (2001). A social capital theory of career success. *Academy of Management Journal*, 44, 219-237.
- Solso, R.L., Maclin, M.K ve Maclin, O.H. (2009). *Bilişsel Psikoloji* (Çeviren: Ayşe Ayçiği- Dinn). İstanbul: Kitapevi.
- Spearman, C. (1904). 'General intelligence,' objectively determined and measured. *American Journal of Psychology*, 15, 201-293.
- Spector, P. E. ve Fox, S. (2002). An emotion-centered model of voluntary work behavior: some parallels between counterproductive work behavior and organizational citizenship behavior. *Human Resource Management Review*, 12(2), 269-292.
- Stern, W. (1912). *Die psychologischen Methoden der Intelligenzprüfung [the psychological methods of testing intelligence]*. Leipzig, Germany: Barth.
- Sternberg, R. J., & Detterman, D. K. (1986). *What is intelligence? Contemporary view points on its nature and definition*. Norwood, NJ: Ablex.
- Viswesvaran, C., & Ones, D. S. (2000). Perspectives on models of job performance. *International Journal of Selection and Assessment*, 8, 216-226.
- Viswesvaran, C., & Ones, D. S. (2002). Agreements and disagreements on the role of general mental ability (GMA) in industrial, work, and organizational psychology. *Human Performance*, 15, 212-231.
- Wechsler, D. (1949). *Wechsler Intelligence Scale for Children*; manual. The Psychological Corp..
- Wernimont, P.F. & Campbell, J.P. (1968) Signs, samples and criteria. *Journal of Applied Psychology*, 52, 372-376.
- Wilk, S. L., & Sackett, P. R. (1996). Longitudinal analysis of ability-job complexity fit and job change. *Personnel Psychology*, 49, 937-967.
- Wilk, S. L., Desmarais, L. B., & Sackett, P. R. (1995). Gravitation to jobs commensurate with ability: Longitudinal and cross-sectional tests. *Journal of Applied Psychology*, 80, 79- 85.

ÖRGÜTLERDE ÇATIŞMA VE ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE DUYGUSAL DİNAMİKLERİN YERİ: DENETÇİLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Alper Karavardar - Gülşah Karavardar

"Tanrı'ya güveniriz, diğerlerini denetleriz"

(Hubbard & Johnson)

Giriş

Çatışma, insanın sosyal bir varlık olmasının bir neticesidir. Bireylerin farklı düşünce ve yaratılışları çatışmayı kaçınılmaz bir olgu olarak karşımıza çıkarmaktadır. İnsanın olduğu her yer ve zamanda çatışma var olmuştur ve var olmaya devam edecektir. Örgütler açısından çatışma yönetilmesi gereken bir kavramdır. Çatışma tanımı itibariyle olumsuz bir değer olarak görülse de aslında bu düşünce özünde çok da doğru bir bakış açısı değildir. Çatışmanın bütünüyle yok edilmesi organizasyonel bakımdan mümkün olmadığı kadar istenmeyen bir durumdur. Çatışmanın örgütsel amaçlara hizmet ettiği müddetçe olumlu bir dinamik olarak tanımlanabilmesi mümkündür. Çatışmanın olmadığı bir örgütün orta ve uzun vadede entropiye girmesi kaçınılmazdır. Buna mukabil çatışmanın kontrolsüz bir biçime girmesi, çözilemeyen bir problem haline girmesi de hiç şüphesi örgütü olumsuz etkileyecektir. Örgütsel bağlamda çatışma yönetilmesi gereken bir süreçtir. Çatışma sürecinde, tarafların tutum ve davranışlarını yönlendiren duygusal dinamiklerin anlaşılması etkin bir iletişimin anahtarı durumundadır. Çatışma ve müzakerelerde duyguların temel etkilerinin analizi, örgütsel başarının temini açısından önemlidir. Denetim bir ekip işidir. Denetçilerin yaşadıkları çatışma vakalarında muhataplarının duygusal dinamikleri anlamaları denetim kalitesinin artmasına, yoğun rekabetin olduğu denetim piyasasında rekabet üstünlüğü sağlanmasına neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdolmohammadi, M.J., Searfoss, D.G. & Shanteau, J. (2004). An investigation of the attributes of top industry audit specialists. *Behavioural research in accounting*, 16, 1-17.
- Adam, H., & Brett, J. M. (2015). Context matters: The social effects of anger in cooperative, balanced, and competitive negotiation situations. *Journal of Experimental Social Psychology*, 61, 44-58.
- Adam, H., & Shirako, A. (2013). Not all anger is created equal: The impact of the expresser's culture on the social effects of anger in negotiations. *Journal of Applied Psychology*, 98(5), 785-798.
- Ahlkvist, P., & Lagerlöf, M. (2017). *Auditor-client Communication: A qualitative study on the effects of auditor tenure, feedback, and dissemination of communication*. Umeå School of Business and Economics Spring semester 2017 Degree project,
- AICPA. (2017, February 8). AU-C Section 260. AICPA. The auditor's communication with those charged with governance]. <http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/Downloadable Documents/AU-C00260.pdf>
- Arslan, Ş. (2000). *Örgütsel Çatışma*, Polis Dergisi, XXIII
- Bamber, M. E. 1983. Expert Judgment in the Audit Team: A Source Reliability Approach. *Journal of Accounting Research*, 21(2), 396-412.
- Bazerman, M. H., Tenbrunsel, A., & Wade-Benzoni, K. (2008). When sacred issues are at stake. *Negot. J.*, 24, 113-117.
- Bobek, D.D., Daugherty, B.E., & Radtke, R.R. (2012). Resolving Audit Engagement Challenges through Communication. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31 (4), 21-45.
- Bolger, N., Gilbert, D., Fiske, S., & Lindzey, G. (1998). Data analysis in social psychology. *Handbook of social psychology*, Vol. 2, ed. DT Gilbert, ST Fiske, G Lindzey, pp. 470-503. New York: McGraw-Hill. 4th ed.
- Bovée, C.L., & Thill, J.V. (2008) *Excellence in business communication*. 8th edition. Harlow: Pearson education international.
- Byington, J. R., & Sutton, S. G. (1991). The self-regulating profession: An analysis of the political monopoly tendencies of the audit profession. *Critical Perspectives on Accounting*, 2(4), 315-330.
- Can, H.(2002). *Organizasyon ve Yönetim*.(6.Baskı.)Ankara:Siyasal Kitapevi.
- Caudron, S. (1999). Productive conflict has value. *Workforce*, 78(2), 25-27.
- Coffey, R. E., Cook, C. W., & Hunsaker, P. L. (1994). *Management and organizational behavior*. Burr Ridge, IL: Richard D. Irwin.
- Cosier, R. A., & Schwenk, C. R. (1990). Agreement and thinking alike: Ingredients for poor decisions. *Academy of Management Perspectives*, 4(1), 69-74.
- De Dreu, C. K. (2006). When too little or too much hurts: Evidence for a curvilinear relationship between task conflict and innovation in teams. *Journal of management*, 32(1), 83-107.
- De Dreu, C. K. (2010). Social conflict: The emergence and consequences of struggle and negotiation. *Handbook of social psychology*. Vol. 2, ed. ST Fiske, DT Gilbert, L Gardner, pp. 983-1023. Hoboken, NJ: Wiley. 5th ed.
- De Dreu, C. K. W., & Beersma, B. (2005). Conflict in organizations: Beyond effectiveness and performance. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 14 (2), 105-117.
- Dehghani, M., Carnevale, P. J., & Gratch, J. (2014). Interpersonal effects of expressed anger and sorrow in morally charged negotiation. *Judgment and Decision making*, 9(2), 104-113.

- Deutsch, M. (1973). *The resolution of conflict: Constructive and destructive processes*. Yale University Press.
- Druckman, D., Broome, B. J., & Korper, S. H. (1988). Value differences and conflict resolution: Facilitation or delinking?. *Journal of Conflict Resolution*, 32(3), 489-510.
- Eilifsen, A., Messier, W.F., Glover, S.M., & Prawitt, D.F. (2014). *Auditing & assurance services*. 3rd edition. Berkshire: McGraw- Hill Education.
- Ekman, P. (1993). Facial expression and emotion. *American psychologist*, 48(4), 384.
- Eren, E. (2001). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul:Beta Yayın Dağıtım.
- Fiske, S. T. (1993). Controlling other people: The impact of power on stereotyping. *American psychologist*, 48(6), 621-628.
- Folger, J. P., Poole, M. S., & Stutman, R. K. (2013). *Working through conflict: Strategies for relationships, groups, and organizations*. 7th Edition. London and New York:Taylor Francis Group Publishing.
- Fontaine, R., Herda, D., & Letaifa, S.B. (2013). An Interview Study to Understand the Reasons Clients Change Audit Firms and the Client's Perceived Value of the Audit Service. *Current issues in Auditing*, 7 (1), 1-14.
- Friedman, R., Anderson, C., Brett, J., Olekalns, M., Goates, N., & Lisco, C. C. (2004). The positive and negative effects of anger on dispute resolution: evidence from electronically mediated disputes. *Journal of Applied Psychology*, 89(2), 369-376.
- Frijda, N.H. (1986). *The emotions*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Golen, S.P., Catanach, A.H., & Moeckel, C. (1997). The frequency and seriousness of communication barriers in the auditor-client relationship. *Business Communication Quarterly*, 60 (3), 23-37.
- Gopal, N. (2009). *Business communication*. New age international. E-book.
- Gray J.L., Storke, F. & Merrill, C. (1984). *Organizational behavior concepts and applications*, Ohio: Bell and Howell Company.
- Harinck, F., De Dreu, C. K., & Van Vianen, A. E. (2000). The impact of conflict issues on fixed-pie perceptions, problem solving, and integrative outcomes in negotiation. *Organizational behavior and human decision processes*, 81(2), 329-358.
- Hellriegel, D. & Slocum, J.W. (1974). *Management: A Contingency Approach*, Addison-Wesley Publishing Company.
- Hill, C.W.L. & Jones, G. R., (1989). *Strategic Management Theory*, Boston:Houghton Mifflin Co.
- Hodge, B.J. & Herbert, J.J. (1970). *Management and organizational behavior*, New York:Wiley and Sons In.c
- House, R. J., & Rizzo, J. R. (1972). Role conflict and ambiguity as critical variables in a model of organizational behavior. *Organizational behavior and human performance*, 7(3), 467-505.
- Hubbard, T.D. & Johnson, J.R. (1992). *Auditing*. Fifth edition. Houston: Dame Publications, Inc.
- Jehn, K. A. (1997). A qualitative analysis of conflict types and dimensions in organizational groups. *Administrative science quarterly*, 42(3), 530-557.
- Jehn, K. A., & Mannix, E. A. (2001). The dynamic nature of conflict: A longitudinal study of intragroup conflict and group performance. *Academy of management journal*, 44(2), 238-251.
- Jehn, K. A., & Shah, P. P. (1997). Interpersonal relationships and task performance: An examination of mediation processes in friendship and acquaintance groups. *Journal of personality and social psychology*, 72(4), 775.
- Jehn, K. A., Chadwick, C., & Thatcher, S. M. (1997). To agree or not to agree: The effects of value congruence, individual demographic dissimilarity, and conflict on workgroup outcomes. *International journal of conflict management*, 8(4), 287-305.

- Jehn, K.A.& Greer L. (2007), "The Effects of Conflict Types, Dimensions, and Emergent States on Group Outcomes", *Work Paper*, Leiden University, Social&Organizational Psychology, 1-42.
- Junaidi., Hartadi, M., & Miharjo, S. (2012). Does auditor tenure reduce auditor quality? *Gadjah Mada International Journal of Business*, 14 (3), 303-315.
- Kahn, R.L., Wolfe, D.M., Quinn, R.P., Snoek, J.O. and Rosenthal, R.A. (1964), *Organizational Stress: Studies in Role Conflict and Ambiguity*, John Wiley & Sons, New York, NY.
- Kelley, H. H., Holmes, J. G., Kerr, N. L., Reis, H. T., Rusbult, C. E., & Van Lange, P. A. (2003). *An atlas of interpersonal situations*. New York: Cambridge Univ. Press.
- Keltner, D., & Haidt, J. (1999). Social functions of emotions at four levels of analysis. *Cognition and Emotion*, 13, 505-521.
- Koçel, T. (2003). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kopelman, S., & Rosette, A. S. (2008). Cultural variation in response to strategic emotions in negotiations. *Group Decision and Negotiation*, 17, 65-77.
- Kopelman, S., Rosette, A. S., & Thompson, L. (2006). The three faces of Eve: Strategic displays of positive, negative, and neutral emotions in negotiations. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 99(1), 81-101.
- Lulofs, R. S. & Cahn D. D. (2000). *Conflict: From Theory to Action* (Second Edition). Boston: Allyn&Bacon Press.
- Mannix, E. & Neale, M. A. (2005). What differences make a difference: the promise and reality of diverse teams in organizations, *Psychological Science in the Public Interest*, 6 (2): 31-55.
- Mills, S. K., & Bettner, M. S. (1992). Ritual and conflict in the audit profession. *Critical Perspectives on Accounting*, 3(2), 185-200.
- Mo Koo, C., & Seog Sim, H. (1999). On the role conflict of auditors in Korea. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 12(2), 206-219.
- Morgan, G., (1998). *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor*, Çev. Gündüz Bulut, İstanbul:MESS Yayınları,
- Morris, S.P. (2005). *Organizational Behaviour*. New Jersey:Prentice Hall.
- Nelson, M., & Tan, H.-T. (2005). Judgment and Decision Making Research in Auditing: A Task, Person, and Interpersonal Interaction Perspective. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 24 (Supplement), 41-71
- Nortcraft, G.B. & Neale, M.A. (1990). *Organizational Behavior*, Chicago: Mass, Dryden Pres.
- Özkalp, E. (1996). *Örgütsel Davranış*. Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2001). *Örgütsel Davranış*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Çalışmaları Vakfı, Yayın No:149.
- Parkinson, B. (1996). Emotions are social. *British Journal of Psychology*, 87, 663-683.
- Perks, R.W. (1993). *Accounting and Society*, Chapman and Hall, London.
- Pietroni, D., Van Kleef, G. A., De Dreu, C. K., & Pagliaro, S. (2008). Emotions as strategic information: Effects of other's emotional expressions on fixed-pie perception, demands, and integrative behavior in negotiation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(6), 1444-1454.
- Pinkley, R. L. (1990). Dimensions of conflict frame: Disputant interpretations of conflict. *Journal of applied psychology*, 75(2), 117.
- Pondy, L. R. (1967). Organizational conflict: Concepts and models. *Administrative science quarterly*, 12(2), 296-320.
- Porter-O'Grady, T. (2004). Embracing conflict: building a healthy community. *Health care management review*, 29(3), 181-187.

- Priem, R. L., & Price, K. H. (1991). Process and outcome expectations for the dialectical inquiry, devil's advocacy, and consensus techniques of strategic decision making. *Group & Organization Studies*, 16(2), 206-225.
- Pruitt, D. G., & Carnevale, P. J. (1993). *Negotiation in social conflict*. Buckingham, England: Open University Press and Pacinc Grove, CA: Brooks/Cole.
- Rafaeli, A., & Sutton, R. I. (1987). Expression of emotion as part of the work role. *Academy of management review*, 12(1), 23-37.
- Rahim, A., & Bonoma, T. V. (1979). Managing organizational conflict: A model for diagnosis and intervention. *Psychological reports*, 44(3_suppl), 1323-1344.
- Reis, H.T., & Collins, W.A. (2004). Relationships, human behavior, and psychological science. *Current Directions in Psychological Science*, 13, 233-237.
- Robbins, P. S. & Judge, T.A. (2015), *Organizational Behavior*, New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Robbins, S. P. (1991). *Örgütsel Davranışın Temelleri*, Çev. S.Ayşe Öztürk, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Robbins, Stephen P., & Judge, Timothy A. (2012). *Organizational Behavior*. Pearson (Çev. Prof. Dr. İnci ERDEM), Örgütsel Davranış. 14. Basımdan Çeviri, Ankara:Nobel yayıncılık.
- Rose, R. C., Suppiah, W. R., Uli, J., & Othman, J. (2007). A face concern approach to conflict management-A Malaysian perspective. *Journal of Social Sciences*, 2(4).121-126.
- Rubin, J. Z., Pruitt, D. G., & Kim, S. H. (1994). *Social conflict: Escalation, stalemate, and settlement*. Mcgraw-Hill Book Company.
- Sales, S.M. (1972), *A Critique, Behavioral Experiment in Accounting*, Burns,T.J. (Ed), The Ohio State University.
- Schelling TC. (1960). *The Strategy of Conflict*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Schermerhorn Jr, J. R., Hunt, J. G. & Osborn, R. N. (2000). *Organizational behavior*. New York: John Wiley & Sons.
- Schmidth, W.H. & Tannebaum, R. (2000). Farklılıkları Yönetmek: Müzakere ve Anlaşmazlıkların Çözümü (Çev. İbrahim Bingöl), İstanbul:BZD yayıncılık.
- Schultz, J.J. (1974). `The independent auditor and role conflict resolution, PhD dissertation, The University of Texas.
- Senatra, P. T. (1980). Role conflict, role ambiguity, and organizational climate in a public accounting firm. *Accounting Review*, 594-603.
- Shah, P. P., & Jehn, K. A. (1993). Do friends perform better than acquaintances? The interaction of friendship, conflict, and task. *Group decision and negotiation*, 2, 149-165.
- Shelling, T. C. (1970). *The Strategy of Conflict* (4. bs.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University.
- Shields, S. A. (2005). The politics of emotion in everyday life: "Appropriate" emotion and claims on identity. *Review of General Psychology*, 9(1), 3-15.
- Simmel, G. (1999). *Çatışma Fikri ve Modern Kültürde Çatışma*, Ahmet Aydoğan (çev.), İstanbul: İz Yayıncılık
- Sinaceur, M., & Tiedens, L. Z. (2006). Get mad and get more than even: When and why anger expression is effective in negotiations. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(3), 314-322.
- Sinaceur, M., & Tiedens, L. Z. (2006). Get mad and get more than even: When and why anger expression is effective in negotiations. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(3), 314-322.
- Sinaceur, M., Adam, H., Van Kleef, G. A., & Galinsky, A. D. (2013). The advantages of being unpredictable: How emotional inconsistency extracts concessions in negotiation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(3), 498-508.

- Sinaceur, M., Van Kleef, G. A., Neale, M. A., Adam, H., & Haag, C. (2011). Hot or cold: Is communicating anger or threats more effective in negotiation?. *Journal of Applied Psychology*, 96(5), 1018-1032.
- Sorensen, J. E., & Sorensen, T. L. (1974). The conflict of professionals in bureaucratic organizations. *Administrative Science Quarterly*, 98-106.
- Stevens, M. (1998). *Sorun Çözümleme* (Çev. Ali ÇİMEN), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şimşek, M.Ş. (2001). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütsel davranış*. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
- Şimşek, M.Ş. (2002). *Yönetim ve organizasyon*. Konya:Güney Ofset.
- Thomas, K. W. (1976). In *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*. İçinde M. D. Dunnette (Edt.), Conflict and Conflict Management. Chicago: Rand McNally
- Thompson, L., Valley, K. L., & Kramer, R. M. (1995). The bittersweet feeling of success: An examination of social perception in negotiation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 31(6), 467-492.
- Tiedens, L. Z., Ellsworth, P. C., & Mesquita, B. (2000). Sentimental stereotypes: Emotional expectations for high-and low-status group members. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(5), 560-575.
- Trotman, T.K., Wright, A.M., & Wright, S. (2005). Auditor Negotiations: An Examination of the Efficacy of Intervention Methods. *The Accounting Review*, 80 (1), 349-367.
- Van Dijk, E., Van Kleef, G. A., Steinel, W., & Van Beest, I. (2008). A social functional approach to emotions in bargaining: when communicating anger pays and when it backfires. *Journal of Personality and social Psychology*, 94(4), 600-614.
- Van Kleef G.A. (2016). *The Interpersonal Dynamics of Emotion: Toward an Integrative Theory of Emotions as Social Information*. Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press
- Van Kleef, G. A. (2009). How emotions regulate social life: The emotions as social information (EASI) model. *Current directions in psychological science*, 18(3), 184-188.
- Van Kleef, G. A., & Cote, S. (2018). Emotional dynamics in conflict and negotiation: Individual, dyadic, and group processes. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 5, 437-464.
- Van Kleef, G. A., & De Dreu, C. K. (2010). Longer-term consequences of anger expression in negotiation: Retaliation or spillover?. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(5), 753-760.
- Van Kleef, G. A., De Dreu, C. K., & Manstead, A. S. (2004a). The interpersonal effects of anger and happiness in negotiations. *Journal of personality and social psychology*, 86(1), 57-76.
- Van Kleef, G. A., De Dreu, C. K., & Manstead, A. S. (2004b). The interpersonal effects of emotions in negotiations: a motivated information processing approach. *Journal of personality and social psychology*, 87(4), 510-528.
- Van Kleef, G. A., De Dreu, C. K., & Manstead, A. S. (2010). An interpersonal approach to emotion in social decision making: The emotions as social information model. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 42, pp. 45-96). Academic Press.
- Van Kleef, G. A., Homan, A. C., & Cheshin, A. (2012). Emotional influence at work: Take it EASI. *Organizational Psychology Review*, 2(4), 311-339.
- Vecchio,R.P. (1995). *Organizational Behavior*, Fort worth:Dryden Pres.
- Wade-Benzoni, K. A., Hoffman, A. J., Thompson, L. L., Moore, D. A., Gillespie, J. J., & Bazerman, M. H. (2002). Barriers to resolution in ideologically based negotiations: The role of values and institutions. *Academy of management review*, 27(1), 41-57.
- Wang, L., Northcraft, G. B., & Van Kleef, G. A. (2012). Beyond negotiated outcomes: The hidden costs of anger expression in dyadic negotiation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 119(1), 54-63.

İYİSİYLE KÖTÜSÜYLE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK “YAŞASIN İYİLİK”

Editör
Bahar Türk

İYİSİYLE KÖTÜSÜYLE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK "YAŞASIN İYİLİK"

Editör: Bahar Türk

Yayın No.: 1771
ISBN: 978-625-398-844-9
E-ISBN: 978-625-398-843-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türk, Bahar.

İyisiyle Kötusüyle Sürdürülebilirlik "Yaşasın İyilik" / Bahar Türk

1. Basım, XVI + 286 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-844-9

E-ISBN: 978-625-398-843-2

1. Sürdürülebilirlik 2. Zıtlıkların Birlikteliği 3. Postmodernizm 4. Postmodern Tüketici 5. Çevreci Davranış

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. Bölüm

ZITLIKLARIN BİRLİKTELİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Doç. Dr. Bahar Türk

Pamukkale Üniversitesi, bturk@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9590-769X

2. Bölüm

ÇEVİRİM İÇİ ALIŞVERİŞ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Yıldız

Bayburt Üniversitesi, tugbayildiz@bayburt.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0260-0555

3. Bölüm

MODA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. Selin Ögel Aydın

selinogel@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5152-8428

4. Bölüm

İKİNCİ EL ÜRÜNLER İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİME DESTEK OLUYOR MUYUZ?

Aygül Arslan

Kâtip Çelebi Üniversitesi, ayglarsln519@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1664-2476

Prof. Dr. Sevtap Ünal

Kâtip Çelebi Üniversitesi, sevtapunal@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3227-0756

5. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT İÇİ ULAŞIMDA PAYLAŞIMLI MİKROMOBİLİTE TÜRÜ OLARAK E-SCOOTER'LAR

Öğr. Gör. Özge Elmas Günaydın

İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, ozge.gunaydin@kavram.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3959-1357

Prof. Dr. Sevtap Ünal

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, sevtap.unal@ikc.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3227-0756

6. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMA ÇABASINDA (DİJİTAL) REKLAMCILIĞIN AKIL TUTULMASI

Doç. Dr. Yasemin Bozkurt

Pamukkale Üniversitesi, ybozkurt@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8183-0337

7. Bölüm

YAPAY ZEKÂ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Doç. Dr. Aygül Anavatan

Pamukkale Üniversitesi, aanavatan@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0130-9555

8. Bölüm

ENERJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Doç. Dr. Ali Kemal Çelik

Ardahan Üniversitesi, alikemalcelik@ardahan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2605-6526

9. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK TABANLI EKONOMİK DIŞSALLIKLAR

Dr. Bahar İslamoğlu

Pamukkale Üniversitesi, bislamoglu@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7734-4747

10. Bölüm

KONAKLAMA İŞLETMELERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Doç. Dr. Seher Argun

Pamukkale Üniversitesi, ceylans@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0968-1052

11. Bölüm

ETKİNLİKLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dr. Mehmet Tahir Dursun

Pamukkale Üniversitesi, mtdursun@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3907-2469

12. Bölüm

SİGORTACILIK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Doç. Dr. Ali Kahramanoğlu

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, ali.kahramanoglu@omu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8333-9151

13. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK MUHASEBESİNDEN ENTEGRE FAALİYET RAPORUNA

Öğr. Gör. Dr. Mükriye Öksüz Demirgubuz

Pamukkale Üniversitesi, mdemirgubuz@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5588-9949

14. Bölüm

LOJİSTİKTE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Öğr. Gör. Burcu Yaman Selçi

Pamukkale Üniversitesi, bselci@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7881-415X

Öğr. Gör. Gizem Geçgil

Beykent Üniversitesi, gizemgecgil@beykent.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9876-2211

15. Bölüm

FİLM ENDÜSTRİSİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Öğr. Gör. Cansu Öksüz Karademir

Pamukkale Üniversitesi, ckarademir@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4977-3138

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARIv

ÖN SÖZ ix

1. Bölüm

ZITLIKLARIN BİRLİKTELİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK1

Bahar Türk

Giriş 1

Zıtlıkların Birlikteliğine Giden Yol: Postmodernizm 3

Zıtlıkların Birlikteliği ve Sürdürülebilirlik..... 5

Tüketen Çevreciler 7

Sonuç 10

Kaynakça 15

2. Bölüm

ÇEVİRİM İÇİ ALIŞVERİŞ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....19

Tuğba Yıldız

Giriş 19

Çevrim İçi Alışveriş Süreçleri Sanıldığı Kadar Sürdürülebilir Değil mi? 22

Aşırı Paketleme 22

Teslimat Süreci ve İadeler 24

Elden Çıkarma 26

Çözüm Olarak Sürdürülebilir Paketleme ve Atık Yönetimi 28

Sonuç 30

Kaynakça 31

3. Bölüm

MODA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....35

Selin Ögel Aydın

Giriş 35

Sürdürülebilirlik: Toplum, İşletmeler ve Moda..... 36

Sürdürülebilirlikte Modanın Rolü.....	37
Sürdürülebilir Modanın Pazarlaması	38
Sürdürülebilirlikten Uzaklaşan Moda ve Etik Tüketim	40
Sonuç	42
Kaynakça	43

4. Bölüm

İKİNCİ EL ÜRÜNLER İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİME DESTEK OLUYOR MUYUZ?.....47

Aygül Arslan - Sevtap Ünal

Giriş	47
İkinci El Satın Alımların Sürdürülebilirliğe Katkısı	48
Sürdürülebilir Tüketimin Ortaya Çıkışı	48
İkinci El Satın Alımların Avantajları	51
İkinci El Satın Alımların Fark Edilmeyen, Sürdürülebilirlikten Uzak Yönleri.....	55
Sonuç	62
Kaynakça	66

5. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT İÇİ ULAŞIMDA PAYLAŞIMLI MİKROMOBİLİTE

TÜRÜ OLARAK E-SCOOTER'LAR.....69

Özge Elmas Günaydın - Sevtap Ünal

Giriş	69
Kent İçi Ulaşımında Sürdürülebilirlik ve Mikromobilite.....	70
Paylaşımlı Mikromobilite Türü Olarak E-Scooter	74
Paylaşımlı E-Scooter'lar Gerçekten Sürdürülebilir mi?.....	76
Sonuç	84
Kaynakça	87

6. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMA ÇABASINDA (DİJİTAL) REKLAMCILIĞIN AKIL TUTULMASI.....91

Yasemin Bozkurt

Giriş	91
Reklamcılıkta Sürdürülebilirlik: Kavram ve Kapsamı	94
Gelenekselden Dijitale Reklamcılığın (Sürdürülebilir) Dönüşümü.....	98

Masallar ya da Gerçekler: Günümüz Reklamcılığı Gerçekten Sürdürülebilir mi?	103
Sonuç	110
Kaynakça	114

7. Bölüm

YAPAY ZEKÂ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 117

Aygül Anavatan

Giriş	117
Yapay Zekâ Terimi ve Sürdürülebilirlik	119
Sürdürülebilirlik için Yapay Zekânın Artan Önemi	123
Yapay Zekâ ve Sürdürülebilir Kalkınma	124
Yapay Zekâ ve Çevresel Sürdürülebilirlik	124
Yapay Zekâ ve Akıllı Şehirler	125
Yapay Zekâ ve Sağlık	125
Yapay Zekâ ve Endüstri 5.0	126
Yapay Zekâ ve Toplum 5.0	126
Yapay Zekâ için Kamu Kurumlarında Potansiyel Politika Alanları	127
Sistemik Riskler İle Sürdürülebilirlikten Uzaklaşan Yapay Zekâ	129
Ön Yargı ve Yanlılık	129
Eşit Olmayan Erişim	130
İnsanların Davranışsal Tepkileri	130
Şoklar, Art Arda Gelen Arızalar ve Siber Saldırıları	131
Olumsuz Etkiler	132
Verimlilik ve Dayanıklılık	132
Performans Ölçümü	132
“Sorumlu YZ”, Sürdürülebilirlik ve Yönetişim	133
Sonuç	134
Kaynakça	135

8. Bölüm

ENERJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 139

Ali Kemal Çelik

Giriş	139
Paris Anlaşması	142
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	144

Sıfır Net Karbon Vizyonu	148
Türkiye’de Sürdürülebilir Enerji Kaynaklarının Mevcut Görünümü	150
Türkiye’de Sürdürülebilir Enerji Politikaları.....	152
Sürdürülebilir Enerji Yolunda Sürdürülebilir Olmayan Adımlar.....	156
Sonuç	157
Kaynakça	159

9. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK TABANLI EKONOMİK DIŞSALLIKLAR

Bahar İslamoğlu

Giriş	165
Ekonomik Dışsallıkların Tanımı ve Türleri.....	167
Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma.....	169
Ekonomik Dışsallıkların Sürdürülebilirlik Üzerine Etkisi	170
Sürdürülebilirlik Politikalarının Ekonomik Dışsallıklara Etkisi	171
Sürdürülebilirliği Tehdit Eden Negatif Dışsallık Etkisi	173
Sonuç	174
Kaynakça	175

10. Bölüm

KONAKLAMA İŞLETMELERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Seher Argun

Giriş	177
Konaklama İşletmelerinde Sürdürülebilirlik Kavramı	178
Konaklama İşletmelerindeki Sürdürülebilirlik Uygulamaları	180
Konaklama İşletmelerinde Sürdürülebilirlik Uygulamalarındaki Zıtlıklar	182
Sonuç	186
Kaynakça	189

11. Bölüm

ETKİNLİKLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....

Mehmet Tahir Dursun

Giriş	193
Etkinliklerde Sürdürülebilirlik	194
Çevre Dostu Etkinlikler	198

Etkinliklerde Eko-Etiketler	201
Etkinliklerde Sürdürülebilir Uygulamalarda Zıtlıklar.....	203
Sonuç	205
Kaynakça	206

12. Bölüm

SİGORTACILIK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK.....211

Ali Kahramanoğlu

Giriş	211
Sigorta Sistemi.....	212
Risk Yönetimi Sürdürülebilirlik Sürecinde Sigortanın Yeri	214
Yöntem ve Bulgular	216
Sigorta Sektöründe Sürdürülebilirlik Zıtlıkları	219
Sonuç	219
Kaynakça	221

13. Bölüm

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK MUHASEBESİNDEN ENTEGRE FAALİYET RAPORUNA223

Mükrim Öksüz Demirgubuz

Giriş	223
Sürdürülebilirlik Muhasebesi.....	225
Çevre (Yeşil) Muhasebesi Kavramı	225
Sürdürülebilirlik Muhasebesi Kavramı ve Kavramsal Çerçevesi.....	226
Sürdürülebilirlik Muhasebesi Raporlaması ve Küresel Raporlama Girişimi	228
Sürdürülebilirlik Muhasebesi Raporlaması Yöntemleri.....	230
Entegre Raporlama.....	232
Entegre Raporlama Kavramı	232
Türkiye’de Entegre Raporlama	234
Muhasebe Denetimi ve Güvence Denetimi	235
Sürdürülebilirlik Muhasebesi, Raporlaması ve Entegre Raporlama.....	237
Muhasebe Denetimi, Güvence Denetimi ve Entegre Raporlama	239
Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Entegre Raporlamanın Sürdürülebilirliğe Negatif Etkisi	240
Sonuç	243
Kaynakça	244

14. Bölüm

LOJİSTİKTE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 247

Burcu Yaman Selçi - Gizem Geçgil

Giriş	247
Lojistik Ve Sürdürülebilir Lojistik Kavramları	249
Yeşil Lojistik.....	253
Tersine Lojistik	255
Yalın Lojistik	257
Sürdürülebilir Lojistik Paradoksu.....	258
Sonuç	261
Kaynakça	263

15. Bölüm

FİLM ENDÜSTRİSİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK..... 265

Cansu Öksüz Karademir

Giriş	265
Yaşasın Var Olmak İçin Film Çekiyoruz: Film Endüstrisinde Sürdürülebilirliğin Görünmeyen Yüzü	267
Dijital Platformların Sürdürülebilirlik Bağlamında Konumları	271
Dünya Film Endüstrisinde Sürdürülebilirliğe Yönelik Adımlar	273
Türkiye Sinemasında Sürdürülebilirliğin İlk Adımları: <i>Neandria ve Bir Zamanlar Gelecek: 2121</i>	280
Sonuç	282
Kaynakça	285

ZITLIKLARIN BİRLİKTELİĞİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Bahar Türk

Giriş

Sürdürülebilirlik kavramının çevre boyutunun insan ile zorunlu ilişkisini ortaya koymak için birçok tanım ve benzetme yapıldığı sıklıkla görülmektedir. Dünya üzerindeki bireylerin her hafta kendi ağırlığından daha fazla nesne ürettiği, dünya üzerindeki insan eliyle oluşturulmuş nesnelere ağırlığının gezegenimizdeki bitki ve hayvanların toplam ağırlığını aştığı gibi örnekler bunlardan sadece bazılarıdır. İnsanların dünya üzerindeki etkilerinin en üst noktaya ulaştığını vurgulamak için kullanılan antroposen çağ (insan çağı); doğanın insan ile zorlu savaşının çok daha zorlu hâle geldiği bir çağı işaret etmektedir (Ergen, 2021). Bu çağda, yaşam kalitesinden ödün vermeden hayatını sürdüren insanlığın yine aynı konforu korumak için doğayı/kaynakları acımasızca kullandığı ve tüketmeye devam ettiği acı sonuçlarıyla birlikte görülmektedir.

Diğer taraftan bu durumu iyileştirmek için uzun yıllardır mücadelesi verilen sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesi için çabalar sürmektedir. Gezegenimizi ve dolayısıyla bizleri etkileyen bu durum, gerçekliklerin tek tip bir süreçten ibaret olmadığını, iyinin ve kötünün birlikte var olduğunu ve olmaya devam edeceğini de göstermektedir. Vazgeçilmeyen hatta artan tüketim alışkanlıkları, teknolojik yeniliklerin getirdikleri (ya da götürdükleri), gelir adaletsizliğindeki artış gibi birçok gerçek, dünya üzerinde hızla artmaya devam ederken diğer taraftan sürdürülebilir kalkınma amaçları doğrultusunda birçok ülke ciddi adımlar atmaktadır. Yoksulluk ve açlıkla mücadele, iklim değişikliği ile savaş,

lardan itibaren verilmesi, mevcut müfredatların güncellenmesi oldukça önemlidir. Bu sayede geleceğin yetişkinleri olacak çocuklarımız sürdürülebilirlik anlayışını sahiplenerek gerekli farkındalık ve yetkinliği edinmiş olacaklardır. Araştırmaların da ortaya koyduğu gibi çocukluk döneminde doğa ile güçlü bağlar kurmayı başaran bireyler, yaşamları boyunca daha sürdürülebilir davranışlar ortaya koymaktadır (Somerville ve Williams, 2015; Ginsburg ve Audley, 2020).

Elbette çözüm önerileri tüketicilerle ve/veya pazarlama ile sınırlı değildir. Sürdürülebilirlik fikirlerini, eko-tasarım, şehir planlama, işletme yönetimi ve sosyal bilimler gibi çeşitli alanlarda uygulamak mümkündür. Örneğin, eko-tasarım sürecinde, ekonomik uygulanabilirlik ve çevresel sorumluluk gibi çelişen unsurların entegre edilmesi yoluyla sürdürülebilir ürün yeniliği oluşturularak gelişim sağlanabilir. Kent planlamasında çeşitli ölçeklerin, yoğunlukların ve kullanımların etkileşimi daha sürdürülebilir ve yaşanabilir topluluk sağlayabilir veya iş yönetiminde, sosyal, çevresel ve ekonomik hususların entegrasyonu ile sürdürülebilir iş uygulamalarına yol açabilir. Sosyal bilimlerde, farklı bakış açılarının, kültürlerin ve değerlerin entegrasyonu ile sürdürülebilir sosyal kalkınma ve uyum sağlayabilir. Gelinecek noktada tüm önerilerin karşılık bulması için öncelikle engelleri tespit etmek, mümkün olan en basit hâle getirmek ve davranışı yapılabılır kılmak en temel ve etkili çözüm önerisi olarak kabul edilmektedir.

Kaynakça

- Aytaç, Ö., & Tan, M. (2019). Arkadaşlık üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 345-359.
- Baudrillard, J. (2008). *Tüketim Toplumu, Söylenceleri ve Yapıları*, H. Deliceçaylı ve F.Keskin (Çev.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2010). *Nesneler Sistemi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Bigné, E., & Decrop, A. (2019). Paradoxes of postmodern tourists and innovation in tourism marketing. *The future of tourism: innovation and sustainability*, 131-154.
- Brown, S. (1995). Postmodern marketing. In *The marketing book* (pp. 57-70). London: Routledge.
- Bulut, Z. A., Kökalan Çımrın, F., & Doğan, O. (2017). Gender, generation and sustainable consumption: Exploring the behaviour of consumers from Izmir, Turkey. *International journal of consumer studies*, 41(6), 597-604.
- Cho, M., Bonn, M. A., & Han, S. J. (2018). Generation Z's Sustainable Volunteering: Motivations, Attitudes and Job Performance. *Sustainability*, 10(5), 1-16.

- Erdem, A. (2017). Postmodern pazarlama ve zıtlıkların birlikteliği. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(6), 254-266.
- Ergen, A. (2021). Antroposen çağında sürdürülebilir tüketim: engeller ve çözüm önerileri, EKOIQ, Erişim Tarihi 08.05.2023, <https://www.ekoiq.com/antroposen-caginda-surdurulebilir-tuketim-engeller-ve-cozum-onerileri/>.
- Eufrasia, M. (2016). Sustainability preservation: the coincidence of the opposites. *Sustainable Housing 2016*, 675-89.
- Firat, A. F. (1991). The Consumer in Postmodernity. *Advances in Consumer Research*, 18(1), 70-76.
- Firat, A. F., & Shultz, C. J. (1997). From segmentation to fragmentation: markets and marketing strategy in the postmodern era. *European Journal Of Marketing*, 31(3/4), 183-207.
- Firat, A. F., & Venkatesh, A. (1993). Postmodernity: The age of marketing. *International Journal of research in Marketing*, 10(3), 227-249.
- Firat, A. F., & Venkatesh, A. (1995). Liberatory postmodernism and the reenchantment of consumption. *Journal of consumer research*, 22(3), 239-267.
- Firat, A. F., Dholakia, N., & Venkatesh, A. (1995). Marketing in a postmodern world. *European journal of marketing*, 29(1), 40-56.
- Ghomshei, M. (2009). Postmodern sustainability. *International journal of engineering and interdisciplinary mathematics*, 1(2), 103-106.
- Ginsburg, J. L., & Audley, S. (2020). "You don't wanna teach little kids about climate change": Beliefs and Barriers to Sustainability Education in Early Childhood. *International Journal of Early Childhood Environmental Education*, 7(3), 42-61.
- Goneos-Malka, A., Grobler, A., & Strasheim, A. (2013). Suggesting new communication tactics using digital media to optimise postmodern traits in marketing. *Communicatio*, 39(1), 122-143.
- Güneş, S. (2011). Değer yaratma bağlamında güncel dört yenilik modeli. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(7), 71-89.
- Haanpää, L. (2007). Consumers' green commitment: indication of a postmodern lifestyle?. *International Journal of Consumer Studies*, 31(5), 478-486.
- Hamouda, M. (2012). Postmodernism and consumer psychology: transformation or break?. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2(1), 96-117.
- Hamouda, M. (2015). The postmodern consumer: an identity constructor?. In *Marketing Dynamism & Sustainability: Things Change, Things Stay the Same... Proceedings of the 2012 Academy of Marketing Science (AMS) Annual Conference* (pp. 612-620). Springer International Publishing.
- Hayta, A. B. (2014). Postmodern dönemin tüketim imajları: postmodern tüketim kültürü, tüketim kalıpları ve postmodern tüketici. *Tüketici Yazıları (IV)*, 9-31. Erişim adresi: https://www.tukcev.org.tr/images/uploads/tuketici_yazilari_4.pdf#page=10
- Hill, J., & Lee, H. H. (2012). Young Generation Y consumers' perceptions of sustainability in the apparel industry. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 16(4), 477-491.

- Karabıyık, H. Ç., & Elgün, M. N. (2022). A Comparative Theoretical Discussion on the Modern and Postmodern Consumer Behaviors. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 229-242.
- Kotilainen, K. (2019). Energy prosumers' role in the sustainable energy system. In *Affordable and Clean Energy* (pp. 1-14). Cham: Springer International Publishing.
- Köseoğlu, K. I., Ulusu, Y., & Yönet, Ö. (2023). Postmodern, Lüks Moda Tüketim Kültüründe Geleneksel Kadın İmgesi: Aysha Dergisi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(37), 161-188.
- Kuzu, A., & Özveren, H. (2011). Tüketilen tüketici. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, (2011-1), 61-72.
- Mahajan, G. (2020). What is customer value and how can you create it?. *Journal of Creating Value*, 6(1), 119-121.
- Mazur-Wierzbicka, E. (2019). Consumer behaviour against the changeability of the environment. *International Conference on Applied REsearch in Business, Management and Economics*. (pp. 81-91). 12-14 December, Barcelona, Spain. Erişim adresi: <https://www.dpublication.com/wp-content/uploads/2020/05/433.pdf>
- Nath, B. (2008). A heuristic for setting effective standards to ensure global environmental sustainability. *Environment, development and sustainability*, 10(4), 471-486.
- Odabaşı, Y. (2009). Postmodern pazarlama. İstanbul: MediaCat Yayınları.
- Odabaşı, Y. (2018). LOHAS yaşam biçimi ve tüketiciler, BrandMap, Temmuz-Ağustos 2018.
- Odabaşı, Y. (2020). Postmodern pazarlamayı anlamak: değişimler, yönelimler, esintiler. İstanbul: AABir Yayınları.
- Özsevgeç, Y. (2017). Postmodernizm üzerine. *Journal of International Social Research*, 10(54),135-142.
- Proctor, T., & Kitchen, P. (2002). Communication in postmodern integrated marketing. *Corporate Communications: An International Journal*, 7(3), 144-154.
- Simmons, G. (2008). Marketing to postmodern consumers: introducing the internet chameleon. *European Journal of Marketing*, 42(3/4), 299-310.
- Solomon, M.R., Bamossy, G., Askegaard, S. & Hogg, M.K. (Eds) (2006). Consumer Behaviour: A European Perspective, 6th edition, Harlow: Prentice Hall.
- Somerville, M., & Williams, C. (2015). Sustainability education in early childhood: An updated review of research in the field. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 16(2), 102-117.
- Terzi, A. (2020). Post-truth kavramı ve türkçe karşılıkları üzerine. *Türk Dili*, 69(820), 80-86.
- Ulucak, R., Yücel, A. G., & Koçak, E. (2019). The process of sustainability: from past to present. In *Environmental kuznets curve (EKC)* (pp. 37-53). Academic Press.
- Urh, B. (2015). Lifestyle of Health and sustainability-the importance of health consciousness impact on LOHAS market growth in ecotourism. *Quaestus Multidisciplinary Research Journal* (6), 167-177.

ÇEVİRİM İÇİ ALIŞVERİŞ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Tuğba Yıldız

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte tüketicilerin e-ticaret, çevrim içi bilgi alma ve uzaktan çalışma gibi internet tabanlı uygulamalara erişimi önemli ölçüde artmıştır (El Moussaoui, vd., 2023). Giderek daha fazla işletme, e-ticaretin bir parçası olarak faaliyet göstermekte ve müşterilere çevrim içi olarak ürün ve hizmet sunmaktadır. Yüksek rekabet ortamı işletmeleri değişiklikler sunmaya ve sürekli değişen müşteri ihtiyaçlarına uyum sağlamaya zorlamaktadır. İşletmeleri büyük değişiklikleri zorlayan en güçlü etkenlerden biri Endüstri 4.0'dır. Endüstri 4.0 döneminde nesne ve insanlar arasındaki bağlantıda internet kullanımı dikkat çekmektedir. İnternetin artan rolü ile birlikte günümüzde, çevrim içi olarak faaliyet göstermeyen işletmeler daha az görünmektedir. Çoğu müşterinin ürün ve bilgi alırken internete başvurması göz önünde bulundurulduğunda çevrim içi ortamda yer almak her geçen gün gerekli hâle gelmektedir (Ingaldi ve Ulewicz, 2019). İnternet, doğası gereği, pazar şeffaflığını artırmaktadır. Böylece müşteriler, kendilerine sunulan teklifler hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilmektedir. Çevrim içi alışveriş, işletmelerin tüketicilere küresel ve doğrudan ulaşmasını sağlamaktadır. Çevrim içi olarak yapılan ticaret ile ürün bilgilerinin hızlı iletilmesi ve yayılması gibi fırsatlar ortaya çıkmaktadır. İş süreçlerini hızlandırmak, maliyetleri düşürmek, yeni müşterilere ulaşmak, iş modelleri ve pazarlar geliştirmek bu fırsatlardan bazılarıdır. İnternet ve e-ticaret, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesinde etkili olmaktadır. Ancak sürdürülebilirlik açısından önemli olan çevrim içi iş süreçlerinin nasıl tasarlandığıdır. Çünkü teknolojinin kendisi değil bunun yerine tasa-

İade için ise tüm giyim imalatçıları için bağlayıcı olan beden bilgileri ve işleyen bir çevrim içi beden danışma hizmeti sağlanarak özellikle giysiler için olmak üzere, iadelerinin oranı azaltılabilir. İadelerin azalması için esas olarak üreticiler web sitelerini yeniden tasarlayabilirler (Sievering, 2020). Ayrıca iade sürecinde ek kâğıt belgelerin oluşturulması ile çevreye duyarlı olunabilir. Ayrıca ambalajın sürdürülebilirlikteki önemli rolü göz önünde bulundurularak ürünlerin aynı kutu veya paket içerisinde iadesi mümkün olacak şekilde tasarlanmalıdır. Sürdürülebilir malzemelerden yapılan ambalajlar, atığın azaltılmasına yardımcı olmaktadır (Kawa ve Pierański, 2021). Ambalaj malzemelerinin orijinal hâllerinden birden fazla kullanılmasının sağlanmalıdır. Diğer yandan ambalaj ağırlığını veya boyutunu azaltmak veya kullanılan malzeme miktarını azaltılmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca ambalaj atıklarını mekanik veya kimyasal olarak yeni malzemelere dönüştürülmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Son olarak paketleme noktasında markalar geleneksel plastik malzemelerin biyolojik olarak parçalanabilen ve kompostlanabilir alternatiflerle değiştirildiği paketleme çözümlerine yatırım yapması sürdürülebilirlik için etkili bir yöntem olabilmektedir (Jestratijevic, vd., 2022). Çevresel hususlara dikkat etmek işletmelerin karbon ayak izlerini azaltmalarına ve kaynakları korumalarına yardımcı olmaktadır. Sürdürülebilir uygulamaları takip etmek, bir şirketin itibarını ve marka imajı artırmaktadır (James ve Kurian, 2021).

Kaynakça

- Afif, K., Rebolledo, C., & Roy, J. (2022). Drivers, barriers and performance outcomes of sustainable packaging: a systematic literature review. *British Food Journal*, 124(3), 915-935.
- Barone, A. S., Matheus, J. R. V., de Souza, T. S. P., Moreira, R. F. A., & Fai, A. E. C. (2021). Green-based active packaging: Opportunities beyond COVID-19, food applications, and perspectives in circular economy—A brief review. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 20(5), 4881-4905.
- Bertram, R. F., & Chi, T. (2018). A study of companies' business responses to fashion e-commerce's environmental impact. *International Journal of Fashion Design, Technology and Education*, 11(2), 254-264.
- Carrillo, J. E., Vakharia, A. J., & Wang, R. (2014). Environmental implications for online retailing. *European Journal of Operational Research*, 239(3), 744-755.
- Chen, X., Sun, X., Yan, D., & Wen, D. (2020). Perceived sustainability and customer engagement in the online shopping environment: The rational and emotional perspectives. *Sustainability*, 12(7), 2674, 1-16.

- Choi, D., Chung, C. Y., & Young, J. (2019). Sustainable online shopping logistics for customer satisfaction and repeat purchasing behavior: Evidence from China. *Sustainability*, 11(20), 5626, 1-20.
- Cullinane, S., & Cullinane, K. (2021). The logistics of online clothing returns in sweden and how to reduce its environmental impact. *Journal of Service Science and Management*, 14(01), 72-95.
- de Araújo, A. C., Matsuoka, E. M., Ung, J. E., Massote, A., & Sampaio, M. (2018). An exploratory study on the returns management process in an online retailer. *International Journal of Logistics Research and Applications*, 21(3), 345-362.
- Del Borghi, A., Parodi, S., Moreschi, L., & Gallo, M. (2021). Sustainable packaging: An evaluation of crates for food through a life cycle approach. *The International Journal of Life Cycle Assessment*, 26, 753-766.
- Duan, H., Song, G., Qu, S., Dong, X., & Xu, M. (2019). Post-consumer packaging waste from express delivery in China. *Resources, Conservation and Recycling*, 144, 137-143.
- Dutta, P., Mishra, A., Khandelwal, S., & Katthawala, I. (2020). A multiobjective optimization model for sustainable reverse logistics in Indian E-commerce market. *Journal of Cleaner Production*, 249, 119348, 1-13.
- El Moussaoui, A. E., Benbba, B., Jaegler, A., El Moussaoui, T., El Andaloussi, Z., & Chakir, L. (2023). Consumer perceptions of online shopping and willingness to use pick-up points: A case study of Morocco. *Sustainability*, 15(9), 7405, 1-19.
- Fichter, K. (2002). E-commerce: Sorting out the environmental consequences. *Journal of Industrial Ecology*, 6(2), 25-41.
- Fidlerová, H., Makyšová, H., Sklenářová, L., & Bajdor, P. (2021). Streamlining packaging as part of sustainable reverse logistics processes. *Acta Logistica*, 8(4), 423-433.
- García-Arca, J., González-Portela Garrido, A. T., & Prado-Prado, J. C. (2017). "Sustainable packaging logistics". The link between sustainability and competitiveness in supply chains. *Sustainability*, 9(7), 1098, 1-17.
- Gareiou, Z., Chroni, C., Kontoleon, K., El Bachawati, M., Saba, M., Herrero Martin, R., & Zervas, E. (2022). Awareness of citizens for the single-use plastics: comparison between a high-income and an upper-middle-income economy of the Easter Mediterranean region, Greece and Lebanon. *Sustainability*, 14(3), 1912, 1-35.
- Hjort, K., Hellström, D., Karlsson, S., & Oghazi, P. (2019). Typology of practices for managing consumer returns in internet retailing. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 49(7), 767-790.
- Ijaz, M. F., & Rhee, J. (2018). Constituents and consequences of Online-shopping in Sustainable E-Business: An experimental study of Online-Shopping Malls. *Sustainability*, 10(10), 3756, 1-24.
- Ingaldi, M., & Ulewicz, R. (2019). How to make e-commerce more successful by use of Kano's model to assess customer satisfaction in terms of sustainable development. *Sustainability*, 11(18), 4830, 1-22.
- Jaller, M., & Pahwa, A. (2020). Evaluating the environmental impacts of online shopping: A behavioral and transportation approach. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 80, 102223, 1-15.

- James, F., & Kurian, A. (2021). Sustainable Packaging: A Study on Consumer Perception on Sustainable Packaging Options in E-Commerce Industry. *Nveo-Natural Volatiles & Essential Oils Journal* | Nveo, 10547-10559.
- Jestratijevic, I., Maystorovich, I., & Vrabič-Brodnjak, U. (2022). The 7 Rs sustainable packaging framework: Systematic review of sustainable packaging solutions in the apparel and footwear industry. *Sustainable Production and Consumption*, 30, 331-340.
- Kawa, A., & Pierański, B. (2021). Green logistics in e-commerce. *LogForum*, 17(2), 183-192.
- Khalil, H. A., Davoudpour, Y., Saurabh, C. K., Hossain, M. S., Adnan, A. S., Dungani, R., ... & Haafiz, M. K. M. (2016). A review on nanocellulosic fibres as new material for sustainable packaging: Process and applications. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 64, 823-836.
- Kitukutha, N., & Widyatama, R. (2020). Impact of TV media on e-commerce growth and performance in developing countries. *Selye e-studies*, 11(1), 42-54.
- Koiwanit, J. (2018). Analysis of environmental impacts of drone delivery on an online shopping system. *Advances in Climate Change Research*, 9(3), 201-207.
- Kuo, T. C., Chiu, M. C., Chung, W. H., & Yang, T. I. (2019). The circular economy of LCD panel shipping in a packaging logistics system. *Resources, Conservation and Recycling*, 149, 435-444.
- Lai, N. Y. G., Kuah, A. T., Kim, C. H., & Wong, K. H. (2022). Toward sustainable express deliveries for online shopping: Reusing packaging materials through reverse logistics. *Thunderbird International Business Review*, 64(4), 351-362.
- Lee, C. M. J., & Chong, C. C. (2023). A Study on Consumer Preference towards the Improvements in Online Shopping Overpackaging. In *CoMBInES-Conference on Management, Business, Innovation, Education and Social Sciences*, 3(1), 368-378.
- Lindh, H., Olsson, A., & Williams, H. (2016). Consumer perceptions of food packaging: contributing to or counteracting environmentally sustainable development?. *Packaging Technology and Science*, 29(1), 3-23.
- Martinho, G., Pires, A., Portela, G., & Fonseca, M. (2015). Factors affecting consumers' choices concerning sustainable packaging during product purchase and recycling. *Resources, Conservation and Recycling*, 103, 58-68.
- Monnot, E., Reniou, F., Parguel, B., & Elgaaied-Gambier, L. (2019). "Thinking outside the packaging box": Should brands consider store shelf context when eliminating overpackaging?. *Journal of Business Ethics*, 154, 355-370.
- Oláh, J., Kitukutha, N., Haddad, H., Pakurár, M., Máté, D., & Popp, J. (2018). Achieving sustainable e-commerce in environmental, social and economic dimensions by taking possible trade-offs. *Sustainability*, 11(1), 89, 1-22.
- Rai, H. B. (2021). The net environmental impact of online shopping, beyond the substitution bias. *Journal of Transport Geography*, 93, 103058, 1-12.
- Richnák, P., & Gubová, K. (2021). Green and reverse logistics in conditions of sustainable development in enterprises in Slovakia. *Sustainability*, 13(2), 581, 1-23.
- Rosqvist, L. S., & Hiselius, L. W. (2016). Online shopping habits and the potential for reductions in carbon dioxide emissions from passenger transport. *Journal of Cleaner Production*, 131, 163-169.

- Sievering, O. (2020). The environmental impact of shopping via the internet. In *Central and Eastern European eDem and eGov Days*, 33-42.
- Silva, N., & Molina-Besch, K. (2023). Replacing plastic with corrugated cardboard: A carbon footprint analysis of disposable packaging in a B2B global supply chain—A case study. *Resources, Conservation and Recycling*, 191, 106871, 1-10.
- Singhry, H. B. (2015). An extended model of sustainable development from sustainable sourcing to sustainable reverse logistics: A supply chain perspective. *International Journal of Supply Chain Management*, 4(4), 115-125.
- Spruit, D., & Almenar, E. (2021). First market study in e-commerce food packaging: Resources, performance, and trends. *Food Packaging and Shelf Life*, 29, 100698, 1-9.
- Su, D. N., Duong, T. H., Dinh, M. T. T., Nguyen-Phuoc, D. Q., & Johnson, L. W. (2021). Behavior towards shopping at retailers practicing sustainable grocery packaging: The influences of intra-personal and retailer-based contextual factors. *Journal of Cleaner Production*, 279, 123683, 1-12.
- Tian, X., & Sarkis, J. (2022). Emission burden concerns for online shopping returns. *Nature Climate Change*, 12(1), 2-3.
- Tiwari, S., & Singh, P. (2011, April). Environmental impacts of e-commerce. In *International Conference on Environment Science and Engineering*, 8, 202-207.
- Tyagi, V., & Dhingra, V. (2021). Return policy of e-retailers: An extensive review. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 27(2), 1316-1336.
- Xie, M. (2021). Discussion on the design and performance of the whole packaging box of environmentally friendly packaging materials. *Advances in Materials Science and Engineering*, 1-13.
- Xie, G., Huang, L., Apostolidis, C., Huang, Z., Cai, W., & Li, G. (2021). Assessing consumer preference for overpackaging solutions in e-commerce. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(15), 7951, 1-21.
- Xu, Q., Shao, Z., & He, Y. (2020). Optimal delivery strategies for packing box recycling in online platforms. *Journal of Cleaner Production*, 276, 124273, 1-12.
- Vadakkepatt, G. G., Winterich, K. P., Mittal, V., Zinn, W., Beitelspacher, L., Aloysius, J., ... & Reilman, J. (2021). Sustainable retailing. *Journal of Retailing*, 97(1), 62-80.
- Zhang, D., Frei, R., Wills, G., Gerding, E., Bayer, S., & Senyo, P. K. (2023). Strategies and practices to reduce the ecological impact of product returns: An environmental sustainability framework for multichannel retail. *Business Strategy and the Environment*, 1-26.
- Zielińska, A. (2020). A comparative analysis of reverse logistics implementation for waste management in Poland and other European Union countries. *Journal of International Studies*, 13(4), 171-183.

MODA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Selin Ögel Aydın

Giriş

Sürdürülebilirlik, dünyanın doğal kaynakları tüketmenin önemini ve sürdürülebilir kalkınma ihtiyacını fark etmesiyle popüler hâle gelen bir terim olmuştur (Borowy, 2013). Sürdürülebilirlik, zaman içinde insan talepleri ile üretken kapasite arasındaki ilişkiyi ifade ettiği kadar gelişimin çeşitli aşamalarında insan refahını da ele almaktadır (Norton, 1992). Sanayileşmenin ve iklim değişikliğinin artan hızıyla birlikte, çevresel bozulma endişe verici boyutlara ulaşmıştır. İklim değişikliğinin sonuçları da toplumsal refahı tehdit eden faktörler olarak değerlendirilmektedir. Moda endüstrisi ise sera gazı emisyonlarına ve iklim değişikliğine neden olan en önemli endüstrilerden biridir. Bu bağlamda, küresel moda endüstrisinin çevresel ve sosyal etkisine ilişkin artan endişe ortamında, sürdürülebilirliğin moda uygulanması önem arz etmektedir. Moda endüstrisi yüksek tüketim, atık üretimi/imhası ve sürdürülemez uygulamalarla bu sorunlara yol açmaktadır. Sürdürülebilir moda yaklaşımı ise sosyal ve çevreye duyarlı ürünler tasarlayarak, yaratarak ve pazarlayarak bu sorunları çözmeyi amaçlamaktadır (Ray ve Nayak, 2023).

Moda ürünleri çok işlevli olmakla birlikte, bireyler için sosyal değer ifade etmektedir. Bu değer sadece sıcaklık, koruma veya yalınlık gibi faydacı ihtiyaçları karşılayan işlevsel özellikli giysilerden elde edilmemektedir. Moda ürünleri, psikolojik kökenli ihtiyaç, haz ve arzuları tatmin etme yeteneği olan, çok daha değerli işlevler sağlamaktadır (Solomon ve Rabolt, 2004). Bu noktada sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için tüketimin çok daha geniş değerlendirilmesi gerekmektedir

Diğer yandan moda endüstrisi uzmanlarının, moda sürdürülebilirliğinin çevresel boyutlarının ötesinde, ağırlıklı olarak malzeme ekolojisi ve üretim süreçlerine ilişkin ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelere odaklandığı görülmektedir. Oysa ki şirket, gelenek, ekolojik farkındalık ve etik gibi değerlerin güçlendirilmesi şirketlerin bütün fonksiyonlarını kapsmalıdır. Moda endüstrisi daha sürdürülebilir hâle getirilmeli ve döngüsel ekonominin ilkelerini uygulayabilmelidir. Yeniden üretim süreçlerinde büyük tasarım ve teknolojik uzmanlığa yönelik maliyetli talebin üstesinden gelmeye çalışarak kullanılmış giysilerin toplanması için bir sistem oluşturulabilir. Bu noktada doğru pazarlama hamleleri ile bu yeniden üretilmiş ürünlere olan ilgi de artırılabilir.

Kaynakça

- Aguilera, R. V., Rupp, D. E., Williams, C. A., & Ganapathi, J. (2007). Putting the S back in corporate social responsibility: A multilevel theory of social change in organizations. *Academy of management review*, 32(3), 836-863.
- Atthirawong, W., & Panprung, W. A. (2017). Study on the Consumers' Buying Behavior towards Green Products in Bangkok. *Int. J. Manag. Appl. Sci*, 3, 26-31.
- Bansal, P., & Roth, K. (2000). Why companies go green: A model of ecological responsiveness. *Academy of management journal*, 43(4), 717-736.
- Barry, J., & Gironda, J. T. (2019). Operationalizing thought leadership for online B2B marketing. *Industrial Marketing Management*.
- Beard, N. D. (2008). The branding of ethical fashion and the consumer: a luxury niche or mass-market reality?. *Fashion Theory*, 12(4), 447-467.
- Berens Baker, L. (2016). *Laser cutting for fashion and textiles*. Laurence King Publishing.
- Berry, H., & McEachern, M. (2005). Informing ethical consumers. In *The ethical consumer* (pp. 69-88). SAGE Publications Inc..
- Bhardwaj, V., & Fairhurst, A. (2010). Fast fashion: response to changes in the fashion industry. *The international review of retail, distribution and consumer research*, 20(1), 165-173.
- Borowy, I. (2013). *Defining sustainable development for our common future: A history of the World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission)*. Routledge.
- Chan, T. Y., & Wong, C. W. (2012). The consumption side of sustainable fashion supply chain: Understanding fashion consumer eco-fashion consumption decision. *Journal of fashion marketing and management: an international journal*, 16(2), 193-215.
- Claxton, S., & Kent, A. (2020). The management of sustainable fashion design strategies: An analysis of the designer's role. *Journal of Cleaner Production*, 268, 122112.

- Comin, L. C., Aguiar, C. C., Sehnem, S., Yusliza, M. Y., Cazella, C. F., & Julkovski, D. J. (2020). Sustainable business models: a literature review. *Benchmarking: An International Journal*, 27(7), 2028-2047.
- D'Astous, A., & Legendre, A. (2009). Understanding consumers' ethical justifications: A scale for appraising consumers' reasons for not behaving ethically. *Journal of business ethics*, 87, 255-268.
- Daukantienė, V. (2023). Analysis of the sustainability aspects of fashion: a literature review. *Textile Research Journal*, 93(3-4), 991-1002.
- Daukantienė, V. (2023). Analysis of the sustainability aspects of fashion: a literature review. *Textile Research Journal*, 93(3-4), 991-1002.
- De Medeiros, J. F., Ribeiro, J. L. D., & Cortimiglia, M. N. (2014). Success factors for environmentally sustainable product innovation: a systematic literature review. *Journal of cleaner production*, 65, 76-86.
- Devendorf, L., Wu, S., & Friske, M. (2023). Making Design Tools Like a Weaver: Four Rules. *XRDS: Crossroads, The ACM Magazine for Students*, 29(4), 54-58.
- Devinney, T. M., Auger, P., & Eckhardt, G. M. (2010). *The myth of the ethical consumer hardback with DVD*. Cambridge University Press.
- Fletcher, K. (2013). *Sustainable fashion and textiles: design journeys*. Routledge.
- Fletcher, K., & Grose, L. (2012). *Fashion & sustainability: Design for change*. Hachette UK.
- Freudenreich, B., Lüdeke-Freund, F., & Schaltegger, S. (2020). A stakeholder theory perspective on business models: Value creation for sustainability. *Journal of Business Ethics*, 166, 3-18.
- Gatersleben, B., Steg, L., & Vlek, C. (2002). Measurement and determinants of environmentally significant consumer behavior. *Environment and behavior*, 34(3), 335-362.
- Gleim, M. R., Smith, J. S., Andrews, D., & Cronin Jr, J. J. (2013). Against the green: A multi-method examination of the barriers to green consumption. *Journal of retailing*, 89(1), 44-61.
- Helmold, M. (2022). B2B and B2C Marketing. In *Performance Excellence in Marketing, Sales and Pricing: Leveraging Change, Lean and Innovation Management* (pp. 45-49). Cham: Springer International Publishing.
- Heuer, M., & Becker-Leifhold, C. (Eds.). (2018). *Eco-friendly and fair: Fast fashion and consumer behaviour*. Routledge.
- Hill, J., & Lee, H. H. (2012). Young Generation Y consumers' perceptions of sustainability in the apparel industry. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 16(4), 477-491.
- Joy, A., Sherry Jr, J. F., Venkatesh, A., Wang, J., & Chan, R. (2012). Fast fashion, sustainability, and the ethical appeal of luxury brands. *Fashion theory*, 16(3), 273-295.
- Kaiser, S. B., & Green, D. N. (2021). *Fashion and cultural studies*. Bloomsbury Publishing.
- Kapferer, J. N., & Michaut-Denizeau, A. (2014). Is luxury compatible with sustainability? Luxury consumers' viewpoint. *Journal of Brand Management*, 21(1), 1-22.
- Kasser, T., Ryan, R. M., Couchman, C. E., & Sheldon, K. M. (2004). Materialistic values: Their causes and consequences.

- Kozłowski, A., Bardecki, M., & Searcy, C. (2019). Tools for sustainable fashion design: An analysis of their fitness for purpose. *Sustainability*, 11(13), 3581.
- Langenwalter, G. A. (2009). Planet First. *Industrial management*, 51(4).
- Mihm, B. (2010). Fast fashion in a flat world: Global sourcing strategies. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, 9(6).
- Mio, C., Panfilo, S., & Blundo, B. (2020). Sustainable development goals and the strategic role of business: A systematic literature review. *Business Strategy and the Environment*, 29(8), 3220-3245.
- Moser, A. K. (2015). Thinking green, buying green? Drivers of pro-environmental purchasing behavior. *Journal of consumer marketing*, 32(3), 167-175.
- Niinimäki, K., Peters, G., Dahlbo, H., Perry, P., Rissanen, T., & Gwilt, A. (2020). The environmental price of fast fashion. *Nature Reviews Earth & Environment*, 1(4), 189-200.
- Norton, B. (1992). Sustainability, human welfare, and ecosystem health. *Environmental values*, 1(2), 97-111.
- Nosratabadi, S., Mosavi, A., Shamshirband, S., Zavadskas, E. K., Rakotonirainy, A., & Chau, K. W. (2019). Sustainable business models: A review. *Sustainability*, 11(6), 1663.
- Osborn, A. (1999). Heeding the voice of the community. *The Daily Telegraph*, 27, 32.
- Partridge, D. J. 2011. "Activist Capitalism and Supply Chain Citizenship: Producing Ethical Regimes and Ready-to-Wear Clothes." *Current Anthropology* 52(S3): S97–S111.
- Peattie, K. (2010). Green consumption: behavior and norms. *Annual review of environment and resources*, 35, 195-228.
- Perry, A., & Chung, T. (2016). Understand attitude-behavior gaps and benefit-behavior connections in Eco-Apparel. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 20(1), 105-119.
- Rathinamoorthy, R. (2019). Consumer's awareness on sustainable fashion. *Sustainable fashion: Consumer awareness and education*, 1-36.
- Ray, S., & Nayak, L. (2023). Marketing Sustainable Fashion: Trends and Future Directions. *Sustainability*, 15(7), 6202.
- Raymond Byrne, M., & Polonsky, M. J. (2001). Impediments to consumer adoption of sustainable transportation: alternative fuel vehicles. *International Journal of Operations & Production Management*, 21(12), 1521-1538.
- Salmeron, J. L., & Hurtado, J. M. (2006). Modelling the reasons to establish B2C in the fashion industry. *Technovation*, 26(7), 865-872.
- Seidman, D. (2007). *How: Why how we do anything means everything... in business (and in life)*. John Wiley & Sons.
- Sharma, A. (2020). Sustainability research in business-to-business markets: An agenda for inquiry. *Industrial Marketing Management*, 88, 323-329.
- Sharma, N., Saha, R., & Rameshwar, R. (2019). "I don't buy LED bulbs but I switch off the lights": Green consumption versus sustainable consumption. *Journal of Indian Business Research*, 11(2), 138-161.

- Simmel, G. (1957). Fashion. *American journal of sociology*, 62(6), 541-558.
- Simmel, G. (2020). Fashion. In *Fashion Theory* (pp. 92-101). Routledge.
- Smith, N. C., & Quelch, J. A. (1993). Ethics in Marketing. Homewood, IL: Richard D. Irwin.
- Spielmann, N. (2021). Green is the new white: How virtue motivates green product purchase. *Journal of Business Ethics*, 173, 759-776.
- Vermeir, I., & Verbeke, W. (2008). Sustainable food consumption among young adults in Belgium: Theory of planned behaviour and the role of confidence and values. *Ecological economics*, 64(3), 542-553.
- Vogel, D. J. (2005). Is there a market for virtue?: The business case for corporate social responsibility. *California management review*, 47(4), 19-45.
- Woodside, A. G., & Fine, M. B. (2019). Sustainable fashion themes in luxury brand storytelling: The sustainability fashion research grid. *Journal of Global Fashion Marketing*, 10(2), 111-128.

İKİNCİ EL ÜRÜNLER İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR TÜKETİME DESTEK OLUYOR MUYUZ?

Aygül Arslan - Sevtap Ünal

Giriş

İkinci el satın alımlar, başkalarına ait malları farklı yöntemlerle edinmek veya takas etmek anlamına gelir. İkinci el piyasası, geniş bir ürün yelpazesi sunarak günlük hayatın bir parçası hâline gelmiş ve tüketicilerin sadece düşük fiyatlar nedeni ile tercih etmediği, yeni bir ticaret platformu hâline gelmiştir. İkinci el satın alımlar, aşırı tüketimin çevresel etkilerini azaltarak yeniden kullanımı teşvik eder ve ürünlerin satın alma ve elden çıkarma süreçlerini minimuma indirir. Bu nedenle ikinci el satın alımlar, sadece aşırı tüketimi değil aynı zamanda ürünlerin kullanım sürelerini tamamlamadan elden çıkarılma oranını da azaltarak tüketimin sürdürülebilir olmasına yardımcı olur. Bu nedenle ikinci el satın alımlar, bir zamanlar marjinal bir ticaret şekli olarak görülse de günümüzde tüketimin sürdürülebilir olmasına katkıda bulunarak yeniden kullanımı, geri kazanımı ve geri dönüşümü kabul edilebilir hâle getiren bir tüketim şeklidir.

Sürdürülebilir tüketim hem bugünün hem de gelecek nesillerin yaşam kalitesini arttıran mal ve hizmet süreçleri ile büyümeyi amaçlar. Bu amaç doğrultusunda tüketicilerin tüketim alışkanlıklarını değiştirerek sürdürülebilir hâle getirmeleri gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde yaygın olan kısa ömürlü ürün kullanımına dayanan hızlı tüketim eğilimi, sürdürülebilir toplum hedeflerine ulaşmak için tersine çevrilmelidir. Bu noktada ikinci el satın alımlar, sürdürülebilir tüketim hedeflerinin gerçekleştirilmesine yeniden kullanım sağlaması ve atığı azaltması yönüyle katkıda

Kaynakça

- Anna, M., Guarino, F., Longo, S., Ferraro, M., ve Cellura, M. (2019). Energy and environmental benefits of circular economy strategies: The case study of reusing used batteries from electric vehicles. *Journal of Energy Storage*, 100845. <https://doi.org/10.1016/j.est.2019.100845>
- Akan, A. (2021). Tüketici Dünyasının Geleceği. <https://www.pwc.com.tr/tr/sectorler/Perakende-T%C3%BCketici/tuketici-dunyasinin-gelecegi.pdf> (Erişim Tarihi: 17.07.2023)
- Borusiak, B., Szymkowiak, A., Horska, E., Raszka, N., ve Zelichowska, E. (2020). Towards building sustainable consumption: A study of second-hand buying intentions. *Sustainability (Switzerland)*, 12(3). <https://doi.org/10.3390/su12030875>
- Caradonna, J. L. (2014). *Sustainability A History*. Oxford University Press, New York.
- Cervellon, M. C., Carey, L., ve Harms, T. (2012). Something old, something used: Determinants of women's purchase of vintage fashion vs second-hand fashion. *International Journal of Retail and Distribution Management*, 40(12), 956–974. <https://doi.org/10.1108/09590551211274946>
- Cohen, M. J. (2016). *The Future of Consumer Society*. The Future of Consumer Society. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198768555.001.0001>
- Dincer, I., ve Rosen, M. A. (1999). Energy, environment and sustainable development. *Applied Energy*, 64(1–4), 427–440. [https://doi.org/10.1016/S0306-2619\(99\)00111-7](https://doi.org/10.1016/S0306-2619(99)00111-7)
- Diken. (2021). Zonguldak'taki 'çöp dağı' dalgalarla denize sürükleniyor: Şırıngalar, kan alma tüpleri, plastik. <https://www.diken.com.tr/zonguldaktaki-cop-dagi-dalgalarla-denize-surukleniyor-siringalar-kan-alma-tupleri-plastik/> (Erişim Tarihi: 20.07.2023)
- European Environment Agency. (2021). Endüstriyel kirliliği azaltma zorluğu. <https://www.eea.europa.eu/tr/isaretler/aca-isaretler-2020/articles/endustriyel-kirilig-azaltma-zorlugu> (Erişim Tarihi: 20.07.2023)
- Haberler.com. (2023). Renault, Türkiye'de yenilenmiş ikinci el otomobil satışına başlıyor. <https://www.haberler.com/haberler/renault-turkiye-de-yenilenmis-ikinci-el-otomobil-satisina-basliyor-16169206-haberi/> (Erişim Tarihi: 28.07.2023)
- Herjanto, H., Scheller-Sampson, J., ve Erickson, E. (2016). The Increasing Phenomenon of Second-Hand Clothes Purchase: Insights From the Literature. *Journal Manajemen Dan Kewirausahaan*, 18(1), 1–15. <https://doi.org/10.9744/jmk.18.1.1-15>
- Hur, E. (2020). Rebirth fashion: Secondhand clothing consumption values and perceived risks, *Journal of Cleaner Production*, 273, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.122951>
- Guiot, D., ve Roux, D. (2010). A second-hand shoppers' motivation scale: antecedents, consequences, and implications for retailers. *Journal of Retailing*, 86(4), 355–371. <https://doi.org/10.1016/j.jretai.2010.08.002>
- Jenkins, I., ve Schröder, R. (2012). Sustainability in tourism: A multidisciplinary approach. In *Sustainability in Tourism: A Multidisciplinary Approach*. <https://doi.org/10.1007/978-3-8349-7043-5>

- Kemper, J. A., Hall, C. M., ve Ballantine, P. W. (2019). Marketing and sustainability: business as usual or changing worldviews? *Sustainability (Switzerland)*, 11(3), 1–17. <https://doi.org/10.3390/su11030780>
- Kozar, J. M. ve Hiller Connell, K. Y. (2013). Socially and environmentally responsible apparel consumption: knowledge, attitudes, and behaviors. *Social Responsibility Journal*, 9(2), 315–324. [10.1108/srj-09-2011-0076](https://doi.org/10.1108/srj-09-2011-0076)
- Kurian, G. (2014). Consumer Society. In *The Encyclopedia of Political Science*. <https://doi.org/10.4135/9781608712434.n317>
- Mkono, M. (2020). Eco-hypocrisy and inauthenticity: Criticisms and confessions of the eco-conscious tourist/traveller, *Annals of Tourism Research*, 84. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102967>
- Newbould, K. (2022). New report suggests sustainable, social shopping future. <https://www.prolificnorth.co.uk/news/new-report-suggests-sustainable-social-shopping-future/> (Erişim Tarihi:12.07.2023)
- Nguyen, T., Ngamsiriudom, W., Pelton, L. ve Dubinsky, A. J. (2015). Interrelationships among facets of self, motivation, and conspicuous and sustainable consumption behaviour, *International Journal of Business Science & Applied Management (IJBS AM)*, 10 (2), 16-31.
- Padmavathy, C., Swapana, M., ve Paul, J. (2019). Online second-hand shopping motivation – Conceptualization, scale development, and validation. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 51, 19–32. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.05.014>
- Parguel, B., Lunardo, R., ve Benoit-Moreau, F. (2017). Sustainability of the sharing economy in question: when second-hand peer-to-peer platforms stimulate indulgent consumption. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, 48–57. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.03.029>
- Reisch, L. A., ve Thøgersen, J. (2017). *Handbook of Research on Sustainable* (L. A. Reisch ve J. Thøgersen (ed.). Edward Elgar Publishing Limited.
- Schaefer, A., ve Crane, A. (2005). Addressing sustainability and consumption. *Journal of Macromarketing*, 25(1), 76–92. <https://doi.org/10.1177/0276146705274987>
- Sharma, M., ve Rani, L. (2014). Environmentally Sustainable Consumption: A Review and Agenda for Future Research. *Global Journal of Finance and Management*, 6(4), 367–374.
- Silva, S.C., Santos, A., Duarte, P. and Vlačić, B. (2021), "The role of social embarrassment, sustainability, familiarity and perception of hygiene in second-hand clothing purchase experience", *International Journal of Retail & Distribution Management*, 6(10), 717-734. <https://doi.org/10.1108/IJRDM-09-2020-0356>
- Swain, R. B., ve Sweet, S. (2021). *Sustainable Consumption and Production, Volume II Circular Economy and Beyond*. Palgrave Macmillan, Switzerland.
- UNEP. (2001) *Consumption Opportunities: Strategies for Change*. United Nations Environment Programme, Paris.

- Utikad. (2013). Lojistik Firmalarının Yeşil Olması İçin 10 Temel Neden. <https://www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/11348/lojistik-firmalarinin-yesil-olmasi-icin-10-temel-neden> (Erişim Tarihi: 20.07.2023)
- Yan, R. N., Bae, S. Y., ve Xu, H. (2015). Second-hand clothing shopping among college students: the role of psychographic characteristics. *Young Consumers*, 16(1), 85–98. <https://doi.org/10.1108/YC-02-2014-00429>
- Waight, E. (2013). Eco Babies: Reducing A Parent's Ecological Footprint With Second-Hand Consumer Goods With A Special Interest In Consumption And Sustainability. *International Journal Green Economics* (7:2).
- Xu, Y., Chen, Y., Burman, R., & Zhao, H. (2014). Second-hand clothing consumption: a crosscultural comparison between American and Chinese young consumers. *International Journal of Consumer Studies*, 38(6), 670-677.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT İÇİ ULAŞIMDA PAYLAŞIMLI MİKROMOBİLİTE TÜRÜ OLARAK E-SCOOTER'LAR

Özge Elmas Günaydın - Sevtap Ünal

Giriş

Sınırlı doğal kaynakların günümüze kadar düşüncesizce kullanımının yaratmış olduğu çevresel, ekonomik ve sosyal tahribatlar neticesinde 21. yüzyılın odağını “sürdürülebilirlik” oluşturmuştur. Tüm sektörler bazında sürdürülebilirliğin avantajları, dezavantajları, olumlu veya olumsuz yansımaları irdelenmektedir. Ulaşım sektörü, çevreye yaydığı zararlı emisyonlar nedeniyle sürdürülebilirlik üzerinde en fazla etkiye sahip ve üzerinde en çok konuşulan sektörlerden birisidir.

Kentleşmenin sürekli arttığı günümüz modern dünyasında, motorlu taşıt kullanım oranı hızla artmakta ve ulaşımın çevreye vermiş olduğu tahribat da aynı oranda katlanarak çoğalmaktadır. Sürdürülebilirlik doğrultusunda düşünüldüğünde kent içi zorunlu ama yoğun hareketliliğin bir şekilde çözüme ulaştırılması gerekmektedir. Kent içi sürdürülebilir ulaşımında önemli olan husus hem bireylerin günlük hareketliliğini desteklemek hem de sosyal, ekonomik ve çevresel tahribatı engelleyecek uygulamalar geliştirmektir. Bu bağlamda elektrikli scooter (e-scooter) gibi mikromobilité araçları özellikle motorlu araçlardan çevreye yayılan emisyonların azaltılmasında önemli bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. E-scooter'lar kent içi emisyon miktarını azaltırken bireylerin trafik problemi yaşamadan ve eğlenceli bir biçimde şehir içi hareketliliklerini sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Böylece birey ve çevreyi aynı paydada buluşturarak sürdürülebilir kent içi ulaşımı desteklemektedir. Ancak sürdürülebilirlik adına atılan her adımın bütü-

- Kullanım şeridinin olmaması yaya ve araç trafiğini tehlikeye düşürdüğünden bisiklet yolu gibi şeritler belirlenebilir ve araç trafiği içerisinde kullanımları yasaklanabilir.
- Kullanım kolaylığı göz önüne alındığında ehliyet almaktan ziyade, kullanım yaşı, koruyucu ekipman ve kullanıcı sayısı sınırları cezai yaptırımlarla daha uygulanabilir hâle getirilebilir.

E-scooter'ların sahip olduğu özellikler, kullanıcı dostluğu ve en önemlisi sürdürülebilir kent içi ulaşımında sağladığı faydalar asla göz ardı edilemez niteliktedir. Bu bölümde, sürdürülebilirliğe olan katkı derecesinin artmasının sağlanabilmesi için arka planda kalan karanlık yönü incelenerek öneriler sunulmuştur. Öneriler nezdinde yapılabilecek yeniliklerle daha sürdürülebilir bir dünya için e-scooter ve beraberinde mikromobilité adına önemli gelişmeler sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Abduljabbar, R. L., Liyanage, S., & Dia, H. (2021). The role of micro-mobility in shaping sustainable cities: a systematic literature review. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 92, 102734.
- Almanaa, M. H., Alsahhaf, F. A., Ashqar, H. I., Elhenawy, M., Masoud, M., & Rakotonirainy, A. (2021a). Perception analysis of e-scooter riders and non-riders in Riyadh, Saudi Arabia: survey outputs. *Sustainability*, 13(2), 863.
- Almanaa, M. H., Ashqar, H. I., Elhenawy, M., Masoud, M., Rakotonirainy, A., & Rakha, H. (2021b). A comparative analysis of e-scooter and e-bike usage patterns: findings from the city of Austin, TX. *International Journal of Sustainable Transportation*, 15(7), 571-579.
- Altıntasi, O., & Yalcinkaya, S. (2022). Siting charging stations and identifying safe and convenient routes for environmentally sustainable e-scooter systems. *Sustainable Cities and Society*, 84, 104020.
- Altuntaş, S., & Eyiğün, Y. (2020). Sürdürülebilir kent içi ulaşım politikaları raylı sistemler örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 3(2), 217-233.
- Ayrancım. (2023). Kaldırımların yeni işgalcisi scooter'lar mı?. <https://ayrancim.org.tr/?p=9419> (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
- Bieliński, T., & Wazna, A. (2020). Electric scooter sharing and bike sharing user behaviour and characteristics. *Sustainability*, 12(22), 9640.
- Bozkurt, B., Aydoğan, S. & Aktan, M. (2021). Elektrikli scooter kiralamada algılanan tüketici faydası: tüketici yenilikçiliğinin rolü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2). 171-195.
- Bozzi, A. D., & Aguilera, A. (2021). Shared e-scooters: a review of uses, health and environmental impacts, and policy implications of a new micro-mobility service. *Sustainability*, 13(16), 8676.

- Bölen, M. C., & Çeliker, O. (2021). Paylaşımlı elektrikli scooter hizmetlerini kullanma niyetinde etkili olan faktörler. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(3), 1101-1123.
- Christoforou, Z., de Bortoli, A., Gioldasis, C., & Seidowsky, R. (2021). Who is using e-scooters and how? Evidence from Paris. *Transportation Research part D: Transport and Environment*, 92, 102708.
- Cirit, F. (2014). Sürdürülebilir kentiçi ulaşım politikaları ve toplu taşıma sistemlerinin karşılaştırılması. (*Uzmanlık Tezi*). Kalkınma Bakanlığı: Ankara.
- CNN Türk. (2023). Elektirikli scooter kullanan gencin ölümü. <https://www.cnnturk.com/turkiye/elektrikli-scooter-kullanan-gencin-olumu-gozaltina-alinan-sofor-tutuklandi> (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
- Cohen, A., & Shaheen, S. (2018). Planning for shared mobility. American Planning Association: Chicago.
- Deveci, M., Gokasar, I., Pamucar, D., Chen, Y., & Coffman, D. M. (2023). Sustainable e-scooter parking operation in urban areas using fuzzy dom based RAFSI model. *Sustainable Cities Society*, 91, 1-19. 104426.
- Dündar, S., Günay, G., Karlıkanovaite-Balıkçı, A., Berktaş, E. Ş., & Ulu, İ. M. (2022). Mikromobilité ulaşımına mucizevi bir çözüm mü, yoksa bir hayal kırıklığı mı?. *İdelakent*, 13(36), 576-598.
- Dias, G., Arsenio, E., & Ribeiro, P. (2021). The role of shared e-scooter systems in urban sustainability and resilience during the covid-19 mobility restrictions. *Sustainability*, 13(13), 7084.
- Echeverría-Su, M., Huamanraime-Maquin, E., Cabrera, F. I., & Vázquez-Rowe, I. (2023). Transitioning to sustainable mobility in Lima, Peru. Are e-scooter sharing initiatives part of the problem or the solution?. *Science of The Total Environment*, 866, 161130.
- Elektrikli Skuter Yönetmeliği. (2021, Nisan). T. C. Resmi Gazete (31454). Erişim Adresi: http://www.tk.org.tr/APA/apa_2.pdf
- Erdoğan, Ö. (2016). Günümüzde belediyelerin sürdürülebilir kent-içi ulaşım (toplu taşımacılık) ile ilgili görev ve sorumlulukları. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (44).
- Ginley, D. S., & Cahen, D. (Eds.). (2011). Fundamentals of materials for energy and environmental sustainability. Cambridge University Press.
- Glavić, D., Trpković, A., Milenković, M., & Jevremović, S. (2021). The e-scooter potential to change urban mobility Belgrade case study. *Sustainability*, 13(11), 5948.
- Gössling, S. (2020). Integrating e-scooters in urban transportation: problems, policies, and the prospect of system change, *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 79, 102230.
- Guo, Y., & Zhang, Y. (2021). Understanding factors influencing shared e-scooter usage and its impact on auto mode substitution. *Transportation ResearchPart D: Transport and Environment*, 99, 102991.
- Flores, P. J., & Jansson, J. (2021). The role of consumer innovativeness and green perceptions on green innovations: the case of shared e-bikes and e-scooters. *Journal of Consumer Behaviour*, 20(6), 1466-1479.

- Haber Üsküdar. (2023). Kural tanımayan scooter sürücüleri trafikte tehlike saçıyor. <https://haberuskudar.com/kural-tanimayan-scooter-suruculeri-trafikte-tehlike-saciyor>. (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
- Hollingsworth, J., Copeland, B., & Johnson, J. X. (2019). Are e-scooters polluters? The environmental impacts of shared dockless electric scooters. *Environmental Research Letters*, 14(8), 084031.
- Hosseinzadeh, A., Algomaiah, M., Kluger, R., & Li, Z. (2021). E-scooters and sustainability: Investigating the relationship between the density of e-scooter trips and characteristics of sustainable urban development. *Sustainable Cities and Society*, 66, 102624.
- Institute for Transportation & Development Policy (ITDP). (2023). Defining Micromobility. <https://L24.İm/Xpiz> (Erişim Tarihi: 07.05.2023).
- James, O., Swiderski, J. I., Hicks, J., Teoman, D., & Buehler, R. (2019). Pedestrians and e-scooters: an initial look at e-scooter parking and perceptions by riders and non-riders. *Sustainability*, 11(20), 5591.
- Javadinasr, M., Asgharpour, S., Rahimi, E., Choobchian, P., Mohammadian, A. K. & Auld, J. (2022). Eliciting attitudinal factors affecting the continuance use of e-scooters: an empirical study in Chicago. *Transportation Research Part F: Psychology and Behaviour*. 86. 87-101.
- Kacar, A.İ. (2018). Toplulukların gücü: paylaşımcı markalar. Ay, C., Yakın, V. & Kacar, A. (Ed.) *Paylaşım ekonomisi A'dan Z'ye tüm boyutlarıyla*. (19-33). Akademisyen Kitabevi: Ankara.
- Kjærup, M., Skov, M. B., & van Berkel, N. (2021, August). E-scooter sustainability—a clash of needs, perspectives, and experiences. In *IFIP Conference on Human-Computer Interaction* (pp. 365-383). Cham: Springer International Publishing.
- Kopplin, C. S., Brand, B. M., & Reichenberger, Y. (2021). Consumer acceptance of shared e-scooters for urban and short-distancemobility. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 91, 102680.
- Kurtuluş Küñ, S. B. (2022). *Türkiye'de mevcut bisiklet ve e-skuter altyapısının kentsel ulaşım bakımından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Sakarya.
- Laa, B., & Leth, U. (2020). Survey of e-scooter users in vienna: who they are and how they ride. *Journal of Transport Geography*, 89, 102874.
- Lamberton, C. P., & Rose, R. L. (2012). When is ours better than mine? A framework for understanding and altering participation in commercial sharing systems. *Journal of Marketing*, 76(4), 109-125.
- Laporte, G., Meunier, F., & Wolfler Calvo, R. (2015). Shared mobility systems. *4or*, 13, 341-360.
- Leismann, K., Schmitt, M., Rohn, H., & Baedeker, C. (2013). Collaborative consumption: towards a resource-saving consumption culture. *Resources*, 2(3), 184-203.
- Litman, T., & Burwell, D. (2006). Issues in sustainable transportation. *International Journal of Global Environmental Issues*, 6(4), 331-347.
- Machado, C. A. S., de Salles Hue, N. P. M., Berrsaneti, F. T., & Quintanilha, J. A. (2018). An overview of shared mobility. *Sustainability*, 10(12), 4342.

- Moreau, H., De Jamblinne De Meux, L., Zeller, V., D'Ans, P., Ruwet, C., & Achten, W. M. (2020). Dockless e-scooter: a green solution for mobility? Comparative case study between dockless e-scooters, displaced transport, and personal e-scooters. *Sustainability*, 12(5), 1803.
- Mouratidis, K., Peters, S., & Van Wee, B. (2021). Transportation technologies, sharing economy, and teleactivities: Implications for built environment and travel. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 92, 102716.
- Nikiforiadis, A., Paschalidis, E., Stamatiadis, N., Raptopoulou, A., Kostareli, A., & Basbas, S. (2021). Analysis of attitudes and engagement of shared e-scooter users. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 94, 102790.
- NTV. (2023). Antalya'daki scooter faciasında yeni ayrıntı: Kaza yaya geçidinde meydana gelmiş. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/antalyada-scooter-faciiasi-iki-lise-ogrencisi-hayatini-kaybetti,1hqJk-BZ90mAPVKMnlrHmA> (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
- OdaTV. (2023). Kaldırımlar işgal altında. scooter park sorunu çözülüyor. <https://www.odatv4.com/yasam/kaldirimlar-iggal-altinda-scooter-park-sorunu-cozulemiyor-264477> (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
- Önder, H. G. & Akdemir, F. (2022). Sürdürülebilir ulaşım altyapısının pandemi döneminde yeniden kurgulanması: Mikromobilité trendleri ve Türkiye. *Kent Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 36. 748-770.
- Özeltürkay, E. Y., Yalçıntaş, A. G. D., & Oğuz, A. G. S. (2022). Paylaşımli elektrikli scooter (e-scooter) kullanımı üzerine pilot bir çalışma. 26. *Pazarlama Kongresi*, 595-610.
- Putri, B. A. I., Atha, F., Rizka, F., Amalia, R., & Husna, S. (2021). Factors affecting e-scooter sharing purchase intention: An analysis using unified theory of acceptance and use of technology 2 (UTAUT2). *International Journal of Creative Business and Management*, 1(2), 58-73.
- Sanders, R. L., & Nelson, T. A. (2023). Results from a campus population survey of near misses, crashes, and falls while e-scooting, walking, and bicycling. *Transportation Research Record*, 2677(2), 479-489.
- Sperling, D., (2018). Three revolutions steering automated, shared, and electric vehicles to a better future. Island Press.
- Tolley, R. (Ed.). (2003). Sustainable Transport. Elsevier.
- TRT Haber. (2023). Trafike kapalı caddede scooter kullanan genç, kadına çarptı. <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/trafige-kapali-caddede-scooter-kullanan-genc-kadina-carpti-766424.html> (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
- Useche, S. A., Gonzalez-Marin, A., Faus, M., Alonso, F. (2022). Environmentally friendly, but behaviorally complex? A systematic review of e-scooter riders' psychosocial risk features. *Plos One*, 17(5), E0268960.
- Yavuz, Y. C. (2021). *İstanbul'da mikro hareketlilik: paylaşımli e-skuter kullanıcı özellikleri ve karşılaşılan zorluklar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: İstanbul.
- Yıldırım, Z., Kaya, L., & Yıldırım, O. (2021). Şanlıurfa ili örneğinde sürdürülebilir kent içi ulaşım ve tesadüfi fayda modelleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 2396-2416.

SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMA ÇABASINDA (DİJİTAL) REKLAMCILIĞIN AKIL TUTULMASI

Yasemin Bozkurt

“Reklam dünyası son birkaç yıldır sürdürülebilirlik konusuna birçok farklı yerden bakıyor. İnsanları harekete geçirmek, onları ikna etmek çok zor, yol uzun ve meşakkatli. Ama daha iyi bir dünya mümkün, daha iyi bir reklamcılık da...”

Varol Döken
McCann İstanbul Kreatif Direktörü
(Pazarlamasyon, 2022)

Giriş

Sanayi Devrimi'yle birlikte artan kaynak tüketimi ve başta çevre olmak üzere çeşitli alanlarda ortaya çıkan bozulmalar, insanlık ve dünyanın geleceğini tehdit etmeye başlamıştır. Özellikle kaynakların tüketim hızı, doğanın kendini yenileme hızından çok daha fazla olduğundan bu dengesizlik gözle görülür hâle dönüşen tehlikenin boyutunu ortaya koymuştur. Çevre ve iklim değişikliği başta olmak üzere cinsiyet eşitsizliği, sorumlu üretim ve tüketim, yenilenebilir enerji kullanımı, tarımda doğal üretim, eğitim eşitliği gibi konular toplum tarafından her geçen gün daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Çünkü yüksek düzeyde ve sembolik tüketim yapan tüketiciler yerini, daha az tüketimle maksimum verim alma düşüncesine sahip, toplumsal ve çevre konularına duyarlı ve bu duyarlılığını her türlü davranış biçimlerine dönüştüren bir tüketici kitlesine bırakmıştır. Kendisinde yaşadığı bu

Kaynakça

- AmazonAds, (2023). AdTech nedir ve neden önemlidir?, <https://advertising.amazon.com/tr-tr/library/guides/what-is-adtech>. Erişim tarihi: 01.07.2023.
- Barilla Türkiye, (2022). Sürdürülebilir Paket, <https://www.youtube.com/watch?v=kZS6foG1h0w>. Erişim tarihi: 11.07.2023.
- BBCNews, (2020). Televizyonu HD izlemek, karbon emisyonlarını 'sekiz kat artırıyor'. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55171204>. Erişim tarihi: 01.06.2023.
- Business Wire. (2021). Recent study reveals that more than a third of consumers are willing to pay more for sustainability as demand grows for environmentally-friendly alternatives. Erişim tarihi: 11.06.2023, <https://www.businesswire.com/news/home/20211014005090/en/Recent-Study-Reveals-More-Than-a-Third-of-Global-Consumers-Are-Willing-to-Pay-More-for-Sustainability-as-Demand-Grows-for-Environmentally-Friendly-Alternatives>.
- Brundtland, G.H. (1987). Our common future: The world commission on environment and development. Oxford: Oxford University Press.
- Can, G. M. (2023). Dijital pazarlamada hedefli reklamlar ve kullanıcı gizliliği. Erişim tarihi: 16.06.2023, <https://cahitcengizhan.com/dijital-pazarlamada-hedefli-reklamlar-ve-kullanici-gizliliği/>.
- Canbaz, B. (2021). Nestlé İngiltere, Açık hava Reklamlarında % 100 Geri Dönüştürülmüş Kağıt Kullanılan İlk Marka Oldu, <https://britisyasam.co.uk/nestle-ingiltere-acikhava-reklamlarinda-100-geri-donusturulmus-kagit-kullanan-ilk-marka-oldu/>. Erişim tarihi: 01.06.2023.
- Cowan, K., and Guzman, F. (2020). How CSR reputation, sustainability signals, and country-of-origin sustainability reputation contribute to corporate brand performance: An exploratory study. *Journal of Business Research*, 117: 683–693.
- Crawford, E. (2020). *Sustainably-marketed products drove more than half of all growth across CPG's in past five years*. Erişim tarihi: 12.06.2023, [.https://www.foodnavigator-usa.com/Article/2020/07/23/Sustainably-marketed-products-drove-more-than-half-of-all-growth-across-CPGs-in-past-five-years](https://www.foodnavigator-usa.com/Article/2020/07/23/Sustainably-marketed-products-drove-more-than-half-of-all-growth-across-CPGs-in-past-five-years).
- Deloitte. (2023, Nisan). Türkiye'de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları Raporu. Erişim tarihi: 10.06.2023, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/technology-media-telecommunications/medya-ve-reklam-yatirimlari-2022-raporu.pdf>.
- Dentsu International & Microsoft Advertising. (2021). *Companies worldwide could face customer backlash if they fail to take action on climate change*. Erişim tarihi: 26.06.2023, <https://www.dentsu.com/news-releases/the-rise-of-sustainable-media-global-release>.
- Dyllick, T., & Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 11(2): 130–41.
- Effie Türkiye, (2021). Kazananlar, <https://www.effieturkiye.org/media/31003/effie-turkiye-2021-kazananlar.pdf>. Erişim tarihi: 11.07.2023.
- ekoIQ, (2021). Reklamcılar ve Sürdürülebilirlik: Münasebetsiz Bir İlişki mi?, <https://www.ekoIQ.com/reklamcilar-ve-su%CC%88rdru%CC%88ru%CC%88lebilirlik-mu%CC%88nasebetsiz-bir-iliski-mi/>. Erişim tarihi: 01.07.2023.

- ExChange Wire. (2022, October). Deep dive: A guide to environmental sustainability in digital advertising. Erişim tarihi: 26.06.2023, <https://www.exchangewire.com/deep-dive/deep-dive-a-guide-to-environmental-sustainability-in-digital-advertising/>.
- Fowler III, A. R., & Close, A. G. (2012). It Ain't Easy Being Green. *Journal of Advertising*, 4(41), 119-132. doi:<https://doi.org/10.1080/00913367.2012.10672461>
- Fuchs, C. (2016). Sosyal medya: Eleştirel bir bakış. (D. Saraçoğlu ve İ. Kalaycı, Çev.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Hartmann, P. & Apaolaza-Ibáñez, V. (2009). Green advertising revisited: Conditioning virtual nature experiences. *International Journal of Advertising*, 28(4): 715–39.
- Havas' Meaningful Brand Report. (2021). Erişim tarihi: 13.06.2023, https://www.havas.com/havas-content/uploads/2021/05/press_release_mb21-final.pdf.
- Hayward, A. & Wakefield, L. (2023). *The state of readiness- IAB Europe's sustainability in advertising report*. Erişim tarihi: 02.07.2023, <https://iabeurope.eu/knowledge-hub/state-of-readiness-sustainability-in-digital-advertising-report/>.
- Hellman's reklamı. Erişim tarihi: 13.07.2023, <https://www.youtube.com/watch?v=bqrwG85Ov9o>.
- Hur, S., Lee, J. E. & Stoel, L. (2020). Fair trade advertising: Influences of information type and emotional appeal congruency. *Journal of Marketing Communications* 26(2): 186– 206.
- Johnson, M., & Davis, K. (2019). Tracking advertising: The effects of displaying ad trackers on users' perceptions and behavioral intentions. *Journal of Interactive Advertising*, 19(3), 215-228; aktaran Gökçe Mert Can, Dijital Pazarlamada Hedefli Reklamlar ve Kullanıcı Gizliliği. Erişim tarihi: 16.06.2023, <https://cahitcengizhan.com/dijital-pazarlamada-hedefli-reklamlar-ve-kullanici-gizliliği/>.
- Kara, B.& Özgen, İ. (2021, Haziran). Reklam ajansında kadın olmak: reklam sektörü ve toplumsal cinsiyet, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 6-33. DOI: 10.16878/gsuilet.957624.
- Lindgreen, A., Antiocho, M., Harness, D. & Van der Sloot, R. (2009). Purchasing and marketing of social and environmental sustainability for high-tech medical equipment. *Journal of Business Ethics* 85(2) : 445–62.
- Coşkun Aslan, M. & Kısacık, H. (2017, Temmuz). Kurumsal sürdürülebilirlik çözümü: üç boyutlu muhasebe. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 8-34. DOI: 10.25095/mufad.402214.
- Ma, L. & Sun, B. (2020). Machine learning and AI in marketing – Connecting computing power to human insights. *International Journal of Research in Marketing*, 37(3), 481-504. Erişim tarihi: 16.06.2023, <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2020.04.005>.
- Meral, B. (2022, Eylül). 5 Adımda programatik reklam rehberi: Nedir ve nasıl yapılır?. (Aktaran Seda Başpınar), *MediaCat Dergisi*. Erişim tarihi: 26.06.202, 3<https://www.marketing-turkiye.com.tr/haberler/programatik-reklam/>.
- Sander, F., Föhl, U., Walter, N. & Demmer, V. (2021). Green or social? An analysis of environmental and social sustainability advertising and its impact on brand personality, credibility and attitude. *Journal of Brand Management*, 28(4): 429–445.

- Sharethrough. (2022, June). *Research reveals consumer understanding of advertising's impact on carbon emissions*. Erişim tarihi: 26.06.2023, <https://www.sharethrough.com/blog/infographic-research-reveals-consumer-understanding-of-advertisings-impact-on-carbon-emissions>.
- Paşaoğlu, Y. (21.04.2023). *Sürdürülebilir dijital reklamcılığın geleceği*. Erişim tarihi: 18.06.2023, <https://www.yenibizi.com/soru/surdurulebilir-dijital-reklamciligin-gelecegi/>.
- Pazarlamasyon. (2022, Nisan). *McCann İstanbul Kreatif Direktörü Varol Döken'e göre en iyi "sürdürülebilirlik" kampanyaları*. Erişim tarihi:11.06.2023, <https://www.pazarlamasyon.com/mccann-istanbul-kreatif-direktoru-varol-doken-e-gore-en-iyi-surdurulebilirlik-kampanyalari>.
- Ramsey, T. (09.03.2020). *The internet's dirty carbon secret*. Erişim tarihi: 28.06.2023, <https://www.maddyness.com/uk/2020/03/09/the-internets-dirty-carbon-secret/>.
- Rathee, S. & Milfeld, T. (2023). Sustainability advertising: Literature review and framework for future research, *International Journal of Advertising*, 1-2, DOI: 10.1080/02650487.2023.2175300.
- Ikea reklamı. Erişim tarihi: 13.07.2023, <https://www.youtube.com/watch?v=JPb4n8GdxKM&t=55s>.
- Özkan, P. (10.2019). *Ajansların kadın – erkek yönetici nüfusu*, Ekim. Erişim tarihi: 12.06.2023, <https://mediacat.com/ajanslarin-kadin-erkek-yonetici-nufusu/>.
- Sharma, A., Kulkarni, S. V., Kalbande, D. ve Dholay, S. (2019). Cost optimized hybrid system in digital advertising using machine learning. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*, 8(8), June, 934-939.
- Sheth, J.N., Sethia, N.K. & Srinivas. (2011). Mindful consumption: A customer-centric approach to sustainability. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 39 (1): 21–39.
- Şekerbank reklamı. https://www.youtube.com/watch?v=EFiBZ_Yfkag. Erişim tarihi: 13.07.2023.
- TEB reklamı. <https://www.youtube.com/watch?v=0R-pGer3zaU>. Erişim tarihi: 12.07.2023.
- The Unstereotype Alliance. (2022). *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Karnesi Araştırması*. Erişim tarihi: 18.06.2023, <https://iabtr.org/UploadFiles/Reports/Effie%20Awards%20T%C3%B Crkiye%20Toplumsal%20Cinsiyet%20E%C5%9Fitli%C4%9Fi%20Karnesi%20Ara%C5%9 Ft%C4%B1rmas%C4%B1%20Sonu%C3%A7%20Raporu3152022102725.pdf>.
- Vakıfbank reklamı. Erişim tarihi: 12.07.2023, <https://www.youtube.com/watch?v=117HnWVi02A>.

YAPAY ZEKÂ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Aygül Anavatan

Giriş

Endüstriyel üretim modeli, ekosistem üzerinde onarılmaz hasarlara yol açmaktadır. Endüstriyel faaliyetlerin doğal çevre üzerindeki etkileri, insan yaşamının sürdürülmesi için gerekli olan şartları ön plana çıkarmıştır. Sürdürülebilirlik, temiz, doğal bir çevrede sosyal eşitlik, adalet ve ekonomik refah ile barışçıl bir toplum oluşturabilme umudunu somutlaştıran ve küresel bir vizyon olarak anılan bir kavramdır (Sarıkaya, 2022). Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun hazırladığı Ortak Geleceğimiz isimli rapor (Brundtland Raporu) ile sürdürülebilirlik kavramı 1987’de uluslararası boyut kazanmıştır (“Our Common Future,” 1987). Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SKH) desteklemek için 2002 yılında Johannesburg’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi de sürdürülebilirlik açısından önemli bir kilometre taşı olmuştur.

Sürdürülebilirlik doğası gereği etik bir kavram değildir. Özünde, “sürdürülebilirlik” sistemlerin zaman içinde değişen belirli bir özelliğini ifade eder. Terim, belirli bir etik önemi olmayan birçok şekilde kullanılabilir. Örneğin, kısa mesafe koşucuları sürdürülemez bir hızda koşar; sonunda kasları yorulacak ve devam edemeyecektir. Bu, insan fizyolojisinin temel bir özelliğidir ve etik bir önemi yoktur. Bununla birlikte yaygın kullanımda, sürdürülebilirlik etik bir anlam kazanır. Sürdürülebilirlik yaygın olarak iyi bir şey ve peşinden gitmeye değer bir şey olarak ele alınır. Yaygın sürdürülebilirlik kavramları insan merkezlidir yani yalnızca insan-

lebilirlik için yapay zekâ, sistem dinamiği, tasarım odaklı düşünme, psikoloji, sosyoloji ve ekonomi perspektiflerini içerecek şekilde çok düzeyli bir bakış açısıyla sistematik riskleri de öngörerek ele alınmalıdır. Yapay zekâ ile güçlendirilmiş teknolojiler, geleceğe dair stratejik alanlarda kilit bir çözüm olarak görüldüğünden, yatırımcılar, hükümetler ve özel sektör bu sorunları ciddiye almalıdır.

Kaynakça

- Abdulov, R. (2020). Artificial Intelligence as an Important Factor of Sustainable and Crisis-Free Economic Growth. *Procedia Computer Science*, 169, 468–472. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.02.223>
- Ahmad, T., Zhang, D., Huang, C., Zhang, H., Dai, N., Song, Y., & Chen, H. (2021). Artificial intelligence in sustainable energy industry: Status Quo, challenges and opportunities. *Journal of Cleaner Production*, 289, 125834. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.125834>
- Akpınar, M. T. (2023). Akıllı Şehirler ve Yapay Zekâ. *TYB Akademi Dil Edebiyat & Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 9–32.
- Al-Sharafi, M. A., Al-Emran, M., Arpaci, I., Iahad, N. A., AlQudah, A. A., Iranmanesh, M., & Al-Qaysi, N. (2023). Generation Z use of artificial intelligence products and its impact on environmental sustainability: A cross-cultural comparison. *Computers in Human Behavior*, 143, 107708. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107708>
- Aydemir, H. (2020). Yapay Zekâ Sistemleriyle Türkiye Demiryollarının Enerji Analizi ve Sürdürülebilir Ulaşım Planlaması Stratejileri ile Ulaştırma Enerji Verimliliği. *Gazi Üniversitesi*.
- Bag, S., Pretorius, J. H. C., Gupta, S., & Dwivedi, Y. K. (2021). Role of institutional pressures and resources in the adoption of big data analytics powered artificial intelligence, sustainable manufacturing practices and circular economy capabilities. *Technological Forecasting and Social Change*, 163, 120420. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120420>
- Başkaya, O. (2019). Akıllı Şehirler Kapsamında Yapay Zekâ Teknikleri Kullanılarak Etkin Ulaşım Planlarının Hazırlanması Üzerine Bir Model Önerisi. *Eskişehir Teknik Üniversitesi*.
- Bienvenido-Huertas, D., Farinha, F., Oliveira, M. J., Silva, E. M. J., & Lança, R. (2020). Comparison of artificial intelligence algorithms to estimate sustainability indicators. *Sustainable Cities and Society*, 63, 102430. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102430>
- Büyükgöze, S., & Dereli, E. (2019). Toplum 5.0 ve Dijital Sağlık. VI. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi-Fen ve Sağlık, 276–281.
- Çelik, E. (2022). Yapay Zekâ ve Siber Güvenlik: Fırsatlar ve Tehditler. 8. İstanbul Güvenlik Konferansı, Kasım.
- Chui, K. T., Lytras, M. D., & Visvizi, A. (2018). Energy sustainability in smart cities: Artificial intelligence, smart monitoring, and optimization of energy consumption. *Energies*, 11(11), 2869. <https://doi.org/10.3390/en11112869>

- Deliloğlu, R. A. S., & Çakmak Pehlivanlı, A. (2021). Hibrit Açıklanabilir Yapay Zekâ Tasarımı ve LIME Uygulaması. *European Journal of Science and Technology*, 27, 228–236. <https://doi.org/10.31590/ejosat.959030>
- Di Vaio, A., Boccia, F., Landriani, L., & Palladino, R. (2020). Artificial intelligence in the agri-food system: Rethinking sustainable business models in the COVID-19 scenario. *Sustainability*, 12, 4851. <https://doi.org/10.3390/SU12124851>
- Di Vaio, A., Palladino, R., Hassan, R., & Escobar, O. (2020). Artificial intelligence and business models in the sustainable development goals perspective: A systematic literature review. *Journal of Business Research*, 121, 283–314. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.08.019>
- Dirik, R., Taşkesen, E., & Dirik, Ö. (2023). Yenilenebilir enerji kaynaklarında yapay zekâ kullanımı. *1st International Conference on Recent Academic Studies*, 28–35.
- Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Ismagilova, E., Aarts, G., Coombs, C., Crick, T., Duan, Y., Dwivedi, R., Edwards, J., Eirug, A., Galanos, V., Ilavarasan, P. V., Janssen, M., Jones, P., Kar, A. K., Kizgin, H., Kronemann, B., Lal, B., Lucini, B., ... Williams, M. D. (2021). Artificial Intelligence (AI): Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 57, 101994. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.08.002>
- Ever, D., & Demircioğlu, E. N. (2022). Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kalite Maliyetleri Üzerine Etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(1), 59–72. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1023004>
- Frank, B. (2021). Artificial intelligence-enabled environmental sustainability of products: Marketing benefits and their variation by consumer, location, and product types. *Journal of Cleaner Production*, 285, 125242. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.125242>
- Galaz, V., Centeno, M. A., Callahan, P. W., Causevic, A., Patterson, T., Brass, I., Baum, S., Farber, D., Fischer, J., Garcia, D., McPhearson, T., Jimenez, D., King, B., Larcey, P., & Levy, K. (2021). Artificial intelligence, systemic risks, and sustainability. *Technology in Society*, 67, 101741. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101741>
- Gherheş, V., & Obrad, C. (2018). Technical and humanities students' perspectives on the development and sustainability of artificial intelligence (AI). *Sustainability*, 10, 3066. <https://doi.org/10.3390/su10093066>
- Goralski, M. A., & Tan, T. K. (2020). Artificial intelligence and sustainable development. *International Journal of Management Education*, 18, 100330. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2019.100330>
- Görmen, M., & Korkmaz, G. (2022). Kurumsal Sürdürülebilirlik İçin Sürdürülebilir İç Denetim: Geleceğin İç Denetim Fonksiyonu. *Denetişim*, 25, 94–115.
- Gupta, S., Langhans, S. D., Domisch, S., Fuso-Nerini, F., Felländer, A., Battaglini, M., Tegmark, M., & Vinuesa, R. (2021). Assessing whether artificial intelligence is an enabler or an inhibitor of sustainability at indicator level. *Transportation Engineering*, 4, 100064. <https://doi.org/10.1016/j.treng.2021.100064>

- Kar, A. K., Choudhary, S. K., & Singh, V. K. (2022). How can artificial intelligence impact sustainability: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 376, 134120. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.134120>
- Khakurel, J., Penzenstadler, B., Porras, J., Knutas, A., & Zhang, W. (2018). The Rise of Artificial Intelligence under the Lens of Sustainability. *Technologies*, 6, 100. <https://doi.org/10.3390/technologies6040100>
- Kuzior, A., Kwilinski, A., & Tkachenko, V. (2019). Sustainable development of organizations based on the combinatorial model of artificial intelligence. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 7(2), 1353–1376. [https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(39\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(39))
- Lahsen, M. (2020). Should AI be designed to save us from ourselves? *IEEE Technology and Society Magazine*, 39(2), 60–67. <https://doi.org/10.1109/MTS.2020.2991502>
- Lakshmi, V., & Corbett, J. (2020). How artificial intelligence improves agricultural productivity and sustainability: A global thematic analysis. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, 5202–5211. <https://doi.org/10.18034/apjee.v6i2.542>
- Liao, M., Lan, K., & Yao, Y. (2022). Sustainability implications of artificial intelligence in the chemical industry: A conceptual framework. *Journal of Industrial Ecology*, 26, 164–182. <https://doi.org/10.1111/jiec.13214>
- Liengpunsakul, S. (2021). Artificial Intelligence and Sustainable Development in China. *The Chinese Economy*, 54(4), 235–248. <https://doi.org/10.1080/10971475.2020.1857062>
- Nishant, R., Kennedy, M., & Corbett, J. (2020). Artificial intelligence for sustainability: Challenges, opportunities, and a research agenda. *International Journal of Information Management*, 53, 102104. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102104>
- Ojokoh, B. A., Samuel, O. W., Omisore, O. M., Sarumi, O. A., Idowu, P. A., Chimusa, E. R., Darwish, A., Adekoya, A. F., & Katsriku, F. A. (2020). Big data, analytics and artificial intelligence for sustainability. *Scientific African*, 9, e00551. <https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2020.e00551>
- Ortega-Fernández, A., Martín-Rojas, R., & García-Morales, V. J. (2020). Artificial intelligence in the urban environment: Smart cities as models for developing innovation and sustainability. *Sustainability*, 12, 7860. <https://doi.org/10.3390/SU12197860>
- Our Common Future. (1987). In World Commission on Environment and Development.
- Owe, A., & Baum, S. (2021). The Ethics of Sustainability for Artificial Intelligence. 1st International Conference on AI for People: Towards Sustainable AI (CAIP 2021b), 1–17. <https://doi.org/10.4108/eai.20-11-2021.2314105>
- Oyucu, S., & Herdem, M. S. (2022). Veri ve Yapay Zekâ Perspektifinde Yeni Nesil Enerji Sistemleri. 5th International Conference on Data Science and Applications (ICONDATA'22), 386–391.
- Puinko, L., & Tolkacheva, E. (2021). Application of Econometric Methods and Neural Network Analysis in Regional Sustainable Development Management Programs. *The International Scientific and Practical Conference on Sustainable Development of Regional Infrastructure (ISSDRI 2021)*, 116–122. <https://doi.org/10.5220/0010587001160122>

- Sarıkaya, M. (2022). Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Dijitalleşme. In A. Kıray & M. Kaplan (Eds.), *Teknolojik Dönüşüm, İşletme ve Ekonomi* (pp. 1–20). Ekin Yayinevi.
- Schoormann, T., Strobel, G., Möller, F., & Petrik, D. (2021). Achieving Sustainability with Artificial Intelligence - A Survey of Information Systems Research. 42nd International Conference on Information Systems (ICIS 2021), December, 1–17. https://aisel.aisnet.org/icis2021/soc_impact/soc_impact/2/?utm_source=aisel.aisnet.org%2Ficis2021%2Fsoc_impact%2Fsoc_impact%2F2&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Tamer, H. Y., & Övgün, B. (2020). Yapay Zekâ Bağlamında Dijital Dönüşüm Ofisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(2), 775–803. <https://doi.org/10.33630/ausbf.691119>
- Tanveer, M., Hassan, S., & Bhaumik, A. (2020). Academic policy regarding sustainability and artificial intelligence (AI). *Sustainability*, 12, 9435. <https://doi.org/10.3390/su12229435>
- Todorov, V., & Marinova, D. (2009). *Sustainometrics : Measuring sustainability*. 18th World IMACS / MODSIM Congress, 1223–1229.
- Vadlamudi, S. (2019). How artificial intelligence improves agricultural productivity and sustainability: A global thematic analysis. *Asia Pacific Journal of Energy and Environment*, 6(2), 91–100. <https://doi.org/10.18034/apjee.v6i2.542>
- Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I., Balaam, M., Dignum, V., Domisch, S., Felländer, A., Langhans, S. D., Tegmark, M., & Fuso Nerini, F. (2020). The role of artificial intelligence in achieving the Sustainable Development Goals. *Nature Communications*, 11, 233. <https://doi.org/10.1038/s41467-019-14108-y>
- Xiang, X., Li, Q., Khan, S., & Khalaf, O. I. (2021). Urban water resource management for sustainable environment planning using artificial intelligence techniques. *Environmental Impact Assessment Review*, 86, 106515. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2020.106515>
- Yigitcanlar, T., & Cugurullo, F. (2020). The sustainability of artificial intelligence: an urbanistic viewpoint from the lens of smart and sustainable cities. *Sustainability*, 12, 8548. <https://doi.org/10.3390/su12208548>
- Zengin, Y., & Zengin, R. B. (2022). Endüstri 5.0 Döneminde Pazarlamaya Dair Genel Bir Bakış. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 111–138.
- Zhang, H., Song, M., & He, H. (2020). Achieving the success of sustainability development projects through big data analytics and artificial intelligence capability. *Sustainability*, 12, 949. <https://doi.org/10.3390/su12030949>

ENERJİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Ali Kemal Çelik

Giriş

Enerji, günümüz teknoloji çağında göz ardı edilemeyecek temel ihtiyaç türleri arasında yer almaktadır (Chien vd., 2023). Enerji, yaşam standartları ve ekonomik büyüme üzerinde önemli bir rol oynamakta ve birçok çevresel etki enerji sistemleri ile ilişkilendirilmektedir (Jie vd., 2023; Ahmad vd., 2023). Enerji kullanımı, sürekli olarak artmakta ve giderek çeşitli hâle gelmektedir (Jie vd., 2023; Ahmad vd., 2023). Uzun dönemde ekonomik büyümenin sürdürülebilir olabilmesi adına sürekli artan enerji talebinin kontrol altına alınabilmesine ve teknolojik yenilikler vasıtasıyla yeni enerji kaynaklarına ulaşılabilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Shahbaz vd., 2023). Bununla birlikte, dünyanın etkileri yıllar geçtikçe daha çok hissedilecek ve gerçek anlamda bir ilk olduğu iddia edilebilecek bir küresel enerji krizinin ortasında olduğu söylenebilmektedir (Uluslararası Enerji Ajansı, 2022). Enerji krizi; gıda güvenliği, doğal felaketler ve iklim değişikliği gibi sorunlara sebep olarak insan varlığı üzerindeki en önemli tehditler arasında yer almaktadır (Shahbaz vd., 2023). Uluslararası Enerji Ajansının *Dünya Enerji Görünümü 2022 Raporu*'nda, COVID-19 pandemisi ve mevcut enerji krizinin olumsuz etkileri birlikte düşünüldüğünde elektriğe erişimi olan dünyada 70 milyon kişinin gelecekte elektriğe erişimini kaybedebileceği, 100 milyon kişinin yemek pişirme amacıyla temiz yakıtları kullanamayacağı ve böylece sağlıklı ve güvenilir olmayan yemek pişirme yöntemlerine geri döneceği vurgulanmaktadır (Uluslararası Enerji Ajansı, 2022). Benzer şekilde Birleşmiş Milletlerin *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları 2022 Raporu*'nda küresel olarak bireylerin elektriğe ulaşım hususunda etkileyici sürecin yavaşladığı

Kaynakça

- Ahmad, M., Khan, I., Khan, M. Q. S., Jabeen, G., Jabeen, H. S., & Işık, C. (2023). Households' perception-based factors influencing biogas adoption: Innovation diffusion framework. *Energy*, 263(Part E), 126155. doi:10.1016/j.energy.2022.126155
- Ahmad, M., & Satrovic, E. (2023). Relating fiscal decentralization and financial inclusion to environmental sustainability: criticality of natural resources. *Journal of Environment Management*, 325, 116633. doi:10.1016/j.jenvman.2022.116633.
- Akova, İ. (2016). *Enerji Kullanımındaki Değişimler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Austin, F. (2023). The world energy dilemma: Progress towards balanced, sustainable energy remains slow. *Energy Journal*, 2, 1-4. Erişim adresi: <https://www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/global/en/2016/mar/Energy-Journal/Energy%20Trilemma-online.pdf> (Erişim tarihi: 17.07.2023)
- Avrupa Birliği. (2023). *Kyoto Protocol*. Cenevre: Avrupa Birliği. Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:kyoto_protocol (Erişim tarihi: 20.07.2023)
- Balbus, J. M., McCannon, C. J., Mataka, A., & Levine, R. L. (2022). After COP26—Putting health and equity at the center of the climate movement. *New England Journal of Medicine*, 386(14), 1295-1297. doi:10.1056/NEJMp2118259
- Bilgili, F., Koçak, E., & Bulut, Ü. (2016). The dynamic impact of renewable energy consumption on CO2 emissions: A revisited Environmental Kuznets Curve approach. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 54, 838-845. doi:10.1016/j.rser.2015.10.080
- Birleşmiş Milletler. (2005). *2005 World Summit Outcome. Resolution Adopted by the General Assembly*. A/RES/60/1, New York: Birleşmiş Milletler.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2015). *UNDP and Climate Change: Zero Carbon, Sustainable Development*. New York: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. Erişim adresi: <https://www.undp.org/laopdr/publications/undp-and-climate-change-zero-carbon-sustainable-development> (Erişim tarihi: 17.07.2023)
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2016). *A Climate Resident, Zero-Carbon Future: UNDP's Vision for Sustainable Development through the Paris Agreement*. New York: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. Erişim adresi: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/UNDP_ClimateCommittment_Revised2018.pdf (Erişim tarihi: 17.07.2023)
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2022). *The Sustainable Development Goals Report 2022*. New York: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. Erişim adresi: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf> (Erişim tarihi: 10.07.2023)
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2023a). *Re-envisioning Climate Change Adaptation Policy to Sustain Peace: A Typology and Analysis of the National Adaptation Plans*. New York: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. Erişim adresi: <https://www.undp.org/publications/re-envisioning-climate-change-adaptation-policy-sustain-peace-typology-analysis-naps> (Erişim tarihi: 10.07.2023)

- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2023b). *The Paris Agreement*. New York: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement> (Erişim Tarihi: 14.07.2023)
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2023c). *What are the Sustainable Development Goals?* New York: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. Erişim adresi: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> (Erişim tarihi: 20.07.2023)
- Chien, F., Vu, T. L., Phan, T. T. H., Nguyen, S. V., Anh, N. H. V., & Ngo, T. Q. (2023). Zero-carbon energy transition in ASEAN countries: The role of carbon finance, carbon taxes, and sustainable energy technologies. *Renewable Energy*, 212, 561-569. doi:10.1016/j.renene.2023.04.116
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023*. Ankara: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. Erişim adresi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editorosya/file/eylem%20planlari/Iklim%20Degisikligi%20Eylem%20Plani_TR.pdf (Erişim tarihi: 26.07.2023)
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2020). 6. *Türkiye Çevre Durum Raporu*. Ankara: Çevre Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/tc-dr_2020-rapor-v18-web-20210217135643.pdf (Erişim tarihi: 25.07.2023)
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023a). *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi*. Ankara: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İklim Değişikliği Başkanlığı. Erişim adresi: <https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-33> (Erişim tarihi: 26.07.2023)
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023b). *Paris Anlaşması*. Ankara: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İklim Değişikliği Başkanlığı. Erişim adresi: <https://iklim.gov.tr/paris-anlasmasi-i-34> (Erişim tarihi: 26.07.2023)
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2023c). *Kyoto Protokolü*. Ankara: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İklim Değişikliği Başkanlığı. Erişim adresi: <https://iklim.gov.tr/kyoto-protokolu-i-35> (Erişim tarihi: 26.07.2023)
- Das, A., & Ghosh, A. (2023). Vision Net Zero: A review of decarbonisation strategies to minimise climate risks of developing countries. *Environment, Development and Sustainability*, doi:10.1007/s10668-023-03318-6
- Davidson, M. R., Zhang, D., Xiong, W., Zhang, X., & Karplus, V. J. (2016). Modelling the potential for wind energy integration on China's coal-heavy electricity grid. *Nature Energy*, 1, 1-7. doi:10.1038/nenergy.2016.86.
- DeWit, A. (2022). Climate "code red" at COP26 and the diversification of decarbonization narratives. *Rikkyo Economic Review*, 75(3), 1-45. Erişim adresi: https://economics.rikkyo.ac.jp/research/paper/pudcar0000002ed-att/p001-045_75-3.pdf (Erişim tarihi: 21.07.2023)
- Dogan, E. & Seker, F. (2016). The influence of real output, renewable and non-renewable energy, trade and financial development on carbon emissions in the top renewable energy countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 60, 1074-1085. doi:10.1016/j.rser.2016.02.006

- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2019). *2019-2023 Stratejik Planı*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Enerji İşleri Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: https://sp.enerji.gov.tr/ETKB_2019_2023_Stratejik_Planı.pdf (Erişim tarihi: 22.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022a). *Biyokütle*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-biyokutle> (Erişim tarihi: 28.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022b). *Güneş*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-gunes> (Erişim tarihi: 28.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022c). *Hidrolik*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-hidrolik> (Erişim tarihi: 28.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022d). *Jeotermal*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-jeotermal> (Erişim tarihi: 28.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022e). *Rüzgâr*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-ruzgar> (Erişim tarihi: 28.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022f). *Ulusal Enerji Verimliliği Eylem Planı*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Enerji İşleri Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EVCED/tr/EnerjiVerimlili%C4%9Fi/UlusalEnerjiVerimlili%C4%9FiEylemPlan%C4%B1/Belgeler/UEVEP2022Gelisimi.pdf> (Erişim tarihi: 22.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022g). *UVEP ve Gelişim Raporları*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-verimliliği-ulusal-enerji-verimliliği-eylem-planı> (Erişim tarihi: 22.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023a). *Elektrik*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik> (Erişim tarihi: 22.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023b). *Enerji Verimliliği*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/enerji-verimliliği> (Erişim tarihi: 21.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023c). *Nükleer Enerji*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-nukleer-enerji> (Erişim tarihi: 28.07.2023)
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023d). *Petrol*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Erişim adresi: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol> (Erişim tarihi: 22.07.2023)
- Fan, W., & Hao, Y. (2020). An empirical research on the relationship amongst renewable energy consumption, economic growth and foreign direct investment in China. *Renewable Energy*, 146, 598-609. doi:10.1016/j.renene.2019.06.170
- Fay, M., Hallegatte, S., Vogt-Schilb, A., Rozenberg, J., Narloch, U., & Kerr, T. (2015). *Decarbonizing Development: Three Steps to a Zero-Carbon Future*. Washington: International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank. Erişim adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/31452b7e-bc43-5ce8-a7f7-4a9b814d5324> (Erişim tarihi: 17.07.2023)

- Hanna, R., & Victor, D. G. (2021). Marking the decarbonization revolutions. *Nature Energy*, 6(6), 568-571. doi:10.1038/s41560-021-00854-1
- Hasanov, F. J., Khan, Z., Hussain, M., & Tufail, M. (2021). Theoretical framework for the carbon emissions effects of technological progress and renewable energy consumption. *Sustainable Development*, 29(5), 810-822. doi:10.1002/sd.2175
- Hassan, S. T., Wang, P., Khan, I., & Zhu, B. (2022). The impact of economic complexity, technology advancements, and nuclear energy consumption on the ecological footprint of the USA: Towards circular economy initiatives. *Gondwana Research*, 113, 237-246. doi:10.1016/j.gr.2022.11.001
- Holloway, L. C. (2013). Sustainable energy production: Key material requirements. In *Advanced Fiber-Reinforced Polymer (FRP) Composites for Structural Applications* (Second Edition), Jiping Bai (Ed.), ss. 675-701. Elsevier.
- IPCC. (2023). *Climate Change 2023 Synthesis Report Summary for Policymakers: A Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cenevre: Intergovernmental Panel on Climate Change. Erişim adresi: https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf (Erişim tarihi: 20.07.2023)
- Jahanger, A., Ogwu, S. O., Onwe, J. C., & Awan, A. (2023). The prominence of technological innovation and renewable energy for the ecological sustainability in top SDGs nations: Insights from the load capacity factor. *Gondwana Research*, doi:10.1016/j.gr.2023.05.021
- Jebli, M. B., Farhani, S., & Guesmi, K. (2020). Renewable energy, CO2 emissions and value added: Empirical evidence from countries with different income levels. *Structural Change and Economic Dynamics*, 53, 402-410. doi:10.1016/j.strueco.2019.12.009
- Jie, H., Khan, I., Alharthi, M., Zafar, M. W., & Saeed, A. (2023). Sustainable energy policy, socio-economic development, and ecological footprint: The economic significance of natural resources, population growth, and industrial development. *Utilities Policy*, 81, 101490. doi:10.1016/j.jup.2023.101490
- Karaaslan, A., & Çamkaya, S. (2022). The relationship between CO2 emissions, economic growth, health expenditure, and renewable and non-renewable energy consumption: Empirical evidence from Turkey. *Renewable Energy*, 190, 457-466. doi:10.1016/j.renene.2022.03.139
- Kartal, M. T., Ghosh, S., & Adebayo, T. S. (2023). Renewable energy effect on economy and environment: The case of G7 countries through novel bootstrap rolling window approach. *Renewable Energy*, 216, 119057. doi:10.1016/j.renene.2023.119057
- Khan, I., Zakari, A., Zhang, J., Dagar, V., & Singh, S. (2022). A study of trilemma energy balance, clean energy transitions, and economic expansion in the midst of environmental sustainability: new insights from three trilemma leadership. *Energy*, 248, 123619. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2022.123619>.
- Lin, B., & Moubarak, M. (2014). Renewable energy consumption – Economic growth nexus for China. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 40, 111-117. doi:10.1016/j.rser.2014.07.128
- Ocal, O., & Aslan, A. (2013). Renewable energy consumption–economic growth nexus in Turkey. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 28, 494-499. doi:10.1016/j.rser.2013.08.036

- Ozcan, B., & Ozturk, I. (2019). Renewable energy consumption-economic growth nexus in emerging countries: A bootstrap panel causality test. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 104, 30-37. doi:10.1016/j.rser.2019.01.020
- Pata, U. K., Kartal, M. T., Erdogan, S., & Sarkodie, S. A. (2023). The role of renewable and nuclear energy R&D expenditures and income on environmental quality in Germany: Scrutinizing the EKC and LCC hypotheses with smooth structural changes. *Applied Energy*, 342, 121138. doi:10.1016/j.apenergy.2023.121138
- Popescu, C., Hysa, E., Panait, M., & Çela, A. (2023). Past, present, and future of critical issues in energy: Poverty, transition and security—A systematic review. *Energies*, 16, 1-25. doi:10.3390/en16145484
- Rahman, M. M., & Velayutham, E. (2020). Renewable and non-renewable energy consumption-economic growth nexus: New evidence from South Asia. *Renewable Energy*, 147(Part 1), 399-408. doi:10.1016/j.renene.2019.09.007
- Rogelj J., Shindell, D., Jiang, K., Fifita, S., Forster, P., Ginzburg, V., Handa, C., Kheshgi, H., Kobayashi, S., Kriegler, E., Mundaca, L., Séférian, R., & Vilariño, M. V. (2018). Mitigation pathways compatible with 1.5°C in the context of sustainable development. In: *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*. Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J. B. R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, & T. Waterfield (Eds.), ss. 93–174. Cambridge: Cambridge University Press, Erişim adresi: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/02/SR15_Chapter2_Low_Res.pdf (Erişim tarihi: 25.07.2023)
- Sadiq, M., Ou, J. P., Duong, K. D., Van, L., Ngo, T. Q., & Bui, T. X. (2023). The influence of economic factors on the sustainable energy consumption: evidence from China. *Economic Research-Ekonomika Istraživanja*, 36(1), 1751-1773. doi:10.1080/1331677X.2022.2093244
- Sathaye, J., Lucon, O., Rahman, A., Christensen, J., Denton, F., Fujino, J., Heath, G., Kadner, S., Mirza, M., Rudnick, H., Schlaepfer, A., & Shmakin, A. (2011). Renewable Energy in the Context of Sustainable Development. In *IPCC Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation* (O. Edenhofer, R. Pichs-Madruga, Y. Sokona, K. Seyboth, P. Matschoss, S. Kadner, T. Zwickel, P. Eickemeier, G. Hansen, S. Schlömer, C. von Stechow (Eds.), ss. 707-790. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sebri, M., & Ben-Salha, O. (2014). On the causal dynamics between economic growth, renewable energy consumption, CO2 emissions and trade openness: Fresh evidence from BRICS countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 39, 14-23. doi:10.1016/j.rser.2014.07.033
- Shahbaz, M., Siddiqui, A., Siddiqui, M., & Jiao, Z. (2023). Exploring the growth of sustainable energy technologies: A review. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 57, 103157. doi:10.1016/j.seta.2023.103157
- Shafiei, S., & Salim, R. A. (2014). Non-renewable and renewable energy consumption and CO2 emissions in OECD countries: A comparative analysis. *Energy Policy*, 66, 547-566. doi:10.1016/j.enpol.2013.10.064

- Shu, D. Y., Deutz, S., Winter, B. A., Baumgärtner, N., Leenders, L., & Bardow, A. (2023). The role of carbon capture and storage to achieve net-zero energy systems: Trade-offs between economics and the environment. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 178, 113246. doi:10.1016/j.rser.2023.113246
- Smil, V. (2022). Decarbonization algebra: The COP26 calls for impossibly steep cuts in carbon emissions: Numbers don't lie. *IEEE Spectrum*, 59(2), 20–21. doi:10.1109/MSPEC.2022.9706399
- Uluslararası Enerji Ajansı. (2021a). *Net Zero by 2050: A Roadmap for the Global Energy Sector*. Paris: Uluslararası Enerji Ajansı. Erişim adresi: https://iea.blob.core.windows.net/assets/deebef5d-0c34-4539-9d0c-10b13d840027/NetZeroBy2050-ARoadmapfortheGlobalEnergySector_CORR.pdf (Erişim tarihi: 20.07.2023).
- Uluslararası Enerji Ajansı. (2021b). *Turkey 2021: Energy Policy Review*. Paris: Uluslararası Enerji Ajansı. Erişim adresi: https://iea.blob.core.windows.net/assets/cc499a7b-b72a-466c-88de-d792a9daff44/Turkey_2021_Energy_Policy_Review.pdf (Erişim tarihi: 22.07.2023)
- Uluslararası Enerji Ajansı. (2022). *World Energy Outlook 2022*. Paris: Uluslararası Enerji Ajansı. Erişim adresi: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/830fe099-5530-48f2-a7c1-11f35d510983/WorldEnergyOutlook2022.pdf> (Erişim tarihi: 10.07.2023)
- Uluslararası Enerji Ajansı. (2023). *Tracking SDG7: The Energy Progress Report 2023*. Paris: Uluslararası Enerji Ajansı. Erişim adresi: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/9b89065a-ccb4-404c-a53e-084982768baf/SDG7-Report2023-FullReport.pdf> (Erişim tarihi: 21.07.2023)

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK TABANLI EKONOMİK DIŞSALLIKLAR

Bahar İslamoğlu

Giriş

Günümüzde küresel çapta artan nüfus, hızlı ekonomik büyüme ve teknolojik ilerlemeler, doğal kaynaklar ve çevre üzerinde büyük baskılar yaratmaktadır. Bu durum, çevre kirliliği, kaynak tükenmesi, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi çevresel sorunların giderek artmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları ile ele alınarak gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak için günümüzde ve gelecekte kaynakların dengeli bir şekilde kullanılmasını hedeflemektedir.

Sürdürülebilirlik, ekonomik faaliyetlerin çevre ve toplum üzerindeki etkilerini dikkate alarak kaynakların verimli ve etkili bir şekilde kullanılmasını vurgulamaktadır. Ancak geleneksel ekonomik modellerde bu tür etkiler ve dışsallıklar genellikle hesaplanmamaktadır. Ekonomik dışsallıklar, ekonomik faaliyetlerin yan etkileri olarak ortaya çıkan ve fiyat mekanizmasında yeterince yansıtılmayan etkileri ifade etmektedir. Örneğin, bir fabrikanın üretim süreci sonucunda çevreye saldırdığı zarar, bu faaliyetin maliyetine dâhil edilmeyebilir ve bu nedenle çevresel dışsallık oluşabilir.

Ekonomik dışsallıklar ve sürdürülebilirlik, günümüzde giderek artan bir öneme sahip olan konulardır. Ekonomik dışsallıklar, bir ekonomik faaliyetin dolaylı etkilerini ifade ederken sürdürülebilirlik ise doğal kaynakların korunması ve

denle, ekonomik dışsallıkların yönetimi için ekonomik enstrümanlar ve politika önlemleri kullanılabilir.

Sonuç olarak ekonomik dışsallıkların sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri oldukça kompleksdir ve tüm paydaşlar tarafından anlaşılması ve ele alınması gereken önemli bir konudur. Sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmak için ekonomik faaliyetlerin dışsallıkları iyi anlaşılmalı, uygun politika çözümleri ve düzenlemelerle yönetilmelidir. Toplum, özel sektör ve hükümetler arasında iş birliğine dayalı, entegre bir yaklaşım benimsenerek sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak mümkün olacaktır. Bu sayede, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak, dengeli bir ekonomik, sosyal ve çevresel yapı inşa edilebilir.

Kaynakça

- Arnott, R. (1995). Time for Revisionism on Rent Control? *Journal of Economic Perspectives*, 9(1), 99-120.
- Arrow, K. J., & Hahn, F. H. (1971). *General Competitive Analysis* Holden-Day. Inc., San Francisco.
- Brown, L. R. (2008). *Plan B 3.0: Mobilizing to save civilization*. WW Norton & Company.
- Buchanan, J. M., & Stubblebine, W. C. (1962). *Externality*, in *Economica*.
- Coase, R. H. (1960). The problem of social cost. *The Journal of Law and Economics*, 3, 1-44.
- Cropper, M. L., & Oates, W. E. (1992). Environmental economics: a survey. *Journal of Economic Literature*, 30(2), 675-740.
- Demsetz, H. (1974). Toward a theory of property rights. In *Classic papers in natural resource economics* (pp. 163-177). London: Palgrave Macmillan UK.
- Foster, J. B., Clark, B. & York, R (2010). *The ecological rift - capitalism's war on the earth*. Monthly Review Press, New York.
- Geng, Y., Zhu, Q., Doberstein, B., & Fujita, T. (2009). Implementing China's circular economy concept at the regional level: A review of progress in Dalian, China. *Waste Management*, 29(2), 996-1002.
- Jackson, T. (2011). *Prosperity without growth: Economics for a finite planet*. London: Earthscan.
- Jones, P. (2012). Corporate Social Responsibility (CSR) of Firms: A Literature Review. *Journal of Business and Management*, 17(1), 148-157.
- Mäler, K. G. (2008). Sustainable development and resilience in ecosystems. *Environmental and resource economics*, 39(1), 17-24.
- Pigou, A. C. (1920). *The economics of welfare* Macmillan and Co. London, United Kingdom.
- Russo, A., J. Van Ommeren & A. Dimitropoulos (2019). The Environmental and Welfare Implications of Parking Policies, OECD Environment Working Papers, OECD Publishing, Paris.

- Smith, M. H. (2010). *Advancing and resolving the great sustainability debates and discourses*. (Doctoral dissertation). Australia National University.
- Tietenberg, T., & Lewis, L. (2012). *Environmental and natural resource economics*. Pearson.
- Weisbrod, B. A. (1962). Education and investment in human capital. *Journal of Political Economy*, 70(5, Part 2), 106-123.
- United Nations (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs.

KONAKLAMA İŞLETMELERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Seher Argun

Giriş

Sürdürülebilirlik, 1713 yılında Almanya’da “nachhaltigkeit” kelimesinin karşılığı olarak (Wiersum, 1995) ilk kez ormancılık alanında kullanılan ve ormanın büyürken verdiğiinden daha fazlasının asla hasat edilmemesi anlamına gelen bir kavramdır (Wilderer, 2007). O dönemden bugüne kapsamının hızla gelişmesi ise özellikle kamu politikalarının neyi başarması gerektiğinin bir ifadesi olarak gerçekleştirilen politika odaklı araştırmalar ile mümkün olmuştur. Kavramın temel ilham kaynağı, 1987 tarihli Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun raporuna dayanmaktadır. Bu rapor, insanın daha iyi bir yaşama yönelik istekleri ile doğanın koyduğu sınırlamalar arasındaki gerilimle ilgilidir (Kuhlman & Farrington, 2010). Bu raporda üzerinde durulan temel soru, “Dünya milletlerinin daha iyi bir yaşam isteği, sınırlı doğal kaynaklar ve çevresel bozulmanın tehlikeleri ile uzlaştırılabilir mi?” olmuş ve bu soruya istinaden “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma.” şeklinde tanımlanan sürdürülebilir kalkınma cevabı verilmiştir (United Nations, General Assembly, 1987).

Günümüzde sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik olarak üç boyutta ele alınan sürdürülebilirlik kavramı (European Commission, 2005; Helming vd., 2008; Kates vd., 2005; Strange ve Bayley, 2008), Birleşmiş Milletlerin Kalkınma Gündemi'nde ortaya koyduğu sürdürülebilirlik tanımında somut hâle gelmektedir. Bu tanımda, kalkınmanın tüm insanlık için daha iyi bir yaşam kalitesi elde etmeye

Kaynakça

- Ahn, Y. H., Choi, Y. O., & Pearce, A. R. (2012). Sustainable Luxury: Case Study of Two LEED Platinum Hotels. *ICSDC 2011*, 443-449. [https://doi.org/10.1061/41204\(426\)55](https://doi.org/10.1061/41204(426)55)
- Akoğlan Kozak, M., Evren, S., & Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Batle, J., Orfila-Sintes, F., & Moon, C. J. (2018). Environmental management best practices: Towards social innovation. *International Journal of Hospitality Management*, 69, 14-20. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2017.10.013>
- Baykal, M., & Bilgiç, Y. E. (2022). *Turizmde Sürdürülebilir Kavramlar ve Uygulamalar, Konaklama İşletmelerinde Sürdürülebilirlik* (Ü. Çolakoğlu & N. Duran, Ed.). Detay Yayıncılık.
- Beckerman, W. (1994). "Sustainable Development": Is it a Useful Concept? *Environmental Values*, 3(3), 191-209. <https://doi.org/10.3197/096327194776679700>
- Bruns-Smith, A., Choy, V., Chong, H., & Verma, R. (2014). *Center for Hospitality Research Cornell Hospitality Report Environmental Sustainability in the Hospitality Industry: Best Practices, Guest Participation, and Customer Satisfaction*.
- Buckley, R. (2018). Tourism and Natural World Heritage: A Complicated Relationship. *Journal of Travel Research*, 57(5), 563-578. <https://doi.org/10.1177/0047287517713723>
- Chan, E. S. W., & Hsu, C. H. C. (2016). Environmental management research in hospitality. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(5), 886-923. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-02-2015-0076>
- Daly, H. E. (1995). On Wilfred Beckerman's Critique of Sustainable Development. *Environmental Values*, 4(1), 49-55. <https://doi.org/10.1177/096327199500400103>
- Demir, M. (2020). *Sürdürülebilir Turizm ve Otel İşletmeleri, Sürdürülebilir Turizm* (M. Kozak, Ed.). Detay Yayıncılık.
- Duman, F., & Can, Ü. (2022). *Turizm İşletmelerinde Ekolojik Sürdürülebilirlik, Uygulamadan Örnekler* (R. Arıca, Ed.). Paradigma Akademi.
- Dyllick, T., & Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 11(2), 130-141. <https://doi.org/10.1002/bse.323>
- European Commission. (t.y.). *Impact Assessment Guidelines; EC Document No. SEC(2005) 791*;
- Fischer, D., Brettel, M., & Mauer, R. (2020). The Three Dimensions of Sustainability: A Delicate Balancing Act for Entrepreneurs Made More Complex by Stakeholder Expectations. *Journal of Business Ethics*, 163(1), 87-106. <https://doi.org/10.1007/s10551-018-4012-1>
- Gibson, R. B., & Canadian Environmental Assessment Agency. (2001). *Specification of sustainability-based environmental assessment decision criteria and implications for determining "significance" in environmental assessment*. Canadian Environmental Assessment Agency.
- Gössling, S., & Higham, J. (2021). The Low-Carbon Imperative: Destination Management under Urgent Climate Change. *Journal of Travel Research*, 60(6), 1167-1179. <https://doi.org/10.1177/0047287520933679>

- Guizzardi, A., Stacchini, A., & Costa, M. (2022). Can sustainability drive tourism development in small rural areas? Evidences from the Adriatic. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(6), 1280-1300. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1931256>
- Helming, K., Pérez-Soba, M., & Tabbush, P. (Ed.). (2008). *Sustainability Impact Assessment of Land Use Changes*. Springer Berlin Heidelberg. <https://doi.org/10.1007/978-3-540-78648-1>
- Hopwood, B., Mellor, M., & O'brien, G. (t.y.). *Sustainable Development: Mapping Different Approaches*.
- Hsieh, Y. (Jerrie). (2012). Hotel companies' environmental policies and practices: a content analysis of their web pages. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 24(1), 97-121. <https://doi.org/10.1108/095961112>
- Jameson, D., & Brownell, J. (2012). *Telling Your Hotel's "Green" Story Developing an Effective Communication*.
- Jayawardena, C. (Chandi), Pollard, A., Chort, V., Choi, C., & Kibicho, W. (2013). Trends and sustainability in the Canadian tourism and hospitality industry. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 5(2), 132-150. <https://doi.org/10.1108/17554211311314164>
- Jones, P., Hillier, D., & Comfort, D. (2016). Sustainability in the hospitality industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(1), 36-67. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-11-2014-0572>
- Jones, P., Hillier, D., & Comfort, D. (2017). The Sustainable Development Goals and the Tourism and Hospitality Industry. *Athens Journal of Tourism*, 4(1), 7-18. <https://doi.org/10.30958/ajt.4.1.1>
- Joseph, C., Philip, S., & Willy, L. (2010). *Sustainability in the Hospitality Industry*. Routledge.
- Kahraman, N., & Türkay, O. (2012). *Turizm ve Çevre* (5. Baskı). Detay Yayıncılık.
- Kates, R. W., Parris, T. M., & Leiserowitz, A. A. (2005). *What Is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice by Robert W. Kates, Thomas M. Parris, and Anthony A. Leiserowitz (Article in April 2005 issue of Environment: Science and Policy for Sustainable Development)*. <http://www.heldref.org/env.php>
- Koç, B., & Yazıcıoğlu, İ. (2020). Konaklama İşletmelerinde Sürdürülebilirlik Uygulamaları: Algılanan Engeller ve Teşvikler. *Turizm Akademik Dergisi*, 2, 89-106.
- Kuhlman, T., & Farrington, J. (2010). What is Sustainability? *Sustainability*, 2(11), 3436-3448. <https://doi.org/10.3390/su2113436>
- Lim, C., & McAleer, M. (2005). Ecologically sustainable tourism management. *Environmental Modelling & Software*, 20(11), 1431-1438. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2004.09.023>
- Melissen, F., Cavagnaro, E., Damen, M., & Düweke, A. (2016). Is the hotel industry prepared to face the challenge of sustainable development? *Journal of Vacation Marketing*, 22(3), 227-238. <https://doi.org/10.1177/1356766715618997>
- Mihalic, T. (2020). Conceptualising overtourism: A sustainability approach. *Annals of Tourism Research*, 84, 103025. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103025>

- Molina-Collado, A., Santos-Vijande, M. L., Gómez-Rico, M., & Madera, J. M. (2022). Sustainability in hospitality and tourism: a review of key research topics from 1994 to 2020. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(8), 3029-3064. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-10-2021-1305>
- Moyle, B., Moyle, C., Ruhanen, L., Weaver, D., & Hadinejad, A. (2021a). Are we really progressing sustainable tourism research? A bibliometric analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 106-122. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1817048>
- Moyle, B., Moyle, C., Ruhanen, L., Weaver, D., & Hadinejad, A. (2021b). Are we really progressing sustainable tourism research? A bibliometric analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 106-122. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1817048>
- Mullens, D. (2018). Entrepreneurial orientation and sustainability initiatives in family firms. *Journal of Global Responsibility*, 9(2), 160-178. <https://doi.org/10.1108/JGR-03-2017-0020>
- Njoroge, M., Anderson, W., & Mburu, O. (2019). Innovation strategy and economic sustainability in the hospitality industry. *Bottom Line*, 32(4), 253-268. <https://doi.org/10.1108/BL-03-2019-0080>
- Özmen, N. (2020). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turizm İşletmelerinin Çevre Duyarlılığının Belirlenmesi: Safranbolu Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Pasape, L., Anderson, W., & Lindi, G. (2015). Assessment of indicators of sustainable ecotourism in Tanzania. *Anatolia*, 26(1), 73-84. <https://doi.org/10.1080/13032917.2014.912244>
- Prud'homme, B., & Raymond, L. (2016). Implementation of sustainable development practices in the hospitality industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(3), 609-639. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-12-2014-0629>
- Ramirez, G. A. (2012). Sustainable development: paradoxes, misunderstandings and learning organizations. *The Learning Organization*, 19(1), 58-76. <https://doi.org/10.1108/09696471211190365>
- Robins, N. (1999). *Making sustainability bite: Transforming global consumption patterns*. <https://www.researchgate.net/publication/238067372>
- Segarra-Oña, M.-D.-V., Peiró-Signes, Á., & Verma, R. (2011). *Cornell Hospitality Report Environmental Management Certification and Performance in the Hospitality Industry: A Comparative Analysis of ISO 14001 Hotels in Spain* (C. 11, Sayı 22). www.chr.cornell.edu
- Sharpley, R. (2020). Tourism, sustainable development and the theoretical divide: 20 years on. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(11), 1932-1946. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1779732>
- Sheth, J. N., Sethia, N. K., & Srinivas, S. (2011). Mindful consumption: a customer-centric approach to sustainability. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 39(1), 21-39. <https://doi.org/10.1007/s11747-010-0216-3>
- Siti-Nabiha, A. K., George, R. A., Wahid, N. A., Amran, A., Abustan, I., & Mahadi, R. (2011). Corresponding Author: A Field Survey of Environmental Initiatives at Selected Resorts in Malaysia. *World Applied Sciences Journal*, 12, 56-63. http://www.tourism.gov.my/corporate/research.aspx?page=facts_figures
- Strange, T., & Bayley, A. (2008). *Sustainable Development*. OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264055742-en>

- Tepelus, C. M. (2008). Social Responsibility and Innovation on Trafficking and Child Sex Tourism: Morphing of Practice into Sustainable Tourism Policies? *Tourism and Hospitality Research*, 8(2), 98-115. <https://doi.org/10.1057/thr.2008.10>
- United Nations General Assembly, W. C. on E. and D. (WCED). (1987). *Our Common Future*.
- United Nations General Assembly. (1997, Ekim 15). 103rd Plenary Meeting. *Agenda for Development*.
- Wahidin Awang, K., Khomar Ishak, N., Mohd Radzi, S., & Zarina Taha, A. (2008). Environmental Variables and Performance: Evidence from the Hotel Industry in Malaysia. İçinde *Journal of Economics and Management* (C. 2, Sayı 1).
- Wiersum, K. F. (1995). 200 years of sustainability in forestry: Lessons from history. *Environmental Management*, 19(3), 321-329. <https://doi.org/10.1007/BF02471975>
- Wilderer, P. A. (2007). Sustainable water resource management: the science behind the scene. *Sustainability Science*, 2(1), 1-4. <https://doi.org/10.1007/s11625-007-0022-0>
- Yusoff, Y. M., & Nejati, M. (2017). A Conceptual Model of Green HRM Adoption Towards Sustainability in Hospitality Industry (ss. 229-250). <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-2912-5.ch013>

ETKİNLİKLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Mehmet Tahir Dursun

Giriş

Tüketiciler, stratosferik ozon tabakasının tükenmesi, yenilenemeyen kaynakların aşırı tüketimi ve küresel hava kirliliği gibi çevre sorunlarının ciddiyetini giderek daha fazla fark etmektedir (Han, 2021). Çevresel etkiler, dünya genelinde birçok endüstride artarken turizm ve etkinlik kapsamında düzenlenen faaliyetlerde de önemli olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Buna karşılık, çevresel farkındalık, müşteri satın alma davranışlarında ve çevre dostu ürün ve hizmetlere karşı tutumlarda olumlu değişikliklere yol açmıştır (Noor vd., 2012). Çevrenin korunmasında odaklanan yeşil, çevre dostu, eko veya sürdürülebilirlik kavramlarıyla ilişkilendirilen etkinlikler özellikle insanların doğayı korumaya yönelik uyguladıkları içeriklerle oluşmaktadır. "Yeşil" terimi, genel olarak yenilikçi ve geleceğe yönelik toplantı ve etkinlik yönetimi için gönüllülük ve çevre yanlısı katılımcıları ve tüketicileri etkinliklere çekmek için kullanılan bir anahtar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca toplantı ve etkinliklerin topluluğa daha iyi ekonomik, sosyal ve kültürel faydalar sağlayabilir (Boo ve Park, 2013). Çevre dostu uygulamalar, çevreyi koruma, hava kirliliğini önleme ve atık yönetimini maksimum düzeyde tutmayı amaçlayan unsurları içermektedir. Yeşil ve çevre dostu konseptiyle hazırlanan etkinlikler birer pazarlama imajı oluşturduğu için etkinlik organizatörleri çevreci kimliklerini giderek daha fazla ön plana çıkarmakta ve düzenledikleri etkinliklerde yeşil uygulamalara yer vermektedirler (Laing ve Frost, 2010). Kitabın bu bölümünde; fuar, kongre, iş toplantıları, festivaller, yarışmalar ve yöresel şenlikler gibi etkinliklerde çevre

rak düzenlenmesi ve çevre bilincini insanlara kazandırması muhtemel bir durumdur. Ekolojik ve çevresel faktörleri dikkate alan, doğayı koruyan, gelecek nesillere iyi bir dünya bırakmayı hedefleyen etkinlikler yeşil odaklı uygulamalarla tüm paydaşlara, katılımcılara ve izleyici kitlelere çevreyi korumayı, sürdürülebilir olmayı aktarabilir. Etkinlikler, hazcı, kaynak tüketen ve çöp üreten değil insan faaliyeti, kaynak kullanımı ve çevresel etki arasındaki uyumlu dengenin örneği olma potansiyeline sahiptir (Jones, 2017). Etkinliklerin kalıcı olumlu bir miras ve sosyal sonuçlar bırakması ve katılımcılara, tedarik zincirine ve düzenledikleri destinasyonları çevreci olma konusunda harekete geçmeleri için ilham vermesi yapısı itibarıyla etkinliklerde mevcuttur ve etkinlikler sürdürülebilirlik davranışının aktarılması için iyi bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Nitekim, doğanın ve çevrenin yok olaya yönelik aciliyetini göz ardı edersek, etkinlikler ve festivaller kesinlikle çevrenin sürekli tahribatına ve dünyanın doğal sermayesinin azalmasına, kaynakların, zenginliğin ve refahın orantısız ve adil olmayan dağılımına katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

- Ajzen, I. (1991) The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Alonso-Vazquez, M., & Ballico, C. (2021). Eco-friendly practices and pro-environmental behaviours: The Australian folk and world music festival perspective. *Arts and the Market*, 11(2), 76-91.
- Backman, K. F. (2018). Event management research: The focus today and in the future. *Tourism Management Perspectives*, 25, 169-171.
- Bag, S., Gupta, S., & Telukdarie, A. (2018). Exploring the relationship between unethical practices, buyer-supplier relationships and green design for sustainability. *International Journal of Sustainable Engineering*, 11(2), 97-109.
- Bakos, A. R., O'Brien, D., & Gowthorp, L. (2017). Planning For Sustainability: A Case Study Of The Implementation Strategy Of ISO 20121 For The 2018 Commonwealth Games. *EASM*. Retrieved November, 14, 2020.
- Baldassarre, F., & Campo, R. (2016). Sustainability as a marketing tool: To be or to appear to be?. *Business Horizons*, 59(4), 421-429.
- Boggia, A., Massei, G., Paolotti, L., Rocchi, L., & Schiavi, F. (2018). A model for measuring the environmental sustainability of events. *Journal of environmental management*, 206, 836-845.
- Buathong, K., & Lai, P. C. (2017). Perceived attributes of event sustainability in the MICE industry in Thailand: A viewpoint from governmental, academic, venue and practitioner. *Sustainability*, 9(7), 1151.

- Cai, M., Griese, K. M., Große Ophoff, M., & Tang, J. (2015). Green meeting standards: A conceptual review. *Handbook event market China*, 181-194.
- Chirieleison, C., & Rizzi, F. (2020). ISO 20121 Standard (Event Sustainability). In *Encyclopedia of Sustainable Management* (pp. 1-7). Springer.
- Csapody, B., Ásványi, K., & Jászberényi, M. (2021). Sustainable Best Practices of European Culinary Festivals. *Tourism in Southern and Eastern Europe...*, 6, 155-165.
- Cudny, W., & Cudny, W. (2016). The concept, origins and types of festivals. *Festivalisation of Urban Spaces: Factors, Processes and Effects*, 11-42.
- Draper, J., Dawson, M., & Casey, E. (2011, July). An exploratory study of the importance of sustainable practices in the meeting and convention site selection process. In *Journal of Convention & Event Tourism* (Vol. 12, No. 3, pp. 153-178). Taylor & Francis Group.
- Gammelsæter, H., & Loland, S. (2023). Code Red for Elite Sport. A critique of sustainability in elite sport and a tentative reform programme. *European Sport Management Quarterly*, 23(1), 104-124.
- Getz, D. (2009). Policy for sustainable and responsible festivals and events: Institutionalization of a new paradigm. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 1(1), 61-78.
- Getz, D. (2017). Developing a framework for sustainable event cities. *Event Management*, 21(5), 575-591.
- Goldblatt, S. (2013). Code Green: A Comparative Look at Worldwide Cultural Policies for Green Events (2009). *CSPA Quarterly*, (10), 20-25.
- Han, H. (2021). Consumer behavior and environmental sustainability in tourism and hospitality: A review of theories, concepts, and latest research. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(7), 1021-1042.
- Hanrahan, J., & Maguire, K. (2016). Local authority planning provision for event management in Ireland: A socio-cultural perspective. In *Journal of Convention & Event Tourism* (Vol. 17, No. 2, pp. 129-158). Routledge.
- Harris, R., & Huyskens, M. (2002). Public events: Can they make a contribution to ecological sustainability?. In *CAUTHE (12th: 2002: Fremantle, WA)* (pp. 319-335). Lismore, NSW: Edith Cowan University Press.
- Hungerford, H. R., & Volk, T. L. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *The Journal of Environmental Education*, 21, 8-21.
- Jones, M. (2017). *Sustainable event management: A practical guide*. Routledge.
- Kirkwood, H. (2008). Green event practices. *Expo Magazine*, 20(8), 28-29.
- Komsuoğlu B. ve Çetinsöz, B. C. (2022). *Etkinlik İşletmelerinde Ekolojik Sürdürülebilirlik*, Ed. R. Arıca, Turizm İşletmelerinde Ekolojik Sürdürülebilirlik Uygulamadan Örnekler içinde. (ss. 265-280), Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Laing, J., & Frost, W. (2010). How green was my festival: Exploring challenges and opportunities associated with staging green events. *International Journal of Hospitality Management*, 29(2), 261-267.

- Lee, H. M., Song, H. J., Lee, C. K., & Reisinger, Y. (2019). Formation of festival visitors' environmentally friendly attitudes: Cognitive, affective, and conative components. *Current Issues in Tourism*, 22(2), 142-146.
- Machado, A. F., Sousa, B., Lavandoski, J., Vareiro, L., & Figueira, V. (2022). 7 Music, Green Marketing and Sustainability Festivals: the Case of the. *Festival and Event Tourism: Building Resilience and Promoting Sustainability*, 64.
- Mair, J., & Jago, L. (2010). The development of a conceptual model of greening in the business events tourism sector. *Journal of Sustainable Tourism*, 18(1), 77-94.
- Mair, J., & Smith, A. (2022). Events and sustainability: Why making events more sustainable is not enough. In *Events and sustainability* (pp. 1-17). Routledge.
- Millar, M., & Park, S. Y. (2018). Industry professionals' perceptions of sustainability in meeting and event education. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 18(2), 123-137.
- Musgrave, J., & Raj, R. (2009). Introduction to a conceptual framework for sustainable events. In *Event management and sustainability* (pp. 1-12). Wallingford UK: Cabi.
- Nanggong, A. (2019). Perceived benefit, environmental concern and sustainable customer behavior on technology adoption. *The Asian Journal of Technology Management*, 12(1), 31-47.
- Noor, N. A. M., Muhammad, A., Kassim, A., Jamil, C. Z. M., Mat, N., Mat, N., & Salleh, H. S. (2012). Creating green consumers: how environmental knowledge and environmental attitude lead to green purchase behaviour?. *International Journal of Arts & Sciences*, 5(1), 55.
- Park, E., & Boo, S. (2010). An assessment of convention tourism's potential contribution to environmentally sustainable growth. *Journal of Sustainable Tourism*, 18(1), 95-113.
- Padel, S., & Foster, C. (2005). Exploring the gap between attitudes and behaviour: Understanding why consumers buy or do not buy organic food. *British Food Journal*, 107(8), 606-625.
- Ranacher, L., & Pröbstl-Haider, U. (2014). Green meetings: Ecocertification of sustainable events in conference and business tourism. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 187, 121-132.
- Ramely, A., Talib, M. F. A., Radha, J. Z. R. R. R., & Mokhtar, M. F. (2022). Green event practices: Understanding the adaptation of event organisers through a systematic review. *Malaysian Journal of Sustainable Environment*, 9(1), 119-140.
- Robertson, M. (2014). *Sustainability principles and practice*. New York, NY: Routledge
- Séraphin, H., & Nolan, E. (Eds.). (2018). *Green events and green tourism: An international guide to good practice*. Routledge.
- Sisson, A., Grisamore, A., & Jang, J. (2021). Green practices with reusable drinkware at music and sporting events: A hospitality undergraduate student perspective. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 33(1), 1-13.
- Song, H. J., Lee, C. K., Kang, S. K., & Boo, S. J. (2012). The effect of environmentally friendly perceptions on festival visitors' decision-making process using an extended model of goal-directed behavior. *Tourism Management*, 33(6), 1417-1428.

- Sox, C. B., Benjamin, S., Carpenter, J., & Strick, S. (2013). An exploratory study of meeting planners and conference attendees' perceptions of sustainable issues in convention centers. In *Journal of Convention & Event Tourism* (Vol. 14, No. 2, pp. 144-161). Taylor & Francis Group.
- Sperling, D. (2013). *Future drive: Electric vehicles and sustainable transportation*. Island Press.
- Su, C. H. J., Tsai, C. H. K., & Bias, S. R. (2021). *Proactive Waste Management Solutions: Implementing Reusable and Biodegradable Food Packaging at Food Festivals*. International CHRIE.
- Stevens, J. (2020). Major sport events and environmental sustainability. *Sport and environmental sustainability: Research and strategic management*, 47-85.
- Strick, S., & Fenich, G. G. (2013). Green certifications and ecolabels in the MEEC industry: which are really worth it?. In *Journal of Convention & Event Tourism* (Vol. 14, No. 2, pp. 162-172). Taylor & Francis Group.
- Wang, J. (2017). Perceptions of individual behavior in green event—From the theory of planned behavior perspective. *American Journal of Industrial and Business Management*, 7(8), 973-988.
- Wang, F., Wang, K., & Wang, L. (2019). An examination of a city greening mega-event. *International Journal of Hospitality Management*, 77, 538–548
- Wong, I. A., Wan, Y. K. P., & Qi, S. (2015). Green events, value perceptions, and the role of consumer involvement in festival design and performance. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(2), 294-315.
- Whitfield, J., Dioko, L.A.N., & Webber, D.E. (2014) Scoring environmental credentials: A review of UK conference and meetings venues using the GREENER VENUE framework. *Journal of Sustainable Tourism*, 22(2), 299-318.
- Talwar, S., Kaur, P., Yadav, R., Bilgihan, A., & Dhir, A. (2021). What drives diners' eco-friendly behaviour? The moderating role of planning routine. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 63, 102678.
- Tinnish, S. M., & Mangal, S. M. (2012). Sustainable event marketing in the MICE industry: A theoretical framework. In *Journal of Convention & Event Tourism* (Vol. 13, No. 4, pp. 227-249). Taylor & Francis Group.
- Ye, Y., Su, C. H., Tsai, C. H., & Hung, J. L. (2020, October). Motivators of attendance at eco-friendly events. In *Journal of Convention & Event Tourism* (Vol. 21, No. 5, pp. 417-437). Routledge.
- Yürük, P., Akyol, A., & Şimşek, G. G. (2017). Analyzing the effects of social impacts of events on satisfaction and loyalty. *Tourism Management*, 60, 367-378.
- Zitz, N. (2014). Awareness and perception of green meetings and events among Austrian companies. *Bachelor's Degree Thesis, MODUL Vienna University*.

SİGORTACILIK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Ali Kahramanoğlu

Giriş

Sürdürülebilirlik kavramı bahsedilen disipline göre değişik anlamlarla kullanılmakla birlikte genelde belirlenmiş bir durumun veya amacın istenilen sürece standartlaştırılmış düzey ve anlamda sınırlanabilme yeteneği olarak kullanılmaktadır.

Kavramsal olarak literatürde kalkınma ve çevreyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Birleşmiş Milletlerin Ortak Geleceğimiz adlı raporunda “sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi açısından bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yetisinden mahrum bırakılmaması gerektiği” belirtilmektedir (Çırakcı, 1991). Genel olarak sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının olduğu kabul edilmektedir. Ekonomik boyut açısından varlık birikmesi ve birikimlerin korunması temel ilkelerdir. Varlık birikimi ile mal ve sermaye oluşumları takip edilmektedir. Varlık koruma kavramı ise modern ekonomilerde belirsiz risklere karşı işletmelerin ve hane halklarının ekonomik açıdan “sigorta” ile korunmasıdır (Lennox vd., 2018).

Pandemi sonrası oluşan küresel ekonomik krizin ve Rusya-Ukrayna Savaşı'nın getirdiği yüksek enflasyon ve zorunlu sıkı mali politikalar varlık biriktirme şartlarının ağırlaştırmaktadır. Diğer yandan ise varlık korumayı sağlayacak sigorta işlemlerinin önemi artırmıştır. Talep daralması ve olası olağan dışı ekonomik kayıpların telafisinin zorlaşması nedeniyle sürdürülebilir ekonomik modelde sigorta

Kaynakça

- Abel-Smith, B. (1992). Health insurance in developing countries: Lessons from experience. *Health Policy and Planning*, 7(3), 215-226.
- Ali, N. (2012). An exploratory study into the implementation of internal marketing in small insurance brokers in the UK. *Journal of Financial Services Marketing*, 17:242-254.
- Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1991), *Ortak Geleceğimiz*, Belkıs Çırakçı (çev.), Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.
- Bonner, M. (2018). How insurance agents and brokers make money
- Braithwaite, J., Vincent, C., & Nicklin, W. (2019). Coping with more people with more illness. Part 2: New generation of standards for enabling healthcare system transformation and sustainability. *International Journal for Quality in Healthcare*, 31, 159-163.
- Chartered Insurance Institute (CII). (2004). *An advanced diploma in insurance*. London:CII.
- Chemney, A. (2007). Small brokers turn to e-mail: Customer loyalty should be number one on the agenda for the smaller broker. *The Magazine of the British Insurance Brokers' Association*, 28
- Chordas, I. (2014). Insurance marketing and advertising summit: Carriers and agents are turning to traditional, digital and social strategies to mount successful marketing campaigns. *Best's Review*, January 2014.
- Cover Publications. (2016). *SA income earners underinsured*
- Deloitte. (2019). *Leading in times of change: Insurance regulatory outlook 2019*. United States: Deloitte.
- Ezat Wan Puteh, S., & Almualm, Y. (2017). Catastrophic health expenditure among developing countries. *Health Systems Policy Research*, 4(1), 34-40.
- Financial Services Board (FSB). (2013). *Do you know enough about long-term insurance?*
- Govender, V. (2016). *What is short-term insurance?*
<https://www.pwc.co.uk/audit-assurance/assets/explainable-ai.pdf>
https://www.tsb.org.tr/media/attachments/ipek-ulusoy_yapay-zeka-ve-makine-ogrenmesi.pdf
<https://www.wipro.com/business-process/why-banks-need-artificial-intelligence/>
<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/technology-media-telecommunications/deloitte-tubisad-bit-2022-raporu.pdf>
- Kajikawa, Y. (2008). Research core and framework of sustainability science. *Sustainability Science*, 3 (2), 215-239.
- Kaplan, R. S., and Mike, A. (2012). *Risk management: The Revealing Hand*. Harvard Business School.
- Laurence, C., Gene, G., Steve, I., Doug, J., & Rod S. (2013). *Introduction to risk management*. Pearson Education, New York
- Lennox, L., Maher, L., & Reed, J. (2018). Navigating the sustainability landscape: A systematic review of sustainability approaches in healthcare. *Implement Science*, 13(1), 20-27.

- Lennox, L., Maher, L., & Reed, J. (2018). Navigating the sustainability landscape: A systematic review of sustainability approaches in healthcare. *Implement Science*, 13(1), 20-27.
- Majtanova, Z.B. (2012). Financial services marketing in the era of online social networking sites: The case of insurance marketing. *Medianali*, 1:45-66.
- Masiyiwa, S. (2014). Bancassurance in Zimbabwe – The scramble for strategic alliances, threats and opportunities for insurance brokers. *International Journal of Management, IT and Engineering*, 4(1):282-293.
- McKinsey & Company. (2019). 2019 global insurance trends and forecasts
- Moore, J.E., Mascarenhas, A., Bain, J., & Straus, S.E. (2017). Developing a comprehensive definition of sustainability. *Implement Science*, 12(110), 4-8.
- Olaf, P., (2010). Enterprise risk management. Ventures Publishing APS Parameter space definitions in higher order spatial econometric models. *Regional Science and Urban Economics*, 42(1-2), 211-220.
- Olsen, I. T. (1998). Sustainability of health care: a framework for analysis. *Health Policy and Planning*, 13(3), 287-295.
- PwC. (2019b). Insurance industry: Unlocking the doors of opportunity
- Rahul Kanojia, “Insurance and its Role in Sustainable Development”, *Global Journal of Finance and Management*. ISSN 0975-6477 Volume 6, Number 3 (2014), pp. 227-232
- Real People Assurance. (2018). Difference between long term and short-term insurance
- Roberson, M. (2020). Ghana: Healthcare for a country in transition. *The Center for Policy Impact in Global Health Newsletter*
- Roberts, J. (2018). The agent of the future. *Best’s Review*, January 2018:45-50.
- Sequeira, R. (2013). Insurance distribution – Roads ahead. *The Journal of Insurance*
- Stokes, G. (2018). What does the future of insurance look like in 2019?
- The World Bank (2019). *World Bank Development Report 2019: Investing in Health*. World Bank, Washington, DC.
- Wu, W.S. (2016). The influences of Internet-based collaboration and intimate interactions in buyer-supplier relationship on product innovation. *Journal of Business Research*, 69:3780-3787.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK MUHASEBESİNDEN ENTEGRE FAALİYET RAPORUNA

Mükrime Öksüz Demirgubuz

Giriş

İnsan toplumlarının ve diğer canlıların hayatta kalması, gezegenin sürdürülebilirliği için çevreyi önemseme ve koruma düşüncesi; yapıların, inançların, tutumların ve işleyiş biçimlerinin yeniden ele alınmasını gerektirmiştir (Gray R. , 1992, s. 399). Bu durum sürdürülebilirlik kavramının 1987 yılında Brundtland Raporu ile ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Sürdürülebilirlik insanlığın fiziksel çevre ile etkileşiminin tartışılmasına neden olan (Gray H. , 1994, s. 17) ve ekonomik, politik, ticari gündemin merkezinde yerini alan bir kavram olmuştur (Gray R. , 1992, s. 416). Sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin bireysel ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden günümüz ihtiyaçlarının karşılaması olarak tanımlanmaktadır (Gray H. , 1994, s. 18). Sürdürülebilirlik, gezegenin ve yeryüzünün kendini yenileme, taşıma kapasitesini sürdürme yeteneği ile ilgilidir. Dolayısıyla sürdürülebilir bir eylem, insan merkezli ve temel ekolojiyi bozmayan bir eylemdir (Gray R. , 1992, s. 416). Sürdürülebilirliğin ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilebilmesi için bir organizasyonun sürdürülebilirlik davranışı ile ilgili verilerin izlenmesi ve kaydedilmesi gerekmektedir (Gray H. , 1994, s. 18).

Kurumsal sürdürülebilirlik, şirket sahipleri ve yönetiminin sürdürülebilirliğe kendini adanması ve bunun için bir sürdürülebilirlik stratejisinin oluşturulması ve uygulanması ile gerçekleştirilebilmektedir (Hernádi, 2012, s. 25). Sürdürülebilir

zararın azaltılmasına yönelik durumların iyileştirilmesinde ne kadar başarılı oldukları tam bilinmemektedir. Ayrıca işletmelerin sürdürülebilirliklerini görebilmek ve değerlendirebilmek için sürdürülebilirlik ve entegre raporların okunması, incelenmesi işletmeler hakkında karar alacak paydaşlar için yeterli mi sorusu hâlâ tam karşılığını bulamamıştır.

Kaynakça

- Aras, G., & Sarioğlu, G. U. (2015). "Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama". İstanbul: TÜSİAD.
- BDS200. (tarih yok). "Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları Ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi".
- Bebbington, J., Unerman, J., & O'Dwyer, B. (2014). "Sustainability Accounting and Accountability". New York: Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group, an informa business.
- BIST. (2022). "Şirketler İçin Entegre Raporlama Rehberi". [www.borsaistanbul.com: https://www.borsaistanbul.com/files/sirketler-icin-entegre-raporlama-rehberi.pdf](http://www.borsaistanbul.com/files/sirketler-icin-entegre-raporlama-rehberi.pdf) adresinden alındı
- Cairns, R. D. (2000). "Sustainability Accounting And Green Accounting ". *Environment and Development Economics*, 5(1/2), s. 49-54.
- ERTA. (15.07.2023). *Entegre Raporlama Derneği Türkiye*. [www.entegreraporlamatr.org: http://www.entegreraporlamatr.org/tr/entegre-raporlama/turkiyede-yayimlanan-entegre-raporlar.aspx](http://www.entegreraporlamatr.org/tr/entegre-raporlama/turkiyede-yayimlanan-entegre-raporlar.aspx) adresinden alındı
- Gacser, N. G., & Szoka, K. (tarih yok). "Sustainability Accounting- Historical Development and Future Perspectives of the Discipline". *10th Istanbul Finance Congress*, 14(1), s. 1-4.
- GDS3000. (tarih yok). Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri".
- González, C. L., & Chamorro, V. P. (2008). "Sustainability Accounting and Accountability in Public Water Companies". *Public Money and Management*, 28(6), s. 337-343.
- Gray, H. (1994). "Corporate Reporting for Sustainable Development: Accounting for Sustainability in 2000AD". *Environmental Values*, 3(1), s. 17-45.
- Gray, R. (1992). "Accounting and Environmentalism: an Exploration of the Challenge of Gently Accounting for Accountability, Transparency and Sustainability". *Accounting Organizations and Society*, 17(5), s. 399-425.
- GRI. (2002). *Sustainability Reporting Guidelines*. Boston, USA: Global Reporting Initiative.
- Hernádi, B. H. (2012). "Green Accounting for Corporate Sustainability". *Club of Economics in Miskolc' TMP*, 8(2), s. 23-30.
- Hyršlová, J., Becková, H., & Kubáňková, M. (2015). "Sustainability Accounting: Brief History and Perspectives". *The 9th International Days of Statistics and Economics*, s. 10-12.

- IFAC. (2017). "Enhancing Organizational Reporting: Integrated Reporting Key". *Ifac Policy Position* 8.
- IIRC. (2013). "Entegre Raporlama". *International Integrated Reporting Council* ('IIRC').
- Krzus, M. P. (2011). "Integrated Reporting: If Not Now, When? *Blickpunkt: Integrated Reporting*, 6, s. 271-276.
- Lamberton, G. (2005). "Sustainability Accounting—A Brief History and Conceptual Framework". *Accounting Forum* 29, s. 7-26.
- Markota, N., Vuković, R., & Calace, D. (2017). "Non-Financial Reporting as a New Trend in Sustainability Accounting". *Journal of Accounting and Management*, 7(2), s. 13-26.
- Maroun, W. (2018). "Consequences of reporting". C. D. Villiers, & W. Maroun içinde, *Sustainability Accounting and Integrated Reporting (Finance, Governance and Sustainability)* (s. 90-100). New York: Routledge.
- Moorthy, K., & Yacob, P. (2013). "Green Accounting: Cost Measures". *Open Journal of Accounting*, 2(1), s. 4-7.
- Munoz, E., Zhao, L., & Yang, D. C. (2017). "Issues in Sustainability Accounting Reporting". *Accounting and Finance Research*, 6(3), s. 64-71.
- Özçelik, H., & Öztürk, M. S. (2019). "Entegre raporlamada iç denetimin güvence ve danışmanlık rolleri". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), s. 125-140.
- SASB. (2017). "SASB Conceptual Framework: Sustainability Accounting Standards Board". San Francisco: SASB.
- Schaltegger, S., & Wagner, M. (2006). "Managing Sustainability Performance Measurement and Reporting in an Integrated Manner Sustainability Accounting as the Link Between the Sustainability Balanced Scorecard and Sustainability Reporting". S. Schaltegger, M. Bennett, & R. Burritt içinde, *Sustainability Accounting and Reporting* (Cilt 21, s. 681-697). Springer.
- Senal, S., & Aslantaş Ateş, B. (2012). "Kurumsal Sürdürülebilirlik için Muhasebe ve Raporlama". *Muhasebe ve Denetim Bakışı*(36), s. 83-97.
- Soppe, A. (2004). "Sustainable Corporate Finance". *Journal of Business Ethics*, 53, s. 213-224.
- Tiwari, K., & Khan, M. S. (2020). "Sustainability accounting and reporting in the industry 4.0". *Journal of Cleaner Production*, 258(120738), s. 1-14.
- Tüm, K. (2014). "Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Muhasebeye Yansımaları: Sürdürülebilirlik Muhasebesi". *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), s. 58-81.
- Usul, H. (2013). "Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamalı Bağımsız Denetim". ANKARA: Detay Yayıncılık.
- Vaz, N., Feijoo, B. F., & Ruiz, S. (2016). "Integrated Reporting: an International Overview". *Business Ethics: A European Review*, 25(4), s. 577-591.

- Villiers, C. D., & Hsiao, P.-C. K. (2018). "Integrated reporting". C. D. Villiers, & W. Maroun içinde, *Sustainability Accounting and Integrated Reporting (Finance, Governance and Sustainability)* (s. 13-24). New York,: Routledge.
- Villiers, C. D., & Maroun, W. (2018). "Introduction to Sustainability Accounting and integrated Reporting". C. D. Villiers, & W. Maroun içinde, *Sustainability Accounting and Integrated Reporting (Finance, Governance and Sustainability)* (s. 1-12). New York: Routledge.
- Yelgen, E. (2022). "Yeşil Muhasebe ve Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Çalışma". *Yönetim Bilimleri Dergisi*(Özel), s. 100-126.

LOJİSTİKTE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Burcu Yaman Selçi - Gizem Geçgil

Giriş

1950'lerde yaklaşık 4 milyar dolaylarında seyreden dünya nüfusu bugün 7,8 milyara ulaşmıştır. 2050 yılına kadar ise bu oranın 12 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Dünya nüfusu hızla arttıkça insan ihtiyaçlarının, isteklerinin ve beklentilerinin de artacağı bir gerçektir. Bu ihtiyaç, istek ve beklentilerin karşılanması amacıyla ürün, hizmet ve bilgi akışının ilk kaynaktan tüketim noktasına aktarılması süreci ise geçmişte askerî kökenli bir terim olarak kullanılan günümüzde ise tedarik zincirinin bir parçası olarak kabul edilen lojistik sayesinde gerçekleşmektedir. Lojistik, insan ihtiyaçların giderilmesini sağlayan faaliyetler bütünü olduğu için tıpkı bugün olduğu gibi gelecekte de en önemli tedarik zinciri parçası olmaya devam edecektir.

Günümüzde dünya nüfusunun hızla artışı ve yaşanan küreselleşme dolayısı ile artan kitlesel üretime karşın doğal kaynakların yetersiz olduğu gerçektir. Artan üretim ve tüketime ek olarak doğal kaynakların yetersiz oluşu ise fosil yakıt kullanımını hızlandırmakta, küresel ısınma, asit yağmurları, sera gazı salınımı artışı gibi birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Önlem alınmadığı takdirde katlanarak artan bu sorunların ise çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan yıkıcı etkileri bulunmaktadır. Bu kapsamda bahsedilen yıkıcı etkileri asgari düzeye indirmek amacıyla "sürdürülebilirlik" yaklaşımların öneminin her geçen gün arttığı söylenebilir. Sürdürülebilirlik, insan ihtiyaçları karşılanırken doğal ve beşerî kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına esasına dayanmaktadır (TÜBA,

Kaynakça

- Altuntaş, C. & Türker, D. (2012). Sürdürülebilir Tedarik Zincirleri: Sürdürülebilirlik raporlarının içerik analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), 39-64.
- Bardakçı, H. (2022). Sürdürülebilir lojistikte dünya'nın iki yeni trendi tersine lojistik ve yeşil lojistik uygulamaları: Türkiye için stratejiler. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 13(2), 9-37.
- Chunguang, Q., Xiaojuan, C., Kexi, W., & Pan, P. (2008). Research on green logistics and sustainable development. In *2008 International Conference on Information Management, Innovation Management and Industrial Engineering* 3, 162-165.
- CLM (Council of Logistics Management) (1993). *Reuse and recycle reverse logistics opportunities*. Council of Logistics Management, Oak Brook IL, s. 3.
- Dekker, R., Bloemhof, J., & Mallidis, I. (2012). Operations research for green logistics—An overview of aspects, issues, contributions and challenges. *European Journal of Operational Research*, 219(3), 671-679.
- Dey, A., LaGuardia, P., & Srinivasan, M. (2011). Building sustainability in logistics operations: a research agenda. *Management Research Review*, 34(11), 1237-1259.
- Duarte, S., Cabrita, R., & Machado, V. C. (2011). Exploring lean and green supply chain performance using balanced scorecard perspective. In *Proceedings of the 2011 International Conference on Industrial Engineering and Operations Management (IEOM)* (pp. 520-525). IEOM Research Solutions Pty Ltd.
- Erol, İ., & Özmen, A. (2008). Çevresel düzeyde sürdürülebilirlik performansının ölçülmesi: Parekende sektöründe bir uygulama. *İktisat İşletme ve Finans*, 23(266), 70-94.
- Erturgut, R. (2021). *Lojistik ve tedarik zinciri yönetimi*. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Farris, M. T. (1997). Evolution of academic concerns with transportation and logistics. *Transportation Journal*, 37(1), 42-50.
- Goodland, R. (1995). The concept of environmental sustainability. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 26(1), 1-24.
- Görçün, Ö. F. (2019). *Örnek olay ve uygulamalarla tedarik zinciri yönetimi*. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş: İstanbul.
- Greve, C. & Davis, J. (2012). An executive's guide to reverse logistics: how to find hidden profits by managing returns. Editor no identificado.
- Hesse, M., & Rodrigue, J. P. (2004). The transport geography of logistics and freight distribution. *Journal of Transport Geography*, 12(3), 171-184.
- IEA (2021), Turkey 2021, IEA, Paris <https://www.iea.org/reports/turkey-2021>, License: CC BY 4.0
- IEA (2023). Tracking clean energy progress 2023, IEA: Paris <https://www.iea.org/reports/tracking-clean-energy-progress-2023>, License: CC BY 4.0
- Jones P., Clarke-Hill C., Comfort D. & Hillier D. (2008). Marketing and sustainability. *Marketing Intelligence & Planning*, 26(2), 123-130.
- Jørsfeldt, L. M., Hvolby, H. H., & Nguyen, V. T., (2016). Implementing environmental sustainability in logistics operations: a case study. *Strategic Outsourcing: An International Journal*, 9(2), 98-125.

- Long, D. (2019). *Uluslararası lojistik küresel tedarik zinciri yönetimi*. (M. Tanyaş ve M. Düzgün, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. LTD. ŞTİ: Ankara.
- Magee, J. F., Copacino, W. C., & Rosenfield, D. B. (1985). *Modern logistics management: Integrating marketing, manufacturing and physical distribution* (Vol. 22). John Wiley & Sons.
- McKinnon, A. (2010). *Green logistics: improving the environmental sustainability of logistics*. Kogan-Page: London.
- Mollenkopf, D., Stolze, H., Tate, W. L., & Ueltschy, M. (2010). Green, lean, and global supply chains. *International Journal of Physical Distribution and Logistics Management*, 40(1/2), 14-41.
- Nebol, E. (2016). *Tedarik zinciri ve lojistik yönetimi*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. LTD. ŞTİ: Ankara.
- Rodrigue, J. P., Slack, B., & Comtois, C. (2001). Green logistics (The Paradoxes of). *The Handbook of logistics and supply-chain Management*, 2 (339-350).
- Rogers, D. S., & Tibben-Lembke, R. (2001). An examination of reverse logistics practices. *Journal of Business Logistics*, 22(2), 129-148.
- TÜBA. (2021). Sürdürülebilirlik Kavramı, Türkiye Bilimler Akademisi Sözlüğü, Erişim Yeri: <http://www.tuba.gov.tr/tr/>, Erişim Tarihi: 20.07.2023
- Voortman, C. (2004). *Global logistics management*. Juta and Company Ltd.
- Wichaisri, S., & Sopadang, A. (2013). Sustainable logistics system: A framework and case study. In 2013 IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management (pp. 1017-1021). IEEE.
- Womack, J. P., Jones, D. T., & Roos, D. (1991). *The machine that changed the world: The story of lean production*. Harper Collins Publishers: NewYork.
- Yurtkuran, S. (2021). Çevresel Kuznets eğrisi hipotezinin geçerliliği ve yeşil lojistik: Türkiye örneği. *Balıkesir üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 24(45), 171-201.
- Zengin, E., & Akunal, E. V. O. (2017). Green logistics practices in Turkey. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 4(2), 116-124.
- <https://cscmp.org/> (Erişim tarihi: 26.03.2023).

FİLM ENDÜSTRİSİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Cansu Öksüz Karademir

Giriş

Dünyanın hemen her yanında son dönemlerde karşılaşılan iklim krizlerinin büyük kayıplara neden olduğu görülmektedir. Küresel ısınma, atmosfere salınan gazlar nedeniyle oluşan hasarlar, canlı türlerinde azalma ve yok olma gibi tehlikelerin birbirinden ayrı değil de bir arada gerçekleşmesi ve tarihin belli bir anında ortaya çıkması olarak değerlendirilen ekolojik kriz (Kovel, 2005: 36) karşısında alınacak süreklilik arz eden önlemler sayesinde mevcut durumun ilerleyişinin durdurulması son derece önem arz etmektedir. Beşerî veya doğal kaynaklı yaşanan bu kayıplar, aslında başa gelen bu büyük felaketlerin önüne geçilmesinin mümkün olabilmesi üzerine düşünme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Sürdürülebilirlik denildiğinde akla ilk olarak tükenebilir kaynakların geri dönüştürülemez şekilde kullanımının neden olduğu zararları en aza indirmek adına alınabilecek önlemler gelmektedir. Genel itibarıyla ekolojik bir yaklaşımda değerlendirilen sürdürülebilirliğin aslında ekonomik ve sosyal anlamda da kapsayıcı bir tanım olduğunu belirtmek gerekir. Tanım olarak ilk kez 1987’de BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun (WCED) hazırladığı Brutland raporunda “Ortak Geleceğimiz” başlığı altında hayatımıza giren sürdürülebilirlik, kalkınma ile ilişkilendirilmiş, gelecekteki ihtiyaçların karşılanabilirliğini tehlikeli bir hâle getirmeden bugünden mevcut kaynakların ileriye dönük bir şekilde harcanmasına odaklanılarak ifade edilmiştir (WCED, 1987: 40).

Daimî olma yeteneği ve farklı alanlardaki ilişkileri birbirleriyle uyumlu hâlde bir bütünlüğe kavuşturmak şeklinde ifade edilen sürdürülebilirlik tanımının köke-

Kaynakça

- Abbatecianni, D. (2023). Film London Launches Eco-Friendly Pilot Grid Project. <https://cineuropa.org/en/dossiernewsdetail/2025/423741/> Erişim Tarihi: 24.06.2023
- Acar, C. (22 Mart 2022). *Reha Erdem'in sürdürülebilir filmi Neandria'nın kamera arkası: Yeşil bir set mümkün mü?* <https://yesilgazete.org/reha-erdem-in-surdurulebilir-filmi-neandrianin-kamera-arkasi-yesil-bir-set-mumkun-mu/> Erişim Tarihi: 22.06.2023
- Akdemir Dilek, B. (2021). Pandemi Sürecinde Dijital Platformlar ile Değişen Seyir Deneyimi Üzerine İzleyici Araştırması. *Communication and Technology Congress – CTC 2021*, İstanbul.
- Altın, S. (Yönetmen) (2023). *Bir Zamanlar Gelecek: 2121* [Film]. Türkiye: Serpil Altın Film.
- ARUP (2020). A Screen New Deal Report. <https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/a-screen-new-deal-a-route-map-to-sustainable-film-production> Erişim Tarihi: 12.06.2023
- Bayona, J. A. (Yönetmen) (2018). *Jurassic World: Fallen Kingdom* [Film].
- Bülbül, A. E. (2015). Bak Yeşil Yeşil: Ekosinema Kuramı Üzerine. *sinecine*, 6(2), 7-25.
- Cames, J. (Yönetmen) (2009). *Avatar* [Film]. ABD: James Cameron, Jon Landau.
- Carbon Trust (2021). *Carbon impact of video streaming*. <https://ctprodstorageaccountpb.blob.core.windows.net/prod-drupal-files/documents/resource/public/Carbon-impact-of-video-streaming.pdf> Erişim Tarihi: 19.06.2023
- Erdem, N. & Aytekin, B. A. (2021). Covid-19 Pandemisinde İzleyici Deneyimi: Netflix Ekseninde Dijital Platformlara Bakış . *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (36) , 302-325.
- FlixPatrol (2023). *Top streaming services by subscribers in the world*. <https://flixpatrol.com/streaming-services/subscribers/> Erişim Tarihi: 21.06.2023
- Heidsiek, B. (25 Şubat 2014). Solar-Powered Cinema. <https://cineuropa.org/en/newsdetail/252774/>Erişim Tarihi: 24.06.2023
- Hochman, J. (1998). *Green Cultural Studies: Nature in Film, Novel and Theory*. Moscow: The University of Idaho Press.
- Ivakhiv, A. J. (2013). *Ecologies of the Moving Image: Cinema, Affect, Nature*. ON: Wilfrid Laurier University Press.
- Kovel, J. (2005). *Doğanın Düşmanı: Kapitalizmin Sonu Mu, Dünyanın Sonu Mu?* (Çev. G. Koca). İstanbul: Metis Yayınları.
- Mendes, S. (Yönetmen) (2019). *1917* [Film]. ABD: Sam Mendes, Pippa Harris, Jayne-Ann Tenggren, Callum McDougall, Brian Oliver.
- Psihoyos, L. (Yönetmen) (2015). *Racing Extinction* [Film]. United States: Fisher Stevens, Olivia Ahnemann.
- Sáez, C. (28 Ocak 2019). *Eco-Friendly practices in the film industry*. <https://lab.cccb.org/en/eco-friendly-practices-in-the-film-industry/> Erişim Tarihi: 24.05.2023
- Sustainable Production Alliance (SPA) (2021). Close Up: Carbon Emissions of Film and Television Production. <https://greenproductionguide.com/wp-content/uploads/2021/04/SPA-Carbon-Emissions-Report.pdf> Erişim Tarihi: 09.06.2023

- Şeko, Ye. A. (23.01.2023). *Seyirciyle buluşan ilk sürdürülebilir Türk filmi Yeşil Sinema için öncü oldu* <https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/cevre-hikayeleri/seyirciyle-bulusan-ilk-surdurulebilir-turk-filmi-yesil-sinema-icin-oncu-oldu/1819554> Erişim Tarihi: 11.06.2023
- Şen, H., Kaya, A., Alpaslan, B. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. *Ekonomik Yaklaşım*. 29 (107). 1-47.
- Trevorrow, C. (Yönetmen) (2022). *Jurassic World Dominion* [Film].
- UCLA (2016). *Sustainability in the Motion Picture Industry*. California: Integrated Waste Management Board.
- WCED (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Wearealbert (10 Ocak 2020). <https://wearealbert.org/2020/01/10/how-big-budget-film-1917-achieved-certification/> Erişim Tarihi: 23.06.2023
- Wearealbert (22 Şubat 2021). *Jurassic World: Dominion a sustainable production story*. <https://wearealbert.org/2021/02/22/jurassic-world-dominion-a-sustainable-production-story/> Erişim tarihi 05.06.2023
- Webb, M. (Yönetmen) (2014). *The Amazing Spider-Man 2* [Film]. ABD: Avi Arad, Matt Tolmach.
- Wollen, P. (2014). *Sinemada Göstergeler ve Anlam*. (Çev. Z. Aracagök., B. Doğan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Yılmaz, Ç. (2021). *Ekosinema: Çevreci Film Eleştirisine Giriş*. İstanbul: Doruk Yayınları.

Kullanılan atıflar için erişilen web siteleri:

1. <https://tr.theplanetworld.com/10972-6-essential-north-carolina-stops-for-movie-lovers>. Erişim Tarihi: 01.06.2023
2. <http://www.solarcinema.org/>. Erişim Tarihi: 21.05.2023
3. <https://projects2014-2020.interregeurope.eu/greenscreen/>. Erişim Tarihi: 05.05.2023
4. <https://www.green.film/>. Erişim tarihi: 01.05.2023
5. <https://greenfilmmaking.com/>. Erişim Tarihi: 04.06.2023
6. <https://greenfilmshooting.net/blog/en/>. Erişim Tarihi: 10.05.2023
7. <https://filmlondon.org.uk/filming-in-london/green-screen>. Erişim Tarihi: 07.05.2023
8. <https://creativebc.com/reel-green/about-reel-green/>. Erişim Tarihi: 22.05.2023
9. <https://greenproductionguide.com/>. Erişim Tarihi: 21.05.2023
10. <https://www.earthangelsets.com/our-story>. Erişim Tarihi: 13.05.2023

KALİTE KÜLTÜRÜ TEMELİNDE ÇEVİKLEŞEN ÖRGÜTLERDE LİDERLİK

Editörler

Doç. Dr. Zübeyde Yaraş

Doç. Dr. Seda Gündüzalp

KALİTE KÜLTÜRÜ TEMELİNDE ÇEVİKLEŞEN ÖRGÜTLERDE LİDERLİK

Editörler: Doç. Dr. Zübeyde Yaraş, Doç. Dr. Seda Gündüzalp

Yayın No.: 2039
ISBN: 978-625-393-361-6
E-ISBN: 978-625-393-362-3
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yaraş, Zübeyde., Gündüzalp, Seda.

Kalite Kültürü Temelinde Çevikleşen Örgütlerde Liderlik / Zübeyde Yaraş, Seda Gündüzalp

1. Basım, X + 176 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-361-6

E-ISBN: 978-625-393-362-3

1. Kalite Kültürü 2. Liderlik 3. Çeviklik 4. Çevik Örgütler

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

Bölüm 1

EĞİTİM ÖRGÜTLERİNİN YÖNETİMİNDE KALİTE KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK

Prof. Dr. Mukadder Boydak Özan

Fırat Üniversitesi, ORCID No: 0000-0001-5690-6985

Dr. Efraim Öztürk

Millî Eğitim Bakanlığı, ORCID No: 0000-0002-2653-6810

Bölüm 2

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE DEĞİŞİM YÖNETİMİ, LİDERLİK VE KALİTE KÜLTÜRÜ

Doç. Dr. Hakan Polat

Fırat Üniversitesi, ORCID No: 0000-0002-0271-3747

Bölüm 3

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİK VE KALİTE KÜLTÜRÜ

Doç. Dr. Seda Gündüzalp

Munzur Üniversitesi, ORCID No: 0000-0003-3546-5644

Bölüm 4

EĞİTİM ÖRGÜTLERİNİN DENETİM SÜRECİNDE KALİTE KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK

Prof. Dr. Celal Teyyar Uğurlu

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, ORCID No: 0000-0002-7933-9327

Bölüm 5

EĞİTİMDE VERİ YÖNETİMİ, KALİTE KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK

Doç. Dr. Zübeyde Yaraş

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, ORCID No: 0000-0001-6510-2655

Bölüm 6

UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNİN YÖNETİMİNDE KALİTE KÜLTÜRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Demet Demiralp

Munzur Üniversitesi, ORCID No: 0000-0003-3271-8511

Bölüm 7

KALİTE KÜLTÜRÜ TEMELİNDE ÖĞRENEN ÖRGÜTLER VE ÖRGÜTSEL ZEKÂ

Doç. Dr. İsa Yıldırım

Atatürk Üniversitesi, ORCID No: 0000-0003-0365-3480

Bölüm 8

KALİTE KÜLTÜRÜ TEMELİNDE ÖRGÜTSEL YAPI VE ÖRGÜTSEL HAFIZA

Dr. Öğr. Üyesi Canan Albez

Atatürk Üniversitesi, ORCID No: 0000-0001-5676-1827

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI..... iii

ÖN SÖZ.....v

Bölüm 1

EĞİTİM ÖRGÜTLERİNİN YÖNETİMİNDE KALİTE KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK..... 1

Mukadder Boydak Özan - Efraim Öztürk

1. Örgüt Kültürü 2

2. Örgütlerde Kalite Kültürü 7

3. Kalite Kültürünün Geliştirilmesinde Liderlerin Rolü 15

4. Eğitimde Kalite Kültürünü Oluşturma 19

KAYNAKÇA 24

Bölüm 2

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE DEĞİŞİM YÖNETİMİ, LİDERLİK VE KALİTE KÜLTÜRÜ .. 27

Hakan Polat

Giriş 28

1. Dijitalleşme ve Dijital Dönüşüm 29

2. Değişim Yönetimi 33

3. Değişim Yönetiminde Liderlik..... 35

4. Kalite Kültürü 36

5. Dijital Dönüşümün Gereklettiği Değişim Yönetiminde Kalite Kültürü..... 40

KAYNAKÇA 41

Bölüm 3

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİK VE KALİTE KÜLTÜRÜ 45

Seda Gündüzalp

Giriş	46
1. Örgütsel Çeviklik	49
2. Çevik Örgütlerin Özellikleri.....	50
3. Çevik Yönetim	53
4. Örgütler Nasıl Çevik Olur?.....	56
5. Örgütsel Çeviklik Çerçevesi.....	57
6. Örgütsel Çeviklik Kavramsal Modeli.....	60
7. 5S Örgütsel Çeviklik Çerçevesi.....	62
8. Dijital Çeviklik.....	63
9. Eğitim Örgütlerinde Çeviklik.....	64
10. Kalite Kültürü ve Çeviklik	66
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	68

Bölüm 4

EĞİTİM ÖRGÜTLERİNİN DENETİM SÜRECİNDE KALİTE KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK..... 71

Celal Teyyar Uğurlu

1. Eğitim ve Kalite.....	72
2. Liderlik ve Kültür	74
3. Liderlik, Kalite Kültürü ve Denetim İlişkisi	76
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA.....	87

Bölüm 5

EĞİTİMDE VERİ YÖNETİMİ, KALİTE KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK..... 89

Zübeyde Yaraş

Giriş	90
1. Kalite Kültürü ve Liderlik	92

2. Örgütlerde Dijital Kültür, Dijital Liderlik ve Kalite Kültürü.....	92
3. Büyük Veri (Big Data)	96
4. Veri Kalitesi Neden Önemlidir?	100
5. Veri Kalitesi Standartları.....	106
6. Eğitimde Veri Yönetiminde Kalite Süreçleri ve Kalite Kültürü	107
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	110

Bölüm 6

UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNİN YÖNETİMİNDE KALİTE KÜLTÜRÜ..... 115

Demet Demiralp

Giriş	116
1. Uzaktan Eğitim Sürecinin Yönetiminde Kalite Kültürü ve Unsurları.....	117
2. Uzaktan Eğitim Sürecinde Kalite Kültürü İçin Araçlar ve Kaynaklar	119
3. Uzaktan Eğitim Sürecinin Yönetiminde Kalite Artırma Yolları (İyi Uygulama Örnekleri)	121
4. Uzaktan Eğitim Sürecinin Yönetiminde İleriye Dönük Trendler	131
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA.....	133

Bölüm 7

KALİTE KÜLTÜRÜ TEMELİNDE ÖĞRENEN ÖRGÜTLER VE ÖRGÜTSEL ZEKÂ..... 135

İsa Yıldırım

Giriş	136
1. Öğrenen Örgütler.....	137
2. Öğrenen Bir Örgüt Olarak Okul	145
3. Örgütsel Zekâ	149
4. Eğitim Kurumlarında Örgütsel Zekâ	153
KAYNAKÇA.....	156

Bölüm 8

KALİTE KÜLTÜRÜ TEMELİNDE ÖRGÜTSEL YAPI VE ÖRGÜTSEL HAFIZA 159

Canan Albez

Giriş 160

1. Kalite Kültürü Temelinde Örgütsel Yapı ve Örgütsel Hafıza 161

2. Kalite Kültürü İle Örgütsel Yapı Arasındaki İlişki..... 164

3. Kalite Kültürü ve Örgütsel Hafıza Arasındaki İlişki..... 170

KAYNAKÇA 174

Bölüm 1

EĞİTİM ÖRGÜTLERİNİN YÖNETİMİNDE KALİTE KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK

Mukadder Boydak Özan - Efraim Öztürk

Bölüm Özeti

Kurum kültürü, bir organizasyonun kimliğidir. Çalışanlarla diğer paydaşların örgütteki yerini ve değerini ifade eden içselleştirilmiş kurallar bütünüdür. Örgüt kültürü, değişen dünyaya ve gelişen teknolojiye ayak uydurmak zorundadır. Bu bakımdan her örgütün kültürünü geliştirmesi ve kalite kültürüne geçmesi örgütün hedeflerine ulaşmada emin adımlarla yürütmesine katkıda bulunacaktır. Kalite kültürü, çalışanların paylaştığı ortak değerlerden beslenerek çalışanların örgütün bir parçası olduğunu hissettirir, motivasyonunu artırır ve örgütün hedefini gerçekleştirme noktasında çalışanlardan tüm birikimini ortaya koymasını sağlar. Tüm ürünleri insandan ibaret olan eğitim sisteminde kalite arayışı diğer kurumlara göre daha çok üzerinde durulması gereken bir durumdur. Eğitim örgütleri, öğrenen ve öğreten bir yapıya sahip oldukları için kendilerini geliştirme ve rekabet ortamında diri tutmak zorundadırlar. Okulların kalite kültürüne geçiş sürecinde çalışanların yanında okul yönetimine de büyük sorumluluklar düşmektedir. Yöneticiler, tüm paydaşları kültür geliştirme sürecine dâhil ederken onların, kurumun bir parçası olarak hissetmelerini ve bu bilinçle eğitimin amacına canı gönülden hizmet etmelerini sağlamalıdır. Eğitimde kalite kültürü oluşturularak tüm paydaşların sisteme katkısı artırılır ve bu sayede eğitimin hedeflerine ulaşma noktasında kurumun kalitesinde gelişme sağlanır.

KAYNAKÇA

- Bengisu, M. (2007). Yükseköğretimde toplam kalite yönetimi. *Journal of Yasar University*, 2(7), 739-749.
- Binici, N. Z. (2010). *Örgüt kültürünün örgütsel bağlılığa etkisi* [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. Türkiye.
- Bozkurt, R. (1994). Toplam kalite kontrolü. *Önce Kalite Dergisi*, 3(6), 32-39.
- Collins, D. (1996). *Organizational change sociological perspectives*. Routledge.
- Deming, W. E. (2014). *Krizden çıkış*. (İ. Balcı, M. Odlukaya, S. Demirdamar, Çev.) Kalder Yayınları.
- Detert, J. R., Schroeder, R. G., & Cudeck, R. (2003). The measurement of quality management culture in schools: Development and validation of the SQMCS. *Journal of Operations Management*, 21(3), 307-328.
- Dsbome, B. (1992, March 30-April 1). *Utilizing educational corporate culture to create a ouality school* [Conference Presentation]. Creating Ouality School, Norman.
- Ehlers, U. D. (2008). Qualitätskultur für bessere bildung. Hochschulen auf dem weg von einer kontroll- zu einer qualitätskultur. *Bildungsforschung* 5(1), 1-39.
- Ehlers, U. D., & Schneckenberg, D. (Eds.). (2010). *Changing cultures in higher education moving a head to future learning*. Springer Science + Business Media.
- Fidan, Y. (1996). Örgüt kültürünün verimlilik artışına etkisi. *Verimlilik dergisi*, 2, 17-29.
- Genç, N. (2005). *Yönetim ve organizasyon: Çağdaş sistemler ve yaklaşımlar (2. Baskı)*. Seçkin Yayıncılık.
- Gümüş, B. (2019). İşletmelerde kalite kültürü ve örgüt kültürü ilişkisi: Eskişehir'de faaliyet gösteren sanayi işletmeleri üzerine bir araştırma [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüşsuyu, Ç. (2005). *Çağdaş: Yaratıcı örgüt kültürü kuram ve bir örnek olay çalışması*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Gürlek, B. T., & Gürol, M.A. (1993). Etik tavır ve kalite. *Önce Kalite Dergisi*, 2(3), 18- 23.
- Haldun, E. (1996). *Toplam kalite ve insan kaynakları yönetimi ilişkisi*. Yön Matbaacılık.
- Harvey, L., & Stendaker, B. (2008). Quality culture: understandings, boundaries and linkages. *European Journal of Education*, 43(4), 427-442.
- Hildesheim, C., & Sonntag, K. (2020). The quality culture inventory: a comprehensive approach towards measuring quality culture in higher education. *Studies in Higher Education*, 45(4), 892-908.
- Kanji G. K. (2005). *Measuring Business Excellence*. Taylor & Francis Group.
- Kaufman, R., & Douglas, Z. (1993). *Quality management plus. The continuous improvement of education*. Convin Press.

- Köseoğlu, M., Harrison, D. K., & Link, D. (1994). Toplam kalite yönetim sistemi uygulamasının arkasındaki insan faktörü. *Verimlilik Dergisi*, 4, 19-38.
- Lewis, D., (1996). The organizational culture saga-from OD to TQM: A critical review of the literature. Part 2-Applications. *Leadership & Organization Development Journal* 17(2), 9-16.
- Lockwood, A. T. (1992). Total quality management. Focus in change. Madison, WI: The national center for effective schools. *Research, and Development*, 8, 1-14.
- Malhi, R. S. (2013). Creating and sustaining: A quality culture. *Journal of Defense Management S*, 3, 1-4.
- Özdemir, S. (1995). Eğitimde verimlilik ve toplam kalite yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 3(3), 377-388.
- Özdemir, S. (2005). Eğitim kurumlarında toplam kalite uygulamalarını olumsuz etkileyen etmenler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 1-23.
- Öztürk, A. (2009). *Kalite yönetimi ve planlaması*. Ekin yayınevi.
- Patten Jr, T. H. (1991). Beyond systems-The politics of managing in a TQM environment. *National Productivity Review*, 11(1), 9-19.
- Sandholm, L. (1999). Trendy versus effective quality strategies. *The TQM Magazine* 11(6), 437-444.
- Saraph, J. V., & Sebastian, R. J. (1993). Developing a quality culture. *Quality Progress*, 26(9), 73-78.
- Stolp, S. (2023, September). *Leadership for school culture*. <https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/3312/digest091.pdf>.
- Şişman, M. (1997). Eğitimde toplam kalite yönetimi ve kültür. *Eğitim ve Bilim*, 21(105), 60-69.
- Taşkın, E. (1993). *İşletme yönetiminde eğitim ve geliştirme*. Der Yayınları.
- Tınar, M. Y. (1996). *Çalışma psikolojisi*. Necdet Bükey AŞ.
- Turan, G. (1998). Toplam kaliteye geçişte kalite kültürünü geliştirme projesi. *Kamu İş*, 4(3), 161-172.
- Tütek, H., & Öncü, S. (1993). (JIT) Just In Time felsefesinin işletme fonksiyonları ve verimlilik üzerindeki etkileri. *Erciyes Ü. İ.I.B.F. Dergisi*, 10, 112-131.
- Weaver, C. N. (1997). *Toplam kalite yönetimi'nin dört aşaması* (T. Birkan, O. Akınhay, Çev.) Sistem Yayıncılık.
- Yazılıtaş, Y. (1997). Toplam kalite yönetiminde kültür esaslı yaklaşımla kalite kültürü geliştirme süreci ve Brisa A.Ş. örneği [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Yorke, M. (2000). Developing a quality culture in higher education. *Tertiary Education and Management*, 6(19), 19-36.
- Zehir, C. (2004). *Kalitenin tarihçesi ve temel tanımları*. Konuk Yazarlar.

Bölüm 2

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE DEĞİŞİM YÖNETİMİ, LİDERLİK VE KALİTE KÜLTÜRÜ

Hakan Polat

Bölüm Özeti

Özellikle içinde bulunduğumuz dijital çağın gerektirdiği en önemli değişim süreçlerinden birisi dijital dönüşümdür. Örgütlerin bu süreci başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için değişimi iyi yönetmeleri ve kaliteyi bir kültür olarak benimsemeleri gerekmektedir. Özellikle dijital çağın gerektirdiği teknolojik değişimleri ve dönüşümleri gerçekleştirebilmek için insanları ve imkânları teknolojiye adapte etmek gerekir. Bu durumda örgütü hem dijital olarak dönüştürmek hem de kaliteyi bir kültür olarak benimseyip uygulamaya koyarak köklü değişimleri gerçekleştirmek gerekmektedir. Kalite kültürü, örgüt kültürünün bir parçası olarak görülmektedir. Örgütlerde kültürün oluşmasına ve benimsenmesine öncülük eden liderlerdir. Kalite kültürü oluşturacak ve değişime öncülük edecek liderlerin vizyon sahibi, güçlü bir örgüt kültürü oluşturan, etkili değişim stratejilerine sahip liderler olmaları beklenmektedir. Bu liderler insanları değişime ikna edebilmeli, yönlendirebilmeli ve motive edebilmelidir. Bununla birlikte kalite kültürünün oluşumu için kalitenin en iyi şekilde yönetilmesi önemli bir süreçtir. Tüm bu süreçlerin başarılı bir şekilde planlanmasını, organize edilmesini, yönlendirilmesini ve kontrol edilmesini sağlayacak olan etkili liderlerdir. Bugün değişimi ve dijital dönüşümü gerçekleştirmek isteyen örgütler çeşitli becerilere sahip liderleri tercih etmektedir.

örgüt kültürü üzerine çeşitli yansımalarının olacağını belirten Nalbantoğlu (2021) bu yansımaları; (1) kapsamlı değişim ve değerlerin yeniden tanımlanması, (2) yeni süreç ve davranış biçimleri, (3) yönetici yaklaşımları olarak belirtmiştir.

Örgüt kültürü dijital dönüşüm sürecinde dikkate alınması gereken önemli bir husustur, bu nedenle örgüt kültürleri esnek bir yapıya sahip olmalıdır (Al-Faihani ve Al-Alawi, 2020). Kalite kültürü, örgüt kültürünün bir parçası olarak görülmektedir. Bu nedenle kalite kültürünün geliştirilmesi örgütün kültürüne yansımalar yapacaktır. Dijital dönüşüm sürecinde kalite kültürünü oluşturmaya ve geliştirmeye çalışan örgütler bu süreci daha iyi ve başarılı bir şekilde yönetebileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (2011). Organizasyonlarda değişim yönetimi: değişim mühendisliği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 67-78.
- Aktan, C. C. (2012). Organizasyonlarda toplam kalite yönetimi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 249-256.
- Al-Faihani, M., & Al-Alawi, A. I. (2020, October). A literature review of organizational cultural drivers affecting the digital transformation of the banking sector. In 2020 International conference on data analytics for business and industry: Way towards a sustainable economy (ICDABI) (pp. 1-6). IEEE.
- Barbulescu, A. (2015). Quality culture in the Romanian higher education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 1923-1927.
- Beerel, A. (2009). *Leadership and change management*. California: Sage Publications.
- Bendermacher, G. W. G., oude Egbrink, M. G., Wolfhagen, I. H. A. P., & Dolmans, D. H. (2017). Unravelling quality culture in higher education: a realist review. *Higher education*, 73, 39-60.
- Bloomberg, J. (2018, Nisan 29). Forbes. 8 Ekim 2023'te erişildi: <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/#3bfe7bdb2f2c>.
- By, R. T. (2005). Organisational change management: A critical review. *Journal of Change Management*, 5(4), 369-380.
- Cameron, K., & Sine, W. (1999). A framework for organizational quality culture. *Quality Management Journal*, 6(4), 7-25.
- Carvalho, A. V., Enrique, D. V., Chouchene, A. ve Charrua-Santos, F. (2021). "Quality 4.0: An Overview". *Procedia Computer Science*. 181: 341-346.

- Clegg, C., & Walsh, S. (2004). Change management: time for a change!. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 13(2), 217-239.
- Collin, J., Hiekkänen, K., Korhonen, J.J., Halén, M., Itälä, T., Helenius, M., (2015). IT Leadership in Transition-The Impact of Digitalization on Finnish Organizations. Research rapport, Aalto University. Department of Computer Science.
- Dzimińska, M., Fijałkowska, J., & Sulkowski, Ł. (2018). Trust-based quality culture conceptual model for higher education institutions. *Sustainability*, 10(8), 2599.
- Ebert, C., & Duarte, C. H. C. (2018). Digital transformation. *IEEE Software*, 35(4), 16-21.
- Ehlers, U. D. (2008). Qualitätskultur für bessere Bildung. Hochschulen auf dem Weg von einer Kontroll- zu einer Qualitätskultur. *Bildungsforschung* 5(1), 1-39.
- Ehlers, U. D. (2009). Understanding quality culture. *Quality assurance in Education*, 17(4), 343-363.
- Erdoğan, İ. (2012). *Eğitimde değişim yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- European University Association. (2006). Quality Culture in European Universities: A bottom-up approach. Report on the three rounds of the quality culture project 2002–2006. Brussels: EUA.
- European University Association. (2010). Examining quality culture part I: Quality assurance processes in Higher Education Institutions. Brussels: EUA
- Gartner. (2018). BT Sözlüğü: Dijitalleşme. Gartner. 10 Ekim 2023'te erişildi: <https://www.gartner.com/it-glossary/digitalization>
- Ghobakhloo, M. (2018). The future of manufacturing industry: a strategic roadmap toward Industry 4.0. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 29(6), 910-936.
- Ghobakhloo, M. (2020). Industry 4.0, digitization, and opportunities for sustainability. *Journal of Cleaner Production*, 252, 119869.
- Gill, R. (2002). Change management--or change leadership?. *Journal of Change Management*, 3(4), 307-318.
- Gray, J., & Rumpe, B. (2015). Models for digitalization. *Software & Systems Modeling*, 14, 1319-1320.
- Harvey, L., & Stensaker, B. (2008). Quality culture: Understandings, boundaries and linkages. *European journal of education*, 43(4), 427-442.
- Hermann, M., Pentek, T., & Otto, B. (2015). Design principles for Industrie 4.0 scenarios: a literature review. *Technische Universität Dortmund, Dortmund*, 45, 1-15.
- Hofmann, E., & Rüsçh, M. (2017). Industry 4.0 and the current status as well as future prospects on logistics. *Computers in industry*, 89, 23-34.
- Hofmann, E., & Rüsçh, M. (2017). Industry 4.0 and the current status as well as future prospects on logistics. *Computers in Industry*, 89, 23-34.
- Hortense, B., Alberto, M., & Angelika, R. (2018, 29 October). Unlocking success in digital transformations. McKinsey & Company'nin web sitesi. 26 Eylül 2023'te <https://www.mckinsey.com/business-functions/organization/our-insights/unlocking-success-in-digital-transformations> adresinden alındı.

- Khan, S. (2016). Leadership in the Digital Age: A Study on the Effects of Digitalization on Top Management Leadership. Dissertation. Stockholm: Stockholm University. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-133809>
- Koyuncuoğlu, Ö. (2020). Yükseköğretimde kalite kültürü. *Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 6(18), 348-355.
- Kumru, S., & Kasımoğlu, M. (2022). İşletmelerde Dijital Dönüşümün Stratejik Yönetimi: Bir Alan Araştırması. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 17(2), 139-159.
- Mack, T. C. (2015). Leadership in the Future. In *Leadership 2050* (Ed: M.Sowcik), Critical Challenges, Key Contexts, and Emerging Trends. pp. 9-22, Bingley: Emerald Publishing.
- Mavi, E.E. (2022). Kamu yönetiminde dijital dönüşümün niteliği üzerine bir başlangıç. *Dijitalleşme* içinde (Editörler: M.Baş, İ.E. Tarakçı, R.Aslan). s. 177-202. EfeAkademi Yayınları: İstanbul.
- Merkert, J., Mueller, M., & Hubl, M. 2015. A Survey of the Application of Machine Learning in Decision Support Systems. *ECIS Completed Research Papers*, Paper 133. <https://doi.org/10.18151/7217429>
- Oakland, J. S., & Tanner, S. (2007). Successful change management. *Total quality management & business excellence*, 18(1-2), 1-19.
- Ralea, C., Dobrin, O. C., Barbu, C., & Tanase, C. (2019, November). Looking to the future: Digital transformation of quality management. In *Proceedings of the International Management Conference* (pp. 121-132), Bucharest, Romania.
- Rodríguez-Abitia, G., & Bribiesca-Correa, G. (2021). Assessing digital transformation in universities. *Future Internet*, 13(2), 52.
- Santos, R. C., & Martinho, J. L. (2020). An Industry 4.0 maturity model proposal. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 31(5), 1023-1043.
- Schein, E. H. (1984). Coming to a new awareness of organizational culture. *Sloan management review*, 25(2), 3-16.
- Sony, M., & Mekoth, N. (2022). Employee adaptability skills for Industry 4.0 success: A road map. *Production & Manufacturing Research*, 10(1), 24-41.
- Sony, M.; Antony, J.; Douglas, J.A. (2020). Essential ingredients for the implementation of Quality 4.0: A narrative review of literature and future directions for research. *The TQM Journal*, 32(4), 779-793.
- Strohmeier, S. (2020). "Digital human resource management: A conceptual clarification". *German Journal of Human Resource Management*, 34(3), 345-365. doi:10.1177/2397002220921131.
- Türk Dil Kurumu Başkanlığı, TDK (2023). Kültür. 3 Ekim 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Verhoef, P. C., & Bijmolt, T. H. (2019). Marketing perspectives on digital business models: A framework and overview of the special issue. *International Journal of Research in Marketing*, 36(3), 341-349.

- Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N., & Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of business research*, 122, 889-901.
- Yorke, M. (2000). Developing a Quality Culture in Higher Educaiton. *Tertiary Education and Management*, 6(1), 19-36.

Bölüm 3

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİK VE KALİTE KÜLTÜRÜ

Seda Gündüzalp

Bölüm Özeti

Çeviklik örgütlerin değişime hızlı bir şekilde adapte olmasında en önemli unsurlardan biridir. Özellikle dijital dönüşüm sürecinde tüm örgütlerin bu dönüşüme ayak uydurmak zorunda olduğu günümüzde baş döndürücü ve takip edilmesi zor olan yüksek hızdaki değişimlere uyum sağlamaları gerekli hâle gelmiştir. Peki çeviklik tüm örgütler için gerekli midir? Çevik örgütlerin özellikleri nelerdir? Kâr amacı gütmeyen bir örgüt olan eğitim kurumları da çevik olmak zorunda mıdır? Bu sorulara kitabın bu bölümünde yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bölümde çevikliğin gerekliliğini ortaya koyan argümanlarla eğitim örgütlerinin de çevik olma yönünde adım atmalarını sağlayacak bir farkındalık oluşturulmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bölümde çevikliğin tanımı, çevik örgütlerin özellikleri, çevik yönetim, örgütsel çeviklik çerçevelerine yer verilerek kavramsal anlamda genel bir yapı ortaya koyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aghina, W. (2015). *The keys to organizational agility*. McKinsey&Company. <https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/the-keys-to-organizational-agility/>
- Alavi, S., Abd Wahab, D., Muhamad, N. & ArbabShirani, B. (2014). Organic structure and organisational learning as the main antecedents of workforce agility. *International Journal of Production Research*, 52(21), 6273-6295.
- Başkarada, S., & Koronios, A. (2018). The 5S organizational agility framework: a dynamic capabilities perspective. *International Journal of Organizational Analysis*, 26(2), 331-342.
- Bazigos, M., De Smet, A. & Gagnon, C. (2015). *Why agility pays*. McKinsey Quarterly, December.
- Bi, R., Davidson, R., Kam, B., & Smyrniotis, K. (2013). Developing organizational agility through IT and supply chain capability. *Journal of Global Information Management (JGIM)*, 21(4), 38-55.
- De Smet, A. (2015). *The keys to organizational agility*. McKinsey&Company. <https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/the-keys-to-organizational-agility/>
- De Smet, A. (2018). *Scaling up organizational agility*. McKinsey&Company. <https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/the-organization-blog/scaling-up-organizational-agility>
- Felipe, C. M., Roldán, J. L., & Leal-Rodríguez, A. L. (2016). An explanatory and predictive model for organizational agility. *Journal of business research*, 69(10), 4624-4631.
- Filip, A., Ionuțiu, O., & Dragan, R. (2020). *Organizational Agility Index – Romanian perspective*. McKinsey&Company. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/europe/organizational-agility-index-romanian-perspective>
- Foster, R.,& Kaplan, S. (2001). *Creative destruction: why companies that are built to last underperform the market and how to successfully transform them*. New York: Currency
- Fowler, M. & Highsmith, J. (2001). The agile manifesto. *Software Development*, 9(8), 28-35.
- Ganguly, A., Nilchiani, R. & Farr, J.V. (2009). Evaluating agility in corporate enterprise. *International Journal of Production Economics*, 118(2), 410-423.
- Goldman, S. L., Nagel, R. N., Preiss, K. (1995). Agile competitors and virtual organizations: strategies for enriching the customer. *Long Range Planning*, 29, 131-135
- Harraf, A., Wanasika, I., Tate, K., & Talbott, K. (2015). Organizational agility. *Journal of Applied Business Research (JABR)*, 31(2), 675-686.
- Jahangiri, F. & Khalkhali, A. (2014). Analysis of organizational agility in education system of Iran. *International Journal of Economy, Management and Social Sciences*, 3(12) 869-873.
- Joiner, B. (2019). Leadership Agility for organizational agility. *Journal of Creating Value*, 5(2), 139-149.
- Lu, Y., Ramamurthy, K. R. (2011). The Link Between IT Capability & Organizational Agility Introduction. *MIS Quarterly*, 35(4),931-954.

- Menon, S., & Suresh, M. (2020). Factors influencing organizational agility in higher education. *Benchmarking: An International Journal*, 28(1), 307-332.
- Mikalef, P., Pateli, A. (2017). Information technology-enabled dynamic capabilities and their indirect effect on competitive performance: Findings from PLS-SEM and fsQCA. *Journal of Business Research*, 70, 1-16.
- Mukerjee, S. (2014). Organizational agility in universities: Tensions and challenges. In *Advancing knowledge in higher education: Universities in turbulent times* (pp. 15-25). IGI Global.
- Nijssen, M., & Paauwe, J. (2012). HRM in turbulent times: how to achieve organizational agility?. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(16), 3315-3335.
- Overby, E., Bharadwaj, A. & Sambamurthy, V. (2006). Enterprise agility and the enabling role of information technology. *European Journal of Information Systems*, 15(2), 120-131.
- Ravichandran, T. (2018). Exploring the relationships between IT competence, innovation capacity and organizational agility. *The journal of strategic information systems*, 27(1), 22-42.
- Roberts, N., & Grover, V., (2012). Leveraging information technology infrastructure to facilitate a firm's customer agility and competitive activity: an empirical investigation. *J. Manage. Inform. Syst.* 28 (4), 231-270.
- Salo, O. (2017). *How to create an agile organization*. McKinsey&Company. <https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/how-to-create-an-agile-organization>
- Sherehiy, B., Karwowski, W.& Layer, J.K. (2007). A review of enterprise agility: concepts, frameworks, and attributes. *International Journal of Industrial Ergonomics*, 37(5), 445-460.
- Singh, J., Sharma, G., Hill, J. & Schnackenberg, A. (2013). Organizational agility: What it is, what it is not, and why it matters. In *Academy of Management Proceedings*, Academy of Management, Briarcliff Manor, Vol. 2013 No. 1, p. 11813.
- Tallon, P. P., & Pinsonneault, A. (2011). Competing perspectives on the link between strategic information technology alignment and organizational agility: Insights from a mediation model. *MIS Quarterly*, 35(2), 463-486.
- Teece, D.J., Pisano, G., & Shuen, A. (1997). Dynamic Capabilities and Strategic Management. *Strategic Management Journal*, 18(7), 509-533.
- Walter, A. T. (2021). Organizational agility: ill-defined and somewhat confusing? A systematic literature review and conceptualization. *Management Review Quarterly*, 71, 343-391.
- Wendler, R. (2014, September). Development of the organizational agility maturity model. In *2014 Federated conference on computer science and information systems* (pp. 1197-1206). IEEE.
- Wendler, R. (2016). Dimensions of organizational agility in the software and IT service industry: insights from an empirical investigation. *CAIS*, 39, 21.
- Yusuf, Y. Y., Sarhadi, M. & Gunasekaran, A. (1999). Agile manufacturing: the drivers, concepts and attributes. *International Journal of Production Economics*, 62, 33-43. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0925-5273\(98\)00219-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0925-5273(98)00219-9)

- Yeganegi, K., Azar, M. S. Z. A. (2012). The Effect of IT on Organizational Agility. *Proceedings of the 2012 International Conference on Industrial Engineering and Operations Management Istanbul, Turkey*, July 3 - 6, pp. 2537-2544.
- Zhang, Z. & Sharifi, H. (2000). A methodology for achieving agility in manufacturing organisations. *International Journal of Operations and Production Management*, 20(4), 496-513.
- Žitkienė, R., & Deksnys, M. (2018). Organizational agility conceptual model. *Montenegrin journal of economics. Podgorica: Economic Laboratory Transition Research Podgorica-Elit*, 14(2).

Bölüm 4

EĞİTİM ÖRGÜTLERİNİN DENETİM SÜRECİNDE KALİTE KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK

Celal Teyyar Uğurlu

Bölüm Özeti

Eğitim insanın yetişmesi için amaçlı bir süreci kapsamaktadır. Eğitim ile daha etkili bir çevre yaratılabilir. Ancak eğitim sürecinin yönetimindeki kalite etkenleri eğitimin amaçlarına daha kısa sürede ve etkili bir şekilde ulaşmasını sağlar. Kalite bir yanıyla müşteri memnuniyeti diğer yanıyla kullanıma uygunluk olarak tanımlansa da birçok farklı tanımını yapmak mümkündür. Kalitenin; mükemmellik, üstünlük, değerler manzumesi, iyilik gibi farklı kavramlarla bütünleştirildiği söylenebilir. Eğitim sürecinde okul yönetim kalitesinin değerlendirmek ve eğitim kalitesini artırmak sürdürülebilir eğitim gelişimini teşvik etmek için önemli bir araçtır. Eğitimde kalite, hedefleri gerçekleştirme derecesi, başarının değerlendirilmesi ve bu başarının hak edildiğinin belirlenmesi anlamına gelmektedir. Eğitimde kalite yolculuğunda lider olarak okul yöneticilerini önemli bir değişken olarak görmek kalite yolculuğunda okulları amaçlarına daha hızla yaklaştıracaktır. Okullarda eğitim kalitesinin artırılması bir önceliktir. Okulu geliştirmede denetim ve değerlendirmeden yararlanılması eğitim hizmetlerinin kaliteye uygunluğunu sağlayacaktır. Denetim, kalite sisteminin kurulmasında hem bilgi sağlayan hem de sistemin iyileşmesine ve gelişmesine imkân tanıyan bir özelliğe sahiptir. Denetimin kalite için bir araç olması ve bunun liderlik aracılığıyla yaşama geçirilmesi okulların güçlü kültürel yapılarının oluşmasına hizmet edecektir.

KAYNAKÇA

- Alia, N.M., Janggaa, R., Ismaila, M., Siti Nuur-Ila Mat Kamala, S.N.M. ve Alib, M.N. (2015). Influence of leadership styles in creating quality work culture. *Procedia Economics and Finance* 31, 161 – 169.
- Alku, A. (2020). Kalite 4.o. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 437-454.
- Bainbridge, A., Reid, H. & Del Negro, G. (2022) Towards a virtuosity of School Leadership: Clinical support and supervision as professional learning. *Professional Development in Education*, 48(4),546-558. DOI: 10.1080/19415257.2019.1700152
- Bursahoğlu, Z. (1991). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem.
- De Gravue, A. (2007). Transforming school supervision into a tool for quality improvement. *International Review of Education*, 53, 709–714. DOI 10.1007/s11159-007-9057-9
- Glogovac, M., Jelena Ruso J., Arsić, S., Rakić, A. & Milošević, I. (2023) Leadership for quality 4.o improvement, learning, and innovation. *Engineering Management Journal*, 35 (3), 313-329, DOI: 10.1080/10429247.2022.2108668
- Göksoy, S. (2014). Eğitim sistemlerinde kalite standartları ve kalite standart alanları. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(7) 85-99.
- Iqbal, S., Che Azlan Bin Taib, C.Z.B. ve Razalli, M.R. (2023). The nexus between leadership styles and organizational performance: the mediating role of quality culture. *Quality Assurance in Education*, Emerald Publishing Limited 0968-4883 DOI 10.1108/QAE-03-2023-0038
- Jovanović, D. (2023). Quality management in higher education institutions: from proclaimed to real developmental state. *Teaching, Learning and Teacher Education*, 7 (1),19 – 32. <https://doi.org/10.22190/FUTLTE221214002j>
- Khalfan, I., Jamaluddin, Z. ve Widyarto, S. (2021). Effect of leadership and quality culture on quality management practices and operational performance of construction companies in Oman. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 39 (7), 1824-1843.
- Koşar, S. ve Buran, K. (2019). Okul müdürlerinin ders denetim faaliyetlerinin öğretilsel liderlik bağlamında incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisin –Journal of Qualitative Research in Education*, 7(3),1232-1265. doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.7c.3s.14.m
- Lee,J.C., Ding, D. ve Song, H. (2008). School supervision and evaluation in China: the Shanghai perspective. *Quality Assurance in Education*, 16 (2), 148-163. DOI 10.1108/09684880810868439
- Martensson, A., Snyder, K., Ingelsson, P. ve Backström, I., (2023). Understanding long-term thinking as a management strategy to support sustainable quality development: perspectives from education. *The TQM Journal*, 35 (9), 352-368. DOI 10.1108/TQM-03-2023-0072
- Maulidiansyah, R., Khairuddin, K., Ismail, K. (2023). Implementation of clinical supervision by the school principle in increasing the quality of learning at smp negeri 18, banda aceh city, Indonesia. *Path of Science*, 9 (4), 6001-6005.
- Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Müfettişleri Yöentmeliği, (2022). Resmî Gazete, (31765, 1 /3/2022)
- Millî Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Yöentmeliği, (2023) Resmî Gazete, (32160, 11 /4/2023)

- Min, G., Lin, M., Liu, Y., Yang, N. ve Li, Z. (2023). Research on the evaluation model of school management quality in the compulsory education stage based on big data technology. *Sustainability*, 15 (13), 1-15.
- Nasseef, M.A. (2022). The Role of administrative leadership in supporting culture of quality and excellence based on kaqa excellence model: an implementation study. *Journal of Business & Management Studies*. 4 (1), 91-106. DOI: 10.32996/jbms. Journal Homepage: www.al-kindipublisher.com/index.php/jbms
- Okoye, F.O., Onyali, L.C. and Ezeugbor, C. (2016). Educational supervision and quality control of secondary education in anambra state. *Nigeria Journal of Educational Policy and Entrepreneurial Research (JEPER)* 3(6). 36-46.
- Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (2019). Resmi Gazete, (28758, 7 /9/2013)
- Schein, E. (2004). Organizational culture and leadership. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Siahaan, T.M., Sihotang, D.O., Lumbanbatu, J.S., ve Purba, S. (2020). Principals school commitment in the implementation, and supervision quality of education in the future. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 488, 298-301.
- Tulowitzki, B. (2019). Supporting instructional leadership and school improvement? Reflections on school supervision from a German perspective. *Journal of Educational Administration*, 57 (5), 571-581. DOI 10.1108/JEA-03-2019-0040
- Yılmaz, K. (2009). Okul müdürlerinin denetim görevi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 19-35.

Bölüm 5

EĞİTİMDE VERİ YÖNETİMİ, KALİTE KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK

Zübeyde Yaraş

Bölüm Özeti

Eğitimde dijital süreçler, dijital süreçlerin eğitime yansıyan çok yönlü değişkenleri eğitim yönetimi için yeni bir boyut alanı olmaktadır. Dolayısıyla da dijitalleşmenin artan etkileri, eğitim politikalarını dönüştürmekte ve karar vericilerin bu etkileri göz önünde bulundurarak karar almaları beklenmektedir. Bu dönüşüm gerekliliği oluşturan alanlardan biri de eğitim verilerinin yönetilmesi boyutu olmaktadır. e-Öğrenme sistemlerinin kullanımının artması işlenmesi, eğitimde büyük veri uygulamalarının yaygınlaşması her geçen gün daha da artan eğitim verileri ile bizi karşı karşıya bırakmaktadır. Bu bağlamda verilerin dönüştürülmesi, kullanılması veriye dayalı eğitim yönetimi daha da önemli bir duruma getirmektedir. Artan veriye karşılık veriyi yönetebilme potansiyelinin az olması bir yönetimsel kriz ortaya çıkaracak ve birçok sorunun çözülmemesine neden olacaktır. Bu durumun aksine ise verinin etkin yönetilmesi ise sistemsel birçok soruna çözüm getirerek tahmin modelleri ile karar alma süreçlerinde de olası risk faktörlerini azaltacaktır. Kalite standartları, kalite kültürünün benimsenmesi liderlik bu süreçleri yönetebilecek liderler veriye dayalı yönetim stratejilerinin etkili olmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla kalite kültürünün içselleştirilmesi, veriye dayalı yönetim süreçlerinde kalite standartlarının değerlendirilmesi ve liderlerin bu süreçteki etkileri bu bölüm içerisinde ele alınıp değerlendirilmiştir.

örgütlerinin öğrenci performanslarının takip edilmesini, öğretimsel süreçlerde gerekli iyileştirmelerin yapılmasını, farklı nedenlerle ortaya çıkan öğrenme kayıplarının iyileştirilmesini, eğitim sistemindeki olası risklerin etkilerinin tahmin modelleri ile ortadan kaldırılmasını ve kaynakların etkili kullanılmasını sağlama-ya yardımcı olmaktadır.

Kalite kültürü sürekli gelişimi teşvik ederek mesleki ve kurumsal başarının da oluşmasını sağlar. Veri yönetimi sürecinde belirlenecek standartlar aracılığı ile eksik, kayıp ya da hatalı verilerin önüne geçilerek örgütlerin örgütsel karar verme performanslarının yükseltilmesi sağlanacaktır. Bu nedenle kalite kültürünün benimsenmesi, dijital kültürün kuruma entegre edilmesi eğitimin kalitesinin artırılması noktasında önemli görülmektedir. Dolayısıyla bölüm genelinde veri yönetimi, kalite kültürü ve liderlik olmak üzere üç değişkeninin birbiriyle bağlantısı vurgulanmıştır.

Sonuç olarak; eğitimde veri yönetimi kalite kültürü ve liderlik değişkenleri birlikte değerlendirildiğinde eğitim örgütleri daha başarılı, veriye dayalı gerçekleşen süreçlerde etkin ve liderlerin vizyonları ile geleceğe yönlenebilen bir duruma gelecektir. Böylece geleceğe hazır çevik olan eğitim örgütleri başarı potansiyeli yüksek nitelikli eğitim çıktıları sunacaktır.

KAYNAKÇA

- American Society for Quality (ASQ)(2023). Quality assurance & Quality control. ASQ <https://asq.org/quality-resources/quality-assurance-vs-control>.
- Berghaus, S., & Back, A. (2016). Stages in Digital Business Transformation: Results of an Empirical Maturity Study. In MCIS 2016 Proceedings (p. 22). Retrieved from <https://aisel.aisnet.org/mcis2016/22>
- Bliersbach, C. (1992). Quality leadership: The key to quality management. *Journal of Healthcare Quality*, 14(6), 8-14. doi:10.1111/j.1945-1474.1992.tb00064.x
- Bolte, S., Dehmer, J., & Niemann, J. (2018). Digital Leadership 4.0. Acta Technica Napocensis-Series: Applied Mathematics, Mechanics, and Engineering, 61(4), 637-646.
- Chen, J., Chen, Y., Du, X., Li, C., Lu, J., Zhao, S., & Zhou, X. (2013). Big data challenge: A data management perspective. *Frontiers of Computer Science*, 7(2), 157-164. doi:10.1007/s11704-013-3903-7

- Chen, M. (2019, July 9). *Five different ways businesses use big data*. Oracle Big Data Blog. <https://blogs.oracle.com/bigdata/post/five-different-ways-businesses-use-big-data>
- Data Quality Campaign (April 20, 2016). *Four Policy Priorities to Make Data Work for Students*. <https://dataqualitycampaign.org/resource/four-policy-priorities-make-data-work-students/>
- Datnow, A. & Park, V. (2014). *Data Driven Leadership*. Jossey-Bass Leadership Library in Education.
- Diwani, S. A. & Sam, A., (2014). Data Mining Awareness and Readiness in Healthcare Sector: A case of Tanzania. *Advances in Computer Science: an International Journal*, 3(1),37-43.
- Dontha, R. (2018). *Data quality - Simple 6 step process*. Digital Transformation Pro. <https://digitaltransformationpro.com/data-quality-simple-6-step-process/>
- European Organization for Quality (2023). About quality. EOQ. <https://www.eoq.org/about-quality/>
- Farmer, D. (2023). How to create a data quality management process in 5 steps. TechTarget. <https://www.techtarget.com/searchdatamanagement/tip/How-to-create-a-data-quality-management-process>
- Federal Committee on Statistical Methodology. (2020, September). A framework for data quality (FCSM 20-04). Federal Committee on Statistical Methodology. https://nces.ed.gov/fcsm/pdf/FCSM.20.04_A_Framework_for_Data_Quality.pdf
- Gal, M. S., & Rubinfeld, D. L. (2019). Data standardization. *New York University Law Review*, 94(4), 737-770. doi:10.2139/ssrn.3326377
- Hansen, A. M., Kraemmergaard, P., & Mathiassen, L. (2011). Rapid adaptation in DT: A participatory process for engaging IS and business leaders. *MIS Quarterly Executive*, 10(4), 175-185.
- Hemerling, J., Kilmann, J., Danoesastro, M., Stutts, L., & Ahern, C. (2018). It's not a digital transformation without a digital culture. BCG.
- Hensellek, S. (2020). Digital leadership: A framework for successful leadership in the digital age. *Journal of Media Management and Entrepreneurship*. 2(1), 55-69.
- Hoyer, R.W. & Hoyer, B.B.Y.(2001). What is quality? *Quality Progress*, 34(7),53-62.
- ISO 8000-1 (2022). Data quality. <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:8000:-1:ed-1:v1:en>
- Klein, D., Tran-Gia, P., and Hartmann, M. (2013). Big data. *Informatik-Spektrum*, 36 (3), 319-323.
- Kowalski, P. (2016). Paige Kowalski. Data Quality Campaign. <https://dataqualitycampaign.org/team/paige-kowalski/>
- Ladley, J. (2020). *Data Governance: How to Design, Deploy, and Sustain an Effective Data Governance Program* (2nd Edition). Elsevier.
- Lindner, D., Ludwig, T., & Amberg, M. (2018). Work 4.0-Concepts for smart working SMEs. *HMD Praxis der Wirtschaftsinformatik*, 55, 1-21.
- Magdin, M., & Turčani, M. (2015). Personalization of student in course management systems on the basis using method of data mining. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 14(1), 58-67.

- McAfee, A., & Brynjolfsson, E. (2012). Big Data: The Management Revolution. *Harvard Business Review*, 4-9.
- McGilvray, D. (2021). *Executing Data Quality Projects: Ten Steps to Quality Data and Trusted Information* (2nd Edition). Elsevier.
- Munappy, A. R., Bosch, J., Olsson, H. H., Arpteg, A., & Brinne, B. (2022). Data management for production quality deep learning models: Challenges and solutions. *Journal of Systems and Software*, 191, 1-21.
- Muya, J. N., & Wesonga, J. N. (2012). The impact of organizational culture on the performance of educational institutions. *International Journal of Business and Social Science*, 3(8), 211-217.
- Naktiyok, A. (2009). Bilgi temelli örgüt oluşturmada yöneticilerin kalite liderliğine uygun davranışlarının rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 253-276.
- Olson, J. E. (2003). Data quality: The accuracy dimension (pp. 3-23). Elsevier.
- Overby, E., Bharadwaj, A., & Sambamurthy, V. (2006). Enterprise agility and the enabling role of information technology. *European Journal of Information Systems*, 15(2), 120-131.
- Owan, V. J., & Bassegy, B. A. (2019). Data management practices in educational research. In P. N. Ololube & G. U. Nwiyi (Eds), *Encyclopedia of institutional leadership, policy, and management: A handbook of research in honour of Professor Ozo-Mekuri Ndimele* (pp. 1251 - 1265). Port Harcourt, NG: Pearl Publishers International Ltd.
- Pflaum, A. A., & Gölzer, P. (2018). The IoT and Digital Transformation: Toward the Data-Driven Enterprise. *IEEE Pervasive Computing*, 17(1), 87-91. <https://doi.org/10.1109/MPRV.2018.011591066>
- Prasad, S., Shankar, R., & Roy, S. (2018). A TISM modeling of critical success factors of blockchain based cloud services. *Journal of Advances in Management Research*, 15(4), 434-456.
- Richman, J. (2023, June 21). What Is Data Quality? Dimensions, Standards, & Examples. <https://estuary.dev/data-quality/>
- Romero, C. & Ventura, S. (2007) Educational Data Mining: A Survey from 1995 to 2005. *Expert Systems with Applications*, 33, 135-146.
- Romero, C., & Ventura, S. (2013). Data mining in education. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, 3(1), 12-27.
- Shwab,K. (2016, Jan 14). *The Fourth Industrial Revolution: What it means, how to respond*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/>
- Soliman, A. F. (2018). A proposed model for leadership styles' effect on total quality management implementation: An applied study on telecommunication for mobile service companies in Egypt. *International Journal of Productivity and Quality Management*, 24(3), 373-397.
- Sow, M., & Aborbie, S., 2018. Impact of leadership on digital transformation. *Business and Economic Research*, 8 (3), 139-148.

- Suer, M. (2021, August 5). *What is data quality and why is it important?* Alation. <https://www.alation.com/blog/what-is-data-quality-why-is-it-important/>
- Tabesh, P., Mousavidin, E., & Hasani, S. (2019). *Implementing big data strategies: A managerial perspective. Business Horizons*. doi:10.1016/j.bushor.2019.02.0
- Taleb, I., Serhani, M.A., Bouhaddioui, C., & Dssouli, R. (2021). Big data quality framework: a holistic approach to continuous quality management. *J Big Data* 8, 76 (2021). <https://doi.org/10.1186/s40537-021-00468-0>.
- The European Students' Union. (2013, October 30). *Quest for quality for students: Student handbook on quality assurance*. <https://esu-online.org/publications/quest-for-quality-for-students-student-handbook-on-quality-assurance/>
- Vilcea, M. A. (2013). Quality culture in universities and influences on formal and non-formal education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 163, 148-152.
- Wang, R. Y., & Strong, D. M. (1996). Beyond accuracy: What data quality means to data consumers. *Journal of Management Information Systems*, 12(4), 5-33. <https://doi.org/10.1080/07421222.1996.11518099>
- Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). The nine elements of digital transformation. *MIT Sloan Management Review*, 55(3), 1-6.

Bölüm 6

UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNİN YÖNETİMİNDE KALİTE KÜLTÜRÜ

Demet Demiralp

Bölüm Özeti

Uzaktan eğitim, eğitim sektörünün önemli bir dönüşüm sürecinden geçtiği bir dönemde büyük bir öneme sahiptir. Öğrenme deneyimini dijital platformlara taşıyan bu model, öğrencilere ve eğitim kurumlarına büyük fırsatlar sunarken aynı zamanda yeni zorluklar ve gereksinimler ortaya çıkarır. Uzaktan eğitim sürecinin başarılı olabilmesi için öğrenci memnuniyeti, öğretim kalitesi ve sürekli iyileştirme bu süreçte temel alınmalıdır. Bu bölüm, uzaktan eğitimde kalite kültürünü tasarlamak ve oluşturmak isteyen eğitimciler, yöneticiler ve politika yapıcılar için bir rehber sunmayı amaçlamaktadır. Kalite kültürü, uzaktan eğitimde başarıyı teşvik etmek ve öğrenci memnuniyetini artırmak için kritik bir öneme sahiptir ve bu bölüm, okuyucuları bu hedeflere ulaşmada desteklemeyi amaçlamaktadır. Bölüm, dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk olarak, uzaktan eğitim sürecinin yönetiminde kalite kültürü ve unsurları tanımlanmış, ardından uzaktan eğitim sürecinde kalite kültürü için araçlar ve kaynaklar incelenmiştir. Uzaktan eğitim sürecinin yönetiminde kalite artırma yollarına yönelik iyi uygulama örnekleri sunulularak bu kavramların gerçek dünya uygulamaları gözden geçirilmiştir. Son olarak da gelecekteki trendlere ve uzaktan eğitimde kalite kültürünün nasıl evrilebileceğine dair düşüncelere değinilmiştir.

Bu eğilimler, uzaktan eğitim sürecinin yönetimini daha etkili ve öğrenci odaklı hâle getirmek amacıyla önemlidir. Her bir trend, eğitim kurumlarının ve uzaktan eğitim sağlayıcılarının öğrencilere daha iyi hizmet vermesine yardımcı olabilir.

SONUÇ

Bu bölümde, uzaktan eğitimde kalite kültürünün oluşturulması, sürdürülmesi ve sürekli olarak iyileştirilmesinin neden önemli olduğu ve nasıl başarılacağı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Kalite kültürü, uzaktan eğitim programlarının öğrenci başarısını artırmak, eğitim kalitesini yükseltmek ve sürdürülebilir bir şekilde büyümek için kritik bir unsurdur. Uzaktan eğitimde kalite kültürünün oluşturulması, eğitim kurumlarının bu hızla değişen eğitim ortamında başarılı olmalarını sağlamalarına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Anderson, T., Rourke, L., Garrison, D.R. & Archer, W. (2001). Assessing teaching presence in a computer conference context. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 5(2), 1-17.
- Baggaley, J. (2013). MOOC rampant. *Distance education*, 34(3), 368-378.
- Bauer, M. (2013). Kahn academy. *Reference Reviews*, 27(4), 42-43.
- Clark, P.M. (2003). "Quality in the Digital Age." In A. Szucs, E. Wagner & C. Tsolakidis (Eds.) *The Quality Dialogue - Integrating Quality Cultures in Flexible, Distance and e-Learning*. Proceedings of the 2003 European Distance Education Network Annual Conference, Rhodes, Greece. pp. 1-6.
- Durak, G. (2017). Uzaktan eğitimde destek hizmetlerine genel bakış: sorunlar ve eğilimler. *AUAd*, 3(4),160-173.
- Harman, G. (2000). *Quality assurance in higher education*. Bangkok: Ministry of University Affairs & UNESCO PROAP.
- Harvey, L. & Green, D. (1993). Defining Quality. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 18, 1, 9-34.
- <https://www.pratham.org/> web sitesine 03.09.2023 tarihinde erişildi.
- <https://www.uvm.edu/academicsuccess/academic-support-resources> web sitesine 10.09.2023 tarihinde erişildi.

- Kanwar, A. (2021). African Regional Approach for ODL Quality Assurance. Video Presentation Regional Training and Research Institute for Open and Distance Learning. http://dspace.col.org/bitstream/handle/11599/3912/2021_Kanwar_African_Regional_Approach_ODL_QA_Transcript.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Koul, B.N. & Kanwar, A. (2006). Perspectives on Distance Education - Towards a Culture of Quality. Commonwealth of Learning. http://www.col.org/colweb/webdav/site/myjahiasite/shared/docs/PS-QA_web.pdf.
- Lomas, L. (2004). Embedding quality: The challenges for higher education. *Quality Assurance in Education: An International Perspective*, 12(4), 157-165.
- Maul, R., Brown, P., & Cliffe, R. (2001). Organisational culture and quality improvement. *International Journal of Operations & Production Management*, 21(3), 302-326. doi:10.1108/01443570110364614.
- Moore, M. G. (1993). Theory of transactional distance. In D. Keegan (Ed.) *Theoretical principles of distance education* (pp. 22-38). New York: Routledge.
- Prajogo, D. I., & McDermott, C. M. (2005). The relationship between Total Quality Management practices and organizational culture. *International Journal of Operations & Production Management*, 25(11), 1101-1122.
- Sevnarayan, K. (2022). A Trajectory towards a Culture of Quality: A Phenomenological Study of an Open Distance Learning University in South Africa and in China. *Research in Social Sciences and Technology*, 7(3), 49-64. <https://doi.org/10.46303/ressat.2022.16>
- Sutic, I., & Jurcevic, M. (2012). Strategic management process and enhancement of quality in higher education. *Poslovna Izvrstnost/Business Excellence*, 6(1), 147-161. <http://hrcak.srce.hr/poslovnaizvrstnost?lang=en>.
- Taylor, J. C. (1995). "Distance Education Technologies: The Fourth Generation, *Australian Journal of Educational Technology*, 11, 2, 1-7.
- Zawacki-Richter, O., & Naidu, S. (2016). Mapping research trends from 35 years of publications in Distance Education. *Distance Education*, 37(3), 245-269. <https://doi.org/10.1080/01587919.2016.1185079>
- Zuhairi, A., Purwanto, A. J., & Isman, S. M. (2002). Implementing quality assurance system in open and distance learning: the experience of Indonesia's Universitas Terbuka. Paper presented to 16th Annual Conference of Asian Association of Open Universities (AAOU), Seoul, Korea, 5-7 November 2002.

KALİTE KÜLTÜRÜ TEMELİNDE ÖĞRENEN ÖRGÜTLER VE ÖRGÜTSEL ZEKÂ

İsa Yıldırım

Bölüm Özeti

Örgütlerin rekabetçi bir çevrede yaşaması, beklentileri karşılama düzeylerine bağlıdır. Yoğun enformasyon ortamındaki tüketicilerin ise örgütlerden beklentileri bilgilendikleri oranda artmaktadır. Sürdürülebilir bir başarıya sahip olmak isteyen örgütler, ürün ve hizmetlerinin belli standartları karşılması için üyelerinin davranışlarına yön verecek bir kalite kültürü oluşturmalıdır. Kalite kültürü, ürün ve hizmetlerin sürekli olarak belli standartları karşılması için, çalışanların edindiği ortak değer, inanç, tutum ve anlamlar bütünü anlayışıdır. Böyle bir kalite kültürü anlayışı ise örgüt çalışanlarının bireysel ve takım hâlinde öğrenmelerini, dinamik iç ve dış çevrelerine uyum sağlamak için gerekli çevikliğe sahip olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle kalite kültürü anlayışı temelinde öğrenen örgütlerin ve örgütsel zekânın incelenmesi önem taşımaktadır. Öğrenen örgüt bilgiyi yaratma, edinme, aktarma, yeni bilgi ve anlayışları yansıtacak şekilde davranışını değiştirme becerisine sahip bir örgüttür. Örgütsel öğrenme, örgütsel hafıza ve anlamlandırma gibi biliş teorilerinin altında yatan örtük değişken ise örgütsel zekâdır. Çünkü zekâ olmadan bilgilerin öğrenilmesinden, hatırlanmasından ve işlenmesinden bahsedilemez. Örgütsel zekâ bir organizasyonun bütün olarak bilgi toplama, yenilik yapma, bilgi üretme ve ürettiği bilgiye dayanarak etkin bir şekilde hareket etme kapasitesi olarak tanımlanmıştır. Zekâ, üyelerin deneyimlerine anlam kazandırdığı, alana ilişkin bilginin gelişmesini ve çevresel isteklerin karşılanmasında etkili olan geçerli kuralların oluşturulmasını desteklediği için öğrenen organizasyonun merkezindedir.

çözümler üretmesini teşvik eden, iletişim kanallarını farklılaştırarak etkili bir şekilde kullanabilen, proaktif üyelerden oluşan, düşüncelerini özgürce ve güven içinde tartışabilen, bilgi ve teknolojiyi kullanabilen okulların örgütsel zekâsının yüksek olabileceği söylenebilir.

Okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışları örgütsel zekâ düzeyini yüksek düzeyde etkilemektedir (Turan, 2017). Ekici'nin (2007) ulaştığı bulgulara göre özel okulların örgütsel zekâ düzeyi kamu okullarına göre daha yüksek bulunmuştur. Aynı çalışmada öğretmenlerin eğitim durumları yükseldikçe algıladıkları örgütsel zekâ düzeyi azalmakta, 21 yıl üzeri kıdeme sahip öğretmenler okullarına ilişkin örgütsel zekâ düzeyini diğer öğretmenlerden daha yüksek algılamaktadırlar. Bunun yanı sıra okullarda demokratik yönetim düzeyi ile birlikte algılanan örgütsel zekâ düzeyi de artmaktadır. Örgütsel zekâ örgütsel öğrenme aracılığıyla örgütsel çeviklik üzerinde dolaylı etkilere sahiptir (Demirkıran & Korkmaz, 2022). Okullarda yöneticiler tarafından algılanan örgütsel zekâ düzeyi, performans değerlendirmenin ve yenilikçi çalışma davranışlarının önemli bir yordayıcısıdır (İzci, 2017; Tura & Akbaşı, 2021).

KAYNAKÇA

- Akan, D., & Sezer, Ş. (2014). Okul yöneticilerinin liderlik stilleri ile okulların öğrenen örgüt olma düzeyi arasındaki ilişki. *Turkish Journal of Educational Studies*, 1(2),126-151.
- Ayık, A. & Şayir, G. (2015). Öğretmenlerin algılarına göre öğrenen örgüt ve okul kültürü arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 14 (2) , 379-394. DOI: 10.17051/10.2015.98919
- Albrecht K (2002) Organizational intelligence and knowledge management: thinking outside the silos. *Executive White Paper*, 1-17
- Bahrani, M. A., Kiani, M. M., Montazerifaraj, R., Zadeh, H. F., & Zadeh, M. M. (2016). The mediating role of organizational learning in the relationship of organizational intelligence and organizational agility. *Osong public health and research perspectives*, 7(3), 190-196.
- Balci, A. (2005). Toplam Kalite Yönetimi. Y. Özden (Ed.), *Eğitim ve okul yöneticiliği el kitabı içinde* (2. Baskı, ss. 245-278). Pegem Akademi.
- Bil, E. (2018). Ortaöğretim okullarının öğrenen örgüt, örgütsel güven ve iş doyumu düzeyleri arasındaki ilişki (Tez No. 494192) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sakarya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Celep, C. & Çetin, B. (2014). *Eğitim örgütlerinde bilgi yönetimi* (2. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık

- Cheng, E. (2012), "Knowledge strategies for enhancing school learning capacity", *International Journal of Educational Management*, 26 (6), 577-592. <https://doi.org/10.1108/09513541211251406>
- Choo, C. W. (1995). *Information Management for an Intelligent Organization: The Art of Environmental Scanning*. Medford, NJ: Learned Information.
- Collinson V., Cook T. F. & Conley S. (2006) Organizational Learning in Schools and School Systems: Improving Learning. *Teaching, and Leading, Theory Into Practice*, 45(2), 107-116, DOI: 10.1207/s15430421tip4502_2
- Demirkıran, S., & Korkmaz, R. (2022). Örgütsel zekânın örgütsel çeviklik üzerindeki etkisinde örgütsel öğrenmenin aracı rolü. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2) 458-482.
- Ekici, Ö. (2007). *Resmî ve özel ilköğretim okullarında örgütsel zekâ düzeylerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri (Sakarya ili örneği)* (Tez No. 29159108).[Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erçetin, Ş. Ş. (2004). Okullarda örgütsel zekânın eylemsel boyutları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (1) , 1-11.
- Erdem, Ö. ve Açıkçörük, E. (2018). The Study on the Investigation of Learning Organization Structure and Instructional Leadership in Terms of Teachers in School, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, (73), 41-69.
- Garvin D. A. (1993). Building a learning organization. *Harvard business review*, 71(4), 78-91.
- Glynn, M.A. (1996): Innovative genius: A framework for relating individual and organizational intelligences to innovation. *Academy of Management Review*, 21(4), 1081-1111, <https://doi.org/10.5465/amr.1996.9704071864>
- Hosseini, S. Y., & Chellisseril, N. (2013). The effect of organizational intelligence on organizational learning. *Management Studies in Development and Evolution*, 22(71), 131-159.
- İzci, İ. (2017) *Okul yöneticilerinin örgütsel zekâ ve performans değerlendirme algıları arasındaki ilişki*(Tez No:10154413).[Doktora tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Jensen, H. T., Aspelin, M., Devinsky, F., Gerlach, J., Heerens, N., Jungwith, W., Kamsek, K., Kladis, D., Modica, L., Mudry, M., Ostrovský, I., & Van Damme, D. (EUA) (2006). *Quality Culture in European Universities: A Bottom-Up Approach: Report on the Three Rounds of the Quality Culture Project 2002-2006*. European University Association. <https://eua.eu/downloads/publications/quality%20culture%20oin%20european%20universities%20a%20bottom-up%20approach.pdf>
- Johnston, C. (1998). Leadership and the learning organisation in self managing schools. Unpublished doctoral dissertation, University of Melbourne, Victoria.
- Kerfoot, K. (2003). Organizational intelligence/organizational stupidity: The leader's challenge. *Nursing economics*, 21(2), 91-93.
- Korkmaz, M. (2008). Okul müdürlerinin liderlik stilleri ile öğrenen örgüt özellikleri arasındaki ilişki üzerine nicel bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 53(53), 75-98.

- Leithwood, K., Leonard, L., & Sharratt, L. (1998). Conditions Fostering Organizational Learning in Schools. *Educational Administration Quarterly*, 34(2), 243-276. <https://doi.org/10.1177/0013161X98034002005>
- Marquardt, M. J. (2011). *Building the learning organization: Achieving strategic advantage through a commitment to learning* (3rd ed.). Boston, MA: Nicholas Brealey
- McMaster, M.D. (1996), *The Intelligence Advantage: Organizing for Complexity*, Butterworth-Heinemann, Newton, MA.
- Rait, E. (1995). Against the current: Organizational learning in schools. In S. B. Bacharach & B. Mundell (Eds.), *Images of schools: Structures and roles in organizational behavior* (pp. 71-107). Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Revans, R. W. (1983). Action learning projects. *Management Development and Training Handbook, 2nd edition* (New York: McGraw-Hill), 226-74.
- Senge, P. M. (2006). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. Broadway Business.
- Senge, P., Cambron, McCabe N., Lucas, T., Smith B., Dutton, J., Kleiner, A. (2014). *Öğrenen Okullar* (M. Çetin, Çev. Ed.). Nobel. (Çalışmanın orijinali 2012`de yayımlanmıştır)
- Serrat, O. (2017). *Knowledge solutions: Tools, methods, and approaches to drive organizational performance* (p. 1140). Springer Nature.
- Silins, H., Zarins, S. & Mulford, B. (2002), "What characteristics and processes define a school as a learning organisation? Is it a useful concept to apply to schools?", *International Education Journal*, 1 (3), 24-32.
- Srinivasan A. ve Kurey B. (2014). Harvard Business Review. 08.09.2023 tarihinde <https://hbr.org/2014/04/creating-a-culture-of-quality> adresinden erişildi.
- Şimşek, M. Şerif (2005), *Yönetim ve Organizasyon*(8.Baskı), Güney Ofset.
- Terenzini, P. T. (1993). On the nature of institutional research and the knowledge and skills it requires. *Research in Higher Education*, 34, 1-10.
- Thomas, D. C., & Peterson, M. F. (2016). *Cross-cultural management: Essential concepts*. Sage Publications.
- Tura, B. & Akbaşı, S. (2021). Örgütsel zekâ düzeyinin öğretmenlerin yenilikçi çalışma davranışları üzerindeki etkisi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18 (43) , 6790-6805. DOI: 10.26466/opus.937986
- Turan, S. (2017). *Okul yöneticilerinin kuantum liderlik davranışlarının örgütsel zekâ düzeyine etkisi (Zonguldak ili örneği)* (Tez No: 454923). [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Williams, W. M., & Sternberg, R. J. (1988). Group intelligence: Why some groups are better than others. *Intelligence*, 12(4), 351-377.

Bölüm 8

KALİTE KÜLTÜRÜ TEMELİNDE ÖRGÜTSEL YAPI VE ÖRGÜTSEL HAFIZA

Canan Albez

Bölüm Özeti

Bir örgütteki çalışanlar tarafından kabul edilen kaliteye ilişkin görüşler, değerler, inançlar, semboller, gelenekler, normlar ve uygulamalar bütünü olarak tanımlanan kalite kültürünün örgüt başarısı açısından önemi büyüktür. Örgütün verimlilik artışını sağlaması, rekabet avantajını elde edebilmesi ve kalite yönetim uygulamalarına yön verebilmesi için güçlü ve işlevsel bir kalite kültürüne ihtiyacı vardır. Kalite kültürü, örgütün kalite sistemlerinin başarılı olmasında destekleyici unsurdur. Örgüt, kalite kültürünün yapısını geliştirmek ve sağlamlaştırmak için örgüt yapısından ve örgüt hafızasından güç alabilir. Kalite kültürüyle uyumlu örgüt yapısı ve örgütsel hafıza etrafında şekillenen örgüt kalite anlayışı ile kalite kültürünün temel değer ve ilkelerini hayata geçirmek kolaylaşır. Bu çalışmada örgüt yapısının ve örgütsel hafızanın örgüt yaşamı için önemi açıklanmış, örgütteki kalite kültürüyle ilişkisi ele alınmış ve kalite kültürü temelinde örgüt yapısını ve örgütsel hafızayı geliştirme yolları açıklanmıştır.

Fiedler ve Welpel (2010), yaptıkları araştırmada uzmanlaşma ve standardizasyon gibi örgütsel yapı faktörlerinin yanı sıra bilginin kodlanması, kişiselleştirilmesi ve elektronik iletişim gibi örgütsel süreçlerin kurumsal hafızayı etkilediğini ve kurumsal hafızanın oluşumuna yardımcı olduğunu tespit etmiştir. Dunham ve Burt (2011), örgütsel hafızayı güçlendirmek için görev süresi uzun, yaşlı çalışanların bir bilgi deposu ve uygun mentorlar olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiş; örgütsel hafıza ile bilgiyi paylaşma isteği, yetkilendirme ve örgüt temelli özsaygı arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Antunes ve Pinheiro (2020) ise örgütsel hafızanın örgütsel öğrenmenin bir sonucu olduğunu ve bir örgütün sahip olduğu bilgiyi yönetme, kullanma ve değerlendirme kapasitesine bağlı olarak geliştiğini ifade etmiştir.

Güçlü ve gelişmiş bir örgütsel hafızaya sahip örgütler, örgütsel bellek sistemleriyle kalite yönetim sistemlerini bütünleştirip kalite anlayışlarını destekleyebilir. Örgüt, geçmişteki başarılarını veya başarısızlıklarını bir referans noktası olarak görüp kalite iyileştirme süreçlerine yön verebilir. Bunun için örgütsel hafızanın örgütün kalite kültürü etrafında yapılandırılmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Adobor, H., Kudonoo, E. & Daneshfar, A. (2019). Knowledge management capability and organizational memory: a study of public sector agencies. *International Journal of Public Sector Management*, 32(6), 671-687.
- Akpa, V. O., Asikhia, O. U., & Nneji, N. E. (2021). Organizational culture and organizational performance: A review of literature. *International Journal of Advances in Engineering and Management*, 3(1), 361-372.
- Alper, E.N. (2011). *Yüksek Öğretim Kurumlarında Kalite Kültürünün Oluşturulması Ve Devamlılığının Sağlanması (Uludağ Üniversitesi Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi.
- Anitha, J. & Farida Begum, N. (2016) Role of organisational culture and employee commitment in employee retention. *ASBM Journal of Management*, 9 (1), 17-28.
- Antunes, H. D. J. G., & Pinheiro, P. G. (2020). Linking knowledge management, organizational learning and memory. *Journal of Innovation & Knowledge*, 5(2), 140-149.
- Atwood, M. E. (2002). "Organizational memory systems: challenges for information technology", *Proceedings of the 35th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, Big Island, HI, USA, pp. 919-927.
- Aydın M. (2010). *Eğitim Yönetimi* (9. Baskı). Hatiboğlu Yayınları.

- Barros, V.F.D.A., Ramos, I., & Perez, G. (2015). Information systems and organizational memory: a literature review. *JISTEM-Journal of information systems and technology management*, 12, 45-63.
- Baş, D.P. & Keskin, U. (2019). Örgüt Tasarımında Kültür Faktörü, U. Keskin ve D. P. Baş (Ed.), *Örgüt Tasarımı (171-188)* içinde, Nisan Kitabevi.
- Boz, N. (2021). *Örgütsel hafıza ve örgütsel değişim ilişkisine yönelik bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi.
- Casey, A. J., & Olivera, F. (2011). Reflections on organizational memory and forgetting. *Journal of Management Inquiry*, 20(3), 305-310.
- Chang, D. R., & Cho, H. (2008). Organizational memory influences new product success. *Journal of Business Research*, 61(1), 13-23.
- Cronemyr, P., Bäckström, I., & Rönnbäck, Å. (2017). Quality culture deployment—using behaviours to explain, diagnose and improve a quality culture. *International Journal of Quality and Service Sciences*, 9(3/4), 498-518.
- Daft, R.L. (2015). *Örgüt Kuramları ve Tasarımı Anlamak* (10. Baskıdan Çeviri). (Ö.N.T. Özmen, Çev. Ed.). Nobel.
- Dunham, A. H., & Burt, C. D. (2011). Organizational memory and empowerment. *Journal of Knowledge Management*, 15(5), 851-868.
- Ehlers, U. D. (2009). Understanding quality culture. *Quality assurance in Education*, 17(4), 343-363.
- Elçi, M., Kitapçı, H., & Ertürk, A. (2007). Effects of quality culture and corporate ethical values on employee work attitudes and job performance in Turkey: An integrative approach. *Total Quality Management & Business Excellence*, 18(3), 285-302.
- EUA (European University Association) (2006). *Quality culture in European universities: a bottom-up approach. Report on the three rounds of the Quality Culture project 2002-2006*(Brussels, EUA), <https://eua.eu/resources/publications/656:quality-culture-in-european-universities-a-bottom-up-approach.html>
- Fiedler, M., & Welpel, I. (2010). How do organizations remember? The influence of organizational structure on organizational memory. *Organization Studies*, 31(4), 381-407.
- Foroughi, H., Coraiola, D. M., Rintamäki, J., Mena, S., & Foster, W. M. (2020). Organizational memory studies. *Organization Studies*, 41(12), 1725-1748.
- Gümüş, B. (2019). *İşletmelerde Kalite Kültürü ve Örgüt Kültürü İlişkisi: Eskişehir’de Faaliyet Gösteren Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*. (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi.
- Harvey, L., & Stensaker, B. (2008). Quality culture: Understandings, boundaries and linkages. *European Journal of Education*, 43(4), 427-442.
- Hoyle, D. (2007). *Quality Management Essentials*. Routledge.
- Jennex, M. E., & Olfman, L. (2002, January). Organizational memory/knowledge effects on productivity, a longitudinal study. In *Proceedings of the 35th Annual Hawaii International Conference on System Sciences* (pp. 1029-1038). IEEE.

- Jinhui Wu, S., Zhang, D., & Schroeder, R. G. (2011). Customization of quality practices: the impact of quality culture. *International Journal of Quality & Reliability Management*, 28(3), 263-279.
- Jones, G.R. (2017). *Örgüt Kuramı, Örgüt Tasarımı ve Örgütsel Değişim*, (A.Altın Gülova, L. Oral Ataç, D. Dirik, Çev. Ed.). Gazi Kitabevi. (Orijinal eserin basım tarihi 2013)
- Kara, H. (2019). Çağdaş Yönetel Uygulamaların Örgüt Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi, U. Keskin ve D. Paşaoğlu (Ed.), *Örgüt Tasarımı (171-188)* içinde, Nisan Kitabevi.
- Kumar, V., Han, Y., Hoang, N., & Upadhyay, A. (2020). Understanding the interrelationship between culture of quality, employee, and organizational performance. *Operations and Supply Chain Management: An International Journal*, 14(1), 14-25.
- Lai, M. F. (2021). Organizational Memory: from a Cultural Perspective. *International Journal of Organizational Innovation (Online)*, 13(3), 80-98.
- Lehner, F., & Maier, R. K. (2000). How can organizational memory theories contribute to organizational memory systems?. *Information Systems Frontiers*, 2, 277-298.
- Malhi, R.S. (2013). Creating and sustaining: A quality culture. *Journal of Defense Management*, S3, 1-4.
- Moorman, C., & Miner, A. S. (1997). The impact of organizational memory on new product performance and creativity. *Journal of Marketing Research*, 34(1), 91-106.
- Nayir, B. (2018). *Toplam kalite kültürünün oluşturulmasında insan kaynakları uygulamalarının önemi ve toplam kalite kültürünün insan kaynakları uygulamaları üzerindeki izdüşümleri* (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi.
- Ozorhon, B., Dikmen, I., & Birgönül, M. T. (2005). Organizational memory formation and its use in construction. *Building Research & Information*, 33(1), 67-79.
- Paais, M., & Pattiruhu, J. R. (2020). Effect of motivation, leadership, and organizational culture on satisfaction and employee performance. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(8), 577-588.
- Ravichandran, T., & Rai, A. (2000). Quality management in systems development: an organizational system perspective. *MIS quarterly*, 24(3), 381-415.
- Schein, E.H. (2004). *Organizational Culture and Leadership*, 3rd. ed., Jossey-Bass, San Francisco
- Sezgin, F. (2014). Örgütsel Yapı, S. Turan (Ed.), *Eğitim Yönetimi Teori Araştırma ve Uygulama* (43-96) içinde, Pegem Akademi.
- Srinivasan, A., & Kurey, B. (2014). Creating a culture of quality. *Harvard Business Review*, 92(4), 23-25.
- Şimşek, Ş. & Çelik, A. (2017). *Yönetim ve Organizasyon* (19. Baskı), Eğitim Yayınevi.
- Şişman, M. (2007). *Örgütler ve Kültürler* (2. Baskı), Pegem Akademi.
- Tutar, H. (2017). *Örgüt ve Yönetim Sosyolojisi*, Detay Yayıncılık.
- Vrincianu, M., Anica-Popa, L., & Anica-Popa, I. (2009). Organizational memory: an approach from knowledge management and quality management of organizational learning perspectives. *Amfiteatru Economic Journal*, 11(26), 473-481.
- Walsh, J.P & Ungson, G.R. (1991). Organizational Memory, *The Academy of Management Review*, 16 (1), 57-91.

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMUNDA KARAR VERME SÜRECİ (KURAMLAR, YAPILAR VE UYGULAMALAR)

Dr. Handan Boyalı

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMUNDA KARAR VERME SÜRECİ (KURAMLAR, YAPILAR VE UYGULAMALAR)

Dr. Handan Boyalı

Yayın No.: 1665
ISBN: 978-625-398-636-0
E-ISBN: 978-625-398-637-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Boyalı, Handan.

Kamu Denetçiliği Kurumunda Karar Verme Süreci (Kuramlar, Yapılar ve Uygulamalar) / Handan Boyalı

1. Basım, XVI + 240 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-636-0

E-ISBN: 978-625-398-637-7

1. Kamu Yönetimi 2. Karar Verme 3. Kamu Denetçiliği Kurumu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM YÖNETİME İLİŞKİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yönetim Kavramı.....	7
1.2. Yönetim Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi.....	9
1.2.1. Bilimsel Yönetim Öncesi Dönem.....	10
1.2.2. Bilimsel Yönetim Dönemi.....	11
1.2.2.1. Klasik (Geleneksel) Yönetim Yaklaşımı.....	12
1.2.2.1.1. Bilimsel Yönetim Yaklaşımı.....	13
1.2.2.1.2. Yönetim Süreci Yaklaşımı.....	14
1.2.2.1.3. Bürokrasi Yaklaşımı.....	16
1.2.2.2. Neo-Klasik Yönetim Yaklaşımı (İnsan İlişkileri Yaklaşımı).....	17
1.2.2.3. Modern Yönetim Yaklaşımı.....	18
1.2.2.3.1. Sistem Yaklaşımı.....	19
1.2.2.3.2. Durumsallık Yaklaşımı.....	19
1.2.2.4. Çağdaş Yönetim Düşüncesi.....	20
1.3. Yönetimin Fonksiyonları.....	21
1.3.1. Planlama.....	21
1.3.2. Örgütlenme.....	23
1.3.3. Yönlendirme.....	25
1.3.4. Eşgüdüm (Koordinasyon).....	27
1.3.5. Denetim (Kontrol).....	28
1.4. Yönetimin Özellikleri.....	29
1.5. Yönetici ve Yöneticinin Özellikleri.....	30
1.5.1. Yöneticinin Tanımı.....	30
1.5.2. Yöneticinin Sahip Olması Gereken Özellikler.....	32
1.5.2.1. Entelektüel Özellikler.....	32

1.5.2.2. Karakterlere İlişkin Özellikler	33
1.5.2.3. Sosyal Özellikler	33

İKİNCİ BÖLÜM

KARAR VERME SÜRECİ

2.1. Karar Vermenin Tanımı	35
2.2. Karar Verme Sürecinin Unsurları.....	40
2.2.1. Karar Verici.....	40
2.2.2. Mevcut Durum	41
2.2.3. İlgili Alternatif(ler)	41
2.2.4. Seçeneğin Belirlenmesi	42
2.3. Karar Verme Sürecinin Aşamaları.....	42
2.3.1. Sorunun Teşhisi	45
2.3.2. Alternatiflerin Ortaya Konulması.....	47
2.3.3. Alternatiflerin Gözden Geçirilmesi	47
2.3.4. Alternatiflerden En Uygun Olanının Seçilmesi.....	48
2.3.5. Seçilen Kararın Uygulanması	49
2.3.6. Uygulanan Kararın Takip Edilmesi	49
2.4. Karar Verme Türleri.....	51
2.4.1. Hiyerarşik Konumlarına Göre Kararlar.....	52
2.4.1.1. Kurumsal Esasa Göre Kararlar	52
2.4.1.2. Stratejik Esasa Göre Kararlar.....	53
2.4.1.3. Yönetmel Esasa Göre Kararlar	54
2.4.1.4. Eylemsel Esasa Göre Kararlar	56
2.4.2. Sürelerine Göre Kararlar.....	57
2.4.2.1. Kısa Süreli Kararlar	57
2.4.2.2. Orta Süreli Kararlar	57
2.4.2.3. Uzun Süreli Kararlar	57
2.4.3. Programlanmalarına Göre Kararlar	57
2.4.3.1. Programlanmış Kararlar	58
2.4.3.2. Programlanmamış Kararlar	59
2.4.4. Karar Vericilere Göre Kararlar	60
2.4.4.1. Bireysel Kararlar	60
2.4.4.2. Grupsal Kararlar	60
2.4.5. Bilgi Düzeylerine Göre Kararlar	60
2.4.5.1. Belli Ortamda Verilen Kararlar	61
2.4.5.2. Belli Olmayan Ortamda Verilen Kararlar.....	61

2.4.5.3. Riskli Ortamda Verilen Kararlar.....	62
2.4.5.4. Tam Belirsizlik Ortamında Verilen Kararlar	63
2.5. Karar Verme Sürecine İlişkin Özellikler	64
2.6. Karar Verme Sürecinde Etkili Olan Faktörler.....	68
2.6.1. Bireysel Faktörler	69
2.6.2. Örgütsel Faktörler	70
2.6.3. Çevresel Faktörler	70
2.7. Karar Verme Sürecinde Karşılaşılan Engeller.....	71
2.7.1. Yönetimsel Engeller.....	71
2.7.2. Bireysel Engeller	72
2.7.3. Kurumsal Engeller.....	72
2.7.4. Mali Engeller.....	73
2.8. İyi Bir Kararın Nitelikleri	73
2.9. Karar Modelleri	75
2.9.1. Rasyonel Karar Verme Modeli.....	76
2.9.2. Sınırlı Rasyonel Karar Verme Modeli.....	77
2.9.3. Sosyal Model	80
2.9.4. Yargısal- Hüristik Model	81
2.9.5. Çöp Tenekesi Modeli.....	82
2.10. Karar Verme Yaklaşımları.....	83
2.10.1. Kuzgun Yaklaşımı	84
2.10.2. Harren Yaklaşımı.....	84
2.10.3. Dinklage Yaklaşımı	85
2.10.4. Scott ve Bruce Yaklaşımı.....	86
2.10.5. Arroba Yaklaşımı.....	87
2.11. Kamu Yönetiminde Karar ve Karar Verme Süreci	88
2.11.1. Yönetim ve Karar Verme İlişkisi	89
2.11.2. Yöneticilerde Karar Verme Davranışı.....	93
2.11.3. Kamu Yönetiminde Karar Verme	98
2.11.4. Türk Kamu Yönetiminin Kurumsal Yapısındaki Karar Verme Sürecine İlişkin Sorunlar	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OMBUDSMANLIK (KAMU DENETÇİLİĞİ) KURUMU VE KARAR VERME SÜRECİ

3.1. Dünyada Ombudsmanlık Kurumu	103
3.1.1. Ombudsmanlık Kurumunun Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi.....	103
3.1.2. Ombudsmanlık Kurumu ve Temel Özellikleri	107

3.1.3. Ombudsman Kavramı	109
3.1.3.1. Ombudsmanın Görev ve Yetkileri	114
3.1.3.2. Ombudsmanın Yasal Statüsü ve Atanması.....	117
3.1.3.3. Ombudsmanın Temel İşlevleri	118
3.2. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu.....	120
3.2.1. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Tarihsel Gelişimi.....	120
3.2.2. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Anayasal Dayanağı	125
3.2.3. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Amacı ve Görevleri.....	125
3.2.4. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Teşkilat Yapısı.....	126
3.2.4.1. Başdenetçilik.....	127
3.2.4.2. Başdenetçi ve Denetçilerin Görevleri.....	128
3.2.5. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Faaliyet Alanı ve Kapsamı	128
3.2.6. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Çalışma Şekli	129
3.2.6.1. Şikâyet Başvuru Hakkı	131
3.2.6.2. Şikâyet Başvuru Usulü.....	131
3.2.7. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumuna Yapılan Başvuruların Değerlendirilmesi.....	136
3.2.7.1. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumunun Faaliyetleri Kapsamında Başvuruların Karara Bağlanması.....	136
3.2.7.2. Kamu Denetçiliği Kurumu Müzakere Toplantısı	139
3.2.8. Kamu Denetçiliği Kurumunun Rapor Hazırlaması.....	141

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMUNDA KAMU DENETÇİLERİNİN KARAR VERME SÜRECİNE İLİŞKİN ANALİZ VE TARTIŞMA

4.1. Veri Toplama ve İşleme Araçları.....	143
4.2. Araştırmanın Analizi ve Tartışma	144
4.2.1. Verilerin Analizi	145
4.2.2. Kamu Denetçilerinin Karar Verme Sürecine İlişkin Görüşleri	145
4.2.2.1. Kamu Denetçilerinin Karar Verme Süreci Basamakları	146
4.2.2.2. Kamu Denetçilerinin Karar Vermede Kullandığı Yöntemlere İlişkin Görüşleri	151
4.2.2.3. Kamu Denetçiliği Kurumunda Karar Vericiler.....	154
4.2.2.4. Kamu Denetçiliği Kurumunda Karar Vermedeki Öncelikler	157
4.2.2.5. Kamu Denetçilerini Karar Verme Sürecinde Etkileyen Unsurlar	161
4.2.2.6. Kamu Denetçilerinin Karar Verme Sürecinde İş Bölümüne İlişkin Görüşleri...164	
4.2.2.7. Kamu Denetçilerinin “Teknolojiden Yararlanma Durumuna” İlişkin Görüşleri	168
4.2.2.8. Kamu Denetçilerinin Karar Verme Sürecinde Görüş İstedikleri Kurumlar....173	

4.2.2.9. Kamu Denetçiliği Kurumunda Bilgi-Belge Erişimi	178
4.2.2.10. Kamu Denetçiliği Kurumuna Yapılan Başvuru Konuları	181
4.2.2.11. Kamu Denetçiliği Kurumunda Çalışanların Karar Sürecine Katılımı	184
4.2.2.12. Kamu Denetçilerinin Karar Sürecine Dair Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Görüşleri	187
4.2.2.13. Kamu Denetçilerinin Karar Standardizasyonuna İlişkin Görüşleri	192
4.2.2.14. Kamu Denetçilerinin Karar Modeli Önerileri	198
4.2.2.15. Kamu Denetçilerinin Karar Sürelerine İlişkin Görüşleri.....	199
4.2.2.16. Kamu Denetçilerinin Kararların Uygulanmasına İlişkin Görüşleri	201
4.2.2.17. Kamu Denetçilerinin Örnek Uygulamalara İlişkin Görüşleri.....	204

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN BULGULARI, ÖNERİLERİ VE SONUCU

5.1. Bulgular	211
5.2. Öneriler	214
5.3. Sonuç.....	216
KAYNAKÇA.....	221
EKLER	239
Ek 1. Görüşme Soruları.....	239

KAYNAKÇA

- Adair, J. (2000). Karar Verme ve Problem Çözme, çev. Nurdan Kalaycı, ed. Mehmet Tarık Atay, (1. baskı), Gazi Kitabevi, Ankara.
- Adair, J. (2005). Etkili Karar Vermek, çev. Salih Fatih Güneş, ed. Cüneyt Er, (2. baskı), Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.
- Adair, J. (2010). Decision Making and Problem Solving Strategies, The Sunday Times. doi: 10.1017/CBO9781107415324.004
- Adsız, E. (2016). Yöneticilerin Duygusal Zekâ Düzeylerinin Karar Verme Stilllerine Etkisi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- Akat, İ. (1984). İşletme Yönetimi, Üçel Yayıncılık, İzmir.
- Akat, İ., Budak, G. ve Budak, G. (2002). İşletme Yönetimi, (4. baskı), Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir.
- Akaytay, A. (2004). Karar Verme Sürecinde Maliyet Verilerinin Rolü: ABC Makine ve Ticaret Sanayi A.Ş. Uygulaması, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Akıncı, M. (1999). Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman, (1. baskı), Beta Yayınları, İstanbul.
- Akman, Y. (2017). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde İdarenin Denetim Mekanizmalarının İncelenmesi Çalıştayı, Kamu Denetçiliği Kurumu Yayınları No: 24, Ankara.
- Alpaslan, S. ve Kutaniş, R. Ö. (2007). "Sanayi ve Bilgi Toplumu Yönetim Metaforlarının Karşılaştırılması", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2 (2), ss.49-71.
- Altuğ, Y. (2002). Kamu Denetçisi (Ombudsman), (1. baskı), İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, İstanbul.
- Altunok, M. ve Metin, H. (2003). "Karşılaştırmalı Bir Yaklaşımla Karar Verme Modelleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (7), ss.93-104.
- Anameriç, H. (2005). "Yönetim Bilgi Sistemlerinin Yönetim Fonksiyonları Üzerine Etkisi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45 (2), ss.25-43.
- Arıkanlı, A. ve Ulubaş, B. (2004). Yönetim, Yönetim Fonksiyonları ve Yönetici Davranışları, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, E-Kitap, Ankara.
- Arklan, Ü. (2006). "Bir Kamu Denetim Sistemi Olarak Ombudsman ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Selçuk İletişim*, 4 (3), ss.82-100.
<https://dergipark.org.tr/pub/josc/issue/19013/200759> (11.08.2020).
- Arslan, S. (1986). "İngiltere'de Ombudsman Müessesesi", *Amme İdaresi Dergisi*, 19 (1), ss.159-173.
- Aşkun, İ. C. ve Tokay, B. (2003). İşletmelerde Yönetim ve Örgüt, Eğitsel Yayın, İstanbul.
- Ataman, T. (1993). "Ombudsman ve Temiz Toplum", *Türk İdare Dergisi*, S. 400., ss.779-789.

- Ataman, T. (1997). "Ombudsman ve Temiz Toplum", *Yeni Türkiye Dergisi*, Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı II, 3 (14), ss.779-789.
- Atay, E. E. (2014). "Hukuk Devleti İlkesi Işığında İdarenin Denetimi ve Kamu Denetçiliği Kurumu", *Ombudsman Akademik*, 1, ss.1-31.
- Ateş, H. (1989). Yönetimde Karar Verme- Yaratıcılık ve Liderlik Etkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Fakültesi, Organizasyon ve İşletme Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Atıgan, F. (2011). Yönetim ve Organizasyon, (3. basım), Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Atmaca, Y. (2021). "Geleneksel Yönetim Yaklaşımı", Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar, (Ed. Berat Akıncı), Nobel Yayın, Ankara.
- Avşar, B. Z. (2007). Ombudsman: İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Avşaroğlu, S. ve Üre, Ö. (2007). "Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı, Karar Verme ve Stresle Başa Çıkma Stilllerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18, ss.85-100.
- Aydın, M. (1994). Eğitim Yönetimi, Hatipoğlu Yayınevi, Ankara.
- Aydın C. (2008). Karar Verme Süreçlerinde Kurumsal Bilginin Önemi: Kültür Ve Turizm Bakanlığında Bir Uygulama, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Aydın, A. H. (2018). Yönetim Bilimi (Fonksiyonlar- Teoriler- Yaklaşımlar), (7. baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ayeni, V. O. (2014). "Ombudsmen as Human Rights Institutions", *Journal of Human Rights*, 13 (4), ss.498-511.
- Babüroğlu, O. ve Hatiboğlu, N. (1997). Ombudsman (Kamu Hakemi) İncelemesi: Devlette Bir Toplam Kalite Mekanizması Örneği, Türk Sanayici İşadamları Derneği Yayını, İstanbul.
- Bağlıkol, Y. (2010). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Kendine Saygı ile Karar Verme Stratejileri Arasındaki İlişki, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bakan, İ. ve Büyükbeşe, T. (2008). "Katılımcı Karar Verme: Kararlara Katılım Konusunda Çalışanların Düşüncelerin Yönelik Bir Alan Çalışması", *Participative Decision Making, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 13 (1), ss.29-56.
- Balçık, B. (2002). İşletme Yönetimi, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Baldwin, R. ve Wyplosz, C. (2012). *The Economics of European Integration*, (fourth edition), The McGraw- Hill Companies, London.
- Balkıs, M. (2007). "Öğretmen Adaylarının Davranışlarındaki Erteleme Eğiliminin, Karar Verme Stilleri ile İlişkisi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:21, ss.67-83.
- Barutçugil, İ. (2002). Bilgi Yönetimi, (1. baskı), Kariyer Yayıncılık, İstanbul.

- Başar, B. A. (1998). İşletmelerin Stratejik Planlama ve Karar Alma sürecinde Muhasebe Bilgi Sistemlerinin Yeri ve Önemi: TUSAŞ Motor Sanayi A.Ş. Uygulaması, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Baştuğ, İ. (2006). Karar Verme Sürecinde Sezginin Önemi ve Türk Merkezi Yönetimindeki Geçerliliği, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Bateman, T. S. ve Snell, S. A. (2002). Management: Competing in the New Era, (5th Edition), McGraw- Hill Book Company, New York.
- Beach, R. L. (1993). "Broadening the Definition of Decision Making: The Role of Prechoice Screening of Options", *Psychological Science*, 4 (4), ss.215-220.
- Briggs, C. ve Little, P. (2008). "Impacts of Organizational Culture and Personality Traits on Decision- Making in Technical Organizations", *Systems Engineering*, 11 (1), ss.15-26. doi: 10.1002/sys.20083
- Buck, T., Kırkham, R. ve Thompson, B. (2011). The Ombudsman Enterprise and Administrative Justice, Ashgate Publishing, England.
- Budak, G. ve Budak, G. (2004). İşletme Yönetimi, (5. baskı), Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir.
- Bursalıoğlu, Z. (2000). Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış, (11. baskı), Pegem Yayınları, Ankara.
- Büyükavcı, M. (2008). "Ombudsmanlık Kurumu", *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl: 66, Sayı: 4, Güz, ss.10-13.
- Caden, Gerald E. (1991). What Really Is Public Maladministration?, *Public Administration Review*, 51 (6) (Nov.-Dec.), pp.486-493.
- Can, H. (1991). Organizasyon ve Yönetim, Adım Yayıncılık, Ankara.
- Can, H., Tuncer, D. ve Ayhan, D. Y. (2002). Genel İşletmecilik Bilgileri, (13. baskı), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Carroll, S. J. ve Gillen, D. J. (1987). "Are the Classical Management Functions Useful in Describing Managerial Work?", *The Academy of Management Review*, 12 (1), pp.38-51. doi: 10.2307/257992
- Cem, C. (1976). Türk Kamu Yönetiminde Üst Düzey Yöneticileri, TODAİ Yayınları, Ankara.
- Chatoupis, C. (2007). "Decision Making in Physical Education: Theoretical Perspectives", *Studies in Physical Culture and Tourism*, 14 (2), pp.195-204.
- Coleman, R. ve Giles, B. (1994). Yöneticinin Kılavuzu: İyi Bir Yönetici Olmak İçin 525 Kural, çev. Mehmet Harmancı, (1. baskı), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Collicot, S. (1973). "Shorter Hours for Top Executives", *Management Review*, 62 (4), pp.60-63.
- Cosgrave, J. (1996). "Decision Making in Emergencies", *Disaster Prevention and Management*, 5 (4), pp.28-35.
- Çetin C. (2008). Yöneticilerin Toplantı Yönetimi Becerileri ve Çalışanların Kararlara Katılma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi, (1. baskı), İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

- Çetin, C. ve Mutlu, E. C. (2010). *Temel İşletmeciliğe Giriş*, (2. baskı), Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- Çetin, C. (2014). *Temel İşletmeciliğe Giriş*, (4. baskı), Beta Yayınları, İstanbul.
- Çevik, H. H. (2001). *Türkiye’de Kamu Yönetimi Sorunları*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Çevik, H. H. ve Demirci, S. (2008). *Kamu Politikası: Kavramlar, Aktörler, Süreç, Modeller, Analiz, Karar Verme*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Çuhadaroğlu, O. E. (2008). *İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Liderlik Stilleri ile Karar Verme Stilleri Arasındaki İlişki*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, ss.56-57.
- Daft, R. L. ve Dorothy, M. (2009). *Understanding Management*, (Sixth Edition), South-Western Cengage Learning, New York.
- Daft, R. L. (1991). *Management*, (Second Edition), The Dryden Press, Chicago.
- Dağlı, A. (2004). “Problem Çözme ve Karar Verme”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (7), ss.41-49.
- Dawson, R. (1995). *Güvenli Karar Alma Rehberi*, çev. Eshar Kütevin ve Ziya Kütevin, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Demir, C. (2019). *Örgüt Kuramında Moderninden Postmoderne Geçiş: Toplam Kalite Yönetimi*, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur.
- Demir, M. H., Bircan, B. ve Tütek, H. (1985). *Yönetimsel Karar Verme*, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, Bilgehan Basımevi, İzmir.
- Demir Uslu, Y. (2017). *Modern İşletme*, (1. baskı), Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Dessler, G. (2004). *Management*, (3th Edition), Pearson Education Ltd, New Jersey.
- Dinçer, Ö. ve Fidan, Y. (1995). *İşletme Yönetimine Giriş*, (1. baskı), İz Yayıncılık, İstanbul.
- Doğan, K. C. (2014). *Karşılaştırmalı Ülke İncelemeleri Bağlamında Türk Kamu Yönetiminde Ombudsmanın Uygulanabilirlik Analizi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa.
- Doğan, K. C. (2015). “Japonya Ombudsmanı: Yapısal- Kurumsal ve İşlevsel Yönleri”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı: 8, ss.26-34. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gumusgjebs/index> - ISSN: 2147-415X
- DPT (1995) *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. DPT, Ankara. <http://www.surdurulebilir-kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/plan7.pdf> (04.09.2020).
- Drucker, P. F. (1992). *Etkin Yöneticilik*, çev. Ahmet Özden, Nuray Tunalı, (1. baskı), Eti Yayınevi, İstanbul.
- Drucker, P. F. (2001). *Harvard Business Review Dergisinden Seçmeler, Karar Alma*, çev. Ahmet Kardam, Etkin Karar, BZD Yayın Hizmetleri, İstanbul.
- Dursunoğlu, İ., Boyalı, H. ve Gündoğdu, S. (2021). “Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) İmajına Yönelik Bir Araştırma”, *Ombudsman Akademik*, Cilt:7, Sayı:14, ss.67-94.
- Efe, H. (2011). “Avrupa Ombudsmanı’nın AB İçinde İyi Yönetim, Hukukun Üstünlüğü ve İnsan Haklarını Koruyucu Rolü”, *Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19 (2), ss.1-30.

- Efe, H. ve Demirci, M. (2013). “Ombudsmanlık Kavramı ve Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumundan Beklentiler”, *Sayıştay Dergisi*, 90, ss.49-72.
- Emhan, A. (2007). “Karar Verme Süreci ve Bu Süreçte Bilişim Sistemlerinin Kullanılması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (21), ss.212-224.
- Erdoğan, M. (2000). Genel İşletme, ed. Şan Özalp, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:931, Eskişehir.
- Eren, E. (1991). Yönetim Psikolojisi, İ.İ.E. 20. Yıl Yayını No:2, İstanbul.
- Eren, H. (2000). “Ombudsman Kurumu”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1), ss.79-96.
http://hukukdergi.erezincan.edu.tr/wp-content/uploads/2015/10/2000_1_6.pdf (Erişim Tarihi: 24.08.2020).
- Eren, V. (2003). “Kamu Yönetiminde Yeni Meşruluk Temeli Olarak Müşteri Odaklı Yönetim Yaklaşımı”, *Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi*, 58 (1), ss.55-70. doi: 10.1501/SBFder_0000001617
- Eren, E. (2019). Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar), (13. baskı), Beta Yayınları, İstanbul.
- Ergeneli, A. ve Mert, İ. S. (2003). “Düşünme Stilleri ve Etik Algı Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, *Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Bildiriler Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Ergun, T. (2004). Kamu Yönetimi, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Ergun, T. ve Polatoğlu, A. (1992). Kamu Yönetimine Giriş, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No: 241, Ankara.
- Erhürman, T. (1998). “Ombudsman”, *Amme İdaresi Dergisi*, 31 (3), ss.87-103.
- Erhürman, T. (2001). İdari Denetim ve Ombudsman, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Eroğlu, H. (1978). İdare Hukuku, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Kalite Matbaası, Ankara.
- Ertürk, M. (1995). İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, Beta Basın Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Ertürk, M. (2009). İşletme Biliminin Temel İlkeleri, (7. baskı), Beta Yayınları, İstanbul.
- Eryılmaz, B. ve Şen, M. L. (1994). 2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de Yerel Yönetimler, MÜSİAD Araştırma Raporları: 5, MÜSİAD Yayınları, Anadolu Matbaacılık, İstanbul.
- Eryılmaz, B. (2018). Kamu Yönetimi, (11. baskı), Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Fendoğlu, H. T. (2011). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık), (1. baskı), Yetkin Yayınları, Ankara.
- Fendoğlu, H. T. (2013). “Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 4, ss.22-49.
- Foley, R. ve Wurmser, T. A. (2004). “Culture Diversity/A Mobile Workforce Command Creative Leadership, New Partnerships And Innovative Approaches to Integration”, *Journal Of Administration*, 28 (2), pp.122-128. doi: 10.1097/00006216-200404000-00008
- Forman, E. H. ve Selly, M. A. (2001). “Decision by Objectives – How to Convince Others that You are Right”, World Scientific Press. <http://www.worldscibooks.com/business/4281.html>

- Fowlie, F. (2008). A Blueprint for the Evaluation of an Ombudsman's Office: A Case Study of the ICANN Office of the Ombudsman, A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Conflict Resolution, School of Law Faculty of Law and Management, La Trobe University Bundoora, Victoria 3086, Australia.
- Frishammar, J. (2003). "Information Use in Strategic Decision Making", *Management Decision*, 41 (4), pp.318-326.
- Garvin, D. A. ve Roberto, M. A. (2001). "What You Don't Know About Making Decisions", *Harvard Business Review*, 79 (8), pp.108-119.
- Genç, T. (1991). "Çağdaş Yönetimde Karar Verme Süreci", *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 392, Eylül, ss.51-56.
- Genç, N. (2010). Yönetim ve Organizasyon, (2. baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Gökçe, O. ve Şahin, A. (2003). "Yönetimde Rol Kavramı ve Yönetmel Roller", *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3 (6), ss.133-156.
- Gökçe, A. F. (2012). "Çağdaş Kamu Yönetiminde Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Türkiye İçin Askeri Ombudsmanlık Önerisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), ss.223-227.
- Gökçe, A. F. (2013). Kamu Denetçiliği Sistemi Kapsamında Mahalli İdarelerde Ombudsman Denetimi, KAYSEM- 8 Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar Bildiri Kitabı, 11- 12 Mayıs 2013, Hatay, ss.955-964.
- Göküş, M. ve Çubukcu, Z. (2019). "Türkiye'de Ombudsmanlık Konusunda Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İçerik Analizi", *Ombudsman Akademik*, Yıl: 5, Sayı: 10, Ocak- Haziran, ss.215-253.
- Gribbins, R. E. ve Hunt, S. D. (1978). "Is Management a Science?", *The Academy of Management Review*, 3 (1), pp.139-144. doi: 10.5465/amr.1978.4297065
- Griffin, R. W. (2002). Management, (7. baskı), Houghton Mifflin Company, Boston.
- Gülener, S. (2013). "Ombudsman- Yargı İlişkileri ve Yargı Ombudsmanlığı Sistemi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (1), ss.1-27.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/1545/18969>
- Güney, S. (2007). Yönetim ve Organizasyon, (2. baskı), Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Güney, S. (2011). Örgütsel Davranış, (1. baskı), Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Gürüz, D. ve Gürel, E. (2009). Yönetim ve Organizasyon: Bireyden Örgüte, Fikirten Eyleme, (2. baskı), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Halaç, O. (1991). Kantitatif Karar Verme Teknikleri: Yöneylem Araştırmasına Giriş, (3. baskı), Evrim Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Hambrick, D. C. ve Mason, P. A. (1984). "Upper Echelons: The Organization as a Reflection of Its Top Managers", *Academy of Management Review*, 9 (2), pp.193-206. doi: 10.5465/amr.1984.4277628
- Hammond, J. S., Keeney, R. L., ve Raiffa, H. (1998). Karar Verme Sanatı, çev. Şebnem Özkan, (1. baskı), Beyaz Yayıncılık, İstanbul.

- Hampton, L. ve Shull, Jr. F. A. (2014). "Contemporaray Approach to Administrative Decision Making", <http://www.joe.org/joe/1973summer/1973-2-a2.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.04.2020).
- Harold, K. ve Weichrich, H. (2012). *Essentials of Management: An İnternational Leadership Perspective*, (9th Edution), McGraw- Hill Private Education Limited, New York.
- Harrison, E. F. (1996). "A Process Perspective on Strategic Decision Making", *Management Decision*, 34 (1), pp.46-53. doi: 10.1108/00251749610106972
- Harrison, E. F. ve Pelletier, M. A. (2000). "The Essence of Management Decision", *Management Decision*, 38 (7), pp.462-470. doi: 10.1108/00251740010373476
- Hatch, M. J. (1997). *Organization Theory: Modern, Symbolic and Postmodern Perspectives*, Oxford University Press Inc., New York.
- Hensman, A. ve Sadler-Smith, E. (2011). "Intuitive Decision Making in Banking and Finance", *European Management Journal*, 29 (1), pp.51-66.
- Hicks, H. ve Gullett, R. C. (1975). *Organisations: Theory and Behavior*, Mc Graw-Hill Comp, Singapore.
- Hitt, M. A., Middlemist, R. D. ve Mathis, R. L. (1989). *Management: Concepts and Effective Practice*, West Publishing Company, New York.
- Hodgetts, R. M. (1997). *Yönetim: Teori, Süreç ve Uygulama*, çev. Canan Çetin, Esin Can Mutlu, (5. baskıdan çeviri), Der Yayınevi, İstanbul.
- Holian, R. (2006). "Management Decision Making, Ethical Issues and Emotional Intelligence", *Management Decision*, 44 (8), pp.1122-1138.
- Hoy, W. K. ve Miskel, G. C. (2010). *Eğitim Yönetimi Teori, Araştırma ve Uygulama*, Çev. Ed. Selahattin Turan, Nobel Yayınları, İstanbul.
- İba, Ş. (2006). *Anayasa ve Siyasal Kurumlar (100 Soruda)*, (1. baskı), Turhan Kitabevi, Ankara.
- İmrek, M. K. (2003). *Karar Verme Teknikleri*, (1. baskı), Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Jazzar M. ve Algozzine, B. (2007). *Keys to Successful 21st Century Educational Leadership*, Pearson Education Limited, London.
- Johnson, J. E. V. ve Powell, P. L. (1994). "Decision Making, Risk and Gender: Are Managers Different?", *British Journal of Management*, 5 (2), pp.123-138. doi: 10.1111/j.1467-8551.1994.tb00073.x
- Kahneman, D., Slovic, P., Tversky, A. (eds.), (1982). "Judgement Under Uncertainty", *Heuristics and Biases*, Cambridge University Press., New York.
- Kamu Denetçiliği Kurumu (2017). *40 Soruda Ombudsmanlık*, Kamu Denetçiliği Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karakaşoğlu, N. (2008). *Bulanık Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve Uygulama*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Karakaya, G. (1998). *Yönetici Eğitiminde Karar Verme Becerilerinin Geliştirilmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Karakul, S. (2015). "Hukuki ve İdari Denetim Ölçütü Olarak İyi Yönetim İlkeleri", *Kamu Denetçiliği Kurumu Ombudsman Akademik Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 3, ss.61-105.

- Karcı, Ş. M. (2016). Ombudsman (İskandinav Modelleri ve Türkiye Uygulaması), (1. baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Kaya, İ. (2014). Karar teorisi (Karar Verme Süreci), http://www.yarbis1.yildiz.edu.tr/web/userCourseMaterials/ihkaya_6c34340f12b5a661bd1ef669baeefe09.pdf (Erişim Tarihi: 22.05.2015).
- Kaya, Y. K. (1991). "Eğitim Yönetimi: Kuram ve Türkiye' deki Uygulama", Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınevi, Set Ofset Matbaacılık, Ankara.
- Kern, M. C., Langlands, C. L., Stroh, L. K., Northcraft, D. M. ve Neale, A. (2002). Organizational Behavior: A Management Challenge, Psychology Press, Lawrence Erlbaum associates.
- Kesici, Ş. (2007). "Ortaöğretim Öğrencilerinin Anne Baba Tutumlarının ve Rehberlik İhtiyaçlarının Mesleki Karar Verme Zorluklarını Yordaması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18, ss.329-339.
- Kestane, D. (2006). "Çağdaş Bir Denetim Organizasyonu Olarak Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği)", *Maliye Dergisi*, Sayı: 151, Temmuz- Aralık, ss.128-142. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/151-DoganKestane.pdf> (Erişim Tarihi: 24.08.2020).
- Kıral, E. (2015). "Yönetimde Karar ve Etik Karar Verme Sorunsalı", *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Aralık, 6 (2), ss.73-89. <http://dergi.adu.edu.tr/egitimbilimleri/>
- Kırlı, O. (1982). "Kamu Yönetiminde Karar Verme", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 54, Sayı: 361, ss.15-32.
- Koçel, T. (2007). İşletme Yöneticiliği: Yönetim ve Organizasyon: Organizasyonlarda Davranış: Klasik- Modern- Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar, (11. baskı), Arıkan Yayıncılık, İstanbul.
- Koçel, T. (2010). İşletme Yöneticiliği, (12. baskı), Beta Yayınevi, İstanbul.
- Koçoğlu, E. (2010). İşletmelerde Yöneticilerin Karar verme Süreci ve Bu Sistemde Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı: Ankara İli Örneği, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Korkut, F. (2002). "Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (22), ss.177-184.
- Köksal, M. (2005). Ombudsman "Kamu Hakemi", Melis Matbaacılık, Ankara.
- Köseoğlu, Ö. (2010). "Avrupa Ombudsmanı'nın Hukuki Statüsü, İşleyişi ve Kurumsal Etkinliği", *Sayıştay Dergisi*, 79, ss.31-62.
- Köylü, A. (2004). Bilişim Sistemlerinin Yönetimin Karar Alma Sürecine Etkileri ve Uygulama, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Kurt, Ü. (2003). Karar Verme Sürecinde Yöneticilerin Kişilik Yapılarının Etkileri, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kutlu, Ö., Örselli, E. ve Kahraman, S. (2018). "Türkiye'de Yerel Ombudsmanlığın Uygulanabilirliği: İtalya Yerel Ombudsmanlığı Üzerinde Bir Analiz", *Ombudsman Akademik Dergisi*, Sayı: 8, ss.15-38.
- Kuzgun, Y. (1992). "Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi ve Standardizasyonu", *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*, Türk Psikologlar Derneği, Ankara, ss.161-170.

- Kuzgun, Y. ve Bacanlı, F. (2005). "Pdr' de Kullanılan Ölçekler", Nobel Yayın Dağıtım, Ocak, Ankara.
- Küçüközyiğit, H. G. (2006). "Ombudsmanlık Kurumu- Hukuksal ve Siyasal Bir İnceleme", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 2 (5), ss.90-111.
- Lamba, M. (2012). Yerel Yönetişimde Kent Konseylerinin Belediyelerin Karar Alma Süreçlerine Etkisi: Antalya, Afyonkarahisar ve Burdur Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Isparta.
- Lamba, M. (2014). "Karar Vermeyi Etkileyen Yapısal Faktörler Bakımından Yönetim ve Organizasyon Teorilerinin İncelenmesi", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (27), ss.8-18.
- Laroche, H. (1995). "From Decision to Action in Organizations: Decision- Making as a Social Representation", *Organization Science*, 6 (1), ss.62-75. doi: 10.1287/ orsc.6.1.62
- Lauriola, M., Levin, I. P. ve Hart, S. S. (2007). "Common and Distinct Factors In Decision Making Under Ambiguity and Risk: A Psychometric Study Of Individual Differences", (Belirsizlik ve Risk Altında Karar Almanın Genel ve Özel Unsurları: Kişisel Farklılıklar Üzerine Psikometrik Bir Çalışma), *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 104 (2), pp.130-149. doi: 10.1016/j.obhdp.2007.04.001
- Leblebici, D. N. (2008). "Örgüt Kuramının Temelleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9 (1), ss.111-129.
- Lewis, P. S., Goodman, S. H. ve Fondt, P. M. (1995). Management: Challenges in the 21. Century, West Publishing Company, Minneapolis.
- Lippitt, G. L. (1969). Organizational Renewal, Prentice Hall, New York.
- Lipson, M. (2004). "A Garbage Can Model of UN Peacekeeping", The Annual Meeting of the Canadian Political Science Association, 3-5 June, Winnipeg, Manitoba.
- Lunenburg, F. C. ve Ornstein, A. C. (2004). Educational Administration Concepts and Practices, (4th Edition), Belmont: Wadsworth Wadsworth Publishing Company / Thomson Learning, Inc.
- Lunenburg, F. C. (2010). "The Decision Making Process", *National Forum Of Educational Administration And Supervision Journal*, 27 (4), pp.1-12.
- Lunenburg, F. C. (2012). "Organizational Structure: Mintzberg's Framework", *International Journal of Scholarly Academic, Intellectual Diversity*, 14 (1), ss.1-8.
- Luthans, F. (1995). Organizational Behavior, (7th Edition), Mcgraw- Hill, Inc., New York.
- Mann, L., Harmoni, R., Power, C., Beswick, G., ve Ormond, C. (1988). "Effectiveness of The GOFER Course in Decision Making for High School Students", *Journal of Behavioral Decision Making*, 1 (3), pp.159-168. doi: 10.1002/bdm.3960010304
- Manning, K. (1997). Authenticity in constructivist inquiry: Methodological considerations without prescription, *Qualitative Inquiry*, 3 (1), ss.93-115.
- Mihçioğlu, C. (1987). Kamu Yönetimi Alanında Türkçe Terim Denemeleri, Ankara Üniversitesi'nin Kuruluşunun 40.Yılına Armağan, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayını, Ankara.
- Mintzberg, H. ve Westley, F. (2001). "Decision Making: It's Not What You Think", *MIT Sloan Management Review*, 42 (3), Spring, pp.89-93.

- Mirze, S. K. (2010). *İşletme*, (6. baskı), Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Montana, P.J. ve Charnov, B. H. (2008). *Management*, (Fourth Edition), Baron's Educational Series Inc, New York.
- Mouzelis, N. P. (2001). *Örgüt ve Bürokrasi: Modern Teorilerin Analizi*, çev. H. Bahadır Akın, (1. baskı), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Mucuk, İ. (2003). *Modern İşletmecilik*, (14. basım), Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Murphy, J. W. (1995). *Postmodern Toplumsal Analiz ve Eleştiri*, Çev. Hüsamettin Arslan, Eti Yayınları, İstanbul.
- Mutlu, E. C. (2004). *Uluslararası İşletmecilik*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Mutta, S. (2005). *İdarenin Denetlenmesi ve Ombudsman Sistemi*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul.
- Nas, S. (2006). *Gemi Operasyonlarının Yönetiminde Kaptanın Bireysel Karar Verme Süreci Analizi ve Bütünleşik Bir Model Uygulaması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.
- Naylor, J. (2004). *Management*, Pearson Education Limited, Edinburgh.
- Nişancı, Z. N. (2015). "Geçmişten Günümüze Yönetim Düşüncesi", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13 (25), ss.257-294.
- Noone, J. (2002). "Concept Analysis of Decision Making", *Nursing Forum*, 37 (3), ss.21-32.
- Northcraft, G. B. ve Neale, M. A. (1990). *Organizational Behavior*, The Dryden Press, Orlando.
- Nutt, P. C. (1976). "Models for Decision Making in Organizations and Some Contextual Variables Which Stipulate Optimal Use", *Academy of Management Review*, 1 (2), ss.84-98. doi: 10.5465/amr.1976.4408670
- Nutt P.C. (1990). "Strategic Decision Made by Top Executives and Middle Managers with Data and Process Dominant Style", *Journal of Management Studies*, 27 (2), March, pp.173-194. doi: 10.1111/j.1467-6486.1990.tb00759.x
- Ofgem, (2015). *Review of Ombudsman Services: Energy*, Lucerna Partners.
https://www.ofgem.gov.uk/sites/default/files/docs/2015/09/review_of_ombudsman_services_energy_2.pdf, (Erişim Tarihi: 23.08. 2020).
- Oğuz, E. (2009). "İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Karar Verme Stilleri (1)", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (2), ss.415-442.
- Olson, B. J., Bao, Y. ve Parayitam, S. (2007). "Strategic Decision Making Within Chinese Firms: The Effects Of Cognitive Diversity and Trust On Decision Outcomes", [Çinli Firmaların Stratejik Kararlar Almaları: Bilişsel Farklılıkların ve Güven Unsurunun Nihai Karar Üzerindeki Etkisi], *Journal Of World Business*, 42 (1), ss.35-46. doi: 10.1016/j.jwb.2006.11.007
- Onaran, O. (1971). *Örgütlerde Karar Verme*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 321, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Oosting, M. (2001). *Protecting the Integrity and Independence of the Ombudsman Institution: the Global Perspective*, L. C. REIF (Ed.), *The International Ombudsman Yearbook*, the Netherlands: Kluwer Law International, pp.1-23.

- Osifo, O. C. (2013). "The Effects of Coordination on Organizational Performance: An Intra and Inter Perspective", *Asian Journal of Business and Management*, 1 (4), ss.149-160.
- Otlu, F. ve Demir, Ö. (2005). "Stratejik Karar Verme Açısından Maliyet Sistemleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), ss.155-170.
- Öğüt, A. ve Öztürk, Y. E. (2007). "Yönetimin Bilimleşme (Scientization) Sürecine Katkıları Açısından Chester Irwing Barnard ve Herbert Alexander Simon: Betimleyici ve İlişkilendirici Bir Çalışma", *S.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7 (14), Konya, ss.29-46.
- Önen, S. M. (2016). "Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması: Kamu Denetçiliği Kurumu ile İsveç Parlamento Ombudsmanlığı'na Yapılan Şikayetlerin Değerlendirilmesi", *Social Sciences*, 11 (2), ss.62-84.
- Özalp, İ. (2008). Yönetim Organizasyon, 6. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Özcan, K. (1999). Yöneticilerde Karar Verme ile Kaygı İlişkileri, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Teknoloji Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özdemir, B. (2015). Kamu Denetçiliği Kurumunun İşlevi, Yapısı ve Devlet Teşkilatındaki Konumu, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Özden, K. ve Gündoğan, E. (1997). "Ombudsmanlık Sistemi: Tanımı, Tarihi Gelişimi, Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye'deki Uygulanabilirlik Tartışmaları", *Türkiye Günlüğü*, 62, ss.48-54.
- Özden, K. (2005). Ombudsman: Yeni Yönetim Anlayışı İçin Bir Model, Tasam Yayınları, İstanbul.
- Özden, K. (2007). "Yerel Demokrasi Bağlamında Türkiye'de Ombudsman Denetimi", *Kamu Yönetimi Yazıları: Teoride Değişim, Yeniden Yapılanma, Sorunlar ve Tartışmalar*, ed. Bilal Er-yılmaz, Musa Eken, M. Lütfi Şen, Nobel Yayınları, Ankara, ss.384-410.
- Özden, K. (2010). Ombudsman: Türkiye'deki Tartışmalar, (1. baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Özel, M. (2008). "Devletin İşlevsel Dönüşümü ve Genel Kamu Yönetimi Üzerine Etkileri", *Devletin Dönüşümü ve Yeni Dönem Kamu Yönetimi*, ed. M. Özel ve V. Eren, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Özer, M. A. (2012). "Örgütsel Karar Verme ve Yönetişim", *Türk İdare Dergisi*, Aralık, Sayı: 475, ss.147-170.
- Özer, M. A. (2015a). "Türkiye'de Kamu Yönetiminin Denetiminde Yeni Arayışlar: Kamu Denetçiliği Kurumu Örneği", *Sayıştay Dergisi*, S. 98, ss.19-40.
- Özer, M. A. (2015b). "Sosyal Politikaların Belirlenmesinde Karar Verme Süreci ve Bilgi Teknolojilerinin Etkisi", *Emek ve Toplum*, Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 9, ss.8-35.
- Özer, M. A. ve Önen, S. M. (2017). 200 Soruda Yönetim/ Kamu Yönetimi, (2. baskı), Gazi Kitabevi, Ankara.
- Özkan, Ö. (2007). Personel Seçiminde Karar Verme Yöntemlerinin İncelenmesi: AHP, ELECTRE ve TOPSIS Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Özkara, B. (2010). İş Fikri Bulma Yöntemleri Üzerinde Kişiliğin ve Karar Verme Tarzlarının Etkisi: Isparta ve Burdur İllerindeki Girişimciler Üzerinde Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

- Özmen F. ve Yörük S. (2005). "İnsan Kaynakları Yönetimi Çerçevesinde, Okul Yöneticilerinin Karar Verme Sürecindeki Etkililiklerine İlişkin Ölçek Geliştirilmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2), ss.179-198.
- Öztaş, N. (2015). Yönetim ve Örgüt Kuramları, Otorite Yayını, İstanbul.
- Öztürk, A. (2004). Yöneylem Araştırması, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Öztürk, S. (2009). Eğitim Yöneticisinin Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler ve Eğitim Kurumlarında Bir Uygulama, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Parlak, B. ve Doğan, K. C. (2015). Kamu Yönetiminde Denetim: Karşılaştırmalı Ülke İncelemeleri Bağlamında Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu'nun (Ombudsmanın) Uygulanabilirliği, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Parsons, W. (1995). Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis, Edward Elgar Publishing, Aldershot.
- Paşaoğlu, D., Tokgöz, N., Şakar, N., Özler, N., ve Özalp, İ. (2013). "Yönetim ve Yöneticilik", *Yönetim ve Organizasyon*, (1. baskı), ed. Celil Koparal ve İnan Özalp, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Paul, R. J., Niehoff, B. P. ve William, H. T. (2000). "Empowerment, Expectations and the Psychological Contract- Managing the Dilemmas and Gaining the Advantages", *Journal of Socio-Economics*, 29 (5), ss.471-485.
- Pehlivan, O. (2005). Kamu Maliyesi, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Pickl, V. J. (1986). "Ombudsman ve Yönetimde Reform", çev. Turgay Ergun, *Amme İdaresi Dergisi*, 19 (4), ss.37-46.
- Powell, T. C., Lovallo, D. ve Fox, C. R. (2011). "Behavioral Strategy", *Strategic Management Journal*, 32 (13), ss.1369-1386.
- Presseisen, B. Z. (1991). "Thinking Skills: Meanings And Models Revisited", *Developing Minds: A Source Book For Teaching Thinking*, ed. A. L. Costa, Association For Supervision and Curriculum Development, USA Virginia, ss.56-62.
- Ramasamy, T. (2009). Principles of Management, Himalaya Publishing House, Mumbai.
- Rausch, E. (2003), "Guidelines for Management and Leadership Decision", *Management Decision*, 41 (10), ss.979-988.
- Rich, E. C., Magrane, D. ve Kirch, D. G. (2008). "Qualities of the Medical School Dean: Insights From the Literature", *Academic Medicine Journal of The Association of American Medical Colleges*, 83 (5), ss.483-487. doi: 10.1097/ ACM.0b013e31816becc9
- Robbins, S. P. ve De Cenzo, D. A. (1998). Fundamentals of Management: Essential Concepts and Applications, (2th Edution), Prentice Hall Int., Inc., New Jersey.
- Robbins, S. P. (2000). Managing Today, (2th Edution), Prentice Hall, Upper Saddle River, London.
- Robbins, S. P. ve Coulter, M. K. (2012). Management, (11th Edution), Prentice Hall, New Jersey.
- Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2013). Örgütsel Davranış, (Çeviri Edt. İnci Erdem), Pearson- Nobel, Ankara.

- Robbins, S. P. ve Coulter, M. K. (2018). *Principles of Management*, Pearson Education, New York.
- Rollinson, D. (2002). *Organisational Behaviour and Analysis: An Integrated Approach*, (Second Edition), Pearson Education Ltd: Essex.
- Rottenstreich, Y. ve Kivetz, R. (2006). "On Decision Making Without Likelihood Judgment", (Olası Sezgilere Başvurmaksızın Karara Varma), *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 101 (1), ss.74-88. doi: 10.1016/j.obhdp.2006.06.004
- Rowe A. J. ve Boulgarides J. D. (1994). *Managerial Decision Making: A Guide To Successful Business Decisions*, Prentice- Hall: New Jersey.
- Rubin, A. ve Linturi, H. (2001). "Transition in the Making. The Images of the Future in Education and Decision Making", *Futures*, 33 (3- 4), ss.267-305.
- Sağır, C. (2006). *Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler ve Karar Verme Sürecinde Etiğin Önemi: Uygulamalı Bir Araştırma*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Sarker, S. I. ve Khan, M. R. A. (2013). "Classical and Neoclassical Approaches of Management: An Overview", *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 14 (6), ss.1-5. doi: 10.9790/487X-1460105
- Saruhan, S. C. ve Yıldız, M. L. (2009). *Çağdaş Yönetim Bilimi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Satterwhite, M. (2001), *Decision Making*, Burton S. Kaliski vd. (Ed.), *Encyclopedia of Business and Finance*, Macmillan Reference, Cilt: 1, USA, ss.231-232.
- Saygın, E. (2008). "Ombudsmanı Beklerken: Anayasa Mahkemesi'nin Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu İptaline Dair Gerekçeli Kararı Üzerine Bir İnceleme", *Gazi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1-2), ss.1045-1072.
- Scott, G. S. ve Bruce, A. R. (1995). "Decision Making Style: The Development and Assessment of a New Measure", *Educational and Psychological Measurement*, 55 (5), ss.818-31. doi: 10.1177/0013164495055005017
- Sevinç, İ. (2015). "Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Yeni Bir Yöntem Olarak Ombudsmanlık Kurumunun Uygulanabilirliği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (4), ss.99-121.
- Sezen, S. (2001). "Ombudsman; Türkiye İçin Nasıl Bir Çözüm? Kamu Denetçiliği Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Amme İdaresi Dergisi*, 34 (4), ss.71-96.
- Sezer, Ö. (2015). "Türk Kamu Bürokrasisinde Karar Verme", *Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde Karar Verme*, (2. baskı), ed. Fatih Kırışık ve Özgür Önder, Detay Yayıncılık, Ankara, ss.3-27.
- Sidi, A. S. O. (2004). *Management et Systeme d'Organisation*, Memoire Online, https://www.memoireonline.com/12/07/774/m_management-et-systeme-d-organisation.html. (Erişim Tarihi: 02.04.2020).
- Simon, H. A. (1967). "Yönetimde Karar Verme", *Amme İdaresi Dergisi*, çev. M. Tosun, Sayı:13, Ağustos, Ankara.
- Simon, H. (1976). "Administrative Behavior A Study of Decision", *Making Processes in Administrative Organization*, (Third Edition), The Free Press: New York, p.1 http://faculty.babson.edu/krollag/org_site/encyclp/simon.html

- Simon, H. A., Dantzig, G. B., Hogarth, R., Plott, C. R., Raiffa, H., Schelling, T. C., Shepsle, K. A., Thaler, R., Tversky, A. ve Winter, S. (1987). "Decision Making and Problem Solving", *The Institute of Management Sciences*, 17 (5), ss.11-31. doi: 10.1287/inte.17.5.11
- Simon, H. A. (1997). *Administrative Behaviour*, (4th Edition), The Free Press, New York.
- Soyuer, H. ve Kocamaz, M. (2003). "İşletmelerde Bilgisayar Destekli İnsan Kaynağı Değerlendirme ve Seçme Süreci", 2. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, Beta Yayıncılık, Derbent/ İzmit, ss.673-684.
- Sunan, M. Ş. (1991). *İşletmelerde Satın Alma Kararının Analizi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Şahin, Y. (2010). *Yönetim Bilimi ve Türk Kamu Yönetimi*, (2. baskı), Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Şahin, M. S. (2015). *Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) ve Uygulama Örnekleri*, Astana Yayınları, Ankara.
- Şale, İ. (2005). *Toplam Kalite Yönetimi*, (1. baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Şengül, R. (2005). "Ombudsman Kurumu Kötü Yönetime Çare Olabilir mi?", *Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, II. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, Sakarya, ss.127-141.
- Şengül, R. (2007). "Henri Fayol'un Yönetim Düşüncesi Üzerine Notlar", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F., 14 (2), ss.257-273.
- Şengül, R. (2013). "Kamu Yönetimi İle Birey İlişkilerinin Dönüşümüne Ombudsman Kurumunun Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (3), ss.71-88.
- Şimşek, A. A. (2013). *Kamu Denetçiliği Kurumu Ombudsman Başvuru El Kitabı ve Mevzuat*, (2. baskı), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Şimşek, M. Ş. ve Çelik, A. (2016). *Yönetim ve Organizasyon*, (18. baskı), Eğitim Yayınevi, Konya.
- Şimşek, M. Ş. ve Çelik, A. (2019). *Yönetim ve Organizasyon*, (21. baskı), Eğitim Yayınevi, Konya.
- Tarter, C. J. ve Hoy, W. K. (1998). "Toward A Contingency Theory of Desicion Making", *Journal of Educational Administration*, 36 (3), pp.212-228.
- Taşçı, S. (2005). "Hemşirelikte Problem Çözme Süreci", *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14, (Ek Sayı: Hemşirelik Özel Sayısı), ss.73-78.
- Tayşi, İ. (1997). "Ombudsman Kurumu ve Ülkemizde Uygulanabilirliği", *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 24 (Ocak- Mart), ss.106-123.
- Tekarslan, E. (1980). "Kararın Anlamı ve Genel Esasları", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 9 (9), ss.181-196.
- Tekin, İ. (2009a). *İşletmelerin Karar Verme Düzeylerinde Stratejik Planlamanın Yeri ve Ticari Bankalarda Uygulanırlığı Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Tekin, Ö. A. (2009b). *Yönetimde Karar Verme: Batı Antalya Bölgesinde Bulunan Beş Yıldızlı Otel İşletmelerindeki Çeşitli Departman Yöneticilerinin Karar Verme Stilllerini Tespit Etmeye Yönelik Uygulamalı Bir Araştırma*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

- Tekin, M., Özmutlu, İ. ve Erhan, S. E. (2009). “Özel Yetenek Sınavlarına Katılan Öğrencilerin Karar Verme ve Düşünme Stillerinin İncelenmesi”, *10. Uluslar Arası Spor Bilimleri Kongresi*, Atabesbd, 11, (3), ss.42-56.
- Tekin, M. (2010). Sayısal Yöntemler, (Yenilenmiş 7. Baskı), Günay Ofset Ltd. Şti., Konya.
- Tekin, Ö. A. ve Ehtiyar, V. R. (2010). “Yönetimde Karar Verme: Batı Antalya Bölgesindeki Beş Yıldızlı Otellerde Çalışan Farklı Departman Yöneticilerinin Karar Verme Stilleri Üzerine Bir Araştırma”, *Journal of Yasar University*, 20 (5), ss.3394-3414.
- Telman, N., Ünsal, P. ve Adanalı, A. (1998). Endüstri Psikolojisi, İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü Ders Notu, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Temizel, Z. (1997). Yurttaşın Yönetime Karşı Korunmasında Bağımsız Bir Denetim Organı; Ombudsman, IULA-EMME Yayınları, İstanbul.
- TODAİE (1991). Kamu Yönetimi Araştırması- Genel Rapor, TODAİE, Ankara.
- Toksoy, M. E. (2012). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve VIKOR Yöntemi ile Bir Uygulama, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tomak, S. (2009). “Girişimci Hevristikleri: Bir Kavramsal Çözümleme”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), ss.145-166.
- Tortop, N. (1990). Yönetim Biliminin Temel İlkeleri, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No: 234, Ankara.
- Tortop, N., İsbir, E. ve Aykaç, B. (1993). Yönetim Bilimi, Yargı Yayınları.
- Tortop, N., İsbir, E., Aykaç, B., Yayman, H. ve Özer, M. A. (2017). Yönetim Bilimi, (11. baskı), Nobel Yayınları, Ankara.
- Torunlar, M. (2018). “Yönetim Eyleminin Bir Parçası Olarak Karar Verme Süreçlerinde Belge/ Bilgi Yönetiminin Önemi ve Katkıları”, *Ankara Üniversitesi Bilgi Yönetimi Dergisi*, 1 (1), ss.32-43, <http://dergipark.gov.tr/by> (Erişim Tarihi: 19.04.2020).
- Tosun, K. (1992). İşletme Yönetimi: Genel Esaslar, Savaş Yayınları, (6. baskı), Birinci Cilt, Ankara.
- Tozlu, A. (2016). “Karar Verme Yaklaşımları Üzerinde Herbert Simon Hegemonyası”, *Journal of Turkish Court of Accounts / Sayıştay Dergisi*, Sayı: 102, Temmuz- Eylül, ss.27-45.
- Tutal, E. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Ombudsmanlık, (1. baskı), Adalet Basım Yayım Dağıtım, Ankara.
- Tümer, M. (1975). Yönetim ve Yönetici, Üçler Matbaası, İstanbul.
- Tümer, S. (1993). “Neden Stratejik Yönetim”, *Verimlilik Dergisi*, MPM Yayınları, Sayı: 1, Ankara.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Resmi Web Sitesi, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 08.11.2019).
- Tüzün, G. (2008). “Sivil Toplum Kuruluşları İçin Rehberler: Kurumsal Stratejik Planlama”, *Bölgesel Çevre Merkezi – REC Türkiye*, Ankara, ss.1-26.
- Uğurlu, C. T. (2013). “Effects of Decision-Making Styles of School Administrators on General Procrastination Behaviors”, *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, Issue: 51, ss.253-272.

- Uluğ, F. (1996). "Yönetimde Karar Verme", *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, ss.1-22.
- Usta, A. ve Önen, S. M. (2019). "Tür Ve Model Bağlamında Kamu Organizasyonlarında Karar Alımı Süreci", *13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu (KAYSEM 13)*, Uluslararası Siyaset ve Güvenlik Stratejileri, Kamu Yönetimi Politikaları, (Editörler: Doç. Dr. Ali Fuat Gökçe, Arş. Gör. Uğur Ülger, Arş. Gör. Seda Kulu Muhammed Aksu), Gaziantep, 18- 20 Nisan, ss.49-55.
- Üçok, C. (1988). *Yönetim İlkeleri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Ülgen, H. ve Mirze, S. K. (2004). *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, (2. baskı), Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Ünal, F. (2012). "Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Karar Verme ve Karar Verme Sürecinde Yer Alan Faktörlerin Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (3), ss.259-282.
- Üngüren, E. (2011). *Psikobiyolojik Kişilik Kuramı Ekseninde Yöneticilerin Kişilik Özellikleri, Karar Verme Stilleri ve Örgütsel Sonuçlara Yansımaları*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Antalya.
- Vangansuren, U. (2002). *The Institution of the Ombudsman in the Former Communist Countries*, The Charles and Kathleen Manatt Democracy Studies Fellowship at IFES, July-August, International Foundation for Election Systems, Washington, D.C., p.24.
- Varoğlu, A. K. (1997). "Problem Çözme ve Karar Verme", *Askeri Yönetim Kursu Ders Notları*, Kara Harp Okulu Yayınları, Ankara.
- Westcot, A. (1991). "The Assessment of Career Decision-Making.", *Guidance & Counseling*, Mart 91, 6 (4), ss.28-35.
- Yaralıoğlu, K. (2010). *Karar Verme Yöntemleri*, (1. baskı), Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2007). *Karar Verme Sürecinde Eğilimler ve Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yayla, H. E. (2006). *Güç ve Yetki İlişkilerinin Muhasebe Bilgisi Kararları Üzerindeki Etkisi: Türkiye'deki Özel Hastaneler Üzerine Yapısal Bir Model Önerisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Yıldız, N. (1998). *Türkiye'de Belediyelerin Dış Yönetimsel Denetimi*, T.C. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Kontrolörleri Derneği Yayını, No: 4, Ankara.
- Yılmaz, A. ve Aslan, S. (2002), "Örgütsel Zaman Yönetimi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (1), ss.25-46.
- Yılmaz, M. ve Talas, M. (2010). "Bilgi Merkezinde Karar Verme Süreci", *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks (Zfwf)*, 2 (1), ss.197-216.
- Yousef, D. A. (1998). "Predictors of Decision- Making Styles in a Non- Western Country", *Leadership & Organization Development Journal*, 19 (7), ss.366-373. doi: 10.1108/01437739810242522
- Yozgat, U. (1994). *Yönetimde Karar Verme Teknikleri*, Beta Yayınları, İstanbul.

- Yüce, M. ve Beyce, A. (2013). Kamu Denetçiliği Hukuku, Savaş Yayınları, Ankara.
- Yücel, E. (2010). Karar Verme Sürecinde Müşteri Beklentileri ve Gizli Müşteri Araştırmalarının Rolü, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yönetim Organizasyon Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yüksel, Ö. (2002). Yönetim, TMO Ders Notları, Ankara.
- Zehir, C. ve Özşahin, M. (2006). “Stratejik Karar Verme Hızını Etkileyen Örgütsel, Çevresel Faktörler ve Firma Performansı İlişkisi: İmalat Sektöründe Bir Saha Çalışması”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), ss.137-157.
- 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, (2012). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6328.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2020).
- Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.
- Kamu Denetçiliği Kurumu, 2013 Yıllık Raporu.
- Kamu Denetçiliği Kurumu, 2015 Yılı Faaliyet Raporu.
- Kamu Denetçiliği Kurumu, 2017 Yıllık Raporu.
- Kamu Denetçiliği Kurumu, 2018 Yıllık Raporu.

KAYIT DIŞI ÇALIŞANLARIN SOSYAL YARDIM ALMA DURUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Deniz Altay Taşı

Kayıt Dışı Çalışanların Sosyal Yardım Alma Durumunu Etkileyen Faktörler

Deniz Altay Taşcı

Yayın No.: 1765
ISBN: 978-625-398-833-3
E-ISBN: 978-625-398-832-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Altay Taşcı, Deniz.

Kayıt Dışı Çalışanların Sosyal Yardım Alma Durumunu Etkileyen Faktörler / Deniz Altay Taşcı

1. Basım, XIV + 258 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-833-3

E-ISBN: 978-625-398-832-6

1. Sosyal Politika 2. Sosyal Yardım 3. Kayıt Dışı Çalışma 4. Kayıt Dışı İstihdam

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLOLAR DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiii
1. Bölüm	
GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Problemi	6
1.2. Çalışmanın Önemi.....	9
1.3. Çalışmanın Amacı.....	10
1.4. Çalışmanın Literatüre Katkısı	11
2. Bölüm	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	19
2.1. Türkiye’de Sosyal Yardımların Tarihsel Gelişimi ve Geleceği	24
2.2. Türkiye’de Sosyal Yardımlara Dair Eleştiriler	52
2.2.1. Tek Çatı Altında Toplanamayan Kurumlar ve Mükerrer Yardım Sorunu	52
2.2.2. Türkiye’de Bütünleşik Sosyal Yardım Programının Mevcut Olmaması.....	54
2.2.3. Muhtaçlık Tespitine Dair Eleştiriler	55
2.2.4. Sosyal Yardım Faydalanıcıların Gerçekçi Bir Şekilde Belirlenememesi.....	55
2.2.5. Yardım Dağıtımının Toplumsal Cinsiyet Rollerine Açık Olması.....	57
2.2.6. Sosyal Yardımların Aynı ve Düzensiz Olarak Dağıtılması	60
2.2.7. Sosyal Yardımların Bağımlık Yaratması.....	60
2.2.8. Türkiye’de Sosyal Yardımların Hak Olmaktan Çok Yardım Olarak Düzenlenmesi.....	62
2.2.9. Sosyal Yardım Alma ve Kayıt Dışı Çalışma Odağında Eğitim Sorunları	63
2.2.10. Türkiye’de Sosyal Harcamaların Yetersizliği.....	66
2.3. Seçilmiş Ülkelerde Sosyal Yardım-İstihdam Uygulamaları	68
2.4. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt Dışı İstihdam Kavramları	77
2.4.1. Kayıt Dışı İstihdamın Olumlu ve Olumsuz Yönleri	80
2.4.2. Kayıt Dışı İstihdamın Nedenleri ve Sosyal Yardımlar	82

2.5. Dünyada Kayıt Dışı Çalışma.....	87
2.6. Türkiye’de Sosyal Yardım Faydalanıcılarının Kayıt Dışı Çalışması Sorunu	92
2.6.1. Türkiye’deki Ekonomik Eşitsizliklerin ve İstihdam Piyasasının Yapısının Kayıt Dışı Çalışmakta İken Sosyal Yardım Almaya Elveren Yapısı	96
2.6.2. Sosyal Yardımlar Çalışabilir Nüfusun Çalışma İsteğini Azalmakta mı?.....	100
2.6.3. Bugünkü Gelir Tercihinin Gelecekteki Gelire Baskın Gelebilmesi.....	103
2.6.4. Kayıt Dışı Çalışma ve Sosyal Yardım Alma Odağında Etik, Ahlak, Kültür ve Adalet Kavramları	104
2.6.5. Sosyal Yardım Almakta İken Kayıt Dışı Çalışmak Ahlak Kurallarına Aykırı mı? ..	114
2.6.6. Toplumun Adalet Duygusu Odağında Gelir ve Refahın Adil Dağılımı Sorunu ...	115
2.6.7. Yoksulluk Kavramı	117
2.6.8. Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları.....	119
2.6.9. Asgari Gelir Desteği Modeli Tartışmaları.....	124
2.6.10. Sosyal Yardım İstihdam Bağlantısının Kurulması	133
2.6.11. Çalışan Yoksulluğu, Kayıt Dışı Çalışma, Sosyal Yardım İlişkisi.....	141
2.6.12. İnsana Yakışır İş (Decent Work) Erişimi	145
2.6.13. Güvenceli Esnekliğe Geçiş İhtiyacı	149
2.6.14. Emeklilik Sisteminin Kayıt Dışı Çalışmayı Teşvik Eden Yapısı	162
2.6.15. Kayıt Dışı Olarak Kendi Hesabına Çalışmakta İken Sosyal Yardım Alma	168
2.6.16. Kayıt Dışı Çalışan Yabancıların Sosyal Yardımlardan Faydalanması	171

3. Bölüm

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	181
3.1. Model.....	181
3.2. Evren ve Örneklem	182
3.3. Veri Toplama Tekniği	183
3.4. Analiz Yöntemi	183
3.5. Çalışmanın Sınırlılığı ve Güçlülüğü	184
3.6. Varsayımlar	184
3.7. Verilerin Düzenlenmesi ve Kayıp Gözlemlerin Araştırılması	185
3.8. Frekans Dağılımları ve Betimsel İstatistikler	186
3.9. Ki-Kare Analizi	190
3.9.1. Bağımsızlık İçin Ki-Kare Testi	192
3.9.2. Homojenlik Testi	192
3.9.3. Uygunluk Testi.....	192
3.9.4. Varyans İçin Ki-Kare Testi	193
3.9.5. Varyans İle İlgili Aralık Tahmini	193

3.9.6. Analiz Sonuçları ve Değerlendirme	194
3.10. Lojistik Regresyon Analizi	195
3.10.1. Kategorik Bağımsız Değişkenlerin Düzeylerinin Oluşturulması	197
3.10.2. Bağımsız Değişkenlerin Olmadığı Durumun Analiz Sonuçları	198
3.10.3. Değişkenlerin Modele Dâhil Edilmesi ve Parametre Önem Testleri	201
3.10.4. Modelin Uyum İyiliği Testi	203
3.10.5. Parametrelerin Tahmini.....	204
3.10.6. Lojistik Regresyon Modelin Katsayılarının Yorumlanması	206
3.10.7. Analiz Sonuçları ve Değerlendirme.....	209
4. Bölüm	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	223
5. Bölüm	
KAYNAKLAR	235
6. Bölüm	
EKLER.....	251
EK-1. Değişkenlerin Gruplanması	251
EK-2. Denklemden Yer Almayan Değişkenler Tablosu.....	255
YAZAR HAKKINDA	257

5. Bölüm

KAYNAKLAR

- Adar, A. Ş. (2020). Türkiye’de Göçmenlerin Refahında Ücret ve Ücret Dışı Gelirlerin Etkisi İstanbul’daki Suriyeli Göçmenler Örneği. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, SBE, Çalışma Ekonomisi Ana Bilim Dalı Sosyal Politika Bilim Dalı.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 Faaliyet Raporu.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı, 2019 Yılı Faaliyet Raporu.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Dünya Bankası, (2017). Türkiye’nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi, Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, UNICEF, (2014). Türkiye’de Şartlı Nakit Transferi Programının İyileştirilmesine Yönelik Politika Belgesi, Ankara.
- Agarwala, R. (2006). From Work to Welfare: Informal Workers' Organizations And The State In India, Dissertation, Princeton University, Department of Sociology and Office of Population Research, USA.
- Akbulak, S. & Akbulak Y. (2004). Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları ve Çözüm Önerileri. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Yayın No:17, s. 134-152, Ankara.
- Akbulut, R. & Rençber, Ö. (2016). Veri Zarflama ve Lojistik Regresyon Analizi ile Çimento İşletmelerinde Finansal Performansa Dayalı Etkinliklerin Değerlendirilmesi, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 7 (3).
- Aktan, C.C. (2002). Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Aktaş, R. (1997). *Mali Başarısızlık (İşletme Riski) Tahmin Modelleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Akyüz, F. (2008). Sosyal Yardımdan Sosyal Sigortaya: Bismarckyan ve İngiltere Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Dönüşümü, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Sonbahar.
- Albelda, R. & Tilly, C., (1996). “It’s a Family Affair / Women, Poverty and Welfare”, For Crying Out Loud: Women’s Poverty in The United States, Ed.: Diane Dujon & Ann Withorn, South End Press, USA, s. 79-86.
- Alpar, R., (2010). *Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlik*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Altıntaş, C. (2015). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Uluslararası Sosyal Güvenlik Teşkilatı (ISSA) Tarafından Yayımlanan Uluslararası Belgelerde Sosyal Güvenliğin Kapsamı ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Sosyal Güvenlik Uzmanları Derneği, Sosyal Güvence Dergisi / Sayı 7.

- Andrés, E.M. (1997). Wage Policy in High Inflation Countries the Role of Indexation in Latin America During the 1980s, Journal of Economic Studies, Emerald Published, Bradford.
- Anker, R., Chernyshev, I., Egger, P., Mehran, F., Andritter, A.J. (2003). Measuring Decent Work With Statistical Indicators. International Labour Review, Vol:142, No:2.
- Antoniades, A. (2008). Social Europe and/or Global Europe? Globalization and Flexicurity as Debates on the Future of Europe, Cambridge Review of International Affairs, Vol: 21, No: 3.
- Aral, V. (2004). Hukuku Bilim Yapan Nedir?, İnsan Özgür mü?, İst. Barosu Yay.
- Arıcı, K. (1999). *Sosyal Güvenlik Dersleri*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Arıkan, G.; Korkut, E.; Uluoğlakçı, C. (2011). Kadın Yoksulluğu ve Mikro Kredi Uygulaması, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler (13-15 Ekim 2010, İstanbul) Bildiriler Kitabı Cilt 2, Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 13-19.
- Arın, T. (2013). *Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları Seçilmiş Yazılar*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arjona, R. & Ladaıque, M. & Pearson, M., (2002). Social Protection and Growth, OECD Economic Studies, Paris, 2, s.35.
- Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aslan, Metin (2014). Yönetim ve Organizasyon Ders Notları, Birecik Meslek Yüksekokulu, Harran Üniversitesi.
- Arslan, M. & Berkman, Ü. (2009). Dünyada ve Türkiye’de İş Etiği ve Etik Yönetimi, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.
- Aslantürk, O., & Tunç, Y. E. (2018). Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri: Suriyeliler Örneği, Ombudsman Akademik Dergisi, 5(9), 141-180.
- Atatanır, H. (2012). Türkiye’de “Sosyal” Güvenceli Esneklik Mümkün mü?. Sosyal Güvence, (2), 5-26.
- Atatanır, H., (2016). Türkiye’de Yoksulluk, Sosyal Yardım ve Sivil Toplum: Hak Temelli Yaklaşım Açısından Bir Değerlendirme, Doktora Tezi, Ankara.
- Avcuoğlu, Ö. (2009), “Belediyeler ve Sosyal Yardımlar Üzerine”, Birikim, 241, 32 -39.
- Avşar Kurnaz, Ş. & Özgenç, N. (2010). Bretton Woods Kurumlarının 80’lerden İtibaren Yoksulluk Sorununa Bakış Açısında Yaşadığı Değişim, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler. SYDGM Yayınları, Ankara.
- Avrupa Komisyonu (2021). Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Komisyon Bilgilendirmesi, AB Genişleme Politikasına İlişkin 2021 Bilgilendirmesi, SWD 290 nihai.
- Ay, H. (2006). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomiyi Önlemede Bilgi Ekonomisinin Etkinliği ve Gelir İdaresinin Rolü, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2006 (2), 57-82. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10226/125751>
- Ay, H. & Akan, R. (2017). Tarihsel Süreçte Sosyal Yardımların Gelişimi. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 6 Sayı 18, Kış.
- Aydın, Y. (2012). Türkiye’de Sosyal Yardımların Emek Arzı Üzerindeki Etkileri, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. İpek İlkaracan Ajas, İstanbul.
- Aygül, H. H. (2018). Mülteci Emeginin Türkiye İş Gücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkileri. Vizyoner Dergisi, 9(20), 68-82.
- Ayhan, A. (2012-1). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri, Sosyal Güvenlik Dergisi.

- Azariadis, Costas, John Stachurski, (2005). Poverty Traps. Handbook of Economic Growth. ed. Philippe Aghion, Steven Durlauf. Handbook of Economic Growth. c. 1. s. 1. chapter 5. Elsevier: 295-384.
- Balcı Gökçeoğlu, Ş., (2002). Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Nedenleri ve Çözüm Arayışları, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları içinde, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Balcı Gökçeoğlu, Ş., (2007). *Tutunamayanlar ve Hukuk*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- Balcı Gökçeoğlu, Ş., (2010). Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Fransız Hukukundan Bir Örnek: Tutunma Geliri.
- Ballar, S. (2008). *Yeni Vakıflar Hukuku*, 4.Baskı, İstanbul, Seçkin Yayınevi.
- Barrientos, A. (2013). Social assistance in developing countries. Cambridge University Press.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2010). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü, Ankara.
- Başdemir, H. Y. (2007). *Ahlak Metafiziği. Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak*. Editör: Recep K., Uyanık M. İstanbul, Dem Yayınları.
- Baştaymaz, T. (1990). *6-15 Yaş Grubu Bursa'da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma*, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Baştürk, Ş. (2013). *Kamu Politikası Olarak Sosyal Politika*. (Der). M. Yıldız, M. Z. Sobacı. Kamu Politikası Kuram ve Uygulama (s. 386-422). Ankara: Adres Yayınevi.
- Bayraklı, H. (Mayıs 2004). Vergi Kaçırma Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları, Ankara, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu.
- Bedir, E. (2012). Yoksullukla Mücadelede Yeni Bir Tartışma Alanı: Vatandaşlık Geliri. Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt:1, Sayı:1.
- Bellù, L.G. & Liberati, P. (2005). Impacts of Policies on Poverty The Definition of Poverty”, EASY-Pol, Conceptual and Technical Materials, Module 004.
- Bernanke, B.S. (2003). Constrained discretion and monetary policy. Erişim adresi: <<http://www.federalreserve.gov/BoardDocs/Speeches/2003/20030203/default.htm>>.13 Nisan 2020.
- Bescond, D., Chataignier And Mehran F., (2003). Seven Indicators to Measure Decent Work: An International Comparison”, International Labour Review. Vol:142, No:2.
- Biagi, M. (2003). *İş Yaratma ve İş Hukuku, Korumadan Öngörülü Eyleme*, Çev. Zülfü Dicleli, Ahmet Kardam, MESS Yayın No: 405, İstanbul.
- Bıçerli, M.K., (2004). *İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1563, Eskişehir.
- Bıçerli, M.K. (2007). *Çalışma Ekonomisi*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Bircan, İsmail, (2002), *Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Ed.: Yasemin Özdek, TODAİE Yayın No: 311, Ankara, s. 119-127.
- Bircan, H., Karagöz, Y. & Kasapoğlu, Y., (2003). Ki-kare ve Kolmogorov Smirnov Uygunluk Testlerinin Simulasyon ile Elde Edilen Veriler Üzerinde Karşılaştırılması, Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C:4, S:1
- Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu (2014) Türkiye'de Sosyal Politika: İlkeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri.
- Bora, A. (2008). *Kadınlar ve Hane: 'Olmayanın Nesini İdare Edeceksin? Yoksulluk Hâlleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, Erdoğan, N. (der.), İstanbul: İletişim Yayınları, 97-132.
- Bora T., Bora, A., Erdoğan, N. ve Üstün, İ. (2011). *Boşuna mı Okuduk? Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği*, İstanbul, İletişim Yayınları.

- Bozkurt, V. (1997). *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Buğra, A. (2003/2004) "Devletçi Dönemde Yoksulluğa Bakış ve Sosyal Politika: 'Zenginlerimiz Nerede?'" , Toplum ve Bilim, 99, 75-97.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Buğra, A., (2010). *Türkiye'de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Açık Toplum Vakfı Baskısı*.
- Buğra, A. (2015). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Buğra A., Candaş A. (2011). Change and Continuity under an Eclectic Social Security Regime: The Case of Turkey, *Middle Eastern Studies*, 47, 3, 515-528.
- Buğra, A. & Sınmazdemir, N.T. (2006), Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu, İstanbul.
- Buğra, A. & Keyder, Ç. (2002). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi/ New Poverty And Changing Welfare Regime of Turkey. Ankara: UNDP.
- Buğra, A.; Keyder, Ç. (Tarihsiz) Social Assistance In Turkey: For A Policy Of Minimum Income Support Conditional On Socially Beneficial Activity/Sosyal Yardım Uygulamaları ve Toplumla Yararlı Faaliyet Karşılığında Asgari Gelir Desteği Uygulaması, Ankara: UNDP.
- Buğra Kavala, A.; Keyder, Ç. (2008) Kent Nüfusunun En Yoksul Kesimlerinin İstihdam Yapısı ve Geçinme Yöntemleri.
- Bulut, M. (2019). Yoksul İstihdamının Teşviki Yaklaşımı, Türkiye Uygulaması ve Sorunlar. OPUS © Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi Cilt:13 Sayı: 19.
- Bulut, M. (Temmuz-Aralık 2020). Medeniyet ve İktisat. Muhafazakâr Düşünce Dergisi. Sayı: 59.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş., Çakmak, E. K. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. PEGEM Akademi, 19. Baskı, Ankara.
- Canatan, K. & Yıldırım, E. (2011). *Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi, Aile Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul.
- Candan, M. (2007). Kayıt Dışı İstihdam, Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı ve Toplumumuz Üzerindeki Sosyoekonomik Etkileri, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Canbay, T., Demir, M. (2013). Türkiye' de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Celal Bayar Üniversitesi, C:20, S:2.
- Caniklioğlu, N. (2011). 6111 sayılı Kanun'la İşsizlik Sigortası Kanununda Yapılan Değişiklikler, Toprak İşveren Dergisi, 89, 6111.
- Cantillon, B., Marx, I., & Van Den Bosch, K., (2007). Eşitlikçilik Bilmecesi: İstihdam, Ücret Eşitsizliği, Sosyal Harcamalar ve Yoksulluk Arasındaki İlişkiler, Der: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, İletişim Yayınları.
- Casas, R.P., (2005). Minimum Income Standards in Enlarged EU: Guaranteed Minimum Income Schemes, Setting Minimum Social Standards Across Europe. Working Paper II, European Commission, Italy.
- Castel, R. (2004). *Sosyal Güvensizlik*. (Işık Ergüden, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevzici, A., (2008). *Etiğe Giriş*, 2.Baskı, İstanbul, Paradigma Yayınları.
- Cılga, İ., (2004). *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, Ankara.

- Cin, M., (2005). Yabancıların Kendilerine Yasak İşlerde veya Çalışma İzni Almadan Çalışmasının İş Sözleşmesine Etkisi, Kamu-İş; C:8, S: 1.
- Cizrelioğulları, M.N. (2013). Türkiye’de Liberalizm (1980–1999): Neoliberal Politikaların Türk Politik-Ekonomisine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Coşgun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Sakarya Yayıncılık*, 8. Baskı, Adapazarı.
- Coşkun, S., Samet, G. ve Ortakaya, F. (2011). Asgari Gelir Desteği ve Türkiye’de Uygulanabilirliği: Bir Model Denemesi, Gazi İİBF Dergisi, Cilt 13, Sayı 3, Ankara.
- Çengelci, E. (1985). Türkiye’de Sosyal Yardımlar: Bir Model Geliştirme Denemesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Sait Dilik, Ankara.
- Çengelci, E. (1993). Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi, 11 (1-2-3), 9-34.
- ÇSGB. (Ekim 2013). Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023.
- ÇSGB. (2014). 11.12.2014 Tarihi İtibarı İle Onaylanan İstihdam, Eğitim ve Sosyal Politikalar Sektörel Operasyonel Programı (2014-2020), http://www.ikg.gov.tr/wp-content/uploads/pdf/24032017_IESP_SOP.pdf
- ÇSGB. (Ekim 2017). Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023.
- ÇSGB. (2020). Yabancıların Çalışma İzinleri (<https://www.cs.gb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/>)
- Dalyan, F. & Gökbel, S.A. (2005). İşletmelerde Sosyal Sorumluluk: İMKB’de İşlem Gören Bankaların Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri ile Karlılıkları Arasındaki İlişki, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Daşlı, Y. (2015). Sosyal Yardımların Sorunlu Alanı: Muhtaçlık Tespiti, CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 39(2), 135-154.
- Demir F.& Gersil, G. (2008), Çalışma Hayatında Esneklik ve Türk Hukukunda Esnek Çalışma, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16/2, (68-89).
- Demir, R. & Acar A.C. (2014). İş Ahlakı Açısından Ücret Yönetimi Sistemi, İş Ahlakı Dergisi, Sayı:7(1), s.95-148.
- Demirci Akyol, E. (2010). Osmanlı Devleti’nde Yoksulluğu Azaltma Stratejileri ve Bu Stratejilerin Sürekliliği ve Değişimi, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneymeler ve Yeni Fikirler, SYDGM Yayınları: Ankara.
- Dilik, S. (1972). Türkiye’de Sosyal Sigortalar İktisadî Açından Bir Tahlil Denemesi, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü.
- Dilik, S. (1980). Sosyal Yardımlar-İki Anlamlı Bir Terim, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 35 (1-4), 55-72.
- Dinç, C. (2009). Küresel Ekonomik Kriz Karşısında Ulusal Sosyal Politikaların Etkinliği, Dem Dergi, 7, 58-66.
- Dinçoflaz, N. J. (2009). Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Danışman: Huriye Seven, Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Dinler, S. (2010), CSR Turkey Baseline Report. KSS Türkiye.
- Ditch, J. (1999). Linking Welfare to Work. The Structure and Dynamics of Social Assistance in the European Union. European Foundation, Dublin, s.59-70.

- Doğan, N. (2008). İş Etiği ve İşletmelerde Çöküş, Selçuk Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10, Sayı:16.
- Doğan, V. (2017). *Türk Yabancılar Hukuku*, 2. Baskı, Savaş Yayınevi.
- Downes, P., Maunsell, C., Mcloughlin, V., (2006). Lifelong Learning in Ireland and Lithuania: Some Examples of Irish Policy and Practise for Lithuania to Consider? *Philosophy Sociology*, No: 4.
- DPT (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Dulkadir, D. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Suriyelilerin İç Hukuktaki Statüleri. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 1(2), 21-36.
- Dur, V. (Ocak 2009). Avrupa'da Esnek Sosyal Güvenlik ve Türkiye Uygulamaları. Sosyal Güvenlik Kurumu, Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Durmaz, O.S., (2016). Neoliberal Sosyal Politika Rejiminin Tesisi ve AKP. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. Sayı: 48, 143-168.
- Duygulu, E. (Ağustos-Eylül 1995). Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar Kurumu, İş ve Hukuk, Sayı 248.
- Dülgeroğlu, E., Aytaç, M., Baştaymaz, T. (1993). Kentlerde Yaşayan Ücretli Kesimin Telif Edici ve Tamamlayıcı Gelir Kaynakları: Bursa Örneği, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Dünya Bankası (Ağustos 2000). *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*, Oxford University Press. Washington D.C.
- Dünya Bankası, J. (2007). *Informality: Exit and Exclusion*, Washington, D.C.
- Dünya Bankası (2010). Türkiye Ülke Ekonomik Raporu, "Kayıt Dışılık: Nedenler, Sonuçlar, Politikalar" Yoksulluğu Azaltma ve Ekonomik Yönetim Birimi Avrupa ve Orta Asya Bölgesi. Rapor No. 48523-TR.
- Ege, İ. & Bayrakdaroğlu, A. (2012). İMKB Şirketlerinin Hisse Senedi Getiri Başarılarının Lojistik Regresyon Tekniği İle Analizi, 5. 10.11122/ijmeb.2014.5.10.203.
- Egeli, H. (2003). Parafiskalite ve Parafiskal Yükümlülükler, İlksem Ofset, İzmir.
- Ekşi, N. (2016). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 4. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.
- ELA, M. (2019). Dijital Kayıt Dışı Ekonomi: Genel Bir Bakış, 2. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi 23-25 Ağustos Mardin.
- Emir, İ., Erbaydar, T., & Yüksel, A. (2013). Şartlı nakit transferi uygulaması kadınların toplumsal konumunu değiştiriyor mu?
- Erdoğan, S. (2009) "Sosyal Politikada Değişim ve Sosyal Güvenlik Reformu", Uzgel, İ. ve Duru, B. (der.) AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu, Ankara: Phoenix, 660-686.
- Erdem, O.N., (2017). Türkiye'de Kamu Emeklilik Sistemlerinin Aktüeryal Modellemesi, Kalkınma Bakanlığı Yayınlanmış Uzmanlık Tezi.
- Erdoğan, M., & Ünver, C. (2015). Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri, İstanbul, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK).
- Erdut, Z. (Kasım 2003). *Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye*, 2.Baskı, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları,
- Erdut, T. (2006). *Çalışma Yaşamının Kalitesi*, DİSK Yayınları, Ankara.
- Erikson, R., & Goldthorpe, J. H. (1992). Individual or family? Results from two approaches to class assignment. *Acta Sociologica*, 35(2), 95-105.
- Erdem, I. (2006). Avrupa'da Asgari Gelir Uygulamaları, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu, İstanbul.

- Erdoğan, B.E., (2002). Bankaların Mali Performanslarının Lojistik Regresyon ile Analizi ve İleriye Yönelik Tahmin ile Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, S. & Kutlu, D. (2014/2). Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İş Gücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme, Çalışma ve Toplum.
- Erkekli, F. (2007). İstihdam Politikaları, Esneklik ve Özel İstihdam Büroları, İşveren Dergisi, S:3.
- Ersöz, H.Y. (2003). Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü. İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, 53. Cilt, Sayı 2.
- Esenyel, C. (2015). A Review of the Role of Conditional Cash Transfer Programs on Child Development and Child Psychology. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 15, 34,89-107.
- Esenyel, C. & Torun, G. (2010). Uluslararası Yoksullukla Mücadele Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler, Şartlı Nakit Transferi Yardım Programı: Türkiye’deki Şartlı Eğitim, Şartlı Sağlık Yardımı Uygulamaları, İstanbul, C:1.
- Esping-Andersen, G. (1999). Social Foundations Of Postindustrial Economies, Oxford University Press.
- Eser, M. T. & Aksu, G. (2021). Karesel Atama İle Çoklu Regresyon Ve Lojistik Regresyon Sonuçlarının Teori Çeşitlemesi Kapsamında Karşılaştırılması. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21 (4) , 1159-1171.
- European Commission, (2006). Denmark’s National Reform Programme.
- European Commission, (2006). Flexicurity, EMCO Working Group on Flexicurity.
- European Commission, (2007). Towards Common Principles of Flexicurity: More and Better Jobs through Flexibility and Security, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels.
- Fırat, A. (2014) *İşsizlikle Birlikte Büyüyen Yoksul Yardımları: Türkiye’de Muhafazakâr Liberalizm ve Paternalizm, Emeğin Kitabı*, Yaman, M.; Yarkın, G.; Tuna, Ş. G.; Ercan, F. (der.), İstanbul, SAV Yayınları, 312-334.
- Ferrera, M. (1996). The Southern Model of Welfare in Social Europe. Journal of European Social Policy, University of Pavia, Italy. s.17-37.
- Gaspareniene, L., Remeikiene, R. ve Schneider, F. (2017). Concepts, motives and channels of digital shadow economy: Consumer’s attitude. Journal of Business Economics and Management, 18(2), 273-287.
- Ghai, D. (2003). Decent Work: Concept and Indicators. International Labour Review, Vol:142, No:2, 2003.
- Genç, S. (Nisan 2012). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdama Etki Eden Faktörlerin Lojistik Regresyonla Analizi ve Politika Önerileri, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Genç, Y. & Adıgüzel, Y. (2011, Nisan). Yoksullukla mücadelede önemli bir paradoks-yoksulluk kültürü. 21. Yüzyılda Sosyal Hizmetler Nereye? 7. Ulusal Sosyal Hizmetler Kongresi’nde sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Hizmet Mezunları Derneği.
- Gerek, N. (2002). *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 2. Baskı, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1178.
- Gorz, Andre (2001). *Yaşadığımız Sefalet*, Çev.: Nilgün Tural, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gough, I. (1996). Social Assistance in Southern Europe. *Sosyal Politika Yazıları*, der. Buğra, A., Keyder, Ç., (Çev. Burcu Yakut-Çakar ve Utku Barış Balaban), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü, Çalışma ve Toplum, Sayı: 25, 141-162.

- Gökçek Karaca, N, (2014). Türkiye ve Geçiş Ekonomilerinde Sosyal Entegrasyon, International Conference On Eurasian Economies, Beykent Üniversitesi, s.1-6.
- Gökçek Karaca, N, (2011). Sosyal Devletin Yeniden Yapılandırılmasında Bir Araç Olarak Asgari Gelir Düşüncesi: Teorik Yaklaşımlar, Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.12, S.1, s. 27-42.
- Gönenc, R. (Mart 2008). Rekabetçi Bir İş Gücü Piyasasını Hukuk Düzeni İçinde Sağlamak: Sosyal Politika Gündemi, TİSK İşveren Özel Eki.
- Groot, Loek F. M. (2002) The Compensatory Justice and Basic Income, Journal of Social Philosophy, Vol. 33 No. 1, 144-161.
- Gujarati, N. Damodar (2006), *Temel Ekonometri*, Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen, Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Güloğlu, T. (2005). The Reality of Informal Employment in Turkey, Cornell University. International Programs Visiting Fellow Working Papers.
- Günay, A. (2000). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12(24), 149-184.
- Gündoğan, N. Mayıs (2007). İş Gücü Piyasasında Esneklik-Güvence Dengesi: Danimarka Modeli, Çimento İşveren Dergisi.
- Gündoğan N. (1999). Kendi Hesabına Çalışma, Kavram Ölçüm ve Özellikleri, Ekonomik Yaklaşım Dergisi Cilt:10/34.
- Güngör, M. & Bulut Y., (2008). Ki-Kare Testi Üzerine, Doğu Anadolu Bölge Araştırmaları.
- Gürsoy, S. (2011). Sosyal Politikada Dönüşüm ve Sosyal Yardımlar: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Aziz Çelik, Kocaeli.
- Güzel, A., Okur A.R., Caniklioğlu, N., (Ekim 2012). *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 14. Baskı, İstanbul.
- Haarmann, D. (2002). Refah Devletinin Sadakası mı Ekonomik Gereklik mi?. Nambiya ve Güney Afrika'daki Temel Gelir Yardımı Tartışması. Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, Der.: Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi, T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Harvey, D.L. & Reed, M. (1992). Paradigms of Poverty Critical Assesment of Contemporary Perspectives, International Journal of Politics Culture and Society. Vol: 6, No: 2.
- Holden, C. (2011). *Ticari Refah*, ed. Pete Alcock, Margaret May ve Karen Rowlingson, Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Hosmer, D.W. & Lemeshow, S., (2000). Applied Logistic Regression, John Wiley and Sons, New York.
- Houghton, J. & Khandker, S.R., (2009). Handbook on Poverty and Inequality, The World Bank, Washington.
- ILO, (1972). Employment, Incomes And Equity: A Strategy For Increasing Productive Employment In Kenya, Geneva.
- ILO, (1999). Decent Work, International Labour Conference, 87th Session 1999, Report of The Director General, Geneva.
- ILO, (2002) Decent Work and the Informal Economy, Sixth item on the Agenda, Report VI, International Labour Conference, 90th Session.
- ILO, (2008). Poverty and Employment: The ILO Approach, ILO International Training Centre, Module on Gender, Poverty and Employment, Globalisation and Livelihood Options of People Living in Poverty / International Labour Organisation.

- ILO, Türkiye Ofisi. (2020, Şubat). Türk İş Gücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler. (L. Caro)
- ILO, (2021). World Social Protection Report 2020–22: Social Protection at the Crossroads – in Pursuit of a Better Future. Geneva.
- ILO, (2022a). Gender Equality And Women’s Empowerment In The World Of Work In Fragile, Conflict And Disaster Settings, CH-1211 Geneva 22, Switzerland.
- ILO, (2022b). Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm Eğilimler 2022, Route des Morillons 4 1211 Geneva 22 Switzerland.
- Işığışık, Ö. (2005). *21. Yüzyılda İstihdam ve İnsana Yakışır İş*, Bursa, Ezgi Kitabevi.
- Işığışık, Ö. (2010). Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakışır İş. Journal of Social Policy Conferences, (No:56).
- Işık, N. & Acar, M. (2003). Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (21).
- Iversen, T. et J.D. Stephens (2008). Partisan Politics, the Welfare State and Three Worlds of Human Capital Formation, Comparative Political Studies, Cilt. 41, Sayı 4-5, s. 600-637.
- Izhar, Hassan B. (2005). Why Poverty Traps Emerge?, Productivity Growth Seminar. Department of Economics University of Copenhagen.
- İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (Nisan, 2017). 2016 Göç Raporu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 40.
- İkizoğlu, M. (2000). Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Sema Kut, Ankara.
- İnal, K. (2015). Piyasa ve Muhafazakârlığın Elinde Araçsallaşan Eğitim, Himmet Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika, (Der. Meryem Koray ve Aziz Çelik). İstanbul, İletişim Yayıncılık.
- İnsel, A. (2007). *İktisat Aklına Sokulan Siyasal Çomak: Vatandaşlık Geliri, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İŞKUR 2019 Faaliyet Raporu.
- Kağnıoğlu, D. (2007). *Endüstri İlişkileri Boyutuyla Sosyal Sorumluluk*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Kalaycıoğlu, S. & Çelik, K. (2011). Yoksulluğun Eğitim Çıktıları Üzerine Etkisi ve/veya Düşük Eğitim Düzeylerinin Yoksulluk Üzerine Etkileri: Eğitimden Yola Çıkarak Daha Bütüncül Bir Yoksulluk Yaklaşımı Önerisi, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1, 185-194.
- Kapar, R., (2004). Uygun İş Bağlamında Çalışan Yoksullar”, İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları 48.Kitap, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4531, İstanbul.
- Kapar, R. (2005). Sosyal Korumanın İş Gücü Piyasasına Etkisi, Birleşik-Metal İş Yayınları, İstanbul.
- Kapar, R. (2006). Aktif İş Gücü Piyasası Politikaları. Prof. Dr. Toker Dereli’ye Armağan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.55, S. 1.
- Kapar, R. (2015). AKP İktidarında Sosyal Sigortalar, Himmet Fıtrat, Piyasa: AKP Döneminde Sosyal Politika, (Der. Meryem Koray ve Aziz Çelik). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Karadeniz, O. (2011). Türkiye’de Atipik Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik, Çalışma ve Toplum Dergisi, C:2, S:29.
- Karadoğan, E. (2015). Sosyal Yardımın Psikososyal Mitleri, Çalışma ve Toplum, 2015/3, s. 123-154.
- Karagöl, E.T. & Dama, N. (2015). Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar, SETA, Sayı: 139.

- Karagöl, E.T., Koca, D., & İlgün, B. (2018). Eğitim ve yoksulluk ilişkisi, In ICOAEF'18 International Conference On Applied Economics And Finance (Vol. 4, pp. 205-217).
- Karakuş Kaçmaz, F. (2014). Tercih Edilen Meslekler Bağlamında Prekarizasyon Sürecinin İnsan Kaynakları Yapılanma Sürecine Etkileri, İŞKUR II. Uluslararası İş ve Meslek Danışmanlığı Kongresi, Mesleki Yönlendirme, Kariyer ve Mesleksizlik, Oturum I-A.
- Karaman, M.H., (2008). Türk İş Hukukunda Kısmi Süreli İş Sözleşmeleri, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karasu, M. (2018). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 36 (2), 51-74.
- Kasa, Ö. & Öznur, O. (Güz 2007). Söyleşi: Bugünü Yaşayabilmek İçin Geleceğimizden Fedakarlık Ediyoruz, Amargi Dergisi. (http://www.amargidergi.com/yeni/wp-content/uploads/PDF/amargi_sayi6.pdf 06.10.2020).
- Kayataş, G.D. (2014). Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü, ÇSGB İŞKUR Uzmanlık Tezi.
- Kesgin, B. (2012). Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 30.
- Kocabaş, F., & Canbey-Özgüler, V. (2019). Pasif İş Gücü Piyasası Politikaları: İşsizlik Ödeneği ve İşsizlik Yardımı Uygulamaları-Passive Labor Market Policies: Unemployment Benefits And Unemployment Assistance, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(28), 266-283.
- Koç, S. (2017). *Genç İstihdama Kayıt (Dışı) Sız Kalma Nihai Raporu*, Küv Yayınları, Kocaeli.
- Koçak, O. (2011). *Bilgi Toplumu Sürecinde Çalışma Yaşamı*, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Koray, M. (2007). Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak. Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 15, 19-56.
- Koray, M. (2020). *Sosyal Politika*, 6. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi.
- Korkusuz, R. & Uğur, S. (2013). *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Bursa, Ekin Yayınları.
- Köstekli, Ş.İ., (Mayıs 2009). Kriz, 4857 sayılı İş Kanun ve Esneklik Hükümleri Semineri.
- Kutlu, D. (2010). Sosyal Politikada Dönüşüm: Gerekçeler ve Gerçekler Işığında Emeklilik Düzenlemesi, İktisat Dergisi, 513, 29-37.
- Kutlu, D. (2014). Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kutlu, D. (2015a). Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Yapısal Boyutları, Disiplin Oluşumu ve Yardım Alan Yoksul Tipolojisi, 14. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi.
- Kutlu, D. (2015b). Sosyal Yardım Hakkı Tartışması: Türkiye'de Bir Sosyal Haksızlık Olarak Sosyal Yardımlar. VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Kongresi Bildiri Kitabı, Denizli: Sosyal Güvenlik Denetmenleri Derneği, 365-382.
- Kutlu, D. (2016). Türkiye'de Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkisinin Güncel Boyutları: Kurumsal Ve Sosyolojik Bir Çözümleme, Mülkiye Dergisi, 40 (2), 101-142.
- Kydland, F.E. & Edward C.P., (1977). Rules rather than discretion: the inconsistency of optimal plans. Journal of Political Economy, vol. 85, no:3.
- Leibfried, S. (2000). National Welfare States, European Integration and Globalization: A Perspective for the Next Century, Social Policy & Administration, Vol.: 34, No. 1.
- Leblank, M. & Fitzgerald, S. (2000). Research Design And Methodology Section: Logistic Regression for School Psychologists, School Psychology Quarterly, Vol. 15, No. 3

- Lewis, O. (1959). *Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty*, Basic Books Inc., USA.
- Lewis, O. (1979). *İşte Yaşam: Yokluk Kültürü İçindeki Bir Porto Rikolu Aile Üzerine İnceleme*, Türkçesi: Vahit Çelikbaş, İstanbul, e Yayınları.
- Limoncuoğlu, A. (2010). *Türk İş Hukukunda ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Güvenceli Esneklik*, İzmir, Seçkin Yayıncılık.
- Madsen, P.K. (2006). *How Can It Possibly Fly? The Paradox of a Dynamic Labour Market In a Scandinavian Welfare State*. Centre for Labour Market Reseach Paper.
- Makal, A. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Malthus, T. (1798). *An Essay on the Principle of Population*, London.
- Marshall T. H. (1950). *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Oxford.
- Meek, R.L. (1954). *Malthus: Dün ve Bugün: Bir Tanıtma Denemesi*, Glasgow.
- Metin, B. (2011). *Türkiye'de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik Ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu, Ankara'da Uygulamalı Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi.
- Metin, B. (2013) *Türkiye'de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu, Ankara'da Uygulamalı Bir Araştırma*, Ankara: T.C. ÇSGB ÇASGEM Yayınları.
- Mingat, A.&Tan, J. P. (1998). *Analytical Tools for Sector Work in Education*. Published for the World Bank The Johns Hopkins Universty Press Baltimore and London.
- Mingione, E. (2006). *Güney Avrupa Refah Modeli ve Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmaya Karşı Mücadele*. *Sosyal Politika Yazıları*, der. Buğra, A., Keyder, Ç., (Çev. Burcu Yakut-Çakar ve Utku Barış Balaban), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mutlu, E. (2013). *Kısmi Süreli Çalışmanın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kapsamında Değerlendirilmesi*, *Sosyal Güvence Dergisi*, Sayı:4, Ankara.
- Morvaridi, B. (2013). *The Politics of Philanthropy and Welfare Governance: The Case of Turkey*. *European Journal of Development Research*, 25, 305–321.
- Narasaiah, M. L., (2001), *Woman, Children and Poverty*, Discovery Publishing House, New Delhi.
- Nazif, Ö. (2003). *Yoksulluk ve Sivil Toplum Kuruluşları, Yoksulluk Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul, Deniz Feneri Yayınları.
- OECD (2013). *Activation Strategies for Stronger and More Inclusive Labour Markets in G20 Countries*.
- OECD, Development Centre Studies. (2019). *Tackling Vulnerability in the Informal Economy*.
- Oral, N. & Erdoğan, S. (2014). *Turgut Özal Dönemi Türkiye'de Siyasi Liberalizm*. *Journal of Business Economics and Political Science*, Vol. 3, No: 6, 35-53.
- Önal, A. (2017). *Türkiye'de Devletin Sosyal Politikaları: Sahici mi ve Arka Planı ne?* (Ed: Faruk Taşcı) *Türkiye'de Sosyal Politika Aktörleri Zemin ve Uygulama*, (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayın.
- Ören, K. (2013). *Sosyal Politika*, Ankara, Nobel Yayınları.
- Özar, Ş., Yakut-Çakar, B. (2012). *Aile, Devlet ve Piyasa Kıskaçında Boşanmış Kadınlar, Feminist Yaklaşımlar*, (16) (<http://www.feministyaklasimlar.org/sayi-16-subat-2012/aile-devlet-ve-piyasa-kiskacinda-bosanmis-kadinlar/> 14.07.2020).
- Özcan, Şükrü (2010), *Etik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi*, Yayınlanmamış Ders Notu, SBE, İnönü Üniversitesi, Malatya.

- Özdek, Y. (2002). Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Der. Yasemin Özdek, TODAİE, Ankara.
- Özdek, Y. (2011, Kasım). *Şirket Egemenliği Çağı Sosyal Devletten Ceza Devletine*, Ankara, Nota Bene Yayınları.
- Özdemir S. & Ersöz, H.Y. & Sarıoğlu, İ. (2006). İşsizlik Sorununun Çözümünde KOBİ'lerin Desteklenmesi, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Özer, M.A. (2006). "Yönetişim Üzerine Notlar" Sayıştay Dergisi, Sayı: 63.
- Özkarlı, F. (2014). Suriye'den Türkiye'ye Göç ve Suriyelilerin Enformel İstihdamı (Mardin Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztepe Durusoy, N. & Akbaş, S. (2017), "Tarım Dışı Kendi Hesabına Çalışanların Sosyal Koruma İçindeki Durumu ve Sosyal Güvenliğe Bakışı: Denizli Örneği," 18. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi (Sosyal Politikada Dönüşümler) s. 239.
- Öztürk, M. & Çetin B.I. (2010). Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar, Journal of Yasar University, C. XIV, S.16.
- Pektaş, P.K. (2010) Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar. Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1.
- Pena-Casas, R. & Latta, M. (2004). Working Poor in the European Union, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin.
- Pennings, F. & Süral, N. (Aralık 2005). Türk İş Gücü Piyasasının Esnekleştirilmesi ve Modernleştirilmesi, Tilburg/Ankara.
- Piketty, T. (2013). Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital. Çev: Hande Koçak. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Platon, (1997). *Theaitetos* (Çeviren: Macit, G.), MEB Yayınları, İstanbul.
- Rawls, J. (1971). A Theory of Justice, Oxford: Oxford University Press, ss. 2,7.
- Rawls, J. (2007). *Siyasal Liberalizm* (Çeviren: Mehmet Fevzi Bilgin), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sağlam, R. (2007). Liberal Adaletin İki Farklı Görünümü: John Rawls Ve Robert Nozick "Hakaniyet Olarak Adalet" Eleştirisinden "Yetkisel Adalet" Eleştirisine, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(1-2), 181-217.
- Sallan Gül, S. (2006). *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa!*, 2. Baskı, Ankara, Ebabil Yayıncılık.
- Sallan Gül, S., Gül, H. (2006). İstihdam ve Sosyal Yardım Araştırması: Sosyal Yardımlarla İş Gücü Piyasasına Katılanlar Arasındaki İlişki, UNDP ve T.C. Başbakanlık SYDGM için Hazırlanan Yayınlanmamış Araştırma Raporu.
- Sallan Gül, S., Gül, H. (2008). Türkiye'de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam, Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları, Nurgün Oktik (der.) içinde, İzmir: Yakın Kitabevi, 361-396.
- Saraçoğlu, O., Dolgun, A.N. (2015). *Lojistik Regresyon Çözümlemesi*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- Sarılı, M. A. (2002). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler, Bankacılar Dergisi, Sayı: 41.
- Sawhill, I.V., (1988). Poverty in the U.S.: Why is it so Persistent?, Journal of Economic Literature, Vol. 26, No. 3, September, s: 1073-1119.
- Seçkiner Bingöl, E. (2015). Yerel Yoksulluk Yönetimi: İngiltere Örneği ve Sosyal Belediyecilik Bağlamında Türkiye'de Büyükşehir Belediyeleri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Seçkiner Bingöl, E. (Nisan 2017). Kamu Yönetimi ve Yoksulluk Bağlamında Yeni Yoksulluk Yönetimi, Toplum ve Sosyal Hizmet Cilt 28, Sayı 1.
- Semerci, P. U. (2010). *Dev ve Cüce Aynı Yolda: Yoksulluk ve Pozitif Özgürlükler, İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk*, (Der.: Pınar Uyan Semerci), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sen, A. (1982). *Poverty and Famines, An Essay on Poverty and Entitlement*, Oxford University Press.
- Sen, A. (1985). *Commodities and Capabilities*, Londres: Elsevier Science Publishing Company.
- Sen, A. (1992). *Inequality Re-examined*, Harvard: Harvard University Press.
- Sen, A. (1993). *Éthique Et Économie*, Paris: PUF.
- Şen, M. L. (2012). *Kamu Görevlileri Etik Rehberi*, 3. Baskı, Ankara, Torna Tasarım.
- Schmidtz, D. (2010). *Adaletin Unsurları* (Çev. Hayrettin Özler) 1.Baskı, Ankara, Liberte Yayınları.
- Suriyeli Mülteciler Alanında Sivil Toplum Çalıştay Raporu, (28 Mayıs 2014). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2011). Avrupa Birliği'nde Asgari Gelir Programları Raporu, Sosyal Güvenlik Kurumunun Kapasitesinin Artırılması İçin Teknik Destek Projesi, Europe-Aid/126747/D/SV/TR.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (2018). 2023 Vizyonunda Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Forumu Raporu.
- Sosyal Güvenlik Kurumu, Strateji Geliştirme Başkanlığı (Mayıs 2009). Bir Reformun Anatomisi, Yayın no: 7, Ankara.
- Standing, G. (2011). *How Cash Transfers Promote Work and Economic Security, Poor Poverty: The Impoverishment of Analysis, Measurement and Policies*, Sundaram, J. K.; Chowdhury, A. (der), London: Bloomsbury, 197-221.
- Standing, G. (2013). *Sosyal Güvenlik Ağları Çılgınlığı: Temel Gelir Doğu Avrupa'da Neden Gereklidir? Sosyal Politika Yazıları* (Der. A. Buğra-Ç. Keyder), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stanford, J. (2008). *Economics For Everyone: A Short Guide To The Economics Of Capitalism*, UK, Pluto Press.
- Sunal, O. (2011). Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 66, No. 3.
- Şahin, A. (2012). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından Yardım Alanların İş Gücüne Katılımlarının Ölçülmesi Gebze Örneği, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Tuncay Güloğlu, Yalova.
- Şen, M. (2007). Bütüncül Belediyecilik Yaklaşımı Kültürel Belediyeciliğe Giden Yolda Bir Aşama: Sosyal Belediyecilik. *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı: 2.
- Şener, Ü. (2010). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları, TEPAV.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Şenses, F., (2009). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Şentürk, M. Akbaş, Y.E. (2010). Yoksullukla Mücadelede Kayıt Dışılığın Azaltılması: Türkiye Örneği, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı, Ankara, SYDGM Yayınları.
- Şentürk, M. (2014). Türkiye'de Kamunun ve STK'ların Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler ve İhtiyaçlar, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 28. Sayı, 2014/1, s.285-307.

- Takım, A. & Ersungur, Ş.M., (2018). Türkiye’de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: Tek Bir Uygulamacı Kuruluş Sorunları Çözer Mi? Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 32 2018 Sayı: 3.
- Talas, C. (1976). *Sosyal Ekonomi*, Ankara, S Yayınevi.
- Talas, C. (1997). *Toplumsal Politika*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- Taş H.Y. & Özcan, S. (2012). Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma, Yalova Üniversitesi, Session 3D: Büyüme ve Gelişme.
- Taşçı, F. (2008). Sosyal Yardım Yapma(ma) Gerekçeleri Üzerine Yaklaşımlar, Kamu-İş Dergisi, C:9.
- Taşçı, F. (2010). *Sosyal Politikalarda Can Simidi: Sosyal Yardım*, Ankara, Nobel.
- Taşçı, F. (2017a). *Türkiye’de İşletmelerin Sosyal Politikaları: Köken Neresi ve Mevcut Durum Ne?* Faruk Taşçı (Ed.) Türkiye’de Sosyal Politika Aktörleri Zemin ve Uygulama, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayın.
- Taşçı, F. (2017b). *Sosyal Politika Ahlakı*, 1.Baskı, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Taşçı, F. (2017c). Türkiye’de Sosyal Politika ve Dönüşüm: Zihniyet, Aktörler, Uygulamalar, SETA, İstanbul.
- Taşgın, N. Ş. ve Özel, H. (2011). Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü, Toplum ve Sosyal Hizmet, 22, 2, 175- 190.
- TBMM, (1986). Tutanak Dergisi.
- T.C. Başbakanlık (2005). Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma 9, Sosyal Güvenlik Reformu: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, T.C. Başbakanlık, Ankara.
- Tezergil, S.A., Bülbül, Ş. (2018). *Çok Aşamalı Lojistik Regresyon ve Finans Sektörüne Bir Uygulama*, İstanbul, Türkmen Kitapevi.
- Tunçcan Ongan, N. (2004). Esneklik Yaklaşımının İstihdam Hacmi Açısından Değerlendirilmesi, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı: 3.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (2000). Avrupa Birliği’nde “Kayıt Dışı Çalışma” Konusunda İzlenen Politikalar ve Türkiye Açısından Değerlendirme, Ankara, TŞOF Plaka.
- Tokol, A. (2013). *Uluslararası Sosyal Politika*, 2. Baskı, Bursa, Dora Yayıncılık.
- Tokol, A., Alper, Y. (2014). *Sosyal Politika*, Bursa, Dora Yayıncılık.
- Tonta, Y. (2010). Nicel Veri Analizi ve İstatistik Testler, Hacettepe Üniversitesi.
- Topak, O. (2012). *Refah Devleti ve Kapitalizm, 2000’li Yıllarda Türkiye’de Refah Devleti*, Ankara, İletişim Yayınları.
- Topal, A. (2002). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ. Praksis Dergisi, Sayı: 7, 63-85.
- Topateş, H. (2012). Çalışma ve Yurttaşlık İlişkisi Bağlamında Temel Gelir, Çalışma İlişkileri Dergisi, Temmuz, Cilt 3, Sayı 2.
- Topçuoğlu, A., Özsel, E., & Koyuncu, A. (2015). Konya’daki Suriyeli Misafirlerin Ekonomik Potansiyelleri ve İş Birliği İmkanlarının Belirlenmesi, Mevlana Kalkınma Ajansı, Konya, Mevka.
- Toprak, M. (2019, Mayıs). Neoliberalizm Emek İlişkisi Bağlamında Kayıt Dışı Emeğin İstismarı: Mersin’deki Suriyeliler Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Torlak, Ö. (2003). *Pazarlama Ahlakı*, İstanbul, Beta Basım.
- Ulrichs, M. (2016). Informality, Women and Social Protection: Identifying Barriers to Provide Effective Coverage, Overseas Development Institute, Working Paper, 435.

- Ulutaş, Ç. Ü. (2017). Türkiye Refah Rejiminin Dönüşüm Sürecinde Sosyal Yardım Sistemi, *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 8(12), 27-48.
- United Nations, (2002). Draft Guidelines: A Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2002, HR/PUB/06/12.
- UNDP (2006). What is Poverty? Concepts and Measures, Poverty In Focus, International Poverty Centre.
- UNDP (2020). Özet İnsani Gelişme Raporu 2020 Önümüzdeki Sınır İnsani Gelişme ve Antroposen, Çeviri: Adnan Bıçaksız.
- UNDP (2020) İnsani Gelişme Raporu'ndaki Ülkelerle İlgili Açıklama Notu, Türkiye, file:///C:/Users/daltay/Downloads/UNDP-TR-BRIEFING-NOTE-TURKEY-TR.pdf.
- Uygun, O. (2000). İnsan Hakları Kuramı, İnsan Hakları, Eds. Korkut Tankuter, İstanbul, YKY, s.13-44.
- Ülgen, H. & Mirze, S.K. (2004). İşletmelerde Stratejik Yönetim, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Varçın R. (2004). *İstihdam ve İş Gücü Piyasası Politikaları*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Yapıcı, F., & Karabulut, Ş. (2018). 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Temel Gelir Düşüncesinin Yeniden Doğuşu, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (52), 353-380.
- Yaşar, R., (2011). Yoksullukla Mücadelede Yerel Bir Deneyim: Elazığ Yoksulluk Haritası Projesi, Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, Deneyimler ve Yeni Fikirler, Bildiriler Kitabı, İstanbul.
- Yazıcı, E. (2013). Endüstri İlişkileri Sisteminde Değişimi Üreten Temel Dinamikler. E. Tuncay Kaplan ve Bülent Bayat (Ed.), ÇEEİ Seçme Yazılar içinde (s. 133-149). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Yentürk, N. (2013). Türkiye'de Yoksullara Yönelik Harcamalar. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 40.
- Yereli, A. B. & Karadeniz, O. (2004). *Kayıt Dışı İstihdam*, Ankara, Odak.
- Yılmaz, N.S. (2012). Türkiye'de Özel Sektörün Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışına İlişkin Yarar Algısı: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Duyurulmasına Web Sitelerinin Kullanılması. *Online Academic Journal of Information Technology*, Cilt: 3, Sayı: 9.
- Yılmaz, Z. (2013). AKP ve Devlet Hayırseverliği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 128, 32-70.
- Yöney, E. (2007). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Yapılan Hazine Transferlerinin Kamu Harcamaları Üzerine Etkileri: 1995-2006 Dönemi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Yücesan Özdemir, G. & Kutlu, D. (2011). Türkiye'de Sosyal Yardımlar: İktisadi, Siyasi ve Kültürel Yapılar Üzerine Bir Çözümleme. Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı, Ankara, SYDGM Yayınları.
- Yükselbaba, Ü. (2018). Çağdaş Dağıtıcı Adalet Kuramları: Rawls'a ve Dworkin'e Göre Dağıtıcı Adalet, Kamu Hukukçuları Platformu Hukuk Ve Adalet Konulu 7. Toplantı, İstanbul.
- Zengen, O. & d'Engelbronner, M. (2009). Guide to Corporate Human Rights Impact Assessment Tools, Business in Human Rights Center.
- Zengin, E., Şahin, A. & Özcan, S. (2012). Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:19, Sayı:2, s. 133-142.
- Zetu, H., (2010). Economic, Social and Cultural (ESC) Rights in Practice, Amnesty International Netherlands.
- Walthery, P. & Vielle, P. (Yaz 2004). Reconciling Security With Flexibility: A Few Question, *Transfer-European Review of Labour and Research*, Vol. 10, No: 2.
- Wilthagen, T. & Tros, F. (2004). The concept of 'Flexicurity': A New Approach to Regulating Employment and Labour Markets, *Transfer-European Review of Labour and Research*, Vol. 10, No. 2.

<https://ilostat.ilo.org/topics/informality/> 22.09.2020.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581>
15.03.2022.

<https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm> 15.03.2022.

<https://data2.unhcr.org/en/documents/download/52813> 14.07.2020.

<http://www.oecd.org/social/expenditure.htm> 26.10.2020.

<https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/> 15.03.2021.

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638#> 15.04.2022.

<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> 15.04.2022.

<https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hay%C4%B1r-hizmetleri/muhta%C3%A7-ayl%C4%B1%C4%9F%C4%B1> 28.01.2019.

<https://www.unicef.org/turkey/%C5%9Fartl%C4%B1-e%C4%9Fitim-yard%C4%B1m%C4%B1-program%C4%B1-%C5%9Fey> 28.07.2020.

2684 sayılı İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu

4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun

4857 sayılı İş Kanunu

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

5393 sayılı Belediye Kanunu

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

10.07.2018 tarihli ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

20/05/2009 tarihli ve 8237 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Genelgesi

Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İstihdamına İlişkin Yönetmelik

Geçici Koruma Yönetmeliği

Anayasa Mahkemesinin 26.10.1988 tarih ve E.1988/19 K. 1988/33 sayılı Kararı

KENTİN HUKUKU

Pelin Pınar Giritlioğlu

KENTİN HUKUKU

Pelin Pınar Giritlioğlu

Yayın No.: 4918
Beşeri Bilimler: 522
ISBN: 978-625-397-423-7
E-ISBN: 978-625-397-424-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin-suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Giritlioğlu, Pelin Pınar.

Kentin Hukuku / Pelin Pınar Giritlioğlu

1. Basım, X + 374 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-423-7

E-ISBN: 978-625-397-424-4

1. İmar Mevzuatı 2. Planlama 3. Uygulama

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞiii

Birinci Bölüm

GİRİŞ 1

İkinci Bölüm

KENT, MEKÂN, HUKUK15

2.1. Kent Mekânına İlk Müdahaleler 15

2.2. Erken Cumhuriyetin Kentlerinde Mekân ve Hukuk 24

2.3. Refah Politikaları, Mekân ve Hukuk 30

2.4. Neoliberal Kentte Mekân ve Hukuk 37

2.5. 2000’li Yıllarda Kentsel Mekân ve Hukuk 41

Üçüncü Bölüm

PLANLAMA47

3.1. Planlama İlke ve Esasları 48

3.2. İmar Planı Türleri ve Planlama Hiyerarşisi 61

3.2.1. Çevre Düzeni Planları 62

3.2.2. Nazım İmar Planları 62

3.2.3. Uyguma İmar Planları 63

3.3. Plan Notları ve Plan Arasında Aykırılık Bulunması Durumu 66

3.4. Mekânsal Strateji Planlarında Planlama Esasları 68

3.5. Plan Davalarına Örnekler 69

3.5.1. Gökkafes Plan ve Ruhsat Süreci 69

3.5.2. Galataport 75

3.6. İmar Uygulaması ve Düzenleme Ortaklık Payı 81

3.6.1. Arazi ve Arsa Düzenlemesi (18. Madde) Uygulamasında Temel İlkeler	86
3.6.2. Düzenleme Ortaklık Payı ile İlgili Esaslar	90
3.7. İmar Planlarının Yargısal Denetimi ve İmar Planlarına Dava Açma.....	93
3.7.1. Dava Açma Süresi	96
3.7.2. Dava Açmada Ehliyet ve Yetki	97
3.7.3. Plan Yapma ve Onama Yetkisi	99
3.7.4. Yürütmenin Durdurulması ve İmar Planlarının İptali.....	102

Dördüncü Bölüm

KAMULAŞTIRMA.....113

4.1. Mülkiyet Hakkının Korunması ve Sınırlandırılması Bağlamında Kamulaştırma	114
4.2. Kamulaştırma Kanunu Bağlamında Kamu Yararı Kavramı	120
4.3. Kamulaştırma İşlemleri	122
4.4. Tebligat Süreci	126
4.5. Kamulaştırmaya Karşı Dava Açma	127
4.6. Kamulaştırma İşleminin İptali	129
4.7. Kamulaştırma Bedelleri.....	129
4.8. Mal Sahibinin Geri Alma Hakkı	131
4.9. Kamulaştırmadan Vazgeçme	131
4.10. Kamulaştırma Türleri.....	132
4.10.1. Satın Alma	132
4.10.2. Acele Kamulaştırma	133
4.10.3. Kamulaştırmatsız El Koyma (El Atma)	136
4.10.4. Trampa Yoluyla Kamulaştırma	149
4.10.5. Toplu Kamulaştırma	150
4.10.6. Kısmen Kamulaştırma	151
4.11. Kamulaştırma İşlemine Karşı Dava ve Malını Geri Alma Hakkı	152

Beşinci Bölüm

KENTSEL KORUMA155

- 5.1. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu ve Uygulaması..... 160
 - 5.1.1. Sit Kavramı ve Korunması Gerekli Kültür Varlıkları 161
 - 5.1.1.1. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Sınıflandırması 162
 - 5.1.1.2. Korunması Gerekli Tabiat Varlıkları ve Doğal Sit Alanları 186
 - 5.1.2. Tespit ve Tescil 215
 - 5.1.3. Koruma Amaçlı İmar Planı 215
 - 5.1.4. Sit Alanlarında Uygulama ve Denetim 222
 - 5.1.5. Kültür Varlıklarının Satış, Kiralama, Tahsis, Hibe ve Terk İşlemleri 226
 - 5.1.6. Sit Alanlarında Dava Süreçleri 227
- 5.2. 5226 Sayılı, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun..... 233

Altıncı Bölüm

KENTSEL DÖNÜŞÜM VE YENİLEME235

- 6.1. Kavramsal Bakış 236
- 6.2. Kentsel Dönüşüm ve Yenilemenin Kronolojik Seyri 241
- 6.3. Kentsel Yenileme ve Dönüşüm: Yasal Düzenlemeler ve Mücadeleler..... 255
 - 6.3.1. 5162 Sayılı Toplu Konut Kanunu'nda ve Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun..... 256
 - 6.3.2. 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ... 257
 - 6.3.3. 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu 267
 - 6.3.4. 5393 Sayılı Belediye Kanunu..... 268
 - 6.3.5. 644 Sayılı KHK ile değişik 648 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Kuruluşu Hakkında Kanun Hükmünde Kararname..... 271
 - 6.3.6. 5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu 271
 - 6.3.7. 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkında Kanun..... 272
 - 6.3.7.1. Yetki 277

6.3.7.2. Tahliye ve Yıkım İşlemleri	277
6.3.7.3. Uygulama	278
6.3.7.4. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarına Örnekler	282
6.3.8. 126 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	306
6.4. Kentsel Yenileme ve Dönüşüme İlişkin İkincil Mevzuat	309
6.4.1. 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	309
6.4.2. 4650 Sayılı Kanun ile Değişik 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu.....	310
6.4.3. 775 Sayılı Gecekondu Kanunu	311
6.4.4. 1164 Sayılı Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun	313
6.4.5. 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu.....	315
6.4.6. 3194 Sayılı İmar Kanunu	318
6.4.7. 5234 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Haydarpaşa Limanı'nda Dönüşüm)	319

Yedinci Bölüm

KAMUSAL ALANLAR.....	321
7.1. Kamusal Alan ve Kamu Malı Kavramları	322
7.2. Kıyı Alanları	328
7.2.1. 3621 Sayılı Kıyı Kanunu ve Uygulaması	329
7.2.2. Kamusal Niteliğini Yitiren Kıyıları.....	336
7.3. Orman Alanları.....	344
7.3.1. 6831 Sayılı Orman Kanunu ve Uygulaması	345
7.3.2. Örneklerle Orman Vasfını Kaybeden Alanlar	351
BİTİRİRKEN	361
KAYNAKÇA.....	367

- Akar, Z., Kamulaştırma ve Kamulaştırmaz El Atma Davaları Cilt-II, B.2, Ankara 2007
- Akbal, O., Tarlabası Tartışması, Cumhuriyet, 16 Ekim 1986
- Akkar M., Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye, Planlama, 2006/2, 29-38
- Alada, A., "Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Üzerine Notlar," İktisat Dergisi, s.17-21, 2004
- Alada, A., "Türkiye'de Yerel Yönetimleri 'Özerklik Meselesi' Üzerinden Yeniden Düşünmek," Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi , cilt.17, s.5-44, 2008
- Alkışer Y., Yürekli H., Türkiye'de "Devlet Konutu"nun Dünü, Bugünü, Yarını, İtü Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım Cilt:3, Sı:1, Mart 2004, 63-74
- Andersen H. S., 1999. The National Context For Housing Renewal, eds: Andersen H. S. and Leather P., Housing Renewal In Europe, The Policy Press, Great Britain, 17-24
- Arpad B., Plan Kafamın İçinde, Cumhuriyet, 10 Mart 1987
- Arseven C. E., Şehircilik, Devlet Basımevi, Ankara, 1937
- Aslan, S. B. 2015, 6831 Sayılı Orman Kanununun 2'nci Maddesinin (B) Bendi Gereği Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Taşınmazların Durumu, Ombudsman Akademik Dergisi, Yıl: 2 Sayı: 3 Tarih: Temmuz-Aralık 2015,173-188
- Azrak, A. Ü., "İptal Davalarının Objektif Niteliği", Hukuk Kurultayı, C: 1 Ankara, 12/16 Ocak 2000, 331-347
- Azrak, A. Ü., "Kamu Yararı" Kavramı ve Planlama, TBMMO Mimarlar Odası, Ulusal Fiziki Planlama Seminerleri, Ankara 18-19 Ocak 2002
- Bilke E., Kentsel Dönüşüm Kapsamında Afet Riski Altındaki Alanların Tespit ve Yargısal Denetimi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019
- Boysan A., Boysan B., İki Nesil Bir Şehir, Doğan Kitap, İstanbul 2012
- Böke, V. Kamulaştırmaz El Atma Davaları, Ankara 2005
- Canbazoğlu K., Ayaydın D., 2011 a. İmar Planlarının Yargısal Denetimi – I, TBB Dergisi 2011 (93), 239-281
- Canbazoğlu K., Ayaydın D., 2011 b. İmar Planlarının Yargısal Denetimi – II, TBB Dergisi 2011 (94), 295-328
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. Public Space, New York: Cambridge University Press, 1995

- Ceyhan M., İstanbul'da Tarihi Çevre Koruma Ve Basın: "Cumhuriyet Gazetesi Üzerinden Bir Deneme", İTÜ Fen Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Tarihi Programı Yüksek Lisans Tezi, 2006
- Cin, H., H., Osmanlı Devletinde Kıyıların Hukuki Rejimi, Seha L. Meray'a Armağan, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1981, s. 85-90 Ankara.
- Coşgun, N., Aydın, E.Ö., Uzungüngör, F., "Konut Sunumunda Lojman Modelinin Türkiye'deki Gelişimi", Mimarlık, Mimarlar Odası Yayınları, 358, 2011, 56-60
- Çabri S., Kamulaştırmaz El Atma Kavramının Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 15.12.2010 Tarihli Kararı Doğrultusunda Tanımlanması *EÜHFD*, C. XV, S. 1-2 (2011) 77-104
- Deniz Ö., "Türkiye'de Devletçilik Döneminde Sosyal Politikaların Gelişimi, (1930-1940)", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yaz 2012, Cilt: 5 Sayı: 22, 246-269
- Duran, L., Kamusal Malların Ölçütü, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Yıl: 1984, Cilt: 5, Sayı: 1-3, 35-48
- Düğer S., İdareler Arası Taşınmaz Mal Tahsisi, *HKÜHFD*, 2021; 11(22): 139-154
- Ekiz, C., Somel A., "Türkiye'de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi", A.Ü. SBF-GETA Tartışma Metinleri, No.81, Ocak 2005
- Erdoğan S., Ergen C., 3194 Sayılı İmar Kanununun 18. Maddesi Uygulamalarının Yasal Dayanakları Yönünden İncelenmesi, *Mevzuat Dergisi*, Y: 8, Sa: 93, 2005, <https://www.mevzuatdergisi.com/2005/09a/03.htm>
- Ergin O. N., Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı" İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1936
- Ersoy M., Kentsel Planlama Kuramları, İmge Kitabevi, Ankara 2012
- Ersoy M., Kentsel Planlama Kuramları, İmge Kitabevi, Ankara 2016
- Ersoy M., Keskinok Ç., Mekan Planlama ve Yargı Denetimi, Yargı Yayınevi, Ankara, 2000
- Gemalmaz H. B., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Mülkiyet Hakkının Sınırlanmasında "Adil Denge" İlkesi, *İÜHFM C. LXIX, S.1-2*, 2011649-674
- Giritli İ., Bilgen P., Akgüner T., Berk K., İdare Hukuku, Altıncı Basımdan Yedinci Tıpkı Basım, Der Yay., İstanbul 2015
- Giritlioğlu P.,P., Planlama Perspektifinden Orman Sınırı Dışına Çıkarılan Alanlar Sorunu: İstanbul Örneği, *Planlama 2020*;30(2):198-220
- Giritlioğlu P., P., Invasive Urbanization And It's Environmental Impacts: İstanbul Case, Understanding Environmental Policy After Covid-19 (eds: Ömer Uğur, Emre Cengiz), Peter Lang Pub., ISBN 978-3-631-86112-7 (Print) E-ISBN 978-3-631-86797-6 (E-PDF) E-ISBN 978-3-631-86798-3 (EPUB), 2021, 201-222
- Giritlioğlu P. P., Mega Projeler Planlamaya Nasıl Meydan Okurlar? İstanbul Kanalı Üzerinden Bir Değerlendirme, Kanal İstanbul Projesindeki Türkiye, Bağlam Yayınları, 2023, İstanbul, 17-55
- GÖKDAĞ R., Park Otel Olayı, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992, İstanbul,
- Göven Y., Kamulaştırma İşlemlerinde "Kamu Yararı" Dumlupınar Üniv. Sosyal Bilimler Der. S: 1, Ocak 1999, 247-262
- Gözübüyük Ş., Tan T., İdare Hukuku, C: 1, Genel Esaslar, Turhan Kitabevi, Ankara 1998

- Gözübüyük; Turgut Tan, İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010
- Gül İ., Danıştay Kararlarında “Kamu Yararı” Kavramı 542 Ankara Barosu Dergisi 2014/2, 533-550
- Gülan A., Türk İmar Hukukunda Hamur Kuralı Uygulaması, İstanbul 2000, Basılmamış Doçentlik Çalışması.
- Gülseven Ç., Z., Yenileme Alanlarında Kentsel Dönüşüme Uygulanabilecek Temel İlkeler Dair Bir Değerlendirme, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, 19: 79–101
- Habermas, Jürgen, Kamusalığın Yapısal Dönüşümü, Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000
- Hasgür, İ., Türk ve Alman Kamulaştırma Hukukunda Kamu Yararı, DEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997, İzmir.
- Hayta; M. A., Kamulaştırma ve Kamulaştırmaz El koyma Davaları, B.2, Ankara 2014
- Jacobs J., Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, Metis Yay., İstanbul 2015
- Hisaroğlu, M., “Karaköy’de Yıkılan Ne?” Gazete Manifesto, 4 Şubat 2012
- Hobbes, T., “Leviathan’dan Seçme Parçalar”, çeviri: Semih Lim, Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar - Yeni Çağ-, Der. Mete Tunçay, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002
- Kaderli L., Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi, TÜBA-KED 12/2014, 29-41
- Kalabalık, H., İmar Hukuku Dersleri, Ankara, 2009
- Kahraman T., İstisna Mekan - Hukukun Eşiğindeki Kent, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2021
- Kahraman T., Adaleti Beklerken: Deprem Siyaset Kent, Çavdar Yay., 2023
- Kaplan G., İdari Yargıda Ehliyet Ve Husumet Sorunu Üzerine Düşünceler Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 2008/2, 2008, s. 23-54
- Kaşıkar S., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesi Çerçevesinde Medeni Hak ve Yükümlülük Kavramı Türkiye Adalet Akademi Dergisi, C: 2 Sa: 4, 234-290
- Kejanlı T., Akın C. T., Yılmaz A., Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com ISSN:1304-0278 Kış -2007 C.6 S.19 (179-196)
- Keleş R., Kent Bilim Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara 1980
- Keleş R., Atatürk Orman Çiftliği ve Kaçak Saray, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Dosya 34: Atatürk Orman Çiftliği, 2015/1, 20-25
- Keleş R., Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara 2016
- Keleş R., Mengi A., Kent Hukuku, İmge Kitabevi, Ankara, 2017
- Kılıç A., Akın O., Koç E., Kıyı Alanlarına Yönelik Yasal Ve Yönetmelik Çerçevenin Planlama Yansımaları: Yasalar, Kurumlar Ve Parçalanmış Kıyı Mekanı, 8. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu 7-8-9 Kasım 2014, 435-454
- Koçak H., İmar Uygulamasında Düzenleme Ortaklık Payı, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı 11-15 Mayıs 2009, Ankara
- Köroğlu Ö., Kamulaştırma, Ankara 1995
- Kuntalp, E., Deniz Kıyılarının Hukuksal Düzeni, Maya Matbaacılık, 1981, Ankara

- Kutlu G. M., Kamulaştırma Hukuku, Seçkin Kitabevi, Ankara 2009
- Marx, K., Engels, F., Komünist Parti Manifestosu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007
- Odabaş, U., K., Tarihsel Süreçte Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü ve Habermas Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Ekim 2018 22 (Özel Sayı): 2051-2066
- Olgun B. H., Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in Kamusal Alan Yaklaşımları, Sosyolojik Düşün Dergisi, Yıl: 2017, Cilt 2, Sayı 1, 45 - 54
- Onar S. S., İdare Hukukunun Umumi Esasları, C.I ve III, Ankara 1966
- Ovalıoğlu S., Danıştay Kararları Işığında Üstün Kamu Yararı, Memleket Siyaset Yönetim (MSY), Cilt 10, Sayı 24, Temmuz 2015, s. 12
- Özakbaşı D., 1950 Yılı Sonrası İstanbul'da Konut Alanlarının Oluşumu ve Sorunları, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Haziran 2015, Yıl 8, Sayı XXII, 415-448.
- Özlüer I. Ö., Sit Kararının Yargısal Denetiminde Başlıca Konular ve Sorunlar, Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, 70 (2) 2021: 429-474
- Özdemir D., Aydın D., Fikirtepe'de 'Piyasanın Görünmez Eli'ne Kamu Sektörünün Görünür Müdahalesi, Mimarlık Dergisi, 389, Mayıs-Haziran 2016, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=403&RecID=3920>
- Özden P.P., Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Mevzuatına Eleştirel Bir Bakış, Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama içinde, (der: D., Özdemir), Nobel Yayınevi, Eylül 2010, 194-224
- Özden P. P., Kentsel Yenileme, İmge Kitabevi, Ankara, 2008
- Özden P.P., Kentsel Yenileme,, 2. Bsk. İmge Kitabevi, Ankara 2016
- Rawls, J., Siyasal Liberalizm (1. b.). (M. Borovalı, M. Özbek, Dü. & M. F. Bilgin, Çev.) İstanbul, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Sarıbay, Al i Yaşar, Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi ve Sivil İtiraz, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000
- Sennett, Richard, Kamusal İnsanın Çöküşü, (Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013
- Smith N., Williams P., Kentin Mutenalaştırılması, Yordam Kitap, İstanbul, 2015
- Şener, H., ve Yıldız, D., Düünden Bugüne Koşuyolu. Mimarlık, TMMOB Mimarlar Odası, S: 291, 2000, 26-37.
- Serbestoğlu İ., Açıık T., Osmanlı Devleti'nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümayün Mektebi, Akademik Bakış, Cilt 6, Sayı 12, Yaz 2013, 157-172
- Sönmez M., Kentsel Dönüşüm Hukuku, Vedat Kitapçılık, 2019
- Tekeli, İ. Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, Ankara, 2000
- Tekeli, İ. Türkiye'de Kent Planlama Düşüncesinin Gelişimi, Mimar Yunus Aran Anısına Konuşmalar Dizisi, 22. Konferansı, MSGSÜ, İstanbul 2005
- Tekeli İ., Göç ve Ötesi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2011
- Tekinbaş B. B., Yargı Kararlarında Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara 2008

- Tekinsoy M., A., İmar Planlarının Hukuksal Niteliği, İmar Planı İptalinin Bu Plana Dayanılarak Verilmiş Ruhsatlar zindeki Etkisi, Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 66, Sa: 2, Bahar 2008, 46-56
- Türk S.M., 20. Yüzyıl Kent Kuramları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Vol/Cilt:2, No/Sayı:3, 2015, 41-59
- Uğurlar, A., Türkiye’de Kiralık Konut: Ankara Örneğinde Talep ve Kullanım Özellikleri, Gazi Üniv., Doktora Tezi, Ankara, Ekim 2013
- Ünal Y., Türk Şehir Planlama Hukuku, Yetkin Yay. Ankara, 2003
- Ünal Y., Türk Şehir Planlama Hukukunun Dünü-Bugünü. 1985-2015, Legal Yay., İstanbul, 2015
- Ünver M., Suri L., Kentsel Dönüşümün Fikirtepe’ye Yansıması, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi, 2020, Cilt 02, No 02, s. 11-23
- Von Hirsch, A. & Shearing, C. 2001. Exclusion from Public Space’. In: Von Hirsch, A., Garland, D. & Wakefield, A. Eds. Ethical Perspectives in Situational Crime Prevention. Oxford: Hart Pub, 77-96.
- Yaşar, H. N., İmar Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul 2008
- Yavuz F., Ankara’nın İmarı ve Şehirciliğimiz, Ankara Ün. Siyasal Bilgiler Fak., Ankara, 1952
- Yavuz F., Şehirciliğimiz Hakkında Mukayeseli Raporlar, Ankara Ün. Siyasal Bilgiler Fak., Ankara, 1956
- Yavuz F., Keleş R., Geray C., Şehircilik; Sorunlar, Uygulama ve Politika, 2. Bsk., Ankara Ün. Siyasal Bilgiler Fak., Ankara, 1978
- Yayla, Y., Şehir Planlamasının Başlıca Hukuki Meseleleri ve İstanbul Örneği, İstanbul Üniversitesi Yay. No: 2098, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1975
- Yılmaz , M., İmar Kanunu’nun 18. Maddesi Çerçevesinde Düzenleme Ortaklık Payı Kavramı ve Uygulamaları, *MÜHF – HAD*, C. 16, S. 3-4, 2009, 37-83
- Yılmaz C., Mecidiyeköy Likör Fabrikası, <https://istanbultarihi.ist/213-mecidiyekoy-likor-fabrikasi> (erişim tarihi: 17.04.2023)
- Yörük E. S., 2021, Sosyal Devlet Anlayışı Ve Türkiye’deki Gelişimi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2021 / 6 (11) / 166-179
- Yücel Ö., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Göre Kamulaştırmamız El Atma, Prof. Dr. Tunçer Karamustafaoğlu’na Armağan, Adalet Yayınevi, Ankara 2010, 849-908
- (Ed: Yüksel A.), Haydarpaşa Kitabı, kitapyurdu.com, 2021

Teknik Raporlar

- Gökkafes İnşaatının Şisli Belediyesine Devri ve Bununla İlgili Gelişmeler Hakkında Dosya 18 Şubat 1999, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.
- Özler Ş, Tarihi ve Doğal Çevrenin Korunması Davalarında Bilirkişi Raporları, Gökkafes Park Otel Taşkılla, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Arşiviniz İçin Dizisi, 2000, İstanbul.

Elektronik kaynaklar

AKM müdüründen skandal talimat: 'Polis gereğini yapsın', http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cevre/926013/AKM_mudurunden_skandal_talimat__Polis_gereğini_yapsın_.html (erişim tarihi: 15.08.2018)

AKM'yi çatlasanız da patlasanız da yıktık, <https://www.aksam.com.tr/siyaset/akmyi-catlasaniz-da-patlasaniz-da-yiktik/haber-722105> (erişim tarihi: 15.08.2018)

Anayasa Mahkemesi, Danıştay Ve Asliye Hukuk Mahkemesi'nin Ardından, İdare Mahkemesi De Ankara Mimarlar Odası'nı Haksız Buldu, <http://www.milliyet.com.tr/anayasa-mahkemesi-danistay-ve-asliye-ankara-yerelhaber-1078941/> 24.11.2015, (erişim tarihi: 01.09.2018)

Ankara'da Rant Odaklı Zihniyet Kentimizin Tarihini Yok Etmeye Devam Ediyor! TMMOB Şehir Plancıları Odası Basın Açıklaması, http://www.spo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=7475

Atatürk Kültür Merkezi'nin 70 Yıllık Tarihi, <https://www.kulturservisi.com/p/ataturk-kultur-merkezinin-70-yillik-tarihi/> (erişim tarihi: 15.08.2018)

Atatürk Kültür Merkezi Yıkılıyor, Yeni Opera Binası Geliyor, <https://www.haberturk.com/ataturk-kultur-merkezi-akm-yikiliyor-yerine-yeni-opera-binasi-geliyor-1698006> (erişim tarihi: 15.08.2018)

Atatürk'ün çiftlik evi olarak bilinen tarihi Marmara Köşkü yıkıldı <http://www.diken.com.tr/ataturkun-ciftlik-evi-olarak-bilinen-tarihi-marmara-kosku-yikildi/> (erişim tarihi: 19.08.2018)

Atatürk'ün tarihi Marmara Köşkü yıkıldı, <https://odatv.com/ataturkun-tarihi-marmara-kosku-yikildi-1805161200.html> (erişim tarihi: 19.08.2018)

İnce E., Kentin Direnişi: Park Otel'in 17 Katı Yıkıldı, <https://m.bianet.org/bianet/kent/161151-kentin-direnisi-park-otel-in-17-kati-yikildi>

Çelik M. S., Mülkiyet Hakkı Ve Kamulaştırma Türk İdari Yargı Uygulamasının Mülkiyet Hakkı ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında İrdelenmesi, https://www.researchgate.net/publication/276842137_Orman_sinirlari_icinde_tapu_iptali_kararlarinin_mulkiyet_hak_kini_ihlal_etmesi_sorunu/fulltext/55da818208ae9d659491f22a/276842137_Orman_sinirlari_icinde_tapu_iptali_kararlarinin_mulkiyet_hak_kini_ihlal_etmesi_sorunu.pdf?origin=publication_detail (erişim tarihi: 01.12.2018)

Fotoğraflarla Düünden Bugüne AKM, (hazırlayan: Selin Girit) [https://www.bbc.com/\),turkce/haberler/2015/03/150326_akm_tarih](https://www.bbc.com/),turkce/haberler/2015/03/150326_akm_tarih) (erişim tarih: 15.08.2018)

İller Bankası Yıkım Kararı Davalılık, <http://www.arkitera.com/haber/24688/iller-bankasi-yikim-karari-davalik> (erişim tarihi: 16.08.2018)

İller Bankasının Yıkımını Durdurun, <http://www.arkitera.com/haber/28940/basin-aciklamasi-iller-bankasi-nin-yikimini-durdurun> (erişim tarihi: 16.08.2018)

İmparatorluğun Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine, <http://www.sehirdusunce.com/shrkitap.aspx?SKID=13> (erişim tarihi: 15.08.2018)

Karabağ, E., Kamulaştırmaz El Koyma Davaları ve Yargıtay İçtihatları, www.yargitay.gov.tr (erişim tarihi:08.12.2018)

Kartal S., Kamulaştırmaz El Atma Davaları Yargı Kararları ve Hukuki Sorunlar, <http://www.sedatkartal.av.tr/wp-content/uploads/2015/12/kamulastirma.pdf> (erişim tarihi: 08.12.2018)

- Maltepe Havagazı Fabrikası, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, [http://www.arkitera.com/haber/26731/havagazi-fabrikasinin-alan-tescili-kaldirildi-\(erisim-tarihi:16.08.2018\)](http://www.arkitera.com/haber/26731/havagazi-fabrikasinin-alan-tescili-kaldirildi-(erisim-tarihi:16.08.2018))
- Mimarlardan İller Bankası Yıkımına Dava, [http://www.arkitera.com/haber/23558/mimarlardan-iller-bankasi-yikimina-dava-\(erisim-tarihi:10.06.2018\)](http://www.arkitera.com/haber/23558/mimarlardan-iller-bankasi-yikimina-dava-(erisim-tarihi:10.06.2018))
- Miras ve Emanet, <http://aocarastirmalari.arch.metu.edu.tr/miras-ve-emanet/>
- Yargı, Atatürk Orman Çiftliği'nde 'talan'a izin verdi!, Yeşil Gazete, <https://yesilgazete.org/blog/2017/07/13/yargi-ataturk-orman-ciftliginde-talana-izin-verdi/>, 13.07.2017 (erişim tarihi: 01.09.2018)
- Muhcu E., Söyleşi: İstanbul'un En büyük Tartışması, İki Uzman Yeni AKM'yi Yorumladı, Hürriyet Kelebek 11.11.2017
- Muhcu E., Söyleşi: Mimarlar Odası'ndan Yeni AKM'ye tepki, www.milliyet.com.tr, 08.11.2017
- Öztürk E., Piyango Onlara Vurdu, 20.10.2010, Gazete Vatan, [https://www.gazetevatan.com/gundem/piyango-onlara-vurdu-335582-\(erisim-tarihi18.12.2022\)](https://www.gazetevatan.com/gundem/piyango-onlara-vurdu-335582-(erisim-tarihi18.12.2022))
- SİT Alanlarını Talana Açan İlke Kararlarına Dava Açıldı, <https://www.evrensel.net/haber/313357/sit-alanlarini-talana-acan-ilke-kararlarina-dava-acildi>, 24.03.2017 (erişim tarihi: 01.09.2018)
- Suoğlu R., Geçmişin Modern Mimarlığı - 7: Koşuyolu, <http://v3.arkitera.com/h55850-gecmisin-modern-mimarligi---7-kosuyolu.html> (erişim tarihi: 27.08.2018)
- Tuncer E., Sosyal Bilimlerde Dönüşümler ve Kent Planlama <http://www.planlama.org/index.php/arastirmalar/makaleler/51-sosyal-bilimlerde-doenuemler-ve-kent-planlama>, 2013 (erişim tarihi: 15.08.2018)
- Türkiye Orman Varlığı Raporu, 2021, <https://www.ogm.gov.tr/tr/ormanlarimiz-sitesi/TurkiyeOrmanVarligi/Yayinlar/2020%20T%C3%BCrkiye%20Orman%20Varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf>
- Türkiye Ormanlığı 2022, Türkiye'de Ormansızlaşma ve Orman Bozulması, (ed: Erdoğan Atmış), TOD Yayın No: 57, Ankara 2022

Diğer Kaynaklar

- Dönemin Topograf ve Haritacılarına Dair, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2002 [http://csb.gov.tr/fikirtepe-planlari-onaylandi-bakanlik-faaliyetleri-653-\(erisim-tarihi18.12.2022\)](http://csb.gov.tr/fikirtepe-planlari-onaylandi-bakanlik-faaliyetleri-653-(erisim-tarihi18.12.2022))
- ŞPO: Fikirtepe Projesi "Fikirsizlik"tir, 21.01.2011, <https://www.tmmob.org.tr/icerik/spo-fikirtepe-projesi-fikirsizlikdir>
- http://www.radikal.com.tr/kultur/gozler_galataya_cevrildi-686577
- <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/ozellestirmeden-galataport-aciklamasi,zG02RcrGI0KebPUzoK6UQw>
- http://www.radikal.com.tr/ekonomi/ozellestirmede_duraklama_yili-805401
- <https://www.spo.org.tr/detay.php?sube=0&tip=3&kod=11658>

KIBRIS'TAN URFA'YA
RATİP AKDENİZ
(1911-1985)
-Bir Öğretmenin Hikâyesi-

Yüksel Yıldırım

Kıbrıs'tan Urfa'ya Ratip Akdeniz (1911-1985) -Bir Öğretmenin Hikâyesi-

Yüksel Yıldırım

Yayın No.: 1460
ISBN: 978-625-398-265-2
E-ISBN: 978-625-398-264-5
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

NOBEL BİLİMSEL ESERLER bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülâyim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldırım, Yüksel.

Kıbrıs'tan Urfa'ya Ratip Akdeniz (1911-1985) -Bir Öğretmenin Hikâyesi- / Yüksel Yıldırım

1. Basım, VIII + 176 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-398-265-2

E-ISBN: 978-625-398-264-5

1. Ratip Akdeniz 2. Kıbrıs 3. Türkiye 4. Ankara 5. Urfa

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

BeYTEPE Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ..... V

GİRİŞ 1

Birinci Bölüm

RATİP AKDENİZ'İN HAYATI..... 5

1.1. Akdeniz'in Kıbrıs Yılları 5

1.2. Akdeniz'in Türkiye'deki Yaşamı..... 10

İkinci Bölüm

RATİP AKDENİZ'İN FAALİYETLERİ19

2.1. Dil Kursu Çalışmaları..... 19

2.1.1. Urfa'nın Sosyokültürel Yaşamında İngilizce Kursları 20

2.2. Akdeniz'in Tören ve Anma Programı Faaliyetleri..... 25

2.2.1. Millî Bilincin Oluşmasında Türk Dili Konferansları 26

2.2.2. Akdeniz'in 23 Nisan Bayramlarındaki Faaliyetleri 34

2.2.3. Cumhuriyet Bayramı Çalışmaları 43

2.2.4. 30 Ağustos Zafer Bayramı Hakkındaki Yazıları 45

2.2.5. Montrö ve Lozan'ın Yıl Dönümü Konferans ve Yazıları ... 48

2.2.6. Akdeniz'in Anma Programı Faaliyetleri 53

2.2.7. 11 Nisan Urfa'nın Kurtuluşu Hakkındaki Yazıları 59

Üçüncü Bölüm

RATİP AKDENİZ'İN DİĞER ÇALIŞMALARI65

3.1. Akdeniz'in Gazete Yazıları 65

3.2. İngilizce Çevirileri 69

3.2.1. İskender ve Diyojen.....	70
3.2.2. Cengizhan'ın Kuşu.....	71
3.2.3. Sonu Gelmeyen Masal.....	74
3.2.4. Adalet Çanı.....	75
3.2.5. Sokrat ve Evi.....	78
3.2.6. Hermann Göring.....	81
3.2.7. Kral ve Üç Oğlu.....	85
3.2.8. Sir Walter Raleigh.....	87
3.2.9. İnsandan Daha Duygulu.....	90
3.3. Ratip Akdeniz'in Şiirleri.....	92
3.3.1. Kıbrıs'ta Yazmış Olduğu Şiirleri.....	93
3.3.2. Türkiye'de Yazmış Olduğu Şiirleri.....	115
3.4. Fotoğraflar ile Ratip Akdeniz.....	131
SONUÇ.....	155
KAYNAKLAR.....	159
EKLER.....	165
EK 1. Urfa Lisesi Öğrencilerine Yardımda Bulunanların Listesi.....	165
EK 2. Gül Bozkurt'un Kitabın Yazarına Mektubu.....	167
EK 3. Gül Bozkurt'un Kitabın Yazarına Mektubu.....	168
EK 4. Ratip Akdeniz'in Kızları ile Röportaj Hatırası.....	169
DİZİN.....	171
ÖZ GEÇMİŞ.....	175

KAYNAKLAR

1. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 490.01/ 1170.111.1.

BCA, 490.01/ 978.793.1

BCA, 490.01/ 973.768.5.

BCA,490.01/1059.1068.1.

BCA,490. 01/ 844. 340.1.

BCA,490.01/ 1062.1079.1.

BCA, 490.01/ 973.768.5.

BCA, 490. 01/ 1432.735.1.

BCA. MGM. 30-10-0-0/ 204 -393-31-1.2., (3 Aralık 1922).

BCA. MGM. 30-10-0-0/ 218-472-22.1., (21 Aralık 1922).

BCA. MGM. 30-10-0-0/ 218-472-37.1., (6 Şubat 1923).

BCA,490.01/1059.1068.1, 18 Mart 1946.

BCA,490.01/1059.1068.1, 3 Mart 1946.

BCA, 490.01/ 978.793.1., 21 Nisan 1937.

BCA. 30-18-1-1 /KDB (1920- 1928), 17- 88- 2., 23 Ocak 1926.

BCA. 30-18-1-1 /KDB (1920-1928),. 12.62.13/ 233-8., 14 Aralık 1924.

BCA. 30-18-1-1 /KDB (1920-1928),. 12.75.6., 8 Şubat 1925.

BCA, 490.01/ 973.768.5, 25 Aralık 1935.

BCA, 490.01/ 1170.111.1, 3 Ekim 1936.

2. Resmî Belgeler

Halkevlerinin 1935 Faaliyet Raporları Hulasası, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.

Cerde-i Resmiye.

TBMM Zabıt Ceridesi

Kıbrıs'tan Urfa'ya Ratip Akdeniz (1911-1985)

Resmî Gazete

Millî Eğitim Bakanlığı, Özlük İşleri Genel Müdürlüğü, 14 Ekim 1969.

Urfa Halkevi'nin Bir Yıllık İş Sayımı 23.02.1935 - 23.02.1936, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1936.

3. Süreli Yayınlar

Akgün

Birlik

Işık

Muhit

Söz

Urfa

Urfa'da Millî Gazete

Yenilik

Yeni Işık

4. Kitap ve Makale

Akalın, Şükrü Haluk, "Yetmiş Beş Yılda Türk Dil Kurumu", *Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: XCIV. Sayı: 667. 2007:

Akdeniz, Ratip, Şiirler, Ankara, 1983.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1982.

Aydın, Mehmet Korkud, "Millî Gün Kutlamalarına Bir Örnek Olarak Lozan Günü Kutlamaları (24 Temmuz 1931)", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(49) 2020: 54- 75.

Baltacıoğlu, İsmayil Hakkı, *Halkın Evi*, Ankara: Ulus Basımevi, 1950.

Çapa, Mesut, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Kıbrıs'ta Eğitim Teşkilatı: Kıbrıs Şehbenderi Asaf Bey'in Raporu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXI (1), 2016: 99- 114.

Çeçen, Anıl, *Halkevleri*, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2000.

Demircan, Aynur, *Tanzimat'an Cumhuriyet'e Aydınlık Bir Yüz: Abdülhak Hamit Tahran*, Master Tezi, Bilkent Üniv. Ankara, 2003.

Doğramacı, İhsan, "Atatürk ve Eğitim", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.1, S.3, Ankara, 1985.

- Durmuş, Mithat, “Şiirsel Tavrın Öncülüğünde İnsanı Yeniden Düşünmek: Namık Kemal ve Hürriyet Kasidesi, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 3(1) 2014:
- Ergün, Mustafa, Atatürk Devri Türk Devrimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1982.
- Ertan, Temuçin Faik, “Lozan Görüşmeleri Sırasında Türk Heyeti ile TBMM Hükümeti Arasındaki İlişkiler”, *ATAM Dergisi*, 6/18 (1990): 615-626.
- Eser, Gülşah, “Cumhuriyet Döneminde Türkçe’nin Eğitimi ve Öğretimi: Urfa Halkevi Örneği”, *International Journal of Languages Education and Teaching*, 2015, Germany, 1176- 1184.
- Eser, Gülşah, “Lozan Barışı’nın Onuncu Yıldönümünün Ulusal Basına Yansımaları”, *Tarafların Bakışıyla Lozan Uluslararası Senpozyumu*, İstanbul, 2015: 248- 257.
- Göngör, Erol, Dünden Bugünden Tarih- Kültür ve Milliyetçilik, Ötüken Yay., İstanbul, 2007.
- Günay, Necla, *Gazi Terbiye Enstitü’nden Gazi Üniversitesi’ne*, Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 2017.
- İlyas, Ahmet, “Yerel Basına Göre 1935-1950 Yılları Arasında Urfa’da Mahalli ve Milli Bayram Kutlamaları”, *Bingöl Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16) 2018: 201- 215.
- İnan, Abdülkadir, "Türk Dil Kurumu'nun Kuruluşu Üzerine", *Türk Dili*, 6 (69), Haziran 1957.
- İnönü, İsmet, *İstiklal Savaşı ve Lozan*, Ankara: ATAM Yay., 1993.
- Karal, Enver Ziya, “Atatürk İlkelerinin Biçimlendirdiği Eğitim”, Atatürk ve Eğitim, (Yay. Haz. Nizamettin Koç), TED Yayınları, Ankara, 1981.
- Keser, Ulvi, “Kıbrıs’ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar,” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(12) 2006: 105-106.
- Kodal, Tahir, “Lozan Barış Antlaşması ve Türk Kamuoyu”, *ATAM Dergisi*, 22 (64-65-66) (2006): 215- 244.
- Köknal, Özcan, “Atatürkçü Çizgide Gençliğin Eğitimi”, Atatürk ve Eğitim, (Yay. Haz. Nizamettin Koç), TED Yayınları, Ankara, 1981.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2017.
- Meray, Seha L. – Olcay, Osman, Montrö Boğazlar Konferansı: Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.
- Nur, Rıza, *Lozan Hatıraları*, İstanbul: Boğaziçi Yay., 2019.

- Özçelik, İsmail, *Millî Mücadelede Güney Cephesi (Urfa): 30 Ekim 1918- 11 Temmuz 1920*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1992.
- Özdemir, Coşkun, *Urfa'dan Harvard'a*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.
- Özdemir, M. Çağatay – Bastık, Harun, “Orta Muallim Mektebi'nden Gazi Terbiye Enstitüsü'ne”, *Öğretmen Eğitimi ve Öğretim Dergisi*, 1(1) 2020: 1-13.
- Özgen, Yüksel – Üzen, İsmet, *Bir Milletın Atasına Vedası*, ATAM Yayınları, Ankara, 2022.
- Öztürk, Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Sayılır, Burhan, “30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz ile İlgili Bazı Bilgiler”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 12(16) 2004: 89- 114.
- Şimşir, Bilal, *Atatürk'ün Hastalığı*, TTK Basımevi, Ankara, 1989.
- Şimşir, Bilal, *Lozan Telgrafları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.
- Toksoy, Nurcan, *Halkevleri Bir Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınları, Ankara, 2007.
- Türkgeldi, Ali, *Moudros ve Mudanya Mütakerelerinin Tarihi*, Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay., 1948.
- Üçüncü, Uğur, “Cenaze Merasimi Sırasında Türkiye'de Yapılan Matem Törenleri,” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIII/1, 2013: 79-103.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, *Ruşen Eşref Ünaydın'ın Bütün Eserleri*, Hatıralar III. Haz.: Necat Birinci, Nuri Sağlam, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 2002.
- Yıldırım, Muhittin, *Yaygın Eğitim ve Halk Eğitimi Merkezleri*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2009.
- Yıldırım, Yüksel, “10 Kasım 1938: Büyük Kaybın Urfa İline Yansıması”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (36) 2018: 163-192.
- Yıldırım, Yüksel, “Geleneksel Eğitim Sürecinde Urfa'da Çağdaş Bir Öğretmen: İhsan Özdemir (1926-1956)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 61, Güz 2017, 437-466.
- Yıldırım, Yüksel, “Urfa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.9, Sayı 45, Ağustos 2016: 319-332.

Yıldırım, Yüksel, *1930-1940 Yıllarında Urfa'da Fotoğraflarla 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramları*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara, 2020.

Yıldırım, Yüksel, Namık Kemal'in Edebi Eserlerinde Tarih Anlayışı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt.9, Sayı.46, Ekim 2016: 265-271.

Yıldırım, Yüksel, Urfa Halkevi (1934-1951), Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2016.

Yüksel, Dilet Yiğit, "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(18) 2009: 161- 184.

Zorlutuna, Halide Nusret, Aşk ve Zafer, Timaş Yay., İstanbul, 2011.

Zorlutuna, Halide Nusret, Benim Küçük Dostlarım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

5. Sözlü Tarih Görüşmeleri

Gül Bozkurt: 1940 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihi, 25 Nisan 2017; 11 Haziran 2017; 6 Ağustos 2017; 18 Ekim 2017; 31 Aralık 2017; 1 Ocak 2018; 15 Nisan 2020, 30 Aralık 2022.

Gönül Akbay: 1936 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihi, 31 Aralık 2017; 1 Ocak 2017.

Naci İpek: 1930 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihi, 21 Eylül 2015; 1 Aralık 2016.

Prof. Dr. Coşkun Özdemir: 1929 Urfa Doğumlu, Görüşme Tarihi, 16 Ağustos 2017.

KİMLİK VE DIŞ POLİTİKA

İşgalden Günümeze Irak'ta Şiilik

Dr. Ali Semin

KİMLİK VE DIŞ POLİTİKA: İŞGALDEN GÜNÜMÜZE İRAK'TA ŞİLİK

Dr. Ali Semin

Yayın No.: 1727
ISBN: 978-625-398-764-0
E-ISBN: 978-625-398-765-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Semin, Ali.

Kimlik ve Dış Politika: İşgalden Günümüze Irak'ta Şilik / Ali Semin

1. Basım, XIV + 278 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-764-0

E-ISBN: 978-625-398-765-7

1. Irak 2. Orta Doğu 3. Türkiye

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

IRAK'TA SİYASAL SİSTEMİN KİMLİK EKSENLİ DÖNÜŞÜMÜ	13
1.1. Irak'ta Siyasal Sistemin Kimlik Eksenli Dönüşümü ve Konstrüktivist Bir Bakış	13
1.1.1. Konstrüktivizm (Sosyal İnşacı Yaklaşım)	15
1.1.2. Konstrüktivizm Kuramının Oluşumu	18
1.1.3. Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm	25
1.2. Konstrüktivist Analiz Düzeyinde Bir Birim Olarak Kimlik	31
1.3. Dış Politika Analizinde Kimlik Değişkeni ve Orta Doğu'nun Dinamikleri	38
1.4. Irak'ta Kimlik İnşa Süreci ve Dış Politika	41
1.4.1. Irak'ın Dinî ve Demografik Yapısı	43
1.5. İran-İrak İlişkilerinde Kimlik/Mezhep Faktörü	44
1.6. Çekilme Sonrası Irak'ın Sosyopolitik Durumu	50

İkinci Bölüm

TARİHSEL ARKA PLAN: ŞİİLİĞİN DOĞUŞU	51
2.1. Siyasal Güç Unsuru Olarak Şiiliğin Ortaya Çıkışı	62
2.2. Şiiliğin Ortaya Çıkışıyla İlgili Farklı Görüşler	64
2.3. Şiiliği Şekillendiren Teorilerin Ortaya Çıkışı	73
2.3.1. İmamet Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Şiiliğin Siyasallaşması	73
2.3.2. On İki İmam Teorisi ve Şiilik	85
2.3.2.1. Kayıp İmam Teorisi	90

2.3.2. Velayet-i Fakih Teorisi.....	97
2.3.2.1. Velayet-i Fakih Teorisinin Şii Siyasetine Etkisi.....	111
2.3.3. Şiiliğin Irak Siyasetine Etkisi	116

Üçüncü Bölüm

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE IRAK'IN KURULUŞUNDA ŞİİLERİN

DURUMU 123

3.1. Irak'ın Kuruluşu Öncesi Dönemde Şiiler	123
3.1.1. Kutsal Şehirler: Necef, Kerbela, Kazımiyye ve Samerra	127
3.1.2. Irak'ın Nüfus Yapısında Şiiler.....	129
3.1.3. Irak'ta Şiiliğin Yayılması ve Siyasal Rolü	138
3.1.4. Osmanlı Yönetimi Altında Şiilerin Etkisi	144
3.2. Irak Devleti'nin Kuruluşu ve Irak'taki Şiilerin Durumu	147
3.3. II. Irak'ın Kuruluşundan 2003 Yılına Kadar Olan Süreçte Şiilerin Siyasi Rolü	150
3.3.1. Irak'ta Kraliyet Dönemi'nde Şiiler ve İngilizler	150
3.3.2. Irak'ta Cumhuriyet Dönemi'nde Şiiler ve Darbeler (1958-1968)	155
3.3.3. Abdüsselam Arif Dönemi ve Şiilerin Siyasal Durumu	159
3.3.4. Abdurrahman Arif Dönemi ve Şiiler	161
3.4. Baas Partisi Dönemi (1968-2003).....	161
3.4.1. Irak Baas Partisinin Kuruluş ve İktidardaki Dönemi	161
3.4.2. Baas Partisi ve El-Bekir Dönemi (1968-1979).....	163
3.4.3. Saddam Hüseyin Dönemi ve Şiiler (1979-2003)	164
3.5. Saddam'ın Kuveyt'i İşgali ve Şii Ayaklanması	166

Dördüncü Bölüm

2003 SONRASI DÖNEMDE IRAK'TA Şİİ KİMLİĞİNİN YÜKSELİŞİNDE

İÇ FAKTÖRLER 171

4.1. İç Faktörler	171
4.1.1. İşgal Sonrası Irak'ta Oluşan Siyasal Yapı.....	171
4.1.2. 2005 Irak Kalıcı Anayasa Taslağı Hazırlama Sürecinde Şiilerin Etkisi.....	172

4.1.3. 2010 Irak Seçimleri ve İç Dinamikler	174
4.1.4. ABD'nin Irak'tan Askerlerini Çekmesi ve Siyasi Kriz	175
4.1.5. Siyasi Krizlerde Irak Anayasasında Başbakan dan Güvenoyunun Çekilmesi	180
4.1.6. Şiiler ve Diğer Siyasi Gruplar Arasında Güç Mücadelesi.....	181
4.1.7. Şii Partilerin Kuruluşu ve İç Politikadaki Rolü	186
4.1.7.1. Irak'ta Bulunan Şii Siyasi Kuruluşlar:	186
4.1.7.1.1. İslami Dava Partisi.....	188
4.1.7.1.2. Irak İslami Yüksek Konseyi	191
4.1.7.1.3. Sadr Grubu.....	193
4.1.7.1.4. İslami Çalışma Teşkilatı	195
4.1.7.1.5. Irak Ulusal Kongresi	195
4.1.7.1.6. İslami Fazilet Partisi	196
4.1.7.2. İşgal Sonrası Irak Genel Seçimlerinde Şii Partilerin Yükselişi	197
4.1.8. Abadi Dönemi Dış Politika.....	203
4.1.9. Irak'ın Sosyoekonomik Yapısında Şiiliğin Artan Rolü	204
4.1.9.1. Şii-Kürt İttifakı ve Petrol.....	207
4.1.10.Şiilerin Irak Güvenlik Kurumlarında Nüfuzlarının Artması.....	209
4.1.10.1.Şii Milis Güçlerinin Kurulması ve Yayılması	209
4.1.10.2.Şii-Sünni Gerilimi ve Anbar'da Yaşananlar	213
4.1.10.3.Irak'ta DEAŞ'ın Yayılması ve Şiiler	214
4.2. Dış Faktörler	217
4.2.1. İran ve Irak Şiileri Arasındaki İlişkiler	217
4.2.2. İran ve Irak Şiileri Arasındaki Farklılıklar ve Benzerlikler.....	219
4.2.3. Körfez Ülkeleri ve Arap Komşularla İlişkiler	224
4.2.3.1. Irak-Suudi Arabistan İlişkileri	225
4.2.3.2. Irak-Kuveyt İlişkileri.....	226
4.2.3.3. Irak-Katar İlişkileri	227
4.2.3.4. Irak-Birleşik Arap Emirlikleri İlişkileri (BAE).....	228
4.2.3.5. Irak-Ürdün İlişkileri.....	229

4.2.3.6. Irak-Suriye İlişkileri.....	230
4.2.4. 2003 Irak İşgali ve Suriye'nin Tutumu.....	233
4.2.5. Irak-ABD İlişkileri.....	236
4.2.5.1. İşgal Dönemi	236
4.2.5.2. ABD'nin Irak'tan Çekilmesi.....	238
4.2.5.3. Irak - ABD İlişkilerindeki Gelişmeler ve DEAŞ'ın Ramadi İşgali.....	239
4.2.6. AB ile İlişkiler.....	240
4.2.7. İngiltere ile İlişkiler.....	242
4.2.7.1. Irak Şiilerinin İngiltere İşgali ve Krallık Dönemi'ndeki Durumları.....	242
4.2.8. Irak ve Türkiye İlişkileri	244
4.2.8.1. Türk Dış Politikasında Irak	245
4.2.8.2. Maliki Dönemi Dış Politika ve Türkiye-İrak İlişkileri	246
4.2.8.3. Tahran-Bağdat -Ankara Üçgeninde Maliki Mücadelesi ..	251
4.2.8.4. Ankara - Bağdat Arasında Sorunlar ve Güvenlik Anlaşmaları	253
4.2.8.5. Güvenlik Politikaları Bakımından Irak ve Türkiye	254
4.2.8.6. Türkiye-İran Arasında Irak.....	255
4.2.8.7. Bağdat Yönetimi ve İKBY Arasında Türkiye	256
SONUÇ.....	257
KAYNAKÇA.....	263
ÖZ GEÇMİŞ.....	277

KAYNAKÇA

- 4newiraq (2021, Ocak). El-Kaime El-Irakiye Tukarrı Tard Sitte Men EL-Nuwabiha (El-Irakiye Listesi Altı Milletvekilini İhracını Tekrarladı), <http://www.4newiraq.com/news/?sid=22458> Erişim, 20.01.2020.
- Aawsat (t.y.). El-Barlamen El-Iraki Yumarır Meşruu Kanun Tahdid Vilayat El-Talete, (Irak Parlamentosu Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Meclis Başkanının Görev Süresiyle İlgili Sınırlama Tasarısını Geçirdi), <http://www.aawsat.com/details.asp?section=4&issueno=12479&article=714732#.UQ9gJB19738>
- Abdulmunim Davud, N. (1994). *Neşaat el Şia el İmama*. Beyrut: Dar el Muerrih el Arabi.
- Adler, E. (1997). Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*. 3(3), 319-364.
- Agius, C. (2016). *Social Constructivism*. In COLLINS, A. (eds.) *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Akoğlu, M. (2013). Irak'ta Şi'i Varlığı. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 391-428.
- Akyol, E. (2018). "Büveyhiler'in Bağdat Hâkimiyeti (334/945 – 447/1055)". *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3,122-125.
- al Alavi, H. (2007). *Omer wel Taşşayu*. Ruhul Emin Yayınevi.
- Al Anbari, S. (2007). *El Damokratiye el Tawafukkiye Mefhumiha We Namathichiyha*. Markaz el Dirasat el Stratejiye Bağdat.
- Al Falluca, F. (2006). *Maza Hadas Fi Bağdat* (5.Baskı). Kahira:Darul Kutteb Al Arabi.
- Al Jazeera (2021). Kalak min Hubut el Asaar el Naf fil Iraq, <https://www.aljazeera.net/ebusiness/2014/2/10/%D9%82%D9%84%D9%82-%D9%85%D9%86-%D9%87%D8%A8%D9%88%D8%B7-%D8%A3%D8%B3%D8%B9%D8%A7%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D8%B7-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82>,Erişim, 20.12.2016.
- Al Jazeera (4 Aralık 2014). Ahmed Çelebi Sadık el İhtilal el Amriki lil-Iraq, <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/icons/2014/12/4/%D8%A3%D8%AD%D9%85%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%84%D8%A8%D9%8A>
- Al Khayyon, R. (2013). *İslam el Siyasi bil-Iraq el Sunne* (2), (3.Baskı). Dubai:Al Mesbar Studies and Research Center yayınevi,

- Al Najaf News (2015). Irak Göçmenler Bakanlığı: Irak'ta Göçmen Sayısı 2.6 Milyona Yükseldi], Alnajafnews, <http://alnajafnews.info/?p=120908>. Erişim tarihi: 21 Şubat 2015.
- Al Nufaysi, A. (2011). *Davul Shia Fi Tatavurul Alliraqi al Hadeeth*. Kuveyt: Daar Al Nahar.
- Al Verdi, A. (2005). *Lemahat İçtimaiye Min Tarih Alirak Alhadis*, 2.bs. 3.cilt, Beyrut: Daralraşid.
- Al Verdi, A. (2005). *Lemahat İçtimaiye Min Tarih Alirak Alhadis*, 2.bs., 5.Cilt, Beyrut: Dar-alraşid, 2005,s 98.
- Al-Alawi, H. (2007). *Al Shia Vel Davla Al Kavmiyye Fi Al-Iraq 1914-1990*. Şam: Ruhul Emin Yayınevi.
- Alarabiya. (15 Şubat 2014). Maliki Ramadi'yi Ziyaret Etti ve Anbar'daki Aşiretlerle Görüştü], <http://www.alarabiya.net/ar/Arab-and-world/2014/02/15/>. Erişim tarihi: 15 Şubat 2016.
- Alarabiya. (22 Ocak 2014).El-Nuceyfi Yazur Washington Lil-Bahis Fi-İhtifa 17 Milyar Dolar Men Sanduq El-Tenmiye (El-Nuceyfi Kalkınma Bütçesinden Kayıp Olan 17 Milyar Doları Washington ile Araştırıyor), <http://www.alarabiya.net/articles/2011/06/22/154350.html>,22.01.2013
- al-Asadi. M. (2008). *el Teşeyyu Beynel Siyase wel Tarih wel Vakii el Irak Numuzac*, (2.Baskı). Darul al Mahca Yayınları.
- Alavi, H. (1983). *Abdülkerim Kasım: Ruye Bade Alaşrin*. Londra:
- Alghad (2021). El-Malik Yuhadir Türkiye Min Nuşuub Sıraa El-Taifi, (Maliki Türkiye'yi Mezhepsel Saldırılarından Uyarıyor), <http://www.alghad.com/index.php/article/523560.html> Erişim, 12.12.2012.
- al-Hayderi, N. (2014). *Teşayu el Arabi Wel Teşayu el Farisi*. London: Dar Alhıkma.
- Ali Abdulameer Allawi, İhtilal el Iraq Rebah el Harb-KHAsarat el Selam, el Muassest el Arabiya Lil Dresat wel Nashr,Beyrut,2009, s. 357
- Ali, C. (2007). *El Mehdi el Muntazır İnde el Şia İsni el Aşeriyye*. Almanya:Menşurat el Cemel Kolonya,
- Aljaffaary (2021). Tayyer El-İslah El-Watani (Ulusal Reform Hareketi), <http://www.aljaffaary.net/index.php?aa=category&category2=%CA%ED%C7%D1%20%C7%E1%C5%D5%E1%C7%CD%20%C7%E1%E6%D8%E4%ED>,Erişim 25.01.2018.
- al-Jazeera, (9 Eylül 2017). "İraqi PM: Saudi has a 'Culture of Terrorism,'" al-Jazeera, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/09/201199133920876153.html> Erişim: 9 Eylül 2017.

- All İraq News (2019). Takrir Li-Umam Muttahide: Irak Fi Tarik Yasbah Kuwwa Uzma Ceddice Lil-Naft, (BM Raporu: Irak Petrol Yolundan Yeniden Büyük Güç Olur), http://www.alliraqnews.com/index.php?option=com_content&task=view&id=17891&Itemid=56 Erişim, 25.12.2019.
- Allavi'nin Listesi Irak Seçimlerinde İlk Sıraları Oluşturuyor), http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2010/03/100326_iraq_results_tc2.shtml Erişim, 22.01.2019.
- Allawi, A. A. (2016). *Irak Kralı I. Faysal*, (çev. H. Abacı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Al-nayimi, C. (2001). *Hükkam Alirak*. Bağdat: DarulNahda.
- Alrubayi, F. (2007). "Almeraciyl İzam: Aktab Alsira Alfesad Almali Va Aliyat Atnafus", (Erişim) <http://www.fadilalrubaiee.com/viewtopic?t=66>, 23 Kasım, 2007.
- Alsumaria News (2021). Devlet Kanun Yadu İla Tarid Sefir Türkiye Lede Bağdat, (Kanun Devleti Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisinin Sınır Dışı Edilmesini İstedi), <http://www.alsumarianews.com/ar/1/53617/news-details-Iraq%20politics%20news.html> Erişim, 22.01.2013.
- Alsuevydi, T. (1969). *Muzakarati: Nısf Karnı Min Trih Alirak Va Al Kaziye Alarabiye*. Beyrut: DarAlkatıb Alarabi.
- Amire El-Beldawy. (2012). Vechet Nadar İktisadiyye: 2012 İktisad el-Munsi, (Unutulan 2012 Ekonomisine: İktisadi Bir Bakış), <http://almadapaper.net/ar/news/254466/%D9%88%D8%AC%D9%87%D8%A9> Erişim, 12.01.2018.
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Armağanoglu, F. (2003). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Alkım.
- Aswatalıraq (2011). "Zebari, Shihi discuss Iraq-UAE relations", *Awsat al-Iraq*, 8 Mart 2011, [http://en.aswatalıraq.info/\(S\(zwb43c5Sedzyp45Szzqqid45\)\)/Default1.aspx?page=article_page&id=144109](http://en.aswatalıraq.info/(S(zwb43c5Sedzyp45Szzqqid45))/Default1.aspx?page=article_page&id=144109)
- Ayad Hilmi el Hassani, (2008). *İhtilal el Iraq Wa Meşru el İslah el Damokrati el Amriki Hakaik wel Avham*. Bağdat: Maktebe we Daar el Kitab el Arabi,
- Aydin, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin " Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 33-60.
- Balta, E. (Ed). (2014). *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Bar'el, Z. (28 Mart 2012). "Arab League Summit Shines a Light on a Forgotten State," *Haaretz*.
- Battatu, H. (1999). *el Iraq: el Tabakat el ectimaiye wel Harekat el Thawriyye Min Ahdel Meleki Hatte Kıyam el Cumhuriyye*. Beyrut: Muesset el Abhat el Arabiye.

- Baylis, J., Smith, S., and Owens, P. (Eds.). (2020). *The Globalization of World Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- BBC Arabic (2014a). Kaimet Allavi Tahtel El-Mawku Ewwel Fil-İntihabat El-Irakiye Abdulaziz Bin Salih Al Mahmood, (2008). Cuhud Ulemaa Al-Iraq Fi Rad Ala Shia, yayın Tarihi: 2008. https://alrased.net/main/articles.aspx?selected_article_no=4690, Erişim: 22 Kasım 2020.
- BBC Arabic (2014b). Sadirat El-Irak El-Naftiya Tebluğ 2,565 Milyon Bermil Yawmiyyen,(Irak'ın Petrol İhtacatı Günlük 2,565 Milyon Varil), http://www.bbc.co.uk/arabic/business/2012/09/120901_iraq_record_oil_exports.shtml Erişim,27.12.2020.
- Beeson, M., Bisley, N. (2013). *Issues in 21st Century World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Brown, C., Ainley, K. (2005). *Understanding International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Buzan, B., Waever, O., and Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner.
- Cabinet (2020). İttifakiye El-Emniye Beynel-Irak Wel-Wilayet El-Muttahide El-Amrikiyye Bi-Şain El-İnsihap (Irak ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Çekilme Hakkında Anlaşması), <http://www.cabinet.iq/PageViewer.aspx?id=8> Erişim, 25.01.2020.
- Cafer Abdulrezzak, (2000). *el Dustur wel Perlaman fil Fikir el Siyase el Şiyye 1905-1920*. İran:Muesset el Araaf Lil Naşır.
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. London: Minnesota University Press.
- Capital Bank (2012). "Al-Salem: Jordanian Exports to Iraq Register 20%Growth", <http://www.capitalbank.jo/news/811> Erişim: 8 Ekim 2012
- Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Macmillan.
- Chahednews, (2014). Neshat el Dewletül İslamiyye Fi el Iraq wel Şam, [Irak Şam İslam Devleti'nin Kuruluşu], Chahednews, 13 Kasım 2014, <http://chahednews.com/article/37152/>. Erişim tarihi: 15 Aralık 2014.
- Checkel, J. (2005). International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework". *International Organization*, 59(04).
- Chernoff, F. (2007). *Theory and Metatheory in International Relations, Concepts and Contending Accounts*, Palgrave.
- CIA (2019). The-world-factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> [24.03.2019].

- Cia (2019a). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> [24.03.2019].
- Cleveland, W.L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*, (çev. M. Harmancı), İstanbul: Agora Kitaplığı, 234.
- Cnn Turk (25 Aralık 2012). Başbakan Erdoğan "Irak"ta endişeli, <http://www.cnn Turk.com/2012/turkiye/01/10/basbakan.erdogan.irakta.endiseli/644241.0/index.html> Erişim, 25.12.2012.
- Constitute (2005). Iraq's Constitution of 2005", https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf [17.07.2019].
- Constitution of the Islamic Republic of Iran. http://en.mfa.ir/uploads/Constitution_8032.pdf [01.05.2019].
- Copeland, D. C. (2006). The Constructivist Challenge to Structural Realism: A Review Essay. In *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics*. New York: Routledge.
- Coşkun, İ. (2005). Şia'da İmamların Otoritesi. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 27-57.
- Cox, M., Stones, D. (2008). *US Foreign Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Çakmak, Haydar (2008) *Türk Dış Politikası 1919 2008*, Platin Yayınları.
- Çetin, F. (2011). "Osmanlı-Safevi rekabetinin Osmanlı Resmî ideolojisine etkisi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 18-19.
- Demir, A. İ. (2009). İmamiyye Şi'ası'nda İmamın Yetkilerinin Fakihlerce Devralınma Süreci. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 43-75.
- Deniz, Y. (2018). "Orta Doğu'da Vehhabi-Şii Mücadelesi", *TESAM Akademi Dergisi*, 5(1), 67-69.
- Dikeçliçil, B. (2010). Bilimsel Paradigmaların Oluşumunda ve Dönüşümünde Sosyolojik Bağlam. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 3, 53-61.
- Dodge, T. (2011). *Iraq: From War to A New Authoritarianism*, New York: Routledge.
- Dunne, T., Kurki, M., and Smith, S. (2013). *International Relations Theories Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Duss, M. ve Juul, P. (2009). "The Fractured Shia of Iraq: Understanding the Tensions Within Iraq's Majority", *Center for American Progress*, 6, <https://www.usip.org/sites/default/files/sr108.pdf> 14.07.2019.
- Ebu-Haniye, H. (2015). [Ayrışmanın Temelindeki İslam Devleti ve el-Kaide], *Arabi21*, 17 Ağustos 2014, <http://arabi21.com/story/769616/>. Erişim tarihi: 9 Şubat 2015.
- Ecer, A. V. (1983). Şia ve Doğuşu. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 131-142.

- Edib, K. (2013). *Mucez Tarih al Iraq Min Sawret el Aşrin İla El Hurub Al Amrikiye Wel Mukavama Wel Tahrir Wa Kıyam Al Cumhuriyye Taniye*. Beyrut: Daar Al Farabi,
- Ekurd (2012). "Kurdistan president Massoud Barzani in UAE, meet with Abu Dhabi crown prince", 3 Kasım 2012, <http://www.ekurd.net/mismas/articles/misc2012/11/state6601.htm>
- El Abbasi, R. D. M.(2011). İlağa Demeşik vel Bağdad Emam Tahaddi el Tavra el Suriyye, Makalenin yayın tarihi:23 Ekim 2011, <https://studies.aljazeera.net/en/node/3154> ,Erişim Tarihi: 11.12.2020.
- el Abdin, A. S. Z. (2017). "Birleşik Devlet modeli olarak Irak uygulaması", *TBB Dergisi*, 128 159.
- el Alavi, H. (2007). *Omer wel Taşşayu*. Beyrut: Ruhul Emin yayınevi.
- el Duleymi, S. C. (2005). *Afaak el Mustakbel Lil İlağat Al İraqiye vel Suriyye*. Mucelat Araa el Haliciyye, sayı,7.
- el Emin, H. (2001). *Sıraat fil Şark Ala el Şark*. Beyrut: Matbaat el Gadir.
- el Hadi Afife Abu Zeyd, M. (2008). *el Shia wel Sunna wel Ekrad Fi el Alem el Iraq Numuzac*. al Giza-Mısır: Dar Hale Yayinevi.
- El Havviye Trifiye lil-Hizib el Fazile (2014). İslami Fazilet Partisi'nin Kimliği. حزب الفضيلة الاسلامي (alfadhela.net.iq), Erişim: 12 Mart 2020.
- el Hayderi, İ. (1999). *Teracidiyen Karbela Sosyolojiyen el Hitam el Şii*. London:Darel Saki,
- el Hayti, R.M. (2010). *İnhiyar Sultat el Davla Fil Irak*. Demeşik:Darul Arab Yayinevi,
- el Husni, A. (1988). *Tarih el Wuzeraa el İraqiyye*. Bağdat: Darul el Şuun e Thakafi el Amma.
- el Katib, A. (2005). *Tatavur el Fıkr el Siyasi el Şii Minel Şura İla Vilayeti Fakih*. Londra: Dar Al-Shora Yayinevi.
- el Katib, A. (2007). *Al merciiyye Addiniyye Va Afak Atatavur: AL-imam Muhammed Aşşirazi Nemuzecen*, 2.baskı,Beyrut: Addar Alarabiyye Lilnaşır Wel Alulum.
- el Kazvini, C. (2005). *Tarih el Muessese el Diniye el Şiiyye*. Beyrut: Daril Rafideyin,
- el Nafis, A.R. (2014). *el Şia Fil Irak Cudur Rasiha we Wakii Mutagayır*. Beyrut: Darul Akyudi Lil Sakafa Yayinevi, ,s,81, 2014,
- el Rafi, A.H. (2006). *el Irak Fi Thal el İhtilal wel Mukavama*. Demeşik(Şam): Dar el Farkıd Yayinevi.
- el Suwidi, T. (1999). *Nısf Karın Min Tarih el Iraq wel Kaddiye el İraqiyye*. London:Dar el Hikme,
- el Şennavi, M. (2011). *el Irak el Taa beynel el Taifa wel Kavmiyye*. Kahira: Dar Hale lil Naşır wel Tawzii Yayinevi.

- el Ubayidi, M. A. (2008). *Safahat İhtilal el Irak Muşahadat Sahafi Min Harb la Yentehi 2003-2007*. Beyrut: Dar el Arabiye Lil Ulum Naşr yayınevi.
- el Ulyan, A. (2005). *Alshia'ah waldoulah ala'rakiah alhdithah*. Beyrut: Muesset el Maarif Lil Matbuat.
- el Zubeydi, M.N. (2005). *Fiten we Hawadis el Kufa*. Beyrut: Dar el Muhacce el Beydaa,
- el-Celebi, İ. (2021). El-Naft Wel-Seraa El-Siyasi Fi El-Irak, (Irak'ta Petrol ve Siyasi Çatışma), <http://studies.aljazeera.net/reports/2012/04/20124512649944799.htm>, Rapor, s,5, Erişim, 5.01.2016.
- El-nüfeysi, A. F. (1990). *Davr Eş-şia Fil Tatavur Irak Es-siyasi Al-hadis*, (2.Baskı) Kuveyt:Zat Al-selasil Lil Naşr Va tavzi.
- Ereker, F. (2013). Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(36), 45-71.
- Eroğlu, C. (2005). *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Basra*. Ankara: Global Strateji Enstitüsü TIKV Yayınları.
- Farouk-Sluglett, M., Sluglett, P. (1991). The historiography of modern Iraq. *The American Historical Review*, 96(5), 1408-1421.
- Fawcett, L.L.E. (2013) *International Relations of the Middle East*. Oxford: Oxford University Press.
- Fearon, J.D. (1999) What is Identity (As we now use the word?). <https://web.stanford.edu/group/fearon-research/cgi-bin/wordpress/wp-content/uploads/2013/10/What-is-Identity-as-we-now-use-the-word-.pdf> [10.05.2019].
- Fıçlalı, E. R. (1993). *Şiiliğin Doğuşu ve Gelişmesi*. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı.
- Finnemore, M. (1996). *National Interests in International Society*. Cornell University Press.
- Finnemore, M., Sikkink, K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change". *International Organization*, 52(4), 887-917.
- Fuller, G.E. (2019). "Islamist Politics in Iraq After Saddam Hussein", Birleşik Devletler Barış Enstitüsü Özel Raporu, 2, <https://www.usip.org/sites/default/files/sr108.pdf> [15.07.2019].
- Gözen, R. (Ed). (2015). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim.
- Griffiths, M. (2007). *International Relations Theory for the Twenty-First Century An Introduction*. London: Routledge.
- Gulfnews (2017). "Al Qaradawi Blames Iran for Sectarian Strife," Gulfnews, 21 Ocak 2007, <http://gulfnews.com/news/region/iran/al-qaradawi-blames-iran-for-sectarian-strife-1.155981>

- Habertürk (09.09.2012). “Haşimi'ye İdam Kararı”, Habertürk, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/774993-hasimiye-idam-karari> Erişim, 22.01.2020.
- Harari, M. (2015). “Status Update: Shi'a Militias in Iraq,” *Institute for the Study of War (ISW)*, 16 August 2010, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Backgrounder_ShiaMilitias.pdf. Erişim tarihi: 10 Mart 2015.
- Hilmi, M. (1988). *Nizam el Hilafe Beyne Ehlil Sunne wel Şia, Darul Melak*. Mısır:el İskanderiye.
- Huntington, S. (2002). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, İstanbul: Okuyan Us.
- Hurufa, A. (t.y). *Kanun Alahval Alşahiye*, I.cilt, Bağdat: Dar Al-nahda.
- International Crisis Group (2012). “*Déjà vu All Over Again? Iraq's Escalating Political Crisis*”. Middle East Report, No.126.
- International Islamic News Agency (IINA)/English (2012). 10,5 Milyar Dolar Hacim Tebadul-Ticari Beynellrak ve Koriye El-Cunubiyye, (Irak ve Güney Kore Arasındaki Ticaret Hacmi 10,5 Milyar Dolardır), <http://iinanews.com/ar/index.php/2012-06-24-10-49-46/3391-10-5> Erişim, 15.12.2014.
- İşılak, H. (2015). “Merci-i Taklid-Velâyet-i Fakih Anlayışı ve Irak Şiiliğinde Merci-i Taklidlerin Velâyet-i Fakih Anlayışına Bakışı”. *International Journal of Science Culture and Sport*, 3(1),395-396.
- İbrahim, F. (1996). *Atayfiyye Va Assiyase Fil Alam Al Arabi: Nemuzec Aşia Fil İrak*. Medbuli: Maktebet.
- İbrahim, F. (1998). *el Fakih wel Dewle fil Fıkr el Şia*. Beyrut: Dar-ul Kunuz el Edebiyye.
- iraqipresidency.net, (2021). http://www.iraqipresidency.net/news_detial.php?language=arabic&id=12110&type=news Erişim, 9.01.2018.
- İslami Direnişçi Asaib el-Hak'ın Siyasi Programı, (2021). <http://ahlualhaq.com/index.php/permalink/3125.html>.
- İsmail, M. (1995). *Fark el Şia Beynel Tefkir el Siyasi wel Neft el Dini*. Kahire: Dar el Sina,
- İşcan, M. Z. (2002). İmamiyye Şiasında Politik Bir Teori Olarak İmamet'in İmkanı. *Ekev Akademi Dergisi*, 6(10), 73-94.
- Jabbar, F. A. (2004). *Irak'ta Şii Hareketi ve Direniş, çev. Hikmet Hâlis*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Jackson, R., Sorenson, G. (2006). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.

- Johnson, T. A. (2012). *Power, National Security, and Transformational Global Events*. New York: CRC Press Taylor& Francis Group.
- Johnston, A. (2001). Treating International Institutions as Social Environments". *International Studies Quarterly*, 45(4), 487-515.
- Jorgensen, K.E. (2018). *International relations Theory: A new introduction*. Basingstoke: Macmillan.
- Kadifir, M. (2000). *Nazariyet el Hukum fil el fikh el Şii*. Beirut: Darel Cedid.
- Kaplan, R. (2013). *The Revenge of Geography*. Random House.
- Karagöz, S. (2016). *Sosyal konstrüktivizm bağlamında Türk dış politikasının analizi: Türkiye'nin yakını çevresi olan Ortadoğu, Orta Asya ve Avrupa Birliği ile ilişkileri örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya, s.20.
- Karara Licnet El-Taka: Irak Yestawrid Ğaz Men İnan Rağım İmtilakih Akber İhtiyati Ğaz Fil-Alem,(Enerji Komisyonu Karar Verdi: Irak'ın Dünya Gaz Rezervlerinin Büyüğüne Sahip olmasına Rağmen İnan'dan Gaz İthal Ediyor), <http://www.faceiraq.com/inews.php?id=727595> Erişim 10.01.2019.
- Katzenstein, P. (1996). *The Culture of National Security*. New York: Columbia University Press.
- Katzman, K. (2012). "The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy", Congressional Research Service Report for Congress, no. RS21852, Washington, DC: CRS, 4 Ekim 2012, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21852.pdf>
- Kaufman, J.P. (2013) *Introduction to International Relations Theory and Practice*. Rowman& Littlefield Publishers Inc.
- Kauppi, M.V., Viotti, P.R. (2020). *International Relations Theory*. Rowman& Littlefield.
- Kaya, S. (2001). "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", s.86. içinden alıntı: Navon Emmanuel, "The "Third Debate Revisted", *Review of International Studies*, 27, 611-625.
- Kaya, S. (2008). Uluslararası ilişkilerde konstrüktivist yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63, 83-111.
- Kaymal, C. (2017). Şia'da İmamet Meselesi ve Egemenlik. *Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 172-195.
- Kazım Abbud, Z. (2003, 20 Temmuz). Hal Kararat Meclis Al-hukum Al-intikali Kanuniye Ve Sahihe, *Ceridet Al-zman*, Sayı 1561.
- Killi, S. (2014). [Kaidet el-Cihad fi Bilad el- Rafideyn'den DAİŞ'e Kronolojik Analiz], Al-Araby, 9 Ağustos 2014, <http://www.alaraby.co.uk/opinion/2014/8/9/>. Erişim,11.11.2014.

- Knights, M. (2010). The evolution of Iran's special groups in Iraq. *Ctc Sentinel*, 3(11), 3.
- Knights, M. (2015). "The Iraqi Security Forces: Local Context and the US Assistance," *The Washington Institute for Near East Policy*, Haziran 2011, Erişim tarihi: 12 Şubat 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-iraqi-security-forces-local-context-and-u.s.-assistance>.
- Knutsen, T.L. (1992). *A History of International Relations Theory, An Introduction*, Manchester: Manchester University Press.
- Koyuncu, M. (2015). Aleviliğin Menşei Olan Şiâ'nın Ortaya Çıkışını Etkileyen Tarihsel Olaylar. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 1(1), 1-15.
- Köse, H.H. (2015) Şii Grupların Irak Siyasetine Etkisi: 2003-2012 Dönemi. *The Journal Of Europe – Middle East Social Science Studies*, 1(2), 58.
- Lapid, Y. (1989). The Third Debate: On the prospects of international theory in a post-positivist era. *International Studies Quarterly*, 33(3), 235-254.
- Lapid, Y., Kratochwil, F. (1996). *The Return of Culture, and Identity in IR Theory*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Lasensky, S. (2006). "Jordan and Iraq: Between Cooperation and Crisis", USIP Special Report, No.17.
- Lasseter, T. (28 Aralık 2005). "Kurds in Iraqi Army Proclaim Loyalty to Militia," *Knight Ridder News-pers*. Erişim tarihi: 10 Şubat 2015, <http://www.rense.com/general69/kirds.htm>.
- Lewis B. (1992). *İslamın Siyasal Dili*, (çev. F. Taşar). İstanbul: Rey Yay.
- Lewis, J. D. (2013). Al-Qaeda in Iraq Resurgent. *Middle East Security Report*, 14, 7-11.
- Marr, P. (1958). *The Modern History of Iraq*, pp. 291–299. M. Farouk-Sluglett and P. Sluglett; **Iraq since 1958: From Revolution to Dictatorship, pp. 268.**
- Marsh, D., Stoker, G. (2010). *Theory and methods in political science*. London: Palgrave Macmillan.
- Matthee, R. (2007). "Safevi-Osmanlı Sınır Bölgesi: Safevilerin Gözü ile Irak-ı Arab". *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 449-452.
- Mcsweeney, B. (1999). *Security, Identity, and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mısır, S. (2016). *Cudur el Hawiyyat Fil Irak wel Şark al Awsat*. Bağdat: Ferhang Yayınevi.
- Miller, B. (2007). *States, Nations, and the Great Powers: The Sources of Regional War and Peace*. United Kingdom: Cambridge Press.

- Mofa (2021). "Statement of Sheikh Hamad Bin Jasim Bin Jabr Al-Thani, First Deputy to the Prime Minister and Foreign Minister, upon his arrival to the State of Kuwait," Ministry of Foreign Affairs of the State of Qatar, 4 Nisan 2006, http://english.mofa.gov.qa/minister.cfm?m_cat=2&id=54
- Mucvel Muhammed el Akidi. (2008). Munazzamat el Amel el İslamiye el Irakiye Numuzecen, Mucellet el Abhas Kulliyet el Terbiye, 7(3). yayın tarihi, 23 Mart https://berj.mosuljournals.com/article_60317_3547b4c6a2593efdddaf3beafcc6494c.pdf, Erişim: 10.08.2020.
- Muhammed Bakır el Hekim (1992). *el Hukum el islami beynel Nazariye wel Tatbik*. Beyrut: el Menar Yayınevi.
- Muhammed, J. (2018). Ezemat Siyaiyye We Tadahur Emni, (Siyasi Krizler ve Güvenliğin Kötüleşmesi), http://www.al-offok.com/main/articles.aspx?selected_article_no=12304 Erişim, 3.01.2018.
- Musadak Adil Talib, Beyda Abdul Hasan Radam (2016). *Şarih Dustor Cumuhriyet Al-Irak Liam 2005*. Beyrut: Dar Al-sanhuri,
- Nakash, Y. (1994). The Conversion of Iraq's Tribes to Shiism, *International Journal of Middle East Studies*, 26(3), 444.
- Nakash, Y. (2002). "Sünni Irak kabilelerinin şiiğe dönüşümü", (çev. Z. Tekin), *İslami Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 387-389.
- Nakash, Y. (2005). *Irak'ta Pandora'nın Kutusu: Şiiler*, (çev. M. Saltoğlu). Ankara: Elips Kitap.
- Nasr, V. (2007). *Sahvat Aş-şia "Al-siraat Dahil Al-islam Va Keyfa Setersim Mustakbal Aş-şark Al-avsat"*, Çev. S. Al-kaki, Beyrut: Dar Al-kitap Alarabi.
- Onat, H. (1996). *Yirminci Asırda Şiilik ve İran İslam Devrimi*. Kamu Hizmetleri Araştırma Vakfı.
- Onat, H. (1997). "Şiiliğin Doğuşu Meselesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36(1), 79-81.
- Onat, H. (2007). Kerbela'yı doğru okumak. *Akademik Orta Dogu*, 2(1).
- Onuf, N. (1989). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Özarıslan, S. (2005). Şia'nın dini otorite anlayışı ve günümüze yansımaları. *Kelam Araştırmaları*, 3, 1 -51.
- Poş, A. (2011). XIX. Yüzyılın Sonlarında Irak'taki Şii Nüfus ve Caferi Toplumunu Tahrik Faaliyetleri. *Milel ve Nihal*, 8(3), 50.
- Qadir, H.M. (2019). "Bir Şehir İki Devlet: Osmanlı ve Safevi Kıskaçında Bağdat (XVI-XVII. Yüzyıllar)", *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21 (1), 222.

- Rauf, A. (2006). *Irak Bile Kıyada Kıraa fi el Ezme el Kıyadiye el İslamiye el Şiyye fil el Irak el Hadis*. Demeşk: El Merkez yayınevi.
- Rawls, J. (1980). Kantian constructivism in moral theory. *The Journal of Philosophy*, 77(9), 515-572
- Rayyıs, M. Z.(1990). *İslam'da Siyasi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Nehir Yay.
- Reus-Smith, C. (2014). Konstrüktivizm. içinde Burchill, S. & Linklater, A. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (eds.) çev. M.Ağcan, A.Aslan. İstanbul: Küre.
- Rıfat Seyd Ahmet, (2008). *Man sana karar Al- ihtilal (İşgal Kararını Kim Üretti)*. Bağdat: Dar El-Snobar Yayınları.
- Risse, T. (2004) Social Constructivism and European Integration. In Wiener, A.& Diez, T.(eds.). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Ruggie, J. (1998). *Constructing the World Polity*. London: Routledge.
- Saferet El-Seen Fi Bağdad Tuid Fetih El-Konsoly. (2016). (Çin'in Bağdad Büyükelçiliği Konsolosluk Bölümünü Açtı), http://arabic.news.cn/chinaarabic/2012-12/21/c_132054428.htm Erişim,27.12.2016.
- Said, M. S.(2005). *Al İhtilal Al Amriki Lil Iraq Varakat Amel Havla Mustakbal Al Iraq*. Kahira: Daar Mirit.
- Salah Mehdi Ali el Fadli. (2011). *el Dawr el Wataniyye Lil Mercaiyye el Dinniye Fi Tarih el Irak el Hadis wel Maasır*. Bağdat: Muesseset Mısır Murtada lil Kitab el Iraki Yayınevi.
- Schwedler, J., Gerner, D. J. (2008). *Understanding the contemporary middle east*. New York: Lyenne Rienner Publishers.
- Selama, G. (1978). *Almucteme Va Aldavle Fil Maşrık Val Mağrip*. Beyrut: Al-gadir Yayınevi.
- Semin, A. (2014). “ABD İşgali Sonrası Irak'ta Milli Güvenliğin Kurumsallaşma Sorunu”, *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı Cilt II* (Kocaeli, Nisan 2014), 818- 819.
- Semin, A. (2014, 15 Nisan). “Irak'ta Anbar Krizi ve Siyasi Denklemin Değişme İhtimali”, *BİLGE- SAM*, Erişim tarihi: 25 Mart 2015, <http://www.bilgesam.org/incele/809/-irak%C2%92ta-anbar-krizi-ve-siyasi-denklemin-degisme-ihhtimali/#.VR0-747qX2Q>.
- Semin, A. (2021). Türkiye-Irak İlişkilerinde Yeni Dönem Neler Getirecek?, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/95/turkiye-irak-iliskilerinde-yeni-donem-neler-getirecek.aspx> Erişim 2.2.2013.
- Skynewsarabia (2013). el-Anbar Aşiretleri Bağdat Hükümetine Verdiği Sürenin Dolduğunu İlan Etti], *Skynewsarabia*, 28 Aralık 2013, Erişim tarihi: 25 Aralık 2014, <http://www.skynewsarabia.com/web/article/509286/>.

- Smith, J.A. (2011). "Iraq "After" the War: What is Iraq's Future? What are America's Intentions?", Center for Research on Globalization, <http://www.globalresearch.ca/iraq-after-the-war-what-is-iraq-s-future-what-are-america-s-intentions/28333> Erişim: 24 Aralık 2011.
- Şahin, İ., Şahin, C. (2014). Samet yüce Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin Irak'ta devlet kurma çabaları. *Akademik Bakış*, 8(15), 117-131.
- Şeriatî, A. (2002). *el Teşaiyu el Alewi wel Teşeyu el Safavi, Tercuma Haydar Mecid*. Beyrut: Dar el Emir.
- Şeyh Saduk Muhammed bin Ali bin Babeveyh el-Kummî (1978). *Risaletü'l-İtkadati'l-İmamiyye*, (çev. E. Ruhi Fığlalı). Ankara:
- Şükürov, G. (2006). "Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve I. Şah İsmâil Devri (907-930/1501-1524)". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Thawra Alwehda (t.y.). 1,5 Milyon Katiil Iraki We Arbaa Melayin Muhacır We Tedmir El-Buniye El-Tahtiyye (Ölen Iraklı 1,5 Milyon, Dört Milyon Göçmen ve Altyapısının Yok olması), http://thawra.alwehda.gov.sy/_archive.asp?FileName=14165521720111221202820, Erişim, 11.01.2019.
- Uraibi, S. (2017). *Seyaset El-Taka Fil-Akleem Kurdistan, (Kürdistan Bölgesinde Enerji Politikaları)* <http://www.babil.info/thesis.php?mid=37382&name=iqtasad> Erişim 22.12.2017.
- Visser, R. (2014). "Iraq: Democracy and Electoral Politics in Post-Saddam Era", ***Elections and Democratization in the Middle East: The Tenacious Search for Freedom, Justice, and Identity***, ed. Mahmoud Hamad ve Khalil Al-Anani (New York: Palgrave Macmillan).
- Visser, R. (2014). Iraq: Democracy and electoral politics in post-Saddam era. In *Elections and Democratization in the Middle East* (pp. 133-152). New York: Palgrave Macmillan.
- Waasfi, M.R. (2000). *Al Fıkır Al İslami el Muasır Fi İıran, Cadeliyyet el Taklidiyye wel Tecdid*. Beyrut: Dar Al Jadid.
- Waever, O. (1996). The Rise and Fall of the Inter-Paradigm Debate. In Smith, S., Booth, K.ve Zalewski, M. (eds.) *International Theory: Positivism and Beyond*. Cambridge: Cambridge Publications.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.
- Wendt, A. (1995). Constructing international politics. *International security*, 20(1), 71-81.
- Wendt, A. (1998). On constitution and causation in international relations. *Review of International Studies*, 24(5), 101-118.

- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. çev. Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer İhlamur Öner. İstanbul: Küre.
- Wiley, J. N. (2004). *Irak Şiileri*, (M. Mutanoğlu – O.Baş), İstanbul: Ekin Yayınları.
- Yıldız, T. (2019). Iraklılık Kimliği: Irak'ta Kimliğin Alternatif Tarihi. *Türkiye Orta-doğu Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 169-202.
- Yılmaz, T. (2004). *Uluslar arası Politikada Ortadoğu: Birinci Dünya Savaşından 2000'e*, Ankara: Akçağ Basım.
- Yıldırım, E. (1999). Anthony Giddens'in yapılanma teorisi. *Bilgi: Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 25-44.
- Ynewsiq (10 Ağustos 2014). Uzman: Irak'ta IŞİD'e Karşı Savaşa Günlük 24 Milyon Dolar Harcanıyor: Ülkede Fakirlik ve İşsizlik Büyük Oranda Arttı]. http://ynewsiq.com/index.php?aa=news&id22=6536#.U_W_LMV_utY. Erişim tarihi: 10 Ocak 2015.
- Zehfuss, M. (2006). Constructivism and Identity: A Dangerous Liaison, In Guzzini, S. & Leander, A. (eds.) *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and His Critics*. New York: Routledge.
- Zeynep Fethi Ebu el-Ala, (2018), Çazu Ticari Min Duwel El-Ciwar Lil-Irak 45 Milyar Dolar Nısfuha Li-Turkiye We İran Wel-Baki Li-Arab,(Irak'a Komşu Ülkelerden Ticari İşgal: 45 Milyar Dolar Yarısı Türkiye Ve İnan'ın Kalanı da Araplara) <http://digital.ahram.org.eg/articles.aspx?Serial=964232&eid=385>. Erişim: 15.01.2018.

KİMLİK, DİN VE SİYASET

Gençlik Üzerine Sosyolojik Bir Analiz

Dr. Vefa Adıgüzel

KİMLİK, DİN VE SİYASET Gençlik Üzerine Sosyolojik Bir Analiz

Dr. Vefa Adıgüzel

Yayın No.: 1722

ISBN: 978-625-398-749-7

E-ISBN: 978-625-398-750-3

Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Emine Sırakaya -emine@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Adıgüzel, Vefa.

Kimlik, Din ve Siyaset Gençlik Üzerine Sosyolojik Bir Analiz / Vefa Adıgüzel

1. Basım, XII + 308 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-749-7

E-ISBN: 978-625-398-750-3

1. Kimlik 2. Din 3. Siyaset 4. Gençlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093

Ostım OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. Bölüm	
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. Bir Kavramın Antropolojik İnşası: Irk	5
1.2. Etnisite.....	8
1.2.1. Sosyolojik Bir Dikotomi: Irk ve Etnisite.....	11
1.2.2. “Ben Merkeziliğin” Sosyolojik Tahayyülü: Etnosantrizm	12
1.2.3. Etnisite Kuramları	13
1.2.3.1. İlkçi (Primordialist) Kuram	14
1.2.3.2. Araçsalcı (Instrumentalist) Kuram	15
1.2.3.3. Yapısalcı (constructivist) Kuram.....	17
1.2.3.4. Marksist Kuram.....	17
1.2.3.5. Max Weber’de Etnisite Kavramı ve Etnik Kimlik.....	18
1.3. Bir Bütünleştirme Projesi Olarak: Ulus ve Ulusçuluk	19
1.4. Kolektif Bir Aidiyet Biçimi: Millet.....	21
1.5. Bir Toplumsal Sözleşme Metni: Milliyetçilik	22
1.6. Kimlik, Kimlikler ve “Kimlik”in Yapısal Nitelikleri	24
1.6.1. “Kimlik”in Etimolojisi ve Sosyolojik Tasnifi Üzerine	24
1.6.2. Kimliğin Özellikleri	30
1.6.3. Kimlik Oluşumunu Etkileyen Faktörler	33
1.6.3.1. Aile.....	33
1.6.3.2. Din	34
1.6.3.3. Medya.....	36
1.6.4. Kimlik Çeşitleri	37
1.6.4.1. Etnik Kimlik	37

1.6.4.2. Kültürel Kimlik	39
1.6.4.3. Millî Kimlik	41
1.6.4.4. Kolektif Kimlik.....	43
1.6.5. Kimlik Teorileri	44
1.6.5.1. Sembolik Etkileşimci Teori	44
1.6.5.2. Sosyal Kimlik Teorisi	45
1.7. Din, Toplumsal Yapı ve Devlet	46
1.7.1. Bir Kavram Olarak: Din	46
1.7.2. Dinin Sosyolojik Tanımından Din Sosyolojisine	48
1.7.3. Din ve Toplum	53
1.7.4. Modernleşme ve Din	55
1.7.5. Gündelik Hayat, Din ve Dindarlık.....	58
1.7.6. Din ve Devlet	61
1.7.7. Gerilim ve Uyum İlişkisinde Müzmin Bir Konu: Din ve Siyaset	65
1.8. Bir Kategori Olarak Genç, Gençlik ve Gençlik Tasavvuru: Tanım, Özellikler ve Yaklaşımlar	70
1.8.1. “Genç Kimdir?” “Kime Genç Denir?” “Nasıl Gençlik?” “Gençlik Dediğimiz”	70
1.8.2. Genç Olmak ve Genç Kalmak: Gençlik Çağının Temel Özellikleri	79
1.8.3. Gençlik Alt Kültürü ve Gençlik Tipolojileri	85
1.8.4. Farklı Disiplinlere Göre Gençlik Teorileri	90
1.8.4.1. Çatışmacı Yaklaşım	90
1.8.4.2. Yapısal-Fonksiyonalist Yaklaşım.....	90
1.8.4.3. Sembolik Yaklaşım	92
1.8.4.4. Psikososyal Yaklaşım.....	92
1.8.5. Türkiye’de Gençlik Politikaları ve Gençlik Profili	93
1.9. Siyaset ve Siyasal Katılım	101
1.9.1. Siyaset	101
1.9.2. Siyasal Sistem	104
1.9.3. Siyasal Kültür	105
1.9.4. Siyasal Davranış	107
1.9.5. Siyasal Toplumsallaşma	109
1.9.6. Siyasal Katılım.....	110
1.9.6.1. Siyasal Katılımı Etkileyen Sosyal Faktörler	114
1.9.6.1.1. Yaş	114
1.9.6.1.2. Cinsiyet.....	116

1.9.6.1.3. Aile	117
1.9.6.1.4. Gelir.....	118
1.9.6.1.5. Eğitim	119
1.9.6.1.6. Meslek.....	120
1.9.6.1.7. Kitle İletişim Araçları	121
1.9.6.2. Siyasal Katılımı Etkileyen Psikolojik Faktörler	123
1.9.6.2.1. Siyasal Etkinlik Duygusu	123
1.9.6.2.2. Vatandaşlık Duygusu	124
1.9.6.2.3. Empati	124
1.9.6.2.4. Sosyal Girişkenlik.....	124
1.9.6.2.5. Siyasal İlgi	125
1.9.6.2.6. Olumsuz Psikolojik Değişkenler.....	125

2. Bölüm

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	127
2.1. Araştırmanın Konusu	127
2.2. Araştırmanın Temel ve Alt Problemleri	127
2.3. Araştırmanın Amacı.....	129
2.4. Araştırmanın Önemi	130
2.5. Araştırmanın Ön Kabulü ve Sınırları	130
2.5.1. Ön Kabuller.....	130
2.5.2. Sınırlılıklar	131
2.6. Araştırmanın Metodolojisi.....	131
2.6.1. Araştırmanın Modeli	131
2.6.2. Araştırmanın Örneklemi	132
2.6.3. Veri Toplama Yöntemi.....	133
2.6.4. Geçerlik ve Güvenirlik	134
2.6.5. Verilerin Analizi	135

3. Bölüm

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE DEĞERLENDİRME	137
3.1. Kimlik ve Kimliğin Siyasal Yansımalarına İlişkin Bulgular ve Değerlendirme	137
3.1.1. Aidiyet, Varlık, Anlatı, Temsil, Benimseme: Kimlik Algısı ve Kimlikleri Açıklama Tutumları.....	137
3.1.2. Kutsanmış Bir Kimlik Aidiyeti: “Coğrafya Kaderdir”	152
3.1.3. Bir İnsanlık Teolojisi: “Hepimiz Âdem’in Çocuklarıyız”	154

3.1.4. “Kimim Ben?” “Kendini Tanı” Kimliksiz Olmanın Diyalektiği: Yabancılaşma, Parçalanma ve Çözülme	160
3.1.5. Bilinen ve Bilinmeyen Kimlikler: “Toplumda Biz de Varız Diyebilmek”	167
3.1.6. Etnik Kaynaşma, Homojenlik ve Geçişkenliklerde Bir Kimlik Ayrımı: Kürtlük ve Zazalık	170
3.1.7. Etnik Kimlik Ekseninde Siyasal Katılıma İlişkin Algısal Yaklaşımlar	176
3.1.8. Kimlik ve Siyaset: Siyasal Sistemde “Öteki” ve “Ötekinin” Temsili	191
3.2. Din, Siyaset ve Gençliğe İlişkin Bulgular ve Değerlendirme	204
3.2.1. Söylem ve Gerçeklik Arasında: Dinî Hayat.....	204
3.2.2. Kutsal Metinlerden Paralel Dinlere: “Vekil Din” Arayışı	216
3.2.3. “Gençlik ve Dindarlık” Hakkındaki Görüşler	228
3.2.4. Yeni Bir Disiplin Fetişizmi: “Dindar Nesil”	239
3.2.5. Din-Siyaset İlişkisi: Ayrılık Bir Düş mü?	247
3.2.6. Gençlerin Siyasetteki “Görünürlüğü” ve “Siyasal Bilinç” Düzeyleri.....	255
3.2.7. Siyasetten Beklentilere Dair Yorumlar	264
3.2.8. Bingöl: Bir Taşra Kentinde Gençlik Tasavvuru	269
3.2.9. Bingöl’de Siyasal Alan Dinamiklerinin Değerlendirilmesi	275
3.2.9.1. Aşiret: Modern Bir Derebeylik Söylemi: “Bu bizim bölgenin adamıdır” .	276
3.2.9.2. Din: Bingöl Söyleminde Siyaset Kültü; “Ya bu adam iyidir, doğrudur, hoştur ama dinsizdir!”	278
3.2.9.3. Milliyetçilik: Aidiyetin İdeolojik İnşası “Kürt’sün oğlum sen Türk davası gütsen ne olur!”	279
3.2.9.4. İdeoloji	282
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	285
KAYNAKÇA.....	291

KAYNAKÇA

- Abuzar, C. (2011). Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (26).
- Adanır, O. (2007). Kültür ile Zihniyet. *Kimlikler*. (İkinci Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayıncılık, (23).
- Akıllı, S. H. (2003). *Etnisite Olgusunun Kavramsal Sınırları ve Modernite Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Akın, H. M. (2009). *Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Gençlik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Akın, H. M. (2015). *Toplumsallaşma Sözlüğü*. (İkinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Akıncı, A. M. (2014). Fransa'daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dini Kimlik Algıları. *Bilig Dergisi*, (70).
- Akıncı, S. (2014a). Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme. *KTÜ- Sosyal Bilimler Dergisi*, (7).
- Akıncı, S. (2014b). Siyasal Katılımın Toplumsal Dinamikleri ve Kitle İletişim Araçları. *KTÜ-Sosyal Bilimler Dergisi*, (8).
- Akkır, R. (2018). Modern Zamanlarda Ulus-Devlet ve Din-Devlet İlişkilerinin Batı Dünyası Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1).
- Aksoy, D. N. ve Arslantaş, A. H. (2010). Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*.
- Aktay, Y. (2013). *Tarih Bozumu*. (İkinci Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Aktay, Y. (2015). *Postmodern Kavşakta Din ve Sivil Toplum*. (Birinci Baskı). İstanbul: Tezkire Yayıncılık.
- Akturan, U. (2013). Nitel Araştırmalarda Örneklem. *Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo ile Nitel Veri Analizi, Örneklem, Analiz, Yorum*. (İkinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktürk, Ş. (2006). Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnikli, Çok-Etnikli ve Gayri- Etnik Rejimler. *Doğu Batı Dergisi*, (38).
- Aktürk, Ş. (2013). *Türkiye'nin Kimlikleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Akyüz, İ. (2014). Türkiye'de Gençlik, Din ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem ve İçerik Analizi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (30).
- Akyüz, N. ve Çapcıoğlu, İ. (2013). *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. (Beşinci Baskı). (Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akyüz, N. ve Gürsoy, Ş. (2013). Modernleşme, Sekülerleşme ve Din. *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. (Beşinci Baskı). (Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Alkan, T. (1989). *Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim*. (Birinci Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Altan, C. (2011). Eğitim-Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (1).

- Althusser, L. (2015). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (İkinci Baskı). (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Altuntaş, N. (2002). *Türkiye’de Etnik Kimlik Farklaşmasında Din-Mezhep Etkisi ve Siyasete Yansımaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Anderson, B. (2015). *Hayali Cemaatler*. (Sekizinci Baskı). (Çev. İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Arabacı, F. (2013). Din ve Siyaset. *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. (Beşinci Baskı). (Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Armağan, A. (2013). Kimlik Yapılarında Değişim ve Sanallaşan Kimlik Sunumları: Öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi* (<http://www.akademikbakis.org>), (37), 2, (Erişim Tarihi:20.06.2018).
- Arslantürk, Z. ve Akyüz, N. (2015). *Din Sosyolojisi II Sosyal Dinamik Bünye Analizleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Arslantürk, Z. ve Amman, T. (2013). *Sosyoloji*. (Dokuzuncu Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aslan, K.A. (2003). Gençlik ve Teknoloji. *Sosyoloji Dergisi Gençlik Özel Sayısı*, (10).
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2).
- Atabek, E. (2014). *Kuşatılmış Gençlik*. (Yirmibirinci Baskı). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Atabey, G. ve Hasta, D. (2018). Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlilik ve Toplumsal Cinsiyet. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 6 (13).
- Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3 (1), 165, (Erişim Tarihi: 08.05.2018).
- Atasoy, F. (2005). *Küreselleşme ve Milliyetçilik*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ateş, S. (2018). *Türkiye’de Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları ve Din-Siyaset İlişkisi (1940-1960)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Avcı, N. (2000). *Türkiye’de Modernleşme Açısından Din Kültür Siyaset (1839-1960)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ayata, G. A. (1997). Kentsel Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Etnik Kimlik Aleviler ve Soydaşları Örneği. *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. (Birinci Baskı). (Yay. Haz. Nuri f). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Aydın, A. (2019). Olumlu ve Olumsuz Manası İle Siyasal Katılım Türlerinin İncelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10 (17).
- Aydın, M. (2016). *Kurumlar Sosyolojisi*. (İkinci Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Ayten, A. (2012). Kimlik ve Din: İngiltere’deki Türk Gençlikleri Üzerine Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2).
- Babacan, A. (2018). Siyaset, Postmodern Kimlik ve Gençlik. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1).
- Bal, H. (2014). *Din Sosyolojisi (Din Olgusu, Dini Gruplar, Yöntem)*. (Birinci Baskı). Ankara: Sentez Yayıncılık.

- Bal, H. (2015). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri (Uygulamalı-Örneklî)*. (İkinci Baskı). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Balcı, Ş., Tarhan, A ve Bal, E. (2013). *Medya ve Siyasal Katılım*. (Birinci Baskı). Konya: Literatürk Academia.
- Baran, G. A. (2013). Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bir Bakış. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1 (1).
- Baran, G. A. (2016). Yaşam Politikası Bağlamında Gençliğin Yeniden İnşası. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 4 (9).
- Bars, E. M. (2017). Ziya Gökalp ve Türkçülük Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2).
- Baş, H. (2017). Türkiye’de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (27).
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik*. (Birinci Baskı). (Çev. Mesut Hazır). Ankara: Heretik Yayınları.
- Baumann, G. (2006). *Çokkültürlülük Bilmecesi*. (Birinci Baskı). (Çev. Işıl Demirakın). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bayart, F- J. (1999). *Kimlik Yanılsaması*. (Birinci Baskı). (Çev. Mehmet Moralı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Baykal, D. (1970). *Siyasal Katılma-Bir Davranış İncelemesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 301.
- Berg, L. B. ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Birinci Baskı). (Çev. Ed. Hasan Aydın). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berger L. P. (2017). *Sosyolojiye Giriş Hümanist Bir Perspektif*. (Birinci Baskı). (Çev. A. Erkan Koca). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berger, Asa. A. (2015). *Durkheim Öldü!*. (Birinci Baskı). (Çev. Vefa Saygın Öğütle). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bernasconi, R. (2015). *İrk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede İrk ve İrkçilik*. (Dördüncü Baskı). (Yay. Haz. Zeynep Direk). İstanbul: Metin Yayınları.
- Beşirli, H. (2013). *Gençlik Sosyolojisi Politik Toplumsallaşma ve Gençlik*. (Birinci Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. (Birinci Baskı). İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bilgin, N. (1999). *Kollektif Kimlik*. (İkinci Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2005). *Siyaset ve İnsan*. (İkinci Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2008). *Sosyal Psikoloji*. (İkinci Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Bilis, E. A. (2017). Modern Yaşamda Dini Değerlerin Televizyonda Temsili: “Nihat Hatipoğlu ile İftar” Programı Örneği. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 9 (4).
- Birsöz, S. (1991). Gençlik Dönemine İlişkin Bio-Psikososyal Sorunlar ve Sağlık. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1 (1).
- Bostancı, N. M. (2003). Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik. *Türkiye Günlüğü*, (75).

- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*. (Birinci Baskı). (Ed. Levent Ünsaldı). (Çev. Filiz Öztürk, Büşra Uçar, Mustafa Gültekin, Aslı Sümer). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bozkurt, V. (2012). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. (Sekizinci Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Burcu, E. (1998). Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1 (2).
- Büyükdüvenci, S. (2014). Kişi, Kişilik ve Kimlik Üzerine Bazı Düşünceler. *Kişi, Kişilik ve Kimlik*. (Birinci Baskı). (Ed. Sedat Yazıcı-Seyit Coşkun). Ankara: Divan Kitap.
- Canatan, K. (2011). Aile Sosyolojisi: Konuları, Perspektifi ve Gelişimi. *Aile Sosyolojisi*. (İkinci Baskı). (Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım). İstanbul: Açılım Kitap.
- Canatan, K. (2014). Gezi Eylemlerini ve Gençliğini Anlamak!. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1).
- Capps, H. W. (2013). Toplum ve Din. *Din Toplum ve Kültür*. (İkinci Baskı). (Çev. Ali Coşkun). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Carr, H. E. (2015). *Milliyetçilik ve Sonrası*. (Altıncı Baskı). (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Certel, E. (2010). *Gençlik ve Sosyal Gelişim: Gençlik Örgütlerine Katılan Gençlerle Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Certel, E. ve Kurtaran, Y. (2012). Avrupa Çapında Gençlik Politikaları. *Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları*. (İkinci Baskı). (Der. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemutlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cerulo, K. A. (1997). *Identity Construction: New Issues, New Directions*. Annual Review of Sociology.
- Ceylan, Y. (2007). Siyaset, İktidar ve Din. *Ankara Barosu Dergisi*, (4).
- Chancer S. L. ve Watkins X. B. (2013). *Cinsiyet, Irk ve Sınıf*. (Birinci Baskı). (Çev. Berke Uraz). İstanbul: Babil Yayınları.
- Coşkun, A. (2003). Din ve Kimlik. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 24 (1).
- Creswell, W. J. (2014). Araştırma Soruları ve Hipotezler. *Araştırma Deseni*. (İkinci Baskı) (Çev. F Işıl Bilican). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çağan, K. (2011). Ailenin İşlevleri. *Aile Sosyolojisi*. (İkinci Baskı). (Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım). İstanbul: Açılım Kitap.
- Çaha, Ö. (2008). *Bitmeyen Beraberlik Modern Dünyada Din ve Devlet*. (Birinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çalık, M. (2016). *Milli Kimlik Milliyetçilik*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Cedit Neşriyat.
- Çam, E. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş*. (Onuncu Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Çavuşoğlu, E. (2016). Kadim İdeoloji Korporatizme AKP Makyajı. *İnşaat Ya Resulullah*. (İkinci Baskı). (Der. Tanıl Bora). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çeğin, G. (2013). *Denizli Politik Haritalar ve Eğilimler*. (Birinci Baskı). İstanbul: Laodikya Yayınevi.
- Çelebi, N. (1985). Genç, Sosyalleşme ve Kültürel Yapı. 1. *Milli Gençlik Kongresi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.

- Çelik, A. (2010). *Türkiye’de Gençlik Politikaları Bütüncül Bir Yaklaşım*.
- Çelik, N. (2013). Max Weber’de Etnisite Kavramı. *Sosyoloji Dergisi*, (29).
- Çetin, E. (2014). Türkiye’de Gündelik Hayatın Tanziminde Din ve Sekülerizm. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3 (2).
- Çifçi, Z. O. (2012a). Mâverdi Düşüncesinde Din-Devlet İlişkisi. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2).
- Çifçi, Z. O. (2012b). Batı’da Din-Devlet İlişkilerinde Ortaya Çıkan Dönemler. *İSTEM (İslâm, San’at, Tarih, Edebiyat ve Müsiki) Dergisi*, (19).
- Çifçi, Z. O. ve Erdem, H. (2013). İslam Siyaset Tarihinde Din ve Devlet İlişkisi. *İSTEM (İslâm, San’at, Tarih, Edebiyat ve Müsiki) Dergisi*, (22).
- Çiftçi, A. (2016a). *Din Sosyolojisi ve Modernlik-Toplumbilim Yazıları I-*. (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Çiftçi, A. (2016b). *Din Sosyolojisi ve İslam Araştırmaları-Toplumbilim Yazıları IV-*. (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Çiftçi, A. (2016b). *Din Sosyolojisi ve İslami Modernizm-Toplumbilim Yazıları III-*. (Birinci Baskı). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Çukurçayır, A.M. (2002). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi: Küreselleşme Sürecinde Yurttaş Yönetim Siyaseti*. (Birinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dağ, R. (2019). Siyasal Davranış ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişki: Adıyaman İli Örneği. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1).
- Daşkiran, İ. (2009). *Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile ve Medyanın Etkisi: Kahramanmaraş Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Delibaş, K. (2008). Dini Kimlik ve Katılımcı Birey: Kimlik Siyaseti ve Türkiye’de Siyasal İslam’ın Yükselişi. *Amme İdaresi Dergisi*, 41 (2).
- Delibaş, K. ve Yiğit, E. (2015). Siyaset Kurumu. *Kurumlara Sosyolojik Bakış*. (İkinci Baskı). (Ed. Sevinç Güçlü). İstanbul: Kitapevi.
- Deniz, Ç. A. (2014). “Öğrenci İşi” Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı: İstanbul Örneği. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Deniz, Ç.A. (2012). Eğitilmiş Gençliği Anlamada Yeni Bir Tipoloji Önerisi: Cool Gençlik. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2).
- Dever, A. (2012). “Bilginin Efendileri” : Epistemik Cemaat. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (13).
- Dieckhoff, A. ve Jaffreot, C. (2018). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek*. (İkinci Baskı). (Çev. Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dilber, F. (2013). Siyasal Katılma Etki Eden Psikolojik Faktörler ve Seçmen Tercihine Etkisi: Karaman Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması. *Akademik Bakış Dergisi*, (35).
- Doğar, N. (2016). Kültür, Kimlik, Etnisite ve Milliyet Kavramları Çerçevesinde Batı Balkanlar: Hofstede Perspektifi. *The Journal of Academic Social Science Studies* <https://dx.doi.org/10.9761/JASSS4829>, 403, (Erişim Tarihi:10.07.2018).

- Duman, F.M. (2018). *Suç Habitatu ve Suçlu Gençlik Habitusu: İzmir İli Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Duran, H. (2005). Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı-Kütahya Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13).
- Dursun, D. (2004). *Siyaset Bilimi*. (Yedinci Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Dursun, D. (2013). Siyaset ve Siyaset Bilimi. *Siyaset Bilimi*. (Birinci Baskı). (Ed. Davut Dursun ve Mustafa Altunoğlu). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Duverger, M. (2017). *Siyaset Sosyolojisi*. (Onbirinci Baskı). (Çev. Şirin Tekelli). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Dündar, B. L. (2013). Gençliğin Kalem: 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Edebi Üretim. *Gençlik Halleri 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak*. (Birinci Baskı). (Der. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel). Ankara: Efil Yayınevi.
- Düzgün, A. Ş. (2013). *Din Birey ve Toplum*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ekinci, İ. (2018). Sekülerleşme ve Din. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1).
- Er, İ. (2008). *Din Sosyolojisi*. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eriksen, T. H. (1993), Ethnicity and Nationalism, *Anthropological Perspectives*, Londra ve Boulder, Col.: Pluto Press.
- Erkal, E. M. (2015). *Yeni Türkiye ve Etnik Pazarlama*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.
- Erkan, E. (2017). Neo-Liberalizm, Hegemonya ve Kimlik Siyaseti. *Kimlik Siyaseti ve Azınlık Sorunu Felsefi Sorgulamalar*. (Birinci Baskı). (Ed. Eray Yağanak ve Hüdayi Sayın). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Erkol, M. (2015). Türkiye'de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2).
- Erman, T. (2010). *Türkiye'de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler*. (Birinci Baskı). (Ed. R.Ö. Dönmez, P. Enneli ve Nezahat Altuntaş). İstanbul: Say Yayınları.
- Ersanlı, B. (2003). Milliyetçilik Teorileri; Avrasya'da Siyaset ve İlişkiler. *Türkiye Günlüğü*, (75).
- Ersanlı, B. (2013). *İktidar ve Tarih Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*. (Beşinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eser, B. H. ve Sarışahin, P. (2016). Cinsiyet-Siyasal Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7 (15).
- Esgin, A. (1999). *Gençlik- Siyaset ilişkisinin Niteliği: Üniversite Gençliğinin Siyasal Yönelim ve Davranışlarını Belirleyen Etmenler (Cumhuriyet Üniversitesi Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Fığlalı, R. E. (1997). *Din ve Devlet İlişkileri*. (Birinci Baskı). Muğla: Muğla Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Fırat, D. (2013). Bit(iril)meyen Gençlik. *Gençlik Halleri 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak*. (Birinci Baskı). (Der. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel). Ankara: Efil Yayınevi.
- Fichter, J. (2001). *Sosyoloji Nedir*. (Üçüncü Baskı). (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Atilla Kitabevi.

- Freyer, H. (2016). *Din Sosyolojisi*. (İkinci Baskı). (Çev. Turgut Kalpsüz). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. (Birinci Baskı). (Çev. Deniz Özçetin, Babacan Taşdemir ve Burak Özçetin). Ankara: Heretik Yayınları.
- Gashi, F. (2013). *Kosovalı Aydınların Din Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Geçit, S. M. (2016). İslam Dünyasında Din-Siyaset İlişkisinin Tarihçesine Genel Bir Bakış. *Universal Journal of Theology*, 1 (1).
- Geertz, C. (1994). Primordial and Civic Ties. *Nationalism*. (Der. John Hutchinson ve Anthony Smith), Oxford University Press, Oxford, New York.
- Gellner, E. (2013). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (Üçüncü Baskı). (Çev. Büşra Ersanlı ve Günay Gökso Özdoğan). İstanbul: Hil Yayınları.
- Gellner, E. (2016). *Milliyetçiliğe Bakmak*. (Altıncı Baskı). (Çev. Simten Coşar ve Saltuk Özertürk-Nalan Soyarik). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gençoğlu, F. (2018). *Siyaset Bilimine Giriş*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Giddens A ve Sutton W. P. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (Birinci Baskı). (Çev. Ali Esgin). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Giddens, A. (1994). *Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım*. (Beşinci Baskı). (Çev. M. Ruhi Esengün ve İsmail Öğretir). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2014). *Mahremiyetin Dönüşümü*. (Üçüncü Baskı). (Çev. İdris Şahin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve Bireysel-Kimlik*. (İkinci Baskı). (Çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Gleason, P. (2014). Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih. *Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*. (Ed. Fırat Mollaer). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Goodwin, A. G ve Scimecca, A. J. (2015). *Klasik Sosyolojik Teori Sosyolojinin Vaadinin Yeniden Keşfi*. (Birinci Baskı). (Yay. Haz. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Gorski, S. P. (2015). *Bourdieu ve Tarihsel Analiz*. (Birinci Baskı). (Haz. Güney Çeğin). (Çev. Özlem Akkaya). Ankara: Heretik Yayınları.
- Gökalp, Z. (1981). *Makaleler VIII*. (Birinci Baskı). (Yay. Haz. Ferit Ragıp Tuncor). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökçe, G., Şahin, A. ve Örselli, E. (2002). Türkiye’de Siyasetin Bürokrasi Üzerindeki Etkisi: Siyasallaşma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2 (4).
- Gökçe, O. (1993). *İletişim Bilimine Giriş*. (Birinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözler, K. (2001). Devletin Bir Unsuru Olarak “Millet” Kavramı”. *Türkiye Günlüğü*, (64).
- Güllü, İ. (2010). *Gecekondulaşma, Gençlik ve Dindarlık-Kayseri Argıncık Örneği* -, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Günay, Ü. (2017). *Din Sosyolojisi*. (On Dördüncü Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.

- Güner, B. (2016). *Günümüzde Gençlik Sorunları Tutum ve Davranışları: Tunceli Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.
- Günerigök, M. (2013). Şerif Mardin'de Din Sosyolojisi. *Şerif Mardin Okumaları*. (İkinci Baskı). (Ed. Taşkın Takış). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Güneş, A. (2014). Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1).
- Gürdal, S. (2013). *Din Nedir*. (Birinci Baskı). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Gürses, B. H. ve Gürses, F. (1997). *Dünya'da ve Türkiye'de Gençlik*. (İkinci Baskı). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Gürses, H. (1999). Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler. *Birikim Dergisi*, (121).
- Güven, M. (2012). Kültürün Bir Unsuru Olarak Din. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1 (1).
- Hall, S. (2014). 'Kimliğe' İhtiyaç Duyan Kim?. *Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*. (Birinci Baskı). (Ed. Firat Mollaer). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hallaç, S. ve Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6 (2), 142-149, (Erişim Tarihi: 22.06.2018).
- Hayes, H.J. C. (2010). *Milliyetçilik: Bir Din*. (İkinci Baskı). (Çev. Murat Çiftkaya). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hebdige, D. (2004). *Altkültür Tarzın Anlamı*. (Birinci Baskı). (Çev. Sinan Nişancı). İstanbul: Babil Yayınları.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset Teorisine Giriş*. (Sekizinci Baskı). (Çev. Hızır Murat Köse). İstanbul: Küre Yayınları.
- Heywood, A. (2015). *Siyaset Nedir. Siyaset*. (Onaltıncı Baskı). (Çev. Bekir Berat Özipek). Ankara: Adres Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. (Birinci Baskı). (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hobsbawm, J. E. (2014). *Milletler ve Milliyetçilik*. (Beşinci Baskı). (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Hortaçsu, N. (2007). *Ben Biz Siz Hepimiz Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler*. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Hökelekli, H. (2015). Gençlik ve Din. *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*. (Üçüncü Baskı). (Ed. Hayati Hökelekli). İstanbul: Dem Yayınları.
- Hutchinson, J. ve A.D. Smith. (1996). Ethnic Groups and Ethnic Identity Formation. *Ethnicity*. New York: Oxford University Press.
- İmamoğlu, A. ve Yavuz, A. (2011). Üniversite Gençliğinde Dini İnanç ve Umutsuzluk İlişkisi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (23).
- İmançer, D. (2007). Çağdaş Kimliğin Yapılanma Süreci ve Televizyon. *Kimlikler*. (İkinci Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayıncılık, (23).
- İnan, M. (2010). *Türkiye'de Din Sosyolojisi (Amiran Kurtkan Bilgiseven Örneği)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Rağbet Yayınları.

- İnce, A. (2016a). Doğu Karadeniz Bölgesinde Gündelik Hayat ve Din. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (17).
- İnce, A. (2016b). “DİB Türkiye’de Dini Hayat Araştırması” Verilerine Göre Trabzon Bölgesinde Gündelik Hayat ve Din. *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon’da Dini Hayat Sempozyumu Bildiriler Kitabı II. Cilt.* (Birinci Baskı). (Ed. Şenol Saylan ve Betül Saylan). İstanbul: Değişim Yayınları.
- İnsel, A. (2008). Kimlikler ve Devletin Hukuku. *Hukuk ve Adalet Üstüne.* (İkinci Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları, (13).
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar.* (Onuncu Baskı). İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kakışım, C. (2016). *Sınıf, Etnisite ve Kimlik.* (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma: Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme.* (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları No: 10.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim Teori Olgu ve Süreçler.* (Birinci Baskı). İstanbul: Beta Basım/Yayım Dağıtım.
- Kalelioğlu, B. U. (2019). Auguste Comte’un İnsanlık Dini Kurgulamasında Üç Hal Kanunu’nun Rolü ve Pozitif Dinin Nitelikleri. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (3).
- Kalender, A. (2000). *Siyasal İletişim: Seçmenler ve İkna Stratejileri.* (Birinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş.* (On Dokuzuncu Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kara, Y. U. (2014). *Kimlik Oyunu Video Oyunları, Yeni Medya ve Kimlik.* (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karabaşoğlu, M. (2015). Gençlik, Din ve Değerler. *Gençlik Aidiyet/Dönüşüm/Gelecek.* (Birinci Baskı). (Ed. İpek Coşkun). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. *Journal of University* (<http://joy.yasar.edu.tr>), 17 (5), 2890-2891, (Erişim Tarihi: 18.05.2018).
- Karagöz, S. (2018). Cumhuriyet Öncesi Dönem Gençlik ve Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (Gençlik Araştırmaları Özel Sayısı).
- Karakaş, M. (2013). Türkiye’nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (2).
- Karakaş, M. (2015). *Modernlik Küreselleşme ve Türkiye’nin Kimlikler Evreni.* (Birinci Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Karpat, H. K. (2017). *Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji.* (Altıncı Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karşlı, B. (2014). Cumhuriyet Dönemi Din-Siyaset Tartışmaları: Ahmet Hamdi Akseki Örneği. *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (5).
- Kaya, E. E. (2015). Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Irk ve Irkçılık (1923-1938). *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2 (3).
- Keskin, M. Y. (2004). Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4 (2).

- Keucheyan, R. (2016). *Aklın Sol Yarıısı Yeni Eleştirel Düşünceler Atlası*. (Birinci Baskı). (Çev. Selen Şahin). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, F. E. (2007). Kültürel Kimlik Olgusunu Yeniden-Düşünmek. *Medeniyetler Çatışması*. (Birinci Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları, (41).
- Kılıç, F. A. (2014). *Toplumun Direği Din (Bütüncül Din Sosyolojisi)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.
- Kızılçelik, S. (2014). *Sosyoloji Tarihi 1*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kirman, A.M. (2009). Modernleşme Süreci ve Din. IV. *Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri Cilt 1*. (Birinci Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Koçak, A. (2002). Siyasal Davranış ve Kamuoyu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 2 (3).
- Koyuncu, B. (2014). "Benim Milletim..." *AK Parti İktidarı, Din ve Ulusal Kimlik*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köknel, Ö. (1970). *Türk Toplumunda Bugünün Gençliği*. (Birinci Baskı). İstanbul: Bozak Matbaası.
- Köknel, Ö. (2001). *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*. (Birinci Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köktaş, E. M. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat*. (Birinci Baskı). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köktaş, E. M. (1997). *Din ve Siyaset Siyasal Davranış ve Dindarlık*. (Birinci Baskı). Konya: Vadi Yayınları.
- Koroğlu, A. M. (2014). Tüketim Kültürünün Gençliğe Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2 (4).
- Koroğlu, Z. C. (2012). Türkiye'de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2).
- Kosoğlu, N. (2013). *Milli Kültür ve Kimlik*. (Beşinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Kula, N. (2015). Gençlik Döneminde Kimlik ve Din (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma). *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*. (Üçüncü Baskı). (Ed. Hayati Hökelekli). İstanbul: Dem Yayınları.
- Kula, N. M. (2001). *Kimlik ve Din (Ergenler Üzerine Bir Araştırma)*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Kulaksızoğlu, A. (1990). Gençlik Çağı ve Ülkemizde Gençlik Sorunları. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (2).
- Kurt, A. (2003). Toplum ve Din. *Sosyolojiye Giriş*. (İkinci Baskı). (Ed. İhsan Sezal). Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Kurt, A. (2017). *Din Sosyolojisi*. (On Dördüncü Baskı). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Kurtaran, Y. , Nemutlu, G. ve Yentürk, N. (2012). Gençler Hakkında, Gençlik İçin, Gençlerle. *Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları*. (İkinci Baskı). (Der. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemutlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Küme, N. (2017). *Gençlik Çalışmalarına Katılım Gençlerin Siyasal Katılımlarını Etkiler mi?*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Lacarneu, M. (2015). Küreselleşme Çerçevesinde Yerel İmgelerin ve Kültürel Kimliklerin Oluşumu. *Ulusal Kültürlerin Sonu Mu? Çeşitlilik Sınavında Kültür Politikaları* (Birinci Baskı). (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Laclau, E. (2003). *Evensellik Kimlik ve Özgürleşme*. (İkinci Baskı). (Çev. Ertuğrul Başer). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Lüküslü, D. (2015). *Türkiye’de “Gençlik Miti” 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lyon, D. (2012). *Vesikalı Yurttaş Gözetim Aracı Olarak Kimlik Kartları*. (Birinci Baskı). (Çev. Barış Baysal). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Maalouf, A. (2017). *Ölümcül Kimlikler*. (Kırkbeşinci Baskı). (Çev. Aysel Bora). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Macdonald, K. (2015). Etnik Kimlik: Etnisiteye Bütüncül Bir Evrimsel Bakış. *Diaspora ve Kimlik*. (Birinci Baskı). (Ed. Mehmet Emin Yolcu). Konya: Kömen Yayınları.
- Macit, M. (2007). Türkiye’de Sosyal Değişme, Din ve Siyaset (Çok partili demokratik hayata geçişten günümüze din-siyaset ilişkisinde etkin sosyal dinamikler çerçevesinde bir inceleme). *Dini Araştırmalar Dergisi*, 10 (30).
- Macit, M. (2016). Sosyal Medyada “İmam Hatipli” Temsilleri: Kolektif Bir Kimlik Söylemindeki Sosyal-Bilişsel İzdüşümler. *Kimlik ve Din*. (Birinci Baskı). (Ed. Abdullah Özbolet ve Mustafa Macit). Adana: Karahan Kitabevi.
- Mardin, Ş. (1997). *Bediüzzaman Said Nursi Olayı (Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim)*. (Onyedinci Baskı). (Çev. Metin Çulhaoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2004). *Din ve İdeoloji*. (On Üçüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). *Din ve İdeoloji*. (Yirmi Altıncı Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Melucci, A. (2014). Süreç Olarak Kolektif Kimlik. *Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*. (Birinci Baskı). (Ed. Fırat Mollaer). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Memiş, M. (2012). Genelden Özele: Marjinal Gençlik Grupları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (4).
- Memur-Sen. (2013). *Türkiye Gençlik Profili Araştırması*, Ankara: Strateji Araştırma Danışmanlık (SAD).
- Mendras, H. (2014). *Sosyolojinin İlkeleri*. (Üçüncü Baskı). (Çev. Buket Yılmaz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2015). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Merriam, B. S. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. (Üçüncü Baskı). (Çev. Ed. Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Mitchell, C. (2014). Etnik Kimliklerin Dini İçeriği. *Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*. (Birinci Baskı). (Ed. Fırat Mollaer). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Münüsoğlu, H. (2017). *İrk Lekesi*. (Birinci Baskı). Ankara: Heretik Yayınları.

- Nair, G. (2015). *Gençlik Şiddetinin Toplumsal Nedenleri (Sivas Merkez İlçe Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (Yedinci Baskı). (Çev. Sedef Özge). Ankara: Yayın Odası Yayıncılık.
- Neyzi, L. (2013). *"Ben Kimim?" Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*. (Beşinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nisbet, R. (2013). *Sosyoloji ve Din. Din Toplum ve Kültür*. (İkinci Baskı). (Çev. Ali Coşkun). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Nişancı, Ş. ve Işık, C. (2015). Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimle Fakültesi Dergisi*, 6 (9).
- Okumuş, E. (2003). *Meşruyet Ekseninde Din ve Devlet*. (Birinci Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Okumuş, E. (2016). Toplumsal Değişimle Etkileşimi Açısından Din. *Toplumsal Değişim Sempozyumu*. (Ed. Berkehan Kıran). İstanbul: İnsan ve Medeniyet Hareketi.
- Okumuş, E. (2017). Din ve Siyaset. *Din Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). (Ed. Mehmet Bayyigit). Konya: Palet Yayınları.
- Okumuş, E. (2017). Sosyolojinin Din Sorunsalı. *Din Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). (Ed. Mehmet Bayyigit). Konya: Palet Yayınları.
- Okumuş, E. (2018). *Din Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları.
- Oyman, N. (2016). *İrk Etnisite ve Din Van Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Öğün, S. S. (2000). *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*. (Birinci Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Önder, T. A. (2015). *Türkiye'nin Etnik Yapısı*. (Elli Altıncı Baskı). Ankara: Kripto Yayınevi.
- Öz, E. (1992). *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*. (Birinci Baskı). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Özben, M. (2017). *Sosyolojik Kafa*. (İkinci Baskı). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Özçınar, Ş. (2014). Varoluşçu Felsefede Bireysellik ve Kimlik. *Kişi, Kişilik ve Kimlik*. (Birinci Baskı). (Ed. Sedat Yazıcı-Seyit Coşkun). Ankara: Divan Kitap.
- Özdalga, E. (2014). *Kimlik Denklemleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, C. (2001). Kimlik ve Söylem. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2).
- Özdemir, Y., Şimşek, U ve Aktaş, E. (2008). Postmodernite ve Etnisite. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (2).
- Özdemir, Z. (2015). Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2 (1).
- Özer, E. Y. (2011). Gençlerin Toplumsal Yaşama Katılımı ve Yerel Yönetimlerin Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26 (1).
- Özer, İ. (1988). Toplumsallaşma Sürecinin Siyasal Boyutu, Siyasal Katılma ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (1-2).
- Özer, İ. (1996). Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (1).

- Özkırmılı, U. (2017). *Milliyetçilik Kuramları*. (Yedinci Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Özmen, A. F. (2011). Politik Bir Gençlik Kuşağı: Post 80 Alevi Gençliği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3 (1).
- Öztekin, A. (2016). *Siyaset Bilimine Giriş*. (Onuncu Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Öztürk, A. (2014). Kimlik Siyaseti Üzerine Etik Politik Bir Tartışma. *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, 7 (17), 10, (Erişim Tarihi: 21.05.2018).
- Öztürk, Ü. (2017). Küreselleşme ve Kültür: Genel Şahıs Zamiri Üzerine. *Küreselleşme Karşısında Gençlerimiz Şahsiyetin İnşası*. (Birinci Baskı). (Yay. Haz. Celal Türer). Ankara: Türk Felsefe Derneği.
- Parekh, B. (2014). Kimliğin Mantığı. *Kimlik Politikaları Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık*. (Birinci Baskı). (Ed. Fırat Mollaer). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Parlak, İ. (1999). *Türkiye’de Gençlik ve Siyaset H.Ü Beytepe Kampüsü Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Parlak, İ. (2015). *Öteki’nin Var Olma Sancısı Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri*. (Birinci Baskı). (Ed. İsmet Parlak). Bursa: Dora Basım Yayın.
- Patton, Q. M. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Üçüncü Baskı). (Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Peek, L. (2016). Müslümanlaşma: Bir Dini Kimliğin Gelişimi. *Kimlik ve Din*. (Birinci Baskı). (Ed. Abdullah Özbolat ve Mustafa Macit). Adana: Karahan Kitabevi.
- Pietsch, C. (2007). Sınıf, Milliyetçilik ve Kimlik Politikaları. *Fark/Kimlik Sınıf*. (Birinci Baskı). (Der. Hayriye Erbaş). (Çev. Ed. Hayriye Erbaş). Ankara: Eos Yayınevi.
- Polat, F. (2002). Din-Devlet İlişkisi ve Diyanet. *Ekev Akademi Dergisi*, (10).
- Polat, F. (2016). Kültürel Kimlikten Ulusal Kimliğe Kırgızistan Örneği. *Kimlik ve Din*. (Birinci Baskı). (Ed. Abdullah Özbolat ve Mustafa Macit). Adana: Karahan Kitabevi.
- Popeau, J. (2014). Irk/Etnisite. *Temel Sosyolojik Dikotomiler*. (İkinci Baskı). (Ed. Chris Jenks), (Çev. Ed. İhsan Çapcıoğlu). Ankara: Atıf Yayınları.
- Poussard, M.J ve Bastounis, M. (2008). Kimlik ve Sosyal Temsiller: İçimizdeki Eziklik. *Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor musun? Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri*. (Birinci Baskı). (Ed. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayınları.
- Punch, F. K. (2016). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Üçüncü Baskı). (Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Rus, Ole. (2017). Modern Toplumda Din Araştırmaları Alanındaki Son Gelişmeler. *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. (Üçüncü Baskı). (Ed. Bünyamin Solmaz ve İhsan Çapcıoğlu). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (İkinci Baskı). (Çev. Himmet Hülür). Ankara: De Ki Yayınları.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. (İkinci Baskı). (Çev. Irmak Ertuna Howison). Ankara: De Kİ Basım Yayınevi.

- Riutort, P. (2017). *Sosyolojiye Giriş Dersleri*. (Birinci Baskı). (Çev. Ertuğrul Cenk Gürcan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Robertson, R. (2017). Din Sosyolojisinin Gelişimi. *Din Sosyolojisi*. (Dördüncü Baskı). (Der. Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Roger, A. (2008), *Milliyetçilik Kuramları*. (Birinci Baskı). (Çev. Aziz Ufuk Kılıç). İstanbul: Versus Kitap.
- Sağır, Ö. M. ve Akıllı, S. H. (2004). Etnisite Kuramları ve Eleştirisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28 (1).
- Sağiroğlu, Z. A. (2014). *Türkiye’de Etnisite, Din ve Önyargı: Üniversite Öğrencileri Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Sarıbay, Y. A. (1997). Cinsellik, Kutsallık ve Kimlik: Toplumsal Düzenin Bedensel İnşası. *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. (Birinci Baskı). (Yay. Haz. Nuri Bilgin). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Sayın, E. ve Candan, H. (2016). Küresel Irkçılığın Yükselişi. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (4).
- Sekam. (2016). *Türkiye’de Gençlik Raporu Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, İstanbul: Sekam Yayınları.
- Serter, N. (2010). *Dinde Siyasal İslam Tekeli*. (Birinci Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.
- Seta. (2012). *Türkiye’nin Gençlik Profili*. (Birinci Baskı). Ankara: Seta Yayınları.
- Sezer, B. (2017). *Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı*. (Birinci Baskı). (Yay. Haz. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sheldon, J. (2017). *Küçük Ses*. (Birinci Baskı). (Çev. Duygu Toprak). Ankara: Heretik Yayınları.
- Sitembölükbaşı, Ş. (1997). “Siyasal Kültür” ün Kavramlaştırılmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2).
- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Birinci Baskı). (Yay. Haz. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Smith, D. A. (2016). *Milli Kimlik*. (Sekizinci Baskı). (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Solmaz, B. (2017). *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. (Üçüncü Baskı). (Ed. Bünyamin Solmaz ve İhsan Çapcıoğlu). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Söylemezoğlu, Ü. (2013). *İskalanan Gençlik Nereden Geldim? Ben Kimim? Ne istiyorum?*. (İkinci Baskı). Ankara: Dost Kitabevi.
- Subaşı, N. (2017). *Din Sosyolojisi*. (İkinci Baskı). İstanbul: Dem Yayınları.
- Subaşı, N. (2018). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*. (İkinci Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Swingewood, A. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Dördüncü Baskı). (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Şahin, C. M. (2005). Türkiye’de Gençliğin Toplumsal Kimliği ve Popüler Tüketim Kültürü. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2).
- Şaşmaz, Y. O. (2015). *Türkiye’de Siyasi Partilerin Gençlik Kollarında ve Bağlı Yan Kuruluşlarında Faaliyet Gösteren Gençlerin Siyasi Katılımlarına İlişkin Algıları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Şavran, G. T. (2015). Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri. *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. (Birinci Baskı). (Ed. Nadir Suğur). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şener, S. (2013). *Türkiye’de Gençlik Beklentiler, Problemler ve Düşünceler*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İnkılab Yayınevi.
- Şişman, N. (2015). Gençlik ve Siyaset. *Gençlik Aidiyet/Dönüşüm/Gelecek*. (Birinci Baskı). (Ed. İpek Coşkun). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tamar, M. (2005). *Gençlikte Değişim ve Süreklilik*. (Birinci Baskı). İzmir: Çelikkol Yayıncılık.
- Tamer, G. M. (2014). Kimlik/lerin Seyrine Bir Keşif. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 20 (77).
- Taştan, K. Y. (2010). Etnisite Kuramları. *Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi*, (6).
- Tatar, T. (1997). *Siyaset Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Turan Yayıncılık.
- Tatlıcan, Ü. (2011). *Sosyoloji ve Sosyal Teori Yazıları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Sentez Yayınları.
- Tekgürler, M. (2015). Öteki Nedir, Nasıl Oluşmuştur? *Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu Bülteni*. (Ed. Salih Tosun). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, (3).
- Tekin, M. (2018). *Din Sosyolojisi*. (İkinci Baskı). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Tezcan, M. (2000). Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türkiye’deki Gençlik. *Türkiye ve Avrupa’da Gençlik*. (Birinci Baskı). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Konrad Adenaur Vakfı Yayını.
- Tezcan, M. (2015). *Gençlik Kültür ve Toplum*. (Birinci Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (2016). *Kuşaklar Çatışması Kuşaklararası İlişkiler Eğitimi ve Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tok, N. (2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset*. (Birinci Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Toker, İ. (2007). Şerif Mardin’de Sosyal Değişme, Modernleşme ve Din. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 20 (1).
- Tokgöz, C. (2017). Kimlik ve Bellek Ekseninde Sosyal Medya Anlatıları. *Intermedia International e-Journal* <http://intermedia.ticaret.edu.tr/index.php/intermedia>, 4 (7), 257, (Erişim Tarihi:27.06.2018).
- Tomlinson, J. (1999). *Kültürel Emperyalizm*. (Birinci Baskı). (Çev. Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Toprak, Y. (2014). Özal, Liberalizm ve Kimlik. *Kişi, Kişilik ve Kimlik*. (Birinci Baskı). (Ed. Sedat Yazıcı- Seyit Coşkun). Ankara: Divan Kitap.
- Torun, Y. (2017). *Din ve Siyaset İlişkisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Hukuk Yayınları.
- Tuncay, S. (2000). Türkiye’de Gençlik Sorunlarının Psikolojik Boyutu. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1).

- Turan, E. (2014). *Siyaset Bilimine Giriş*. (Üçüncü Baskı). Konya: Palet Yayınları.
- Turan, E. ve Temizel, M. (2015). Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (7).
- Turan, İ. (1976). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. (İkinci Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Turan, İ. (1993). Siyasal İdeoloji Olarak İslam ve Milliyetçilik. *Varlık Dergisi*, (1032).
- Turan, Y. (2017). Sosyal Medyanın Kimlik Gelişiminde Rolü. *Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu 10-12 Haziran 2016 Ordu*, Ankara: Ertem Basım.
- Tüik. (2014). *İstatistiklerle Gençlik*. Ankara: Tüik Yayınları.
- Türer, C. (2017). *Küreselleşme Karşısında Gençlerimiz Şahsiyetin İnşası*. (Birinci Baskı). Ankara: Türk Felsefe Derneği.
- Türkbağ, U. A. (2007). Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu. *Kimlikler*. (İkinci Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayıncılık, (23).
- Türkdoğan, O. (1985). *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gençliği*. (Birinci Baskı). Ankara: Mayaş Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1998). *Etnik Sosyoloji*. (İkinci Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2013). *Türk Ulus-Devlet Kimliği*. (İkinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2013). *Türkiye'nin Etnik Yapısı Sosyolojik Bir Analiz*. (Birinci Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Türkkan, Z. (2011). *Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türkyılmaz, H. (2017). Türk Modernleşmesinin Arka Yüzü: Dini Grupların Gündelik Hayatta Dışa Kapalı Yapılaşması ve “Taktik”sel Yaklaşımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (45).
- Uluç, N. (2003). “Anlaşılmaz” Olan Aslında Kim?. *Pivolka*, (9).
- Ural, İ. (1976). *Gençlik Pazarı*. (Birinci Baskı). Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.
- Uslu, Ş. (2004). Laiklik-Din İlişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (16).
- Uysal, B. (1984). *Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Uzun, T. (2007). Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme. *Kimlikler*. (İkinci Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları, (23).
- Ünlü, B. (2018). *Türklük Sözleşmesi Oluşumu, İşleyişi ve Krizi*. (Birinci Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Ünsaldı, L. (2016). *Yabancı Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik*. (Birinci Baskı). (Der. Levent Ünsaldı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Üzümtan, E. (2010). *Kentli Gençlik ve Sokak Kültürüne Sosyal Antropolojik Bir Yaklaşım: Grafiti ve Sokak Kültürü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Varol, F. S. (2016). *Temsil İdeoloji Kimlik*. (Birinci Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Vergin, N. (2015). *Siyasetin Sosyolojisi*. (Sekizinci Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

- Vergin, N. (2000). *Din, Toplum ve Siyasal Sistem*. (Birinci Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Vurucu, İ. (2015). *Arafta Bir Kimlik: Türklük*. (Birinci Baskı). Konya: Kitapmatik Yayınları.
- Weber, M. (1987). *Sosyoloji Yazıları*. (İkinci Baskı). (Çev. Taha Parla). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Wenden, De W. C. (1998). Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak. *Uluslar ve Milliyetçilikler*. (Birinci Baskı). (Yay. Haz. Jean Leca). (Çev. Siren İdemen). İstanbul: Metis Yayınları.
- Yalçiner, R. (2014). Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 69 (1).
- Yaman, M. Ö. (2014). *Apaçi Gençlik*. (Beşinci Baskı). İstanbul: Türkiye Yeşilay Cemiyeti.
- Yang, P. Q. (2000). *Ethnic Studies Issues and Approaches*. New York: State University of New York Press.
- Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Kayı Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (20).
- Yanmış, M. ve Kahraman B. (2013). Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (2).
- Yapıcı, A. (2004). *Din Kimlik ve Ön Yargı Biz ve Onlar*. (Birinci Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2016). Dini Grup Kimliği: Kimlik ve Dini Aidiyet. *Kimlik ve Din*. (Birinci Baskı). (Ed. Abdullah Özpolat ve Mustafa Macit). Adana: Karahan Kitabevi.
- Yasa, M. (2017). *Gençlik ve Varoluş*. (Birinci Baskı). Ankara: Elis Yayınları.
- Yavuzer, H. (2018). *Gençleri Anlamak*. (Onuncu Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yelken, R. (2004). Yeni Sosyal Oluşumlar ve Cemaatin Dönüşümü. *Sosyoloji Dergisi*, (12).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Yedinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. M. (2014). *Gençlik ve Siyasal Katılım: Diyarbakır Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Yıldız, S. (2007). Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (74).
- Yıldız, T. T. , Atasoy, R. A. , Bayraktar, P. ve Ünlüleblebici, B. (2013). Gençlik Araştırmaları Üzerine Bir Karar Destek Sistemi Önerisi: Gençlik Veri Tabanı. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1 (1).
- Yılmaz, V. (2008). Siyasi Örgütlenmelerde Genç Olmak: Kurtarmaya Giderken Yakalandıklarımız. *Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. (Birinci Baskı). (Der. Cemil Boyraz).
- Yolcu, T. (2019). Türkiye’de Siyasal Kültür ve Siyasal Liderlik Anlayışının Temelleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1).
- Yörükoğlu, A. (1985). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*. (Birinci Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Yurdusev, N. A. (1997). 18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da Türk Kimliği. *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. (Birinci Baskı). (Yay. Haz. Nuri Bilgin). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yücel, H. ve Lüküslü, D. (2013). 2000'li Yılları Gençlik Üzerinden Okumak. *Gençlik Halleri 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak*. (Birinci Baskı). (Der. Demet Lüküslü ve Hakan Yücel). Ankara: Efil Yayınevi.
- Yüksel, B. C. (2012). *İdeoloji ve Gündelik Hayatta Milliyetçilik*. (Birinci Baskı). Ankara: Genesis Kitap.
- Zencirkıran, M. (2016). *Sosyoloji*. (Dördüncü Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Zilloğlu, M. (2008). Kimliğin Kavramsal Serüveni. *Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor musun? Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri*. (Birinci Baskı). (Ed. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayınları.
- Zorlu, A. (2006). *Tüketim Sosyolojisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Glocal Yayınları.

KİŞİLİK BOZUKLUKLARI

Tanı ve Tedavi Yöntemleri

Editör
Doç. Dr. Elif Güneri Yöyen

KİŞİLİK BOZUKLUKLARI
Tanı ve Tedavi Yöntemleri
Editör: Doç. Dr. Elif Güneri Yöyen

Yayın No.: 4922
Psikoloji-PDR: 453
ISBN: 978-625-397-431-2
E-ISBN: 978-625-397-432-9
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Naim Dilek -naim@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Güneri Yöyen, Elif.

Kişilik Bozuklukları Tanı ve Tedavi Yöntemleri / Elif Güneri Yöyen

1. Basım, VI + 350 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-431-2

E-ISBN: 978-625-397-432-9

1. Kişilik Bozuklukları 2. Kişilik Bozukluklarında Tanılama 3. Kişilik Bozukluklarında Tedavi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

KİŞİLİK YAPILANMASI VE KİŞİLİK BOZUKLUKLARI..... 1

Doç. Dr. Elif Güneri Yöyen

Kişilik Yapılanması	1
Kişilik Bozuklukları	15

Bölüm 2

PARANOİD KİŞİLİK BOZUKLUĞU..... 23

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Bal

Paranoid Kişilik Bozukluğunun Tanımı	23
Paranoid Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi.....	24
Paranoid Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi	26
Paranoid Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri.....	27
Paranoid Kişilik Bozukluğunun Komorbiditesi	35
Paranoid Kişilik Bozukluğunun Tedavisi	42

Bölüm 3

ŞİZOID KİŞİLİK BOZUKLUĞU..... 61

Psk. Rahime Gökboğa

Şizoid Kişilik Bozukluğunun Tanımı.....	61
Şizoid Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi.....	58
Şizoid Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi	66
Şizoid Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri.....	68
Şizoid Kişilik Bozukluğunun Komorbiditesi.....	77
Şizoid Kişilik Bozukluğunun Tedavisi.....	79

Bölüm 4

ŞİZOTİPAL KİŞİLİK BOZUKLUĞU..... 88

Uzm. Psikolog Rana Şan

Şizotipal Kişilik Bozukluğunun Tanımı	88
Şizotipal Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi	91

Şizotipal Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi.....	94
Şizotipal Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri	96
Şizotipal Kişilik Bozukluğunun Komorbiditesi	100
Şizotipal Kişilik Bozukluğunun Tedavisi	102

Bölüm 5

ANTİSOSYAL KİŞİLİK BOZUKLUĞU 109

Ar. Gör. Mehmet Emin Sağan - Ar. Gör. Feyza Öz

Antisozyal Kişilik Bozukluğunun Tanımı	109
Antisozyal Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi	111
Antisozyal Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi.....	102
Antisozyal Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri	104
Antisozyal Kişilik Bozukluğunun Tedavisi	124

Bölüm 6

SINIRDA/BORDERLINE KİŞİLİK BOZUKLUĞU 137

Ar. Gör. Ayşe Bahar Duyar Akça

Sınırdaki Kişilik Bozukluğunun Tanımı	137
Sınırdaki Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi	138
Sınırdaki Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi.....	143
Sınırdaki Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri	145
Sınırdaki Kişilik Bozukluğunun Komorbiditesi	160
Sınırdaki Kişilik Bozukluğunun Tedavisi	161

Bölüm 7

HİSTRİYONİK KİŞİLİK BOZUKLUĞU 201

Kln. Psk. Deniz Sinanoğlu - Doç. Dr. Elif Güneri Yöyen

Histriyonik Kişilik Bozukluğunun Tanımı	201
Histriyonik Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi	205
Histriyonik Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi.....	210
Histriyonik Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri	212
Histriyonik Kişilik Bozukluğunun Komorbiditesi	2050
Histriyonik Kişilik Bozukluğunun Tedavisi	206

Bölüm 8

NARSİSİTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞU 213

Arş. Gör. Emre Gürkan - Beria Nur Gürkan

Narsisistik Kişilik Bozukluğunun Tanımı.....	213
Narsisistik Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi.....	219
Narsisistik Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi	225
Narsisistik Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri.....	229
Narsisistik Kişilik Bozukluğunun Komorbiditesi.....	246
Narsisistik Kişilik Bozukluğunun Tedavisi.....	247

Bölüm 9

BAĞIMLI KİŞİLİK BOZUKLUĞU..... 257

Kln. Psk. Ceren Katip

Bağımlı Kişilik Bozukluğunun Tanımı.....	258
Bağımlı Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi.....	259
Bağımlı Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi.....	262
Bağımlı Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri	263
Bağımlı Kişilik Bozukluğunun Komorbiditesi.....	304
Bağımlı Kişilik Bozukluğunun Tedavisi.....	307

Bölüm 10

ÇEKİNGEN KİŞİLİK BOZUKLUĞU..... 321

Kln. Psk. Ecem Duydu Altunpala

Çekingen Kişilik Bozukluğunun Tanımı	321
Çekingen Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi.....	324
Çekingen Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi	326
Çekingen Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri.....	327
Çekingen Kişilik Bozukluğunun Komorbiditesi	299
Çekingen Kişilik Bozukluğunun Tedavisi	304

Bölüm 11

OBSESİF KOMPULSİF KİŞİLİK BOZUKLUĞU 319

Psk. Rahime Gökboğa

Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluğunun Tanımı.....	320
Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluğunun Etiyolojisi.....	322

Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluğunun Epidemiyolojisi.....	326
Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluğunun Klinik Özellikleri	329
Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluğunun Komorbiditesi.....	338
Obsesif Kompulsif Kişilik Bozukluğunun Tedavisi.....	341

KİŞİLİK YAPILANMASI VE KİŞİLİK BOZUKLUKLARI

Elif Güneri Yöyen

KİŞİLİK YAPILANMASI

Kişilik kavramı; bireyin çevreye özgü uyumunu belirleyen psikofizyolojik sistemlerden oluşan içsel dinamik bir organizasyon (Millon, Millon, Meagher, Grossman ve Ramnath, 2012); bireyi diğerlerinden ayıran, bireye özgü tutarlı ve yapılaşmamış özellikler bütünü (Hopwood ve Bleidorn, 2017); bireyin duygusal ve davranışsal olarak rutin yaşamında görülen toplam özellikleri (Kaplan ve Saddock, 1998) gibi birçok farklı şekilde tanımlanabilir. Üzerinde uzlaşmış bir kişilik tanımlanmasının olmaması sosyal bilimlerin bir geleneğidir. Sosyal bilimlerin bir alt bilimi olan psikoloji bilimi; kişilik kavramı ile en ilişkili olan, kişilik ve kişilik yapılanması, kişilik gelişimi, kişilik bozuklukları, kişilik bozukluklarının tanılanması ve tedavisi konularında en çok çalışan disiplindir. Psikoloji, kişiliği bireyin özel ve ayırıcı davranışlarını içeren ve bireyi diğer bireylerden ayırt eden, tutarlı ve yapılaşmış ilişki biçimi olarak tanımlar. Kişilik, bireyin kendisinden kaynaklanan, her zaman ve her durumda olan tutarlı davranış kalıpları ile kişilik içi süreçler dediğimiz nasıl davranacağımızı ve hissedeceğimizi etkileyen ve içimizde gelişen bütün duygusal, güdüsel ve bilişsel süreçleri kapsar. Kişiliği oluşturan ögeler, psikoloji ekollerinin farklı bakış açıları içerisinde onlarca yıldır incelenmektedir. Geline son bilimsel çalışmalarda kişiliğin genetik ve sosyal yapı sistemi içerisinde yer alan aile, çevre ve arkadaş faktörü ile kültürel faktörlerden oluştuğu kabul edilmektedir.

Basit bir tanımlama ile kişilik, “temelde kendimizle ve başkaları ile olan ilişkilerimizde ortaya koyduğumuz davranışlarımızdır” denilebilir. Psikolojinin farklı

KAYNAKÇA

- Akrar, H. (2008). Cloninger'in Mizaç ve Karakter Boyutları ile Kişilik Bozuklukları Arasındaki İlişki. *Klinik Psikiyatri*, 11:115-124.
- Alioğlu, S. (2019). Narsisistik, Sınır ve Şizoid Kişilik Bozukluklarına Yatkinlıkta Duygusal Farkındalığın İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. İstanbul.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5)*. American Psychiatric Pub.
- Burger, J.M. (2020). *Kişilik*. 7. Basım. Kaknüs Yayınevi. İstanbul.
- DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı (2005). Gözden Geçirilmiş Çeviri, 2. Baskı Çev: Köroğlu, E. Amerikan Psikiyatri Birliği. HYB. Ankara.
- Gürses, İ. ve Kılavuz, M.A. (2011). Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 20, Sayı: 2, 2011 s. 153-166.
- Hopwood, C. J., & Bleidorn, W. (2017). Stability and change in personality and personality disorders. *Current Opinion in Psychology*.
- Kaplan, H.I. & Sadock, B.J. (1998). *Personality disorders*. In:Kaplan and Sadock's Synopsis of psychiatry. Mass Publishing Co. Egypt.
- Köroğlu, E. (2010). *Kişilik Bozukluklar*. HYB. Ankara.
- Millon, T., Millon, C. M., Meagher, S. E., Grossman, S. D., & Ramnath, R. (2012). *Personality disorders in modern life*. John Wiley & Sons.
- Öztunç H., Bilge Y., Bilge Y. (2015). Kişilik Bozuklukları ile Gelir ve Cinsiyet Değişkenlerinin İlişkisinin İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. VIII (1): 63-82.

PARANOİD KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Fatih Bal

PARANOİD KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN TANIMI

Kişilik bozukluğu, katı ve sağlıksız bir düşünce işleyiş ve davranış kalıbına sahip olduğunuz bir tür zihinsel bozukluktur. Kişilik bozukluğu olan bir kişi, durumları ve insanları algılamada ve ilişki kurmada sorun yaşar. Bu durum; ilişkilerde, sosyal aktivitelerde, işte ve okulda önemli sorunlara ve sınırlamalara neden olur. Kişi, düşünce ve davranış tarzını doğal gördüğü için bir kişilik bozukluğu olduğunu fark etmeyebilir ve karşılaştığı zorluklar için başkalarını suçlayabilir. Kişilik bozuklukları, genellikle genç yaşlarda veya erken yetişkinlik döneminde başlar. Kişilik bozukluklarının pek çok türü vardır. Bazı tipler orta yaş boyunca daha az belirgin hâle gelebilir. Kişilik bozukluğu türleri, benzer özelliklere ve semptomlara dayalı olarak üç kümede gruplandırılır. Kişilik bozukluğu olan birçok insan, en az bir başka kişilik bozukluğunun belirti ve semptomlarına da sahiptir. Bir hastalığın teşhis edilebilmesi için listelenen tüm belirti ve semptomların görülmesi gerekli değildir.

Paranoid Kişilik Bozukluğu, “tuhaf veya eksantrik” düşünce veya davranış kalıplarını içeren A Kümesi kişilik bozuklarından (Esterberg, Goulding ve Walker, 2010). Paranoidli insanlar, şüphelenmek için hiçbir neden olmadığına bile paranoya, amansız bir güvensizlik ve başkalarından şüphe duyarlar.

Paranoid kişilik bozukluğu, *DSM-V Zihinsel Bozuklukların Tamsal ve Sayımsal El Kitabı*'nda başkalarına karşı yaygın, ısrarcı ve kalıcı bir güvensizliğe sahip bireylere yönelik bir tanıdır ve bu bozukluğa sahip kişiler, başkalarına karşı son derece alaycı bir bakış açısına sahiptirler (APA, 2013). Paranoid kişilik bozukluğu, başkalarına karşı yaygın bir güvensizlik ve şüphayle karakterizedir, öyle ki onların güdü-

Sonuç

Paranoid kişilik bozukluğu (PPD), biraz ihmal edilen bir konudur ve sıklıkla tanınal karışıklık ve terapötik karamsarlığın konusudur. Bozukluğa ilişkin araştırma temeli seyrek kalmaktadır. Bununla birlikte altta yatan psikolojik süreçlerin anlaşılması, değerlendirilmesine ve tedavisine yardımcı olabilir.

Özellikle belirli sosyal durumlarda, başkalarının niyetlerine ilişkin belirli bir derecede şüphe normaldir. Bununla birlikte, bu tür bir düşünce, uyumsuz ve patolojik boyutta olabilir. Paranoid özellikler, akıl hastalığında anormal strese maruz kalan önceden sağlıklı bireylerde ve kişilik bozukluğu olanlarda, çeşitli bağlamlarda bulunabilmektedir.

Paranoid kişilik bozukluğunun görünümü insandan insana değişkenlik gösterebilir. Kronik bir hastalıktır, yani bir kişinin hayatı boyunca sürme eğilimi gösterir. Bazı insanlar PPD ile oldukça iyi bir şekilde çalışabilse, evlenebilse ve iş sahibi olabilse de diğerleri bu bozukluk nedeniyle tamamen devre dışı bırakılmıştır. PPD'li kişiler tedaviye direnme eğiliminde olduklarından prognoz genellikle kötüdür. Başarılı bir terapötik ilişki geliştirebilenler, semptomlarını yönetmeyi öğrenebilir ve başkalarıyla daha başarılı ilişkiler kurabilirler.

KAYNAKÇA

- APA (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*. Washington DC: American Psychiatric Association.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27–51.
- Bateman, A.W., Tyrer, P. (2004). Psychological treatment for personality disorders. *Advances in Psychiatric Treatment*, 10, 378–388.
- Beck, A. T., Freeman, A., & Davis, D. D. (2004). Paranoid personality disorder. In *Cognitive therapy of personality disorders* (Eds A. T. Beck, A. Freeman, D. D. Davis). New York: Guilford Press.
- Bentall, R. P., & Taylor, J. L. (2006). Psychological processes and paranoia. Implications for forensic behavioural science. *Behavioral Sciences and The Law*, 24, 277–294.
- Berman, M. E., Fallon, A. E., & Coccaro, E. F. (1998). The relationship between personality psychopathology and aggressive behavior in research volunteers. *Journal of Abnormal Psychology*, 107(4), 651–658.

- Bernstein, D. P., Useda, J. D., & Siever, L. J. (1993) Paranoid personality disorder. Review of the literature and recommendations for DSM-IV. *Journal of Personality Disorders*, 7, 53–62.
- Bernstein, D. P., & Useda, J. D. (2007) paranoid personality disorder. In *Personality Disorders: Toward the DSM-V* (Eds. W. O'Donohue, K. A. Fowler, S. O. Lilienfeld). New York: Sage Publications.
- Bettencourt, B. A., Talley, A., Benjamin, A. J., et al. (2006). Personality and aggressive behavior under provoking and neutral conditions: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 132, 751–777.
- Blackburn, R., & Coid, J. (1999). Empirical clusters of DSM-III personality disorders in violent offenders. *Journal of Personality Disorders*, 13, 18–34.
- Blaney, P. (1999). Paranoid conditions. In *Oxford textbook of psychopathology* (Eds. T. Millon, P. Blaney, R. D. Davis). Oxford: Oxford University Press.
- Bierer, L. M., Yehuda, R., Schmeidler, J., Mitropoulou, V., New, A. S., Silverman, J. M., et al. (2003). Abuse and neglect in childhood: Relationship to personality disorder diagnoses. *CNS Spectrums*, 8(10), 737–754.
- Bronitt, S., & Mcsherry, B. (2005). Mental state defences. In *Principles of criminal law* (Eds. S. Bronitt, B. McSherry). London, England: Thompson LBC.
- Campbell, W. K., & Sedikides, C. (1999). Self-threat magnifies the self-serving bias. A meta-analytic integration. *Review of General Psychology*, 3, 23–43.
- Cardno, A. G., & McGuffin, P. (2006). Genetics and delusional disorder. *Behavioral Sciences and the Law*, 24, 257–276.
- Carroll, A. (2009). Are you looking at me? Understanding and managing paranoid personality disorder. *Advances in Psychiatric Treatment*, 15, 40–48.
- Chadwick, P. D. J., Trower, P., Juusti-Butler, T. M., et al. (2005). Phenomenological evidence for two types of paranoia. *Psychopathology*, 38, 327–333.
- Chiesa, M., & Fonagy, P. (2003) Psychosocial treatment for severe personality disorder: 36-month follow-up. *British Journal of Psychiatry*, 183, 356–362.
- Claridge, G. (1997). Final remarks and future directions. In *Schizotypy: Implications for illness and health* (Eds. G. Claridge). Oxford: Oxford University Press.
- Combs, D. R., & Penn, D. L. (2004) The role of subclinical paranoia on social perception and behavior. *Schizophrenia Research*, 69, 93–104.
- Connolly, A. J., Cobb-Richardson, P., & Ball, S. A. (2008). Personality disorders in homeless drop-in center clients. *Journal of Personality Disorders*, 22(6), 573–588.
- Cramer, V., Torgersen, S., & Kringlen, E. (2006). Personality disorders and quality of life: A population study. *Comprehensive Psychiatry*, 47(3), 178–184.
- Crawford, T. N., Cohen, P., Johnson, J. G., Kasen, S., First, M. B., Gordon, K., et al. (2005). Self-reported personality disorder in the children in the community sample: Convergent and prospective validity in late adolescence and adulthood. *Journal of Personality Disorders*, 19(1), 30–52.

- Esterberg, M.L., Goulding, S.M., & Walker, E.F. (2010). A personality disorders: Schizotypal, schizoid and paranoid personality disorders in childhood and adolescence. *Journal of Psychopathological Behavioral Assessment*, 32(4): 515–528.
- Eustace, A., Coen, R., Walsh, C., Cunningham, C. J., Walsh, J. B., Coakley, D., et al. (2002). A longitudinal evaluation of behavioural and psychological symptoms of probable Alzheimer's disease. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 17(10), 968–973.
- Fulton, M., & Winokur, G. (1993). A comparative study of paranoid and schizoid personality disorders. *American Journal of Psychiatry*, 150(9), 1363–1367.
- Gabbard, G. O. (2000). Cluster A personality disorders. In *Psychodynamic psychiatry in clinical practice* (Eds. G. O. Gabbard). Washington, D.C.: American Psychiatric Press.
- Gilbert, D. T., Pelham, B. W., & Krull, D. S. (1988). On cognitive busyness. When person perceivers meet persons perceived. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 733–740.
- Gomez, M.B., Salazar, J.F., MartíSanjuan, V., & Gonzalez, L.L. (2006). Posttraumatic stress disorder in primary care with special reference to personality disorder comorbidity. *British Journal of General Practice*, 56(526), 349–354.
- Grossman, R. (2004) Pharmacotherapy of personality disorders. In *Handbook of personality disorders* (Eds. J. J. Magnavita). New York: John Wiley & Sons.
- Hans, S. L., Auerbach, J. G., Styr, B., & Marcus, J. (2004). Offspring of parents with schizophrenia: Mental disorders during childhood and adolescence. *Schizophrenia Bulletin*, 30(2), 303–315.
- Haynes, S. N. (1986). A behavioral model of paranoid behaviors. *Behavior Therapy*, 17, 266–87.
- Hodgins, S., Hiscoke, U. L., & Freese, R. (2003). The antecedents of aggressive behavior among men with schizophrenia: A prospective investigation of patients in community treatment. *Behavioral Sciences and the Law*, 21, 523–546.
- Johnson, J. G., Cohen, P., Smailes, E., et al. (2000). Adolescent personality disorders associated with violence and criminal behavior during adolescence and early adulthood. *American Journal of Forensic Psychiatry*, 157, 1406–1412.
- Kelly, B.D., Casey, P., Dunn, G., AyusoMateos, J. L., & Dowrick, C. (2007). The role of personality disorder in “difficult to reach” patients with depression: Findings from the ODIN study. *European Psychiatry*, 22(3), 153–159.
- Kendler, K. S., & Gruenberg, A. M. (1982). Genetic relationship between paranoid personality disorder and the ‘schizophrenic spectrum’. *American Journal of Psychiatry*, 139, 1185–1186.
- Kendler, K. S., Neale, M. C., & Walsh, D. (1995). Evaluating the spectrum concept of schizophrenia in the Roscommon Family Study. *American Journal of Psychiatry*, 152(5), 749–754.
- Karterud, S., Pedersen, G., Bjordal, E., Brabrand, J., Friis, S., Haaseth, O., et al. (2003). Day treatment of patients with personality disorders: Experiences from a Norwegian treatment research network. *Journal of Personality Disorders*, 17(3), 243–262.
- Kantojärvi, L., Veijola, J., Läksy, K., Jokelainen, J., Herva, A., Karvonen, J. T., et al. (2004). Comparison of hospital-treated personality disorders and personality disorders in a general population sample. *Nordic Journal of Psychiatry*, 58(5), 357–362.

- Kinderman, P., Dunbar, R.I., & Bentall, R.P. (1998). Theory-of-mind deficits and causal attributions. *British Journal of Psychology*, 89, 191–204.
- Koponen, S., Taiminen, T., Portin, R., Himanen, L., Isoniemi, H., Heinonen, H., et al. (2002). Axis I and II psychiatric disorders after traumatic brain injury: A 30-year follow-up study. *American Journal of Psychiatry*, 159(8), 1315–1321.
- Kraepelin, E. (1921). *Manic-depressive insanity and paranoia*. New York: Arno Press.
- Kramer, R. M. (1998). Paranoid cognition in social systems: Thinking and acting in the shadow of doubt. *Personality and Social Psychology Review*, 2, 251–275.
- Krueger, R. F., Schmutte, P. S., Caspi, A., et al. (1994). Personality traits are linked to crime among men and women: Evidence from a birth cohort. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 328–338.
- Kwapil, T. R. (1998). Social anhedonia as a predictor of the development of schizophrenia-spectrum disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 107(4), 558–565.
- Lataster, T., van Os, J., Drukker, M., Henquet, C., Feron, F., Gunther, N., et al. (2006). Childhood victimisation and developmental expression of non-clinical delusional ideation and hallucinatory experiences: Victimization and non-clinical psychotic experiences. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 41(6), 423–428.
- Lee R. (2017). Mistrustful and misunderstood: a review of paranoid personality disorder. *Curr Behav Neurosci Rep*, 4(2), 151-165.
- Maier, W., Lichtermann, D., Minges, J., & Heun, R. (1994). Personality disorders among the relatives of schizophrenia patients. *Schizophrenia Bulletin*, 20(3), 481–493.
- Marinangeli, M. G., Butti, G., Scinto, A., Di Cicco, L., Kalyvoka, A., Petruzzi, C., et al. (2000). [Personality disorders prevalence study among inpatients with mood disorders, psychoactive use disorders and anxiety disorders]. *Epidemiologia e Psichiatria Sociale*, 9(1), 36–44.
- Matusiewicz, A.K., Hopwood, C.J., Banducci, A.N., & Lejuez, C.W., (2010). The effectiveness of cognitive behavioral therapy for personality disorders. *Psychiatry Clinics of North America*, 33(3): 657–685.
- Miller, M. B., Useda, J. D., Trull, T. J., et al. (2001) Paranoid, schizoid and schizotypal personality disorders. In *The comprehensive handbook of psychopathology* (Eds. H. E. Adams, P. B. Sutker). New York: New Plenum.
- Moldin, S. O., Rice, J. P., Erlenmeyer-Kimling, L., & Squires-Wheeler, E. (1994). Latent structure of DSM-III-R Axis II psychopathology in a normal sample. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(2), 259–266.
- Mojtabai, R. (2006). Psychotic-like experiences and interpersonal violence in the general population. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 41, 183–190.
- Mullen, P. (1995). Jealousy and violence. *Hong Kong Journal of Psychiatry*, 5, 18–24.
- Mullen, P. E., & Lester, G. (2006). Vexatious litigants and unusually persistent complainants and petitioners from querulous paranoia to querulous behaviour. *Behavioral Sciences and the Law*, 24, 333–349.

- Munro, A. (1999). Reactive and cycloid psychoses: The acute and transient psychotic disorders. In *Delusional disorders: Paranoia and related illnesses* (Eds. A. Munro). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mueser, K. T., Mischel, R., Adams, R., Harvey, P. D., McClure, M. M., Look, A. E., Leung, W. W., & Siever, S. J. (2013). Vocational functioning in schizotypal and paranoid personality disorders. *Psychiatry Research*, 210, 498-504
- Reich, J., & Braginsky, Y. (1994) Paranoid personality traits in a panic disorder population. A pilot study. *Comprehensive Psychiatry*, 35, 260–264.
- Reichborn, T. (2008). Genetics of personality disorders. *Psychiatric Clinics of North America*, 31(3), 421–440.
- Siever, L. J., Koenigsberg, H. W., Harvey, P., Mitropoulou, V., Laruelle, M., AbiDargham, A., et al. (2002). Cognitive and brain function in schizotypal personality disorder. *Schizophrenia Research*, 54(1–2), 157–167.
- Siever, L. J., & Davis, K. L. (2004). The pathophysiology of schizophrenia disorders: Perspectives from the spectrum. *American Journal of Psychiatry*, 161(3), 398–413.
- Skodol, A. E. (2005). Manifestations, clinical diagnosis, and comorbidity. In *The American psychiatric publishing textbook of personality disorders* (Eds. J. M. Oldham, A. E. Skodol, D. S. Bender). Washington, D.C.: American Psychiatric Publishing.
- Stanley, B., Bundy, E., & Beberman, R. (2001). Skills training as an adjunctive treatment for personality disorders. *Journal of Psychiatric Practice*, 7(5), 324–335.
- Strauss, J. S. (1969). Hallucinations and delusions as points on continua function. *Archives of General Psychiatry*, 21, 581–586.
- Thewissen, V., Myin-Germeys, I., Bentall, R. P., et al. (2005). Hearing impairment and psychosis revisited. *Schizophrenia Research*, 76, 99–103.
- Tienari, P., Wynne, L. C., Läksy, K., Moring, J., Nieminen, P., Sorri, A., et al. (2003). Genetic boundaries of the schizophrenia spectrum: Evidence from the Finnish Adoptive Family Study of Schizophrenia. *American Journal of Psychiatry*, 160(9), 1587–1594.
- Tienari, P., Wynne, L. C., Sorri, A., Lahti, I., Läksy, K., Moring, J., et al. (2004). Genotype-environment interaction in schizophrenia-spectrum disorder: Longterm follow-up study of Finnish adoptees. *British Journal of Psychiatry*, 184, 216–222.
- Torgersen, S. (2005). Epidemiology. In *The American Psychiatric publishing textbook of personality disorders* (Eds. J. M. Oldham, A. E. Skodol, D. S. Bender). Washington, D.C.: American Psychiatric Publishing.
- Triebwasser, J., Chemerinski, E., Roussos, P., & Siever, L. J. (2013). Paranoid personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 27(6), 795–805.
- Webb, C. T., & Levinson, D. F. (1993). Schizotypal and paranoid personality disorder in the relatives of patients with schizophrenia and affective disorders: A review. *Schizophrenia Research*, 11(1), 81–92.

- Widiger, T. A., & Trull, T. J. (1998). Performance characteristics of the DSM–III–R personality disorder criteria sets. In *DSM–IV sourcebook* (Eds. T. A. Widiger, A. J. Frances, H. A. Pincus, et al). Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Widiger, T. A., & Frances, A. J. (2002). Toward a dimensional model for the personality disorders. In *Personality disorders and the five-factor model of personality* (Eds. P. T. Costa, T. A. Widiger). Washington, DC: American Psychological Association.
- Winokur, G. (1985). Familial psychopathology in delusional disorder. *Comprehensive Psychiatry*, 26, 241–248.
- Young, J., Klosko, J., & Weishaar, M. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide*. New York: Guilford Press.
- Zimmerman, M., Chelminski, I., & Young, D. (2008). The frequency of personality disorders in psychiatric patients. *Psychiatric Clinics of North America*, 31(3), 405–420.

ŞİZOID KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Rahime Gökboğa

ŞİZOID KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN TANIMI

Geçmişten günümüze insanları anlayabilmek için kişiliklerine ilişkin tanımlamalara başvurulmuştur (Taymur ve Türkçapar, 2012). Antik Çağ'dan itibaren toplumdaki yalıtılmış, kopuk ve içine kapanık bireylere yapılan göndermeler, edebiyat ve tıp biliminde sıklıkla konu edilmiştir. MÖ 5. yüzyılda, Hipokrat ilk olarak farklı mizaçları tanımlamak için “Mizaççılık teorisi”ni öne sürmüştür (Merenda, 1987). Bu fikir, insan davranışının sırasıyla dört element olan; toprak, hava, ateş ve su ile ilişkili olan “kara safra”, “sanguin (kan)”, “sarı safra” ve “balgam” olmak üzere dört farklı mizaçta kategorize edilebileceğini varsaymaktadır. Hipokrat; kara safrayı, melankolik; kanı, iyimser, sarı safrayı, alıngan ve asabi; balgamı ise kayıtsız olarak tanımlayarak teorisini daha da geliştirmiştir (Viswanathan, 2010). Günümüze kadar ulaşan literatür incelendiğinde; tecritin, ayrılmanın ve geri çekilmenin, “mizaç” olarak adlandırıldığı ve “balgamlı mizaç tipi” olarak etiketlenen bedensel bir madde olan balgamla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu kapsamda Şizoid Kişilik Bozukluğu'nun (ŞKB) yapısının ilk açıklamasını yapanlar olarak Hipokrat ve Galen işaret edilmektedir (Meranda, 1987).

“Şizoid” terimi, 1908'de Eugen Bleuler tarafından, insan kişiliğinin, dikkatini kendi iç yaşamına ve dış dünyadan uzağa yönlendiren doğal bir bileşenini belirtmek için ortaya atılmıştır. Bu eğilimin hastalıklı ama psikotik olmayan durumuna “şizoid kişilik” adı verilmiştir. Şizoid kişiler; sessiz, şüpheli, “rahatlatıcı bir şekilde donuk ve aynı zamanda hassas”, tartışma yeteneğinden yoksun ve belirsiz çıkarların peşinde koşan kişiler olarak tanımlanmıştır (Bleuler, 1908). O zamandan itibaren

ihtiyacına kayıtsız kalmaktadır. En az hastaneye yatışa ek olarak, diğer A Kümesi kişilik bozuklukları ile benzerlikleri nedeniyle en düşük tanı oranına sahip olduğu görülmektedir (Nirestean ve ark., 2012). Bir vaka incelemesi sırasında; hastanın “hayal gücünde bulunduğu sığınak, pragmatizm eksikliği, aşırı duyarlılık, tuhaf özgünlük, tarafsızlık” gibi belirli patolojik özelliklerin baskınlığının görüldüğü belirtilmektedir. (Nirestean ve ark., 2012). Bazı araştırmalar psikoterapinin bu bozukluğun doğasını iyileştirmeye yardımcı olabileceğini öne sürmektedir (Gazzillo ve ark., 2015). Hastanın uyumsuz davranış kalıplarını incelleme ve belirgin kılmak ve Freud'un silinmez sözleriyle "bilinç dışını bilinçli kılmak" klinisyenin görevi olarak karşımıza çıkmaktadır. İdeal olarak, klinisyenin, doğuştan gelen uyumsuz dürtülere karşı koymak için hastayı yeni davranışlar uygulamaya teşvik etmesi önerilmektedir (Fariba ve Gupta, 2021).

Tedavi, bireylerin iletişimdeki ince işaretleri anlamasını sağlayacağı ve sosyal aktivitelerde daha iyi performans göstermelerine yardımcı olacağı için hem hastalar hem de toplum için son derece önemlidir. Ancak bu tedavilerin etkinliğinin test edilememiş olması; ŞKB ile ilgili etkili ve hedefe yönelik tedavilerin eksikliğini göstermektedir. Önerilen az sayıda tedavi olduğundan ve bu tedaviler semptomların sadece bir kısmını hafifletebildiğinden, ŞKB tedavisi hakkında daha çok şey öğrenmeye ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Amber A. Mather (2008). "Associations Between Body Weight and Personality Disorders in a Nationally Representative Sample". *Psychosomatic Medicine*. 70 (9): 1012–1019.
- Ahktar S. (1987). Schizoid personality disorder: a synthesis of developmental, dynamic, and descriptive features. *American journal of psychotherapy*, 41(4), 499–518.
- Alvarez, M. P., (2003). The schizoid personality of our time. *International journal of psychology and psychological therapy*, vol. 3, No. 2, 2003, pp. 181-194.
- Alperin RM. (2001). Barriers to intimacy: An object relations perspective. *Psychoanal Psychol*; 18(1): 137-156.
- American Psychiatric Association. (1952). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. Washington: APA.
- American Psychiatric Association. (1968). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Second Edition (DSM-II)*. Washington: APA.

- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Third Edition (DSM-III)*. Washington: APA.
- American Psychiatric Association. (1987). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Third Edition - Revised (DSM-III-R)*. Washington: APA.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2001) *Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması Elkitabı, yeniden gözden geçirilmiş 4.bs., (DSM-IV-TR)*, E. Köroğlu, (çev.), Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014) *DSM-5 Tam Ölçütleri Başvuru El Kitabı*, Köroğlu, E., (Çev.), Amerikan Psikiyatri Birliği, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Andor E. Simon, Petra Keller, Katja Cattapan, (2021). Commentary about social avoidance and its significance in adolescents and young adults, *Psychiatry Research*, vol 297, 2021, 113718.
- Apter A, Bleich A, King RA, Kron S, Fluch A, KotlerM, et al. (1993). Death without warning? A clinical postmortem study of suicide in 43 Israeli adolescentmales. *Arch Gen Psychiatry*; 50:138–42.
- Beck, A. T., Freeman, A., & Davis, D. D. (2004). *Cognitive therapy of personality disorders*. New York: Guilford.
- Bleuler E. (1908). Die Prognose der Dementia praecox (Schizophreniegruppe). *Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie und psychischgerichtliche Medizin*; 65:436–464
- Bleuler, E. (1976). *Textbook of Psychiatry*. New York: Arno Press
- Booules-Katri, TM., Pedreño, C., Navarro, JB. et al. (2019). Theory of Mind (ToM) Performance in High Functioning Autism (HFA) and Schizotypal– Schizoid Personality Disorders (SSPD) Patients. *J Autism Dev Disord* 49, 3376–3386.
- Botello MC, López FM, Sánchez JH, Serrano AP, Navarro MC. (2016). Recurrent depression over a schizoid personality. Case report *Eur Psychiatry*;33: S628.
- Canal-Rivero M, Lopez-Moriño JD, Barrigón ML, Perona-Garcelán S, Jimenez- Casado C, David AS, Obiols-Llandrich JE and Ruiz-Veguilla M. (2017). The role of premorbid personality and social cognition in suicidal behaviour in first-episode psychosis: a one-year follow-up study. *Psychiatry Res*; 256: 10.2017, p. 13–20.
- Casper RC. (2004). Nutrients, neurodevelopment, and mood. *Curr Psychiatry Rep*; 6[5]: 425- 429.
- Chanen, A. M., Jackson, H. J., McGorry, P. D., Allot, K. A., Clarkson, V., & Yuen, H. P. (2004). Two-year stability of personality disorder in older adolescent outpatients. *Journal of Personality Disorders*, 18(6), 526–541.
- Chung, Y. S., Barch, D., & Strube, M. (2014). A meta-analysis of mentalizing impairments in adults with schizophrenia and autism spectrum disorder. *Schizophrenia Bulletin*, 40(3), 602–616.
- Coid, J., Yang, M., Tyrer, P., Roberts, A., & Ullrich, S. (2006). Prevalence and correlates of personality disorder in Great Britain. *British Journal of Psychiatry*, 188, 423–431
- Declercq F, Meganck R, Audenaert K. (2017). A case study of paternal filicide-suicide: personality disorder, motives, and victim choice. *J Health Psychol*; 151:36–48.
- Esterberg, M. L., Goulding, S. M., & Walker, E. F. (2010). Cluster A Personality Disorders: Schizotypal, Schizoid and Paranoid Personality Disorders in Childhood and Adolescence. *Journal of psychopathology and behavioral assessment*, 32(4), 515–528.

- Fairbairn, W. (1954). *Object relations theory of the personality*. New York: Basic Books.
- Fariba, K., & Gupta, V. (2021). *Schizoid Personality Disorder*. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing.
- Filbey, F. M., Holcomb, J., Nair, T. R., Christensen, J. D., & Garver, D. L. (1999). Negative symptoms of familial schizophrenia breed true in unstable (vs. stable) cerebral-ventricle pedigrees. *Schizophrenia Research*, 35(1), 15–23.
- Fischer BA. (2012). A review of American psychiatry through its diagnoses: the history and development of the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. *J Nerv Ment Dis*. Dec;200(12):1022-30.
- Gazzillo, F., Lingiardi, V., Del Corno, F., Genova, F., Bornstein, R. F., Gordon, R. M., & McWilliams, N. (2015). Clinicians' emotional responses and Psychodynamic Diagnostic Manual adult personality disorders: A clinically relevant empirical investigation. *Psychotherapy*, 52(2), 238–246.
- Grant, B. F., Hasin, D. S., Stinson, F. S., Dawson, D. A., Chou, S. P., Ruan, W. J., et al. (2004). Prevalence, correlates, and disability of personality disorders in the United States: results from the national epidemiologic survey on alcohol and related conditions, *Journal of Clinical Psychiatry*, 65(7), 948-958.
- Grant, B. F., Hasin, D. S., Stinson, F. S., Dawson, D. A., Chou, P. S., Ruan, J. W., et al. (2005). Co-occurrence of 12-month mood and anxiety disorders and personality disorders in the US: Results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *Journal of Psychiatric Research*, 39(1), 1–9.
- Guntrip H. (1961). The schizoid problem, regression, and the struggle to preserve an ego. *Br J Health Psychol*; 34:223–44.
- Guntrip, H. (1969). *Schizoid phenomena, object relations, and the self*. New York: International Universities.
- Hazlett, E. A., Buchsbaum, M. S., Haznedar, M. M., Newmark, R., Goldstein, K. E., Zelmanova, Y., et al. (2008). Cortical gray and white matter volume in unmedicated schizotypal and schizophrenia patients. *Schizophrenia Research*, 101(1–3), 111–123.
- Heston, L. L. (1966). Psychiatric Disorders in Foster Home Reared Children of Schizophrenic Mothers. *Br. Psychiatry*, 112:819-25.
- Hoch A. (1909). A Study of the Mental Make-up in the Functional Psychosis. *A. Nerv. Ment. Dis.*, 36:230-36.
- Hoff P. (2015). The Kraepelinian tradition. *Dialogues Clin Neurosci*. Mar;17(1):31-41.
- Hummelen B, Pedersen G, Wilberg T, Karterud S. (2015). Poor validity of the DSM-IV schizoid personality disorder construct as a diagnostic category. *J Pers Disord*; 29:334–46.
- ICD- 10. (1992). *Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırması, Klinik Tanımlamalar ve Tanı Klavuzu*, Dünya Sağlık Örgütü, Cenevre, Ankara: Medikomat Basım Yayın.
- Johnson JG, Cohen P, Smailes EM, Skodol AE, Brown J, Oldham JM. (2001). Childhood verbal abuse and risk for personality disorders during adolescence and early adulthood. *Compr Psychiatry*; 42(1): 16-23.

- Kallman, F. J. (1938). *The Genetics of Schizophrenia*. J. J. Augustin, New York.
- Kandel J, Schwartz J, Jessell T. (2000). *Principles of neural science*, 4th edition. New York: McGraw Hill.
- Kara, T., & Yılmaz, S. (2019). Otizm spektrum bozukluğu tanısına sahip çocukların ebeveynlerinde zihin kuramı ve ilişkili faktörler (tur). *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 139-147.
- Kasanin, J. and Rosen, Z. A. (1933). Clinical Variables in Schizoid Personalities. *Arch. Neurol. Psychiatry*, 30:538-66.
- Kaurin, A., Funder, D., & Sauerberger, K. (2018). Associations between informant ratings of personality disorder traits, self - reports of personality, and directly observed behavior. *Journal of Personality*, 86[5], 1078-1101.
- Kendler, K. S., Czajkowski, N., Tambs, K., Torgersen, S., Aggen, S. H., Neale, M. C., et al. (2006). Dimensional representations of DSM-IV cluster A personality disorders in a population-based sample of Norwegian twins: A multivariate study. *Psychological Medicine*, 36(11), 1583–1591.
- Kernberg OF. (1967). Borderline personality organization. *J Am Psychoanal Ass*; 15: 641-685.
- Klein M. (1996). Notes on some schizoid mechanisms. *J Psychother Pract Res*; 5(2): 164-179.
- Koenigsberg, H. W., Buchsbaum, M. S., Buchsbaum, B. R., Schneidman, J. S., Tang, C. Y., New, A., et al. (2005). Functional MRI of visuospatial working memory in schizotypal personality disorder: A region-of-interest analysis. *Psychological Medicine*, 35(7), 1019–1030.
- Koo, M.-S., Dickey, C. C., Park, H.-J., Kubicki, M., Ji, N. Y., Bouix, S., et al. (2006). Smaller neocortical gray matter and larger sulcal cerebrospinal fluid volumes in neuroleptic-naive women with schizotypal personality disorder. *Archives of General Psychiatry*, 63(10), 1090–1100.
- Koponen S, Taiminen T, Portin R, Himanen L, Isoniemi H, Heinonen H, et al. (2002). Axis I and II psychiatric disorders after traumatic brain injury: a 30-year follow-up study. *Am J Psychiatry*; 159[14]: 1315-1321.
- Kretschmer, E. (1925). *Physique and Character*. Harcourt Brace, New York.
- Laing RD. (1969). The embodied and unembodied self. In: *The divided self*. New York: Penguin. p. 65-77.
- Levan, Ashley; Baxter, Leslie; Kirwan, C. Brock; Black, Garrett; Gale, Shawn D (2015). "Right Frontal Pole Cortical Thickness and Social Competence in Children With Chronic Traumatic Brain Injury". *Journal of Head Trauma Rehabilitation*. 30 (2): E24–E31.
- Levi-Belz Y, Gvion Y, Grisaru S, Apter A. (2018). When the pain becomes unbearable: casecontrol study of mental pain characteristics among medically serious suicide attempters. *Arch Suicide Res*; 22: 380–93.
- Livesley, W. J., West, M., and Tanney, A. (1986). Historical Comment on DMS-III Schizoid And Avoidant Personality Disorders. *Am. J. Psychiatry*, 142:1344-46.
- Martens, Willem H.J. (2010). Schizoid personality disorder linked to unbearable and inescapable loneliness. *The European Journal of Psychiatry*, 24(1), 38-45.

- Masterson JF, Klein R. (1995). *Disorders of the self*. New York: Brunner/Mazel.
- McVey, D. & Murphy, N. (eds.) (2010) *Treating Personality Disorder: Creating Robust Services for People with Complex Mental Health Needs*.
- McWilliams N. (2011). *Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process*. 2nd ed. New York, NY: Guilford.
- Meehl, P. E. (1962). Schizotaxia, schizotypy, schizophrania. *American Psychologist*, 17(12), 827–838.
- Mezzich JE, Kleiman A, Fabrega H, Parron D. (1996). *Cultural and psychiatric diagnosis: DSM-IV perspectives*. Washington: American Psychiatric Association; 1996.
- Merenda PF. (1987). Toward a four-factor theory of temperament and/or personality. *J Pers Assess*. Fall;51(3):367-74.
- Millon T, Davis RD. (1996). Schizoid personality disorders: The asocial pattern. In: Millon T, Davis RD, eds. *Disorders of personality DSM-IV TM and Beyond*. New York: Wiley & Sons.
- Millon, Theodore; Millon, Carrie M.; Meagher, Sarah E. (2012). "The Schizoid Personality (Chapter 11)". *Personality Disorders in Modern Life*. Seth D. Grossman, Rowena Ramnath (2nd ed.). John Wiley & Sons. pp. 371–374.
- Mulay AL, Cain NM. (2017). Schizoid personality disorder. In: Zeigler-Hill V, Shackelford T, editors. *Encyclopedia of personality and individual differences*. New York, NY: Springer. p. 2–9. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_626-1.
- Mulder, R. T., Joyce, P. R., Frampton, C. M. A., Luty, S. E., & Sullivan, P. F. (2006). Six months of treatment for depression: Outcome and predictors of the course of illness. *American Journal of Psychiatry*, 163(1), 95–100.
- Nannarello, Joseph J. (1953). "Schizoid". *The Journal of Nervous and Mental Disease*. 118 (3): 237–249. doi:10.1097/00005053-195309000-00004
- Nigg, Joel, Goldsmith & H. Hill., (1994). Genetics of personality disorders: Perspectives from personality and psychopathology research. *Psychological Bulletin*, vol 115(3), May 1994, 346-380.
- Nirestean, A., Lukacs, E., Cimpan, D. and Taran, L. (2012), Schizoid personality disorder—the peculiarities of their interpersonal relationships and existential roles. *Personality and Mental Health*, 6: 69-74.
- Özakkaş, T. (2012). *Masterson yaklaşımına genel bakış*. İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Öztürk MO, Uluşahin A. (2011). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Tuna Matbaacılık, Nobel Tıp Kitabevleri; Yenilenmiş 11. Baskı. p.306-7.
- Ramklint, M., von Knorring, A.-L., von Knorring, L., & Ekselius, L. (2003). Child and adolescent psychiatric disorders predicting adult personality disorder: A follow-up study. *Nordic Journal of Psychiatry*, 57(1), 23–28.
- Reichborn-Kjennerud T. (2010). The genetic epidemiology of personality disorders. *Dialogues Clin Neurosci*.;12(1):103-14.

- Roysamb E, Kendler KS, Tambs K, Orstavik RE, Neale MC, Aggen SH, Torgersen S, Reichborn-Kjennerud T. (2011). The joint structure of DSM-IV Axis I and Axis II disorders. *J Abnorm Psychol*. Feb;120(1):198-209.
- Silverstein, M. L. (2006). Descriptive psychopathology and theoretical viewpoints: Schizoid, schizotypal, and avoidant personality disorders. *Disorders of the self: A personality-guided approach* (pp. 61–72). Washington, DC: American Psychological Association.
- Sonny Joseph (1997). "Chapter 3, Schizoid Personality Disorder". *Personality Disorders: New Symptom-Focused Drug Therapy*. Psychology Press. pp. 45–56.
- Stuart, S., Pfohl, B., Battaglia, M., Bellodi, L., Grove, W., & Cadoret, R. (1998). The cooccurrence of DSM-III-R personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 12(4), 302–315.
- Surís A, Holliday R, North CS. (2016). The Evolution of the Classification of Psychiatric Disorders. *Behav Sci (Basel)*. Jan 18;6(1).
- Taymur İ., Türkçapar M.H. (2012). Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4:154-177.
- Terry, G. C. and Rennie, T. (1938). Analysis of Paraergasia. *Am. J. Orthopsychiatry*, 9:817-18.
- Thylstrup, B., & Hesse, M., (2018). "I am not Complaining"—Ambivalence Construct in Schizoid Personality Disorder. *American Journal of Psychotherapy* 2009 63:2, p. 147-167.
- Torgersen S, Kringlen E, Cramer V. (2001). The prevalence of personality disorders in a community sample. *Archives of General Psychiatry*; 58:590–596.
- Torgersen, S., Edvardsen, J., Øien, P. A., Onstad, S., Skre, I., Lygren, S., et al. (2002). Schizotypal personality disorder inside and outside the schizophrenic spectrum. *Schizophrenia Research*, 54(1–2), 33–38.
- Triebwasser, J., Chemerinski, E., Roussos, P., & Siever, L. J. (2012). Schizoid personality disorder. *Journal of personality disorders*, 26(6), 919-926.
- Tuncer, M., Öner Kapısız, Ö. & Dönmez, N. (2018). J. F. Masterson Yaklaşımı Çerçevesinde Şizoid Kendilik Bozukluğu ve Bu Yaklaşım Çerçevesinde Tanımlanmış Bir Danışanın Psikoterapisinin Uygulanması. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1 (1), 79-99.
- Tyrer, P., Mitchard, S., Methuen, C., & Ranger, M. (2003). Treatment rejecting and treatment seeking personality disorders: Type R and Type S. *Journal of Personality Disorders*, 17(3), 263–268.
- Viswanathan VK. Humor me. *Gut Microbes*. 2010 Mar;1(2):75-76.
- Viveier, M., (2012). The Treatment of Schizoid Personality Disorder Using Psychodynamic Methods: A Review of The Empirical Literature and Synthesis.
- Ward RK. (2004). Assessment and management of personality disorders. *Am Fam Physician*. Oct 15;70(8):1505-12.
- Watson DC, Sinha BK. (1998). Comorbidity of DSM-IV personality disorders in a nonclinical sample. *J Clin Psychol*. Oct;54(6):773-80.

- Widiger TA, Clark LA. (2000). Toward DSM-V and the classification of psychopathology. *Psychol Bull.* Nov;126(6):946-63.
- Winarick, D. J., & Bornstein, R. F. (2015). Toward resolution of a longstanding controversy in personality disorder diagnosis: Contrasting correlates of schizoid and avoidant traits. *Personality and Individual Differences*, 79, 25–29.
- Wolff, S. and Barlow, A. (1979), Schizoid Personality In Childhood: A Comparative Study Of Schizoid, Autistic And Normal Children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 20: 29-46.
- Wolff, S., and Chick, J. (1980). Schizoid Personality in Childhood. *Psychol. Med.*, 10:85-101.
- Wolff, S. (1995). *Loners – The Life Path of Unusual Children*. Routledge. p. 35.
- Yang, M., Ullrich, S., Roberts, A., & Coid, J. (2007). Childhood institutional care and personality disorder traits in adulthood: Findings from the British national surveys of psychiatric morbidity. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(1), 67–75.
- Zimmerman, M., Rothschild, L., & Chelminski, I. (2005). The prevalence of DSM-IV personality disorders in psychiatric outpatients. *American Journal of Psychiatry*, 162(10), 1911–1918.

ŞİZOTİPAL KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Rana Şan

ŞİZOTİPAL KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN TANIMI

A tipi kişilik bozukluklarından biri olan şizotipal kişilik bozukluğunun tarihçesine bakıldığında ilk olarak Kraepelin ve Bleuler tarafından ele alındığı görülmektedir. Şizotipal kişilik bozukluğuna yönelik ilk çalışmalar Krapelin ve Bleuer'in şizofreni hastalarının akrabalarında şizofreni benzeri fakat psikotik olmayan tuhaf davranışları tanımlamasıyla başlamıştır (Lenzenweger, 2006: 162-166). Sonrasındaysa şizotip kavramı Rado (1953) tarafından şizofreni benzeri psikoz fenotipi olarak tuhaf davranış ve düşünceler, sosyal izolasyon, şüphencilik, büyüsel düşünce gibi belirtileri kapsayan bozukluk olarak tanımlanmıştır (Mısır & Alptekin, 2020: 364-374).

Meehl, Rado'nun çalışmalarını ilerleterek şizotipinin nedenlerini açıklayan bir şizotipi modeli üretmiştir. Bu modelde şizotipinin sadece genetik faktörleri, sosyal öğrenme etkileri ve klinik belirtileri değil, şizotipik işleyişin altında yatan temel kusurun kesin doğası ve onun, "poligenik güçlendiriciler" olarak adlandırdığı şeyle etkileşimleri hakkında hipotezleri de içermektedir. Ayrıca Meehl, şizofreniye genetik yatkınlığı açıklayan "şizotaksi" kavramını geliştirmiştir. Şizotaksi kavramı, şizofreniye genetik yatkınlığı ifade etmektedir. Daha hafif bir fenotip olan şizotipiye ya da daha şiddetli olan şizofreniye evrilebilir. Fenotipin şizotipi ya da şizofreni olmasını çevresel faktörler ve risk etkenleri etkiler (Özer ve ark., 2010: 313-320).

Şizotipal kişilik bozukluğunun tarihçesindeki önemli bir adım ise Kety ve arkadaşlarının "şizofreni spektrumu" kavramını oluşturmalarıyla atılmıştır. Kety ve arkadaşları, şizofreni tanısı almış evlatlık bireyler, onların genetik aileleri ve evlatlık

Şema terapinin amacı, çocukluk döneminde ihtiyaç duyulan fakat aile tarafından karşılanmayan ihtiyaçların terapötik süreç içerisinde karşılanmasını ve bilişsel yöntemlerle yeniden şema oluşturulmasını sağlamaktır. Şizotipal kişilik bozukluğunda genetik faktörlerin rolü büyük olsa da erken dönem çocuklukta yaşanan olumsuz deneyimlerin, ihmal ve istismarın da etkisi yadsınmaz. Şizotipal kişilik bozukluğu ve şizofreni hastalarının erken dönem şemalarını ortaya koyan bir araştırmaya göre şizotipal kişilik gösteren kişiler ve şizofreni hastaları, uyum bozucu şemalardan diğer katılımcılara göre anlamlı derecede yüksek puan almıştır (Khosravian ve ark., 2018: 1-8). Bu nedenle şema terapi yöntemiyle şizotipal kişilik bozukluğunda etkili olan şemalar sınırlı yeniden ebeveynlik yöntemiyle çalışılarak danışanın uyum bozucu şemalar yerine uyumlu şemalar geliştirmesi sağlanabilir.

Son olarak psikodinamik yaklaşımla, bireyin duygusal eksiklikleri, zayıf iç ve dış ego sınırlarının bir sonucu olarak birincil süreç düşüncesine karşı savunmasızlık ve ilkel savunmaların kullanılması üzerine çalışılarak bireyin gerçeklik üzerine algısı geliştirilebilir (Ridenur, 2016: 129-146).

KAYNAKÇA

- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2001) Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El kitabı, yeniden gözden geçirilmiş 4.baskı., (DSM-IV-TR), E. Köroğlu, (çev.), Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014) DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı, Köroğlu, E., (Çev.), Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Barrandes-Vidal, N., Gross, G. M., Sheinbaum, T., Mitjavila, M., Ballespi, S., & Kwapil, T. R. (2013). Positive and negative schizotypy are associated with prodromal and schizophrenia-spectrum symptoms. *Schizophrenia Research*, 145(1-3), 50-55.
- Berenbaum, H., Valera, E. M., & Kerns, J. G. (2003). Psychological trauma and schizotypal symptoms. *Schizophrenia Bulletin*, 29(1), 143-152.
- Bora, E., & Baysan Arabacı, L. (2009). Üniversite öğrencilerinde şizotipal kişilik özelliklerinin doğrulayıcı faktör analiziyle incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(4), 81-93.
- Çavuş, S., Darçın, A., Dilbaz, N., & Kaya, H. (2012). Şizofreni hastalarının birinci derece yakınlarındaki şizotipal özelliklerin sağlıklı bireylerle karşılaştırılması. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 49(4), 266-271.
- Chermerinski, E., Triebwasser, J., Panos, R., & Siever, L. (2012). Schizotypal personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 27(5), 652-679.
- Cihan, B., Saka, M. C., Gönüllü, İ., Özel Kızıl, E. T., Baskak, B., & Atbaşoğlu, E. C. (2015). Sosyal anhedoni'nin pozitif ve negatif şizotipi boyutlarındaki yerinin klinik olmayan örnekleme incelenmesi. *Arch Neuropsychiatr*, 52, 272-278.

- Denizci Nazlıgöl, M. (2015). Kişilik Bozuklukları. In *Anormal Psikoloji* (12. baskı. 463-489). Nobel Yayınevi.
- Evren, E. C. (2004). Alkol/madde kullanım bozukluğunda kişilik bozukluğu ek tanısı: bir gözden geçirme. *Klinik Psikiyatri*, 7, 111-119.
- Fossati, A., Raine, A., Carretta, I., Leonardi, B., & Maffei, C. (2003). The three-factor model of schizotypal personality: Invariance across age and gender. *Personality and Individual Differences*, 35(5), 1007-1019.
- Fung, A., & A. Raine. (2012). Peer victimization as a risk factor for schizotypal personality in childhood and adolescence. *Journal of Personality Disorders*, 26(3), 428-434.
- Güleç Öyekçin, D., & Yıldız, D. (2012). Kişilik bozukluklarında ilaç tedavisi. *Journal of Mood Disorders*, 2(1), 34-46.
- Hasin, D. (2011). Personality disorders and the 3-year course of alcohol, drug, and nicotine use disorders. *Archives of General Psychiatry*, 68(11), 1158-1167.
- Hazlett, E. A., Buchsbaum, M. S., Haznedar, M. M., Newmark, R., Goldstein, K. E., Zelmanova, Y., Glanton, C. F., Torosjan, Y., New, A. S., Lo, J. N., Mitropoulou, V., & Siever, L. J. (2008). Cortical gray and white matter volume in unmedicated schizotypal and schizophrenia patients. *Schizophrenia Research*, 101(1-3), 111-123.
- Hummelen, B., Pedersen, G., & Karterud, S. (2012). Some suggestions for the DSM-5 schizotypal personality disorder construct. *Comprehensive Psychiatry*, 53(4), 341-349.
- Johnson, J. G., Smailes, E. M., Cohen, P., Brown, J., & Bernstein, D. P. (2000). Associations between four types of childhood neglect and personality disorder symptoms during adolescence and early adulthood: findings of a community-based longitudinal study. *Journal of Personality Disorders*, 14(2), 171-187.
- Kawasaki, Y., Suzuki, M., Nohara, S., Hagino, H., Takahashi, T., Matsui, M., Yamashita, I., Chitnis, X. A., McGuire, P. K., Seto, H., & Kurachi, M. (2004). Structural brain differences in patients with schizophrenia and schizotypal disorder demonstrated by voxel-based morphometry. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 254(6), 406-414.
- Kety, S. S., Rosenthal, D., Wender, P. H., & Schulsinger, F. (1968). The types and prevalence of mental illness in the biological and adoptive families of adopted schizophrenics. *Journal of Psychiatric Research*, 6(1), 345-362.
- Khosranavia, V., Mohammadzadeh, A., & Oskouyi, L. S. (2018). Early maladaptive schemas in patients with schizophrenia and non-patients with high and low schizotypal traits and their differences based on depression severity. *Comprehensive Psychiatry*, 88, 1-8.
- Klonsky, E. D., Jane, J. S., Turkheimer, E., & Oltmanns, T. F. (2002). Gender role and personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 16(5), 464-476.
- Konduz, N. (2015). DSM-V'e göre kişilik bozukluğu tanısı alan hastaların kişiler arası işlevsellikte yetersizlik düzeyleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Aydın*.
- Lee, H., Coughle, J. R., & Telch, M. J. (2005). Thought-action fusion and its relationship to schizotypy and OCD symptoms. *Behaviour Research and Therapy*, 43(1), 29-41.

- Lenzenweger, M. F. (2006). Schizotypy: An organizing framework for schizophrenia research. *Current Directions in Psychological Science*, 15(4), 162-166.
- Machon, R. A., Huttunen, M. O., Mednick, S. A., Sinivuo, J., Tanskanen, A., Watson, J. B., Henriks-son, M., & Pyhala, R. (2002). Adult schizotypal personality characteristics and prenatal influenza in a Finnish birth cohort. *Schizophrenia Research*, 54(1-2), 7-16.
- Mason, O., Linney, Y. M., & Claridge, G. (2005). Short scales for measuring schizotypy. *Schizophrenia Research*, 78(2-3), 293-296.
- Mellos, E., Liappas, I., & Paparrigopoulos, T. (2010). Comorbidity of personality disorders with alcohol abuse. *In Vivo*, 24(5).
- Mısır, E., & Alptekin, K. (2020). Şizotipi kavramı ve şizotipal kişilik bozukluğu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23, 364-374.
- Özer, S., Demir, B., & Yazıcı, M. K. (2010). Şizotipal Kişilik Çizelgesi: Türkçe formunun güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 313-320.
- Perris, F., Fabrazzo, M., Santis, V., Luciano, M., Sampogna, G., Fiorillo, A., & Catapano, F. (2019). Comorbidity of obsessive-compulsive disorder and schizotypal personality disorder: Clinical response and treatment resistance to pharmacotherapy in a 3-year follow-up naturalistic study. *Front Psychiatry*, 10(386).
- Perry, J. B., Presniak, M. D., & Olson, T. R. (2013). Defense mechanisms in schizotypal, borderline, antisocial, and narcissistic personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 76(1), 32-52.
- Pulay, A. J., Stinson, F. S., Dawson, D. A., Goldstein, G. B., Chou, S. P., Huang, B., Saha, T. D., Smith, S. M., Pickering, R. P., Ruan, W. J., Hasin, D. S., & Grant, B. F. (2009). Prevalence, correlates, disability, and comorbidity of DSM-IV schizotypal personality disorder: Results from the wave 2 national epidemiologic survey on alcohol and related conditions. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 11(2), 53-67.
- Quality Assurance Project. (1990). Treatment outlines for paranoid, schizotypal and schizoid personality disorders. The Quality Assurance Project. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 24(3), 339-350.
- Rafaeli, E., Bernstein, D. P., & Young, J. E. (2018). Şema Terapi (6. baskı). Psikonet.
- Raine, A. (2006). Schizotypal personality: neurodevelopmental and psychosocial trajectory. *Annual Review of Clinical Psychology*, 2(1), 291-326.
- Read, J., & Argyle, N. (1999). Hallucinations, delusions, and thought disorder among adult psychiatric inpatients with a history of child abuse. *Psychiatric Services*, 50(11), 1467-1472.
- Ridenur, J. M. (2016). Psychodynamic model and treatment of schizotypal personality disorder. *Psychoanalytic Psychology*, 33(1), 129-146.
- Rosell, D. R., Futterman, S. E., McMaster, A., & Siever, L. J. (2014). Schizotypal personality disorder: A current review. *Current Psychiatry Reports*, 16(7), 452.
- Şener, A., Bora, E., Tekin, I., & Özaşkın, S. (2006). Şizotipal kişilik ölçeğinin üniversite öğrencilerindeki geçerlik ve güvenilirliği. *Klinik Psikiyatri Bülteni*, 16(2), 84-92.

- Shihabuddin, L., Buchsbaum, B. S., Hazlett, E. A., Silverman, J., New, A., Brickman, A. M., Mitropoula, V., Nunn, M., & Fleishman, M. B. (2001). Striatal size and relative glucose metabolic rate in schizotypal personality disorder and schizophrenia. *Archives of General Psychiatry*, 58(9), 877-884.
- Skodol, A. E., Grilo, C. M., Keyes, K., Geier, T., Grant, B. F., & Hasin, D. S. (2011). Relationship of personality disorders to the course of major depressive disorder in a nationally representative sample. *American Journal of Psychiatry*, 168(3), 257-264.
- Torgersen, S., Lygren, S., Oien, P. A., Skre, I., Onstad, S., Edvardsen, J., Tambs, K., & Kringlen, E. (2000). A twin study of personality disorders. *Comprehensive Psychiatry*, 41(6), 416-425.
- Torgersen, S., Onstad, S., Edvardsen, J., Skre, I., & Kringlen, E. (1993). "True" schizotypal personality disorder: a study of co-twins and relatives of schizophrenic probands. *The American Journal of Psychiatry*, 150(11), 1661-1667.
- Tunç, P. (2019). Destekleyici Dinamik Psikoterapinin Temel Stratejileri. *Kriz Dergisi*, 27(3), 158-177.
- Ünver, B., Öner, Ö., & Yurtbaşı, P. (2013). Şizotipal kişilik bozukluğu ile otizm spektrum bozukluklarının ayırıcı tanısı: Bir olgu sunumu. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 26(1), 65-70.
- Walter, E. E., Francesca, F., Mollie, S., & Barkus, E. (2016). Genetic consideration of schizotypal traits: A review. *Frontiers in Psychology*, 7(1769).
- Wheeler, E., Skodol, E., Friedman, D., & Erlenmeyer-Kimling, L. (1988). The specificity of DSM-III schizotypal personality traits. *Psychological Medicine*, 18(3), 757-765.
- Yen, S., Shea, M. T., Battle, C. L., Johnson, D. M., Zlotnick, C., Dolan-Sewell, R., Skodol, A. E., Grilo, C. M., Gunderson, J. G., Sanislow, C. A., Zanarini, M. C., Bender, D. S., Rattew, J. B., & McGlashan, T. H. (2002). Traumatic exposure and posttraumatic stress disorder in borderline, schizotypal, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders: findings from the collaborative longitudinal personality disorders study. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 190(8), 510-518.
- Yıldızhan, E. (2017). Bağlanma teorisi ve bağlanma bozukluklarına genel bir bakış. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 22(1), 66-72.
- Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Sar, V., Öztürk, M. B., Kora, M. E., & Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.

ANTİSOSYAL KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Mehmet Emin Sağan - Feyza Öz

ANTİSOSYAL KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN TANIMI

Geçmişten bugüne kadar kişilik kavramı üzerine pek çok tanım ve tartışma yapılmıştır. Hâlâ tek bir tanıma sığdırılamayan bu kavram, özellikle ruh sağlığı alanında farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Kişilik kavramı, psikiyatrik rahatsızlıkların tanı ve sınıflandırılması için büyük önem arz ettiğinden bu kavram üzerine çalışmalar devam etmektedir. Psikiyatrik rahatsızlıkların tanı ve sınıflandırılması için kullanılan *DSM'de, (Diagnostical and Statistical Manuel of Mental Disorders – Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatiksel El Kitabı)* kişilik bozukluklarını tanımlamak için ayrı bir bölüm ayrılmıştır.

“Kişilik özelliği” ile “kişilik bozukluğu” arasındaki ayrımı yapabilmek, ruh sağlığı alanında çalışan uzmanlar için büyük önem arz etmektedir. Günlük hayatta etrafımızdaki insanları incelediğimizde, farklı psikiyatrik rahatsızlıklarda görülen özellikleri taşıyan bireylere rastlama olasılığımız oldukça yüksektir. Herkesin en az bir tane, evden çıkmadan önce ocağı defalarca kontrol eden ya da kapı kilidini birden fazla kez kontrol eden bir tanıdığı vardır ya da sosyal ortamlara girmeyi çok sevmeyen, vaktini evde geçirmek isteyen bir arkadaşı... Eğer bu kişilik özelliklerini direkt bir bozukluğa bağlayacak olursak etrafımızda binlerce obsesif kompulsif bozukluk ya da sosyal kaygı tanısı almış insan yer alacaktır. Normallik sınırlarını geniş tutmak, insanları belirli özellikleri nedeniyle bir bozukluk ile etiketlemenin önüne geçecektir.

Fakat bazı durumlarda, değerlendirme süreci daha hassas ve dikkatli bir şekilde yapılmalıdır. Çünkü bazı rahatsızlıklara sahip kişiler hem kendileri hem de

KAYNAKÇA

- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013) *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı* (Çev. Ed.: E Köroğlu) Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2013.
- Babiak, P., Neumann, C. S., & Hare, R. D. (2010). Corporate psychopathy: Talking the walk. *Behavioral sciences & the law*, 28(2), 174-193.
- Barlow, D. H., Durand, V. M., & Hofmann, S. G. (2016). *Abnormal psychology: An integrative approach*. Cengage learning.
- Bateman, A. W., & Fonagy, P. (2006). The structure of mentalization based treatment. *Mentalization based treatment for borderline personality disorder*, 37-59.
- Bateman, A., & Fonagy, P. (2008). Comorbid antisocial and borderline personality disorders: mentalization-based treatment. *Journal of clinical psychology*, 64(2), 181-194.
- Bateman, A., O'Connell, J., Lorenzini, N., Gardner, T., & Fonagy, P. (2016). A randomised controlled trial of mentalization-based treatment versus structured clinical management for patients with comorbid borderline personality disorder and antisocial personality disorder. *BMC psychiatry*, 16(1), 1-11.
- Beck, A. T., Davis, D. D., & Freeman, A. (Eds.). (2015). *Cognitive therapy of personality disorders*. Guilford Publications.
- Bijttebier, P., & Vertommen, H. (1999). Coping strategies in relation to personality disorders. *Personality and Individual Differences*, 26(5), 847-856.
- Black, D. W. (2013). *Bad boys, bad men: Confronting antisocial personality disorder*. Oxford University Press
- Black, D. W. (2015). The natural history of antisocial personality disorder. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 60(7), 309-314.
- Black, D. W. (2017). The treatment of antisocial personality disorder. *Current Treatment Options in Psychiatry*, 4(4), 295-302.
- Black, D. W., Baumgard, C. H., & Bell, S. E. (1995a). A 16-to 45-year follow-up of 71 men with antisocial personality disorder. *Comprehensive Psychiatry*, 36(2), 130-140.
- Black, D. W., Baumgard, C. H., & Bell, S. E. (1995b). The long-term outcome of antisocial personality disorder compared with depression, schizophrenia, and surgical conditions. *Bulletin ff The American Academy Of Psychiatry & The Law*.
- Blair, R. J. R., Peschardt, K. S., Budhani, S., Mitchell, D. G. V., & Pine, D. S. (2006). The development of psychopathy. *Journal of child psychology and psychiatry*, 47(3-4), 262-276.
- Boddy, C. R. (2011). Corporate psychopaths, bullying and unfair supervision in the workplace. *Journal of business ethics*, 100(3), 367-379.
- Bourne, R. (2010). Antisocial Personality Disorder: The NICE Guideline on Treatment, Management and Prevention. By National Collaborating Centre for Mental Health. *The British Journal of Psychiatry*, 197(4), 337 doi:10.1192/bjp.bp.110.080440

- Bowlby, J. (1973). Attachment and loss: Volume II: Separation, anxiety and anger. In *Attachment and loss: Volume II: Separation, anxiety and anger* (pp. 1-429). London: The Hogarth press and the institute of psycho-analysis.
- Bursten, B. (1972). The manipulative personality. *Archives of general psychiatry*, 26(4), 318-321.
- Cale, E. M., & Lilienfeld, S. O. (2002). Sex differences in psychopathy and antisocial personality disorder: A review and integration. *Clinical psychology review*, 22(8), 1179-1207.
- Eron, L. D., & Huesmann, L. R. (1990). The stability of aggressive behavior—even unto the third generation. In *Handbook of developmental psychopathology* (pp. 147-156). Springer, Boston, MA.
- Farrington, D. P. (2000). Psychosocial predictors of adult antisocial personality and adult convictions. *Behavioral sciences & the law*, 18(5), 605-622.
- Fazel, S. & Danesh, J. (2002) Serious mental disorder in 23,000 prisoners: a systematic review of 62 surveys. *Lancet*, 359, 545–550.
- Ferguson, C. J. (2010). Genetic contributions to antisocial personality and behavior: A meta analytic review from an evolutionary perspective. *The Journal of social psychology*, 150(2), 160-180.
- Fox, D. J. (2015). *Antisocial, Borderline, Narcissistic and Histrionic Workbook: Treatment Strategies for Cluster B Personality Disorder*. PESI Inc.
- Frances, A. J., Fyer, M. R., & Clarkin, J. (1986). Personality and suicide. In J. J. Mann & M. Stanley (Eds.), *Annals of the New York Academy of Sciences: Vol. 487. Psychobiology of suicidal behavior* (pp. 281–293). New York: New York Academy of Sciences
- Friedlander, K. (1945). Formation of the antisocial character. *The psychoanalytic study of the child*, 1(1), 189-203.
- Gilmore, M. (2009). *Shot in the Heart*. Anchor.
- Glenn, A. L., Johnson, A. K., & Raine, A. (2013). Antisocial personality disorder: a current review. *Current psychiatry reports*, 15(12), 427.
- Glueck, S., & Glueck, E. (1950). Unraveling juvenile delinquency. *Juv. Ct. Judges J.*, 2, 32.
- Haji, I. (2010). Psychopathy, ethical perception, and moral culpability. *Neuroethics*, 3(2), 135-150.
- Hansell, J. H., & Damour, L. K. (2007). *Abnormal psychology*. Wiley Global Education.
- Hart, S. D., & Hare, R. D. (1997). Psychopathy: Assessment and association with criminal conduct.
- Hare, R. D., Clark, D., Grann, M., & Thornton, D. (2000). Psychopathy and the predictive validity of the PCL-R: An international perspective. *Behavioral sciences & the law*, 18(5), 623-645.
- Hatchett, G. (2015). Treatment guidelines for clients with antisocial personality disorder. *Journal of Mental Health Counseling*, 37(1), 15-27.
- Ingoldsby, E. M., Shelleby, E., Lane, T., & Shaw, D. S. (2012). Extrafamilial contexts and children's conduct problems. *The Oxford handbook of poverty and child development*, 404-422.
- Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008). A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Database of Abstracts of Reviews of Effects (DARE): Quality-assessed Reviews [Internet]*.

- Kantor, M. (2006). *The Psychopathy of Everyday Life-How Antisocial Personality Disorder Affects All of Us*. Praeger
- Kernberg, O. (2010). Sapıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık. Çev., Banu Büyükkal. İstanbul: Metis.
- Kiesler, D. J. (1996). *Contemporary interpersonal theory and research: Personality, psychopathology, and psychotherapy*. John Wiley & Sons.
- Lanza, S. T., Rhoades, B. L., Nix, R. L., Greenberg, M. T., & Conduct Problems Prevention Research Group. (2010). Modeling the interplay of multilevel risk factors for future academic and behavior problems: A person-centered approach. *Development and psychopathology*, 22(2), 313-335.
- Lenzenweger, M. F., & Clarkin, J. F. (Eds.). (2005). *Major theories of personality disorder*. Guilford Press.
- Livesley, J. W. (2007) A framework for integrating dimensional and categorical classifications of personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 21, 199–224.
- Livesley, W. J., & Larstone, R. (Eds.). (2018). *Handbook of personality disorders: Theory, research, and treatment*. Guilford Publications.
- Loeber, R., Burke, J. D., & Lahey, B. B. (2002). What are adolescent antecedents to antisocial personality disorder? *Criminal Behaviour and Mental Health*, 12(1), 24-36.
- Lyddon, W. J., & Sherry, A. (2001). Developmental personality styles: An attachment theory conceptualization of personality disorders. *Journal of Counseling & Development*, 79(4), 405-414.
- Lykken, D. T. (2006). Theoretical and empirical foundations. In C. J. Patrick (Ed.), *Handbook of psychopathy* (pp. 3–13). New York, NY: Guilford Press.
- Lykken, D. T. (2013). *The antisocial personalities*. Psychology Press.
- McCann, R. A., Ball, E. M., & Ivanoff, A. (2000). DBT with an inpatient forensic population: The CMHIP forensic model. *Cognitive and Behavioral Practice*, 7(4), 447-456.
- McGauley, G., Yakeley, J., Williams, A., & Bateman, A. (2011). Attachment, mentalization and antisocial personality disorder: The possible contribution of mentalization-based treatment. *European Journal of Psychotherapy & Counselling*, 13(4), 371-393.
- Millon, T., & Everly, G. S. (1985). *Personality and its disorders: A biosocial learning approach*. Wiley.
- Millon, T. (2011). *Disorders of personality: Introducing a DSM/ICD spectrum from normal to abnormal*. John Wiley & Sons.
- Millon, T., Millon, C. M., Meagher, S. E., Grossman, S. D., & Ramnath, R. (2012). *Personality disorders in modern life*. John Wiley & Sons.
- Moran, P. (1999). The epidemiology of antisocial personality disorder. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 34(5), 231-242.
- Nakash-Eisikovits, O. R. A., Dutra, L., & Westen, D. (2002). Relationship between attachment patterns and personality pathology in adolescents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(9), 1111-1123.

- National Collaborating Centre for Mental Health (UK). (2010). Antisocial personality disorder: treatment, management and prevention. British Psychological Society.
- Nicholls, T. L., Ogloff, J. R., Brink, J., & Spidel, A. (2005). Psychopathy in women: A review of its clinical usefulness for assessing risk for aggression and criminality. *Behavioral sciences & the law*, 23(6), 779-802.
- Neumann, C. S., Hare, R. D. & Newman, J. P. (2007) The 134işil-ordinate 134işile of the Psycho-
pathy Checklist-Revised. *Journal of Personality Disorders*, 21, 102–117.
- Neumann, C. S., & Hare, R. D. (2008). Psychopathic traits in a large community sample: links to violence, alcohol use, and intelligence. *Journal of consulting and clinical psychology*, 76(5), 893.
- Olver, M. E., Lewis, K., & Wong, S. C. (2013). Risk reduction treatment of high-risk psychopathic offenders: The relationship of psychopathy and treatment change to violent recidivism. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 4(2), 160.
- Patrick, C. J. (2008) Psychophysiological correlates of aggression and violence: an integrative review. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 363, 2543–2555.
- Patterson, G. R. (1986). Performance models for antisocial boys. *American psychologist*, 41(4), 432.
- Presnall, N., Webster-Stratton, C. H., & Constantino, J. N. (2014). Parent training: equivalent improvement in externalizing behavior for children with and without familial risk. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 53(8), 879-887.
- Reddy, L. A., Newman, E., De Thomas, C. A., & Chun, V. (2009). Effectiveness of school-based prevention and intervention programs for children and adolescents with emotional disturbance: A meta-analysis. *Journal of School Psychology*, 47(2), 77-99.
- Roberts, A. L., Gilman, S. E., Fitzmaurice, G., Decker, M. R., & Koenen, K. C. (2010). Witness of intimate partner violence in childhood and perpetration of intimate partner violence in adulthood. *Epidemiology (Cambridge, Mass.)*, 21(6), 809.
- Robins, L. N. (1966). *Deviant Children Grown Up, A Sociological and Psychiatric Study of Sociopathic Personality*.
- Robins, L. N., Tipp, J. & Przybeck, T. (1991) *Antisocial personality*. In *Psychiatric Disorders in America* (eds L. N. Robins & D. A. Regier), pp. 258–290. New York: Free Press.
- Rosenstein, D. S., & Horowitz, H. A. (1996). Adolescent attachment and psychopathology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 244–253.
- Samek, D. R., Elkins, I. J., Keyes, M. A., Iacono, W. G., & McGue, M. (2015). High school sports involvement diminishes the association between childhood conduct disorder and adult antisocial behavior. *Journal of Adolescent Health*, 57(1), 107-112.
- Scott, S., Briskman, J., & O'Connor, T. G. (2014). Early prevention of antisocial personality: long-term follow-up of two randomized controlled trials comparing indicated and selective approaches. *American Journal of Psychiatry*, 171(6), 649-657.
- Seara-Cardoso, A., Neumann, C., Roiser, J., McCrory, E., & Viding, E. (2012). Investigating associations between empathy, morality and psychopathic personality traits in the general population. *Personality and Individual Differences*, 52(1), 67-71.

- Shaw, D. S., Dishion, T. J., Supplee, L., Gardner, F., & Arnds, K. (2006). Randomized trial of a family-centered approach to the prevention of early conduct problems: 2-year effects of the family check-up in early childhood. *Journal of consulting and clinical psychology, 74*(1), 1.
- Sher, K. J., & Trull, T. J. (1994). Personality and disinhibitory psychopathology: alcoholism and antisocial personality disorder. *Journal of abnormal psychology, 103*(1), 92.
- Singer, M. I., & Flannery, D. J. (2000). The relationship between children's threats of violence and violent behaviors. *Archives of pediatrics & adolescent medicine, 154*(8), 785-790.
- Soygüt, G., & Türkçapar, H. (2001). Antisosyal kişilik bozukluğunda kişilerarası şema örüntüleri: Bilişsel kişilerarası bir bakış. *Türk Psikoloji Dergisi*.
- Stone, M. H. (1993). *Abnormalities of personality: Within and beyond the realm of treatment*. WW Norton & Co.
- Sperry, L. (2016). *Handbook of diagnosis and treatment of DSM-5 personality disorders: Assessment, case conceptualization, and treatment*. Routledge.
- Swanson, M. C., Bland, R. C. & Newman, S. C. (1994) Epidemiology of psychiatric disorders in Edmonton. Antisocial personality disorders. *Acta Psychiatrica Scandinavica, Supplementum, 376*, 63–70.
- Ullrich, S., & Coid, J. (2009). Antisocial personality disorder: Co-morbid Axis I mental disorders and health service use among a national household population. *Personality and Mental Health, 3*(3), 151-164.
- Verona, E., Patrick, C. J., & Joiner, T. E. (2001). Psychopathy, antisocial personality, and suicide risk. *Journal of Abnormal Psychology, 110*, 462–470
- Viding, E., Larsson, H. & Jones, A. P. (2008) Quantitative genetic studies of antisocial behaviour. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences, 363*, 2519–2527.
- Vitale, J. E., Maccoon, D. G., & Newman, J. P. (2011). Emotion facilitation and passive avoidance learning in psychopathic female offenders. *Criminal justice and behavior, 38*(7), 641-658.
- Wilson, H. A. (2014). Can antisocial personality disorder be treated? A meta-analysis examining the effectiveness of treatment in reducing recidivism for individuals diagnosed with ASPD. *International Journal of Forensic Mental Health, 13*(1), 36-46.
- Wright, J. P., Tibbetts, S. G., & Daigle, L. E. (2014). *Criminals in the making: Criminality across the life course*. Sage Publications.

SINIRDA/BORDERLINE KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Ayşe Bahar Duyar Akça

SINIRDA KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN TANIMI

“İnsanlar sınırdaki kişilik bozukluğuyla yaşamının nasıl bir şey olduğunu bilmek istiyor. Ya hiç yaşamıyor gibi ya da çok canlı hissediyorsun. Yüksek en tepesini ve dibin en dibini hisseden birisin. Küçük şeylerle kolayca tetikleniyorsun. Birinin seninle konuşurken saatine bakması kendini dinlenmemiş hissettiriyor. Değişiklik için olumlu düşünmenizi söyleyen biri sizi görünmez hissettiriyor. İntiharın korkaklar için olduğunu söyleyenler sana anlaşılmamış hissettiriyor. Kendini normal yaşıyor ve bir gün bile mutlu bilsen bir şey seni dürtüyor ve yakınındaki her şeyi çabucak terk ediyorsun. İlişkiler ise en zoru. Kendini, en sevdiğin insanları sürekli kendinden uzaklaştırırken buluyorsun. Kafanın içinde çılgın atan sesler duyarken durmak istiyorsun ama yapamıyorsun. Ve en sonunda yavaş yavaş en çok değer verdiğin ilişkilerini yok etmeye başlıyorsun. Bazen kendini bir yük olarak görüyorsun. Herhangi birinin seni sevebilmesi imkânsız geliyor. Bazen ışık saçtığını ve sevildiğini hissedebiliyorsun ancak ışığın kolaylıkla karanlığa dönüşebiliyor. Küçük, kötücül bir yorum tarafından tetiklendiğinde öfke tüm vücudunu titretiyor. Karanlığı tek başına kontrol etmek için çabalıyorsun. Acıyı kontrol altına alabilmek ya da hayatta olduğunu kanıtlayabilmek için vücuduna zarar verebiliyorsun ve kendine bunu hak ettiğini söyleyebiliyorsun. Yaşamak istemediğinle ilgili sürekli ve sabit düşünceler taşıyorsun. Bazen sıcak bir battaniye altında gibi hissederken bazen bir kabusta sıkışmış gibi hissedebiliyorsun. İnsanlara güvenmek zor geliyor. “Gerçek sen”i göreceklere dair bir korku duyabiliyorsun. Karanlık seni, sevilmeye inandığın seni... Çoğu zaman gerçekte kim olduğunu bilmek için mücadele ediyorsun. Gerçekten nasıl hissettiğini ifade etmek zor oluyor ve ilişkilerini, fırsatlarını yok eden bir kasırga gibi görünmeye başlayabiliyorsun. Bu, dünyanın sana karşı olduğunu

Sonuç olarak, sınırda kişilik bozukluğu için faydalanılan tedavi yöntemleri, bozukluğun farklı farklı yönlerine odaklanarak iyileştirme sağlamayı hedefleseler de danışan ve terapist arasındaki terapötik ittifakın önemine yapılan vurgu ortaktır. Ayrıca genel olarak sınırda kişilik bozukluğuna sahip danışanlarla çalışmayı zorlayıcı bulabilirler ve bu bozukluğa sahip bireylerin intihar etme olasılıkları yüksek olduğundan terapistler, kendilerini stres altında hissedebilirler. Bu stresi kontrol edebilmeleri için terapistlerin danışmanlık almaları ve danışanlarına kişisel sınırlarını dürüst bir biçimde açıklayabilmeleri önemli görünmektedir (Lieb, Zanarini, Schmah, Linehan ve Bohus, 2004).

KAYNAKÇA

- American Psychiatric Association. (2001). *Practice Guideline for the Treatment of Patients With Borderline Personality Disorder*. Am J Psychiatry; 158(Oct suppl).
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2004). *Ruhsal bozuklukların tanıs ve sayımsal el kitabı* (3. baskı).
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014). *Ruhsal bozuklukların tanıs ve sayımsal el kitabı* (5.baskı), (E. Köroğlu, Çev.). Hekimler Yayın Birliği.
- Aydın, B. N. (2016). *Sınır kişilik bozukluğunun suç ve şiddet ile ilişkisi: Bir gözden geçirme*. Klinik Psikiyatri Dergisi, 19(1), 37-44.
- Bach, B., & First, M. B. (2018). *Application of the ICD-11 classification of personality disorders*. BMC psychiatry, 18(1), 1-14.
- Bach, B., & Simonsen, S. (2021). *How does level of personality functioning inform clinical management and treatment? Implications for ICD-11 classification of personality disorder severity*. Current Opinion in Psychiatry, 34(1), 54-63.
- Bandelow, B., Krause, J., Wedekind, D., Broocks, A., Hajak, G., & Rüther, E. (2005). *Early traumatic life events, parental attitudes, family history, and birth risk factors in patients with borderline personality disorder and healthy controls*. Psychiatry research, 134(2), 169-179.
- Bateman, A., Fonagy, P. (1999). *Effectiveness of partial hospitalization in the treatment of borderline personality disorder: a randomized controlled trial*. American journal of Psychiatry, 156(10), 1563-1569.
- Bateman, A., Fonagy, P. (2004). *Psychotherapy for borderline personality disorder: Mentalization based treatment*. Oxford University Press UK.
- Bateman, A., & Fonagy, P. (2008). *8-year follow-up of patients treated for borderline personality disorder: mentalization-based treatment versus treatment as usual*. American Journal of Psychiatry, 165(5), 631-638.
- Bateman, A., Fonagy, P. (2010). *Mentalization based treatment for borderline personality disorder*. World psychiatry, 9(1), 11.

- Bateman, A., & Fonagy, P. (2013). *Mentalization-based treatment*. *Psychoanalytic Inquiry*, 33(6), 595-613.
- BBC Stories. (2020, Şubat 29). Life with borderline personality disorder (short film). -[Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=uWYj2wyFmQU&t=169s>
- Beck, A. T., & Freeman, A. (1990). *Cognitive therapy of personality disorders*. New York: Guilford.
- Becker, D. F., Grilo, C. M., Edell, W. S., & McGlashan, T. H. (2000). *Comorbidity of borderline personality disorder with other personality disorders in hospitalized adolescents and adults*. *American Journal of Psychiatry*, 157(12), 2011-2016.
- Beck, J. S. (2001). *Bilişsel terapi: Temel ilkeler ve ötesi*. (Çev. Hisli Şahin, N.). Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Bellino, S., Paradiso, E., & Bogetto, F. (2008). *Efficacy and tolerability of pharmacotherapies for borderline personality disorder*. *CNS drugs*, 22(8), 671-692.7
- Berenson, K. R., Downey, G., Rafaeli, E., Coifman, K. G., & Paquin, N. L. (2011). *The rejection-rage contingency in borderline personality disorder*. *Journal of Abnormal Psychology*, 120(3), 681.
- Black, D. W., Blum, N., Pfohl, B., & Hale, N. (2004). *Suicidal behavior in borderline personality disorder: prevalence, risk factors, prediction, and prevention*. *Journal of personality disorders*, 18(3: Special issue), 226-239.
- Bonnington, O., & Rose, D. (2014). *Exploring stigmatisation among people diagnosed with either bipolar disorder or borderline personality disorder: A critical realist analysis*. *Social Science & Medicine*, 123, 7-17.
- BorderLinerNotes. (2017, Nisan 14). Marsha Linehan-how she came to develop dialectical behavior therapy (DBT). -[Video]. Youtube.https://www.youtube.com/watch?v=bULL3sSc_I
- BorderLinerNotes. (2017, Nisan 19). Peter Fonagy-mentalization-based therapy: Taking interest in the patient's experience.-[Video]. Youtube.<https://www.youtube.com/watch?v=GzN7NqvUras>
- Bozdağ, Y., Yalçınkaya Alkar, Ö. (2018). *Sınır (Borderline) Kişilik Bozukluğu: Bir Vaka Çalışması*. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 5(2), 43-58.
- Brown, M. Z., Comtois, K. A., & Linehan, M. M. (2002). *Reasons for suicide attempts and non-suicidal self-injury in women with borderline personality disorder*. *Journal of Abnormal Psychology*, 111(1), 198.
- Bugental, D. B. (2000). *Acquisition of the algorithms of social life: a domain-based approach*. *Psychological Bulletin*, 126(2), 187.
- Carey, B. (2011). *Expert on mental illness reveals her own fight*. *The New York Times*, 23.
- Castonguay, L. G., Oltmanns, T. F., & Lott, A. P. (Eds.). (2021). *Psychopathology: From science to clinical practice*. Guilford Publications.
- Clarkin, J. F., Yeomans, F. E., Kernberg, O. F. (2006). *Psychotherapy for borderline personality. Focusing on object relations*. American Psychiatric Publishing.
- Coccaro, E. F., Bergeman, C. S., & McClearn, G. E. (1993). *Heritability of irritable impulsiveness: a study of twins reared together and apart*. *Psychiatry research*, 48(3), 229-242.

- Crowell, S. E., Beauchaine, T. P., & Linehan, M. M. (2009). *A biosocial developmental model of borderline personality: Elaborating and extending linehan's theory*. *Psychological bulletin*, 135(3), 495.
- De la Fuente, J., Goldman, S., Stanus, E., Vizuete, C., Morlán, I., Bobes, J. & Mendlewicz, J. (1997). *Brain glucose metabolism in borderline personality disorder*. *Journal of Psychiatric Research*, 31(5), 531-541.
- De Panfilis, C., Meehan, K. B., Cain, N. M., & Clarkin, J. F. (2016). *Effortful control, rejection sensitivity, and borderline personality disorder features in adulthood*. *Journal of personality disorders*, 30(5), 595-612.
- Distel, M. A., Trull, T. J., Derom, C. A., Thiery, E. W., Grimmer, M. A., Martin, N. G. & Boomsma, D. I. (2008). *Heritability of borderline personality disorder features is similar across three countries*. *Psychological medicine*, 38(9), 1219-1229.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2019). *Hastalıkların ve ilgili sağlık sorunlarının uluslararası istatistiksel sınıflaması*. <https://icd.who.int/browse10/2019/en#/F60.3>
- Erkoreka, L., Zamalloa, I., Rodriguez, S., Muñoz, P., Mendizabal, I., Zamalloa, M. I., & Gonzalez-Torres, M. A. (2021). *Attachment anxiety as mediator of the relationship between childhood trauma and personality dysfunction in borderline personality disorder*. *Clinical Psychology & Psychotherapy*.
- Farrell, J. M., & Shaw, I. A. (1994). *Emotional awareness training: a prerequisite to effective cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder*. *Cognitive and Behavioral Practice*, 1(1), 71-91.
- Farrell, J. M., Shaw, I. A., & Webber, M. A. (2009). *A schema-focused approach to group psychotherapy for outpatients with borderline personality disorder: a randomized controlled trial*. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, 40(2), 317-328.
- Fonagy, P., Target, M. & Gergely, G. (2000). *Attachment and borderline personality disorder: A theory and some evidence*. *Psychiatric Clinics*, 23(1), 103-122.
- Gabbard, G. O. (2001). *Psychodynamic psychotherapy of borderline personality disorder: a contemporary approach*. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 65(1: Special issue), 41-57.
- Geçtan, E. (2014). *Rastgele ben* (4. baskı). Metis Yayınları.
- Giesen-Bloo, J., Van Dyck, R., Spinhoven, P., Van Tilburg, W., Dirksen, C., Van Asselt, T., & Arntz, A. (2006). *Outpatient psychotherapy for borderline personality disorder: randomized trial of schema-focused therapy vs transference-focused psychotherapy*. *Archives of General Psychiatry*, 63(6), 649-658.
- Goodman, M., Tomas, I. A., Temes, C. M., Fitzmaurice, G. M., Aguirre, B. A., & Zanarini, M. C. (2017). *Suicide attempts and self-injurious behaviours in adolescent and adult patients with borderline personality disorder*. *Personality and mental health*, 11(3), 157-163.
- Grant, B. F., Chou, S. P., Goldstein, R. B., Huang, B., Stinson, F. S., Saha, T. D. & Pickering, R. P. (2008). *Prevalence, correlates, disability, and comorbidity of DSM-IV borderline personality disorder: results from the wave two national epidemiologic survey on alcohol and related conditions*. *The Journal of clinical psychiatry*, 69(4), 0-0.

- Gratz, K. L., Rosenthal, M. Z., Tull, M. T., Lejuez, C. W., & Gunderson, J. G. (2006). *An experimental investigation of emotion dysregulation in borderline personality disorder*. *Journal of abnormal psychology*, 115(4), 850.
- Gross, R., Olfson, M., Gameroff, M., Shea, S., Feder, A., Fuentes, M. & Weissman, M. M. (2002). *Borderline personality disorder in primary care*. *Archives of Internal Medicine*, 162(1), 53-60.
- Gunderson, J. G., Bender, D., Sanislow, C., Yen, S., Rettew, J. B., Dolan-Sewell, R. & Skodol, A. E. (2003). *Plausibility and possible determinants of sudden "remissions" in borderline patients*. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 66(2), 111-119.
- Hong, P. Y., Ilardi, S. S., & Lishner, D. A. (2011). *The aftermath of trauma: The impact of perceived and anticipated invalidation of childhood sexual abuse on borderline symptomatology*. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 3(4), 360.
- Herpertz, S. C., Dietrich, T. M., Wenning, B., Krings, T., Erberich, S. G., Willmes, K. & Sass, H. (2001). *Evidence of abnormal amygdala functioning in borderline personality disorder: a functional MRI study*. *Biological psychiatry*, 50(4), 292-298.
- Jovev, M., Garner, B., Phillips, L., Velakoulis, D., Wood, S. J., Jackson, H. J., & Chanen, A. M. (2008). *An MRI study of pituitary volume and parasuicidal behavior in teenagers with first-presentation borderline personality disorder*. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 162(3), 273-277.
- Kaehler, L. A., & Freyd, J. J. (2009). *Borderline personality characteristics: A betrayal trauma approach*. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 1(4), 261.
- Kellogg, S. H., & Young, J. E. (2006). *Schema therapy for borderline personality disorder*. *Journal of clinical psychology*, 62(4), 445-458.
- Kernberg, O. F., Burstein, E. D., Coyne, L., Appelbaum, A., Horwitz, L., & Voth, H. (1972). *Psychotherapy and psychoanalysis: Final report of the Menninger Foundation's psychotherapy research project*. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 36(1), 1-277.
- Kernberg, O. F. (1985). *Borderline conditions and pathological narcissism*. Rowman & Littlefield.
- Kernberg, O. F., Michels, R. (2009). *Borderline personality disorder*. *The American Journal of Psychiatry*.
- Kernberg, O. F., Yeomans, F. E., Clarkin, J. F., & Levy, K. N. (2008). *Transference focused psychotherapy: Overview and update*. *The International Journal of Psychoanalysis*, 89(3), 601-620.
- Klonsky, E. D., Oltmanns, T. F., Turkheimer, E., & Fiedler, E. R. (2000). *Recollections of conflict with parents and family support in the personality disorders*. *Journal of Personality Disorders*, 14(4), 327-338.
- Klonsky, E. D. (2011). *Non-suicidal self-injury in United States adults: prevalence, sociodemographics, topography and functions*. *Psychological medicine*, 41(9), 1981-1986.
- Klonsky, E. D., Muehlenkamp, J., Lewis, S. P., & Walsh, B. (2011). *Nonsuicidal self-injury* (Vol. 22). Hogrefe Publishing.
- Kohlenberg, R. J., & Tsai, M. (2012). *Functional analytic psychotherapy: Creating intense and curative therapeutic relationships*. Springer Science & Business Media.

- Kothgassner, O. D., Robinson, K., Goreis, A., Ougrin, D., & Plener, P. L. (2020). *Does treatment method matter? A meta-analysis of the past 20 years of research on therapeutic interventions for self-harm and suicidal ideation in adolescents*. *Borderline personality disorder and emotion dysregulation*, 7(1), 1-16.
- Kring, A. M., Johnson, S. L., Davison, G., & Neale, J. (2015). *Anormal psikoloji*. (M. Şahin, Çev.; 12. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık
- Leichsenring, F., Leibing, E., Kruse, J., New, A. S., & Leweke, F. (2011). *Borderline personality disorder*. *The Lancet*, 377(9759), 74-84.
- LeMarquand, D. G., Benkelfat, C., Pihl, R. O., Palmour, R. M., & Young, S. N. (1999). *Behavioral disinhibition induced by tryptophan depletion in nonalcoholic young men with multigenerational family histories of paternal alcoholism*. *American Journal of Psychiatry*, 156(11), 1771-1779.
- Lenzenweger, M. F., Lane, M. C., Loranger, A. W., & Kessler, R. C. (2007). *DSM-IV personality disorders in the National Comorbidity Survey Replication*. *Biological psychiatry*, 62(6), 553-564.
- Levy, K. N., Meehan, K. B., Kelly, K. M., Reynoso, J. S., Weber, M., Clarkin, J. F., & Kernberg, O. F. (2006). *Change in attachment patterns and reflective function in a randomized control trial of transference-focused psychotherapy for borderline personality disorder*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(6), 1027.
- Lieb, K., Zanarini, M. C., Schmahl, C., Linehan, M. M., & Bohus, M. (2004). *Borderline personality disorder*. *The Lancet*, 364(9432), 453-461.
- Linehan, M. M. (1993). *Borderline personality disorder*. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 51, 261-276.
- Linehan, M. M., Dimeff, L. A., Reynolds, S. K., Comtois, K. A., Welch, S. S., Heagerty, P., & Kivlahan, D. R. (2002). *Dialectical behavior therapy versus comprehensive validation therapy plus 12-step for the treatment of opioid dependent women meeting criteria for borderline personality disorder*. *Drug and alcohol dependence*, 67(1), 13-26.
- Linehan, M. M. (2018). *Cognitive-behavioral treatment of borderline personality disorder*. Guilford Publications.
- Links, P. S., Steiner, M., & Huxley, G. (1988). *The occurrence of borderline personality disorder in the families of borderline patients*. *Journal of Personality Disorders*, 2(1), 14-20.
- Mays, D. T., & Franks, C. M. (1985). *Negative outcome in psychotherapy and what to do about it*. Springer Publishing Company.
- McGlashan, T. H., Grilo, C. M., Skodol, A. E., Gunderson, J. G., Shea, M. T., Morey, L. C., & Stout, R. L. (2000). *The collaborative longitudinal personality disorders study: Baseline axis I/II and II/II diagnostic co-occurrence*. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 102(4), 256-264.
- Mehlum, L., Tormoen, A. J., Ramberg, M., Haga, E., Diep, L. M., Laberg, S. & Groholt, B. (2014). *Dialectical behavior therapy for adolescents with repeated suicidal and self-harming behavior: a randomized trial*. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 53(10), 1082-1091.
- Morey, L. C., & Zanarini, M. C. (2000). *Borderline personality: Traits and disorder*. *Journal of Abnormal Psychology*, 109(4), 733.

- Muehlenkamp, J. J., Claes, L., Havertape, L., & Plener, P. L. (2012). *International prevalence of adolescent non-suicidal self-injury and deliberate self-harm*. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, 6(1), 1-9.
- Nehls, N. (1998). *Borderline personality disorder: Gender stereotypes, stigma, and limited system of care*. *Issues in mental health nursing*, 19(2), 97-112.
- New, A. S., Hazlett, E. A., Buchsbaum, M. S., Goodman, M., Mitelman, S. A., Newmark, R., & Siever, L. J. (2007). *Amygdala-prefrontal disconnection in borderline personality disorder*. *Neuropsychopharmacology*, 32(7), 1629-1640.
- New, A. S., Goodman, M., Triebwasser, J., & Siever, L. J. (2008). *Recent advances in the biological study of personality disorders*. *Psychiatric Clinics of North America*, 31(3), 441-461.
- Oldham, J. M. (2005). *Guideline watch: practice guideline for the treatment of patients with borderline personality disorder*. *Focus*, 3(3), 396-400.
- Oldham, J. M. (2006). *Borderline personality disorder and suicidality*. *American Journal of Psychiatry*, 163(1), 20-26.
- Oldham, J. M., Skodol, A. E., & Bender, D. S. (Eds.). (2007). *The American psychiatric publishing textbook of personality disorders*. American Psychiatric Pub.
- Oltmanns, T. F., Martin, M. T., Davison, G. C., & Neale, J. M. (2011). *Anormal psikolojide vaka çalışmaları*. (M. Şahin, Çev.; 10. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık
- Oltmanns, T. F., Castonguay, L. G. (2013). *General issues in understanding and treating psychopathology*. *Psychopathology. From science to clinical practice*, 1-16.
- Önder, Y., (2006). *Sınır kişilik bozukluğu hastası: Psikodinamik perspektiften tanı, kuram ve tedavi üzerine bir güncelleme*-Özet Çeviri*. *Türk Psikoloji Bülteni*, 68.
- Pagura, J., Stein, M. B., Bolton, J. M., Cox, B. J., Grant, B., & Sareen, J. (2010). *Comorbidity of borderline personality disorder and posttraumatic stress disorder in the US population*. *Journal of psychiatric research*, 44(16), 1190-1198.
- Paris, J. (2005). *Borderline personality disorder*. *Canadian Medical Association Journal*, 172(12), 1579-1583.
- Rinne, T., van den Brink, W., Wouters, L., & van Dyck, R. (2002). *SSRI treatment of borderline personality disorder: a randomized, placebo-controlled clinical trial for female patients with borderline personality disorder*. *American Journal of Psychiatry*, 159(12), 2048-2054.
- Roepke, S., Vater, A., Preißler, S., Heekeren, H. R., & Dziobek, I. (2013). *Social cognition in borderline personality disorder*. *Frontiers in Neuroscience*, 6, (195).
- Pompili, M., Girardi, P., Ruberto, A., & Tatarelli, R. (2005). *Suicide in borderline personality disorder: a meta-analysis*. *Nordic Journal of Psychiatry*, 59(5), 319-324.
- Rossouw, T. I., & Fonagy, P. (2012). *Mentalization-based treatment for self-harm in adolescents: a randomized controlled trial*. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 51(12), 1304-1313.
- Rush, A. J., & Shaw, B. F. (1983). *Failure in treating depression by cognitive therapy. Failures in behavior therapy*. New York: Wiley.

- Russell, J. J., Moskowitz, D. S., Zuroff, D. C., Sookman, D., & Paris, J. (2007). *Stability and variability of affective experience and interpersonal behavior in borderline personality disorder*. *Journal of Abnormal Psychology*, 116(3), 578.
- Safer, D. L., Telch, C. F., & Agras, W. S. (2001). *Dialectical behavior therapy for bulimia nervosa*. *American Journal of Psychiatry*, 158(4), 632-634.
- Sansone, R. A., Lam, C., & Wiederman, M. W. (2012). *The relationship between illegal behaviors and borderline personality symptoms among internal medicine outpatients*. *Comprehensive psychiatry*, 53(2), 176-180.
- Sanislow, C. A., Grilo, C. M., & McGlashan, T. H. (2000). *Factor analysis of the DSM-III-R borderline personality disorder criteria in psychiatric inpatients*. *American Journal of Psychiatry*, 157(10), 1629-1633.
- Schmahl, C. G., Vermetten, E., Elzinga, B. M., & Bremner, J. D. (2003). *Magnetic resonance imaging of hippocampal and amygdala volume in women with childhood abuse and borderline personality disorder*. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 122(3), 193-198.
- Selby, E. A., Anestis, M. D., Bender, T. W., & Joiner Jr, T. E. (2009). *An exploration of the emotional cascade model in borderline personality disorder*. *Journal of abnormal psychology*, 118(2), 375.
- Sempértégui, G. A., Karreman, A., Arntz, A., & Bekker, M. H. (2013). *Schema therapy for borderline personality disorder: A comprehensive review of its empirical foundations, effectiveness and implementation possibilities*. *Clinical psychology review*, 33(3), 426-447.
- Shachnow, J., Clarkin, J., DiPalma, C. S., Thurston, F., Hull, J., & Shearin, E. (1997). *Biparental psychopathology and borderline personality disorder*. *Psychiatry*, 60(2), 171-181.
- Shah, R., & Zanarini, M. C. (2018). *Comorbidity of Borderline Personality Disorder: Current Status and Future Directions*. *The Psychiatric clinics of North America*, 41(4), 583-593.
- Simonsen, E., Vestergaard, M., Storeb, O. J., Bo, S., & Jorgensen, M. S. (2021). *Prediction of treatment outcome of adolescents with borderline personality disorder: A 2-year follow-up study*. *Journal of Personality Disorders*, 1-20.
- Skodol, A. E., Siever, L. J., Livesley, W. J., Gunderson, J. G., Pfohl, B., & Widiger, T. A. (2002). *The borderline diagnosis II: biology, genetics, and clinical course*. *Biological psychiatry*, 51(12), 951-963.
- Soloff, P. H. & Millward, J. W. (1983). *Psychiatric disorders in the families of borderline patients*. *Archives of General Psychiatry*, 40(1), 37-44.
- Soloff, P. H., Meltzer, C. C., Greer, P. J., Constantine, D. & Kelly, T. M. (2000). *A fenfluramine-activated FDG-PET study of borderline personality disorder*. *Biological psychiatry*, 47(6), 540-547.
- Stern, A. (1938). *Psychoanalytic investigation of and therapy in the border line group of neurosis*. *The Psychoanalytic Quarterly*, 7, 467-489.
- Stoffers Winterling, J. M., Voellm, B. A., Rücker, G., Timmer, A., Huband, N., & Lieb, K. (2012). *Psychological therapies for people with borderline personality disorder*. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (8).
- Stoffers Winterling, J., Storebo, O. J., & Lieb, K. (2020). *Pharmacotherapy for borderline personality disorder: an update of published, unpublished and ongoing studies*. *Current psychiatry reports*, 22, 1-10.

- Telch, C. F., Agras, W. S., & Linehan, M. M. (2001). *Dialectical behavior therapy for binge eating disorder*. Journal of consulting and clinical psychology, 69(6), 1061.
- Tohen, M., Hennen, J., Zarate Jr, C. M., Baldessarini, R. J., Strakowski, S. M., Stoll, A. L. & Cohen, B. M. (2000). *Two-year syndromal and functional recovery in 219 cases of first-episode major affective disorder with psychotic features*. American Journal of Psychiatry, 157(2), 220-228.
- Torgersen, S., Kringlen, E., & Cramer, V. (2001). *The prevalence of personality disorders in a community sample*. Archives of general psychiatry, 58(6), 590-596.
- Trull, T. J., Solhan, M. B., Tragesser, S. L., Jahng, S., Wood, P. K., Piasecki, T. M., & Watson, D. (2008). *Affective instability: measuring a core feature of borderline personality disorder with ecological momentary assessment*. Journal of Abnormal Psychology, 117(3), 647.
- Tunç, P., & Şahin, D. (2019). *Sınır kişilik bozukluğunda dürtüsellik, kendine zarar verme ve intihar davranışlarının yordayıcıları*. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 20(4), 341-349.
- Tyrer, P., Crawford, M., & Mulder, R. (2011). *Reclassifying personality disorders*. The Lancet.
- van Asselt, A. D., Dirksen, C. D., Arntz, A., Giesen-Bloo, J. H., van Dyck, R., Spinhoven, P., & Severens, J. L. (2008). *Out-patient psychotherapy for borderline personality disorder: cost-effectiveness of schema-focused therapy v. transference-focused psychotherapy*. The British Journal of Psychiatry, 192(6), 450-457.
- Vatan, S. (2016). *Bilişsel davranışçı terapilerde üçüncü kuşak yaklaşımlar*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 8(3), 190-203.
- Volkert, J., Hauschild, S., & Taubner, S. (2019). *Mentalization-based treatment for personality disorders: efficacy, effectiveness, and new developments*. Current psychiatry reports, 21(4), 1-12.
- Waldinger, R. J., & Gunderson, J. G. (1989). *Effective psychotherapy with borderline patients: Case studies*. American Psychiatric Pub.
- Weniger, G., Lange, C., Sachsse, U., & Irlé, E. (2009). *Reduced amygdala and hippocampus size in trauma-exposed women with borderline personality disorder and without posttraumatic stress disorder*. Journal of psychiatry & neuroscience: JPN, 34(5), 383.
- White, C. N., Gunderson, J. G., Zanarini, M. C., & Hudson, J. I. (2003). *Family studies of borderline personality disorder: A review*. Harvard Review of Psychiatry, 11(1), 8-19.
- Wong, J., Bahji, A., & Khalid-Khan, S. (2020). *Psychotherapies for adolescents with subclinical and borderline personality disorder: a systematic review and meta-analysis*. The Canadian Journal of Psychiatry, 65(1), 5-15.
- Wright Institute Los Angeles (Yazan ve Yöneten Betsy Usher). (2016, Haziran). *I am borderline: self-regulation project *award winning short film (possible trigger)*. -[Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=rZdjbLFPr5k>
- Yen, S., Shea, M. T., Battle, C. L., Johnson, D. M., Zlotnick, C., Dolan-Sewell, R. & McGlashan, T. H. (2002). *Traumatic exposure and posttraumatic stress disorder in borderline, schizotypal, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders: findings from the collaborative longitudinal personality disorders study*. The Journal of nervous and mental disease, 190(8), 510-518.

- Yen, S., Shea, M. T., Sanislow, C. A., Grilo, C. M., Skodol, A. E., Gunderson, J. G. & Morey, L. C. (2004). *Borderline personality disorder criteria associated with prospectively observed suicidal behavior*. American Journal of Psychiatry, 161(7), 1296-1298.
- Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2006). *Schema therapy: A practitioner's guide*. Guilford press.
- Zanarini, M. C., Frankenburg, F. R., Khera, G. S., Bleichmar, J. (2001). *Treatment histories of borderline inpatients*. Comprehensive psychiatry, 42(2), 144-150.
- Zanarini, M. C., Yong, L., Frankenburg, F. R., Hennen, J., Reich, D. B., Marino, M. F., & Vujanovic, A. A. (2002). *Severity of reported childhood sexual abuse and its relationship to severity of borderline psychopathology and psychosocial impairment among borderline inpatients*. The Journal of nervous and mental disease, 190(6), 381-387.
- Zanarini, M. C., Frankenburg, F. R., Ridolfi, M. E., Jager-Hyman, S., Hennen, J., & Gunderson, J. G. (2006). *Reported childhood onset of self-mutilation among borderline patients*. Journal of personality disorders, 20(1), 9-15.
- Zanarini, M. C., Frankenburg, F. R., Hennen, J., Reich, D. B., & Silk, K. R. (2006). *Prediction of the 10-year course of borderline personality disorder*. American Journal of Psychiatry, 163(5), 827-832.
- Zanarini, M. C., Frankenburg, F. R., Reich, D. B., Silk, K. R., Hudson, J. I., & McSweeney, L. B. (2007). *The subsyndromal phenomenology of borderline personality disorder: a 10-year follow-up study*. American Journal of Psychiatry, 164(6), 929-935.

HİSTRİYONİK KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Deniz Sinanoğlu - Elif Güneri Yöyen

HİSTRİYONİK KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN TANIMI

Histriyonik kişilik bozukluğu; aşırı duygusallık ve ilgi çekme arayışı, fiziksel çekicilikle yoğun bir uğraş, baştan çıkarıcı olma çabası ve ilgi odağı olma ihtiyacı ile karakterize olan bir kişilik bozukluğudur ve *DSM-V*'te B kümesi kişilik bozuklukları içinde yer almaktadır. B kümesi içerisinde; histriyonik kişilik bozukluğunun yanı sıra, narsisistik kişilik bozukluğu, borderline kişilik bozukluğu ve antisosyal kişilik bozukluğu bulunmakta ve bu küme; dramatik, duygusal ve dürtüsel olarak tanımlanmaktadır.

Histriyonik kişilik bozukluğu kelime olarak "Histrio" (Latince oyuncu, aktör, tiyatrocü) kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. Bazı kaynaklarda ise Yunanca rahim anlamına gelen "hystera" kelimesinden türetildiğini savunan argümanlar ile karşılaşmaktadır (Pearce, 2014). Bu kişilik bozukluğuna sahip kişilerin en büyük özelliğinin; sürekli olarak dikkat çekme çabası, mimik ve beden dilindeki aşırılıklar, yaşananları dramatize etmeleri ve abartılı duygular olduğu görülmektedir. Bu kişilik bozukluğunun temelinde histeri yatmaktadır ve bu terim farklı psikopatolojik olguları içeren bir terimdir. Eski Mısırlılar ve Yunanlılar birçok kadının yaşadığı bu problemin kaynağının rahim olduğunu düşünmüşlerdir ve o dönemde yazılan birçok metinde histeriye atıfta bulunulmuştur (Novais ve ark., 2015). 18. ve 19. yüzyıllarda bu kavramı, histeriyi organik temelli bir nevroz olarak değerlendiren Charcot ve nevrozu, "geçmiş travmaların yeniden yaşanması" olarak tanımlayan Sigmund Freud'un çalışmalarında sık sık görmek mümkündür. Freud'un histeri olarak tanımladığı kavram, kişinin ödipal dönemi ve bilinç dışı etkinin önemli olduğu, bu kavramın nevrotiklik-psikotiklik düzleminde bir noktayı

KAYNAKÇA

- Amerikan Psikiyatri Birliği (2000). *Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması El Kitabı, yeniden gözden geçirilmiş dördüncü baskı (DSM-IV-TR)*. (Çev. E. Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı* (Çev. E. Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Andrews, J. ve Bender, S. (2020). Millon Clinical Multiaxial Inventory (MCMI). B.J. Carducci ve C.S. Nave (Ed.), *The Wiley Encyclopedia of Individual Differences Volume II Measurement and Assessment Theories* içinde (287-292. ss.). New Jersey: John Wiley & Sons
- Apt, C. ve Hurlbert, D.F. (1994). The sexual attitudes, behavior, and relationships of women with histrionic personality disorder. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 20(2), 125-134. <http://dx.doi.org/10.1080/00926239408403423>
- Baker, J.D., Capron, E.W. ve Azorlosa, J. (1996). Family environment characteristics of persons with histrionic and dependent personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 10(1), 82-87.
- Bakkevig, J. F., and Karterud, S. (2010). Is the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, histrionic personality disorder category a valid construct? *Comprehensive Psychiatry* 51(5), 462–470. doi: 10.1016/j.comppsy.2009.11.009
- Bandini, E., Corona, G., Ricca, V., Fisher, A.D., Lotti, F., Sforza, A., Faravelli, C., Forti, G., Mannucci, E. ve Maggi, M. (2009). Hysterical traits are not from the uterus but from the testis: a study in men with sexual dysfunction. *The Journal of Sexual Medicine*, 6(8), 2321–2331.
- Beck, A.T., Davis, D.D. ve Freeman, A. (2016). *Cognitive Therapy Of Personality Disorders*. (3. Baskı). London: The Guilford Press
- Beck, A.T. (2008). *Kişilik Bozukluklarının Bilişsel Terapisi* (Çev. Ö. Özberber ve E. Necip Akçay). İstanbul: Litera Yayıncılık
- Blashfield, R.K., Reynolds, S.M. ve Stennett, B. (2012). The death of histrionic personality disorder. *The Oxford Handbook of Personality Disorders*. Doi:10.1093/oxfordhb/9780199735013.013.0028
- Bornstein, R.F. (1999). Histrionic Personality Disorder, Physical Attractiveness, and Social Adjustment. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 21(1), 79-94.
- Breuer, J. ve Freud, S. (1995). Studies on hysteria. J. Strachey (ed.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* içinde (1–335 ss.). London: Hogarth Press.
- Butcher, J.N., Mineka, S. ve Hooley, J.M. (2011). *Anormal Psikoloji*. (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları
- Cale, E.M. ve Lilienfeld, S.C. (2002). Histrionic personality disorder and antisocial personality disorder: sex-differentiated manifestations of psychopathy?. *Journal of Personality Disorders*, 16(1), 52-72.
- Callaghan, G.M., Summers, C.J. ve Weidman, M. (2003). The Treatment of Histrionic and Narcissistic Personality Disorder Behaviors: A Single-Subject Demonstration of Clinical Improvement Using Functional Analytic Psychotherapy. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 33, 321–339.

- Carter, J.D., Joyce, P.R., Mulder, R.T., Sullivan, P. F., ve Luty, S.E. (1999). Gender differences in the frequency of personality disorders in depressed outpatients. *Journal of personality disorders*, 13(1), 67–74. <https://doi.org/10.1521/pedi.1999.13.1.67>
- Coolidge, F.L. ve Segal, D.L. (1998). Evolution of personality disorder diagnosis in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. *Clinical Psychology Review*, 18(5), 585–599.
- Coolidge, F.L., Thede, L.L. ve Jang, K.L. (2001). Heritability of personality disorders in childhood: A preliminary investigation. *Journal of Personality Disorders*, 15(1), 33-40.
- Corruble, E., Ginestet, D. ve Guelfi, J.D. (1996). Comorbidity of personality disorders and unipolar major depression: A review. *Journal of Affective Disorders*, 37(2-3), 157-170.
- Crawford, T.N., Cohen, P. ve Brook, J.S. (2001). Dramatic-erratic personality disorder symptoms: I. Continuity from early adolescence into adulthood. *Journal of Personality Disorders*, 15(4), 319-335.
- Crawford, T.N., Cohen, P., Johnson, J.G., Sneed, J.R. ve Brook, J.S. (2004). The Course and Psychosocial Correlates of Personality Disorder Symptoms in Adolescence: Erikson's Developmental Theory Revisited. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(5), 373–387. Doi:<https://doi.org/10.1023/B:JOYO.0000037631.87018.9d>
- Disney, K.L., Weinstein, Y. ve Oltmanns, T.F. (2012). Personality disorder symptoms are differentially related to divorce frequency. *Journal of Family Psychology*, 26(6), 959–965. <https://doi.org/10.1037/a0030446>
- Dobbert, D.L. (2007). *Understanding Personality Disorders: An Introduction*. London: Praeger Publishers
- Easser, B.R. ve Lesser, S.R. (1965). Hysterical Personality: A Re-Evaluation. *The Psychoanalytic Quarterly*, 34(3), 390-405. DOI: 10.1080/21674086.1965.11926354
- Ertürk, İ.Ş. ve Kaynar, G. (2017). Kişilik Bozukluklarında Şema Terapi Yaklaşımı. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.6 (12), 97-114.
- Fariba, K., Gupta, V., ve Kass E. (2021). *Personality Disorder*. USA: StatPearls
- Ferguson, C.J. ve Negy, C. (2014). Development of a brief screening questionnaire for histrionic personality symptoms. *Personality and Individual Differences*, 66, 124-127.
- Ford, M.R. ve Widiger, T.A. (1989). Sex Bias in the Diagnosis of Histrionic and Antisocial Personality Disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(2), 301-305.
- French, J.H. ve Shrestha, S. (2020). *Histrionic Personality Disorder*. USA: StatPearls Publishing.
- Freud, S. (1999). *Psikopatoloji*. (Çev. H. Atalay). İstanbul: Payel Yayıncılık.
- Garyfallos, G., Adamopoulou, A., Karastergiou, A., Voikli, M., Ikonomidis, N., Donias, S., Giouzevas, J., Dimitriou, E. (1999). Somatoform disorders: Comorbidity with other DSM-III-R psychiatric diagnoses in Greece. *Comprehensive Psychiatry*, 40(4), 299-307.
- Gawda, B. ve Czubak, K. (2017). Prevalence of Personality Disorders in a General Population Among Men and Women. *Psychological Reports*, 120(3), 1-17.
- Geçtan, E. (1997). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. (13. Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi

- Grant, B. F., Hasin, D. S., Stinson, F. S., Dawson, D. A., Chou, S. P., Ruan, W. J., & Pickering, R. P. (2004). Prevalence, correlates, and disability of personality disorders in the United States: results from the national epidemiologic survey on alcohol and related conditions. *The Journal of clinical psychiatry*, 65(7), 948–958.
- Hamburger, M.E., Lilienfeld, S.C. ve Hogben, M. (1996). Psychopathy, Gender, and Gender Roles: Implications for Antisocial and Histrionic Personality Disorders. *Journal of Personality Disorders*, 10(1), 41-55.
- Hori, A. (1998). Pharmacotherapy for personality disorders. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 52, 13-19.
- Hughes, A., Brewer, G. ve Khan, R. (2019). Sexual Coercion by Women: The Influence of Pornography and Narcissistic and Histrionic Personality Disorder Traits. *Archives of Sexual Behavior*, 49, 885–894.
- ICD-10 (1992). *Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırması, Klinik Tanımlamalar ve Tanı Klavuzu*, Dünya Sağlık Örgütü, Ankara: Medikomat Basım Yayın.
- Kamal, M.N., Samouei, R., Sarrafzadeh, S., Tamannaefar, S., Ghaebi, N. ve Behrouzi, R. (2018). Relation between personality disorders and characteristics of multiple sclerosis patients and their parents. *Journal of Education and Health Promotion*, 7, 106.
- Kellett, S. (2007). A time series evaluation of the treatment of histrionic personality disorder with cognitive analytic therapy. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 80(3), 389-405. Doi: 10.1348/147608306X161421
- Kernberg, O. (2017). *Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık* (3. Baskı) (Çev. M.B. Büyükkal). İstanbul: Metis Yayınları
- Köroğlu, E. ve Bayraktar, S. (2010). *Kişilik Bozuklukları*. Ankara: HYB Basım Yayın
- Kring, A.M., Johnson, S.L., Davison, G.C. ve Neale, J.M. (2020). *Anormal Psikolojisi*. (12. Baskı) (Çev. M. Şahin). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Landrine, H. (1989). The politics of personality disorder. *Psychology of Women Quarterly*, 13, 325-339.
- Lazare, A. (1971). The Hysterical Character in Psychoanalytic Theory: Evolution and Confusion. *Archives of General Psychiatry*, 25(2), 131–137.
- Lengel, G.J. (2020). Histrionic Personality Disorder. B.J. Carducci ve C.S. Nave (Ed.), *The Wiley Encyclopedia of Individual Differences Volume IV Clinical, Applied, and Cross-Cultural Research* içinde (187-191. ss.). New Jersey: John Wiley & Sons
- Lewis, K. ve Mastico, E. (2017). Histrionic Personality Disorder. Zeigler-Hill ve Shackelford (Ed.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* içinde (1-9 ss.). USA: Springer International Publishing. 10.1007/978-3-319-28099-8_590-1.
- Lilienfeld, S.O., VanValkenburg, C., Larntz, K. ve Akiskal, H.S. (1986). The relationship of histrionic personality disorder to antisocial personality and somatization disorders. *American Journal of Psychiatry*, 143(6), 718-722.
- Matusiewicz, A.K., Hopwood, C.J., Banducci, A. N. ve Lejuez, C. W. (2010). The effectiveness of cognitive behavioral therapy for personality disorders. *The Psychiatric clinics of North America*, 33(3), 657–685. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2010.04.007>

- McWilliams, N. (2017). *Psikanalitik Tanı: Klinik Süreç İçinde Kişilik Yapısını Anlamak*, 6. Baskı (Çev. E. Kalem). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Millon, T., Grossman, S., Millon, C., Meagher, S. ve Ramnath, R. (2004). *Personality Disorders in Modern Life* (2nd ed.). New Jersey: John Wiley & Sons
- Morrison, J. (1989). Histrionic Personality Disorder in Women with Somatization Disorder. *Psychosomatics*,30(4), 433-437.
- Nakao, K., Gunderson, J.G., Phillips, K.A., Tanaka, N., Yorifuji, K., Takaishi, J. ve Nishimura, T. (1992). Functional impairment in personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 6(1), 24-33.
- Nestadt, G., Romanoski, A., Chahal, R., Merchant, A., Folstein, M., Gruenberg, E. ve McHugh, P. (1990). An epidemiological study of histrionic personality disorder. *Psychological Medicine*, 20, 413-22. Doi:10.1017/S0033291700017724.
- North, C.S. (2015). The Classification of Hysteria and Related Disorders: Historical and Phenomenological Considerations. *Behavioral Sciences*,5, 496-517.
- Novais, F., Araújo, A. ve Godinho, P. (2015). Historical roots of histrionic personality disorder. *Frontiers in Psychology*, 6, 1-5.
- Öztunç, H., Bilge, Y. ve Bilge, Y. (2015). Kişilik bozuklukları ile gelir ve cinsiyet değişkenlerinin ilişkisinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*,8(1), 63-82.
- PDM Task Force (2006). *Psychodynamic Diagnostic Manual*. US: Silver Springs
- Pearce, J.M.S. (2014). Before Charcot. J. Bogousslavsky (Ed.), *Hysteria: The Rise Of An Enigma* içinde (1-10 ss.). doi: 10.1159/000359985
- Petherick, W. ve Perherick, N. (2019). *Homicide*. London: Elsevier Academic Press.
- Pfohl, B. (1991). Histrionic personality disorder: A review of available data and recommendations for DSM-IV. *Journal of Personality Disorders*, 5(2), 150-166.
- Posavac, S.S., Kardes, F.R., Posavac, H.D. ve Gaffney, D.R. (2021). The Utility of Clinical Psychology Concepts for Judgment and Decision-Making Research: The Case of Histrionic Features. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 00(0), 1-13.
- Rienzi, B.M. ve Scrams, D.J. (1991). Gender stereotypes for paranoid, antisocial, compulsive, dependent, and histrionic personality disorders. *Psychological Reports*, 69, 976-978.
- Schiavone, P., Dorz, S., Conforti, D., Scarso, C. ve Borgherini, G. (2004). Comorbidity of DSM-IV Personality Disorders in Unipolar and Bipolar Affective Disorders: A Comparative Study. *Psychological Reports*,95(1),121-128
- Simonsen, E., Ronningstam, E. ve Millon, T. (2006). WPA/ISSPD Educational Program on Personality Disorders. *International Society for the Study of Personality Disorders*. ErişimAdresi:<http://www.coordinamentocsm Lazio.it/wp-content/uploads/2015/09/disturbi-di-personalità-psicoeducazione-WPA-2006.pdf#page=90>
- Shulman, R.B. (2015). The Psychiatric Approach to Headache. S. Diamond (Ed.), *Headache and Migraine Biology and Management* içinde (223-238. ss.). Cambridge: Academic Press.

- Sprock, J. (2000). Gender-Typed Behavioral Examples of Histrionic Personality Disorder. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 22(2), 107-122.
- Sulz, S. (2010). Hysterie I: Histrionische Persönlichkeitsstörung Eine psychotherapeutische Herausforderung. *Nervenarzt*, 81, 879-888.
- Torgersen, S., Lygren, S., Øien, P.A., Skre, I., Onstad, S., Edvardsen, J., Kristian, T. ve Kringlen, E. (2000). A twin study of personality disorders. *Comprehensive Psychiatry*, 41(6), 416-425.
- Torgersen, S. (2009). The nature (and nurture) of personality disorders. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50, 624-632.
- Trull, T.J., Jahng, S., Tomko, R.L., Wood, P.K. ve Sher, K.J. (2010). Revised NESARC personality disorder diagnoses: gender, prevalence and comorbidity with substance dependence disorders. *Journal of Personality Disorders*, 24(4), 412-426.
- Türkçapar, M. H. ve Sargın, A. E. (2012). Bilişsel davranışçı psikoterapiler: tarihçe ve gelişim. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 7-14.
- Zimmerman, M., Rothschild, L. ve Chelminski, I. (2005). The Prevalence of DSM-IV Personality Disorders in Psychiatric Outpatients. *The American Journal of Psychiatry*, 162, 1911-1918.

NARSİSİSTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Emre Gürkan - Beria Nur Gürkan

NARSİSİSTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN TANIMI

Günümüzün ve çağımızın en yaygın kişilik organizasyonlarından biri, adını sıkça duyduğumuz narsisizmdir. Narsisizm, genel olarak, kişinin diğerlerini küçük ve önemsiz, fakat kendi benlik yapısını aşırı olumlu ve abartılı gören kişileri tanımlayan bir kişilik terimidir. Bununla birlikte narsisizm, içten içe başka kişilerin gözünde kabul görmek için güçlü bir güce ve şöhrete ihtiyaç hisseden, eleştirilere karşı kabulü düşük olmasıyla beraber aşırı savunmaya geçen, sosyal ilişkileri yetersiz olmasına rağmen, “ilgi duyulma” hissine karşın başkalarına bağlılık ve adeta bağımlılık hisseden bireyler olarak tanımlanmaktadır (Yavuz, 2018). Narsisizmin kökeni Yunan mitolojisinden gelmektedir. Sudaki yansımasını fark eden ve kendi güzelliği karşısında büyülenerek yansımasına yani kendisine âşık olan Narkissos, hiçbir zaman ulaşamayacağı bu aşkı (yani kendisini) izleyerek hayatını tüketir. Narkissos, ulaşılmaz gördüğü aşkına ulaşma umuduyla en azından yansımasına sarılmak ve onunla kucaklaşmak ister, fakat hâliyle suya düşer ve boğularak aşkı uğruna bu hayata veda eder (İlkay, 2002). Kendine aşırı ilgi ve sevgi duyan bireylerin kişilik organizasyonu olarak isimlendirilen “Narsisizm” terimi işte bu yansımasına âşık olan Narkissos’un mitolojik hikâyesinden gelmektedir.

Günümüz bilimsel ve tarihsel sürecine baktığımızda narsisizm kavramı hakkında pek çok kuramsal araştırmalar yapılmış olduğunu görmekle birlikte, bu araştırmalar son 30 yılda artış göstermiştir. Bu artışın seyri, normalden anormale doğru değişen bir skala üzerinde gelişmiştir. Narsisizm, ilk dönem psikoloji araştırmalarında bireyin kişilik gelişimi için gerekli ve yardımcı bir unsur olarak değerlendirilirken, son dönem araştırmalarda ise daha çok psikopatoloji ile ilişkilendirilmiş,

“ebeveyn modları” ve “sağlıklı yetişkin modları”dır. İşte terapist; danışanın çocukluk ve ebeveyn modları ortaya çıktıkça, empatik olarak yüzleştirmeler yapar, geçmişte koyulmayan sınırları koyar, duygu odaklı deneyimleri yaşamayı kolaylaştırarak cezalandırıcı ve talepkâr ebeveyn modlarıyla mücadele eder. Böylelikle danışan, *sağlıklı yetişkin moduyla* işbirliği içinde, savunmasız *çocuk modunun* deneyimlerine bağlantılı bir şekilde uzun süredir devam eden işlevsiz duygusal ve davranışsal kalıpları iyileştirmeye çalışır. Narsisist danışan, sağlıklı yetişkin modunu keşfederek bu modu yetişkin modu daha sağlam ve daha güvenilir hâle geldikçe, temel ihtiyaçlarının yeterince karşılanması karşılığında bir zamanlar otomatik ve derinden yerleşik şema güdümlü işlevsiz yaşam kalıplarından kurtulmayı öğrenir (Behary & Dieckmann, 2011, s. 447). Şema terapinin yanında Bilişsel hipnoterapi, özellikle yapısal veya şema düzeyinde narsisistik düşünceyi değiştirmek için yararlı bir araç olabilir (Dowd, 2000, akt. Beck ve ark., 2015, s.258).

Yine de bu teknik ve yaklaşımların etkili olabilmesi öncelikle narsisist bireyin, terapiye değişim motivasyonu ile gelebilmesi, büyülenmeci direncini fark edebilmesi ve güçlü bir iş birliğine yanaşabilmesi gerekmektedir. Güven ilişkisi kurulabilirse, narsisist danışanı doğru zaman ve zeminde davranış ve örüntüleriyle yüzleştirebilmek, kendine her şeyi hak görmesi ve başkalarını ilişkilerinde sömürme eğilimini fark edebilmesi ve azaltabilmesi adına önemlidir (Millon ve ark., 2004).

KAYNAKÇA

- Ackerman, R. A., Witt, E. A., Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., & Kashy, D. A. (2011). What does the narcissistic personality inventory really measure?. *Assessment*, 18(1), 67-87.
- Akhtar, S. & Thompson, A. J. (1982). Narcissitic personality disorder. *American Journal Of Psychiatry*, 139(1), 12-20.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 5th ed. Arlington, VA: American Psychiatric Association
- Anlı, İrem (2010). *Psikanalizde Narsisizm*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.
- Akncı, İrem. (2015). *The relationship between the types of narcissism and psychological well-being: the roles of emotions and difficulties in emotion regulation*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksu, S. & Karadağ, Ş. (2021). Covid 19 Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyada Vakit Geçirme Sürecindeki Artışın, Sosyal Medya Bağımlılığı, Gösterişçi Tüketim ve Narsistik Kişilik Üzerine Etkisi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 76-97.

- Altunoğlu, E. A., & Kocakula, Ö. (2017). Narsistik Kişilik Özelliklerinin Karar Süreçlerine Etkisi. *İstanbul Journal of Social Sciences*, 18.
- Atay, Salim (2009). Narsisistik kişilik envanteri'nin Türkçeye standardizasyonu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 181-196.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşına kitaplar.
- Beck, A. T., Davis, D. D., & Freeman, A. (Eds.). (2015). *Cognitive therapy of personality disorders*. Guilford Publications.
- Behary, W. T. & Dieckmann, E. (2011). Schema Therapy for Narcissism: The Art of Empathic Confrontation, Limit- Setting, and Leverage. In Campbell, K. & Miller, J. D. (Ed.), *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments*, 445-456, John Wiley & Sons.
- Bolat, Y., Ülker, M. ve Göloğlu Demir, C. (2016). "Kavramsal Açından Narsisizm ve Eğitimde Narsisistik Kişilik", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46): 482-492.
- Boland, R., Verdiun, M., & Ruiz, P. (2021). *Kaplan & Sadock's Synopsis of Psychiatry*. Lippincott Williams & Wilkins.
- Caligor, E., Kernberg, O. F., Clarkin, J. F., & Yeomans, F. E. (2018). *Psychodynamic therapy for personality pathology: Treating self and interpersonal functioning*. American Psychiatric Pub.
- Campbell, W. K. (1999). Narcissism and romantic attraction. *Journal of Personality and social Psychology*, 77(6), 1254
- Campbell, W. K., Reeder, G. D., Sedikides, C. and Elliot, A. J. (2000), "Narcissism and Comparative Self-Enhancement Strategies", *Journal of Research in Personality*, Vol. 34 No. 3, pp. 329-347.
- Campbell, W. K., & Foster, C. A. (2002). Narcissism and commitment in romantic relationships: An investment model analysis. *Personality and social psychology bulletin*, 28(4), 484-495.
- Campbell, J. & Foster, J. D. (2007). The Narcissistic Self: Background, an extended agency model, and ongoing controversies. In Sedikides, C. and Spencer, S. J. (Eds.), *The Self*. Psychology Press, New York, pp. 115-138.
- Campbell, K. & Miller, J. D. (2011). *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments*, John Wiley & Sons.
- Cezik, A., & Alanka, Ö. (2016). Dijital kibir: Sosyal medyadaki Narsisistik ritüellere ilişkin bir inceleme. *Trt Akademi*, 1(2), 548-569.
- Cisek, S. Z., Sedikides, C., Hart, C. M., Godwin, H. J., Benson, V., & Liversedge, S. P. (2014). Narcissism and consumer behaviour: a review and preliminary findings. *Frontiers in psychology*, 5,232.
- Çıkrıkçılı, U. (2018). *Antisosyal Kişilik Bozukluğu Tanısı Almış Cinayet Hükümlülerinde Karar Verme, Duygu Tanuma Davranışlarının Psikopati Açısından İncelenmesi ve Sağlıklı Kontroller ile Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
- Demirci, İ., & Ekşi, F. (2017). Büyükleme narsisizminin iki farklı yüzü: Narsisistik hayranlık ve rekabetin mutlulukla ilişkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 46(46), 37-58.

- Eldoğan, D. (2016). Hangi narsizm? Büyükleme ve kırılma narsizminin karşılaştırılmasına ilişkin bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(37), 1-10.
- Freud, Sigmund (2020). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası* (7. Basım, Çev. Banu Büyükkal, Saffet Murat Tura). İstanbul: Metis Yayınları.
- Foster, Joshua D. & W. Keith Campbell & Jean M. Twenge (2003). "Individual Differences in Narcissism: Inflated Self-views Across The Lifespan and Around". *Journal of Research in Personality* 37.
- Gargarigiller, A. (2018). "Kadına Yönelik Şiddet, Narsizm ve Saldırganlık Arasındaki İlişki", *International Social Sciences Studies Journal*, 4(28): 6479-6491
- Geçtan, E. (2006). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. Metis Yayınları.
- Ghorbani Nima & J. Paul Watson & Stephen Krauss, Mark N. Bing (2004), "Social science as dialogue: Narcissism, individualist and collectivist values, and religious interest in Iran and the United States", *Current Psychology Development Learning, Personality, Social*, 23(2), 113-123.
- Güler, N. (2019). *Annelerin narsistik kişilik özellikleri ile çocukların sosyal yetkinlik ve davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Güven, M. (2019). *Narsizm alçakgönüllülük ve dindarlık ilişkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Halışçelik, M. (2021). *Majör depresyon ile narsistik kişilik bozukluğu arasındaki ilişkinin araştırılması* (Master's thesis, Bursa Uludağ Üniversitesi).
- Muhasibi, H. (1998). *er-Riaye*, Çevirenler: Şahin Filiz, Hülya Küçük, İnsan Yayınları, İstanbul, s. 466.
- Hood, B. (2014). *Benlik Yanılsaması*. (Çev. Eyüphan Özdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İlkay, E. (2002). *Cerrahpaşa Psikiyatri*. İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 4326, İstanbul.
- Jang, K. L., Livesley, W. J., Vernon, P. A., & Jackson, D. N. (1996). Heritability of personality disorder traits: A twin study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 94(6), 438-444.
- Karaaziz, M. ve Erdem Atak, İ. (2013). Narsizm ve Narsizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme. *Nesne*, 1 (2), s.44-59.
- Kartopu, S. (2013). "Narsizmin Dindarlık Eğilimleriyle İlişkisi: Gümüşhane Üniversitesi Örneği". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (6), 625-649.
- Kernberg, Otto (1975). *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*, Jason Aronson, New York.
- Kernberg, Otto (2016). *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsizm* (4. Basım, Çev. Mustafa Atakay). İstanbul, Metis Yayınları.
- Kohut, Heinz (1971, 2004). *Kendiliğin Çözümlemesi*, Çevirenler: Cem Atbaşoğlu, Banu Büyükkal, Cüneyt İşcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2. Basım.
- Kohut, H. (2012). *Psikanaliz Nasıl Sağaltır* (F. B. Helvacıoğlu Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları (Orjinal çalışma basım tarihi 1984).
- Kohut, H. (2013). *Kendiliğin Yeniden Yapılanması*, Çev. Oğuz Cebeci, İstanbul, Metis Yayınları, 3. Basım.
- Köröglü, E. (2011). *Psikiyatri Elkitabı*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 61-77.

- Kubarych, T. S., Deary, I. J., & Austin, E. J. (2004). The Narcissistic Personality Inventory: Factor structure in a non-clinical sample. *Personality and individual differences*, 36(4), 857-872.
- Luo, Y. L., & Cai, H. (2018). The etiology of narcissism: A review of behavioral genetic studies. *Handbook of Trait Narcissism*, 149-156.
- Masterson, J.F. & Lieberman, A.R. (2012). *Terapistler İçin Kişilik Bozuklukları Rehberi* (M. Benveniste, Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, 32 (Orijinal çalışma basım tarihi 2004)
- Masterson, J. F. (2013). *The narcissistic and borderline disorders: An integrated developmental approach*. Routledge.
- Maxwell, K., Donnellan, M. B., Hopwood, C. J., & Ackerman, R. A. (2011). The two faces of Narcissus? An empirical comparison of the Narcissistic Personality Inventory and the Pathological Narcissism Inventory. *Personality and Individual Differences*, 50(5), 577-582.
- McWilliams, N. (2011). *Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process*. Guilford Press.
- Miller, J. D., & Campbell, W. K. (2008). Comparing clinical and social-personality conceptualizations of narcissism. *Journal of personality*, 76(3), 449-476.
- Millon, T., Millon, C. M., Meagher, S. E., Grossman, S. D., & Ramnath, R. (2004). *Personality disorders in modern life*. John Wiley & Sons.
- Orhan, G. (2014). *Narsisizm etiyojisi ve dindarlıkla ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ozan, E., Kırkpınar, İ., Aydın, N., Fidan, T. ve Oral, M. (2008). Narsisistik Kişilik Bozukluğu Gelişim Süreçleri ve Yaşamı. *RCHP* (2), 1-2.
- Pretzer, J. (2004). Cognitive therapy of personality disorders. In Magnavita, J. J. (Ed.), *Handbook of personality disorders: Theory and practice* (169-193). John Wiley & Sons.
- Raskin, R., & Hall, C. S. (1981). The narcissistic personality inventory: Alternate form irreliability and further evidence of construct validity. *Journal of Personality Assessment*, 45, 150-162
- Raskin, R., & Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of personality and social psychology*, 54(5), 890.
- Ronningstam, E. F. (2005). *Identifying and understanding the narcissistic personality*. New York, NY: Oxford University Press.
- Rozenblatt, S. (2002). *In defense of the self: The relationship of self-esteem and narcissism to aggressive behavior* (Doctoral dissertation, Long Island University, The Brooklyn Center).
- Sadock, B. J., & Sadock, V. A. (2015). Personality Disorders. In B. J. Kaplan & V. A. Sadock (eds), *Synopsis of Psychiatry* (11th edn) (pp. 742-762). Wolters Kluwer.
- Sedikides, C., Gregg, A. P., Cisek, S., & Hart, C. M. (2007). The I that buys: Narcissists as consumers. *Journal of Consumer Psychology*, 17(4), 254-257.
- Schmidt, A. (2019). Kernberg ve Kohut'un narsisistik kişilik bozukluğu kuramlarının karşılaştırması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 30(2).

- Sperry, L. (2006). *Cognitive behavior therapy of DSM-IV-TR personality disorders: Highly effective interventions for the most common personality disorders*. Routledge.
- Summers, F. (2014). *Object relations theories and psychopathology: A comprehensive text*. Routledge.
- Taylor, D. G., & Strutton, D. (2016). Does Facebook usage lead to conspicuous consumption? The role of envy, narcissism and self-promotion. *Journal of Research in Interactive Marketing*.
- Trull, T. J., Jahng, S., Tomko, R. L., Wood, P. K., & Sher, K. J. (2010). Revised NESARC personality disorder diagnoses: gender, prevalence, and comorbidity with substance dependence disorders. *Journal of personality disorders, 24*(4), 412-426.
- Turkheimer, E. (2000). Three laws of behavior genetics and what they mean. *Current Directions in Psychological Science, 9*(5), 160-164.
- Uçar, M. E., Konal, B. (2018). "Öğretmenler ile Lise ve Üniversite Öğrencilerdeki Narsisizm Kişilik Özellikleri Benlik Saygısı ve Duygu Gereksinimi Arasındaki İlişkiler", *Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi, C: 8, S: 14, s. 92-136*.
- Uzun, S. K. (2019). *Narsisizm ve Dindarlık İlişkisi*, (Master's thesis, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yaluğ, İ., Kocabaşoğlu, N., Aydoğan, G., & Günel, B. (2003). Obsesif kompulsif bozukluk ve panik bozuklukta depresyon ve kişilik bozukluğu komorbiditesi. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 16*(1), 28-34.
- Yavuz K. (2018), *Yöneticilerin Algılanan Narsisistik Özelliklerinin Çalışan Performansı Üzerindeki Etkileri: Devlet Üniversitesinde Yapılan Bir Araştırma*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Bilim Dalı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Yurdakul, Y. (2019). *Beş faktör kişilik özellikleri ve karanlık üçlü kişilik özelliklerinin eş uyumu ile olan ilişkileri: Evli çiftlerde kesitsel bir çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide*. Guilford press, s. 381-383.
- Watson, P. J., Grisham, S. O., Trotter, M. V., & Biderman, M. D. (1984). Narcissism and empathy: Validity evidence for the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of personality assessment, 48*(3), 301-305.
- Webb, J. (2018). *Çocuklukta İhmalin İz: Boşluk Hissi*. Sola Unitas Academy, s. 40-46.
- Wilson, M. S., & Sibley, C. G. (2011). 'Narcissism creep?': Evidence for Age-Related Differences in Narcissism in the New Zealand General Population. *New Zealand Journal of Psychology, 40*(3).

BAĞIMLI KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Ceren Katip

Kültür, etnik köken ve cinsiyetten bağımsız olarak insanlar, yaşamları boyunca bir dereceye kadar hayatta kalmak için birbirine bağımlı olan sosyal varlıklardır. Bu bağımlılık, bebekler için sürekli olan ihtiyaçtır, yetişkinler için özellikle stres zamanlarında onaylanmaya, rehberlik edilmesine ve destek almaya olan ihtiyaçları ile kendini gösterir. Kişiler bu ihtiyaçlarını ilişki kurdukları insanlar ile karşılarlar. Bağımlılık, yetişkinlerde aşırı sıkıntı veya yalnızlık konusunda işlevselliklerini sekteye uğratabilecek bozulma ve kişilerarası uyum sorunu yaşadıklarında psikopatolojiye dönüşmektedir (Bornstein, 1992). Bağımlılığın ne zaman psikopatoloji olarak sınıflandırılacağını belirleyen bazı kriterler vardır. Bağımlı kişilik bozukluğunda; başkalarına aşırı derecede bağımlılık, yoğun bir bakılma ihtiyacı, yalnız kaldıklarında huzursuz hissetmek temel özelliklerdir (Overholser, 1992). Bağımlı kişilik bozukluğuna sahip bireylerin ilişkilerinde sürekli yakınlık ihtiyacı vardır ve bu ihtiyacın karşılanmasına ilişkin yoğun çaba gösterirler. Sonuç olarak, reddedilme ve ayrılık kaygısı yaşayan bu kişiler, kimliklerini ve sağlıklı sınırlarını oluşturmada zorlanır ve bunlar yerine suçluluk, utanç, pişmanlık ve zarar görme endişeleri geliştirmektedir (Alexander & Abeles, 1968). Bağımlı kişilik bozukluğuna sahip kişiler için onaylanmak/sevilmek/yakınlık gibi ihtiyaçlar hayatın merkezinde yer almaktadır, zihinleri sürekli bu meseleler ile meşguldür.

Bağımlı kişilik bozukluğunun tarihsel kökleri, *DSM*'den çok daha önceye sahiptir ve daha önceki çalışmalarda sıklıkla literatüründe tartışılmaya başlanması, Abraham ve Freud tarafından oral karakterin tanımlanmasıyla başlamaktadır. Oral dönem, insan yavrusunun yaşamının ilk 0-1 yaş arası dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde yaşanan ihmalin, travmatik yaşantıların etkisi olarak fiksasyon yaşanabi-

yoksa karma kişilik bozukluğu olan bir gruba mı yerleştirilmesi gerektiği belirlenmesi önemlidir (Sperry, 2003). Bağımlı kişilik bozukluğuna sahip insanların, homojen gruplara daha hızlı uyum sağladığı, destek sunduğu ve semptomların daha hızlı giderilmesini sağlayabildiği görülmüştür. Bir grup ortamı, danışanların destekleyici bir ortamdayken sosyal becerilerini işlevsel olarak kullanmayı öğrenebilmesine yardımcı olmaktadır (Eskedal & Demetri, 2006).

İlaç Tedavisi

Araştırmalar gösteriyor ki yalnızca ilaç tedavisi, kişilik bozukluklarının tedavisinde tek başına yeterli olmamaktadır. Genellikle ilaç ve psikoterapi birlikte tedavi planına dahil edilmektedir (Disney, 2013). Bağımlı kişilik bozukluğu ilaç tedavisinde araştırmalar; monoamin oksidaz inhibitörleri, seçici serotonin geri alım inhibitörleri etkili olabileceğini göstermektedir. Ayrıca benzodiazepinler grubunun bağımlılık düzeyini arttırabilme riski sebebi ile bu hastalarda tercih edilmektedir (Karamustafaloğlu & Karamustafaloğlu, 2000).

KAYNAKÇA

- Abraham, K. (1927). *Selected Papers on Psychoanalysis*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429479854>
- Ainsworth, M.S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709-716.
- Akman, C., Uguz, F., Kaya, N. (2007). Postpartum-onset major depression is associated with personality disorders. *Comprehensive Psychiatry*, 48(4), 343-347.
- Alexander, J. F., Abeles, N. (1968). Dependency changes in psychotherapy as related to interpersonal relationships. *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 32(6), 685.
- Alnæs, R., Torgersen, S. (1989). Characteristics of patients with major depression in combination with dysthymic or cyclothymic disorders: Childhood and precipitating events. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 79(1), 11-18. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.1989.tb09228.x>
- American Psychiatric Assosication, (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Washington, DC: Author.
- Ampollini, P. P., Marchesi, C. C., Signifredi, R. R., Maggini, C. C. (1997). Temperament and personality features in panic disorder with or without comorbid mood disorders. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 95(5), 420-423. doi:10.1111/j.1600-0447.1997.tb09655.x
- Arntz, A., Jacob, G. (2011). *Uygulamada şema terapi (1. Basım)*. (Çev: G. Soygüt). Nobel Yayınları.

- Arntz, A., Weertman A., Salet, S. (2011). Interpretation bias in cluster-c and borderline personality disorders. *Behaviour Research And Therapy*, 49(8), 82.
- Bamber, M. (2004). The good, the bad and defenceless Jimmy, a single case study of schema mode therapy. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 11(6), 425-438.
- Bamelis, L., Evers, S., Spinhoven, P. ve Arntz, A. (2014). Results of a multicenter randomized controlled trial of. The clinical effectiveness of schema therapy for personality disorders. *The American Journal of Psychiatry*, 171, 305-322.
- Barlow, D. H. (2008). *Clinical handbook of psychological disorders: A step-by-step treatment manual*. New York: Guilford.
- Barzega, G. G., Maina, G. G., Venturello, S. S., & Bogetto, F. F. (2001). Gender-related distribution of personality disorders in a sample of patients with panic disorder. *European Psychiatry*, 16(3), 173-179. doi:10.1016/S0924-9338(01)00560-0
- Beck, A. T., Freeman, A., Davis, D. D. (2007). *Cognitive therapy of personality disorders*. Guilford Press.
- Beck, T. (2011). *Cognitive behavior therapy: basics and beyond*. Guilford Press.
- Bender, D. S. (2005). The Therapeutic Alliance in the Treatment of Personality Disorders. *Journal Of Psychiatric Practice*, 11(2), 73-87.
- Bienvenu, O., Brandes, M. (2005). The Interface of Personality Traits and Anxiety Disorders. *Primary Psychiatry*, 12(3), 35-39.
- Birtchnell, J. (1991). The measurement of dependence by questionnaire. *Journal Of Personality Disorders*, 5(3), 281-295.
- Bornstein, R. F. (1992). The dependent personality: developmental, social and clinical perspectives. *Psychological Bulletin*, 112(1), 3.
- Bornstein, R. F. (1993). *The dependent personality*. Guilford Press.
- Bornstein, R. F., Bowen, R. F. (1995). Dependency in psychotherapy: Toward an integrated treatment approach. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 32(4), 520.
- Bornstein, R. F. (2000). From oral fixation to object relations: Changing perspectives on the psychodynamics of interpersonal dependency and illness. İçinde P. R. Duberstein & J. M. Masling (Edt.), *Psychodynamic perspectives on sickness and health* (3-37). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10353-001>
- Bornstein, R. F. (2004). Integrating cognitive and existential treatment strategies in psychotherapy with dependent patients. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 34(4), 293-309.
- Bornstein, R. F. (2011). An interactionist perspective on interpersonal dependency. *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 124-128.
- Bornstein, R. F. (2012). Illuminating a neglected clinical issue: societal costs of interpersonal dependency and dependent personality disorder. *Journal Of Clinical Psychology*, 68(7), 766-781.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. London: Hogarth Press.

- Bowlby, J. (1988). *A secure base: parent child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.
- Braun, D., Sunday, S., Halmi, K. (1994). Psychiatric comorbidity in patients with eating disorders. *Psychological Medicine*, 24(4), 859-867.
- Butler, A. C., Brown, G. K., Beck, A. T., Grisham, J. R. (2002). Assessment of dysfunctional beliefs in borderline personality disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 40(10), 1231-1240.
- Casey, J. E., Joyce, P. R. (1999). Personality disorder and the Temperament and Character Inventory in the elderly. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 100(4), 302-308.
- Corey, G. (2015). Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları. (Çev: T. Ergene), Mentis Yayıncılık.
- Cloninger, C.R. (1987). A systematic method for clinical description and classification of personality variants. *Archives of General Psychiatry*, 44, 573-588.
- Cloninger, C. R, Svrakic, D. M, Przybeck, T. R. (1994). A psychobiological model of temperament and character. *Archives Of General Psychiatry* 50(12), 90.
- DiGiuseppe, R. A., DiGiuseppe, R., Doyle, K. A., Dryden, W., Backx, W. (2013). *A practitioner's guide to rational-emotive behavior therapy*. Oxford University Press.
- Disney, L. (2013). Dependent personality disorder: A critical review. *Clinical Psychology Review*, 33(8), 1184–1196. doi:10.1016/j.cpr.2013.10.001.
- Ellis, A. (2003). *Rational emotive behaviour therapy: it Works for me it can work for you*. Prometheus Books.
- Eskedal, G. A. (1998). Personality disorders and treatment: a therapeutic conundrum. *Journal Of Adult Development*, 5(4), 255-260.
- Faith, C. (2009). Dependent personality disorder: a review of etiology and treatment. *Graduate Journal of Counseling Psychology*, 1(2), 7.
- Gabbard, G. O. (2000). *Psychodynamic Psychiatry in Clinical Practice*. Washington: American Psychiatric Press.
- Godt, K. (2007). Personality disorders in 545 patients with eating disorders. *European Eating Disorders Review*, 16(2), 94-99.
- Gupta, D., Pérez-Edgar, K. (2012). The role of temperament in somatic complaints among young female adults. *Journal of Health Psychology*, 17, 26-27.
- Iketani, T., Kiriike, N., Stein, M. B., Nagao, K., Nagata, T., Minamikawa, N., Fukuhara, H. (2002). Personality disorder comorbidity in panic disorder patients with or without current major depression. *Depression And Anxiety*, 15(4), 176-182. doi:10.1002/da.10050.
- Karamustafaloğlu, N., Karamustafaloğlu, O. (2000). Kişilik bozukluklarında ilaç tedavileri. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 10, 103-108.

- Kırkpınar, İ., Deveci, E., Çamur, D. Z., Kılıç, A. (2014). Somatoform bozukluğu olan hastalarda erken dönem uyumsuz şemalar. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 84-93.
- King, A. R. (2000). Relationships between CATI personality disorder variables and measures of academic performance. *Personality And Individual Differences*, 29(1), 177-190.
- Lam, D., Cheng, L. (1998). Cognitive behaviour therapy and approach to disputing automatic thoughts: a two-stage model. *Journal of Advanced Nursing*, 27, 173-87.
- Leising, D., Sporberg, D., Rehbein, D. (2006). Characteristic interpersonal behavior in dependent and avoidant personality disorder can be observed within very short interaction sequences. *Journal Of Personality Disorders*, 20(4), 319-330.
- Loas, G., Guilbaud, O., Perez-Diaz, F., Verrier, A., Stephan, P., Lang, F., & ... Jeammet, P. (2005). Dependency and suicidality in addictive disorders. *Psychiatry Research*, 137(2), 103-111.
- Lobbestaël, K., van Vreeswijk, M. F., Arntz, A. (2007). Shedding light on schema modes: a clarification on the mode concept and its current research status. *Netherlands Journal of Psychology*, 63(3), 76-85.
- Lynne, S., Paul, C., Robert, G., Jacques, B., Margaret, G., Michael, T., Denis, D., Arlene, F., David, G., Jack, B., Mary, C., Madeline, G. (2002). Retention in psychosocial treatment of cocaine dependence: predictors and impact on outcome. *American Journal on Addictions*, 11(1), 24-40.
- Mithchell, J. L. (2008). The relationship between interpersonal dependency and therapeutic alliance: perspectives of clients and therapists. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University Of North Texas: Denton, USA.
- Mroczkowski, M. M., Goes, F. S., Riddle, M. A., Grados, M. A., Bienvenu, O., Greenberg, B. D., & ... Samuels, J. F. (2011). Separation anxiety disorder in OCD. *Depression and Anxiety*, 28(3), 256-262.
- Overholser, J. C. (1992). Interpersonal. Dependency and social loss. *Personality And Individual Differences*, 13(1), 17-23.
- Overholser, J. C. (1996). The dependent personality and interpersonal problems. *Journal of Nervous & Mental Disease*, 184(1), 8-16.
- Overholser, J. C. (1997). Treatment of excessive interpersonal dependency: A cognitive-behavioral model. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 27(4), 283-301.
- Özakkaş, T. (2004). Bütüncül Psikoterapi. Türkiye: Litera Yayıncılık.
- Öztürk, O., Uluşahin, A. (2015). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Perry, C. (1990). Challenges in validating personality disorders: beyond description. *Journal of Personality Disorders*, 4(3), 273-289.
- Perry, C. (2005). Dependent personality disorder. İçinde G. O. Gabbard, J. S. Beck ve J. Holmes (Edt.) *Oxford Textbook Of Psychotherapy* (321-328). Oxford University Press.

- Rafaeli, E., Bernstein, D. P. ve Young J. E. (2012). Şema terapi ayırıcı özellikler (1. Basım). (Çev: M. Şaşıoğlu). İstanbul: Psikonet Yayınları.
- Ravitz, P., Maunder, R., Hunter, J., Sthankiya, B., Lancee, W. J. (2010). Adult attachment measures: A 25- year review. *Journal of Psychosomatic Research*, 69(4), 419-432.
- Reich, J. (1987). Sex distribution of DSM-III personality disorders in psychiatric outpatients. *The American Journal Of Psychiatry*, 144(4), 485-488.
- Sakai, R., Nestoriuc, Y., Nolido, V. (2010). The prevalence of personality disorders in hypochondriasis. *Journal Clinical Psychiatry*, 71(1), 41-7.
- Samuels, J. (2011). Personality disorders: epidemiology and public health issues. *International Review Of Psychiatry*, 23, 3-4.
- Sembertegui, G. A., Karreman, A., Arntz, A., Bekker, M. H. (2013). Schema therapy for borderline personality disorder: a comprehensive review of its empirical foundations, effectiveness and implementation possibilities. *Clinical Psychology Review*, 33(3), 426-447.
- Seligman, L., Reichenberg, L. W. (2007). Selecting effective treatments: A comprehensive, systematic guide to treating mental disorders. John Wiley & Sons Inc.
- Sperry, L. (2003). Handbook of diagnosis and treatment of the DSM-IV-TR personality disorders. Routledge.
- Shapiro, S. (2016). EMDR: Göz hareketleri ile duyarsızlaştırma ve yeniden işleme temel prensipler, protokoller ve prosedürler (Çev. M. Şahzade, I. Sansoy). Okuyan Us Yayıncılık.
- Shapiro, E. (2012). EMDR and early psychological intervention following trauma. *European Review of Applied Psychology*, 62, 241-251.
- Shapiro, F. (2007). EMDR, Adaptive information processing, and case conceptualization. *Journal of EMDR Practice and Research*, 1(2), 68-87.
- Shapiro F., Maxfield, L. (2002). Eye movement desensitization and reprocessing: information processing in the treatment of trauma. *Journal of Clinical Psychology*, 58, 933-946.
- Sharf, S. (2016). Psikoterapi ve psikolojik danışma kuramları: kavramlar ve örnek olaylar. (Çev: N. Acar), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şenol, S., Dereboy, Ç., Yüksel, N. (1997). *Boderline disorder in Turkey: a 2- to 4-year follow up. Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 32(3), 109-112.
- Şenyuva, H. Ş., (2007). Aydın ilinden alınan normal bir örnekte kişilik bozukluklarının yaygınlık çalışması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Torun, F. (2010). Vajinismusun emdr yöntemi ile tedavisi: İki olgu sunumu. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(3), 243-248.
- Türkçapar, M. (2009). Klinik uygulamada depresyon. HYB: Ankara

- Trull, T. J., Jahng, S., Tomko, R. L., Wood, P. K., Sher, K. J. (2010). Revised NESARC personality disorder diagnoses: gender, prevalence, and comorbidity with substance dependence disorders. *Journal of Personality Disorders*, 24(4), 412–426.
- Ulusoy, Y., Durmuş, E. (2013). The prototype of interpersonal dependency in Turkish culture. *International Journal of Psychology and Counselling*, 5(6), 114-121.
- Young, J. E., Klosko, J. S., Weishaar, E. M. (2003). *Schema Therapy: A practitioner's guide*. Guilford Press.

ÇEKİNGEN KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Ecem Duydu Altunpala

ÇEKİNGEN KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN TANIMI

Toplumda olumsuz değerlendirilmekten ve yanlış bir şey yapmaktan korkan, utangaç, çekingen, sürekli kendisini gözleyen, çevresindeki kişilerin kendisini nasıl gördükleri ile ilgilenen kişilerdir. Toplum içinde yüz kızarması, el titremesi ve bunların fark edileceği ile ilgili kaygılarla karakterize olan Çekingen kişilik bozukluğu (ÇKB), sık görülen fakat az tanı konulan bir kişilik bozukluğudur (Öztürk, 2015).

Kişilerarası durumlarda kaygının patolojik bir duruma gelmesi önemli bir konudur. Açıkçası, işlevsel bozulma önemli bir unsurdur. Genel olarak kişilik bozuklukları için, hem kendilik hem de kişilerarası ilişkilerde klinik olarak önemli eksiklikler olduğu varsayımı vardır. ÇKB için kendini tanımlama, kişisel yetersizlik duygusu tarafından engellenen bir ilişki arzusunu kapsar ve başkalarından gelen eleştirilere karşı artan hassasiyetten kaynaklanan yoğun kişilerarası reddedilme korkuları ve sosyal mesafeye yol açan bir başka kilit özellik söz konusudur. ÇKB'den muzdarip kişinin duyguları, kaygı ve utangaçlık olarak tanımlanan davranışlar kapsamında oluşmaktadır. Bununla birlikte, ÇKB'yi diğer psikopatoloji biçimlerinden ayıran durum, ÇKB'nin, reddedilme korkuları tarafından şekillendirilen başkalarına yakın olma arzusuyla birleşen yalıtkan kişilerarası davranışlarla karakterize edilmesidir (Alden, 1989).

Bu kişilik bozukluğu tipine uyan bireyler, derin bir yetersizlik duygusu ve yakın kişilerarası ilişkiler kurmada ketlenme ile ilişkili olumsuz bir benlik duygusuna sahiptir. Daha spesifik olarak, kendilerini endişeli, yetersiz, aşağılık, sosyal olarak beceriksiz ve kişisel olarak çekici hissetmezler; kolayca utanır ve öz-eleştireldirler, genellikle kendileri için gerçekçi olmayan yüksek standartlar belirlerler. Aynı za-

KAYNAKÇA

- Alden, L. (1989). Short-term structured treatment for avoidant personality disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 57, 756–764.
- Alden, L., & Capreol, M. H. (1993). Avoidant personality disorder: Interpersonal problems as predictors of treatment response. *Behavior Therapy* 24, 357–376.
- Alnaes, R., & Torgersen, S. (1988). The relationship between DSM-III symptom disorders (Axis I) and personality disorders (Axis II) in an outpatient population. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 78, 485–492.
- American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders*, 3rd edn. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders*, 4th edn., text revision. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (2010). *DSM-5 Development*. (2010) *DSM-5: The Future of Psychiatric Diagnosis*. Retrieved from <http://www.dsm5.org/Pages/Default.aspx>.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (APA). (1987). *Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı*, Beşinci Baskı (DSM-V), (Çev. E. Köroğlu), Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2013.
- Arkar, H. (2008). Cloninger'in Mizaç ve Karakter Boyutları ile Kişilik Bozuklukları Arasındaki İlişki. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 11(3).
- Benjamin, L. S. (1974). Structural analysis of social behavior. *Psychological Review* 81, 392–425.
- Cappe, R. F., & Alden, L. E. (1986). A comparison of treatment strategies for clients functionally impaired by extreme shyness and social avoidance. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 796–801.
- Cappe, R. F., & Alden, L. E. (1986). A comparison of treatment strategies for clients functionally impaired by extreme shyness and social avoidance. *J Consult Clin Psychol*, 54, 796-801.
- Cashdan, S. (1982). Interactional psychotherapy: using the relationship, in *Handbook of Interpersonal Psychotherapy*. Edited by Anchin J, Kiesler D. New York, Pergamon, pp. 218-224.
- Chambless, D. L., Fydrich, T., & Rodebaugh, T. L. (2008). Generalized social phobia and avoidant personality disorder: Meaningful distinction or useless duplication? *Depression and Anxiety*, 25, 8–19.
- Costa, P. T., & Widiger, T. A. (1994). *Personality disorders and the five-factor model of personality*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Cuthbert, B. N. (2005). Dimensional models of psychopathology: Research agenda and clinical utility. *Journal of Abnormal Psychology*, 114, 565–569.
- Dahl, A. A. (1996). The relationship between social phobia and avoidant personality disorder: workshop report 3. *Int Clin Psychopharmacol*, 3 (suppl 11), 109-12.
- Davidson, J. R. T., Ford, S. M., Smith, R. D., & ark. (1991). Long-term treatment of social phobia with clonazepam. *J Clin Psychiatry*, 52 (suppl 11), 16-20.

- Deltito, J. A., Stam, M. (1989). Psychopharmacology treatment of avoidant personality disorder. *Compr Psychiatry*, 30, 498-504.
- Dereboy, C., Güzel, H. S., Dereboy, F., Okyay, P., & Eskin, M. (2014). Personality disorders in a community sample in Turkey: Prevalence, associated risk factors, temperament and character dimensions. *International Journal of Social Psychiatry*, 60(2), 139-147.
- Emmelkamp, P. M. G., Mersch, P. P., & Vissia, E. (1985). Social phobia: a comparative evaluation of cognitive and behavioral interventions. *Behav Res Ther*, 23, 365-369.
- Fahlen, T. (1995). Personality traits in social phobia, II: Changes during drug treatment. *J Clin Psychiatry*, 56(12), 569-73.
- Greenberg, D., & Stravynski, A. (1983). Social phobia. *Br J Psychiatry*, 143, 526-527.
- Grilo, C. M., Shea, M. T., Sanislow, C. A., et al. (2004). Two-year stability and change in schizotypal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72, 767-775.
- Heimberg, R. G. (1993). Specific issues in the cognitive-behavioral treatment of social phobia. *J Clin Psychiatry*, 54 (Suppl 12), 36-45
- Heimberg, R. G. (2002). Cognitive-behavioral therapy for social anxiety disorder: Current status and future directions. *Society of Biological Psychiatry*, 51, 101-108.
- Heimberg, R. G., Dodge, G. S., Hope, D. A., & ark. (1990). Cognitive behavioral treatment for social phobia: comparison to a credible placebo group. *Cognitive Therapy and Research*, 14, 1-23.
- Herbert, J. D., Hope, D. A., Bellack, A. S. (1992). Validity of the distinction between generalized social phobia and avoidant personality disorder. *J Abnorm Psychol*, 101, 332-339.
- Holt, C. S., Heimberg, R. G., & Hope, D. A. (1992). Avoidant personality disorder and the generalized subtype of social phobia [see comments] *J Abnorm Psychol*, 101(2), 318-325.
- Lenzenweger, M. F., Lane, M. C., Loranger, A. W., & Kessler, R. C. (2007). DSM-IV personality disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Biological Psychiatry*, 62, 553-564.
- Liebowitz, M. R., Hollander, E., Schneier, F., & ark. (1990). Reversible and irreversible monoamine oxidase inhibitors in other psychiatric disorders. *Acta Psychiatr Scand*, 360 (suppl), 29-34.
- Liebowitz, M. R., Schneier, F., Campeas, R., & ark. (1990). Phenelzine and atenolol in social phobia. *Psychopharmacol Bull*, 26, 123-125.
- Liebowitz, M. R., Schneier, F. R., Hollander, E., & et al. (1991). Treatment for social phobia with drugs other than benzodiazepines. *J Clin Psychiatry*, 52 (suppl 11), 10-15.
- Marzillier, J. S., Lambert, C., & Kellett, J. (1976). A controlled evaluation of systematic desensitization and social skills training for socially inadequate psychiatric patients. *Behav Res Ther*, 14, 225-238.
- McGlashan, T. H., Grilo, C. M., Sanislow, C. A., & et al. (2005). Two-year prevalence and stability of individual criteria for schizotypal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders. *The American Journal of Psychiatry*, 162, 883-889.

- Mersch, P. A., Emmelkamp, P. M. G., & Lips, C. (1991). Social phobia: individual response patterns and the long-term effects of behavioral and cognitive interventions: a follow-up study. *Behav Res Ther*, 29, 357-362.
- Millon, T. (1995). Avoidant personality disorder, in DSM-IV Sourcebook, Cilt 2, TA Widiger, AJ Frances, HA Pincus ve ark. (Ed), Washington DC, American Psychiatric Association.
- Munjack, D. T., Baltazar, P. L., Bohn, P. B., & ark. (1990) Clonazepam in the treatment of social phobia: a pilot study. *J Clin Psychiatry*, 51(suppl 5), 35-40.
- Ontiveros, A., & Fontaine, R. (1990). Social phobia and clonazepam. *Can J Psychiatry*, 35, 439-41.
- Otto, M., Pollack, M., Gould, R., Worthington, J., McArdle, E., & Rosenbaum, J. E. (2000). A comparison of the efficacy of clonazepam and cognitive behavioral group therapy for the treatment of social phobia. *Journal of Anxiety Disorders*, 14, 345-358.
- Öztürk, M. O. (2015). *Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kitabı* 13. Basım.
- Ralevski, E., Sanislow, C. A., Grilo, C. M., & et al. (2005). Avoidant personality disorder and social phobia: Distinct enough to be separate disorders? *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 112, 208-214.
- Reich, J., Noyes, R., & Yates, W. (1989). Alprazolam treatment of avoidant personality traits in social phobic patients. *J Clin Psychiatry*, 50, 91-95.
- Rettew, D. C. (2000). Avoidant personality disorder, generalized social phobia, and shyness: Putting the personality back into personality disorders. *Harvard Review of Psychiatry*, 8, 283-297.
- Rickels, K., Schweizer, E., Weiss, S., & ark. (1993). Maintenance drug treatment for panic disorder, II: short- and long-term outcome after drug taper. *Arch Gen Psychiatry*, 50, 61-68.
- Sanderson, W. C., Wetzler, S., Beck, A. T., & Betz, F. (1994). Prevalence of personality disorders among patients with anxiety disorders. *Psychiatry Research*, 51, 167-174.
- Sanislow, C. A., & McGlashan, T. H. (1998). Treatment outcome of personality disorders. *Canadian Journal of Psychiatry*, 43, 237-250.
- Sanislow, C. A., Little, T. D., Ansell, E. B., & et al. (2009). Ten-year stability and latent structure of the DSM-IV schizotypal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 118, 507-519.
- Sanislow, C. A., Morey, L. C., Grilo, C. M., & et al. (2002). Confirmatory factor analysis of DSM-IV schizotypal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders: Findings from the Collaborative Longitudinal Study of Personality Disorders. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 105, 28-36.
- Schneier, F. R., Chin, S. J., Hollander, E. & ark. (1992). Fluoksetin in social phobia (letter). *J Clin Psychopharmacol*, 12, 62-63.
- Schneier, F. R., Liebowitz, M. R., Davies, S. O., & ark. (1990). Fluoxetine in panic disorder. *J Clin Psychopharmacol*, 10, 119-121.

- Schneier, F. R., Spitzer, R. L., Gibbon, M. & ark. (1991). The relationship of social phobia subtypes and avoidant personality disorder. *Compr Psychiatry*, 32, 496-502.
- Sevinçok, L., Şahin, M., & Yüksel, N. (1998). Sosyal fobi ve çekingen kişilik bozukluğu: sosyal fobili bir grup hasta üzerinde kavramsal bir tartışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 9, 38-42.
- Shea, M. T., Stout, R. L., Yen, S., & et al. (2004). Associations in the course of personality disorders and axis I disorders over time. *Journal of Abnormal Psychology*, 113, 499-508.
- Skodol, A. E., Gunderson, J. G., Shea, M. T., & et al. (2005). The collaborative longitudinal personality disorders study (CLPS): Overview and implications. *Journal of Personal Disorders*, 19, 487-504.
- Skodol, A. E., Oldham, J. M., Hyler, S. E., & ark. (1995). Patterns of anxiety and personality disorder comorbidity. *J Psychiatr Res*, 29(5), 361-74.
- Stein, M. B., Liebowitz, M. D., Lydiard, R. L., Pitts, C. D., Bushnell, M. S., & Gergel, I. (1998). Paroxetine treatment of generalized social phobia (social anxiety disorder). *Journal of the American Medical Association*, 280, 708-713.
- Sternbach, H. (1990). Fluoksetin treatment of social phobia (letter). *J Clin Psychopharmacol*, 10, 230.
- Stravynski, A., Marks, I., & Yule, W. (1982). Social skills problems in neurotic outpatients: social skills training with and without cognitive modification. *Arch Gen Psychiatry*, 39, 1378-1385.
- Turan, M., Çilli, A. S., Aşkın, R., Herken, H., Kaya, N., & Kucur, R. (2000). Sosyal fobinin diğer psikiyatrik hastalıklarla birlikteliği. *Klinik Psikiyatri*, 3(3), 170-175.
- Turner, S. M., & Beidel, D. C. (1989). Social phobia: clinical syndrome, diagnosis, and comorbidity. *Clinical Psychology Review*, 9, 3-18.
- Turner, S. M., Beidel, D. C., Dancu, C. V., & ark. (1986). Psychopathology of social phobia and comparison to avoidant personality disorder. *J Abnorm Psychol*, 95, 389-394.
- Turner, S. M., Beidel, D. C., Townsley, R. M. (1992). Social phobia: a comparison of specific and generalized subtypes and avoidant personality disorder. *J Abnorm Psychol*, 101, 326- 331.
- VanVliet, I. M., DenBoer, J. A., Westenberg, H. G. (1992). Psychopharmacological treatment of social phobia: clinical and biochemical effects of brofaromine, a selective MAO-A inhibitor. *Eur Neuropsychopharmacol*, 2, 21-29.
- Versiani, M., Nardi, A. E., Mundim, F. D. & ark. (1992). Pharmacotherapy of social phobia: a controlled study with moclobemide and phenelzine. *Br J Psychiatry*, 161, 353-360.
- Widiger, T. A. (1992). Generalized social phobia versus avoidant personality disorder: a commentary on three studies [comment] *J Abnorm Psychol*, 101(2), 340-343.
- World Health Organization. (1992). The international statistical classification of disease (ICD), 10th edn. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization. (2007). The international statistical classification of disease (ICD), 10th edn. Retrieved from <http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online/>.

Zanarini, M. C., Frankenburg, F. R., Hennen, J., Reich, D. B., & Silk, K. R. (2006). Prediction of the 10-year course of borderline personality disorder. *The American Journal of Psychiatry*, 163, 827–832.

Zimmerman, M., Rothschild, L., & Chelminski, I. (2005). The prevalence of DSM-IV personality disorders in psychiatric outpatients. *The American Journal of Psychiatry*, 162, 1911–1918.

OBSESİF KOMPULSİF KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Rahime Gökboğa

Kişilik; “bireylerin kendilerine özgü davranışlar, düşünceler ve duygular açısından verdikleri tepkileri ve diğer insanlardan ayrıldıkları noktaları gösteren, devamlılığı olan eğilimler” olarak tanımlanmaktadır (Berens, 1999). Kişilik bozukluğu ise “bu psikolojik tepkiler olarak adlandırılan özelliklerin kalıcılık göstermesi ve sürekli olması ile normların dışına çıkılması” olarak ifade edilmektedir (Taymur ve Türkçapar, 2012). Psikiyatrik bozuklukların sınıflandırılmasında kişilik bozukluğu; kişiliğin çeşitli alanlarındaki, kişisel ve sosyal sorunlara sebep olan, yapısal ve davranış eğilimleri olarak adlandırılan ciddi bir bozukluktur. Obsesif kompulsif kişilik bozukluğu (OKKB), klinik özellikler bakımından kültürel normlardan ayrılarak ve çeşitli sıkıntı veya bozulmaya neden olan, esnek olmayan, dirençli ve yaygın deneyim ve davranış kalıplarıdır. Obsesyonlar; kaygıya neden olan ve kişinin bastıramadığı, araya giren tekrarlayan düşünceler, dürtüler, görüntüler veya dürtüleri; kompulsiyonlar ise obsesyonların neden olduğu sıkıntıyı azaltmak amacıyla bir obsesyona yanıt olarak ortaya çıkan tekrarlayıcı davranışlar veya zihinsel eylemleri ifade etmektedir (Foa ve ark., 2012). Bu terimlerin patolojik davranışlarda ve kişilik bozukluklarını tanımlamada kullanılması karıştırılmasına neden olmuştur. Bu durum; DSM’de Eksen-1’de “nevroz”; Eksen-2’de “kişilik bozukluğu” olarak iki ayrı kategori içerisinde yer almasıyla giderilmiştir. OKKB; obsesyon veya kompulsiyonun birleşimini veya cimrilik, düzen ve intizam gibi özellikleri içermektedir.

Tarihsel arka planı incelendiğinde; obsesif kompulsif (anankastik) kişilik bozukluğuna benzer özellikler ilk olarak 1903 yılında Pierre Janet tarafından “psikastenik durum” olarak tanımlanmıştır (Reddy ve ark., 2016:1). Janet bu durumu; “düzenlilik, mükemmeliyetçilik, kararsızlık, otoriterlik ve kısıtlanmış duygusal ifade” olarak tanımlamıştır. Sigmund Freud 1908 tarihli *Karakter ve Anal Erotizm*

Bu alanda yapılmış olan çalışmalarda; obsesif kompulsif kişilik tarzının birçok özelliği toplumumuz tarafından pekiştirilmektedir. Bu özellikler ancak aşırı, esnek olmayan ve bireyde veya çevresinde probleme neden olduğunda bir kişilik bozukluğu olarak kabul edilmektedir. Bu davranış kalıbının değiştirilmesi son derece zordur. Alanyazında OKKB'nin değiştirilmesi için etkili tedavi stratejilerinin ampirik kanıtı olmadığı ve bu alanda daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- American Psychiatric Association. (1952). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Washington: APA.
- American Psychiatric Association. (1968). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Second Edition (DSM-II). Washington: APA.
- American Psychiatric Association. (1980). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Third Edition (DSM-III). Washington: APA.
- American Psychiatric Association. (1987). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Third Edition - Revised (DSM-III-R). Washington: APA.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2001) Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması Elkitabı, yeniden gözden geçirilmiş 4.bs., (DSM-IV-TR), E. Köroğlu, (çev.), Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014) DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı, Köroğlu, E., (Çev.), Amerikan Psikiyatri Birliği, Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Ansseau M, Troisfontaines B, Papart P, Von Frenckell R. (1991). Compulsive personality as predictor of response to serotonergic antidepressants. *Br Med J*.303:760-1.
- Ansseau M. (1996). Serotonergic antidepressants in obsessive personality. *Encephale*. 22:309-10.
- Barber JP, Morse JQ, Krakauer ID, Chittams J, Crits-Christoph K. (1997). Change in obsessive-compulsive and avoidant personality disorders following time-limited supportive-expressive therapy. *Psychotherapy*.34:133-43.
- Batum, P. (2008). Kişilik Bozuklukları ve Yeme Bozuklukları: Etiyolojik İlişkiler ve Cevaplanmamış Sorular. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 65-76.
- Beck, A. T., Freeman, A., & Davis, D. D. (2004). *Cognitive therapy of personality disorders* (2nd edition). New York: Guilford.
- Bender DS, Dolan RT, Skodol AE, Sanislow CA, Dyck IR, McGlashan TH, et al. (2001). Treatment utilization by patients with personality disorders. *Am J Psychiatr*.158:295-302.
- Berens L.V. (1999). *Sixteen Personality Types: Descriptions for Self-Discovery*. Telos Publications, California.

- Blom RM, Samuels JF, Riddle MA, Bienvenu OJ, Grados MA, Reti IM. (2011). Association between a serotonin transporter promoter polymorphism (5HTTLPR) and personality disorder traits in a community sample. *J Psychiatr Res.* 45:1153–9.
- Bienvenu OJ, Samuels JF, Wuyek LA, Liang KY, Wang Y, Grados MA, et al. (2011). Is obsessive-compulsive disorder an anxiety disorder, and what, if any, are spectrum conditions? A family study perspective. *Psychol Med.* 42:1-13.
- Bulli F, Melli G, Cavalletti V, Stopani E, Carraresi C. (2015). Comorbid Personality Disorders in Obsessive–Compulsive Disorder and Its Symptom Dimensions. *Psychiatr Q.* 86(4):1–12.
- Caballo, V. E. (2001). Cognitive-behavioural treatments for personality disorders [Spanish]. *Psicología Conductual*, 9, 579-605.
- Caballo, O.V. (2006) ,WPA/ISSPD Educational Program on Personality Disorder. Obsessive Compulsive Personality Disorder, 104-109.
- Calvo R, Lazaro L, Castro-Fornieles J, Font E, Moreno E, Toro J, et al. (2009). Obsessive-compulsive personality disorder traits and personality dimensions in parents of children with obsessive-compulsive disorder. *Eur Psychiatry.* 24:201-6.
- Chessick R. (2001). OCD, OCPD: acronyms do not make a disease. *Psychoanal Inq.* 21:183 – 208.
- Coid J, Yang M, Tyrer P, Roberts A, Ullrich S. (2006). Prevalence and correlates of personality disorder in Great Britain. *Br J Psychiatry.* 188:423–31.
- Coles ME, Pinto A, Mancebo MC, Rasmussen SA, Eisen JL. (2008). OCD with comorbid OCPD: A subtype of OCD? *J Psychiatr Res.* 42(4):289–96.
- Cullen B, Samuels JF, Pinto A, Fyer AJ, McCracken JT, Rauch SL, et al. (2008). Demographic and clinical characteristics associated with treatment status in family members with obsessive-compulsive disorder. *Depression Anxiety.* 25:218–24.
- Cummings JA, Hayes AH, Cardaciotto L, Newman CF. (2012). The dynamics of self-esteem in cognitive therapy for avoidant and obsessive-compulsive personality disorders: an adaptive role of self-esteem variability? *Cogn Ther Res.* 36:272–81.
- De Reus, R. J. M., Emmelkamp, P. M. G. (2012). Obsessive-compulsive personality disorder: a review of current empirical findings. *Personality and Mental Health*, 6(1), 1–21.
- Devanand DP, Turret N, Moody BJ, Fitzsimons L, Peyser S, Mickle K. (2000). Personality disorders in elderly patients with dysthymic disorder. *Am J Geriatr Psychiatry.* 8:188–95.
- Diedrich, A., Voderholzer, U. (2015). Obsessive-compulsive personality disorder: a current review. *Current psychiatry reports*, 17(2),2.
- Dimaggio, G., Carcione, A., Salvatore, G., Nicolò, G., Sisto, A., Semerari, A. (2011). Progressively promoting metacognition in a case of obsessive-compulsive personality disorder treated with metacognitive interpersonal therapy. *Psychology and psychotherapy*, 84(1), 70–110.
- Egan SJ, Wade TD, Shafran R. (2012). The Transdiagnostic Process of Perfectionism. *Span J Clin Psychol.* 17(3):279–94.
- Ekselius L, von Knorring L. (1998). Personality disorder comorbidity with major depression and response to treatment with sertraline or citalopram. *Int Clin Psychopharmacol.* 13:205–11.

- Enero C, Soler A, Ramos I, Cardona S, Guillamat R, Valles V. (2013). Distress level and treatment outcome in obsessive-compulsive personality disorder (OCPD) *Eur Psychiatry*. 28:1.
- Farmer RF, Chapman AL. (2002). Evaluation of DSM-IV personality disorder criteria as assessed by the structured clinical interview for DSM-IV personality disorders. *Compr Psychiatry*. 43:285-300.
- Fineberg NA, Reghunandanan S, Kolli S, Atmaca M. (2014). Obsessive-compulsive (anankastic) personality disorder: toward the ICD-11 classification. *Rev Bras Psiquiatr São Paulo Braz* 1999. 36(Suppl 1):40–50.
- Fineberg NA, Sharma P, Sivakumaran T, Sahakian B, Chamberlain SR, Chamberlain S. (2007). Does obsessive-compulsive personality disorder belong within the obsessive-compulsive spectrum? *CNS Spectr*.;12(6):467–82.
- Foa, Yadin, & Lichner (2012) *Exposure and Response (Ritual) Prevention for Obsessive-Compulsive Disorder: Therapist Guide*. Oxford University Press.
- Grant JE, Mooney ME, Kushner MG. (2012). Prevalence, correlates, and comorbidity of DSM-IV obsessive-compulsive personality disorder: results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *J Psychiatr Res*; 46:469–475
- Greve KW, Adams D. (2002). Treatment of features of obsessive-compulsive personality disorder using carbamazepine. *Psychiatry Clin Neurosci*, 56:207–8.
- Grilo CM, McGlashan TH, Morey LC, Gunderson JG, Skodol AE, Shea MT, et al. (2001). Internal consistency, intercriteria overlap and diagnostic efficiency of criteria sets for DSM-IV schizotypal, borderline, avoidant and obsessive-compulsive personality disorders. *Acta Psychiatr Scand*, 104:264-72.
- Grilo CM, Sanislow CA, Gunderson JG, Pagano ME, Yen S, Zanarini MC. (2004). Two-year stability and change of schizotypal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders. *J Consult Clin Psychol*, 72:767–75.
- Grilo CM, Skodol AE, Gunderson JG, Sanislow CA, Stout RL, Shea MT. (2004). Longitudinal diagnostic efficiency of DSM-IV criteria for obsessive-compulsive personality disorder: a 2-year prospective study. *Acta Psychiatr Scand*, 110:64–8.
- Grilo CM, Stout RL, Markowitz JC, Sanislow CA, Ansell EB, Skodol AE, et al. (2010). Personality Disorders Predict Relapse after Remission from an Episode of Major Depressive Disorder: A Six-year Prospective Study. *J Clin Psychiatry*, 71(12):1629–35.
- Gurok, M. G., Korucu, T., Kilic, M. C., Yildirim, H., Atmaca, M. (2019). Hippocampus and amygdalar volumes in patients with obsessive-compulsive personality disorder. *Journal of clinical neuroscience : official journal of the Neurosurgical Society of Australasia*, 64, 259–263.
- Hertler SC. (2014). A review and critique of obsessive-compulsive personality disorder etiologies. *Eur J Psychol*. 10:168–84.
- Hummelen B, Wilberg T, Pedersen G, Karterud S. (2008). The quality of the DSM-IV obsessive-compulsive personality disorder construct as a prototype category. *J Nerv Ment Dis*, 196:446-55.

- ICD- 10. (1992). Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırması, Klinik Tanımlamalar ve Tanı Klavuzu, Dünya Sağlık Örgütü, Cenevre, Ankara: Medikomat Basım Yayın.
- Jones, E. (1918). Anal Erotic Character traits. *The Journal of Abnormal Psychology*, 13(5), 261–284.
- Joyce PR, Rogers GR, Miller AL, Mulder RT, Luty SE, Kennedy MA. (2003). Polymorphisms of DRD4 and DRD3 and risk of avoidant and obsessive personality traits and disorders. *Psychiatry Res*, 119:1–10.
- Karch S, Pogarell O. (2011). Neurobiologie der Zwangsstörungen. *Nervenarzt.*, 82:299–307.
- Lenzenweger, M. F., Lane, M.C., Loranger, A. W., & Kessler, R. C. (2007). DSM-IV personality disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Biological Psychiatry*, 62, 553–564.
- Lenzenweger, M. F. (2008). Epidemiology of personality disorders. *Psychiatric Clinics of North America*, 31, 395–403.
- Light KJ, Joyce PR, Luty SE, Mulder RT, Frampton CM, Joyce LR. (2006). Preliminary evidence for an association between a dopamine D3 receptor gene variant and obsessive-compulsive personality disorder in patients with major depression. *Am J Med Genet B Neuropsychiatr Genet.*, 141B:409–13.
- Lilenfeld LR, Kaye WH, Greeno CG, Merikangas KR, Plotnicov K, Pollice C, et al. (1998). A controlled family study of anorexia nervosa and bulimia nervosa: psychiatric disorders in first-degree relatives and effects of proband comorbidity. *Arch Gen Psychiatry.*, 55:603-10.
- Lochner C, Kinnear CJ, Hemmings SM, Seller C, Niehaus DJ, Knowles JA, et al. (2005). Hoarding in obsessive-compulsive disorder: clinical and genetic correlates. *J Clin Psychiatry*, 66:1155-60.
- Lougee L, Perlmutter SJ, Nicolson R, Garvey MA, Swedo SE. Psychiatric disorders in first-degree relatives of children with pediatric autoimmune neuropsychiatric disorders associated with streptococcal infections (PANDAS). *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2000;39:1120-6.
- McGlashan TH, Grilo CM, Sanislow CA, Ralevski E, Morey LC, Gunderson JG, et al. (2005). Two-year prevalence and stability of individual DSM-IV criteria for schizotypal, borderline, avoidant, and obsessive-compulsive personality disorders: toward a hybrid model of axis II disorders. *Am J Psychiatry*.162:883-9.
- Millon, T. (1996). Disorders of personality. DSM-IV and beyond. New York: Wiley.
- Millon T, Davis RD. (1996). Disorders of personality DSM-IV and beyond. New York, NY: John Wiley & Sons;
- Millon, T. & Everly, G. S. (1985). Personality and its disorders: A biosocial learning approach. New York: Wiley.
- Nicoletti A, Luca A, Raciti L, Contrafatto D, Bruno E, Dibilio V, et al. (2013). Obsessive Compulsive Personality Disorder and Parkinson's Disease. *PLoS ONE.*, ;8(1): e54822.
- Nordahl HM, Stiles TC. (1997). Perceptions of parental bonding in patients with various personality disorders, lifetime depressive disorders, and healthy controls. *J Personal Disord.*, 11:391–402.
- Pauls DL, Abramovitch A, Rauch SL, Geller DA. (2014). Obsessive–compulsive disorder: an integrative genetic and neurobiological perspective. *Nat Rev Neurosci*. 15:410-24.

- Perez M, Brown JS, Vrshek-Schallhorn S, Johnson F, Joiner Jr TE. (2006). Differentiation of obsessive-compulsive-, panic-, obsessive-compulsive personality-, and non-disordered individuals by variation in the promoter region of the serotonin transporter gene. *Anxiety Disord.*, 20:794–806.
- Perry JC, Bond M, Roy C. (2007). Predictors of treatment duration and retention in a study of long-term dynamic psychotherapy: childhood adversity, adult personality, and diagnoses. *J Psychiatr Pract.* 13:221–32.
- Pinto, A., Eisen, J.L., Mancebo, M.C., Rasmussen, S.A. (2008). Obsessive-compulsive personality disorder. Abramowitz JS, McKay D, Taylor S. (editors). *Obsessive-compulsive disorder: subtypes and spectrum conditions*. New York: Elsevier, 246–270.
- Pinto A, Greene A.L., Storch E.A., Simpson H.B. (2015). Prevalence of childhood obsessive-compulsive personality traits in adults with obsessive compulsive disorder versus obsessive compulsive personality disorder. *J Obsessive Compuls Relat Disord.* 4:25–9.
- Pollak J.M. (1979). Obsessive-compulsive personality: a review. *Psychol Bull.* 86:225–41.
- Popa CO, Nireştean A, Ardelean M, Buicu G, Ile L. (2013). Dimensional personality change after combined therapeutic intervention in the obsessive-compulsive personality disorders. *Acta Med Transilvanica.* 2:290–2.
- Reddy, M. S., Vijay, M. S., Reddy, S. (2016). Obsessive-compulsive (Anankastic) Personality Disorder: A Poorly Researched Landscape with Significant Clinical Relevance. *Indian journal of psychological medicine*, 38(1), 1–5.
- Reetz K, Lencer R, Steinlechner S, Gaser C, Hagenah J, Büchel C. (2008). Limbic and frontal cortical degeneration is associated with psychiatric symptoms in PINK1 mutation carriers. *Biol Psychiatry.* 64:241–7.
- Reichborn-Kjennerud T, Czajkowski N, Neale MC, Orstavik RE, Torgersen S, Tambs K, et al. (2007). Genetic and environmental influences on dimensional representations of DSM-IV cluster C personality disorders: a population-based multivariate twin study. *Psychol Med*, 37:645–53.
- Rice, P. L. (1992). *Stress and health* (2nd edition). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Samuels J, Nestadt G, Bienvenu OJ, Costa PT Jr, Riddle MA, Liang KY, et al. (2000). Personality disorders and normal personality dimensions in obsessive-compulsive disorder. *Br J Psychiatry.* 177:457–62.
- Samuels, J., Eaton, W. W., Bienvenu, O. J., Brown, C. H., Costa, P. T., Jr., & Nestadt, G. (2002). Prevalence and correlates of personality disorders in a community sample. *British Journal of Psychiatry*, 180, 536–542.
- Simon W. (2009). Follow-up psychotherapy outcome of patients with dependent, avoidant and obsessive-compulsive personality disorders: A meta-analytic review. *International journal of psychiatry in clinical practice*, 13(2), 153–165.
- Starcevic, V., Brakoulias, V. (2014). New diagnostic perspectives on obsessive-compulsive personality disorder and its links with other conditions. *Current Opinion in Psychiatry*, 27(1), 62–67.

- Stein D.J., Trestman R.L., Mitropoulou V., Coccaro E.F., Hollander E., Siever L.J. (1996). Impulsivity and serotonergic function in compulsive personality disorder. *J Neuropsychiatr Clin Neurosci*, 8:393-8.
- Strauss, J. L., Hayes, A. M., Johnson, S. L., Newman, C. F., Brown, G. K., Barber, J. P., Laurenceau, J. P., Beck, A. T. (2006). Early alliance, alliance ruptures, and symptom change in a nonrandomized trial of cognitive therapy for avoidant and obsessive-compulsive personality disorders. *Journal of consulting and clinical psychology*, 74(2), 337-345.
- Taylor S, Asmundson GJ, Jang KL. (2011). Etiology of obsessive-compulsive symptoms and obsessive-compulsive personality traits: common genes, mostly different environments. *Depress Anxiety*, 28:863-9.
- Taymur İ., Türkçapar M.H. (2012) Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4:154-177.
- Torgersen S, Lygren S, Øien PA, Skre I, Onstad S, Edvardsen J, et al. (2000). A twin study of personality disorders. *Compr Psychiatry*, 41:416-25.
- Torgersen, S., Kringlen, E., & Cramer, V. (2001). The prevalence of personality disorders in a community sample. *Archives of General Psychiatry*, 58, 590-596.
- Ullrich S, Coid J. (2009). The age distributions of self-reported personality disorder traits in a household population. *J Personal Disord*. 23:187-200.
- Villemarette-Pittman NR, Stanford MS, Greve KW, Houston RJ, Mathias CW. (2004). Obsessive-compulsive personality disorder and behavioral disinhibition. *J Psychol*, 138(1):5-22.
- Zanni G. (2007). The graying of personality disorders: persistent but different. *Consult Pharm*, 22:995-1003.
- Zhang T, Chow A, Tang Y, Xu L, Dai Y, Jiang K, et al. (2015). Comorbidity of personality disorder in obsessive-compulsive disorder: special emphases on the clinical significance. *CNS Spectr*, 20(05):466-8.

KİŞİLİKTE GÜNCEL ÇALIŞMALAR

Editörler

Prof. Dr. Selma Karatepe
Dr. Öğr. Üyesi Duygu Uludağ
Dr. Öğr. Üyesi Melis Soyer
Dr. Öğr. Üyesi Sefa Ceyhan

KİŞİLİKTE GÜNCEL ÇALIŞMALAR

Editörler: Selma Karatepe, Duygu Uludağ, Melis Soyer, Sefa Ceyhan

Yayın No.: 1999
ISBN: 978-625-393-285-5
E-ISBN: 978-625-393-286-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Karatepe, Selma., Uludağ, Duygu., Soyer, Melis., Ceyhan, Sefa.

Kişilikte Güncel Çalışmalar / Selma Karatepe, Duygu Uludağ, Melis Soyer, Sefa Ceyhan

1. Basım, VIII + 194 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-285-5

E-ISBN: 978-625-393-286-2

1. Kişilik 2. Davranış 3. Örgüt 4. Örgütsel Davranış

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

BÖLÜM YAZARLARI

1. İŞKOLİKLİK

Öğr. Gör. Duygu Topal Yıldırım
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0001-8523-1286
E-Mail: topalyildirimduygu@gmail.com

2. KİŞİLİKTE KARANLIK ÜÇLÜ VE KARANLIK LİDERLİĞİN ÖRGÜTLERE ETKİSİ

Arş. Gör. Melike Sercan Sevimli
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-4589-766X
E-Mail: melikesercan.sevimli@nisantasi.edu.tr

3. YÖNETİCİLERİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN LİDERLİK DAVRANIŞINA ETKİSİ

Dr. Zafer Saygılı
Kurum: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
ORCID: 0000-0002-4500-9952
E-Mail: drzafersaygili@gmail.com

4. ENNEAGRAM KİŞİLİK TİPLERİ

Arş. Gör. Çağla Özgen
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-7306-1504
E-Mail: cagla.ozgen@nisantasi.edu.tr

5. KİŞİLİĞİN PARLAK YÜZÜ: AYDINLIK ÜÇLÜ

Arş. Gör. Dr.Tugay Ülkü
Kurum: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-4671-1356
E-Mail: tugay.ulku@gop.edu.tr

6. SESSİZ İSTİFA

Dr. Öğr. Üyesi Hilal Öztürk
Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-1104-8635
E-Mail: hilal.ozturk@nisantasi.edu.tr

7. KİŞİLİK TİPLERİ ÜZERİNE YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALARLA GENEL BİR BAKIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Nesibe Manav

Kurum: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-7853-6337

E-Mail: nesibe.manavm@gmail.com, nesibe.manav@nisantasi.edu.tr

8. PSİKOLOJİK AYRICALIK

Doç. Dr. Seval Aksoy Kürü

Kurum: Marmara Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-1370-0287

E-Mail: aksoy.kuru@marmara.edu.tr

9. X, Y, Z VE GELECEKTEKİ ALFA, BETA, GAMMA KUŞAKLARI KİŞİLİK TİPLERİNİN KAMUSAL YAŞAMA KATILIM DÜZEYLERİ

Dr. Ahmet Fidan

Kurum: Ordu Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-7390-4831

E-Mail: ahmet@ahmetfidan.com

İÇİNDEKİLER

1. İŞKOLİKLİK	1
Duygu Topal Yıldırım	
2. KİŞİLİKTE KARANLIK ÜÇLÜ VE KARANLIK LİDERLİĞİN ÖRGÜTLERE ETKİSİ	15
Melike Sercan Sevimli	
3. YÖNETİCİLERİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN LİDERLİK DAVRANIŞINA ETKİSİ.....	39
Zafer Saygılı	
4. ENNEAGRAM KİŞİLİK TİPLERİ.....	67
Çağla Özgen	
5. KİŞİLİĞİN PARLAK YÜZÜ: AYDINLIK ÜÇLÜ.....	91
Tugay Ülkü	
6. SESSİZ İSTİFA	111
Hilal Öztürk	
7. KİŞİLİK TİPLERİ ÜZERİNE YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALARLA GENEL BİR BAKIŞ	125
Nesibe Manav	
8. PSİKOLOJİK AYRICALIK	163
Seval Aksoy Kürü	
9. X, Y, Z VE GELECEKTEKİ ALFA, BETA, GAMMA KUŞAKLARI KİŞİLİK TİPLERİNİN KAMUSAL YAŞAMA KATILIM DÜZEYLERİ	179
Ahmet Fidan	

İŞKOLİKLİK

Duygu Topal Yıldırım

GİRİŞ

Çalışma hayatında yaşanan büyük ölçekteki değişimler, iletişim şekillerinin farklılaşmasına neden olmuştur. Son dönemde dünyayı etkisi altına alan pandeminin de etkisiyle iş hayatında büyük ölçekte farklılaşmalar meydana gelmiştir. İş hayatında yaşanan rekabet, işten çıkarılma korkusu ve çalışanların kendilerini gösterme çabaları bir süre sonra onları farklı tutum ve davranışlarda bulunmaya itmektedir.

İş hayatında yaşanan değişikliklerle birlikte işkoliklik kavramı da hem işletmeler hem de çalışanlar açısından önemli bir değer kalıbı olarak sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde işkoliklik özellikle işverenler ve yöneticiler tarafından arzulanan bir durum gibi görünse de uzun vadede hem kurum açısından hem de çalışan açısından olumsuz etkileri görülmektedir. İşkoliklik sadece yöneticileri etkileyen bir durum değildir; kurum, diğer çalışanlar, işkolik birey ve işkolik bireyin özel yaşantısındaki diğer kişiler de bu durumdan etkilenmektedir.

Yapılan araştırmalara bakıldığında genel olarak işkoliklik olumsuz bir davranış olarak görülmüştür. İşkolikler mutsuz, sağlıksız sorunlu kişiler olarak algılanmıştır. İşkolikliği iş-yaşam dengesini bozan ve işte ve özel hayatta problemliler kişiler olarak değerlendirmişlerdir (Porter, 1996; Killenger, 1991).

Bunun yanında işkolikliği olumlu bulan araştırmalar da mevcuttur. Bu araştırmalarda ise işkoliklerin iş tatmini, verimlilik ve işle özdeşleşme düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

lerinin olduğu açıktır. Bu nedenle kurumların ve kişilerin bu konuda daha dikkatli davranarak uzun süreçte işkolikliğin sonuçlarını düşünerek hareket etmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akar, H. (2015). Öğretim elemanlarının işkoliklik eğilimleri ile iş yaşamında yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(5), 405-517.
- Akdağ, F. ve Yüksel, M. (2010). İnsan kaynakları yönetimi açısından işkoliklik ve algılanan stres ilişkisinde kontrol odağının rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 47-55.
- Altınöz Mehmet, Çöp Serdar ve Bosa N. İtır (2017). "Nevrotik Yöneticilerin İşkolik Davranışları Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 38: 154-165.
- Andreassen, C. S., Hetland, J. ve Pallesen, S. (2013). Workaholism and work– family spillover in a cross-occupational sample. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 22(1), 78-87.
- Aziz, S., Wuensch, K. and Shaikh, S.R. (2017), "Exploring the link between work and health: Workaholism and family history of metabolic diseases", *International Journal of Workplace Health Management*, Vol. 10 No. 2, pp. 153-163.
- Bardakçı, S. ve Baloğlu, M. (2012). İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan okul yöneticilerinin işkoliklik eğilimleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 37(164), 45-56.
- Bayraktaroğlu, S., Kutanis, R. Ö. ve Dosaliyeva, D. (2010). İşkoliklik ve örgütsel bağlılık: bankacılık sektöründe karşılaştırmalı bir araştırma. 17. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 21-23 Mayıs, Eskişehir.
- Bayraktaroğlu, S., Ersoy Yılmaz, S. ve Çetinel, E. (2015). İnsan Kaynakları Yönetimi Bağlamında İşkoliklik Davranışı Üzerine Bir Değerlendirme, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3): 107-129.
- Burke, J.R. (2000). Workaholism in organizations: The role of organizational values. *Personal Review*, 30(6), 637-645.
- Burke, R.J. (2002), "Do Workaholics Prefer Demanding, Agressive, and Results-Oriented Organizational Cultures?", *Career Development International*, 7/4, 211-217.
- Caesens, G., Stinglhamber, F. and Luypaert, G. (2014), The impact of work engagement and workaholism on well-being: The role of work-related social support, *Career Development International*, Vol. 19 No. 7, pp. 813-835.
- Douglas, E., & Morris, R. (2006). Workaholic, or Just Hard Worker? . In *Career Development International*. 11(5), 394- 417.
- Günay, İ. (2017). Tükenmişlik sendromunun örgütsel bağlılık, motivasyon ve işten ayrılma niyeti üzerine etkilerinin değerlendirilmesi: Antalya-Kundu oteller bölgesinde bir araştırma. (Yüksek Lisans Tezi), Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Hamermesh, D. S., & Slemrod, J. (2005). The economics of workaholism: We should not have worked on this paper (No. w11566). National Bureau of Economic Research.
- Killinger, B. (1991). *Workaholics: The respectable addicts*. New York: Simon & Schuster
- Lanzo, L., Aziz, S. and Wuensch, K. (2016), "Workaholism and incivility: stress and psychological capital's role", *International Journal of Workplace Health Management*, Vol. 9 No. 2, pp. 165-183.
- Matuska K. M. (2010). Workaholism, life balance, and well-being: A comparative analysis. *Journal of Occupational Science*, 17(2), 104– 111.
- McMillan, L. H., O'Driscoll, M. P., Marsh, N. V., & Brady, E. C. (2001). Understanding workaholism: Data synthesis, theoretical critique, and future design strategies. *International Journal of Stress Management*, 8(2), 69-91.
- Morkevičiūtė, M., Endriulaitienė, A. and Jočienė, E. (2019), "Do dimensions of transformational leadership have an effect on workaholism?", *Baltic Journal of Management*, Vol. 14 No. 2, pp. 312-329.
- Oates, W., E. (1971). *Confessions of a Workaholic: The Facts About Work Addiction*. New York: World Publishing.
- Özsoy, E. (2018). Comparing the workaholism level of managers and nonmanagers. *Business and Management Studies: An International Journal*, 6(4), 806-821.
- Porter, G. (1996). Organizational impact of workaholism: suggestions for researching the negative outcomes of excessive work. *Journal of occupational health psychology*, 1(1), 70-84.
- Robinson, B. E. (2000). Workaholism: bridging the gap between workplace, sociocultural and family research. *Journal Employment Counseling*, 37, 31-47
- Robinson, B. E. (2013). *Chained to the desk: A guidebook for workaholics, their partners and children, and the clinicians who treat them*. NY: New York University Press.
- Scott, K.S., Moore, K.S. ve Micelli, M.P. (1997). An exploration of the meaning and consequences of workaholism. *Human Relations*, 50(3), 287-314.
- Spence, J. T. ve Robbins, A.S. (1992). Workaholism: Definition, measurement and preliminary results. *Journal of Personality Assessment*, 58(1), 160-169.
- Sussman, S. (2013). Workaholism: A review. *J Addict Res Ther. Suppl* 6(1).
- Taheri, F., Naderibeni, N. and Mirzamani, A. (2023), "Subjective well-being in the relationship between workaholism and workplace incivility: the moderating role of gender", *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, Vol. 10 No. 1, pp. 43-59.
- Temel, A. (2006). Organizasyonlarda işkolizm ve işkolik çalışanlar. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 8(2), 104-127.
- Yılan, Y., Özkanan A. (2018). İşkolikler üzerine nitel bir çalışma: Bal arısı mı? Eşek arısı mı?. "Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(80), 80-91.
- Yüksekbilgili Z. Ve Akduman G. (2016). Demografik Faktörlere Göre İşkoliklik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15 Sayı 57,512-525

KİŞİLİKTE KARANLIK ÜÇLÜ VE KARANLIK LİDERLİĞİN ÖRGÜTLERE ETKİSİ

Melike Sercan Sevimli

Ludwig von Bertalanffy'nin genel sistemler teorisi biyolojiden fiziğe, fizikten yönetime bilim tarihi boyunca birçok disiplinde benimsenmiş ve kullanılmış bir paradigma niteliğindedir. Yönetim alanında hipotezler oluşturulup yeni bilimsel çıktılar elde edilirken, günümüzde dahi teorinin önemi hâlen artmaktadır. Her ne kadar içinde bulunduğumuz sistemler gün be gün gelişmekte ve mevcut örgüt yapılarını karanlık veya sanal örgütler gibi insansız ya da fiziksel mesafenin söz konusu olduğu sistemlere evrilsede de insan unsurunun sosyal hayattaki her bir unsorda rol aldığı ve alacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Yönetimsel bağlamda ele aldığımızda ise işletmelerin en önemli kaynaklarından birinin beşerî kaynaklar olduğunu söylemek çok kolay olacaktır. Belirtilen sebepten ötürü, elbette işletmenin hem ikame edilmesi hem de elde edilmesi (nitelikli iş gücünün artması, işveren markası uygulamalarındaki artış, iş gücünü çekmedeki rekabet gibi birçok sebepten) günümüzde çok zor olan insan kaynağının özellikleri ve niteliklerinin bilinmesi işletmenin faaliyetini sürdürebilmesi için oldukça önemli bir konudur.

Beşerî kaynağa dair yukarıda söz edilen gerçeği sorgulamak, akıllara insanla ilgili en merak edilen konulardan biri olan kişilik konusunu getirmektedir çünkü çalışanın kişiliği onun işe karşı tutumları, davranışları, çevresindeki diğer çalışanların davranışlarını ve en nihayetinde genel manada işletmenin bütününe etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Ajzen, I. (2003). Nature and Operation of Attitudes. *Https://Doi.Org/10.1146/Annurev.Psych.52.1.27*, 52, 27–58. <https://doi.org/10.1146/ANNUREV.PSYCH.52.1.27>
- Austin, E. J., Farrelly, D., Black, C., & Moore, H. (2007). Emotional intelligence, Machiavellianism and emotional manipulation: Does EI have a dark side? *Personality and Individual Differences*, 43(1), 179–189. <https://doi.org/10.1016/J.PAID.2006.11.019>
- Baysak, B., Bozkurt, S., & Günsel, A. (2022). Do leaders have an influence on strengthening entrepreneurial orientation? Empirical evidence from SMEs of Turkish techno-parks. *Kybernetes*. <https://doi.org/10.1108/K-09-2021-0831/FULL/PDF>
- Cesinger, B., Gundolf, K., Hughes, M., Khedhaouria, A., & Montani, F. (2022). The bright and dark sides of the Dark Triad traits among senior managers: effects on organizational commitment. *Review of Managerial Science*. <https://doi.org/10.1007/s11846-022-00571-3>
- Ceyhan, S. (2021). A Tipi Kişilik Özelliği ve Mental İyi Oluşun Görev Performansı Üzerindeki Etkisi: Alanya'daki Beş Yıldızlı Otel Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 23(4), 1538–1554. <https://doi.org/10.32709/AKUSOSBIL.897510>
- Conger, J. A. (1990). The dark side of leadership. *Organizational Dynamics*, 19(2), 44–55. [https://doi.org/10.1016/0090-2616\(90\)90070-6](https://doi.org/10.1016/0090-2616(90)90070-6)
- Dean, J. W., Brandes, P., & Dharwadkar, R. (1998). Organizational Cynicism. *Https://Doi.Org/10.5465/Amr.1998.533230*, 23(2), 341–352. <https://doi.org/10.5465/AMR.1998.533230>
- Dooley, R. S., & Fryxell, G. E. (1999). Attaining Decision Quality and Commitment From Dissent: The Moderating Effects of Loyalty and Competence in Strategic Decision-Making Teams. *Academy of Management Journal*, 42(4), 389–402. <https://doi.org/10.5465/257010>
- Ducett, J., & Wolk, S. (1972). Locus of control and extreme behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 39(2), 253–258. <https://psycnet.apa.org/record/1973-04484-001>
- Erkmen, T., Günsel, A., & Altındağ, E. (2020). The role of innovative climate in the relationship between sustainable IT capability and firm performance. *Sustainability (Switzerland)*, 12(10). <https://doi.org/10.3390/SU12104058>
- Fox, S., Spector, P. E., & Miles, D. (2001). Counterproductive work behavior (CWB) in response to job stressors and organizational justice: Some mediator and moderator tests for autonomy and emotions. *Journal of Vocational Behavior*, 59(3), 291–309. <https://doi.org/10.1006/JVBE.2001.1803>
- Gardner, H. (1993). *Frames of Mind* (10th ed.). Basic Books.
- Hambrick, D. C., & Fukutomi, G. D. S. (1991). The Seasons of a CEO's Tenure. *The Academy of Management Review*, 16(4), 719. <https://doi.org/10.2307/258978>
- Heilbrun, K., Hart, S. D., Hare, R. D., Gustafson, D., Nunez, C., & White, A. J. (1998). Inpatient and postdischarge aggression in mentally disordered offenders: The role of psychopathy. *Journal of Interpersonal Violence*, 13(4), 514–527. <https://doi.org/10.1177/088626098013004007>

- Helm, A. E., Moulard, J. G., & Richins, M. (2015). Consumer cynicism: Developing a scale to measure underlying attitudes influencing marketplace shaping and withdrawal behaviours. *International Journal of Consumer Studies*, 39(5), 515–524. <https://doi.org/10.1111/IJCS.12191>
- Hill, J. (2017). Counterfactual thinking and educational psychology. *Educational Psychology in Practice*, 33(2), 206–223. <https://doi.org/10.1080/02667363.2017.1288086>
- Hunt, M. K., Hopko, D. R., Bare, R., Lejuez, C. W., & Robinson, E. v. (2016). Construct Validity of the Balloon Analog Risk Task (BART). <Http://Dx.Doi.Org/10.1177/1073191105278740>, 12(4), 416–428. <https://doi.org/10.1177/1073191105278740>
- Jakobwitz, S., & Egan, V. (2006). The dark triad and normal personality traits. *Personality and Individual Differences*, 40(2), 331–339. <https://doi.org/10.1016/J.PAID.2005.07.006>
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A Brief Measure of Dark Personality Traits. *Assessment*, 21(1), 28–41. <https://doi.org/10.1177/1073191113514105>
- Kassing, J. W. (1997). Articulating, antagonizing, and displacing: A model of employee dissent. *Communication Studies*, 48(4), 311–332. <https://doi.org/10.1080/10510979709368510>
- Kernberg, O. F. (2019). Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm. In *dergipark.org.tr* (Vol. 1, Issue 2). METİS YAYINLARI. <https://doi.org/10.7816/nesne-01-02-03>
- Keskin, H., Songül, Z., & Ayar, H. (2016). PAZAR YÖNELİMİ VE FİRMA PERFORMANSI İLİŞKİSİ: FARKLILAŞTIRMA STRATEJİSİNİN ARACI ROLÜ RELATIONSHIP BETWEEN MARKET ORIENTATION AND FIRM PERFORMANCE: THE MEDIATING ROLE OF DIFFERENTIATION STRATEGY. 17(1), 111–127.
- Kowalski, C. M., Kwiatkowska, K., Kwiatkowska, M. M., Ponikiewska, K., Rogoza, R., & Schermer, J. A. (2018). The Dark Triad traits and intelligence: Machiavellians are bright, and narcissists and psychopaths are ordinary. *Personality and Individual Differences*, 135, 1–6. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.06.049>
- Kowalski, R. M. (2001). *BEHAVING BADLY Aversive Behaviors in Interpersonal Relationships* (Kowalski Robin M., Ed.). American Psychological Association .
- LeBreton, J. M., Shiverdecker, L. K., & Grimaldi, E. M. (2018). The Dark Triad and Workplace Behavior. <Https://Doi.Org/10.1146/Annurev-Orgpsych-032117-104451>, 5, 387–414. <https://doi.org/10.1146/ANNUREV-ORGPYCH-032117-104451>
- Lejuez, C. W., Aklin, W. M., Jones, H. A., Strong, D. R., Richards, J. B., Kahler, C. W., & Read, J. P. (2003). The Balloon Analogue Risk Task (BART) differentiates smokers and nonsmokers. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 11(1), 26–33. <https://doi.org/10.1037/1064-1297.11.1.26>
- Lyons, M. (2019). *The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy* (1st ed.). Academic Press. <https://www.amazon.com/Dark-Triad-Personality-Machiavellianism-Psychopathy/dp/012814291X>
- Manne, A. (2013). *The Life of I: The New Culture of Narcissism*. Melbourne University Press.
- McMorris, R. F., & Kundert, D. K. (1994). Book Review: Psychological testing and assessment: An introduction to tests and measurement (2nd ed.). *Journal of Psychoeducational Assessment*, 12(4), 401–409. <https://doi.org/10.1177/073428299401200411>

- Megías, A., Gómez-Leal, R., Gutiérrez-Cobo, M. J., Cabello, R., & Fernández-Berrocal, P. (2018). The relationship between trait psychopathy and emotional intelligence: A meta-analytic review. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *84*, 198–203. <https://doi.org/10.1016/J.NEUBIOREV.2017.12.003>
- Miao, C., Humphrey, R. H., Qian, S., & Pollack, J. M. (2019). The relationship between emotional intelligence and the dark triad personality traits: A meta-analytic review. *Journal of Research in Personality*, *78*, 189–197. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2018.12.004>
- Michels, M., Molz, G., & Maas genannt Bermppohl, F. (2020). The ability to lie and its relations to the dark triad and general intelligence. *Personality and Individual Differences*, *166*. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110195>
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H., & Meijer, E. (2017). The Malevolent Side of Human Nature: A Meta-Analysis and Critical Review of the Literature on the Dark Triad (Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy). *Perspectives on Psychological Science*, *12*(2), 183–204. <https://doi.org/10.1177/1745691616666070>
- Özdemir, B. (2018). The Effect of the Dark Triad on Organizational Dissent: A Structural Equation Model / Karanlık Üçlünün Örgütsel Muhalefete Etkisi: Bir Yapısal Eşitlik Modeli. *İş Ahlakı Dergisi*. https://www.academia.edu/39246289/The_Effect_of_the_Dark_Triad_on_Organizational_Dissent_A_Structural_Equation_Model_Karanl%C4%B1k_%C3%9C%C3%A7%C3%BCn%C3%BCn_%C3%96rg%C3%BCtsel_Muhalefete_Etkisi_Bir_Yap%C4%B1sal_E%C5%9Fitlik_Modeli
- Öztürk, M. (2021). The moderating role of gender in the effect of the dark triad of personality on counterproductive work behaviour. *Middle East J. of Management*, *8*(4), 386. <https://doi.org/10.1504/MEJM.2021.116446>
- Palmer, J. C., Komaraju, M., Carter, M. Z., & Karau, S. J. (2017). Angel on one shoulder: Can perceived organizational support moderate the relationship between the Dark Triad traits and counterproductive work behavior? *Personality and Individual Differences*, *110*, 31–37. https://www.academia.edu/31013637/Angel_on_One_Shoulder_Can_Perceived_Organizational_Support_Moderate_the_Relationship_Between_the_Dark_Triad_traits_and_Counterproductive_Work_Behavior
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002a). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, *36*, 556–563. www.academicpress.com
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002b). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, *36*(6), 556–563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002c). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, *36*(6), 556–563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Petrocelli, J. v., & Crysel, L. C. (2009). Counterfactual thinking and confidence in blackjack: A test of the counterfactual inflation hypothesis. *Journal of Experimental Social Psychology*, *45*(6), 1312–1315. <https://doi.org/10.1016/J.JESP.2009.08.004>

- Pieterse, A. N., van Knippenberg, D., Schippers, M., & Stam, D. (2010). Transformational and transactional leadership and innovative behavior: The moderating role of psychological empowerment. *Journal of Organizational Behavior*, 31(4), 609–623. <https://doi.org/10.1002/JOB.650>
- Rich, G. J. (2018). Positive Psychology and Humanistic Psychology: Evil Twins, Sibling Rivals, Distant Cousins, or Something Else? *Journal of Humanistic Psychology*, 58(3), 262–283. <https://doi.org/10.1177/0022167817698820>
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80(1), 1–28. <https://doi.org/10.1037/h0092976>
- Skeem, J. L., Polaschek, D. L. L., Patrick, C. J., & Lilienfeld, S. O. (2011). Psychopathic Personality: Bridging the Gap Between Scientific Evidence and Public Policy. *Psychological Science in the Public Interest, Supplement*, 12(3), 95–162. <https://doi.org/10.1177/1529100611426706>
- Smith, M. B., Craig Wallace, J., & Jordan, P. (2016). When the dark ones become darker: How promotion focus moderates the effects of the dark triad on supervisor performance ratings. *Journal of Organizational Behavior*, 37(2), 236–254. https://doi.org/10.1002/JOB.2038/TITLE/WHEN_THE_DARK_ONES_BECOME_DARKER_HOW_PROMOTION_FOCUS_MODERATES_THE_EFFECTS_OF_THE_DARK_TRIAD_ON_SUPERVISOR_PERFORMANCE_RATINGS_WHEN_THE_DARK_ONES_BECOME_DARKER
- Volmer, J., Koch, I. K., & Göritz, A. S. (2016). The bright and dark sides of leaders' dark triad traits: Effects on subordinates' career success and well-being. *Personality and Individual Differences*, 101, 413–418. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.06.046>
- Walker, S. A., Double, K. S., & Birney, D. P. (2021). The Complicated Relationship Between the Dark Triad and Emotional Intelligence: A Systematic Review. *Emotion Review*, 13(3), 257–274. <https://doi.org/10.1177/17540739211014585>
- Zel, U. (2022). *Kişilik ve Liderlik* (5th ed.). Nobel.

YÖNETİCİLERİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN LİDERLİK DAVRANIŞINA ETKİSİ

Zafer Saygılı

GİRİŞ

Liderlik kavramı, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmasına rağmen bilimsel araştırma konusu olması nispeten yenidir. 1900'li yılların başlarından itibaren liderlikle ilgili araştırmaların ve çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Öte yandan lider ve liderlik kavramı, bugün hayatımızın her alanında karşımıza sıklıkla çıkmaktadır. Literatürde farklı liderlik tanımları bulunmaktadır. Bu tanımlardan liderlik konusunda henüz bir anlayış birliği oluşmadığı anlaşılmaktadır. Bizce bunda liderliğin durağan olmayan ve eylemsellik içeren aktif bir kavram olması etkili olmaktadır. Liderler kendilerini çevresel değişimlere bağlı olarak güncelleyerek konumlandırmaktadırlar. Kavram da bu çerçevede güncellenmektedir. Ancak lider, özü itibarıyla insanları yönlendiren, onları etkileyen, motive eden ve harekete geçiren kişi olarak tanımlanabilir.

Kişilik kavramı da çok eskiden beri üzerinde durulan, tarihi Hipokrates'e kadar uzanan ve araştırılan bir kavram olmuştur. Kişilik kavramının bilimsel çalışmalara konu olması, 1920'lerin sonlarına doğru Fayol'un öncülüğünde Neoklasik Yönetim Okulunun deneysel çalışmaları ile başlamıştır. Ancak kişiliği açıklamak oldukça zordur. Çünkü kişilik kavramı çok geniş bir perspektiftedir. Kişilerin doğuştan gelen fiziki görünüşlerinin yanı sıra davranışları da farklılıklar göstermektedir. Kişilik, insana bireyselliğini kazandıran ve onu diğer insanlardan ayıran bir özellik olarak ifade edilmektedir. Doğuştan geldiği değerlendirilen kişilik, sonra-

KAYNAKÇA

- Akbolat, M. ve Işık O. (2012). Sağlık Çalışanlarının Duygusal Zekâ Düzeylerinin Motivasyonlarına Etkisi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(32), 109-124.
- Akdemir, A. (2008), *Vizyon Yönetimi*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Allik J. and McCrae R. R. (2004). Toward a geography of personality traits: Patterns of profiles across 36 cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(1), 13-28.
- Amanchukwu, R. N., Stanley, G. J. and Ololube, N. P. (2015). A Review of Leadership Theories, Principles and Styles and Their Relevance to Educational Management, *Management*, 5(1), 6-14. doi: 10.5923/j.mm.20150501.02.
- Arslan, S. (2008). Kişilik, Huy ve Psikopatoloji, *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar Dergisi*, 2(1), 7-18.
- Atkinson, L. R., Atkinson, R. C. and Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye Giriş 1* (Mustafa Atalay ve Aysun Yavuz Çev.), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Atkinson, L. R., Atkinson, R. C., Smith, E. E. and Ben, D. J. (1993). *Introduction to Psychology*, Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Aydın, A. H. (2011). *Yönetim Bilimi*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Baysal, A. C., ve Tekarslan, E. (2004). *Davranış Bilimleri*, İstanbul: Avcıol Basım Yayım.
- Bullock, W. A. and Gilliland K. (1993). Eysenck's arousal theory of introversion/extraversion: A converging measures investigation, *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(1), 113-123. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.1.113>
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, (İnsan Deniz Erguvan Sarioğlu Çev.), İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Buss A. H. (1989). Personality as traits, *American Psychologist*, 44(11), 1378-1388.
- Çetin, G. N. ve Beceren E. (2007), Lider Kişilik: Gandhi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 110-132.
- Çırpan, H. (1999). Lider Mi, Yönetici Mi?, *Active Dergisi*, Haziran-Temmuz, 1-5.
- Çoroğlu, C. (2003). *İş Dünyasında Geleceğin Yönetimi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Doğan, M. (1998). *İşletme Ekonomisi ve Yönetimi*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Doğan, S. (2001). *Vizyona Dayalı Liderlik, Philip & Richard's, İnsan ve İş Kaynakları Danışmanlığı*, İstanbul: Seçil Ofset.
- Eren, E. (2013). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ergeneli, A. (2006). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, Ankara: Hacettepe Üniversiteleri Basımevi.
- Ergun, Ö. ve Nezire D. (2013). Liderlik, Celil Koparal ve İnan Özalp (Ed.), *Yönetim ve Organizasyon. İçinde* (94-123), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.
- Eroğlu, F. (2007). *Davranış Bilimleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Forsberg M. (1993). Childhood Affects Office Politics, *Personnel Journal*, 123(8): 30-49.

- Friedman, H. S. ve Schustack, M. W. (2010). *Personality: Classic Theories and Modern Research*. Londra: Pearson Education.
- Genç, N. (2012). *Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Goleman, D., Boyatzis R. and McKee A. (2004). *Yeni Lider*, (Filiz Nayır, Osman Deniztekin Çev.), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Güney, S. (1997). Yönetici ve Yönetilen Açısından Disiplin ve Moral, 21. *Yüzyılda Liderlik Sempozyum Kitabı*. İstanbul: DHO Matbaası.
- Güney, S. (2015). *Liderlik*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Gürel, E. ve Tat M. (2010). Çoklu Zekâ Kuramı: Tekli Zekâ Anlayışından Çoklu Zeka Yaklaşımına, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 336-356.
- Huang Y., Lee Y. Hsuan C. G., Ma J. and Wang G. (2021). Broadcasters' Leadership Traits and Audiences' Loyalty With the Moderating Role of Self-Construal: An Exploratory Study, *Frontiers in Psychology*, 12:605784. 1-20. doi: 10.3389/fpsyg.2021.605784
- İnan, I., Ö. ve Serinkan C. (2020). Liderlik Yaklaşımları ve Spor Yönetiminde Liderlik. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi (PIAR)*, 7(2), 308-332.
- Kayaalp, İ. (2015). *Genel İşletme*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Koçel, T. (2014). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kolburan, Ş. G. ve Tasa H. (2017). Atatürk'ün Lider Kişiliği: Bilişsel Faktörler Çerçevesinde Bir Değerlendirme, *Aydın İnan ve Toplum Dergisi*. Atatürk Haftası Özel Sayısı, 79-98.
- Köknel, Ö. (1997). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kurtulmuş, B. E., Katrinli Ş. ve Katrinli A. (2019). The Influence of Personality Traits on Effective Leadership: The Role of Dopamine, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 20(1), 65-93.
- Laoyan, S. (2022). Democratic Leadership Style: What You Need to Know, Asana, <https://asana.com/resources/democratic-leadership-style>
- Lawrence, P. A. and John O. P. (2001). *Personality Theory and Research*, USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Luthans, F. (2011). *Organizational Behavior*, New York: McGraw Hill.
- MacDonald, K. (1995). Evolution, The Five-Factor Model And Levels Of Personality. *Journal Of Personality*, 63(3). 525-567.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Morgan, C. T. (2009). Psikolojiye Giriş. Sirel Karakaş ve Rükzan Eski (Ed.), Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Ordu, G. (2013). Kişilik, Duygu ve Değerler. (Ed. Edip Örucü ve Engin Üngüren), Örgütsel Davranış içinde (165-200), İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Özdemir, L. K. ve Acarkan İ. (2010). *Çocuklarda Mizaç Farklılıkları ve Kişilik Gelişimi*, İstanbul: Lika Yayınları.
- Özdevecioğlu, M. (2002). Kamu ve Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Davranışsal Çalışma Koşulları Ve Kişilik Farklılıklarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19, 115-134.

- Rothmann, S. and Coetzer E. (2003). The Big Five Personality Dimensions and Job Performance. *SA Journal of Industrial Psychology*, 29 (1), 68-74.
- Saltürk, M. (2008). *Yönetim Başarısı ve Kişilik*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Sargut, A. S. (2001). *Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Schermerhorn J. R. Jr Hunt J. G. and Osborn R. N. (2008). *Organizational Behavior*, USA: Wiley Inc.
- Schopenhauer, A., Shiller V. W.F., Jung C. G. and Spranger E. (2005). *Kişilik: Oluşumu ve Sorunları*, Ahmet Aydoğan (Ed.), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Schuh S. C, Zhang, X. and Tian, P. (2013). For the good or the bad? Interactive effects of transformational leadership with moral and authoritarian leadership behaviors. *Journal of Business Ethics* 116(3). 629-640.
- Shaye, A. (2009). Infidelity in Dating Relationships: Do Big Five Personality Traits and Gender Influence Infidelity?, PhD Diss., Alliant International University.
- Somer, O., Korkmaz M., Tatar A. (2002). Beş Faktör Kişilik Envanterinin Geliştirilmesi-I: Ölçek ve Alt Ölçeklerin Oluşturulması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (49), 21-33.
- Strandburg-Peshkin A., Farine D. R, Couzin I. D. and Crofoot, M. C. (2015). Shared decision-making drives collective movement in wild baboons. *Science*, 348(6241), 1358-1361.
- Sudak, M. K. ve Zehir C. (2013). Kişilik Tipleri, Duygusal Zeka, İş Tatmini İlişkisi Üzerine Yapılan Bir Araştırma, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(22), 141- 165.
- Taşdöven, H., Emhan A. ve Dönmez M. (2012). Liderlik Tarzı ve Mizaç-Karakter İlişkisi: Polis Teşkilatında Bir Uygulama, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), 165-177.
- Tevrüz S., Erdem İ., ve Bozkurt T. (2012). *Davranışlarımızdan Seçmeler Örgütsel Yaklaşım*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Tok, S. E. S. ve Arkar H. (2012). Psikobiyolojik Kişilik Modeli ile Beş Faktör Kişilik Kuramının Türk Örneğinde Karşılaştırılması, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13, 262-269.
- Tortop, N. (1987), *Kamu Personel Yönetimi*, Ankara: Bilim Yayınları.
- Tosunoğlu, H. ve Ekmekçi Ö. T. (2016). Laissez-Faire Leaders and Organizations: How Does Laissez-Faire Leader Erode the Trust in Organizations?, *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 3(1), pp. 89-99,
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulukan, C. (2016). *Liderlik ve Motivasyon*, (Ed. Güneş N. Zeytinoğlu), *Yönetim ve Organizasyon içinde* (144-169). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Üngüren, E. (2011). *Psikobiyolojik Kişilik Kuramı Ekseninde Yöneticilerin Kişilik Özellikleri, Karar Verme Stilleri ve Örgütsel Sonuçlara Yansımaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi SBE.
- Yılmaz, H. (2011). *Güçlendirici Liderlik*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Zel, U. (2011). *Kişilik ve Liderlik: Evrensel Boyutlarıyla Yönetimsel Açından Araştırmalar, Teoriler ve Yorumlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ENNEAGRAM KİŞİLİK TİPLERİ

Çağla Özgen

Kişilik, bireylerin davranışlarını şekillendiren unsurlardan biri olarak, örgütsel davranış alanında ele alınan önemli konulardan biridir. Örgütlerde görev alan bireylerin kişiliği hakkında bilgi sahibi olunması, onların davranışlarının daha iyi bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olabilmektedir. Kişilik, bireyin diğer bireylerle etkileşime girmek ya da tepki vermek için kullandığı yolların tamamıdır (Robbins & Judge, 2019). Bir kişilik tipi modeli olarak enneagram; özelliklerin, değerlerin ve güdülerin kalıplarını paylaşan bireylerin gerçek dünyadaki önemli gruplaşmalarını tanımlayabilmekte ve bu nedenle uygulayıcılara yönetim eğitimi ve kişisel gelişimde uygulayabilecekleri potansiyel olarak yararlı yeni bir araç sağlamaktadır (Sutton vd., 2013). Örgütlerde lider ve yöneticilerin astlarıyla ilişkilerini geliştirmelerine yardımcı olabileceği düşüncesi ile bu kitap bölümünde “enneagram kişilik tipleri”ne değinilecektir.

Enneagramın Tanımı ve Tarihi

Kişilik teriminin kökeni, kişi ile dünyası arasında aracı olan, maske anlamına gelen Yunanca “persona” sözcüğünden gelmektedir (Damayer, 2001; Bland, 2010). Literatür incelendiğinde birçok kişilik tipolojisine rastlanmaktadır. Örgütlerde bireylerin davranışlarının anlaşılması adına birçok kişilik çalışmaları yapılmıştır. Tipolojik yaklaşımın amacı, bireylerin doğal olarak oluşan davranış kalıplarını, onların bütünlüğünü koruyacak şekilde sistematik olarak tanımlamak ve organize etmektir (Mandara, 2003). Lider ve yöneticilerin, astları ile örgüt amaçları

KAYNAKÇA

- Batı, U. (2012). *Enneagram İle Kişilik Analizi*. 1. Basım. Alfa Yayınları: İstanbul.
- Bland, A. M. (2010). The Enneagram: A review of the empirical and transformational literature. *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 49(1), 16-31.
- Boz, D., Duran, C., & Meral, H. (2021). Enneagram Kişilik Tiplerinin İş Performansı Üzerindeki Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(79), 1248-1261.
- Daniels, D., & Price, V. (2000). *The essential enneagram*. Collins.
- Dameyer, J. J. (2001). *Psychometric evaluation of the Riso-Hudson Enneagram type indicator*. California Institute of Integral Studies.
- Gurdjieff, G. I. (1973). *Views from the Real World*. New York: E.P. Dutton.
- Karabulut, Y. (2007). *Yeni Kişilik Teorisi Enneagram Ve Din Psikolojisi Açısından Kullanım Alanları*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Mandara, J. (2003). The typological approach in child and family psychology: A review of theory, methods, and research. *Clinical child and family psychology review*, 6, 129-146.
- Matise, M. (2007). The enneagram: An innovative approach. *Journal of professional counseling: Practice, theory & research*, 35(1), 38-58.
- Naranjo, C. (1994). *Character and neurosis: An integrative view*. Gateways/IDHHB
- Robbins, S., Judge, Timothy A. (2019). *Örgütsel Davranış*. (İ. Erdem, Çeviri Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sutton, A., Allinson, C., & Williams, H. (2013). Personality type and work-related outcomes: An exploratory application of the Enneagram model. *European Management Journal*, 31(3), 234-249.
- Wagner, J. P., & Walker, R. E. (1983). Reliability and validity study of a Sufi personality typology: The Enneagram. *Journal of clinical psychology*, 39(5), 712-717.

KİŞİLİĞİN PARLAK YÜZÜ: AYDINLIK ÜÇLÜ

Tugay Ülkü

Aydınlık Üçlünün Oluşum Süreci

Aydınlık üçlünün oluşumunda doğa felsefesinin rolü bulunmaktadır. Efesli Heraklitos (MÖ 540-480), evrenin sürekli bir değişim içerisinde olduğunu ve bu değişimin birbirine zıtlık yaratan unsurların çekişmesi sonucunda harekete geçtiğini ifade etmektedir. Sadece içinde yaşadığımız doğa unsurlarının değil, evrenin tamamında eylemlerin, düşüncelerin, olay ve olguların kendi zıtlığını oluşturan unsurlar sayesinde geliştiğini ve değiştiğini görmek mümkündür. Doğadaki unsurlar kendilerinin tam karşısına konumlanmış diğer unsurlarla birliktelik oluşturmaktadır. Aslında “iyi-kötü”, “doğru-yanlış” ve “savaş-barış” gibi kavramlar kendi aralarındaki mücadele neticesinde bir düzen oluşturmaktadır (Ağaoğulları, 2013: 63). Örgütsel davranış disiplini içerisinde aydınlık üçlünün varlığı yukarıdaki örneklerde olduğu gibi “aydınlık-karanlık” mücadelesinin olmazsa olmaz unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karanlık kişiliğin oluşumu hakkında kitabın ilgili diğer bölümlerinde detaylı bilgiler aktarılmıştır. Bu nedenle karanlık kişilik hakkında detaylı bilgiler verilmeyecektir. Ancak aydınlık üçlünün ortaya çıkışı hakkında verilecek bilgilerde karanlık üçlüye kısaca değinmekte fayda görülmektedir. Öncelikle bireyin kişilik oluşumunda aydınlık ve karanlık tarafın mücadelesi olduğunu ve bu mücadelenin kişilik oluşumundaki örüntülerden biri olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Karanlık kişiliğin birey davranışlarını açıklamada tek başına yetersiz kalması aydınlık kişiliğin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Böylelikle kişiliğin oluşumdaki aydınlık-karanlık dengesinin sağlanması gerçekleştirilmiştir. Evrim sürecinde-

toplumsal sorunlara yönelim, iletişim gibi alanlarda aydınlık üçlünün araştırmacılar ve uygulayıcılar için ne ifade edebileceği sergilenmektedir. Başlangıç için eldeki çalışmalar bir rota oluşturma konusunda şüphesiz oldukça faydalıdır. Kavramın literatürdeki anlamının derinleşmesi için çıkmaz sokaklara da girilmesi gerekmektedir. Böylelikle gerçek anlamda bireylerin kendilerine, çevrelerine, çalışma ortamlarına nasıl birer ışık kaynağı olabileceği daha iyi anlaşılacaktır.

Günümüz çalışma koşulları zayıflığa müsaade etmeyen, oldukça yıkıcı bir atmosfere sahiptir. Şiddetli rekabet nedeniyle yöneticilerin paydaş beklentilerini karşılayabilme hassasiyeti beraberinde çalışanlar üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Başarılı liderler ve mümkünse hem başarılı lider hem de yönetici konumuna sahip olanlar için çalışanların kişilik yapılarını analiz etmenin önemi yıllardır tartışılmaktadır. İletişimi etkili kullanabilme, kurum içerisinde güven ortamı oluşturma, çalışanlar arası çatışma kültüründen ziyade sırt sırta verme kültürünün oluşturulması bireylerdeki olumlu özelliklerin yüceltilmesi ile mümkün olabilecektir. Bireylerdeki olumlu özellikleri yansıtan unsurlardan biri olarak aydınlık üçlü kavramı, aydınlığa ulaşmayı hedefleyen tüm uygulayıcıların her zaman zihinlerinde yer etmesi gereken bir kavramdır. Aydınlığın kıvılcımı ilk yansımalarını göstermektedir. Araştırmacı ve uygulayıcılar için bulmacanın kalan kısımlarının çözülmesi ve aydınlığın parlaklığının arttırılması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbagnano, N. (1967). Humanism. In Paul Edwards (Ed.), *The Encyclopedia of Philosophy*. Macmillan. 4-69.
- Ağaoğulları, M. A. (2013). *Kent devletinden imparatorluğa*. Imge Kitabevi Yayınları.
- Akkaya, M. Ş. (2018). Hümanizm'in Çıkışı ve Yayılışı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5(2).
- Anufrieva, N. I., Volkov, L. V., Aralova, E. V., Kolomyts, O. G., & Myagkova, E. V. (2020). Environmental Education: Nurturing of the Humanistic Orientation of a Personality. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11), 5529-5535. <https://doi.org/10.13189/ujer.2020.081156>
- Arnold, R. M. (1987). The Humanities, Humanistic Behavior, and the Humane Physician: A Cautionary Note. *Annals of Internal Medicine*, 106(2), 313. <https://doi.org/10.7326/0003-4819-106-2-313>

- Brown, H. G., Poole, M. S., & Rodgers, T. L. (2004). Interpersonal Traits, Complementarity, and Trust in Virtual Collaboration. *Journal of Management Information Systems*, 20(4), 115-138. <https://doi.org/10.1080/07421222.2004.11045785>
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe Tarihi: Thales' ten Baudrillard'a*. Say Yayınları.
- Copson, A. (2015). What is humanism?. *The Wiley Blackwell Handbook of Humanism*, 1-33.
- Cossette, S., Cote, J. K., Pepin, J., Ricard, N., & D'Aoust, L.-X. (2006). A dimensional structure of nurse-patient interactions from a caring perspective: Refinement of the Caring Nurse-Patient Interaction Scale (CNPI-Short Scale). *Journal of Advanced Nursing*, 55(2), 198-214. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2006.03895.x>
- Curtis, G. J. (2023). It Kant be all bad: Contributions of Light and Dark Triad traits to academic misconduct. *Personality and Individual Differences*, 212, 112262. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2023.112262>
- Davies, T. (2008). *Humanism* (2nd ed). Routledge.
- Ebrahimi, E. (2020). The Analysis and Investigation of Leader's Light Triad Personality and Its Effect on a Perceived Organizational Support of Followers Considering the Moderating Role of Leader-Member. *Journal of Public Administration*, 12(4), 586-606.
- Erhan, T. (2022). Karanlık ve Aydınlik Üçlü Kişilik Özellikleri Bağlamında Yapıcı Sapma Davranışı: Havacılık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Aviation Research*, 4(1), 146-163. <https://doi.org/10.51785/jar.1066310>
- Esin, E. (1964). Yeni Bir Hümanizm Görüşü, *Türk Yurdu Dergisi*, 104.
- Fava, G. A., & Ruini, C. (2003). Development and characteristics of a well-being enhancing psychotherapeutic strategy: Well-being therapy. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 34(1), 45-63. [https://doi.org/10.1016/S0005-7916\(03\)00019-3](https://doi.org/10.1016/S0005-7916(03)00019-3)
- Fehr, E., & Fischbacher, U. (2003). The nature of human altruism. *Nature*, 425(6960), 785-791. <https://doi.org/10.1038/nature02043>
- Gable, S. L., & Haidt, J. (2005). What (and Why) is Positive Psychology? *Review of General Psychology*, 9(2), 103-110. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.2.103>
- Gerymski, R., & Krok, D. (2019). Psychometric properties and validation of the Polish adaptation of the Light Triad Scale. *Current Issues in Personality Psychology*, 7(4), 341-354. <https://doi.org/10.5114/cipp.2019.92960>
- Glaser, K. M., Markham, F. W., Adler, H. M., McManus, P. R., & Hojat, M. (2007). Relationships between scores on the Jefferson Scale of physician empathy, patient perceptions of physician empathy, and humanistic approaches to patient care: a validity study. *Department of Psychiatry and Human Behavior Faculty Papers*. 58.
- Golembiewski, R. T., & McConkie, M. (1975). The centrality of interpersonal trust in group processes. *Theories of group processes*, 131(1), 131-185.
- Grežo, M., & Adamus, M. (2022). Light and Dark core of personality and the adherence to COVID-19 containment measures: The roles of motivation and trust in government. *Acta Psychologica*, 223, 103483. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2021.103483>

- Harris, K. (1972). *Hümanizm Üzerine Konuşmalar*, (Çev. Vedat Günyol), İstanbul. 1972.
- Hauser, M. (2006). *Moral minds: How nature designed our universal sense of right and wrong*. Ecco/HarperCollins Publishers.
- Heimsoeth, H. (2012). *Kant'ın felsefesi*. (çev: Mengüşoğlu, T.). Doğu Batı Yayınları.
- Hill Jr, T. E. (2013). Kantianism. *The Blackwell guide to ethical theory*, 311-331.
- Howard, T. U., & Flaitz, J. (1982). A scale to measure the humanistic attitudes of social work students. *Social Work Research and Abstracts*, 18(4), 11-18. <https://doi.org/10.1093/swra/18.4.11>
- Ilichov, N. R., & Zolotareva, A. A. (2023). Pilot assessment and preliminary psychometric properties of the Russian version of the Light Triad Scale. *National Psychological Journal*, 50(2), 3-13. <https://doi.org/10.11621/npi.2023.0201>
- Johnson, L. K. D. (2018). *The Light Triad Scale: Developing and Validating a Preliminary Measure of Prosocial Orientation* (Order No. 29245982). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2714874660). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/light-triad-scale-developing-validating/docview/2714874660/se-2>
- Kadioğlu, M. (2011). Hümanizm. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (23), 157.
- Kale, N. (1992). Hümanizm. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 25(2), 763-770.
- Kaletta, J., & Reuther, K. (2021). Dark Triad Versus Light Triad: A Comparison and Analysis in the Context of Agile Leadership. In *ECMLG 2021 17th European Conference on Management, Leadership and Governance* (p. 241). Academic Conferences Limited.
- Kant, I. (1994). *Ethical philosophy: The complete texts of Grounding for the metaphysics of morals, and Metaphysical principles of virtue, part II of The metaphysics of morals, with On a supposed right to lie because of philanthropic concerns* (2nd ed). Hackett Pub. Co.
- Kaufman, S. B., Yaden, D. B., Hyde, E., & Tsukayama, E. (2019). The Light vs. Dark Triad of Personality: Contrasting Two Very Different Profiles of Human Nature. *Frontiers in Psychology*, 10, 467. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00467>
- Kılıç, Y. (2015). Kant'ın Etik Görüşünde 'Değerli Eylem'in Olanacağı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 93-100.
- Kish-Gephart, J. J., Harrison, D. A., & Treviño, L. K. (2010). Bad apples, bad cases, and bad barrels: Meta-analytic evidence about sources of unethical decisions at work. *Journal of Applied Psychology*, 95(1), 1-31. <https://doi.org/10.1037/a0017103>
- Kramer, R. M. (1994). The sinister attribution error: Paranoid cognition and collective distrust in organizations. *Motivation and Emotion*, 18(2), 199-230. <https://doi.org/10.1007/BF02249399>
- Krok, D., Zarzycka, B., & Telka, E. (2023). The perception of COVID-19, the Light Triad, harmony and ethical sensitivity in late adolescents: The role of meaning-making and stress. *Scientific Reports*, 13(1), 8122. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-35284-4>
- Lukić, P., & Živanović, M. (2021). Shedding light on the Light Triad: Further evidence on structural, construct, and predictive validity of the Light Triad. *Personality and Individual Differences*, 178, 110876. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110876>

- Malik, O. F., Shahzad, A., Waheed, A., & Yousaf, Z. (2020). Abusive supervision as a trigger of malevolent creativity: Do the Light Triad traits matter? *Leadership & Organization Development Journal*, 41(8), 1119-1137. <https://doi.org/10.1108/LODJ-09-2019-0386>
- March, E., & Marrington, J. Z. (2023). Antisocial and Prosocial online behaviour: Exploring the roles of the Dark and Light Triads. *Current Psychology*, 42(2), 1390-1393. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01552-7>
- Mary V Fenton, D. P. H. (1987). Development of the scale of humanistic nursing behaviors. *Nursing Research*, 36(2), 82-87.
- McKnight, D. H., & Chervany, N. L. (2000). What is trust? A conceptual analysis and an interdisciplinary model. *AMCIS 2000 Proceedings*, 382.
- McKnight, D. H., & Chervany, N. L. (2001). What Trust Means in E-Commerce Customer Relationships: An Interdisciplinary Conceptual Typology. *International Journal of Electronic Commerce*, 6(2), 35-59. <https://doi.org/10.1080/10864415.2001.11044235>
- Mejía-Suazo, C. J., Landa-Blanco, M., Mejía-Suazo, G. A., & Martínez, C. A. M. (2021). *Dark and Light triad: Relationship between personality traits and addiction to mobile phones, video games and internet* [Preprint]. PsyArXiv. <https://doi.org/10.31234/osf.io/dp659>
- Moustakas, C. (1985). Humanistic or Humanism? *Journal of Humanistic Psychology*, 25(3), 5-12. <https://doi.org/10.1177/0022167885253002>
- Neumann, C. S., Kaufman, S. B., Ten Brinke, L., Yaden, D. B., Hyde, E., & Tsykayama, E. (2020). Light and dark trait subtypes of human personality – A multi-study person-centered approach. *Personality and Individual Differences*, 164, 110121. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110121>
- Nida-Rümelin, J. (2009). Philosophical grounds of humanism in economics. *Humanism in business*, 15-25.
- O'Neill, O. (2013). *Acting on principle: An essay on Kantian ethics*. Cambridge University Press.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556-563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Pektaş, S., & Durmuş, G. (2022). Adaptation of the Light Triad Scale to Turkish: A Validity and Reliability Study. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(3), 664-674. <https://doi.org/10.38021/asbid.1167809>
- Peterson, R. D., & Palmer, C. L. (2021). The Dark is Rising: Contrasting the Dark Triad and Light Triad on Measures of Political Ambition and Participation. *Frontiers in Political Science*, 3, 657750. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.657750>
- Polatçı, S. & Yeloğlu, H. O. (2021). Karanlık ve Aydınlik Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Niyeti Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Journal of Organizational Behavior Review*, 3 (1), 73-87.
- Preston-Roedder, R. (2013). Faith in Humanity. *Philosophy and Phenomenological Research*, 87(3), 664–687. <http://www.jstor.org/stable/42000404>
- Preston-Roedder, R. (2018). Three varieties of faith. *Philosophical Topics*, 46(1), 173-199.

- Rastgar, A., Vishlaghi, M., & Alavi Matin, F. (2023). Exploring the Cause and Effect of Consequences of the Light Triad Personality Manifestation in Public Organizations Managers. *Journal of Public Administration*, 15(1), 94-118.
- Reynolds, S. J. (2006). Moral awareness and ethical predispositions: Investigating the role of individual differences in the recognition of moral issues. *Journal of Applied Psychology*, 91(1), 233-243. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.91.1.233>
- Reynolds, S. J., & Dang, C. T. (2012). 10. Should every manager become a Kantian? The empirical evidence and normative implications of the Kantian personality in organizations. *Kantian Business Ethics: Critical Perspectives*, 148.
- Rice, A. (2006). Gender traits and normative/humanistic behavior. *Sociological Viewpoints*, 22(2), 25.
- Rodríguez, E. A., Agüero-Flores, M., Landa-Blanco, M., Agurcia, D., & Santos-Midence, C. (2021). Moral Injury and Light Triad Traits: Anxiety and Depression in Health-Care Personnel During the Coronavirus-2019 Pandemic in Honduras. *Hispanic Health Care International*, 19(4), 230-238. <https://doi.org/10.1177/15404153211042371>
- Rosenberg, M. (1956). Misanthropy and political ideology. *American sociological review*, 21(6), 690-695.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>
- Serbest, S., & Sökmen, A. (2021). Karanlık Üçlü'den Aydınlik Tarafa Giden Yolda Aydınlik Üçlü Ölçeği: Türkçe'ye Uyarlama Çalışması. *Third Sector Social Economic Review*, 56(4), 2734-2744. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.21.11.1705>
- Sevi, B., & Doğruyol, B. (2020). Looking from the bright side: The Light Triad predicts Tinder use for love. *Journal of Social and Personal Relationships*, 37(7), 2136-2144. <https://doi.org/10.1177/0265407520918942>
- Sevi, B., Urganci, B., & Sakman, E. (2020). Who cheats? An examination of light and dark personality traits as predictors of infidelity. *Personality and Individual Differences*, 164, 110126. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110126>
- Stavraki, M., Artacho-Mata, E., Bajo, M., & Díaz, D. (2022). The dark and light of human nature: Spanish adaptation of the light triad scale and its relationship with psychological well-being. *Current Psychology*. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03732-5>
- Steptoe, A., Deaton, A., & Stone, A. A. (2015). Subjective wellbeing, health, and ageing. *The Lancet*, 385(9968), 640-648. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)61489-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61489-0)
- Tallgren, I. (2017). The Faith in Humanity and International Criminal Law. In M Garcia-Salmones Rovira, M Koskeniemi & P Amorosa (Eds), *International law and religion: Historical and contemporary perspectives*. Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/oso/9>
- Tekeş, B., & Biçaksız, P. (2021). Aydınlik Üçlü (Light Triad) Ölçeğinin Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 8(3), 535-556. <https://doi.org/10.31682/ayna.871395>
- Thoresen, C. E. (1973). Behavioral Humanism. *Teachers College Record: The Voice of Scholarship in Education*, 74(5), 385-421. <https://doi.org/10.1177/016146817307400512>

- Tremblay, J. M., Herron, W. G., & Schultz, C. L. (1986). Relation between therapeutic orientation and personality in psychotherapists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17(2), 106-110. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.17.2.106>
- Treviño, L. K., Weaver, G. R., & Reynolds, S. J. (2006). Behavioral Ethics in Organizations: A Review. *Journal of Management*, 32(6), 951-990. <https://doi.org/10.1177/0149206306294258>
- Tweed, R. G., Mah, E. Y., & Conway, L. G. (2021). Bringing coherence to positive psychology: Faith in humanity. *The Journal of Positive Psychology*, 16(3), 298-309. <https://doi.org/10.1080/17439760.2020.1725605>
- Weaver, M. J., Ow, C. L., Walker, D. J., & Degenhardt, E. F. (1993). A questionnaire for patients' evaluations of their physicians' humanistic behaviors. *Journal of General Internal Medicine*, 8(3), 135-139. <https://doi.org/10.1007/BF02599758>
- Wrightsman, L. S. (1991). Interpersonal Trust and Attitudes toward Human Nature. İçinde *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes* (ss. 373-412). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-590241-0.50012-5>
- Wuerth, J. (2014). *Kant on mind, action, and ethics* (First edition). Oxford University Press.

SESSİZ İSTİFA

Hilal Öztürk

GİRİŞ

Ruh biliminde kişiliğin beş büyük özelliğinden bahsedilmektedir. Bunlar; açıklık, sorumluluk, dışa dönüklük, uyumluluk ve duygusal dengedir. Pandemi ile yaşadığımız süreçte aslında duygusal dengemizde sorunlar yaşadığımızı söylememiz yanlış olmayacaktır. Bu noktada 2021 yılında Çin’de bir gencin fazla çalışma saatlerine bağlı olarak hayatını kaybetmesi sosyal medyada gündeme gelmiş, çeşitli platformlardan çalışma saatlerinin fazlalığına ilişkin yoğun tepki gösterilmiştir ve gösterilen tepkilerle birlikte “quiet quitting” yani “sessiz istifa” kavramı ortaya çıkmıştır. Amerika’da başlayan “quiet quitting” akımı, ifade edildiği gibi sessiz olmamış ve tüm dünyaya yayılmıştır. Kısa süre içerisinde TikTok isimli sosyal medya platformunda bir akıma dönüşerek bu kavram çokça kullanılmaya başlamıştır. Son zamanlarda dünya gündeminde olan “sessiz istifa” kavramı işten ayrılma anlamı taşımamakta, iş yerinde minimum çaba harcama ve daha az sorumluluk alma üzerine kurulu sessiz bir vazgeçiş süreci olarak tanımlanmaktadır (Güler; 2023).

Türkçeye “sessiz istifa” şeklinde geçen “quiet quitting” kavramını, görev tanımında belirtilen sorumluluklara ek olarak hiçbir şey yapmamak, sorumluluktan kaçınmak, sadece gerektiği kadar çalışmak, sessiz bir şekilde hak aramak, vazgeçme hâli; temelde ise çalışanın kendisine “Ne için?”, “Ne yapıyorum ben?”, “Değer mi?” gibi soruları sorması ve soruları kendi içerisinde bağlı bulunduğu iş örgütü-

başlayan bu iş davranışının ilerleyen dönemlerde çok sayıda araştırmaya farklı şekillerde konu olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak sessiz istifa; yeni bir kavram değil, tembellik ve çalışma saati dışında ya da iş tanımı dışında hiçbir sorumluluk almamaktır. Salgın sonrası çalışanların işlere yönelik tutumlarının değişmesi ve ruh sağlığındaki artış trend hâline gelmiştir. Sessiz istifaya yönelik oluşan büyük tepki, her kuruluşun yetenekli çalışanları için daha iyi çalışma koşulları, özellikle de bir iş-yaşam dengesi politikası sağlamaya teşvik etmektedir.

KAYNAKÇA

- Bildik, B. (2009). Liderlik Tarzları, Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Bowen, F., Blackmoon, K. (2003). Spirals of Silence: The Dynamic Effects of Diversity on Organizational Voice, *Journal of Management Studies*, 40(6), (September) 1393- 1417.
- Çakıcı, A. (2007). Örgütlerde sessizlik: sessizliğin teorik temelleri ve dinamikleri, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16:1, 145-162.
- Çakıcı, A. (2010). Örgütlerde İşgören Sessizliği, Neden Sessiz Kalmayı Tercih Ediyoruz? Detay Yayıncılık, Ankara.34.
- Çınar, O., Karcıoğlu, F. & Alioğulları, Z. (2013). “The Relationship Between Organizational Silence And Organizational Citizenship Behavior: A Survey Study In The Province Of Erzurum”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 99. 314-321. 10.1016/j.sbspro.2013.10.499.
- Güler, M. (2023). “Çalışma Kültüründe Yeni Bir Kavram: Sessiz İstifa” *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2023 Cilt: 32 No: 1 Sayfa: 247-261.
- Kumar, T. S. (2022). “How to Handle Notice Period in Organization & Emotional Balancing During Resignation & Finding New Job. Case Study on Quite Quit, Shodhshauryam”, *International Scientific Refereed Research Journal*, 5(5), 9-12.
- Milliken, F. J., E. W.Morrison, (2003). *Shades of Silence: Emerging Themes and Future Directions for Research on Silence in Organizations*, *Journal of Management Studies*, 40(6), 1563-1568.
- Milliken, F. J., E. W. Morrison ve P. F.Hewlin, (2003). *An Exploratory Study of Employee Silence: Issues that Employees Don't Communicate Upward and Why*, *Journal of Management Studies*, 40(3), 1453-1476.
- Morrison, E. W., F. J. Milliken, (2000). *Organisational Silence: A Barrier to Change and Development in Pluralistic World*, *Academy of Management Review*, 25(4), 706- 725.
- Pinder C.C.ve Harlos K.P. (2001). *Employee Silence: Quiescence and Acquiescence As Responses to Perceived Injustice*, *Research in Personnel and Human Resources Management*, 20: 338.

- Serttaş, S., (2018). Türk İdare Hukukunda İstifa, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Tett, R. P. and Meyer, J. P. (1993). "Job Satisfaction, Organizational Commitment, Turnover Intention, And Turnover: Path Analyses Based On Meta-Analytic Findings". *Personnel Psychology*, 46(2): 259–293. Doi:10.1111/J.1744-6570.1993.Tb00874.X
- Youngblood, S. A., Mobley, W. H. and Meglino, B. M. (1983). "A Longitudinal Analysis Of The Turnover Process". *Journal Of Applied Psychology*, 68(3): 507-516.
- Youthall (2022). "Sessiz istifa nedir?". *Sessiz İstifa Araştırma Raporu*, 1, 2-5.

İnternet Kaynakları

- Gelisim University (2022). "Non-Increasing Salary Leads Employees To „Quiet Quitting!". <https://gelisim.edu.tr/en/news/non-increasing-salary-leads-employees-to-%E2%80%98quiet-quitting>, (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- Inbusiness, (2022). "Sessiz İstifaya Karşı "Sessiz İşten Çıkarma" Hareketi". <https://www.inbusiness.com.tr/sectorler/is-dunyasi/2022/10/12/sessiz-istifaya-karsi-sessizisten-cikarma-hareketi>, (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- Kobal, G. ve Batu, S. (2022). "Eski Bir Alışkanlık, Yeni Bir Akım: Sessiz İstifa Yaşayanlar Anlatıyor, Uzmanlar Yorumluyor". *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/eski-bir-aliskanlikeni-bir-akim-sessiz-istifa-yasayanlar-anlatiyor-uzmanlar-yorumluyor-42127939>, (Erişim Tarihi: 02.01.2023).
- Kuşoğlu, İ. (2023). "İş Hayatında Yeni Akım: Sessiz İstifa". *Haber Türk*, <https://www.haberturk.com/is-hayatinda-yeni-akim-sessiz-vazgecis-3513607>, (Erişim Tarihi: 19.02.2023).
- Klotz, C. A. ve Bolino, C. M. (2022). "When Quiet Quitting Is Worse Than The Real Thing". *Harvard Business Review*, <https://hbr.org/2022/09/when-quiet-quitting-is-worse-than-the-real-thing>, (Erişim Tarihi: 02.01.2023).
- McKinsey, "Great Attrition" Or "Great Attraction" The Choice Is Your, <https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/great-attrition-or-great-attraction-the-choice-is-yours>, (Erişim Tarihi: 17.02.2023).
- Satıl, C. (2022). "Pandemi Sonrasında Çalışan Halleri: Sesli ve Sessiz İstifalar". *Doğruluk Payı*, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/pandemi-sonrasinda-calisan-halleri-sesli-ve-sessizistifalar>, (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- Özer, Y. (2023). "Gürültülü Sessizlik". *Dünya*, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/gurultulusessizlik/670372>, (Erişim Tarihi: 15.02.2023).
- TDK, "Sessizlik kelimesinin anlamı", <http://www.sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 17.02.2023).
- TikTok (2023). "Quietquitting". *Tags*, <https://www.tiktok.com/tag/quietquitting>, (Erişim Tarihi: 10.02.2023).

KİŞİLİK TİPLERİ ÜZERİNE YAPILMIŞ BİLİMSEL ÇALIŞMALARDA GENEL BİR BAKIŞ

Nesibe Manav

GİRİŞ

Kişilik, kişinin çevre ile olan etkileşimi üzerinde etkilidir (Hoffman, 1991; Capitanio, 2008; Kernberg, 2016). Temel özellikler, ilgi alanları, dürtüler, değerler, benlik kavramı, yetenekler ve duygusal kalıplar da dâhil olmak üzere, kişinin hayata benzersiz uyumunu oluşturan kalıcı özellikleri ve davranışları kişilik olarak tanımlanır (Apa Dictionary of Psychology). Kişilik tipleri, insan davranış kalıplarının ve karakter özelliklerinin anlaşılmasındaki rolü nedeniyle sosyal bilimler alanında önemli bir konudur ve insanı anlamak için yoğun bir şekilde araştırılmaktadır. Kişilik üzerine literatürde tıp, psikoloji, sosyal bilimler alanları gibi farklı disiplinler kapsamında yapılmış çalışmalar ve bu çalışmalardan elde edilen çok sayıda veri mevcuttur (bk. Şekil 2).

Literatürde kişilik kavramı Friedman ve Rosenman'ın (1959) çalışmalarıyla başlamıştır. Sonraki çalışmalarda A tipi davranış modeli ve daha sonra A tipi kişilik olarak adlandırılan bir eylem-duygu kompleksi olan "davranış modeli A"yı tanımlamışlardır (Petticrew vd., 2012). A tipi bireyler; saldırgan doğaya sahip, başarılı odaklı, enerjik, çalışkan, kendine güvenen, sinirli, kararlıdırlar (Cooper vd., 1994). Ayrıca, bu tipin üç ana belirtisi; aceleci ve sabırsız, yüksek rekabetçi dürtüye sahip ve düşmanca olmalarıdır. Çoklu görev odaklı oldukları ve başarıya ulaşmak için

yeni çalışmalar da kişilik tipleri, insanlar arasındaki farklı düzeydeki ilişkilerin anlaşılmasında (Turner ve Turner, 2013), sohbet robotları ile kişiselleştirilmiş içerik üretilmesinde (Ait Baha vd., 2023), havacılık alanı gibi stratejik işlerde örgütsel bağlılık ve takım çalışmaları ilişkilerinin analiz edilmesinde (Stavrou vd., 2023), dijital girişimcilerin dijital varlığı olan şirketler üzerindeki etkisinin anlaşılmasında (González-Padilla, 2023) ve benzer şekilde zamanın konuları ile ilgili yeni alanlarda kullanılmaktadır.

Gelecekteki çalışmalar için, daha kapsamlı ve kapsayıcı veri analizleri ve yöntemlerinin kullanılması, kişilik tipleri üzerine yapılan araştırmaların derinlemesine anlaşılmasına ve daha kesin sonuçların elde edilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, kişilik tiplerinin çeşitli kültürler ve yaş grupları arasındaki farklılıklarını anlamak için daha fazla çok disiplinli çalışmaların yapılması önemlidir.

Sonuç olarak, kişilik tipleri konusu, gelecekteki araştırmalar için eğitimin hem yüz yüze hem de online olarak kişiselleşmesinin yayılması (Samonte vd., 2023), bazı hastalıkların nedenlerinin anlaşılması (Astleitner vd., 2023), bazılarının tedavi programında kişilik özelliklerinin dikkate alınması (Müller vd., 2023) gibi gelişmeler sayesinde büyük potansiyel taşımakta ve psikoloji, sosyal bilimler gibi alanlarda önemini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahern DK, Gorkin L, Anderson JL, Tierney C, Hallstrom A, Ewart C, Capone RJ, Schron E, Kornfeld D, Herd JA, et al. (1990). Biobehavioral variables and mortality or cardiac arrest in the Cardiac Arrhythmia Pilot Study (CAPS). *Am J Cardiol.* ;66(1):59-62. doi: 10.1016/0002-9149(90)90736-k. PMID: 2193497.
- Ait Baha, T., El Hajji, M., Es-Saady, Y., & Fadili, H. (2023). The Power of Personalization: A Systematic Review of Personality-Adaptive Chatbots. *SN Computer Science*, 4(5), 661.
- American Psychological Association. (n.d.). *Apa Dictionary of Psychology*. <https://dictionary.apa.org/personality>
- Astleitner, H., Bains, A., & Hörmann, S. (2023). The effects of personality and social media experiences on mental health: Examining the mediating role of fear of missing out, ghosting, and vaguebooking. *Computers in Human Behavior*, 138, 107436.
- Babor TF, Hofmann M, DelBoca FK, Hesselbrock V, Meyer RE, Dolinsky ZS, Rounsaville B.,(1992). Types of alcoholics, I. Evidence for an empirically derived typology based on indicators of vulnerability and severity. *Arch Gen Psychiatry*. Aug; 49(8):599-608. doi: 10.1001/archpsyc.1992.01820080007002. PMID: 1637250.

- Bermúdez, J. (1999). Personality and health-protective behaviour. *European journal of personality*, 13(2), 83-103.
- Blumental JA, Bure MM, Barefoot J, Williams RB, Haney T, Zimet G. (1987). Social support Type A behavioral and coronary artery diseases. *Journal of Psychosomatic Medicine*. 49(4):331–340
- Capitiano, J. P. (2008). Personality and disease. *Brain, behavior, and immunity*, 22(5), 647-650.
- Chusmir, L. H., & Hood, J. N. (1988). Predictive characteristics of Type A behavior among working men and women. *Journal of Applied Social Psychology*, 18(8), 688-698.
- Cook, M., Young, A., Taylor, D., & Bedford, A. P. (1998). Personality correlates of alcohol consumption. *Personality and Individual Differences*, 24(5), 641-647.
- Cooper, C. L., Kirkcaldy, B. D., & Brown, J. (1994). A model of job stress and physical health: The role of individual differences. *Personality and Individual Differences*, 16, 653–655.
- Costantini, G. (2015). Network analysis: A new perspective on personality psychology.
- Durna, U. (2010). A tipi ve B tipi kişilik yapıları ve bu kişilik yapılarını etkileyen faktörlerle ilgili bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 275-290.
- Friedman M. Type A behavior: its diagnosis and treatment. New York: Plenum Press; 1996.
- Friedman, M., & Rosenman, R. (1959). Association of specific overt behavior patterns with blood and cardiovascular findings. *Journal of the American Medical Association*, 169, 1286-1296.
- Furnham A. (1983). The A type behaviour pattern, mental health and health locus of control beliefs. *Soc Sci Med.* ;17(20):1569-72. doi: 10.1016/0277-9536(83)90101-6. PMID: 6635718.
- González-Padilla, P., Navalpotro, F. D., & Saura, J. R. (2023). Managing entrepreneurs' behavior personalities in digital environments: A review. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 1-25.
- Heilbrun AB Jr, Friedberg EB. (1988). Type A personality, self-control, and vulnerability to stress. *J Pers Assess.* Fall;52(3):420-33. doi: 10.1207/s15327752jpa5203_3. PMID: 3210115.
- Hoffman, L. W. (1991). The influence of the family environment on personality: Accounting for sibling differences. *Psychological bulletin*, 110(2), 187.
- Kernberg, O. F. (2016). What is personality?. *Journal of personality disorders*, 30(2), 145-156.
- Korotkov D., Perunovic M., Claybourn M., et al.(2011). The Type B Behavior Pattern as a Moderating Variable of the Relationship between Stressor Chronicity and Health Behavior. *Journal of Health Psychology*; 16 (3): 397 - 409. doi:10.1177/1359105310380082
- Korte SM, Koolhaas JM, Wingfield JC, McEwen BS (2005). The Darwinian concept of stress: benefits of allostasis and costs of allostatic load and the trade-offs in health and disease. *Neurosci Biobehav Rev.* Feb; 29(1) :3-38. doi: 10.1016/j.neubiorev.2004.08.009. Epub 2004 Dec 10. PMID: 15652252.
- Mehra, A., Kilduff, M., & Brass, D. J. (2001). The Social Networks of High and Low Self-Monitors: Implications for Workplace Performance. *Administrative Science Quarterly*, 46(1), 121–146. <https://doi.org/10.2307/2667127>
- Müller, K. W., Dreier, M., & Wölfling, K. (2023). Personality traits and their role as risk modifiers in gaming disorder and internet use disorders. *Current Opinion in Psychiatry*, 36(1), 75-79.

- Nutescu, C.-I. and Mocanu M., (2023). Creating personality model using genetic algorithms and behavioral psychology," 15th International Conference on Electronics, Computers and Artificial Intelligence (ECAI), Bucharest, Romania, 2023, pp. 01-04, doi: 10.1109/ECAI58194.2023.10194187.
- OECD (2008), OECD Glossary of Statistical Terms, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264055087-en>.
- Petticrew, M. P., Lee, K., & McKee, M. (2012). Type A behavior pattern and coronary heart disease: Philip Morris's "crown jewel." *American Journal of Public Health*, 102(11), 2018–2025. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2012.300816>
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics. *Journal of Documentation*, 25, 358-59.
- Rao, H., Leung, C., & Miao, C. (2023). Can chatgpt assess human personalities? a general evaluation framework. arXiv preprint arXiv:2303.01248.
- Radsepehr, H., Shareh, H. & Dehnabi, A. (2016). Comparing Metacognitive Beliefs and Thought Control Strategies among Iranian Students with Three Personality Types, *Education in Medicine Journal*, 8(1): 1–14
- Samonte, M. J., Acuña, G. E. O., Alvarez, L. A. Z., & Miraflores, J. M. (2023). A Personality-Based Virtual Tutor for Adaptive Online Learning System. *International Journal of Information and Education Technology*, 13(6).
- Stavrou, G., Adamidis, P., Papathanasiou, J., & Tarabanis, K. (2023). Team Formation: A Systematic Literature Review. *Int. Journal of Business Science and Applied Management*, 18(2).
- Surwase G., Sagar, A., Kademani, B. S., & Bhanumurthy, K. (2011). Co-citation analysis: an overview. In *Beyond Librarianship: Creativity, Innovation and Discovery*, Mumbai (India), 16-17 September, 2011. [Conference paper]
- Turner, J. B., & Turner, R. J. (2013). Social relations, social integration, and social support. *Handbook of the sociology of mental health*, 341-356.
- van Eck, N. J., & Waltman, L. (2011). *VOSviewer manual*. Manual for VOSviewer version, 1(0).
- Yıldırım, E., & Pirende, G. (2019). Hediye Satın Alma Davranışının A Ve B Tipi Kişilik Özelliği Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 15(1), 309-327.
- Wang, W., Laengle, S., Merigó, J. M., Yu, D., Herrera-Viedma, E., Cobo, M. J., & Bouchon-Meunier, B. (2018). *A Bibliometric Analysis of the First Twenty-Five Years of the International Journal of Uncertainty, Fuzziness and Knowledge-Based Systems*. *International Journal of Uncertainty, Fuzziness and Knowledge-Based Systems*, 26(2), 169–193. <https://doi.org/10.1142/S0218488518500095>.
- Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429–472. <https://doi.org/10.1177/1094428114562629>

PSİKOLOJİK AYRICALIK

Seval Aksoy Kürü

GİRİŞ

Değişen dünya düzeni, beklenmedik durum ve koşullar, form değiştiren çalışma yaşamı ve artan rekabet ve daha da önemlisi kriz durumlarının varlığı gibi daha birçok unsur, çalışma yaşamında değişimlere ve çok yönlü gereksinimlere (çalışan, sermaye, örgüt yapısı vb.) yol açmaktadır. Yaşanan bu değişimler de kaçınılmaz bir biçimde farklı çalışma düzenlerini ve uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Özellikle de hizmet sektörünün önemli aktörlerinden olan çalışanların yoğunluğu, kişilik değerlendirmeleri, bireysel farklılık algılamaları ve duygularının varlığının önemi oldukça fazladır. Bu nedenle de örgütlerin temel amaçlarından biri olan verimliliği elde edebilmek için etkileşimi ve iletişimi iyi olan çalışanlara sahip olmaları gerekmektedir. Ancak günümüz çalışma yaşamının gereklilikleri yalnızca bunları değil, bunların ötesinde, duygularını düzenleme kabiliyetine ve bireysel özellikler ile örgütün değerlerine bütünleştirme yeteneğine sahip olan çalışanları da bünyesinde barındırmak istemektedir. Bu durumda, öne çıkacak olan örgütler, amaç ve değerlerle uyumlaşan çalışanlara sahip olmanın bir adım daha ötesine geçip duygularını ve katma değer yaratacak olan özelliklerini de işin içine katabilmeyi gerekli kılar hâle gelmiştir.

Yazında, psikolojik ayrıcalık kavramının örgütsel bağlamdaki kavramlarla ilişkisi içerisinde olduğu bilinmektedir (Aksoy-Kürü, 2022). Ancak bireylerin psikolojik ayrıcalık değerlendirmelerinin özellikle ulusal yazında çeşitli kavramlar ile ilişkisi ele alınmadığı gibi söz konusu olan bu ilişkide psikolojik ayrıcalığın pozisyonu

eğitim programlarına dâhil edebilirler ve liderleri, etiğin önemini yüksek düzeyde psikolojik ayrıcalığa sahip çalışanlara düzenli olarak aktarmaya teşvik edebilirler (Lee vd., 2015). Yüksek performanslı çalışanların örgüt yararını güden ve aynı zamanda içten gelen gönüllü davranışlar olan örgütsel vatandaşlık davranışları sergilemeleri için bilinçlendirmeleri gerekmektedir (Webster vd., 2022).

Bu çalışma kapsamında, çalışanların kişilik özelliklerinden biri olan psikolojik ayrıcalık kavramı üzerinden değerlendirmelere ve aktarımlara yer verilmiştir. Kavramın net, akıcı, sade ve mukayese edilebilir bir hâlde aktarılabilmesi için tanımlamalardan yola çıkılmıştır. Psikolojik ayrıcalığın sıklıkla karıştırıldığı bir başka kavram olan kişiliğin karanlık yönü unsurlarından olan narsisizm, Makyavelizm ve psikopatiye yer verilmiştir. Kavramın bilinen ve kullanımda yaygın olarak kabul edilen ölçek (Campbell vd., 2004) sunularak ölçeğin Türkçe uyarlaması (Aksoy-Kürü, 2022) özelinde ayrıntılı olarak açıklama sunulmuştur. Bunların yanı sıra, psikolojik ayrıcalığın gerek çalışanlar gerek örgüt bakımından yerine ve olası öncüllerine ve ardıllarına da değinilerek psikolojik ayrıcalık kavramına ilişkin mümkün olduğunca geniş bir perspektif oluşturulmuştur. Böylece, bu çalışmanın psikolojik ayrıcalık bağlamında okuma ve çalışma yapacak, araştırmalar tasarlayacak olan potansiyel araştırmacılar için detaylı, kapsamlı ve bütüncül bir rehber niteliği taşıdığı kıymetlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy Kürü, S. (2022). Psikolojik Ayrıcalık: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 20(44), 461-480. DOI: 10.35408/comuybd.1028401
- Aksoy Kürü, S., & Begenirbaş, M. (2023). Örgütlerde Bilgi Saklama Davranışı Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlama Çalışması. *İş ve İnsan Dergisi*, 10(1), 25-39. DOI: 10.18394/iid.1114626
- Aksoy-Kürü, S. (2020). Prosedürel Adalet Algısı ve Örgütsel Özdeşleşme Arasındaki İlişki: Etik Liderliğin Aracılık Rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(4), 3895-3913. DOI: 10.20491/isarder.2020.1079
- Ames, D. R., Rose, P., & Anderson, C. P. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of research in personality*, 40(4), 440-450. DOI: 10.1016/j.jrp.2005.03.002
- Babiak, P., & Hare R. D. (2006). *Snakes in suits: When psychopaths go to work*. New York, NY: Harper Collins.
- Babiak, P., Neumann, C. S., & Hare, R.D. (2010). Corporate Psychopathy: Talking the Walk. *Behavioral Sciences and the Law*, 18(2), 174-193. DOI: <https://doi.org/10.1002/bsl.925>
- Bishop, J., & Lane, R. C. (2000). Father Absence and the Attitude of Entitlement. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 30(1), 105-117. DOI: 10.1023/A:1003657300883

- Bishop, J., & Lane, R. C. (2000). Father Absence and The Attitude of Entitlement. *Journal of Contemporary Psychotherapy: On the Cutting Edge of Modern Developments in Psychotherapy*, 30(1), 105–117. DOI: 10.1023/A:1003657300883
- Buzina, N. (2012). Psychopathy-Historical Controversies and New Diagnostic Approach. *Psychiatria Danubina*, 24(2.), 134-142.
- Campbell, W. K., Bonacci, A. M., Shelton, J., Exline, J. J. V. ve Bushman, B. J. (2004). Psychological Entitlement: Interpersonal Consequences and validation of A Self- Report Measure. *Journal of Personality Assessment*, 83 (1), 29-45.
- Campbell, W. K., Hoffman, B. J., Campbell, S. M., & Marchisio, G. (2011). Narcissism in organizational contexts. *Human resource management review*, 21(4), 268-284. DOI: 10.1016/j.hrmr.2010.10.007
- Christie, R., & Geis, F. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- Evertsson, H., & Meehan, A. (2012). Genetic and Environmental Influences on Psychopathic Personality Traits A Meta-Analytic Review. Örebro University. İsveç.
- Fehr, B., Samsom, D., ve Paulhus, D. L. (1992). The construct of Machiavellianism: Twenty years later. İçinde; C. D. Spielberger ve J. N. Butcher (Eds.), *Advances in personality assessment* (9), ss.77-116. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Givertz, M., & Segrin, C. (2014). The Association Between Over Involved Parenting and Young Adults' Self-Efficacy, Psychological Entitlement, and Family Communication. *Communication Research*, 41(8), 1111-1136. DOI:10.1177/0093650212456392
- Gonzalez, M. (2023). *The Big-Five and Psychological Entitlement as Predictors of Perceived Employability in Minority Emerging Adults* (Doctoral dissertation, Barry University).
- Grubbs, J. B., Exline, J. J., & Campbell, W. K. (2013). I Deserve Better and God Knows it! Psychological Entitlement as a Robust Predictor Of Anger at God. *Psychology of Religion and Spirituality*, 5(3), 192. DOI: 10.1037/a0032119
- Harvey, P., & Martinko, M. J. (2009). An Empirical Examination of The Role of Attributions in Psychological Entitlement and Its Outcomes. *Journal of organizational behavior: the international journal of industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 30(4), 459-476. DOI: 10.1002/job.549
- Hogan, R., & Hogan, J. (2001). Assessing leadership: A view from the dark side. *International Journal of Selection and Assessment*, 9(1-2), 40-51. DOI: 10.1111/1468-2389.00162
- Jonason, P. K., Slomski, S., & Partyka, J. (2012). The Dark Triad at work: How toxic employees get their way. *Personality and Individual Differences*, 52(3), 449-453. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.11.008>
- Jonason, P. K., ve Webster, G. D. (2010). The Dirty Dozen: A concise measure of the Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22(2), 420-432. DOI: 10.1037/a0019265
- Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2014). Introducing the Short Dark Triad (SD3): A brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1), 28-41. DOI: 10.1177/1073191113514105
- Karaman, D. (2022). *Gençlerde bireysellik ile psikolojik ayrıcalık arasındaki ilişkilerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi İstanbul.

- Kaya, M., Akın, A., & Yüksel, R. (2011). Psikolojik Ayrıcalık Ölçeği'nin (PAÖ) Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliliği. Paper presented at the ICES11 International Conference on Educational Sciences, Famagusta, Cyprus, 22-25 June 2011.
- Khan, H., Chowdhury, M. S., & Kang, D. S. (2022). Leaders' Emotion Regulation and the Influence of Respect and Entitlement on Employee Silence. *Sustainability*, 14(4), 2389.
- Konrath, S. H. (2008). Egos Inflating Over Time: Rising Narcissism and its Implications for Self-Constraint, Cognitive Style, and Behavior. *Dissertation Abstracts International B: The Sciences and Engineering*, 7024.
- Lee, A., Schwarz, G., Newman, A., & Legood, A. (2015). Psychological Entitlement and Unethical Pro-Organizational Behavior: The Role of Ethical Leadership. In *Academy of Management Proceedings* (Vol. 2015, No. 1, p. 10948). Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management. DOI: 10.5465/ambpp.2015.10948abstract
- Lee, A., Schwarz, G., Newman, A., & Legood, A. (2019). Investigating When and Why Psychological Entitlement Predicts Unethical Pro-Organizational Behavior. *Journal of Business Ethics*, 154, 109-126. DOI: 10.5465/ambpp.2015.10948abstract
- Levy, K. N., Ellison, W. D., & Reynoso, J. S. (2011). A Historical Review of Narcissism and Narcissistic Personality. *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments*, 1-13. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118093108.ch1>
- Mao, H., Peng, S., Zhang, L., & Zhang, Y. (2023). Self-Serving Leadership and Innovative Behavior: Roles of Psychological Entitlement and Moral Identity. *Frontiers in Psychology*, 14, 1071457. DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1071457
- Mathieu, C., Neumann, C. S., Hare, R. D., & Babiak, P. (2014). A Dark Side of Leadership: Corporate Psychopathy and its Influence on Employee Well-Being and Job Satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 59, 83-88. DOI: 10.1016/j.paid.2013.11.010
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of Personality: Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556-563. DOI: 10.1016/S0092-6566(02)00505-6
- Priesemuth, M., & Taylor, R. M. (2016). The More I Want, the Less I Have Left to Give: The Moderating Role of Psychological Entitlement on the Relationship Between Psychological Contract Violation, Depressive Mood States, and Citizenship Behavior. *Journal of organizational behavior*, 37(7), 967-982. DOI: 10.1002/job.2080
- Pryor, L. R., Miller, J. D., & Gaughan, E. T. (2008). A Comparison of the Psychological Entitlement Scale and the Narcissistic Personality Inventory's Entitlement Scale: Relations with General Personality Traits and Personality Disorders. *Journal of personality assessment*, 90(5), 517-520. DOI: 10.1080/00223890802248893
- Raskin, R., & Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), 890-902. DOI: 10.1037/0022-3514.54.5.890
- Resick, C. J., Whitman, D. S., Weingarden, S. M., & Hiller, N. J. (2009). The Bright-Side and the Dark-Side of CEO Personality: Examining Core Self-Evaluations, Narcissism, Transformational Leadership, and Strategic Influence. *Journal of Applied Psychology*, 94(6), 1365-1381. DOI: 10.1037/a0016238

- Rose, K. C., & Anastasio, P. A. (2014). Entitlement is about 'others', narcissism is not: Relations to sociotropic and autonomous interpersonal styles. *Personality and Individual Differences*, 59, 50-53. DOI: 10.1016/j.paid.2013.11.004
- Schwarz, G., Newman, A., Yu, J., & Michaels, V. (2023). Psychological Entitlement and Organizational Citizenship Behaviors: The Roles of Employee Involvement Climate and Affective Organizational Commitment. *The International Journal of Human Resource Management*, 34(1), 197-222. DOI: 10.1080/09585192.2021.1962388
- Si, W., Shi, S., Zhou, M., & Cai, Z. (2023). Taken for Granted: When Servant Leadership May Be Negatively Related to OCB via Psychological Entitlement. *Journal of Business Research*, 166, 114122. DOI: 10.1016/j.jbusres.2023.114122
- Skeem, J. L., Polaschek, D. L., Patrick, C. J., & Lilienfeld, S. O. (2011). Psychopathic Personality: Bridging the Gap Between Scientific Evidence and Public Policy. *Psychological Science in the Public Interest*, 12(3), 95-162. DOI: 10.1177/1529100611426706
- Spain, S. M., Harms, P., & LeBreton, J. M. (2014). The dark side of personality at work. *Journal of organizational behavior*, 35(1), S41-S60. DOI: <https://doi.org/10.1002/job.1894>
- Stulp, H. P., Koelen, J., Schep-Akkerman, A., Glas, G. G., & Eurelings-Bontekoe, L. (2019). God Representations and Aspects of Psychological Functioning: A Meta-Analysis. *Cogent Psychology*, 6(1), 1647926. DOI: 10.1080/23311908.2019.1647926
- Thomason, S., & Brownlee, A. (2018). Ethical Decision Making and Psychological Entitlement. *Business and Society Review*, 123(4), 631-659. DOI: 10.1111/basr.12158
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). Arama terimi: Ayrıcalık. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim tarihi: 16 Temmuz 2023.
- Ünver, E. (2021). Makyavelist Eğilimler ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisi Üzerinde Örgüt Kültürünün İlmılaştırıcı Etkisi: Bir Telekomünikasyon Şirketinde Uygulama. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 52-79.
- Webster, B. D., Greenbaum, R. L., Mawritz, M. B., & Reid, R. J. (2022). Powerful, High-Performing Employees and Psychological Entitlement: The Detrimental Effects on Citizenship Behaviors. *Journal of Vocational Behavior*, 136, 103725. DOI: 10.1016/j.jvb.2022.103725
- Yalçın, N. (2022). *Narcissism and Counterproductive Work Behaviors: The Role of Psychological Entitlement*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz, T., Karagöz, Ş., Uzunbacak, H. H., & Akçakanat, T. (2021). Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri, Psikolojik Ayrıcalık, Görelî Yoksunluk ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*, 25(86), 597-622.

X, Y, Z VE GELECEKTEKİ ALFA, BETA, GAMMA KUŞAKLARI KİŞİLİK TİPLERİNİN KAMUSAL YAŞAMA KATILIM DÜZEYLERİ

Ahmet Fidan

GİRİŞ

Yaşam çoğu zaman insanlara çevreyi anlayabilmeleri ve mutluluğa erişebilmeleri için kategori yapmayı fısıldar. İnsanların çevreyi anlayabildikten sonra başarılı olması için ön koşulunu belirtmedik özellikle. Çünkü başarının kime, neye ve hangi koşullara göre ölçülebileceği net değildir. Oysaki mutluluk, kişinin içsel yapısı ve ereği açısından öznel de olsa adı rahatça konulabilecek tatmin düzeyidir.

Bireylerin kişilik tiplerine kitabımızın diğer bölümlerinde değinildiği gibi, bu kişilik tipleri ister istemez binlerce yıldan bu yana uygarlığın insanlar üzerinde oluşturduğu kategorizasyona göre açıklanmaktadır. Böyle de olsa, birçok insan, belirtilen kişilik tiplerine ve bahsedeceğimiz kuşaklara göre çoğu kategorilerin özelliklerini gösterebilmektedir. Nitekim Veronica Roth'un romanından uyarlanan "*Divergent*" (Uyumsuz) filmi (Vikipedi 2014), kategorileştirmenin üstel boyutlarını çok güzel beyaz perdeye uyarlamış ve kahramanımız, teste kullanılan kategorilerin hemen çoğunda yer alarak kategorisiz çıkmış ve tüm zorlukları yenerek (kendine göre) başarıya ulaşmıştır.

Bu örnekleri konuya girişte vermemizin nedeni, gerek kişilik tiplerinin gerekse toplumu ve jenerasyonları anlama ve algılamada kullanmakta olduğumuz kuşak

KAYNAKÇA

- Bozan, A. (2013) Politikleşme Ve Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler: Adalet Ve Kalkınma Partisi Gençlik Kolları Örneği, Alternatif Politika, Cilt 5, Sayı 2, Eylül 2013
- Fidan, A. (2022), "The Effect of Attitudes by Generations X, Y, Z, Alpha, Beta, Gamma and Delta on Children", Yerdelen, B.K., Elbeyoğlu, K., Sirkeci, O., Işıklı, Y.M., Grima, S. And Dalli Gonzi, R.E. (Ed.) *Being a Child in a Global World*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 17-33. <https://doi.org/10.1108/978-1-80117-240-020221003>, <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/978-1-80117-240-020221003/full/html>
- Fidan, A., (2015) "Diyagnostik Açından Duyu Bozukluklarına Diyalektik Değerlendirmeler", Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi, Yıl 8, Sayı: 21 2015 s. 17-26, <https://dergipark.org.tr/pub/kent/issue/34395/379882>
- Gündüz, Ş. ve Pekçetaş, T. (2018). Kuşaklar ve Örgütsez Sessizlik / Sessizlik. İşletme Bilimi Dergisi , 6 (1), 89-115. DOI: 10.22139/jobs.399952
- Hudrlik, P.F, Anne M., N. Misra, Peterson, Gregory, Kulkarni Ashok K.. (1980) Org, Chem.45, 22, 4444-4448 Publication Date:October 1, 1980 <https://doi.org/10.1021/jo01310a035>
- Köse, G. (2020). Toplumsal Hareketlenmede Önemli Bir Durak: Sosyal Ağlarda Dijital Aktivizm ve Dinamiklerine İlişkin Y Ve Z Kuşağının Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma. OPUS-
Mccrindle, M., (2014) "The ABC of XYZ.", Norwest: McCrindle Research Pty. Ltd., 2014.
- Quora Portal, (2023) <https://www.quora.com/After-Generation-Alpha-is-Generation-Beta-Is-anyone-else-dissatisfied-with-this-name-My-kids-will-be-born-in-that-generation-and-I-want-their-generation-to-have-a-cooler-name-than-Beta>
- Taş, H. Y. ve Kaçar, S. (2019). X, Y Ve Z Kuşağı Çalışanlarının Yönetim Tarzları Ve Bir İşletme Örneği. OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18), 643-675. DOI: 10.26466/opus.554751
- The Annie E. Casey Foundation, (2020) What Is Generation Alpha?, (Acces Date: 10/12/2020
- Thompson A.D.R., (2018). Study on The Alpha Generation And The Reflections of Its Behavior in the Organizational Environment, Quest Journals Journal of Researc in Humanities and Social Science, Volume 6, Issue 1, PP. 9-19
- Toruntay, H. (2011). Takım Rollerini Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerine Karşılaştırmalı bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı
- Twenge, J.M. and Campbell, S.M. (2008), "Generational differences in psychological traits and their impact on the workplace", *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 23 No. 8, pp. 862-877. <https://doi.org/10.1108/02683940810904367>
- Vikipedi, "DIVERGENT (12A)". Entertainment One. British Board of Film Classification. 11 Mart 2014. 21 Temmuz 2015 Erişim tarihi: 11 Mart 2014.

KIYILARI YAŞATMAK VE YÖNETMEK

Dr. Cavit Kuşgöz

Kıyıları Yaşatmak ve Yönetmek

Dr. Cavit Kuşgöz

Yayın No.: 1773
ISBN: 978-625-398-846-3
E-ISBN: 978-625-398-845-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülâyim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kuşgöz, Cavit.

Kıyıları Yaşatmak ve Yönetmek / Cavit Kuşgöz

1. Basım, XVIII + 342 s., 15,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-846-3

E-ISBN: 978-625-398-845-6

1. Kıyı 2. Kent 3. Kıyı Yönetimi 4. Kıyı Planlaması 5. Kıyı Kadastro 6. Sürdürülebilirlik 7. Kıyı Alanları Bilgi Sistemi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
HARİTALAR DİZİNİ.....	xv
TABLolar DİZİNİ	xvi
KISALTMALAR.....	xvii

Birinci Bölüm

KIYI MEVZUATI, TEMEL KAVRAMLAR VE İLİŞKİSİ	1
1.1. Farklı Disiplinlerde Kıyı Kavramı	1
1.1.1. Genel Açıdan Kıyı Kavramı.....	2
1.1.2. Coğrafi Açıdan Kıyı Kavramı	2
1.1.3. Jeomorfolojik Açıdan Kıyı Kavramı	3
1.1.4. Ekolojik Açıdan Kıyı Kavramı	4
1.2. Kıyı Mevzuatının Gelişimi ve Tanımlamalar	5
1.2.1. Kıyı Mevzuatının Gelişimi	5
1.2.2. Tanımlar ve Açıklamalar	13
1.2.2.1. Kıyı Çizgisi	13
1.2.2.2. Kıyı Kenar Çizgisi	14
1.2.2.3. Kıyı	16
1.2.2.4. Dolgu Alanı	17
1.2.2.5. Sahil Şeridi	19
1.3. Kıyı, Kent, Yönetim ve Mülkiyet Kavramları İlişkisi	19
1.3.1. Kıyı ve Kent İlişkisi	21
1.3.2. Kıyı ve Mülkiyet İlişkisi.....	25
1.3.2.1. Kıyı Kenar Çizgisi ve Mülkiyet İlişkisi	28
1.3.2.2. Kıyı Çizgisi ve Mülkiyet İlişkisi	30
1.3.3. Kıyı ve Yönetim İlişkisi	31

İkinci Bölüm

KIYI ALANLARININ YÖNETİM YAPISI VE İLGİLİ MESELELER..... 35

2.1. Kıyı Alanları Yönetimi	36
2.1.1. Kıyı Alanlarını Koruma, İzleme ve Denetleme	37
2.1.2. Kıyı Alanlarını Tasarruf Etme	39
2.1.2.1. Kullanma İzni ve İrtifak Hakkı	40
2.1.2.2. Kiralama.....	42
2.1.2.3. Ecrimisil	43
2.1.3. Kıyı Alanlarının Planlanması ve Uygulaması	44
2.2. Kıyı Alanları Yönetimindeki Meseleler.....	47
2.2.1. Kıyı Alanlarında Koruma ve Kullanma İlişkisindeki Dengesizlik	47
2.2.2. Kıyı Alanlarında İzleme ve Denetlemedeki Yetersizlik.....	50
2.2.3. Kıyı Alanlarının Tasarruf Meseleleri	52
2.2.4. Kıyı Alanlarındaki Yetki Meseleleri	53
2.2.5. Kıyı Alanlarında Mevcut Planlama ve Uygulama Sistemlerinin Yetersiz Olması.....	55
2.2.6. Kıyı Alanlarındaki Mülkiyet Meseleleri.....	60
2.2.6.1. Kıyı Alanlarında Özel Mülkiyet Meselesinin Oluşum Sebepleri	69
2.2.6.1.1. Yasal Düzenlemeler.....	69
2.2.6.1.2. Kadastral Faaliyetler	72
2.2.6.2. Kıyı Alanlarındaki Mülkiyet Meselesinin Mevzuat Boyutu.....	73
2.2.6.3. Kıyı Alanlarındaki Mülkiyet Meselelerinin Yargı Boyutu.....	76
2.2.6.3.1. AİHM Kararları Öncesi Süreç.....	76
2.2.6.3.2. AİHM Kararları	77
2.2.6.3.3. AİHM Kararları Sonrası Süreç ve Değerlendirmesi.....	80

Üçüncü Bölüm

BAZI AVRUPA ÜLKELERİNİN KIYI ALANLARINDAKİ YÖNETİM, MÜLKİYET VE KADASTRO REJİMİ UYGULAMALARI..... 85

3.1. Fransa Örneği	87
3.1.1. Kıyı Alanları Yönetimi ve Mülkiyet Rejimi.....	87
3.1.2. Kıyı Alanları Kadastro Rejimi	96
3.2. İtalya Örneği	99

3.2.1. Kıyı Alanları Yönetimi ve Mülkiyet Rejimi.....	99
3.2.2. Kıyı Alanları Kadastro Rejimi	103
3.3. İspanya Örneği.....	105
3.3.1. Kıyı Alanları Yönetimi ve Mülkiyet Rejimi.....	105
3.3.2. Kıyı Alanları Kadastro Rejimi	112
3.4. Letonya Örneği	115
3.4.1. Kıyı Alanları Yönetimi ve Mülkiyet Rejimi.....	115
3.4.2. Kıyı Alanlarındaki Kadastro Rejimi.....	120
3.5. Danimarka Örneği	123
3.5.1. Kıyı Alanları Yönetimi ve Mülkiyet Rejimi.....	123
3.5.2. Kıyı Alanları Kadastro Rejimi	128
3.6. Rusya Örneği	132
3.6.1. Kıyı Alanları Yönetimi ve Mülkiyet Rejimi.....	132
3.6.2. Kıyı Alanları Kadastro Rejimi	137
3.7. Bulgular ve Değerlendirmeler	138

Dördüncü Bölüm

KIYI ALANLARI BİLGİ SİSTEMİ MODELİ (KIYILARI YAŞATMAK)..... 149

4.1. Modele İlişkin Temel Kavramlar, Yöntem ve Varsayım	152
4.2. Veri Toplama ve İşleme Süreçleri	157
4.2.1. Kıyı Alanlarının Konumsal Veri Tabanı.....	158
4.2.1.1. Kıyı Alanlarındaki Mevcut Konumsal Yapı Analizi	159
4.2.1.2. Kıyı Alanlarında Konumsal Veri Tabanının Gereklilik Analizi.....	161
4.2.1.3. Konumsal Veri tabanı Aracı; Kadastro	164
4.2.1.3.1. Kadastro Kavramı.....	164
4.2.1.3.2. Türkiye'deki Kadastro Türevleri ve Değerlendirme	165
4.2.1.3.3. Kıyı Kadastrosu.....	172
4.2.1.4. Coğrafi Bilgi Sistemi	180
4.2.2. Kıyı Alanlarının Kaynaksal Veri Tabanı.....	181
4.2.2.1. Doğal Nitelikli Kıyı Alanları Veri Tabanı.....	186
4.2.2.1.1. Statüleri Gereği Korunacak Alanlar	186
4.2.2.1.2. Kıyının Öz Niteliği Gereği Korunacak Alanları.....	189
4.2.2.2. Yapılı Çevre Niteliğindeki Kıyı Alanları	190

4.2.2.2.1. Turizm Amaçlı Kıyı Yapıları	191
4.2.2.2.2. Deniz Taşımacılığı, Ulaştırma ve Sanayi Amaçlı Kıyı Yapıları ..	192
4.2.2.2.3. Balıkçılık Kıyı Yapıları	193
4.2.2.2.4. Kıyı Koruma Yapıları	194
4.2.2.2.5. Rekreasyon Amaçlı Kıyı Yapıları	194
4.2.2.2.6. Diğer Yapılı Nitelikli Alanlar	195
4.3. Verilerin Analizi ve Yorumlaması	195
4.3.1. Veri Tabanına İlişkin Örneklemeler	196
4.3.2. Modelin Geçerliliği/Uygulanabilirliği	205
4.4. Bölüm Değerlendirmesi	208

Beşinci Bölüm

KIYI ALANLARI BİLGİ SİSTEMİ MODEL ÖNERİSİNİN, MEKÂNSAL PLANLAMA EKSENİNDE KIYI YÖNETİM VE MÜLKİYET MESELELERİNE ETKİSİ VE ÇÖZÜMÜNE KATKISI

211

5.1. Modelin Kıyı Alanları Yönetim Meselelerine Etkisi ve Çözümüne Katkısı	213
5.1.1. Kıyı Alanlarının Korunmasına, İzlenmesine ve Denetlenmesine Etkisi	213
5.1.2. Kıyı Alanındaki Tasarruf Meselelerine Etkisi	217
5.1.3. Kıyı Alanındaki Yetki Meselelerine Etkisi	225
5.1.4. Kıyı Alanlarındaki Planlama ve Uygulama Meselelerine Katkısı	227
5.1.4.1. Coğrafi ve Sayısal Veri Tabanı Sağlayacak Olması	230
5.1.4.2. Eşik ve Dağılım Analizini Sağlayacak Olması	233
5.1.4.3. Korunacak Doğal Nitelikli Alanların Tespit Edilecek Olması	235
5.1.4.4. Kıyı Alanlarının Bütünleşik Şekilde Planlamasına Etkisi	237
5.1.4.5. Kıyıda Planlama Alanını Ortaya Koyacak Olması	239
5.1.4.5.1. Kıyı Çizgisinin Çizilmesinin Planlama ve Uygulamaya Katkısı ..	241
5.1.4.5.2. Kıyı Kenar Çizgisinin Belirlenmesinin Planlama ve Uygulamaya Katkısı	241
5.1.4.6. Yatırımcının Tasarruf ve Planlama Talebini Yönetecek ve Yönlendirecek Olması	242
5.1.4.7. Kıyı Alanının Mülkiyet Yapısını Doğrudan Ortaya Koyacak Olması ...	248
5.2. Modelin Kıyı Alanlarındaki Mülkiyet Meselelerinin Çözümüne Katkısı	251
5.2.1. Kıyı Alanlarındaki Tescil Dışı Alan ve Kamu Mülkiyeti Meselelerine Etkisi ..	252

5.2.2. Kıyı Alanındaki Özel Mülkiyet Meselesinin Çözümüne Katkısı	253
5.2.2.1. Özel Mülkiyete Müdahale Yaklaşımları	255
5.2.2.1.1. Anlaşma Yoluyla Satın Alma Yöntemi	255
5.2.2.1.2. Kamulaştırma Yöntemi.....	257
5.2.2.1.3. İmar Uygulaması Yöntemi.....	259
5.2.2.1.4. Mal Değişimi (Trampa) Yöntemi	262
5.2.2.1.5. Barter Yöntemi.....	265
5.2.2.1.6. Kıyı Gayrimenkul Değer Sertifikası.....	268
5.2.2.1.7. Ön Alım	269
5.2.2.1.8. Bağış.....	269
5.2.2.2. Özel Mülkiyete Müdahale Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi	270
5.3. Kıyı Alanları Bilgi Sistemi Modelinin, Kıyı Yönetim ve Mülkiyet Rejiminde Sağlayacağı Etkilerin ve Katkıların, Temel Planlama ve Yönetim İlkelerince Değerlendirilmesi	271
5.3.1. Etkinlik ve Verimlilik	273
5.3.2. Bütüncülük	278
5.3.3. Sürdürülebilirlik.....	282
5.3.4. Eşitlik ve Serbestlik.....	284

Altıncı Bölüm GENİŞLETİLMİŞ ÖZET.....	287
--	------------

KAYNAKÇA.....	319
----------------------	------------

YAZAR HAKKINDA.....	341
----------------------------	------------

KAYNAKÇA

- 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018).
- 110 sayılı Genelge. (1990).
- 2004-309 Sayılı Kararname (La Delimitation Du Domaine Public Maritime). (2004). *La Delimitation Du Domaine Public Maritime, (Deniz Kıyı Kamusal Alanının Sınırlandırılması) 29 Mart 2004 Tarihli 2004-309 Sayılı Kararname (Bu Kararname, Deniz Kıyısı, Nehir Ağzları ve Bu Alanların Sınırlarının Geçişi İle İlgilidir.)*. 1 20, 2023 tarihinde <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000249388> adresinden alındı
- 300 sayılı MEGT. (2005).
- 324 sayılı MEGT. (2009).
- 336 sayılı MEGT. (2011)
- 373 sayılı MEGT. (2016).
- 86/2 Sayılı Kanun (Loi N° 86-2 Du 3 Janvier 1986 Relative À L'aménagement, L. P. (1986). *Loi N° 86-2 Du 3 Janvier 1986 Relative À L'aménagement, La Protection Et La Mise En Valeur Du Littoral, (86/2 sayılı Kanun) Md.43. Md.43.* 1 10, 2023 tarihinde <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000317531> adresinden alındı
- Abacı – Türkiye Davası (Başvuru No: 33431/02). Bu gayri resmî özet çeviri Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı tarafından yapılmıştır.: T.C. Dışişleri Bakanlığı.
- Abdioğlu, A. (2022). *Deniz Kadastro*. 12 12, 2022 tarihinde http://www.imarkadastro.com/userfiles/file/Kose_Yazilari/Deniz%20Kadastro.pdf adresinden alındı
- AİHS Protokol Md. Ek-1/1. Avrupa İnsan Hakları Ek-1 No.lu Protokolü.
- Akçay, S. K. (2019). *Ankara Kentini 21. Yüzyıl Başında Kent Hakkı Üzerinden Okumak*. Ankara, Sy. 17: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Akdeniz, H., & İnam, Ş. (2021). Türkiye'de Yaşanan Kıyı Kenar Çizgisi - Mülkiyet Sorunlarının Örnek Olaylarla Değerlendirilmesi. Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi.
- Akın, Ü. (1998). *İdare Hukuku Açısından Kıyıların Tabii Olduğu Hukuki Rejim*. Ankara: Yetkin Yayınları, Sy. 31-32.

- Akncı, H., Sesli, A. F., & Doğan, S. (2011). Konumsal Veri Altyapıları ve Kıyı Alanları Yönetimi. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 13. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*. Ankara.
- Akkaya, M., & Müftüoğlu, A. (2001). Denizel Ortamın Doldurulmasıyla Kazanılan Kıyı Alanının Hukuki Statüsü. *Türkiye Kıyıları 01 Ulusal Konferansı Bildiriler Kitabı* (s. 26-19 Haziran). içinde İstanbul.
- Akkuş, B., & İzci, N. (2018). *Sistem Yaklaşımı, Kavramları ve Yönetim*. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Akman, G. S. (1990). *3402 sayılı Kadastro Kanununun İncelenmesi ve Eleştirisi*. İstanbul: Filiz Kitapevi, Sy.45.
- Aksoy, M. A., Yalçın, K., & Aksoy, E. E. (2019). *İmar Hakkı Transfer Sistemi ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi*. Ömer Halis Demir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Akyarlı, A., Yüksel, Y., Çevik, E., Yalçın, A., & Güler, I. (2002). Kıyı Bölgesi Yönetimi ve Sorunları. *TMH, Türkiye Mühendislik Habeleri* (420-421-422).
- Alpaslan, Ö., & Ortaçşme, V. (2009). Side-Manavgat Kıyı Kesimi Alan Kullanımlarının Kıyı Planlaması ve Yönetimine Yönelik Değerlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Sy. 169-178*.
- Anal, A. (2001). *Kıyı Mevzuatının Dünü Bugünü*. Ankara: Maliye Bakanlığı, Millî Emlak Kontrolörleri Kurulu Başkanlığı, Yayınlanmamış Ders Notu.
- Anayasa Mahkemesinin 12.05.2011 tarih ve E:2009/31 ve K:2011/77 sayılı kararı. 3 29, 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110723-17.htm> adresinden alındı
- Anayasa Mahkemesinin 24.09.2008 tarih ve E:2008/26 K:2008/147 3 30, 2023 tarihinde <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2008/147> adresinden alındı
- Anayasa Mahkemesinin 25.01.1973 tarih E:1972/51 ve K:1973/4 sayılı kararı 3 20, 2023 tarihinde <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1973/4> adresinden alındı
- Anayasa Mahkemesinin 25.02.1986 tarih ve E:1985/1 K:1986/4 sayılı kararı. 3 30, 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19435.pdf> adresinden alındı
- Anayasa Mahkemesinin 31.01.1997 tarih ve E:1996/66 K:1997/7. 3 30, 2023 tarihinde <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1997-7-nrm.pdf> adresinden alındı
- Anayasa Mahkemesinin E:2009/31 ve K:2011/77 sayılı kararı. 3 30, 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110723-17.htm> adresinden alındı

- Andres, M. d. (2019, Cadiz Üniversitesi). İspanya'da Kıyı Alanlarının Yönetimi ve Deniz (Gestión de las Zonas Costeras y Marinas en España). <https://hum117.uca.es/wp-content/uploads/2020/03/6.pdf> adresinden alındı
- Anker, H. T. ("Denmark" 2021). Rachele Alterman and Cygal Pellach, *Regulating Coastal Zones (International Perspective on Land Management Instruments)*. 5 18, 2023 tarihinde <https://www.taylorfrancis.com/books/oa-edit/10.4324/9780429432699/regulating-coastal-zones-rachele-alterman-cygal-pellach> adresinden alındı
- Arazi Kanunnamesi Md.123. 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi.
- Arazi Kanunnamesi Md.132. 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi.
- Atabey, N., & Yılmaz , B. (2001). Geleceğin Finansman Tekniği: Barte ve Muhasebeleştirilmesi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 59.
- Avrupa Çevre Ajansı Raporu. (2010). *Integrated coastal zone management in*. https://discomap.eea.europa.eu/map/Data/Milieu/OURCOAST_225_ES/OURCOAST_225_ES_Doc_Strategy.pdf adresinden alındı
- Avrupa Komisyonu. (2021). 06.11.2021 tarihinde Coastal Zone Policy: <https://ec.europa.eu/environment/iczm/overview.htm> adresinden alındı
- Ay, B. (1996). *Kıyı Alanları İle İlgili Mevzuat, Kıyı Kentlerinin Sorunları ve Kıyı Planlamasına Işık Tutacak İlkelerin Saptanması*. İstanbul, Sy.96: İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, S. (2020). Gayrimenkul Piyasasına Yönelik Finansman Önerisi: Takas Sertifikası. *Bankacılık Dergisi*(Sayı 113), 149.
- Aydın, B. (1992). *Türk Hukukunda Kamu Malları*. Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, MEGM, sY.15.
- AYM., E. 1985/23, K.1986/2 (Anayasa Mahkemesi Başkanlığı 20.01.1986 1986).
- Ayten, A. M., Dede, O. M., & Yazar, K. H. (2005). Kentsel Yerleşimlerde Yeni Gelişen Konut Alanlarının Yer Seçiminde Eşik Analizinin Uygulanması ve Sonuçları. (s. Sy. 1050-1056). Kocaeli: Deprem Sempozyumu Kocaeli.
- Bağcı, A. (2007). Antalya - Lara Entegre Kıyı Alanları Yönetim Modeli. İstanbul, Sy. 61: İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Bahar, Ö. (2007). *Türkiye İçin Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve Denizel Konumsal Veri Altyapısının Önemi*. Trabzon: KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bakkal, S., & Gürdal, T. (2007). İç Borçlanmanın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. *Akademik İncelemeler*, Cilt:2, Sayı:2.

- Balkır, B. (2014). Mal Değişim Sözleşmesinde Satış Hükümlerinin Uygulanması. *KOSBED*(28), 129-142.
- Başar, T. (2016). *Kent Bilgi Sistemi Türkiye ve Dünyadan Örnekler*. İller Bankası Anonim Şirketi.
- Başol, G. (2008). *Bilimsel Araştırma Süreci ve Yöntem*. Bilimsel Araştırma Yöntemleri (113-143). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Belediye Kanunu (1580) Md.159. 14.04.1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu.
- Bhardwaj, R. (2009). <https://www.geospatialworld.net>. 03 01, 2022 tarihinde Application of GIS technology for Coastal Zone Management: A hydrographer perspective: <https://www.geospatialworld.net/article/application-of-gis-technology-for-coastal-zone-management-a-hydrographer-perspective/> adresinden alındı
- Bilgin, C. (2019). T. H. Odası (Dü.), 17. *Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı* içinde, (s. Türkiye'deki Kadastro ve Mülkiyet İlişkisinin Toplumsal Yaşamdaki Yeri, 5). Ankara.
- Bjerregaard, C., & Grolin, H. (1998). *Integrated Coastal Zone Management in Denmark*. ET: 24.03.2022 tarihinde <https://tidsskrift.dk/geografisktidskrift/article/download/42122/48707?inline=1> adresinden alındı
- Bodungen, B., & Turner, R. (2001). *Science and Integrated Coastal Management*. Dahlem University Press. file: http://C:/Users/ckusg/Desktop/Science_and_Integrated_Coastal_Management_An_Intro.pdf adresinden alındı
- Bozkırlı, S. (2006). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Örneğinde Bütüncül Kıyı Yönetimi Yaklaşımının İrdelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Bruce, E. (2001). Spatial Uncertainty in Marine and Coastal GIS. D. Bartlett, & J. Smith içinde, *GIS For Coastal Zone Management* (s. Sy. 76). Boca Raton, London, New York, Washington D.C.: CRC Press.
- Brüt, M. (2014). Protect the Coasts so They can protect us. *Current Biology*, Sy.51-53. <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0960982214000025?token=2D0F1E36F339CFAD35D3A30B95C5A512C292B4FF90C7A1AE3DC86859A23BC813C1999AD571886DE623B4E1663F8FDB42&originRegion=eu-west-1&originCreation=20211107103249> adresinden alındı
- Bulut, N. (2006). Mülkiyet Konusundaki Temel Yaklaşımlar ve Türk Anayasasında Mülkiyet Hakkı. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, , Sy. 3-4-22.
- Burmaoğlu, S., Kıdak, L., Sur, H., & Demir, H. (2016). *Sistem Yaklaşımı ve Sağlık Alanında Sistem Dinamik Uygulamaları: Bibliometrik Bir Analiz*. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi. 05 18, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/551361> adresinden alındı

- Büyükvelioğlu, E. (1998). *Kıyı Alanlarında Sürdürülebilir Kalkınma Doğrultusunda Kıyı Yönetimi ve Planlaması Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Gazi Üniversitesi, FBE.
- Carter, R. G. (1991). *Coastal Environments*. London: Acedamic Press Limited.
- Cass Civ. No:10304/2004. 28.05.2004 tarih ve 10304 sayılı Yargı Kararı. E.T. 10.04.2021 tarihinde <https://www.brocardi.it/codice-civile/libro-terzo/titolo-i/capo-ii/art822.html> adresinden alındı
- Ceylan, M. (2012). Uzaktan Algılama ve CBS İle Kıyı Çizgisi Değişiminin Belirlenmesi: İzmit Körfezi Örneği. IV. *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu (UZAL-CBS 2012)*. Zonguldak.
- Challaye, F. (1969). *Mülkiyet Tarihi*. İstanbul: Çevirmen (Turgut Aytuğ), Sy.9.
- Clark, J. R. (1994). *Integrated management of coastal zones*. Florida, USA: FAO.
- Coastalwiki. (2022). Coastal Cities. ET: 09.04.2022 tarihinde http://www.coastalwiki.org/wiki/Coastal_Cities adresinden alındı
- Coastalwiki. (2022). The ICZM Process â€“ A Road to Coastal Sustainability - Initialization. 03 24, 2022 tarihinde http://www.coastalwiki.org/wiki/Le_Processus_GIZC_%C3%A2%E2%82%AC%E2%80%9C_Un_itin%C3%83%C2%A9raire_verse_la_durable_bilit%C3%83%C2%A9_des_c%C3%83%C2%B4tes_-_Initialisation adresinden alındı
- CSB. (2022, www.csb.gov.tr). ET. 13.02.2022 tarihinde <https://mpgm.csb.gov.tr/kiyi-alanlarinin-onemi-i-84350> adresinden alındı
- CSB. (2022). *Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve Planlaması*. 03 03, 2022 tarihinde www.csb.gov.tr: <https://mpgm.csb.gov.tr/sss/butunles-ik-kiyi-alanlari-yonetimi-ve-planlamasi> adresinden alındı
- Çağatay, U. (2012). Kadastroda Yeni Yaklaşımlar ve Kentsel Yapıya Etkileri. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sy. 188 - 203.
- Çakır, B. (2010). *Urban Coastal Settlements: Implementation Of Coastal Area Assesment Model in İskenderun Case*. Doktora Tezi: ODTÜ.
- Çelik & Ünel Vd. (2020). Kıyı Çizgisinin Belirlenerek Mülkiyet Durumunun İncelenmesi. *Türkiye Arazi Yönetim Dergisi*, Sayı 2 (1) Sy. 33-40.
- Çelik, H. (2005). Yargıtay Örnek Kararları ile Açıklamalı Kıyı Kanunu ve Uygulaması, Ankara: Bilge Yayınevi Sy. 55-56.
- Çelik, K. (2015, Cilt:2 Sayı:1). Kıyı Alanlarının Planlanmasında Kıyı Kenar Çizgisinin Önemi. *Küresel Mühendislik Çalışmaları Dergisi*, 36-43.
- Çelik, Ö. (2006). *Hazineye Ait ve Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Taşınmazların Belediyelere Devri*. İstanbul, Yüksek Lisans Tezi, Sy. 4 : Marmara Üniversitesi.

- Çelik, Ö. (2015). *Kıyı Mevzuatı Uygulamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Gümrük ve Ticaret Dergisi*, Sayı 6, Sy. 107.
- Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2015). Bursa Bütünleşik Kıyı Alanları Planı Açıklama Raporu. https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/editordosya/file/BKAP/BURSA%20BKAP/BKAP_PLAN_ACIKLAMA_RAPORU.pdf adresinden alındı
- Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021). *www.csb.gov.tr*. (MPGM (Mekansal Planlama Genel Müdürlüğü)) <https://mpgm.csb.gov.tr/butunlesik-kiyi-alanlari-planlamasi-i-84354> adresinden alındı
- Çoruhlu, Y., & Demir, O. (2009). Türkiye'de Sürdürülebilir Arazi Yönetiminde Coğrafi Bilgi Sisteminin Önemi; Vakıflar Genel Müdürlüğü CBS Örneği. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası*. Ankara: 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı.
- Danimarka Doğa Koruma Kanunu (Naturbeskyttelsesloven) Md. 8-69. (2021). *Naturbeskyttelsesloven*. Md. 69-8. 2 25, 2023 tarihinde <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2021/1986> adresinden alındı
- Danimarka Doğa Koruma Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında (Kanun Lov om ændring af lov om naturbeskyttelse) Md. 15. (2016). Doğa Koruma Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında (Kanun Lov om ændring af lov om naturbeskyttelse). 2 25, 2023 tarihinde <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2016/1217> adresinden alındı
- Danimarka Kıyı Koruma Kanunu (Kystbeskyttelsesloven) Md. 1-6. (2020). (*Kystbeskyttelsesloven*). Md. 1-6. 2 25, 2023 tarihinde <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/705> adresinden alındı
- Danimarka Resmî Kadastro Haritaları. (2021). (*Danimarka Resmî İnternet Sitesi*). 18.03.2021 tarihinde <https://kort.matrikel.dk/spatialmap?> adresinden alındı
- Danıştay, E. 1987/2209, K. 1990/625 (21.03.1990) (Danıştay 6. Dairesi 1990).
- Danıştay'ın 13.10.1980 tarih ve E:1980/157 K:1980/81 sayılı kararı,, E. 1980/157 K. 1980/81 (13.10.1980) (Danıştay 8. Dairesi Başkanlığı).
- Değerli, B., & Erbaş, A. (2021). Bütünleşik Kıyı Alanları Planları ve Mekansal Planlama İlişkisi, İzmit Körfezi ve Bursa İli Örneği Üzerinden Bir Değerlendirmes . *Journal Of Awareness*.
- Demir, M., & Ürgüp, S. (2014). Barter Sisteminin İşletmelerinin Finansal Başarıları Üzerine Etkisinin Oran Analiziyle İncelenmesi: Bist'te Uygulama. *Bingöl Üniversitesi SBE Dergisi*, 4(Sayı 8), 31-52.
- Demir, O. (2000). *Ortogonal Yöntemle Şehir Kadastroyu Yapılan Yerlerde Kadastro Bilgi Sistemi Altlığının Oluşturulması (Trabzon Örneği)*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, s.4.

- Dihkan, M., Güneroğlu, N., Güneroğlu, A., & Karlı, F. (2017). The Need For Ecosystem-based Coastal Planning in Trabzon City (TR). *International Journal of Environment and Geoinformatics*, Sy. 193-205.
- Dinçer. (2016). *Sürdürülebilir Kentleşme Tartışmaları ve Kent Hakkı*. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Dinçer, F. İ. (2018). *Dünyada Ve Türkiye’de Deniz Turizmi Açısından Kıyı Alanlarını Koruma Yönetiminin İncelenmesi, “Küresel Eğilimler-Yerel Etkiler” 23-24 Şubat 2018*. İzmir: 4. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu.
- Doğan, B., & Oral, S. (2020). *Toplumsal Gerçekliğin İnşasında Etnometodoloji ve Sembolik Etkileşimcilik Kuramlarının Etkisini Kavramak*. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi (Hafıza). 05 18, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1173017#:~:text=Etnometodoloji%20kuram%C4%B1%20ise%2C%20bireylerin%20toplumsal,etmeye%20C3%A7al%C4%B1%C5%9Fan%20bir%20disiplin%20alan%C4%B1d%C4%B1r> adresinden alındı
- Doğan, E., Burak, S., & Akkaya, M. (2005). *Türkiye Kıyıları. Kavramsal Tanımlama - Planlama - Kullanım*. Beta Basım A.Ş. Sy. 12.
- Doğanay, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Doğru, G., & Erkan, H. (2011). Kadastronun Değer Ögesi Üzerine. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Dergisi*, Sy.2.
- Durduran, S., & Çiftçi, Ç. (2008). Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi (BKAY) ve Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Rolü: Beyşehir Gölü Örneği. 2. *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu*, (s. Sy. 398 - 405). Kayseri.
- Durmuş, C. (2007). *Mersin Bölgesi Kıyı Koruma Yapılarının İncelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi FBE.
- Duru, B. (2003). *Kıyı Politikası*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Düren, A. (1975). *Devlet Malları*. Ankara: Maliye Bakanlığı.
- Edizdoğan, N. (1995). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Kitapevi, Sy.21.
- Erbaş, A., & Değerli, B. (2021). Bütünleşik Kıyı Alanları Planları ve Mekansal Planlama İlişkisi, İzmit Körfezi ve Bursa İli Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. *Journal of Awareness*, Sy. 1 - 11.
- Erbaş, A., & Salt, E. (2020). *Rekreatif Alan ve Rekreasyon Alanı Kavramlarının Mekansal Planlar Bağlamında Değerlendirilmesi*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/965488> adresinden alındı

- Erdal, T. (2015). *Kıyı Yönetimi Açısından Türkiye'de Yapılan Kıyı Jeomorfolojisi Çalışmalarının Değerlendirilmesi*. *Türkiye Coğrafya Dergisi*.
- Erdoğan, G. (1996). *Trampa Sözleşmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul : İstanbul Üniversitesi, SBE, Özel Hukuk Bölümü.
- Erinç, S. (1986). Kıyılardan Yararlanmada Hukuki Düzenlemelere ve Jeomorfolojinin Katkısı. *Jeomorfoloji Dergisi*, S. 14, Sy. 1-5.
- Erkan, T. (2015). Kıyı Yönetimi Açısından Türkiye'de Yapılan Jeomorfolojisi Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Türkiye Coğrafya Dergisi*, Sayı 65, Sy. 23-34.
- Esener, T., & Güven, K. (2012). *Eşya Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Esmer, S. (2016). *Deniz Ulaşımı Taşımacılığı ve Lojistik Uzman Değerlendirme Raporu*. Aydın Muğla İleri Bütünleşik Kıyı Alanları . Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Planlaması İşi.
- Falco, E., & Barnamente, A. ("Italy" 2021). London: Rachelle Alterman and Cygal Pellach, *Regulating Coastal Zones (International Perspective on Land Management Instruments)* . 5 18, 2023 tarihinde <https://www.taylorfrancis.com/books/oa-edit/10.4324/9780429432699/regulating-coastal-zones-rachelle-alterman-cygal-pellach> adresinden alındı
- Ferudun, A. (2009). Kıyı Alanlarının Hukuki Statüsü. *Journal of Naval Science and Engineering*, Vol. 5 No.1 s. 76-93.
- Frandsen, K.-E., Wulff, H., & Vd. (2016). 16.03.2021 tarihinde Tapu Sicili Mülk ve Kayıt Harita (matrikel (register og kortværk over ejendomme)): https://denstoredanske.lex.dk/matrikel_-_register_og_kortv%C3%A6rk_over_ejendomme adresinden alındı
- Fransa Çevre Yasası (Droit De L'Environnement En France). (2016). *Fransa Çevre Yasası, 2016, (Droit De L'Environnement En France) Madde L322-1*. 1 10, 2023 tarihinde https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000033034802 adresinden alındı
- Fransa Çevre Yasası (Droit De L'Environnement En France). (2016)., (s. Madde L322-17-26).
- Fransa Kıyı Kanunu (Loi N°75-602 Du 10 Juillet 1975 Portant Création Du Conservatoire De L'espace Littoral Et Des Rivages Lacustres (Loi Littoral)). (1975). *Loi N°75-602 Du 10 Juillet 1975 Portant Création Du Conservatoire De L'espace Littoral Et Des Rivages Lacustres (Loi Littoral)*. Md. 2. 1 10, 2023 tarihinde <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT00000700418#:~:text=Les%20acquisitions%20et%20C3%A9changes%20d,la%20taxe%20de%20publicit%C3%A9%20fonci%C3%A8re.> adresinden alındı
- Fransa Resmî Kadastro Haritası. (2021). *france-cadastre*. 28.02.2021 tarihinde <https://france-cadastre.fr/> (Resmî İnternet Sitesi) adresinden alındı

- Gedikli, B. (2011). Kıyıyı Yaşamak, Kıyıyı Planlamak. 7. *Kıyı Mühendisliği Sempozyumu* (s. Sy. 23-33). Ankara: İMO.
- Gökçe, G. (2012). *Orman Kadastro Sorunları Üzerinde Hukuksal İncelemeler*. İstanbul, Sy.38: İstanbul Üniversitesi, FBE, Doktora Tezi.
- Gözler, K. (2009). *İdare Hukuku (Cilt 2)*. Bursa: Ekin Basım Yay.
- Gözlügül, S. V. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Turhan Kitapevi, 1 bs. Ay.271.
- Gözübüyük, Ş., & Tan, T. (2010). *İdare Hukuku (Cilt Cilt 1, Geliştirilmiş 2 Baskı.)*. Ankara: Turhan Ktapevi, Sy. 1076-1077.
- Guen, M. J. (2004). Ulusal Meclise Sunulan Bilgi Raporu (Assemblée Nationale Rapport D'information). 1 10, 2023 tarihinde [https://www2.assemblee-nationale.fr/documents/notice/13/rap-info/i0734/\(index\)/rapports-information/\(archives\)/index-information-comper](https://www2.assemblee-nationale.fr/documents/notice/13/rap-info/i0734/(index)/rapports-information/(archives)/index-information-comper) adresinden alındı
- Gülen, A. (1999). *Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tâbi Olduğu Hukuki Rejim*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Gülbitti, M., & Özüdü, B. (2020). Türkiye'deki Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi Süreçlerinin Stratejik Mekansal Planlama Süreçleri ile İlişkili Olarak Değerlendirilmesi. *Planlama Dergisi*, 36-53.
- Gümüšoğlu ve Diğerleri (Başvuru No: 40/02- 41/02 ve 42/02). 2008: Bu gayri resmî özet çeviri Dışişleri Bakanlığı Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı tarafından yapılmıştır.
- Güriz, A. (2019). *Teorik Açıdan Mülkiyet Sorunu*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Haneden, Ş. (1996). *Türkiye'de Harita - Kadastro Çalışmaları İle Mülkiyet Yapısının Şehir Planlama ile İlişkisi*. İstanbul: İTÜ, FBE.
- Harita Bülteni. (1993). *Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası*. ET. 02.11.2021 tarihinde https://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/2YMH_d44ee6f2c3f71b7_ek.pdf adresinden alındı
- Harvey, D. (2008). The Right to the City New Left Review: Sy.23-40.
- Harvey, D. (2012). *Asi Şehirler - Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru* (Çev. Ayşe Deniz Temiz) İstanbul: Sy. 29-50.
- Harvey, D. (2012). (C. Uzunçarşılı, Dü.) 18.02.2021 tarihinde <http://politeknik.org.tr/david-harvey-ile-kent-hakki-uzerine-roportaj-cihan-uzuncarsili-baysal-acik-radyo/> adresinden alındı

- Henocque, Y. (2003). Development of process indicators for coastal zone management. *Ocean & Coastal Management*, 363-379.
- HTİHY Md. 84. *Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmelik*. 16.06.2007.
- Humphrey, S., & Burbridge, P. (1999). *Thematic Study D Planning and Management Processes: Sectoral and Territorial Cooperation*. University of Newcastle, Department of Marine Sciences and Coastal Management. ET. 06.04.2022 tarihinde https://ec.europa.eu/environment/iczm/pdf/themd_rp.pdf adresinden alındı
- İBB. (2020). *Adalar Planlama Çalışmaları*. İstanbul: Şehir Planlama Müdürlüğü, Katılım Gönüllüleri Toplantısı.
- İnandık, H. (1960). *Kıyı Morfolojisi ve Denizaltı Reliefi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, Sy.59.
- İspanya Ekoloji Bakanlığı R.S. (2021). *Ekolojik Geçiş ve Demografik Mücadele Bakanlığı, Bakanlık Resmî İnternet Sitesi*. 20.02.2021 tarihinde https://www.miteco.gob.es/es/costas/preguntas-frecuentes/index2010-10-29_22.56.32.8360.aspx#ancla0 adresinden alındı
- İspanya ICZM Tavsiye Raporu. (2002). *Gestión Integrada de las Zonas Costeras*. 10 09, 2022 tarihinde <https://www.upv.es/contenidos/CAMUNISO/info/U0652473.pdf> adresinden alındı
- İspanya Kadastro Genel Müdürlüğü Portal. (2021). *Kadastro Referansı Nedir?* E.T. 22.02.2021. http://www.catastro.meh.es/esp/referencia_catastral_1.asp adresinden alındı
- İspanya Kadastro Haritası. (2021). ET. 22.02.2021. <https://www1.sedecatastro.gob.es/cartografia/mapa.aspx> adresinden alındı
- İspanya Kıyı Kanunu (Ley 22/1988 De 28 De Julio De Costas). (1988). *Ley 22/1988, De 28 De Julio, De Costas*. 1 20, 2023 tarihinde <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1988-18762> adresinden alındı
- İstanbul Planlama Ajansı. (2020). *İstanbul Kentsel Analiz Raporu*. İstanbul: İstanbul Planlama Ajansı.
- İtalya Denizleri Koruma Kanunu (Disposizioni Per La Difesa Del Mare). (1983). *Legge 31 Dicembre 1982 Disposizioni Per La Difesa Del Mare, (Denizleri Koruma Yasası)*. 1 15, 2023 tarihinde https://natura.legambiente.it/wp-content/uploads/Legge_31_dicembre_1982_n_979Disposizioni-per-la-difesa-del-mare.pdf adresinden alındı
- İtalya Resmî Kadastro Haritası. E.T. 28.03.2021 tarihinde <https://geoportale.cartografia.agenziaentrate.gov.it> adresinden alındı
- Kaboğlu, İ. Ö. (2002). *Özgürlükler Hukuku*. İstanbul: İmge Kitapevi, 6. Baskı, Sy.449.

- Kadastro Kanunu Md.12. 21.06.1987: 3402 sayılı Kadastro Kanunu.
- Kadastro Kanunu Md.17. 21.06.1987: 3402 sayılı Kadastro Kanunu.
- Kadastro Kanunu Md.18. 21.06.198: 3402 sayılı Kadastro Kanunu.
- Kapan, G. (1997). Kamu Toprakları ve Belediyeler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt:6, Sayı:3, Sy. 23.
- Kapdaşlı, S. (2022). *Kıyı Koruma Uygulamaları*. ET. 17.04.2022 tarihinde [www.imo.org.tr: https://www.imo.org.tr/Eklenti/1809,12101vbpdf.pdf?0&_tag1=B99B325C3E443F8E54F1034C1BDA517DCAB38D04](https://www.imo.org.tr/Eklenti/1809,12101vbpdf.pdf?0&_tag1=B99B325C3E443F8E54F1034C1BDA517DCAB38D04) adresinden alındı
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Novel Akademi.
- Karaş, İ. R., Baz, İ., & Geymen, A. (2006). Farklı Formattaki Konumsal ve Özniteliksel Verilerin Otomatik Olarak Bir Coğrafi Veri Tabanına Dönüştürülmesi. *4. Coğrafya Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri*. İstanbul: Fatih Üniversitesi.
- Kaygısız, C. (2010). *Kıyıların Doldurulmasının Hukuki Rejimi*. İzmir, Sy. 6: Dokuz Eylül Üniversitesi, SBE. Yüksek Lisans Tezi.
- Keleş, R. (1989). *Kıyıların Korunması ve Toplum Yararı*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 44 , Sy. 40. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/38282> adresinden alındı
- Keleş, R. (2005). *Bahçeşehir Üniversitesi Oditoryumu*, (s. Toprağın Sahibi Kimdir? Kentin Sahibi Kimdir?). IA İstanbul Kongresi, Sınırı Olmayan Kentleşme Açık Forumu Sunuşu.
- Keleş, R., Keskin, E., & Aliefendioğlu, Y. (2019). (D. Üniversitesi, Dü.) *Planlamada Karşılaşılan Sorunlar Açısından Türkiye ve İngiltere Örneğinin Karşılaştırılması*, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 100-112.
- Kılıç, A., Akın, O., & Koç, E. (2014). Kıyı Alanlarına Yönelik Yasal ve Yönetimsel Çerçevenin Planlama Yansımaları: Yasalar, Kurumlar ve Parçalanmış Kıyı Mekanı. *Kıyı Mühendisliği Sempozyumu* (s. 435-454). Ankara: Maya Basın Yayın.
- Kılıçöz, Ö. (2009). *Kıyı Alanları Yönetimi ve Kıyı Yapılarında Örnek Alan Tekirdağ Limanı*. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Kırkses, N. T. (2019). *Giresun İli Balıkçılık Kıyı Yapılarının Mevcut Durumunun Belirlenmesi*. Ordu: Ordu Üniversitesi, FBE.
- Kıyı Kanunu (3086) Md. Geçici 2. 1984: 3086 sayılı Kıyı Kanunu.
- Kıyı Kanunu Md. 8. 04.04.1990.
- Kıyı Kanunu Md.13. 04.04.1990.
- Kıyı Kanunu Md.4. 04.04.1990.

- Kıyı Konseyi Bülteni. (2015). Bülteni (Conservatoire Du Littoral – Département De La Gestion Patrimoniale – Juin 2015). 1 10, 2023 tarihinde https://www.conservatoire-du-littoral.fr/include/viewFile.php?idtf=7398&path=36%2F7398_632_Chiffres-cles-2015.pdf adresinden alındı
- Kıyı Koruma Klavuzu. (2009). (*Vejledning til lov om kystbeskyttelse*), Kıyı Koruma Müdürlüğü (kystdirektoratet). 2 25, 2023 tarihinde [https://nst.dk/media/nst/67905/vejledn_til_lov_om_kystbeskyt_2009_15sep\(1\).pdf](https://nst.dk/media/nst/67905/vejledn_til_lov_om_kystbeskyt_2009_15sep(1).pdf) adresinden alındı
- Kızıllırmak, İ. (2011). Dünya'da ve Türkiye'de Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar Amacı ve Önemi. (K. T. MYÖ, Dü.) *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. Sy.1-12.
- KKUDY Md. 9. Kıyı Kanununun Uygulamasına Daire Yönetmelik. 03.09.1980. 1990.
- KKUDY Md.4. Kıyı Kanununun Uygulamasına Dair Yönetmelik. 1990.
- KKUDY. Md.7/b. Kıyı Kanununun Uygulamasına Dair Yönetmelik. 1992.
- Koçpınar, T. (2015). *Tapulama ve Kadastro Çalışmalarında Tescil Harici Kalan Yerlerin Tescili ve Ekonomiye Kazandırılması*. Ankara: TKGM.
- Koruma Bölgeleri Kanunu (Aizsargjoslu Likums) Md.60. (1997). 2 20, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/42348-aizsargjoslu-likums> adresinden alındı
- Kovacic, M., Lukovic, T. C., & Saftic, D. (2011). Geographic Information System in Coastal Area Management. *30 th International Conference on Organizational Science Development*, (s. Sy. 625 - 633). Portoroz, Slovenia.
- Köktürk, E. (2004). *Taşınmaz Mülkiyetinin Evinde Yaşam, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (1960-2000) Sözlü Tarih*.
- Kraliyet Kararnamesi (Real Decreto 876/2014 Md. 15-16.). (2014). *Real Decreto 876/2014, Md. 15-16*. 1 20, 2023 tarihinde <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2014-10345> adresinden alındı
- Kraliyet Kararnamesi (Real Decreto 876/2014) Md. 9-11. (2014). 1 20, 2023 tarihinde <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2014-10345> adresinden alındı
- Kraliyet Kararnamesi (Real Decreto 876/2014) Md.3-8. (2014). 3 30, 2023 tarihinde <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2014-10345> adresinden alındı
- Krueckeberg (1995) Ak. Özbilen. (2017). *Kentsel Planlama Sürecinde Mülkiyet Haklarının Değerlendirilmesinde Kullanılabilecek Bir Uygulama Aracı Önerisi*. İstanbul: İTÜ, FBE,.
- KTTK Md.22. 15.12.1934: 2613 sayılı Kadastro Tapu Tahriri Kanunu.
- Kuntalp, E. (1981). *Deniz Kıyılarının Hukuksal Düzeni*, Ankara: Maya Matbacılık Sy.131.
- Kuşgöz, C. 2019, Mahalli İdareler Dergisi: Kıyıların Kamusal Boyutu. s. Sy.75-78.
- Kuşgöz, C. (2019). Mahalli İdareler Dergisi: Meraların Kentlerin Değişim ve Dönüşümündeki Yeri.

- Kuşgöz, C., & Çelik, Ö. (2019). *Son Değişiklikler Işığında Parselasyon İşlemlerinin DOP Uygulamaları Özelinde Dünü ve Bugünü I, Mahalli İdareler Dergisi*(82), 134.
- Kuzu, A. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Larouesse, M. (1972). *Meydan Larouesse* (Cilt 7). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Lefebvre, H. (1996). *The Right to City*. <https://theanarchistlibrary.org/library/henri-lefebvre-right-to-the-city.pdf> adresinden alındı
- Leonvdovich, S. S. (2006). *Karadeniz Kıyı Bölgesinin Entegre Gelişimi ve Sürdürülebilir Kalkınmada Önemi*. Krasnodar: Kuban Üniversitesi.
- Lester, S. (1999). *An Introduction to Phenomenological Research*. 5 18, 2023 tarihinde file:///C:/Users/ckusg/Downloads/An_introduction_to_phenomenological_research.pdf adresinden alındı
- Letonya Çevre Koruma ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı. (2021). Çevre Koruma Ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı (Vides Aizsardzibas Un Regionalasa Attistibas Ministrija Dabas) , Küresel Çevre Ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Projesi (Pasaules Vides Fonda Un Ano Attistibas Programmas Projekta Jetvaros). E.T. 08.04.2021 tarihinde http://old.ldf.lv/pub/?doc_id=28000 adresinden alındı
- Letonya Devlet Kadastro Kanunu (Nekustamā Īpašuma Valsts Kadastra Likums) Md.3-4. (2006). Nekustamā Īpašuma Valsts Kadastra Likums (Gayrimenkul Devlet Kadastro Kanunu), (s. Md. 3-4). 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/124247-nekustama-ipasuma-valsts-kadastra-likums> adresinden alındı
- Letonya Kıyıda Kısıtlamalardan Kaynaklı Tazminat Alma Kanunu (Par Kompensāciju Par Saimnieciskās Darbības Īerobežojumiem Aizsargājamās Teritorijās) Md. 10-12. (2013). Par Kompensāciju Par Saimnieciskās Darbības Īerobežojumiem Aizsargājamās Teritorijās (Korunan Alanlarda Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Kısıtlamaların Tazminatı Hakkında Kanun), 01.02.2014. 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/256138-par-kompensaciju-par-saimnieciskas-darbibas-ierobezojumem-aizsargajamas-teritorijas> adresinden alındı
- Letonya Kıyıda Kısıtlamalardan Kaynaklı Tazminat Alma Kanunu (Par Zemes Īpašnieku Tiesībām Uz Kompensāciju Par Saimnieciskās Darbības Īerobežojumiem Īpaši Aizsargājamās Dabas Teritorijās Un Mikroliegumos) Md.1-3. (2006). Par Zemes Īpašnieku Tiesībām Uz Kompensāciju Par Saimnieciskās Darbības Īerobežojumiem Īpaši Aizsargājamās Dabas Teritorijās Un Mikroliegumos (Arazi Sahiplerinin, Özel Olarak Korunan Doğa Topraklarında Ve Mikro Rezervlerde Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki. 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/112279-par-zemes-ipasnieku-tiesibam-uz-kompensaciju-par-saimnieciskas-darbibas-ierobezojumem-ipasi-aizsargajamas-dabas-teritorijas> adresinden alındı

- Letonya Kıyıdaki Kısıtlamalardan Kaynaklı Tazminat Alma Kanunu (Par Zemes Īpašnieku Tiesībām Uz Kompensāciju Par Saimnieciskās Darbības Īerobežojumiem Īpaši Aizsargājamās Dabas Teritorijās Un Mikroliegumos) Md.4. (2006). Par Zemes Īpašnieku Tiesībām Uz Kompensāciju Par Saimnieciskās Darbības Īerobežojumiem Īpaši Aizsargājamās Dabas Teritorijās Un Mikroliegumos (Arazi Sahiplerinin, Özel Olarak Korunan Doğa Topraklarında Ve Mikro Rezervlerde Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki. 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/112279-par-zemes-ipasnieku-tiesibam-uz-kompensaciju-par-saimnieciskas-darbibas-ierobezojumiem-ipasi-aizsargajamas-dabas-teritorijas> adresinden alındı
- Letonya Koruma Bölgeleri Kanunu (Aizsargjoslu Likums) Md. 6. (1997). (Aizsargjoslu Likums) Koruma Bölgeleri Kanunu. 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/42348-aizsargjoslu-likums> adresinden alındı
- Letonya Koruma Bölgeleri Kanunu (Aizsargjoslu Likums) Md.1-4-5. (1997). (Aizsargjoslu Likums) Koruma Bölgeleri Kanunu. 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/42348-aizsargjoslu-likums> adresinden alındı
- Letonya Koruma Bölgeleri Kanunu (Aizsargjoslu likums) Md.36. (1997). 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/42348-aizsargjoslu-likums> adresinden alındı
- Letonya Koruma Bölgeleri Kanunu (Aizsargjoslu likums) Md.7. (1997). (Aizsargjoslu likums) Koruma Bölgeleri Kanunu. 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/42348-aizsargjoslu-likums> adresinden alındı
- Letonya Özel Korunan Doğa Bölgeleri Kanunu (Par Īpaši Aizsargājamām Dabas Teritorijām) Md. 33. (1993). (Par Īpaši Aizsargājamām Dabas Teritorijām) Özel Korunan Doğa Bölgeleri Kanunu,. 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/59994-par-ipasi-aizsargajamam-dabas-teritorijam> adresinden alındı
- Letonya Özel Korunan Doğa Bölgeleri Kanunu (Par Īpaši Aizsargājamām Dabas Teritorijām) Md.34. (1993). (Par Īpaši Aizsargājamām Dabas Teritorijām) Özel Korunan Doğa Bölgeleri Kanunu,. 2 10, 2023 tarihinde <https://likumi.lv/ta/id/59994-par-ipasi-aizsargajamam-dabas-teritorijam> adresinden alındı
- Letonya Resmî Kadastro Haritaları. E.T. 08.04.2021 tarihinde <https://karte.lad.gov.lv/> adresinden alındı
- Mara, M. (2014). *İtalyadaki Ücretsiz Plajlar ve Durumu (Spiagge libere e spiagge private. La situazione italiana.)*. E.T. 23.04.2021 tarihinde https://www.studiocataldi.it/news_giuridiche_asp/news_giuridica_16327.asp adresinden alındı
- Mastı, A. K. (2008). *Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı ve Kişilik Hakları İle İlişkisi*. Ankara, Sy.4-5: Gazi Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi.

- MEB. (2011). Harita Tapu ve Kadastro, Coğrafi Bilgi Sistemi Planlama, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2011). *Harita - Tapu - Kadastro (Veri Toplama)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mecelle Md. 1051. 1877 tarihli Mecelle.
- Mecelle Md.1272. 1877 tarihli Mecelle.
- Medeni Kanun (743) Md.641. 1926 tarihli 743 sayılı Türk Medeni Kanunu.
- MEGM 2011/2 Genelge.
- MEGM Faaliyet Raporu. (2020). Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü. 30, 2023 tarihinde <https://webdosya.csb.gov.tr/db/milliemlak/icerikler/2020-yili-m-ll-emlak-faal-yet-raporu-29.03.2021kb-20210329143432.pdf> adresinden alındı
- MEGM Faaliyet Raporu. (2021). *2021 Faaliyet Raporu*. Ankara: Milli Emlak Genel Müdürlüğü. ET. 09.04.2022 tarihinde <https://webdosya.csb.gov.tr/db/milliemlak/icerikler/08.04.2022-faal-yet-raporu-20220408110707.pdf> adresinden alındı
- Mera Kanunu Md.19. 25.02.1998: 4342 sayılı Mera Kanunu.
- Ministry of Ecological Transition. (2022). <https://www.mite.gov.it/pagina/gestione-integrata-zone-costiere-gizc> adresinden alındı
- MPYY İlgili Maddeler, 14.06.2014: Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği.
- Narlı, F. (1998). Türkiye'de Kıyı Alanları Yönetimiyle İlgili Sorunlar. *Türk Coğrafya Dergisi*(Sayı: 33), Sy. 551-558.
- Oğuzman, M., & Seliçi, Ö. (1997). *Eşya Hukuku* (7. Baskı b.). İstanbul: Filiz Kitapevi, Sy. 410.
- Onar, S. S. (1952). İstanbul, İdare Hukukunun Umumi Esasları: Marifet Basım Evi, Sy. 929.
- Onar, S. S. (1966). İdare Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul: İsmail Akgün Matbası, Sy.60.
- Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kıyı Yönetimi Ders Notu. (2020, Kıyı Yönetimi Dersi). 27.02.2021 tarihinde https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/8857_26501_1073.pdf adresinden alındı
- Örücü, E. (1975). *Taşınmaz Mülkiyeti Sınırlamalarına İlişkin Öneriler*. Doçentlik tezi. dergipark. 30, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13921> adresinden alındı
- Özalp, A., Akıncı, H., & Turgut, H. (2013). Investigation of the Relationship between the Coastal Land Use and Land Ownership: The Case of Hopa. *International Caucasian Forestry Symposium*. Artvin.

- Özaydın, G. K. (2021). Bütünleşik Kıyı Alanları Planlaması Kavramı Örneğinde Planlama - Koruma Paradoksu. TMMOB içinde, *Ölçü Mühendislikte, Mimarlıkta ve Planlamada* (s. Sy. 54-59). İstanbul: Yapım tanıtım Ltd.
- Özbilen, N., & Gülersoy, N. Z. (2016). Kentsel Gelişim ve Dönüşüm Planlanması Sürecinde Gayrimenkul Mülkiyet Haklarının Değerlendirilmesi: İmar Hakları Transferi Plan Uygulama Aracı. (T. Ş. Odası, Dü.) *Planlama*, 26 (3), Sy. 172-180.
- Özçelik, M. (2017). Belek Kıyısı İçin Kıyı Kenar Çizgisinin Önemi. *Türkiye Jeoloji Bülteni* (s. Sy. 339). Sayı:60.
- Özdemir, E. (2007). *İstanbul Kıyı Mekânında Dolgu Alanların Rekreasyonel Kullanımının Planlama Açısından İrdelenmesi İstanbul Avcılar Örneği*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sy. 14.
- Özdemir, U. (2022). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Atatürk Üniversitesi. https://itunes-assets.apple.com/itunes-assets/CobaltPublic4/v4/9f/54/63/9f54634e-20dd-38e3-ba00-cde3f7a3e53f/320-4723411356982225660-nite_6_Ara_t_rma_Y_ntem_ve_Modeli.pdf adresinden alındı
- Özden, E. Ö. (2005). *Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Planlama - Koruma İlişkisi Üzerine Yeni Bir Sistem Önerisi*. İSTANBUL: YTÜ, FBE.
- Özer, M. N. (2009). Antalya Kıyı Alanlarının Değişimi Üzerine Saptamalar. TMMOB içinde, *Planlama* (s. Sy. 51 - 65). Ankara.
- Özeroğlu, A. İ. (2014). Barter'in Türk Finans Sektöründeki Yeri ve Uygulanabilirliği. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 116.
- Özkan, Ö. (2007). Kıyı Ekolojisi ve Marinalar. *Ekolojik Mimarlık ve Planlama Ulusal Sempozyumu*. Antalya.
- Paiman, T., & Asmawi, M. (2017). GIS Application In Coastal Management: The perspectives Of Government Agencies In Selangor . *Journal of the Malaysian Institute of Planners*, Sy 159-170.
- Pala, K. (1975). *Türkiye'nin Kıyı Sorunları ve Politikası, Harita ve Kadastro Mühendisliği*, Sayı: 33-34, Sy.24.
- PAPRAC. (2022). *ICZM Protokolü*. <https://paprac.org/iczm-protocol#:~:text=The%20ICZM%20Protocol%20was%20signed,Mediterranean%20and%20on%20the%20globe>. adresinden alındı
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Sage Publications.
- Prieur, L. ("France" 2021). Rachele Alterman and Cygal Pellach, *Regulating Coastal Zones (International Perspective on Land Management Instruments)* . London: Routledge Taylor and Francis Grup. 05 18, 2023 tarihinde <https://www.taylorfrancis.com/books/oa-edit/10.4324/9780429432699/regulating-coastal-zones-rachele-alterman-cygal-pellach> adresinden alındı

- Protocol. (1995). *On Integrated Coastal Zone Management in the Mediterranean*. 3 30, 2023 tarihinde [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22009A0204\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22009A0204(01)&from=EN) adresinden alındı
- RFSK Md.65/3. "Водный Кодекс Российской Федерации" От 03.06.2006 N 74-ФЗ (Rusya Federasyonu Su Kanunu).
- Rochette, J., & Comley, J. (2015). *Revue critique et recommandations pour les États et Territoires insulaires océaniques*. Secrétariat général de la Communauté du Pacifique, Nouméa.
- Roulette, L. (2011). *Le Conservatoire Du Littoral, Analyse Juridique*. (Kıyı Konservatuarı, Yasal Analiz), Sy. 9.
- Rusya Doğal Kaynaklar Bakanlığı Metodolojik Klavuz. (1998). Министерство Природных Ресурсов Российской Федерации, Об Утверждении "Методических Указаний По Проектированию Водоохранных Зон Водных Объектов И Их Прибрежных Защитных Полос, (Doğal Kaynaklar Bakanlığı, 21 Augustos 1998 K198, Su Koruma Bölgelerinin Ve Kıyı. E.T. 27.03.2021. <http://docs.cntd.ru/document/901722660> adresinden alındı
- Rusya Federasyonu Gayrimenkul Kaydı Hakkında Kanun (О государственной регистрации недвижимости) Md. 3-8/2-5. 3 3, 2021 tarihinde <https://docs.cntd.ru/document/420287404> adresinden alındı
- Rusya Federasyonu Su Kanunu (Водный Кодекс Российской Федерации) Md. 24. (2006). 3 3, 2023 tarihinde http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_60683/ adresinden alındı
- Rusya Federasyonu Su Kanunu (Водный Кодекс Российской Федерации) Md. 6/6-8. (2006). 3 3, 2023 tarihinde http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_60683/ adresinden alındı
- Rusya Federasyonu Su Kanunu (Водный Кодекс Российской Федерации) Md.65. (2006). "Водный Кодекс Российской Федерации" От 03.06.2006 N 74-ФЗ (Rusya Federasyonu Su Kanunu). 3 3, 2023 tarihinde <https://docs.cntd.ru/document/901982862> adresinden alındı
- Rusya Federasyonunun 2016/N.377 sayılı Kararı. Rusya Federasyonu Hükûmetinin 29 Nisan 2016 tarihli N.377 sayılı kararı (Kıyı Şeridinin Konumunu Belirleme Sıklığı) Правила, Определения Местоположения Береговой Линии (Границы Водного бъекта), Случаев И Периодичности Ее Определения, (Утв. Постановлением. E.T. 26.03.2021. <http://base.garant.ru/71390970/#%C4%B0xzz6qecffxjh>, adresinden alındı
- Rusya Resmî Kadastro Haritası. <https://pkk.rosreestr.ru/>. E.T. 23.03.2021.

- Rusya Su Koruma Bölgeleri ile Kıyı Koruma Bölgelerine İlişkin Yönetmelik (О Водоохранных Зонах Водных Объектов И Их Прибрежных Защитных Полосах) Md.6-7-8. (1996). О Водоохранных Зонах Водных Объектов И Их Прибрежных Защитных Полосах, 3 3, 2021 tarihinde <https://docs.cntd.ru/document/9032868> adresinden alındı
- Sabah İnternet Sitesi. (2021). ET: 17.10.2021 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/yasam/antalyadaki-careta-careta-katliamina-ceza-yagdi-iki-otele-482-bin-lira-ceza-uygulandi-5648914?paging=3> adresinden alındı
- Sarbanoğlu, H. (1997). Coğrafi Bilgi Sistemleri. *HKMO Harita Bülteni*(Sayı:33).
- Sayıştay Başkanlığı. (2006). *Kıyıların Kullanımının Planlanması ve Denetimi*. Ankara: T.C. Sayıştay Başkanlığı.
- Schwartz, S. L. (2016). *Danimarkada Kıyıların Sürdürülebilir Gelişimi*. Kopenhag: Alborg Üniversitesi.
- Selici, Ö., & Oğuzman, K. (1992). *Eşya Hukuku* (5. Baskı b.). İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Serim, B., Karataş, N., & Vd. (2022). *Kıyı Kanunundaki Değişimlerin Kıyı Yerleşmelerindeki Arazi Kullanım Değişimine Etkisi: Kuşadası Merkez Örneği*. İzmir: TMMOB Şehir Plancıları Odası. 5 18, 2023 tarihinde https://jag.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN_34_1_0.pdf adresinden alındı
- Sesli, F. A. (2006). *Sayısal Fotogrametri ile Kıyı Alanlarındaki Değişimin İzlenmesi, Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi*, 2006/2, Sayı 95, Sy.17.
- Sesli, F. A., & Şişman, A. (2010). *Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu*, (s. Kıyı Kenar Çizgisi-Mülkiyet İlişkilerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Belirlenmesi: Samsun Örneği477-482). Kocaeli.
- Soğan, R. (2022). *Ci siamo "divorati" oltre la metà delle nostre coste e ora le conseguenze sono peggio di quanto immagini (Kıyılarımızın yarısından fazlasını "yuttuk" ve şimdi sonuçlar tahmin ettiğinizden daha kötü)*. www.greenme.it. 12 12, 2022 tarihinde <https://www.greenme.it/ambiente/ci-siamo-divorati-meta-coste-italiane-dossier-wwf/> adresinden alındı
- Sönmez, İ., Akyol, D., & Şenik, B. (2015). Kıyı Alanları Tasarımında Çeşitlilik ve Bütünlük İlkelerinin Öneminin Alt Bölge Tespitleri ile Değerlendirilmesi. *Karşıyaka 2. Kültür ve Çevre Sempozyumu*. İzmir, Karşıyaka.
- Söyler, İ. (2011). Kamu Malları Teorisi Açısından Devletin Hüküm ve Tasarrufu Altındaki Yerler. *Sayıştay Dergisi*, Sy. 83.
- Şahap, A. (2020). *Veri Tabanı ve Konumsal Veri Tabanı Uygulamaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

- Şimşek, S. (2010). *Kıyılarda Mülkiyet Sorunu: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin İptal Kararları Işığında Bir Çözüm Önerisi*, *Sayıştay Dergisi*(77), Sy. 87.
- Şimşek, S. (2013). *Kamu Malları Teorisi Açısından Arazi ve Arsa Düzenlemesi İşlemleri Yargıtay ve Danıştay Kararları Işığında Bir Değerlendirme*, *Adalet Dergisi*, Sy.263.
- Şimşek, S. (2019). *Kıyılarda ve Sahil Şeritlerinde İmar Uygulamaları*. E.T. : 30.08.2021 tarihinde <https://gayrimenkulmevzuati.com/kiyilarda-ve-sahil-seritlerinde-imar-uygulamaları/> adresinden alındı
- Şimşek, S. (2020, Kıyılarda Özel Mülkiyet Oluşmasının Nedenleri E.T. 21.08.2021). <https://gayrimenkulmevzuati.com/kiyilarda-ozel-mulkiyet-olusmasının-nedenleri/> adresinden alındı
- Şimşek, S. (2021). İdare Tarafından Tespit Edilen Kıyı Kenar Çizgisinin Adli Yargıyı Bağlayıp Bağlamayacağı Hakkında Bir Yargıtay İBK Eleştirisi ve Bir Çözüm Önerisi. 02 13, 2021 tarihinde www.gayrimenkulmevzuati.com.tr adresinden alındı
- Tabak, B. (2016). *Mülkiyet Hakkı ve Anayasa Mahkemesinin Mülkiyet Hakkına Bakışı*. Ankara, Yüksek Lisans Tezi, Sy.13: Çankaya Üniversitesi Kamu Hukuku.
- Tapu Kanunu (2644) Md.9. 29.12.1934: 2644 sayılı Tapu Kanunu .
- TBMM Genel Kurul Kararı. (2012). *TBMM Dilekçe Komisyonu Genel Kurul Karar Cetveli*. Yasama Yılı:2 Dönem:24 Sayı:12.
- TC. Anayasas Md.46. 18.10.1982: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.
- TDK. (2020). www.sözlük.gov.tr adresinden alındı
- Tecim, V. (1999). Bilgi Teknolojilerinde Yeni Bir Gelişme; Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Bilgi Sistemleri Arasındaki Yeri. *D.E.Ü. İİBF Dergisi*, 14(1), Sy.1-12.
- Tersaneler Raporu. (1994). *Kapatma Yerine Yeniden Yapılandırma*. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Gemi Mühendisleri Odası. https://www.gmo.org.tr/upl/misc/Raporlar/Tersaneler_Raporu.pdf adresinden alındı
- Terzioğlu ve Diğerleri (Başvuru Numara: 16858/05- 23953/05- 34381/05- 37166/05- 19638/06 ve 17654/07) Kararı. (2009). *TBB Dergisi*: Çeviren; Serkan Cengiz/Avukat.
- TETK Md.8. 13.05.1953: 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu.
- Tezcan, H., & Yılmaz, A. (2014). Bütünleşik Kıyı Planlamasında Sürdürülebilirliğin ve Denizden Bakışın Önemi. *Kıyı Mühendisliği Sempozyumu*, (s. 467-479).
- Toker, K. (2015). *Türkiye'de Çeşitlerine Göre Kadastro Süreçlerinin Analizi*, *Proceedings of the World Cadastre Summit*. Sy. 438. İstanbul: TKGM,.
- TTK Md.8. 12.03.1982: Turizm Teşvik Kanunu.

- Turoğlu, H., & Yiğitbaş, H. (2017). *Yasal ve Bilimsel Boyutlarıyla Kıyı*. İstanbul: Jeomorfoloji Derneği Yayınları, Sy. 1-32.
- Türk Medeni Kanun Md. 715. 22.11.2001.
- Türk Medeni Kanunu Md.683. 22.11.2002.
- Uçlar, S. (2012). *Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve İstanbul Örneği*. İstanbul, Sy. 64, Yüksek Lisans Tezi: İTÜ, Fen Bilimleri Üniversitesi.
- Ulaştırma Bakanlığı. (2009). *Turizm Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması 3. Ara Rapor*. Demiryollar Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü. https://www.denizticaretodasi.org.tr/Media/SharedDocuments/Turizm_AraRapor3.pdf adresinden alındı
- Ulaştırma Bakanlığı. (2010). *Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Sonuç Raporu*. Ulaştırma Bakanlığı Demiryollar Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü. <https://tkygm.uab.gov.tr/uploads/pages/master-plan/ulastirma-kiyi-yapilari-master-plan-calismalari.pdf> adresinden alındı
- Ulaştırma Bakanlığı. (2011). *Balıkçılık Kıyı Yapıları Durum ve İhtiyaç Analizi Sonuç Raporu*. Ankara: Demiryollar, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü. <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/kutuphane/56203e35a7c75e0-5ea041c13e035.pdf> adresinden alındı
- Ulaştırma Bakanlığı Balıkçılık Kıyı Yapıları Durum ve İhtiyaç Analizi Sonuç Raporu. (2011). Ankara: Demiryollar, Limanlar ve Hava Meydanları Genel Müdürlüğü. <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/kutuphane/9ae9c241a54dde7-5ea041da6784d.pdf> adresinden alındı
- Ulaştırma Bakanlığı Turizm Kıyı Yapıları Master Çalışması Sonuç Raporu. (2009). Demiryollar Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü. https://www.denizticaretodasi.org.tr/Media/SharedDocuments/Turizm_AraRapor1.pdf adresinden alındı
- Ulaştırma Bakanlığı Ulaştırma Kıyı Yapıları Master Plan Çalışması Revize Birinci Ara Rapor. (2009). Demiryollar Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü. https://www.denizticaretodasi.org.tr/Media/SharedDocuments/Kiyi_AraRapor1.pdf adresinden alındı
- Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2016). *Kıyı Yapıları Planlama ve Tasarım Teknik Esaslar*. Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü.
- Ustaoglu, F. (2019). *Parselasyon İşlemlerinde Mülkiyet Hakkına Müdahaleler*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, SBE.
- Uygucil, H. (2018). *Konumsal Veri Tabanı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Uzun. (2015). İzmit Körfezi Kıyılarında, Kıyı Jeomorfolojisi, Kıyı Kullanım İlişkisinin Coğrafi Analizi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*(Sayı:2), Sy. 350-375.

- Uzun, B., & Çelik, N. (2011). 7. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, (s. Kıyı Alanlarındaki Kamu Taşınmazlarının Yönetim Sorunları, Sy. 451).
- Uzun, B., & Çelik, N. (2014). Sustainable Management Of Coastal Lands: A New Approach For Turkish Coasts. *Ocean & Coastal Management*, Sy.53-62.
- Uzun, F. (2010). *Barter Sistemi ve Küçük ve Orta Boy İşletmelerde Uygulanabilirliği: Türkiye Örneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ülkü, H., & Olgun, Ö. (1993). Arsa Düzenleme Sorunlar ve Öneriler. T. 4. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası (Dü.). içinde Ankara: Sy.261.
- Ünel, F., Kuşak, L., Çelik, M., Alpteki, A., & Yakar, M. (2020). Kıyı Çizgisinin Belirlenerek Mülkiyet Durumunun İncelenmesi. *Türkiye Arazi Yönetimi Dergisi*, 2(1);33-40.
- Ünsal, F. ("Turkey" 2021). London: Rachele Alterman and Cygal Pellach, Regulating Coastal Zones International Perspective on Land Management Instruments . 5 18, 2023 tarihinde file:///C:/Users/ckusg/Downloads/9780429432699_webpdf%20(2).pdf adresinden alındı
- Vallve, M., Alegre, P., & Pellach, C. ("Spain" 2021). London: Rachele Alterman and Cygal Pellach, Regulating Coastal Zones (International Perspective on Land Management Instruments). 4 18, 2023 tarihinde <https://www.taylorfrancis.com/books/oa-edit/10.4324/9780429432699/regulating-coastal-zones-rachele-alterman-cygal-pellach> adresinden alındı
- Vejonis, R. (2008). Letonya Deniz Kıyısının Gelişimi Hakkında Bildiri., (s. Raimods Vejonis (Çevre Bakanı)). E.T. 07.04.2021 tarihinde <https://www.vestnesis.lv/ta/id/179746> adresinden alındı
- Viudez, J. (2013). *140.000 konut, Sahiller Kanunu'nun affından yararlanabilecek. (140.000 casas podrán acogerse a la amnistía de obras de la Ley de Costas)*. https://elpais.com/sociedad/2013/10/25/actualidad/1382729888_740242.html adresinden alındı
- Wikipedia. (2021). *Kadastro*. E.T. 22.02.2021. <https://es.wikipedia.org/wiki/Catastro> adresinden alındı
- Wikipedia. (2022). ET: 13.02.2022 tarihinde <https://tr.wikipedia.org/wiki/Veri> adresinden alındı
- wikipedia. (2022). *Ekoloji*. <https://tr.wikipedia.org>: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekoloji> adresinden alındı
- www.milliyet.com.tr. (2022). Ücret Ödemeyen Plaja Ulaşmıyor. İstanbul.
- www.türkçebilgi.com. (2022). 02 12, 2022 tarihinde <https://www.turkcebilgi.com:https://www.turkcebilgi.com/veritaban%C4%B1> adresinden alındı
- Y.1.HD'nin E:2007/6214 K:2007/9985 sayılı kararı. 3 30, 2023 tarihinde <https://karararama.yargitay.gov.tr/> adresinden alındı

- Y.1.HD'nin E:2009/12967 ve K:2010/165 sayılı kararı. 3 30, 2023 tarihinde <https://karararama.yargitay.gov.tr/> adresinden alındı
- Yanık, T., & Suri, L. (2020). *İmar Hakkı Transferi*. İstanbul: Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi.
- Yaşayan, A., Erkan, H., & Seylam, S. (2011). Kadastro Kavramı ve Türkiye Kadastrosu. 13. *Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*. 18-22 Nisan 2021, Ankara: TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası.
- Yavuz, E. (2020, Ekim 2). *eyavuz.av.tr*. 07 06, 2021 tarihinde <http://www.eyavuz.av.tr/mal-degisim-trampa-sozlesmesi/>. adresinden alındı
- Yazgan, A., & Dikçınar Sel, B. (2014). Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi - Kültürel Miras İlişkisi: İstanbul Kıyı Alanları. 8. *Kıyı Mühendisliği Sempozyumu*, (s. Sy. 125-137).
- YHGK'nın 23.11.1988 tarih E:1988/825 ve K:1988/964 sayılı kararı. 3 30, 2023 tarihinde <https://www.hukukturk.com/Sonuc?q=1988%2F825> adresinden alındı
- YHGK'nın 27.02.1980 tarih E:1980/1-967 ve K:1980/1365 sayılı kararı. 3 30, 2023 tarihinde <https://legalbank.net/belge/y-hgk-e-1980-1-967-k-1980-1365-t-27-02-1980-devletin-h-220-k-220-m-ve-tasarufu-altindaki-yer/113800/> adresinden alındı
- YHGK'nin 28.11.1997 tarih ve E:1996/5 ve K:1997/3 sayılı kararı. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu. 3 30, 2023 tarihinde <https://www.ictihat.gen.tr/kiyilarla-iligili-yargitay-hukuk-genel-kurulu-kararlari/> adresinden alındı
- YİBK'nin 13.03.1972 tarih E:1970/7 ve K:1972/4 sayılı kararı. 3 30, 2023 tarihinde <https://www.ictihat.gen.tr/kiyilarla-iligili-yargitay-hukuk-genel-kurulu-kararlari/> adresinden alındı
- Yıldırım, B. (2016). *Bütünleşik Kıyı Alanları Yaklaşımının Katılımcılık İlkesi: Kaş-Kekova Denizel Yönetim Planı*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, E. (2020). *Coğrafya 3*. Ankara: T.C. MEB.
- Yomraloğlu, T., & Çelik, K. (1994). GİS? 1. *Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu* (s. 21-32). Trabzon: KTÜ.
- Yücel, B. (2008). Kıyı İşgallerine İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Maliye Dergisi*, Sayı, 154 Sy. 29- 37.
- Yüksel, Y., Akyarlı, A., Çevik, E., & Vd. (2005). Kıyı Bölgesi Yönetimi ve Türkiye Örneği. *Antalya Yöresinin İnşaat Mühendisleri Sorunları Kongresi*, (s. Sy.10-16). Antalya.
- Zalans, E. (2021). Par Baltijas Jūras Piekrastes Nākotni (Baltık Denizi Kıyılarının Geleceği Hakkında Bildiri), (s. Edgars Zalans (Bölgesel ve Yerel Yönetim Bakanı)). 07.04.2021 tarihinde <https://www.vestnesis.lv/ta/id/179799> adresinden alındı
- Zevkliler, A. (1979). Kıyılarda Mülkiyet İlişkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:15(Sayı:2), Sy. 71-87.

2. Basım

KONUT İHTİYAÇ TAHMİNİ KONUT TALEBİ VE KONUT PAZAR ANALİZİ

Kavramlar, Metotlar ve Yapılması Gereken Sosyal Araştırmalar

Turhan Yörükân

KONUT İHTİYAÇ TAHMİNİ KONUT TALEBİ VE KONUT PAZAR ANALİZİ

Kavramlar, Metotlar ve Yapılması Gereken Sosyal Araştırmalar

Turhan Yörükân

Yayın No: 5182
Mimari: 032
ISBN: 978-625-397-980-5
E-ISBN: 978-625-397-981-2
Basım Sayısı: 2. Basım, Ocak 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yörükân, Turhan.
Konut İhtiyaç Tahmini Konut Talebi ve Konut Pazar Analizi / Turhan Yörükân
2. Basım, VIII + 236 s., 15,5x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-980-5
E-ISBN: 978-625-397-981-2
1. Konut 2. Konut İhtiyaç Tahmini 3. Mimari

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İçindekiler

Önsöz.....	v
Giriş.....	1
1. Bölüm KONUT İHTİYAÇ TAHMİNLERİNİN, EFFEKTİF KONUT TALEBİ VE KONUT PAZARI ANALİZLERİNİN AMACI	5
2. Bölüm KONUT STOKU, KONUT ARZI VE KONUT YETERSİZLİĞİ.....	15
3. Bölüm KONUT İHTİYACINI TAHMİN ETME METOT VE TEKNİKLERİ.....	23
4. Bölüm BAKIM GÖRECEK, ONARILACAK VE YENİLENECEK OLAN KONUTLAR.....	35
5. Bölüm BOŞ KONUT ORANLARI, KONUT ALANI STANDARTLARI VE BARINMA YOĞUNLUKLARI	53
6. Bölüm BİNA VE NÜFUS YOĞUNLUKLARI VE FAZLA YOĞUN OLAN KONUT YERLEŞME ALANLARI	71
7. Bölüm UYGUN OLMAYAN KONUTLAR VE UYGUN OLMAYAN KONUT YERLEŞME ALANLARI	85
8. Bölüm KONUT KALİTESİNİ ÖLÇME METOTLARI VE KARMA TASFİYE KİSTASLARI .	101
9. Bölüm EVLERİNDEN ÇIKARILAN VE KONUTSUZ OLAN HANELER VEYA AİLELER ...	127

10. Bölüm	
GELECEKTE KONUTA İHTİYAÇ DUYACAK OLAN HANELER VEYA AİLELER .	177
11. Bölüm	
KONUT TALEBİ VE KONUT PAZARI ANALİZLERİ.....	191
12. Bölüm	
KONUT PAZARINI ANLAMADA YARDIMCI OLACAK BAZI TEMEL ARAŞTIRMALAR.....	203
13. Bölüm	
KONUT PAZAR ANALİZİ TAHLİL ŞEMASI VE RAPOR FORMU	217
Bibliyografya.....	229

Bibliyografya

- Aaron, H. J., *Shelter and Subsidies: Who Benefits from Federal Housing Policies*, Washington, D.C.: Brookings Institution, 1972.
- Abbott, E., *The Tenements of Chicago, 1908-1935*, Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1936.
- Abrams, Ch., *The Future of Housing*, New York: Harper and Brothers, 1946.
- Abrams, Ch., *Man's Struggle for Shelter*, Cambridge, Mass: The M.I.T. Press, 1964.
- AIP Journal İdaresi, *Yeniden Geliştirilecek Alanların Sınırlandırılmasında Kullanılan Kıstaslar*, Ercan Yener çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1969 (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).
- American Public Health Association, Committee on the Hygiene of Housing, *An Appraisal Method for Measuring the Quality of Housing*.
- Part I, *Nature and Uses for the Method*, New York, 1945.
- Part II, *Appraisal of Dwelling Conditions, Volume A. Survey Director's Manual*, New York, 1946.
- Part II, *Appraisal of Dwelling Conditions, Volume B. Field Procedures*, New York, 1946.
- Part II, *Appraisal of Dwelling Conditions, Volume C. Office Procedures*, New York, 1946.
- Part III, *Appraisal of Neighborhood Environment*, New York, 1950.
- American Public Health Association, Committee on the Hygiene of Housing, *Basic Principles of Healthful Housing*, New York: The Association, 2 nd ed., 1939.
- American Public Health Association, Committee on the Hygiene of Housing, *Planning the Neighborhood*, Chicago: Public Administration Service, 1948 and 1960.
- Anderson, M., *The Federal Bulldozer: A Critical Analysis of Urban Renewal, 1949-1962*, Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1964.
- Anderson, N., ed., *Urbanism and Urbanization*, New York: Humanities Press, 1964.
- Back, K. W., *Slums, Projects, and People: Social Psychological Problems of Relocation in Puerto Rico*, Durham: Duke Univ. Press, 1962.
- Barclay, G. W., *Techniques of Population Analysis*, New York: John Wiley and Sons, 1958.
- Bauer, C., "Social Questions in Housing and Community Planning", *The Journal of Social Issues*, Volume 7, Nos. 1 and 2, 1951.
- Baum, DJ, *Toward a Free Housing Market, Çora*, Gables: Univ. of Miami Press, 1971.
- Bellush, J. B. and M. Hausknecht, ed., *Urban Renewal: People, Politics and Planning*, New York: Doubleday and Co., 1967.
- Beyer, G. H., *Housing and Personal Values*, Ithaca, N. Y.: Cornell University Agricultural Experiment Station, 1959.
- Beyer, G. H., *Housing and Society*, New York: The Macmillan Co., 2 nd ed., 1965.
- Beyer, G. H., et al., *Houses Are for People*, Ithaca, N. Y.: Cornell University Research Çenter, 1955.

- Beyer, G. H., ed., *Urban Explosion in Latin America*, Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Press, 1967.
- Beyer, G. H., and F. H. J. Nierstranz, *Housing the Aged in Western Countries*, Amsterdam: Elsevier Publishing Co, 1967.
- Beyer, G. H., and M. E. Woods, *Living and Activity Patterns of the Aged*, Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Çenter for Housing and Environmental Studies, 1963.
- Birleşmiş Milletler, *Bugünkü ve Gelecekteki Mesken İhtiyacının Tahmini*, Sencer Kodalbaş çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968.
- Bogue, D. J., *Skid Row in American Cities*, Chicago: Community and Family Study Çenter, Univ. of Chicago, 1963.
- Borrie, W. D., et al., *The Cultural Integration of Immigrants*, Paris: Unesco, 1959.
- Breese, G., *Urbanization in Newly Developing Countries*, Englewood Cliffs, NJ.: Prentice - Hall, Inc., 1966.
- Brunsmann, H. G., "Current Sources of Sociological Data in Housing", *American Sociological Review*, Volume 12, April 1947.
- Calot, G., *Örnekleme Metodunun Meskenle İlgili Problemlere Uygulanması*, Elâ Güntekin çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1969.
- Carmichael, L. L., *Mahalli Mesken Araştırmaları Nasıl Yapılır ve Bu Araştırmalardan Nasıl Faydalanılır*, Üzeyir Eren çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968.
- Chapin, F. S., "The Effects of Slum Clearance and Rehousing on Family and Community Relationships in Minneapolis", *American Journal of Sociology*, Volume 43, March 1938.
- Chapin, F. S., "An Experiment on the Social Effects of Good Housing", *American Sociological Review*, Volume 5, December 1940.
- Chapin, F. S., *Experimental Designs in Sociological Research*, New York: Harper and Brothers, Rev. ed., 1955.
- Chapin, F. S., "New Methods of Sociological Research on Housing Problems", *American Sociological Review*, Volume 12, April 1947.
- Chapin, F. S., et al., "Rental Rates and Crowding in Dwelling Units in Manhattan", *American Sociological Review*, Volume 15, February 1950.
- Chung, H. C., *The Economics of Residential Rehabilitation: Social Life of Housing in Harlem*, New York: Praeger Publishers, 1973.
- Churchill, H. S., *The City is the People*, New York: Harcourt, Brace and Co., 1954.
- Clark, C. and G. T. Jones, *Demand for Housing*, London: Centre for Environmental Studies, 1971.
- Clinard, M. B., *Slums and Community Development*, New York: The Free Press, 1966.
- Clinard, M. B., *Sociology of Deviant Behavior*, New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 3 rd ed., 1968.
- Coleman, M. L., *Renewing Our Cities*, New York: The Twentieth Century Fund, 1953.
- Cottam, H. R., *Housing and Attitudes toward Housing in Rural Pennsylvania*, Pennsylvania State College Agricultural Experiment Station, Bulletin 436, December 1942.
- Cullingworth, J. B., *Housing Needs and Planning Policy*, London: Routledge and Kegan Paul, 1960.
- Cullingworth, J. B., "The Measurement of Housing Need", *British Journal of Sociology*, Volume 9, December, 1958.

- Cutler, V. F., *Personal and Family Values in the Choice of a Home*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Agricultural Experiment Station, 1947.
- Davidson, H. A., *Housing Demand: Mobile, Modular or Conventional*, London: Van Nostrand Reinhold Co., 1973.
- Dean, J. P., *Home Ownership: Is It Sound?* New York: Harper and Brothers, 1945.
- Dean, J. P., "The Myths of Housing Reform", *American Sociological Review*, Volume 14, April 1949.
- Desai, A. R. and S. D. Pillai, eds., *Slums and Urbanization*, New York: Humanities Press, 1970.
- Dietz, A. G. H., et al., *Housing in Latin America*, Combridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1965.
- Dimairo, AJ, *Soviet Urban Housing: Problems and Policies*, New York: Praeger Publishers, 1974.
- A Directory of University Urban Research Centers*, Washington, D.C.: The Urban Institute, 1969.
- A Directory of Urban Research Study Centers*, Vashington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967.
- Elias, C. E., J. Gilles and S. Riemer, *Metropolis: Values in Conflict*, Belmont, Calif.: Wadsworth Publishing Co., Inc., 1964. S. Riemer, editörleri arasında bulunduğu bu kitaba, "The Slum and Its People" bölümüyle ilgili bir katkıda bulunmuştur.
- Festinger, L., et al., *Social Pressures in Informal Groups*, New York: Harper and Brothers, 1950.
- Final Report to Honorable Frank P. Zeidler, Mayor, City of Milwaukee*, Milwaukee: Study Committee on Social Problems in the Inner Core of the City, 1960.
- Firey, W., *Land Use in Central Boston*, Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1947.
- Ford, J., *Slums and Housing: History, Conditions, Policy*, Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1936.
- Freeman, H. E., et al, eds., *Handbook of Medical Sociology*, Englewood, Cliffs, N. J.: Prentice - Hall, Inc., 1963, 2 nd ed. 1972. Bu kitabın sonuna O. G. Simmons tarafından eklenmiş olan çok geniş bir bibliyografya, konut, mahalli toplum ve sağlık şartları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan pek çok kitap ve makaleyi bir araya getirmektedir.
- Fried, M., and P. Gleicher, "Some Sources of Residential Satisfaction in an Urban Slum", *Journal of the American Institute of Planners*, Volume 27, November 1961.
- Frieden, BJ., *The Future of Old Neighborhoods: Rebuilding for a Changing Population*, Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1964.
- Gans, H. J., "Bugünkü Yeniden Geliştirme ve Yeniden Yerleştirme Planlamasının İnsani Yönleri", Turhan Yörükân'ın derlediği *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi veya Yenilenmesi Sırasında İş Birliği* (Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1969) adlı eserde, ss. 17-52.
- Gans, H. J., "Regional and Urban Planning", *International Encyclopedia of the Social Sciences*. The Macmillan Co. and the Free Press, Volume 12, 1968, ss. 129-137.
- Gans, H. J., *The Urban Villagers: Group and Class in the Life of Italian - Americans*, New York: The Free Press, 1962.
- Gibbs, J. P., ed., *Urban Research Methods*, New York: Van Hostrand Co., 1961.
- Glick, P. C., *American Families*, New York: John Wiley and Sons, 1957.
- Glick, P. C., "Demographic Analysis of Family Data", Harold T. Christensen'in derlediği *Handbook of Marriage and the Family* (Chicago: Rand Mc Nally and Co., 1964) adlı eserde, ss. 300-334.
- Goromosov, M. S., *Physiological Basis of Health Standarts for Divellings*, World Health Organization, 1968.

- Grebler, L., *Housing Market Behavior in a Declining Area*, New York: Columbia Univ. Press, 1952.
- Grigsby, W. G., *Housing Markets and Public Policy*, Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press, 1963.
- Handlin, O., *The Newcomers*, Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1959.
- Harrington, M., *The Other America: Poverty in the United States*, New York: The Macmillan Co., 1962.
- Hartman, Ch. W., "The Housing of Relocated Families", *Journal of the American Institute of Planners*, Volume 30, November 1964.
- Hartman, Ch. W., "A Rejoinder: Omissions in Evaluating Relocation Effectiveness Cited", J. Bellush ve M. Hausknecht'ın derlediği *Urban Renewal* (New York: Doubleday and Co., 1967) adlı eserde, ss. 361-365.
- Hartman, Ch. W., "Social Values and Housing Orientations", *Journal of Social Issues, Vohvae* 19, April 1963.
- Hauser, Ph. M., ed., *Urbanization in Asia and the Far East*, Calcutta: Unesco Research Çenter on the Social Implications of Industrialization in Southern Asia, 1957.
- Hauser, Ph. M., ed., *Urbanization in Latin America*, Paris: Unesco, 1961.
- Hauser, Ph. M. and Otis Dudley Duncan, eds., *The Study of Population*, Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1959.
- Hawley, A. H., *Urban Society: An Ecological Approach*, New York: The Ronald Press, 1971.
- Hayek, F. A., et al., *Verdict on Rent Control*, New York: Transatlantic Arts, Inc., 1973.
- Hodge, G., *Ölçme Tekniklerinin Şehir Planlamasında Doğru ve Hatalı Bir Şekilde Kullanılması*, Refik Hammaş çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi, 1969. (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).
- Housing Research and Building Technology Activities of the Federal Government*, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1970.
- Hunter, D. R., *The Slums: Challenge and Response*, New York: The Free Press, 1964.
- International African Institute, *Social Implications of Industrialization and Urbanization in Africa South of the Sahara*, Paris: Unesco, 1956.
- IFHP, *Urban Renewal: Report of the International Seminar (Urban Renewal)*, The Hague: International Federation for Housing and Planning, 1958.
- Isard, W., *Methods of Regional Analysis: An Introduction to Regional Science*, Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1960.
- Kaitz, E. M. and H. H. Hymann, *Urban Planning for Social Welfare: A Model Cities Approach*, New York: Praeger Publishers, 1970.
- Kaplan, H., *Urban Renewal Politics: Slum Clearance in Newark*, New York: Columbia Univ. Press, 1963.
- Keyes, L. C., *Rehabilitation Planning Game: A Study in the Diversity of Neighborhood*, Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1969.
- King, A. T., *Land Use and Demand for Housing*, Cambridge, Mass.: Ballinger Publishing Co., 1973.
- Kiser, C. V., ed., *Research in Family Planning*, Princeton: Princeton Univ. Press, 1962.
- Kuper, H., ed., *Urbanization and Migration in West Africa*, Berkeley: Univ. of California Press, 1965.
- Kuper, L., "Social Research and Planning Urban Neighborhoods", *Social Forces*, Volume 29, March 1951.
- Lewis, O., *The Children of Sanchez: Autobiography of a Mexican Family*. New York: Random House, 1961.
- Lewis, O., *Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty*, New York: Basic Books, Inc., 1959.

- Lewis, O., *A Study in Slum Culture: Background for La Vida*, New York: Random House, 1968.
- Lewis, O., *La Vida: A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*. San Juan and New York: Random House, 1966 (Türkçesi, *İşte Hayat* adıyla E yayınları arasında çıkmıştır).
- Lowry, R. P., *Social Problems: A Critical Analysis of Theories and Public Policies*, Lexington, Mass.: D.C. Heath and Co., 1973.
- Marris, P., "A Report on Urban Renewal in the United States", Leonard J. Duhl'in derlediği *The Urban Condition* (New York: Basic Books, Inc., 1963) adlı eserde, ss. 113-134.
- Marris, P., *Family and Social Change in an African City: A Study of Rehousing in Lagos*. London: Routledge and Kegan Paul, Ltd. 1961.
- Meltzer, J., *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi Strasında Yerlerinden Çıkarılan Ailelerin Başka Yerlere Yerleştirilmesi: Şikago Tecrübesi*, Haldun İnanlı çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968 (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).
- Merton, R. K., "The Social Psychology of Housing", W. Dennis'in derlediği *Current Trends in Social Psychology* (Pittsburgh: Univ. of Pittsburgh Press, 1948) adlı eserde, ss. 163-217.
- Merton, R. K., et al., eds., *Social Policy and Social Research in Housing*. New York: The American Psychological Association Press, 1951.
- Meyerson, M., B. Terrett and W.L.C. Wheaton, *Housing, People, and Cities*. New York: Mc Graw - Hill Book Co., 1962.
- Moller, C. B., *Architectural Environment and Our Mental Health*, New York: Horizon Press, 1968.
- Morris, R. N. and J. Mogeey, *The Sociology of Housing*, London: Routledge and Kegan Paul, 1965.
- Mumford, L., *The City in History*, New York: Harcourt, Brace and World, Inc., 1961.
- Mumford, L., *The Culture of Cities*, New York: Harcourt, Brace and Co., Inc., 1938.
- National Swedish Institute for Building Research, *Quality of Dwellings and Housing Areas*. Uppsala: Almqvist and Wiksells Boktryckeri AB, 1967 (Published in agreement with the United Nations).
- Newman, B. J., "Slums", *Encyclopedia of the Social Sciences*, New York: The Macmillan Co., Volume 14, 1934, ss. 93-98.
- Nourse, H. O., *Effects of Public Policy on Housing Market*, London: Lexington Press, 1973.
- Pfouts, R. W., ed., *The Techniques of Urban Economic Analysis*. Vest Trenton: Chandler - Davis, 1960.
- Progress Report on Federal Housing Programs*, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967.
- Rapkin, Ch., L. Winnick and D. M. Blank, *Housing Market Analysis*, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1953.
- Ratcliff, R. U., *Urban Land Economics*, New York: Mc Graw- Hill Book Co., 1949.
- Reeb, D. J. and J. T. Kirk, eds., *Housing the Poor*, New York: Praeger Publishers, 1973.
- Reynolds, W. E., *Post-War Urban Redevelopment*, Washington: Federal Works Agency, 1939.
- Riemer, S., *The Modern City*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc. 1952.
- Riemer, S., "A Research Note on Sociological Home-Planning", *American Journal of Sociology*, Volume 46, May 1941.
- Riemer, S., "Sociological Perspective in Home Planning", *American Sociological Review*, Volume 12, April 1947.

- Rierner, S., "Sociological Theory of Home Adjustment", *American Sociological Review*, Volume 8, June 1943.
- Riis, J. A., *How the Other Half Lives: Studies Among the Tenements of New York*, New York: Charles Seribner's Sons, 1920.
- Rosow, I., "Home Ownership Motives", *American Sociological Review*, Volume 13, December 1948.
- Rossi, P. H., *Why Families Move*, Glencoe, 111.: The Free Press, 1955.
- Rossi, P. H., and R. A. Dentler, *Politics of Urban Renewal*, New York: The Free Press, 1962.
- Rumney, J., "The Social Cost of Slums", *The Journal of Social Issues*, Volume 7, Nos. 1 and 2, 1951.
- Rumney, J. and S. Shuman, *The Cost of Slums in Newark*, Newark: Housing Authority of the City of Newark, 1946.
- Ryan, E. J., "Personal Identity in an Urban Slum", Leonard J. Duhl'in derlediği *The Urban Condition* (New York: Basic Books, Inc., 1963) adlı eserde, ss. 135-150.
- Schmitt, R. C., "Demography and City Planning", *Social Forces*, Volume 30, March 1952.
- Schmitt, R. C., "Implications of Density in Hong Kong", *Journal of the American Institute of Planners*, Volume 29, August 1963.
- Schorr, A.L., *Slums and Social Insecurity*, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1963.
- Seeley, J. R., *Redevelopment: Some Human Gains and Losses*, Indianapolis: Community Surveys, Inc., 1956.
- Seeley, J. R., "The Slum: Its Nature, Use, and Users", *Journal of the American Institute of Planners*, Volume 25, February, 1959.
- Senn, Ch., et al., *Housing: Basic Health Principles and Recommended Ordinance*, New York: American Public Health Association, 1971.
- Smigel, E. O., ed., *Handbook on the Study of Social Problems*, Chicago: Rand Mc Nally and Co., 1971.
- Smith, W. F., *Housing: The Social and Economic Elements*, Berkeley: Univ. of California Press, 1970.
- Solomon, A. P *Housing the Urban Poor: A Critical Analysis of Federal Housing Policy*, Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1974.
- Stokes, Ch. J., "A Theory of Slums", *Land Economics*, Volume 38, August 1962.
- Sullenger, T. E., *Sociology of Urbanization: A Study in Rurban Society*, Ann Arbor, Mich.: Braun-Brumfield, Inc. 1956.
- Tenants Relocation Bureau, *The Homeless Men on Skid Row*, Chicago: Tenants Relocation Bureau, City of Chicago, 1961.
- Textor, R. B., et al., *The Social Implications of Industrialization and Urbanization: Five Studies in Asia*, Calcutta: Unesco Research Çenter on the Social Implications of Industrialization in Southern Asia, 1956.
- Twichell, A. A., *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi Srasında Mesken Kalitesinin Ölçülmesi*, Sevda Erem çevirisi, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Sosyal Araştırma Dairesi, 1968 (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).
- United Nations, *Census Statistics for the Calculation of Life Tables and Other Demographic Measures*, 1950.
- United Nations, *The European Housing Developments and Policies in 1954*, 1955.
- United Nations, *General Principles far a Housing Census*, 1958.
- United Nations, *Handbook of Household Surveys*, 1964,

- United Nations, *Handbook of Population and Housing Census Methods, Part III: Topics and Tabulations for Housing Censuses*, 1970.
- United Nations, *Improvements of Slums and Uncontrolled Settlements*, 1971.
- United Nations, *Manuals on Methods of Estimating Population*, 1974.
- United Nations, *Methods of Appraisal of Quality of Basic Data for Population Estimates*, 1956.
- United Nations, *Methods of Estimating Basic Demographic Measures for Incomplete Data*, 1967.
- United Nations, *Methods of Estimating Housing Needs*, 1967.
- United Nations, *Methods of Measuring Internal Migration*, 1970.
- United Nations, *Methodology of Demographic Sample Surveys*, 1971.
- United Nations, *Principles and Recommendations for the 1970 Population Censuses*, 1967.
- United Nations, *Principles and Recommendations for the 1970 Housing Censuses*, 1967.
- United Nations, *Problems and Methods of Building a System of Demographic Statistics and Compiling the Required Data*, 1972.
- United Nations, *Quality of Dwellings and Housing Areas*, 1967.
- United Nations, *Report of the Latin America Seminar on Housing Statistics and Programmes, Copenhagen, Denmark, 2-25 September 1962, 1963**
- United Nations, *Report of the Seminar on Housing Statistics and Programmes for Asia and the Far East, Copenhagen, Denmark, 25 August-14 September 1963, 1965.*
- United Nations, *Report on the Seminar on Housing Surveys and Programmes with Particular Reference to Problems in the Developing Countries*, 1962.
- United Nations, *Report on the Urban Renewal Symposium (Held in Geneva in June 1961)*, 1962. Bu raporun sonuna konulmuş olan Appendix II, 1958 yılında Lahey'de toplanmış olan Seminerde ulaşılmış olan sonuçların bir özetini de vermektedir.
- United Nations, *Social Programming of Housing in Urban Areas*, 1972.
- United Nations, *Statistical Indicators of Housing Conditions*, 1962.
- United Nations, *Statistical Yearbook*, 1961.
- United Nations, *Studies of Effective Demand for Housing*, 1963.
- United Nations, *Variables and Questionnaires for Comparative Fertility Surveys*, 1969.
- United Nations, *World Housing Conditions and Estimated Housing Requirements*, 1965.
- Urban Research Under Federal Auspices*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1964.
- United States House of Representatives, Committee on Public Buildings and Grounds, *Hearings on Post-War Planning*, No. 2, 1944.
- United States Housing and Home Finance Agency, *How Locaties Can Develop a Workable Program of Urban Renewal*, Washington, D.C.: The Agency, 1955.
- United States Housing and Home Finance Agency, "The Housing of Relocated Families", J. Bellush ve M. Hausknecht'in derlediği *Urban Renewal* (New York: Doubleday and Co., 1967) adlı eserde, ss. 354-360.
- Weaver, R. C., *The Urban Complex: Human Values in Urban Life*, New York: Doubleday and Co., 1964.

- Weimer, A. M. and Homer Hoyt, *Principles of Urban Real Estate*, New York: The Ronald Press Co., 2 nd ed., 1948.
- Weinberg, S. K., *Social Problems in Modern Urban Society*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice - Hall, Inc., 2 nd ed., 1970.
- Whitehead, Ch. M., *The U.K. Housing Market: An Econometric Model*, London: Lexington Press, 1973.
- Whyte, W. F., "Social Organization in the Slums", *American Sociological Review*, Volume 8, February 1943.
- Whyte, W.F., *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum*, Chicago: The Univ. of Chicago Press, 2 nd ed., 1955.
- Wilner, D. M., et al., *The Housing Environment and Family Life*, Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1962. Bu kitabın sonuna, konut ve fazla kalabalıklık ile verem, solunum yolları hastalıkları, romatizma, ruh sağlığı, çocuk ölümleri, kazalar, genel sağlık, aile hayatı ve sosyal disorganizasyon arasındaki ilişkiyi gösteren geniş bir bibliyografya eklenmiştir.
- Wilson, J. Q., ed., *Urban Renewal: The Record and the Controversy*, Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press, 1967.
- Wirth, L., "Housing as a Field of Sociological Research", *American Sociological Review*, Volume 12, April 1947.
- Wirth, L., "Urbanism as a Way of Life", *American Journal of Sociology*, Volume 44, July 1938.
- Woodbury, C., ed., *The Future of Cities and Urban Redevelopment*, Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1953.
- Woodbury, C., ed., *Urban Redevelopment: Problems and Practices*, Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1953.
- World Health Organization, *Development of Environmental Health Criteria in Urban Planning*, 1973.
- World Health Organization, *Expert Committee on the Public Health Aspects of Housing*, 1961.
- Yörükân, T., *Gecekondu ve Gecekondu Bölgelerinin Sosyo-kültürel Özellikleri*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1968.
- Yörükân, T., ed., *Şehirlerin Yeniden Geliştirilmesi veya Yenilenmesi Sırasında İşbirliği*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi, 1969 (Dördüncü Bölümün sonunda söz konusu edilen beş kitaptan bir tanesi).
- Yörükân, T. ve Ayda Yörükân, *Türkiye'de Şehirleşme ve Konut Durumu*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1966 (İngilizce ve Fransızca olarak da yayımlanmıştır).
- Yörükân, T. ve Ayda Yörükân, *Gecekondu Bölgeleri İçin Sosyal Yapı ve Konut Araştırmaları Rehberi ve Sosyal Yapı Araştırmaları Rehberi Yardımcı Araştırma Teknikleri (II cilt)*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1975.
- Yörükân, T. ve Nadire Çulhacı, *İstatistik Verilere Göre Türkiye'de Konut Nitelikleri ve Açıklamalar (II cilt)*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1974.
- Yörükân, T., et al., *Türkiye Konut Bibliyografyası: Kanunlar*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1975.
- Yörükân, T., et al., *Türkiye Konut Bibliyografyası: Tüzükler, Yönetmelikler, Standartlar ve Şartnameler*, Ankara: İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü, 1975.

KOVİD-19 SALGINININ
AİLE, ÇALIŞMA VE DİNİ HAYATA ETKİLERİ
-Kamu Kurumları Personeli Üzerine Bir Araştırma-

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şallı

KOVID-19 SALGINININ AİLE, ÇALIŞMA VE DİNİ HAYATA ETKİLERİ
-Kamu Kurumları Personeli Üzerine Bir Araştırma-
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şallı

Yayın No.: 1818
ISBN: 978-625-398-947-7
E-ISBN: 978-625-398-948-4
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Redaksiyonu yazar tarafından yapılmıştır.
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Şallı, Ayşe.

Kovid-19 Salgınının Aile, Çalışma ve Dini Hayata Etkileri -Kamu Kurumları Personeli Üzerine Bir Araştırma- /
Ayşe Şallı

1. Basım, XIV + 178 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-947-7

E-ISBN: 978-625-398-948-4

1. Din Sosyolojisi 2. Kovid-19 3. Çalışma Hayatı ve Salgın 4. Aile Hayatı ve Salgın 5. Dini Hayat ve Salgın

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

TABLULAR	vii
KISALTMALAR	ix
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1
I. PANORAMİK VE KURGUSAL PERSPEKTİF	11
1.1. Türkiye'nin Kovid-19 Salgın Deneyimine Panoramik Bir Bakış	11
1.2. Saha Araştırması.....	15
1.2.1. Araştırmanın Konusu ve Kurgusu.....	16
1.2.2. Araştırma Alanı ve Örneklem Belirlenmesi	17
1.2.3. Araştırmanın Problemleri.....	19
1.2.4. Görüşme Formu ve Uygulanması.....	20
1.2.5. Verilerin Analizi	22
1.2.6. Araştırma Sürecinin Güçlüklere ve Sınırlılıkları	23
II. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR	25
2.1. Katılımcı Grubuna İlişkin Bulgular	25
2.1.1. Yaş	25
2.1.2. Cinsiyet.....	26
2.1.3. Medeni Durum.....	26
2.1.4. Eğitim	26
2.1.5. Kurum Merkez Teşkilatında Görev Süresi	27
2.1.6. Çocuk Sayısı.....	27
2.1.7. A ve B Kurumlarının Genel Katılımcı Bulguları	28
2.2. Kovid-19 Salgını ve Çalışma Hayatı.....	31
2.2.1. Çalışma Hayatında İş Yüküne Etkileri Bağlamında Kovid-19	31
2.2.2. Çalışma Hayatına Negatif Etkileri Bağlamında Kovid-19	33
2.2.2.1. Tamamlanamayan Çalışmalar.....	33
2.2.2.2. Ortak Birimdeki Personelin Birbirlerine Erişim Sıkıntıları	33
2.2.2.3. Çalışma ve Aile Hayatının Ortak Mekânı Olarak Ev.....	34
2.2.2.4. Motivasyon Düşüşü	37

2.2.2.5. Bir Sosyalleşme Unsuru Olarak Çalışma Hayatı	37
2.2.2.6. Değişken Çalışma Sistemine Uyum	39
2.2.3. Çalışma Hayatına Pozitif Etkileri Bağlamında Kovid-19	39
2.2.3.1. Yeni Uygulamaları Deneyimleme	40
2.2.3.2. Çalışma ve Aile Hayatının Ortak Mekânı Olarak Ev	42
2.2.3.3. Çalışma Motivasyonunda Artış	44
2.2.3.4. Rahatlatıcı Şartların Oluşumu	46
2.2.3.5. Kurum Giderlerinde Tasarruf	47
2.2.3.6. Salgın Öncesi Yoğunluk Kaynaklı Altyapı Eksiklerini Giderme Fırsatı	48
2.2.4. Çalışma Hayatında Deneyimlenen ve Salgın Sonrasında Devam Etmesi İstenilen Uygulamalar	49
2.2.4.1. Mesai Düzenlemeleri	49
2.2.4.2. Teknolojinin İmkanlarının Yoğun Şekilde Kullanılması	51
2.2.4.3. Çalışma Hayatının İşin Niteliğine Göre Düzenlenmesi	52
2.2.4.4. Hijyen Tedbirlerine İlişkin Uygulamalar	53
2.2.4.5. Yeni Mesai Tercihleri	54
2.3. Kovid-19 Salgını ve Aile Hayatı	58
2.3.1. Salgın Sürecinin Aile Hayatındaki Negatif Yansımaları	58
2.3.1.2. Aile ve Çalışma Hayatı Arasında Sıkışmışlık	62
2.3.1.3. Salgın Şartlarına Uyum, Ev Düzeni ve Temizliğinde İş Bölümü	63
2.3.1.4. Uzun Süreli Birliktelik	65
2.3.1.5. Çalışma Hayatı ve Aile Arasında Sosyalleşme	67
2.3.1.6. Geniş Aileye İlişkin Özlemler	68
2.3.1.7. Çalışan Annenin Yükünün Artması	69
2.3.1.8. Teknoloji Bağımlılığına Yönelim	70
2.3.1.9. Eşlerin Farklı Çalışma Sistemlerine Sahip Olmaları	71
2.3.1.10. Geniş Aileden Yalıtılarak, Çekirdek Aileye Yönelme	72
2.3.1.11. Sürekli Kapalı Ortamda Can Sıkıntısı	72
2.3.1.12. İstihdam İmkanlarında Daralma	73
2.3.2. Salgın Sürecinin Aile Hayatındaki Pozitif Yansımaları	74
2.3.2.1. Aile Fertlerinin Birbirlerini Tanıma ve Yeniden Keşfetme Fırsatı	74
2.3.2.2. Uzun Süreli Birliktelik	77
2.3.2.3. Çalışma -Aile Hayatı Dengesinin Sağlanması	79
2.3.2.4. Mutfak, Ev İşleri ve Tertip Düzen Konusunda Yardımlaşma	81
2.3.2.5. Aile Fertlerinin Hayatlarına Daha Fazla Nüfuz Etme Fırsatı	82
2.3.2.6. Geniş Aileden Yalıtılarak Çekirdek Aileye Yönelme	85

2.3.2.7. Çalışma ve Aile Hayatı Arasında Sıkışmışlıktan Uzaklaşma	86
2.3.2.8. Aile Bağlarının Güçlenmesi	88
2.3.2.9. Salgınla Gelen Pozitif Farkındalıklar	90
2.3.2.10. Bakıma Muhtaç Aile Fertlerinin Yanında Olabilme	92
2.3.2.11. Sofra Düzeni	92
2.3.2.12. Sevinç Kaynağı Olan ve Özlem Duyulan Salgın	93
2.3.3. Salgın Sonrası Devam Etmesi İstenilenler	94
2.3.3.1. Esnek Mesai	94
2.3.3.2. Uzaktan Çalışma ve Esnek Mesai	95
2.3.3.3. Karma Çalışma Düzenlemeleri	96
2.4. Akraba-Arkadaş İlişkileri Bağlamında Kovid-19 Süreci	97
2.4.1. Kovid-19 Sürecinde Akrabalık İlişkileri: Fırsatlar ve Tehditler	97
2.4.2. Salgın Sürecinde Yeni Sosyallik Biçimleri: Kitle İletişim Araçları	102
2.5. Kovid-19 Salgını ve Dini Hayat	106
2.5.1. Hayatı, Dünyayı, Salgını Anlamlandırma	106
2.5.1.1. Hayatı Anlamlandırma	107
2.5.1.2. Salgını Anlamlandırma	110
2.5.1.3. İbret Olarak Salgın	112
2.5.2. Ölüm ve Ötesi	112
2.5.2.1. Ölüm Korkusu	113
2.5.2.2. Ölümü Daha Yakın Hissetme ve Hazırlıklı Olma Düşüncesi	115
2.5.3. İbadetler	119
2.5.3.1. İbadetlere Yönelim	119
2.5.3.2. Rahat Şartlarda İbadet	120
2.5.3.3. Toplu İbadetlerden Mahrumiyet	122
2.5.3.4. İbadetlerin Sosyal Boyutlarından Mahrumiyet	125
2.5.4. Ramazanlar	126
2.5.4.1. Rahat ve Güzel Bir Ramazan	127
2.5.4.2. İftarlar ve Sahurlar	128
2.5.4.3. Ramazan'ın Sosyal Boyutlarından Mahrumiyet	129
2.5.4.4. Ramazan'da İbadetler	130
2.5.5. İlahi Olanın Karşısında Acizlik Düşüncesinin Ön Plana Çıkması	131
2.5.6. Muhasebe Fırsatı	133
2.6. Kovid-19 Sürecinde Karşılaşılan Korku ve Endişeler	135
2.6.1. Hastalık Bulaşma-Bulaştırma Korkusu	135
2.6.2. Hayatını ve Yakınlarını Kaybetme Korkusu	139

2.6.3. Yakınlarını Bir Daha Görememe Korkusu.....	140
2.6.4. Aşı Tartışmaları Eksenli Bilgi Kirliliği.....	141
2.6.5. Şüpheler, Güven Problemi, Komplo Teorileri ve Eleştiriler.....	142
2.7. Salgınla Başa Çıkmada Etkili Olan Unsurlar	143
2.7.1. Dinî Nitelikliler	143
2.7.1.1. Dua	144
2.7.1.2. Dua, Tespihler, Namaz, Kur'an-ı Kerim Okumak.....	146
2.7.1.3. Hayatı, Salgın Deneyimini Dinî Referanslarla Anlamlandırma	147
2.7.1.4. Dua ve Namaz.....	148
2.7.1.5. Dua, İbadet, Salalar.....	149
2.7.1.6. Kanaat, Sabır ve Şükür	150
2.7.1.7. Acizlikten Tevekküle Yönelim	150
2.7.1.8. İhtiyaç Sahiplerine Yardım Etme/Sadaka.....	151
2.7.1.9. Kadercî Yaklaşım	151
2.7.2. Dinle Doğrudan İlintili Olmayan Unsurlar	152
2.7.2.1. Salgın Haberlerinden ve Gündeminden Uzak Durmak	152
2.7.2.2. Aile Fertlerinin Desteği, Birliktelik ve Paylaşımlar	153
2.7.2.3. Kişisel Gelişim-Okuma Alışkanlığı-Kariyer Çalışmaları	155
2.7.2.4. İş Hayatındaki Düzenlemeler	156
2.7.2.5. Sportif Faaliyetler ve Yürüyüş.....	156
2.7.2.6. Yemek Hazırlama, Sağlıklı Beslenme ve Alternatif Tıp Uygulamaları... 157	
2.7.2.7. Akraba, Arkadaş Desteği ve Paylaşımlar	158
2.7.2.8. Bulaştan Korunma Tedbirleri, Aşı ve Hastalığın Bilinmezliğinden Kurtulma Çabası.....	159
2.7.2.9. Bahçeli Ev – Doğal Yeşil Alan	160
2.7.2.10. Televizyon Seyretmek-İnternet-Hobiler- Fiziksel Aktiviteler.....	161
2.7.2.11. Telefon Görüşmeleri	164
2.7.2.12. Kişisel Bakım.....	165
2.7.2.13. Evcil Hayvan Sahiplenme	165
2.7.2.14. Ekonomik Kaygı ve İşini Kaybetme Tehlikesi Olmaması.....	166
2.7.2.15. Pozitif Düşünce	166
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	167
KAYNAKÇA.....	173

KAYNAKÇA

- Aksürmeli, Zeynep Serap Tekten. "Pandemi ile Kenti Yeniden Düşünmek: Kent, Pandemi ve Değişim", *Toplumun Pandemi Halleri: Pandemi Toplumsal Dönüşüm*. ed. Hayati Beşirli vd., 109-122, Ankara: Gazi Kitabevi, 2022.
- Altun, Veysel Karani. "Dinin Salgın Hastalık Dönemlerindeki Eğitsel Rolü: Covid-19 Pandemisi Üzerine Bir Araştırma". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. 11, (Haziran 2021; 89-103.
- Başaran, Mehmet - Aksoy, Ayşe Belgin. "Anne-Babaların Korona-Virüs (Covid-19) Salgını Sürecinde Aile Yaşantılarına İlişkin Görüşleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 13/71, (Haziran 2020), 669-678.
- Berg, Bruce L. *Qualitative Research Methods For The Social Science*. 4th Edition, Allyn&Bacon, 2001.
- Beşirli, Hayati. "Post-Pandemik Toplum: Salgın Sonrası Toplumda Örüntü Değişimi". *Toplumun Pandemi Halleri: Pandemi Toplumsal Dönüşüm*. ed. Hayati Beşirli vd., 9-26, Ankara: Gazi Kitabevi, 2022.
- Bozkurt, Veysel. "Pandemi Döneminde Çalışma: Ekonomik Kaygular, Dijitalleşme ve Verimlilik", *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*. ed. Dilek Demirtaş, Veysel Bozkurt, Sayım Yorğun, 115-136, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2020. <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/920D8D9F158E4E27A91AF5D13CB22F72> (Erişim: 10.09.2023).
- Çapcıoğlu, İhsan - Alpay, Ahmed Hamza. "Covid-19 ve Dinin İşlevselliği". *Toplumun Pandemi Halleri: Pandemi Toplumsal Dönüşüm*. ed. Hayati Beşirli vd., 157-174, Ankara: Gazi Kitabevi, 2022.
- Çapcıoğlu, İhsan - Kaya, Emine. *Pandemi Döneminde Türkiye'de Dini Hayat: Din Görevlileri Örneğinde Din Hizmetlerine Genel Bir Bakış*. Ankara: Diyanet Vakfı Görevlileri Sendikası, 2021.
- Çelik, Celaleddin. "Bir Teodise Olarak Din ve Küresel Krizleri Anlamlandırmak: Ekolojiden Virüs Salgınına Talihsizliğin Yeni Formları". *Küresel Salgınlara Farklı Bakışlar: -Psikolojik, Sosyolojik, Dini, Kültürel, Tarihi, Hukuki ve Siyasal Analizler-*. ed. Ejder Okumuş, 207-242, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2020.
- Çetin, Ensar. "Salgın/Pandemi ve Serbest Zaman". *Toplumun Pandemi Halleri: Pandemi Toplumsal Dönüşüm*, ed. Hayati Beşirli, Zeynep Serap Tekten Aksürmeli, İhsan Çapcıoğlu, 93-108, Ankara: Gazi Kitabevi, 2022.
- Emin, Müberra Nur - Altunel, Mustafa. *Koronavirüs Sürecinde Türkiye'nin Uzaktan Eğitim Deneyimi (RAPOR)*. Katkıda Bulunanlar. Elif Tuğba Özoğul-Mehmet Yavaş, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). <https://setav.org/assets/uploads/2021/08/R190.pdf> (Erişim 04.09.2023)

- Flick, Uwe – Kardorff, Ernst von - Steinke, Ines. “What is Qualitative Research? An Introduction To The Field”. *A Companien to Qualitative Research*. ed. Uwe Flick - Ernst von Kardorff - Ines Steinke, trans. Bryan Jenner, (Sage Publication, 2004)
- Geertz, Clifford. “Kültürel Bir Sistem Olarak Din”. *Kültürlerin Yorumlanması*. çev. Hakan Gür, 131-184, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.
- Güngör, Özcan. *Salgın Dönemi Sosyolojisi: Fırsatlar ve Tehditler*. Ankara: AND Center, 2020.
- Gürsu, Orhan - Bayındır, Salih. “Covid-19 Hastalığını Geçiren Sağlık Çalışanlarının Başa Çıkma Sürecinde Din ve Maneviyat”. *Turkish Academic Research Review*, 6/1, (Mart 2021), 181-220.
- Hart, Kimberly. *Modernliği Dokumak: Bir Batı Anadolu Köyünde Hayat, Aşk, Emek*. çev. Elçin Gen, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Horozcu, Ümit. “Yanımda Rabbim Vardı”, *Salgın Zamanında Manevi Destek*, ed. Bayram Demirtaş, 121-140, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Hotar, Nühket vd. “Covid-19 Pandemisinde Normalleşme Sürecinin Toplumsal ve Ekonomik Açından Değerlendirilmesi”. *İzmir İktisat Dergisi*, 35/4, (Haziran 2020), 661-675.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- İmga, Orçun - Ayhan, Ufuk. *Kovid-19 Salgını ve Sonrası Devlet, Demokrasi ve Güvenlik (Rapor)*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2020. <https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/Kovid-19%20Devlet,%20Demokrasi%20ve%20G%C3%BCvenlik.pdf> (Erişim:10.09.2023).
- Kalgı, Mehmet Emin. “Covid-19 Salgınına Yakalanan Kişilerde Dindarlık ve Dini Başa Çıkma”. *Marife* 21/1 (Haziran 2021), 131-150.
- Kandemir, Fatih “Bazı Demografik Değişkenler Bağlamında Covid-19 Pandemi Neslinin Dindarlık ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma,” *Tokat İlmîyat Dergisi*, (Haziran 2020), 100-129.
- Karagöz, Sema ‘Kovid-19 Küresel Salgını Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Anlamlandırma ve Başa Çıkma Deneyimlerinde Dinin Rolü’, *Bilimname* 47, (Nisan 2022), 575-622.
- Köse, Ali - Küçükcan,Talip. *Deprem ve Din: Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma*. İstanbul: Emre Yayınları, 2006.
- Köse, Saffet. “Küresel Salgının İnanç Değerleri Bakımından Yorumu ve Dini Hayata Etkileri”, *Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği*, ed. Muzaffer Şeker vd., 837-863, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), 2020.
- Kümbetoğlu, Belkis. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008.
- Luckmann, Thomas. *Görünmeyen Din: Modern Toplumda Din Problemi*, çev. Ali Coşkun-Fuat Aydın, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Macic, Merve Altınlı. “Covid-19 Pandemi Sürecinde Aile, Psiko-Sosyal Durum ve Manevi Yönelim”, *Pandemi Sürecinde Aile Olmak-1 (e-Kitap)*, ed. Mehmet Bayyığıt vd., 93-127, Konya: Palet Yayınları, 2021.
- Mardin, Şerif. *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları, 12. Bs., 2012.

- McLuhan, Marshall. *Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Meinefeld, Werner. "Hypotheses and Prior Knowledge in Qualitative Research", *A Companion to Qualitative Research*, ed. Uwe Flick - Ernst von Kardorff / Ines Steinke, trans. Bryan Jenner, 153-154, (Sage Publication, 2004.
- Merkens, Hans. "Selection Prosedures, Sampling, Case Construction", *A Companien to Qualitative Research*, ed. Uwe Flick - Ernst von Kardorff - Ines Steinke, trans. Bryan Jenner, Sage Publication, 2004.
- Okumuş, Ejder. "Covid-19 Küresel Salgın Sürecinde Ev ve Aile". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (Eylül 2021), 89-117.
- Okumuş, Ejder. "Olağanüstü Zamanlarda Din: Küresel Kovid-19 Örneği", *Küresel Salgınlara Farklı Bakışlar:-Psikolojik, Sosyolojik, Dinî, Kültürel, Tarihi, Hukuki ve Siyasî Analizler-*, ed. Ejder Okumuş, 173-206, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2020.
- Okumuş, Ejder. "Yeni Tip Koronavirüs Örneğinde Afetlerin Toplumsal Etkileri", *Küresel Salgınlara Farklı Bakışlar:-Psikolojik, Sosyolojik, Dinî, Kültürel, Tarihi, Hukuki ve Siyasî Analizler-*, ed. Ejder Okumuş, (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2020), 71-115.
- Öztürköçlü, Yücel. "Tüm Yönleriyle Esnek Çalışma Modelleri", *Beykoz Akademi Dergisi*, 1/1, (Haziran 2013), 109-129.
- Polat, Ayşe. (2022), "Nitel Araştırmalarda Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Soruları: Soru Form Türleri, Nitelikler ve Sıralama", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 161-182.
- Rosenberg, Joel C. "Coronavirus Pandemic Is a Wake Up Call: Exclusive Joshua Fund Poll", https://www.joshuafund.com/learn/latest-news/coronavirus_pandemic_is_a_wake_up_call_exclusive_joshua_fund_poll (Erişim 14 Temmuz 2023).
- Sezen, Yumni. *İslam Sosyolojisine Giriş*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları, 1994.
- Şenol, Dolunay. "Kadınların Dilinden Covid-19 Pandemi Süreci". *Toplumun Pandemi Halleri: Pandemide Toplumsal Dönüşüm*. ed. Hayati Beşirli vd., 207-234, Ankara: Gazi Kitabevi, 2022.
- Şirin, Turgay "Belirsizlik Endişesi ve Ölüm Kaygısı". *Salgın Zamanında Manevi Destek*, ed. Bayram Demirtaş, 103-119, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Yapıcı, Asım. "Kovid-19 Küresel Salgınına Dinî ve Din Dışı Yüklemeler". *Küresel Salgınlara Farklı Bakışlar: -Psikolojik, Sosyolojik, Dinî, Kültürel, Tarihi, Hukuki ve Siyasî Analizler-*. ed. Ejder Okumuş, 117-172, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2020.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, Genişletilmiş 9. Bs., 2013.
- Yılmaz, Gaye Gökalp. "Afetlere Sosyolojik Bakış ve Türkiye'de Afet Yazımına Kuramsal Bir Yaklaşım", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/1, (Şubat 2021), 194– 204.
- Yılmaz, Hatice İlke vd. "Türkiye'de İnsanların COVID-19 Aşısına Bakışı", *Dicle Tıp Dergisi / Dicle Med J* 48/3, (Eylül 2021), 583-594.

- Yöney, Emine vd. “Salgın Sürecinde Değişen Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel İhtiyaçlar, Kazanımlar ve Beklentiler”. *Toplumun Pandemi Halleri: Pandemi Toplumsal Dönüşüm*, ed. Hayati Beşirli vd., 55-80, Ankara: Gazi Kitabevi, 2022.
- AA, Anadolu Ajansı. “Hükümet 100 Milyar Liralık ‘Ekonomik İstikrar Kalkanı’ Paketini Açıkladı”. Erişim: 03.09.2023. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/hukumet-100-milyar-liralik-ekonomik-istikrar-kalkani-paketini-acikladi/1770907>
- AHaber. “Diyanet’ten Cuma Vakti İçin Mesai Düzenlemesi Çağrısı”. Erişim 16.08.2023. <https://www.ahaber.com.tr/din/2023/08/04/diyanetten-cuma-vakti-icin-mesai-duzenlemesi-cagrisi>
- BBC News Türkçe, “Erdoğan: Milli Dayanışma Kampanyası Başlatıyor, ‘Biz Bize Yeteriz Türkiyem’ Diyoruz”. Erişim: 03.09.2023. <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-dunya-52088527>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Cami ve Mescitlerde Cuma ve Vakit Namazların Cemaatle Kılınmasına Ara Verildi”. Erişim 08.06.2023. <https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/29402/cami-ve-mescitlerde-cuma-ve->
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı: Din İşleri Yüksek Kurulu’ndan Kovid-19 Salgını Döneminde Zekatla İlgili Açıklama”. Erişim 02.09.2023. [https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/29449/din-isleri-yuksek-kurulundan-zekat-%20la-ilgili-aciklama,%20\(01.04.2020\)](https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/29449/din-isleri-yuksek-kurulundan-zekat-%20la-ilgili-aciklama,%20(01.04.2020))
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulundan Cuma Namazıyla İlgili Açıklama”. Erişim 02.09.2023. <https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/29452/diyanet-isleri-baskanligindan->
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Din İşleri Yüksek Kurulundan Cuma Namazıyla İlgili Açıklama”. Erişim 16.07.2023. <https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/29391/din-isleri-yuksek-kurulundan->
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Salgın Hastalık Durumunda Cenaze Namazı ve Defin İşlemlerinin Hükümü Nedir? Konulu Fetva”. Erişim: 02.09.2023. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/Karar/38362/salgin-hastalik-durumunda-cenaze-namaz-ve-defin-islemlerinin-dini-hukmu-nedir#:~:text=Cenaze%20namaz%C4%B1n%C4%B1n%20k%C4%B1l%C4%B1nmas%C4%B1%20i%C3%A7in%20belirli,ve%20bekletmeden%20k%C4%B1l%C4%B1nmas%C4%B1%20tercih%20edilmelidir.>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Tedbir Müminden Takdir Allah’tandır” Başlıklı Hutbe”. , Erişim 02.09.2023. <https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/29393/diyanet-isleri-baskani-erbas-tedbir-muminden-takdir-allahtandir-baslikli-hutbe-irad-etti>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “ ‘Cuma, Haftalık Bayram Günümüz’ Başlıklı Hutbe”. Erişim 16.08.2023. <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Documents/Cuma,%20Haftal%C4%B1k%20Bayram%20G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCz.pdf>
- Haber7. “Bakan Koca’dan Eris Varyantı Açıklaması! Risk Grubuna Uyarı: Maske Takın Mesafeyi koruyun”. Erişim 06.09.2023. <https://www.haber7.com/guncel/haber/3350790-bakan-kocadan-eris-varyanti-aciklamasi-risk-grubuna-uyari-maske-takin-mesafeyi-koruyun>

Kaynakça

- İçişleri Bakanlığı. “Bazı Faaliyetler İçin PCR Testi Zorunluluğu Genelgesi Gönderildi”. Erişim 03.09.2023. <https://www.icisleri.gov.tr/bazi-faaliyetler-icin-pcr-testi-zorunluluğu-genelgesi-gonderildi>
- İçişleri Bakanlığı. “Cami ve Mescitlerde Cemaatle İbadet Edilmesi Genelgesi”. Erişim 02.09.2023 <https://www.icisleri.gov.tr/cami-ve-mescitlerde-cemaatle-ibadet-edilmesi-genelgesi>
- İçişleri Bakanlığı. “Vefa Sosyal Destek Grupları 6.649.461 Haneye Ulaştı”. Erişim: 03.09.2023. <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti#:~:text=22%20Mart'ta%20faaliyetlerine%20ba%C5%9Fflayan,%2C%20AFAD%20personeli%2C%20C3%B6%C4%9Fretmen%2C%20din>
- İçişleri Bakanlığı. “81 İl Valiliğine Kademeli Normalleşme Tedbirleri Genelgesi Gönderildi”. Erişim 03.09.2023. <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-kademeli-normallesme-tedbirleri-genelgesi-gonderildi>
- İçişleri Bakanlığı. “81 İl Valiliğine Kısmi Kapanma Genelgesi Gönderildi”. Erişim 03.09.2023). <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-kismi-kapanma-genelgesi-gonderildi>
- İçişleri Bakanlığı. “HES Uygulaması Hayata Geçirildi”. Erişim 03.09.2023. <https://www.icisleri.gov.tr/hes-uygulaması-hayata-gecirildi#:~:text=Yeni%20normal%20d%C3%B6nemde%20koronavir%C3%BCsle%20m%C3%BCadele,ve%20kurulu%C5%9Flar%C4%B1nda%20bug%C3%BCn%20uygulanmaya%20ba%C5%9Flan%C4%B1>
- İçişleri Bakanlığı, “81 İl Valiliğine PCR Testi ve HES Koduna İlişkin Genelge Gönderildi”. Erişim 12.08.2023. <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-pcr-testi-ve-hes-koduna-iliskin-genelge-gonderildi>
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. “Bakan Selçuk, Koronavirüs’e Karşı Eğitim Alanında Alınan Tedbirleri Açıkladı”. Erişim 02.09.2023. <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr>
- Resmi Gazete, “Kovid-19 Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik İlave Tedbirler”. Erişim 02.09.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322M1-1.pdf>
- Sağlık Bakanlığı. “Bakan Koca, Türkiye’nin Kovid-19’la 1 Yıllık Mücadele Sürecini Değerlendirdi”. Erişim 02.09.2023. <https://www.saglik.gov.tr/TR,80604/bakan-koca-turkiyenin-kovid-19la-1-yillik-mucadele-surecini-degerlendirdi.html>
- Sağlık Bakanlığı. Erişim 03.09.2023. <https://hayatevesigar.saglik.gov.tr/hes.html>
- Sağlık Bakanlığı, “İlk Koronavirüs Aşısı Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’ya Yapıldı”. Erişim 03.09.2023. <https://www.saglik.gov.tr/TR,78148/ilk-koronavirus-asisi-saglik-bakani-fahrettin-kocaya-yapildi.html>
- Sağlık Bakanlığı. “Kontrollü Sosyal Hayat kapsamında, ulaşım ya da ziyareti gibi işlemlerinizde kurumlarla ve kişilerle, Covid-19 hastalığı açısından herhangi bir risk taşıyıp taşımadığınızı güvenli şekilde paylaşmanıza yarayan bir koddur.” Erişim 03.09.2023. <https://hayatevesigar.saglik.gov.tr/hes.html>
- Sağlık Bakanlığı. “Covid-19 etkeni olan SARS-CoV-2 virüsünün varlığına yönelik olarak yapılan testtir”. Erişim 03.09.2023. [https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66497/pcr.html#:~:text=%C4%B0ng,\(orofaringeal\)%20al%C4%B1nan%20s%C3%BCr%C3%BCnt%C3%BCler%20kullan%C4%B1l%C4%B1r](https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66497/pcr.html#:~:text=%C4%B0ng,(orofaringeal)%20al%C4%B1nan%20s%C3%BCr%C3%BCnt%C3%BCler%20kullan%C4%B1l%C4%B1r)

Türkiye'nin Gençleri Covid-19. Covid 19 Pandemisinin Gençler Nezdinde Psiko-Sosyal ve Ekonomik Etkileri Araştırması Raporu, Türkiye Gençlik STK'ları Platformu. <https://tgsp.org.tr/tr/frontend/storage/documents/x19kXW4zwwgdmeBWcoHsxogwpgHq1tS4xlmGhykg.pdf> (Erişim 10.09.2023).

Türksat Bilişim. Erişim 28.08.2023 <https://bilisim.turksat.com.tr/tr/urunler/belgenet>

TRTHaber. "Bir Dönem Kapandı: Maskesiz Sosyal Hayat Başladı". Erişim 03.09.2023 <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bir-donem-kapandi-maskesiz-sosyal-hayat-basladi-684067.html>

KUR'AN'DA EĞİTİM -KAVRAMSAL ANALİZ-

Prof. Dr. Yusuf Batar

KUR'AN'DA EĞİTİM -KAVRAMSAL ANALİZ-

Prof. Dr. Yusuf Batar

Yayın No.: 5066

İlahiyat: 536

ISBN: 978-625-397-726-9

E-ISBN: 978-625-397-727-6

Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Batar, Yusuf.

Kur'an'da Eğitim -Kavramsal Analiz- / Yusuf Batar

1. Basım, X + 252 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-726-9

E-ISBN: 978-625-397-727-6

1. Kur'an 2. Eğitim 3. Din Eğitimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
Birinci Bölüm	
KUR'AN'IN ÖĞRETİCİLİĞİ.....	11
İkinci Bölüm	
KUR'AN'DA EĞİTİM VE ÖĞRETİM	55
Üçüncü Bölüm	
KUR'AN'DA ÖĞRENME.....	203
SONUÇ	337
KAYNAKÇA.....	343

KAYNAKÇA

- Abay, Muhammed, *Kur'an Kıssaları*, Ensar Neşriyat, 1. Basım, Armağan Yayınları, İstanbul, 2007.
- Abdali, Şerif, Mansur b. Avn, *el-Emsâl fi'l Kur'an*, Alemü'l-Marife, Cidde, 1985.
- Abdullah, Abdul-Rahman, Salih Abdullah, *Educational Theory: A Qur'anic Outlook*, Makkah, Saudi Arabia, Umm al-Qura University Press, 1982.
- Açıkgenç, Alparslan, *Bilgi Felsefesi*, İstanbul, 1992.
- Adasal, Rasim, *Medikal Psikoloji*, İstanbul, 1977.
- Adıvar, A. Adnan, *Tarih Boyunca İlim ve Din (Bilim ve Din)*, İstanbul, 1987.
- Albayrak, Halis, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, Şule yay, İstanbul, 1993.
- Alpaguş Kerpetin, Hatice, "Kıssanın Ahlaki Fonksiyonu," *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı: 160, Nisan/ 2004.
- Al-Taftazani, Abu'l-Wafa al-Ghuneimi, *Islamic Education: Its Principles and Aims, Muslim Education Quarterly*, Volume: 4, No: 1, Autumn, 1986.
- Altındaş, Mücteba, *Kur'an'da Kitap Kavramı*, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Ankara, 2012.
- Arkonaç, Sibel Aşşen, *Psikoloji: Zihin Süreçleri Bilimi*, Alfa Yayınları, 2. Baskı, 1998.
- Armaner, Neda, *Din Psikolojisine Giriş*, Ankara, 1980.
- Arslan Metin M. ve Bayrakçı Mustafa, "Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi", *Millî Eğitim Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 171 (Yaz), 2006.
- Ashraf, S. A., Hirst, P. H., *Religion and Education: İslamic and Christian Approaches*, Cambridge, The İslamic AcĀdemy, 1994.
- Ashraf, S. A., *New Horizons in Muslim Education*, London, Hodder & Stoughton, 1985.
- Ashton, Elizabeth, *Religious Education in The Early Years*, Taylor & Francis e-Library, New York, 2002.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, *Kur'an'daki Örnek Olayların (Mesellerin) Ahlakî Bilinç Geliştirmedeki Rollerini Bahçe Sahipleri Örneği*, C. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, V, Sayı: 1, 2001.
- Atalay, Mehmet, *Kur'an'a Psikoloji İle Bakmak*, İz yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Atay, Hüseyin, "Kur'an'da Bilgi Teorisi", *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVI, Sayı: 1, 1968.
- Atay, Hüseyin, "İslamda Öğretim", *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIII, Sayı: 1, Ankara, 1979.
- Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre Araştırmalar IV*, Atay Yayınları, Ankara, 1. Baskı, 2012.

- Attas, Nakib, *İslam ve Laisizm*, (çev. Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul, 1994.
- Attas, S. Nakib, (Ed.), *Aims and Objectives of Islamic Education*, London, 1975.
- Ayasbeyoğlu, Nevzat, *İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitim ile İlgili Ayetlerinin Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul, 1991.
- Aydın, Hayati, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2000.
- Aydın, M. Zeki, *Din Öğretiminde İlke ve Yöntemler*, Nobel Yayınları, Ankara, 2011.
- Ayhan, Halis, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şüle yayınları, İstanbul, 1995.
- Ayhan, Halis, *Eğitime Giriş ve İslam'ın Eğitime Getirdiği Değerler*, İstanbul, Damla Yayınları, 1982.
- Bacanlı, Hasan, *Eğitim Psikolojisi*, Asal Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2009.
- Bastide, Derek, *Coordinating Religious Education Across the Primary School*, USA (New York): RoutledgeFlamer Press, 1999.
- Başaran, İ. Ethem, *Eğitim Psikolojisi*, 5. Baskı, Ankara, 1998.
- Batar, Yusuf, "Eğitimin İmkânı ve Sınırlılıkları Açısından Huy Problemi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 27. Sayı, Bahar-2009.
- Batar, Yusuf, *Empatik Din Eğitimi*, Elips Kitap, Ankara, 2011.
- Batar, Yusuf, "Bir Öğretim Yöntemi Olarak Emsalü'l-Kur'an", *İslami İlimler Dergisi*, Yıl: 8, C: 8; Sayı: 1, Bahar, 2013, s. 323-346.
- Batar, Yusuf, "Kur'an Kıssalarının Amaçlarıyla İlgili Kavramların Eğitim-Öğretim Açısından Tahlili", *İslami İlimler Dergisi*, Yıl: 9, C: 9, Sayı: 1, Bahar, 2014, s. 155-183.
- Bayaralkı, Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, İstanbul, 1980.
- Bayraklı Bayraktar, *Kur'an'da Değişim Gelişme ve Kalite Kavramları*, İstanbul, 1999.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 3. Basım, İstanbul, 2007.
- Berkes Niyazi, *Felsefe ve Toplum Bilim Yazılan*, Adam Yayınları, İstanbul 1985.
- Beyanuni, Abdülmecid, *Darbü'l-Emsal fi'l-Kur'an*, Darü'l-Kelam, Dimeşk, 1991.
- Beyhaki, Ebû Bekr, Ahmed. b. el-Hüseyn, *el-Câmi' li-Şuabi'l-Îmân*, (nşr. Muhtar Ahmet en-Nerevi), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003.
- Beyhâki, Ebû Bekir b. Ahmed, b. Hüseyin, *el-Câmi li-Subuli'l-Îmân*, Riyad, 1. Bas., 2003.
- Bilen, Mürüvvet, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Bilgin, Beyza ve Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, 5. Baskı, 2000.
- Bilgin, Beyza, "Eğitimin İmkânı ve Sınırları Üzerine", *Ankara İslami İlimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, 1980.

- Bilgin, Beyza, "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, 1994.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1998.
- Bilgiz, Musa, *Kur'an'da Bilgi: Kavramsal Çerçeve Bilgi Türleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bilgiz, Musa, "Kur'an'da Bilgi ve Düşünce Üretimi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, www.itobiad.com I, Sayı:3, 2012.
- Bilhan, Saffet, "Din Eğitiminin Amacı", *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri*, 23-25 Nisan, 1981), İlahiyat Vakfı Yayınları: 1, Ankara, 1981.
- Bilhan, Saffet, *Eğitim Felsefesi*, Ankara: AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1991.
- Blachere, Regis, "Nefs Kelimesinin Kur'an'da Kullanılışı Hakkında Bazı Notlar", (çev. Sadık Kılıç), *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Erzurum, 1982.
- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, el-Matbaatü's-Selefiyye, Kahire, 1400-1980.
- Bulaç, Ali, *İslam Düşüncesinde Din Felsefe Vahiy Akıl İlişkisi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Bulut, Ahmet, *Arap Dili ve Edebiyatında Emsal*, İst. Üniv. Ed. Fak. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994.
- Canan, İbrahim, *İslam'da Temel Eğitim Esasları*, Yeni Asya Yay. İstanbul, 1980.
- Canan, İbrahim, *Kur'an'da Çocuk Eğitimi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 1996.
- Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 2004.
- Cebeci, Suat, *Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2.Baskı, 2011.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yayınları, Ankara, 1983.
- Cevizci, Ahmet, *Bilgi Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2010.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Cevizci, Ahmet, *Eğitim Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2011.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 11. Baskı, 2002.
- Çağrı, Mustafa, "Cehalet", *DİA*, VII.
- Çelebi, İlyas, "Hicab", *DİA*, XVII.
- Çelik, Muhammed, *Kur'an'ın İkna Hususiyeti*, Çağlayan Yayınları, İzmir, 1996.
- Çelikel, Bülent, *Gazali ve Eğitim*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2009.
- Çelikkaya, Hasan, *Eğitime Giriş*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997.
- Çetinkaya, Bünyamin, *Rehberlikte Temel Kavramlar*, (ed. Betil Aydın), Rehberlik, Pegem Akademi, Ankara, 2012.
- Çırak Yüksel, "Öğrenmenin Doğası ve Temel Kavramlar", (ed. Alim Kaya), *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Akademi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2009.

- Dam, Hasan, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi” (ed. Mustafa Köylü), *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* Nobel Yayınları, 3. Basım, Ankara, 2013.
- Demir, Kenan, “Tam Öğrenme Modeli” (ed. Özcan Demirel), *Eğitimde Yeni Yönelimler* Pegem A yayınları, Ankara, 2011.
- Demir, Şehmus, *Mitoloji Kur'an Kissaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan yay. İstanbul, 2003.
- Demirel, Özcan, *Öğretme Sanatı*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 14. Baskı, 2009.
- Demirel Özcan (ed.), *Eğitimde Yeni Yönelimler*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2011.
- Dodurgalı, Abdurrahman, “Kur'an'a Göre Eğitimin Gücü”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, 1996.
- Dodurgalı, Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, IFAV, İstanbul, 1996.
- Dodurgalı, Abdurrahman, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Doğan, Recai ve Tosun, Cemal, *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegem A Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2003.
- Doğan, Recai, *Yaygın Din Eğitiminin Neliği*, (Din Eğitimi El Kitabı), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Dökmen, Üstün, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yayıncılık, 8. Baskı, İstanbul 1998.
- Duman, Ahmet, “Bazı Eğitim Bilimi Kavramlarına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, 2003.
- Dumlu, Ömer, *Kur'an-ı Kerim'de Salâh Meselesi*, DİB Yayınları, Ankara, 1997.
- Ebü'l-Bekâ Eyyüb b. Musa, *el-Külliyât*, Müessesetü'r-Risâle, Dimaşk, 2011.
- el-Meydâni, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed, *Mecma'u'l Emsâl*, Mısır, ts.
- el-Askerî, Ebü'l-Hilâl, *el-Furûk fi'l-Luğa*, Beyrut, 1980.
- el-Bâkallânî, İmam Ebû Bekr Muhammed b. et-Tayyîb, *İ'câzü'l-Kur'an*, 1. Bas. Beyrut, 1986.
- el-Cevherî, İsmail İbn Hammâd, *es-Sıhah*, Beyrut, 1979.
- el-Elmâi, Zahir b. Awad, *Kur'an'da Tartışma Metodları*, (çev. Ercan Elbinsoy), Pınar Yayınları, İstanbul, 1. Basım, 1984.
- el-Firûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1995.
- el-İsfahânî, Râgib, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, Darü'l-Kalem, Şam, 3. Baskı, 2002.
- el-İşkâfî, el-Hatib, *Dürretü't-Tenzil ve Gurretü't-Te'vil fi Beyâni'l-Âyâti'l-Müteşâbihât fi Kitâbillahî'l-Azîz*, Kahire, 1327.
- Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Emir Yayınevi, İstanbul, 2000.

- el-Meylâni, Muhammed b. Abdirrahim b. el-Hüeyn el-Umerî, *Şerhu'l-Muğni fi'n-Nahvi*, Dini Neşriyat Yayın Dağıtım, Diyarbakır, 2011.
- en-Nahlâvi, Abdurahman, *Usûl't-Terbiyeti'l-İslâmiyye ve Esâlibuhu fi'l-Beyti ve'l-Medreseti ve'l-Müctema*, Dimeşk, 1983.
- Erdem, Hüsameddin, *Problematik Olarak Din-Felsefe Münasebetleri*, Hü-er Yayınları, Konya, 4. Baskı, 2010.
- Erden, Münire ve Akman, Yasemin, *Eğitim Psikolojisi*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 17. Baskı, 2008.
- Eren, Erol, *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, Beta Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Eren, Şadi, *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*, Işık Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002.
- er-Râzi, Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, Darü'l-Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut, 1990.
- Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, Meteksan Matbaacılık, Ankara, 1993.
- Ertürk, Selahattin, "Türkiye'de Eğitim Felsefesi Sorunu", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, 1988.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, (çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk), 5. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 2002.
- es-Süyüti, Celaleddin, Abdurrahman, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Dimeşk, 1993.
- et-Tahânevi, Muhammed Ali el-Fârûki, *Keşşâfü İstilâhâti'l-Fünûn*, İstanbul, 1984.
- Erverdi, Ezel; Kutlu, Mustafa; Kara, İsmail, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, 1977.
- Eyüpoğlu, İ. Zeki, *Türkçe Kökler Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1989.
- ez-Zemahşeri, Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Haka'iki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Tevîl*, Dârü İhyâi't-Turasi'l-Arabi Yayınevi, Birinci Baskı, Beyrut, 1997.
- ez-Zemahşeri, Ebü'l-Kâsım Muhammed İbn Ömer, *Esâsü'l-Belâğa*, Kahire, 1960.
- ez-Zerkeşi, Burhanüddin, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1972.
- Fârâbi, *Mutluluğu Kazanma*, Farabi'nin Üç Eseri (çev. Hüseyin Atay), Ankara, AÜİFY, 1974.
- Faruki, İsmail Raci, *Islam and Culture*, Kuala Lumpur, 1980.
- Fersahoğlu, Yaşar, "Kur'an'a Göre Öğrenmeyi Engelleyen Bazı Faktörler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, İstanbul, 1998.
- Fersahoğlu, Yaşar, *Kur'an'da Zihin Eğitimi*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1998.
- Fidan, Nurettin *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Ankara, Alkım Yayınları, 1996.
- Foulquie, Paul, *Pedagoji Sözlüğü*, (çev. Cenap Karakaya), Sosyal Yayınları, İstanbul, 1994.
- Gazzâlî, Ebü Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Mecmuatü Resâili'l-İmam Gazali*, "Mişkâtü'l-Envâr" Darü'l-Kitâbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

- Gazzâli, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Mizânü'l-Amel* (tah. ve nşr. Süleyman Dünya), Darü'l-Maarif, Mısır, 1964.
- Goleman, Daniel, *Duygusal Zekâ* (çev. Banu Seçkin Yüksel), Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.
- Gökdağ, Dursun, "Etkili İletişim Engelleri" (Ed. Uğur Demiray), *Etkili İletişim*, Pegem Akademi, Ankara, 2. Baskı, 2008.
- Gölcük, Şerafeddin ve Toprak, Süleyman, *Kelam*, Tekin Dağıtım, 4. Baskı, Konya, 1998.
- Görgün, Tahsin, "Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine", *Kur'an Kıssalarının Anlamı ve Değeri*, 4. Kur'an Sempozyumu, Fecr Yay., Ankara, 1988.
- Gözütök, F. Dilek, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ekinoks Yayınları, Ankara, 2006.
- Güler, İlhami ve Ömer Özsoy, *Konularına Göre Kur'an*, 10. Basım, Fecr Yayınevi, Ankara, 2005.
- Gündüz, Turgay, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi" (ed. Mustafa Köylü), *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Nobel Yayınları, 3. Basım, Ankara, 2013.
- Güneş, Firdevs, *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Halefullah, Muhammed, Ahmed, *Kur'an'da Anlatım Sanatı* (çev. Şaban Karataş), Ankara Okulu Yay., 1. Baskı, Ankara, 2002.
- Hartley, John, *Understanding News*, London, Routledge, 1990.
- Hökelekli, Hayati, "İdrak", *DİA*, XXI.
- Hökelekli, Hayati, "Kur'an'ın Eğitime Getirdiği Değerler", *X. Kur'an Sempozyumu*, 12-13 Mayıs, 2007/Tokat, Fecr Yayınevi, Ankara, 2008.
- <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> (Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Öğretim Programları, 2018).
- Husain, S. S; Ashraf, S. Ali. (Eds.), *Crisis in Muslim Education*, King Abdulaziz Universty, Hodder; Stoughton, Jeddah, London, 1979.
- İbn Sahnûn, *Âdâbü'l-Muallimîn -Eğitim ve Öğretimin Esasları-* (Çeviri ve İnceleme: Mehmet Faruk Bayraktar), MÜ. İFAV, 3. Baskı, İstanbul, 2009.
- İbn Sinâ, *el-İşârât ve't-tenbihât*, neşr. Süleyman Dünya, Kahire 1971.
- İbn Sinâ, *Tefsîrî's-Sûretü'l-A'la*, *Tefsîrî'l-Kur'âniyye ve'l-lugatü's-Sûfiyye inde Felsefeti İbn Sinâ*, Beyrut, 1983
- Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (çev. Süleyman Ateş), Kevsir Yay. Ankara, ts.
- Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlâki Kavramlar*, (Türkçesi: Selahattin Ayaz), Pınar Yay., Ankara, Dördüncü Baskı, 2011.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl, Cemalüddin, Muhammed, b. Mukrim, el-İfriki, *Lisanü'l Arabi*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1. Baskı, 1990.
- İbn Hanbel, Ahmet, *el-Müsned*, İstanbul, 1982.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed, *Te'vilü Müşkilü'l-Kur'ân*, Dârü't-Turâs, Kahire, 1973.
- Karaman, Hayrettin, "Fıkıh", *DİA*, XIII.

- Karaman, Hayrettin ve Arkadaşları, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2012.
- Kaya, Alim, (Editör), *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 3. Baskı, 2009.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an Psikoloji Atlası, (11 Kitap Takımı)*, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara, 2017.
- Kemertaş, İsmet, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, Birsen Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Khan, Fedouse, *The Quranic Principles of Education*, Rabat Işesco, 1994.
- Kılıç, Abdurrahman ve Seven, Serdal, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Kılıç, Sadık, "Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar", *1. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay. Ankara, 1994.
- Kırca, Celal, *Kur'an ve İnsan*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kırca, Celal, *Eğitim ve Öğretim Metotları Açısından Kur'an'ın Getirdikleri ve Bunun Din Eğitimine Olan Etkisi*, (Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu/ 21-23 Ekim, 1987) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayını, Samsun, 1988.
- Kırca, Celal, *Kur'an ve Fen Bilimleri*, İstanbul, 2005.
- Kırca, Celal, *İlimler ve Yorumlar açısından Kur'an'a Yönelişler*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kırca, Celal, *Kur'an'ı Anlama*, Marifet Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kırmızı, Hasan, *Genel ve Teknik İletişim, Kişisel Gelişim ve İş Hayatında Başarının Anahtarı*, Celepler Matbaacılık, Trabzon, 2004.
- Kızılabdullah, Yıldız ve Kızılabdullah, Şahin, "Din Öğretiminde Planlama ve Ölçme-Değerlendirme", Ed. Cemal Tosun ve Mizrap Polat, *Düşünen Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Pegem Akademi, 1. Baskı, Ankara, 2013.
- Koca, Ferhat, "İstinbat", *DİA*, XXIII.
- Koç, Turan, *Din Dili*, Rey Yayıncılık, Kayseri, ts.
- Köylü, Mustafa ve Koç, Ahmet (Editörler), *Klasik İslam Eğitimcileri*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016.
- Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi ve Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kutub, Muhammed, *İslâm'a Göre İnsan Psikolojisi*, (çev. Akif Nuri), Hicret Yayınları, İstanbul, 1977.
- Kutub, Muhammed, *İslamda Eğitim Metodu*, (çev. Durmuş Ali Kayapınar), Yay Yayıncılık, İstanbul, ts.
- Kutub, Muhammed, *Dirasât Kur'aniyye*, 3. Bas. Mısır, 1982.
- Kutub, Seyyid, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, (çev. Süleyman Ateş), Hilal Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, ts.

- Küçük, Hasan, “Din Eğitim Öğretiminde Genel Esaslar”, Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, 23-25 Nisan, 1981), İlahiyat Vakfı Yayınları: 1, Ankara, 1981.
- Küçükahmet, Leyla, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Alkım Yayınevi, Ankara, 1999.
- Küçükahmet, Leyla. (Editör), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (Ed. Leyla Küçükahmet), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2011.
- Lakoff G. and Johnson M., *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil* (çev. G. Y. Demir). Paradigma Yayınları, İstanbul, 2005.
- Macit, Nadim, *Kur'an'ın İnsan Biçimci Dili*, Beyan Yay., İst. 1996.
- Mart, Ömer, *Eğitim Psikolojisi*, İstanbul, 1960.
- Medar, Ali, *İnsan Eğitiminin Kur'ani Metodu*, (Çev. Ali Yüksel), İst. 1987.
- Mengüşoğlu, Takiyetin, *Felsefeye Giriş*, İstanbul, 1983.
- Mertoğlu, M. Suat, “Ümmi”, *DİA*, XXXXII.
- Morgan, Gareth, *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor*, (çev. Gündüz Bulut), BZD Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Mutlu, Erol, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınevi, Ankara, 1994.
- Nakre, Tuhami, *Saykuluciyyetü'l-Kıssa fi'l Kur'ân*, Tunus, 1974.
- Nasr, Seyyid Hüseyin, *İslam İdealler ve Gerçekler*, (çev. Ahmed Özel), Akabe Yayınları, İstanbul, 1985.
- Necati, M. Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, (çev. Hayati Aydın) Fecr Yayınevi, Ankara, 2004.
- Neda, Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1980.
- Oğuzkan, A. Ferhan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1974.
- Okumuşlar, Muhiddin, “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 21, 2006.
- Osmanoğlu, Cemil, “İslâm Eğitimi” Kavramı Üzerine Bir Literatür İncelemesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 3, (www.dem.org.tr).
- Önder, Mustafa, “Sevgi, Din Dili ve Hikâyelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS) International Journal of Social Science*, (www.jasstudies.com/Makaleler), Volume: 6, Issue: 3, p. 1285-1298, March 2013.
- Öner, Necati, *Klasik Mantık*, Ankara, 1974.
- Özbek, Abdullah, *Kur'an'da Tevhid Eğitimi*, Esra Yayınları, Konya, 1996.
- Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, İstanbul, 2006.
- Özoğlu, Çetin, Süleyman, *Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 2007.

- Özyurt, Berrin Eylen, "Gelişim Konularına Genel Bakış", (ed. Alim Kaya), *Eğitim Psikolojisi*, Pegem Akademi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2009.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, *Tefsîr-i Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb)*, Komisyon, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.
- Rızâ, Muhammed Reşid, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Hakîm*, Kahire, 1935.
- Sabuncuoğlu, Zeyyat; Gümüş, Murat, *Örgütlerde İletişim*, Ankan Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Schimmel, Annemarie, "Dinde Sembollerin Fonksiyonu Nedir?", *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı: III-IV 1954.
- Schoun, Frithjof, *İslâmı Anlamak* (çev. Nabi Avcı), İstanbul, 1991.
- Selçuk, Mualla, "Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğretimini Sorgulayan Bir Deneme", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, MEB Yayınları, Ankara, 2000.
- Selçuk, Ziya, *Gelişim ve Öğrenme*, 12. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- Sever, Sedat, *Çocuk ve Edebiyat*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Sezen, Yümnî, *Tarihi Maddeciliğin Tahlil ve Tenkidi*, Veli Yayınları, İst. 1984.
- Sharif, Mian, Muhammed, *Islamic and Educational Studies*, Institute of Islamic Culture, Lahore, Pakistan, 1976.
- Sinanoglu, Mustafa, "Küfür", *DİA*, XXVI.
- Sönmez, Veysel, (Editör), *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Sönmez, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 8. Baskı, 2008.
- Sönmez, Veysel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Anı Yayınları, Ankara, 2009.
- Şengül, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir, 1994.
- Şevki, *Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu*, İstanbul, 1991.
- Şimşek, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2012.
- Şişman, Mehmet, *Eğitim Bilimine Giriş*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 9. Baskı, 2009.
- Taylan, Necip, *Gazzalî'nin Düşünce Sisteminin Temelleri*, İst. 1989.
- Tibavi, Abdullatif, *Islamic Education: Its Traditions and Modernization into The Arab National Systems*, Luzac, 1972.
- Tokgöz, Oya, *Temel Gazetecilik*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- Topaloğlu, Bekir; Çelebi, İlyas, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İsam Yay. İstanbul, 2010.
- Topçu, Nurettin, *Felsefe*, İstanbul, 1984.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 5. Baskı, 2001.
- Tunç, M, Şekip, *Psikoloji Dersleri*, İstanbul, 1947.
- Uludağ, Süleyman, "Kalb", *DİA*, XXIV.
- Ulusoy, Ayten, *Öğrenme-Gelişim ve Öğrenme*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2. Baskı, 2003.

- Ulutürk, Veli, *Kur'an'da Temsili Anlatım*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Eğitim Felsefesi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ünal, Mehmet, *Tefsir, "El Kitabı,"* Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Watt, Montogomery, *Günümüzde İslam ve Hıristiyanlık* (çev. Turan Koç), İst. 1991.
- Watt, Montogomery, *Kur'an'a Giriş* (çev. Süleyman Kalkan), Ankara Okulu Yay., Ankara, 1998.
- www.etymonline.com,
- www.tdkterim.gov.tr, *Büyük Türkçe Sözlük*.
- Yavuz, Yusuf Şevki, *"Hidaye", DİA, XVII.*
- Yayla, Ahmet, "Eğitim Kavramının Etik Açısından Analizi", *Yüzüncüyıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (www.fdergi.yyu.edu.tr), II, Sayı: 1, Haziran, 2005.
- Yıldırım, Suat, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", *AÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, Ankara, 1979.
- Yılmaz, Asiye, *Kur'an'daki Kıssaların Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, Sakarya, 2008.
- Yılmaz, Faik, "Kur'an'da Cehalet Kavramı", *Yüzüncüyıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Aralık, 1998.
- Yılmaz, Hüseyin, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- Zerkeşı, Bedrüddin, Muhammed b. Abdillahir, *el-Burhan fi Ulümi'l-Kur'an*, Darü't-Turas, Kahire, ts.

KURAMDAN UYGULAMAYA DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Dr. Ali Ferhat Ömeroğlu

KURAMDAN UYGULAMAYA DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Dr. Ali Ferhat Ömeroğlu

Yayın No.: 4895

Eğitim No.: 1012

ISBN: 978-625-397-377-3

E-ISBN: 978-625-397-378-0

Basım Sayısı: 1. Basım, Ağustos 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com
Redaksiyon: Selma Günaydın -selma@nobelyayin.com
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Ömeroğlu, Ali Ferhat.

Kuramdan Uygulamaya Dil Bilgisi Öğretimi / Ali Ferhat Ömeroğlu

1. Basım, VIII + 188 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-377-3

E-ISBN: 978-625-397-378-0

1. Dil Bilgisi 2. Dil Bilgisi Öğretimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ..... iii

1. Bölüm

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNE GİRİŞ..... 1

Dil Bilgisi: Tanımı ve Türleri..... 1

Dil Bilgisi Çalışmalarına Tarihsel Bir Bakış 7

Dil Bilgisi Öğretimi 15

Dil Bilgisi Öğretiminin Önemi ve Amacı..... 16

Dil Bilgisi Öğretiminin Temel İlkeleri 20

Dil Bilgisi Öğretiminin Güncel Sorunları 23

2. Bölüm

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE KONU ALANLARI 31

Ses Bilgisi ve Öğretimi 31

Şekil Bilgisi ve Öğretimi..... 38

Sözcük Bilgisi ve Öğretimi..... 44

Cümle Bilgisi ve Öğretimi 50

3. Bölüm

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE YAKLAŞIMLAR 57

Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Temel Yaklaşımlar 57

Davranışçı Yaklaşım ve Dil Bilgisi Öğretimi..... 57

Bilişsel Yaklaşım ve Dil Bilgisi Öğretimi..... 59

Yapılandırmacı Yaklaşım ve Dil Bilgisi Öğretimi 61

Dil Bilgisi Öğretiminde Sentezci Yaklaşım..... 65

4. Bölüm

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE YÖNTEM VE TEKNİKLER 69

Yöntemler 69

Anlatım Yöntemi..... 69

Soru-Cevap Yöntemi..... 71

Tümevarım ve Tümdengelim Yöntemleri	73
Çözümleme ve Birleşim Yöntemleri	74
Rol Oynama Yöntemi	75
Tartışma Yöntemi	77
Gösteri (Demonstrasyon) Yöntemi	79
Teknikler	80
Benzeşim (Analoji) Tekniği	80
Kavram Haritası Tekniği	82
Kavram Karikatürü Tekniği	84

5. Bölüm

METİN TEMELLİ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ	89
Metin ve Dil Bilgisi İlişkisi	89
Dil Bilgisi Öğretiminde Metin Seçimi	91
Metin Temelli Dil Bilgisi Öğretimi	93
Uygulama Örnekleri	97
Hâl Eklerinin Öğretimi	97
Sıfatların Öğretimi	98
Zaman Eklerinin Öğretimi	99
Fiilimsilerin Öğretimi	100

6. Bölüm

TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ	101
İlköğretim II. Kademe Türkçe Dersi Öğretim Programları	101
1924 Lise Birinci Devre Müfredat Programı	101
1929 Orta Mektep Türkçe Programı	102
1931-1932 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı	103
1938 Ortaokul Türkçe Programı	104
1949 Ortaokul Türkçe Programı	105
1962 Ortaokul Türkçe Programı	106
1981 İlköğretim Okulları Türkçe Eğitim Programı	106
2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı	107
2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı	112
2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı	114

7. Bölüm

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME..... 117

Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Ölçme ve Değerlendirme Araçları	117
Klasik Ölçme ve Değerlendirme Araçları	117
Çoktan Seçmeli Sorular.....	118
Doğru-Yanlış Türü Sorular	124
Eşleştirmeli Sorular	128
Kısa Yanıtlı Sorular	130
Yazılı Yoklamalar	133
Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Araçları	136
Öğrenci Ürün Dosyası (Portfolyo)	136
Tutum Ölçeği	138

8. Bölüm

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE UYGULAMA ÖRNEKLERİ 141

5. Sınıf Düzeyi Örnek Dil Bilgisi Konuları	142
Kök ve Ek Konusu.....	143
Ses Olayları Konusu	144
6. Sınıf Düzeyi Örnek Dil Bilgisi Konuları	146
Hâl Ekleri Konusu	148
İsim Konusu	152
Sıfat Konusu	156
7. Sınıf Düzeyi Örnek Dil Bilgisi Konuları	168
Kip Ekleri Konusu.....	169
Anlama Dayalı Anlatım Bozukluğu Konusu	170
8. Sınıf Düzeyi Örnek Dil Bilgisi Konuları	171
Fiilde Çatı Konusu.....	171
Cümle Türleri Konusu	173
KAYNAKÇA	177

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2020). *Türk dili tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akinoğlu, O. (2014). Yapılandırmacılık. B. Oral (Ed.). *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları*. (s. 429-446). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akkaya, A. (2011). *Karikatürlerle dil bilgisi öğretimi*. (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 280652).
- Aksan, D. (2013). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alesandrini, K., & Larson, L. (2002). Teachers bridge to constructivism. *The Clearing House*, 75(3), 118-121.
- Alıcı, D. (2017). Performansa dayalı ölçme. S. Tekindal (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (s. 123-163). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Andrews, R. (2005). Knowledge about the teaching of [sentence] grammar: The state of play. *English Teaching: Practice and Critique*, 4(3), 69-76.
- Arıcı, A. F. (2006). Türkçe öğretiminde kullanılan strateji-yöntem ve teknikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 299-307.
- Arslan, S. (2020). *Türkçe eğitiminde metin temelli işlevsel dil bilgisi öğretimi: Bir eylem araştırması*. (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 607800).
- Atılğan, H. (2019). Madde ve test istatistikleri. H. Atılğan (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (s. 259-276). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Atılğan, H. (2019). Değerlendirme ve not verme. H. Atılğan (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (s. 315-362). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydın, B. (2019). Çoktan seçmeli testler. H. Atılğan (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (s. 201-232). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydın, B. (2019). Kısa yanıtli sınavlar. H. Atılğan (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (s. 167-180). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydın, B. (2019). Yazılı yoklamalar. H. Atılğan (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (s. 131-150). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydın, Ö. (1999). Orta okullarda dil bilgisi öğretimi üzerine öğretmen görüşleri. *Dil Dergisi*, 81, 23-29.

- Aytaş, G. ve Çeçen, M. A. (2010). Ana dili eğitiminde dil bilgisi öğretiminin yeri ve önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XXVII, 77-89.
- Bada, S. O. (2015). Constructivism learning theory a paradigm for teaching and learning. *Journal of Reaserch & Method in Education*, 5(6), 66-70.
- Bailey, S. (2011). *Academic writing: A handbook for international students*. London: Routledge.
- Balcı, A. (2014). Cumhuriyet dönemi ilköğretim Türkçe dersi öğretim programlarında dil bilgisi öğretimi. M. Özbay (Ed.). *Türkçe eğitimi açısından dil bilgisi öğretimi*, (s. 1-45). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barut, Y. (2014). Davranışçı öğrenme kuramları. B. Oral (Ed.). *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları*. (s. 39-60). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Başkan, Ö. (2003). *Lengüistik metodu*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Bertram, R, Laine, M, ve Virkkala, M. M. (2000). The role of derivational morphology in vocabulary acquisition: Get by with a little help from my morpheme friends. *Scandinavian Journal of Psychology*, 41(4), 287-296.
- Byıklı, C., Veznedaroğlu, R. L., Öztepe, B. ve Onur, A. (2008). *Yapılandırmacılığı nasıl uyguluyoruz?* Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Binbaşıoğlu, C. (1973). *Öğretim metodu ve uygulama*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Birgin, O. ve Küçük, M. (2012). Alternatif ölçme-değerlendirme araç ve yöntemleri. M. Küçük ve Y. Geçit. (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bodner, G. M. (1986). Constructivism: A theory of knowledge. *Journal of Chemical Education*, 63(10), 873-878.
- Boghossian, P. (2006). Behaviorism, constructivism, and Socratic pedagogy. *Educational Philosophy and Theory*, 38(6), 713-722.
- Bulut, M. (2014). Dil bilgisi öğretiminde yaşanan kavram kargaşasının Türkçe öğretimi-ne etkisi, *Turkish Studies*, 9(12), 43-55.
- Calp, M. ve Calp, Ş. (2016). *Özel öğretim alanı olarak Türkçe öğretimi I-II*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Chomsky, N. (2002). *Syntactic structures*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Chomsky, N. (2006). *Language and mind*. United States of America: Cambridge University Press.
- Chomsky, N., Gallego, Á. J., & Ott, D. (2019). Generative grammar and the faculty of language: Insights, questions, and challenges. *Catalan Journal of Linguistics*, 229-261.
- Clark, U. (2010). Grammar in the curriculum for English: What next?. *Changing English: Studies in Culture and Education*, 17(2), 189-200.

- Cooper, P. A. (1993). Paradigm shifts in designed instruction: From behaviorism to cognitivism to constructivism. *Educational Technology*, 33(5), 12-19.
- Coşkun, M. V. (2008). *Türkçenin ses bilgisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Crovitz, D., & Devereaux, M. D. (2017). *Grammar to get things done: A practical guide for teachers anchored in real-world usage*. New York: Routledge.
- Cullen, R. (2008). Teaching grammar as a liberating force. *ELT Journal*, 62(3), 221-230.
- Çakan, M. (2017). Eğitim sistemimizde yaygın olarak kullanılan sınav türleri. S. Tekindal (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (s. 87-122). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- DeCapua, A. (2017). *Grammar for teachers: A guide to American English for native and non-native speakers*. Switzerland: Springer
- D'Eloia, S. (1977). The uses—and limits—of grammar. *Journal of Basic Writing*, 1(3), 1-48.
- Demir, C. (2006). Türkçe dil bilgisinde terminoloji sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 54(1), 81-100.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2005). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2011). *Türkçe ses bilgisi*. H. Pırlancı (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dilâçar, A. (1970). 1612'de Avrupa'da yayımlanan ilk Türkçe gramerinin özellikleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 18, 197-210.
- Dilâçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, adı, kapsamı, türleri, yöntemi, eğitimdeki yeri ve tarihesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 19, 83-145.
- Dirven, R. (1990). *Pedagogical grammar*. *Language Teaching*, 23(1), 1-18.
- Dolunay, S. K. (2010). Dil bilgisi öğretiminin amacı ve önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XXVII, 275-284.
- Dolunay, S. K. (2014). Dil bilgisi öğretiminde temel yaklaşımlar, yöntemler ve teknikler. M. Özbay (Ed.). *Türkçe eğitimi açısından dil bilgisi öğretimi*, (s. 125-128). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Duffy, T., & Cunningham, D. (1996). Constructivism: Implications for the design and delivery of instruction. D. H. Jonassen (Ed.). *Handbook of research for educational communications and technology*. New York: Macmillan Library Reference.
- Duman, A. (1992). 1923-1957 yılları arasında ortaokul ve liseler için hazırlanan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı programları üzerine bir inceleme. (Yüksek lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 19875).
- Dunn, P. (2017). Teaching grammar improves writing. C. Ball & D. Loewe (Eds.), *Bad ideas about writing* (pp. 144-149). West Virginia University Digital Publishing Institute. <https://textbooks.lib.wvu.edu/badideas/>

- Dursunoğlu, H. (2019). *Türkiye Türkçesi ses bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ediskun, H. (1999). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ediskun, H. (2017). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Efendioğlu, S. ve İscan, A. (2010). Türkçe ses bilgisi öğretiminde ses olaylarının sınıflandırılması. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (43), 121-143.
- Eker, S. (2007). Türkçenin sesbirimleri ve belirgin altsesbirimleri. *İlmi Araştırmalar*, (24), 23-42.
- Eker, S. (2013). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ensar, F. (2003). Türkçe eğitiminde bir öğretim yönteminin geliştirilmesine kaynaklık etmesi bakımından soru. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XIII, 267- 285.
- Er, K. ve Topçuoğlu Ünal, F. (2016). Ortaokul öğrencilerine yönelik dil bilgisi tutum ölçeği geliştirilmesi: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 343-356.
- Ercilasun, A. B. (2011). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdem, İ. (2007). *İlköğretim II. kademede dil bilgisi öğretiminin sorunları üzerine bir araştırma*. (Doktora tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 206941).
- Engenç, İ. (1989). *Türkiye Türkçesinin görevsel sesbilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Ergin, M. (2019). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erkuş, A. (2006). *Sınıf öğretmenleri için ölçme ve değerlendirme: Kavramlar ve uygulamalar*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Ertmer, P. A., & Newby, T. J. (1993). Behaviorism, cognitivism, constructivism: Comparing critical features from an instructional design perspective. *Performance Improvement Quarterly*, 6(4), 50-72.
- Eyüp, B. (2008). *İlköğretim ikinci kademe 1981 ile 2005 Türkçe programlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 254652).
- Francis, W. N. (1954). Revolution in grammar. *Quarterly Journal of Speech*, 40(3), 299-312.
- Frede, M. (1977). The origins of traditional grammar. R. E. Butts & J. Hintikka (Eds.). *Historical and philosophical dimensions of logic, methodology and philosophy of science*, (s. 51-79). Dordrecht: Springer.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gentner, D., & Holyoak, K. J. (1997). Reasoning and learning by analogy. *American Psychologist*, 52(1), 32-34.
- Girgin, Y. (2011). Cumhuriyet dönemi (1929-1930, 1949, 1981) ortaokul Türkçe öğretimi programlarının içerik, genel ve özel amaçlarıyla karşılaştırmalı gelişim düzeyi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 11-26.

- Göçer, A. (2015). Temel dil becerilerinin geliştirilmesinde dil bilgisi öğrenme alanının yeri, işlevi ve öğretimi: Bütünlük ilkesi ve tümevarım yöntemi ekseninde tematik bir yaklaşım. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 233-242.
- Göçer, A. (2019). *Türkçe öğrenme ve öğretim yaklaşımları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Göğüş, B. (1970). Anadili olarak Türkçenin öğretimine tarihsel bir bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 18, 123-154.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarda Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Gökkuş, İ. ve Akyol, H. (2020). Ses bilgisi farkındalık programının birinci sınıf öğrencilerinin sesbilgisel farkındalık becerilerinin gelişimine etkisi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(1), 308-331.
- Gözütok, D. (2017). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Güner, G. (2003). İlk Türkçe Gramer: Müyessiretü'l-Ulûm. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 151-166.
- Güneş, F. (2013a). Dil bilgisi öğretiminde yeni yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(7), 71-92.
- Güneş, F. (2013b). Türkçede metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 603-637.
- Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Güven, A. Z. (2013). Dil bilgisi konularının öğretim sorunları. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(6), 1-10.
- Hamzadayı, E. ve Şentürk, R. (2020). Dil bilgisi öğretimi: Hangi öğretim yolu? A. Pehlivan ve İ. S. Aydın (Ed.). *Dil bilgisi öğretimi*, (s. 75-104). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Harris, R. V. ve Taylor, T. J. (2018). *Dilbilimi düşününde dönüm noktaları*, (Çev. Eser E. Taylan ve Cem Taylan), Ankara: TDK Yayınları.
- Hesapçıoğlu, M. (1998). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Hewings, A., & Hewings, M. (2005). *Grammar and context: An advanced resource book*. London: Routledge.
- Hill, L. H. (2005). Concept mapping to encourage meaningful student learning. *Adult Learning*, 16(3/4), 7-13.
- Hinkel, E. (2018). Descriptive versus prescriptive grammar. *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. Erişim adresi: <http://www.elihinkel.org/downloads/Descriptive%20v%20Prescriptive.pdf>
- Hirvela, A., & Du, Q. (2013). Why am I paraphrasing?: Undergraduate ESL writers' engagement with source-based academic writing and reading. *Journal of English for Academic Purposes*, 12(2), 87-98.

- Holyoak, K. J. (2005). Analogy. K. J. Holyoak & R. G. Morrison (Ed.). *The Cambridge handbook of thinking and reasoning*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Hudson, R. (2004). Grammar for writing. Paper presented at the conference New Perspectives, ESRC funded series *Reconceptualising Writing 5-16: Cross-phase and Cross-disciplinary Perspectives*, University of Exeter, 7 May 2004.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi.
- İşcan, A. ve Kolukısa, H. (2005). İlköğretim ikinci kademe dil bilgisi öğretiminin durumu, sorunları ve çözüm önerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 299-308.
- İşman, A. (2005). *Türk eğitim sisteminde ölçme ve değerlendirme: Genel kavramlar, uygulamalar, sorunlar, çözüm önerileri ve yeni bir model*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Jones, S., Myhill, D., & Bailey, T. (2013). Grammar for writing? An investigation of the effects of contextualised grammar teaching on students' writing. *Reading and Writing*, 26, 1241-1263.
- Joyce, B. & Weil, M. (2003). *Models of teaching*. New Delhi: Prentice Hall of India.
- Kabapınar, F. (2005). Effectiveness of teaching via concept cartoons from the point of view of constructivist approach. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 5(1), 135-146.
- Kahrs, E. (1998). *Indian semantic analysis: the Nirvacana tradition*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Kalaycı, N. ve Çakmak, M. (2000). Kavram haritalarının öğretim sürecinde kullanılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(24), 571- 580.
- Kansızoğlu, H. B., & Sulak, S. E. (2019). Öğrenci merkezli dil bilgisi öğretim uygulamalarının öğrenci başarısına etkisi: bir meta analiz çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 958-980.
- Karaağaç, G. (2016). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2009). Dil bilgisi öğretiminde bütün-parça ilişkisinin önemi. *Turkish Studies*, 4(8), 23-30.
- Karahan, L. (2018). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Katz, D. (1960). The functional approach to the study of attitudes. *Public opinion quarterly*, 24(2), 163-204.
- Kavcar, C. (2005). Dil bilgisi öğretimi. C. Kavcar, F. Oğuzkan, ve S. Sever, (Yazarlar), *Türkçe öğretimi* (s. 73-87). Ankara: Engin Yayınevi.
- Keck, C., & Kim, Y. (2014). *Pedagogical grammar*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Keogh, B., & Naylor, S. (1999). Concept cartoons, teaching and learning in science: An evaluation. *International Journal of Science Education*, 21(4), 431-446.
- Kerimoğlu, C. (2017). *Genel dilbilime giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kerimoğlu, C. (2019). "Türkiye Türkolojisinde cümle öğeleri ve teori". Ş. Çağın, S. Dumantepe (Ed.). *Edebiyat üzerine incelemeler: Rıza Filizok'a armağan kitabı*. (s. 193-208). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017a). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017b). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kretzmann, N. (1975). Transformationalism and the Port-Royal Grammar. Antoine Arnauld & Claude Lancelot, *General and Rational Grammar*, Jacques Rieux and Bernard E. Rollin, (Ed.). 176-195. (Janua Linguarum, Series Minor, 208.) The Hague: Mouton
- Kurudayıoğlu, M. (2014). Dünyada ve Türkiye'de dil bilgisi öğretiminin temel problemleri. M. Özbay (Ed.). *Türkçe eğitimi açısından dil bilgisi öğretimi*, (s. 47-70). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kurudayıoğlu, M. ve Soysal, T. (2016). Cumhuriyet dönemi ortaokul Türkçe dersi öğretim programlarının söz varlığının geliştirilmesi açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 210, 115-140.
- Kutlubay, H. (2015). *1928'den günümüze kadar Türkçe öğretimi programlarında dil bilgisi öğretiminin durumu* (Yüksek lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 423227).
- Küçükahmet, L. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Küçük, M. ve Geçit, Y. (2012). Geleneksel ölçme araçları ve özellikleri. M. Küçük ve Y. Geçit. (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Larsen-Freeman, D. (1997). Grammar and its teaching: Challenging the myths. *ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics Washington DC*, 1-7.
- Larsen-Freeman, D. (2001). Teaching grammar. *Teaching English as a Second or Foreign Language*, 3, 251-266.
- Larsen-Freeman, D. (2009). Teaching and testing grammar. M. H. Long & C. J. Do-oughty (Eds.). *The Handbook of Language Teaching*, 6, 518-542, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Larson, B. E. (2000). Classroom discussion: A method of instruction and a curriculum outcome. *Teaching and Teacher Education*, 16(5), 661-677.
- Lowenthal, P. ve Muth, R. (2008). Constructivism. Jr. E. F. Provenzo (Ed.). *Encyclopedia of the social and cultural foundations of education*, (s. 177-179). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

- Mart, Ç. T. (2013). Teaching grammar in context: why and how?. *Theory & Practice in Language Studies*, 3(1), 124-129.
- MEB (1981). Temel eğitim okulları Türkçe eğitim programı. *Tebliğler Dergisi*, 44(2098), 326-356.
- MEB (2006). İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2015). Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB (2019). Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Memiş, M. R. (2019). Morfolojik farkındalık ve morfolojik farkındalık eğitimi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(3), 1355-1368.
- Meyer, J., Youga, J., & Flint-Ferguson, J. (1990). Grammar in context: Why and how. *The English Journal*, 79(1), 66-70.
- Moore, J. (2011). Behaviorism. *The Psychological Record*, 61(3), 449-463.
- Mulroy, D. (2004). Reflections on grammar's demise. *Academic Questions*, 17(3), 52-58.
- Naylor, S., & Keogh, B. (2013). Concept cartoons: What have we learnt? *Journal of Turkish Science Education*, 10(1), s. 3-11.
- Newby, D. (2004). Pedagogical grammar. M. Byram (Ed.). *Routledge encyclopedia of language teaching and learning*, (s. 459-461). London: Routledge.
- Novak, J. D. (1995). Concept mapping to facilitate teaching and learning. *Prospects*, 25(1), 79-86.
- Novak, J. D., & Gowin D. B. (1984). *Learning how to learn*. USA: Cambridge University Press.
- Novak, J. D., & Canas, A. J. (2007). Theoretical origins of concept maps, how to construct them, and uses in education. *Reflecting Education*, 3(1), 29-42.
- Novak, J. D., & Cañas, A. J. (2008). The theory underlying concept maps and how to construct and use them (technical report IHMC cmaps2006-01 Rev 01-2008). *Florida Institute for Human and Machine Cognition*. 1-36.
- Nunan, D. (1998). Teaching grammar in context. *ELT Journal*, 52(2), 101-109.
- Oğuzkan, F. (2005). Türkçe öğretiminde yöntem ve teknikler. C. Kavcar, F. Oğuzkan, S. Sever (Yazarlar), *Türkçe öğretimi* (s. 15-25). Ankara: Engin Yayınevi.
- Ohlander, S. (2013). Prescriptive and descriptive grammar. Carol A. Chapelle (Ed.), *The encyclopedia of applied linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Okur, A. ve Yılmaz, Y. (2010). Dil bilgisi öğretimi. C. Yıldız (Ed.). *Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*, (s. 277-310). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Onan, B. (2003). Divanü Lûgat-it-Türk'ün dil öğretim yöntemleri ve dünya filolojisine katkıları bakımından bir değerlendirmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 425-445.
- Onan, B. (2009a). Eklemeli dil yapısının Türkçe öğretiminde oluşturduğu bilişsel (kognitif) zeminler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 236-263.
- Onan, B. (2009b). Türkçe dil yapılarının ana dili eğitimindeki işlevleriyle ilgili bazı tespitler. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 83-92.
- Onan, B. (2010a). *Avuçlarımdaki çocukluğum*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Onan, B. (2010b). *Denizden gelen kara süvari*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Onan, B. (2012). Dil eğitiminin dil bilimsel temelleri: Ferdinand de Saussure'ün genel dilbilim kuramında dil eğitimiyle ilgili bulgular. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 219-243.
- Onan, B. (2013). *Çoban Mehmet*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Onan, B. (2014). Dil bilgisi öğretiminde temel ilkeler ve izlenen aşamalar. M. Özbay (Ed.). *Türkçe eğitimi açısından dil bilgisi öğretimi*, (s. 71-102). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Onan, B. (2017). Dil bilgisi öğretiminde sentezci yaklaşım. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(4), 2627-2638.
- Onan, B. (2020a). *Anlama Sürecinde Türkçenin Yapısal İşlevleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Onan, B. (2020b). *Dil eğitiminin temel kavramları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ömeroğlu, A. F. (2018). Dil bilgisi öğretimiminin 2004-2017 yılları arası Türkçe dersi öğretim programları açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(1), 260-280.
- Ömeroğlu, A. F. ve Onan, B. (2021). Türkçe dil bilgisi tutum ölçeğinin (TDTÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(3), 978-992.
- Özbay, M. (2008). *Türkçe özel öğretim yöntemleri I*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Özbay, M. (2011). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Özçam, Ç. (1997). Türkiye Türkçesi ile ilgili gramer çalışmaları-Bibliyografya denemesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 110, 22-24.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2011). *Türkiye Türkçesi söz dizimi (kelime çözümlemeli)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özkan, M., Tören, H. ve Esin, O. (2013). *Yüksek öğretimde Türk dili yazılı ve sözlü anlatım*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkaya, P. G. ve Coşkun, M. V. (2018). Dil bilgisine yönelik tutum ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(3), 636-651.
- Özmen, M. (2010). "Özne üzerine düşünceler", *Türk Dili Üzerine Makaleler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Öztürk, J. (2003). Ses Değişikliği Geçiren Kelimelerin Yazı Dilindeki Eski Şekilleri. *Güneyde Kültür Dergisi*, 14(141).
- Öztürk, J. ve Ömeroğlu, A. F. (2015). Dil bilgisi öğretiminde kavram haritalarının kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(31), 69-86.
- Prakash, P. O. (2013). Grammar: A historical survey. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 10(6), 60-62.
- Petruzzella, B. A. (1996). Grammar instruction: What teachers say. *The English Journal*, 85(7), 68-72.
- Rifat, M. (2017). *XX. yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Robins, R. H. (1966). The development of the word class system of the European grammatical tradition. *Foundations of Language*, 2, 3-19.
- Sağır, M. (2002). *İlköğretim okullarında Türkçe dil bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Sağır, M. ve Demir Atalay, T. (2016). *Yeni programa uygun etkinliklerle dil bilgisi öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Saussure, F. D. (1998). *Genel dilbilim dersleri*, (Çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual.
- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim, öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sezer, E. (2006). Bilgisayar destekli dil bilimi çalışmayı bildirileri. Düzenleyen Belgin Tezcan Aksu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 17-21.
- Schnaitter, R. (1987). Behaviorism is not cognitive and cognitivism is not behavioral. *Behaviorism*, 15(1), 1-12.
- Skinner, B. F. (1963). Behaviorism at fifty. *Science*, 140(3570), 951-958.
- Spence, K. W. (1948). The postulates and methods of 'behaviorism'. *Psychological Review*, 55(2), 67-78.
- Sünbül, A. M. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Şafak, P. (2013). Davranışçı öğrenme kuramı. S. Büyükalan Filiz (Ed.). *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları*, (s. 25-44). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Şahbaz, N. K. (2012). *Buluş yöntemiyle dil bilgisi öğretimi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tekin, H. (2000). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayıncılık.
- Temizkan, M. (2014). Metin temelli dil bilgisi öğretimi ve uygulamaları. M. Özbay (Ed.). *Türkçe eğitimi açısından dil bilgisi öğretimi*, (s. 129-151). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Temizyürek, F. ve Balcı, A. (2021). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- TDK (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Thagard, P. (1992). Analogy, explanation, and education. *Journal of Research in Science Teaching*, 29(6), 537-544.
- Thornbury, S. (1999). *How to teach grammar*. England: Pearson Education Limited.
- Tomic, W. (1993). Behaviorism and cognitivism in education. *Psychology*, 30(3/4), 38-46.
- Tompkins, G. E. (1998). *Language arts content and teaching strategies*. New Jersey: California State University Prentice-Hall Inc.
- Turgut, M. F. ve Baykul, Y. (2015). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Uluçay, M. (2019). 2018 Türkçe dersi öğretim programındaki dil bilgisi öğretimi ile ilgili kazanımlara eleştirel bir bakış. *EKEV Akademi Dergisi*, (80), 303-318.
- Ulus, B. ve Aytan, T. (2018). Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde Türkçe öğretimi üzerine yazılan iki çalışma üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(2), 47-65.
- Ur, P. (2007). *Grammar practice activities: A practical guide for teachers*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Uygun, D. (2006). *Evrensel dilbilgisi ve dil yetisi: Eleştiriler, yeni yaklaşımlar*. *Dilbilim*, 15, 275-285.
- Uzun, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle evrensel dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Ün Açıkgöz, K. (2003). *Etkili öğrenme ve öğretme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Vardar, B., Güz, N., Huber, E., Senemoğlu, O. ve Öztokat, E. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- von Glasersfeld, E. (1996). Introduction: Aspects of constructivism, C. T. Fosnot (Ed.). *Constructivism: Theory, perspectives and practice*. New York: Teachers College Press.
- Vural, H. ve Böler, T. (2015). *Ses ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Waterman, J. T. (1956). Ferdinand de Saussure-Forerunner of modern structuralism. *The Modern Language Journal*, 40(6), 307-309.
- Watson, A. M. (2015). Conceptualisations of 'grammar teaching': L1 English teachers' beliefs about teaching grammar for writing. *Language Awareness*, 24(1), 1-14.
- Watson, G. R. (1989). What is... concept mapping? *Medical teacher*, 11(3/4), 265- 269.
- Weaver, C. (1996). *Teaching grammar in context*. Portsmouth, NH: Boynton/Cook Publishers.
- Weaver, C., McNally, C., & Moerman, S. (2001). To grammar or not to grammar: That is not the question. *Voices from the Middle*, 8(3), 17-33.

- Wheeler, G. (1995). Port-Royal tradition of general grammar. In *Concise History of the Language Sciences*, 169-174, Oxford: Pergamon Press.
- Winston, P. H. (1980). Learning and reasoning by analogy. *Communications of the ACM*, 23(12), 689-703.
- Xia, Y. (2014). Language theories and language teaching – from traditional grammar to functionalism. *Journal of Language Teaching and Research*, 5(3), 559-565.
- Yangın, B. (2002). *Kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*. Ankara: Dersal Yayınları.
- Yeşilyurt, D. (2016). *Cumhuriyet dönemi ortaokul Türkçe ders programlarındaki dil bilgisi öğretiminin değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 440540).
- Zhang, J. (2009). Necessity of grammar teaching. *International Education Studies*, 2(2), 184-187.

Kurum Bakımındaki Çocuklara Yönelik
MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Doç. Dr. Safiye Kesgin

Kurum Bakımındaki Çocuklara Yönelik MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Doç. Dr. Safiye Kesgin

Yayın No.: 5013

İlahiyat: 532

ISBN: 978-625-397-617-0

E-ISBN: 978-625-397-616-3

Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Selma Günaydin -selma@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Kesgin, Safiye.

Kurum Bakımındaki Çocuklara Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik / Safiye Kesgin

1. Basım, XII + 310 s., 13,5x19,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-617-0

E-ISBN: 978-625-397-616-3

1. Kurum Bakımındaki Çocuklar 2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelkitap.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

KAYNAKÇA

- Ağılkaya, Z. Ş. (2017). *Manevi Bakım ve Danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Akandere, O. ve Dalda, A. (2018). *Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar*. Konya: Eğitim.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 95-119.
- Akyürek, S. (Ed.) (2014). *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır?* İstanbul: Ensar; İnce, A. (2016). Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri, 7. *Uluslararası Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri*, Sakarya-2016. İstanbul: Ensar.
- Akyürek, s. (2016). *Türkiye’de Din Hizmeti Yürütenlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri (Vaizlik Örneği)*. İstanbul: Ensar.
- Akyüz, E. (1987). Medeni Kanun İle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilimleri Dergisi*, 20/1. 11-20.
- Akyüz, E. (1991). Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korumaya Muhtaç Çocuklar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4/2, 709-734.
- Akyüz, E. (2000). *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Altaş, N. (2000). Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLI, 340.
- Altaş, Nurullah (2014). Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi. *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde. İstanbul: Ensar.
- Altaş, N. (2016). Müslüman Bir Toplumda Dini Danışmanlık İçin Anlam ve Teoloji İnşa Etmek. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I* içinde. A. Ayten (Ed.). İstanbul: Ensar.

- Altuğ, Y. (1957). Türk ve Birleşik Amerika Devletleri Hukuklarında Evlat Edinme Üzerinde Bir İnceleme, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1-4.
- Apak, H. (2018). Güçlendirme ve Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 67, 399-411.
- Apak, H, Abay, A. (2019). Sosyal Hizmet ve Maneviyat: Sosyal Çalışmacılar Üzerine Bir Alan Araştırması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30 (1) , 56-87.
- Ayaz, M., Ayaz A. B., Başgöl, Ş. S. vd. (2012). 3-5 Yaş Grubu Kurum Bakımındaki Çocuklarda Ruhsal Hastalık Sıklığı ve İlişkili Etmenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23 (). 1-7.
- Aydın, M. Z. (2013). *Ailede Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Timaş.
- Ayhan, H., Hökelekli, H. vd. (2004). *Din ve Ahlak Eğitime Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul: Dem.
- Aykul, M. (2019). *Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların Sosyal Gelişiminde Çocukların Sosyal Gelişiminde Çocuk Evlerinin Rolü (Sakarya Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Aytaç, M. (2003). Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi Hakkında İnceleme. *Adalet Dergisi*, 14, 18.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya Sığınmak Dini Başa Çıkma Hakkında Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz.
- Baran, E. (2006). *Atatürk Çocuk Yuvası'nın Çevresindeki Hane Temsilcilerinin Kuruluşta Kalan Çocuklara İlişkin Düşünce ve Yaklaşımları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Barut, Y. (1992). *Parçalanmış Ailelerden Gelen On Beş-On Sekiz Yaş Grubu Yetiştirme Yurdu Çocuklarıyla Normal Aile Çocuklarında Görülen Anksiyete ve Depresyon Sıklığının İncelenmesi*. (Basılmamış Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Başer, H. (2013). *Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli "Çocuk Evleri"*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Bayraktar, F. (2016). *Türkiye'de Vaizlik*. (3. Bsk.). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Brykılı, L. (1983). Gelişmiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile Uygulaması, *Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu içinde*, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Bilen, M. (2004). *Sağlıklı İnsan İlişkileri* (6 baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Bilgin, B. (1998). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün.
- Bilgin, Ö., Yetimoğlu, E. N. (2018). Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimleri: Birime Teslim Edilen Çocuklara İlişkin Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2/1, 24-50.
- Bulut, A. (2004). *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bulut, I. (1983). Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 1 (2-3), 81-86.
- Cebeci, S. (1996). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ.
- Cebesi, S. (2002). Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Bir Destek. *Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Türkiye Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu* içinde. Adapazarı: Değişim.
- Cebeci, S. (2016). Din Görevlisinin Gençlerle İletişim Becerileri. Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri. 7. *Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu-Sakarya 2016*. İstanbul: Ensar.
- Cılga, İ. (1984). Yetiştirme Yurtlarında Toplumsallaşma, HÜ. *Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, II/ 1-3.
- Cılga, İ. (1989). *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları*. Ankara: T.C. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Gençlik hizmetleri Daire Başkanlığı.
- Creswell, J. W ve Clark, V. P.L. (2015). *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*, (2. Baskı), Yüksel Dede, Selçuk Beşir Demir (çev. ed.). Ankara: Anı.
- Coşkunsever, A (2016). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yaşadıkları sorunlar ve Dini Başa Çıkma: Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurtları Örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 97-124.
- Coşkunsever, A. (2018). *Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. İstanbul: Dem.
- Cüceloğlu, D. (1996). *İçimizdeki Çocuk*. (14. bsk.). İstanbul: Remzi.
- Cüceloğlu, D. (2001). *İyi Düşün Doğru Karar Ver*. İstanbul: Remzi.
- Çağlar, D. (1973). Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimlerine Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6/1, 59-112.

- Çakır, G. (2013). Psikolojik Danışma gruplarında Etkinliklerin Kullanılması. *Grupla Psikolojik Danışma Kitabı* içinde. A. Demir, S. Koydemir (Ed.). (3. Bsk.) Ankara: Pegem Akademi.
- Çapcıoğlu, İ., Çapcıoğlu F. (2016). Psikososyal ve Manevi Bakım Uygulamaları: Budapeşte Örneği. *Dezavantajlı Gruplar Psiko-Sosyal ve Manevi Bakım*. İ. Çapcıoğlu ve F. Z. Belen (ed.). Grafiker: Ankara.
- Çetin, H., Çavuşoğlu, H. (2009). Yetiştirme Yurdunda ve Aileleri ile Yaşayan Adölesanların Benlik Saygıları ve Psikolojik İhtiyaçlarının Karşılaştırılması, *DEUHYO Elektronik Dergisi*, 2 (4). 137-144.
- Davarcı, Y. ve Zengin, Z. S. (2019). Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Rehabilitasyonlarında Din Eğitiminin Rolü. *Journal of Islamic Research*, 30 (2). 255-277.
- Demir, O. (2004). *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*. Bursa: Düşünce.
- Demirbaş, E. Ö. (2019). *Çocuk Evleri Sitesinde 6-12 Yaş Arası Çocuklar İle Çalışan Bakım Elemanlarının Karşılaştıkları Sorunlar üzerine Nitel Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirci, Ş. (2009). Yetiştirme Yurdu Ergenlerinde Allah Tasavvuru (Malatya Örneği). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2009). *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. Ankara: DİB Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2013). *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. Ankara: DİB Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2015). *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*. Ankara: DİB Yayınları.
- Doğan, R. (2008). Müzakereler, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (3-4 Kasım 2007) içinde. c. II, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Doğan R. ve Tosun, C. (2003). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, (2. Bsk.). Ankara: Pegem.
- Doğru, E. S. (2008). *Türkiye’de Sosyal Politika Uygulamaları ve Kimsesiz Çocuklar: Yetiştirme Yurtlarında Kalan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Doğru, S. Y. (2017). Yasal Dzenlemeler. *Çocuk Hakları ve Koruma* içinde. Ankara: Eğiten.
- Doğru, S. Y. ve Saltalı, N.D. (2017). Korunmaya Muhtaç Çocuklar. *Çocuk Hakları ve Koruma* içinde. Doğru, S. Y (Ed.) Ankara: Eğiten.
- Düzgüner, S. (2016). Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temeline İlişkin Kùltürler Arası Bir Analiz. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I* içinde, (A. Ayten, M. Koç ed.). İstanbul: DEM.
- Düzgüner, S. ve Ayten, A. (2020). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Ankara: DİB.
- Düzgüner, S., Soykök, M. (2020). *Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: DİB.
- Ege, R. (2011). "Dini Danışmanlık ve Rehberlik'in Bir Bilim Dalı Olarak Gelişmenin Gerekliği Üzerine Bazı Düşünceler. *Dini Araştırmalar*, 14 (39), 104-114.
- Ege, R. (2015). *Dini Rehberlik Bilgi Kaynağı ve Bilgi Üretme Süreçleri*. İstanbul: Şule.
- Eryücel, S. (2018). Koruma Altındaki Çocuklara Yönelik Dini Manevi Rehberlik Uygulamaları ile Umut ve Psikolojik Sağlıklı İlişkisi. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6 (80), 367-385.
- Ervüz, C. (2018). *Çocuk Evleri Sitesinde Kalan Ergenlerin Psiko-Sosyal Sorunları İle Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gizir, C. A. (2013). Psikolojik Danışma Gruplarında Başlangıç Aşaması. *Grupla Psikolojik Danışma Kitabı* içinde. A. Demir, S. Koydemir (Ed.). (3. Bsk.) Ankara: Pegem Akademi.
- Göktepe, A. K., Coşkunsever, A. (2020). *Çocuk Evi, Çocuk Evleri sitesi ve Çocuk Destek Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Ankara: DİB:
- Güçray, S. S. (1993). Çocuk Yuvasında ve Ailesinin Yanında Kalan 9-10-11 Yaş Çocuklarının Öz-Saygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler. *Aile ve Toplum*, 3(3), 58-66.
- Gülgün, M. R. (2020). *Manisa Çocuk Evlerinde Koruma Altında Olan İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin İncelenmesi ve Okuldaki Akranlarıyla Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

- Güngör, H. Ç. (2012). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarındaki Öğrencilerde Dini Algının Psikolojik Temelleri ve Dini Danışmanlık Rehberlik*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çorum.
- Güran, Nesrin (1983). *Çocuklar İçin Kurum Bakımı ve Sosyal Hizmet*. Prof. Dr. İbrahim Yasa'ya Armağan. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Hökelekli, H. (2016). *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Dem.
- Hökelekli, H. (2028). *Din Psikolojisi*. (14. Bsk.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayıncılık.
- İkizoğlu, M. (2001). Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamalarının Bugünkü Durumu, *İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet*, Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan, (Der. Kasım Karataş, Çiğdem Ankan), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları.
- İnan, A. N. (1970). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar, Korunmaya Muhtaç Çocuklar* (Der. Feyyaz Gölcüklü). İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- İnan, A. N. (1996). Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof Dr. Şakir Berki'ye Armağan, 1-2.
- İnanç, B. Y ve Yerlikaya E. E. (2016). *Kişilik Kuramları*. (12. Bsk.). Ankara: Pegem Akademi.
- Kahvecioğlu, F. K. (2010). *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, H. (2007). *Yetiştirme Yurtlarındaki Çocuklarda Sosyal Dışlanma Riski (Tokat ve Turhal Örneği)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kanca, H. K. (2019). Kurum Bakımı Altındaki Çocuklara Yönelik Din Hizmetleri. *Diyanet İlmî Dergi*, 55, 121-153.
- Kaplan, H. (2016). *Çocuk Evlerinde Uygulanan Dini Rehberlik Hizmetlerinin Din Görevlileri ve Ev Sorumluları Açısından Değerlendirilmesi: Çanakkale Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çanakkale.

- Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk İstismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47(2), 140-151.
- Karagül, A. (2012). Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği). *Dini Araştırmalar*, 15(40), 5-27.
- Karaman, F. (2019). *Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu (Akademik ve Sosyal Yönleriyle)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Kesgin, A. (2009). Etiğin Temellendirilmesi Bağlamında İnsanı Kuşatan Çevre Sorunu. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(16), 155-182.
- Kesgin, A. (2014). Tarihiçi, Bağlam ve Tarihsel Bilgi Üzerine. *Felsefe Dünyası*, 60 (2), 218-243.
- Kesgin, H. (2020b). Sosyal Hizmet Kurumlarında Manevi Destek Hizmetleri. *Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet (İçinde)*. Ankara: Grafiker.
- Kesgin, S. (2020a). Kurum Bakımındaki Çocukların Diğer İhtiyaçları Gibi Dini ve Manevi İhtiyaçlarına Duyarlı Bir Yaklaşım: Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Ön Lisans Programı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13/72.
- Keten, D. (2017). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Ankara Çocuk Evleri Üzerine Nite-liksel Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, R. (1999). Din Öğretimini Temellendirme Problemi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Necati Öner Armağanı), XL, 215-221.
- Kimter, N. (2015). Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine. *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* içinde. (Der. H. Hökelekli), İstanbul: Dem.
- Koşar, N. G. (1987). Korunmaya Muhtaç Çocuklar, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 5(2-3).
- Kozan, L. (2012). *Korunmaya Muhtaç Çocukların Din Eğitimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ.
- Kök, M. (2000). Yetiştirme Yurdundaki Öğrencilerin Psikolojik Belirti Düzeylerinin Değerlendirilmesi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8.
- Kula, N. (2016). Manevi Danışmanlıkta Kullanılan Bazı Dini Kavramların Anlam Alanı ve Fonksiyonelliği. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik I* içinde, (Der. A. Ayten, M. Koç). İstanbul: DEM.

- Kut, S. ve Özalın, G. (1987). Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 Yaş Çocuklarının Davranış Sorunları Üzerinde Bir Araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 5(2-3), 133-159.
- Kutlu, M. (2005). Yetiştirme Yurdu Yaşantısı Geçiren Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(24), 89-109.
- Melek, A. (2009). Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Din Hizmetleri, Sosyal Açılımlı Din Hizmetleri. *Diyanet İşleri Başkanlığı IV. Din Şurası (12-16 Ekim 2009)*. Ankara: DİB.
- Memiş, H. (2018). *Manevi Danışmanlık Uygulamalarının Ergenlerin Ergenlik sorunlarıyla Başa Çıkma Düzeylerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Oğuzman, K. ve Dural, V. (1994). *Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz.
- Ok, Ü. (2014). Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi. *Dini Danışmanlık ve Rehberlik* içinde. İstanbul: Ensar.
- Ok, Ü. (2015). Dini Danışmanlık: Tanım ve Uygulama. *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*. Ankara: DİB Yayınları
- Ok, Ü. (2015). İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi, *Manevi Sosyal Hizmetler* (İçinde). A. Seyyar (ed.) İstanbul: Rağbet.
- Öcal, A., Kemerkeya, G. (2015). Yetiştirme Yurtlarında Kalan 6. - 8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyalleşme Becerilerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (4), 1567-1584.
- Önal, S., Çağatay, Celbiş, Osman, Özdemir, Bora, Özdemir, Mehtap Yöndem (2013). Çocuk İstismarı, *Türk Nöroşürirji Dergisi*, 23/2. 124-127.
- Öner, N. (1991). Niçin Din Öğretimi. *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri* içinde (8-10 Nisan 1989). Ankara: DİB Yayınları.
- Özdemir, S. (2002). *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi.
- Özdemir, S. (2004). Sosyal Hizmetlerde Çocuk ve Gençlerin Eğitim Hakları. *Birinci Sosyal Hizmetler Şurası* içinde. Ankara: SHÇEK Yayınları, 309-317.
- Özdemir, S. (2012). Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 125-138.

- Özdemir, S. (2014). Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri. *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde. N. Altaş (Ed.). İstanbul: Ensar.
- Özdemir, Ş. (2007). *Müftülerin Gözüyle Din Hizmetleri*. İstanbul: DEM.
- Özdoğan, Ö. (2012). Palyatif Bakımda Manevi Yaklaşım. I. *Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı Tebliğ Kitabı* içinde, 42-49, Ankara.
- Özdoğan, Ö. (2016). Hastanede ve Bağımlılık Rehabilitasyon Merkezinde Manevi Bakım: Sevilla Örneği. *Dezavantajlı Gruplar Psiko-Sosyal ve Manevi Bakım* içinde. İ. Çapcıoğlu ve F. Z. Belen (Ed.). Grafiker: Ankara.
- Özgür, Ö. (2011). Kurum Bakımı Altındaki Çocukları anlamak ve Onlarla Çalışmak: Bağlanma Teorisinden Bir Bakış. *Journal of New World Sciences Academy*, 6(1).
- Pargament, K. I., H. Koenig ve L. Perez (2000). The many methods of religious coping: development and initial validation of the RCOPE. *Journal of Clinical Psychology*. 56 (4), 519-543.
- Pazarlı, O. (1982). *Din Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (2019). *Din Psikolojisi*. (17. Bsk.). İstanbul: Çamlıca.
- Saltalı, N. D. (2017). Çocuk İstismarı ve İhmali. *Çocuk Hakları ve Koruma* içinde. Ankara: Eğiten.
- Sargın, N. (2015). *Çocuklarda Ruh Sağlığı*. Konya: Eğitimi.
- Selçuk, M. (1991). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motivler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Selçuk, M. (1997). Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri: Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4, 145-159.
- Selçuk, M. (2003). 2000'li Yıllara Girerken İrşad Anlayışımız Üzerine Bazı İlk Düşünceler. *DİB II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri II* içinde. Ankara: DİB Yayınları.
- Serinsu, A. N. (1997). Kur'an ve İnsanın Anlam Arayışı. *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri*, Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara 20-21 Kasım 1997. Ankara.
- Seyyar, A., Özdemir, S. (2015). AB Sürecinde Türkiye'de Manevi Sosyal Hizmetlerin Önemi (Türkiye-Almanya Örneği). *Manevi Sosyal Hizmetler* içinde. Ali Ayten (Ed.). İstanbul: Rağbet.

- Söğütü, A. (2015). *Çocuk Refahı Alanında Çalışanların Sevgi Evleri Modeline Yönelik Değerlendirmeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Söylev, Ö. F. (2017a). Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21 (1), 255-296.
- Söylev, Ö. F. (2017b). Dini Danışma Rehberliğin Teolojik Temellerine İslami Yaklaşım. *Diyanet İlmî Dergi*, 53 (2), 75-100.
- Söylev, Ö. F. (2016). Din Görevlilerinin Dini Danışma ve Rehberlik İlişkileri Üzerine Bir Araştırma, *Bahkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 205-246.
- Şahin, H. (1975). *Kimsesiz Çocuklar Konusunda Bakım Şekilleri ve Koruyucu Aile Uygulaması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Şahin, A. (1993). *Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Şahin, Z. A. (2017). *Manevi Bakım ve Danışmanlık*. İstanbul: Marmara Akademi.
- Şenocak, H. (2005). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Alan Araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenocak, H. (2006). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 56, 177-228.
- Şimşek Z, Erol N., Öztop D., Özcan Ö. (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-246.
- Şirin, T. (2014). *Dini Danışma ve Rehberlik- İhsan Modeli Manevi Danışmanlık*. İstanbul: Mim.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmalı: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35 (2), 82-86.
- Taş, F. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığının Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Din Hizmetlerinin Tarihsel Süreci. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(92), 477-489.

- Taştekel, S. (1992). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Bakım Yöntemleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1).
- Teker, S. (2015). Korunmaya ve Bakıma Muhtaç Çocukların Din Eğitimi ve Manevi Bakım Hizmetine Yönelik Görüşleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 66, 167-193.
- Tosun, C. (2005). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. (3. Bsk.). Ankara: Pegema.
- Tümkiye, S. (2005). Ailesi Yanında ve Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(4), 445-459.
- Türk Gençliği 98 (1999). *Suskun Kitle Büyüteç Altında*, Ankara: Konrad Adanauer Vakfı.
- Uluğtekin, S. (1993). Çocuk Yuvaları: Uygulamanın Son Araştırmalar Işığında Değerlendirilmesi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 11, 35-55.
- UNICEF (1989). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> adresinden 14.08.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Yaban, E, Yükselen, A. (2007). Korunmaya Muhtaç Yedi-On bir Yaş Grubundaki Çocukların Sosyal Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(1), 49-67.
- Yapıcı, A. (2013). *Ruh Sağlığı ve Din*. (2. Bsk.). Adana: Karahan.
- Yavuz, K. (1998). *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. (3. bsk.) İstanbul: Boğaziçi.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde İnançın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi.
- Yavuzer, H. (2019a). *Çocuk ve Suç*. (19. Bsk.). İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2019b). *Çocuk Psikolojisi*. (43. Bsk.). İstanbul: Remzi.
- Yazıcı, E. (2012), Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 499-525.
- Yazıcı, E. (2013). *Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler: Kurum Bakım Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Yenen, İ. (2017). Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 46, 156-218.
- Yıldırım, Ş. (2013). *Çocuk Evinde Kalan Çocukların İlişki Dinamikleri: İzmir Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, A. (2019). *Çocuk Evleri Sitelerinde Bakım Tedbiri Altında Bulunan Erkek Ergenlerin Psikolojik Bozukluklar Bağlanma Stilleri Duygu Düzenleme Ve Akran İlişkilerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, M. (2016). Korunmaya Muhtaç Gençlere Yönelik Manevi Destek Çalışmalarında Fırsatlar ve Zorluklar. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, II* içinde, (Ed. A. Ayten vd.) İstanbul: DEM.
- Yörükân, T. (2019). *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*. (2. Bsk). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2016). Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar. (15. Bsk.). İstanbul: Özgür.
- Yörükoğlu, A. (2019). *Çocuk Ruh Sağlığı-Çocuğun Kişilik Gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*, (39. Bsk.) İstanbul: Özgür. 39.

KANUN, YÖNETMELİK ve GENELGELER

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü. 26.10.2011. <https://ailevecalisma.gov.tr/sgb/mevzuat/protokoller/2011/> adresinden 01.01.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2011). *Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin Uygulanması Hakkında Genelge*. 114.02.2011.
- 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu. (2001). *T.C. Resmî Gazete*, 24607, 08 Aralık 2001.
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu. (2005). *T.C. Resmî Gazete*, 25876, 15 Temmuz 2005.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. (1983). *T.C. Resmî Gazete* 18059, 27 Mayıs 1983.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1995). *T.C. Resmî Gazete*. 27 Ocak 1995. Sayı 22184, 3-35. <https://www.resmigazete.gov.tr/arxiv/22184.pdf> adresinden 03.03.2020 tarihinde edinilmiştir.

- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020). 2019 Yılı Faaliyet Raporu. <https://ailevecalisma.gov.tr/media/46052/c-ocuk-hizmetleri-genel-mu-du-rlu-g-u-2019-yili-faaliyetleri.pdf> adresinden 02.02.2019 tarihinde edinilmiştir.
- Çocuk Hizmetlerine İlişkin Genelge 2012/15. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Tarih: 07.05.2012, Sayı: 23.
- Çocuk Yuvaları Yönetmeliği (1999). *T.C. Resmî Gazete*. 23576. 07.01.1999.
- Devlet Bakanlığına Bağlı SHÇEK Genel Müdürlüğü ile Devlet Bakanlığına Bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı arasında İşbirliği Protokolü. 26.02.2007.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2020). 2019 Yılı Faaliyet Raporu. <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Detay/82/2019-y%C4%B1%C4%B1-faaliyet-raporu> adersinden 05.5.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (1965). *T.C. Resmî Gazete*. 12038. 22 Haziran 1965.
- Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme ve Koruma Kararının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik (1983). *T.C. Resmî Gazete*. 18235. 28 Kasım 1983.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği (2012). *T.C. Resmî Gazete*. 28497. 14.12.2012.
- Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2015). *T.C. Resmî Gazete*. 29284. 3 Mart 2015.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2008). *T.C. Resmî Gazete*. 27015. 05.10.2008.
- Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik (1995). *T.C. Resmî Gazete*. 22462. 13.11.1995.

STRATEJİK PLAN, FAALİYET RAPORLARI ve PROTOKOLLER

- Diyanet İşleri Başkanlığı (2008) 2007 Faaliyet Raporu. Ankara. <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2007%20Kurum%20Faaliyet%20Raporu.pdf> 04.04.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2009) 2008 Faaliyet Raporu. Ankara. <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2008%20Kurum%20Faaliyet%20Raporu.pdf> 04.04. 2020 tarihinde edinilmiştir.

- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012). *2003-2017 Stratejik Plan*. Ankara. <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/377/Aile+ve+Sosyal+Politikalar+Bakanligi+2013-2017> adresinden 01.06.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2018). *2019-2023 Stratejik Plan*. Ankara. http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1773/Aile_+Calisma+ve+Sosyal+Hizmetler+Bakanligi+2019-2023 adresinden 01.06.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2017). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/Isjiq+2016_Faaliyet_Raporu.pdf adresinden 02.06.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019). *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/RqI2i+ACSHB_2018_FAAL_IYET_RAPORU.pdf adresinden 02.06.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). *2019 Yılı Faaliyet Raporu*. Şubat 2020. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/pijZ2+ACSHB_2019_Faaliyet_Raporu.pdf adresinden 02.06.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2022). *2021 Yılı Faaliyet Raporu*. Şubat 2020. <https://www.aile.gov.tr/media/100242/2021-yili-faaliyet-raporu.pdf> adresinden 04.07.2022 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü (2018). <https://dinhizmetleri.diyaret.gov.tr/Detay/101/i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-protokoller> adresinden 07.04.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. ASHB <https://www.aile.gov.tr/media/131765/kurumsal-istatistik-2022.pdf>
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı (2010). *2009 Faaliyet Raporu*. <https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr/Documents/2009%20Kurum%20Faaliyet%20Raporu.pdf> adresinden 04.04.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı (2011). *2010 Faaliyet Raporu*. <https://stratejigelistirme.diyaret.gov.tr/Documents/2009%20Kurum%20Faaliyet%20Raporu.pdf> adresinden 04.04.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2012). *2011 Din Hizmetleri Raporu*. Ankara. <https://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Raporlar/2011%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf> adresinden 5.5.2020 tarihinde edinilmiştir.

- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2013). 2012 Din Hizmetleri Raporu. Ankara
<https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Raporlar/2013%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf> adresinden 5.5.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). 2013 Din Hizmetleri Raporu. Ankara. <https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Raporlar/2013%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf> adresinden 5.5.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015). 2014 Din Hizmetleri Raporu. Ankara. <https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Raporlar/2014%20Din%20Hizmetleri%20Raporu.pdf> adresinden 5.5.2020 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2016). 2015 Faaliyet Raporu, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık.
- T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2017). 2016 Faaliyet Raporu 2015, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı (2018a). 2019-2023 Stratejik Plan. <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/1844/Diyamet+Isleri+Baskanligi+2019-2023> adresinden 05.03.2020. tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018), Din Hizmetleri Raporu 2017, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2019), Din Hizmetleri Raporu 2018, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020), Din Hizmetleri Raporu 2020, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı (2022). 2021 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/Documents/2021%20Yılı%20Faaliyet%20Raporu.pdf>
<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Detay/470/2021-yılı-değerler-eğitimi-kampları-başladı>

KÜLTÜR, MODA VE GÜNDELİK HAYAT

Mozaik Bir Kent Olarak Urfa'da Erkeklik Kimliğinin İzini Sürmek

Dr. Gıyasettin Yıldız

KÜLTÜR, MODA VE GÜNDELİK HAYAT
Mozaik Bir Kent Olarak Urfa'da Erkeklik Kimliğinin İzini Sürmek
Dr. Gıyasettin Yıldız

Yayın No.: 1444
ISBN: 978-625-398-216-4
E-ISBN: 978-625-398-217-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Yıldız, Gıyasettin.

Kültür, Moda ve Gündelik Hayat Mozaik Bir Kent Olarak Urfa'da Erkeklik Kimliğinin İzini Sürmek / Gıyasettin Yıldız

1. Basım, XII + 238 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-216-4

E-ISBN: 978-625-398-217-1

1. Kültür 2. Moda 3. Gündelik Hayat 4. Erkeklik

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	V
TABLO VE GRAFİKLER DİZİNİ.....	İX
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA SÜRECİNİN BİR ANATOMİSİ

KURAMSAL ÇERÇEVEYİ İNŞA ETMEK: GÜNDELİK HAYAT, MODA VE ERKEKLİK ÇALIŞMALARINI BİR POTADA ERİTMEK	5
YÖNTEMİ BELİRLEMEK: SAHADA UYGULAMAK.....	14
Sınırlılıklar	25
Demografik Bilgiler	28
Sahadan Yansıyanlar: Deneyime İlişkin Birkaç Not.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR, MODA VE GÜNDELİK HAYATIN KISKACINCINDAKİ BİREY

TOPLUMSAL ALANDAN TÜKETİM ALANINA DOĞRU SİVRİLEN BİR KAVRAM OLARAK KÜLTÜR.....	31
Toplumsalın Üretimi Olarak Kültür.....	33
Toplumsalın Maddi Göstergesinden Tüketim Metasına Kültürün Dönüşümü	40
DÖNÜŞTÜRÜCÜ BİR GÜÇ OLARAK MODA VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI.....	45
Araçsallıktan Amaçsallığa: Medya ve Sosyal Medya	46
Yaratıcı Bir Güç Olarak Moda	54
EYLEM ALANI OLARAK YAPILANAN GÜNDELİK HAYAT	70
Belirsizliklerin Alanı Olarak Gündelik Hayat	71
Maddi Pratiklerin ve Nesnelerin Alanı Olarak Gündelik Hayat.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÜNDELİK HAYAT, ERKEKLİK VE PERFORMANS İLİŞKİSİ

GÜNDELİK HAYATIN AKTÖREL ALAN OLARAK İLANI.....	83
GÜNDELİK HAYAT ALANININ PRATİK ÖRGÜTLENMESİNDEKİ TOPLUMSAL DİNAMİKLER VE EYLEME YANSIMALARI	95
GÜNDELİK HAYATIN MADDİ PRATİKLERİ VE AKTÖR.....	105
Bir İletişim Şekli Olarak Performans	107
Bir İletişim Aracı Olarak “Görünüm”: Giyim-Kuşam	115
GÜNDELİK HAYATIN AKTÖRLERİ OLARAK ERKEKLER, ERKEKLİK KİMLİKLİĞİ VE PRATİKTEKİ TEMSİL BİÇİMLERİ	120

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
MODERN ZAMANIN MOZAİK KENTİ: ŞANLIURFA

GENEL OLARAK ŞANLIURFA PROFİLİ.....	128
MOZAİK KÜLTÜRÜN BİRTAKIM BİRLEŞENLERİ: MEDENİYET, DİN, AŞİRET, ETNİSİTE VE AİLE.....	130
MOZAİK KENTİN MODERN ZAMANDAKİ GÜNDELİK HAYATI: ZAMAN VE MEKÂNA YANSIYANLAR	147
KENTİN SIRADAN AKTÖRLERİ OLARAK ERKEKLER VE ERKEKLİK KİMLİĞİNİN PRATİKLERE TEZAHÜRÜ.....	157
Urfa’da Erkek Olmak: Hegemonik Erkeklikten Madun Erkekliğe.....	158
Erkek Olmanın Birtakım Pratikleri: Mekân Kullanımları	170
Kamusal Alan: Mekânsal Uzamda Sergilenen Kimlikler	174
Özel Alanın Taktiksel Kullanımı: Geleneksel Kültürden Eğlence Kültürüne	182
Erkek Olmanın Birtakım Pratikleri: Görünüme Yerleştirilen Kodlar	187
Heteroseksüel Kodlar: Kuşaktan Kuşağa Aktarılanlar	194
Marjinal Erkekliklere İlişkin Kodlar: Etnik Köken ve İnanç	202
Madunluğun Göstergeleri.....	206
BULGULARA İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME	209
SONUÇ.....	215
KAYNAKÇA.....	221
EKLER.....	233

KAYNAKÇA

- Adanır, O. (2008). *Simülasyon kuramı üzerine notlar ve söyleşiler*. İstanbul: Hayal Et Kitap.
- Adler, P. A. Adler, P. & Fontana, A. (1987). Everyday life sociology. *Annual Review of Sociology*, (13) 217-235.
- Adorno, W. T. (2007). *Kültür endüstrisi: kültür yönetimi*, (Çev: N. Ünler, M. Tüzel ve E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Adorno, W. T. Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Alemdar, K. ve i. Erdoğan (1990). *İletişim ve toplum*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Alver, K. (t.y). *Kültür sosyolojisi ve kültürel çalışmalar*, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- Arkonaç, A. S. (2005). *Psikoloji zihin süreçleri bilimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, M. (2013). "Kültür sosyolojisinin temel kavramları", *Kültür Sosyolojisi*, Derleyen, Köksal Alver, Necmettin Doğan, Ankara: Hece Yayınları.
- Aydın, S. (2021). *Urfa aşiretler: bir direnç ve uyarılma tarihi*. Yıldız, N. (Edt.), *İçinde Bir Ahir Zaman Babil'i Urfa* (ss. 15-70). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barnand, A. ve Spencer, J. (1996). *Encyclopedia of social and cultural anthropology*. London & New York: Routledge Publishing.
- Bakhtin, M.M. (1981). Discourse in the novel. In *The dialogical imagination: Four essays by M.M. Bakhtin* (pp. 259;422). Austin: University of Texas Press.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnaval dan romana: edebiyat teorisinden dil felsefesine seçme yazılar* (Çev: C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Barthes, R. (2015). *Çağdaş söylemler*. Ankara: Metis Yayınları.
- Battilana, J. (2006). Agency and institutions: The enabling role of individuals social position. *Organization*, 13(5), 653-676.
- Baudrillard, J. (1991). *Sessiz yığınların gölgesinde* (Çev: O. Adanır). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2004). *Tüketim toplumu*. (Çev: H. Deliçaylı, F. Keskin). Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- Baudrillard, J. (2008). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2010). *Sanat komplosu* (Çev. E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları
- Baudrillard, J. (2014). *Simülakrlar ve simülasyon*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa koyucular ve yorumlayıcılar*. Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*. (Çev: Y. Olgan,). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Etiğin tüketiciler dünyasında bir şansı var mı?* (Çev: F. Çoban, İ. Katırcı). Ankara: De Ki Yayınları.

- Bauman, Z. (2015). *Akışkan modern toplumda kültür* (Çev: İ.Çapcıoğlu, F.Ömek). İstanbul: Atf Yayınları.
- Bausinger, H. (1980). *Formen der "volksposie"*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Benedict, R. (2011). *Kültür örüntüleri* (Çev: M. Topal). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bennett, A. (2013) *Kültür ve gündelik hayat* (Çev: N. Tokdoğan, B. Şenel, Umut Y. Kara). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Beller-Hann, I. ve Hann, C. (2003). *İki buçuk yaprak çay: Doğu Karadeniz'de devlet, piyasa, kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berg, L. B. ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimler nitel araştırma yöntemleri* (Edt: H. Aydın). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (2018). *Gerçekliğin sosyal inşası* (Çev: V. S. Öğütle). İstanbul: Atf Yayınları.
- Berman, M. (1994). *Katı olan her şey buharlaşıyor* (Çev: Ü. Altuğ ve B. Peker). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Best, S. ve Kellner, D. (2011). *Postmodern teori* (2. Baskı), (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beşikçi, İ. (1992). *Doğu'da değişim ve yapısal sorunlar (göçebe alıkan aşireti)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Bilkan, A. F. (2021). Urfa'da dindarlık. İçinde Yıldız, N. (Edt.), *Bir Ahir Zaman Babil'i Urfa* (ss. 169-188). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bloch, M. (2021). *Ritüel, tarih, iktidar* (2. Baskı), (Çev: Ü. H. Yolsal). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Blumberg, P. (1974). The decline and fall of the status symbol: Some thoughts on status in a post-industrial society. *Social Problems*, 21(4), 480-498. Retrieved from <https://doi.org/10.1525/sp.1974.21.4.03a00030>
- Bocock, R. (1997). *Tüketim* (Çev: İ. Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi.
- Bostancı, N. (2010). Toplum ve kültür. İçinde İ. Sezal (Edt.) *Sosyolojiye giriş*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. J.D. (2014). *Düşünsel bir antropoloji için cevaplar* (Yedinci baskı) (Çev: N. Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1983). *Ökonomisches Kapital, Kulturelles Kapital, Soziales Kapital*. Hrsg: KRECKEL, Reinhard, *Soziale Ungleichheit, Soziale Welt, Sonderband 2. Göttingen*, s. 183-198.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital, in handbook of theory and research for the sociology of education. Ed: J. Richardson. New York: Greenwood. pp. 241-258
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik nedenler* (Çev: H. U. Tanrıöver) İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2009). *Bekarlar balosu* (Çev: Ç. Eroğlu) Ankara: Dost Kitabevi.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: beğeni yargısının toplumsal eleştirisi* (Çev: D. Fırat, G. Berkurt) Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P.(2015). *Eril tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Bourdillard, J. (2008). *Tüketim Toplumu*, (Çev: H. Deliceçaylı, F. Keskin,). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozkuş, D., Y., ve Güler, S. E. (2022). Urfa tarihçesi ve Urfa'da bulunmuş Ermenice yazıtlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (12), 63-88.
- Bozok, M. (2009). Feminizmin erkekler cephesindeki yankısı: Erkekler ve erkeklik üzerine eleştirel incelemeler. *Cogito*, (58), 269-284.
- Braudel, F. (1990). *Akdeniz: mekan ve tarih* (Çev: N. Erkut). İstanbul: Metis Yayınları.
- Braudel, F. (1990). *Maddi uygarlık: mübadele oyunları* (2. Baskı), (Çev: M. A. Kılıçbay). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Braudel, F. (1991). *Medeniyet ve kapitalizm* (Çev: M. Özel). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Braudel, F. (1996). *Uygarlık grameri* (Çev: M. A. Kılıçbay). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Braudel, F. (2004). *Maddi uygarlık: gündelik hayatın yapıları* (2. Baskı), (Çev: M. A. Kılıçbay). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Burke, P. (2008). *Kültür tarihi* (2. Baskı) (Çev: Mete Tunçay). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası: feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (Dördüncü basım) (Çev: B. Ertürk). Ankara: Metis Yayınları.
- Calhoun, C. (2007). Bourdieu sosyolojisinin ana hatları (Çev: G. Çeğin). İçinde G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan (Der). *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Canjuers, P. ve Debord G. (2011). Devrimci Programın Birliğini Tanımlamaya Doğru. İçinde A. Artun (Editör). *Sanat manifestoları* (2. Baskı). İstanbul. İletişim Yayınları, s.324-333
- Carlson, M. (2013). *Performans: eleştirel bir giriş*. (Çev: B. Güçbilmez). Ankara: Dost Kitabevi.
- Certeau, M. (2009a). *Gündelik hayatın keşfi ı, eylem, uygulama, üretim sanatları*. (Çev: L. Arslan Özcan,). Ankara: Dost Kitabevi.
- Certeau, M. (2009b). *Gündelik hayatın keşfi II, konut, mutfak işleri*. (Çev: Ç. Eroğlu ve E. Ataçay). Ankara: Dost Kitabevi.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam tarzları*, (Çev: İ. Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi.
- Chaney, D. (2002). *Cultural change and everyday life*, London: Palgrave Macmillan.
- Colebrook, C. (2002). The politics and potential of everyday life. *New Literary History* 33, (4), 687-706. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/20057751>.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar toplum, kişi ve cinsel politika* (Çev: C. Soydemir), İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2. baskı). Kaliforniya: University of California Press.
- Corner, F. (2016). *Why fashion matters*. London: Thames and Hudson Publisher. Retrieved from <https://www.perlego.com/book/1594693/why-fashion-matters-pdf>
- Crane, D. (2003). *Moda ve gündemleri* (Çev: Ö. Çelik). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Crehan, K. (2002). *Gramsci, culture and anthropology*. ABD: Univ of California Press.

- Creswell, J. W. (2002). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative*. Prentice Hall Upper Saddle River, NJ.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry ve research design: choosing among five approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni* (Edt: S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri* (Edt: B. Demiş ve M. Bütün). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cuff, E. C.- Shorrock, W. W. ve Francis D. W. (1998) *Perspectivesin sociology*, (4 rd edition). London: Rouledge.
- Curtis, N. (2015). *İdiotizm kapitalizm ve hayatın özelleştirilmesi* (Çev: M. Ratip). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağırkan, B. (2017). Kültür sosyolojisinde metodoloji tartışmaları: ideoloji olarak kültür ve eylem olarak kültür. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 147-160.
- Çelik, B. (2008) *Arkeolojide Urfa: arkeolojik araştırmalar ışığında Urfa*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Dalyanoğlu, D. (2010). Tiyatro, kültürlerarasıcılık, sosyal avangard: Richard Schechner ile söyleşi. *Mimesis Dergisi*, (17), 27-45.
- Davis, F. (1997). *Moda, kültür ve kimlik* (Çev: Ö. Arkan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- De Clercq, D. ve Voronov, M. (2009). Toward a practice perspective of entrepreneurship: Entrepreneurial legitimacy as habitus. *International Small Business Journal*, 27(4), 395-419
- Debord, G. (1996). *Gösteri toplumu*, (Çev: A. Ekmek, O. Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Deveci Bozkuş, Y. ve Güler, S. (2022). Urfa tarihçesi ve Urfa'da bulunmuş Ermenice yazıtlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (12), 63-88. DOI: 10.46250/kulturder.1061230
- Douglas, M. ve Isherwood, B. (1999). *Tüketicinin antropolojisi* (Çev. E. A. Aytekin). Ankara: Dost Kitabevi.
- Ekinci A. ve Paydaş, K. (2008). *Taş devrinden osmanlıya urfa tarihi*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Elden, S. (2004). *Understanding Henri Lefebvre*. New York: Continuum Publications.
- Eliade, M. (2020). *Mitler, rüyalar ve gizemler* (Çev: C. Soydemir). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Elias, N. (2002). *Uygurlık süreci ı* (Çev: E. Ateşman). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eliot, T. (1987). *Kültür üzerine düşünceler* (Çev: S. Kantarcıoğlu). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Erduyan, I. (2021). Etnografi. İçinde F. N. Seggie, Y. Bayyurt (Edt.), *Nitel araştırma yöntem, teknik ve yaklaşımları* (ss.86-108). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ertürk, N. (2011). Moda kavramı, moda kuramları ve güncel moda eğilimi çalışmaları. *Art-e Sanat Dergisi*, 4(7), 1-32.
- Ertürk, N. ve Ruşen, C. (2018). Gençlik altkültürlerine ait giyimlerin göstergebilimsel incelenişi. *Vocational Education (Nwsave)*, 13(2), 11-31.

- Esgin, A. (2018). Gündelik hayat sosyolojisi: tarihsel süreç ve temel ilkeler. İçinde A. Esgin, G. Çeğin (Edt.). *Gündelik hayat sosyolojisi: temalar, sorunsallar ve güzergahlar*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Featherstone, M. (1982). The Body in Consumer Culture. *Theory, Culture & Society*, 1(2), 18–33. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/026327648200100203>
- Featherstone, M. (1983). Consumer Culture: an Introduction. *Theory, Culture & Society*, 1(3), 4–9. <https://doi.org/10.1177/026327648300100301>
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. (Çev. M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Featherstone, M. (2002). Cosmopolis: An Introduction. *Theory, Culture & Society*, 19(1–2), 1–16. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/026327640201900112>
- Featherstone, M. (2006). Genealogies of the Global. *Theory, Culture & Society*, 23(2–3), 387–392. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/0263276406062704>
- Fejes, F. (2005). Eleştirel kitle iletişim araştırması ve medya etkileri. İçinde M. Küçük (Edt.), *Medya, iktidar, ideoloji* (ss. 295-315). Ankara: Ark Yayınevi.
- Fichter, J. (2011). *Sosyoloji Nedir?* (Çev: N. Çelebi) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Field, J. (2008). *Sosyal sermaye* (2. baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fiske, J. (1992). The culture of everyday life. L. Grossberg, C. Nelson ve P.A. Treichler (Ed.). *Cultural studies* (p. 154-165). London: Routledge Publishing Publishing.
- Fiske, J. (2012). *Popüler kültürü anlamak* (Çev: S. İrvan). İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Fiske, J. (2014). *İletişim çalışmalarına giriş*. (Çev: S. İrvan) (3. baskı). Ankara: Pharmakon Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu* (Çev: M. A.Kılıçbay) İmge Kitapevi, 2000.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın gözü*. (Çev: I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016). *Özne ve iktidar*. (Çev: I. Ergüden, O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Freyer, H. (2014). *Sanayi çağı* (Çev. B. Akarsu, H. Batuhan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Friedland, R. ve Alford, R. R. (1991). Bringing society back in: Symbols, practices and institutional contradictions. In W. W. Powell & P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis*. (pp. 232-267). Chicago: University of Chicago Press.
- Frisby D. (2015). Sunuş. İçinde G. Simmel (Edt.) *Modern Kültürde Çatışma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik hayat eleştirileri* (Çev: D. Özçetin, B. Taşdemir ve B. Özçetin). Ankara: Heretik Yayınları.
- Gatens, M. (2018). *İmgesel bedenler: etik, güç ve bedensellik* (Çev: D. Eren). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Gedik, E. Çakır, H. ve Coşkun, A. (2020). Bir inşaa süreci erkeklik olarak: Yozgat örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 84-95.
- Geertz, C. (2010). *Kültürlerin yorumlanması* (Çev: H. Gür). Ankara: Dost Kitabevi.

- Gençtürk-Hızal, G. S. (2003). Bir iletişim biçimi olarak moda: 'modusun sınırları'. *İletişim Araştırmaları*, 1(1), 65-86.
- Giddens, A. (2005). *Sosyal teorinin temel problemleri: sosyal analizde eylem, yapı ve çelişki* (Çev: Ümit Tatlıcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Giddens, A. (1997). *Sosyoloji* (Çev. M. R. Esengün, İ. Öğretir). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Gilman, C. P. (2022). *Erkek yapımı dünya*. (Çev: L. Edri, e. Çoşkun). Çanakkale: Akademim Yayınları.
- Given, M. L. (2021). *100 soruda nitel araştırma* (Çev: A. Bakla, İ. Çakır). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Goffman, E. (2014). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri: tarih, politika, felsefe ve kültür sorunları üzerine seçme mektuplar* (Çev: K. Somer). Ankara: Onur Yayınları
- Greenwood, R. Díaz, A. M. Li, S. X. ve Lorente, J. C. (2010). The multiplicity of institutional logics and the heterogeneity of organizational responses. *Organization Science*, 21(2), 521-539.
- Güler, A. (1997). Doğu aşiretlerinde göç olgusu ve bunun doğurguları. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, T.C. Başbakanlık DİE/Sosyoloji Derneği, 321-326.
- Güler, A. Halıcıoğlu, M. ve Taşgın, S. (2015). *Sosyal bilimler nitel araştırma* (2. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gümüşay, A. A. Smets, M. ve Morris, T. 2020. "God at work": Engaging central and incompatible institutional logics through elastic hybridity. *Academy of Management Journal*, 63(1), 124-154.
- Gümüşay, A. A., Smets, M., and Morris, T. (2020). "God at work": Engaging central and incompatible institutional logics through elastic hybridity. *Academy of Management Journal*, 63(1), 124-154.
- Gümüş, P. ve Gündoğan, S. (2010). Richard Schechner ve performans kuramı. *Mimesis Dergisi*, (17), 15-26.
- Güz, H. Yaleze, Demir H. ve Şahin, G. (2018). Tüketim nesnesi olarak beden ve moda: bir moda etkinliği ve yeşil festival örneği olarak zeruj festival. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (12), 739-771.
- Hammarén, N., & Johansson, T. (2014). Homosociality: In Between Power and Intimacy. *SAGE Open*, 4(1). Retrieved from <https://doi.org/10.1177/2158244013518057>
- Highmore, B. (2002a). *Everyday life and cultural theory: an introduction*. London: Routledge Publishing.
- Highmore, B. (2002b). Introduction: questioning everyday life. In B. Highmore (Ed.), *The everyday life reader* (pp. 1-36). London: Routledge Publishing.
- Huang, X. (2019). Understanding Bourdieu-cultural capital and habitus. *Rev. Eur. Stud.* 11, 45.
- Jenkins, T. (1994). Fieldwork and the Perception of Everyday Life [Gündelik Hayatın Algılanması ve Saha Çalışması]. *Man New Series*, 29(2), 430-455.
- Jensen, A. R. (2006). Clocking the mind: Mental chronometry and individual differences. Amsterdam: Elsevier. (ISBN 978-0-08-044939-5). *Gifted Child Quarterly*, 52(1), 99-102. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/0016986207310434>

- Jepperson, R, L. (1991). Institutions, Institutional Effects, and Institutionalizm. In W. W. Powell ve P. I. DiMaggio (Editörler), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, (ss. 143-163), Chicago: University of Chicago Press.
- Kalekin-Fishman, D. (2013). Sociology of everyday life. *Current Sociology Review*, 61(5), 714-732.
- Kartarı, A. (2017). Nitel düşünce ve etnografi: etnografik yöntemle düşünsel bir yaklaşım. *Moment Dergi*, 4 (1), ss.207-220.
- Kaya, M. (2013). Modernleşme sürecinde aşiretlerin dönüşümü: Şanlıurfa aile ve aşiret dernekleri, Doktora Tezi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.
- Kaynak, N. E. (2021). Kültür analizi. İçinde M. Çelebi (Edt.) *Nitel araştırma yöntemleri*, (ss.21-31). Ankara: Pegem Akademi.
- Kellner D. (2001.) Popüler kültür ve postmodern kimliklerin inşası (Çev: G. Seçkin). *Doğu-Batı Dergisi*, (15), 187-220.
- Kellner, D. (1991). “Reklam ve tüketim kültürü”, *enformasyon devrim efsanesi*, (Çev: Y. Kaplan). İstanbul: Rey Yayıncılık.
- Kellner, D. (1995). Communications vs. cultural studies: overcoming the divide. *World Wide Web*.
- Kellner, D. (2005). *Kültür endüstrileri, kitle iletişim kuramları* (Çev: E. Mutlu). İstanbul: Ütopya Yayınları.
- Kılıçbay, B. (2005). Bir Teknoloji Söyleminden Parçalar: Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Kuramlarına Tarihsel Bakış. İçinde M. Binark ve B. Kılıçbay (Edt.) *İnternet toplum kültürü*. Ankara: Epos Yayınları.
- Kırboğa, Z. (2019). Sembolik tüketim ve moda, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 383-396,
- Kırmızı, N. (2007). *Şalıurfa'dan istanbul'a göç nedeni ile kültürel değişim*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Kineşçi, E. (2021). Urfa erkekliğine genel bir bakış. İçinde Yıldız, N. (Edt.), *Bir Ahir Zaman Babil'i Urfa* (ss. 211-254). İstanbul: İletişim Yayınları.
- King, C. W. (1963). Fashion adoption: A rebuttal to the “Trickle Down” theory, *Toward Scientific Marketing Association*. s. 108-105.
- Klapper, J. (1960). *The Effect Of Mass Communication*. New York: Free Press.
- Pektaş, H. (2008) Moda ve Küreselleşme, Selçuk Üniversitesi Meslekî Eğitim Fakültesi. Retrieved from <http://www.gau.edu.tr/bildiriler/>
- Klapper, J. T. (1992). Değişik haberleşme araçlarının karşılaştırılmalı etkiler. İçinde (Çev. Edt: Ü. Oskay) *Kitle haberleşmesi teorilerine giriş* (ss. 185-210). İstanbul: Der Yayınları.
- Klenke, K. (2016). *Qualitative research in the study of leadership*. Emerald Group Publishing Limited.
- Köktür, M. (2013). Kültür Sosyolojisinin Temel Meseleleri. İçinde K. Alver, N. Doğan, (Edt.) *Kültür sosyolojisi*. Ankara: Hece Yayınları.

- Köse, H. (2018). *Medya ve tüketim sosyolojisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Kracauer, S. (2002). Boredom. B. Highmore (Ed.). *The everyday life reader* (p. 301-305). New York: Routledge Publishing Publishing.
- Kurtoglu, M. (2008). *Urfa efsaneleri*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Kürkçüoğlu, S., Akalın, M. ve Güler, S. E. (2002). *Şanlıurfa uygarlığın doğduğu şehir*. Şanlıurfa: Şurkav Yayınları.
- Layder D. (2004). *Social and personal identity: understanding yourself*. London: Sage Pub.
- Layder D. (2006). *Sosyal Teoriye Giriş*. (Çev: Ümit Tatlıcan), İstanbul: Küre Yayınları.
- Layder, D. (1994). *Understanding social theory*. London: Sage Publications.
- Lefebvre H. (2003). *The urban revolution* (Çev. R. Bononno). ABD: University of Minnesota Press.
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayat Eleştirisi I*, (Çev: I. Erdoğan,). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayat Eleştirisi II*, (Çev: I. Erdoğan,). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekan Üretimi* (2. Baskı) (Çev: I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III* (Çev: I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern Dünyada Gündelik Hayat* (4. Baskı) (Çev: B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. ve Levich, C. (1987). The everyday and everydayness. *Yale French Studies*, (73), 7-11.
- Lefebvre, H. ve Regulier, K. (2005). Gündelik hayat ve ritimleri. *Birikim*, (191) 79-88.
- Litrico, J-B. & David, R. J. 2017. The evolution of issue interpretation within organizational fields: Actor positions, framing trajectories, and field settlement. *Academy of Management Journal*, 60(3): 986-1015.
- Lok, J. 2010. Institutional logics and identity projects. *Academy of Management Journal*, 53(6): 1305-1335.
- Lupton, D. (1998). The emotional self: A sociocultural exploration. SAGE Publications Ltd, <https://dx.doi.org/10.4135/9781446217719>
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel bir kültür teorisi*. (Çev: S. Özkal). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Marcuse, H. (1990). *Tek-boyutlu insan* (2. Baskı), (Çev: A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.
- Marx, K. (2003). *Kapital Cilt 2* (Beşinci baskı). (Çev: A. Bilgi). Ankara: Sol Yayınları.
- McPherson, C. M. and Sauder, M. (2013). Logics in action: Managing institutional complexity in a drug court. *Administrative Science Quarterly*, 58(2), 165-196.
- Moore, J. D. (2004). *Visions of Culture*. C.A.: Altamira Press.
- Mouffe, C. 2015, *Dünyayı politik düşünmek* (Çev. M. Buzluolcay). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Neill, G.K., (2000). In the shadow of the temple: Cross Cultural Sensitivity in International Health Program Development, Taylor and Francis Ltd., 5(2), 161-171, ISSN 1465-3419 (online) /00/020161-11, Doi:10.1080/713667450

- Neuman, W. L (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri II*. (S. Özge, Çev.). Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- Newman, D. M. (2013). *Sosyoloji: günlük yaşamın mimarisini keşfetmek* (üçüncü basım) (Çev: A. Arslan). Ankara: Nobel Yayınları.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Odabaşı, Y. (1999). *Tüketim kültürü: yetinen toplumun tüketen topluma dönüşümü*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Oliver, C. (1992). The antecedents of deinstitutionalization. *Organization studies*, 13(4), 563-588.
- Oskay, Ü. (1987). Thorstein veblen'in düşünceleri-kıskandırıcı tüketim boyutu ile moda. *Gergedan*, (1).
- Ökten, ş. (2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: güneydoğu anadolu bölgesi'nin toplumsal cinsiyet düzeni. *Journal of International Social Research*, 2(8), 302-312.
- Özbay, F. (2021). Soyo-ekonomik göstergeler bağlamında Şanlıurfa ilinin göç profili. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (8), 180-207.
- Öztürk, F. Özbaş, M. (2018). Moda olgusunun sosyal medya iletişimindeki yerini moda kuramları temeline dayandırma. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 83-95.
- Patton, M. Q. (2021). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemi* (3. Baskı), (Çev. Edt: B. Demiş ve M. Bütün). Ankara: Pegem Akademi.
- Poloma M. M. (1993). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (Çev: H. Erbaş). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Postman, N. (2006). *Teknopoli*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Powell, W. W. & Colyvas, J. A. 2008. Microfoundations of institutional theory. R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby & K. Sahlin (Eds.). *The SAGE handbook of organizational institutionalism*: 276-298. Thousands Oaks, CA: Sage
- Reay, T., ve Hinings, C. R. (2005). The recomposition of an organizational field: Health care in Alberta. *Organization studies*, 26(3), 351- 384.
- Rueling, C. C. (2000). Theories of (Management?) Fashion: the Contributions of Veblen, Simmel, Blumer, and Bourdieu. <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:5868>, pp.3-4, Erişim Tarihi: 04.05.2021
- Saldana, J. (2017). *Nitel Araştırmacılar için kodlama el kitabı* (3. Baskı), (Edt: A. T. Akcan ve S. N. Şad). Ankara: Pegem Akademi.
- Sancar, S. (1997). *İdeolojinin serüveni: yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Sancar, S. (2016). *Erkeklik: imkansız iktidar*. Ankara: Metis Yayınları Yayınevi.
- Saran, N. (1993). *Antropoloji*. İstanbul: İnkılap kitabevi.
- Sarp, Ç. (2016). Sosyo-kültürel Bütünleşme Açısından Farklılıkların Bir Arada Yaşamasında Din Olgusunun Yeri, Yayımlanmamış Doktora Tezi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kırıkkale.

- Sart, G. (2021). Kültürel çalışmalar. İçinde F. N. Seggie, Y. Bayyurt (Edt.), *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik ve Yaklaşımları* (ss.238-248). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Saussure, F. (1998). *Genel dilbilim dersleri* (Çev: B.Vardar). İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Sayın, Ö. (1994). Moda ve Toplumsal Katmanlar. *Sosyoloji Dergisi*, 5, 99-109. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40975/494994>
- Schechner, R. (2002). *Teaching performance studies*. ABD: SIU Press.
- Schechner, R. (2010). Performans çalışmaları: geniş yelpaze yaklaşımı (Çev: Ö. Ongun). *Mimesis Dergisi*, (17), 47-50.
- Schechner, R. (2015). *Ritüelin Geleceği: Kültür ve Performans Üzerine Yazılar*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Schutz, A. (1932). *Collected papers of Alfred Schutz I: the problem of social reality*, Ed. Maurice Natanson. The Hague: Nijhoff
- Schutz, A. ve Luckmann, T. (1973). *The structures of the life-world*. Evanston: Northwestern University Press
- Sedgwick, E. K. (1985). *Between men: English literature and homosocial desire*. New York, NY: Columbia University Press.
- Severin, W.J. ve J.W. Tankard (1994). *İletişim kuramları: kökenleri, yöntemleri ve kitle iletişim araçlarında kullanımları*. (Çev: A.A. Bir, N. S. Sever). Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi.
- Sheringham, M. (2006). *Everyday life. theories and practices from surrealism to the present*. Oxford: Oxford University Press.
- Simmel, G. (2015b). *Modern kültürde çatışma* (Çev: T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı, E. Gen, İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G.(2015a). *Bireysellik ve Kültür* (Çev: M. G. Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları Yayınları.
- Smets, M. J., P. Burke, G. T. ve Spee, P. (2015). Reinsurance trading in Lloyd's of London: Balancing conflicting-yetcomplementary logics in practice. *Academy of Management Journal*, 58(3), 932-970.
- Smith, P. (2007). *Kültürel kuram*, (Çev: S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu). İstanbul: Babil Yayınevi.
- Sönmez, M. ve Akgül, V. (2013). Şanlıurfa şehrinin alansal gelişiminin tarihi yapıların konumları ve uydu görüntüleri ile belirlenmesi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (61), 45-62.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2013). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Sproles, G. B. (1981) Analyzing Fashion Life Cycles: Principles and Perspectives. *Journal of Marketing*, 45(4). s.116-124 <https://doi.org/10.2307/1251479>
- Srinivas, N. (2013). Could a subaltern manage? Identity work and habitus in a colonial workplace. *Organization Studies*, 34(11): 1655-1674
- Swartz, D. (2015). *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi* (3. Baskı). (Çev. Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Swartz, D. (2018). *Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi* (Çev: E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Şahinalp, M. S. (2005). Şanlıurfa şehri'nin kültürel fonksiyonu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (11), 65-80.
- Şenol, D. ve Çalar, V. (2018). Toplumsal cinsiyet bağlamında batman'da erkek olmak. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (1), 1-16.
- Şenol, D. ve Yıldız, G. (2022). Fotoğraf üzerinden bir gündelik hayat okunması: görünümeler üzerinden sergilenen erkeklik kimliğinin fotoğraflar üzerinden okunması. İçinde Şenol, D., Yıldız, G. (Edt). *Gündelik hayat sosyolojisi: teoriden uygulamaya*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tan, J. ve Wang, L. (2011). MNC strategic responses to ethical pressure: An institutional logic perspective. *Journal of Business Ethics*, 98(3), 373-390.
- Taylor, E.B. (1981). *The origins of culture and religion in primitive culture*. New York: Harper&Brothers.
- Thornton, P. H. Ocasio, W. ve Lounsbury, M. (2012). *The institutional logics perspective: A new approach to culture, structure, and process*. Oxford University Press.
- Thornton, P. ve Ocasio, W. (2008). Institutional logics. R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby, and K. Sahlin-Andersson (Der). *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*, Thousand Oaks, CA, 99-129.
- Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları* (Çev: D. Özçetin, B. Özçetin). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Turner, V. (1974). Liminal to liminoid, in play, flow, and ritual: an essay in comparative symbology. *Rice Institute Pamphlet - Rice University Studies*, (60), 3 Rice University: <https://hdl.handle.net/1911/63159>.
- Turner, V. (1975). *Dramas, fields and metaphors: symbolic action in human society*. ABD: Cornell Universty Press.
- Turner, V. (1988). *The anthropology of performance*. New York: PAJ Publicacions.
- Turner, V. (2018). *Ritüeller, yapı ve anti-yapı*. (Çev: N. Küçük). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Türkoğlu, N. (2000). *Görü-yorum: gündelik yaşamda imgelerin gücü*. İstanbul: Derin Yayınları
- Üner, M. E. (2003). Osmanlı klasik dönem sonlarında bir güneypoğu Anadolu şehri: Urfa. Yayımlanmamış Doktora Lisans Tezi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Veblen, T. (2005). *Ayak Sınıfın Teorisi*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Wacquant, L. J. D. (1996). The Rise of Advanced Marginality: Notes on its Nature and Implications. *Acta Sociologica*, 39(2), 121-139.
- Waquet, D. ve Laporte M. (2011). *Moda* (Çev: I. Ergüden). Ankara: Dost Kitabevi.
- Watson, Linda, (2007). *Modaya Yön Verenler* (Çev: G. Ayas). İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Weber, M. (2011). *Sosyolojinin temel kavramları* (Çev: M. Beyaztaş). İstanbul: Yarn Yayınları.
- Woodward, I. (2016). *Maddi kültürü anlamak* (Çev: F. B. Aydar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wulf, C. (2021). *Tarihsel Kültürel Antropoloji* (Çev: Ö. D. Sarısoy). Ankara: Dipnot Yayınları.

- Yahşin, Z. (2019). *Etnografya*. İçinde Saban, A. ve Ersoy, A. (Edt.) Eğitimde nitel araştırma desenleri, (ss.179-234). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaylagül, L. (2021). *Kitle iletişim kuramları: egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yetmiş, M. (2020). Yezidilerde sosyo-kültürel hayat ve din Viranşehir örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Tokat.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, N. (2021). Bir ahir zaman Babil'i Urfa. İçinde Yıldız, N. (Edt.), *Bir Ahir Zaman Babil'i Urfa* (ss.7-14). İstanbul: İletişim Yayınları.
- TÜİK.(2022). *Demografik bilgiler*. <https://www.tuik.gov.tr/> Erişim Tarihi: 01.11.2022
- Mülteciler Derneği (2022). *Mülteci sayıları*. <https://multeciler.org.tr/> Erişim Tarihi: 08.11.2022
- Performance Studies: An İntroduction- Ritual, <https://youtu.be/-2R7CALvhFY> Erişim Tarihi: 08.11.2022

KÜRESEL HAVACILIK GÜVENLİĞİNE STRATEJİK BAKIŞ

Editörler

Mahmut Melih Başdemir
Cengiz Mesut Bükeç

KÜRESEL HAVACILIK GÜVENLİĞİNE STRATEJİK BAKIŞ

Editörler: Mahmut Melih Başdemir, Cengiz Mesut Bükeç

Yayın No.: 1945
ISBN: 978-625-393-177-3
E-ISBN: 978-625-393-178-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Başdemir, Mahmut Melih., Bükeç, Cengiz Mesut.

Küresel Havacılık Güvenliğine Stratejik Bakış / Mahmut Melih Başdemir, Cengiz Mesut Bükeç

1. Basım, VI + 356 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-177-3

E-ISBN: 978-625-393-178-0

1. Uçuş Güvenliği 2. Hava Ulaştırması 3. Havacılık Yönetimi 4. Güvenlik Stratejisi ve Yönetimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
GİRİŞ	1
Bölüm 1 GÜVENLİK KONSEPTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	9
M. Melih Başdemir	
Bölüm 2 KÜRESEL GÜVENLİK ORTAMININ HAVACILIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	21
Cengiz Mesut Bükeç	
Bölüm 3 KÜRESEL HAVACILIK GÜVENLİĞİNDE SORUMLULUKLAR	41
Tahmineh Raofi - Hüseyin Kudak	
Bölüm 4 HAVACILIK GÜVENLİĞİNDE RİSKLERİN YÖNETİLMESİ	83
Ezgi Berte Kutlu	
Bölüm 5 HAVALİMANLARININ KARA TARAFINDA GÜVENLİK	111
Ayberk Tutkun	
Bölüm 6 HAVALİMANI HAVA TARAFI GÜVENLİĞİ	129
Ayberk Tutkun	
Bölüm 7 HAVA ARAÇLARI SEYİR HÂLİNDE İKEN KABİN VE KOKPİT GÜVENLİĞİ	151
Melike Dünder - M. Melih Başdemir	
Bölüm 8 HAVA SAHASININ VE HAVA TRAFİĞİNİN GÜVENLİĞİ	173
İzzet Derkan -Cengiz Mesut Bükeç	

Bölüm 9	
HAVACILIK ÖRGÜTLERİNDE GÜVENLİK VE YÖNETİMİ	193
Özgür Yumakoğulları	
Bölüm 10	
TEKNOLOJİDEKİ DEĞİŞİMİN HAVACILIĞA GETİRDİĞİ YENİ TEHDİTLER	225
Şahin Yaşar	
Bölüm 11	
HAVACILIK GÜVENLİĞİNİN GELECEĞİ	247
Ezgi Berte Kutlu	
Bölüm 12	
HAVACILIKTA GÜVENLİK PERSONELİNİN YETİŞTİRİLMESİ.....	283
Tarık Güneş	
Bölüm 13	
HAVACILIKTA ÖRNEK OLAYLAR IŞIĞINDA GÜVENLİK SUÇLARI	305
Zülal Günal	
YAZARLARIN ÖZ GEÇMİŞLERİ	351

GİRİŞ

HAVACILIK GÜVENLİĞİNİN STRATEJİSİ HAKKINDA

Modern insana benzeyen canlılara ait olduğu düşünülen fosiller göz önüne alındığında dünyamızın dört buçuk milyar yıllık ömrü ile kıyaslanamayacak kadar kısa bir süre olan elli veya altmış bin yıldır yeryüzünde boy gösterdiğimiz söylenebilir. Modern havacılığın başlangıcından bugüne ise topu topu bir yüzyıl kadar süre geçmiştir. Modern havacılığın başlangıcı sayılan ilk insan yapımı hava aracıyla motorlu uçuş öncesindeki yarım yüzyıldan sonrasındaki elli yıla uzanan bir asırlık süreçte bilimsel buluşlar ve bunlara bağlı teknolojik gelişim havacılıkta değişimin ve gelişimin gidiş yönünü belirlemiştir. Nitekim 1950'lere kadar teknolojik gelişim genellikle askerî havacılıktaki ürünlerde vücut bulmuştur. Hava araçlarının tasarımındaki rekabet daha güçlü ve daha uzun menzilli motorlarla başlarken hem daha hafif hem de daha dayanıklı gövde için verilen uğraş hiç durak bilmemiştir. Daha kıvrak manevralar ve daha yüksek ateş gücü için verilen çabalarla üretilen hava araçları her iki dünya savaşının kaderinde belirleyici olmuştur. Dünya Savaşı'nda icat edilen jet motorun savaş sonrası dönemde askerî hava araçlarında kullanılmasıyla askerî hava gücünün benzersiz bir hızda artışı gerçekleşmiştir. Roket teknolojilerindeki başarılar da uzay çalışmalarının önündeki yolu aydınlatmış, gökyüzüne dair hayallerimizi uzayın derinliklerine taşımıştır.

Diğer tarafta Soğuk Savaş yıllarında yaşanan sıkışmanın ardından serbestleşme (deregülasyon) dalgasının dünyaya yayılması ve küresel ekonominin tüm toplumların yaşamlarına nüfuz etmesi neticesinde devletlerin ve toplumların havacılığın ekonomik yönden katkısına odaklandığı görülür. Bu dönemde hava taşımacılığında iletişim teknolojilerindeki gelişimden yararlandırıldığı, havacılık ekonomisinin devletlerin politikalarında çok etkili olduğu gözlemlenir.

Dünyamızın dört bir yanında havacılık faaliyetleri artarak ve yaygınlaşarak sürerken hızlı bir değişime de tanıklık etmektedir. Değişimin ekonomik, sosyal, teknolojik boyutlarının yanında hukuk boyutunu da tanımlamak gerekir. Bu noktada iki önemli havacılık konsepti sahnenin en önünde selam verecektir. Bunlar, olası kazaların önlenmesine yönelik örgütlü ve sistematik çabaların bütünü olarak görebileceğimiz "emniyet" konseptidir. Diğerleri de bu kita-

KAYNAKLAR

- Bükeç, C. & Çelik, D. (2010). *11 Eylül Sonrası Dönemde Havacılıkta Güvenlik ve İş birliği Anlayışındaki Küresel Değişim*. Eskişehir: III. Ulusal Havacılık ve Uzay Konferansı.
- M.Melih BAŞDEMİR “Hava Yolu İşletmelerinde Uçuş Güvenliği Uygulamaları ve İyileştirme Önerileri”, Journal of Aviation, 2021, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır
- International Civil Aviation Organization (ICAO), Part I, International Standards and Recommended Practices (SARP), “International Commercial Air Transport — Aeroplanes”, 11th edition ICAO, 2018.
- International Civil Aviation Organization (ICAO), “Secretariat Study on the Safety and Security Aspects of Economic Liberalization”, European Council Publication, 2005.
- International Civil Aviation Organization (ICAO), “SECURITY, Safeguarding International Civil Aviation Against Acts of Unlawful Interference” International Standards and Recommended Practices (SARP), Annex 17, 9th edition ICAO, 2011.
- European Commmission, EC 300-2008, “Mobility and Transportation, Air Travel, Security”, https://ec.europa.eu/transport /modes/ air/security/legislation_en. [Erişim Tarihi: 03.06.2020]
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, (SHGM), “Havacılık İşletmeleri Güvenlik Yönetmeliği ve Organizasyonu”, Sivil Havacılık Talimatı STH-17. -3, 2010.
- T. Şahan, “Havacılık Güvenliği”, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Ön Lisans Programı, Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi 2020.
- M.M. Başdemir, “Tüm Havacılar İçin Ekip Kaynak Yönetimi”, İstanbul, Türkiye, Beta Yayınevi, 2020

Bölüm 1

GÜVENLİK KONSEPTİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

M. Melih Başdemir

ÖZ

Güvenlik, insan ihtiyaç hiyerarşisinde yemek içmek gibi fiziksel ihtiyaçlar ve barınmak ihtiyacı kadar önemli bir ihtiyaçtır. İnsanlar var olduklarından beri güvenlik ihtiyaçlarını önceleri mağaralar, sonrasında kale içinde kurdukları şehirler ve bugün siber denetimle sağladıkları akıllı evler yolu ile sağlamaya çalışmışlardır. Tarihî süreç içinde güvenlik bir evrim geçirmiş ve her dönemde insan hayatının vazgeçilmez bir ihtiyacı olmayı sürdürmüştür.

Bu bölümde, güvenliğin tarihsel süreci 17. yüzyıldan başlamak üzere Fransız Devrimi döneminden başlayarak günümüze kadar özet bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca güvenlik konusu; liberal, realist ve modernist anlayışlarla anlatılmış, günümüzdeki uygulamalar, uluslararası anlaşmalar, küresel güvenlik tedbirleri ve kuruluşlarındaki gelişmeler bağlamında anlatılmaya çalışılmıştır. Sonuçta ise havacılık güvenliğinin sağlanması için ana rehber olacak konulara değinilmiştir.

Bu bölümün geliştirilmesi bağlamında; uluslararası güvenlik kuruluşlarının güvenlik uygulamaları, 2030 ve sonrasında ele alan gelecekteki güvenlik anlayışının araştırılması konularına ağırlık verilebilir.

Anahtar kelimeler: Güvenlik, Güvenlik Teorileri, Güvenlik Tarihi, Havacılık Güvenliği

BÖLÜM İÇERİĞİ

- 1.1. Giriş
- 1.2. 17. Yüzyılda Güvenlik Kavramı
- 1.3. Fransız Devrimi Sonrasında Güvenlik Kavramı
- 1.4. Modernizm ve Küresel Güvenlik Anlayışı
- 1.5. Realist Teoride Güvenlik
- 1.6. Liberal Teoride Güvenlik
- 1.7. Günümüzde Güvenlik
- 1.8. Havacılıkta Güvenlik Yaklaşımlarının Geliştirilmesi
- 1.9. Sonuç

KAYNAKÇA

Annex 17 to the Convention on International Civil Aviation: Safeguarding International Civil Aviation Against Acts of Unlawful Interference.

B. Li, W. Zhang, J. Xu, and J. Wang, Research on Solar Photovoltaic Power Generation in the Airfield Area at Civil Airports, 3rd International Conference on Electromechanical Control Technology and Transportation, Chongqing, China, 2018.

Burke, E. (1955). Reflections on the French revolution (Vol. 460). CUP Archive.

DISCOURSE. Margalla Papers, 26(I), 1-17.

Havaalanı Elektrik Sistemleri. Ankara, Türkiye: Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2017.

IATA Security Document <https://www.iata.org/contentassets/e55ae27b2fc34343a1143fca5129c8dd/insider-threats-position.pdf> In Challenges to national defence in contemporary geopolitical situation CNDGCS2018: its impact on security systems. Review of the Air Force Academy, (1), 103.

Khan, E. M. (2022). COMPREHENSIVE NATIONAL SECURITY: CONTEMPORARY Lithuania (pp. 121-127). General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania.

Melih M. Başdemir, (2020). Hava Yolu İşletmelerinde Uçuş Güvenliği Uygulamaları ve İyileştirme Önerileri J. Aviat. 4 (1), 126-146.

Petrauskaitė, A., & Markelienė, R. K. (2018). National security, values and postmodern society.

Pirnuta, O. A., & Secarea, D. N. (2012). Defining the liberal concept of security: Liberalism and proceedings of the 1th international scientific conference, April 25-27, 2018, Pabradė,

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM) "Havacılık Güvenliği Sistemi", Havacılık Güvenliği Daire Başkanlığı, Birinci Baskı, Yayın No : HGD / G-1, Nisan 2010.

US Military Security Document https://www.heritage.org/sites/default/files/2019-10/2015_IndexOfUSMilitaryStrength_What%20Is%20National%20Security.pdf

Bölüm 2

KÜRESEL GÜVENLİK ORTAMININ HAVACILIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cengiz Mesut Bükeç

ÖZ

Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi anlamına gelen güvenlik kavramının bireyin güvenliği, ulusun güvenliği ve uluslararası güvenlik gibi kırılımlarda tanımlandığı görülmektedir. Havacılıkta güvenlik, tarihsel süreçte hep karşısında yer alan ve sürekli evrilen tehditleri tanımlayarak ve bunlara önlemler üreterek gelişmiştir. Havacılık güvenliğinin teminatı olan hava hukuku, görülen tehditlere karşılık, modernist yaklaşım temelinde realist teorinin gereklerine göre gelişmiş ve devletlere önemli sorumluluklar atfetmiştir. Liberalleşen ve refah kaynağı olan küresel hava taşımacılığının önerdiği liberal yaklaşım güç kullanımı noktasında güvenlik tehditlerine karşı etkili olamamıştır. Uluslararası havacılığın terör başta olmak üzere maruz kaldığı tehditlere karşı kırılğan kalması nedeniyle liberalizm etkisini güvenlik hususlarında artıramamıştır. 1919 Paris'ten başlayarak günümüze dek üretilen uluslararası mutabakat metinleri, ulusal hukuk sistemlerine yansıtılarak güç kullanımı düzenlemeleri yapılmıştır ve caydırıcılık devletlerin yargı erki sayesinde sağlanmıştır. Bu bölümde; havacılık güvenliğinin gelişimi incelenecek, havacılık güvenliğinde kırılma noktaları ve dönemler tanımlanacak ayrıca farklı küresel güvenlik yaklaşımlarının etkileri ile güvenlik yaklaşımlarının açmazları tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Havacılıkta Güvenlik, Hava Hukuku, Güvenlik Yaklaşımları, Havacılıkta Konvansiyonlar

BÖLÜM İÇERİĞİ

- 2.1. Küresel Güvenlik Ortamı ve Devletlerin Sorumlulukları
- 2.2. Havacılık Güvenliğinde Uluslararası Konvansiyon Sistemi
- 2.3. Havacılıkta Küresel Güvenliğin Temel Tartışmaları

9) _____ yeni güvenlik uygulamalarının yürürlüğe girmesine ve güvenlikte uluslararası iş birliğini artıracak her seviyede önlemin düşünülmesine ve uygulanmasına neden olmuştur.

- Perulu devrimcilerin 1930 yılında PANAM posta uçağını kaçırma eylemi
- Dawson Field uçak kaçırma olayı
- 11 Eylül saldırıları
- Endüstri 4.0 Dönemi'nin başlaması
- Siber saldırılar

10) Uluslararası göç, kaynakların toplumlar arasında eşitsiz paylaşılması gibi nedenlerle tetiklenen güncel güvenlik sorunlarının çözümü hakkında aşağıdaki yorumlardan hangisi kesinlikle yanlıştır?

- Realist teorinin araçları yetersiz kalmaktadır.
- Liberal yaklaşımın öngördüğü uluslararası mutabakat önem kazanmaktadır.
- Eleştirel teorinin öngördüğü birey özgürleşmesi ile barışın sağlanması düşüncesi pratikte karşılık bulamamaktadır.
- Güvenlik sorunlarının kaynakları incelenip çözüm kök nedenlerde aranmalıdır.
- Havacılıkta güvenliğin asla mutlak olarak sağlanamayacağı, çabaların boşa olduğu anlaşılmalıdır.

Cevaplar: 1)B 2)C 3)A 4)E 5)D 6)D 7)A 8)B 9)C 10)E

ARAŞTIRMA ÖNERİLERİ

Hiçbir suç bulunmadığı hâlde havalimanlarında alıkonulan ve sorunlar yaşayan kişilerin öykülerini araştırınız. Bu kişilerin yaşadıkları sorunların gerekçelerini havacılık hukukunda hangi uygulamalardan kaynaklandığını belirleyiniz. Kişisel hak ve özgürlükler bağlamında yaşanan süreçleri eleştiriniz.

KAYNAKÇA

- Ateş, A. (2022). Havacılık Güvenliği ve İnsan Hakları Bağlamında Hak-Güvenlik Paradoksu. *International Journal of Aeronautics and Astronautics*, 3(3), 110-119.
- Avcı, A. G. Z. (2018). Sivil Hava yolu ile Yolcu Taşıma Sözleşmesinde Yolcu Hakları. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(2), 473-501.
- Aybay, R. & Oral, E. (2016). Kamusal Uluslararası Hukuk. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baran, T. & Macar, E. (2017). Değişen Güvenlik Yaklaşımları Örneğinde Kopenhag Okulu'nun Toplumsal Güvenlik Yaklaşımı. *Journal of International Social Research*, 10(54).

- Birgören, N. (2015). Uçuş Emniyeti Açısından Ekip Kaynak Yönetimi Uygulamalarının Kabin Ekibi Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Birgören, N. (2012). Uluslararası Kara ve Hava Yolu ile Eşya Taşımalarında Taşıyıcının Gecikmeden Doğan Zararlardan Sorumluluğu. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 1-47.
- Çoban, R. & Sultan, İ. (2020). Sivil Havacılık Sektöründe Uçuş Güvenlik Görevlisi Uygulamaları Üzerine Kavramsal Bir Araştırma. *Journal of Aviation*, 4(1), 89-102.
- Enerstvedt, O. M. (2017). *Aviation Security, Privacy, Data Protection and Other Human Rights: Technologies and Legal Principles*, Springer, Langhus.
- Erdoğan, U. (2014). Hava yolu Taşımacılığında Regülasyon ve Dereğülasyonların Rekabet Stratejilerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergüven, N. S. (2016). Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(3), 771-836.
- Gemici, E. & Yeşiller, M. (2017). Hava Hukukunun Hukuk Düzeni İçerisindeki Yeri, Yapısı ve Özellikleri. *Journal of Aviation*, 1(2), 140-153.
- Görgeç, B. (2021). Üçüncü Kişinin Hava Aracı Kazası Sebebiyle Uğradığı Zarardan Doğan Hukuki Sorumluluk. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, M. B., & Gençtürk, M. (2012). Hava Taşımacılığında Montreal Sözleşmesinin Yürürlüğe Girmesinin İç Hukuka Etkisi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 793-806.
- Kara, A. O. (2017). Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Türk Askeri Havacılığı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 117(231), 193-206.
- Korkmaz, C. A. (2021). Türkiye'de Gerçekleşmiş Uçak Kaçırma Eylemleri ile İlgili Kavramsal Bir Araştırma. *Journal of Aviation Research*, 3(1), 63-80.
- Odabaşı, Y. (2004). *Postmodern Pazarlama*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Özdan, S. (2023). Uluslararası Hukukta Devlet Egemenliğinin Hava Sahasına Uzmanmasının Meşruluğu. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1), 114-126. DOI: 10.21492/inuhfd.1172503
- Saygılı, A. (2010). Modern Devlet'in Çıplak Sureti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59(1), 61-97.
- Sorgucu, A. (2012). *Hava ve Uzay Hukuku (Air and Space Law)*. Ankara: Adalet Basım Yayım Dağıtım.
- Şahiner, O. (2006). Hava ve Uzay Hukukunun Gelişimi Açısından Türkiye'nin Yeri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, A. S. (2020). Trablusgarp Harbi ve Havacılık Tarihinde İlkler. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 16-29.
- Vural, Ç. (2018). Çevresel Güvenliğin Gelişimi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 6(1), 20-38.
- Yurttaş, B. (2007). Hava yolu Ulaştırmasında Yolcuların Seçim Ölçütleri Üzerine Bir Uygulama. *Tezsiz Yüksek Lisans Projesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zabunoğlu, H. G. (2018). Günümüzde Ulus-Devlet. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 535-559.

Bölüm 3

KÜRESEL HAVACILIK GÜVENLİĞİNDE SORUMLULUKLAR

Tahmineh Raoofi - Hüseyin Kudak

Bu bölüm yazar tarafından İngilizce olarak hazırlanmış, Cengiz Mesut Bükeç tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ulusal mevzuatın incelenip ilave edilmesinde Sayın Hüseyin Kudak destek olmuştur.

ÖZ

Diğer ulaşım türleri ile karşılaştırıldığında hava taşımacılığının hem yolcuların hem de toplumların sosyal ve ekonomik gelişiminde avantajlı sağlayan verimliliği, etkinliği ile ekonomik faydaları pek çok kaynakta tanımlanıp tartışılmaktadır. Bununla birlikte, hava taşımacılığında sorumluluk üstlenen her yönetici bir yanda kazaları önlemek ve operasyonel aksaklıklarla baş etmek durumunda iken diğer yanda küresel ekonomide gelişmelerin, salgın hastalıkların ve terörist saldırılar gibi başka tehlikelerin getirebileceği olumsuzluklar ile baş etmek durumundadır. Bu nedenle havacılıkta emniyeti ve güvenliğini sağlamak her zaman çok önemli bir endişe kaynağı olmuştur ve sürekli dikkatli olma zorunluluğunu birlikte gerektirmiştir. Şirket politikaları oluşturulurken uçuşların güvenliğini sağlamaya ve emniyetli uçuşlar üretmeye öncelik vermek ve bu kapsamda yasal düzenlemeleri takip etmek gerekir. Terör saldırıları ve güvenlik ihlalleri devletler, havaalanları, hava yolları ve paydaşlar için büyük kayıplara neden olduğundan havacılık güvenliğini küresel olarak artırmak, önemli finansal ve ekonomik fayda sağlayacaktır. Yaygın olarak yolcuların, ekonomik varlıkların ve gelirlerin güvenliğini sağlamanın temel sorumluluğunun hava yolu operatörlerine ait olduğu kabul edilmektedir. Oysa hava yolu işletmelerinin faaliyet gösterdikleri devletlerin sınırları içerisinde geçerli düzenlemelerle uyumlu güvenlik programları geliştirmeleri ve uygulamaları da aynı derecede önemlidir. Öncelikle örgütlerde güvenliğin yalnızca üst yönetimin veya güvenlik yöneticilerinin sorumluluğunda olmadığını kabul etmeliyiz. Bunun yerine, güvenlik bir örgütteki her bireyi içerdiğini ve olumlu bir güvenlik kültürünü teşvik etmenin, güvenli bir ortamının tesis edilip korunması için hayati öneme sahip olduğunu anlamalıyız. Güvenlik kültürünü geliştirmek üzere uygun güvenlik önlemleri olumlu bir şekilde geliştirip güçlendirilirken örgüt genelinde güvenliğin yönetim için en önemli öncelik olduğu mesajı gönderilir. Nihai hedef, dünya çapında güvenilir güvenlik önlemleri olarak uluslararası güvenliği artırmaktır. Bu hedefe de ancak ilgili tüm tarafların sağlam ve değişmez taahhüdü ile ulaşılabilir. Bu bölüm, kurumsal politikalar ve uluslararası iş birliği yoluyla bireyler ve varlıklar için güvenliğin sağlanabileceği yöntemleri araştırcağıdır.

Anahtar Sözcükler: Havacılık Güvenliği, Kurumsal Politikalar, Güvenlik Kuralları ve Düzenlemeleri, Küresel İş Birliği

KAYNAKÇA

- ACI. (n.d.-a). *APEX in Security*.
- ACI. (n.d.-b). *APEX Peer Assessments*. Retrieved April 12, 2023, from <https://aci.aero/programs-and-services/apex/>
- CAA. (n.d.). *Security culture self assessment t*. Retrieved April 10, 2023, from <https://www.caa.co.uk/commercial-industry/security/security-management-systems/security-culture-self-assessment-tool/>
- Department of Transport. (2018). *Framework for an Aviation Security Management System (SeMS)*. www.caa.co.uk
- EASA. (2019). *Strategy for Cybersecurity in Aviation*. 29.
- ECAC. (n.d.-a). *About ECAC*. Retrieved April 10, 2023, from <https://www.ecac-ceac.org/about-ecac>
- ECAC. (n.d.-b). *Security*. Retrieved April 10, 2023, from <https://www.ecac-ceac.org/activities/security>
- European Parliament, & Council of the European Union. (2008). 2008/300 Regulation on common rules in the field of civil aviation security and repealing Regulation (EC) No 2320/2002. *Official Journal of the European Union, L 97(300)*, 72–84.
- FAA. (n.d.-a). *National Security Programs and Incident Response*. Retrieved April 12, 2023, from https://www.faa.gov/about/office_org/headquarters_offices/ash/ash_programs/investigations
- FAA. (n.d.-b). *Offices*. Retrieved April 10, 2023, from https://www.faa.gov/about/office_org/headquarters_offices/ash/ash_offices#Office of National Security Programs & Incident Response
- FAA. (n.d.-c). *Security and Hazardous Materials Safety*. Retrieved April 15, 2023, from https://www.faa.gov/about/office_org/headquarters_offices/ash
- FAA. (2023a). *Part 1542 Airport Security*. 1542, 1–25. <https://www.ecfr.gov/current/title-49/subtitle-B/chapter-XII/subchapter-C/part-1542>
- FAA. (2023b). *Part 1544 Aircraft Operator Security: Air Carriers and Commercial Operators*. 1544, 1–36. [https://www.ecfr.gov/current/title-49/subtitle-B/chapter-XII/subchapter-C/part-1544/subpart-B/section-1544.101#p-1544.101\(a\)\(1\)](https://www.ecfr.gov/current/title-49/subtitle-B/chapter-XII/subchapter-C/part-1544/subpart-B/section-1544.101#p-1544.101(a)(1))
- FAA. (2023c). *PART 1546 - FOREIGN AIR CARRIER SECURITY*. 1546, 1–14.
- FAA. (2023d). *Title 14 - Aeronautics and Space Chapter I - Federal Aviation Administration, Department of Transportation Subchapter F - Air Traffic and General Operating Rules 14. 107*, 1–26.
- Harrison, J. (2009). International Aviation and Terrorism. In *International Aviation and Terrorism*. <https://doi.org/10.4324/9780203878712>
- IATA. (n.d.-a). *Aviation Security*. Retrieved April 16, 2023, from <https://www.iata.org/en/programs/security/>
- IATA. (n.d.-b). *Cargo Security*. Retrieved April 10, 2023, from <https://www.iata.org/en/programs/security/cargo-security/>
- IATA. (2017a). *73 rd IATA ANNUAL GENERAL MEETING RESOLUTION ON AVIATION SECURITY*. <https://www.iata.org/contentassets/11a5d7407eb54e3b81465ea688faa577/resolution-security-agm73.pdf>
- IATA. (2017b). *Closer Collaboration Key to Enhancing Aviation Security*. <https://www.iata.org/en/pressroom/pressroom-archive/2017-press-releases/2017-06-05-05/>

- IATA. (2022a). *IOSA Standards Manual (ISM) Edition 15. September*, 709. <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/iosa-audit-documentation/iosa-standards-manual-ism-ed-15/>
- IATA. (2022b). *What you Need to Know About Aviation Security?* <https://www.iata.org/en/publications/newsletters/iata-knowledge-hub/what-you-need-to-know-about-aviation-security/>
- ICAO. (2006). Security. Safeguarding International Civil Aviation Against Acts of Unlawful Interference. In *Annex 17 to the Convention on International Civil Aviation* (Issue April). <https://skylibraries.files.wordpress.com/2016/07/annex-17-security.pdf>
- ICAO. (2017a). Global Aviation Security Plan. In *Doc 10118*. [https://www.icao.int/Security/Documents/GLOBAL AVIATION SECURITY PLAN EN.pdf](https://www.icao.int/Security/Documents/GLOBAL%20AVIATION%20SECURITY%20PLAN%20EN.pdf)
- ICAO. (2017b). *TOOLKIT ON ENHANCING SECURITY CULTURE. November 2018*. [https://www.icao.int/Security/Security-Culture/ICAO SC Resources/ICAO SECURITY CULTURE TOOLKIT_EN.pdf](https://www.icao.int/Security/Security-Culture/ICAO%20SC%20Resources/ICAO%20SECURITY%20CULTURE%20TOOLKIT_EN.pdf)
- ICAO. (2020a). *Discussion Cards What is Security Culture*. [https://www.icao.int/Security/Security-Culture/Documents1/Discussion cards/ICAO Security Culture Discussion Cards - ENG - High Res - 3mm Bleed and Print Marks \(2\).pdf](https://www.icao.int/Security/Security-Culture/Documents1/Discussion%20cards/ICAO%20Security%20Culture%20Discussion%20Cards%20-%20ENG%20-%20High%20Res%20-%203mm%20Bleed%20and%20Print%20Marks%20(2).pdf)
- ICAO. (2020b). *GUIDE TO THE RUNNING OF A SECURITY CULTURE CAMPAIGN*. [https://www.icao.int/Security/Security-Culture/ICAO SC Resources/ICAO SECURITY CULTURE STARTER PACK EN.pdf](https://www.icao.int/Security/Security-Culture/ICAO%20SC%20Resources/ICAO%20SECURITY%20CULTURE%20STARTER%20PACK%20EN.pdf)
- ICAO. (2022a). *Aircraft Operator Security Programmes and Supplementary Station Procedures* (Issue September).
- ICAO. (2022b). Icao Insider Threat Toolkit. *ICAO Insider Threat Toolkit Edition 01, August*. [https://www.icao.int/Security/Security-Culture/State and Industry Promotional Material/ICAO Insider Threat Toolkit.pdf](https://www.icao.int/Security/Security-Culture/State%20and%20Industry%20Promotional%20Material/ICAO%20Insider%20Threat%20Toolkit.pdf)
- ICAO. (2022c). *Reporting of Aviation Security Occurrences and Incidents* (Issue June). [https://www.icao.int/Security/SFP/Documents/AVSEC Incident Reporting_FINAL.pdf](https://www.icao.int/Security/SFP/Documents/AVSEC%20Incident%20Reporting_FINAL.pdf)
- ICAO. (2023a). *Aviation Security Policy Section*. <https://www.icao.int/Security/SFP/Pages/default.aspx>
- ICAO. (2023b). *E-learning Training Package*. <https://www.icao.int/Security/Security-Culture/Pages/E-learning-Package.aspx>
- ICAO. (2023c). *State's self assessment*. <https://www.icao.int/Security/Security-Culture/Pages/State-self-assessment.aspx>
- Silitonga, T., Widya, R., Sumadinata, S., Sudirman, A., & Hidayat, T. (2022). Implementation of ICAO Standards for Civil Aviation Security in Indonesia. *Journal of Positive School Psychology*, 2022(5), 8193–8203. <http://journalppw.com>
- Wallis, R. (1998). The role of the international aviation organisations in enhancing security. *Terrorism and Political Violence*, 10(3), 83–100. <https://doi.org/10.1080/09546559808427471>

Bölüm 4

HAVACILIK GÜVENLİĞİNDE RİSKLERİN YÖNETİLMESİ

Ezgi Berte Kutlu

ÖZ

Hava yolu operasyonları için güvenlik ve emniyet kavramları kritik önem taşımaktadır. Emniyet ve güvenlik kavramları arasındaki temel farkın “kasti eylem gerçekleştirme” durumu olduğu bilindiği üzere; güvenliğin kontrol ve yönetiminin daha mümkün olduğu düşünülmektedir. İnsanın çevre için daima bir tehdit unsuru olduğu açıktır. Havacılık güvenliğinin temelinde, insan faktörünün kasti olarak tehdit ve tehlike yaratması durumunda, engelleyici ve önleyici politikalar geliştirmek yatmaktadır. Bombalama, atışlar, uçak kaçırma, yasaklı madde ve kargo kaçakçılığı şeklinde gerçekleştirilen kasti eylemler, çok sayıda insanın hayatına son verebilecek düzeyde facialara yol açmaktadır. Özellikle 11 Eylül terör saldırılarının ardından yeniden düzenlenen güvenlik politikaları ve standartlarını uygulamak, hava yolu firmaları için bir ön koşuldur. Güvenlik için insanın en önemli risk unsuru olduğu düşünüldüğünde bu risklerin neler olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Bu bölümde; havacılık güvenliği sistemleri, havacılık güvenliğinde yönetilmesi gereken stratejik ve operasyonel riskler, mevcut havacılık güvenlik sistemlerinin etkinliği ve güvenliğe yönelik geliştirilen model ve yöntemler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Tehdit, Tehlike, Risk, Güvenlik, Strateji

Giriş

İnsanların hızlı bir yaşam sürdüğü ve teknolojik gelişmelerin hızla gerçekleştiği bir çağda, havacılığın dünyanın en önemli endüstrilerinden biri olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Hava yolu ulaşımı, diğer ulaşım araçlarına kıyasla daha kısa sürede milyonlarca insanı ve kargoyu uzun mesafelere taşıyarak yaşam şeklimizi büyük ölçüde değiştirmiştir. İnsanlar için günlerin yerini saatler almış hem sosyal hem de çalışma yaşamına büyük faydalar sağlamıştır. Ayrıca uçaklar, bayraklarını dalgalandırdıkları milletlerin vitrini ve temsilcisi olarak görülmüştür (Yalçınkaya, 2005: 2). Ancak tüm bu iyi oluşumların içinde var olan bazı sistemsel açıklar bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- (TSA), T. S. (2017). *Surface Transportation Vulnerability Assessments and Security Plans*. TSA.
- Abeyratne, R. (2009). Liability for third party damage caused by aircraft—some recent developments and issues. *J Transp Secur*, 2, ss.91-105.
- Abeyratne, R. (2010). *Aviation Security Law*. Berlin: Springer.
- Abeyratne, R. (2010). The NW 253 Flight and the Global Framework of Aviation Security. *Air and Space Law*, 35(2), ss.167-181.
- Acharya, G. (2008). The Adequacy of Aviation Security Laws and Airport Security. *Central European Journal of International and Security Studies*, 2(1), pp:107-125.
- Akkutay, A. İ. (2017). Sivil Havacılığa Yönelik Gerçekleştirilen Siber Saldırıları: Uygulanacak Uluslararası Hukuk Kuralları, Yetki ve Sorumluluk. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 32, ss: 151-196.
- Almazroui, S. (2015). Micrpwave imaging for security applications. *PHD Thesis*. UK: The University of Sussex, Departmen of Engineering and Informatics.
- Atkins, S. E. (2008). How the Hijackers on September 11 Approached American Aviation Security and Evaded It. A. R. Thomas içinde, *Aviation Security Management: (s. 77-97)*. Connecticut: Greenwood Publishing Group.
- ATSB. (2007). *Aviation Occurrence Report*. Canberra: Australian Transport Safety Bureau.
- Barba, A., & Battisti, F. (2011). SESAR and SANDRA: A Co-Operative Approach for Future Aeronautical Communications. *Future Aeronautical Communications*, pp:3-24.
- Başdemir, M. (2020). Hava Yolu İşletmelerinde Uçuş Güvenliği Uygulamaları Ve İyileştirme Önerileri. *Journal of Aviation*, 4(1), ss.126-146.
- Bellavita, C. (2007). Changing Homeland Security: Ten Essential Homeland Security Books. *Homeland Security Affairs*, 3(1), ss.1-24.
- Birnbaum, Z., & Dolgikh, A. (2015). Unmanned Aerial Vehicle security using behavioral profiling. *2015 International Conference on Unmanned Aircraft Systems (ICUAS)* (s. ss.9-12). Colorado: Denver Marriott Tech Center.
- Bongiovanni, I. (2016, 3 23). *Brussels airport attacks are not just a matter of airport security*. The Conversation: <https://eprints.gla.ac.uk/156246/1/156246.pdf> adresinden alındı
- Campion, C. F. (2008). STRATEGIC MARITIME DOMAIN AWARENESS: SUPPORTING THE NATIONAL STRATEGY FOR MARITIME SECURITY. *Master Degree Project*. America: U.S. Army War College.
- Ceballos, J. P., Turégano-Fuentes, F., Perez-Diaz, D., Sanz-Sanchez, M., Martin-Llorente, C., & Guerrero-Sanz, J. (2005). 11 March 2004: The terrorist bomb explosions in Madrid, Spain – an analysis of the logistics, injuries sustained and clinical management of casualties treated at the closest hospital. *Critica Care*, 9(1), ss.104-111.
- Cerchio, R. D., & Riley, C. (2011). Aircraft Systems Cyber Security. *30th Digital Avionics Systems Conference* (s. ss.1-7). Boston: IEEE/AIAA.
- Chruzik, K. (2017). AREAS OF CIVIL AVIATION HAZARDS OBSZARY ZAGROŻEŃ CYWILNYCH OPERACJI LOTNICZYCH. *Journal of KONBiN*, 43, pp:49-68.
- Convention/DCDD, U. I. (2009). *COMPENSATION FOR DAMAGE CAUSED BY AIRCRAFT TO THIRD PARTIES ARISING FROM ACTS OF UNLAWFUL INTERFERENCE WITH AIRCRAFT OPERATIONS OR FROM GENERAL RISKS CLOSING REMARKS OF THE AIR CRASH VICTIMS FAMILIES GROUP*. Montreal: INTERNATIONAL CONFERENCE ON AIR LAW.
- Eldar, Z. (2010). The human factor in aviation security. *Journal of Airport Management*, 5(1), pp:34-39.

- Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security*. Boca Raton: Taylor and Francis Group.
- Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security*. Boca Raton: Aurbach Publications.
- Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security: U.S Policy and Strategy in the Age of Global Terrorism*. Boston: CRC Press.
- Elphinstone, G. (2008). The Early History of Aviation Security Practice. A. R. Thomas içinde, *Aviation Security Management: The Context of Aviation Security Management* (s. 1-8). Connecticut: Greenwood Publishing Group.
- Erdem, Z. (tarih yok). Doktora Tezi (2018). *EKİP KAYNAK YÖNETİMİNDE KABİN EKİPLERİNİN İLETİŞİM, EKİP ÇALIŞMASI VE STRESLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARI İLE KİŞİLİK YAPILARI ETKİLEŞİMİ: KABİN EKİPLERİ ÜZERİNDE BİR ÇALIŞMA*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faruk, M. J., Miner, P., Coughlan, R., Masum, M., Shahriar, H., Clincy, V., & Cetinkaya, C. (2021). Smart Connected Aircraft: Towards Security, Privacy, and Ethical Hacking. *14th International Conference on Security of Information and Networks (SIN)* (s. ss.1-5.). Edinburg: IEEE.
- GEMİCİ, E., & Yılmaz, H. (2019). Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Açısından Havacılık Güvenliği. *Journal of Aviation*, 3(1), s. 15-27.
- Ghobrial, A., & Irvin, W. A. (2004). Combating Air Terrorism: Some Implications to the Aviation Industry. *Journal of Air Transportation*, 9 (3), ss.67-86.
- Gillen, D., & Morrison, W. G. (2015). Aviation security: Costing, Pricing, Finance and Performance. *Journal of Air Transport Management*, 48, pp:1-12.
- Hammond, P. (2015). *Achieving Continuity of Operations*. California: Cal OES.
- Heitner, K. A. (2014). Cyber Threats within Civil Aviation. *Master Thesis*. Faculty of Utica College. December.
- Henderson, J. C. (2008). Managing crises: UK civil aviation, BAA airports and the August 2006 terrorist threat. *Tourism and Hospitality Research*, 8, ss.125-136.
- IBIA. (2018). *Annual Convention*. Copenhagen: IBIA.
- ICAO, I. C. (2011, Mart). Annex 17 to the Convention on International Civil Aviation, Security.
- ICAO, I. C. (tarih yok). Aviation Security Oversight Manual, Doc10047. *The Establishment and Management of a State's Aviation Security Oversight System*.
- ICAO. (pp:1-6). *GLOBAL AVIATION SECURITY PLAN*. Canada: International Civil Aviation Organization.
- Irtak, K. (2019, 12 12). *İstanbul Havalimanı'nda kaçakçılığa ve uyuşturucuya geçit yok*. AA Haber: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/istanbul-havalimaninda-kacakciliga-ve-uyusturucuya-gecit-yok-/1671450> adresinden alındı
- ISO 31000:2018, I. O. (tarih yok). 31000:2018, Risk Management. 09 24, 2022 tarihinde <https://www.iso.org/standard/65694.html> adresinden alındı
- Işıl, H. B., & Kuyucak Şengür, F. (2022). *Havacılıkta Güvenlik Kültürü: Havacılık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*.
- Jager, A. (2018). *The "Shoe Bomber" Richard Reid - His Radicalization Explained*. Herzliya: IDC-HERZLIYA/International Institute for Counter-Terrorism.
- Jain, A. K., Ross, A., & Prabhakar, S. (2004). An Introduction to Biometric Recognition. *IEEE TRANSACTIONS ON CIRCUITS AND SYSTEMS FOR VIDEO TECHNOLOGY*, 14(1), ss.4-20.
- Kalfoglou, S. (2018). Aviation Security: Illusion Of Safety or Reality? *Lectio Socialis*, 3(1), ss.1-8.
- Karimbocus, M. (2008). The Human Element in Aviation Security. A. R. Thomas içinde, *Aviation security management*. Wesport: Praeger Security International Publisher.

- Karimbocus, M. (2008). The Human Element in Aviation Security. A. R. Thomas içinde, *Aviation Security Management: The Context of Aviation Security Management* (s. 50-64). Connecticut: Greenwood Publishing Group.
- Kolasi, K. (2014). *Eleştirel Teori ve Güvenliğin: Kimin için Güvenlik?* Ankara: Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Kramer, M. (2005). The Perils of Counterinsurgency: Russia's War in Chechnya. *International Security*, 29(3), ss.5-63.
- Kurnaz, S., & Sunar, O. N. (2015). *Havacılıkta Risk Yönetimi: Türk Sivil Havacılık Sistemi Açısından Bir Değerlendirme*. İzmir.
- Maurino, D. (tarih yok). Threat and Error Management. *Canadian Aviation Safety Seminar*. Vancouver.
- Moore, D. S. (2004). Instrumentation for trace detection of high explosives. *Review of Scientific Instruments*, 75(8), ss.2499-2511.
- Müller, R., Wittmer, A., & Drax, C. (2014). *Aviation Risk and Safety Management*. London: Springer.
- Official Journal of the European Union. (2008, 03 11). REGULATION (EC) No 300/2008 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL.
- Organization, I. C. (2018). *Safety Management Manual*. Montreal: ICAO-Doc 9859.
- Organization, I. C. (4(3)). *MRTD Programme- Aviation Security and Facilitation Policy Section*. Amsterdam: ICAO.
- Piľa, J., Adamčík, F., Korba, P., & Antoško, M. (2014). Safety Hazard and Risk in Slovak Aviation Regulations. "Naše more", 61(1-2), pp: 27-30.
- Prathap, S. K., & Kakati, V. (2022). A Critical Examination of Remote-Controlled Aircraft Technology in Terms of their Operation in All-Weather Conditions. *A Critical Examination of Remote-Controlled Aircraft Technology in Terms of their Operation in All-Weather Conditions* (s. ss.1-9). Guhawati: EGTET.
- Price, J. C., & Forrest, J. S. (2016). *Practical Aviation Security: Predicting and Preventing Future Threats*. Oxford: Elsevier.
- Rajendran, S., & Srinivas, S. (2020). Air taxi service for urban mobility: A critical review of recent developments, future challenges, and opportunities. *Transportation Research*, ss.1-20.
- Reason, J. (1997). *Managing the Risks of Organizational Accidents*. London: Ashgate Publishing.
- Ross, J. A. (2005). Liability and computer security: Nine principles. *European Symposium on Research in Computer Security* (s. 875, pp: 231-245). ESORICS 94.
- Sambowo, A. L., & Hidayatno, A. (2021). Resilience Index Development for the Manufacturing Industry based on Robustness, Resourcefulness, Redundancy, and Rapidity . *International Journal of Technology*, 12(6), pp:1177-1186.
- Schóber, T., Koblen, I., & Szabo, S. (2012). Present and Potential Security Threats Posed to Civil Aviation. *INCAS BULLETIN*, 4(2), ss.169-175.
- SHAIKH, F., RAHOUTI, M., XIONG, N. G., BOU-HARB, E., & HAQUE, J. (2019). A Review of Recent Advances and Security Challenges in Emerging E-Enabled Aircraft Systems. *IEEE Access*, 7, ss. 63164 - 63180.
- SHGM. (2018, 09 19). SHT-17.2, SİVİL HAVACILIK GÜVENLİĞİ EĞİTİM VE SERTİFİKASYON TALİMATI.
- SHGM. (2018, 05 22). SHT-17.6, Hava Kargo ve Posta Güvenliği Talimatı.
- SHGM. (2020, 08 26). SHT-17.5, Havacılık Güvenliği Sınav Talimatı.
- SHGM, SHT-17.3. (2014, 12 17). Havacılık İşletmeleri Güvenlik Yönetim Sistemi (SeMS) Talimatı.

- State, U. S. (2016, 3 11). *MANPADS: Combating the Threat to Global Aviation*. U.S Department of State: <https://2009-2017.state.gov/t/pm/wra/c62623.htm> adresinden alındı
- Summer, S. M., & Hughes, W. J. (2008). *Fuel Tank Flammability Assessment Method User's Manual*. Washington: FAA.
- Sweet, K. M. (2008). *Aviation and Airport Security: Terrorism and Safety Concerns*. New York: Taylor Francis Group.
- Sweet, K. M. (2008). *Aviation And Airport Security: Terrorism and Safety Concerns*. Boston: CRC Press.
- Szymankiewicz, Ł. (2022). Evolution of Aviation Terrorism – El Al Israeli Airlines, Case Study. *Journal of Strategic Security*, 15(1), ss.106-125.
- Şahin, S. (2005). *Risk Yönetiminde İç Denetimin Rolü*. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Şanlı, B. (2020). Havalimanı İşletmeciliğinde Risk Yönetimi. Ankara.
- T.C. ULAŞTIRMA BAKANLIĞI SİVİL HAVACILIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (2010, Nisan). HAVACILIK GÜVENLİK SİSTEMİ. https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/havacilik_guvenlik_sistemi.pdf adresinden alındı
- Ukwandu, E., Ben-Farah, M. A., Hindy, H., Bures, M., Atkinson, R., Tachtatzis, C., . . . Bellekens, X. (2022). Cyber-security challenges in aviation industry: a review of current and future trends. *Information*, 13(3), ss.1-22.
- Üzümcü, Z. (2007). *Risk Yönetiminin Kurumsal Yönetimdeki Rolü ve Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Venckunas, V. (2020, 9 9). *Why aren't airlines equipped with anti-missile defense systems?* Aero-time HUB: <https://www.aerotime.aero/articles/25852-why-aren-t-airliners-equipped-with-anti-missile-systems> adresinden alındı
- Wahlrab, A. (2017). Fostering Global Security. E. D. Jacob içinde, *Rethinking Security in the Twenty-First Century* (s. pp:127-141). Palgrave Macmillan.
- Walker, C. (2015). Decennium 7/7: The United Kingdom Terrorist Attacks on July 7, 2005, and the Evolution of Anti-Terrorism Policies, Laws, and Practices. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 11(2015), ss.545-555.
- Yaacoub, J.-P., Noura, H., Salman, O., & Chehab, A. (2020). Security analysis of drones systems: Attacks, limitations, and recommendations. *Internet of Things*, 11, ss.2542-6605.
- Yalçinkaya, R. (tarih yok). Risk Assessment of Aviation Security and Evaluation of Aviation Security Policies. *Master Thesis (2005)*. University of North Texas.
- Yılmaz, A. K. (2003). *Havacılıkta Emniyet Açısından Risk Yönetimi ve Havacılık Örgütlerinden Uygulama Örnekleri*.
- Yılmaz, S. (2011). 11 Eylül Sonrasında ABD ve Türkiye'deki İç Güvenlik Yeniden Yapılanmalarının Karşılaştırması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), ss.361-380.
- Yörükoğlu, M., Kayakutlu, G., & Ercan, S. (2014). TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BİLGİ SİSTEMLERİ: HAVACILIK YER HİZMETLERİNDE UÇUŞ ZAMANLAMASI İÇİN BİLGİ PAYLAŞIM MODELİ. *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 7(1), ss:1-23.
- Yurduseven, O. (2014, 3 1). DoctorateThesis. *Integration of Microwave Antennas with Solar PV for Multiband and Wideband Mobile, WLAN and WiMAX Applications*. Northumbria University, Faculty of Engineering and Environment.
- Zaytseva, O. (2005). Beslan School Tragedy: The Rhetoric of the Russian Media. *Young Scholars in Writing: Undergraduate Research in Writing and Rhetoric*, 3, ss.38-45.

Bölüm 5

HAVALİMANLARININ KARA TARAFINDA GÜVENLİK

Ayberk Tutkun

ÖZ

Havacılık sektörü, hizmet üreten bir sektördür. Ancak bu hizmet üretilirken uyulması gereken bazı kurallar vardır. Operasyon sürecinde emniyet kavramı tüm kavramların önüne geçmektedir ve emniyetin sağlanması için havalimanlarında güvenlik uygulamalarının tam anlamıyla uygulanması gerekmektedir. Havalimanı kara tarafı yolcuların, karşılayıcıların ya da uğurlayıcıların havalimanlarıyla ilk temas ettikleri noktadır. Bu sebeple havalimanı kara tarafındaki güvenlik önlemleri daha net ve kesin olmalıdır. Bu önlemler durumun şartlarına göre değişiklikte gösterebilir. Ancak genel olarak ulusal ve uluslararası düzenleyicilerin koyduğu kural ve tavsiyeler üzerine havalimanları kara taraflarında güvenlik sağlanmaktadır. Havalimanı çevresinin umuma açık alanlardan tel örgülerle ayrılması, belirli noktalara nöbetçi kulübelerinin konması, havalimanına ilk girişte ana kontrol noktasından geçerken bazı yaya ve araçların aranması, terminal binasına girecek olan yolcu ve yakınlarının bagaj ya da kargoların x-ray cihazlarından geçmesi, otoparkların sürekli şekilde denetlenmesi, terminal binası otopark gibi alanlarda devriyelerin olması ve CCTV'ler aracılığıyla sürekli şekilde izlenmesi gibi birçok şekilde sağlanmaktadır. Bölümün içinde tüm bu önlemler daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Unutulmamalıdır ki havacılık güvenliği bir zincir şeklindedir, zincirin herhangi bir halkasında olacak gevşeme tüm bölümleri etkileyecektir.

Anahtar Sözcükler: Havacılık Güvenliği, Kara Tarafı, Kara Tarafı Güvenliği, Terminal

BÖLÜM İÇERİĞİ

- 5.1. Havalimanı ve Bölümleri
- 5.2. Havalimanı Kara Tarafı Elemanları
- 5.3. Havalimanlarının Kara Tarafına Yönelik Güvenlik Tehditleri
- 5.4. Havalimanı Kara Tarafı Güvenliğinin Yönetimi
- 5.5. Kara Tarafına Yönelik Güvenlik Önlemlerinin Sürekli Geliştirilmesi

ARAŞTIRMA ÖNERİLERİ

Havalimanı kara tarafı uçuş operasyonlarının başladığı ya da sonlandığı noktalarıdır. Kara tarafı arındırılmış bölgeyi dış dünyaya bağlayan kapıdır. Günde yüzlerce insan kara tarafındaki noktaları kullanmaktadırlar. Özellikle terminal binasında hatırı sayılır saatler geçirebilmektedir. Bu noktalardaki yoğun kullanımları nedeniyle güvenlik önlemlerinin daha sıkı bir şekilde sağlanması gerekmektedir. Özellikle yaşanan saldırılara bakıldığında nizamiye noktalarında daha sıkı kontroller yapılması, terminal binalarına girişlerde en küçük noktaya kadar bakılması güvenliğin sağlanmasında önemli olacaktır. Unutulmamalıdır ki uçuş operasyonundan önceki son noktalar burasıdır ve bu noktalarda yaşanacak herhangi bir aksaklık tüm uçuş operasyonunu tehlikeye atacaktır. Bu sebeple bu noktalarda güvenlik önlemleri gerek teknolojiden gerekse dünyadaki diğer havalimanlarında kullanılan önlemlerden faydalanılarak sürekli bir şekilde güncellenmelidir.

KAYNAKÇA

- Çam, O. ve Çılgınoğlu, H. (2020). İstanbul'da Gerçekleştirilen Terör Saldırılarının İncelenerek Bu Destinasyonun İmajının Turistlerin Zihinlerinde Oluşturdukları Algıların Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 271-283.
- DHMI, Havacılık Güvenliği Eğitim El Kitabı, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022 <https://www.dhmi.gov.tr/Lists/KanunveYonemelikler/Attachments/233/DHMI-Sivil-Havacilik-Guvenligi-Egitim-Yonergesi-Havacilik-Guvenligi-Egitmen-El-Kitabi.pdf>
- DHMI Terimler Sözlüğü Erişim adresi: <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Sozluk.aspx?Tip=TREN&Terim=K> Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
- Gemici, E. ve Yılmaz, H. (2019). Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Açısından Havacılık Güvenliği. *Journal of Aviation 3 (1): 15-27.*
- Kaya, O. (2018). Turistlerin Terörist saldırılara ilk tepkileri: Atatürk havalimanı saldırısı örneği. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 2232-2257. DOI: 10.26466/opus.487495
- Küçükönel, H. (2001). Havaalanı güvenliği ve Sabiha Gökçen Uluslararası Havaalanı güvenlik sistemi için bir model önerisi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sivil Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı. Doktora Tezi: Eskişehir.
- Seth, I., Young, B. ve Wells, A. T. (2011). *Airport Planning and Management*. McGraw-Hill Education.
- Şahan, T. (2020). Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Ön Lisans Programı Havacılık Güvenliği. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Şekerli, E. B. (2016). Güvenlik Sahaları ve Uygulamaları. Keskin, U. (Ed.), *Anadolu Üniversitesi Havacılık Güvenliği içinde (68-85)*. Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

- Şengür, F. (2016). Fiziki Güvenlik Önlemleri ve Güvenlik Ekipmanları. Keskin, U. (Ed.), Anadolu Üniversitesi Havacılık Güvenliği içinde (40-67). Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.
- Tutkun, A. ve Ateş, S. S. (2022). The effect of measures taken in the scope of Covid-19 on flight delays: The case of Istanbul Airport. Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi, 5 (1), 60-69 . DOI: 10.51513/jitsa.1076884
- Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO). (1987). Havaalanı Planlama Kılavuzu: 1. Bölüm - Master Planlama. İkinci Baskı.
- <https://www.apron24.com/havalimani-guvenliginde-ocelik/> Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022.
- <https://havatarafi.com/hava-tarafi-ve-kara-tarafi-nedir/> Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
- <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Sozluk.aspx?Tip=TREN&Terim=K> Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
- <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Havalimani/Canakkale/AnaSayfa.aspx> Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
- <https://www.igairport.aero/tr/basin-merkezi/multimedya?category=fotograf&page=2#gallery-11> Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2022.
- https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160629_ataturk_havalimani_saldiri_ne_biliyoruz Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2022.
- <https://www.globaltrademag.com/also-in-an-attempt-to-address-terrorist-attacks-in-airports-the-apec-asia-pacific-economic-cooperation-ctwg-counter-terrorism/> Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2022.
- <https://www.aci-europe.org/aviation-security-committee> Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2023.
- <https://www.ecac-ceac.org/activities/security/behaviour-detection-study-group-bdsg> Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2023.
- <https://www.ecac-ceac.org/activities/security/explosive-detection-dogs-study-group-edd> Erişim Tarihi: 23 Temmuz 2023.

Bölüm 6

HAVALİMANI HAVA TARAFI GÜVENLİĞİ

Ayberk Tutkun

ÖZ

Hava tarafı operasyon sürecini direkt olarak etkileyen bazı parçalardan oluşmaktadır. Bu alanlarda gerek operasyonların temel elemanı hava aracı gerekse hava araçlarının kullandığı pist, apron, taksi yolu, servis alanları gibi bölgeleri içinde barındırmaktadır. Bu elemanların herhangi bir tanesinde yaşanacak olan güvenlik aksaklığı sonucunda operasyonlar duracak hatta havalimanı faaliyet dışı kalacaktır. Bu sebeple hava tarafında etkili ve kesin güvenlik önlemleri alınması gerekmektedir. Hava tarafındaki güvenlik önlemleri genel olarak:

Yetkisiz kişilerin hava tarafına ve hava tarafı elemanlarına ulaşımını engellenmeli,

Bu noktalarda görevli olan personel havalimanı giriş kartlarını sürekli görünecek şekilde takmalı,

Umuma açık alanlarla hava tarafı elemanları arasında fiziki bariyerler aracılığıyla kesin ayrımlar olmalı,

Fiziki bariyerlerin ara noktalarında acil durumlarda ya da bakım faaliyetleri sırasında hava tarafına ulaşabilecek bazı geçiş noktaları bulunmalı ancak bu noktalar sürekli denetlenmeli,

Hava tarafı elemanlarının bulunduğu bölgeler özellikle gece operasyonları için yeterli aydınlatmaya sahip olmalı,

Hava aracı sürekli bir şekilde korunmalı, bulunduğu bölge yeterli aydınlatmalara sahip olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Havacılık Güvenliği, Hava Tarafı, Hava Tarafı Güvenliği

BÖLÜM İÇERİĞİ

- 6.1. Havalimanı Hava Tarafı Elemanları
- 6.2. Havalimanlarının Hava Tarafına Yönelik Güvenlik Tehditleri
- 6.3. Havalimanlarının Hava Tarafına Yönelik Güvenlik Tedbirleri
- 6.4. Hava Tarafı Güvenliğinin Yönetimi
- 6.5. Bagaj, Kargo ve Postaların Güvenliği
- 6.6. Hava Araçlarının Güvenliği
- 6.7. Hava Tarafında Güvenlik Önlemlerinin Sürekli Geliştirilmesi

KAYNAKÇA

- Ashford, N., Mumayız, S. ve Wright, P. H. (2011). *Airport Engineering Planning, Design, and Development of 21st Century Airports*. John Wiley & Sons, Inc: Kanada.
- Avcı, S. ve Civelek, M. E. (2017). Legal Aspects of Aircraft Hijacking. *Journal of International Trade, Logistics and Law*, 3(2), 58-64.
- Başdemir, M. (2020). Hava Yolu İşletmelerinde Uçuş Güvenliği Uygulamaları ve İyileştirme Önerileri. *Journal of Aviation*, 4(1), 126-146.
- Butcher, L. (2011). *Aviation: security*. *House of Commons Library*, Erişim adresi: www.parliament.uk/briefing-papers/SN01246.pdf<https://aviation-safety.net/database/record.php?id=19731217-3&lang=es>
- DHMI, Havacılık Güvenliği Eğitim El Kitabı, Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2022 <https://www.dhmi.gov.tr/Lists/KanunveYonetmelikler/Attachments/233/DHMI-Sivil-Havacilik-Guvenligi-Egitim-Yonergesi-Havacilik-Guvenligi-Egitmen-El-Kitabi.pdf>
- DHMI Terimler Sözlüğü, Erişim adresi: <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Sozluk.aspx?Tip=TREN&Terim=A>
- DHMI Terimler Sözlüğü, Erişim adresi: <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Sozluk.aspx?Tip=TREN&Terim=B>
- DHMI Terimler Sözlüğü, Erişim adresi: <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Sozluk.aspx?Tip=TREN&Terim=H>
- DHMI Terimler Sözlüğü, Erişim adresi: <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Sozluk.aspx?Tip=TREN&Terim=T>
- Fredrickson, H. G. (2002). Airport Security, High Reliability, and the Problem of Rationality. *Airport Security, High Reliability, and the Problem of Rationality*, 62, 33-43.
- Güçlü, O. E. (2015). "Havaalanlarında Uçak Park Yeri Tahsisi ve Taksi Hareketleri Optimizasyonu", Anadolu Üniversitesi Fen bilimleri enstitüsü Hava Trafik Kontrol Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.
- Kandiah, S. (2004). *The Privatisation of Aviation Security: An Evaluation of Different Models. A Thesis Submitted for the Degree of Master of Social Science by Research for the Department of Geography*, National University of Singapore.
- Price, C. J. ve Forrest, S. J. (2016). *Practical Aviation Security Predicting and Preventing Future Threats*. Oxford: Elsevier.
- SHGM. (1997). Sivil Hava Meydanları, Limanlar ve Sınır Kapılarında Güvenliğin Sağlanması, Görev ve Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Yönetmelik. Ankara: 14/8/1997 tarihli ve 23080 sayılı Resmî Gazete.
- SHGM. (2002). Hava Alanı Yapım, İşletim ve Sertifikalandırma Yönetmelik. Ankara: 14 Mayıs 2002 tarihli ve 24755 sayılı Resmî Gazete.
- SHGM. (2014). Ramp Hizmetleri. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları: Ankara.
- SHGM. (2016). Pist İhlallerini Önleme Kılavuzu. Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Yayınları: Ankara.
- Turgut, H ve Şen, O. (2021). *Terör Eylemleri ve Uluslararası Sivil Havacılık Güvenliği*. Nobel: Ankara.
- Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO). (1987). *Havaalanı Planlama Kılavuzu: 1. Bölüm - Master Planlama*. İkinci Baskı.

- <https://web.shgm.gov.tr/tr/s/1687-sivi-kisitlamalari-ile-ilgili-duyuru> Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2022
- <https://aviation-safety.net/database/record.php?id=19731217-3&lang=es> Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2022
- <https://www.hava-yolu101.com/2021/01/23/ucaga-neden-bazen-kopruden-bazen-merdivenden-biniyoruz/> Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2022
- <http://www.aljazeera.com.tr/haber/pakistan-ucagina-bomba-ihbari> Erişim Tarihi: 06 Temmuz 2022
- <https://www.polimek.com.tr/x-ray-bagaj-arama-cihaz-i-ile-neleri-goruntuleyebilirsiniz/> Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2022
- <http://www.detayhaber.com.tr/haberdetay.php?id=27616> Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2022
- <https://www.ntv.com.tr/turkiye/pist-degil-pilotlar-hatali,0-zzwHZeaEyL2RndppJBkA> Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2022
- https://www.chinadaily.com.cn/china/2016-08/01/content_26301297_4.htm Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2022
- <https://herkesicinhavacilik.com/2022/03/14/hava-yollarinda-tasinmasi-yasak-maddeler-ve-kurallar-nelerdir/> Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2022

Bölüm 7

HAVA ARAÇLARI SEYİR HÂLİNDE İKEN KABİN VE KOKPİT GÜVENLİĞİ

Melike Dünder - M. Melih Başdemir

ÖZ

Bu bölümde hava araçlarının sivil havacılık nedeniyle kullanımının gerçekleştiği tüm uçuş operasyonları sırasında kokpit ve uçuş güvenliğini doğrudan ilgilendiren konulara değinilecektir. Uçuş operasyonunun aşamaları ve bu aşamalarda uygulanması gereken güvenlik kurallarının ve bu kuralların temel dayanakları olan ulusal ve uluslararası otoriteler ile kısaca uçuşun safhaları tanıtılacaktır. Bu safhalar içinde olabilecek tehditler ve olaylar, uçuş emniyetini ve güvenliğini etkileyecek olaylardan bahsedilecektir. Bunların yanında uçuş safhalarını etkileyen durumların hukuki ve uluslararası anlaşmalar boyutundan bahsedilecektir. Son olarak uçak içinde bomba tehdidi, kural dışı yolcu ve uçak kaçırma gibi güvenlik ihlali olaylarına karşı yapılması gerekenler ve potansiyel sorunlu alanlar hakkında bilgi verilecektir.

BÖLÜM İÇERİĞİ

- 7.1. Uçuşun Aşamaları
- 7.2. Uçuş Operasyonu Güvenlik Önlemleri
- 7.3. Uluslararası Anlaşmalar
- 7.4. Uçuş Operasyonlarındaki Yasal Güvenlik Kuralları
- 7.5. Uçuş Operasyonlarında Genel Güvenlik Bozucu Eylemler

7.1. Uçuşun Aşamaları

1. Kalkış öncesi: Bu aşama uçuş operasyonu için hazırlık zamanıdır. Uçuştan sorumlu pilotlar, yağ sızıntısı, lastik aşınması veya hasarlı kontrol yüzeyleri vb. gibi herhangi bir anormalliği kontrol etmek için uçağın tüm dış kısmının görsel bir incelemesi olan uçağın etrafında bir yürüyüşle başlayacaktır. Daha sonra uçuş güvertesindeki tüm bilgisayarları uçuş planlarına uygun

KAYNAKÇA

- ICAO Annex 17-Güvenlik: Kanunsuz Girişimlere Karşı Uluslararası Sivil Havacılığın Korunması, Havacılık Güvenliği El Kitabı (Doc.8973 –Sınırlı)
- Melih M. Başdemir, (2020). Uçuş Operasyonlarında İnsan Faktörünün Rolü ve Pilot Performansını Arttıracak Öneriler J. Aviat. 4 (2), 55-70
- ECAC Doc No:30 ED. 13 Amdt. 9 (Part 2),
Milli Sivil Havacılık Güvenlik Programı (MSHGP),
SHT 17.1 Tüm Havaalanları Giriş Kartı Talimatı
SHT 17.2 eğitim ve sertifikasyonTalimatı.
- Canarslanlar, Ali Ozan İNİŞ KALKIŞ DÖNGÜSÜNDEKİ SAFHA SÜRELERİNİN GERÇEK UÇUŞ VERİLERİ KULLANILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir,<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/701068>
- Bükeç, Cengiz Mesut , Erdoğan Dilek , 11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE HAVACILIKTA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ ANLAYIŞINDAKİ KÜRESEL DEĞİŞİM, SEPTEMBER 2010,3. ULUSAL HAVACILIK VE UZAY KONFERANSI, ANADOLU ÜNİVERSİTESİ, TARSUS ÜNİVERSİTESİ,
- İslam Safa KAYA, CHICAGO SÖZLEŞMELERİNİN ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ,
https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/taslaklar/2018/SHT_ICAO.pdf
- MSHGP; EK.10.15.001 Güvenlik Programı; DK.22.020 SHT 17.1 Tüm Havaalanları Giriş Kartı Talimatı.

Bölüm 8

HAVA SAHASININ VE HAVA TRAFİĞİNİN GÜVENLİĞİ

İzzet Derkan - Cengiz Mesut Bükeç

ÖZ

Hava trafik sistemi, havacılıkta kullanılan bir dizi kontrol, düzenleme ve iletişim araçlarından oluşan bir sistemdir. Bu sistem, hava trafiğinin yönetilmesi, hava araçlarının takibi, güvenliği ve yönlendirilmesi için tasarlanmıştır.

Hava trafik sistemi, havalimanlarındaki kuleler, hava trafik kontrol merkezleri, radar sistemleri, uydu sistemleri, havacılık haberleşme ekipmanları, hava araçlarındaki navigasyon sistemleri, meteorolojik veri kaynakları ve diğer birçok bileşenden oluşur.

Hava trafik sistemi, havacılıkta güvenli bir uçuş sağlanabilmesi için önemli bir rol oynar ve hava yolu şirketleri, hava trafik kontrolörleri ve diğer ilgili kişiler arasında sıkı bir iş birliği gerektirir.

Anahtar Kelimeler: Havacılık Güvenliği, Hava Sahası, Hava Trafiği, Aletli Uçuş Kuralları (IFR), Görerek Uçuş Kuralları (VFR), Hava Sahası Sınıf Katagorileri

BÖLÜM İÇERİĞİ

- 8.1. Hava Sahası Sınıfları
- 8.2. Hava Trafik Yönetim Sisteminin İşleyişi
- 8.3. Hava Trafik Yönetiminde Güvenlik Sorumlulukları
- 8.4. Hava Trafik Yönetiminde Güvenlik Sorunlarına Müdahale

8.1. Uluslararası Hava Sahasının Sınıflandırılması

8.1.1. Hava Sahası Sınıfları

Hava sahası sınıfları, hava sahalarının yoğunluk durumuna ve irtifalarına göre ayrıldığı kategorilerdir. Tüm hava sahaları belirli bir sınıfa dâhildir ve bu sahada uçan hava taşıtları çeşitli kısıtlamalarla karşılaşabilirler. Hava sahaları

KAYNAKÇA

ATFCM Users Manual, Belgium, 2012

Annex 2, Air Traffic Rules

Annex 11, Air Traffic Services

ICAO Documentation Annex 11- Air Traffic Services- 14th Edition- July 2016- Chapter 2.6

<https://tr.ivao.aero/>

ICAO, Procedures for Air Navigation Services: Air Traffic Management,
Canada, 2007.

DHMI, <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/AnaSayfa.aspx>

Doc.4444

EUROCONTROL, Air Traffic Flow & Capacity Management Operations

<https://tr.ivao.aero//documents/Transponder+Kullan+++m++>

SHGM, www.shgm.gov.tr

SHD, KKTC AIP, www.havacilik.gov.tr

Bölüm 9

HAVACILIK ÖRGÜTLERİNDE GÜVENLİK VE YÖNETİMİ

Özgür Yumakoğulları

ÖZ

Başlangıçtan bugüne kadar uluslararası ilişkilerde önemli bir yeri olan havacılık güvenliği 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra daha da stratejik bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Havacılıkta güvenlik yönetimi, havacılık işletmelerinde çalışan tek bir bireyden başlayarak o kuruluşun o ülkenin ve nihayetinde tüm dünyadaki havacılık güvenliğinin standartlarının oluşturulmasını, risklerin belirlenmesini, önlemlerin alınmasını, alınan önlemlerin uygulanmasını ve uygulamaların takip edilerek raporlanmasını kapsayacak şekilde olmalıdır. Risk yönetimi ile görülebilen ve ölçülebilen etkiler havacılık işletmesini pozitif veya negatif etkileyerek fırsatlar veya tehditlerin önceden belirlenmesini sağlar. Etkili bir havacılık güvenliği için sektördeki tüm çalışanların eğitilmesi, eğitimlerin sürekli geliştirilmesi ve teknolojiden en yüksek derecede yararlanması gerekmektedir. Belirlenen risklerin yönetilmesi ve risk analiz yöntemlerin sürekli iyileştirilmesi neticesinde elde edilen sonuçlara göre belirlenen düzeltici faaliyetlerin planlı ve plansız olarak denetimi yapılmalıdır. Denetimler sonucu tespit edilen güvenlik açıkları ilgili otoriteye sürekli raporlanmalı, otorite tarafından bu raporlar dikkate alınarak küresel standart kurallarda kısıtlamalar yapılabilmelidir. Belirlenen kurallarla bir noktadan bir noktaya güvenli bir hava yolu seyahati sağlanırken güvenlik önlemlerinden dolayı işletmelerin aşırı zaman ve maliyet kaybı yaşanması önlenmelidir. Güvenlik konusunda her türlü iletişim yolu aktif olarak kullanılarak öncelikle mevcut güvenlik düzeyinin korunması sonra da daha üst seviyeye taşınması hedeflenmelidir. Ülkeler ve bölgelere göre değişkenlik gösteren güvenlik anlayış farkları en aza indirilerek küresel olarak uygulanan net standart kurallarla hava taşıtlarının, yolcuların ve kargoların dünyanın her yerinde güvenle seyahati sağlanmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Havacılık Güvenliği, Havacılıkta Güvenlik Kültürü, Havacılık Güvenlik Risk Yönetimi, Güvenlik Yönetim Sistemi

9) Havacılık kuruluşunda iç güvenlik denetimi yapacak denetçi personel aşağıdakilerden hangisinden biri olamaz?

- a. Güvenlik yöneticisi
- b. Havalimanı polisi
- c. Güvenlik personeli
- d. Teknik uzman personel
- e. Kalite sistem personeli

10) Havacılık güvenlik yönetimi eğitimi hangi havacılık sektörü kuruluşunda alınması zorunlu bir eğitim değildir?

- a. Hava yolu işletmeleri
- b. Güvenlik hizmeti veren kuruluşlar
- c. Yetkili havaalanı tedarikçileri
- d. Yer hizmetleri kuruluşları
- e. İkram kuruluşları

KAYNAKÇA

- Aslan, A. (2023). *Uluslararası güvenlik perspektifinden Türkiye’de yönetim sisteminin gelişimi*. 2023, 2053 ve 2071’de Türkiye uluslararası güç projeksiyonu ve Türkiye’nin gelecek perspektifi.
- Aybike, C. A. N. (2022). *Ulusal Güvenlik Açısından Kritik Altyapı ve Siber Alan: Sivil Hazırlıklılık ve Dirençlilik Perspektifinden Kavramsal Bir İnceleme*. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 3(2), 279-311.
- Bekmezci, K. E. M. (2023). SAVUNMA VE GÜVENLİK EKONOMİSİ.
- Bulut, M., & Altungül, O. (2022). *Güvenlik görevlerinin örgütsel adalet algılarının iş motivasyonuna etkisi*. *İş’te Davranış Dergisi*, 7(1), 29-39.
- ÇIÇEK, Ç., & KANDEĞER, B. (2023). *Türkiye’de özel güvenlik eğitim süreci, görev ve yetkileri*. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 9(28), 56-68.
- ÇOBAN, R., & Sultan, İ. P. E. K. (2020). *Sivil havacılık sektöründe uçuş güvenlik görevlisi uygulamaları üzerine kavramsal bir araştırma*. *Journal of Aviation*, 4(1), 89-102.
- Dündar, M. (2022). *Hava taşımacılığında insan ticaretinin önlenmesine dair farkındalık oluşturmaya yönelik bir eğitim önerisi* (Master’s thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Eda, Ü. N. A. L., KANAT, S., & GÜRKAYNAK, M. (2023). *Hibrit tehditler ve Avrupa Birliği*. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(45), 391-412.
- Ergül, H. (2009). *Havacılık ortamlarında iletişim biçimleri*. *Selçuk İletişim*, 6(1), 99-106.
- ERGÜN, N. (2014). *Sivil havacılık güvenliğinde eğitim standardizasyonu*. *Journal of International Social Research*, 7(29).
- (TSA), T. S. (2017). *Surface Transportation Vulnerability Assessments and Security Plans*. TSA.

- Abeyratne, R. (2009). Liability for third party damage caused by aircraft—some recent developments and issues. *J Transp Secur*, 2, ss.91-105.
- Abeyratne, R. (2010). *Aviation Security Law*. Berlin: Springer.
- Abeyratne, R. (2010). The NW 253 Flight and the Global Framework of Aviation Security. *Air and Space Law*, 35(2), ss.167-181.
- Acharya, G. (2008). The Adequacy of Aviation Security Laws and Airport Security. *Central European Journal of International and Security Studies*, 2(1), pp:107-125.
- Akkutay, A. İ. (2017). Sivil Havacılığa Yönelik Gerçekleştirilen Siber Saldırılar: Uygulanacak Uluslararası Hukuk Kuralları, Yetki ve Sorumluluk. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 32, ss: 151-196.
- Almazroui, S. (2015). Micrpwave imaging for security applications. *PHD Thesis*. UK: The University of Sussex, Departmen of Engineering and Informatics.
- Atkins, S. E. (2008). How the Hijackers on September 11 Approached American Aviation Security and Evaded It. A. R. Thomas içinde, *Aviation Security Management: (s. 77-97)*. Connecticut: Greenwood Publishing Group.
- ATSB. (2007). *Aviation Occurrence Report*. Canberra: Australian Transport Safety Bureau.
- Barba, A., & Battisti, F. (2011). SESAR and SANDRA: A Co-Operative Approach for Future Aeronautical Communications. *Future Aeronautical Communications*, pp:3-24.
- Başdemir, M. (2020). Hava Yolu İşletmelerinde Uçuş Güvenliği Uygulamaları Ve İyileştirme Önerileri. *Journal of Aviation*, 4(1), ss.126-146.
- Bellavita, C. (2007). Changing Homeland Security: Ten Essential Homeland Security Books. *Homeland Security Affairs*, 3(1), ss.1-24.
- Birnbaum, Z., & Dolgikh, A. (2015). Unmanned Aerial Vehicle security using behavioral profiling. *2015 International Conference on Unmanned Aircraft Systems (ICUAS)* (s. ss.9-12). Colorado: Denver Marriott Tech Center.
- Bongiovanni, I. (2016, 3 23). *Brussels airport attacks are not just a matter of airport security*. The Conversation: <https://eprints.gla.ac.uk/156246/1/156246.pdf> adresinden alındı
- Campion, C. F. (2008). STRATEGIC MARITIME DOMAIN AWARENESS: SUPPORTING THE NATIONAL STRATEGY FOR MARITIME SECURITY. *Master Degree Project*. America: U.S. Army War College.
- Ceballos, J. P., Turégano-Fuentes, F., Perez-Diaz, D., Sanz-Sanchez, M., Martin-Llorente, C., & Guerrero-Sanz, J. (2005). 11 March 2004: The terrorist bomb explosions in Madrid, Spain – an analysis of the logistics, injuries sustained and clinical management of casualties treated at the closest hospital. *Critica Care*, 9(1), ss.104-111.
- Cerchio, R. D., & Riley, C. (2011). Aircraft Systems Cyber Security. *30th Digital Avionics Systems Conference* (s. ss.1-7). Boston: IEEE/AIAA.
- Chruzik, K. (2017). AREAS OF CIVIL AVIATION HAZARDS OBSZARY ZAGROŻEŃ CYWILNYCH OPERACJI LOTNICZYCH. *Journal of KONBiN*, 43, pp:49-68.
- Convention/DCDD, U. I. (2009). *COMPENSATION FOR DAMAGE CAUSED BY AIRCRAFT TO THIRD PARTIES ARISING FROM ACTS OF UNLAWFUL INTERFERENCE WITH AIRCRAFT OPERATIONS OR FROM GENERAL RISKS CLOSING REMARKS OF THE AIR CRASH VICTIMS FAMILIES GROUP*. Montreal: INTERNATIONAL CONFERENCE ON AIR LAW.
- Eldar, Z. (2010). The human factor in aviation security. *Journal of Airport Management*, 5(1), pp:34-39.
- Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security*. Boca Raton: Taylor and Francis Group.
- Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security*. Boca Raton: Aurbach Publications.

- Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security: U.S Policy and Strategy in the Age of Global Terrorism*. Boston: CRC Press.
- Elphinstone, G. (2008). The Early History of Aviation Security Practice. A. R. Thomas içinde, *Aviation Security Management: The Context of Aviation Security Management* (s. 1-8). Connecticut: Greenwood Publishing Group.
- Erdem, Z. (tarih yok). Doktora Tezi (2018). *EKİP KAYNAK YÖNETİMİNDE KABİN EKİPLERİNİN İLETİŞİM, EKİP ÇALIŞMASI VE STRESLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARI İLE KİŞİLİK YAPILARI ETKİLEŞİMİ: KABİN EKİPLERİ ÜZERİNDE BİR ÇALIŞMA*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faruk, M. J., Miner, P., Coughlan, R., Masum, M., Shahriar, H., Clincy, V., & Cetinkaya, C. (2021). Smart Connected Aircraft: Towards Security, Privacy, and Ethical Hacking. *14th International Conference on Security of Information and Networks (SIN)* (s. ss.1-5.). Edinburg: IEEE.
- GEMİCİ, E., & Yılmaz, H. (2019). Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Açısından Havacılık Güvenliği. *Journal of Aviation*, 3(1), s. 15-27.
- Ghobrial, A., & Irvin, W. A. (2004). Combating Air Terrorism: Some Implications to the Aviation Industry. *Journal of Air Transportation*, 9 (3), ss.67-86.
- Gillen, D., & Morrison, W. G. (2015). Aviation security: Costing, Pricing, Finance and Performance. *Journal of Air Transport Management*, 48, pp:1-12.
- Hammond, P. (2015). *Achieving Continuity of Operations*. California: Cal OES.
- Heitner, K. A. (2014). Cyber Threats within Civil Aviation. *Master Thesis*. Faculty of Utica College. December.
- Henderson, J. C. (2008). Managing crises: UK civil aviation, BAA airports and the August 2006 terrorist threat. *Tourism and Hospitality Research*, 8, ss.125-136.
- IBIA. (2018). *Annual Convention*. Copenhagen: IBIA.
- ICAO, I. C. (2011, Mart). Annex 17 to the Convention on International Civil Aviation, Security.
- ICAO, I. C. (tarih yok). Aviation Security Oversight Manual, Doc10047. *The Establishment and Management of a State's Aviation Security Oversight System*.
- ICAO. (pp:1-6). *GLOBAL AVIATION SECURITY PLAN*. Canada: International Civil Aviation Organization.
- Irtak, K. (2019, 12 12). *İstanbul Havalimanı'nda kaçakçılığa ve uyuşturucuya geçit yok*. AA Haber: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/istanbul-havalimaninda-kacakciliga-ve-uyusturucuya-gecit-yok-/1671450> adresinden alındı
- ISO 31000:2018, I. O. (tarih yok). 31000:2018, Risk Management. 09 24, 2022 tarihinde <https://www.iso.org/standard/65694.html> adresinden alındı
- Işılar, H. B., & Kuyucak Şengür, F. (2022). *Havacılıkta Güvenlik Kültürü: Havacılık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*.
- Jager, A. (2018). *The "Shoe Bomber" Richard Reid - His Radicalization Explained*. Herzliya: IDC-HERZLIYA/International Institute for Counter-Terrorism.
- Jain, A. K., Ross, A., & Prabhakar, S. (2004). An Introduction to Biometric Recognition. *IEEE TRANSACTIONS ON CIRCUITS AND SYSTEMS FOR VIDEO TECHNOLOGY*, 14(1), ss.4-20.
- Kalfoglou, S. (2018). Aviation Security: Illusion Of Safety or Reality? *Lectio Socialis*, 3(1), ss.1-8.
- Karimbocus, M. (2008). The Human Element in Aviation Security. A. R. Thomas içinde, *Aviation security management*. Wesport: Praeger Security International Publisher.

- Karimbocus, M. (2008). The Human Element in Aviation Security. A. R. Thomas içinde, *Aviation Security Management: The Context of Aviation Security Management* (s. 50-64). Connecticut: Greenwood Publishing Group.
- Kolasi, K. (2014). *Eleştirel Teori ve Güvenliğin: Kimin için Güvenlik?* Ankara: Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Kramer, M. (2005). The Perils of Counterinsurgency: Russia's War in Chechnya. *International Security*, 29(3), ss.5-63.
- Kurnaz, S., & Sunar, O. N. (2015). *Havacılıkta Risk Yönetimi: Türk Sivil Havacılık Sistemi Açısından Bir Değerlendirme*. İzmir.
- Maurino, D. (tarih yok). Threat and Error Management. *Canadian Aviation Safety Seminar*. Vancouver.
- Moore, D. S. (2004). Instrumentation for trace detection of high explosives. *Review of Scientific Instruments*, 75(8), ss.2499-2511.
- Müller, R., Wittmer, A., & Drax, C. (2014). *Aviation Risk and Safety Management*. London: Springer.
- Official Journal of the European Union. (2008, 03 11). REGULATION (EC) No 300/2008 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL.
- Organization, I. C. (2018). *Safety Management Manual*. Montreal: ICAO-Doc 9859.
- Organization, I. C. (4(3)). *MRTD Programme- Aviation Security and Facilitation Policy Section*. Amsterdam: ICAO.
- Piľa, J., Adamčík, F., Korba, P., & Antoško, M. (2014). Safety Hazard and Risk in Slovak Aviation Regulations. "Naše more", 61(1-2), pp: 27-30.
- Prathap, S. K., & Kakati, V. (2022). A Critical Examination of Remote-Controlled Aircraft Technology in Terms of their Operation in All-Weather Conditions. *A Critical Examination of Remote-Controlled Aircraft Technology in Terms of their Operation in All-Weather Conditions* (s. ss.1-9). Guhawati: EGTET.
- Price, J. C., & Forrest, J. S. (2016). *Practical Aviation Security: Predicting and Preventing Future Threats*. Oxford: Elsevier.
- Rajendran, S., & Srinivas, S. (2020). Air taxi service for urban mobility: A critical review of recent developments, future challenges, and opportunities. *Transportation Research*, ss.1-20.
- Reason, J. (1997). *Managing the Risks of Organizational Accidents*. London: Ashgate Publishing.
- Ross, J. A. (2005). Liability and computer security: Nine principles. *European Symposium on Research in Computer Security* (s. 875, pp: 231-245). ESORICS 94.
- Sambowo, A. L., & Hidayatno, A. (2021). Resilience Index Development for the Manufacturing Industry based on Robustness, Resourcefulness, Redundancy, and Rapidity . *International Journal of Technology*, 12(6), pp:1177-1186.
- Schóber, T., Koblen, I., & Szabo, S. (2012). Present and Potential Security Threats Posed to Civil Aviation. *INCAS BULLETIN*, 4(2), ss.169-175.
- SHAIKH, F., RAHOUTI, M., XIONG, N. G., BOU-HARB, E., & HAQUE, J. (2019). A Review of Recent Advances and Security Challenges in Emerging E-Enabled Aircraft Systems. *IEEE Access*, 7, ss.63164 - 63180.
- SHGM. (2018, 09 19). SHT-17.2, SİVİL HAVACILIK GÜVENLİĞİ EĞİTİM VE SERTİFİKASYON TALİMATI.
- SHGM. (2018, 05 22). SHT-17.6, Hava Kargo ve Posta Güvenliği Talimatı.
- SHGM. (2020, 08 26). SHT-17.5, Havacılık Güvenliği Sınav Talimatı.
- SHGM, SHT-17.3. (2014, 12 17). Havacılık İşletmeleri Güvenlik Yönetim Sistemi (SeMS) Talimatı.

- State, U. S. (2016, 3 11). *MANPADS: Combating the Threat to Global Aviation*. U.S Department of State: <https://2009-2017.state.gov/t/pm/wra/c62623.htm> adresinden alındı
- Summer, S. M., & Hughes, W. J. (2008). *Fuel Tank Flammability Assessment Method User's Manual*. Washington: FAA.
- Sweet, K. M. (2008). *Aviation and Airport Security: Terrorism and Safety Concerns*. New York: Taylor Francis Group.
- Sweet, K. M. (2008). *Aviation And Airport Security: Terrorism and Safety Concerns*. Boston: CRC Press.
- Szymankiewicz, Ł. (2022). Evolution of Aviation Terrorism – El Al Israeli Airlines, Case Study. *Journal of Strategic Security*, 15(1), ss.106-125.
- Şahin, S. (2005). *Risk Yönetiminde İç Denetimin Rolü*. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Şanlı, B. (2020). Havalimanı İşletmeciliğinde Risk Yönetimi. Ankara.
- T.C. ULAŞTIRMA BAKANLIĞI SİVİL HAVACILIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (2010, Nisan). HAVACILIK GÜVENLİK SİSTEMİ. https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/havacilik_guvenlik_sistemi.pdf adresinden alındı
- Ukwandu, E., Ben-Farah, M. A., Hindy, H., Bures, M., Atkinson, R., Tachtatzis, C., . . . Bellekens, X. (2022). Cyber-security challenges in aviation industry: a review of current and future trends. *Information*, 13(3), ss.1-22.
- Üzümcü, Z. (2007). *Risk Yönetiminin Kurumsal Yönetimdeki Rolü ve Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Venckunas, V. (2020, 9 9). *Why aren't airliners equipped with anti-missile defense systems?* Aero-time HUB: <https://www.aerotime.aero/articles/25852-why-aren-t-airliners-equipped-with-anti-missile-systems> adresinden alındı
- Wahlrab, A. (2017). Fostering Global Security. E. D. Jacob içinde, *Rethinking Security in the Twenty-First Century* (s. pp:127-141). Palgrave Macmillan.
- Walker, C. (2015). Decennium 7/7: The United Kingdom Terrorist Attacks on July 7, 2005, and the Evolution of Anti-Terrorism Policies, Laws, and Practices. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 11(2015), ss.545-555.
- Yaacoub, J.-P., Noura, H., Salman, O., & Chehab, A. (2020). Security analysis of drones systems: Attacks, limitations, and recommendations. *Internet of Things*, 11, ss.2542-6605.
- Yalçınkaya, R. (tarih yok). Risk Assessment of Aviation Security and Evaluation of Aviation Security Policies. *Master Thesis (2005)*. University of North Texas.
- Yılmaz, A. K. (2003). *Havacılıkta Emniyet Açısından Risk Yönetimi ve Havacılık Örgütlerinden Uygulama Örnekleri*.
- Yılmaz, S. (2011). 11 Eylül Sonrasında ABD ve Türkiye'deki İç Güvenlik Yeniden Yapılanmalarının Karşılaştırması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), ss.361-380.
- Yörükoğlu, M., Kayakutlu, G., & Ercan, S. (2014). TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BİLGİ SİSTEMLERİ: HAVACILIK YER HİZMETLERİNDE UÇUŞ ZAMANLAMASI İÇİN BİLGİ PAYLAŞIM MODELİ. *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 7(1), ss:1-23.
- Yurduseven, O. (2014, 3 1). Doctorate Thesis. *Integration of Microwave Antennas with Solar PV for Multiband and Wideband Mobile, WLAN and WiMAX Applications*. Northumbria University, Faculty of Engineering and Environment.
- Zaytseva, O. (2005). Beslan School Tragedy: The Rhetoric of the Russian Media. *Young Scholars in Writing: Undergraduate Research in Writing and Rhetoric*, 3, ss.38-45.

TEKNOLOJİDEKİ DEĞİŞİMİN HAVACILIĞA GETİRDİĞİ YENİ TEHDİTLER

Şahin Yaşar

10.1. Giriş

Teknolojide meydana gelen hızlı gelişmeler ve yenilikler, havacılık sektörüne birçok yeni fırsatlar sunarken aynı zamanda beraberinde pek çok yeni tehditler de getirmektedir. Bu fırsatların ve tehditlerin anlaşılabilmesi için teknolojinin son yıllarda hangi alanda ciddi ilerleme veya atılım sağladığının ortaya konulması yerinde olur ki, bunun havacılıktaki değerlendirilmesini ortaya koyabilelim. Bu kapsamda tartışmasız son yıllarda en fazla ilerleme sağlanan bilimsel alan olarak karşımıza bilişim teknolojileri çıkmaktadır. Daha sonra ise özellikle askerî alanda kullanımı göze çarpan ve en gelişmiş ülkelerin bile savaş konseptlerini değiştirebilen insansız hava araçları teknolojisi yer almaktadır. Tabi ki insansız hava araçları denildiği zaman bunun içinde itki sistemlerinden, elektronik algılayıcılara, aerodinamikten, haberleşme, gizlenme ve tabi ki yine bilişim teknolojilerine değinilmesi yerinde olur.

Bu iki teknolojik alan, teröristlerin hedef sistemlere yönelik yenilikçi yolları olarak ele alınması gereken risk alanları olarak değerlendirilmektedir. Buradaki kısa değerlendirmede bile görüldüğü gibi teknolojik ilerlemenin son yıllardaki ortak paydası bilişim teknolojileridir. Bu sebeple bu bölümde, bilişim teknolojilerinin klasik sivil havacılık unsurlarına sunduğu fırsatlar yanında karşımıza ne gibi siber tehditler çıkarabileceği incelenecektir. Bu kitabın ana konusunun güvenlik olması sebebiyle de bu tehditler güvenlik bakış açısıyla ele alınacaktır. Yani kısacası bu bölümde; klasik sivil havacılık unsurları olan havaalanları, hava trafik unsurları ve hava araçları sistemlerinin bilişim teknolojileri çerçevesinde yarattığı siber güvenlik tehditleri üzerinde durulacaktır.

Güvenlik konusunda akıl yürütmek için tehdit oyuncuları (potansiyel saldırırganların kimler olduğu) ve potansiyel saldırı yüzeylerinin (nasıl etkileşim kurulabileceği) de net bir şekilde tanımlanması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ICAO. (2017). Global Aviation Security Plan, Doc10118, First Edition, International Civil Aviation Organization. <https://www.icao.int/Security/Pages/Global-Aviation-Security-Plan.aspx>
- ENISA. (2016, December). Securing Smart Airports, European Union Agency for Cybersecurity. <https://www.enisa.europa.eu/publications/securing-smart-airports>
- Dave, G., Choudhary, G., Sihag, V., You, I., & Choo, K. R. (2022). Cyber security challenges in aviation communication, navigation, and surveillance. *Computers & Security, 112*, 102516. <https://doi.org/10.1016/j.cose.2021.102516>
- Lykou, G., Anagnostopoulou, A., & Gritzalis, D. (2018). *Implementing Cyber-Security Measures in Airports to Improve Cyber-Resilience*, 2018 Global Internet of Things Summit (GloTS).
- Ukwandu, E., Ben-Farah, M. A., Hindy, H., Bures, M., Atkinson, R., Tachtatzis, C., Andonovic, I., & Bellekens, X. (2022). Cyber-Security Challenges in Aviation Industry: A Review of Current and Future Trends. In *Information (Switzerland)* (Vol. 13, Issue 3). MDPI. <https://doi.org/10.3390/info13030146>
- ICAO. (2016). Doc4444, The Procedures for Air Navigation Services — Air Traffic Management (PANS-ATM), 16th ed.
- ESCP. 2019. Strategy for Cybersecurity in Aviation, First Edition, European Strategic Coordination Platform. <https://www.easa.europa.eu/en/downloads/103075/en>
- Cheng, D., Zhang, C., Liu, J., Li, D., Guan, Z., Zhao, W., & Xu, M. (2021). An attack-immune trusted architecture for supervisory aircraft hardware. *Chinese Journal of Aeronautics, 34*(11), 169–181. <https://doi.org/10.1016/j.cja.2021.03.004>

Bölüm 11

HAVACILIK GÜVENLİĞİNİN GELECEĞİ

Ezgi Berte Kutlu

ÖZ

Güvenlik, 21. yüzyılın en önemli konularından biri hâline gelmiştir. Bu konudaki temel çabalar hem ulusal hem de uluslararası alanlarda geçerliliği kabul edilmiş anlaşma ve prosedürler ile sürdürülmektedir. Havacılık sektörü için emniyet ve güvenliğin temel bir ihtiyaç olduğu bilindiği üzere, olası saldırı ve tehditlere karşı birtakım önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu durumda, modern teknolojinin getirdiği yeniliklerin önlem alma noktasında bir avantaj; iletişim unsurunun sensör ağları aracılığıyla sürdürülmesinin sistemsel zayıflıklar doğurmasının ise dezavantaj olacağı açıktır. Havacılık güvenliğinde mevcut teknolojilerin başarısının değerlendirilebilmesi için güvenlik tarihinin ve havacılık kurallarının gelişim aşamalarının bilinmesi önemlidir. Bu bölümde, havacılık güvenliğinin tarihi kronolojik olarak incelenecek; güvenliğe ilişkin alınan teknoloji odaklı önlemler ve hava araçları ayrıntılı olarak açıklanacak; yeni nesil siber güvenlik tehditleri açısından geleceğe yönelik karşılaştırmalar yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Havacılık, Güvenlik, Teknoloji, Terörizm, Tehdit

Giriş

Modern dünyada güvenlik kavramı, giderek güçlenen sosyal ve toplumsal bir talep hâline gelmiştir. Havacılık güvenliği, 21. yüzyılın temel küresel sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Havacılık sektörü; büyük yolcu kitlelerine sahip olması, maddi kayıplarının boyutu, toplum üzerindeki psikolojik etkileri nedeniyle medyanın ilgi odağında yer almakta ve teröristler için ilgi çekici bir hedef olarak görülmektedir.

Teknoloji ve medya, yolcuların tehdit ve tehlikelere ilişkin farkındalığını artıran iki önemli parametredir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 11 Eylül saldırısının ardından havacılık güvenliği üzerinde daha çok durulmaya başlanmıştır. Bu saldırı büyük bir krizle sonuçlanmış ve insanlar güvenliği garanti altına almak için özgürlüklerinden vazgeçmeyi göze almışlardır. 11 Eylül olayına dek, olası tüm hava saldırıları birer senaryo olarak kalmış ve alınacak tedbirlerin ciddiyetine gereken önem gösterilmemiştir (Kalfoglou, 2018: 7).

9- Drone sistemlerinin temel savunmasızlığı hangi seçenekte doğru verilmiştir?

- a. Boyutlarının küçük olması
- b. Pil ömrünün yetersiz olması
- c. Her hava şartı için elverişli olmaması
- d. Ehliyetsiz kişiler tarafından uçurulması
- e. İniş ve kalkış esnasında rüzgârdan çok fazla etkilenmesi

10- Güvenlik ve emniyet kavramlarını ayıran temel özellik aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Güvenliğin havalimanının sorumluluğu olması
- b. Emniyetin uçuş operasyon sürecini kapsıyor olması
- c. Güvenliğin kasti olarak gerçekleştirilme durumu
- d. Emniyetin pilotlar tarafından sağlanıyor olması
- e. Emniyetin havalimanı tarafından sağlanıyor olması

KAYNAKÇA

- (TSA), T. S. (2017). *Surface Transportation Vulnerability Assessments and Security Plans*. TSA.
- Abeyratne, R. (2009). Liability for third party damage caused by aircraft—some recent developments and issues. *J Transp Secur*, 2, ss.91-105.
- Abeyratne, R. (2010). *Aviation Security Law*. Berlin: Springer.
- Abeyratne, R. (2010). The NW 253 Flight and the Global Framework of Aviation Security. *Air and Space Law*, 35(2), ss.167-181.
- Acharya, G. (2008). The Adequacy of Aviation Security Laws and Airport Security. *Central European Journal of International and Security Studies*, 2(1), pp:107-125.
- Akkutay, A. İ. (2017). Sivil Havacılığa Yönelik Gerçekleştirilen Siber Saldırıları: Uygulanacak Uluslararası Hukuk Kuralları, Yetki ve Sorumluluk. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 32, ss: 151-196.
- Almazroui, S. (2015). Micrpwave imaging for security applications. *PHD Thesis*. UK: The University of Sussex, Departmen of Engineering and Informatics.
- Atkins, S. E. (2008). How the Hijackers on September 11 Approached American Aviation Security and Evaded It. A. R. Thomas içinde, *Aviation Security Management: (s. 77-97)*. Connecticut: Greenwood Publishing Group.
- ATSB. (2007). *Aviation Occurrence Report*. Canberra: Australian Transport Safety Bureau.
- Barba, A., & Battisti, F. (2011). SESAR and SANDRA: A Co-Operative Approach for Future Aeronautical Communications. *Future Aeronautical Communications*, pp:3-24.
- Başdemir, M. (2020). Hava Yolu İşletmelerinde Uçuş Güvenliği Uygulamaları Ve İyileştirme Önerileri. *Journal of Aviation*, 4(1), ss.126-146.
- Bellavita, C. (2007). Changing Homeland Security: Ten Essential Homeland Security Books. *Homeland Security Affairs*, 3(1), ss.1-24.
- Birnbaum, Z., & Dolgikh, A. (2015). Unmanned Aerial Vehicle security using behavioral profiling. *2015 International Conference on Unmanned Aircraft Systems (ICUAS)* (s. ss.9-12). Colorado: Denver Marriott Tech Center.

- Bongiovanni, I. (2016, 3 23). *Brussels airport attacks are not just a matter of airport security*. The Conversation: <https://eprints.gla.ac.uk/156246/1/156246.pdf> adresinden alındı
- Campion, C. F. (2008). STRATEGIC MARITIME DOMAIN AWARENESS: SUPPORTING THE NATIONAL STRATEGY FOR MARITIME SECURITY. *Master Degree Project*. America: U.S. Army War College.
- Ceballos, J. P., Turégano-Fuentes, F., Perez-Diaz, D., Sanz-Sanchez, M., Martin-Llorente, C., & Guerrero-Sanz, J. (2005). 11 March 2004: The terrorist bomb explosions in Madrid, Spain – an analysis of the logistics, injuries sustained and clinical management of casualties treated at the closest hospital. *Critica Care*, 9(1), ss.104-111.
- Cerchio, R. D., & Riley, C. (2011). Aircraft Systems Cyber Security. *30th Digital Avionics Systems Conference* (s. ss.1-7). Boston: IEEE/AIAA.
- Chruzik, K. (2017). AREAS OF CIVIL AVIATION HAZARDS OBSZARY ZAGROŻEŃ CYWILNYCH OPERACJI LOTNICZYCH. *Journal of KONBiN*, 43, pp:49-68.
- Convention/DCDD, U. I. (2009). *COMPENSATION FOR DAMAGE CAUSED BY AIRCRAFT TO THIRD PARTIES ARISING FROM ACTS OF UNLAWFUL INTERFERENCE WITH AIRCRAFT OPERATIONS OR FROM GENERAL RISKS CLOSING REMARKS OF THE AIR CRASH VICTIMS FAMILIES GROUP*. Montreal: INTERNATIONAL CONFERENCE ON AIR LAW.
- Eldar, Z. (2010). The human factor in aviation security. *Journal of Airport Management*, 5(1), pp:34-39.
- Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security*. Boca Raton: Taylor and Francis Group.
- Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security*. Boca Raton: Aurbach Publications.
- Elias, B. (2010). *Airport and Aviation Security: U.S Policy and Strategy in the Age of Global Terrorism*. Boston: CRC Press.
- Elphinstone, G. (2008). The Early History of Aviation Security Practice. A. R. Thomas içinde, *Aviation Security Management: The Context of Aviation Security Management* (s. 1-8). Connecticut: Greenwood Publishing Group.
- Erdem, Z. (tarih yok). Doktora Tezi (2018). *EKİP KAYNAK YÖNETİMİNDE KABİN EKİPLERİNİN İLETİŞİM, EKİP ÇALIŞMASI VE STRESLE BAŞA ÇIKMA TUTUMLARI İLE KİŞİLİK YAPILARI ETKİLEŞİMİ: KABİN EKİPLERİ ÜZERİNDE BİR ÇALIŞMA*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Faruk, M. J., Miner, P., Coughlan, R., Masum, M., Shahriar, H., Clincy, V., & Cetinkaya, C. (2021). Smart Connected Aircraft: Towards Security, Privacy, and Ethical Hacking. *14th International Conference on Security of Information and Networks (SIN)* (s. ss.1-5.). Edinburg: IEEE.
- GEMİCİ, E., & Yılmaz, H. (2019). Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Açısından Havacılık Güvenliği. *Journal of Aviation*, 3(1), s. 15-27.
- Ghobrial, A., & Irvin, W. A. (2004). Combating Air Terrorism: Some Implications to the Aviation Industry. *Journal of Air Transportation*, 9 (3), ss.67-86.
- Gillen, D., & Morrison, W. G. (2015). Aviation security: Costing, Pricing, Finance and Performance. *Journal of Air Transport Management*, 48, pp:1-12.
- Hammond, P. (2015). *Achieving Continuity of Operations*. California: Cal OES.
- Heitner, K. A. (2014). Cyber Threats within Civil Aviation. *Master Thesis*. Faculty of Utica College. December.
- Henderson, J. C. (2008). Managing crises: UK civil aviation, BAA airports and the August 2006 terrorist threat. *Tourism and Hospitality Research*, 8, ss.125-136.
- IBIA. (2018). *Annual Convention*. Copenhagen: IBIA.
- ICAO, I. C. (2011, Mart). Annex 17 to the Convention on International Civil Aviation, Security.

- ICAO, I. C. (tarih yok). Aviation Security Oversight Manual, Doc10047. *The Establishment and Management of a State's Aviation Security Oversight System*.
- ICAO. (pp:1-6). *GLOBAL AVIATION SECURITY PLAN*. Canada: International Civil Aviation Organization.
- Irtak, K. (2019, 12 12). *İstanbul Havalimanı'nda kaçakçılığa ve uyuşturucuya geçit yok*. AA Haber: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/istanbul-havalimaninda-kacakciliga-ve-uyusturucuya-gecit-yok-/1671450> adresinden alındı
- ISO 31000:2018, I. O. (tarih yok). 31000:2018, Risk Management. 09 24, 2022 tarihinde <https://www.iso.org/standard/65694.html> adresinden alındı
- Işıl, H. B., & Kuyucak Şengür, F. (2022). *Havacılıkta Güvenlik Kültürü: Havacılık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*.
- Jager, A. (2018). *The "Shoe Bomber" Richard Reid - His Radicalization Explained*. Herzliya: IDC-HERZLIYA/International Institute for Counter-Terrorism.
- Jain, A. K., Ross, A., & Prabhakar, S. (2004). An Introduction to Biometric Recognition. *IEEE TRANSACTIONS ON CIRCUITS AND SYSTEMS FOR VIDEO TECHNOLOGY*, 14(1), ss.4-20.
- Kalfoglou, S. (2018). Aviation Security: Illusion Of Safety or Reality? *Lectio Socialis*, 3(1), ss.1-8.
- Karimbocus, M. (2008). The Human Element in Aviation Security. A. R. Thomas içinde, *Aviation security management*. Westport: Praeger Security International Publisher.
- Karimbocus, M. (2008). The Human Element in Aviation Security. A. R. Thomas içinde, *Aviation Security Management: The Context of Aviation Security Management* (s. 50-64). Connecticut: Greenwood Publishing Group.
- Kolasi, K. (2014). *Eleştirel Teori ve Güvenliğin: Kimin için Güvenlik ?* Ankara: Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Kramer, M. (2005). The Perils of Counterinsurgency: Russia's War in Chechnya. *International Security*, 29(3), ss.5-63.
- Kurnaz, S., & Sunar, O. N. (2015). *Havacılıkta Risk Yönetimi: Türk Sivil Havacılık Sistemi Açısından Bir Değerlendirme*. İzmir.
- Maurino, D. (tarih yok). Threat and Error Management. *Canadian Aviation Safety Seminar*. Vancouver.
- Moore, D. S. (2004). Instrumentation for trace detection of high explosives. *Review of Scientific Instruments*, 75(8), ss.2499-2511.
- Müller, R., Wittmer, A., & Drax, C. (2014). *Aviation Risk and Safety Management*. London: Springer.
- Official Journal of the European Union. (2008, 03 11). REGULATION (EC) No 300/2008 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL.
- Organization, I. C. (2018). *Safety Management Manual*. Montreal: ICAO-Doc 9859.
- Organization, I. C. (4(3)). *MRTD Programme- Aviation Security and Facilitation Policy Section*. Amsterdam: ICAO.
- Piľa, J., Adamčík, F., Korba, P., & Antoško, M. (2014). Safety Hazard and Risk in Slovak Aviation Regulations. *"Naše more"*, 61(1-2), pp: 27-30.
- Prathap, S. K., & Kakati, V. (2022). A Critical Examination of Remote-Controlled Aircraft Technology in Terms of their Operation in All-Weather Conditions. *A Critical Examination of Remote-Controlled Aircraft Technology in Terms of their Operation in All-Weather Conditions* (s. ss.1-9). Guhawati: EGTET.
- Price, J. C., & Forrest, J. S. (2016). *Practical Aviation Security: Predicting and Preventing Future Threats*. Oxford: Elsevier.

- Rajendran, S., & Srinivas, S. (2020). Air taxi service for urban mobility: A critical review of recent developments, future challenges, and opportunities. *Transportation Research*, ss.1-20.
- Reason, J. (1997). *Managing the Risks of Organizational Accidents*. London: Ashgate Publishing.
- Ross, J. A. (2005). Liability and computer security: Nine principles. *European Symposium on Research in Computer Security* (s. 875, pp: 231-245). ESORICS 94.
- Sambowo, A. L., & Hidayatno, A. (2021). Resilience Index Development for the Manufacturing Industry based on Robustness, Resourcefulness, Redundancy, and Rapidity . *International Journal of Technology*, 12(6), pp:1177-1186.
- Schóber, T., Koblen, I., & Szabo, S. (2012). Present and Potential Security Threats Posed to Civil Aviation. *INCAS BULLETIN* , 4(2), ss.169-175.
- SHAIKH, F., RAHOUTI, M., XIONG, N. G., BOU-HARB, E., & HAQUE, J. (2019). A Review of Recent Advances and Security Challenges in Emerging E-Enabled Aircraft Systems. *IEEE Access*, 7, ss.63164 - 63180.
- SHGM. (2018, 09 19). SHT-17.2, SİVİL HAVACILIK GÜVENLİĞİ EĞİTİM VE SERTİFİKASYON TALİMATI.
- SHGM. (2018, 05 22). SHT-17.6, Hava Kargo ve Posta Güvenliği Talimatı.
- SHGM. (2020, 08 26). SHT-17.5, Havacılık Güvenliği Sınav Talimatı.
- SHGM, SHT-17.3. (2014, 12 17). Havacılık İşletmeleri Güvenlik Yönetim Sistemi (SeMS) Talimatı.
- State, U. S. (2016, 3 11). *MANPADS: Combating the Threat to Global Aviation*. U.S Department of State: <https://2009-2017.state.gov/t/pm/wra/c62623.htm> adresinden alındı
- Summer, S. M., & Hughes, W. J. (2008). *Fuel Tank Flammability Assessment Method User's Manual*. Washington: FAA.
- Sweet, K. M. (2008). *Aviation and Airport Security: Terrorism and Safety Concerns*. New york: Taylor Francis Group.
- Sweet, K. M. (2008). *Aviation And Airport Security: Terrorism and Safety Concerns*. Boston: CRC Press.
- Szymankiewicz, Ł. (2022). Evolution of Aviation Terrorism – El Al Israeli Airlines, Case Study. *Journal of Strategic Security*, 15(1), ss.106-125.
- Şahin, S. (2005). *Risk Yönetiminde İç Denetimin Rolü*. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Şanlı, B. (2020). Havalimanı İşletmeciliğinde Risk Yönetimi. Ankara.
- T.C. ULAŞTIRMA BAKANLIĞI SİVİL HAVACILIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (2010, Nisan). HAVACILIK GÜVENLİK SİSTEMİ. https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/havacilik_guvenlik_sistemi.pdf adresinden alındı
- Ukwandu, E., Ben-Farah, M. A., Hindy, H., Bures, M., Atkinson, R., Tachtatzis, C., . . . Bellekens, X. (2022). Cyber-security challenges in aviation industry: a review of current and future trends. *Information*, 13(3), ss.1-22.
- Üzümcü, Z. (2007). *Risk Yönetiminin Kurumsal Yönetimdeki Rolü ve Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma*. stanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Venckunas, V. (2020, 9 9). *Why aren't airliners equipped with anti-missile defense systems?* Aero-time HUB: <https://www.aerotime.aero/articles/25852-why-aren-t-airliners-equipped-with-anti-missile-systems> adresinden alındı
- Wahlrab, A. (2017). Fostering Global Security. E. D. Jacob içinde, *Rethinking Security in the Twenty-First Century* (s. pp:127-141). Palgrave Macmillan.

- Walker, C. (2015). Decennium 7/7: The United Kingdom Terrorist Attacks on July 7, 2005, and the Evolution of Anti-Terrorism Policies, Laws, and Practices. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 11(2015), ss.545-555.
- Yaacoub, J.-P., Noura, H., Salman, O., & Chehab, A. (2020). Security analysis of drones systems: Attacks, limitations, and recommendations. *Internet of Things*, 11, ss.2542-6605.
- Yalçinkaya, R. (tarih yok). Risk Assesment of Aviation Security and Evaluation of Aviation Security Policies. *Master Thesis (2005)*. University of North Texas.
- Yılmaz, A. K. (2003). *Havacılıkta Emniyet Açısından Risk Yönetimi ve Havacılık Örgütlerinden Uygulama Örnekleri*.
- Yılmaz, S. (2011). 11 Eylül Sonrasında ABD ve Türkiye'deki İç Güvenlik Yeniden Yapılanmalarının Karşılaştırması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), ss.361-380.
- Yörükoğlu, M., Kayakutlu, G., & Ercan, S. (2014). TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİNDE BİLGİ SİSTEMLERİ: HAVACILIK YER HİZMETLERİNDE UÇUŞ ZAMANLAMASI İÇİN BİLGİ PAYLAŞIM MODELİ. *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 7(1), ss:1-23.
- Yurduseven, O. (2014, 3 1). DoctorateThesis. *Integration of Microwave Antennas with Solar PV for Multiband and Wideband Mobile, WLAN and WiMAX Applications*. Northumbria University, Faculty of Engineering and Environment.
- Zaytseva, O. (2005). Beslan School Tragedy: The Rhetoric of the Russian Media. *Young Scholars in Writing: Undergraduate Research in Writing and Rhetoric*, 3, ss.38-45.

Bölüm 12

HAVACILIKTA GÜVENLİK PERSONELİNİN YETİŞTİRİLMESİ

Tarık Güneş

ÖZ

Hava araçlarının kullanılmaya başladığı ilk yıllardan günümüze kadar olan süreçte uçuş operasyonların emniyet ve etkinliği kadar havaalanlarının ve uçuşların güvenliği de sivil havacılık sektörünün en önemli gündem maddelerindedir. Uçakların tasarımında yapılan hatalar, pilot hataları, bakım hataları ve benzeri operasyonel hatalar kaza ve kırım istenmeyen durumlara yol açıp ölümlere sebebiyet veriyorken bununla birlikte uçuş güvenliği ile ilgili yaşanabilecek olumsuz durumlar da can kayıplarına sebebiyet verebilmektedir. 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan uçak kaçırılma olayıyla birlikte kaçırılan uçakların Dünya Ticaret Merkezine saldırı gerçekleştirmesi sonucunda 2996 insan hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu hadise havacılık güvenliği konusunda en çarpıcı örneklerden bir tanesidir. Havacılık alanında bu ve benzeri olayların yaşanmaması amacıyla havacılık güvenliği kavramı ve bu alanda hizmet verecek güvenlik personelinin kullanılacak teknolojilere uyumlu bir şekilde yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Havacılık güvenliği konusunda düzenlenen kurallar ve mevzuatlarla birlikte, geliştirilen teknoloji ve bu faktörle uyumlaştırılması gereken insan kaynağı havacılık güvenliğinin etkinliğini doğrudan etkileyen faktörlerdir. Bu anlamda havacılık güvenliği personeli yetiştirilirken farklı görev tanımlarındaki personelin yetkinlikleri uygun bir şekilde belirlenmeli ve değerlendirilmeli, personelin mevcut düzenlemeler hakkında bilgileri güncel tutulmalı ve personel havacılık güvenliği alanında gelişen teknoloji ile uyumlaştırılmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Havacılık Güvenliği, Güvenlik Personeli, Güvenlik Eğitimi, Yetkinlik Temelli Eğitim

BÖLÜM İÇERİĞİ

- 1.1. Havacılıkta Güvenlik Eğitimi
 - 1.1.1. Güvenlik Eğitimi Kategorileri
 - 1.1.2. Güvenlikten Sorumlu Otoriteler
- 1.2. Güvenlik Personeli

ARAŞTIRMA ÖNERİLERİ

Havacılık güvenliği ve güvenlik personelinin eğitim süreçleri ile ilgili sözü edilen dokümanlar incelenmeli ve bu dokümanların güncellenme süreçleri takip edilmelidir. Havacılıkta farklı görev tanımlarında hizmet veren güvenlik personelinin yetkinliklerini belirlemeye yönelik otorite dokümanları ve bilimsel çalışmalar incelenmeli, eğitimlerin günümüz havacılığında uygulamaları tartışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMI) (2020), Havacılık Güvenliği Eğitim El Kitabı, DHMI, Ankara.
- International Civil Aviation Authority (ICAO), (2021). Aviation Security Function Specific Training Competency Based Training.
- International Civil Aviation Authority (ICAO), (2022a). Annex 17 Twelfth Edition June 2022.
- International Civil Aviation Organization. (2022b). Aviation Security Manual Doc 8973.
- Karimbocus, M. (2009). Competency requirements for aviation security, 10.1109/CCST.2009.5335574.
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü (SHGM). (2018). Sivil Havacılık Güvenliği Eğitim ve Sertifikasyon Talimatı (SHT 17.2), Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, Ankara
- Shim, W., Massacci, F., De Gramatica, M., Tedeschi, A. and Pollini, A. (2013). Evaluation of Airport Security Training Programs: Perspectives and Issues. Proceedings - 2013 International Conference on Availability, Reliability and Security, ARES 2013. 753-758.10.1109/ARES.2013.100.

Bölüm 13

HAVACILIKTA ÖRNEK OLAYLAR IŞIĞINDA GÜVENLİK SUÇLARI

Zülal Günal

ÖZ

Havacılık, belirli parçaların bir araya gelmesiyle oluşan bütüncül bir sistemdir. Bu sistemi oluşturan her parçanın kendi bünyesinde özgür işleyişi söz konusudur. Ayrıca bu sistem parçalarının domino etkisi ile birbirinin işleyişini etkilemesi söz konusudur. Bu bağlamda hava hukuku mülkiyet ilkeleri ön plana çıkmaktadır. Hava ortak mülkiyet olarak kabul edilmiş bir kavramdır. Bu nedenle belli bir hava sahasında, meydana gelebilecek herhangi bir güvenlik suçu sonucunda yapılacak değerlendirme ve cezalandırma süreçlerini kapsayan hukuksal konular ICAO genelge, broşür, el kitabı, dergi gibi bir dizi yayında güncellenerek yer almaktadır. Bu kaynaklardan başlıcaları Annex, PANS, SUPPS, ICAO paylaşımları, eğitim el kitapları, videolar, bölgesel hava seyrüsefer planları, uçak kazalarının özetleri, Uluslararası Sivil Havacılık Terimler Sözlüğü, istatistik verileri ve Hukuk Kurulu dokümanları, Chaltenham Westward Digital'de bulunan bilgiler olarak sıralanabilmektedir. Bu bölümde, literatür taraması yapılarak havalimanlarında, hava araçlarında ve hava sahasında işlenen suçların incelenmesi sonucu elde edilen verilerden seçilmiş örnek olaylar bulunmaktadır. Ayrıca seçilen örnek olaylar hakkında, konusunda profesyonelliği ile öne çıkan üst düzey yöneticiler, öğretim görevlileri, öğretmen kaptanlar, dernek başkanları, mesleki uzman ve eğitimler ile gerçekleştirilen röportaj verileri bulunmaktadır. Seçilen örnek olayların güncel veriler ışığında değerlendirmesinin yapılması ve uzman görüşlerinin alınmasının literatüre katkısının olması, havacılık eğitimlerine yeni bir perspektif verisi olarak sunulması yanı sıra röportaja katılan isimlerin miras bırakacağı önemli verilerin elde edilmesi mümkün olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Havacılıkta Güvenlik Suçları, Havacılık, Örnek Olay, Uzman Röportajları

Teşekkür

Bu bölümü yazarken çok ciddi sağlık sorunları olan alzaymır ve parkinson hastası engelli annemin ve tüm aile bireylerimin sabrına, özellikle röportaj teklifimi kabul eden Prof. Dr. Ahmet Bolat, Kpt. Melih Başdemir, Sefa İnan, Öğr. Kpt. Plt. T.İ., Prof. Gonca Telli, Kpt. Eyüp Turşucu, Kpt. Adnan Şahin ve Özcan Uzunoglu'na, editörlerimiz Dr. Cengiz Mesut Bükeç ve Dr. Kpt. Plt. Dr. Melih Başdemir'e ve emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimi iletirim.

8. Korsan telsiz anonsu nedir? Eğitim ve prosedürleri nelerdir?
9. Hava trafik koordinatörleri ile uçuş kokpit ekibi arasındaki iletişim teknikleri nelerdir?
10. Korsan telsiz anonsu cezaları nelerdir?
11. Pilota ve uçağa tutulan lazer ışıklarının havacılık güvenliğine etkisi nedir?
12. Recurrent eğitimlerinin radarla iletişim tekniklerinin gelişimine etkisi nedir?
13. Uçuşa hazırlanan ramp hâlindeki bir uçağın ramp hizmetlerindeki rö-tara etki edecek insan faktörü hataları nelerdir?
14. Manevra sahasında rule yapan iki hava aracının kurallara uymaması-nın çarpışma tehlikesine etkisi nedir?

KAYNAKÇA

- Acil Durum Yönetmeliği. Resmî Gazete (1 Ekim 2021). Sayı No: 31615 (2021). 1 Kasım 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211001-20.htm> sayfasından alındı.
- Annex 1 to 18. (2022, 15 Ekim). 17 Ekim 2022 tarihinde https://www.icao.int/safety/airnavigation/nationalitymarks/annexes_booklet_en.pdf sayfasından alındı.
- Airport Council International. (2022, 1 Kasım). 3 Kasım 2022 tarihinde <https://herkesicin-havacilik.com/2022/01/29/airports-council-international-aci-nedir/#:~:text=ACI%2C%20%C3%BCye%20olan%20havalimanlar%C4%B1n%C4%B1%20uluslararası%C4%B1,ve%20g%C3%BCvenli%20bir%20olu%C5%9Fumu%20ama%C3%A7lar.> Sayfasından alındı.
- Apron İşletmeleri Talimatı. (2022, 1 Ekim). 2 Ekim 2022 tarihinde, <https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/talimatlar/2018/SHT-APRON.pdf> sayfasından alındı.
- BAŞDEMİR, M. (2020). *Tüm Havacılar İçin Ekip Kaynak Yönetimi (EKY)*. İstanbul: Beta.
- Defence Internet Notam Service. (2022, 1 Ağustos). 6 Ağustos 2022 tarihinde, <https://www.notams.faa.gov/dinsQueryWeb/> sayfasından alındı.
- DİLBİR, C. ve GÜNEY, M. (2020). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Havacılık Emniyeti ve Güvenliği Ders Kitabı 10. 5 Ağustos 2022 tarihinde http://meslek.eba.gov.tr/upload/dk10/Havacilik_Emniyeti_ve_Guvenligi_10_45.pdf sayfasından alındı.
- DOĞAN, B. (2016). Ceza Hukuku Yurt Dışında Yabancı Ülkede Suç İşlemesi ve Yargılanması. 9 Temmuz 2022 tarihinde <https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/vatandasin-yurtdisinda-yabanci-ulkede-suc-islemesi-ve-yargilanmasi-tck.html> sayfasından alındı.
- ECAC, Avrupa Sivil Havacılık Konferansı. (2022, 20 Ekim). 25 Ekim 2022 tarihinde, <https://www.ecac-ceac.org/> sayfasından alındı.
- Emniyet Yönetimi El Kitabı SMM. (2022, 1 Kasım). 10 Kasım 2022 tarihinde, https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/Emniyet_Yonetimi_El_Kitabi.pdf sayfasından alındı.

- ERTEN, E. (2017). Türkiye Suriye Sınırı Hava Sahasında Türkiye'nin Uyguladığı Angajman Kuralları. *ERÜHFD*, C. XII, S. 1. 6 Temmuz 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/424762> sayfasından alındı.
- GÜNAL, Z. (2019). *Seyrüsefer Yardımcıları Ders Notları*. Havacılık Eğitmeni Zülal Günel Ders Notları. İstanbul Medipol Üniversitesi. İstanbul.
- GÜNAL, Z. (2021). *Hava Taşımacılık Organizasyonları ve Otoriteleri Ders Notları*. Havacılık Eğitmeni Zülal Günel Ders Notları. Kyrenia Üniversitesi. Girne.
- GÜNAL, Z. (2022). *Ground Operation and Ramp Lecture Notes*. Havacılık Eğitmeni Zülal Günel Ders Notları. Kyrenia Üniversitesi. Girne.
- GÜNAL, Z. (2023). *Hava yolu İşletmeciliği Ders Notları*. Havacılık Eğitmeni Zülal Günel Ders Notları. Kyrenia Üniversitesi. Girne.
- Hava Hukuku (2022, 01 Ekim). Hava Hukuku Ders Notları. 01 Ekim 2022 tarihinde [havacilik-kurallari-010-Hava-Hukuku.pdf](https://www.havacilik-kurallari-010-Hava-Hukuku.pdf) sayfasından alındı.
- HERKES İÇİN HAVACILIK (2022, 19 Ekim). 19 Ekim 2022 tarihinde <https://herkesicin-havacilik.com/2021/09/03/hava-sahasi-ihlallerinde-ne-gibi-prosedurler-uygulanir/> <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1682862> <https://medyascope.tv/2022/04/30/ankara-ile-atina-arasinda-tatbikat-krizi/> sayfasından alındı.
- ICAO Uluslararası Sicil Havacılık Teşkilatı. (2022, 11 Ekim). 15 Ekim 2022 tarihinde <https://www.icao.int/Pages/default.aspx> sayfasından alındı.
- JAA Training Organization. (2022, 1 Kasım). 1 Kasım 2022 tarihinde <https://jaato.com/start/> sayfasından alındı.
- KEARNS, S.K. (2019), Uluslararası Havacılığın Temelleri. Murat DÜZGÜN (Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Mülki İdare Amirliği, İstanbul Hava Limanı. (2022, 10 Temmuz). 15 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.istanbulhavalimani.gov.tr/guvenlik-bilinci-egitimi-161.html> sayfasından alındı.
- Regional Suplementer Procedures. (2022, 10 Ekim). 10 Ekim 2022 tarihinde <https://www.icao.int/EURNAT/Other%20Meetings%20Seminars%20and%20Workshops/PBN%20TF/PBN%20F2/PBN%20TF2%20WP04%20-draft%20Doc7030-5%20EUR.pdf> sayfasından alındı.
- SHT - HES Talimatı (2022, 9 Temmuz). 9 Temmuz 2022 tarihinde <https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/taslaklar/SHT-HES.pdf> sayfasından alındı.
- ŞENGÜR, F. K. (2020). Havaalanı İşletmeciliği. İstanbul: Nobel Akademi Yayıncılık.
- T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi. (2022,1 Temmuz). 2 Temmuz 2022 tarihinde [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=Madde%208%2D%20\(1\)%20T%C3%BCrkiye,%2C%20T%C3%BCrkiye'de%20i%C5%9Flenmi%C5%9F%20say%C4%B1%20C4%B1r.](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5#:~:text=Madde%208%2D%20(1)%20T%C3%BCrkiye,%2C%20T%C3%BCrkiye'de%20i%C5%9Flenmi%C5%9F%20say%C4%B1%20C4%B1r.) sayfasından alındı.
- T.C. ULAŞTIRMA BAKANLIĞI SİVİL HAVACILIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2010). Havacılık Güvenlik Sistemi. İstanbul: Cantekin Matbaacılık. https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/havacilik_guvenlik_sistemi.pdf sayfasından 1 Temmuz 2022 tarihinde alındı.
- T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı (2022, 30 Kasım). *Apron Operasyonları Emniyet Kılavuzu*. 30 Kasım 2022 tarihinde https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/Apron_Operasyonlari_Emniyet.pdf sayfasından alındı.
- TURŞUCU, E. (2019). *Gökyüzünde Emniyet, Gökyüzünde 41 Yıl*. İstanbul: Princat Basım.

- Uçağa Alınmama Tazminatı. (2022, 1 Ağustos). 1 Ağustos 2022 tarihinde, MIHCI Hukuk Danışmanlık <https://mihci.av.tr/overbooking-tazminatı/> sayfasından alındı.
- Uçaklarda İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin 14 Eylül 1963 Tarihli Tokyo Sözleşmesine Katılmamızın uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. Resmi Gazete (4 Mayıs 1975) Sayı No: 1526 (1975). Kanun No : 1889. Md. 1-26. 19 Ekim 2022 tarihinde, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801889.pdf sayfasından alındı.
- Uçaklarda İşlenen Suçlara Dair Kararname. Resmi Gazete (8 Aralık 1975). Sayı No: 15436 (1975). 17 Eylül 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15436.pdf> sayfasından alındı.
- YILDIRIM, T. ve EROL, F. (2017). Yasal Düzenlemeler Işığında Hava Hukukunun Tarihsel Gelişimi ve İlk Türk Hava Hukuku Metni. İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 4 (1), Bahar, 5-16. 20 Temmuz 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1102233> sayfasından alındı.
- YILMAZ, A.K., KAFALI, H., IŞIK, Y., YAMAN, K., ÖZEN, M. ve KÜÇÜK, F. (2016). *Hava Taşımacılığı*. Ayşe Küçük YILMAZ (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Roportaj

- BAŞDEMİR, M. (2022). Zülal Günal ile Röportaj. (02 Haziran 2022). (E Posta).
- BOLAT, A. (2022). Zülal Günal ile Röportaj. (20 Temmuz 2022). (E Posta).
- İNAN, S. (2022). Zülal Günal ile Röportaj. 02 Temmuz 2022 12:49. (Whats-App).
- ŞAHİN, A. (2022). Zülal Günal ile Röportaj. (25 Haziran 2022). (15:20). (E Posta).
- T. İ. (2022). Zülal Günal ile Röportaj. 28 Haziran 2022 (18:38). (E Posta). (İsminin açıklanmasını istemedi.)
- TELLİ, G. (2022). Zülal Günal ile Röportaj. 23 Haziran 2022 (18:00). (Linked-Inn ve Messenger).
- TURŞUCU, E. (2022). Zülal Günal ile Röportaj. 20 Temmuz 2022 15:07. (Messenger).
- UZUNOĞLU, Ö. (2022). Zülal Günal ile Röportaj. 02 Temmuz 2022 (13:00). (E Posta).

KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'DE SAĞ SİYASETE ETKİLERİ (AK PARTİ ve MHP)

Doç. Dr. Dilşad Türkmenoğlu Köse

Küreselleşmenin Türkiye’de Sağ Siyasete Etkileri (AK PARTİ ve MHP)

Doç. Dr. Dilşad Türkmenoğlu Köse

Yayın No.: 1979
ISBN: 978-625-393-241-1
E-ISBN: 978-625-393-242-8
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

“NOBEL BİLİMSEL ESERLER” bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türkmenoğlu Köse, Dilşad.

Küreselleşmenin Türkiye’de Sağ Siyasete Etkileri (AK PARTİ ve MHP) / Dilşad Türkmenoğlu Köse

1. Basım, XVIII + 326 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-241-1

E-ISBN: 978-625-393-242-8

1. Küreselleşme 2. Siyasi Partiler 3. Ak Parti 4. MHP

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
TABLO LİSTESİ	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xv
KISALTMALAR.....	xvii
GİRİŞ	1

Bölüm 1

KÜRESELLEŞME VE KÜRESELLEŞMENİN ORTAYA ÇIKARDIĞI SİYASİ SORUNLAR.....	15
1.1. Neoliberalizmin Dünyayı Yeniden Şekillendirme Zemini Olarak “Küreselleşme”	15
1.2. Küreselleşmeye İlişkin Farklı Yaklaşımlar	25
1.2.1. Küreselleşme Taraftarı Yaklaşımlar (Radikaller)	26
1.2.2. Küreselleşme Karşıtı Yaklaşımlar (Şüpheciler)	29
1.2.3. Dönüşümcüler	30
1.3. Küreselleşmenin Siyasi Boyutu ve Karşılaşılan Sorunlar.....	32
1.3.1. Siyasi Meşruiyet Sorunu	37
1.3.2. Ekonomik Sistemden Kaynaklanan Sorunlar	40
1.3.3. Kimlik Sorunu.....	43
1.3.4. Terör Sorunu.....	47
1.3.5. Sivil Toplum Sorunu	50
1.3.6. Küresel Yoksulluk Sorunu	53
1.3.7. Küresel Ekolojik Sorunlar	57
1.3.8. Siyasi Kurumların Yeniden Yapılanması Sorunu	60
1.4. Küreselleşme ve Siyasi Partiler	62

Bölüm 2

KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE’DEKİ PARTİ SİYASETİNE ETKİLERİ	69
2.1. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Siyasetin Dönüşümü.....	69
2.1.1. 24 Ocak Kararları ve Türkiye’de Liberalleşme Eğilimleri.....	73
2.1.2. Yeni Siyasi Partilerin Kurulması ve ANAP’lı Yıllar	80
2.1.3. Küreselleşme Eğilimleri Çerçevesinde 28 Şubat Süreci.....	87
2.1.4. 2000’li Yıllara Doğru Siyasi Partiler ve Ak Parti İktidarı Dönemi	92

2.2. Sağ ve Sol Kavramları Çerçevesinde Türkiye’de Parti Siyasetinin Dönüşümü	97
2.2.1. ANAP Siyaseti ile Dört Eğilimin Birleşmesi Çalışmaları	102
2.2.2. Yeni Sağ ve Solun Türkiye Versiyonu Olarak DYP-SHP Hükûmetleri Dönemi.....	108
2.2.3. Refah Partisi Dönemi ve 28 Şubat’ın Parti Siyasetindeki Yeri	115
2.2.4. 2002 Seçimleri İle Gelen Yeni Parti Siyaseti Süreci ve Ak Parti İktidarı	121
2.3. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Sağ Siyasetin Dönüşümü	126
2.3.1. Merkez Sağ Siyasetin Dönüşümü: Liberal Demokrasiden Muhafazakâr Demokrasiye	129
2.3.2. Muhafazakâr /İslamcı Siyasetin Dönüşümü: Kenarın Sesinin Merkezdeki Aksi	137
2.3.2.1. Refah Partisi Dönemi.....	140
2.3.2.2. Millî Görüş Hareketinde Fikir Ayrılıkları Doğuyor: Fazilet Partisi (FP), Saadet Partisi (SP) ve Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) Dönemleri.....	146
2.3.3. Milliyetçi Siyasetin Dönüşümü: Devlet ve Toplum Arasındaki Dilemma	151
2.3.3.1. 12 Eylül Sonrası Gelişmeler ve MHP	155
2.3.3.2. 18 Nisan 1999 Seçimleri ve Sonrası Süreç: Devlet-Toplum Ekseninde MHP Çıkmazı.....	161

Bölüm 3

SAĞ SİYASİ PARTİLERİN KÜRESELLEŞME ALGISI VE KÜRESELLEŞMENİN

SAĞ PARTİ SİYASETİNE ETKİSİ	169
3.1. Alan Araştırması ve Mülakat Çalışmalarının Amacı	169
3.2. Alan Araştırması ve Mülakat Çalışmalarının Yöntemi.....	170
3.3. Alan Araştırması ve Mülakat Çalışmalarının Evreninin ve Örneklemine Seçimi	172
3.4. Alan Araştırması ve Mülakat Çalışmalarının Sınırlılıkları	178
3.5. Alan Araştırması ve Mülakat Çalışmalarının Verilerinin Analizi	179
3.5.1. Ölçeklerin Güvenilirlik ve İç Tutarlılık Ölçütü Değerleri.....	179
3.5.2. Likert Ölçeğine Göre Aritmetik Ortalamanın Alınması	181
3.6. Alan Araştırması ve Mülakat Çalışmalarının Bulguları ve Yorumlanması	181
3.6.1. Nitel Verilerin Yorumlanması.....	181
3.6.1.1. Parti Yöneticilerinin Küreselleşme Yaklaşımlarına Bakışı	182
3.6.1.2. Parti Yöneticilerinin Küresel Sorunların Siyasi Parti Politikalarına Etkilerine Bakışı	186
3.6.1.3. Parti Yöneticilerinin Küreselleşmenin Siyasi Parti Politikalarına Etkilerine Bakışı	199
3.6.2. Nicel Verilerin Analizi.....	208

3.6.2.1. Demografik Özellikler	208
3.6.2.1.1. Siyasi Partilerin Ankete Katılım Oranları	208
3.6.2.1.2. Cinsiyet	208
3.6.2.1.3. Yaş	212
3.6.2.1.4. Eğitim	215
3.6.2.1.5. Meslek	216
3.6.2.1.6. Gelir Dağılımları	217
3.6.2.1.7. Siyasete İlgili Duyulan Yaş	218
3.6.2.1.8. Siyasi Eğilimler	219
3.6.2.1.9. Siyasi Partiye Kayıt Süresi	221
3.6.2.1.10. Küreselleşme Etkilerini Algılayışları	221
3.6.2.2. Partililerin Küreselleşme Yaklaşımlarına Bakışı	222
3.6.2.3. Partililerin Küresel Sorunların Etkilerine Bakışı	237
3.6.2.4. Partililerin Küreselleşmenin Parti Siyasetine Etkilerine Bakışı	269
3.6.3. Nitel ve Nicel Verilerin Birlikte Değerlendirilmesi	288

Bölüm 4

SONUÇ	295
KAYNAKÇA	309

KAYNAKÇA

- ADDA, Jacques (2005), **Ekonominin Küreselleşmesi**, Çeviren: Sevgi İnceci, 3.Basım, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AFAT, Ebru (2010), **Karşı Küreselleşme Hareketi: Küreselleşmeyi Hedef Alan Küresel Muhalefet**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi 2010;
- AHMAD, Feroz (2006), **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- AHMAD, Feroz (2007), **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çeviren: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- AKDOĞAN, Yalçın (2004), **Ak Parti ve Muhafazakâr Demokrasi**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- AKDOĞAN, Yalçın (2011), "Sunuş: 2000'li yıllarda Türkiye'de Siyasi Kimlikler", **2000'li Yıllarda Türkiye'de Siyasi Kimlikler**, Editör: Yalçın Akdoğan, Meydan Yayıncılık, İstanbul, ss:5-12.
- AKEL, Ali (1999), **Erbakan ve Generaller**, İkinci Basım, Şura Yayınları, İstanbul.
- AKGÜN, Birol (2007), **Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven**, Nobel Yayınları, Ankara.
- AKGÜN, Birol (2009), "12 Eylül Döneminde İç ve Dış Politika", **Osmanlı'dan İki Binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi**, Savaş Yayınevi, Ankara, ss: 543-566.
- AKINCI, Uğur (1999), "The Welfare Party's Municipal Track Record: Evaluation Islamist Municipal Activism in Turkey", **Middle East Journal**, Vol: 53, No: 1, Winter, ss:78- 86.
- AKKAYA, Rukiye (2004), **Küreselleşme Olgusu Karsısında Ulus Sorunu**, Legal Yayınları, İstanbul.
- AKSOY, A. Şinasi (1998), "Yeni- Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt: 7, Sayı: 1, Ocak, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can (1994), **Gerçek Liberalizm Nedir**, T Yayınları, İzmir.
- AKTAY, Yasin (2011), "Türkiye'de İslamcılığın Dönüşümü", **Kriz ve Kritik Konferansları I**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Bilgi Kültür Merkezi, Sakarya Üniversitesi Kongre ve Kültür Merkezi, 2-3 Kasım.
- AKTEL, Mehmet (2007), "İki Süreci Anlamak: Kamu Yönetiminde Küreselleşme ve Avrupalılaşma", **Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi**, Editör: A. Yılmaz ve Y. Bozkurt, Gazi Kitabevi, Ankara, ss: 43-67.
- AKYOL, Hüseyin (2009), **Türkiye Siyasi Parti Kapatma Tarihi**, İmge Yayınevi, Ankara.
- AKYOL, Taha (2009), "AKP Büyük Sermayenin Değil, Yükselen Anadolu Sermayesinin Temsilcisidir", **AKP Yeni Merkez Sağ mı?**, Editör: Ümit Kurt, Dipnot, Ankara, ss:13-32.

- AKYÜZ, Kadri Cemil (2006), “AB Sürecinde Türkiye’de Orman Ürünlerinin Sanayi Rekabet Düzeyi”, **ZKÜ**, Bartın Orman Fakültesi, Cilt:8, Sayı:9, ss: 84-94.
- ALATLI, Alev (2002), “Neo-Liberalizm”, <http://www.arşiv.zaman.com.tr/2002/08/04/yorumlar/default.htm>, 13.08.2013.
- ALBAYRAK, Mustafa (2004), **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- ALKAN, Ahmet (1991), “Türkiye’de Sağın Tarihine Buruk Bir Derkenar”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 16, Cedit Yayınları, Ankara, ss: 14-22.
- ALTUĞ, Kurtul (1993), **Demokrasinin Yaralı Yılları**, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- ALTUNIŞIK, Remzi, Recai Coşkun ve Engin Yıldırım ve diğ. (2004), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları**, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- ARAL, B., (2003), “Özal Döneminde İç ve Dış Siyaset: Süreklilik Yada Kopuş”, **Özal, Siyaset, İktisat, Zihniyet**, İ. Sezal ve İ Dağı (Ed.), Boyut Yayıncılık, İstanbul, ss.219-245.
- ARIKAN, Burak (2002), “Türkeş’ten Bahçeli’ye MHP: Değişim Nereye Kadar?”, **Milliyetçilik, Faşizm ve MHP**, Derleyen: Seyfi Öngider, Aykırı Yayınları, İstanbul, ss:30-70.
- ARIKAN, E. Burak (2008), **Türk Sağının Türk Sorunu Olarak Milliyetçi Hareket Partisi**, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- ARMBRUSTER, S. R. (1999), “Globalization and Cross Border Labour Organizing”, **Latin American Perspectives**, March, Vol: 105, Issue: 2.
- ARRIGHI, Giovanni (1999), “Globalization, State Sovereignty, and the endless accumulation of Capital”, **States And Sovereignty In The Global Economy**, Edited by SMİTH David A., Dorothy J. Solinger and Steven C. Topik, First Published, Routledge, p. 53-73,
- ARSLAN, Tekin (2000), **Alparslan Türkeş’in Liderlik Sırları**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Ali (2007), “12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, **Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:11, Ocak, ss: 1-29.
- ATAAY, Faruk (2008), **Neo-liberalizm ve Muhafazakâr Demokrasi (2000’li yıllarda Türkiye’de Siyasal Değişimin Dinamikleri)**, Deki yayınları, Ankara.
- ATAMAN, M. (2003), “Özal ve İslam Dünyası: İnanç ve Pragmatizm”, **Özal, Siyaset, İktisat, Zihniyet**, Editör: İ. Sezal ve İ Dağı, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ss.351-384.
- ATEŞ, İlber R (2001), “Kimlik Siyaseti, Yurttaşlık ve Kamusal Alan”, **Türkiye ve Siyaset**, Sayı: 3, Temmuz- Ağustos, ss: 51-64.
- AYATA, Sencer (1998) “Himayecilik, Parti ve Devlet: Türkiye’de İslam’ın Siyasallaşması”, **75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş Doğru**, Editör: Artun Ünsal, Tarih Vakfı Yayınları.
- BAKIRGEZER Güven, DEMİRER Yücel (2009) “Ak Parti’nin Sosyal Siyaseti” **AKP El Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, Editör: İlhan Uzgel, Bülent Duru, Phoenix, Ankara, ss: 153- 178.
- BAŞEREN, Serhat (2006), “Küresel Terör ve Türkiye”, **Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi Yayınları**, Yıl: 1, Sayı: 6, Mayıs, ss: 4-9.
- BAŞKAN, Filiz (2005), “Milliyetçi Hareket Partisi’nin Küreselleşme Söylemi”, **Küreselleşmenin Yüzleri**, Editör: Filiz Başkan, Everest Yayınları, İstanbul, ss: 103-122.

- BAUMAN, Zygmunt (1999), **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAYART, Jean-François (1999), **Kimlik Yanılsaması**, Çeviren: Mehmet Morali, Metis Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- BAYRAMOĞLU Ali, Ahmet İnel (2006), **Bir Zümre, Bir Parti Türkiye’de Ordu**, İstanbul, Birikim.
- BAYRAMOĞLU, Ali (2007), **28 Şubat: Bir Müdahalenin Güncesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BECK, Ulrich (2000), **What is Globalization?**, Polity Press: Cambridge.
- BERGER, Peter (1997), **Four Faces of Global Culture**, National Interest.
- BENNETT, Rab, Roger King ve Neill Nugent (1977), **The British Right: Conservative and Right Wing Politics in Britain**, Teakfield Ltd., Saxon House.
- BERZEG, Kazım (1993), **Liberalizm, Demokrasi, Kapıkulu Geleneği**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- BERZEG, Kazım (1996), **Liberalizm ve Türkiye**, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara.
- BEZCİ, Bünyamin (2010), “Cumhuriyet Halk Partisi”, **İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasal Partiler** içinde, Editör: Turgay Uzun, Ankara.
- BEZCİ, Bünyamin ve MİŞ Nebi (2012), “İslamcılığın Dönüşümü Tartışmaları: İslamcılığın Dört Hali ve Muhafazakârlaşma”, **Bilgi** (24), Yaz, ss. 1-17.
- BİLGİN, Vedat (1999), “18 Nisan Seçimleri Üzerine”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 55, Mart- Nisan, ss: 5-11.
- BİLİR, Faruk (2007), **Siyasi Partilerde Parlamento Adaylarının Belirlenmesi (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)**, Yetkin Yayınları, Ankara.
- BİNGÖL, Y; Akgün, Ş., (2005), “Demokratiklikten Muhafazakar Demokratlığa: Demokrat Parti İle Adalet ve Kalkınma Partisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi” **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (9) / 1, ss: 1-33.
- BİRAND, M. Ali ve Y., Soner, (2001), **The Özal: Bir Davanın Öyküsü**, 3. Baskı, Doğan Kitapçılık A. Ş., İstanbul.
- BOBBIO Noberto (1996), **Left and Right**, Cambridge: Polity Press.
- BOBBIO, Noberto (1999), **Sağ ve Sol: Bir Politik Ayrımın Anlamı**, Çeviren: Zühal Yılmaz, Dost Yayınevi, Ankara.
- BORA, Tanıl ve ÇAKIR Ruşen (1991), “RP’de Birleşenler Neye İnanıyor? Mağluplar, Galipler, Mağlup Sayılır Bu yolda Galipler”, **Birikim**, Sayı: 30.
- BORA, Tanıl ve Kemal Can (1994), **Devlet Ocak Dergah, 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BORA, Tanıl (2002), “Cem Uzan ve Neo-faşizmin Yeni Yüzü: Şirket Konserlerinden Partiye”, **Birikim**, Sayı: 162, ss: 53-60.
- BORATAV, K. (2000), “İktisat Tarihi (1981-1994)”, **Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye Tarihi 1980-1995**, Yayın Yönetmeni Sina Akşin, 3. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- BORATAV, Korkut (2004), **Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2002**, İmge Kitabevi, 8. Baskı, Ankara.

- BOZKURT, Veysel (2000), **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- BOZKURT, Veysel (2005), **Değişen Dünyada Sosyoloji**, 3. Baskı, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- BÖLÜKBAŞI, Mustafa (2012), “Milli Görüş’ten Muhafazakâr Demokrasiye: Türkiye’de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II**, ss: 166-187.
- BRUNT, Rosalind (1990), “*Kimlik Politikası*”, **Yeni Zamanlar, 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi**, Derleyen: S. Hall ve M. Jacques, Çevren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BULAÇ, Ali (2010), **Göçün ve Kentin İktidarı (Milli Görüş’ten Muhafazakâr Demokrasi’ye AK Parti)**, Çıra Yayınları, İstanbul.
- BULUT, Sedef (2009), “27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılmayan Demokrat Parti Mirası”, **SDÜ, Fe-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs, Sayı:19, ss:73-90.
- BURAK, Begüm (2011), “Osmanlı’dan Günümüze Asker- Siyaset İlişkileri”, **International Journal of History**, Volum 3/1 pp: 45-67.
- BÜLBÜL, Kudret (2009), **Zor ve Rıza, Küreselleşmeler Arasında Türkiye**, Küre Yayınları, İstanbul.
- CASTELLS, M. (2008), **Ağ Toplumunun Yükselişi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- CEBECİ, İpek (2011), “Küreselleşme Yaklaşımları Kapsamında Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Değerlendirmesi”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi (İstanbul, Journal of Sociological Studies)**, Sayı: 43, ss: 359-385.
- CİZRE-SAKALLIOĞLU, Ümit (1995), “Doğru Yol Partisi”, **Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt: 15, ss: 1260- 1269.
- CİZRE, Ümit (1999), **Muktedirlerin Siyaseti**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- CİZRE Ümit (2005), **Muktedirlerin Siyaseti Merkez Sağ Ordu Ve İslamcılık**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- COHEN, Jacob (1960), “A Coefficient of Agreement for Nominal Scales”, Vol: 20, No:1, pp: 37-46.
- COŞKUN, Recai (2001), “Küreselleşmeye Bütüncül Bir Yaklaşım”, **Milenyum Armağanı (Özel Sayı)**, Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, ss. 49–77.
- COŞKUN, Recai (2002), **Küreselleşme, Türkiye Eksenli Analizler**, Beta Yayınları, İstanbul.
- COŞKUN, Vahap (2004), “Küreselleşme ve Ulus-Devletin Geleceği”, **Muhafazakâr Düşünce**, Yıl 1, Sayı 1, ss. 239–257.
- ÇAHA, Ömer (2001), **Dört Akım Dört Siyaset**, Zaman Kitap Yayınları, İstanbul.
- ÇAKIR, Ruşen (1994), **Ne Şeriat Ne Demokrasi: Refah Partisini Anlamak**, Siyah Beyaz, İstanbul.
- ÇAKIR, Ruşen (2004), “Milli Görüş Hareketi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- İslamcılık**, Cilt:6, Editör: Yasin Aktay, İletişim Yayınları, İstanbul, ss: 542-563.
- ÇALIK, Mustafa (1995), **MHP Hareketi, Kaynakları ve Gelişimi (1965- 1980)**, Cedit Yayınları, Ankara.
- ÇALIŞIR, Gülsüm (2009), **Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Olayların Türkiye’deki Televizyon Haberlerine Yansımaları**, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi.

- ÇAVDAR, Tefik (1992), **Türkiye’de Liberalizm (1860-1990)**, İmge Kitapevi, Ankara.
- ÇAVDAR, Tefik (2000), **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)**, İkinci Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.
- ÇAVDAR, Tefik (2004), **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi: 1950’den Günümüze**, Üçüncü Baskı, İmge Kitapevi, Ankara.
- ÇAVUŞOĞLU, Hüseyin (2009), “Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi”, **Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 2, ss: 265- 278.
- ÇAYIR, K (1999), “Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler”, **Yeni Sosyal Hareketler**, Editör: K. Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul, ss: 13-33.
- ÇAYLAK, Adem (1999), “1990 Sonrası Türkiye’inde Neoliberal Canlanma” **Yeni Türkiye-Liberalizm Özel Sayısı**, Cilt: 25, Yıl: 5, Ocak- Şubat, ss: 473- 490.
- ÇELİK, M. Yunus (2012), “Boyutları ve Farklı Algıları ile Küreselleşme”, Dumlupınar Üniversitesi, **DPÜJSS**, Number: 32, Vol: II, April, ss: 57-74.
- ÇİTÇİ, Oya (2008), “Yeni Siyaset: Neo-liberalizm ve Post-modernizm Siyasal Projesi”, **Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 2, ss: 2-33.
- DAĞI, İhsan. (1999), “Demokratikleşmenin Ön Şartı: Küreselleşme”, **Yeni Türkiye**, Sayı: 29, Eylül-Ekim, ss: 269-272.
- DAĞI, İhsan (2003), “Özal’lı Yıllarda Türk Siyaseti: İnsan Hakları, Demokrasi ve Avrupa Birliği”, **Özal, Siyaset, İktisat, Zihniyet**, İ. Sezal ve İ Dağı (Ed.), Boyut Yayıncılık, İstanbul, ss: 247-283.
- DAVUTOLU, Ahmet (2003), “Küreselleşme ve AB Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği”, [http: www.anayasa.gov.tr/anayarg20/davutoglu.pdf](http://www.anayasa.gov.tr/anayarg20/davutoglu.pdf).
- DEDEOĞLU, Beril (2005), “Dünden Yarına Türkiye-AB İlişkileri”, **ESİAD**, Yıl:1, Sayı: 1, ss: 24-46.
- DEUTCH, John (1997), “Terrorism”, **Foreign Policy Dergisi**, Sayı: 108, Dost Kitapevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, ss. 10-24.
- DİKKAYA, Mehmet ve DENİZ Fatih (2006), “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”, **ZKU Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3, ss: 163-181.
- DPT, (2000). **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, <http://ekutup.dpt.gov.tr/dunya/oik560.pdf> (06.06.2009).
- DUBEIL, Helmut (1998), **Yeni Muhafazakarlık Nedir?**, Çeviren: Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DUMAN, M. Zeki (2008), “Irak Savaşı Sonrası Dönemde Global Siyasette Değişen/Dönüşen Stratejik Parametreler”, **Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:1, ss: 65-74.
- DURAN, Burhanettin (2005), “AB Üyeliği Türkiye’nin ve Avrupa’nın Yeniden ‘İcad’ını Getirebilir mi?”, **Liberal Düşünce**, Sayı: 40, Güz, ss.1-39.
- DURAN, Burhanettin (2011), “Türkiye’de İslamcılığın Dönüşümü”, **Kriz ve Kritik Konferansları I**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Bilgi Kültür Merkezi, , Sakarya Üniversitesi Kongre ve Kültür Merkezi, 2-3 Kasım.
- DURSUN, Davut (2006), **Siyaset Bilimi**, 3. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

- DURSUN, Davut (2008), **Siyaset Bilimi**, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- DURUMAN, Duru Özkaban (2011), **Küreselleşme, Yönetişim ve Devlet Dışı Oyuncuların Rolü: TOBB Örneği**, Doktora Tezi, ODTÜ.
- EKİN, N. (1999), **Küreselleşme Sürecinde Gümrük Birliği ve Türkiye**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- ENER M. ve Demircan E. (2009), “Küreselleşme Sürecinde Değişen Devlet Anlayışından Kamu Hizmetlerinin Dönüşümüne: Sağlık Hizmetlerinde Piyasa Mekanizmaları” <http://iibf.sdu.edu.tr/dergi/files/2008-1-3.pdf>.
- ERCAN, F. (2004), “Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış”, **Neoliberalizmin Tahribatı Türkiye'de Ekonomi Toplum ve Cinsiyet**, Derleyenler: N. Balkan, S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul, ss: 9-43.
- ERCAN, Murat (2010), “Küreselleşme ve Siyasi Sonuçları”, **Küreselleşme ve Türkiye’ye Etkileri içinde**, Nobel Yayınları, ss: 207-225.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü (2001), “Türkiye’de Sistemsel Kriz ve Siyasal Yansımalarının Analizi”, **Liberal Düşünce**, Yıl:6, Sayı:22, Bahar, ss: 93-109.
- ERDOĞAN, Mustafa (1989), “1980’li Yıllarda Türk Siyasetinin Transformasyonu”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 9, Aralık, ss: 37-41.
- ERDOĞAN, Mustafa (1993), **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (1999), **28 Şubat Süreci**, Yeni Türkiye, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (2002), **Türkiye Özgürleşebilir mi?**, Liberte Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (2005), “Liberalizm ve Türkiye Serüveni”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İletişim Yayınları Ansiklopedisi Cilt:7- Liberalizm**, ss. 23-40.
- ERDOĞAN, Tosun Gülgün (2003), “Global Sivil Toplum, Siyaset ve Yurttaşlık”, **Sivil Toplum** 4(1), ss: 59-73.
- ERDOĞAN: “Milli Görüş Gömleğini 28 Şubat’ta Çıkardık” **Akşam**, 14.08.2003
- ERGİL, Doğu (1986), “DYP’nin Seçim Şansı ANAP’ın Başarısına Bağlı”, **Yankı**, 23-29 Haziran 1986, Sayı: 795, ss: 13- 21.
- ERİŞ, Metin (1999), “Liberalizm Üzerine Düşünceler”, **Yeni Türkiye**, S.25, (Liberalizm Özel Sayısı), Ocak-Şubat, ss: 64-73.
- ERKMEN, Serhat (2001), “11 Eylül 2001: Terörizmin Yeni Miladı”, **Stratejik Analiz Dergisi**, Ekim, Sayı:18, ss: 11-17.
- ERTÜRK, H. (2009), **Çevre Bilimleri**, Ekin Yayınları, Bursa.
- ERYILMAZ, Bilal (2010), **Kamu Yönetimi**, 3. Baskı, Okutman Yayıncılık, Ankara.
- ESGİN, A. (2001), “Ulus-Devlet Ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 25(2), ss:185-192.
- FALK, Richard (1998), “Global Civil Society: Perspectives, Initiatives, Movements”, **Oxford Development Studies**, 26 (I), ss. 99-110.
- FALK, Richard (2002), **Yırtıcı Küreselleşme**, 2. Baskı, Çeviren: Ali Çaksu, Küre Yayınları, İstanbul.

- FARAZMAND, Ali (2001), "Globalization, The State and Public Administration: A Theoretical Analysis With Policy Implication For Developmental States", **Public Organization Review**, December, Vol.1, Issue.
- FEDAYİ, Cemal (1999), "Liberalizm ve Türkiye'de Liberalizm", **Yeni Türkiye- Liberalizm Özel Sayısı**, Cilt: 25, Yıl: 5, Ocak- Şubat, ss: 642- 672.
- FİDAN, Serdar (2011), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'deki Gençlerin Kimlik Algısı: Üniversite Gençliği Üzerine Bir Araştırma**, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- FOX, Jeremy (2002), **Chomsky ve Küreselleşme**, Çeviren: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul.
- FRIEDMAN, Milton (1988), **Kapitalizm ve Özgürlük**, Altın Kitaplar, İstanbul.
- FUKUYAMA, F. (2000), **Büyük Çözülme**, Çeviren: Zeynep Avcı ve Aslı Telli Aydemir, Sabah Kitapları, İstanbul.
- FUKUYAMA, F (2005), **Devlet İnşası**, Çeviren: Devrim Çetinkasap, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- FUKUYAMA, F (2005a), **Tarihin Sonu Mu?**, Çeviren: Z. Dicleli, Vadi Yayınları, Ankara.
- GERBIER, B. (1999), "Kapitalizmin Bugünkü Aşaması Olarak Jeo-ekonomik Emperyalizm", **Küreselleşme mi, Emperyalizm mi? Piyasa Efsanesinin Çöküşü**, Derleyen: F. Başkaya, Ütopya Yayınları, Ankara.
- GIDDENS, Anthony (2000), **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, Çeviren: Mehmet Özay, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (2013), **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (1994), **Beyond Left and Right**, Cambridge: Polity Press.
- GIDDENS, Anthony (2000a), **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çeviren: Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, Antony (1999), **Modernliğin Sonuçları**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GÖKA, Erol; GÖRAL, F. SEVİNÇ ve Güney, ÇETİN (2003), "Bir Hayat İnsanı Olarak Türk Muhafazakârı ve Kaygan Siyasal Tercihi", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce - Muhafazakârlık**, Editör: Ahmet Çiğdem, Cilt: 5, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (2010), **Kültür ve Medeniyet (Türkleşmek, İslamlaşmak, Muassırlaşmak)**, Gençlik Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- GÖKSU, M. Emin (2000), "Sağcılık ve Solculuğun Ötesinde", **Tezkire**, Yıl:9, Sayı:17, Ekim/Kasım, Ankara, ss: 57-64.
- GÖLE, Nilüfer (2007), "80 Sonrası Politik Kültür", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, Editör: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa-Aktüel Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- GÖNENÇ, Levent (2011), **2011 Anayasa Yapım Sürecinde Yönteme İlişkin Bazı Sorunlar**, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)
- GÖRMÜŞ, Alper (2005), "1990'ların Başındaki Liberal Kıvılcım: YDH", **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce İletişim Yayınları Ansiklopedisi Cilt:7- Liberalizm**, ss:602-619.
- GÖYMEN, Korel, "Küresel Sivil Toplum: Gereksinme, Fırsatlar ve Engeller", research.sabanciuniv.edu/1425/1/Küresel_Sivil_Tollum-Çanakkale.doc, son ulaşım tarihi: 18.08.2013.

- GÖZEN, R. (2003), “Turgut Özal ve Körfez Savaşı: İdealler ve Gerçekler Açmazında Dış Politika”, **Özal, Siyaset, İktisat, Zihniyet**, Editör: İ. Sezal ve İ. Dağı, Boyut Yayıncılık, İstanbul ss: 307-350.
- GÖZLER, Kemal ve Gürsel Kaplan (2013), **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Yayınları, 14. Baskı, Bursa.
- GÖZLER, Kemal ve Gürsel Kaplan (2013), **İdare Hukukuna Giriş**, Ekin Yayınları, 18. Baskı, Bursa.
- GRANT, Andrew J. (1999), **Globalization and the State: An Illusion of Convergence**, Master Theses, Department of Political Science, University of Calgary, Calgary/Alberta/Canada.
- GÜLALP, Haldun (2003), **Kimlikler Siyaseti**, Metis, İstanbul.
- GÜLDEMİR, U. (1992), **Texas-Malatya**, Tekin Yayınları, İstanbul.
- GÜLER, Birgül. A. (2005), **Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarılama Politikaları 1980-1995**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- GÜMÜŞ, Handan (2009) “**Türk Seçmen Davranışı Ve AKP, CHP, MHP’nin Seçmen Tabanları**” Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana-bilim Dalı, Konya.
- GÜRBEY, G. (2003), “Özal’ın Dış Politika Anlayışı”, **Özal, Siyaset, İktisat, Zihniyet**, Editör: İ. Sezal ve İ. Dağı, Boyut Yayıncılık, İstanbul, ss: 285-305.
- GÜRSEL, Özkan (2002), “AB Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri” **2023**, Sayı: 16, Ağustos, ss. 32-44.
- HABERMAS, Jurgen (2002), **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Çeviren: Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul.
- HALL Stuart, David HELD (1995), “Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, **Yeni Zamanlar: 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi**, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HARDT Michael, Antonio NEGRI (2004), **Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, David (2005), **A Brief History of Neoliberalism**, Oxford University Press, New York.
- HELD, David (1995), “Democracy, The Nation-States and The Global System”, Editör: D. Held, **Political Teory Today**, London.
- HELD, David Anthony McGrew, David Goldblatt ve Jonathan Perraton (2006), “Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür”, Editör: Kudret Bülbül, **Küreselleşme Okumaları**, Kadim Yayınları, Ankara.
- HEPER, Metin (1999), “Başkalaşmadan Değişen Milliyetçi Hareket Partisi”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 55, Mart- Nisan, ss: 12-22.
- HEPER, Metin (2011), **Türkiye’nin Siyasi Hayatı**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul.
- Her Şey Türkiye İçin: Ak Parti Seçim Beyannameşi, (2002), 1-38.
- HEYWOOD, Andrew (2007), **Siyasi İdeolojiler**, Çeviren: Ahmet Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnanç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan, Adres Yayınları, Ankara.
- HEYWOOD, Andrew (2013), **Küresel Siyaset**, Çeviren: Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara.

- HIRST, Paul ve Grahame THOMPSON (2003), **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.
- HOFFMAN, Bruce (2006), "Inside Terrorism", Columbia University Press, New York, ss. 13-45.
<http://arsiv.zaman.com.tr/2002/11/21/yorumlar/default.htm> erişim tarihi: 22.03.2011.
- <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/714849-2001-krizinin-faturasi-2516-milyar-tl>; son erişim tarihi: 22.01.2013.
- <http://haber.stargazete.com/acikgorus/gezi-parki--bir-temsiliyet-krizi/haber-764766>;son erişim tarihi: 03.09.2013.
- <http://secimanketi.tv/sonuclar/2011-yili-genel-secim-sonuclari>; son erişim tarihi: 03.09.2013.
- <http://www.akparti.org.tr/tbmm/tbmmgrup/SE%C3%87%C4%B0M%20beyannameKISALTIMI%C5%9E.doc> "**Her Şey Türkiye İçin: Ak Parti Seçim Beyanamesi (2002)**" son erişim tarihi: 03.05.2011.
- <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=26197>; son erişim tarihi: 05.01.2009.
- http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/beveridge_william.shtml
- <http://www.bbp.org.tr>
- http://www.genar.com.tr/files/2003-%20KASIM_3_kasim_2002den_3_kasim_2003e_turkiye_nin_bir_yili.pdf
- <http://www.haber10.com/galeri/c56ac74b-2781-e211-8ee6-14feb5cc13c9/16/#.UjsQaobIZPs>; son erişim tarihi: 1.09.2013.
- <http://www.haber10.com/haber/2545/#.Uizj8bIZPs>; son erişim tarihi: 03.09.2013.
- <http://www.haber3.com/ak-partinin-karsisina-kizil-elma-ittifaki-haberi-61082h.htm>. Son erişim tarihi: 03.09.2013.
- <http://www.haberler.com/gezi-parki-olaylari-modern-darbe-uygulamasi-4735760-haberi/>. Son erişim tarihi:03.09.2013.
- <http://www.haberler.com/taksim-geziparki/>; Son erişim tarihi:03.09.2013.
- <http://www.habertempo.com/siyaset/erdogan-kongrede-helallik-istedi-biz-kefen-giyip-yolaciktik-h1370.html>; son erişim tarihi: 05.01.2009.
- <http://www.medya.com/son-5-secim-anketi-59038h.htm>; son erişim tarihi: 09.01.2014.
- http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=5479; Son erişim tarihi: 03.09.2013.
- http://www.radikal.com.tr/turkiye/gezi_parkinda_insaat_icin_yurutmeyi_durdurma_karari_kal_dirildi-1142823; Son erişim tarihi:03.09.2013.
- http://www.radikal.com.tr/turkiye/taksim_dayanismasi_gezi_parki_surecinin_hakliligi_kanitlanmistir-1140318; Son erişim tarihi:03.09.2013.
- http://www.radikal.com.tr/yazarlar/fatih_ozatay/2001_krizinden_nemalanmak-1040984; son erişim tarihi: 22.01.2013.
- http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ismet_berkan/kizil_elmanin_kac_oyu_var-758514; Son erişim tarihi: 03.09.2013.
- <http://www.secim-sonuclari.com/1995>; son erişim tarihi: 10.01.2014.

- <http://www.turkiyesevimleri.com/anket-sirketlerinin-2011-secimi-tahminleri.php>;son erişim tarihi: 03.09.2013.
- <http://www.uhim.org/images/rapor/1375264579.pdf>, son erişim tarihi: 01.08.2013.
- http://www.zaman.com.tr/yorum_bir-darbe-modeli-olarak-27-mayis-kizilelma-koalisyonunun-ilk-denemesi_695334.html; Son erişim tarihi: 03.09.2013.
- <http://www.haber10.com/galeri/c56ac74b-2781-e211-8ee6-14feb5cc13c9/16/#.UjsQaobIZPs>; son ulaşım tarihi: 1.09.2013.
- HUNGTINGTON, S. (2005), **Medeniyetler Çatışması**, Okyanus Yayınları, İstanbul.
- İNSEL, Ahmet (2001), “Ulusal Güvenlik Siyaseti ve Silahlı Kuvvetler Partisi”, **Birikim**, Eylül, Sayı:149, ss. 8 – 13.
- İNSEL, Ahmet (2005), “Liberalizm Kavramının Soy Çizgisi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İletişim Yayınları Ansiklopedisi**, Cilt:7, ss: 41-74.
- İNANÇ, Hüsamettin (2006), **Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri**, 1.Baskı, Ekin Kitapevi, Ankara.
- JENSEN, Jody Patricia (2008), **Globalizing Governance In A Multi-Stakeholder World: The Global Prince, Merchant And Citizen**, PhD Theses, Budapest.
- JEONG, Hanbeam (2010), **Globalization and Politics Of The Welfare State**, PhD Theses, University Of Kentucy.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (1993), **Sosyal Demokrasi ve Türkiye Partileri**, İmge Yayınevi, Ankara.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (1995), **Sağ Türkiye ve Partileri**, I. Basım, İmge Yayınevi, Ankara.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2007), **Post-modernite ve Modernite Arasında Türkiye**, Agora Kitaplığı, I. Basım, İstanbul.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2007a), **Türk Sağı ve AKP**, Agora, İstanbul.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2008), **Türk Siyasetinin Yapısal Analizi**, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent, “Merkez mi, ‘catch all’ mu” Sabah Gazetesi, 07.10.2009 http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/kahraman/2009/10/07/merkez_mi_catchall_mu erişim tarihi: 24.03.2011.
- KALAYCIOĞLU Ersin (1996), “Türkiye’de Siyasal Değişim”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı:9, ss: 55- 61.
- KALIN, İbrahim (2006), “Kimlik Siyaseti ve Pandora’nın Kutusu”, **Radikal 2**, 15 Ocak.
- KAPSTREIN, E. B. (1999), “Distributing The Gains Justice And International Trade”, **Journal Of Internatioal Affairs**, Vol: 52, Issiue.2, Spring, pp: 533-555.
- KARAALIOĞLU, Mustafa (2001), **Hilal ve Ampul**, Bakış Yayınları, İstanbul.
- KARACAN, A. R. (2007), **Çevre Ekonomisi ve Politikası**, Ege Üniversitesi Yayınları, İİBF Yayın No: 6, İzmir.
- KARASAR, Niyazi (2003), **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KARPAT, Kemal (1996), **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Yayıncılık, İstanbul.

- KARTAL, Zeki “Kavramsal ve Tarihsel Yönleri ile Küreselleşme”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, 8 (2), ss: 251-264,
- KATZ R. and MAIR P. (1995), “Changing Models of Party Organization and Party Democracy: the Emergence of the Cartel Party”, **Party Politics**, I ss: 5-28.
- KAZDAĞLI, H. (2003), “Turgut Özal’ın İktisadi Reformları”, **Özal, Siyaset, İktisat, Zihniyet**, İ. Sezal ve İ Dağı (Ed.), Boyut Yayıncılık, İstanbul, ss: 443-470.
- KAZGAN, Gülten (1985), **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, Altın Kitaplar, İstanbul.
- KAZGAN, Gülten (1997), **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**, Atın Kitapları Yayınevi, İstanbul.
- KAZGAN, Gülten (2005), **Küreselleşme ve Ulus-Devlet**, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KELEŞ, R., Hamamcı, C., ve Çoban, A. (2009). **Çevre Politikası**, Genişletilmiş 6. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.
- KEOHANE, R. O. And JOSEPH S.N. R. (2000), “Globalization: What’s New? What’s Not? (And So What?)”, *Foreign Policy*, Issue, 118, Spring, pp: 104- 119.
- KEYDER, Çağlar (2004), “Globalleşme ve Devlet”, **Memalik-i Osmaniye’den Avrupa Birliği’ne**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, ss: 207-224.
- KEYMAN, E. Fuat (1998), “Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı”, **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**, Derleyenler: E. Fuat Keyman, A. Yaşar Sarıbay, Vadi Yayınları, Ankara.
- KEYMAN, E. Fuat (2000), “Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorununu Anlamak”, **Global-Yerel Eksende Türkiye**, Derleyenler: Keyman E. Fuat ve Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, ss: 17-39.
- KEYMAN, Fuat (1994), “Globalleşme ve Liberal Demokrasi”, **Demokrasi Gündemi**, Sayı:20, 1994/IV.
- KEYMAN, Fuat (2007), “Türkiye’de Kimlik Sorunları ve Demokratikleşme”, **Doğu- Batı**, Sayı: 41, Haziran- Temmuz, ss: 217-230.
- KEYMAN, Fuat (2009), “Türkiye Siyasi Tarihi ve Demokratikleşme”, **Osmanlı’dan İki Binli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi**, Editör: Adem Çaylak, Cihat Göktepe vd., I. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, ss: 7-22.
- KIRCHHEIMER, Otto, “The Transformation of the Western European Party Systems” in **Political Parties and Political Development**, ed. LaPalombara, J. and Weiner, M., Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1966, ss. 177-200.
- KİRİŞ, Hakan (2010), **Türk Parti Sisteminde 1980 Sonrası Kutuplaşma ve Dinamikleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- KOÇDEMİR, Kadir (2001), “Küreselleşme ve Türk Kültürü”, **Türk Ocakları ve Ankara Ticaret Odası**, Ankara.
- KOMOLSIRI, Chakarın, 1995, **Globalization, and Local Voices: Globalists, Fusionists, and Resisters Among Thai Intellectual-Elites**, Doktora Tezi, Political Science in Graduate school of the State University of New York.

- KOYUNCU, Berrin (2003), **Küreselleşme ve Türk İşadamları Derneklerine Etkisi: Karşılaştırmalı Perspektifle TÜSİAD ve MÜSİAD**, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi.
- KÖKER, Levent (1996), “Anavatan Partisi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları**, İstanbul, ss: 1252-1265.
- KÖNİ, Hakan (2012), **Türkiye’de Dini Sağ’ın Dönüşümü ve Devlet Seçkinleri, Küreselleşme ve Avrupalılaşıma Faktörlerine Etkisi**, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi.
- KÖSE Ömer, “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 49, ss:1-44, <http://dergi.sayistay.gov.tr/icerik/der49m1.pdf>, son ulaşım tarihi: 17.08.2013.
- KÖSEOĞLU, Nevzat (2002), “Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Doğuşu ve Özellikleri”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm**, Cilt: 4, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 208- 226.
- KÜÇÜKÖMER, İdris (2002), **Batılılaşma- Düzenin Yabancılaşması**, Bağlam Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- LATİF, Hüseyin (2011), **Küreselleşen Dünya ve Değişen Türkiye**, Bizim Avrupa Yayınları, İstanbul.
- LIPSON, Leslie (2003), **Uygarlığın Ahlaki Bunalımları**, Çeviren: Jale Çam Yeşiltaş, Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- LUHMANN, N. (1997), “Globalization Or World Society?: How To Conceive Of Modern Society”, **International Review of Sociology March**, Vol. 7 Issue 1, p. 67.
- MAIR, Peter (1995), Political Parties, Popular Legitimacy and Public Privilage”, **West European Politics**, Vol. 18, No. 3, July.
- MARCUSE, Peter (2000), “The Langue of Globalization”, Monthly Review, Jully- August, ss. 23–27.
- MCGREW, A. (1999), **A Global Society? Modernity and Its Futures**, Open University, Polity Pub., Chambridge
- MEDD, Roger ve Frank Goldstein (1997), “International Terrorism on the Eve of a New Millennium”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Cilt: 3, Sayı: 20, ss. 281-318.
- MENGİ, A., ve Algan, N. (2003). **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme: AB ve Türkiye Örneği**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- MERT, Nuray “Neden Ulus-Devlet?”, **Radikal 2**, 01 Eylül 2005.
- MERT, Nuray (2007), **Merkez Sağın Kısa Tarihi**, 2. Baskı, Selis Yayınları, İstanbul.
- Milliyetçi Çalışma Partisi Programı** (1988), Ankara.
- Milliyetçi Çalışma Partisi Programı** (2000), Ankara.
- Milliyetçi Hareket Partisi Programı** (2002), Ankara.
- Milliyetçi Çalışma Partisi Programı** (2009), Ankara.
- MUTIOĞLU, Halil (2003), “Sefaletin Küreselleşmesi”, **Yoksulluk Sempozyumu**, Deniz Feneri Yay, Cilt: 1, İstanbul.

- MUTLUSU, A. Faruk (2010), "Anavatan Partisi, Güçlü İktidardan Tükenişe Doğru", **İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler**, Editör: Turgay Uzun, Orion Yayınları, Ankara, ss: 375-390.
- NARULA, R. And DUNNING, H.J. (2000), "Industrial Development, Globalization And Multi-national Enterprises: New Realities Fo Developing Countries", **Oxford Development Studies**, Vol: 18, No: 2, pp: 142-167.
- NİHAT, Mehmet ve CEMİLOĞLU Emre (2001), **Türk Siyasi Hayatında MHP Hareketi, Tarihi Gelişimi, Partileşme ve İdeoloji**, Turkuaz Ajans Yayınları, Ankara.
- OFFE, Claus (1999), "Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın sınırlarının Zorlanması", **Yeni Sosyal Hareketler**, Derleyen: Kenan Çayır, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- OHMAE, Kenıçlı (2006), "Ulus Devletin Sonu", Editör: Kudret Bülbül, **Küreselleşme Okumaları**, Ankara: Kadim Yayınları, ss.269-272.
- OROZALIEVA, Karina (2010), **Impact Of Globalization On Socio-Economic And Political Development Of The Central Asian Countries**, PhD Theses, University of South Florida.
- Oxford Wordpower Dictionary** (1993), Oxford University Press, London.
- ÖNGEN, Tülin (2003), "'Yeni Liberal' Dönüşüm Projesi ve Türkiye Deneyimi", **Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, Korkut Boratav'a Armağan, Derleyen: A.H. Köse, F. Şenses, E. Yeldan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖRGEV, Cemil (2007), "Küresel Isınma Dünyamızı Tehdit Ediyor", **Ekoloji Magazin**, S.13 (Ocak) (Çevrimiçi) www.ekolojimagazin.com/?s=magazin&id=231.
- ÖYMEN, Onur (2000), **Geleceği Yakalamak: Türkiye'de Ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÖZAL, K. (1999), "Twenty Years With Mehmet Zahit Kotku: A personel Story" in E. Özdalga **Naqshbandis in Western and Central Asia, Change and Continuity**, Swedish Research Institute, ss. 159-185.
- ÖZAR, Ş. ve ERCAN, F. (2004), "Emek Piyasaları: Uyumsuzluk mu, Bütünleşme mi?", **Neoliberalizmin Tahribatı Türkiye'de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet**, Derleyenler: N. Balkan, S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul, ss.191-210.
- ÖZBUDUN Ergun ve Ömer Faruk Gençkaya (2010), **Türkiye'de Demokratikleşme ve Anayasa Yapımı Politikası**, Doğan Kitap, İstanbul.
- ÖZÇELİK, KAYA, Pınar (2013), "Neoliberal Küreselleşme Süreci Ve Yoksulluk", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 5, No 2, ISSN: 1309-8012 (Online), ss: 417-431.
- ÖZDAĞ, Ümit: "Küreselleşme ve Etnik Milliyetçilik Karşısında Türk Milliyetçiliği", **Türk Yurdu, XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği (Özel Sayı)**, C.19, S.139-141, Mart-Mayıs 1999, ss.392-398.
- ÖZDEMİR, Hakan (2012), "Demokrat Parti (DP) ile Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Karşılaştırmalı Tarihsel Analizi", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 2, s. 188-209.
- ÖZDEMİR, Hikmet (1989), **Rejim ve Asker**, Afa Yayınları, İstanbul.

- ÖZERKMEN, Necmettin (2004), “Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi** Sayı: 44-1, Ankara, ss: 135-148.
- ÖZİPEK, B. Berat (2002), “Siyasette ve Fikir Dünyasında Liberal Düşünce Topluluğu”, **Liberal Düşünce**, S.28, Güz, ss.113-122.
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2004), **Muhafazakârlık, Akıl Toplum Siyaset**, Liberte Yayınları Ankara.
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2005), “Liberal Düşünce Topluluğu”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Liberalizm**, Cilt: 8, İletişim Yayınları, Ankara, ss: 620-628.
- ÖZKAZANÇ, Alev (1996), “Türkiye’de Yeni Sağ”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAZANÇ, Alev (1997), “Refah Devletinden Yeni Sağa”, **Mürekkep**, Sayı: 7, ss: 21-35.
- ÖZKAZANÇ, Alev (2005), “Türkiye’nin Neo- Liberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İletişim Yayınları Ansiklopedisi Cilt:7- Liberalizm**, ss. 634- 657.
- ÖZKIRIMLI, Umut (2002), “Türkiye’de Gayriresmi ve Popüler Milliyetçilik”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm**, Cilt: 4, İletişim Yayınları, İstanbul, ss: 706- 717.
- ÖZTÜRK, Feza (2001), “Küreselleşme-Yeni Dünya Düzeni”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**, Dışişleri Bakanlığı Yayınları sayı: II.
- ÖZTÜRK, Metin (1993), **Ordu ve Politika**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- ÖZYURT; Cevat (2005), **Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma**, Açılım Kitap, İstanbul.
- POYRAZ, Fahrettin (2010), “Milli Nizam Partisinden Ak Parti’ye” **İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasi Partiler**, Editör: Turgay Uzun, Orion Yayınları, Ankara, ss: 311-338.
- PUNCH, Keith F. (2005), **Sosyal Araştırmalara Giriş, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**, Çeviren: Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ROBERTSON, Roland (1999), **Küreselleşme**, Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim-Sanat Yayınları, Ankara.
- RODRİK, Dani (1997), **Küreselleşme Sınırı Aştı mı?**, Çeviren: Akyol, Ş ve Ünsal, F, 1. Baskı, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
- ROHODES, M (1995), “Subversive Liberalism: Market Integration, Globalization And The European Welfare State”, **Journal Of European Public Policy**, Vol: 2, No: 3, September, pp: 384-406.
- SABINE, George (1991), **Yakın Çağ Siyasal Düşünceler Tarihi**, Çeviren: Özer Ozankaya, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- SAFİ, İsmail (2005), **Türkiye’de Muhafazakarlığın Düşünsel- Siyasal Temelleri ve Muhafazakar Demokrat Kimlik Arayışları**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- SAFİ, İsmail (2007), **Türkiye’de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar**, 2. Baskı, Lotus Yayınevi, Ankara.
- SAKALLIOĞLU- Cizre, Ümit (1996),“1983-1994: Siyasal Parti Topoğrafyası”, **CDTA**, Cilt: 15, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 1251- 1262.

- SANDEL, M. (1982), **Liberalism and the Limits of Justice**, Cambridge University Press, Cambridge.
- SANDEL, M. (1984), "Morality and the Moral Ideal", **New Republic**, May, 190, pp.15-17,
- SARIBAY, Ali Yaşar (2001), **Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2004a), "Milli Nizam Partisi’nin Kuruluş Programı ve İçeriği", **İletişim Yayınları Ansiklopedisi- İslamcılık**, İstanbul, ss: 576-590.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2004b), **Modernitenin Bir İronisi Olarak Globalleşme**, Everest Yayınları, İstanbul.
- SAVRAN, Sungur (2005), "24 Ocak’ın 25. Yıldönümü Yeni-liberalizmin Tahakkümünde Çeyrek Yüzyıl Eleştirel Bir Bilanço", <http://www.iscimucadelesi.net/gundem/24.01.2005.html>.
- SAVRAN, Sungur (2007), "AKP ve Burjuvazinin İç Savaşı" **İktisat Dergisi**, Mart-Nisan.
- SELA MOĞLU, Ahmet (2000), **Yoğunlaşan Sosyal Sorunlarıyla Küreselleşme**, Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- SIMPSON, Rachele (2007), **A Comparative Study Of The Impact Of Globalisation On The Development Of Bangladesh And Tanzania**, PhD Theses, Victoria University.
- SİPAHİ, Esra Banu (2010), "Küresel Çevre Sorunlarına Kolektif Çözüm Arayışları ve Yönetişim", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 24, ss: 330-344.
- SLOTERDIJK, Peter (2008), **Kapitalist Dünyanın İç Evreninde Küreselleşmenin Felsefi Bir Kuramı**, Çeviren: İlknur Aka, Kırmızı Yayınları, I. Baskı, İstanbul.
- SUNAY, Cengiz, (2010), "Demokrat Parti, Çok Partili Hayata Geçiş", Editör: Turgay Uzun, **İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasi Partiler**, Orion Kitabevi, Ankara, ss. 163-204.
- SÜER, Sancar Sefer (2011), Catch- All Siyasi Partiler, portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2011-96-1136.pdf
- SÜTER, Şakir (2004), **Merkez Sağda Tapu Kavgası**, Maviyağaç Yayıncılık, İstanbul.
- ŞAHİN, Köksal (2006), "Küreselleşme Demokrasiyi Güçlendiriyor mu?", **Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, ss:1-17.
- ŞAHİN, Köksal (2007), **Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus- Devlet**, YeniYüzyıl Yayınları, Birinci Basım, İstanbul.
- ŞAHİN, Köksal (2009), **Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus- Devlet**, YeniYüzyıl Yayınları, İkinci Basım, İstanbul.
- ŞAHİN, Köksal (2013), "Küreselleşme", **Sosyolojiye Giriş**, Editör: İhsan Çapoğlu Hayati Beşirli, Grafiker Yayınları, Ankara, ss: 331- 362.
- ŞEN, Bülent (2008), **Türkiye’de Küreselleşme Tartışmaları ve Sonuçları**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- ŞEN, Hasan (2010), "Küreselleşme ve Demokrasi Krizi", **Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İİKE)**, Bahar, Sayı: 24, ss: 145- 161.
- ŞEN, Serdar (2004), **AKP Milli Görüşçü Mü?**, Nokta Yayınları, İstanbul.
- ŞENKAL, Abdülkadir ve BÜLBÜL Yaşar (2007), "Kalkınma İktisadı ve Sosyal Yapılar, Piyasa ve Sosyal Yapıların Çözünürlüğü", **Kalkınma İktisadı ve Sosyal Yapılar, Çalışma ve Toplum /4**, ss. 91- 116.

- ŞENSES, Fikret (2009), “Neoliberal Küreselleşme Çağında Yoksulluk Araştırmalarındaki Kayıp Bağlantılar: Türkiye Deneyiminden Çıkarılacak Dersler”, **Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma**, Editör: Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.679-704.
- ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin, (2001), **Türk Siyasal Muhafazakârlığın Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara.
- TANÖR, Bülent (2000), “Siyasal Tarih (1980-1995)”, **Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye Tarihi 1980-1995**, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, 3. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- TASLAMAN, Osman Caner (2010), **Küreselleşme Sürecinde İslam**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- TAYLOR, Charles (1995), **Modernliğin Sıkıntıları**, Çev: Uğur Canbilen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul... vb.
- TBMM, Türkiye Cumhuriyeti Genel Seçimleri, <http://www.tbmm.gov.tr>
- TEKELİ, İlhan (2001), “Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerinde İrdelemeler”, **Cevat Geray'a Armağan**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: 25.
- TEZCAN, Ercüment (2002), **Avrupa Birliği Hukuku’nda Birey**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- THORSEN, Dag Einar and Amund LIE (2006), “What is Neoliberalism?”, <http://www.isj.org.uk/index.php4?id=399&issue=117>
- TIRAŞ, Hayrettin (2012), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, iibf.dergisi.ksu.edu.tr/Imaagesimages/files/2012-2-5_0pdf.
- TİMUR, Taner (2000), **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge Kitabevi, 2. Baskı Ankara.
- TOPAL, Coşkun (2009), “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri”, **Çokkültürlü Bir Avrupa İçin Tarih ve Sosyal Bilimler Eğitimi**, Editör: Semih Aktekin, Penelope Harnett, Mustafa Öztürk, Dean Smart, Harf Yayıncılık, Ankara, ss: 13-27.
- TORUN, Abdullah (2012), **Ulusal Güvenlik ve Küreselleşme: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Politikasının Dönüşümünde Küreselleşmenin Rolü**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- TOSUN, E. Gülgün (2003), “Global Sivil Toplum, Siyaset ve Yurttaşlık”, **Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi** 1(4), ss: 59- 73.
- TOSUN, Tanju (1999), **Türk Parti Sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma**, Boyut Matbaacılık, İstanbul.
- TOSUN, Tanju (2007), “Parti Siyaseti Nereye?”, www.radikal.com.tr/ekhaberpdf?ek=r2&haberno=7128, son erişim tarihi: 11.01.2013.
- TOSUN, Tanju (2008), **Siyaseti İzlerken**, Liberte Yayınları Ankara.
- TUĞSAL, Cihan (2010), **Pasif Devrim: İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Zübeyir (2011), “Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkileri”, **Niğde Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:1, ss: 56-80.
- TURAN, A. E. (2004), **Türkiye’de Seçmen Davranışı, Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimleri**, Bilgi Üniversitesi Yayınları İstanbul.

- TUTUM, Cahit (1994), **Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma**, TESAV Yayınları, Ankara.
- TÜRKEŞ, Alparslan (1978), **Dokuz Işık**, Birinci Baskı, Nesil Matbaacılık, İstanbul.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er (1992), "Ekonominin Sağı" **Türkiye Günlüğü**, Sayı:17, Cedit Yayınları, Ankara, ss: 15-27.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er, (2006), **Siyaset**, 6. Baskı, Lotus Yayınları, Ankara.
- URAS, U. (1996), **İdeolojilerin Sonu mu?**, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- URTMETZER, Peter Robert (1999), **Globalization and Canadian Society: Rhetoric and Reality**, PhD Theses, The Faculty of Graduate Studies, Department of Antropology and Sociology, The University of British Columbia.
- USLU, Cennet (1999), "Liberal Düşünce Topluluğu", **Yeni Türkiye- Liberalizm Özel Sayısı**, Cilt: 25, Yıl: 5, Ocak- Şubat, ss: 519- 523.
- UTLU, Orhan (2003), **Küreselleşme Sürecinin Türk Siyasetine Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi.
- UZGEL, İlhan (2009) "AKP: Neoliberal Dönüşümün Yeni Aktörü", **AKP El Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu**, Editör: İlhan Uzel, Bülent Duru, Phoenix, Ankara, ss: 11-39.
- UZUN, Turgay (2010), "Milliyetçi Hareket Partisi, Türk Milliyetçiliğinin Kurumsallaşması", **İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler**, Editör: Turgay Uzun, Orion Yayınları, Ankara, ss: 233- 279.
- ÜNSALDI, Levent (2008), **Türkiye'de Asker ve Siyaset**, Çeviren: Orçun Türkay, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- ÜSTEL, Füsün (1999), **Yurttaşlık ve Demokrasi**, I. Baskı, Ankara, Dost Yayınları.
- VARLIK, Ali Bilgin (2009), **Küreselleşme ve Küreselleşmenin Ortadoğu'ya Etkileri**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- WALTER, Laqueur (1998), "Postmodern Terrorism. In The Global Agenda: Issues and Perspectives", Edit: Charles, W Kegley, Eugene R. Wittkopf, Mac Graw Hill, USA, pp. 89-98.
- WARNER, George Townsend Sir C. Henry K. Merten ve D. Erskine Muir (1952), The New Groundwork of British History, **Blackie and Son Ltd., Book Two**, London, ss.831- 832.
- WHITE, Jenny (2002), **Islamist Mobilization in Turkey: A Study in Vernacular Politics** Seattle ve Londra: University of Washington Press.
- WOLF, Martin (2001), "Ulus-Devlet Küreselleşmeye Karşı Durabilecek mi?", Çeviren: Doğan Ergin, **Türkiye ve Siyaset**, Sayı:5, Kasım-Aralık, ss. 211-220.
- www.ldp.org.
- www.mozturk.net/Type=I&Id=481 son erişim tarihi: 23.03.2010.
- www.sabah.com.tr, "2001 krizinin saklı tarihi", son ulaşım tarihi: 22.02.2011.
- www.sabah.com.tr, "Dünyanın Gözü Kulağı Sandıktaydı", son ulaşım tarihi: 04.11.2002.
- www.sabah.com.tr, "2001 krizinin saklı tarihi"; son erişim tarihi: 22.02.2011,
- YANARDAĞ, Merdan (2002), "MHP'nin Geleceği: Sonuçlar ve Olasılıklar", **Milliyetçilik, Faşizm ve MHP**, Derleyen: Seyfi Öngider, Aykırı Yayınları, İstanbul, ss:15-38.

- YAVUZ, Hakan (2000), **Türkiye’de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi**, Seçkin yayınları, Ankara.
- YAVUZ, Hakan (2005), **Modernleşen Müslümanlar, Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve AK Parti**, Kitap, İstanbul.
- YAVUZ, Hakan (2008), **Modernleşen Müslümanlar**, 2. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- YAYLA, Atilla (1993), **Özgürlük Yolu Hayek’in Sosyal Teorisi**, Turhan Kitabevi, Ankara,
- YAYLA, Atilla (1992), **Liberalizm**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- YAYLA, Atilla (1993), **Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- YAYLA, Atilla (1994), **Liberal Bakışlar**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- YAYLA, Atilla (1996), “Liberal Düşünce”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı: Kış, ss.4-14.
- YAYLA, Atilla (2002), “Liberal Düşünce Topluluğu’nun Doğuşu, Gelişimi ve Geleceği Üzerine”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 28, Güz, ss: 35-66.
- YAYLA, Atilla (2003), **Fikir Hareketleri ve Liberal Düşünce Topluluğu**, Liberte Yayınları, Ankara.
- YAYLAGÜL, L. ve DAĞTAŞ, Erdal (2004), “Medya Patronluğundan Başbakanlığa Yükselme İstekleri: Cem Uzan ve Genç Parti Örnek Olayı”, 17-19 Mart, **2nd International Symposium Communication in The Millennium: A Dialogue Between Turkish and American Scholars, Sempozyumu**, İstanbul, ss: 479-493.
- YAYMAN, Hüseyin (2009), “Değişim ve Süreklilik Ekseninde MHP”, **SETA**, ss: 1-20.
- YENİ POLİTİK HAREKETİN BİLDİRİSİ (1993), **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 22, Bahar, ss: 181- 191.
- Yeni Türkiye İçin Yeni Demokrasi, Parti Tüzüğü ve Programı**, 22 Aralık 1994, Ankara.
- YIKILMAZ, N. (2003), **Yeni Dünya Düzeni ve Çevre**, Ayhan Matbaa, İstanbul.
- YILMAZ, Aytekin (2003), **Çağdaş Siyasi Akımlar**, Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- YILMAZ, Aytekin (2004), **İkinci Küreselleşme Dalgası**, Vadi Yayınları, Ankara.
- YURDUSEV, A. Nuri (1993), “Liberalizmin Türkiye Atağı”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı:22, Bahar, ss: 105-109.
- YURT, Arslan (2000), **Küreselleşen Dünyada Yeni Bir Devlet Anlayışı ve Türkiye**, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- YÜCEL, M. Serhan (2006), **Türkiye’nin Siyasal Partileri (1859- 2006)**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- YÜKSEL, M. (2001), **Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- YÜZBAŞIOĞLU, Necmi (1997), “Siyasi Parti Yasaklamaları Rejimi”, **Baro Gündemi**, Sayı:3, ss: 23-26.
- ZALKA, Marlene Lori (1999), **Globalization of the Internet: Convergence or Multicultural Community?** PhD Theses, Florida International University, Miami, Florida.
- ZENCİRKIRAN, Mehmet (2011), “Küresel Sosyal Sorunlar ve Çözüm Arayışları”, **Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Editör: Mehmet Zincirkıran, DoraYayınları, Bursa, ss: 521-542.
- ZURCHER, Eric Jan (1998), **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

LATANS DÖNEMİ VE PROJektİF TESTLER

Dr. Neslihan Zabcı

LATANS DÖNEMİ VE PROJEKTİF TESTLER

Dr. Neslihan Zabcı

Yayın No: 1452
ISBN: 978-625-398-232-4
E-ISBN: 978-625-398-233-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Zabcı, Neslihan.

Latans Dönemi ve Projektif Testler / Neslihan Zabcı

1. Basım, XII + 130 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-232-4

E-ISBN: 978-625-398-233-1

1. Latans 2. Projektif Testler 3. Rorschach 4. CAT 5. TAT

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ VE GİRİŞ.....	ix
----------------------	----

Birinci Bölüm

LATANS DÖNEMİ.....	1
Freud ve Latans Dönemi	1
Çocuk Cinselliği	2
<i>Cinsellik Üzerine Üç Deneme: Latans Döneminin İlk Tanımı</i>	3
Freud'un Cinsellikten Tamamen Arınmaya Dair Görüşü	4
Latans Döneminde Saldırgan Dürtü.....	5
Latans Döneminin Kökenleri	6
a) Biyolojik Bakış Açısı	6
b) Eğitimin ve Uygarlığın Rolü	8
c) Kastrasyon Kaygısı ve Ödipal Karmaşanın Çöküşü	9
Latans Dönemine Dair Freud Sonrası ve Güncel Görüşler.....	11
Karl Abraham: Çatışmaların Yeniden Düzenlenmesi	11
B. Bornstein ve T. Becker: Birinci ve İkinci Latans Dönemi	12
Heinz Hartmann: Dürtüsel Saldırganlıktan Uzaklaşma	14
Kestenberg: Benlik İşleyişinin Hazzı	14
M. Klein ve D. W. Winnicott: Gerçekliğe Aşırı Yatırım ve Ruhsallığın Dengesi.....	15
Paul Denis: Savunmalar ve Nesne Yatırımlarında Değişim	15
René Roussillon: Simgeleştirme Çalışması	16
M. Fain ve D. Braunschweig: Âşığın Sansürü	17
Üstbenlik Gelişimi	18
Ödipal Dönemin Aşılmasını ve Latansa Girişi Zorlaştıran Etkenler	20
Latans Döneminin Tehlikeye Girişi: Modernleşmenin Batılı ve Türk Aile Yapısı Üzerinde Etkileri	21
Cinsel Eğitim.....	23
Latans Dönemi ve Okul Başarısı.....	25

İkinci Bölüm

SAVUNMA DÜZENEKLERİ	27
Bastırma.....	27
Baskılama (Repression).....	28
Düşleme (Fantasmatisation).....	30
Karşıt Tepki Oluşturma.....	32
Yalıtma (Isolation).....	33
Yapıp Bozma.....	33
Olumsuzlama (Denegation).....	33
Gerileme.....	34
Ketlenme	34
Yüceltme.....	36

Üçüncü Bölüm

PROJEKTİF TESTLERDE LATANS DÖNEMİ DÜRTÜLERİN İŞLEYİŞ ÖZELLİKLERİ VE ÜSTBENLİĞİN NİTELİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	39
Projektif Testler.....	40
Rorschach Testi	41
Rorschach Testinin Çocuklar ile Kullanımı.....	42
TAT Testi	42
TAT Testinin Çocuklar ile Kullanımı ve Değerlendirme Ölçekleri	43
CAT Testi.....	44
Rorschach Testinde Dürtüsel Denetimi Değerlendirme.....	45
CAT Testinde Dürtüsel Denetimi Değerlendirme	48
TAT Testinde Dürtüsel Denetimi Değerlendirme	50
Projektif Testlerle Üstbenliğin İşlevselliğini Değerlendirme.....	53
Ebeveyn Çiftini Kabullenme ve Babasal Yasağı Tanıma.....	53
A) CAT Testi	53
B) TAT Testi.....	54
Çocuksu Tümgüçlülüğü Terk Etme ve İşlevsel Yetersizliği Kabullenme .	56
A) CAT Testi	56
B) TAT Testi.....	58

İkincil Özdeşimlere Geçiş	58
A) Rorschach Testi	58
B) CAT ve TAT Testleri.....	59
Latans Döneminin Birinci Evresi (6-7 yaş) ve Projektif Testler	60
Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim.....	60
CAT Testinde Dürtüsel Denetim	62
Dürtüsel Denetimde Rorschach ve Cat Testleri Sentezi: 6-7 Yaş	64
Olgu Örnekleri	65
6-7 Yaş Latans Çocuklarında Üstbenliğin İşlevselliği.....	71
Ebeveyn Çiftini Kabullenme ve Babasal Yasağı Tanıma: CAT Testi.....	72
Çocuksu Tümçüçlülüğü Terk Etme ve İşlevsel Yetersizliği Kabullenme: CAT Testi.....	75
İkincil Özdeşimlere Geçiş: Rorschach Testi.....	79
İkincil Özdeşimlere Geçiş: CAT Testi	80
Latans Döneminin İkinci Evresi (9-10 yaş) ve Projektif Testler	81
Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim.....	81
TAT Testinde Dürtüsel Denetim	86
Olgu Örnekleri	88
9-10 Yaş Latans Çocuklarında Üstbenliğin İşlevselliği.....	101
Ebeveyn Çiftinin Kabullenilmesi ve Babasal Yasağı Tanıma: TAT Testi	102
Çocuksu Tümçüçlülüğü Terk Etme ve İşlevsel Yetersizliği Kabullenme: TAT Testi	109
İkincil Özdeşimlere Geçiş: Rorschach ve TAT Testleri	113
Modern Çağda Latans Dönemi Üzerine	114
KAYNAKÇA.....	119
EKLER.....	123
EK 1: Tat Testinde İşleme Biçimlerini Değerlendirme Ölçeği	123
EK 2: CAT Testinde Hikâyeleri İşleme Biçimlerini Değerlendirme Ölçeği..	125
YAZAR HAKKINDA	129

KAYNAKÇA

- Abraham, K. (1925), La formation du caractère au stade génital. Etude psychanalytique de la formation du caractère, *Œuvres complètes, Tome 2*, Paris, Payot, 1966.
- Alpert, A. (1941), The latency period- Re-examination in an Educational Setting, *The American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 11, New York, 126-132.
- Arbisio, C. (1997), *L'enfant de la période de latence*. Paris, Dunod, 2007.
- Ataca, B. (2006). Turkey. In J. Georgas, J. W. Berry, F. J. R. van de Vijver, Ç. Kağıtçıbaşı & Y. H. Poortinga (Eds.), *Families across cultures: A 30 nation psychological study* (pp. 467 - 474). Cambridge: Cambridge University Press.
- Becker, T. (1974), On latency, *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol. 29, pp.3-11.
- Bellak, L. (1954), *TAT and CAT in clinical use*, N. Y., Grune and Stratton; *Sème édition révisée: The TAT, CAT and SAT in Clinical Use*, New York: Allyn and Bacon, 1993.
- Beizmann, C. (1961), *Le Rorschach de l'enfant à l'adulte*, Paris, Delachaux et Niestlé.
- Beizmann, C. (1966), *Livret de cotation des formes dans le Rorschach*, Paris, Ecpa.
- Berger, M. (2018). Les risques majeurs de l'éducation a la sexualité, in in *Dangers de l'éducation a la sexualité pour les enfants et les adolescents* (Ed. M.Berger et E.Izard), Broché, Paris.
- Boekholt, M. (1993), *Epreuves thématiques en clinique infantile, approche psychanalytique*, Paris, Dunod.
- Bornstein, B. (1951), On latency, *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol. 6, p. 278-285.
- Braunschweig, D.; Fain, M. (1975). *La nuit, le Jour*, PUF, Paris.
- Brelet-Foulard, F; Chabert, C. (2003), *Nouveau Manuel du TAT, Approche psychanalytique*, Paris, Dunod.
- Chabert, C. (1983), *Le Rorschach en clinique adulte, Interprétation psychanalytique*, Paris, Dunod, 2^eédition, 1997.
- Chabert, C. (1998), *Psychanalyse et méthodes projectives*, Paris, Dunod, Les Topos, p.48.
- Chagnon, J.Y. (2001), L'enfant de 10 ans face aux épreuves projectives, *Psychologie Clinique et Projective*, Vol. 7, p. 175-198.
- Chasseguet-Smirguel, J. (1964), *La sexualité féminine*, Paris, Payot.
- Chiland, C. (1971), *L'enfant de six ans et son avenir (Etude psychopathologique)*, Paris, PUF, 1988.
- Demircioğlu, D. (2000), Boşanmanın çalışan kadının statüsü ve cinsiyetlerdeki rolü üzerine etkisi, *Yayımlanmamış Doktora tezi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Denis, P. (1990), Psychopathologie de tous les jours à la période de latence, in « Latence, connais pas ! Les 7-12 ans entre école et famille », *Le groupe familial*, N° 127, p. 24-29.

- Denis, P. (1997), L'interprétation en période de latence, in : *L'interprétation en psychothérapie d'enfants et d'adolescents*, (Ed. MANZANO, R.), Suisse, Editions Médecine et Hygiène.
- Denis, P. (2001), L'excitation à la période de latence, *Enfances & Psy*, N° 14, p. 77-83.
- Denis P. (2003), Quelle latence pour les enfants d'aujourd'hui ?, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, N°51, p. 288-291.
- Denis, P. (2005), Le résistant isolement de l'enfant lecteur de bandes dessinées. In : *De l'âge de raison à l'adolescence : quelles turbulences à découvrir ?* (Ed. BERGERET-AMSELEK, C.), Paris : Erès, p. 77-82.
- Diatkine, R. (1967), Du normal et du pathologique dans l'évolution mentale de l'enfant, *Psychiatrie de l'enfant*, Vol. 10, Fasc. 1, PUF, p. 1-42.
- Emmanuelli M. (1991), *Les processus de pensée à l'adolescence*, Thèse de doctorat en psychologie, Université Paris V.
- Emmanuelli, M. (1996), L'inhibition intellectuelle à la préadolescence : mise en défaut de la latence et prélude à la séparation, *Psychologie Clinique et Projective*, Vol. 2, N° 2-1996, p. 261-278.
- Exner, J.E.; Weiner, I.B. (1995), *The Rorschach : a Comprehensive System vol. 3 : Assessment of Children and Adolescents*, second édition, New York, Wiley.
- Fişek, G.O. (1982). Psychopathology and the Turkish family: A family systems theory analysis. In Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.) *Sex-roles, family and community in Turkey*, p. 295-321. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Frejaville, A. (2002), Œdipe, ses complexes et notre époque, *Revue Française de Psychanalyse*, N°1, p. 129-144.
- Freud, A. (1946), *Le Moi et les mécanismes de défense*, Paris, PUF, 13ème édition, 1993.
- Freud, A. (1965), *Le normal et le pathologique chez l'enfant*, Paris, Gallimard, 1968.
- Freud, S. (1905). *Trois essais sur la théorie de la sexualité*, Paris, Gallimard, 1962.
- Freud, S. (1908), Les théories sexuelles infantiles, in *La Vie Sexuelle*, Paris, PUF, 1969.
- Freud, S. (1909). Remarques sur un cas de névrose obsessionnelle (L'homme aux rats), *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF.
- Freud, S. (1916-1917), *Introduction à la psychanalyse*, Paris, Payot, 1961.
- Freud, S. (1921), Psychologie des foules et analyse du moi, *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1981.
- Freud, S. (1923), Le moi et le ça, *Œuvres complètes de Freud*, tome XVI, Paris, PUF, 1996.
- Freud, S. (1924), La disparition du complexe d'œdipe, *Œuvres complètes de Freud*, tome XVII, Paris, PUF, 1992.
- Freud, S. (1925), *Sigmund Freud présenté par lui-même*, Paris, Gallimard, 1984.
- FREUD, S. (1925c), La négation, *Résultats, idées, problèmes*, tome II, Paris, PUF, 1987, p. 135-139.
- Freud, S. (1926), *Inhibition, symptôme et angoisse*, Paris, PUF, 8ème éd., 1986.

- Freud, S. (1930), *Malaise dans la civilisation, Œuvres complètes de Freud*, tome XVIII., Paris, PUF, p. 245-233.
- Freud, S. (1933), *La féminité, Nouvelles conférences sur la psychanalyse*, Paris, NRF, coll. « Idées », p.176.
- Freud, S. (1939), *L'homme Moïse et la religion monothéiste (Trois Essais)*, Paris, PUF, 9ème éd., 1978.
- Guignard, F (2006), *Les enfants d'aujourd'hui : changements de société et modifications de la psychopathologie, Psychanalystes qui êtes-vous ?*, Interéditions, Paris, Dunod, p. 257-263.
- Guignard, F (2007), *Œdipe aujourd'hui et demain ?* Ed. Cabrol G., Nayrou F., Parat H., *Actualité de l'Œdipe, Monographies et débats de psychanalyse*, PUF, p. 117-137.
- Halpern, F. (1953), *A clinical approach to Children's Rorschachs*, New-York, Grune and Stratton.
- Hartmann, H. (1964), *Essays on Ego Psychology*, New York, International Universities Press.
- İkiz, T. (2003), *Rorschach testinin Psikanalitik Yorumu*, Baglam Yayınları, İstanbul.
- Ionescu, S.; Jacquet, M. ; Lhote, C. (1997), *Les mécanismes de défense, Théorie et clinique*, Armand Colin, Paris, 2010.
- Izard, E. (2018). *Histoire de « l'éducation a la sexualité » et des « droits sexuels », in Dangers de l'éducation a la sexualité pour les enfants et les adolescents* (Ed. M.Berger et E.Izard), Broché, Paris.
- Jones, E. (1927), *La conception du Surmoi, Surmoi II : Les développements post-freudiens*, sous la dir. de N. AMAR, G. LE GOUES, G. PRAGIER, *Monographies de la Revue française de psychanalyse*, Paris, PUF, p. 13-23.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010), *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi : Kültürel Psikoloji*, İstanbul, Yapı Kredi ve Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kamel, F. (2001), *Entrer dans l'adolescence. Le temps de la latence*. Paris, Editions in Press.
- Kestemberg, E.; Kestemberg, J. (1966), *Contribution à la perspective génétique en psychanalyse*, *Revue française de psychanalyse*, no 5-6, tome XXX, Paris, PUF.
- Klein, M. (1932), *La technique de l'analyse des enfants à la période de latence », La psychanalyse des enfants*, Paris, PUF, 2006.
- Klein, M. (1945), *Complexe d'Œdipe éclairé par les angoisses précoces*, *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1968, p. 370-424.
- Klopfer, B. (1942), *Rorschach réactions in early childhood*, *Rorschach Research Exchanges*, 5, p. 1-23.
- Laplanche, J. et Pontalis, J.B. (1967), *Vocabulaire de la Psychanalyse*, PUF, Paris, 4ème édition, 2003.
- Lazartigues, A (1998), *A nouvelles familles, nouveaux enfants ?*, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'Adolescence*, vol. 48, no 1, p. 32-43.
- Lazartigues, A (2001), *La famille contemporaine « fait » -elle de nouveaux enfants ?*, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'Adolescence*, vol. 49, no 4, p. 264-276.

- Lazartigues, A.; Morales, H.; Saint-André, S.; Planche, P. (2006), *L'enfant au risque d'un nouveau monde, L'évolution Psychiatrique*, 71, p. 331-347.
- Levi-Strauss, C. (1955), *Tristes Tropiques*. Harmondsworth UK: Penguin.
- Loosli-Usteri, M. (1938), *Le diagnostic individuel chez l'enfant à l'aide du test de Rorschach*, Paris, Hermann.
- Lugassy, F. (1998), *Les équilibres pulsionnels de la période de latence*, Paris, L'Harmattan.
- Marcelli, D. (2010), Sexualité des enfants en âge de latence. Entre éducation et séduction quel destin pour les pulsions ?, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'Adolescence*, no 58, p. 60-63.
- Mardin, Ş. (2003), *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mastiock, C. (2010), Des enfants sans latence qui mettent les enseignants à l'épreuve. Tenir compte du travail de latence dans le cadre scolaire, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, no 58, p. 81-86.
- Millot, C. (1979), *Freud anti-pédagogue*, Navarin, Paris.
- Ody, M. (1985), «Détruire, disait-il...», *Avant l'adolescence*, in *Les textes du Centre Alfred-Binet*, no 6, Association de santé mentale de Paris 13ème, p. 27-37.
- Rausch de Trautenberg, N. (1970), *La pratique du Rorschach*, Paris, PUF.
- Rausch de Trautenberg, N ; Boizou, M. F. (1981), *Le Rorschach en Clinique infantile- Le réel et l'imaginaire chez l'enfant*, Paris, Dunod.
- Roman, P. (2009), *Le Rorschach en clinique de l'enfant et de l'adolescent, Approche psychanalytique*, Paris, Dunod.
- Romano, H. (2018). Effets psychopathologiques sur l'enfant de l'exposition a des contenus sexuels et aux fonctionnements institutionnels incestuels, in *Dangers de l'éducation a la sexualité pour les enfants et les adolescents* (Ed. M.Berger et E.Izard), Broché, Paris.
- Roussillon, R. (2007), Période de latence, *Manuel de psychologie et de psychopathologie clinique général*. Paris, Masson, p. 181-192.
- Sarnoffgü, C. (1971), Ego structure in latency, *The Psychoanalytic Quarterly*, vol. 40, p. 387-414.
- Schentoub, V.; Debray, R. (1970), Fondements théoriques du processus TAT, *Bulletin de Psychologie*, XXIV, 292 (12-15), p. 897-903.
- Schentoub, V.; Debray, R. (1990), *Manuel d'utilisation du T.A.T., Approche psychanalytique*, Paris, Dunod.
- Shapiro, T.; Perry, R. (1976), Latency revisited (The Age Plus or Minus 1), *The psychoanalytic study of the child*, vol. 31, p. 79-105.
- Tisseron, S. (2004), L'enfant au risque des médias, *Enfance Psy*, no 26, p. 15-21.
- Winnicott, D. W. (1958). Analyse de l'enfant en période de latence, *Processus de maturation chez l'enfant*, Paris, PBP, 1983, p. 81-91.
- Zabcı, N.; İkiz, T.; Emmanuelli, M. (2011), Latans (Okul Çağı) Döneminde Çocukların Dürtüsel İşleyiş Özellikleri ve Projektif Testlerin Katkısı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.

LEV NİKOLAYEViÇ TOLSTOY'UN ROMANLARINDA
DEĞERLER HİYERARŞİSİ

Tuğba Günör

Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Romanlarında Değerler Hiyerarşisi

Tuğba Günör

Yayın No: 1764
ISBN: 978-625-398-836-4
E-ISBN: 978-625-398-835-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti'ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Günör, Tuğba.

Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Romanlarında Değerler Hiyerarşisi / Tuğba Günör

1. Basım, X + 320 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-836-4

E-ISBN: 978-625-398-835-7

1. Edebiyat 2. Felsefe

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
1. LEV NİKOLAYEViÇ TOLSTOY'UN DÜŞÜNSEL AÇIDAN GELİŞİMİ.....	1
2. LEV NİKOLAYEViÇ TOLSTOY'UN ROMANLARINDA DEĞERLER HİYERARŞİSİ	53
3. DUYGUSAL DEĞERLER	67
4. MUTLAK DEĞERLER	163
5. TİNSEL DEĞERLER	239
KAYNAKÇA	313

KAYNAKÇA

- Aksüt, L. (2022-a). "Lev Nikolayeviç Tolstoy". 19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler. (Ed. Tuğba Günör). Ankara: Nobel Yayınevi. (557- 646).
- Aksüt, L. (2022-b). "Rus Yazar Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Yaşamında ve Sanatında Atların Yeri". Uluslararası Toplumsal Araştırmalar Ankara Kongresi (23-25 Aralık). Ankara. (37- 46).
- Alekseyev, V. İ. (1978). "İz 'vospominaniy'". *L. N. Tolstoy v vospominaniyah sovremennikov v dvuh tomah*. Tom I. (Red: Vatsuro, V. E., Geya, H. K., Makaşına, S. A. Orlova, V. H. vd.). Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Alekseyeva, G. V. (2010). *Amerikanskiye dialogi Lva Tolstogo*. Tula: İzdatelskiy dom 'Yasnaya Polyana'.
- Andreyeva, V. G. (2020). "Obraz zemli i yego funktsii v romane L. N. Tolstogo 'Voskreseniye'". *Studia Litterarum* 5 (3). (236-251).
- Arhangelskaya, T. N. (1988-a). 'Neizvestniy istochnik romana L. N. Tolstogo 'Voyna i mir'". *Vokrug Tolstogo*, Tula: Priokskoye knijnoye izdatelstvo. (s. 95-196)
- Arhangelskaya, T. N. (1988-b). "Knigi o dekabristah v Yacnopolyanskoy biblioteke L. N. Tolstogo." *Vokrug Tolstogo*. Tula: Priokskoye knijnoye izdatelstvo.
- Arnold, M. (2010). "Graf Lev Tolstoy Publikatsiya, vstupitelnaya statya, perevod s angliyskogo i primeçaniya H. İ. Reyngold". *Yasnopolyanskiy sbornik*. (Red: Tolstoy, V. İ., Azarova, N. İ., Arhangelskaya T. N., Lebedeva, V. A. vd.). Tula: İzdatelskiy dom 'Yasnaya Polyana'.
- Ayut, A. (2004). "Anılarda Çehov". *Uluslararası Çehov Sempozyumu, 'Çehov'dan Sonraki Yüzyıl*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.
- Babayev, E. (1978-a). *Anna Karenina L. N. Tolstogo*. Moskva: Hudojestvennaya Literatura.
- Babayev, E. (1978-b). "Zametki o poetičeskoj strukture 'Voskreseniya'". V mire Tolstogo; sbornik statey. (Sostavitel: Maşinskiy, S.). Moskva: Sovetskiy pisatel.
- Babayev, E. G. (1981). *Oçerki estetiki i tvorçestva L. N. Tolstogo*. Moskva: İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta.
- Babayev, E. G. (1984). *İz istorii russkogo romana XIX veka.: Puşkin, Gertsen, Tolstoy*. Moskva: İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta.

- Bers, S. A. (1978). "Vospominaniya o grafe L. N. Tolstom". *L. N. Tolstoy v vospominaniyah sovremennikov v dvuh tomah. Tom I.* (Red: Vatsuro, V. E., Geya, H. K., Makaşina, S. A. Orlova, V. H. vd.). Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Boçarov, S. G. (1978). *Roman L. Tolstogo 'Voyna i Mir'*. Moskva: "Hudojestvennaya Literatura".
- Brodskiy, İ. A. (1978). *L. N. Tolstoy i hudojniki.* Moskva: İzdatelstvo iskusstvo.
- Bulgakov, V. (1989). *L. N. Tolstoy v poslendniy god ego jizni: Dnevnik sekretery L. N. Tolstogo.* Moskva: İzdatelstvo "Pravda".
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma.
- Çelik, R. (2001). "L. N. Tolstoy'un 'Anna Karenina' Romanı ile H. Z. Uşaklıgül'in 'Kırık Hayatlar' ve 'Aşk-ı Mennu' Romanlarında 'Evlilik' Temasının Karşılaştırılması". (Y. Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı (Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü). Ankara.
- Çelik, Y. (2002). "Tarih Roman İlişkisi - Tarihi Romanda Kişiler". *Bilig Dergisi.* 22 (49-68).
- Çınar Özkan, S. (2017). "Kant'ta Apiriori Bilgi Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi". *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi).* 2017 Güz, sayı: 24. (295-316).
- Çiçerin, A. (1978). 'Obraz avtora v 'Voyna i mire'. *V mire Tolstogo; sbornik statey.* (Sostavitel: Maşinskiy, S.). Moskva: Sovetskiy pisatel.
- Dalkılıç, L. Ç. (2022). "Nikolay Gavriloviç Çernişevskiy". 19. *Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler.* (Ed. Tuğba Günör). Ankara: Nobel Yayınevi. (373-428).
- Daniyevskiy, G. P. (1978). "Poyezdka v Yasnuyu Polyanu (Pomestye grafa L. N. Tolstogo)". *L. N. Tolstoy v vospominaniyah sovremennikov v dvuh tomah. Tom I.* (Red: Vatsuro, V. E., Geya, H. K., Makaşina, S. A. Orlova, V. H. vd.). Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Demir, N. (2019). "Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Anarşist Eğitim Kuramı ve Yasnaya Polyana Okulu". (Y. Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Felsefe Grubu Eğitimi Bilimi Dalı. Erzurum.
- Dneprov, B. (1978). "İzobrazitelnaya sila tolstovskoy prozi". *V mire Tolstogo; sbornik statey.* (Sostavitel: Maşinskiy, S.). Moskva: Sovetskiy pisatel.
- Doğan, A. (2007). "Özel Mülkiyet Hakkının Temeli Olarak Emek". *AÜHFED.* 3 (83-97).
- Erdoğan, H. (2018). "Rus Tarih Felsefesinde K. S. Aksakov". *Bilim ve İnsan, Şahsiyetini İnşa Edenler.* (Ed. Özer, Z. B., Yapısı, F., Aktay, Ş.). Ankara: Gazi Kitap Evi.
- Genzen, P. G. (1978). "Pyat dney v Yasnoy Polyane (V aprele 1890 g.)". *L. N. Tolstoy v vospominaniyah sovremennikov v dvuh tomah. Tom I.* (Red: Vatsuro, V. E., Geya, H. K., Makaşina, S. A. Orlova, V. H. vd.). Moskva: Hudojestvennaya literatura.

- Göçen, M. (2014). "Tolstoy'un Düşüncelerinde Anarşist Temalar". (Y. Lisan Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Siyaset Bilimi Dalı. Ankara.
- Gökalg, N. (2021). "Değer Felsefesi". *Değer Çalışmaları I*. (Ed: Nurten Gökalg). Ankara: AHBV Üniversitesi Yayınları.
- Gromova, D. L. (2001). "Lev Nikolayeviç Tolstoy". *İstoriya Russkoy literaturı XIX veka (70-90-ye godı)*. (Red: Anoşkina, V. N., Gromova L. D., Katayev, v.b.). Moskva: İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta.
- Gureviç, A. (1978). "Tolstoy i romantiçeskaya traditsiya". *V mire Tolstogo; sbornik statey*. (Sostavitel: Maşinskiy, S.). Moskva: Sovetskiy pisatel.
- Gusev, N. (1978). 'Kak rabotal Tolstoy. Vstupitelnaya zametka. (Sostavitel: Maşinskiy, S.). *V mire Tolstogo; sbornik statey*. Moskva: Sovetskiy pisatel.
- Gusev, N. N. (1936). *Letopis jizni i tvorçestva L. N. Tolstogo*. Moskva- Leningrad: Akademia.
- Gusyev, N. N. (1973). *Dva goda s L. N. Tolstım*. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Günal, E. Z. (2018). 'Doğa ve Bilimin Birleştiği Bir Öykü Holstomer'. Roman Kahramanları. Temmuz / Eylül, Sayı 35, s. 49-50
- Günal, E. Z. (2022). 'İvan Sergeyeviç Turgenev'. *19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler*. (Ed. Tuğba Günör). Ankara: Nobel Yayınevi. (297-372).
- Günör, R. B. (2020). *Ahlak Felsefesinde Özgeçilik*. Ankara: Atlas Kitap.
- Günör, R. B. (2021). 'Etik Değerler veya Değer'in Etik Boyutu'. *Değer Çalışmaları I* (Ed: Nurten Gökalg). Ankara: AHBV Üniversitesi Yayınları.
- Günör, T. (2022). "L. N. Tolstoy'un 'Savas ve Baris' Adlı Romanında İki Farklı Kadın: Natasa Rostova ve Elen Kurigina". *Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları*. (Ed. Yusuf Topaloğlu). İstanbul: Günce Yayınları.
- Günör, T. (2023). 'Stankeviç Topluluğu'na Genel Bir Bakış'. *Söylem Filoloji Dergisi*. 8 (1). (56-67).
- İnalçık, G. (2012). "L. N. Tostoy'un Romanlarında Kadın Karakterler ve Kadın Sorunsalı" (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Ankara.
- İnanır, E. (2022). 'XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bulgar Edebiyatında Yeni Arayışlar'. *TOBİDER. Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*. 6 (3), (314-329).
- İnanır, E., (2008). *I. Petro ve II. Katerina'nın Kanatları Altında XVIII. Yüzyıl Rus Edebiyatı*. İstanbul: İskenderiye Yayınları.
- Kaşoğlu, A. (1996). "L. N. Tolstoy'un 'Diriliş' ve R. N. Güntekin'in 'Dudaktan Kalbe' Romanlarının Karşılaştırılması". (Y. Lisan Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı.

- Kaşoğlu, A. (2004). *18. Yüzyıl Rus Aydınlanmacısı Radişçev*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kitabu Mukaddes. (2012). *Eski ve Yeni Ahit, Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil*. İstanbul: Kitabu Mukaddes Şirketi.
- Krasnova, G. V. (1978). "Komentarii". L. N. Tolstoy v vospominaniyah sovremennikov. Tom I. (Vatsuro, V. E., Geya, H. K., Makaşına, S. A. Orlova, V. H. vd.). Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Kremenetskiy, K. V. (2021). "A graf Tolstoy protiv. Vospriyatiye publitsistiki L. N. Tolstogo 1860-1870 gg.". *Tulskiy nauçnyy vestnik. Seriya İstoriya. Yazıkoznaniye*. 4 (8). (18–35).
- Kropotkin, P. (2018). *Rus Edebiyatında İdealler ve Gerçekler*. (Çev: Burak S. ÇELİK). Ankara: Hece Yayınları.
- Kuzina, L., Tyunkin K. (1978). *Voskreseniye L. N. Tolstogo*. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Lenin, V. İ. (2003). *Devrimin Aynası Tolstoy*. (Çev: Zekiye HASANÇEBİ). YGS Yayınları: İstanbul.
- Lominov, K. (1978). "Jivoy Tolstoy". L. N. Tolstoy v vospominaniyah sovremennikov. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Malle, B., Dickert, S. (2007). *Encyclopedia of social psychology*. (Values. Eds: R. F. Baumeister, K. D. Vohs), Vol. 2, (pp. 1011–1014). California: Sage Publications.
- Medjibovskaya, İ. (2010). 'Otvét Tolstogo na terror i revolyutsionnoye nasiliye'. *Yasnopolskiy sbornik*. (Red: Tolstoy, V. İ., Azarova, N. İ., Arhangel'skaya T. N., Lebedeva, V. A. vd.). Tula: İzdatelskiy dom 'Yasnaya Polyana'.
- Nikolayev, N. Yu. (2016). "Voyna za mir' M. İ. Dragomirov ob antivoyennih vzgladah L.N. Tolstogo". *Voyennaya istoriya; vçera, segodnya, zavtra materialı konferentsiy*. Sang-Peterburg: İzdatelsvo SPgBEU.
- Olçay, T. (2010). "Retseptsiya perevodov Russkih literaturno- hudojestvennih proizvedeniyah v Turtsii". *Uluslararası Rusya Araştırmaları Dergisi*, 3 (1) (23-44).
- Özer, B. Z. (2021). 'Anna Karenina'yı Yeniden Okumak'. (Ed. Özer, Z. B., Yapısı, F., Aktay, Ş.). *Metindilbilim (Tarih-Kuram-Uygulama)*. İstanbul: Doğu Kitapevi.
- Özlem, D. (2010). *Etik / Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Parer, Ö. (Eylül, 2014). "Tolstoy ve Dostoyevskiy'in Yorumlarıyla Balkanlarda Savaşa Bakış." *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (16). (341-353).
- Pieper, A. (2012). *Etığe Giriş*. (Çev: Gönül SEZER, Veysel ATAYMAN). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Plaksin, S. İ. (1978). "Graf L. N. Tolstoy sredi detey". L. N. Tolstoy v vospominaniyah sovremennikov. Moskva: Hudojestvennaya literatura.

- Polivanov, İ. İ. (1997). "Tolstoy v 1881 g. (Zapis odnogo dialoga)". *Noviye materialy L. N. Tolstogo i o Tolstom*. (Red: Donskov, A. A.). München: Verlag Otto Sagner,
- Polyakova, Ye. (1978). 'Simvol i allegoriya v realizme Tolstogo'. *V mire Tolstogo; sbornik statey*. (Sostavitel: Maşinskiy, S.). Moskva: Sovetskiy pisatel.
- Popoff, A. (2012). *Sofiya Tolstoy Biyografisi*. (Çev: Cemil BÜYÜKUTKU). Ankara İmge Kitabevi.
- Pospelov, G. (2005). *Edebiyat Bilimi*. (2. Baskı). (Çev: Yılmaz ONAY). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Prokopçuk, Yu. V. (2010). "Dmitriy Nehludov i Jan Valjan: problema нравstvennogo vıbora". *Yasnopolyanskiy sbornik*. (Red: Tolstoy, V. İ., Azarova, N. İ., Arhangel'skaya T. N., Lebedeva, V. A. vd.). Tula: İzdatelskiy dom 'Yasnaya Polyana'.
- Puzin, N. P. (1988-a). "Jivopis i skulptura v Dome-muzee L. N. Tolstogo". *Vokrug Tolstogo*, Tula: Priokskoye knijnoye izdatelstvo.
- Puzin, N. P. (1988-b) "K voprosu o vzaimootnoşeniyah L. N. Tolstogo i S. T. Aksakova". *Vokrug Tolstogo*, Tula: Priokskoye knijnoye izdatelstvo.
- Roka, T. (1978). "Pyat dney v Yasnoy Polyane". *L. N. Tolstoy v vospominaniyah sovremennikov v dvuh tomah. Tom II*. (Red: Vatsuro, V. E., Geya, H. K., Makaşina, S. A. Orlova, V. H. vd.). Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Rolland, R. (2001). *Tolstoy*. Multilingual: İstanbul.
- Scheler, M. (2017). *On the Eternal in Man*. New York: Routledge.
- Sizova, İ. İ. (2019). "Lev Tolstoy v rabote nad romanom 'Dekabristi'". *Dva veka Russkoy klassiki*. 1 (1). (104-117).
- Smanbekova, L. (2002). "Tolstoy'un Ahlak Anlayışı". (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Solovyov, Ye. (1902). *L. N. Tolstoy, yego jizn i literaturnaya deyatelnost*. Jizn zameçatelnıy lyudey. S.Peterburg: Tipografiya.
- Steiner, G. (2015). *Tolstoy mu Dostoyevki mi*. (Çev: Sevda ÇALIŞKAN). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Süer, A.Ö. (2006). *XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar*. İstanbul: Evrensel Basım Yayım.
- Şahin, E. (2020). "Tolstoy'da Sanatın Din ve Ahlakla İlişkisi". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 30 (473-496).
- Şerbakov, V. İ. (2021). *Moskva i Peterburg v Romane Tolstogo 'Voynya i Mir'*. Moskva: İMLİ RAN.
- Şifman, A. İ. (2021). 'Lev Nikolayeviç Tolstoy ve Türkiye: Türk Edebiyatına Etkisi'. (Çev.: İlyas ÜSTÜNYER). *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. XVIII/69: (219-235).
- Şklovskiy, V. (1963). *Lev Tolstoy, Jizn zameçatelnıy lyudey*. Moskva: Molodaya gvardiya.

- Tolstaya, A. A. (1978). "Vospominaniya". *L. N. Tolstoy v vospominaniyah sovremennikov v dvuh tomah. Tom I.* (Red: Vatsuro, V. E., Geya, H. K., Makaşina, S. A. Orlova, V. H. vd.). Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Tolstoy L. N. (2012-a). *Sanat Nedir?*. (II. Baskı). (Çev: Mazlum BEYHAN). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Tolstoy, L. (1991). *İspoved / V çyom moya vera?*. Leningrad: Hudojestvennaya literatura.
- Tolstoy, L. N. (1937). 'Tom 9. Voyna i mir: Tom I.'. Polnoye sobraniye soçineniy. Moskva: Gosudarsvennoye izdatelstvo "Hudojestvennaya literatura".
- Tolstoy, L. N. (1938). 'Voyna i mir: Tom II.'. Polnoye sobraniye soçineniy. Tom 10. Moskva: Gosudarsvennoye izdatelstvo "Hudojestvennaya literatura".
- Tolstoy, L. N. (1940-a). 'Voyna i mir: Tom III.'. *Polnoye sobraniye soçineniy. Tom 11.* Moskva: gosudarsvennoye izd. "Hudojestvennaya literatura".
- Tolstoy, L. N. (1940-b). 'Voyna i mir: Tom IV.'. *Polnoye sobraniye soçineniy. Tom 12.* Moskva: gosudarsvennoye izdatelstvo. "Hudojestvennaya literatura".
- Tolstoy, L. N. (1952). *Polnoye sobraniye soçineniy. Tom 34. Proizvedeniya 1900—1903.* Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Tolstoy, L. N. (1979). *Sobraniye soçineniy v 22 tt. Tom 3.* Moskva: "Hudojestvennaya literatura".
- Tolstoy, L. N. (1983-b). "Vospitaniye i obrazobaniye". Tolstoy L. N. Sobraniye soçineniy v 22 tt. Tom 16. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Tolstoy, L. N. (1983-c). "Progress i opredeleniye obrazovaniya". Tolstoy L. N. Sobraniye soçineniy v 22 tt. Tom 16. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Tolstoy, L. N. (2005). *Günlükler 1847-1910.* (Çev: İbrahim KAPAKLIKAYA). İstanbul: Dergâh yayınları.
- Tolstoy, L. N. (2006). "Çernoviye redaktsii i variantı. Anna Karenina". Polnoye sobraniye soçineniy. Tom 20. Moskva: Rossiyskaya gosudarstvennaya biblioteka.
- Tolstoy, L. N. (2011). *Yurtseverlik, Askerlik ve İtaatsizlik Üzerine.* (Çev: Ö. Aydın SÜER). Ankara: Epos Yayınları.
- Tolstoy, L. N. (2012-b). Anna Karenina. (11. Baskı) (Çev: Ayşe HACIHASANOĞLU). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tolstoy, L. N. (2012-c). Diriliş. (111. Baskı). (Çev: Ayşe HACIHASANOĞLU). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Tolstoy, L. N. (2017). *Rabsvto našego vremeni.* Public Domain,
- Tolstoy, L. N. (2018). *Bilgelik Kitabı.* (5. Baskı). (Çev: Sefer GUSEYNOV). İstanbul: Az Kitap.
- Tolstoy, L. N. (2018). *Tolstoy- Gandhi Mektuplaşmaları.* (Çev: Fahrettin BİÇİCİ). İstanbul: Vakıfbank Yayınları.

- Tolstoy, L. N. (2022). *Din Üzerine Yazılar. İncil*. (Çev: Uğur BÜKE). İstanbul: Alfa.
- Tolstoy, S. (1990). *Oğlu Tolstoy'u Anlatıyor*. (Çev: Emine OPAN), İstanbul: Düşün Yayınevi.
- Troyat, H. (2020). *Lev Tolstoy*. (II. Baskı). (Çev: Z. Canan ÖZATALAY; Işık ERGÜDEN). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tsimbayev, N. İ. (1986). *Slavyanofilstvo: İz istorii russkoy obşçestvenno političeskoj misli XIX veka*. Moskva: İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta.
- Veresayev V. (1991). *Jivaya jizn. O Dostoyevskom i Lve Tolstom, Apollon i Dionis*. Moskva: İzdatesltvo političeskoj literaturi.
- Vorontsov, V. S. (2010). 'Oranjereynoye i teplıçnoye hozyaystvo v usadbah kontsa XVIII-seredinı XIX v.: İstoriya kadoçnoy kulturi v Rossii.' *Yasnopolyanskiy sbornik*. (Red: Tolstoy, V. İ., Azarova, N. İ., Arhangelskaya T. N., Lebedeva, V. A. vd.). Tula: İzdatelskiy dom 'Yasnaya Polyana'.
- Walicki, A. (2013). *Rus Düşünce Tarihi. Aydınlanmadan Marksizme*. (2. Baskı). (Çev: Alaeddin ŞENEL). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yemyelyanov, V. V. (2010). 'Ob istoçnikah skazki L. N. Tolstogo. "Assiriyskiy tsar Asarhadon"'. *Yasnopolyanskiy sbornik*. (Red: Tolstoy, V. İ., Azarova, N. İ., Arhangelskaya T. N., Lebedeva, V. A. vd.). Tula: İzdatelskiy dom 'Yasnaya Polyana'.
- Yıldırım, U. T. (2022). "Siyaset Felsefesinde Bir Eleştiri Olarak Anarşizm ve Eleştirinin Eleştirisi Üzerine". *International Journal of Social Inquiry*, 15(2), 2022, (pp.593–610). s. 600.
- Zverev, A. M., Tunimanov, B. A. (2007). *Lev Tolstoy, Jizn zameçatelnıh lyudey*. Moskva: Molodaya gvardiya.

İNTERNET KAYNAKLARI

Tolstoy, L. N. 'Besedy s detmi po npravstvennim voprosam'.

İnternet Erişimi: <http://tolstoy-lit.ru/tolstoy/pedagogika/besedy-s-detmi-po-npravstvennym-voprosam.htm>

Tolstoy, L. N. (1994). Pismo studentuo prave. Press-Solo: Moskva.

İnternet Erişimi: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0840.shtml

Tolstoy, L. N. (1862). "Yasno-Polyanskaya şkola za noyabr i dekabr mesyatsı".

İnternet Erişimi: <http://tolstoy-lit.ru/tolstoy/pedagogika/yasno-polyanskaya-shkola-1.htm>

Tolstoy, L. N. (1909). 'V çom glavnaya zadaça uçitelya?'

İnternet Erişimi: <http://tolstoy-lit.ru/tolstoy/pedagogika/v-chem-glavnaya-zadacha-uchitelya.htm>

Tolstoy, L. N. (1983-a). "O narodnom obrazovanii". Tolstoy L. N. Sobraniye soçineniy v 22 tt. Tom 16. Moskva: Hudojectvennaya literatura. s. 20.

İnternet Erişimi: https://rvb.ru/tolstoy/01text/vol_16/01text/0341.htm

Tolstoy, L. N. (1989). "Pedagogičeskiye soçineniya. Pedagogik". Moskva.

İnternet Erişimi: http://az.lib.ru/t/tolstoj_lew_nikolaewich/text_0760.shtml

Türk Dil Kurumu Sözlüğü.

İnternet Erişimi: <https://sozluk.gov.tr/>

Tolstoy, L. N. (1862). "Yasno-Polyanskaya şkola za noyabr i dekabr mesyatsı".

İnternet Erişimi: <http://tolstoy-lit.ru/tolstoy/pedagogika/yasno-polyanskaya-shkola-1.htm>

MANAGER SELECTION PROBLEMS WITH MULTI CRITERIA DECISION MAKING METHODS

Editors

Karahan Kara
Galip Cihan Yalçın
Sercan Edinsel

MANAGER SELECTION PROBLEMS WITH MULTI CRITERIA DECISION MAKING METHODS

Editors: Karahan Kara, Galip Cihan Yalçın, Sercan Edinsel

Publishing No.: 1488
ISBN: 978-625-398-305-5
E-ISBN: 978-625-398-303-1
Edition: 1st Edition, March 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011. The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Interior Designer: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Kara, Karahan., Yalçın, Galip Cihan., Edinsel, Sercan.

Manager Selection Problems With Multi Criteria Decision Making Methods / Karahan Kara, Galip Cihan Yalçın, Sercan Edinsel

1. Edition, XVIII + 340 p., 16,5x24 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-305-5

E-ISBN: 978-625-398-303-1

1. Manager Selection 2. Multi Criteria Decision Making 3. Fuzzy Logic 4. Case Study

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com- **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

AUTHORS LIST

Chapter 1

Chief Executive Officer (CEO) Selection with PIPRECIA-G and F-RAFSI Hybrid Method

Assoc. Prof. Dr. Murat SAĞBAŞ

National Defence University

ORCID: 0000-0001-5179-7425

PhD. Cand. Galip Cihan YALÇIN

Kırıkkale University

ORCID: 0000-0001-9348-0709

Res. Asst. Fahri Alp ERDOĞAN

National Defence University

ORCID: 0000-0001-6069-5981

Chapter 2

Global Manager Selection with CRITIC and WEDBA Hybrid Method

Lect. Hakan KIZILKAYA

National Defence University

ORCID: 0000-0002-9554-3299

PhD. Cand. Galip Cihan YALÇIN

Kırıkkale University

ORCID: 0000-0001-9348-0709

Chapter 3

Middle-Level Manager Selection with CRITIC and CoCoSo Hybrid Method

Res. Asst. Dr. İbrahim YIKILMAZ

Kocaeli University

ORCID: 0000-0002-1051-0886

Chapter 4

Chief Information Officer (CIO) Selection With F-SWARA and OCRA-G Hybrid Method

Asst. Prof. Dr. Cavit ÇOLAKOĞLU

Artvin Çoruh University

ORCID: 0000-0002-1107-7404

Chapter 5

Human Resources Manager Selection with CRITIC and ROV Hybrid Method

Asst. Prof. Dr. Esra Gökçen KAYGISIZ

Giresun University

ORCID: 0000-0002-4950-9508

Chapter 6

Marketing Manager Selection with SF-TOPSIS Method

PhD. Cand. Barış Yiğit DEMİRAL

Afyon Kocatepe University

ORCID: 0000-0002-0196-1765

Chapter 7

Research and Development (R&D) Projects Manager Selection with Entropy and WEDBA Hybrid Method

Asst. Prof. Dr. Abdullah ÖNDEN

Yalova University

ORCID: 0000-0003-3769-8193

Chapter 8

Information Systems Manager Selection with SVNS-CRITIC and F-RAFSI Hybrid Method

Dr. Murat ÇAKIR

ORCID: 0000-0001-9484-9889

PhD. Cand. Galip Cihan YALÇIN

Kırıkkale University

ORCID: 0000-0001-9348-0709

Chapter 9

Portfolio Manager Selection with MEREC and RAFSI Hybrid Method

Lect. Mehmet UZUN

Artvin Çoruh University

ORCID: 0000-0002-6775-5817

Chapter 10

Port Operations Manager Selection with SVNS-CRITIC and SVNS-TOPSIS Hybrid Method

Lect. Arda TOYGAR

Artvin Çoruh University

ORCID: 0000-0001-5548-7248

Chapter 11

Information and Communication Technology (ICT) Project Manager Selection with PIPRECIA-G and OCRA-G Hybrid Method

Assoc. Prof. Dr. İsmail ÖNDEN

Turkish Institute of Management Science (TUBITAK TUSSIDE)

ORCID: 0000-0001-9348-0709

Dr. Sercan EDİNSEL

OSTİM Technical University

ORCID: 0000-0003-2807-9454

Chapter 12

Quality Control Manager Selection with F-DEMATEL and F-RAFSI Hybrid Method

Asst. Prof. Dr. Karahan KARA

Artvin Çoruh University

ORCID: 0000-0002-1359-0244

PhD. Cand. Galip Cihan YALÇIN

Kırıkkale University

ORCID: 0000-0001-9348-0709

Chapter 13

Healthcare Financial Manager Selection with Entropy and DNMA Hybrid Method

Asst. Prof. Dr. Arzu KURŞUN

Giresun University

ORCID: 0000-0001-9560-7689

Asst. Prof. Dr. Karahan KARA

Artvin Çoruh University

ORCID: 0000-0002-1359-0244

Chapter 14

Safety Manager Selection with MPSI and MARA Hybrid Method

PhD. Cand. Galip Cihan YALÇIN

Kırıkkale University

ORCID: 0000-0001-9348-0709

Dr. Sercan EDİNSEL

OSTİM Technical University

ORCID: 0000-0003-2831-7504

Chapter 15

Construction Project Manager Selection with F-SWARA and F-RAFSI Hybrid Method

Dr. Sercan EDİNSEL

OSTİM Technical University

ORCID: 0000-0003-2831-7504

Asst. Prof. Dr. Karahan KARA

Artvin Çoruh University

ORCID: 0000-0002-1359-0244

Chapter 16

Corporate Communication Manager Selection with Entropy and MABAC Hybrid Method

Lect. Yavuz BALTA

Artvin Çoruh University

ORCID: 0000-0003-0671-658X

Dr. Sercan EDİNSEL
OSTIM Technical University
ORCID: 0000-0003-2831-7504

Chapter 17

Key Account Manager Selection with MEREC and ROV Hybrid Method

Dr. Mehmet ARIKÖK
ORCID: 0000-0002-9372-9831

Chapter 18

Hospital Manager Selection with Entropy and CoCoSo Hybrid Method

Asst. Prof. Dr. Esra GÜLTÜRK
Sivas Cumhuriyet University
ORCID: 0000-0003-0978-3091

Dr. Sercan EDİNSEL
OSTIM Technical University
ORCID: 0000-0003-2831-7504

Chapter 19

Store Manager Selection with CRITIC and MABAC Hybrid Method

Prof. Dr. Kurtuluş Yılmaz GENÇ
Giresun University
ORCID: 0000-0001-5637-2995

Asst. Prof. Dr. Karahan KARA
Artvin Çoruh University
ORCID: 0000-0002-1359-0244

CONTENTS

AUTHORS LIST	iii
PRESENTATION	ix
CHAPTER 1 CHIEF EXECUTIVE OFFICER (CEO) SELECTION WITH PIPRECIA-G AND F-RAFSI HYBRID METHOD	1
Murat Sağbaşı - Galip Cihan Yalçın - Fahri Alp Erdoğan	
CHAPTER 2 GLOBAL MANAGER SELECTION WITH CRITIC AND WEDBA HYBRID METHOD	21
Hakan Kızılkaya - Galip Cihan Yalçın	
CHAPTER 3 MIDDLE-LEVEL MANAGER SELECTION WITH CRITIC AND CoCoSo HYBRID METHOD	37
İbrahim Yıkılmaz	
CHAPTER 4 CHIEF INFORMATION OFFICER (CIO) SELECTION WITH F-SWARA AND OCRA-G HYBRID METHOD	53
Cavit Çolakoğlu	
CHAPTER 5 HUMAN RESOURCES MANAGER SELECTION WITH CRITIC AND ROV HYBRID METHOD ...	71
Esra Gökçen Kaygısız	
CHAPTER 6 MARKETING MANAGER SELECTION WITH SF-TOPSIS METHOD	87
Barış Yiğit Demiral	
CHAPTER 7 RESEARCH AND DEVELOPMENT (R&D) PROJECTS MANAGER SELECTION WITH ENTROPY AND WEDBA HYBRID METHOD	103
Abdullah Önden	

CHAPTER 8	
INFORMATION SYSTEMS MANAGER SELECTION WITH SVNS-CRITIC AND F-RAFSI HYBRID METHOD.....	121
Murat Çakır - Galip Cihan Yalçın	
CHAPTER 9	
PORTFOLIO MANAGER SELECTION WITH MEREC AND RAFSI HYBRID METHOD	143
Mehmet Uzun	
CHAPTER 10	
PORT OPERATIONS MANAGER SELECTION WITH SVNS-CRITIC AND SVNS-TOPSIS HYBRID METHOD	161
Arda Toygar	
CHAPTER 11	
INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY (ICT) PROJECT MANAGER SELECTION WITH PIPRECIA-G AND OCRA-G HYBRID METHOD	181
İsmail Önden - Sercan Edinsel	
CHAPTER 12	
QUALITY CONTROL MANAGER SELECTION WITH F-DEMATEL AND F-RAFSI HYBRID METHOD.....	201
Karahana Kara - Galip Cihan Yalçın	
CHAPTER 13	
HEALTHCARE FINANCIAL MANAGER SELECTION WITH ENTROPY AND DNMA HYBRID METHOD	221
Arzu Kurşun - Karahana Kara	
CHAPTER 14	
SAFETY MANAGER SELECTION WITH MPSI AND MARA HYBRID METHOD.....	239
Galip Cihan Yalçın - Sercan Edinsel	
CHAPTER 15	
CONSTRUCTION PROJECT MANAGER SELECTION WITH F-SWARA AND F-RAFSI HYBRID METHOD.....	253
Sercan Edinsel - Karahana Kara	
CHAPTER 16	
CORPORATE COMMUNICATION MANAGER SELECTION WITH ENTROPY AND MABAC HYBRID METHOD.....	273
Yavuz Balta - Sercan Edinsel	

CHAPTER 17
KEY ACCOUNT MANAGER SELECTION WITH MEREC AND ROV HYBRID METHOD291
Mehmet Arıkök

CHAPTER 18
HOSPITAL MANAGER SELECTION WITH ENTROPY AND CoCoSo HYBRID METHOD305
Esra Gültürk - Sercan Edinsel

CHAPTER 19
STORE MANAGER SELECTION WITH CRITIC AND MABAC HYBRID METHOD321
Kurtuluş Yılmaz Genç - Karahan Kara

CHAPTER 1

CHIEF EXECUTIVE OFFICER (CEO) SELECTION WITH PIPRECIA-G AND F-RAFSI HYBRID METHOD

Murat Sağbaş - Galip Cihan Yalçın - Fahri Alp Erdoğan

Chapter Abstract

In multinational companies, the manager responsible for the simultaneous management and administration of the companies is known as the chief executive officer (CEO). The CEO is the most influential manager in a company's strategic decisions. The success of companies depends on the strategic decisions made by CEOs. For this reason, the CEO selection problem is important for company owners. In this chapter, the CEO selection problem is discussed. The selection process was shared with a case study. The CEO selection criteria were determined from the literature. The criteria are weighted using the grey based pairwise relative criteria importance assessment (PIPRECIA-G) method. CEO candidates are ranked using the fuzzy based ranking of alternatives through functional mapping of criterion sub-intervals into a single interval (F-RAFSI) method. At the end of the chapter, suggestions for the CEO selection problem are presented.

Keywords: *Chief Executive Officer, Chief Executive Officer Selection Problem, Grey Numbers, Fuzzy Sets, PIPRECIA, RAFSI.*

References

- Abdel-Basset, M., Gamal, A., Son, L. H., & Smarandache, F. (2020). A bipolar neutrosophic multi criteria decision making framework for professional selection. *Applied Sciences*, 10(4), 1202. <https://doi.org/10.3390/app10041202>
- Abernethy, M. A., Kuang, Y. F., & Qin, B. (2019). The relation between strategy, CEO selection, and firm performance. *Contemporary Accounting Research*, 36(3), 1575-1606. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12463>
- Alosta, A., Elmansuri, O., & Badi, I. (2021). Resolving a location selection problem by means of an integrated AHP-RAFSI approach. *Reports in Mechanical Engineering*, 2(1), 135-142. <https://doi.org/10.31181/rme200102135a>
- Arman, K., & Kundakci, N. (2022). Bulanık PIPRECIA yöntemi ile bankacılık endüstrisinde blokzincir teknolojisinin benimsenmesini etkileyen kritik faktörlerin değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(47), 79-92. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.975891>
- Baldenius, T., Melumad, N., & Meng, X. (2014). Board composition and CEO power. *Journal of financial Economics*, 112(1), 53-68. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2013.10.004>
- Blagojević, A., Stević, Ž., Marinković, D., Kasalica, S., & Rajilić, S. (2020). A novel entropy-fuzzy PIPRECIA-DEA model for safety evaluation of railway traffic. *Symmetry*, 12(9), 1479. <https://doi.org/10.3390/sym12091479>
- Bebchuk, L. A., Cremers, K. M., & Peyer, U. C. (2011). The CEO pay slice. *Journal of financial Economics*, 102(1), 199-221. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2011.05.006>
- Božanić, D., Milić, A., Tešić, D., Salabun, W., & Pamučar, D. (2021). D numbers–FUCOM–fuzzy RAFSI model for selecting the group of construction machines for enabling mobility. *Facta Universitatis. Series: Mechanical Engineering*, 19(3), 447-471. <https://doi.org/10.22190/FUME210318047B>
- Đalić, I., Stević, Ž., Karamasa, C., & Puška, A. (2020). A novel integrated fuzzy PIPRECIA–interval rough SAW model: Green supplier selection. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*, 3(1), 126-145. <https://doi.org/10.31181/dmame2003114d>
- Demir, G., (2021). Özel sermayeli mevduat bankalarında performans analizi: SWARA-RAFSI bütünlük model uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), 1359-1382. <https://doi.org/10.16951/atauniiibd.897065>
- Deveci, M., Pamucar, D., & Oguz, E. (2022). Floating photovoltaic site selection using fuzzy rough numbers based LAAW and RAFSI model. *Applied Energy*, 324, 119597. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2022.119597>
- Fitzsimmons, T. W., & Callan, V. J. (2016). CEO selection: A capital perspective. *The Leadership Quarterly*, 27(5), 765-787. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2016.05.001>
- Geletkanycz, M. A., and D. C. Hambrick. 1997. The external ties of top executives: Implications for strategic choice and performance. *Administrative Science Quarterly*, 42 (4): 654-681. <https://doi.org/10.2307/2393653>.
- Goel, A. M., & Thakor, A. V. (2008). Overconfidence, CEO selection, and corporate governance. *the Journal of Finance*, 63(6), 2737-2784. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2008.01412.x>
- Gomulya, D., & Boeker, W. (2014). How firms respond to financial restatement: CEO successors and external reactions. *Academy of Management Journal*, 57, 1759–1785. <https://doi.org/10.5465/amj.2012.0491>
- Hambrick, D., Mason, P., (1984). Upper echelons: the organization as a reflection of its top managers. *Academy of Management Review* 9(2), 193–206. <https://doi.org/10.5465/amr.1984.4277628>

- Harris, M., Raviv, A., (2005). Allocation of decision-making authority. *Rev. Finance* 9(3),353–383. <https://doi.org/10.1007/s10679-005-2263-z>
- Hoffman, J. J., Schniederjans, M. J., & Sebor, T. C. (2004). A multi-objective approach to CEO selection. *INFOR: Information Systems and Operational Research*, 42(4), 237-255. <https://doi.org/10.1080/03155986.2004.11732706>
- Huang, C. Y., Wan, C. W., & Tzeng, G. H. (2011, June). Expatriate manager selection for an overseas manufacturing site by using FMCDM methods. In *2011 IEEE International Conference on Fuzzy Systems (FUZZ-IEEE 2011)* (pp. 2401-2406). IEEE. <https://doi.org/10.1109/FUZZY.2011.6007711>
- Jauković-Jocić, K., Jocić, G., Karabasevic, D., Popovic, G., Stanujkic, D., Zavadskas, E. K., & Thanh Nguyen, P. (2020). A novel integrated piprecia–interval-valued triangular fuzzy aras model: E-learning course selection. *Symmetry*, 12(6), 928. <https://doi.org/10.3390/sym12060928>
- Jenter, D., & Lewellen, K. (2015). CEO preferences and acquisitions. *The Journal of Finance*, 70(6), 2813-2852. <https://doi.org/10.1111/jofi.12283>
- Kara, K. (2022). Logistics operations manager selection with F-DEMATEL and F-RAFSI methods. In E. Burak and A.T. Küçüküğüit (Eds.) *Management Studies in Social Sciences*, (pp. 53-81).
- Kara, K., & Yalçın, G. C. (2022a). Digital Logistics Market Performance of Developing Countries. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 5(5), 260-272.
- Kara, K., & Yalçın, G. C. (2022b). Customs brokerage company selection problem with hybrid method. *Research Journal of Business and Management*, 9(4), 206-218.
- Kaya, S. K., Pamucar, D., & Aycin, E. (2022). A New Hybrid Fuzzy Multi-Criteria Decision Methodology for Prioritizing the Antivirus Mask Over COVID-19 Pandemic. *Informatica*, 1-28. <https://doi.org/10.15388/22-INFOR475>
- Liu, X., & Atinc, G. (2020). CEO selection, reference setting, and postsuccession strategic change. *Management Decision*, 59(2), 258-284. <https://doi.org/10.1108/MD-11-2018-1299>
- Mooney, C. H., Semadeni, M., & Kesner, I. F. (2017). The selection of an interim CEO: Boundary conditions and the pursuit of temporary leadership. *Journal of Management*, 43(2), 455-475. <https://doi.org/10.1177/0149206314535433>
- Nedeljković, M., Puška, A., Doljanica, S., Virijević Jovanović, S., Brzaković, P., Stević, Ž., & Marinkovic, D. (2021). Evaluation of rapeseed varieties using novel integrated fuzzy PIPRECIA–Fuzzy MABAC model. *Plos one*, 16(2), e0246857. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0246857>
- Ozdogoglu, A., & Çirkin, E. (2019). Electronic device selection in industrial products and machinery industry: comparative analysis with OCRA and MAUT method. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 9(1), 119-134. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3262263>
- Pamučar, D., Žižović, M., Marinković, D., Doljanica, D., Jovanović, S. V., & Brzaković, P. (2020). Development of a multi-criteria model for sustainable reorganization of a healthcare system in an emergency situation caused by the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 12(18), 7504. <https://doi.org/10.3390/su12187504>
- Peni, E. (2014). CEO and Chairperson characteristics and firm performance. *Journal of Management & Governance*, 18(1), 185-205. <https://doi.org/10.1007/s10997-012-9224-7>
- Serfling, M. A. (2014). CEO age and the riskiness of corporate policies. *Journal of Corporate Finance*, 25, 251-273. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2013.12.013>
- Stanujkic, D., Zavadskas, E. K., Karabasevic, D., Smarandache, F., & Turskis, Z. (2017). THE USE OF The pivot pairwise relative criteria importance assessment method for determining the weights of criteria. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 20(4), 116.

- Tian, J., Haleblan, J., & Rajagopalan, N. (2011). The effects of board human and social capital on investor reactions to new CEO selection. *Strategic management journal*, 32(7), 731-747. <https://doi.org/10.1002/smj.909>
- Trung, D. D., Thinh, H. X., Ha, L. D. (2022). Comparison of the RAFSI and PIV method in multi-criteria decision making: application to turning processes. *International Journal of Metrology and Quality Engineering*, 13, 14. <https://doi.org/10.1051/ijmqe/2022014>
- Tsoulouhas, T., Knoeber, C. R., & Agrawal, A. (2007). Contests to become CEO: incentives, selection and handicaps. *Economic Theory*, 30(2), 195-221. <https://doi.org/10.1007/s00199-005-0060-8>
- Ulutaş, A., Popovic, G., Stanujkic, D., Karabasevic, D., Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2020). A new hybrid MCDM model for personnel selection based on a novel grey PIPRECIA and grey OCRA methods. *Mathematics*, 8(10), 1698. <https://doi.org/10.3390/math8101698>
- Ulutaş, A., Popovic, G., Radanov, P., Stanujkic, D., & Karabasevic, D. (2021). A new hybrid fuzzy PSI-PIPRECIA-CoCoSo MCDM based approach to solving the transportation company selection problem. *Technological and Economic Development of Economy*, 27(5), 1227-1249. <https://doi.org/10.3846/tede.2021.15058>
- Vesković, S., Milinković, S., Abramović, B., & Ljubaj, I. (2020a). Determining criteria significance in selecting reach stackers by applying the fuzzy PIPRECIA method. *Operational Research in Engineering Sciences: Theory and Applications*, 3(1), 72-88. <https://doi.org/10.31181/oresta2001072v>
- Wu, W. W., & Lee, Y. T. (2007). Developing global managers' competencies using the fuzzy DEMATEL method. *Expert systems with applications*, 32(2), 499-507. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2005.12.005>
- Vukoje, B., & Bobar, V. (2015). Solving the chief executive officer selection problem using the fuzzy decision support system. *Journal of Information Technology & Applications*, 5(2), 97-109. <https://doi.org/10.7251/JIT1502097V>
- Žižović, M., Pamučar, D., Albijanić, M., Chatterjee, P., & Pribičević, I. (2020). Eliminating rank reversal problem using a new multi-attribute model—The RAFSI method. *Mathematics*, 8(6), 1015. <https://doi.org/10.3390/math8061015>

CHAPTER 2

GLOBAL MANAGER SELECTION WITH CRITIC AND WEDBA HYBRID METHOD

Hakan Kızılkaya - Galip Cihan Yalçın

Chapter Abstract

Globalization triggers companies to engage in cross-border activities. Thus, various units in different cultural structures come together and act for the company. The management of this structure differs from the traditional management approach. Global managers are needed to manage these companies. In this chapter, the global manager selection problem is discussed. Information about the global manager is presented. In a sample case study, the global manager selection problem has been demonstrated with multi criteria decision making methods (MCDM). The criteria were determined according to the studies in the literature. The criteria importance through intercriteria correlation (CRITIC) method was used to weight the criteria. The ranking of global executive candidates was determined by the weighted Euclidean distance-based approach (WEDBA) method. At the end of the chapter, suggestions for the global manager selection problem are shared.

Keywords: *Global Manager, Global Manager Selection Problem, CRITIC, WEDBA.*

- The problem-solving skills of the global manager candidate should be superior because global-scale companies will enter many battles with their competitors in the international market competition. In this competition, both intra-company and inter-company problems may arise. Therefore, it should be directed to manager candidates with high problem-solving skills.
- The management styles of global scales differ according to local scale companies. Therefore, the management skills of global managers should be in line with the mission and vision of the company. In addition, the management skills of the global manager candidate should be unifying and integrative for the successful management of the company personnel.
- The global managerial candidate must have high communication skills because in large companies the distances between employees are large. To successfully manage the constraints created by distances, global managers with high communication skills should be preferred.
- In this section, the CRITIC-WEDBA hybrid method for global manager selection is proposed. In the application results of this method, the equal importance level of the criteria has been removed. Thus, companies have the opportunity to select the most suitable candidate among global executive candidates. For this reason, it is recommended that companies apply multi-criteria decision-making methods in global manager selection.

References

- Akçakanat, Ö., Aksoy, E., & Teker, T. (2018). CRITIC ve MDL Temelli Edas Yöntemi ile Tr-61 Bölgesi Bankalarının Performans Değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 1-24.
- Bartlett, C. A., & Ghoshal, S. (2003). What is a global manager?. *Harvard business review*, 81(8), 101-108.
- Baruch, Y. (2002). No such thing as a global manager. *Business Horizons*, 45(1), 36-42. [https://doi.org/10.1016/S0007-6813\(02\)80008-8](https://doi.org/10.1016/S0007-6813(02)80008-8)
- Basar, M., & Tolga, A. C. (2020). Smart System Evaluation in Vertical Farming via Fuzzy WEDBA Method. In *International Conference on Intelligent and Fuzzy Systems* (pp. 534-542). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51156-2_61
- Bhadra, D., Dhar, N. R., & Salam, M. A. (2022). Sensitivity analysis of the integrated AHP-TOPSIS and CRITIC-TOPSIS method for selection of the natural fiber. *Materials Today: Proceedings*, 56, 2618-2629. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.09.178>
- Bingöl, D. (2010). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Beta Yayınevi, İstanbul.
- Chen, C. T., Hwang, Y. C., & Hung, W. Z. (2009). Applying multiple linguistic PROMETHEE method for personnel evaluation and selection. In *2009 IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management* (pp. 1312-1316). IEEE. <https://doi.org/10.1109/IEEM.2009.5373021>
- Çelik, A., & Şimşek, M. Ş. (2013). *Yönetim ve Organizasyon*. Eğitim Yayınevi.

- Daniels, J. L., & Daniels, C. (1993). *Global Vision: Building New Models For The Corporation Of The Future*. McGraw Hill Professional.
- Demir, G. (2021). Academic performance analysis in vakif universities: critic-wedba integrated model application. *International Journal Of Economic And Administrative Academic Research (E-ISSN: 2757-959X)*, 1(1), 39-50. <https://www.ijerdersi.com/index.php/ijer/article/view/5>
- Demircioğlu, M., & Coşkun, İ. T. (2018). CRITIC-MOOSRA yöntemi ve UPS seçimi üzerine bir uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 183-195.
- Devrim, F., & Gurbanov, A. (2009). *Küreselleşme Sürecinde Azerbaycan'da Uygulanan Maliye Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi* (Doctoral Dissertation), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The critic method. *Computers & Operations Research*, 22(7), 763-770. [https://doi.org/10.1016/0305-0548\(94\)00059-H](https://doi.org/10.1016/0305-0548(94)00059-H)
- Ecemiş, O., & Coşkun, A. (2022) Türkiye’de bilişim teknolojileri kullanımının ÇKKV yöntemleriyle incelenmesi 2014-2021 dönemi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (37), 81-89. <https://doi.org/10.31590/ejosat.1134753>
- Eroğlu, E., Yıldırım, B., Yıldırım, B. F., Özdemir, M., & Özdemir, M. (2014). Çok kriterli karar vermede “oreste” yöntemi ve personel seçiminde uygulanması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 25(76).
- Görçün, Ö. F., & Küçükönder, H. (2021). An integrated MCDM approach for evaluating the Ro-Ro marine port selection process: a case study in black Sea region. *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, 13(3), 203-223. <https://doi.org/10.1080/18366503.2021.1878872>
- Gupta, A., Gupta, N., & Garg, R. K. (2018). Implementing weighted entropy-distance based approach for the selection of software reliability growth models. *International Journal of Computer Applications in Technology*, 57(3), 255-266.
- Gurralla, K. R., Helmy, M., & Ndiaye, M. (2022, March). Edible Packaging Selection Employing Hybrid CRITIC and TOPSIS Method. In *2022 International Conference on Decision Aid Sciences and Applications (DASA)* (pp. 822-826). IEEE. <https://doi.org/10.1109/DASA54658.2022.9765061>
- Güven, A. G. A. Küreselleşmenin Yönetici Davranışları Üzerine Etkisi. 5. Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi, 15-17 Haziran 2006, Tokat.
- Işık, Ö. (2021). AHP, CRITIC ve WEDBA yöntemlerini içeren entegre bir ÇKKV modeli ile AXA Sigorta şirketinin finansal performansının analizi. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 5(2), 892-908.
- Jereb, E., Rajkovic, U., & Rajkovic, V. (2005). A hierarchical multi-attribute system approach to personnel selection. *International Journal of Selection and Assessment*, 13(3), 198-205. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2389.2005.00315.x>
- Kahveci, E. (2008). Strateji, stratejik yönetim ve stratejik yönetim modeli. *Verimlilik Dergisi*, (4), 7-30. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/875865>
- Kalyoncuoğlu, S., & Üner, M. M. (2010). Küresel doğan işletme kavramı ve işletmelerin küresel doğmasına etki eden kurucu/üst düzey yönetici özellikleri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1-42. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/287345>
- Karabıçak, M. (2002). Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ortaya çıkan yönelim ve tepkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1). <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/195094>

- Kelemenis, A., Ergazakis, K., & Askounis, D. (2011). Support managers' selection using an extension of fuzzy TOPSIS. *Expert Systems with Applications*, 38(3), 2774-2782. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2010.08.068>
- Kivilcim, F. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinin gelişmekte olan ülke Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sobiadsbd/issue/11355/135742>
- Mihajlović, J., Petrović, G., Ćirić, D. & Madić, M. (2021). The material selection of the heating plates used in the vulcanization process obtained using different MCDM methods. *Advanced Technologies & Materials*, 46(1), 19-25. <https://doi.org/10.24867/ATM-2021-1-004>
- Mishra, A. R., Rani, P., & Pandey, K. (2022). Fermatean fuzzy CRITIC-EDAS approach for the selection of sustainable third-party reverse logistics providers using improved generalized score function. *Journal of ambient intelligence and humanized computing*, 13(1), 295-311. <https://doi.org/10.1007/s12652-021-02902-w>
- Mohamadghasemi, A., Hadi-Vencheh, A., & Hosseinzadeh Lotfi, F. (2020). The multi objective stochastic CRITIC-TOPSIS approach for solving the shipboard crane selection problem. *International Journal of Intelligent Systems*, 35(10), 1570-1598. <https://doi.org/10.1002/int.22265>
- Moran, R. T., & Riesenberger, J. R. (1994). *The Global Challenge: Building The New Worldwide Enterprise*. McGraw-Hill Companies.
- Özkalp, E. (2003). *Örgütsel Davranış*. Anadolu Üniversitesi.
- Rao, R. V., & Singh, D. (2011). Evaluating flexible manufacturing systems using Euclidean distance-based integrated approach. *International Journal of Decision Sciences, Risk and Management*, 3(1-2), 32-53. <https://doi.org/10.1504/IJDSRM.2011.040746>
- Rostamzadeh, R., Ghorabae, M. K., Govindan, K., Esmaceli, A., & Nobar, H. B. K. (2018). Evaluation of sustainable supply chain risk management using an integrated fuzzy TOPSIS-CRITIC approach. *Journal of Cleaner Production*, 175, 651-669. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.12.071>
- Saha, M., Panda, S. K., & Panigrahi, S. (2022). An Uncertainty-Aware Cloud Service Selection Model Using CRITIC and MAUT. In *Advances in Distributed Computing and Machine Learning* (pp. 239-257). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-1018-0_21
- Thakkar, N., Paliwal, P., & Ghole, M. S. (2021). Selection of Power Generation Technology Using a Combination of CRITIC and TOPSIS. In *2021 IEEE 2nd International Conference On Electrical Power and Energy Systems (ICEPES)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICEPES52894.2021.9699756>
- Trivedi, P., Vansjalia, R., Erra, S., Narayanan, S., & Nagaraju, D. (2022). A Fuzzy CRITIC and Fuzzy WASPAS-Based Integrated Approach for Wire Arc Additive Manufacturing (WAAM) Technique Selection. *Arabian Journal for Science and Engineering*, 1-20. <https://doi.org/10.1007/s13369-022-07127-3>
- Toslak, M., Aktürk, B., & Ulutaş, A. (2022). MEREC ve WEDBA Yöntemleri ile Bir Lojistik Firmasının Yıllara Göre Performansının Değerlendirilmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (33), 363-372. <https://doi.org/10.31590/ejosat.1041106>
- Ulutaş, A. (2020). Stacker selection with PSI and WEDBA methods. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 10(2), 493-504. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4430021>
- Ünsar, S., & Şimşeker, M. (2008). Küreselleşme süreci ve liderlik. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(9), 1029-1045. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/179172>
- Wan, S. P., Wang, Q. Y., & Dong, J. Y. (2013). The extended VIKOR method for multi-attribute group decision making with triangular intuitionistic fuzzy numbers. *Knowledge-Based Systems*, 52, 65-77. <https://doi.org/10.1016/j.knosys.2013.06.019>

- Wu, W. W., & Lee, Y. T. (2007). Developing global managers' competencies using the fuzzy DEMATEL method. *Expert systems with applications*, 32(2), 499-507. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2005.12.005>
- Wu, X. H., Yang, L., & Qian, J. (2021). Selecting Personnel with the Weighted Cross-Entropy TOPSIS of Hesitant Picture Fuzzy Linguistic Sets. *Journal of Mathematics*, 7104045. <https://doi.org/10.1155/2021/7104045>
- Zarali, F. (2020). An application on heavy commercial vehicle selection with an integrated approach of CRITIC–CODAS. *Current Researches in Economics and Administrative Sciences*, 74, 87.
- Zhao, H., Ge, Y., & Wang, W. (2022). A study on offshore wind farm site selection based on CRITIC and CPT-TOPSIS: a case study of China. *Kybernetes*, (ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/K-09-2022-1267>

CHAPTER 3

MIDDLE-LEVEL MANAGER SELECTION WITH CRITIC AND CoCoSo HYBRID METHOD

İbrahim Yıkılmaz

Chapter Abstract

Middle-level managers are needed to manage operations and monitor activities. Managers at this level act as a bridge between top management and employees. These managers play a role in motivating the employees and communicating the strategic goals of the top management to the sub-levels. In this chapter, middle level manager selection problem is discussed. The application of the middle level manager selection problem with multi criteria decision making (MCDM) methods has been demonstrated in a sample case study. The criteria are weighted by the criteria importance through intercriteria correlation (CRITIC) method. Alternatives are listed by the combined compromise solution (CoCoSo) method. At the end of the chapter, suggestions for middle-level manager selection problem are presented.

Keywords: *Middle-Level Manager, Middle-Level Manager Selection Problem, CRITIC, CoCoSo.*

References

- Abdel-Basset, M., & Mohamed, R. (2020). A novel plithogenic TOPSIS-CRITIC model for sustainable supply chain risk management. *Journal of Cleaner Production*, 247, 119586. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119586>
- Baharin, N. H., Rashidi, N. F., & Mahad, N. F. (2021, July). Manager selection using Fuzzy TOPSIS method. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1988, No. 1, p. 012057). IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1988/1/012057>
- Blakçori, F., & Psychogios, A. (2021). Sensing from the middle: middle managers' sensemaking of change process in public organizations. *International Studies of Management & Organization*, 51(4), 328-353. <https://doi.org/10.1080/00208825.2021.1969136>
- Chen, B., Cai, Q., Wei, G., & Mo, Z. (2023) A flexible group decision-making method for green supplier selection integrating MABAC and CRITIC method under the linguistic Z-numbers environment. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, (Preprint), 1-16. <https://doi.org/10.3233/JIFS-223447>
- Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The critic method. *Computers & Operations Research*, 22(7), 763-770. [https://doi.org/10.1016/0305-0548\(94\)00059-H](https://doi.org/10.1016/0305-0548(94)00059-H)
- Garg, C. P., Görçün, Ö. F., Kundu, P., & Küçükönder, H. (2023). An integrated fuzzy MCDM approach based on Bonferroni functions for selection and evaluation of industrial robots for the automobile manufacturing industry. *Expert Systems with Applications*, 213, 118863. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2022.118863>
- Gjerde, S., & Alvesson, M. (2020). Sandwiched: Exploring role and identity of middle managers in the genuine middle. *Human relations*, 73(1), 124-151. <https://doi.org/10.1177/0018726718823243>
- Görçün, Ö. F., & Küçükönder, H. (2021). An integrated MCDM approach for evaluating the Ro-Ro marine port selection process: a case study in black Sea region. *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, 13(3), 203-223. <https://doi.org/10.1080/18366503.2021.1878872>
- Gurralla, K. R., Helmy, M., & Ndiaye, M. (2022, March). Edible Packaging Selection Employing Hybrid CRITIC and TOPSIS Method. In *2022 International Conference on Decision Aid Sciences and Applications (DASA)* (pp. 822-826). IEEE. <https://doi.org/10.1109/DASA54658.2022.9765061>
- Güngör, Z., Serhadlıoğlu, G., & Kesen, S. E. (2009). A fuzzy AHP approach to personnel selection problem. *Applied soft computing*, 9(2), 641-646. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2008.09.003>
- Heyden, M. L., Wilden, R., & Wise, C. (2020). Navigating crisis from the backseat? How top managers can support radical change initiatives by middle managers. *Industrial Marketing Management*, 88, 305-313. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.05.024>
- Kahraman, C., Öztayşi, B., & Onar, S. Ç. (2022). Spherical fuzzy CRITIC method: prioritizing supplier selection criteria. In *International Conference on Intelligent and Fuzzy Systems* (pp. 705-714). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-85577-2_83
- Karakış, E. (2021). Machine Selection for a Textile Company with CRITIC and MAUT Methods. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 842-848. <https://doi.org/10.31590/ejosat.994697>
- Kelemenis, A., & Askounis, D. (2010). A new TOPSIS-based multi-criteria approach to personnel selection. *Expert systems with applications*, 37(7), 4999-5008. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2009.12.013>
- Kelemenis, A., Ergazakis, K., & Askounis, D. (2011). Support managers' selection using an extension of fuzzy TOPSIS. *Expert Systems with Applications*, 38(3), 2774-2782. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2010.08.068>

- Kieu, P. T., Nguyen, V. T., Nguyen, V. T., & Ho, T. P. (2021). A spherical fuzzy analytic hierarchy process (SF-AHP) and combined compromise solution (CoCoSo) algorithm in distribution center location selection: A case study in agricultural supply chain. *Axioms*, *10*(2), 53. <https://doi.org/10.3390/axioms10020053>
- Maghsoodi, A. I., Torkayesh, A. E., Wood, L. C., Herrera-Viedma, E., & Govindan, K. (2023). A machine learning driven multiple criteria decision analysis using LS-SVM feature elimination: Sustainability performance assessment with incomplete data. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, *119*, 105785. <https://doi.org/10.1016/j.engappai.2022.105785>
- Merkepeçi, H., Merkepeçi, M., & Baransel, C. (2020). A multi-criteria decision-making framework based on neutrosophic evamix with critic approach for drone selection problem. *Biology and Life Sciences*, *2*(2), 234-239.
- Mihajlović, J., Petrović, G., Ćirić, D. & Madić, M. (2021). The material selection of the heating plates used in the vulcanization process obtained using different MCDM methods. *Advanced Technologies & Materials*, *46*(1), 19-25. <https://doi.org/10.24867/ATM-2021-1-004>
- Mishra, A. R., Rani, P., & Pandey, K. (2022). Fermatean fuzzy CRITIC-EDAS approach for the selection of sustainable third-party reverse logistics providers using improved generalized score function. *Journal of ambient intelligence and humanized computing*, *13*(1), 295-311. <https://doi.org/10.1007/s12652-021-02902-w>
- Mohamadghasemi, A., Hadi-Vencheh, A., & Hosseinzadeh Lotfi, F. (2020). The multiobjective stochastic CRITIC-TOPSIS approach for solving the shipboard crane selection problem. *International Journal of Intelligent Systems*, *35*(10), 1570-1598. <https://doi.org/10.1002/int.22265>
- Mollick, E. (2012). People and process, suits and innovators: The role of individuals in firm performance. *Strategic management journal*, *33*(9), 1001-1015. <https://doi.org/10.1002/smj.1958>
- Mosia, M. S., & Veldsman, T. H. (2004). The importance of different leadership roles in the strategic management process. *SA Journal of Human Resource Management*, *2*(1), 26-36. <https://hdl.handle.net/10520/EJC95777>
- Narang, M., Joshi, M. C., Bisht, K., & Pal, A. (2022). Stock portfolio selection using a new decision-making approach based on the integration of fuzzy CoCoSo with Heronian mean operator. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*, *5*(1), 90-112. <https://doi.org/10.31181/dmame0310022022n>
- Naz, Z., Asim, M., & Sarim, M. (2022). Impact of employee emotions on merger outcomes: Mediating role of middle managers. *Journal of Public Affairs*, *22*(4), e2679. <https://doi.org/10.1002/pa.2679>
- Obulaporam, G., Somu, N., ManiIyer Ramani, G. R., Boopathy, A. K., & Vathula Sankaran, S. S. (2018, December). GCRITICPA: A CRITIC and grey relational analysis based service ranking approach for cloud service selection. In *International Conference on Intelligent Information Technologies* (pp. 3-16). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3582-2_1
- Pamucar, D., Gokasar, I., Torkayesh, A. E., Deveci, M., Martínez, L., & Wu, Q. (2023). Prioritization of unmanned aerial vehicles in transportation systems using the integrated stratified fuzzy rough decision-making approach with the hamacher operator. *Information Sciences*, *622*, 374-404. <https://doi.org/10.1016/j.ins.2022.11.143>
- Peng, X., Krishankumar, R., & Ravichandran, K. S. (2021). A novel interval-valued fuzzy soft decision-making method based on CoCoSo and CRITIC for intelligent healthcare management evaluation. *Soft Computing*, *25*(6), 4213-4241. <https://doi.org/10.1007/s00500-020-05437-y>
- Peng, X., & Garg, H. (2022). Intuitionistic fuzzy soft decision making method based on CoCoSo and CRITIC for CCN cache placement strategy selection. *Artificial Intelligence Review*, *55*(2), 1567-1604. <https://doi.org/10.1007/s10462-021-09995-x>

- Popović, M. (2021). An MCDM approach for personnel selection using the CoCoSo method. *Journal of process management and new technologies*, 9(3-4), 78-88. <https://doi.org/10.5937/jpmnt9-34876>
- Sbastian, F., Ridwan, A. Y., & Novitasari, N. (2021, November). Implementation of Multi Criteria Decision Making (MCDM) Fuzzy Neutrosophic TOPSIS-CRITIC in Determining Sustainability Aspects of the Location of IoT Based Products Warehouse. In *2021 International Conference on Computer Science and Engineering (IC2SE)* (Vol. 1, pp. 1-8). IEEE. <https://doi.org/10.1109/IC2SE52832.2021.9792127>
- Solstad, E., & Petterson, I. J. (2020). Middle managers' roles after a hospital merger. *Journal of Health, Organisation and Management*, 34(1), 85-99. <https://doi.org/10.1108/JHOM-09-2018-0269>
- Sukoco, B. M., Adna, B. E., Musthofa, Z., Nasution, R. A., & Ratmawati, D. (2022). Middle Managers' Cognitive Styles, Capacity for Change, and Organizational Performance. *SAGE Open*, 12(1), 21582440221081132. <https://doi.org/10.1177/21582440221081132>
- Thakkar, N., Paliwal, P., & Ghole, M. S. (2021). Selection of Power Generation Technology Using a Combination of CRITIC and TOPSIS. In *2021 IEEE 2nd International Conference On Electrical Power and Energy Systems (ICEPES)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICEPES52894.2021.9699756>
- Thorén, K., & Vendel, M. (2019). Backcasting as a strategic management tool for meeting VUCA challenges. *Journal of Strategy and Management*, 12(2), 298-312. <https://doi.org/10.1108/J SMA-10-2017-0072>
- Tuş, A., & Aytac Adalı, E. (2019). The new combination with CRITIC and WASPAS methods for the time and attendance software selection problem. *Opsearch*, 56(2), 528-538. <https://doi.org/10.1007/s12597-019-00371-6>
- Ulutaş, A., Karakuş, C. B., & Topal, A. (2020). Location selection for logistics center with fuzzy SWARA and CoCoSo methods. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 38(4), 4693-4709. <https://doi.org/10.3233/JIFS-191400>
- van Niekerk, K., & Jansen van Rensburg, M. (2022). Middle managers' strategising practices to effect strategic change. *Journal of Change Management*, 22(3), 273-291. <https://doi.org/10.1080/14697017.2022.2040572>
- Vaz, S. L., Raes, A. M., & Heyden, M. L. (2022). Realizing implementation through relational exchanges with top managers: the mediating role of middle managers' divergent strategic behavior. *Journal of Management Control*, 33(1), 81-108. <https://doi.org/10.1007/s00187-021-00333-4>
- Wang, H., Mahmood, T., & Ullah, K. (2023). Improved CoCoSo Method Based on Frank Softmax Aggregation Operators for T-Spherical Fuzzy Multiple Attribute Group Decision-Making. *International Journal of Fuzzy Systems*, 1-36. <https://doi.org/10.1007/s40815-022-01442-5>
- Wu, Y., Ma, Z., & Wang, M. S. (2018). Developing new capability: middle managers' role in corporate entrepreneurship. *European Business Review*, 30(4), 470-493. <https://doi.org/10.1108/EBR-08-2016-0104>
- Wu, X. H., Yang, L., & Qian, J. (2021). Selecting Personnel with the Weighted Cross-Entropy TOPSIS of Hesitant Picture Fuzzy Linguistic Sets. *Journal of Mathematics*, 7104045. <https://doi.org/10.1155/2021/7104045>
- Xiong, J., Yan, J., Su, P., Bonanni, C., & Li, Q. (2021). Knowledge management practices by middle managers to attain organizational ambidexterity. *Technology Analysis & Strategic Management*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/09537325.2021.2012565>
- Yazdani, M., Zarate, P., Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2018). A Combined Compromise Solution (CoCoSo) method for multi-criteria decision-making problems. *Management Decision*, 57(9), 2501-2519. <https://doi.org/10.1108/MD-05-2017-0458>

- Yazdani, M., Torkayesh, A. E., Stević, Ž., Chatterjee, P., Ahari, S. A., & Hernandez, V. D. (2021). An interval valued neutrosophic decision-making structure for sustainable supplier selection. *Expert Systems with Applications*, 183, 115354. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2021.115354>
- Zachosova, N., & Koval, O. (2022). Strategic Management in Ensuring Economic Security in the Digital Economy and the Vuca World. *MEST Journal*, 10(2), 217-224. <https://doi.org/10.12709/mest.10.10.02.21>
- Zarali, F. (2020). An application on heavy commercial vehicle selection with an integrated approach of CRITIC–CODAS. *Current Researches in Economics and Administrative Sciences*, 74, 87.
- Zhao, H., Ge, Y., & Wang, W. (2022). A study on offshore wind farm site selection based on CRITIC and CPT-TOPSIS: a case study of China. *Kybernetes*, (ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/K-09-2022-1267>
- Zolfani, S. H., Chatterjee, P., & Yazdani, M. (2019, May). A structured framework for sustainable supplier selection using a combined BWM-CoCoSo model. In *International scientific conference in business, management and economics engineering*. Vilnius, Lithuania (pp. 797-804). <https://doi.org/10.3846/cibmee.2019.081>

CHAPTER 4

CHIEF INFORMATION OFFICER (CIO) SELECTION WITH F-SWARA AND OCRA-G HYBRID METHOD

Cavit Çolakoğlu

Chapter Abstract

The chief information officer (CIO) is the manager responsible for the information technologies of the companies. With digitalization, companies conduct their transactions and operation based on technology. For this reason, technology-based activities need to be successfully managed. Successful CIOs are needed for this. This chapter has two main purposes. The first purpose is to define the chief information officer and to determine the chief information officer selection criteria. The second purpose is to address and explain the CIO selection problem. In this direction, the hybrid method of the fuzzy stepwise weight assessment ratio analysis (F-SWARA) method and the grey based operational competitiveness rating method (OCRA-G) method was preferred. With a sample case study, the steps of the CIO selection problem are presented. At the end of the chapter, Suggestions for the selection of CIO are presented.

Keywords: Chief Information Officer, Chief Information Officer Selection Problem, Fuzzy Logic, Grey Numbers, SWARA, OCRA

References

- Abdel-Basset, M., Gamal, A., Son, L. H., & Smarandache, F. (2020). A bipolar neutrosophic multi criteria decision making framework for professional selection. *Applied Sciences*, 10(4), 1202. <https://doi.org/10.3390/app10041202>
- Bektur, G. (2021). A hybrid fuzzy MCDM approach for sustainable project portfolio selection problem and an application for a construction company. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 182-194. <https://doi.org/10.33707/akuiibfd.911236>
- Bendig, D., Wagner, R., Jung, C., & Nüesch, S. (2022). When and why technology leadership enters the C-suite: An antecedents perspective on CIO presence. *The Journal of Strategic Information Systems*, 31(1), 101705. <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2022.101705>
- Chatterjee, P., & Chakraborty, S. (2012). Material selection using preferential ranking methods. *Materials & Design*, 35, 384-393. <https://doi.org/10.1016/j.matdes.2011.09.027>
- Cohen J. F. & Dennis C. M. (2010). Chief information officers: An empirical study of competence, organisational positioning and implications for performance, SAJEMS NS 13 (2010) No 2: 203-221.
- Çolakoğlu, C., & Toygar, A. (2021). The psychological effect of compensation on decent work dimensions: a research on public and private school teachers in Turkey. *International Journal of Social Economics*, 48(8), 1191-1212. <https://doi.org/10.1108/IJSE-04-2020-0236>
- Deloitte, (2018). From the Basement to the Cloud. The Role of the CIO over Four Decades. Available at: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ar/Documents/technology/THE-ROLE-OF-THE-CIO-OVER-OUR-DECADES.pdf>. 16.01.2023.
- Demirci, A. (2022). The application of swara based copras and ocra methods to supplier selection problem. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 13(2), 43-55. <https://doi.org/10.18354/esam.1120887>
- Foundry (2022). State of the CIO. Rebalancing Act: CIOs Operationalize Pandemic-Era Innovation. Available at: https://f.hubspotusercontent40.net/hubfs/1624046/IDGEXSumm2022_Final_updated%20Feb%202022.pdf?_hstc=241435677.dd79629a2d2d613a73127a6c440c2cb8.1648673171530.1648673171530.1648673171530.1&hssc=241435677.12.1648673171531&hsfp=841638720&hsCtaTracking=d7af2cd0-5ebd-4363-84be-7925ff23e555%7C688aaceda-a4fb-4ec7-9e98-940b7cd64243. 16.01.2023.
- Garg, H., Vimala, J., Rajareega, S., Preethi, D., & Perez-Dominguez, L. (2022). Complex intuitionistic fuzzy soft SWARA-COPRAS approach: An application of ERP software selection. *AIMS Mathematics*, 7(4), 5895-5909. *AIMS Mathematics*, 7(4): 5895–5909. <https://doi.org/10.3934/math.2022327>
- Ghoushchi, S. J., Bonab, S. R., Ghiaci, A. M., Haseli, G., Tomaskova, H., & Hajiaghaci-Keshteli, M. (2021). Landfill site selection for medical waste using an integrated SWARA-WASPAS framework based on spherical fuzzy set. *Sustainability*, 13(24), 13950. <https://doi.org/10.3390/su132413950>
- Hunter, G. (2010). The chief information officer: A review of the role. *Journal of Information, Information Technology, and Organizations*, 5(1), 125-143.
- Ijadi Maghsoodi, A., Ijadi Maghsoodi, A., Mosavi, A., Rabczuk, T., & Zavadskas, E. K. (2018). Renewable energy technology selection problem using integrated h-swara-multimoora approach. *Sustainability*, 10(12), 4481. <https://doi.org/10.3390/su10124481>
- Kelemenis, A., & Askounis, D. (2010). A new TOPSIS-based multi-criteria approach to personnel selection. *Expert systems with applications*, 37(7), 4999-5008. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2009.12.013>

- Keršulienė, V., & Turskis, Z. (2014). An integrated multi-criteria group decision making process: selection of the chief accountant. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 110, 897-904. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.935>
- Kumar, V., Kalita, K., Chatterjee, P., Zavadskas, E. K., & Chakraborty, S. (2022). A SWARA-CoCoSo-based approach for spray painting robot selection. *Informatica*, 33(1), 35-54. <https://doi.org/10.15388/21-INFOR466>
- Kundakci, N. (2017). An Integrated Multi-Criteria Decision Making Approach for Tablet Computer Selection. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 2(5), 36-48. <https://doi.org/10.26417/ejms.v5i1.p36-48>
- Lalic, S., & Bobar, V. (2014). A Chief Technical Officer Selection using Extent Analysis Method. In *Proceedings of the Joint International Conference of the INFORMS GDN Section and the EURO Working Group on DSS* (pp. 183-191).
- Li, Y., Tan, C.H., Teo, H.H. & Tan, B.C.Y. (2006). Innovative usage of information technology in Singapore organizations: do CIO characteristics make a difference? *IEEE Transactions on Engineering Management*, 53(2): 177–190.
- Maciag, G. (2002). The CIO challenge: Bridging the gap between IT and CEO. *National Underwriter*, 106(33), 33-34.
- Madić, M., Petković, D., & Radovanović, M. (2015). Selection of non-conventional machining processes using the OCRA method. *Serbian Journal of Management*, 10(1), 61-73. <https://doi.org/10.5937/sjm10-6802>
- Malone, K. (2021). Then and now: How the CIO role has evolved. [online] CIO Dive. Available at: <https://www.ciodive.com/news/then-now-CIO-role-job-change-chief-information-officer/597507/>. 16.01.2023.
- Mavi, R. K., Goh, M., & Zarbakhshnia, N. (2017). Sustainable third-party reverse logistic provider selection with fuzzy SWARA and fuzzy MOORA in plastic industry. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 91(5), 2401-2418.
- Newbold, D. L., & Azua, M. C. (2007). A model for CIO-led innovation. *IBM Systems Journal*, 46(4), 629- 637.
- Ozdogoglu, A., & Çirkin, E. (2019). Electronic device selection in industrial products and machinery industry: comparative analysis with OCRA and MAUT method. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 9(1), 119-134. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3262263>
- Parkan, C. (1991). The calculation of operational performance ratings. *International Journal of Production Economics*, 24(1-2), 165-173.
- Perçin, S. (2019). An integrated fuzzy SWARA and fuzzy AD approach for outsourcing provider selection. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30(2), 531-552. <https://doi.org/10.1108/JMTM-08-2018-0247>
- Popovic, G., Meidute-Kavalaskiene, I., Stanujkic, D., & Karabasevic, D. (2021). A Piprecia-OCRA-G Decision-Making Approach to Selecting Sustainable Hotel Construction Projects. In *Multiple Criteria Decision Making for Sustainable Development* (pp. 175-192). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89277-7_8
- Rani, P., Mishra, A. R., Krishankumar, R., Mardani, A., Cavallaro, F., Soundarapandian Ravichandran, K., & Balasubramanian, K. (2020a). Hesitant fuzzy SWARA-complex proportional assessment approach for sustainable supplier selection (HF-SWARA-COPRAS). *Symmetry*, 12(7), 1152 <https://doi.org/10.3390/sym12071152>
- Rani, P., Mishra, A. R., Krishankumar, R., Ravichandran, K. S., & Gandomi, A. H. (2020). A new Pythagorean fuzzy based decision framework for assessing healthcare waste treatment. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 22262819. <https://doi.org/10.1109/TEM.2020.3023707> s

- Rani, P., Mishra, A. R., Mardani, A., Cavallaro, F., Štreimikienė, D., & Khan, S. A. R. (2020b). Pythagorean fuzzy SWARA–VIKOR framework for performance evaluation of solar panel selection. *Sustainability*, 12(10),4278 <https://doi.org/10.3390/su12104278>
- Ren, X., Zhang, H., Hu, R., & Qiu, Y. (2019). Location of electric vehicle charging stations: A perspective using the grey decision-making model. *Energy*, 173, 548-553. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2019.02.015>
- Ross, J. W., & Feeny, D. F. (1999). The Evolving Role of the Cio Center for Information Systems Research. *Sloan School of Management, Massachusetts Institute of Technology*. <https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/2758/SWP-4089-43797710-CISR-308.pdf>
- Sloan School of Management Massachusetts Institute of Technology, CISR WorkingPap N. 308
- Sobol, M.G. & Klein, G. (2009). Relation of CIO background, IT infrastructure, and economic performance. *Information & Management*, 46(5): 271–278.
- Stanujkic, D., Zavadskas, E. K., Liu, S., Karabasevic, D., & Popovic, G. (2017). Improved OCRA method based on the use of interval grey numbers. *Journal of Grey System*, 29(4), 49-60.
- Synnott, W. R., & Gruber, W. H. (1981). *Information resource management: Opportunities and strategies for the 1980s*. John Wiley & Sons, Inc.
- Taş, M. A., Çakır, E., & Ulukan, Z. (2021). Spherical fuzzy swara-marcos approach for green supplier selection. *3C Tecnología. Glosas de innovación aplicadas a la pyme, Edición Especial, (mayo 2021)*, 115-133. <https://doi.org/10.17993/3ctecno.2021.specialissue7.115-133>
- Thakur, V. (2022). Locating temporary waste treatment facilities in the cities to handle the explosive growth of HCWs during pandemics: A novel Grey-AHP-OCRA hybrid approach. *Sustainable Cities and Society*, 82, 103907. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2022.103907>
- Ulutaş, A. (2019). Supplier selection by using a fuzzy integrated model for a textile company. *Engineering Economics*, 30(5), 579-590. <https://doi.org/10.5755/j01.ee.30.5.20546>
- Ulutaş, A., Popovic, G., Stanujkic, D., Karabasevic, D., Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2020). A new hybrid MCDM model for personnel selection based on a novel grey PIPRECIA and grey OCRA methods. *Mathematics*, 8(10), 1698. <https://doi.org/10.3390/math8101698>
- Uzun, M. (2022). Çalışma Hayatının Dönüşümünde Blockchain'in Rolü, (Çalışma Yaşamında Dönüşüm, Edit: Çolakoğlu. C & İpekçi, E.) Page- 49-68. Akademisyen Yayınevi. Ankara.
- Vukoje, B., & Bobar, V. (2015). Solving the chief executive officer selection problem using the fuzzy decision support system. *Journal of Information Technology & Applications*, 5(2) 97-109.
- Xiang, Z., Naseem, M. H., & Yang, J. (2022). Selection of Coal Transportation Company Based on Fuzzy SWARA-COPRAS Approach. *Logistics*, 6(1), 7. <https://doi.org/10.3390/logistics6010007>
- Yang, W. E., Wang, J. Q., & Wang, X. F. (2012). An outranking method for multi-criteria decision making with duplex linguistic information. *Fuzzy Sets and Systems*, 198, 20-33. <https://doi.org/10.1016/j.fss.2012.02.013>
- Yücenur, G. N., & İpekçi, A. (2021). SWARA/WASPAS methods for a marine current energy plant location selection problem. *Renewable Energy*, 163, 1287-1298. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2020.08.131>

HUMAN RESOURCES MANAGER SELECTION WITH CRITIC AND ROV HYBRID METHOD

Esra Gökçen Kaygısız

Chapter Abstract

The human resources management of companies is the unit responsible for the execution of all activities, from hiring employees to leaving the job. The human resources manager is the authority for the management of these processes. Successful human resources manager is needed for a successful human resources management and a successful organization. In this chapter, the human resources manager selection problem is discussed. The human resources manager selection problem has been examined with multicriteria decision making (MCDM) methods. Human resources manager selection criteria have been determined. A sample case study has been developed. The criteria importance through intercriteria correlation (CRITIC) method was used to weight the criteria. The range of value (ROV) method was used in ranking the manager candidates. At the end of the chapter, suggestions for the selection of human resources managers are presented.

Keywords: Human Resource Managers, Human Resource Managers Selection Problem, CRITIC, ROV.

References

- Akçakanat, Ö., Aksoy, E., & Teker, T. (2018). CRITIC ve MDL temelli edas yöntemi ile Tr-61 bölgesi bankalarının performans değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 1-24.
- AHRI, (2014). The AHRI Model of Excellence. Australian HR institute. https://www.ahri.com.au/_data/assets/pdf_file/0016/40255/MOE_layers.pdf
- Barney, J. B., & Wright, P. M. (1998). On becoming a strategic partner: The role of human resources in gaining competitive advantage. *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management*, 37(1), 31-46. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-050X\(199821\)37:1<31::AID-HRM4>3.0.CO;2-W](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-050X(199821)37:1<31::AID-HRM4>3.0.CO;2-W)
- Bergenhengouwen, G. J., ten Horn, H. F. K., & Mooijman, E. A. M. (1997). Competence development-a challenge for human resource professionals: core competences of organizations as guidelines for the development of employees. *Industrial and Commercial Training*, 29(2), 55-62. <https://doi.org/10.1108/00197859710165038>
- Bhadra, D., Dhar, N. R., & Salam, M. A. (2022). Sensitivity analysis of the integrated AHP-TOPSIS and CRITIC-TOPSIS method for selection of the natural fiber. *Materials Today: Proceedings*, 56, 2618-2629. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.09.178>
- Biswas, T., Chatterjee, P., & Choudhuri, B. (2020). Selection of commercially available alternative passenger vehicle in automotive environment. *Operational research in engineering sciences: theory and applications*, 3(1), 16-27. <https://doi.org/10.31181/oresta200113b>
- Çağrı Tolga, A., & Kahraman, C. (2008). Fuzzy multiattribute evaluation of R&D projects using a real options valuation model. *International Journal of Intelligent Systems*, 23(11), 1153-1176. <https://doi.org/10.1002/int.20312>
- Çağrı Tolga, A., Tuysuz, F., & Kahraman, C. (2013). A fuzzy multi-criteria decision analysis approach for retail location selection. *International Journal of Information Technology & Decision Making*, 12(04), 729-755. <https://doi.org/10.1142/S0219622013500272>
- Çınaroğlu, E. (2021). CRITIC Temelli CODAS ve ROV Yöntemleri ile AB Ülkeleri Yaşam Kalitesi Analizi. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 337-364. <https://doi.org/10.33399/biibfad.868418>
- Demircioğlu, M., & Coşkun, İ. T. (2018). CRITIC-MOOSRA yöntemi ve UPS seçimi üzerine bir uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 183-195.
- Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The critic method. *Computers & Operations Research*, 22(7), 763-770. [https://doi.org/10.1016/0305-0548\(94\)00059-H](https://doi.org/10.1016/0305-0548(94)00059-H)
- George, J., Badoniya, P., & Xavier, J. F. (2021). Hybrid optimisation for supply chain management: A case of supplier selection by CRITIC, ARAS and TOPSIS techniques. In *Manufacturing and Industrial Engineering* (pp. 161-174). CRC Press.
- Gurrala, K. R., Helmy, M., & Ndiaye, M. (2022, March). Edible Packaging Selection Employing Hybrid CRITIC and TOPSIS Method. In *2022 International Conference on Decision Aid Sciences and Applications (DASA)* (pp. 822-826). IEEE. <https://doi.org/10.1109/DASA54658.2022.9765061>
- Işık, A. T., & Adalı, E. A. (2017). The decision-making approach based on the combination of entropy and ROV methods for the apple selection problem. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(3), 80-86. <https://doi.org/10.26417/ejis.v3i3.p81-86>

- İbicioğlu, H., & Ünal, Ö. F. (2014). Analitik hiyerarşi prosesi ile yetkinlik bazlı insan kaynakları yöneticisi seçimi. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 28(4), 55-78.
- Javadin, S. R. S., Fathi, M. R., Behrooz, A., & Sadeghi, M. R. (2013). Human resource manager selection based on logarithmic fuzzy preference programming and TOPSIS methods. *International Journal of Human Resource Studies*, 3(2), 14. <https://doi.org/10.5296/ijhrs.v3i2.3591>
- Kahraman, C., Öztayşi, B., & Onar, S. Ç. (2022). Spherical fuzzy CRITIC method: prioritizing supplier selection criteria. In *International Conference on Intelligent and Fuzzy Systems* (pp. 705-714). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-85577-2_83
- Kara, K., Edinsel, S., & Yalçın, G. C. (2022). Human resources manager selection based on fuzzy and intuitionistic fuzzy numbers for logistics companies. *Mersin Üniversitesi Denizcilik ve Lojistik Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 254-286. <https://doi.org/10.54410/denlojad.1211835>
- Karakiş, E. (2021). Machine Selection for a Textile Company with CRITIC and MAUT Methods. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 842-848. <https://doi.org/10.31590/ejosat.994697>
- Kumari, A., & Acherjee, B. (2022). Selection of non-conventional machining process using CRITIC-CODAS method. *Materials Today: Proceedings*, 56, 66-71. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.12.152>
- Kusumawardani, R. P., & Agintiara, M. (2015). Application of fuzzy AHP-TOPSIS method for decision making in human resource manager selection process. *Procedia computer science*, 72, 638-646. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2015.12.173>
- Lawson, T. E., & Limbrick, V. (1996). Critical competencies and developmental experiences for top HR executives. *Human Resource Management*, 35(1), 67-85. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-050X\(199621\)35:1<67::AID-HRM5>3.0.CO;2-V](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-050X(199621)35:1<67::AID-HRM5>3.0.CO;2-V)
- Liu, P., Saha, A., Mishra, A. R., Rani, P., Dutta, D., & Baidya, J. (2022). A BCF-CRITIC-WASPAS method for green supplier selection with cross-entropy and Archimedean aggregation operators. *Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing*, 1-25. <https://doi.org/10.1007/s12652-022-03745-9>
- Losey, M. R. (1999). Mastering the competences of HR management. *Human Resource Management*, Volume 38, Number 2, 99-102.
- Madić, M., Radovanović, M., & Manić, M. (2016). Application of the ROV method for the selection of cutting fluids. *Decision Science Letters*, 5(2), 245-254. <https://doi.org/10.5267/j.dsl.2015.12.001>
- Milliken, B., Joordens, S., Merikle, P. M., & Seiffert, A. E. (1998). Selective attention: a reevaluation of the implications of negative priming. *Psychological review*, 105(2), 203. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.105.2.203>
- Mishra, A. R., Rani, P., & Pandey, K. (2022). Fermatean fuzzy CRITIC-EDAS approach for the selection of sustainable third-party reverse logistics providers using improved generalized score function. *Journal of ambient intelligence and humanized computing*, 13(1), 295-311. <https://doi.org/10.1007/s12652-021-02902-w>
- Mitra, A. (2021). Grading of raw jute fibres using criteria importance through intercriteria correlation (CRITIC) and range of value (ROV) approach of multi-criteria decision making. *Journal of Natural Fibers*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/15440478.2021.1951422>
- Mkhalet, M. E., Aziz, S., & Saidi, R. A. B. I. A. E. (2018). The application of Entropy-rov methods to formulate global performance for selecting the automotive suppliers in morocco. *Journal of theoretical and applied information technology*, 96(16), 5522-5536.
- Mohamadghasemi, A., Hadi-Vencheh, A., & Hosseinzadeh Lotfi, F. (2020). The multiobjective stochastic CRITIC-TOPSIS approach for solving the shipboard crane selection problem. *International Journal of Intelligent Systems*, 35(10), 1570-1598. <https://doi.org/10.1002/int.22265>

- Obulaporam, G., Somu, N., ManiIyer Ramani, G. R., Boopathy, A. K., & Vathula Sankaran, S. S. (2018, December). GCRITICPA: A CRITIC and grey relational analysis based service ranking approach for cloud service selection. In *International Conference on Intelligent Information Technologies* (pp. 3-16). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-3582-2_1
- Özdağoğlu, A., Keleş, M. K., Altınata, A., & Ulutaş, A. (2021). Combining different MCDM methods with the Copeland method: An investigation on motorcycle selection. *Journal of process management and new technologies*, 9(3-4), 13-27. <https://doi.org/10.5937/jpmnt9-34120>
- Nobari, S. M., & Zadeh, D. H. (2013). Designing a fuzzy model for decision support systems in the selection and recruitment process. *African Journal of Business Management*, 7(16), 1486-1491. <https://doi.org/10.5897/AJBM11.2803>
- Schoonover, S. C. (1997). New HR skills needed for a new work environment. *Employment Relations Today*, 24(3), 21-32. <https://doi.org/10.1002/ert.3910240304>
- Schutte, N., Barkhuizen, N., & Van der Sluis, L. (2015). The validation of a human resource management professional competence model for the South African context. *SA Journal of Industrial Psychology*, 41(1), 1-9. <https://hdl.handle.net/10520/EJC177953>
- Tabak, Ç., Yıldız, K., & Yerlikaya, M. A. (2019). Logistic Location Selection with Critic-Ahp and Vikor Integrated Approach. *Data Science and Applications*, 2(1), 21-25.
- Thakkar, N., Paliwal, P., & Ghole, M. S. (2021, December). Selection of Power Generation Technology Using a Combination of CRITIC and TOPSIS. In *2021 IEEE 2nd International Conference On Electrical Power and Energy Systems (ICEPES)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICEPES52894.2021.9699756>
- The Chartered Institute of Personnel and Development CIPD. (2015). UK chartered institute of personnel development. The CIPD Profession Map. <https://www.cipd.co.uk/learn/career/profession-map>
- Trivedi, P., Vansjalia, R., Erra, S., Narayanan, S., & Nagaraju, D. (2022). A Fuzzy CRITIC and Fuzzy WASPAS-Based Integrated Approach for Wire Arc Additive Manufacturing (WAAM) Technique Selection. *Arabian Journal for Science and Engineering*, 1-20. <https://doi.org/10.1007/s13369-022-07127-3>
- Tuş, A., & Aytaç Adalı, E. (2019). The new combination with CRITIC and WASPAS methods for the time and attendance software selection problem. *Opsearch*, 56(2), 528-538. <https://doi.org/10.1007/s12597-019-00371-6>
- Ulrich, D., Brockbank, W., Johnson, D., & Younger, J. (2007). Human resource competencies: Responding to increased expectations. *Employment Relations Today*, 34(3), 1-12. <https://doi.org/10.1002/ert.20159>
- Ulrich, D., Brockbank, W., Ulrich, M., & Kryscynski, D. (2015). Toward a Synthesis of HR Competency Models: The Common HR" Food Groups". *People and Strategy*, 38(4), 56-65.
- Ulutaş, A. (2020). New Grey Integrated Model to Solve a Machine Selection Problem for a Textile Company. *Fibres & Textiles in Eastern Europe*, 28(1), 139. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.5853>
- Wakeel, S., Ahmad, S., Bingol, S., Bashir, M. N., Paçal, T. C., & Khan, Z. A. (2020, August). Supplier Selection for High Temperature Die Attach by hybrid Entropy-Range of Value MCDM Technique: A Semiconductor Industry. In *2020 21st International Conference on Electronic Packaging Technology (ICEPT)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICEPT50128.2020.9202994>
- Wu, Y., Deng, Z., Tao, Y., Wang, L., Liu, F., & Zhou, J. (2021). Site selection decision framework for photovoltaic hydrogen production project using BWM-CRITIC-MABAC: A case study in Zhangjiakou. *Journal of Cleaner Production*, 324, 129233. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129233>

- Yakowitz, D. S., Lane, L. J., & Szidarovsky, F. (1993). Multi-attribute decision making: dominance with respect to an importance order of the attributes. *Applied Mathematics and Computation*, 54(2-3), 167-181. [https://doi.org/10.1016/0096-3003\(93\)90057-L](https://doi.org/10.1016/0096-3003(93)90057-L)
- Zarali, F. (2020). An application on heavy commercial vehicle selection with an integrated approach of CRITIC–CODAS. *Current Researches in Economics and Administrative Sciences*, 74, 87.
- Zhao, H., Ge, Y., & Wang, W. (2022). A study on offshore wind farm site selection based on CRITIC and CPT-TOPSIS: a case study of China. *Kybernetes*, (ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/K-09-2022-1267>

CHAPTER 6

MARKETING MANAGER SELECTION WITH SF-TOPSIS METHOD

Bariş Yiğit Demiral

Chapter Abstract

A marketing manager is the manager responsible for the marketing departments of companies. The marketing manager participates in creating and implementing the company's marketing strategies. Competent marketing managers are needed to determine successful marketing strategies. Therefore, the successful completion of the marketing manager selection process is expected. This chapter's marketing manager selection problem is handled using the Multi-Criteria Decision Making (MCDM) method. The Spherical Fuzzy Technique for Order of Preference by Similarity to Ideal Solution (SF-TOPSIS) method was applied in weighting the marketing manager selection criteria and the ranking of the candidate managers. The criteria were obtained from studies in the literature. The application steps of the chapter were carried out with a sample case study. At the end of the chapter, suggestions have been developed for the marketing manager selection process.

Keywords: Marketing Managers, Marketing Managers Selection Problem, Spherical Fuzzy Sets, TOPSIS.

- Marketing managers with a high level of education are more successful in managing employees, communicating effectively with customers, and determining marketing strategies according to the expectations of the senior level. Therefore, the education level of the manager candidate should be considered in the marketing manager selection problem.
- In international trade, marketing managers are expected to know foreign languages, as customers know foreign languages. Therefore, the foreign language knowledge of the candidates should be investigated.
- Ultimately, the SF-TOPSIS method applies to the marketing manager selection problem.

References

- Akram, M., Kahraman, C., & Zahid, K. (2021). Extension of TOPSIS model to the decision-making under complex spherical fuzzy information. *Soft Computing*, 25(16), 10771-10795. <https://doi.org/10.1007/s00500-021-05945-5>
- Baharin, N. H., Rashidi, N. F., & Mahad, N. F. (2021, July). Manager selection using fuzzy TOPSIS method. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1988, No. 1, p. 012057). IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1988/1/012057>
- Barukab, O., Abdullah, S., Ashraf, S., Arif, M., & Khan, S. A. (2019). A new approach to fuzzy TOPSIS method based on entropy measure under spherical fuzzy information. *Entropy*, 21(12), 1231. <https://doi.org/10.3390/e21121231>
- Boran, F. E., Genç, S., & Akay, D. (2011). Personnel selection based on intuitionistic fuzzy sets. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries*, 21(5), 493-503. <https://doi.org/10.1002/hfm.20252>
- Chen, C. T., Hwang, Y. C., & Hung, W. Z. (2009). Applying multiple linguistic PROMETHEE method for personnel evaluation and selection. In *2009 IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management* (pp. 1312-1316). IEEE. <https://doi.org/10.1109/IEEM.2009.5373021>
- Contreras, F. L., & Ramos, M. L. Z. (2016). What is marketing? A study on marketing managers' perception of the definition of marketing. *Forum Empresarial*, 21(1),49-69.
- El-Omari, H. A. (1999). Evaluating the role of the marketing managers in the management process of marketing: The case of the textile industry in Jordan. *Economics and Administration*, 13(2), 3-19.
- Goldfarb, A., Tucker, C., & Wang, Y. (2022). Conducting research in marketing with quasi-experiments. *Journal of Marketing*, 86(3), 1-20. <https://doi.org/10.1177/00222429221082977>
- Gök, O., & Hacıoglu, G. (2010). The organizational roles of marketing and marketing managers. *Marketing Intelligence & Planning*, 28(3), 291-309. <https://doi.org/10.1108/02634501011041435>
- Gurmani, S. H., Chen, H., & Bai, Y. (2022). Multi-attribute group decision-making model for selecting the most suitable construction company using the linguistic interval-valued T-spherical fuzzy TOPSIS method. *Applied Intelligence*, 1-18. <https://doi.org/10.1007/s10489-022-04103-0>
- Jaller, M., & Otay, I. (2020). Evaluating sustainable vehicle technologies for freight transportation using spherical fuzzy AHP and TOPSIS. In *International Conference on Intelligent and Fuzzy Systems* (pp. 118-126). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51156-2_15

- Kahraman, C., Gundogdu, F. K., Onar, S. C., & Oztaysi, B. (2019). Hospital location selection using spherical fuzzy TOPSIS. *In 11th Conference of the European Society for Fuzzy Logic and Technology (EUSFLAT 2019)* (pp. 77-82). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/eusflat-19.2019.12>
- Kahraman, C., Gündoğdu, F. K., Karaşan, A., & Boltürk, E. (2020). Advanced fuzzy sets and multicriteria decision making on product development. *In Customer Oriented Product Design* (pp. 283-302). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-42188-5_15
- Kara, K. & Yalçın, G. C. (2022) Küresel bulanık sayılara dayalı TOPSIS tekniğiyle yeşil tedarikçi seçimi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(27), 483-506. <https://doi.org/10.38155/ksbd.1187057>
- Kaur, M., & Yadav, R. (2022). Prioritizing the indicators responsible for sustainable municipal solid waste management using SF-AHP and SF-TOPSIS. *Preprint Submitted to Environmental Monitoring and Assessment*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-1651014/v2>
- Kocakaya, K., Engin, T., Tektaş, M., & AYDIN, U. (2021). Türkiye’de bölgesel havayolları için uçak tipi seçimi: Küresel bulanık AHP-TOPSIS yöntemlerinin entegrasyonu. *Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi*, 4(1), 27-58. <https://doi.org/10.51513/jitsa.903996>
- Kutlu Gündoğdu, F. K., & Kahraman, C. (2019a). A novel fuzzy TOPSIS method using emerging interval-valued spherical fuzzy sets. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 85, 307-323. <https://doi.org/10.1016/j.engappai.2019.06.003>
- Kutlu Gündoğdu, F., & Kahraman, C. (2019b). Spherical fuzzy sets and spherical fuzzy TOPSIS method. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 36(1), 337-352. <https://doi.org/10.3233/jifs-181401>
- Kutlu Gündoğdu, F., & Kahraman, C. (2021). Optimal site selection of electric vehicle charging station by using spherical fuzzy TOPSIS method. *In Decision Making with Spherical Fuzzy Sets* (pp. 201-216). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-45461-6_8
- Mathew, M., Chakraborty, R. K., & Ryan, M. J. (2020). A novel approach integrating AHP and TOPSIS under spherical fuzzy sets for advanced manufacturing system selection. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 96, 103988. <https://doi.org/10.1016/j.engappai.2020.103988>
- Mumcu, A., & Gök, M. (2021). Application of fuzzy AHP and TOPSIS methods for manager selection. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 270-280. <https://doi.org/10.48145/gopsbad.906183>
- Nguyen, P. H., & Jan, N. (2022). Spherical fuzzy decision-making approach integrating delphi and TOPSIS for package tour provider selection. *Mathematical Problems in Engineering*, 2022, 1-29. <https://doi.org/10.1155/2022/4249079>
- Nodira, T., & Shukrullo, A. (2022). Types of marketing and its content. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(11), 1206-1220. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/F5PA3>
- Richey Jr, R. G., Kiessling, T. S., Tokman, M., & Dalela, V. (2008). Market growth through mergers and acquisitions: The role of the relationship marketing manager in sustaining performance. *Industrial Marketing Management*, 37(4), 394-406. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2007.03.002>
- Rosier, E. R., Morgan, R. E., & Cadogan, J. W. (2010). Marketing strategy and the efficacy of procedural justice: The mid-level marketing manager in industrial service firms. *Industrial Marketing Management*, 39(3), 450-459. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2008.10.002>
- Sharaf, I. M. (2022). A new approach for spherical fuzzy TOPSIS and spherical fuzzy VIKOR applied to the evaluation of hydrogen storage systems. *Soft Computing*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-1025439/v1>
- Toker, K., & Görener, A. (2022). Evaluation of circular economy business models for SMEs using spherical fuzzy TOPSIS: An application from a developing countries’ perspective. *Environment, Development and Sustainability*, 1-42. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02119-7>

- Ulutaş, A. (2019). University website performance evaluation using fuzzy SWARA and WASPAS-F. *In Multi-Criteria Decision-Making Models For Website Evaluation* (pp. 151-165). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-8238-0.ch008>
- Urosevic, S., Karabasevic, D., Stanujkic, D., & Maksimovic, M. (2017). An approach to personnel selection in the tourism industry based on the SWARA and the WASPAS methods. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 51(1), 75-88.
- Wan, S. P., Wang, Q. Y., & Dong, J. Y. (2013). The extended VIKOR method for multi-attribute group decision making with triangular intuitionistic fuzzy numbers. *Knowledge-Based Systems*, 52, 65-77. <https://doi.org/10.1016/j.knosys.2013.06.019>
- Wang, L., Wang, H., Xu, Z., & Ren, Z. (2019). The interval-valued hesitant pythagorean fuzzy set and its applications with extended TOPSIS and choquet integral-based method. *International Journal of Intelligent Systems*, 34(6), 1063-1085. <https://doi.org/10.1002/int.22086>
- Wilkie, W. L., & Moore, E. S. (2007). What does the definition of marketing tell us about ourselves?. *Journal of Public Policy & Marketing*, 26(2), 269-276. <https://doi.org/10.1509/jppm.26.2.269>
- Zaralı, F. (2022). Third part reverse logistics service provider selection using the spherical fuzzy TOPSIS method. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 38(2), 268-279.
- Zhang, H., Wei, G., & Wei, C. (2022). TOPSIS method for spherical fuzzy MAGDM based on cumulative prospect theory and combined weights and its application to residential location. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 42(3), 1367-1380. <https://doi.org/10.3233/JIFS-210267>

CHAPTER 7

RESEARCH AND DEVELOPMENT (R&D) PROJECTS MANAGER SELECTION WITH ENTROPY AND WEDBA HYBRID METHOD

Abdullah Önden

Chapter Abstract

Research and development (R&D) projects play an important role in increasing the competitiveness of companies. Successful R&D projects need to be realized to meet customer demands with new product proposals. This is why successful R&D projects managers are needed. In this chapter, the R&D projects manager selection problem is discussed. R&D projects manager selection process is explained with a sample case study. The R&D projects manager selection criteria were obtained from the literature. Entropy method was used to weight the criteria. The weighted Euclidean distance-based approach (WEDBA) method was used in ordering the alternative manager candidates. At the end of the chapter, suggestions for R&D projects manager selection have been developed.

Keywords: *R&D Projects Manager, R&D Projects Manager Selection Problem, Entropy, WEDBA.*

References

- Afshari, A. R., & Yusuff, R. M. (2013). Fuzzy integral project manager selection. *Australian Journal of Multi-Disciplinary Engineering*, 9(2), 149-154. <https://doi.org/10.7158/14488388.2013.11464855>
- Al-Hawari, T., Naji, A., Alshraideh, H., & Bataineh, O. (2019). Extending the WEDBA to the fuzzy multi-criteria decision-making environment. *International Journal of Computer Applications in Technology*, 59(4), 330-346.
- Alipour, M., Hafezi, R., Rani, P., Hafezi, M., & Mardani, A. (2021). A new Pythagorean fuzzy-based decision-making method through entropy measure for fuel cell and hydrogen components supplier selection. *Energy*, 234, 121208. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2021.121208>
- Alkan, Ö., & Albayrak, Ö. K. (2020). Ranking of renewable energy sources for regions in Turkey by fuzzy entropy based fuzzy COPRAS and fuzzy MULTIMOORA. *Renewable Energy*, 162, 712-726. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2020.08.062>
- Ardil, C. (2022). Aircraft Selection Problem Using Decision Uncertainty Distance in Fuzzy Multiple Criteria Decision Making Analysis. *International Journal of Mechanical and Industrial Engineering*, 16(3), 62-69.
- Ashtiani, B., Haghghirad, F., Makui, A., & Ali Montazer, G. (2009). Extension of fuzzy TOPSIS method based on interval-valued fuzzy sets. *Applied Soft Computing*, 9(2), 457-461. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2008.05.005>
- Aydoğdu, A., & Gül, S. (2020). A novel entropy proposition for spherical fuzzy sets and its application in multiple attribute decision-making. *International Journal of Intelligent Systems*, 35(9), 1354-1374. <https://doi.org/10.1002/int.22256>
- Aytekin, A., Görçün, Ö. F., Ecer, F., Pamucar, D., & Karamaşa, Ç. (2022). Evaluation of the pharmaceutical distribution and warehousing companies through an integrated Fermatean fuzzy entropy-WASPAS approach. *Kybernetes*, (ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/K-04-2022-0508>
- Basar, M., & Tolga, A. C. (2020, July). Smart System Evaluation in Vertical Farming via Fuzzy WEDBA Method. In *International Conference on Intelligent and Fuzzy Systems* (pp. 534-542). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51156-2_61
- Bingol, S. (2022). Selection of Semiconductor Packaging Materials by Combined Fuzzy AHP-Entropy and Proximity Index Value Method. *Mathematical Problems in Engineering*, 2022. <https://doi.org/10.1155/2022/7901861>
- Büyükselçuk, E. Ç., & Tozan, H. (2021). Integrated Entropy-EDAS Methods for the Electrified Car Selection Problem. *Kocaeli Journal of Science and Engineering*, 5(ICOLES2021 Special Issue), 38-47. <https://doi.org/10.34088/kojose.1015129>,
- Cagri Tolga, A., & Basar, M. (2022). The assessment of a smart system in hydroponic vertical farming via fuzzy MCDM methods. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, (Preprint), 1-12. <https://doi.org/10.3233/JIFS-219170>
- Canarella, G., & Miller, S. M. (2022). Firm size, corporate debt, R&D activity, and agency costs: Exploring dynamic and non-linear effects. *The Journal of Economic Asymmetries*, 25, e00233. <https://doi.org/10.1016/j.jeca.2021.e00233>
- Chang, K. H., Chung, H. Y., Wang, C. N., Lai, Y. D., & Wu, C. H. (2023). A New Hybrid Fermatean Fuzzy Set and Entropy Method for Risk Assessment. *Axioms*, 12(1), 58. <https://doi.org/10.3390/axioms12010058>
- Chen, C. H. (2020). A novel multi-criteria decision-making model for building material supplier selection based on entropy-AHP weighted TOPSIS. *Entropy*, 22(2), 259. <https://doi.org/10.3390/e22020259>

- Chodha, V., Dubey, R., Kumar, R., Singh, S., & Kaur, S. (2022). Selection of industrial arc welding robot with TOPSIS and Entropy MCDM techniques. *Materials Today: Proceedings*, 50, 709-715. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.04.487>
- Çetinkaya, C., Erbaş, M., Kabak, M., & Özceylan, E. (2022). A mass vaccination site selection problem: An application of GIS and entropy-based MAUT approach. *Socio-Economic Planning Sciences*, 101376. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2022.101376>
- Demir, G. (2021). Academic performance analysis in vakif universities: critic-wedba integrated model application. *International Journal Of Economic And Administrative Academic Research (E-ISSN: 2757-959X)*, 1(1), 39-50. <https://www.ijerdersi.com/index.php/ijer/article/view/5>
- Dos Santos, B. M., Godoy, L. P., & Campos, L. M. (2019). Performance evaluation of green suppliers using entropy-TOPSIS-F. *Journal of cleaner production*, 207, 498-509. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.09.235>
- Ecemiş, O., & Coşkun, A. (2022) Türkiye’de bilişim teknolojileri kullanımının ÇKKV yöntemleriyle incelenmesi 2014-2021 dönemi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (37), 81-89. <https://doi.org/10.31590/ejosat.1134753>
- El-Araby, A., Sabry, I., & El-Assal, A. (2022). A Comparative Study of Using MCDM Methods Integrated with Entropy Weight Method for Evaluating Facility Location Problem. *Operational Research in Engineering Sciences: Theory and Applications*, 5(1), 121-138. <https://doi.org/10.31181/oresta250322151a>
- Goswami, S. S., & Behera, D. K. (2021a). Implementation of ENTROPY-ARAS decision making methodology in the selection of best engineering materials. *Materials Today: Proceedings*, 38, 2256-2262. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2020.06.320>
- Goswami, S. S., & Behera, D. K. (2021b). Solving material handling equipment selection problems in an industry with the help of entropy integrated COPRAS and ARAS MCDM techniques. *Process Integration and Optimization for Sustainability*, 5(4), 947-973. <https://doi.org/10.1007/s41660-021-00192-5>
- Gupta, A., Gupta, N., & Garg, R. K. (2018). Implementing weighted entropy-distance based approach for the selection of software reliability growth models. *International Journal of Computer Applications in Technology*, 57(3), 255-266.
- Hussain, S. A. I., Chandra, H., & Mandal, U. K. (2022). Comparison of Cross-Entropy Based MCDM Approach for Selection of Material in Sugar Industry. In F.P.G. Marquez (Ed.) *Advances in Decision Making*, (pp. 45-68), IntechOpen.
- Işık, Ö. (2021). AHP, CRITIC ve WEDBA yöntemlerini içeren entegre bir ÇKKV modeli ile AXA Sigorta şirketinin finansal performansının analizi. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 5(2), 892-908.
- Kara, K., Benty, Z., & Yalçın, G. C. (2022). Determining the logistics market performance of developing countries by Entropy and MABAC methods. *Logforum*, 18(4), 421-434. <http://doi.org/10.17270/J.LOG.2022.752>
- Khosnava, S. M., Rostami, R., Zin, R. M., Mishra, A. R., Rani, P., Mardani, A., & Alrasheedi, M. (2020). Assessing the impact of construction industry stakeholders on workers' unsafe behaviours using extended decision making approach. *Automation in Construction*, 118, 103162. <https://doi.org/10.1016/j.autcon.2020.103162>
- Lee, C. C., & Tseng, H. C. (2018, January). Integrating fuzzy membership function, entropy method and VIKOR to select qualified and stable employee. In *2018 international conference on information management and processing (ICIMP)* (pp. 26-31). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICIMP1.2018.8325836>

- Li, H., Wang, W., Fan, L., Li, Q., & Chen, X. (2020). A novel hybrid MCDM model for machine tool selection using fuzzy DEMATEL, entropy weighting and later defuzzification VIKOR. *Applied Soft Computing*, 91, 106207. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2018.12.015>
- Li, A., Wang, D., & Zhu, M. (2022). Service evaluation through FH-entropy method: A framework for the elderly care station. *Concurrency and Computation: Practice and Experience*, 34(8), e6045. <https://doi.org/10.1002/cpe.6045>
- Lima, Y., & Gomes, L. (2022). A new hybrid method for selecting the best project manager: TODIM-FSE and Behavioral TOPSIS. *Journal of Project Management*, 7(1), 13-22. <https://doi.org/10.5267/j.jpm.2021.8.001>
- Lu, J., Wei, C., Wu, J., & Wei, G. (2019). TOPSIS method for probabilistic linguistic MAGDM with entropy weight and its application to supplier selection of new agricultural machinery products. *Entropy*, 21(10), 953. <https://doi.org/10.3390/e21100953>
- Mohammed, M. A., Abdulkareem, K. H., Al-Waisy, A. S., Mostafa, S. A., Al-Fahdawi, S., Dinar, A. M., ... & Díez, T. (2020). Benchmarking methodology for selection of optimal COVID-19 diagnostic model based on entropy and TOPSIS methods. *Ieee Access*, 8, 99115-99131. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2995597>
- Narayanamoorthy, S., Geetha, S., Rakkiyappan, R., & Joo, Y. H. (2019). Interval-valued intuitionistic hesitant fuzzy entropy based VIKOR method for industrial robots selection. *Expert Systems with Applications*, 121, 28-37. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2018.12.015>
- Pandey, K., Mishra, A., Rani, P., Ali, J., & Chakraborty, R. (2023). Selecting features by utilizing intuitionistic fuzzy Entropy method. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*. <https://doi.org/10.31181/dmame07012023p>
- Rao, R., Chaitanya, A. K., Seshaiiah, T., & Bridjesh, P. (2022). An Integrated Approach by Using Various Approaches for a Green Supplier Selection Problem. In *Recent Advances in Manufacturing, Automation, Design and Energy Technologies* (pp. 909-919). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-16-4222-7_99
- Rao, R. V., & Singh, D. (2011). Evaluating flexible manufacturing systems using Euclidean distance-based integrated approach. *International Journal of Decision Sciences, Risk and Management*, 3(1-2), 32-53. <https://doi.org/10.1504/IJDSRM.2011.040746>
- Rao, R. & Singh, D., (2012). Weighted Euclidean distance based approach as a multiple attribute decision making method for plant or facility layout design selection. *International Journal of Industrial Engineering Computations*, 3(3), 365-382. <https://doi.org/10.5267/j.ijiec.2012.01.003>
- Reddy, A. S., Kumar, P. R., & Raj, P. A. (2022). Entropy-based fuzzy TOPSIS framework for selection of a sustainable building material. *International Journal of Construction Management*, 22(7), 1194-1205. <https://doi.org/10.1080/15623599.2019.1683695>
- Shao, M., Zhang, S., Sun, J., Han, Z., Shao, Z., & Yi, C. (2022). GIS-MCDM-Based Approach to Site Selection of Wave Power Plants for Islands in China. *Energies*, 15(11), 4118. <https://doi.org/10.3390/en15114118>
- Shivade, A., & Sapkal, S. (2022). Selection of optimum plant layout using AHP-TOPSIS and WASPAS approaches coupled with Entropy method. *Decision Science Letters*, 11(4), 545-562. <https://doi.org/10.5267/j.dsl.2022.5.002>
- Toslak, M., Aktürk, B., & Ulutaş, A. (2022). MEREC ve WEDBA Yöntemleri ile Bir Lojistik Firmasının Yıllara Göre Performansının Değerlendirilmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (33), 363-372. <https://doi.org/10.31590/ejosat.1041106>

- Ulutaş, A. (2020). Stacker selection with PSI and WEDBA methods. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 10(2), 493-504. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4430021>
- Wang, T. C., & Lee, H. D. (2009). Developing a fuzzy TOPSIS approach based on subjective weights and objective weights. *Expert systems with applications*, 36(5), 8980-8985. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2008.11.035>
- Wang, Y., Liu, Y., & Wang, H. (2023). Competency model for international engineering project manager through MADM method: The Chinese context. *Expert Systems with Applications*, 212, 118675. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2022.118675>
- Zeng, S., Hu, Y., Balezentis, T., & Streimikiene, D. (2020). A multi-criteria sustainable supplier selection framework based on neutrosophic fuzzy data and entropy weighting. *Sustainable Development*, 28(5), 1431-1440. <https://doi.org/10.1002/sd.2096>
- Zhang, C. (2018). Research of the selection of green material suppliers based on entropy-TOPSIS model. In *IOP conference series: Materials science and engineering* (Vol. 394, No. 5, p. 052063). IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1757-899X/394/5/052063>
- White, P. A. F. (1980). *Effective management of research and development*. Springer.
- Wingate, L. M. (2014). *Project management for research and development: guiding innovation for positive R&D outcomes*. CRC press.
- Rad, P. F., Levin, G., & Ginger Levin PMP, D. P. A. (2005). *Metrics for project management: Formalized approaches*. Berrett-Koehler Publishers.

CHAPTER 8

INFORMATION SYSTEMS MANAGER SELECTION WITH SVNS-CRITIC AND F-RAFSI HYBRID METHOD

Murat Çakır - Galip Cihan Yalçın

Chapter Abstract

The development of information technologies enables companies to carry out activities with technologies. Communication efficiency of internal units and companies with external stakeholders depends on information exchange with information technologies. For this reason, information systems must be carried out successfully. In this context, a successful information system manager is needed. In this chapter, the information systems manager selection problem is discussed. The information systems manager position is explained, and the selection criteria are determined based on the literature. With a sample case study, the information systems manager selection problem is shown step by step. The criteria importance through inter- criteria correlation based on single-valued neutrosophic sets (SVNS-CRITIC) method was used to rank the criteria. The fuzzy ranking of alternatives through functional mapping of criterion sub-intervals into a single interval (F-RAFSI) method was used to rank the manager candidates. At the end of the chapter, suggestions have been developed for the information systems manager selection problem.

Keywords: *Information Systems Manager, Information Systems Manager Selection Problem, Single-Valued Neutrosophic Sets, Fuzzy Logic, CRITIC, RAFSI.*

- Foreign language knowledge skills and experience of information systems managers are important because experienced and multilingual managers are more successful at managing information systems. Therefore, foreign language knowledge and experience should be considered in the selection of information systems manager.
- Information systems managers should know the programming language and be able to use software programs well so that they can solve the problems in information systems. Therefore, the programming skills of manager candidates should be measured.
- Information systems managers must embrace teamwork and produce creative solutions because the use of information systems depends on many intermediate users. For this reason, executive candidates who can offer creative solutions to problems and work as a team should be preferred.
- For the information systems manager selection problem, SVNS-CRITIC and F-RAFSI hybrid method is recommended because its applicability has been supported by a sample case study.

References

- Afshari, A., & Kowal, J. (2017). Decision making methods for the selection of ICT project manager. *Gospodarka Rynek Edukacja= Economy Market Education*, 18(4), 19-28. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3118075>
- Aggarwal, R. (2013). Selection of IT Personnel through Hybrid Multi-attribute AHP-FLP approach. *International Journal of Soft Computing and Engineering*, 2(6), 11-17.
- Akhlaghi, E. (2011). A rough-set based approach to design an expert system for personnel selection. *International Journal of Industrial and Manufacturing Engineering*, 5(6), 999-1002. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1082331>
- Akyurt, İ. Z., Pamucar, D., Deveci, M., Kalan, O., & Kuvvetli, Y. (2021). A Flight Base Selection for Flight Academy Using a Rough MACBETH and RAFSI Based Decision-Making Analysis. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 1-16. <https://doi.org/10.1109/TEM.2021.3119659>
- Alosta, A., Elmansuri, O., & Badi, I. (2021). Resolving a location selection problem by means of an integrated AHP-RAFSI approach. *Reports in Mechanical Engineering*, 2(1), 135-142. <https://doi.org/10.31181/rme200102135a>
- Baidya, J., Garg, H., Saha, A., Mishra, A. R., Rani, P., & Dutta, D. (2021). Selection of third party reverses logistic providers: An approach of BCF-CRITIC-MULTIMOORA using Archimedean power aggregation operators. *Complex & Intelligent Systems*, 7(5), 2503-2530. <https://doi.org/10.1007/s40747-021-00413-x>
- Božanić, D., Milić, A., Tešić, D., Salabun, W., & Pamučar, D. (2021). D numbers–FUCOM–fuzzy RAFSI model for selecting the group of construction machines for enabling mobility. *Facta Universitatis. Series: Mechanical Engineering*, 19(3), 447-471. <https://doi.org/10.22190/FUME210318047B>

- Chen, B., Cai, Q., Wei, G., & Mo, Z. (2023) A flexible group decision-making method for green supplier selection integrating MABAC and CRITIC method under the linguistic Z-numbers environment. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, (Preprint), 1-16. <https://doi.org/10.3233/JIFS-223447>
- Chen, L. S., & Cheng, C. H. (2005). Selecting IS personnel use fuzzy GDSS based on metric distance method. *European journal of operational research*, 160(3), 803-820. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2003.07.003>
- Demir, G., (2021). Özel sermayeli mevduat bankalarında performans analizi: SWARA-RAFSI bütünlük model uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), 1359-1382. <https://doi.org/10.16951/atauniiibd.897065>
- Deveci, M., Pamucar, D., & Oguz, E. (2022). Floating photovoltaic site selection using fuzzy rough numbers based LAAW and RAFSI model. *Applied Energy*, 324, 119597. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2022.119597>
- Dominick, W. D. (1987). A performance measurement and evaluation environment for information systems. *Information Processing & Management*, 23(1), 7-15. [https://doi.org/10.1016/0306-4573\(87\)90034-3](https://doi.org/10.1016/0306-4573(87)90034-3)
- Dwivedi, A., Kumar, A., & Goel, V. (2022). Selection of nanoparticles for battery thermal management system using integrated multiple criteria decision-making approach. *International Journal of Energy Research*, 46(15), 22558-22584. <https://doi.org/10.1002/er.8561>
- Gurralla, K. R., Helmy, M., & Ndiaye, M. (2022, March). Edible Packaging Selection Employing Hybrid CRITIC and TOPSIS Method. In *2022 International Conference on Decision Aid Sciences and Applications (DASA)* (pp. 822-826). IEEE. <https://doi.org/10.1109/DASA54658.2022.9765061>
- Heidary Dahooie, J., Beheshti Jazan Abadi, E., Vanaki, A. S., & Firoozfar, H. R. (2018). Competency-based IT personnel selection using a hybrid SWARA and ARAS-G methodology. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries*, 28(1), 5-16. <https://doi.org/10.1002/hfm.20713>
- Horony, M. D. (1999). Information System Incidents: The Development of a Damage Assessment Model. Air University, Faculty of the Graduate School of Engineering and Management, Master Theses and Dissertations. 4808. <https://scholar.afit.edu/etd/4808>
- Kahraman, C., Onar, S. C., & Öztayşi, B. (2022). A Novel spherical fuzzy CRITIC method and its application to prioritization of supplier selection criteria. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, (Preprint), 1-8. <https://doi.org/10.3233/JIFS-219172>
- Kara, K. (2022). Logistics operations manager selection with F-DEMATEL and F-RAFSI methods. In E. Burak and A.T. Küçükçiyiğit (Eds.) *Management Studies in Social Sciences*, (pp. 53-81).
- Kara, K., & Yalçın, G. C. (2022a). Digital logistics market performance of developing countries. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 5(5), 260-272.
- Kara, K., & Yalçın, G. C. (2022b). Customs brokerage company selection problem with hybrid method. *Research Journal of Business and Management*, 9(4), 206-218.
- Kaya, S. K., Pamucar, D., & Aycin, E. (2022). A new hybrid fuzzy multi-criteria decision methodology for prioritizing the antivirus mask over COVID-19 Pandemic. *Informatica*, 1-28. <https://doi.org/10.15388/22-INFOR475>
- Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2010). *Management information systems: Managing the digital firm*. Pearson Educación.
- Merkepçi, H., Merkepçi, M., & Baransel, C. (2020). A multi-criteria decision-making framework based on neutrosophic evamix with critic approach for drone selection problem. *Biology and Life Sciences*, 2(2), 234-239.

- Mihajlović, J., Petrović, G., Ćirić, D. & Madić, M. (2021). The material selection of the heating plates used in the vulcanization process obtained using different MCDM methods. *Advanced Technologies & Materials*, 46(1), 19-25. <https://doi.org/10.24867/ATM-2021-1-004>
- Mishra, A. R., & Rani, P. (2021). Assessment of sustainable third party reverse logistic provider using the single-valued neutrosophic combined compromise solution framework. *Cleaner and Responsible Consumption*, 2, 100011. <https://doi.org/10.1016/j.clrc.2021.100011>
- Pamučar, D., Žižović, M., Marinković, D., Doljanica, D., Jovanović, S. V., & Brzaković, P. (2020). Development of a multi-criteria model for sustainable reorganization of a healthcare system in an emergency situation caused by the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 12(18), 7504. <https://doi.org/10.3390/su12187504>
- Platiša, G., & Balaban, N. (2009). Methodological approaches to evaluation of information system functionality performances and importance of successfulness factors analysis. *Management Information Systems*, 4(2), 11-17.
- Rani, P., Mishra, A. R., Krishankumar, R., Ravichandran, K. S., & Kar, S. (2021). Multi-criteria food waste treatment method selection using single-valued neutrosophic-CRITIC-MULTIMOORA framework. *Applied Soft Computing*, 111, 107657. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2021.107657>
- Rockart, J. F., Ball, L., & Bullen, C. V. (1982). Future role of the information systems executive. *MIS quarterly*, 1-14. <https://doi.org/10.2307/248989>
- Saha, M., Panda, S. K., & Panigrahi, S. (2022). An Uncertainty-Aware Cloud Service Selection Model Using CRITIC and MAUT. In *Advances in Distributed Computing and Machine Learning* (pp. 239-257). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-1018-0_21
- Samanlioglu, F., Taskaya, Y. E., Gulen, U. C., & Cokcan, O. (2018). A fuzzy AHP–TOPSIS-based group decision-making approach to IT personnel selection. *International Journal of Fuzzy Systems*, 20(5), 1576-1591. <https://doi.org/10.1007/s40815-018-0474-7>
- Simic, V., Gokasar, I., Deveci, M., & Karakurt, A. (2022). An integrated CRITIC and MABAC based type-2 neutrosophic model for public transportation pricing system selection. *Socio-Economic Planning Sciences*, 80, 101157. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2021.101157>
- Thakkar, N., Paliwal, P., & Ghole, M. S. (2021). Selection of Power Generation Technology Using a Combination of CRITIC and TOPSIS. In *2021 IEEE 2nd International Conference On Electrical Power and Energy Systems (ICEPES)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICEPES52894.2021.9699756>
- Tuş, A., & Aytacı Adalı, E. (2019). The new combination with CRITIC and WASPAS methods for the time and attendance software selection problem. *Opsearch*, 56(2), 528-538. <https://doi.org/10.1007/s12597-019-00371-6>
- Yazdani, M., Torkayesh, A. E., Stević, Ž., Chatterjee, P., Ahari, S. A., & Hernandez, V. D. (2021). An interval valued neutrosophic decision-making structure for sustainable supplier selection. *Expert Systems with Applications*, 183, 115354. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2021.115354>
- Zaralı, F. (2020). An application on heavy commercial vehicle selection with an integrated approach of CRITIC–CODAS. *Current Researches in Economics and Administrative Sciences*, 74, 87.
- Zhang, H., Bai, X., & Hong, X. (2022). Site selection of nursing homes based on interval type-2 fuzzy AHP, CRITIC and improved TOPSIS methods. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, (Preprint), 1-16. <https://doi.org/10.3233/JIFS-212010>
- Žižović, M., Pamučar, D., Albijanić, M., Chatterjee, P., & Pribičević, I. (2020). Eliminating rank reversal problem using a new multi-attribute model—The RAFSI method. *Mathematics*, 8(6), 1015. <https://doi.org/10.3390/math8061015>

PORTFOLIO MANAGER SELECTION WITH MEREC AND RAFSI HYBRID METHOD

Mehmet Uzun

Chapter Abstract

Portfolio managers support investors in the process of making investment decisions and act as managers for portfolio advisors. Portfolio managers play an important role in making successful investment decisions of investors. Therefore, portfolio manager selection problem is important for investment consultancy companies. In this chapter, the portfolio manager selection problem is discussed with a sample case study. Thus, information was given about the portfolio manager and portfolio manager selection criteria were determined. Portfolio manager selection problem is explained with multi-criteria decision making (MCDM) methods. The method based on the removal effects of criteria (MEREC) method was used to weight the criteria. The ranking of alternatives through functional mapping of criterion sub-intervals into a single interval (RAFSI) method was used to rank the alternatives. At the end of the chapter, suggestions for the portfolio manager selection problem are explained.

Keywords: *Portfolio Manager, Portfolio Manager Selection Problem, MEREC, RAFSI.*

References

- Akyurt, İ. Z., Pamucar, D., Deveci, M., Kalan, O., & Kuvvetli, Y. (2021). A Flight Base Selection for Flight Academy Using a Rough MACBETH and RAFSI Based Decision-Making Analysis. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 1-16. <https://doi.org/10.1109/TEM.2021.3119659>
- Alosta, A., Elmansuri, O., & Badi, I. (2021). Resolving a location selection problem by means of an integrated AHP-RAFSI approach. *Reports in Mechanical Engineering*, 2(1), 135-142. <https://doi.org/10.31181/rme200102135a>
- Amling, F. (1988). *Investments: An Introduction to Analysis and Management*, New Jersey: Prentice-Hall Inc. (Sixth Edition), 636-638.
- Armağan, K. (2022). Bireysel Portföy Yönetim Sözleşmesi Kapsamında Portföy Yöneticisinin Hukuki Sorumluluğu. *Ankara Barosu Dergisi*, 80(2), 251-277. <https://doi.org/10.30915/abd.1142032>
- Behera, D. K., & Beura, S. (2022). Supplier selection for an industry using MCDM techniques. *Materials Today: Proceedings*. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2022.11.291>
- Božanić, D., Milić, A., Tešić, D., Salabun, W., & Pamučar, D. (2021). D numbers–FUCOM–fuzzy RAFSI model for selecting the group of construction machines for enabling mobility. *Facta Universitatis. Series: Mechanical Engineering*, 19(3), 447-471. <https://doi.org/10.22190/FUME210318047B>
- Chaghooshi, A., Arab, A., & Dehshiri, S. (2016). A fuzzy hybrid approach for project manager selection. *Decision Science Letters*, 5(3), 447-460. <https://doi.org/10.5267/j.dsl.2016.1.001>
- Christensen, M. (2017). Portfolio manager selection—A case study. *Journal of Investment Management*, 15(3), 71-80.
- Çelikkbilek, Y. (2018). A grey analytic hierarchy process approach to project manager selection. *Journal of Organizational Change Management*, 31(3), 749-765. <https://doi.org/10.1108/JOCM-04-2017-0102>
- Cooper, R.G., Edgett, S.J., Kleinschmidt, E.J. (2001). Portfolio Management for New Products, *Basic Books* (2nd Edition), 3.
- Deveci, M., Pamucar, D., & Oguz, E. (2022). Floating photovoltaic site selection using fuzzy rough numbers based LAAW and RAFSI model. *Applied Energy*, 324, 119597. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2022.119597>
- Goswami, S. S., Mohanty, S. K., & Behera, D. K. (2022). Selection of a green renewable energy source in India with the help of MEREC integrated PIV MCDM tool. *Materials today: proceedings*, 52, 1153-1160. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.11.019>
- Hababou, M., & Martel, J. M. (1998). A multicriteria approach for selecting a portfolio manager. *INFOR: Information Systems and Operational Research*, 36(3), 161-176. <https://doi.org/10.1080/03155986.1998.11732354>
- Haq, R. S. U., Saeed, M., Mateen, N., Siddiqui, F., Naqvi, M., Yi, J. B., & Ahmed, S. (2022). Sustainable material selection with crisp and ambiguous data using single-valued neutrosophic-MEREC-MARCOS framework. *Applied Soft Computing*, 128, 109546. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2022.109546>
- Ivanović, B., Saha, A., Stević, Ž., Puška, A., & Zavadskas, E. K. (2022). Selection of truck mixer concrete pump using novel MEREC DNARCOS model. *Archives of Civil and Mechanical Engineering*, 22(4), 1-21. <https://doi.org/10.1007/s43452-022-00491-9>
- Kara, K. (2022). Logistics operations manager selection with F-DEMATEL and F-RAFSI methods. In E. Burak and A.T. Küçüküçit (Eds.) *Management Studies in Social Sciences*, (pp. 53-81).
- Kara, K., & Yalçın, G. C. (2022). Customs brokerage company selection problem with hybrid method. *Research Journal of Business and Management*, 9(4), 206-218.

- Keshavarz-Ghorabae, M., Amiri, M., Zavadskas, E. K., Turskis, Z., & Antucheviciene, J. (2021). Determination of objective weights using a new method based on the removal effects of criteria (MERECE). *Symmetry*, 13(4), 525. <https://doi.org/10.3390/sym13040525>
- Maginn, J. L., Donald L. T., Dennis W. M. & Jerald E. P. (2007). *Managing Investment Portfolio*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Nart, S., Toygar, A. & Çolakoğlu, C. (2022), Metaverse ve Çalışma Yaşamına Etkisi, 4th International CEO Communication, In *Economics, Organization & Social Sciences Congress, 20-22 May 2022*, India Proceedings E-Book, 320-328.
- Nicolalde, J. F., Cabrera, M., Martínez-Gómez, J., Salazar, R. B., & Reyes, E. (2022). Selection of a phase change material for energy storage by multi-criteria decision method regarding the thermal comfort in a vehicle. *Journal of Energy Storage*, 51, 104437. <https://doi.org/10.1016/j.est.2022.104437>
- Özdağoğlu, A., İŞILDAK, B., & KELEŞ, M. K. (2022). MEREC tabanlı COCOSO yöntemiyle uçuş okullarının uça kseçimlerinin değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 708-719.
- Pamučar, D., Žižović, M., Marinković, D., Doljanica, D., Jovanović, S. V., & Brzaković, P. (2020). Development of a multi-criteria model for sustainable reorganization of a healthcare system in an emergency situation caused by the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 12(18), 7504. <https://doi.org/10.3390/su12187504>
- Popović, G., Pucar, Đ., & Smarandache, F. (2022). MEREC-COBRA approach in e-commerce development strategy selection. *Journal of process management and new technologies*, 10(3-4), 66-74. <https://doi.org/10.5937/jouproman2203066P>
- Rani, P., Mishra, A. R., Saha, A., Hezam, I. M., & Pamucar, D. (2022). Fermatean fuzzy Heronian mean operators and MEREC-based additive ratio assessment method: An application to food waste treatment technology selection. *International Journal of Intelligent Systems*, 37(3), 2612-2647. <https://doi.org/10.1002/int.22787>
- Frank K. Reilly & Keith C. Brown (2004). *Investment Analysis and Portfolio Management*, South-Western Cengage Learning, USA, 174.
- Sadatrassool, M., Bozorgi-Amiri, A., & Yousefi-Babadi, A. (2016). Project manager selection based on project manager competency model: PCA–MCDM Approach. *Journal of Project Management*, 1(1), 7-20. <https://doi.org/10.5267/j.jpm.2017.1.004>
- Shanmugasundar, G., Sapkota, G., Čep, R., & Kalita, K. (2022). Application of MEREC in Multi-Criteria Selection of Optimal Spray-Painting Robot. *Processes*, 10(6), 1172. <https://doi.org/10.3390/pr10061172>
- Soydemir, S. & Akyüz, A. (2015), Sermaye Piyasası ve Borsa, *Scala Yayıncılık*, İstanbul.
- Žižović, M., Pamučar, D., Albijanić, M., Chatterjee, P., & Pribičević, I. (2020). Eliminating rank reversal problem using a new multi-attribute model—The RAFSI method. *Mathematics*, 8(6), 1015. <https://doi.org/10.3390/math8061015>

CHAPTER 10

PORT OPERATIONS MANAGER SELECTION WITH SVNS-CRITIC AND SVNS-TOPSIS HYBRID METHOD

Arda Toygar

Chapter Abstract

Port operation managers are responsible for the management of all transactions in port operations. These qualified and competent managers who supporting business and process development activities, determine the strategies of port administrations related occupational safety and health, environmental and quality standards. The completion of port operations without occupational accidents depends on the managerial success of the port operation manager. Moreover, the correct selection of the port operations manager is significant for the operational efficiency. For this chapter, criteria were formed by literature review and a sample case study has been developed. In this context, SVNS-CRITIC and SVNS-TOPSIS hybrid method were used for port operations manager selection. Through the methods, the best port operations manager was determined among the candidate managers.

Keywords: *Port Operations Manager, Port Operations Manager Selection Problem, Single Valued Neutrosophic Sets, SVNS-CRITIC, SVNS-TOPSIS.*

- For the selection of port operations managers, a single feature of successful decision-making manager candidates should not be considered. More than one criterion should be considered. SVNS-CRITIC and SVNS-TOPSIS hybrid method is suggested for port operations manager selection problem. In this chapter, important findings are presented for port operators and many different institutions in the organizations. In this chapter, important findings are presented for port operators and many different institutions in the organizations.

References

- Abdel-Basset, M., Manogaran, G., Gamal, A., & Smarandache, F. (2019). A group decision making framework based on neutrosophic TOPSIS approach for smart medical device selection. *Journal of medical systems*, 43(2), 1-13. <https://doi.org/10.1007/s10916-019-1156-1>
- Baidya, J., Garg, H., Saha, A., Mishra, A. R., Rani, P., & Dutta, D. (2021). Selection of third party reverses logistic providers: An approach of BCF-CRITIC-MULTIMOORA using Archimedean power aggregation operators. *Complex & Intelligent Systems*, 7(5), 2503-2530. <https://doi.org/10.1007/s40747-021-00413-x>
- Başhan, V., Demirel, H., & Gul, M. (2020). An FMEA-based TOPSIS approach under single valued neutrosophic sets for maritime risk evaluation: the case of ship navigation safety. *Soft Computing*, 24(24), 18749-18764. <https://doi.org/10.1007/s00500-020-05108-y>
- Biswas, P., Pramanik, S., & Giri, B. C. (2016). TOPSIS method for multi-attribute group decision-making under single-valued neutrosophic environment. *Neural computing and Applications*, 27(3), 727-737. <https://doi.org/10.1007/s00521-015-1891-2>
- Boltürk, E. (2019, July). AS/RS technology selection using spherical fuzzy TOPSIS and neutrosophic TOPSIS. In *International Conference on Intelligent and Fuzzy Systems* (pp. 969-976). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-23756-1_115
- Efe, B. & Kurt, M. (2018). Bir liman işletmesinde personel seçimi uygulaması. *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi*, 8(2), 417-427. <https://dergipark.org.tr/en/pub/karaelmasfen/issue/57117/805642>
- Chi, P., & Liu, P. (2013). An extended TOPSIS method for the multiple attribute decision making problems based on interval neutrosophic set. *Neutrosophic Sets and Systems*, 1(1), 63-70.
- Çelikkilek, Y. (2018). Personel seçimi için bütünlük gri AHP-MOORA yaklaşımının kullanılması: sağlık sektöründe yönetici seçimi üzerine bir uygulama. *Alphanumeric Journal*, 6(1), 69-82. <https://doi.org/10.17093/alphanumeric.378904>
- Gulum, P., Ayyildiz, E., & Gumus, A. T. (2021). A two-level interval valued neutrosophic AHP integrated TOPSIS methodology for post-earthquake fire risk assessment: An application for Istanbul. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 61, 102330. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102330>
- Haq, R. S. U., Saeed, M., Mateen, N., Siddiqui, F., Naqvi, M., Yi, J. B., & Ahmed, S. (2022). Sustainable material selection with crisp and ambiguous data using single-valued neutrosophic-MEREC-MARCOS framework. *Applied Soft Computing*, 128, 109546. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2022.109546>
- Ilgaz, A. (2018). Lojistik sektöründe personel seçim kriterlerinin Ahp ve Topsis yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 586-605. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sbe/issue/41366/497593>

- Junaid, M., Xue, Y., Syed, M. W., Li, J. Z., & Ziaullah, M. (2019). A neutrosophic ahp and topsis framework for supply chain risk assessment in automotive industry of Pakistan. *Sustainability*, 12(1), 154. <https://doi.org/10.3390/su12010154>
- Khodadadi, E., & Aghabeigi, M. (2018). A novel hybrid MCDM approach based on fuzzy DEMATEL, ANP, and fuzzy VIKOR for selecting the best project managers. *International Journal of Information Technology Project Management (IJITPM)*, 9(2), 38-64. <https://doi.org/10.4018/IJITPM.2018040103>
- Koutra, G., Barbounaki, S., Kardaras, D., & Stalidis, G. (2017). A multicriteria model for personnel selection in maritime industry in Greece. In *2017 IEEE 19th Conference on Business Informatics (CBI)* (Vol. 1, pp. 287-294). IEEE. <https://doi.org/10.1109/CBI.2017.52>
- Merkepeçi, H., Merkepeçi, M., & Baransel, C. (2020). A multi-criteria decision-making framework based on neutrosophic EVAMIX with CRITIC approach for drone selection problem. *Biology and Life Sciences*, 2(2), 234-239.
- Mishra, A. R., & Rani, P. (2021). Assessment of sustainable third party reverse logistic provider using the single-valued neutrosophic combined compromise solution framework. *Cleaner and Responsible Consumption*, 2, 100011. <https://doi.org/10.1016/j.clrc.2021.100011>
- Mumcu, A., & Gök, M. (2021). Application of fuzzy ahp and topsis methods for manager selection. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 270-280. <https://doi.org/10.48145/gopsbad.906183>
- MYK. (2009). *Ulusal meslek standard liman operasyon müdürü*, Available from: https://kport.turklim.org/belgeler/Liman_Operasyon_Muduru.pdf. Access Date: January 12, 2023.
- Nabeeh, N. A., Smarandache, F., Abdel-Basset, M., El-Ghareeb, H. A., & Aboelfetouh, A. (2019). An integrated neutrosophic-topsis approach and its application to personnel selection: A new trend in brain processing and analysis. *IEEE Access*, 7, 29734-29744. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2019.2899841>
- Peng, X., Dai, J., & Smarandache, F. (2022). Research on the assessment of project-driven immersion teaching in extreme programming with neutrosophic linguistic information. *International Journal of Machine Learning and Cybernetics*, 1-16. <https://doi.org/10.1007/s13042-022-01669-6>
- Pramanik, S., Dey, P. P., & Giri, B. C. (2015). TOPSIS for single valued neutrosophic soft expert set based multi-attribute decision making problems. *Neutrosophic Sets and Systems*, 10, 88-95.
- Rani, P., Mishra, A. R., Krishankumar, R., Ravichandran, K. S., & Kar, S. (2021). Multi-criteria food waste treatment method selection using single-valued neutrosophic-CRITIC-MULTIMOORA framework. *Applied Soft Computing*, 111, 107657. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2021.107657>
- Rong, Y., Niu, W., Garg, H., Liu, Y., & Yu, L. (2022). A hybrid group decision approach based on MARCOS and regret theory for pharmaceutical enterprises assessment under a single-valued neutrosophic scenario. *Systems*, 10(4), 106. <https://doi.org/10.3390/systems10040106>
- Sbastian, F., Ridwan, A. Y., & Novitasari, N. (2021, November). Implementation of multi criteria decision making (MCDM) fuzzy neutrosophic TOPSIS-CRITIC in determining sustainability aspects of the location of iot based products warehouse. In *2021 International Conference on Computer Science and Engineering (IC2SE)* (Vol. 1, pp. 1-8). IEEE. <https://doi.org/10.1109/IC2SE52832.2021.9792127>
- Sahin, R., & Yigider, M. (2016). A multi-criteria neutrosophic group decision making method based TOPSIS for supplier selection. *Applied Mathematics and Information Sciences*, 10(5), 1-10.
- Tezcan, Ö. (2019). *Liman yöneticilerinin limanın sürdürülebilirlik performansı açısından öncelikli yetkinliklerinin değerlendirilmesi*. (Doctoral Thesis), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Tezcan, Ö., & Kuleyin, B. (2021). Evaluating port operation managers' competencies related to the port environmental sustainability performance. *Pomorstvo*, 35(1), 141-149. <https://doi.org/10.31217/p.35.1.15>
- Wang, H., Smarandache, F., Zhang, Y., & Sunderraman, R. (2010). *Single valued neutrosophic sets*. Infinite study.
- Wang, P., Lin, Y., & Wang, Z. (2022) An integrated bwm-critic approach based on neutrosophic set for sustainable supply chain finance risk evaluation. *International Journal of Innovative Computing, Information and Control*, 18(6), 1735-1754. <https://doi.org/10.24507/ijicic.18.06.1735>
- Yazdani, M., Torkayesh, A. E., Stević, Ž., Chatterjee, P., Ahari, S. A., & Hernandez, V. D. (2021). An interval valued neutrosophic decision-making structure for sustainable supplier selection. *Expert Systems with Applications*, 183, 115354. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2021.115354>
- Ye, J. (2014). Clustering methods using distance-based similarity measures of single-valued neutrosophic sets. *Journal of Intelligent Systems*, 23(4), 379-389. <https://doi.org/10.1515/jisys-2013-0091>
- Yildirim, U., Toygar, A., & Çolakoğlu, C. (2022). Compensation effect of wages on decent work: A study on seafarers attitudes. *Marine Policy*, 143, 105155. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2022.105155>
- Yorulmaz, M., & Kiral, M. Ç. (2022) Liman operasyon müdürü seçim kriterlerinin belirlenmesi. *EUropean Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 6(10), 55-86. <https://dergipark.org.tr/en/pub/eujmr/issue/72389/1123060>
- Yorulmaz, M., & Yanık, D. A. (2021). Gemi kaptanlarının yönetici kriterlerinin belirlenmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 53-66.

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY (ICT) PROJECT MANAGER SELECTION WITH PIPRECIA-G AND OCRA-G HYBRID METHOD

Ismail Önden - Sercan Edinsel

Chapter Abstract

Technological developments and digitalization have enabled business processes to be carried out on digital platforms. Thus, business processes have become faster and more controllable. The management of business processes on digital platforms has started to be carried out on a project basis. In this context, information and communication technology (ICT) project managers are needed. In this chapter, the ICT project manager selection problem was discussed by giving information about the ICT project manager. ICT project manager selection criteria were determined based on the literature. ICT project manager selection problem is presented based on a case study in this chapter. The criteria were weighted in this case study using the pairwise relative criteria importance assessment (PIPRECIA-G) based on grey numbers approach. The options were ranked using the operational competitiveness rating method (OCRA-G), which is based on the grey number method. The findings from the case study are presented as results. Additionally, recommendations for choosing an ICT project manager are provided.

Keywords: *Information and Communication Technology Project Manager, Information and Communication Technology Project Manager Selection Problem, Grey Numbers, PIPRECIA, OCRA.*

an ICT project manager. Therefore, the ICT administrator's language skills are crucial. Employees that speak other languages can also work on the project. In managing these personnel, language is really crucial.

- The manager candidates' communication abilities should be excellent for the ICT project manager selection since they will be in charge of coordinating all the project's components.
- The project management experience of the manager candidates should be looked at when choosing an ICT project manager since managers with more experience are more likely to finish the projects.
- For ICT project manager selection, the leadership characters of the manager candidates should be developed because they should be able to lead all the project employees to motivate the employees.
- For the selection of ICT project managers, the education level of the manager candidates should be considered, because managers with higher education and qualifications are likely to develop more scientific solutions during the project planning and implementation phases.
- It is suggested to use PIPRECIA-G and OCRG methods for ICT project manager selection. In addition, selection based on criteria instead of intuitive approaches in ICT project selection supports the selection of more successful managers.

References

- Afshari, A. R., & Kowal, J. (2017). Decision Making Methods for the Selection of ICT Project Manager. *Gospodarka, Rynek, Edukacja*, 18(4), 19-28. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3118075>
- Afshari, A. R., & Yusuff, R. M. (2013). Fuzzy integral project manager selection. *Australian Journal of Multi-Disciplinary Engineering*, 9(2), 149-154.
- Arman, K., & Kundakci, N. (2022). Bulanık PIPRECIA yöntemi ile bankacılık endüstrisinde blok zincir teknolojisinin benimsenmesini etkileyen kritik faktörlerin değerlendirilmesi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(47), 79-92. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.975891>
- Blagojević, A., Stević, Ž., Marinković, D., Kasalica, S., & Rajilić, S. (2020). A novel entropy-fuzzy PIPRECIA-DEA model for safety evaluation of railway traffic. *Symmetry*, 12(9), 1479. <https://doi.org/10.3390/sym12091479>
- Cakranegara, P. A., Budiastuti, A., & Simanjorang, T. M. (2022). Determining the Company Marketing Sales Performance Using the Operational Competitiveness Rating Analysis (OCRA) Method. *Enrichment: Journal of Management*, 12(5), 3996-4002. <https://doi.org/10.35335/enrichment.v12i5.986>
- Canakcioglu, M. (2019). Evaluation of banking performance of the Balkan countries with an integrated MCDM approach consist of Entropy and OCRA techniques. *Economy & Business Journal*, 13(1), 341-366.

- Candan, G. (2020). Efficiency and performance analysis of economics research using hesitant fuzzy AHP and OCRA methods. *Scientometrics*, 124(3), 2645-2659. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03584-5>
- Chaghooshi, A., Arab, A., & Dehshiri, S. (2016). A fuzzy hybrid approach for project manager selection. *Decision Science Letters*, 5(3), 447-460. <https://doi.org/10.5267/j.dsl.2016.1.001>
- Chen, L. S., & Cheng, C. H. (2005). Selecting IS personnel use fuzzy GDSS based on metric distance method. *European journal of operational research*, 160(3), 803-820. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2003.07.003>
- Çelikbilek, Y. (2018). A grey analytic hierarchy process approach to project manager selection. *Journal of Organizational Change Management*, 31(3), 749-765. <https://doi.org/10.1108/JOCM-04-2017-0102>
- Đalić, I., Stević, Ž., Karamasa, C., & Puška, A. (2020a). A novel integrated fuzzy PIPRECIA–interval rough SAW model: Green supplier selection. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*, 3(1), 126-145. <https://doi.org/10.31181/dmame20031144>
- Đalić, I., Ateljević, J., Stević, Ž., & Terzić, S. (2020b). An integrated swot–fuzzy piprecia model for analysis of competitiveness in order to improve logistics performances. *Facta Universitatis. Series: Mechanical Engineering*, 18(3), 439-451. <https://doi.org/10.22190/FUME200325029D>
- Dekkers, C., & Forselius, P. (2007). Increase ICT project success with concrete scope management. In *33rd EUROMICRO Conference on Software Engineering and Advanced Applications (EUROMICRO 2007)* (pp. 385-392). IEEE. <https://doi.org/10.1109/EUROMICRO.2007.35>
- Demirci, A. (2022). The application of swara based copras and ocra methods to supplier selection problem. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 13(2), 43-55. <https://doi.org/10.18354/esam.1120887>
- Dodangeh, J., Sorooshian, S., & Afshari, A. R. (2014). Linguistic Extension for Group Multicriteria Project Manager Selection. *Journal of Applied Mathematics*, 2014, 1-8. <https://doi.org/10.1155/2014/570398>
- Elmas, B., & Özkan, T. (2021). Ulaştırma ve depolama sektörü işletmelerinin finansal performanslarının SWARA-OCRA modeli ile değerlendirilmesi. *İşletme Akademisi Dergisi*, 2(3), 240-253. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.851>
- Işık, A. T., & Adalı, E. A. (2016). A new integrated decision making approach based on SWARA and OCRA methods for the hotel selection problem. *International Journal of Advanced Operations Management*, 8(2), 140-151. <https://doi.org/10.1504/IJAOM.2016.079681>
- Jauković-Jocić, K., Jocić, G., Karabasevic, D., Popovic, G., Stanujkic, D., Zavadskas, E. K., & Thanh Nguyen, P. (2020). A novel integrated piprecia–interval-valued triangular fuzzy aras model: E-learning course selection. *Symmetry*, 12(6), 928. <https://doi.org/10.3390/sym12060928>
- Jazebi, F., & Rashidi, A. (2013). An automated procedure for selecting project managers in construction firms. *Journal of Civil Engineering and Management*, 19(1), 97-106. <https://doi.org/10.3846/13923730.2012.738707>
- Kappelman, L. A., McKeeman, R., & Zhang, L. (2006). Early warning signs of IT project failure: The dominant dozen. *Information systems management*, 23(4), 31-36. <https://doi.org/10.1201/1078.10580530/46352.23.4.20060901/95110.4>
- Keil, M., Lee, H. K., & Deng, T. (2013). Understanding the most critical skills for managing IT projects: A Delphi study of IT project managers. *Information & management*, 50(7), 398-414. <https://doi.org/10.1016/j.im.2013.05.005>
- Lukic, R., & Hadrovic Zekic, B. (2021). Evaluation of transportation and storage efficiency in Serbia based on RATIO analysis and the OCRA method. In *Proceedings of the 21 Th International Scientific Conference Business Logistics in Modern Management October* (pp. 7-8).
- Madić, M., Petković, D., & Radovanović, M. (2015). Selection of non-conventional machining processes using the OCRA method. *Serbian Journal of Management*, 10(1), 61-73. <https://doi.org/10.5937/sjm10-6802>

- Metaxiotis, K. (2005). Leveraging expert systems technology to improve service industry. *European Business Review*, 17(3), 232-241.
- Nedeljković, M., Puška, A., Doljanica, S., Virijević Jovanović, S., Brzaković, P., Stević, Ž., & Marinković, D. (2021). Evaluation of rapeseed varieties using novel integrated fuzzy PIPRECIA–Fuzzy MABAC model. *Plos one*, 16(2), e0246857. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0246857>
- Ozdogoglu, A., Zeynep Oztas, G., Kemal Keles, M., & Genc, V. (2022). A comparative bus selection for intercity transportation with an integrated PIPRECIA & COPRAS-G. *Case Studies on Transport Policy*, 10(2), 993-1004. <https://doi.org/10.1016/j.cstp.2022.03.012>
- Ozdogoglu, A., & Ćirkin, E. (2019). Electronic device selection in industrial products and machinery industry: comparative analysis with OCRA and MAUT method. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 9(1), 119-134. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3262263>
- Özbek, A. (2015). Efficiency analysis of foreign-capital banks in Turkey by OCRA and MOORA. *Research Journal of Finance and Accounting*, 6(13), 21-30. [https://doi.org/10.1016/0925-5273\(91\)90163-N](https://doi.org/10.1016/0925-5273(91)90163-N)
- Parkan, C. (1991). The calculation of operational performance ratings. *International Journal of Production Economics*, 24(1-2), 165-173.
- Popovic, G., Meidute-Kavalaskiene, I., Stanujkic, D., & Karabasevic, D. (2021). A Piprecia-OCRA-G Decision-Making Approach to Selecting Sustainable Hotel Construction Projects. In *Multiple Criteria Decision Making for Sustainable Development* (pp. 175-192). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89277-7_8
- Standing, C., Guilfoyle, A., Lin, C., & Love, P. E. (2006). The attribution of success and failure in IT projects. *Industrial Management & Data Systems*, 106(8), 1148-1165. <https://doi.org/10.1108/02635570610710809>
- Stanujkic, D., Zavadskas, E. K., Karabasevic, D., Smarandache, F., & Turskis, Z. (2017a). The use of the pivot pairwise relative criteria importance assessment method for determining the weights of criteria. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 20(4), 116.
- Stanujkic, D., Zavadskas, E. K., Liu, S., Karabasevic, D., & Popovic, G. (2017b). Improved OCRA method based on the use of interval grey numbers. *Journal of Grey System*, 29(4), 49-60.
- Stević, Ž., Stjepanović, Ž., Božičković, Z., Das, D. K., & Stanujkić, D. (2018). Assessment of conditions for implementing information technology in a warehouse system: A novel fuzzy piprecia method. *Symmetry*, 10(11), 586. <https://doi.org/10.3390/sym10110586>
- Ulutaş, A., Popovic, G., Stanujkic, D., Karabasevic, D., Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2020). A new hybrid MCDM model for personnel selection based on a novel grey PIPRECIA and grey OCRA methods. *Mathematics*, 8(10), 1698. <https://doi.org/10.3390/math8101698>
- Ulutaş, A., Popovic, G., Radanov, P., Stanujkic, D., & Karabasevic, D. (2021). A new hybrid fuzzy PSI-PIPRECIA-CoCoSo MCDM based approach to solving the transportation company selection problem. *Technological and Economic Development of Economy*, 27(5), 1227-1249. <https://doi.org/10.3846/tede.2021.15058>
- Varajão, J., & Cruz-Cunha, M. M. (2013). Using AHP and the IPMA Competence Baseline in the project managers selection process. *International Journal of Production Research*, 51(11), 3342-3354. <https://doi.org/10.1080/00207543.2013.774473>
- Vesković, S., Milinković, S., Abramović, B., & Ljubaj, I. (2020a). Determining criteria significance in selecting reach stackers by applying the fuzzy PIPRECIA method. *Operational Research in Engineering Sciences: Theory and Applications*, 3(1), 72-88. <https://doi.org/10.31181/oresta.2001072v>

- Vesković, S., Stević, Ž., Karabašević, D., Rajilić, S., Milinković, S., & Stojić, G. (2020b). A new integrated fuzzy approach to selecting the best solution for business balance of passenger rail operator: Fuzzy PIPRECIA-fuzzy EDAS model. *Symmetry*, *12*(5), 743. <https://doi.org/10.3390/sym12050743>
- Whitney, K. M., & Daniels, C. B. (2013). The root cause of failure in complex IT projects: complexity itself. *Procedia Computer Science*, *20*, 325-330. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2013.09.280>
- Zavadskas, E. K., Turskis, Z., Tamošaitiene, J., & Marina, V. (2008). Multicriteria selection of project managers by applying grey criteria. *Technological and economic development of economy*, *14*(4), 462-477.

QUALITY CONTROL MANAGER SELECTION WITH F-DEMATEL AND F-RAFSI HYBRID METHOD

Karahan Kara - Galip Cihan Yalçın

Chapter Abstract

Quality control manager is to ensure product quality standards of manufacturing companies. Qualified quality control managers are needed for successful quality control processes. This chapter uses many criteria decision-making techniques to illustrate the quality control manager selection dilemma (MCDM). Research on the selection of quality control managers has employed a variety of factors, according to the literature. The criteria for choosing quality control managers were established in this study. The fuzzy ranking of alternatives through functional mapping of criterion sub-intervals into a single interval (F-RAFSI) method and the fuzzy decision-making trial and evaluation laboratory method (F-DEMATEL) method are presented for the quality control manager selection process taking these criteria into account. A case study is used to illustrate the operating processes of this hybrid technique in detail. At the end of the chapter, suggestions for the selection of quality control managers for manufacturing companies have been brought to the literature.

Keywords: *Quality Control Manager, Quality Control Manager Selection Problem, Fuzzy Logic, DEMATEL, RAFSI.*

- For the selection of a quality control manager, the manager candidate must have previous experience in quality control processes because possible errors in product quality control processes must be foreseen.
- For the selection of a quality control manager, the manager candidate must have managerial and leadership qualities in order to successfully manage the quality control team because successful quality control process depends on successful management process.
- For the selection of a quality control manager, the manager candidate should be prone to teamwork, because the quality control process takes place in many stages and the ability to work together with the employees.
- For the selection of a quality control manager, the manager candidate must have a high level of foreign language knowledge, because the technical booklets of the products to be controlled may be in a foreign language.
- F-DEMATEL and F-RAFSI hybrid method can be applied in the selection of the most successful manager candidate in the quality control manager candidate selection problem.

References

- Acar, E., &Enüçük, G. K. (2022). Using The Analytic Hierarchy Process For Store Manager Selection: A Real Case Study. *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (36), 1-14. <https://doi.org/10.26650/ekoist.2022.36.1069868>
- Addae, B. A., Zhang, L., Zhou, P., & Wang, F. (2019). Analyzing barriers of Smart Energy City in Accra with two-step fuzzy DEMATEL. *Cities*, 89, 218-227. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.01.043>
- Agarwal, D., & Bharti, P. S. (2018). A case study on AGV's alternatives selection problem. *International Journal of Information Technology*, 14, 1011-1023. <https://doi.org/10.1007/s41870-018-0223-z>
- Akça, N., Sönmez, S., Gür, Ş., Yılmaz, A., &Eren, T. (2018). Kamu Hastanelerinde Analitik Ağ Süreci Yöntemi ile Finans Yöneticisi Seçimi. *Optimum: Journal of Economics & Management Sciences/Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 133-146. <https://doi.org/10.17541/optimum.390536>
- Akyurt, İ. Z., Pamucar, D., Deveci, M., Kalan, O., &Kuvvetli, Y. (2021). A Flight Base Selection for Flight Academy Using a Rough MACBETH and RAFSI Based Decision-Making Analysis. *IEEE Transactions on Engineering Management*. <https://doi.org/10.1109/TEM.2021.3119659>
- Alam-Tabriz, A., Rajabani, N., & Farrokh, M. (2014). An integrated fuzzy DEMATEL-ANP-TOPSIS methodology for supplier selection problem. *Global Journal of Management Studies and Researches*, 1(2), 85-99.
- Arjomandi, M. A., Dinmohammadi, F., Mosallanezhad, B., &Shafiee, M. (2021). A fuzzy DEMATEL-ANP-VIKOR analytical model for maintenance strategy selection of safety critical assets. *Advances in Mechanical Engineering*, 13(4), 1687814021994965. <https://doi.org/10.1177/1687814021994965>

- Baykasoğlu, A., Kaplanoğlu, V., Durmuşoğlu, Z. D., & Şahin, C. (2013). Integrating fuzzy DEMATEL and fuzzy hierarchical TOPSIS methods for truck selection. *Expert Systems with Applications*, 40(3), 899-907. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2012.05.046>
- Boran, F. E., Genç, S., & Akay, D. (2011). Personnel selection based on intuitionistic fuzzy sets. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries*, 21(5), 493-503. <https://doi.org/10.1002/hfm.20252>
- Božanić, D., Milić, A., Tešić, D., Salabun, W., & Pamučar, D. (2021). D numbers–FUCOM–fuzzy RAFSI model for selecting the group of construction machines for enabling mobility. *Facta Universitatis. Series: Mechanical Engineering*, 19(3), 447-471. <https://doi.org/10.22190/FUME210318047B>
- Chen, C. T., Hwang, Y. C., & Hung, W. Z. (2009). Applying multiple linguistic PROMETHEE method for personnel evaluation and selection. In *2009 IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management* (pp. 1312-1316). IEEE. <https://doi.org/10.1109/IEEM.2009.5373021>
- Chen, C., Zhang, J., & Delaurentis, T. (2014). Quality control in food supply chain management: An analytical model and case study of the adulterated milk incident in China. *International Journal of Production Economics*, 152, 188-199. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2013.12.016>
- Deveci, M., Pamucar, D., & Oguz, E. (2022). Floating photovoltaic site selection using fuzzy rough numbers based LAAW and RAFSI model. *Applied Energy*, 324, 119597. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2022.119597>
- Gurau A. (2015). *Why is Quality so important for an organization?* Available from: <https://www.emc-global.org/content/why-quality-so-important-organization> (Date:19.12.2022)
- Güngör, Z., Serhadlıoğlu, G., & Kesen, S. E. (2009). A fuzzy AHP approach to personnel selection problem. *Applied soft computing*, 9(2), 641-646. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2008.09.003>
- Kara, K. (2022). Logistics operations manager selection with F-DEMATEL and F-RAFSI methods. In E. Burak and A.T. Küçükçiğit (Eds.) *Management Studies in Social Sciences*, (pp. 53-81).
- Kara, K., & Yalçın, G. C. (2022). Digital Logistics Market Performance of Developing Countries. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 5(5), 260-272.
- Kaymaz, Ç. K., Çakır, Ç., Birinci, S., & Kızıllıkan, Y. (2021). GIS-Fuzzy DEMATEL MCDA model in the evaluation of the areas for ecotourism development: A case study of “Uzundere”, Erzurum-Turkey. *Applied Geography*, 136, 102577. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2021.102577>
- Keskin, G. A. (2015). Using integrated fuzzy DEMATEL and fuzzy C: means algorithm for supplier evaluation and selection. *International Journal of Production Research*, 53(12), 3586-3602. <https://doi.org/10.1080/00207543.2014.980461>
- Khorshidi, M., Erkayman, B., Albayrak, Ö., Kılıç, R., & Demir, H. İ. (2022). Solar power plant location selection using integrated fuzzy DEMATEL and fuzzy MOORA method. *International Journal of Ambient Energy*, 1-10. <https://doi.org/10.1080/01430750.2022.2068067>
- Li, H., Wang, W., Fan, L., Li, Q., & Chen, X. (2020). A novel hybrid MCDM model for machine tool selection using fuzzy DEMATEL, entropy weighting and later defuzzification VIKOR. *Applied Soft Computing*, 91, 106207. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2020.106207>
- Lin, C. J., & Wu, W. W. (2008). A causal analytical method for group decision-making under fuzzy environment. *Expert Systems with Applications*, 34(1), 205-213. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2006.08.012>
- Mumcu, A., & Gök, M. (2021). Application of fuzzy ahp and topsis methods for manager selection. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 270-280. <https://doi.org/10.48145/gopsbad.906183>
- Nasri, S. A., Ehsani, B., Hosseininezhad, S. J., & Safaie, N. (2022). A sustainable supplier selection method using integrated Fuzzy DEMATEL–ANP–DEA approach (case study: Petroleum Industry). *Environment, Development and Sustainability*, 1-37. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02590-2>

- Nasrollahi, M., Fathi, M. R., Sobhani, S. M., Khosravi, A., & Noorbakhsh, A. (2021). Modeling resilient supplier selection criteria in desalination supply chain based on fuzzy DEMATEL and ISM. *International Journal of Management Science and Engineering Management*, 16(4), 264-278. <https://doi.org/10.1080/17509653.2021.1965502>
- Organ, A. (2013). Bulanık Dematel yöntemiyle makine seçimini etkileyen kriterlerin değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 157-172.
- Pamučar, D., Žižović, M., Marinković, D., Doljanica, D., Jovanović, S. V., & Brzaković, P. (2020). Development of a multi-criteria model for sustainable reorganization of a healthcare system in an emergency situation caused by the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 12(18), 7504. <https://doi.org/10.3390/su12187504>
- Patel, T., Bapat, H., Patel, D., & van der Walt, J. D. (2021). Identification of critical success factors (CSFs) of BIM software selection: A combined approach of FCM and Fuzzy DEMATEL. *Buildings*, 11(7), 311. <https://doi.org/10.3390/buildings11070311>
- Popović, G. (2019). A framework for the quality control manager selection based on the PIPRECIA and WS PLP methods. *EMAN 2019–Economics & Management: How to Cope With Disrupted Times*, 33.
- Si, S. L., You, X. Y., Liu, H. C., & Zhang, P. (2018). DEMATEL Technique: A Systematic Review of the State-of-the-Art Literature on Methodologies and Applications. *Mathematical Problems in Engineering*, 2018, 1-33. <https://doi.org/10.1155/2018/3696457>
- Urosevic, S., Karabasevic, D., Stanujkic, D., & Maksimovic, M. (2017). An Approach to Personnel Selection in the Tourism Industry Based on the SWARA and the WASPAS Methods. *Economic Computation And Economic Cybernetics Studies And Research*, 51(1), 75-88.
- Wan, S. P., Wang, Q. Y., & Dong, J. Y. (2013). The extended VIKOR method for multi-attribute group decision making with triangular intuitionistic fuzzy numbers. *Knowledge-Based Systems*, 52, 65-77. <https://doi.org/10.1016/j.knosys.2013.06.019>
- Žižović, M., Pamučar, D., Albijanić, M., Chatterjee, P., & Pribičević, I. (2020). Eliminating rank reversal problem using a new multi-attribute model—The RAFSI method. *Mathematics*, 8(6), 1015. <https://doi.org/10.3390/math8061015>
- Zolfani, S. H., Rezaeiniya, N., Aghdaie, M. H., & Zavadskas, E. K. (2012). Quality control manager selection based on AHP-COPRAS-G methods: a case in Iran. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 25(1), 72-86. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2012.11517495>

HEALTHCARE FINANCIAL MANAGER SELECTION WITH ENTROPY AND DNMA HYBRID METHOD

Arzu Kurşun - Karahan Kara

Chapter Abstract

Many factors play a role in the long-term service delivery of hospitals. One of these factors is the financial stability of the hospital. Financial managers are responsible for making and managing the financial budget and expenditure planning of hospitals. In this chapter, the financial manager selection problem for hospitals is discussed with multi criteria decision making methods (MCDM). Financial manager selection problem is presented with a case study. In the case study, the financial manager selection criteria were determined based on the literature. The criteria are weighted by the Entropy method. Financial manager candidates were ranked by the double normalization-based multi-aggregation (DNMA) method. At the end of the chapter, suggestions are presented for the selection of finance managers for hospitals.

Keywords: *Healthcare Financial Manager, Financial Manager Selection Problem, Entropy, DNMA.*

References

- Abdullahi, A., Roberts, T. D., Daniel, C. P., Aucoin, A. J., Ingram, E. E., Corley, S. C., ... & Kaye, A. D. (2022). Financial management and perioperative leadership in the ambulatory setting journal title: Best practice in clinical research. *Best practice & research. Clinical anaesthesiology*, 36(2), 311-322. <https://doi.org/10.1016/j.bpa.2022.08.001>
- Afshari, A. R., & Nikolić, M. (2020). An application of delphi method in selection of hospital manager, *X International Conference Industrial Engineering and Environmental Protection 2020 (IIZS 2020)*, October 08-09, 2020, Zrenjanin, Serbia.
- Akça, N., Sönmez, S., Gür., Ş. Yılmaz, A., & Eren, T. (2018). Kamu hastanelerinde analitik ağ süreci yöntemi ile finans yöneticisi seçimi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 133-146. <https://doi.org/10.17541/optimum.390536>
- Ardil, C. (2022). Aircraft Selection Problem Using Decision Uncertainty Distance in Fuzzy Multiple Criteria Decision Making Analysis. *International Journal of Mechanical and Industrial Engineering*, 16(3), 62-69.
- Aytekin, A., Görçün, Ö. F., Ecer, F., Pamucar, D., & Karamaşa, Ç. (2022). Evaluation of the pharmaceutical distribution and warehousing companies through an integrated Fermatean fuzzy entropy-WASPAS approach. *Kybernetes*, (ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/K-04-2022-0508>
- Bingol, S. (2022). Selection of Semiconductor Packaging Materials by Combined Fuzzy AHP-Entropy and Proximity Index Value Method. *Mathematical Problems in Engineering*, 2022. <https://doi.org/10.1155/2022/7901861>
- Bolster, C. J. (2005). A fresh start for the revenue cycle: the beginning of the revenue cycle is getting a fresh start as healthcare financial managers apply technology and process improvement to patient access. *Healthcare Financial Management*, 59(9), 66-72.
- Burkhardt, J. H., & Wheeler, J. R. (2013). Examining financial performance indicators for acute care hospitals. *Journal of health care finance*, 39(3), 1-13.
- Chang, K. H., Chung, H. Y., Wang, C. N., Lai, Y. D., & Wu, C. H. (2023). A New Hybrid Fermatean Fuzzy Set and Entropy Method for Risk Assessment. *Axioms*, 12(1), 58. <https://doi.org/10.3390/axioms12010058>
- Carruth, P.J. & Carruth, A.K. (2005). Healthcare cost containment: A survey of healthcare financial managers. *Journal of Business & Economics Research (JBBER)*, 3 (12). <https://doi.org/10.19030/jber.v3i12.2839>
- Chodha, V., Dubey, R., Kumar, R., Singh, S., & Kaur, S. (2022). Selection of industrial arc welding robot with TOPSIS and Entropy MCDM techniques. *Materials Today: Proceedings*, 50, 709-715. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.04.487>
- Çelikkilek, Y. (2018). Using an integrated grey AHP-MOORA approach for personnel selection: An application on manager selection in the health industry. *Alphanumeric Journal*, 6(1), 69-82. <http://dx.doi.org/10.17093/alphanumeric.378904>
- Çetinkaya, C., Erbaş, M., Kabak, M., & Özceylan, E. (2022). A mass vaccination site selection problem: An application of GIS and entropy-based MAUT approach. *Socio-Economic Planning Sciences*, 101376. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2022.101376>
- Dobrzykowski, D. D., McFadden, K. L., & Vonderembse, M. A. (2016). Examining pathways to safety and financial performance in hospitals: A study of lean in professional service operations. *Journal of operations management*, 42, 39-51. <https://doi.org/10.1016/j.jom.2016.03.001>
- El-Araby, A., Sabry, I., & El-Assal, A. (2022). A Comparative Study of Using MCDM Methods Integrated with Entropy Weight Method for Evaluating Facility Location Problem. *Operational Research in Engineering Sciences: Theory and Applications*, 5(1), 121-138. <https://doi.org/10.31181/oresta250322151a>

- Fainman, E.Z., Kucukyazici, B. (2020). Design of financial incentives and payment schemes in healthcare systems: A review, *Socio-Economic Planning Sciences*, 72, <https://doi.org/10.1016/j.seps.2020.100901>.
- Gapenski, L.C. (2007). *Understanding Healthcare Financial Management*, Fifth Edition. Chicago IL: AUPHA/Health Administration Press.
- Hezam, I. M., Mishra, A. R., Rani, P., Cavallaro, F., Saha, A., Ali, J., ... & Štreimikienė, D. (2022). A Hybrid Intuitionistic Fuzzy-MEREC-RS-DNMA Method for Assessing the Alternative Fuel Vehicles with Sustainability Perspectives. *Sustainability*, 14(9), 5463. <https://doi.org/10.3390/su14095463>
- Hezam, I. M., Mishra, A. R., Rani, P., & Alshamrani, A. (2023). Assessing the barriers of digitally sustainable transportation system for persons with disabilities using Fermatean fuzzy double normalization-based multiple aggregation method. *Applied Soft Computing*, 133, 109910. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2022.109910>
- Honore, P. (2016). An Examination of Public Health Financial Management System Accreditation. *Journal of Health Care Finance*, 43(2), 209- 224.
- Hussain, S. A. I., Chandra, H., & Mandal, U. K. (2022). Comparison of Cross-Entropy Based MCDM Approach for Selection of Material in Sugar Industry. In F.P.G. Marquez (Ed.) *Advances in Decision Making*, (pp. 45-68), IntechOpen.
- Jereb, E., Rajkovic, U., & Rajkovic, V. (2005). A hierarchical multi-attribute system approach to personnel selection. *International Journal of Selection and Assessment*, 13(3), 198-205. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2389.2005.00315.x>
- Lai, H., Liao, H., Šaparauskas, J., Banaitis, A., Ferreira, F. A., & Al-Barakati, A. (2020). Sustainable cloud service provider development by a Z-number-based DNMA method with Gini-coefficient-based weight determination. *Sustainability*, 12(8), 3410. <https://doi.org/10.3390/su12083410>
- Li, A., Wang, D., & Zhu, M. (2022). Service evaluation through FH-entropy method: A framework for the elderly care station. *Concurrency and Computation: Practice and Experience*, 34(8), e6045. <https://doi.org/10.1002/cpe.6045>
- Liao, H., & Wu, X. (2020). DNMA: A double normalization-based multiple aggregation method for multi-expert multi-criteria decision making. *Omega*, 94, 102058. <https://doi.org/10.1016/j.omega.2019.04.001>
- Liao, H., Long, Y., Tang, M., Streimikiene, D., & Lev, B. (2019). Early lung cancer screening using double normalization-based multi-aggregation (DNMA) and Delphi methods with hesitant fuzzy information. *Computers & Industrial Engineering*, 136, 453-463. <https://doi.org/10.1016/j.cie.2019.07.047>
- Liao, H., Ren, R., Antucheviciene, J., Šaparauskas, J., & Al-Barakati, A. (2020). Sustainable construction supplier selection by a multiple criteria decision-making method with hesitant linguistic information. *E+ M Ekonomie a Management*, 23(4), 119-136. <https://doi.org/10.15240/tul/001/2020-4-008>
- Nie, S., Liao, H., Wu, X., Tang, M., & Al-Barakati, A. (2019). Hesitant fuzzy linguistic DNMA method with cardinal consensus reaching process for shopping mall location selection. *International Journal of Strategic Property Management*, 23(6), 420-434. <https://doi.org/10.3846/ijspm.2019.10851>
- Nowicki, M. (2018). *Introduction to the financial management of healthcare organizations*. Seventh Edition, Washington DC: HAP/AUPHA/Health Administration Press.
- Pandey, K., Mishra, A., Rani, P., Ali, J., & Chakraborty, R. (2023). Selecting features by utilizing intuitionistic fuzzy Entropy method. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*. <https://doi.org/10.31181/dmame07012023p>

- Popa, M. & Parlica, I.(2013). Financial management within the health system. *ARS Medica Tomitana*,19(2) 84-90. <https://doi.org/10.2478/arsm-2013-0015>
- Rahimi, M., Kumar, P., Moazzamigodarzi, M., & Mishra, A. R. (2022). Digital transformation challenges in sustainable financial service systems using novel interval-valued Pythagorean fuzzy double normalization-based multiple aggregation approach. *Environment, Development and Sustainability*, 1-33. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02719-3>
- Rao, A. V. A. R., Chaitanya, A. K., Seshaiyah, T., & Bridjesh, P. (2022). An Integrated Approach by Using Various Approaches for a Green Supplier Selection Problem. In *Recent Advances in Manufacturing, Automation, Design and Energy Technologies* (pp. 909-919). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-16-4222-7_99
- Shao, M., Zhang, S., Sun, J., Han, Z., Shao, Z., & Yi, C. (2022). GIS-MCDM-Based Approach to Site Selection of Wave Power Plants for Islands in China. *Energies*, 15(11), 4118. <https://doi.org/10.3390/en15114118>
- Shivade, A., & Sapkal, S. (2022). Selection of optimum plant layout using AHP-TOPSIS and WASPAS approaches coupled with Entropy method. *Decision Science Letters*, 11(4), 545-562. <https://doi.org/10.5267/j.dsl.2022.5.002>
- Wang, T. C., & Lee, H. D. (2009). Developing a fuzzy TOPSIS approach based on subjective weights and objective weights. *Expert systems with applications*, 36(5), 8980-8985. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2008.11.035>
- Ward, J.W. (2016). *Health care budgeting and financial management, revised and updated*. Second Edition. Santa Barbara: Praeger Press.
- Van Pelt, M. (2014). The unique financial management of healthcare organizations. *International Journal of Economics and Accounting*, 5(1), 51-61. <https://doi.org/10.1504/IJEA.2014.060914>
- Zhang, H., Liao, H., Wu, X., Zavadskas, E. K., & Al-Barakati, A. (2020). Internet financial investment product selection with pythagorean fuzzy DNMA method. *Inžinerinė ekonomika*, 31(1), 61-71. <https://doi.org/10.5755/j01.ee.31.1.23255>

SAFETY MANAGER SELECTION WITH MPSI AND MARA HYBRID METHOD

Galip Cihan Yalçın - Sercan Edinsel

Chapter Abstract

Whether the activities carried out in the enterprises are suitable for human health and whether they are carried out safely are followed by the safety managers. Safety managers play an active role in preventing accidents and showing rapid reaction to accidents. At the same time, the responsibility of placing the safety culture in the organizations is the safety managers. In this chapter, the safety manager selection problem is discussed. Safety manager selection criteria were determined based on the literature. Safety manager selection problem is presented with a case study. In this context, the modified preference selection index (MPSI) and the magnitude of the area for the ranking of alternatives (MARA) hybrid method was applied. MPSI method was preferred for weighting the criteria. The MARA method was used to rank the safety manager candidates. At the end of the chapter, suggestions have been developed for the safety manager selection problem.

Keywords: *Safety Manager, Safety Manager Selection Problem, MPSI, MARA.*

References

- Ahmed Shah Alif (2022) Workplace Safety: Importance, Benefits, And Ways To Incorporate It <https://blog.vantagecircle.com/workplace-safety/>
- Australian Government, (2021), Safety Manager Guide <https://www.casa.gov.au/sites/default/files/2021-09/safety-manager-guide.pdf>
- Attri, R., & Grover, S. (2015). Application of preference selection index method for decision making over the design stage of production system life cycle. *Journal of King Saud University-Engineering Sciences*, 27(2), 207-216. <https://doi.org/10.1016/j.jksues.2013.06.003>
- Borujeni, M. P., & Gitinavard, H. (2017). Evaluating the sustainable mining contractor selection problems: An imprecise last aggregation preference selection index method. *Journal of Sustainable Mining*, 16(4), 207-218. <https://doi.org/10.1016/j.jsm.2017.12.006>
- Brown D., 2015, What Are Safety Managers Really Worth? <https://info.basicsafe.us/safety-management/blog/what-are-safety-managers-really-worth>
- Cakranegara, P. A., Wardhana, A., Simanjorang, T. M., & Sesario, R. (2022). Recruitment of new employee using selection process for determining decisions with the preference selection index method. *INFOKUM*, 10(4), 41-47. <http://infor.seaninstitute.org/index.php/infokum/article/view/699>
- Duroe L. (2021) Solutions Why Health and Safety Is Important, <https://www.ecoonline.com/blog/why-health-and-safety-is-important>
- Gitinavard, H., Ghaderi, H., & Pishvae, M. S. (2018). Green supplier evaluation in manufacturing systems: a novel interval-valued hesitant fuzzy group outranking approach. *Soft Computing*, 22(19), 6441-6460. <https://doi.org/10.1007/s00500-017-2697-1>
- Gligorić, M., Gligorić, Z., Lutovac, S., Negovanović, M., & Langović, Z. (2022). Novel Hybrid MPSI–MARA Decision-Making Model for Support System Selection in an Underground Mine. *Systems*, 10(6), 248. <https://doi.org/10.3390/systems10060248>
- Lee Evie, 2022, Health and Safety Manager Responsibilities, <https://cpdonline.co.uk/knowledge-base/health-and-safety/health-and-safety-manager-responsibilities/>
- Lorenzo M.A. (2020) Safety Management: Roles, Responsibilities & Lines of Authority. Retrieved from <https://study.com/academy/lesson/safety-management-roles-responsibilities-lines-of-authority.html>.
- Maniya, K., & Bhatt, M. G. (2010). A selection of material using a novel type decision-making method: Preference selection index method. *Materials & Design*, 31(4), 1785-1789. <https://doi.org/10.1016/j.matdes.2009.11.020>
- Maniya, K. D., & Bhatt, M. G. (2011). The selection of flexible manufacturing system using preference selection index method. *International Journal of Industrial and Systems Engineering*, 9(3), 330-349. <https://doi.org/10.1504/IJISE.2011.043142>
- Mousavi, M., Gitinavard, H., & Mousavi, S. M. (2017). A soft computing based-modified ELECTRE model for renewable energy policy selection with unknown information. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 68, 774-787. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2016.09.125>
- Obeidat, M. S., & Traini, H. (2020). Ranking of water desalination technologies based on the preference selection index. In *Proc. Int. Conf. Ind. Eng. Oper. Manag.*, vol. 0, no. March (pp. 1301-1306).
- Öztürk, Z. K., & Toptancı, Ş. (2017). An Integrated MCDM Model for Occupational Safety Specialist Selection. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 419-435. <https://doi.org/10.20491/isarder.2017.339>
- Pamučar, D., Sremac, S., Stević, Ž., Čirović, G., & Tomić, D. (2019). New multi-criteria LNN WASPAS model for evaluating the work of advisors in the transport of hazardous goods. *Neural Computing and Applications*, 31(9), 5045-5068. <https://doi.org/10.1007/s00521-018-03997-7>

- Rajaprasad, S. V. S. (2018). Selection of safety officers in an Indian construction organization by using grey relational analysis. *Independent Journal of Management & Production*, 9(1), 97-110. <https://doi.org/10.14807/ijmp.v9i1.656>
- Sawant, V. B., Mohite, S. S., & Patil, R. (2011). A decision-making methodology for automated guided vehicle selection problem using a preference selection index method. In *Technology Systems and Management* (pp. 176-181). Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-20209-4_24
- Vahdani, B., Mousavi, S. M., & Ebrahimnejad, S. (2014). Soft computing-based preference selection index method for human resource management. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 26(1), 393-403. <https://doi.org/10.3233/IFS-120748>
- Wochoo M. (2022) Role and Responsibilities of Safety Manager, <https://www.hseblog.com/role-and-responsibility-of-safety-manager/>

CONSTRUCTION PROJECT MANAGER SELECTION WITH F-SWARA AND F-RAFSI HYBRID METHOD

Sercan Edinsel - Karahan Kara

Chapter Abstract

From the planning stage through to project completion, construction project managers are in charge of carrying out and overseeing all project processes. This situation raises expectations from construction project managers. Thus, it is important to identify and choose successful construction project managers. The issue of choosing a construction project manager is covered in this chapter. Three phases were taken in the research process. In the first phase, the definition of the construction project manager and the criteria for choosing a construction project manager were established using research papers from the literature. The criteria were weighted in the second stage utilizing the fuzzy stepwise weight assessment ratio analysis (F-SWARA) technique. In the third phase, a case study was provided, and the candidates for construction project manager were ranked using the functional mapping of criteria sub-intervals into a single interval (F-RAFSI) approach to determine fuzzy ranking of alternatives. At the end of the chapter, the construction project manager selection approach has been developed and suggestions for construction project manager selection problem is presented.

Keywords: Construction Project Manager, Construction Project Manager Selection Problem, Fuzzy Logic, SWARA, RAFSI.

References

- Afshari, A. R. (2017). Methods for selection of construction project manager: Case study. *Journal of Construction Engineering and Management*, 143(12), 06017003. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)CO.1943-7862.0001400](https://doi.org/10.1061/(ASCE)CO.1943-7862.0001400).
- Ahsan, K., Ho, M., & Khan, S. (2013). Recruiting project managers: A comparative analysis of competencies and recruitment signals from job advertisements. *Project Management Journal*, 44(5), 36-54. <https://doi.org/10.1002/pmj.21366>
- Alosta, A., Elmansuri, O., & Badi, I. (2021). Resolving a location selection problem by means of an integrated AHP-RAFSI approach. *Reports in Mechanical Engineering*, 2(1), 135-142. <https://doi.org/10.31181/rme200102135a>
- Božanić, D., Milić, A., Tešić, D., Salabun, W., & Pamučar, D. (2021). D numbers–FUCOM–fuzzy RAFSI model for selecting the group of construction machines for enabling mobility. *Facta Universitatis. Series: Mechanical Engineering*, 19(3), 447-471. <https://doi.org/10.22190/FUME210318047B>
- Dainty, A. R., Cheng, M. I., & Moore, D. R. (2005). Competency-based model for predicting construction project managers' performance. *Journal of Management in Engineering*, 21(1), 2-9. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)0742-597X\(2005\)21:1\(2\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)0742-597X(2005)21:1(2))
- Demir, G., (2021). Özel sermayeli mevduat bankalarında performans analizi: SWARA-RAFSI bütünlük model uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), 1359-1382. <https://doi.org/10.16951/atauniiibd.897065>
- Deveci, M., Pamucar, D., & Oguz, E. (2022). Floating photovoltaic site selection using fuzzy rough numbers based LAAW and RAFSI model. *Applied Energy*, 324, 119597. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2022.119597>
- Ellis G. (2021). *Construction Project Management: A Career Guide*, Retrieved from: <https://constructionblog.autodesk.com/career-construction-project-management/> (Date: 10.11.2022)
- Ghasemi, P., Mehdiabadi, A., Spulbar, C., & Birau, R. (2021). Ranking of sustainable medical tourism destinations in Iran: an integrated approach using fuzzy SWARA-PROMETHEE. *Sustainability*, 13(2), 683. <https://doi.org/10.3390/su13020683>
- Ghoushchi, S. J., Bonab, S. R., Ghiaci, A. M., Haseli, G., Tomaskova, H., & Hajiaghaci-Keshteli, M. (2021). Landfill site selection for medical waste using an integrated SWARA-WASPAS framework based on spherical fuzzy set. *Sustainability*, 13(24), 13950. <https://doi.org/10.3390/su132413950>
- Jackson, P., & Klobas, J. (2008). Building knowledge in projects: A practical application of social constructivism to information systems development. *International Journal of Project Management*, 26(4), 329-337. <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2007.05.011>
- Jazebi, F., & Rashidi, A. (2013). An automated procedure for selecting project managers in construction firms. *Journal of Civil Engineering and Management*, 19(1), 97-106. <https://doi.org/10.3846/13923730.2012.738707>
- Kara, K. (2022). Logistics operations manager selection with F-DEMATEL and F-RAFSI methods. In E. Burak and A.T. Küçükçiğit (Eds.) *Management Studies in Social Sciences*, (pp. 53-81).
- Kara, K., & Yalçın, G. C. (2022a). Digital Logistics Market Performance of Developing Countries. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 5(5), 260-272.
- Kara, K., & Yalçın, G. C. (2022b). Customs brokerage company selection problem with hybrid method. *Research Journal of Business and Management*, 9(4), 206-218.
- Kaya, S. K., Pamucar, D., & Aycin, E. (2022). A New Hybrid Fuzzy Multi-Criteria Decision Methodology for Prioritizing the Antivirus Mask Over COVID-19 Pandemic. *Informatica*, 1-28. <https://doi.org/10.15388/22-INFOR475>

- Kelemenis, A., Ergazakis, K., & Askounis, D. (2011). Support managers' selection using an extension of fuzzy TOPSIS. *Expert Systems with Applications*, 38(3), 2774-2782. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2010.08.068>
- Khodadadi, E., & Aghabeigi, M. (2018). A Novel Hybrid MCDM Approach Based on Fuzzy DEMATEL, ANP, and Fuzzy VIKOR for Selecting the Best Project Managers. *International Journal of Information Technology Project Management (IJITPM)*, 9(2), 38-64. <https://doi.org/10.4018/IJITPM.2018040103>
- Koeneke, B (2022). *Construction Project Manager Job Description*, Retrieved from: <https://www.project-manager.com/blog/construction-project-manager-job-description> (Date: 10.11.2022)
- Mavi, R. K., Goh, M., & Zarbakhshnia, N. (2017). Sustainable third-party reverse logistic provider selection with fuzzy SWARA and fuzzy MOORA in plastic industry. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 91(5), 2401-2418.
- Mishra, A. R., Rani, P., Pandey, K., Mardani, A., Streimikis, J., Streimikiene, D., & Alrasheedi, M. (2020). Novel multi-criteria intuitionistic fuzzy SWARA–COPRAS approach for sustainability evaluation of the bioenergy production process. *Sustainability*, 12(10), 4155. <https://doi.org/10.3390/su12104155>
- Moniri, M. R., Tabriz, A. A., Ayough, A., & Zandieh, M. (2020). Turnaround project risk assessment using hybrid fuzzy SWARA and EDAS method: case of upstream oil process industries in Iran. *Journal of Engineering, Design and Technology*, 19(4), 966-988. <https://doi.org/10.1108/JEDT-07-2020-0287>
- Pamučar, D., Žižović, M., Marinković, D., Doljanica, D., Jovanović, S. V., & Brzaković, P. (2020). Development of a multi-criteria model for sustainable reorganization of a healthcare system in an emergency situation caused by the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 12(18), 7504. <https://doi.org/10.3390/su12187504>
- Rashidi, A., Jazebi, F., & Brilakis, I. (2011). Neurofuzzy genetic system for selection of construction project managers. *Journal of Construction Engineering and Management*, 137(1), 17-29.
- Ren, R.X., Liao, H.C., Al-Barakati, A., Cavallaro, F. (2019). Electric vehicle charging station site selection by an integrated hesitant fuzzy SWARA-WASPAS method. *Transformations in Business & Economics*, 18(2), 103-123.
- Trung, D. D., Thinh, H. X., Ha, L. D. (2022). Comparison of the RAFSI and PIV method in multi-criteria decision making: application to turning processes. *International Journal of Metrology and Quality Engineering*, 13, 14. <https://doi.org/10.1051/ijmqe/2022014>
- Torfi, F., & Rashidi, A. (2011). Selection of project managers in construction Firms using analytic hierarchy process (AHP) and fuzzy Topsis: a case study. *Journal of Construction in Developing Countries*, 16(1), 69-89.
- Tuş, A., & Adali, E. A. (2022). Green Supplier Selection Based on the Combination of Fuzzy SWARA (SWARA-F) and Fuzzy MARCOS (MARCOS-F) Methods. *Gazi University Journal of Science*, 35(4), 1535-1554. <https://doi.org/10.35378/gujs.978997>
- Uğur, L. O. (2017). MOORA optimizasyon yaklaşımı ile inşaat proje müdürü seçimi: Çok kriterli bir karar verme uygulaması. *Politeknik dergisi*, 20(3), 717-723. <https://doi.org/10.2339/politeknik.339408>
- Ulutaş, A. (2019). University website performance evaluation using fuzzy SWARA and WASPAS-F. In *multi-criteria decision-making models for website evaluation* (pp. 151-165). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-8238-0.ch008>
- Ulutas, A. (2020). Using of fuzzy SWARA and fuzzy ARAS methods to solve supplier selection problem. In *Theoretical and applied mathematics in international business* (pp. 136-148). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-8458-2.ch008>
- Xiang, Z., Naseem, M. H., & Yang, J. (2022). Selection of Coal Transportation Company Based on Fuzzy SWARA-COPRAS Approach. *Logistics*, 6(1), 7. <https://doi.org/10.3390/logistics6010007>

- Xing, B., & Zhang, A. D. (2006, October). Application of fuzzy analytical hierarchy process in selecting a project manager. In *2006 International Conference on Management Science and Engineering* (pp. 1417-1421). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICMSE.2006.314252>
- Zakaria, I. B., Mohamed, M. R. B., Ahzahar, N., & Hashim, S. Z. (2015). A study on leadership skills of project manager for a successful construction project. *International Academic Research Journal of Social Science*, 1(2), 89-94.
- Zarbakshnia, N., Soleimani, H., & Ghaderi, H. (2018). Sustainable third-party reverse logistics provider evaluation and selection using fuzzy SWARA and developed fuzzy COPRAS in the presence of risk criteria. *Applied Soft Computing*, 65, 307-319. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2018.01.023>
- Zavadskas, E. K., Turskis, Z., Tamošaitiene, J., & Marina, V. (2008). Multicriteria selection of project managers by applying grey criteria. *Technological and economic development of economy*, 14(4), 462-477.
- Zavadskas, E. K., Vainiūnas, P., Turskis, Z., & Tamošaitienė, J. (2012). Multiple criteria decision support system for assessment of projects managers in construction. *International journal of information technology & decision making*, 11(02), 501-520. <https://doi.org/10.1142/S0219622012400135>
- Zhang, S. F., & Liu, S. Y. (2011). A GRA-based intuitionistic fuzzy multi-criteria group decision making method for personnel selection. *Expert Systems with Applications*, 38(9), 11401-11405. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2011.03.012>
- Žižović, M., Pamučar, D., Albijanić, M., Chatterjee, P., & Pribičević, I. (2020). Eliminating rank reversal problem using a new multi-attribute model—The RAFSI method. *Mathematics*, 8(6), 1015. <https://doi.org/10.3390/math8061015>
- Zolfani, S. H., Görçün, Ö. F., & Küçükönder, H. (2021). Evaluating logistics villages in Turkey using hybrid improved fuzzy SWARA (IMF SWARA) and fuzzy MABAC techniques. *Technological and Economic Development of Economy*, 27(6), 1582-1612. <https://doi.org/10.3846/tede.2021.16004>

CORPORATE COMMUNICATION MANAGER SELECTION WITH ENTROPY AND MABAC HYBRID METHOD

Yavuz Balta - Sercan Edinsel

Chapter Abstract

Corporate communication plays an active role in the creation of company identity and image of companies. Both internal and external stakeholders help to form the identity of the company and to make communication effective. The corporate communication unit is managed by the corporate communication manager. Successful corporate communication managers are needed to determine and implement corporate communication strategies. In this chapter, the corporate communication manager selection problem is discussed. Based on the literature, corporate communication manager selection criteria were determined. A sample case study explains the corporate communication manager selection problem. The Entropy method was used to weight the criteria. The multi-attributive border approximation area comparison (MABAC) method was used to rank the executive candidates. At the end of the chapter, corporate communication manager selection suggestions were developed.

Keywords: *Corporate Communication Manager, Corporate Communication Manager Selection Problem, Entropy, MABAC.*

References

- Alkan, Ö., & Albayrak, Ö. K. (2020). Ranking of renewable energy sources for regions in Turkey by fuzzy entropy based fuzzy COPRAS and fuzzy MULTIMOORA. *Renewable Energy*, 162, 712-726. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2020.08.062>
- Argenti, P. A., & Barnes, C. M. (2009). *Digital strategies for powerful corporate communications*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Aydoğdu, A., & Gül, S. (2020). A novel entropy proposition for spherical fuzzy sets and its application in multiple attribute decision-making. *International Journal of Intelligent Systems*, 35(9), 1354-1374. <https://doi.org/10.1002/int.22256>
- Bilbil, E. K. (2008). Kurumsal iletişim aracı olarak web sayfalarının kamu ve özel sektör kuruluşlarında karşılaştırmalı analizi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal*, (32), 67-79. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/212456>
- Božanić, D. I., Pamučar, D. S., & Karović, S. M. (2016). Application the MABAC method in support of decision-making on the use of force in a defensive operation. *Tehnika*, 71(1), 129-136. <https://doi.org/10.5937/tehnika1601129B>
- Božanić, D., Pamucar, D., Badi, I., & Tešić, D. (2022). A decision support tool for oil spill response strategy selection: application of LBWA and Z MABAC methods. *OPSEARCH*, 1-35. <https://doi.org/10.1007/s12597-022-00605-0>
- Büyüközkan, G., Mukul, E., & Kongar, E. (2021). Health tourism strategy selection via SWOT analysis and integrated hesitant fuzzy linguistic AHP-MABAC approach. *Socio-Economic Planning Sciences*, 74, 100929. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2020.100929>
- Chen, C. H. (2020). A novel multi-criteria decision-making model for building material supplier selection based on entropy-AHP weighted TOPSIS. *Entropy*, 22(2), 259. <https://doi.org/10.3390/e22020259>
- Delice, E. K., Adar, T., Eme., Ş. & Akkaya, G. (2019). A Comprehensive Analysis of Location Selection Problem for Underground Waste Containers Using Integrated MC-HFLTS&MAIRCA and MABAC Methods. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 15-33. <https://doi.org/10.31590/ejosat.594713>
- Dolphin, R. R. (2000). *The Fundamentals of Corporate Communication*. Routledge.
- Dos Santos, B. M., Godoy, L. P., & Campos, L. M. (2019). Performance evaluation of green suppliers using entropy-TOPSIS-F. *Journal of cleaner production*, 207, 498-509. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.09.235>
- Erol, I., & Ferrell Jr, W. G. (2009). Integrated approach for reorganizing purchasing: Theory and a case analysis on a Turkish company. *Computers & Industrial Engineering*, 56(4), 1192-1204. <https://doi.org/10.1016/j.cie.2008.07.011>
- Fan, J., Guan, R., & Wu, M. (2020). Z-MABAC method for the selection of third-party logistics suppliers in fuzzy environment. *Ieee Access*, 8, 199111-199119. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3035025>
- Gigović, L., Pamučar, D., Božanić, D., & Ljubojević, S. (2017). Application of the GIS-DANP-MABAC multi-criteria model for selecting the location of wind farms: A case study of Vojvodina, Serbia. *Renewable energy*, 103, 501-521. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2016.11.057>
- Hooghiemstra, R. (2000). Corporate communication and impression management—new perspectives why companies engage in corporate social reporting. *Journal of business ethics*, 27(1), 55-68. <https://doi.org/10.1023/A:1006400707757>
- Kadıbeşegil, S. (2012). *Şimdi strateji iletişim zamanı*. (2.Baskı). İstanbul: Media Cat Yayınları.

- Kara, K., Bentyn, Z., & Yalçın, G. C. (2022). Determining the logistics market performance of developing countries by Entropy and MABAC methods. *Logforum*, 18(4), 421-434. <http://doi.org/10.17270/J.LOG.2022.752>
- Karabašević, D., Stanujkić, D., & Urošević, S. (2015). The MCDM Model for Personnel Selection Based on SWARA and ARAS Methods. *Management (1820-0222)*, 20(77), 43-52 <http://doi.org/10.7595/management.fon.2015.0029>
- Li, H., Wang, W., Fan, L., Li, Q., & Chen, X. (2020). A novel hybrid MCDM model for machine tool selection using fuzzy DEMATEL, entropy weighting and later defuzzification VIKOR. *Applied Soft Computing*, 91, 106207. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2018.12.015>
- Lu, J., Wei, C., Wu, J., & Wei, G. (2019). TOPSIS method for probabilistic linguistic MAGDM with entropy weight and its application to supplier selection of new agricultural machinery products. *Entropy*, 21(10), 953. <https://doi.org/10.3390/e21100953>
- Luo, S. Z., & Xing, L. N. (2019). A hybrid decision making framework for personnel selection using BWM, MABAC and PROMETHEE. *International Journal of Fuzzy Systems*, 21(8), 2421-2434. <https://doi.org/10.1007/s40815-019-00745-4>
- Mishra, A. R., Garg, A. K., Purwar, H., Rana, P., Liao, H., & Mardani, A. (2021). An extended intuitionistic fuzzy multi-attributive border approximation area comparison approach for smartphone selection using discrimination measures. *Informatica*, 32(1), 119-143. <https://doi.org/10.15388/20-INFOR430>
- Mishra, A. R., Saha, A., Rani, P., Pamucar, D., Dutta, D., & Hezam, I. M. (2022). Sustainable supplier selection using HF-DEA-FOCUM-MABAC technique: a case study in the Auto-making industry. *Soft Computing*, 1-20. <https://doi.org/10.1007/s00500-022-07192-8>
- Mohammed, M. A., Abdulkareem, K. H., Al-Waisy, A. S., Mostafa, S. A., Al-Fahdawi, S., Dinar, A. M., ... & Diez, T. (2020). Benchmarking methodology for selection of optimal COVID-19 diagnostic model based on entropy and TOPSIS methods. *Ieee Access*, 8, 99115-99131. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2995597>
- Mumcu, A., & Gök, M. (2021). Application of fuzzy ahp and topsis methods for manager selection. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 270-280. <https://doi.org/10.48145/gopsbad.906183>
- Narayanamoorthy, S., Geetha, S., Rakkiyappan, R., & Joo, Y. H. (2019). Interval-valued intuitionistic hesitant fuzzy entropy based VIKOR method for industrial robots selection. *Expert Systems with Applications*, 121, 28-37. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2018.12.015>
- Nong, N. M. T., & Ha, D. S. (2021). Application of MCDM methods to Qualified Personnel Selection in Distribution Science: Case of Logistics Companies. *Journal of Distribution Science*, 19(8), 25-35. <https://doi.org/10.15722/jds.19.8.202108.25>
- Pamučar, D., Petrović, I., & Ćirović, G. (2018). Modification of the Best–Worst and MABAC methods: A novel approach based on interval-valued fuzzy-rough numbers. *Expert systems with applications*, 91, 89-106. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2017.08.042>
- Pamučar, D., & Ćirović, G. (2015). The selection of transport and handling resources in logistics centers using Multi-Attributive Border Approximation area Comparison (MABAC). *Expert systems with applications*, 42(6), 3016-3028. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2014.11.057>
- Okay, A. (2003). *Kurum Kimliği*. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Okay, A. (2005). Kurumsal İletişim ve Kurum Kimliği, Rüveyde Akyürek (Ed.), *Kurumsal İletişim Yönetimi, Anadolı Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları*, Eskişehir, Yayın No: 859, 1-22.
- Ozgormüs, E., Şenocak, A. A., & Gören, H. G. (2021). An integrated fuzzy QFD-MCDM framework for personnel selection problem. *Scientia Iranica. Transaction E, Industrial Engineering*, 28(5), 2972-2986. <https://doi.org/10.24200/sci.2019.52320.2657>

- Reddy, A. S., Kumar, P. R., & Raj, P. A. (2022). Entropy-based fuzzy TOPSIS framework for selection of a sustainable building material. *International Journal of Construction Management*, 22(7), 1194-1205. <https://doi.org/10.1080/15623599.2019.1683695>
- Sabuncuoğlu, Z. ve Gümüş, M. (2012). *Örgütlerde İletişim*, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Sadatrassool, M., Bozorgi-Amiri, A., & Yousefi-Babadi, A. (2016). Project manager selection based on project manager competency model: PCA–MCDM Approach. *Journal of Project Management*, 1(1), 7-20. <https://doi.org/10.5267/j.jp.m.2017.1.004>
- Uslu, Y. D., Yılmaz, E., & Yiğit, P. (2021). Developing qualified personnel selection strategies using MCDM approach: A university hospital practice. In *Strategic Outlook in Business and Finance Innovation: Multidimensional Policies for Emerging Economies*. Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-80043-444-820211018>
- Sonar, H. C., & Kulkarni, S. D. (2021). An integrated ahp-mabac approach for electric vehicle selection. *Research in Transportation Business & Management*, 41, 100665. <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2021.100665>
- Van Riel, C. (1995). *Principles Of Corporate Communication*, Prentice Hall, New York.
- Van Riel, C. B., & Fombrun, C. J. (2007). *Essentials of corporate communication: Implementing practices for effective reputation management*. Routledge.
- Wan, S. P., Wang, Q. Y., & Dong, J. Y. (2013). The extended VIKOR method for multi-attribute group decision making with triangular intuitionistic fuzzy numbers. *Knowledge-Based Systems*, 52, 65-77. <https://doi.org/10.1016/j.knosys.2013.06.019> ,
- Wang, T. C., & Lee, H. D. (2009). Developing a fuzzy TOPSIS approach based on subjective weights and objective weights. *Expert systems with applications*, 36(5), 8980-8985. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2008.11.035>
- Wei, G., Wei, C., Wu, J., & Wang, H. (2019). Supplier selection of medical consumption products with a probabilistic linguistic MABAC method. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(24), 5082. <https://doi.org/10.3390/ijerph16245082>
- Wu, Y., Deng, Z., Tao, Y., Wang, L., Liu, F., & Zhou, J. (2021). Site selection decision framework for photovoltaic hydrogen production project using BWM-CRITIC-MABAC: A case study in Zhangjiakou. *Journal of Cleaner Production*, 324, 129233. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129233>
- Xu, X. G., Shi, H., Zhang, L. J., & Liu, H. C. (2019). Green supplier evaluation and selection with an extended MABAC method under the heterogeneous information environment. *Sustainability*, 11(23), 6616. <https://doi.org/10.3390/sul1236616>
- Zeng, S., Hu, Y., Balezentis, T., & Streimikiene, D. (2020). A multi-criteria sustainable supplier selection framework based on neutrosophic fuzzy data and entropy weighting. *Sustainable Development*, 28(5), 1431-1440. <https://doi.org/10.1002/sd.2096>
- Zhang, H., Gu, C. L., Gu, L. W., & Zhang, Y. (2011). The evaluation of tourism destination competitiveness by TOPSIS & information entropy—A case in the Yangtze River Delta of China. *Tourism Management*, 32(2), 443-451. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.02.007>

KEY ACCOUNT MANAGER SELECTION WITH MEREC AND ROV HYBRID METHOD

Mehmet Arıkök

Chapter Abstract

Key account management is a modern management approach that companies apply to manage key customer relations. Key account managers are the managers responsible for managing key customer relationships. Customer relations and sales performance achievements of these managers are essential for the long-term strategies of companies. In this chapter, the key account manager selection problem is discussed. This selection problem is handled with a multi-criteria decision-making approach. Key account manager selection criteria in the literature have been determined. The importance levels of these criteria were calculated by the method based on the removal effects of criteria (MEREC) method. The best key account manager selection was determined by the range of value (ROV) method. This selection problem is illustrated by a case study. Suggestions are presented at the end of the chapter.

Keywords: *Key Account Manager, Key Account Manager Selection Problem, MEREC, ROV.*

References

- Buyukipekci, S., Erbas, A., & Sunar, H. (2017). Applying Analytical Hierarchical Process method in selecting accounting manager. In *4th International Scientific Conference ToSEE-Tourism in Southern and Eastern Europe 2017" Tourism and Creative Industries: Trends and Challenges" Opatija, Croatia, 4-6 May 2017* (pp. 57-69). Faculty of Tourism and Hospitality Management, University of Rijeka. <https://doi.org/10.20867/tosee.04.5>
- Cagri Tolga, A., Tuvsuz, F., & Kahraman, C. (2013). A fuzzy multi-criteria decision analysis approach for retail location selection. *International Journal of Information Technology & Decision Making*, 12(04), 729-755. <https://doi.org/10.1142/S0219622013500272>
- Davies, I. A., & Ryals, L. J. (2013). Attitudes and behaviours of key account managers: Are they really any different to senior sales professionals?. *Industrial Marketing Management*, 42(6), 919-931. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2013.02.019>
- Ecer, F., & Aycin, E. (2022). Novel Comprehensive MEREC Weighting-Based Score Aggregation Model for Measuring Innovation Performance: The Case of G7 Countries. *Informatica*, 1-31. <https://doi.org/10.15388/22-INFOR494>
- Danh, T. H., Ngoc, N. D., Nga, N. T. T., Pi, V. N., & Thieu, N. N. (2022). Application of MOORA and MEREC methods to select the best schema of scissors mechanisms. *Journal of Military Science and Technology*, (FEE), 177-184. <https://doi.org/10.54939/1859-1043.j.mst.FEE.2022.177-184>
- Deveci, M., Gokasar, I., Mishra, A. R., Rani, P., & Ye, Z. (2023). Evaluation of climate change-resilient transportation alternatives using fuzzy Hamacher aggregation operators based group decision-making model. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 119, 105824. <https://doi.org/10.1016/j.engappai.2023.105824>
- George, J., Badoniya, P., & Xavier, J. F. (2021). Hybrid Optimisation for Supply Chain Management: A Case of Supplier Selection by CRITIC, ARAS and TOPSIS Techniques. In *Manufacturing and Industrial Engineering* (pp. 161-174). CRC Press.
- Górecki, J. (2019). Simulation-Based Positioning of Circular Economy Manager's Skills in Construction Projects. *Symmetry*, 12(1), 50. <https://doi.org/10.3390/sym12010050>
- Goswami, S. S., Mohanty, S. K., & Behera, D. K. (2022). Selection of a green renewable energy source in India with the help of MEREC integrated PIV MCDM tool. *Materials today: proceedings*, 52, 1153-1160. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.11.019>
- Haq, R. S. U., Saeed, M., Mateen, N., Siddiqui, F., Naqvi, M., Yi, J. B., & Ahmed, S. (2022). Sustainable material selection with crisp and ambiguous data using single-valued neutrosophic-MEREC-MARCOS framework. *Applied Soft Computing*, 128, 109546. <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2022.109546>
- Hengstebeck, B. B., Kassemeier, R., & Wieseke, J. (2022). What comprises a successful key account manager? Differences in the drivers of sales performance between key account managers and regular salespeople. *Industrial Marketing Management*, 106, 392-404. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2022.09.003>
- Ivanović, B., Saha, A., Stević, Ž., Puška, A., & Zavadskas, E. K. (2022). Selection of truck mixer concrete pump using novel MEREC DNARCOS model. *Archives of Civil and Mechanical Engineering*, 22(4), 1-21. <https://doi.org/10.1007/s43452-022-00491-9>
- Keshavarz-Ghorabae, M., Amiri, M., Zavadskas, E. K., Turskis, Z., & Antucheviciene, J. (2021). Determination of objective weights using a new method based on the removal effects of criteria (MEREC). *Symmetry*, 13(4), 525. <https://doi.org/10.3390/sym13040525>
- Madić, M., Petković, D., & Radovanović, M. (2015). Selection of non-conventional machining processes using the OCRA method. *Serbian Journal of Management*, 10(1), 61-73. <https://doi.org/10.5937/sjm10-6802>
- Madić, M., Radovanović, M., & Manić, M. (2016). Application of the ROV method for the selection of cutting fluids. *Decision Science Letters*, 5(2), 245-254. <https://doi.org/10.5267/j.dsl.2015.12.001>
- Mahlamäki, T., Rintamäki, T., & Rajah, E. (2019). The role of personality and motivation on key account manager job performance. *Industrial Marketing Management*, 83, 174-184. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2018.11.013>

- Maletič, D., Pačaiová, H., Nagyvová, A., Gomišček, B., & Maletič, M. (2021). Framework development of an asset manager selection based on risk management and performance improvement competences. *Safety*, 7(1), 10. <https://doi.org/10.3390/safety7010010>
- Mishra, A. R., Saha, A., Rani, P., Hezam, I. M., Shrivastava, R., & Smarandache, F. (2022). An integrated decision support framework using single-valued-MEREC-MULTIMOORA for low carbon tourism strategy assessment. *IEEE Access*, 10, 24411-24432. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3155171>
- Mitra, A. (2021). Grading of raw jute fibres using criteria importance through intercriteria correlation (CRITIC) and range of value (ROV) approach of multi-criteria decision making. *Journal of Natural Fibers*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/15440478.2021.1951422>
- Mkhalet, M. E., Aziz, S., & Saïdi, R. (2018). The application of Entropy-rov methods to formulate global performance for selecting the automotive suppliers in morocco. *Journal of theoretical and applied information technology*, 96(16), 5522-5536. <http://www.jatit.org/volumes/Vol96No16/26Vol96No16.pdf>
- Özdağoğlu, A., İşildak, B., & Keles, M. K. (2022). MEREC tabanlı COCOSO yöntemiyle uçuk okullarının uçak seçimlerinin değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 708-719.
- Özdağoğlu, A., Keles, M. K., Altınata, A., & Ulutaş, A. (2021). Combining different MCDM methods with the Copeland method: An investigation on motorcycle selection. *Journal of process management and new technologies*, 9(3-4), 13-27. <https://doi.org/10.5937/jpmnt9-34120>
- Popović, G., Pucar, Đ., & Smarandache, F. (2022). MEREC-COBRA approach in e-commerce development strategy selection. *Journal of process management and new technologies*, 10(3-4), 66-74. <https://doi.org/10.5937/jouproman2203066P>
- Rani, P., Mishra, A. R., Saha, A., Hezam, I. M., & Pamucar, D. (2022). Fermatean fuzzy Heronian mean operators and MEREC-based additive ratio assessment method: An application to food waste treatment technology selection. *International Journal of Intelligent Systems*, 37(3), 2612-2647. <https://doi.org/10.1002/int.22787>
- Satici, S. (2022). MEREC Temelli WASPAS Yöntemiyle Üniversitelerin Girişimci ve Yenilikçi Performanslarının Değerlendirilmesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 17(2), 106-128. <https://dergipark.org.tr/en/pub/girkal/issue/75165/1084684>
- Shanmugasundar, G., Sapkota, G., Çep, R., & Kalita, K. (2022). Application of MEREC in Multi-Criteria Selection of Optimal Spray-Painting Robot. *Processes*, 10(6), 1172. <https://doi.org/10.3390/pr10061172>
- Toslak, M., Aktürk, B., & Ulutaş, A. (2022). MEREC ve WEDBA Yöntemleri ile Bir Lojistik Firmasının Yıllara Göre Performansının Değerlendirilmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (33), 363-372. <https://doi.org/10.31590/ejosat.1041106>
- Uğur, L. O. (2019). Construction Cost Manager Selection with Analytical Network Process (ANP), 195-210. <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/17087>
- Ulutaş, A. (2020). New Grey Integrated Model to Solve a Machine Selection Problem for a Textile Company. *FIBRES & TEXTILES in Eastern Europe*, 28(1), 139. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.5853>
- Ulutaş, A., Stanujkic, D., Karabasevic, D., Popovic, G., & Novaković, S. (2022). Pallet truck selection with MEREC and WISP-S methods. *Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management*, 27(4) <https://doi.org/10.5937/StraMan2200013U%20>
- Ulutaş, A., Topal, A., & Bakhat, R. (2019). An application of fuzzy integrated model in green supplier selection. *Mathematical Problems in Engineering*, 2019. <https://doi.org/10.1155/2019/4256359>
- Wakeel, S., Ahmad, S., Bingol, S., Bashir, M. N., Paçal, T. C., & Khan, Z. A. (2020, August). Supplier Selection for High Temperature Die Attach by hybrid Entropy-Range of Value MCDM Technique: A Semiconductor Industry. In *2020 21st International Conference on Electronic Packaging Technology (ICEPT)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICEPT50128.2020.9202994>

HOSPITAL MANAGER SELECTION WITH ENTROPY AND COCOSO HYBRID METHOD

Esra Gültürk - Sercan Edinsel

Chapter Abstract

Hospitals are institutions that meet the social needs operating twenty-four hours a day, seven days a week. Hospital managers are responsible for the management of hospital operations and hospital personnel. Successful hospital managers are needed for the successful management of hospitals. In this chapter, the hospital manager selection problem is discussed. Based on the literature, hospital manager criteria were determined. According to these criteria, the hospital manager selection problem is explained with a case study. Hospital manager selection criteria were weighted by the entropy method. Hospital manager candidates were ranked using the combined compromise solution (CoCoSo) method. At the end of the chapter, suggestions were developed for the hospital manager selection problem.

Keywords: *Hospital Manager, Hospital Manager Selection Problem, Entropy, CoCoSo.*

- Hospital manager candidates are expected to be experienced and have high communication skills because hospitals have their own management structures, and these management structures can be managed with effective communication practices.
- In this chapter, Entropy and CoCoSo hybrid methods are proposed for the hospital manager selection problem. This hybrid method assists hospitals in making the right decision in the selection of managers.

References

- Afshari, A. R., & Nikolić, M. (2020). An application of delphi method in selection of hospital manager, *X International Conference Industrial Engineering and Environmental Protection 2020 (IIZS 2020)*, October 08-09, 2020, Zrenjanin, Serbia.
- Afshari, A. R., Moghaddam, A. B., & Khorsand, M. (2020). Fuzzy hospital manager selection, *XI International Symposium Engineering Management and Competitiveness 2021 (EMC 2021)*, 18-19th June, Zrenjanin, Serbia.
- Alipour, M., Hafezi, R., Rani, P., Hafezi, M., & Mardani, A. (2021). A new Pythagorean fuzzy-based decision-making method through entropy measure for fuel cell and hydrogen components supplier selection. *Energy*, *234*, 121208. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2021.121208>
- Aydoğdu, A., & Gül, S. (2020). A novel entropy proposition for spherical fuzzy sets and its application in multiple attribute decision-making. *International Journal of Intelligent Systems*, *35*(9), 1354-1374. <https://doi.org/10.1002/int.22256>
- Buchbinder, S. B., Shanks, N. H., & Kite, B. J. (2019). *Introduction to health care management*. Jones & Bartlett Learning.
- Büyükselçuk, E. Ç., & Tozan, H. (2021). Integrated Entropy-EDAS Methods for the Electrified Car Selection Problem. *Kocaeli Journal of Science and Engineering*, *5*(ICOLES2021 Special Issue), 38-47. <https://doi.org/10.34088/kojose.1015129>
- Chen, C. H. (2020). A novel multi-criteria decision-making model for building material supplier selection based on entropy-AHP weighted TOPSIS. *Entropy*, *22*(2), 259. <https://doi.org/10.3390/e22020259>
- Çarıkcı, O., & Acar, D. (2017). Hastane yöneticilerinin ileri maliyet yönetimi yaklaşımlarına ve hastane maliyetlerini etkileyen faktörlere ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *20*(3), 275-298. <https://dergipark.org.tr/en/pub/hacettepesid/issue/39657/469511>
- Çelikkbilek, Y. (2018). Using an integrated grey AHP-MOORA approach for personnel selection: An application on manager selection in the health industry. *Alphanumeric Journal*, *6*(1), 69-82. <http://dx.doi.org/10.17093/alphanumeric.378904>
- Demir, G., Damjanović, M., Matović, B., & Vujadinović, R. (2022). Toward Sustainable Urban Mobility by Using Fuzzy-FUCOM and Fuzzy-CoCoSo Methods: The Case of the SUMP Podgorica. *Sustainability*, *14*(9), 4972. <https://doi.org/10.3390/su14094972>
- Dos Santos, B. M., Godoy, L. P., & Campos, L. M. (2019). Performance evaluation of green suppliers using entropy-TOPSIS-F. *Journal of cleaner production*, *207*, 498-509. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.09.235>
- Erol, I., & Ferrell Jr, W. G. (2009). Integrated approach for reorganizing purchasing: Theory and a case analysis on a Turkish company. *Computers & Industrial Engineering*, *56*(4), 1192-1204. <https://doi.org/10.1016/j.cie.2008.07.011>

- Goswami, S. S., & Behera, D. K. (2021a). Implementation of ENTROPY-ARAS decision making methodology in the selection of best engineering materials. *Materials Today: Proceedings*, 38, 2256-2262. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2020.06.320>
- Goswami, S. S., & Behera, D. K. (2021b). Solving material handling equipment selection problems in an industry with the help of entropy integrated COPRAS and ARAS MCDM techniques. *Process Integration and Optimization for Sustainability*, 5(4), 947-973. <https://doi.org/10.1007/s41660-021-00192-5>
- Hartman, S. J., & Crow, S. M. (2002). Executive development in healthcare during times of turbulence: top management perceptions and recommendations. *Journal of management in medicine*, 16(4-5), 359-370. <https://doi.org/10.1108/02689230210446535>
- Jahan, F., Soni, M., Parveen, A., & Waseem, M. (2022). Application of combined compromise solution method for material selection. In *Advancement in Materials, Manufacturing and Energy Engineering, Vol. 1* (pp. 379-387). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-16-5371-1_34
- Karasan, A., & Bolturk, E. (2019). *Solid waste disposal site selection by using neutrosophic combined compromise solution method*. Infinite Study.
- Kavuncubaşı, Ş. and Yıldırım, S. (2012). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*, Siyasal Kitabevi, Üçüncü Baskı, Ankara.
- Kieu, P. T., Nguyen, V. T., Nguyen, V. T., & Ho, T. P. (2021). A spherical fuzzy analytic hierarchy process (SF-AHP) and combined compromise solution (CoCoSo) algorithm in distribution center location selection: A case study in agricultural supply chain. *Axioms*, 10(2), 53. <https://doi.org/10.3390/axioms10020053>
- Lee, C. C., & Tseng, H. C. (2018, January). Integrating fuzzy membership function, entropy method and VIKOR to select qualified and stable employee. In *2018 international conference on information management and processing (ICIMP)* (pp. 26-31). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICIMP1.2018.8325836>
- Narang, M., Joshi, M. C., Bisht, K., & Pal, A. (2022). Stock portfolio selection using a new decision-making approach based on the integration of fuzzy CoCoSo with Heronian mean operator. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*, 5(1), 90-112. <https://doi.org/10.31181/dmame0310022022n>
- Peng, X., & Garg, H. (2022). Intuitionistic fuzzy soft decision making method based on CoCoSo and CRITIC for CCN cache placement strategy selection. *Artificial Intelligence Review*, 55(2), 1567-1604. <https://doi.org/10.1007/s10462-021-09995-x>
- Peng, X., Krishankumar, R., & Ravichandran, K. S. (2021). A novel interval-valued fuzzy soft decision-making method based on CoCoSo and CRITIC for intelligent healthcare management evaluation. *Soft Computing*, 25(6), 4213-4241. <https://doi.org/10.1007/s00500-020-05437-y>
- Popović, M. (2021). An MCDM approach for personnel selection using the CoCoSo method. *Journal of process management and new technologies*, 9(3-4), 78-88. <https://doi.org/10.5937/jpmnt9-34876>
- Reddy, A. S., Kumar, P. R., & Raj, P. A. (2022). Entropy-based fuzzy TOPSIS framework for selection of a sustainable building material. *International Journal of Construction Management*, 22(7), 1194-1205. <https://doi.org/10.1080/15623599.2019.1683695>
- Schultz, F. C., & Pal, S. (2004). Who should lead a healthcare organization: MDs or MBAs?. *Journal of Healthcare Management*, 49(2), 103-116.
- Scott, E. S. (2010). Perspectives on healthcare leader and leadership development. *Journal of Healthcare Leadership*, 2, 83. <https://doi.org/10.2147/JHL.S8292>

- Ulutaş, A., Karakuş, C. B., & Topal, A. (2020). Location selection for logistics center with fuzzy SWARA and CoCoSo methods. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 38(4), 4693-4709. <https://doi.org/10.3233/JIFS-191400>
- Uslu, Y. D., Yılmaz, E., & Yiğit, P. (2021). Developing qualified personnel selection strategies using MCDM approach: A university hospital practice. In *Strategic Outlook in Business and Finance Innovation: Multidimensional Policies for Emerging Economies* (pp. 195-205). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-80043-444-820211018>
- Uysal, Ş. A., Keklik, B., Erdem, R., & Çelik, R. (2012). Hastane yöneticilerinin liderlik özellikleri ile çalışanların iş üretkenlik düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 15(1), 25-57. <https://dergipark.org.tr/en/pub/hacettepesid/issue/7571/99404>
- Wang, T. C., & Lee, H. D. (2009). Developing a fuzzy TOPSIS approach based on subjective weights and objective weights. *Expert systems with applications*, 36(5), 8980-8985. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2008.11.035>
- Wang, H., Zhang, F., & Ullah, K. (2022). Waste Clothing Recycling Channel Selection Using a CoCoSo-D Method Based on Sine Trigonometric Interaction Operational Laws with Pythagorean Fuzzy Information. *Energies*, 15(6), 2010. <https://doi.org/10.3390/en15062010>
- Yazdani, M., Wen, Z., Liao, H., Banaitis, A., & Turskis, Z. (2019). A grey combined compromise solution (CoCoSo-G) method for supplier selection in construction management. *Journal of Civil Engineering and Management*, 25(8), 858-874. <https://doi.org/10.3846/jcem.2019.11309>
- Yazdani, M., Zarate, P., Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2018). A Combined Compromise Solution (CoCoSo) method for multi-criteria decision-making problems. *Management Decision*, 57(9), 2501-2519. <https://doi.org/10.1108/MD-05-2017-0458>
- Yüksel, S., Işık, O., Uğurluoğlu, Ö., & Kahraman, G. (2016). Hastane yöneticilerinin yönetsel beceri düzeylerinin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 19(3), 241-254.
- Zhang, C. (2018, July). Research of the selection of green material suppliers based on entropy-TOPSIS model. In *IOP conference series: Materials science and engineering* (Vol. 394, No. 5, p. 052063). IOP Publishing. <https://doi.org/10.1088/1757-899X/394/5/052063>
- Zolfani, S. H., Chatterjee, P., & Yazdani, M. (2019, May). A structured framework for sustainable supplier selection using a combined BWM-CoCoSo model. In *International scientific conference in business, management and economics engineering*. Vilnius, Lithuania (pp. 797-804). <https://doi.org/10.3846/cibmee.2019.081>

STORE MANAGER SELECTION WITH CRITIC AND MABAC HYBRID METHOD

Kurtuluş Yılmaz Genç - Karahan Kara

Chapter Abstract

Stores are vital for the sale of goods in the textile industry. Successful management is necessary to determine customer needs correctly and to have the right product in the store at the right time. At the same time, store managers play an important role in the effective work of store personnel. In this chapter, the store manager selection problem is discussed. After giving information about the store manager, the store manager criteria were determined. The weighting of the criteria was applied with the criteria importance through intercriteria correlation (CRITIC) method. The ranking of store manager candidates was carried out using the multi-attributive border approximation area comparison (MABAC) method. At the end of the chapter, suggestions have been developed for the store manager selection problem.

Keywords: *Store Manager, Store Manager Selection Problem, CRITIC, MABAC.*

References

- Acar, E., & Enüçük, G. K. (2022). Using The Analytic Hierarchy Process For Store Manager Selection: A Real Case Study. *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (36), 1-14. <https://doi.org/10.26650/ekoist.2022.36.1069868>
- Aydin, N., Seker, S., & Şen, C. (2022). A new risk assessment framework for safety in oil and gas industry: Application of FMEA and BWM based picture fuzzy MABAC. *Journal of Petroleum Science and Engineering*, 219, 111059. <https://doi.org/10.1016/j.petrol.2022.111059>
- Biswas, T. K., & Das, M. C. (2019). Selection of commercially available electric vehicle using fuzzy AHP-MABAC. *Journal of The Institution of Engineers (India): Series C*, 100(3), 531-537. <https://doi.org/10.1007/s40032-018-0481-3>
- Božanić, D., Kočić, J., & Tešić, D. (2018). Selecting location for construction of singlespan Bailey Bridge by applying fuzzy MABAC method. In *Proceedings of The 2nd International Conference on Management, Engineering and Environment, Obrenovac, Serbia* (pp. 407-416).
- Certo, S. C. (1997). *Modern Management – Diversity, Quality, Ethics, and the Global Environment* (seventh edition). New Jersey, USA: Prentice-Hall Environment.
- Chen, B., Cai, Q., Wei, G., & Mo, Z. A flexible group decision-making method for green supplier selection integrating MABAC and CRITIC method under the linguistic Z-numbers environment. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, (Preprint), 1-16. <https://doi.org/10.3233/JIFS-223447>
- Cook, C. W, Hunsaker, P. L. (2001). *Management and Organization Behavior (third edition)*. New York, USA: McGraw-Hill/Irwin Publications.
- Daft, R. L. (2008). *Organization Theory and Design*. United States of America: South-Western/Cengage Learning.
- De Paula, N. O., dos Santos, M., Gomes, C. F., & Baldini, F. (2022). CRITIC-MOORA-3N Application on a Selection of AHTS Ships for Offshore Operations. *Procedia Computer Science*, 214, 187-194. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.11.165>
- Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The critic method. *Computers & Operations Research*, 22(7), 763-770. [https://doi.org/10.1016/0305-0548\(94\)00059-H](https://doi.org/10.1016/0305-0548(94)00059-H)
- Dursun, M., & Karsak, E. E. (2010). A fuzzy MCDM approach for personnel selection. *Expert Systems with applications*, 37(6), 4324-4330. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2009.11.067>
- Dwivedi, A., Kumar, A., & Goel, V. (2022). Selection of nanoparticles for battery thermal management system using integrated multiple criteria decision-making approach. *International Journal of Energy Research*, 46(15), 22558-22584. <https://doi.org/10.1002/er.8561>
- Estiri, M., Dahooie, J. H., Vanaki, A. S., Banaitis, A., & Binkytė-Vėlienė, A. (2021). A multi-attribute framework for the selection of high-performance work systems: the hybrid DEMATEL-MABAC model. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 34(1), 970-997. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1810093>
- Genç, K. Y. (2020). *The Management of Street Economy. Global Street Economy and Micro Entrepreneurship için* (Edt.: S. Grima, Osman Sirkeci, Kamuran Elbeyoğlu). England: Emerald Publication.
- Görçün, Ö. F., & Küçükönder, H. (2021). An integrated MCDM approach for evaluating the Ro-Ro marine port selection process: a case study in black Sea region. *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, 13(3), 203-223. <https://doi.org/10.1080/18366503.2021.1878872>
- Huang, G., Xiao, L., Pedrycz, W., Pamucar, D., Zhang, G., & Martínez, L. (2022). Design alternative assessment and selection: A novel Z-cloud rough number-based BWM-MABAC model. *Information Sciences*, 603, 149-189. <https://doi.org/10.1016/j.ins.2022.04.040>

- Johnson, R. A., Kast, F. E., Rosenzweigh, J. E. (1963). *The Theory and Management of Systems*. USA, New York: McGraw-Hill.
- Kahraman, C., Onar, S. C., & Öztayşi, B. (2022). A Novel spherical fuzzy CRITIC method and its application to prioritization of supplier selection criteria. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, (Preprint), 1-8. <https://doi.org/10.3233/JIFS-219172>
- Karakış, E. (2021). Machine Selection for a Textile Company with CRITIC and MAUT Methods. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (27), 842-848. <https://doi.org/10.31590/ejosat.994697>
- Keshavarzfar, R., & Makui, A. (2015). An IF-DEMATEL-AHP based on triangular intuitionistic fuzzy numbers (TIFNs). *Decision Science Letters*, 4(2), 237-246. <https://doi.org/10.5267/j.dsl.2014.11.002>
- Lin, S. M., Zhu, Z. W., & Fan, M. H. (2010). The perspectives of store manager required competencies based on MCDM Method. *Journal of Information and Optimization Sciences*, 31(5), 1161-1182. <https://doi.org/10.1080/02522667.2010.10700018>
- Liu, R., Hou, L. X., Liu, H. C., & Lin, W. (2020). Occupational health and safety risk assessment using an integrated SWARA-MABAC model under bipolar fuzzy environment. *Computational and Applied Mathematics*, 39(4), 1-17. <https://doi.org/10.1007/s40314-020-01311-7>
- Mihajlović, J., Petrović, G., Ćirić, D. & Madić, M. (2021). The material selection of the heating plates used in the vulcanization process obtained using different MCDM methods. *Advanced Technologies & Materials*, 46(1), 19-25. <https://doi.org/10.24867/ATM-2021-1-004>
- Milosavljević, M., Kasalica, S., & Matić, M. (2018, October). The selection of optimal transport vehicle using multi criteria decision making methods. In *Proceedings of the 2nd International Conference on Management, Engineering and Environment (ICMNEE 2018)*, Belgrade, Serbia (pp. 11-12).
- Nabeeh, N. A., Abdel-Monem, A., Mohamed, M., Sallam, K. M., Abdel-Basset, M., El-Abd, M., & Wagdy, A. (2022, July). A Comparative Analysis for a Novel Hybrid Methodology using Neutrosophic theory with MCDM for Manufacture Selection. In *2022 IEEE International Conference on Fuzzy Systems (FUZZ-IEEE)* (pp. 1-8). IEEE. <https://doi.org/10.1109/FUZZ-IEEE55066.2022.9882639>
- Özgörmüş, E., Şenocak, A. A., & Gören, H. G. (2021). An integrated fuzzy QFD-MCDM framework for personnel selection problem. *Scientia Iranica. Transaction E, Industrial Engineering*, 28(5), 2972-2986.
- Mirze, K. (2011). *Introduction to Business*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Pamučar, D., & Ćirović, G. (2015). The selection of transport and handling resources in logistics centers using Multi-Attributive Border Approximation area Comparison (MABAC). *Expert systems with applications*, 42(6), 3016-3028. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2014.11.057>
- Rostamzadeh, R., Ghorabae, M. K., Govindan, K., Esmaili, A., & Nobar, H. B. K. (2018). Evaluation of sustainable supply chain risk management using an integrated fuzzy TOPSIS-CRITIC approach. *Journal of Cleaner Production*, 175, 651-669. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.12.071>
- Saha, M., Panda, S. K., & Panigrahi, S. (2022). An Uncertainty-Aware Cloud Service Selection Model Using CRITIC and MAUT. In *Advances in Distributed Computing and Machine Learning* (pp. 239-257). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-1018-0_21
- Thakkar, N., Paliwal, P., & Ghole, M. S. (2021, December). Selection of Power Generation Technology Using a Combination of CRITIC and TOPSIS. In *2021 IEEE 2nd International Conference On Electrical Power and Energy Systems (ICEPES)* (pp. 1-5). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICEPES52894.2021.9699756>

- Tuş, A., & Aytaç Adalı, E. (2019). The new combination with CRITIC and WASPAS methods for the time and attendance software selection problem. *Opsearch*, 56(2), 528-538. <https://doi.org/10.1007/s12597-019-00371-6>
- Ulutaş, A. (2019). Entropi ve MABAC yöntemleri ile personel seçimi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 13(19), 1552-1573. <https://doi.org/10.26466/opus.580456>
- Vesković, S., Stević, Ž., Stojić, G., Vasiljević, M., & Milinković, S. (2018). Evaluation of the railway management model by using a new integrated model DELPHI-SWARA-MABAC. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*, 1(2), 34-50. <https://doi.org/10.31181/dmame1802034v>
- Zaralı, F. (2020). An application on heavy commercial vehicle selection with an integrated approach of CRITIC–CODAS. *Current Researches in Economics and Administrative Sciences*, 74, 87.
- Zhang, H., Bai, X., & Hong, X. (2022). Site selection of nursing homes based on interval type-2 fuzzy AHP, CRITIC and improved TOPSIS methods. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, (Preprint), 1-16. <https://doi.org/10.3233/JIFS-212010>

MEDYANIN KURGUSAL GERÇEKLİĞİ VE TRAVMALARI

"Gerçek Bir Hayat Hikâyesinden Uyarlanmıştır" Başlıklı TV Dizileri Üzerine
Sosyolojik Bir Değerlendirme

Dr. Mehtap Nur Bitmez

MEDYANIN KURGUSAL GERÇEKLİĞİ VE TRAVMALARI
“Gerçek Bir Hayat Hikâyesinden Uyarlanmıştır” Başlıklı TV Dizileri
Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme
Dr. Mehtap Nur Bitmez

Yayın No.: 1983
ISBN: 978-625-393-256-5
E-ISBN: 978-625-393-257-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. “NOBEL BİLİMSEL ESERLER” bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Mine Metin -mine@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bitmez, Mehtap Nur.

**Medyanın Kurgusal Gerçekliği ve Travmaları “Gerçek Bir Hayat Hikâyesinden Uyarlanmıştır”
Başlıklı TV Dizileri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme / Mehtap Nur Bitmez**

1. Basım, X + 272 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-393-256-5

E-ISBN: 978-625-393-257-2

1. Medya 2. İletişim 3. Gerçek Hayat Hikayeleri 4. Kurgusalılık 5. Travma

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
GİRİŞ	1
1. BİREY VE BENLİK	7
1.1. Birey	8
1.2. Benlik	19
1.3. Sosyal Psikolojide Benlik	26
1.3.1. Cooley'in Benlik Kuramı	30
1.3.2. Mead'in Benlik Kuramı	33
1.4. Psikolojide Zihin ve Benlik Yaklaşımları	37
1.4.1. Freud'un Psikanalitik Kuramı	43
1.4.2. Jung'un Analitik Psikoloji Kuramı	49
1.5. Sufi Psikolojisi ve İbnü'l-Arabî'de Varlık-Benlik İlişkisi	55
2. TOPLUM VE DEĞİŞME	73
2.1. Düşünsel ve Sosyolojik Temelleriyle Toplum Olgusu	73
2.2. Düzen, Güvenlik, Değişme ve Risk Faktörleriyle Modern Toplum	86
2.3. Modern Toplumunu Dönüştüren Güç Kitle İletişimi, Kuramlar ve Yaklaşımlar	97
2.4. Modern Toplumda Gerçeklik Deneyimi ve Medya Dolayımı	116
3. GERÇEKLİK ALGISINI DÖNÜŞTÜREN SUNUMLARIYLA MEDYANIN TRAVMA İLE İLİŞKİSİ	127
3.1. Travmanın Düşünümselliği ve Psikososyal Tanı Kriterleri	127
3.2. Medyadaki Gerçeklik Sunumlarının Dolaylı Travmatik Etkileri	143
3.3. Televizyon Medyasında "Gerçek Hayat Hikâyeleri" Başlıklı Dizi Sunumları	155

3.3.1. “Gerçek Bir Hayat Hikâyesi, Masumlar Apartmanı” Dizisi, Sosyolojik Bir Analiz	163
3.3.2. “Gerçek Bir Hayat Hikâyesi, Camdaki Kız” Dizisi, Sosyolojik Bir Analiz.....	170
4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	177
4.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	177
4.2. Araştırmanın Önemi	178
4.3. Araştırmanın Yöntemi	181
4.4. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme	188
4.5. Araştırmanın Varsayımları.....	191
4.6. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	192
4.7. Verilerin Çözümlemesi	193
5. BULGULAR	197
5.1. Gerçek Hayat Hikâyeleri Dizilerinde Benlik ve Kimlik Sunumu	197
5.2. Gerçek Hayat Hikâyeleri Dizilerinde Güvenlik ve Risk Faktörleri Sunumu.....	210
5.3. Gerçek Hayat Hikâyeleri Dizilerinde Gerçekliğin Sunumu	232
SONUÇ.....	249
KAYNAKÇA.....	261

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (1991). *The culture industry: Selected essays on mass culture*. J. M. Bernstein (Edt.), London and New York: Routledge Kegan & Paul Inc.
- Adorno, T. W., Horkheimer, A. (2010). *Sosyolojik açılımlar*. (Çev. M. S. Durgun, A. Gümüş), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Adorno, T. W., Horkheimer, A. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği*. (Çev. N. Ülner, E. Ö. Karadoğan), İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Agee, W. K., Ault, P. H., Emery, E. (1985). *Introduction to mass communication*. New York: Harper and Row Publishers, Inc.
- Ajdukovic, D. (2013). *Introducing the notion of social context of collective trauma to ESSTS*. Eur J. Psychotraumatol, 4(1), 21258.
- Akgöl, N. (1971). *Psikanaliz ve freud*. İstanbul: Yalçın Ofset Yayınları.
- Akın, A. (2013). *Güncel psikolojik kavramlar II: benlik*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Alhusser, L. (2005). *Montesquieu siyaset ve tarih*. (Çev. A. Tümertekin), Ankara: İthaki Yayınları.
- Almond, I. (2012). *İbni arabi ve derrida-tasavvuf ve yapısöküm*. (Çev. K. Filiz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Alşan, M. H. (2020). *Varlığın iki kutbu*. Ankara: H Yayınları.
- American Psychiatric Association [APA]. (1952). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. DSM-I. Washington, DC. (1. edition).
- American Psychiatric Association [APA]. (1966). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. DSM-II. Washington, DC. (2. edition).
- American Psychiatric Association [APA]. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. DSM-III. Washington, DC. (3. edition).
- American Psychiatric Association [APA]. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. DSM-IV. Washington, DC. (4. edition).
- American Psychiatric Association [APA]. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. DSM-V. Washington, DC. (5. edition).
- Anderson J.R. (1995). *Cognitive psychology and its implications (4th ed.)*. New York: W. H. Freeman Company.
- Arabi, M. (1971). *Fütühat-mekkiye*. (Çev. S. Alpay), İstanbul: Sada Yayınevi.
- Arabi, M. (2016). *Füsusü'l-hikem*. (Çev. E. Demirli), İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Ateş, S. (1969). *Cüneyd-i bağdadi hayatı, eserleri ve mektupları*. İstanbul: Sönmez Neşriyat A. Ş. Yayınları.

- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri*. (Çev. B. Vardar, M. Rıfat), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baudrillard, J. (1988), *The ecstasy of communication*. (Trans. B. Schutze, C. Schutze), New York: Semiotext(e).
- Baudrillard, J. (2005). *Simülakrlar ve simülasyon*. (Çev. O. Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *Kusursuz cinayet*. (Çev. N. Sevil), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2015). *Şeytana satılan ruh*. (Çev. O. Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim toplumu*. (Çev. N. Tural, F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. (Çev. Y. Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z.; Raud, R. (2018). *Benlik pratikleri*. (Çev. M. Ekinçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları*. (Çev. İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baumeister R. F., Hutton D. G. (1987). Self-presentation theory: self-construction and audience pleasing. In: Mullen B., Goethals G. R. (Eds.) *Theories of Group Behavior*. 71-81, New York: Springer-Verlag Inc, DOI:10.1007/978-1-4612-4634-3_4
- Bayraktar, L. (2018). *İnsan metafiziği: benlik, kimlik, kişilik*. İçinde A. K. Çüçen (Edt.), *Metafizik varlık problemleriyle varlık felsefesi*, 255-268, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Bayyurt, Y., Seggie, F. N. (2015). *Nitel araştırma: yöntem teknik analiz ve yaklaşımları*. Ankara: Anı Yayınları.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu: başka bir modernliğe doğru*. (Çev. K. Özdoğan, B. Doğan), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Berardi, F. B. (2012). *Ruh iş başında- yabancılaşmadan otonomiye*. (Çev. F. Genç), İstanbul: Metis Yayınları.
- Berg, B. L., Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. H. Aydın), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berger, P. L., Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası*. (Çev. V. S. Ögütüle), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Berger, P. L. (2017). *Sosyolojiye çağrı*. (Çev. A. E. Koca), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beutel, M. E., Klein, E. M., Braehler, E., Reiner, I., Jünger, C., Michal, M., (2017). Loneliness in the general population: prevalence, determinants and relations to mental health. *BMC Psychiatry*, 17(1): 97, 107-114. DOI: 10.1186/s12888-017-1262-x
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal bilimlerde içerik analizi*. İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- Bitmez, M. N. (2022). *Gündelik hayat ve televizyon*. İçinde D. Şenol, G. Yıldız (Edt.), *Gündelik Hayat Sosyolojisi - Teoriden Uygulamaya*, 341-396, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Bottomore, T. (2013). *Frankfurt okulu ve eleştirisi*. (Çev. Ü. H. Yolsal), İstanbul: Say Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. (Çev. B. Yılmaz), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Boyd, K. M. (2000). Disease, illness, sickness, health, healing and wholeness: exploring some elusive concepts. *Medical Humanities*, 26 (1): 9-17, 9-17. DOI: 10.1136/mh.26.1.9
- Briere, J. N., Scott, C. (2016). *Trauma terapisinin ilkeleri*. (Çev. B. D. Genç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Byrne, M. K., Lerias, D. (2003). Vicarious traumatization: symptoms and predictors. *Stress Health*, 19(3), 129-138, DOI:10.1002/smi.969
- Budayıcıoğlu, G. (2008). *Madalyonun içi: bir psikiyatrin not defterinden*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bumin, T. (2010). *Tartışılan modernlik*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Carlier, I., Lamberts, R., Gersons, B. (2000). The dimensionality of trauma: a multidimensional scaling comparison of police officers with and without posttraumatic stress disorder. *Psychiatry Res*, 97(1), 29-39. DOI:10.1016/S0165-1781(00)00211-0.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chatman, S. (2008). *Öykü ve söylem: filmde ve kurmacada anlatı yapısı*. (Çev. Ö. Yaren), Ankara: De Ki Basım Yayın.
- Chittick, W. (2016). *Sufinin bilgi yolu*. (Çev. Ö. Saruhanlıoğlu), İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Cihangir, A. (2005). Aile. İçinde F. Başkaya (Edt.) *Kavram sözlüğü: söylem ve gerçek*, 23-30, Ankara: Maki Basın Yayın.
- Comstock, C., Platania, J. (2017). The role of media-induced secondary traumatic stress on perceptions of distress, *American International Journal of Social Science*, 6(1).
- Comte, A. (1964-1966). Pozitif felsefe dersleri. (Çev. Ü. Meriç), İstanbul Üniversitesi *Sosyoloji Dergisi*, s. 213.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: toplum, kişi ve cinsel politika*. (Çev. C. Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cooley, C. F. (1964). *Human nature and the social order*. New York: Scribner.
- Coser, L. (2008). *Sosyolojik düşüncenin ustaları*. (Çev. H. Hülür), Ankara: De Ki Basım Yayın.
- Cosgrave, J. (1996). Decision making in emergencies, disaster prevention and management. *An International Journal*, 5(4), 28-35.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (Çev. M. Bütün, S. B. Demir), Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Cüceloğlu, D. (2020). *İnsan ve davranışı: psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Defillippi, R., Ornstein, S. (2003) Psychological Perspectives Underlying Theories of Organizational Learning. In M. E. Smith, M. A. Lyles (Edt.) *The blackwell handbook of organizational learning and knowledge management*, Malden, MA: Blackwell Publishing, 19-37.
- Deleuze, G. (2013). *Foucault*. (Çev. B. Yalım, E. Koyuncu), İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Dirkzwager, A., Kessels, F., Morren, M. (2007). The influence of a disaster on the health of rescue workers: a longitudinal study. *Canadian Medical Association Journal*, 176(9), 1279-1283. DOI:10.1503/cmaj.060626
- Donovan, J. (2016). *Feminist teori*. (Çev. A. Bora, M. A. Gevrek, F. Sayılan), Ankara: İletişim Yayınları.
- Douglas, C. A. (1995). *Sevgi ve politika: radikal feminizm ve lezbien teoriler*. (Çev. N. Aydoğan), İstanbul: Kavram Yayınları.
- Durkheim, E. (1970). *La science sociale et l'action*. (Ed. J. C. Filloux), Paris: Presses Universitaires de France.
- Durkheim, E. (1977). *The evolution if educational thought: lectures on the formation and development of secondary education in france*. London and Boston: Routledge Kegan & Paul Inc.
- Durkheim, E. (2012). *Sosyolojik yöntemin kuralları*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. (Çev. Z. İlkelen), İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Dursun, Ç. (2013). *İletişim, kuram, kritik*. Ankara: İmge Yayınları.
- Eagleman, D. (2015). *Beyin: senin hikâyen*. (Çev. Z. A. Tozar), İstanbul: Bkz Yayıncılık.
- Ellenberger, H. (2021). *Bilinçdışının keşfi*. (Çev. E. Kılıç), İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Elliot, A., Lemert, C. (2011). *Yeni bireycilik*. (Çev. B. Kıcır), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Elliott, R. (1996). Discourse analysis: exploring action, function and conflict in social texts. *Marketing Intelligence & Planning; Bradford*, 14(6), 65-68.
- Eriksson, C., Vande Kemp H., Gorsuch, R. (2001). Trauma exposure and ptsd symptoms in international relief personel. *Journal of Traumatic Stress*, 14(1), 205-212, DOI:10.1023/A%3A1007804119319
- Erkaya, M. E. (2015). Kur'an kıssaları bağlamında Hz. Musa ile ilişkilendirilen bazı tasavvuf kavramları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 1342-1353.
- Esgin, A. (2008). *Anthony giddens sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. (Çev. M. Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Figley, C. R. (1995). *Compassion fatigue: coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Figley, C. R. (1998). *Burnout in families: the systemic costs of caring*. CRC Press: Routledge Taylor & Francis Group.

- Flin, R., Paton, D. (1999). Disaster stress: an emergency management perspective. *Disaster Prevention and Management*, 8(4), 261–267.
- Fordham, F. (2001). *Jung psikolojisinin ana hatları*. (Çev. A. Yalçiner), İstanbul: Say Yayınları.
- Foucault, M. (1987). *Söylemin düzeni*. (Çev. T. Ilgaz), İstanbul: Hil Yayın.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi*. (Çev. H. U. Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, toprak, nüfus*. (Çev. F. Taylan), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Frager, R. (2003). *Kalp, nefes ve ruh*. (Çev. İ. Kapaklıkaya), İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Freud, S. (1896). The aetiology of hysteria. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, (PDF). Vol. III, 189-221.
- Freud, S., Breuer, J. (1956). Etudes sur l'hysterie. (Std. Ed.) *Traduit de l'allemand par: A. Berman*, Vol: II, Paris: Presses Universitaires de France 108, Boulevard Saint-Germain.
- Freud, S. (1999). *Dinin kökenleri*. (Çev. S. Budak), Ankara: Öteki Yayınevi.
- Freud, S. (2012). *Kitle psikolojisi*. (Çev. K. Şipal), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Freud, S. (2015). *Cinsellik üzerine*. (Çev. A. Öneş), Ankara: Say Yayınları.
- Freud, S. (2017). *Kültürel cinsel ahlak ve modern sınırlılık*. (Çev. Ç. Tanyeri), İstanbul: Telos Yayınevi.
- Freud, S. (2018). *Psikanaliz üzerine beş konferans ve psikanalize toplu bakış*. (Çev. K. Şipal), İstanbul: Say Yayınları.
- Fritz, C. E. (1961). Disaster. In Merton, R. K., Nisbet, R. A. (Edt.) *Contemporary social problems*. New York: Harcourt, Brace and World, 651-694.
- Fromm, E. (1985). *Sevme sanatı*. (Çev. I. Gündüz), İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (1989). *Yeni Bir insan yeni bir toplum*. (Çev. N. Arat), İstanbul: Say Yayınları.
- Fromm, E. (1996). *Özgürlükten kaçış*. (Çev. Ş. Yeğin), İstanbul: Panel Yayınları.
- Fromm, E. (1996a). *Psikanaliz ve din*. (Çev. A. Arıtan), İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Fromm, E. (2009). *Sigmund freud'un misyonu*. (Çev. S. Ak), İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Fromm, E. (2017). *Özgürlük korkusu*. (Çev. S. Koçak), İstanbul: Doruk Yayınları.
- Furedi, F. (2017). *Korku kültürü: risk almanın riskleri*. (Çev. B. Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Genç, F. N. (2008). Kriz iletişimi: marmara depremi örneği. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 3(5), 161-175.
- Geylani, A. (2013). *El-gunye li- talibi tariki'l hak (hak yolcularının kitabı)*. (Çev. O. Güman), İstanbul: Gelenek Yayıncılık

- Giddens, A.; Pierson, C. (2001). *Modernliği anlamlandırmak-anthony giddens'la söyleşiler.* (Çev. M. Sağlam, S. Uyrkulak), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel kimlik.* (Çev. Ü. Tatlıcan), İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Modernliğin sonuçları.* (Çev. E. Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Glesne, C. (2000). *Nitel araştırmaya giriş.* (Çev. A. Ersoy, P. Yalçınoğlu), Ankara: Anı Yayınları.
- Goffman, E. (2016). *Günlük yaşamda benliğin sunumu.* (Çev. B. Cezar), İstanbul: Metis Yayınları.
- Golding, P., Murdock, G. (2002). *Kültür, iletişim ve ekonomi politik.* İçinde S. İrvan (Edt.) *Medya, Kültür, Siyaset* (II. Baskı), (Çev. B. Kejanlıoğlu). Ankara: Alp Yayınevi.
- Göle, N. (2008). *Modern mahrem medeniyet ve örtünme,* İstanbul: Metis Yayınları
- Gubar, S. M., Gilbert, S. (1984). *The madwomen in the attic: the women writer and the nineteenth-century literary imagination.* United States of America: Yale University Press.
- Guryeвиç, A. (1995). *Orta çağ avrupası'nda birey.* (Çev. İ. İnan, Z. Ülgen), İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel eylem kuramı.* (Çev. M. Tüzel), İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Habermas, J. (2014). *Kamusalığın yapısal dönüşümü.* (Çev. T. Bora, M. Sancar), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hall, S. (1998). *Eski ve yeni kimlikler, eski ve yeni etniklikler.* İçinde A. D. King (Edt.) *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi,* (Çev. Ü. H. Yolsal, G. Seçkin), Ankara: Bilim Sanat Yayınları
- Hall, S. (2017). *Temsil, kültürel temsiller ve anlamlandırma uygulamaları.* (Çev. İ. Dündar), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Harre, R. (1979). *Social being: a theory for social psychology.* Oxford: Blackwell.
- Herbert, C. (2018). *Travma sonrası psikolojik tepkileri anlamak.* (Çev. N. Azizlerli, R. Güneş), İstanbul: Psikonet Yayınları
- Henderson, L. J. (1935). *Physician and patient as a social system.* *New England Journal of Medicine,* 212(18), 819-823, DOI: 10.1056/NEJM193505022121803
- Hewitt, J. P., Shulman, D. (2019). *Benlik ve toplum.* (Çev. B. Aktaş, Ç. Çoker), İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Hobbes, T. (1992). *Leviathan.* (Çev. S. Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobbes, T. (2014). *Yurttaşlığın felsefi temelleri.* (Çev. C. D. Zorakolu), İstanbul: Belge Yayınları.
- Hood, B. (2012). *Benlik yanılması.* (Çev. E. Özdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Horkheimer, A. (1998). *Akıl tutulması.* (Çev. O. Koçak), İstanbul: Metis Yayınları.

- Husserl, E. (1970). *Logical investigation-volume II*. (Trans. J. N. Findlay), London and New York: Routledge Kegan & Paul Inc.
- Irzık, S.; Parla, J. (2004). *Kadınlar dile düşünce: edebiyat ve toplumsal cinsiyet*. Ankara: İletişim Yayınları.
- İbn Haldun (2004). *Mukaddime* (Cilt: 1). (Çev. H. Kendir), İstanbul: Yeni Şafak Yayınları.
- İsbir, E. (2018). Husserl ve Dilthey'de bilinç ve anlam sorunu. *Kaygı: Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 30: 103-115, DOI: 10.20981/kaygi.410566.
- Jahoda, G. (2011). *Sosyal psikoloji tarihi*. (Çev. Ş. Başlı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- James, W. (1950). *The principles of psychology*. Vol 1. Reprint Edition, Dover Publications.
- Jeřábek, H. (2017). *Paul lazarsfeld and the origins of communications research*. (1st ed.) London: Routledge Kegan & Paul Inc.
- Jones, E. (1941). *Psikanaliz*. (Çev. İ. Şadan), İstanbul: Sebat Yayınevi.
- Jones, E., Wessley, S. (2005). *Shell shock to PTSD, military psychiatry from 1900 to the gulf war*. New York: Psychology Press, DOI: 10.4324/9780203086827
- Joseph, S., Williams, R., Yule, W. (1997). *Understanding post-traumatic stress: a psychosocial perspective on PTSD and Treatment*. New York: John Wiley & Sons.
- Jung, C. G. (2001). *İnsan ruhuna yönelik-bilinçaltı ve işlevsel yapısı*. (Çev. E. Büyükinal), İstanbul: Say Yayınları.
- Jung, C. G. (2003). *Dört arketip*. (Çev. Z. A. Yılmaz), İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik psikoloji*. (Çev. E. Gürol), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve sembolleri*. (Çev. A. N. Babaoğlu), İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Jung, C. G. (2013). *Keşfedilmemiş benlik*. (Çev. B. İlhan, C. E. Sılay), İstanbul: Barış İlhan Yayınevi.
- Jung, C. G. (2016). *Feminen: dişiliğın farklı yüzleri*. (Çev. T. V. Soylu), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kadıbeşegil, S. (2001). *Kriz geliyorum der! kriz yönetimi ve iletişim yönetimi*. İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden bugüne insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Kitap.
- Kant, I. (1982). *Dünya yurttaşlığı amacına yönelik genel bir tarih düşüncesi*. (Çev. U. Nutku), İstanbul: Yazko Felsefe Yazıları.
- Kasapoğlu, A. (2006). *Carl gustav jung'un kehf süresi tefsiri*. Malatya: Mengüceli Yayınları.
- Kaya, T. (2011). Chicago okulu: chicao'ya özgü bir perspektif. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(22), 365-381.

- Kesir, İ. (2017). *Büyük islam tarihi; el-bidâye ve'n-nihâye* (VI. Cilt). (Çev. M. Keskin), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Kızılcık, S. (2016). *Sosyoloji tarihi III*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kivisto, P. (2008). *Sosyolojinin temel kavramları*. (Çev. İ. Çapçioğlu, S. Yavuz), Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi.
- Kojeve, A. (2001). *Hegel felsefesine giriş*. (Çev. S. Hilav), Ankara: Yapı Kredi Yayınları
- Kongar, E. (1972). *İzmir'de kentsel aile*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Konuk, A. A. (2014). *Muhyiddin ibnu'l arabi fususu'l-hikem tercüme ve şerhi I ve III*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Kurtkan Bilgiseven, A. (1989). *Sosyal ilimler metodolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Lee, S. T. ; Basnyat, I. (2013). From press release to news: Mapping the framing of the 2009 H1N1 a influenza pandemic. *Health Communication*, 28(2), 119-132. <https://doi.org/10.1080/10410236.2012.658550>
- Küçük, M. (2000). *Modernite versus postmodernite*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Lings, M. (2003). Simge ve kökenörnek. (Çev. S. Sahra), Ankara: Hece Yayınları.
- Lippmann, W. (2020). *Kamuoyu*. (Çev. O. D. Yılmaz), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Locke, J. (1952). *The second treatise of government*. New York, The Liberal Arts Press.
- Marcuse, H. (1990). *Tek boyutlu insan*. (Çev. S. Çağan), İstanbul: May Yayınları.
- Marcuse, H. (1998). *Eros ve uygarlık: freud üzerine felsefi bir inceleme*. (Çev. A. Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınevi
- Marmar, C., Weiss, D., Metzler, T. (1996). Characteristics of emergency services personnel related to peritraumatic dissociation during critical incident exposure. *A Journal of Psychiatry*, 153: 94- 102.
- Marx, K. (1964). *The class struggles in france, 1848-1850*. New York: Internatinal Publishers.
- Marx, K. (2011). *1844 el yazmaları*. (Çev. K. Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- Mayring, P. (2000). *Nitel sosyal araştırmaya giriş: nitel düşünce için bir rehber*. (Çev. A. Gümüş, S. Durgun), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- McCann I. L., Pearlman L. A. (1990). Vicarious traumatization: a framework for understanding the psychological effects of working with victims. In M. J. Horowitz (Edt.) *Essential papers on posttraumatic stress disorder*, 3: 131-149, New York: *New York University Press*.
- McCauley M., Minsky S., Viswanath K. (2013). The H1N1 pandemic: Media frames, stigmatization and coping. *BMC Public Health*, 13, Article 1116. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-1116>
- McLuhan, M. (2005). *Yaradığımız medya*. (Çev. Ü. Oskay), İstanbul: Merkez Kitaplar.
- Mead, H. (2017). *Zihin, benlik ve toplum*. (Çev. Y. Erdem), Ankara: Heretik Yayınları.

- Melody, W. H., Robin E. M. (1983). The debate over critical circularity or challenge. *Journal of Communication. vs Administrative Research*: Summer, 103-116.
- Montesquieu, C. (2017). *Yasaların ruhu üzerine*. (Çev. B. Günen), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Norman, M. (1989). *These good mean: friendships forged from war*. New York: Crown Publishers.
- Oakley, A. (1985). *Sex, gender abd society*. London: Gower/Maurice Temple Smith.
- Özer, Ö. (2010). *Liberal basın*. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özveren, C. (2020). *Kuram ve yaklaşımlar özelinde benlik*. Ankara: Kriter Yayınevi.
- Park, R. E., Burgess, E. W. (1921). *Introduction to the science of sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Parsons, T. (1951), *The social system*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Pascal, B. (1942). *Düşünceler*. (Çev. F. Yücel), İstanbul: Yeni Cezaevi Matbaası.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme*. (Çev. M. Bütün, S. B. Demir), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Pears, D. (1985). *Wittgenstein*. (Çev. A. Denkel), İstanbul: Afa Yayınları.
- Pelcovitz, D., Roth S., Van der Kolk B. A. (2005). Disorders of extreme stress: the empirical foundation of a complex adaptation to trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 18: 389-399.
- Potter, J., Wetherel, M. (1987). *Discourge and social psychology: beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- Rahte, E. Ç. (2010). Aile içi şiddet ve medya: gündüz kuşağı televizyonda şiddetin görünür-lüğü ve yeniden üretimi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Bahar Sayısı, 181-207.
- Ramsden, P. (2017). Vicarious trauma, ptsd and social media: does watching graphic videos cause trauma?. *Journal of Depression and Anxiety*, 6(3), DOI: 10.4172/2167-1044-C1-002
- Rennison, N. (2001). *Freud & psychoanalysis*, Pocked Essentials; Poc Edition.
- Rigel, N. (1995). *Haber, çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.
- Ritzer, G., Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları*. (Çev. H. Hülür), Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Rogers, C. R. (1951). *Client centered therapy*. Boston: Houghton Mifflin.
- Rogers, E. (1994). *A history of communication study: a biological approach*. New York: The 2. Free Press.
- Rose, P., Beeby, J., Parker, D. (1995). Academic rigour in the lived experience of resear-chers using phenomenological methods in nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 21(6), 1123-1129.

- Rothkopf, D. J. (2003). When the buzz bites back. *The Washington Post Press*, May 11, Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/05/11/when-the-buzz-bites-back/bc8cd84f-cab6-4648-bf58-0277261af6cd/>
- Rousseau, J.J. (1931). *Emile yahut terbiye*. (Çev. A. R. Ülgener), İzmir: Meşher Matbaası.
- Rousseau, J. J. (1997). *Toplum sözleşmesi*. (Çev. V. Günyol), İstanbul: MEB Yayınları.
- RTÜK, (2018). *Televizyon izleme eğilimleri araştırması*. <https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf> İndirilme Tarihi: 20.11.2022.
- Rumi, M. (1898). *Masnavi i manevi*. (Trans. E. H. Whinfield), London: Routledge Kegan&Paul.
- Rzyl, M. (1970). *Parapsychology: a scientific approach*. New York: Hawthorn.
- SGGM (2012). *Toplum Sağlığı ve Şiddet: Medya Üzerine Bir Analiz*. (Ed. Mine Tunçel), Ankara: T. C. Sağlık Bakanlığı Yayını, <https://sggm.saglik.gov.tr/TR-78281/toplum-sagligi-ve-siddet-medya-uzerine-bir-analiz.html> İndirilme Tarihi: 04.02.2023.
- Sarıçioğlu, E. (2002). *Din fenomenolojisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile sosyolojisi: ailenin toplumdaki yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Schimmel, A. (2018). *İslamın mistik boyutları*. (Çev. E. Kocabıyık), İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Shayegan, D. (1991). *Yaralı bilinç-geleneksel toplumlarda kültürel şizofreni*. (Çev. H. Bayrı), İstanbul: Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*. (Çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları
- Sirgy, J. M. (1982). Self-concept in consumer behavior: a critical review. *Journal Of Consumer Research*, 9: 287-300.
- Somerville, L. (2016). Systems neuroscience: the balancing act of behavioral regulation. *Current Biology*, Vol. 26, DOI: -10.1016/j.cub.2016.08.065
- Sorokin, P. (2005). *Özgeci sevgi*. İçinde A. Krick (Der.), *Aşkın Anatomisi*, (Çev. M. Harmanacı), İstanbul: Say Yayınları.
- Sözen, E. (1999). *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi/güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Spiegelman, J. M., Han, P. V. I., Fernandez, T. (1994). *Jung Psikolojisi ve Tasavvuf*. (Çev. K. Yazıcı, R. Kutlu), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi*. (Çev. O. Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şenol, D. (2017). *Sembolik etkileşim*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.
- Şenol, D., Demir, G. (2023). *Annelik: canı için can vermek*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Taylor, M. R., Agho, K. E., Stevens, G. J., Raphael, B. (2008). Factors influencing psychological distress during a disease epidemic: data from australia's first outbreak of equine influenza. *BMC Public Health*, 8(347), DOI: 10.1186/1471-2458-8-347.
- Tekindal, M.; Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-182.
- Thompson, J. B. (2004). *Medya ve modernite*. (Çev. S. Öztürk), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tocqueville, A. (1962). *Amerika'da demokrasi*. (Çev. T. Timur), Ankara: Türk Siyasi İlimler Yayınevi.
- Toffler, A. (1981). *Şok: gelecek korkusu*. (Çev. S. Sargut), İstanbul: Koridor Yayınları.
- Tokmakoglu, G. (2012). *Benlik, bilinç ve vicdan*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Turner, B.S. (1984), *The body and society: explorations in social theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- Turner, B. S. (2011). *Tıbbi güç ve toplumsal bilgi*. (Çev. Ü. Tatlıcan), Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Tutar, H. (2012). *Sosyal psikoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Van Dijk, A. T. (2003). *Söylem ve ideoloji*. (Çev. B. Çoban, N. Ateş, Z. Özarslan), İstanbul: Su Yayınları.
- Vanderhout, S.M., Birken, C. S., Wong, P., Kelleher, S., Weir, S., Maguire, J. L. (2020). Family perspectives of covid-19 research, *Research Involvement and Engagement*, 6(1), 69, DOI: 10.1186/s40900-020-00242-1.
- Veysal, Ç. (2010). *Nesneleşme ve özgürleşme sorunu üzerine*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Veysal, Ç. (2017). *Frankfurt okulu*. İçindeA. Tunçel, K. Gülenç (Edt.), *Siyaset felsefesi tarihi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yavuzer, H. (1993). *Çocuk ve suç*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H. K. (2022). *Ana hatlarıyla tasavvuf ve tarikatler*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Yüksel, E. (2001). Türk basınında deprem haberlerinin sunumu: kobe, dinar ve marmara depremleri üzerine bir içerik analizi çalışması. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 11: 163-172.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism*. New York: Public Affairs Hachette Book Group.
- Quarantelli, E. L. (1985). *What is disaster: the need for clarification in definition and conceptualization in research*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.
- Wagner, P. (2005). *Modernliğin sosyolojisi*. (Çev. M. Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I: capitalist agriculture and the origins of the european world economy in the sixteenth century*. New York: Academic Press.

- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum*. (Çev. L. Boyacı), İstanbul: Yarn Yayınları.
- West, D. (2005). *Kıta avrupası felsefesine giriş*. (Çev. A. Cevizci), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Whiteley, J. S. (1986). Sociotherapy and psychotherapy in the treatment of personality disorder: discussion paper. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 79(12), 721-725, DOI: 10.1177/014107688607901212.
- Wiederhold, B. K. (2020). Using social media to our advantage: alleviating anxiety during a pandemic. *Cyberpsychology Behavior and Social Networking*, 23(4), 197-198, Retrieved from <https://doi.org/10.1089/cyber.2020.29180.bkw>
- Wilcox, L. (2001). *Sufizm ve psikoloji*. (Çev. O. Düz), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Wirth, L. (1931). Clinical sociology. *American Journal of Sociology*, 37(1), 49-66, Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/i328735#>
- Wittengstein, L. (2007). *Felsefi soruşturmalar*. (Çev. H. Barışcan), İstanbul: Metis Yayınları.
- WHO (2002). *World reported on violence and health*. E. G. Krug, L. Dahlberg, J. A. Mercy, A. B. Zwi, R. Lozano (Edt.), Retrieved from <https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/50364/retrieve>
- WHO (2020). *Novel coronavirus (2019-nCoV)*. Situation Report-13. Retrieved from <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf>

MERKEZ BANKASI PARA POLİTİKALARI VE BANKA KÂRLILIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Cansel Nuray Aksoy

Merkez Bankası Para Politikaları ve Banka Kârlılığı Üzerindeki Etkisi

Dr. Cansel Nuray Aksoy

Yayın No.: 1269
ISBN: 978-625-433-885-4
E-ISBN: 978-625-433-886-1
Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Dr. Cansel Nuray Aksoy

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Aksoy, Cansel Nuray.

Merkez Bankası Para Politikaları ve Banka Kârlılığı Üzerindeki Etkisi / Cansel Nuray Aksoy

1. Basım, XVI + 142 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-433-885-4

E-ISBN: 978-625-433-886-1

1. Para Politikaları 2. Banka Karlılık Performans Göstergeleri 3. Panel VAR Modeli

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezh, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beştepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ÖN SÖZ.....	vii
TABLO LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

MERKEZ BANKASI PARA POLİTİKASI VE MERKEZ BANKASI UYGULAMALARINA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE..... 5

1.1. PARA POLİTİKALARININ KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	7
1.1.1. Para Politikasının Tanımı	7
1.1.2. Para Politikasında Kuramsal Yaklaşım.....	8
1.1.2.1. Klasik Yaklaşım	8
1.1.2.2. Keynesyen Yaklaşım	10
1.1.2.2.1. Kapalı Ekonomi Varsayımı (IS-LM Modeli)	13
1.1.2.2.2. Açık Ekonomi Varsayımı (IS-LM-BP Modeli).....	13
1.1.2.3. Parasalcı (Monetarist) Görüş	14
1.1.2.3.1. Rasyonel Beklentiler Teorisi	16
1.1.2.3.2. Etkin Piyasalar Hipotezi	18
1.1.2.4. Yeni Klasik Makro İktisat Modeli.....	19
1.1.2.5. Yeni Keynesyen Makro İktisat Modeli	20
1.2. PARA POLİTİKALARININ AMACI, ÇEŞİTLERİ VE ARAÇLARI	21
1.2.1. Fiyat İstikrarı.....	22
1.2.2. Finansal İstikrar.....	22
1.2.3. Daraltıcı (Sıkı) Para Politikası.....	24
1.2.4. Genişletici (Gevşek) Para Politikası	24
1.2.5. Genel Para Politikası Araçları	26
1.2.6. Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları.....	27
1.2.6.1. Miktersal Genişleme	27
1.2.6.2. Kredi Genişlemesi	28
1.2.6.3. Faiz Taahhüdü Politikası.....	29

İkinci Bölüm

MERKEZ BANKALARININ UYGULADIĞI PARA POLİTİKALARININ TÜRKİYE'DEKİ DURUMU VE BANKACILIK SEKTÖRÜ İLE İLİŞKİSİ31

2.1. TÜRKİYE'DE MERKEZ BANKACILIĞI VE PARA POLİTİKASI	31
2.2. TCMB PARA POLİTİKASI ARAÇLARI	34
2.2.1. Açık Piyasa İşlemleri (APİ)	34
2.2.2. Reeskont Oranları.....	36
2.2.3. Zorunlu Karşılık.....	38
2.2.4. Döviz İşlemleri	41
2.2.5. Yeni Bir Para Politikası Aracı Olarak Faiz Koridoru	42
2.3. MERKEZ BANKASI ARA HEDEFLERİ	44
2.4. PARASAL AKTARIM MEKANİZMASI VE TÜRKİYE'DE UYGULAMASI.....	45
2.4.1. Türkiye'de 2001 Krizi Sonrası Parasal Aktarım Mekanizması	46
2.4.1.1. Faiz Oranı Kanalı	46
2.4.1.2. Döviz Kuru Kanalı	47
2.4.1.3. Varlık Fiyatları Kanalı.....	47
2.4.1.4. Kredi Kanalı.....	48
2.4.1.5. Beklentiler Kanalı	49
2.4.2. Türkiye'de Yeni Para Politikası Çerçevesinde Parasal Aktarım Mekanizması..	49
2.4.2.1. Kredi Kanalı.....	51
2.4.2.2. Faiz Koridoru	51
2.4.2.3. Döviz Kuru Kanalı	52
2.4.2.4. Rezerv Opsiyonu Mekanizması (ROM)	52
2.5. MERKEZ BANKASI POLİTİKALARI VE BANKACILIK SEKTÖRÜ İLE İLİŞKİSİ	53
2.5.1. Banka Kredi Kanalı Açısından Merkez Bankası Para Politikası ve Bankaların Durumu.....	54
2.5.2. Merkez Bankası Para Politikası ve Bankalarda Kredi Tayınlaması İlişkisi.....	57
2.5.3. Merkez Bankası Uygulamaları Açısından Bankacılık Sisteminin Likidite Talebi ve Likidite Arzı.....	58

Üçüncü Bölüm

MERKEZ BANKASI PARA POLİTİKASI ARAÇLARI İLE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ KÂRLILIK PERFORMANSI İLİŞKİSİNDE TÜRKİYE VE DİĞER ÜLKE ÇALIŞMALARI 61

3.1. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	61
3.1.1. Türk Bankacılık Gelişimi, Yeniden Yapılandırma Programı ve Sonraki Dönem (2001-2017)	61
3.2. PERFORMANS KAVRAMI	80
3.2.1. Performans Ölçümünün Gerekliği	80
3.2.2. Performansın Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler.....	81

3.2.3. Bankalarda Performans Ölçütlerinde Genel Yaklaşımlar	82
3.2.3.1. Geleneksel Performans Ölçütleri.....	82
3.2.3.2. Ekonomik Performans Ölçütleri	85
3.2.3.3. Piyasa-Bazlı Performans Ölçütleri.....	87
3.3. PARA POLİTİKALARI İLE BANKALARIN KÂRLILIK PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİLERDE TÜRKİYE VE DİĞER ÜLKELERDE YAPILAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR	88

Dördüncü Bölüm

T.C.M.B. PARA POLİTİKALARININ BANKA KÂRLILIK PERFORMANSLARINA ETKİSİ: EKONOMETRİK MODEL ARACILIĞIYLA İNCELENMESİ

99

4.1. VERİ VE METODOLOJİ.....	99
4.1.1. Veri Setinin Yapısı	99
4.2. AMPİRİK UYGULAMA - PANEL VAR ANALİZİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ.....	105
4.2.1. Yatay Kesit Bağımlılığın İncelenmesi.....	105
4.2.2. Durağanlık Analizi.....	106
4.2.3. Yatay Kesit Bağımlılık Altında Nedensellik Testi	108
4.2.4. Panel VAR Analizi	110
4.2.5. Panel Var Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	114
4.2.5.1. Varyans Ayrıştırması Analizi	114
4.2.5.2. Etki-Tepki Analizi Sonuçları.....	119
4.2.5.2.1. ROA ve ROE'nin AOFM Dışsal Değişkenine Verdiği Tepkiler	121
4.2.5.2.2. NFG'nin AOFM Dışsal Değişkenine Verdiği Tepkiler	123
4.2.5.2.3. ROA ve ROE'nin ZK Dışsal Değişkenine Verdiği Tepkiler	124
4.2.5.2.4. ZK Dışsal Değişkenin NFG Üzerinde Yarattığı Tepkiler	125

SONUÇ 127

KAYNAKÇA 133

KAYNAKÇA

- Abriço, Michael R. M. ve Inessa Love. "Estimation of Panel Vector Autoregression in Stata: a Package of Programs". <http://paneldataconference2015.ccu.hu/Program/Michael-Abriço.pdf> adresinden ulaşılmıştır. 2015. ss. 1-29.
- Afonso, Antonio ve Miguel St. Aubyn. "Credit Rationing and Monetary Transmission: Evidence for Portugal". **ISEG Economics Department Working Paper No. 7/98**. (Eylül 1998). ss. 1-22.
- Akbaş, Yusuf Ekrem, Fatma Zeren ve Halil Özekicioğlu. "Türkiye'de Parasal Aktarım Mekanizması: Yapısal Var Analizi". **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. Cilt 14. Sayı 2. 2013. ss. 187-197.
- Akçelik, Yasin, Erdem Başçı, Ergun Ermişoğlu ve Arif Oduncu. "The Turkish Approach to Capital Flow Volatility". TCMB, **Working Paper No: 13/06**. (2013, Şubat). ss. 1-20.
- Akgül, Başak Ataman. "İşletmelerde Yeni Performans Ölçümleme Sistemleri". **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. No:24. 2004. ss. 73-82.
- Aktan, Coşkun Can. "En Az Devlet, En İyi Devlet, Devletin Başarısızlığının Anatomisi". Çizgi Kitabevi. 2006. s. 4, 94.
- Aktan, Coşkun Can. "Keynezyen İktisat", <http://www.canaktan.org/ekonomi/iktisatokullari/okullar/keynezyen.htm>, (Erişim tarihi: Haziran 2018).
- Aktan, Coşkun Can. "Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi", İzmir: Anadolu Matbaacılık. 2000. http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/monetarizm/aktan-monetarizm.htm. (Erişim tarihi: Haziran, 2018).
- Alper, Koray ve S. Tolga Tiryaki. "Zorunlu Karşılıkların Para Politikasındaki Yeri". **TCMB**, Sayı: 2011-08. (Nisan 2011).
- Altıok, Metin. "Keynes ve Keynesçi Kuramda Kriz ve İktisat Politikası Tartışmaları". **Tematik Yazılar, Toplum ve Demokrasi**. 3 (6-7). (Mayıs-Aralık 2009). ss. 75-102.
- Arellano, Manuel ve Olympia Bover. "Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error Components Model". **Journal of Econometrics**. 68(1). 1995. ss. 29-51.
- Arıcan, Erişah. **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye**. İstanbul: Derin Yayınları: 6. 2002.
- Arıcan, Erişah ve Başak Tanınmış Yücememiş. "Para politikaları Işığında Türk Bankacılık Sektörü Genel Değerlendirmesi", yy. t.y.
- Arıcan, Erişah ve Güçlü Okay. "Ekonomik İstikrarsızlık Ortamında Merkez Bankalarının Uyguladığı Para Politikaları ve Türkiye Örneği". **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi** / Journal of Economic Policy Researches. Cilt/Volume:1. Sayı/Issue: 1. Yıl/Year: 2014, ss. 1-50.
- Atgür, Musa ve N. Oğuzhan Altay. "Parasal Aktarım Mekanizması Döviz Kuru Kanalının VAR Modeli Yöntemine Göre Analizi: Türkiye, Meksika ve Endonezya Ülke Örnekleri". **Maliye Finans Yazıları**. No:108. 2017. ss. 27-48.

- Athanasoğlu, Panayiotis P., Sophocles N. Brissimis ve Matthaïos D. Delis. "Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability". Bank of Greece, **Working Paper**. No. 25. (Haziran 2005). ss. 3-33.
- Bankacılar Dergisi. "Banka Performansının Ölçümüne İlişkin Yeni Yaklaşımlar". Avrupa Merkez Bankası'nın internet sitesinde (www.ecb.int) yer alan "Beyond ROE-How To Measure Bank Performance" başlıklı makalenin çevirisi. Sayı 75. 2010. ss. 1-128.
- Barajas, Adolfo, Giovanni Dell'Arıccia ve Andrei Levchenko. "Credit booms: the good, the bad and the ugly". Basılmamış çalışma. **IMF**: Washington DC. (November 2007). ss. 1-19.
- Başçı, Eşref Savaş. "Sermaye Maliyeti". **Sakarya Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi**. t.y.. s. 17.
- Başçı, Erdem ve Hakan Kara. "Finansal istikrar ve para politikası". **İşletme, İktisat ve Finans 26**, (Ocak 2017). ss. 9-25.
- Başçı, Erdem ve Hakan Kara. "Finansal İstikrar ve Para Politikası". Ankara: **TCMB, Çalışma Tebliği**. 2011. No: 11/08.
- Bayraktaroğlu, Ali ve Ünlü Ulaş. "Performans "Değerlendirmede EVA ve MVA Ölçütleri: Bu Ölçütler Açısından İMKB ve NYSE'nin Karşılaştırmalı Analizi". **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.14. S.1. 2009. ss. 287-312.
- BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi. Ankara: BDDK. 2010.
- Becchetti, Leonardo, Melody Garcia ve Giovanni Trovato. "Credit Rationing and Credit View: Empirical Evidence from Loan Data". **Social Science Research Network Electronic Paper Collection**. CEIS Working Paper No:144. (Temmuz 2009). ss. 1-32.
- Belke, Murat ve Harun Kaya. "Türkiye'de Para Politikalarının Kredi Kanalı Aktarımı: Var Yaklaşımı". **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 3, ISSN: 2602-2486, 2017. s. 187.
- Bentolila, Samuel "Hicks-Hansen Model". **An Eponymous Dictionary of Economics**. <ftp://ftp.cemfi.es/pdf/papers/sb/hicks-hansen%20model.pdf>. (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2018). 2004. s.y.
- Bernanke, Ben. S. ve Alan Blinder. "Credit, Money and Aggregate Demand". **American Economic Review**. Vol. 78. No. 2. 1988. ss. 435-439.
- Bernanke, Ben. S. ve Mark Gertler. "Inside The Black Box: The Credit Channel of Monetary Policy Transmission." **Journal of Economic perspectives**. 9(4). 1995. ss. 27-48.
- Bernanke, Ben S., Thomas Laubach, Frederic S. Mishkin ve Adam S. Posen. "Inflation Targeting: Lessons from the International Experience". **Princeton Uni. Press**. 1999. s. 392.
- Bikker, Jacob A. ve Tobias M. Vervliet. "Bank profitability and risk-taking under low interest rates". **International Journal of Finance & Economics Published by John Wiley & Sons Ltd**. Eylül 2017. ss. 1-16.
- Binici, Mahir, Hasan Erol, Hakan Kara, Pınar Özlü ve Deren Ünalnış. "Faiz Koridoru bir Makro İhtiyati Araç Olabilir mi?". **TCMB Ekonomi Notları, No: 2013-20**. 2013. ss. 1-16.

- Binici, Mahir, Hakan Kara ve Pınar Özlü. "Faiz Koridoru ve Banka Faizleri: Parasal Aktarım Mekanizmasına Dair Bazı Bulgular". **TCMB, Çalışma Tebliği**. No: 16/08, Ankara. (Mart 2016). s. 3-39.
- Birkan Rehber. "Finansal Performansın Ölçülmesinde Ekonomik Katma Değer ve Bankacılık Sektöründe Piyasa Değeri ile İlişkisinin Analizi (2004-2013 Borsa İstanbul Uygulaması)". **Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi**. (Haziran 2015). ss. 1-319.
- Borio, Claudio, Leonardo Gambacorta ve Boris Hofmann. "The Influence of Monetary Policy on Bank Profitability". **BIS Working Papers**. No 514. (Ekim 2015). ss.1-34.
- Büyükkakın, Tahir. "Yeni Keynesyen İktisat mı, Yeni Neo-Klasik Sentez mi?". **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. (13) 2007 / 1. ss. 22-36.
- Coşkun, Ali. "İşletmelerde Performans Yönetimi: Bir Yönetim Muhasebesi Aracı Olarak Performans Karnesi". İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2005. ss. 1-372.
- Çakmaklı, Selim. "Parasal Aktarım Mekanizmaları: Türkiye Uygulaması". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Adana. (Eylül 2005). ss.1-82.
- Çayır, Mustafa, Deniz Erer, Elif Erer ve N. Oğuzhan Altay. "Tcmb, Fed Ve Ecb Para Politikalarının Türk Bankacılık Sektörü Performansı Üzerindeki Etkileri: Markov Switching Yaklaşımı (2002-2013)". **Maliye Finans Yazıları - 2015 - (104)**. 2015. ss. 9-28.
- Çevik, Nüket Kırıcı. "Para ve maliye Politikaları Arasındaki Etkileşimin Zaman Serileri ile Analizi: Türkiye Örneği". **Dokuz Eylül Üniversitesi**. Doktora Tezi. (İzmir 2012). ss. 1-156.
- Daft, Richard L. **Management**. Orlando: Dryden Press, Ninth Edition. 1997. ss. 1-639.
- Demiralp, Selva. "Parasal Aktarım Mekanizmasında Para'nın Yeri:Türkiye için bir Analiz". **TÜBİTAK**, 2008. Ankara. ss. 2-16.
- Demirgüç - Kunt, Aslı ve Harry Huizinga. "Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence". **Dünya Bankası**. 1998. ss. 379-408.
- Doğan, Bahar Burtan ve Zeki Akbakay. "Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi ile Fiyat İstikrarının Sağlanması". **ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**. 2016. ss. 630-642.
- Dornbusch, Rudiger, Stanley Fisher ve Richard Startz. "Macroeconomics". 10th Edition. **McGraw-Hill Education** (Asia). 2008. ss. 1-629.
- Dumitrescu, Elena Ivona ve Christophe Hurlin. "Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels". **Economic Modelling**. 29. 2012. ss. 1450-1460.
- Egert, Balazs ve Ronald MacDonald. "Monetary Transmission Mechanism in Transition Economies: Surveying the Surveyable". **Magyar Nemzeti Bank Working Paper**, 2006(5), 2006. ss. 2-33.
- Erdoğan, Seyfettin. "Alternatif Para Politikası Stratejileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme". **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (9). 2005. ss. 1-2.
- Erelvanlı, Semih. "Türkiye Örneğinde Piyasa Bazlı Para Politikası Şeffaflığının Ölçüsü ve Etkileri". **TCMB, Uzmanlık Tezi**, 2009. ss. 4 -37.

- Erkam, Serkan. "Maliye Politikalarının Doğrusal Etkileri ve Etkinliği: Teori ve Ampirik Çalışmalar Üzerine Notlar". **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt 29. Sayı 1. 2011. ss. 101-125
- Ermışoğlu, Ergun, Arif Oduncu ve Yasin Akçelik. "Rezerv Opsiyonu Mekanizması ve Kur Oynaklığı". **TCMB, Ekonomi Notları**. Sayı: 2013-04. 2013. ss.1-8.
- Ertuğrul, Murat. "Değere Dayalı Performans Ölçüsü Olarak Ekonomik Katma Değerin Kuramsal Temelleri: Dünyada Ve Türkiye'de Uygulamaları". **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı:24. (Ağustos 2009). <http://sbe.dpu.edu.tr/index/sayfa/2686/24sayi>. ss. 207-217.
- Fama, Eugene. "What's Different About Banks?". **Journal of Monetary Economics**, Sayı 15. No: 1. (Ocak 1985). ss. 29-39.
- Ferguson, R. W. "Should Financial Stability Be An Explicit Central Bank Objective?" **Challenges to Central Banking from Globalized Financial Systems Conference at the IMF**. Washington, D.C.. 2002.
- Frees, Edward W. "Assessing Cross-Sectional Correlation in Panel Data". **Journal of Econometrics**, Sayı. 69 (2), 1995. ss. 393-414.
- Friedman, Milton. "The Use of Ranks to Avoid the Assumption of Normality Implicit in the Analysis of Variance". **Journal of the American Statistical Association**. 32. 1937. ss. 675-701.
- Gedikli, Ayfer. "Monetary Transmission Mechanism: An Overview Explanation". **Iğdır University Journal of Social Sciences**. Issue 13. (Ekim 2017). ss. 472-517.
- Genç, Elif Güneren. "Üniversitelerin Ülke Sıralamaları ve İnsani Gelişme Endeksi: Panel Nedensellik Analizi". **Eurasian Econometrics, Statistics & Empirical Economics Journal**. Volume: 6, 2017. ss. 89 - 101.
- Gertler, Mark ve Peter Karadi. "A model of unconventional monetary policy". **Journal of Monetary Economics**. 58(1). (Ocak, 2011). ss. 17-34.
- Granger, Clive William John. "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods". **Econometrica**. 37(3). 1969. ss. 424-438.
- Gray, S. "Central Bank Balances and Reserve Requirements". **IMF Çalışma Tebliği**. Vol.11. No.36. 2016.
- Greuning, Hennie Van ve Sonja Brajovic Bratanovic. "Analyzing Banking Risk: A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management". **The World Bank**. Report Number 48238. Third Edition Sayı:1. (Mayıs 2010). ss. 1-442.
- Günceler, Bülent. **Çöküşten Yapılanmaya, Kamu Bankalarında 2001 Kriz Sonrası Yeniden Yapılandırma Çalışmaları**. Ankara: Kitap72. 2016. ss. 1-606.
- Hamilton, James D. "Time Series Analysis". New Jersey: **Princeton University Press**. 1994. ss.1-785.
- Holtz-Eakin, Douglas, Whitney Newey ve Harvey S. Rosen. "Estimating Vector Autoregressions with Panel Data". **Econometrica**. Sayı: 56(6), 1988. ss. 1371-1395.
- Hsiao, Cheng. "Analysis of Panel Data". **Cambridge University Press**. Newyork. 2003. ss. 1-366.

- Hubbard, R. Glenn. "Is There a "Credit Channel" for Monetary Policy?". **National Bureau of Economic Research NBER Working Papers** No: 4977. (December 1994). ss.1-45.
- Issing, Otmar. "The role of fiscal and monetary policies in the stabilisation of the economic cycle". "Stability and Economic Growth: The Role of the Central Bank". **European Central Bank (ECB)**. Uluslararası Konferans. Mexico City. (Kasım2005). <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2005/html/sp051114.en.html>. (Erişim tarihi: 13 Temmuz 2018).
- Jiang, Guorong, Nancy Tang, Eve Law ve Angela Sze. "The Profitability of the Banking Sector in Hong Kong". Hong Kong: **Hong Kong Monetary Authority Quarterly Bulletin**. 2003. ss.5-14.
- Joyce, Michael David Miles, Andrew Scott ve Dimitri Vayanos. "Quantitative Easing and Unconventional Monetary Policy – an Introduction". **The Economic Journal**. 122. (Kasım 2012), ss. 271-288.
- Judson, Ruth A. ve Ann L. Owen. "Estimating Dynamic Panel Data Models: A Guide for Macroeconomists". **Economics Letters**. 65(1). 1999. ss. 9-15.
- Kara, A. H. "Küresel Kriz Sonrası Para Politikası". Ankara: **TCMB, Çalışma Tebliği**. No: 12/17. 2012.
- Kara, H., F. Öğünç, Ü. Özlale ve Ç. Sarıkaya. "Estimating the Output Gap in a Changing Economy". **Southern Economic Journal**. 2007. ss. 269-289.
- Karabıyık, Lale ve Adem Anbar. "Kredi Temerrüt Swapları ve Kredi Temerrüt Swaplarının Fiyatlandırılması". **Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F.** 1. t.y.
- Karan, Mehmet Baha. **Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi**. Ankara: Gazi Kitabevi. 2001.
- Karaoğlu, Ömer "Rasyonel Bekleyişler Teorisi", 2013, İktisadi Düşünce Tarihi, **Sakarya Üniversitesi**, 2013, ss. 1-16.
- Kasapoğlu, Özgür. "Parasal Aktarım Mekanizmaları: Türkiye İçin Uygulama". **TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi**. 2007.
- Kaushal, Leena ve Neha Pathak. "Monetary Policy and Profitability Performance in the Banking Sector - A Case of Commercial Banks in India". (Ocak 2011). https://www.researchgate.net/publication/269313029_Monetary_Policy_and_Profitability_Performance_in_the_Banking_Sector-A_case_of_commercial_Banks_in_India, (Erişim tarihi: 14 Temmuz 2018). ss. 1-26.
- Kaya, Yasemin Türker. "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000". Ankara: **BDDK, MSPD Çalışma Raporları**: 2002/1. 2002.
- Kesikoğlu, Ferdi, Ertuğrul Yıldırım ve Hamza Çeştepe. "Cari Açığın Belirleyicileri: 28 OECD Ülkesi için Panel VAR Analizi". **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Güz 2013. Cilt:9. Yıl:9. Sayı:2. 9. 2013. ss. 15-34.
- Kulalı, İhsan. "Etkin Piyasalar Hipotezi ve Davranışsal Finans Çatışması". **Finans ve Bankacılık Çalışmaları Dergisi**. IJFBS. Cilt 5 Sayı 2. Özel Sayı. 2016. ss. 46-57.
- Kumcu, Ercan "Reeskont kredisi nedir? Ne işe yarar?", <http://www.bloomberght.com/ht-yazarlar/ercan-kumcu/1544786-reeskont-kredisi-nedir-ne-ise-yarar>, (Erişim tarihi: Haziran 2018), (Nisan 2014).

- Kuttner, Kenneth N. "Monetary Policy Surprises and Interest Rates: Evidence From the FED Funds Futures Market". **Journal of Monetary Economics**. 47 (3). 2001. ss. 523-44.
- Lee, Seung-Hun, "Der Bank Lending Channel des Geldpolitischen Transmissionsmechanismus." **Peter Lang Europäische Verlag der Wissenschaften**. Frankfurt. 2002. ss. 1-186.
- Leeson, Robert ve Charles G. Palm. "Quantity Theory of Money by Milton Friedman". https://miltonfriedman.hoover.org/friedman.../Palgrave_198. (Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2018). ss. 1-37.
- Lutkepohl, Helmut. "New Introduction to Multiple Time Series Analysis". **Springer-Verlag Berlin Heidelberg**, 2005. ss.1-711.
- Kaya, Zekayi ve Erkan Tokucu. "Son Finansal Kriz Öncesi ve Sonrası Para Politikalarında Gelişmeler ve Merkez Bankalarının Değişen Rolü". **International Conference on Eurasian Economies**. 2014. ss. 1-11.
- Maddala, G. S. ve Shaowen Wu. "A Comparative Study of Unit Root Tests With Panel Data and A New Simple Test". **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**. 61(Special Issue). 1999. ss. 631-652.
- Mishkin, Frederic S. "Symposium on the Monetary Transmission.". **Journal of Economic Perspectives**. 9(4). 1995. ss. 3-10.
- Mishkin, Frederic S. **Para Teorisi-Politikası**. Bilim Teknik Yayınevi. 2000.
- Mishkin, Frederic S. ve Adam S. Posen. "Inflation Targeting Lessons from Four Countries". **National Bureau of Economic Research** (Working Paper 6126). (Ağustos 1997). ss.1-135.
- Montoro, C. ve R. Moreno. "The Use of Reserve Requirements as a Policy Instrument in Latin America". **BIS Quarterly Review**. <https://www.bis.org>, 2011. ss. 57–59.
- Mulwa, Geoffrey Kithuka, "The Effect of Monetary Policy on the Financial Performance of Commercial Banks in Kenya". D63/70878. y.y. 2014. ss. 1-59.
- Mutlutürk, Şirin. "Makro ihtiyati politika aracı olarak zorunlu karşılıkların kullanılması: Türkiye örneği ve bankacılık sektörü üzerine etkisi". **Bankacılar Dergisi** 81, 2012. ss. 102-120.
- Muth, John F. "Rational Expectations and the Theory of Price Movements" **Econometrica**. (Temmuz 1961). Vol 29. No 3. ss. 315-335.
- Neely, Andy, Mike Gregory ve Ken Platts "Performance measurement system design". A literature review and research agenda. **International Journal of Operations & Production Management**. Vol. 25 No. 12. 2005. ss. 1228-1263.
- Nickell, Stephen. "Biases in Dynamic Models with Fixed Effects". **Econometrica**. Sayı: 49(6). 1981. ss. 1417-1426.
- Oraman, Yasemin. "Gıda Sektöründe Başarılı Performans Ölçüm ve Değerlendirme Sistemi Tasarımında Hangi Boyutlar Önceliğe Sahip Olmalı?". **Verimlilik Dergisi** 2004/3. 2004. ss.121-142.

- Orhan, Osman Z. ve Seyfettin Erdoğan. **İktisada Giriş**. 2. Basım. İstanbul: Avcı Ofset. 2006, s. 1-607.
- Orhan, Osman Z. ve Seyfettin Erdoğan. **Para Politikası**. Umuttepe Yayım. 2015. ss. 1-422.
- Önder, Timur. "Para politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması". **TCMB, Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, Ankara, (Mayıs 2005). ss.1-307.
- Örnek, İbrahim. "Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması Kanallarının İşleyişi". **Maliye Dergisi**, Sayı 156, 2009. ss. 105-106.
- Özatay, Fatih. **Parasal İktisat: kuram ve politika**. Elif Yayınevi. 2011. ss.1-650.
- Padoa-Schioppa, Tommaso. "Central Banks and Financial Stability: Exploring The Land in Between". **Second ECB Central Banking Conference** "The transformation of the European financial system". Frankfurt: European Central Bank. (Ekim 2002). 1-46.
- Pan, Wei. "Akaike's Information Criterion in Generalized Estimating Equations". *Biometrics* 57. No 1. 2001. ss. 120-125.
- Parent, Nicolas. "Transparency and the Response of Interest Rates to the Publication of Macroeconomic Data". **Bank of Canada Review**. 2002. ss. 22-34.
- Peersman, Gert. "The Effectiveness of Unconventional Monetary Policies", *Financial Forum / bank- en Financienwezen*, 2014/1, ss. 62-72.
- Perera, R. A. Anil. "Monetary Policy in Turbulent Times: Impact of Unconventional Monetary Policies". (Ağustos 2010). y.y. ss. 1-67.
- Pesaran, M. Hashem. "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels". University of Cambridge, Faculty of Economics, **Cambridge Working Papers in Economics**. No. 0435. 2004. ss. 1-39.
- Pesaran, M. Hashem. "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence". **Journal of Applied Econometrics**. 22(2). 2007. ss. 265-312.
- Princeton University Press. "The Classical Economic Stage". [webmaster@press.princeton.edu.assets.press.princeton.edu/chapters/s7829.pdf](http://webmaster@press.princeton.edu/assets.press.princeton.edu/chapters/s7829.pdf). (Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2018). t.y. ss.1-25.
- Reis, Şükriye Gül, Yunus Kılıç ve Mehmet Fatih Buğan. "Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği". **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. (Ekim 2016). ss. 21-36.
- Rojas, Raúl. "The Keynesian Model in the General Theory: A Tutorial". **Freie Universität Berlin**. (Ocak 2012). ss.1-8.
- Sarıtaş, Hakan ve Sinem G. Uyar Kangallı. "Banka Karlılığı ile Finansal Oranlar ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile Analizi: Türkiye Araştırması". **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 11(1). (Nisan 2016). ss. 87-108.
- Sarıtaş, Hakan ve Cengiz Saray. "Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Performansının Analizi". **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 11. 2012. ss. 23-37.
- Sayılğan, Güven ve Kadir Gürdal. "Yatırım ve Yönetim Kararları Açısından Kar Kavramındaki Değişim". **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt 22. Sayı 1. 2004. s. 115-135.

- Schinasi, G. J. Responsibility of Central Banks for Stability in Financial Markets. **IMF Working Paper** WP/03/121. (Haziran 2003). ss.1-19.
- Sevüktekin, Mustafa ve Mehmet Çınar. Ekonometrik Zaman Serileri Analizi. İstanbul: **Dora Yayınları**. 2017. ss. 1-667.
- Sheedy, Kevin D. "Conventional and Unconventional Monetary Policy Rules ". **London School of Economics**. (Ağustos 2016). ss.1-31.
- Silber, William L. "Fiscal Policy in IS-LM Analysis: A Correction", **Journal of Money, Credit and Banking**. 2(4). 1970. ss. 461-472.
- Sims, Christopher A. "Macroeconomics and Reality". **Econometrica**. Sayı:48 No: 1. 1980. ss. 1-48.
- Snowdon, Brian ve Howard R. Vane. "Modern Macroeconomics". Edward Elgar Publishing Limited. UK. 2005. ss. 1-803.
- Sözer, Çağıl. "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikalarının Banka Bilançolarına Etkisi". Ankara: **TC Başkent Üniversitesi**. 2013. ss. 1-104.
- Svensson, Lars. E. O. "Monetary Policy and Real Stabilization". F. R. City (Dü.). Rethinking Stabilization Policy. Cambridge: **NBER Working**. (Şubat 2003). Paper No. 9486. ss.1-41.
- Swanson, Eric T. "Federal Reserve Transparency and Financial Market Forecasts of Short-Term Interest Rates". **Finance and Economics Discussion**. Series No. 2004-6, (Mart 2004). ss.1-37.
- Takım, A.. "Türkiye'de Para Politikası Stratejilerinin Fiyat İstikrarına Etkisi: Enflasyon Hedeflemesi Örneği". **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt 7. Sayı 13. 2011. ss. 15-35.
- Tanashlı, İsmail Anıl. "Türkiye'de Bankacılık Sistemi Zorunlu Karşılık Yönetimi". Uzman Yeterlilik Tezi. Ankara: **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü**. (Mayıs 2012). ss. 1-81.
- Taş, Seyhan, İbrahim Örnek ve Selen Utlu. "Banka Kredi Kanalı ve Türkiye Uygulaması". **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt 21. Sayı 1. 2012. ss. 53-74.
- Taylor, John B. "The Monetary Transmission Mechanism:An Empirical Framework.". **Journal of Economic Perspectives**, 9(4), 1995. ss. 11-26.
- TBB. 2001 Yılında Türk Bankacılık Sistemi. İstanbul: TBB. 2001.
- TBB. Bankalarımız 2012. (Mayıs 2013).Yayın No: 294. 1-274.
- TBB. Bankalarımız 2013. (Mayıs 2014). Yayın No: 304. 1-274.
- TBB. Bankalarımız 2014. (Mayıs 2015). Yayın No: 311. 1-282.
- TBB. Bankalarımız 2015. (Mayıs 2016). Yayın No: 314. 1-282.
- TBB. Bankalarımız 2016. (Mayıs 2017). Yayın No: 321. 1-282.
- TBB. Borsa İstanbul'da (BIST) İşlem Gören Mevduat Bankaları. (Aralık 2016). s.i.
- TBB. Temel Ekonomi ve Bankacılık Göstergeleri Türkiye-AB ülkeleri. (Ağustos 2017). İstanbul. ss. 1-47.
- TCMB. Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu. 2010.

- TCMB. "Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ". (Sayı: 2013/15). R.Gazete No.28862. R.G. Tarihi: 25.12.2013.
- TCMB. "Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ (Sayı: 2005/1)'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ". Sayı: 2011/10. Ankara. 2011.
- TCMB. Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. Ankara: TCMB. 2011.
- TCMB. TCMB Para Arzı Tanımı. 2011.
- TCMB. "Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu". 2011.
- TCMB. "Parasal Aktarım Mekanizması". 2013. ss. 9-17.
- TCMB. Finansal İstikrar Raporu. Mayıs. Ankara: TCMB. 2013.
- TCMB. "Para Politikası, Piyasa İşlemleri, Açık Piyasa İşlemleri". [http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Piyasalar/Acık+Piyasa+İşlemleri/\(Erişim+Tarihi: 3+Nisan+2018\)](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Piyasalar/Acık+Piyasa+İşlemleri/(Erişim+Tarihi: 3+Nisan+2018)).
- TCMB. Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu. TCMB 2013/71. www.tcmb.gov.tr.
- Tufan, Cenk ve Reyhan Sarıçipek. "Davranışsal Finans Modelleri, Etkin Piyasa Hipotezi ve Anomalilerine İlişkin Bir Değerlendirme". **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt 15. Sayı 2. 2013. ss. 159-182.
- Tunay, K. Batu. "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Performansa Dayalı Risk Modellemesi ve Tahmini: Alternatif Bir Model Önerisi". 2010. ss. 1-40.
- Tunay, K. Batu ve A. Murat Silpar. "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi - I". **TBB Araştırma Tebliğleri Serisi** Sayı: 2006 - 01. (Nisan 2006). ss. 1-43.
- Turna, Fatma. "Geçmişten Günümüze Merkez Bankaları ve Modern Merkez Bankacılığının bir Örneği: Avrupa Merkez Bankası". **Journal of Life Economics**. 2014. ss.1-56.
- Uğur, Ahmet, Canan Sancar ve Melike Polat Atay. "Türkiye'de Parasal Aktarım Mekanizması Kanallarının İşleyişine İlişkin Ampirik Bulgular: (1998-2015)". **Ijoess**. Year: 7. Vol:7. Issue: 22. 2016. ss. 1-23.
- Urlich, Thomas ve Paul Wachtel. "Financial Market Responses to Monetary Policy Change in the 1990s". **Contemporary Economic Policy**. ISSN: 1074-3529. Sayı: 19 (3). (Temmuz 2001). ss. 254-267.
- Uygur, Ercan. "Neoklasik Makroiktisat ve Fiyat Bekleyişleri Kuram ve Türkiye Ekonomisine Uygulama". **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**. Sayı:532. Ankara. 1983. ss.1-134.
- Vural, Umut. "Geleneksel Olmayan Para Politikalarının Yükselişi". **TCMB. Uzmanlık Yeterlilik Tezi** Türkiye. Ankara. (Mart 2013). ss.1-89.
- Wen, Yi "The Quantity Theory of Money", FED of St. Louis, **Economic SYNOPSES**, No.25, 2006, s.y.
- Yalta, A. Yasemin. "Para teorisi ve politikası ders notları" <http://www.acikders.org.tr> (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2018). **Hacettepe Üniversitesi**. (Ekim 2011). ss. 89-100.
- Yalta, A. Yasemin. "Rasyonel Beklentiler Teorisi". <http://www.acikders.org.tr> (Erişim tarihi: 5 Haziran 2018). **Hacettepe Üniversitesi**. 2011. ss. 164-171.
- Yavuzarslan, Nursel. "Finansal İstikrar ve Zorunlu Karşılıklar". Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara: **T.C. Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü**. 2011. ss. 1-130.

- Yiğitbaş, Şehnaz Bakır. Parasal Aktarım Mekanizması: Türkiye’de Banka Kredi Kanalı. **Bankacılar Dergisi**. Sayı 85. 2013. ss. 71-72.
- Young, Warren ve William Darity Jr. “IS-LM-BP: An inquest”. **History of Political Economy**. <https://www.researchgate.net/publication/31438225>. (Ocak 2004). ss.128-164.
- Yücememiş, Başak Tanınmış. "Finansal İstikrarda Para Politikalarının Rolü". İstanbul: **Derin Yayınları**. 2011. ss. 1-142.
- Yücememiş, B. T., U. Alkan ve C. Dağdır. "Yeni Bir Para Politikası Aracı Olarak Faiz Koridoru: Türkiye’de Para Politikası Kurulu Faiz Kararlarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi". **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**. Cilt 7. Sayı 13. ISSN 1309-1123. (Temmuz 2015). ss. 449-478.
- Zimmermann, Kaspar. “Breaking Banks? Monetary Policy and Bank Profitability”. (Eylül 2017). **University of Bonn**. ss. 1-36.

MESLEK ETİĞİ

Prof. Dr. Emel Bahar

MESLEK ETİĞİ

Prof. Dr. Emel Bahar

Yayın No.: 5067
Eğitim: 1044
ISBN: 978-625-397-724-5
E-ISBN: 978-625-397-725-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Ekim 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Bahar, Emel

Meslek Etiği / Emel Bahar

1. Basım, XII + 184 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-397-724-5

E-ISBN: 978-625-397-725-2

1. Meslek Etiği 2. İş Etiği 3. İş Ahlakı 4. Etik Dışı Davranış 5. Çalışma Etiği

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com - **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	iii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
EKLER LİSTESİ	xi

Bölüm 1

ETİK VE AHLAK KAVRAMLARI	1
1.1. Etik Kavramı	1
1.1.1. Etiğin Tarihsel Gelişimi	4
1.1.2. Etiğin Amaçları ve Özellikleri.....	6
1.2. Ahlak Kavramı.....	8
1.2.1. Ahlaki Gelişim Süreci.....	10
1.2.2. Ahlaki Değerler	14
1.2.3. Ahlaki Karar Verme Süreci	16
1.3. Etik ve Ahlak İlişkisi	18
1. BÖLÜM KAYNAKLARI.....	23

Bölüm 2

ETİK DÜZEYLERİ, KURALLARI, SİSTEMLERİ VE ETİK DAVRANIŞ	27
2.1. Etik Düzeyleri	27
2.1.1. Bireysel Düzeyde Etik.....	27
2.1.2. Örgütsel Düzeyde Etik.....	28
2.1.3. Toplumsal Düzeyde Etik	29
2.1.4. Global Düzeyde Etik	30
2.2. Etik Kuralları	30
2.3. Etik Sistemleri	32
2.3.1. Amaçlanan Sonuç Etiği.....	33
2.3.2. Kural Etiği.....	34

2.3.3. Toplumsal Sözleşme Etiği.....	35
2.3.4. Kişisel Etik	37
2.4. Etik Davranış Kriterleri.....	37
2.5. Etik Davranışın Sosyal Kodları.....	39
2.5.1. Kültür	40
2.5.2. Normlar.....	41
2.5.2.1. Hukuki Normlar	44
2.5.2.2. Ahlaki Normlar.....	44
2.5.2.3. Dinî Normlar	44
2.5.2.4. Örf ve Âdetler	45
2.5.3. Değerler	46
2. BÖLÜM KAYNAKLARI.....	49

Bölüm 3

MESLEK ETİĞİ.....	53
3.1. Meslek Etiği İle İlişkili Kavramlar.....	53
3.2. Meslek Etiğinin Tanımlanması	56
3.3. Meslek Etiğinin Tarihsel Gelişimi	58
3.4. Meslek Etiğinin Amacı ve Önemi	63
3.5. Meslek Etiğinin Özellikleri ve İşlevi	65
3.6. Mesleki Etik Kodlar (İlkeler).....	67
3.6.1. Mesleki Kodların (İlkelerin) Tanımı ve Kapsamı	67
3.6.2. Mesleki Etik İlkeler	70
3.6.2.1. Doğruluk	71
3.6.2.2. Yasallık	71
3.6.2.3. Yeterlilik.....	71
3.6.2.4. Güvenilirlik.....	72
3.6.2.5. Mesleğe Bağlılık.....	72
3.7. İş Hayatında Etik ve Etik Dışı Davranışlar	72
3.7.1. İş Hayatında Etik Davranış Modeli	72
3.7.2. İş Hayatında Etik Davranış İlkeleri	74
3.7.3. İş Hayatında Etik Dışı Davranışlar	79
3.8. Örgüt Kültürü-Örgüt İklimi ve Etik	85
3. BÖLÜM KAYNAKLARI.....	88

Bölüm 4

MESLEKİ YOZLAŞMA VE ETİK DIŞI DAVRANIŞ SONUÇLARI	93
4.1. Yozlaşma Kavramı ve Kapsamı.....	93
4.2. Mesleki Yozlaşma	96
4.3. Mesleki Yozlaşma ve Etik Dışı Davranış Sonuçları.....	97
4.3.1. Mesleki Açından Bireysel Tükenmişlik ve Öz Güvenin Yitimi	97
4.3.2. Bireysel Doyumumsuzluk ve Mutsuzluk.....	100
4.3.3. Örgütsel/Mesleki Bağların Zayıflaması ve Öz Benliğin Zarar Görmesi	103
4.3.4. İş Kalitesinin Önemszenmemesi	105
4.3.5. Cinsel ve Psikolojik Taciz	107
4.3.6. Cinsel Taciz Davranışının Sonuçları	109
4.3.7. Özel Hayata Müdahale.....	113
4.4. Etik Dışı Davranışı Doğuran Nedenler	115
4. BÖLÜM KAYNAKLARI.....	119

Bölüm 5

İŞLETME ETİĞİ VE SOSYAL SORUMLULUK	125
5.1. İşletme Etiği	125
5.1.1. Yönetmel Etik	128
5.1.2. Pazarlama ve Etik	131
5.1.3. Üretim ve Etik	134
5.1.4. Finans-Muhasebe ve Etik	135
5.1.5. İnsan Kaynakları ve Etik	137
5.1.6. Halkla İlişkiler ve Etik.....	139
5.2. İşletmenin Sosyal Sorumlulukları ve Etik	140
5.2.1. Sosyal Sorumluluk Kavramı	140
5.2.2. Sosyal Sorumluluk Alanları.....	144
5.2.2.1. İşletmenin Ekonomik Sorumluluğu.....	146
5.2.2.2. İşletmenin Yasal Sorumluluğu	146
5.2.2.3. İşletmenin Ahlaki Sorumluluğu.....	147
5.2.2.4. İşletmenin Gönüllü Sorumluluğu	147
5.2.3. İşletmenin Sosyal Sorumluluk Yönleri	148
5.2.3.1. İşletmenin Personeline Karşı Sorumluluğu	150
5.2.3.2. İşletmenin Müşterilerine Karşı Sorumluluğu	152
5.2.3.3. İşletmenin Tedarikçilere Karşı Sorumluluğu	153
5.2.3.4. İşletmenin Hissedarlara Karşı Sorumluluğu	154

5.2.3.5. İşletmenin Rakiplerine Karşı Sorumluluğu	155
5.2.3.6. İşletmenin Topluma Karşı Sorumluluğu	155
5.2.3.7. İşletmenin Doğal Çevreye Karşı Sorumluluğu	157
5.2.3.8. İşletmenin Çalışma Hayatına Yönelik Sorumluluğu	158
5.2.3.9. İşletmenin Devlet ve Yerel Yönetimlere Karşı Sorumluluğu	158
5. BÖLÜM KAYNAKLARI.....	159
EKLER.....	163
EK-1	164
EK-2	168
EK-3	181
EK-4	183

ETİK VE AHLAK KAVRAMLARI

1.1. Etik Kavramı

Toplumlar oluştuğu günden beri bazı davranışların iyi bazı davranışların kötü olduğuna dair birtakım inanışlara sahiptirler. İyi kötü davranış tartışmaları ise Eski Yunan'dan günümüze değin süre gelmektedir. Bu iyi ve kötü davranışlar felsefe bilimine göre kişinin vicdanına dayanmaktadır. Etik konusu da felsefe biliminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İnsanoğlunun kendisine ve vicdanına karşı görevlerini içeren etik kurallar aynı zamanda başkalarına ve yaşadıkları topluma karşı da bazı sorumlulukları içermektedir. Bu nedenle kimi bilginler başkalarına karşı olan sorumluluğu da etiğin içerisinde ele almaktadır. Ancak özünde kişinin vicdanı ve bilinci ile ilgilidir. Bu nedenle yaptırımı daha çok vicdani ölçüler içinde kalmaktadır.¹ Tanımlanması en zor kavramların başında gelen etik, 2500 yıllık bir geçmişe sahip felsefe disiplini- dir ve birbiriyle çok yakın ilişkili, çoğu kez aynı anlamda kullanılan ahlak kavramı ile aralarındaki farklılıkları vurgulamak ve sınır çizmek de bir o kadar zor olabilmektedir.

Etik, bir insanın davranışları sırasında kullandığı ahlaki ilkeler bütünü olarak tanımlanabileceği gibi insanın doğru ile yanlış ayırt ederken kullandığı kişisel kriterler olarak da tanımlanabilir.²

Etik, insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, kuralları doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ahlaki açıdan araştıran bir felsefe disiplini- dir.³

Etik, felsefenin, insanın oluşturduğu bu değerler evrenini inceleyen, onu "iyi", "kötü" ya da "onaylanabilir", "onaylanamaz", "doğru", "yanlış" biçiminde yorumlayan bir alt dalıdır.⁴

Latince "ethics" ve Yunanca "ethikos" kelimelerinden gelen **etik**, karakterle ilgili ve davranış bilimi olarak belirtilebilir. Yunancada bu sözcüğün iki farklı kullanımı bulunmaktadır. Bunlardan ilki "alışkanlık, töre görenek" anlamlarını taşıırken eylemlerini geçerli töreye uygun olarak eğitim yoluyla dü-

ahlaka göre felsefi disiplinin adıdır. Ve ahlakın felsefesini yapmaktadır. Etik anlamında kullanılan ahlak ise bulunduğu yer ve geleneğe göre değil bulunduğu yer ve geleneğe ait şartlar altında kendine uygun karar alma ve davranış tarzında bulunmadır. Bu anlamda etik, toplumda yaygın olan moral değerlerden daha özel, daha bireysel, daha felsefi derinlik taşımaktadır. Ahlaki bir tavır alma anlamında içselleştirilmiş ahlak olan etik, coğrafyaya sınırlara ve topluluklara göre şekillenmediği için geleneksel olmaktan çok evrensel özellik taşımaktadır. Gerçek anlamda etik, niyet ile eylem arasındaki aynılığı sağlamaktır.⁶³ Etik, iyi ve doğru kavramlarının ne olduğunu araştırmaktadır ve iyi olanı değil bir şeyin iyi olduğu kanısına nasıl varıldığını ifade etmektedir, kısaca, etikte ahlaki davranışların bilimsel açıklaması vardır. Ahlak ise bireysel ve somut sorgulamalar yapmakta, etiğin yaşam pratiğine yansıyan kurallar demeti olarak tanımlanmaktadır.

1. BÖLÜM KAYNAKLARI

1. Bülbül, R., **İletişim ve Etik**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001. s.14
2. Saban M. ve Atalay, B., "Yönetim Muhasebecileri Açısından Etik ve Etik Davranışın Önemi", Muhasebe ve Denetime Bakış, 5 (16), 2005. s. 50.
3. Kirel, Ç. **Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1211, İ.İ.B.F. Yayınları No: 168, 2000, s.2.
4. http://www.medicine.ankara.edu.tr/internal_medical/forensic_medicine/etiknedir.html (Eylül 2008)
5. Paliwal, M., **Business Ethics**, New Age International Publisher, New Delhi, 2006, s.3.
6. Hitt, W.D. **Ethics and Leadership: Putting Theory Into Practice**. Columbus: Battelle Pres, 1990, s.98.
7. Kuçuradi, İ., "Etik ve Etikler. İçinde Etik - Deprem İşliği Konuşmaları, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yasalar - Etik - Deprem", İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1-2 Temmuz 1999, s, 115-120.
8. Kuçuradi, a.g.e. 1999, s. 115-120.
9. Pehlivan, İ., **Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik**, Pagem Özel Eğitim ve Hizmetleri Tic.Ltd. Şti., Ankara, 1. Basım, Kasım 1998, s.33-35.
10. Acar, A. G., "Etik Değerlerin Kurumsallaştırılması Üzerine Bir Araştırma", 2000, s:11-14
11. Nutall, J., **Ahlak Üzerine Tartışmalar: Etiğe Giriş**, (Çeviren: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s.15.
12. Seymen, O. A. ve Ç.Başarı, "Örgütlerde İnsan Kaynakları Yönetiminde Etiksel İlkelerin Uygulanması Üzerine Görgül Bir Araştırma", Balıkesir Üniversitesi Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Fener Dergisi, Yıl:2006, Sayı:5, s.2.
13. Ergeneli, A. ve Mert, İ.S., "Düşünme Stilleri ve Etik Algı Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama", Hacettepe Üniversitesi İşletmecilik Meslek Etiği Uygulama ve Araştırma Merkezi 1. Türkiye Uluslararası Is ve Meslek Ahlakı Kongresi, 17-19 Eylül 2003, Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi, Ankara, 2003, 640-648.

14. TDK, www.tdk.gov.tr, 2013.
15. Selsam, H., **Etik Yeni Değerler ve Özgürlük** (Çev. Yüksel Demirekler), Yaba Yayınları, Ankara, 1995, s.7.
16. Uyanık, M., **Felsefi Düşünceye Çağrı**, Elis Yayınları, Ankara, 2003, s.171.
17. Tunalı, İ., **Felsefeye Giriş**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul. 2009, s.116.
18. Kutlu, H.A., **Meslek Etiği**, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.6.
19. Dedeoğlu, G., **Etik Düşünce ve Postmodernizm**, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.147.
20. Değer, M. "Tarihte Etik Kavramı" Tıbbi Hukuk, Tıbbi Etik ve Tıp Felsefesi Sempozyumu, Çorlu, 2006, s.11; Dedeoğlu a.g.e. s.120.
21. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.7.
22. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.7.
23. *Menekşe, R.*, Ankara'da Faaliyet Gösteren A Grubu Seyahat Acentalarında Çalışmakta Olan Personelin Tüketiciye Karşı Etik Davranışlarını Algılama Düzeyleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2008, Cilt:4, Yıl:4, Sayı:1, s.86-87.
24. Demir, G., "**Ahilik ve Yükselen Değerler**", Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği Yayın Organı, (1), 2001, s.78
25. Pieper, A. **Etiğe Giriş** (Çev. Veysel Atayman ve Gönül Sezer), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999: Çotuksöken, B. "Felsefe Açısından Etik: Tanımlar-Sınırlar" Türkiye Mühendislik Haberleri. Sayı:423, 2003, s.15.
26. İlhan, İ., Etik ve Etik Karar Verme. Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Turizmde İş Ahlakı, 11-13 Kasım 2005 Haftasonu Turizm Konferansı X, Nevşehir, s.3; Bektaş, Ç., Etik Kodların Otel Endüstrisine Katkıları ve Bir Alan Araştırması. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi. No:1,2008, s.3.
27. Ertan, K.A., "Çevre Etiği", Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Amme İdaresi Dergisi. Cilt:31, Sayı:1, 1998, s.127.
28. Smith, K. T. ve Smith, L. M., "Business and Accounting Ethics", <http://acct.tamu.edu/smith/ethics/ethics.htm>, (Çeviren: İsmail Bekçi), Süleyman Demirel Üniversitesi I.I.B.F. Dergisi, Cilt:12, Sayı:3, 2007, s.383.
29. Aktan, C.C., "Toplam Ahlak Yönetimi Ahlakta Kalite Vurgusu", Görüş, 2001, s.92-93 : Özlem, D., **Etik - Ahlak Felsefesi**, İstanbul, İnkılap Kitapevi, 2004, s.14-15.
30. İmre, Z., **Medeni Hukuka Giriş**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980, s.18.
31. Cevizci, A. **Felsefe Sözlüğü**, Ekin Yayınları, Ankara, 1996.
32. Sökmen, A. Yönetici Etik Davranış ve Eğitimin Sınır Birim İşgörenleri Tarafından Değerlendirilmesi: Ankara'daki Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Ampirik Bir Uygulama. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2003, s.48
33. <http://www.nkfu.com/etik-ve-ahlak-kavramlari-iliskisi/> (02.03.2014)
34. Brenner, C. **Psikanalizin Temelleri**, (Çeviri: I. Savaşır, Y. Savaşır) Ankara Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayınları, Ankara, 1977, s.37
35. Gander, M.J.; ve Gardiner, H.W., **Çocuk ve Ergen Gelişimi** (Çeviri: B. Onur), İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
36. Gander, M.J.; ve Gardiner, H.W. a.g.e. ; Kağıtçıbaşı, Ç., **Yeni İnsan ve İnsanlar**, 10.Baskı, İstanbul: Evrim Yayınları, 1999.
37. Kağıtçıbaşı, Ç., **Yeni İnsan ve İnsanlar**, 10.Baskı, İstanbul: Evrim Yayınları, 1999.
38. Adler A., **İnsanın Doğası**, Payel Yayınevi, İstanbul,2004.

39. Güngör, E., **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, s.24: Akal, C., **Modern Düşüncenin Doğuşu**, İspanyol Altın Çağı, Ankara, 1997.
40. Güngör, E., **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, s.17.
41. Niyazi, M., **Medeniyetimizin Analizi ve Geleceği**, Ötüken Neşriyat: 180, İstanbul, 2000, s.140.
42. Güngör, E., **Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, s.148-149.
43. Aydın, P. İ., **Eğitim ve Öğretimde Etik**, Ankara, Pegem A Yayıncılık, Cantekin Matbaacılık, 2003, s.16.
44. Donaldsan, T., **Gerilim Altında Değerler** (çev. Cemal Engin), içinde Kenneth R. Andrews (Eds.), Şirket Ahlakı, İstanbul: Mess Yayınları, 2005, s.119: Şimşek, B. (1999). "Yöneticilerin Çalışanlara Karşı Etik Sorumlulukları", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, s. 69-86.
45. Mc Hugh, F. PJ., **İş Ahlakı**, İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1992, s.25 ; Pelit, E. ve Güçer, E., "İşletme Yöneticilerinin Çalışanlara Karşı Davranışlarının İş Etiği Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Bir Araştırma", Seyahat ve Turizm Araştırmaları Dergisi, Bahar, 2007, s.36.
46. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.94.
47. Gümüş, M., Örgütsel Değerler Sistemi, İşletme Başarısının Temelleri ve Etik Yönetim Kararları, Bursa, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996, s.42.
48. Özgener,Ş., **İş Ahlakının Temelleri**, Nobel Yayın Dağıtım, 2.Baskı, Ankara, 2009, s.5.
49. Tevrüz, S., **Etik Yaklaşımlar ve İş Ahlakı, İş Yaşamında Etik**, (Ed.Suna Tevrüz) Beta Yayınevi, İstanbul, 2007, s.1-42.
50. Lambertson, L.& H. Leslie M., **Human Relations: Strategies For Success**, Chicago, Irwin Mirror Press, 1995. s.326
51. Shaw, W. H., **Business Ethics**. California: Wadsworth Publishing. Co. 1991, s.5; Pazarlı, O., **İslam'da Ahlak**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1980, s.36
52. Takış, T., "Etik", Doğu Batı, Sayı: 4, 2004, s.7.
53. CNFPT, Ethique et Service Public, Delegation Premiere Couronne Centre de Resources Documentaires, 2009.
54. Tepe, Harun: "Bir Felsefe Dalı Olarak Etik", Doğu Batı Düşünce Dergisi, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, Sayı: 4 1999, s: 9 - 14.
55. Lambertson, L.H. & Leslie M., **Human Relations: Strategies For Success**. Chicago: Irwin Mirror Press, 1995, s.326
56. Kuçuradi, İ., Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1988,s.22.
57. Karaköse, A., Özkanan A., Etik Uygulamaların Çalışan Motivasyonu Üzerine Etkileri: Türk Patent Enstitüsü Örneği, 9. Uluslar arası Katılımlı Büro Yönetimi ve Sekreterlik Kongresi, Erzurum, 2010, s.302-303.
58. İnal,K., "Sosyalist Etik", Gelecek, 1-3, Kasım-Aralık, 1996. 59. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.16.
60. Aktaran: Mengü, S. Ç. ve Görpe, S. Halkla İlişkilerde Aydınlanma: Kamusal İletişim Stratejilerinin Gerçekleşmesinde Halkla İlişkiler Roller ve Etik. (Editörler: Sayımer, İdil Yayınoğlu, Pınar Eraslan), Halkla İlişkiler ve Reklam Üzerine Etik Değerlendirmeler. Birinci Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2007, s.27; Tevrüz, a.g.e., 2007, s.2

61. Çukacı, Y. C., " Kamu Aydınlatmada Muhasebe Meslek Elemanının Etik Anlayışı ve İzmir İlinde Bir Uygulama", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:8, Sayı:1, 2006, s.91; Gülenç, K."Etik" Kavramsal Bir Değerlendirme, Felsefe Ekibi Dergisi, Sayı:5, 2006, (http://www.felsefeekibi.com/dergi/s5_y2.html)
62. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.17.
63. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.17; Keskin, N., Marşap, A., Evrensel Etik ve Etik Kodların Büro Çalışanlarının İş Doyumuna Etkisi, 9. Uluslar arası Katılımlı Büro Yönetimi ve Sekreterlik Kongresi, Erzurum, 2010, s.338.

ETİK DÜZEYLERİ, KURALLARI, SİSTEMLERİ VE ETİK DAVRANIŞ

2.1. Etik Düzeyleri

Etik düzeyleri açısından; bireysel, örgütsel, toplumsal ve global düzeyde etik şeklinde sınıflandırarak inceleyebiliriz.

2.1.1. Bireysel Düzeyde Etik

Bireysel etik, tek bir bireyin davranışlarıyla ilgilidir ve bireyin davranışlarını belirleyen ve şekillendiren değer yargıları hakkında bizzat bireyin sahip olduğu bilince işaret eder. Yani bireysel etik, bir tek bireyin yaşamındaki değerler, normlar ve inançların bir araya gelmesi ile oluşur.¹ Bireysel etikte, bireyin içinde var olduğu aile, örgüt veya toplumun değerlerini ne derecede içselleştirdiği ve davranışlarına ne oranda yansıttığı önemlidir. Aslında hangi düzeyde etikten söz edersek edelim hepsi de bireysel eylemlerle gerçekleşmektedir.

Bireysel etik insanın çevresiyle olan ilişkilerine yön veren ve bireye özgü standartlar ve değerlerden oluşmakta olup kaynağında aile, arkadaşlar ve almış olduğu terbiye yatmaktadır. Bunların yanı sıra elde edilen deneyimler, inançlar, alınan eğitim ve kişisel değerler de bireysel etik anlayışının şekillenmesinde rol oynamaktadır.²

Toplum içerisindeki haklar, ödevler, kurallar, buyruklar tarihsel süreçte değişik konumlara göre bireylerde çeşitli yansımalar gösterirler. Bireylerde meydana gelen bu inançlar zaman içerisinde senkronize hâle gelerek birtakım kuralları oluşturmaktadır. Bu kurallar ise her zaman “en yüksek iyi”yi amaçlamaktadır ve bilinçli hâlde yaşanması etik ilke oluşumlarına da ışık tutar. Makro boyutta, toplumsallık özelliği gösteren eylemler, mikro bazda bireyselliğin bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Zira teorik manada ortaya konan etik ilkeler pratik manada bireysel eylemlerle uygulanabilirlik bulabilirler.³ Her

reysel eylemleri, davranışlarıyla toplumun, genelin çıkarları arasındaki uyumu sağlamaktır.

- Ahlak değerleri, bir yandan kuralda eylem ve davranışları değerlendirirken öte yandan normatif (norm koyucu) olarak var olan (durum) ile olması gereken arasındaki -etiğin diliyle- “olma” ile “gereklilik” arasındaki bağı da kurarlar. İnsanın bilinçli taleplerini, sorumluluk isteyen kararlarını öne çıkararak “var olan durumdan” (olgusal durumdan) “gerekli” duruma geçişin ihtiyacını gösterirler. Birey ile toplum arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi çerçevesinde bilinçli kararlar alarak “var olan”dan “gerekli olan”a geçişin yolunu gösterirler.
- Ahlakın değerleri, bunları kuran bir sınıftan ya da toplumdaki soyutlanarak ele alınamazlar. Belli bir toplumsal bilincin (ya da sınıf bilincinin) çerçevesi içinde *ideolojiyi düzenleyici faktörler* olarak ahlak değerlerinin etkisi ve gücü, bireylerin düşüncelerinde ve duygularında ne ölçüde kendilerine yer bulduklarına ve -kanaatler, inançlar, vicdani eğilimler ve motivasyonlar biçiminde- insanların iç motor gücüne ne kadar dönüşmüş olduklarına bakarlar.

Etik, “değer” kavramı ile temellenir. “Her eylem bir değerlendirmeye başlar. Değerlendirilen şey etik ilişkinin türüne göre farklılık gösterir. Örneğin etik ilişki bir kişi-kişi ilişkisi ise eylemde bulunan kişinin değerlendirdiği şey karşısında bulunan kişinin bir eylemi veya bir tutumudur, dolayısıyla bütün olarak o kişidir.” denilmektedir.⁶⁰ Diğer taraftan etik, topluluğun ortak isteklerini bireylere benimsetme girişimidir. Etik kuralların belirli bir alana ilişkin yazılı kuralları içermesi beklenir, etkilenen bireylere ya da coğrafyaya özgü değil evrensel kabul gören kavramlara dayalı olarak geliştirirler.

2. BÖLÜM KAYNAKLARI

1. Özgener,Ş., **İş Ahlakının Temelleri: Yönetmel Bir Yaklaşım**, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, s.7
2. Uçkun, G., Uçkun, S. ve Latif, H., **Turizmde Etik**, Sakarya Kitabevi, Sakarya, 2004, s.11
3. Gül, H. ve Gökçe, H., “Örgütsel Etik ve Bileşenleri” Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:13, Sayı:1, 2008, s.377-389.
4. MEB, MEGEP, Meslek Etiği Ankara, 2006, http://cygm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/meslekigelisim/moduller/meslek_eti_gi.pdf, (05.02.2014)
5. Gül, H., “Etik Dışı Davranışlar ve Ussallaştırması: Devlet Hastanelerinde Bir Uygulama”, Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:10, Yıl:9, 2006, s.67 ; Berkman, Ü. ve Aslan, M., Dünya’da ve Türkiye’de İş Etiği ve Etik Yönetimi, İstanbul, TÜSİAD/T-2009-06-492, 2009, s.33.

6. Gül, H. ve Gökçe, H., a.g.e. 2008, s.381.
7. A., Çelik, T. Akgemci ve E. Aydoğan, " Sosyal Sorumluluk ve Örgütsel Etik: Yönetim Kuramları Açısından Karşılaştırmalı bir Yaklaşım ", 1. Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi, 574-588, 2003, s.577.
8. Ülgen, H. ve Mirze,S.K., **İşletmelerde Stratejik Yönetim**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.449-450.
9. Aydın, İ.P., **Yönetmelik ve Örgütsel Etik**, Pagem Akademi Yayınları, Ankara, 5. Baskım, 2012, s: 20 ; Thornberg, R., School children's reasoning about school rules. Research Papers in Education, Vol.23, No.1, March 2008, p.37
10. MEB, a.g.e., 2006.
11. MEB, a.g.e., 2006.
12. Kutlu, H.A., **Meslek Etiği**, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.31.
13. Dedeoğlu, G., **Etik Düşünce ve Postmodernizm**, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.91; Bilgi, S. ve İpbüker, C. CBS Etiği. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, (28 Mart-1 Nisan 2005). Ankara.
14. MEB, a.g.e., 2006.
15. MEB, a.g.e., 2006.
16. Hitt, W.D. Ethics and Leadership: Putting Theory Into Practice. Columbus: Battelle Pres, 1990, s.99.
17. Kirel, Ç. **Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1211, İ.İ.B.F. Yayınları No: 168, 2000, s.48-49.
18. MEB, a.g.e., 2006.
19. Hitt, W.D. Ethics and Leadership: Putting Theory Into Practice. Columbus: Battelle Pres, 1990, s.100-104.
20. Hitt, W.D., a.g.e., 1990, s.108-111.
21. Pehlivan, İ., Yönetmelik ve Örgütsel Etik. Ankara: Pegem Yayınları, Ankara, 1998, s.28.
22. Hitt, W.D., a.g.e., 1990, s.108-115.
23. Hitt, W.D., a.g.e., 1990, s.108-116-118.
24. MEB, a.g.e., 2006; Çilingir, L, **Ahlak Felsefesine Giriş**, Ankara; Elis Yayınları, 2003, s.15.
25. Pehlivan, İ., a.g.e., 1998, s.33-35.
26. Pieper, A. **Etiğe Giriş**, (Çev. Veysel Atayman ve Gönül Sezer). İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.21 ; Yüksel, C., **Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik**, TÜSİAD Yayınları, C.1, İstanbul, 2005, s.50.
27. Yıldırım, A., Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet İlişkisi Üzerine Bir Uygulama. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2010, s.36-37; Torlak,Ö, vd. Sorumluluk Kavramları ve İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları (Editörler, Ömer Torlak ve Figen Dalyan) Anadolu Üniversitesi Yayını No:2605, 2. Baskı, Eskişehir, 2013, s.35.
28. Baydar, T., Yönetim Etiği Açısından İngiltere'deki Kamu Yönetimi Uygulamaları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.12.
29. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, (28 Mart-1 Nisan 2005). Ankara.

30. Marşap, A., Basın Etiği ve Evrensellik. Hacettepe Üniversitesi İşletmecilik Meslek Etiği Uygulama ve Araştırma Merkezi 1. Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi, 17-19 Eylül 2003, Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi, 2003, s. 452.
31. Atayman, V., **Etik**, Donkişot Güncel Yayınlar, İstanbul, 2006, s.15.
32. Ertan, K.A., Çevre Etiği. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Amme İdaresi Dergisi. Cilt:31, Sayı:1, 1998, s.129.
33. Ural, T., **İşletme ve Pazarlama Etiği**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2003, s.5.
34. Güvenç, B., **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, 7. Basım, İstanbul, 1996, s.100-35. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.53.
36. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.54; Ates, H. ve Oral, B., "Kamu Yönetiminde Etik: Kültürel Temeller ve Örgütsel Ruhçuluk Kuramı Ekseninde Bir Analiz", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (5), 2003/1, 2003, s.59
37. Sökmen, A., Yönetici Etik Davranış ve Eğitimin Sınır Birim İşgörenleri Tarafından Değerlendirilmesi: Ankara'daki Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Ampirik Bir Uygulama, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2003, s.51.
38. Ay, C., "İşletmelerde Etik Karar Almada Kültürün Rolü", Celal Bayar Üniversitesi I.I.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, 2005, s.33.
39. Afacan, H.H., **Toplum Bilimi**, Konya, 2001, s. 55-56. 40. Özkalp, E., a.g.e., 1992, s.75-78.
41. Mc Kenna, E., Business Psychology And Organisational Behaviour, East Sussex, Lawrance Earlbaum Associates Ltd., 1994, s.300.
42. A.g.e. s.300.
43. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.61.
44. A.g.e., s.61.
45. A.g.e., s.61-62.
46. Başpınar, N.Ö. ve Çakıroğlu, D., **Meslek Etiği**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2011, s.49
47. A.g.e., s.49.
48. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.64.
49. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.64-65.
50. Navran, J. F. Etik İlkeler, Ahlaki Değerler ve Değerler Arasındaki Fark Nedir?, http://www.tedmer.org.tr/etikilkeler_ky.htm, (15.10.2012)
51. Arıcıoğlu, A.M. ve Tutan A., Etik Etkisini Geliştirme Modeli ve Bir Uygulama, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:30, Ocak- Haziran 2008, s.48.
52. Güngör, E., **Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**, Ötügen Yayınları, İstanbul, 1998, s.27-28; İzveren, A., **Toplumsal Törebilim (Sosyal Ahlak)**, Kalite Matbaası, Ankara, 1980, s.134-135.
53. Başaran, İ.E., **Örgütsel Davranış: İnsanın Üretim Gücü**. Ankara, Gül Yayınevi, 1991, s.242-243; Ay, C., a.g.e., 2005, s.33.
54. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s. 65.
55. Arıcıoğlu, A.M. ve Tutan A., a.g.e., s.48; Yatkın, A., "Etik Düşünce ve Davranışın Yerel Yönetimlerde Hizmet Verimliliğinin Artırılmasında Rolü ve Önemi (Elazığ Belediyesi Örnek Alan Araştırması)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:18, Sayı:1, 2008, s. 215.
56. Halıcı, A., İşletme İşlevleri Açısından İş Etiği ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında İşlem Gören İşletmelere Yönelik Bir Araştırma, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000, s.14.

57. El, E., Conflicts of interest in medicine: A philosophical and ethical morphology, Conflicts of Interest in Clinical Practice and research. Oxford University Press. Eds. Spece RG, Shimm DS, Buchanan A., New York, 1996, s.12-41.
58. Sökmen, A., a.g.e., 2003, s.409.
59. Atayman,V., a.g.e., 2006, s.72-74.
60. Fırat, A. S., “Çevre Etiği Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:58, Sayı:3, 2003, s.107.

MESLEK ETİĞİ

3.1. Meslek Etiği İle İlişkili Kavramlar

Ülkemizde son yıllarda hem “ahlak” ve “iş ahlakı” kavramı hem de “etik” ve “iş etiği” kavramları kullanılmaktadır. İngilizce kaynaklı literatürde “business ethics” olarak ifade edilen terimin, Türkçeye “iş ahlakı” olarak mı yoksa “iş etiği” olarak mı çevrileceği konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Kimi zaman “iş etiği” olarak çevrildiği gözlenirse de Türkçe literatür incelendiğinde bu terimin Türkçeye daha ziyade “iş ahlakı” olarak tercüme edildiği, orijinal dilde yazılan kaynaklarda da ağırlıklı olarak iş ahlakı teriminin tercih edildiği gözlenmektedir. Ancak son yıllarda literatüre eklenen yeni çalışmalarda, etik teriminin, hem iş ve meslek yaşamında hem de siyaset ve yönetimde uyulması gereken kurallar ve ilkeler bütünü biçiminde daha yoğun olarak kullanılmaya başlandığı gözlenmektedir. Dolayısıyla her iki terimin de eş anlamlı olarak kullanılmasında önemli bir sakınca bulunmamaktadır.¹

Diğer yandan ifade edilmesi gerekir ki, etik teriminin kullanımı yanlış olmamakla birlikte ahlak terimine nazaran dilimize henüz yerleşmediğinden ve yaygın bir kullanıma ulaşmadığından halkımızın büyük çoğunluğu için herhangi bir çağrışım yapmamaktadır. Toplumda, iş ahlakını ifade etmek amacıyla “etik”, “iş etiği” ya da “işletme etiği” gibi terimler kullanıldığında bu terimlerin ne anlama geldiği anlaşılamayacağı için elde edilmek istenen sosyal yarar sağlanamayacaktır. Hâlbuki Batılı toplumlarda etik değerlerden ya da etik işletmelerden bahsedilince, iş ahlakı normlarından bahsedildiği toplum tarafından rahat bir şekilde algılanmaktadır.²

İş ahlakı denildiğinde, sınırları oldukça geniş bir alana işaret edildiği unutulmamalıdır. Bu durum, özellikle kavramın tanımlanmasında ve boyutlarının ortaya konulmasında kafa karışıklığına yol açmaktadır. Yerli ve yabancı literatürde “iş ahlakı” kavramı yanında, aynı konuyu ifade etmek üzere çok sayıda eş anlamlı terim kullanılmaktadır. İş ahlakı yerine, aynı zamanda “şirket ahlakı”, “firma ahlakı”, “işletme ahlakı”, “işletmecilik ahlakı”, “ticaret ahlakı” ve benzeri terimlerle de karşılaşmak mümkündür. Şüphesiz “çalışma ahlakı”,

ında bilgileri değerlendirmektedir.⁸⁵ Kısaca, işletmelerin sahip ve yöneticilerinin etik konusuna yaklaşımları ve uygulamalardaki tutum ve kararlılıkları etik örgüt kültürü ve iklimi oluşturmada oldukça önemli bir paya sahiptir.

3. BÖLÜM KAYNAKLARI

1. Özdemir, S., Günümüz Türkiye'sinde Akademik İş Ahlakı Çalışmalarına Genel Bakış. İşletmelerde İş Etiği, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2009- 23, İstanbul, 2009, s.304.
2. Özdemir, S., a.g.e., 2009, s.304.
3. Özdemir, S., a.g.e., 2009, s.304.
4. Schegelmilch, B., **Marketing Ethics An International Perspective**, International Thomson Business Press, UK, 1998, s.3 ; Seymen, O. A. ve Başarır, Ç., "Örgütlerde İnsan Kaynakları Yönetiminde Etik İlkelerin Uygulanması Üzerine Görgül Bir Çalışma". Balıkesir Üniversitesi Bandırma İ.İ.B.F. Akademik Fener Dergisi, Sayı:5, 1-23.
5. Çolakoglu, O. E., Sosyal Sorumluluk ve Etik, (Editör: Cengiz Demir) Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: İlkeler ve Uygulamalar. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s.370.
6. Bolat, T. ve Seymen, O.A., "Örgütlerde İş Etiğinin Yerleştirilmesinde "Dönüşümcü Liderlik Tarzı"nın Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:6, Sayı:9, 2003a, s.69.
7. Arslan, M., **İş ve Meslek Ahlakı**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s.107-108.
8. Aydın, İ.P., **Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik**, Pagem Akademi Yayınları, Ankara, 5. Basım, 2012, s, 95-97.
9. Aydın, İ.P., **Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik**, Pagem Akademi Yayınları, Ankara, 2002, s, 73 ; İşgüden, B. ve Çabuk, A., "Meslek Etiği ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt:9, Sayı:16, 2006, s.82.
10. Salim Uslu; "İş Etiğinde Geleneği ve Yeniliği Harmanlayabilmek", **Görüş Dergisi**, 2001.s.86.
11. İşgüden, B. ve Çabuk, A., a.g.e., 2006, s.63.
12. Başpınar, N. Ö. ve Çakıroğlu, D., **Meslek Etiği**, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti., 2. Basım, İstanbul, 2012, s.63.
13. Ayboga, H., "Ülkemizde Muhasebe Mesleği ve Meslek-Etiği-Ahlakı", Ege Üniversitesi Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 2001, s.31.
14. Kutlu, H.A., "Muhasebe Meslek Mensupları ve Çalışanlarının Etik İnkilemleri: Kars ve Erzurum İllerinde Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:63, Sayı:2, 2008, s.147.
15. Arslan, M., a.g.e., 2005, s.79-80 ; Tepe, H., Etik ve Meslek Etikleri: Kavram ve Sorunlar, Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi ve Sergisi, 1997, 74.
16. Başpınar, N. Ö. ve Çakıroğlu, D., a.g.e., 2012, s.62-63.
17. <http://www.isguc.org> "Meslek Ahlakı", Gülsün İŞSEVEOĞLU, (10.06.2007).
18. Menekşe, R., "Ankara'da Faaliyet Gösteren A Grubu Seyahat Acentalarında Çalışmakta Olan Personelin Tüketiciye Karşı Etik Davranışlarını Algılama Düzeyleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:4, Sayı:1,2008, s. 86-87.
19. Arslan, M., a.g.e., 2005, s.23.
20. Arslan, M., a.g.e., 2005, s.26-29.

21. Bolat, T. ve Seymen, O. A., "Örgütlerde İş Etiği ve Kariyer Yönetimi İlişkisi. Normatif Etik Boyutuyla Bir Değerlendirme", İstanbul Üniversitesi,İşletme İktisadi Enstitüsü, Yönetim Dergisi, Yıl:14, Sayı:45, 2003, s.5 ; Arslan, M., a.g.e., 2005, s.29.
22. Bolat, T. ve Seymen, O.A., a.g.e., 2003b, s.5 ; Arslan, M., a.g.e., 2005, s.30.
23. Bektaş, Ç. ve Köseoğlu, M.A., "İş Etiği ve İş Etiğinin Yayılım Süreci", Süleyman Demirel Üniversitesi I.I.B.F. Dergisi, Cilt:13, Sayı:1,2008, s.150.
24. Bolat, T. ve Seymen, O.A.,a.g.e., 2003a, s.5.
25. Bektaş, Ç. ve Köseoğlu, M.A., a.g.e., 2008, s.151 ; Arslan, M., a.g.e., 2005, s.31.
26. Bektaş, Ç. ve Köseoğlu, M.A., a.g.e., 2008, s.151 ;
27. Öztürk, N., "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:7,2002, s. 43-45.
28. Kozak, M.A. ve Güçlü, H., Turizmde Etik (Kavramlar, ilkeler, Standartlar, Ankara: Detay Yayıncılık.2006, s.15.
29. Öztürk, N., a.g.e., 2002, s.43.
30. Kozak, M.A. ve Güçlü, H., a.g.e., 2006, s.15.
31. Demir, G., **Ahilik ve Yükselen Değerler**, Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği Yayın Organı, (1), 2001, s. 78.
32. Demir, G., a.g.e., 2001, s.82.
33. Altuğ, N. ve Güler, E.G., Pazarlama Etiği: Hizmet Pazarlamasında Karşılaşılan Etik Sorunlar ve Malların Pazarlamasından Farklılıkları, I. Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Bildirileri. Ankara, 2003, s.321.
34. Özdemir,S., a.g.e., 2009, s.312.
35. Çolakoglu, a.g.e., 2005, s.363 ; Kutlu, H.A., a.g.e., 2008, s.147.
36. Uslu, S., "İş Etiğinde Geleneği ve Yeniliği Harmanlayabilmek", **Görüş Dergisi**, 2001, s.84.
37. Kutlu, H.A., a.g.e., 2008, s.78.
38. İlhan, İ., Etik ve Etik Karar Verme. Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Turizmde İş Ahlakı, 11-13 Kasım 2005 Haftasonu Turizm Konferansı X, Nevşehir. 2005, s.3; Bektaş, Ç. Etik Kodların Otel Endüstrisine Katkıları ve Bir Alan Araştırması. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi. No:1, 2008, s.3.
39. Kutlu, H.A., a.g.e., 2008, s.78.
40. Bilgi, S. ve İpbüker, C. CBS Etiği. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, (28 Mart-1 Nisan 2005). Ankara
41. A.g.e., 2005.
42. Ayboga, H., a.g.e., 2001, s.31.
43. Pınar, İ., "Akademisyenlerin Etik Değerleri Üzerine Bir Araştırma", İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, Yıl:13, Sayı:43, 2002, s.8 ; Bikkun, R.İ., **İş Ahlakı**, (Çev: Ahmet Yasar). İstanbul. İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, 2004, s.75.
44. Gürlek, B.ve Gürol, M. A., "Kaliteye Giden Yolda Etik Yapının Rolü", *Dokuz Eylül Üniversitesi I.I.B.F. Dergisi*. Cilt:8, Sayı:1,1993, s.196.
45. Baron, D.P. (**Business and Its Environment**. New Jersey-ABD: Prentice Hall Inc., 2000, s.673.
46. http://capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=976, 27/07/2010
47. MEB, MEGEP, Meslek Etiği Ankara, 2006, s.25-26.

48. Singh, J.B., "Ethics Programs in Canada's Largest Corporations", *Business and Society Review*, , 111:2, 2006, p.119
49. Gillian C., In *Different Voice: Women's Conceptions of Self and Morality*, Harvard Educational Review (November), 1997, s.481 ; Lewis P.V., **Defining Business Ethics**, Journal of Business Ethics, 1985, s.377.
50. Kreitner, R. ve Kinicki, A., **Organizational Behavior**, New York: (Irwin Mc.Graw Hill, 1997, s.79.
51. İşgüden, B. ve Çabuk, A., a.g.e., 2006, s.66.
52. MEB, MEGEP, Meslek Etiği Ankara, 2006, s.27-30.
53. MEB, MEGEP, Meslek Etiği Ankara, 2006, s.30-31.
54. Baron, R. A. ve Richardsan, D. R., *Human Aggression*, 2.Ed., New York: Plenum., 1994, 28-54
55. MEB, MEGEP, a.g.e., 2006.
56. Ezorosky, G., "Discrimination" *Encyclopedia of Ethics*. (Editors: Lawrence C. Becker, Charlotte B. Becker). Chicago: St. James Press, 1992, s.264.
57. Berkman, U., "Az Gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet", *Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları*, Yayın No:203, Ankara, 1997, s.21.
58. Gül, H., "Etik Dışı Davranışlar ve Ussallaştırması: Devlet Hastanelerinde Bir Uygulama", *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:10, Yıl:9, 2006, s.69.
59. Arneson, R. "Exploitation". **Encyclopedia of Ethics**. (Editors: Lawrence C. Becker, Charlotte B. Becker). Chicago: St. James Press, 1992, s.350.
60. Aydın, İ.P., a.g.e., 2012, s.87.
61. Gül, H., a.g.e., 2006, s.70.
62. Köknel, Ö., **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, İstanbul: Altın Kitaplar, 1996, s.217-218.
63. Berkman, U., a.g.e., 1997, s.10.
64. Lambertson, L. H. ve L., Minor, **Human Relations: Strategies For Success**. Chicago: Irwin Mirror Press, 1995, s.334.
65. Gül, H., a.g.e., 2006, s.71.
66. Gözütok, D., **Okulda Dayak**, Dizgi Yayınları, Ankara, 1993, s.102-104 ; Köknel, Ö., a.g.e., 1996, s.203.
67. Başaran, İ.E., **Yönetim**. Ankara: Gül Yayınevi, 1989, s.104. 68. Köknel, Ö., a.g.e., 1996, s.144.
69. Berkman, U., a.g.e., 1997, s.25.
70. Başaran, İ. E. **Örgütsel Davranış: İnsanın Üretim Gücü**. Ankara: Gül Yayınevi, 1991, s.141-142.
71. Gül, H., a.g.e., 2006, s.71.
72. Ateş, T. **Laiklik: Dünya'da ve Türkiye'de**, 7.Basım, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994, s.33.
73. Gül, H., a.g.e., 2006, s.69.
74. Şişman, M., **Örgütler ve Kültürler**, Pegem Yayıncılık, Ankara, Temmuz 2002, s.153.
75. Murat, G. ve Açıkgöz, B., "Yöneticilerin Örgüt Kültürü Algılamalarına İlişkin Bir Analiz: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Örneği", *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 2007, s.3.
76. Vitell, S.J., Bakır, A., Paolillo, J.G.P., Hidalgo, H.R., Al-Khatib, J. ve Rawwas, M., "Ethical Judgments and Intentions: A Multinational Study of Marketing Professionals", *Business Ethics: A European Review*, April-, Vol.12, No.2, 2003, s.152.

77. Sökmen, A., Yönetici Etik Davranış ve Eğitimin Sınır Birim İşgörenleri Tarafından Değerlendirilmesi: Ankara'daki Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Ampirik Bir Uygulama, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2003, s.52.
78. Sayılı, H. ve Kızıldağ,D., "Yönetsel Etik ve Yönetsel Etiğin Oluşmasında İnsan Kaynakları Yönetiminin Rolünü Belirlemeye Yönelik Bir Analiz", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Haziran 2007, Cilt 9, Sayı 1, s. 240.
79. Potts, S. D. ve Matuszewski, I. L., "Ethics and Corporate Governance" , Corporate Governance, April-, Vol.12, Number.2, 2004, s.178.
80. Marcus. W. D., D. B. Smith, Michael W.G., ve M. Ehrhart, "An Organizational Climate Regarding Ethics: the Outcome of Leader Values and the Practices That Reflect Them". The Leadership Quarterly 12, 2001, s.212
81. Çekmecelioğlu, H.G., "Örgüt İkliminin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (1), 2007, s.81.
82. İşcan, Ö.F. ve Karabey, C.N., "Örgüt İklimi ile Yeniliğe Destek Algısı Arasındaki İlişki" Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (2), 2007, 182.
83. Şişman,M., a.g.e., 2002, s.156-157.
84. Şahin, B. ve DüNDAR, T., "Sağlık Sektöründe Etik İklim ve Yıldırma (Mobbıng) Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66 (1), 2011, s.132.
85. Peterson, D., "The Relationship Between Unethical Behavior and The Dimensions of The Ethical Climate Questionnaire", Journal of Business Ethics, 2002, s.313.

MESLEKİ YOZLAŞMA VE ETİK DIŞI DAVRANIŞ SONUÇLARI

4.1. Yozlaşma Kavramı ve Kapsamı

Yozlaşmanın kelime anlamı, bir şeyin gerçek özelliklerinden uzaklaştırılması ya da uzaklaşması şeklindedir. Başka bir ifade ile "özünden ayrılma", doğasındaki iyi şeyleri sonradan yitirmek anlamına gelen bir kelimedir. Herhangi bir şey, gerçeğine bağlı kalmadığında, aslından uzaklaştığında, özündeki iyi şeyleri kaybettiğinde yozlaşmış olur.

Başka bir sözlük tanımında yozlaşma, iyi durumdan kötü duruma düşme, bozulma dejenere olma şeklinde tanımlanmıştır. Bu sözlük tanımlamalarının dışında yozlaşma, kamu kaynaklarının özel çıkarlara yönelik olarak kullanımı ve suiistimali, toplumun ahlaki değerlerinden sapması şeklinde tanımlanmıştır.¹

Yozlaşmanın kökleri bir ülkenin sosyal ve kültürel geçmişinde, siyasi ve iktisadi gelişim sürecinde ve bürokratik geleneklerinde yatmaktadır. Yozlaşma, genellikle kamusal kurumların zayıfladığı ve uygulanan ekonomik politikaların piyasa ekonomisini çarpıttığı durumlarda gözlenir ve ülkenin iktisadi ve sosyal gelişmesini olumsuz olarak etkileyen bir kısır döngünün ortaya çıkmasına neden olur. Rekabetin mal ve hizmet kalitesi ve fiyatlar üzerinde olması yerine, verilecek rüşvetin miktarı üzerinde gerçekleşmesine yol açarak ekonomik işleyişi çarpıtır. Bu süreç özellikle yoksul ülkelerde kamu bürokrasisinin ve ülkedeki uluslararası şirketlerin yaptıkları yozlaşmış eylemlerin ve ödenen rüşvetlerin halkın daha da yoksullaşması neticesini doğurduğundan dramatik bir görünüm yaratır.²

Yozlaşma için literatürde kullanılan en yaygın tanım "Kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kötüye kullanılmasıdır". Yozlaşma zimmet, kayırmacılık, rüşvet, lehine kullanma, hediye verme, para çalma ve zarar verme gibi çok geniş yelpazede yasal olmayan davranışlar şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Her ne

Kuruluşa Ait Faktörler: Girişim büyüdükçe etik standartlar gelişecek ve girişim bünyesindeki formel ve informal sistemler de bu etik standartlara olumlu ya da olumsuz etki edecektir.

Aracı-Vekâlet İlişkisi: Küçük girişimlerde genellikle sahip ve yönetici ayrımı yoktur. Ancak girişim büyüdükçe vekâlet ilişkisi gerekli olacak, girişim sahibi yönetici bir vekil atayacaktır. Bu durumda etik standartlar kolay bir şekilde belirlenemeyecektir. Çünkü girişimcinin değerleri ile profesyonellerin değerleri arasındaki farklılıkların görülmesi normaldir. Bu farklılıklar, zaman zaman değerler arasında çatışmaya da neden olabilir.

Hitt'e (1990) göre örgütlerde beş önemli faktör etik davranışları etkilemektedir. Bu faktörler şu şekilde belirtilebilmektedir:⁷⁸

- Üstlerin davranışları,
- Örgüt içindeki bireylerin davranışları,
- Çalışılan endüstri ya da meslekteki etik uygulamalar,
- Toplumun ahlaki iklimi,
- Biçimsel örgütsel politikaların varlığı.

İşletmelerde etik dışı davranışları tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Ancak gösterilen tüm çabalar ve mücadelenin amacı etik dışı davranışları ve etkilerini asgariye indirmeye yöneliktir. İşletmede öncelikle etik kültür oluşumu sağlamaya yönelik adımlar atılmalıdır. Çalışanlardan etik davranış konusunda beklentiler tanımlanmalı, etik kodlar ve standartlar yazılı hâle getirilerek hayata geçirilmeli, sürekli eğitim programları çerçevesinde etik konusuna mutlaka yer verilmeli, yöneticiler örgüt kültürüne etik davranışı yerleştirmek konusunda kararlı tutum içinde olmalı ve örnek davranış göstermelidirler. Radikal çözümler, istikrarlı ve kararlı uygulamalarla etik dışı davranışların ıssallaştırılmasında başarı sağlanabilecektir.

4. BÖLÜM KAYNAKLARI

1. <http://www.turkcebilgi.com/> (12.04.2012)
2. Langseth, P.J.P.ve R.Stapenhurst, The Role of National Integrity System in Fighting Corruption, World Bank Institute, Washington, 1997, s.12.
3. Shahabuddin, S., "Corruption and Its Economic and Business Implications", The Business Review, 8(1), 2007, s. 305-314.
4. Finnie, B.W., L.K. Gibson ve D.E.Mcnabb, "Economic Development: Corruption, Complexity, Wealth, and a Triad of Strains", Humanomics, 22(4) 2006, s.185-204.
5. MEB, MEGEP, Meslek Etiği Ankara, 2006.

6. 6. A.g.e. s.34.
7. A.g.e. s.14.
8. Avşaroğlu, S., Deniz, M. E. ve Kahraman, A., "Teknik Öğretmenlerde Yaşam Doyumu İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi" Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14: 2005, 115-129.
9. Maslach ve Jackson 1986'dan akt. Günseli Girgin, Asuman Baysal, Tükenmişlik Sendromuna Bir Örnek: Zihinsel Engelli Öğrencilere Eğitim Veren Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyi, TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2005, s. 175.
10. Kaçmaz, N., Tükenmişlik (Burnout) Sendromu, İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi, 68,1, 2005, s. 29-32 ; Barutçu, E. ve Serinkan, C., "Günümüzün Önemli Sorunlarından Biri Olarak Tükenmişlik Sendromu ve Denizili'de Yapılan Bir Araştırma", Ege Akademik Bakış Dergisi, 8(2), s.541-561.
11. Ensarioğlu ve Tuzcuoğlu, 1995'ten akt. Kadir Ardıç, Sema Polatçı, "Tükenmişlik Sendromu ve Madalyonun Öbür Yüzü: İşle Bütünleşme", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 32, 2009, s. 22.
12. Kutlu, H.A., **Meslek Etiği**, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.106.
13. Çam, O., Tükenmişlik Envanterinin Geçerlik ve Güvenilirliğinin Araştırılması, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları El Kitabı, Ankara, 1992, 155-166.
14. Akşit Aşık, N., "Çalışanların İş Doyumunu Etkileyen Bireysel ve Örgütsel Faktörler İle Sonuçlarına İlişkin Kavramsal Bir Değerlendirme", Türk İdare Dergisi, Sayı: 467, Haziran 2010, s.32.
15. Muchinsky, P.M., Psychology Applied to Work (Sixth Edition). USA: Wadsworth, 2000.
16. Oshagbemi, T., "Personal Correlates Of Job Satisfaction: Emprical Evidence Form Uk Universities", International Journal Of Social Economics, Vol. 30, No.12, 2003, 1210-1226.
17. Cribbin, J.J., Effective Managerial Leadership , American Management Association, New York, 1972, s.155.
18. Keser, A., "İş Tatmininden Yaşam Tatminine Bireysel Tatmin" içinde: Solmuş, T. Endüstriyel Klinik Psikoloji ve İnsan Kaynakları Yönetimi: Kuramdan Uygulamaya Psikoloji, I. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2007, s.225.
19. Keser, A., "Çalışma Yaşamı ile Yaşam Doyumu İlişkisine Teorik Bakış" Prof.Dr. Toker Dere-li'ye Armağan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, 2005, 54.
20. Aksu, G., Acuner, A., Tabak, R., "Sağlık Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Yöneticilerinin İş Doyumuna Yönelik Bir Araştırma (Ankara Örneği)" Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt 55, Sayı, 4:2, 2002, s.2
21. Sun, H. Ö., "İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma" Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, 2002, s.5.
22. Telman, N., Ünsal P. (2004). Çalışan Memnuniyeti, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2004, s.12.
23. Dicle, Ü., Dicle A., "Motivasyon", Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi , 7, 1989, s.1.
24. Eren, E., **Yönetim Psikolojisi**, Yön Ajans, İstanbul, 1989, s.139.
25. Akıncı, Z., "Turizm Sektöründe Çalışan Doyumunu Etkileyen Faktörler: Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (4), 2002, s.2.
26. Allen, N.J. ve Meyer, J.P., The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment, Journal of Occupational Psychology, 63, 1990, s.2.

27. Buchanan, B., "Building Organizational Commitment: The Socialization of Managers in Work Organizations", *Administrative Science Quarterly*, 19: 2000, s.533-546; Durna, U. ve Eren, V., "Üç Bağlılık Unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6, 2005, 211.
28. Wiener, Y., *Commitment in Organization A Normative View*, *Academy of Management Review*, 7, 1982, 423-424.
29. Bergman, M. E., "The Relationship Between Affective and Normative Commitment: Review And Research Agenda", *Journal of Organizational Behavior*, 27, 2006, 646 ; Obeng, K. ve Ugboro, I., "Organizational Commitment Among Public Transit Employees: An Assessment Study", *Journal of The Transportation Research Forum*, 57, 2003, 83.
30. Stephens, R.D.; Dawley, D.D. ve Stephens, D.B. "Director Role Potential As Antecedents Of Normative And Affective Commitment On Nonprofit Boards", *Organizational Analysis*, 12(4), 2004, s.398.
31. Allen, N.J. ve Meyer, J.P., *The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment*, *Journal of Occupational Psychology*, 63, 1990, s.3 ; Meyer, J. P., ve N. J. Allen, "Commitment in the Workplace - Theory, Research, and Application", Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 1997, s.11.
32. Kaya, O., *Örgütsel Bağlılık: Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Biriminde Bir Uygulama*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007, s.10 ; Güçlü, H., "Turizm Sektöründe Durumsal Faktörlerin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2006, s.37-78
33. Güçlü, a.g.e., 2006, s.24 ; Kaya, a.g.e., 2007, s.17.
34. Kutlu, H.A., **Meslek Etiği**, Nobel Yayınları, Ankara, 2011, s.109.
35. A.g.e., s.110.
36. Solmuş, T., "İş Yaşamında Kalite ve Kaliteyi Artırmaya Yönelik Program", *Türk Psikoloji Bülteni*, Sayı: 18, Eylül 2000, s. 37.
37. Schulze, N., *Yaşam Kalitesini Yükselten Temel Unsur Olarak İşin İnsancıllaştırılması*, 6. Ergonomi Kongresi, M.P.M. Yayınları No:622, Ankara, 1998 ; Özkalp, E., Kirel, Ç., *Örgütsel Davranış*. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No:149, Eskişehir, 2001.
38. Tınar, M. Y., **Çalışma Psikolojisi**, İzmir, 1996.
39. Şimşek, Ş., Akgemci, T. ve Çelik, A., **Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1998.
40. Keser, A., "The Relationship Between Job and Life Satisfaction in Automobile Sector Employees in Bursa Turkey", *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, Haziran 2005.
41. Başaran, İ. E., **Örgütlerde İşgören Hizmetlerinin Yönetimi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1985.
42. Baypınar B., "İş Yerinde Cinsel Taciz" *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Yıl: 2003/ Cilt: 5 Sayı: 2 Sıra: 3 / No: 137
43. A.g.e.
44. Mimaroğlu, H. ve H. Özgen, "Örgütlerde Güç Eşitsizlikleri ve Cinsel Taciz", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1, 2008, s.323.
45. İşseveroğlu, G., "Meslek Ahlakı", Cilt:3, Sayı: 1, 2001,

46. Pesta, Bryan J. - Mary W. HrgvnaK and K. J. Dunegan, (2007), "Parsing Work Environments Along the Dimensions of Sexual and Non-Sexual Harassment: Drawing Lines in Office Sand", Published Online: 6 January, Employ Respons Rights J., 19, 2007, s. 46.
47. Gerni, M., "İş Yerinde Cinsel Taciz: Erzurum İlinde Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama", **Ankara Üniversitesi SBF. Dergisi**, Sayı 56/3, 2001, s.20.
48. Hattatoğlu, D., İş Yerinde Cinsel Taciz; Sendikal Rehber, DİSK Yayınları: 17, 1995.
49. Gerni, M., a.g.e., 2001, s.22.
50. Quinn, R. E. – Patricia, E. Lees, "Attraction and Harassment: Dynamics of Sexual Politics in the Workplace", **Organizational Dynamics**, Autumn, Vol.13, Issue 2, 1984, s.36.
51. Johnson, K. "Sexual Harassment In The Workplace: A Case Study of Nigeria", *Gender & Behaviour*, Volum 8, No.1, 2010, p.2905.
52. Mimaroglu, H. ve H. Özgen, a.g.e., 2008, s.322 ; Anteloc, H. Ve D. Cobb-Clark, "Does Sexual Harassment Training Change Attitudes? A View from the Federal Level" **Social Science Quarterly**, Volume 84, Number 4, December, 2003, p.826–846.
53. Gerni, M., a.g.e., 2001, s.2-24.
54. Kirel, Ç., **Örgütlerde Psikolojik Taciz (MOBBING) ve Yönetimi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1806, Eskişehir, 2008, s.105.
55. Baugh, S. G., "On the Persistence of Sexual Harassment in the Workplace", *Journal of Business Ethics*, Vol. 16, 1997, s.902-903.
56. Can, H. ve Ş. Kavuncubaşı, **Kamu ve Özel Kesimde İnsan Kaynakları Yönetimi**, 5. Baskı, Siyasal Yayınları, Ankara, 2005, s.47-48.
57. Baugh, S. G., a.g.e., 1997, s.902-903.
58. Tınaz, P., İş Yerinde Psikolojik Taciz (Mobbing), *Çalışma ve Toplum*, 4, 2006, s.13.
59. Dilman, T., **Özel Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin Duygusal Tacize Maruz Kalma Durumlarının Belirlenmesi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelikte Yönetim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.6
60. Leymann, H., "The Contend and Development of Mobbing at Work", *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5, 1996, s.168.
61. Davenport, N., Schwartz, R.D & Elliott, G.P., **Mobbing: İş Yerinde Duygusal Taciz**, (Çev. Osman Cem ÖnerToy), İstanbul: Sistem Yayınları, 2003, s.22.
62. Davis, S.L., **Development and Evaluation of a Workplace Violence Prevention Plan**, Ph. D. Thesis, Nova Southeastern University, 2006, s.2 ; Leymann, H. ve Gustafsson, A., "Mobbing at Work and the Development of Post-Traumatic Stress Disorders", *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 1996, s.252.
63. Vartia, M., "Workplace Bullying- A Study on the Work Environment, Wellbeing and Health", Unpublished PhD Thesis, Helsingfors, 2003.<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/psykvk/vartia-vaanen/workplace.pdf>, 2003, s.10-11 ; Einarsen, S., **Harassment and Bullying at Work: A Review of The Scandinavian Approach. Aggression and Violent Behavior**. Vol.5 No.4 , 2000, s. 379-401.
64. Aytaç, S. "İş Yerinde Psikolojik Taciz Davranışının İş Stres Tepkileri Üzerine Etkisi: Bir Araştırma" *Mercek, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası Dergisi*, Yıl 13, Sayı: 51, 2008, s.13-14.
65. Çobanoğlu, Ş., **Mobbing İş Yerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2005, s.35 ; Tutar, H., **İş Yerlerinde Psikolojik Şiddet**, Ankara: Platin Yayıncılık, 2004, s.43-49.
66. Arpacioğlu, G., " İş Yerindeki Stresin Gizli Kaynağı: Zorbalık ve Duygusal Taciz-2", *İnsan Kaynakları ve Yönetim Dergisi*, Aralık 2003, s.46.

67. Tınaz, P., **İş Yerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2006, s.155-156.
68. Şen,E., **Devlet ve Kitle İletişim Araçları Karşısında Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması**, Kazancı Yayınları, İstanbul 1996, s.8.
69. Salihpaşaoğlu, Y., “Özel Hayatın Kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Bir Değerlendirme”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVII, Y. 2013, Sayı: 3, s.227.
70. <http://www.benimvizyonum.com/makalegoster/759/kisisel-mahremiyet-ve-taciz.html>
71. Başpınar, N.Ö. ve Çakıroğlu D. Meslek Etiği, 2.Basım, Nobel Yayıncılık, Ankara 2012, s.168.
72. Şimşek, B., Yöneticilerin Çalışanlarına Karşı İş Etiğine Yönelik Değerlerinin Tespit ve Analizine İlişkin Bir Çalışma, Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s.118-119.
73. Woods. R.H., “Human Resources Management”, Educational Institute of The American Hotel & Motel Association, USA,1995, s.388.
74. Hills, C. W. L., & McShane, S. L., **Principles of Management**. Boston, MA: McGraw-Hill/Irwin, 2008, s.90.
75. A.g.e.
76. Longenecker,J. ; Carlos W. M.; J. W.Petty,; Leslie E. P. Ve J.A. McKinney, “Ethical Attitudes in Small Businesses and Large Corporations: Theory and Empirical Findings from a Tracking Study Spanning Three Decades”, Journal of Small Business Management, 44(2), 2006, pp. 167-183
77. Longenecker, a.g.e. s.170-171.
78. Hitt, W. D. **Ethics and Leadership: Putting Theory into Practice**. Columbus, OH: Batelle Press, 1990, s.136.

İŞLETME ETİĞİ VE SOSYAL SORUMLULUK

5.1. İşletme Etiği

İş yaşamında etik kavramı, çalışma, iş, meslek ve işletmecilik etiği şeklinde birbiriyle ilgili ve iç içe geçmiş kavramlar bütünü hâlinindedir. **Çalışma etiği**, bir toplumda yaşayan bireylerin çalışmaya ve işe karşı geliştirmiş oldukları tutum ve davranışlarını ifade etmekte kullanılırken **meslek etiği**; bir mesleğin üyelerinin izlemesi ve uyması gereken etik ilkeleri kapsamaktadır. **İş etiği** kavramı ise kısaca, iş dünyasında mal ve hizmet üretim ve pazarlanması faaliyetlerindeki doğrular ve yanlışları ifade eder.

İşletmecilik etiği; meslek etiği gibi bireysel değil işletme olarak kurumun sahip olduğu etik ilkelerdir. Ekonomik alanda faaliyet gösteren her bir işletmenin kendine özel ahlaki ilkeleri, değerleri, normları vardır. İşletmeler, hem çalışanlarına, müşterilerine ve tedarikçilerine karşı ahlaki sorumluluk duygusu ile hareket etmesi gerekirken hem de toplumun tümüne ve içinde buldukları doğal çevreye (çevre ahlakı) karşı sorumluluk sahibidirler.¹ Bu bağlamda diyebiliriz ki; işletmede çalışan bireylerin, bireysel ahlaki değerleri, çalışma hayatı ve mesleklerine karşı da geliştirdikleri ya da uymak durumunda oldukları ahlaki ilkeler olduğu gibi, işletmelerin de kendine özgü ahlaki eğilimleri söz konusudur. İç içe geçmiş bu kavramlar zaman zaman birbirlerini etkileyebilmektedirler. Çünkü bireylerin sahip oldukları etik anlayış, onların algılama biçimlerini etkilemekte, örgütsel karar ve eylemlerinde önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle bireylerin etik anlayışları ile örgütte yerleşik etik kültür ve anlayışın birbiriyle örtüşmesi gerekir. Aksi takdirde -iş yapma yöntem ve tarzlarını da etkileyebilecek bu durum- bireylerin örgütsel karar ve ilişkilerinde çatışmalar yaşamalarına neden olacaktır.

Diğer taraftan iş ahlakının iş yaşamında kimleri kapsadığına değinecek olursak; iş ahlakı, aşağıda yer alan şu gruplar arasındaki ilişkileri içermektedir:²

- İşletmeler arasındaki ilişkiler
- İşletme yöneticileri ile çalışanları arasındaki ilişkiler

zançların bir bölümünü devlete vergi olarak ödemektedir. Bu yasalar çerçevesinde bir sorumluluk ve zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.⁷³ Sonuç olarak, işletmelerin devlete ve diğer kamu kuruluşlarına karşı sorumlulukları, vergilerin ödenmesi, vergi hesaplarının gerçek dışı yapılmaması, yasal yükümlülüklerden kaçınılması ve sosyal sorunların çözümüne katkıda bulunulması olarak sıralanabilir.

5. BÖLÜM KAYNAKLARI

1. Mahmut Arslan, **İş ve Meslek Ahlakı**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005, s. 107- 108.
2. Orman S.Parlak Z, **İşletmelerde İş Etiği**, İstanbul: Ticaret Odası, 2009, s.307.
3. Schulze N., **İşletme Etiği Konusuna Kavramsal Bir Yaklaşım**. Amme İdaresi Dergisi. Cilt 30, S.4, Aralık, 1997, s.37.
4. Filizöz,B., **İşletme Etiği içinde İnsan Kaynakları Yönetimi ve Etik**, (Editör Zeyyat Sabuncuoğlu), Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.222-223.
5. Boatright, R.J.,“Ethics and the Conduct of Business, Prentice Hall, New Jersey, 2000, s.23.
6. Balkır,G., “İşverenin Yönetim Hakkının Kullanılmasında Etik Sorunlar” 2.Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildirisi, 2005, s.204.
7. Sökmen, A. ve S. Tarakçıoğlu, **Mesleki Etik**, Ankara: Detay Yayıncılık, 2013.
8. Yılmaz, A. ve H. Çevik, “Yöneticilerin İş Etiği Yaklaşımlarının İncelenmesi: Bir Organize Sanayi Bölgesi’nde Uygulama”, Yönetim Bilimleri Dergisi. 9 (2), 2011, 161-189.
9. Özgener,S., İş Ahlakının Temelleri, 2.Baskı, Nobel Yayın, Ankara, 2009, s.95
10. Aydın, İ., Yönetimsel Mesleki ve Örgütsel Etik, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 5. Basım, 2012, s.53.
11. Şimşek, B., “Yöneticilerin Çalışanlara Karşı Etik Sorumlulukları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.Cilt:1, Sayı:3, 1999, s.69-86.
12. Bakan, İ. ve Büyükebeşe T., Etik Davranışların Örgüte Yerleştirilmesi ve Üniversitelerde Bir Alan Çalışması. I.Türkiye Uluslar arası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi Bildirileri, Ankara, 2003, s.392.
13. Pehlivan, İ., Yönetimsel, Mesleki ve Örgütsel Etik, Ankara: Pegem Yayınları, 2002.
14. Kowalski, T.J., Ulrich C.R., Contemporary School Administration: An Introduction. New York: Longman Publishing Group, 1993, s.368.
15. Torlak, Ö., Altunışık, R., Özdemir, Ş., Satış Elemanlarının Pazarlama Ahlakına Yönelik Algılamalarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Hacettepe Üniversitesi İşletmecilik Meslek Etiği Uygulama ve Araştırma Merkezi 1. Türkiye Uluslararası İş ve Meslek Ahlakı Kongresi, 17-19 Eylül 2003, Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi, Ankara,2003, s.421.
16. Altuntuğ, N., Sürdürülebilir Pazarlama Bağlamında İşletmelerin Sosyal ve Etiksel Sorumluluklarının Rolü. 13. Ulusal Pazarlama Kongresi “Sürdürülebilirlik & Pazarlama”. 30 Ekim 1 Kasım 2008. Çukurova Üniversitesi IIBF. Adana., 2008, s.35.
17. Kılınç, İ., “İş Etiği Kapsamında Otel Yöneticilerinin Çalışanlara Karşı Etik Sorumluluklarının İzmir’ de Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Öğrenimi Gören Öğrencilerin Bakış Açuları İle Değerlendirilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, İzmir, 2000, s. 96.

18. Murat S.S., Seyahat Acentalarının Satış ve Pazarlama Sürecinde Karşılaşılan Mesleki Etik Sorunlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, Balıkesir, 17-19 Nisan 2008, s.197.
19. Erdoğan, İ.E., Çobanoğlu, E, ve Yalçın, M., Korsan Müzik Piyasası: Gençler ve Etik Bilinç. Çukurova Üniversitesi 13. Ulusal Pazarlama Kongresi "Sürdürülebilirlik&Pazarlama", 30 Ekim-1 Kasım 2008, Adana, 2008, 651- 661.
20. Özdemir Ş., İşletme Fonksiyonlarına Yönelik İş Ahlakı Konuları (**İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve Etik** içinde) (Editörler, Ömer Torlak ve Figen Dalyan) Anadolu Üniversitesi Yayını No:2605, 2. Baskı, Eskişehir, 2013 s.150.
21. A.g.e., s.151.
22. Boatright,J.R., "Financial Ethics: An Overview. Beyond Integrity, ed. Scott B.Rae and Kenman L. Wong, Second Edition, Zondervan, Grand Rapids, Michigan, 2006, s.302.
23. A.g.e., s.302-303.
24. Gençoğlu, Ü.G., ve Ertan,Y., **İşletme Etiği** içinde **Muhasebe ve Etik**, Editör Zeyyat Sabuncuoğlu, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.197.
25. Dessler, G., **A Framework for Human Resource Management** (4th ed.). New Jersey, NJ: Pearson Praentice Hall, 2006 ; Weaver, G. R., ve Trevino, L. K., The role of human resources in ethics/compliance management. A fairness perspective. Human Resource Management Review, 11, 20011, s.113-134.
26. A.g.e.
27. Sabuncuoğlu, Z., **İşletmelerde Halkla İlişkiler**, 9.baskı, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2010, s.209.
28. Arslan M., **İş ve Meslek Ahlakı**, Siyasal Kitabevi, 2005, s.110-111.
29. Sabuncuoğlu, a.g.e., s.4.
30. Özdemir Ş., a.g.e., 2013, s.155.
31. Seib, P., Fitzpatrick,K., **Public Relations Ethics**, Harcourt Brace College Publisher, Florida, 1995, s.25.
32. Güzelcik, E., Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1999, s.220.
33. Atlı, N.S., İş Etiği, Sosyal Sorumluluk ve İlaç Sektöründen Uygulamalar, Yıldız Teknik Üniversitesi, SBE İşletme Anabilim Dalı İletme Yönetimi Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, 26.
34. Eren, E., **İşletmelerde Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2000, s.99.
35. Ferrell, O. C. ve J. Fraedrich, **Business Ethics -Ethical Decision Making and Cases**, Second Edition), Boston: Houghton Mifflin Company, 1994, s.6.
36. Grisby, D.W. ve Stahl M.J., **Strategic Management: Total Quality and Global Competition**, Blacwell Pub., 1997, s.4.
37. Demir, H. ve Songür, N., "Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:3, 1999, 150-168.
38. Şencan, H., "İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları ve Sosyal Sorumluluk Biriminin Örgütlenmesi", İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi, 16(2), 1987, s.120.
39. Eren E., İşletmelerde Stratejik Planlama ve Yönetim, İ.Ü. **İşl.Fak.Yayımları**, Cilt 1, 3.Baskı , 1990, s.110.

40. Kotler, P. ve Lee N., **Kurumsal Sosyal Sorumluluk**, (Çev: Sibel Kaçamak), İstanbul: Media-cat Yayınları, 2006, s.201.
41. Kutlu, H.A., **Meslek Etiği**, Nobel Yayınevi, Ankara, 2011, s.128
42. Torlak,Ö., Kurumsal Sosyal Sorumluluk (**Kurumsal Sosyal Sorumluluk** içinde) (Editör, Mesude Canan Öztürk) Anadolu Üniversitesi Yayını No:3021, 2. Baskı, 2014 Eskişehir, 2014, s.15. 43. Eren, E., a.g.e., 1990, s.110.
44. Özgen, E., **Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri**, Maviyağaç Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.27-28.
45. Argüden, Y., **Kurumsal Sosyal Sorumluluk**, ARGE Danışmanlık, İstanbul, 2002, s.12.
46. (Aktaran) Torlak,Ö., Sorumluluk Kavramları ve İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları (**İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve Etik** içinde) (Editörler, Ömer Torlak ve Figen Dalyan) Anadolu Üniversitesi Yayını No:2605, 2. Baskı, Eskişehir, 2013, s.33.
47. Torlak,a.g.e., 2014, s.33.
48. Ay, Ü., İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk.Ankara: Nobel Kitabevi, 2003, s. 37
49. Torlak,a.g.e., 2014, s.34.
50. Tutar, H., **İşletme Yönetimi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010, s.100. 51. Torlak,a.g.e., 2014, s.34.
52. Torlak,a.g.e., 2014, s.37.
53. Torlak,a.g.e., 2014, s.37.
54. Carroll, A.B., "The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the moral Management of Organizational Stakeholder", Business Horizon, Vol.34, No.4, July-August 1991, http://www.cbe.wvu.edu/dunn/rprnts_pyramidofcsr.pdf, (14.11.2012)
55. Vural, B.A. ve Coşkun G., " Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik" Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Sayı:1, Mart 2011, s.74.
56. Özbaşar, S., "Sosyal Sorumlulukların Yönetimi" İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, Sayı:11, 1979, 45.
57. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.135.
58. Koçel, T., **Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış, Klasik- Modern- Çağdaş Yaklaşımlar**, İstanbul: Beta Basım, 1998, s.290.
59. Torlak,a.g.e., 2014, s.39-40.
60. Uysal, A., Pazarlama İletişiminde Etik ve Kurumsal Toplumsal Sorumluluk, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.24-25.
61. Torlak,a.g.e., 2014, s.41.
62. Metin, H., Halkla İlişkilerde Sosyal Sorumluluk, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s.258.
63. Kutlu, H.A., a.g.e., 2011, s.138.
64. Torlak,a.g.e., 2014, s.41.
65. Torlak,a.g.e., 2014, s.43.
66. Vural, B.A. ve Coşkun G., a.g.e., 2011, s.76. 67. Torlak,a.g.e., 2014, s.41-42.
68. (Aktaran) Vural ve Coşkun, a.g.e., 2011, s.79
69. Holden, A., "In Need of New Enviromental Ethics for Tourism?. Annals of Tourism Research", Vol:30, No:1, 2003, 95.
70. Torlak,a.g.e., 2014, s.42.

71. Erdemir,E., İşletme İçine Yönelik İş Ahlakı Konuları, (**İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve Etik** içinde) (Editörler, Ömer Torlak ve Figen Dalyan) Anadolu Üniversitesi Yayını No:2605, 2. Baskı, 2013 Eskişehir, 2013, s.126.
72. Murat, S., İş Ahlakı ve İş Uygulamaları, içinde Cihat Özsöz (Ed.) İGİAD İş Ahlakı Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: İGİAD Yayınları, 2008, s.67-80.
73. Soytekin, Y., İşletmelerde Sosyal Sorumluluğun Yeni Boyutları ve Afyon Bölgesindeki İşletmelerde Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, S.B.E., İşletme Anabilim Dalı, Afyon, 2001, s.28.

MİLLİYETÇİLİK VE REKLAM

Aysel Tapan

MİLLİYETÇİLİK VE REKLAM

Aysel Tapan

Yayın No: 1750
ISBN: 978-625-398-805-0
E-ISBN: 978-625-398-806-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayının yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır. "NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Süleyman Gezgin -suleyman@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Tapan, Aysel

Milliyetçilik ve Reklam / Aysel Tapan

1. Basım, VI + 216 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-805-0

E-ISBN: 978-625-398-806-7

1. Milliyetçilik 2. Reklam 3. Gündelik Hayat 4. Kolektif Duygular

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
Beytepe Köy Yolu No: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ..... 1

Birinci Bölüm

SIYASİ VE KÜLTÜREL MİLLİYETÇİLİK ARASINDAKİ ETKİLEŞİM 9

Milliyetçiliğe Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar 17

İlkçi Yaklaşım 18

Modernist Paradigma 21

Etno-Sembolist Yaklaşım 32

Banal Milliyetçilik 37

Sivil Milliyetçilik 40

Milliyetçiliği Biçimlendiren Kimlik Örüntüleri: Birleşmeler,
Parçalanmalar, Bağlantılar ve İkilemler 42

Milli Kimlik 42

Bireyselleşme, Bireysel Kimlik ve Milliyetçilik Arasındaki
İlişki Üzerine 46

Biz-Öteki Karşıtlığı ve Ötekinin İnşası 47

Etnik Kimlik, Milli Kimlik ve Milliyetçiliğin Etkileşimi 50

Etnisitenin Belirleyici Unsurları 58

Kültürel Özdeşlik: Dil ve Din 60

İrk ve Köken Miti 73

Ortak Tarih ve Kolektif Bellek 77

Ortak Amaç ve Menfaat Birliği: Dayanışma Duygusu 79

Teritoryal Sınırlar 82

Türklük ve Kimlik Krizleri: Dil, Din, İrk ve Köken Mitleri 84

İkinci Bölüm

MİLLİYETÇİLİĞİN REKLAMLAR ARACILIĞIYLA GÜNDELİK

HAYATA TAŞINMASI	111
Gündelik Hayat, Kültür ve Birey	113
Yaşam Biçimi Alanları	124
Gerçekliğin ve Anlamın Toplumsal İnşasında Kitle İletişimi	129
Gerçekliğin ve Anlamın Toplumsal İnşasında Reklamın Rolü	136
İdeolojik Bir Araç Olarak Reklam	138
Kültürel Bir Araç Olarak Reklam	143
Metapolitika ve Reklam	147
Milliyetçi Duyguların Tüketimi	150
Tüketici Etnosentrizmi	154
Milliyetçilik, Popülizm, Medya ve Krizlerin Ürettiği Kolektif Duygular	157
Aşağılanma	163
Narsisizm	167
Korku ve Kaygı	170
“Ressentiment”: Fırsat Eşitliği İllüzyonu, Mağduriyet, Öfke, Kin, Kıskaçlık, Haset ve Hınç	173
Reklamlarda “Sevgi” ve “Ressentiment”: Ulusal Bayramlar ve Anma Günleri	179
SONUÇ	197
KAYNAKÇA	199
YAZAR HAKKINDA	215

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2011). Oteriteryen kişilik üstüne: Niteliksel ideoloji incelemeleri. (Çev. Şahiner, D.). İstanbul: Say Yayınları.
- Ahmad, F. (1994). Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980). (Çev. Fethi, A.). Hil Yayınları: İstanbul.
- Akçam, T. (1995). "Hızla Türkleşiyoruz." Birikim Dergisi, Mart/Nisan, sayı: 71-72.
- Akçam, T. (2008). Türk ulusal kimliği üzerine bazı tezler, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik (Cilt 4) içinde. Bora, T. ve Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyol, T. (2014). Medine'den Lozan'a. İstanbul: Doğan Kitap.
- Alkan, M. Ö. (2019). Soğuk Savaş'ın toplumsal, kültürel ve gündelik hayatı inşa edilirken, Türkiye'nin 1950'li Yılları içinde. Kaynar, M. K., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Althusser, L. (2003). İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları. (Çev. Tümertekin, A.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Alver, F. (2003). Basında yabancı tasarımı ve yabancı düşmanlığı. İstanbul: Der Yayınları.
- Anderson, B. (1995). Hayali cemaatler. (Çev. Savaşır, İ.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Appadurai, A. (2017). Demokrasi yorgunluğu, Büyük Gerileme Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma içinde. H. Geiselberger, H. (Çev. M. Şahin, A. Biçen, A. N. Bingöl, O. Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları.
- Armstrong, J. A. (2018). Milliyetçilikten önce milletler (Çev. Türközü, S. E.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2018). 1960'tan günümüze Türkiye tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Badie, B. (2017). Humiliation in international relations a pathology of contemporary international systems. Oxford and Portland-Oregon: Hart Publishing.
- Balı, R. N. (2007). Tarz'ı hayat'tan life style'a: Yeni seçkinler, yeni mekânlar, yeni yaşamlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balibar, E. (2016). Yurttaşlık (Çev. Erşen, M.). İstanbul: Monokl Yayınları.
- Balibar, E., Wallerstein, I. (2000). Irk ulus sınıf: Belirsiz kimlikler (Çev. Ökten, N.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Balta, E. (2021). AKP'nin Popülist Dış Politikası. İstanbul: <https://www.istanpol.org/post/akp-nin-populist-dis-politikasi>.
- Balta, E., Kaltwasser, C. R., & Yagci, A. (2021). Populist attitudes and conspiratorial thinking. *Party Politics*, 1-13.
- Bang, H., Yoo, Jinnie J. & Choi, D. (2017). The carryover effect of national identity activation on consumers' evaluations of ads with patriotic appeals. *Journal of Business Research*, 79: 66-78.
- Barbalet, J., Demertzis N. (2013). Collective fear and societal change, Emotions in Politics The Affect Dimension in Political Tension. Demertzis, N. (Ed.), New York: Palgrave Macmillan.
- Barnhart, J. (2020). The consequences of humiliation: anger and status in world politics. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Barth, F. (Ed.). (2001). Etnik gruplar ve sınırları (Çev. Kaya, A., Gürkan, S.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Barthes, R. (1979). Göstergebilim ilkeleri (Çev. Vardar, B., Rıfat, M.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). Modernlik ve müphemlik. (Çev. Türkmen, İ.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). Bireyselleşmiş toplum (Çev. Alagan, Y.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). Kimlik (Çev. Hazır, M.). Ankara: Heretik Yayınları
- Bauman, Z. (2020). Eğitim Üzerine (Çev. Pilgir, A. E.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baumeister, R., Bushman, B., & Campbell, W. (2000). Self-Esteem, narcissism, and aggression: Does violence result from low self-esteem or from threatened egotism?, 9 (1): 26-29.
- Belge, M. (2008). Türkiye'de zenofobi ve milliyetçilik, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik (Cilt:4) içinde. Bora, T. ve Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benoist A., Champetier, C., (2012). Manifesto of the French new right in the year 2000, <https://www.semanticscholar.org/paper/Manifesto-of-the-French-New-Right-in-Year-2000-Benoist/5388a0f125887a784acd36b2d2166705d42ae678>
- Bennett, A. (2013). Kültür ve gündelik hayat (Çev. Tokdoğan, N., Şenel, B., Kara, U. Y.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Berger, P. L., Luckmann, T. (2008). Gerçekliğin sosyal inşası, bir bilgi sosyolojisi incelemesi (Çev. Ögütte, V. S.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Berghe, P. L. (1987). The ethnic phenomenon. Connecticut: Greenwood Press

- Best, S., Kellner, D. (2011). Postmodern teori (Çev. Küçük, M.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, N. (2007). Kimlik inşası. Ankara: Aşına Kitaplar.
- Billig, M. (2002). Banal milliyetçilik (Çev. Şişkolar, C.). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Bora, T. (2006). Medeniyet kaybı: Milliyetçilik ve faşizm üzerine yazılar. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (2008). Sunuş. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik (Cilt 4) içinde (...). Bora, T. Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2020). Cereyanlar: Türkiye’de siyasi ideolojiler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T., Kerem, Ü. (2019). Ellili yıllarda Türkiye’de siyasi düşünce hayatı, Türkiye’nin 1950’li Yılları içinde. Kaynar. M. K., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). Ayrım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi (Çev. Şannan, D. F. ve Berkkurt, A. G.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourse, M., Yücel, H. (2017). Kültürel çalışmaları anlamak (Çev. Yücel, H.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boztemur, R. (2006), Tarihsel açıdan millet ve milliyetçilik: Ulus devletin kapitalist üretim tarzıyla birlikte gelişimi. Doğu Batı, 38:161-179.
- Breuilly, J. (2018). Sunuş, Uluslar ve Ulusçuluk içinde. Gellner, E. (Çev. Ersanlı, B.ve Özdoğan, G. G.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Brubaker, R. (1996). Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the new Europe. New York: Cambridge University Press.
- Burr, V. (1995). An introduction to social constructionism. London/New York: Routledge.
- Busekist, A. V. (2010). Dil milliyetçiliğinin başarıları ve başarısızlıkları, Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar içinde. Dieckhoff, A. Ve Jaffrelot, C. (Çev. Çetinkasap, D.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağaptay, S. (2008). Otuzlarda Türk milliyetçiliğinde ırk, dil, etnisite, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik (Cilt 4) içinde. Bora, T. Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Calhoun, C. (2012). Milliyetçilik (Çev. Sütçüoğlu, B.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Canovan, M. (1981). Populism. NewYork-London: Harcourt Brace Jovanovich.
- Carvalho, S. W., Luna, D., Goldsmith, E. (2019). The role of national identity in consumption: An integrative framework. Journal of Business Research, 103: 310-318.

- Carr, E. H. (1990). Milliyetçilik ve sonrası (Çev. Akın, O.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cichocka, A., & Cislak, A. (2020). Nationalism as collective narcissism. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34: 69-74.
- Cichocka, A., Cislak, A., Gronfeldt, B., & Wojcik, A. D. (2021). Can ingroup love harm the ingroup? Collective narcissism and objectification of ingroup members. *Group Processes & Intergroup Relations*, 1-21.
- Chaney, D. (1999). Yaşam tarzları (Çev. Kutluk, İ.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Chomsky, N. (2001). Dil ve zihin (Çev. Kocaman, A.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Clanton, G. (2006). Jealousy and envy. *Sociology of Emotions*. Stets, J. E. & Turner, J. H. (Ed.), USA: Springer.
- Corm, G. (2011). 21. Yüzyılda din sorunu (Çev. Sönmez, Ş.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cronin, M., Mayall, D. (2005). Sporting nationalisms: Identity, ethnicity, immigration and assimilation. Taylor & Francis e-Library
- Cullar, J. (1985). Saussure, (Çev. Akbulut, N.) İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Dağtaş, B. (2009). Reklam kültür toplumu. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Debord, G. (1996). Gösteri toplumu (Çev. A. Ekmekçi, O. Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demertzis, N. (2020). The political sociology of emotions: Essays on trauma and resentment. London/Newyork: Routledge.
- Delannoı, G. (1998). Milliyetçilik ve ideolojik kataliz, Uluslar ve Milliyetçilikler içinde (...). Leca, J. (Çev. İdemen, S.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Delanty, G. (2008). Fear of others: Social exclusion and the European crisis of solidarity. *Social Policy & Administration*, 42 (6): 676-690, doi: 10.1111/j.1467-9515.2008.00631.x.
- Deleuze, G. (2016). Nietzsche ve felsefe. (Çev. Taylan, F.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Destradi, S., Cadier, D., & Plagemann, J. (2021, September 14). Populism and foreign policy: a research agenda. *Comparative European Politics*, 19, 663-682.
- Diamandaki, K. (2003). Virtual ethnicity and digital diasporas: Identity construction in cyberspace. *Global Media Journal*, 2 (2): 1-14.
- Dieckhoff, A., Jaffrelot, C. (Ed.). (2010). Milliyetçiliği yeniden düşünmek: Kuramlar ve uygulamalar (Çev. Çetinkasap, D.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dieckhoff, A. (2010). Siyasal milliyetçiliğe karşı kültürel milliyetçilik mi?, Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar içinde. Dieckhoff, A. & Jaffrelot, C. (Çev. Çetinkasap, D.), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Doğan, T. (2021). *Communication strategies in Turkey: Erdoğan, the AKP and political messaging*. London/New York: J. B. Tauris Bloomsbury Publishing.
- Durrheim, K., Hook, D., Riggs, Damien W. (2012). *Race and racism. Critical Psychology: An Introduction (197–214)*. Fox, D., Prilleltensky, I. & Austin, S., Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dutton, E. (2019). *Race differences in ethnocentrism*. London: Arktos Media
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji (Çev. Özcan, M.)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eatwell, R., & Goodwin, M. (2018). *National populism: The revolt against liberal democracy*. London: A Pelican Book.
- Edensor, T. (2002). *National identity, popular culture and everyday life*, Oxford New York: Berg / Oxford International Publishers Ltd.
- Eriksen, T. H. (2002). *Etnisite ve milliyetçilik: Antropolojik bir bakış (Çev. Uşaklı, E.)*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Eriksen, T. H. (2009). *Küçük yerler derin mevzular: Sosyal ve kültürel antropolojiye (Çev. Adsay, F.)*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Eroğlu, C. (1992). *Demokrasi ve ulus kavramları: Öznel değerlendirmeler. Mulkiyeliler Birliği Dergisi*, 148: 40-44.
- Ersan, V. (2014). *1970'lerde Türkiye solu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Federico, C., Golec De Zavala, A., & Bu, W. (2022). *Collective narcissism as a basis for nationalism. Political Psychology*, 1-54.
- Finchelstein, F. (2017). *From fascism to populism in history*. California: University of California Press.
- Fromm, E. (1969). *Escape from freedom*. New York: Avon Books.
- Freedon, M. (1998). *Is nationalism a distinct ideology? Political Studies*, XLVI, 748-765.
- Freud, S. (2008). *The future of an illusion: Religion is the universal neurosis. (Çev. Underwood, J. A. & Whiteside, S.)*. Publishing Co. Ltd.: London
- Fukuyama, F. (2012). *Tarihin sonu ve son insan (Çev. Dicleli, Z.)*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Funk, R. (2013). *Ben ve biz: Postmodern insanın psikanalizi (Çev. Tanyeri, Ç.)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik hayat eleştirileri (Çev. Özçetin, D., Taşdemir, B. ve Özçetin, B.)*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Geertz, C. (2010). *Kültür yorumlaması (Çev. Gür, H.)*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

- Geertz, C. (2001). Gerçeğin ardından: Bir antropoloğun gözünden iki İslam ülkesinin son kırk yılı (Çev. Türkmen, U.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gellner, E. (2018). Uluslar ve ulusçuluk (Çev. Ersanlı, B. ve Özdoğan, G. G.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Gellner, E. (2016). Milliyetçiliğe bakmak (Çev. Coşar, S., Özentürk, S. ve Soyank, N.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Georgeon, F. (1986). Türk milliyetçiliğinin kökenleri –Yusuf Akçura (1876-1935). (Çev. Er, A.). Ankara: Yurt Yayınları
- Georgeon, F. (2008). Türk milliyetçiliği üzerine düşünceler: Suyu arayan adamı yeniden okurken, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik (Cilt 4) içinde. Bora, T. ve Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (2008). Ulus devlet ve şiddet (Çev. Atay, C.). İstanbul: Kalın Yayınları.
- Giesler, M. E. (2009). The calendar conundrum: National days as unstable signifiers. National Days: Constructing and Mobilising National Identity. McCrone, D., McPherson, G. (Ed.), London/New York Palgrave Macmillan.
- Goddard, A. (1998). The language of advertising. London/Newyork: Routledge.
- Goffman, E. (2014). Gündelik yaşamda benliğin sunumu (Çev. Cezar, B.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Golec de Zavala, A. (2020). How national narcissism features in right-wing populism, <https://collectivenarcissism.com/blog/on-how-national-collective-narcissism-features-in-right-wing-populism>
- Golec de Zavala, A., & Lantos, D. (2020). Collective narcissism and its social consequences: The bad and the ugly. Current Directions in Psychological Science, 29(3): 273-278.
- Golec de Zavala, A., Eidelson, R., Cichocka, A., & Jayawickreme, N. (2009). Collective narcissism and its social consequences. Journal of Personality and Social Psychology, 1-87.
- Göktürk, E. D. (2008). 1919-1923 dönemi Türk milliyetçiliği, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık içinde. Bora, T., Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göle, N. (2007). Batı dışı modernlik: Kavram üzerine, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık içinde. Bora, T., Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gramsci, A. (1986). Hapishane defterleri seçmeler, (Çev. Somer, K.). İstanbul: Onur Yayınları.

- Greenfeld, L. (2017). Milliyetçilik-moderniteye giden 5 Yol: İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya ve Amerika örnekleri. (Çev. Yılmaz, A.). İstanbul: Alfa yayınları.
- Gutmann, A. (Ed.). (1996). Çokkültürcülük: Tanınma politikası (Çev. Kabakçıoğlu, Ö.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gürbilek, N. (2001). Vitrinde yaşamak: 1980'lerin kültürel İklimi. İstanbul: Metis Yayınları.
- Habermas, J. (1996). Demokratik anayasal devlette tanınma savaşı, Çokkültürcülük: Tanınma Politikası içinde. Gutmann, A. (Çev. Kabakçıoğlu, Ö.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Halbwachs, M. (2016). Hafızanın toplumsal çerçeveleri (Çev. Uçar, B.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Hall, S., Lumley, B., McLennan, G. (1985). Siyaset ve ideoloji "Gramsci" (Çev. Emrealp, S.). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Hall, S. (2017). Temsil: Kültürel temsiller ve anlamlandırma uygulamaları (Çev. Dünder, İ.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Haythornthwaite, C. ve Wellman, B. (2002). The internet in everyday life. New Jersey: Blackwell Publishing.
- Hawkins, K. (2009). Measuring populist discourse in comparative perspective. *Comparative Political Studies*, 1040-1067.
- Hawkins, K. (2010). Venezuela's Chavismo and populism in comparative perspective. New York: Cambridge University Press.
- Hawkins, K., & Kaltwasser, C. (2019). The ideational approach to populism concept, theory, and analysis. K. Hawkins, R. Carlin, L. Littvay, & C. Rovira (Eds.), London/New York: Routledge.
- Hawkins, K., Carlin, R., Littvay, L., & Kaltwasser, C. R. (2019). The ideational approach to populism. New York: Taylor&Francis.
- Heaney, J. (2013). Emotions and nationalism: A reappraisal, *Emotions in Politics The Affect Dimension in Political Tension*. Demertzis N. (Ed.), New York: Palgrave Macmillan
- Hearn, J. (2006). Rethinking nationalism: A critical introduction. New York: Palgrave Macmillan.
- Hegel, G. W. F. (1991). Hukuk felsefesinin prensipleri (Çev. Karakaya, C.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Hermansson, P., Lawrence, D., Mulhall, J., Murdoch, S. (2023). Uluslararası alternatif sağ: 21. yüzyılın faşizmi mi?. (Çev. Genç E.). İstanbul İletişim Yayınları.

- Heywood, A. (2013). Siyasi ideolojiler (Çev. Köker, L.). Ankara: Adres Yayınları.
- Highmore, B. (2002). Everyday life and cultural theory. London/New York: Routledge.
- Hirigoyen, M. F. (2021). Narsistler iktidarda. (Çev. Gür, A.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hobsbawm, E. Ranger, T. (Ed.). (2005). Geleneğin İcadı (Çev. Şahin, M. M.). İstanbul: Agora kitaplığı.
- Hobsbawm, E. J. (2007). Yeni yüzyılın eşiğinde (Çev. Yıldız, İ.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Hobsbawm, E. J. (2017). 1780'den günümüze milletler ve milliyetçilik "program, mit, gerçeklik" (Çev. Akinhay, O.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hofstede, G. J., G. Hofstede, Minkov, M. (2010). Cultures and organizations: Software of the mind, intercultural cooperation and its importance for survival. New York: McGraw-Hill
- Hroch, M. (2011). Avrupa'da milli uyanış (Çev. Özdemir, A.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Huntington, S. P. (2006). Medeniyetler çatışması (Ed. Murat Y.). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Husserl, E. (2003). Fenomenoloji üzerine beş ders (Çev. Tepe, H.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Hutchison, E. (2016). Affective communities in world politics collective emotions after trauma. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hutchinson, J. (2005). Nations as zones of conflict. London: Sage Publications.
- Jaffrelot, C. (1998). Bazı ulus teorileri, Uluslar ve Milliyetçilikler içinde. Leca. J. (Çev. İdemen, S.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Jorgensen, K. W. (2019). Emotions, media and politics. Cambridge-Medford: Polity Press.
- Jung, C. G. (1999). Keşfedilmemiş benlik (Çev. Silay E. C.). İstanbul: İlhan Yayınevi.
- Karpat, K. H. (2010). Türk demokrasi tarihi: Sosyal, kültürel, ekonomik temeller. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2019). Kısa Türkiye tarihi: 1800-2012. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kasaba, R. (2005). Eski ile yeni arasında Kemalizm ve modernizm, Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik içinde. Bozdoğan, S. ve Kasaba, R., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaynar, M. K. (Ed.). (2019). Türkiye'nin 1950'li yılları. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kedourie, E. (1971). Avrupa'da milliyetçilik (Çev. Timurtaş, M. H.). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Kemper, S. (2003), How advertising makes its object. Advertising Cultures. Malfy, T. W. & Moeran, B., Berg: Oxford, New York.
- Kemper, T., D. (2011). Status, Power and Ritual Interaction a Relational Reading of Durkheim, Goffman and Collins. England/USA: Ashgate Publishing Limited.
- Kıray, M. B. (2006). Toplumsal yapı toplumsal değişme. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kim, Y., Yim, K., Ko, Yong, J. (2013). Consumer patriotism and response to patriotic advertising: comparison of international vs. national sport events. International Journal of Sports Marketing & Sponsorship, April: 74-96.
- Kinnvall, C. (2013). Trauma and the politics of fear: Europe at the crossroads Emotions in Politics The Affect Dimension in Political Tension (...).Demertzis. N., New York: Palgrave Macmillan
- Kohn, H. (1965). Nationalism: It's meaning and history. Florida: Robert E. Krieger Publishing.
- Kongar, E. (2007). 21. yüzyılda Türkiye. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kotler, P., Lee, N. (2007). Marketing in the public sector a roadmap for improved performance. New Jersey: Wharton School Publishing.
- Koyuncu, B. (2014). "Benim Milletim..." AK Parti iktidarı, din ve ulusal kimlik. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kozanoğlu, C. (1995). Pop çağı ateşi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, L. (2016). Modernleşme, Kemalizm ve demokrasi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kushner, D. (1979). Türk milliyetçiliğinin doğuşu (Çev. Türet, Ş. S., Ertem, R. ve Ertem, F.). İstanbul: Kervan Yayınları.
- Laclau, E. (2005). On populist reason. London/New York: Verso.
- Larrain, J. (1995). İdeoloji ve kültürel kimlik (Çev. Domaniç, N. N.). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Latouche, S. (1993). Dünyanın batılışması: Gezegenimizin bir örnekleşmesinin anlamı, önemi ve sınırları üstüne bir deneme (Çev. Keşoğlu, T.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Latour, B. (2008). Biz hiç modern olmadık (Çev. Malak Uysal, İ.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Lasch, C. (1991). The culture of narcissism. New York/London: W. W. Norton&Company.
- Le Bon, G. (1896). The Crowd: A study of the popular mind. New York: The Macmillan Co.

- Li, Y., Teng, W., Liao, T., Lin, T. M. Y. (2020). Exploration of patriotic brand image: its antecedents and impacts on purchase intentions. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 33 (6): 1455-1481, doi. 10.1108/APJML-11-2019-0660.
- Leca, J. (Haz.). (1998). *Uluslar ve milliyetçilikler* (Çev. İdemen, S.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern dünyada gündelik hayat* (Çev. Gürbüz, I.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik hayatın eleştirisi I* (Çev. Ergüden, I.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin doğuşu* (Çev. Kıratlı, M.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Maalouf, A. (2000). *Ölümcül kimlikler* (Çev. Bora, A.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Maffesoli, M. (1989). The sociology of everyday life (epistemological elements), *Current Sociology*, 37: 1, doi: 10.1177/001139289037001003.
- Malefyt, T. W., Moeran, B. (2003). *Advertising cultures*. Berg: Oxford, New York.
- Mannheim, K. (2002). *İdeoloji ve ütopya* (Çev. Okyayuz, M.). Ankara: Epos Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye'de din ve siyaset: Makaleler III*. (Ed. Türköne, M. ve Önder, T.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- McCrone, D. (2009). *Scotland Days: Evolving nation and icons, National Days: Constructing and Mobilising National Identity*. McCrone, D. & McPherson, G. (Eds.), London/New York: Palgrave Macmillan.
- McCrone, D., McPherson, G. (Ed.). (2009). *National Days: Constructing and mobilising national identity*. London/New York: Palgrave Macmillan.
- Merriman, J. (2006). *Europe 1789 to 1914: Encyclopedia of the age of industry and empire*. U.S.: Thomson Gale.
- Millas, H. (2008). *Milli Türk Kimliği ve Öteki (Yunan), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik (Cilt 4) içinde*. Bora, T. ve Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mollaer, F. (2016). *Tekno muhafazakârlığın eleştirisi: Politik denemeler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morley, D., Robins K. (1997). *Kimlik mekânları, küresel medya, elektronik ortamlar ve kültürel sınırlar* (Çev. Zeybekoğlu, E.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Müller, J.-W. (2016). *What is populism?*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Manucci, L. (2017). *Populism and the media*. *The Oxford Handbook of Populism*. Kaltwasser, C., Taggart, P., Ochoa Espejo, P. & Ostiguy, P. (Eds.), New York: Oxford University Press.
- Mazzoleni, G. (2008). *Populism and the media, Twenty-First Century Populism The Spectre of Western European Democracy*. Albertazzi, D. & McDonnell, D. (Eds.), London: Palgrave Macmillan.
- Mishra, P. (2017). *Hınç çağında siyaset: Aydınlanma'nın karanlık mirası, Büyük Gerileme Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma içinde*. Geiselberger, H. (Çev. M. Şahin, A. Biçen, A. N. Bingöl, O. Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları.
- Moffitt, B. (2016). *The global rise of populism: performance, political style, and representation*. California: Stanford University Press.
- Moisi, D. (2010). *The geopolitics of emotion: How cultures of fear, humiliation, and hope are reshaping the world*. New York/London/Toronto/Sydney/Auckland: Doubleday.
- Mudde, C. (2004). *The populist zeitgeist*. London: Cambridge University Press.
- Nairn, T. (2015). *Milliyetçiliğin yüzleri: Janus'a yeni bir bakış* (Çev. Kırdar, S. ve Ratip, M.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Naroll, R. (1964). *On ethnic unit classification*. *The University of Chicago Press Journals*, 5 (4): 383.
- Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın soykütüğü*. (Çev. Alangoya, Z.). İstanbul: Kabalca Yayınevi.
- Oran, B. (2016). *Türk teriminin öyküsü*. (Ed. Aktoprak, E. & Kaya, C.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, F. C. (2019). *Ellili yıllarda Türkiye ekonomisi, Türkiye'nin 1950'li Yılları içinde*. Kaynar, M. K., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdoğan, G. G. (2008). *Dünyada ve Türkiye'de Turancılık, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik (Cilt 4) içinde*. Bora, T. ve Gültekinçil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkırımlı, U. (1999). *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Panniza, F. (2005). *Populism and the mirror of democracy, Introduction: Populism and the Mirror of Democracy*. Panizza, F. & Panizza, F. (Eds.), London/New York: Verso.

- Parlak, İ. (2005). *Kemalist ideolojide eğitim: Erken cumhuriyet dönemi tarih ve yurt bilgisi ders kitapları üzerine bir inceleme*. Ankara: Turhan Yayinevi.
- Paterson, M. (2006). *Consumption and everyday life*. London/New York: Routledge/Taylor & Francis Group.
- Purvis, T., Hunt, A. (2014). *Söylem, ideoloji, söylem, ideoloji, söylem, ideoloji...* (Çev. Coşar, S.). *Momento Dergi*, 1(1): 9-36.
- Raghavan, J. (2015). *Branding unity: Impact of advertisements on patriotism, unity and communal harmony*. *Media Watch* 6 (1): 82-91, doi: 10.15655/mw/2015/v6i1/55391.
- Ranciere, J. (2005). *Uyuşmazlık: Politika ve felsefe*. (Çev. Hünler, H.). İzmir: Aralık
- Renan, E. (2019). *Ulus nedir?* (Çev. Yavaş, G.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Roberts, J. (2013). *Gündelik hayatın felsefesi: Devrimci praksis ve kültürel kuramın kaderi* (Çev. Ercan, E. C.). İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Rocker, R. (2019). *Milliyetçilik ve kültür* (Çev. Çakıroğlu, A.). İstanbul: Kaos Yayınları.
- Rockefeller, S. C. (1996). *Charles Taylor'ın Tanınma Politikası'na yorum. Çokkültürlülük: Tanınma Politikası içinde*. Gutmann, A. (Çev. Kabakçioğlu, Ö.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, tarih, unutuş* (Çev. Özcan, E. M.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Russell, B. (2015). *Toplumsal yeniden inşanın ilkeleri*. (Çev. Doğan, T. ve Duran, Ş.). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Sabbagh, D. (2010). *Milliyetçilik ve çokkültürlülük, Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar içinde*. Dieckhoff, A. Ve Jaffrelot, C. (Çev. Çetinkasap, D.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Salmund, A. (2009). *Preface. National Days: Constructing and Mobilising National Identity*. McCrone, D., McPherson, G. (Eds.), London/New York Palgrave Macmillan.
- Saraçoğlu, C., Yeşilbaş, M. (2015). *AKP döneminde Türkiye: Minare ile inşaat gölgesinde, Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de siyasal hayatı içinde*. Atılğan, G., Saraçoğlu, C. Uslu, A., İstanbul: Yordam Kitap.
- Scheler, M. (2015). *Hınç*. (Çev. Yılmaz, A.). İstanbul: Alfa
- Schütz, A. (2018). *Fenomenoloji ve toplumsal ilişkiler* (Çev. Akan, A. ve Kesikoğlu, S.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Shimp, T. A., Sharma, S. (1987). *Consumer ethnocentrism: Construction and validation of the CETSCALE*. *Journal of Marketing Research*, 24(3): 280-289. <https://doi.org/10.2307/3151638>.

- Sennett, R. (2011). Yeni kapitalizmin kültürü (Çev. Onacak, A.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (2009). Bireysellik ve kültür (Çev. Birkan, T.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Smith, A. D. (1994). Milli kimlik (Çev. Şener, B. S.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2002a). Küreselleşme çağında milliyetçilik (Çev. Kömürcü, D.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Smith, A. D. (2002b). Ulusların etnik kökeni (Çev. Bayramoğlu, S. ve Kendir, H.). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Smith, A. D. (2003). Nationalism and Modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism. Taylor & Francis e-Library.
- Smith, A. D. (2017). Etno-Sembolizm ve milliyetçilik (Çev. Çallı, B. F.). İstanbul: Alfa Kitap.
- Solomon, S., Greenberg, J. ve Pyszczynski, T. (1991). A terror management theory of social behavior: The psychological functions of self-esteem and cultural worldviews. *Advances in Experimental Social Psychology*, 24: 93-159.
- Spickard, P. (2005). Race and Nation, Identity and Power: Thinking Comparatively about Ethnic Systems, Race and Nation: Ethnic Systems in the Modern World. Spickard, P., New York: Routledge-Taylor & Francis Group.
- Skey, M., Antonsich, M. (Ed.). (2017). Everyday nationhood: Theorising culture, identity and belonging after banal nationalism. London/New York: Palgrave Macmillan.
- Sumner, W., G. (1906). Folkways a study of the sociological importance of usages, manners, customs, mores, and morals. Boston-New York-Chicago-London-Atlanta-Dallas-Columbus-San Francisco: Ginn And Company.
- Stern, A. M. (2019). Proud boys and the white Ethnostate: How the alt-right is warping the American imagination. New York: Beacon Press.
- Swartz, D. (2011). Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi (Çev. Gen, E.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taggart, P. (2000). Populism. Buckingham: Open University Press.
- Taşkın, Y. (2019). Anti-Komünizmden küreselleşme karşıtlığına: Milliyetçi muhafazakâr entelijansiya. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taylor, C. (1996). "Tanınma Politikası." Çokkültürcülük: Tanınma Politikası içinde. Gutmann, A. (Çev. Kabakçioğlu, Ö.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2007). "Türkiye'de siyasal düşüncenin gelişimi konusunda bir üst anlatı, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık içinde. Bora, T., Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.

- Thamm, R. A. (2006). The classification of emotions, *Sociology of Emotions*. Stets, J. E. & Turner, J. H. (Eds.), USA: Springer.
- Thiesse, A.M. (2010). Ulusal kimlikler, ulusaşırı bir paradigma, *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar içinde*. Dieckhoff, A. Ve Jaffrelo, C. (Çev. Çetinkasap, D.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thompson, J. B. (2008). *Medya ve Modernite* (Çev. S. Öztürk). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Toprak, Z. (2013). *Türkiye’de popülizm (1908-1923)*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Toynbee, A. J. (1999). *Türkiye I: Bir devletin yeniden doğuşu*. (Çev. Yargıcı, K.). Yeni Gün Haber Ajansı: Ankara
- Toynbee, A. J. (2007). *Türkiye ve Yunanistan’da Batı meselesi* (Çev. Orağlı, K. M.). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Traverso, E. (2019). *Geçmiş kullanma kılavuzu: Tarih, bellek, politika* (Çev. Ergüden, I.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Traverso, E. (2018). *Solun melankolisi: Marksizm, tarih ve bellek* (Çev. Ersavcı, E.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tsai, W. S. (2010). Patriotic advertising and the creation of the citizen consumer. *Journal Media and Communication Studies*, 2(3): 076-084.
- Tsai, W. S., Yoo, J. J. ve Lee, W. (2013) For love of country? Consumer Ethnocentrism in China, South Korea, and the United States, *Journal of Global Marketing*, 26 (2):98-114, doi: 10.1080/08911762.2013.805860.
- Turan, Ş. (1995). *Türk devrim tarihi III, yeni Türkiye’nin oluşumu (Birinci Bölüm-1923- 1938)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi: İstanbul.
- Turner, G. (2016). *İngiliz kültürel çalışmaları* (Çev. Özçetin, D. ve Özçetin, B.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Türk, B. (2018). *Populism as a medium of mass mobilization’: The case of Recep Tayyip Erdoğan*, *International Area Studies Review*, 21(2): 150-168.
- Türkdoğan, O. (2013). *Türk ulus-devlet kimliği*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Üstel, F. (2008). *Türkiye Cumhuriyeti’nde resmi yurttaş profilinin evrimi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik (Cilt 4) içinde*. Bora, T. ve Gültekin-gil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varel, A. (2019). *Ellili yıllarda muhalefet: Hükümete yönelik temel eleştiriler ve DP karşısında CHP’nin ideolojik konumlanması, Türkiye’nin 1950’li Yılları içinde*. Kaynar, M. K., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Veblen, T. B. (2017). *Aylak sınıfın teorisi: Kurumların iktisadi incelemesi* (Çev. Kırmızıaltın, E. ve Bilir, H.). Ankara: Heretik Yayınları.

- Verkuyten, M. (2005). *The social psychology of ethnic identity*. New York: Psychology Press, Taylor&Francis.
- Wang, Z. (2012). *Never forget national humiliation: historical memory in chinese politics and foreign relations*. Columbia University Press: New York.
- Wasswa, H. W. (2017). Selling nationalism: Influence of patriotic advertising on consumer ethnocentrism in Kenya. 2 (8): 94-105, <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.942635>.
- Wyatt-Brown, B. (2014). *A warring nation honor, race, and humiliation in America and abroad*. Virginia: University of Virginia Press
- Weber, M. (2012). *Din sosyolojisi*. (Çev. Boyacı, L.). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, M. (1946). *Essays in sociology*. New York: Oxford University Press.
- Wehner, L., & Thies, C. (2021). The nexus of populism and foreign policy: The case of Latin America. *International Relations*, 35(2): 320-340.
- Wenden, C. W. W (1998). *Ulus ve yurttaşlık: Hem rakip hem ortak, Uluslar ve Milliyetçilikler içinde*. Leca, J. (Çev. İdemen, S.), İstanbul: Metis Yayınları.
- White, J. (2013). *Müslüman milliyetçiliği ve yeni Türkler* (Çev. Güllüoğınar, F. ve Taştan, C.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Worsley, P. (1969). *The concept of populism, Populism Its Meaning and National Characteristics*. Ionescu, G. & Gellner, E.
- Yankaya, D. (2018). *Yeni İslâmi burjuvazi: Türk modeli* (Çev. Durmaz, M. I.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldız, A. (2009). *Kemalist milliyetçilik, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm (Cilt 2) içinde*. Bora, T. ve Gültekingil, M., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yücetürk, A. N. (1987). *Siyasetin toplumsal tabanı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Zabcı, F. (2017). *Aşırı sağ populizm: Kılık değiştirmiş faşizm mi?* (2): 27-43.
- Zamozhnykh, E., Ezhova, E. (2018). *Communication strategies in public service advertising*. IEEE Communication Strategies in Digital Society Workshop, <https://ieeexplore.ieee.org/xpl/conhome/8353084/proceeding>.
- Zawadzki, P. (2010). *Milliyetçilik, demokrasi ve din, Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar içinde*. Dieckhoff, A. Ve Jaffrelot, C. (Çev. Çetinkasap, D.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zizek, S. (2017). *Popülist cazibe. Büyük Gerileme Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma içinde*. Geiselberger, H. (Çev. M. Şahin, A. Biçen, A. N. Bingöl, O. Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları.
- Zürcher, E. J. (Ed.). (2017). *İmparatorluktan cumhuriyete Türkiye’de etnik çatışma*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Web Sayfaları ve Web Siteleri

Cumhuriyet Gazetesi, (13.06.2023).

<https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/milli-marsa-yeniden-eklendi-ey-fransa-2090182>. Erişim tarihi: 15.06.2023

Oxford English Dictionary, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>,
<https://www.oed.com>. Erişim tarihi: 10.01.2013.

The New Arab (11.06.2023). <https://www.newarab.com/news/algeria-reinstates-reference-france-national-anthem>. Erişim tarihi: 25.06.2023

Trésor de la langue Française informatisé <http://stella.atilf.fr/Dendien/scripts/tlfiv5/advanced.exe?8;s=1504111635>, Erişim Tarihi: 10.01.2023

Türk Dil Kurumu, <https://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.01.2023.

MIRROR IMAGES OF TERRORIST INCIDENTS IN THE NEWS: NEWS COVERAGE AND PROBLEM-SOLVING ATTITUDES TOWARDS CONFLICTS

Merve Önenli Güven

Mirror Images of Terrorist Incidents in the News: News Coverage and Problem-Solving Attitudes Towards Conflicts

Merve Önenli Güven

Publishing No.: 1799
ISBN: 978-625-398-903-3
E-ISBN: 978-625-398-904-0
Edition: 1st Edition, September 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

All rights of this edition belong to Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. Without any written permission of this publishing house, all or a part of the book cannot be printed, published, reproduced or distributed electronically, mechanically or by photocopy.

Nobel Publishing group has been carrying out its national activities on a regular basis since 1984 and internationally since 2011.

The book it publishes are present in the higher education catalogs at national and international level.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" is a Nobel Akademik Yayıncılık brand.

Executive Editor: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Publishing Coordinator: Gülferm Dursun -gulferm@nobelyayin.com-

Interior Designer: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Proofreader: Seval Sezer -seval@nobelyayin.com-
Cover Designer: Mervin Selda Adal -mervin@nobelyayin.com-
Visual Design Specialist: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Library Information Card

Önenli Güven, Merve.

Mirror Images of Terrorist Incidents in the News: News Coverage and Problem-Solving Attitudes Towards Conflicts /

Merve Önenli Güven

1. Edition, XII + 100 p., 15,5x21,5 cm. Includes references. No index.

ISBN: 978-625-398-903-3

E-ISBN: 978-625-398-904-0

1. Terrorism 2. Conflict 3. Media 4. Conflict Management

General Distribution

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Address: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No.: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Phone: +90 312 278 50 77 - **Fax:** 0 312 278 21 65

Order: siparis@nobelyayin.com - **E-Sales:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Points of Delivery and Sales: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Printing and Binding: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519
BeYTEPE Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

TABLE OF CONTENTS

1. Introduction	1
2. Defining Violence, Conflict, and Terrorism	3
3. Terrorism and the Media Relation.....	7
4. Post-Conflict Environment Studies and Problem-Solving Approaches.....	25
5. Perception and Representation of the Turkish Print Media’s 15-20 November İstanbul Bombings.....	47
5.1. Analysis of Cumhuriyet	70
5.2. Analysis of Radikal.....	73
5.3. Analysis of Hürriyet	75
5.4. Analysis of Zaman	77
5.5. Analysis of Vakit.....	79
6. Conclusion	83
BIBLIOGRAPHY	97

BIBLIOGRAPHY

- Alexander, Y. (1979). Terrorism and the Media: Some Considerations. In Yonah Alexander, David Carlton, and Paul Wilkinson (Ed.), *Terrorism: Theory and practice* Colorado, Boulder: Westview Press.
- Alfred, L. (1982). Terrorism: The immortality of belief. In David C. Rapoport and Yonah (Ed.), *The rationalization of terrorism*. Frederick, MD: University Publications of America.
- Altuğ, Y. (1989). *Terörizm: Dünü, bugünü, yarını*. Ankara: T.C İçişleri Bakanlığı.
- Arendt, H. (1970). *On violence*. San Diego: A Harvest/HBJ Book.
- Atkins, E. S. (1992). *Terrorism: A reference handbook*. Santa Barbara, California.
- Barnhurst, G. K. (1991). The literature of terrorism: Implications for visual communications. In A. Odasuo Alali and Kenoye Kelvin Eke (Ed.), *Media coverage of terrorism: Methods of diffusion*. London: Sage Publications.
- Baukus, A. R. (1999). Perception of mediated social conflict: Media dependency and involvement. In Mary S. Mander (Ed.), *Framing friction: media and social conflict*. Chicago: University of Illinois Press.
- Briggs, L. C. (1996). *Disorderly discourse: Narrative, conflict and inequality*. Oxford University Press.
- Cohen, K. D. and Lindblom E. C. (1979). *Usable knowledge: Social science and problem-solving*. New Haven: Yale University Press.
- Dascal, M. (2004). Argument, war and the role of the media in conflict management. In Tudar Parfitt with Yulia Egorova (Ed.), *Jews, Muslims and mass media: Mediating the 'other'*. New York: Routledge Curzon.
- Freedman, Z. L. (1982). Why does terrorism terrorize? In David C. Rapoport and Yonah Alexander (Ed.), *The rationalization of terrorism*. Frederick, MD: University Publications of America. Alexander (Ed.), *The rationalization of terrorism*. Frederick, MD: University Publications of America.

- Furedi, F. (2001). *Korku kültürü: Risk almanın riskleri*. Ayrıntı Yayınları.
- Hunter, S. (1989). The roots of environmental conflict in the Tahoe Basin. In Louis Kriesberg, Terrell A. Northrup, Stuart J. Thorson (Ed.), *Intractable conflicts and their transformation* (Ed.) Syracuse: University Press.
- Katz H. N. and Lawyer W. J. (1992). *Communication and conflict resolution skills*. Kendall/Hunt Publications.
- Korkmaz, G. (1999). *Terör ve medya ilişkisi*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele ve Harekat Başkanlığı.
- Latter, R. (1988). *Terrorism and the media: Ethical and practical dilemmas for government, journalists and public*. London: Conference Report based on Wilton Park Conference.
- Martin, G. (2003). *Understanding terrorism: Challenges, perspectives and issues*. Sage Publications.
- Miller, H. A. (1982). Terrorism, the media and law enforcement: An introduction and overview. In Abraham H. Miller (Ed.), *Terrorism, the media and the law*. New York: Transnational Publishers, Inc., Dobbs Ferry.
- Munro, A., Manthei, B. and Small, J. (1990). *Counselling: The skills of problem-solving*. London, Routledge.
- Picard, G. R. (1993). *Media portrayals of terrorism: Functions and meaning of news coverage*. Iowa State University Press/AMES.
- Pokras, S. (1990). *Systemic problem-solving and decision-making*. Kogan Page.
- Primoratz, I. (2002). State terrorism. In Tony Coady and Michael O'Keefe (Ed.), *Terrorism and justice: Moral argument in a threatened world*. Melbourne University Press.
- Quinton, C. E. A. (1982). Moral and ethical considerations in defining a counter-terrorist policy. In David C. Rapoport and Yonah Alexander (Ed.), *The rationalization of terrorism*. Frederick, MD: University Publications of America.
- Rackley, F. (1982). Measures of the impact and appeal of terrorism. In David C. Rapoport and Yonah Alexander (Ed.), *The rationalization of terrorism*. Frederick, MD: University Publications of America.
- Redhouse Dictionary, p.1012
- Rubenstein, E. R. (2003). Sources. In Sandra Cheldelin, Daniel Druckman and Larissa Fast (Ed.), *Conflict*. London, New York: Continuum.
- Rupesinghe, K. (1994). Forms of violence and its transformation. In Kumar Rupesinghe and Marcial Rubio (Ed.), *The culture of violence*. United Nations University Press.

- Shinar, D. (2002). Cultural conflict in the Middle East: The media as peacemakers. In Eytan Gilboa (Ed.), *Media and conflict: Framing issues, making policy, shaping opinions*. Ardsley, NY: Transnational Publishers.
- Simmel, G. (1964). *Conflict and the web of group-affiliations*. New York, London: The Free Press.
- Väyrynen, R. (1991). To settle or transform: Perspectives on the resolution of national and international conflicts. In Raimo Väyrynen (Ed.), *New directions in conflict theory: Conflict resolution and transformation*. London: Sage Publications.
- Väyrynen, R. (1991). Introduction. In Raimo Väyrynen (Ed.), *New directions in conflict theory: conflict resolution and conflict transformation*. London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications.
- Villalobos, G. S. (2002). The media and reconciliation in Central America. In Eytan Gilboa (Ed.), *Media and conflict: Framing issues, making policy, shaping opinions*. Ardsley, NY: Transnational Publishers.
- Wolfsfeld, G. (1997). *Media and political conflict: News from the Middle East*. Cambridge University Press.
- Indictment of the Attorney General, Turkish Republic, 2003.
<http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/12/25/yazidizi/yazidizi2.html>
www.cogsci.princeton.edu/cgi-bin/webwn2.1
http://www.fbis.gov/portal/server.pt/gateway/PTARGS_0_241_215_240_0_43/http/app...
<http://www.haberx.com/w/2128/terror-olaylarinda-dini-ogeler-ral.htm>
<http://www.ict.org.il/articles/articleDET.cfm?articleid=504>
<http://www.islamicweb.com/begin/population.htm>
<http://www.medyatava.net/tiraj.asp>
<http://www.mehmetfarac.com/belgeb.asp?select=240>
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=158260&tarih=10/07/2005>
<http://www.seeurope.net/en/story.php?StoryID=56033&LangID=1>
<http://www.terror.gen.tr/english/Türkiye/separatist/pkk.html>
<http://www.terror.gen.tr/english/organisations/hizbullah.html>
<http://www.zaman.com.tr/2001/12/04/haberler/haberlerdevam.htm#12>

NAHİVDE TECDİD ÇABALARI

-teorik temeller-

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Çelik

Nahivde Tecdid Çabaları -Teorik Temeller-

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Çelik

Yayın No.: 4858
Beşeri Bilimler: 516
ISBN: 978-625-397-304-9
E-ISBN: 978-625-397-303-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Haziran 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.
Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Furkan Mülayim -furkan@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Selma Günaydın-selma@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Mehmet Çakır -mehmet@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Çelik, Muhammet.

Nahivde Tecdid Çabaları -Teorik Temeller- / Muhammet Çelik

1. Basım, VI + 692 s., 16,5x24 cm. Kaynakça ve dizin var.

ISBN: 978-625-397-304-9

E-ISBN: 978-625-397-303-2

1. Nahiv 2. Tecdid 3. Dilbilim 4. Arapça 5. Dil Öğretimi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

Birinci Bölüm

NAHİV İLMİ VE TECDİD DÜŞÜNCESİ	13
--------------------------------------	----

I. NAHVİN ÖNEMİ, TARİHSEL GELİŞİMİ VE TECDİD SAFHASI	17
--	----

A. İSLAMİ İLİMLERİN DOĞUŞU VE ARAP DİLİ	17
---	----

1) Arap Dilinin Cahiliye Döneminden İslami Döneme Geçiş Safhası	18
---	----

2) İslami İlimlerin Doğuşu ve Tedvini	22
---	----

B. NAHV İLMİNİN DOĞUŞU VE TEDVİNİ	26
---	----

C. NAHV İLMİNİN ÖNEMİ VE DİĞER İLİMLERLE İLİŞKİSİ.....	33
--	----

D. NAHV İLMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TECDİD SAFHASI.....	40
--	----

II. SON DÖNEM TECDİD DÜŞÜNCESİ VE DİLDEKİ YANSIMALARI	77
---	----

A. XIX-XX. YÜZYIL TECDİD DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU.....	78
---	----

B. XIX-XX. YÜZYIL TECDİD DÜŞÜNCESİNİN AYIRT EDİCİ ÖZELLİKLERİ	93
---	----

C. TECDİD DÜŞÜNCESİNİN İSLAMİ İLİMLERDEKİ YANSIMALARI	103
---	-----

D. TECDİD DÜŞÜNCESİNİN DİL ALANINDAKİ YANSIMALARI VE DİLDEKİ DEĞİŞİM	106
--	-----

E. NAHVİN DOĞUŞUNA, GELİŞİMİNE VE TECDİDİNE ETKİ EDEN DÜŞÜNCELERİN KARŞILAŞTIRILMASI	124
--	-----

1) Öğretimsel-Kolaylaştırıcı Yönelimler ve Dilbilim Çalışmaları.....	125
--	-----

2) Dinî Amaçlar, Arap Rönesansı ve Milliyetçi Düşünce	131
---	-----

3) Edebî Faaliyetler, Dil ve Edebiyat Faktörü.....	138
--	-----

4) Ulemanın Hizmetlerinden Resmî Dil Kurumlarının Çalışmalarına	139
---	-----

5) Etkilenmeler ve İstifadeler	150
--------------------------------------	-----

6) Birikimi Devam Ettirmekle Redd-i Miras Arasında.....	153
---	-----

İkinci Bölüm

KAYNAKLARI AÇISINDAN TECDİDÜ'N-NAHV	157
---	-----

I. NAHV TARİHİNDEKİ YERLİ KAYNAKLAR.....	159
--	-----

A. NAHVİN YENİLENMESİNDE YARARLANILAN ESKİ NAHVİCİLER VE ESERLERİ.....	161
--	-----

B. ESKİLERİN NAHV ELEŞTİRİSİNDE BELLİ BAŞLI KONULAR	175
---	-----

C. NAHVİN YENİLENMESİNDE KIRAATLERDEN YARARLANILMASI	177
D. İSTİŞHÂDDA DÖNEM SINIRININ KALDIRILMASI TALEBİ.....	179
E. HADİSLE İSTİŞHÂDIN ÖNÜNÜ AÇMA İSTEĞİ.....	181
F. NAHVİN YENİLENMESİNDE KÛFE NAHİV MEKTEBİNDEN İSTİFADE EDİLMESİ.....	182
G. NAHVİN YENİLENMESİNDE ENDÛLÛS NAHİV MEKTEBİNDEN İSTİFADE EDİLMESİ.....	184
II. NAHVİN YENİLENMESİNDE İSTİFADE EDİLEN MODERN DİLBİLİM YÖNTEMLERİ	192
III. MODERN ARAP VE İSLAM DÜNYASININ GERÇEKLİĞİ.....	211

Üçüncü Bölüm

HEDEFLERİ AÇISINDAN TECDİDÜ'N-NAHV

I. NAHİV GELENEĞİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER, EKSİKLERİN VE HATALARIN DİLE GETİRİLMESİ	213
A. NAHİV TARİHİNE YENİ YAKLAŞIMLAR	215
B. NAHVİN YÖNTEMİNE GETİRİLEN ELEŞTİRİLER	227
C. BELLİ BİR DÖNEMDEN SONRA NAHİVDE YENİLİK VE YARATICILIĞIN OLMADIĞI SÖYLEMİ.....	249
D. DİLİN DARALTILDIĞI VE DONUKLAŞTIRILDIĞI SÖYEMİ.....	252
E. MANTIĞIN DİLE VE DİLBİLGİSİNE ZARAR VERDİĞİ GÖRÜŞÜ	257
F. NAHİVDE ANLAMIN İHMAL EDİLDİĞİ SÖYLEMİ VE LAFIZCILIKIN ELEŞTİRİSİ.....	276
G. ARAP DİLİNİN VE ARAPÇA YAZININ ZORLUĞU SÖYLEMİ.....	285
H. KLASİK NAHVİN ZORLUĞU VE BIKTIRICILIĞI İDDİASI.....	290
İ. ARAP DİLİ ÖĞRETİMİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER.....	298
J. ÂMİL NAZARİYESİNİN REDDİ.....	302
K. İ'RÂB KONUSUNDAKİ YENİ ÇALIŞMA VE GÖRÜŞLER.....	326
L. İLLET, KIYAS, TAKDİR VE TEVİLE YÖNELİK ELEŞTİRİLER.....	347
M. FARAZİ ÖRNEKLENDİRME VE MESELLERİN NAHİVDEN ÇIKARILMASI TALEBİ.....	359
II. TEORİK VE PRATİK YÖNLERİ İLE YENİ ÖNERİLER GETİRME.....	361
A. NAHVİN GAYESİ, GÖREVİ VE YÖNTEMİYLE İLGİLİ ÖNERİ VE DEĞERLENDİRMELER.....	363
B. ÂMMİCEYE TEŞVİKTEN FASİH ARAPÇAYA TEŞVİKE	374
C. ARAP DİLİNİN YENİDEN DİRİLTİLMESİ DÜŞÜNCESİ.....	392
D. DİLBİLİM ÇALIŞMALARINDAN YARARLANILMASI.....	402

E. NAHİV-MANA İLİŞKİSİNİN YENİDEN KURULMASINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR.....	420
F. NAHVİN KOLAYLAŞTIRILMASI VE DİL ÖĞRETİMİNDE İŞLEVSEL HÂLE GETİRİLMESİ	432
G. NAHVİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI.....	454
1) Nahiv Konularının Yeniden Düzenlenmesi	455
2) Cümle Çalışmaları, Üslup Çalışmaları ve Cümlede Yeni Taksimat.....	477
3) Kelimenin Kısımlarını Belirlemede Yeni Taksimat	491
4) Arapçada Fiil ve Zamanlar Konusunun Yeniden Ele Alınması	495
5) Nahiv Ders Kitabında Öğrencinin Durumunu Dikkate Alma	500
H. DİL ÖĞRETİMİNDE YENİ YÖNTEM VE YAKLAŞIMLARDAN İSTİFADE EDİLMESİ	503
İ. ARAPÇA İMLANIN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR	514
III. BUGÜNKÜ DİLİN DİKKATE ALINMASI.....	516
Dördüncü Bölüm	
MUHTEVASI AÇISINDAN TECDİDÜ'N-NAHV	529
I. EĞİTİMDE YENİ METOTLARIN UYGULANMASI.....	529
II. MODERN DİLBİLİM ÇALIŞMALARI İLE KLASİK NAHVİ İLİŞKİLENDİRME	555
A. MODERN DİLBİLİM ÇALIŞMALARI İLE NAHV TARİHİNDEKİ ÇALIŞMALAR KARŞILAŞTIRMA	555
B. MODERN DİLBİLİM ÇALIŞMALAR IŞIĞINDA NAHVİ YENİDEN YAPILANDIRMA.....	575
III. NAHVDE TECDİDİN SORUNLARI VE ELEŞTİRİLER	597
A. MUHAFAZAKÂRLAR, YENİLİKÇİLER VE ORTA YOLU BULMAYA ÇALIŞANLAR	599
B. YENİLENMEDE AMACIN DIŞINA ÇIKAN AŞIRILIKLAR	602
C. YÖNTEM SORUNLARI	604
D. TECDİDE YÖNELİK ELEŞTİRİ VE ÖZELEŞTİRİLER.....	617
SONUÇLAR.....	647
KAYNAKÇA	657
DİZİN	681

KAYNAKÇA

- Abduh, Abdulaziz, *el-Ma'nâ ve'l-i'râb 'inde'n-nahviyyîn ve nazariyyetü'l-âmil*, II Cilt, 1982, Trablus, Menşûrâtü'l-kitâb fi't-tevzi' ve'l-i'lân ve'l-metâbi'.
- Abduh, Davud, *Ebhâs fi'l-kelime ve'l-cümle*, Amman 2008, Dârü'l-Kermel.
- Abduh, Davud, *Nahve ta'lîmi'l-lugati'l-Arabiyye vazîfiyyen*, 1979, Kuveyt, Müessesetu Dâri'l-'Ulûm.
- Abdulaziz, Nâsif Mustafa, *el-El'âbü'l-lugaviyye fi ta'lîmi'l-lugâti'l-ecnebiyye me'a emsiletin li-ta'lîmi'l-'Arabiyye li-ğayri'n-nâtikine bihâ*, 1983, Riyad, Dârü'l-Merih.
- Abdulkaki, İbrahim Mahmud, *el-Hitâbü'l-'Arabiyyi'l-mu'âsir*, 2008, Herndon, Virginia, el-Ma'hedü'l-âlemi li'l-fikri'l-İslâmî.
- Abdulgani, Ahmed Abdulazim, *el-Kâidetü'n-nahviyye dirâse nakdiyye tahliliyye*, 1990, Kahire, Dârü's-sekâfe li'n-neşri ve't-tevzi'.
- Abdulgani, Ahmed Abdulazim, *el-Mustalahu'n-nahvi dirâse nakdiyye tahliliyye*, 1990, Kahire, Dârü's-sekâfe li'n-neşri ve't-tevzi'.
- Abdulhamid, Abdulhamid es-Seyyid Muhammed, *et-Tenvîr fi teysîri't-teysîr fi'n-nahv*, ts., Kahire, el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-türâs.
- Abdullah b. Hamad b. Abdullah el-Hüseyin, *Teysîrü'n-nahv 'inde Abbas Hasan fi kitâbihî en-Nahvu'l-vâfi*, Doktora tezi, Câmîatü Ümmü'l-Kurâ Külliyyetü'l-Lugati'l-Arabiyye, danışman: Riyâd el-Havvâm, h. 1431-1432, Mekke.
- Abdullatif, Muhammed Hamase, *el-Alâmetü'l-i'râbiyye fi'l-cümleti beyne'l-kadîmi ve'l-hadis*, Kuveyt 1984, Matbûatü'l-câmia / Câmîatü'l-Kuveyt.
- Abdullatif, Muhammed Hamase, *Binâu'l-cümleti'l-'Arabiyye*, Kahire, 2003, Dârü Ğarîb.
- Abdullatif, Muhammed Hamase, *"Fi kazîyeti'n-nahv.. ve müşkiletu'z-za'fi'l-lugavi"*, el-Beyânü'l-Kuveytiyye, Sayı: 181, Nisan 1981, Kuveyt, (59-89).
- Abdulmecid, Abdulaziz, *el-Lugatü'l-'Arabiyye usûlühâ en-nefsiyye ve turuku tadrîsîhâ*, 3. bs. 1986, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Abdulmuttalib, Muhammed, *Kazâyâ el-hadâse 'inde Abdulkahir el-Cürcânî*, 1995, Beyrut, Mektebetü Lübnan.
- Abdunnebi, Yakub, *"Cinâyetü'n-nuhât 'ale'l-luga"*, 1955, Mısır, *er-Risâletü'l-cedîde*, Sayı: 14, (22-23).
- Abdurrahman, Taha, *el-Hakku'l-İslâmî fi'l-ihtilâfi'l-fikri*, 2005, ed-Dârü'l-Beyzâ, el-Merkezü's-sekâfiyyü'l-'Arabî.
- Abdurrahman, Taha, *el-Mantık ve'n-nahvu's-sûri*, 1983, Beyrut, Dârü't-talî'a.
- Abdurrezzak, Zâfir Kazım, *el-Cümleti'l-'Arabiyye fi dav'i'd-dirâsâti'l-lisâiyye*, Doktora tezi, Basra Üniverstesi Edebiyat Fakültesi, 2011, Irak.
- Abduttevâb, Ramazan, *el-Medhal ilâ 'ilmi'l-luga ve menâhicü'l-bahsi'l-lugavi*, 2. bs., Kahire: 1997, Mektebetü'l-Hâncî.

- Abidin, Abdulmecid, *el-Medhal ilâ dirâseti'n-nahvi'l-Arabî 'alâ dav'i'l-lugâti's-sâmiyye*, 1951, Kahire, Matbaatü eş-Şibekşi.
- Açık, Kerim, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Arapça Öğretimi (Kaynaklar ve Yöntemler)*, Doktora tezi, 2002, İstanbul, Marmara Üniversitesi.
- Adanalı, A. Hadi, "Erken Dönem İslam'da Gramer ve Mantık Tartışması", *İslâmiyât*, Cilt: 7 (2004), Sayı: 2, (61-73).
- el-Afgani, Said, *Fi Usûli'n-nahv*, Beyrut: 1987, el-Kütübü'l-İslâmî.
- 'Affi, Ahmed, *Nahvu'n-nass: itticâhun cedîd fi'd-dersi'n-nahv*, 2001, Kahire, Mektebetü Zehrâi's-şark.
- Ahmed Mithat, "Osmanlıca'nın İslahı", *Dağarcık*, No:1, İstanbul, 1288/1872-1873 (20-25).
- Akbaş, Rifat, *Arap Gramer Yapısı Hakkındaki Tartışmalar*, Yüksek lisans tezi, 2014, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Akbaş, Rifat, "Kuralcılık ve Betimsellik Yaklaşımları Arasında Arap Diline Bir Bakış", *EKEV Akademi Dergisi*, Yı: 19, Sayı: 64 (Güz 2015), 239-252.
- Akdemir, Salih, *Kur'an'a Dilbilimsel Yaklaşımlar*, 2017, İstanbul, Kuramer Yayınları.
- el-Akkad, Abbas Mahmud, *Eştât mücteme'ât fi'l-lugati ve'l-edeb*, 2012, Kahire, Müessesetü Hindâvi.
- el-Akkad, Abbas Mahmud, *el-Makalâtü'n-nâdire: buhûsuhû ve muhâzarâtuhû fi mecma'i'l-lugati'l-'Arabiyye*, derleyen: Salah Hasan Reşid, 2015, Beyrut, Dârü'l-beşâirü'l-İslâmiyye.
- Aksan, Doğan (haz.), *Dilbilim Seçkisi*, 1982, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, 2009, Ankara, 5. bs. (3 cilt bir arada), Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akün, Ömer Faruk, "Ahmed Vefik Paşa", *DİA*, II, 143-157, İstanbul 1989, TDV Yayınları.
- el-Alevî, Hâdî, *el-Mu'cemü'l-'Arabiyyü'l-cedîd el-mukaddime*, 1983, Lazkiye, Dârü'l-hivâr.
- Alevî, Hafız İsmail, *el-Lisâniyyât fi's-sekâfeti'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra dirâse tahlîliyye nakdiyye fi kazâyâ et-telakkî ve işkâlâtihî*, 2009, Beyrut, Dârü'l-kitâbi'l-cedîd.
- Allen, J.P.B.- Paul van Buren (ed.), "Chomsky: Elected Readings", London, 1971, 69-79, çevrilmış hâliyle: "Üretimsel Dilbilim", çeviren: Mehmet Demirezen, şunun içinde: Aksan, Doğan, *Dilbilim Seçkisi*, 1982, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altıkulaç, Tayyar, "Kisâi, Ali b. Hamza", *DİA*, XXVI, 69-70, İstanbul, 2002, TDV Yayınları.
- Altınörs, Atakan, *50 Soruda Dil Felsefesi*, 3. bs., 2016, İstanbul, Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Amâre, Muhammed (dirâse ve tahkik), *el-A'mâlû'l-kâmile li-Rifaa Râfi' et-Tahtâvî*, 5 cilt, 2010, Kahire, Mektebetü'l-usra.
- el-'Amâyira, Halil Ahmed, *el-'Âmilu'n-nahvi beyne müeyyidihî ve muarizihî ve devruhû fi't-tahlîli'l-lugavî*, ts., Dirâsât ve ârâ fi dav'i ilmi'l-lugati'mu'âsıra-5-.
- Amâyira, Halil Ahmed, *Fi nahvi'l-luga ve terâkibihâ: menhec ve tatbik*, 1984, Cidde, 'Âlemü'l-marife.
- Amâyira, Halil Ahmed, *Fi't-Tahlîli'l-lugavî menhec vasfî tahlîli*, 1987, ez-Zerkâ, Mektebetü'l-Menâr.
- Amâyira, Halil Ahmed, *el-Mesâfe beyne't-tanzîri'n-nahvî ve't-tatbîki'l-lugavî*, 2004, Amman, Dârü Vâil.
- Amâyira, İsmail Ahmed, *Buhûs fi'l-istişrâk ve'l-luga*, 1996, Amman, Dârü'l-Beşîr.
- Amin, Mariwan Abdalla Mohammed, *Arapça Dilbilgisinin Yenilenmesinde Çağdaş Yönelimler*, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, 2018.
- Anay, Harun, "Çağdaş Arap Düşüncesi Üzerine", *Divan* dergisi, 2001/1, (1-88).

- Arafe, Ahmed Muhammed, *en-Nahvu ve'n-nuhât beyne'l-Ezher ve'l-câmi'a*, ts., Kahire, Matbaatü's-saade.
- Ardoğan, Recep, "Mütekellimlere Göre Kelam-ı Nefsi ve İhtilebilirliği", *Marife*, Yıl: 13, Sayı: 2, 2013, (177-197).
- el-Ârif, Abdurrahman b. Hasan, *el-Menhecü'l-vasfî ve eseruhû fi teysiri'n-nahvi'l-'Arabi*, el-Mu'temerü's-sânî li'l-luga ve'l-edeb ve'n-nakd 2003, yayınlanma tarihi: 2005, İrbid Üniversitesi, Ürdün, (60-76).
- Arkoun, Muhammed, *el-Fikru'l-'Arabi*, çev. Adil 'Avvâ, 3. bs., 1985, Beyrut, Menşûrâtü 'Uveydât.
- Arslan, Abdurrahman, *Kibleyi Kaybettiren Dönüşüm*, 2016, İstanbul, Beyan Yayınları.
- Arslan, Abdurrahman, *Sabra Davet Eden Hakikat*, 3. bs., 2016, İstanbul, Pınar Yayınları.
- Arslan, Ahmet Turan, "Arap Gramerinde İki 'Avâmil' Risâlesi ve Bunların Mukayesesi", *İLAM Araştırma Dergisi*, c. I, s. 2, Temmuz-Aralık 1996, 161-176.
- Arslan, Şekib, *Limâzâ tehhara'l-Müslimûn ve limâzâ tekaddeme gayruhum*, 1997, Hindâvî.
- Arslan, Şekib, *en-Nahdatü'l-'Arabiyye fi'l-'asri'l-hadis*, Lübnan: 2008, ed-Dârü't-Takaddumiyye.
- Asutay, M. Mücahit, "el-Hasâis Ekseninde İbn Cinnîde Ses-Anlam İlişkinine Bir Bakış", *EKEV Akademik Dergisi*, yıl: 16, Sayı: 53, (güz 2012), 327-340.
- Atabay, Neşe (vd.), *Sözcük Türleri*, 2 cilt, Ankara 1976, TDK Yayınları.
- Attar, Ahmed Abdulgafur, *Ârâ' fi'l-luga*, Cidde, el-Müessesetü'l-'Arabiyye li't-tibâa.
- Attar, Ahmed Abdulgafur, *Kazâyâ ve müşkilâtü'l-lugaviyye*, 2. bs., 1990, Mekke, (yy.).
- Attar, Ahmed Abdulgafur, *ez-Zahf 'alâ lugati'l-Kur'ân*, 1965, Beyrut, (yy.).
- Avvâd, Muhammed Hasan, "Kırâ'e fi kitâbi Nazariyyetü'n-nahvi'l-Kur'ânî li'd-duktür Ahmed Mekki el-Ensârî", *el-Mecelletü'l-Ürdüniyye fi'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, cilt 7, sayı 1a, 2011, (138-161).
- Avn, Hasan, *el-Lugatü ve'n-nahv*, 1952, İskenderiyye, Matbaatü'r-Rûyâl.
- Avn, Hasan, *Tatavvurü'd-dersi'n-nahvî*, 1970, Ma'hedü'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-'Arabiyye.
- el-'Avnî, Ahmîde, *el-Üsûsü'l-menhecîyye li-tebvîbi'n-nahvi'l-'Arabi*, Beyrut 2015, Dârü'l-Kütübî'l-'ilmiyye.
- Aytaç, Bedrettin, "Selâme Mûsâ ve Arap Dili Üzerine Görüşleri", *Nûsha*, Yaz 2011, (120-128).
- Ayyıldız, Erol, "Mısır'da İngiliz İşgalinin Arap Dili Üzerindeki Tesirleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 1, Sayı 1, 1986, (69-74).
- el-Azrî, İsa, *Nazariyyetü'l-amil beyne'l-ulemai'l-kudema ve'l-muhdesîn, et-Ta'lîmiyye* dergisi, c. 4, sayı 11, 2017, s. 167-178, <https://www.asjp.cerist.dz/en/article/27356>, 26.11.2018'de erişildi.
- el-'Azzâvî, Nî'me Rahîm, "Difâ' 'ani'n-nahvi'l-'Arabi", *el-Mevrid*, Irak, Sayı: 2, Nisan 1986, (49-62).
- el-'Azzâvî, Nî'me Rahîm, *en-Nakdü'l-lugavî beyne't-taharrur ve'l-cumûd*, Bağdat: 1984, Dâiretü'ş-şuûni's-sekâfiyye ve'n-neşr.
- Badıllı, Kemal, *Türkçe İzahlı Kürtçe Grameri (Kürmançça Lehçesi)*, Ankara 1965, Ankara Basım ve Ciltevi.
- el-Bâr, 'Alâ bt. Yasin, *Teysîrû'n-nahv beyne'l-cedvâ ve'l-hurûc 'ale'l-vâkı'i'l-luga*, Yüksek lisans tezi, Câmia-tu Melik Abdulaziz, Külliyyetü'l-âdâb ve'l-ulûmi'l-İslâmiyye, 2009.
- Barsky, Robert F., *Noam Chomsky - Bir Muhalifin Yaşamı*, çev. Gülden Şen, 2001, İstanbul, Doğan Kitap.
- Başa, Ömer Musa, *Târihu'l-edebî'l-'Arabi el-'Asru'l-Usmâni*, 1989, Beyrut/Dımaşk, Dârü'l-fikri'l-mu'âsir & Dârü'l-fikr.
- Bauer, Thomas, *Müphemlik Kültürü ve İslam: Farklı Bir İslam Tarihi Okuması*, çev. Tanıl Bora, 5. bs., İstanbul: 2021, İletişim Yayınları.

- Bedrî, Kemal İbrahim, *‘İlmü’l-lugati’l-mubermec el-esvât ve’n-nizâmü’s-savti mutabbakan ‘ale’l-lugati’l-‘Arabiyye*, 1982, Riyad, İmadetü şüünü’l-mektebât – Câmîatü Melik Suud.
- Bekir, Abdulvehhab – el-Mehîrî, Abdulkadir (vd.), *en-Nahvu’l-‘Arabi min hilâli’n-nusûs: Nahvu’l-me‘âni*, Tunus, Kitâbetü’l-devle li’t-terbiyeti’l-kavmiyye.
- Bekkûş, Fatuma el-Hâşimî, *Neş’etü’l-d-derisi’l-lisâniyyi’l-Arabiyyi’l-hadis*, 2004, Kahire, İtrâk li’t-tabâa ve’n-neşr.
- el-Bekkûş, et-Tayyib, *et-Tasrîfü’l-‘Arabi min hilâli ‘ilmi’l-esvâti’l-hadis*, 3. bs. 1992, Matbaatü Cumhuriyeti Tunus – el-Matbaatü’l-Arabiyye.
- Benli, Ali, “Klasik Arapça Tedrisatında Tablo ve Şemaların Kullanımına Bir Örnek: Vakfikebirli Ali Rıza Efendi’nin Netâicü’l-Efkâr Hâşiyesi –Adalı-i Cedid-”, *Şarkiyat Mecmuası*, Sayı 28, (2016-1), 43-72.
- Benli, Ali, *Sibeveyhi’nin el-Kitâb’ı Çerçevesinde Dil Çalışmalarının Doğuşu*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2007, İstanbul.
- el-Bennâ, Muhammed İbrahim, *el-İ’râb simetü’l-‘Arabiyyeti’l-fushâ*, 1986 (mukaddimedeki tarih), Kahire, Dârü’l-ıslâh.
- Berânik, Muhammed, *en-Nahvu’l-menhecî*, 2. bs., 1959, Kahire, Matbaatü Lecneti’l-beyâni’l-‘Arabi.
- Bergsträsser, Gotthelf, *et-Tatavvuru’n-nahvi li’l-lugati’l-‘Arabiyye*, yay. Ramazan Abduettevâb, 2. bs., 1994, Kahire, Mektebetü’l-Hâncî.
- Besendî, Halid b. Abdülkerim, “Muhâvelâtü’t-tecdid ve’t-teysîr fi’n-nahvi’l-‘Arabi: el-Mustalah ve’l-menhec, nakd ve’r-ru’ye”, *el-Hitâbü’s-sekâfi* dergisi, sayı: 3, 2008.
- el-Bessâm, Abdülaziz, “el-Arabiyyetü’l-fasiha lugatü’t-ta’lim fi’l-vatani’l-Arabi” (39-84), şunun içinde: Hammâdi, Sa’dûn (vd.), *el-Lugatu’l-Arabiyye ve’l-va’yu’l-kavmi*, 2. bs. 1986, Beyrut, Merkezû Dirâsâti’l-Vahdeti’l-Arabiyye.
- Beydilli, Kemal, “Mustafa Reşid Paşa”, *DİA*, XXXI, 348-350, İstanbul 2006, TDV Yayınları.
- Bişr, Kemal, *Dirâsât fi ‘ilmi’l-luga*, 1998, Kahire, Dârü Garîb.
- Bişr, Kemal, *el-Lugatu’l-‘Arabiyye beyne’l-vehmi ve sûi’l-fehm*, 1999, Kahire, Dârü garîb.
- Bolelli, Nusrettin, “Nahivde Hadisle İstîşad Meselesi”, *Marmara Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5-6, 1987-1988, (165-175).
- Bostancı, Ahmet, “İlahiyat Fakültelerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Ders Kitapları ve Diğer Araç-Gereçlerin Tespiti ve Analizi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2005, (1-30).
- Boyalık, M. Taha, *Dil, Söz ve Fesahat: Abdülkâhir el-Cürçânî’nin Sözdizimi Nazariyesi*, 2017, İstanbul, Klasik.
- Bûhalhâl, Abdullah, “ed-Da’vetü ile’l-‘âmmiyye usûlühâ ve ehdâfuhâ”, *Mecelletü’l-Âdâb*, cilt 1, say 1, 1994, (162-185).
- Bulut, Ali, “İbn Madâ’nın Arap Dilindeki Amil Nazariyesine Yönelik Eleştirileri”, *Nüşa*, Yıl VI, Sayı 23, Güz 2006, 61-74.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3 cilt, Hazırlayan: Yekta Saraç, Ankara, 2016, TÜBA.
- Buterfas, Cîlâli, *Teysîru’n-nahvi’l-Arabi fi manzûri’l-mecâmi’i’l-lugati’l-Arabiyye*, Yüksek lisans tezi, 2014, Tilimsan, Ebu Bekr Belkaid Üniversitesi.
- el-Câbiri, Muhammed Âbid, *Arap-İslam Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba, 3. bs., 2001, Kitabevi.

- el-Câbirî, Muhammed Âbid, *Arap İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, çev. Burhan Köroğlu vd., 3. bs., 2001, İstanbul, Kitabevi.
- el-Câbirî, Muhammed Âbid, *Çağdaş Arap İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanma*, çev. Ali İhsan Pala, Mehmet Şirin Çıkar, 2001, Ankara, Kitabiyat.
- el-Câbirî, Muhammed Âbid, *Fikru İbn Haldun el-'Asabiyye ve'd-devle*, 6. bs., Beyrut 1994, Merkezü Dirâsâti'l-Arabiyye.
- el-Câbirî, Muhammed Âbid, *el-Hitâbü'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsır*, 5. bs., 1994, Beyrut, Merkezü Dirâsâti'l-vahdeti'l-'Arabiyye.
- el-Câbirî, Muhammed Âbid, *İbn Rüşd ve i'âdetü binâi'n-nahvi'l-'Arabî*", şurada: <http://www.aljabriabed.net/tajdid6.htm>, 26.11.2018'de erişildi.
- el-Câbirî, Muhammed Âbid, *et-Turâs ve'l-hadâse: Dirâsât ve münakaşât*, 1991, Beyrut, el-Merkezü's-sekâfiyyü'l-'Arabî.
- el-Câhiz, Ebu Osman Amr b. Bahr, *Kitâbü'l-hayevân*, I. cilt, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, 2. bs., 1965, Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbi el-Halebi ve evlâduhü bi Mısır.
- el-Cârim, Ali – Emin, Mustafa, *en-Nahvu'l-vâzih fi kavâidi'l-lugati'l-'Arabiyye li'l-medârisi'l-ibtidâiyye*, dipnotlar ve çözümler ekleyerek 3 Cilt bir arada haz. Fazl Muhammed el-Humeydân, 2002, Dimaşk, Mektebetü'l-İlmi'l-hadis.
- el-Cârim, Ali – Emin, Mustafa, *en-Nahvu'l-vâzih fi kavâidi'l-lugati'l-'Arabiyye li'l-medârisi's-sâneviyye*, 3 Cilt bir arada, 22. bs., 1965, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Carter, G., *"Sibawayhi and Modern Linguistics"*, şunun içinde: *Histoire Épistémologie Langage*, 1980, 2-1, (21-26).
- el-Ceberti, Abdurrahman, *Târîhu 'acâibü'l-âsâr fi't-terâcimi ve'l-ahbâr*, III Cilt, Beyrut, ts., Dârü'l-Fâris.
- Cevad, Ali, *Sarf-ı Arabî Muallimi / Cüz-i Evvel*, 1316, Dârü'l-hilâfe /İstanbul, Matbaa-i Amire.
- Cerâdât, Usame Kâmil, *el-Eb'âdü'l-ma'neviyye fi'l-vazâifi'n-nahviyye*, 2004, İrbid, Dârü'l-Furkân.
- el-Cevârî, Ahmed Abdüsettar, *Nahve/Nahvu et-teysir*, 1984, Matbaatü'l-mecme'u'l-İlmi'l-İrâkî.
- el-Cevârî, Ahmed Abdüsettar, *Nahvu'l-Kur'ân*, 1974, Bağdat, Matbaatü'l-Mecma'i'l-İlmi'l-İrâkî.
- Cevzici, Ahmet, *Felsefe Tarihi: Tales'ten Baudrillard'a*, 3. bs., 2011, İstanbul, Say Yayınları.
- el-Ceyyûsi, Selmâ el-Hadrâ, *el-İtticâhât ve'l-harekât fi's-şi'ri'l-'Arabiyyi'l-hadis*, çev. Abdulvâhid Lü'lüe, II. bs. 2007, Beyrut, Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-'Arabiyye. Orijinali: Jayyusi, Salma Khadra, *Trends and Movements in Modern Arabic Poetry*, II Cilt, 1977, Leiden, E. J. Brill.
- Chauveau, G.-Dubois, J.-Kail, M., *La Linguistique: La Linguistique*, Paris, 1977, çevrilmiş hâliyle: "Ferdinand De Saussure Öncesi Dil Çalışmaları", çev. Sema Rifat Güzelşen, şunun içinde: Aksan, Doğan, *Dilbilim Seçkisi*, 1982, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Chomsky, Noam, *Bilgi Sorunları ve Dil: Managua Dersleri*, 2009, İstanbul, Bgst Yayınları.
- Chomsky, Noam, *Cartesian Linguistics: A chapter in the history of rationalist thought*, 2. edisyon, New Zealand: 2002, Cybereditions.
- Chomsky, Noam, *Dil ve Zihin*, çev. Ahmet Kocaman, 3. bs., 2018, Ankara, Bilgesu Yayıncılık.
- Chomsky, Noam, *Dilin Mimarisi*, çev. İsa Kerem Bayırlı, 2014, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Coşkun, Muhammed, "Vahiy, İç Söz ve Yorum Bağlamında Kelâm-ı Nefsî Tartışmasının Hermenötik Uzantıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 59: 1, 2018, (67-85).

- Coward, Rosalind - Ellis, John, *Dil ve Maddecilik*, çev. Veysel Kılıç, 2008, İstanbul, Toroslu Kitaplığı.
- Cüdâmi, Abdulmün'im es-Seyyid Ahmed, *el-Müsteşrikûn ve't-turâsü'n-nahvi'l-'Arabî*, 2016, Amman, Dârü Kunûzi'l-ma'rife.
- el-Cümahî, İbn Sellâm, *Tabakâtü's-şu'arâ*, haz. Taha Ahmed İbrahim, 2001, Beyrut, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- el-Cürcânî, Abdulkahir, *el-'Avâmîlü'l-mie*, thk. Enver ed-Dağüstânî, Beyrut 2009, Dârü'l-minhâc.
- el-Cürcânî, Abdulkahir, *Delâilu'l-i'câz*, thk. Mahmud Muhammed Şakir, 1984, Kahire, Mektebetü'l-Hâncî. Tercümesi: Osman Güman, *Delâilu'l-İ'câz: Sözdizimi ve Anlambilim*, 2008, İstanbul, Litera Yayınılık.
- el-Cürcânî, Abdulkahir, *Kitâbü'l-cümel fi'n-nahv*, thk. Yüsrî Abdulgani Abdullah, Beyrut 1990, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- el-Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf, *Mu'cemü't-ta'rifât*, thk. Muhammed Siddik el-Minşavî, Kahire 2004, Dârü'l-fazile.
- Çağmar, M. Edip, *İbn Rüşd'ün Nahiv Anlayışı*, 2012, Diyarbakır, Bilgipa.
- Çelebi, İlyas, "Modern Dönem Kelam Çalışmalarının Temel Sorunları Üzerine", (75-104) şunun içinde: *Modern Dönemde Dini İlimlerin Temel Meseleleri: İlmi Toplantı*, 2007, İstanbul, İSAM.
- Çeliktaş, Hasan Basri, *Osmanlı Yüksek Din Eğitimi Anlayışının Değişimi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017.
- Çetin, Atilla, "Fâris eş-Şidyâk", *DİA*, XII, 168-170, İstanbul, 1995, TDV Yayınları.
- Çetin, Atilla, "Tunuslu Hayreddin Paşa", *DİA*, XVII, 57-60, İstanbul, 1998, TDV Yayınları.
- Çetin, Nihad, "Arap", *DİA*, III, 276-309, İstanbul, 1991, TDV Yayınları.
- Çıkar, Mehmet Şirin, *Kıyas - Bir Nahiv Usul İlmi Kaynağı*, 2007, Van, Ahenk Yayınları.
- Çıkar, Mehmet Şirin, *Nahivciler ile Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar*, 2009, İstanbul, İsam Yayınları.
- Çıkar, Mehmet Şirin, "Tunus Nahiv Ekolü ve Tunus'ta Arap Dili ve Edebiyatı Alanında Yapılan Yüksek Lisans/Doktora Tezleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, 2000, (441-459).
- Çıkar, Mehmet Şirin, "ez-Zeccâcî'nin el-İdâh fi 'İleli'n-nahv ve el-Cumel fi'n-nahv Adlı Eserleri Bağlamında Nahiv İlmine Bakışı", *Nüşa Dergisi*, yıl: IV, sayı 14, Yaz 2004, (71-78).
- ed-Dâmin, Hâtim Sâlih, "el-'Âmmiyye ve'l-fasıha", (219-225), şunun içinde: Hammâdî, Sa'dûn (vd.), *el-Lugatü'l-Arabiyye ve'l-va'yü'l-kavmi*, 2. bs. 1986, Beyrut, Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye.
- ed-Dâmin, Hâtim Sâlih, *Aşratu şuarâ mukillûn*, 1990, Bağdat, Câmîatü Bağdat.
- ed-Dâmin, Hâtim Sâlih, *İlmü'l-luga*, 1989, Bağdat, Vizâratü't-ta'lim.
- Davud, 'Abir Mahmud Şerif, *Devru şurûhi'l-Elfiyye fi teysiri'n-nahvi'l-'Arabî*, Yüksek lisans tezi, Câmîatü Âl-i Beyt - Külliyyetü'l-âdâb ve'l-ülûm - Kısmü'l-Lugatî'l-Arabiyye, 2001-2002.
- Dayf, Şevki, *el-Belâga tatavvur ve târih*, 9. bs., Kahire, mukaddimedeki tarih: 1965, Dârü'l-Maârif.
- Dayf, Şevki, *el-Edebü'l-'Arabiyyu'l-mu'âsir fi Mısır*, 7.bs., 1979, Kahire, Dârü'l-maârif.
- Dayf, Şevki, "el-Hadâratü'l-Endelüsiyye ve devruhâ fi tekvîni'l-hadâratî'l-Esbâniyye", *Mecelletü'l-Ma'hedü'l-Mısri li'd-dirâsâti'l-İslâmiyye fi Madrid*, sayı: 23, sayfa: 7-25, 1986.
- Dayf, Şevki, *el-Medârisü'n-nahviyye*, Mukaddime'deki tarih: 1968, Mısır, Dârü'l-Maârif.

- Dayf, Şevki, *Tecdidü'n-nahv*, 6. bs., 2013, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Dayf, Şevki, *Teysîrât lugaviyye*, 1990, Kahire, Dârü'l-maârif.
- Dayf, Şevki, *Teysîrû'n-nahvi't-ta'limî kadîmen ve hadîsen*, 2. bs., ts., Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Değer, Ayşen Cem, "Evrensel Dilbilgisi ve İkinci Dil Edinimi Kuramı", *Dilbilim Araştırmaları*, 1996, (100-113).
- Demir, Gökhan Yavuz, *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği*, 2007, İstanbul, Paradigma Yayıncılık.
- Demirayak, Kenan - Bakırcı, Selami, *Arap Dili Grameri Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)*, 2001, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Demirel, Özcan, *Yabancı Dil Öğretimi*, 9. bs., 2016, Ankara, Pagem Akademi.
- Derviş, Ahmed, *İnkâzu'l-luga min eydi'n-nuhât*, 1999, Beyrut, Dârü'l-fikr.
- Derviş, Ahmed, *Sekâfetunâ fi 'asri'l-'avleme*, 2003, Gize, eş-Şeriketü'l-Mısrıyye'l-âlemiyye li'n-neşr.
- ed-Desûkî, Ömer, *Fi'l-edebi'l-hadîs*, II cilt, 7. bs., 1994, Kahire, Dârü'l-Fikri'l-'Arabi.
- Dımeşkiyye, Afif, *Hutan müte'assira 'alâ tarihi tecdidü'n-nahvi'l-'Arabi (el-Ahfeş - el-Küfiyyûn)*, 2. bs. 1982, Beyrut, Dârü'l-'ilm li'l-melâyîn.
- Dımeşkiyye, Afif, *Tecdidü'n-nahvi'l-'Arabi*, 1981, Beyrut, Ma'hedü'l-enmâi'l-'Arabi.
- Dîb, Vedî', *Nahvun Cedîd*, 1959, Beyrut, Dârü Reyhânî.
- Doğan, Candemir, *Yabancılar Arapça Öğretimi Esasları ve Öğretim Metotlarının İncelenmesi*, Doktora tezi, 1996, Konya, Selçuk Üniversitesi.
- Doğan, Yusuf, "Arap Gramerinde İlk Yenilikçilik Hareketleri ve Etkileri", *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, VIII (2008), sayı: 3, (183-213).
- Doğan, Yusuf, "Arap Gramerinde Yenilikçilik ve İbn Rüşd'ün Nahve Getirdiği yenilik", (231-245), şunun içinde: *Doğu-Batı İlişkinin Entelektüel Boyutu: İbn Rüşd'ü Yeniden Düşünmek*, Cilt: II, 2009, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi.
- Döndüren, Hamdi, "Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku ve Yeni Yaklaşımlar", (29-50), *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, 2003.
- Duman, Derya, "Medyada 'Doğru' Türkçe Tartışmaları Üzerine: Betimleyici-Kuralcı Yaklaşımlar ve Ötesi", *Bilig*, Kış 2013, Sayı: 64, (151-174).
- Dümet, Cebr - el-Hûlî, Bûlis, *Fekkü't-taklîd fi 'ilmi's-sarf*, 1908, Beyrut, el-Matbaatü'l-edebiyye.
- Durmuş, İsmail, "İbn Keysân", *DİA*, XX, 135, İstanbul, 1999, TDV Yayınları.
- Durmuş, İsmail, "Müberred", *DİA*, XXXI, 432-433, İstanbul, 2006, TDV Yayınları.
- Durmuş, İsmail, "Nahiv", *DİA*, XXXII, 301-306, İstanbul, 2006, TDV Yayınları.
- Durmuş, İsmail, "Sa'leb", *DİA*, XXXVI, 25-26, İstanbul, 2009, TDV Yayınları.
- Durmuş, İsmail, "Şertûnî, Reşîd b. Abdullah", *DİA*, XXXIX, 13-14, 2010, TDV Yayınları.
- Durusoy, Ali, "Mantık ve Mantık Tarihi Üzerine Bir İnceleme", *İslami İlimler Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 2, Güz 2010, (9-20).
- Durusoy, Ali, "Nahiv-Mantık Tartışmaları Bağlamında Sekkâkî'nin Yeri ve Önemi", *MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27(2004/2), 25-39.
- Durusoy, Ali - Güler, Aliye, "Vâv'ın Hikayesi: Dilbilimciler ile Mantıkçılar Arasındaki Tartışmaların Mantık ve Dilbilimin Gelişmesine Etkisi", *Yakın Doğu Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, Güz 2015 (7-54).

- Ebu Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-'Adudî*, thk. Hasan Şâzeli Ferhûd, Riyad 1969, Câmî'atü Riyâd.
- Ebu Hadra, Fahd, "Hutuvât 'amelîyye li-tecdîdî'n-nahv", *el-Mecma' dergisi*, sayı: 2, 2010, (189-204).
- Ebu Gaben, Usame İsmail, *Kazâyâ et-teysîrî's-sarfîyye ve'n-nahviyye 'inde eş-Şeyh Mustafa el-Galâyîni*, Yüksek lisans tezi, 2013, Gazze el-Ezher Üniversitesi.
- Ebu Harme, Ömer Muhammed, *Nahvu'n-nass: Nakdu'n-nazariyye ve binâun uhrâ*, 2004, İrbid, 'Âlemü'l-kütübî'l-hadîs.
- Ebu'l-Hicâ, Yasin, *Mezâhiru't-tecdîdî'n-nahvî ledâ Mecma'î'l-Lugati'l-Arabiyye fi'l-Kahire hatta 'âm 1984*, 2008, İrbid, 'Âlemü'l-kütübî'l-hadîs.
- Ebu'l-Mekârim, Ali, *el-Cümletü'l-fi'liyye*, 2006 Kahire, Müessesetü'l-Muhtâr.
- Ebu'l-Mekârim, Ali, *el-Cümletü'l-ismiyye*, 2007 Kahire, Müessesetü'l-Muhtâr.
- Ebu'l-Mekârim, Ali, *Takvîmü'l-fikri'n-nahvî*, 2005, Kahire, Dârü Ğarîb.
- Ebu'l-Mekârim, Ali, *Usûlü't-tefkîri'n-nahvî*, 2007, Kahire, Dârü Ğarîb.
- Edzard, Lutz - Watson, Janet (editörler), *Grammar as a Window onto Arabic Humanism: A Collection of Articles in Honour of Michael G. Carter*, Wiesbaden: 2006, Harrassowitz Verlag.
- Emin, Ahmed, *Duha'l-İslâm*, III cilt, Beyrut, 10. bs., (ts.), Dârü'l-Kitâbî'l-Arabî.
- Emin, Ahmed, *Fecrû'l-İslâm*, Beyrut 1969, Dârü'l-Kitâbî'l-Arabî.
- el-Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâleddîn 'Abdurrahmân b. Muhammed, *Kitâbu Esrârü'l-'Arabiyye*, thk. Fahr Salih Kadare, Beyrut 1995, Dârü'l-cil.
- el-Enbârî, Ebü'l-Berekât Kemâleddîn 'Abdurrahmân b. Muhammed, *el-İnsâf fi mesâilî'l-hilâf beyne'n-nahviyyîn el-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*, yy. ve ts., Dârü'l-fikr.
- el-Enbârî, Ebü'l-Berekât Kemâleddîn 'Abdurrahmân b. Muhammed, *Nüzhetu'l-elibbâ fi tabakâti'l-üdebâ*, thk. İbrahim es-Sâmerrâî, 3. bs. 1985, Ürdün, Mektebetü'l-Menâr.
- Endress, Gerhard, "Klasik Klasik İslam Düşüncesinde Yunan Mantığı Savunucuları ile Arap Nahivcileri Arasındaki Tartışmalar", çev. Mehmet Şirin Çıkar, *EKEV Akademi Dergisi*, 11.Sayı, 2002, (205-216).
- Enis, İbrahim, *Delâletü'l-elfâz*, 5. bs., 1984, Mektebetü'l-Enclü el-Mısriyye.
- Enis, İbrahim, *el-Lugatü beyne'l-kavmiyye ve'l-'âlemiyye*, 1980, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Enis, İbrahim, *Min Esrâri'l-Luga*, 6. bs., 1978, Kahire, Mektebetü'l-enclü el-Mısriyye.
- el-Ensârî, Ahmed Mekki, *ed-Difâ' 'ani'l-Kur'ân zıdda'n-nahviyyîn ve'l-müsteşrikîn*, Mısır: 1973, Dârü'l-Maârif.
- el-Ensârî, Velid Âtuf, *Nazariyyetü'l-âmil fi'n-nahvî'l-Arabî 'arzan ve nakdan*, 2002, İrbid, Dârü'l-kitâbî's-sekâfî.
- Ercan, Songül, "Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi", şunun içinde: *Dilbilim Kuramları - İki Düzlem Beş Kuram*, 2018, İstanbul, İthaki.
- Ergin, Ali Şakir, "Bustânî, Butrus b. Bülus", *DİA*, VI, 473-474, İstanbul, 1992, TDV Yayınları.
- Ergin, Mehmet Cevat, "Arap Dilinde Nahiv İletleri Üzerine", *Marife*, Yıl: 9, Sayı: 1, bahar 2009, (159-183).
- Ergüven, Şahabettin, "Endülüs'te Dil ve Nahiv Çalışmaları", *Hitit Üniv. İlahiyat F. Dergisi*, Cilt VI, Sayı 12, Sayfa 144-154, Çorum, 2007, Baskı: Ankara.
- Erkilet, Alev, *Orta Doğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler*, 2015, İstanbul, Büyüyenay Yayınları.

- Ersöz, Emine, “Mehmet Akif Ersoy’un Arap Dili ve Edebiyatına Dair Tespitleri”, şunun içinde: *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu (2008) Bildiriler Kitabı*, c. I, s. 191-201, 2009, Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Eyyub, Abdurrahman Muhammed, *Dirâsât nakdiyye fi’n-nahvi’l-Arabî*, 1957 (önsözdeki tarih), Kuveyt, Müessesetü’s-sabâh.
- Eyyub, Abdurrahman [Muhammed], *Muhâdarât fi’l-luga*, 1966, Bağdat, Matbaatü Maârif.
- el-Ezherî, Mustafa Mahmud, *Teysîrû kavâidi’n-nahv li’l-mübtediin*, 3. bs., 2011, Cize/Mısır, Darü’l-‘ulûm ve’l-hikem.
- el-Fârâbî, Ebu Nasr, *Harfler Kitabı: Kitâbü’l-hurûf*, çev. Ömer Türker, 2015, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- el-Fârâbî, Ebu Nasr, *İhsâu’l-‘ulûm*, yay. Osman Muhammed Emin, 1931, Kahire, Mektebetü’l-Hâncî.
- el-Fârâbî, Ebu Nasr, *et-Tavtia*, Şunun içinde: *Mantiğa Giriş Risâleleri: et-Tavtia, el-Fusûlü’l-Hamse, Kitâbü İsâgüci*, çev. Yaşar Aydın, 2018, İstanbul, Litera Yayıncılık.
- Fazlıoğlu, Şükran, “Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası ve Bunlara Verilen Cevaplar”, *Nüşa*, Yıl: 5, Sayı: 17, Bahar 2005, (51-66).
- Fazlıoğlu, Şükran, *Arap Romanında Türkler*, 2006, İstanbul, Küre Yayınları.
- Fazlıoğlu, Şükran, “Osmanlı Medrese Müfredatına Dair Çalışmalar: Nereden Nereye?”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, 2008, (593-609).
- Fazlıoğlu, Şükran, “Tâhâ Hüseyin”, *DİA*, XXXIX, 377-379, İstanbul, 2010, TDV Yayınları.
- Fazlıoğlu, Şükran, “Yâzici, İbrahim b. Nâsif”, *DİA*, XLIII, 366-367, İstanbul, 2013, TDV Yayınları.
- el-Fehrî, Abdulkadir el-Fâsî, *el-Lisâniyyât ve’l-lugatü’l-Arabiyye*, II cilt, 3. bs. 1993, Dârülbeyzâ, Dâru Tûbkâl li’n-neşr.
- el-Fehrî, Abdulkadir el-Fâsî, *Zerrâtü’l-lugati’l-Arabiyye ve hendesetiha: Dirâsât istikşâfiyye edneviyye*, 2010, Beyrut, Dârü’l-kitâbi’l-cedid el-müttehîde.
- Ferhat, Cermânus, *Kitâbü bahsi’l-metalib fi’l-ilmî’l-Arabiyye*, 5. bs., 1899, Beyrut, Matbaatü’l-Mürselin el-Yesûğiyîn.
- el-Feytûrî, eş-Şâzeli, “*el-Üsûsü’n-nefsiyye ve’l-ictimâ’iyye li’l-lugati’l-Arabiyye*”, (145-165), şunun içinde: Hammâdi, Sa’dûn (vd.), *el-Lugatü’l-Arabiyye ve’l-va’yü’l-kavmi*, 2. bs. 1986, Beyrut, Merkezü Dirâsâti’l-Vahdeti’l-Arabiyye.
- Feyyaz, Süleyman, *en-Nahvu’l-asrî: delil mübsit li-kavaidi’l-lugati’l-Arabiyye*, 1995, Kahire, Merkezü’l-Ehrâm li’t-terceme ve’n-neşr.
- Fischer, Steven Roger, *Dilin Tarihi*, çev. Muhtesim Güvenç, 4. bs., 2017, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fleisch, Henri, *el-Arabiyyetü’l-fushâ nahve binâin lugaviyyin cedid*, (L’Arabe Classique Esquissée d’une structure linguistique) çev. Abdussabur Şahin, 2. bs., 1983, Beyrut, Dârü’l-Maşrîk.
- Fureyha, Enis, *el-Lehecât ve uslûbu dirâsetihâ*, 1989, Beyrut, Dâru’l-cil.
- Fureyha, Enis, *Nazariyyât fi’l-luga*, II. bs., 1981, Beyrut, Dârü’l-kitâbi’l-Lübnânî.
- Fück, Johann, *el-Arabiyye dirâsât fi’l-luga ve’l-lehecât ve’l-esâlib*, çev. Ramazan Abduettevâb, 1980, Kahire, Mektebetü’l-Hâncî.

- Galanti, Avram, *Arabî Harfler Terakkimize Mani Değildir*, hazırlayanlar: Fethi Kale & Rifat N. Bali, İstanbul, 1996, Bedir Yayınları.
- el-Galâyîni, Mustafa, *Câmi'ü'd-durûsi'l-'Arabiyye*, III cilt, 9. bs., 1962, Sayda, el-Matbaatü'l-Asriyye.
- Görgün, Hilal, "Kostantin Züreyk", *DİA*, EK-2, 696-698, İstanbul 2019, TDV Yayınları.
- Görgün, Hilal, "Sarrûf, Ya'kûb", *DİA*, XXXVI, 166-167, İstanbul 2009, TDV Yayınları.
- Görgün, Tahsin, "Dilbilim, Dil Felsefesi ve Belagat Üzerine", şunun içinde: *Edebiyat İlmî ve Problemleri Sempozyumu 23-25 Eylül 2003*, Gazi Sosyal Bilimler Araştırma ve Geliştirme Derneği, 2005, Ankara, (54-62).
- Görgün, Tahsin, *İlahî Sözü'nün Gücü / Varlık ve Bilgi Kaynağı Olarak Kur'ân*, Külliyyât Yayınları, İstanbul 2013.
- Görgün, Tahsin, "İnşa-Haber (Performative Constative) Ayrımı ve Kur'ân'ın Anlaşılması -Sözeylem Teorisinin Tarihi Üzerine-", şunun içinde: *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur'ân ve Dil - Dilbilim ve Hermenötik Bilimleri Sempozyumu 17-18 Mayıs 2001*, (443-460).
- Görgün, Tahsin, "Tecdid", *DİA*, XL, 234-239, İstanbul 2011, TDV Yayınları.
- el-Gunemyîn, Merlin Adnan, *Esâlibu tertibi ebvâbi'n-nahv*, Yüksek Lisans Tezi, 2004, Âlu'l-Beyt Üniversitesi [Al al-Bayt University].
- Gutas, Dimitri, *Yunanca Düşünce Arapça Kültür*, çev. Lütfü Şimşek, 8. bs. 2017, İstanbul, Kitap Yayınevi.
- Güldöşüren, Arzu, "Bilinmeyen Bir Medrese Islahatı Metni: Vildan Faik Efendi ve Islah Risalesi", şunun içinde: *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, cilt 16, sayı 31, (201-220), 2011/2, BİSAV.
- Güler, İsmail, "Dil Öğretimi, Dilbilgisi ve Arapça", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 2, 2004, (169-182).
- Güler, İsmail, *Nahivi Kolaylaştırma Çabaları*, 2006, Bursa, Rehber Yayıncılık.
- Güman, Osman, *Nahiv ve Fıkıh Usulü İlişkisi*, 2017, Ankara, İSAM Yayınları.
- Gündüzöz, Soner, "Arapça Öğretiminde Başvurulacak Bazı Yöntem ve Teknikler", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 29, 2010, (35-53).
- Gündüzöz, Soner, "Klasik ve Modern Arapçanın Tarihsel ve Filolojik Sınırları", *Nüşa Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 8, Kış 2003, (69-90).
- Gündüzöz, Soner, "Kur'ân'da Yerleşik Gramer Kurallarına Aykırı Dil Yapıları ve Kur'ân'ın Lehçe Haritası Üzerine Bir İnceleme", -I-, -II-, *Nüşa Dergisi*, Yıl: II, Sayı: 6 (77-94), Sayı: 7 (121-140), Yaz ve Güz sayıları 2002.
- Güngör, Erol, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, İstanbul: 2020, Yer-Su.
- Gürkan, Nejd, "Osmanlı Son Dönemi Müfekkirlere Babanzâde Ahmed Naim'in Arapça Öğretimi Hakkındaki Görüşleri ve Uygulamaları", şunun içinde: *Dârülfünûn İlahiyat Sempozyumu 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri*, İstanbul 2010, (31-38).
- Ğanâyim, Muhammed, "el-Câbirî ve nakdu'l-'akli'l-lugavî ev tecdidü't-tefkîr fi'l-lugati'l-'Arabiyye", <http://al-adab.com/article/17.11.2018>'de erişildi.
- el-Habbâs, Muhammed, *en-Nahvu'l-'Arabî beyne't-te'sîr ve't-teessür el-'ulûmu's-şer'îyye nemüzeccen*, 2014, İrbid, 'Alemlü'l-kütübî'l-hadis.
- Hacımuftuoğlu, Nasrullah, "Belagat Ekolleri ve Anadolu Belagat Çalışmaları", *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 8. sayı, (115-127), Erzurum, 1988.

- Hacımüftüoğlu, Nasrullah, “Belagat İlminin Gelişmesine Müessir Olan Kaynaklar”, *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 11. sayı, (268-298), Erzurum, 1993.
- el-Hadîsî, Hadice, *el-Medârisü'n-nahviyye*, 3. bs., 2001, İrbid, Dârü'l-emel.
- el-Hafâcî, İbn Sinan, *Sirru'l-fesâha*, 1982, Beyrut, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Hafîza, Yahyâvî, *İshâmâtu Nuhâti'l-Mağrib ve'l-Endelüs fi te'sîli'd-dersi'n-nahvi'l-'Arabî hilâle'l-karneyni's-sâdisi ve's-sâbi'i'l-hicriyyeyn*, 2011, Câmîatü Mevlûd Ma'merî / Tîzî Vîzî, Menşûrâtü mahberi'l-mumâresâti'l-lugaviyye fi'l-Cezair.
- Halef el-Ahmer, *Mukaddime fi'n-nahv*, thk. İzzeddin et-Tanûhî, 1961, Dimaşk, Vizâratü's-sekâfe ve'l-irşâdü'l-kavmî.
- Halîfât, Sahbân, *Menhecü't-tahlîli'llugaviyyi'l-mantikî fi'l-fikri'l-Arabiyyi'l-İslâmî (en-Nazariyye ve't-Tatbîk)*, III Cilt, 2004, Amman, Menşûrâtü'l-Câmîati'l-Ürdüniyye.
- Halife, Abdulkerim, *Teyşîru'l-'Arabiyye beyne'l-kadîm ve'l-hadis*, 1986, Amman, Mecma'u'l-Lugati'l-Arabiyyeti'l-Ürdüni.
- Halife, el-Cüneydî, *Nahve 'Arabiyyetin efdal*, 1390 h., Beyrut, Dârü Mektebeti'l-hayat.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, II cilt, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 2001, İrfan Yayıncılık.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam'a Giriş*, çev. İbrahim A. Koytak, Veysel Uysal, 1999, İstanbul, Beyan Yayınları.
- Hamidullah, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, çev. Abdulaziz Hatip, Mahmut Kanık, 2000, İstanbul, Beyan Yayınları.
- Hamiş, Halil, *Cuhûdü Şevki Dayf et-tecdidiyye fi'n-nahvi'l-'Arabi: Dirâse fi'l-üsûs ve'l-menhec*, Yüksek lisans tezi, 2014, Câmîatü Mevlûd Ma'merî Tizi Vuzu (Universite Mouloud Mammeri de Tizi Ouzou), Cezayir.
- el-Hamlâvî, Ahmed b. Muhammed, *Şeze'l-'arf fi fenni's-sarf*, 7. bs., 2014, Beyrut, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Hammâde, İbrahim, *el-İtticâhâtü'l-mu'âsıra fi tedrisi'l-lugati'l-'Arabiyye ve'l-lugâti'l-hayyeti'l-uhra*, 1987, Kahire, Dârü'l-Fikri'l-'Arabî.
- Hammâdi, Sa'dûn [vd.], *el-Lugati'l-Arabiyye ve'l-va'yu'l-kavmî*, 2. bs. 1986, Beyrut, Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye.
- Hammâdi, Sa'dûn, “Teccidü'l-hadis 'ani'l-kavmiyyeti'l-Arabiyye”, (25-37) şunun içinde: Hammâdi, Sa'dûn [vd.], *el-Lugati'l-Arabiyye ve'l-va'yu'l-kavmî*, 2. bs. 1986, Beyrut, Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye.
- Hammûde, Tahir Süleyman, *Zâhiratü'l-hazfî'd-dersi'l-lugavi*, 1998, İskenderiyye, ed-Dârü'l-Câmîiyye.
- el-Hammûz, Abdulfettah, *Fennü'l-implâ*, II Cilt, 1993, Amman, Dârü 'Ammâr.
- el-Hammûz, Abdulfettah, *el-Kûfiyyûn fi'n-nahvi ve's-sarf ve'l-menhecü'l-vasfiyyi'l-mu'âsir*, 1997, Amman, Dârü 'Ammâr.
- el-Hamzâvî, 'Alâ İsmail, *Mevkifu Şevki Dayf mine'd-dersi'n-nahvi dirâseten fi'l-menheci ve't-tatbîk*, el-Minyâ (Minia) Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- el-Hamzâvî, Muhammed Reşad, *A'mâlu mecma'i'l-lugati'l-'Arabiyye bi'l-Kahire*, 1988, Beyrut, Dârü'l-Garbi'l-İslami.
- Hanefî, Hasan, *ed-Din ve's-sekâfe ve's-siyâse fi'l-vatani'l-'Arabî*, 1998, Kahire, Dârü Kuba.

- Hanefi, Hasan, *Gelenek ve Yenilenme (et-Turâs ve't-tecdid)*, çev. M. Emin Maşalı, 2011, Ankara, OTTO.
- Hanefi, Hasan, *Humûmü'l-fikri ve'l-vatan – el-Fikru'l-'Arabîyyü'l-mu'âsir*, 1998, Kahire, Dârü Kuba.
- Harmâ, Nâyif – Hicâc, Ali, *el-Lugatü'l-ecnebiyye: ta'limuhâ ve ta'allümuhâ*, şunun içinde: 'Âlemü'l-marife, Kuveyt: 1979, sayı: 126.
- Hasan, Abbas, *el-Lugatü ve'n-nahv beyne'l-kadîm ve'l-hadîs*, 1966, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Hasan, Abbas, *en-Nahvu'l-vâfî*, IV cilt, 5. bs, 1975, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Hasan, Abbas, *Ra'yun fi ba'zi'l-usûli'l-lugaviyyeti ve'n-nahviyye*, Kahire: 1951, Matbaatü'l-Âlemi'l-'Arabî.
- Hasan, Abdulhamid, *el-Kavâidü'n-nahviyye mâddetuhâ ve tarikatuhâ*, 2. bs., 1952, Kahire, Mektebetü'l-enclü el-Misriyye.
- Hassan, Temmam, *el-Beyân fi ravâi'i'l-Kur'ân*, 1993, Kahire, Âlemü'l-kütüb.
- Hassan, Temmam, *el-Hulâsatü'n-nahviyye*, 2000, Kahire, Âlemü'l-kütüb.
- Hassan, Temmam, *el-Luga beyne'l-mi'yâriyye ve'l-vasfiyye*, 4. bs., 2006, Kahire, Âlemü'l-kütüb.
- Hassan, Temmam, *el-Lugatu'l-Arabiyye ma'nâhâ ve mebnâhâ*, 6. bs., 2009, Kahire, Âlemü'l-kütüb.
- Hassan, Temmam, *Makalât fi'l-lugati ve'l-edeb*, II Cilt, 2006, Kahire, 'Âlemü'l-Kütüb.
- Hassan, Temmam, *Menâhicü'l-bahs fi'l-luga*, 1990, Kahire, Mektebetü'l-Enclü el-Misriyye.
- Hassan, Temmam, *et-Temhîd fi'ktisâbi'l-lugati'l-'Arabîyye li-ğayri'n-nâtikîne bihâ*, 1984, Mekke, Vizâratu't-ta'lîmi'l-'âli - Câmîatü Ümmü'l-Kurâ.
- Hassan, Temmam, *el-Usûl: Dirâse ebistimuluciyye li'l-fikri'l-lugavi 'inde'l-Arab: en-Nahv - Fikhu'l-luga - el-Belâga*, 2009, Kahire, Âlemü'l-kütüb.
- el-Hâşimî, Ahmed b. İbrahim b. Mustafa, *el-Kavâidü'l-esâsiyye li'l-lugati'l-'Arabîyye*, thk. Muhammed Ahmed Kasım, 2010, Beyrut, el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- el-Havvâm, Riyâd b. Hasan, *Nazariyyetü'l-'âmil fi'n-nahvi'l-Arabi tak'îd ve tatbik*, 2014, Mekke, Mektebetu Lisâni'l-Arab ("Mecme'u'l-lugati'l-Arabiyye ale's-şebeketi'l-âlemiyye" yayımlarından).
- el-Heytî, Abdulkadir Rahîm, *Hasâisu mezhebi Endelüsü'n-nahvi hilâle'l-karni's-sâbi'i'l-hicri*, 2. bs., 1993, Bingazi, Menşûrâtü Câmîatü Karyunus.
- Hicâvî, Arif, *el-Lugatü'l-'âliye*, 2014, Şebeketü'l-Cezireti'l-i'lâmiyye.
- Hicâzî, Mahmud Fehmi, *Medhal ilâ 'ilmi'l-luga*, tarihsiz, Kahire, Dârü beka.
- Hirfân, Abdulmün'im, "et-Tecdid ve't-taklîd fi nahvi'l-Endelüsü min hilâli bâbi mâ lâ yensarif 'inde's-Süheyli ve's-Şâtibi", el-Memleketü'l-Mağribiyye Câmîatü Seydi Muhammed b. Abdullah Külliyyetü'l-âdâb ve'l-'ulûmi'linsâniyye, Fas, sayı: 19, (11-36).
- Hourani, Albert, *Çağdaş Arap Düşüncesi*, çev. Latif Boyacı, Hüseyin Yılmaz, II. bs., 2000, İstanbul, İnsan Yayınları.
- el-Hülî, Emin, *Menâhic teccid fi'n-nahv ve'l-belağa ve't-tefsir ve'l-edeb*, Beyrut, 1961, Dârü'l-Ma'rif; Türkçesi: el-Hülî, Emin, *Arap-İslam Kültüründe Yenilikçi Yaklaşımlar*, çev. Emrullah İşler, Mehmet Hakkı Suçin, 2006, Ankara, Kitâbiyât.
- el-Hülî, Muhammed Ali, *Esâlibü tedrisi'l-lugati'l-'Arabîyye*, 1982, Riyad, Metâbiü'l-Ferezdeki't-Ticâriyye.
- el-Hülî, Muhammed Ali, *Kavâid tahviliyye li'l-lugati'l-'Arabîyye*, 1999, Amman, Dârü'l-felâh.
- el-Hulvânî, Muhammed Hayr, *el-Mufassal fi târihi'l-'Arabi*, I. Cilt, 1979, Beyrut, Müessesetü'r-Risale.

- el-Hulvânî, Muhammed Hayr, *el-Muğni'l-cedîd fi 'ilmi'n-nahv*, 2003, Beyrut, Dârü'l-Larki'l-'Arabî.
- el-Hulvânî, Muhammed Hayr, *el-Muğni'l-cedîd fi 'ilmi's-sarf*, ts., Beyrut, Dârü's-Şarki'l-'Arabî.
- el-Hulvânî, Muhammed Hayr, *Usûlü'n-nahvi'l-'Arabî*, 2011, ed-Dârü'l-Beyzâ, İfrîkiyya eş-Şark.
- el-Hulvânî, Muhammed Hayr, *el-Vâzih fi'n-nahv*, 6.bs., 2000, Dimaşk, Dârü'l-Me'mûn li't-Turâs.
- Humeyde, Mustafa, *Nizâmu'l-irtibât ve'r-rabt fi terkîbi'l-cümleti'l-Arabiyye*, 1997, Kahire, Mektebetü Lübnan & eş-Şirketü'l-Mısıriyye'l-'âlemiyye li'n-neşr.
- el-Husrî, Sâtî, *Tarikatü ta'lîmi'l-Elifbâ*, 2. bs., Mısır, el-Matbaatü's-Selefiyye.
- Hüseyin, Muhammed Kâmil, "*en-Nahvu'l-ma'kül*", Mecelletü Mecma'î'l-lugati'l-'Arabiyye bi'l-Kahire, c:27, 1971, (24-59).
- Hüseyin, Taha, *Müstakbelü's-sekâfe fi Mısır*, tarihsiz, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Illich, Ivan, *Okulsuz Toplum*, çev. Mehmet Özyay, İstanbul: 2010, Şûle Yayınları.
- el-İrâkî, Atîf, *el-'Aklü ve't-tenvîr fi'l-fikri'l-'Arabiyyi'l-mu'âsir*, 1998, Kahire, Dârü Beka.
- İbiş, Mustafa, *Arap Dilinde Âmmice ve Fushâ Tartışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, 2015, İstanbul, İstanbul Üniversitesi.
- İbn Âcurrûm, *el-Mukaddimetü'l-Âcurrûmiyye fi ilmi'l-i'râb*, eş-Şârika 2007, el-Müntedâ el-İslâmî.
- İbn Bâbeşâz, *Şerhu'l-Mukaddimetü'l-muhsibe*, thk. Halid Abdulkarim, Kuveyt 1977, el-Matbaatü'l-'asriyye.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osman, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, III Cilt, ts., Beyrut, Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman, *el-Lüma' fi'l-'Arabiyye*, thk. Semih Ebü Muğli, 1988 Amman, Dârü Mecdelâvi.
- İbn Ferhûn, Burhaneddin, *ed-Dibâcü'l-müzheb fi marifeti a'yâni ulemâi'l-mezheb*, 2. Cilt, thk. Muhammed el-Ahmedi, Dârü't-turâs, Kahire.
- İbn Haldun, *Mukaddimetü İbn Haldûn*, III Cilt, thk. Ali Abdolvâhid Vâfi, Kahire, 1981, Dârü Nahdati Mısır. Türkçesi: İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, 12. bs. 2016, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- İbn Hamza, Mustafa, *Nazariyyetü'l-âmil fi'n-nahvi'l-'Arabî dirâse te'sliyye ve terkîbiyye*, 2004, Yüksek lisans tezi, V. Muhammed Üniversitesi.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed, *Merâtibü'l-'ulûm*, Şunun içinde: *Resâilü İbn Hazm el-Endelüsî*, IV Cilt, thk. İhsan Abbas, 1983, Beyrut, el-Müessesetü'l-'Arabiyye li'dirâse ve'n-neşr.
- İbn Hişâm en-Nahvî, *el-İ'râb 'an kavâidi'l-i'râb*, thk. Ali Fûde Nîl, Riyad 1981, İmâdetü şuuni'l-mektebât - Câmîatü Riyâd.
- İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-lebib*, 2 Cilt, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut 1991, el-Mektebetü'l-'asriyye.
- İbn Hişâm en-Nahvî, *Şerhu Şüzûru'z-zeheb*, thk. Berekât Yusuf Hebbûd, Beyrut 1994, Dârü'l-fikr.
- İbn Madâ, Ebü'l-Abbas, *er-Red 'ale'n-nuhât*, thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ, 1979, Kahire, Dârü'l-'tisâm.
- İbn Madâ, Ebü'l-Abbas, *er-Red 'ale'n-nuhât*, thk. Şevki Dayf, II. Baskı, Kahire, 1982, Dârü'l-Maârif.
- İbn Mâlik, Ebu Abdillâh Cemalüddin, *Metnü'l-elfiyye*, Beyrut (ts.), el-Mektebetü's-Şa'bâniyye.

- İbn Mâlik, Ebu Abdillâh Cemalüddin, *Şerhu't-teshil*, 2 Cilt, thk. Abdurrahman es-Seyyid - Muhammed Bedevî el-Mahtûm, Cize 1990, Hicr li't-tibâa ve'n-neşr.
- İbn Mu'tî, Ebu'l-Hüseyn, *el-Fusûlü'l-hamsûn*, thk. M. Muhammed et-Tanâhî, Kahire 1976, İsa el-Bâbî el-Halebî.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velid, *ez-Zarûri fi'n-nahv*, thk. Mansur Ali Abdusseminî, 2010, Kahire, Dârü's-Sahve.
- İbn Şettûh, Amir, *el-Cuhûdü'l-lisâniyye 'inde Mazin el-Va'r*, 2013-2014, Doktora tezi, Université Kasdi Merbah Ouargla, Ouargla, Cezayir.
- İbn Şukayr, Ebu Bekr Ahmed, *el-Muhallâ*, thk. Faiz Faris, İrdib 1987, Müessesetü'r-risâle.
- İbn 'Ufûr, Ebü'l-Hasen, *el-Mukarreb*, 2 Cilt, thk. Abdussettar el-Cevârî - Abdullah el-Cubûrî, (b.y. 1971).
- İbnü'l-hâcib, Ebu 'Amr, *el-Kâfiye fi ilmi'n-nahv – eş-Şâfiye fi ilmi's-sarf ve'l-hat*, thk. Salih Abdulazim eş-Şâir, Kahire 2010, Mektebetü'l-âdâb.
- İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec, *el-Fihrist*, thk. Rıza Teceddüd, Tahran 1977, yy.
- İbnü's-Serrâc, Ebu Bekr Muhammed, *el-Usûl fi'n-nahv*, 3 Cilt, thk. Abdülhüseyn el-Fetli, Beyrut 1985, Müessesetü'r-risâle.
- İbrahim, Abdulalim, *en-Nahvu'l-vazîfi*, 9. bs., 1998, Kahire, Dârü'l-maârif.
- İbrahim, Hidayet Hidayet, “el-El'âbu'l-lugaviyye ve tevzîfuhâ fi'ktisâbi'l-lugati's-sâniye el-'Arabiyye enmûzecen”, (81-122), şunun içinde: *Ebhâsu mu'temeri İstanbul ed-duvelî es-sânî ta'limü'l-lugati'l-'Arabiyye li'n-nâtikin bi-gayrihâ: İzâât ve me'âlim*, 2016, İstanbul, İSAR Yayınları.
- İd, Muhammed, *en-Nahvu'l-musaffâ*, 1975, Kahire, Mektebetü'ş-şebâb.
- İd, Muhammed, *Usûlü'n-nahvi'l-'Arabî*, 1989, Kahire, Âlemü'l-kütüb.
- İd, Selman Abbas, *Takvîmu'l-fikri'n-nahvî*, 2016, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye.
- İmâra, Muhamed, *Kâsım Emin el-A'mâlû'l-kâmile*, 3. bs., 2006, Kahire, Dârü'ş-şurûk.
- İnaç, Yonis, “Nahiv İliminde Kıyasa Yöneltilen Bazı İtirazlar”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 34, Aralık 2016, (73-91).
- İnayet, Hamid, *Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri*, 1991, İstanbul, Yöneliş.
- İsa, Fâris Muhammed, *'İlmü's-sarf menhecun fi't-ta'allümi'z-zâtî*, 2000, Amman, Dârü'l-fikr.
- Jameson, Fredric, *Dil Hapishanesi*, çev. Mehmet H. Doğan, 3. bs., 2013, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Kabave, Fahreddin, *Müşkiletü'l-'âmili'n-nahvî ve nazariyetü'l-iktizâ*, 2003, Dımaşk, Dârü'l-fikr.
- Kabave, Fahreddin, *Ve lâ yezâlüne yukâtilünekum fi meydâni't-ta'lim ve'l-bahsi'l-'ilmî ve 'urûbeti'l-lisân*, 2. bs., 2004, Halep, Dârü'l-mültekâ.
- Kaçar, Halil İbrahim, “Arapça Öğretiminde İdeal Bir Okuma-Anlama Becerisi Üzerine”, *MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43(2012/2), 167-184.
- Kaçar, Halil İbrahim, *Arap Dilinde Devrik Cümlelerin Gramer ve Semantik Boyutu (Taktîm-Te'hir)*, 2007, İstanbul, Ocak Yayıncılık.
- Kaçar, Halil İbrahim, “Bağdat Dil ve Edebiyat Okulunun İslam Kültürüne Katkıları”, *İslam Medeniyetinde Bağdat Uluslararası Sempozyumu* (2008), I, 631-645, İstanbul, 2011, İFAV.
- Kaçar, Halil İbrahim, *Edebi Yönden Hazif Üslubu (Eksiltili İfadeler)*, 2007, İstanbul, Ocak Yayıncılık.

- Kaçar, Halil İbrahim, “Türklerle Yönelik Arapça Öğretiminde Metot Geliştirme Üzerine Bir Deneme”, *Nüşa*, Yıl: 12, Sayı: 35, 2012/II, 23-42.
- Kaddur, Ahmet Muhammed, “Arap Dili ve Dil Fikri”, çev. Selahattin Bayram, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/10, 2010, (369-375).
- Kaddur, Ahmed Muhammed, *el-Lisâniyyât ve âfâku'd-dersi'l-lugavi*, Dımaşk & Beyrut 2001, Dârü'l-fikr & Dârü'l-fikri'l-muâsır.
- Kafes, Mahmut, “Ebû Hayyân el-Endelüsi”, *DİA*, X, 152-153, İstanbul, 1994, TDV Yayınları.
- Kâhyaçoğlu, Yasin, “Ebu'l-Abbâs el-Muberrid'in Hayatı, İlmî Şahsiyeti ve 'El-Kâmil' Adlı Eseri”, *Nüşa Dergisi*, Yıl III, Sayı 10, 2003.
- Kalın, İbrahim, *İslam ve Batı*, İstanbul: 2015, İSAM.
- Kara, İsmail, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz: Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not*, 2011, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Karuko, Semira - Teysir Muhammed el-Ziyâdât, “İbnü't-Tarâve el-Endülüsü ve İlmî Hayatı”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 18, Sayı: 59, Bahar 2014, (201-210).
- Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, II cilt, Beyrut & İstanbul 1941, Dârü İhyâi't-turâsi'l-'Arabî & Maarif Matbaası.
- Kaya, Mustafa, “Modern Arap Dilbilim Çalışmaları”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 36, Yaz 2008, (335-2350).
- Kaya, Said, “Modern Dönemde Fıkıh İlminin Meseleleri”, (151-163), şunun içinde: *Modern Dönemde Dini İlimlerin Temel Meseleleri: İlmî Toplantı*, 2007, İstanbul, İSAM.
- Kemalüddîn, Hâzım Ali, *Dirâse fî kavâ'idü'n-nahvi'l-'Arabî fî dav'i 'ilmi'l-lugati'l-hadis*, 1996 (mukaddimedeki tarih), Kahire, Mektebetü'l-âdâb.
- Kerimoğlu, Caner, “Dilin Kökeni Arayışları I: Dilin Kökeniyle İlgili Akademik Tartışmalar”, *Dil Araştırmaları*, Bahar 2016/18: 47-84.
- el-Kevâkibî, Abdurrahman, *el-A'mâlü'l-kâmile li'l-Kevâkibî*, haz. Muhammed Cemal Tahhân, 1995, Beyrut, Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye.
- Kılıç, Hulûsi, “Basriyyûn”, *DİA*, V, 117, İstanbul, 1992, TDV Yayınları.
- Kılıç, Hulûsi, “İbn Âcurrûm”, *DİA*, XIX, 1999, İstanbul, 295-296, TDV Yayınları.
- Kılıç, Hulûsi, “İbn Ebû İshak”, *DİA*, XIX, 435, İstanbul, 1999, TDV Yayınları.
- Kılıç, Hulûsi, “Küfîyyûn”, *DİA*, XXVI, 345-346, İstanbul, 2002, TDV Yayınları.
- Kılıç, Hulûsi, “Mustafa el-Galâyini”, *DİA*, XXXI, 301-302, 2006, İstanbul, TDV Yayınları.
- Kınar, Kadir, “Abdulkahir el-Cürçânî'nin Nazm Teorisi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/2006, s. 65-101.
- Kınar, Kadir, *Anlambilim ve Arap Anlambilimi*, 2008, İstanbul, Ravza Yayınları.
- Kınar, Kadir, “Arap Gramerinde Amil Teorisi”, *Bilimname XI*, 2006/2, s. 157-179.
- Kıran, Zeynel, *Dilbilim Akımları*, 2. bs., 1996, Ankara, Onur Yayınları.
- Kırbaçoğlu, Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet – Eleştirel Bir Yaklaşım*, 8. bs., 2010, Ankara, Ankara Okulu Yayınları.

- Kızılkı, Zafer, "Babanzâde Ahmed Naim'in Arapça Öğretimine Dair Bir Makalesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII (2007), sayı: 4, (445-461).
- Kızılcık, Abdullah, "Münif Paşa'nın Arapça Öğretimine Yaklaşımları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, XVIII, İstanbul, 2011/1, (73-82).
- Killean, Carolyn G., "Batılı Arapça Gramer Kitaplarının Gelişimi", çev. Ömer Kara, şunun içinde: *Arap Dilbilim Tetkikleri I*, (195-207), 2012 (Sunuş'taki tarih) Van, Bilge Adamlar.
- Kirkoryan, Retyos, *Hulâsatü's-sarf*, 1288/1871, Dersaadet/İstanbul, Tatyos Dividciyan Matbaası.
- Koç, Ahmet, *İhvan-ı Safa'nın Eğitim Felsefesi*, 1999, İstanbul, MÜİFAV Yayınları.
- Koçak, İnci, "Ahfeş el-Evsat", *DİA*, I, 526, İstanbul, 1988, TDV Yayınları.
- Koçyiğit, Hikmet, "Modern Tefsir Hareketinin Niteliği", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, Cilt 17, Sayı 1, (233-260).
- Komisyon, *Ta'limü'l-lugati 'alâ tarikati Berlitz*, 1331, Dersaadet/İstanbul, Mahmud Bey Matbaası.
- Lyons, John, *Kuramsal Dilbilime Giriş*, çev. Ahmet Kocaman, 1983, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mackey, William F., *Applied Linguistic: Reading for Applied Linguistics*, 1. cilt, Oxford University Press, 1978, (247-255), Çevrilmiş hâliyle: "Uygulamalı Dilbilim", çev. Ahmet Kocaman, şunun içinde: Aksan, Doğan, *Dilbilim Seçkisi*, 1982, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- el-Mahzûmî, Mehdi, *Fî'n-Nahvi'l-Arabî nakdun ve tevcih*, 2. bs., 1986, Beyrut, Dârü'r-râidü'l-Arabî.
- el-Mahzûmî, Mehdi, *Medresetü'l-Kûfe ve menâhicühâ fi dirâseti'l-lugati ve'n-nahv*, 2. bs., 1958, Kahire, Matbaatü Mustafa el-Bâbi el-Halebi.
- Mahmud, Zeki Necib, *Tecdidü'l-fikri'l-Arabî*, 6. bs., 1980, Beyrut, Dârü'ş-şurûk.
- el-Makdisî, Enis el-Hürî, "Terakkiyetü'l-Lugati'l-Arabiyye", şunun içinde: *Kırâât fi'l-fikri'l-kavmi IV: el-Kavmiyyetü'l-Arabiyye ve's-sekâfe*, 1995, Beyrut, Merkezü Dirâsati'l-Vahdeti'l-Arabiyye, (21-27).
- el-Makdisî, Circis el-Hürî, *el-Hidmetü'l-medresiyye fi teshili sarfi ve nahvi'l-Arabiyye*, 2. bs., 1907, Beyrut, el-Matbaatü'l-edebiyeye.
- Makdisî, George, *Ortaçağ'da Yüksek Öğretim*, çev. Ali Hakan Çavuşoğlu – Hasan Tuncay Başoğlu, 2004, İstanbul, Gelenek Yayıncılık.
- el-Mansûrî, Ahmed el-Mehdî – Esmihân es-Sâlih, "en-Nazariyyetü't-tevlidiyyetü't-tahviliyye ve tatbikâtuhâ fi'n-nahvi'l-Arabî", *Mecelletü Câmîiatü'l-Kuds el-meftûha li'l-ebhâs ve'd-dirâsât*, sayı: 29, Şubat 2013, (323-344).
- Martinet, André, *İşlevsel Genel Dilbilim*, çev. Berke Vardar, 1985, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları.
- el-Matlabî, Malik Yusuf, *ez-Zemen ve'l-luga*, 1986, Kahire, el-Hey'etü'l-Misriyye'l-âmmeh li'l-kitâb.
- el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, thk. Yasin Muhammed es-Sevvâs, 4. bs., 2005, Dımaşk, Dârü İbn Kesîr.
- Ma'zûz, Abdulhalim, "Cuhûdu Temmâm Hassân en-nahviyye", *et-Tevâsul* dergisi, sayı: 43, Eylül 2015, (210-221).
- Mecdüb, İzzeddin, *el-Minvalü'n-nahvî el-Arabî: Kırâ'e lisâniyye cedîde*, 1998, Susa, Dârü Muhammed Ali el-Hâmî.
- Medkûr, Ali Ahmed, *Tedrisü funûni'l-lugati'l-Arabiyye*, 1991, Riyad, Dârü'ş-Şevvâf.
- Meğâlise, Mahmud Hüsnî, *en-Nahvu'ş-şâfi*, 3. bs., 1997, Beyrut, Müessesetü'r-Risale.

- el-Mehîrî, Abdulkadir, *el-Arabiyye beyne'l-istikrâr ve't-tatavvur*, Riyad: 2014, King Abdullah bin Abdula-
ziz International Center.
- el-Mehîrî, Abdulkadir, “*Havâtür havle 'alâkati'n-nahvi'l-'Arabî bi'l-mantiki ve'l-luga*”, *Havliyyâtü'l-
Câmiati't-Tunusiyye*, Ocak 1973, (21-36).
- el-Mehîrî, Abdulkadir, *Nazarât fi't-turâsi'l-lugaviyyi'l-'Arabî*, 1993, Beyrut, Dârü'l-garbi'l-İslâmî.
- Mekrem, Abdül'âl Salim, *el-Halkatü'l-meşkûde fi târihi'n-nahv*, 2. bs., 1993, Beyrut, Müessesetü'r-risâle.
- Mellâvî, Selahaddin, “*el-Bâbu'n-nahvî (Bahsun fi'l-üsüsü'l-menheciyye ve'l-bedâili'l-lisâniyye)*”, şunun
içinde: *Nazariyyetü'n-nahvi'l-'Arabî beyne'l-mevrûs ve'l-müstahdes (Ebhâsü'l-mu'temeri'd-düvelî es-
sâlis fi'l-lugaviyyâti'l-'Arabiyye 2015)*, İrbid, 2016, 'Alemü'l-kütübî'l-hadis, (52-72).
- el-Marsafî, Ahmed b. Muhammed, *Takribü fenni'l-Arabiyye li-ebnâi'l-medârisi'l-ibtidâiyye*, thk. Vecih
Fevzi el-Hemmâmî, 2018: Kuveyt, Dârü'z-Zâhiriyye.
- Merzûk, Hilmi Ali, *Fi Felsefeti'l-Belâga (İlmu'l-me'âni)*, 1999, yayın yeri yok, yy.
- el-Meseddî, Abdüsselam, *el-'Arabiyyetü ve'l-i'râb*, 2010, Beyrut, Dârü'l-kitâbi'l-cedîd.
- el-Meseddî, Abdüsselam, *el-'Arab ve'l-intihârü'l-lugavî*, 2011, Beyrut, Dârü'l-kitâbi'l-cedîd.
- el-Meseddî, Abdüsselam, *el-Lisâniyyât ve üsûsühe'l-ma'rifiyye*, 1986, Tunus, ed-Dârü't-Tunusiyye li'n-neşr.
- el-Meseddî, Abdüsselam, *et-Tefkîrü'l-lisâni fi'l-hadareti'l-Arabiyye*, 2. bs., 1986, Trablus-Tunus, ed-
Dârü'l-Arabiyye li'l-kitâb.
- Mev'id, Muhammed 'Atâ, *el-Müeyesser fi'l-kavâidi ve'l-i'râb*, 1995, Dımaşk, Dârü'l-Fikr.
- Muhtar, Muhammed, *Târihu'n-nahvi'l-'Arabî fi'l-maşrik ve'l-mağrib*, 2001, Rabat, el-Munazzamatü'l-
İslâmiyye li't-Terbiyye ve'l-Ulum ve's-Sekâfe (ISESCO).
- Musa, 'Atâ Muhammed, *Menâhicü'd-dersi'n-nahvî fi'l-âlemi'l-'Arabî fi'l-Karni'l-işrin*, 2002, Amman,
Dârü'l-İsrâ.
- Musa, Selame, *el-Belâgatü'l-'Asriyye ve'l-lugati'l-'Arabiyye*, 2012, Kahire, Müessesetü Hindâvî.
- Musa, Selame, *el-Yevm ve'l-ğad*, 1928, Kahire, Selame Musa li'n-neşri ve't-tevzi'.
- Mustafa, İbrahim, *İhyâu'n-nahv*, 1959, Kahire, Lecnetü't-te'lif ve't-terceme ve'n-neşr.
- Mustafa, İbrahim (vd.), *Tahrîrû'n-nahv*, 1958, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- el-Mutarrizî, Ebu'l-feth, *el-Misbâh fi 'ilmi'n-nahv*, thk. Abdulhamid es-Seyyid Tâlib, Kahire 1970, Mekte-
betü'ş-şebâb.
- el-Mübarek, Mazin, *Nahve va'yin lugavî*, 1979, Beyrut, Müessesetü'r-risâle.
- el-Müberred, Ebü'l-Abbas, *el-Muktadab*, 3 cilt, thk. Muhammed Abdulhalik 'Udayma, Kahire: 1993,
Vizâratü'l-evkâf.
- Müldür, Fatih, “*Noam Chomsky'de Üretici Dilbilgisi: Derin Yapı ve Yüzey Yapı Ayrımı*”, şunun içinde:
Kaygı – Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı: 27, Güz 2016, (59-74).
- el-Mütevekkil, Ahmed, *Kazâya'l-lugati'l-'Arabiyye fi lisâniyyâti'l-vazifiyye /Bünyetü'l-hitâb mine'l-cümleti
ile'n-nass*, 1995, Rabat, Dârü'l-emân.
- el-Mütevekkil, Ahmed, *Kazâya'l-lugati'l-'Arabiyye fi lisâniyyâti'l-vazifiyye /Bünyetü'l-mükevvenât evi't-
temsîli's-sarfî-et-terkîbî*, 1995, Rabat, Dârü'l-emân.
- el-Mütevekkil, Ahmed, *el-Lisâniyyâtü'l-vazifiyye medhal nazari*, 2009, Beyrut, Dârü'l-kitâbi'l-cedîd.

- el-Mütevekkil, Ahmed, "el-Menħa'l-lisâniyyi'l-vazîfi fi's-sekâfeti'l-'Arabiyye", (29-40), şunun içinde: *Âfâku'l-lisâniyyât*, 2001, Beyrut, Merkezü Dirâsâti'l-vahdeti'l-'Arabiyye.
- el-Mütevekkil, Ahmed, *el-Vezâifu't-tedâvüliyye fi'l-lugati'l-'Arabiyye*, 1985, Dârü'l-beyzâ, Dârü's-sekâfe.
- en-Nâdiri, Muhammed Esad, *Nahvu'l-lugati'l-'Arabiyye*, 2. bs., 1997, Beyrut, el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- Nâsîf, Hifnî (vd.), *ed-Durûsu'n-nahviyye*, çözümler ekleyerek 3 cilt bir arada yay. Alaaddin Atiyye, 2004, Dîmaşk, Dârü'l-Beyrûti.
- Nebhân, Kemal Arafat, '*Abkariyyetü't-te'lfî'l-'Arabi: alâkâtü'n-nusûs ve'l-ittisâlü'l-ilmî*', Safat/Kuveyt 2015, Vizaratü'l-evkaf ve's-suuni'l-İslâmiyye & el-Va'yü'l-İslâmî.
- en-Nehhâs, Ebu Cafer, *Kitâbü't-tuffâha fi'n-nahv*, thk. Korkis Avvâd, 1965, Bağdat, Matbaatü'l-'ânî.
- Okuyucu, Nail (ed.), *Batı Gözüyle Tecdid*, 2014, İstanbul, Klasik.
- Ömer, Ahmed Muhtar, "Bağlam Teorisi", çev. Şahin Güven, *Bilimname*, XX, 2011/1, (107-208).
- Ömer, Ahmed Muhtar, *el-Bahsü'l-lugavî 'inde'l-'Arab ma'a dirâse li-kaziyyeti't-te'sîr ve't-teessür*, 6. bs. 1988, Kahire, Alemü'l-kütüb.
- Özbalıkçı, M. Reşit, "Sibeveyhi", *DİA*, XXXVII, 130-133, İstanbul, 2009, TDV Yayınları.
- Özdemir, Hilal, *Abdulkâdir el-Fâsi el-Fihri ve Arap Dilbilimine Katkısı*, Yüksek lisans tezi, 2017, Bursa.
- Özdemir, Yılmaz, *19. Yüzyıl'da Lübnan'da Arap Dili Grameri Çalışmaları*, Doktora tezi, 2005, İstanbul, Marmara Üniversitesi.
- Özervarlı, Mehmet Sait, "Reşid Rızâ", *DİA*, XXXV, 14-18, İstanbul, 2008, TDV Yayınları.
- Özgen, Murat, "Bilişsel Dilbilgisi", şunun içinde: *Dilbilim Kuramları - İki Düzlem Beş Kuram*, 2018, İstanbul, İthaki.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'ân ve Tefsir Kültürümüz*, 2008, Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- Parlak, Nizamettin, *Endülüs Dil Mektebi*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniv., İstanbul, 1998 (Danışman: İsmail Durmuş).
- Polat, Salahattin, "Modern Dönemde Hadis İlminin Temel Meseleleri", (211-248) şunun içinde: *Modern Dönemde Dini İlimlerin Temel Meseleleri: İlmi Toplantı*, 2007, İstanbul, İSAM.
- er-Râcihi, Abdub, *en-Nahvu'l-'Arabi ve'd-dersü'l-hadîs*, 1979, Beyrut, Dârü'n-nahdati'l-'Arabiyye.
- er-Râcihi, Abdub, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 2. bs., 1998, İskenderiyye, Dârü'l-Ma'rifeti'l-câmi'iyye.
- Rancière, Jacques, *Cahil Hoca*, çev. Savaş Kılıç, İstanbul: 3. bs., 2018, Metis.
- Randall, John Herman, *The Making of The Modern Mind*, 1940, Boston, Houghton Mifflin Company.
- Rescher, Nicholas, *İslam Mantık Tarihi*, çev. Ahmet Kayacık, 2018, İstanbul, Litera Yayıncılık.
- Reşid, Salah Hasan, "Cinâyetü'n-nuhât 'ale'si'ri'l-'Arabi", el-Hayat gazetesi: <http://www.alhayat.com/article/625204/> 26.11.2018'de erişildi.
- Reyman, İman - Derviş, Ali (İman Riman & Ali Derwish), *Beyne'l-âmniyye ve'l-fushâ mes'eletü'l-izdivâciyye fi'l-lugati'l-'Arabiyye fi zemeni'l-'avleme ve'l-i'lâmi'l-fezâiyye*, 2008, Melbourne, Writescop Publishers.
- Rifat, Mehmet, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, II Cilt, 1998, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- er-Rikâbi, Cevdet, *Turuku tedrîsi'l-lugati'l-'Arabiyye*, 13. bs., 2014, Dîmaşk, Dârü'l-fikr.

- es-Safedî, Beyân, “*el-Lugatu'l-'Arabiyye beyne'n-nuhâti ve'l-hayât*”, *el-Marife*, Sayı: 528, 2007, Suriye, (132-148).
- Sahrâvî, Mes'ûd, *et-Tedâvüliyye 'inde'l-'Arab*, 2005, Beyrut, Dârü't-Tal'î'a.
- Sa'îd, Abdolvâris Mebrûk, *Fi Islâhi'n-nahvi'l-'Arabî*, 1985, Kuveyt, Dârü'l-kalem.
- Said, Edward, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Yıldırım, 10. bs., 2017, İstanbul, Metis Yayıncılık.
- Said, Nufûse Zekerîyya, “*el-Fushâ ve'l-lehecâtü'l-âmmiyye ve eseruhâ fi kavmiyyeti's-sekâfe ve mahalliyyeti-tihâ*”, şunun içinde: *Kirâât fi'l-fikri'l-kavmî IV: el-Kavmiyyetü'l-'Arabiyye ve's-sekâfe*, 1995, Beyrut, Merkezü Dirâsâtü'l-Vahdeti'l-'Arabiyye, (573-585).
- Said, Nufûse Zekerîyya, *Târihu'd-da've ile'l-âmmiyye ve âsâruhâ fi Mısır*, 1964, Dârü Neşri's-sekâfe bi'l-İskenderiyye.
- Sabri İbrahim es-Seyyid, *Menâhicü't-tebvîbi'n-nahvi 'inde'l-'Arab*, Kahire 2011, Mektebetü'l-Âdâb.
- es-Sâkî, Fazıl Mustafa, *Aksâmü'l-kelâmi'l-'Arabî min haysu's-şekli ve'l-vazîfe*, Kahire, 1977, Mektebetü'l-Hâncî.
- Salih, Abd Ali Hüseyin, *en-Nahvu'l-'Arabî menhecun fi't-ta'allümi'z-zâtî*, 2. bs., 2009, Amman, Dârü'l-fikr.
- Salih, Abdurrahman el-Hâc, *Buhûs ve Dirâsât fi'l-lisâniyyâtü'l-'Arabiyye*, Cilt I, 2012, Cezayir, Mûfem li'n-neşr.
- Salih, Abdurrahman el-Hâc, “Eserü'l-lisâniyyât fi'n-nuhûd bi müstevâ müderrisi el-lugati'l-'Arabiyye”, *Al-Lisâniyyât*, 4/1, (17-80), 1976, Cezayir.
- Salih, Abdurrahman el-Hâc, *Mantiku'l-'Arab fi 'ulûmi'l-lisân*, 2012, Cezayir, Mûfem li'n-neşr.
- Salih, Abdurrahman el-Hâc, “*en-Nazariyyetü'l-Haliliyye: Mefâhîmuhe'l-esâsiyye*”, Kürrâsâtü'l-merkez, 4. sayı, 2007, Bauzarâeh, Cezayir, Merkezü'l-bahsi'l-ilmî ve't-teknî li tatviri'l-lugati'l-'Arabiyye.
- es-Sâlih, Hulûd, *Nahvu'l-ma'nâ beyne'n-nahvi ve'l-belâga*, 2016, Riyad, Melik Suud Üniversitesi.
- es-Salih, Subhî, *Dirâsât fi fikhi'l-luga*, 2009, Beyrut, Dârü'l-'ilm li'l-melâyîn.
- es-Salim, Sabah Abbas (vd.), “*Cuhûdu ed-Duktûr Ni'me Rahîm el-'Azzâvî fi tecdidü'n-nahvi ve teysîrihi*”, Mecelletü Câmîatü Kerbelâ, Cilt: 3, Sayı: 12, 2005, (198-217).
- es-Sâmerrâî, Fâzıl Sâlih, *el-Cümletü'l-'Arabiyye te'lîfuhâ ve aksâmuhâ*, 2007, Amman, Dârü'l-fikr.
- es-Sâmerrâî, Fâzıl Sâlih, *el-Cümletü'l-'Arabiyye ve'l-ma'nâ*, 2000, Beyrut, Dârü İbn Hazm.
- es-Sâmerrâî, Fâzıl Sâlih, *Me'âni'l-ebniye fi'l-'Arabiyye*, 2. bs., 2007, Amman, Dârü Ammâr.
- es-Sâmerrâî, Fâzıl Sâlih, *Me'âni'n-nahv*, (IV Cilt), 2. bs., 2003, Amman, Dârü'l-Fikr.
- es-Sâmerrâî, Fâzıl Sâlih, *et-Ta'bîrü'l-Kur'ânî*, 4. bs., 2006, Amman, Dârü 'Ammân.
- es-Sâmerrâî, İbrahim, *Dirâsât fi'l-luga*, 1961, Bağdat, Matbaatü'l-'Ânî.
- es-Sâmerrâî, İbrahim, *Dirâsât fi'l-lugateyn es-Süryâniyye ve'l-'Arabiyye*, 1985, Beyrut, Dârü'l-cil.
- es-Sâmerrâî, İbrahim, *el-Fi'lu zemânuhâ ve ebniyetuhâ*, 1983, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle.
- es-Sâmerrâî, İbrahim, *en-Nahvü'l-'Arabî fi muvâceheti'l-'asr*, 1995, Beyrut, Dârü'l-cil.
- es-Sâmerrâî, Yusuf Tarık, *en-Nahvü'l-karîb: Nahve menhecun vazîfiyyin fi'n-nahvi'l-'Arabî*, 2017 Beyrut, Dârü'l-kütübü'l-'ilmiyye.

- Sami, Şemseddin, *Sürelî Yayınlarında Çıkmış Dil ve Edebiyat Yazıları*, derl. Yüksel Topaloğlu, İstanbul 2012, Ötüken.
- es-Sa'rân, Mahmud, *İlmü'l-luga: mukaddime li'l-kârii'l-Arabî*, 2. bs., 1997, Kahire, Dârü'l-fikri'l-Arabî.
- Sarmış, İbrahim, "Arapçaya Yöneltilen Bazı Eleştiriler", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1991, Sayı: 4, (121-149).
- Sarmış, İbrahim, "İraba Yöneltilen Eleştiriler", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1994, Sayı: 5, (47-74).
- Saussure, Ferdinand de, *Genel Dilbilim Dersleri*, çev. Berke Vardar, 1998, İstanbul, Multilingual.
- es-Saydâvi, Yusuf, *el-Kifâf: Kitâbun yu'îdu savğa kavâidi'l-lugati'l-Arabiyye*, II Cilt, 1999, Dumaşk, Dârü'l-fkr.
- Schaaik, Gerjan van, *İşlevsel Dilbilgisi' Nedir?*, Dilbilim Araştırmaları, 1998.
- Searle, John Rogers, *Zihin Dil ve Toplum*, çev. Alaattin Tural, 2. bs. 2015, İstanbul, Litera Yayıncılık.
- Sermîni, Muhammed Enes, *el-Lugati'l-Arabiyyetü'l-fushâ fi'l-i'lâmi'l-Arabiyyi'l-mu'âsir*, Beyrut, 2014, Dârü'n-Nevâdiri'l-Lübânîyye.
- es-Sevdâ, Yusuf, *el-Ahrufiyye ev el-Kavâidü'l-cedîde fi'l-Arabiyye*, 1959, Beyrut, Dârü Reyhânî.
- es-Sevdâ, Yusuf, *Mücizü'l-Ahrufiyye ev el-fevârik beyne'l-kavâ'idi'l-kadîme ve'n-nehci'l-cedîd*, 1962, Beyrut, yy.
- es-Seyyid, Sabri İbrahim, "Muhâvelâtu teysîri'n-nahvi'l-Arabî: ra'yun ve ta'lik", *Dirâsât 'Arabiyye ve İslâmiyye: Silsiletu ebhâsin câmi'iyye*, 1989, (77-100).
- Sezer, Ayhan, "Chomsky Sonrası Çağdaş Dilbilim", *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 13, 2009, (467-478).
- es-Sincirci, Mustafa Abdulaziz, *el-Mezâhibü'n-nahviyye fi dav'i'd-dirâsâti'l-hadise*, 1986, Mekke, el-Faysaliyye.
- Sinî, Mahmud İsmail (vd.), *el-Kavâidü'l-Arabiyyetu'l-müyessera I*, İstanbul, tarihsiz, Cantaş Yayınları.
- Sinî, Mahmud İsmail (vd.), *en-Nahvu'l-Arabiyyu'l-mubermec li't-ta'limi'z-zâtî*, 1987, Riyâd, Câmiatü Melik Suud.
- es-Sirâfi, Ebu Saïd el-Hasen b. Abdillâh, *Ahbâru'n-nahviyyine'l-Basriyyîn ve merâtibuhum ve ahzu ba'zihim 'an ba'z*, thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ, 1985, Kahire, Dârü'l-İ'tisâm.
- Souria, Akli, *Hareketü teysîri ta'lim'n-nahvi'l-Arabî fi'l-Cezâir*, Yüksek lisans tezi, 2010, Câmiatü Mevlûd Ma'meri Tizi Vuzu (Universite Mouloud Mammeri de Tizi Ouzou), Cezayir.
- Soysaldı, Mehmet, *Türkiye İlahiyat Fakülterinde Arapça Öğretiminde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları*, (Yayımlanmamış Münferit Araştırma Projesi), 2009, Elazığ, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Suçin, Mehmet Hakkı, *Arapçaya Çevirinin Serüveni*, 2012, Ankara, Kurgan Edebiyat.
- es-Suleyti, Zabiyye Said, *Tedrisü'n-nahvi'l-Arabî fi dav'i'l-itticâhâti'l-hadise*, 2002, Kahire, ed-Dârü'l-Mısriyye'l-Lübniyye.
- es-Suyûti, Celaleddin, *Buğyetü'l-vuât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, II cilt, 1964, Kahire, Matbaatü İsa el-Babî el-Halebî.
- es-Suyûti, Celaleddin, *el-İktirâh fi usûli'n-nahv*, thk. Abdulhalim Atiyye – Alaaddin Atiyye, 2. bs., 2006, Dimaşk, Dârü'l-Beyrûti.

- Süveylim, Zeki Ali – es-Senbâti, Abdusseimî Muhammed, *Teysîrî'n-nahv*, 1979, Kahire, el-İdâretü'l-‘amme li'l-me‘âhidi'l-Ezheriyye.
- Şen, Ahmet, “Mardinli Luvis Şeyho ve Nüzhetü't-Tarf fi Muhtasari's-Sarf İsimli Eseri”, *International Journal of Mardin Studies*, 2/2, 2021, 44-55.
- Şen, Ahmet, *Muhammed Hayr el-Hulvânî'nin Nahivdeki Yenilikçi Yaklaşımları*, Yüksek lisans tezi, 2010, Konya, Selçuk Üniversitesi.
- Şenûf, Nisrîn Abdullah, “İtticâhâtü teysîri'n-nahvi'l-'Arabî: dirâse vasfiyye”, *Mecelletü Külliyyeti'l-İslâmiyye'l-câmi'a*, Sayı: 30, 2004, (329-358).
- Şeyho, Louise, *Nüzhetü't-tarf fi Muhtasari's-sarf*, 3. bs., Beyrut: 1898, el-Matbaatü'l-Kâsûlikiyye li'l-âbâi'l-Yesûgiyyîn.
- Şimşek, Mehmet Ali, “Arap Dilinde İrâbın Yeri, Anlatım ve Anlamdaki Rolü”, *Nüşa dergisi*, Yıl: VI, Sayı: 22, Yaz 2006, (25-48).
- Şimşek, Sultan (haz.), *İmam Hatip Liselerinde Arapça Öğretimi Sempozyumu*, 2013, İstanbul, Akdem Yayınları.
- Şimşek, Şahin, *Arap Gramerinin Kolaylaştırılması Bağlamında Yenilikçilik Hareketleri ve Arapça Öğretimi-ne Etkileri*, Cumhuriyet Üniversitesi, 2018.
- eş-Şübâşi, Şerif, *li-Tehyâ el-lugatü'l-'Arabiyye: yeskut Sibeveyhi*, 2004, Kahire, el-Hey'etü'l-Mısrıyye'l-‘amme li'l-kitâb.
- et-Tahtâvi, Rifaa, *et-Tuhfetü'l-Mektebiyye*, şunun içinde: *el-A'mâlü'l-kâmile li-Rifaa Râfi' et-Tahtâvi V: Fi'd-dîni ve'l-lugati ve'l-edeb*, (163-347), dirase ve thk. Muhammed 'İmâra, 2010, Kahire, Mektebetü'l-usra.
- Tala, Murat, “Arap Dil Bilimlerinin Şark'tan Mısır, Kayravân ve Endülüs'e İntikali: Hicrî Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Asırlar”, *Eskişehir Osmangazi Ü. İlahiyat F. Dergisi*, cilt 7, sayı 12, (239-276), 2020.
- et-Tanâhi, Tahir Ahmed, “Hel yumkin islâhu'l-hurûfi'l-Arabiyye? İsti'râz ve nakd”, şunun içinde: *Kirâât fi'l-fikri'l-kavmi IV: el-Kavmiyyetu'l-Arabiyye ve's-sekâfe*, 1995, Beyrut, Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, (62-66).
- et-Tantâvi, Ali, “Âfetü'l-luga hâze'n-nahv”, *er-Risale*, Mısır, Sayı: 79, 1935, (9-11).
- et-Tantâvi, Muhammed, *Neş'etü'n-nahv ve târihu eşhuri'n-nuh'at*, 2. bs., 1995, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Tarazî, Fuad Hanna, *Fi usûli'l-luga ve'n-nahv*, 2005, Beyrut, Mektebetü Lübnan.
- Tarşi, Seydi Muhammed, “Cuhûdu's-Şeyh Mustafa el-Galâyini fi teysîri'l-mustalahi'n-nahvi”, *el-İş'â' (Dergisi)*, Sayı: 7, (261-269), 2017.
- et-Tayyân, Muhammed Hassân, *Keyfe teğdû fasihan 'affe'l-lisân*, 2012, Kuveyt, Vizâratü'l-evkâf ve's-suûni'l-İslâmiyye.
- et-Tayyân, Muhammed Hassân, *Tahte râyeti'l-Arabiyye*, 2008, Dimaşk, Dârü's-sekâfe ve't-turâs.
- Tekineş, Ayhan, “Modern Dönem Hadis Yorumculuğunda Ben Merkezli Yorum”, şunun içinde: *Sünnetin Bireysel ve Toplumsal Değişimdeki Rolü – Sempozyum*, (241-250), 2007, Konya, Konya İlahiyat Derneği Yayınları.
- et-Tehânevi, Muhammed, *Keşşâfû istilâhâti'l-fünûn*, 2 Cilt, Beyrut: 1996, Mektebetü Lübnan.

- et-Temimî, Cinân, *en-Nahvu'l-Arabî fi dav'i'l-lisâniyyâtî'l-hadise*, 2013, Beyrut, Dârü'l-Fârâbi.
- Teymûr, Mahmud, *Müşkilâtü'l-lugati'l-Arabiyye*, tarihsiz, el-Matbaatü'n-nemûzeciyye.
- Thraks, Dionysios, *Gramer Sanatı*, çev. Eyüp Çoraklı, 2006, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- Tibi, Bessam, *Arap Milliyetçiliği*, çev. Taşkın Temiz, 1998, İstanbul, Yöneliş.
- Toprak, M. Faruk, "Reformist Bir Arap Gramercisi: İbn Maza", *DTCF Dergisi*, XXXVII/1-2, 1995, (207-212).
- Topuzoğlu, Tefvîk Rüştü, "Halîl b. Ahmed", *DİA*, XV, 309-311, İstanbul, 1997, TDV Yayınları.
- Tuhâmî, Nâdiye, *Nazariyyetü'l-amilî'n-nahvi'l-Arabî fi dav'i'n-nazariyyeti'tevlidiyyeti't-tahviliyye*, Doktora tezi, Câmîatü Emir Abdulkadir li'l-İslâmiyye Külliyyetü'l-Âdâb ve'l-Hadâratî'l-İslâmiyye Kismü'l-Lugati'l-Arabiyye, 2015, Cezayir.
- Turan, Abdulkaki, "İbn Mâlik et-Tâi", *DİA*, XX, 169, İstanbul, 1999, TDV Yayınları.
- Tüccar, Zülfikar, "Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd", *DİA*, XII, 406-408, İstanbul, 1995, TDV Yayınları.
- Ubâde, Muhammed İbrahim, *el-Cümletü'l-Arabiyye: mükevvinâtühâ - envâ'uhâ - tahliluhâ*, Kahire 2001, *Mektebetü'l-Âdâb*.
- el-Ubeydî, Şaban, *en-Nahvu'l-Arabî ve menâhicü't-te'lîf ve't-tahlîl*, 1989, Bingazi, Menşürâtü Câmîatü Karyunus.
- el-Ukeylî, Hasan Mindîl, *Muhâvelâtü't-teysîri'n-nahvi el-hadise*, 2012, Beyrut, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Ukkaşe, Ömer Yusuf, *en-Nahvu'l-gâib*, 2003, Beyrut, el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr.
- Ulukütük, Mehmet, "Dinin Grameri versus Felsefenin Mantığı: İslam Düşüncesinde Dini ve Felsefi Epistemeler Geriliminin Mantıksal ve Gramatik Temelleri", *İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2012 / 3(2) 135-162.
- el-Urevî, Abdullah, *el-Arab ve'l-fikrû't-târîhi*, 5. bs., 2006, Beyrut, el-Merkezü's-sekâfiyyü'l-Arabî.
- 'Usayde, Fâdi Sakr Ahmed, *Cuhûdu nuhâtî'l-Endelüs fi teysîri'n-nahvi'l-Arabî*, Yüksek lisans tezi, Câmîatü'n-Necâhi'l-Vataniyye, 2006, Filistin.
- Uzun, Zekeriya, *Cinâyetu Sibeveyhi: er-Rafzu't-tâm limâ fi'n-nahvi min evhâm*, 2002, Beyrut, Riyâd er-Reyyis li'l-kütübî ve'n-neşr (Riad el-Rayyes Books).
- Üçer, Halil İbrahim (Ed.), *İslam Düşünce Atlası*, 3 cilt, İstanbul, 2017, İlem Yayınları.
- Ülkütaşır, M. Şükrü, *Atatürk ve Harf Devrimi*, 1973, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Vâfi, Ali Abdulvâhid, *İlmü'l-luga*, 2004, Kahire, Nahdatu Mısır.
- Vardar, Berke, *Ferdinand de Saussure ve Dilbilim Kavramları*, 1971, yy., Yeni İnsan Yayınları.
- el-Va'r, Mâzin, "Havle ba'zî'l-kazâyâ el-cedeliyye li nazariyyeti'l-kavâidi't-tevlidiyye ve't-tahviliyye", *Al-Lisâniyyât*, Sayı: 6, Sayfa: 66-82, Cezayir, <https://www.asjp.cerist.dz/en/article/35651>, 26.11.2018'de erişildi.
- Versteegh, Kees, "Bir Onuncu Yüzyıl Gramercisinde Felsefenin Tanımı", çev. Ömer Mahir Alper, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 12, 2005, s. 133-156.
- Yakub, Salihâ Hâc, *Dirâse nakdiyye fi't-tefkîri'n-nahvi'l-Arabî*, 2014, Kahire, Dârü's-Selâm.
- Yakut, Ahmed Süleyman, *Fi ilmi'l-lugati't-tekâbuli: dirâse tatbikiyye*, İskenderiyye: 1985, Dârü'l-marifeti'l-câmiyye.

- Yakut, Ahmed Süleyman, *Zâhiratü'l-i'râb fi'n-nahvi'l-Arabî ve tatbikuhâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 1994, İskenderiye, Dârü'l-marifeti'l-câmia.
- el-Yâsirî, Ali Muzhir, *el-Fikrû'n-nahvî 'inde'l-Arab: Usûluhû ve menâhicuhû*, 2003, Beyrut, Dârü'l-Arabiyye li'l-mevcû'ât.
- Yavuz, Galip, *el-Avâmilü'n-nahviyye beyne'l-Cürcânî ve'l-Birgivi*, 1987, Yüksek lisans tezi, Câmîatü'l-İslâmiyyeti'l-Âlemiyye, danışman: Doktor Ahmed Abdü'l-Azim Abdülğani, İslamabad.
- Yazıcı, Hüseyin, "*Arapça'da Mahalli Lehçelerin Yazı Dili Yerine Kullanılma Teşebbüsleri*", İlmî Araştırmalar 2, 1996, İstanbul, (195-174).
- Yerinde, Adem, *Klasik Nahiv Eleştirisi: İbn Madâ el-Kurtubî ve Nahivciliği*, 2015, İstanbul Ocak Yayıncılık.
- Yerinde, Adem, "Nahiv Kavramının Tarihi Arka Planı ve Terimleşme Süreci", *İÜ Şarkiyat Mecmuası*, sayı 29 (2016-2), 193-238.
- Yıldırım, Abdullah, "Vaz' İlmî", (425-551), şunun içinde: *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*, ed: İsmail Güler, 2015, İstanbul, İsam Yayınları.
- Yıldırım, Aydın, *Endülüs'te Arap Dili Çalışmaları*, Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2007, Van.
- Yozgat, Umut, "Dilbilimde Biçimci ve İşlevci Düzlem", şunun içinde: *Dilbilim Kuramları - İki Düzlem Beş Kuram*, 2018, İstanbul, İthaki.
- Zâhid, Züheyr Gâzi, *Mevzû'ât fi nazariyyeti'n-nahvi'l-Arabî: Dirâse muvâzene beyne'l-kadîm ve'l-hadîs*, 2010, Dımaşk, Dârü'z-zemân.
- Zavalsız, Halit, "Ferhat, Cermânus", *DİA*, XII, 389-390, 1995, TDV Yayınları.
- ez-Zeccâcî, Ebü'l-Kâsım, *el-İzâh fi 'ileli'n-nahv*, thk. Mazin el-Mübarek, 3. bs., 1979, Beyrut, Dârü'n-nefâis.
- Zehrân, el-Bedrâvi, *Rifaa et-Tahtâvi ve teysîru nahvi'l-Arabiyye fi kitâbihi et-Tuhfetü'l-mektebiyye ve vakfe maa'd-dirâsâti'l-lugaviyyeti'l-hadîse*, 2. bs., 1988, Kahire, Darü'l-maârif.
- Zekeriyya, Michael, *el-Elsüniyyetü't-tevlîdiyye ve't-tahvîliyye ve kavâidu'l-lugati'l-Arabiyye (el-Cümletü'l-basîta)*, II. bs., 1986, Beyrut, el-Müessesetü'l-câmi'iyyeti'd-dirâsâti ve'n-neşri ve't-tevzi'.
- Zekeriyya, Michael, *el-Elsüniyyetü't-tevlîdiyye ve't-tahvîliyye ve kavâidu'l-lugati'l-Arabiyye (en-Nazariyyetü'l-elsüniyye)*, II. bs., 1986, Beyrut, el-Müessesetü'l-câmi'iyyeti'd-dirâsâti ve'n-neşri ve't-tevzi'.
- ez-Zehrânî, Ahmed b. Carullah, *İtticâhâtu tecdîdi'n-nahv 'inde'l-muhdesin*, Yüksek lisans tezi, Ümmü'l-Kura Üniversitesi, Arap Dili Fakültesi, Mekke, 2003.
- Zenkî, Necmeddin Kadir Kerim, *Nazariyyetü's-siyâk: dirâse usûliyye*, 2006, Beyrut, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kâsım, *el-Keşşâf*, VI Cilt, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavaz, Riyad, 1998, Mektebetü'l-'Ubeykân.
- ez-Zemahşeri, Ebü'l-Kâsım, *el-Mufassal fi san'ati'l-i'râb*, Beyrut 1993, Dârü ve Mektebetü Hilal.
- ez-Zerkân, Muhammed Ali, *el-Cuhûdu'l-lugaviyye fi'l-mustalahi'l-ilmîyyi'l-hadîs*, 1998, Dımaşk, İttihâdül-küttâbi'l-'Arab.
- Zeydan, Corci, *el-Elfâzü'l-Arabiyye ve'l-felsefetü'l-lugaviyye*, 1886, Beyrut, Matbaatü Kiddis Georges.
- Zeydan, Corci, *İslam Uygarlıkları Tarihi*, II cilt, çev. Nejdî Gök, İstanbul 2004, İletişim Yayınları.
- Zeydan, Corci, *el-Lugati'l-Arabiyye kâinun hayyun*, 2. bs., 1988, Beyrut, Dârü'l-cil.

- ez-Zeyni, İbrahim, *el-İslâm: Menhecu ve tarikatü tedris li-ta'limi'l-'Arabiyyeti li-gayri ebnâihâ*, 1996, Beyrut, Mektebetü Lübnan.
- Zihni, Mehmed, *el-Müntehab ve'l-muktadab fî kavâidi's-sarfi ve'n-nahv*, 1981, İstanbul, Marifet Yayınları.
- ez-Zübeydi, Ebu Bekir, *Tabakâtü'n-nahviyyîn ve'l-lugaviyyîn*, thk: M. Ebü'l-Fazl İbrahim, 2. bs., 1984, Kahire, Dârü'l-Maârif.
- Züreyk, Kostantin, *el-Va'yü'l-kavmî: Nazarât fî'l-hayâti'l-kavmiyyeti'l-mütefettiha fî'ş-şarki'l-Arabî*, Beyrut: 1939, Dârü'l-mekşûf.